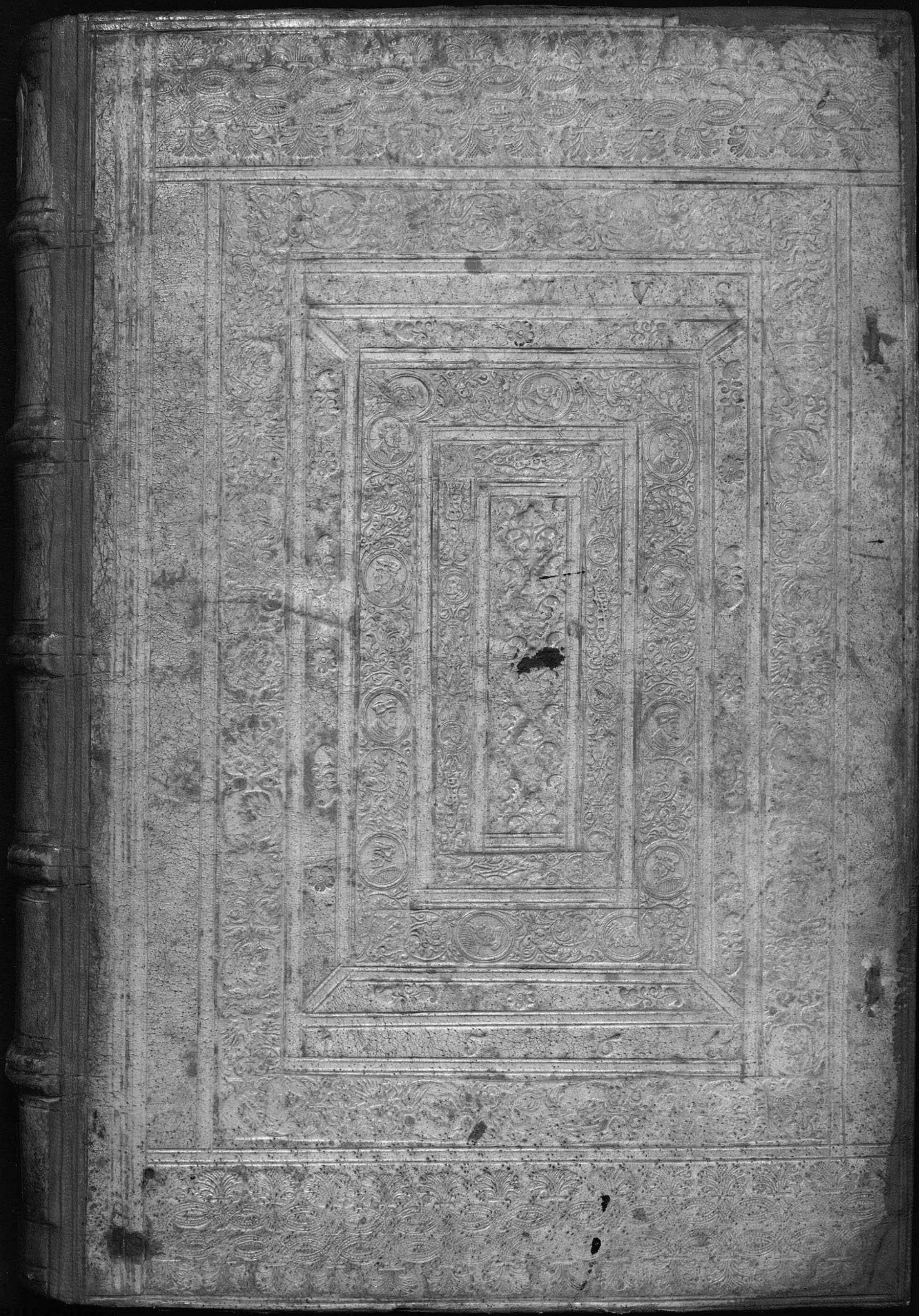

Sum johannis Ulrici Schmidii Argentinensis Anno 1676

modo

J. Friderici Harnusbergerj D.

nunc ejus

heredis

Johanni Kristiani d'Autely

J. U. L.di et Illust.mi Rhingravij

de Rhingraffenstein t. t.

à secretis

1731

060682 0138

BIU Cujas

Lankhard A. XIII. 6

1857

BIU Cujas

BIU Cujas

1872

INFORTIATVM,

SEV

PANDECTARVM IVRIS CIVILIS TOMVS SECVNDVS,

Ex Pandectis Florentinis nuper in lucem emissis, quoadeius fieri potuit, repræsentatus:

Commentariis Accursii, & multorum insuper aliorum doctorum virorum scholiis atque obseruationibus illustratus.

Ex benevolâ donatione
Strenui, Nobilissimi, prudentissimi
viri, Dni Johannis Walraffij
Zuckmantels von Brumat
acquisivit me
Casparus Bitschius, I. U. D.
clientis Dni donatoris observantissimi
Argentinæ 12 Cal. Julij
Ao 1608.

Bibliothèque de l'Ecole de Droit

PARISIIS,

Apud Gulielmum Merlin in ponte Numulariorum: & Gulielmum Desboys sub Sole aureo, ac Sebastianum Niuellium sub Ciconiis, in via Iacobæa.

+

An. Domini M. D. LIX.

BIU Cujas

INSTITVTVM,
SIVE
PANDECTARVM IVRIS CIVILIS
TOMVS SECVNDVS,

Ex Prælectionibus Hieronymi Gigantis nuper in lucem emissis quondam fere
primus repræsentatus:

Communitatis Academicæ multorum insuper aliorum doctorum
virorum scholis atque observationibus illustratus.

PARISIIS,

Apud Gulielmum Julianum prope Scholas Decretorum: & Guidonem Durandum sub
signo Sancti Nicolai in vico Scorpionis.

M. D. LIX.

BIU Cujas

Infortiati rubricæ.

INFORTIATI RVBRICAE *quinque & centum versibus quadraginta sex annotantur.*

QVando coniugio dos est repetenda soluto.
Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

TERMINAT HAEC RVBRICA vigesimum quartum librum ff. veteris.

Infortiati liber primus.

Impensas dotis. res amotas dabo primæ.
Agnosco. ventrem. ventris quoque nomine mitto.
Nomine si ventris mulier. de concubitu fit.

De impensis in rebus dotalibus factis. De actione rerũ amotarũ. De agnoscẽdis vel alendis liberis à parẽtibus. De vẽtre inspiciẽdo vel partu custodiẽdo. Si vẽtris nomine muliere in possessionẽ missa, eadẽ possessio dolo malo ad aliũ trãslata esse dicat. Si mulier vẽtris nomine in possessione calũniæ causa esse dicat. De cõcubinis.

Secundi libri rubricæ.

Dat tibi tutelas. etiam testando secunda.
De confirmando. de legitimis. dare possunt.
Tutores videas hic qui petat. atque ministret.
Auctor. & ex facto. de suspectis sociabunt.

De tutelis. De testamentaria tutela. De confirmando tutore vel curatore. De legitimis tutoribus & curatoribus. De tutoribus vel curatoribus datis ab iis qui ius dãdi habent. Qui petant tutores vel curatores: & vbi petãtur. De administratione & periculo tutorum & curatorum. De auctoritate & consensu tutorum vel curatorum. Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel cõueniri possunt. De suspectis tutoribus vel curatoribus.

Tertii libri rubricæ.

Excusat terna pars. educat. & rationes.
Vtile. pro tutore gerit. falsus quoque. mandat.
Atque magistratus tenet. & de rebus eorum.
Iura dari suadent curatorem furioso.

De excusationibus tutorum & temporibus earum. Vbi pupillus educari debeat vel morari. & de alimentis præstandis. De tutelis & rationibus detrahendis. De contraria & vtili actione tutelæ. De eo qui pro tutore vel curatore negotia gessit. Quod cum falso tutore vel actore negotium gestum esse dicetur. De fideiussoribus & mandatoribus tutorum vel curatorum. De magistratibus cõueniendis vel hæredibus eorum. De rebus eorũ qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis. De curatore furioso vel aliis extra minores dando.

Quarti libri rubricæ.

In quarta testor. sed posthumus. irrita. delet.
Hæredes statuo. vulgares substituendo.
Conditio instituit. & post de libero iure.

De testamentis, & qui testamenta facere possunt. De liberis & posthumis hæredib⁹ instituẽdis vel exhęredãdis. De iniusto rupto, vel irrito facto testamẽto. De iis quæ in testamẽto delẽtur, inducũtur, & inscribũtur. De hæredibus instituẽdis. De vulgari & pupillari substitutione. De cõditionibus institutionũ. De iure deliberãdi.

Quinti libri rubricæ.

Testatur miles in quinta. adquirit & hæres.
Monstrat aperire. quis omittens. Silanianum.
Si quis testari prohibet. ius Codicis addat.

De testamẽto militari. De adquirenda vel omittẽda hæreditate. Quemadmodũ testamenta aperiantur, inspiciantur, & describãtur. Si quis omissa causa testamẽti, ab intestato vel alio modo possideat hæreditatem. De senatusconsulto Silaniano & Claudiano. Si quis aliquem testari prohibuerit vel coegerit. De iure codicillorum.

Sexti libri rubrica.

Sextus dat primo legata notanda libellus.

De legatis & fideicommissis primo.

Septimi libri rubrica.

Septimus inde liber tractat legata secundo.

De legatis & fideicommissis secundo.

Octaui libri rubrica.

Ter quoque legata notat octauus liber ipsa.

De legatis & fideicommissis tertio.

Noni libri rubricæ.

Annua nona tenet. vsumfructum quoque legat.
Seruitus. & dos hic legantur. & optio. vinum.
Instructus fundus. sunt & legata peculi.
Additur his legata rubris penus. atque supellex.

De annuis. & mẽstruis legatis & fideicõmissis. De vsu & vsufructu & reditu & habitatione & operis per legatũ vel fideicõmissum relictis. De seruitute legata. De dote prælegata. De optione legata. De vino tritico & oleo legato. De fundo instructo, vel instrumẽto legato. De peculio legato. De penu legata. De supellectili legata.

Decimi libri rubricæ.

In decima parte legas alimenta. vel aurum.
Liberat. ac adimit. dubiis. quæ nomine pœnæ.
Norma Catonis habet. pro nõ scriptis quibus aufert.

De alimentis & cibariis legatis. De auro & argento, mundo, ornamentis, vnguentis, vestibus vel vestimẽtis & statuis legatis. De liberatione legata. De adimẽdis & trãsferẽdis legatis. De reb⁹ dubiis. De iis q̃ pœnę nomine relinquũtur. De regula Catoniana. De iis q̃ p nõ scriptis habẽtur. De iis quib⁹ vt indignis hęreditates auferũt.

Vndecimi libri rubricæ.

Conditio vndecima monstratur. lex quoque falcans.
Si cui plus fuerit legatum quàm licitum sit.

De conditionibus & demonstrationibus, & causis & modis eorum quæ in testamẽtis scribuntur. Ad legem Falcidiam. Si cui plus quàm per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicatur.

Duodecimi libri rubricæ.

Est Trebellius. atque dies cedit duodena.
Vt pro legatis caueat. legatáque seruet.

Ad senatusconsultũ Trebellianum & Pegasianũ. Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedit. Vt legatorum seu fideicommissorum seruãdorum causa caueatur. Vt in possessione legatorum vel fideicommissorum seruandorum causa esse liceat.

Tertiidecimi libri rubricæ.

Tertia post decimam est possessio parte bonorum.
Si tabulæ extabunt. mutus bona possidet infans.
Præteritis contra tabulas possessio datur.
Legatum præstans. bona. dotem confero. ventri.
De coniungendis. edictum Carbo notauit.
Vult bona possessor tabulas retinere secundum.
Quando parens laxat. ex milite. iura patroni.
Obsequium nati debent præstare parenti.

De bonorum possessionibus. Si tabulæ testamenti extabunt. De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco competẽti. De bonorum possessione contra tabulas. De legatis præstandis contra tab. bo. possess. petita. De collatione bonorum. De collatione dotis. De ventre in possessionem mittendo & curatore eius. De cõiungendis cum emãcipatis liberis eorũ. De Carboniano edicto. De bonorũ possessione secundũ tabulas. Si quis à parẽte manumissus sit. De bonorũ possessione ex testamento militis. De iure patronatus. De obsequiis à liberis & libertis parẽtib⁹ & patronis pstãdis.

Decimiqu arti libri rubricæ.

Libertorum sunt operæ. & bona parte suprema.
Vrbi libertos asignas. fraude patroni.
Si nullæ extabunt tabulæ datur. vndéque liber.
Legitimus. cognatus. adhuc succedo. gradúsque.
Vnde vir ac vxor. miles. non competit omni.
Lex dat. & ordo. suis. addatur Tertulianum.

De operis libertorum. De bonis libertorum. De libertis vniuersitatum. De asignandis libertis. Si quid in fraudem patroni factum sit. Si tabulæ testamẽti nullæ extabunt. Vnde liberi. Vnde legitimi. Vnde cognati. De successorio edicto. De gradibus affinitatis & cognationis & nominibus eorum. Vnde vir & vxor. De veteranorũ & militum successione. Quibus non competat bonorum possessio. Vt ex legibus & senatusconsultis bonorum possessio detur. Quis ordo in bonorum possessione seruetur. De suis & legitimis hæredibus. Ad senatusconsultum Tertullianum & Orficianum.

Expliciunt carmina titulos omnes Infortiati ingeniosa serie comprehendentia.

BIU Cujas

Index titulorum & legum Infortiati.

TITVLI INFORTIATI SERIE ALPHABETICA

disposiți, quo facilius hac in arte tyrunculi eos inuenire possint.

A

ACtione rerum amotarum. 74
Adimendis legatis & fideicommissis. 1315
Ad legem Falcidiam. 1458
Administratione & periculo tutorum. 158
Adquirenda vel omittenda hæreditate. 619
Ad senatusconsultum Silanianum. 717
Ad senatusconsultum Trebellia. 1575
Ad senatusconsultum Tertyllia. 2008
Adsignandis libertis. 1955
Alimentis vel cibariis legatis. 1228
Annuis legatis & fideicommissis. 1081
Auctoritate & consensu tutorum. 222
Auro & argento legato. 1252

B

BOnis libertorum. 1930
Bonorum possessionibus. 1779
Bonorum possess.fur.infanti &c. 1792
Bonorum possessio.contra tabu. 1794
Bonorum possess.secundum tabu. 1887
Bonorũ possessio.ex testaméto militis. 1901

C

CArboniano edicto. 1869
Collatione bonorum. 1833
Collatione dotis. 1848
Concubinis. 109
Conditionibus & demonstrationi. 1385
Conditionibus institutionum. 570
Confirmando tutore vel curatore. 134
Coniungendis cum emãcipato liberis. 1861
Contraria tutelæ & vtili actione. 320
Curatoribus furioso vel aliis extra minores dandis. 356

D

DOte prælegata. 1134

E

EO qui pro tutore vel curatore negotia gesserit. 325
Excusationibus. 245

F

FIdeiussoribus,& nominatoribus, & hæredibus tutorum. 334

G

GRadibus & adfinibus. 1981

H

HAeredibus instituendis. 445
His quæ in testamento delentur. 439
His quæ pœnæ nomine relinquuntur. 1358
His quæ pro non scriptis habentur. 1362
His quæ vt indignis &c. 1364

I

IMpensis in res dotales factis. 66
Iniusto rupto & irrito facto testamẽ. 421
Instructo,vel instrumento lega. 1168
Inspiciendo ventre. 98
Iure deliberandi. 589
Iure codicillorum. 739
Iure patronatus. 1902

L

LEgitimis tutoribus. 140
Legatis & fideicommissis.1. 752
Legatis & fideicommissis.2. 866
Legatis & fideicommissis.3. 973
Legatis præstandis cõtra tabulas bonorum possessio.petita. 1817
Liberatione legata. 1284
Liberis agnoscendis. 86
Liberis & posthumis. 380
Libertis vniuersitatum. 1954

M

MAgistratibus conueniendis. 339

O

OBsequiis à liberis & libertis &c. 1910
Operis libertorum. 1914
Optione vel electione legata. 1151

P

PEculio legato. 1198
Penu legata. 1214

Q

QVando dies legati cedat. 1716
Quando ex facto tutoris,vel curatoris. 232
Quemadmodum testamenta aperiãtur. 690
Qui petant tutores vel curatores. 155
Quibus non competat bonorum possessio. 1955
Quis ordo in bonorũ possess.seruetur. 1996
Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur. 328

R

REbus eorum qui sub tutela vel cura sunt. 344
Rebus dubiis. 1337
Regula Catoniana. 1360
Rerum amotarum. 74

S

SEnatusconsulto Silaniano &c. 717
Seruitute legata. 1130
Si à parente quis manumissus sit. 1898
Si cui plus quàm per legem Falcidiam. 1563
Si mulier ventris nomine in possessione calumniæ causa esse dicetur. 107
Si quid in fraudem patroni factum sit. 1959
Si quis omissa causa testamenti. 696
Si quis aliquem testari prohibuerit. 738
Si tabulæ testamenti extabunt. 1967
Si tabulæ testamenti nullæ extabunt. 1791
Si ventris nomine muliere in possessionem &c. 105
Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. 1
Successio edicto. 1977
Suis & legitimis hæredibus. 2000
Supellectili lega. 1221
Suspectis tutoribus & curatoribus. 235

T

TEstamentaria tutela. 120
Testamentis, & qui testamenta facere possunt. 364
Testamento militis. 593
Tritico,vino & oleo legato. 1161
Tutelæ,& rationibus distrahendis. 305
Tutelis. 111
Tutoribus & curatoribus datis ab his. 146

V

VBi pupillus educari vel morari debeat. 300
Ventre in possessionem mittendo. 1853
Veteranorum & militum successione. 1995
Vnde liberi. 1968
Vnde legitimi. 1972
Vnde cognati. 1974
Vnde vir & vxor. 1994
Vsu & vsufructu legato. 1104
Vt ex legibus & senatusconsultis bonorum possessio detur. 1996
Vt legatorum seu fideicommissorum nomine caueatur. 1742
Vt in possessione legatorum. 1761
Vulgari & pupillari substitutione. 519

Finis elenchi Rubricarum.

LEGES INFORTIATI ALPHABETICA serie hic ordinantur.

A

AB adgnato.de cura.furio. 361
Ab exhæredati.de lega.1. 864
Ab intestato.de iure codi. 649
Ab omnibus hæredibus. de lega.1. 840
Acceptis.ad leg.Falci. 1559
Accipientis.de auct.& consen.tut. 230
Actione de rationib⁹.de tut.& ra.distra. 310
Actus sui rationẽ.de admi.& peri.tuto. 179
Ad fiscum.de act.re.amo. 79
Adigere.de iure patro. 1903
Ad instruendam.de admi.& peri.tuto. 188
Aditio hæreditatis. de adquiren. vel omit. hære. 657
Administrantes.de excu. 297
Ad testiũ.de testa.& qui testa.face.pos. 376
Ad veterani.ad leg.Falci. 1515
A duobus.de ope.liber. 1915
Aemilius Dexter.de administ.& peri.tu. 211
Aequisimum.de secundum tabu. 1889
Aequisimum.ad senatuscon.Tertyl. 2018
Aeris alieni ad leg.Falci. 1514
Aestimatæ res.soluto matrimo. 56
Aestimatis rebus.soluto matrim. 55
A filio hærede.de ali.& ciba.lega. 1240
A filio hærede.de lega.1. 770
A filia petiit.ad Trebel. 1676
Agnato proprior.de legi.tu. 145
Ait prætor.de iur.delib. 590
Alia causa.solu.mat. 22
A liberto suo.de bo.liber. 1947
Alienus fundus.ad leg.Fal. 1526
Alimenta & vestiaria.de ali.& ciba.le. 1243
Alimenta liberto.de libe.agno. 96
Alimentorum.de assig.lib. 1958
Alio hærede.de ali.& ciba.leg. 1234
Aliquando accidit.de cõdi.& demon. 1455
Aliter atque.de pecu.lega. 1206
Alterius curatoris.de tute. & ra. distrahen. 318
Alteri ex hæredibus.de adimen.lega. 1327
Alumnæ suæ.de adimen.lega. 1330
Amiciſsimos.de excu. 294
An in magistratus.de magi.conue. 344
Annua his verbis.de an.lega. 1096
Annuam pecuniam.de an.lega. 1084
Ante tabulas.de iure codi. 742
Antistius.de adqui.vel omit.hære. 667
A patre vel domino.de lega.3. 978
Ἀπελεύθερον.de excusationibus. 278
Ἀφίεντα.de excusationibus. 248
Apud Aristonem.de admi.& peri.tu. 220
Apud Ausidium.de optio.leg. 1160
Apud Iulianum.de hære.insti. 152. est inscriptio.l.Si eiusmodi.
Apud Iulianum.ad Trebel. 1594
Apud Iulianum.de lega.1. 783.A.in.l.cum seruus.
Apud Phuphidiũ. de auro & argẽ. leg. 1253
Argento legato.de lega.3. 1040
Argumento sunt.de auro & arg.leg. 1268
Aristo existimat.de adqui.vel omit.hæ. 642

Aristo.

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

Aristo.de adquir.vel omit.hære. 690
Aristo negauit.de iure codi. 645
Aristo scribit.de iur.delib. 590
Asse toto.de hære.insti. 502
Assignare.de assig.lib.1957.núc, adsignare.
A testatore.de condi.& demon. 1455
Athletæ habẽt.de excu. 258.D.§. Vlpianus.
Attius.de hæred.inst. 460
At vbi.de lega.præstan. 1826
A tutela remotus.de contra.& vti.act. 324
A tutoribus.de admi.& peri.tuto. 187
Aufertur hæreditas.de his q̃ vt indig. 1365
Auia quæ nepotem.de condi.& demõ.1435
Auia testamento.de confir.tut.vel cur. 139
Auibus legatis.de lega.3. 1049
A vobis quoque.de an.lega. 1084
Aurelius Symphorinus.de lib.leg. 1305
Aurelio Sempronio.de lib.leg. 1299
Aut certe.de ope.liber. 1920

B

BAlista.ad Trebel. 1639
BBello amissi.de excu.tuto. 286
Beneficio legis.ad leg.Fal. 1525
Bona autem.de bo.pos. 1780
Bona militis.de vetera.suc. 1995
Bonorum possessione.de lega.præstan. 1831
Bonorum possessio.de bo.pos. 1779
Bonorum possessio.vnde lib. 1969
Bonorum ventris.de cura.furio. 360

C

CAetera igitur.de lega.1. 785
CCampanus.de ope.liber. 1929
Cancellauerat.de iis quæ in test.delen. 441
Capitis.de suis & legi.hæ. 2007
Capitis.vnde cog. 1975
Captatorias.de hære.insti. 499
Captatoriæ.de leg.1. 806
Carbonianum.de Carbo.edic. 1873
Camelia.de iure patro. 1910
Casius etiam.de libe.lega. 1299
Catoniana regula.1.de regu.Cato. 1360
Catoniana regula.2.de regu.Cato. 1362
Causa cognita.de vul.& pup.substi. 553
Celsus pater.de lega.2. 879
Centurio.de vulg.& pup.substi. 534
Centurio.de mili.testa. 607
Cerdonem.de ope.liber. 1928
Certum est.de iniusto rup.& irri.testa. 432
Certarum rerum.de testa.tute. 125
Chartæ appellatio. de bo.possess. secundum tabu. 1892
Chartis legatis.de lega.3. 1055
Chirographis.de admi.& peri.tuto. 216
Circa eos.de hære.insti. 446
Circa legem Falcidiam.ad leg.Fal. 1530
Circa pupillum.de admi.& peri.tu. 175
Circa tẽpora.quis or.in bo.possess.ser. 1998
Ciuibus ciuitatis.de reb.dub. 1338
Ciuitatibus.de lega.1. 861
Claudius Seleucus.de his quæ vt indi. 1375
Clemens patronus.de hære.instit. 504
Clodius.de adquir.vel omit.hære. 688
Codicillis Gaio.de lega.2. 966.nunc est.§. Scæuola.
Codicillis testamento.de an.legatis. 1093
Codicillis.de vsu & vsufru.leg. 1124
Cogi.ad Trebel. 1602
Cognatis.vnde cog. 1976
Cohæredi.de vulga.& pupil.substi. 554
Commodissime.de libe.& posthu. 388
Complura.de tut. 119
Communi.de bo.liber. 1944
Computationi.ad legem Fal. 1531
Concubinam ex ea.de concubi. 111
Concubinam ex sola.de concubi. Ibidem
Conditiones.1.de condi.insti. 577
Conditiones.2.de condi.insti. 579
Conditiones extrinsecus.de cõdi.& demõ. 1450
Conditionum.de condi.& demon. 1446
Cõditionum quædã.de cõdi.& demõ.1386
Conditionibus.de condi.& demon. 1388
Conficiuntur.de iure.codi. 744
Coniunctim hæredes.de lega.3. 1059
Consilio & opera.de cura.furio. 358
Constitutione.si quid in frau.pa. 1966
Continetur autem.de instru. 1182
Contra nurum.de act.re.amo. 75
Contrariam tutelæ actionem. de contra.& vti.act. 320
Conuento hærede.de tute.& ra.distra. 320
Cornelius & Mæuius.de hære.insti. 499
Credendum est.qui pet.tuto. 157
Creditor debitori.de libe.leg. 1313
Creditori ita.de lega.3. 995
Creditorem.de lega.2. 954
Cuius bonis.de cura.furio. 360
Cui fundus legatus.de cõdi.& demon.1420
Cui quæ Romæ.de leg.3. 1060
Cui seruus.si quis omis.cau.testa. 713
Cui vsusfructus.de vsu & vsufru.lega. 1118
Cum ab initio.quemad.testa.ape. 693
Cum ab vno.de lega.2. 899
Cum alij penum.de tri.vi.& oleo le. 1162
Cum alimenta.de ali.& ciba.lega. 1251
Cum aliter.de senatusco.Silla. 717
Cum à pluribus.de seruitu.legat. 1134
Cum apud hostes.de libe.& posthu. 420.aliàs, Dum apud host.
Cum aurum.de auro & argen.lega. 1262
Cum autem pars.de leg.2. 870
Cum auus filium.de condi.& demon. 1452
Cum centum.de adimen.lega. 1321
Cum certus numerus. de tri.vi. & oleo leg. 1163
Cum certum.de auro & argen.leg. 1256
Cum certum pondus.de tri.vi.& oleo lega. 1163
Cum codicillis.de testa.tu. 134
Cum curatore.de admi.& peri.tu. 183
Cum de lanionis.de instru.& instrum. 1185
Cum deliberant.de cura.furio. 357.incipit, Dum deliberant.
Cum dominus.de senatusco.Silla. 733
Cum dominus seruum.de pecu.legã. 1209
Cum dos prælegatur.de do.præleg. 1134
Cum dotem.ad leg.Falci. 1525
Cum ei qui partem.de leg.2. 891
Cum emancipatus.de contra tabu. 1809
Cum emancipati.de colla.bo. 1840
Cum emptor.ad leg.Fal. 1518
Cum enim hæreditas. si quis omis. cau.test. 709
Cum erat certa pecunia.de an.leg. 1103
Cum & tunicas.de auro & argen.leg. 1268
Cum ex filio.de vulg.& pup.substi. 551
Cum ex oratione.de excu. 297
Cum falsum.de adqui.vel omit.hære. 657
Cum filius rogatus.de cõdi.& demon.1458
Cum filius.de lega.2. 925
Cum filiusfã.de mili.testa. 608
Cũ filiosamilias.quis or.in bo.pos.ser.1999
Cum filiosami.de leg.& fideicom.1. 758
Cum filiosami.de leg.3. 1035
Cum filio.de vulga.& pupil.substi. 524
Cum fisco.de senatusco.Silla. 730
Cum fuerit.de condi.& demon. 1393
Cum fundus.de instru.vel instrum. 1191
Cum fundus.de lega.2. 870
Cum hæres deductis.ad Trebellia. 1654
Cum hæres.de adquir.vel omit.hære. 660
Cum hæres rogatur.de libe.legat. 1302
Cum hæres.ad Trebel. 1641
Cum hæreditas.de admi.& peri.tu. 220
Cum hæreditas.ad Trebel. 1642
Cum hæreditas.ad Trebel. 1652
Cũ hæreditate.de adqui.vel omit.hær. 662
Cum illud.quando dies leg.ce. 1736
Cum in annos.quando di.leg.ce. 1722
Cum in annos.de an.lega. 1089
Cum in annos.quando di.le.ce. 1734
Cum in annos.de an.lega. 1081
Cum incertus.de lega.1. 762
Cum in secundo.de iniusto. rup. & irri. fa. testa. 436
Cum in substitutione.de lega.3. 1055
Cum in testamento.de reb.dub. 1356
Cum in testamento.de hære.instit. 476
Cum in testamento.de aur.& arg.leg. 1272
Cum ita datur.de condi.& demon. 1448
Cum ita legatur.de lega.2. 881.nunc.§.cum ita.l.omnia.
Cum ita legatum est.quãdo di.leg.ce. 1726
Cum ita legatur.de opti.lega. 1154
Cum ita legatum.de condi.& demon. 1423
Cum ita legatum.de vsu & vsufru.le. 1129
Cum ita testamur.de lib.lega. 1299
Cum legato.quando dies leg.ce. 1728
Cum legatorum.vt lega. 1754
Cum lege.qui testa.fa.pos. 378
Cùm mulier.solu.matri. 53
Cùm mulier.solut.matri. 57
Cum mulier. rerum amo. 76. nunc incipit, Mulier.
Cùm mulier.de Carb.edic. 1884
Cùm non facile. si cui plus quàm per leg. Falci. 1573
Cùm optio.de opti.lega. 1159
Cùm ostendimus.de fideius. 335
Cùm pater.ad leg.Falci. 1526
Cùm pater filios.de leg.2. 929
Cùm pater pluribº.de instru.vel instr. 1169
Cùm patronus.de ope.lib. 1921
Cum patronus.de leg.2. 879
Cum plures.de admi.& peri.tuto. 175
Cum posthumus.de libe.& posthu. 397
Cum post mortem.de admi.& peri.tu. 199
Cum propter.de lega.præstan. 1819
Cum proponebatur.de lega.2. 904
Cum pubere.de reb.dub. 1355
Cum pupillus.de condi.& demon. 1437
Cum pupillus.de tute.& ra.distrahen. 319
Cum quæritur.de instru.vel instru. 1191
Cum quæritur.de reb.dub. 1356
Cum quæritur.de admini.& peri.tu. 178
Cum quæreretur.de lega.3. 1044
Cum quidam.de an.lega. 1103
Cum quidam.de lega.2. 877
Cum quidam.de tuto.& cura. 146
Cum quidam.de libe.& posthu. 396
Cum quidam.de bo.pos. 1789
Cum quidam duos.de instru. 1170
Cum quidam legationis.de adqui.vel omit. hære. 643
Cum quidam libertum. de auro & argen. lega. 1253
Cum quidam scripsisset. de his quæ vt indi. 1375
Cum quidam vxori.de supel.legat. 1225
Cum quidam vxori.de lega.2. 875
Cum quis vxori.de dote præleg. 1140
Cum quis decedens.de lega.3. 1009
Cum quo.ad leg.Fal. 1523
Cum res legata.de leg.1. 792
Cum scriptum esset.de dote præle. 1143
Cum secundis.de his quæ.vt indig. 1378
Cum semel.de tute. 114
Cum senatus.de reb.dub. 1355
Cum seruus ita.de condi.& demon. 1441
Cum seruus legatus.de lega.1. 783
Cum seruus legatus.de adi.leg. 1323
Cum seruus.de condi.insti. 581
Cum sine.de Carb.edic. 1885
Cum sine.quando dies leg.ce. 1729
Cum soluto.de act.re.amo. 85
Cum solus.de adqui.vel omit.hære. 669
Cum sub hac cõditione.de cõdi.& de. 1425
Cum suæ ancillæ.de lega.3. 1053
Cum tabulæ.de secundum tabu. 1893
Cum tale legatum.de cõdi.& demon. 1429

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

Cum Titio.ad leg.Falci. 1522
Cum tutor.de tute.& ra.distra. 317
Cum venter.de ven.in pos.mit. 1860
Cum venter.vt in pos.lega. 1774.nunc incipit,Dum.
Cum vinum.de tri.vi.& ol.leg. 1164
Cum vir vxori.de condi.& demon. 1399
Cum vnus.de ali.& ciba.lega. 1235
Cum vsusfructus.de vsu & vsufru.leg. 1108
Cum vulgari.de dote præleg. 1142
Cum vxori suæ.de lega.3. 1044
Curator.de ven.in pos.mit. 1858
Curator ex senatusco.de cura.furio. 357
Curator furiosi.de cura.furio. 363
Curator pro minore.de admi.& peri.tu. 211
Curator pupillo.de tu.& cura. 148
Curatorem etiam.de aucto.& consen. 231
Curatorem impuberi.de tu.& cura. 154
Curatorem.qui pe.tuto.157.B.§.curatorem.

D

DAmnas esto.de vsu & vsufru.leg. 1109
Debitor decem.de lega.2. 950
Debitor sub.ad Trebel. 1672
De bonis.de Carb.edic. 1880
Decreto decurionum.qui pe.tuto. 157
Decreto prætoris.de admini.& peri.tu. 181
Decreto prætoris.de suspec.tut. 145
Decessit.de Carbo.edic. 1883
Dedit dotem.de colla.bo. 1846
De diuisione.solu.matri. 8
Deducta.ad Trebel. 1666
De ætate.ad Trebel. 1592
De euictione.ad Trebel. 1694
Defensor tutoris.de tute.& ra.distra. 319
Defendẽte tutore.de aucto.& cõsen.tu. 231
De grege ouium.de instru. 1173
De libertatibus.si quis omis.cau.test. 708
De militis testamento.de testa.mili. 594
Demonstratio falsa.de cõdi.& demon. 1394
Denique & deliberantibus. de iniusto rup. & irri.testa. 424
Denique Pegasus.de pecu.legat. 1202
De omnibus.de tute.& ra.distra. 305
De rebus amotis.de act.re.amo. 78
De statu suo.qui test.fa.pos. 369
De tapetis.de supel.lega. 1222
Detrahere.de adimen.lega. 1336
Diariis.de ali.vel ciba.lega. 1250
Dies incertus.de condi.& demon. 1434
Diuus Claudius.de iur.pat. 1903
Diuus Marcus.de senatusco.Sylla. 722
Diuus Pius.de opti.lega. 1151
Diuus Seuerus. qui pe. tuto. 156.A.l.si minores.
Diuus.si à pa.quis ma. 1900
Diuus.si cui plus quàm per leg.Falc. 1573
Diuus Traianus.de testa.milit. 606
Diuus Traianꝰ. si à pa.quis manu.fuer. 1900
Diuus Vespasianus.de iure patrona. 1904
Diui Marcus & Verus.de tutoribus & curatoribus. 153
Diui Seuerus & Antoninꝰ.de his quę.vt indig. 1364
Diui fratres.de iur.pat. 1907
Diui Seuerus.de adimen.lega. 1322
Diui Seuerus.ad leg.Falci. 1556
Diui Seuerus &.de iure codi. 742
Diui Seuerus & Anto. de admi. & peri. tuto. 184
Diuortio facto.solu.matri. 10.B.§.Papinia. l.fructus.
Diximus tres.de excu.tuto. 252.C
Dolia fictilia.de instru. 1193
Dolus tutorum.quando ex fac.tut. 233
Dolo facit mulier.si ven.no. 106
Dolóve malo.de act.re.amo. 75
Dolo carere.ad leg.Fal. 1515
Dominus seruum.de pecu.lega. 1210
Dominus Sticho.de pecu.lega. 1211
Domino à familia.de senatusconſ.Silla. 733
Domitius Labeo.qui testa.face.pos. 378
Domus hæreditarias.de lega.1. 805
Dotalem fundum.de testa.mili. 600
Dotalem seruum.solu.matri. 61
Dotis causa.solu.matri. 2
Dote prælegata.de do.præleg. 1142
Dotem voluntate.solu.matri. 46
Dotem quam dedit.de col.bo. 1846
Dum apud hostes.de lib.& posthu. 420
Dum deliberant.de cur.fur. 357
Dum venter.vt in poss.leg. 1774
Duo fratres.de adqui.vel amit.hære. 678
Duo hæredes.si quis omis.cau.test. 710
Duo socij.de hære.insti. 455
Duo sunt Titij.de testa.tute. 132
Duo tutores.de magi.conue. 342
Duorum.de ope.liber. 1929
Duobus coniunctim.de lega.1. 829
Duobus pupillis.de testa.tute. 129
Duos mater filios.de condi.& demon. 1426
Duos separatim.de vsu & vsufru.lega. 1109

E

EAdem in omnibus.de legat.3. 1053
Eadem ratio est.de instru. 1173
Ἐὰν δύο.de excusationibus. 253
Ἐὰν οἱ.qui pet.tut. 155
Eas causas.de condi.& demon. 1439
Ea tamen adiectio.de lega.3. 1033
Edicto prætoris.de bo.pos. 1789
Edictum de custodiendo.de inspi.ven. 103
Εἰσὶν αἳ.de excusationib. 271
Ἔστιν αἳ ἐπ.de tut.& curator. 151
Eius artificij.de ope.liber. 1919
Eius bona.qui test.fa.pos. 380
Eius qui apud hostes.qui testa.fa.pos. 366
Eius militis.de testa.mili. 610
Eius serui.ad leg.Falc. 1513
Eius seruum.de hære.insti. 497
Ei qui.de bo.pos. 1784
Ei qui de statu.de tuto.& cura. 151
Ei qui ita.de condi.insti. 579
Ei qui mortem.de his quæ.vt indig. 1382
Ei qui pro tutore.de eo qui pro tuto. 327
Ei qui se.de adquir.vel omit.hære. 626
Ei qui soluendo.de hære.insti. 510
Ei quoque.de pecu.lega. 1205
Ei quoque.vt lega. 1756
Emancipatus.si à pa.quis ma. 1988
Emancipatus.vnde lib. 1968
Emancipato quis.de coniungen.cum eman. 1867
Ἐφαλῶν.de excusationib. 251
Epistolam.ad Trebel. 1700
Ἐρέννιος.de excusationib. 245
Ergo si.si quid in frau.pa. 1965
Etiam contutoris.de admi.& peri.tut. 178
Etiam de.vt lega.no. 1757
Etiam ea quæ.de lega.3. 992
Etiam fideiussorem.de fideiussoribus. 335
Etiam filios.solu.matri. 26
Etiam hoc modo.de lega.1. 858
Etiam militibus.de obsequi. 1910
Etiam non municeps.de tute. 117
Etiam si partis.de lega.1. 849
Etiam si.si cui plus quàm per leg.Fal. 1567
Etiam si tutor.de aucto.& consen.tu. 230
Etiam si.vt in pos.lega. 1775
Etiam si non interrogatus.de aucto.& consen.tu. 224
Etiam si.de bo.lib. 1931
Et ante omnia.de impen.in res do.fa. 73
Et econtrario.de adquir.vel omit.hær. 628
Et eo modo.de lega.1. 859
Et expleta.de hære.insti. 466
Et fideicommissum.de lega.3. 1062
Et hoc Titus.de hære.insti. 481
Et ideo.de act.rerum amo. 74
Et ideo.de lega.præstan. 1818
Et ideo.quod fal.tu.aucto. 331
Et ideo si viuo.de adimendis legatis. 1321
Et in libertos.de senatusconsul.Silla. 729
Et in totum.de impen.in res do. 67
Et mulieri.de cura.furio. 361
Et ne.de cõfir.tuto.135. B.nunc legitur, Vt.
Et non tantum.de excu. 270
Et Proculo.de legatis.2. 875
Et quidem totum.de lega.1. 765
Et qui non sunt.de tuto.& cura.153.C.l.qui.
Et si ancilla.de pecu.lega. 1198
Et si certus sit.de senatusconsul.Silla. 729
Et sic definit.solu.matri. 61
Et si conditionalis. de aucto. & consen. tu. 227
Et si contra tabu. de vulg. & pupil. substit. 548
Et si datus.de testa.tu. 125
Et si æquo pretio.de lega.1. 807
Et si ex.de bo.liber. 1935
Et si extrinsecus.quando ex fac.tuto. 233
Et si maxime.de serui.lega. 1133
Et si non sunt.de auro & argen.leg. 1263.B. in.l.cum aurum.
Et si non totam.si quis omis.cau.testa. 709
Et si pepercerit.de libe.& posthu. 381
Et si pluribus.de aucto.& consen.tu. 224
Et Proculo.de lega.2. 875
Et si quid in eam.solu.matri. 34
Et si substitutũ.de adquir.vel omit.hær. 668
Et si testamentum. de rebus eorum qui sub tut.356.B.l.Paulus.
Et si transferam. de adimẽ. leg.1325.incipit, Licet transferam.
Eum bonis.de adquir.vel omit.hæ. 684
Eum patronum.de iur.pa. 1905
Eum cui codicillorum.de iur.codi. 741
Eum qui duobus.de adquir. vel omit.hære. 659
Eum qui nouissimus.ad Trebel. 1641
Eum qui post.de condi. & demon. 1453
Eum qui rogatus.de an.lega. 1092
Eum qui tacitum.de his quæ vt indig. 1380
Ex asse.ad leg.Fal. 1520
Ex asse.ad Trebel. 1634
Excipiuntur.de senatusconsul.Silla. 731
Excusare se tutor.de excu. 288
Excusatus videtur.si quis omis.cau.test. 700
Excusantur.de excu.tuto. 248.B C
Ex diuerso.solu.matri. 24
Ex duobus.de vulga.substi. 547
Ex duobus filiis.de contra tabulas. 1810
Ex ea scriptura.qui testa.face.pos. 379
Ex eo quòd interrogatus. quod fal. tu. aucto. 334
Ex eo tempore.de testa.mili. 618
Ex eo viuo.de tri.vi.& oleo lega. 1166
Ex eis apparet.de excu.tuto. 294
Ex facto etiam.de hære.insti. 465
Ex facto.ad Trebel. 1610
Ex facto.de hære.insti. 473
Ex facto.de vulga.& pupilla.sub. 560
Ex filio præterito.de lega.3. 976
Ex imperfecto.de lega.3. 995
Ex inofficioso.de senatusco.Silla. 733
Ex militari.de testa.mili. 596
Ex parte.de adquir.vel omit.hære. 664
Ex parte.de adimen.lega. 1325
Explicito.ad Trebel. 1575
Ex pluribus.de admi.& peri.tu. 199
Ex pupillari.de vulga.& pup.subst. 564
Ex semisse.de adquir.vel omit.hære. 675
Ex sententia.de testa.tut. 132
Extraneo.de ven.in pos. 1858
Ex tribus.de bo.liber. 1944
Ex vnciis.de hære.insti. 510
Ex vsu testatoris. de triti. vino & oleo leg. 1166.B

F

FAbriles.de ope.liber. 1915
Facere posse.solu.mat. 40
Facere testamentum.de testa.mili. 595

Facta.

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

Facta.ad Trebel. 1677
Falcidia interuenire.ad leg.Fal. 1516
Falcidiæ legis.ad leg.Fal. 1500
Falcidiæ ſtipulatio.ad leg.Fal. 1533
Falſa demõſtratio.de condi.& demõ.1404
Falſus tutor.quod fal.tut.aucto. 332
Fideicommiſſum quod ex teſtamento de ſenatuſcon.Sila. 737
Fideicommiſſum quod à lega.de leg.1. 817
Fideicommiſſum.de condi.& demõ. 1434
Fideicommiſſa.de lega.3. 982
Filiusfamiliàs.qui teſt.fa.poſ. 369
Filiusfamiliàs.de libe & poſthu. 400
Filiusfa.equeſtri.de teſta mili. 618
Filiusfami.de acquir.vel omit.here. 687
Filiusfami.miles.de lega.1. 852
Filiusfa.qui militauerat.ad leg.Fal. 1493
Filiusfamiliàs.de iur.patro. 1905
Filiusfamiliàs.vnde lib. 1971
Filius à patre.de libe.& poſthu. 400
Filius autem.de tute.& ratio.diſtra. 315
Filius dum deliberat.de iur.delib. 592
Filius patri.de ſuis & legi.hær. 2007
Filius patroni.de bo.liber. 1938
Filius.de colla.bo. 1847
Filius.de colla.do. 1851
Filius qui ſe paterna. de acquir. vel omit. hære. 653
Filius qui fuit.de condi.inſti. 580
Filij mater.ad ſenatuſcon.Tertyl. 2018
Filij etiam.de libe.& poſthu. 395
Filij.de iure patro. 1905
Filiofa.vel ſeruo.de his quæ pœnę.no.1358
Filiofami.quoad.de an lega. 1104
Filiumfamiliàs.quando dies leg.ce. 1739
Filiofami.legatum.de condi.& demon.1411
Filio ex parte.de adimen.lega. 1334
Filio quem pater.de libe.& poſthu. 397
Filio pater.de lega.1. 830
Filio præterito.de iniuſt.rup.& irri.fa.437
Filio vel.vt lega.no. 1753
Filio.ad leg.Fal. 1560
Filium emancipatum.de acquir. vel omit. hære. 665
Filium emancipatum.de colla.bo. 1845
Filium & vxorem.de opti.lega. 1160
Filium quem.de contra.tab. 1813
Filium quis.de lega.præſtan. 1819
Filios hæredes.de vſu & vſufru.leg. 1128
Filiæ meæ.ſolu.matri. 60
Filiæ meæ.de an.lega. 1102
Filiæ ſuæ.de condi.& demon. 1401
Filiam in poteſtate.de aur.& argẽ.leg.1260
Filiam.ad Trebel. 1664
Filia in adop.de col.dot. 1850
Firmio.quando dies leg.ce. 1737
Fœminæ tutores.de tut. 119
Fructus eos.ſolu.matri. 9
Fuit quęſtionis.de acquir.vel omit.hęr.637
Fuit quæſtionis.de colla.do. 1852
Fundus quem paterfa.de an.lega. 1087
Fundus qui locatus.de inſtru. 1192
Fundi inſtrumento.de inſtru. ibidem.
Fundi Aebutiani.de vſu & vſufr.leg. 1128
Fundo legato.de ſupel.lega. 1228
Fundo mihi legato.ad leg.Fal. 1480
Fundo legato.de fun.inſtru. 1191
Fundo legato.de adimen.leg. 1316
Fundum communem.de ſerui.leg. 1131
Fundum inſtructum.de fun.inſtru. 1169
Fundum Mæuianum.de reb.dub. 1337
Furioſæ matris.de cura.furio. 357
Furioſ⁹ adqrere de adqui.vel omit.hę. 667
Furioſus ſi tutor.de tute. 117
Furioſo.de bo.poſ.infan.furio.&c. 1792

G

GAius Seius.ſolu.ma. 52
Gaius teſtamento.de excuſat. 282
Gaius Seius.de ſenat.Silan. 735
Gaius Seius.de leg.2. 954
Gaius Seius.de ann.lega. 1689
Gaius Seius. de iur.patro. 1905
Gaio Seio trecentos.de ali.vel cib.le. 1237
Gallus.de libe.& poſthu. 403.
Generaliter.de admi.& peri.tut. 175
Generaliter.vnde leg. 1973
Generali capite.de vſu & vſufruct.leg.1119
Geometræ.de excu. 287
Gerera.de admi.& peri.tuto. 158
Gerit ꝑ hęrede de acquir.vel omit.hę. 685
Gradus.de gra.adfi. 1981
Grege autem.de lega.2. 868
Grege legato.de lega.1. 767

H

HAbitatio quoque.de ven. in poſ. mitten. 1858
Habitationis quoq; de vſu & vſufr.le.1108
Hac parte.vnde cog. 1975
Hæc actio.ſolu.matri. 63
Hæc autẽ.ſi cui plus quàm per leg.Fal. 1571
Hæc bonorum.de Carbon.edic. 1886
Hæc bonorum poſſeſ.vnde cogna. 1974
Hæc clauſula.de ſuſpect.tuto. 235
Hæc conditio.de condi.& demon. 1402
Hæc conditio.de condi.& demon. 1391
Hæc ſcriptura.de condi.& demon. 1399
Hæc ſtipulatio.vt lega.no. 1756
Hæc verba.vnde leg. 1972
Hæc verba teſtatoris.de le.& fideicõ.1. 752
Hæ demum.de ope.liber. 1927
Hæ enim cauſæ.de ſuſpect.tuto. 242
Hæ operæ.de ope.liber. 1921
Hęres cum.ad Trebel. 1616
Hæres eius.de fideiuſ. 337
Hæres liberti.de obſe. 1913
Hæres in fundo.de vſu & vſufru.leg. 1108
Hæres inſtitutus.de acqui.vel omit.hę.647
Hæres in omne.de acquirẽ.vel omit.hę.651
Hæres meus damnas.de lega.3. 1075
Hæres meus.de condi.& demon. 1438
Hæres per ſeruum. de acquiren. vel omit. hære. 654
Hæres præcepto.ad Trebel. 1696
Hæres quandoque.de acquiren vel omit. hære. 662
Hæres qui tacitã.de his quæ vt indig. 1374
Hæres qui veneni.de ſenatuſcon. Sila. 734
Hæres quandocumque.de acquir.vel omit. hære. 662
Hæres ſtatuliberũ.de condi.& demõ. 1424
Hæres teſtatoris.de lega.3. 992
Hæredes aut inſtituti.de vul.& pu.ſub. 519
Hæredes mei.ad Trebel. 1665
Hęredes palã.de teſta.& qui teſt.fa.poſ.374
Hæredes ſine partibus.de hæred.inſti. 496
Hæredis aditio.quando dies leg.ce. 1720
Hæredi cuius.ſi tabu.teſta.exta. 1791
Hęredi cum poſthumo.de acquir.vel omit. hære. 647
Hæredi poſthumo.de lega.1. 865
Hæredi qui falſos.de his quæ vt indi. 1377
Hæredem damnatum.de libe.lega. 1285
Hæredem meum.de lega.2. 874
Hæredem qui ſciẽs.de his quæ vt idig. 1380
Heredem tutoris.de cõtra.tu.& vti.act.324
Hæredibus.ad Trebel. 1701
Hæreditas ad Statium.de hære.inſti. 497
Hæreditas ex die.de hære inſti. 472
Hæreditatum computationi.ad.l.Fal. nunc incipit, Computationi. 1531
Herennius.de excu. 246
Hic titulus.de colla.bo. 1833
Hic titulus.de lega.præſtan. 1817
Hi demum.de ſecun.tabu. 1893
His qui in ea.de tuto.& cura. 149
Hi quibus. de lega.præſtan. 1831
Hi quorum.de ſuis & legi.hær. 2005
His verbis.de hære.inſti. 485
His verbis.de leg.3. 1077
Hoc articulo.de hære.inſti. 470
Hoc autem.de admi.& peri.tu. 166
Hoc edictum.de ope.lib. 1914
Hoc edicto.ſi ventris no. 105
Hoc edictũ.de bo.lib. 1930
Hoc eſt patris.de gra.adfi. 1982
Hoc genus legati.de condi.& demon.1454
Hoc legatum.de lega.3. 1032
Hoc modo.de condi.& demon. 1424
Hominis operæ.de vſu & vſufru.leg. 1105
Hominis quoque.de vſu.& vſufru.leg.1105
Homine legato.de opti.lega. 1159
Honori.de obſeq. 1911
Huius actionis.quod falſo tu.auct. 331
Huius edicti.quod fal.tu.auct. 328
Huiuſmodi legatum.de leg.1. 825
Huiuſmodi.quando dies leg.ce. 1724

I

IAm dubitari.de hære.inſti. 508
Iam hoc iure.de vulga.& pupil.ſubſti.525
Id autem quod.ad leg.Fal. 1536
Idque & in legato.de hær.inſt. 469
Idem erit.de adſig.liber. 1956
Idem eſt & ſi paterfa.de teſt.mili. 605
Idem eſt etiam.de acquir.vel omit.hęr.628
Idem eſt.de vulga.& pupil.ſubſtit. 537
Idem eſt & ſi de teſtameto.de teſta.mili.596
Idem eſt & ſi.de libe.lega. 1298
Idem eſt ſi dos.de reb.dub. 1353
Idem eſt.de bo.lib. 1940
Idem eſt.de libe.& poſthu. 394
Idem eſt & ſi arrogauerit.de teſta.mili. 595
Idem fiet.de teſta.tut. 130
Idẽ Iulian⁹.784.A.§.idẽ.l.cũ ſeru⁹.de leg.1.
Idemque erit.de ſenatuſcon.Sila. 730
Idemque erit.de teſta.mili. 595
Idemque eſt.de contra tabu. 1796
Idem ſeruandum.de lega.2. 922
Idem Vlpianus.de excu. 270
Ideo Labeo.de act.re.amo. 78
Ideoque nec debere.de act.re.amo. 77
Ideoque qui poſthumũ.de lib.& poſth. 383
Ideo ſi.de Carb.edic. 1878
Id eſt partem.de hære.inſti. 479
Id eſt quæ ipſi.de condi.& demon. 1445
Id eſt res.de ſupel.lega. 1221
Idque.de hæredi.inſtitu. 469
Id quod apud.de leg.& fideicom.1. 757
Id quod conditionis.de re.dub. 1339
Id quod ſeruo.de pecu.lega. 1204
Igitur ſiquidem.de iur.delib. 590
Illa inſtitutio.de hære.inſti. 471
Illæ autem.de hære.inſti. 500
Ille à quo.ad Trebel. 1598
Ille aut ille.de lega.3. 995
Illi cum illo.de vſu & vſufru.le. 1129
Illicite.de reb.eorum qui ſub tute. 354
Illis libertis.de condi.& demon. 1442
Illud aut illud.de opti.lega. 1159
Illud. de contra tabu. 1800
Illud dubitari.de acquirẽ.vel omit.hęr.677
Illud enim.de iure.codi. 746
Illud ſemper.de tuto.& cura. 147
Illud vſitatiſsimum.de excu. 286
Immo & ſi quoſdam.de opti.lega. 1153
Impenſæ.de impen.in res do.fa. 72
Impenſarum.de impen.in res do.fa. 66
Imperator Antoninus.de le.2. 920
Imperator.ad Trebel. 1653
Imperatoris Seueri.de reb.eo.q ſub tu.344
Imperatorem.de hære.inſti. 511
Imperatores.de tute. & ra.diſtra. 317
Imponi operæ.de ope.lib. 1925
Impuberes.de aucto.& conſen.tu. 229
Impuberi.de admi.& peri.tu. 198
Impuberi.de tuto.& cura. 148
Impuberibus.de acquir.vel omit.hære.626
Impuberibus quidem.de ſuſpec.tu. 243
In ꝓ.de confir.tut. 134
In adoptionem de colla.do. 1850.A. nunc incipit, Filia.

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

In aduersa.qui test.fa.pos. 370
In ambiguo.de reb.dub. 1338
In annos singulos.de an.leg. 1081
In arbitrium alterius.de le.2. 866
In argento potorio. de auro & argen.leg. 1266.
In bonorum.de bo.pos. 1787
In bonis superstitum.de lib.agno. 98
In cognitione.de senatusco. Sila. 731
In concubinatu.de concubi. 110
In conditionibus.de condi.& demon. 1395
In confirmando.de confir.tu. 138
In contra tabulas.de contra tabu. 1794
In dando tutore.de tuto. & cura. 151
Indignum esse.de his quæ vt indig. 1366
Indigno hærede.de his quæ vt indig. 1373
In duplicibus.ad leg.Fal. 1537
In eo qui testatur.qui test.face.pos. 364
In eos extra ordinem.de tute. 116
In facto consistétes.de cõdi.& demõ. 1422
In Falcidia.ad leg.Fal. 1515
Inferioris.de succes.edic. 1980
In fideicommissariã.ad Trebel. 1614
In Fauiana.si quid in frau.pa. 1963
In fraudem.de testa.mili. 598
In fraudem.de his quæ vt indig. 1373
In fructu id esse.de vsu,& vsufru.leg. 1129
Ingratus.de iure patro. 1908
In his quæ extra.de condi.& demon. 1393
In his rebus.solu.matri. 63
In insulam.solu.matri. 49
In lege Falcidia.1.ad leg.Fal. 1473
In lege Falcidia.2.ad leg.Fal. 1474
In lege Falcidia.3.ad le.Fal. 1516
In lege Falcidia.4.ad le.Fal. 1527
In magistratus.de magistr.conue. 343
In omnem rem.de tuto.& cura. 151
In omnibus quæ tutor.de tute. & ra. distra. 305.B. incipit,De omnib.
In omnicus causis.de libe.agno. 90
In omnibus.de bo.pos. 1780
In ordinem.de magistra.conue. 339
In partem.solu.matri. 66
In plurium hæredum. de acquir. vel omit. hære. 670
In pupillari.de vulg.& pupil.substi. 534
In quantitate.ad leg.Fal. 1533
In quartam.ad leg.Fal. 1557
In ratione legis.ad leg.Fal. 1475
In ratione legis.ad leg.Fal. 1503
In repetendis.de leg.3. 1046
In repudianda.de acquir.vel omit.hęr.637.
In seruitutem.de bo.lib. 1941
In singulis.ad leg.Fal. 1536
In singulos annos.de an. leg. 1086
Institutio talis.de condi.insti. 577
Instrumenti significatione.de sup.leg.1222. B.est inscriptio.l.rhedæ.
Instrumentum pistrini.de penu le. 1220
Instrumenta fundi.de instru. 1172
In substitutione.de vul.& pu.substi. 544
In suis hæredibus.de lib.& post. 389.
In suis.de suis & legi.hære. 2007
In suspenso.ad senatus.Tertyl. 2018
In tacitis.de leg.1. 840
In tempus.de hære.insti. 496
Inter agnatos.vnde leg. 1973
Inter bonorum.de admi.& peri.tu. 209
Inter cætera.de libe.& posthu. 420
Intercidit legatum.de cõdi.& demõ. 1421
Inter pupillos.de aucto.& consen.tu. 231
Inter tutores.de admi. & peri.tu. 188
Interuenit illa.de lega,præstan. 1831
Inter vestẽ virilẽ.de auro & argẽ.leg. 1277
Interdum hæc adiectio.de hæ.inst. 461
Interdum tamen.quod fal.tuto.aucto. 330
Interdum.1.de ope.liber. 1925
Interdum.2.de ope.liber. 1930
Interdum licet,vt in pos.leg. 1778
In testamento.de condi.& demon. 1400
In testamento.de cond.& demon. 1402
Intestati.de suis & legi.hære. 2000
Intestati.quis or.in bo.pos.ser. 1996
Intestato parente.de legi.tu. 144
Intestato liberto.de suis & legi.hær. 2004
Intestata.vnde cog. 1977
In testatoris.ad leg.Fal. 1511
Inuicem enim.de hære.insti. 481
In voluptariis.de impen.in res do.fa. 71
Ipsi tamen hæredi.quemad.test.ape. 693
Is à quo si fine.de inspi.ven. 104
Is autem nec.de iur.patro. 1905
Is cuius in seruo.de lega.2. 878
Is cui annua.de ali.& ciba.le. 1236
Is cui fideicommissum.ad.l.Fal. 1507
Is cui ita.quando dies leg.ce. 1729
Is cui lege qui test.fa.pos. 370
Is cui sub cõditione.de cõdi.& demõ. 1395
Is cui.vt in pos.leg. 1764
Is potest repudiare. de acquiren. vel. omit. hære 630
Is qui aliqua.vnde cog. 1976
Is qui complures.de lega.3. 1069
Is qui contra tab.de vul.& pu.sub. 538
Is qui fideicommis.de lega.3. 996
Is qui fundum.de vsu & vsufr.le. 1118
Is qui hæres.de acquiren.vel omit.hær.627
Is qui in potestate.de lega.præstan. 1827
Is qui putat.de acquir.vel omit.hær. 628
Is qui sola.de legatis.1. 817
Is qui vnum filium.de iure codi. 750
Ita autem.de admi.& peri tuto. 163
Itaque pauciores.de iur.delib. 589
Ita tamen.ad Trebel. 1624
Item à.de leg.præstan. 1826
Item legato.de lega.3. 1034
Ité pictoris.de instr.vel instru.legato. 1184
Item prætor.de suis & legi.hære. 2006
Item quod Sabinus.de hær.inst. 463
Iulianus ait.de lega.2. 902
Iulianus ait.de condi.& demon. 1416
Iulianus ait.de bo.liber. 1947
Iulianus putat de bo.liber. 1950
Iulianus libro.de adqui.vel.omittẽ.hęr. 653
Iulianus nec à filiofami.de lega. & fideicõmis.1. 758
Iulianus noster.de condi.& demon. 1444
Iulianus notat. ad leg. Fal. incipit,In testatoris. 1511
Iulianus quoque.de hære.insti. 462
Iulianus respondit.de leg.3.1050. nũc incipit,Testatorem.
Iulianus scribit.de cura.furio. 360
Iulianus scribit.si quis omis.cau.test. 714
Iulius Paulus.de condi.& demon. 1439
Iulius.ad Trebel. 1715
Iura libertorum.de iur.patro. 1903
Iure ciuili.de condi.& demon. 1399
Iure militari.de testa.mili. 594
Iure nostro.de testa.tu. 130
Iurisconsultus.de gra.affi. 1985
Iurisperitos.de excu. 290
Ius alimentorum.vbi pupil.educ. 302
Ius dandi tutores.de tu.& cura. 147

K

Kal ôi de tuto.& cura.da. 153

L

Labeo ait.de supel.lega. 1223
Labeo ait.de ope.lib. 1925
Labeo.de gra.affi. 1984
Lana legata.de leg.3. 1062
Latinus Largus.de lega.2. 953
Legatarius.de excu. 289
Legatarius pro parte.de lega.1. 782
Legatum ciuitati.de vsu & vsufru.lega. 1110
Legatum est.de lega.1. 858
Legatum est.de lega.2. 889
Legatum ita erat.de leg.1. 842
Legatum ita.de lega.2. 949
Legatum ita est.de an.lega. 1092
Legatum nulli.de adimen.le. 1325
Legatum seruo.de le.& fideicom.1. 756
Legatum sub conditione.de adi.le. 1326
Legatum sub cõditiõe.de cõdi.& de. 1449
Legato generaliter. de leg.1. 781
Legato sub cõditiõe.de cõdi.&demõ. 1424
Legata inutiliter.de lega.1. 766
Legata inutiliter.de adimen.le. 1322
Legata supellecti.de supel.le. 1226
Legata sub cõditiõe.de cõdi.&demõ. 1410
Legatorum petitio.de lega.2. 883
Legatorum.vt lega.no. 1742
Legatis alimentis.de ali.& ciba.le. 1232
Legatis quæ relinquuntur.de condi. & demon. 1385
Legatis seruis.de lega.3. 1048
Legatis vxori.de lega.2. 889
Legaui Titio.de libe.lega. 1303
Lege Cornelia. qui test.fa.pos. 368
Lege Cornelia.de senatusco.Silla. 736
Lege.12.tab.de testa.tut. 120
Lege.12.tab.de cura.furio. 356
Lege Falcidia.ad.l.Fal. 1473
Lege Falcidiæ.ad leg.Fal. 1525
Legitimæ tutelæ.de legi.tu. 140
Legitimam tutelam.de legi.tu. 141
Legitimos tutores. de legi.tu. 143
Legitimis.vnde cog. 1976
Leuissima.de condi.& demon. 1405
Lex Cornelia.de vulg.& pup.sub. 541
Lex Falcidia.ad leg.Fal. 1458
Lex Falcidia.ad leg.Fal. 1517
Liber homo.de hære.insti. 492
Liberationem.de libe.lega. 1285
Liberi.vnde libe. 1969
Liberi patroni.de.assig.lib. 1958
Libertinus qui.de bo.lib. 1934
Libertus quoque.de suspec.tu. 237
Libertus qui.de adimen.leg. 1330
Libertus cum.si quid in frau.pa. 1966
Libertus.de ope.liber. 1928
Libertus non aliis.de tu.& cura. 150
Libertus qui.1.de ope.liber. 1919
Libertus qui.2.de ope.liber. 1928
Libertus qui.de bo.lib. 1947
Libertus senatoris.de excu. 297
Liberti omnes.de iur.pa. 1902
Liberto &.de obseq. 1913
Liberto suo.de an.lega. 1097
Liberto octoginta.de bo.lib. 1945
Liberto per.de bo.lib. 1953
Liberto sine.de bo.lib. 1942
Libertum.de excu.tuto. 279.B
Liberta quæ voluntate.sol.matri. 45
Liberta si.de ope.liber. 1929
Liberta.de obseq. 1913
Liberta.de ope.lib. 1925
Libertis omnibus.de cõdi.& demon. 1455
Libertis libertabusque. de ali. & ciba.leg. 1231. & est interpretatio Greci q illic est.
Libertis quos testamento.de ali. & cib.leg. 1244
Librorum appellatione.de leg.3. 1037
Licet famosæ.de obseq. 1912
Licet imperator.de leg.1. 813
Licet mulier.de Carbo.edic. 1872
Licet placeat. de dote præle. 1150
Licet pro hęrede.si quis omis.cau.testa.698
Licet testatori.de vsu & vsufruct.lega. 1112
Licet transferam.de adimen.leg. 1325
Licet vt.vt leg.no. 1755
Licinius Lucusta.de lega.2. 895
Ligni appellatio.de leg.3. 1041
Lineam margaritorum.ad leg.Fal. 1501
Literæ quibus.de iur.codi. 750
Longe magis.de contra tu.& vti.act. 322
Lucius Titius.solu.matri. 46
Lucius Titius.de admi.& peri.tuto. 180
Lucius Titius curator.de admi.& peri.tuto. 203

Lucius

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

Lucius Titius.de iniu.rup.& irri. testa. 439
Lucius Titius.de hære.insti. 489
Lucius Titius.de hære.insti. 507
Lucius Titius.de vulg.& pup.sub. 564
Lucius Titius.de testa.mili. 615
Lucius Titius.de leg.1. 862
Lucius Titius.de leg.2. 875
Lucius Titius testamento.de leg.2. 959
Lucius Titius.de lega.3. 1067
Lucius Titius.de libe.lega. 1297
Lucius Titius testamento. de auro & argé. le.1255.A.l.Seia.§.Lucius.
Lucius Titius.de ali.vel cib.le. 1237
Lucius Titius.de instru.vel instru. 1196
Lucius Titius.de condi. & demon. 1442
Lucius Titius.ad Trebel. 1703
Lucio Titio.de lega.2. 876

M

MAeuius cui fundus.de condi. & demon. 1420
Mæuius fundum.de leg.2. 906
Mæuio fundi.de leg.2. 890
Mæuia marito.sol.ma. 54
Mæuia nepotem.de an.leg. 1090
Magis puto.de rebus eorũ qui sub tute. 348
Magistratus.de magi.conue. 344
Mancipiorum.de opti.leg. 1153
Marcellus lib.8.re amo. 77
Marcellus autem.ad Trebel. 1585
Maritus dotem.solu.matri. 56
Maritus facere.solu.matri. 57
Maritus vxori.de opti.leg. 1161
Maritus.ad leg.Fal. 1560
Maritum suum.ad leg.Fal. 1500
Maritum in id.solu.matri. 22
Mater filio.de condi.& demon. 1448
Mater secũdis tab.si quis omis.cau.test.714
Matris solicitudo.qui pe.tut. 155
Matris.ad senatusco.Tertyl. 2018
Matrem.ad Trebel. 1714
Maximeque hære.de admi. & peri tut.184
Mea res sub cõditione.de cõdi.& de. 1450
Medicus.de ope.liber. 1923
Medico suo.de auro & argen.lega. 1283
Mela ait.de ali.vel ciba.lega. 1238
Mensores frumentarios.de excu. 288
Miles ad sororem.de lega.2. 923
Miles filiusfami.de testa.mili. 605
Miles ita hæredem.de testa.mili. 616
Miles si testamentum.de testa.mili 611
Miles.ad leg.Fal. 1562
Militis codicillis.de testa.mili. 611
Militi qui.de veterano.succes. 1995
Milites enim.de testa.mili. 596
Milites etiam.de testa.mili. 594
Militibus liberam.de testamen.mili. 593
Minori.quod fal.tuto.aucto. 330
Minus autem.de legi tu. 146
Modestinus respondit.de adimen.leg. 1324
Modestinus respon.vnde cog. 1976
More nostræ ciuitatis.de acquiré.vel.omit. hære. 624
Moribus introductum. de vulga. & pupil. substi. 521
Mortuo boue.de lega.2. 896
Mortuo.quando dies leg.ce. 1716
Multa testamento.de condi.& demon. 1389
Mulier an.ad Trebel. 1645
Mulier habebit.de ac.re.amo. 76
Mulier liberis.de confir.tuto. 136
Mulier.ad senatusco.Treb. 1617
Mulier quæ viro.de condi.inst. 583
Mulieri & Titio.de condi.& demon. 1434
Mulieré quę stupro.de his quę vt ĩdig.1376
Multum interest.de condi.& demon. 1397
Multum interest.de vsu & vsufru.leg. 1130. A.incipit,nihil.
Multi non notæ.de lib. & posth. 395
Municipio.vt in pos.leg. 1776
Municipibus.de liber.vniuer. 1954
Municipibus.de condi.& demon. 1450
Mucianę cautionis.de condi.& demõ.1390
Muto itemque mutæ de tute. 114
Mutus.de bo.posses.infan.fu.&c. 1793
Mutum.de acquiren.vel omit.hære. 620

N

NAm absurdum.de bo.lib. 1935
Nã aliter.de triti.vino & oleo le.1166
Nam cum ad.quando dies leg.ce. 1617
Nam cum libertas.quãdo dies leg.ce. 1722
Nam & si sub conditione.de iniusto rup.& irri.testa. 425
Nam in bona.de testa.mili. 609
Nam in honorem.de act.re.amo. 74
Nam nec emancipatus. de leg.1. 831
Nam ne id.de leg.3. 1034
Nam quæ accesionum.de pecu.leg. 1198
Nam quod ad.ad Trebel. 1600
Nam quod liquidè.de penu leg. 1218
Nam secundum.de lega.præstan. 1823
Nam si miles.de iniust.rup.& irri.test. 431
Nam tertium.de hære insti. 463
Nati post.vnde legi. 1974
Naturali filio.de confir.tuto. 137
Necare videtur.de libe.agno. 92
Necessariis.de acquiren.vel omit.hær. 663
Necessarios hęredes.ad senatusco.Sila. 728
Nec amplius.ad leg.Fal. 1469
Nec audiendus.de ope.liber. 1920
Nec fideicommissa ab intest.de le.3. 1009
Nec id iniquũ est.si quis omis.cau.testa.709
Nec ille desinit.de tut.& cura. 151
Nec ipsa.de colla.do. 1852
Nec is qui non.de acquir.vel omit.hęr.629
Nec interest.ad leg.Fal. 1520
Nec mandante.de tuto.& cura. 148
Nec militem.de testa.tute. 120
Necnon ignoranti.de tuto.& cura. 147
Necnon illud.de iur.delib. 589
Nec refert.quando dies leg.ce. 1723
Nec semel.quando dies leg.ce. 1723
Nec serui.de obseq. 1912
Nec si forte.vt lega. 1749
Nec solum.de opti.leg. 1152
Nec vsus.de vsu & vsufru.le. 1104
Nemo dubitat.de hære.insti. 492
Nemo potest intesta.de lega.1. 802
Neminem eiusdem.de lega.2. 867
Neminem pro hærede.de acquir. vel omit. hære. 642
Nepos qui in.de lega.præstan. 1830
Nepoti legauerat.de instru. 1171
Nequaquam credendum est.de excu. 288
Neque enim iam potuit.de testa. mili. 595. A.habetur in lege, idem est.
Neque stipendiũ.de impen.in res do fa. 71
Nesennius.de excu. 293
Nesennius.ad leg.Fal. 1496
Nihil autem.de ope.liber. 1918
Nihil in hac.de coniungen.cum emã.1866
Nihil interest.de act.re.amo. 78
Nihil interest.de vsu & vsufr. 1130
Nihil interest.de adimen.leg. 1323
Nihil interest.de bo.lib. 1953
Nihil prohibet.de adimen.leg. 1324
Nihil proponi cur.de suspec.tu. 245
Nihil proponi.de lega.1. 860
Nihilque interest.de pecu.le. 1210
Nisi aliud testatoré.de alimen.& ciba.lega. 1232
Nisi si dolo.si cui plꝰ quàm p leg.Fal. 1567
Nisi finita.de tute. & rati.distra. 310
Nolle adire.de acquiren.vel omit.hær.620
Nomen debitoris.de lega.3. 1005
Nominatim alicui.de cõdit.& demõ.1405
Nominatim.de libe.& posthu. 380
Nominatim.de lega.3. 1064
Non ad ea.de condi.& demon. 1445
Non aliter.de lega.3. 1050
Non amplius.de lega.1. 770
Non dubium est.de lega.3. 991
Non dubiũ.de bo.possess.ex testa.mili. 1901
Non dubitamus.de condi.& demon. 1397
Non enim solutio.ad Trebel. 1644
Non enim æquum est.de act.re.amo. 77
Non est ambigendum.de bo.poss. 1788
Non est cogendus.ad Trebel. 1656
Non est dubium.ad leg.Fal. 1519
Non est exigendum.de tute. 112
Non existimo.de admi.& peri.tuto. 212
Non facile autem.de gra.affi. 1983
Non fit contra senatusco. de reb. eo. qui sub tute. 355
Non magis quàm si quis.de act.re.amo. 78
Non minus.de hęr.insti. 470
Non multum interest.de aucto. & consen. tuto. 229
Nonnunquam contingit. de condi. & demon. 1418
Nonnunquam.ad Trebel. 1621
Nonnunquam.de colla.bo. 1846
Nonnunquam.de lega. præstan. 1826
Non omne quod bibitur.de penu.leg.1220
Non oportet. de lega.2. 898
Non putabam.de condi.& demon. 1417
Non putauit.de contra tabu. 1803
Non quemadmodum.de libe.agno. 97
Non quocumque modo.de leg.1. 827
Non similiter.de magi.conue. 342
Non solum.solu.matri. 6
Non solum autem quod debetur. de libe. lega. 1292
Non solum debitorem.de libe.leg. 1294
Non solum tutelæ.de tute.& ra.distra. 320
Non tamen.vt lega.no. 1754
Non tantum.de tuto.& cura. 147
Non tantum magnitudo.de excu. 284
Non tantum.de contra tabu. 1796
Non videtur.si quid in frau.pa. 1966
Non vsque.si à pa.quis ma. 1899
Nouissime prætor.quod fal.tuto.aucto. 330
Nulla differentia.de aucto. & consen.tuto. 223
Nulla fœmina.de suis & legi.hære. 2007
Nullum ius.de obseq. 1913
Nummis indistincte.de lega.3. 1054
Nunquam ex eo.de supel.lega. 1227
Nuper constitutum.de lega.3. 1061
Nupta non impeditur.sol.matri. 42
Nutu etiam.de lega.3. 994

O

OB dolum malum. quando ex fac. tuto. 232
Ob fœnus.de admi.& peri.tut. 210
Obligari.de aucto.& consen.tuto. 227
Ob res amotas.de act.re.amo. 83
Obseruare.de cura.furio. 358
Obsides.qui testa.face. 368
Obtinuit impossibile. de condi. & demon. 1387
Octaui gradus.vnde cog. 1976
Officio iudicis.vbi pupil.educ. 301
Οἱ παλαιοὶ ῥατιῶται.de excusationibus. 261
Omnia quæ testamentis.de le.2. 881
Omnes qui.ad Trebel. 1696
Omnibus.ad Trebel. 1624
Omnibus debitoribus.de libe.leg. 1284
Omnibus quicũque.quemadmo. testa. ape. 690
Omnino & in ædificandis.de impen. in res do. 71
Operæ sunt.de oper.lib. 1914
Operæ enim.de ope.liber. 1920
Operæ in.de ope.liber. 1917
Operæ testamento.de vsu.& vsuf.leg.1106
Operarum.de ope.liber. 1930
Operas.de ope.lib. 1914
Operis non.de ope.liber. 1925
Operis obligatus.de ope.lib. 1928
Optione legata.de opti.leg. 1159

Orna-

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

Ornamentorum appellatione.de auro & argen.leg. 1280
Ouidius.de leg.3. 1071
Ou μόνον.de excusationibus. 267

P

PActumeius.de hære.insti. 512
Pali & perticæ.de leg.3. 1043
Pamphilo liberto.de leg.3. 1019
Pantonius auitus.de acquiren.vel omit.hære.683.aliàs Pannonius.
Pantonius.si à pa.quis ma. 1900
Papinianus.lib.5.de his quæ vt indi. 1367
Papinianus.ad Trebel. 1646
Parens.de obseq. 1912
Pater dotem.de do.præleg. 1144
Paterfamiliàs.de vulg.& pup.substi. 565
Paterfa.testamento.de hære.institu. 482
Pater filio.de hære.insti. 489
Pater filium hæredem.de lega.3. 1015
Pater filium.ad leg.Falci. 1521
Pater filium.de col.do. 1851
Pater filiæ domum.de ser.leg. 1133
Pater filiam.ad leg.Fal. 1484
Pater hæredi.de testa.tute. 121
Pater.de adimen.leg. 1326
Pater instrumento. de suis & legi. hære. 2008
Pater nubenti.de col.do. 1852
Pater quoque.ad leg.Fal. 1502
Pater quotiens.de acquiren. vel omit.hære. 687
Pater Seuerianam. de condi. & demon. 1451
Patris & filij.de vulg.& pup.substi. 538
Patri qui.si à pa.quis ma. 1900
Patrem.ad senatuscon.Tertyl. 2018
Patrimonij mei.de vsu & vsufru.le. 1112
Patronus ex.ad Trebel. 1675
Patrono libertus.de bo.lib. 1946
Patronus liberto.de leg.3. 1007
Patronus qui.de ope.liber. 1922
Patronus quoque.de tute. 116
Patroni filia.de bo.lib. 1948
Patronorum.de iure patro. 1902
Patronæ quidem.de bo.liber. 1942
Paula Callinico.de leg.3. 996
Paulus respondit id quod.de reb.dub. 1339
Paulus respondit.de rebus eorum qui sub tut. 356
Paulus respondit cum nomen.de rebus dub. 1339
Paulus respondit.ad leg.Fal.incipit, Falcidiæ legis. 1500
Paulus respondit.1.ad Trebel. 1652
Paulus respondit.2.ad Trebel. 1675
Paulus respondit.de col.bo. 1848
Paulus respondit.de bo.pos. 1790
Paulus.de ope.liber.l.operæ. 1914
Paulus.1.de bo.lib. 1951
Paulus.2. 1952
Paupertas sane.de excu. 260
Peculium legatum.de leg.2. 905
Peculio legato.de pecu.lega. 1198
Pecuniæ sortem.de ali.& cibaria.leg. 1233
Pediculis.de auro & argen.leg. 1273
Penu certa.de penu.lega. 1216
Penum meam.de penu lega. 1220
Per curatorem.de acquir. vel omit. hære. 686
Per fideicommissum. de condi.& demon. 1446
Per omnia exæquata.de lega.& fideicommis.1. 752
Per procuratorem.de obseq. 1912
Petitor vel possessor.de lib.le. 1312
Peto Luci Titi.de lega.2. 917
Pictoris instrumento.de instruct.& instru. 1184
Pignus à curatore.de cura.furio. 361
Pignori obligatum.de hære.institu. 470
Placet Catonis.de regu.Cato. 1362
Placet omnem.de libe.& posthu. 383
Placet quotiens.de acquiren.vel omit.hære. 678
Plane cum.de ope.liber. 1919
Plane si in exilium.de excu. 289
Plane si quid.ad leg.Fal. 1512
Plane si.vt in pos.lega. 1764
Plane si is sit.quod fal.tut.auctore. 329
Plane si filium.de leg.1. 835
Plane vltra.de excu. 297
Plane vbi.de leg.1. 777
Plautius hæres.de condi.& demon. 1411
Plautius mulier.de auro & argen.le. 1256
Plautius seruo.ad leg.Fal. 1518
Plotiana.de iure codi. 750
Plures testamento.de reb.dub. 1357
Pluribus tabulis.de his quæ in testa.delen. 444
Pœnales actiones.ad leg.Fal. 1507
Pœnam à conditione.de his quæ pœ.nomine. 1358
Portiones quoque de his quæ vt indig. 1382
Postea quàm.si tabu.testa.nul.exta. 1967
Posthumus præteritus.de iniusto rup.& irri.testa. 433
Posthumus.de ven.in possess.mit. 1860
Posthumi per virilem.de iniusto rup.& irri.testa. 423
Posthumo tutor datus.de tute.& ratio.distra. 320
Posthumum.de libe.& posthu. 400
Posthumorum loco.de iniusto rup.& irri.fa.testa. 434
Posthuma.de libe.& posthu. 398
Postquam.vt lega.no. 1750
Post consanguineos.de suis & legi. hære. 2003
Post dotem.solu.matri. 48
Post emancipationem.de libe.lega. 1291
Post emancipationem.de legat.3. 1021
Post finitam.de suspec.tuto. 145
Post legatum.de his quæ vt indign. 1367
Post mortem furiosi. quando ex fa.tut. 233
Post susceptam.de excu. 296
Postulare tutorem.de fideius. 334
Postulante.ad Trebel. 1647
Potest quis.de vulg.& pupil.substi. 549
Potest autem hæres.de lega.1. 771
Potest hæres.ad leg.Fal. 1533
Potest pupillus. de auctо. & consen.tu. 230
Potest quis ita.de hæredib.institu. 490
Prædia maritima.de instru. 1194
Prædiis per præceptionem.de le.3. 1065
Præterea patrono.si quis omis. cau.testa. 710
Prætor ait.vt ex legi.& senatuscon. 1996
Prætor ipse.de tuto.& cura. 147
Prætor non.de colla.bo. 1843
Prætor voluntates.si quis omis.causa testa. 696
Pretia rerum.ad leg.Fal. 1529
Priuignus.de gra.affi. 1984
Prius de se.de senatusconsul.Sila. 733
Procurator à quo.de lib.lega. 1302
Pro hærede. de acquiren. vel omit. hære. 630
Proponebatur.de magi.conue. 341
Propter litem.de excu. 286
Propter magistratum.de excu. 288
Propter veneni.ad senatuscon.Sila. 734
Pro tutelæ actionem.de eo qui pro tuto. 325
Pro voluptariis. de impen. in res do. fac. 70
Proxime.de his quæ in testa.delen. 443
Publius Mæuius.de condi.& demon. 1405
Pupillares tabulas. quemadmo. test. aper. 694
Pupillus contra.de fideiusso. 336
Pupillus obligari.de auctо.& consen.tuto. 224
Pupillus si fari.de acquiren.vel omit.hære. 625
Pupilli scientia.quod fal.tuto.auct. 330
Pupillo qui.de tuto.& cura. 154
Pupillum etiam.de acquir.vel omit.hære. 659

Q

QVa ætate.qui testa.face.poss. 365
Quæ conditio. de condi.& demon. 1407
Quædam sunt.de reb.dub. 1352
Quæ de legato.de leg.1. 792
Quædam non referuntur.de iur.codi. 743
Quæ dotis nomine.solu.matri. 44
Quæ fideicommissa.de le.2. 949
Quæ filium.vt leg.no. 1759
Quæ in concubinatu est. de concubinis. 109
Quæ in testamento.de his quæ in testa.delen. 439
Quæ in testamẽto.de his quę pro nõ scrip. haben. 1363
Quæ legatorum.vt in pos.leg. 1777
Quæ neptis suæ.de acquir.vel omit.hære. 689
Quærebatur si miles.de testa.mili. 603
Quærebatur.ad leg.Fal. 1541
Quæritur an.de Carb.edic. 1886
Quæritur an.de bo.lib. 1948
Quæro an is qui.de eo qui pro tu. 327
Quæro an non.de testa.tut. 133
Quæro an.de iur.pat. 1908
Quæro de eo.de bo.lib. 1952
Quæro si vsusfructus.de vsu & vsufru.leg. 1113
Quęsitum est Stichum.de le.3. 1055
Quæsitum est.de condi.& demon. 1421
Quęsitum est.de instru. 1173
Quęsitum est.de hęre.institu.464.nunc incipit,Sabinus.
Quęsitum est an hi.de tute. 117
Quęsitum est.de lega.1. 832
Quęsitum est.de acquiren.vel omit.hęre. 652
Quę sub conditione.de condi.inst. 574
Quandiu institutus.de acquiren.vel omit. hęre. 669
Quandiu potest.de acquir.vel omit.hęre. 652
Quandiu prior.de acquir. vel omit. hęre. 619
Quandiu.de bo.lib. 1945
Quanquam regula.de auctо.& consen.tut. 222
Quantitas patrimonij.ad leg.Falci. 1533
Quamuis anteccssor.de rebus eorũ qui sub tute. 354
Quanuis hęres.de fideiusso. 334
Quanuis iure.de tut.& ra.distr. 312
Quanuis mulier.solu.matri. 26
Quanuis non proprie.si quis omis.cau.testa. 709
Quanuis quędam. de auro & argen.leg. 1270
Quanuis rationes. de condi. & demon. 1403
Quanuis senatus.ad Trebel. 1644
Quanuis.vt in pos.leg. 1776
Quanuis.de colla.do. 1848
Quem hęredi.de reb.dub. 1356
Quemadmodum vrbanus. de supel. leg. 1227
Qui actu legato.de adimen.le. 1316
Qui à latronibus.qui testa.facere possunt. 368

Qui à

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

Qui à patre.de confir.tuto. 136
Qui aliæ.de ope.liber. 1918
Quia autem is.ſi quis omiſ.cau.teſt. 700
Quia & ſi.de lega.præſtan. 183
Quia parentis.ſolu.matri. 24
Quia perſonæ.de teſta.tut. 125
Quia perinde.ad Trebel. 1646
Quia poterat.ad Trebel. 1589
Quia ratio.de condi.inſti. 584
Quia ſatiſdatio.de ſuſpec.tu. 243
Quia tale.ſolu.matri. 22
Quia tacita.de hære.inſti. 469
Quibus diebus.de condi.& demon. 1408
Qui chirographum.de leg.3. 1044
Qui concubinam.de lega.3. 998
Qui contra.de iur.patro. 1906
Qui cum maior.de bo.lib. 1939
Qui complures. de vulga.& pupil. ſubſti. 545
Quidam cum filiumfami. de hære. inſti. 483
Quidam decedés.de admi.& peri.tuto.165. A.§. Iulianus.l.ita.
Quidam hæredem.de tri. vi. & oleo leg. 1164
Quidam in ſuo.de condi.inſti. 586
Quidam in teſtamento.de leg.2. 880
Quidam ita.ad Trebel. 1621
Quidam referunt.de iur.codi. 747
Quidam relegatus. de re.dub. 1339
Quidam prædia reipubli.de vſu & vſufru. leg. 1110
Quidam in teſtamento.de pecu.le. 1206
Quidam in teſtamento.de le.2. 880
Quidam teſtamento.de vulg.& pup.ſubſti. 543
Quidam teſtamento.de lega.1. 837
Quidã teſtamento.de confir.tuto.139.nunc incipit, Auia teſtamento.
Quidam Titium. ſi quis omiſ.cau. teſta. 705
Quid autem ſi ſe.de excu. 294
Quid ergo eſt.de libe.lega. 1287
Quid ergo ſi ita.de lega.1. 832
Quid ergo ſi plus.de contra.& vti.act. 322
Quid ergo ſi maiorem.de leg.1. 800
Quid ſi nepotes.de teſta.tut. 121
Quid ſit nominatim.de lib.& poſth. 380
Qui dotem ſtipulanti.ſol.matri. 53
Qui dotem à matre.de do.præleg. 1150
Qui dotem in pecunia.de do.præleg. 1148
Qui duas tabernas.de ſerui.lega. 1130
Qui dum captat.ſi quis aliquem teſta.prohi. 738
Qui duos impuberes.de reb.dub. 1343
Qui duos mulos.de lega.3. 1046
Qui duos reos.de leg.2. 872
Qui duos ſeruos.de leg.1. 767
Qui duos.de vulg. & pupil.ſubſtit. 559
Qui duos.de coniungen.cum eman. 1866
Qui duobus hæredibus.de condi.& demõ. 1398
Qui ex cauſa.de bo.lib. 1945
Qui ex duabus.de acquir. vel omit.hære. 661
Qui ex fratribus. de condi.inſti. 585
Qui ex liberis.de ſecun.tab. 1895
Qui filio impuberi.de hær.inſti. 477
Qui filium hæredem.vbi pup.educ. 303
Qui filium ad Trebel. 1698
Qui filium.de lega.præſtan. 1832
Qui filium libertinum.de iur.delib. 592
Qui filium. de lega.3. 1046
Qui filiabus.de lega.1. 764
Qui fructus.de vſu & vſufru.lega. 1114
Qui fundum.ad leg.Fal. 1546
Qui graui vtero.de iure codi. 746
Qui habent tutorem.de tutel. 112
Qui habebat Flaccum.de reb.dub. 1357
Qui habebat.de vulg.& pup.ſubſti. 566
Qui habebat in prouincia.de le.3. 1076
Qui hæres inſtitutus.de acquiren.vel omit. hære. 642
Qui hæredi.de conditionibus & demonſtrationibus. 1413
Qui hæreditatem.de acquiren.vel omit.hęre. 630
Qui hominem.de adimendis legatis. 1322
Qui in aliena. de acquiren.vel omit.hære. 620
Qui in collegio.de excu. 300
Qui in poteſtate parentis.qui teſta.fac.poſſunt. 365
Qui in ſeruitutem.de bon.liber. 1936
Qui in teſtamento.qui teſt. fac.poſſ. 369
Qui ita inſtitutus.ad ſenatuſ.con. Trebel. 1690
Qui ita legat.de dote præle. 1142
Qui iure.de teſta.mili. 595
Qui iuſſus eſt.de admi.& peri.tuto. 179
Qui lancem.de auro & argen.leg. 1273
Qui liberis.de vulg.& pupil.ſubſti. 527
Qui libertinus. de ope.liber. 1925
Qui manus amiſit.qui teſta.facere poſſunt. 367
Qui negotiationem.de admi. & peri.tut. 217
Qui neque.de rebus eorum qui ſub tute. 353
Qui nominibus.de admi.& peri.tu. 201
Qui non militabat.de hære.inſtitu. 503
Quinquaginta.de excu. 296
Quintus Mutius ait. de auro & argen.leg. 1257
Quintus Mutius li.2.de auro & argen.leg. 1270
Quintus Mutius.de annu.leg. 1084
Qui omiſſa cauſa teſt.1.ſi quis omiſ. cauſa teſta. 716
Qui omiſ.cauſa teſt.2.ſi quis omiſ.cauſa teſta. ibidem.
Qui onerandæ.de ope.liber. 1925
Qui patri hæres. de acquir.vel omit.hære. 665
Qui peculium.de pecu.lega. 1208
Qui penum legat.de pe.leg. 1216
Qui plures habebat.de vſu, & vſufru. leg. 1111
Qui plures.de admi.& peri.tu. 198
Qui plures.de vulg.& pupil.ſubſti. 539
Qui plures.de vulg.& pup.ſub. 550
Qui poſthu.de ſenatuſconſul.Silla. 727
Qui pro tutore.de eo qui pro tut. 327
Qui putat ſe.de acquiren.vel omit.hære. 674
Qui quadringenta.ad Trebel. 1582
Qui quadringenta.ad leg.Fal. 1553
Qui qualitercumque.qui pe.tut. 157.C. §. qui quomodocunque.
Qui quartam.de leg.1. 763
Qui quatuor.de leg.3. 1000
Qui quod per Falcidiam.ad leg.Falci. 1516
Qui ſaltum æſtiuum.de lega.3. 1050
Qui ſe pupillum.de acquiren.vel omit.hęre. 688
Qui ſeruum.de acquiren. vel omit. hære. 658
Qui ſolidum.de leg.2. 947
Qui ſoluendo.de hære.inſti. 481
Qui ſoluendo.de hære.inſti. 495
Quiſquis mihi hæres.de lega.3. 1070
Qui ſub conditione.de condi.& demon. 1456
Qui ſuperſtitis.de acquir. vel omit.hære. 687
Qui teſtamento.qui teſta. facere poſſunt. 371
Qui teſtamento.de excu. 295
Qui teſtamento.de leg.2. 889
Qui reſtatur.de hære.inſti. 445
Qui tibi mandauerat.de au.& argen. leg. 1253
Qui Titij teſtamẽtum.de his quæ vt indig. 1373
Qui totam.ad Trebel. 1649
Qui totam. de acquiren. vel omit. hære. 619
Qui tutelam.de teſta.tu. 131
Qui tutor.de admi.& peri.tu. 179
Qui ventri ſubſtitutus eſt. de inſpi. ven. 104
Qui veſtem omnem.de ſupel.lega. 1227
Qui vinum Surrentinum.de tri.vi.& ole. le. 1167
Qui volebat.de hære.inſti. 495
Qui vxori ſuæ.de auro & argen.le. 1261
Qui vxorem.de iniuſto rup.& irri.fa.teſta. 436
Quod ad hæredem.de ma.conue. 343
Quod autem dicitur.ad legem Falci. 1536
Quod conſtitutum eſt.de teſt.mili. 605
Quodcunque dolo.ſi quid in frau.pa. 1964
Quod de bonis.ad leg.Fal. 1486
Quod de pariter.de reb.dub. 1353
Quod dicimus. de aucto. & conſen. tuto. 226
Quod dicitur.de tute. 114
Quod dicitur.de impen.in res do. fa. 72
Quod dicitur.de teſta.mili. 613
Quod dicitur.de libe.& poſthu. 389
Quod dicitur.de impen.in res do.fa. 68
Quod fideicommiſſum.de leg.1. 835
Quod his verbis.de leg.3. 1060
Quod in rerum natura.de lega.1. 768
Quod Labeo.de Carb.edic. 1884
Quod mihi Sempronius.de libe.le. 1301
Quod niſi.de ope.liber. 1920
Quod per manus.de iure codi. 746
Quod principi relictum.de leg.2. 901
Quod pupillæ.quando dies lega. 1741
Quod pure.quando dies lega. 1719
Quod quis ſibi.de his quæ pro non ſcrip. ha. 1364
Quod ſeruus legatus.de leg.2. 889
Quod ſi alij.de adi.lega. 1320
Quod ſi alterutro.ad leg.Fal. 1536
Quod ſi dubitet.de acquiren.vel omit.hære. 648
Quod ſi hæres.de impen.in res do.fa. 71
Quod ſi iterum.de adi.lega. 1319
Quod ſi Mæuius.de hær.inſti. 504
Quod ſi non ſit.de hære.inſti. ibidem.
Quod ſi nepotes.de teſta.tu.121.nunc incipit, Quid ſi.
Quod ſi nulla.de lega.1. 805
Quod ſi pater.de bo.liber. 1937
Quod ſi plures.de teſta.tu. 127
Quod ſi quis Stichum.de leg.1. 816
Quod ſi tutor.de magiſtra.conue. 342
Quod ſi vir.ſol.matri. 61
Quod ſupra quadrantem.ad le.Fal. 1474
Quod tamen.de rebus eorum qui ſub tute. 348
Quod traditum.de condi.& demon. 1445
Quod vulgo.de contra tab. 1813
Quo defuncto.de legi.tu. 143
Quo gradu.de vulg.& pupil.ſubſti. 534
Quo loco.de hære.inſti. 465
Quotiés cuidam.ad leg.Fal. 1531
Quotiens.1.de rebus du. 1346
Quotiens.2.de rebus du. ibidem.
Quotiés is.de bo.poſ. 1790
Quotiés nominatim.de lega.2. 866
Quotiens.ad Trebel. 1620
Quotiens.de ope.lib. 1922
Quoties pater.ſolu.matri. 41
Quotiens pupillus.de acquir. vel omitten. hære. 656
Quotiés ſerui.de opti.lega. 1152
Quotiens ſub.de condi.& demon. 1398

Quoties

Index legum Infortiati.

Quotiens tutor.de admi.& peri.tut. 171
Quotiens volens.de hære.instí. 456

R

RE coniuncti.de lega.3. 1063
Recusare.ad Trebel. 1590
Recusari hæreditas.de acquiren.vel omit. hære. 688
Redemptis.de iure codi. 746
Regula Catoniana.de regu. Cato. 1362
Rei iudicatæ.solu.matri. 23
Redintegrato.de act.re.amo. 83
Reliqua quoque.de libe.lega. 1299
Rem legatam.de adimen.lega. 1324
Reperitur.ad legem Fal. 1543
Rerum amotarum.de act.rerum amo. 74
Rerum quidem amotarũ.1.de act.re.amo.83
Rerum amotarum.2.de act. rerũ amota.84
Rerum amotarum.3.de act.rerũ amo.ibidẽ.
Rerum amotarũ.4.de act.rerũ amo.ibidẽ.
Rescriptum est.de his quæ vt indig. 1372
Rescripta.de testa.mili. 618
Restituta.ad Trebel. 1643
Rhedæ.de supellect.le. 1222
Rogatus es.de alimen.& ciba.lega. 1251
Rogo.quando di.leg. 1741
Romanius Appulus.de tut.& cura. 154

S

SAbinus.de hæredib.instituen. 464
Sacratissimi ad senatusco.Tertyl.2018
Sæpe ad alium.de curator.furioso. 361
Sæpe legatum.de lega.3. 992
Sæpissime rescriptum.de iure codi. 739
Saluius.de lega.præstan. 1822
Satis constat.de iure pa. 1909
Scæuola.ad Trebel. 1701
Sciendum est.de lega.& fideicom.1. 752
Scilicet si ante.de opti.lega. 1152
Scyphi electione.de opt.vel elec.le.ibidem.
Scire oportet.de excu. 271.C
Scire oportet.de tut.& cura. 152
Scribit Celsus.ad Trebel. 1640
Scribit Quintus Mucius.de auro & argen. 1277
Scriptus hæres.de Carb.edic. 1885
Scripto hærede.vnde lib. 1970
Sed cum.ad Trebel. 1598
Sed cum ea.de iure codicil. 749
Sed cum patrono.de bono.possess. 1784
Sed duobus.de leg.2. 867
Sed est quæsitum.de libe.& posth. 384
Sed etiam ad ea.de lega.1. 774
Sed & aliis.de cura.furio. 357
Sed & domino.de act.re.amo. 80
Sed & in illo.de rebus dubiis. 1353
Sed & ipsis.vt lega.no. 1749
Sed & milites.de excu.tu. 261.D
Sed & qui.ad Trebel. 1589
Sed & reprobari.256.C.§. decet autem.l.si duas.de excusationibus tutorum.
Sed & si ad tempus.ad senatusco.Trebel. 1616
Sed & si adhuc.si quis omiss.caus.test. 705
Sed & si alio.ad Trebel. 1593
Sed & si ante.ad Trebel. ibidem.
Sed & si decesserit.de contra tabu. 1801
Sed & si de sua.de acquir.vel omitten.hære. 648
Sed & si diuortij.de act.rerum amo. 80
Sed & si eum.de ven.in pos.mit. 1858
Sed & si ideo.solu.matri. 26
Sed & si is.de Carbo.edic. 1879
Sed & si mortis.de lega.præst. 1818
Sed & si plus.de lega.præstan. 1824
Sed & si pro.de leg.præstan. 1825
Sed & si quis.de acquiren.vel omitten.hæred. 619
Sed & si sic.de lega.3. 979
Sed & si sic.de regu.Cato. 1361
Sed & si cum.de pecu.lega. 1198
Sed hæc nimium.de excu. 294
Sed hic videtur.de rebus eorum qui sub tute. 346
Sed hoc impetrari.de iure deliberandi. 589
Sed nec filius.de iniusto rup.& irrito testamen. 432
Sed nec ipsi.ad Trebel. 1644
Sed non dantur.de tute.& ratio.distra. 314
Sed quod inde.de lega.2. 922
Sed sciendum.ad Trebel. 1592
Sed si certos.de leg.1. 799
Sed sicuti.de Carbo.edic. 1886
Sed si forte.de rebus eorum qui sub tute. 351
Sed si hoc specialiter.de condi.& demonstra. 1423
Sed si ideo.ad legem Falci. 1536
Sed si is cui.de adsig.lib. 1956
Sed si maior.quemad.testa.ape. 693
Sed si minori.si quid in frau.pa. 1965
Sed si in conditione.de hære.inst. 453
Sed si mortis.de leg.præstan. 1818
Sed si non aliàs.de lega.1. 831
Sed si non seruus.ad leg.Fal. 1512
Sed si pecunia.de rebus eorum qui sub tute. 346
Sed si plures.de vul.& pupil.substi. 529
Sed si res aliena.de lega.1. 785
Sed si quis ex signatoribus. quemadmo.testa.ape. 694
Seia ab hærede.de auro & ar.le. 1254
Seia cum nuberet.de dote præle. 1147
Seiæ dulcissimæ.de auro & ar.leg. 1280
Seiæ egressæ.de tuto.& curat. 154
Seiæ ex parte hæredi.de instru.vel instru. 1188
Seius & Agerius.ad leg.Fal. 1502
Seius Saturninus.ad Treb. 1650
Seio amico.de annu.lega. 1087
Semel mora.solu.matri. 40
Sempronius Attalus.de vsu & vsufruc.lega. 1115
Sempronius Proculus. de lega.2. 894
Sempronio.de vsu & vsufru.le. 1123
Senatusconsul. Piso. de senatuscon. Silla. 729
Senatusconsultum.de lib.agnoscen. 86
Senatusconsulto.de adsig.liber. 1955
Senatus enim.de lega.1. 788
Sequens quæstio. de lega.2. 916
Seruius respondit.de leg.3. 1043
Seruius.de gra.affi. 1984
Seruus ab hostibus.de leg.1. 838
Seruus alienus.de hære.insti. 448
Seruus alienus.de condi.insti. 584
Seruus bonorum.de bo.pos. 1785
Seruus communis. de acquiren. vel omit. hære. 669
Seruus dotalis.solu.matri. 60
Seruus duorum.de acquir.vel omit. hære. 668
Seruus hæreditarius.de hære.instit. 488
Seruus licet.qui testa.face.possunt. 379
Seruus patroni.de ope.liber. 1917
Seruus post decem.de annuis lega. 1092
Serui qui apud hostes.ad leg.Falci. 1515
Seruus qui in fundo.de leg.3. 1059
Seruus vni.de lega.1. 807
Seruis vrbanis.de leg.3. 1073
Seruus vxori.de hære.insti. 502
Serui electione.de leg.& fideicom.1. 754
Seruo alieno.de leg.1. 850
Seruo generaliter.de opt.leg. 1157
Seruo inuito.ad Trebel. 1686
Seruo legato.de lega.1. 809
Seruo legato.de pecu.lega. 1198
Seruo libertatem. de condit. & demonst. 1416
Seruo manumisso.de pecu.leg. 1206
Seruo meo.quibus non compe.bono.possess. 1995
Seruo sine libertate.de optio.lega. 1158
Seruum à.de iure pa. 1904
Seruum communem.de vulg.& pu.substi. 567
Seruum filij.de leg.1. 789
Seruum meum.de hære.insti. 487
Seruis legatis.de lega.3. 1059
Seruos ad custodiam.de alimen.& ciba.lega. 1244
Seruos autem.de lega.3. 1053
Sextiam filiam.de leg.3. 1003
Sexto gradu.de gra.adfi. 1982
Si ab eo cui.de vsu & vsufr.le. 1107
Si ab hostibus.solu.matri. 21
Si ab instituto.si quis omis.cau.testa. 708
Si absens sit.vbi pupil.educ. 304
Si ab vno.vt lega. 1758
Si adhuc cum.de tute.& rat.distra. 316
Si adimendo.de adimen.leg.incipit,Modestinus respondit. 1324
Si ad pupillum.de aucto.& consen.tu. 228
Si ad patrem.de suis & legiti.hæredi.2007
Si alienus seruus.de leg.2. 903
Si alienum.de hære.insti. 486
Si alienum.de lega.1. 779
Si alij fundum.de vsu, & vsufruc.leg. 1111
Si alienam.solu.matri. 21
Si alij vestimenta.de auro & argento legato. 1252
Si alimenta.de ali.vel ciba.lega. 1228
Si alterius.de hære.insti. 459
Si à me tibi.ad leg.Fal. 1502
Si à milite.de testa.mili. 608
Si ancilla.de lega.1. 805
Si ancillæ.de conditio.& demon. 1421
Si ancillas.de lega.1. 805
Si antequam.de senatusconsul.Sila. 735
Si ante nuptias.solu.mar. 9
Si à pluribus hæredibus.de lega.1. 843
Si à primo.de libe.& posthu. 385
Si areæ legatæ.de lega.2. 889
Si arrogati.de tute. 118
Si à seruo meo.ad leg.Fal. 1494
Si à substituto.de leg.1. 791
Si à te.vt lega.no.ca. 1754
Si Augustæ.de lega.2. 901
Si autem neque.de leg.1. 772
Si autem certum.vt in possess.lega. 1762
Si bona patroni.de ope.ser. 1928
Si binæ tabulæ.de iniusto rupto & irri.testa. 432
Si certarum.de testa.mili. 600
Si chorus aut familia.de leg.3. 1058
Si cognatis.de rebus du. 1354
Si cohæredi.quis or.in bono.possess. 1998
Si concubina.de act.re.amo. 79
Si constante matrimonio.solu.matrimo. 34
Si creditor debitori.de libe.leg. 1297
Si creditor.ad legem Fal. 1543
Si creditori.de lega.1. 772
Si cui annuum.de annu.leg. 1091
Si cui controuersia.de Carb.edic. 1869
Si cui ædes.de leg.3. 1002
Si cui fundus.de lega.2. 900
Si cui fundum.de instru. 1171
Si cui lana.de leg.3. 1051
Si cui legatum. de conditio. & demonst. 1447
Si cui legetur.de lega.1. 795
Si cui libertas. de conditio. & demonst. 1417
Si cui plus.si cui plus quàm per leg.Falci. 1563
Si cui pure.ad Trebel. 1638
Si cui res legata.de leg.2. 901
Si cui serui.de leg.1. 800
Si cui vinum.de triti.vi.& oleo lega. 1162
Si cui dos.de act.re.amo. 77
Si cum dotem.solu.matri. 27

Si cum

Index legum Infortiati.

Si cum fideiussoribus.de fideius. 336
Si cum hęres.quando di.lega. 1617
Si cum ipse.de excu. 296
Si cum optio.de opti.leg. 1158
Si cum pater.solu.ma. 7
Si cum prefinitione.quando di.leg. 1730
Sicut adimi.de adi.lega. 1320
Sicut codicilli. quemadmodum testa. ape. 695
Sicut patronus.de ope.lib. 1929
Sicut testamento.de iure pa. 1908
Sicuti.de ventre in pos.mit. 1853
Si damnatus hęres.de liber.leg. 1296
Si debitor fideiussorem.de libe.leg. 1296
Si debitor.ad legem Fal. 1482
Si de pluribus.de senatusco.Sila. 738
Si deportati.de leg.3. 979
Si de possessione.si mulier ven.no. 107
Si dies.quando di.le. 1732
Si dignum decem.ad leg.Fal. 1494
Si disceptetur.vbi pupil.educ. 303
Si dolo tutoris.si quis omissa causa testa. 713
Si domino Stichus.de lega.1. 838
Si domus alicui.de lega.1. 811
Si dos.ad leg.Fal. 1544
Si dotali.solu.matri. 54
Si duas habenti.de excu. 255.B
Si duo pluresve.de admi.& peri.tu. 210
Si duo sint.de acquir.vel omit.hęre. 651
Si duo.vt lega. 1758
Si duo.de lega.prestan. 1829
Si duorum.de ope.liber. 1924
Si duobus seruis.de lega.2. 890
Si duobus.de testa.mili. 613
Si duobus.de lega.1. 764
Si duobus.de contra tabu. 1808
Si eadem res.si quis omis.cau.test. 711
Si ego & Titius.de iniusto rupto & irri. test. 438
Si ego & seruus.de acqui.vel omit. hęre. 642
Si eiusmodi.de hęredib.instit. 452
Si eius pupilli.ad Trebel. 1684
Si ei cui fundum.de libe.lega. 1298
Si ei qui post.de iure codi. 740
Si eo tempore.de his quę pro non scrip. ha. 1364
Si emancipatus.de contra tab. 1802
Si emancipatus.de contra tab. 1812
Si emancipato.de lega.prestan. 1829
Si estimatis.solu.matri. 55
Si Eros.de optione legata. 1156
Si & vsusfructus.aliàs, sed vsusfructus.ad leg.Falci. 1540
Si eundem.de bo.liber. 1954
Si ex asse.de acqui.vel omit.hęre. 625
Si ex causa.vt leg. 1749
Si ex duobus.de tute.& ratio. distra. 316
Si ex duobus.vnde leg. 1973
Si ex duobus.de contra tab. 1810
Si ex duobus.de assig.liber. 1958
Si exhæredatus.de senatusco.Sila. 730
Si ex patronis.de bo.liber. 1936
Si ex pluribus.ad leg.Fal. 1491
Si ex pluribus.de suis & legiti.hære. 2006
Si ex sua parte.de acquir.vel omit. hære. 651
Si ex toto fundo.de lega.& fideicommis.1. 756
Si falso tutore.quod fal.tuto.autho. 332
Si fideicommissorum.vt in pos.leg. 1775
Si fidei meæ.de lega.3. 998
Si fideiussor.de lega.1.797.A B.§. Iulianus. l.si cui.
Si fideiussores.de fideiusso. 337
Si filiusfa.tutelam.1.de tute.& ratio.distra. 311
Si filiusfa.tutelam.2.de tute.& ratio.distra. 314
Si filiusfa.de testa.mili. 615
Si filiusfamilias.de tute. 116
Si filiusfamilias.qui testa.fa.possunt. 371
Si filiusfa.de testa.mili. 609
Si filiusfamilias cum vxorem.de dote præle. 1149
Si filiusfamilias miles.de bo.liber. 1944
Si filiusfamilias miles.ad senatusconsul. Tertyl. 2019
Si filius substituatur.de hær.instit. 501
Si filius.de condi.insti. 587
Si filius.de lib.& posthu. 384
Si filius.de vulga.& pu.substi. 533
Si filius hæres.de lib.& posthu. 394
Si filius meus.si quis omis.causa testa. 711
Si filius qui mansit.si quis omis.causa testa. 712
Si filius.de leg.præstan. 1830
Si filius.de colla.bono. 1847
Si filius qui.de bo.liber. 1949
Si filius.de iure pat. 1910
Si filiofamilias.solu.matri. 56
Si filiofa.dos.solu.matri. 38
Si filio emancipato.de lib.& posthu. 421
Si filio impuberi.de confir.tu. 137
Si filium.de lib.& posthu. 396
Si filium.de gra.acti. 1984
Si filiafa.solu.matri. 60
Si filia.de col.do. 1850
Si filiæfami. de lega.3. 1037
Si filiæ pater.de lega.3. 1031
Si fuerit legatum.de rebus dub. 1345
Si fuerit municipio.de lega.3. 978
Si fundus alicui.de condi.& demon. 1393
Si fundus in dotem.solu.matri. 19
Si fundus.de rebus eorum qui sub tute. 355
Si fundus.de lega.3. 1032
Si fundus legatus.ad legem Fal. 1530
Si fundus mihi.ad legem Fal. 1499
Si fundus.quando di.leg. 1740
Si fundum.de condi.& demon. 1454
Si fundum.1.de lega.1. 817
Si fundum.2.de lega.1. 834
Si fundum Mæuio.de serui.lega. 1131
Si furioso.de cura.furio. 362
Si gemma.de auro & argen.leg. 1260
Si gener socerum.de his quæ vt indig. 1384
Si grege legato.de leg.1. 767
Si habitatio.quando di.leg. 1722
Si hæreditas.de testa.tu. 123
Si hæres centum.de lega.1. 863
Si hæres damnatus.de triti.vino & oleo lega. 1165
Si hæres generaliter.de leg.1. 848
Si hæres iussus.de lega.1. 813
Si hæres.de leg.2. 904
Si hæres instituius.ad leg.Fal. 1469
Si hæres.ad leg.Fal. 1556
Si hæres.si cui plus quàm per legem Falci. 1573
Si hæres ab.1.ad Trebel. 1694
Si hæres.2.ad Trebel. 1695
Si hæres.3.ad Trebel. 1697
Si hæredis.de lega.1. 794
Si hæredi.de condi.insti. 573
Si hæredi.ad Trebel. 1651
Si hæredes.de lega.1. 863
Si his.de condi.& demon. 1387
Si iam facta.de condi.& demon. 1392
Si idem seruus.de lega.2. 873
Si id inquit.quod fal.tu.aucto. 329
Si id quod à.si quid in frau.pa. 1965
Si id quod mihi.de libe.leg. 1301
Si illud aut illud.de lega.2. 878
Si imaginem.de auro & argento lega. 1258
Si impubes.de Carbo.edic. 1882
Si impuberi.de tuto.& cura. 149
Si in adoptionem.de contra tabu. 1808
Si in annos.de conditio.& demonst. 1417
Si incertus.de lega.3. 973
Si in diem.de condi.& demon. 1416
Si in duobus.quemad.test.ape. 695
Si inæqualibus.de hære.instit. 460
Si inimicitiæ.de his quæ vt indig. 1373
Si in libertum.de bo.lib. 1945
Si in metallum.de his quæ pro non scrip. hab. 1363
Si in singulos.de annu.lega. 1083
Si inter virum.de re.dub. 1342
Si in testamento. de vulg.& pupilla.substi. 526
Si in testamento.si quis omissa causa test. 711
Si in testamento.de lega.1. 842
Si in testamento.ad leg.Falci. 1530
Si inuitis.de condi.& demon. 1456
Si inutiles.vt in pos.lega. 1775
Si is ad quem.de acquir.vel omit.hære. 636
Si is à quo.vt in pos.lega. 1763
Si is cui legatus.de leg.2. 874
Si is qui bonis.de acquiren.vel omitten.hęre. 686
Si is qui duas ædes.de serui.lega. 1132
Si is qui ducenta.de rebus du. 1347
Si is qui duos.de libe.lega. 1311
Si is qui filium.de contra tab. 1817
Si is qui hæres.de vulgari & pupilla.substitu. 532
Si is qui immiscuit.de acquiren.vel omit. hæred. 663
Si is qui pro tutore.de eo qui pro tut. 326
Si is qui soluendo.1.de hæred.insti. 490
Si is qui soluendo.2.de hæred.insti. 491
Si is qui tres.de excu. 291
Si is qui.de vulg.& pup.substi. 526
Si is qui.ad leg.Falci. 1538
Si iis legatum.de condi.& demon.nunc,Si his. 1387
Si ita esset.quando di.leg. 1726
Si ita expressum.de condi.& demon. 1426
Si ita facta.de iniu.rup.& irri.sa.testa. 435
Si ita fuerit.de lega.3. 981
Si ita hæres.de condi.insti. 572
Si ita legatum sit.de condi.& demon. 1393
Si ita legatum.de condi.& demon. 1453
Si ita esset legatum.de auro & argen.lega. 1255
Si ita legatum.de condi.& demon. 1426
Si ita legatum sit.de lega.1. 806
Si ita legatum est.de leg.3. 1062
Si ita legetur.de lega.2. 867
Si ita quis hæredes.de hęr.inst. 497
Si ita quis testamento.de leg.2. 898
Si ita quis.de vulg.& pupil.substi. 538
Si ita relictum.de lega.2. 891
Si ita scripsero.de condi.& demon. 1407
Si ita scripsisset.de lega.2. 894
Si ita scriptum. de hęre.insti. 484
Si ita scriptum sit.de leg.2. 893
Si ita scriptum.de li.& posthu. 390
Si ita scriptum.de hęre.insti. 498
Si ita scriptum.de condi.insti. 582
Si ita scriptum.de secundum tabu. 1894
Si ita sit.de leg.1. 762
Si ita stipulatio.de ope.ser. 1927
Si ita testamento.de instru.& instru. 1182
Si iurauero.de iure pa. 1906
Si iure testamento.de leg.3. 993
Si legatarius.de lega.3. 980
Si legatarij.vt lega. 1755
Si legatus fuerit.de pecu.lega. 1213
Si legatus.ad Trebel. 1637
Si legatum pure.de adi.lega. 1322
Si legatum sit.de annu.lega. 1082
Si legati serui.de lega.1. 803
Si legatorum.vt in pos.lega. 1774
Si libertus cum.si quid in frau.patro. 1965
Si libertus cum.de bo.lib. 1946
Si libertus meus.de bo.lib. 1946
Si libertus patro.de bo.lib. 1948

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

Si libertus præterito.de bo.li. 944
Si libertus sub.de bo.liber. 1942
Si libertus.de ope.lib. 1924
Si libertus.de iure patro. 1906
Si libertus.de ope.liber. 1924
Si libertus.de ope.lib. 1928
Si Mæuia.de hære.insti. 482
Si mancipia.de fun.instru. 1187
Si maritus.solu.matri. 45
Si maritus.solu.matri. 50
Si marito publico.solu.matri. 42
Si mater.de vulg. & pu.substi. 546
Si metus causa. de acquir. vel omit. hære. 682
Si mihi & Titio.de lega.2. 900
Si mihi & tibi.de le.1. 760
Si mihi Mæuia.de le.3. 1066
Si mihi pure.de leg.2. 902
Si mihi Sempronius.de le.1. 839
Si mihi Stichus.de le.1. 838
Si miles.de testa. mi. 594
Si miles vnum.de testa.mili. ibidem.
Si miles Titio.de testa.mili. 609
Si miles.ad le.Fal. 1559
Si minor quàm viginti.de leg.1. 840
Si minor annis.de acqui.vel omit.hære.666
Si minoris.de admi.& peri.tu. 182
Si minores. qui pe. tuto. 155.nunc incipit, Ἐὰν δέ.
Si mora.solu.matri. 20
Si modo nulla.de le.1. 805
Simul plures.de tuto.& cura. 153
Si mulier.solu.matri. 25
Si mulier.de act.re.amo. 81
Si mulier cum filio.de rebus dubiis. 1356
Si mulier dotem.de le.3. 976
Si mulier ventris.quemadmo.testa.ape.694
Si mutus aut surdus.qui testa.facere possunt. 366
Si nauem.de instru.vel instrumẽ.lega. 1197
Sin autem neque modo.de le.1. 772
Si necem domini.de bo.liber. 1934
Si neget.de libe.agno. 97
Si nemo tutorum.de testa.tute. 128
Si nemo hæreditatem.de testa.tute. 122
Si nepos de coniungen. cum emanci.libe. 1868
Si nepotes.de colla.bo. 1846
Singulos testes.qui testa.face.pos. 379
Si non in. si cui plus quàm per leg. Falci. 1574
Si non lex Aelia Sentia.de hære.insti. 505
Si non solus.si quis omis.cau.test. 706
Si operarum.de ope.liber. 1924
Si optio serui.de opt.lega. 1157
Si palam hæres.de iure codi. 751
Si Pamphilo.de opti.le. 1156
Si paterfa.de hære.insti. 480
Si pater.de testa.tute. 133
Si pater ab hostibus. de iniusto rup. & irri. testa. 432
Si pater exhęredato.de leg.3. 1080
Si pater.de vulg.& pupil.substi. 542
Si pater filio.de vulga.& pupil.substi. 529
Si pater .de vulga.& pupil.substi. 540
Si pater filium.de vulga.& pu.substi. ibidẽ.
Si pater ignorans.sol.matri. 48
Si pater.de contra tab. 1812
Si pater.de col.do. 1850
Si pater.de suis & le.hære. 2007
Si pater.vnde lib. 1970
Si pater.de bo.liber. 1948
Si patronatus.de concub. 110
Si patronus.de confir.tu. 136
Si patronus à.de bo.lib. 1931
Si patronus hæres.si quid in frau.pa. 1964
Si patronus non.de bo.li. 1946
Si patronus ex.de bo.lib. 1942
Si patronus ex.de bo.lib. 1951
Si patronus.de bo.liber. 1937
Si patronus testamento.de bo.liber. 1937
Si patroni.ad Treb. 1658
Si patronum ex.de bo.lib. 1951
Si peculium.de pecu.le. 1199
Si peculium seruo.de pecu.le. 1205
Si pecunia.de leg.1. 816
Si pecunia legata.de le.2. 872
Si pecuniæ.vt in pos.leg. 1774
Si pecuniam.si quis omis.cau.test. 699
Si penum. quando di.le. 1735
Si per epistolam. de acquir. vel omit. hære. 659
Si peregre.de tuto.& cura. 155
Si plures.de admi. & peri tuto. 161
Si plures institutiones.de condi.insti. 581
Si plures de iure delib. 592
Si plures.de admi.& peri.tuto. 191
Si plures tutores.de testa.tu. 129
Si plures.de vul.& pu.substi. 539
Si plures sunt. de legi.tu. 145
Si plures gradus. de le.3. 1073
Si plures.de bo.pos. 1787
Si pluribus.de le.1. 775
Si pluribus hęredibus.de lega.2. 892
Si portio.de leg.præstan. 1831
Si postea quàm.vnde lib. 1971
Si post diem.quando dies lega. 1617
Si post diuortium.solu.matri. 40
Si posthumus.de libe.& posthu. 393
Si post missionem.ad leg.Fal. 1492
Si post mortem.de leg.1. 808
Si post mortem. de contra tabu. 1807
Si post pubertatẽ.de tute.& ratio.distra.316
Si post.de coniungen.cum emã.li. 1868
Si postulante.ad Trebel. 1692
Si prædia minoris.de rebus eorum qui sub tute. 354
Si prægnantem.de col.bo. 1848
Si præteritus.de contra tabu. 1811
Si prior maritus.solu.matri. 44
Si probatum est de tute.& ratio.distra. 318
Si propter ea.ad le.Fal. 1520
Si propter res amotas.de actio.re.amo. 82
Si pupillus hæres.de tute.& rati.distra. 312
Si pupillus.de admi.& peri.tu. 202
Si pupillus.de condi.insti. 585
Si pupillus.de acqui.vel omit.hære. 685
Si pupillus.de acquir.vel omit.hær.653.nũc incipit,Iulianus.
Si pupillus.ad leg.Fal. 1494
Si pupillus.ad Trebel. 1713
Si pupillo.de bo.pos. 1788
Si pupillum patruus.de excu. 286
Si pupillorum.de rebus eorum qui sub tute. 352
Si purè tibi.de leg.3. 1040
Si pure.de vsu,& vsufru.leg. 1105
Si pure.quando di.leg.ce. 1716
Si quando alterius. de auro & argen. lega. 1272
Si quando.de ope.liber. 1917
Si quando incerta.vt lega.no. 1752
Si quando quis vxori.de lega.1. 848
Si quæramus.qui testa.fa.possunt. 364
Si quid dolo.si quid in frau.pa. 1959
Si quid earum.de leg.3. 1033
Si quid est.de aucto.& consen.tu. 232
Si quid relictum.de lega.1. 859
Si qui hæres institutus.de iniust.rup. & irri. fa.test. 438
Si qui ita.de condi.insti. 572
Si quilibet hæres.de his quæ vt indig. 1384
Si quis à filio.de leg.1. 774
Si quis à liberis.de libe.agno. 93
Si quis alicui.de acquiren.vel omit. hære. 658
Si quis bonorum.de leg.1. 768
Si quis creditori.de pecu.lega. 1202
Si quis cum testa.qui testa.face.pos. 378
Si quis cum testa.de iure codi. 741
Si quis cum.de suis & legi.hære. 2005
Si quis cum. vt in posses.leg. seu fideicom. 1761
Si quis decedens.de libe.lega. 1285.B.§. Iulianus.l.liberationem.
Si quis de pluribus.de rebus dub. 1356
Si quis dolo malo.si quis ali.test.prohi. 739
Si quis duobus.de lega.2. 873
Si quis eum quem.de vulga.& pupil.substit. 535
Si quis eum quem.de condi.& demõ. 1406
Si quis ex his.vnde lib. 1969
Si quis ex. de coniungen.cum eman. 1861
Si quis extraneꝰ.de acquir.vel omit.hæ.635
Si quis fecerit testamentum.quemadmo.testa.ape. 695
Si quis filiabus.de testa.tu. 121
Si quis filio.de iniusto rup.& irri.test. 426
Si quis filiumfam.de acquir.vel omit.hære. 623
Si quis filium.de colla.bo. 1845
Si quis filium. de coniungen. cum eman. libe. 1868
Si quis hac lege.de ope.liber. 1918
Si quis hæreditatẽ.de his quæ pro nõ scrip. ha. 1362
Si quis hæres.de acquir.hære. 674
Si quis hæres.de acquiren.vel omitten.hæred. 650
Si quis hæredes.de hære.insti. 462
Si quis in fundi.de lega.& fideicõmis.1.753
Si quis in graui.de senatusconsul.Sila. 723
Si quis in principio.de lega.3. 994
Si quis inquilinos.de leg.1. 849
Si quis inter tres. de excu.tuto.283.D.§.Vlpianus.l.Spadonem.
Si quis in testamento. de libe.lega. 1298
Si quis in testamento.de condi.insti. 578
Si quis intestatus.ad Tertyl. 2018
Si quis instituatur.de hære.insti. 467
Si quis ita decerit.de testa.tu. 126
Si quis ita legauerit.de auro & argẽ.le.1272
Si quis ita legauerit. de condi. & demonstra. 1391
Si quis ita legauerit.de adi.lega. 1317
Si quis ita.de hære.insti. 469
Si quis ita.de hære.insti. 472
Si quis ita.de hære.insti. 505
Si quis ita hæres.de hæredib.instit. 501
Si quis ita.de condi.insti. 573
Si quis ita.de hære.insti. 476
Si quis ita scripserit.de rebus dub. 1352
Si quis legata.de condi.& demon. 1419
Si quis legauerit.1.de leg.1. 813
Si quis legauerit.2.de lega.1. 860
Si quis legauerit.de auro & arg.lega. 1258
Si quis libertis.de ali.vel ciba.lega. 1228
Si quis libertum.de bo.liber. 1946
Si quis mihi bona.de acqui.vel omit.hære. 638
Si quis non quasi.de acquir.vel omit. hære. 674
Si quis omissa causa.si quis omis.causa testa. 710
Si quis operas.de ope.li. 1915
Si quis pecuniã.si quis omis.causa testa. 699
Si quis posthumos.de lib.& posthu. 386
Si quis post accu.qui testa.face.pos. 367
Si quis priore.ad Trebel. 1635
Si quis quasi.de senatusconsul.Sila. 736
Si quis quos.de leg.2. 880
Si quis rationes.de libe.lega. 1295
Si quis reum.de libe.leg. 1284
Si quis Sempronium.de hære.insti 498
Si quis seruo.de leg.2. 954
Si quis seruum.de leg.2. 869
Si quis seruum.de condi.& demon. 1419
Si quis seruos.de leg.3. 1054
Si quis sic stipuletur.solu.matri. 58
Si quis solidum.de hære.insti. 500

BIU Cujas

Digesti Infortiati.

Si quis sub conditione.de testa.tu. 124
Si quis sub conditione. si quis omis. cau. testa. 705
Si quis sub conditione.de condi.insti. 573
Si quis suus.de iure delibe. 591
Si quis testamento.de lega.j. 817
Si quis testamento. de leg.ij. 874
Si quis Titio.de lega.ij. 949
Si quis tutor. de tutel. 118
Si quis tutor.de iure pa. 1902
Si quis tutorem.de testa.tu. 129
Si quis vinum.de tri.vi.& oleo lega. 1165
Si quis vsumfru.de vsu & vsufru.lega. 1117
Si quod ex Pamphila.de leg.ij. 922
Si reditus.de instru. 1173
Si repudiauerint.vnde leg. 1972
Si reliquero.de legi.tu. 145
Si res aliena.ad Trebel. 1655
Si res mihi.de lega.iij. 993
Si res obligata.de leg.j. 803
Si res pupillaris.de admini.& peri.tu. 210
Si rem quam maritus.de act.re amo. 80
Si retentus.de contra tab. 1803
Si scriptis heredibus.de his q̃ vt indig. 1382
Si secundū probabilem.de testa.mili. 609
Si Seiæ pro dote.de dote præle. 1147
Si separatim.de condi.& demon. 1402
Si sequés gradus.de senatusco̅sul.Sila. 732
Si seruus à testatore.de senatusco̅.Sila. 731
Si seruus communis. de aucto. & consen. tut. 229
Si seruus communis.de hære.instit. 454
Si seruus communis. de acquir. vel omit. hære. 668
Si seruus eius.de acquir.vel omit.hęre. 680
Si seruus.de vulga.& pu.substi. 537
Si seruus legatus.de leg.j. 843
Si seruus.de iure deli. 589
Si seruus legatus.de adimen.lega. 1329
Si seruus liber.de pecu.lega. 1213
Si seruus plurium.de leg.j. 798
Si seruus tibi.ad leg.Fal. 1511
Si seruus Titij.de leg.j. 810
Si seruus vetitus.de lega.j. 860
Si seruus sub.de bono.pos.secundum tabu. 1895
Si seruus.de assi.liber. 1957
Si seruo cum libertate.de adimen.leg. 1328
Si seruo meo.de lega.j. 839
Si seruo.de pecu.leg. 1208
Si seruo.de hære.insti. 506
Si seruum hæredem. si quis omis. causa testa. 715
Si seruū quis.de acquir.vel omit.hære. 671
Si seruum sub conditione.de vsu & vsufru. lega. 1112
Si sic legatum.de leg.j. 814
Si sic locutus.de leg.ij. 991
Si sine hærede.de admi.& peri.tuto. 184
Si socer.solu.matri. 50
Si socer nurui.de do. præle. 1137.§. Celsus.l.j.
Si socius.de hære.insti. 511
Si solus hæres.de acquir.vel omit.hær. 678
Si spurius.vnde cog. 1976
Si statuam legauero.de auro & argen.lega. 1259
Si Sticho manumisso.de pecu.lega. 1210
Si sub conditione.de bo.posses. secundum tabu. 1892
Si substitutus.si mulier ven.no. (nũc est.§. Idem Iulianus.)108.C.l.j.
Si tacitum.ad leg.Fal. 1483
Si tamen quibusdam.de leg.ij. 878
Si tamen tutor.de testa.tu. 125
Si te solum.de hære.insti. 469
Si testamento.de condi.insti. 571
Si testamentum.de his quæ vt indig. 1384
Si testamentum.qui testa.face.pos. 377
Si tibi certam.de adimen.lega. 1329
Si tibi electio.de opti.lega. 1154
Si tibi & ei.de leg.iij. 981
Si Titius ex parte.de lega.iij. 1071
Si tibi homo.de lega.j. 829
Si tibi legatum.de lega.iij. 993
Si Titius.de vulga. & pupillari substitutione. 541
Si Titius hæres.de condi.insti. 580
Si Titius mihi. de lega.ij. 897.B.§. Si Titius.l.Vt hæredibus.
Si Titius statuas.de condi.& demon. 1393. nunc incipit, Titius si statuas.
Si Titio aut Seio.de leg.ij. 873
Si Titio cum.quando di.le. 1733
Si Titio & Mæuio.de lega.ij. 902
Si Titio fundus.de vsu & vsufruct.lega. 1107
Si Titio pecunia.de lega.j. 835.A.§. Iulianus.l.si fundum.
Si Titio.de leg.ij. 868
Si totam hæreditatem.de acquir.vel omit. hæredi. 681
Si tribunus.de excu. 266
Si tutelæ.de admi.& peri.tu. 171
Si tutelæ.de tute.& ra.distra. 310
Si tu ex parte.de acquiren. vel omit.hære. 676
Si tutor aliquo.de suspec.tu. 244
Si tutor constitutus. de admini. & peri. tuto. 178
Si tutor post pubertatem. de tute. & ratio. distra. 315
Si tutor pro pupillo.de contra. & vti. act. 324
Si tutor pupillo.de aucto.& consen.tu. 230
Si tutor pupillam.de leg.j. 865
Si tutor reip.de tut.& ra.distrahen. 312
Si tutor rem.de tute.& ratio.distra. 311
Si tutor vel curator.quando ex fa.tu. 233
Si tutoris.de admi.& peri.tu. 220
Siue tutor.de admi. & peri.tut. 160
Siue autem.de leg.præstan. 1826
Siue contra.de libe.agno. 90
Siue cum instrumẽto.de fundo instru. 1168
Siue ingenua.j.ad senatusco̅.Tertyl. 2008
Siue ingenua.ij.ad senatusco̅.Tertyl. 2011
Siue libertus.de iu.pa. 1909
Siue proconsul.de tuto.& cura. 146
Siue sciuerit.de leg.j. 788
Si ventris.de ven.in pos.mit. 1860
Si vero composita.de testa.mili. 602
Si vero negotium.sol.mat. 62
Si vero non.de bo. lib. 1935
Si vir vxori.de condi.& demon. 1422.
Si vir vxori.ad leg.Fal. 1472
Si vsusfructus.de vsu & vsufruc.lega. 1106
Si vsusfructus.de vsu & vsufru.lega. 1107
Si vsusfructus.ad leg.Fal. 1540
Si vsusfructus.quando di.le. 1725
Si vt habiliter.de auro & argen.lega. 1266
Si vxor rem viri.de act.re.amo. 84
Si vxori mũdus.de auro & argen.lega. 1282
Solemus dicere.de condi.& demon. 1391
Solent iudices.de ali.& cib.lega. 1229
Solet etiam.de tutel. 117
Solet prætor.vbi pupil.educ. 300
Soluto matrimonio.solu.matri. 3
Spadonem quoque.de excu. 281
Species auri.de auro & ar.leg. 1259
Statuliber hæredis.ad leg.Falc. 1514
Statuliberum.de lega.ij. 871
Στέμματα.de gra.affi. 1985
Stichus habet.de pecu.lega. 120
Stichus liber esto.de leg.iij. 990
Stich' nutricis. de alimẽ.vel ciba.leg. 1249
Sticho testamento.de vsu & vsufruc. lega. 1126
Stichum qui meus.de lega.& fideicomis.j. 755
Sub conditione.de libe.& posthu. 396
Sub conditione.de hære.insti. 501
Sub conditione.de condi.insti. 585
Sub conditione vel.de assig.lib. 1958
Sub conditione.de contra tab. 1812
Sub diuersis.de condi.& demon. 1418
Sub impossibili.de condit.insti. 570
Substitui.de vulg. & pup.substi. 536
Successorium edictum.de successo.edicto. 1977
Sumptus autẽ.de ven.in possess.mit. 1858
Sumptus autem.de lega.j. 805
Sunt autem agnati.de legi.tu. 145
Suo victu,de ope.liber. 1920
Supellex.de supel.lega. 1221
Supellectilis.de supel.lega. 1222
Supellectili legata.de supel.legata. 1221
Suspectus fieri.de suspec.tu. 243
Suspectum tutorem.de suspec.tut. 244
Suus quoque.de hære.iusti. 449

T

Tabernæ cauponiæ.de instr.vel instrumen. 1181
Tabernam cum cœnaculo. de instru. vel instrumen. 1172
Tabulas.de bo.pos.secundum tabu. 1887
Tabularum testamenti. quemadmo. testa. aper. 691
Talis scriptura.de leg.j. 773
Talem institutionem.de hære.insti. 488
Tales conditiones. de condi. & demonstra. 1457
Tenetur Fauiana.si quid in frau.patro. 1965
Temporibus diuorum fratrum. de inspi. ven. 98
Testamentum aut non. de iniusto rup. & irri.testa. 421
Testamentum est.qui test.fac.pos. 364
Testaméti factio.qui testa.fac.possũt. 364
Testamento datos.de testa.tute. 121
Testamento datos.de testa.tut. 126
Testamento ita cautum. de ali. vel ciba. lega. 1248
Testamento potest.de assig.lib. 1959
Testamento.de hære.insti. 511
Testamento tutores.de test.tute. 129
Testamenta eorum.de testa.mili. 1607
Testator filium.de lega.ij. 968
Testatorem.de leg.iij. 1050
Textoribus.de leg.iij. 1046
Theopompus.de dote præle. 1149
Titius & Seius.de hære.insti. 468
Titius filiis.de excu.tuto. 299
Titius fundi.de hære.inst.460.nũc incipit Attius.
Titius hæredes.de leg.iij. 1031
Titius prius quàm.de testa.mili. 606
Titius togatus.ad Trebel. 1657
Titius Stichi.de lega.j. 824
Titius testamento.de libe. & posthu. 398
Titius.de suis & legi.hære. 2006
Titius.de obseq. 1911
Titi fili è medio.de pecu.leg. 1213
Titio centum aureos.de lega.ij. 923
Titio centum.de condi.& demon. 1426
Titio fundus.de condit.& demon. 1433
Titio in annos. ad leg. Fal. 1522.A.l. cum Titio.
Titio vsusfructus.de cõdi & demon. 1449
Titio vsusfructus. de vsu & vsufru. lega. 1112
Titium & Mæuium. de admini. & peri. tuto. 207
Titia cum testamento.de le.ij. 884
Titia diuortium.solu.matri. 45
Titia hæredis.de condi.& demon. 1443
Titia hærede.de annu.lega. 1094
Titia.ad legem Fal. 1545
Titia post.de Carbo.edic. 1885
Titia Seio.de leg.ij. 956
Titia testamẽto.de auro & argẽ.lega. 1280

Titiæ

BIU Cujas

Index legum Infortiati.

Titiæ amicæ meæ. de auro & argen. leg. 1279.
Titiæ si non nupserit. de condi. & demon. 1450
Titiæ textores. de lega. j. 786
Τοῖς τὰ ἀπελευθέρων. de ali. & cib. leg. 1231
Totiens videtur hæres. de acqui. vel omit. hære. 686
Tractabatur. de testa. mili. 598
Translatio legati. de adi. leg. 1320
Trebatius ait. de hære. insti. 466
Tres tutores. de admini. & peri. tuto. 213
Tribunus militum. de testa. mili. 604
Tria onera. j. de excu. 251
Tria onera. ij. de excu. 253
Tunc autem. de iniusto rupto & irri. testa. 422
Tunc inutile. de pecu. lega. 1205
Turpia legata. de lega. j. 802
Tutela legitima. de legi. tu. 141
Tutela plerunque. de tute. 119
Tutela est. de tute. 111
Tutor autem. de bo. pos. 1786
Tutor ad vtilitatem. de admini. & peri. tuto. 180
Tutor datus. de testa. tu. 122
Tutor decedens. de libe. lega. 1304
Tutor incertus. de testa. tu. 128
Tutor interposito. quando ex fac. tu. 234
Tutor ita recte. de testa. tu. 129
Tutor petitus. de excu. 289
Tutor pro pupillo. de admi. & peri. tuto. 183
Tutor qui tutelam. de admi. & peri. tut. 183
Tutor qui per valetudinem. de auct. & cõsen. tuto. 228
Tutor quoque. de suspec. tu. 237
Tutor qui repertorium. de admi. & peri. tuto. 167
Tutor qui & cohæres. quãdo ex fac. tu. 234
Tutor rerum. de admi. & peri. tut. 216
Tutor secundum dignitatem. de admini. & peri. tut. 177
Tutor si petitus. de tuto. & cura. 148
Tutor siue. de admi. & peri. tu. 188
Tutor vel curator. de administrat. & peri. tut. 180
Tutoris præcipuum. de admi. & peri. tut. 184
Tutori qui infanti. quando ex fac. tut. 234
Tutorem qui tutelam. de admi. & peri. tut. 189
Tutorem qui sui. de his quæ vt indig. 1383
Tutores à patruo. de confir. tu. 136
Tutores non ab hærede. de testa. tut. 122
Tutores quibus. de aucto. & cõsen. tu. 226
Tutores qui post finem. de admini. & peri. tuto. 192
Tutoribus ita. de testa. tu. 133

V

VAsa aliena. de supel. lega. 1227
Vbi absunt. de tuto. & curato. 151
Vbicunque. de ven. in possess. mit. 1858
Vbi est verborum. de rebus du. 1355
Vbi pure. ad Trebel. 1615
Vel cum fisco. de confir. tu. 138
Vel ex parte. de re. du. 1340
Vel in partes. de administ. & pericu. tuto. 163
Vel negare. quemadmo. testa ape. 693
Vel omnia. ad Treb. 1602
Vel si in valetudine. de impen. in res do. 67
Vel si vites. de impen. in res do. fa. 67
Vel si viuo. de suis & legi. hære. 2006
Vel singulis. de vul. & pupil. substit. 550
Vel viuus. de assig. lib. 1957
Veluti. de bo. pos. 1783
Veluti si nouelletum. de impen. in res do. fa. 69
Ventre præterito. de acquiren. vel omit. hære. 681
Ventri tutor. de tut. & cura. 151
Verum est. de bo. pos. secundum tabu. 1892
Verba hæc. de condi. instit. 578
Verba testamenti. de ali. & ciba. lega. 1232
Verbis ciuilibus. de vulga. & pupil. substit. 527
Verbis legati. ad leg. Falci. 1471
Vestimentum. de auro & argen. lega. 1267
Vestis an vestimenta. de au. & arg. leg. 1267
Vetus accipietur. de tri. vi. & oleo leg. 1166
Videamus. si cui plus quàm per leg. Falc. 1572
Videamus si ei. de libe. lega. 1305
Videndum tamen est. de lega. j. 836
Villæ instrumento. de instructo & instru. 1183
Vinum cum vasis. de tri. vi. & oleo lega. 1167
Vino legato. de tri. vi. & oleo lega. 1166
Vino legato. de tri. vi. & oleo lega. 1161
Virilis. de lega. præstan. 1823
Vir vxori. de dote præle. 1146
Viro atque vxore. solu. matri. 47
Virum qui non per vim. si quis aliquem testa. prohi. 739
Virum vxori. de cura. furio. 361
Viuus libertus. si quid in frau. pa. 1965
Viuo filio. de bo. lib. 945
Viua quoque. de act. re. amo. 75
Vnum ex familia. de lega. ij. 912
Vnum testamentum. qui testa. fa. pos. 377
Voluptariæ autem. de impen. in res dot. fu. 70
Vsufructu bonorum. ad leg. Fal. 1533
Vsufructu in dotem. solu. matri. 58
Vsumfructum cum moriar. de vsu & vsufr. leg. 1106
Vt bonorum. de bo. pos. secundum tabu. 1895
Vt bo. pos. vnde vir & vxor. 1994
Vter ex fratribus. de condi. insti. 584
Vt hæredibus. de lega. ij. 897
Vtile tempus. quis ordo in bo. poss. ser. 1997
Vtilitatem. de confir. tu. 138
Vtilium nomine. de impen. in res do. fa. 70
Vt iurisiurandi. de ope. liber. 1915
Vt ne. de confir. tu. 134. nunc incipit ἵνα μὴ.
Vtrum. j. de assig. liber. 1957
Vtrum. ij. de assig. liber. 1958
Vtrum autem. de contra tab. 1806
Vtrum ita posthumus. de re. du. 1340
Vt Stichum de adimen. lega. 1322
Vt scriptus hæres. si à par. quis manu. fu. de bo. poss. sec. tab. 1897
Vt scriptus. de bo. possess. secundum tabu. 1897
Vulgo obseruatur. de administra. & peri. tuto. 181
Vxori ex. quando di. leg. 1741
Vxori ita legauit. de do. præleg. 1151
Vxori legauit. de auro & argen. lega. 1253
Vxori maritus. de vsu & vsufru. leg. 1116
Vxori meæ fundum. de dote præleg. 1146
Vxori meæ. de vsu & vsufru. lega. 1127
Vxori quis legauit. de auro & argen. lega. 1259
Vxori suæ. de penu lega. 1214
Vxori suæ. de lega. iij. 1003
Vxori vsufructu. de vsu & vsufructu lega. 1113
Vxori vsumfructum. de vsu & vsufruc. leg. 1126
Vxorem & filium. de lega. iij. 1022

Finis elenchi legum Infortiati.

BIU Cujas

Index materiarum Digesti Infortiati.

INDEX SENTENTIA-rum & verborum memorabilium, quæ in hoc Infortiato continentur.

ABesse.106.B C.l.2. in fi.si ventris no.mulier.
Abesse non dicitur qui fugit. in verbo, Fugiens.
Abesse quandoque significat esse.1060.C.l.cui quæ Romæ.de lega.3.
Abesse non dici, qui ad tempus peregrinans absit. 1195.A.l. prædia.§. affini. de fund.instruc.
Abiicit qui partum, vel præfocat, vel alimẽta ei negat, necare videri. in verbo, Præfocat.
Abrogare & derogare differunt. 148. A. glo.abroget.l. nec mandante.de tuto.& cura.
Absens casualiter dicitur adesse, & econtra. 1058.B.l.quæsitum est.§.fi.de leg.3.
Absens casu res, censetur præsens.1062.B.l. si ita legatum.de legat.3.
Absens non videtur, qui disciplinæ causa, aliò missus est. 1190.B.l.Seiæ.§.Pamphilæ.de fund.instr.
Absens ob negotia testatoris, debet vt præsens, alimẽta percipere.1248.B.l.testamẽto.de alimen.& cib.legat.
Absens reipub.causa.644.A B.glo.aberat.l. cùm quidam.
Absens reputatur præsens, qui non intelligit.in verbo, Præsens.
Absentis amicos, cum de eius præiudicio agitur, vocandos esse.304.A.glo.amicis.l. si absens.vbi pup.edu.vel mor.de.
Absentis loco haberi furiosum, & non consentientis. 740.C.l.2.§. furiosus. de iure codic.
Absentem studiorum causa videri præsentem. 1055.B.l.quæsitum est.de lega.3.
Absentem reipub.causa, ire directas debere vias.in verbo, reipu.causa.
Absentium comites, æquè excusari, atque absentes.2097.A.l. administrantes. de excu.
Absides qui.1274.A.in mar.§.cymbia.l.pediculis.de auro & arg.leg.
Abstentus. 204.B.l.Lucius.§. Sempronij. de admi.&. 232.A.l.pe. de aucto.tuto.& 1762.B.l.1.§.tunc ante.vt in pos.lega.no.
Abstineo pupillum.232.A.l.pe.de aucto.tuto.&.194.A.l.tutores.de administ.& peri.tu.§.aduersus.
Absurdum sequitur aliud absurdum. 11.B. glo.alioquin.l.fructus.§.Papinianus.
Abundantem cautelam non nocere.in verbo, Cautelam.
Acceptilationem esse solutionem, quæ ab vno facta proficiat vtrique. 1286.D.glo. liberabor.§.nunc.l.liberationem.
Accepto feretur. 197.C.& seq.l.tutores.de admini.
Acceptus.i.datus. 220.B.l.cum hæreditas. de administ.tut.
Accessorium cedere principali. 1272.C.l.si quando.de auro & argen.lega.
Accessorium principale non rumpit. 536. A B.glo. manebit.§. si suo.l. si quis eum. de vulg.& pupil.substitu.
Accessorio extincto, non extingui principale. 1276.C.l. pediculis.§.fi. de au. & arg.legat.
Accessorio, principale non confirmari.in verbo, Principale.
Accessoria extingui, extincto principali. 1198.B.in margine.l.nam quæ. de peculio lega.
Accessoriè apposita verba generalia, suo principali restringuntur. 1065.A.l.prædiis.in prin.de lega.3.
Accidentali, præualere naturale. in verbo, Naturale.
Accipere iudicium. in verbo, Iudicium accipere.
Accursij de suo nomine gloriatio. 1681.B. glo.conditio.§.si in danda.l.facta ad Trebellianum.
Accusare neminem cogi inuitum. 1939. C D.in margi.§.certè. l. qui cum. de bonis libertorum.
Ad accusandum an mulier admittatur. 236. D.glosſ. egredientis.§.consequens.l.1. de suspectis tutoribus.
Accusasse intelligi qui nomẽ detulit. 1905. B.l.eum patronum.§.1.de iure pat.
Acerbum est parentum scelera filiorũ pœnis lui.1798. A B. in margi.§. si emancipatus.
Acetabula. 1264.C.in marg.§.argento.
Acetum incendij extinguendi causa paratũ, nec esui nec potui cedere. 1217. B.l.3.§. penori.de penu leg.
Acetum, incendij extinguẽdi causa, parasse veteres. 1177.A.l.quæsitum.§.acetum. de fund.instru.
Actio, id est, accusatio. 236.D.glosſ. hanc actionem.§. consequens. l. 1. de suspect. tuto.
Actio an cedi possit correo insolidum. in verbo, Cedi.
Actio inanis est, quam inopia debitoris excludit. 106.C.glo.nõ est.l.hoc edicto. Si ventris nomine.
Actio legis Aquiliæ pœnalis est aptitudine. 309.C.glo.accipiendum.
Actio turpis in vxorem negatur. in verbo, Vxor.
Actio vna in alterius locum succedens, eius naturam assumit.l. 1.§. si quis. vt leg. no. caue.
Actionem ex delicto dari hæredibus. 1508. C.glo.reorum.
Actionem ex testamento ad. 30. annos durare. 803.C.glo.quia.l.nemo. de leg.1.
Actionem inferre. 193.A.l.Tutores. de admini.tut.
Actionem nullam possidẽti dari. in verbo, Possidenti.
Actionem quandoque transfert qui non habet.1641.C. glo. bonorum.l.cum hæres. ad sen.Trebel.
Actionem semel extinctam, resuscitari posse.735.A. glosſ. integrato.§.neptis.l.propter.de sen.Sil.
Actiones tẽporariæ & perpetuæ quę dicantur.1663.B.in marg.§.actiones.l.si patroni.ad Trebellianum.
Actor, id est, adiutor, administrator.181.B.l. decreto.de admini.tuto.
Actorem quod facit succumbere in petitione, facit succumbere reum in exceptione. 1318.B.l.3.§.si quis duobus.de adim.leg.
Actorem succumbere, si non probet causam suæ intentionis. 1641. A.l. eum qui. ad Trebel.
Actum vitiare, personæ incertitudinem. in verbo, Incertitudo.
Adauctæ facultates cum fuerint, cessare pauertatis priuilegium. 285.B.l.nõ tantũ.§. eos qui.de excu.
Addici emptori. 96.C.l.alimenta. in fin.de lib.agno.
Ademptio an legatum vitiet. 1346.A.glosſ. ademptionem.l.si fuerit.de reb.dubiis.
Ademptionem fieri ex causa, quæ habuerit originem in vita defuncti.1476.D.in margine.
Adesse credi, quod custodiæ causa alibi sit. 1190. D.l. Seiæ.§. instructis.de fund. instru.
Adhibenda, nouis morbis, noua remedia. in verbo, Nouis.
Adiectio pœnæ.169.B.l.tutor.1.§.idem solent.de admi. & per.tut.
Adiecta.) Pro non adiecta, haberi conditionem turpem.1397.B.l.non dubitamus.de condi.& demonst.
Adigi iuramento, ne nubat, puellam non posse. 1903.D.l.adigere.de iure patro.
Adire hæreditatem suspectam, non cogi hæredem.1656.B.l.non est cogendus. ad Trebel.
Adire hæreditatem, hæredem cogi nõ posse, nisi ei damnum, vel lucrum sarciatur, vel à prætore remittat.1594.A B.l.apud Iulianum.ad Trebel.
Adire patrem filiusfami.cogere non potest. in verbo, Patrem.
Aditio coacta, conditionem implet.in verbo, Conditionem.
Aditio coacta Trebel.impedit.582.C.glo. 1.l.si ita.de con.instit.
Aditionem non esse necessariam in suis hęredibus. 2007.C.l. in suis.de suis & legi.hære.
Adita semel hæreditate, omnis defuncti voluntas rata est.1661.B.l.si patroni. §.qui fideicommissam.ad Trebel.
ex Aditu iudicari, an ortus cedat domui. 1066.B.l.prædiis.§. balneas.de lega.3.
Aditionem metu factam, rescindi.682.B.l. si metus.de acq.hæred.
Adiuuauerunt.1370.B.l.post legatum.§. his vero.de his quibus vt indig.
Adiutor tutelæ. 118.A.l.solet.de tutel.
Administrare res suas ante vicesimumquintum annum nemo dicitur.1458.B.l.fi.de condi.& demon.
Administrationem interdicere, & deponere, differunt.in verbo, Deponere.
Administrationem bonorum, prodigo interdici. 357. A. l. 1. de cura. fu. & prodig.da.
nomina præcedentium Administratorum agnoscere tutor tenetur.201.B.l.qui nominibus.de admi.tuto.
Admittere.) In causis summariis quando admittatur exceptio.1763.A.l.3.vt i pos. lega.no.
Adnasci. 92.A.in fine.l.siue.de lib.agno.
Adoptione quæsitam fraternitatem eatenus impedire nuptias, quatenus manserit adoptio.in verbo, Fraternitatem.
Adoptionem dissolui per emãcipationem. 1797.B.glo.non admittetur.§.si filium. l. non tantum.de bo.possess.con.ta.
Adoptiuum filium in potestate patris naturalis remanere, nisi adoptetur ab auo. 1806.C D.in margine.l.vtrum. de bon. pos.cont.tab.
Adoptiuos etiam consanguinitatis iura habere.2002.D.l.1.in fi.de suis & legi.hęr.
Adscripta, ne an adscripto, legendum. 197.A.l.tutores qui.§. periculo nominum.de admi.tuto.
Ad tempus permissum, post tempus videri prohibitum.871.B.l.statuliberum.§.Stichum.de leg.2.
Ad tempus relictum liberorum verificari, si fideicommissarius vxore prægnante decesserit.1616.A.l.sed & si ad tempus. ad Trebel.
Adulatoria verba, ad honoratum directa, non inducunt dispositionem.1119.A.l.generali.de vsufru.legat.
Adultera mulier dotem & paraphernalia amittit.3.C.in margine.
Adulterij damnatam concubinam quem-

BIU Cujas

piam habere posse, vxorem non posse.in verbo, Luxuria.
Adulterij exceptio tollitur &c.in verbo, Exceptio.
Adulterio pollutam, vxorem ducere non licere.1375.B. & seq.l. Claudius. de his quæ vt indig.
Adulterum apud filiam deprehensum, patrem posse impune occidere, cum filia etiam prægnante. 801.A.in margine.
Adulteram vxorem occidēs maritus, dolorem iustum exequitur.in verbo, Iustum.
Adultus curatorem habens testari potest. 1300.C.gl.intra legitimā.§. Gaius.l.Aurelio.de liber.legata.
Adultus, & pupillus, differunt. 243.D
Adultus curatorem habens stipulari potest. 243.D.glo.necessariorum. l. impuberib. de susp.tu.
Aduocatus, & officialis, milites dicuntur. 1901.D.glo.milites.§. item.de bo.pos.ex test.militis.
Aegritudinem & infirmitatē corporis à tutela excusare.in verbo, infirmitatem.
Aegritudinem, solutionem non differre. 468.D. glos.ægritudine. §. Et ideo.l. si quis.de hæredib.instī.
Aegyptus.)In Aegypto & Africa aquam vendi.in verbo, Aquam.
Aequè dictio, facit vt coniuncti, disiunctis æqualiter admittantur.461.A.l. interdū. in prin.de hære. instī.
Aequipollentia.)Ex æquipollentibus quid fiat, non referre.985.B.l. fideicommissa. §. si cui.de leg.3. &.1618.C.glo. trahendum.&.1726.C.glo.cessisse.
Aequitate monēdos principes.in ver.Principes æquitate.
Aequitate, principes esse mouendos.1699. C.l.qui filium.§. fin.ad Trebel.
Aequitate, voluntatem testatoris interpretandam esse. 1633.D.in margine.
Aes alienum prius soluendum esse, quàm legatum.473.A.in casu.l.ex facto.
Aes alienum non respicere fundum.in ver. Fundum.
Aes Corinthium. 1076.A.in margine.
Aere alieno, nisi ante soluto, non deberi legata.1743.C.in margine.glo.necessitate.l.1.vt leg.no.ca.
Aestimari debere rem, communi æstimatione,non affectione singulari.1529.A.l.pretia.ad leg.Falci.
Aestimari nihil rem peremptam, quæ etsi extaret, non tamen æstimaretur.1476.B. l.in ratione.§. si seruus.ad leg.Fal.
Aestimatio, id est, opinio. 215.B
Aestimatio fideicommissi vniuersalis quomodo fiat.in verbo, Fideicom.
Aestimatio litis, emptionis instar habet.in verbo, Litis æstimatio.
Aestimationem rerum, variam fieri debere, & de tota re, non per partes.in verbo, Rerum.
Aestimationem rei alienæ difficulter habendæ præstandam esse.992.C.glo.inferat.
Aestimatione communi, rem æstimari debere, non affectione priuata. 1529.A.l. pretia.ad leg.Falci.
Aetates hominis quatuor.1531.D.glo. prima.l.computationi.ad legem Falci.
Aetas,qualiter probatur.248.B.l.2.ad prin. de excu.
Aetatis certę tempus adiectum, causa legatarij diem, non conditionem inducere. in verbo, Tempus.
Aetatis suæ esse, quid.in ver. Suæ ætatis. 225.D
Affectasse tutelā videri, qui modici patrimonij sit.283.C D.l.spadonē.i fi.de excu.
Affectans tres tutelas non excusatur à quarta.283.C.l.spadonem.in fi.de excu.
Affectatū leuiter portari.251.B.glo.1.l.tria. de excu.
Affectionis ratio habenda. 503.A.l.Gaius. in fi.so.ma.&.812.D.glo.prestare.§.cū.l. si domus.de lega.1.
Affectioni paternæ nōnihil dādū.1940.B. l.qui cū maior.§.si patris.de bonis liber.
Affectione priuata, non æstimari debere rem, sed æstimatione communi.in verbo, Communi.
Affectus naturalis, facit omnia patri videri concessa.in verbis, Concessa.& naturalis affectus.
Affectui paterno parcitur.333.B C.l.pe.qđ falso tut.autho.
Affectu non fungi, neque vtilitate singulorum,sed communiter rerū pretia.1529. A.l.pretia.in prin.ad le.Fal.
Affinis quis dicatur.1194.B.in mar.§.affini.l.prædia.de instructo leg.
Affinitas per fornicationem contrahitur. 110.B.l.1.de concub.in fi.
Affinitatem & cognationem esse non posse, vbi nuptiæ, ex quibus affinitas coniungitur, interdictæ sunt.1984.C.l.non facile.§. sciendum est.de grad.affi.
Affinitatem quandoque,sine nuptiis contrahi.1983.B.glo.per nuptias.§. affines.l.nō facile.de gra.affi.
Affirmans tutores idoneos, fideiussoris instar habet.336.B.l.4.in fi.de fideiuss.tut.
Afflictis nō debet addi afflictio.1920.A B. in margine.l.nec audiendus.de oper.lib. &.222.A.glo.vlt.l.apud.de admi.& periculo.
Africa.)In Africa, & Aegypto aquam venalem esse.in verbo, Aquam.
Agere animo callido & maligno,quid.in verbo, Maligno.
Agere simul duo nō possunt.in verbo,Duo simul.
Agendum ibi cautius esse, vbi periculum maius sit.1871.A B.i margine.l.1.de Carbo.edic.
Ager id est villa.147. A.glo.3. l.ius dandi. de tut.& cur.
Agnationem, continere in se cognationem.1981.C. in glo.rubricæ.de gradib. affi.
Agnatus omnis, cognatus est.1985.C.l.iurisconsultus.§. nā qui est.de gradi.affini.
Agnati qui sint.145.A.l.sunt autē.de le.tut. &.2003.A B.l.2.§.1.de suis & legi.hær.
Agnati consanguineos, consanguinei suos in succedendo sequuntur.in verbo,Consanguinei.
Agnati, & cognati, quomodo differant. 1985.C.l.iurisconsultus.§. inter agnatos. de gradi.affi.
Agnato proximo hæreditatē deberi.2003. B.l.2.§.hęc hæreditas.de suis & legi.hęr.
Agnationem & cognationem in tres gradus principales diuidi.1981.B.in glo.rubricæ.de gradib.affi.
Agnoscere totum videri, partem qui agnoscit.901.C.l.si cui res.de leg.2.
Agnoscere vsuras.170.B.§.si vsuras.l.tutor.
Alere inopem fratrem, fratrem teneri. 303. C.glo.hoc aliter.l.qui filium.
Alere patrem tenetur filius.94.C.l.5.§.& si impubes.de lib.agnos.
Alere tenetur pater filium & contra.in verbo, Pater filium.
Allegantem contraria non audiri.1450.B. l.Titiæ.de condi.& demonst.
Alibi custodiæ causa quod est, adesse existimari. 1190.D. l. Seiæ. §. instructis. de fund.instru.
Alienare ius ecclesiæ, damnumque inferre qui contendat, impium eum videri, si res suas ipse ecclesiæ Christi non contulerit.1953.A B.in margine.l.liberto.de bonis lib.
Alienationem factam in fraudem legis de iure non valere:in fraudem hominis valere, sed rescindi.1906.B C.l.si libertus. de iure patro.
Alienatione permissa, permittitur vsucapio,& econtra.349.B.glo.valet.l.magis. de reb.eorum.
Alienum libertum arrogari non debere sine voluntate patroni.1953.A.glo.1.l.liberto.de bo.libertorum.
Alieno arbitrio, voluntatem vltimam non pendere debere.in verbo, Arbitrio.
Alieno de facto iurare iniquum esse.in verbo, Iurare.
Ali non alendum satius quàm alendum necari.108.A.l.1.§. itereſſe.si mulier vē.no.
Alimenta cessant vbi is cui debentur, habet vnde se nutriat.93.C D.l.5. §. sed si filius.&.§. solent.de lib.agn.
Alimenta esse officio iudicis decernenda. 1556. A. in margine. l. Diui. ad legem Falci.
Alimenta negans, necare videtur.in verbo, Necare.
Alimenta præteriti temporis peti posse, & illis renuntiari etiam.1246. B.in mar.§. manumissis.l.libertis.de alimentis leg.
Alimenta pro modo facultatum prestanda. 95.C.l.5.§. solent.de libe.agno.
Alimenta qui partui negat, vel eum abiicit, aut præfocat, necare videri.in verbo, Præfocat.
Alimenta pueris legata, quandiu debeantur.1239.A.l.Mela ait.de alimentis lega.
Alimenta, vt præsentem percipere debere, qui ob testatoris negotia absit.in verbo, Negotiorum.
Alimenta relinquere, & educare, idē.1251. C.l.fin.de ali.leg.
in Alimētis præsumi citius senē mori quàm iuuenem.in verbo, Senem.
Alimentorum & vsufructus diuersam esse rationem.in verbo, Vsufructus.
Alimentorum nomine quid contineatur. 1232.C.l.legatis.de ali.leg.
Aliorum nomina suscipit nemo.in verbo, Sequens.
contra Alium,me vti posse beneficio, mihi competenti, ex iure alterius.in verbo, Alterius.
per se quod quispiam non potest, per Aliū posse.in verbo, Posse.
Alium pro alio punire, iniquum esse.1908. B.in mar.l.Diui fratres.de iur. pa.
Aliud pro alio, creditore inuito, solui posse.1256. D.glo.non materia.l. cum certum.de auro & argen.leg.
Aliis quæ feceris, tibi facienda sunt. 220. B C.l.cum hæreditas.de admi.tuto.
Alogistæ. 165.A B.l. ita.de admi. & peri. tuto.
Alterius ex iure, beneficio mihi competenti, me vti posse contra alium.1808. A.l. si post.de bo.poss.contra tabu.
Alternatiua.)In alternatiuis, sufficit alterū impleri.1437.C.l.cum pupillus.§.1.de cō di.& demonst.
Alternatiuæ vis. 756.B. l. 8. de lega. 1. in summar.
Alteri vestrum, vel vobis, verba hęc quid importent.820.C.l.si fundum.§. his verbis.de lega.1.
Ambages reprobandas esse, & circuitus vitandos.1572.D. in mar.glo.caueri. l. videamus.si cui plus quam per.

BIU Cujas

Digesti Infortiati.

Ambigua si est oratio, commodum est id accipi, quo res magis valeat, quàm pereat. 1346.C.l.quotiens.de re.du.

in Ambiguis, id quod minus est legatum, debere videri.1219.C.glo. sola. §. si cui.l. nam quod.de penu leg.

Ambiguitas verborum cum nulla apparet, voluntatis quæstionem admitti debere. in verbo, Verborum.

Ambulatoriam esse voluntatem defuncti, vsque ad mortem.1319.C.l.quod si.de adimendis legatis.

Amicum fratris nomine censendum. 492. A.l.nemo dubitat.de hære.insti.

Amicum meliorem non habere filium, patre.483.C. glo. instituerat.l. quidam.de hære.insti.

Amicis bene merentibus donandum esse. 1965.C.l.viuus.si quid in frau.patro.

Amicos absentis, cum de ipsius præiudicio agitur vocandos esse.304.A.glo.amicis. l.si absens.vbi pupil.educari debeat.

Amita est soror patris.1987.B.l. iurisconsultus.§. amita.de gradi.affi.

Amouere dicitur, qui dolo causam dat, vt alius amoueat.80.C.l.sed & si.rerũ amo.

Amphitapas vestes esse vtrinque pilosas. 1267.D.in margine. §. vestimenta.l. vestis.de aur.& argen.leg.

Amplè præceptoribus mercedes soluendas. in verbo, Præceptoribus.

Amplius, quando sumitur cõparatiue, quid inducat.845.C.l.si seruus legatus.§.si ita scriptum.de leg.1.

Amplius, dictionem, totum capere. 1566. C.glo.ratio.§. hæc verba.l.1.si cui plus. &.766.A.l.legata.de leg.1.

dictio, eo Amplius, quid notet.1455.B.l.libertis.de condi.& demon.

Amplius hoc, præcedentia repetere. 1040. B.l.si pure tibi.de lega.3.

Amplius verbũ, excluſiuum esse & augmẽtatiuum.1566.A.in margine.§. hæc verba.l.1.si cui plus quam per.l.Falci.

Anadémata capitis esse ornamenta.1270. B.in mar.l.quanuis.de aur.& argen.leg.

Ἀναγραφὴ, quid.350. D. in additione.glo.synopsin.§. requirat.l.magis.de reb.eo.

Ancillarum partus, & pecorum fœtus, in fructu, vel reditu non contineri. 44.A. l.si marito. §. si fundum.so.ma.&.1670. A.l.deducta parte.§.hereditaté.ad Treb.

cum Ancillis contubernium esse posse, matrimonium non posse.401.D.glo. ancilla.l.filius.de li.& posth.

Ancones. 1182.A

Anguſtiam temporis, nõ nocere.761.C D. gl.anguſtias.§.Proculꝰ.l.si mihi.de leg.1.

Animalia in supellectili non esse. 1187

Animus facit conditionem. 1396.D

Animus quomodo declaretur.685.C D.in mar.gl.alienam.l. gerit.de acquir.hære.

Animo maligno & callido agere, quid.in verbo, Callido.

Annonarum onera, olim sustinebant prædiorum conductores.in verbo, Conductores.

Annus cœptus non habetur pro completo.1417.B.l.non putabam.de cõdi.& de.

Anni initium cœptum esse, sufficit.1102.C. & seq.l.filiæ.de annu.lega.

Anni in initio soluendum.1082. A B.glo. si initio.l.in annos.de annuis legatis.

Anni parte maiore, quæ fuerunt, in fundo esse videri.1186.C.l.cum de lanionis. §. Sabinus.de fund.inst.

Anno septimo, incipere fari puerũ.in verbo, Puerum.

Annum ante.xxv.res suas administrare, nemo dicitur.1458.B.l.fi.de cõdi.& demõ.

Annum cœptum, pro completo haberi, fauore filij.1699.B.l.qui filiũ.§.1.ad Treb.

Annum post quinquagesimum, operas non deberi.1925.C.l.liberta.de ope.libe.

Annos in singulos stipulationem vnam esse, nec finiri morte stipulatoris. 1083.C. glo.non transire.l.si in singulos.de annuis leg.

Annorum triginta præscriptionem nõ currere pupillo.in verbo, Pupillo.

Annua, bima, trima die.795.B.l.si cui legetur.in prin.de leg.1.

Annua, bima, trima die soluere, quid sit. 1083.A.glo. in hæredis.l. si legatum.de annu.lega.

Annua, bima, trima die, id est singulis annis per æquales præstationes. 1082.B.l. 3.de an.lega.

Annuum censeri legatũ donec nubat.1092. C.l.legatum ita.de an.lega.in summario.

Antapocha. 205.D.in margine.

Ante septennium, neminem recte fari dici.in verbo, Fari.

Antecedens repudiare non videri debet, cui consequens probatur.in verbo, Consequens.

Aperire.726.A.l.3.§. quod ad causam.de se natuscon.Sila.

Apertio sola tabularum non facit hæredem hæreditate cadere, licet pœna centum aureorum sit statuta.in verbo, Hæredem.

Aperta.) Ex apertis, ignota coniectamus.in verbo, Ignota.

Apocha. 205.D

Apolides, id est sine ciuitate.974. D. glo. apolides.l.1.de lega.1.

Apostolicam vim, legem obtinere, vt remittat iuramentum.1904.A B.glo.remittitur.l.adigere.de iur.pa.

Appellatio, pronuntiatum extinguit.369.A. glo.appellauerit.§. si quis.l. qui à latronib.qui testamen.facere possunt.

Appellatio rei etiam hereditatem continet. in verbo, Rei.

Appellationis sententiam, iudicem posse, partim confirmare, partim in nihilum redigere.1910.B C.l.vlti.de iure patro.

Appellationi non semper deferendum esse.430.C.glo.permittitur.§. hi autem.l.si quis filio.de iniusto rup.fac.test.

Appellatione domini, qui contineantur.in verbo, Domini.

Applicari fisco.idigno quod aufertur.1376. A.glo.ad fiscum.l.Claudius.de his quæ.

Approbo, quod non reprobo.in verbo, Reprobare.

Absides, quæ dicãtur.1264.A.in mar.§. plane.l.eum aurum.de auro & argen.leg.

Aqua, in quibus regionibus vendi soleat. 1228.A.in casu.l.1.de alimen.

Aquam qui relinquit, pretium relinquere videri.1240.A.l.Mela.§. quidam. de adimen.le.

Aquam in Africa, & Aegypto venalem esse.1240.A.§. quidam libertis.

Aquiminarium.1221.D.in mar.l.supellectili.de supellect.lega.&.1267.A

Arbiter cogitur sententiam ferre ex quo arbitrium sponte susceperit.257.C.glo.iudicare.§.decet.l. si duas.de excu.

Arbitrio Titij legatum, aut si Titius arbitrabitur, quid differant.866.C D.i mar.

Arbitrium, & æstimationem alicuius electi, reduci ad arbitrium boni viri.984. C.glo.virum.§. sic fideicommissum.l.fideicommissa.de leg.3.

Arbitrio alieno, pendere non oportere vltimam voluntatem.471.B.l. illa institutio.in prin.de hære.insti.

Arbitrio iniquo, non standum. 1924.C.in margine.

Arborem malam, non facere fructum bonum.628.C.glo.non poterit.l.is qui.de acquir.hære.

Arbores germinales & cæduæ. 16.A

Arenarius quis dicatur.1589.B.in mar.casus.l.quia ad sen.Trebel.

Argẽtum factum.1272.A B.l. Quintus Mutius.§. fin.de auro & argen.le.

Argentum & aurum signatum, quid.in verbo, Aurum.

Argento vel auro facto legato, non contineri fractum vel collisum.in verbo, Facto argento.

Argento omni legato, non contineri nummos.1270.C.& seq.§. an cui.l. Quintus. de auro & argen.le.

Arguere testamentum principale qui vult, cum à secũdis tabulis repellẽdũ esse.1377. D.in casu.l. cum secundis.de his quib.

Argumentum à contrario in iure militat. 1348.C.glo.1.§. vtrum.l.si is qui.de reb. dubiis.

Argumentis quandoque causam decidi. 1699.D.glo.Aeliæ.Sen.§. Sabinus.l.qui filium.ad sen.Treb.

Arma fœminarum, esse lachrymas.721.A. l.1.§. potuisse.de senatuscon.Sila.

in Armis prouidentiam, in legibus religionem esse.916.D glo.prouidentissimus.§. ita.l.vnum.de leg.2.

Armatæ militiæ priuilegiis, an inermis gaudeat.in verbo, Inermis.

Arrogari nõ debere libertum alienum sine voluntate patroni, in verbo, libertum.

Arte sua vti, vel altero inuito cuique licere. 1913.C.l.fi.de obseq.à liberis & liber.

Artibus liberalibus, olim solitum fuisse mulieres institui.303.B.l.qui filium.in prin. vbi pupil.edu.

Artificio mutari officium.1048.B.l.legatis seruis.§. 1.de lega.3.

As, libra, pondo vel pondus idem significant. 487.D. gl.appellatione. §. hæreditas.l.seruum.de hæredib.institu.

Asinus intumescit, cum per comparem videt se comprehendi.655.D.glo.1.l. hæres.de acquiren.hæredit.

Asinum non esse nimium onerandũ. 1764. A.l.si is à quo.in fi.vt in post.lega.no.

Asina molendinaria.1185.B.l.cum de lanionis.§.2.de fundo instru.leg.

Assignare libertum.1955.C.l.1.de assig. lib.

Assignationem fieri, vel verbis, vel nutu, vel testamento, vel codicillis. Ibidem.§. is quoque.de assig.liber.

Athletæ qui dicantur.258.D.glo. Athletæ. de excu.

Atrocitate facti, non solum remouetur tutor, sed etiam punitur.236.C.& seq.l.1. in fi.de suspec.tuto.

Auarissimum genus mulierum. 45.A

Audenter.418.B.l.Gallus. §. videndum.de libe.& posthu.

Auferendum nemini esse beneficium iuris. 2019.in margine.l.sacratissimi.ad Tertyllianum.

Aufertur quod ab indigno, id fisco applicari, in verbo, Fisco.

Augeri singularis significationem plurali. 571.C D.glo.sub eadem.§. si duo.l.si testamento.

Aui vel patris delictum an & quando noceat nepoti vel filio.1907.C.& seq.l.diui fratres.de iure patro.

Aui contra testamentum posse venire nepotem, licet filius fuerit iuste exhæredatus. 1797.C.l.3.§. si emancipatus.de bo.pos. contra tabu.

BIU Cujas

Index materiarum.

Auo suus hæres non dicitur post mortem eius conceptus.2006.A.l.Titius.de suis & legi.hære.

Auunculus matris frater.1988.B.l.iurisconsultus.§. auunculus.de gradi.affi.

Aurum & argentum signatum, quid.1272. A.l.Quintus Mutius.§.pe.de auro & argen.leg.

Auri appellatione non contineri pecuniam signatam.1271. B. l. Quintus Mutius.de auro & argen.leg.

Auro vel argento legato,etiam gemmas deberi ei incluſas. 1265.C.& ſeq.§. peruenimus.l.cum aurum.de auro & arg.leg.

Author ſibi eſſe quis poteſt in verbo, Tutor ſe authore.

Author in rem patris, filius eſſe non poteſt. in verbo, Filius non poteſt.

Authorem eſſe, eſt quod agitur probare. 223.B C.l.2.de autho.tuto.

Authoritas in re propria, quandoque præſtatur.231.A.glo. vl.l.poteſt.de autho.& conſen.tuto.

Authoritati legum, non noceri cautione priuatorum.in verbo, Cautione.

Authoritatem in rem ſuam, præſtare nemo poteſt.226.B.l.quod dicimus.in prin.de autho.tuto.

Authoritatem nō præſtat ſola corporis prę ſentia.in verbo, Præſentia.

Authoritatem ſequi, iuſſum procedere debere.639.A.l.ſi quis mihi.§. 2. de acqui. hære.

Authoritatem iudicis facere, vt ſententiæ etiam iniuſtæ pareatur.in verbo, Iniuſtæ.

Authoritaté iuris manere.in verbo, Factū.

Authoritatem ſuperioris in eo non eſſe, quod neceſſario deſtruendum eſt.in verbo, Deſtruendum.

Authoritatem accōmodare.328.B.l. huius. quod falſ.tu.

Automataria,quę dicantur.787.C.in mar.

Αὐτοφυὲς quid. 1051.C.in margine.l. ſi cui. de lega.3.

Auxilium ordinarium non impedit extraordinarium.182.C.l.ſi minoris.de admi.tut.

Auxilium manu militari quandoque datur. 105.D.glo. vel manu.l.hoc edicto.ſi ventris nomine.

B

BAlani,quid.1042.A B.gl.balani.l.ligni. de leg.3.

Beneficium indultum non tollit quod impedit indulgendum.673. D.glo. obligetur. §. Cæterum. l. ſi ſeruum. de acquiren.hære.

Beneficium iuris nemini eſſe auferendum. 2019.in margine.l. ſacratiſsimi.ad Tertyllianum.

Beneficium libertatis grande, & inæſtimabile.1930.D.glo.1.l.hoc edictum.de bo. liberto.

Beneficium plenius, qui ſunt conſecuti,grauius eos puniendos.725.B C.l.3.§.vtrum autem.de ſenatuſcon.Sila.

Beneficium principis,quandoque iniquum. in verbo, Principis.

Beneficium non vitiari, ex ſuperuenienti caſu.1472.C.in margine.glo.vl.l.verbis. ad.l.Falci.

Beneficium non dediſſe videtur,qui inuitus dedit.507.A B.l.ſi ſeruo.de hęre.inſtitu.

Beneficium reatu excludi.704.D.glo.1.§. hoc edictum.l.quia autem.ſi quis omiſſa cauſ.

Beneficium ſi datur ad firmam, an ſucceſſor ſtare debeat firmæ prius factæ.in verbo, Locationi.

Beneficio mihi competenti,ex iure alterius, poſſum vti contra alium.1807.D.& ſeq. l.ſi poſt.de bo.poſ.contra tab.

Beneficia debent dari ciuibus potius quàm exteris.in verbo, Ciuitas.

Beneficia ſua, principes interpretari. 561. A.l.ex facto.in prin.de vulga.

Benignam interpretationem amplectendā. 380.C.l.2.de libe.& poſthu.

Benigniorem interpretationé eſſe in re dubia ſequendam.in verbo, Dubia.

Benignitatem amplectendam.1761.B.l.1.in prin.vt in poſ.lega.no.

Bes.)Ex beſſe id eſt vnciis octo.390.D.gl. ex beſſe.l.ſi ita.de li.& poſth.

Beſtiæ.)Ad beſtias damnatis, ad ferrum,in metallum, teſtamentum facere non licere.367.B.l.eius qui.§. in inſulam deportati.de teſta.

Bibliothecæ,id eſt armarium vbi libri reponuntur.1038.C.gl.bibliothecas.§. libris. l.librorum.de le.3.

Bona fide contracta res, tuto vt loco ſit, dubiis in rebus agendum eſſe, niſi aperte contra leges ſcriptum ſit.1355.B C.l. vbi eſt.de reb.dub.

Bona dicuntur cuiuſuis vniuerſitatis ſucceſſio, &c.1780.A.l.3.de bo.poſ.

Boni mores pluſquam diuitię operantur.in verbo, Diuitiæ.

Bonorum adminiſtratione, prodigo interdici.356.C.l.1.de cura.fur.& prodi.da.

Bonorum appellatione contineri tam mobilia quàm īmobilia.1127.C.l.vxori meę. de vſufru.lega.

Bonorum dictionem, quandoque vniuerſitatem, vel hæreditatē ſignificare. 1766. C.glo.proprietas.

Bonorum nomen, aliquando largius accipi.1602.D.glo.bona. §. non omnis.l.nā quod.ad Trebel.

Bonorum omnium donationem,non valere.1907.B.in margine.§.ſi quis.l.ſi libertus. de iur.pat.

Bonorum poſſeſsio, quid.1780.B.in caſu.l. 1.de bo. poſſ.

Bonorum poſſeſsio,alia edictalis, alia decretalis.1782.A.gl.prætoris.§.à municipib. l.1.de bo.poſſ.

Bonorum poſſeſsio quando detur. 1782.C

Bonorum poſſeſsionem agēti datur rei vindicatio directa.1812.A.in margine.glo. vl.l.ſi præteritus de con.tab.

Bonorum poſſeſsionem & rerum differre. 1779.B.l.2.§.j.de bo.poſ.

Bonorum poſſeſsionem contra tabulas petendam in parente & patrono differre.in verbo, Parentem.

Bonorum poſſeſsiones in figura iudicij non peti.1895.C.glo.vltima.l.ſi ſeruus.de ſecundum tab.

Bonorū poſſeſsiones quę tribuunt ius ſeptē eſſe.1780.C.glo.2.l.1.de bonorū poſſeſſ.

Bonorum poſſeſſor quis dicatur.1890.A.in mar.l.æquiſimum.de ſecundum tab.

Bonorum poſſeſſorem dici qui de iure prætorio ſuccedat.1996.B.in margine.l.1.vt ex legib.ſe.

Bonorum quæſtionem extingui,ſi pendente appellatione mors interueniat. 1476. C D. glo. adempta.§. cum quidam.l. in ratione.ad.l.Fal.

Bonis in propriis, inſtitutum grauari non poſſe.556.D.glo.tenebuntur.§.quod ſi.l. cohæredi.de vul. & pupil.ſubſti.

Bonos contra mores, iuramentum factum non valere.850.B.l.ſi quis inquilinos.§. fin.de leg.1.

de Bonis inuicem communicandis aliquos grauari poſſe.1703.A.l.Lucius Titius in teſtatus.in prin.ad Treb.

Boues iumenta non dici. 1049.B.l.legatis ſeruis.§. iumentis.de leg.3.

Breuiariæ rationes quæ.1214.A.in mar.l. Titi.de pecul.leg.

Buccinum.1053.B.in mar.& gl.buccinum. §. de verſicolorib.l.ſi cui.de lega.3.

Burdones.1034.B.l.ité legato.ī prī.de leg.3.

C

CAedi habena, vel ferula.in verbo,Habena.

Cætera dictio, quid. 786.B.in margine.

Calculator.1916.B C.l.vt iuriſiurandi.§. dabitur.de ope.liber.

Calculatores id eſt ratiocinarij.281.B.l.ſpadonem.§.neque.de excu.

Calculi errorem, non facere conditionem deficere. 1403.B C.l. quanuis.de condi. & demon.

Caligatas, id eſt viles & obſcuras.268.A.gl. caligatas.§.non ſolum.l.nō ſolū.de excu.

Callido & maligno animo agere quid.673. A B.l.ſi ſeruum.§.amouere.de acqui.hęr.

Calumniæ facultatem, ex principali maieſtate non accipiendam.512.A.l.imperatorem.de hære.inſti.

Calūniam impunitam, non relinquendam. 107.C.l.1.§.& hoc edictū.ſi mulier vē.no.

Cācellare.441.C.l.cācellauerat. de his quæ in teſta.

Capacitas in legatis quādo īſpiciatur. 1453. D.glo.conditio.l.eum.de condi.& de.

Capere.i.decipere.190.C.gl.ne decipiatur.

Capitalē inimicitiam,à tutela liberare.260. B.l.athletæ.de excu.

Capitis deminutio.1785.B.glo.propter. §. bonorum.l.ſed cū. de bo.poſſ.& in mar.

Capitis deminutio, an ſit de iure ciuili,vel prætorio.1896.A B.glo.exceptione.§.teſtamento.l.qui ex.de contra tab.

Capitis deminutione etiam minima,perire hæreditates legitimas.2007.B C.glo.2.l. nulla.

Capitis per deminutionem rumpi teſtamentum. ibidem.A B.in margine.

Capitulum qualiter citandum eſt. 87.A B. in margine.

Captatoriæ inſtitutiones.499.C.l.captatorias.&.l.ſeq.de hæredi.inſti.

Captionem eſſe vitandā.1282.D.gl.captionem.l.ſi vxōri.de auro & argen.leg.

Captos à latronibus, & legatos apud exteros teſtari poſſe.368.C.& ſeq.l.qui à latronibus.de teſta.

Carmine famoſo damnatum, eſſe inteſtabilem.370.C.l.is cui.§. fin.de teſta.

Caro vna eſt vxor cum marito.in verbo, Vxor.

Carnes ponderandas eſſe.1185.B.glo. pondera.l.cum de.de inſtru.vel inſtru.

Careum. 1220.B C.in margine.

Caroenum.1165.B.in mar.l.ſi quis vinum. de tritito vin.& ol.leg.

Carrucha dormitoria.1259.A.l.vxori quis. de auro & argen.leg.

Caſu conditio mixta ſi deficit, deficit relictum.in verbo, Mixta.

Caſu ex ſuperueniente, beneficium non vitiari.1472.C.in margine glo.vl.l.verbis. ad.l.Falci.

res vbi perpetuo, non Caſu eſſe ſolet,inſpici debere.in verbo, Eſſe.

Caſu impeditum, pro facto haberi.802.C. glo.per te.§. ſed & ſi.l.turpia.de leg.1.

Caſu quo extingui quid debet,eo incipi nō debere.1106.A.l.5.de vſufr.le.

Caſibus fortuitis, virum vxoris,& vxorem viri participem eſſe debere.31.B.l.ſi cum dotem.§.ſi maritus.ſolu.matri.

Caſtigatio modica permittitur viro in ſeruos dotales.37.A.l.ſi conſtante.§. ſi maritus.in glo.1.ſolu.mat.

BIU Cujas

Castitate plus habet luxuria.in verbo, Luxuria.
Cauere.)Standum esse præcepto defuncti de cauendo. 1573.D
Cauere an hæres pro relictis teneatur.in verbo, Hæres.
Caueri non debere legatario, nisi testamenti scripturam ostendat.in verbo, Legatario.
Cauillatio quid sit. 1361.A
Cauponia. 1182.B.glo.tabernæ.
Causa, quid.1385.A.in rubrica de condi.& demon.
Causa, & omnis demonstratio, conditionem continet,non expressa specie. 1394. D.glo.sumpsit.§. quod autem.l.demonstratio.de condi.instit.
Causa mutata, mutat effectum causæ.in verbo, Mutata.
Causa sua dictum determinari. in verbo, Dictum.
persona quàm Causa fauorabilior.in verbo, Persona.
Causa variè sumitur.1.D.glo.2.l. dotis.solu.matri.
Causæ natura.1385.C.in glo.rubricæ de cõditionib.& demon.
Causæ finalis defectus vitiat dispositionem. 134.B.l.fin.de test.tut.
Causam dicere in vinculis.736.C.l.antepenul.§.1.de senatuscon.Sila.
Causam parem esse, omnium negligẽtium. in verbo, Negligentium.
Causam quandoque argumentis decidi, in verbo, Argumentis.
Causam qui dolo dat vt alius amoueat,amouere dici.in verbo, Amouere.
Causa cessante,non cessat effectus.74.D.in glo.tenebitur.
Causa finita, non semper finitur effectus. 205.B.glo.eadem vsuras.§. quæsitum.l. Lucius.
Causæ olim tractabantur coram imperatore.443.C.l.3.circa med.de his quę testa.
Causarum, & litium cognoscendarum formula. 443. A. l. 3. de his quæ in testa. delen.
Cautela abundans non nocet. 375.D.glo. alienum.§. vno.l.hæredes palam.qui testa.fa. pos.
Cautelam abundantem, neque addere aliquid, neque minuere, neque vitiare. 1276.B
Cauteria. 1183.D.in margine.
Cautio,id est cautela.165.C.glo.huiusmodi. §. Iulianus. l. ita.de admi.& peri.tut.& 283.B.glo. cautio. §. si quis.l.spadonem. de excu.
Cautiõ & satisdatio quid differant.in verbo, Satisdatio.
Cautio Muciana.572.B.l.4.§.fi.de cõdi.isti.
Cautio non præstatur nisi petatur.57.C D. in margine.
Cautionem habere,non ita expedire pupillo, quàm rem suam saluam esse.243.A.l. 5.de suspec.tuto.
Cautionem superuacuam non præstari. 1571.A.glo. 2. l. hæc autem. si cui plus quam per.
Cautionem prestare debere,vbicumque aliquis in dubio admittitur.1750.B.in margine.l.postquam.
Cautione in idonea, personarum quantitatem conditionemque inspici.1754.A.in margine.l.filio.vt leg.nom.caue.
Cautione priuatorum, legum auctoritati non noceri.2008.B.in margine.l. pater. ad sen.Tertyl.
Cautionibus variis non esse vtendum,nec interponi debere,nisi quæ releuãt.1757. A.l.hæc stipulatio.§.fin.vt lega.nomine caue.
Cautius agendum esse vbi maius periculum sit.in verbo, Periculum vbi.
ab adita hæreditate, quæ Cedere dicantur. 786.C D.glo.purum.§. tractari.l. cætera.de lega.1.
Cedere etiam gemmas, auro, & argento.in verbo, Auro.
Cedere diem quando.632.D.glos. maxime. §.si quid.l.pro hærede.de acquir.hære.
Cedi actio conreo insolidũ an queat.191.C
Cella penuaria.1218.A.§.fiue.l.qui penum. de penu lega.
Cellarius.1175.C.l. quæsitum. §. cellarium. de fun.instru.
Centum annos hominum vitam non excedere.1107.B.in margine.l.si vsusfructus. de vsu & vsufru.
Certioratus. 697. A. l. 1. §. 1. si quis omis. cau.&c.
Certus debet esse tutor, curator, procurator, legatarius.128.D. glo. testamento.l. tutor.de testamenta.tut.
Certus per seipsum non fit, dubius per litem. 647.B.l.cum quidam.§.fin.
Certam semper esse legem.646.B.l. cũ qui dam.§. suum.de acqui.hære.
Certis si poterit, incertis nemo se committere debet.1608.C.glos.cautionis.§. idẽ. l.cogi.ad Treb.
Cessare quando dicatur Falcidia.in verbo, Falcidia.
Cessatum non est, si non sit qui interpelletur.1769.B.l.is cui.§. cessatum.vt in pos. lega.no.
Cessationes.212.A.l.Aemylius de admi.& peri.tut.
Χαρακτὴρ,id est forma insculptaque signi imago. 377.B.in margine.
Caritatem modici temporis non inspici. 1530.A.l.pretia.§. fin.ad leg.Fal.
Charte appellatione quid cõtineatur.1892. C.l. chartæ.de bo.possess.secun.tabu.
Chartas rationum tantum reddere,non esse reddere rationes.in verbo, Reddere.
Cibaria rusticorum.1074.A.glo.cibariis.l. seruis.de leg.3.
Circuitus vitandos esse, & ambages reprobandas.1572.D.in margine.glo.caueri.l. videamus.
Citatio qualiter probatur, quando citatur capitulum.in verbo, Capitulum.
Ciuitas dicitur Roma per excellentiam. 2. D.glo.ciuitatem.l.dotis.sol.mat.
Ciuitatem, & libertatem retinere eum, qui in relegatione sit.1789.B. glo. vlt.l. edicto.de bo.pos.
Ciuitatem tantum aufert deportatio.in verbo,Deportationem.
Ciuitatem liberis replere mulieres.2.A.l.1. solu.mat.
beneficia Ciuitatis debere dari ciuib⁹. 154. A.arg.l.diui.de tuto.& cura.
tutor sumẽd⁹ est in Ciuitate, cuius est pupil l⁹.ibidẽ.A.l.diui.in pri.de tuto. & cura.
Ciuitatum genera tria.255.D.glo. minores de excu.
Clara psona.357.C.l.5.de cura.furi.& ꝑdi.
Clausus esse qui dicatur.724.A B. §. clausos.de senatuscon.Sila.
Coacta editio, implet conditionẽ.1690.A. l.qui ita.in prin.ad Trebel.
Coactilia quæ dicantur.1268.C.in margine.l.argumento.
Coadiutor episcopi. 117.C D.in margine.
Coccus. 1053. B. in margine.& glos.Bucinum.
Codicilli non rumpuntur, nec per subsequentes codicillos, nec per subsequens testamentum. 502.C
Codicilli, quot modis confirmentur.744. A.l.conficiuntur.de iu.codi.
Codicillos facilius confirmari, quàm testamentum.974.B.glo. si alias. §. 1. l. 1. de lega.3.
Codicillos facere non posse,nisi quibus testamenti factio permittitur. 744.D. in margine.glo.non habuit.§.si post.l.conficiuntur.
Codicillos, quatuor modis cõfici.744.A. l.conficiuntur.in princip.de iure.codi.
Cœnatoria, vestes quæ in cœnis adhibebantur.1277.C.in margine.l.inter.
Cœptum quandoque pro impleto haberi. 1265.B.gl.magis.§. infecti.
Cœptum annum haberi pro completo fauore filij.1699.B.l.qui filiũ.§.1. ad Trebel.
Cœptum annum nõ haberi pro completo. 1417.B.l.non putabã.de cõdi.& demon.
Cœptum anni initium esse sufficere.in verbo, Initium.
Cœptum annum esse sufficit, vt transmittatur legatum. 1084.A.l.5.de an lega.
Cœptum diem pro completo haberi.365. C D.glo.dico.§. vtrum.l.qua ætate.de testa.& qui test.
Cœptum librum non esse librum.1038.C.l. librorum.§. sed nec.de lega.3.
Coërceri, est corpore puniri.216.B.l. ob fœnus.
Cogere fructus.l.is cui.§. quæri.vt in pos. lega.no.
Cogere patrem filiusfa. non potest adire. 1600.B.l.ille à quo.in fi.ad Treb.
Cogitur nemo rem suam vendere.in ver. Vendere.
Cogi quempiam non posse restituere,quod ex erronea sententia habet.1675.A.l.debitor.§. fin.ad Trebel.
Cognationis nomen, vnde.1985.B.l.iurisconsultus.§. 1.de gra.affi.
Cognationem, esse genus consanguinitatis inter fratres tantum.1974.B. in margine.l.j.vnde cog.
Cognationem & affinitatem esse non posse, vbi nuptiæ interdictæ sunt.in verbo, Affinitatem.
Cognationem, & agnationẽ in tres gradus principales diuidi.in verbo, Agnationẽ.
Cognati, & agnati, quomodo differant. 1985.C.l.iurisconsultus.§. inter agnatos. de gradi.affi.
Cognatos dici vsque ad quintum gradum. 1995.B C.glo.cognatos.l.militi.de veterano.succes.
Cognitionem suscipere.302.C D.l.ius alimentorum.§. 1.vbi pupil.edu.
Collationem hodie locum habere inter succedentes, quocũque iure.1847.D.in margine.l.si filius.de coll.bonorum.
Collationem cessare, cum agitur querela. 1852.A B.glos.vlti.l.nec.de col.dot.
Collationem in duobus casibus fieri iure veteri ex testamento.1850.B.glo.1.l.filia. de col.dotis.
Collectis, & præstationibus teneri vsufructuarium.1117.A.l.quæro.de vsufr.lega.
Collegium, corpus, & societatem differre. 1781.D.glo.1.§.à municipibus.l.1.de bonorum poss.
Collegium grauari posse, ad restituendam hæreditatem, vni de collegio.1579.A.§. si autem collegium.ad Trebel.
Collegium pistorũ licitum est. 300.A.glo. 1.l.qui in collegio.
Collegio licito legari posse,illicito nõ posse.1345.A.l.cum senatus.de reb.dub.
Collisum vel fractum argentum vel aurũ, non contineri appellatione argenti fa-

BIU Cujas

ti.in verbo, Facto argento.
Colluſionem vbique eſſe prohibitam.704. A.in margine.glo.legatorum.§. ſi patronus.l.quia.
Collocare in nomina,id eſt dare ad vſuram. 219.C.§.pupillo.l.qui negotiationem.de admi.& peri.tut.
Collocare pecuniam,id eſt fœnerato dare. 178.B.l.ſi tutor.de admini.tuto.
Colludendi ſententiam non prodeſſe.798. C.glo.nocebit.
Color coracinus, hyſginus, melinus. 1057. C D.§. coccum.l.quæſitum.de leg.3.
Coloria veſtis, & verſicoloria. 1276. D. glo.coloriam.§. Titia.l.pediculis.de auro & argen.leg.
Coloni, qui.1174.D.in margine gloſ.quaſi colonus.
Colum niuarium. 1266.D.in margine.
Comites abſentium æque excuſantur, atque abſentes.297.A.l. adminiſtrantes.de excu.
Commendo verbum.982.B.l.fideicommiſſa.§. ſi ita.de leg.3.
Commiſſarios ſeu executores teſtamentorum, non habere actiones contra hæredes, cum ſint vt miniſtri.1704.A.gloſ. non poſſe.l.Lucius.ad Trebel.
Committere neminem incertis ſe debere, certis ſi poterit.1608.C.glo.cautionis.§. idem.l.cogi.ad Trebel.
Commodum quod in alienum ſit, eius voluntatem requirit.60.B.l.ſeruus dotalis. ſolu.mat.
Communio diſcordiam parit.353. D. glo. perimatur.l.qui neque.de re.eorum.
Commune aliquid eſſe pro indiuiſo. 351.C. l.magis puto.§. vlti.de re.eo.
Commune ius non ita tolli facile ac priuilegium.611.B.glo.quocunque.l. eius.de mili.teſta.
Commune quod eſt, meum dici poſſe.755. A.glo. communis. §. Labeo. l. ſerui. de lega.1.
Commune tolli difficilius, quàm ſpeciale. 611.A.l.eius militis.§. 1.de mili.teſta.
Communiter fungi rerum pretia,non affectu, neque vtilitate ſingulorum.1529.A. l.pretia.ad leg.Falci.
Communia non poſſe obligari ſine decreto.353.C.l.qui neque.§. vlti.de re.eor.
Communi à iure recedi nonnunquam intuitu pietatis, nedum à proprietate verborum.1023.D.& ſeq.gloſ.pietatis.§.co dicillis.l.vxorem.de lega.3.
Communi æſtimatione rem æſtimari debere, non affectione priuata, & ſingulari. 1529.A.l.pretia.ad leg.Fal.
Communicãdorum bonorum inuicem gratia, grauari aliquos poſſe.in verbo, Bonis inuicem.
Compendium negotij id eſt incrementum. 209.B.§. altero.
Compẽſare facilius eſſe quàm ſoluere.988. D.glo.poſſe.
Compenſatio,quid proprie.887.D.in margine.
Compenſatio generis ad genus admittitur. glo. compenſetur. 504.A.l. qui non.de hæredib.inſti.
Compenſatione mutua paria tolli delicta. in verbo, Paria.
Competunt.id eſt natæſunt.314.B C.gl.pe. l.ſi tutor.de tutelæ & rat.diſtr.
Completi loco haberi, diem cœptum. 365. C D.gl.dico.l.qua ætate.qui teſt.fa.poſ.
pro Completo annum cœptum,non haberi. 1417.B.l. non putabam.de condi. & demon.
Compos mentis, qui in ſermonibus videtur, ſed in factis impos, prodigum eſſe. in verbo, Prodigus.
Computare.) Non computari impedimenti dies, in termino.1408.B.l.quibus diebus.de condi.
Concha.1266.A.glo.quia concha.§.peruẽniamus.l.cum aurũ.de auro & argen.leg.
Conceſſa omnia videntur patri ob affectũ naturalem.1307.B.l. Aurelius. §. Titius. de libe.lega.
Concubinam quempiam habere poſſe,dam natam adulterij, vxorem non poſſe. in verbo, Luxuria.
Concubinæ patris cum filio, neſaria coniunctio eſt.in verbo, Patris concubi.
Concubinatus an ſit permiſſus hodie. 1378. D.in margine.glo.non denegabitur. §. quoniam.l.cum ſecundis.
Concubitum non facere nuptias, ſed conſenſum.1393.C.l.cum fuerit.de condi.& demon.
Condemnat fuga fugientem. 244.B
Condici res,quando poſsit.84.A.l.rerum.1. rerum amo.
Condictio furtiua in hæredem competit. 314. D
Conditio quid ſit.1385.A.in rubrica.de condi.& demon.
Conditio falſa, an legatum vitiet. 1432.B. glo.2. §. falſam.l. cum tale.de condi. & demon.
Conditio impedita per tertiũ, habetur pro impleta.1393.B. l. ſi Titius.de condi. & demon.
Conditio quæ impedit matrimoniũ,reiicitur. 1687.A B
Conditio impoſsibilis, quãdo noceat. 570. D. glo. non vitiari.l.ſub impoſsibili.de condi.inſti.
Conditio impoſsibilis, inſtitutionem non vitiat.in verbo, Impoſsibilis.
Conditio impoſsibilis, pro non ſcripta eſt. in verbo, Impoſsibilis.
Conditio mixta, ſi deficit per caſum, deficit relictum.1402.C.l.in teſtamento.ita. de condi. & demon.
Conditio non expectatur, cuius euentus nihil operatur.472.A.l.ſi quis ita.de hære.inſti.
Conditio poteſtatiua,quando habeatur pro expleta. 572.A.l.3.de cond.inſt.
Conditio in perſona vnius appoſita,an cenſeatur repetita in perſona cõiuncta.1843. B C.in margine.l.prætor.de col.bo.
Conditio ſi ſine hærede deceſſerit, id eſt ſine liberis. 1613.B.l. ex facto. § . fina. ad Trebel.
Conditio promiſcua, quæ dicatur,& quando apponi debeat.1392.D.gl.promiſcuas. l.ſi iam.de cond.& de.
Conditio turpis, habetur pro non adiecta. 1397.B. l. non dubitamus. de condi. & demon.
Conditio turpis, vitiat teſtamentum. 580. A.l.filius qui.de condi.inſti.
Cõditio per tertium impedita, habetur pro completa.in verbo, Impeditam.
Conditio tacita, rem conditionalem non facit.577.A.glo.ceſſerit.§. vl.l.quæ ſub. de condi.inſti.
Conditionis loco, diem incertum haberi. 872.B.l.ſi pecunia.§.1.de lega.2.
Cõditionis varij effectus.1385.B.in rubric. de condi.& demon.
Cõditioni,an hæres parere teneat. 1680.C
Conditioni poſsibili, honeſtæ,& facili,hęres cogitur parere: inhoneſta,& difficilis ei remittitur.1680.A.l. facta. §. ſi ſub conditione.ad Trebel.
Cõditionem facit animus.1396.D.glo.hoc animo.§. hæc ſcriptura.l.in conditionib. de condi.& demon.
Conditionem facere principaliter dictionem,ſi,ſecũdario tẽpus.ſi verbo,Si dictio.
Conditionem non facere, calculi errorem. 1403.B.l.quanuis.de condi.& de.
Conditionem facere dictionem, quiſquis, verbo futuri temporis iunctam.1626.A. in margine.glo.quiſquis.§. qui ſuſpectã. l.ita.ad Treb.
Conditionem per cum, & per ſi, dictiones fieri.1733.B. glo. per tempus.l. ſi Titio. quando dies leg.cedit.
Conditionem quandoque facere, meum, quandoque taxare,quandoque monſtrare.1061.A.l.nuper.de lega.3.
Conditionem & quantitatem perſonarum inſpici in cautione idonea.in verbo,Perſonarum.
Conditionem aditio coacta implet.1690. A.l.qui ita.ad Trebel.
Conditionem alicubi extare videri, cum non extet.476.A.glo.ſcripſero.l.ſi quis. de hære.inſti.
Conditionem nuptiarum, non impleri ex nuptiis inualidis.in verbo, Nuptiarum.
Conditionem eſſe poteſtatiuam,quæ vltimo vitæ ſpiritu impleri poſsit.587.D.gl. 1.l.ſi filius.de condi.inſt.
Conditionem quandam poteſtatiuam eſſe, quæ vltimo vitæ ſpiritu impleri non poſſit. ibidem.
Conditionem impoſsibilem, pro non ſcripta habendam.583.C.l. mulier.de condi. inſti.
Conditionem repetitam non videri, quæ repetita vitiaret.851.B.l.ſeruo alieno. §. pe.de lega.1.
Conditionem tunc impletam haberi, cum per eum ſtat, qui ſi impleta eſſet, debiturus eſſet.1441.A.in margine.l. Iulius.de conditionib.& demon.
Conditionem quæ matrimonium impedit, reiiciendam.1687.C.in margine.glo.nuperit.l.ſeruo.ad Trebel.
Conditionem turpem, haberi pro non adiecta.1397.B.l.non dubitamus.de condi.& demon.
Conditionem ſpernendam, quæ viduitatem indicit mulieribus.1398.C.glo.poſſe. l.quotiens.de condi.& demon.
Conditionem, ſi hæres non erit, moriente inſtituto, purificari.in verbo, Hæres ſi.
Conditionem non recipit hæreditatis aditio.in verbo, Hæreditatis.
Conditione defectum non videri, qui parere conditioni non potuit.576.B C.l. quę ſub cõditione.§.quotiẽs.de cõdi.iſti.
Conditione inſtitui non poſſe filium, niſi ea ſit poteſtatiua.587.D.glo.1.l. ſi filius. de condi.inſti.
Conditiones eas vere dici,quæ in futurum conferuntur.1446.D.glo. in futurum.l. conditionum.de condi.& demon.
Conditiones fato impleri, non ſufficit.in verbo, Fato.
Conditionum plures ſunt modi.570.B.glo. rubri.de condi.inſti.
Conditionale relictum,nõ tranſmitti.566. C.glo. non pertinere.l. qui habebat.de vulg.& pupil.ſubſti.
Conditionalem rem, non facere conditionem tacitam. 577.A.glo. ceſſerit.l. quæ ſub.de condi.inſti.
Conductores prædiorum, olim annonarũ onera, & contributionum temporalium ſuſtinebant.186.B.l. ſi ſine.§. Lucius.de admi.tuto.
Confeſtim.2016.D.l.2.§. confeſtim.ad ſenatuſcon.Tertyl.

BIU Cujas

Consitenti dari terminum ad soluendū.812. B.l.si domus.§.2.de lega.1.

Confessio extra iudicium non nocet. 89.A. in glo.grande.§.Iulianus.l.senatusconſ.

Confessionē patris,grande afferre præiudiciū filio.89.A.l.1.§.Iulianus.de lib.agno.

Cōfirmare partim posse, partim in nihilum deducere appellationis sentētiam iudicē. 1910.B C.l.vlti.de iu.patro.

Confirmari quandoque inualidum. 681.A. glo.ad hæreditatem.l.si seruus.de adquir. hæred.

Congruo loco & tempore interpellationē fieri debere. 1735.A.glo.interpellatus.l.si penum.quando dies leg.cedat.

Cōiectari ignota ex apertis. 239.B.l.3.§.idē erit.ibi,quasi in hac.de suspec.tuto.

Coniecturis declarari obscurum. in verbo, Obscurum.

Coniecturis,vsu & consuetudine testatoris voluntatem colligi. 1826. A B.in mar.

Coniuncta persona,an resoluatur in disiunctam.946.A.l.cum pater.§.pe.de lega.2.

Coniuncti,& disiuncti.775.D.l.si pluribus. de lega.1.

Coniuncti re tantum,& verbis tātum. 496. C.l.hæredes.&.497.C.l.si ita quis.de hęred.instī.

Coniuncti plures vocantur ad vnam portionem cum disiuncto.1116.B.l.Sempronius.de vsufru.lega.

Coniunctio inter incompatibilia, resoluitur in disiunctionem. 1107.C.l. si Titio. de vsufru.lega.

Conreus. 1288.C.l.si quis.§.1.in fin.de libe. lega.

Conreo,an cedi actio insolidum posit.191. C.glosſ. pro parte.l.si plures. de admi. & peri.tut.

Consanguinei qui dicantur. 1984. C D.in marg. l. non facile. &.2002.C.l.1.§. post suos.de suis & legiti.hære.

Consanguinei,id est fratres. 2003.A.l.2.in princi.&.C.in glo.de suis & legiti. hære.

Consanguinei suos, agnati consanguineos, in succedendo sequuntur. 2002. C.l.1.§. post suos.&.2003.A.l.2.in prin.de suis & leg.hære.

Consanguinitatis ratione aliqua fiunt, quæ aliàs non fierent.245.A.gl.1.l.si tutor.de suspect.tutoribus.

Consanguinitatis iura, etiam adoptiuos habere.2002.C.l.1.in fi.de suis & legi.hær.

Conscientiam verum esse iudicem: hoc est, conscientia mille testes. 658.A.in mar.

Conscisscere sibi mortem,an liceat,& quando. 429.D.l.si quis filio.§.eius qui.de iniust.rup.

Conscisscentis sibi mortem tædio vitę,testamentum valere.720.A B.l.1.§.si quis nō. de senatusco.Sila.

Consentire plures,facile nō posse. 1954.D. l.vnica.de liber.munici.

Consentire vniuersitas non potest. 638.D. glo.adibit hæreditatem.§.seruus.l.si quis. de adquir.vel omit.hæred.

Consentit contradicens. 6.B.l.2.§.fin. solu. matri.

Consentire quando dicitur furiosus.in verbo,Furiosus.

Consentit qui præsenti nō contradicit.116. B.glo.1.l.si filiusfa.de tu.

Consensum duorum,in pacto exigi, & nominum expressionem.in verbo,Pacto.

Consensum,non cōcubitum facere nuptias. 1393.C.l.cum fuerit. de condi.& demon.

pro Consentiente haberi furiosum,quando non requiritur verus cōsensus. in verbo, Furiosus habetur.

Consensum patris,post sententiam non valere. 639. D. glosſ. perfecto.§.iussum.l.si quis.de adquir.hære.

pro Consensu expresso scientiam & patientiam haberi.886.C.in mar.glosſ.penes.§. Gaius.l.Titia.de leg.2.

Consequēs qui vult,idem & antecedēs velle intelligitur. 677.B.l.illud dubitari. de adquir.hære.

media ex præcedentibus, & Consequētibus intelligi.in verbo,Præcedentibus.

Consiliarij.153.A.glo.consiliarij.l.& qui.de tuto.& cura.da.ab his.

Consilium quandoque honeste requiritur, licet nō teneatur. 165.C.l.quidam.§.1.de admi.& peri.tuto.

Consilium quandoque sonare verba præceptiua. 941.A

Consilium mutare in melius, sapientis esse. in verbo,Sapientis.

Consilium nouum, nouum factum habere. 99.C D. glosſ. apponat.l.temporibus.de ventre inspicien.

Consilij modo, verba prolata non importare necessitatem. 941. A.l. cum pater.§. mando filiæ.de lega.2.

iussus facere cū Consilio alterius,an & quādo teneatur sequi.207.A.l.Titiū & Mę. in prin.de admi.tuto.

Consilio senatorum, principem vti debere. in verbo,Princeps.

Cōsobrina quæ dicatur. 584. C.gl.1.l.vter. de condi.instī.

Consobrini,duarum sororum filij,quasi cō sororini. 1982.B C.in marg.l.hoc est.de grad.affi.

Constat.) Errorem regionis non nocere,si de corpore constet. 1008. B C.l. patronus.§.libertis.de lega.3.

Constituere dotale prędium.i.possessionem tradere. 8.B.l.5.in fin.so.matri.

Constitutum ius. 74.B.l.1.rerum amo.

Constituere. 118.A.l.solet.de tute.

Consuetudini defuncti, in dubiis non semper standum.1163.B.glo.1.l.cum certum. de tritico leg.

Cōsuetudinem esse alterā naturā. 387.A B. glo.cōsuetudo.l.si quis.de lib. & posthu.

Consuetudinem patrisfami.nō esse spectandam.345.C.l.1.§.si defunctus.de reb.eo.

Consuetudinē,sæpissime testatoris volūtatē vltimam exprimere.in verbo,Voluntatē.

Consuetudine, vsu,& cōiecturis voluntatē testatoris colligi.in verbo,Coniecturis.

Consultatio stulta. 379.A. l. Domitius de testa.

Contemnere disciplinam,nō debere videri militem, qui ignorauerit. 972.D.in mar. §.vlt.l.testator.de lega.2.

Cōtinue morari cum eo nō teneri, qui esse cum aliquo debet.in verbo,Esse qui.

Contestatò dicere.i.coram testibus.88.D.l. 1.§.Iul.de lib.agno.

Contextu vno testamentum fieri,quid.376. A.l.hæredes palam.§.fin.de testa.

Continens.)Excontinenti.in verbo,Excon tinenti.

Cōtra dictio,quid importet.1639.A.in mar.

Contra leges quæ fiunt, ea non solum inutilia esse,sed etiam pro infectis habenda. 1906.B C.in mar.

Contractus tempus, in cōtractibus inspici. 1523.D.in mar.

Contractum deminuere, quæ prætermissa sunt necessaria,nō superflua vitiare.1226. A B.in marg.

Contradicere, id est causam contradicendi habere. 6.A.glo.contradicat.l.soluto. solu.ma.

Cōtradicere.) Præsenti quæ nō cōtradicit, consentire videri.in verbo,Consentit.

Contradicere.) non contradicēs consentit. 6.B.l.2.§.fi.solu.matri.

Contrahere nomina. in verbo, Nomina contrahere.

Contrarium legis sensum, pro ipsa lege accipi.373.A.glo.argumento.§.eum.l.qui. qui testa.facere possunt.

Contraria allegans non auditur. 1450. B.l. Titiæ.de condi.& demon.

Contrariorum eandē rationem esse.549.D

Contribui non posse, inutilia cum vtilibus. in verbo,Inutilia.

Contubernales,qui dicantur. 1020.D. glo. contubernali.l.Pamphilo.de leg.3.

Contubernium esse cum ancillis posse, matrimonium non posse. 401.D.glo.ancilla.l.filius.de lib.& posthu.

Contumacia suspectus quis fit. 243.C.l.impuberibus.§.præterea.de suspec.tuto.

Contumacia punienda est.294.C.l.quid autem.de excu.

sua cuiusque Contumacia punitur. 192.A.l. si plures.in fi.de admi.tuto.

Contumaciam excusat ignorātia. in verbo, Ignorantia.

Cōuertere in vsum nostrū aliquid. 323.B.l. quid ergo.§.plane.de contra.& vtili.act.

Copulatiua requirit vtrāque partem verā, disiunctiua alteram. 573.A.l.si hæredi.de condi.instī.

Copulatiuæ virtus. 1189. C.l.Seiæ.§. Gaio. de fun.instru.

Coquinatorium instrumētum. 1265.C. glo. coquinatorij.§.si cui.l.cum aurum. de auro & argen.leg.

Coracinus color.1057.C.§.coccum.l.quæsitum.de leg.3.

Corinthium æs. 1076.A.in mar.

Corpus ob pecuniam minui non debet. in verbo,Deminutionem.

Corporis error vitiat institutionē & legatum. in verbo,Error.

Corporis etiam obiectu defendere dominū seruus debet.in verbo,Dominum.

Corporis præsentia non sufficit ad auctoritatem.in verbo,Præsentia.

Corporis ad pecuniam non fit compensatio.69.C. glosſ. nam.l.5.de impen. in res do. fac.

Corporis sanitatem, tempori testamenti nō esse spectandam,sed mentis integritatem. 364.A B.l.2.de testa.

Corporis vel mentis patris ob defectum filium quædā facere posse.660.D.glo.manumittere.l.cum hæres.de adquir.hære.

de Corpore si constet,regionis errorem nō nocere. 1008.B.l. patronus.§.libertis. de lega.3.

verbum,summa, referri ad Corpora. 1076. B.l.quisquis mihi.de le.3.

ad Corpora referri dictionem,quāta.1070. B.l.quisquis mihi.in prin.de lega.3.

in Corporibus esse. 285.B.l. non tantum.§. eos qui.de excu.

Corradi summa, id est colligi.163.A B.l.ita autem.de admi.& pe.tut.

Correctiue poni dictionem,immo.484.A. l.si ita scriptum.de hære.instī.

Corrigit patrem filius. 149.B.glo.dādum.l. his qui.de tuto.& cura.

Corrumpere mores, pro corrigere. 53.B.l. cum mulier.so.ma.

Corrumpi pretio esse deterius,quàm precibus.in verbo,Pretio.

Κορυφαῖοι. 275.A.l.scire oportet.§.aliud. de excu.

Comata. 1034.B.l.item legato.de leg.3.

Credendum, an sit instrumento raso.1889. B C.glo. muribus.l.si rosæ.l.1.de bo.pos. secundum tab.

BIU Cujas

Index materiarum

Creditori creditoris soluens, an liberetur. 7. C D. glo. tolletur. l. non solũ. solut. matri.
Creditorem non esse legatarium. in verbo, Legatarium.
Creditore inuito, aliud pro alio solui posse. 1256. D. glo. non materia. l. cum certum. de auro & arg. leg.
Creditores non esse fraudandos. 490. C. l. si is qui soluendo. de hære. insti.
Creditoribus nocere non debere priuilegium. 601. A. gloss. soluere. l. si certarum. de mili. testa.
Creditoribus plus dari, quàm extraneo hæredi. 632. C D. gl. maximè. §. si quid. l. pro hærede. de adqui. hære.
Crimen, id est, criminis accusatio. 235. D. gl. 1. l. hæc clausula. de susp. tut.
Criminis, aliquo viuente, participe, nó agi ciuiliter de crimine contra tertium. 1872 C D. l. 2. de Carbo. edi.
Criminis conscientia mortem sibi conscisceens intestabilis. 429. C D. l. si quis filio. §. eius qui. de iniust. rupt.
Crocusantia. 1269. B. §. ornamentorũ. &. D. in mar. vbi multa & varia de hac dictione.
Cullei. 1093. B. glo. culleos. §. vini. l. legatũ. de ann. lega.
Culpa lata, & dolus præsumptus, quomodo differant. in verbo, Dolus.
Culpa sine alicuius, non facile incendiũ fieri. 805. C. glo. 1. l. si modo. de lega. 1.
Culpa tua, damnũ mihi, ab inimicis tuis, datum à te datũ videri. in verbo, Inimicus.
Culpæ triplicem esse materiam. 1619. A. in marg. glo. culpa. §. sed enim. l. mulier.
Culpæ annumerari negligentiã. 342. B. glo. negligentiæ. l. non similiter. de magistratibus conueniendis.
Culpam latam, dolũ esse. 1768. B. l. is cui. §. dolum. vt in possess. lega. no.
Culpam latam, dolo comparari. 243. C. l. im puberibus. §. 1. de suspec. tuto.
Culpam in societate considerari. 1085. D. in mar. gl. habebitis. l. Quintus. de annu. leg.
Culpam non semper esse, non resistere. 723. C. glo. nó restiterũt. §. si maritus. l. si quis. de senatusconsul. Sila.
Lucrum habens ex culpa mea, mihi non potest Culpam imputare. 65. C. glo. non potuisset. §. vl. l. in his. sol. matri.
Culturæ non esse, quæ ornatus causa fiunt. 1045. B. l. cum quæreretur. §. fi. de leg. 3.
Cũ, &, dictiones, nó differre. 780. C. l. Titię textores. §. j. & 805. C. l. si ancilla. de leg. 1.
Cum, si, dictiones, conditionem cõstituere. in verbo, Conditionem.
Cum, si, dictiones, quomodo differant. 664. D. in marg.
Cum, &, dictiones, parificantur. 1171. A. l. 5. de fun. instru.
Cùm dictio, est implicatiua dictionis. 860. C. in marg.
Cum dictio, ponitur augmentatiue. 800. A. l. si cui serui. de leg. 1.
Cum dictio, coniungit. 860. C. l. si quis legauerit. de lega. 1.
Cum dictio, principaliter tempus, secundario conditionem facit. 1733. B. l. si Titio. quando dies leg. ce.
Cum particula, pro quia, pro si, & pro quãdo. 1824. C. in marg. glo. antepenul. l. virilis. de leg. præst.
Cunctatio moratoria nocet. in verbo, Festinatio præceps.
Cuppæ. 1162. D. glo. in cuppis. §. si vinum. l. si cui. de tritico leg.
Curatoria. i. curatela. 247. A. l. 1. & 248. C. l. 2. in prin. de excu.
Curator patris esse potest filius. 149. A. l. his qui. de tut. & cura.
Curator quandoque datur ad auctorãdum in vno contractu. 147. C. l. nó tantum. de tuto. & cura. idem ad lites.
Curator quibus personis, & reb⁹, & ad quid detur. 1703. D. in mar. gloss. si licuisset. §. Mæuia. l. Lucius. ad Tre.
Curatorem filium, patri dari posse. 357. D. l. 2. de cura. fu. & prodi. da.
Curatorem mulieri luxuriosæ dari. in verbo, Mulieri.
Curatores aduersus sentẽtias excusationem auferentes, appellare possunt. 271. C D. l. scire oportet. de excu.
Curatores vel tutores non leuiter admittendos ad præstãdum excusationes à tutela. 272. C. l. scire oportet. §. 1. de excu.
Curatrix non potest esse mulier. in verbo, Mulier non potest.
Curis & tutelis remitti, ciuitatum magistratus. 258. D. l. athletæ. §. 3. de excu.
Custodiæ causa, quæ sunt extra vrbem, in vrbe esse censentur. 1060. C. l. cui quæ Romæ. de lega. 3.
Custodię causa quod alibi est, adesse credit. 1190. D. l. Seiæ. §. instructis. de fun. instru.
Custodiam, & possessionem differre. 1764. B. l. is cui. in prin. vt in pos. lega. no.
Cymbium, poculi genus procerum dicitur, ac nauibus simile. 1274. B. in mar. §. cymbia. l. pediculis. de auro & arg. leg.

D

DActyliotheca, id est, vas vbi anuli reponuntur. 1039. D. glo. dactyliotheca. §. chartis. l. librorum. de lega. 3.
Damnari quidã ægrius ferunt q̃ mori. 429. D. l. si quis filio. §. eius qui. de iniust. rupt.
Damnatam adulterij, quempiam concubinã habere posse, vxorem non posse. in verb. Luxuria plus habet.
Damnatis ad bestias, ad ferrum, in metallũ, testamentũ facere non licet. 367. B. l. eius qui. §. in insulam deportati. de testa.
Damnum vel lucrum nisi hæredi sarciatur, vel à prætore remittatur, eum cogi non posse adire hæreditatem. 1594. B. l. apud Iulianum. ad Trebel.
Damnum mihi datum, ab inimicis culpa tua videtur à te datum. in verbo, Inimicus.
Damnum patitur qui perdit lucrum. 771. A. glo. legatarij. §. si certum. l. non amplius. de lega. 1.
paré rationé nó esse lucri ad dãnũ. 1370. D. glo. affuerit. §. sunt qui. l. post. de his quæ.
Damni à pœna, liberum esse debere matrimonium, non à pœna amissionis dupli. 1427. B. in marg. §. Titio. l. Titio. de con. & demon.
Dãni vicarius &c. in verbo, Vicarius dãni.
Damnosum nemini debere esse suum officium. in verbo, Officium.
Dare & remittere non idem. 1416. A. l. Iulianus. de condi. & demon.
Dare quid sit. 819. D. in marg.
Dare, id est, relinquere. 149. D
esse Debet cui detur. 748. A. l. quidam. circa med. de iur. codi.
Dari, & fieri, species esse oppositas. 1422. B. in mar. gl. 1. l. in facto. de cõdi. & demõst.
Dandi per se, significationem habere, verbum reddendi. 1075. C. l. hæres meus. §. vxori. de leg. 3.
Dationem tutoris, ad maiorẽ pertinere iudicem. in verbo, Tutoris.
Debeo verbum, prolatum à testatore, hæredem obligat. 1304. B. in mar. gloss. vlt. §. contra. l. legaui.
Deberi nulli, ante lit. cõtest. 776. A. glo. cõtestatus. l. si plurib. de leg. 1.
Deberi nullas operas, annum post quinquagesimum. in verbo, Annum.
Debitor.) Inanis est actio &c. in verbo, Inanis.
Debitorem generis, re oblata perempta, liberari. 825. C. l. huiusmodi. §. 2. de lega. 1.
Debitorẽ de nouo, promittere cogi, amisso instrumẽto. in verbo, Instrumẽto amisso.
Debitorũ nomina, instrumento legato contineri. 1044. B. l. qui chirographũ. de leg. 3.
Debitum petere potest, qui soluit quod debet. in verbo, Soluens.
Debitũ promissum, intelligitur cũ effectu. 44. B. l. si prior. solu. matri.
Debitum, & vsuram cõtineri nomine legato. 1005. A. l. nomen. de lega. 3.
Debiti appellatione, continetur naturale, si aliud nó reperiatur. 1410. A. l. quibus diebus. §. dominus seruo. de condi. & de.
Debiti naturalis deductio, solutio est, non donatio. in verbo, Naturalis.
Debita patris filius soluere non tenetur. 95. B. l. 5. §. parens quamuis. de libe. agno.
Debita tantum reddere, non esse reddere rationes. 1314. D. glo. ea. §. inter. l. creditor. de libera. legata.
Debitam quasi, nobis obuenire parentũ hæreditatem. 2019. in mar. l. sacratissimi.
Deceptionem quandoque permitti. 499. D. gl. 1. l. captatorias. de hær. insti. &. 937. D. in mar. glo. 1. §. mésæ. l. cũ pater. de leg. 2.
Decidere, id est, transigere. 219. D. l. cum hæreditas.
Decidi quandoq; causam, argumẽtis. 1699. D. glo. Aeliæ. §. Sabinus. l. qui filium. ad Trebel.
Declarari posse, in qualibet testamenti parte, dubia testatoris verba, ad inquirẽdam ipsius mentem. 1196 C D. in mar. §. fundum. l. prædia. de instructo leg.
Decretalis bonorũ possessio, quæ. 1978. D. glo. decretalis. §. qui semel. l. 1. de suc. edi.
Decretalem aliã esse bonorum possessionẽ, aliam edictalem. in verbo, Edictalem.
Decretum primum & secundum, operari ad veram & integram possessionem. 1877. D. in marg. gloss. constituere. §. missum. l. Carbonianum.
Decretum iniustum, non tenet. 351. B
Decretum in non subiectum, nõ tenet. 351. A. glo. subierãt. §. illud. l. magis. de reb. eo.
sine Decreto nõ posse obligari communia. 353. C. l. qui neque. §. vlt. de reb. eo.
Deducere in iudicium. 181. A. l. vulgo. de admini. tuto.
Deductio debiti naturalis solutio est, non donatio. in verbo, Naturalis.
Defectus.) Ob defectum corporis vel mentis patris, filium quædã facere posse. 660. D. glo. manumittere. l. cum hæres. de adquir. hæred.
Defendẽs se experitur. in verbo, Experitur.
Defendendi sui gratia, lapides qui proiicit, furiosum non esse. 31. B. in mar.
Defensores, id est, tutores vel curatores. 155. D. glo. defensores. l. si minores. qui pet. tu.
Deferendum non semper esse appellationi. 430. C
Deficiens fructus in vno anno, suppletur in fructibus sequentium. 1093. A. l. legatum ita. §. 1. de an. lega.
Definitio in iure periculosa. 73. A B. glo. in vniuersum.
Defrutum, id est, vinũ de labrusca. 1167. D. in casu. l. qui vinum. de tritico, vino leg. vide Pli. lib. 21. ca. 9. & ca. 21.
Defunctoria dictio, quid. 735. B. in mar.
Defunctoriè, aliàs perfunctoriè. 735. A. l. propter. de senatusconsul. Sila.
Defuncti iudicio, non in parte, sed in toto parendum esse. 1241. D. glo. compellendam. l. à filio. de alimen. & ciba. leg.

BIU Cujas

Defuncti voluntas totum facit. 475.B.l.ex facto.§.rerum.de hære.insti.

Defuncti volútas implenda est,si potest hęres.in verbo,Voluntatem.

Defuncti voluntas quot & quibus modis interpretetur. 1276.C.in mar. glo.debebuntur. §. Labeo. l. pediculis. de auro & arg.leg.

Defuncti voluntate præsumpta, orationem imperfectã perfici.in verbo, Imperfectã.

Defuncti voluntatem non circumueniendam. 699.B.in prin.si quis omis.cau.

Defuncti voluntatem omnem esse ratã,adita semel hæreditate.in verbo,Hæreditate.

Defuncti voluntatem vltimam seruandam. in verbo,Vltimam.

Defuncti voluntatem pręsumptam,multum operari.in verbo,Præsumptam.

Defuncti locum,hæreditaté obtinere. 471. A.l.non minus.de hære.insti.

Defuncti præcepto, de cauẽdo standum esse.1573. D. gloss. iussus.l.diuus.si cui plus quàm per.

Defunctum repræsentat hæreditas. 471. A. in margine.

Defunctorum ineptas volũtates nõn seruãdas.851.C.l.seruo alieno.§.fina.de lega.1.

Degustare. 1162.C.glo. degustare.l.cũ alij, de tritico leg.

Delatoré nominis accusasse videri.1905.B. l.eum patronum.§.1.de iure patro.

Delegare,& iubere,differunt. 148.A.glo.1. l.neç mandante.de tut.& cura.

Deliberandi tempus. 589.D.& seq.glo.1.l. necnon.de iure delib.

Delictum aui, vel patris, an & quando noceat nepoti, vel filio. 1908.B.l. diui fratres.de iure patro.

Delictum patris nocere filiis.1936.A.glo.2. l.qui in seruitutem. de bon.libertorum.

Delictum scribentis,non tollere priuilegiũ testantis,sed contra. 599.C.glo.senatusconsulti.in fraudem.

Delictum vnius non nocere aliis. 738.A.l. fi.de senatusconsulto Sila.

Delictum tutelam præcedens, suspectum tutorem non reddit. 238. C.l.3.§.nunc videamus.de suspec.tuto.

Delictum non debet pœna egredi. 1372.B. l.rescriptum.de his quæ vt indig.

Delicta paria mutua compensatione tollun tur.in verbo,Paria.

Delicta patris minus, quàm nepotis merita, esse perpendenda.in verbo,Merita.

Delinquens in parte,in totum reus est.726. B.glo. vtrum.§. si quis.l. si quis. de senatusconsulto.Sila.

Delphica mensa. 1221.B.in marg.l. supellectile.de supel.lega.

Dementiam fingere,non prodesse. 358.A.l. obseruare.de cur.fu.& prodi.

Dementem quandoque ex sermonibus iudicari.666.D.glo.si probaretur.l.filium. de adqui.hære.

Deminutio capitis, an de iure prætorio sit, vel ciuili,in verbo,Capitis.

Deminutionem corporis fieri propter pecuniam absurdum est. 72.B.l.quod dicitur. ad prin.de impen.in res do.fa.

Deminutione capitis rumpi testamentum. in verbo,Capitis.

Demonstratio, quid. 1385.A. in rubrica.de con.& demonst.

Demonstratio falsa, non vitiat institutionem. 486.A B.l.his verbis.§.vlti.de hæred.insti.

Demonstrationem falsam, non vitiare legatum. 1078. B.l.his verbis. §. pater. de lega.3.

Demonstrationem falsam, & causam non nocere legato. 815.B.glo.demonstrationem.§.si mihi.l.si sic.de lega.1.

Demonstrari hæredem sufficit, aliter quàm nomine proprio. 457.D.l. quotiens.§.si quis nomen.de hære.insti.

Demonstrationem omnem, & causam continere conditionem,non expressa specie. 1394. D.glo.sumpsit.§.quod autem.l.demonstratio.de condi.& demon.

Denuntiare ad domum sufficit. 87.A.l.1.ad prin.de lib.agno.

Deponere, & administrationem interdicere,differunt. 224.B.glo. concessa.l.& si. de acto.& consen.tut.

Deponere pecuniam,id est,reseruare & custodire. 168.C.l.tutor.1.§. si deponi. de admi.& peri.tuto.

Deportationem matrimonium nõ soluere. 1421.D.glo.arbitror.l.intercidit.de condi.& demonst.

Deportationem tantum ciuitatem auferre. 1796.D.glo.pe.l.1.de contra tab.

Deportationem, succesisse in locum interdictionis aquæ,& ignis. 1789.B.glo.pen. l.edicto.de bo.possess.

Deportatus,& bannitus, an & quomodo dicantur mortui. 1612.B C.in mar.gl.defecisset.§.ex facto.l.ex facto.ad sen.Trebel.

Deportatum,solam ciuitatem amittere, nõ libertatem. 1612.D

Depositio pecuniæ. 168.A.l. tutor.1.§.si post.de adm.& peri.tu.

Derogare,& abrogare,differũt. 148.A.glo. abroget.l.nec mandante.de tuto.& cura.

Derogare posteriora primis.397.A.glo.vlt. l.si filium.de lib.& posthu.

Derogari iuri publico non posse. 1928.C.l. cerdonem.de ope.liber.

Derogari per speciem generi. 538. D.glo. post decimum.l.si ita.de vulg.& pupil.

Desinere esse hæredem nõ posse, semel qui hæres extiterit. 510.B.l.ei qui soluendo. de hære.insti.

Desinere non dicitur, quod esse nõ cœpit. 1449.B.l.Titio.de condi.& demon.

Desiit qui dolo possidere, possidere videri. 700.D.glo. quo minus. §. si quis.l.si quis pecuniam.si quis omis.cau.test.

Destructa nauis, & refecta,eadem esse dicitur,manente carina. 769.B.l.quod in rerum.in fi.de lega.1.

Destruendum necessario quod est,in eo nõ esse superioris auctoritatem. 986.C.in margine.

Deteriora quæ fiunt mora,vendi debent.in verbo,Mora.

Determinatur dictum secundum suam causam.in verbo,Dictum.

Detrectandum non est iudicis mandatum. in verbo,Iudicis mandatum.

Deum esse timendum.574.B.l.quæ sub conditione.de condi.insti.

Diætæ,& hypocausta,quid.1042.B.in mar. §.lignis.l.ligni.de lega.3.

Dialectici. 1553.B.l.qui quadringenta. in princip.ad legem Falci.

Diarium,quid. 1250.A.glo.1.l.diariis. de alimen.leg.

Dicenti incumbere probandi onus. in verbo,Probandi.

Dictum, vel ignorãtia patris, aut matris nõ piudicare filio.in verb. Patris vel matris.

Dictũ determinatur secundum suã causam. 163.A B.l.ita.in prin.de admi.& peri.tut.

Dictũ generale,generaliter intelligi. 1818. B.glo. in infinitum. §. generaliter.l.1. de leg.præst.

Dictũ patris vel matris filio nõ præiudicat. 1870.D.in glo.Carboniano.§.si quis.l.1. de Carbo.edict.

Dicto vnius testis,quando stetur. 1149.B.l. Theopompus.de dote præleg.

Dies quando cedat. 632.D.glo.maxime.§.si quid.l.pro hærede.

Dies incertus an & quando pro cõditione habeatur. 1386.A.glo.conditio.

Diem cœptum pro completo haberi.365.C D.glo.dico.l.qua ætate.de testa.

Diem incertũ,cõditionis loco haberi. 872. B.l.si pecunia.§.1.de lega.2.

Diffamatoria verba,vitiare legatum.802.B. l.turpia.in prin.de leg.1.

Differendam esse quæstionem status, tanquam præiudicialem. 1872.A.in mar.§.si quis.l.1.de Carbo.edicto.

Differri quæstionem status,in tẽpus pubertatis.1859.A B.glo. interdum.l.vbicumque.de ventre in poss.mittendo.

Difficilem cõditionem,& inhonestam hæredi remitti, facili autem, & honestæ parere cogi.in verbo,Possibili condi.

Diffusa negotia, id est, sparsa diuersis locis. 181.B.l.decreto.de admi.tu.

Dignitatis nomine relictum, extendi ad successorem. 501.B.l.quod princi.de lega.2.

Dignitatis rationem habẽdam. 103.A.l.1.§. sed & si.versi.publice.de ven.inspi.

Dignitatem habens,non vinculatur.241.C. l.3.§.tutores qui.de suspe.tuto.

Dignitatem nulli excusationé tribuere.281. A.l.spadonem.in prin.de excu.quod intellige de dignitate sine administratione.

Dignitates emebãt olim patres ꝑ filiis.1837. D.glo.dignitatis.§.sed an.l.1.de coll. bo.

Dignus sub minus digno,non cõtineri.893. D.glo.vocabulo.l.si ita.de leg.2.

Dilacerare bona prodigũ.356.C.l.1.de cur. fur.& prod.da.

Dilationis materia, quæ. 807.C.in mar.in casu.l.seruus.de lega.1.

Diligere non magis videri testatorem substitutum,quàm institutum.1405.C.l.Publius.§.1.de condi.& demon.

Dimidiã intelligi appellatione partis. 824. C.glo.consequeris.l.Titius.de lega.1.

Directas debere ire vias reipub.causa absentem. 268.B.l.non solum.§.2.de excu.tut.

Directo prohibitum fit per consequentiam. in verbo,Prohibitum.

Disciplinæ causa, alio missum absentem nõ videri. 1190.B.l.Seiæ.§.Pãphilæ. de fun. instru.

Disciplinam non contemnere videri debere militem,qui ignorauit. 972.D.in mar. §.Maritus.l.vlt.de lega.2.

Discordiam parit cõmunio. 353.D.gl.perimatur.l.qui neque.de rebus eorum.

Disiuncta persona, an resoluatur in cõiunctam. 946.A.l.cum pater.§.pe.de lega.2.

Disiunctio.)In disiunctionem resolui coniunctionem inter incõpatibilia. 1107.C. l.si Titio.de vsufru.lega.

Disiuncti & cõiuncti æqualiter vocãtur ad succes. 529.A.l.si pater filio.de pupil.substi.

Disiũctiua alteram parté veram,copulatiua vtrãque requirit.in verbo,Copulatiua.

Disiunctiuam omnem esse veram, cuius altera pars sit vera. 1351.A.gl.declarauit.§. item.l.si is.de rebus dubiis.

Disiũctiue duo nomina posita, verbo singularis numeri,pluraliter copulari. 687.C. gl.mutus.§.mutus.l.pater.de adquir.hær.

Dispergere pecuniam pupillarem dicitur tutor,cum eam mutuo dat, nec apud se retinet. 208.B.§.præfectus.l.Titius.

Dispositionem non inducere,iactantiæ causa prolata verba. 380.A.l.vlt.de testa.

Dissolui non posse furore potestatem patriam.660.D.glo.potestate.l.cum hæres. de adqui.hære.

Distribuere.)

BIU Cujas

Index materiarum.

Distribuere.)Minister electus,ad distribuēdū non tenetur satisdare,nisi pauper fiat. 1100.B.l.liberto.§.largius.de an.leg.

satisdare non teneri, ministrum ad Distribuendum electum.in verbo, Satisdare.

Diuersis temporibus quempiam posse, diuersis obedire iudicibus. 1929. C D. in margi.l.duorum.de operis liber.

Diuersa vbi ratio est,ius idem esse posse. in verbo, Ius idem.

Diuiduitas.1540.A.l.si is qui.§.fi.ad le. Fal.

Diuitiæ.)Boni mores plus quàm diuitiæ operātur.153.B.l.scire.§.pe.de tut. & cura.

Diuiti quàm pauperi fauetur magis. 241.B C.l.3.§.tutores qui.de suspe.tuto.

Diuitem non tam facile,quàm pauperem in vincula coniici. 241.B.l.3.§. tutores qui. de suspe.tuto.

Diuortium reuocat donationem. 64.D.gl. 1.§.seruis.l.penul.solu.mat.

Diuturnitas temporis præsumit solennitatem.621.B.l.6.in prin.de acqui.hære.

Diurnum. 207.B.§.quantum.l. Titium,de adminis.& peri.tut.

Doctor degradatus vel priuatus doctoratu nó potest iterū fieri doctor.614.D.i mar.

Docere indoctū debet doctus,208.C.gl.ad quos.§.tutores.l.Titiū.de admi.& per.tu.

Dolorem iustum exequitur maritus, vxorē adulteram occidens.in verbo,Iustum.

Dolus est lata culpa.1768.B.l.is cui.§.dolum.vt in posses.lega.no.

Dolus præsumptus,& lata culpa,quomodo differant.1515.C.glo.cautionibus.

Dolus tutoris,pupillo non nocet. 233.B.l.3. quando ex facto tutoris.

non sine Dolo esse furtum.310.B.glo.quod si.l.actione.de tut.

Dolus patris nocet filiæ. 55.B. glo. ipsi.l. Mæuia.

Doli particeps infamatur. 109.B. in fi.l.si mul.ven.no.

Dolo latam culpam cōparari. 244.A.l.impuberibus.§.1.de suspec.tuto.

Dolo qui causam dat,vt alius amoueat,amouere dici.in verbo,Amouere.

Dolo qui possidere desiit, possidere videtur.in verbo, Possidere.

Dolum allegans probet.882.A.glo.nec dolo.§.species.l omnia.de lega.2. & in mar.

Dolum non committere,qui fraudem repellit.654.D.glo.nec enim.l.si pupillus. de acquiren.hæred.

Dolum & latam culpam,quandoque æquiparari. 1767.D.in margine.

Dolum vnius,alteri neque nocere,neq; pdesse. 737.D.in margine.

Dominam quodammodo facit vxorem,societas vitæ.in verbo,Vxorem.

Dominam esse hæreditatem.in verbo,Hæreditatem.

Domini saluti, suam salutem non anteponere debere seruum.in verbo,Salutem.

Domino seruum debere operari. in verbo, Seruum domino.

Dominum dici,qui partis sit dominus. 787. A.glo.vtriusque.§.si duobus.l.cætera. de lega.1.

Dominij causam mutari. 1471.B.glo.intelligitur.

Dominium,ex solo titulo, sine possessione, quomodo & quando quæratur. 1677.C. in margine.glo.possessionem.

Dominium rei legatæ, quando transeat in legatariū.830.B.glo.aditæ hæreditatis.§. cum seruus.de leg.1.

Dominij vicem vsusfructus obtinet.823.D. glos.aberit.§.fundus.l. non quocumque. de lega.1.

Domini qui.717.B.l.1.§.1.ad senatusco. Sil.

Dominum, seruus defendere debet, etiam corporis obiectu.733.B.l.cum dominus. ad senatusc̄on.Sila.

Domus quid dicatur. 87.A.l.1. in princ.de libe.agno.

Domus appellatione,contineri quandoque substantiam, & patrimonium. 1182.B.in margine.§.Domo instructa.l.si ita de instructo vel iustrumen.leg.

ad Domum denuntiare sufficere. in verbo, Denuntiare.

Domui an ortus cedat ex aditu iudicari. 1066.B.l.prædiis.§.balneas.de lega.3.

Domo legata,etiam supellectilem legatam intelligi.1182.B C.l.si ita testamento.§.1. de sun.instru.lega.

Donare potest filius causa mortis,patre permittente.in verbo,Filius.

Donandum esse amicis bene merentibus.in verbo,Merentibus.

Donatio quæ fit ex necessitate,an sit donatio.1324.C.glo.liberalis.l. rem legatam. de adimen.leg.

Donationē causa mortis, legato esse similē. 1486.D.gl.remissum.l.quod de.ad.l.Fal.

Donationem non esse,sed solutionem, naturalis debiti deductionem. 1630.C.glo. prædia.§.si ex.l.ita tamen.

Donationem omnium bonorū non valere. 1907.B.in mar.l.si libertus.de iure pa.

Donationem reuocat diuortium.in verbo, Diuortium.

Donationes tres esse,& differre iter se. 889. A B.glo.1.l.legatum.de lega.2.

Domum,& munus,differre.176.D.&.1916. D.glo.iure.l.vt iurisiuran.de op.lib.

Dormitoria carrucha.1259.A.l.vxori quis. de auro & arg.leg.

Dos aduentitia,& profectitia.1.D. glo. dotis.l.dotis.sol.mat.

Dos est,id est, actio de dote. 5.A.glo.dos.

Dos,intra quod tempus reddenda.3.C.glo. dos.l. soluto. solut.mat.

Dos quandoque redditur, constante matrimonio. 3. D.glo. dos .l. soluto. soluto matrimo.

Dos à marito paupere,repeti potest.34.B.l. si cōstante.in prin.solu.mat.

Dos est semper priuilegiata,nisi sequatur aliquid turpe.2.B C.in margine.glo.semper.l.dotis.

Dos quandoque non restituitur mulieri. 3.D.glo.dos.l.soluto.soluto matrimo.

Dos quandoque sequestratur.32.A.l.si cum dotem.§.si vero dotem.solu.ma.

Dos varie constituitur,& repetitur.2.A.gl. semper.l.dotis.solut.mat.

Dotis causa præcipua est.2.A.l.1.soluto matrimo.

Dotis iudicium,an viro pro expensis factis, in re dotali competat.71.D. gl.alioquin. l.omnino.

Dotis promissione, vel legato patris, contentam esse debere filiam. 827.D.gloss. contenti.

Dotis sequestratio quandoque permittitur. 31.D.glo.sequestrari.§. si autem.l. si cum dotem.

Dotem amittit mulier adultera & paraphernalia.30.C.in margine.

Dotem augere fructum.in verbo,Fructus.

Dotem etiā dici id quod pater pro filia dedit,quæ monasterium sit ingressa. 1849. C D.in mar.l.1.de col.do.

Dotem prædij, instrumentum quandoque vocari. 1169.C

Dotem viro, filiis extantibus, quandoque remanere. 1759.D.glo.remansisset.

Dote in recipienda mulieri fauetur.in verbo,Mulieri.

Dotare filiam,non esse officium matris. in verbo,Matris.

Dotare filias,paternum est officium. 51.B. glo.conueniri.l.si socer.

Dotantur fœminę,ad sobolē procreādā, & replendā liberis ciuitatem.2.A.l.1.so.ma.

Dotatas esse mulieres,reipu.interest. ibidē. solu.mat.

Dotalis fundi,dominam nó esse mulierem. 1271. A B. glo. non possit.§. argento.l. Quintus.de auro & arg.le.

Dotalis rei,dominum esse maritū. 1484.D. glo.non inueniretur.l.pater. ad legē Fal.

Dubius per litem,certus per seipsum nó fit. 647.B.l.cū quidam.§.fi.de acqui.hære.

in Dubio,vbi aliquis admittitur, cautionē præstare debere.in verbo, Cautionem.

in Dubio deberi,quod minus est. 784.C.l. idem Iulianus.§.scio.de lega.1.

Dubia in re,benignioré interpretationē esse sequēdā.443.B.§.1.l.3. de his q̄ in test.

Dubia testatoris verba,posse in qualibet testamenti parte declarari,ad inquirendam testatoris mentem. 1196.C D.in marg.§. fundo.l.prædia.de instruc.legato.

in Dubiis,non semper defuncti consuetudini standum.in verbo,Consuetudini.

Dubiis in rebꝰ agendū esse,vt res tuto loco sit,bona fide cōtracta,nisi aperte cōtra leges scriptū sit.1355.B.l.vbi est.de re.dub.

Dubitabilibus de rebus,legem esse debere. 1884.C. gloss. de eo.l. quod Labeo. de Carb.edict.

Dubitans,ignorans,& errans,quomodo differant.in ver.Errans.

Dubitatio,ignorantia,error, & nescientia quid differant.369.D.glo.1.l.de statu.qui testa.fa.pos.

Ducere vxorem non licet,adulterio pollutam.in verbo, Adulterio.

Duellū,an,quādo,& quomodo indici possit.929.A.in mar.gl.vl.l.cū filiꝰ.de leg.2.

Dulcia quæ sint.1168.A.l.fi.§.fi.de trit. leg.

Dulcissimam esse vnicuique patriam.1076. D.glo.scripsit.l.qui habebat. de lega.3.

Duo simul,agere non possunt.182.A.l. decreto.in fi.de admi.tuto.

Duorum consensum, & expressionē nominū,exigi in pactis.1295.A.gl.debitoris.§. si liberationis.l.nó solum,de libera.leg.

Duos iudices,vno super negotio, quēpiam habere posse.1887.D.in mar.§.si quis.l.1. de secundum tabu.

Dupli amissionis à pœna,non liberum esse debere matrimonium,sed à pœna dāni. 1427.B.in margine.

Duplicia testamenta.1537.B.l.in duplicibꝰ. ad leg.Falci.

in Duplicibus,hoc est in quo est institutio, & pupillaris substitutio, quæ videntur duo testamenta.1538.A.glo.1.l. in duplicibus.ad.l.Falci.

Dupondium.i.24.vnciæ.464.C.gl. dupōdium.§.vnde.l.item.de hæred.instit.

E

Ecclesia,vicē pupilli obtinet.233.B.glo. vlt.l.si tutor.quando ex fact.tut.

Ecclesiæ Christi,qui res suas non contulit, illum impie facere videri,si ipsi damnum inferre,eiusque ius alienare contendat. in verbo,Impium.

Ecclesiæ patronatus,cum vniuersitate transire in quemlibet.1924.A.glo.dandam.l. si operarum.de oper.libert.

Ecclesiæ relictum videri, quod ministris eius,vel sacerdoti relictū est. 1096.B C. l.annua his.§.1.de an.leg.

Edere,id est,actionem proponere. 230.C. glo.edentis.l.accipientis.de auct.tut.

Edere nomina.in verbo,Nomina.

BIU Cujas

Edere patrimonium quid.117.A.l.in eos.de tutel.

Edictalem aliam esse bonorum possessionem,aliam decretalé.645.B C. glo. edictalem.l.cum quidam.de acqui.hære

Edictum in genere esse legem.1974.B.glo. lex.l.j.vnde cognati.

Edictum,& rescriptum,differre. 1751.D.gl. cœperit.

Edictum successorium,in agnatis locum nõ habere.1971.A.glos.agnatus.

Editum nondum partum, non esse hominem.1474.A.l.in lege Falcidia.2. ad legem Falci.

Educare,& alimenta relinquere,idem.1251. C.l.fi.de ali.lega.

Educare debere matrem, infantem minorẽ triennio. 301.A.glo.ex tempore.l.solet. vbi pup.educa.deb.

Effectus.)Qui promittit quod debet. intelligitur cũ effectu.in verbo,Debitum.

Egere patrem iniquum esse,cum filius in facultatibus sit.in verbo, Patrem egere.

Eiusdem nominis,si de legato duo contendant.in ver.Nominis.

Ἐνάτερες dici,duorum fratrũ vxores.in verbo,Vxores.

Electio,quando secum executionem trahit, variatio non permittitur. 1160.A.l.apud Ausidium.de opt.leg.

Electio rei legatæ cuius sit. 781.C.glo.possimus.l.legato.de leg.1.

Electi alicuius arbitrium, & æstimationem ad boni viri arbitrium reduci.in verbo, Arbitrium.

Elenchi. 1276.C.in margine.

Eligẽda tutior pars .352.C D.glo.tutius.l.si pupillorum.de reb.eorum.

Eligendi vnum ex reis ius transit ad hære. in ver.Hæres.

Elogium,id est, sermo vel verbum testamẽti.394.A.glo.elogium.§. quod vulgo.l.si posthumus.de lib.& post.

Ἔλος 1043.A B.§.lignorum.l.ligni.de leg.3.

Emancipatio dissoluit odoptionem. in ver. Adoptionem.

Emancipationem esse iurisdictionis voluntariæ. 1814.D.in mar.glo.iure.

Emancipatione,suus hæres fieri non potuit. 420.A.l.Gallus.§. quæremus. de libe. & posthu.

Emancipatus, an contra tabulas bonorum possessionem habere possit.1819.C. in mar. l.cum propter.de leg.præst.

Emancipatos,omnia conferre debere, quæ ipsis in vita patris acquiruntur. 1838.A

Emancipatum petere contra tabulas. 1837. C D.in mar.glo. emancipatus.§. is quoque.l.j. de col.bo.

Ἐμβατευτικὸν quid. 347.C.in margine.

Emblemata. 1274.B.glo.emblemata.

Emisse videri, qui emi mandauit. 1706.C. glo.non teneatur.

Emisse olim patres,dignitates p filiis. 1837. D.glo.dignitatis.§.sed an.l.j.de col.bo.

Emolumentum quid,& quomodo, & quibus præstandum sit. 1095.A B. in margi. l.Titia.de ann.legatis.

Emolumentum concomitari onus, & contra.in verbo,Onus.

Ἐμφυτευτικὸν quid. 347.B.in margine.

Emptum,& paratũ differre.1258.B.glo. neque empta.l.Quintus.de aur.leg.

Enuntiatiua verba,quid inducant.886.B.l. Titia cum testamento.§.Gaius.&.l. cum proponebatur.de leg.2.&.1019.C.l. Páphilo.in princ.de le.3.&.1707.C.l.Lucius Titius.§.filiam.ad Treb.

Enuntiatiua verba, sufficere ad fideicommissum.904.B C.in margine.l.cum proponebatur.de leg.2.

Enuntiatiua verba, quãdo inducant exceptionem. 1852.A B.l.pe.de colla.dotis.

Enuntiatiua verba, quando dispositionem inducant. 495.C.l.qui volebat.de hære. insti.& 465.D

Enuntiationibus quibusdam nõ stari.1491. D.glo.vltima.l.quod de.ad legẽ Falci.

Eo amplius dictio, quid notet. 1455.B.l.libertis,de condi.& de.

Eodem ex facto,quempiam pœnam,& prẽmium consequi posse.1365.A.glo.vlt.l.1. de his quæ.

Ἐπιμέληται. 204.A.in margine.

Episcopi coadiutor. 117.C D. in margine.

Epistola vel nuntio recusationem posse fieri.1596.D.glo. & restituere.§.vtrum.l.apud.ad Trebel.

Epistolam in præsentia quinque testiũ fieri debere. 923.C D.glo. epistolam.l.miles. de lega.2.

Epitimia. 153.A.l.scire.§.1.in fi. de tuto. & cura.

Ἐρίξυλον. 1052.B.l.si cui.§.lana.de lega.3.

Erronea successio non inducit collationẽ. 1851.A.l.filius. de col.do.

Error,dubitatio,ignorantia differunt. 369. D.glo.1.l.de statu.qui testa.fa.pos.

Error calculi,non facit conditionem deficere.1403.B.l.quãuis.de condi.& demõ.

Error ius facit.1222.B.§.hodie.in fi.l.supellectili.de supelle.leg.

Error in corpore,vitiat institutionẽ & legatum. 456.B.l.quotiens.de hære.insti.

Error nominis ꝓprij nõ vitiat.753.A B. & C D.in glo. & 1008. C D.§. libertis.l. patronus.de lega.3.

Errorem in adiectiuis,non nocere. 754.B. glo.hominum.

Errorem in appellatiuo, & in corpore rei, seu substãtia nocere.753. C.gl.vocabulo.

Errorem in nomine proprio , cognomine, & agnomine nõ vitiare.753.A B.in mar. l.si quis.&.D.glo.sed si.de lega.1.

Errorem regionis non nocere,si de corpore constet. 1008.B.l.patronus.§.libertis. de lega.3.

Errore facti,solutionem factam repeti posse.1492.A.glo.legatis.l.si ex pluribus.ad legem Fal.

Escaria vasa,supellectili cedunt. 1221.C.l.3. §.vitrea.de supelle.lega.

Esculenta. 1217.A B.l.3.§.esculenta.de penu lega.

Esse,id est, manere. 110.C.glo.esse.l.si patronus.de concubinis.

Esse in fundo videntur, quæ maiori parte anni fuerũt.1186.C.l.cum de lanionis.§. Sabinus. de fun.instru.

Esse in fundo videri,quæ ibi sunt, vt perpetuo sint.1056.B.l.qsitũ est.§.pdia.de le.3.

Esse in loco non videtur pecunia, quæ illic est,vt mutuo detur.1058.C.l.si chorus.§. 1.de lega.3.

Esse non videri in loco,quæ ibi sunt ad tẽpus. 1032.A.l.si fundus.de lega.3.

Esse in locovnde fugerit,fugientem videri. 828.B.l.huiusmodi. §.legatum.de lega.1.

Esse non videri quæ perpetuitatis causa vel quasi,inde amoueantur.in verbo,Perpetuitatis.

Esse in vrbe censeri,quæ extra vrbem, custodiæ causa sunt.1060.C.l.cui quæ Romæ.de lega.3.

Esse qui cum aliquo debet, non teneri cum eo continue morari. 1391. A.l.si quis ita. de condi.& demon.

Esse quod non cœpit, desinere non dici. 1449.B.l.Titio.de condi.& demon.

Esse vbi res perpetuo solet,non casu inspici debere.1062.A.l.si ita legatum. de leg.3. qui non est sed Esse speratur, partem facit. 764.B.l.si duobus.§.1.de lega.1.

Et,cũ,dictiones,cadunt inter diuersa.1347. A.l.si is qui ducenta.in prin. de re.dub.

Et,cum,dictiones,non differunt. 780.C.l. Titiæ textores.§.1.de leg.1.

Et,pro etiam.2.C.glo.& reip.l.1.soluto matrimo.

Euenire quod possit,quandoque inspici. in verbo, Inspici.

Euentus conditionis non expectatur, quæ nihil operatur.in verbo,Conditio.

Euentus rei spectandus. 130.C.l.iure nostro.§.fi.de testa.tute.

Euentum futurum inspici.1345.D.in marg.

Euidenter,id est, cum aliquo dolo. 343.A. glo.vlt.l.quod ad.de magistra.conuenié.

Exaudire. 374.B.l.hæredes palam.de testa.

Exceptio adulterij, replicatione lenocinij tollitur. 47.A.l.viro.solu.mat.

Exceptio in summariis causis quando admittat. 1763.A.l.3.in prin.vt ī pos.le.no.

Exceptio non admittitur in summariis controuersiis.1598.B.l.ille à quo.§.1.ad Tre.

Exceptio opposita à tertia persona cuius interest,obstat.45.A.l.Titia.solu.matrimo.

Exceptio quandoque post sententiam opponitur. 24.C.glo.insolidum.l.ex diuerso.

Exceptionem reo competentem,fideiussori proficere. 1750.A. glo.persona.l. postquam.vt leg.no.cau.

in Exceptione reum succumbere facit,quod actorem in petitione.in verbo,Reum.

Excipere nihil, totum qui dicit. 1050.B.l. Iulianus.de lega.3.

Excipiens in vno, in cæteris regulã firmat. 1180.A.glo. non potest.§.idem respondit.l.quæsitum est.de instruct.vel instrumen.lega.

Excludi beneficium per reatum.704.D.gl. 1.§.hoc edictum.l. quia autem. si quis omis.cau.test.

Excõmunicationis sentẽtia trahit ad se executionem. 429.A.glos. passus est. de iust.rup.

Ex continenti. 41.B.l.quoties.solu.matri.

Excusari absentiũ comites æque, atque absentes.297.B.l.administrãtes.de excu.tut.

Excusari à tutelis non posse libertum. 279. B.l.libertum.de excu.tuto.

Excusans se à tutela,perdit quod sibi suísq; ea contemplatione relictum est. 131.B.l. qui tutelam.de testa.tute.

Excusationis necessitatem,qui tutores non habeant.278.B.l.scire.§.qui non iuste.de excu.tut.

Excusationem,nulli tribuere dignitatẽ.281. A.l.spadonem.in prin.de excu. tuto.§.2. quod intellige de dignitate sine administratione.

Excusationem præstare,oneri imparẽ paupertatem.296.C.l.post susceptam.de excu.tuto.

Excusationes tutorum, vel curatorum à tutela,non facile recipiendas esse.272.D.l. scire oportet.§.1.de excu.tu.

Excusationum dies,quot sint à tutela. 271. C.&.seq.in casu.l.13.de excusationib.

Excusationum,quæ sint constituta tempora.272.D.l.scire.§.1.2.&.3.de excu. tuto.

Excusationum temporibus neglectis,nõ valet excusatio. 272.D.l.scire.§.1.2.&.3. de excu.tuto.

Excusatus à tutela vnius, non ob id excusatur à tutela alterius. 129.C.& seq.l. duobus.de testa.tute.

Executionem quando electio secum trahit, variatio nõ pmittitur.in verbo,Electio.

Executores testamentorum, seu commissarios,

BIU Cujas

Index materiarum

rios, non habere actiones contra hæredes, cũ sint vt ministri. i ver. Cómissarios.
Executrix potest esse mulier. 1240. C. l. à filio. de alimen. leg.
Exemplum principis sequendum esse. 1597. D. glo. vl. l. apud Iulianum. ad Trebel.
Exempla non probãt. 216. D. glos. tutores. l. chirographis.
Exemplar si deficit, & exemplandum. 1400. C. l. in testamento quidam. de condi. & demon.
Exequi, id est, perficere quod alius cœpit. 220. C. l. si tutoris. de admi. tu.
Exercere, id est, exercitorem facere. 217. C. l. qui negotiationem.
Exercere, id est, contestari. 299. C. glo. exercere. l. Titius. de excu. tut.
Exercitus vnde. 594. A. l. 1. de mili. testa.
Exhæredari, aut hæredem fieri, facto alterius, neminem posse. in verbo, Facto alterius.
Exhæredatio, quare magis in fœmina, q̃ in masculo dicatur. 1801. C. in margine. glo. non habent.
Exhæredatio vt valeat, quinque requiri. 382. D
Exhæredationem conditionalem non valere. 381. C
Exhæredationem à re certa, nõ valere. 1635. D. glo. ex certis. l. si quis. ad sen. Trebel.
Exhæredationem, nisi adita hæreditate nõ valere. 391. B. glo. exhęredatus.
Exhæredationẽ pure fieri debere. 381. A B. l. & si pepercerit. de libe. & posthu.
Exhæredationes sunt odiosæ. 126. D. glo. omnibus. l. si quis.
Exhæredatus licet iuste fuerit filius, nepotẽ tamen posse venire contra testamentum aui. 1797. C. l. 3. §. si emancipatus. de bo. pos. contra tab.
Exhibere, id est, nutrire. 49. C. l. in insulam. §. vsuras. so. mat. & 93. A. glo. exhibeant. l. si quis. de liberis agnoscendis.
Exigere, id est, ab inuito extorquere. 986. C. glo. exegerat.
Exigere à se quandoque quis debet. 231. A. glo. liberetur.
Exigitur quandoque extra iudicium. 162. A. glo. exigere.
Existimatio, id est, bona fama. 100. A. glo. existimationem. & 580. C. glo. existimationem. l. filius. de condi instit.
Existimationem non lædendam. 580. A B. l. filius qui. de condi. insti.
Expedire negotia commissa segnius, plures. in verbo, Plures.
Expensæ factę circa personam tutoris, quãdo imputentur pupillo. 188. A. l. à tutoribus. §. fi de admi. tut.
Expensæ nondum factæ, sed fiendę non possunt taxari. 701. D. in margine. glo. vlt. l. vtilium.
Expensarum appellatione, rei pretium non contineri. 1409. A. l. quib⁹ diebus. §. 1. de condi. & demon.
Expensarum finem, non habere prodigũ. 356. C. l. 1. de cura. fu. & prodi. da.
ab Expensis excusatur, si sit iusta causa litigandi. 948. A B. in margine. §. etiam. l. qui solidum. de leg. 2.
Expensum facere. 220. B. l. cum hæreditas.
Expẽsum suę facilitatis ferre debere qui minus idoneos fideiussores accepit. 1764. A. l. si is à quo. in fi. vt in pos. lega. no. &c.
Experitur se defendens. 188. D. glo. 1. l. inter.
Experiri sine actione nemo potest. 193. A
Expilare substantiã. 238. C. §. nunc videam⁹.
Exponens partum publicis locis, misericordiæ causa, eum necare videtur. in verbo, Partum necat.
Expressio eorum quæ tacite insunt, quid operetur. 866. C. l. si ita legatum. §. 1. de lega. 1.
Expressio eorum quæ tacite insunt, nihil operatur. 499. B. l. Cornelius. de hære. inst.
Expressum quid, & an, & quomodo differat ab euidenti. 748. C. in margine.
Expressum facit cessare tacitum. 552. B. l. cũ ex filio. §. filio. de vulga.
Expressum si differatur, tacitum non differtur. 133. C. l. quæro. §. fi. de testa. tute.
Expresso vitiato, non vitiari tacitum. 797. A B. l. si fideiussor. de lega. 1.
Expresso, quandoque validius tacitum esse. 797. C. glo. non poterit. §. Iulianus. l. si cui. de lega. 1.
Expressa nocere. 498. C. l. si quis Sempronium. ibi, quædam enim. de hęre. institu.
Expressa quandoque prodesse, quandoque nocere. 1419. A. glos. dictum. l. nonnunquam. de conditionib. & demon.
Extare alicubi videri conditionem, quæ tamen non extet. 476. A. glo. scripsero. l. si quis. de hæredib. instituen.
Exteriora indicant interiora. 149. C. glo. ex sermonibus.
Extingui pronuntiatum, per appellationẽ. 369. A. glo. appellauerit.
Extingui quo casu quid debet, eo incipi nõ debet. 1106. A. de vsufru. lega.
Extra ordinem, id est, officio iudicis. 158. D. glo. extra ordinem. l. gerere. de admi nist. tuto.
Extra vrbem, custodiæ causa quæ sunt, in vrbe esse censeri. 1060. C. l. cui quæ Romæ. de lega. 3.
Extraordinarium auxilium, non impeditur per ordinarium. in verbo, Auxilium.
Extraordinaria non complecti generale dictum. in verbo, Generale.
Extraneos, appellatione hæredum, etiã contineri. in verbo, Hęredum.

F

FAcere videri, qui patitur quod prohibere potest. 1903. D. glo. liberta. l. adigere. de iure pat.
Faciendum quod proxime sit, haberi factũ. 618. B. l. pe. de mili. testa.
Facies pristina, id est, forma. 186. A B. l. si sine hærede. §. interposito. de admi. tut.
Facies patrimonij eadem. 215. A. l. tres. de admi. tuto.
Faciles multos esse ad iurandũ. 574. B. l. quę sub conditione. de condi. instit.
Facilitatis suæ expensum ferre debet, qui minus idoneos fideiussores accepit. 1764. A. l. si is à quo. in fi. vt in posses. leg. &c.
Facili conditioni, possibili, & honestę, cogi hæredem parere, inhonestam, & difficilẽ remitti ei. in verbo. Possibili condi.
Factum argentũ. 1272. A B. l. Quintus Mucius. 2. §. fi. de auro & arg. lega.
Facto argento, vel auro legato, non contineri quod fractum, vel collisum sit. 1271. B. §. cum aurum. l. Quintus. de auro & arg. lega.
Factum dici, quod fieri non possit. 1390. D. gl. videtur. l. Mucianę. de cõdi. & demõ.
Factum haberi, quod proxime faciendũ sit. 618. B. l. pe. de mili. testa.
Factum incautum, pro non facto. in verbo, Incaute.
Factum nouum, nouum habere consilium. 99. D. glos. apponat. l. temporib. de vent. inspic.
Factum non videri, quod non legitime factum est. 1741. C. glo. vlt. l. quod pupillę. vt leg. no. cau.
haberi quid pro Facto, quoad præiudicium prohibentis. 738. C D. glo. fisco. l. qui dũ. si quis aliquem test. pro.
Factũ legitime, reuocari non debere. 1964. D. in margi. l. si patronus. si quid in fraudem patro.
Factum non dici, quod formam non habet. 1539. C. & seq. l. si is qui. §. quædam. ad legem Falcid.
Factum tenet, quod fieri non debet. 115. B. glo. dationem. §. sub conditione. l. muto. de tut. & 353. D. glo. magis. §. si prętor. l. si pupillorum. de reb. eorum.
Factum ignoranti, tempus non cedere, sed ignoranti ius. 1998. C D. glo. vlt. l. vtile. quis or. in poss.
Facti atrocitate non solum remoueri tutorem, sed etiam puniri. 236. C. l. 1. in fi. de suspec. tu.
Facti varietatem, non iuris dubitationẽ inducere aduerbium, forte. 544. D. glo. for tè. l. in substitutione. de vul. & pup. substi.
Facti errore, factam solutionem repeti posse. 1492. A. glo. 1. l. si ex pluribus. ad leg. Falcid.
pro Facto haberi quod casu impeditum sit. 802. C. glo. per te. §. sed & si. l. turpia. de leg. 1.
Facto de alieno iurare esse iniquum. in ver. Iurare.
Facto alterius, aliquem non exhæredari, aut hæredem fieri. 482. A. l. paterfamilias. de hære. insti.
Facto ex eodem, pœnam quempiam, & pręmium consequi posse. 1365. A B. glo. vlt. l. 1. de his quæ vt indig.
Facultates cuiusuis considerandas. 1881. C. l. de bonis matris. §. qui pupillo. de Carbo. edic.
plus in aliquem impensum esse, quàm in Facultatibus sit. 322. C. l. quid ergo. de contra. & vtil.
Facultates postea quàm audactę fuerit, puertatis cessare priuilegium. 285. B. l. non tantum. §. eos qui. de excu. tuto.
Facultates si habet filius, iniquum est patrẽ eius egere. in verbo, Patrem egere.
Facultatum pro modo, studiorum impensas impendendas. in verbo, Impensas.
Facultatum pro modo faciendos sumptus. 302. C. glo. pro modo. l. officio. vbi pub. educa.
Facultatum pro modo, præstanda alimenta. 95. C. l. 5. §. solent. de libe. agno.
Facultatib⁹ labi. 173. A. §. quod si. l. quoties. de admi. tut.
Facultatibus cum labitur nomen alicuius desinit esse idoneum. in verbo, Idoneũ.
in Facultatibus esse. 94. C. l. 5. §. & si impubes. &. §. seq. de libe. agno.
Falcidia lex, quo tempore lata sit, & à quo. 1457. B C. in mar. ad legem Falci.
Falcidia quando dicatur cessare. 1586. C. in marg. glo. alij. §. quod autem. l. Marcel.
Falcidiæ legatarium detrahere. in verbo, Legatarium.
Falcidiam locum habere, licet testamentum non valeat. 1493. D. glo. hæres. l. filius fami. ad legem. Falci.
Falcidiam non habere locum, nisi ex testamento. 559. C. in casu. l. qui duos. de vulg. & pup. sub.
Falcidiam in multis casibus cessare. 1483. B. glo. voluntas. l. si debitor. ad. l. Falcidiam.
Falcidiam non extraneus deducit. 558. A. glo. non idem. §. cohæres. l. cohæredi. de vulg. sub.
Falsa demonstratio non vitiat institutionẽ. in verbo, Demonstratio.
Falsum demonstrationem non vitiare legatum. 1078. B. l. his verbis. §. pater. de leg 3.
Falsam causam vitiare testamẽtum. 512. A. l. vlt. de

BIU Cujas

vlti.de hære.insti.
Falsum rumorem non solere obesse.in verbo,Rumor.
Falsum non videri, quod veritatis primordio adiuuetur.927. A.l.cum filiꝰ.§.hæres. de leg.2.
Falsi testamenti prætextu sententia lata, an sit nulla. 275.D.glo. quòd si.§. consequens.l.εἰσάγειν.de excu.
Familiæ appellatione, qui contineantur. 1069.B.l.his qui.de lega.3.
Familiæ nomen, personas, & hæreditatem complecti. 943.B.in mar.§. cum inter.l. cum pater.de lega.2.
Familiam vbi quis habet,ibi morari dicitur. 1003.C.l.vxori.de lega.3.
Filium non de matris, sed de patris esse familia. 718.D.glo.non habetur.§.de matris.l.cum aliter.de sen.Silanio.
Familiarum dignitatem saluam esse, publice interest.in verbo,Supponi.
Fari non recte dicitur quis ante septenniũ. 159.B.l.1.§.2.de admi.& peri.tuto.
Fari incipit puer septimo anno. 102.A.glo. fari.§.is autem.l.1.de inspi.ven.
Fatalia quando currant, & quando non. 1170.C.in margine.
Fati infœlicitas excusat. 222.A.l.fi. in fi.de admi.tuto.
Fato conditiones impleri non sufficit.1387. A.in margine.l.conditionum.de condit. & demon.
Fauere magis nos partui nascituro, quàm nato.in verbo,Partui.
Fauor nuptiarum magnus. in verbo, Nuptiarum.
Fauorem libertatis,nuptiarum fauori præferri. 1449.B.l. Titio.§.1. de condi. & demon.
Fauore religionis intelligi, quod maius sit. 1281.B C.l.Titia.§.Seia.de auro & ar.le.
Fauorabilior persona, quàm causa.in verbo,Persona.
Festinatio & tarditas nimia puniuntur. 167. B.l.tutor.1.§.1.de admi. & peri.tuto.
Festinatio præceps, & moratoria cũctatio plerisque nocet. ibid.B C.l.tutor.1.in.fi. §.1.de admi.& peri.tuto.
Festina lente.ibidé. C.l.tutor.1.de admi.& peri.tuto.Græcè.σπεῦδε βραδέως.
Feriato die,tutor dari potest. 148.B.l. nec mandante.§.fi.de tuto.& cura.
Ferula,vel habena cædi.in verbo, Habena.
Fibulæ. 1268.C.glo.fibulæ.l.argumento.
Fictioni veritatem præualere.397.D.& seq. glo.imagine.l.filio.&.412.C. glo.excludatur.§.si eius.l.Gallus.de lib. & posthu.
Fides in legum fraudem, an accommodanda.563.A B.l.ex facto.§.fi.de vulga.
Fides vbi non sit,ibi iustitiam sibi locũ inuenire non posse. 276.D.in margine.
Fidei nota. 244.C.l.si tutor.de suspec.tuto.
Fideicommissarius loco heredis.716.B.glo. hæreditatem.§. institutus.l.si seruum. Si quis omissa.
Fideicommissario hæredis negligentiã nocere.in verbo,Hæredis.
Fideicommissariũ,nõ posse deducere quartam. 1581.D.glo.permittitur.§.denique.
Fideicommissum non perire morte fideicõmissarij.1606.D.in margine.§.idem Mętianus.
Fideicommissum,& in codicillis,sine mentione prioris testamenti, fieri posse. 936. A.in mar.§.fidei.l.cum pater.de lega.2.
Fideicommissum per verbum,dono, fieri. 923.D.glo.remunerat.l.miles.de lega.2.
Fideicommissum vniuersale, quomodo æstimetur. 1711.A
Fideicõmissa,& legata conuenire,& differre.in verbo,Legata.
Fideicommissa nuda voluntate infirmari. 993.B C.glo. fideicommissa.l.si iure.de legat.2.
Fideicõmissa,& legata nõ contineri appellatione hæreditatis. 1071.A.l. si Titius. de lega.3.
in Fideicommissis,præcipue spectandã testatoris voluntatem.988.D.glo. fideicõmissum.§. item si quis.l. fideicommissa. de lega.3.
Fideicommitto,vel lego, nullam hodie inter se differentiam admittere.in verbo, Lego.
Fideiussoris instar habere, tutores idoneos affirmantem.336.B.l.4.in fi.de fideiuss.tut.
Fideiussori proficere exceptionem, reo cõpetentem.in verbo,Exceptionem.
Fideiussores qui minꝰ idoneos accepit,ferre debet suæ facilitatis expensum.in verbo,Expensum.
Fiduciarius hæres,quis dicatur. 1650. D.in margi.glo.fiduciarium.l. Seius. ad senatusc on. Trebel.
Fieri,& dari, oppositas esse species.in verbo,Dari.
Fieri non dicitur,quod turpiter fit. 1268.B. glo.quibus.§.muliebria.l. vestis. de auro & arg.lega.
spectandum esse quare aliquid Fiat. 1323.A. glo.interuenit.
Fieri quod possit,dici factum. 1390.D.glo. videtur.l. Mutianæ.de condi.& demon.
Fieri non videtur,quod male fit.340.C.gl. prodesse.§.sciendum.l.in ordinẽ. de magistratib.conueniendis.
Fieri tibi debent,quæ aliis feceris: ergo alteri ne feceris,quæ tibi fieri nolis.in verbo,Aliis.
Filia vt patri,sic vxor marito furtum committit.in verbo,Vxor non.
Filia quæ monasterium est ingressa, id dotem etiam dici,quod pro ea pater dedit. in verbo,Dotem etiam.
Filiæ nocet patris dolus. in verbo,Patris.
Filias dotare paternum est officium. 51.B. glo.conueniri.l.si socer.solu.ma.
Filiatio qualiter probatur. 89.D.in margi.
Filiatio non potest plene probari. 1442.C. l.Lucius.de condi.& demon.
Filius,an possit patri esse testis in testamento.372.A.glo.diximus.§.quæcũque.l.qui testamento.qui testa.fa.poss.
Filius non potest esse auctor in rem patris. 226.D.l.quod dicimus.§.fi.de aucto.tut.
Filius donat causa mortis,patre permittente. 366.A. glo.nihilo.l. qui in potestate. qui testa.fa.poss.
Filius potest esse curator patris.149. A.l.his qui.de tut.& cur.
Filius patrem inopem alere debet.94.C.l.5. §.& si impubes.de libe.agno.
Filius iustè licet sit exhæredatus, nepotem contra testamẽtũ aui venire posse.1797. C.l.3.§.si emancipatus. de bo. pos. contra tabu.
Filius,quando extenditur ad nepotes.1025. A.l.vxorem.§.concubinæ.de lega.3.
Filius quandoque corrigit patrem. 149.B. glo.dandum.l.his qui.de tuto.& cura.
Filius si est in facultatibus,patrẽ egere iniquum est.in verbo,Patrem egere.
Filij appellatione,etiam naturalis continetur.592.D.glos.continetur.l. qui filium. de iure delib.
Filij appellatione,omnes filij continentur. 126.A.l.si quis ita.de testa.tute.
Filij nomine continentur mares & fœminæ.nati & nascituri. 121.D.glo.posthumæ.l.si quis.de test.tu.
Filij nomine,an nepos veniat. 121.C D.l. quid si.& in marg.de testa.tut.
Filij fauore annum cœptum,pro completo haberi.in verbo,Annũ.
Filij scientiã,patri nocere aliquando.1999. D.glo.certior.
Filij vel nepotis emancipati præteritione, testamentum non rumpitur.432.A.l.certum est.§.filia.de iniust.rup.testa.
Filij testamentum, patrem irritum facere. 434.D.glo.viuo.l.posthumorum. de iniusto testa.
Filio,& liberto patris,& patroni personam sanctam esse debere. 1913.B.l.liberto.de obseq.à liberis & lib.
Filio grande præiudicium afferre patris cõfessionem.in verbo,Confessionem.
Filio non præiudicare dictum, vel ignorantiam patris,aut matris.in verbo, Patris vel.
Filio præterito,non petente scriptos hæredes,in secundo remanere.1808.C.glo.filius.§.si prius.l.si duobus. de contra tab.
Filium adoptiuum, remanere in potestate patris naturalis,nisi adoptetur ab auo. in verbo,Adoptiuum.
Filium de patris,& non de matris esse familia.718. D.glo.non habetur.§.de matris. l.cum aliter.de senatusc on.Sila.
Filium.de restituendo rogatum,duas quartas detrahere posse. 1531.B.gloss.vlti.l. quotiens.
Filium excludere patronum. 1960.D.glo. legare.§.quod autem.l.si quid in frau.
Filium matri curatorem esse posse. 357.B.l. 4.de cura.furi.& prodi.
Filium naturalem pro legitimo succedere. 936.C.glo. placuit.§. volo.l. cum pater. de lega.2.
Filium patri curatorẽ dari posse. 357.B.l.2. de cura.fu.& prodi.da.
Filium ob patris defectum corpore vel mẽte quædam facere posse. 660.D.glo.manumittere.l.cum hæres.de acquir.hære.
Filium plus pater diligit, quàm patrem filius.372.B.glo.diximus.§.quæcũque. qui testa.fa.poss.
Filium quàm patrem diutius vixisse præsumendũ. 1356.A.l.cũ pubere.de reb dub.
Filium patre non habere amicum meliorẽ. 483.C.glo.instituerct.l.quidam. de hære.instit.
Filij parentibus vt succedãt,id in votis eorũ esse.714.B.l.Iulianꝰ.si quis omis. cau.
Filiorum appellatione, filiæ continentur. 126.A.l.si quis ita.de testa.tute.
Filiorum appellatione,nepotes non contineri.262.C.gl.creduntur.l.sed & milites.
Filiorum appellatione,etiam contineri naturales filios,in seruitute conceptos.965. C.l.Lucius Titius.§.damæ.de lega.2.
Filiis olim dignitates,emisse patres. in verbo,Emisse.
Filiis nocere delictum patris.in verbo,Delictum.
Filios non debere thesaurizare parentibus, sed parentes filiis. 2012.B.in margine.§. liberi.l.siue.ad Tertyl.
Filiusfa.patrem adire, cogere potest. 1600. B.l.ille à quo.in fine.ad Trebel.
Filiusfami.patrem cogere non potest adire. 1599.C.l.ille à quo.in fi.ad Treb.
Fingere furorem, non prodesse ad munera ciuilia detrectanda.in verbo,Dementiã.
Finiri nõ statim causam,finito legato.1249. C.in margine.§. Titia.l. Stichus. de alimen.leg.
Fines plebium, vel curiarum non probari per emptionis instrumenta. 1065.D.glo. emptionis.§. Titio.l.prædiis.de lega.3.

Fiscus,

Index materiarum

Fiscus, & respub. quomodo differant. 1747. B. in margine.
Fisco applicari, qđ indigno auferetur. 1376. A. glo. ad fiscum. l. Claudius. de his quæ vt indig.
Fisco obligantur omnia bona cum eò contrahentis. 138. D. in glo. l. vel cum. de con fir. tuto.
Fiscum capere, in obsidatu quæsita. 368. A. glo. 1. l. obsides. qui testa. fa. poss.
Fiscum semper soluendo esse. 1747. B. in marg. §. si ad fiscum. l. legatorum. vt leg. no. ca.
Fiscum semper esse diuitem, ideo non satisdare. 1747. B. l. 1. §. si ad fiscum. vt leg. no. caue.
Fœmina tutrix esse non potest. 119. B. l. fin. de tute.
Fœminam viro citius sagaciorem esse. 365. C. glo. completum. l. qua ætate. qui testa. fa. poss.
Fœminarum arma, lachrymas esse. 721. A. l. 1. §. potuisse. de senatusconsul. Sila.
Fœminas pupillariter nó substituere. 546. C
Fœmininum nó concipit masculinum. 126. C. glo. filiis. l. si quis. de testa. tu.
Fœtus pecorum, & partus ancillarũ in fructu vel reditu non esse. in verbo, Partus.
Forma, id est cõstitutio. 184. D. gl. forma. l. diui. de admi. tut.
Formam quod non habet, non dici factum. 1539. C. & seq. l. si is qui. §. quædam. ad leg. Falci.
Formula causarum, & litium cognoscendarum. 443. B. l. pe. de his quæ in testa. delẽ.
Fornacator. 1182. C. glo. & fornacator. l. fornacator. de instructo. & instru.
Fornicatione contrahitur affinitas. 110. B. glo. pen. l. quæ in concubinatu.
Forte aduerbium, varietatem facti, non iuris dubitationem inducit. 544. D. gl. fortè. l. in substitutione. de vulga. substi.
Fortuito casu vxor viri, & contra particeps esse debet. in verbo, Maritus.
Fractum, collisum, vel infectum argentum, & aurum, non contineri appellatione facti. in verbo, Facto argento.
Frater à fratre alẽdus est. 93. C D. gl. iustè. l. si quis. & 303. C. glo. hoc aliter. l. qui filiũ. vbi pu. edu. debeat.
Fratris appellatione, etiam sororem contineri. 1068. D. glo. pertinere. §. quidam. l. Lucius. de lega. 3. & 1716. A. gl. fratribus.
Fratris nomine, amicum censendum. in verbo, Amicum.
Fratris factum fratri non nocere. 739. B. l. 2. si quis aliq. test. prohi.
Fratrem inopẽ, frater alere tenetur. 303. C. glo. vlti. l. qui filium. vbi pup. edu. debeat.
Fratres, id est, cõsanguinei. 2003. A B. l. 2. in prin. de suis & legi. hære.
Fratrum duorum vxores εἰνατέρες dicuntur. 1984. B. l. 4. §. priuignus. de gradi. affi.
Fraternitatem adoptione quæsitã, eousque impedire nuptias, donec adoptio manserit. 2002. D. in margi. §. non solum. l. 1. de suis & leg. hæred.
Fraudare.) Durius cum eo agi qui legẽ fraudat, quàm qui hominem. 1906. D. glo. in fraudem. l. si libertus.
Fraudandæ legis causa, conditio adiecta, pro non adiecta habetur. 1502. A. l. Seius. ad leg. Falci.
Fraudandos non esse creditores. 490. B. l. si is qui soluendo. de hære. insti.
Fraudis participẽ conueniri, licet lucri particeps non sit. 700. A B. glo. conueniri. §. quanquã. l. si quis. si quis omissa cau. testa.
Fraudis suspitionem, omnem tollere testatoris voluntatem. 1201. B. in mar.
Fraudem & dolum nemini patrocinari debere. 1859. C. in marg. l. 1. si quid in fraudem pa.
Fraudem facit præsumi, persona interposita. in verbo, Interposita.
Fraudem in patroni quicquid gestum sit, reuocari. 1960. B. l. 1. §. omne autem. si quid in frau. patro.
Fraudem in legis factam alienationem, de iure non valere: in fraudem hominis valere, sed rescindi. 1906. C. l. si libertus. de iure patro.
Fraudem legibus non faciendam. 573. B. l. si quis sub. de condi. insti.
in Fraudem legum, an fides sit accommodãda. in verbo, Fides.
Fraudem qui repellit, dolum non committere. 654. D. glo. nec enim. l. si pupillus. de adquir. hære.
Frons.) Qua fronte &c. 192. A. l. si plures. in fi. de admi. tut.
Fructus, an in quartam imputari debeant. 1490. D. gl. accepto. §. fructus. l. quod de bonis. ad. l. Fal.
Fructus augent dotem. 44. A. l. si marito. §. si fundum. solu. matri.
Fructus deficiens in vno anno, suppletur in fructibus sequentium. 1093. A. l. legatum ita. §. 1. de an. lega.
Fructus est vnus totius anni. in verbo, Impensa sementis.
Fructus pendentes, dicuntur pars rei, & eam reddunt pretiosiorem: secus in partu existente in ventre. 1474. A. l. in lege Falcidia. 2. ad leg. Falci.
Fructus non satos tempore mortis, in Falcidia non cõputari. 1490. D. glo. fructus. §. fructus. l. quod de bonis. ad legem Falc.
Fructus, post dilationem, in fideicommissarij fauorem adiectam, perceptos, venire in restitutionẽ. 1710. B. l. Lucius Titius. §. hæredum fidei. ad Trebel.
Fructus stantes. in verbo, Stantes.
Fructus sunt qui deducta impẽsa supersunt. 9. B. l. fructus. sol. ma.
Fructus quando computentur in quartam. 1490. D. glos. accepto. §. fructus. l. quod de. ad. l. Falci.
Fructum bonum, arboré malam facere non posse. 628. C. glo. non poterit. l. is qui. de adquir. hære.
Fructu vel reditu nó contineri ancillarum partus, & fœtus pecorum. in verbo, Pecorum fœtus.
Frumentum quo tempore quis vendere cogatur pretio etiam paruo, non iusto. 1529. D. in marg. glo. secundis. §. nonnullam. l. pretia. ad. l. Falci.
Frumentarij. 288. C. l. mensores. de excu. tu.
Frustrationem nocere non debere indefensis. 1770. A. l. is cui. §. cessatum. vt in poss. lega. no.
Fuga fugientem condemnat. 244. B. glos. sententia. §. præterea. l. impuberib. de suspect. tut.
Fugiẽs dicitur esse in loco, vnde fugit. 1059. C. l. seruus qui. de leg. 3.
Fugientem videri esse in loco vnde fugerit. 828. B. l. huiusmodi. §. legatum. de lega. 1.
Fugitiuus seruus legatus cuius sumptibus quæri debet. 783. B. glos. exigatur. l. cum seruus. de leg. 1.
Functionibus in speciebus locum non esse. 1252. A. in casu. §. cui certum. l. 1. de auro & argen. leg.
Fundi dotalis mulierem dominam non esse. 1271. B. glo. non possit. l. Quintus.
Fundi pars dicitur fundus. 779. C. l. plane vbi. §. sed si quis. de leg. 1.
Fundum nó respicere æs alienum. 1603. D. glo. minutionẽ. §. inde. l. cogi. ad Trebel.
Fundum pupillo pignoratum tutores vendere posse. 349. A. l. magis puto. §. si fundus. de rebus eo.
Fundũ sicut est legare, perinde est, ac si fundum instructum leges. 1196. B. l. prędia. §. ita legatum. de fun. instru.
Fundo instructo legato, contineri supellectilem, & multa alia in legato. 1180. D. in casu. §. si quis fundum. l. quæsitum est. de instru. leg.
Funeris impensam, & monumenti differre. 1469. A. glo. eo nomine. §. de impẽsa. l. 1. ad legem Falci.
Funeri impensa necessaria nó detrahi. 1535. D. in mar. l. in quantitate. in fi. ad. l. Fal.
Furiosus non est, qui proiicit lapides ad sui defensionem. 31. B. in mar.
Furiosus habetur pro consentiente, quando non requiritur verus consensus. 6. A B. l. 2. §. fi. & no. in mar. solu. matri.
Furiosus habetur pro absente, & non cõsentiente. 740. C. l. 2. §. furiosus. de iur. codi.
Furiosus si frangat testamentum, ante furorem factum, nó rumpitur ipsum testamẽtum. 439. B. l. vlti. de iniust. rup.
Furor superueniens iurisdictionem non tollit. 148. A. l. nec mandante. §. 1. de tuto.
Furorem fingere non prodesse, ad munera ciuilia detrectanda. 358. A. l. obseruare. de cur. fu. & prodi.
Furore superueniente, iussum reuocari. 658. A. l. qui seruum. de adqui. hære.
Furore factum, impunitatem parit. in verbo, Impune.
Furore non dissolui patriam potestatẽ. 660. D. glo. potestate. l. cum hæres. de adquir. hæred.
Furore satis punitur quis. 222. A B. l. fi. in fi. de admi. tut.
Furtum vnde est. 101. D. glo. aptiores.
Furtum sine dolo non esse. 310. B. glo. quod si furandi.
Furtum marito non committit vxor. 79. A. l. nihil. rerum amo.
Futurum quod est legari posse. 768. A B. l. quod in rerum. de lega. 1.
Futurum inspici euentum. 1345. D. in marg. glo. vel ei. l. si fuerit. de reb. dubiis.
Futurum in præsenti intelligi. 1260. C. glo. futura. l. filiam. de auro & ar. leg.
Ad futurum quẽadmodum extendatur præteritum. 1004. B. l. vxori. §. 1. de lega. 3.
Futuri temporis verbum, etiam præterita cõprehendere. 750. C. glos. vlti. l. Plotiana. de iure. codi.
Futuri temporis verbo iunctam dictionem, quisquis, conditionem facere. 1626. A. in margine. glos. quisquis. §. qui suspectã. l. ita. ad Trebel.
in Futuro, & præterito verbum repertum, in vltima voluntate referri ad futurum. in verbo, Præterito.
Futuros casus non præstandos. 339. C. l. 1. §. si præses. de magi. con.

G

GAlliæ lapides quidam renascuntur. 17. A. l. diuortio. §. si vir. solu. matri.
Gaudere multas vxores, morte maritorum. 1452. C. glo. quia morte. §. socrus. l. pater. de condi. & demon.
Geminatio quid operetur, & quos habeat effectus. 493. A B. glo. duobus. §. Titius. l. liber homo. de hære. insti.
Geminat duas singularitates, vna pluralitas. 1000. B. l. qui concubinã. §. si Stichus. de lega. 3.
Gemmæ, lapilli, magaritæ quid differant. 2266. A B. §. gemmæ autem. l. cum aurũ. de auro & arg. leg.

BIU Cujas

Gemmas etiam auro, & argento legato cedere.in verbo,Auro.
Generum,& socerum, & socrum, & nurum ex solis sponsalibus appellationem adquirere. 1984.D.l.Seruius.de gradi.affi.
Generandi natura magis spectanda,quàm tẽporale vitiũ. 387.A.l. si quis posthumos. de libe.& posthu.
à Ggenerãdi facultate abdicatur homo propter valetudinem.387.A.l.si quis posthumos.de libe.& posthu.
Generale dictum,extraordinaria non complecti. 1088.A.l.Seio.§.1.de an.lega.
Generale dictũ, generaliter intelligi. 1818. B.in mar. glo.in infinitũ.§.generaliter.l. 1.de le.præst.
Generalia verba accessoriè apposita suo principali restringuntur.1065.A.l.prædiis.in prin.de lega.3.
Genus.) Quod operatur genus quoad speciẽ,id species quoad indiuidua.1058.C.l. si chorus.de leg.3.
Genus perire non posse.1505.B.in mar.glo. proficient. §. diligenter. l. in ratione. ad leg.Falci.
Genus præcedens non restringit specierum numeratio. 1276.A.l.pediculis.§.Labeo. de auro & argen.leg.
Generis nomen quandoque speciei imponitur. 1041.D.glo.aliud.l.ligni.de leg.3.
Generis debitorem, re oblata perempta, liberari. 825.C.l.huiusmodi.§.2.de leg.1.
Generi per speciem derogari. 538.D.gloss. post decimum.l.si ita. de vulg. substit. & 1024.A.l.vxorem.§.fœliciss imo.in summa.de lega.3.
Generi per speciem in aliam translatam derogatur. 1206.C.l.seruo.de pecu.lega.
Generi quandoque per speciem non derogari. 1095.C.l.Titia.§.qui Marco.de an. le. &.1232. C.gloss. viri boni.l.verba. de alimen.leg.
In genere promissionem, mediocritatẽ respicere. 1273.B. in marg.l.qui lancem.de auro & argen.leg.
Gerere pro hærede quid.685. B. l. gerit. de adquir.hære.
Germinales arbores. 16.A.glo.germinales.
Gessisse dicitur,qui modicum attigit per se, vel aliũ. 163.C.l.ita.§.1. de admi. & peri. tuto.
Gestus commissus,id est gestio,administratio. 181.A.l.vulgo.de admi.tut.
Grauari in bonis propriis nõ posse institutum.556.D.gloss.tenebuntur.§.quod si.l. cohæredi.de vulg.substi.
Grauari quempiam tantum, quantum honoretur.852.B.l.filiusfa.§.1. de leg.1.&.921. D.glo.offerat.l.imperator.
Grauari posse collegiũ, ad restituendã vni de collegio hæreditatem. 1579.A.l.1.§. si autem collegium.ad Treb.
Grauari aliquos posse,de bonis inuicem cõmutandis.1703.A. l. Lucius Titius intestatus.in prin.ad Treb.
Grauandũ onere duplici neminẽ.1151.A.gl. duplici.l.qui dotem.de dote prælegata.
Graui vtero vxorem esse. 746.B.l.qui graui.de iure codi.
Gradus dicti,ad similitudiné scalarũ. 1986. B.l.iurisconsultus.§.gradus. de gradi.affi.
Gradus eiusdem,si plures sint,per capita succedunt.2003.B.l.2.§.hæreditas. de suis & legi.hære.
inter Gradus.423.B.l.3.§.posthumos.de iniust.rup.
Gradum, quo filius à patre est præteritus, ipso iure non valere. 392. C. in casu.§. quod vulgo.
Gradu eodem esse,duobus modis dici.1986. A.glo. item liberi.§.parentes.l. iurisconsultus.de gradibus affinitatis.
Grauius puniendos eos, qui plenius beneficium sunt consecutũ.725.B.l.3.§.vtrũ autem.ad senatusconsul.Sila.
Gremiales arbores,& cæduæ. 16.B.in mar.

H

HAbena,vel ferula cædi.721.D.l.1.§.im puberi.ad senatusconsul.Sila.
Habere quis dicitur quod remanet, onere deducto.770.A B.l.nõ amplius.de leg.1.
Hæres necessarius.in verbo,Necessarius.
Hęres,an cõditioni parere teneatur.in verbo,Conditioni.
Hæres,an proprie dicatur, qui nomine tãtũ hæres est. 1626.D.in mar.glos.restitui.§. si pater.l.ita tamen.ad sen.Trebel.
Hęres,an cauere pro relictis teneatur.1742. D.glo.semper.l.legatorum.vt leg. no.ca.
Hæres coërcitionem morum non habet in vxorem defuncti. 23.C.l. rei iudicatæ. in fi.solu.matri.
Hæres fiduciarius, quis dicatur. 1650.D.gl. fiduciarium.l.Seius.ad sen. Trebel.
conditio,si sine Hærede decesserit,id est,sine liberis.in verbo,Conditio.
Hæres institutus seruus, à quo tempore libertatem consequatur. 448. C. glo. data est.§.si seruum.l.seruus.de hæredib. insti.
Hæres si non erit, conditionem, moriente instituto,purificari. 1741.B.l.vxori.quando dies lega.ce.
Hæres semel, desinere esse hæres nõ potest. 510.B.l.ei qui soluendo. de hære.insti.
Hæres tribus temporibus habilis esse debet. 364. A.in margi.l.in eo. qui test. fa. possunt.
Hæres suus,quis dicatur. 2001.C.l.1.§.suos. de suis & legi.hære.
Hæres suus,emancipatione fieri non potuit. 420.A.l.Gallus.§. quæremus. de libe. & posthu.
Hæredis appellatio extraneos cõtinet. 1231. D.glo.agant.§.Lucius.l.πῶς τε.de alimentis & cibariis leg.
Hæredis negligentia,in eligendo legatariũ. in verbo,Negligentia.
Hæredis negligẽtiam fideicommissario nocere. 1696.A.l.si hæres.§.fin. ad Trebel.
Hæredem aliquãdo posse aliquem iure prętorio esse non iure ciuili.in verbo,Iure.
Hæredem esse posse natum ex ea, quã postea vxoré duxeris. 402.B C.l.filiꝰ à patre. §.si quis.de libe.& posthu.
Hęredem instituì posse posthumum,ex qualibet vidua natum.in verbo,Posthumum ex qualibet.
Hæredem instituì posse, etiam qui nondum natus sit.388.B.l.commodissime.in prin. de libe.& posthu.
ad Hæredem non transire priuilegium personale.879.A.l.cum patronus. de lega.2.
Hæredem non posse esse testem in testamẽto,quo institutus est.in verbo,Testis.
Hæredem non põsse cogi adire hæreditatem,nisi ei damnum, vel lucrũ sarciatur, vel à prætore remittatur. 1594.B.l. apud Iulianum.ad Trebel.
Hæredem ob solam aperturam tabularum, non perdere hæreditatẽ, licet pœna centum aureorum sit statuta. 1688.A B. glo. aperuerit.§.si is.l.Marcellus.ad Trebel.
Hæredem tribus temporibus habilem esse debere. 364. A. gloss.1.l.in eo. qui testa. fa.poss.
pro Hærede gerere. 630.B.l.pro hærede.in prin.de adquir.hære.
contra Hæredes non habere actiones commissarios,seu executores testamentorum, cum sint vt ministri. 1704. A. gloss. non posse.§.Męuia.l.Lucius.ad Trebellianũ. ius eligẽdi vnum ex reis, transit ad hæredes. 187.C.l.à tutoribus.§.2.de admi.tut.
Hæredes scriptos in secũdo remanere, filio prætерito non petente.in verbo,Filio.
Hæredes suos dici,qui sint in potestate tempore mortis, & à nullo præcedantur. in verbo,Suos.
Hæredes suos, fœminas non habere. 2007. B.l.nulla.de suis & legi.hære.
Hæredibus actionẽ ex delicto dari. in verbo, Actionem.
Hæredibus in suis, aditionem non esse necessariam.in verbo,Aditionem.
Hæredibus scriptis, legitimos postponi. in verbo,Scripti.
Hęreditarius & legatarius quid.656.A.glo. vlti.l.hæres.de adqui.hære.
Hæreditas defuncti repræsentat. 471.A. glo.dominam.l.non minus.
Hæreditas non adita,nõ transmittitur.499. C.glo.superuacuam.l.Cornelius. de hæredib.insti.
Hæreditas proximo agnato debetur. 2003. B.§.hæreditas.de suis & legi.hære.
Hæreditas repræsentat personam defuncti non hæredis.900.B.l.si mihi & Titio.de lega.2.& 471.A.in mar.
Hæreditatis aditio,non recipit conditionẽ. 660.B.l.eum qui.§.2.de adquir.hære.
Hæreditatis aditæ in tutoribus tempus consideratur. 122.D.glo.l.si nemo.
Hæreditatis appellatione,non contineri legata,& fideicõmissa. 1071.A.l. si Titius. de lega.3.
Hęreditatis capax,quãdo quis dicatur.504. B C.in margine.
Hæreditatis partes. 487.C.l.seruum meum. §.fi.de hære.insti.
Hęreditatem adire,vel restituere,per quem quis cogi possit.1599.B.l. ille à quo.§.tẽpestiuum.ad Trebel.
Hæreditatem adeuntem, tria incommoda sequuntur.1811.A.glo.& quod.l.ex duobus.de contra tab.
Hæreditatẽ ad legitimam admitti eum qui in vtero est,si editus fuerit.2005.A B.gl. ad legitimam.§.principem.l.intestato.de suis & legit.hæredi.
Hæreditatem ad legitimos hæredes, & non ad scriptos in tertio gradu pertinere.393. B C.l.si posthumus.in fi.de libe.& posth.
Hæreditatem dominam esse, & defuncti locum obtinere.471.A.l.non minus.de hęred.instit.
Hæreditatem nolens non cogitur ad collationem dotis.l.fi.de colla.do.
Hæreditatem non aditam,quandoque trãsmitti. 682.C.glo.relinquere.l.ventre.de adquiren.hære.
Hæreditatem parentum, quasi debitam nobis obuenire. 2019. in margi. l. sacratissimi.ad Tertyl.
Hæreditatem,per alium non esse adquirendam.619.C.glo. agnoscere.l.2.de adquiren.hære.
Hæreditatem viuentis nullam dici. 642. B. glo.Labeo.l.neminem. de adquir.hære.
Hæreditatem suspectam adire, non cogitur hæres.1656.B.l.nõ est cogẽdus ad Treb.
Hæreditate non adita, nihil in testamento relictum valere.1754.D.gloss.hæreditatem.l.si à te.vt leg.no.cau.
Hæreditate semel adita,omnis defuncti voluntas rata est.1661.B.l.si patroni.§.qui fideicommissam.ad Trebel.
Improbum esse eum,qui de viui hæreditate solicitus est.in verbo,Improbus.
Hæreditates legitimas,capitis deminutione vel minima perire.in verb.Capitis demi.

BIU Cujas

Index materiarum

Hæreditariam rem non esse libertate. 454. D.glo.vlti.l.sed si.de hæredib.instit.
Hæreditariam per causam, ius omne quod scriptus hæres nãcisciturad eũ transferri æquum esse, quem hæredis loco prætor habuit.1809.B.l.cum emancipatus.in prin.de bo.pos.contra tab.
Hermaphroditus posthumum instituere potest.384.B.l.sed est.de libe.& posthu.
Hic,demonstrat rem præsentem. 492.A.l. nemo dubitat.de hære.instit.
Hierophylax,id est sacrorum custos. 1096. D.in mar.glo.hierophylaci.§.Attia.l.annua.de ann.leg.
Hipocratis auctoritas magna. 2005.C.l.3. de suis & le.hære.
Hoc amplius,præcedentia repetit. 1040.B. l.si tibi pure.de leg.3.
Hominis ætates, quatuor esse.in verbo, Aetates.
Hominis in fraudem factam alienationem valere,sed rescindi: in legis,non valere. 1906.C.l.si libertus.de iur.pa.
Hominem qui fraudat, cum eo agi mitius, quàm qui legem.ibidem.D.glos. in fraudem.l.si libertus.de iur.pat.
Hominem non esse partum,qui nondum editus sit.in verbo,Editum.
Homini sanæ mentis,testamenti factionem non auferẽdã.561.B.l.ex facto.§.etenim. de vulga.
Hominum vitam centum annos non excedere.1107.B.in mar.l.si vsusfructus.de vsu & vsufr.Quod communiter verũ est: nam Catharina Schusa apud Mameram iam annum centesimum decimumseptimum agit,ac sine baculi innixu ingreditur. Et vidi apud Treueros virum qui meminisse se ait ex annis. 125. apud Embricam fœminam.119. annorum. Annorum autem declinatio mox ab ipsis Adæ tempore fieri cœpit,qui vixit annos.930. Seth.912.Enos.905. Cainã.910. Malalehel.895.Iaret.962.Enoch.365. Mathusalem.969. Lamech. 777. Noe.950. Sem. 600. Aphrax.338.Sale.433. Heber. 464. Phalech.239.Reu.239.Saruch. 230. Nachor.148.Thare.205.Abraham.175. Hismael.137.& sic deinceps: vt indicat liber.Gen.
Hominum vocabula mutabilia, rerum immutalia.in verbo,Rerum.
Honeste quandoque consilium requiri, licet non teneatur.in verbo,Consilium.
Honestæ conditioni,possibili, & facili hæredem cogi parere, inhonestam & difficilem ei remitti.in verbo,Possibili códi.
Honestè quod non possumus,posse non dicimur.580.A.l.filius qui.de condi.instit.
tãtum quempiam grauari quantum Honoretur. 852.B.l.filiusfamilias.§.1.de leg.1.
Honorarius tutor quis. 130.D.glos.honoris.l.iure nostro.
Honoraria.i.salaria aduocatis præstita.174. D.glo.honoraria.
Honorarij tutores. 161.B.l.3. ad princi. de admi.& peri.tut.
Honorariæ actiones.i.prætoriæ. 1508.B.l. pœnales.§.1.ad leg.Falci.
Honori parentum, & patronorum multum tribui. 1911.B.l.2.de obseq. à liberis & liber.
Honorem lucro præferendum esse. 714.D. glo vlti.l.Iulianus.si quis omissa cau.test.
Honorandi sunt qui pro conseruanda patriæ salute suam neglexerũt salutem. 286. B.in margine.
Horreum,quid.1178.C D.in mar.§.sed si.l. quæsitum est. de instructo vel instrumẽto lega.
Hortus an domui cedat, iudicari auditu. 1066.A.l.prædiis.§.balneas.de le.3.
Hostium in custodia qui est,sic reuerti expectatur vt partus nasci. 1975.A. & seq. glos.ab eo.l.1.vnde cognati.
Humanæ conditionis memorem quẽque esse debere.586.B.l.quidam. de cõdi.instti.
Humaniorem sententiam esse tenendum. 633.B.glo. humanior.§. sed & qui.l. pro hærede.de acqui.hær.
Hysginus color. 1057.D.§. coccũ.l.quæsitum.de lega.3.
Hyacinthinum. 1053.B.glo.buccinum.
Hydromeli. 1165.C.in margine.
Hypæthra. 1177.C.in margine.§.de velis.

I

IActare suum nemo præsumitur. 2.A B. glo.semper.l.dotis.so.ma.
Iactans se esse quod non est,non ideo punitur. 334.A.l.si.quod fal.tuto.
Iactantiæ causa verba prolata,non inducũt dispositionem. 380.A.l.vl.de testa.
Ianthinum. 1053.B.in marg. §.de versicolorib.l.si cui.de lega.3.
Idoneus.i.qui est soluendo.204.A B.l.Lucius. de admi.tuto.§. Sempronij.&.212. A.l.Aemylius.de admi.tuto.
Idoneus hæres.i.qui est soluendo. 197.B.§. tutor.l.si plures.de admi.tuto.
Idoneum desinit esse nomen alicuius, cum facultatibus labitur.199.B.l.cum post.de admini.tuto.
Idonea in cautione personarum quantitatem,& conditionem inspici. 1754.A B. in marg.l.filio.vt le.no.ca.
Idoneos minus fideiussores qui accepit,suæ facilitatis expensum ferre debet.in verbo,Expensum.
Idoneos tutores affirmans, fideiussoris instar habet.336.B.in fin.de fideiuss.tuto.
Idonea munera.in verbo,Nomina.
Idoneior præferendus.127.C.l.quod si plures.de testa.tute.
Igitur inceptiue quandoque sumitur. 162. B.glo.igitur.§.quamuis.l.si plures.de admi.tuto.
Ignorare iura quibus permittatur, & quibus non.651.D.in margine.
Ignorare suum factũ,quandoque iustè quis dicitur. 657.D.glo.debet.l.cum falsum. de acqui.hære.
Ignorans,errans,& dubitans,quomodo differant.in verbo,Errans.
Ignorans miles, non contemnere disciplinam videri debet. 972.D.in marg.l.vlti. de lega.2.
Ignoranti an, & quando, currat terminus. 683.D.in margine.
Ignoranter factum,& quando dicatur.812. C.in margine.
Ignorantia,error, dubitatio, & nescientia quid differant.369.D.glo.1.l.de statu.qui testa.fa.pos.
Ignorantia iusta excusat à contumacia.107. A.glo.sumptus.l.dolo.si ventris nomine.
Ignorantiam iustam,à litis sumptibus excusare. 948.A B.glo.in litis.l.qui solidum.
Ignorantiam esse duplicem. 635.D.glo.penul.l.si quis.de acqui.hær.
Ignoranti factum,non cedit tẽpus,sed ignoranti ius.in verbo,Tempus.
Ignoscendum ei esse, qui se voluit vlcisci prouocatus.in verbo,Prouocatus.
Ignoscendum ei qui non facit sponte. 1939. D.glo. retorsit.§. si patris.l. qui cum. de bo.lib.
Ignota ex apertis coniectamus. 239.B.l.3.§. idem erit.ibi,quasi in hac.de suspec.tuto.
Illegitime quod fit, fieri non videri.1741. C.glo.vlti.l.quod pupillæ.
Illicita ab negotiatione,quemlibet esse prohibendum.in verbo,Negotiatione.
Illicitum non omne puniri.1108.D.glo.vlti.l.hæres.de vsu & vsufru.
Illicitum debet conuerti in licitum.1110.B. l.legatum ciuitati.de vsufru.lega.
Illicito collegio legari non posse, licito posse.in verbo,Licito.
Illustri matri non spurios, sed natarales cũ legitimis succedere.2009.A.glo. ad matris.§.sed &.l.1.ad Tertyl.
Imaginem differre ab statua.in verbo, Statuam.
Immo dictio,ponitur correctiue. 484.A.l. si ita scriptum.de hære.instti.
Immobilia,& mobilia, bonorum appellatione contineri. 1127.C.l.vxori meæ. de vsufru.lega.
Immodico pretio vendere, & non vendere æquipollere. 992.C.glo.immodico.l. non dubium.de le.3.
Immunitas. 285.A.l.non tantum.§.1.de excu.tut.
Immunitatem non tribuit pœna. 142.B C. glo.emit.§.sed & si.l.tutela.&.500.D.gl. legi.l.si quis.de hære.institu.
Impediri eousque nuptias, fraternitate per adoptionem quæsita,donec adoptio mãserit.2002.D. in margi.§. non solum.l.1. de suis & leg.hære.
Impedimenti diem, non computari in termino.1408.B.l. quibus diebus.de condi. & demon.
Impeditam conditionem per tertium,haberi pro impleta. 1393.B.l.Titius.de condi. & demon.
Impeditum casu, pro facto haberi.in verbo,Casu.
Impedito nihil imputandum. 228.C.l.tutor qui.de auct.tut.
Impendia. 211.B.l.curator.de admi.tut.
Impendia,id est impensæ.18.B.l.diuortio.§. impendi.solu. matri.
Impensa triplex,necessaria,vtilis, voluptaria.66.C.l.1.de ipen.in res do. fac.in prí.
Impensa necessaria duob.modis dicitur.72. B.glo.impensæ.
Impensa modica non curatur.71.B.l.omnino.de impen.in res do.fact.
Impensa sementis,si messis non responderit,ex vindemia deducitur.20.A.l. si fundus.in fi.sol.matri.
Impensam funeris, & monumenti,differre. in verbo,Funeris.
Impensæ volup.70.A.l.voluptariæ. de impen.in res do.
Impensæ nondum factæ,non taxantur. ibidem.D.in margine.
Impensæ necessariæ.72.A.l.impensæ necess. de impen.in res do.fa.
Impensæ vtiles. 69.C.l.5.§.fi.de impen.in res do.
Impensas studiorum,pro modo facultatum impẽdendas.1881.C.l.de bonis matris.§. qui pupillo.de Carb.edic.
Iudicium dotis an viro competat pro impensis in res dotales factis. 71.D
Impensum esse in aliquem plus, quàm sit in facultatibus.322.C.l.quid ergo. de contra.& vti.
Imperatoriam maiestatem eas leges seruare decere, quibus ipsa soluta esse videatur. 995.B.l.ex imperfecto.de leg.3.
Imperator non dicitur,nisi insula accepta. 618.B.glo.lecti.l.ex eo.de mili.test.
Imperator instituinon debet,causa litis vitandæ.511.C.l.imperatorem.de hær.instti.
Imperatores olim priuatorum causas audiebant.in verbo,Causę.
Imperfectam orationem perfici ex præcedenti

denti, & sequenti. 940.B.l.cum pater.§. cum imperfecta.de leg.2.
Imperfectam orationem perfici ex præsumpta voluntate defuncti. 842.C D.l.si in testamento.de lega.1.
Imperitia mulierem excusat. 104.A.l.2.de ven.inspi.
Imperitiam iudicantis, vel seueritatem, partibus obesse non debere.1939.D.l.qui cũ maior.§.si tamen.de bo.lib.
Imperitiæ venia non dandá: hoc verum, sine priuilegio.198.B.l.impuberi.de admi.tuto.
Imperium merum, quandoque delegatur. 146.B.glo.commissa.l.siue proconsul.de tuto.& cura.
Imperium nullum, par in parem habet. in verbo, Par.
Impietatem liberorum in parentes punire, ex publica vtilitate esse. in verbo, Liberorum.
Impium esse, vt qui res suas ecclesiæ Christi non contulerit, dãnum inferre, & ius ecclesiæ alienare contendat. 1953. A B.in mar.l.liberto.de bo.lib.
Impleti loco, quandoque cœptum haberi. 1265.B.glos.magis.§.infecti.l.cum aurũ. de auro & argen.lega.
pro Impleta haberi conditionem, impeditam per tertium.in verbo, Impedita.
Imponere legem sibi neminem posse, vt ab ea recedere non possit. 994.D. glos.nemo.de le.3.l.si quis.
Imponere sibi inuicem, mercatoribus licere.937.D.glo.mensæ.§.mensæ.l.cum pater.de lega.2.
Impos in factis qui est, licet in sermonibus compos sit, tamen prodigum videri. in verbo, Prodigus.
Impossibile.) Ad impossibile nemo obligatur.723.A.l.3.in princi.de senatusconsilani.
Impossibilis conditio pro non scripta est. 583.B.l.mulier.de condi.instit.
Impossibilis conditio, quando noceat. 570. D.glos.non vitiari.de condi institut.
Impossibilis conditio institutionem non vitiat.487.C.l.seruum meum.§.1.de hære.institu.
Impossibilitas vitiat institutionem, ratione perplexitatis.in verbo, Perplexitatis.
Impossibilitas de institutione reiicitur.573. B.l.si quis ita.de condi.insti.
Impossibilem conditionem, pro non scripta habendam. 583.B.l.mulier.de condi.institu.
Improbum esse, qui de viui hæreditate solicitus sit.522.B.l.2.§.interdum.de vulga.
Impubes potest militare. 264.Bglos. impuberi.§.iam vero.l.sed &. de excu.tuto.
Impubem libertum dici, qui sit annis minor vigintiquinque.269.C.glo.impubes.§.si libertus.l.ὁυ μόνον.de excu.
Impuberem militem esse posse. 264.B.glo. impuberi.§.iam vero.l.sed &.de excu.tu.
Impune fit, quod furore accidit. 222.B.l.si. in fi.de admi.tut.
Impunitam calumniam non esse relinquẽdam.in verbo, Calumniam.
Impunitatem parere, furore factum. 222.B. l.si.in fine.de admi.tut.
Imputari debere in sortem, superfluũ.1770. B.§.quæri.l.is cui. vt in poss.leg.seu fid.
Imputatur nemini subitus lapsus.in verbo, Subitaneus.
Imputandum nihil impedito.228.C.l.tutor qui.de auctori.tuto.
In id est, valde.1.B. in glos.l.1. soluto matrimonio.
Inædificatum, id est, superædificatũ.1130.D
Inęstimabile libertatis beneficium.1930.D. glo.grande.l.1.de bo.lib.
Inæstimabilem esse potestatẽ patriam. 715. C.glos.per eum.§.in sententiã.l.mater.si quis omissa cau.testa.
Inanis est actio, quam inopia debitoris excludit.106.C.glos.non est.l. hoc edicto.
Inargentati, inaurati, gemmati lecti.in verbo, Lecti.
Inaures.1269.C.glo.inaures.§. ornamẽta.l. argumento.de au.& ar.l.
Incaute factũ, pro non facto habetur. 440. B.l.1.§.1.de his quæ in testa.
Incendium non facile fieri, sine alicuius culpa.805.B.glo.1.l.si modo.de leg.1.
Incertam diẽ, pro conditione haberi. 1434. B.l.dies incertus.de condi.& demon. & 872.B.l.si pecunia.§.1.de leg.2.
Incertæ personę legatum, an & quando valeat.1339.A B.in mar.glo. incertis.l.Paulus respon.de re.dubiis.
Incertis neminem se cõmittere debere, si certis poterit. 1608.C.glos. cautionis.§. idem.l.cogi.ad Trebel.
Incertitudo personæ vitiat actum. 132.C.l. duo sunt.de testa.tute.
Incertitudo personæ, an, & quando vitiet. 458.A.in margine.
Incertitudinem, vtrumque inualidum efficere.1176.C.glos.nullius.§.si quis.l.quęsitum.de instru.le.
Incipi eo casu non debere quid, quo extingui debet. 1106.A.l.5.de vsufru.leg.
Incõmodũ quęque accipere debere, vitio suo.in verbo, Vitio suo.
Incompatibilia.) Inter incompatibilia, cõiunctionem resolui in diſiũctionẽ. 1107. C.l.si Titio.de vsufru.lega.
Inconstantiam esse repellendam. 1883.A. gl.totam.§.quoties.l.si impubes. de Carbo.edicto.
Inconstantia quãdoque admittitur.78.D. glo.1.l.de rebus.rerum amo.
Inconstantiam quandoque permitti. 1452. D.glos.resumunt.§. fideicommissa.l. pater.de condi.& demon.
Incrementum negotiationis, id est, compendium.218.A.l.qui negotiationem. in princi.&.209.B.l. Titium & Mæuium. de admi.tu.
Indebitum scienter solutum, an repeti possit.933.A.glos. dandam.§. Mæuio.l. cum pater.de lega.2.
Indefensis frustratio nocere non debet. 1770.A.l.is cui.§.cessatũ.vt in pos.le.no.
Indefinita oratio, restringitur ad præsens tempus. 1283.B.l.vlt.de aur. & arg.lega.
Indefinita æquipollet vniuersali. 891.C.l.si ita relictum.de leg.2.
Indefinitam æquipollere vniuersali.380.C. l.2.de libe. & posthu.&.892.C.l.si pluribus.de leg.2.&. 893.A.glos.sed omnes.l. si pluribus.de leg.2.&.1073.A B.l.si plures.de lega.3.
Indefinitum quandoque trahi ad futurum. 1283. B C.in margine.l. medico.de auro & arg.lega.
Indefinitum referri ad omnia. 1164. B.l. quidam.de trit.leg.
Indemnitas.322.A.l.1.§.an in hoc. de contra.& vti.act.tut.
Indifficilis, id est valde difficilis. 451.C.§. puto.l.suus.de hæredi. institu.&.419.A. l.Gallus.§.ille casus.de libe.& posthu.
Indigno quod aufertur, fisco applicari. in verbo.Fisco.
Indiuisum.) Pro indiuiso aliquid esse commune.351.C.l.magis puto.§.vlt.de re.eo.
Inducere quid sit. 1379.C.in margine.glos. induxisset.§. cum hæredis.l.cum secundis.de his quæ vt indig.
Inductio, litura, superinductio. 440.B.l.1.§. & ideo.de his quæ in testa.
Indulgentia, id est datio libertatis. 725.C. glos. indulgentiam.§. de his.l.si quis.de senatusconsil.
Indultum beneficium non tollere quod impedit indulgendum. 673.D.glos.obligetur.§. cæterũ.l.si seruũ.de acq.hære.
Ineptas defunctorum voluntates, non seruandas.851.C.l.seruo alieno.§.fi.de le.1.
Inermis militia, an gaudeat priuilegiis militiæ armatæ. 1899.C.glos.militare.§. si parens.l.1.si à paren.quis.
Infamis in testamento testis esse non potest. 378.D.glos.vlt.l.cum. qui testa. fa. possunt.
Infamis quãdo fiat remot⁹ à tutela.242.A. gl.remot⁹.§.qui ob.l.tutor.de suspec.tu.
Infans dicitur ante.7.annos.in verbo, Fari.
Infans, id est minor.7.annis.113.D.glos.infanti.§.si pupillum.l. qui habent.§. sufficit.de admi.& peri.tuto.
Infans minor triennio, apud matrem educandus est. 301.A.glos.ex tempore.l.solet.vbi pupil.edu.de.
Infectum dicitur, rudis materia. 1265.A.l. & si non.de auro & arg.legat.
Infectorum loco habenda, etiam quæ contra leges fiunt, non modo inutilia esse. 1906.B. in margine.l. si libertus. de iure patr.
Infœlicitas fati excusat.in verbo, Fati.
Infinitatem esse vitandam. 988.C. glos. in infinitum.§.si quis.l.fideicommissa.de leg.3.&.1744.D.glos.in infinitum.l.1.vt leg.no.ca.
Infirmitatem & ęgritudinem corporis à tutela excusare. 270. C,l. non solum.§.si quis. de excu.tuto.
Infortiatum vnde dictum. 1.B
Infra scripta. 232.A.l.pe.de aucto.tuto.
Ingenuum pro liberto promittere posse. 1930.B. glos. vlti.l. operarum. de op.libertorum.
Ingerentem se suspectum esse. in verbo, Suspectus.
Inhabilis datus tutor intelligitur datus, cũ fuerit habilis.123.C.l.si hæreditas.§.si furiosus.de testa.tu.
Inhonestam conditionem, & difficilem hęredi remitti, possibili vero facili & honestæ parere cogi.in ver.Possibili cõdi.
Inhumanam testatoris voluntatem non recipiendam. 586.B.l. quidam. de condi. institut.
Inhumanitatem esse recipiendam.ibidem.l. quidam.de condi.insti.
Inimicitiam tollit reconciliatio. in verbo, Reconciliatio.
Inimicitiam capitalem à tutela liberare. in verbo, Capitalem.
Inimicus.) Damnum datum mihi ab inimicis tuis culpa tua, videtur à te datum.63. C.l.pen.in prin.solu.matri.
Iniquitas cum ex verbis resultat, mentem legislatoris seruandam esse.274.D.l.scire.§.aliud etiam.de excu.tuto.
Iniquum quandoque beneficium principis. 561.B.l.ex facto.§.etenim.de vulga.sub.
Iniquum esse vnum punire pro alio, 1908. B.in mar.l.diui.de iur.pa.
Iniquo arbitrio non esse standum. in verbo, Arbitrio.
Initium anni cœptum esse sufficere.1102.C. l.filiæ.de an leg.
In initio anni soluendum.1082.A B.glos.si initio.l.in annos.de annu.legatis.
Iniuria.) Pro iniuria illata vindicta, an & quando permittatur. 722.C.in margine.

BIU Cujas

Index materiarum.

priuilegium ad alterius Iniuriam non porrigendum.in verbo,Militum.

Iniuriarum non agitur cõtra quem nisi iniuriæ faciendæ animo quid fecerit. 100. C.l.1.§.si omnes.de ventr.inspi.

Iniustæ licet sententiæ,parendum esse,propter iudicis auctoritatem.1687.B C.l.seruo inuito.ad Trebel.

Iniustum testamentum, ruptum, & irritum differũt.422.A B.l.1.&.2.de iiusto rupto.

Inofficiosus,id est inobsequiosus. 1902.C. glo.2.l.1.de iur.pat.

Inopia alterius, in alium quandoque dari actionem. 1146.A.glo. vlti.l.pater.de dote præ.

Inopem fratrem frater alere tenetur.303.C. glossa hoc aliter.l. qui filium. vbi pupil. educ.de.

Insolidum actio an cedi possit conreo. in ver.Cedi.

Insolubilis & difficilis quæstio. 1553.A B. l.qui quadraginta.ad legem Falci.

Inspici quandoque, quod euenire possit. 794.C.glos.vendere.&.1345.D. in mar.

Insternere. 1222.B C.l.de tapetis.de supellec.leg.

Instituendi nepotem hæredem modus.405. A.glo.non exprimat.§.quidam.l.Gallus. de lib.& posth.

Institui non debet imperator causa litis vitandæ.in verbo,Imperator.

Institutioni quãdiu locus sit, non esse substitutioni. 587.B.glo.1.l.si filius.de conditionib.institu.

Institutionem non vitiant maledictionis verba.in ver.Maledictionis.

Institutionem vitiari per impossibilitatem, ratione perplexitatis. 580.B.l. si Titius. de condi.insti.

Institutum non minus diligi à testatore videri, quàm substitutum.1405.C.l.Publius.§.1.de condi.

Institutũ in bonis propriis grauari non posse.556.D.glos. tenebuntur.§.cum filiæ.l. cohæredi.de vulg.substitu.

Institores. 1182.C.glo.etiam.

Institui non posse filium sub conditione, nisi ea potestatiua sit. 587.D.glo.1.l.si filius.de condi.instit.

Institutio.) De institutione reiici impossibilitate.573.B.l.si quis ita.de condi.insti.

Institutus insolidum etiam, clausis tabulis, adire potest hæreditatem. 640.C.glos. scriptus sit.§.sed an.l. si quis. de acquir. hæredi.

Instructo fundo legato, contineri supellectilem & multa alia in legato. 1180.D.in casu.§.si quis fundum.

legare fundum, sicut est, perinde esse, ac si fundum Instructum leges.1196.B.l.prædia.§.ita legatum.de fun.instru.

Instrumenti falsi prætextu,lata sententia,an sit nulla. 275.D. glos. quod si.§. consequens.l.διαίνει.de excusa.

Instrumentum testamenti, publicum esse. 691.B.l.2.quemadmo.test.ape.

Instrumentum quandoque vocari, dotem prædij.1169.C D.glo.non præstantur.§. dotes.l.cum pater.de instru.leg.

Instrumẽtum dotale.54.A.l.si dotali.so.ma.

Instrumento amisso,cogitur debitor de nouo promittere. 217.B.glos.aut nouationem.l.chirographis.de admi.& peri.

Instrumento,an potius credendũ sit, quàm septem testibus. 374.B.glossa.1.l.hæredes palam.

Instrumento legato,contineri nomina debitorum. 1044. B.l.qui chirographum. de lega.3.

Instrumento raso, an sit credendum. 1889. B C. glos. muribus.§. si rosæ. de secundum tabu.

Instrumenta emptionis, non probare fines plebium, vel curiarum.1065.D.glo.emptionis.§.Titio.l. prædiis.de leg.3.

Instrumenta, an in chartis rasis fieri possint.1892.C D.glos.1.l.charte. de secundum tabu.

Instrumenta fundi,quæ.1172.C.l.instrumẽta.de fund.instru.

Instrumenta non contineri legato generali.1066.C.l.si mihi Męuia.de leg.3.

Instrumentis contenta veniunt in legato generali.1078. A B.l.his verbis.§. idem. de lega.3.

Instrumentis non ita perpendit testatoris voluntatem, quàm ex eius vsu.1065.C.l. prædiis.§.1.de leg.3.

Iusula domui iuncta, domus appellatione continetur. 1066. B C.l. prædiis.§. fin. de lega.3.

Integra nomina.in ver.Nomina integra.

Intelligens.)Non intelligens præsens, censetur absens. 229.C. & seq.l.nó multum. de auct.tuto.

Intendere.32.B.l.si cum dotem.§. item pater.so.matri.

Intercessio quandoque, id est interuentus, consilium.1065.D.glo.intercessio.§.Papinianus.l.ita.de admi.tut.

Interdicere administrationem, & deponere,differre. 224.B.glo.concessa.l.& si.de auct.& consen.tu.

Interesse multiplex.2.C.glos. & reip.l.dotis.soluto matri.

Interesse reipu.mulieres esse dotatas.in verbo,Dotatas.

Interiora indicantur per exteriora. in verbo,Exteriora.

Interpellare.) Cessatum non est, si non sit interpellatum.in verbo,Cessatum.

Interpellationem congruo loco & tempore fieri debere.1735.A.glo.interpellat⁹.l. si penum.quando dies leg.cedat.

Interpellationem non esse necessariã.1245. C.glos.si conditio.§.manumissis.l.libertis.de alimen.& cib.leg.

Interposita persona, fraudem facit præsumi.225.C.l.pupillus.§.item.de auct.tuto.

Interpositus curator.185.C.l.si sine.§.interposito.de admi.tuto.

Interpretatio voluntatis testatoris, quotuplex sit.848.C.in margine.glossa.frustra. l.si quando.de lega.1.&.1276.C.glos.debebuntur.§. Labeo.l. pediculis. de auro & arg.leg.

Interpretationem benignam amplectendã. 380.C.l.2.de libe.& posthu.

Interpretationem benigniorem,in re dubia sequendam esse.in verbo,Dubia.

Interpretamur etiam manifesta. 102.D.l.1. §.quamuis sit.de ven.inspi.

Interueniente morte inter pendentem appellationem, bonorum quæstionem extingui.1476.D.glos.adempta.§. cũ quidam.l.in ratione.ad.l.Falci.

Intestabilem dici,qui nec facit testamentũ, nec testis esse potest. 378.C.l.cum lege. de testa.

Intestat⁹ quis.144.C D.l.intestato.de le.tu.

Intestatus non dicitur, qui testari non potuit, habetur tamen pro intestato.2000. B C.l.1.de suis & legi.hære.

Intestari qui dicantur esse.ibidem.in princ. de suis & legi.hære.

Intestatorum transitum,multis fieri modis. 1967.C D. glo.intestatos.l.1.si tabu.test. nullæ ext.

Intuitu pietatis, nonnũquam à iure cõmuni recedi, nedum à proprietate verborum.in verbo,Pietatis.

Inualidum quandoque validari,& validum per inualidum vitiari. 481.D.in margi. & glos.hæredem.l.qui soluendo. de hæredib.insti.

Inualidum quandoque confirmari. 681.A. glo.ad hæreditatem.

Inualidis ex nuptiis, non impleri nuptiarũ conditionem.in verbo,Nuptiarum conditionem.

Inuenire.) Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.16.B C.l. diuortio.§. puto autem.solu.ma.in margine.

Inuentarium.in verbo,Repertorium.

Inuentaria.307.A.l.1.§.de seruis.de tute.& ra. dist.

Inuitus consentit nemo.223.B.l.1.§.fi.de auct.tuto.

Inuitus beneficium qui dedit, non dedisse videtur.in verbo,Beneficium.

Inuito etiam altero, cuique sua arte vti licere.1913.C.l.fin.de obseq.à liber.

Inuito creditore,aliud pro alio solui posse. in verbo,Creditore.

Inuitum neminem cogi accusare. in verbo, Accusare.

Inutile.) Per inutile,vtile non vitiari. 534. C.glo.comprehensum.l. in pupillari. de vulga.sub.

Inutilia non contribui cum vtilibus. 1498. D.glo.per alia.§.si debitori.l.Nesenni⁹. ad.l.Falci.

Irritum testamẽtum, iniustum, & ruptum. 422.A B.l.1.&.2.de iniusto & rupto.&c.

Italicæ res,& prouinciales, quæ. in verbo, Res Italicæ.

Item dictio,quid importet.1046.C.l.in repetendis.de leg.3.

Iteratio pœnam auget. 1902.D.glo.oportet.l.1.de iure patronatus.

Iubere,& delegare, differunt. 148.A.glos. nec mandante.l. nec mandante. de tut. & cura.

Iudæi,an tutores esse possint. 281.C.l.spadonem.§.iam autem.de excu.tu.

Iudex cum aduocatis litis consilium habere non debet. 443.D.& seq.glos remotis.l.proximè.de his quæ in testa.

Iudex ex officio suspectum remouere potest.238.A.l.3.§.præterea.de suspec.tuto.

Iudex edictum suum imitari debet. 467. B.l.si quis instituatur.§.1.de hæred.instit.

Iudex si errauerit, quid. 398.C. in margi.l. Titius.de lib.& posthu.

Iudex obstetrices adhibet, non partes.in verbo,Obstetrices.

Iudex furiosus, non desinit esse iudex.148. A.l.nec mandante.de tuto. & curato.

Iudex se tutorem dare non potest.147.A.l. prætor.de tuto.& cura.

Iudex talem potestatem habet in reconuentione qualem habet in conuentione.951.A.in margine.§.si primo.l. debitor.de leg.2.

Iudicis ministerio non eget, quod natura facit.in verbo,Natura.

Iudicis negligentia non excusat.137.A.l.tutores à.de confir.tuto.

Iudicis mandatum non detrectandum.194. B.l.tutores qui.§. tutor datur.de admi. tutor.

Iudicis officium late patet. 238.A B.§.præterea.de suspec.tuto.

Iudicis officio, alimenta decernenda esse. 1556.A.in mar.l.diui Seuerus.ad.l.Falci.

Iudicis in recusatione,causam dicere nõ oportere.1589.C.gl.nec illud.l.qa.ad Tre.

Iudicem ad maiorem, pertinere tutoris dationem.2016.C.in margi.§. confestim.l. siue.ad Tertyl.

Iudicem

Iudicem appellationis sententiam partim confirmare posse, partim destruere. 1910. B C.l.vlti.de iur.patro.
Iudicem & testatorem æquiparari. 1229. D. glos.diuisisset.l. solent. de alimen. & ciba.lega.
Iudicem nó necesse habere remittere, quod à iure remissum est.in verbo, Remissum.
Iudicem non posse ventri dare tutorem, testatorem posse. 240. B. glo.bonisue.§.si quis.l.tutor.de suspec.tuto.
Iudicem verum conscientiam esse.in verbo, Conscientiam.
Iudices duos super vno negotio, quempiã habere posse. 1887. D.in marg.§.si quis.l. 1.de bo.pos.secundum tab.
Iudicibus diuersis obedire quempiam posse, diuersis temporibus.in ver. Téporib⁹.
Iudicari quandoque ex sermonibus demẽtiam. 666. D.glo.si probaretur.l.filium. de acqui.hæred.
Iudicatus, id est, condemnatus. 199. A.l.ex pluribus.de admi.tuto.
Iudicatum facere. 232. B C.glo.facias.l. defendente.de auctoritate & consi.tu.
Iudicatæ rei auctoritas magna. 1688. A.l. seruo inuito.§.2.ad Trebellianum.
Iudicatis rebus standum esse 1938. A.l.si patronus.§.si quis cum esset.de bonis liber.
Iudicantis imperitiam vel seueritatem obesse partibus non debere. 1939. D.l.qui cũ natu.§.si tamen.de bonis liber.
Iudicium accipere. 183. B.l.tutor pro pupillo.de admi.tuto.
Iudicium.i.vltima voluntas. 158. B.glo.iudicium.l.decreto.qui pet.tut.
Iudicia præcedere quæstionem debent. in verbo. Quæstionem.
Iudiciis in summariis, exceptionem nó admitti. 1598. B.l.ille à quo.§.1.ad Trebel.
Iurant municipes per eos, qui municipium regunt. 1450. A.l.municipibus.de condi. & demonst.
Iurare multi facile solent, alij timidè. 574. B.l.quæ sub conditione.in prin.de condi.institu.
Iurare de alieno facto iniquum est. 78. A.l. Marcellus.rerum amo.
Iuramentum contra bonos mores factum, non valere. 850. A B.l.si quis inquilinos. §.fi.de lega.1.
Iuramentum monachorum quod sit. 575. A. glos.ad superstitionem.l.quæ sub.de condit.institu.
Iuramento quandoque pactum vestiri. in verbo, Pactum.
Iuramentum non firmare quod de se non valet. 850. B.glo.vlti.l.si quis.de leg.1.
Iuramentum per legem remitti, ex quo vim apostolicã obtineri videri potest.in verbo, Apostolicam.
Iuramenti vinculum obligare. 1916. A.in mar.l.vt iurisiurandi.
Iuramento puellam nullam adigi posse, vt non nubat. 1903. D.&.1904. A.l.adigere. de iure patro.
Ius ciuile, per prætorium tolli non posse. 1458. D.glo.1.l.1.ad leg. Fal.
Ius codicillorum per se singulare esse, nec cum testamento coniunctum. 611. B.glo. quocumque.§. militia.l.eius. de militari testamento.
Ius commune nó sic facile tolli, quàm priuilegium. ibidem. glo. quocumque. §. militia.l.eius.de test.mil.
Ius ἐμβατευτικὸν, id est, ius detentionis. 347. B.in margine.
Ius ἐμφυτευτικὸν, id est, perpetuarium. ibidé. C.in margine.
Ius idem esse posse, vbi diuersa sit ratio. 1845. D
Ius idem esse ibi, vbi sit eadem ratio. 1845. D.glo.& tamen.l.si quis.de col.bon.
Ius ignoranti cedere tempus, non autem ignoranti factum. 1998. C D.glo.vlt.l. vtile tempus.
Ius litis collitigatori vendi posse. 1498. D. in mar.glo.nullũ.ad leg. Fal.l.Nesenni⁹.
Ius offerendi, ad hæredẽ non transire. 1456. B.glo. conditio.l.à testatore, de condi. & demon.
Ius omne quod per causam hæreditariam scriptus hæres nanciscitur, ad eum transferri æquum est, quem hæredis loco prætor habuit. 1809. B.l.cum emancipatus. de bo.poss.contra tabu.
Ius patronatus perdere, qui pretium operarum stipulatur, vel aliquid pro operis. 1904. A.gl.operas.l.adigere.de iure pat.
Ius facit error, in verbo, Error.
Ius prætorium non per ciuile distingui, sed ciuile per prætorium. 772. B.gl.id quod. l.si creditori.de leg.1.
Ius substitutionis non transmitti ad hæredes. 680. B.l.totiens videtur.de acq.hær.
Ius publicum neminem posse remittere.in verbo, Remittere.
Iuris auctoritas magna. 194. C.l.tutores q. §.tutor datus.de admi.tut.
facta contra auctoritatem Iuris, non tenere.in verbo, Factum.
Iuris beneficium nemini esse auferendum. in verbo, Beneficium.
Iuris publici esse testaméti factionem. 364. B.l.3.de test.
Iuris solennitas, an semper seruanda. 421. C D.glo.solennia.l.testamentum.de iniusto, rupto, & irrito fac.test.
Iuris scrupulositas, & nimia subtilitas reprobat.in verbo, Subtilitas.
Iuri publico derogari non posse. 1928. C.l. cerdonem.de ope.li.
Iure ab communi nonnũquam, pietatis intuitu recedi, nedum à proprietate verborum. 1023. D.& seq.glo.pietatis.§. codicillis.l.vxorem.de leg.3.
Iure ex alterius, beneficio mihi competenti, me posse vti contra alium. 1808. A.l.si post.de bo.pos.contra tab.
Iure ipso, id est, per sententiam. 205. D.in margine.
Iure prætorio, aliquando posse quempiam esse hæredem, non ciuili. 1681. A B.glos. iubendus.§.si in danda.l. facta. ad Treb.
Iure remissum, nó esse necesse remitti à iudice. 576. C.l.quæ sub conditione.§. de hoc.de condi.insti.
Iure siue iniuria opus fiat, per nuntiationé inhiberi. 1152. B C.in mar.glo.consumere.l.quoties.de optione leg.
Iura omnia habere principé in pectore suo. in verbo, Principem.
Iura plurium, si ad vnum perueniant, posse illum, quod plures possunt. 760. B.l.si mihi & tibi.de leg.1.
Iura quibus ignorare, & quibus non, permittatur. 651. D.in margine.l.si duo.
Iussus quandoq; necessitate importat. 640. D.gl.adiisse.§.pater.l.si quis de acqr.her.
Iussus reuocatur, furore superueniente. 658. A B.l.qui seruum.de acqui.hæred.
Iussus reuocatur nuda pœnitentia. 641. C.l. si quis mihi.§.fi.de acqui.hære.
Iussus potest fieri nutu. 687. B.l. pater quotiens.§.fi.de acqui.hære.
Iussus ꝓcedere debet, auctoritas sequi. 639. A.l.si quis mihi.§.2.de acqui.hæred.
Iustitia naturalis. 276. D.l. scire.§. consequens.de excu.tu.
Iustitiam locum sibi non inuenire, vbi fides non sit. 276. D.in margine.l. [illegible] §.consequens.
Iustum dolorem exequitur maritus, vxorem adulteram occidens. 723. B.l.3.§.1.de senatusconsul.Sila.
Iusto pretio vendere damnatus intelligitur. 797. C.l.si fideiussor.§.fi.de leg.1.
Iuuenis, id est, credulus. 30. B.l.si cũ dotẽ.§. quod si is.sol.ma.
Iuuenem dici, qui non sit senex. 1051. B.l.nõ aliter.in fi.de lega.3.

K

Kalendariũ. 195. B.l.tutores.§. Patruus. &.197. A.§.ab eo.
Kalendarium continere nomina debitorũ. 1047. B.l.qui filiũ.de lega.3. glo.cedere.

L

Labicionicus. 1269. C.in margine.
Labrum. Ibidem. B
Lachrymas esse fœminarum arma. in verbo, Fœminarum.
Lanæ appellatione, omnem lanam contineri, quæ tincta non sit, siue ea facta sit, siue non facta. 1051. C.l.si cui lana. de lega.3.& in glos.non est.ea.l.
Lanam & linum, mulieres appetere. 1045. B.glos.in lana.§.lana.l. cum quæreretur. de lega.3.
Lanio vnde dicatur. 1185. A.glos.1.l.cum de lanionis.de instruct.leg.
Lapides quidam renascuntur. 17. A.l. diuortio.§.si vir.sol.ma.
Lapides qui proiicit ad sui defensionem, nõ esse furiosum.in verbo, Defendendi.
Lapilli, gemmæ, margaritæ, quid differant. 1266. A B.§. perueniamus.l.cum aurum. de auro leg.
Lapsus subitus nemini imputandus.in verbo, Subitaneus.
Lar, quid. 87. B.glo.larem.
Lasanum vas virorum, ad alui excrementa excipienda. 1272. A.§. si autem.l. Quintus.de auro & arg.
Laser. 1220. C. in margine.l. non omne. de penu lega.
Lata culpa dolo comparatur. 243. C.l. impuberibus.§.1.de suspec.tuto.& in glo.
Latéter. 212. C.l.non existimo.de admi.tut.
Lateralia, id est, vascula de terra facta. 1078. C.glo.lateralia.l.his verbis.de leg 2.
Lecti inargentati, inaurati, gemmati. 1221. C.§. vitrea.l.supellectili.de supel.leg.
Legare fundum sicut est, perinde esse, ac si fundum instructum leges. 1196. B.l.prædia.§.ita legatum.de fun.instr.
Legare, & fideicommittere nullam admittere hodie inter se differentiam. 1620. C. glo.retinebitur.§.vlti.l.mulier.ad Treb.
Legari an possit res, in qua quis ius habeat. 830. A.in marg.glo. luatur.&. 874. B. in margine.
Legari an possit alicui res sua. 911. B.glos. istas causas.§.fundo.l. vt hæredib. de legat.2.
Legari collegio licito posse, illicito nõ posse.in verbo, Licito.
Legari vel fideicommitti nutu posse, nisi mutus à natura sit.in ver. Nutu.
Legatæ rei cuius est electio. 781. C.glo. possimus.l.legato.de lega.1.
Legatum quid. 858. B.l.legatum.de leg.1.& 889. B.l.legatum est.de leg.2.
Legatum an vitiet ademptio. 1346. A.glo. ademptionem.l.si fuerit.de reb.dubiis.
Legatum conditionale, vel in diem, vel sub modo, vel an debeat naturaliter vel ciuiliter, & quid dicatur. 786. D.in mar.
Legatum, an vitiet adẽptio.in ver. Adẽptio.
Legatum ære alieno absorberi. 1310. A B. in margine.

BIU Cujas

Index materiarum.

Legatum, arbitrio legatarij relinqui. 866. C.glo.conditio.l.1.de leg.2.
Legatum arbitrio Titij, aut si Titius arbitrabitur, quomodo differant. ibidem. gl. conditio.l.1.de leg.2.
Legatum, donec nubat, cẽseri annuũ. 1092. C.l.legatum ita.de ann.legat.
Legatũ demonstratione falsa vitiari nõ posse. 1078. B.l.his verbis.§.paterfa.de lega.3.
Legatum incertæ personæ, an & quãdo valeat. 1339. B. in marg.glo.vl.l. Paulus respon.de rebus dubiis.
Legatum obscurum, ex septem coniecturis declarari. 799. A.glo.consuetudo.§. si numerus, de lega.1.l.si seruus.
Legatum operarum, & vsusfructus differũt. 1105. A.l.2.de vsu & vsufru.leg.
Legatum quomodo in diẽ æstimetur. 1568. C.glo.æstimatio.§.si in plures.l.nisi.si cui plus quàm.
Legatum per verborum transpositionẽ non vitiari. 1206. B.l.quidam.de pecu.lega.
Legatum seruo, vt valeat, duo requiri. 1133. B.glo.dominorũ.l.etsi.de seruitute lega.
Legatum tacite, quot, & quibus modis auferatur. 569. A.in mar.l.seruũ.de vul.substit.
Legati nomine neminẽ plus prẽstare oportere, quàm ad eum ex hæreditate peruenit. 1581. B.l.1.§.si is qui.ad Trebel.
Legato omni argento, etiam quod factum sit, non contineri nummos, siue pecuniã. in verbo, Argento.
Legato argento, vel auro facto, non contineri collisum, vel fractũ. i verbo, Facto.
Legato auro, vel argento, etiam deberi gẽmas, ipsi inclusas. in verbo, Auro.
Legato finito, non statim finiri & causam. 1249. C. i mar.§.Titia.l.Stich⁹.de ali.leg.
Legato fundo instructo, supellectilem cõtineri, ac multa alia in legato. 1180. D.in casu.§.si quis.l.quæsitũ.de instructo lega.
Legato fundo, vti est, non cedunt reliqua colonorum. 1077. A.l. qui habebat.§.fi. de legat.3.
Legato non nocere falsam demonstrationem & causam. in verbo, Demonstrationem.
Legata non prius esse soluenda quàm æs alienum. 473. A.in casu.l. ex facto.de hæredib.instit.
Legato patris, vel promissione dotis, contentam esse debere filiam. in ver. Dotis.
Legato vsu, necessaria censeri legata ad vsum. in verbo, Vsu.
Legata pueris, vel puellis alimenta, quãdiu debeantur. in verbo, Alimenta pueris.
Legata penu, quid legato contineatur. in verbo, Penu.
Legata à pupillo hærede instituto relicta, an augeãtur. 1537. B.glo.exhausta.l.quod si.ad.l.Fal.
Legata à solo fideicommissario peti, & prẽstari. 1585. C.glo.ad hæredis onus.l.Marcellus.ad Treb.
Legata ære alieno absorberi. 1743. C. i mar. glo.necessitate.l.1.vt leg.no.ca.
Legata, & fideicommissa conuenire, & differre. 752. A.glos.1.l. per omnia.de leg.1.
Legata, & fideicommissa non contineri hæreditatis appellatione. 1071. A.l.si Titi⁹. de lega.3.
Legata non præstari, petita bonorum pos. contra tab.in ver.Possessione.
Legata, per secundum testamentum videri reuocata. 1570. D.glo. scriptus.§. si legatarius.l.nisi.si cui plus.
Legata, vbi, & quando debeantur. 881. A.l. omnia.de leg.2.& in margine.
in Legatis minimum esse præstandum. 763. B C.glo. exiguius. & glos. præstandum. l.si ita.de leg.1.
De legatis particularibus, an & quando detrahatur. 1496. B. in marg.§. si ego.l.pupillus.ad.l.Falci.
in Legatis quando capacitas inspiciatur. in verbo, Capacitas.
Legatarius. 289. A.l.legatarius.de excu.tut.
Legatarius & hæreditarius quid. in verbo, Hæreditarius.
Legatario non debere caueri, nisi scripturam testamenti ostendat. 1752. A.l. postquam.§.si dies.vt lega.no.caue.
Legatarium non esse creditorem. 1778. C. glo.vl.l.vl.vt in pos.leg. seu fid.
Legatarium non detrahere Falcidiæ. 1098. A. glo.minutum.§.à liberto.l.liberto.de ann.leg.
Legatarium posse petere rem, pro ipsa pecunia solutam. 1352. B.in margi.
Legatæ rei dominium, quando in legatariũ transeat. in verbo, Dominium.
Legatos apud exteros, & captos à latronibus, testamentum facere posse. 368. C.l. qui à latronibus.de testa.
Legere est aspicere, & intelligere. 440. A.l. 1.de his quæ in test.del.
Legi non posse, & scriptum non esse, idem. 1363. B.l.2.de his quæ pro non scrip.hab.
Lex) Ex lege dicitur quod ex mẽte eius colligitur, licet verba desint. 141. B.l.3.in prin.de legiti.tuto.
Legis in fraudem factam alienationem de iure non valere, in hominis fraudem valere, sed rescindi. 1906. B C.& seq.l.si libertus.de iure patro.
Legis sensum contrarium, pro ipsa lege accipi. 373. A.glo.argumento.§. mulier.l. qui testamento.qui testa.fa.poss.
Legis mentem verbis præualere. in verbo, Verba.
Legis præceptum esse mitius quàm testatoris. 1754. B.glos.vlt.l.filio. vt leg.no.cau.
Legem debere esse de dubitabili. 1884. C. gl.de eo.l.qđ Labeo. de Carbo.edicto.
Legem sibi neminem imponere posse, vt ab ea recedere non possit. 994. D.glo.nemo enim.l.si quis.de lega.3.
Legem qui fraudat, cum eo duri⁹ agi, quàm qui hominem. 1906. D.glo.in fraudem.l. si libertus.de iur.pa.
Legem semper certam esse. 646. B.l.cũ quidam.§.suum.de acqui.hære.
Legem vim apostolicã obtinere, vt remittat iuramentum. 1904. A B. glo.remittitur.§.lege Iulia.l.adigere.de iure pat.
Legẽ viuã esse prætoris vocem. 1813. C.gl. 1.l.quod vulgo. de bo. poss.contra tabu.
Leges iubent quandoque. 284. B.§.si quis. de excu.tut.
contra Leges nisi aperte scriptum sit, agendum dubiis in rebus esse, vt res bona fide contracta, tuto loco sit. in verbo, Tuto.
Leges eas imperatorẽ seruare decere, quibus ipse solutus esse videatur. in verbo, Maiestatem.
Legum auctoritati non nocere cautionem priuatorum. 2008. B.in margi.l. pater.de suis & legit.hær.
Legum in fraudem, fidem non accommodandã. in verbo, Fides.
Legibus fraudem non faciendam. 573. B.l.si quis sub.de condi.insti.
in Legibus religionem, in armis prouidentiam esse. 916. D.glo.prouidentissimus.§. item Marcus.l.vnum. de lega.2.
Legio quãdoque succedit militi. 429. C.l.si quis filio.§.eius qui.de iniusto rup.
Legitimatus non excludit substitutum. 1611. D.glo.ex voluntate.l.ex facto. ad Treb.
Legitimus tutor. i. legitimè datus. 156. B.gl. legitimo.l.si minores. qui petant tutores.
Legitimus quo tẽpore dicatur natus. 2005. B C.l.3.in fin.de suis & legit.hæred.
Legitimus suum non excludit. 591. D.glo. venierint.l.si quis.de iure delib.
Legitimum modum, non posse excedere vsuram. 1083. B.l.3.§.fi. de annuis leg.
Legitimum non censeri, natum post decimum mensem, & secundo die, post sextum mensem. 2005. C.l.3.in fi.de suis & legi.hære.
pro Legitimo, filium naturalem succedere. 936. C.glo. placuit.§. volo.l.cum pater. de lega.2.
Legitima, quid. 141. B.in margine.
Legitimam ad hæreditatem admitti, qui in vtero est, editus si fuerit. in verbo, Hæreditatem.
Legitimæ vsuræ. 168. B.glo.legitimas.§.pecuniæ.&. 169. A.glo.legitimæ.§.si deponi.l.tutor.de administ.tu.
Legitimè, id est, cum decreto. 176. A.glo. legitimè.
Legitimè factum non debere reuocari. in verbo, Factum.
Legitimis hæredibus, scriptos præponi. in verbo, Scripti.
Legitimas hæreditates perire, deminutione capitis. in verbo, Capitis.
Legitimos tutores nemo dat. 143. B.l.legitimos. in prin.de legiti.tuto.
Legislatoris mentem esse seruandam, cum ex verbis resultat iniquitas. 274. D.&seq. l.scire.§.aliud etiam.de excusa.tuto.
Lenocinij replicatione, tollitur exceptio adulterij. in verbo, Exceptio.
Leuir est viri frater. 1984. B.l.4.§.priuign⁹. de gradi affi.
Liberatur ne soluens creditori creditoris. in verbo, Soluens.
Liberatio tribus modis legatur. 1300. D.glos.§.Gaius.l.Aurelio.de libera.legata.
Liber à seruo nõ facile nascitur. 33. C.§.fi.l. si cum dotem. in glos.1.solu.matri.
Liberam testandi facultatem auferri. 361. C D. in margine.
Libera voluntate, societaté procedere debere. 1925. D.glo.1.l.Labeo.de op. liber.
Liberum redemptori teneri ad pretium, vel operas. 672. B C.glo. offerat.l.si seruum. de acq.hæred.
Liberi de natis quandoque intelliguntur. 1399. B.l.cũ vir vxori.de condi.& demõ.
Liberorum in parentes impietatem punire, ad publicam pietatem pertinere. 1911. A. glo.publicam.l.etiam.de obseq.à lib. præst.
Liberorum ad tempus, relictum verificari, si fideicommissarius vxore prægnante decesserit. 1616. A.l.sed & si.ad Trebellia.
Liberos, non libertos, posterorum appellatione contineri. 1060. B.l.quod his verbis.§.1.de lega.3.
Liberos pietatem parentibus, non operas debere. 1913. C.l.pe. de obseq. à liberis & libert.
Liberi.) Conditio, si sine hærede decesserit, id est, sine liberis. 1613. B.l. ex facto.§. fi.ad Trebel.
Liberis replendæ ciuitatis gratia, & ad procreandam sobolem dotari fœminas. 2. A. l.1.solu.mat.
Liberalitatem non dici, sed debitũ, in personas necessarias. 306. C.gl.præstiterit.§. sed nonnullos.de tut.& ra.detra.
Liberalibus artibus, mulieres olim imstituebantur. in verbo, Mulieres.
Libertatis beneficium grande & inæstimabile. & vt dixit ille: non bene pro toto libertas venditur auro. 1930. D. glo.1.l. hoc edictum.de bo.libert.

Liber-

BIU Cujas

Libertatis fauor, nuptiarum fauori præfertur.1427.B.l. Titio.§.1.de cõdi.& demõ.
Libertatem rem hæreditariam nõ esse.454. D.gl.vl.§.sed si sit.l.sed & si. de hære. insti.
Libertates valere in totum.1851.D.gl.nam & libertates.l.pater.de col.do.
Libertus quis.2004.B C.l.3.in prin.de suis & legi.hæred.
Libertum alienum non debere arrogari, sine patroni voluntate.1941.D.gl.1.in casu.l.liberto.de bo.lib.
Libertum liberti, non contineri appellatione libertorum.1015.B.l.pater filium.§.1. de lega.3.
Libertum non teneri præstare operas, nisi sint ei iniunctæ.1925.C.in mar.l. liberta. de op.libertor.
Libertum paternum,filium dici posse.1905. B C.gl.libertum.l.eum.de iur.pat.
Liber cœptus, liber non est.1038.C.l.librorum.§. sed nec.de leg.3.
Libri malleati qui.1039.A.gl.malleati.§.sed nec.l.librorum.de lega.3.
Libri singulares.1.A.in glo.
Librorum appellatione, quid contineatur. 1037.A.l.librorum.in prin.de leg.3.
Libertum à tutelis non excusari.279.B.l.libertum.de excu.tu.
Libertum impubem dici, qui annis minor 25.est.269.C.gl.impubes.§. si libertus.l. ὃν μόνον de excusa.
Liberti hæredis appellatione, continetur libertus liberti.1243.A.l.alimenta.de alimen.legat.
Liberto & filio patris,& patroni,personam sanctam esse debere. 1913.B. l. liberto.de obseq.à liberis & libert.
Liberti sui, qui.1244.A.l.alimenta.5.fin.de alimen.leg.
Libertos non contineri, sed liberos appellatione posterorum.in verbo, Liberos.
Libra, as, pondo,pondus, idem. 487.D
Librarij, qui.281.C.glo.neque librarios.l. σπάδοντα.de excusa.
Licito collegio legari posse, illicito non posse.1345.A.l.cum senatus.de reb.dub.
in Licitum debere conuerti illicitum. 1110. B.l.legatum ciuitati.de vsufru.lega.
Lignum, quid. 1041.A.l.ligni.de leg.3.
Ligna cocta.1043.B.glo.cocta. §. sed &.l. ligni.de lega.3.
Ligusticum.1220.B C.in margine.l.nõ omne.de penu legata.
Limitatum tempus qui non habet, intelligitur perpetuum. 290.A. l. iurisperitos.in prin.de excu.tuto.
Linum & lanam mulieres appetere.1045. B.glo.in lana.§. lana.l. cum quæreretur. de lega.3.
Lini appellatione, quid contineatur. 1052. B C.l.si cui lana.§. lino.de legat.3.
Litis æstimatio emptionis instar habet.82. C.l.si propter.rerum amo.
Litis æstimationem ferés, emptoris loco habendus est.82.C.l.si propter.rerum amo.
Litis æstimationem sufferre, est rei litigiosæ æstimationé soluere. Ibidem.l.si propter.rerum amo.
Litis vitandæ causa, institui non debet imperator.511.C.l.imperatoré.de hære.insti.
Litis ius collitigatori vendi posse.in verbo, Ius.
Liti se offerre.160.A B.l.2.de admi.& peri.tut.
Lites priuatorum, olim dirimebant imperatores.in verbo, Causæ.
Litium, & causarum cognoscendarum formula.443.B.l.pe.de his quæ in testa.del.
Litura, inductio, superinductio. 440.B.l. 1.§. & ideo.de his quæ in testa.
Locationi factæ per aliquem, eius successor stare tenetur.39.C.l.si filiosa.§.si vir. solu.mat.facit contra eũ qui dedit beneficiũ ad firmã,& postea illud permutauit.
Locuples, id est, loculos habens plenos. 1212.D.glo. loculorum. §. testamento.l. dominus.de pecul.leg.
Locupletior factus, pupillus tenetur.225.B. l.pupillus.§.pupillus.de autho.tuto.
Logarium quid.1217.D.gl.ad logarium. §. Seruius.l.qui penum.de penu leg.
Lucem odit, qui male agit.in verbo, Qui male.
Lucrari quis non debet, vnde puniendus est.21.B.l.si ab hostibus.in fi.solu.mat.
Lucri ad damnum parem rationem non esse. 1370.D. glo.affuerit.§. sunt qui.l. post legatum de his quæ vt indig.
Lucri licet particeps quispiam non sit,fraudis tamen sit, conueniri eum. 700.A B. glo.conueniri. §. quamquam.l.si quis. si quis omiss.cau.test.
Lucro cedere.29.A.l.si cum dotem.§. si pater.sol.ma.
Lucro honorem esse præferendum.in verbo, Honorem.
Lucrum ex tutela tutor facere non debet. 218. B. l. qui negotiationem. de admi. tuto.
Lucrum qui perdit, damnum pati.in verbo, Damnum.
Lucrum vel damnum nisi hæredi sartiatur, aut à prætore remittatur cogi eum non posse adire hæreditatem. 1594.B.l.apud Iulianum.ad Trebel.
Lucrum sentiens ex culpa mea, mihi non potest culpam imputare.65.C.glo.fi.l.pe. solu.matri.
Luitio. 1284.C.l.1.de liberat.lega.
Lumen.102.B. §. tria.l. 1. de ventre inspiciendo.
Luxuriam plus habere castitate,quia potest quis damnatam adulteram concubinã habere,nõ vxoré.110.A.l.1.§.1. de cõcubi.
Luxuriosæ mulieri curatorem dari. in verbo, Mulieri.

M

Machina quid.1175.D.glo. & machinas.§. cellarium.
Magistratus, est princeps ciuitatis.282.C.l. spadonem.§.si ciuitatis.de excu.tut.
Magistratus ciuitatũ,à tutela & cura remittuntur.260.B.l.athletæ.§.3.de excu.tut.
Magistratus iussu præsidum dat tutores.155. A.glo.magistratibus.
Magistratuum potestas multiplex.211.D.gl. cessauerat.
Magnitudo id est quantitas.73.B.glo.vlt.l. quod si.de impensis.in res.dot.fac.
Maior pars præualet.219.D.l.antepe.í glo. fi.de admi.& peri.tut.
Maiori parti standum.162.D.glo.is geret.l. 3.de admi.& peri.tut.
Maiori parte anni quæ fuerunt,esse in fundo videri.1186.C.l.cum de lanionis. §. Sabinus.de fun.instru.
Maiorem ad iudicem, pertinere dationem tutoris.2016.C D.in mar.§. confestim.l. siue.ad Tertyll.
Maiores qui.1985.D.l.iurisconsultus.§.parentes.de gra.affi.
Maius quod est, religionis fauore intelligi. 1281.B.l.Titia.§.Seia.de auro & arg.leg.
Maledictionis verba, institutionem non viciant. 485.B.l. his verbis.§. 1. de hære. insti.
Maleficos qui appellauerit patrem & matrem, à quibus educatus sit, militia indignum esse.1911.B.l.1.in fi.de obseq.à liberis & libert.
Maleuolum propositum, satisdatio non mittat. 243.B.l.quia.de suspec.tut.
Maligno & callido animo agere quid. 673. A B.l.si seruum.§. amouere.de acq.hær.
Μάλιστα.id est,maxime. 1020.B
Malitiis viã nõ aperiédã.349.D.&.692.D. gl.nã inspectio.§. diem.l.tabularũ.quẽ admo.test.ap.&.1871. A.glo. inuenta. §. sed & si quis.l.1.de Carbo.edicto.
Malleati libri qui. 1039.A.glo.malleati.
Maluesia cuiusmodi vinum.1165.A.in margine.
Malus semel &c.239.D.glo.versatus.§. idẽ erit.l.tutor.de susp.tut.
Malos mores suspectum facere, non paupertatem.in verbo, Mores.
Male.)Qui male agit, odit lucem.212.C.in margine.
Mandatus, id est, legatus.235.D.§. damus.l. 1.de susp.tut.
Mandatum speciale.in verbo, Speciale.
Mandatum à tutore factum, ipsius morte reuocari. in verbo, Tutoris.
Mane & vesperi rationem habendam. in verbo, Temporum. Sic Virgilius prudentis viri officium describens, facit eũ mane ante lucem vigilantem, futuræque diei rationes omnes percurrentem dispo nentemque: nocte cogitantem plurima, lapsique diei cursum omnem reuoluentem, & tanquam ad calculos reuocantem: partimque etiam quemadmodum in futurum diem sua instituat, perpendentem.
Manere quis dicitur.87.A.in glo.maneat. l.1.de lib.agno.
Manifesta etiam interpretamur.in verbo, Interpretamur.
Manifesta non indigere probatione.1136. C.glos.demonstratæ.§. si quis.l.1.de dote præleg.
Manibus amissis, testari quempiam posse. 367.C.l.qui manus.de testa.
Manu militari datur auxilium.in verbo, Auxilium.
Margaritæ, lapilli, gemmæ, quid differant. in verbo, Gemmæ.
Maritus, an possit pro vxore testificari, & econtra.719.A.glo.vna domus.§.si pater necatus.l.1.de senatusco.Silã.
Maritus damnatur ad dotem restituendam quantum facere potest.22.A.l. maritum. solu.mat.
Maritus & vxor vna caro.in ver.Vxor.
Maritus iustum dolorem exequitur, vxorem adulteram occidens.in verbo, Iustum.
Maritus non debet improbare mores,quos corrupit vel probauit.in verbo, Mores improbare.
quid tam humanum est, quàm fortuitis casibus vxoris Maritum, & vxorem viri participem esse.31.B.l.si cum dotem. §. si maritus.solu.matri.
Maritus post longam absentiam,prægnantem vxorem inueniens, an partum reiicere possit.89.B.l.1.§. idem Iulia.de libe.agno.
Maritus vxoris procurator esse potest.247. D.glo.vlti.l.Herennius.de excu.tut.
Mariti in officio,vxorem esse debere.1929. B C.l.sicut patronus.de ope.liber.
Marito non committere furtum vxorem, nisi vt filia patri.in verbo, Vxor non.
Marito reuerentiam debet vxor.23.A.l.alia causa.in fi.solu.matri.
Maritum esse dominum rei dotalis.in verbo, Dotalis.
Maritum peregrinantem,an vxor sequi ne-

BIU Cujas

Index materiarum.

esse habeat.1091.B.glo.ex longinquis.§. item.l.Mæuia.de an.leg.
Marito à paupere repetitur dos. in ver. Dos à.
Maritorum morte gaudere multas vxores. in verbo, Gaudere.
Masculinum concipit fœmininum.1059.B. l.seruis legatis.&.1046.B.l.qui duos.de legatis.3.
Masculinum concipere fœmininum.893.B. l.si ita scriptum.de lega.2.
Materiæ appellatione,non contineri materiatum.1057.B.l.quæsitum est.§. illud.de legat.3.
Materiam non contineri legato materiato. 1039.A B.l.librorum.§.chartis.de lega.3.
Materiam rudem,infectam dici.1265.A.l.& si non.§.infecti.de auro & argen.lega.
Mater infantem minorem triennio educare debet.301.A.glo.ex tempore.l. 1. vbi pup. educari debeat.
Mater non habet liberos in potestate.120. C.glo.1.l.1.de testa.tute.
Mater non dat tutores sine inquisitione. in verbo, Pater dat.
Mater tutrix testamentaria esse non potest. 130.A.l.iure nostro.de testa.tute.
Matri succedere spurium filium, & testamentum matris posse dici inofficiosum. 1942.C. in margine.l. patronæ. de bo. libert.
non de Matris, sed de patris familia filium esse.718.D.glo.non habetur.§. In eo.l.1. de sen.Silan.
Matris non esse officium dotare filiã.1676. C.glo.datum.l.à filia.ad Trebel.
Matris portio est partus in vtero.99.C.l.1. §. ex hoc.de ven.inspi.
Matris vel patris dictum, aut etiam ignorantia filio non præiudicare.in verbo, Patris vel matris.
Matri illustri non spurios, sed naturales cũ legitimis succedere. in verbo, Spurios.
Matrem sequitur partus.828.B.l.huiusmodi. §. legatum.de lega.1.
Matrem vel patrem, à quibus educatus sit, qui maleficos appellauerit, militia esse indignum.1911.B.l.1.in fi.de obseq.à liberis & libert.
Materfa.an posit esse concubina. 109.D.l. 1.glo.quàm matrẽfami.l.1.de cõcubinis.
Matertera est soror matris.1987.A.l.iurisconsultus.§. matertera de grad.affi.
Matricularius.) Nota bona cautela pro matriculariis, qui ecclesiarum bona vendunt, & retinent pro pretio.216.A B. ar.in.l.tutor rerum.de admi.tuto.
Matricularij, id est, administratores ecclesiarum,ob res ecclesiæ malè vẽditas possunt remoueri.240. B C.l. tutor.de suspec.tut.§. verus.in arg.
Matricularij debent litem cœptam perficere, nisi instrumenta litis & rationes reddiderint.164.C.in arg.l.ita autem. §. fin. de admi.& peri.tuto.
Matricularij præcedentium nomina agnoscentes, tenentur.201.B.ar.legis, qui nominibus.de admi.tuto.
Matricularij sequentes, an nomina ab aliis facta suo periculo recipere teneãtur.188. B.l.tutor.7.in arg.de admi.tut.
Matrimonium cum ancillis esse non posse, contubernium posse.401.D.glo.ancilla. l.filius.de lib.& posth.
Matrimonium debere esse liberum à pœna dãni,non à pœna amissionis dupli.1427. B.in margine.§. Titio.l. Titio.de condi.& demon.
Matrimonium non soluit deportatio.1421. D.glo.arbitror.l.intercidit.de conditionib.& demon.
Matrimonium quæ impedit, conditio reiicienda.in verbo, Conditionem.
Matrimonium soluitur variè.1.B.in glo.rubricæ.l.1.sol.matri.
Matrimonij solutio.1135.A B.glo.interuenit.l.1.de dote præleg.
Matrimonij honore turpis actio in vxorem negatur.74.B.l.2.rerum amo.
Medicorum obstetricum & huiusmodi salaria.in ver.Salaria.
Mediocritatem in genere respicere promissionem.1273.B.in margine.l.qui lãcem. de auro & arg.leg.
Medium tempus an noceat.487.B.l.seruum meum.in prin.de hære.insti.
Medium tempus non nocere.493.C.l.liber homo.§. si hæres. de hære.insti.&.1453. B.l.eum qui.de condi.& demon.&.791. C.l.si à substituto.in prin.de lega.1.
Melinus color.1057.C.§. coccum.l.quæsitum.de leg.3.
Meliorem amicum nõ habere filium quàm patrem.483.C.glo.institueret.l.quidam. de hæredib.insti.
Memoria quorundam post mortem damnatur.430.D.l.si quis filio.§. quod si quis. de iniusto ru. test.
Memorẽ quemque esse debere humanæ cõditionis.586.A B.l.quidã.de condi.insti.
Mendacium punitur.241.A.glo.remouebitur.§. tutor.l.tutor.de susp.tut.
Mens legis prævalet verbis.141.B C.l.3.in prin.de legi.tu.
Mens,non verba spectanda,no.138.D.l.pe. de confir.tut.
Mens sana ex verbis probatur.586.C.glo. amoueri.l.quidam.de condit.instit.
Mentis integritatem, non corporis sanitatem testamenti tempore spectãdam.364. A.l.1.de testa.
Mentis sanæ homini, testamenti factionem non auferẽdã.561.B.l.ex facto.§.etenim. de vulga.
Mentis compos in sermonibus qui videtur, sed in factis impos, prodigum esse. in verbo, Prodigus.
Mentis testatoris inquirendæ gratia,dubia testatoris verba in qualibet testaméti parte declarari posse.1196.C D.in mar.in fi. l.prædia.de instru.leg.
Mentem legislatoris esse seruandam, cum ex verbis iniquitas resultat. 274. D. & seq.l.scire.§.aliud etiam.de excu.tut.
Mente.1643.D.glo.hac mente. l. restituta. ad Trebel.
Mensores. 288.C.l.mensores.de excu.tut.
Mercatoribus licere sibi inuicem imponere.937.D.in mar.glo.1.§.mensæ.de leg.2.
Mercedes.96.A.glo.mercedes.§.vtrum.l.si quis.de lib.agno.
Mercedes præceptoribus large dandas.303. B.l.qui filium.vbi pupillus educari.
Merentibus bene amicis esse donandum. 1965.C.l. viuus.si quid in frau.patro.
Merita nepotis magis, quàm patris delicta perpendenda.1798.A.l.3.§. si emancipatus.de bo.pos.contra tabu.
Metropolis quid.256.A.glo.metropoles.§. decet.l.si duas.de excu.tu.
Metu factam aditionem rescindi.in verb. Aditionem.
Meum dici posse, quod cõmune est.in verbo, Commune.
Meum dicitur aliquid spe.in verbo, Spe.
Meum melius, quàm nostrum.172.C.glos. hoc ordine.l.quotiés.de admi.& peri.tut.
Meum tuum possessiua, præsens tempus denotare.1255.B.l.si ita.de auro & arg.leg.
Meum, quandoque demonstrat, quãdoque taxat,quandoque conditionẽ facit.1061; A.l.nuper.de lega.3.
Militem qui ignorauit, non contẽnere disciplinam videtur.972.D.in margine. §. maritus.l.vlt.de leg.2.
Miliarium. 1265.C.in margine.§. infecti.
Miliaria viginti,in vnamquamque diẽ numerari. 273.C.l.scire.§.2.de excu.tut.
Militari manu auxilium quandoque datur. in verbo, Auxilium.
Militari testamento, probationem communem esse necessariam.616.A.gl.probatio nib.l.Lucius.de mil.test.
Miles vnde. 593.C D.l.1.de milit.testa.
ad Militis testamentum testes rogati quandoque requiruntur.606.D.glo. conuocatis.l.diuus.de militari test.
Militis testamentum, gladio posse scribi, vngula, puluere, suo sanguine.in verbo, Testamentum.
Militi licere plura facere testamenta. 603. B C.l.quærebatur.de milit.testa.
Militi quandoque succedit legio.430.A.l. si quis filio.§. eius qui.de iniust.rupt.
Militem posse in terram testamentum scribere.1887.B.gl.1.l.1.de bon.poss.secundum tab.
Militem in hostium potestate positum, facere testamentum non posse.595.C.l.facere.de milit.testa.
Militem esse posse impuberem.264.B.glo. impuberi.§.veteranus.l. εἰ παλαιστρατιῶται. de excusa.
Milites dicuntur, aduocatus, & officialis.in verbo, Aduocatus.
Militum priuilegium ad alienam iniuriam non porrigendum.198.A.l. impuberi.de admi.tuto.
Milites in numeros referri.618.B.l.ex eo. de milit.testa.
Milites veteranos, à tutela remitti.261. D. l.sed & milites.de excu.tut.
Militia multiplex.618.D.glo.filiusfami.l.filiusfa.de milit.test.
Militia indignum esse, qui patrem, vel matrem, à quibus educatus est,maleficos appellauerit.1911.B.l.1.in fi.de obseq.à liberis & libert.
Militia inermis, an gaudeat priuilegiis militiæ armatæ. 1899.C. glos.militare. §. si parens.l.1. si à parente quis manumiss. fuerit.
Miniculator, qui ex minio maiusculas, & capitales literas libris atramento scriptis, aut impressis adhibet.1916.D.glos. miniculator.l.vt iurisiu.
Ministerium, id est, minister.241.B.gl.ministeriis.§.tutor.l.tutor.de suspec.tut.
Ministrum electum ad distribuendum non teneri satisdare,nisi pauper fiat.1100.B.l. liberto. §. largius.de annu.legat.
Ministris ecclesiæ, vel sacerdoti quod relictum est, ecclesiæ relictum videri.in verbo, Sacerdoti.
Minor dicitur media.1273.A.l.qui lancem. de auro & arg.lega.
Minus dictionem, nihil capere.1566.C D. glo. ratio. §. hæc verba.l. 1. si cui plus quàm per.l.Falci.
Minus in dubio debetur.784.C.l.idem Iulianus.§. scio.de leg.1.
Minus esse,nihil quod sit.in verbo, Nihil.
Minus licere ei, cui plus licet. 1866.A.in mar.glo.nepotibus. §. nunc.l. 1. de coniung.cum emanc.lib.
Minus quod est in dubio assumitur.999.B. l.qui concubinam.§.cum ita.1.de lega.3.
Misericordiæ causa partum publicis locis exponens, eum necare videtur.in verbo, Partum necat.

Miseri-

BIU Cujas

Misericordiam exercens, quandoque necare videtur.in ver.Exponere.

Mitius esse legis, quàm testatoris præceptum.1754.B.gl.vlt.l.filio.vt leg. no.ca.

Mixta conditio si per casum deficit, deficit relictum.1402.C.l.in testamento ita.de condi.& demon.

Mobilia & inmobilia, appellatione bonorũ cõtineri.1127.C.l.vxori meę.de vsuf.leg.

Modica impensa non curatur.in verbo, Impensa modica.

Modicæ solennitatis omissio non vitiat.in verb.Omissio.

Modicum tempus.37.B.§. si vxor.l. si constante.soluto matrimo.

Modici temporis caritatem non inspici. 1529.C.l.pretia.§. fin.ad legem Falci.

Modici qui est patrimonij, affectasse tutelam videri. 283.D.§. est autem.l.spadonem.de excu.tut.

Modus, quid.1385.A.in rubrica.de cond.& demon.

Modi natura.1385.C.in glo.rubricę.de cõdi.& demonst.

Modij & modia.1164.D.gl.modios.l.quidam.de triti.leg.

Molæ manuariæ.1193.B.l.dolia.§.1.de fundo instru.leg.

Molæ iumentariæ.Ibidé.l.dolia.§.1.de fun. instru.leg.

Momento omni cum aliquo morari non tenetur, qui cum illo esse debet.1391.A.l.si quis ita.de condit.& demon.

Momenta per singula onerari non oportere eum, à quo satis petitur.1764.A.l.si is à quo.in fi.vt in poss.lega.no.

Monachi per,crede mihi, iurare debẽt.575. A.glo.ad superstitionẽ.l.quæ sub.de cõdit.instit.

Monasterium quæ est ingressa filia,id etiam dotem dici, quod pro ea pater dedit. in verbo,Dotem etiam.

Monitio non obligat.116.B.glos.fin.l. si filiusfa.de tute.

Monitio pro consensu nõ habetur.Ibidem. A.l.si filiusfa.in summario.de tute.

Μονομερῶς, quid.1716.A.in mar.l.vlt.ad senatusc on.Trebel.

Monstrosus quando quis dicatur, & quando rumpat testamentum. 424.C. glo. si nascantur.§. ex his.l.posthumi.de iniust. rupt.fac.test.

Monumenti impensam, & funeris differre. in verbo, Funeris.

More tempus in vsuris inspici.1648.C D. in margine.glo.debitas.§. sed &.

Mora quæ deteriora fiunt, vendi debent. 244.A.l.impuberibus.§. præterea.de suspe.tuto.

inter Moras.183.B.l.tutor pro pupillo.de admi.tut.

Morari qui tenetur cum alio, sequi non tenetur.1091.B.l. Mæuia.§. vxore.de annu.lega.

qui debet cum aliquo esse, nõ tenetur cum eo continue Morari.1391.A.l.si quis ita. de condit.& demonst.

Morari quis dicitur, vbi familiam habet. 1005.C.l.vxori.de leg.3.

Morbis nouis, noua remedia adhibenda.in verbo, Nouis.

Mori citius senem præsumi in alimentis, quàm iuuenem.in verbo, Senem.

Mori quidã, quàm dãnari malũt.429.C D. l.si quis filio.§.eius qui.de iniusto rupto.

Morientis assertio non probat.723.A B.l.3. §.1.ad senatusconf.Silania.

Morientis in potestate antequam quis nascatur, non potest dici fuisse.1848.B.l.fi. de collat.bono.

Mors licet non sequatur, vulnus tamẽ mortale dici posse.722.B.in mar.glo.superuixerit.l.1.de sena.Sila.

Mors si interueniat, pendente conditione, bonorum quæstionem extingui. 1476. C D.glo.adempta.§. cum quidam.l.in ratione.ad legem Fal.

Mortis, & testamenti tempus.1078.A B.in mar.l.his verbis.de leg.3.

Mortis tempus quando inspiciendum, & quando non.617.D.glo.cadere.§. si miles.l.miles .de mil.test.

Mortis tempus inspici in qualitate filij,cui est facta substitutio.in verbo, Tempus.

Mortis tempore qui sunt in potestate, & à nullo præceduntur, suos hæredes dici. 2000.A.in gl.rubricæ.de suis & legitimis hær.

Mortem omnia soluere.1597.D.gl.antistiæ. l. apud. ad Trebel. Mors vltima linea rerum.

Mortem sibi consciscens criminis conscientia,intestabilis, tædio vitæ testabilis est. 429.D.l.si quis filio. §. eius qui. de iniust.rupt.

Mortem sibi consciuerunt multi philosophi.Ibidem.l.si quis filio. §. eius qui.de iniust.rupt.

Morte fideicommissarij non perire fideicõmissum.in verbo, Fideicommissum.

Morte maritorum, multas vxores gaudere. in verbo, Gaudere.

Morte stipulatoris, non finiri stipulationẽ, quæ in singulos annos vna est.1083.C. glo.nõ trãsire.l.si in singulos.de an. leg.

Morte tutoris, mandatum reuocari ab eo factum.in verbo, Tutoris.

Mortuum natũ haberi, pro non nato.1729. B.in margine.glo.viuus.l .is cui.quando dies legat.cedat.

Mortui memoriam quandoque damnari.in verbo, Memoria.

Mos regionis inspiciendus.103.C.l.1.in fi. de ventr.inspi.

Mores corrumpere.in ver.Corrumpere.

Mores suspectum facere, non paupertatẽ. 244.B.l. suspectum.de susp.tut.

factum contra bonos Mores nõ tenet.850. A B.l.si quis inquilinos.§.fina.de lega.1.

Mores improbare non debet maritus,quos vel corrupit,vel postea probauit.57.B.l. cum mulier.solu.mat.

Mouendos æquitate esse principes.in verbo, Principes.

Muliebria ornamenta. in verbo, Ornamenta.

Mulier, an possit accusare.236.D.gl.egredientis.l.1.de susp.tut.§.consequens.

Mulier non potest esse curatrix.152.C.l.scire oportet.de tuto.& cura. fallit in matre & auia.

Mulier potest esse executrix. 1240.C.l.à filio.de alimen.leg.

Mulieri fauetur in recipienda dote. 29.B.l. si cum dotem.§. si patri.sol.ma. in mar.

Mulieri prægnanti necessaria præstanda à curatore.360.A.in margine.l.bonorum. de cura.fur.

Mulieri luxuriosæ dari curatorem. 361.C.l. & mulieri.de curat.fur.& prod.

Mulierem excusat imperitia.103. C.l.2. de ven.inspi.

Mulierem fundi dotalis dominam non esse.1271.B.glo.nõ possit.§. argẽto.l.Quĩtus.de auro & arg.leg.

Mulierem in testamento, testem esse non posse.372.B.l.qui testamento.§.eum qui. de testa.

Mulieres dotatas esse reipub. interesse. in verbo, Dotatas.

Mulieres dotantur ad ciuitatem liberis rẽplendam.2.A.l.1.sol.ma.

Mulieres lanam, & linum appetere.1045. B.glo.in lana.§. lana.l.cum quæreretur. de legatis.3.

Mulieres omnes esse malas.1452.C.in additione.glo.quia morte.§.socrus.l.pater. de condit.& demon.

Mulieres olim liberalibus artibus instituebantur.303.B.l.qui filium.in prin.vbi pupill.edu.& in glo.

Mulierum genus auariss.45.A.l.quæ dotis. in glo.so.ma.

Mulieribus viduitatem quæ indicit conditio, spernendam eam esse.1398.C.gl.posse.l.quoties.de condi.& demon.

Mulsum, potio ex vino & melle. 1168.B

Mundus muliebris. 1269. B. §. mundus.& 1272.A.gl.in mundo. §. si autem.l.quintus.de aur.& arg.leg.

Munus, & donum, differũt.176.D.&.1916. D.glo.iure.§. iurare.l.vt.de ope.lib.

Munus nuptiale.307.B.l.1.§.de seruis. de tute.& ra.dist.

Munera ciuilia, furore facto detrectari non posse.in verbo, Dementiam.

Munera solennia.176.C.l.cum plures.§.cũ tutor.de admi.tu.

Municeps quis. 117.B. glo.1.l. Etiam non. de tut.

Murrhea vasa.1227.B.in margine.l.vasa.de suppellect.leg.

Murrhina vasa.1266.A B.glos.murrhina.

Mutare consilium esse sapientis.1846.D.gl. 1.l.nonnunquam.& in mar.de col.bo.

Mutantur tempore multa.138.B.l.in confirmando.de confirman.tuto.

Mutata causa effectum mutat: vt si tutor datus ex amico fiat inimicus, è diuite pauper.221.B.l.pater.§.1.de testa.tute.

Mutus, an, & quando contrahere possit. 1793.B.in mar.l.mutus.de bo.pos.furio.

Mutiana cautio.572.B.l.4.§.fi.de cõdi.ĩstit.

Mutuo dandam pecuniam,in loco esse non videri. 1058.C.l.si chorus.§.1.de leg.3.

N

NAscendi ordo.1345.C.& seq.l. si fuerit.de rebus dub.

Nasci.)Antequam quis nascatur, non potest dici in potestate morientis fuisse. 1848.B.l.fin.de collat.bono.

Nasci de nouo difficilius, quàm renasci.in verbo, Renasci.

Nascituro partui magis fauere nos quàm nato.in verbo, Partui.

Natura quod facit, iudicis ministerio non eget.695.A.l.si in duobus.quemad.testa.

Naturam alteram esse consuetudinem. 387. A B.glo. consuetudo.l. si quis.de lib.& posthu.

Naturalis debiti deductionem solutionem esse, non donationem.1630.C.glo.prædia.§. si ex.l.ita tamen.ad Trebel.

Naturale præualet accidentali.112.B C.l.3. in tex.& sum.de tute.

Naturale contineri, appellatione debiti, si aliud non reperiatur.1410.A.l.quibus.§. dominus seruo.de condi.& demon.

Naturalem etiam contineri appellatione filij.592.D. glo. continetur.l. vlt.de iure delibe.

Naturalem filium pro legitimo succedere. in verbo, Filium.

Naturales cũ legitimis matri illustri succedere,non autẽ spurios.in verbo,Spurios.

Natus habetur, qui in vtero est. 250.B.l.2. §. remittit.de excu.tut.

Natus post decimum mẽsem, & secũdo die post sextũ mensem, nõ cẽsetur legitimus. 2005.C.l.3.ĩfi.de suis & legitimis hæred.

BIU Cujas

Natus prius quis dicatur. 1345. A B.l. si fuerit. de reb. dub.

Natus pro nõ nato habetur, & ecõtra. 399. A. glo. videri de lib. & posthu.

Natus qui nondum sit, eum posse hæredem instituí. in verbo, Hæredem insti.

Natus, quo tẽpore dicitur legitimus. 2005. C. l. 3. in fi. de suis & legi. hæred.

Natum esset, & natum erit, idem. 1163. B. l. 5. de trit. legat.

Natum mortuum haberi pro nõ nato. 1729. B. in marg. glo. viuus. l. is cui. quando dies leg. cedat.

de Natis quandoque intelligi liberos. 1399. B. l. cum vir vxori. de condit. & demon.

Natis ex filiabus, vel nepotibus, an bonorũ possessio danda sit. 1969. C D. glo. eiusdem. l. si quis. vnde liberi.

Naualia. 1265. A

Nauarchus. 1901. D. gl. item. l. 1. de bo. poss. ex test. mil.

Nauem eandem esse, quæ destruitur, & reficitur, carina manente. 769. B. l. quod in rerum. in fi. de lega. 1.

Necat partum qui præfocat, abiicit, vel alimẽta ei negat. 92. B. l. necare. de libe. agno.

satius alij non alendum, quàm alẽdum Necari. in verbo, Ali non alendum.

Necessario, id est, vtiliter. 19. A. glo. necessario. §. fin. l. diuortio. sol. ma.

Necessarius hæres non est seruus, quem necessario testator manumittit. 506. C. & seq. l. si seruo. de hæred. insti.

Necessarium, id est, vtile. 3. A. glo. necessarium. l. 1. solu. mat.

Necessario destruendum quod est, in eo nõ esse superioris auctoritatem. in verbo, Destruendum.

Necessario prætermissa deminuere, superflua non vitiare contractum. in verbo, Superflua.

Necessarias in personas non liberalitatem dici, sed debitũ. 306. C. glo. præstiterit. §. sed nonnullos. l. 1. de tut. & ra. distra.

Necessaria ad vsum legata cẽseri legato vsu. 1008. D. l. patronus. §. codicillis. de leg. 3.

Necessaria non detrahi, maxime pro funere impensa. in verbo, Funeri.

Necessaria impensa duobus modis dicitur. 72. B. glo. 1. l. impensæ. de impen. in res dot. fac.

Necessarios, id est, cognatos. 326. D. gloss. necessarios. §. in protutelæ. l. 1. de eo, qui pro tut.

Necessitas rei familiaris, non facit rescindere venditionem. 807. C. glo. venderet.

Necessitatem non importare, verba consilij modo prolata. 941. A. l. cum pater. §. mando filiæ. de lega. 2.

Necare partum, qui præfocat, abiicit, vel alimenta ei negat. in verbo, Præfocat.

Negare dictionem, nisi, si non præcedat negatio. in verbo, Nisi.

Negationes duæ affirmant. 63. B. glo. in. §. penul. l. si vero. solu. mat.

Negligentia hæredis in eligendo legatariũ. 1696. A. in marg. §. si temporalis. l. si hæres. ad Trebel.

Negligentia iudicis nõ excusat. 137. A. l. tutores à. de confir. tuto.

Negligentia lata, id est, culpa lata. 168. A. gloss. latam. §. competit. l. tutor. de admi. tutor.

Negligẽtia lata dolo comparatur. 243 C. l. impuberib⁹. §. 1. de susp. tu. & 244. A. in gl.

Negligentia tutoris heredi non imputatur. 335. C. l. 3. de fideiusso. tut.

sua cuiq; Negligẽtia obest, præsertim tutori. 178. B. l. si tutor. de admi. tuto.

Negligentiã culpæ annumerari. 342. B. glo. negligentiæ. l. non similiter. de magistratib. conuenien.

Negligentiam hæredis fideicõmissario nocere. 1696. A. l. si hæres. §. fi. ad Trebel.

Negligentium omnium par causa. 194. C. l. tutores qui. §. tutor datus. de admi. tuto.

Negligentiam nocere. 874. B. l. si quis Titio. §. 1. de lega. 2.

Negotio super vno, duos quempiam habere posse iudices. 1887. C D. in margi. §. si quis. l. 1. de bo. poss. secundum tab.

Negotia commissa segnius plures expedire. in verbo, Plures.

Negotia diffusa. in verbo, Diffusa.

Negotia plura quàm vocabula. 1. B. in glo. rubricæ, soluto matrimo.

Negotiorum testatoris causa absentem debere, vt præsentem, alimenta percipere. 1248. B. l. testamento. de alim. leg.

Negotiationis incrementum. in verbo, Incrementum.

Negotiatione ab illicita quilibet prohiberi debet. 1902. D. glo. non debent. l. liberti. de iur. pat.

Negotiatores qui dicantur. 1048. A. l. legatis seruis. in prin. de lega. 3.

Nepotis, vel filij emancipati præteritione, testamentum non rumpitur. in verbo, Filij.

Nepotis merita magis, quàm patris delicta perpendenda. 1798. A. l. 3. §. si emancipatus. de bono. possess. contra. tabu.

Nepoti vel filio, an & quando noceat delictum aui, vel patris. in verbo, Aui.

Nepotem posse venire contra testamẽtum aui, licet filius fuerit iuste exhæredatus. 1797. C. l. 3. §. si emancipatus. de bono. poss. contra. tabu.

Nepotem hæredem instituẽdi modus. 405. B. glo. non exprimat. §. quidam. l. Gallus. de lib. & posthu.

Nepotes, filij appellatione, non contineri. 262. C. glo. creduntur. l. οἱ παλαιοὶ ἐπῶπα. de excusa.

ad Nepotes quando filius extendatur. 1025. A. l. vxorem. §. concubinæ. de lega. 3.

Nescientia, error, dubitatio, & ignorantia, quid differant. 369. D. glo. 1. l. de statu. qui testa. fa. poss.

Nihil quod sit, minus esse. 1865. D. in mar.

Nisi dictionem, si præcedat negatio, ponere, aliàs priuare siue negare. 1858. D. glo. nisi. l. extraneo. de ventre in poss. mitten.

Nihil esse iustius quàm generationis & disciplinę auctores mutuis beneficiis demereri. 94. C D. in mar.

Nolle non dicitur, qui velle non potest. 1451. A. l. pater. in princip. de condi. & demonst.

Nomẽ. 50. B. l. si maritus in id. so. ma. &. 233. A. glo. in nomen. l. si tutor. quando ex facto tut.

Nomen, id est, emptor. 226. A. l. pupillus. §. fi. de aucto. tuto.

Nomen manere. 200. B. l. cum post. de admin. tut.

Nomẽ idoneum desinere esse, quid. in verbo, Idoneum.

Nomen qui detulit, accusasse videtur. 1905. B. l. cum patronum. §. 1. de iure patro.

Nominis eiusdem, si duo de legato contendant. 1758. A. l. si duo. vt leg. seu fideicom. no. caue.

Nomine legato, cõtineri debitum, & vsurã. 1005. A. l. nomen. de legat. 3.

Nomine proprio nominati, non teneri in viriles. in verbo, Nominati.

Nomine proprio rem demonstrare non est opus. in verbo, Demonstrare.

Nomine qui tantum hæres est, an dicatur proprie hæres. 1626. D. in mar. glo. restitui. §. si pater. l. ita tamen. ad sena. Trebel.

Nomina. 339. C D. l. 1. §. si præsens. de magist. con.

Nomina agnoscere. 201. B. l. qui nominibus. de admi. tuto.

Nomina edere. l. 3. in princi. qui pe. tuto. vel cura.

collocare in Nomina. in verbo, Collocare.

Nomina contracta & integra. 178. C. l. cum quæritur. de admi. tuto.

Nomina debitorum instrumento legato cõtineri. in verbo, Debitorum.

Nomina idonea. 177. B. l. tutor. §. 1. de admini. tut.

Nomina non ex singulorum opinionibus, sed ex cõmuni vsu exaudiri debere. 1224. B. §. non enim. l. Labeo. de supel. leg.

Nomina præcedentium sequens tutor suo periculo non recipit. in verbo, Sequens.

Nomina propria, & appellatiua differre in legatis. 802. C. l. turpia. §. fi. de leg. 1.

Nominum expressionem, & cõsensum duorum in pacto exigi. 1295. A. glo. debitoris. §. si liberationis. de libera. leg. l. non solum.

Nominibus propriis nominati, vocantur in viriles. 808. A. l. seruus vni. §. 1. de leg. 1.

Nominatim fieri quid dicatur. 380. B. l. 1. de liber. & posthu. &. 424. A. l. 3. §. nominatim. de iniusto rupto que. &c.

Nominationem tituli non tribuere ius nominato. 1210. D. in marg. glo. dominus. l. dominus. de pecul. le.

Nominati proprio nomine tenentur in viriles. 863. B. l. si hæredes. de leg. 1.

Nominatorem magistratuum. 339. A. l. 1. in prin. de magistratibus conue.

Nomenculator. 1916. B. l. & iureiurando. §. dabitur. de operis libe.

Non dare eum qui ita dat, vt haberi, aut retineri non possit. 1000. A. l. qui concubinam. §. si hæres tibi. de leg. 3.

Non Iudæi, id est Christiani. 281. D. glo. non Iudæorum. §. iam autem. l. τὰ δόντα. de excusat.

Nolo peti, verba, quid importẽt. 1301. B C. l. quod mihi. de liberat.

Nostro prævalet meum. in verbo, Meum prævalet.

Nota, id est infamia. 395. C. glo. non notæ. l. multi. de lib. & posthu.

Nouatio fieri debet expresse. 319. D. in mar.

Nouum factum, nouum habet consiliũ. 99. D. glo. apponat. l. tẽporibus. de ven. inspi.

de Nouo nasci difficilius, quã renasci. 377. C D. glo. imperfectum. qui testa. fa. pos.

Nouelletum. 69. C. l. veluti. de impens. in re. do.

Nouis morbis noua remedia adhibentur. 99. A. l. 1. de ventre inspi. in prin.

Nouissima scriptura spectatur. in verbo, Scriptura.

Nouissima scriptura quãdo spectanda. 535. B. l. si quis eum. in princi. de vulga.

Nubere.) Donec nubat, legatum cẽseri annuum. 1092. C. l. legatum ita. de ann. lega.

Nubere.) Iuramento puellam ne nubat nõ adigendum. in verbo, Iuramento.

puellam nullam iuramento adigi posse, ne Nubat. in verbo, Adigi.

Nuda voluntate, testamentũ non constitui. 1896. C. l. pe. de bono. pos. secun. tabu.

Nudum præceptũ testatoris, nõ valet. 1067. C. l. Lucius. in prin. de leg. 3.

Numerus.) In numeros referri milites. 618. B. l. ex eo. de mili. test.

Nuntium mittere, id est diuortium significare. 31. A. l. si cum dotem. §. si maritus. solu. ma.

BIU Cujas

Nuntio vel epistola, recusationem fieri posse. 1596. D. gl. restituere. §. vtrum. l. apud. ad Trebel.
Nuptam non videri. quę virũ pati nequeat. 1392. A. gloss. nubilis. l. hæc. de condi. & demon.
Nuptiæ vbi interdictæ sunt, ibi neque cognationem, neque affinitatem esse posse. in verbo, Affinitatem.
Nuptiarum fauori, libertatis fauorem præferri. 1449. B. l. Titio vsusfructus. §. 1. de condi. & demon.
Nuptiarum conditionem non impleri ex nuptiis inualidis. 1741. A B. l. quod pupillæ. quando dies lega. ced.
Nuptiarum fauor magnus. 53. A. l. Gaius. in fin. solu. matri.
Nuptias consensus, non concubitus facit. 1393. C. l. cũ fuerit. de condi. & demon. & 111. B. in margine.
Nuptias eatenus impediri, fraternitate adoptione quæsita, quatenus adoptio manserit. in verbo, Fraternitatem.
Nurum, & socrum, & generum, & socerum ex solis sponsalibus appellationem adquirere. 1984. D. l. Seruius. de gradi. affi.
Nutum interuenire, vbi voce non opus sit. 687. D. glos. literarum. §. mutus. l. pater. de adquir. hære.
Nutu fieri potest iussus. in verbo, Iussus.
Nutu legari, vel fideicommitti posse, nisi à natura mutus sit. 994. B. glo. nutu. l. nutu. de lega. 3.

O

OBedire quempiam diuersis iudicibus posse, temporibus diuersis. in verbo, Temporibus.
Obsutura magis inspicienda, quàm profutura. 327. B. glo. nõ potuerit. §. elegãter. l. si quis. de sena. Sila.
Obligari communia nõ posse, sine decreto. 353. C. l. qui neque. §. vlti. de reb. eo.
Obligationis origo, non titulus actionis cõsiderandus est. 927. A. glo. veritatis. §. hæres. l. cum filius. de le. 2.
Obligationem operarum dissoluẽdi modi. in verbo, Operarum.
Obrepere. 215. C. & 345. D. gl. obreptum. l. imperatores. de reb. eorum. & 1873. C. l. 3. de Carb. edicto.
Obscurum declaratur, ex coniecturis. 799. A. l. si seruus. §. fi. de legat. 1. & gloss. consuetudo.
Obscura verba declarari per præcedentia clara. 887. C. l. Titia cum testamento. §. Lucius Titius. de legat. 2.
Obseruatores, & custodes actus, id est, contrarotulatores. 161. C. l. 3. in marg. de admi. & pericu. tuto.
Obsides nõ testari. 368. A. l. obsides de testa.
Obsonatores, qui. 1048. A. in mar. glo. obsonatores. l. legatis. de le. 3.
Obstetrix probatæ fidei & artis esse debet. 99. B. l. 1. ad prin. de ven. inspi.
Obstetrices partes non adhibent, sed iudex. 100. C. l. 1. §. & notandum. de ven. inspi.
Obuentionum materia. 1667. A. in marg. §. qui post. l. deducta. ad Trebel.
Odones, vel vndones. 1268. D. gl. odonũ. §. fasciæ. l. argumẽto. de auro & argẽ. leg. & 1269. D. in mar.
Offerre se liti. 160. A B. l. 2. in prin. de admi. & peri. tuto.
Offerendi ius, non transire ad hæredem. in verbo, Ius offerendi.
Officialis & aduocatus milites dicuntur. in verbo, Aduocatus.
Officialis, & viator. 1772. B. l. is cui. §. missus. vt in poss. lega. no.
Officium diurnum esse operas. 1914. B. l. 1. de operis libert.
Officium mutari artificio. 1048. B. l. legatis. seruis. §. 1. de legat. 3.
Officium suum nemini debere esse damnosum. 694. A. l. sed si quis. quemadmo. testa. apo.
Officij paterni esse dotare filias. in verbo, Filias.
Officium.) Ex officio, id est, ex pietate. 322. D. glo. ex officio. l. quid ergo. de contra. tu. & vti. act.
Officio iudicis alimenta esse decernenda. 1556. A. in mar. l. diui Seuerus. ad. l. Falci.
ex Officio, suspectum iudex remouere potest. 238. A. l. 2. §. præterea. de suspec. tut.
Officio in mariti, vxorem esse debere. 1929. B C. l. sicut patronus. de ope. liber.
Oliuæ colligendæ tẽpus. 1129. D. in mar. gl. plus. l. in fructu. de vsu & vsufruct.
Omissio modicæ solennitatis nõ vitiat. 103. B. §. fi. de ven. inspi.
Omissum verbum, vel positum non nocere. in verbo, Verbum positum.
Omnis non, id est nullus. 227. B. l. obligari. in prin. de auct. tuto.
Omnes & quilibet, differunt. 893. A. glo. sed omnes. l. si pluribus. de lega. 2.
Omnium bonorum donationẽ, non valere. 1907. B. in mar. l. si libertus. de iur. pa.
ad Omnia referri indefinitũ. 1164. B. l. quidam. de tritico legat.
Onerari per singula momenta non oportere eum, à quo satisfietur. 1764. A. l. si is à quo. in fi. vt in posse. leg.
Onus concomitari emolumentum, & contra. 1332. D. glos. adẽptum. §. Seia. l. alumnæ. de adimen. leg.
Oneri imparem paupertatem, præstare excusationem. 296. C. l. post susceptam. de excu. tut.
Onere duplici neminem grauandũ. 1151. A. glo. duplici. l. qui dotẽ. de dote prælegata.
Onere deducto, habere quod remanet, quis dicitur. 770. B. l. non amplius. de legat. 1.
Onera annonarum olim sustinebant prædiorum conductores, non domini. in verbo, Conductores.
Operari seruum domino debere. in verbo, Seruum.
Operari viro debere vxorem. in verbo, Vxorem.
Operẽtur vt aliquid, verba intelligi debere. 848. A. l. si quando. de lega. 1.
Operentur vt aliquid, intelligi testatoris verba debere. 1119. B. l. generali. §. 1. de vsufruct. leg.
Operam non diuidi. 1914. D. glo. vlt. l. operas. de ope. lib.
Operæ, an, & quando transeant ad hæredes. 1915. D. glo. 1. l. fabriles. de oper. lib.
Operarum pretium qui stipulatur, perdere ius patronatus. in verbo, Ius.
Operarum obligationem, dissoluendi modi. 1926. C. gl. quinquennem. l. qui libertinus. de ope. lib.
Operarum & vsusfructus legatum differre. 1105. A. l. 2. de vsufruct. leg.
Operas esse diurnum officium. 1914. A B. l. 1. de operis liber.
Operas parentibus non debere liberos, sed pietatem. in verbo, Liberos.
Operas post quinquagesimum annum non deberi. 1925. C. l. liberta. de oper. liber.
Operas præstare libertũ non teneri, nisi ipsi sint iniunctæ. in verbo, Libertum.
Operas turpes non imponẽdas. 1927. B. l. hædemum. de oper. liber.
Opinio quandoque plus habet, quàm veritas. 628. B. l. is qui. de adquir. hæred.
Opinionem plerũque pro vero poni. 1799. A. gloss. admittatur. §. si pater. l. non tantum. de bo. poss. contra tabu.
Opinio.) Non ex singulorum opinionibus, sed ex cõmuni vsu, nomina exaudiri debere. in verbo, Nomina.
Opistographus, quid & vnde. 1892. D. in mar. & in text. l. chartæ. de bo. pos. secun. tabu. & apud Nebrissen. in suo Lexico.
Oppositum in oppositi quod operatur, & propositum in propositi. in verbo, Propositum.
Oratio imperfecta, perficitur ex præsumpta voluntate. defuncti. 842. D. l. si in testamento. de leg. 1. in mar.
Orationem imperfectam perfici ex præcedenti & sequenti. 940. B. l. cum pater. §. cum imperfecta. de lega. 2.
Orcinus hæres. 455. B. l. duo socij. de hære. institu.
Orcinus quis. 142. C D. in mar. & 1137. D. in margine.
Ordinarium auxiliũ nõ impedit extraordi. 182. C. glo. posse restitui. l. si minoris.
Ordo scripturę sequendus est. 1666. D. glo. vlt. l. hæredes. ad sen. Treb.
Ordinis peruersionem non nocere. 469. D. glo. 1. l. si quis ita. de hæredib. insti.
Ordinem inter legatarios non seruandum. 1765. B. l. is cui. §. qui prior. vt in poss. legat. no.
Ordinem non semper esse seruãdum. 1765. D. glo. ordinem. §. qui prior. l. is cui. vt in posse. leg. vel fideicom.
Ordinem scripturæ non seruandum. in verbo, Scripturæ.
Ordinum dignitas seruanda. in verbo, Supponi.
Ornamenta muliebria, quę. 1269. A. §. ornamenta. l. argumẽto. de auro & argen. leg.
Ornatus causa quæ fiunt, non pertinere ad culturam. 1045. B. l. cum quæreretur. §. fi. de lega. 3.
Ouiliones, id est, ouiũ custodes. 1193. B. glo. ouiliones. §. itẽ cum. l. fundi. de instru. leg.

P

PActum in casum mortis valet. 27. C. gl. 4. l. si cum dotem. solu. matri.
Pactum quandoque iuramẽto vestiri. 1916. C. glo. siue post. l. vt iurisiurandi. de ope. lib.
Pactum vni factũ, alteri non prodesse. 1286. C. glo. mihi soli. §. nunc. l. liberationem. de libera. le.
in Pacto exigi cõsensum duorum, & expressionem nominum. 1295. A. glo. debitoris.
Palam quod fit, tolerabilius est. 226. A. l. pupillus. §. vlti. de auct. tuto.
Palam fieri, quid. 374. A B. l. hæredes palam. de testa.
Pali materia sunt. 1043. C. l. pali. de lega. 3.
Parata alicuius causa, quæ dicantur. 1032. B. l. hoc legatum. de leg. 3.
Paratum, & emptum, differre. in verbo, Emptum.
Par in parem, nullum imperiũ habet. 1600. A. in mar. §. tempestiuum. l. ille à quo. ad Trebel. & glo. imperium.
Parem esse negligentium omnium causam. in verbo, Negligentium.
Paria delicta, mutua cõpensatione tollũtur. 47. B. l. viro. so. mat.
Parci affectui paterno. 333. B C. l. pe. quod falso tut. auct.
Parere conditioni qui non potuit, cõditione defectum non videri. 575. C. l. quę sub conditione. de condit. institu.
Parendum esse defuncti iudicio, nõ in parte sed in toto. 1241. D. gloss. compellendam. l. à filio. de alimen. leg.

Parendum

Index materiarum

Parendum esse sentẽtiæ etiam iniustæ, propter auctoritatẽ iudicis. in verbo, Iniustę.
Parens videtur large accipi pro non patre. 176. C. l. cum plures. §. cum tutor. de admi. tuto.
Parentis loco socer est. 24. A. l. quia. so. ma.
Parentem, & patronum in bonorum possessione contra tabu. petenda differre. 1898. C. glo. exemplo. l. 1. si à par. quis.
Parentes qui dicantur. 1985. D. l. iurisconsul. §. parentes. de grad. affin.
Parentes à liberis alendos. 93. A. l. si quis à liberis. in prin. de libe. agno.
Parentes filiis thesaurizare debere, nõ filios parentibus. in verbo, Filios.
Parentes venerari oportere. 1911. A. l. 1. de obseq. à liberis & liber.
Parentũ & patronorũ honori, multũ tribui. Ibidem. B. l. 2. de obseq. à liberis & libert.
Parentum hæreditatem, quasi debitam nobis obuenire. 2019. l. sacratissimi. ad Tertyllianum.
Parentum votum esse, vt filij eis succedant. in verbo, Votum.
Parentibus pietatem æqualem esse, licet inæqualis potestas sit. 357. B C. l. 4. de curat. fu. & prod. da.
Parentibus pietatem liberos, non operas debere. in verbo, Liberos.
Pars aliqua. 43. A. glo. aliqua. l. si marito. solut. matri.
Pars fundi dicitur fundus. 779. C. l. plane vbi. §. sed si quis. de lega. 1.
Pars hereditatis, in vna re non dicitur. 709. C. l. quamuis. si quis omiss. caus.
Pars tutior eligẽda. 352. D. glo. tutius. l. si pupillorum. de reb. eorum.
Partis qui est dominus, dominum dici. 787. A. gloss. vtriusque. §. si duobus. l. cætera. de lega. 1.
Partis appellatione, dimidiã intelligi. 824. C. gloss. vlt. l. Titius. de le. 1. & 1615. C. glo. partiaris. §. te rogo. l. vbi purè, ad sen. Trebel.
Partem facit qui non est, sed esse speratur. in verbo, Qui non &.
Partem facere etiam eum, qui non admittitur ad partem. 764. B. glo. deberi. l. si duo bus. de lega. 1.
Partem non facere, qui non admittitur ad partem. 764. D. glo. expresserit. §. si Titio. l. si duobus. de leg. 1.
Partem facere, qui speratur admitti ad partem. 1795. A. l. 1. §. si ex tribus. de bo. poss. contra tabu.
Parté qui agnoscit, totum agnoscere videri. 91. C. l. si cui res. de legat. 2.
Partem qui nõ capit quia indignus, partem nihilominus facit. 868. B. l. 7. de lega. 2.
Partem rei dici fructus pendentes, eámque reddere pretiosiorem: secus tamen in partu in ventre existente. 1474. A. l. in lege Falcidia. 2. ad legem Falci.
Partem vtramque requirit copulatiua veram, disunctiua alteram tantum. 573. A. l. si hæredi. de condi. insti.
in Parte delinquens, in totum reus est. 726. B. gloss. vtrum. §. si quis. l. si quis. de senatuscon. Sila.
Parte anni maiori quæ fuerunt, esse in fundo videri. 1186. C D. l. cum de lanionis. §. Sabinus. de fun. instru.
Participem fraudis cõueniri, licet lucri particeps nõ sit. 700. B. gl. conueniri. §. quãquam. l. si quis. si quis omiss. cau. test.
Participe criminis, aliquo viuente, non agi ciuiliter de crimine contra tertium. 1872. D. l. 2. de Carb. edict.
Particularibus de legatis, an, & quando detrahatur. in verbo, Legatis.
Partus, an veniat cum legato ancillæ, & an sit fructus. 1028. D. in mar. glo. non contineri. §. sorori. l. vxorem. de lega. 3.
Partus ancillarum, & fœtus pecorũ, in fructu, vel reditu non contineri. 1670. A. l. deducta parte. §. hæreditatem. ad Trebel.
Partus antequã edatur, pars viscerũ est matris. 99. C. l. 1. §. ex hoc. de ven. inspi.
Partus non editus, homo non est. 1474. A. l. in lege Falcidia. 2. ad legem Fal.
Partus matrem sequitur. 828. B. l. huiusmodi. §. legatum. de lega. 1.
Partus non subiici, id est supponi, publice interest. 103. A. l. 1. §. sed & si. versi. publice. de ven. inspi.
Partus vt nasci expectatur, sic reuerti expectatur, qui apud hostes est. in verb. Hostiũ.
Partui consuli æquum esse. 1855. C. l. 1. §. rectissime. de ventre in poss. mit.
Partui nascituro magis faueri, quàm nato. 1872. D. glo. vlt. l. 1. de Carb. edicto.
Partum an reiicere possit maritus, post longam absentiam, vxorem prægnantem inueniens. in verbo, Prægnantem.
Partum decem mẽsium, & duorum dierum legitimũ dici. 404. C D. in mar. gl. in decem. l. Gallus. de lib. & posthu.
Partum in ventre existentem secus se habere, atque fructus pẽdentes, qui pars rei dicuntur, eámque pretiosiorem reddunt. 1474. A. in verbo, Partem rei.
Partum nondum editum, hominem nõ esse. Ibidem. l. in lege Falcidia. 2. ad legẽ Falc.
Partum necat, qui eum præfocat, abiicit, publicis locis misericordiæ causa exponit, vel alimenta negat. in verbo, Necat.
Partum quandoque fructum dici. 1500. C. glo. & quartæ. l. Falcidiæ. ad le. Fal.
Pastina instituere. 19. A. l. fructus. in fine.
Pater naturali ratione à filio ali debet. 95. B. l. si quis à lib. §. si mater. versi. parẽs. de libe. agno.
Pater plus filium diligit, quàm filius patrem. 372. B. glo. diximus. §. quæcũque. l. qui testamento. qui testa. fa. poss.
Pater filio melior amicus dicitur. 483. C. gl. instituer et. l. quidam. de hæredib. insti.
Pater dat tutores sine inquisitione, mater non. 121. B. l. 4. in prin. de test. tu.
Pater filium, & contra alere tenetur. 93. A. l. si quis à liberis. in prin. de li. agno.
Pater testamentum filij irritat. 434. D. glo. viuo. l. posthumorum. de iniusto rup. & irrit. fa. test.
Patris concubinæ cum filio nefaria coniũctio est. 110. B. l. 1. §. pe. de concub.
Patris confessio, grande præiudicium affert filio. 89. A. §. Iulianus. in fin. l. 1. de lib. agnoscen.
Patris debita filius soluere non tenetur. 95. B. l. 5. §. parens quamuis. de libe. agno.
Patris delictũ filiis nocere. in verb. Delictũ.
Patris delicta minus, quàm nepotis merita perpendenda. in verbo, Merita.
Patris dolus nocet filiæ. 55. B. glo. fin. l. Mæuia. sol. matri.
Patris & filij impuberis testamentum haberi pro vno. 538. A. l. patris. de vulga.
Patris & patroni filio, & liberto personam sanctam esse debere. in verbo, Filio.
Patris in potestate, prælatum electum, esse non debere. 1600. D. in marg. l. nam. ad Trebel.
Patris vel aui delictum, an & quando noceat nepoti vel filio. 1908. B. l. diui fratres. de iure patro.
Patris vel matris dictum, filio non præiudicare. 1870. D. gloss. Carboniano. §. sed si quis. l. 1. de Carbo. edi.
de Patris familia filium esse, & non de matris. 718. D. gloss. non habetur. §. in eo. l. 1. de senat. Sila.
Patrisfami. consuetudinem non esse spectandam. 345. C. l. 1. §. si defunctus. de rebus eorum.
Patri filium curatorem dari posse. 357. B. l. 2. de cura. fu. & prod. da.
Patri filium superuixisse præsumẽdũ. 1346. A. l. cum pubere. de reb. dub.
Patri nocere scientiã filij aliquando. in verbo, Filij.
Patri omnia videntur concessa, ob affectũ naturalem. 1307. B. l. Aurelius. §. Titius. de libera. legat.
Patrem à filio regi, indecorum. 149. A. l. his qui. ad prin. de tuto. & cura.
Patrem adire, filiusfami. cogere non potest. 1600. B. l. ille à quo. in fi. ad Treb.
Patrem corrigit filius. in verbo, Filius quan doque.
Patrem egere iniquum est, cum filius sit in facultatibus. 94. C. l. 5. §. & si impubes. de libe. agno.
Patrem filio nõ assignat, qui se dat in adoptionem. 1812. B. l. si pater. de bono. poss. contra tabu.
Patrem non admitti in testimoniũ filij. 372. C. glo. diximus. §. quæcũque. l. qui testamẽto. qui testa. fa. poss.
Patrem liberis nõ posse substituere, nisi eos in potestate habeat. 554. C. in casu. §. cum filiæ. l. cohæredi. de vulg. substi.
Patrem posse adulterum, apud filiam deprehẽsum, impune occidere, cum filia etiam prægnante. in verbo, Adulterum.
Patrem vel matrem, à quibus educatus sit, qui maleficos appellauerit, militia indignum esse. 1911. A. l. 1. in fin. de obseq. à liberis & liber.
Patre nõ habere filium amicum meliorem. 483. C. glo. instituer et. l. quidam. de hæredib. insti.
Patre permittente, donare posse filium, causa mortis. in verbo, Filius.
Patres olim dignitates emisse pro filiis. 1837. D. glo. dignitatis. §. sed an. l. 1. de col. bo.
Paternæ affectioni nõ nihil dandum. 1940. B. l. qui cũ maior. §. si patris. de bo. libert.
Paternæ pietati fauendum esse. 1307. D. glo. præsumptio. §. Titius. l. Aurelius. de lib. lega.
Paterno affectui parci. 333. B C. l. pe. quod falso tut. aucto.
Paternum esse officiũ dotare filias. 51. B. glo. conueniri. l. si socer.
Paternum affectum propẽsiorem æquo esse. 333. C. l. pen. quod falso tuto. aucto.
Pati virum, quæ nequeat, nuptam non videri. 1392. A. glo. nubilis. l. hæc conditio. de condi. & demon.
Patiés id quod prohibere potest, facere cẽseri. in verbo, Facere.
Patientia & scientia pro consensu expresso habetur. 886. C. in mar. gl. penes. §. Gaius. l. Titia. de lega. 2.
Patientia & præsentia præiudicant. 335. D. glo. iure legitimo. l. cum ostendimus. §. fideiussores. de fideiussoribus.
Patientiam pro traditione haberi. 1643. C. glo. passus. l. restituta. ad senatus. Trebel.
Patrię appellatione, suburbia cõtineri. 1025. B. l. vxorem. §. legauerat. de leg. 3.
Patriam potestatẽ furore non dissolui. 660. D. glo. potestate. l. cum hæres. de adquir. hæred.
Patriam potestatem inæstimabilem esse. 715. C. glo. per cum. l. mater. si quis omissa cau.
Patriam communem Romam censeri. in verbo, Romam.

BIU Cujas

Patriam vnicuique esse dulcissimam. quod & Ouid.his versiculis expressit.
Nescio qua natale solum dulcedine cũctos.
Ducit,& immemores nõ sinit esse sui.1076.
D.glo.scripsit.l.qui habebat.de le.3.
Patrimoniũ,& substantiã quandoq; domus appellatione contineri. 1182. B.in marg.
Patrimoniũ ex patrisfamiliàs voluntate constitui. 475.A.glo.facit.§.rerũ.l. ex facto. de hære.instit.
Patrimonij qui est modici, affectasse tutelã videri.283.C D.l.spadonem.§.est autem. de excu.tut.
Patrocinari nemini debere, dolum & fraudem.in verbo,Fraudem.
Patroni in fraudem quicquid gestum sit,reuocari.in verbo,Reuocari.
Patroni sine voluntate,nõ debere libertum alienum arrogari.in verbo,Libertum.
Patronum à filio excludi.in verbo,Filium.
Patronum semper tertiam habere. 1900.C. glo.totorum.l.Pantonius. si à paréte quis manumisit.fu.
Patronorum & parentum honori multum tribui.in verbo,Parentum.
Patronatus ecclesiæ,cum vniuersitate trãsire in quemlibet.1924.B.glo. dandam.l.si operarum.de oper.libertorum.
Pauper deterioris est conditionis,quàm diues. 241.B C.l.3.§.tutores qui. de suspec. tuto.
Pauper facilius,quàm diues in vincula cõiicitur.Ibidem.C.§.tutores qui.de suspec.
Pauper nisi fiat, satisdare non teneri ministrum ad distribuendum electum. in verbo,Satisdare.
Paupere à viro dos repetitur.in verbo, Dos à maritò.
Paupertas oneri impar præstat excusationẽ. 296.C.l.post susceptam.de excu.tut.
Paupertas qualiter probetur. Ibidẽ. in mar.
Paupertas suspectum nõ facit, sed mali mores.in verbo,Suspectum.
Paupertatis priuilegium cessare,cum fuerint adauctæ facultates. 285.B.l.nõ tantum.§. eos qui.de excu.tut.
Paupertatem à tutela excusare. 260.D.l.paupertas.in prin.de excu.tut.
Paupertatem prodesse. 1573. C. glo. ideo.l. cum non.si cui plus quàm.
Pectore suo omnia iura continere principem. 1222.A B. glo. vsum imper.l.supellectili.de supel.leg.
Pecorum fœtus, & partus ancillarũ in fructu, vel reditu non contineri. 1670.A.l. deducta parte.§.hęreditatem. ad Trebel.
Peculio in suo neminem esse. 1208.B.l.Stichus.in fi.de pecul.legat.
Pecuniæ ad corpus non fit compẽsatio. 69. C.glo.nam in pecunia.l.quod dicitur.
Pecuniam iactare neminem præsumi.1694. D.glo.vlti.l.si hæres.ad Trebellianum.
Pecuniam esse in loco non videri,quæ illic est vt mutuo detur. 1058. C.l.si chorus.§. 1.de legat.3.
Pecunia.) Ob pecuniam corpus minui non debet.in verbo,Deminutionem.
Pecuniam signatam non contineri,appellatione auri.1270.C.l.Quintus Mucius.de auro & argen.leg.
Pecuniam sterilẽ dici,quę sine vsura sit.323. C.l.quid ergo.§.vsuras.de contr.& vtil.
de Pecunia seruire durius esse,quam de persona. 1922.B.glo.vlti.l.hæ operæ. de op. libertorum.
Pedaneus iudex,id est delegatus.147.B.glo. pedaneus.l.prætor.de tutor.& cura.
Pegmata quæ dicantur. 1177.D.in mar.
Pelles lanatæ. 1052. B. l. si cui lana. §. 3. de lega.3.
Pendere vltimam voluntatem, alieno arbitrio non debere.in verbo,Arbitrio.
Penulæ.1268.C. glo. penulæ.§.muliebria.l. vestis.de auro & arg.le.
Penu legata,quid legato contineatur. 1216. B.l.qui penum.de penu leg.
Penus,omnis generis. 1219.A.gl.omnib⁹.§. nomen.de penu leg.
Penuaria cella.in verbo,Cella pen.
Per alium posse quẽpiam id,quod per se nõ potest.1311.D.gl.& ille.l.si is.de libe.leg.
qui Perdit lucrum,damnum patitur. 771.A. glo. legatarij.§.si certum. l. non amplius. de lega.1.
Perdit quis per alium, quod per se habere posset. 131. D. glo. non affectione. l. qui tutelam.de test.tu.
Perdere hæreditatem ob solam tabularum aperturam hæredẽ non posse, licet centũ aureorum pœna sit statuta. 1588.A B. gl. aperuerit.§.si is.l.Marcellus.ad Treb.
Peregrinans ad tempus abesse non dicitur. 1194.B.l.prædia.§.affini.de fun.instru.
Peregrinantem maritum, vxor an sequi necesse habeat.in verbo,Vxor.
Peregre agere. 155.A.l.fi.de tuto.& cura.
Perempta res non æstimatur,quæ si extaret, non æstimaretur. 1475.A.l. in ratione.§. si seruus.ad legem Fal.
Perfici ex præcedenti, & sequẽti orationem imperfectam. 940. B.l. cum pater.§.cum imperfecta.de lega.2.
Periculum vbi maius est, ibi cautius agendum esse. 1871.A B.in mar.§.sed & si.l.1. de Carb.edicto.
Periculo suo nomina ab aliis facta recipere nemo tenetur.in verbo,Sequens.
Permissum ad tempus, post tempus videri prohibitum. 871.B.l. statuliberum.§.Stichum.de lega.2.
Permissum vna via non est, quod alia prohibetur.in verbo,Prohibitum.
Pernicies.)Puniri non debet quis in perniciem alterius.in verbo,Puniri.
Perpetuum intelligitur,quod non habet tẽpus limitatum. 290. A B. l. iurisperitos. in prin.de excu.tut.
Perpetuo non casu res vbi esse solet, inspici debere.in verbo,Esse.
Perpetuitatis causa, vel quasi quæ inde amouentur,non videri esse. 1283.A. glosſ. thesaurus.§.cum ita.l. si vxori. de auro & argen.leg.
Perplexitatis ratione, impossibilitas vitiat institutionem. 580.B.l.si Titius. de condi.insti.
Persona interposita, fraudis instar habet. in verbo,Interposita.
Persona quàm causa fauorabilior. 199. A.l. ex pluribus.de admi.tuto.
Personæ incertitudo an & quando vitiet. 458.A.in mar.
Personæ status cõsiderandus. 215.C.glo.nõ debet.l.tres.
Personæ incertę legatũ,an & quãdo valeat. 1339.B.in mar. gl.vlt.l.Paulus.de reb.du.
Personæ seruire minus esse durum,quàm pecuniæ.1922.B.glo. vlt.l.hæ operæ. de oper.liber.
Personarum quantitatem, & conditionem inspici in cautione idonea. 1754. A. in mar.l.filio.vt leg.no.ca.
Personas in necessarias non liberalitatem, sed debitũ dici.306.C. glo. præstiterit.§. sed nonnullos.l.1.de tutelæ & ra.distra.
Personale priuilegium,non transire ad hæredem. 879.A.l.cum patronus.de lega.2.
Pertinacitatis pœna luenda. 241.B.l.3.§.tutores qui.de suspec.tuto.
Peruenire. 62. C.l.si vero. §. peruenisse. so. matri.
Peruenire cum effectu accipi. 999. B. l. qui concubinam.§.cum ita.2.de leg.3.
Peruenire verbum, inducit fideicõmissum. 984. B.l.fideicommissa. §. hæc verba. de lega.3.
Petere potest sibi debitum soluẽs quod debet.in verbo,Soluens.
Petatur nisi cautio, non præstari. in verbo, Cautio.
Peti nolo,verba hæc,quid importent. 1301. B C.l.quod mihi de liberat.legat.
Peti quæ non possunt, non posse etiam repudiari. 688.A.glo. vlti.l.qui superstitis. de adquir.hære.
in Petitione quod actorem succumbere facit,facit succumbere reum in exceptione. in verbo,Reum.
Phasianarij. 1049.C.l.auibus.de lega.3.
Phialæ. 1265.D.glo.phialis.§.perueniamus. l.cum aurum.de auro & argen.leg.
Philosophos non curare pecunias. id quod & hodie theologi nostri faciunt,qui in illorum locum successerunt. 256.D.& seq. glo.manifesti.l.si duas.de excu.tut.
Philosophos multos mortem sibi consciuisse.429.D.l.si quis filio.§.eum qui.de iniusto ruptóque.
Philyra,quid.1038.B C.in mar. glo.in philyra.l.librorum.de leg.3.
Phormiones qui dicantur. 1177.B.in marg.
Pietatis intuitu, nonnunquam à iure communi recedi,nedum à proprietate verborum.1023.D.& seq.glo.pietatis.§.codicillis.l.vxorem.de lega.3.
Pietati paternæ fauendum esse.1307.D.glo. præsumptio.§.Titius.l.Aurelius.de liberatione legata.
Pietatẽ liberos parentibus,nõ operas debere.1913.C.l.pe.de obseq.à liberis & liber.
Pietatem parentibus æqualem esse,licet inæqualis potestas sit. 357. B.l.4. de cu. fu. & prod.
Pietatem publicã esse, liberorum impietatẽ in parentes punire.in verbo,Liberorum.
Pietatem quæ lædunt, non facienda. 580.A B.l.filius qui.de condi.insti.
Pignoratũ pupillo fundũ vendi posse. 349. A.l.magis puto.§.si fundus.de reb.eo.
Pistorum collegium licitum esse, & à tutelis excusari. 300. B. l. qui in collegio. de excu.tu.
Pluralitas, geminat duas singularitates. 1000. B.l. qui concubinam. §. si Stichus. de legat.3.
Pluralitas vna geminat plures singularitates.1404.B C.l.falsa.§.si quis ita.de condi.& demon.
Plurale, significationem singularis augere. 571.D.glo. sub eadem.§.si duo.l. si testamento.de condi.institu.
Pluralem numerum, geminare significationem singularis. 1404.D.glo.dixisset.
Pluralem numerum, quandoque in tribus cõsistere. 1151.D.glo.diuus.l.1.de optione legata.
in Pluralia quandoque resolui singularia. 759.D.glo.relictis.l.cum filiosa.de leg.1.
Pluraliter copulari verbo singulari, duo nomina disiunctiuè posita. 687.C.glo. mutus.l.pater.de adquir.hæred.
Plus cui licet,ei min⁹ licere.in verb.Minus.
Plures non posse facilè consentire.1954.D. l.vnica.de libertis munici.
fegnius expediũt commissa negotia Plures. Quod est contrarium ei; Multæ manus onus leuius reddũt. 162.C.glo.facilius.§. quamuis.l.si plures.de admi.tu.
Plurium assertioni standum. 99.D. glo. vel duæ.l.1.de ventre.inspi.

BIU Cujas

Index materiarum

Plurium iura, si ad vnum perueniant potest ille, quod plures poterãt. 760. B. l. si mihi & tibi. in prin. de legat. 1.

Plurium vicem, vnum quandoque sustinere. 463. B. glo. sustinere. l. nam tertium. de hæredib. instit.

Poculenta. 1217. B. l. 3. §. poculenta. de penu lega.

Pœna centum aureorum licet sit statuta, nõ tamen ob solam apertũram tabularum hęres perdit hæreditatem. 1588. A B. gl. aperuerit. §. si is. l. Marcellus. ad Treb.

Pœna immunitatem non tribuit. 142. B C. gl. emit. §. sed & si. l. tutela. de legit. tut. & 500. D. glos. legi. l. si quis. de hære. instit.

Pœna vnius, præmium alterius est. 732. B. l. si sequens. de senatusconsil.

Pœnam auget iteratio. 1902. D. gl. oportet. l. 1. de iure patro.

Pœnam non debere egredi delictum. 1372. B. l. rescriptum. de his quæ vt indignis.

Pœnam & præmium, ex eodem facto quis consequi potest. 245. C. & 1365. A B. glo. meruerit. l. 1. de his, quæ vt indig.

Pœnam vnde quis meruerit, inde præmiũ reportare non debere. 607. B. glos. eorũ. l. testamenta. de milit. testa.

à Pœna damni liberum esse debere matrimonium, non à pœna amissionis dupli. 1427. B. in margine. §. Titio. l. Titio. de condi. & demon.

Pœnalis stipulatio quomodo & quando cõmittatur. in verbo, Stipulatio.

Pœnitentiam testatoris, tot debere testibus probari, quot in testamento requiruntur. 762. A B. glos. non valebit. §. interdum. l. si mihi. de leg. 1.

Pœnitentia nuda reuocari iussum. 641. C. l. si quis mihi. §. fin. de acquir. hære.

Pœnitere ante litem contestatam licet. 30. B. glo. mutauerit. l. si cum dotem. §. eo autem tempore.

Ponderandas esse carnes. 1185. B

Pondo vel pondus, as, libra. idem. 487. D. gl. appellatione. §. hæreditas. l. seruum.

Ponere dictionem, nisi, si præcedat negatio, aliàs priuare siue negare. ĩ verbo, Nisi.

Positio cuius est, eius esse priuationẽ. 620. A. l. nolle. de acquirenda hæreditate.

Positum verbum, vel omissum, non nocere. in verbo, Verbum positum.

Portari leuiter affectatum. 253. B. glo. onera. l. tria. de excusa.

Portionem portioni accrescere, non personæ. 681. B. l. si totam. de acquiren. hæred.

Possibilis ex parte & ex parte impossibilis quid sit. 450. C. in margine.

Possidenti nullam dari actionem. 1781. B. glo. ius. §. bonorum.

Possessio bonorum, quid. 1781. A. §. 2. de bono. poss.

Possessio, & custodia, differunt. 1764. B. l. is cui. in princ. vt in possess. leg. no.

Possessionem bonorum, & rerum, differre. 1780. B. l. 2. §. 1. de bo. possess.

Possessionem bonorum, aliam edictalem esse, aliã decretalẽ. 645. B C. glo. edictalẽ.

Possessione bonorum cõtra tabulas petita, non præstari legata. 1817. B C. in glo. rubricæ. de leg. præstan.

Possessione bonorum agenti, datur vindicatio directa. in verbo, bonorum.

Possessiones bonorum duas esse. 1993. A. in gl. rubricæ vnde vir.

Possessiones bonorum, quæ ius tribuunt, esse septem. in verbo, Bonorum poss.

Posse per alium id quempiam, quod per se non potest. 1311. D. in mar. glo. & ille. de libe. leg. &. 1950. A. glo. patrono. §. sic edict. l. si filius. de bon. libe.

Posse non dicimur, quod honeste non possumus. 580. A B. l. filiꝰ qui. de cõdi. instit.

Posse non legi, & scriptum non esse, idem. in verbo, Legi non posse.

Per alium nos posse, quod per nos non possumus. 662. D. glo. non poterat. l. cum hæreditate. de acqui. hæred.

Posse vnum, ad quem plurium iura perueniant, quod plures possunt. 760. B. l. si mihi & tibi. de lega. 1.

Possessio.) Sine possessione, ex solo titulo dominium, quomodo & quando quæratur. 1677. C. in margine. glo. possessionẽ. l. facta. ad Treb.

Possibili conditioni, honestæ, & facili hęredem parere cogi, inhonestam & difficilem ei remitti. 1680. A. l. facta. §. si sub conditione. ad Treb.

Possidere videtur, qui dolo possidere desiit. 700. D. glo. quo minus. l. si quis pecuniã. si quis omissa cau. testa.

Possidens non sibi, sed omnibus possidet. 1765. B. l. is cui. §. si plures. vt ĩ poss. leg. no.

Postea dictio, non impedit diem hæreditatis cedere. 458. C. l. quoties. §. si quis ita. 2. de hære. instit.

Posteriorem scripturam, prior corrigit. in verbo, Prior.

Posteriorem voluntatem seruandam, si prę cedens non sit derogatoria. 761. B C. l. si mihi & tibi. §. fin. de legat. 1.

Posteriora derogant primis. 397. A. glo. erit. l. si filium. de lib. & posth.

Posterioribus priora declarantur. 1070. D. glos. adiecturum. l. quisquis. de leg. 3.

Posterorum appellatione liberos, non libertos contineri. 1060. B. l. quod his verbis. §. 1. de lega. 3.

Posthumus quid contineat. 383. B. l. 4. de liber. & posthu.

Posthumus quãdoque dicitur qui viuo patre natus est, sed post testamentum. 126. C. l. si quis ita. §. fin. & gl. fi. de testa. tute.

Posthumum ex qualibet vidua natum, hæredem instituisse. 400. B. l. posthumũ. de libe. & posthu.

Posthumi, qui. 423. A. l. 3. §. posthumos de iniusto rupto.

Posthumi præteritione, rumpi testamentum. 394. B C. in casu. l. si filius. de lib. & posthu.

Postulare, id est accusare. 236. D. gl. postulare. §. consequens. l. hæc clausula. de suspec. tut.

Postulare tutorem. 334. C. l. 2. de fideiussoribus tutorum.

Potest verbum, quid. 662. D. in margine.

Potest verbum, extendi ad futura. 898. A. l. si ita quis. de leg. 2.

Potestas licet inæqualis sit, pietatem parentibus tamen æqualem esse. 357. B C. l. 4. de curat. fu. & prod. da.

Potestatis ius, non sequitur filiusfa. quantum ad ius publicum attinet. 1600. B. l. nam quod. in prin. ad Treb.

Potestatis verbum, late patere. 371. B. l. qui testamento. §. 1. de test.

Potestatem patriam inæstimabilẽ esse. 715. C. gl. per eum. §. in sententiam. l. mater. si quis omissa cau.

Potestatem patriam furore non dissolui. 660. D. glos. per eum. §. in sententiam. l. mater. si quis omis. cau. test.

Potestate in morientis non posse quempiam dici fuisse, antequam nascatur. in verbo, Morientis.

Potestate in patris, prælatum electum esse non debere. 1600. D. in margine. l. nam quod. ad Treb.

Potestate in patris naturalis, remanere filium adoptiuum, nisi adoptetur ab auo. 1806. C D. in mar. l. vtrum. de cõtra tab.

qui sunt in Potestate tempore mortis, & à nullo præceduntur, suos dici hæredes. 2000. A. & seq. in glo. rubri. de suis & legi. hære.

Potestatiua conditio quando habeatur pro expleta. in verbo, Conditio.

Potestatiuam esse conditionem, quæ vltimo vitæ spiritu impleri possit. 587. D. gl. 1. l. si filius. de cond. inst.

Præcedens genus, non restringi specierum numeratione. 1276. A. l. pediculis. §. pe. de aur. & arg. leg.

Præcedens voluntas si non sit derogatoria, posteriorem seruandam. 761. B C. l. si mihi & tibi. §. fin. de lega. 1.

Præcedens tutelam delictum, suspectum tutorem non reddit. in verbo, Delictum.

Præcedentem scripturam determinari à sequenti. 504. B. glo. declarari. l. qui non. de hære. instit.

ex Præcedenti, & sequenti perfici orationem imperfectam. 940. B. l. cum pater. §. cum imperfecta. de leg. 2.

ad Præcedentia quando referatur vniuersa le singulare. in verbo, Singulare.

Præcedentia restringi per sequentia. 1219. D. gl. sola penus. §. si cui. l. nam quod. de penu leg.

Præcedentia non semper restringi per sequentia. 1242. A. glo. vlt. l. à filio. de alimen. legatis.

Præcedẽtiũ administratorũ nomina agnoscere tenetur tutor. 201. B. l. qui nominibus. de admi. tut.

ex Præcedentibus, & consequentibus intelligi media. 1599. C. gl. verba. §. si de. l. ille. ad Treb.

Præceptiones. 474. B. l. ex facto. §. vnde scio. de hære. instit.

Præceptum legis mitius esse, quàm testatoris. 1754. B C. gl. vlt. l. filio. vt leg. no. cau.

Præceptum testatoris nudum, non valere. 1067. C. l. Lucius. in princip. de legat. 3.

Præcepto defuncti de cauendo standum esse. 1573. D. glo. vlti. l. diuus. si cui plus quàm per. l. Fal.

Præceptiua verba quandoque consilium sonare. in verbo, Verba.

Præceptoribus merces ample soluẽda. 176. B. l. cum plures. §. cum tutor. de admi. & peri. tuto.

Præcipuum. 2. A. gl. semper. l. 1. so. ma.

Prædij dotem, quandoque vocari instrumentum. 1169. C D. glo. vlt. l. cum pater. de instructo leg.

Prædiorum pupillorum distractio, quemad modum à prætore permittatur. 350. B. l. magis puto. §. non passim. & reliquis vsque ad finem. de reb. eo.

Prædiorum conductores olim sustinebant onera annonarum, & contributionũ temporalium. in verbo, Conductores.

Præfocare.) Qui partum præfocat, vel abiicit, vel alimenta ei negat, necare videtur. 92. B. l. necare. de lib. agn.

Prægnãti mulieri necessaria à curatore præstanda. 360. A. l. bonorum. de cura. fu. in margine.

Prægnantem vxorem, post longam absentiã, maritꝰ inueniẽs, an partũ reiicere possit. 89. B. l. 1. §. idẽ Iulianus. de lib. agno.

Prægnante vxore, fideicommissarius si decesserit, verificari ad liberorum tempus relictum. 1616. A. l. sed & si. ad Treb.

Præiudicare non posse filio dictum patris vel matris. 1870. D. gl. Carboniano. §. si quis. l. 1. de Carb. edi.

Præiudicialis.) Status quæstionem, tãquam præiudi-

BIU Cujas

præiudicialem differẽdam esse. in verbo, Differendam.
Præiudiciũ, id est, probatio. 89. A. glo. grande. §. Iulianus. l. 1. de lib. agno.
Præiudicium, id est præiudicialis actio. 91. C. glo. præiudicium. §. illud. l. siue. de lib. agnoscen.
Præiudicium nõ fit veritati. 94. B. l. 5. §. meminisse. de libe. agno.
Præiudicium grande affert pro filio confessio patris. 89. A. l. 1. §. Iul. de li. agn.
Cum de prejudicio absentis agitur, eius amicos vocandos esse. 304. A. glo. amicis. l. si absens. vbi pup. edu. deb.
Prælaturam non posse dari vsque ad tẽpus. 472. B C. in mar. l. hęreditas. de hær. insti.
Prælatus electus, in patris potestate esse nõ debet. 1600. D. in mar. l. nam. ad Treb.
Præmium, id est priuilegium. 198. B. l. impuberi. in fi.
Præmiũ alterius esse, quod pœna vnius sit. in verbo, Pœna.
Præmium & pœnam, ex eodem facto quis consequi potest. 245. C. glo. 1. l. decreto. de suspec. tut.
Præmium reportare non debere aliquem, vnde pœnam mereatur. 607. B. glo. eorum. l. testamenta. de mil. te.
Præparatoriũ cõtineri appellatione præparati. 1266. C. l. in argento. de auro & argen. leg.
Prærupta seditio. 430. C. l. si quis filio. §. hi autem. de iniust. rup.
Præscribere. 246. B. glo. præscribere. l. nihil. de suspec. tut.
Præscriptionem. 30. annorum pupillo non currere. 1578. D. glo. necessaria. §. fuit. l. 1. ad sena. Treb.
Præsens ad tempus, restringi orationem indefinitam. 1283. B. l. fi. de au. & arg. le.
Præsens non intelligẽs, censetur absens. 230. A. l. nõ multum. de auctoritate tutorum.
Præsens non contradicens, videtur consentire. 336. A B. l. 4. in fi. de fideiuss. tut.
Præsens, seu testamenti tempus, inspici. 1283. D. gloss. testamentum. l. medico. de auro & arg. leg.
Præsentis temporis verbum, restringi ad tempus testamenti. 1024. C. l. vxorem. §. testamento. de lega. 3.
Præsentem cẽseri rem casu absentem. 1062. B. l. si ita legatum. de lega. 3.
In prẽsenti futurũ intelligi. in verb. Futurũ.
Præsentia corporis non sufficit ad auctoritatem. 223. B. l. 1. §. fi. de auct. tuto.
Præsentia hominis inuiti nihil operatur. Ibi dem. l. 1. §. fi. de auct. tuto.
Præsentia & patientia præiudicant. 335. D. glo. iure legitimo. l. cum. §. fideiussores. de fideiussorib.
Præstare neminẽ plus oportere nomine legati, quàm ad eum ex hæreditate peruenit. 1581. B. l. 1. §. si is qui. ad Treb.
Præstari nõ debere cautionem nisi petatur. in verbo, Cautio.
Præstationibus, & collectis vsufructuarium teneri. 1117. A. l. quæro. de vsufruct. legat.
Præsumi fraudem facit persona interposita. in verbo, Interposita.
Præsumi neminem iactare sua. 2. A B. gloss. semper. l. dotis. soluto matr.
Præsumptam defuncti voluntatem, multum operari. 543. A. l. quidam testamento. &. l. seq. de vulga.
Præsumptionem voluntatis sumi ex scientia testatoris. 1357. B. glo. nota. l. qui habebat. de reb. dub.
Præter dictio, quandoque excludit. 866. B. l. si ita legatum. de leg. 1.
Præter dictio, quandoq; ponit illud, de quo prius fuerat dispositũ. 1316. B. l. 2. de adi. leg.
Præter dictio, quando ponatur exclusiue. 1088. B. l. Seio. §. pe. de ann. leg.
Præteritum, quemadmodum extendatur ad futurũ. 1004. B. l. vxori. §. 1. de legat. 3. & 774. A. glo. 1. l. sed &. de leg. 1.
Præteritum in præsenti, vel in futuro intelligi. 1260. C. glo. futura. l. filiam.
Præteriti temporis alimenta peti posse, & illis etiam renuntiari. 1245. B. in mar.
In præterito & futuro repertum verbum, in vltima volũtate ad futurum referri. 1391. B. l. solemus. &. 1393. A. l. si ita legatum. de condi. & demon.
Prætorem proximiori deferre. 1974. C. glo. proximus. §. proximus. l. 1. vnde cognati.
Præterita etiam comprehendi verbo futuri temporis. in verbo, Futuri.
Prætoris vox, viua lex est. 1813. C. gloss. 1. l. quod vulgo. de con. tab.
Prætorem quid deceat in pupillorũ prędiorũ distractione. 350. A. l. magis puto. §. nõ passim. & reliquis vsque ad fi. de reb. eo.
Præualere fictioni veritatem. 297. D. & seq. glo. imagine. l. filio. de lib. & posthu.
Pretium loco rei succedere. 835. A. glo. restitui. l. si fundum. de le. 1.
Pretium relinquere videtur, qui aquam relinquit. 1240. A. l. Mela. §. quidam. de aliment. legat.
Pretium & rem comparatam ex pretio succedere loco rei. 922. B. l. imperator. §. fin. de lega. 2.
Pretium rei secundum reditũ æstimari. 834. D. glo. secundum. l. si fundum. de lega. 1.
Pretium rei, expensarum appellatione non contineri. 1409. A. l. quibus diebus. §. 1. de condi. & demon.
Pretij varietatem loca, & tempora afferre. 1529. C. l. pretia. §. fi. ad legem Falci.
Pretio corrumpi deterius esse, quàm precibus. 706. D. glo. insolidum. l. si non solus. si quis omis. cau. test.
Pretio immodico vendere, & non vendere æquipollere. 992. C. glo. immodico. l. nõ dubium. de lega. 3.
Pretio iusto vendere damnatus intelligitur. 797. C. l. si fideiussor. §. fi. de leg. 1.
Pretia rerum nõ affectu, neque vtilitate singulorum, sed communiter fungi. 1529. A. l. pretia. in prin. ad legem Falci.
Pretij nomine captum, nõ videri legatum. 1546. A. l. qui fundũ. in prin. ad legẽ Falc.
Primipilus dicebatur decimæ legionis decurio. 1326. C D. in mar. glo. primipili. l. pater inter. de adimen. le.
Primipilum exercere, id est, vexillum. 266. C. glo. exercet. §. quęsitum. l. οἱ παλαιοὶ ἑκατοντάρχαι. de excusa.
Primis derogari per posteriora. 397. A. glo. erit. l. si filium. de li. & posth.
Princeps ciuitatis, dicitur magistratus. 272. C. l. spadonem. §. si ciuitatis. de excu. tut.
Princeps senatorum consilio vti debet. 153. A. glo. consiliarij. l. & qui.
Principis beneficium, quandoque iniquum. 561. B. l. ex facto. §. etenim. de vulga.
Principis ex maiestate, calumniæ occasionẽ non captandam. in verbo, Calumniæ.
Principis sequendum esse exemplum. 1597. D. glo. restituatur. §. vtrum. l. apud. ad senatusco. Trebel.
Principẽ habere omnia iura in pectore suo. 1222. A B. glo. vsum imperatorum. §. vitrea. l. supellectili. de supel. leg.
Principes beneficia sua interpretari. 561. A. l. ex facto. in prin. de vulga.
Principes æquitate esse mouendos. 1699. C. l. qui filium. §. fi. ad Trebel.
Principale accessorio non confirmari. 564. A. l. ex pupillari. de vulga.
Principale trahere accessorium. 1076. A. l. hæres meus. §. fi. de lega. 3.
Principali cedere accessorium. 1272. C. l. si quando. de aur. & argen. leg.
Principali remoto, remoueri & accessoriũ. 1193. A. l. fundi. §. fin. de fundo instruc. & 1198. B. l. 2. de peculio leg.
Principali suo, restringi verba generalia accessoriè apposita. 1065. A. l. prædiis. in prin. de lega. 3.
Principaliter ad quod res paratur, attendi debet, non ad quod secundario. 1270. B. l. quamuis. de auro & argen. leg.
Prior scriptura, posteriorem corrigit. 1324. A. l. nihil prohibet. de adim. leg.
Priora posterioribus declarantur. 1070. D. glo. adiecturum. l. quisquis. de leg. 3.
Priuatio eius est, cuius positio. 620. A. l. nolle. de adquir. hære.
Priuatorum cautione, legum auctoritati nõ nocere. in verbo, Cautione.
Priuignus quid. 1984. A. l. 4. §. priuignus. de grad. affini.
Priuilegium contra legem quandoque valere. 995. C. glo. accipiat. l. si quis. de leg. 3.
Priuilegiis iisdem an gaudeant, militia inermis, & armata. in verbo, Militia.
Priuilegium ad alterius iniuriam non porrigendum. in verbo, Militum.
Priuilegium creditoribus nocere non debere. 601. A. gloss. soluere. §. Iulianus. l. si certarum. de mili. test.
Priuilegium facilius tolli, quàm ius commune. 611. B. glo. quocũque. §. militia. l. eius. de mili. test.
Priuilegium paupertatis cessare, cũ fuerint adauctæ facultates. 285. B. l. nõ tantum. §. eos qui. de excu. tut.
Priuilegium personale, non transit ad hęredem. 879. A. l. cum patronus. de legat. 2.
Priuilegium personale, quãdo alteri prosit. 879. B. in mar. l. cum patronus. de lega. 2.
Priuilegium non tollere priuilegiũ. 599. D. glo. 1. l. dotalem. de mili. testa.
Priuilegium testantis, non tollere delictum scribentis, sed ecõtra. in verbo, Testãtis.
Priuilegiarij. 286. A. l. non tantum. §. sane. de excu. tuto.
Prius dictionem, in verbis testatoris positã, ambiguitatem inducere. 1622. D. glo. cedat. l. quidam. ad Trebel.
Probat qui non improbat. 87. D. in gloss. contra.
Probare oportere actorem suæ intentionis causam alioqui succumbere. 1641. A. l. eũ qui. ad Trebel.
Probandi onus incumbit dicẽti. 45. D. glo. pe. l. Titia. solu. matri.
Probat9 semel, reprobari postea potest. 256. C. l. sed & reprobari. de excu. tu.
Probatum, id est approbatum. 318. C. glo. 1. l. si probatum. de tutel.
Procreandam ad sobolem dotari fœminas, & replendam liberis ciuitatem. 2. A. l. 1. solu. matri.
Procuratoris ad negotia, qualis sit persona, nõ curatur. 1645. B. l. quãuis. §. fi. ad Treb.
Procuratorẽ vxoris posse esse maritũ. 247. D. glo. vlt. l. Herennius. de excu. tut.
Prodigus est, qui in sermonib9 videtur mẽtis compos: sed factis est impos. 149. B. l. his qui. §. diuus. de tuto. & cura.
Prodigus furiosum exitũ habet. 149. C. l. his qui. in fi. de tuto. & cura.
Prodigo interdici bonorum administratione. 356. C. l. 1. de cura. fur. & prod. da.
Prodigum bona dilacerare. 356. C. l. 1. de cura. fur. & prod. da.
Prodigum, neque tempus, neque finem expensarum

BIU Cujas

Index materiarum.

pensarũ habere. Ibidem.l.1.de cura. fur. & prod.da.

Profiteri,& professio,quid. 1209.B.in mar. glo.professionem.l.cum dominus.de pecul.leg.

Profutura minus inspicienda,quàm obfutura.in verbo,Obfutura.

Prohibere,gerere,& remouere, idẽ. 242.B. l.4.§.1.de suspec.tuto.

Prohibere qui potest quod patitur, facere videri. 1903.D.gloss.liberta.l.adigere de iure patro.

Prohiberi quemlibet debere, ab negotiatione illicita. 1902.D.gloss.1.l.liberti.de iur.patro.

Prohibitum ad tempus, ad tempus concessum esse.1016.B.l.pater filium.§.fundum. de legat.3.

Prohibitum vna via, alia permitti non debet.576.A.in marg. &.1948.C.in mar.& 152.D.l.scire.§.1.de tuto.& cura.

Prohibitum directo fit per consequentiam. 222.D.glo.accommodare.l.1.de auctori. & consensu tut.& cur.

Prohibitum post tempus videri, quod ad tẽ pus permissum est.in verbo,Permissum.

Proiiciens lapides sui defendendi causa, furiosum non esse.in verbo,Defendendi.

Promercales res. 71.A.l.quod si hæ. de impen.in re.do.

Promercium.1219.A.§.item.l.nam quod.de penu leg.

Promiscua conditio quæ dicatur, & quando apponi debeat.1392. D. gloss. promiscuas.l.si iam.de condi.& demon.

Promittere de nouo,debitorẽ cogi, instrumento amisso.in verbo,Instrumento.

Promittere pro liberto,ingenuum posse. in verbo,Ingenuum.

Promissio in genere mediocritatem significat. 781.B.in marg.

Promissionem in genere mediocritatẽ respicere. 1273.B.in marg.l. qui lancem. de auro & argen.leg.

Promulsidaria. 1265. A.glo. promulsidaria. de auro & argen.leg.

Pronuntiatũ appellatione extingui. 369. A. gl. appellauerit.§.si quis.l.qui à latronib. qui testa.fa.poss.

Propensus. 236. C. §. consequens. l. 1. de suspec.tut.

Proprio nomine nominatos teneri in viriles.in verbo,Nominati.

in Proprio sæuus, in alieno est coercendus. in verbo,Sæuitia.

Propriis in bonis,non posse grauari institutum.556.D.glo.tenebũtur.§.quod si hæredem.l.cohæredi.de vulg.subst.

Proprietas.) A proprietate verborum non solum recedi aliquando, verumetiam à iure communi, pietatis intuitu. 1023. D. & seq.gloss. pietatis. §. codicillis. l. vxorem.de lega.3.

Propositum maleuolũ, nõ mutat satisdatio. 243.B.l.quia.de susp.tut.

Propositum in proposito quod operatur, hoc oppositum in opposito. 1080. B.l. fi. §.fi.de lega.3.

Prospectus.159.C.l.1.§.sufficit.de admi.tut.

Prothyra, vestibula dicuntur in domorum ianuis. 1177. C D.in mar.§.Papinianus.l. quæsitũ est.de instruc.vel instrumẽ.lega.

Protutelæ actio.325.A.l.1.in princ.de eo qui pro tuto.

Protutor. 325.B.l.1.§.1.de eo qui ꝓ tutore.

Prouidere suæ rei. 304.C.l.si absens.vbi pupil.educ.

Prouidentiam in armis,religionem in legibus esse. 916.D.glo. prouidentissimus. §. item Marcus.l.vnum.de leg.2.

Prouinciales res & Italicæ, quæ. in verbo, Res Italicæ.

Prouocatus qui se vlcisci voluit,ei ignoscẽdum esse.1940.A.l.qui cum maior.§. si libertus.de bonis liber.

Proximus quis dicatur.2003.D.& seq.l.2.§. proximum.de suis & legi.hære.

Proximus est,quem nemo præcedit. in verbo,Supremus.

Proxime faciendum, pro facto habetur. in verbo,Factum.

Pubes an restituatur contra aditionem.626. B.glo.1.l. impuberibus. de adquiren. vel omitt.hæred.

Pubem factum, testimonium ferre nõ posse de eo,quod ante viderit.376.D.glo.contigerit. §. conditionem.l. ad testium. qui testa.fa.poss.

Pubertatis ante tempus rem pupillarem nõ vsucapi. 326.D.gl.vsucapta est.l.si is qui. de eo qui pro tutore.

Pubertatis annos egressis substitui directe neminẽ debere.527.B C.in casu.l.verbis.

Pubertatis vsque in tẽpus differri quæstionem status.in verbo,Quæstionem.

Pubertatem esse finẽ pupillaris substitutionis.534.B.l.in pupillari.de pupil.subst.

Publica vtilitas,quando præferatur priuatę. 2.C.glo.& reip.l.dotis.soluto matri.

Publicum ius remittere potest nemo.165.B. l.quidam.in prin.de admi.& peri.tuto.

Publici iuris esse,testamẽti factionem. 364. B.l.3.de testamen.

Publico iuri derogari non posse. 1928. C.l. cerdonem.de operis libert.

Publica instituta priuata pietate potiora sunt. 1600.C.l.nam quod.in marg.

Puerum septimo anno fari incipere. 102.A. glo.fari.§.Is autem.l.1.de ventre inspi.

Pueris alimenta legata quandiu debeantur. in verbo,Alimenta.

Punire vnũ pro alio,iniquũ esse. 1908.B.in marg.l.diui fratres.de iure patronatus.

Punitur non semper illicitum. 1108.D.glo. impune.l.hæres.de vsu & vsufructu.

Puniri quempiam satis furore. 222.A B.l.fi. in fi.de admi.tu.

Puniri nõ debet quis in perniciem alterius. 46.A.l.si maritus.so.mat.

Puniri etiam atrocitate facti tutorem, non remoueri solũ. 237.A.l.1.in fi.de susp.tut.

Puniendus vnde quis est,id lucrari non debere.in verbo,Lucrari quis.

Puniendum non ideo quẽpiã, quod iactitet esse se qđ nõ est.334.A.l.fi.quod falso tut.

Puniendos grauius esse eos, qui plenius beneficiũ cõsecuti sunt. in verbo, Grauius.

Punitur sua quisque conscientia. in verbo, Sua cuiusque.

Pupillaris res, ante pubertatem non vsucapitur. 326.D.gloss. vsucapta.l.si is qui.de eo qui pro tutore.

Pupillaris tacita matrem excludit. 565.A B. glo. non ad matrem.l. Lucius. de vul. & pup.sub.

Pupillariter fœminas non substituere. 546. C.gl.in pupillarib.l.si mater.de vul.substi.

Pupillus quis dicatur.304.B.glo.constituetur.l.si absens.vbi pup.edu.de.

Pupillus factus locupletior tenetur. in verbo,Locupletior.

Pupilli personam repræsentat tutor. 188. D. glo.1.l.inter.de admi.tut.

Pupilli vicem ecclesia obtinet. in verbo, Ecclesia.

Pupilli vtilitatẽ an suæ debeat præferre tutor.in verbo,Tutor an propria.

Pupillo expedit rẽ suam saluã fore, magis q̃ cautionẽ habere. 243.A.l.5.de susp.tuto.

Pupillo pignoratum fundum, tutores vendere posse. 349.A.l.magis puto. §. si fundus.de reb.eo.

Pupillo non currere præscriptionem.30.annorum. 1578.D.glo. necessaria.§.fuit.l.1. ad sen.con.Treb.

Pupillo tutoris dolum non nocere. in verbo,Tutoris dolum.

Pupillo quando imputantur expensæ factæ circa tutorem.in verbo,Expensæ factæ.

Pupillum præ cæteris creditoribus priuilegium habere non solum in tutoris sui bona,sed etiã eius qui pro tutore negotium gesserit.321.A B.l.1.in prin.de contra.& vtil.act.tute.

Pupillorum prædiorum distractio,quomodo à prætore permittatur. 350.A.l. magis puto.§.non passim.& sequentibus vsque ad finem.de reb.eo.

Purpura.1053.B.in marg.§.de versicoloribus. l.si cui.de lega.3.

Purpuræ appellatione quid contineat.1053. A.l.si cui lana.§.proinde.de lega.3.

Q

Quadriennium.) Per quadriennium,id est, singulis quadriennijs. 1103.B.l. pe.de annu.legat.

Quandiu dictio,facit cõditionem. 1452.B. l.pater.§.fi.de condi.& demon.

Quanta relatiuum,& quanti aduerbiũ,quomodo accipiantur. 897.C. in margi.l. vt hæredib.de leg.2.

Quanta verbum,refertur ad corpora.1070. B.l.quisquis mihi.in prin.de leg.3.

Quæsita in obsidatu fiscum capere. 368. A. glo.1.l.obsides.qui testa.fa.poss.

Quæstio difficilis & insolubilis. 1553.A B.l. qui quadraginta.ad legem Falci.

Quæstionis appellatione,quæ veniant intelligenda. 719.D. in casu.§. occisorum.l.1. de sen.Sila.

Quæstionẽ indicia præcedere debent. 720. C.glo.locus sit.§.si quis.l.1.de sen.Sila.

Quæstionem non haberi de familia, nisi cõstet dominum esse occisum.719.D.in casu.§.occisorum.l.1.de sen.Sila.

Quæstionem status differri in tẽpus pubertatis.1859.B C.glo.interdum.l.vbicũque. de ventre in pos.mitten.

Quæstionem status tanquam prẽiudicialem differendam esse.1872.A.in mar.glo. valere.§.si quis.l.1.de Carbo.edict.

Quantitatis appellatione, quandoque speciem intelligi. 793.B C.in mar.

Quantitatem & conditionem personarum, in cautione idonea inspici.in verbo,Personarum.

Quãuis particula, aduersatiue posita. 1744. D.glo.quãuis.§.si cui.l.1.vt leg.no.caue.

Quartas esse multiplices. 1558.C.gloss.centum.l.in quartam.

Quasi & tanquam. 674.B.glo. vlt.l.si quis. de adquir.hære.

Quin,id est,quòd non. 179.D.gloss.1.l.qui tutor.de admi.tut.

Quilibet, & omnes, quid differant. 893.A. glo.sed omnes.l.si plurib.de leg.2.

Quisque dictio,collectiua est.470.A.l.hoc articulo.de hæredi.insti.

Quisquis dictio, iũcta verbo futuri tẽporis facit cõditionẽ.1626.A.in mar.glo.quisquis.§.qui suspectã.l.ita. ad sen. Trebel.

Quis relatiuum,quandoque inducit conditionem, quandoque demonstrationem. 755.B.l.6.de legat.1.

Quis vel qui relatiuum, in dubio veram facit relationem,non simplicem. 462. C.l. Iulianus.de hæredi.instit.

Quis vel qui relatiuum,limitat antecedens. 1241.B.l.à filio.§.testator.&.1242.B.§.fi. de alimen.legat.

BIU Cujas

Quis vel qui, quandoque restringere, quãdoque augere. 1033. B. l. ea tamẽ adiectio. de lega. 3.
Quis vel qui relatiuum, restringere antecedens. 1258. B. l. si quis. de auro & arg. lega.
Qui emi mandauit, emisse videtur. in verbo, Emisse.
Quinquagesimum post annum, non deberi operas. in verbo, Annum.
Quod per me non possum, per aliũ possum. 1311. D. in mar. glo. & ille. l. si is. de lib. leg.

R

Rapit qui inuenit, si non reddit. in verbo, Inuenire.
Raso instrumento, an sit credendum. 1889. B C. glo. muribus. §. si rosæ. l. 1. de bo. pos. secundum tab.
Rasis in chartis an fieri possint instrumẽta. in verbo, Instrumenta.
Ratio pupillaris. 200. A. l. cum post. de admini. tuto.
Ratio vbi eadẽ est, ibi & ius esse idem. 1901. C. glo. cum eadem. l. 1. de bo. pos. ex test. militis.
Ratio vbi diuersa est, ius potest esse idem. in verbo, Ius idem.
Rationem aliquid habere, vel non habere. 317. B. l. imperatores. de tut. & rat. dist.
Rationem secretorum secretam esse debere. in verbo, Secretorum.
Rationem duorum temporum habendam, Pythagoras ait, mane scilicet & vesperi, id est, eorum & quæ acturi sumus, & quæ gessimus. in verbo, Temporum.
Rationum chartas tantum reddere, non esse rationes reddere. in verbo, Reddere.
Rationis redditio an iudicis officio, vel quo iure petatur. 1458. A. in mar. §. priscus. l. tales. de cond. & demon.
Rationes, id est, liber rationum. 306. D. glo. rationes. §. officio. l. 1. de tut. & rat. dist.
Rationes breuiariæ quæ. 1214. A B. in mar. l. Titi. de pecu. leg.
Rationum reddendarum remissionem, non extendi ad reliqua. in verbo, Remissionẽ.
Ratiocinatio ciuitatis. 281. C. l. spadonem. §. ratiocinatio. de excu. tut.
Rationalia. 307. A. l. 1. §. de seruis. de tute. & rat. dist.
Reatum, beneficium excludere. 764. D. glo. 1. §. hoc edictum. l. quia autem. si quis omis. cau. test.
Recedi à communi iure nonnunquam intuitu pietatis, nedum à proprietate verborũ. 1023. D. & seq. glo. pietatis. §. codicillis. l. vxorem.
Reconciliatio inimicitiã tollit. 240. D. gl. si tutor. §. si tutor. l. tutor. de suspec. tut.
Recusationem per nuntium vel epistolam posse fieri. 1596. D. gloss. & restitueret. §. vtrum. l. apud Iulianum. ad sen. Treb.
Reddere debet qui inuenit, aliàs rapit. in verbo, Inuenire.
Reddere chartas rationum tantum, non esse reddere rationes. 1314. D. gl. ea. §. inter. l. creditor. de liber. legata.
Reddendi verbum significationem habere per se dãdi. 1075. A. l. heres meus. de leg. 3.
Redintegrare matrimonium. 83. B. l. redintegrato. & 85. A B. l. fi. rerum amo.
Reditus esse generalius verbum, quàm fructus. 1770. D. in mar. glo. non retinebit. §. hæreditatem. l. deducto. ad Trebel.
Reditu vel fructu ancillarum partus & fœtus pecorum non contineri. in verbo, Pecorum fœtus.
Refecta nauis, quæ ante erat destructa, eadem esse dicitur manente carina. in verbo, Destructa.
Referre nihil, non fieri aliquid, vel fieri nõ iure. 1152. B. glo. consumere. l. quotiens. de optione leg.
Regionis errorem non nocere, si de corpore constet. 1008. B C. l. patronus. §. libertis. de lega. 3.
Regionis mos seruandus. in verbo, Mos.
Regionibus tutela diuiditur. 210. C. l. si duo. de admi. tut.
Regulam Catonianam in tribus locum habere. 1359. B. in rubri. de reg. Cato.
Regulam Catonianã in multis fallere. 1360. B. glo. falsa. l. 1. de reg. Catoni.
Relatiuum quis vel qui, in dubio facit verã relationem non simplicem. 462. C. l. Iulianus. de hæredi. institu.
Relegatum & ciuitatem, & libertatem retinere. in verbo, Ciuitatem.
Relictum ad tempus liberorum verificatur, si fideicommissarius vxore prægnante decesserit. 1616. A. l. sed & si ad tempus. ad Trebel.
Relictum conditionale non transmittitur. 566. C. glo. non pertinere. l. qui habebat. de vul. & pupil. substi.
Relictum dignitatis nomine, extendi ad successorem. 901. B. l. quod princ. de legat. 2.
Religio quid sit, & superstitio. 575. A. in marg. glo. ad superstitionem. l. quę sub. de cond. institit.
Religionis contẽptu facile plerique iurant, alij metu numinis timide. 574. B. l. quæ sub conditione. de condi. institit.
Religionis fauore intelligitur quod maius est. 1281. B C. l. Titia. §. Seia. de au. & arg. legat.
Religionem in legibus, prouidentiam in armis esse. in verbo, Prouidentiam.
Reliquator, & reliquari. 201. D. in marg. & 204. C. in textu.
Reliquatio. 201. D. §. sed si. l. qui nominibus.
Reliquatum. 1072. A. l. Ofidius. de lega. 3.
Reliquatus. 1295. C. l. si quis rationes. de liber. leg.
Reliqua trahere. 203. B. l. Lucius. de admini. tut. & 204. A. §. Sempronij.
Reliquũ dictio, quid importet, quídq; eius appellatione contineatur. 464. C. glo. ex nulla. §. vnde. l. item. de hæredib. institit.
Reliqua colonorum non cedere, legato fundo vti est. 1077. A. l. qui habebat. §. fi. de lega. 3.
ad Reliqua non extendi remissionẽ rationũ reddendarum. in verbo, Remissionem.
Reliquorum appellatione, nõ contineri pecuniam iam exactam, vel vsibus patrissa. iam dispositã. 1071. B. l. Ofidius. de lega. 3.
Remanet quod opere deducto, id habere quis dicitur. 770. B. l. nõ amplius. de leg. 1.
Remedia noua, nouis morbis adhibenda. in verbo, Nouis.
Remittit iuramentũ lex, perinde vt vis apostolica. in verbo, Apostolicam.
Remittere publicũ ius nemo potest. 165. B. l. quidam. ad prin. de admi. & pericu. tuto.
Remitti hæredi conditionem difficilem, & inhonestã: facili vero & honestæ, posse sibi líq; parere cogi. in verbo, Possibili cõdi.
Remissionem rationum reddendarum, non extendi ad reliqua. 860. A. l. si seruus vetitus. de lega. 1.
Remissum à iure, non est necesse remitti à iudice. 576. C. l. quæ sub conditione. §. de hoc. de condi. institit.
Remouere, gerere, & prohibere, idẽ. in verbo, Prohibere.
Remouere suspectũ potest iudex ex officio. 238. A. l. 3. §. præterea. de suspe. tut.
Remoueri non modo tutorem atrocitate facti, sed etiam puniri. 236. C. l. 1. in fi. de suspe. tut.
Remotus à tutela quãdo fit infamis. 241. A. glo. remotus sit. §. qui ob segnitiem. l. tutor. de susp. tutor.
Remunerare.) Ad remunerandũ teneri nos. 1898. B. glo. itum est. l. 1. §. si à parente quis man. sue.
Renasci aliquid facilius, quàm de nouo nasci. 377. C D. glo. imperfectum. l. si testamentum. qui testamen. fa. pos.
Renuntiare. 339. C. l. 1. §. si præses. de magist. con.
Renuntiare iuri suo videtur, qui reddit literas. 1044. B C. in marg. l. qui chirographum. de lega. 3.
Repeti posse solutionẽ, errore facti factam. 1492. A. glo. 1. l. si ex plurib. ad leg. Falc.
Repetita quæ vitiaret conditio, eam repetitam non videri. 851. B. l. seruo alieno. §. pe. de leg. 1.
Repertorium, id est, inuẽtarium. 241. B. glo. tutores. §. tutores. l. tutor. de suspe. tut.
Replẽdæ ciuitatis liberis gratia, & procreãdę sobolis dotari fœminas. 2. A. l. 1. sol. ma.
Replumbari. 1262. C. l. cum aurum. de auro & arg. leg.
Reposcere tutelam. in verbo, Tutelam reposcere.
Reprobare nõ possum, quod probaui. 53. D. glo. 2. l. cum mulier. so. ma.
Reprobari postea posse, semel probatũ. 256. C. l. sed & reprobari. de excu. tut.
Repudiari non posse, quę peti non possunt. 688. A. gloss. vlti. l. qui superstitis. de adquiren. hære.
Reputare. 186. D. §. Lucius. & 26. C. l. sed & si. in princ. so. ma. & 209. C. §. tutor. l. Titium. de admi. tut.
Reputatio. 301. D. l. 2. vbi pupillus educari.
Requiri quandoque cõsilium honeste, licet non teneatur. in verbo, Consilium.
Res, id est, lis. 113. C. glo. rem. §. si pupillus. l. qui habent. de tutelis.
Res dicitur mea spe. in verbo, Spe.
Res potius, quàm verba, intuẽdas esse. 446. B C. glo. hæres. l. 1. de hæredib. instituen.
Res tantum valet quantum cõmuniter vendi potest. 1529. A. glo. funguntur. l. pretia. ad legem Falcidiam.
Rei appellatione etiam hæreditatem contineri. 1781. C. glo. rei. §. bonorum. l. bona. de bo. poss.
Rei pretium, expensarum appellatione non contineri. 1409. A. l. quibus diebus. §. 1. de condi. & demon.
Reipub. interesse, mulieres esse dotatas, in verbo, Dotatas.
Reipub. causa absentem, directas debere ire vias. 268. D. l. non solum. §. 2. de excu. tut.
Rem tantum valere quantum communiter vendi possit. 1529. A. glo. fungũtur. l. pretia. ad legem Falcidiam.
Re in propria auctoritatem quãdoque præstari. 225. D. glo. palam. §. sane. l. pupillus. de aucto. & consen. tut.
Res Italicæ & prouinciales, quę. 475. A. l. ex facto. §. rerum. de hæred. insti.
Rerum æstimationẽ variam debere fieri, & de tota re, nõ per partes. 1464. C. in mar.
Rerum amotarum actio vt competat plura requiruntur. 83. D. in glo. diuortium.
Rerum & bonorum possessionem differre. in verbo, Possessionem.
Rerum vocabula immutabilia, hominum mutabilia. 754. A. l. 4. §. 1. de legat. 1.
Rebus in dubiis agẽdũ esse, vt res bona fide cõtracta tuto loco sit, nisi aperte cõtra leges scriptũ sit. 1345. B. l. vbi est. de reb. du.
Rescindere venditionem, non facit rei familiaris necessitas. 807. C. glo. vẽderet. l. etsi. de lega. 1.

BIU Cujas

Index materiarum

Reſcriptum,& edictum,differunt.in verbo, Edictum.
Reſignare teſtamentum.377.C.l.ſi teſtamẽtum.de teſta.
Reſpondere meſsis quando dicatur &c. in verbo,Impenſa ſementis.
Reſpubli. & fiſcus quomodo differant. in verbo,Fiſcus.
Reſtaurari.348. A. l. ſed ſi. §. ſi ius. de reb. eorum.
Reſtituere non cogitur,quod quis ex erronea ſententia habet. 1674. B.l.debitor.§. fi.ad Trebel.
Reſtituere.) De reſtituendo rogatus filius duas quartas detrahere poteſt. in verbo, Filium.
Ad reſtituendam hæreditatem vni de collegio ipſum collegium poſſe grauari. in verbo,Collegium.
Reſtituere tutelam. in verbo, Tutelam reſtituere.
Reſtitui debere fructus poſt dilationem in fideicommiſſarij fauorem adiectam, perceptos.in verbo,Fructus.
an Reſtituatur pubes cõtra additionem.626. B.l.impuberibus.glo.1.
Reſtrictiua verba quid importẽt. 1307.C.l. Aurelius.§.teſtamento.de libera.legat.
Reſtringi ſuo principali, verba generalia acceſſorie appoſita. 1065.A.l. prædiis. in prin.de lega.3.
Reuerentiam marito debet vxor. in verbo, Marito.
Reuerti ſic expectatur, qui in hoſtiũ cuſtodia eſt, vt partus naſci expectatur. 1975. A.glo.vlt.l.1.vnde cogn.
Reuocat donationem diuortium. 64.D.gl. in veſtiarium.§.ſeruis.l.in his.
Reuocari non debere factum legitime. in verbo,Factum.
Reuocari quicquid in fraudem patroni geſtum eſt. 1960.B.l.1.§.omne autẽ. ſi quid in fraud.patro.
Reus.)Ius eligendi vnum ex reis tranſire ad hæredem.in verbo,Hæres.
Reum in totum eſſe,qui in parte deliquerit. 726.B.gloſſ.vtrum. §. aperire.l.ſi quis.de ſena.Sila.
Reum ſuccũbere in exceptione facit, quod actorem in petitione.1318.B.l.3.§. ſi quis duobus.de adimentis legatis.
Romam communem patriam cenſeri. 257. D. glo. rationem.§.amplius. l. ἐὰν δύο. de excuſa.
Rudem materiam dici infectum. 1265. A.l. & ſi non.de auro & arg.leg.
Rumor falſus obeſſe non ſolet. 512.B.l.vlti. de hæred.inſt.
Ruptum teſtamentum irritum,& iniuſtum. in verbo,Teſtamentum.
Rurſus dictio,verificatur in duabus tantum vicibus. 987.B.l. fideicommiſſa. §. ſi quis decem.de legat.3.
Ruſtici quidam ſunt ſagaces.260.C.glo.interdum.§.remittuntur.l.ſi duas.de excu.
Ruſticorum cibaria.1074.A.glo. cibariis.l. ſeruis.de leg.3.

S

SAcerdoti vel miniſtris eccleſiæ quod relictum eſt, eccleſiæ relictum videri. 1096.B.l.annua his.§.1.de annu.legat.
Sæuitia quæ in proprio ſeruo culpanda eſt, in alieno eſt coërcenda.37.A.l.ſi cõſtante.§.ſi maritus.ſol.matr.
Saga. 1268.B.glo.ſaga.l.veſtis.
Sagaciorem viro citius eſſe fœminam. 365. C.glo. completum.l.qua ætate. qui teſta. fa.poſſ.
Salarium. 188.B.gloſſ. vlti.l.à tutoribus. de admi.tut.
Salaria aduocatorum,medicorum,obſtetricum & huiuſmodi. 173.D.in marg.
Salſamenta & quibus fiant. 1164.D.gl.ſalſaméta.l.quidã.de tritico,vino & oleo leg.
Saltuarius, id eſt, ſaltus cuſtos.1183.D.glo. ſaltuarium.l.pictoris. &.1174.C.& ſeq.l. quæſitũ.§.ſaltuarium.de fundo inſtruct.
Salutem ſuam,domini ſaluti anteponere nõ debere ſeruum. 721.A.l.1.§. eodem autẽ. de ſenatuſcon.Sila.
Sanctam eſſe debere perſonã filio, & liberto patris ac patroni. 1913.B.l.liberto. de obſeq.à lib.
Sapa.1175.D.in marg.§.cellarium.l.quæſitũ eſt.de inſtruc.vel inſtru.leg.
Sapientis eſſe mutare conſilium in melius. 1846.D.glo.mutantis.l.nonnunquam.de col.bo.
Sarcophagum cõuenienter ſepulchrum dici.1248.B.in marg.§.cibaria.l.libertis.de alimen.& cib.lega.
Sarculi.1173.A B.glo.ſarculi.l.inſtrumenta. de inſtruc. leg. in quo loco vide & reliqua fundi inſtrumenta.
Satiſdare intra quod tempus hæres debeat. 1430.C D.in mar.glo. non interponendæ.§.Titius.l.cũ tale.de cõdit. & demõ.
Satiſdare non cogi fiſcum, eo quòd ſemper dies ſit. 1747.B.l.1.§.ſi ad fiſcum. vt leg. no.caue.
Satiſdare nõ teneri miniſtrum ad diſtribuẽdum electum,niſi pauper fiat.1100.B.l.liberto.§.largius.de annu.lega.
Satiſdari pro legatis.1563.B.in mar.glo.hoc fiat.l.1.ſi cui plus quàm per.l.Falci.
Satiſdatio,& cautio,quid differant. 1430.C D.in mar.glo. non interponendæ.§.Titius.l.cum tale.de condit.& demon.
Satiſdatio propoſitum maleuolũ non mutat. 243.B.l.quia.de ſuſp.tuto.
Satiſdatio tutoris quare per tutorem remitti poſsit.2017. C D. in marg.§.etſi.l.ſine. ad Tertyllianum.
Satiſdationem remiſſam non peti poſſe etiã ſi hæres dilapidet.1759.A.l.quæ filium.vt leg.no.caue.
Scaphium,vas mulierum, ad alui excremẽta excipienda.1271.D.& ſeq.in mar.§.ſi autem.l.Quintus.de auro & arg.leg.
Scientia & patientia pro conſenſu expreſſo habetur. 886. C.in margi.gloſſ. penes.§. Gaius.l.Titia.de leg.2.
Scientia ex ſola,voluntatẽ nõ pręſumi.995. C.in fi.glo.accipiat.l.ſi quis.de leg.3.
Scientiam præſumi. 1694.D.glo. per errorem.§.ſi totam.l.ſi hæres.ad Trebel.
ex Scientia voluntatis teſtatoris ſumi præſumptionem. 1357.B. glo. nota.l.qui habebat.de reb.dubiis.
Scribentis delictum non tolli per teſtantis priuilegium, ſed contra. 599.C.gloſſ.ſenatuſconſulti. §. ſi quis. l. in fraudem. de mil.teſt.
Scripti hęredes,ſemper legitimos pręcedũt. 670.B.l.in plurium.de adquir.hæred.
Scriptorem teſtamenti teſtem eſſe poſſe in teſtamento. 378. C.l. Domitius. de teſta.
Scriptura nouiſsima ſpectatur. 122. C.l. tutor datus.in fi. &.123. A B.l. ſi hæreditas. §.1.de teſta.tute.
Scriptura prior poſteriorem corrigit. 1324. A.l.nihil prohibet.de adi.lega.&.504.B. glo.declarari.l.qui non.de hæred.inſti.
Scripturæ in dubio ſtandum. 1111. C.l.ſi alij.de vſufru.lega.
Scripturæ ſequẽdus ordo. 1666.D.glo.vlt. l.hæredes.ad ſenatuſcon.Trebel.
Sripturæ ordinem non ſeruandum. 523.B.l. 2.§.ſed & ſi ita.de vulga.Contra.482.A. glo.vlt.l.qui ſoluendo. de hæredib.inſti.
Scripturæ parte teſtari poſſe,parte nõ.1310. B.l.Aurelius.§.pe.de libera.lega.
Scripturam teſtamenti, niſi legatarius oſtendat,non debere caueri ei. 1752.A.l.poſtquam.§.ſi dies.vt legat.no.caue.
Scriptum non eſſe, & legi non poſſe, idem. 1363.B.l.2.de his quæ pro non ſcrip.hab.
pro non Scripta habendam cõditionem impoſsibilem.583.B.l.mulier.de cõdi.inſtit.
Scrupuloſa non eſſe admittẽda.294.A.l.ſed hæc.de excu.tuto.
Scrupuloſa eſſe non debere iura.433.A B.l. poſthumus præteritus.de iniuſt.rupt.
Scutellæ. 1265. A.l.& ſi non.§. ſed ſi cui.de aur.& ar.lega.
Se quiſque ſæpe corrigit. 178.D.glo. ſe putare.l.ſi tutor.de admi.tut.
Secretorum ſecreta debet eſſe ratio.1881.C. glo.differendas.l.de bonis.de Carb.edic.
Secundarium.) Non ad quod ſecũdario res paratur, ſed ad quod principaliter attẽdi debet.1770.B.l.quãuis.de auro & arg.le.
Sed.) quando poſt dictionem, ſed, ponitur copula, &, denotatur diuerſitas facti & identitas iuris. 538.A B.in mar.
Seditio prærupta. 430. C.l. ſi quis filio.§.hi autem.de iniuſto ruptóque.&c.
Sedularia. 1222.B.l.rhedæ.de ſupel.leg.
Semel hæres deſinere eſſe hæres nõ poteſt. 510.B.l.ei qui ſoluendo.de hære.inſti.
Sementis impẽſa ex vindemia deducitur, & contra.in verbo,Impenſa ſementis.
Seminaria.67.B.l.3.de impen.in res do.fac.
Semeſtria. 626.B.l.ei qui.de adqui.hæred.
Senatorum conſilio vti debet princeps. 153. A.glo.1.l.& qui.de tuto.& cura.
Senecæ conſulis tẽpore celebratũ eſt Trebellianum ſenatuſconſultum. 1575. B.l.1. in prin.ad Trebel.
Senex quis dicatur. 1532.C.in mar. glo.Vlpianus.l. computationi.ad legem Falci.
Senex qui non ſit,dici iuuenẽ. 1051.B.l.non aliter.in fi.de lega.3.
Sené citius mori præſumi in alimẽtis, quàm iuuenem.1532.C.glo.Vlpianus.l.computationi.ad.l.Fal.
Senſum,quàm verba amplecti præſtat. 1319. A.l.3.§.conditio.de adim.leg.
Senſum legis contrarium pro ipſa lege accipi.373. A. glo. argumento.§.mulier.l.qui teſtamento.qui teſt.fa.poſſ.
Senſum quàm verba plus complecti.in verbo,Verba minus.
Sententia excuſari,qui in verba legis quandoque incidit.in verbo,Verba.
Sententia falſi teſtamenti prætextu lata, an ſit nulla.275.D.gl.quod ſi.§.conſequés.l. ſcire oportet.de excu.
Sententia lata contra ius litigantis non expreſſo errore in ſententia,nõ valet.276. C.l.ſcire oportet.§.cõſequés.de excu.tut.
Sentẽtiæ licet iniuſtæ parendũ eſſe propter auctoritatem iudicis. 1687.B C.& ſeq.l. ſeruo inuito.§.cum prætor.ad Trebel.
Sententiam appellationis,partim cõfirmare, partim deſtruere poſſe iudicem. 1910. B. l.vlt.de iure patro.
Sententiam colludenti non prodeſſe. 798. C.glo. nocebit.§.ſi hæreditatis. l. ſi ſeruus.de leg.1.
Sententiam ex cauſa falſa latam non valere. 636.D.glo.nõ adquiret.§.& idem.l.ſi is. de adquir.vel omitt.hær.
Sententiam humaniorem eſſe tenẽdam.633. B.glo.humanior. §. ſed & qui.l. pro hærede.de adquir.hære.
Separata.)In ſeparatis,de vno non inferẽ ad aliud. 129.C.& ſeq.l.duob⁹.de teſta.tute.
Septimo anno fari puerum incipere.in verbo,Puerum.

Sequens

BIU Cujas

Sequens administrator nomina facta ab alio nó tenetur recipere suo periculo. 188. B. l. tutor siue. de admini. tuto.

Sequens scriptura præcedentē determinat. 504. B. gl. declarari. l. qui nō. de hęr. inst.

Sequentia, non semper restringunt præcedentia. in ver. Præcedentia.

Sequendum principis esse exemplum. 1597. D. glo. vl. l. apud. ad Trebel.

Sequestrationem regulariter prohibitā esse. 1751. D. glo. deponatur. l. postquàm. vt leg. no. cau.

Sermonem in quo testatoris mens inspiciēda est, ad omnium factum referri. 470. C. glos. quoniam. l. hoc articulo. de hæred. instit.

Sermone quandoque dementiam iudicari. 666. D. gl. si, pbaretur. l. filiū. de acqui. hę.

Sermonibus quidam videntur mentis cōpotes, cum factis sint impotes. in verbo, Prodigus.

Seruire de pecunia duri⁹ esse, quàm de persona. 1922. B. glo. durum. l. hæ operæ.

Seruitutem omnem esse indiuiduam præter vsumfructum. 925. D. glos. partis. l. cū filius. de leg. 2.

Seruitutes an sint in bonis, an extra bona. 1104. D. gl. ex bonis. l nec. de vsu & vsufr.

Seruus fugitiuus legatus cuius sumptibus quæri debeat. 783. B. glos. exigatur. l. cum seruus. de leg. 1.

Seruus hæres institutus à quo tēpore libertatem consequatur. 448. C. gl. data est. §. si seruū. l. seruus alienus. de hæredi. insti.

Seruo hęreditatem adimi non posse, qui liber & hęres esse iussus sit. 391. A. l. si ita. §. 1. de liber. & posthu.

Seruum aliquando in tutoré posse dari. 325. D. gl. actio. §. si quis. l. 1. de eo qui pro tut.

Seruum à libero nō facile dignosci. in verbo, Liber à seruo.

Seruum communem vicem duorū sustinere. 1415. A. glo. contra. §. si duorum. l. qui hæredi. de condit. & demon.

Seruum debere, etiam corporis obiectu, defendere dominum. 733. B. l. cum domin⁹. de senatusconsul. Sila.

Seruum domino operari debere. 1929. D. glo. esse debet. l. sicut. de op. liber.

Seruum, seruitutem an fundum domini stipulari posse. 1133. A. in casu. l. etsi. de seruitu. leg.

Seruum suam salutem non anteponere debere domini saluti. in verbo, Salutem.

Seruum vniuersitatis, non esse singulorum. 638. D. glo. adibit. §. seruus. l. si quis. de acqui. vel omitt. hęre.

Sescunx, id est, vncia cum dimidia. 487. D. glo. sescunx. §. hęreditas. l. seruum. de hæred. insti.

Seu dictio, est ampliatiua. 1272. D. l. si quis ita. de aur. & arg. legat.

Seueritatem vel imperitiam iudicantis, obesse partibus non debere. 1939. D. l. qui cum maior. §. si tamen. de bo. liber.

Si dictio, facit principaliter conditionem, secundario tempus. 1733. B. l. si Titio. quādo dies leg. ced.

Si, non semper ponitur conditionaliter. 115. C. glos. non conditionem. §. sub conditione. l. muto. de tut.

Si & cum dictiones, quid differant. 664. D. in margine.

Si & cum dictiones, conditionem facere. in verbo, Conditionem.

Sicut est, fundum legare, quid. in verbo, Legare.

Sigillum quid. & quando sigillo credatur. 787. C D. in margine.

Sigilla 1177. C. l. quęsitum. §. Papinianus. de fund. instru.

Sigillis septem oportere signatas esse tabulas. in verbo, Tabulas.

Signatū aurū & argentū, quid. 1271. D. & se. l. Quintus Muti⁹. §. pe. de auro & arg. le.

Signatam pecuniam non contineri auri appellatione. 1270. C. & seq. l. Quint⁹ Mutius. de aur. & arg. lega.

Signatum testamentū quando dicatur. 377. B. l. ad testium. §. fi. de testa.

Significationi verborum minus aliquando statur, quàm vsui. 1051. B. §. Titius. l. non aliter. de lega. 3.

Significatio.) Nan aliter à verborum significatione recedendum est, quàm si ita voluerit testator. 1050. C. & seq. l. nō aliter. de legat. 3.

Simplex pro composito sæpe sumitur. 1. C. glo. vlt. rubricæ. Sol. mat.

Simul fieri quæ dicantur. 604. A. gl. simul. l. quærebatur. de test. mil.

Simulo & dissimulo. 100. A. gl. dissimularet.

Singularis significationē plurali augeri. 571. D. gl. sub eadē. l. si testaméto. de cōd. inst.

Singulare vniuersale, quandoque ad præcedentia refertur. 1075. C. l. hæres me⁹. §. vxori. de legat. 3.

Singulari verbo pluraliter copulari, duo nomina disiunctiue posita. 687. D. glos. mutus. §. mutus. l. pater. de acqui. hæred.

Singularia quandoque resolui in pluralia. 759. D. glos. relictis. §. denique. l. cum filiosa. de lega. 1.

Singularitates duas, geminat vna pluralitas. 1000. B. l. qui concubinam. §. si Stichus. de lega. 3.

Singulorum non esse, seruum vniuersitatis. in verbo, Seruum.

Singulorum vtilitate non debere, neque affectu, sed communiter rerum pretia fungi. 1529. A. l. pretia. in prin. ad legem Fal.

Singulos in annos stipulationem vnam esse, nec finiri morte stipulatoris. 1083. B. in casu. l. si in singulos. de ann. leg.

Siue dictio, non restringit. 1014. C. l. cum quis. §. & his verbis. de legat. 3.

Smaragdi. 1277. A. gl. smaragdi. §. item cū. l. pediculis. de aur. & argen. leg.

Sobolis procreandæ gratia, & ciuitatis replendæ liberis dotari fœminas. 2. A. l. 1. sol. ma.

Sobolis procreandæ cupidine tenta. 31. C. l. si cum dotem. §. si maritus. in fi. so. mat.

Sobrini consobrinorū filij. 1982. C. in mar. l. hoc est. de grad. affi.

Socer est loco parentis. in verbo, Parentis.

Socerum cum genero lauari veteres nephas esse crediderunt. 24. in margine.

Socerū & generū ex solis sponsalib⁹ nomē acquirere. 1984. D. l. Serui⁹. de grad. affi.

Societatem, collegium, & corpus differre. 1781. D. glos. municipib. §. à municipib. l. 1. de bonorum poss.

Societatem libera voluntate procedere debere. 1925. D. glos. 1. l. Labeo. de op. lib.

Societatem vitæ vxoré quodammodo dominam facere. in verbo, Vxorem.

in Societate culpā considerari. 1085. D. in mar. gl. habebitis. l. Quintus. de annu. leg.

Socium vxoris virum esse. 1243. C. glo. cum vxore. §. qui societatem. l. alimenta. de alimen. leg.

Solennia munera. in verbo, Munera.

Solennitas iuris an semper seruanda. 421. glo. C. solennia. l. testamentum. de iniust. rup. fact. test.

Solennitatis modicæ omissio non vitiat. in verbo, Omissio.

Solennitatem præsumit diuturnitas temporis. in verbo, Diuturnitas.

Solet, verbum, perpetuitatem notat. 1050. A. l. qui saltum. de legat. 3.

Solicitum de viuentis hæreditate, improbū esse. in verbo, Improbum.

Soluere difficilius esse, quàm compensare. 988. D. glos. posse. §. item. l. fideicommissa. de lega. 3.

Solui posse aliquando aliud pro alio. 1128. C glo. posse. l. fundi. de vsu & vsufruc.

Solui posse aliud pro alio, creditore inuito. 1256. D. in margi. glos. non materia. l. cum certum.

Soluendi terminum confitenti dari. 812. B. l. si domus. §. 2. de legat. 1.

Soluendum in anni initio. 1082. A B. glos. si initio. l. in annos. de annu. lega.

Soluens quod debet, potest petere quod ei debetur. 77. A. l. si cum dos. rerum amo.

Soluens creditori creditoris, an liberetur. 7. D. in margine.

Solutionem errore facti factam repeti posse. 1492. A. glos. legatis. l. si ex plurib. ad legem Falci.

Solutionem esse non donationem, naturalis debiti deductionem. 1630. C. glo. prędia. §. si ex. l. ita tamen. ad Trebel.

Solutionem non differri propter ægritudinem. 468. D. glo. ægritudine. §. Et ideo. l. si quis. de hæred. insti.

Sordide aliquid agere. 238. B. §. nunc videamus. l. tutor. de susp. tuto.

Soror à fratre, vel sorore ali debet. 93. C D. gl. iustè. §. idem rescripsit. l. si quis. de lib. agnoscendis.

Soror à fratre dotanda interdum. 176. D. gl. alio. §. cum tutor. l. cùm plures.

Sororem etiam contineri, sub appellatione fratris. in verbo, Fratris.

Sorores fratrum appellatione contineri. 1068. C. l. Lucius. §. quæsitum. de leg. 3.

Sors pro patrimonio inueniri. 292. D. glos. vlti. l. si is. de excu.

Sors.) In sortem debere, superfluum imputari. 1769. D. glos. imputari. §. quæri. l. is cui. vt in possess. leg. seu fid.

Spe res dicitur mea. 39. D. glos. fi. §. 1. l. si filiosa. so. ma.

Speciale facilius tolli, quàm commune. 611. A. l. eius militis. §. 1. de milit. testa.

Speciale mandatum. 640. A. glos. specialiter. §. sed vtrum. l. si quis. de acqui. hæred.

Speciem generi derogare. 538. D. glos. post decimum. l. si ita quis. de vul. & pupil. sub.

Speciem quandoque sub quantitatis appellatione venire. in verbo, Quantitatis.

Specie non expressa, conditionē omnis demonstratio continet, & causa. 1394. D. gl. sumpsit. §. quod autem. l. demonstratio. de cond. & demon.

Specie posita, poni & gen⁹. 1033. C. l. si quid. §. inter. de legat. 3.

Specierum numeratio non restringit genus præcedens. 1276. A. l. pediculis. §. antepe. de au. & arg. leg.

In speciebus functioni non esse locū. 1252. D. in casu §. cui certū. l. 1. de aur. & ar. le.

Spectandam mentem, non verba. 138. C. l. pe. de confir. tu.

Specularia. 1176. D. i mar. & 1177. D. l. quęsitū. §. specularia. de instructo vel instru.

Sponsalia.) Ex solis sponsalibus, socerum, & socrū, & generum, & nurū appellatione acquirere. 1984. D. l. Serui⁹. de grad. af.

Sponte qui non facit, ignoscendum esse ei. 1939. D. glo. retorsit. §. si libertus. l. qui cū. de bo. liber.

Spurium esse, vulgo conceptum. 1975. CD. in glo. l. si spurius. vnde cognati.

Spurium filium etiam matri succedere. in verbo, Matri.

BIU Cujas

Index materiarum.

Spurios quandoque habere expedit. 2.D. glo. liberis.l.1.solu.mat.

Spurios non succedere matri illustri cum legitimis, sed naturales cum legitimis. 2009.A. glos. ad matris.§. sed &.l.1. ad Tertyllianum.

Stãdum vnius testis dicto quando sit. 1149. B.l.Theopompus.de dote præleg.

Stantes,id est,exiltẽtes,257.A B.§.si duas.l. ἐὰν δύο.de excu.tut.

Stantes fructus,id est,pendentes. 17.B.l.diuortio.§.pe.so.ma.

Statuam ab imagine differre. 1258.D.glo.1. l.si imaginem.de auro & arg.legat.

Status quæstionem,semper differri in tempus pubertatis.in verbo,Quæstionem.

Status quæstionem, tanquam præiudicialé, differendam esse.in verbo, Quæstioné.

Status cuiusque considerandus. 215.C.glos. nõ debet.§.quod autẽ.l.tres.de admi. tu.

Sterilem pecuniam dici, quæ sine vsura sit. 323.C.l.qd ergo.§.vsuras.de cõtra.& vt.

Stipendium, & tributum, an differant. 72. A.glo.neque stipendium.

Stipulari.) Pretium operarum qui stipulatur,vel aliquid pro operis, perdere eum ius patronatus.in verbo,Ius.

Stipulari posse seruum seruitutem,ad fundũ domini.in verbo,Seruum.

Stipulatio pœnalis, quomodo, & quando committatur. 1570.D.glos.committi.in margine.

Stipulationem in singulos annos vnam esse, nec finiri morte stipulatoris.1083.C. glossa non transire.l.si in singulos.de annu.leg.

Stipulationum verba, non sic exacte examinari,quàm testamentorum.in verbo, Testamentorum.

Stragulum pelliceum. 1268.B.l.cum & tunicas.de auro & argento lega.

Strobili.1043.C.in margi. in fine legis, ligni.de lega.3.

Studiorum impensas,pro modo facultatum impẽdendas.1881.C.l.de bonis matris.§. qui pupillo.de Carbo.edic.

Stulta consultatio. 379. A.l. Domitius. de testa.

Stypteria quid. 347.D.& seq. in margine.

Subiectum.) Decretum in subiectum non tenere.351.A.glo.subierant.§.illud quæri.l.magis puto.de reb.eorum.

Subiecta esse talia, qualia prędicata demõstrant.1169.B.l.3.de fund.instruc.

Subitaneus lapsus nemini imputandus. 178. A.l.etiam contutoris.de admi.tuto.

Submemoratio. 277.C.l.scire.§.oportet.de excu.tut.

Substantiam, & patrimonium quandoque contineri appellatione domus.1182.B.in marg.l.si ita.de instruc.leg.

Substituere non posse liberis suis patrem, nisi eos in potestate habeat.554.C.in casu.§.cum filiæ.l.cohæredi.de vulg.substi.

Substitutio quandoq; institutioni prędualet. 490.D.gl.ait.l.si is qui.de hæredib.inst.

Substitutio,quo pacto fieri soleat. 558.D.in casu.§.non videri.l. cohæredi. de vulg. substitu.

Substitutionis ius,ad hęredes nõ transmitti. 680.B.l.totiens videtur.de acquir. hære.

Substitutionis,quot sint species,& vnde dicantur.513.& seq.

Substitutioni locum esse non posse, quãdiu sit institutioni.587.D.glos.1.l. si filius. de condition.institu.

Substitutionem omnem, esse conditionalem institutionem.528.C.glo.purè.l. qui liberis de vul.subst.

Substitutionem obliquam, ad directam nõ trahi.527.D.glo.voluntatem.l.verbis.de vulg.substi.

Substitutionem, post pupillarem ætatem, non valere. 527.B. in casu.l. verbis. de vulg.substi.

Substitutionem pupillarem, sex modis expirare. 534.C.glos.comprehensum.l. in pupillari.de vulg.subst.

Substitutionem pupillarem, fœminas non constituere. 546.C.glo.in pupillarib.l.si mater.de vulg.& pupill.sub.

Substitutionem pupillarem,aditione cõfirmari.531.A.in marg.glo.habere.§. filio.l. sed si plures.de vulg.subst.

Substitutionem sine institutione non fieri. 520.A.l.1.de vulga.

Substitutio vulgaris quæ sit. 513

Substitutionem vulgarem, quinque habere effectus. Ibidem.

Substitutionum quinque genera. 519.A.in glo.rubricæ.de vulg.subst.

Substituto non esse locum, quandiu institutus admittitur.619.B.l.quandiu. de acqui.hæred.

Substitutum omnem, esse institutum. 937. A B.glos.instituti.§. ab initio.l.cum pater.de lega.2.

Substitutum nõ magis,à testatore diligi videri,quàm institutũ.1405.C.l.Publius.§. 1.de condi.

Subtilitas probatur.446.A.l.1.§. Marcell⁹. de hære.insti.

Subtilitatem iuris nimiam, reprobari. 433. A B.l.posthumus præteritus.&.438.A.l. filio præterito.de iniusto ruptóque &c.

Subuertere,quid. 141.A.glos.subuertere.l. legitimæ.

Suburbia patrię appellatione cõtineri.1025 B.l.vxorem.§.legauerat.de legat.3.

Succedant vt sibi filij,in parentum voto esse.714.B.l.Iulianus.§i quis omis.cauf.

Succedere etiam matri, filium spurium.in verbo,Matri.

Succedere loco rei pretium,& rem comparatam ex pretio. 922.B.l.imperator.§.fi. de lega.2.

Succedere matri illustri naturales cum legitimis, non autem spurios. in verbo, Spurios.

Succedere pro legitimo filium naturalem. 926.C.glos.placuit.§.volo.l.cum pater. de lega.2.

Succedi filiosa. 1898 D. glos.successionem §.nepos.l.1. si à parente quis manumiss. fuer.

Succedendo consanguineos agnati, suos consanguinei consequuntur. in verbo, Consanguinei.

Successioni quandiu locus est,non posse esse locum ab intestato.587.D.glo.1.l.si filius.de cond.insti.

Successor locationi per aliquem factæ, stare tenetur. 39.C.& seq.l.si filiofami.§. si vir.sol.mat.facit contra eũ qui dedit beneficiũ ad firmã,&postea illud pmutauit.

ad Successorem extendi,dignitatis nomine relictum.901.B.l.quod princi.de lega.2.

Successorium edictũ,in agnatis nõ habere locum.1971.A.glos.agnatus. vnde liberi.

Succida lana,quæ. 1052.B.glo.succida.l. si cui.de lega.3.

Summa verbum,referri ad corpora. 1070. B.l.quisquis mihi.de lega.3.

Summariis in causis exceptio,quãdo admittatur. 1763.A.in prin. vt in possess.lega.

Summariis in iudiciis exceptionem nõ admittendã.1598.B.l.ille à quo.§.1.ad Tre.

Sumptus pro modo facultatum faciendos esse. 301.D.glos.pro modo.l.officio.vbi pup.edu.deb.

Sumptus ita faciendos esse, vt supersit aliquid.302.C.glo.reditum.l.ius.

Sumptibus à litis,ignorantiam iustã excusare.948.C D.glo.in litis.§.etiam.l.qui solidum.de lega.2.

Supellex,vnde dicatur. 1223.A.l.Labeo ait. in prin.de supell.lega.

Supellex est domesticũ patrisfa. instrumentum. Ibidem.B.l.1.de supellect.lega.

Supellecticarij, id est, qui faciunt supellectilia. 1178.D.glos.supellecticarios.§.idẽ Celsus.l.quæsitum.de instruc.leg.

Supellectilem multáque alia in legatò contineri, fundo instructo legato. 1180.D. in casu.§. si quis.l.quæsitum. de instru. legat.

Supellectilem etiam legatam intelligi, domo legata.1182.B.l.si ita testamento.§.1. de fund.instru.lega.

in Supellectili non cõtineri animalia.1187. D.glo.cedere.§.Paulus respon.l.si mancipia.de instru.lega.

Superfluum in sortẽ debere imputari. 1770. B.§.quæri.l.is cui.vt in poss.leg.

Superflua non vitiare, sed necessaria prætermissa deminuere contractum. 1226. A B.in mar.l.legata.de supell.leg.

Superflua resecanda.1757.A B.in margine. §.Diuus.l.hæc stipulatio.vt leg.no.ca.

Superfœtatio. 646.C.in margine.

Superinductio,litura, inductio. in verbo, Litura.

Superstitio,quid,& religio. 575.A. glos.ad superstitionem.l.quæ sub.de condi.insti.

Superioris auctoritatem in eo non esse, quod necessario destruendum est. 986. C.in margine.§. si quis.l. fideicommissa. de lega.3.

Supersit vt aliquid,ita faciendos esse sumptus.302.C.glos.reditum.l.ius alimentorum.vbi pup.educ.deb.

Superueniente ex casu beneficium vitiari non posse.1472.B.glos.irritum.l. verbis. ad legem Falci.

Suppleri in sequentium annorum fructib⁹, fructum deficiẽtem in vno anno.in verbo,Deficiens.

Suppletionem æqualiter fieri debere à legatariis.1555.A.in margine.glos. habenda.§.qui ducenta.l.qui quadringenta.ad l.Falci.

Supponi partus non debent, vt ordinum & familiarum dignitas sit salua. in verbo,Partus non.

Supremus est quem nemo sequitur, proximus quẽ nemo prędecedit.547.A.l.ex duobus.de vulga.

Supremæ tabulæ. 1887.B.l.1.§.1. de bono. possess.secund.tabu.

Suspectus quandoque per procuratorem defenditur.245.B C.glos.1.l. decreto. de susp.tuto.

qui se ingerit Suspectus est.153.B.l. scire. in fi.de tuto.& curato.

Suspectum facere. 212.A B.l. Aemylius.de admi.tut.

adire hæreditatem Suspectam hæredem nõ cogi. 1656. B.l. non est cogendus. ad Trebel.

Suspectum mores faciunt, non paupertas. 244.B.l.suspectum.de susp.tut.

Suspectum quempiam cõtumacia fieri.243. C.l.impubribus.§.præterea.de sup.tut.

Suspectum remouere iudex, ex officio potest.238.A.l.3.§.præterea.de suspe.tut.

Suspectum tutorem non reddit tutelá præcedens delictum.Ibidé.B.l.3.§.nunc videamus.de susp.tut.

Suspicionem fraudis omnem tolli voluntate testatoris. 1201.B.in margine.§. ficut autem.

BIU Cujas

autem.l.si peculium.de peculio leg.
Suspicionem inducere posse vocem vnius. 691.C.glo.vlt.l.1.quemad.test.ap.
Suus dicitur,in quo quis habet ius patronatus.488.B.l.talem institutioné. de hæred.instit.
Suus hæres,quis dicatur. 2001.C.l.1.§.suos. de suis & legit.hæred.
Suus hæres auo non dicitur, post eius mortem conceptus.2006.A.l.Titius. de suis & legit.hæred.
Suum est quod vindicari potest. 1271.A B. l. Quintus Mutius.§. argento omni. de auro & arg.leg.
Suum iactare neminem præsumi.2.A B.gl. semper.l.dotis.solut.mat.
Suæ ætatis esse,quid. 225.D.gl.sanè.§.ité.l. pupillus.de aucto.& consen.tut.
Suis in hæredibus, aditionem non esse necessariam.in verbo,Aditionem.
Suos consanguinei,cósanguineos agnati in succedendo sequûtur.2002.C.l.1.§. post suos.&.2003.A.l.2.in prin. de suis & legit.hæred.
Suos hæredes dici, qui sint in potestate tépore mortis,& à nullo præcedanť.2000. A.in glo.rubricæ.de suis & legit.hæred.
Suos hæredes,fœminas non habere. 2007. B.l.nulla.de suis & legi.hæredi.
Suos hæredes, patribus suis esse hæredes. Ibidem.C. in casu.l.in suis.de suis & legit.hæred.
Synopsis,quid. 350.D.glo. synopsin. in addit.§.requirat.l.magis.de reb.eorum.

T

TAberna quid sit.70.A.in glos.&.1182. B.glos.1.l.tabernæ.de instruc.leg.
Taberna,& caupona,differunt. 1181.B C.l. tabernæ.de fund.instru.
Tabularium,quid. 1067.A.glo.tabulariũ.l. si mihi.de lega.3.
Tabulæ.) Contra tabulas bonorum possessione petita,non præstari legata. in verbo,Possessionem.
Tabulæ supremæ. 1887.B.l.1.§.1. de bono. possess.secundum tabu.
Tabulæ testamenti, ex qua materia fiant. Ibidé.A B.l.1.de bono.possess.secũ.tabu. in princ.
Tabularum,ob solam aperturam, hæredem non perdere hæreditaté,licet pœna centum aureorum sit statuta.1588.A B.glos. aperuerit.§.si is.l.Marcell.ad Trebell.
Tabulas testamenti, proprie esse testamentum in scriptis conditum,signatũ,& perfectum.1968.B.in mar.l.1.si tabulæ test.
Tabulas vnius testamenti,plures esse posse. 444.C.in margine.l.vlti. de his quæ in testa.delentur.
Tabulas debere septem sigillis esse signatas. 1888.A.glos.aperire.§. sufficit.l.1.de bo. poss.secun.tab.
Tabulis secundis repellédum esse qui principale testamentum arguere velit.in verbo,Testamentum.
Tacens consentit pro & contra.6.A B.l.2. §.fi.sol.ma.
Tacite quæ insunt, eorum expressioné nihil operari.499.A B.l.Cornelius.de hęred.insti.&.806.C.l.si ita legatum.§.1.de legat.1.
Tacite legatum,quot, & quibus modis auferatur.569.A.in mar.§.Titius.l.seruum. de vulga.substi.
Tacitum cessare per expressum. in verbo, Expressum.
Tacitum non vitiari expresso vitiato. 797. A B.l.si fideiussor.de lega.1.
Tacitum quandoque validius esse expresso. Ibidem.C.glo.non poterit.§. Iulianus.l. si cui.de leg.1.
Tacitum non differtur, licet expressum taceatur. 133.C.l.quæro.§.fi.de testa.tu.
Tacitam conditionem rem conditionalem non facere.577.A.gl.vlti.l.quæ sub.
Talia esse subiecta,qualia prædicata demõstrant. 1169.B.l.3.de fundo instruc.
Tanquam,& quasi. 1675.A.glos.hæreditatis.§.quærebatur,l.debitor.ad Trebel.
Tarditas & festinatio nimia puniuntur.167. B.l.tutor.1.in fi.de administ.& pericu.tu.
Tarditas nimia dánatur.í verbo,Festinatio.
Tarditatis pœna luenda. 168.A.l.tutor.1.§. si post.de admi.& peri.tuto.
Taxari non debet impensa nondum facta. in verbo,Impensæ.
Taxare quandoque,meum, quãdoque mõstrare, quandoque conditionem facere. 1061.A.l.nuper.de leg.3.
Tegmenta subselliorum. 1268.C.glos.2.l. argumento.de auro & arg.leg.
Temporale vitium minus spectandũ,quàm generandi naturam.387.A.l.si quis posthumos.de liber.& posthu.
Tempus certæ ætatis adiectum causa legatarij, diem non conditionem inducit. 1737.B.l.Firmio.§.1.quãdo dies leg. ced.
Tempus contractus in contractibus inspici.1523.D.in mar.glo.extitit.l. cum quo. ad.l.Falci.
Tempus deliberandi.590.A.gl.1.l. nec nõ. de iure delibe.
Tempus esse quo vendere quis frumentum cogatur,pretio paruo etiam non iusto.in verbo,Frumentum.
Tempus aditæ hæreditatis in tutoribus cõsiderať.122.D.gl.1.l. si nemo.de test.tut.
verba, vsque ad Tempus,quid importent. 1451.B C.l.pater.§.conditionũ, de condi.& demonst.
prælatura non datur vsque ad Tépus. 472. B C.in marg.l.hæreditas.de hæred.insti.
in loco ea esse non videri,quæ ibi ad Tempus sunt. 1032.A.l.si fundus.de leg.3.
Tempus iacendo currere. 1769.C.glo.hæreditas.§.Cessatum.l.is cui.vt in pos.leg. seu fideicom.
Tempus ignoranti,factum non cedere, sed ignoranti ius.1998.C D.glos.vlt.l.vtile. quis ordo in bo.pos.
Tempus medium non nocere. 1453.B.l.eũ qui.de conditio.& demonst.&.791.C.l. si à substituto.de leg.1.
Tempus modicum.in verbo,Modicum.
Tempus mortis,& testamenti.1078.A B.in mar.l.his verbis.de leg.3.
in pubertatis Tempus, differri quæstionem status.in verbo,Differri.
Tempus mortis debere inspici in qualitate filij, cui est facta substitutio.1831.C in marg.l.interuenit.de leg.præst.
Tempus mortis quando inspiciendum, & quando non.617.D.glos.cadere.§.si miles.l.miles.de mil.test.
ad Tempus,quæ adsunt,& venalia sunt, nõ venire in legato.in verbo,Venalia.
Tempus secundario facere dictionem, si, principaliter conditionem. in verbo, si, dictio.
Tempus testamenti, seu præsens inspici.in verbo,Præsens.
Tempus vt currat,quatuor esse necessaria. 1997.D.glos. non cedat.l. vtile. quis ordo in bo.poss.ser.
Temporis diuturnitas præsumit solennitatem.in ver.Diuturnitas.
Temporis præsentis verba cum aduerbio, nunc,referri ad tempus mortis.379.C.& seq.l.pe.de testa.
Tempore & loco congruis interpellationem fieri deb re.1735.A.glo. interpellatus.l.si penum.quando dies leg.cedat.
Tempore multa mutari. in verbo, Mutantur.
Tempore permissum,post tépus videri prohibitum.in verbo, Permissum.
Tempora duo, in testamenti factione requiri.1888.D.glo.vtroque.§.sed & si.l.1. de secundum tabu.
Tempora excusationum, quæ sint constituta. 272.D.§.1.2.&.3.de excu.
Tempora media non nocere. in verbo, Media.
Temporum duorum rationem habendam dixit Pythagoras,mane scilicet & vesperi,id est, eorum & quæ acturi sumus, & quæ gessimus.2002.C D.in marg.§.sciédum.l.1.de suis & leg.hære.
Temporibus diuersis quempiam obedire posse diuersis iudicibus. 1929.C.in margine.l.duorum.de oper.liber.
Temporariæ actiones,& perpetuæ,quæ dicantur.in verbo,Actiones.
Tenta cupidine sobolis procreãdę.31.C.l.si cum dotem.§.si maritus.in fi.so.ma.
Terminum dari ad soluendum confitenti. 812.B.l.si domus.§.2. de lega.1.
in Termino non cõputari dies impedimẽti.1408.B.l. quibus diebus. de condi. & demon.
Tessera frumentaria,quid. 956.B.in margi. glo.1.l.Titia.de leg.2.
Testari.i.protestari, & coram iudice proponere.277.A.glo.testari.§.consequens.
Testari non posse,carmine famoso damnatum.in verbo,Carmine.
Testari posse captos à latronibus, & legatos apud exteros.368. C.l.quia à latronibus.de testa.
Testari tredecim personæ prohibẽtur.364. D.glo.1.l. si quæramus. qui testa.fa.poss.
Testari quempiam posse, manibus amissis. in verbo,Manibus.
Testari quem posse quandoque de alienis. 745.A B.glos.testatur. §. si post.l. conficiuntur.
Testandi liberam facultatem auferri.361.C. glo.1.l.& mulieri.de cur.fu.
Testantis priuilegium, delictum scribentis non tollere,sed econtra.599.C.glo.senatusconsulti.l.in fraudem.§. si quis.de mili.testa.
Testatione manifestum facere. 110. C.l.3. de concubi.
Testator,an asignando bona pluribus, dicatur testari,vel codicillari. 1538.A B.in mar.glo.1.l.in duplicibus.ad leg.Fal.
Testator non videtur magis diligere substitutũ, quàm institutum. 1405.C.l.Publius.§.1.de condi.& demon.
Testator psumitur decipi in eo,quod ignorat.1357.B.in mar.glos. nota.l.qui habebat.de re.dubiis.
Testatoris præceptũ minus esse mite, quàm legis.in ver.Præceptum.
Testatoris præceptum nudum non valere. in verbo,Præceptum.
Testatoris pœnitentiam tot testibus probari debere,quot in testamento requirũtur. 762.A B. glo. non valebit.§. interdum.l.si mihi.de le.1.
Testatoris sermonem,in quo ipsius mẽs inspiciẽda est,ad omniũ factũ referri.470. C.gl.quoniâ.l.hoc articulo.de hær.insti.
Testatoris verba dubia, posse in qualibet testamenti parte,ad indagandam testatoris mentem,declarari.in verbo,Dubia.
Testatoris verba intelligi debere, vt operentur aliquid. 1119.B.l.generali.§.1. de vsufruct.legat.

BIU Cujas

Index materiarum

Testatoris voluntas, quot modis interpretetur.848.C.in margine.glos.frustra.l. si quando quis.de leg.1.

Testatoris voluntatem interpretari, secundum æquitatem.1633.D.glo.agi poterit.

Testatoris voluntatem, in fideicommissis præcipue spectandam.988.D.glo. fideicommissum. §. item. l. fideicommissa. de lega.3.

Testatoris voluntatem magis ex vsu eius, quàm instrumentis perpendi. 1065.C.l. prædiis.§.1.de legat.3.

Testatoris voluntatem ex coniecturis, vsu, & cõsuetudine colligi.1826.A B.in mar. gl.vlti.l.sed & si.de leg.præst.

Testatoris voluntatem vltimam, sæpissime ex consuetudine exprimi.1212.D.glo.consuetudine.§.testamento.l.dominus.

Testatoris voluntatem in iuris potestatem quandoque resolui.461.B.glo. reuoluitur.§. denique.de hæredib.instit.

Testatoris voluntatem probatam præualere futuræ.763.B.l.qui quartã.de legat.1.

Testatoris voluntatem tollere omnem fraudis suspicionem.1201.B.in mar.§. sicut.l. si peculium.de pecu le.

Testatoris voluntatem non semper seruari.482.C D.glos. vlti.l. paterfamiliàs.de hæredib.instit.

Testatoris inhumanam voluntatem, non recipiendam.586.A B.l.quidam.de condi. instit.

Testatoris voluntati non semper esse parendum.586.B.glos.laudandus.l. quidam.de condi.instit.

Testatorem, & iudicem æquiparari.in verbo, Iudicem.

Testatorem posse ventri dare tutorem, iudicem non posse.in verbo, Iudicem.

Testatorem non posse omnia. 1928.C.glo. vlti.l.cerdonem.de oper.li.

Testato conuenire,id est corã testibus.166. B.l.quidam.in fi.de admi.& peri.tu.

Testamentarius id est,scribens testamentum.457.A.glo.testamentarius.§.sed si.l. quotiens.de hære.instit.

Testamentum, quid. 364.A.l.1.de testa.

Testamentum, quid.691.C.l.2.§. 1. quemad.testa.ape.

Testamẽtum, mentis testationem esse.745. A.gl.testatur.§. si post.l.conficiuntur.

Testamentum omne dici voluntatem vltimam, nisi contrarium probetur. 1709. C D.in mar.gl.ostendere.§.quæ habet.l. Lucius.ad Trebel.

Testamentum, qua ætate fieri possit.365.A. l.5.de testa.

Testamentum vitiari per conditionem turpem.580.A.l.filius qui.de condi.instit.

Testamentum principale qui arguere vult, eum à secundis tabulis repellendum esse.1377.D.in casu.l.cum tabulis.

Testamentum patris, & filij impuberis, habentur pro vno.538.A.l.patris.de vul.

Testamentum obsides facere non possunt. 368.A.l.obsides.de testa.

Testamentum,nuda voluntate nõ cõstitui. 1896.C.l.pe.de bono.possess.secũd.tabu.

Testamẽtum eius, qui capite damnatus est, vel ciuitatem perdiderit, ac libertatem, irritum esse.429.A.l.si quis filio.§.sed & si.de iniusto rup.

Testamentum apud hostes factum,non valere.366.B C.l.eius qui.de testa.

Testamentum, in hostium potestate positum militem,facere non posse.595.C.l.facere.de milita.testa.

Testamẽtum militis, posse scribi gladio, vngula,puluere,suo sanguine.1901.B.i mar. l.non dubium.de bon.pos.ex test.milit.

Testamentum posse, in terram conscribere militem.in verbo, Militem.

Testamentum signatum, quando dicatur. 377.B.l.ad testium.§.fin.de testa.

Testamentum sine institutione, quandoque valere.598.B.glo.vlti.l.tractabatur. de militari testa.

Testamentum nuncupatiuum, an poterit per instrumentum publicũ probari. 374. A.glo.hæredes palam.l.hæredes.qui testa.fa.pos.

contra Testamentum aui, posse venire nepotem, licet filius fuerit iuste exhæredatus.in verbo, Aui.

Testamentum filij, pater irritat. 434. D. glos.viuo.l.posthumorum.de iniust.rup. fa.test.

Testamentum principale id est paternum, non rumpi per accessorium id est,pupilla re.536.B.glos.manebit.§. si suo.l.si quis. de vul.substi.

Testamentum, quinque modis irritari.421. C. glos. testamentum.l. testamentum.de iniusto, rupto, & irrito fac.test.

Testamentum iniustum, ruptum, & irritum differunt.421.B.l.1. &.422.B.l.2. de iniusto & rupto.

Testamentum prẽteritione filij,vel nepotis emancipati,non rumpi.in verbo, Filij.

Testamentum inciſum à testatore furioso, non rũpitur.439.B.l.vlti.de iniusto rupt.

Testamentum quando quis rumpat,& non strosus dicatur.424.C. gl. si nascatur. §. ex his.l.posthumi.de iniusto rup.

Testamentum rumpi, per capitis deminutionem.in verbo, Capitis.

Testamentum secundum, rumpit primum. 490.A.glo.existere.l. pater.de hære.

Testamentum valere, mortem sibi tædio vitæ conscisentis.720.A B.l.1. §. si quis non.de senatusco.Sila.

Testamentum vnum, multis exemplaribus transcribi posse.1887.D.in mar.§.si quis. l.1.de bo.poss.secundum tab.&.377.C.l. vnum testamentum.de testa.

Testamenti factio actiua, & passiua quæ sit.364.C.in margine.gl.1.l. testamenti. qui testa.fa.pos.

Testamentum, falsa causa vitiat.512.A.l.vlti.de hæredi.instit.

Testamenti solennia.421.C.glos.solennia. l.1.de iniusto.testa.

Testamenti initium, ab hæredis institutione faciendum.445.A.l.1 in prin.de hære.instit.

Testamenti instrumentum, publicum esse. 691.B.l.2.quemadmo.testa.ape.

Testamenti faciendi tempus non respiciendum, sed id quo nepos nascitur.415.B.l. Gallus.§. nunc.de liber.& posthu.

Testamenti factionem iuris publici esse. 364.B.l.3.de testa.

Testamenti factionem, homini sanæ mentis, non auferendam.561.B.l.ex facto. §. etenim.de vulga.

Testamenti factionem, duo tempora requirere.1888.D.glo.vtroque.§. sed & si. l.1.de secundum tab.

Testamenti factionem amittere, damnatos ad ferrum, ad bestias, in metallum. 367. B.l.eius qui. §. in insulam deportati.de testa.

Testamenti vsque ad tempus,restringi verbum præsentis tẽporis.in verbo, Verbũ.

Testamenti & mortis tempus. in verbo, Mortis.

Testamenti tempus, seu præsens inspici.in verbo, Præsens.

Testamenti tempore non corporis sanitatem, sed mentis integritatem spectandam. 364.A B.l.2.de testa.

Testamenti qualibet in parte, dubia testatoris verba declarari posse,ad inquirendam testatoris mẽtem.1196.C D.in mar. §. fundum.l.prædia.de instru.leg.

Testamenti scriptorem testem esse in testamento posse.378.C.l.Domitius.de te.

Testamenti scripturam,legatarius nisi ostẽ dat,non ei caueri debere.in verbo,Scripturam testa.

Testamenti vnius, plures tabulas aliquem habere posse.444.C.in mar.l.pluribus. de his quæ in test.del.

Testamento militari,probationem communem esse necessariam. 616.A.glos.probationibus.l.Lucius.de mili.testa.

Testamento esse posse, qui & in iudicio. 372.B.l.qui testamẽto.§. eũ qui.de testa.

Testamento testis esse non potest mulier, in aliis potest.372.C.l.qui testamento.§. eum qui.de testa.

Testamento testem esse nõ posse infamem. 378.D.gl.vl.l.cum lege.qui testa.fac.pos.

Testamenta duplicia.1537.B.l. in duplicibus.ad legem Falcidiam.

Testamenta plura facere, licere militi.603. B C.l.quærebatur.de testa.mili.

Testamentorum executores,seu commissarios non habere actiones contra hæredes, cum sint vt ministri in verbo,Commissarios.

Testamentorum verba, plenius exponi, quàm stipulationum.813.D.glo.centum. l.si hæres.de lega.1.

Testamentorum, quotuplex interpretatio. 1093.A B.in mar.glo.singulos.l.legatum. de an.leg.

Testificari an possit maritus pro vxore, & econtra.in verbo, Maritus.

Testis vnius dicto, quando statur. 1149.B. l.Theopompus.de dote prẽle.

Testis esse patri in testamẽto, an filius possit.372.A. glo. diximus. §. quæcunque.l. qui testamento.

Testis esse in testamẽto, infamis nõ potest. 378.D.glo.vl.l.cum lege.qui test.fa.poss.

Testis conditionem inspiciendam, tempore testificationis.376.D.glo.cõtigerit. §. conditionẽ.l.ad testiũ.qui testa.fa.poss.

de Testis conditione iudex inquirere debet.340.B.glo.de nominibus. §. si præses.l.in ordinem.de magistrati. conueniendis.

Testem in testamento esse posse, qui in iudicio esse potest.372.B.l.qui testamento. §. eum qui.de testa.

Testem officiũ publicũ habere. 694.B C. glo.obsignẽtur.l.sed si.quẽad.testa.aper.

Testem esse non posse quempiam eo testamento, quo institutus est hæres.371.B.l. qui testamento.de test.

Testem esse posse in testamento,testamenti scriptorem.378.C.l.Domitius.de test.

Testes rogatos, in militis testamento,quãdoque requiri.606.D.glos. conuocatis. l.Diuus.de test.mili.

Testimonium ferre non posse puberem factum, de eo quod ante viderit.376.D. glo.contigerit.§. conditionem.l. ad testium.

Testificari pro filio, patrem non posse.372. C.glo.diximus. §. quæcumque.l.qui testamento.qui testa.fa.poss.

Testudo quid.1076.B.gl.lectos.§. cui.l.hęres.de leg.3.

Thesaurizare parentibus non debere filios. in verbo, Parentes filiis.

Timendum esse deum.574.B.& seq.l. quæ sub conditione.de condi.instit.

Tituli

Digesti Infortiati.

Tituli nominationem non tribuere ius nominato.1210.D.in mar.glo.1.§.dominus. l.dominus.de peculio leg.

Titulo ex solo sine possessione dominium, quomodo & quando quæratur.1677.C. in margine.glo. possessionem.l.facta.ad Trebel.

Tolerabilius esse, quod palam fit.in verbo, Palam.

Tolli facilius speciale, quàm cõmune.611. A.l.eius militis.§. 1.de test.mili.

Tomentum, quid.1052.C.in mar.§.lanæ.l. si cui.de lega.3.

Topiarius,id est ordinator saltus, vel horti.1183.D.glos.saltuarium. §. instrumento.l.pictoris.de instru.le.

Totum qui dicit, nihil excipit.1050.B.l.Iulianus.de legat.3.

Totum agnoscere videri,partem qui agnoscit.901.C.l.si cui res.de legat.2.

in Totum reum esse, qui in parte delinquerit.726.B.glos.vtrum.§. si quis.l.si quis. de senatusc.Sila.

Traditio, quid operetur.1203.C.in margine.§. his consequenter.l.denique.de peculio lega.

Trahere reliqua.i verbo, Reliqua trahere.

Transfuga.119.A.gl.3.l. si quis tutor.de tu.

Transpositionem verborum non vitiare legatum.1206.B.l.quidam.de pecu.leg.

pro Traditione patientiam haberi.1643.C. glo.passus.l.restituta.ad sen.Trebel.

Trapezophorum.1221.A B.in mar.l.supellectili.de supel.leg.

Tribum emi quid. 1007.C D.in margine.

Tributum, & stipendium, an differant. 72. A.glo.l.neque stipendium.

Triclinaria vestimẽta, quæ dicantur.1160. C.in margine.glo.triclinaria.l. apud.de opt.legat.

Triennio matrem infantem educare oportere.301.A.glos.ex tempore.l.1.vbi pup. edu.debeat.

Trierarchus. 1901. D. glos. trierarchos. §. item.

Trulla. 1221.B.l. supellectili legata. de supellect.leg.&.1264.D.glos.trullas.§. argento.l.cum aurum.de auro & arg.

Tunc aduerbium, quo modo vsurpetur. 545.A.glo.esto.l.i substitutione.de vulg. substi.

Tunc dictionem, extremitatem temporis significare.1255.D.in mar.glos.non futurum.l.si ita legatum.de auro & argẽ. leg.

Tunc.)Verba præsentis temporis cum aduerbio tunc, referuntur ad tempus mortis.133.D.l. penul.de test.tut.

Turpiter quod fit, fieri non dici. 1268.B. glo.quibus.§. muliebria.l.vestis.de auro & argen.leg.

Turpem conditionem haberi, pro non adiecta.1397.B.l.non dubitamus.de condi. & demon.

Turpem cõditionem vitiare testamentum. 580.A.l.filius qui.de condi.insti.

Turpes operas non imponendas.1927.A.l. hæ demum.de oper.libert.

Turpitudinem suam allegans, non auditur. 798.C D.in margine.

Tutela, quid. 111.C.l.1.de tute.

Tutela est officium virile.119.A.l.tutela.de tute.

Tutela, an sit publicum munus.288.C.glo. excusabitur.§. quia accepit.l.σταδιοντα. de excu.

Tutelam non esse reip.munus.259.B.gl.sed ciuile.§. gentium.l.ἐαν δυο.de excu.

Tutela legitima cessat, quando pendet testamentaria.125.A.l.si quis sub.de testamenta.tute.

Tutela legitima præcedit datiuam. 295.C. glo.datum.l.qui testamento.de excu.

Tutela finitur etiam mortuo cõtutore quãtum ad eius personam, nec accrescit superstiti. 311.A.in margine.

Tutelæ excusationem, paupertatem dare.in verbo, Paupertatem.

Tutelæ remissionem, & milites veteranos capere.in verbo, Milites vete.

Tutelæ remissionem, capitalem inimicitiã præbere.in verbo, Capitalem.

Tutelæ suæ factus, id est sui iuris. 172.B.l. quotiens.§.1.de admi.& peri.tuto.

Tutelam restituere.183.C.l.tutor pro.in fi. de admi.tuto.

Tutelam regionibus diuidere. in verbo, Regionibus.

Tutelam reposcere, id est tutelæ rationem. 184.A.l.maximæque.de admi.tuto.

Tutelam susceptam deserunt pauci.151.A.l. nec ille.de tuto.& cura.

hæc verba, cum in suam Tutelam venerit, quid importent.1035.B.l.cum filiofami. in prin.de leg.3.

à Tutela excusare infirmitatem, & ægritudinem corporis.270.C.l.non solum.§.si quis.de excu.tut.

excusatus à Tutela vnius, non ob id excusatur à tutela alterius.229.C.& seq.l.duobus.de testa.tute.

Tutela liberari per capitalem inimicitiam. 260.B.l.athletæ.§. 4.de excu.tut.

à Tutela remotus quando fit infamis.242. A.glos.remotus sit. §. qui ob.l. tutor.de suspec.tut.

Tutelas tres affectans,nõ excusatur à quarta. 282.C.l.spadonem.in fi.de excu.tut.

Tutelis & curis remitti ciuitatum magistratus. 260.B.l.athletæ.§.3.de excu.tut.

Tutor quis,& vnde.111.C.& seq.l.1.de tute.

Tutor dicitur defensor.in verbo, Defensores.

Tutor, id est, curator.146.D.glos.vlti.l.cũ quidam.de tuto.& cura.dat.&.114.D.gl. vlti. l. cum semel.de tutelis. &.240.A. glos.tutorem.§. si quis.l.tutor.de suspectis tutorib.

Tutor, & curator differunt.152.B C.l.ventri.de tut.& cu.

Tutor datus in augmentum. 174.C.l.quotiens.§. fin. de admi.tuto.

Tutor domini loco est, dũ bene gerit.183. B.l.tutor qui tutel.de admi.tuto.

Tutor legitimus tria facere debet, priusquam administret.143.C.glo.fecit.l.legitimos.de legi.tut.

Tutor an propriam vtilitatem debeat prẽferre vtilitati pupilli.187.B.in mar.l.à tutoribus.de admi.tu.

Tutor solennia munera mittere potest.176. C.l.cum plures.§.cũ tutor.de admi.tuto.

Tutor debet facere quæ bonus paterfa.faceret.175.B.l.generaliter.de admi.tuto.

Tutor non debet facere lucrum ex tutela. in verbo, Lucrum.

Tutor hodie non tenetur dare pecu.pupilli ad vsuras.178.B C.in margine.l. si tutor.de admi.tut.

Tutor an pupillo teneatur pro malè gestis à contutore.198.D.glo.2.l.qui plures.de admi.& peri.tu.

Tutor pupilli personam repræsentat. 188. D.glo.1.l.inter.

Tutor dari potest seruus aliquando.325.D. glo.actio.§.si quis.l.pro tutelę.de eo qui pro tutore.

Tutor potest emere à pupillo, non se, sed contutore authore.225. C. l. pupillus. §. item.de authoritate tutorum.

Tutor propter res malè venditas remouetur.240.B.§.Seuer⁹.l.tutor.de suspec.tut.

Tutor personæ principaliter datur. 121. C. glo.quasi.l.pater.de testa.tut.

Tutor se authore obligari pupillo potest. 174.D.glo.sibi creditam.§. non tantum. l.quoties.

Tutor temporarius.146.C.l. cum quidam. de tut.& cur.

Tutor rebus & moribus datur.176.B.l.cum plures.§.cum tutor.de admi.tuto.

Tutoris authoritas, conditionem non recipit.227.A.glo.l.& si conditionalis.de autho.tuto.

Tutoris datio à matre facta, an semper confirmanda.135.D.gl.confirmabitur.l. mulier.de confir.tu.

Tutoris dationem pertinere ad maiorem iudicem. 2016.C D.in mar. §. confestim.

Tutoris dolum pupillo non nocere.233.B. l.3.quando ex facto tutoris.

expensæ factæ circa personam Tutoris,quãdo imputantur pupillo.in verbo, Expensæ factæ.

Tutoris quod sit officium.304.D.in casu. §.officio.l.de omnib⁹.de tut.& ra.distra.

Tutoris morte reuocari mandatum ab eo factum.659.A B.l.si per epistolam.de acquir.hære.

Tutoris satisdatio,quare per tutorem remitti possit.in ver.Satisdatio.

Tutoris testamentarij, dandi solennitas. 135.B C.l.vt ne.de confir.tuto.

Tutorem quandoque solum adire hæreditatem. 629. D. glos.1. l. is potest.de acquir.hære.

Tutorem res vel pecunias pupilli intercipientem,tribus teneri actionibus.305.D. i casu.§.de rationib.l.1.de tut.& ra.distr.

Tutorem se testamento scribens,tutor non erit nisi testator subscripserit.132.B.l.ex sententia.de testa.tu.

Tutorem suspectum non reddi, per delictum præcedens tutelam.238.B C.l.3. §. nunc videamus.de suspec.tut.

Tutorem tutor docere debet. 208.C.glos. ad quos.§. tutores.l.Titium.de admi.& peri.tut.

Tutorem sæpe remoueri, & puniri.236.D. gl.atrociora.§.si quis.l.1.de suspect.tut.

Tutorem ventri nõ posse dari à iudice,sed à testatore.240.B.glos.bonisve.§.si quis. l.tutor.de suspect.tutoribus.

Tutores honorarij. in verbo, Honorarij.

Tutores sine inquisitione dat pater, nõ mater.in verbo,Pater dat.

Tutores esse, qui non habeant excusationis necessitatem.278.B.l.scire. §. qui nõ iuste.de excu.

Tutores esse quosdam, qui constituta tempora obseruare non teneantur.272.B.in casu.l.εἰδέναι.de excu.

Tutores vel curatores non leuiter admitti debere ad excusationes à tutela.272.D.l. scire oportet.§. 1.de excu.

Tutores idoneos affirmans, fideiussoris instar habet.336.B.l.4.in fi.de fideiuss.tut.

Tutores sumendi sunt in ciuitate cuius est pupillus. 154.A.l.diuus.de tut.& curat.

Tutorum factum irritum esse si aliter,atque à prętore iussi sunt,fecerint.352.C.l.si pupillorum.§. si prætor.de reb.eo.

Tutorum periculum cõmune. 213.A.l.tres tutores.ad prin.de admi.tut.

Tutoribus, & curatoribus à tutela, vel cura appellare nõ licere.272.A.l.scire oportet.in prin.de excu.

Tempus hereditatis aditæ respicitur in tutoribus.122.D.glos.l.si nemo.de testa.tu.

Tuto loco vt res sit, bona fide contracta, dubiis in rebus agendum esse,nisi aperte

contra

BIU Cujas

Index materiarum

contra leges ſcriptũ ſit.1345.B.l.vbi eſt. de reb.dub.

Tympana.1276.C.in mar.§. item cum.l.pe diculis.de auro & ar.le.

V

VAcare.177.A.§. ſi tutor.l.cum plures. de admi.tut.

Vacua pars.465.B.l.ex facto.de hære.inſti.

Valet tantum res,quantum communiter vẽ di poteſt. 1529.A. gloſ.funguntur.l. pretia.ad.l.Fal.

Validius quandoque tacitum, expreſſo eſſe.797.C.glo.non poterit.§.Iulianus.l. ſi cui.de lega.1.

Validum per inualidum quandoque vitiari, & inualidum validari.481.D.glo.hæredem.in margine.l.qui ſoluendo.de hære.inſti.

Variatio non permittitur, quando electio trahit ſecũ executionem. 1160.A.l.apud Auſidium.de opt.legat.

Variatio quãdo admittatur.1846.C.in mar. l.nonnunquam.de col.bo.

Variationem reprobari. 757.C.gloſ.debere.§. ſi ita.l. ſi ex.de lega.1.

Varietas quandoque nõ reprobatur.in verbo, Inconſtantia.

Varietatem facti, non dubitationem iuris inducere aduerbium, forte. 544.C D.in mar.gloſ.forte.l.in ſubſtitutione.

Vaſa an ſint legata, legato vino.1218.D.in mar.l.nam quod.de pen.le.

Vaſcularius. 1282. D. gloſ. vaſcularius.l.ſi vxori.de auro & arg.le.

Vectigal, quid.185.D.gloſ.vectigalis.§.Modeſtinus.l.ſi ſine.

Vela hipæthrorum.1177.B.l.quæſitum.§.de velis.de fund inſtru.

Velle.)Inſtitui poteſt hæres, ſi velit. 508 C.l.iam dubitari.de hære.inſti.

Venalia, & quæ ad tempus ibi ſunt, non venire in legato.1120.D.gl.mercis.§.vxori.l.generali.de vſu & vſufru.leg.

Venalitia. 590.B.l.quinta.de in.delibe.

Venalitiaria vita.1054.B.l.ſeruos.§. fin.de leg.3.

Vẽdere damnatus intelligitur iuſto pretio. 797.C.l.ſi fideiuſſor.§. fin. de le.1.

Vendere quo tempore quis frumentum cogatur, pretio etiam paruo non iuſto.in verbo, Frumentum.

Vendere pretio immodico, & non vendere, æquipollere. 992. C.gl.immodico.l. non dubium.de le.3.

Vendere res ſuas inuitus cogitur nemo. 77.B.l.non enim.re.amo.

Vendi debent quæ mora deteriora fiunt.in verbo, Mora.

Vendi debere ea quę mora deteriora fiunt. 590.B.l.quinta.de iure deli.

Vendi poſſe collitigatori ius litis.in verbo, Ius.

Venditionem non reſcindere facit rei familiaris neceſsitas.in verbo, Neceſsitas.

Venditor rerum pupilli, quandoque eas retinet pretio non ſoluto.216.A.l.tutor rerum. de admi.tuto.

Ventri non dari tutorem à iudice, ſed à teſtatore.24.B.glo.bonis ve.§.ſi quis.l.tutor.de ſuſpec.tut.

in Ventre exiſtentem partum aliter dici, quàm fructus pendentes, qui rei pars dicuntur,eamque reddunt pretioſiorem.in verbo, Partem.

Veram vtranque partem copulatiua requirit, diſiunctiua tantum alteram.573.A.l. ſi hæredi.de condi.inſti.

Verbum poſitum,vel omiſſum non nocere. 1894.D.gloſ.hæreditatem. §. qui filio.l. ſi ita.de bo.poſ.ſecundum tabu.

Verbum præſentis temporis, reſtringi ad tempus teſtamenti.1024.C.l .vxorem. §. teſtamento.de leg.3.

Verbum quod reperitur in præterito,& futuro, in vltima voluntate refertur ad futurum. 1391.B. l. ſolemus.&.1393. A.l.ſi ita legatum.de condi.& de.

Verba minus intuenda eſſe,quàm res.446. B C.gloſ.hæres eſto.§. ſi ex fundo.l.1.de hære.inſti.

Verba enunciatiua, ſufficere ad fideicommiſſum.904.B C.in margine.l. cum proponebatur.de leg.2.

Verba enunciatiua quando diſpoſitionem inducant.465.B C.in mar.&.495. C.l. qui volebat.de hæredi.inſti.

Verba minus, quàm ſenſum amplecti præſtat.1319.A.l.3.§.conditio.de adimẽ.leg.

Verba iactantiæ cauſa prolata, non inducere diſpoſitionem.380.A.l.vl.de te.

Verba debere intelligi, vt aliquid operentur.848.A.l.ſi quãdo.de legat.1.&.1119. B.l.generali.§.1.de vſufru.leg.

Verba non,ſed mentem ſpectandam.in verbo, Spectandam.

Verba prçceptiua quandoque conſilium ſonare.941.A.glo.conſilij.§ mando.l.cum pater.de le.2.

Verba legis licet deficiant:ex lege tamen dicitur, quod ex mente eius colligi poteſt. 141.B.in prin.de legi.tuto.&.139.A.l.pe. de confir.tuto.

Verba,peti nolo,quid importent. 1301.B.l. quod mihi.de liberat.legat.

Verba reſtrictiua, quid importent.1307.C. l.Aurelius.§. teſtamento.de lib.leg.

Verborum ob proprietatem non ſolum receſſum aliquando fieri, ſed etiam à iure communi,pietatis intuitu.1023 D.& ſeq. gl.pietatis.§.codicillis.l.vxorẽ de lega.3.

Verborum cum nulla eſt ambiguitas,admitti debere voluntatis quæſtionem.995.C. & ſeq.l.ille aut ille.de leg.3.

Verborum cum reſultat iniquitas, legiſlatoris mentem eſſe ſeruandam.274.D.l.ſcire.§. aliud etiam.de excu.

Verborum tranſpoſitio, non vitiat legatũ. 1206.B.l.quidam.de pecul.leg.

Verborum , ſubſtitutionis compendioſæ, triplex ſpecies. 516.B

ex Verbis mentem ſanã probari.586.C D. glo.amoueri.l.quidam.de condi.inſti.

incidit quandoque quis in Verba legis, ſed ſententia excuſatur.158.A.l. fin.in prin. qui pe.tuto.

Verbis præualere legis mentem.in verbo, Verba.

Veritatis primordio quod adiuuatur, falſum non videri.927.A.l.cum filius.§.hæres.de legat.2.

Veritati præiudicium non fit.94.B.l.5.§.meminiſſe.de libe.agnoſ.

plus quandoque opinionem habere, quàm Veritatẽ.628.B.l.is qui.de acquir.hered.

Veritatem fictioni præualere.397.D.& ſeq. glo.imagine.l.filio.de libe.& poſthu.hæredi.iſti.&.412.C.gl.excludatur.§. ſi eiº. l.Gallus.de lib.& poſthumis.

Verna quis dicatur.780.D.gl.exceptum.l. Titiæ.de leg.1.&.1074. A B.glo.ſi alij vernæ.l.ſeruis.de le.3.

Verſicoloria.1052.C.l.ſi cui lana.§. de verſicoloribus.de legat.3.

Veſpillo quis dicatur.1592.D.in mar.gl.vlti.l.ſed ſciendum.ad ſenat.Trebel.

Veſtis,& veſtimentum idem.1277.B.l.inter veſtem.de auro & arg.legat.

Veſtimentum,quid.1267.B.l.veſtimentum. de auro & argen.legat.

Veſtimentorum genera.1267.C.l. veſtis.de auro & arg.legat.

Viam malitiis aperiri non debere.349.D. gloſ.ratio.§. ſi pupillus.l. magis. de reb. eo.&.692.D.glo.nam inſpectio.l.tabularum.quemadmo.teſta.aper.

Via vna quod prohibetur,alia non permitti.1948.C.in margine.

Vias debere rectas ire reipub. cauſa abſentem.268.D.l.non ſolum.§.2.de excu.

Viator, & officialis.1772.B.l.is cui. §. miſſus. vt in poſſeſſ.legat.no.

Viatori an credendum ſit.351.A.gl. viatorem.l.magis.

Vicarius dãni &c.197.B.§. tutor.l.tutores.

Vicem plurium vnus quandoque ſuſtinet. 463.B. gloſ. ſuſtinere.l. nam tertium.de hæredi.inſti.

Viduitatem mulieribus quæ indicit conditio,ſpernẽdam eam eſſe.1398.C.glo. poſſe.l.quoties.de condi.& demonſt.

Villa,quid.18.D.glo.villa.§.fin.l.diuortio. ſo.mat.

Vinculũ iuraméti obligare.1916.A.in mar. l. vt iuriſiurandi.de operis libertorum.

in Vículis cauſam dicere.ſi verbo, Cauſam.

Vinculis aſtringi non debere dignitatem qui habeat.241.B.l.3.§.tutores qui.de ſuſpec.tut.

Vindicari poteſt quod ſuum eſt. 1271.B.l. Quintus Mutius.§. argento omni.de auro & argen.leg.

Vindicatio.1200.C.glo.vindicatio.§. & ſi. l.ſi peculium.de pecul.le.

Vindicatio rei directa datur, bonorum poſſeſſ.agenti.in verbo, Bonorum.

Vindicta pro iniuria illata,an & quãdo permittatur.722.C.in mar. gloſ.nec ſollicitudo.l.diuus.de ſenatuſcon.Sila.

Vinum acinaticium.1165.C.in mar.l.ſi quis vinum.de tritico lega.

Vinum eſt omnis liquor ex vinea procedens.1165.B.l.ſi quis vinum.de trit.leg.

Vinum vetus.1166.C.l.vetus.de trit.vin.& oleo legat.

Vinum cydoneum.1165.C.in margine.l. ſi quis vinum.de tritico.leg.

Vino legato, an ſint legata & vaſa.in verbo, Vaſa.

Vino legato,quæ debeantur vaſa.1162.B.l. 3.§.1.de trit.vino & oleo lega.

Viriolæ. 1269.C.& in text.§.ornamenta.l. argumento.de auro & argen.leg.

Viri potentes,quando dicãtur puellæ.1037. A.gl.viripotés.l.ſi filiæfamiliàs.de leg.3.

Virum quæ pati nequeat,nuptam non videri.1392.A.glo.nubilis.l.hæc conditio.de condi.& demon.

Virum ſocium eſſe vxoris.1243.C.glo.cum vxore.§. qui ſocietatem. l. alimenta.de alimen.leg.

Viro an competat iudicium dotis pro impenſis in re dotali factis.in verbo, Dotis.

Viro operari vxorẽ debere.ſi verbo, Vxorẽ.

Viro ſagaciorem citius eſſe fœminã. 365. C.glo.completum.l.qua ætate.de teſta. & qui teſta.fa.poſſ.

Vitæ ſocietatem vxorem quodammodo dominam facere.in verbo, Vxorem.

Vitam hominũ non excedere centũ annos. 1107. B. l. ſi vſusfructus.de vſu & vſufr.

Vitiare actum perſonæ incertitudinem.in verbo, Incertitudo.

Vitiare non poſſe ſuperflua, ſed neceſſaria prætermiſſa deminuere cõtractum.1226. A B in mar.l.legata.de ſupelle.leg.

Vitiari non poſſe beneficium ex caſu ſuperuenienti.in verbo, Beneficium.

Vitiari nõ poſſe legatum, demonſtratione falſa.1078. B. l. his verbis.§. paterfamiliàs.de lega.3.

BIU Cujas

Vitiari quãdoq̃ validum per inualidum, & inualidum validari. 481. D. in mar. gl. hæredem. l. qui soluendo. de hære. insti.
Vitiari testamentum per conditionem turpem. 580. A. l. filius qui. de condi. insti.
Vitiantem repetitam conditionem, eam nõ repetitam videri. 851. B. l. seruo alieno. §. penul. de legat. 1.
Vitiato expresso non vitiari tacitum. 797. A B. l. si fideiussor. de leg. 1.
Vitium temporale minus spectandũ, quàm generandi naturam. 387. A. l. si quis posthumos. de liber. & posthu.
Vitio suo incómodum quemque accipere debere. 709. C. l. nec id. si quis omis. caus.
Viuentis hæreditatem nullam dici. 1767. C. glo. viuo. §. si ab impuberis. vt í poss. leg.
Viuentis hæreditatem solicite captantem, improbum esse. in verbo, Improbum.
Vixisse filium patre diutius præsumendum. in verbo, Patri.
Viui hæreditatem esse nullam. 642. B. glos. Labeo. l. neminem. de acquiren. hæred.
Vlciscí qui se voluit prouocatus, ei ignoscendum esse. 1940. A. l. qui cum maior. §. si libertus. de bonis libert.
Vltimus est quem nemo sequitur. in verbo, Supremus.
Vltima voluntas patris non semper seruanda est. 302. A. gl. vltra. l. officio. vbi pup. educ. debeat.
Vltima voluntas non semper sequenda. in verbo, Voluntas.
Vltimam voluntatem, arbitrio alieno pendere non oportere. in verbo, Arbitrio.
Vltimam voluntatem defuncti pro lege seruandam. 1896. B C. in margine. §. Plane. l. qui ex. de secundum tab.
Vltima in voluntate, verbum in præterito, & futuro repertum, ad futurum referri. 1391. B. l. solemus. & 1426. A. l. si ita legatum. de condi. & demon.
Vlpianus dicitur nobilis ab Herennio, & nobilissimus à Modestino. 251. B. l. 2. in fi. & 253. A. l. 4. in fi. de excu.
Vnciæ vsuræ. in verbo, Vsuræ vnciæ.
Vnguenti appellatione, quid contineatur. 1267. A. l. í argẽto. §. 1. de auro & arg. leg.
Vnguentorum genera. Ibidem. §. vnguentis. l. in argento. de auro & arg. leg.
Vniuersale singulare, quando referatur ad præcedentia. 1075. C. l. hęres meus. §. vxori. de legat. 3.
Vniuersali æquipollere indefinitam. 1073. A B. l. si plures. de legat. 3.
Vniuersitatẽ cõsentire nõ posse. 6038. D. gl. adibit. l. si quis. de acquir. vel omit. hære.
Vniuersitatem nõ facile nec cõsentire nec congregari. 1776. D. glos. assecuturos. l. municipio. vt in poss. leg.
Vniuersitatis seruum nõ esse singulorũ. 638. D. glo. adibit. §. seruus. l. si quis. de acquir.
Vnus an plurium vicem sustinere possit. 463. B. glos. sustinere. l. nam tertium. de hæredi. insti. & 1600. B C. glos. triplici. §. tempestiuum. l. sed cum. ad sena. Treb.
Vna via quod prohibetur, alia non permitti. 1948. C. in mar. l. quęritur. de bo. liber.
Vnum plurium vicem quandoque sustinere. 463. B. glo. sustinere. l. nam tertium. de hæredib. insti.
Vnam esse stipulationem in singulos annos, nec morte stipulatoris finiri. 1083. C. glo. non transire. l. si in singulos. de ann. leg.
Vnius testis dicto, quando standum. 1149. B. l. Theopompus. de dote præleg.
Vno super negotio, duos quempiam iudices habere posse. 1887. D. in margine. §. si quis. l. 1. de bo. possess. secund. tabu.
Vobis, vel alteri vestrum, verba hæc, quid importent. 820. C. l. si fundum. §. his verbis. de lega. 1.
Vocabula rerum immutabilia, hominũ mutabilia. in verbo, Rerum.
Vocandos amicos absentis esse, cum de eius præiudicio agitur. 304. A. glo. amicis. l. si absens. vbi pu. edu. deb.
Volo verbum, quomodo dicatur. 509. D. & seq. in margine. glo. vlti. l. iam dubitari. de hæredib. instit. & 1020. B. l. Pamphilo. §. 1. de lega. 3.
Volo.) Nemo pro parte velle & pro parte nolle potest. 867. B. l. neminem. de leg. 2. & in margine.
Volo, verbum, nec directũ, nec obliquum dicitur, sed secundum naturã verbi cui adiicitur. 509. D. & seq. in margine.
Volo.) Verbum, cum voluerit, tractum habet quandiu volet, &c. 983. B. l. fideicommissa. §. sic fideicommissum. de lega. 3.
Volet, volam, voluero verbum, quid. 828. A B. in margine. §. Stichum. l. huiusmodi. de lega. 1.
Voluntas defuncti, est ambulatoria vsque ad mortem. 1319. C. in margine. l. quod si. de adimen. leg.
Voluntas defuncti totum facit. 475. B. l. ex facto. §. rerum. de hæred. insti.
Voluntas vlti. non semper tenenda. 166. A. l. quidam. §. 1. de admi. & peri. tuto.
Voluntas vltima, an semper primæ deroget. 1308. B. gl. minutum. §. testamento. l. Aurelius. de lib. leg.
Voluntas testatoris, quot modis interpretetur. in verbo, Testatoris.
Voluntas testatoris probata, prævalet futuræ. 763. B. l. qui quartam. de legat. 1.
Voluntas testatoris, ex vsu eiꝰ magis, quàm instrumentis perpenditur. 1065. C. l. prædiis. §. 1. de lega. 3. & colligit ex vsu. 1226. B. l. legata. §. 1. de supell. lega.
Voluntas tacita. 1110. A. in mar. glos. secundum. §. qui duos. l. dãnas. de vsu & vsufru.
Voluntas alicuius requiritur, cum de eius commodo agitur. in verbo, Cómodum.
Voluntatis quæstio admitti debet, cum nulla est in verbis ambiguitas. 995. C. & seq. l. ille aut ille. de legat. 3.
Voluntatis præsumptionem ex scientia testatoris sumi. in verbo, Præsumptionem.
legatum ad alterius Voluntatem relatum, non valere. 806. A. l. captatoriæ. de leg. 1.
Voluntatis defuncti interpretatio, quot, & quibus modis interpretetur. 1276. C D. gl. debebuntur. §. Labeo. l. pediculis. de auro & arg. le.
Voluntati defuncti, non in parte, sed in toto parendum esse. in verbo, Defuncti.
Voluntati testatoris non semper parendũ. 586. B. gl. laudandus. de condi. insti.
Voluntatem coactam, voluntatem esse in hæreditate accipiẽda. 1594. C D. in mar. glo. adiit. l. apud. ad Trebel.
Voluntatẽ, ex sola sciẽtia nõ præsumi. 995. C. in fi. glo. accipiat. l. si quis. de leg. 3.
Voluntatem defuncti, circunueniendam. 699. B. l. 4. in prin. si quis omis. cau.
Voluntatem defuncti implendam, si potest. 576. C. l. quæ sub conditione. §. quotiens. de condi. insti.
Volũtatem defuncti præsumptam, multum agere. in verbo, Præsumptam.
Voluntatem defuncti omnem ratã esse, hęreditate semel adita. í verbo, Hæreditate.
Voluntatem patris vltimam, non semper seruandam. 302. A. glo. vltra vires. l. officio. vbi pup. educ. deb.
Voluntatem nouissimam seruandam. 1320. C. l. translatio. de adi. leg.
Voluntatem nudam in aditione sufficere. 679. D. glo. vlti. l. si solus. de acqui. vel omit. hære.
Voluntatẽ testatoris sic ítelligẽdã, vt nõ pareat. 848. C. gl. frustra. l. si quãdo. de leg. 1.
Voluntatem testatoris interpretari, secundum æquitatem. 1633. D. glo. agi poterit. §. si patronus. l. ita tamen. ad sena. Treb.
Voluntatem testatoris magis ex vsu eius, quàm instrumentis perpendi. 1065. C. l. prædiis. §. 1. de lega. 3.
Voluntatem testatoris ex cõiecturis, ex vsu & consuetudine colligi. 1826. A B. í mar. & 1226. D. gl. voluntate. §. supellectili. l. legata. de supellect. leg.
Voluntatem testatoris, tollere omnem fraudis suspicionem. 1201. B. in margine. §. sicut. l. si peculium. de pec. le.
Voluntatem testatoris quandoque in iuris potestatem resolui. 461. B. glos. reuoluitur. §. denique. l. interdum. de hæred. ísti.
Voluntatem testatoris non semper seruari. 482. C D. gl. vlti. l. paterfa. de hęre. ísti.
Voluntatem vltimam alieno arbitrio pendere non debere. in verbo, Arbitrio.
Voluntatem vltimam, sæpissime ex testatoris consuetudine exprimi. 1201. A. in glo. §. sicut autem. l. si peculium. de pecul. leg.
Voluntate defuncti præsumpta, orationem imperfectã perfici. in verbo, Imperfectã.
Voluntate libera, societatem procedere debere. 1925. D. glo. 1. l. Labeo. de operis lib.
Voluntate nuda, non constitui testamentum. in verbo, Nuda.
Voluntate patrisfamiliàs, patrimonium constitui. 475. A. glo. facit. §. rerum. l. ex facto. de hære. insti.
Voluntates defunctorum ineptas, non seruandas. 851. C. l. seruo alieno. §. fi. de leg. 1.
Votum parentum esse vt filij eis succedant. 714. B. l. Iulianus. si quis omis. cau.
Vox prætoris viua est lex. in verbo, Prætoris vox.
Vocem publicam, priuatę præiudicari. 511. D. glo. igitur. l. testamento. de hære. insti.
Vocem vnius suspicionem inducere posse. 691. C. gl. vlti. l. 1. quemadmo. testa. aper.
Voce vbi non opus sit, nutu interuenire. 687. D. glo. literarum. §. mutus. l. pater. de acquir. hære.
Vrbani serui qui. 1073. B. l. seruis vrbanis. de legat. 3.
Vrbs.) In vrbe esse cẽsentur, quæ custodię causa extra vrbem sunt. in verbo, Extra.
Vsitatum. 186. B. §. Lucius. l. si fine. de admi. tut.
Vsque dictio, quando ponatur inclusiue. 1008. B. l. patronus. §. Sępronio. de leg. 3.
Vsque, semper in dilationibus includit. 852. D. in margine. glo. vsque. §. si libertus. l, filiusfamiliàs. de legat. 1.
Vsucapi non oportere, rem pupillarem ante pubertatem. 326. D. glo. 1. l. si is qui. de eo qui pro tut.
Vsucapionem permitti alienatione permissa, & contra. 349. B. glo. valet. l. magis. de reb. eor.
Vsura multiplex. 169. C. glos. quæ sint. l. tutor. 1. §. quæ sint. de admi. & peri. tut.
Vsura grauior, id est centesima. 174. B. glos. grauioribus. l. 1. §. sed & si. l. quoties. de admi. tut.
Vsura grauissima. 169. B. §. si deponi. l. tutor. de admi. tut.
Vsura pupillaris, quæ. Ibidem. l. tutor. §. quę sint autem. de admi. & peri. tuto.
Vsura pupillaris, quando præstetur. 169. C. glo. quæ sint. l. tutor. 1. §. quæ sint. de admi. & peri. tut.
Vsuram & debitum, nomine legato contineri. 1005. A. l. nomen. de legat. 3.

BIU Cujas

Index materiarum Digesti Infortiati.

Vsuram nō posse excedere legitimum modum. 1083.B.l.3.§. fin.de annuis legat.
Vsuram quæ non facit pecunia, eam sterilem dici.323.C.l.quid ergo.§. vsuras. de contra.& vti.
in Vsuris, moræ tempus inspici. in verbo, Moræ.
Vsuræ legitimæ.in verbo,Legitimæ vsuræ.
Vsuræ quibus casibus concessæ. 168.B. in margine.
Vsuræ maiores.197.A.§.ab eo.l. tutores. de admi.tuto.
Vsuræ quincūces. 170.A.§.ex cæteris. & in mar.l.tutor.de admi.tut.
Vsuræ trientes.ibidem.&.1738.A.in margi.
Vsuræ vnciæ.208.B.§.præfectus.l. Titium. de admi.tut.
Vsurarum cursum oblatio impedit.183.D. glos.notat.§.tutor.l.tutor.de admi. & peri.tuto.
hodie tutor non tenetur dare pecunias pupilli ad Vsuras. in verbo, Tutor hodie.
Vsum in nostrum aliquid conuertere.323. B.l.quid ergo.§.plane.de cont.& vti.
Vsu & consuetudine,& coniecturis colligi voluntatē testatoris. in ver.Coniecturis.
Vsu ex communi, non ex singulorum opinione,nomina exaudiri debere.in verb. Nomina.
Vsu legato,necessaria ad vsum censeri legata.1008.C D.l. patronus.§.codicillis.de legat.3.
Vsu testatoris magis voluntatem eius perpendi,quàm instrumentis.1065.C.l.prædiis.§.j.de lega.3.
Vsusfructus,& operarum legatum, differre. in verbo,Operarum.
Vsusfructus vicem domini obtinet. 823.D. glos.aberit.§.fundus.l. non quocumque. de leg.1.
Vsusfructus aliam esse rationem, quàm alimentorum.1532.A.glos.Vlpianus.l.computationi.ad.l.Falci.
Vsumfructū alienari non posse. 1104.C D. glo.ex bonis.l.1.de vsu & vsufru.
Vsufructuarius tenetur ad collectas,& præstationes.1117.A.l.quæro. de vsufru. leg.
Vsufructuarium omnem rei fructum capere.1128.D.glo.differentiam.l.fundi.de vsu & vsufruc.
Vtero qui gestatur,natum non haberi.250. B C.l.2.§.remittit.de excu.
Vterque dictio,quid. 820.C.in margine.
Vtile per inutile non vitiari.889.B.l.qui testamento.de lega.2.&.534.C.glos. comprehensum.l. in pupillari. de vug. substi. &.846.D. glos. infirmari.§. si seruus.l. si seruus.de le.1.&.949.C.glos.peremptā.l. quæ fideicommissa.de leg.2.
Vtiles impensæ.in verbo,Impensæ.
Vtilibus non contribui inutilia. 1498.D. glos. per alia.§. si debitori.l. Nesennius. ad.l.Falci.
Vtilitas.)Non vtilitate singulorum, neque affectu,sed cōmuniter rerum pretia fungi.1529.A.l.pretia.ad legem Falci.
Vtilitatem propriam,an possit præferre tutor vtilitati pupilli.in verbo,Tutor an.
Vulnus dici posse mortale, licet mors non sequatur. 722.B.in mar.gl. superuixerit. §. si dominus.l.1. de senatusconsul.Sila.
Vxor an virum peregrinantem sequi cogatur. 1091.B C.glo.ex longinquis.
Vxor,an pro marito testificari possit, & econtra.in verbo,Maritus.
Vxor est vna caro cum viro. 24.A.glos.1.l. quia.so.matri.
Vxor non committit furtum marito,nisi vt filia patri.74.B.l.1. rerum amo.&.79.A. l.nihil.in fi.eo.titu.
Vxor reuerentiam marito debet. in verbo, Marito.
Vxoris socium esse virum.1243.C.glos.cum vxore.§. qui societatem.l.alimēta.de ali.
Vxoris procuratorem maritum esse posse. 247.D.gl.vlti.l.Herennius.de excu.
quid tam humanum est quàm fortuitis casibus vxoris maritum,& vxorem viri particpem esse.in verbo,Maritus.
Vxorem adulterio pollutam, ducere non licere.1376.A.& se.l.Claudi⁹.de his quę.
Vxorem habere non posse quempiam,damnatam adulterij, concubinam posse. in verbo,Luxuria.
actio turpis i Vxoré negaī.74.B.l.2.re.am.
Vxoré defuncti non corrigit hæres.in verbo,Hæres.
Vxorem quodammodo dominam facit vitæ societas. 74.A.l.1.rerum amo.
Vxorem viro operari debere.1929.D.glos. vl.l.sicut.de ope.libertorum.
Vxoré in officio mariti esse debere. 1929.B C.l.sicut patronus.de ope.liber.
Vxorem prægantem post longam absentiā reperiens maritus,an partū agnoscere teneatur.89.B.l.1.§.idem.de liber agno.
Vxore prægnante, si fideicommissarius decesserit, verificari ad tempus liberorum relictum. 1616.A.l.sed & si.ad Trebel.
Vxores duorū fratrum ἐνάτερις dici.1984. B.l.4.§.priuignus.de gra.affi.
Vxores multas gaudere, morte maritorum. 1452.C.glo.quia morte.§.socrus.l.pater.

X

Ξυλινοι naues. 1043. A.§. lignorum.l. ligni.de lega.3.

Z

Zythum. 1165.B.in mar.l.si quis.de trit. Plura de zytho Dioscо.lib.2.ca.79.

Finis.

QVALIS NAM VOX SIT, INFORTIATVM, & de Pandectarum serie, & partitione.

Adde eundem in lib.4. paneg. c. 25.

ANdreas Alciatus,cum cæterarū artiū, tū verò iuris peritissimus,in proœmio primi libri Dispunctionum suarum,in manus suas nuper incidisse ait Digestorum volumen quoddā antiquissimum,non vulgaribus, protritisque tomis diuisum, sed in duas tantùm partes: quarum posterior,à Trebelliano Senatusconsulto sumebat exordium. Quæ res (inquit ille) manifestissimū facit,ineptam esse recentium dubitationem,dum potissimum ambigunt, cur secundum Digestorū volumen, Infortiatum,dicatur: quasi non barbara hæc vox sit, & nullius sensus,ab indocto aliquo literatore primùm facta,quem deinde alij æquè indociles secuti sint. Hæc ille. Proinde nemo se posthac cū Accursianis cruciet,quid ita secunda Pandectarum pars,Infortiatum,appelletur: quum planè nec secunda ea sit,vt quæ vicesimiquarti libri Digestorum (qui vltimus est Digesti veteris) titulum vltimū secum trahat: nec vlla aut eius vocis etymologia reddi possit,quum barbara sit,vt iam dictum est: aut eius partitionis iusta ratio. Perpetuus enim est Digestorū ordo ac contextus, quinquaginta omnino librorū continua serie absolutus,nō alia prorsus ratione ab antiquis intercisus, quàm quod tanta librorū congeries,ac velut moles,in iustum aliquod volumen consui non posset: quale quid nunc feceris, si aut Virgilianam Aeneidem, aut Liuij Decades, aut cuiusuis alterius auctoris plures libros,eandem rem tractantes, in treis aut plures tomos diuiseris.

ERRATA.

Columna.92.linea.15.lege,is.
Col.146.l.14.Aegypti.
Col.307.auctionalia.in margine.
Col.705.l.35.Sed.
Col.718.l.62.matris.in glo.
Col.729.l.3.Et si.
Col.951.iudex.in margine.
Col.1226.l.10.fuerunt.
Col.1373.l.63.quæstionem.
Col. 1555. & seq. desunt aliquot addit. ex Bar.P.Alex.Dy.& Ang. ob mar.angust.
Col.1954.addit. quæ incipit, Contin. debuit addi in princ. seq. pag. è regione, additio.
Col.1976.l.47. adgnato.

BIU Cujas

Cōtinuatio. SOLVTO MATRIMONIO QVEMadmodum dos petatur.

Dixit.s̈.de iure do.ſ.per quos conſtituitur dos: nunc ecōtra per quos repetatur. Vel ſic: Dixit[a] s̈. tit.j.de matrimoniis dirimēdis: nunc eis diremptis quemadmodū dos repetatur. Secundo not. quòd hic nó eſt caput libri: [b] nā cum tres tantū ſint libri ſingulares pro dotibus: vt.s̈.in proœmio Digeſtorum.§.alterutri.& cōſtet vnū eſſe de ſpōſalibus, aliū de dona. inter virū & vxorem, alium de im pen.in re.do.fac. ergo hic nó eſt caput libri: vt.C.de vete.iur. enuclean.l.ij.§. poſt hos.

a Iſta cōtinuatio videtur eſſe de mēte Bart. & Alexā.
b Hoc verū, capiēdo librū pro ſepa rato & diſtincto tractatu: ſed bene capiēdo librū pro volumine, ſecūdū Bar. & Bal.

SOLVTO MATRImonio quemadmodum[a] dos petatur.[b]

TITVLVS III.

Dotis cauſa priuilegiata eſt non ſolum propter mulieres, ſed etiam propter fauorem reipublicæ qui vertitur in liberis procreandis. Bartolus, & Paulus de caſtro.

I. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

A

DOtis*[c] cauſa[d] ſemper[e] & vbiq;[f] precipua eſt. Nā & reipublicæ[g]* intereſt,† dotes mulieribus cōſeruari: cū dotatas[h] eſſe fœminas, ad ſobolem[i] procreandam replendamque liberis[k] ciuitatem,[l]

Tertio quæro, quare iſte liber nominatur Infortiatū? Reſpon.[c] quia cū Romæ eſſet ſtudiū deſtructū, & Bononiæ inoleret, eius recuperatione facta Rauēnæ, cum eſſet amiſſum ius, eſt redditum forte, cum multa aſsint quæ deerant.& ſic ponitur, in, pro, valde: vt infra, de libe.& poſthu.gall⁹.§.ille.& ſic dictio, ius, vel Digeſtum, erit eius ſubſtantiuum. Alij dicunt, quia fortes leges ſunt in eo: ſed certe & in veteri. Alij ab inuentore[d] ſeu auctore, vt Publiciana & triticaria.arg.s̈.de origi.iur.l.ij.§.poſtea cum Appius. Vel potes dicere quòd nomina magiſtralia ſunt:[e] quare de eis non eſt diſputandū: quia relinquitur pertinacibus, ſecundū Tullium, & quia plura ſunt negocia quàm vocabula: vt.s̈.de pręſcriptis ver.l.natura enim. Alij ab infortias Chaldęo vocabulo, quod eſt diſpoſitio: quia vltimæ diſpoſitiones hic ſunt. Et tractat hoc volumē de tribus. nam cōplet tractatum dotium. Item tractat de tutelis. Itē de teſtamentis, & quæ in eis continentur, & de his quæ pertinent ad vltimas volūtates tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato. Item dicunt quidam[f] quòd Ir. non habuit hunc librum, quaſi poſt eum inuētus ſit. quod non placet. Quarto & vltimo dic, Sol. matrimo.&c. quod multis modis fit: ſcilicet quòd matrimonium diſſoluatur: vt.s̈.tit.j.l.j. & ſemper hic tit. locum habet:[g] vt.ï.de verb.ſignifi.cum quærebatur. Item not. quòd dicit, matrimonio. aliàs enim vel nulla actio competit, ſi ſciens non valere dedit. vel cōdictio ob cauſam locum habet, ſi ignorans: vt.C.de condic.ob cau.l.j.

c Andreas Alciat⁹ in pœmio primi li. diſpū. ſuarū ait vocē hāc, Infortiatum, barbarā eſſe, & nulli⁹ ſenſus, ab indocto aliquo literatore primū factā quem deinde alii æque indociles ſecuti ſunt. Tu illū videto.
d Diſplicet Bar.
e Approbatur p B. Alexand. & Iaſ.
f Et male Bar.
g Et bene Barto.
h Sequuntur eā Bar. & Bal.
i Iſta expoſitio placet Barto. & Ale. nō eſt tamē neceſſaria, ſecūdum Iaſ.

a *Quemadmodum*. id eſt, per quos:[h] vt.ï.eo.l.ij.§.j. & à quibus, & inquantum: vt.ï.eo.l.maritum.cum aliis. Alij, id eſt, quando, & conſtat ſoluto matrimonio: vt hic, &.ï.eo.l.ij.in princip.

b *Petatur*. id eſt, repetatur.[i] & ita ſimplex pro compoſito. ſic.s̈. de pigne. act.petenti. ſic econtra reddere pro dare: vt.ï.de lega. ij.cum quidam vxori.&.ï.de dote prælega.l.j.in princip.

DOtis.] CASVS talis eſt: Tractaturus de repetitione dotis iuriſconſul. ponit primo qualis debeat eſſe cauſa dotis, id eſt, actio de dote, vſque illuc: Nam & reipubl.&c. Secundo rationem eius ponit vſque illuc, cum dotatas &c. Tertio ponit rationem rationis vſque in fi.l. Primū dictum eſt tale: quia cauſa dotis in omni tempore, & ante contractum matrimonium, & poſt cōtractum, & eo ſoluto eſt, & eſſe debet præcipua & priuilegiata, & etiā in omni loco tam in Prouincia, quàm in Italia. Ratio eſt talis: quia non ſolum mulierum priuatarum intereſt eis dotes ſuas conſeruari, ſed etiam reipublicę. Ratio autem rationis eſt illa, quia valde eſt vtile reipub. quòd mulieres re habeant dotes ſuas, vt ſic poſsint nuptias cōtrahere, & ex nuptiis liberos procreare, & de liberis prędictis ciuitates implere.& hoc dicit. Viui.

c *Dotis*. profecticiæ vel aduenticiæ: de quibus dicitur.s̈ de iure do.l.profecticia.& ponuntur hic tria. dictum, ratio dicti, & ratio rationis. ſic.s̈.de peti.hære.ſed & ſi lege.§.item ſi rem.

d *Cauſa*. id eſt, actio.& ſic cauſa cauſata: vt.C. per quas perſonas not. acqui.l.j. vel econtra pro cauſa cauſante actionem: & tunc dic dotis cauſa, id eſt, ipſa dos, per eandem.l. prout alio modo legitur. vel quia ob cauſam, id eſt, ob matrimonium datur, & ſine eo non eſt: vt ſupra, de iure do.l.iij. Vel, id eſt dotis conditio: id eſt, aptitudo: vt ſic comprehendat tam dotem: quàm actionem. nec eſt vis: quia ſi dos eſt priuilegiata, ergo & dotis actio: aliàs nihil valeret priuilegium.& ſi actio eſt priuilegiata, ergo & dos: quia propter dotem datur actio. Alij, cauſa, id eſt titulus, vel contractus: vt inſtitu.de leg.§. ſi res. Alij. vt R. id eſt iudicium ſeu inſtantia, vt citius forte expediatur. ſic.C. de tranſactio.l. cauſas. Alij, id eſt matrimonium,[k] quod eſt cauſa dotis: quia matrimonium poteſt eſſe ſine dote, non econtra: vt ſupra de iure dotium.l.iij.

k Omnes expoſitiones poſitæ i iſta glo. ſunt bonæ. ſecundū Bart. Pau. Alexā. & Iaſ.
l Sequūtur Bart. Ale. & Iaſ.
** Flo. Dotium.*
m Naturalis & legitimi: ſecus ſi naturalis tantum ſe-

e *Semper*. id eſt, omni tempore.[l] & omni caſu eorum temporum. nam ante matrimonium, & conſtante matrimonio, & eo ſoluto, eſt præcipua, id eſt ſpecialis: quaſi dicat, præ aliis capit multa; vel præter communia aliarum conuentionum capit ſpecialia: & ſic ponitur præcipuum.s̈.de offic.procura.Cæſa.l.j.§.fin.&.s̈. familiæ erciſcun. ſi filia.§.hoc amplius.&.§. præcipere.& pone exempla de caſibus primi & ſecundi & tertij temporis. Ecce enim ante matrimonium nū do pacto conſtituitur dos. Item de bonis patris[m] promiſſa creditur in dubio: licet aliàs ex nudo pacto actio non oriatur: & nemo ſuas pecunias iactare credatur: vt.C. de do-

B

tis promiſſ.l.ad exactionem.&.l.finali.& ſupra, de pactis.l. iuriſgentium.§.igitur.& ſupra, de proba.cum de indebito. Item de tacita ſtipulatione[n] & tacita hypotheca: vt.C.de rei vxorię actio.l. vnica.§.j.&.ij. licet aliàs ſtipulatio contrahatur vtroque loquente: vt.ï.de verborum obligationibus.l.j.in princ. Item quia in arbitriū alterius partis, & quia incerta:[o] vt.C.de dotis promiſsio.l. iij.&.s̈.de iure dotium.l.cum poſt.§.gener.cum aliàs non confeſſratur, & certa quantitas contineatur: vt.C.de contrahenda emptione.l.in vendētis.&.ï. de verborum obligationibus.l.ita ſtipulatus. Item ad hoc.C.ad Velleianum.l.fina. & communia de leg. authen.res.&.s̈.de iure dotium.quod autem.[p] & de ritu nup.qui liberos. In ſecundo, quia non poteſt fundus dotalis alienari: vt inſtit.qui.alie.non licet.in princi. quod eſt contra regulam inſti. de rerum diuiſione.§.venditæ. Item quia conſtante matrimonio repetitur ex cauſa: vt.C.de iure dotium.l.vbi. quod eſt contra id quod à principio ſenſerunt: vt.s̈.de iure dotium.l.j. Sed & primi temporis exempla ad ſecundum tempus poſſunt aptari, ſi dos cōſtante matrimonio conſtituatur: quod fieri poteſt: vt.C.de donationibus ante nuptias.l.fina. In tertio præfertur aliis in perſonali & hypothecaria: vt.C.qui potiores in pignore habeantur.l.aſsiduis.

C

Item compēſatio non opponitur: vt.C.de rei vxoriæ actione.l.vnica.§.taceat. Sed argu.cōtra.ï.eodem.l.maritum. & propter hoc in verbo, vbique, ſubauditur,[q] fere.& hæc exempla tertij etiam ad ſecundū tēpus aptantur, ſi tunc dos poſsit repeti. ſunt & alia exēpla ad prædicta quę inuenire laborioſum eſt magis quàm ſubtile.& facit ad omnia.s̈.de iure dotium.l.in ambiguis.

f *Vbique*. id eſt, in omni caſu: vt dixi. vel dic in omni loco: vt.C. de temporibus in integrum reſtitutionis.l.fi.vel, id eſt ſiue ex ſtipulatione, ſiue non.

g *Et reipublicæ intereſt*. &, pro, etiam. quaſi dicat, non ſolum mulierum, ſed etiam reipublicæ:[r] vt hic, & ſupra, de iure dotium.l.ij.&.ï.de priuileg.credi.l.ij. & de dote præleg.l. pater. in fine.& ſupra, de pact.do.l.ij.& ſic eſt ratio primi dicti. Item nota quòd ratio priuatæ vtilitatis concordat hic cum ratione publicæ. quæ etiā ſi diſcordent, præfertur publica:[ſ] vt.C. de caducis tollendis.l.vnica.§.fina. Item nota intereſſe hic propter liberas perſonas. & ſic eſt contra.s̈. de iis qui deie. vel effu.l.j.§. ſed cum liber homo. Sed dic,[t] hoc eſt inæſtimabile intereſſe: vt.ï.de regulis iuris.l.non eſt ſingulis.§.fina. & ſic aliàs eſt inæſtimabile: vt hic. aliàs, æſtimabile: & tunc quandoque damnum tantum cōtinet: vt.s̈.de actio.empt l.ſi ſterilis.§.cum per venditorem. quandoque eſt in lucro: vt ſupra de eo quod certo loco.l.ij.s̈.fina. quandoque propter affectionem: vt ſupra, mandati.l.cum ſeruus. quandoque propter inſtinctum naturæ: vt.s̈.de ſeruis exportandis.l.ſeruus ea. quandoque quia res fuit maiorum ſuorum: vt.ï.de bo.liber.l.libertus qui ſoluēdo. &.ï.ſi quid in fraudem patroni. l.j.§.& aliàs videamus.&.s̈.de minoribus.l.ſi in emptionē. quandoque quia vicina: vt infra, de leg.ij.l.ſi cui fundus.

D

h *Cum dotatas*. ratio rationis.

i *Ad ſobolem*. i.ad nubēdum, & ſic pariendū: quod melius fiet[u] cum dote, & ditiori: vt in auth. de æqua.do.s̈. quia vero.col.vij. &.s̈.de iure do.l.ij.& vt nō repellatur à viro præſumptiue: vt in authen.de nup.§.ſic itaque.verſi.ſi quis enim.colla.iiij.

k *Liberis*. legitimis. ad quod.C.de indic.vidu l.ij.& de bo.liber. l.fi.ſed & ſpurios quandoque habere expedit: vt.ï. de decurio.l. generaliter.§.ſpurios.

l *Ciuitatem*. Romanam, per excellentiam: & per hoc imperium. Idem tamen in fœminis extra Romanam vrbem habitantibus, cum eadem ſit ratio. argu.s̈.ad legem Aquiliam.l.illud. & facit.ï. de ventre in poſſeſsionem mittendo.l.j.§.& generaliter.&.ï. de bonis

cūdū Bart.
n Etiā ſi filia dās dotē eſſet mutata ſecūdū Barto.
o Dic q᷑ in hoc non eſt ſpeciale: quia dos certificatur habito reſpectu ad perſona promittentis: & eius cui promittit. ſecūdum Bar.
p Dic quòd ibi nihil eſt ſpeciale: quia tacitē ſubintelligebatur ab vtraq; parte ſecundū B. & Iaſ.
** Flo. & publicè.*
† Cōcor. glo. 2. poſt med. in ver. quia reipub. vtile eſt. extra de do. inter virū & vxorē.c.3.
q Iſta ſubauditio non eſt neceſſaria: ideo dic aliter quod dos eſt ſemper priuilegiata, niſi ſequeretur aliquid turpe, vel quod eſſet contra ſpeciē honeſtatis. ſecūdū B. & Ia.
r Secundario. & iſta vtilitas reipub. apta eſt afferre ſuā vtilitatem in quolibet particulari, ſecūdum Bar. & Ia.
ſ Siue afferat ſuā vtilitatē i quolibet particulari: ſiue nō. ſecundū Bar. & Ia.
t Sequitur eam Bar.
u Veruntamen eadem priuilegia vindicarēt ſibi locū in muliere ſterili. Barto. Alexand. & Iaſ.

BIU Cujas

bonis damna.l.fina.§.penultimo.

a *Maxime*.id est, valde.[a]

b *Necessarium*.id est, vtile.[b] sic supra de officio præfecti prætorio.l.j. & facit ad id quod nota.C. de studiis liberali. vrbis Romæ.l.j.in fi.lib.xj

maximè[a] sit necessarium.[b]

Soluto matrimonio debet dos reddi, & ab initio soli mulieri promitti, & non alii, si marito noceret. Bartolus.

II. VLPIANVS libro trigesimoquinto. ad Sabinum.

SOluto[c] matrimonio † solui mulieri dos debet:[d] nec cogitur[e] maritus alij eam ab initio stipulanti promittere, nisi hoc ei nihil noceat. Nam si incommodum aliquod maritus suspectum[f] habet, non debere eum cogi alij quàm vxori pro-

SOluto.] *CASVS*. Lex ista quatuor principaliter dicit. Primū dictum tale est: Titius contraxit matrimoniū cū Seia: & nomine dotis accepit decē: postea inter eos factum est diuortium: certe mulieri dos restitui debet. & hoc vsque illuc, Nec cogitur &c. Secūdum dictum est tale: Pone quòd Titius contraxit matrimonium cū Seia. petit Titi9 quòd Seia soluat sibi doté quam promisit. Dicit Seia: Ego volo quòd tu promittas restituere dotem quam à me petis, Sépronio extraneo. certe distinguitur: quia si passurus est damnum maritus si promittat Sépronio, & de hoc timet iuste, puta quia verisimile est eum dānum passurum, si alij promittat, puta quia iam desiit esse soluédo: vel est verisimile quòd desinat soluendo esse, puta quia res suæ sunt in maris periculo, vel alio modo est verisimile quòd damnum posset sentire. Respon. quòd vxori inquantum facere posset damnaretur, sed extraneo nó. non ergo cogitur Sempronio promittere. aliàs sic. & ista vera sunt, quādo mulier Seia est sui iuris. Et hoc secundum dictum protenditur vsque illuc, quòd si in patris &c. Tertium dictum est tale: Seia existens in potestate patris dedit dotem profecticiā Titio marito suo. certe soluto matrimonio actio pro illa dote competens est communis patris & filiæ: & pater non potest repetere dictam dotem nisi voluntate filiæ. ergo & eodem modo promittendum est per maritum de solutione dictæ dotis facienda, id est, voluntate patris & filiæ: & si pater solus iussit promitti, non erit adempta filiæ sui iuris postea effectæ actio de dote: & si sola filia iussit promitti, integra manebit patri dotis actio: & eam non intentabit solus, immo adiuncta persona filiæ. sed si filia sui iuris interim efficiatur, nocebit ei quoad repetendam dotem iussus illius solius quem fecit marito, vt alij extraneo dotem promitteret. & hoc vsque illuc, Voluntatem &c. Quartum dictum est tale: Dictum est in versiculo, Denique &c. quòd pater nō potest dotem repetere à marito sine filiæ voluntate. certè voluntatem filiæ accipimus, si non contradicat expresse. verum si filia sit furiosa, videtur consentire, eo quòd propter dementiam contradicere non potest. vnum tamen requiritur, quòd filia sciat patrem agere pro dote repetenda, & non contradicat. si enim nesciret filia, pater non audiretur agendo, nisi caueret marito ratum filiam habituram. & hoc est quod dicit. Viuianus.

c *Soluto*. expone vt in rubrica dicitur.

d *Dos debet*. annua bima trima die olim: hodie[c] immobilia statim, mobilia intra annum: vt.C.de rei vxor.act.l.vnica.§.exactio. sed hoc fallit, quādo culpa mulieris[d] solutum est matrimonium: vt.j.eo.Lucius.in fi.nisi & vir deliquerit: vt.j.eo. cum mulier.j. &.l.viro. Item fallit si pactum est lucrandæ dotis interpositum: vt in authen. de san.epi.§. si vero constante.coll.ix. & ad hoc etiam facit.C.eo.l.si constāte.nisi in casu: vt.j.eo. si ab hostibus.§. fi.Item fallit si aliud potest obiici mulieri.j.eo. si mulier. &.l.semel.Item fallit si extraneus dedit, & pactus est sibi reddi: vt.C. de rei vxor.act.§.accedit.Item fallit si est in potestate patris: vt.j. eo.§.j.vel vt ista non obstent, dic mulieri, id est, patri mulieris, vt omnem repetentem comprehendas. Item quòd dicit, soluto: quandoque etiam constante in casibus tribus. Primus est.j.eo.si constante.in princip.[e] Secundus.s.de iure do.quemadmodum.[f] Tertius.C. de repu.l.j. Quartus si maritus damnetur in metallum.nam non soluitur hodie matrimonium: vt in authen.de nup. §. quod autem. col.iiij.& tamen dos repetitur: vt.j.eo. si marito. his autem casibus cogitur.s.reddere dotem constante matrimonio. Sunt & alij quando potest & valet restitutio: vt infra, eo.l. quamuis.&.l.seq. aliàs si reddat vir, non liberatur nisi quatenus illa esset locupletior: & sic habet instar donationis: vt.C. si dos constan.matrimo.l.j.

e *Nec cogitur*. dixit quando sol. matrimo. dos repetatur: nunc quando dos datur viro à muliere. nam non cogitur alij promit-

a *Adde gl. si in.l.illud.j. ad legem Aquil.*

b *Approbatur per Bar.& Ia.*

† *Cōcor.c.1.2.& 3. extra de do. inter vi.& vxo.& de do. post diuor. restitu. Bolog.*

c *Approbatur p Areti.& Ias.*

d *Puta propter adulterium: quo casu nō solūmodo perdit dotem, immo etiā bona paraphernalia. est gl. sing. in cap.plerūq; extra de do. inter vi.& vxo. secūdū Ias.*

e *Ille casus nō meretur dici fallentialis: quia in casu illi9 legis dos sēper sustinet onera matrimonii. Bar.& Ia.*

f *Casus illius legis nō est fallētialis ad hāc: quia ibi dos repetitur per condict. ob causam: & per actionē de dote. B.& Ias.*

A tere, si patitur incommodum: vel secundum quosdam etiam si ab extraneo detur, non cogitur extraneo promittere in datione dotis: quod non placet:[g] vt.C.de rei vxo.act.§.accedit.s.de pac.do. cum dos.vel dic loqui[h] eo casu quo.s.scilicet matrimo.sol.& dicit de satisda.quæ est.j.eo.si constante.§.quoties.&.§.si vxor.illa ergo debet fieri mulieri quę dotem debet repetere: non alij, si est incōmodum viro: vel etiam si extraneus dedit, & pactus fuit, non debet ei satisdari à viro si est incōmodum, id est laboriosum inuenire fideiussorem: cū actio ei competens est stricti iuris:[i] vt.s. de condic.causa. da.causa non se.l.dedi. sed mulieri, est bonæ fidei: vt instit. de act.§. fuerat. & sic ei cauendum est: vt hic, &.s. de iudi. in omnibus. & prout primo dixi, dic ab initio, scilicet datæ dotis: siue ante matrimonium, siue eo constante: prout dixi. Secundo dic ab initio, scilicet solu.ma. Item dic stipulanti, id est stipulari volenti: vt.j.de verb.oblig.l. stipulatus. Item quòd dicit noceat. expone secundum primum, id est nocere posit. sic.j. de statulibe.l. Labeo. & j.subiicit.

mittere dicēdum est. hoc,[g] * si sui iuris[h] mulier est.

Patris & filiæ cōmunis est actio de dote profecticia, nec pater in præiudicium filiæ potest petere vel delegare: & si cōtra fiat, non liberatur maritus à filia quò minus ipsa posit effecta sui iuris maritum conuenire: & econtra, non potest filia patri præiudicare: sed sibi soli sic vt excludatur ab agendo cum erit sui iuris: durante patria potestate non excluditur à consentiendo patri propter pactum suum.h.d. vsque ad.§. Voluntatem. Alexand.

B ¶ Quòd si in patris potestate est, & dos ab eo profecta sit:[i]

f *Suspectum habet &c*. Sed in quo potest nocere? Respond. si sit rixosus:[k] vt.s.de pig.act.l.si seruos. & de vsur.l. si bene. vel potentior:[l] vt.s.de alie.iudi.l.iij.vel si mulier stipulanti donat in casu sol.ma. ille aget ad solidum:[m] sed mulier ageret inquantum facere posset: vt.j.de re iudi.l. Nesennius. Item non poterit[n] aliquid viro vxor relinquere in morte: vt.s.de pac.do.l.cum maritus.§.fi. Sed quo modo creditur fieri pauper: vt.j.qui & à qui.l. Iulianus? Respond.[o] quia iam forte erat non soluendo. Vel est verisimile quòd erit. quia res suæ in loco periculoso sunt, vel subiacent vsuris vel ruinis, & non potest de suis vendere. & hoc C dicit, suspectum &c. Item not. quòd si nihil nocet, cogitur etiam alij promittere: vt hic. ad quod facit.s. de rei vindica.l. in fundo. & sic est contra.C.de act. & oblig.l. sicut. Solu. hic speciale.[p] vel occasione dotis præambulæ incidit in secundam necessitatem. Item contra.C. de nouatio.l.j. Solu. vt ibi. Item quo modo cogitur? Respond. secundum primum casum per retentionem, vt vel mulieri vel extraneo promittatur. sic.s. de pig.act.l. si necessarias.§.si pignori. & sic causatiue, non præcise. actio autem ad hoc non est necessaria, vel officium iudicis: quod esset, si iam soluisset. nam tunc mulieri cogitur reddere: vt.d.l.in omnibus.& institu.de satisda.tuto.§.pe.etiam si dicat sibi suspectum incommodum, nisi dicat pactum factum lucrandæ dotis. Sed ad quid cauetur, cum habeat actionem ex stipulatu? Respond.[q] vt habeat instrumentum & probationes: vt.d.l.in omnibus. Item facit.j.de sol.l. Paulus respon.&.s. de euictionibus.l. in creditore. Item ad verbum, suspectum, facit.C.de iudi.l.apertissimi.&.j.ad Trebel.l.quia.ij.

g *Hoc*.s.quòd solui debeat ei: vt in prin.l. vel etiam vt sibi vel alij ea volente promittatur: & sic ad proximum.

D h *Sui iuris*.s.morte vel emancipatione: vt.C. de rei vxo. act.§. videamus.&.§.ex hoc. Accursius.

i *Profecta sit*. Not. duo necessaria[r] ad hoc quòd actio sit communis, scilicet quòd profecticia sit dos, & quòd in potestate sit filia. & est profecticia: vt.s.de iure do.l.profecticia.in aduenticia sola filia agit:[s] vt hic, &.C.de col.authen.quod locum. & ei agenti pater debet consentire:[t] vt.C. de bo.quæ lib.l.fin.§.j.& est præcipuum in dote secundum hæc iura, vt aliquid iuris habeat filia: cum omnia patri quærantur: vt institu. per quas perso. not. acqui.§.j. Item quid si pro emancipata filia pater dat dotem? Respond. secundum Ir. idem ac si esset in potestate: arg.s. de iure do.l.profecticia.§.penult. & arg.j.eo.l. filiæ.&.l. si ab hostibus. &.C. de rei vxo.act.l.j.§. accedit. versicu. extraneum. & intellige in extraneo alio à patre, vel ascendente per patrem. Alij idem quod Ir. secundum hæc iura. Sed hodie corrigitur per dictū ver. extraneum. scilicet vt non sit profecticia, sed soli filiæ emancipatæ competat repetitio. vel secundum Io. dic[u] etiam hodie exigi hæc duo ad hoc vt habeat locū: quod hic dicit, scilicet actionem esse communem. Nec obstat illa.l.profecticia.§.penult. quia verum est profecticiam esse, vt ibi: non tamen vere, vt hic. nec ob. infra, eodem.l.filię. vt ibi dices. *ADDITIO*. Ibi pater stipulatur sibi do-

g *Et bene. Bar. Alex. & Ias.*

* *Flo. hæc.*

h *Qualibet lectura placet Bar. & Ias.*

i *Reprobatur per B. in.l. de diuisione. & l. si cōstante. in pri.j.eo.*

k *Istud exemplū glo. placet Bar. Are.& Ia.*

l *Placet Bar.& Iasoni hic.*

m *Si fuisset missa certa quantitas: secus si finitur dos secūdū Bart.*

n *Istud exemplū displicet Bar. Bal.& Ia.*

o *Sequuntur eā Bar. Bal. Imo. Alexā.& Ias.*

p *Quælibet solutio est bona, secūdū Bar.& Ia.*

q *Ista responsio est bona secūdū Bar.& Ia.& est singu.glo. secūdum Bal.*

r *Sequitur eam Bart. Pau. Alex.& Ias.*

s *Etiā sine consensu patris: secūdum Bar. Bal. P.& Ias. licet Lu do.& Alexā. contra.*

t *Nō est opus, cū sine cōsensu patris possit agere secūdū Bar. Bal.& Ias.*

u *Ista placet Dy. Bar. Pau. Alex. Areti.& Iaso.*

BIU Cujas

sibi dotem reddi, secundum Bartolum.

a *Dos est.* id est, actio a de dote: vt infra.l.proxi.dices, & dic b ꝙ hanc societatem seu communionem incidentem inducit paterna pietas, & eius officij cura, ne sæpius eam dotare cogatur, si sine eius voluntate dotis actio filiæ concedatur.

ipsius & filiæ dos est[a]. Deniq; pater non aliter quàm ex voluntate filiæ[b] † petere dotem, nec per se, nec per procuratorem potest. Sic ergo[c] & promittendum Sabinus ait. Ei ergo[d] promittendum erit, cui vterque iusserit. Cæterùm si pater solus iussit, [e] dotis actio filiæ non erit adempta, [f] quandoque † sui[g] iuris filia fuerit facta. Item si voluntate solius filiæ promittatur, [h] remanebit dotis actio integra patri. Sed vtrùm vt & agat solus, [i] an & vt adiuncta[k] quoque filię persona experiri possit? Et puto nec eam actionem amissam,[l] quam adiũcta filiæ persona potest habere. Quòd si sui iuris fuerit facta filia, nocebit ei[m] ista stipulatio.[n]

Filia sanæ mentis si est præsens, & non contradicit, habetur pro consentiente. Idem si propter furorem contradicere non poterat: secus si ideo, quia erat absens: quoniam tunc non habetur pro consentiente, nec dissentiente: & ideo cum cautione rati tunc admittitur pater. Alexander.

¶ Voluntatem autẽ filiæ cum pater agit de dote: vtrùm sic accipimus, vt consentiat, [o] an verò ne contradicat filia? Et est ab imperatore Antonino rescriptum: filiam, nisi euidenter contradicat,[p] videri cõsentire patri. † Et Iulianus libro quadragesimo octauo Digestorum scripsit, quasi ex voluntate filiæ videri experiri patrẽ, si furiosam filiam habeat. B Nã vbi non potest per dementiam contradicere,[q] consentire quis eam merito credet?[r] Sed si absens[s] filia sit, dicendum erit nõ ex voluntate eius id factum: cauendúmq; à patre, ratam rem[t] filiam habituram. Vbi enim sapit, scire[u] eam exigimus, vt videatur non contradicere.[x]

In dote quæ est communis patri & filiæ, solutio spontanea facta vni sine consensu alterius, non liberat soluentem ab alio, nisi pecunia sit conuersa in vtilitatem alterius directo, vel per indirectum. h. d. cum.l.seq. Alexan.

III. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

C NOn solum autem in exigenda, [y] sed etiã in soluẽ-

b *Denique.filia.* vt & C.de nupt.l.si ꝓponis.ij. c & nisi vt pater sit stipulatus incontinenti: vt infra eo.quoties, & facit.C.eo.l.ij. &.l.filiæ.& infr.l.ij.

c *Sic ergo.* id est, voluntate filiæ.& est arg. sicut non exigit pater sine filia, sic nec stipulatur, nec facit alium stipulari.

d *Ei ergo.* scilicet extraneo, vel etiam patri.

e *Solus iussit.* & promissio est secuta. Accursius.

f *Adempta.* nisi patri sit hæres, d vel tantum in legato perceperit à patre quãta est dos: vt infra eo.l. si cũ doté.§.si pater.& licet in redditione loquatur ille.§.si pater, idem in ꝓmissione, cum eadem sit ęquitas: vt.C.ad legem Falcid.l.fi. &.§. de calum.l.j.in fi.&.l.seq.

g *Sui iuris.* morte e vel emancipatione: vt.C.de rei vxo.act.§.videamus.interim ergo dum durat patria potestas, tutus est vir: quia cum solus pater habeat exercitium, repellitur si veniat contra factum suum. Sed pone quòd pater exegit sine filia, & pauper factus est, ita quòd denuo eam dotare non potest: vt.C.de rei vxo.act.auth.sed quanuis. An filia virum conueniat dum est in potestate? Hic innuit quòd non. Sed respon.sic.argu. supra de eo per quem factũ erit.l.fina.&.j.ad Trebell.imperator.

ADDITIO. Dic quòd ista responsio est bona secũdum Bar. & Ias. procedit tamen ista glo.nisi dos fuisset legitime soluta patri: quia tunc secus, secundum Pau.

h *Promittatur.* extraneo: vt nec sibi nec patri teneatur maritus.

i *Solus.* quando suo tantum.

k *Adiuncta.* id est, nomine suo & filiæ. ADDITIO. Reprobatur, quia debet dicere, adiuncta persona filiæ consentiente filia: ex mentẽ Aretini & Iasonis.

l *Amissam.* id est, filia non perdet hoc, licet alij delegauerit: & sic pater agit ea consentiente, ac si non delegasset. nec enim sunt socij, f vt factum vnius alteri noceat: vt.§. de arbi.l.si duo. licet sint quasi socij: vt no.j.de solu.qui hominem.§.si gener. vnus enim sociorum nomine suo tantum: vt ibi. hic suo & filiæ: sed ea facta sui iuris nocet ei filiæ, vt subiicit, cum eo casu actio sit solius filiæ.vt.C.de rei vxo.act.§.videamus.&.§.& hoc, sed certe immo videtur amissa quoad filiam, etiam ea existente in potestate. & sic non est opus consensu eius: vt supra de pact. dota.l.cum dos.§.si vero. quæ est contra. Solu. g hic ipso iure non: ibi per exceptionem sic.vel ibi h paciscendo de nõ petendo: hic delegando. Item nunquid sunt duæ actiones, vna patris, alia filiæ? an vna communis? hic innuit quòd duæ. sed Ioan. dicit i vnam quam pater quandoque solus intentat, quandoque adiuncta persona filiæ, quandoque sola filia. aliud est in actione iniuriarum quæsita patri per filium, quia sunt duæ: vt infra de iniur.l.pater. Item not. quòd filia potest per alium quod non per se. sic.§.quæ res pigno. obliga. pos.l.Aristo. Sed magis dicitur non impedire quàm agere.sic.j.de manumis.vindi.l.si pater.in fine.

m *Ei.* scilicet filiæ.Sed quidã dicunt patri, quod non placet: k quia & si filia nihil fecisset, tamen pater in eum casum non ageret: vt.C.de rei vxo.act.§.videamus.

n *Stipulatio.* id est, promissio facta extraneo.sic supra de condi. indeb.l.si non sortem.§.penul.

a Placet Bar.& Ia.
b Et male. P. ideo dic secundum eũ ꝙ melior ratio assignatur in.l.in re suc cursũ.§.de iur.do.
† Limitabis hũc textũ ꝑ l.post doté. iuncta sua glos.l.j.eo. & p.l.auia. C.de in.do. vt.s.predat hæc lex, nisi pater eã sibi fuerit stipulatus.
c Illa lex potiꝰ discordat quã cõcordet: sed dic quòd nõ obstat: quia ibi speciale propter delictũ filiæ, qđ ipsa cõmisit cõtrahendo matrimonium absq; cõsensu patris. secũdũ Bar.
d Sequitur hanc gl. vsque ad fi. Bar.hic.
† id est, quãdocunque.
e Sequit eã Bar.& P.
f Illud non expediebat dicere: quia dato quòd essent socii, tamẽ pactũ vnius alteri nõ præiudicat in acquisitis: secus in acquirẽdis: secũdũ Pau.
g Reprobat secũdũ oẽs.
h Sequũtur istã. P. Areti.& Ias. cõtra Bar.
i Et bene, Bar. Pau. Ale.& Ia.
k Et bene, secundum Bar.
† Cócor.c.si seruus sciẽte domino, & nõ contradicente domino suo in clerũ fuerit ordinatus.dist.54. & extra.c.

A o *Vt consentiat.* scilicet expressim.

p *Contradicat.* id est, contradicendi causam habeat: vt infra, eo.l.dotem.&.l.si cum dotem.§.eo autem tempore. Sed contra. infra, eo.l.Titia. vbi pater debet probare eam consentire. Sed dic l quod probat eoipso ꝙ non dissentit. Item nota m hic quòd qui tacet, cõsentit. Argu. contra.infr.de fur.l.qui vas.§.vetare. Sed dic pro & contra. supra, de procura.l.filius familiàs.§.inuitus.

ADDITIO. Dic in proposito quòd in actu in quo quis debet consentire, taciturnitas habetur pro cõsensu: vt hic. sed in actu in quo quis non debet cõsentire, ratione honestatis non habetur ꝓ consensu: vt in contrario. secundum Baldum.

q *Contradicere.* scilicet filia.

r *Credet.* vt supra, de iis qui sunt sui vel alie. iur.l.patre.§.fi.Sed cõtra.supra, loca.l.qui ad certũ. Sed hoc ideo, n quia contradicere non potest, nisi iustam causam contradicendi habeat, etiam si sapit: ibi secus.sic ergo quasi cõsentit: vt.d.l.patre. & quasi cõtrahit: vt.§.de neg.ges.l.iij.§.& si furiosi.vel s.curatori.Sed vere non cõsentit, nec contradicit: vt infra, de regu. iur.l.in negociis. Item hoc potest intelligi, o si non habeat causam contradicendi.

s *Sed si absens.* non ergo pro eodem habetur absentia & furor: & idem habes.§.de procura.l.ij.§.furiosus. & infra, de iniur.l.sed si vnius.§.filiofamiliàs. Sed contra.infra, de regul. iur.l.vbi.§.furiosus. & infra, de iure codicil.l.ij.§.furiosus. Solu. p quoad animum est absens, vt ibi: quoad corpus præsens, vt hic. & sic cum non contradicat, nec contradicere potest. cum animus deest: vt supra, de procura.l.ij.consentire dicitur, vt hic.& sic quoad corpus accipitur hic, sed si absens &c. & dicitur absens, si abest à loco vbi agitur: aliàs aliter: vt.C.de præscrip.longi tempo.l.fina.& de hoc dicitur.j.de verb.signifi.l.absentem.

t *Ratam rem.* & si omissa sit de rato satisdatio, dic vt.j.eo.l.si cũ dotem.§.si pater.Item cũ cauet de rato, si moritur filia, amodo stipulatio nõ cõmittitur: vt.j.rẽ ra. habe.l.si sine.in fi.&.l.fi.in prin.

u *Scire.* debet ergo ei denunciari si ignorat: aliàs non est opus. vt supra, de euic.l.Herennius.& de act.emp.l.j.in fi.

D x *Non contradicere.* sed si latitet, dic vt infra, eo.l.si cum dotem.§.sed si latitet. Item facit.§.de procura.l.non solum.§.si de dote. sed sequens.§.si pater.videtur contra. Sed ibi in actione iniuriarum, quæ sunt duæ: & si sua agit pater, non cauet: vt ibi.sed si nomine filiæ agat, sic q vt infra, rem ra.habe.l.si sine.§.fin.at actio de dote vna est: vt supra, proxi.§.no. Vel dic, r quòd etiam si nomine filiæ agat, nõ caueat, vt ibi.aliud s si eius procurator: vt.d.l. rem ratam habe.nam priuilegiũ patri datum nõ transit ad alium. t sic.j.de lega.ij.l.cum patronus.

NOn solum.] CASVS.pater pro filia quam in potestate habebat, dedit dotem Titio marito filiæ. factum est diuortium. certe dos restitui vel solui debet vtrique tam patri quã filiæ: quia non solum in exigenda dote, siue in iudicio petenda actio de dote communis est patris & filiæ, vt dictum est.§.l.proxi.§.denique. sed etiam in soluenda sine iudicio: neque pater potest facere filiæ conditionem deterioré in hoc, neque filia patris. Sed pone quod maritus soluit pecuniam dotis mulieri tantum, & dicta pecunia peruenit postea ad patrem? certe non solum actio quæ competebat mulieri quæ recepit dotem, sed etiam illa quæ competebat patri, tollitur. Viuianus.

y *In exigenda.* exigitur ab inuito: u vt infra, de legib.iij.l.fidei commissa.

nõne bene dicimus. in tex.& glo. sup verbo tacendo. de præsum. Fu cit regula, qui tacet. de reg. iur. lib.6. tacens an cõsentire videatur, vide ad lõgum do. Iaso. in.§.itẽ Seruiana. vers. vbi formaliter dicit Bar. instit. de actio.
l Et bene, secundum Clau.
m A cõtrario sensu secundu Ias.
n Dic melius ꝙ ibi requirit cõsensus, hic sufficit contradictioné cessare, secũdũ Bal. & Ias.
o Idẽ Imo.
p Dic melius quòd quãdo requiritur verus consensus, furiosus & absẽs æquiparantur: sed quãdo sufficit non cõtradicere, non æquiparantur: vt hic secundum Bart. Bal & P.
q Nihil est, secundũ P. & Ias.
r Idẽ prædicti.
s Immo idẽ secũdũ Ias.
t Hoc est verũ, in priuilegio personæ. vt in regula, priuilegiũ. extra de reg. iur. lib.vi. nam in dubio etiã non trãsit ad hæredes: vt notatur in l. maritum.j. eo. cui concor. glos. in sum. xxv. q.ii.
u Et etiã quãdoque à volẽte. Areti.& Ia.

BIU Cujas

commissa.§.si rem.exoluit maritus sponte. videbatur enim quod licet nō solus exigat,tamē soli extra iudiciū soluatur:vt in adiecto: vt.j.de sol.quod stipulatus. nō tamē est ita: & ecōtra exigit procurator litis, non tamen[a] ei soluitur: vt.j.de solu.l.hoc iure.

a Reprobatur secundū Bar.& Ia.

a *Quæ.* fit relatio ad id quod datur intelligi per præcedens. & dic,quæ,id est actio.

quādo mā-datū faceret mētionē de viro exigere: secus si de viro agere,quo casu gloss. habet verū secūdū Alexand.

b *Placet Barto.*

nam ipsa dos est viri, consumpta forte. vel ipsa dos est communis eorum respectu iuris: quia vterque habet actionē pro ea. vel dic, quæ, id est quia. Sed qualiter est actio communis? Respon.[c] sicut duob[b] hæredib[b] actio hæreditaria: & sic pro diuiso: quia sic est in illa: vt.C. familiæ erciscund.ea quæ.& pater exercet suam partē filiæ.Vel verius[d] vtrique insolidum competit,vt duobus reis stipulādi: sed plusculum habet pater,scilicet exercitium: vt.ſ.l. proxi. §.denique pater. &.C. de bo. quæ libe.l. fi.§. vbi. consensu tamē filiæ,vt hic: nisi in casibus notatis in dicto.§. denique.Et secundum hoc nō oportet quod ambulet actio de vno ad alium:quod raro fit:tamen quandoque contingit:vt.ſ.de vsufruct.l.adhuc.[e] §.si operas. sed vterque exercebit: diuersis tamen casibus : vt.C.de rei vxo.actio.§. accedit. &.§.videamus.sed secundum hoc quare cauet de rato , vt.ſ.l.proxi.in fine? Respond. propter filiæ consensum,qui abest:sine quo non agit nisi caueatur:quod in duobus[f] rei stipulandi nō est opus,cum sine alterius consensu alter agat.

Aliàs est lex , sed & si quis.

Singularis gloss. secūdū Paul. hic.

b *Alter alterius.*id est,filiæ.vel etiam extranei qui dedit dotem, & stipulatus est incontinenti sibi reddi: vt.j.de solu.l.qui hominem.§.si gener.&.ſ. de alie.iudi. mu.cau.fac.l.j. & infra de reg. iur.non debet.&.C.de an.excep.l.vt perfectius.

c *Deteriorem.*etiam si soluatur patri:vt.C.de rei vxo. actio.authen.sed quanuis.

d *Peruenit.*quod est qualitercunque in rem patris vertat,etiam si se denuo dotet ex ea , cum hoc onus patris sit : vt.ſ.de in rem ver.l.& ideo.in fi.&.l.seq.&.d.authen.sed quanuis.idem si pater non habuit causam contradicendi:vt.j.eo.l.si cum dotem.§.j.

g Ope exceptionis,nō ipso iure. Bar.& Ia.

e *Tolletur.*quia ipso facto ratū habet:vt.j.rem ra.habere.l.Paulus respondit non tantum.&.C.de condic.indebi.l.indebitum.& retrotrahitur:vt.C.ad Macedo.l.fi. Item no. quod liberor[g] solueudo alij dummodo pecunia ad creditorem perueniat: [h] vt.ſ.de peti.hære.l.sed & si lege.§.si minori.ibi,nam & si id &c. &.ſ.de neg.gest.l.si liber.&.j.de solu.l.quoties.Accursius.

h Hæc gl. est ordi. ad hoc qđ hic dicitur. & facit ad decisionem.q. vtrū soluēs creditori cre ditoris libe-retur.& cō cludunt dicto. & Alexā.hic,vt per gl.quod sic.si preciū ad pricipalē creditorē

Si pater.] CASVS. Pater dedit dotem pro filia quam habebat in potestate: ipse pater dotem repetiit solu.ma. sine consensu filiæ:& eam dotē tradidit alteri viro pro filia.certe dicit iurisco. quod filia agere cum priori viro non potest : quanuis patris exretur.& cō actioni non consenserit,repellitur enim doli exceptione.Viui.

f *Dedisset.*quod facere debet, nisi clades aduenerit patri : vt.C. de rei vxo.actio.authen.sed quanuis.

g *Repellitur.*vt &.j.eo.l.dotem. idem si extitit hæres patri , vel habuit legatum æquiualens doti:vt.j.eo.si cum dotem.§.si pater. aliàs ipsa contra virum,& vir contra socerum,vel eius hæredem per condictionem indebiti aget: vt.j. de solu.l.qui hominem.§. si creditorē gener.Accursius.

pueniat de qua dixi in l.solutum.i. apostil. sub eod. versic. & ibi omnino Alexand.j. de solu.

De diuisione.] CASVS. Ad euidentiam huius.l. ita præmitto:Certū est quòd pro oneribus matrimonij maritus lucrifacit dotis fructus : vt.C.de iure do. pro oneribus. vnde si esset cœptum matrimonium in kalen.Ianuarij,& tradita marito dotis possessio,& per totum annum durasset matrimonium : totius illius anni maritus fructus dotis lucrifaceret.si autem durasset tantum per partem anni,pro illa parte lucrifaceret fructus.& in isto vltimo loquitur hæc.l.Et ponit talē casum: Titius contraxit matrimonium cum Berta in kalend.Ianuarij.postea in kalend. Februarij fuit data marito possessio rerū dotalium.durauit matrimonium per sex menses à tempore nuptiarum contractarū. maritus ergo debet habere fructus pro tempore sex mensium . Sed nunquid cōputabitur sibi tempus quoad fructus lucrandos à die cōtractarum nuptiarum? an à die quo tradita fuerat ei possessio? Et respond. iuriscon. quòd computabitur ei tempus à tempore quo fuit ei tradita possess.& ita non habebit dimidiam partem fructuum quamuis per dimidiam partē anni durauerit matrimonium. immo pro quinq; mēsibus tantum.potest enim marito sua pigritia imputari, quare nō fecit dari sibi dotē tēpore quo nuptias contraxit.& hoc dicit.Viuianus.

quota parte fructus ad virum pertineant, & pro quota ad vxorem soluto matrimonio. Alexand.

V. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

DE diuisione[h] anni[i] eius quo diuortiū factum est, quæritur ex die[contracti]matrimonij,an ex die traditi[k] marito fundi maritus sibi[l] cōputet tēpus? Et vtique in fructibus à viro retinendis, neque dies dotis cōstitutę,[m] neq; nuptiarū[n] obseruabitur: sed quo primum dotale prædium constitutum est,id est, tradita possessio.[o]*

Si præcedat traditio nomine dotis, & sequantur nuptiæ:ad cognoscendū pro qua rata temporis fructus spectant ad virum, inspicitur dies nuptiarum : & ideo fructus ante percepti mulieri restituēdi sunt. Alex.

VI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

h *De diuisione.* dic ex quo & vsquequo fructus dotis sunt viri. & certe ex quo hęc duo interuenerunt.ſ. quòd matrimoniū est,& dos data:alterum tantū nō sufficit. (Nā ante matrimonium datæ dotis fructus augent dotem. postea datę,ex die quo est data,fructꝰ sunt viri: vt hic,& in seq.l.& hoc vsque ad vltimum annum matrimonij, si modo & onera subiit, aliàs non : vt.j.eo.l. in insulam.§. vsuras. & de except.do.l.fi. in princ.&.ſ.de iur.do.l.cum post.§. in domum. qui vltimus annus incipit habito respectu ad principium, quando prædicta duo concurrunt : vt hac.l.at fructus vltimi anni diuiduntur : vt pro quota durauit matrimonium,pro tota habeat vir : pro alia vxor: vt.j. eod. diuortio. &.C. de rei vxo. actio.§. sed & notissimi.)

i *Anni eius.*id est,vltimi anni matrimonij.

k *Traditi.*constante matrimonio.

l *Sibi.*id est,ad suum commodum,vt lucretur fructus.

m *Constitutæ.* pacto sine traditione, ne sibi statim contradicat.

n *Nuptiarum.* scilicet contractarum,si non tunc tradita erat.

o *Possessio est.*nuptiis præcedentibus:secus si possessionis traditio nuptias præcessit:quia tunc augēt dotem : vt.j.l.proxi.&.ſ. de iure do.l.dotis fructus.§.j.præterea & alia ratione, quia dotale prædium non potest dici ante matrimonium contractum:licet quasi dotale dicatur quoad hoc vt alienari non possit: vt.ſ. de fund.do.l.iiij.nam dos sine matrimonio esse non potest : licet matrimonium sine dote esse possit: vt.C. de dona. ante nup.l.fi.

Alij dicunt[l] quòd hic durauit matrimonium per annum vel minus: erunt ergo fructus viri ex quo hæc duo concurrūt vsque ad finem matrimonij.

Item contracto prius matrimonio, scilicet ante dotis traditionem,non habet maritus fructus donec secuta fuerit traditio.Imputari enim debet marito quòd fundum sibi dari non petiit:vnde non lucratur fructus,[p] licet onera subeat : & ideo non nisi à tempore moræ sibi lucratur fructus: cum actio bonæ fid.sit.ſ. ex stipulatu[q] quam habet:vt.ſ.de vsur.l.mora.§.in bonæ fidei.&.C. de rei vxo.act.l.j.§. sed & si non ignoramus. sed videtur mulier esse in mora eo ipso quòd percepit fructus , & vir subiit onera: vt.ſ.de actio.emp.l.Iulian°.§.ex vēdito.&.C.de act.emp.l.curabit.Sed pone[r] mulierem fructus non percepisse:vt arg.ſ.de vsur. l.videamus.in princ. Vel pone eam obtulisse. æquum est marito suam negligentiam imputari : vt.C. de anna. except.l. vt perfectius. alias ergo præterquam in istis duobus casibus est in mora, argu.dictarum.ll.& facit.j.de vsucap.l.si aliena,in princ.

Si ante.] CASVS. Titius contrahere matrimonium cum Seia volebat : & Seia nomine dotis tradidit dicto Titio futuro marito fundum ante nuptias. postea nuptiæ contractæ fuerunt. certe dicit iurisconsul.ad hoc vt maritus lucrifaciat fructus, cōputatur ei tempus quo durauit matrimonium,à tempore contractarum nuptiarum : & non à tempore traditi fundi . Quid ergo erit de fructibus perceptis à marito ante nuptias contractas? certe illos non lucratur maritus,immo quasi dotis factos tenetur restituere mulieri.Viuianus.

Si ante.

BIU Cujas

a *Si ante.* secus si post, quia tunc ex die traditionis: vt supra.l. proxi.

b *Ex die nuptiarum.* contractarum. tunc enim incipit esse dotalis: vt.s.l.proxi.in fi.

c *Obseruatur.* vt sciamus quota parte vltimi anni durat matrimonium. Accursius.

d *Quandocumque.* aliàs, quandoque.

e *Quasi dotis.* illud, quasi,[a] est expressiuũ veritatis: vt.s. de iure do.l. dotis fructus. & infra, eo.l. diuortio.§. itẽ si messes. Sed quid si puellam decem annorũ duxi de facto,[b] & subeo onera eius: an lucrer fructus rerum suarum? Respó.[c] nó, per.l.istam & præcedentem, sed quidam vt Azo sic. & hoc de æquitate: quia quæ est ratio quòd lucreť post matrimoniũ, quia subiit onera, eadem & ante: ergo idem ius arg. s.ad.l.Aquil.l.illud.& ad hanc & superiores & similes dicũt quòd non subibat onera. sed per.l.municipalem bene hæc æquitas seruatur Bononiæ. Accur.

A

SI ante[a] nuptias fundus traditus est, ex die nuptiarum[b] ad eũdem diem sequentis anni computandus annus est. Idem in cæteris annis obseruatur,[c] donec diuortium fiat. Nam si ante nuptias traditus sit, & fructus inde percepti: hi restituendi sunt quandocũque[d] * diuortio facto, quasi dotis[e] facti.

De fructibus diuidendis inter maritum & vxorem, debent ante omnia deduci impensæ factæ gratia ipsorum fructuum, siue per vxorem, siue per maritum, siue per vtrumque factæ sint. & hoc siue matrimonium durauerit minus anno, siue pluribus annis: & residuum fructuum diuidi debet. Alexander.

B

VII. VLPIANVS libro trigesimo primo. ad Sabinum.

FRuctus[f] † eos esse constat, qui deducta impensa[g] supererunt. Quod Scæuola & ad mariti & ad mulieris impensas refert.[h] Nam si mulier[i] pridie[k] vĩdemias doti dedit, mox sublatis à marito vindemiis diuortit:[l] non putat ei[m] vndecim dumtaxat[n] mensium fructus restitui, sed & impensas:[o] † quæ ante quàm portiones fructuum fiant,[p] deducendæ sunt. Igitur[q] si & maritus aliquid impendit[r] in cundem annum, vtriusque impensæ concurrent.[s] Ita est,[t] * si impensarum[u] à muliere factarum ratio habeatur, cũ pluribus annis in matrimonio fuit: necesse est primi anni[x] tẽpori * computari, quod sit ante datum prædium.

Si fundus plenus fructibus datur in dotem, tempus locationis inspicitur, vt sciamus quid percipitur de pensione, id est pro quanto tempore percipitur pensio. tempus vero matrimonii inspicitur, vt sciamus pro quota parte anni de pensione vir lucratur. sed si fundus vacuus datur in dotem, tempus locationis pro nullo inspicitur .h.d. vsque ad.§.ob donationes. Bartolus.

¶ Papinianus autem libro vndecimo quæstionum, diuortio[y] † facto[z] fructus[a] diuidi

FRuctus.] CASVS in hac lege satis pater in glo.pe.hic.

f *Fructus.* dixit superioribus.ll. virum lucrari fruct⁹ pro eo tẽpore quo durauit matrimonium, & prædium fuit dotale. nunc de quibus fructibus dicat, audiamus.

C

g *Impensa.* non quælibet, sed quæ gratia fructuum[d] fiat: vt infra.l.diuortio.§.impendia.& supra, de peti.hære.l.si à patre.§.penul. nullus enim casus &c. vt supra, famil. erciscun.l.fundus qui. & hoc inspecto exitu.[e] interim tamen vere est fructus. sic & supra, pro soc.l. Mutius. & facit infra, de leg.j.l. non amplius. in princ.&.C.de fruct.& lit.expen.l.j.&.j.ti.j.l.iij.§.j. & s.de vsur. l.quod in fructus.

h *Refert.* & primo ponit de expẽsis mulieris: postea viri quando matrimonium durauit minus anno: postea dicit, quando pluribus annis.

i *Mulier.* nunc de muliere.

k *Pridie vindemias.* puta kal. Septembris.

l *Diuerterit.* puta kalen. Octobris. & sic per mensem durauit matrimonium. nam tantum durat vindemia: vt.C.de fer.l.omnes. & secundum hoc verbum, mox, determinat vel verbum, diuerterit: vel verbum, sublatis. aliàs auté aliter accipitur hæc dictio, mox. supra, de iudi.l.per interuallum.&.s.si cer.peta.l.j.

m *Ei.* scilicet mulieri.

D

n *Duntaxat.* sine expensis scilicet, vt subiicit. nam cum expensis restituit fructus xj. mensium.

o *Sed & impensas.* putat restitui. Azo. quas fecerat mulier colédo vineam antequam traderet viro.

p *Fiant.* id est, antequam diuidantur fructus.

q *Igitur si &.* nunc de viro.

r *Impendit.* vindemiando.

s *Concurrent.* quia quilibet suos deducet. ADDITIO. Vel dic concurrent, id est compensabuntur vsque ad concurrenté quantitatem: residuum diuidetur secundum Bal.

t *Ita est.* id est, similiter &c. & quod subiicit, necesse: subaudi, ibi enim &c.

u *Impensarum.* Berta[f] nupsit Titio kalend. Octobris: & vineam plenam dedit in dotem in qua colenda impenderat.x. & durauit matrimonium.x.annis, & plus vno mense: & sic solutum est in kalend. Nouembris. sicque vinea redditur vacua mulieri, fructus vltimi anni diuiduntur, & pro.xj. partibus mulieri redduntur. pro.xij. qua durauit matrimonium, viro relinquitur. expensa tamen quam fecerat mulier in colendo ante datam vineam, deducitur. si autem vltimus annus matrimonij fuisset completus, quia solutum est matrimonium in kalen. Octobris, & sic vineam plenam restituisset vir sicut acceperat: non deduceret[g] mulier expensas ante factas: quia nec vir quas in vltimo anno fecit: vt infra.l.proxi.§.interdum.retinebit.&.§.impẽdia.in fi.§. Sed quidam[h] indistinctè dicunt quòd hic dicitur, siue sit completus vltimus annus, siue non. &.§. impendia. in viro qui nõ deducit intelligunt: vtpote cum omnes fruct⁹ ei remaneant. Accursius.

x *Primi anni.* scilicet matrimonij, non totius scilicet anni, sed eius quod cessit ante datum prædium, scilicet in dotem, siue simul cœpit esse matrimonium & dos, siue ante matrimonium, & postea dos: vt expensa tunc tẽporis facta mulieri reddatur. Sed de quibus fructib⁹ fit hęc deductio? de primis non: quia diu consumpti sunt. de vltimis non: quia in eis non impendit: sed de vltimis dic,[i] quia loco priorum sunt. arg. j. de lega.ij.l. imperator.in fi.&.l.seq.

y *Diuortio.* aliàs lex. aliàs.§. Papinianus. Et dic, Berta nupsit Titio in kalend. Octobris, & vineam dedit in dotem vuis plenam: sequenti mense, scilicet kalend. Nouembris, iam percepta vindemia locauit vir fundum ad annum pro.xij. & in eodem anno in fine Ianuarij solutum est matrimonium: & sic durauit matrimonium quatuor mẽsibus à die quo fuit cõtractum: sed à tempore locationis per tres menses. Certum[k] est autem fructus debere diuidi huius anni inter virum & vxorem: & pro quota parte anni durauit matrimonium, pro rata habeat vir: pro alia vxor: vt.s.eo.l. de diuisione. Quæro ergo[l] quantum dicas hic durasse matrimonium, vt sic scias quantam partem vindemiæ & mercedis debitæ ex locatione habeat vir? Ad quod dic quòd si inspicitur tempus locationis, inuenies tribus mensibus durasse: & sic vindemiam totam prçambulam, & quartam mercedis habet vir, quod est absurdum: quia & si in kalend. Nouembris iam percepta vindemia fieret diuortium, totam vindemiam haberet vir: quod est falsum: vt.s.eo. l.fructus. si vero inspicias tempus quo sit matrimonium contractum, inuenies durasse matrimonium quatuor mẽsibus: & sic tertiam partem vindemiæ & mercedis[m] habet vir: & hoc est verum. & sic annus incipit à die contracti matrimonij, & à dĩe dotæ dotis, non à die locationis. quòd autem tempus contracti matrimonij, & vineæ datæ in dotem inspiciatur, & non tempus locationis, probatur in contrario casu. Nam pone econtra quòd post perceptam vindemiam dedit mulier viro in dotem vineam vacuam in kalend. Octobris vel Nouembris: & eodem anno kal. Martij maritus locauit eandem pro.xij. mense Aprilis factum est diuortium. Quæro ergo quantam partem mercedis habet vir? Et quidem si inspicias tempus locationis, habet.xij. quia extunc vno mense durauit matrimonium. si autem tempus matrimonij quod durauit quinque vel sex mẽsibus, pro tanto lucrabitur vir: & hoc est verum. vindemia autem præambula à muliere ante cõtractum matrimonium percepta non diuiditur: vt infra, ea.l.§.apparet &c. quod hic iungas. H. Acursius.

z *Facto.* idem si morte[n] sit solutum matrimonium. Ir. nam sic fit redditio & diuisio: vt.C.de rei vxo.act.l.j.§. sed & nouissimi. in casu videtur contra,[o] scilicet si superstes mulier sit alenda ab hæredibus viri intra annum,[p] cum aliud non habeat. quod dic vt.C.de rei vxo.act.§.exactio.

a *Fructus.* naturales & industriales quos vir percepit, & mercedes debitæ marito ex locatione fundi dotalis, vt declarant inferiora. nam omnia hæc sunt fructus:[q] vt.s. de vsufruct.l. arboribus.§.j.

a *Sequitur hanc glos. Bar. & P.*

b *Adde quòd opi. Azo. vt cõmuniorẽ sequitur Bal. & doct. in l.si. in pen. col. C. qui po. in pig. habeã.*

* *Flo. quãdoque.*

c *Hoc verũ, quando marit⁹ sciebat dictum matrimoniũ nõ posse tenere: aliàs lucraretur fructus saltem tanquã bonæ fidei possessor. secũdũ Pau.*

† *Fruct⁹ dicuntur qui deducta impẽsa supersunt. cócor. glo. in cap. grauis. sup verbo, fructus. extra de restitu. spo.*

d *Quęrẽdorũ vel cõseruãdorũ: secundũ P.*

e *Ista glo. reputatur valde sing. secũdũ Alex. & Ias. ad hoc qđ fructus dicuntur deductis expẽsis interpretatiue, non vere.*

f *Sequũtur eã Salyce. Bal. & Alexan.*

g *Idẽ Pau.*

h *Et male, secundũ Pau. & Alexand. licet contra Rapha. Cuma.*

† *Cócor. ca. vobis. ĩ tex. & gl. super verbo, quid ad causas. 12. q.2. & c. pastoralis. extra de deci.*

* *Flo. ita & si.*

* *Flo. temporis.*

† *Vide in hunc locum Alcia. lib. paradoxo. 2.cap.1.*

i *Et bene. Bar. & P.*

k *Immo nõ erat certum ante tẽpora istius legis: sed videbatur quòd omnes fructus percepti deberent spectare marito: quia idẽ contingit in vsufructuario. Pau.*

l *Ista glo. male quærit: sed in ista.l. erat quæstio à quo tẽpore maritus lucraret fructus, videlicet an à tẽpore cõtracti matrimonii: vel à tẽpore locationis. Pau.*

m *Non totius, sed illorũ trium mẽsiũ quibus durauit matrimoniũ post locationẽ. P.*

n *Sequitur Barto.*

o *Ista glo. relata ad textum, non potest procedere: sed haberet verũ, quando dos cõsisteret in re mobili. Pan. Imola & Ias.*

p *Amplia bis hãc glo. vt procedat etiam si mulier nõ fuerit dotata, secũdũ glo. & docto. in l.si cũ dotẽ. §.si marit⁹ j.e. & in.l. quod si nulla.j. de relig.*

q *Improprie, nõ proprie secundum Ias.*

BIU Cujas

a No. glo. iuncto tex. quòd nō est abſurdū, vt quis loquatur de ſeip-ſo in tertia perſona. ſecūdū Imol. Alexā. & Ia.

a *Ait.* ſcilicet Papinianus de ſe loquens, vt ibi: Et teſtimoniū eius verum eſt. de ſe loquens euāgeliſta Ioannes. & ſunt ſimilia, ſupra, de adopt. l. ſi pater. §. qui duos.

b *Locationis.* qualiter hoc fit, ſtatim in litera explanatur. Azo.

c *In matrimonio.* qui fundus fuit datus in dotem: vt ſupra, eo. l. de diuiſione.

d *Vindemiæ.* non perceptæ, puta kal. Octobris: quo etiam die fuit matrimonium contractum.

e *Fundus.* vineatus.

f *Locauerit.* pro. xij. aureis, puta in annum.

g *Ianuarii.* puta eiuſdem anni.

h *Suprema.* id eſt vltima. ſic infr. de vulga. ſubſti. l. ex duobus.

i *Fructꝰ.* omnes. Azo.

k *Quartā.* quia quarta parte anni ſtetit matrimonium à die locationis vſq; in diem diuortij.

**Flo. coa-ctis.*

l *Æquū eſt.* quod fieret ſi à die locationis tēpus quo fructus diuidūtur, inciperet: quod non eſt ratione communi: quia cum non plus tertia parte anni matrimonium ſteterit, nec plus debet lucrari de fructibus: vt infra, de reg. iur. l. ſecundum naturam. Item ratione ſpeciali: quia ſequitur inconueniens, vt ſubiicit: alioquin &c.

Abſurdum ſequitur ad abſurdum.

m *Alioquin.* id eſt, ſi dicas lucrari omnes ſecuta locatione: ergo idem erit ea non ſecuta. nam ad abſurdum ſequitur aliud abſurdum.

n *Collectis.* id eſt, perceptis à marito.

o *Retinebit.* ſcilicet vir, quod eſt falſum: vt ſupra. l. proxi. ideo aliud dicendum: vt ſubiicit. j. ea. l. §. non ſolum.

p *Itaque.* nunc ſoluit prædicta.

q *Et quatuor.* Octobris, Nouembris, Decembris, & Ianuarij. Io.

r *Fructus.* omnes deducta impenſa: vt ſupra. l. proxi.

f *Confundi.* id eſt, commiſceri. ſic. C. de colla. illam.

t *Ex ea.* id eſt, vindemiæ eſtimatione, & quarta portione mercedis. Io.

u *Tertia portio.* id eſt, tres aurei. ſed cur non tertia, cum tertia parte anni durauit matrimonium? Reſpond. *b* non debet ante computari illa penſio quàm debeatur: ſed non fuit debita marito niſi tribus menſibus. aliud ſi prius locaſſet. nam ciuilis & naturalis acceſsio æquiualet: vt ſupra, de vſur. l. vſuræ. & de peti. hęred. l. mercedes. Sed opponitur, ergo inſpicitur tempus locationis: quod in principio negauit? Reſpon. *c* tempus locationis inſpicitur, vt ſciamus quid percipitur. tempus matrimonij, vt ſciamus pro quota parte anni lucrifaciat vir id quod percipit: & ſic pro tertia. vnum ergo aureum de tribus habebit vir. Sed quare pro primo menſe aliquid de penſione habet? Reſpon. *d* quia in illo ſubiit onera matrimonij: vnde etiam emolumentum habeat: vt infra de regul. iur. l. ſecundum naturam. aliàs ſi pro illo menſe non haberet, non tertiam quartæ, ſed quartam quartæ haberet vir pro onere. Item cur tota merces, ſcilicet duodecim aurei non veniunt in contributione vt totus fructus? ſeu cur non lucratur totam tertiam mercedis, cum & tanto tempore ſuſtinuit onera matrimonij poſt locationem? Reſpon. *e* quia ille ſcilicet fructus vineæ totus eſt perceptus: ſed non tota merces. Sed opponitur: quia & penſio videtur percepta fictione iuris: vt infra de regul. iur. l. qui actionem. maxime quia viri ſolicitudine ſola, ſed fructus etiam ſola natura percipiuntur: vt ſupra de rei vindi. l. ſi nauis. Sed poteſt reſpon. *f* vt infra de regul. iur. l. minus. Alij, quia mulier grauatur in colono cui habet neceſſe ſtare: vt infra eo. l. ſi filio. §. penul. & argu. infra de bo. auct. iud. poſ. l. in venditione. nam hic fit tranſlatio ex neceſsitate: *g* vt ibi. & ideo releuetur in alio, vt non contribuat penſionem totam: vt argu. ſupra de iureiuran. l. eum qui. Vel dic ſecundum eos qui dicunt penſionem, non niſi in fine anni eſſe ſoluendam totam, quòd penſio cum effectu peti non potuit: & ſic non contribui. ſed illud dic vt not. C. loca. l. ædem. Alij vt Ioannes dicunt, quòd tria contribuuntur re, ſed nouem ſpe, pro rata quatuor menſium de tredecim menſibus. quaſi dicat, vno menſe detracto, ne tredecim menſium fiat contributio: vt eſt

b Et bene. Bartolus Paul. Imo. & Alex.

c Approbatur per Bar. Paul. Alex. & Ia.

d Idē Bar. Imo. & Ia.

e Et bene. Bar. Paul. Imo. & Ia.

f Omnes reſponſiones hic poſitæ diſplicēt Bar. Paul. Imo. & Iaſ.

g Singulariter gl. ſecundum Imo. & Iaſ.

A argu. infra, eo. §. item ſi meſſes. &. §. interdum. nam in mercede idem quod in fructu: vt ſupra, de peti. hæredi. l. mercedes. vel fit contributio, cum ea omnino debebuntur, id eſt completo anno. nam ſi ex nouem aureis reſiduis contribuceremus quatuor pro quatuor menſibus, & alios quatuor pro aliis quatuor: ponendo vnum aureum pro vno menſe, ſuperſſueret vnus aureꝰ pro quo eſſet adiiciendus alius menſis: & ſic iſtum vltimum annū matrimonij facerēmꝰ de tredecim menſibus: quod eſſet abſurdum. Contribuemus ergo ſic quòd pro primis quatuor mē ſibus conferemus quatuor aureos, & dimidiū de. ix. & ſic ſupererunt alij quatuor aurei, & dimidius pro aliis quatuor ſecundum Ioan. Sed Azo & R. nec re, nec ſpe tribui nouē dicunt: *h* ſed mulier integra habeat. & ad dictos. §. §. reſpondent q̄ vir nihil lucri habuerat eo anno de eo fundo, hic ſic. Item, an ſine ceſsione aget mulier contra colonum pro reliquo tempore ex locatione mariti? argumen. quòd ſic ſupra, de dona. inter virum & vxo. l. vxor marito. Sed dic cōtra *i* C. per quas perſo. no. adqui. l. j. ſed cedere debet vir: vt ſupra, de peti. hæred. l. Iulianus. Alij quòd caueat maritus de dando cum habuerit, ſeu nunc det quantum vendi poteſt hoc nomen: vt infra, ad legem Falc. l. in quantitate. §. magna. & infra, eo. l. ſi filio. §. ſi. Item ſiue dicas tria tantum, ſiue etiam nouem contribui: nón ne fructus duorum annorum contribuuntur ſaltem in pārte: & tamen non niſi tertia parte vnius anni durauit matrimonium? Reſpon. *k* non contribuitur. nam annus incipit à die traditæ vi-

B uortium fiat, & quatuor *q* menſibus matrimonium ſteterit: vindemiæ fructus, *r* & quarta portio mercedis inſtantis anni confundi *f* debebunt, vt ex ea *t* pecunia tertia *u* portio viro relinquatur.

C Econtrario *x* quoque idem obſeruandum eſt. Nam ſi mulier percepta *y* vindemia ſtatim *z* fundum viro in dotem dederit, & vir ex kalēdis Martiis eundem locauerit, & kalendis Aprilibus primis diuortium fuerit ſecutum: non ſolum partem duodecimam *a* mercedis, ſed pro modo temporis omnium menſium quo neæ: vt ſupra, eodem. l. de diuiſione. non à die quo fuit culta anno præcedenti. perinde ergo habetur, ac ſi iſte annus eſſet fertilior altero. & facit infra. §. in ſeruo.

D

h Et bene. Bart. & Imo.

i Et bene. Bart. Paul. Imo. & Ia.

k Et bene. Bart. & Imo.

x *Econtrario.* bene dicit, econtrario: quia ſupra, loquitur quando mulier dedit fundum in dotem antequam perciperet vindemiam. hic loquitur quando iam perceperat vindemiam. Item bene dicit, idem: quia in vtroque caſu circa diuiſionem fructus vel mercedis computat tempus, non à die locationis, ſed contracti matrimonij, & traditi fundi. Sed male videtur dicere, idem: quia ſupradicit, diuidi illam portionem mercedis tantum: id eſt, quartam quæ ceſsit & venit conſtante matrimonio: hic totam. nam ſecundum illud eſſet hic diuidenda duodecima tantum pars, vt eius dimidiam vir haberet: quia durauit matrimonium per ſex menſes. Poteſt tamen dici *l* quòd in hoc caſu benignius agatur cum marito, qui nullum alium habuit fructum conſtante matrimonio: ſed ſupra habuit alium, ſcilicet vindemiam: vt aſsignatur in vtroque caſu. Azo. & ſic idem: ſed non per omnia idem. ſic ſupra, ad Velleia. l. idem. nam & ſupra fructus contribuuntur, hic mulier habet: vt infra, eodem. §. apparet. Alij dicunt *m* per omnia idem: & dicunt quod ſupra fructus fuerunt duodecim: quarta pars mercedis tria: & ſic quindecim. de quibus habet vir. v. vxor decem, cum tertia parte anni durauerit matrimonium. Item & hæc locatio pro duodecim vt ſupra, & matrimonium ſtetit quinque menſibus: & ſic vir habet quinque: ſicut ſupra, & ſic per omnia idem: ſed non placet, *n* quia hæc ſimilitudo magis eſt in facti accidentia, quàm iuris diſpoſitione. nam raro hic caſus accideret, & ad ea &c. vt ſupra, de legi. & ſenatuſconſul. l. nam ad ea. Sed Pla. dixit ſe non legiſſe qualiter hæc identitas aſsignetur. Sed dic vt dixi. & ſic in facto fit contrarietas: in iure identitas, licet non per omnia: ſed ſecundum Ioan. eſt idem, cum & ſupra, futura penſio contribuatur ſpe: vt ibi not. Vel fiet ſorte de toto contributio, cum ea omnino debebuntur, id eſt completo anno, ſecundum Ioan.

l Sequitur, Bart. P. & Imo.

m Et ma. le, Bart. P. Alexand. & Iaſ.

n Et bene, Bart. Paul. & Imo.

y *Percepta.* kalen. Octobris.

z *Statim.* eiſdem Octobris, ſcilicet kalendis. & ſic matrimoniū durauit ſex menſibus. Vel dic, ſtatim, ſcilicet kalendis Nouembris. & ſic durauit quinque menſibus. Accurſius.

a *Duodecimam* pro vno menſe qui fluxit à die locationis vſque ad diem diuortij.

Finit.

BIU Cujas

dotale prædium fuit, [a] ex mercede quæ debebitur, [b] portionem retinebit. ¶ Item [c] si messes eius anni quo diuortium factum est, colonum ex forma locationis sequãtur: [d] antevindemiã soluto matrimonio, nihilomin⁹ pecunia messium in computationem [e] cum spe futuræ vindemiæ [f] veniet. Apparet [g] igitur ex his illos fruct⁹ quos mulier [h] percepit antequã nuberet, non debere in contributionem venire. [i]

De parte fructuum restituẽda vxori, potest obiici per virum compensatio pro rebus à viro vxori donatis, vel per eam amotis, & viro restituendis. & quod dicitur in anno (vt si pro quarta anni durauit matrimonium, vir lucretur fructus) habet locum in semestri, quando bis in anno

a *Fuit.* qui fuerunt sex vel quinque.

b *Debebitur.* pro tota locatione. Item & contribuitur spes futuræ vindemiæ: vt infra, proxi.§. item aliter distinguitur in prædio vendito nunc, alij locato prius: vt infrà, de iure fisci.l.finali. & in vsufructu: vt supra, de vsufruct.l.defuncta.

c *Item si messes.* Berta nupsit Seio kalendis Nouembris, & in eodem anno postea diuertit kalendis Augusti. dederat autem fundum in dotem. pars cuius erat vinea, vel pertotũ erant vites in arboribus: vt est Tusciæ, & in terra laboris. hunc fundum vel mulier ante matrimonium, vel vir postea locauit colono constituta mercede in nummis pro mensibus duodecim. & pro vindemia alis duodecim, impensa igitur messium, & pecunia futuræ vindemię contribuitur: vt pro tribus partibus vir, pro quarta vxor habeat: cum pro tribus partibus anni durauit matrimoniũ. Accur.

a *Placet Bart. & Ias. hic.*

d *Sequantur.* quia nummis colit, qui propriè colonus dicitur: vt.ff.loca.l.qui merces.§. vis maior. Vel dic [b] secundum Azo. & H. quòd colonus à muliere conduxerat, & ei statim pecuniam soluerat: posteáque in eo anno durauit matrimonium: & tunc diuiditur spes futuræ mercedis futuri anni.

b *Approbatur p Bar. & Ias. hic.*

e *In computationem.* prædicto modo faciendam.

f *Vindemiæ.* id est, pecuniæ quæ loco vindemiæ erat. Azo. Vel dic quòd fundus ad messem erat locatus nummis: sed non ad vindemiam. & ita vir percepturus erat. Et no. quòd hoc casu mulier cauet: vt.j.ea.l.§.interdum.

g *Apparet.* infert ex eo quod dictum est in.§.econtrario.

h *Mulier.* vel vir: vt supra, eo.l.si ante.

i *Venire.* secus in perceptis constante matrimonio ante vltimum annum, tamen inchoatum: quia sunt viri. Item secus in perceptis vltimo anno, siue constet adhuc matrimonium, siue non: & tunc cautio exponitur: vt infra.§.interdum.finito autem vltimo anno percepti omnino restituuntur: vt.C.de rei vxo. actio.§.fructibus.& de his dic vt supra, eodem.l.de diuisione.

Ob donationes.] *CASVS.* Titius contraxit matrimonium cum Seia. postea maritus donauit ei aliquas res, vel ipsa amouit de rebus viri, & consumpsit, ita quòd non extabant: postea factum est diuortium inter eos: diuort. facto, & finito anno in quo factum fuit diuortium, maritus percepit fructus ex fundo dotali: qui fundus ex aliqua causa remanserat apud eum, & eos consumpsit. agit mulier contra maritum quondam vt fructus restituat. maritus opponit compensationem de rebus quas ei donauerat constante matrimonio. dicit enim maritus, donatio à me tibi facta non valuit. vnde possum repetere æstimationem rerum donatarum, ex quo eas tu consumpsisti. potius tamen volo compensare cum æstimatione fructuum quos percepi ex fundo tuo, & quos consumpsi. Item & volo tibi compensare in æstimatione fructuum prædictorum æstimationem illarum rerum quas mihi amouisti constante matrimonio, & cõsumpsisti. certe dicit iurisconsul. quod bene hoc facere maritus potest. Viuianus.

k *Ob donationes.* factas à viro vxori: quæ facto diuortio tacitè infirmantur: vt supra, de donat. inter virum & vxorem.l. cum hic status.§.si diuortium. & si extant, vindicantur, aliàs condicuntur: vt supra, de dona. inter virum & vxorem.l.si sponsus.§. fina.&.l.sequenti.

l *Amotas.* pro his habet vir actionem rerum amo. vt infra, titu.ij.l.j.

m *Percepti sunt.* à viro ex fundo quondam dotali.

n *Compensationes.* Hic est contra. C. de rei vxoriæ act.§.sed nec ob res. Solutio [c] hic non fuit dos, licet actione de dote petatur: vt infra, eodem.l.si filio.§. fina. ibi est dos, cui fauor exhibetur: vt supra.l.j. sed adhuc est contra supra, de pigneraticia actione. l.si conuenerit. in principio. &. C. de rei vindicatione.l. si ex ea pecunia. quibus dicitur non fieri compensationem speciei ad

c *Dic melius quòd ibi loquitur in re tentione: hic in cõpensatione, secũdum Bar. & P.*

A speciem, vel speciei ad quantitatem. Solutio. hic res amotæ & donatæ, & fructus desierunt esse. vnde quantitas hinc inde debetur. sic. C. de compensatio.l.fin. & facit in eo.titulo.l.neque.&.C.rerum amotarum.l.j.

Quod in anno.] *CASVS.* Supra traditum est quo modo fructus debeãt diuidi pro parte anni quo factum est diuortium, & pro qua parte eos lucrari debeat maritus, & pro qua mulier. nunc quęritur, an quod dictum est in diuisione anni, dici debeat in sex mẽsibus. verbi gratia, talis fundus datus est in dotem, ex quo segetes bis percipiuntur in anno: vtputa, solutum est matrimoniũ in primis sex mensibus anni: & forte durauit matrimonium tantum per duos mẽses de illis sex mensibus: & ita per tertiam partem illorum sex mensium. nunquid debet maritus lucrari fructus pro tertia parte? & certe dicitur ꝙ sic. hoc autem quòd bis segetes colliganB tur in anno, contingit in fundis irriguis, id est qui habent talem abundantiam aquæ quòd sæpe irrigantur. Secundo dicit quòd idem est quo ad diuisionem temporis quo durauit matrimonium, quando fructus non colliguntur de fundo dotali, nisi transactis pluribus annis, puta tribus, sicut euenit in silua cædua. nam pro illa parte qua illi tres anni durauerunt, lucrabitur maritus fructus, mulier pro alia. Tertio dicit: Ponamus quòd maritus locauit fundum dotalem vsque ad viginti annos pro decem quolibet anno, & pro quolibet quinquennio de illis viginC ti annis pro quinque. certe pro illa parte quinquennij qua durauit matrimonium, habebit de dictis quinque maritus, pro alia mulier. & hoc est quod dicit litera. in eo enim reditu, quod est vltra annuam pensionem, tempus ad quinquennium computamus: vt si per dimidiam partem primi anni de dicto quinquennio quo fit diuortium, steterit matrimonium, sicque non stetit nisi per decimam partem quinquennij tantum: decimam partem augmenti consequatur maritus, & nouem partes mulier. Viuianus.

idem fructus colligitur. & similiter si singulo quinquennio vnus tãtum fructus colligitur, quinquennium pro vno anno habetur. h.d. vsque ad.§. Non solũ. Alex.

¶ Ob donationes, [k] item ob res amotas, [l] ex his fructib⁹ qui post diuortiũ percepti sunt [m], compensationes [n] † fieri possũt. ¶ Quod in anno [o] dicitur, potest dici & in sex mensibus, si bis in anno † fructus capiantur, vt est ĩ locis irriguis. P [sed] & in pluribus annis idem dici potest, vt in silua cędua. ¶ item si locatio agri talis sit, vt super annuã [r] mercedẽ quinquennio quoque aliquid amplius [s] præstaretur. In eo enim quod amplius est, tempus ad quinquẽnium computamus.

In animalium & aliarum rerum mo-

† *Concor. c. bona fides. extra de de posi. ĩ fi. ibi, in alijs. si causa ex qua postulatur, sit litiquida &c. & glo. sup verb. in atiis. facit gl. sup verb. minor. ca. quẽ admodum. 32. q. 2. Bolog.*

† *In hũc locum Plin. nat. hist. li. 6. cap. 17. & lib. 17. cap. 18. & lib. 18. cap. 22.*

o *Quod in anno.* vt pro quota parte anni durauit matrimonium, vir habeat fructus: pro alia mulier. idem in sex mensibus, scilicet vt pro quota sex mensium durauit, pro tota habeat vir: d pro alia mulier. & si totis mensibus duraret matrimoniũ, & tota lucretur vir. & hoc idem dico, si quinque annis durauit matrimonium: quia computabo per sex menses, & diuidam vltimos sex menses, vt dictum est. Sed videtur non nisi annum inspici: vt infra, eodem.l. proxi.§.quod in sementem. Sed hic e bis terra colitur, & ad similem fructum, scilicet aridum. ibi ad dissimilem. Item hic bis seminatur, & in eodem loco: quod ibi D non est. Item hic directo à terra, ibi per obliquum. vel quo ad aliquid est vnus fructus, vt ibi: quo ad aliquid non, vt hic. Sed quid si in primis sex mensibus est melior fructus. puta frumẽtum: & secundus milium? Respon. idem f quod esset, si vno anno fertilior fructus esset quàm in alio.

d Nec habebit aliquid de fructu sex mẽsium sequẽtium. Pau.

e Ista placet Bar. & P.

f Nihil est, sed illud qđ vult gl. pcederet, quãdo fructus vnius tẽporis esset melior vel deterior ex accidẽti secũdũ Bar. & Pau.

p *Irriguis.* id est, aquosis.

q *Silua cædua.* ex qua forte nó capitur fructus nisi singulis quinquenniis, vel alio simili spacio. quota ergo parte quinquennij durauit, pro tota vir lucratur: & si vltra quinquennium durauit, inspiciam vltimum quinquennium: vt de anno dixi.

r *Annuam mercedem.* puta plaustrum lignorum.

s *Amplius.* dic amplius tempore, scilicet quinquennio post solutum matrimonium. & secundum hoc computamus ad quinquennium: vt si stetit matrimonium sex mensibus qui sunt decima quinquennij, lucratur vir decimam plaustri, qui sex menses sunt decima quinquennij. Vel dic, amplius, scilicet annua mercede & cætera. & idem est sensus. & primo aduerbium temporis, secundo quantitatis est hoc verbum, amplius.

Non solum.] *CASVS.* Titius accepit Seiam in vxorem: & Seia dedit ei in dotem pecora in certa quantitate. postea se-

BIU Cujas

cutum, est inter eos diuortium : ita quòd per certam partem anni durauit matrimonium. quæritur, nunquid lana & fœtus pecorum debeát cedere lucro mariti pro illa parte anni qua stetit matrimoniũ: sicut fit in fundo, id est in fructib⁹ fundi: vt.s̃.eadem.l. in principio.&.§.ecõtrario. vsque huc? Et respon. iurisconsultus quod sic. nó enim debet maritus lucrari totum dictum fructũ pecorum, & nihil mulieri reddere: quia iam sequeretur istud absurdum, quòd si oues proximas tonsuræ in dotem acceperit, vel ꝓpe earum partum, & diuortium factum sit statim post partum earũ, vel post eas tonsas, nihil redderet mulieri: quod non est admittédum : vt supra, eadem l.§.alioquin. nam non solum quãdo post eas tõsas, & partum ab eis editum longo tempore durauit matrimonium, debemus habere rationem fructus quãdo percipiuntur, & expensarum quando curantur : sed etiam hic, scilicet, quando post eas tonsas vel partum ab eis editum non durauit matrimonium. Secũdo dicit idem in fructibus qui percipiuntur ex seruo in dotem dato, id est in operis. Tertio dicit idé esse in possessionibus vrbanorum prædiorum. Viuianus.

*Flo. præstaretur.

*Flo. fructus.

bilium fructu, & in prædiorum vrbanorum pensionibus fit diuisio inter virum & vxorem, sicut in fructibus rusticorum prædiorum. hoc dicit vsque ad.§. si fundum. Alexander.

¶Non solùm [a] autem de fundo, sed etiam de pecore idem dicemus: vt lana ouium, fœtúsque pecorũ pręstetur*. [b] Quare enim si maritus prope partum oues doti acceperit, item proximas tonsuræ: [c] post partũ, & tonsas oues, protinus diuortio facto nihil reddat? [d] Nã & hic fructuum*, toto tempore quo curantur, non quo percipiuntur, [e] rationem accipere debemus. ¶In seruo quoque anni ratio habetur, si in annũ fortè operæ eius locatæ sunt, vt præteriti [f] temporis ad maritum, post diuortium autem ad mulierem operæ pertineát. ¶De pensionibus [g] quoq; prędiorum vrbanorum idem est quod in fructibus rusticorum.

Arbores cæduæ computantur in fructibus : secus in arboribus fructiferis & thesauris. Bartolus.

¶Si fundum viro vxor in dotem dederit, isque inde arbores deciderit : si hæ fructus intelliguntur, proportione anni debent restitui. [h] Puto auté, si arbores cæduæ [i] fuerunt, vel gremiales, [k] † dici oportet ĩ fructum cedere. si minus, [l] quasi deteriorem fundũ fecerit, maritus tenebitur. [m] Sed & si vi tẽpestatis ceciderũt, dici oportet preciũ [n] earũ restituendum mulieri, nec ĩ fructũ cedere, nõ magis q̃ si thesaurus [o] † fuerit inuẽtus. in fructũ enim nõ cõputabitur, sed pars ei⁹ dimidia restitueť, quasi ĩ alieno [p] ĩuẽti.

Lapis qui non renascitur, nõ est in fructu: secus si renascitur. idem in aurifodinis, argentifodinis, & cretifodinis.

¶Si vir [q] in fundo mulieris do-

a *Non solum.* vxor oues prægnantes & lanificas doti dedit. fructibus per virum perceptis diuortium statim factum est. restituet vir pro rata anni quo non durauit matrimonium: vt.s̃.eodem.l. de diuisione. & in hac.l. in principio. Accursius.

b *Præstetur.* à viro vxori pro rata anni qua non durauit matrimonium.

c *Tonsuræ.* acceperit oues. repete. Azo.

d *Reddat.* quasi dicat, immo reddet, cum non sit ratio quare non.

e *Percipiuntur.* scilicet tantum. sic supra, eodem.l. diuortio.§.j. ibi, neque enim & cætera. & est pro sententia [a] Bul. cum medio tempre completa est vsucapio. quod dic vt supra, quibus ex cau.ma.l. ab hostibus.§. sed quod. & caue tibi quòd non sic esset in partu ancillarum dotalium, qui ex toto restituitur : vt.C. de rei vxoriæ actione.§. itaque. quia non sunt fructus : vt supra, de vsufructu.l. in pecudum.

a *Illa tamẽ sentẽtia cõmuniter nõ tenetur, secundum Io. de Imo. & P.*

f *Vt præteriti.* ante diuortium. & facit supra, eadem.l. in principio.&.§.econtrario.

g *De pensionibus.* ad hæc omnia facit supra, de petitione hæreditatis.l. mercedes. sed inter proprietarium & fructuarium nõ fit sic diuisio fructuum vltimi anni : vt supra, de vsufructu. l. defuncta. sed econtra videtur idem : vt eodem titulo.l. si operas. sed dic vt nota. eodem titulo.l. adhuc.§. si operas. & dicta. l. si operas.

Si fundum.] CASVS. Mulier dedit in dotem fundum: maritus succidit arbores de fundo dotali. quæritur, vtrũ pro ea parte anni qua non stetit matrimonium, debeat mulier retinere, & pro alia sibi restituere? Et dicitur, quòd sic, si arbores sunt cæduæ, id est tales quæ scinduntur, & postea renascuntur. vel si sunt germinales, id est, quæ ad cespitem aliarum nascuntur fultæ : quæ quidem sine dubio renascuntur : sicque nomine fructuum continentur. Si autem non sunt cæduæ vel germinales, non diuidit eas maritus pro parte anni qua stetit matrimonium: sed tenetur quasi fecerit fundum dotalem deteriorem vnde eas excidit. Sed pone quòd dictæ arbores siue cæduæ vel germinales siue nó, ceciderint propter tempestatem, & maritus eas in suam vtilitatem conuertit. Certe precium earum debet restitui mulieri: nec debent diuidi inter eam & maritum. nam & si thesaurum inuenisset maritus in fundo dotali, eum non diuideret cum muliere. quod sequitur planum est. Viuianus.

h *Restitui.* vt supra, eodem.l. de diuisione.

A i *Cæduæ.* id est, quæ succisæ renascuntur : vt infra, de verborum significatione.l. sylua.

k *Germinales.* [b] quæ à stipite aliarum nascuntur fultæ & densæ : vt granum nascitur : quæ aliàs dicuntur pedamenta : vt supra, de vsufructu.l. ex sylua. & est aliàs, germinales : aliàs, cremiales. & idem est sensus.

b *Pli. li. 13. c. 4. Sũt & cæduæ palmarũ quoque sylue, germinãtes rursus ab radice succisæ.*

l *Si minus.* id est, si nó sunt cæduæ.

m *Tenebitur.* vxori actióe de dote: [c] vt infra, eodem.l. si marito. §. fin. & supra, de iure do.l. si ex lapidicinis. vel lege [d] Aquilia, vt supra, ad.l. Aquil.l. si seruus seruum.§. si maritus. & cum fuerit in culpa, nihil lucratur: vt supra, de nego. gest.l. siue hæreditaria. hic autẽ nisi ad necessitaté, sicut fructuario licet : vt supra, de vsufructu. l. arboribus.

c *Sequitur eam Bart. Bal. Are. Ale. P. & Ias.*

d *Ista lis placet Ba. sed placet Bald. & Imo.*

† *Gremiales in Pãd. Flo. legitur. quod gremio rustici ad cõburendum eas ferant, ita dictæ sunt. Anto. Augu. lib. 3. cap. 7.*

B n *Precium.* si culpa viri desierit esse, vel quia distraxit, vel in vtilitaté suá cóuertit. Azo.

o *Thesaurus.* quid hoc sit, dic vt infra, de adquirendo rerum do.l. nunquá.§. thesaurus.

p *In alieno.* hoc est cótra nos qui dicimus maritum dominum rei dotalis esse : vt supra, de iure dotium.l. cum post.§. in doté. Sed dic quòd dictio, quasi, notat vicium : non autem est expressiuum veritatis. Vel dic alieno, scilicet spe. sic infra, eodem.l. si constante.§. si maritus. & hoc nota. C. de iure dotium.l. in rebus. sed si est viri, ergo totus thesaurus debet esse suus: vt.C. de thesauris.l.j. libro decimo. & institutio. de rerum diuisione.§. thesaurus. sed certe & fundus est viri : & tamen restituit. nam & vir non retinet nisi fructum. nã non incrementum alluuionis: vt supra, de iure dotium.l. iiij. Item ancilla dotalis est viri, & tamen partum non retinet vir : vt. C. de rei vxoriæ actione.l.j.§. itaque. fit ergo suus, sed restituit vt bonæ fidei possess. qui facit fructus suos, sed restituit extantes: vt.C. de rei vindicatione.l. certum est. & facit infra, de adquirendo rerum dominio.l. si is. & de iure fisci.l. non intelligitur.§. fina. & supra, de vsufructu.l. si absente.§. fin.

† *Cocer. ca. si quid inuenisti, & nõ reddidisti, rapuisti. Et glo. in verbo, si quis inuenisti, thesaurum. 14. q. 5.*

C

Si vir.] CASVS. Vir inuenit in fundo dotali marmoreas lapidicinas, & excidit marmora, ita quòd fecit fundum fructuosiorem : quia nunc potest ibi seminare bladum. sed tamen marmor excisum non fecit adhuc exportari de fundo. solutum est postea matrimonium. quæritur, vtrum illa marmora debeant diuidi inter virum & vxorem pro illa parte anni qua durauit matrimonium, vel non durauit, an sint mariti? Et dicitur quòd mariti debeát esse : quia extrahédo marmora de fundo fecit eum fructuosiorem, vt dixi. & quia non est in fructu marmor. Sed D nunquid expensa quam fecit in extrahendo marmore, debet ei præstari vel restitui? Et dicitur quòd sic, secundum illos qui non habent in litera, non. & hoc quando talia erant dicta marmora, quòd incisa non renascebantur. Sin autem sint talis naturæ vt renascantur : vt sunt in Gallia & Asia : bene sunt loco fructuum, ideoque diuiduntur inter virum & vxorem. Alij habent in litera, & impensa non est &c. & tunc dic quòd impensa quam fecit in eximendis marmoribus, non est ei præstanda quasi fecerit eam circa fructus, cum marmora non sint fructus: vt dictum est : sed est præstanda, quia fundum fructuosiorem fecit. Vel dic quòd non est præstanda, scilicet aliàs cum fundũ non fecit fructuosiorem : sed in nostro casu sic. & vtrobique idem erit intellectus. Sed quid si maritus inuenit in fundo dotali cretifodinas vel argétifodinas auri vel harenæ, vel fodinas cuiuscunque alterius materiæ, vt salis? Certe istæ sine dubio in fructu computari debent: ideoque diuidi debent solu. mat. pro parte anni qua durauit matrimonium. Viuianus.

q *Si vir.* distinguitur, [e] aut renascitur: & sic est fructus etiã viri, & impensa lapidicinæ ei restituitur. aut non renascitur, & non est fructus, nec est viri, nec impensa ei restituitur. & in primo casu

e *Approbatur ꝑ Bar. Ale. & Ia.*

BIU Cujas

mo casu sit fundus melior: secundo deterior.

a *Et fundum fructuosiorem.* quia plus ex lapidicina recipitur, quàm si coleretur. Accursius.

b *Mariti est.* & impensa facta in lapidicina quærenda restituitur ei: &.ſ. de fun.do.l.fi. ibi, ergo non tantum &c. sed si minus fructuosus fundus fieret: nec marmor est fructus, nec est viri: sed ipsum vel eius preciū est dos: vt.ſ.de iure do. l.si ex lapidicinis. nec impēsa restituitur ei: [a] vt in.d.l.fi. de fun. do. in prin. & hic subiicit, & impensa &c. & sic mutat hic casum, [b] & impensa &c. & subaudi, aliàs quādo fundus deterior est factus. nā cum sit in culpa, non debet ei impensa restitui: vt supra, proxi.§. ibi, si minus &c. at cū fructuosior, quia ad petuam vtilitatem agri, refunditur ei impensa: vt & infra, ti.j. l. iij. §. nos generaliter. sed si mulier non permittat virum accipere, tenetur ad exhibendum: vt supra, de præscrip.ver.l. permissti. & infra, de dona. l.quis saxum. Sed si nō exemit, sed tantum impensam fecit, tunc de dolo tenetur [c]: vt supra, de dolo.l.si cum.

tali lapidicinas marmoreas inuenerit, & fundum fructuosiorem [a] fecerit: marmor quod cæsum, neque exportatum est, mariti [est: b] & impensa nō est ei præstanda, [c] quia nec in fructu [d] est marmor: nisi talis [e] sit, vt lapis ibi renascatur, quales [f] sunt in Gallia, sunt & in Asia. Sed si cretifodinæ, argētifodinæ, vel auri, vel cuius alterius [e] materiæ sint, vel harenæ, vtiq; in fructu habebuntur. [g]

Si fundus restituitur pendētibus fructibus, mulier viro cauet: sed eis perceptis & matrimonio soluto post annū maritus nihil restituit. si intra annū fuerit dissolutum, restituitur pro rata: quod etiā ad socerū, & eius hæredes extenditur. Barto.

ℸ Interdum marito de fructibus à muliere cauetur: [h] & nihil retinet, si fructibus stantibus [i] fundum mulier recipiet. Interdū retinebit totū * maritus, & nihil restituet: id est, si nō

a Quia talis impensa non est vtilis mulieri secundum Bal. & Ia.

b Idē tenet Bart. Ale. & Ia. licet Pau. cōtra.

† In hūc locū Plinius lib. 33. natu. hist. cap. 4. Alexā. ab Alex. li 5. Genial. die. cap. 9.

** Flo. tātū.*

c Nihil est, Barto.

c *Præstanda.* subau. aliàs quādo fundus deterior factus est.

d *Quia nec in fructu.* marmor non est fructus, sicut nec thesaurus. nam vtrunque semel remotum non renascitur. aliàs secus, vt subiicit: & est bona ratio, [d] quia non fuit vtilis impensa quando non renascitur: quæ vtilis & necessaria restituitur: vt.d.l.fi. de fun.do. & est alia ratio, quia de fructibus debet deduci, non aliàs: vt infra, e.l.§. impendia.

d Sequitur Barto.

e *Talis sit.* locus.ſ. vel lapidicina. & aliàs, talis res: aliàs, tale.

f *Alterius.* vt aurifodinarum vel salinarum: vt supra, quod cuiusque vniuersi. no.l.j.

g *Habebuntur.* si tales materiæ ibi renascantur: vt supra, de fun. do.l.fin. Azo. & supra, proxi. & facit supra, de contrahen. emp.l. in lege fundi.

Interdum marito.]C. ASVS. Quatuor dicit: Primo quòd quādoque euenit quòd soluto matrimo. de fructibus nihil retinet maritus: vel ita quando solutum est ma. fructibus pendentibus, mulier tamē cui restituit maritus fundum, cauet ei quòd quādo fructus colligentur, ipsa dabit ei partem de ipsis habita ratione eius temporis quo matrimonium durauit. Secundo dicit, ꝙ quādoque euenit quòd maritus retinet sibi omnes fructus, & nihil dat mulieri, puta quia omnes fructus percepit, & per totū annum durauit matrimonium. Tertio dicit quòd quandoque euenit ꝙ maritus plus percipit de fructibus, quàm debeat habere habita ratione temporis quo durauit matrimoniū: & tunc debet id superfluū mulieri restituere. & hoc quādo nō durauit pēr totū annū. & hunc tertiū casum habuimus in prin. huius. l. Quarto dicit, ꝙ illi tres casus habent locum, siue agatur de dote cum marito, vel cum patre mariti: id est socero mulieris, siue cum hærede mariti, vel cum hærede soceri. Viuianus.

e Idē Bar. & Ia.

h *Cauetur.* nuda cautione: [e] vt. C. de verborū signi. l. sancimus. Argumen. cōtra infra, eodem. l. si constante. §. quoties. Et ecōtra vir cauet mulieri de pensione: vt infra, eodem. l. si filio. §. finali.

i *Stantibus.* id est, pendentibus: quia sunt pars fundi: vt supra, de rei vindi. l. fructus. Accursius.

k *Si non plus.* quia toto anno durauit matrimonium.

f Dic melius quod isto iure mobilia debēt immediatè restitui. B. & Iason.

l *Reddet.* annua bima trima die: sed cum etiam immobilia secundum hoc ius restituerentur annua bima trima die: vt. C. de rei vxo. actio. §. exactio. quo modo statim fructus restituit? Respond. [f] de quinquennali fructu dicit: vt supra. §. quod in anno. Vel dic quòd fiat hic mentio noui iuris de illo. §. exactio. secundum quod statim restituuntur immobilia: sic & aliàs supra, de inoffici. testamen. l. si non mortis. Item quid si facto diuortio fructus sunt maturi? Respon. [g] nec vir reddit quin percipiat: nec mulieri cauet. argumen. C. de secund. nup. l. ij. & infra, vt in poſſ. leg. l. si is à quo. Item quid si mulier velit fundum relinquere interim viro? nunquid cauebit? Respond. in eius electione [h] videtur, argumē. C. de secund. nup. l. hac edictali. §. mobilium. nam fauore mulieris hoc dicit quod hic dicit. Item de quo cauet hic mulier? Respond. [i] de fructib⁹ restituendis pro rata: vt supra, de iudic. l. in omnibus. vel etiam de nō minuēdis, vel de vtroque: vt argumen. supra, de petitione hæreditatis. l. diuus. quod de vtroq; intelligi potest. Item hæc diuisio fructuum locū habet, nisi vir debeat lucrari totam dotem ex pacto: quia tunc vir omnes fructus habet: vt. C. si dos constante matrimonio. l. vni.

plus [k] erit, quàm prō portione eum retinere oportet. Interdū verò & reddet, [l] si plus percepit, quàm eum retinere oportet. Eadem conditio erit, & si cum socero [m] vel cum hærede alterutrius [n] de dote agatur.

Impendia facta gratia quærendorum fructuum, de fructibus deducuntur: cætera necessaria & vtilia repetuntur. Bartolus.

ℬ Impendi⁹ autē fructuū percipiendorum causa Pōponius ait, [p] quod in arando serēdoq; agro impēsum est: [q] quodque in tutelā [r] ædificiorū, ægrūve seruum curādum: scilicet si ex ædificio vel seruo fructus [s] aliqui percipiebātur. Sed hæ [t] impensæ non repetuntur, [u] * cum maritus fructum totius * anni [x] retinet: quia ex fructib⁹ prius impensis satisfaciendum est. [y] Planè si nouam villam [z]

g Et bene, Bar. & Ia.

h Et bene, Bar. P. & Ias.

i Approbatur per Bart.

m *Cum socero.* id est, patre viri.

n *Alterutrius.* scilicet mariti si patrem non habet: vel patris mariti [tur], quādo habet patrē qui dotē reddere debet.

** Flo. petē-*

** Flo. totū*

Impendi.]C. ASVS. Dictum est supra, eod. fructus. quòd non intelliguntur fructus, nisi deductis impensis. nunc audi quæ dicuntur impendia: & circa hoc tria ponit dicta. Primum est quòd illud dicitur impensum causa percipiendorum fructuum quod est expensum in arando & seminando, & quod est expensum in tutelam, siue in ædificiis, & agro & seruo, ex quo ædificio & seruo solebat fructus percipi. Secūdo dicit, ꝙ prædictas expensas non debet recipere à muliere maritus, quando matrimonium per totum annum durauit: sicque totū fructum habet maritus: quia ex fructibus prius expensis satisfaciēdum est. quasi dicat, non aliunde. vnde cum maritus habeat omnes fructus, ex eis detrahat expensas si vult. Tertio dicit quòd etiam quando habet fructus totius anni, vt dictum est, potest petere à muliere quasdam expensas: veluti quādo fecit villam in fundo dotali, siue domunculam quādam quæ erat valde necessaria pro fructibus colligēdis: vel etiam cum esset sine culpa sua deuastata, eam refecit. Item & si piscinam fecit circa ripam ruinosam dotalis fundi: vt quia plantauit ibi arbores ne ipsa ruat. Viuianus.

o *Impendi.* in multis locis dixit de impensis factis à viro: nunc audi quæ sunt impensæ fructuum: de quibus dixit supra, eodem. l. fructus.

p *Ait.* scilicet esse.

q *Impensum est.* & in aliis: vt infra, de fund. instructo & instru. leg. l. instrumenta. & infra, titu. j. quòd dicitur. & supra, de peti. hæredi. l. si à patre. §. penultimo.

r *In tutelam.* id est, tuitionem, scilicet vt libentius inhabitetur, & fructus percipiantur. si autem ad perpetuam rei vtilitatem necessario vel vtiliter, repetitur: vt infra, statim. §. plane.

s *Fructus.* qui est idem quod opera: vt. ſ. de ope. ſer. l. fructus.

t *Sed hæ.* factæ, scilicet in fructibus.

u *Non repetuntur.* non ob. infra, de bo. autho. iud. poſſ. l. prætor. §. his verbis. quia non lucratur [k] ibi creditor fructus: & ideo recuperat expensas.

k Idē Bar. & Pau.

x *Anni.* quia toto anno durauit matrimonium.

y *Satisfaciendum est.* nec enim fructus, scilicet est, nisi impensa deducta: vt supra, eo. l. fructus. & supra, familiæ erciscundæ. l. si fundus. & infra, tit. j. l. iij. §. nos. & infra, eo. l. in insulā. infra, fructus. & supra, de vſur. l. quod in fructu. & supra, de ope. ſer. l. fin. Sed quid si vno anno plus impendit quàm collegit? nunquid de secundo quo soluitur matrimonium, deducet ante partem? Argu. quòd sic: vt supra, eo. l. fructus. in fine. & supra, de peti. hæredi. l. quod si sumptum. Sed alij contra: [l] vt infra, titu. j. l. fin. & hic innuit, quod magis placet: vt infra, ea. l. §. fina.

l Istud placet Barto. Ioan. de Imo. & P.

z *Villam.* id est, domunculā in rure gratia fructuū: vt infra, de verb. ſi-

BIU Cujas

verb. signi. l. fundi. Accursius.

a *Necessariò.* id est, vtiliter. nec est enim necessaria impensa: vt infra, de verb. signifi. impensæ. Vel dic necessariam fructibus, non vero necessariam fundo: secundum Ioan. vt infra, de vsufruct. leg. l. generali. §. Lucius. Accursius.

b *Culpa sua.* aliàs secus: vt supra, ea. l. §. si fundum. ibi, si minus & cætera & supra, de nego. gest. siue hæreditaria. & infra, de leg. j. l. domus. & l. sequenti.

† *De pastino instituēdo pulchrè Palladius li. 2. tit. 10.*

c *Petitio.* sunt enim hæ impensæ rei, non fructuum: vt infra, titulo. j. l. iij.

d *Actionem.* s. mãdati. vel neg. gest. [a] vt. C. de rei vxo. act. §. sed nec ob impensas. &. j. tit. j. l. voluptariæ. & tamen lucratur totũ fructum. & sic est cõtra. j. eo. l. in insulam. §. fructus. Sed ibi soluto matrimonio fuit perceptus. vel si eo [b] constante, non tenebat ibi matrimonium. Item pastinum expone, id est plãtationem arborum iuxta flumẽ ne terra ruat. inde pastinatio: vt infra. de verb. signi. l. impensæ. sed pastio dicitur locus vbi bestiæ pascuntur, vt supra, de vsufruct. l. si quis binas. in fi.

a Quoniã impensæ nõ fuerunt factæ de voluntate mulieris. Pau. & Imo.

b Placet Bar. P. & Imo.

necessariò [a] exstruxit, vel veterem totam sine culpa sua [b] collapsam restituerit: erit eius impensæ petitio. [c] Simili modo & si pastinam instituit. Hæ enim impensæ, aut in res necessarias, aut [in] vtiles cedunt, pariúntque marito actionem. [d]

Commodum lapidicinarum existentium in re dotali pertinet ad maritũ, nisi aliud actum sit. Bart.

VIII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI fundus in dotẽ datus sit, in quo lapis cæditur: [e] lapidicinarum commodum ad maritum pertinere constat: quia palam sit eo animo dedisse mulierem fundum, vt iste fructus ad maritũ pertineat, nisi si cõtrariam volũtatem in dote dãda declarauerit [f] mulier.

Impensa facta in certis fructibus, deducitur ex aliis fructibus eiusdem anni, & eiusdem fundi. Bartolus

¶ Quod in semẽtem erogatur, si non responderint messes, ex vindemia [g] deducetur: quia totius anni vnus [h] fructus est.

Mora mulieris in nõ recipiẽdo fundũ dotalẽ, facit maritũ teneri de dolo dutaxat, & de fructib. quos percepit. Bar. & Ale.

IX. POMPONIVS libro quarto decimo ad Sabinum.

SI mora [i] per mulierẽ [facta] fuit quò minus dotem reciperet, dolum [k] malum dũtaxat in ea re, nõ etiam culpam [l] maritus præstare debet, ne facto [m] mulieris in perpetuũ agrum eius [n] colere cogatur [o]. fructus tamen [p] qui peruenissent ad virum, redduntur.

Actio de dote profecticia consolidatur in patrem si filia fingatur decessisse in patris potestate, licet vere non esset tempore mortis. Alex.

X. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

I fundus.] CASVS. Mulier dedit marito suo in dotem fundum in quo erant lapidicinæ, id est lapides qui incisi renascebantur. durauit matrimonium per totum annum, & postea solutum est. c. erte totum commodum lapidicinarum debet ad maritum pertinere: quia fructus est. & hæc vera sunt, nisi fuerunt in concordia quòd illud commodum non deberet lucrari maritus eo tempore quo mulier dedit dotem. *QVOD IN SEMENTEM.*] Maritus fecit expensas in agro dotali seminando. fecit similiter forte in vinea aptanda quæ erat in eodem agro. solutum est postea matrimonium, & non durauit pone nisi per tertiam partem anni. vnde tertiam partem fructuum debet lucrari maritus, & duas mulier, & de duabus partibus fructuum mulieris quas habet mulier ex vindemia, debet detrahere maritus expensas quas fecit in messes: vt dictum est supra, e. l. fructus. & de parte fructuum mulieris quam habet mulier ex vindemia, debet detrahere maritus expensam quã fecit in vinea. Sed pone quòd nihil est collectum de fructibus messium, & ita non diuidunt nisi vindemiam. certe potest maritus extrahere ante partem de vindemia expensas quas fecit in vindemia, & illas quas fecit in messe. & est ratio: quia cum fundus est talis ex quo non proueniunt nisi semel messes, & semel vindemia: totius anni dicitur vnus esse fructus. Viuianus.

e Iste primus intellectus gl. placet Bar. P. & Ia.

e *Cæditur.* in initio [c] cum datur: & sic non refert an renascatur ibi, vel nõ. sed si vir postea inciperet incidere, tunc distinguitur an renascatur vel non: vt. s. l. proxi. §. si vir. secundũ Azo. Alij dicunt etiam quòd hic distinguitur an prædicto modo: pro quibus est quòd hic dicit, fructus.

f *Declarauerit mulier.* sed videtur hoc pactum non valere: vt supra, de pac. do. l. iiij. in princ. quare dic hic, maxime. Vel dic valere pactum quando non renascitur: & improprie dicitur fructus. Item & quãdo renascitur, & sic est fructus, & valet pactum, quia alia forte sunt in dote, & alius fructus eiusdem fundi: vt dicta. l. iiij. &. C. de iure do. l. res quarum.

g *Ex vindemia.* eodẽ loco & anno collecta, vt vuæ: vt supra, eodem. l. proxi. §. item si messes anni.

h *Vnus.* imò duo: vt supra, eodem. l. diuortio. §. quod in anno. quæ est contra. Solu. vt ibi.

I mora.] CASVS. Mulier dedit fundum in dotem. facto diuortio postea maritus voluit restituere fundum: mulier fuit in mora recipiẽdi. quæritur si interim fundus dotalis, vel aliqua res in dotem data fieret deterior, an periculum pertineat ad maritũ? Et dicitur quòd non: nisi maritus fuerit in dolo vel lata culpa. Si autem fuit in leui culpa vel leuissima, veluti quia non fecit laborari fundum vel coli, non tenetur. quamuis autem colere non teneatur: si tamen inde fructus aliquo modo percepit, debet mulieri restituere. Viuianus.

i *Si mora.* quod est si mulieri fuerit oblata [d]: vt. C. de vsur. l. si per te. nõ dico & consignata: quia forte res est quæ nõ potest cõsignari, vt equus: secus in pecunia, secundum quosdã. sed certe nec ibi est necesse cõsignari quin liberetur oblator si postea pereat pecunia sine dolo & culpa: vt. j. de solu. qui decem. in prin. sicut & alia plura operatur sola oblatio: vt no. C. de vsur. l. acceptam. Sed si quæras, an liberetur maritus ipso iure, vel per exceptionẽ: dic vt. d. l. qui decem. not. Oblationẽ autẽ exigo: quia dies in reddenda dote inest tacite: vt. C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. ex actio. & ideo eo transacto videtur esse in mora: vt. C. de contrahen. stipu. l. magnã. &. s. de arbi. l. si cum dies. §. fi. &. C. de iure emphy. l. ij. in fi. vt ergo sua mora purgei, debet secũdo offerre: vt. j. de verbo. obli. l. si seruũ. §. sequit. sivero dies nõ inesset, sec [e]: qa nõ exigeret oblatio: vt. s. de actio. emp. l. ratio. §. mora. sed ecõtra interpellari debitor debet: vt. s. de vsur. l. mora.

d Sequitur Bar. Pau. & Imo.

e Imò idẽ in casibus. Iason. dũ Bar. P. Imo. & Ia.

k *Dolum.* qui præponderat culpæ mulieris: vt. s. ad. l. Aquil. itẽ si obstetrix. §. fi. &. l. si putator. sed dolus cũ dolo, culpa cum culpa compensatur: vt. j. eo. viro. &. s. de compen. l. si ambo.

l *Culpam.* scilicet leuem. lata enim dolo comparatur [f]: vt. s. si men. fal. mo. di. l. j. §. lata. & supra, depositi. l. quod Nerua. nisi in casu: vt. j. ad. l. Corn. de sic. l. in lege. Et in alio: instit. de suspect. tuto. §. suspectus. & hoc maxime, propter moram mulieris. nam nec aliàs tenetur nisi de dolo: vt no. j. eo. l. si filiosa. §. maritum. & l. si constante. §. maritus. secundũ Azo. Sed certe [g] imò de leui culpa: vt. j. eo. l. etiam. §. j. &. s. de iure do. l. in rebus. Sed hic mora mulieris excusat à leui: vt. s. de pericu. & commo. rei ven. l. illud. &. l. si per emptorem. &. j. eo. l. semel.

f Idẽ Bar. imo. & Ia.

g Placet Bartolo.

m *Ne facto.* non factum vocat factum: quod dic vt infra, de regulis iuris. l. qui non facit. Sed quid si maritus in faciendo commisit culpam leuem vel leuissimam? Respon. [h] tenetur: vt supra, ad legem Aquiliam. l. in lege. & hic in non dando loquitur, vel negligendo. sed secundum Ir. nec tunc tenetur, cum res suę sint. quæ ratio non est bona: vt infra, eodem. l. si constante. §. si maritus. erat tamen pro eo. infra, de acquirendo rerum dominio. l. in bonæ fidei.

h Istud procedit aliàs vt iure nouo. quo ipse dominus res dotalis ipso iure transfertur in ipsam mulierẽ. no ante poterat poterit. ante. to iure Digestorũ sec. cudũ Bar.

n *Eius.* scilicet mulieris.

o *Cogatur.* scilicet vir.

p *Fructus tamen.* licet colere non teneatur. si tamen colat, reddet fructus: vt hic, & supra, de vsur. l. videamus, & supra, de hæredi. vẽd. l. venditor. & de rei vindi. solum. §. meum. & de cõdict. fur. l. si seruus. §. boue. nam dolus esset non reddere eos: vt supra, manda. l. si procuratorem. §. dolo.

I ab hostibus.] CASVS. Titius pro filia sua quam in potestate habebat, dedit dotem marito. filia prædicta fuit capta ab hostibus: & sic exiuit de patria potestate primo, & solutum fuit matrimonium inter eam & maritum suũ. postea decessit apud hostes existens. certe dos à patre profecta, ad patrem redire debet. nam licet nupta non sit tempore mortis, nec in patris potestate: tamen fingitur esse mortua tempore quo fuit capta: & illo tempore quo fuit capta, erat nupta, & in patris potestate: ergo fingitur decessisse in matrimonio & potestate patris. vnde non est mirum si dos debet redire ad patrem. [*SI VIR.*] Maritus cum vxore fecit pactum, quòd si mulier in matrimonio prædecederet, lucraretur dotẽ: postea maritus occidit eam. nunquid lucrabitur maritus dotem iuxta pactũ? Et dicitur quòd non. nõ enim debet lucrari ex eo vnde debet puniri. sed hæres mulieris repetit eã à marito. & idem est econtra si mulier occidit virũ. Viuia.

BIU Cujas

SI ab hostib⁹ capta filia quę nupta[a] erat, & dotem à patre profectam habebat, ibi decesserit: puto dicendū, perinde obseruanda omnia ac si nupta decessisset: vt etiā si in potestate non fuerit patris, dos ab eo profecta, reuerti ad eū debeat.[b]

Qui occidit vxorem, non debet aliquid ex dote lucrari. Bartolus.

¶Si vir vxorem suam occiderit, dotis actionem hæredibus vxoris dādā esse Proculus ait: & rectè. Non enim æquum est virum ob facinus suum dotem sperare lucrifacere[c]. Idémque & è contrario statuendū[d] est.

Mulieri repetenti dotem & fructus, nō potest opponi exceptio quòd res in dotem data sit aliena. Alexand.

XI. IDEM libro sexto-decimo ad Sabinum.

SI alienam rem sciens[e] mulier in dotem dederit: reddēda[f] ei est, quasi suā dedisset, & fructꝰ quoq;[g] pro portione anni quo diuortiū factum est.

Maritus habet beneficium vt non condemnetur nisi in quantum facere potest:

quod ad hæredem non porrigitur, licet ad defensorem sic. h.d. Alexan. post Bart.

XII. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Sabinum.

MAritum in id quod facere potest[h], condemnari, exploratū est: sed hoc hæredi[i] [extraneo] nō esse præstandū.

XIII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

QVia tale † beneficiū[k] personale est, & cum persona extinguitur[l].

XIIII. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Sabinum.

ALia causa est defensoris[m], quē placet sufficienter videri defendisse si tantū vxori præstet, quantū cōsequeretur, si ipsum maritum conuenisset.

Pactum quòd maritus conueniatur vltra quàm facere possit, cum per illud tollatur ius reuerentiale, non valet, tanquam contra bonos mores. Alexand.

¶Eleganter quærit Pōponius libro quinto decimo ex Sabino, si paciscatur maritus ne in id quod facere possit cōdēnetur, sed insolidū: an hoc pactū seruandū sit? Et negat[n] † seruandū esse. Idē Bar. Si habuit ortū cōstante matrimonio: non aliàs secūdū Bar. Idem

fiat hoc pactum? Respō. nec tunc tenet secundum Ir.per.l.istam. & pro eo.supra,de relig.l.quod si nulla. Sed contra videtur [a] argumen.supra, de pac.dota.l.licet.&.l.seq.Item an & si iuretur? Respond.nec tunc valet [b]: vt supra, de pac.l.iurisgentium.§. & generaliter.

a Ista placet Bartol.
b Etiã de iure canonico.Bar. & Imola.

Ei iudi.] CASVS. in.§.hęredi mariti. Dictum est. suprà,eo.maritũ.quòd extraneus hæres mariti insolidum debet condemnari,nunc dicit de eodem, & dicit quòd si maritus in vita sua donauit quasdam res mulieri, & illas consumpsit mulier, & tempore mortis maritus reuocauit donationem, & non est confirmata morte eius: mulier remanet debitrix hæredis mariti in æstimatione rerum donatarũ. Item & si aliquid amouit mulier viuente marito,& matrimonio cõstante,& illud consumpsit, & sic est debitrix in æstimatione. Item & si expẽsas fecit maritus in res dotales, & ipsa petit ab hęrede æstimationẽ rerum dotalium, vel quia æstimatas dedit marito,vel quia maritus eas consumpsit: poterit dictus hæres mariti ei opponere compensationem ex tribus dictis causis, sed ob malos mores mulieris non habet locum compẽsatio, quia non est necessaria. nam si propter suos malos mores solut. est matri.maritus lucratur dotem, & per consequens hæres eius. [SOCERO.] Pone quòd solu.mat. mulier agit de dote cum socero suo, id est, cum patre mariti quondam. certe non debet condemnari socer nisi inquantum facere potest: quia habetur loco patris mulieris, vel alterius eius parentis, qui parentes non possunt in plus condemnari. Sed pone quòd maritus conuenit patrem mulieris ad dotem quam ei promisit pro filia? certe debet similiter condemnari inquantum facere potest,& nõ in plus. Vel si conueniat maritus vxo. vt ei det dotem, debet vxor condemnari inquantum facere potest: ac si fuisset eius socia in aliqua negociatione. socij enim condemnantur inquantum facere possunt.& hoc vsque ad.§.fi.l.seq.Viuianus.

Hæres coercitionẽ morum non habet ꝑ vxore defuncti.

uari oportere: quod quidem & mihi videtur verum. Námque contra bonos † mores id pactũ esse,melius est dicere: quippe cum contra receptam reuerentiam quæ maritis † exhibẽda est,id esse appareat.

XV. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

Rei iudicatæ [a] tempus spectatur, quatenus maritus facere potest.

Hæres mariti potest obiicere compensationem ob res donatas & amotas, non ob mores.Barto.

℣ Hæredi [b] mariti, licet insolidum condemnetur, compẽsationes tamen quæ ad pecuniariam [c] causam respiciunt, proderunt, vt hoc minus sit obligatus [d]: veluti ob res donatas, & amotas,& impensas. morũ [e] verò coërcitionẽ non habet [f].

Socero ex vtraq; parte,& etiã ipsi mulieri datur hoc beneficium.h.d.cũ.l.seq.B.

℣ Socero [g] quoque cũ quo nurus de dote agit,idẽ honor habetur, vt in id damnetur quod facere potest.

a *Rei iudicatæ.*subaudi,etiam.nam & tempus litis cõtesta. inspicitur, secundum quosdam.Argu.contra,supra,de dona.inter virum & vxo.l.quod autem.& de nego. gest.l.litis.sicut & subauditur suprà,de peti.hære.l.si à patre.§.quo tempore.sed non placet Hugo. nisi dolo desiisset possidere: vt infra,eo.l.etiam.§.j.& facit.ff.pro soc.l.verum.§.tempus.

b *Hæredi.*extraneo:vt supra,eo.l.maritum.

c *Pecuniariam.*quod est cum res amota desiit esse,quia tunc cõdicitur æstimatio: vt suprà,de condic.fur.l.in re.non autem ob res:vt diximus suprà,l.diuortio.§.ob res.Azo.& sic non ob.C. de rei vxo.act.§.taceat.quia ibi erat species. Vel hoc corrigitur, vel hoc in hærede.prima placet.

d *Obligatus.* ipso iure facta compensatione ab homine.non enim fit à iure, nisi in maleficiis vel negligentiis: vt suprà,de cõpen.l.si quid.&.l. quod Labeo.&.l.si ambo.& not.in summa de compen.Azo.

e *Morum.*repete.ob.

f *Non habet.* scilicet hæres compensationem. nam aut vir per hoc eam non reiecit, & non licet hæredi hoc excitare: vt argu. C.de reuo.dona.l.fina.in fi.aut reiecit.quod potuit iure antiquo, & sic lucratur dotem in totum citra compensationem,sed hodie non potest reiici,nec dos per hoc lucrifieri: vt.C.de rei vxo.act. §.taceat.& de repu.l.fi.§.fi.

g *Socero.* scilicet patri viri.

A h *Via parentis.* scilicet naturalis.& est ratio, quia cum vxor vna caro sit cũ marito, & maritus sit in potestate soceri, & vxor quoq; esse videt,sed nõ est:quia qui nascũtur, patris &c.insti.de legiti.agna.tu.§.at qui per.vere tamẽ vxor tua in sui & veri patris est potestate: vt.C.de condit.in ser.l.si vxor.

Vxor vna caro est cũ marito.

i *Socer.* scilicet pater viri,qui nõ minus nurui quàm filio in pluribus habet necesse ꝓuidere.Azo. vt supra, fami.erciscun.l.si filia. §.si filius.in fi.§.

† *Hinc sequitur, cũ generaliter laudari veteres necessitudines.*

Ex diuerso.] CASVS. in hac.l. fuit positus in casu.l.præceden.vsque ad.§.si in iudicio. [SI IN IVDICIO.] Dictum est in.l.maritũ. quòd maritus debet condẽnari inquantum facere potest,& nõ in plus cum mulier agit de dote cõtra eum. modo ponamus quòd iudex condemnauit eam insolidum per iuris ignorãtiam. certe nihilominus habet excep. vt nõ mandetur contra eum sentẽtia executioni nisi inquantũ facere potest.Viuianus.

Val. Max. lib.2.cap.1.

k *Ex diuerso si socer.* s.pater mulieris.

l *Hoc iustum esse.* Hic Neratius sibi contradicit:*vt infra,de re iudi.l.sicut.in fi. Sed hic constãte matrimonio, ibi,eo soluto:vt subiicit.in.l.seq. sed & eo soluto subdistinguitur: vt.ff.de iure do.l.pe.agit autẽ vir eo soluto,vt lucretur dotẽ ex pacto:vt.C.si dos constãte matri.l.j. extraneo autem honor non habetur:vt.ff.de iure do.l.penul.

**Hæc ea tinemus, cum ciuitas nat. Zabu in insulis bus suis singularibus.*

m *Ex promissione.* mariti vel alterius secundum H. immò sua, & habet exceptionem vt damnetur inquantum facere potest: vt infra,de re iudi.l.non tantum.in fine.

n *Fuit.* in aliqua negociatione:vt infra, de re iudica.l.sunt.&. l.non tantum.nam & hæc est socia diuinæ & humanę domus:vt. C.de cri.expi.hære.l.aduersus.& supra,de rit.nup.l.j.

o *Ciuili.* & naturali:vt.ff.de pac.l.j.§.adeo.

p *Insolidum.* non expresso errore in sententia.alioquin ipso iure nulla esset: vt.C.quando prouo.non est necesse.l.ij.& infra,de re iud.l.præses.&.l.cum prolatis. Item no.hic speciale,exceptionẽ opponi post sentẽtiã: quod dic vt not.ff.ad Macedo.l.tametsi.

Exceptio quandoque post sententiam opponitur.

q *Doli.* quæ est odiosa.vnde si soluisset,non repeteret: secus si soluerit ante sententiam : quia tunc tutus exceptione fauorabili soluit,& sic repetit:vt.ff.de condi.indebi.l.qui exceptionem. H.

D *Etiam.*] CASVS. Non solum maritus debet condemnari inquantum facere potest,& non in plus,sed etiã hæres eius qui nõ est extraneus:immò suus est filius, siue ex ea muliere de cuius dote agitur, siue ex alia. [LICET IN DOTALIBVS.] Maritus conuenitur à muliere de dote.solu.mat.dicebat maritus: ego debeo condemnari inquantum facere possum, & non vltra. dicit mulier iudici: domine condẽnetis eum insolidũ: quia culpa sua desiit posse facere,quia tota die ibat per tabernas,& malo modo expendit bona sua.quæritur, quid iuris sit?dicit iurisco.f.quia circa res dotales bene tenetur maritus præstare dolum & culpã. sed in rebus propriis non est exigenda culpa ab eo:id est, nõ debet propter hoc condemnari insolidum quòd bona sua dissipauit sua culpa. quamuis autem non teneatur de culpa suis in rebus,vt dictum est: tamen si contra mulierem in animo concepit dolum,& solummodo propter eam fraudandam bona sua dissipauit,bene imputatur ei vt condẽnetur insolidũ.vnde dicit Ofilius,quòd si ob culpam mariti res dotales interiissent, quia dolũ adhibuit vt mulieri non posset satisfieri, & ipse maritus aliàs nõ est soluendo:ita damnatur ac si dolo eius factũ esset quo minus facere possit.si autẽ dolus mariti absit circa interitum rei dotalis, non tenetur nisi ad cedendum mulieri act.contra illum qui rem surripuerit

XVI. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

Via [h] parentis locum socer [i] obtinet.†

XVII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

Ex diuerso [k] si socer ex promissione à marito conueniatur,solet quæri, an idem ei honor habendus sit? Neratius libris membranarum & Proculus scribunt hoc iustum [l] esse.

B ℣ Itẽ si mulier ex ꝓmissione [m] conueniatur,magis placuit defendẽdã eam per exceptionẽ. Idẽ & Proculus ait.sicuti cũ socia fuit [n], dabitur ei exceptio: quãuis iure ciuili [o] sit obligata.

Exceptio quæ nõ impugnat sententiam, potest opponi post sententiam. hoc dicit. Barto.& Alexand.

℣ Si in iudicio dotis iudex ignorantia iuris lapsus condemnauerit maritum insolidum [p], Neratius[&]Sabinus doli [q] exceptione eũ vti oportere aiũt, eáque tutum fore.

Beneficium ne conueniatur maritus nisi inquantum facere possit, transit in filios eiusdem matrimonii.Alexand.

C

BIU Cujas

surripuerit dotalem, vel damnum in ea dederit. Viuianus.

a *Etiam filios.* Idem dici potest & si sint nati ex alio matrimonio[a]: & est speciale in his: vt supra, eo. l. maritum. Idem in priuilegio competenti tam in personali quàm in hypothecis: vt filiis mulieris detur, non extraneo hæredi: vt. C. qui po. in pig. ha. l. fi. §. exceptis. & C. de priui. do. l. j. sicut & in ecclesiastica emphyteusi: vt in auth. de nō alie. §. emphyteusin. col. ij. sic & in feudis: vt in cōsti. feu. ti. de succes. feu. c. j. sic & infra, ad Treb. l. ex facto. §. fi. & supra, quod cum eo. l. sed & si. §. foli. & infra, de ope. lib. l. vt iurisiurandi. §. fi. & l. si operarum.

a Restrobatur communiter secundū doc. hic.

b *Culpam.* sed & culpam leuem etiā & diligentiam quā in rebus suis adhibet: vt supra, de iur. do. l. in reb[g]. H. etiam si conuenerit in contrariū: vt. §. de pac. dota. l. Pomponius.

c *Præstet.* in dotalib[9].

d *Cum tamen quæritur.* vt ob hoc fiat minoris condemnatio.

e *Dolus.* circa res suas, non dico dotales.

f *Culpa.* vt ei noceat quo minus illā exceptionem habeat. Hug. & est ad hoc. §. de peti. hære. l. si quid possessor. §. sicut autem. & ad legē Aquil. l. legis. &. C. manda. l. in re. Sed argu. contra, supra, de ædil. edic. l. ædiles. §. Pedius. & l. cum autem. §. fi. & supra, de tribu. l. illud. §. sed si mercem. sed hoc est pro. Item arg. cōtra, supra, de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. j. §. fin. *ADDITIO.* Dic quòd ibi ex qualitate facti præsumebatur dolose agere, quod non licet, maxime in re inanimata & in seruo. facit. l. j. ĭ. ad legē Cor. de fica. & C. de iniur. l. si non conuicij. & l. j. §. de doli excep. secundum B.

**Flo. habet*

g *Nocere.* in propriis.

h *Quemlibet alium.* quæritur ergo cui fit dolus. sic. ĭ. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. quòd si aduersus. & §. illud. & infra, vt in pos. le. l. is cui. §. dolum. & infra, vi bo. rap. l. ij. §. homines. & ad l. Cor. de fal. l. filius. §. fi. Sed argu. contra, infra, de iis quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. illud. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur de dolo debitoris, qui est minus culpabilis: quia de euitandis muneribus tractat. argu. l. Fulcinius. §. sed illud. j. quib. ex cau. in pos. ea. hic vero de dolo eius in quē est facta alienatio, qui de acquisitione cum alterius iniuria contendit, arg. l. fi. §. licētia. C. de iure delib. secundum Bar. hic.

i *Ofilius.* hic circa dotales.

k *Soluendo esset.* quia credebat aliàs esse soluendo, & non erat.

l *Factum esset.* in suis.

m *Cæterum.* in dotalibus.

n *Mulieri.* contra furem & damnum dantem. est enim generale in omnibus qui ideo tenentur, quia habent actionem: vt supra, de pecu. l. quod debetur. Item cū actio. l. Aquil. detur hero: vt. §. ad. l. Aquil. l. item Mela. §. legis. apparet hic maritū, cui datur, esse dominum rei dotalis. & facit. C. de iure dot. l. de his. Item not. ex

XVIII. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

ETiam filios[a] mulieris qui patri hæredes extiterunt: in id quod facere possunt, condemnandos Labeo ait.

Beneficiū quod habet maritus, pdit ratione doli in fraudē mulieris in rebus propriis cōmissi, vel si in dotalibus dolū qualitercunque commisit. & quando maritus ex culpa alterius tenetur, liberatur cedendo actionem sibi contra eum competentem. h. d.

A Licet in dotalibus rebus non B solum dolū, sed & culpā, [b] maritus præstet[c]: cū tamen quæritur[d] in iudicio de dote, an facere possit, dol[9] [e] dūtaxat cōprehēditur: quia in rerū ipsius administratione nō erat ab eo culpa[f] exigenda: quanquā eū dūtaxat dolū ei nocere[g] putē, si facere nō possit, quē propter vxorē adhibuit, ne ei solidū solueret: non propter quēlibet aliū[h]. Ofilius[i] autē aiebat, si dolo mariti res dotalis interiisset, & alioquin soluēdo non esset: quāuis nihil dolo fecisset, quo minus soluēdo esset[k], perinde tamē eū damnandū eius rei dotalis nomine in qua dolū fecisset, atq; si dolo eius factū[l] esset, quo minus facere possit. cęterùm[m] si circa interitū rei dotalis dolus malus & culpa mariti absit: actiones solas, quas eo nomine quasi maritus haberet *, præstandas mulieri[n], veluti furti, vel damni iniuriæ.

Si pendente iudicio expirat ius agentis, expirat iudicium. Alexand.

XIX. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Sabinum.

SI mulier diuerterit, & iudicio de dote contestato re- C uersa fuerit in matrimonium: redintegrato matrimonio expirat iudicium[o], & omnia in statu pristino manent.

Si mulieri constāte matrimonio dos soluitur ex iusta causa, vel etiam maritus nomine mulieris in causas iustas expēdit, eatenus actio de dote perimitur. hoc dicit cū l. sequen. Alexand.

XX. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

QVamuis mulier nō in hoc accipiat constante matrimonio dotē, vt æs alienū soluat[p], aut prædia idonea emat[q], sed vt liberis ex alio viro, egētibus, aut fratrib[9], aut parētibus cōsuleret, vel vt eos ex hostib[9] redimeret: quia† iusta & honesta causa est, non videtur malè accipere: & ideo rectè ei soluitur[r]. Idque & in filiafamiliàs obseruatur[f].

XXI. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

SEd & si ideo[t] marit[9] ex dote expendit, vt à latronibus redimeret necessarias mulieri personas, vel vt mulier vinculis vindicet de necessariis suis aliquem: reputatur ei id quod expēsum est †: [&] siue pars dotis sit, pro ea parte[u]: siue tota dos sit [expensa,] actio dotis euanescit. Et multo magis idē dicendū est si socer agat de dote, debere rationē haberi eius quod in ipsum[x] impēsum est: siue ipse maritus hoc fecit, siue filiæ vt faceret* dedit. Sed & si non pater experiretur, sed post mortē ei[9] filia sola de dote ageret, idē erit dicendū. Cū enim doli exceptio insit de dote D

Iuxta hāc sententiā M. Cic. eos vērè liberales censet, qui suis facultatibus, aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiūt amicorū causa, aut in filiarum collocatiōe ad iuuant.

† *Concor. c. per vestras. de do. inter vi. & vxo. ibi, vt de parte honesti lucri dictus vir one rare possit matrimonii sustētare. Et glo. in verbo, honesti lucri. ibi, sed conuertat eā in sacietatem honestam, vel aliquod cōmercium.*

**Fl. faciat.*

p *Soluat.* quod licet: vt supra, de iure do. l. fi.

q *Emat.* & in dotem conuertat: vt & in ea. l. & l. Mutius. §. manente. & l. ita constante.

r *Soluitur.* & ideo ei postea actio denegatur: vt. infra, eo. l. si cū dotem. §. j. Accursius.

f *Obseruatur.* vt ei recte soluatur in præiudicium patris, & contingat liberatio: vt infra, eo. l. si cum dotem. §. j.

Sed & si.] Loco casus ponit quosdam alios casus in quibus ipse maritus potest expendere dotem vel partem dotis, nedū vxori dare vt expendat. Primus, si expendit causa redimendi aliquos necessarios vxoris siue consanguineos captos à latronibus, puta ab erroariis Mutinensibus: vel vt extrahat de turri Malpagorum aliquē de consanguineis. Tertius est, si expendat in patrē mulieris pauperē. in omnibus enim istis casib[9] si mulier vel pater ei[9] repetat ab eo soluto matrimonio dotē, potest habere excep. p ea parte dotis quā expēdit, cū actio de dote bonę fidei sit. Viuia.

t *Sed & si ideo.* supra loquitur cum mulier expēdit sibi solutam dotem, hic quando vir.

u *Parte.* scilicet actio dotis euanescit.

x *In ipsum.* scilicet socerum.

Bonæ fidei.

BIU Cujas

a *Bonæfidei.* nam & hoc est bonę fidei: vt. C. de rei vxo. actio. §. sed non ignoramus. ergo permittitur iudici æstimare ex bono & æquo quid debet restitui: in quo & illud cõtinetur, vt si quid inuicem actorem præstare oportet, eo compẽsato in reliquo damnetur reus: vt institu. de actio. in bonæ fidei. Item quare non ipso iure liberatur: vt supra. l. proxi? Respõ. hic nõ soluit mulieri, vt ibi.

b *Maxime.* idem ergo & si sine voluntate, si tamen ratum habeat, quia ratihabitio comparatur mandato, & retrotrahitur: vt. C. ad Macedo. l. fi. & supra, de neg. gest. l. si pupilli. §. item quæritur. & sic potest dici quòd, maxime, superabũdat. sic. C. de ma. test. l. fi. §. j. sed forte idẽ & si nõ habeat ratum: quia pro rato debet haberi: vt infrà, de tut. & ra. detra. l. j. §. sed nonnullos. & supra, de neg. gest. l. Pomponius scribit. Item not. hic specialia. aliter enim non cõtingit liberatio, imò speciem donationis obtinet solutio, id est, redditio dotis: vt C. si dos constan. matri. l. j. quandoque tamen exigitur dos constante matrimonio: vt not. supra, eod. l. ij. in prin.

† *In scriptis quibusdam exemplaribus hoc amplius legitur, nisi in fraudẽ diuertat*

te actioni, vt in cęteris bonę fidei[a] iudiciis: potest dici, vt & Celso videtur, inesse hũc sumptũ actioni de dote, maximè[b] si ex voluntate filiæ factus sit.

Si pater vel extraneus dans dotẽ stipulatur sibi soli reddi in vnum casum soluti matrimonii, censetur in alium casum mulieri donasse: ideo in illum casum solius mulieris est actio. Alex. de Imo.

XXII. IDEM libro trigesimo tertio ad Edictum.

SI cum dotẽ daret pater vel extraneus[c] pro muliere, in vnum casum pepigit, vel in diuortiũ[d], vel in mortẽ[e]: dicẽdũ est in eũ casum in quẽ non pepigit, esse mulieri[f] actionẽ[g] †.

Per solutionem factã filiæ, patris actio non tollitur: nisi ex iustis causis soluatur filiæ non perdituræ. Bartolus.

Si post solutum matrimoniũ filiafamiliàs citra patris voluntatem[h] exactam[i] cõmunẽ dotem consumat[k]: patri & viua ea & mortua actio supereſt[l], vt dos ipsi soluatur. quod ita verum est, si perdituræ soluatur. Cæterum si nõ perdituræ, & ex iustis causis[m] soluta sit, nõ supererit actio.[n] sed mortuo patre[o]: nec etiam hęredes agẽt,[p] nec mulier[q].

Si mulier debitorem inopem ignoranter accipiat animo nouandi, non perimitur actio de dote. h. d. & non est alibi, secundum Ange. & Alexand.

Si mulier soluto matrimonio egentẽ reũ dotis per nouationem decepta accipiat, nihilominꝰ actio dotis ei manebit[r].

Pater qui sine voluntate filiæ dotẽ exegit eam hæredem instituendo, vel eidem legando: intelligitur fecisse animo compensandi cum dote exacta. Alexand.

Si pater filia absente de dote patri soluat. Sed quid si maritus soluat mulieri prædictæ dotem, & ipsa non baratauit, sed dedit forte secundo marito? certe non aget amplius pater contra maritũ, nec etiam hæres patris. Viuia.

h *Voluntatem.* quæ expressa exigitur: vt. ff. de procura. l. filiusfa. §. inuitus. sed secus econtra: vt supra, eo. l. ij. §. voluntatem.

i *Exactam.* à sponte soluente. sola enim nõ agit: vt. ff. eo. l. ij. §. j.

k *Consumat.* nõ in ré patris, alias secus: vt. ff. eo. l. iij. in fi. H.

l *Supereſt.* patet ergo quòd nõ habẽtur quasi duo rei stipulandi: quia tũc filię solui posset: vt supra, de pact. l. si vnus. Azo. Sed an aget adiuncta sibi persona filiæ? Respon. sic: vt. ff. eo. l. ij. §. sed vtrũ. Vel ibi in promissione, hic in solutione facta secundum quosdã. Sed an cogetur pater iterum dotare? Argu. quòd sic. C. de do. promis. l. fi. & authẽ. de æqua. do. §. qa vero. col. viij. licet quidã cõtra.

m *Et ex iustis causis.* quæ sunt. ff. e. l. quãuis. & l. seq. & de iure do. l. mutus. §. j. Sed quid si amisit solutam iusta ex causa? videtur nõ soluta: vt arg. ff. de in rem ver. l. quòd si seruus. §. sed & si mutua. Econtra quòd sic: vt supra, de exerci. l. j. §. vnde quærit Ofilius. Sed primum verius: quia ex quo perdidit, perdituræ est solutum. at hic exigit duo, scilicet non perdituræ, & ex iusta causa. Accursius.

n *Actio.* quia quod legitime ab initio factum est &c. vt. C. de admi. tuto. l. sancimus.

o *Patre.* primo & secundo casu.

p *Agẽt.* vt. C. de rei vxo. actio l. vnica. §. & hoc ex rei. Accur.

q *Mulier.* vt supra, eo. l. ij. §. j. in fi. &. §. interim.

[*Si pater.*] *CASVS.* Pater dedit dotem pro filia quam habebat in potestate habebat. postea sol. est mat. inter eã & maritum suum. vnde actio dotis est cõmunis patris & filiæ: vt supra, eo. l. ij. §. quòd si in patris. & vnus sine alio non potest eam intentare. Pater nõ attento hoc egit cõtra maritum ad dotem absente filia sua: & ita euenit de facto quòd non satisfecit marito pater quod filia habet ratum sicut debet habere, & sicut debet facere: vt supra, eo. l. ij. in fi. postea decesit pater: & videns quòd male fecerat, instituit filiam sibi hæredem, vel dedit ei ita magnum legatum sicut erat dos quam exegerat à marito. mulier reuersa est: & vult agere contra maritum ad dotem: nunquid potest? certe non debet ei computari nec compensari in dotem illud quod pater ei reliquit. nam statim cum pater filiæ reliquit illud quod dixi, lucratus

[*Si mulier.*] *CASVS.* Solu. matr. inter virum & vxorem repetiit mulier dotem à viro. dixit maritus: Ego non habeo nunc ad manus denarios, sed ego faciam quòd talis campsor tibi eos promittet animo nouandi. & in veritate hic maritus sciebat campsorem non esse soluendo. mulier dixit, placet mihi. facta fuit nouatio prædicto modo. mulier nihil potest consequi à campsore. certe dicitur hic quòd remanet ei actio dotis contra maritum. Viuianus.

r *Manebit.* immò cõtra. ff. man. l. inter. §. abesse. Solu. hic fauore dotis, vel decepta fuit hic dolo delegantis: vt ibi dicitur. Item opponitur, quia videtur dari de dolo actio secundum H. vt. C. de transac. l. sub prętextu. sed fauore eius datur actio dotis, quia perpetua & vsuraria: vt. C. de rei vxo. act. §. cum autem. versi. exactio autẽ. quod non est in actione de dolo: vt. C. de dolo. l. fi. sed cũ sit extincta ea, quo modo intẽdit? Respõ. restitutio datur ex clausula generali: vt. ff. ex qui. cau. ma. l. j. §. fi. Vel dic, verius speciale est, vt non habeatur pro extincta: argu. ff. eo. l. j. & facit. ff. de mino. l. patri. §. pe. & ad Velle. l. quamuis. §. quoties. &. §. si cõuenerit. Itẽ quid si constan. mat. fiat huiusmodi nouatio? Respon. tunc minus valet, quia nec solui potest: vt. C. si dos constan. mat. l. j. & quia nec nata est actio secundum quosdam: quod aliis nõ placet: vt. j. de manu. l. seruum dotalem. sed dic vt not. j. de bo. dam. l. sed si alia. in fi. & facit. C de iur. & fac. igno. l. fi.

Pactum in casum mortis factũ valet.

a *Concor. tex. cũ glo. in cap. fi. de sponsa. mona. & in Clem. i. & ibi Cardi. e. tit.*

[*Si post solutum.*] *CASVS.* Pater dedit dotem pro filia quam in potestate habebat: postea solutum est matrimonium inter eã & maritum suum, & exegit filia dotẽ à marito, & eam baratauit. certe ad dotem potest agere pater contra maritum, vt dotem sibi

BIU Cujas

cratus fuit dotem quam exegerat à marito. vnde maritus à filia amplius inquietari non potest, quasi ipse maritus dederit mulieri illud quod pater reliquit eidem mulieri. Viuianus.

a *Et si.* id est, quamuis.

b *Satisdatio.* quam debuit subire: vt supra, eo.l.ij.§.fi. & de procurat.l.non solum.§.si de dote. H.

c *Tantū acceperit.* est ergo ratio, quia ex qua persona &c. vt sup. de pig.act.l.solutum.§.solutam. & infra, de reg. iur.l. ex qua persona. quod admitto si habuit vltra Falcidiam quantum est dos: vt infr. ad legem Fal.l.pater filiā. in prin. attende tamen de qua Falcidia habetur quæstio, vt ibi not. est & alia ratio secundum R. quia vbi aliud non liquet, potius soluere quàm donare patrem est verisimile: ne prestatione duplici hæredem velit onerare: vt infra, de leg.ij.cum pater.§.qui dotale. &.l. Lucius. &.l. Titia.§. qui inuita. & argu. supra, eo.l.non solum in fine. &.l.si pater. & infra, de do.præle.l.ij.§. j. &.l.pe. & infra, eo.l. dotem. & in authen. de æqua. do.§.quia vero. coll. vij. &.C. de rei vin.l.cum à matre. Sed est contra. C. de rei vxo.actio.§.sciendū. Solu. hic pater voluit eam esse contentam altero, ibi non. vel ibi vir, hic pater legauit. Item nō erat ibi exacta. Item contra. j. de lega. j. l.huiusmodi.§.qui seruum. Sol. secundum Io. hic propter legitimum patris exercitium, & virilem eius portionem: aliàs vtrūque. Vel ibi debitum cœpit esse post testamentum, hic ante.

*Flo. debeatur.

†Concor. c. ex literis. extra de pignō. ibi, cū mulieribus fauor multus in recuperādis dotib⁹ debeatur. & glo. super verb. maleficiū. circa fi. *subaudi-tur, nomine.

d *Lucróque.* prima facie alio nō attento: vt. C. communia de lega. l. j.§. & hæc disposuimus. Vel dic attento commodo domini, & sumptu litis: vt. j. de lega. iij. l. iij.§.si rem.

[*Si patri.*] *CASVS.* Quidam Romanus dedit dotem alij Romano pro filia sua quam in potestate habebat. postea fuit relegatus, & ita oportuit eū exire ciuitatem: postea fuit solu. ma. filiæ. mulier petit dotem à marito, & vult cauere quòd pater habebit ratam hanc petitionem. certe bene debet ei soluere maritus. Viuia.

e *Non liceat.* quia relegatus est: vt.ff. de capitis deminu. l. amissione.§. qui deficiunt. vel damnatus ex causa quæ ignominia afficit, & sic Romæ habitare non liceat: vt.ff. de iis qui no. infa. l. ij.§. qui ignominiæ. in fi. &. j. de re mili. l. milites.§. missionum.

f *Oportet.* nisi pater per nuncium vel per epistolam contradicat: vt supra, de procura. l. Pomponius.§. fi. secundum Azo. & H. Sed contra puto. nam ibi alterius nomine agebat coniunctus: hic suo agit filia. vnde & procuratorem ordinare potest: vt supra, de procura. l. filius.§. sed puto. & sic etiam est infra, proxi.§. nec obstat quia satisdat: quia ecōtra pater agens satisdat si filia est absens, propter communionem actionis: vt supra, eo. l. ij.§. fina.

[*Eo autem tempore.*] *CASVS.* Pater dedit pro filia dotem quam habebat in potestate. solu. matri. vult pater agere de dote contra maritum. tu scis quòd non potest hoc facere sine voluntate, & consensu filiæ: vt supra. e. l. ij.§. fina. Sed quando debet filia consentire vel contradicere? Respon. tempore quo lis contestatur. vnde si filia videns patrem dare libellum marito, non contradixit, vel expresse consentit: tempore autem litis contesta. venit coram iudice, & expresse contradicit. Disting. aut habet iustam causam contradicendi, & sic non habet pater potestatem agendi. iusta autem causa esset si pater eius ita turpis & malus est, vt iuste possit timeri ne exactam per se dotem consumat. & hoc allegabat filia coram iudice. & in eo etiam casu iudex ex officio suo facere dotem sequestrari, ita quòd nec pater eam exigat nec baratet: nec filia penitus excludit patrem à iure quod in ea dote habet. si autem non habet iustam causam contradicendi

egerit: & si[a] omissa sit de rato satisdatio[b], filiæ denegari debet actio: siue patri hæres extiterit, siue in legato tantum acceperit[c], quantum doti satis esset. & ita Iulianus pluribus locis scribit compensandum ei in dotem quod à patre datur: lucróque[d] eius cedit, si tantum ab eo consecuta sit, quantum ei dotis nomine debebatur* à marito qui patri soluit.

Propter patris absentiam necessariam potest solui mulieri cauenti patrem ratum habiturum.

¶ Si patri propter condemnationē, Romæ, vbi dos petatur, esse non liceat[e]: filiæ satis dotis† fieri oportet[f]: ita tamen, vt caueat ratā rē patrē habiturū.

Ante litem contestatem potest filia mutare voluntatem. item ex causa quandoque datur actio filiæ, & patri denegatur: vel econtra Bart.

¶ Eo autem tempore[g] consentire filiam patri oportet, quo lis contestatur. Secundū hæc, si filia[h] dicat se patri consentire, & ante litis cōtestationem mutauerit[i] voluntatem, vel etiam emancipata sit: frustra pater[k] aget. ¶ Nec nō illud quoq; ꝓbamus quod Labeo probat, nonnunquā patri denegādam actionē, si tam[l] turpis persona patris sit, vt verendū sit ne acceptā dotem cōsumat. Ideoq; officiū iudicis interponendum est, quatenus & filiæ[m] & patri cōpetēter cōsulatur. *Sed si latitet filia, ne tali patri cōsentire cogatur[n]: puto dari quidē patri actionē, sed causa cognita. Quid enim, si filia verecundè per absentiam[o] patri cōtradicat? cur non dicamus patri nō esse dandam actionem? Quòd si is pater sit, cui omnimodo cōsentire filiam decet, hoc est, vitę probatæ: filia leuis mulier, vel admodū iuuenis[p], vel nimia[q] circa maritū non merentem: dicendum est patri potius adquiescere prętorem oportere, daréque ei actionem.

*Flo. consuletur.

g *Eo autem tempore.* sic continuatur supra, eo. l. ij. dictū est quòd filia debet patri agenti de dote consentire, hic dicit quo tempore act. secundū quosdam. H.

h *Si filia.* id est, quia volūtas filiæ debet interuenire.

i *Mutauerit.* Argu. ꝙ quis potest pœnitere ante litem contesta. sic & supra, de rei vindi. l. is qui se. & de iurisdi. omnium iudi. l. si conuenerit. & infr. de verbo. obliga. l. si quis stipulatus. & hæc est ratio, quia adhuc videtur res integra[a], & re integra reuocatur mandatum: vt institu. man. §. recte. & supra, de procura. l. ante litem. & argu. in authen. de litig. §. si vero apud iudicem initium. coll. viij. & infra, iudi. sol. l. si ante. nec obstant argumen. contraria signata infra, de optio. leg. l. apud Aufidium. & de leg. j. l. huiusmodi. §. si Stichum. quia licet hic mutet voluntatem, non fit conditio viri deterior in aliquo, nec aliquod damnum ideo sentit. sed ibi secus est, vt ibi not. H. hæc enim voluntas non est illicita, vt ibi: sed nec obligatoria: aliàs secus: vt. C. de act. & obliga. l. sicut. Item quod hic dicit, accipe & si causam mutandæ voluntatis habuit: vt infra, eo. l. dotem.

Pœnitere ante litem contest. licet.

a *Concor. tex. cū glo. in c. 1. extra de libel. ob. de quo ꝙ Lanfran. de Oria. in ca. quoniā contra. §. citatiōes. extra de ꝓbatio.*

k *Pater.* ex primo consensu.

l *Si tam.* id est, valde.

m *Filiæ.* querela patris pro dote non admissa, sed eius curatori agenti copia non denegata, vel in subsidiū filiæ actione seruata: vt infra, ea. l. §. si soluto. & de tut. & cur. da. ab iis. l. his.§. nec dubitet. Azo. Alij dicunt dotem sequestrādam: vt arg. j. ea. l. §. si vero.

n *Cogatur.* nec reprobat quæ scit agi à patre. & no. quòd innuit hic eam cogendam vel datis pignoribus: vel forte satis est si non contradicat: vt. ff. eo. l. ij. §. fi.

o *Per absentiam.* non hoc ipso ꝙ est absens, scilicet vt sola absentia cōtradictionem inducat. tunc enim pater satisdando ageret: vt. ff. eo. l. ij. §. fi. sed expressim cōtradicit: quia est absens. nam si esset præsens, timens verbera forte nō cōtradiceret. Azo. Alij dicunt ꝙ per solam absentiā videbatur cōtradicere. Accursius.

p *Iuuenis.* id est, nimium credula, vt dicunt. Azo.

q *Nimia.* id est, nimis diligit maritum qui nō meruit diligi tantum. Azo. idem & si mereretur: & sic subaudi, maxime. Sed alij contra. arg. infra, de donat. l. filiusfamilias.§. j. &. C. de sacrosanc. eccle. l. iubemus.§. j.

[*Si maritus.*] *CASVS.* Pone quod mulier cōstante matrimonio cœpit furere. dicitur quòd ipsa nō potest mittere viro libellum repudij. Sed nunquid maritus potest ei furiosæ libellum mittere? Distinguitur, aut furor non est perpetuus, vel est perpetuus, sed tamen sustineri potest per illos qui morantur in domo mariti, & per maritum: & tunc non potest repudiari mulier per maritum. alias sic, id est si est in furore sæuissimo. Sed quid si est in prædicto sæuissimo furore mulier, & maritus non vult eam repudiare, sed tamen non curat de ea, immò permittit eam facere vituperium?

vituperium? tunc officio iudicis continetur vt constringat maritum mulieri præstare alimenta secundum dotis quantitatem: & vt faciat eam curari per medicos. Item & si dotem dissipat maritus, debet idem iudex eam facere sequestrari, ita quòd mulier possit inde ali. Item quid si maritus fecerat cum muliere pactũ de dote lucrãda si ipsa in matrimonio decederet? certe non videtur mortua, quamuis furere inceperit, sed debet expectari mors naturalis. & quod dixi in muliere effecta furiosa, & marito sanæ mentis, idem est econtra. Viuianus.

Furiosus non potest coniugem repudiare, nec ipse potest ex hac causa repudiari, nisi furor sit intolerabilis. Bart.

℣ Si maritus vel vxor cõstante matrimonio furere cœperint, quid faciendũ sit, tractemus.* Et illud quidem dubio procul obseruatur, eam personam quę furore detẽta est, quia sensum nõ habet, nunciũ mittere [a] non posse [b]. An autẽ illa repudiãda sit, considerandũ est. Et si quidem interuallũ furor habeat, vel perpetuus quidem morbus est, [qui]tamen [c] ferẽdus [est] [d] his, qui circa eam sunt: tũc nullo modo oportet dirimi matrimonium, sciente [e] ea persona, quæ cum compos mentis esset, ita furenti quemadmodum diximus, nunciũ miserit, culpa [f] sua nuptias esse direptas. Quid enim tam humanum est, quàm vt fortuitis [g] casibus mulieris maritum, vel vxorem viri participẽ esse [h]? ℣ Sin autẽ tantus furor est, ita ferox, ita perniciosus, vt sanitatis nulla spes supersit, [ita] circa ministros terribilis: & forsitan altera persona vel propter sæuitiam [i] furoris, vel quia liberos non habet, procreandæ sobolis cupidine tenta est, dirimere: licẽtia [k] erit compoti mẽtis personę, furenti nuncium mittere, vt nullius culpa videatur esse matrimonium dissolutũ, neque in damnum alterutra pars incidat.

Maritus cogitur vxorem furiosam alimentare, & alia necessaria impendere. & si dotem dissipat, dos sequestrabitur. Bar.

℣ Sin autẽ in sæuissimo furore muliere cõstituta, maritus dirimere quidẽ matrimonium calliditate nõ vult, spernit autem infelicitatem vxoris, & non ad eam flectitur, nullamq; ei competentem curã inferre manifestum* est, sed abutitur dote:* tunc licentiam habeat vel curator furiosæ, vel cognati [l], adire iudicẽ cõpetentẽ: quatenus necessitas imponatur marito omnẽ talẽ mulieri sustẽtationẽ sufferre, & alimẽta præstare, & medicina ei * succurrere, & nihil prætermittere quod* maritũ vxori adferre decet secundum dotis quantitatem [m].

Sin verò* dotẽ ita [eum] [n] dissipare manifestũ est, vt hominem non frugi: oportet dotem tũc sequestrari [o], † quatenus ex ea mulier cõpetens habeat solatiũ vnà cum sua familia [p]: pactis videlicet dotalibus quę inter eos ab initio nuptiarũ inita fuerint, in suo statu durãtibus, & alterius expectantibus sanitatem, aut* mortis euentũ.

Pater potest agere pro se, & pro filia furiosa, & pro ea repudium mittere. Bar.

℣ Item pater furiosę vtiliter intendere, sibi, filiæue suæ reddi dotem potest. Quanuis [q] enim furiosa nuncium mittere non possit, patrem [r] tamen eius posse certum est.

Patre furente eius curator vel filia de dote agit: idem in patre capto. Bart.

℣ Si soluto matrimonio pater furiosus sit [s], curator eius voluntate filiæ dotẽ petere poterit: aut si curatoris copia nõ sit, agere filiæ permittendum erit: caueriq́ue oportebit de rato. Item dicẽdũ* est & si ab hostibus [t] captꝰ sit pater, puellæ dãdam actionẽ de dote repetẽda.

Dos soluta marito sui iuris, vel alii de voluntate mariti contra maritum repetitur. sed si maritus erat in potestate patris, dos repetitur contra patrem insolidum, si soluta fuit patri vel marito. iussu patris. si autem sine iussu patris, tunc conuenitur pater de peculio tantum: & quando dos fuit soluta patri, filius non tenetur nisi sit hæres patris. Alexand.

℣ Trãsgrediamur [u] nũc ad hũc articulum, vt quęramus aduersus quos cõpetat de dote actio. Et aduersus ipsum maritũ competere, palam est: siue ipsi dos data sit, siue alij ex volũtate mariti [x], vel subiecto iuri eius, [y] vel non subiecto: Sed si filiusfamiliàs sit maritus, [z] & dos socero [a] data sit, aduersus socerũ agetur. Planè si filio data sit, siquidẽ iussu soceri, adhuc absolutè [b] socer tenebitur. Quòd si filio data sit nõ iussu patris: Sabinus & Cassius respõderũt nihilominus cũ patre agi oportere. videri enim ad eũ peruenisse dotẽ, penes quẽ est pecu-

Flo. Tractamus. *Flo. maxime si nulla dos est, non tenetur maritus alimenta præstare vxori. H. quod est falsum. argu. ff. de relig. & sump. fu. l. quòd si nulla. Itẽ vir iure canonico excõmunicaretur.* *Flo. dotẽ.* *Flo. medicinæ eius.* *Flo. nihil prætermittit quæ.* *Dotis sequestratio quandoque permittitur.*

a *Mittere.* ad repudiandum.
b *Non posse.* supra, de diuor. l. Iulianus.
c *Qui tamen.* scilicet furor.
d *Ferendus est.* nam
a *Ista glo. facit ad probationẽ furoris, & maxime quando nec dicit nec aliquid mali facit* proiicit lapides [a], nec aliquid mali facit stantibus secum.
e *Sciente.* id est, si hoc sciat.
f *Culpa.* amittit ergo vir donationẽ, vt vxor dotem: vt. C. de diuor. l. consensu. §. hoc nisi. &. §. virum etiam Azo.
g *Fortuitis.* vel pspedes *ad sui tutelam, nõ dicitur furiosus: vt* ꝑ ris: vt. C. de nupt. l. fi. Sed argu. contra. C. de dona. inter virũ & vxo. l. res. & facit. ff. de iis *Lud. Ro. in sing. suis, in verbo furiosus, de quo vide glo. in ca. Consaldus. 17. q. 2. & in ca. 1. distinc. 41. Läfran. ple ne i. c. quoniam cõtra falsã. §. testiũ depositiões prædicta cũ seq. extra de ꝑba.* qui sũt sui vel alie. iur. l. patre. ADDITIO. Dic quòd hoc non est delictum, sed infortuniũ. vnde allegatur ꝙ cõiunx debet esse particeps pœnæ infortunij: non pœnæ delicti secundũ Bar. post Dy. de ritu nupt. l. j.
h *Participẽ esse.* quia vnũ corpus & vna anima sunt. H. ad quod. ff. de ritu nupt. l. j.
i *Propter sæuitiam furoris.* subaudi, vult dirimere. Accur.
k *Licentia.* sic. C. de cura. furio. l. iiij. sed hodie hæc causa non numeratur inter cæteras: & sic esset damnum. C. de repu. l. consensu.
l *Cognati.* nominatiui casꝰ, nõ genitiui. Azo.
m *Secundũ dotis quantitatem.* maxime, subaudi. alioquin si nulla dos
n *Eum.* s. maritum.
o *Sequestrari.* potest hic notari casus, i quo dos repetitur cõstante matrimo. vt not. ff. eo. l. ij. in princ. Itẽ dic speciale de sequestratione. nam regulariter prohibetur: vt. C. de prohi. sequestr. pe. l. j. & alia similia not. vt ibi dixi.
p *Familia.* aliàs, filia.
q *Quamuis.* iste ver. respicit quod dixit. ff. §. si maritus. in princ.
r *Patrem.* vt & supra, de diuor. l. Iulianus.
[*Si soluto.*] CASVS. Pater dedit dotem pro filia sua in potestate constituta. & postea cœpit furere pater, vel captus fuit ab hostibus. postea solu. est mat. certe curator patris debet repetere dotem à marito volũtate filiæ: aut si pater nõ habet curatorẽ, aget filia satisfdãdo marito ꝙ pater cũ fuerit factꝰ sanæ mentis vel ab hostibus redierit, ratũ habebit. Viuianus.
s *Furiosus sit.* secꝰ quã- do pater sapit, & filia fuerit furiosa. tũc enim filiam ratam habiturã, licet caueat ea absente: vt. ff. eo. l. ij. §. fi. Azo. & facit. ff. de iniur. l. sed si vnius. §. filio. & vide. ff. eo. l. ij. §. fi. *Ab hostibus.* facit. ff. de ri. nup. l. si filius.
[*Transgrediamur.*] CASVS. Dictum est sup. l. ij. cui detur actio de dote: nũc dicitur cõ tra quẽ. & aut maritus erat sui iuris, aut in potestate patris. si erat sui iuris, vel fuit data sibi dos, siue alij pro eo: semper ipse tenetur. si autem erat in potestate patris, aut fuit data dos patri eius, aut sibi. si patri suo fuit data, ipse pater tenetur insolidum, & non filius, nisi mortuo patre sit hæres eius. si autem filio data fuit, aut iussu patris, aut nõ. si iussu patris data fuit filio, pater tenetur insolidum. si autem sine iussu patris, tenetur de peculio. Viuianus.
t *Captꝰ sit.* de ritu nupt. l. j. *Flo. non tenetur.*
u *Transgrediamur.* dixit quibus competat actio de dote, nunc contra quos.
x *Ex volũtate mariti.* quia nihil interest, mihi, vel alij soluatur volũtate mea: vt &. ff. de iure do. l. etiam si alij. &. C. de solu. l. nihil. & de pig. act. l. solutum. §. solutam. fallit. ff. de solu. l. fugitiuus. Item videor gerere quod per alium gero: vt &. ff. de admi. tu. l. ita autem. §. gessisse. fallit. C. de the sau. l. j. lib. x. versi. in alienis. & infra, de vi & & vi arma. l. cum fundum. §. quæsitum.
y *Iuri eius.* i. potestati, puta filio vel seruo.
z *Maritus.* supradicta habent locũ quãdo maritus erat sui iuris, nũc quãdo erat in potestate patris. Accursius.
a *Socero.* id est, patri viri.
b *Absolute.* distingue tamen an contemplatione eius, volens tamen illũ sibi obligare dederit, vel solũ maritũ, vel vtrũque, vt sic

vel

vel vterque vel alter tantum teneatur: vt alias ſubdiſtinguere ſolemus: vt ſupra, de nego. geſt. l. ſi pupilli. §. j.

a *Sufficit.* immò quandoque non ſufficit, puta ſi res dotales extant, vel pater in eis dolum commiſit: vt. ff. de pec. l. in bonæ fidei. Item ſi non eſt ſoluta dos quæ fuit promiſſa à muliere: quia à tota obligatione debet eam liberare ſocer: vt eo. tit. l. depoſiti. §. j.

Flo. ad id damnandum.

b *Eum.* ſcilicet patrẽ.

c *Sin autem ſocero.* id eſt, ſuo nomine tantũ, non alieno.

d *Exſtiterit hæres.* hic autẽ q̃ ſit hæres actor probat: vt. C. ſi minor ſe ab hære. abſti. l. j. & de iure delibe. l. j.

Si mulier.] CASVS. Titia dedit dotẽ Sempronio contracto cum eo matrimonio de facto, & putauit valere matrimoniũ quod non valebat, eo quòd ſuus maritus ſeruꝰ eſt Gaij: & ipſa putauit eum eſſe liberum (matrimonium autem non valet inter liberam mulierẽ & ſeruum: vt in auth. de nup. §. ſi vero decretum) poſtea illud matrimoniũ de facto exiſtens ſolutũ fuit. nunc mulier repetit dotem illius quẽ accepit in virum quaſi liber eſſet, cũ eſſet ſeruus. veniũt etiã alij creditores qui volunt agere cõtra dominum eiuſdem ſerui de pec. nunquid habebit hæc mulier priuilegium contra alios creditores ac ſi vere matrimonium fuiſſet? certe ſic. ſed ſi prædictus ſeruus aliquid domino debebat, contra dominum mulier priuilegium non habebit niſi in duobus caſibus. Primus eſt quãdo res quas dedit in quaſi dotem dicto ſeruo, extant apud dominum. Secundus eſt quando res ex pecunia quaſi dotali emptæ extant apud dominum. Sed pone quòd in eam quaſi dotem expenſum eſt aliquid vtiliter vel neceſſario per dictũ ſeruum. certe tandiu retinebit dominus dicti ſerui res in quaſi dotẽ datas, quandiu expenſæ reſtituantur. h. d. cum. l. ſeq. Viuianus.

Flo. dote

Liber homo à ſeruo difficulter naſcitur.

e *Seruus eſſet.* quia difficile poteſt naſci liber homo à ſeruo &c. vt ſupra, de contrahen. empt. l. quia. & facit ſup. de pact. l. in perſonam. §. qui pecuniam.

f *Quaſi priuilegiũ.* bene dicit quaſi: quia nullum matrimoniũ eſt vere, ſed contuberniũ: vt in auth. de nupt. §. ſi vero decretũ eſt. & §. ſi vero ab initio. &. §. hoc autem. &. §. ſi vero ipſe. coll. iiij.

g *Actionem.* nam dabitur condictio ob cauſam de peculio: vt. ff. de condic. cau. da. l. j. quia actio de dote dari non poteſt, cum non ſit dos, quæ non poteſt eſſe ſine matrimonio, ſed matrimoniũ ſic ſine dote: vt. C. de dona. ante nup. l. ſi. in prin. & ita habebit priuilegiũ inter perſonales actiones. ſed etiam tacitam hypothecã dicam eam habere etiam priuilegiatam: vt not. j. de priui. credi. l. ij. in fi. H. & facit. ff. de iure do. l. ſi ſponſa. &. C. eo. l. ſi ignorans.

h *Mulier.* vt & ſupra, de pecu. l. ex facto. H.

i *Datæ ſunt.* id eſt, exiſtunt: vt ſit tertium adiacens. ſic ponitur. j. de leg. j. l. cum res. ij. reſpon. & ſecundum hoc puncta, datæ ſunt.

k *Comparatæ ſunt.* id eſt, exiſtunt: vt modo dixi. & facit ad hoc ſupra, de donat. inter virum & vxo. l. vxor marito. & de iure dot. l. res. & infra, de admini. tuto. l. circa.

l *Quaſi & hæ* &c. & vere ſunt dotales: vt ſupra, de iure do. l. ita. ſed hoc non admitto: quia illud eſt cum tenet matrimonium, & ita eſt dos: hic non: & ideo dicit, quaſi, vt & ſupra dixit quaſi priuile. Item ſecus vbi matrimoniũ eſſet verum: quia tunc etiam in his rebus quæ non extarent, præfertur cæteris. H. vt. C. qui po. in pig. habe. l. ſi.

m *ET ſi quid impenſum eſt.* à ſeruo vel domino ad perpetuam vtilitatem rei, non fructuum gratia tantum. alioquin contra: vt ſupra, eo. l. diuortio. §. impendia.

n *Seruabitur.* quaſi loco pignoris. ſic & infra, de adquiren. poſſeſſ. l. ſi quis rem. in fin. Aliud autem eſt in vera dote, quæ ob eam

lium. Sufficit[a] autẽ ad id eum[b] damnari*, quod eſt in peculio, vel ſi quid in rem patris verſum eſt. Sin autem[c] ſocero dotem dederit: cum marito nõ poterit experiri, niſi patri hæres exſtiterit[d].

Vxor putatiua habet quaſi priuilegium in actione de peculio contra omnes, præterquam contra dominum mariti putatiui, & contra eum in rebus extantibus quæ propter impenſas potuerunt retineri. hoc dicit cum. l. ſequen. Bar.

℣ Si mulier in conditione mariti errauerit, putauerítq; eſſe liberum, cum ſeruus[e] eſſet: concedi oportet quaſi[f] priuilegiũ in bonis viri mulieri: videlicet vt ſi ſint & alij creditores, hæc præferatur circa de peculio actionem[g]: & ſi fortè domino aliquid debeat ſeruus, nõ præferatur mulier[h]: niſi in his tantum rebus quæ vel in dotẽ* datę ſunt[i], vel ex dote cõparatę[k] [ſũt,] quaſi[l] & hæ dotales ſint:

XXIII. PAVLVS libro trigeſimoſexto ad Edictum.

ET ſi quid in eam dotẽ impenſum eſt[m], nec à muliere reddatur: per doli mali exceptionem ſeruabitur.[n]

Propter mariti inopiam etiam conſtante matrimonio dos exigi poteſt: dummodo appareat facultatem viri ad dotis reſtitutionem ſufficientem non eſſe. hoc dicit. Alexan. de Imo.

XXIIII. VLPIANVS libro trigeſimo tertio ad Edictum.

SI cõſtãte matrimonio propter inopiam† mariti mulier agere volet: vnde[o] exactionem dotis initium accipere ponemus? Et conſtat exinde dotis[p] exactionem competere, ex quo euidentiſsimè apparuerit mariti[q] facultates ad dotis exactionem non ſufficere.[r]

Mortuo eo qui ad dotis reſtitutionem tenetur, & eius hæreditate iacente non poteſt ſoluto matrimonio agi de dote, niſi eius hæreditate adita. hoc dicit. Alexander.

℣ Si exhęredato marito mulier agat[ſ] [de dote,] magis eſt, vt ex die aditæ patris hæreditatis incipiat ei dotis exactio.

A cauſam non differtur ſolui: vt. C. de rei vxo. act. §. ſed nec ob impenſas. &. j. de dote præleg. l. dote. non autẽ dicas quod hic corrigatur. Itẽ nec dicitur hic quod fiat cõpẽſatio quæ de quãtitate ad ſpeciẽ locũ nõ habet: vt. ff. de pig. act. l. ſi cõuenerit. in prin.

Si conſtante.] CASVS. Titia dedit dotem Seio marito ſuo. maritus inchoat male vti ſubſtantia ſua. quæritur, vtrum conſtante etiam matrimonio mulier contra eum poſſet agere ad dotem? Et dicitur quod ſic, ſi mulier viderit eũ ita male vti, & ita male vſum circa ſubſtantiã ſuam, quod ſi ſatisfaciat aliis creditoribus, nõ poſsit ſatisfieri mulieri. Viuianus.

o *Vnde.* id eſt, à quo tempore.

p *Dotis.* & hypothecę pro dote.

†*Limitabis hãc. l. quãdo vult dicere quod dos à marito paupere repeti poſſit. & l. vbi adhuc. C. de iure do. per tex. in. l. ſi vt. C. de præſcript. xxx. is à quo. j. anno. l. cũ notiſsimi. §. vt i poſ. leg. illud. puto tamen idem ſcilicet vt in ſocero quod in marito ſeruari: quia eadẽ ratio æquitatis interuenit, ſcilicet vt mulieri pore dotis conſulatur: vt. C. ad legem Falcid. l. fina. Item non procedat ſi ab initio & tẽ dotis datæ fuiſſet mariti pauper: vt plene per Bal. in. l. alle. vbi adhuc. col. v. licet ibi Bar. diſcrepare videatur.*

q *Mariti.* quid in ſocero ſi ipſe vergat ad inopiam, & receperit dotem? Hic quidẽ vel alibi nõ exprimitur niſi de marito vergẽte ad inopiam: & aliàs generaliter prohibetur agi cõſtante matrimonio: vt. C. de præſcript. xxx. anno. l. cũ notiſsimi. §. illud. puto tamen idem in ſocero quod in marito ſeruari: quia eadẽ ratio æquitatis interuenit, ſcilicet vt mulieri conſulatur: vt. C. ad legem Falcid. l. fina. Item quid ſi maritus & ſocer tenentur, & alter tantum ad inopiam vergat? Reſpon. ſecundum has leges non poſſe agi conſtante matrimonio: quia vtriuſque vel alterius bona ſufficiunt, & ideo non agitur: vt hic: ſed hodie agetur, quia negari non poteſt cœpiſſe male geri res pro dote adſtricta. Item quid ſi non mulier, ſed pater eius velit agere? Reſpon. idem: cum & ipſe teneatur eam denuo dotare: vt. C. de rei vxo. act. l. j. & authen. ſed quanuis. Item quid ſi extraneus dedit pro muliere, & eſt ſibi pactus? Videtur pactus in caſum ſoluti matrimonij tantum: vt ſup. de iure do. l. poſt diuortium. Item iam non eſſet vnde alerentur ipſa & vir & filij, quod eſt quando ei redditur: vt. C. de iure do. l. vbi. in fin. petet ergo mulier quaſi in hunc caſum non ſit pactus: vt. C. de rei vxo. actio. §. accedit. Item nec eſt hic caſus reddendæ dotis omnino, cum adhuc ſeruiat oneribus matrimonij. Item quid ſi alius recepit dotem, & ſe obligauit, quod fieri poteſt: vt. C. de do. cau. l. fi. Reſp. idem: quia eadem æquitas.

B

C

D

r *Non ſufficere.* vt creditoribus & mulieri ſatisfiat: ſatisfieri tamen mulieri poteſt: aliàs ſi demum cum nil haberet, debet agi, nullum eſſet legis conſilium. & ſic nõ obſtat. C. de iure do. l. vbi. vbi plene poterat ſatisfieri. hodie vero mox cum incipit male vti: vt in authen. de æquali. do. §. illud. coll. viij. Item dic facultates, id eſt bona. ſic ſupra, de iure do. l. ſiue generalis. vt tamen cum temperamento, quaſi facilitas: vt inſtitu. de actio. §. item ſi de dote. & adde quod not. C. de iure do. l. vbi.

ſ *Agat.* pro dote quam ſocer recepit. Et dic caſum quòd mulier dedit dotem ſocero: qui poſtea conſtante matrimonio obiit filio exhæredato aliis hæredibus inſtitutis: ante tamen quam adiretur hæreditas, ſolutum eſt matrimoniũ. quæritur, an mulier poſſit agere contra hæredes ſoceri pro dote? Et dic quod non: ſed demum adita hæreditate incipit agere poſſe. nec ergo cõtra eam currit præſcriptio: vt. C. de præſcript. xxx. an. l. cum notiſsimi. §. illud. & de ann. except. l. j. in fine. contra maritum autem non poteſt agere: quia non fuit ei dos data, nec ſucceſsit ei cui fuit data, licet adhuc conſtante matrimonio poſſet filius eam petere actio. familiæ erciſcun. directa, ſi eſt hæres cum aliis, aliàs vtili: vt infra, de dote præleg. l. ij. §. ſi tamen hic dotem. Sunt enim quædam quæ filios ſequuntur mortuo patre, etiam ſi hæredes non ſint: vt ſupra, familiæ erciſcun. l. ſi maritus. &. l. ſi filia. §. j. ſed Ro. dicit hunc. §. loqui cum adhuc conſtabat matrimonium, & propter inopiam mariti volebat mulier dotem repetere: quod

BIU Cujas

non placet, quia aut maritus receperat dotem: & tunc quare diceret aliquid de adita hæreditate? aut socer: & tunc propter inopiam mariti nec plus, neč minus. quando autem nascitur actio de dote, hic nó dicitur: sed dixi, infra, de bonis damnatorum. l.v. in fine. & facit infra, de dote prælega. l.ij.§.per contrarium. &.§. idem Iulianus. & plenius. C. de iure do. l. in rebus. §. omnis autem. Accursius.

Si per maritum non satisdatur cum posset, statim insolidum condemnatur. sed si non posset satisdare, interusuriũ medii temporis incontinenti deducetur: nec mulier poterit voluntatem mutare. Alexan.

Quotiens.] CASVS. Mulier dedit dotẽ marito, & promisit ei maritus, quod si solueretur matrimonium inter eos, quod tempore diuortij daret mulieri fideiussorẽ de dote restituenda. solutum est postea matrimo. petit mulier fideiussorem: maritus non potest ei dare. certe debet ei cõdemnari maritus vt incontinenti restituat ei dotem: sed tamen in tanto minus debet condemnari, quantũ posset capere commodum quod habuisset ex dote maritus si satisdedisset, & dotem nó statim restituisset: ex quo primo anno (vt iura dicunt) deberet fieri restitutio rerum mobiliũ: vt. C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. exactio. Sed quid si maritus non vult satisdare cum posset? certe debet condemnari insolidum incontinenti, nec prædictum commodum deducit. Sed quid si sententia fuit lata contra maritum vt restituat incontinenti deducto dicto commodo, quia dare fideiussorem non potuit, & vult soluere incontinenti sicut condẽmnatus est: mulier autem dicit: ego volo expectare annũ potius quàm remittam tibi istud cõmodum? certe nó est audienda. & hæc vera sunt siue dos erat periculo mariti, siue non: id est, siue fuit data æstimata, siue non. Viuianus.

a *De solutione.* facienda insolidum si ad meliorem fortunam peruenerit: vt. C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. cum autem. in fin. secundum quosdam. quod non placet: quia huic casui non potest litera adaptari: quia ibi non est certum tempus: & quia commodum medij temporis tunc æstimari non potest. dic ergo de solutione facienda annua bima trima die. Vel dic hodie intra annum in rebus mobilibus: vt. C. de rei vxo. actio. l. j. §. exactio. & sic dices tempus certum statutum à lege. Vel dic pacto contrahentium: vt supra, de pact. do. l. de die. &. l. Atilicinus. & hæc est ratio quod satisdetur, quia iudicium est bonæ fidei: vt instit. de actio. §. fuerat. &. C. de rei vxo. actio. l. j. §. sed & si non ignoramus. & sic præstanda: vt supra, de iudi. l. in omnibus. Item contra hoc. C. ne fideiusso. do. den. l. j. &. ij. Sed hic soluto matrimonio: ibi constante.

b *Mela ait.* quod infra corrigitur secundum R. per illud, quod quidem &c. sed hoc falsum est omnino: quia sic non puniretur contumacia, cum vtrobique fieret deductio, quod est falsum: vt infra, de colla. bono. l. j. §. si cum duobus.

c *Absoluat.* ab obseruatione iudicij.

d *Condemnet.* quando scilicet satisdare non potest.

e *Vsurpatur.* id est, in vsu habetur: vt infra, de vsucap. l. ij. & tũc magis ponitur comparatiuè, non electiuè: quia frequentius contingit satisdationem ex inopia non præstari, quam ex malicia eam denegari: & ideo dicit magis H.

f *Nec ferenda.* quia non tantum gratia mulieris, sed etiam viri est introductum, scilicet vt repræsentetur pecunia, & fiat deductio præsente & volente marito. pro quo est. ĩ. de lega. ij. si ita relictum. §. pegasus. & de verbo. obliga. eum qui kalendis. §. quoties. Vel dic verius hic loqui cum iam erat lata sententia contra maritum, & facta deductio volente muliere. non ergo potest mutare volũtatem: vt hic, &. ĩ. eo. l. si cum dotem. §. eo tẽpore: & infra, de verbo. obliga. si quis ita stipulatus. paret ex predictis q᷑ aut satisdatur aut differtur solutio dotis, aut non satisdatur cum possit: & condemnatur statim insolidum: aut non potest, & fit condemnatio & deductio: in quo est contra. supra, manda. l. si tibi mandauero. ij. respon. Solu. Speciale in dote. vel dic vt ibi. Item facit. C. de præci. impe. offe. l. vniuersa. Sed argu. contra. C. qui bo. cedere poss. l. fina. [*ADDITIO.*] Solue istud contrarium secundum quod dixi supra, ibi, vel dic verius &c. secundum Barto.

riculo dos fuit: nihilominus legitimo h tempore debet soluere maritus.

Vir tenetur restituere quicquid habet, vel habere sperat a liberto dotali: nisi animo donandi vel compensandi sibi permissum fuerit manumittere. Barto.

℣ Si vir voluntate fs mulieris seruos dotales manumiserit: si quidem donare ei i mulier voluit, nec de libertatis causa impositis ei k præstandis tenebitur l. Quod si negotium m inter eos ſ gestum est, vtique tenebitur n vt officio iudicis caueat o restituturũ se mulieri quidquid ad eum ex bonis liberti vel ex obligatione p peruenisset.

In bono sufficit maritum esse talem in rebus dotalibus, qualem in suis: secus in malo.

℣ Si maritus sæuus in seruos dotales fuerit q, videndũ [est,] an de hoc possit conueniri. r Et si quidem tantum in seruos vxoris sæuus fuit, constat eum operarum: nunquid debet cauere mulieri se ei restituturum? Et certe distinguit, vtrum mulier voluit donare seruos marito, & donauit vt eos manumitteret: & tunc non tenetur de prædictis maritus mulieri: aut negotium fuit gestum inter vxorem & maritum: quia mulier mandauit viro vt manumitteret seruos dotales: & tunc tenetur. Viuianus.

g *Siue autem mariti.* quando est æstimata: aliàs contra: vt infra, eod. l. æstimatæ. & sup. de iure dot. l. plerúque. Item quando sunt in quantitate: vt supra, de iure dot. l. res. Item quando per pactum: vt supra, de pact. dota. l. Pomponius.

h *Legitimo tempore.* quod est, aliud olim, aliud hodie: vt supra, proxi. §.

Si vir.] CASVS. Mulier dedit in dotem marito seruos. postea voluntate mulieris eos nanumisit maritus, & imposuit eis aliquid nomine operarũ: & postea solut. est matrimo. vnde extat casus repetendę dotis. nũquid potest mulier petere à marito quod præstet sibi illud quod habuit a liberto maritus nomine operarũ: vel si aliquid sperat habere marit⁹ de hæreditate dicti liberti, vel ex obligatione

i *Ei.* scilicet marito qui manumittebat: imposuerat tamen eis vt darent sibi certum quid omni anno.

k *Ei.* scilicet mulieri, aliàs eis, scilicet manumissis.

l *Tenebitur.* scilicet vir vxori. tenuit enim donatio tali casu: vt infra, eo. l. dotalem. cum tribus. ll. sequen. & supra, de dona. inter vir. & vxo. l. quod autem. §. fin. & duabus sequentibus.

m *Negotium.* quia fuit pacta vxor cum viro vt redderet sibi vir quod fuerit consecutus à libertis.

n *Tenebitur.* vir. Accursius.

o *Caueat.* C. de pact. l. fi. contra. Sol. ratione præambuli contractus hic permittitur caueri. nam mandato mulieris vir manumisit, volens vxori donare ius liberti. sic supra de act. empt. l. si quis seruum. & facit. C. de ser. pig. da. ma. l. j.

p *Ex obligatione.* facta à libertis de certo quid dando.

Si maritus.] CASVS. Mulier dedit marito in dotem seruos: & constante matrimonio maritus se habuit male circa eos, quia forte verberauit eos tantum cum baculis & aliis, quod deteriorauit eorum personas: postea solu. est mat. & agit mulier ad dotem, & petiit etiam deterioramentum quod sustinuit in seruis suis. nunquid potest? & dicit iurisconsul. aut maritus fuit sæuus circa seruos dotales tantum: aut circa dotales, & etiam circa suos. si circa dotales tantum fuit sæuus: sine dubio tenetur mulieri. si autẽ etiam circa suos fuit naturalis, id est, sæuus, quæ sæuitia venit ex natura: adhuc debet teneri de dotalibus in quibus fuit sæuus, iudicio de dote. Sed certe istud secundum non videtur stare posse. maritus enim talem debet præstare in dotalibus diligentiam, qualem circa suas, & non vltra potest ab eo mulier exigere. vnde si malam præstat in propriis, non tenetur præstare bonam in alienis. Sed respon. illud verum est cum bonam diligentiam adhibet in suis. Si autem malam in suis rebus adhibet diligentiam, propter quod iuste blasphemari potest: non excusatur talem in dotalibus præstando: immò punitur. Viuianus.

q *Fuerit.* ita quod eos deteriorauerit. modica tamen castigatio ei permittitur a, quia & fructuario: vt supra, de vsufru. l. idémque. §. quoniam.

r *Conueniri.* ab vxore soluto matrimonio.

† *Cõcer. glo. in verbo, neratibus. custami est in futu. ciliarij de talium &. ext. de ẏs. in. c. sala. briter.*

† *aliàs ab o*

a *Cõcer. glo. in. c. sicut. & i. c. quidam. ca. placuit. c. vnum. de fine. 25. di. quas omnes cum ista li. mitatis: ut procedãt cõ causa legitima.*

Natura talis.

BIU Cujas

a *Natura talis.* id est, ex instinctu naturæ. aliàs, naturalis. & aliàs, natu talis. aliàs, naturaliter.

b *Iudicio.* scilicet dotis.

c *Ab eo.* viro.

d *Exhibet.* & omnem: vt supra, de iure do. l. in rebus. nec enim falsa fide &c. vt supra, depos. l. quod Nerua. & facit institu. pro so. in fi. &. s. fami. ercis. l. hæredes. §. non tantũ.

e *Culpanda est.* nõ tamen vt eo nomine cõueniatur: vt supra, eo. l. etiam. §. j. & arg. ff. nau. cau. sta. l. fi. §. seruorũ. quãdoq; tamen in suis coërcetur. quod dic vt insti. de iis qui sunt sui vel alie. iur. §. fin. Item not. quod in bono. scilicet diligentia exigitur, & sufficit paritas in suis & in dotalibus: sed in malo non toleratur paritas. nam sæuitia in suis toleratur, quod non sit in dotalibus: & hoc si in faciendo. si autem in negligendo, idem: si modo est magna negligentia. nam quãuis in suis sit negligens vltra naturam hominis, non sic debet esse in dotalibus: vt supra, depos. l. quod Nerua. & infra, ad Trebel. l. mulier. §. sed & sicut. sed si leuis, videtur toleranda etiam in dotalibus. nec ob. supra, eo. l. etiam. §. j. quia etiam in faciendo potest loqui: nec illa. l. in rebus. quia & illa in faciendo potest loqui. pro qua distinctione est supra, de vsufru. l. sicut. §. de præteritis. sed tutius est vt omnis leuis culpa veniat: vt supra, cõmo. l. si vt certo. §. nunc videndum. & sic intellige. j. eo. l. si filio. §. maritum.

Flo. exige

teneri hoc nomine. si verò & in suos est natura talis[a]: adhuc dicendum est immoderatã eius sæuitiam hoc iudicio[b] coërcẽdam. Quamuis enim diligentiam vxor eam demum ab eo[c] exigat, quam rebus suis exhibet, [d]*nec plus possit: attamen sæuitia quæ in propriis culpanda est[e], in alienis[f] coërcenda est: hoc est, in dotalibus.

B *Qui propter dolũ tenetur restituere rem, non consequitur dilationem ad eam perquirendam. aliàs secus. Barto.*

¶ Si vxor viri rem commodauerit, eáque perierit[g]: videndum [est,] an cõpensationem[h] hoc nomine pati possit[i]. Et puto, si quidem prohibuit eam maritus cõmodare, statim deductionem fieri[k]. Si verò non prohibuit[l] eam cõmodare, arbitrio iudicis modicum tempus[m] ei indulgeri cautionem præbenti[n].*

Quatenus bona mulieris cõfiscata sunt, catenus ei desinit actio de dote competere, quia in fiscum transit: & pro illa parte iudicium inchoatum extinguitur: & sufficit sententiam ferri pro alia parte quæ nõ venit in confiscatione. Barto.

¶ Si bona mulieris pro parte[o] sint publicata, supersest mulieri reliquæ partis dotis exactio. Plus puto, & si post litem contestatã[p] publicata sit pro parte dos, sufficiet arbitrium iudicis ad partis condemnationem faciendam. Quod si tota[q] dos publicata sit, expirabit iudicium.

In peculio filii videtur esse quicquid mulier debet filio: & ideo illud mulier poterit compensare. Barto.

XXV. PAVLVS libro trigesimo sexto ad Edictum.

SI filiofamiliàs dos data sit

A n *Prabenti.* vt inueniat si possit, & restituat: vt institu. de offi. iud. §. & si in rem. vel actiones cedat: vt supra, de pecu. l. quod debetur. & facit. C. de fur. l. fina.

Si bona.] CASVS. Mulier pone commisit in. l. Iul. de vi pri. quare tertia pars bonorum eius publicata est: & ita per consequens tertia pars dotis. soluto matrimo. certe duas partes dotis repetet à viro mulier. Quid si post litem contesta. per mulierem cõtra maritum super dote talis publicatio interuenit? Certe sufficit quod maritus condemnetur mulieri in duabus partibus dotis. Sed si pendente iudicio super dote mulier commisit in. l. Iuliã maie. propter quod tota dos publicata est? Certe in totum debet maritus absolui à muliere. Viuianus.

*Hal. prabendi.

o *Pro parte.* puta pro tertia: vt in. l. Iulia. de vi priua. vt infra, ad lem Iuliam de vi priua. l. fina.

p *Cõtestatã.* in actione de dote.

q *Quasi tota.* quod accidit in. v. legibus: vt infr. de bo. dam. l. quinque legibus. H. & dic vbi. & facit supra, ad exhi. l. tigni. §. fina.

Si filiofamilias.] CASVS. Mulier dedit dotem marito suo in potestate patris existenti. dedit, dico, patre non iubente. solutum est postea matrimonium. certe aget mulier ad repetendam dotem, si vult contra patrem mariti propter peculium filij quod apud se habet. Sed quo modo hoc fiet? pone quod habuit mulier in dotem. xxx. peculium filij quod erat apud patrem valebat viij. Item mulier erat debitrix filio, marito suo in. xx. & per hoc patri. vnde intantum videtur esse maius peculium, inquantum debet mulier. vnde est peculium. xxviij. & dos. xxx. certe statim debet remitti mulieri istud quod debet, id est. xx. & sic satisfactum est ei pro duabus partibus dotis, & remansit soluenda tertia pars dotis, id est. x. & in peculio remanserant. viij. remissis. xx. mulieri, vt dixi: & ita adhuc est plus dos, quam peculium. certe totum quod est in peculio, præstandum est mulieri, id est tota octo: quia etiam toto præstito quod est in peculio, adhuc debentur ei duo de dote. Sed quo modo posset mulier prædicta debere marito? Respond. si maritus fecit expensas vtiles vel necessarias in res dotales, vel quia ei donauit maritus constante matrimonio: quare potest repetere: vel quia vxor constante matrimonio amouit res quas dictus filiusfamilias possidebat in suo peculio.

[MARITVM.] Cum maritus restituit dotem mulieri soluto matrimonio, debet cauere mulieri, si vult mulier, quod dolò suo vel culpa causam dotis non fecit deteriorem. Sed pone quod fundum sibi in dotem datum non restituit mulieri: mulier omnimodo vult fundum. Certe distinguitur: Aut dolo vel lata culpa mariti factum est, quo minus fundum restituere possit: aut non. primo casu dabitur mulieri iusurandũ in litem contra eum. aliàs non. [SI POST.] Soluto matrimonio maritus fuit in mora restituendi res dotales: & post suam moram dictæ res factæ sunt deteriores. certe ad periculum mariti debent esse. [SI QVI.] Soluto matrimonio mulier repetit dotem à viro: & tunc culpa mariti serui quidam dotales aufugerant. certe maritus non solum dotem quam habet apud se, mulieri debet restituere, sed etiam ei cauere se persecuturum bona fide dictos seruos, & mulieri restituturum. [SI VIR.] Fundum dotalem maritus in quinquennium locauit cuidam colono. finito primo anno solutum est matrimonium, vnde maritus debet restituere mulieri dictum fundum. Dicit maritus: ego non restituam tibi fundum, nisi caueas mihi seruare me indemnem, si propter aliquã causam ego condemnatus fuero colono pro tempore futuro locationis. forte enim tu quę habebis fundum apud te, non seruabis ita ei pacta sicut ego cõueneram: vnde aget contra me, & faciet me condemnari ad interesse suum. certe optime dicit maritus. Sed & si mulier dicat marito, ex quo tu vis à me cautionem vno modo

BIU Cujas

prædicto: modo obtempera mihi alio, scilicet quod si aliquid consecutus fueris à colono pro futuro tempore locationis, quod mihi restitues. tu enim bene scis quod ex quo solutum est matrimonium inter me & te, non debes habere fructus. & certe ipsa hanc cautionem à viro debet consequi. Viuianus.

a *Iniussu.* id est, sine iussu. sic supra, de orig. iur. l. ij. §. & quia. Azo.

b *De peculio quidem.* & quandoque in plures: vt supra, de pecul. l. in bonę fidei. &. l. depositi. §. j. & no. supra, eo. l. si cum dotem. §. transgrediamur.

c *Factas.* scilicet aget pater mandati, vel negotiorũ gestorum. vt C. de rei vxo. act. l. j. §. sed nec ob impensas.

d *Vel amotas.* & semper dic consumptas: vt habeat locum: quod sequitur de compensatione.

e *Maius peculiũ.* quia iura in se continet. vt supra, de pecu. l. quam Tuberonis. §. pen. & fi. & l. peculiũ nascit. sic & ecõtrario: vt supra, de iudi. l. si fideicõmissum. §. tractatum. H.

f *Præstandum.* scilicet per cõpensationé. sed hodie huiusmodi compensatio est prohibita: vt. C. de rei vxo. act. §. sed nec ob impensas. & facit infra, eo. l. si filio. Accursius.

g *Et culpa.* scilicet lata: vt not. supra, eo. l. si mora. secundum Azo. & pro eo. supra, de pign. act. l. creditor. & supra, manda. l. si procuratorem. §. fin. sed in vtroq; subaudi, & culpa. Item pro eo. supra, de rei vindic. l. si post. sed ibi nõ tenebatur custodire possessor. Tu ergo dicas & de leui: vt nota. supra, eod. l. si constante. §. si maritus.

Flo. quinquennio nam cum dicit hic, de dolo: subaudi, & lata culpa. cum ergo subiicit, culpa, de leui intelligitur: arg. infra, de leg. j. l. si quando. potest enim esse culpa si cessauit seruitutibus vti, & sic amissæ sunt: vt in dicta. l. creditor. & in aliis: vt supra, de ædil. edic. l. redhibere. §. j.

h *Iurauerit.* ex hoc not. quidam quod actio ex stipulatu est arbitraria, licet sit bonæ fidei: vt. C. de rei vxo. actio. §. sed & si non ignoramus. sed hoc non sequitur, quod ideo quia iuratur in litem, sit arbitraria: quia in omnibus bonæ fidei iuratur: vt supra, de in litem iuran. in actionibus. & tamen constat quod non sunt arbitrariæ: nam omnia arbitraria sunt stricti iuris. vel secundum quosdam est species propria actionis: vt aliàs nota. Azo. vt institut. de actio. §. præterea. Item sunt hic & alia remedia: vt supra, de rei vind. l. qui restituere. &. l. si culpa. &. l. quod si possessor. Accursius.

i *Inuitis nobis.* nisi ius habeat in re: vt infra, de superfi. l. j. §. is autem. vel iustam causam retinendi: vt supra, cõmo. l. in rebus. §. quod autem. Azo. & infra, de adqui. possess. l. si quis rem. H. & facit, infra, titu. ij. l. si cum dos. §. fina. &. l. sequen. &. C. de pac. l. fi. Accursius.

k *Res nostr.us.* spe, non re. sic supra, eo. l. diuortio. §. si fundus. & l. si constante. §. si maritus.

l *Omnimodo.* etiam si apud mulierem erant futuræ deteriores: vt

iniussu [a] patris, de peculio [b] quidem agetur: sed siue propter impensas à filiofamiliàs factas [c] [agetur,] siue propter res donatas à filio [familiàs,] vel amotas [d] ab vxore res peculiares: hoc ipso quod habet actionem pater ex persona filij, maius [e] peculium fit: & sic totum est præstandum [f] mulieri quod in peculio est: quia adhuc sit quod vxori debeatur.

Maritus qui dotem restituit, tenetur cauere de dolo & culpa: & contra non restituentem iuratur in litem. Barto.

¶ Maritum in reddenda dote de dolo malo & culpa [g] cauere oportet. Quod si dolo malo fecerit quo minus restituere possit, damnandum eum quanti mulier in litem iurauerit: [h] quia inuitis nobis [i] res nostras [k] alius retinere non debeat.

Post morem periculum rerum dotalium spectat ad virum. Barto.

¶ Si post diuortium res dotales deteriores factæ sint, & vir in reddenda dote morem fecerit: omnimodo [l] detrimentum ipse præstabit.

Vir tenetur persequi seruos fugitiuos sine culpa suis expensis. Barto.

¶ Si qui dotalium seruorum in fuga erunt: cauere debebit maritus, [m] se eos viri boni arbitratu persecuturum, & restituturum.

Locationi factæ per virum, vxor stare tenetur. ideo cauetur de interesse si contra fecerit. & pensio post solutũ matrimonium spectat ad eam: & ideo vir cauet ei de restituendo si eam perceperit. Alexan.

¶ Si vir in quinquennium * locauerit fundũ, & post primum fortè annum [n] diuortium interuenerit: Sabinus ait nõ aliàs fundum mulieri reddi oportere, quam si cauerit [o], si quid præter vnius anni [p] locationẽ maritus dãnatus sit, id se præstatum iri. Sed & mulieri cauendum, quidquid præter [q] primum annum ex locatione vir consecutus fuerit, se ei restituturum.

Oblatio debitoris purgat moram suam, & tollit omnem eius effectum. Alexan.

XXVI. IDEM libro trigesimo septimo ad Edictum.

SEmel mora facta, [r] si seruum dotalem postea offerente marito † mulier accipere noluerit, & ita is decesserit: [s] non debebit [t] ei precium eius maritus vel hęres eius, ne damnũ sentiat q̃ postea offerente [u] eo mulier accipere noluit. [x]

Licet persona actoris mutetur, non tamen mutatur qualitas actionis, scilicet respectu conuenti. Barto.

XXVII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum prouinciale.

SI post diuortiũ mortua muliere, hæres eius cum viro parentéve eius agat: eadem videntur de restituenda dote interuenire, quæ ipsa muliere [y] agente obseruari solent.

Quod vir ab eius vxore potest exigere, in eius bonis non computatur, & illud dicitur posse facere quod dicitur hic in textu ibi, facere posse. & ideo in hoc compensatio nulla obicitur mulieri. Bartolus.

XXVIII. VLPIANVS libro primo Institutionum.

FAcere posse maritus etiam

m *Maritus.* si culpa ei⁹ interuenerit, alioquin cõtra: vt. §. de rei vin. l. si à bonę fidei. &. l. seq. & depos. l. si sine. Azo. & inst. de diui. stip. §. j.

n *Primum forte annũ.* ex quo cœpit esse dotalis. H.

o *Cauerit.* scilicet mulier, secundum H.

p *Vnius anni.* scilicet primi. eius enim anni omnino incõmoda debet sustinere vir: quia omnes fructus eius anni lucratur: vt supra, eo. l. diuortio. §. impendia. Accursius.

q *Præter.* aliàs, pręter: aliàs, propter.

Semel mora.] CASVS. Soluto matrimonio maritus fuit in mora restituẽdi dotales res mulieri, postea pœnituit, & obtulit eam seruum dotalẽ & alias res mulieri. mulier autẽ noluit accipere, postea prædictus seruus decesit. Certe non tenetur maritus ad eius preciũ, cũ mulier fuerit in mora vltimo. nec etiam hæres mariti tenebitur: immò ipso iure liberati sunt. Viuianus.

† *Concur. si super vnitales currit. sic contra mora potest parari. gari. in.*

r *Semel mora facta.* immò non videtur, cum omissa fuerit instantia debiti repetendi: vt. §. de vsur. l. j. §. j. sed dic qđ facta fuit, sed postea fingitur non facta.

s *Decesserit.* sine dolo & culpa mariti. B.

t *Nõ debebit.* ipso iure: vt. j. de solu. l. qui decẽ. §. & sane. & dic vt ibi.

u *Offerẽte.* opportuno loco & tempore: vt. j. de solu. l. si soluturus.

idem est si aliis modis purgetur mora: puta quia sibi promisit animo nouandi, vel etiam non animo nouandi, re tamen præsente: vt. d. l. qui decem. §. j. &. ij. &. §. de condictione fur. l. parui. H.

x *Noluit.* facit. §. de peri. & commo. rei ven. l. illud. & de consti. pecu. l. sed & si alia. & infra, de verb. obli. l. si ita quis. §. Seia, &. j. quorum lega. l. vlti. §. fi. & de oper. no. nun. l. prætor. §. si aliquando. & sup. eo. l. si mora. [a] quia vltima mora nocet. Accursius.

a *Limitabis hãc glo.*

SI post diuortium.] CASVS. Soluto matrimonio mulier decesit. vnde hęres mulieris agit contra maritum ad dotem, & vult eum facere cõdemnari insolidum, cum nõ sit soluendo. Certe nõ potest. eadẽ enim videntur de restituẽda &c. vt dicit litera. Viuia.

per. l. si post emptori. vt nõ prodicatæ. §. fina. &. j. de re iudi. l. sicut. in prin. Pars autẽ agens aut est extraneus hæres, & non habet priuilegium: vt. C. de pri. do. l. j. aut de filiis, & tunc sic: vt. C. qui pot. in pig. habean. l. fi. §. exceptis.

y *Muliere agẽte.* hoc quoad partem cõiunctam: vt. §. eo. l. rei iu- de act. in. dat quanta prior mora sus compe-

Facere.] CASVS. Dictum est supra, eo. l. maritum. quod maritus non potest condemnari nisi in quantum facere potest cum non est soluendo, & mulier agit contra eum ad dotem soluto matrimonio. hic autem dicitur quod in illo quod potest facere, etiam illud computatur quod debet à muliere recipere: veluti quia expendit aliquid pro ea constante matrimonio in res dotales forte vtiliter vel necessario, vel etiam mandato mulieris.

rit dolũ vel negligentiã vel primæ mavã. de quo vide gla. in l. hoc minè. §. manda.

BIU Cujas

mulieris. vnde si computato isto quod debet ei mulier, bene potest sufficere substantia sua ad soluendā dotem deducto ne egeat: illa debita debet mulier remittere.secus autem si esset pro muliere alicui obligatus sub conditione: quia non videtur ei abesse illud quod postea debet sub conditione. vnde non habet eam obligatam ad illud: & sic quātum ad hoc non videtur facere posse. Viuianus.

a *Videtur.* quasi dicat, id computatur in facultatibus viri. Azo.

b *Cōsequi potest.* de iure & de facto: alioquin est contra. ff. de dolo. l. nam is. Azo. & facit. ff. eo. l. si filio. in prin.

c *Sub conditione.* secus si pure: vt sup. de negest. l. si quis mandato. & l. ij. in fine. hoc tamen casu mulier cauet: vt infra, eo. l. cum mulier. Alij exigunt hic cum condemnatum. argu. C. man. l. si pro ea.

Voties.] CASVS. Dictum est sup. eo. l. ij. §. quod si in patris. quod si pater dat dotem pro filia, soluto matrimonio actio dotis debet esse cōmunis patri & filiæ, nunc ponit casum quo solus pater habet actionem, scilicet quādo stipulatur à marito incōtinenti cum ei dat dotem, eam sibi reddi soluto matrimonio. si autem ex interuallo stipuletur sine consensu filiæ, nihil agit. Sed quid si pater dedit dotem marito ante nuptias contractas? Certe quādocūque vult, ante nuptias potest stipulari: nec est ibi necessaria voluntas filiæ. [*SI QVIS.*] Titius dedit pro quadā muliere dotem Sēpronio: & stipulatus est ab eo quod quocunq; modo matrimonium solueretur, sibi Titio dos restituatur. solutū est postea matrimonium: & soluit maritus vxori dotem. Certe adhuc potest conueniri ab illo qui dedit dotem. Viuianus.

d *Si ex continenti.* tempore traditionis dotis: siue fiat traditio dotis tempore quo contrahitur matrimonium, siue post: vt. C. de iure do. l. cum à socero. si autē ante, tunc dic vt subiicit, plane &c. Item no. quia semper dicit hic stipuletur. secus est si sine stipulatione paciscatur: vt. C. de iure do. l. auia. secus in extraneo: vt ibi, &. C. de pact. conuen. l. j. & est ratio vt in. l. auia. no. & no. similia vbi stipulatio tenet, & non pactum etiam ex continenti: vt supra, de relig. l. quod si locus. Accursius.

e *Interposito.* non ergo dicitur incontinenti fieri quicquid fit cō stante matrimonio super dote. M. contradicebat per. l. qui negotia supra, manda. sed expone vt ibi. & dixi supra, de pact. l. iuris gentium. §. sed cum nulla. & facit sup. si cer. pet. l. lecta. §. dicebam.

a *Aliàs, secuto.* & de pac. do. l. cum dos. & l. ob res. §. j. & de iur. do. l. post nuptias.

b *Quando datur actio dotis, & quādo patri: vide bona. gl. in. l. post dotē. j. ei glo. i. & in. l. vxorē. §. testamētoj. de legat. 3.*

f *Stipulari.* nec enim dos nec dotis actio dicitur mulieri quæri, nisi solu. a mat. b cum non sit matrimonium: & sic paciscendo non nocet filiæ.

g *Ipsi.* scilicet danti. Accursius.

h *Solueretur.* quod pactum valet: vt sup. de pact. do. l. ob res. §. j. & C. de pact. conuen. l. Legem. & C. de rei vxo. act. l. j. §. accedit.

i *Competere.* econtra, & maritum à muliere condicere posse vt indebitum: vt infra, de solu. l. qui hominem. §. si gener. H.

Nupta.] CASVS. Nupta secundo viro bene potest petere dotem quam primo viro dedit. Forte crederet aliquis contrarium: quia est in matrimonio, & dos non potest peti constante matrimonio. [*QVOTIES.*] Pro filia mea dotem promisi Titio marito suo. antequam soluerem ei dotem, solutum est matrimonium inter eos morte filiæ meæ: nunc ego ago cōtra maritum de dote. certe ad nihil aliud mihi tenetur, nisi vt me obligatione dotis liberet. & quod dixit ibi, dotem in patre pro filia promittēte, idem in extraneo. circa quod audi talem casum: Extraneus promisit dotem pro quadam muliere Titio marito suo: & non fuit stipulat⁹ ille extraneus dotem sibi reddi soluto matrimonio per maritum. vnde actio mulieri competit. ipsa tamen decessit, & instituit hæredem dictū extraneum. nunc agit ille extraneus contra maritum ad dotem: certe ad nihil aliud tenetur ei maritus, nisi vt liberet eum à dicta obligatione. Viuianus.

k *Nupta.* secundo viro. & facit infra, de admini. tut. l. tutores qui post. §. pe.

l *Culpa viri.* multo fortius idem erit cum sine eius culpa hoc acciderit, quando periculum spectat ad mulierem, non ad virum: vt sup. de iur. do. l. si extrane⁹. & l. promittendo. §. ij. &. §. fi. H.

m *Promiserat.* nec eā pactus fuerat sibi reddi: vnde mulieri quæritur actio: vt. C. de rei vxo. act. l. vnica. §. accedit. Azo.

n *Decesserit.* & sic nō habet hæredem: vt infra, de castren. pecu. l. ij. Item idem si diuortium factum est, secundum Azo. vt supra, de pecu. l. deposui. §. j.

o *Instituerit.* idem si ipsa promissori succedat: vt supra, de iure do. l. promittendo. §. fina. Azo.

p *Virum.* nec enim potest quis obiicere culpam ex qua lucrum habet: vt supra, de iure do. l. cum in fundo. §. j. Azo. & facit. ff. de cuict. l. Seia fundos.

Si marito.] CASVS. Quia maritus commisit in. l. Iuliam de vi pri. forte, tertia pars bonorum eius publicata est. & certe pro ea parte quæ publicata est, tenetur fiscus respondere, non solum creditoribus aliis mariti, sed etiam vxori prædictæ. [*SI PATER.*] Promisi marito filiæ meæ. cc. nomine dotis: & postea acquisiui pactum ab illo marito quod donec viuerem, non inquietaret me super. c. de dictis ducentis. postea maritus fecit pactum cum vxore de lucranda dote soluto matrimonio. postea ego pater solui marito. c. de dictis ducentis. & postea solutum est matrimonium. volo agere contra maritum ad ducenta: certe non possum, quia non dedi nisi. c. Sed pone me decessisse. vult agere maritus contra hæredes meos ex pacto de dote lucranda: certe bene potest petere illa. cc. quæ restabant à me soluenda. [*SI VOLVNTATE.*] Soluto matrimonio inter filiam meam & maritum suum fecit procuratoré vt repetat dotem à marito. cui procurationi filia consensit. & sic condemnatus fuit maritus procuratori. postea ego pater decessi. Certe actio iudicati ex dicta sententia debet dari filiæ meæ, & non aliis meis hæredibus. [*CVM PATRI.*] Mulier quæ nupsit filio meo, mihi patri dotem dedit. postea solutum est matrimonium inter eos. & postea ego pater decessi institutis duobus hæredibus pure, & filio meo prædicto sub conditione. mulier agit pro dote contra pure institutos: & ab eis recuperauit dotem pro ea parte qua hæredes erant. certe maritus quondam suus idémque institutus à patre sub conditione, non tenetur ei dare aduenīente conditione nisi superfluum dotis. & si soluat vltra, non repetet à cohæredibus. [*SI FVNDVM.*] Dictum est supra, eo. diuortio, quod soluto matrimonio, pro ea parte anni qua stetit matrimonium, maritus debet lucrari

Hal. mulier vel expendit,

Si quis pro muliere dotē dederit, conuenerítque vt quoquo modo dirempto matrimonio ipsi g solueretur, h postea maritus vxori dotem soluerit: rectissimè dicetur, exactionem nihilominus ei qui dedit contra maritum competere. i

XXX. IVLIANVS libro sexto decimo digestorum.

NVpta k nō impeditur quo minus cum priore marito de dote experiatur.

Non potest quis petere quod exactum cogetur reddere: sed satis est debitorem liberare. Bartolus.

*Quotiens culpa viri l accidit, ne dos à socero aut à quolibet alio, qui mulieris nomine promiserat, m exigeretur: si aut in matrimonio filia decesserit, n aut materfamiliàs facta eum qui dotem repromiserat, hæredem instituerit: o satis constat nihil amplius virum p præstare debere, quàm vt eos obligatione liberet.

Pro qua parte bona mariti publicantur, pro ea parte ad dotem fiscus tenetur. Bartolus.

XXXI. IDEM libro octauodecimo digestorum.

SI marito publico iudicio

BIU Cujas

crari fructus, & pro alia mulier. modo ponamus quod mulier recepit fundum, & non recepit fructus pro ea parte anni qua non stetit matrimonium. certe adhuc petit dotem: quia non est ei integre soluta, sicut si peteret partum ancillarum, vel acquisita per seruos dotales. Viuianus.

damnato[a] pars aliqua[b] bonorum eius publicetur, fiscus creditoribus eius satisfacere necesse habet, [c] inter quos vxor quoque est.

Dotem sibi pacto remissam pater non exigit, soluto matrimonio. Bartolus.

¶Si pater, cum ducenta filiæ suæ nomine dotis promisisset, pactus fuerit ne amplius quàm centum à se[d] peterentur, & soluto matrimonio egerit: [e] centum, de quibus conuenit ne peterentur, nec intelligũtur[f] dotis esse. quod si mortuo patre cum hærede eius maritus agere[g] cœperit, ista[h] quoque pecunia in dote erit.

Actio iudicati post mortem patris consolidatur in personam filiæ, sicut actio de dote. Bartolus.

¶Si voluntate[i] filiæ procurator à patre datus, litem de dote contestatus fuerit, & re secundum eum iudicata[k] pater decesserit: iudicati actionem filiæ[l] potius quàm hæredib⁹ patris dari oportebit.

Quatenus solutum est mulieri, eatenus vir à cohæredibus eius non repetit. Barto.

¶Cum patri dos data esset, & ei filius ex aliqua parte hæres sub cõditione[m] institutus fuerit, & pendente conditione co hæredes eius dotẽ pro sua portione mulieri soluerint: [n] hoc minus filius ex dote præstare debebit: [o] quoniam nullam actionem eius pecuniæ [p] recuperandæ gratia aduersus cohęredes habet.[q]

Fructus augent dotem: & ideo quod iuris est in dote, erit & in fructibus. Bartolus.

¶Si fundum dotalem recepisset mulier, non habita ratione[r] fructuum proportione anni quo [r] nupta non fuisset: nihilominus de dote[f] agere potest, quia minorem dotem recepisset. hoc [t] enim ad dotis augmentum pertinet: quemadmodum si partum ancillarum [u] non recepisset, aut legata vel hæreditates quę post diuortiũ[x] per seruos dotales adquisitæ marito fuissent.

Qui promittit quod debet, intelligitur de debito cum effectu. h.d. Bartolus.

XXXII. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

SI prior maritus posteriori dotis nomine [y] tanquã debitor mulieris dotem promiserit: non plus, quàm id quod facere possit [z], dotis futurum esse.

Adhibitus ad stipulandum dotem animo donandi, potest eam à marito repetere: licet maritus ab vxore adhibente nunquam receperit: si tamen sibi successit in hæreditate, quamquam hæreditas non sit soluendo. h. d. secundum Alexan.

XXXIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

QVæ dotis nomine certam pecuniã promiserat, quosdam adhibuerat qui stipularentur partem dotis distracto matrimonio sibi solui. ea nulla data dote obierat, eodẽ marito suo hærede relicto. is damnosam hæreditatẽ eius adierat. nihilomin⁹ stipulatoribus tenebitur[a], quoniã adeũdo hereditatẽ debitricis intelli-

a *Dãnato.* casus ablatiui absoluti.
b *Aliqua.* puta tertia: & sic quota: vt lege Iulia de vi priuata: vt. C. ad leg. Iul. de vi publi. l. ij. secus si certa res: vt instit. de fideicom hære. §. sed illud. &. C. de sen. pas. l. si debitor. Accursius.
c *Necesse habet.* vt & C. eo. l. ij. ipse autẽ maritus dãnatus in ea parte non tenetur: vt. C. de fideiuss. l. j. & facit. C. de bo. pos. l. si vt ꝓponis. &. C. de donat. inter vi. & vxo. l. si res.
d *Ase.* patre, scilicet, non petat gener. Accursius.
e *Egerit.* pater forte. idem & in filia: vt supra, de iu. do. l. si extraneus. Azo.
f *Non intelliguntur.* vt & sup. de pac. do. l. fi.
g *Agere cœperit.* quia pactum fuit personale: vt. ſ. de pact. do. l. cũ pater. &. l. ob res. §. fin. & matrimoniũ constabat adhuc. vel pactum fuerat dotis lucrãdę ad alia centum quæ nõ potuit petere à patre, quamuis promiserat: quia fecerat pactum de non petendo ab eo tantum.
h *Ista.* scilicet alia cẽtum, quæ pater non tenebatur soluere. Accursius.
i *Si voluntate.* quia si contra voluntatem datus: aut non ageret, aut filiæ non prędiudicaret: vt sup. eo. l. ij. §. j. Accursius.
k *Iudicata.* secus in iudicio operarũ facta cõdemnatione: vt infra, de ope. liber. l. qui libertinos. §. sed si iam. sed idem si sit tantũ lis contestata, vel non cõtestata. vt eod. titu. si operarum iudicio. & facit. C. de rei vxo. actio. §. & hoc. Sed argu. contra supra, quibus mo. pig. vel hypo. solu. l. sicut. §. si debitori. Item facit infra, de iniuriis. l. sed si vnius. §. fin. Accursius. [*ADDITIO.*] Solu. secundum Bartolum, quod quando quis videtur alteri consentire ex voluntate, videtur consentire hæredi eius: vt in contrario. secus si consentit ex necessitate: quia tunc non videtur consentire hæredi. sic cessat ratio inferendæ necessitatis in hæredem, quæ tamen erat in defuncto: vt hic.
l *Filiæ.* quasi ipsa procuratorem dedisset.
m *Sub conditione.* potestatiua. vel dic, in defectum eius exhæredatur. aliàs non valeret: vt infra, de hære. instit. l. suus. Accursius.
n *Soluerint.* scilicet soluto matrimonio. Accursius.
o *Debebit.* scilicet filius, cum fuerit hæres. aliàs non teneretur: vt infra, de do. præleg. l. ij. §. per contrarium.
p *Pecuniæ.* scilicet vxori iam solutæ.
q *Habet.* scilicet nunc: licet si extaret matrimonium, & famil. ercis. ageret etiam institutionis conditione pendente nondum fa-

A ctus hæres, posset: vt supra, famil. erciscun. l. si maritus. & facit in eo. titu. l. si filia. & de do. præleg. l. ij. §. idem Iulianus. &. l. pater. §. si post. &. l. pe.
r *Quo.* id est, qua portione: vt sit figura synecdoche. Azo. & no. quod fructus vltimi anni debent diuidi: vt sup. eo. l. diuortio.
f *De dote.* licet nõ sit dos, sed dotis accessio. sic supra, cõmo. l. si vt certo. §. vsque adeo. itẽ dic vt vno. ĩ. de verb. oblig. l. Iulianus. §. j. †*Conuer. ti.* [*ADDITIO.*] Tu dic quod illa lex nihil *generali cõ* habet facere cum ista: *stitutione.* §. quia ibi loquitur quando dos est soluta perfecte, sed in rem deficit aliquod ius: hic quando dos non est perfecte soluta. & de ista materia habes in. l. non so lum. §. eleganter, supra de dolo. & per Cy. in. l. exhibitionis. C. de exhi. re. secundum Bart.
t *Hoc.* id est fructus. Accursius.
u *Ancillarũ.* secus in fœtu pecorũ, qui vt alius fructꝰ diuiditur ꝑ portionem anni: vt. C. de rei vxo. act. §. itaq;. sed partus ancillæ non est in fructu: vt. ſ. de vsufru. l. vetus. argu. cõtra, infra, ad. l. Falcid. Paulus respondit. §. j. H.
x *Post diuortium.* vel cõstante matrimonio, vel ante, cõtemplatione tamẽ mulieris: vt. ſ. de iure do. l. si legato. &. l. si seruo. & de vsufru. l. sed & si quid donetur. Azo. & facit supra, de rei vind. l. ex diuerso. §. j.

Ancilla. partus in fructu non est.

1 prior.] *CASVS.* Soluto matrimonio inter me & Titiam, ipsa nupsit secundo: & ei me delegaui in id quod ei debeo. certe non poterit à me exigere secundus vltra quam facere possũ deducto ne egeam, sicut nec ipsa posset. Viuianus.
y *Nomine.* aliàs, gratia: alias, nomine. Accursius.
z *Possit.* immo insolidum, cum secũdus maritus sit creditor mulieris: vt. ĩ. de re iudi. l. Nesennius. circa princ. & de except. dot. l. pure. §. si eum. & de nou. l. doli. in prin. &. ſ. de condi. ob cau. l. si donaturus. §. j. quę sunt contra. Solu. hic promisit prior vir secundo per hæc verba, promitto quod mulieri debeo. ibi vero decem quę mulieri debeo. vel quod ipsa mihi dedit in dotem. argu. ſ. de iureiuran. l. eum qui. §. si mulier. & de consti. pecu. l. iij. & institu. de lega. §. sed si vxori. Quid autem si post hanc promissionem fiat non soluendo? Resp. vt supra, de iur. dot. l. si extraneus. Accursius.

Væ dotis.] *CASVS.* Vxor mea promisit mihi. c. in dotem. & fecit stipulari Titium & Sempronium à me marito animo donandi eis dictam dotem eis reddi solut. matrimo. postea mulier decesit antequam solueret mihi dictam dotem, & me hæredem instituit. & ego eius hæreditatem adiui, quãuis damnosam. nunquid teneor dicto Titio & Sempronio? Et dicitur ꝙ sic. hæreditas enim vxoris est apud eum loco dotis: & nedum prædictis satisfacere tenetur, sed & aliis creditorib⁹ mulieris. Viuianus.
a *Tenebitur.* si animo donãdi eis inter viuos fuerint adhibiti. si autem stipu-

BIU Cujas

tem stipulanti simpliciter promisit, præsumitur quòd non animo donandi: vt supra, de iure dot. l. mulier. §. fina. quæ est cõtra. nam mulierum genus auarissimum est: vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si stipulata. & etiam quilibet præsumitur auarus: vt. ff. de proba. l. cum de indebito. nisi ratio sanguinis vel temporis aliud inducat: vt. ff. de proba. l. Procula. & de dona. inter virum & vxo. l. si seruus cõmunis. vel vicissim factæ donationis: vt. ff. man. l. si vero non remunerandi. §. inde Papinianus. & aliis casibus ibi not. & ita locũ habet actio mãdati. nõ autem teneretur maritus stipulatoribus, sed fieret inter eos compẽsatio. Si vero probatur animo donãdi factum, in dubio præsumitur causa mortis: vt. j. de lega. iij. l. cum quis decedés. §. nuptura. & de do. præle. l. Seia. & hoc etiam potest sic intelligi: & ideo posset reuocari: vt. C. de iur. do. l. ij. Accursius.

Mulieres sunt auarissimæ.

a *Se compensasse.* sic. ff. de euict. l. si ei. in prin. & §. si is. & j. de fideiuss. l. si debitor. & j. eo. Mæuia. Accursius.

b *Cæteris.* nisi fieret inuentarium: vt. C. de iure delib. l. scimus. §. & si prefatam. & in authen. de hære. & Fal. §. si vero absunt. col. j. sed in legato 5ec°, etiã iure veteri: vt. j. ad Trebel. l. j. §. sed si is qui. & j. ad legẽ Fal. in ratione. §. quod vulgo. H.

c *Teneatur.* dissimiliter tamen: quia cæteris tenetur insolidum, his inquantum facere potest: vt. ff. l. proxi. & j. eo. l. si maritus. Azo.

geretur se compẽsasse[a]: nec ad rem pertinere, quòd soluendo non esset hæreditas, quãdo cæteris[b] etiam creditoribus teneatur[c].

Exceptio opposita à tertia persona cuius interest, obstat, & venit examinãda in iudicio: & habet processum impedire. Ale.

XXXIIII. Idem libro octauo Quæstionum.

TItia diuortium à Seio fecit. hanc Titius in sua potestate esse dicit, [d] & dotem [e] sibi reddi postulat: [f] ipsa se matrẽfamilias dicit, & de dote agere vult. Quæsitum est, quæ partes iudicis sint? Respondi, patri, nisi probet filiam, nõ solum in sua potestate esse, sed etiam consentire sibi denegandam [g] actionem: sicuti denegaretur, etiam si constaret eam in potestate esse. [h]

Liberta quæ legitime recedit à patrono, ab eo potest petere dotem. Bartolus.

XXXV. Marcianvs libro decimo Institutionum.

LIberta quæ voluntate[i] patroni[k] discessit, de dote cũ eo agere potest quam ei dedit.

Etiam si fiscus succedat vxori, nõ perditur priuilegiũ mariti. h. d. cũ. l. seq. Bar.

XXXVI. Pavlvs libro secundo de adulteriis.

SI maritus minus facere potest, & dos publicata[l] sit: in id quod facere potest, fisco maritus condemnandus est: ne in perniciem[m] mariti mulier punita sit.

Non videtur filia contradicere, quæ iustam causam cõtradicendi non habet. Bar.

XXXVII. Vlpianvs libro secundo Responsorum.

DOtem voluntate filiæ[n] videri patrẽ recepisse, cum causas contradicẽdi ei filia nõ haberet: maximè, cum ab eo postea ampliore summa dotata sit.

Sponsalia contracta per patrem nõ extinguunt ius petendi dotem, vel retinendi filio competens culpa mulieris. Barto.

XXXVIII. Marcellvs libro singulari Responsorum.

LVcius Titius cum esset filiusfamiliàs, voluntate patris vxorem Mæuiam duxit: & dotẽ pater accepit. Mæuia Titio repudium° misit. postea pater repudiati absente filio spõsalia cum eadem* nomine filij sui fecit. Mæuia deinde repudium sponsalibus misit, atque ita alij nupsit. Quero, si Mæuia aget cum Lucio Titio quondam marito, & à patre hærede relicto, de dote, & probetur culpa mulieris matrimoniũ dissolutũ: an possit maritus propter culpam mulieris dotem retinere? Marcellus respondit, etiam si vt hæres institutus à patre Titius cõueniretur, tamen si spõsalibus non cõsensisset, [p] quid filia mea poterit adhuc repetere? Et dicitur quòd non. secus si ego non essem bonus homo. Viuianus.

Probãdi onus incumbit dicenti.

Flo. cum ea de

Titia diuortium.] CASVS. Pro filia mea dedi dotem Titio. postea inter eos solutum est matrimonium. ego dico eam esse in mea potestate, sicque volo agere contra maritum ad dotem cum voluntate filiæ. mulier autem gerens se tanquam matremfa. dicit se non esse in mea potestate. Certe ego pater debeo probare eam esse in mea potestate, & mihi cõsentire tacite vel expresse, si volo admitti ad agendum. nam & si in potestate mea se cõfiteretur esse, non tamen agerem sine eius voluntate. Viuia.

d *Esse dicit.* implorando officium iudicis: vt infra, de lib. exhib. l. iij. §. hoc autem. Azo. nam ipsa erat in quasi possessione existẽtiæ sui iuris.

e *Et dotem.* scilicet aduenticiam. nam profecticiam potest petere, etiam si filia esset emancipata: vt. ff. de euict. l. pater. & de iure do. l. profecticia. §. fina. secundum quosdam. sed secundum Azonem & H. etiam in profecticia optime legi potest. Accur.

f *Postulat.* quã petit si filia est in potestate pro qua dedit, etiam nullo pacto apposito. secus vbi datur pro emancipata: vt. C. de rei vxo. act. §. accedit. & §. extraneum.

g *Denegandum.* primũ probat eoipso quòd probat legitimam: vt instit. de pa. po. in princip. secundum eoipso quòd non habet causam contradicendi: vt. j. eo. l. dotem. Sed an Titia potest agere interim dum pendet iudicium de potestate? Respon. sic, secundum Azo. vt. j. de lib. cau. l. ordinata. & facit. C. eo. l. filiæ. & ff. eo. l. ij. & ff. de inoffic. testa. l. qui de inofficioso. Nec obstat. ff. de proba. si filius. quia hic erat in possessione libertatis filia: vnde patri incumbit necessitas probandi: ibi non erat in possessione. vel, ei qui dicit, non ei qui negat, incũbit onus probãdi. hic dicebat pater eã in potestate: ibi filius dicebat se liberũ: quare probat.

h *Esse.* & illam non consentire. Accursius.

Liberta.] CASVS. Accepi in vxorem libertam meam, & dedit mihi dotem. postea separauit se à me mea voluntate. Certe bene repetet à me dotem. Viuianus.

i *Voluntate.* secus si eo inuito: vt supra, titu. j. l. fina. Hug.

k *Patroni.* cui erat nupta. & facit. ff. tit. j. l. penul. & l. fi. & de rit. nup. l. filio. & l. matrimonium. & in authen. de nup. §. distrahuntur. col. iiij. & de sanc. episco. §. si vero. colla. ix. Item hodie non fit diuortiũ consensu, nisi castitatis concupiscẽtia hoc fecerit &c. vt in authẽ. vt liceat mat. & auiæ. §. quia vero ex consensu. colla. viij.

Si maritus.] CASVS. Propter delictũ vxoris meæ dos sua quã habeo, est publicata. vnde soluto matrimonio fiscus agere potest contra me. certe non condemnabor ei, nisi inquantum facere possum. Viuia.

l *Publicata.* delicto mulieris: quod euenit quinque legibus: vt infra, de bo. dam. l. iij. Accursius.

m *Ne in perniciem.* vt C. de pœ. l. sancimus. Itẽ quia nõ plus quàm mulier cui succedit, habere debet: vt supra, de vsur. cum quidam. §. fiscus. & infra, de regu. iur. l. in omnibus. §. nõ debeo. & facit. ff. eo. l. si constãte. §. fina. & j. titu. ij. l. ad fiscũ. Acc.

Dotem.] CASVS. Soluto matrimonio inter filiam meam & maritum suum, maritus mihi patri restituit dotẽ, videns quòd ego eram legalis homo, & bonæ famæ: nũquid filia mea poterit adhuc repetere? Et dicitur quòd non. secus si ego non essem bonus homo. Viuianus.

n *Filiæ.* tacentis vel contradicentis. Azo. & Hug. nec enim videtur contradicere, cum non habeat iustam causam cõtradicendi. sic nõ videtur fieri quod legitime nõ fit: vt. j. de re iudi. l. iiij. §. condemnatum. Argu. contra. j. de no. ope. nun. l. j. in princip. & aliàs sit pro ratione voluntas: vt. C. de pac. con. super do. l. hac lege. [a] & j. ad Trebel. l. quia poterat. hoc tamen est ratione communionis, & patriæ potestatis. & est hoc optimum argumentum contra renittẽtes electionibus. & facit. ff. eo. l. ij. & l. si pater. & l. nõ solum & l. si cum dotem. §. eo autem tempore. & ff. de spon. sa. l. sed ea quæ. ADDITIO. Pro his iuribus vide Dy. in ca. quod semel. de regulis iur. li. vj. ibi, item potest poni exemplũ. secundum Bartolum.

a *Dic quòd ibi mulier suũ defendit: & in re propria est pro ratione voluntas: hic mulier volebat patrẽ grauare in re proprio ipsius patris. Vel dic q̃ non est pro ratione voluntas in rebus cõmunibus, vel his quæ aliũ ladunt, secundum Bar.*

LVcius Titius.] CASVS. Sempronia repudiauit maritum suum Titium. postea pater mariti contraxit cum eadem sponsalia filio absente. mulier etiam renunciauit sponsalibus, & alij nupsit. reuerso marito eadem mulier agit contra eum ad dotem, cum sit hæres patris mortui maritus. Dicitur quòd non tenetur maritus ei soluere. Viuianus.

o *Repudium.* meruit ergo amittere dotem: vt. C. de repu. l. consensu. Azo.

p *Non consensisset.* tacite autem consentire non videtur: licet secus in filia: vt supra, de spon. l. sed ea quæ. & l. filio. Item quid si expressè consensisset? Respond. videtur ei præiudicari: vt argu. infra, ad legem Iulium de adulte. si vxor §. fina. sed vbi non consensit, patris consensus ei non nocet, licet sit hæres: quia consensus talis non est ex quo datur actio vel exceptio. Vel verius etiam si consensisset filius, non noceret: quia sponsalia tantum non matrimonium

BIU Cujas

trimonium fuit contractum: immo quod plus est, nec sponsalia videntur contracta, cum non durent: vt supra, de in rem verso. l. si pro patre. §. versum. & sic non obstat. infra, de regulis iuris. l. ex qua persona. &. C. de rei vindic. l. cum à matre. quæ sunt contra. hic ergo subaudi, maxime si non consensisset &c. Accursius.

VIro atque vxore.] CASVS. Debes scire quòd si culpa mariti soluatur matrimonium, ipse amittit donationẽ propter nuptias. si autẽ culpa mulieris, ipsa amittit dotem: vt. s. l. proxi. &. C. de repu. l. consensu. §. j. ij. respon. Sed quid si vtriusque culpa soluatur? certe dicit hæc lex quòd cõpensantur adinuicem delicta: & ita nullus amittit. Viuia.

a *Viro.* quondã. nam infra loquitur de repudio. Hug.

b *Accusantibus.* id est, obiicientibus in ciuili causa. sic ponitur in auth. de sanc. episco. §. si quis autem pro pecuniaria. ibi, accusata &c. coll. ix. puta in donatione propter nuptias, quam vir repetebat ab vxore: & dotis quam vxor repetebat à viro. sed vterque se tuebatur propter delictum alterius: puta mulier propter lenocinium viri, & vir propter adulterium vxoris: quod quidem posset quilibet eorum facere: vt. C. de repu. l. consensu. nisi obiiciens esset in pari turpitudine vel diuersorum criminum, vel eiusdem in quo vterque consensit: vt infra, eod. l. cum mulier. criminali autem accusatione instituta vindicta posci posset. nec enim vnus alium accusare prohibetur, nisi cum idem perpetrasset lenocinium. tunc enim nil Iudæus Iudæo: nil Catilina Cethego: vt. C. de hæreti. l. quoniam. §. interesse. Accursius.

† Etenĩ nõ modo accusator, sed ne obiurgator quidẽ ferẽdus est is, qui quod in altero vitium reprehẽdit, in eo ipse deprehẽditur. Cic. act. 5. in Verrem. & ibidẽ multa in eandem sententiam.

a Fallit ista gl. in casu. l. fi. in fi. & quod ibi no. docto. s. quod quisq; iur. s. in actione iniuriarũ: quia non tollitur cõpensatione: sed quilibet agit p sua: vt not. in. c. dilecti. extra de except. & in c. pe. in fi. extra de adulte.

b Dic quòd ibi nõ intelligitur persona extrinsecus, ĩ quã verba stipulationis cõferãtur: sed persona cuius nomine stipulatio facta intelligitur, bene potest intelligi: vt hic, & etiã ibi probatur: quod patet, quia liber-

culpam mulieris multandam esse.

Paria delicta mutua cõpẽsatione tolluntur. h. d. Barto. vel sic: Exceptio adulterii tollitur replicatione lenocinii, vel ecõtra cum agitur ciuiliter de dote vel donatione propter nuptias lucranda. h. d. concordat lex cum mulier. j. eo. Alexand.

XXXIX. PAPINIANVS libro vndecimo Quæstionum.

VIro [a] atq; vxore mores inuicem accusantibus, [b] causam repudij dedisse vtrunque pronunciatum est. Id ita accipi debet, vt ea lege [c] quam ambo contempserunt, neuter vindicetur. Paria [d] † enim delicta mutua pensatione dissoluuntur.

Pater stipulando dotem, mandato filiæ videtur stipulari, & tanquam eius procurator: ex qua stipulatione, filia mortua sine liberis, agit pater vt hæres filiæ. sed filia viuente ius agendi non residet in patre. Alexand.

c *Ea lege.* indefinite dicit, lege. sic & supra, de mino. l. auxilium. in fin. & in authen. vt lice. ma. & auiæ. §. quia vero ita comperiuntur. colla. viij.

d *Paria enim.* Not. delictum cum delicto compensari. [a] sic infra, ne quid in loc. public. l. j. §. idem ait. & de dolo. l. si duo. cum concor. & infra, quod vi aut clam. l. si item. §. si ad ianuam. & ne quis eum qui in ius voc. l. ij. & infra, de adult. si vxor. in fin. Sed argu. contra. supra, commo. l. rem mihi. §. in exercitu. Accur.

e POst dotem datam.] CASVS. Pater ex interuallo filiæ voluntate stipulatus est sibi soli dotem reddi facto diuortio sub hac conditione, si filia sine liberis decesserit. extitit conditio diuortij, id est mortis, & liberorum defectus. nulla patri dotem repetenti obstat exceptio. sed si diuortij tantum, non etiam mortis & liberorum defectus existat: patri sine filia agenti obstabit exceptio, nisi caueat rem ratam filiam habituram: vel causa cognita omnino sibi actio denegatur: vt. s. eo. l. ij. §. penult. & fina. & l. si cum dotem. §. sed si latitet. Vel dic secundo diuortij tantum fuisse conditionem appositam: & tunc pater si defuncta filia sine liberis ageret, non obstat exceptio: quia ad solum patrem recidit actio: & hic subauditur, maxime, vt statim dicam. Si vero filia viua agat pater, obst. exceptio inspecto tenore actionis ex stipulatu, quæ patri cum filia competit: sed quia pater postea sibi soli consensu filiæ est stipulatus primo & secundo casu, replicatur: vt supra, eod. l. quoties. §. cæterum. Azo. Vel tertio dic quòd volente filia fuit stipulatus simpliciter, non sibi: quo casu sibi & filiæ videtur stipulatus: vt perinde sit vt lex dicit, cum nullo modo est stipulatus: & sic est communis actio vtriusque. Argu. contra. j. de verborum oblig. l. si ita stipulatus fuero. §. Chrysogonus. [b] ibi, sequens stipula. & non datur replicatio patri. & secundum hos tres casus, filiæ voluntate determinet hanc orationem, stipulatus est. Vel quarto, filiæ voluntate determinet facto diuortio: & tunc non datur replicatio. Vel quinto verbum, dari, quasi dicat ad voluntatem filiæ mihi reddes: id est, si ipsa tunc volet. Si ergo viuit, requiritur eius voluntas. aliàs si non consentiat, repellitur exceptione: sed ea mortua sine liberis, non est cuius requiratur voluntas. Sed si liberi extãt, idem quòd

A non requiratur alicuius voluntas, si dos est profecticia quæ sequitur me: alioquin requiritur voluntas liberorum. Si vero ponas quòd filia simpliciter consensit meę stipulationi, & ego non apposui aliam conditionem nisi diuortij: quare impedirer agere facto diuortio etiam inuita filia? Accursius.

XL. IDEM libro vicesimooctauo Quæstionum.

POst dotem † datã, [c] & nuptias contractas stipulatus [f] est pater, filiæ voluntate, *Diuortio facto dotem dari?* si conditio [g] stipulationis impleatur, & postea filia sine liberis [h] decesserit: non erit impediendus pater quò minus ex stipulatu agat. viua autẽ filia, si agere vult,

B exceptione summouẽdus erit.

Etiam pro dote soluta soluto matrimonio competit actio de dote. Alexan.

XLI. IDEM libro trigesimoseptimo Quæstionum.

SI pater ignorans filiam diuortisse, dotẽ ex causa promissionis numerauit: non per indebiti [i] condictionem, sed de dote actione pecunia petetur.

Mors ciuilis patris facit actionẽ de dote filiæ esse pro solido, Barto.

f *Stipulatus est.* consentiente filia secundum tres primos casus. vel non consentiente filia secundũ alios duos.

g *Si conditio.* vna tãtum, scilicet diuortij: non autem voluit filia quando pater agit, secundum omnes casus.

h *Sine liberis.* maxime. nam idẽ si cum liberis: & dos est profecticia, secundũ vnum casum. Vel dic quòd hic casus fuit complexus in stipulatione secundum primum. & sic non facit pro Bul. qui dixit dotem reddi patri, etiam si liberi extant. & pro eo facit. C. solu. matri. l. dos. vbi de hoc not. Sed pro Azo. facit. s. de pac. do. l. inter socerũ. in prin. &. §. ij. &. j. de lega. iij. l. vxore. §. testamento. & de mino. l. iij. §. sed vtrum. in fin. §. & . s. eod. l. si ab hostibus. Accursius.

tus tenetur cedere pro. cura. alieno nomine stipulatus: & hoc tenet Dynus secũdum Bart. hic.

† Per hãc. l. iuncta sua glo. 1. limitabis text. in. l. 2. §. qũ si in patris. s. eo. dũ dicit patri nõ posse dotem profecticiã nisi cũ voluntate filiæ petere. de quo recurre etiã ad. l. Aiia. C. de iure dotium.

SI pater.] CASVS. Promisi marito filiæ meæ dotem pro ea. antequam soluerem, factum est diuortium inter eos me ignorante. postea solui dotem marito. certe ad repetendam dotem

C non solum habeo condictionem indebiti, sed etiam actionem de dote. Viuianus.

i *Non per indebiti.* immo indebiti: vt. s. loca. si quis fundum. §. imperator. quæ est cõtra. Sol. vt ibi. & facit. s. de iure do. l. quemadmodum. in fin. & de condic. inde. l. qui exceptionem. §. fi.

IN insulam.] CASVS. Dedi dotem pro filia mea: & postea fui deportatus ex aliquo delicto. & postea solutum est matrimonium inter dictam filiam meam & maritum suum. Certe cum pro mortuo habeor, potest filia dotẽ repetere. Et idem est si sum deportatus post diuortium inter eos factum. [FRVCTVS.] quandam ancillam in vxorem accepi, credens eam liberam esse: & ipsa mihi dotem de facto dedit: & ex illa dote habui fructus: & eos consumpsi in factis communibus inter me & eam. postea dominus suus eam petiit vt suam ancillam, & vicit. nunquid poterit ille dominus petere à me marito putatiuo illos fructus quos percepi & consumpsi? Et dicitur quòd non. Sed quid si ego feci sumptus necessarios vel vtiles circa res dotales, nunquid repetam à dicto domino? Et dicitur quòd sic hoc modo, quia si percepi aliquos alios fructus post solutum de facto matrimonium, cum illis debeo compensare dictos sumptus quos feci. & illud quod est plus in sumptibus, petam à domino, & eos

D recuperabo. [VSVRAS.] Promisi Titio marito filiæ meæ. c. in dotem, & ei dedi. l. & feci pactum cum eo quòd si solueretur matrimonium inter eum & filiam meam, & ipse faceret moram in. l. restituendis mihi, eorum præstaret vsuras. & pro illis. l. quæ ei non solui, promisi ego genero vsuras donec tenerem. postea solutum est matrimonium, & fuit in mora gener restituendi socero. l. quæ acceperat à socero. vnde socer petiit ab eo vsuras: gener dicit ei, Tu promisisti mihi vsuras pro illis. l. quæ mihi non soluisti. illas vero vsuras compenso tibi cum vsuris quas à me petis. nunquid potest hoc dicere & facere gener? Et distinguitur, aut aluit vxorem medio tempore ipse gener: aut pater mulieris. primo casu potest compensare: secundo non: quia non sustinuit onera matrimonij: vnde non debet habere fructus maritus. [AD VIRVM.] Pro quadam muliere extranea dedi dotem viro suo: & fui pactus cum marito suo eam mihi reddi soluto matrimonio. postea mulier diuertit à viro: vnde ego egi contra illum virum: & litem super eum fui contestatus pro dote: & postea mulier rediit ad virum. Certe non rumpitur iudicium: & eo iudicio stante non absoluitur maritus. Viuianus.

Deportato.

BIU Cujas

a *Deportato.* ante diuortium: quod apparet ex litera sequen.
b *Pertinet.* quia pater pro mortuo habetur: vt.j. de contra tabu. l.j.§.fi.& de bo.lib.l.necem.§.ij.Hug.
c *Consentiente.* maxime.nam & idem vbi consentiente ea petiisset: vt supra,eod.l.si marito.§.si voluntate. Vel dic, non petierat cum effectu: id est,non exegerat. nam tunc secus esset. & facit infra, ad legem Falcidiam.l. pater filiam.in princip. &.ſ.eo.l.si cum dotem. §.si pater. &.j. eo.l. in his.§.filia.&.l.si socer. in princip.&.C. de rei vxo.act.§.videamus.& de solu.l.qui homine. §.si gener.Accursius.
d *Fructus.* id est, in eo quòd sumptus excedunt fructus, seruabit de dote: vt.j.titu.j. l.quod dicitur.
e *Et vtiles.* ad perpetuam rei vtilitatem.
f *Compensatis.* soluto matrimonio.vel dic etiam cõstante:quia nõ fuit matrimonium,nec habuit necesse sustinere onera matrimonij: nec lucrifecit fructus ea ratione quòd sustinuit onera,sed quia bona fide percepit.
g *Perceptis.* puncta, perceptis: & dic cõuenit seruari ad finem, id est vsque ad finem.Ac.
h *Superflui.* id est, residui in quo sumptus excedit fructum: vt.ſ. de rei vindi.l.sumptus. &.l.emptor.& facit infra,titu.j.l.iij.& de dote præleg.l.j.§. impensæ.& supra,eo.l.si cum dotem.§.fin. & .l. seq. Sed quo iure seruatur? Respond. vt.C.de rei vxo. act.§. sed nec ob impensas. Vel dic iure exceptionis doli, cũ non fuerit dos: vt.d. l.sumptus.& de petitio.hæred.l.quòd si sumptus.
i *Numeratæ dotis.* pro parte dimidia: quia dimidiam dotem dedit socer,in qua restituenda est in mora maritus facto diuortio.Item alterius dimidiæ fuit gener vsuras stipulatus, quas modo compẽsat in vsuris illis quæ petuntur ex mora.
k *Si petat.* ex mora: quia iudiciũ bonæ fidei est: vt.C.de rei vxo. actio.§.exactio.Vel secundum R.quia stipulatus erat: quia hic dicit,ex stipulatu.Accursius.
l *Stipulatio.* qua socer tenebatur genero, si alterius dimidiæ differret solutionẽ.& facit.ſ.man.l.creditor.§. penul. & de iure do. l.cum post.§.in domum.& de doli excep.l.fi.in princ.
m *Non dissoluitur.* vt.ſ.de iure do.l.stipulatio. nisi consensit denuo: vt.ſ.de pac.do.l.cum maritus.§.j. & facit supra,eod.l.si mulier diuerterit.& supra,loca.item quæritur.§.j.

Si maritus.] *CASVS.* Soluto matrimonio maritus fuit condẽnatus pro dote vxori inquantum facere potest. inuenit postea mulier quòd ipse habebat quosdã debitores qui debebant ei tantum quantum erat sufficiens ad satisfaciendum doti.certe nõ cogitur cedere mulieri actiones contra eos, cum facta cessione nihil ad alimenta sibi remaneat. & habeas in litera bis dictionem, neque.Viuianus.
n *Quantitatem.* scilicet concurrentia vel paria.Azo.
o *Amplius.* in bonis præter dicta nomina: quæ etiam nomina sunt ei necessaria pro victu.
p *Neque mandare.* nisi forte talis sit,qui ex sua persona possit sibi quærere victum,argu.j.de liber.agno.l.si quis à liberis.§.sed si filius.& secundum hoc habeas bis neque, & tunc incipe soluere

XLII. IDEM libro quarto Responsorum.

IN insulã patre deportato, [a] qui dotem pro filia dedit, actio dotis ad filiam pertinet. [b] Post diuortium quoque patre damnato, qui dotẽ consentiente [c] filia non petierat, æquè dotis actio mulieris est.

Vir non lucratur fructus dotis putatiue: retinet tamen quatenus in vxorem consumpsit,& quatenus necessario vel vtiliter impendit.Bartolus.

Fructus [d] ex prædiis quæ in dotem data [esse] videbantur, bona fide perceptos,&[in]mulieris oneribus ante causam liberalem absumptos: quamuis seruam fuisse postea constiterit,peti nõ posse placuit. Sũptus verò necessarios & vtiles [e] in prædiaque dotalia videbantur factos,compensatis [f] fructibus perceptis [g] ad finem superflui [h] seruari conuenit.

Debitũ hinc inde ex causa vsuraria cõpensatur.Item marito non debentur vsuræ, qui non alit vxorem.Bartolus.

Vsuras[autem]numeratę dotis [i] ex stipulatu pater,in matrimonio defuncta filia,si petat: [k] gener qui residuæ dotis promissæ fœnus stipulatus est, ita demum ad finem vice mutua debitæ quantitatis compensationem opponere iustè videtur,si propriis sumptibus vxorem suam exhibuit: alioquin si patris sumptib° exhibita sit,inanis vsurarum stipulatio [l] compensationi non proderit.

Redintegrato matrimonio iudicium de dote inceptum per extraneum,non dissoluitur.Bartolus.

Ad virum vxore post diuortium reuersa, iudicium acceptũ ex stipulatione qua * extraneus qui dotẽ dederit, stipulatus fuerit, non dissoluitur, [m] nec officio iudicis absolutio continetur.

Maritus non tenetur per restitutionẽ dotis actionem de dote cedere, si aliud ad vitam sufficiens sibi non remanet.Bar.

XLIII. SAEVOLA libro secundo Quæstionum.

SI maritus in id quod facere potest,condemnatus sit, & nomina sint ad dotis quantitatem: [n] neq; amplius [o] habebit, neque [p] mandare actiones debebit.*

Licet socer succedat genero, non tamen filia perdit ius consolidationis:immo facta sui iuris agere poterit contra hæredes patris sui,vel etiam contra ipsum patrem tãquam hæredem mariti.Alexand.

XLIIII. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

SI socer à genero hæres institutus adierit hæreditatẽ: quandoque* mortuo patre, cũ hærede eius filiam de dote acturam [q] Nerua & Cato responderunt: vt est relatum apud Sextum Pomponiũ Digestorum,[&]ab Aristone [r] libro quinto, [&] ibidem Aristoni

A ibi,neque mandare & cæ.aliàs deest secundum neque: & non est aliqua negatio:& tunc dic,id est non habet amplius, id est, aliud necesse nisi mandare actiones postquam cõdemnatus est cũ nihil habeat vltra alimẽta: & tunc recidit in idẽ cum prima.sed in hoc differt:quia incipit ibi soluere,neq; amplius.Vel aliter,non habebit amplius, id est,plus aliud necesse, nisi hoc, mandare actiones, secũdum Ir.& hoc si sint nomina sufficientia ad dotẽ,& ad alimenta:& tũc similiter incipit ibi soluere, neq; amplius. Vel aliter, id est,cũ facta cessione nihil ad alimẽta sibi remaneat, * *Flo. quã.* & hæc cõmunis est ad geminum,neque,& ad vnicum,secundum Ir. Vel aliter: immo necesse habet si aliàs habeat sufficiẽtia alimẽta: vt.C. de rei vxo.act.§. cum autem ex.in fin.§. &.j.de cess.bo.l.qui bona.j. respon. Azo. & hoc secundum Ir.

Si socer.] *CASVS.* Pro filia mea dedi dotẽ Titio. Postea solutũ est matrimonium inter eos. gener debitor dotis instituit socerum hæredẽ: & postea * *Flo. neq;* socer obiit. certe aget *amplius, ne-* mulier cum hærede patris eiusdemq; soceri *que habebit* ad dotem. sed & si vi- *mãdare ac-* ueret pater,& filiam e- *tiones.* mancipasset, ageret cũ eo filia. [*LVCIVS TITIVS.*] Promisi pro filia mea.c.in dotẽ Caio Seio, & postea * *Vulg.quã* ab eo acquisiui pactum *documque* ne me viuo ageret ad dotem. postea solutum est inter eos matrimonium: & ego pater decessi,& exhæredaui filiam meam prędictam, & duos alios mihi instituì. vnde mulieri soli cõpetit dotis actio. maritus tenetur ei cedere actionẽ contra hæredes soceri, qui nõ soluerat adhuc dotẽ marito propter pactum supradictum inter eos appositũ. vel si velit maritus quondã facere hanc gratiam mulieri,vt ipsa exigat ab hæredibus soceri dotẽ, & mulieri det : bene potest hoc facere.& si eo agente contra dictos hæredes ipsi excipiant de dolo,dicẽdo, dolo facis quod tu petis à nobis quod tibi non debet remanere,immo debes restituere: ipse poterit replicare & dicere,illud quod vos dicitis,esset verũ si vobis deberem restituere:sed ego debeo restituere vxori meæ quõdam: vnde vestra exceptio nihil valet.si autẽ concederes eos posse taliter contra maritũ excipere in nostro casu cum fuit factũ diuortium ante mortem patris,oportebit te concedere in alio casu, scilicet quando diuortiũ fuisset factum post mortem patris eiusdemq; soceri.quod vltimum sine dubio non debet concedi: quia mortuo illo socero nata fuit marito actio de dote contra hæredes constante adhuc matrimonio prædicto : vnde per diuortium nõ tollitur ei.quod autẽ dixi in filia exhęredata,idẽ erit pro parte instituta. nã cohæredes mulieris cõueniet maritus p hæreditaria parte ad dotẽ,& mulieri restituet,aut cedet actiones cõtra eos.Vi.

q *Actuam.* ergo aditio hæreditatis debitoris pro solutione nõ habetur.alioquin filiæ, cum causam contradicendi non haberet, denegaretur actio:vt supra,eo.l.dotem. Sed contra.j.de fideiuss.l. si debitori. Respon.illud respectu succedentis tantum dici. Azo. Item quantum ad fideiussorias & accessorias obligationes, non quantum ad alias: vt.j.de fideiuss.l.Vranius.
r *Aristone.* retulit Aristo quòd ita Pompo.dicit,& consentit,& confirmat dictum Pomponij.

Consensit.

BIU Cujas

consensit[a]. Ergo dicemus [b] * & si emancipasset pater filiam, ipsum quoq; cõueniri[c] posset.

Qui petit illud quod restituturus est alteri quàm ei à quo petit, dolo facere non videtur. Bartolus.

¶Lucius Titius filiæ suæ nomine centum doti promisit Gaio Seio: & inter Gaium Seium & Lucium Titium patrẽ mulieris conuenit, ne dos à viro viuo Lucio Titio, id est, patre mulieris, peteretur[d]. postea culpa mariti[e] diuortio facto solutum est matrimonium: & pater mulieris, decedens alios hæredes instituit, filia exhæredata. Quæro, an ab hæredibus soceri maritus exigere dotem potest, cùm eam mulieri redditurus[f] est? Respondi, Cùm filia, aliis à patre hæredibus institutis, actionem de dote sua recuperãda habere cœperit[g]: necesse habebit marit⁹ aut exactã dotẽ, aut actiones ei prẽstare: nec vllam exceptionem habebunt soceri hæredes aduersus eum: cui [h] * absurdè dicitur, dolo videri [i] eum [k] facere: qui non ipsi [l] quem conuenit, sed alij [m] restituturus petit. Alioquin & si post mortem patris diuortisset, nondum exacta dote, excluderetur[n] actione * dotis marit⁹: quod nõ est admittendum[o]. Sed & si ex parte filia hæres patri suo exstiterit: debebit maritus cohæredes eius pro parte [p] virili exigere, & mulieri reddere, aut actiones ei præstare.

Ex pacto aui materni dotem dantis, soluto matrimonio actio quæritur mulieri. Bartolus.

XLV. IDEM libro sexto Quæstionum.

GAius Seius auus matern⁹, Seiæ nepti, quæ erat in patris potestate, certam pecuniæ quãtitatẽ dotis nomine Lucio Titio marito dedit: & instrumento dotali huiusmodi pactum & stipulationem complexus est, Si inter Lucium Titium maritum & Seiam diuortium sine culpa mulieris factum esset: dos omnis Seiæ vxori vel Gaio Seio auo materno redderetur, restitueretúrque. Quæro, cùm Seius auus maternus statim vita defunct⁹ sit, & Seia postea sine culpa sua diuorterit, [q] viuo patre suo in cuius potestate est: an, & cui actio ex hoc pacto & * stipulatione competat? & vtrùm hæredi aui materni ex stipulatu, an nepti? Respondi in persona quidem neptis videri inutiliter stipulationem esse conceptã, quoniam auus maternus ei stipulat⁹ proponitur. Quod cùm ita est: hęredi stipulatoris, quãdocunque * diuorterit mulier, actio competere[r] videtur. Sed dicendum est Seiæ posse[s] dotẽ solui, quamuis actio ei directò non competat, ac si sibi aut illi dari auus stipulatus esset. Sed [&] permittendum est [t] nepti ex hac auita cõuẽtione, nè cõmodo dotis defraudetur, vtilẽ detur, quia sua persona potius ad solutionem, quàm ad obligationem videtur inducta: vt infra, de verborum obliga. l. eum qui ita. §. qui sibi. Respond. persona huius aui eiusdemque stipulatoris ad obligationem potius videtur adhibita: quia sibi potuit stipulari. secus in extraneo, cum dico, mihi aut illi: quia ei stipulari non possum. id enim præsumendum est quod de iure fieri potest: vt not. supra, de condict. indeb. l. si procurator. §. Celsus. Accursius.

a *Consensit.* scilicet Pompo. & not. quòd pater & filia videntur esse duo rei stip. ergo licet vnus succedit debitori, nihilominus in persona alterius in suo statu remanet obligatio: vt infrà, de fideiuss. l. Vrbanius.

b *Dicemus.* locus à pari. Nota soli filiæ competere actionem cum fuerat emãcipata,

* *Flo. dicerem* † *Cõcor. glo. post prin. sus per ver. trãs misisse. extra qui fi. sint leg. & c. quæritur pater. 2. q. 7* quæ fuerat ante cõmunis: vt C. de rei vxo. act. §. videam⁹. sicque ambulat de patre i eã, vel de cõmunione in proprium filiæ. sic. s. de vsufruc. l. adhuc. §. si operas. Accursius.

c *Conueniri.* actione de dote venia petita: vt s. dixi. sed si est in potestate constituta, nõ potest contra patrẽ intentare actionẽ aliquã cõmuni iure etiã cũ venia: vt C. de in ius voca. l. qui in potestate. sed de æquitate iudicis offi. cõsulitur filiæ, cũ

Filias dotare, paternũ est officiũ. paternũ sit officiũ dotare filias: vt. s. de rit. nup. l. qui liberos. & C. de do. pro. l. fin. & de rei vxor. act. authẽ. sed quamuis.

d *Peteretur.* ne vir peteret. quod pactum valet: vt &. s. eo. l. si marito. §. j. & de pact. do. l. cum pater. &. l. ob res. §. fina.

e *Mariti.* & ideo donationẽ propter nuptias amittit, & dotem

* *Flo. cùm abs.* ꝓmissam exigit, quã teneri restituere. Accur.

f *Redditurus sit.* immo videtur contra, cum ei imputari non possit ꝙ patrẽ mulieris non cõuenerit: vt. s. de iure

* *Flo. exactione* do. l. si extraneus. cũ ergo dotem non habeat, nec culpa potest ei obiici quòd nõ habet, nõ potest cõueniri ex culpa sua: vt. j. eod. l. Mæuia. j. respõ. lõge min⁹ potest ei obiici cur patrem si viuat nũc non conueniat, cũ nec posset propter pactũ. Sed respon. hic contemplatione dotis filia exhæredata fuit: vnde dos ei legata videtur: vt supra, de rei vindi. l. emptor. §. ancilla. &. j. de hæredi. insti. l. qui volebat. ideoque èx patris voluntate imputatur marito, quod aliàs non imputaretur, cur patrem non conuenit. Vel melius etiam non legata dote agit filia: quia ad eã transit actio: vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. videamus. nec imputaẽ marito quòd patrẽ, sed quòd hæredes patris nõ conuenit insolidũ. Azo. Vel actiones nõ cedat: vt. s. de pecu. l. quod debet in fi. Azo.

g *Cœperit.* nec enim habet eam patre viuente quantum ad exercitium, quia est in potestate: sed habet eam mortuo patre: vt. C. de rei vxo. act. §. videamus. Accursius.

h *Cui.* scilicet marito. Azo.

i *Videri eum.* scilicet cum petat id quod restituturus est.

k *Eum.* maritum. Accursius.

l *Ipsi.* scilicet hæredi soceri.

m *Sed alii.* regula ergo quæ dicit, Dolo facit qui petit quod restituturus est, locũ habet quando eidem: vt infra, de excep. do. l. dolo. & infra, de regu. iur. in condemnatione. §. fina. & in possessorio. vt infra, de Carbo. edict. l. iiij. §. causæ. non quando alij. & dic alij scilicet mulieri.

n *Excluderetur.* scilicet cum fuerit actum quòd post mortem posset petere.

o *Admittendum.* scilicet excludi maritum.

p *Pro parte virili.* id est, pro numero personarum: vt C. de cadu. tol. §. fin autẽ leg. &. j. de leg. prẽstan. l. virilis. Sed videtur pro hæreditaria tantum: vt C. de bo. auctо. iudi. pos. l. si vxor. cõtra. Respon. hic propriis nominibus expressis damnati fuerãt soluere dotem: & ideo pro virilibus tenentur: vt. j. ad Trebel. l. nonnunquã. Azo. & de leg. j. l. si hæredes. Vel dic quòd æqualiter omnes instituti erant: & sic pro hæreditaria portione. sed si inæqualiter, similiter pro hęreditaria portione.

GAius Seius.] CAIVS. Seia in potestate patris existens, habebat auum maternum: qui auus marito dictæ puellæ. s. Lucio Titio dedit. c. nomine dotis pro ea: & fuit stipulatus vt soluto matrimonio dos restitueretur Seiæ nepti suæ, vel sibiipso auo. postea decesit hic auus, & solutũ est postea dictũ matrimonium. quæritur, quis debeat habere dictam dotem? vtrũ hęredes aui materni? an * *Flo. ex stip.* dicta neptis? & certe cũ hic auus neptẽ nõ habuit in potestate, & ita ei erat extranea, nõ potest petere ipsa dictam dotem: sed soluere ei posset marit⁹ si vellet. & hęc vera sunt de stricto iure: sed de ęquitate, & nuptiarũ fauore, personarũque affectione, & quia pro dote neptis agitur: vtilis dictæ * *Flo. qui doquet.* nepti tribuit actio ex pacto dicti aui ad repetendam dotem à viro suo. Viuianus.

q *Diuerterit.* quia vtile per inutile non viciatur: vt supra, si certum pet. l. certi condictio. §. quoniam. Azo.

r *Competere videtur.* immo nullo modo vi-

s *Posse solui.* immo videtur quòd non, cum ad obligationẽ persona Seiæ fuerit posita: vt. j. de verbo. obliga. eum qui. §. quòd si soli. sed hoc speciale: immo & actio datur, quod plus est, vt subiicit, sed & permittendum. &c. Accursius.

t *Sed & permittendum est.* scilicet de æquitate. nam quod dictũ est, verum est de rigore iuris, vt hic sequitur: & C. de pact. conuen. l. si pater. & argu. infra, de aqua plu. arcen. l. ij. §. item Varus. in fin. §. & sic non obst. infra, de verbo. obliga. l. stipulatio ista. §. alteri. quæ est contra. Item contra. infra, ad Trebel. l. debitor. §. ea. Sol. ideo neptis agit ex pacto aui materni, quia ageret in hoc casu nulla facta mentione conuentionis: vt. j. de vulg. & pupil. substi. l. si filius. non autem sic ageret mater ex pacto filiæ, vt ibi: quia nec ageret mater si nulla fieret à filia pactio. Item cõtra. C. de iure dot. l. si genero. Solu. vt ibi. & facit. C. ad exhib. l. si res &

BIU Cujas

supra,depo.l.Publia.&.j.de verb.oblig.l.quicũque.§.si quis ita. A &.C.de do.quę sub modo.l.quoties.*ADDITIO*.Dic quòd ibi non ideo quæritur filiæ,quòd mater ei cessit: sed quia pactũ fuit interpositum super re propria: & sic quæritur cuilibet extraneo: vt.l.pe.C.ad exhib.& per Bart.in.l.stipulatio ista.§.si quis insulã. j.de verbo.obliga.

a *Fauore*.immo nullus fauor est: quia extraneo dante doté,nec paciscente, vel minus legitime paciscẽte (vt hic erat) debet dari mulieri actio: vt. C. de rei vxo.act.§. accedit. sed hic iure pacti expressi petitur: ibi taciti à lege inducti.

Q*Vi dotem.*] *CASVS*. Titia vxor mea mihi dedit.c.in doté: & ego promisi ei reddere soluto matrimonio.postea feci testamentum:& legaui dictę Titiæ cãpum Martium, qui capi ex testamento non potest:& dixi,pro hoc legato sis dote tua contenta.mulier videns se nó posse habere legatum,petit dotem. certe bene potest. Viuianus.

b *Ne dotem*.hoc non adiecto consequeretur vtrũque si esset capax: vt.C. de rei vxo.act.§. primum.ver.sciendũ.

c *Nõ potuerat*. vt quia legauit ea quæ ædibus sunt affixa:vt.infra, de leg. j. cætera. Azo. & facit supra, de iure do. l.cum pater.

† *Cõcor.c.si legitim⁹ nõ fuerit accusator.per totũ.extra de accu.& gl. eo.c.super verb.legitimus. etiam per totum.*

actionem[habere.] fauore [a] enim nuptiarũ, & maximè propter affectionem personarum ad hoc decurrendum est.

Legatum quod non potest capi,non potest in dotem compensari.Bartolus.

XLVI. IDEM libro nonodecimo Quæstionum.

QVi dotem stipulanti vxori promiserat, eidem testamento quædam legauerat:ita tamen,ne doté [b] ab B hæredibus peteret: ea quæ legata erant, vxor capere nõ potuerat [c]. Respondi, dotis actionem mulieri aduersus hæredes non esse denegandam.

Siue maritus excipiat de adulterio vt dotem lucretur, siue criminaliter accuset: lenocinii replicatione vel exceptione repellitur. Alexand.

XLVII. SCAEVOLA libro nonodecimo Quæstionum.

CVm mulier [d] viri lenocinio † adulterata fuerit, nihil ex dote retinetur. Cur enim improbet maritus mores, quos [e] ipse aut ãte corrupit, aut postea probauit? [f] Si tamẽ [g] ex C mente legis sumet quis, vt nec accusare posit q lenociniũ vxori prębuerit, audiẽdus est. [h]

Appellatione liberorum nepotes continentur.Bartolus.

d C*Vm mulier.*] *CASVS*. Cũ mulier soluto matrimonio repeteret dotem, vir obiiciebat quòd non poterat repetere,quia adulteriũ cõmisit: ipsa vero replicabat quòd eius consensu deliquit.certe.l.ista iudicat quòd maritus non potest obiicere contra repetitionem dotis, de adulterio. Sed nunquid eã de adulterio poterit accusare?Videtur quòd sic: quia legislator dixit quòd de adulterio nil potest tractari vel obiici cũ dos repetitur: cum fauore dotis sit hoc inductũ.poterit igitur secundum hoc eam de adulterio accusare secundum H. cum verbis legis non dicatur quòd non posit de adulterio accusari: sed solum nó posse obiici repetitioni dotis,de adulterio. Sed respó. quòd non potest.& hoc est ex mente legis, quamuis non ex verbis: quia qua ratione non potest obiici mulieri repetenti dotem, de adulterio, quia vir fuit leno: eadem ratione non potest accusari si mulier excipit de lenocinio.Accursius.

e *Quos*. scilicet bonos mores corrupit.Accursius.

f *Approbauit*. scilicet malos. & sic verbũ semel positum diuersimode sumitur: vt supra,si cer.peta.l.certi condictio.& dic corrupit consentiendo ei, & approbauit ducendo damnatam adulterij,vt dicunt:vt.C.de adul.l.castitati.secundum Azo.& H.immo retinendo adulteram sciens: vt infra,eo.ti.l.si metu.in fi.&.j. de adul.l.si vxor.§.iudex. & not.non reprobo quod probaui sic supra,de neg.ges.l.Pomponius.& infra,de iniur.l. sed si vnius.§. j.in prin.Accursius.

Reprobare non possum quod pbaui a Limitabis hãc glo. per not. per Spe.in ti.de excep.§.4.

g *Si tamen*. videbatur quòd nõ: quia in lege non continebatur nisi de dote super qua repetenda dicebatur nil posse obiici mulieri de adulterio.vnde videbatur secus esse in accusatione,quasi fauore dotis illud diceretur: non tamé est ita.& hoc est quod sequitur, si tamen &c.

ver.sup exceptione, vt procedat in libero tantũ:non autẽ in seruo, de quo vide gl. in.l.2.C. de adul.

h *Audiendus est*. exceptio ergo lenocinij repellit accusantem de adulterio.Sed contra infra,de adult.l.ij.§.si publico.Solu.hic non erat nomen accusati receptum inter reos. aliàs non repelleret virum, [a] vt ibi,& eo.titu.l.si maritus.§. præscriptiones.sed ambo punirentur: vt eod.titu.l.si vxor.§.iudex.sed extraneus receptus inter reos non audiretur excipiens de lenocinio:vt.C.eo. ti.l.j.§.qui hoc dicit.& facit.C.de adul.l.ita.&.s.e.l.viro.Accur.

S*I dotali.*] *CASVS*. Cum vxore mea feci pactũ quòd si haberé liberos ex ea,& solueretur matrimoniũ inter nos, quòd remaneret apud me dos.postea habui filios,qui decesserunt,& ex eis remanserunt nepotes. Dicitur hic quòd bene possum dotem retinere.Viuianus.

XLVIII. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

SI dotali instrumento ita stipulatio interposita [i] sit, vt liberorum nomine dos apud maritum resideat:nepotũ quoque nomine dos retinebitur.

Maritus non tenetur de periculo nominis si sibi culpa imputari non potest. Bartolus.

XLIX. PAVLVS libro septimo Responsorum.

MAeuia marito suo inter alias res dotis etiam instrumentum solidorum decem tradidit: [k] quo [l] Otacilius eidem Mæuiæ cauerat, daturum se,cũ nuptum [m] ire cœpisset, decem milia. ex eo instrumento maritus nihil exegit,quia nec potuit [n]: Quæsitum est, si dos à marito petatur [o], an compellẽdus sit etiam illam summam [p] quæ instrumento continetur, refundere? Respondi, potuisse quidem eum,cui actiones mãdatæ sunt:debitorem conuenire.sed si sine dolo malo vel culpa exigere pecuniam non potuit [q]: neque dotis nomine eũ conueniri posse [r], neque mandati [s] iudicio.

i *Interposita*. apparet quòd propter liberos non retinetur dos, nisi esset pactum. sic. s. de pac.do.l.si pater. & sic est cõtra M. pro Ioan. sed ipse M.dicit superuacuum fuisse hoc pactũ: vt.s.de distra.pig. l.quæsitum.§.fi.sed M. opi.præualet:vt no.C. solu.matri.l.dos. Item not. hac.l.liberos dici in infinitum. sic infra, de verb. signifi.l. liberorum.in prĩ. quinimmo & filij appellatione continentur nepotes:vt eo.titu.l.liberorum.§.sed & Papi.&.l. filij.& de leg.iij.l. vxorem.§.concubinæ.Sed arg.cõtra, infra,de testa.tu.l. quòd si nepotes.& instit. qui da.tu. pos.§.fi.Ité caue quòd hoc pactũ valet si decedat mulier:vt hic, & in authé.de nup.§.dotes.coll.iiij.& de sanc. episco.§. si vero constante.col.ix.nó si vir: vt supra, de pact.do.l. ij. si autem fiat diuortium,dic quòd valet si sint liberi,aliàs non:vt j.de do.præ.l.j.§.j.

M*Aeuia.*] *CASVS*. Mæuia cũ mihi nuberet, dedit mihi in dotem quasdam res,& vnum instrumentũ in quo promiserat quidã Otacilius nomine idem mulieri se daturum.x.cũ ipsa nuberet.ego maritus constante matrimonio non exegi illa.x. & solutum est postea matrimonium.mulier repetit à me non solum alias res dotales,sed etiam illa.x. quæ in dicto instrumento continebantur.Certe dicitur hic quòd si non potui exigere propter aliquã iustam causam, nó possum à muliere cõueniri actione de dote vel mandati ad.x.prædicta. [*FVNDVS*.] Pater filiæ suæ nomine dedit mihi in doté fundum ęstimatum:quem fundũ obligauerat pater cuidam creditori.ille creditor egit contra me maritum hypothe. & abstulit mihi fundum. postea solutum est matrimonium.vxor mea quondam repetit à me æstimationem dicti fundi. ego excipio, quia mihi est euictus fundus. & ipsa replicat dicens,ego non dedi tibi eum in dotem,immo pater meus: & ipse idem pater obligauerat creditori qui mihi (aliàs tibi) abstulit: D & decesit dictus meus pater nó instituta me hęrede: vnde propter suum factum non potes me repellere. Certe dicitur hic quòd dolus patris debet nocere filiæ, & non viro eius quondam.vnde repellitur à petitione.Viuianus.

k *Tradidit*. scilicet in dotem, ex quo vir habet vtilem actioné: vt.C.de act.& oblig.l.ij.Accursius.

l *Quo*. scilicet instrumento.

m *Nuptum*. id est, cum iret ad nubendum siue contrahendum. sic dicitur, vado lotum:&, vado gestum.Azo.

n *Nec potuit*. vel propter inopiam:vt.s.de dolo.l.nam is.vel ob aliam causam.Accursius.

o *Petatur*. soluto matrimonio, vel etiam constante in casibus: in quibus peti potest etiam constante matrimonio.

p *Summam*. scilicet illa decem.Accursius.

q *Non potuerit*. scilicet maritus soluto matrimonio.

r *Conueniri posse*. vt.s.de pact.dota.l.ob res.§.fina.& de fun.dota.l.si.fundum.in fin.& de iure dot.l.si extraneus.& supra, eod.l. nupta.§.j.& arg.s.manda.l.si procuratorem.§.fi.

s *Mandati*. potest mulier cõuenire maritũ soluto matrimonio.

Ablatus

BIU Cujas

a *Ablatus est.* id est, euictus. Accursius.
b *Repetat.* à viro.
c *Ait.* scilicet mulier.
d *Nō teneri.* ſ. de euictione. vel dic, id eſt, nō repelli exceptione.
e *Cui.* ſcilicet patri.
f *Extiterit.* mulier.
g *Mulieri.* à viro.
h *Obeſſe.* ſed cum poteſt agere de euict. dū dos fuerit æſtimata: vt ſ. de act. empt. l. creditor. §. prædiū. &. C. de iure do. l. auia. quo modo excipit? Reſpon. ſi excipiat, de euict. non aget, vt hic: ſed act. cedet: vt. ſ. eo. l. ſi ſocer. §. Lucius. ſi nō excipit, de euictione aget: vt §. prædiū. & ſic eligat.
i *Ipſi.* ſcilicet filiæ, cū habeat cauſam lucratiuam. & ideo debet ei nocere dolus patris, ſi agat: vt diximus. infra, de regu. iur. l. quod ipſis. Azo. Item not. dolum patris nocere filię. ſic infra, de iure patro. l. qui contra. & ſi quis ali. te. prohi. l. j. §. j. arg. contra. infra, de Car. edic. l. j. §. ij. in fi. *ADDITIO.* Solue vt no. in. l. diui fratres. infra, de iure pat. & per Dy. in. c. nō debet aliquis. extra de regu. iur. lib. vj. Sed quantū ad propoſitum hic dolus patris nocet filię, ſicut dolus cuiuſlibet extranei à quo quis cauſam lucratiuam haberet: vt. l. apud Celſum. §. de auctore. de doli except. ſecundum Bartol. hic.

Patris dolus, an filiæ noceat.

Si prædium æſtimatum in dotem datum ſine culpa euincatur, non debetur æſtimatio mulieri. Bartolus.

FFundus æſtimatus in dotem datus, à creditore antecedente ex cauſa pignoris ablatus[a] eſt. Quæſitum eſt, an mulier, ſi æſtimationem dotis repetat[b], exceptione ſummouenda ſit? ait[c] enī ſe propterea nō teneri[d], quòd pater eius dotē pro ſe dederit, cui[e] hęres nō extiterit[f]. Paulus reſpōdit, prædio euicto ſine dolo & culpa viri, preciū petēti mulieri[g] doli mali exceptionem obeſſe[h]. Conſequi enim eam preciū fundi euicti, euidēs iniquitas: cùm dolus patris ipſi[i] nocere debeat.

Fundus æſtimatus tali æſtimatione quæ non facit emptionem, poteſt alienari muliere volente. Bartolus.

L. SCAEVOLA libro ſecundo Reſponſorum.

AEſtimatis reb⁹ in dotē datis, pactū interceſsit, vt ex quacūque cauſa dos reddi deberet, [k] ipſæ res reſtituerentur habita ratione augmēti, & deminutionis viri boni arbitratu: [ſi] quæ verò non exſtarēt, ab initio æſtimatio[l] earum. [m]

Æſtimatis.] *CASVS.* Titia vxor mea dedit mihi in dotem quædam prædia æſtimata. ſed fecimus tale pactum ſimul, quòd ſoluto matrimonio reddam mulieri res dotales quæ extarent, & etiam deteriorationem earum: & quòd ipſa redderet mihi ſi in aliquo eas meliorasſem. Item contentum fuit in eodem pacto, quòd ſi quæ illarum rerum non extarent tempore ſoluti matrimonij, ego redderem ei æſtimationem. poſtea ego alienaui quaſdam de his rebus non conſentiēte mihi prædicta mea vxore, neque poſtea ratum habente. poſtea ſolutum eſt matrimoniū. ex vi pacti vult mulier ſibi reſtitui dictas res alienatas, vel vult reuocare à poſſidente. Certè dicitur hic quòd bene poteſt, ac ſi non fuiſſent datæ æſtimatæ. Viuianus.

k *Deberet.* id eſt, ſi aliquid contingeret propter quod deberet reddi dos, quia ſit ſolutum matrimonium. Accurſius.
l *Æſtimatio.* præſtaretur.
m *Earum.* ſcilicet rerum.
n *Volente.* maxime. aliàs contra, inſtitut. qui. ali. li. in prin. hæc enim æſtimatio pro nulla habetur: vt hic. &. C. de iure dotium. l. ſi inter. etiam quātum ad alienationem: vt ſupra, de fun. do. l. quòd ſi fundus. Azo. Vel dic hoc caſu poſſe vendi conſenſu mulieris: vt ſupra, de pact. do. l. finali. ſecus vbi nulla eſt æſtimatio, vel recidit ad nullam: vt dictis. ll. Item hodie videtur etiam in non æſtimata poſſe vendi conſenſu mulieris: vt in auth. vt immo. ante nupt. do. ibi, & hæc multum &c. collat. quinta. Sed illud quoad cætera idē quod in dona. propter nupt. non quoad alienationem. & facit ſupra, de iure dotium. l. plerumque. in fine. &. l. cum pater. §. cum res.
o *Veniſſent.* id eſt, venditæ eſſent à marito.

Æſtimatæ.] *CASVS.* Mulier dedit mihi in dotem pannos ſuos: & fuerunt æſtimati, ſicut cotidie fit. poſtea deſtructi ſunt muliere eos portante. Dicitur hic quòd nihilominus teneor ei ad æſtimationem ſoluto matrimonio. Viuianus.
p *Æſtimatæ res.* verè ſcilicet ab homine: vt hic, & ſupra, de iure dotium. l. plerumque. in principio. &. l. cum poſt. §. penult. & de dona. inter virum & vxo l. mortis. §. j. &. C. de iure do. l. cum dotem. vel à lege: quia ſunt res quæ vſu conſumuntur: vt ſupra, de iure do. l. res.

M q *Efficiuntur.* id eſt, ſi efficiantur, eſt mariti periculum. *Aritus.*] *CASVS.* Sempronia nupſit Titio, & ei promiſit dare dotem. non tamē dedit: & maritus ei promiſit reddere ſoluto matrimonio. poſtea ſolutum eſt matrimoniū, & petiit mulier ab eo dotem: & ipſe exiſtens intra tempora quibus poteſt opponere exceptionem non numeratæ dotis, & credēs efficaciter teneri, ſoluit, cū de iure non teneretur. Certe repetere poteſt. Viuianus.

r *Poſt diuortium* ſecus ſi conſtante matrimonio: quia tunc etiam acceptam repetit, ſed reſtituit: vt. C. ſi dos conſtant. ma. l. j. niſi in caſu: vt ſupra, de iure do. l. quemadmodum. aliud eſt ſi mulier vel alius credēs ſe debere marito, ſoluit: vt ſ. de condic. inde. l. cum is. §. ſi mulier.
ſ *Cauerat.* id eſt confeſſus fuerat ſe accepiſſe quod nō receperat, nec tempora exceptionis erāt lapſa: quæ ſunt C. de do. cau. l. fin. & authen. ibi poſita.
t *Non potuit.* facit ſupra, ad Macedo. l. fi. & ſupra, de pac. do. l. inter. §. j.

Quæſitū eſt cū res quædā quas maritus vēdiderat, exſtarēt, an ſecūdū pactū & hæ ad mulierē pertinerent? Reſpondi, res quę exſtant, ſi neq; volente, [n] neq; ratum habente muliere veniſſent, [o] perinde reddēdas atq; ſi nulla æſtimatio interueniſſet.

LI. HERMOGENIANVS libro ſecundo iuris Epitomarum.

B AEſtimatæ [p] res vſu etiā mulieris periculo mariti deteriores efficiuntur. [q]

Dos indebitè reddita, condicitur. Barto.

LII. TRYPHONINVS libro ſeptimo Diſputationum

I MAritus dotem quam nō accepit, [ſi] poſt diuortium [r] per errorem ſoluit, repetet: quia non numeratam [pecuniā] cauerat [ſ]. exigi enim ab eo non potuit [t].

LIII. IDEM libro duodecimo Diſputationum.

C SI filiofamiliàs dos data eſt, ipſe quidē dotis actione tenetur [u]: pater autē eius de pecu lio [x]. Nec itereſt, in peculio rē vel pecuniam dotalē [y] habeat, nécne: ſed quatenus facere poteſt, hic quoq; [z] condēnādus [a]

Si filiofamilias. Primo ponit vnum dictum communiter in patre & filio. Secundo, in filiis tantum tollit tres dubitationes. Tertio, in patre tantum tollit vnum dubiū. Quarto, in filio tantum tollit aliud dubium. ſecunda ibi, Nec intereſt. tertia ibi, Atqui. quarta ibi, At ſi cum filio. Bar.] *CASVS.* Titius filiusfa. accepit vxorem, & ipſa dedit ei dotē ſine iuſſu patris ſui. poſtea ſolutum fuit matrimoniū. iſta vult agere ad repetendam dotem. Dicitur hic quòd filius tenetur ei inſolidum: ſed pater non, niſi de peculio filij quod habet apud ſe. Et quod dixi filium teneri inſolidum, intelligas verum eſſe, ſiue habeat in peculio rem vel pecuniam dotalem, ſiue non. Sed quamuis teneatur filius inſolidum, non tamen eſt condemnandus, niſi inquantum peculium facere poteſt, ſicut nec pater de peculio conuentus. & quantū ſit in dicto peculio, inſpicitur tēpore rei iudicatæ. quāuis autē fecerim ſimilitudinē inter patrē & filiū quantū ad condemnationem, tamen quantū ad aliud eſt inter eos quædā differentia: quia pater conuētus de peculio deducit quod ſibi debetur à filio, vel quod debetur filiis vel ſeruis eiuſdem patris à filio. filius autem inſolidum conuentus inquantum facere poteſt peculium, nō deducto aliquo ære alieno. Viuianus.

Diuiſio Bartoli.

u *Tenetur.* inſolidum, & iure ciuili. H.
x *De peculio.* id eſt, peculiotenus, & iurē prætorio. H.
y *Dotalem habeat.* ſcilicet filius qui conuenitur. tenetur enim vtrobique: ſed intereſt, ſi quæras an teneatur pater: vt. ſ. de pecu. l. in bonæ fidei. &. ſ. commo. l. iij. §. ſi filio. Accurſius.
z *Hic quoque.* ſcilicet filius.
a *Condemnandus eſt.* inſolidū. i. non deducto quod patri debetur, ſed in tantū in quantū facere poteſt: vt prædixi. Ité not. vltra peculiū: vt ſubiicit, &. ſ. de iud. l. ſi filius. ſed in alia actione quàm dotis inſolidū dānaretur filius etiā vltra peculiū: vt. ſ. de pecu. l. ſi quis cū filio. Sed quid prodeſt hæc condēnatio, cū pater poſſit ſtatim filio adimere peculiū: & ſic mulier nihil conſequitur? Rñ. prodeſt ad tria. Primo, quia pater poteſt conueniri actione in factum de re iudi. de peculio: vt ſupra, de pecu. l. iij. §. ſed & ſi filius. & de iudi. l. tam ex contractibus. quod prius non erat: licet prima actio ſic. Secundo, quia factus paterfamiliàs conueniretur,

nec amplius

BIU Cujas

nec amplius exigerentur probationes à muliere: vt supra, quod cum eo.l.ij. Tertio, quia currunt vsuræ centesimæ post quadrimestre tempus: vt. C. de vsur. rei iudi. l. fi. si autem non adimat pater, videtur fieri nũc executio in peculio: vt hic dicitur, & supra, de mino. l. iij. §. sed vtrum. ibi, & quidem &c.

est. Intelligitur[a] autem peculio tenus facere[b] posse, quod[c] habet rei iudicandæ tempore. Atquin si cũ patre agatur, deducetur[d] * ex peculio quod patri vel subiectis ei personis filius debet. At si cum ipso filio agatur, alterius debiti non fiet detractio[e] in computatione quantum facere possit filius.

In æstimatione quantum quis facere potest, non fit deductio æris alieni, nisi in donatore. Bartolus.

LIIII. PAVLVS libro singulari de iure singulari.

[2] MAritus facere posse creditur, nullo deducto[f] ære alieno: [g] item socius, item patronus parénsve. At is qui ex donatione cõuenietur, omni ære alieno deducto facere posse intelligitur.

Viro restituente dotem debet à muliere caueri de indemnitate. Bartolus.

LV. IDEM libro quinto ad Plautium.

CVm mulier de dotis repetitione post solutum matrimoniũ agit: cauere debet[h] marito, qui ędiũ nomine damni infecti cauit, si velit eam recipere, vt periculum marito * amoueatur.[i]

Stipulatio generalis refertur ad omnem casum soluti matrimonii. Bartolus.

LVI. IDEM libro sexto ad Plautium.

SI quis[k] sic stipuletur à marito, *Si quo casu Titia tibi nupta esse desierit, dotem dabis?*[l] hac generali commemoratione, & ab hostib[o] capta ea, cõmittetur stipulatio, vel etiamsi deportata[m] fuerit, vel ancilla[n] effecta. hac enim conuentione[o] omnes[p] hi casus continẽtur. Planè quantũ veniat in stipulatione? vtrũ quasi mortua[q] sit, an quasi diuortiũ fecerit? [sed] humanius quis id cõpetere dixerit, quod ꝓpter mortẽ cõuenit.[r]

Vsusfructus in dotem datus in re propria mulieris sibi & hæredi eius restituitur, facto diuortio: in re vero mariti sibi dumtaxat, in aliena vero commoditas percipiendi fructus sibi & hæredi debet restitui. Bartolus.

LVII. MARCELLVS libro septimo Digestorum.

VSufructu[s] in dotẽ dato,[t] vel illa loquitur quoad hoc vt nõ nubat alij: non ad alia. vt. ꝟ. de diuor. l. vxores. Accur.

a *Intelligitur autẽ* &c. scilicet filius.

b *Facere posse.* qa vir.

c *Quod.* s. peculium.

d *Deducetur.* vt. ꝟ. de pecu. l. sed si damnum. §. præterea.

e *Detractio.* hoc enim in solo donatore est: vt. ꝟ. de re iudi. l. sunt qui. &. l. inter eos. §. fi. & infra. l. proxi. & facit ꝟ. eod. l. si filia. &. l. si cum dotem. §. transgrediamur. & supra, de pecu. l. si ex facto. §. fina.

f *Deducto.* nisi ex eadẽ causa dona. debeatur: vt. ꝟ. de re iudic. l. inter eos. §. fi. & facit. ꝟ. l. proxi.

g *Alieno.* immo contra videtur: cum abesse debeat videri: vt. ꝟ. de neg. gest. l. si quis mandato. Sed illud non simpliciter: sed ad aliquid est verum: vt infra, de regu. iur. l. minus. Azo. & facit. ꝟ. de re iudic. l. sunt qui. &. l. seq. Accursius.

h *Cauere debet.* [a] sic. ꝟ. de rei vin. l. ipsi quoque. & de peti. hære. l. illud. §. fin. &. ꝟ. de dam. infect. l. inter quos. §. si dominus. &. ꝟ. eo. l. si filiofa. dos. §. fi. & de pecu. si damni. & de ædil. edict. l. redhibere. §. penul. &. l. item si serui. debuit enim cauere maritus: vt. ꝟ. eo. l. etiam. §. fi. &. ꝟ. de leg. j. l. quid ergo. §. item si ædes. & de hære. ven. l. venditor. &. ꝟ. tit. j. l. j. in fi.

i *Amoueatur.* sic supra, de pecu. l. quod debetur.

k *Si quis.* dans dotem, sit pater vel alius.

l *Dabis.* id est restitues. nam soluitur matrimonium: vt supra, de diuor. l. j. in fi. etiam si velit vir remanere: vt infra. de cap. & postli. reuer. l. cum duæ. & nolens patitur pœnam dissidij: vt infra, de cap. & postli. reuer. l. nó vt à patre. Sed hodie videtur non solui: vt in auth. de nup. §. sed etiam captiuitas. col. iiij.

m *Si deportata.* hoc quando vir mutat affectum: aliàs non: vt. C. de repu. l. j. & facit. ꝟ. de cõtra tab. l. j. §. filiũ. Sed argu. contra. ꝟ. de verbo. obliga. l. ex ea. §. penul. *ADDITIO.* Solue vt per Dy. in. l. si cum dotem. in prin. supra, eod. & per Bart. in. l. Gallus. §. & quid si tantum. infra, de lib. & posthu.

n *Vel ancilla.* priuati alicuius, redacta puta in seruitutem: vt supra, de diuor. l. j. sed Rog. in prædictis omnibus intelligebat si mors naturalis subsequatur: vt argu. supra, eod. l. si ab hostibus.

o *Conuentione.* aliàs, conceptione.

p *Omnes hi.* not. pro generalitate. sic supra, de serui. vrb. præl. si seruitus. &. ꝟ. de verb. sig. l. cũ quærebatur.

q *Mortua.* quoad hoc vt dos repeti possit.

r *Conuenit.* quia plus vel minus in casu mortis erat redditurus ex pacto facto super dote.

s *Vsufructu in dotem.*] *CASVS.* Mulier dedit vsumfructum in dotem. diuortio interueniente, si proprietas neutrius sit, vir non debet ei restituere, sed cauebit quòd nec eam vel eius hæredem impediet vti frui donec vixerit. sed si vir non restituerit mulieri, qualiter restituet eius hæredi? & quid si mulier dedit in dotem vsumfructum quem habebat in fundo viri? tunc vir nihil restituet mulieri. Si vero vir constante matrimonio alienauit fundum qui suus erat in quo mulier habebat vsumfructum, vel ecõtra mulier alienauit quando suus erat, in quo viro constituit vsumfruct. tunc interueniente diuortio vsusfru. est viri: & ex eius persona perit: sed restituit mulieri cõmoditatẽ vsusfruc. & cauebit se passurum eam vti frui donec vixerit. nam fructuariã eam facere non potest. sed si consenserit dominus proprietatis, tunc mulieri denuo poterit constitui vsusfruct. vel si voluerit emere mulier, poterit ei vendere. quòd si nõ poterit vendere domino proprietatis, debebit ei maritus præstare patientiam percipiendi fructus: & hoc eodem casu si mora interuenerit restituendi vsumfruct. Et si mulier decesserit, vir debebit consentire hæredi vel de vendendo, vel alio modo. Quod dixi in vsufruct. fundi qui fuit ab initio viri vel mulieris, desiit fundus ille esse: idem intelligo si ab initio fundus neutrius esset, vt quia extraneus dedit in dotem iussu mulieris: & hoc casu vir debet cedere mulieri ius quod habet, & debet consentire venditioni vel constitutioni vsusfruct. Vel dic breuius quòd interueniente diuortio vir debet restituere vsumfru. datum in dotem, qui non erat nec ex prædio viri vel vxoris: & cauere quòd nec mulierem nec hæredẽ impediet. sed in hærede subsisto: quia si vsusfru. fuit ex prædio viri, non debet restitui hæredi. sed si ex prædio mulieris, debet restitui hæredi. & hoc quando fundus perseuerauit viri vel mulieris. Si vero desiit esse viri vel mulieris, quia alienauit proprietatem, vel extraneus dedit eum in dotem iussu mulieris, tunc vir debet cedere iuri quod habet, dimittendo eam percipere commoditatem fructuum: vel consentire venditioni si dominus proprietatis vult emere vsumfructum, & mulier vendere, & hoc eodem casu si mora interuenerit, debet similiter consentire hæredi. Accur.

t *Dato.* nó aperit à quo: sed dic ab vxore, vel ab extraneo ꝓ ea.

Flo. deducetur

Flo. mariti amoueat.

Flo. conceptione.

Flo. inter est quẽad.

Casũ ponit.

Notabiliter dicitur, si velit: quia cautio nõ præstatur nisi petatur. in. l. i

Sit.

BIU Cujas

a *Sit.*tempore diuortij.Accursius.
b *Eius.*s.mulieris.Et not.quòd nō dicit cuius erat fundus tempore dationis: sed statim diuidit in quatuor casus: quia aut viri, aut vxoris:& eius perseuerātis vsque ad diuortium, aut nō perseuerantis:aut extranei.& sic inuenies restitui formalē qui erat causalis,viro in primo casu: in secundo ecōtra: in tertio & quarto nec causalis, nec formalis, sed commoditas.
c *Hæredis.*s. mulieris.
d *Si cum.*habeas,si enim.vel subaudi,nam.
e *Vsumfructū.* qui de nouo constituetur ei à viro diuortio facto: vtpote extincto per cōsolidationē:vt.ſ.de iure do.l.cum in fundo. circa principium. Ac.
f *A viro.*formalis viro, sed causalis mulieri & hæredi: vt.d.l. cū in fundo.§. quòd si mulier.&.§. ipsi autē.
g *Debet.* etiam hæredi mulieris.
h *Moram.*id est,si restituisset vsumfru. mulieri viuenti: & mulier proprietatem nō aliēnasset.
i *In dotē.*& sic vtroq; casu habet vir formalē.
k *Interpositis.* vt caueat quandiu &c. vt.ſ. eo. in princ. Itē potest aliud remediū adhiberi,vt locetur ei vēl vēdatur nūmo vno: vt.ſ. de iu.do.l.si vsusfru.& vtroque casu cedet ius suum vir, sicut potest, vt subiicit. nam potest quoad cōmoditatē: vt ſ. de vsufru.l. arboribus.§.vsufructuari.& sic cedat.i.cōcedat, nō autem vt faciat eā fructuariā:vt instit. de vsufru.§.itē finitur.&.d. l.si vsusfructus.
l *Eam.* & hæredem suum:vt in fin.huius.l. quia cū viri sit vsusfr. ex eius persona debet perire:vt.ſ. de iu.do.l. cum in fundo.§. quòd si mulier. & de peri. & commo.rei vend.l.ne in fin. ſ. de cessario.§.fi.&.ī. de no cōdic. inde. ua.l.si vsusfructus.
m *Accōmodauerit.* id est,accesserit.
n *Constituatur.* & abinde peribit vsusfru.morte mulieris.
o *Illæ.*scilicet proprietarius faciendo eam fructuariam,vel commoditatem sōlam eidem mulieri dimittendo. & hoc subiicit, aut æquialens pro eo.
p *Dare.*ſ.proprietarius mulieri,vt plenā proprietatem habeat.
q *Vendere.*quia ille vult emere.
r *Cogetur.*scilicet consentire tali venditioni.
ſ *Nō feciſſet.*scilicet vir in cōsentiēdo vel restituēdo, vt potest.
t *Fructuum.*quos vendidisset.Accursius.
u *Quod si facultatem non habuerit.*quia nō vult emere. & facit.ſ. de iure do.l.cum in fundo.§.ipsius autem.in fi.§.

*Flo.interest quēad.
*Fl.fructū.
a *Quis sit forma à proprietate separata.causalis, quia dependet à causa.i.p. prietate.& nota p hoc glo.ar.li.instit. de vsufru.in prin. sup.ver. ius autē. quā d.l.a.multū cōmēdat ad positiū nostrū tract. suo de act. §.æquè.prima col.
†Limita,nisi esset mihi & hæredibus meis quæ situs. & est singulare Bal. in.l.1. §.excepto. uersic. sed quid si concedo.C. de cadu. tol. quē omnes sequuntur. secus in emphyteusi.gl. in.l.indebiti. §. fin. in ver.cum te. in fin. ſ. de cōdic. inde.

SEruus.] CASVS. Titia dedit Seio in dotem seruum inæstimatum. ille seruus mulieris contemplatione fuit institutus à quodam extraneo. Certe si maritus non habet sollicitudinē damnū sustinendi,potest bene iubere illi seruo vt adeat:vel repudiet, si magis credit expedire. Si autem habeat sollicitudinem ne obligetur mulieri act. de dote si faciat seruum repudiare locupletem hæreditatem,vel faciat acquirere damnosam:datur ei marito cōsilium vt coram testibus interroget mulierem vtrum velit habere hæreditatem in qua seruus dotalis est institutus, an non. Et si dicat nolo, audacter iubeat maritus seruo quòd repudiet. si autem dicat mulier,volo: dabit ei mulieri maritus seruum, vt suo iussu adeat,sub ea conditionē tamē,vt statim cum adierit,marito eum restituat.Viuianus.

si diuortium interuenerit, nec proprietas rei apud maritū vel mulierem sit: [a] eam dotis esse restitutionem, vt maritus caueat,quādiu vixerit, passurum se vti frui mulierē, hæredemq; eius. [b] quod an verum sit, circa adiectionem hæredis [c] dubito. Et* puto interesse quemadmodum sit vsusfructus in dotem datus. Si cum [d] haberet mulier fructum, viro, cuius erat proprietas fundi, vsumfructum [e] cesit: nihil mulier hæredi suo relinquet. debebatur enim ei vsusfructus, qui ad hæredē nō solet transire. † Quòd si fundi sui [vsum] fructū mulier viro cesit,restitui is àviro [f] debet. [g] cum proprietate enim ad hæredem eius transisset, si vir in reddendo eo non feciſſet moram. [h] Si verò alienata sit proprietas, aut aliquis fundi sui vsumfructum mulieris iussu viro eius dederit in dotem: [i] inspiciendum est primum quemadmodum mulieri possit restitui. Potest autem vel cautionib' interpositis, [k] vt(sicut potest)vir iure suo cedat mulieri, fruique eam [l] patiatur: vel si se accōmodauerit [m] domin' proprietatis, volēte eo mulieri cūstituatur [n] vsusfructus. Nā aut fructum fundi ille [o] mulieri poterit cedere, aut aliquid videlicet pro eo, vt inter eos actum fuerit, dare. [p] Nā & finge hoc ipsum mulierē posse proprietatis domino vēdere: [q] quo casu non iniquè etiā mulieris hērede agente vir facere cogetur: [r] quippe si moram non feciſſet, [ſ] precium fructuum [t] * mulier hæredi suo reliquisset.

Quod si facultatē vsusfructus vendēdi proprietatis domino mulier non habuerit: [u] patientiam quam percipiēdi fructus, præstare ipsi debuit, etiam hæredi eius præstet.

In rebus quæ ad alienū cōmodū gerūtur, consilium est illius voluntatē exquirere: vt gestor se à periculo gestionis exoneret.Bar.

LVIII. MODESTINVS libro singulari de Eurematicis.

SEruus [x] dotalis hęres ab aliquo institutus,mariti [y] iussu vel adire vel repudiare debet hæreditatē. Sed ne maritus aut facilè repudiando, vel temerè suscipiendo incognitā successionē, dotis iudicio vxori suæ obligetur: [z] consulēdum [a] est, mulierem corā testibus interrogari, vtrū velit omittere,an adquirere hæreditatē. Et si repudiare [b] se dixerit, facilè mariti iussu repudiabit. quòd si hęreditatē agnoscere maluerit, [c] reddendus est à marito seruus vxori ea cōditione, vt cū iussu eius adierit, rursum marito retradatur.ita & mariti sollicitudini consuletur,& vxoris desiderio parebitur.

Repudium fraudulentum patri nō præiudicat.Bartolus.

LIX. IVLIANVS libro secundo ad Vrseium Ferocem.

FIliæ meæ emancipatæ & ægræ vir in hoc repudiū misit,vt mortua ea dotem potius hæredib' eius quàm mihi redderet. [d] Sabinus dicebat, vtile mihi eius dotis recuperādæ iudicium dandū esse. Gaius idē.

Expensa funeris statim repetitur non expectata dilatione legali.Bartolus.

LX. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

SI filiafamiliàs nupta decesserit, & pater funⁿ ei fecerit: [e] quos ex ea habuit,hæredibus eius. Certe dicitur hic quòd nihil ominus habeo act.de dote.Viuianus.

a *Consulendum.* marito hoc modo vt sequitur. concor. sunt.ſ. de iur.do.l.si legato.& de vsufru.l.sed & si quid. &.ſ.eo.l.si marito.§. si fundū. &.ī.de pecu.le. l. hinc quæritur.§. potest.& infra, de acquirenda hære.l.aditio.
b *Repudiare.*ſ.seruus dotalis qui erat institutus hęres.
c *Maluerit.* scilicet, vxor.Accursius.

Filiæ.] CASVS. Dedi Titio dotē pro filia mea emācipata: & stipulatus fui, vt si ea decederet in matrimonio, ad me dos reuerteretur.vnde cum fuerim in vnū casum tantum stipulatus, in aliū debet habere mulier vel hæres eius.i. si fiat diuortium: vt.ſ.eo.l. si cum dotem. in princ. maritus cū videret eā ægram,in fraudē meā fecit diuortium cū ea, vt sic ipsa in matrimonio nō decederet,sicq; dos remaneret liberis

d *Redderet.* cum in casu mortis tantum sibi prospexerit pater.ſ. si decederet in matrimonio:vt.ſ.titu.j.l.si filia.&.C.de rep.l. dubiū.& in authen.de nup.§.est quoque. col.iiij.Item not.emancipatam: quia si in potestate esset, non haberet hæredem iure isto: vt.ī.de Castren. pecu.l.j.&.ij. Item facit.ſ. de cuic.l.pater.&.C. de rei vxo.act.§.videamus.& quod no.in.§.extraneum.

Si filiafa.] CASVS. Dedi dotem consistentem in rebus mobilibus pro filia quam habeo in potestate:quæ dos sol.ma.debet restitui post annū:vt.C.de rei vxo.ac.§.exactio. postea mortua fuit dicta mulier & ego pater feci expensas circa funus. Certe quamuis dotem non possem repetere ante annū,tamen dictam expensam statim repetam à marito qui habet dotem.est enim dicta expensa æs alienum dotis.
e *Fecerit.*quod facere non tenetur,sed vir ex dote,nisi quando nulla

BIU Cujas

nulla est dos: vt. ſ. de relig. ſed ſi nondũ. &. l. quòd ſi nulla. & facit ad iſtam legem. l. contrà quoque. in eo. tit.

a *Soluantur.* id eſt, tradantur.

Dotalem.] CASVS. Mulier dedit mihi in dotẽ ſeruum: ego manumiſi eum: ipſe liberatus poſtea me hæredem inſtituit, vel aliquid eo viuente fui ab eo lucratus: puta de iis quæ ei impoſui pro libertate dãda: vel habui ab eo ęſtimationem operarum ei per me impoſitarum: vel quia aliquid mihi donauit. poſtea ſolutũ eſt matrimoniũ inter me & vxorem prædictam. petit à me dicta vxor vt ei dem illud quod lucratus ſum ab illo liberto. nunquid teneor ei dare? Et diſtinguitur hic: Aut ea inuita manumiſi dictũ ſeruum, aut volente. & ſi volẽte, aut donauit mihi ſeruum vt manumitterem. aut mandauit mihi ſolummodo vt manumitterem. Primo caſu totum quicquid habui à liberto, debeo ei reſtituere, illo ſcilicet modo qui dicitur in hac. l. Secũdo caſu nihil debeo reſtituere. In tertio autem caſu debeo reſtituere illud ſolum quod peruenit ad me tanquam ad patronum, & nihil aliud. & hoc eſt verũ, ſiue iam habui à liberto prædicta commoda, ſiue habere poſſum. Item & ſi dolo feci quo min⁹ ad me perueniat, teneor: & etiã hæres meus tenetur ſi ad eum peruenerint prædicta commoda, non aliàs. Sed nũquid pater meus tenetur ſi ipſe dotẽ pro me accepit? & dicitur quòd non, quia lex nó fuit locuta niſi ſuper marito, & hærede eius. Sed quid ſi ego maritus nolo dare mulieri niſi æſtimationem rerum quas fui lucratus à tametſi ei dotem poſt aliquod tẽpus gener reddere deberet, tamen continuò ſocer agendo conſequetur, vt impenſam funeris præſentem recipiat: cætera dotis ſtatuto tempore ſoluantur. a

Si vir manumittit vxore contradicente, reſtituit omnia. Bartolus.

LXI. PAPINIANVS libro vndecimo Quæſtionum.

DOtalem ſeruum vir inuita vxore manumiſit. b hæres ſol⁹ vir à liberto inſtitutus, portionem c hæreditatis quã vt patronus conſequi potuit ac debuit, reſtituere debet: d alteram verò portionẽ dotis iudicio, e ſi modò vxor manumittẽti refragatur. f B

Si vir voluntate mulieris donantis ſeruos dotales manumittit: de impoſitis operis nihil reſtituit. Bar.

LXII. VLPIANVS libro trigeſimotertio ad Edictum.

QVòd ſi vir voluntate mulieris ſeruos dotales manumiſerit, cùm donare ei mulier [ſeruos] voluit: g nec de libertatis h cauſa impoſitis ei præſtandis tenebitur. C

LXIII. PAVLVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

ET [ſic] deſinit ſeruus in dote eſſe: quia cui manumittendi cauſa donare liceret, i ei quodammodo donaret, quòd permitteret manumittere.

Si maritus manumittit vxore volente eo animo vt eius negotium geratur, reſtituit omnia, quæ vt patronus cõſequitur, mulieri & eius hæredi. ſecus in eo quod conſequitur vt quilibet. hoc dicit vſque ad. ſ. de viro. Bartolus.

LXIIII. VLPIANVS libro ſeptimo ad legem Iuliam & Papiam.

ET *ſic deſinit. Liceret.* vt ſupra. l. proxi. no. & eſt ſic ſupra, mãda. l. ſi vero non remunerandi. ſ. econtrario. i

Si vero negotium gerens. cum mandato, vel ſine: non ergo vt donatarius: vt ſupra, eo. l. quod ſi vir. Sed quid ſi ea ignorante? Reſpon. videtur refragari: vt infra, de fur. l. quæ vas. ſ. vetare. & not. ſupra, eod. quæ dotis. Accurſius. k

SI verò negotiũ k gerens mulieris non inuitæ, l maritus dotalem ſeruum volũtate eius manumiſerit: debet vxori reſtituere m quidquid ad eũ peruenerit. Sed & ſi quid libertatis cauſa maritus ei impoſuit, n id vxori præſtabit. Planè ſi operę o fuerint marito exhibitę, non æſtimatio earum: non erit æquum hoc nomine vxori maritum quippiam p prędſtare. Sed ſi poſt manumiſsionẽ aliquid fuerit ei liberto impoſitum, id vxori prędſtandum eſt. Sed & ſi reum marit' acceperit, expromiſſorémve: * æquè aduerſus ipſum obligationẽ debet præſtare. q Item quidquid ad eum ex bonis liberti peruenerit, æquè præſtare cogetur: ſi modo ad eũ quaſi ad patronum r peruenerit. Cæterum ſi alio iure, non cogetur præſtare. Nec enim beneficium quod in eum libertus cõtulit, hoc vxori debet: ſed id tantum quod iure patronatus adſequitur, vel adſequi potuit. Planè ſi ex maiore parte ſ quàm debet, hæres ſcriptus fuerit: quod amplius eſt, non præſtabit. Et ſi forte cum ei nihil t deberet libertus, hæredem eum ſcripſit: nihil vxori reſtituet. ℣ Dabit autem (vt ait lex u) quod ad eum peruenit. Perueniſſe accipimus ſiue iam exigit, ſiue exigere poteſt, quia actio ei delata eſt. x Adiicitur in lege, y vt & ſi dolo malo aliquid factum ſit quò minus ad eum perueniat, teneatur. ℣ Si filium z exhæreda- D

l *Non inuitæ.* ſed mãdantis, vt ſubiicit.

m *Reſtituere.* mandati actione conuentus. quicquid enim &c. vt infra. ad leg. Corn. de fal. l. filiꝰ emãcipatus. ſ. fi. & ſ. mã. l. ex mãdato.

n *Impoſuit.* ſcilicet in manumiſsione, vel poſtea: vt infra dicit.

o *Operæ.* fabriles, vel obſequiales. Azo.

p *Quippiã.* nec enim vt inter infenſos ſunt hæc tractanda: vt & aliàs ſupra, de donatio. inter virũ & vxorẽ. l. ſi id quod. ſ. ij.

q *Prædſtare.* cedendo actionẽ contra expromiſſorem pro impoſitis. & ſic ſupra, mandati. l. ſi procuratorem. ſ. finali. & l. qui mandatum. ſ. etiam. & intelligе non impoſitum cauſa onerandæ libertatis. nam tunc non vxori, ſed liberto ſi exegiſſet reſtituere tenetur: vt infra, quarũ rerum act. non da. l. j. ſ. penul. * *Flo. ad promiſſorémve*

r *Quaſi ad patronum.* Arg. ad cauſam ambaſiatorum Mediolanẽſium ad Imperatorem Conſtan. ſic infra, de dote prælc. l. cũ quis. ſ. nam & ſi quis. & dixi ſupra, de actio. empt. l. ſi quis ſeruum. & dixi ſupra, de procura. l. qui proprio. ſ. procurator vt in cæteris. Item no. de tanquam. ſic ſupra, quod iuſſu. l. j. ſ. quid ergo. & quod cuiuſq; vniuerſi. l. item eorũ. & infra, ad Trebel. l. debitor. ſ. fin. & de lib. le. l. ſi quis reum. in fi. & ſupra, de adopt. l. ſi pater. ſ. qui duos. & infra. de acquiren. hæredi. l. ſi quis non. Item facit ſupra, de condict. inde. l. in ſumma. ſ. pen. & de nego. geſt. l. ſin autem. ſ. item ſi. Accurſius.

ſ *Plane ſi ex maiore parte.* olim dimidia, hodie tertia: vt inſtit. de ſucceſſ. liber. ſ. j. &. ſ. ſed noſtra.

t *Nihil.* quia filios habet iure veteri, aliàs nó: vt inſti. de ſucceſſ. lib. ſ. j. &. ſ. ſed noſtra. vel quia amiſit ius ſuccedendi electis muneribus & operis: vt. C. de ope. lib. l. ſi quam. & de bo. poſ. contra tabu. l. j. &. ij. & infra, de ope. liber. l. qui onerandæ.

u *Ait lex.* Iulia forte de maritãdis ordinibus. ſic infra, ad legem Corn. de fal. l. filius emancipatus. ſ. finali.

x *Delata eſt.* ſic ſupra, de peti. hære. l. idem Iulianus. ſed eam cedendo liberatur, argumen. ſupra, eodem titu. l. ſi ſocer. ſ. Lucius.

y *In lege.* prędicta Iulia: vt ſupra, dicta. l. filius emãcipatus. ſ. fi. & facit ſupra, de hære. vẽd. l. ij. ſ. ſed & ſi quid. & ſupra, de petitione hære. l. ſed & ſi lege. ſ. proinde. & ſupra, man. l. dolus. & infra, tit. ij. l. dolo. & infra, de verb. oblig. l. in illa ſtipulatione. ſ. item.

z *Si filium exhæredauerit.* mala mente tanquam ingratum, & tunc peruenerunt volũtate liberti. Si vero nó mala mente, tunc etiam eo inuito habet filius cõtra tab. vt infra, de bo. lib. l. fi. patronus. ſ. ſi quis

a *Manumiſit.* & valet libertas: vt infra, de manu. l. ſeruum. &. C. de iure dotium. l. & ſi. &. C. de ſeruo pign. da. ma. l. j. ſi modo eſt ſoluẽdo: vt dictis legibus dicitur, & hic, quia eſt dominus: vt ſupra, eo. l. ſeruus dotalis.

c *Portionem.* tertiam hodie: olim aliter: vt inſtitu. de ſuc. lib. in princ. &. ſ. ſed noſtra.

d *Debet.* ex cautione, ſi præſtita eſt: vt ſupra, eod. l. ſi conſtante. ſ. ſi vir. Vel ſaltem condictione ſine cauſa.

e *Dotis iudicio.* quaſi augmentum dotis: vt ſupra, eo. l. ſi marito. ſ. fina. ſed ſuperiori caſu non auget dotem, cum patrono ſit quæſitum, licet reddat.

f *Refragatur.* aliàs ſecus: vt infra, eodem. l. ſi vero. ſ. item quidquid.

g *Quod ſi vir. Voluit.* & potuerit hoc caſu: vt. C. eo. l. maritus. & ſupra, de do. inter virum & vxo. l. quod autem. ſ. fi. & infra. l. proxi. Accurſius.

h *De libertatis.* ſcilicet dandæ, non onerandæ: vt infra, quarum re. act. non da. l. prima. ſ. quæ onerandæ. & facit ſupra, eo. l. ſi cõſtante. ſ. ſi vir. in princip.

BIU Cujas

si quis non.&.l.Paulus.& semper obtinet quod hic dicitur.

a *Et ad.* aliàs,& si:aliàs,vt si.& male:quia est cõtra supra, proxi.§.aliàs,etiam & bene.

b *Ad ipsum patronum.* scilicet defunctum.

c *Ad hæredem.* de iure, vel de facto.

d *Teneatur.* quasi dicat,nullo.

e *De viro.* qui manumiserit seruum dotalẽ, & ad eum aliquid peruenit à liberto.

f *De socero.* scilicet si socer manumiserit seruum dotalem nurus,& aliquid ad eũ peruenit.

g *Non erit.* scilicet dãda directa nec vtilis, vt subiicit. vel ponitur, nec,pro etiam.nec ob.supra, de præscrip. verb.l.quoties. qa hic non suggerit æquitas dari. Vel dic duas negationes facere vnam affirmationẽ: vt infra, de verb. signifi.l. duobus.& sic non ob.d.l. quotiens.& secundum hoc vbi lex non distinguit,nos tamen distinguemus.sic pro & contra supra, de Public. act.l.de precio.

Negationes duæ faciunt vnã affirmationem.

h *Quod ait lex.* Iulia: vt.ff.§.dabit.

i *Quanta pecunia erit.* quæ scilicet peruenit ad te virum, vel dolo fecisti quo minus peruenirent.

k *Dato.* tu, vel hæres tuus.Accursius.

l *Præstari.* quia dixit pecuniam.Sed arg.cõtra infra, de leg. iij.l. quisquis.

m *Admitti debet.* sic infra, de leg.j.l. si fundus per fideicom. in prin.& supra, de pact. do.l.fi.in prin.& infra, de doli excep.l.si fideiussor. & supra, de euict.habere licere.&.l. emptori.

n *Hæc actio.* mandati vel neg.ge. quæ datur vxori contra virum pro bonis liberti, & pro operis de quibus.ff.l.proxi.dicit. vel condictio sine causa, vel ex cautione: vt.ff.l.dotalẽ. vel loquitur de actio.ex stipu.p dote.Azo.quãdo vir ad inopiã vergit:vt.ff.eo.l.si cõstãte.in prin.

Flo. pertineant. uerit patronus,& ad[a] eum bona liberti peruenient,* videndum est, an hæres hoc nomine teneatur. Et cum nihil neque ad ipsum [b] patronum, neque ad hæredem [c] eius perueniat: quo modo fieri potest, vt hoc nomine teneatur? [d]

Prouisio legis contra ius commune non extenditur vltra illud quod lex exprimit: licet eadem sit ratio.Bartolus.

¶ De viro, [e] hæredéque eius lex tantum loquitur: de socero [f] succesoribúsque soceri nihil in lege scriptum est: & hoc Labeo quasi omissum adnotat.In quibus igitur casibus lex deficit, non erit [g] nec vtilis actio danda.

Quando quis tenetur ad quantitatem respectu certæ speciei, soluendo speciem liberatur.Bartolus.

¶ Quod ait lex, [h] *Quanta pecunia* [i] *erit, tantam pecuniam dato:* [k] ostendit æstimationem hæreditatis vel bonorum liberti, non ipsam hæreditatem voluisse legem præstari: [l] * nisi maritus ipsas res tradere maluerit. & hoc enim benignius admitti debet. [m]

Flo. præstare

LXV. SCAEVOLA libro singulari Quæstionum tractatarum.

HAec actio [n] etiam constãte matrimonio mulieri competit.

Damnum datum ab inimicis mariti, cui pa mariti dari videtur: & ideo maritus tenetur.Bartolus.

LXVI. IAVOLENVS libro sexto ex posterioribus Labeonis.

IN his rebus quas præter numeratam pecuniam, [o] doti vir habet, dolum malum & culpam eũ præstare oportere Seruius ait. [p] [&] ea sententia Publij Mucij est. nam is in Licinia † Gracchi vxore statuit: q̃ res dotales in ea seditione, qua Gracchus occisus † erat, periissent: ait (quia Gracchi culpa ea seditio facta esset [q]) [eas] Licinniæ præstari oportere.

Facto diuortio maritus vestimenta data seruis dotalibus recuperat qualia sunt: aliàs compensat in dotem.Bartolus.

¶ Seruis vxoris vir nummos in vestiarium [r] dederat: quo parato, deinde intra annum diuortium intercesserat. Placuit Labeoni[&] Trebatio, qualia vestimenta post diuortium essent, talia viro reddi. Idem iuris futurum fuisset,si ipsa vestimenta vir emisset, & seruis dedisset. Quod si vestimenta non redderẽtur, tum virũ precium in dote compensaturum [s].

Voluntas de soluendo patri non impedit filiæ ius consolidationis mortuo patre in ea parte quæ soluta non est.Bartolus.

¶ Filiafamiliàs diuortio facto dotem patri reddi iusserat: deinde parte dotis persoluta pater decesserat. Reliquam partem, si nec delegata, nec promissa nouãdi animo patri fuisset, mulieri solui debere [t] Labeo,[&] Trebatius putant:ídque verum est.

Si ad maritum spectat periculum ancillarum,ad eum spectat partus earum.Bar.

¶ Mancipia in dotem æstimata accepisti: pactum conuentum deinde factum est, vt diuortio facto tantidẽ æstimata redderes: nec de partu dotalium ancillarum mentio facta est.Manebit(inquit Labeo)partus tuus: [u] quia is pro periculo mãcipiorum penes te esse debet. *

Si maritus per errorẽ promisit plus debito:non potest exigi vltra debitum. Bar.

Flo.debet.

[IN iis rebus.] CASVS. Titia dedit mihi in dotem res non in pecunia consistentes. Certe non debeo committere in eis dolum vel culpam.& si committo,teneri debeo.& ponit exemplum in rebus dotalibus Licinniæ vxoris Gracchi. [SERVIS VXORIS.] Maritus seruis vxoris sibi in dotem datis ab ea emit vestimenta, siue dedit pecuniam eis, vt ipsi sibi emerent, & emerunt. Certe soluto matrimonio illa vestimenta debent restitui viro talia qualia sunt.& si non restituantur per mulierem, precium eorũ cõpẽsabit vir ei in dote. [FILIAFAMILIAS.] Soluto matrimonio inter me & filiam Titij in sua potestate existentem, ipsa iussit mihi vt ego redderem patri dotem:& ego solui patri dimidiam : & tunc decesit pater. Certe superfluum debeo restituere filiæ, & non hæredibus patris, nisi ipsa delegasset me patri, & ego nouandi animo ei promisissem. [MANCIPIA.] Aestimata mancipia accepisti in dotem : & conuenisti cum vxore tua quòd redderes ei solu. ma. eadem mancipia tantumdem valentia sicut fuerunt æstimata. Certe partus eorum lucrari debes. [MVLIER.] Mulier dederat Titio decẽ vel centum in dotem : facto postea inter eos diuortio ipsa fuit ab eo errante stipulata ducenta pro dote sua. Certe non petet nisi centũ. [VXOR DIVORTIO.] Titia fecit diuortium à viro suo, & ab eo exegit dimidiam dotis, & reliqua † apud eum dimisit, & nupsit secũdo: & postea fecit diuortiũ à secundo, & rediit ad primum, & ei dedit certã quantitatẽ nomine dotis non facta mentione residui primæ dotis quod apud eũ reliquerat : postea ab eo fecit diuortiũ,& repetit dotem quam ei dedit prima vice & secunda. Certe iisdẽ diebus reddi debet vtraque. [SI VENALE VIR.] Nomine filiæ meæ promisi genero meo doté, gener postea liberauit me . Certe generi est periculum. [SI QVIS.] Pro Tia promisi dotem marito suo : postea eã instituit hæredem, & decessi . Certe ammodo non pertinet periculũ ad maritum, si non exigat ab ea, quamuis eius periculum si non exegisset à me promissore si viuus remansissem. Viuianus.

† *P.Licinii Crassi filiæ cui tam de ... ademptã ... Plutarchus ait.*

† *De Gracchi interitu & seditione apud Plutarchum Tiberium Gracchum & apud Liuium.*

o *Pecuniam.* i.præter ea quæ sunt pondere, numero,& mensura:vt ff.de leg.j.l.talis. illa enim cũ debita sint in genere,perire non possunt : vt.ff.de iure dot. l.res &.j.ad leg. Falci. l.in ratione.§.in certe. Azo. vel nisi sint æstimatæ:vt.ff.eo.l.æstimatæ.sed tunc impropriè dotales dicũtur: vt.C. de rei vxo. actio.§. & cum lex.Accursius.

p *Seruius ait.*& bene. vt.ff.e.l.fi.&. C.de iur. do.l.in rebus.&.l. mulier.§. Paulus. & argu. C. de pact. conuen. l. fina.§.fina.

q *Facta esset.* sic supra, loca.l.si merces.§. culpæ.& supra,commu.diuidun.l.si is cum quo.Azo.

r *In vestiarium.* sine quo poterant serui se tueri : & vltra consuetudinem domini:alioquin de in rem verso teneretur domin⁹: vt supra, de in rem verso.l.iij. §. proinde si seruus.&.l.si res.in princi.hic ergo agetur condic.sine cau. inquantum est locupletior,cum donari vxori noluerit:quia litis contest. tempus inspicitur:vt.ff.de dona.inter virum & vxo.l.quod autẽ. in princi.nam non debet cum aliena iactura locupletari:vt.ff. si certum petatur. l.si & me.nam diuortium reuocat donationem:vt supra,de do.inter vir.& vxo.l.cum hic.§.si diuortium.

Diuortium reuocat donationem.

s *Compensaturum.* hoc videtur corrigi.C.de rei vxo. actio.§.taceat.Vel dic vt not.ff.eo.l.diuortio.§.ob donationes. & facit. C. de compensa.l.neque.& infra,rerum amo.l.j.Item nota hic contra seruientes & pedissequas:vt supra, de pecu.l.id vestimentum. & infra,de lega.iij.l.qui concubinam.in prin.

t *Solui debere.* sic.ff.e.l.si à marito.§.si pro voluntate.&.l.si socero.j.respon.&.l.in insulam.&.j.de leg.iij.Lucius.§.j.Accur.

u *Partus tuus.* [a] vt &.ff.de iure.do.l.si mancipia.Sed cõtra.C.eo. l.j.Solu.

a Sic in legato. Legata ancilla legatur

BIU Cujas

& partus: l.j.Solu.vt ibi.& facit.j.de leg.ij.Lucius.
vt in.l.si a- a *Errante*. secus si nõ errasset:tunc enim teneretur, vt.j.de ver. cillas.& l. oblig.l.si diuortio.Item & si ducenta erãt dos,non teneretur nisi huiusmodi. inquantũ facere potest: vt.s.de constit.pecu.l.iij.Sed arg. contra §.legatum. supra,de iureiur.l.eũ qui.§.si mulier.*ADDITIO*.Pro solutione de leg.1.& huius cõtrarij,dic cõ- an & quã siderãda esse verba ꝓ- do sequa- missionis:vt no.in.l.si tur cõditio- prior.s. eo. secundum nem patris Barto.hic.
vel matris, b *Prudẽs*.i.sciẽs.Azo.
vide not. c *Imprudens*. id est,i- Bald. in.l. gnorans. & facit. s. de §. c. de ser. ædili.edict.l.j.§.causa. fug.
d *Dederat*. præter id quod remanserat apud rem.& facit. s. de iure do.l.post diuortiũ. & l.dotẽ.&.l. diuus. &.l. si mulier. &.j. titu.ij.l. redintegrato.Accur.
e *Si superius*.id est pri mum.Accursius.
f *Iniussu*. id est sine iussu.aliàs secus : vt. s. de iure dotium.l.si debitor.& facit in eo.tit. l.j.&.l.si extraneus. & l.dotem.&.l.cũ in fundo.§.j.
g *Ait Labeo*. si postea locupletior fiat socer, vel eius hæres : vt s.de iure. do.l. cũ vir. Vel verius indistinctè: vt in eo.tit.l.vir ab eo.
h *Si quis*. extraneus.
i *Nec meli9*.id est nec bonum nec æquum.
k *Non potuisset*.propter inopiã:idem tamen si potuisset exigere:nec eni obiicere potest mi hi culpam qui ex mea culpa sentit lucrum:vt supra, de iure do.l. cũ in fundo.§.quod si mulier.Azo. & facit in e. tit.l. vir ab eo.&.l.dotem.&.l.promittendo. in fi.& supra, eo.l.nupta.§.primo.

Lucrũ sentiens ex culpa mea, mihi nõ potest culpam imputare.

IN parte.] *CASVS*. Mulier dedit mihi ĩ dotem seruum habentem peculiũ.postea solutum est matrimoniũ. Certe ita bene debeo restituere peculiũ,sicut seruum.& in eo debeo teneri de dolo & culpa, sicut teneor pro aliis rebus dotalibus: & fructus ex eo debeo retinere sicut ex aliis rebus dotalibus. Viuia.
l *In partẽ*. id est pars dotis quæ reddi debet.

Mulier quæ centum dotis apud virum habebat, diuortio facto ducenta à viro errante [a] stipulata erat . Labeo putat: quãta dos fuisset, tantã deberi: siue prudẽs [b] mulier plus esset stipulata,siue imprudens, [c] Labeonis sententiam probo.

Dos primi matrimonii videtur in sequẽti matrimonio repetita: licet matrimonium tertii in medio interuenerit. Bartolus.

Vxor diuortio facto partem dotis receperat, partẽ apud virum reliquerat:deinde alij nupserat : & iterum vidua facta ad priorem virũ redierat,cui centum decẽ doti dederat: [d] neq; eius pecuniæ , quæ reliqua ex priore dote erat, mentionẽ fecerat . Diuortio facto reliquũ ex priore dote iisdẽ diebus virũ redditurũ ait Labeo,quibus reddidisset si superi9 [e] diuortiũ inter eos factũ nõ esset:quoniã prioris dotis causa in sequentẽ dotis obligationem esset translata.& hoc verum puto.

Dos acceptolata potest repeti sicut dos data. Bartolus.

C Si vir socero suo iniussu [f] vxoris manente matrimonio, dotẽ acceptã fecisset:etiã si id propter egestatẽ soceri factũ esset, viri tamen periculum futurum ait Labeo: [g] & hoc verum est.

Pro qua parte mulier tenetur soluere, pro ea parte ad virum non spectat periculum. Bartolus.

Si quis [h] pro muliere dotẽ viro promisit, deinde hęrede muliere relicta decesserit: qua ex parte mulier ei hæres esset,pro ea parte dotis periculũ , quod viri fuisset, ad mulierẽ pertinere ait Labeo: quia nec melius [i] [nec]æquius esset, quòd exigere vir ab vxore nõ potuisset, [k] ob id ex detrimẽto viri mulierẽ locupletari. & hoc verũ puto.

Vir tenetur de dolo & culpa in quærẽdo & conseruando peculium : & fructus peculii spectant ad virum. Bartolus.

A

LXVII. POMPONIVS libro vicesimo Epistolarum.

IN patrem [l] dotis reddendæ erit id, quod mulieri ex peculio serui restitui [m] debebit: & ideo & dolũ & culpam [n] in eo peculio vel adquirẽdo vel conseruando maritus præstare debet:& fructus ex eo percepti, quo modo [o] cuiuslibet rei dotalis, ad maritũ pertinebunt. [p]

B

m *Restitui debebit*. quod debet restitui præter quæsita ex re viri, vel opera serui dotalis : vt. C. de rei vxo.acti.§.itaque.& præter fructus peculij:vt hic subiicit.
n *Et culpam*.facit.s.eod.l.in his. Item &.s.de iure do.l.si legati.&.l.si seruo.& de pecul.l.hinc quæritur.§.j.
o *Quo modo*. id est,sicut.Accursius.
p *Pertinebunt*.s.fructus: vt &.s.de iure dotiũ.l.dotis.&.C.de iure dot.l.pro oneribus.est enĩ tale peculiũ incremẽtũ dotis. Azo.

IMpensarum.] *CASVS*. Primo ponit diuisionem impensarum quas facit quandoque maritus circa res dotales.& dicit quòd tria genera sunt. aliæ enim sunt necessariæ,aliæ vtiles,aliæ voluptariæ . Secundo dicit quæ sunt necessariæ,id est,quę fiunt propter necessitatẽ. Tertio ponit quoddam proprium impensarum necessariarum : quia habent necesse fieri in dote:aliàs compensantur cum dote,nec eã minuunt. Quarto ponit exemplum de necessariis impensis, vsque ad.l.& in totum. Quinto dicit quare dicuntur necessariæ scilicet quòd marit9 habet eas necesse facere, & si nõ faciat, tenetur mulieri. sed pone quòd faciat, sed malum exitum habuerunt. Certe nihilominus minuũt dotem. & hoc sit hic loco casus vsque ad.l.quod dicitur.Viuianus.

Digestorũ
seu Pandectarum Liber vigesimusquintus.
DE IMPENSIS IN res dotales factis.
TITVLVS I.

In isto tit.iuriscõsultus sic procedit, quia primo ponit vnam diuisionẽ generalẽ impensarum vsque ibi, Necessariæ.ibi tractat de necessariis vsque ad .l. quod dicitur.§. vtiles.ibi incipit tractare de vtilibus vsque ad.l.voluptariæ. ibi de voluptariis vsq; ad l.vtilium. ibi incipit tractare communiter & permixtim de omnibus vsque ad fi. Bar.

I. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Sabinũ.

C IMpensarum quędam sunt necessariæ, [q] quædam vtiles,† quędam verò voluptariæ. Necessariæ hæ dicũtur, quæ in se habent necessitatem impendendi. [r] cęterum si nulla fuit necessitas [s], alio iure habẽtur. In necessariis impensis hoc sciendum est, eas demũ impensas dotem minuere, quæ in dotem [t] factæ [u] sunt. cęterùm si in dotem factæ non sint [x], non habent in se reputationem [y].

D Inter necessarias impẽsas esse Labeo ait moles in mare vel flumen proiectas. [z] Sed etsi pistrinum vel horreum necessariò factũ sit, [a] in necessariis impensis habendum ait. Proinde

q *Necessariæ*. non ideo quia marit9 necesse habeat eas facere : quia sic secundum hãc significationem etiam vtiles dicerẽtur necessarię,quia debet res dotales tueri: vt.j.eo.l.& in totum.&.l.quod dicitur impensas. sed dicuntur necessarię,quia in se habent necessitatem impendendi.sic & infra,eod.l.impẽsæ. & infra,de verbo.signifi. l.impensæ.
r *Impendendi*. à lege impositã. quod dic vt infra,eo.l.iiij.§.j.& de his dicitur vsque ad.l. quod dicitur.§.si.
s *Necessitas*.quoad ipsam rem: quia vel sunt vtiles, vel necessariæ.
t *In dotem*. id est, in res dotales,& ad perpetuam agri vtilitatem : vt infra,eo.l.iij.§.j.nisi sit modica impẽsa:vt.j. eo.l.omnino.&.l.pe.
u *Factæ sunt*.& ad ꝑpetuã ipsius rei in qua impenditur, vtilitatem pertinent, & non sunt modicæ: vt infra,eo.l. pe.&.l.omnino.& cõcor.supra,de rit. nupt. l.dote.&. C. de rei vxor.l.j..§. necessariæ. Accursius.
x *Nõ sint*.nec ad perpetuam agri vtilitatem pertinent: vt in conueniẽdo debitores quorum nomina sunt data in dotem sibi: quia secundum Azo. conuenisse videt vt suo sumptu hoc faciat:vel quia in res mulieris non dotales impendit.
y *Reputationem*. scilicet in ipsam dotem minuendam:quod esset in necessaris:vt infra,eo.l.quod dicitur.§.j. & facit insti.de act,§.item si de dote.in fi.titu.&.j.eod.l.penul.& supra,de rit.nup.l.dotem.& de iur.do.si is.§.quod dicitur.&. C. de rei vxor.ac.§.sed nec.& infra, de verbo. signifi.l.impensæ.& etiam in præsenti.§.
z *Proiectas*.scilicet expẽdere vt recuperet:vel expedit proiicere causa faciendi portum, vel causa minutionis, vel ne domus vel fundus rueret,vel proclusa molendini, vel similibus.
a *Factum sit*. id est refectum alioquin contra.j.e.l. veluti. &.j. de verb.signifi.l.impẽsæ.§.in his.quæ sunt cõtra secundũ R. Sed certe hoc potest esse ꝙ licet nouiter sit factũ, tamẽ habetur inter necessarias impensas,& potest esse quòd ĩter vtiles,argu.j.e.l.pe.

†Scilicet sine quibus negotiũ expediri non potest : vel sine quibus res efficitur deterior: vt in.c.vt prę terita.§ glo. 1.versic.& dicũtur expẽsæ. extra de electio. de materia hui9.l. vide in glos.2.in c. 1. extra de dona.inter virũ & vxorem.

BIU Cujas

a *Vtile erat.* hæc adiectio fit ex sequentibus.
b *Præstiterit.* aliquid, subaudi. & facit. ff. tit. j. l. diuortio. §. plane. Sed quo modo præstitit aliquid ex stipulatione, cum non fuerit commissa? Respon. præstitit, ne forte committeretur super ipsa stipulatione transigendo vel dando aliquid vt remitteretur, cũ esset mulieri vtile magis q̃ expectare stipulationis à se expositæ euentum.

* Flo. reiecta restaurauerit Hal. defecta.

c VEL si vites. *Seminaria.*[a] loca vbi frumentũ ad seminandum reponitur: vt &. ff. de vsufru. l. itẽ si. §. pe. &. j. de fun. instru. l. cũ de lanionis. §. pastores.

* De seminario pulchrè Bud. ff. de vsufr. l. itẽ si fundi. §. seminarios.

d *Vel ad eã.* vel, pro, &. vel expositiue pro, id est. Sed quid si vt p̃sit vsq; ad decennium? Respon. idem quòd si ad perpetuam vtilitatẽ: cũ non sit ad præsentis tẽporis tantũ. & secundum hoc, vel, potest proprie legi.
e *Fructum.* s. tantum.
f *In præsentis.* scilicet anni vtilitatem tantum sit impẽsum. & facit supra, fami. erciscũ. l. fundus qui. & de do. inter vi. & vxo. l. si id quod. §. j. & infra, eo. l. omnino. &. ff. tit. j. l. fructus. &. l. in insulam.

† In nonnullis exẽ. legitur, vel ad eã quæ ad præsentis tẽporis, an vero quæ non ad præsentis ãni fructũ pertineat si in præsens, cũ fruc. hoc cõputandũ. si ve. &c.

g *Necessariis.* hoc expone vt infra. l. proxi.
h ET *in totũ id.* quod ad perpetuam vtilitatem agri pertinet. Et not. quòd impensa necessaria dicitur duobus modis. Primo vt. j. eo. l. impẽsæ. & de ver. signifi. l. impensę. & sic in peti. hęre. & rei vin. dicuntur. Secundo vt hic: quia vir habet necesse facere. aliàs est reus culpæ. vt hic subiicit. Et sic accipitur. ff. l. proxi. & l. j. Est ergo hic personæ necessitas: sed ibi rei quæ periret. aliàs & in vtraq; significatione accipitur cum tractamus de impensis in rebus dotalibus factis, secundum Hugo. quod hic accipio quo ad hoc vt facere teneatur: sed eis factis aliter vna quàm alia repetit: vt. j. l. proxi. &. C. de rei vxo. act. §. sed nec ob. Accur.
i *Præstabit.* videtur cõtra, quia semel cœpit interesse: vt. ff. si quis cau. l. qui autem. §. j. Sed forte hic fingitur nõ interfuisse sua propter casum huius periculi. vel speciale est inter virum & vxorem, arg. j. eo. l. omnino. Azo. & facit. ff. de neg. gest. l. sed an vltro. §. j. & l. siue hæreditaria. &. j. de magi. conue. l. j. §. si magistratus. &. ff. ad leg. Aquil. l. si quis fumo. §. fi. &. j. quod vi aut clam. l. si alius. §. est & alia. &. j. ad Tertyl. l. ij. §. non solum. &. ff. manda. l. si procuratorem. §. mandati. Accursius.

Quod dicitur.] CASVS. Hæc. l. exponit illud quod est. ff. eo. l. j. &. iij. scilicet quòd impensæ necessarię per maritum factæ in res dotales, minuunt dotem. Dicit enim illud esse intelligendum cũ dos erat in pecunia tantũ, vel in pecunia, & nõ in speciebus. si autẽ esset dos tantum in speciebus, & non minuũtur species, sed ius dotis scilicet tantum: retinebit eas maritus sol. mat. donec mulier ei satisfaciat. & hęc vera sunt quando expensę sunt factæ in ipsa dote, non aliàs. Sed pone quòd mulier satisfecit marito de dictis speciebus impẽsis: nunquid videtur dos crescere, quasi iam deminuta fuisset? an vero videtur ex integro permansisse, ita quòd nõ fuerit deminuta: nec nunc videatur crescere? & dicitur quòd si pecunia fuerat in dote, videatur nunc crescere. nã deminuta fuerat propter dictas expẽsas. Sed pone quòd maritus soluto matrimonio restituit dotem vxori: nec aliquid dixit de impensis necessariis quas fecerat in dotẽ? certe poterit contendere dotem quasi eam indebite soluerit. [VTILES AVTEM.] Viso de necessariis impensis, nunc vult dicere de vtilibus & voluptariis. & in hoc. §. dicit quæ dicuntur vtiles. in. l. seq.

Fulcinius inquit: Si ædificium ruens, quod habere mulieri vtile erat[a], refecerit: aut si olim ueta deiecta* restaurauerit: vel [si] ex stipulatione damni infecti [nomine,] ne committatur, præstiterit:[b]

II. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

VEL [si] in valetudinem seruorum impenderit:

Quæ fiunt ad perpetuam vtilitatẽ rei, dicuntur expensæ necessariæ: sed quæ factæ sunt ad præsentem tantum vtilitatem, sunt expensæ vtiles. hoc dicit.

III. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Sabinum.

VEL si vites propagauerit: vel arbores curauerit: vel seminaria[c] pro vtilitate agri fecerit: necessarias impensas fecisse videbitur. Nos generaliter definiemus multũ interesse, ad perpetuam vtilitatem agri, vel ad eam[d] quæ non[f] ad præsentis temporis [fructum] pertineat: an verò ad præsentis anni fructũ[e]. Si in præsentis[f], cũ fructibus hoc cõpẽsandũ. si verò nõ fuit ad præsens tãtũ apta erogatio, necessariis[g] impensis computandũ Iulianus putat.

IIII. PAVLVS libro trigesimo sexto ad Edictum.

ET in totũ id[h] videt necessariis impẽsis cõtineri, quod si à marito omissum sit, iudex tãti eũ dãnabit, quãti mulieris interfuerit eas impẽsas fieri. sed hoc differt, quòd factarũ ratio habetur. etsi res malè gesta est: nõ factarũ ita, si ob id res malè gesta est. itaq; si fulserit insulam ruentẽ, eáq; exusta sit: impensas consequitur. si non fecerit: deusta ea nihil præstabit[i].

B *Expensæ necessariæ in dotem factæ minuunt dotem & quantitatem in dote contentam, non corpora dotalia. secus si extra dotem sint factæ. Item muliere soluente eas dos crescit. hoc dicit. & est difficilis & subtilis. Bartolus.*

V. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Sabinum.

QVod dicitur[k] †, necessarias impẽsas dotẽ minuere, sic erit accipiendũ, vt & Põponius ait, non vt ipsę res corporaliter deminuantur, vtputa fundus, vel quodcũque aliud corpus: (etenim absurdũ est deminutionẽ corporis fieri propter[l] pecuniã) cæterum[m]
C hæc res faciet desinere esse fundum dotalem[n], vel partẽ eius. manebit[o] igitur maritus in rerũ detentationẽ donec ei satisfiat. nõ enim ipso iure corporum, sed dotis[p] fit deminutio.

† Facit de hanc. l. j. in glo. ff. ca si. cons. de don. inter vi. & vxo.

A ponit exemplum de vtilibus. in. l. autem voluptariæ. dicitur quæ sunt voluptariæ. Item dicit quòd vtiles non minuunt dotẽ, quãuis necessariæ minuant: sed tamen potest eas repetere maritus: & ita demum, si voluntate mulieris factæ sunt, si mulier non potest soluere expensas nisi vẽdat res in quibus factæ sunt. q. d. si aliũde cõmode potest soluere mulier, non requiritur eius voluntas ad hoc vt maritus possit repetere. Sed nunquid voluptariæ poterunt repeti? & certe si maritus vult auferre ornatum quẽ posuit in rebus dotalibus, qui ornatus potest marito aliquam vtilitatem afferre, & mulier nõ patiatur, debet marito restituere expẽsas quas fecit in ornamento: aliàs nõ potest repeti, nec maritus potest auferre ornatum. Sed pone quòd res dotales in quibus marit⁹ fecerat voluptarias expensas, sunt propositæ ad vendendum: & sic dicta impẽsa faciet eas plus vẽdi. certe sine dubio tunc habet maritus repetitionem, aliàs nõ, etiam si voluntate mulieris factæ sunt. Scias etiam quòd si maritus velit donare mulieri constante matrimonio expẽsas necessarias vel vtiles quas fecit in res dotales, & quas soluto matrimonio potest repetere, nõ valet donatio. Et hoc vsque ad. l. omnino. in qua dicitur quòd si maritus fecit modicas necessarias impensas in rebus dotalibus, non recuperat eas eo iudicio dotis quo mulier agit contra eum soluto matrimonio, sed potest agere contra eam act. nego. gest. & hoc vsque ad l. neque. Viuianus.

k *Quod dicitur.* vt institu. de act. §. penul. & supra, de iure dot. l. si is. §. quod dicitur. &. C. de rei vxo. act. l. j. §. sed nec obstat. & infra, eo. l. quod dicitur.
l *Propter pecuniam.* impensam in dotem, subaudi.
m *Cæterum.* si hoc admitteremus. Io.
n *Dotalem.* quod est absurdum.
o *Manebit igitur &c.* vel lege interrogatiue: cæterum hæc res &c. & subaudi, non manebit igitur &c. Accursius.
p *Sed dotis.* id est, vniuersitatis dotis quantum ad effectum: quia
D ex illa satisfiet. & sic potest dici quòd propter necessarias impensas cum solus fundus inæstimatus datus est in dotem, dos ipso iure minuitur: non tamen ipse fundus dotalis minuitur. nam dos est nomen iuris, id est, ipsum ius quod est in dote. & facit ad hanc expositionem & hunc intellectum infra, de dote prælega. l. j. §. sed quod diximus. sic & cum aliquis est debitor in decem, dicemus eius patrimonium minutum in decem: nec tamẽ res quas ipse habet minutæ sunt, vel eius esse desierunt in aliquo. sic & in peculio: vt & supra, de pecu. l. peculium. §. si æreː sic & in hæreditate: vt infra, de verbo. signifi. l. hæreditatis appellatio. &. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. sin autem. & hoc ideo, quia peculium, patrimonium, hęreditas, & dos, nomina iuris sunt. sed si postea mulier intra annum expensas non offerat, desinit fundus totus, si ante sint impensæ, vel pars fundi esse dotalis: vt. ff. de iur. do. l. si is. §. quod dicitur. Sed si maritus velit magis repetere expensas quàm retinere fundum, potest: vt. C. de ædifi. priua. l. si vt proponis. &. ff. pro socio. l. cũ duobus. §. idem respõ. Alij dixerunt quòd statim desinit esse res dotalis. sed si intra annũ offerat pecuniã mulier: crescit dos, & ĩcipit esse dotalis. Et in hac opinione fuit Scæuola: quod apparet per id quod dicitur in. d. §. quod dicit. in. l. si is. vbi dicit,

cuius

BIU Cujas

cuius rei manifestior in fundo iniquitas est. & postea: nam si desinit. & in fine postea: & magis est vt ager in causam dotis reuertatur, sed interim alienatio fundi inhibeatur. Ex prædictis ergo apparet quòd lex prædicta, si is. huic non ob. quæ solet signari isti contraria. Vel quia quod dicit hic, absurdum est deminutionem corporis fieri propter pecuniam, subaudiendum est ab initio, sed post secus. Vel non fit deminutio partis corporis, sed totum desinit in dotem esse si tot fiant impensæ quanti est fundus. Vel illud quod dicitur in l. si is. Scæuolæ opinio est, quæ hic corrigitur. Et in vltimo. §. illius. l. videtur corrigi per id quod dicitur in fine, inhibeatur. licet illud sit factū pro illo quod dicit reuertatur. Item illud est cōtra eū quod dicitur, manifestior est iniquitas in fundo. verū illud solem[9] exponere, id est, esse videtur. nam non est iniquitas, vt dicitur in superiori, & vt dicitur in fin. illius. §. quando autem corpus inæstimatum cū quantitate est in dotem, vel cum corporibus æstimatis, quod idem est: vt. C. de iure do. l. quoties. tunc secundū omnes ipso iure minuitur dos propter impensas necessarias, & decrescit dos in quantitate data in dotem, vel in quantitate æstimata. & hoc est quod dicitur infra, proxi. §. ibi, ergo &c. & supra, de iu. do. l. si is. §. fina. H. & secūdum hoc intellige. C. de rei vxo. act. §. sed nec ob impensas. & insti. de act. §. propter retentionem.

* *Flo. vbi.*

Ibi* [a] ergo admittim[9] deminutionem dotis ipso iure fieri, vbi non sunt corpora, sed pecunia [b]. nā in pecunia [c] ratio admittit deminutionē fieri. Proinde si æstimata [d] corpora in dotē data sint, ipso iure dos [e] deminuetur per impensas [f] necessarias. Hoc de his impensis dictū est, quæ in dotem ipsam factæ sint [g]: cæterùm si extrinsecus [h], nō imminuēt dotē. Sed si impēsis necessariis mulier satisfecerit, vtrum dos crescit? an verò dicimus ex integro [i] videri dotem [datam?] Et ego, vbi & pecunia [k] [data] est, non dubito dotem videri creuisse. [l]

Tota dos soluta sine deductione impensarum necessariarum, indebiti condictione condicitur. Bartolus.

Si dos tota soluta sit non habita ratione impensarū, videndū est an cōdici possit id quod pro impensis necessariis compensari solet. Et Marcellus admittit condictioni [m] esse locū. Sed etsi plerique [n] negent, tamen propter æquitatem Marcelli sententia admittenda est. Vtiles autem impensæ sunt, quas maritus vtiliter fecit, rémque meliorem vxoris fecerit [o]: hoc est, dotem:

VI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

VEluti [p] si nouelletū in fundo factum sit, aut si in domo pistrinum [q] aut tabernam [r] adiecerit. [idē erit] si seruos ar-

Corporis ad pecuniā nō fit compensatio.

a *Ibi ergo.* aliàs ibi, & est plana. aliàs vbi, & lege interrogatiue & erit responsio, vbi non sunt corpora &c.

b *Sed pecunia.* cum corporibus inæstimatis, subaudi. H.

c *Nam in pecunia.* quia pecuniæ ad pecuniam ipso iure fit compensatio, sed non corporis ad pecuniam. Azo. vt supra, de condic. inde. l. si non sortem. §. si centum, & de pig. act. l. si conuenerit.

d *Aestimata.* scilicet cum aliis æstimatis. H.

e *Dos.* pecuniæ, seu æstimationis.

f *Impensas.* factas in rebus æstimatis.

g *Factæ sint.* ad perpetuam agri vtilitatem.

h *Si extrinsecus.* cum non ad vtilitatem agri perpetuam: vt. ē. eod. l. iij. & subiunge exempla: vt. j. e. l. omnino. & supra, e. l. j. §. in necessariis. & supra, tit. j. l. fructus. & supra, de do. inter vi. & vxo. l. si id quod. §. j. & l. sed si vir ex lana. §. fi. & l. si prædia. H.

i *Ex integro.* i. de nouo constitutam. H.

k *Vbi pecunia data est.* subaudi, & fundus in quē impensum est.

l *Creuisse.* Sicut enim erat deminuta ipso iure: vt supra, proxi. ita econtra crescit: & idem dici potest vbi corpus tantum, si dicamus quòd decrescit, secundum opinionem Scæuolæ: vt. ē. de iur. dotium. l. si is. §. fi. & facit. ē. de pecu. l. peculium. §. si ære. & de dona. inter virum & vxo. l. cum hic. §. si nurus socero. Et est hic ar. ad feudum. nam vbi feudum quod habeo, est auitum [a], transit ad fratres meos me mortuo sine filio. si vero mihi concessum, redit ad dominum. Sed pone quòd commisi feloniam, & amisi feudum auitum: dominus remisit mihi feloniam: non videtur

a Repudiata paterna hereditate repudianti

ff. Infort.

A de nouo datum: & sic transibit ad fratres meos tanquam auitum, non quarū non de nouo mihi concessum: non autem reuertitur ad dominum de nouo, secundum H. Item si solus fundus est in dotem, & tamen est impensum quanti est: sicut dicitur minui, sic & crescere restitutis impensis. sed vbi minus, nec decrescit. ergo nec crescit: vt patet ex his quæ diximus supra, ea. l. Acursius.

non quarū. de hoc Bald. cum multis not. aliis. ī. l. qui se patris. 9. col. C. vnde libe. Ange.

m *Cōdictioni.* Indebiti quasi plus debito solutum sit: vt &. j. de cō dic. inde. l. qui exceptionem. §. si pars. nec ob. in eo. ti. l. ex quib[9]. quia hic etiam petitionem habet vir per act. mandati vel neg. gest. vt. ē. tit. j. l. diuortio. §. impendia. &. C. de rei vxo. ac. l. j. §. sed nec ob impensas. & facit. j. ti. j. l. si cum dos. & supra, de condic. inde. l. qui inuicem. & de cōpen. l. si ambo. ibi, si quis igitur.

in authē. de nup. §. si vero colla. 4.

n *Plerique.* iurisconsulti, cum dicāt quòd non datur condi. inde.

o *Fecerit.* & deteriorem esse non sinunt: vt infra, de verbo. signifi. l. impensæ.

**Flo. soluēret*

p *Veluti si nouelletum.* id est, nouā terrā fecerit: vt suprà, de peti. hære. l. vtiles. Vel, id est, terram præcisam: vt infra, de verbo. signifi. sylua. §. noualis. Vel, id est, nouam plantationē vineæ vel oliueti: vt supra, de fun. do. l. vir in fundo. Accursius.

q *Pistrinum.* supra, eo. l. j. §. inter. contra. Sol. vt ibi.

**relinquēda. Flo.*

r *Tabernam.* Tabernæ appellatio declarat omne vtile ad habitādum: non quod ex tabulis clauditur. & expone: vt infra, de verbo. signifi. l. tabernæ.

Taberna appellatio quid contineat.

s *Voluptariæ.* aliàs, voluntariæ.

t *Exornant.* subau. dumtaxat, non autē fructum augent. & da exempla. j. de verb. signifi. l. impensæ. §. fi.

u *Quarum.* scilicet omnium impensarum illæ quæ vtiles sunt, non quidem &c. quod faciunt necessariæ: vt. ē. eo. l. quod dicitur. Vel dic, quarum scilicet voluptariarum illæ quæ sunt vtiles &c. quædam enim voluptariæ vtiles sunt: vt. j. eo. l. quòd si.

x *Exactionem habent.* per act. man. vel neg. gest. vt. C. de rei vxo. ac. §. sed nec. &. ē. titu. j. l. diuortio. §. impendia. & intellige secundum quod in. l. proxi. dices.

y *Vtilium. Deductionem.* id est, retentionem. sed hodie cessat, & cōpetit rei vxoriæ actio: vt. C. de rei vxo. actio. §. sed nec. Vel dic deductionem, id est, exactionem.

b *Not. tamē expēsas nondum factas. sed fiēdas non posse taxari, sinegulariter not. Bal. in mar. versi. expēsæ. & post eū Inno. in. c. cū venisset. de eo qui mittit in possess.*

z *Si voluntate.* C. de rei vxo. act. §. sed nec. contra. Sol. quod hic dicitur, est secundum naturam actionis rei vxo. vt ibi dicit. hodie enim aliud est vt ibi, Vel refert, potest aliunde soluere mulier cōmode, & tunc quod ibi: aliàs non, vt hic subiicit. aliàs enim non essent vtiles. Si autem quando fecit vir, illa erat soluendo, nunc non: quid erit? Respō. satis est: quia sufficit vtiliter esse cœptū: vt. ē. de nego. gest. l. sed an vltro. §. j. & facit. ē. de rei vin. l. in fundo. & de pigne. act. l. si seruos. & de noxa. act. l. si seruus. §. j. & infra, de verb. signifi. l. impensæ. Accursius.

PRo voluptariis.] CASVS. Profuturū est ei. i. ad eius cōmodū, non aliàs: quia non est indulgendum &c. vt supra, de rei vin. l. in fundo. Sed arg. contra supra, de iure do. l. cum in fundo. §. di-

uortio autem.in fi.§.& facit.C.de rei vxo. ac.l.j.§.sed nec.& de rei vin.l.domũ.&.ẽ.de peti.hære.l.vtiles.& de in rẽ vers.l.iiij.§. sed si mutua. *ADDITIO.* Dic q̃ in illis iurib⁹ cõtra ex detractione vsusfructus potest vtilitas percipi: vt.ẽ.tit.j.l. vsufructu. hic ex detractione impensarum voluptariarum nõ, secundũ Dy.

Itẽ petit tibi quod suũ est, ideo sibi restituitur: secundũ Bart.hic.

a *Quod si. Impensæ.* scilicet voluptarię.& facit.ẽ. de rei vĩ.l. nisi venalẽ. &.l.in fundo. in fi. H.

† *Alc.li.1. prætermissorũ in hũc locũ, pmercales (inquit) res interpretatus est Angel⁹ Politianus esse res simpliciter venales. quæ sentẽtia vulgo reprobatur, quoniã nõ generaliter.venale significat, sed qđ̃ prater suos vsus venale pater familiãs habet, alioquĩ hic apud iurisconsultum omnes impensæ vtiles. aliquã rem fuissent factæ natura sua vẽdibilem.qđ̃ non pbo.placet ita q̃ Bapti stæ Pii sentẽtia.c. anno.poster. 49.*

b *Non voluptariæ.* ẽ. de in rẽ verso.l.iiij. §. sed si mutua.&.§. nec non illud.cõtra. Solu. hic speciale inter cõiuges: vt.C.de rei vxo.actio.l.j.§. sed nec. hic tamen fit deductio: vt ẽ.eo.l.pro voluptariis. Accursius.

c *IN voluptariis. Inhibitam esse.* vnde si velit marit⁹ donare impensas vxori vtiles vel necessarias quas repetere poterat,non valet donatio: vt hic, & supra,de dona.inter vir. & vxor.l.si is.§.j. &.l. sed si vir.§.fi.Fallit tamen quãdoq; : vt in.d. ll.& in.l.id quod.§. si quis serui. & in duab⁹ legibus seq.H.

d *Omnino & in ædificãdis..*ſ.de nouo. & dic, &, pro, id est,& quod subiicit,reponẽdis,id est, reficiẽdis.Accursius.

e *Modicas.* scilicet vsque ad duos aureos: vt ẽ.de dolo.l.si oleũ.§.fi. &.l.seq.Vel dic verius arbitrio iudicis: vt.ẽ.commo.l.in rebus.§.possunt.& de vsufruct. l.hactenus.& argu.j.de iure delibe.l.j.§.j.aliàs dicitur modica, quæ non excedit vires dotis : vt in annuo donato à viro vxori: vt supra,de dona. inter vir.& vxor.l.ex annuo.in princip.Sed ad id quod dicitur impensam in ædificando modicam non repeti, est contra,supra,de do.inter vir.& vxor.l.sed si mors.§. fina.quæ est contra.Solu.ibi magna.Item quod hic innuit donatum ad reædificandum repeti,si non est modicum,est contra, supra,de do. inter vir.& vxor.l. quòd si vir.Sed potest dici quòd ibi fuit modica.Vel forte aliud dicit.l.ista : scilicet quòd si vir in res vxoris modicam facit impensam, videatur donare : maxime in dotalibus negotiis : vt hic dicit: & sic cesset repetitio.Sed si est magna impensa, non præsumatur : & ita competit ad repetendum neg. gest.actio.& probatur hoc aperte.ẽ.de do. inter. vir.& vxor.l.vtrum.& infra,eo.l.quod dicitur.in fi.

Iudiciũ dotis an viro pro expẽsis factis in re dotali competat.

f *Arbiter.* id est,iudex.sic.C.de postu.l.quisquis.

g *Alioquin.* id est,si magna sit impensa,neg.gest. actione repetatur.Vel alioquin,id est,si dicamus modicam impensam repeti, iam non intererit inter actionem neg. gest. in qua etiam modica repetuntur:& iudicium dotis,in quo nõ repetuntur modica. Sed quo modo posset adaptari iudicium dotis ad impensas: cum illud iudicium contra virum,non autem viro detur? Respon.loquitur de impensa facta ab vxore in re viri. quod non placet vt illa repetatur iudicio dotis. Alij,vt R.q̃ est actio de dote directa & cõtraria,quæ contraria hic datur.sed de hac contraria non memini me inuenisse.nec etiam potest dici quòd cõpetat ex stipulatu pro expensis.Dic ergo iudicium dotis competere viro pro expensis, id est,deductionem ex dote. nam aget vxor iudicio dotis : dicet vir, volo deducere hoc iudicio.dicet vxor, non potes, sed agas neg.gest.Et no.quòd quidam dicunt quòd hæc deductio pro expensa non modica habuit locum tempore huius.l.sed hodie contra: vt.C.de rei vxo.ac.l.j.§.sed nec.Sed Hu.dicit etiam secundũ hæc tempora non habere locum, sed antiquiori tempore sic. &

x. PAVLVS libro trigesimosexto ad Edictum.

QVòd si hæ res in quibus impensę[a] factæ sunt, promercales[f] fuerint:tales impensæ non voluptarię[b], sed vtiles sunt.

xi. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Sabinum.

IN voluptariis autem Aristo scribit,nec si voluntate mulieris factæ sunt,exactionẽ parere. Donationem inter virum & vxorem circa impensas quoque inhibitam[esse c] verè Sabinus scribit.

In actione de dote de impensa modica nõ curatur. secus in actione neg gest.Bar.

xii. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

OMnino & in ædificãdis[d] ædibus, & in reponẽdis, propagandísque vineis, & in valetudine mancipiorum modicas[e] impensas non debet arbiter[f] curare: alioquin[g] negotiorum gestorum potius quàm de dote iudicium videbitur.

Qui percipit fructus, debet tributa & collectas soluere.Bartolus.

xiii. IDEM libro septimo Breuium.

NEque[h] stipẽdium, neque tributum ob dotalẽ fundum præstita, exigere vir à muliere potest. onus enim fructuũ hæc impendia sunt.

xiiii. VLPIANVS libro quinto Regularum.

IMpensæ[i] † necessariæ sunt, quibus nõ factis dos minuitur[k]: veluti aggeres facere, flumina auertere, ædificia vetera fulcire, itemque* reficere, arbores in locũ mortuarũ reponere. Vtiles[l] sunt veluti pecora prędiis imponere,id est,stercorare. Voluptuosæ sunt,balinea exstruere[m].

Impensæ necessariæ minuunt dotem, si in dote sunt factæ ad perpetuam vtilitatẽ. secus si causa quærendorum fructuũ,vel ad temporalem rei custodiam.hoc dicit cum.l. sequen.Bartolus.

xv. NERATIVS libro secundo Membranarum.

QVod dicitur,impẽsas quę in res dotales necessariò factæ sunt, dotẽ deminuere[n]: ita interpretandũ est, vt si quid extra tutelã[o] necessariã in res dotales impẽsũ est, id non* in ea causa sit.Nã tueri[p] res dotales vir suo sumptu debet:alioquin tã cibaria dotalibus mãcipiis data, q̃* quæuis modica ædificiorum dotalium

h *Neque stipendium.* Stipendium & tributũ idẽ est : licet ex diuersis causis dicantur:vt.j. de verb.signi.l.ager.§. j.& facit.C. sine censu vel re.l.j.&.l.h.&.j.de vsufru.le.l.quero.&.ẽ. de vsufruc.l.hactenus. Accursius. *Stipendium & tributum an differãt. †Conser.cõ prin.huc.l.*

IMpensæ.] *CASVS.* Hęc.l.dicit quę sunt necessariæ impensę,& de eis ponit exemplum:& quę voluptariæ, & ponit exemplum.Viuianus. *c.pe.cũ.gl. fi. extra de eo quod mi. in pos. cau sa vel fer. *Vulg. reficere.*

i *Impensæ.* facit.j. de verb. signi.l.impensæ. Et no.ex hoc quòd hic dicitur, &.ẽ.eo.l. & in totum.quòd necessaria impensa dicitur duobus modis : vt ibi not.

k *Minuitur* id est,deperit in totũ, vel in partem: vt in.d.l. impẽsæ.

l *Vtiles.* de his dic vt &.ẽ.eo.l.vtilem.

m *Balinea exstruere.* scilicet cũ pro illis nullus reditus recipiatur.

Impensæ. necessaria duobus modis dicitur.

QVod dicitur.] *CASVS.* Hæc lex vult determinare illud quod dictũ est.ẽ. eo.l.j.iij.respon. vbi dictũ est quòd necessarię impẽsæ minuunt dotem, sicut & determinauit in aliqua alia.l.ẽ.eo.quod dicitur.& dicit quod si aliquid impensum est per maritũ extra tutelam necessariã rerũ dotalium,& non ad perpetuã earum vtilitatẽ: illa impẽsa non minuit dotem:puta quia dotalibus mancipiis dedit alimenta,vel fecit adaptari parietẽ in domo dotali,vt nix nó veniret:& fecit aptari agrum dotalẽ.quamuis enim ista & similia necessaria fiant, tamen non pertinent ad perpetuã vtilitatem rerum dotaliũ, ideo dotem non minuunt,& res dotales earum fructibus dictas impensas reficiunt marito,id est,compensantur cũ fructibus.nam multo magis videris tu marite percepisse ex his prædiis dotalibus,deductis dictis impensis, ex perceptione per te facta fructuum ex prædiis dotalibus,quia debent deduci : multo magis dico quàm videaris in dictas res dotales impendisse tantum , vt ita repetas expensas prædictas,vel in dotem compenses,& lucreris fructus: quod esse non debet.& vt generaliter dicam, ego non possum tibi definire quæ sunt illę expensæ quæ dotem possunt minuere,sed iudex debet æstimare ex genere expensarum:vt si sunt necessariæ, minuãt dotem:aliàs non.Item ex magnitudine necessariarum expensarũ: quia si sunt modicæ,non minuent dotem: vt supra,ea.l.omnino. aliàs sic:vt supra.l.j.iij.respon.&.l.quod dicitur.& in primis debet dictus iudex inspicere antequam inspiciat genus vel quantitatem expensarum, vtrum sint factæ expensæ gratia quærendorum fructuum.& si ideo sunt factæ:non audiat maritum repetentem,vel in dotem compensare volentem. Si autẽ non gratia fructuum quærendorum sunt factæ,tunc inspiciat genus & quantitatem.hoc dicit cum.l.sequen.Viuianus. *Vulg. & quæuis.*

n *Deminuere.* vt.&.ẽ.eo.l.quod dicitur.cum concor.

o *Extra tutelam.* id est,perpetuam rei vtilitatem: vt supra,eo.l. iij.§.nos generaliter.

p *Tueri.* ad tempus saltem, sicut fructuarius : vt supra, de vsufruct.l.hactenus.&.l.sed & si quid.§.j.& possessor quilibet: vt.ẽ. ad exhi.l.sed & si hæreditas.§.j.& de rei vin.l.si res.& supra,commo.l.in rebus.§.possunt.

Refectio.

BIU Cujas

refectio [a], & agrorum quoque cultura, dotē minuent [b]. Omnia enim hæc in specie necessariarum impensarum sunt. Sed ipsæ res [c] ita præstare intelligūtur [d], vt nō tam impendisse [e] * in eas, quàm deducto [f] eo minus ex his ꝓcepisse videaris [g].

Quæ autē impēdia secundū eā distinctionē ex dote deduci debeant, nō tā facilè in vniuersum [h] definiri, quàm per singula ex genere [i] & magnitudine [k] impendiorū æstimari possunt.

XVI. IDEM libro sexto Membranarum.

ET ante omnia, quæcūque impensæ quęrendorū fructuum causa factæ [l] erunt (quāquam eædē etiā colendi [m] causa fiant, ideoq; nō solū ad percipiendos [n] fructus, sed etiam ad conseruandam [o] ipsam rem, speciēq; eius, necessariæ sint:) eas vir ex suo facit [p], nec vllā [q] habet eo nomine ex dote deductionem.

DE ACTIONE RERUM amotarum.

TITVLVS II.

Licet vxor constante matrimonio furtū faciat, furti non tenetur, sed actione rerum amotarum diuortio facto conuenitur: nisi post diuortium contrectauerit. Barto.

I. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

RErum amotarum [r] iudiciū [s] singulare introductum est aduersus eā quæ vxor fuit [t]: quia non placuit cū ea furti agere posse: quibusdam existimantibus, ne quidem furtū eam facere, vt Nerua [&] Cassio [u], quia societas vitæ [x] quodammodo dominam eam faceret: † aliis [y], vt Sabino & Proculo, furtum quidem eam facere, sicuti filia patri faciat: sed furti non esse actionem, [z] constituto [a] iure. † in qua sententia & Iulianus rectissimè est:

II. GAIVS libro ad Edictum Prætoris titulo de re iudicata.

NAm in honorem matrimonij turpis actio aduersus vxorem [b] negatur. †

III. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

ET ideo si post diuortium eadem res cōtrectat, etiā furti tenebitur. [c]

Ex persona alterius inter virum & vxorem datur condictio furtiua. Bartolus.

Item si seruus eius furtum fecerit, furti cum ea agere possumus [d]. Sed & cum vxore furti agere possibile est, si ei cui hæredes simus, furtum fecit, vel nobis [e], antequam nuberet: tamen propter reuerentiam personarum, in vtroque [f] casu furtiuam tantū contra extraneo cui vir fiat hæres: vbi videtur habere locum actio furti. sed fauore matrimonij condict. fur. datur: vt subiicit.

Et ideo.] CASVS huius. l. plan⁹ est vsq; ad. §. si filia. [SI FILIA FAMILIAS.] Filia mea in mea potestate cōstituta viro suo aliquas res amouit. Certe ego pater teneor marito actione re. amo. de peculio filiæ meæ. ipsa autē neq; furti, neq; re. amo. tenetur. in casu tamen teneor insolidū: puta si agā contra generum meū sol. ma. & repeto ab eo dotē quā ei dedi pro filia mea. ego di co adiuncta filiæ persona, id est, nomine meo, & filiæ meæ, cū mihi & ei sit actio de dote cōmunis: vt. §. titu. ij. l. ij. §. quòd si in patris. nam tunc cū agā nomine filiæ, teneor eā insolidū defendere in actione rerū amo. & defendēdo satisdare. sed si mortua sit filia, nullo modo teneor nomine filiæ: sed teneor meo nomine inquātum locupletior sum factus ex rebus amotis per filiā meā. locupletior autē videor esse factus, etsi dolo feci quo min⁹ ad me peuenirēt res amotæ. Itē & si viua est filia, nihilomin⁹ teneor meo nomine ꝓpter illa quæ ad me pnenerūt. & hoc vsq; ad. l. cōtra. Viuia.

a *Refectio.* scilicet facta vt tutius habitetur.
b *Minuent.* quod est falsum: vt. §. eo. omnino.
c *Sed ipsæ res.* scilicet dotales.
d *Intelliguntur.* scilicet tales impensas.
e *Impendisse.* aliàs, impendas, id est, impendere videaris.
f *Deducto eo.* scilicet quod impensum est: vt & supra, co. l. iij. §. nos generaliter. & l. neque stipendiū. & §. de peti. here. l. si à patre. §. fi. & supra, tit. j. l. fructus. & l. diuortio. §. ípédia. & j. de vsufr. le. l. quæro.
g *Videaris.* quia fit cō pensatio cū fructibus.
h *In vniuersum.* quia omnis definitio in iure periculosa est: vt infra, de regu. iur. l. omnis. & supra, de vsur. l. mora. cum similibus.
i *Ex genere.* id est, ex causa & qualitate: scilicet vtrum ad perpetuam rei vtilitatem, vel ad fructū ꝓsentis anni: vt supra, eo. l. iij. §. nos generaliter.
k *Et magnitudine.* id est, quantitate: vt. §. eo. l. omnino. & sic ex his, id est, qualitate & quātitate impensarū potest colligi propositum impendentis, an velit repetere, vel non: vt. j. de aur. & arg. leg. l. Seia. in fi. & supra, de dona. inter virum & vxo. l. vtrum. & seq. l. cōtinuatur cum ista.
l *Et ante. Facta erūt.* hic accipe, eas vir &c. quod est infra.
m *Colēdi causa.* §. perpetuo per cōsequētiā.
n *Percipiendos.* fructꝰ ꝓsentis anni.
o *Conseruandam.* diutius. Accursius.
p *Facit.* id est, facere debet.
q *Nec vllam.* sic ergo ex mente impendentis iudicatur necessaria, & minuit dotem ipso iure: aliàs non, & cum fructibus compē satur: vt. §. l. proxi. in fi. & facit. §. fami. erciscū. l. fundus qui dotis. & not. §. l. proxi. ibi, deducto eo &c. cum concor.

DE ACTIONE RERVM AMOTARVM.

Quia in soluendis matrimoniis per diuortium fiunt amotiones rerum, ideo de his dicit. Vel, quia repetitioni dotis de qua dixit supra, de iur. do. opponitur compensatio ob res amotas, vt. C. eo. l. 1. ideo de hoc dicit.

Rerum.] CASVS. Titia mea vxor existens, amouit mihi quasdam res, cogitans à me separari: postea solutum est matrimonium inter me & eam. nunquid possum contra eam agere furti actione? Et dicitur quòd non, immo agam actione rerum amo. quamuis enim fecerit mihi furtum, non tamen obligatur mihi furti. & istud contingit propter honorem præteriti matrimonij. quia ergo non est nata actio furti, vt dictum est: bene potest adhuc nasci si mulier dictas res contrectet sol. matri. Sed si seruus vxoris meæ mihi furtum fecerit: certe habebo contra vxorem noxalem furti actionem nomine serui, & non suo. Quid si vxor mea fecit furtum ei cui hæres sum? Certe furti mihi obligata est. sed in honorem matrimonij nó agam contra eā nisi condictione furtiua. Et idem est si mihi fecit furtum antequā mihi nuberet. Iteꝫ quid si non extant res quas mihi amouit constāte matrimonio, causa diuortij, puta quia eas comedit vel aliter consumpsit mulier? Certe nihilominus locū habet hæc actio. Viuia.

r *Rerum amotarum.* amoueri dicuntur large, si celatæ, delatæ, consumptæ, & contractæ sunt doloſę, non errando: vt infra, eo. l. & ideo. §. item verum. &. j. de acqui. hære. l. si seruum quis. §. amouisse. &. §. amouere.

s *Iudicium.* id est, actio [a]. sic. C. de transact. l. age. Alij aliter dicunt: vt instit. qui. non est permis. fa. te. §. præterea. Accursius.
t *Vxor fuit.* alioquin secus: vt infra, eo. l. si concubina. in prin. Item not: quæ est infra, eo. l. reus quidem. Sed contra. C. de fur. l. fina. §. fi. Sol. vt ibi.
u *Nerua & Cassio.* scilicet existimantibus.
x *Societas vitæ.* scilicet diuinæ & humanę. C. de cri. expi. hære. l. aduersus. &. C. de fur. quamuis. & supra, de ritu nup. l. j. & facit infra, ad muni. l. fi. §. ij. & supra, de iudi. l. exigere. & infra, de cri. expi. hære. l. vxor.
y *Aliis.* subaudi, existimantibus.
z *Non esse actionem.* † *Huc pertinent quæ scribit Plutarchus in præceptis cōnubialibus, ꝓcepto. 20.*
a *Constituto.* id est, aperto: vt insti. de obliga. quæ ex delicto nas. §. ij. qui. & ifra, de fur. l. serui & filij. Sed an condic. fur. teneatur vxor viro, quærit Ioan. & nó soluit. sed videtur quòd nó: vt infra, l. proxi. & infra, de obseq. l. honori. &. l. parens. Sed argu. contra, infra, eo. l. & ideo. §. j. &. l. rerum quidé. Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd ibi in. l. & ideo. sunt casus speciales secundum Bart. hic ad. l. autem rerum quidem. respōde vt per Barto. ibidem.
b *Nam in honorem. Vxorem.* amoué tem. secus ergo si desiit esse vxor cum amouet, vel cum seruus eius amouet, vel ipsa āte cō iugium, vel ipsa postea
† *Huc pertinent quæ scribit Plutarchus in præceptis cōnubialibus, ꝓcepto. 20.*
† *Quid ius constitutū, vide Alc. libr. 7. Paverg. ca. 26*
† *Vnde & veteribꝰ placuit, vt si quid iurgii inter virum & vxorem interceſſiſſet, id nō apud iudices, sed priuatī inter se ipsimet inicē locuti dirimerēt. Valer. Maxi. lib. 2. ca. 1.*
c *Tenebitur.* sicut quilibet extraneus. & hoc ideo, quia ab initio nó fuit nata actio furti: vt infra, de fur. l. ei qui. Iteꝫ not. hic quòd causa cessante non cessat effectus: cum facto diuortio, nisi cōtrectet, non detur actio furti. sic & infra, de quæstio. l. vnius. §. seruus. & infra, de decu. l. fina. & facit quod not. infra, de vsuca. l. sequitur. §. si rem pignori. &. C. de noxa. l. j. & supra, de noxali. l. j. & supra, de mino. l. verum.
Causa cessante nō cessat effectus.
d *Agere possumus.* contra. j. eo. l. si mulier. §. j. Sol. vt ibi. Accur.
e *Vel nobis.* fecit ipsa furtum. H.
f *In vtroque casu.* id est, in secundo & tertio & quarto respon. non autem in primo: licet quidam contra etiam ad primum referant: ne obsit infra, eo. l. si mulier. Item quod dicit dari condic.

BIU Cujas

fur. dicunt, id est, rerum amotarum: quæ & condictio appellatur: vt. ï. eo. l. rerum amotarum: quod non placet: quia illa non datur constante matrimonio: vt. C. eo. l. ij. quod esset opus in his tribus responsis. Item non datur nisi causa diuortij sit amotum, & diuortium sit secutum: vt infra, eo. l. rerum amo. Vel cum vxor de vita viri desperasset: vt. ï. eo. si mulier. quæ non sunt hic. dicas ergo dari condict. fur. & sunt speciales casus. Nec obstat ad id quod notatur in. l. j. in fi. & facit. ï. de solu. l. cũ quis. §. j. & infra, de fur. l. si quis vxori. in princi. & s̈. de iis qui not. infa. l. seruus. Accursius.

a *Contineri.* facit. ï. e. l. si concubina. §. j. & infra, de acquir. hęre. l. si seruum. §. amouisse. &. §. amouere.

b *Amouerit.* diuortij causa.

c *Dandam actionem.* scilicet rerum amo. vel condictionẽ. nam non est proprium nomẽ actionis de peculio: vt s̈. de pecu. l. iij. §. cui congruit. Et dic in patrem, id est, inquantũ ad eum peruenit, vel locupletatum est peculium: vt supra, de pecu. l. iij. §. ex causa. & de condict. furt. l. iiij. & infra, eo. l. viua quoq;. & idem in omni maleficio: vt infra, de vi & vi arma. l. j. §. familiæ. licet noxaliter ex eis agi consueuerit: vt supra, de iis qui deiect. vel effu. l. j. §. cum seruus. & sic intelligitur, supra, de condict. fur. l. penul. *ADDITIO.* Dic quòd istud est verum in seruo: sed in filio delinquente cessat actio noxalis, secundũ Bart. hic.

d *Displicuit.* scilicet dicit: licet sit verum: vt infra, eo. l. penul. & facit. ï. eod. l. contra nurum. §. ij. Accursius.

e *Dari actionem.* scilicet rerum amo. vel condict. fur. vt. s̈. de condict. fur. l. ex causa furtiua. & d. l. iij. de pecu. §. ex causa.

f *Insolidum.* videtur ex delicto filię patrem grauari: & sic est cõtra in auth. de nup. §. est quoq;. col. iiij. &. s̈. de diuor. l. si filia. &. s̈. titu. ij. si filiafa. Sed ibi in fraudem patris delinquebat filia: hic in alterius scilicet viri. vel hoc ideo, quia ex persona eius agit: vnde insolidum defendit. Et ita quædam retinendo habemus solida, quæ non agendo. sic supra, si cer. pet. l. cum fundus. §. seruũ. & de compẽ. l. si cum filio. & de ædil. edict. l. si seruus. & facit supra, de procur. l seruum. §. æquum. Et not. quòd dicit, cum satisdatione, quia nemo &c. vt. s̈. de procur. l. non videtur. & supra, qui satisda. cogan. l. si filiusfamilias.

g *Locupletior sit.* dic vt supra, proxi. §.

h *Dolóve. Peruenisset.* ad hoc. s̈. de hæredi. vel act. vendi. l. ij. §. non tantum. &. §. feciſſe. Accursius.

i *Viua. Peruenit.*] dic vt not. supra, eodem. l. & ideo. §. penulti.

Contra.] *CASVS.* Si nurus mea, id est, vxor filij mei in mea potestate constituta amoueat aliquid causa diuortij: ego socer bene possum contra eam agere. [*QVOTIES.*] Titia dedit doté filio meo, & nó mihi. & postea surripuit ré dotalé. certe ego dictionem competere, non etiam furti actionem, dicimus.

Hæc actio datur etiam pro rebus consumptis. Bartolus.

¶ Item verum est, quod Ofili[a] ait, etiam eas res quas diuortij tempore mulier comederit, vẽdiderit, donauerit, qualibet ratione consumpserit, rerum amotarum iudicio contineri[a].

Filia amouens tenetur insolidum, & pater de peculio: & pater adiũcta filia dotem repetens, ipsam tenetur defendere insolidũ ea viua: sed ea mortua tenetur ad id quod ad eum peruenit. hoc dicit.

¶ Si filiafamiliàs res amouerit, [b] Mela [&] Fulcinius aiunt de peculio dandam actionẽ[c]: quia displicuit[d] eam furti obligari, vel in ipsam ob res amotas dari[e] actionem. Sed si pater adiuncta filia de dote agat: nó aliter ei dandã actionẽ, quàm si filiam rerum amotarum iudicio insolidum[f], & cũ satisdatione defendat. Sed mortua filia, in patrem rerũ amotarũ actionẽ dari non oportere Proculus ait, nisi quatenus ex ea re pater locupletior sit[g]:

IIII. POMPONIVS libro sexto decimo ad Sabinum.

DOlóve malo fecerit, quò minus ad eũ ꝑueniret.[h] *

V. PAPINIANVS libro vndecimo Quæstionum.

VIua quoque filia, quod ad patrẽ ex rebus amotis peruenit[i], vtili iudicio petẽdũ est.

VI PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

COntra nurum[k] quoque socero hoc iudicium dandũ Atilicinus & Fulcinius aiunt.

Pro rebus quæ spectant ad virum, non competit socero hæc actio. Bartolus.

¶ Quotiẽs filiofamiliàs dos data est, socerum ob res[l] diuortij causa amotas furti[m] agere non posse.

Hæc actio datur contra virum etiam si fuerit filiusfamiliàs, & in patrem de peculio. Bartolus.

¶ Item cùm rerũ amotarũ etiã in virũ[n] datur iudiciũ: si filiusfamiliàs maritus sit: vtrũ de peculio[o], an in ipsũ[p] actio[q] dari debeat: eadẽ repetemus quæ de filiafamiliàs diximus[r].

Hæc actio datur contra hæredẽ, & trãsit ad hæredes. item hæres viri potest condicere res amotas eo mortuo: licet iacente hæreditate non fiat furtum. Bartolus.

¶ Si post diuortiũ maritus decesserit: hæres eius rerum amotarum iudicio vti potest[s]. Itẽ hæres mulieris ex hac causa tenebitur: sicut[t] cõdictionis nomine ex causa furtiua. ¶ Sed si morte mariti solutum sit matrimonium: hæres mariti hæreditatis petitione[u], vel ad exhibendum actione, eas consequi poterit. Aristo & condici ei[x] posse rectè putat: quia exiiusta causa apud eã essent. ¶ Quòd si mortuo viro amouerit, nõ fecit furtũ: quia rei hæreditariæ[y] nondũ possessæ nõ fit furtum: ideoque aut vindicari poterũt, aut in hęreditatis petitionem[z] venient.

Si maritus & vxor inuicẽ agunt rerũ amotarũ actione, poterunt cõpensare. Bar.

VII. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Sabinum.

MVlier[a] habebit rerum amotarum actionem ad-

* *Flo. peruenerit.*

A

B

C

D

non possum agere cõtra eã actione furti, vel re. amo. cũ ad me nõ spectent res amotæ. [*ITEM CVM.*] Si maritus existens in sui patris potestate, amoueat res vxori: pater tenetur de peculio. [*SI POST.*] Vxor mea mihi constante ma. surripuit quasdam res: & postea secutũ est diuortium: & ego decessi. certe hæres meus habebet contra eã actioné: & si ipsa decedat, hęres suus tenetur. Sed si ego decessi ante diuortiũ, & sic nó habeo actionem rerũ amo. vt. ï. eo. rerum. nec hæres meus habebit: sed habebit cõtra eã hære. pe. vel act. ad exhibendum: sicut si ipsa amoueat post mortem meã, & ante aditã hære. meam per hæredes meos, cui tenetur actione rerum amo. cũ non cõmittatur furtũ iacente hæreditate.

k *Contra nurum.* vt. ï. e. l. nihil. §. j. sed infra, proxi. §. est contra. Solu. vt. ibi.

l *Ob res.* datas in dotem. Azo.

m *Furti.* nec rerum amotarum: cum ad socerum res amotæ nó spectent: vel non tenetur pro eis. & idem in qualibet alia re amota quę ad patrem nó spectat, si auté ad socerũ spectat, furti agere potest socer si filius erat emãcipatus. alioquin non furti, sed rerum amotarum: vt. ï. eo. l. nihil. §. vxor. & in hac. l. in prí. & infra, proxi. §. H.

n *Etiam in virum.* vt ï. e. l. proxi. &. C. e. l. ij.

o *De peculio.* in patrẽ.

p *In ipsum.* scilicet filium, & insolidum.

q *Actio.* rerũ amotarũ.

r *Diximus.* s̈. e. l. & ideo. §. penul. &. §. fi.

s *Potest.* vt. &. ï. e. l. si mulier. §. hæc actio. & facit. ï. e. l. si ꝓpter. §. fi.

t *Sicut.* non omnino sicut. hæres enim furis tenetur etiam si nihil ad hæredem peruenerit: vt instit. de ob. quæ ex delic. §. fi. Sed hic non nisi inquantum peruenit: vt. C. eod. l. fi. & facit supra. eod. l. & ideo. §. fi. &. l. viua. Item non intelligas dari hoc casu condictionem ex persona defunctæ: vt not. supra, eo. l. j. in fi. item facit infra, eo. l. penul.

u *Hæreditatis petitione.* vt. &. ï. eo. l. si propter. §. fi. &. C. eod. l. fi.

x *Ei.* scilicet mulieri. id est, ab ea. & facit. ï. eo. l. rerum.

y *Rei hæreditariæ.* vt &. j. si quis testa. li. l. j. §. Scæuola. nisi in casu: vt. ï. de fur. l. hæreditariæ. &. ll. sequẽ. & dic hic rem hęreditariam ante aditam hæreditatem[a], & ante apprehẽsam possessionem: vt subiicit, quæ hæreditas, quia subit vicé defuncti: vt instit. de hæredi. institu. §. seruus alienus. cui vxor debuit reuerentiã, eandem debeat ipsi hæreditati: sed ea adita & fiet furtũ, & aget hęres furti: vt argu. s̈. eod. l. & ideo. & facit. ï. de crimi. expi. hæredi. l. ij. &. l. vxor. &. C. de fur. l. quamuis. & de crimi. expila. hære. l. aduersus. &. s̈. de nego. gest. l. hæres. Accursius.

z *Petitionem.* non actionem rerum amotarum.

Mvlier.] *CASVS.* Si vir amouit res suas vxori, bene tenetur hac actione: & si vterque eorum surripiat alteri, compensabunt adinuicem: vt. s̈. tit. ij. l. viro atque vxore.

a *Mulier.* sic &. C. eo. l. j. & facit. s̈. titu. ij. l. rei iudicatæ. §. j. &. l. viro. &. C. de compen. l. neq;. &. ï. eo. l. Marcellus. Accur. Floren.

a Vbi enim hæres possideret, non adiuuisset eam hæreditatem. vide Bar. de Cast. in l. licet. C. de iure delib. Cy. ibidem vtitur hac ratione.

Si cum

BIU Cujas

Si cum dos.] CASVS. Mulier amouit res mariti. postea solu. A ma.egit mulier de dote, & eam cõsecuta est.nunquid amplius poterit maritus agere act. re. amo? & dicitur quod sic. [SABINVS.] Vxor amouit res viri, & solu.ma.eas non vult restituere. certe dabitur marito contra eam iuramentum in litem, etiam si mulier velit ei dare iustam æstimationem dictarum rerum, ipse autem nolit nisi res. & in isto casu iurat maritus in litem contra vxorẽ: sicq; datur marito quãtitas quam iurauit, & remanet res amota apud mulierem: & maritus non tenetur mulieri cauere de euictione dictę rei: quia propter contumaciam mulieris res apud eam remansit. hoc dicit cum duabus.ll.seq. Vivian[o].

*Flo. sit, *Flo. detur.*

a *Nihilominus.* poterat enim excipere, vel compensare: vt.C.eo. l.j.quod cum nõ fecerit, videbatur sibi præiudicasse: vt. C. ad. l. Falc.authen.sed cũ testator.§.item si hæres. vel videbatur posse repetere vt indebitũ: vt supra,tit.j.l.quod dicitur.§.si dos.quod falsũ est: vt hic dicitur. & facit.ff.de cõpen.l.si ambo. & supra, de nego. gest.l. sed an vltro. in prin. &.ff.cõmoda.l.in cõmodato. §.j. &.l. in rebus.§.fin. Accursius.

b *Actio.* rerum amotarum.

c *Quanti in litem.* sortitur ergo hęc actio naturã arbitrariarũ actionum, licet non connumeretur inter eas: vt institu.de act.§.prꝛterea.

Flo. amouerunt:

d *Non enim &c.* Cõcor.ff. de in litẽ iuran.l.si tutor. & sup. solu.ma.l.si filiofami.j. §.j.& supra,de rei vin. l.nec quasi. Sed cõtra. C. de in litem dan. tu. l.an tibi. Solu. ibi habebat rem venalẽ. Item contra supra,de do.inter virum & vxorem.l.si donatæ. Sed ibi causam habet possidens à vindicante, hic non.

e *Suo.* scilicet, iusto vel proprio.

f *Ideoque. Pro euictione.* vt &.ff. de rei vin.l. & ex diuerso.§.petitor. & de condic.fur.l.si seruus.§.cauere. Sed contra supra, de dona.inter virum & vxorem.l.si donatæ. Sol.vt supra.l.proxi. dixi. ADDITIO. Dic quod ibi possidens habebat causam à vindicante secundum glos. & Dy. in.c.pro possessore. de regu. iur.lib.vj.& secundum Bar.in.l.litis.infra,pro empt.& in.l.depositi.de re iudi.

Marcellus.] CASVS. Siue vxor expellat maritum de domo, & res amoueat viri: siue maritus expellat vxorem de domo, & amoueat res vxoris: tenentur. [QVI RERVM.] Egi actione re.amo. contra vxorem quondã meam, & volo probare quod ipsa amouerat: & non possum nisi per sacramentum suum. certe me iurante quod non deferatur ei sacramentum animo calumniandi, ipsa tenetur iurare quod non amouerit, aut res mihi restituere.& quod dixi in vxore, haber locum in viro amouente res vxoris. Sed nunquid pater, vel hæres illius qui dicitur amouisse, tenetur iurare? certe non. Sed quid si ille qui dicitur amouisse, referat sacramentum deferenti? certe non auditur. Item

ff. Insort.

virum: & cõpensare potest mulier cum actione qua maritus agere vult ob res amotas.

Qui soluit quod debet, non prohibetur petere quod sibi debetur. Bart.

VIII. POMPONIVS libro sextodecimo ad Sabinum.

SI cũ dos solueretur mulieri, aut satis doti fieret, dictũ non esset actum iri rerum amotarum: nihilominus [a] agi potest. Nã & cùm dos nulla est,* B eadem actio [b] datur.*

In actione hac contra non restituentem iuratur in litem: & soluenti æstimationem non cauetur de euictione. Bartolus.

Sabinus ait, si mulier res quas amouerit, non reddat: æstimari debere quanti in litem [c] vir iurasset.

IX. PAVLVS libro trigesimo septimo ad Edictum.

NOn enim [d] æquum est, inuitum suo [e] pretio res suas vendere.

X. POMPONIVS libro sexto decimo ad Sabinum.

IDeóq; nec debere eum pro euictione [f] promittere, quod ex contumacia mulieris id ita acciderit.

Tam viro quam vxori competit hæc actio. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro trigesimotertio ad Edictum.

MArcellus libro octauo Digestorum scribit, Siue vir vxorem, siue vxor virum domo expulit, & res amouerit: g* rerum amotarum teneri.

Conuento hac actione potest deferri iusiurandum, nisi alieno nomine conueniatur: & is cui defertur, non potest referre, hoc dicit cum duabus.ll seq. Bartolus.

Qui rerum amotarum instituit actionẽ: si velit magis iusquid si ego qui agebam rerum amotarum pro parte rerum, volo pro alia parte sacramentum ei qui amouisse dicitur, deferre? nunquid possum? & dicitur quod sic. & hoc vsque ad.l.nihil interest. Viuianus.

g *Res amouerit.* causa diuortij: & secutum est diuortium: vt infra, eod.l.rerum.& facit.j.eo.l.si mulier.

h *Iurare.* nisi patronus à liberta conuentus: vt supra, de iure iuran.l.si patronus libertam.

i *De calumnia.* hoc nisi sit patronus: cui remittitur, & etiam parenti: vt supra,de iure iuran.l.iusiurandum.§. hoc iusiurandum.

†Cõcor.glos. in.c. bonæ memoriæ. super verbo, naturã. in prin. extra. de elec.

k *De alieno facto.* sic supra, de in li. iuran.l. videamus. §.j. & facit. C.de iureiuran.l.delata. & supra, de iuris & fac.igno.l.ij.&.iij. Sed contra. C. de adulte.l. in adulterij.&. C.de fica.l.fin. Sed ibi vt testis. Item ex hoc quod hic dicit, not. hoc esse iuramentũ veritatis.sic sup.de iureiurã.l.quoties.&.l.iusiurãdũ & ad pecunias.§.j.Accursi[o].

l *Nec hæres.* cum multũ discrepet &c. vt.C. de rebus credi.l.pe. in princi.

m *Permisisse.* scilicet relationem: vt infr.eo. l.idẽ Labeo. & est speciale odio delinquentis. Et ideo idem in omnibus delictis: vt & infra.l.proxima. & idem vbicunque lex defert: vt not.C.de rebus credi.l.delata. aliàs regulariter potest referri: vt sup. de iureiur. l.iusiurandũ & ad pecunias. §.datur. &.C.de rebus credit. l. delata. vbi de hoc notatur. ADDITIO. Pro declaratione istius glo.dic secundum Pet. de bella pertica quod ideo non est loc[o] relatiõi aliàs, quia delictũ de quo quæritur, non cadit in scientiam eius cui refertur, sicut in scientiã eius cui ab initio defertur: sed quando æqualiter caderet in scientiam vtriusq;, vt cũ aliquis verberatur ab aliquo, tũc est locus relationi: vt dicta.l.delata.&.l.lex Cornelia.§.hac lege.secũdũ Bar.hic.

*Hal.edit. flo

IVRARE autẽ tam vir quàm vxor cogetur, pater autem amouentis iurare non cogitur: cùm iniquum sit, de alieno facto [k] alium iurare.† Is ergo cogitur iurare, qui amouisse dicitur: & idcirco nec hæres [l] eius, qui quæúe amouisse dicetur, iurare cogetur. Si quis delatum sibi iusiurandum referre velit: non videtur prætor[id]permisisse. [m]

XII. PAVLVS libro septimo Breuium.

NOn magis quam si quis ei qui furti agat, iusiurandũ deferat, [n] an ipse fur sit.

XIII. VLPIANVS libro trigesimo tertio ad Edictum.

IDeo Labeo scribit, [o] mulieri non esse permittendum referre [p] iusiurandum. & ita edictum* ordinatum videtur.

Circa diuersas res admittitur variatio. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

DE rebus amotis permittendum[est]marito vel vxori de quibusdam rebus iusiurandum deferre: de quibusdam probare. [q]

In hac actione non curatur, an simul habitauerint coniuges. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro trigesimo quarto ad Edictum.

NIhil interest vtrum simul an separatim [r] habitauerunt: cum actio rerum amotarum cõpetat etiã aduersus eam

n *Non magis. Deferat.* i. referat.

o *Ideo Labeo scribit.* vt.ff.eo.l.Marcellus.in fin.&.l.seq.

p *Referre.* sicut nec ab initio deferre, secundum quosdam: quia de alieno facto. vt sup.eo.l.Marcellus.§.penul.

q *De rebus. Probare.* Inconstantia vel variatio hic admittitur. quod dic supra, de procu.l.in causæ.

Inconstantia vel variatio quãdoq; admittitur.

Nihil interest.] CASVS. Siue habitem in eadem domo cum vxore mea, siue non, & ipsa res meas mihi amoueat, tenetur. [VXOR.] Si habeo filium meum in potestate, & vxor eius mihi aliquid surripiat: non ago contra eam actione furti, sed rerum amota. Si autem sit emancipatus à me filius meus, bene possum agere furti contra vxorem suam. Et quod dixi in vxore filij, idem est in vxore nepotis & pronepotis. Viuianus.

r *An separatim.* quod quandoque faciunt nobiles: & ideo non minus est matrimonium: vt supra, de donat. inter virum & vxo. l.cum hic status.§.si mulier & maritus.& facit. C.de dona.inter virum & vxorem.l.res.& de repu.l.j.

a *Non simul.* ergo ipsa sola: sed superiori casu subtraxit ex ea quam vir solus inhabitabat.
b *Vxor.* facit sup.eo.l.j.in fi. &.l.contra nurum.§.j.& de dona. inter virum & vxo.l.iij.§.ab vxoris.&.§.fina.

Dfiscum.] CASVS. Vxor mea mihi surripuit res meas constante matrimonio. & postea ex aliquo meo delicto bona mea publicata sunt. certe sicut interim poterã conuenire vxorem, ita eam conueniet fiscus.

*Flo. habitauit.

b *Deuolutis.* puta viro damnato in metallum, & ita solu. matrimo. vt.ẽ. de diuor.l.j.& eius solutiõis gratia res viri amouit vxor. at viro deportato non soluitur matrimoniũ, nisi vxor velit esse solutũ: vt.C.de diuor.l.j.

c *Conuenitur.* sic enim fisco vt hæredi mariti tenetur, vel vt ipsi viro, cui non tenetur ad pœnam: vt.C.eod.l.ij. habetur enim vt hęres: vt.C.de senten.pas.l.si ademptis. & ad.l. Iuliã de vi publi. vel priuatorum.

d *Quãuis alii.* habeas alij, pluralis numeri: & non habeas, cõdemnẽtur: sed dic, cõdemnentur. & dic, alij subtrahentes de rebus ad fiscum pertinentibus vel fisco delatis, vel fraudẽ cõtra fiscum cõmittentes: vt.C.de naturalib⁹ liberis.l.j.in fi. &.j. ad le. Iuliam pecu.l.sacrilegij.in fine.&.j.de iure fisci.l.aufertur. in fine.& est ratio: quia hic non erant fiscales, immo priuatę tempore amotionis. Azo. vel habeas secundum M. alij, vel aliis: extraneo, vel extraneis: & sic datiuus singularis numeri vel pluralis: & habeas condemnetur, scilicet mulier pro furto manifesto vel rapina quã fecerat eis, non viro vel fisco. nam quadruplum est pœna furti manifesti, vel rapinæ. Sed omnino melius est legere condemnetur, quàm condemnentur.

quæ ex ea domo subtraxit, in qua non simul [a] cum viro habitabat.*

Contra coniugem eius quam quis habet in potestate, non datur actio furti: secus si emancipata fuerit. h.d. Bartolus.

¶ Vxor[b], & nurus, & pronurus, viro & socero, & pro socero, furtum facere possunt. furti autem non tenentur, nisi fortè emancipatus sit filius: tunc enim nurus patri eius & furtum facit, & furti tenetur.

Hæc lex legitur pluribus modis tam in primo quam in secundo responso. Primo loquitur in viro damnato in metallum: cuius occasione si vxor amouit, certe tenetur fisco actione rerum amotarum in simplum. quod nota: quia secundum hoc est casus quod hæc actio locum habet si quis amoueat propter spem matrimonii soluendi aliter quam per diuortium. Secundo modo potest legi quod mulier amoueat causa diuortii: postea maritus fuit damnatus in metallum, vel deportatus: & mulier diuertit. non enim per deportationem soluitur, nisi diuortium sequatur: vt.l.i.C.de diuor. Bar.

XVI. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

AD fiscum mariti bonis deuolutis [c], vxor rerũ amotarum nomine in simplum cõuenitur: [d] quamuis [e] alij in quadruplum condemnentur.

Inter eos inter quos non fuit matrimonium vere, nõ habet locum hæc actio. Bart.

XVII. VLPIANVS libro trigesimo ad Edictum.

SI concubina res amouerit: hoc iure vtimur, vt furti teneatur. [Et] consequenter dicemus, vbicunque cessat matrimoniũ: vt puta in ea quæ tutori suo nupsit, [f] vel contra [g] mandata conuenit, vel si cubi alibi [h] cessat matrimoniũ, cessare rerũ amotarũ actionẽ: quia eam non peruenerint. & quod dixi in re mihi commodata, idem est in ea quam bona fide emi ego maritus.

f *Nupsit.* sic.C.de interdi.ma.l.si patris.
g *Contra mandata.* sic.C.de nupt.l.& si contra.
h *Alibi.* vt supra, de ritu nup.l.lex Iulia.

Si concubina.] CASVS. Si concubina mea mihi res meas amoueat, vel illa cum qua non est mihi matrimonium de iure, licet sit forte de facto, bene habeo contra eam actionem furti, & non rerum amo. quia act. rerum amo. competit causa diuortij facta amotione. diuortium autem hic non potuit esse, cum non fuerit matrimonium. sed & si mulier non cogitabat adhuc de diuortio cum mihi surripuit, licet cum fiebat diuortium inter me & eam, dictas res celauit: nihilominus tenetur act. rerum amo. [NON SOLVM.] Siue extant res quas mihi amouit vxor mea, siue non: semper habeo act. rerum amo. & etiam condictionem furtiuam. [QVAE VIRO.] Mihi accommodauit Titius Codicem siue Digestum, & vxor mea mihi surripuit. certe possum agere contra eam act. rerum amo. & Titius qui mihi commodauit, habet contra eam condictionem furti. Sed si vnus nostrum agat contra eam: alter non poterit agere. Sed pone quod vxor mea non surripuit mihi suis manibus res meas, vel alienas mihi commodatas: sed introduxit fures qui surripuerunt. certe nihilominus tenetur: quamuis res amotæ per dictos fures ad

competit diuortij causa.[i]

Causa diuortii potest amoueri tunc cum fit diuortium, vel etiam ante si postea celetur. Bartolus.

¶ Res amotas dicimus non solũ eas, quas mulier amouit cũ diuortij consilium inisset: sed etiã eas quas nupta [k] amouerit, si cũ discederet, eas celauerit.[l]

Hæc actio competit pro rebus extantibus & peremptis. Bart.

¶ Nõ solùm eas res, quę exstãt, in rerum amotarũ iudiciũ venire Iulianus ait: verũetiam eas quę in rerum natura esse desierunt. [m] Simili modo etiã certi [n] condici eas posse ait. ¶ Quæ viro suo res pignori datas [o] amouerit: P hoc iudicio [rerum amotarum] tenebitur.

XVIII. PAVLVS libro sexto Quæstionum.

SEd & domino condictio [q] cõpetet: sed alterutri [r] agere permittendum est.

Amouere dicitur qui dolo causam dat, vt alius amoueat. Bart.

XIX. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

SEd & si diuortij tẽpore fures in domum mariti induxerit, [s] & per eos res amouerit [t], ita vt ipsa non contrectauerit: rerum amotarũ iudicio tenebitur. Verum est itaque, quod Labeo scripsit, vxorem rerum amotarum teneri, etiã si ad eam res nõ peruenerint. [u]*

Hæc actio competit coniugi pro re à se bona fide possessa. Bart.

XX. MARCELLVS libro septimo Digestorum.

SI rem, quã maritus bona fide emerat, vxor amouit, vel opem furi tulit, [x] ídque fecit diuortij [y] causa: rerum amotarũ

i *Diuortii causa.* nullum autem est diuortium, cum nullũ sit matrimonium: & sic nota quod inter istos qui cõtra fas conueniunt, honor nõ debetur in omnib⁹, licet liberalitas & impudicitia inter eosdem ad instar matrimonij prohibeatur: vt sup. de do. inter vi. & vxo. l.hæc oratio. §. j. &.l. cum hic status. §. fi. &. j. ad leg. Iul. de adul. l. si vxor. §. j.
k *Nupta.* nondum cogitans de diuortio.
l *Celauerit.* datur enim hæc actio ex secunda cõtrectatione, cum ex prima deficiat. sic infr. de fur. l. serui & filij. in prin. vt no. sup. eo. l. iij. in princi. H. & facit. ẽ. eo. l. iij. §. item verum. Accursius.
m *Desierunt.* sic in cõdictione furtiua: vt. j. de fur. l. inter omnes. in prin. cui hęc simílis est: vt infra, eo. l. rerum. in fin. Accursius.
n *Certi.* scilicet generalis, quæ concurrit cũ cõdi. fur. & hac actiõe: vt. ẽ. si cer. peta. l. certi cõdictio. in prin. &. §. sed ex causa furtiua.
o *Datas.* ab aliquib⁹. Accursius.
p *Amouerit.* causa diuortij: & secutũ est diuortiũ: vt & infr. eo. l. rerum quidem. Alij dixerunt etiam constante matrimonio hoc casu dari rerum amotarum: vt. C. de fur. l. fi. §. fina. quod non placet. nec illud eo modo intelligimus: vt ibi no.
q *Sed & domino condictio.* scilicet furtiua & actio furti. argu. infra. eo. l. si vxor. H.
r *Sed alterutri.* id est, ipse vir prius, si soluendo est: aliàs dominus aget: vt. C. de furt. l. fin. in fin. sed certe ibi loquitur de act. fur. & hoc idem & eodem modo dicam de act. fur. & de act. rerum amotarum. Vel forte nec tunc, quia ibi loquitur cum constabat adhuc matrimoniũ, hic eo soluto. Item hic condictio furtiua & actio rerum amotarum, cum sint rei persecutoriæ, tolluntur adinuicem: vt. C. de fur. l. ancillæ. & sup. de condi. fur. l. si profure. §. j. & facit supra. eo. l. si rem.
s *Sed & si. Induxerit.* scilicet mulier.
t *Amouerit.* id est ipsi amouerint eius ope & consilio. alioquin si nec ipsi nec ipsa amouisset, secus esset: vt ar. infra, de furtis. l. si quis vxori. & seq. §. neque verbo. vt. l. si is qui rem. §. si tu Titium.
u *Non peruenerint.* secus est in condic. furti. vt infra, de furt. l. vulgaris. in fi. & l. seq. & supra, de condic. furti. l. ex causa furtiua. &.l.seq. & ibi no. plene. & facit infra, eo. titu. l. si mulier. §. fi. H.
x *Si rem. Opem furi tulit.* secus in condic. furti. vt nota. suprà. l. proxi.
y *Diuortii causa.* aliàs secus: vt infra, eo. l. rerum. nisi in casu: vt infra. l. proxi. si mulier. in prin. Accursius.

Si cum

*Flo. peruenerit.

SI cum mulier.] *CASVS.* Vxor de vita viri desperans, diuertit ab eo surreptis ei quibusdam rebus: postea vir liberatus est ab illa infirmitate. certe habet contra eam vtilem rerum amota. act. non autem directam: quia nó fecit causa diuortij mulier furtum. [*SISERVVS.*] Seruus vxoris meæ siue dotalis siue nó surripuit mihi quasdam res iussu dominæ suæ, cum iniisset consilium diuertendi: certe tenetur mulier rerũ amotarum actione secus si nó fecit iussu dominæ: quia tũc distinguitur vtrũ mulier sciuit eũ esse furem, cum eum mulier dedit mihi in dotem: & sarciet mihi totum damnum conuenta à me act. furti serui. Si autem ignorauerit mulier eum esse furem, tunc tenetur furti noxali. [*RERVM AMOTARVM.*] Vxor mea amouit mihi res quas mihi dederat in dotẽ. postea solutum est ma. inter me & eã. & sic ipsa habuit repetitionem dotis si non surripuisset dotem. vnde videtur quòd maritus non possit ab ea repetere res dotales quas ipsa amouit: quia & si nó surripuisset, eas posset repetere. Dicitur tamẽ hic qđ potest: quia interim patitur dãnum maritus eo quod fructꝰ non habet ex rebus dotalibus per eam surreptis: & non solum lucri, sed etiam damni habetur ratio. [*HAEC ACTIO.*] Actio rerum amotarum cõtinet rerum persecutionem, quãuis nascatur propter delictum surripientis. & ideo non finitur anno sicut & condictio furtiua. Item non solum marito, sed etiam hæredi eius cõpetit: & si mulier non est soluendo conuenta re. amota. insolidum condemnatur. & idem est in viro surripiẽte. & litera dicit rationem bonam.

†*Facit. ff. q 3. ca. qui resistit. & Cell. lib. 2. Noct. Att. cap. 7.*

a *Vtilis.* nó directa: quia hic nó fuit diuortium, quod esset opus: vt. j. eo. l. rerum. vel ideo, quia mors fuit causa amotionis, non diuortiũ: licet & illud interceſſerit. nã dicitur, diuertisset. videbatur autem nulla danda, cum mors præbuerit causam diuortio, & per consequens amotioni: quia causa cessante cessaret actio. sed certe diuortium remanet, quod causa proxima potest dici.

b *Facienti.* scilicet mulieri.

c *Non faciat.* immo videtur: vt. j. de fur. l. si quis vxori. in princ. & l. qui seruo. §. idem Pomponius. & ſ. eo. l. iij. §. j. quæ sunt contra. Sol. hic non fecit seruus dolo, quia obediens, vel quia dominæ rem credens. & ita nec ipsa per eum, & sic non fert opem ei: quod non est ibi: & sic fecit dolum: vnde tenetur domina vel noxali, si ignorauerit: vel suo nomine, si iusſit..

d *Facinoribus.* atrocioribus: vt hic, & supra, de noxa. l. ij. §. j. & infra, de actio. & obli. l. seruus. & de regu. iur. l. ad ea. & facit infra, de furtis. l. si quis vxori. §. neque. &. l. si is. §. si tu. &. l. qui seruo. in princ. Accursius.

e *Amotarum.* in qua sufficit res amotas & dolo malo, & causa diuortij, & secutum diuortium: vt in summa. Accursius.

f *Noxæ.* facit. ſ. de pign. act. l. si seruus. &. ſ. man. l. inter causas. §. sed cum seruus. &. ſ. loca. l. cum in plures. §. seruum.

g *Rerum.* dic quod mulier quæ amouit viro res dotales, tenetur rerum amotarum, licet postea actio dotis mulieri competitura sit: & hoc vt vir habeat interusurium medij temporis. ar. infra, eod. l. ob res. Annua enim bima trima die olim, hodie post annum huiusmodi mobilia restituuntur: vt. C. de rei vxo. act. §.

iudicio damnabitur.

In eam quæ causa mortis sperata amouet, vtilis hæc actio datur. hoc dicit, secundum primam lecturam. Legitur alio modo: Qui amouit causa mortis sperata, tenetur hac actione si postea diuortium est secutum. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro trigesimo septimo ad Edictum.

SI mulier cum de viri vita desperasset, subreptis quibusdam rebus diuortisset: si cõ ualuerit vir, vtilis[a] rerũ amotarum actio ei danda est.

Etiam si amouendo furtum non fiat: mulier cuius dolo fit amotio, tenetur rerum amotarum actione. Bart.

℣Si seruꝰ mulieris iussu dominæ diuortij causa res amouerit: Pedius putat nec furtũ eum facere, quoniam nihil lucri sui causa cõtrectet: nec videri furtũ facienti[b] opem ferre, cũ mulier furtum non faciat: [c] quãuis seruꝰ in facinoribus[d] †domino dicto audiens esse non debeat. Sed rerũ amotarũ[e] actio erit.

Ex facto serui dotalis mulier tenetur si fuerit sciens: aliàs liberatur dimittendo pro noxa. Barto.

℣At si in dotem seruus datus furtum viro fecerit: si quidem mulier talem esse eum scierit, totum damnum viro sarciẽtur. quod si ignorauerit: tunc non vltra condemnationẽ noxæ[f] multanda erit.

Si res dotalis amoueatur, habet locum hæc actio propter interusurium medii temporis. Bartolus.

℣Rerum[g] amotarũ actio damnum repręsentat [quod factum est in rebus amotis,] etiam si postea dotis exactio competat. Commodi quoq;, si quid* amotis rebus amiserit vir, ratio[h] habenda est.

Hæc actio est persecutoria, ideo perpetua. Bartolus.

℣Hæc actio licet ex delicto nascatur, tamẽ rei persecutionem continet: & ideo non anno finitur,[i] sicut & condictio [ex causa] furtiua. [k]*præterea & hæredibus competit.[l]

In actione ex maleficio non est locus beneficio ne quis condemnetur, nisi inquantum facere potest. Bartolus.

℣Nec viro, nec mulieri ꝑdest in hoc iudicio, si facere nõ possunt.[m] pẽdet enĩ id ex furto.[n]

Litis æstimatio facit emptionẽ: ideo soluens habet exceptionẽ & retentionẽ. Bar.

XXII. IVLIANVS libro nonodecimo Digestorum.

SIppter res amotas egero cũ muliere, & lis æstimata sit: an actio ei dãda sit, si amiserit possessionem? mouet me, quia dolo[o] adquisiit possessionem. Respondi, Qui litis æstimationem suffert, emptoris[p] loco exactio. Non ergo interim est locus compensationi: vt. ſ. de compensa. l. quod in diem. & quia species sunt amotæ: quæ. ſ. cõpensatio aliàs locum haberet: vt. C. eo. l. j. sed an mulier incidit in. l. si quis in tantam. vel in decretum diui Marci, dic vt. C. eo. l. ij.

h *Ratio.* scilicet siue quis amissurus quid sit, puta æstimationem vel pœnam: quia rem amotam præstare nequit: aut creditã à se pecuniã chirographo sublato probare non valet: siue nó lucratur puta serui operas, vel hæreditatem in qua seruus per vxorem amotus fuerat institutus. multa quoque alia causarum corpori cohærẽtiũ empla in damno lucróque in. l. Aquil. titu. & de fur. inueniũtur. R. & facit. j. ne quid in loco publico. l. ij. §. merito.

Flo. si quod

i *Finitur.* vt infra, de ac. & obli. l. in honorariis.

k *Furtiua.* non finitur anno. H.

Hal. sicuti nec cõdictio furtiua.

l *Competit.* vt. ſ. eod. l. contra. §. si post.

m *Non possunt.* vt. j. de re iudi. l. rerum.

n *Ex furto.* bona ratio, nam furtum nó fit sine dolo: vt institu. de obli. quæ ex delicto. §. pe. ita nec hęc actio cõpetit sine dolo. Est & alia ratio, quia diuortium est secutum: vt. ſ. de neg. gestis. l. diuortio. Sed ratio hic posita locum habet, constan. etiam matrimo. vt sup. tit. ij. l. etiam. §. licet. & infra, de re iudi. l. sed hoc. in fi. Hug. Item secus in actione ex stipulatu pro dote, quam in hac actione. Accursius.

SI propter.] *CASVS.* Mulier amouit viro res constan. matrimonio. postea solutum est matrimonium. vnde eam conuenit maritus rerum amo. & ipsa nolens restituere res amotas, condemnata fuit in earum æstimationem: sicque res amotæ remanserunt penes eam: & postea ipsa ab earum possessione cecidit. nunquid habet rei vindi. ad eas repetendas? & dicitur quod sic: & si non cadat à pos. & ab ea petat hæres mariti quondam, vel ipse maritus quondam, exceptione remouetur. [*SI MVLIER.*] Mulier de morte viri desperans, non autem diuortium cogitans, surripuit res mariti: & maritus mortuus est, sicut ipsa credebat. certe non habet locum act. rerum amo. quia non fuit amotum causa diuortij, sed causa mortis, vt dictum est: vt. j. eo. re. amo. sed habet locum pro hæredibus mariti actio ad exhiben. & petitio hæredi. sed in isto alio casu bene habet locũ act. rerum amo. Interim mulier constante matrimonio surripuit res viro: & postea diuertit: vnde habet locum act. rerum amo. postea ipsa reuersa fuit ad maritum: & sic cessauit actio rerum amotarum. interim postea constante secunda reuersione ipsa surripuit eidem marito alias res, & solutum est matrimoniũ inter eos. certe nó solum pro rebus amotis per eam post reuersionem, sed etiam pro amotis in prima constantia matrimonij manet actio rerum amo. Et quod dixi, in rebus amotis in vtroque matrimonio. ſ. vt habeat locum repetito impẽsarum factarũ in vtroque matrimonio: idem est in donationibus factis per maritum vxori constante primo matrimonio & secundo: quia de vtrisque habet repetitionem maritus. cum enim non valuerit, repeti possunt per donantem: vt dixi. ſ. solu. matr. diuortio. §. ob donationes. hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

o *Quia dolo.* & ideo non videbatur actio danda. sed contra est vt subiicit. Accursius.

p *Emptoris loco.* vt &. j. pro emptore. l. ij. in fin. &. l. iij. &. ſ. de Publi. in rem ac. l. sed & si res. ij. respõso. &. ſ. cõmo. l. si vt certo. §. j.

Danda

BIU Cujas

habendus est. Ideo si mulier cum qua rerum amotarum actum est, æstimationē litis prę-stiterit: aduersus vindicantem maritum, vel hæredem mariti exceptionem habet. & si amiserit possessionē, in rem actio ei danda [a] est.

Si mulier amouit causa mortis, quæ secuta est: tenetur actione petitionis hæreditatis, & ad exhibendum. Barto.

¶ Si mulier mortis causa res amouerit, deinde mortuus est maritus: hæreditatis petitione, vel actione ad exhibendū consequi poterit hæres [b] † id quod amotum est.

XXIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

REdintegrato [c] matrimonio, si iterum diuortiū factum erit: ob res amotas prioris [d] diuortij causa, item ob impensas donationesque priore matrimonio factas, manere actionem existimauit. [e]

Ob res amotas mulier tenetur pluribus actionibus, licet altera debet eligi. Bartolus.

XXIIII. VLPIANVS libro quinto Regularum.

OB res amotas, vel ꝓprias viri, vel etiā dotales, tam vindicatio [f] quàm condictio [g] viro aduersus mulierem competit. & in potestate [eius] est, qua velit actione vti. [h]

Pro rebus amotis secuto diuortio competit hæc actio: si diuortium non est secutum, competit condictio. Bartolus.

XXV. MARCIANVS libro tertio Regularum.

1 RErum quidem amotarum iudiciū sic habet locum, si diuortij consilio res amotæ fuerint, & secutum diuortium [i] fuerit. Sed si in matrimonio vxor marito res subtraxerit: licet cesset [k] rerum amotarum actio, tamē ipsas res maritus cōdicere potest. [l] Nam iuregentium [m] condici puto posse res ab his qui non ex iusta causa possident.

Ista actio est in personam. Bartolus.

XXVI. GAIVS libro quarto ad edictum prouinciale.

2 RErum amotarū actio cōdictio est. [n]

Actio ciuilis proposita ab vno, non differtur propter accusationē criminalē propositam ab alio. hoc dicit. vel aliter. Accusans criminaliter non potest reconueniri ciuiliter, vt in contrario: sed vnus & idē potest agere ciuiliter & criminaliter. Bar.

XXVII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

3 RErum amotarū actio ob adulterij crimen, quo mulier postulata est, non differtur. [o]

Pro re viri subtracta cōpetit actio furti extraneo cuius interest, licet non viro. Bar.

XXVIII. PAVLVS libro sexto Quæstionum.

SI vxor rem viri ei, cui eam vir commodauerat, subripuerit, isque conuentus sit: habebit furti actionem: [p] quamuis vir habere non possit.

Inspicitur quātū res valuit tēpore amotionis, & postea quāti plurimi fuerit. Bar.

XXIX. TRYPHONINVS libro vndecimo Disputationum.

4 RErum amotarū æstimatio ad tēpus [q] quo amotæ sunt [res,] referri debet. nam [in] veritate furtū [r] fit, etsi leui [s] adulterij. Sol. hic ab alio nō viro accusatur, ibi à viro. Vel ibi vir accusat, & mulier ciuiliter agit: quo casu differtur ciuilis: [a] vt. C. de or. iudi. l. quoniam. hic vir & accusat, & ciuiliter agit.

SI vxor.] CASVS. Librum meum commodaui Titio: postea vxor mea ei surripuit. postea ego conueni Titium commodatarium, & soluit mihi æstimationem libri. certe vxorē meam potuerit conuenire furti.

RErum amotarum.] CASVS. Tunc demum habet locū act. rerum amo. si mulier amouit causa diuortij vel etiam vir, & postea diuortium secutum est. si autem non est secutū diuortium, vel si secutum est, non tamen ipsa surripuit causa diuortij: sicque non habet locum act. rerum amo. tamen maritus nō debet propter hoc res suas amittere. ideo furti. condictione condicet.

Rerū amotarum actio vt cōpetat, plura requiruntur.

RErum amotarum.] CASVS. Actio rerum amotarū est cōdictio. i. dicere, actio in personam. personaliter enim agit maritus contra vxorem quondam ad repetēdum res suas amotas.

RErum amotarū.] CASVS. Solu. ma. accusaui vxorem meam de adulterio, & nihilominus volo eam conuenire act. rerum amo. certe dicitur hic quod bene possum.

RErum amotarum.] CASVS. Sol. ma. ago rerū amota. cōtra vxorem mea quondā: ipsa nō vult mihi restituere res amotas. vnde cōdēnari debet ad æstimationē: vt. ſ. eo. ſi propter. Quę-ritur hic ad quod tēpus debeat referri æstimatio: vtrū ad tempus quo fuerūt res amotę tantū: an ad tēpus quo petūtur, vel ad quod aliud tempus? & dicitur quod ad tempus quo fuerunt amotæ, sci-licet si maior erat tūc æstimatio earū quam alio tēpore. Si autem alio tempore post amotionem fuit maior earum æstimatio, illud debet inspici. & est ratio quare talia inspiciantur tempora: quia idem fit cum condicitur res ex causa fur. cum autem mulier amouit res marito, bene facit furtum, licet ipsa leuius puniatur.

---

a *Danda est.* si res erat pręsens tempore æstimationis: aliàs actio ei cedenda est: vt. ſ. de rei vindi. l. eius. &. l. seq. & de dona. inter virū & vxo. l. si donatæ. secus si dolo desiit possidere: vt. ſ. de rei vind. l. is. qui. in fi. &. j. de re iudi. l. in depositi. Item de euictione ei non cauetur: vt. ſ. eo. l. ideoque. sed quidam contra: & ibi ideo, quia passa est iurari in litem cōtra se: hic nō. sed pro prima. ſ. de rei vindi. l. & ex diuerso. §. petitor. & de cond. fur. l. si seruus. §. cauere. Accursius.

b *Hæres.* ſ. viri: vt & ſ. eo. l. contra. §. sed & si morte. & vtili actione rerum amo. vt. ſ. eo. si mulier. in prin. Acc.

c *Redintegrato.* aliàs, sed redintegrato. aliàs, redintegrato. Accursius.

d *Prioris.* fuerunt ergo duo diuortia. Acc.

e *Existimauit.* scilicet ego Africanus. cessat ergo interim actio ꝓ prædictis, nō autē extinguitur: vt. j. eo. l. filio quin nec na. sic & in præscriptione cōtra pupillum: vt. C. de præscript. xxx. anno. l. sicut. & dos red integratur: vt supra, de iure dotium. l. si is. in fi. & facit supra, titu. ij. l. penul. §. vxor. Accur.

† *Quod dicitur, si mulieri dos fuisset soluta: aliquin nec hæredibus nec quibuscunque legatariis, etiā si res esset fabricæ hospitalis relictæ, cōpeterent. Bal. in. l. i. in fi. ver. mo quæri-tur. C. si aduer. vē. pig.*

OBres.] CASVS. Mulier surripuit mihi constā. matrimonii res meas, vel etiam ildas quas mihi in dotem dedit: & non est solutū adhuc matrimoniū post amotionem: sicq; non habet locum act. rerū amotarum: vt infra. l. proxi. vindicatio tamen & condic. furtiua locum habebit: & altera earū debet eligi.

f *Vindicatio.* siue æstimatæ sint, siue non: si pactū interuenerit de lucrando: vel etiam si non propter interusurium: vt supra, eod. l. si mulier. §. rerum.

g *Condictio.* scilicet furtiua, & sic non ob. ſ. vsufru. quemadmo. caue. l. fi. & etiam certi condictio: vt. ſ. si certum peta. l. certi condictio. §. sed etiam ex causa. & ſ. eod. l. si concubina. §. penult. vel dic ratione possessionis: vt supra, de condic. indebi. l. indebiti. §. j. Accursius.

h *Actione vti.* cum vna per aliam tollitur: vt supra, eod. l. sed & domino. Accursius.

i *Diuortium.* sunt ergo necessaria vt competat hæc actio, scilicet amotio, & dolus: vt. ſ. eo. l. si mulier. in fi. & causa diuortij, & quod secutum sit: vt hic. & no. secundum Azo. quod de iure canonico non habet locum hic tit. si enim tenuit matrimonium: ergo nunquam potuit separari postea nisi ex causa fornicationis: & tunc etiam nō soluitur matrimonium: sed potest negari debitum vxori. si vero non tenuit matrimonium, nō datur hæc actio: vt. ſ. eo. l. si concubina. nec dicitur diuortium quando separatur iure cognationis vel affinitatis: immo declaratur non tenuisse matrimonium. sed in casu quando ipsa causa speratæ mortis amouit,

k *Licet cesset.* nisi post diuortium celet: vt. ſ. eo. l. si concubina. §. j. & est contra. C. de fur. l. fi. §. fi. Sol. vt ibi. Accursius.

l *Condicere potest.* condictione furtiua. nam furtum committit, licet surti agi non possit: vt. ſ. eod. l. j. Vel dic cōdictione certi, vel sine causa: vt. ſ. eod. l. proxi. dixi. &. l. si concubina. §. ij. & hoc in honorem matrimonij: vt. ſ. eo. l. ij. &. C. eod. l. ij. Accursius.

m *Iuregentium.* quia iure naturali seu ex naturali obligatione tantum actio non procedit: vt. j. de fideiuss. l. fideiussor. §. j. H. sed certe naturalis obligatio dicitur. i. de iuregētiū. item & de iuregentiū non sunt actiones, sed de iure ciuili: vt. ſ. de origi. iur. l. ij. §. deinde. quare dic, iuregētium &c. addita tamē actione de iure ciuili. Vel dic quod vocat iusgētium, scilicet ciuile: eo quod ab omnibus gētibus est receptum.

n *Cōdictio est.* i. in personam actio: vt. C. de do. quæ sub modo. l. j. & insti. de ac. §. fic itaque. Vel dic. i. naturam habet cōdictionis, scilicet vt nō infamet: vt. j. de act. & obli. l. cessat.

o *Nō differtur.* immo contra. C. de adult. l. adulterij. Sol. hic ab alio nō viro accusatur, ibi à viro. Vel ibi vir accusat, & mulier ciuiliter agit: quo casu differtur ciuilis: [a] vt. C. de or. iudi. l. quoniam. hic vir & accusat, & ciuiliter agit.

a Regula vtiter enim criminalis præfertur ciuili. ſ. fi. C. de ordi. a. & vbi actor sites de fo.

p *Furti actionem.* C. de fur. l. fi. §. fi. contra. Solu. ibi res aliena vi-ro accommodata erat, quam vxor surripuit. hic ecōtra rem suam vir alij commodauit. *cuſitur te*

q *Ad tempus quo amotæ sunt.* scilicet ad minus. *perſedem*

r *Furtum fit.* vt. ſ. eo. l. j. Accursius. *cauſa pr cipali. lo. in. l. diu.*

s *Leui.* *habet.*

Vſucapiuntur.

BIU Cujas

a *Vsucapiuntur*.vt instit.de vsuca.§.furtiuæ.Accursius.
b *Crescit*.vt.ſ.eo.l.ſi mulier.§.rerum.
c *Condictione*.vt.ſ.de condic.furt.l. ex argento.&.l. in re furtiua.§.j.& infra,de fur.l.in furti actione. &.l. inficiando.§.infans. & facit.j.de re iudi.l.ſi rerum.Accursius.

Vm soluto.] *CASVS.* Ago contra vxorem meam quondam act. rerum amo. postea ipsa rediit ad me.certe soluitur iudicium rerũ amo. vt supra,eod.l. redintegrato.Viuianus.

d *Soluto*. scilicet iãdudum forsan.nã subito muliere reuersa,nec etiã nata hæc actio videtur, sicut nec fuisse diuortium: vt infra,de regu.iur.l.quicquid. & supra,de diuor.l.iij.

e *Soluitur*.& restituitur diuortio renouato: vt supra, eod.l. redintegrato.& not. aliquid vitiari cum ad eã cauſam peruenit,à qua incipere nõ potest: vt & supra,ad leg. Aquil.l. quia. & infra, de ope. liber.l. qui libertinos. §.Iulianus. & supra, ſolu.ma.l.ſi mulier diuerterit.

coërcetur mulier. Quare nec à bonæ fidei possessore ita res amotæ vsucapiũtur: [a] sed si pluris factæ non restituuntur quæ amotę sunt,crescit [b] æstimatio: vt in condictione [c] furtiuæ rei.

Per matrimonium redintegratum soluitur hoc iudicium.Bartolus.

XXX. PAPINIANVS libro vndecimo Quæstionum.

CVm soluto [d] matrimonio rerum amotarũ iudicium contra mulierẽ instituitur:redintegrato rursus matrimonio soluitur [e] iudicium.

DE LIBERIS† AGNOscendis [f] & alendis à parentibus,vel à patronis [g] libertis.

TITVLVS III.

Primo iurisconsul. ponit in summa quæ fuit mens senatusconsulti circa hoc: vsque ibi,Permittitur igitur. ibi ponitur quæ fuit mens senatusconsulti inquantum spectat ad mulierem, cum quibusdam declarationibus vsque ibi,Mariti.ibi tertia,in qua ponitur mens senatusconsulti inquantum ad maritum spectat vsque ibi, Sed si maritus. ibi quarta,in qua tractat pmixtim de marito & vxore contemnentibus senatusconsul.vel obedientibus: vsque ad.l.siue contra.§.quia Plautianum,ibi quinta, in qua circa dicta format aliquas quæstiones vsque ad.l. si quis à liberis.Bar.

I. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

SEnatusconsultum [h] quod factum est de liberis agnoscẽdis, duas species cõplectitur: vnam eorum qui agnoscunt: [i] aliam earum, quæ falsum [k] partum subiiciunt. Permittitur [l] igitur mulieri, parentíve [eius] in cuius potestate est, denuntiauit ei econtrario eã non esse prægnantem ex se: tenetur maritus agnoscere partum. nunc vult illud exponere. & dicit quod est intelligẽdum quantum ad alimenta.Sed si velit probare eum non esse suũ filium,bene potest.immo plus: quia si sua propria voluntate dicit,extra iudicium eum suum filium esse,nihilominus potest postea probare eum non esse filium suum: licet maximam præsumptionẽ facit pro filio dicta patris cõfessio. Itẽ quod dictum est.ſ.ea.l.§. sed si maritus. quod si mulier nõ obseruet ea quę in senatusconsulto cõtinentur,quod maritus quondam non cogitur filium agnoscere: debet intelligi quantum ad alimenta, donec probauerit puer se esse eius filium: quod quidem non erit filio prohibitum. Sed quid si mulier denuntiauit viro se esse ex eo prægnantem sicut debuit: vir autem non negauit hoc? tunc certe, sicut dictum est, quoad alimenta faciet sibi vir præiudicium, non autem quantum ad filiationem. [*SI QVIS.*] Titius fuit absens ab vxore pone per x.annos, & reuersus inuenit vxorem prægnantem: vnde reiecit eam. ipsa autem postea denuntiauit intra.xxx. dies ei quod ex eo prægnans erat. vir autem non contradixit, vel non misit custodes: certe præiudicat sibi vir quantum ad alimenta præstanda, non quantum ad filiationem: vt dictum est multoties. [*EX HIS APPARET.*] Ex superioribus videre potes, quod si mulier omittat ea quæ debet facere ex senatusc on. non præiudicatur filio quin se filium probare possit, & quin habeat à matre alimẽta,licet nõ à patre. Apparet similiter ex superioribus, quod si ille qui pater dicitur,omittat facere ea quæ debet, tenetur alere partum: non tamen facit sibi præiudicium quantum ad hoc quin possit probare eum ex se non esse natum:sed sufficit marito facere vnum ex illis quæ ei iniunguntur in senatusconsulto Plautiano,puta negare ei ex ea esse natum: licet non mittat custodes. & in eo casu non euitabit mulier quo minus ille qui dicitur pater, probet se non patrem. & si iuerit pater coram iudice ad probandum hoc,aut iudex pronuntiet eam esse ex eo prægnantem: in ea causa est vt agnosci debeat per illum qui pater dicebatur, esse suum partum in omnibus causis, & quoad alimenta, & vt suus nascatur. & hoc dico siue in veritate filius suus esset, siue non. vnde & fratribus suis erit consanguineus. sententia enim ista ius facit. Si autem pronuntiauerit eam non esse ex eo prægnantem, non habebitur pro suo, quamuis in veritate suus fuerit.hoc dicit cum duabus. ll. sequen.vsque ad. §. quia Plautianum. Viuianus.

† aliàs, de agnoscẽdis vel alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis. Flo.

f *DE LIBERIS AGNOSCENDIS.&c. Hoc fit per duo senatusconsulta, scilicet per Plautianum: & aliud sub diuo Hadriano factum:vt.j.eo.l.iii.§.i.*

g *Patronis*.in libertis & patronis senatusconsul. non loquitur.

Senatusconsultum.] *CASVS.* Super tractatu istius titu. Si duo fuerunt senatusc õsulta. vnum vocatur Plautianum, & aliud quod fuit factum tempore diui Hadria. de quo vltimo habebis.j.eod.l.iij.§.j. Plautianum autem duo capita habet.vnum caput est de iis qui falsum partum subiiciunt.& de illo non tractatur in hoc tit. aliud caput tractat de patre qualiter tenetur agnoscere filium quoad alimenta ei danda,si non obseruet ea quæ in senatusc on. continentur: vt.j.ea.l.§. pœna. & de aliis tractat similiter.Pone ergo ita casum hic:Diuortiũ feci cũ vxore mea: & ipsa dicit se prægnantem ex me:vnde ipsa vel pater eius vel procur. ab eis ad hoc constitutus denunciant mihi hoc intra xxx.dies post diuortium, vel denuntiant patri meo in cuius sum potestate:vel denũtiant ad domum meam. certe ego maritus debeo eis dicere coram testibus, non est verum quod ipsa ex me sit prægnans. vel debeo ad eam mittere custodes vt videant quando pariet. vt sic possim scire vtrum sit meus filius vel non ille quem habet in ventre. si autem non faciat vnum de prædictis duobus: debeo præstare alimẽta puero siue sit ex me genitus vel nõ. prius ergo debet mihi denũtiare mulier quàm ego vxori,sed si ipsa nõ denuntiet,vel si denũtiat,& postea custodes quos mittere ad eam volo ego maritus,non permittat stare secum:non teneor partum alere.Sed quid si ipsa non denuntiauit mihi intra.xxx.dies vt debuit:quia non credebat se fore prægnantem? certe adhuc audietur vt denuntiare possit.Sed & si nullo modo vult denũtiare mihi,non oberit partui quantũ ad alimenta sibi per eam præstanda. pater autem non tenetur ad alimenta,vt dictum est. quod autem dixi de.xxx.diebus.intelligas quod debent esse continui à tempore diuortij,& non vtiles. [*ELEGANTER.*] Pone quod vxor mea nõ denuntiauit mihi marito post.xxx.dies à tempore diuortij se esse ex me prægnantem.& natus est partus ante.xxx.dies completos. certe non habet locum senatusconsul. Plautianum: quia illud locum habet quando post.xxx.dies natus est. ipsa ergo non punitur,quia nõ denuntiauit: quia adhuc erat intra.xxx.dies qui sibi dantur ad denuntiandum: nec maritus quõdam eo quod omisit ea quæ debet facere: quia ipse non tenetur ad illa nisi mulier prius ei denuntiet:vt supra,ea.l.§.illud.nec partui nocet:nam bene poterit se probare filium.sicut ergo nõ nocet partui in hoc casu, ita in eius conuerso non nocet illi qui dicitur pater. nam si mulier denuntiauit mihi marito se esse prægnantem ex me sicut facere debuit,& ego misi custodes,sicut facere debeo: missio custodum non nocet mihi quin possim postea probare natum non esse meum filium. dicitur autem hic casus conuersus ad superiorem:quia sicut in superiori nec mulier mihi denuntiauit,nec ego ei,vel custodem misi: ita per contrarium in isto & ipsa mihi denuntiauit,& ego custodes misi. [*IVLIANVS SCRIBIT.*] Dictum est.ſ.eod.§.pœna. quod si mulier viro denuntiauit se ex eo prægnantem sicut debuit, & vir non misit custodes, vel non

h *Senatusconsultum*. Plautianum, cuius verba non habemus: quod pertinet ad eos partus qui post diuortium eduntur: vt.j. eod.l.iij.§.j.

i *Agnoscunt*.id est,tenentur agnoscere.Accursius.

k *Qui falsum*. de hac specie non tractatur in tit. isto. Hug. vel dic quod tractat assignando cautelam de custodibus, & de contraria denuntiatione vt resistat eorum fraudi qui falsum partum subiiciunt &c.vt.j.ea.l.§.denuntiare. vtraque ergo species pertinet ad agnitionem liberorum.prima vt veri agnoscantur,secunda vt falsi repellantur & examinentur, an veri sint vel falsi. item isti qui falsum partum subiiciunt, tenentur crimine falsi, & perpetuo:& soli parentes vel quorum interest accusant: vt.j.ad leg. Cor.de fal.qui falsam.§.j.&.l. lege.§.j.licet aliàs querela falsi.xx. an.duret:vt.C. de fal.l.querela.nec differtur hæc accusatio in tẽpus pubertatis.quod dic vt.C.de fal.l.j.

l *Permittitur*. scilicet à senatu.q.d.quia timet mulier ne dicatur partus suppositus,igitur &c.

BIU Cujas

a *Mandatū.* ſpeciale, vt dicūt. ſic ſimilia. ſ. de procu. l. Pōponius.
b *Dies.* continuos, vt. ĵ. eo. §. dies.
c *Eſt.* ſcilicet maritus.
d *Domum.* no. ſic. C. de anna. excep. l. vt perfectius. §. fi. argu. cōtra. ĵ. quæ ſent. ſi app. l. j. §. item cum ex edicto. Solu. vt ibi.
e *Denuntiare.* ſcilicet mulierem non eſſe ex eo prægnantem: vt. ĵ. ea. l. §. denuntiare.
f *Maneat.* manere dicitur, licet non ſit modo præſens. aliàs ipſi non domi denuntiare diceretur.
g *In villa.* aliàs pro domuncula gratia fructuum facta accipitur: vt. ſ. de vſufru. l. arboribus. & de verbo. ſig. l. fundi. Accurſius.
h *Larem.* i. vbi ſedes & tabulas & res ſuas conſtituit: vt infra, de verbo. ſigni. l. in lege. & ad idē. C. de incol. l. ciues. lib. x. aliàs aliter accipitur domus: vt infra, de adult. l. nec in ea. §. ius occidendi. & infra, de iniur. l. lex. Cor. §. domum.
i *Collocauerunt.* hoc ideo, quia vxor ſequitur forum viri per matrimoniū: vt. ſ. de iudi. l. exigere.
k *Hoc tātum.* ſcilicet debet.
l *Mulierem &c.* q. d. vbi domicilium habebat tempore matrimonij, & nunc habet: vel vbi vxor conſtan. ma. manere conſueuit cum familia. Accurſius.
m *Denuntiat.* i. denūtiare cogitur.
n *Prægnās.* ſ. ex eo: vt ſ. dixi. vel dic hic ſubintelligendū à marito.
o *Aut.* ſatis eſt alterum fieri, vt hic. &. ĵ. ea. l. §. fi.
p *Ei.* ſ. mulieri.
q *Nomine eius.* qui habet ſpeciale mandatū: vt & ſupra, ea. l. §. permittitur. Azo. vel dic generale ſufficit ſecūdum H. arg. ſupra, pro ſoc. l. actione. §. renūtiare. plus enim in muliere exigitur, cum ab ea incipiat nuntiatio: vt. ĵ. §. illud. Accurſius.
r *Contra denūtiauerit.* qui nō improbat, probat. ſic. ſ. ad Macedo. ſi filiusfami. ij. Accur.
s *Agnoſcere.* id eſt habere & tractare vt filiū: vt. ĵ. ea. l. §. Iulianus. &. §. fi. Accurſius.
t *Extra ordinem.* id eſt, arbitrio iudicis pœna plectitur: vt. ĵ. ti. j. l. j. §. ex hoc reſcripto. Vel dic quod eximitur à patris poteſtate: vt arg. C. de Lat. liber. tol. l. j. §. ſcimus. Sed ar. cōtra. C. de nupt. l. patrem. Sed dices de facto non de iure patrem ibi remitti. Accur.
u *Debebit.* id eſt, poterit. ſic. ſ. de offic. proconſul. l. obſeruare. §. fi. &. l. ſolent. §. ſicut. itē & ex ſe eam eſſe prægnantē poteſt reſpōdere, quod multum facit pro filio: vt. ĵ. eo. §. Iulianus. Accurſius.
x *Reſponderi.* ſubaudi, vel mittere cuſtodes. Accurſius.
y *Vere filius.* ſummatim hoc cognito: vt. ĵ. eo. l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parens. ſed vbi non reſpondet, nullo omnino cognito præſtat alimenta donec plene diſcutiatur cauſa filiationis: vt. ĵ. eod. §. idem Iulianus ait.
z *Sed à muliere.* quia ſcit melius factum. & ſic eſt arg. ad multa. facit. C. de procura. l. fi.
a *Cuſtodes.* nō coram iudice: vt differat à caſu tertio ſequenti. & not. quod ſupra dixit de pœna mariti: nunc de pœna mulieris.
b *Nō admittat.* id eſt, non recipiat. ſ. mulier cuſtodes.
c *Non admiſerit.* forte liberas tres, & liberos cum binis comitibus: vt. ĵ. tit. j. l. j. §. ante oſtiū. & in quibus mala ſuſpicio non ſit: vt C. de epiſco. & cle. l. eum qui.
d *Liberum eſt.* ſ. ſi non receperit mulier.
e *Non agnoſcere.* niſi vere filius fuerit: vt. ſ. ea. l. §. debebit. &. ĵ. eo. §. ex his. ſed ſi maritus non eſt contentus, ſed omnino vult cuſtodes admitti, cogenda erit remediis prętoris: vt. ĵ. tit. j. l. j. §. ex hoc.
f *Cauſa cognita.* iuſti erroris, quia ignorabat ſe prægnantem: vel ratione minoris ætatis.
g *Ei quod editur.* ſi probauit ſe eſſe filium: matri tamen nocebit: quia etiam ſi triennio maior eſt, alere cogitur: vt. ſ. proxi. §. alias nō, niſi pater ſit inops: vt in authen. vt li. ma. & auiæ. §. illud. colla. viij. Azo.
h *Ex die diuortii.* ſcilicet connumerandos. Hug. & qui dies dicūtur vtiles, dic vt dicitur. ĵ. de diuer. & temp. præſcrip. l. j. & quis or. in bono. poſ. ſer. l. ij.
i *Ceſſare.* quo dicitur mulierē denuntiare intra. xxx. dies. aliàs vir non tenetur agnoſcere: vt. ĵ. ea. l. §. idem per contrarium.
k *Ad denuntiandum.* ſe eſſe prægnātē. Azo.
l *Sed hanc rem.* quòd Plautianum non ſit locutum de tali partu. H. vel dic quòd mulier non denuntiauit.
m *Per contrarium.* ita eſt contra: quia. ſ. vxor non paruit: hic autem paruit vir.
n *Prægnantem.* repete, neget. quid autem ſi neutrum eorum negauit, & cuſtodes miſit? Accurſius.
o *Proteſtetur.* not. ſic. ſ. de neg. geſt. l. Neſennius. §. quid ergo.
p *Iulianus ſcripſit.* aliàs. §. Iulianus. aliàs. l. quod ſenatuſcon. &c.
q *Conteſtato.* id eſt, coram teſtibus dixerit: & per hoc videtur fateri.

vel ei, cui mādatum[a] ab eis eſt, ſi putet prægnantem, denuntiare intra dies[b] triginta poſt diuortium cōnumerandos, ipſi marito, vel parenti in cuius poteſtate eſt,[c] aut [ad] domū[d] denuntiare,[e] ſi nullius eorum copiam habeat. ſ Domum accipere debemus, hoſpitium, ſi in ciuitate maneat.[f] Quòd ſi nō [in ciuitate] ſit, ſed in villa,[g] vel in municipio: illic, vbi larem[h] matrimonio collocauerunt.* ſ Denuntiare autē hoc tantum,[k] eſſe mulierem[l] ex eo prægnantem. Nō ergo hoc denuntiat,[m] vt mittat cuſtodes maritus. ſufficit enim mulieri hoc notū facere, quod ſit prægnans.[n] Mariti eſt iam aut mittere cuſtodes, aut[o] ei[p] denuntiare quod non ſit ex ſe prægnans. Hoc autem vel ipſi marito, vel alij nomine[q] eius facere permittitur. Pœna autē mariti ea eſt, vt niſi aut cuſtodes præmiſerit, aut contra denuntiauerit,[r] nō eſſe ex ſe prægnātem, cogatur maritus partū agnoſcere:[s] & ſi non agnouerit, extra ordinem[t] coërcetur. Debebit[u] igitur reſpondere, non eſſe ex ſe prægnantem, aut nomine eius [ab alio] reſponderi.[x] Quòd ſi factum fuerit: nō aliàs neceſſe habebit agnoſcere, niſi verè filius[y] fuerit. ſ Illud notandum eſt, quod denūtiatio à marito non incipit, ſed à muliere.[z]

Si mulier contemnat ſenatuſconſultum Plautianum, præiudicat filio: niſi vere probet ſe filium. fallit ſi erraret: vel ex neceſſitate mulier denūtiationem omiſiſſet. h. d. vſque ad. §. quemadmodum. Bartolus.

ſ Sed ſi marit° vltro cuſtodes[a] offerat, & ea non admittat:[b] vel ſi [ei] nō denuntiauerit mulier: aut ſi denuntiauerit quidē, cuſtodes autem arbitrio iudicis non admiſerit:[c] liberū eſt[d] marito parentíve eius partum nō agnoſcere.[e] ſ Si mulier eſſe ſe prægnantē intra triginta dies [continuos] non denūtiauerit: poſtea denūtians, cauſa cognita[f] audiri debebit. Quinimmo & ſi in totum omiſerit denuntiationē: Iulianus ait nihil hoc nocere ei quod editur.[g] ſ Dies autem triginta, continuos accipere debem° ex die diuortij,[h] non vtiles. Eleganter autem apud Iulianum libro nonodecimo Digeſtorum quæritur, ſi B intra dies triginta mulier marito non denuntiauerit, & intra [dies] triginta partum ediderit: an ſenatuſcōſulto locus ſit? Et ait Plautianum* ſenatuſconſultum ceſſare:[i] quia de eo partu non videtur ſentire, qui intra diem trigeſimū naſcatur: quippe dies triginta ad denuntiandum[k] præſtituerit ſenatus. Sed hanc[l] rem non facere præiudicium partui arbitror:

Vxor & maritus obſeruant ſenatuſcōſultum: licet maritus partum non agnoſceret. Bartolus.

ſ Quemadmodum [&] per cōtrarium,[m] ſi maritus vxore denuntiāte cuſtodes miſerit, nullum præiudiciū ſibi facit.* Licebit igitur ei partū editum ex ſe negare: nec ei nocebit quòd vētrem cuſtodierit. & ita Marcellus libro ſeptimo Digeſtorum ſcribit. ait enim: Siue quis neget [ſuam] vxorem fuiſſe, ſiue ex ſe prægnantē,[n] ſine præiudicio rectè mittit cuſtodes: maximè, ſi miſſurus idipſum proteſtetur.[o]

Si maritus contemnat ſenatuſconſultum Plautianum, cogitur partū agnoſcere: niſi vere probet non filium. ſed ſi mulier contemnit, maritus non cogitur niſi ille probetur filius. Bartolus.

ſ Iulianus libro nonodecimo Digeſtorū ſcripſit:[p] quod ſenatuſconſulto comprehenſum eſt, Si mulier viro denūtiauerit ſe ex eo cōcepiſſe: & is, cui denuntiatū erit, cuſtodes ad ventrem cuſtodiendum inſpiciendúmq; non miſerit, neque cōteſtato[q] dixerit eam ex ſe prægnantem nō eſſe, vt ei id quod

Probat qui non improbat.

*Flo. Plautianum.

*Flo. collocauerunt.

*Flo. ſuam.

BIU Cujas

editum sit, agnoscere sit necesse: non eò pertinere, *vt quasi iudicio agnoscere se filium diceret, [a] suum hæredem [b] habeat, *quamuis ex alio conceptus sit. Quandocũque [c]*enim, inquit, cœperit causa agi, [d]grã de [e]præiudicium adfert pro filio [f]confessio patris.† ℣ Idem per contrarium quoque ait, si mulier [g]diuortio facto non fecerit [h]ea quæ senatusconsulto præcipiuntur, vt liceat patri nõ agnoscere: nõ eò pertinere, vt filius natus suum se dicere non possit: sed ad id tantum, vt ita [i] pater alere eum cogatur, si cõstiterit eum filium esse. ℣ Idem Iulianus [k] scribit, [l] si vxore denuntiante se prægnantem, maritus non negauerit: nõ vtique suum illico*partum effici: cogendum tamen [eum] alere. cæterùm * si cesset, satis iniuriosum ait, siquis longo tempore abfuerit, & reuersus vxorẽ prægnantem inuenerit, & idcirco reiecerit: [m] si quid ex his, quæ senatusconsulto cõtinentur, omiserit: [n] suũ hęredẽ ei nasci. [o] ℣ Ex his [p] apparet, siue vxor omiserit, quę eam ex senatusconsulto obseruare oportuit: nihil præiudicare filio, si filij [q] est, nõ tantùm in iure sui [q] [hæredis,] verùm [r] ne in alimentis [s] quidẽ, secundum diui Pij rescriptum. Siue maritus neglexerit facere quæ ex senatusconsulto deberet, * natum cogitur omnimodo alere: cæterũ [t] recusare poterit filium.

Sententia lata in causa filiationis inter patrẽ & filiũ, facit fidẽ quoad omnes. Bar.

℣ Planè si denuntiante muliere, negauerit ex se esse prægnãtem: tametsi custodes non miserit, non euitabit [u] quò minus quæratur, an ex eo mulier prægnans sit, [nécne.] Quæ causa si fuerit acta apud iudicem, & pronuntiauerit, [x] cùm de hoc ageretur, *quòd ex eo prægnãs fuerit: * in ea causa esse, vt agnosci debeat, siue filius non fuit, siue fuit, esse suum, [y]

II. IVLIANVS libro nonodecimo Digestorum.

IN omnibus causis. [z] quare & fratribus suis [a] consanguineus erit.

III. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

SIue contra pronuntiauerit: non fore suum, quãuis suus fuerit. Placet enim eius rei iudicem ius facere. [b] †& ita Marcellus libro septimo Distorum probat: eoque iure vtimur.

Si partus nascitur constante matrimonio, & eo soluto morte viri auo superstite: vel si de hoc dubitetur an sit vxor, præiudicialis in rem redditur: & non habet locum cum extraneus in petitione hæreditatis incidenter examinabitur de filiatione: quia ad Carbonianum deuenitur. & hæc instantia incepta cum patre, ad hæredem non transit. Bartolus.

℣ Quia Plautianum * senatusconsultum ad eos partus pertinet, [c] qui post diuortium edũtur, [d] aliud [e] senatusconsultum temporibus diui Hadriani factum est, vt etiam si constante matrimonio partus sit editus, de agnoscendo eo agatur. [f] Quid ergo si quis post mortem patris nascatur, auo superiore modis natu. effic. sui. §. filium. colla. vj. Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur de illo actu qui rem de nouo inesse constituit. constat enim quòd ante non erat legitimus: sed per illum actum efficiebatur legitimus: hic de actu qui in præteritum aliquid fuisse declarauit: vt. j. l. proxi. §. fin. facit. ſ. de sta. homi. l. ingenuum. in hoc quando sententia faciat ius, dic plene per doc. in. l. j. C. quæ res ven. non pos. secundum Bart. hic.

Siue contra.] CASVS in hac. l. in prin. cõtinuatur cũ casu præceden. [*QVIA PLAVTIANVM.*] Vidimus per superiora, scilicet à principio primæ. l. vsque huc, quòd senatusconsult. Plautianum habet locum circa illos partus qui facto diuortio eduntur: vt non prouidit eis qui nascuntur constan. matri. vnde factum fuit post ea aliud senatusconsul. tempore diui Hadriani, quod de eis loquitur: & per illud potest agi vtrum maritus agnoscat eos. & idem est si mortuo marito nascatur, viuo tamen patre mariti qui maritum in potestate habebat: vnde nasciturus debet recidere in eius potestatem. Sed quid si quæstio est, vtrum partus natus sit constan. mat. an soluto, vel mulier illa fuerat vxor vel nõ? certe adhuc cognoscet iudex ex hoc authoritate dicti senatusconsulti. Sed pone quòd mortuus est ille qui pater dicitur, & non superest auus qui habuerat eum in potestate? certe non habebit locum senatusconsulti. Plautia. vel illud quod factum fuit sub diuo Hadriano, sed aget puer peti. hæred. & ibi quæretur vtrum fuerit eius filius vel non. vnde si viuo patre agatur contra eum interdicto facto sub diuo Hadriano, & pater interim decedat, ruptum erit illud iudicium: & poterit petere puer se mitti in possessionem ex Car. edic. Scias tamen quòd senatusconsul. Plau. & illud quod factum est sub diuo Hadriano, non habet locum si nasciturus nõ possit esse suus hæres ei quem patrem dicit. Viuianus.

Flo. agetur, *Flo. fuerit nec nei in ea* †*Concor. in gl. sup ver. bo, valebit. m. c. plerũque. ibi, & ex sentẽtia. extra de do. inter virum & vxorem.* *Flo. Plancianum.*

a *Diceret.* ad quod est cogendus: vt supra, ea. l. §. denuntiare. in fi. §. & confitetur filium, coactus tamen.
b *Hæredem.* ad quod est. j. eo. l. v. §. si vel parẽs. &. §. meminisse. &. §. solent. Accursius.
c *Quandocunque.* aliàs, quandoque. & dic, enim, pro certe. Ac.
d *Causa agi.* ſ. vt plene cognoscatur.
e *Grãde præiudicium.* id est magnam probationem: non tamen plenam, sed secus, forte in matris confessione: vt ſ. de proba. l. fin. in fi.
Flo. pertinet, vt si quis agnos.
Flo. habet rei, Confessio extraiudicialis nõ nocet. Item not. quòd confessio extra ius non nocet: vt. ſ. de interroga. actio. l. j. in fi. &. C. de libe. cau. inbemus. licet Io. dixerit contra, arg. huius. l. &. ſ. de proba.
Flo. quãdoque. †*De hoc vide aliquid per Lãfrã. in c. quoniã contra. in versi. cõfessiones extra de proba.* l. quidam. &. C. de proba. l. non nudis. & . l. non epistolis. Hug.
f *Pro filio.* cæterum cõtra filium non facit patris dictum: vt. j. de Carb. edic. l. j. §. si quis. &. §. sed & si quis. & facit in eo. titu. l. quod Labeo. & . j. de quæstio. l. j. §. j. ibi, nec facile &c. & de cura. furio. l. pe. Accursius.
Flo. illi.
Flo. caterum si esse satis. sed particula si verũ. præsumo tatum, & secundum verũculo claudit, Floreti. cõdice impressõ, vt legendum fũ, cæterũ esse satis iuris consulto de ad hanc locũ Ast. Aug. lib. 1. cap. 9.
g *Mulier.* repete quod senatusconsulto comprehensum est: si mulier &c. ad quod est. ſ. ead. l. §. sed si maritus. Accursius.
h *Nõ fecerit.* quia nõ denuntiauit intra. xxx. dies se ex eo prægnantem: vt. ſ. in prin.
i *Vt ita.* scilicet dedum. & facit. j. eo. l. si quis. §. meminisse.
k *Idem Iulianus.* aliàs lex, si vxore. aliàs. §. idẽ Iulianus.
l *Scribit.* scilicet esse. & facit. j. de regu. iur. l. qui tacet.
m *Reiecerit.* & sic est diuortium, vt habeat locũ senatusconsu. vt. j. eo. l. si quis. §. j. Accur.
Fl. debet,
n *Omiserit.* maritus quondam: quia vxore denuntiante non contradixit, vel custodes non misit: vt. ſ. ea. l. §. denuntiare. Accur.
o *Ei nasci.* quantum ad alimenta: vt. ſ. proxi. §. & sic est non cõtra. supra, de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. filium. vel ibi non potuit contemnere senatusconsul. quia inuenit natum: hic sic, quia nasciturum: vt. j. eo. l. si quis. §. j. Vel solue vt ibi. Accursius.
p *Ex his.* ſ. §. idem per contrarium. &. ſ. proxi. §.
q *Sui.* aget præiudiciali. Accursius.
r *Verum.* pro, sed. vel pro, etiam.
s *Alimentis.* si plene probet se filium [a] in dicta causa præiudiciali. & sic non est contra. ſ. eod. §. sed si maritus.
t *Cæterum.* scilicet si fecerit quę in senatusconsul. cõtinẽtur. Azo.
u *Non euitabit.* scilicet mulier vel filius. Azo.
x *Pronuntiauerit.* ipsum esse filium.
y *Esse suum.* hæc duo verba pronuntur loco vnius accusatiui, & reguntur vel ab illo verbo agnosci, vel à verbo pronuntiauerit: & continua. l. proxi.
z *IN omnibus causis.* quantum ad alimenta, & quoad ius filiationis: vt sit suus.
a *Fratribus suis.* sic. j. vnde cogna. l. j. §. in cognationem. Sed argu. contra. C. de adopti. l. penulti. §. sed ne. & in authen. quibus sint legi.

BIU Cujas

ideo vindicat dicens se ex eo genitum, vt ab eo percipiat certa alimenta & successione: quæ filij à parentibus percipere debent: & sunt prætoriæ præter vnam: vt in.d.§.præiudiciales.

a *In cuius.* scilicet aui. & dic recasurus, id est remansurus. vel dic filij: & dic recasurus, scilicet si auus decessisset superstite filio.

b *Ex filio.* secus si ex filia: vt institut. de patria potesta. §. fina. Accursius.

c *Præiudicio.* id est, præiudiciali actione in rem: vt prædixi. Accursius.

Flo. præiudicium

d *Ex senatusconsulto.* id est, ex senatusconsulto sub diuo Hadriano facto. sic supra, de origi. iur. l. ij. §. exactis. vel dic ex mente Plautiani, & verbis alterius, secundum Hug. tu dic ex vtroque, & hoc propter dubium:

*Flo. senatusconsultis

a *Not. vnū singulare de hoc dubio quod do. Panor. cōsil. 1. col. 2. dicit se extraxisse ex dictis Petri & Cy. in. l. non dubiū. C. de legi.*

a vt infr. quorum leg. l. j. §. j. Accur.

e *Præiudicio.* quo ista vindicabit istū in matrimonio: vt supra dixi, in patre & filio, secūdum Azo. quod non placet. sed dic, id est, præiudiciali actione. Et nota. septem casus. Primus, quādo nascitur post diuortiū. Secundus, quando cōstante matrimonio. Tertius, quando post mortem patris viuo auo. Quartus, quando est dubium in matrimonio vel postea editus sit. Quintus, quando dubium est an fuit vxor. Sextus, quando extraneus possidet bona patris mortuo patre: sed tunc non præiudiciali, sed pet. hære. Est & septimus, quando pater lite pendente decessit: sed tunc per Carbonianum: vt eo. titu. l. sed in primis. vbi agitur præiudiciali: nec est opus denuntiatione facienda à muliere his casibus: nisi in primo propter Plautianum, cum non inueniam, & maxime quando constante matrimonio eduntur, cum sit in possessione filiationis: vt supra, de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. filium. &. l. si filius.

f *Si is.* qui bona patris possidet: puta agnatus defuncti.

g *Quæretur.* & plene dicitur infra, de Carbo. edic. l. iij. §. missum. Accursius.

h *Præiudicium.* id est, præiudicialis actio in rem qua filius vindicat sibi in patrem, vel se ei in filium.

i *Ad Carbonianum.* vt si filius est impubes, & petat bonorum possessionē ex Carboniano edicto: vt infra, de Carbo. edi. l. j. in prin. & interim alitur: vt supra, de inoffi. testa. l. qui de inofficioso. &. j. de Carbo. edic. si is. §. an autē. & quæstio status differtur ex Carbo. edic. vel ex cōstitutionibus: vt. j. de Carbo. edic. l. iij. §. quamuis.

k *Adgnascuntur.* id est, si natus est sic vt possit esse suus hæres illi quem dicit patrem. Azo.

l *Recasuri.* id est, futuri. sic. ē. ea. l. §. quid ergo. Accursius.

m *Cessare.* sed an alio iure sunt alendi? Respon. si sint ex legitimo matrimonio, sic: vt. j. eo. l. si quis à liberis. §. j. &. §. ij. de natis ex concubina & ex damnato coitu, dic vt ea. l. §. idem rescripsit.

stite, in cuius [a] potestate recasurus est: vt si ex filio [b] eius susceptus probetur? Videdum [est] quid dici debeat. Et certè probandū est, cum auo præiudicio [c*] de partu agnoscendo similiter agendum. Quid si hoc ipsum in quæstionem veniat, vtrùm in matrimonio, an postea editus sit? dicendum est, & super hoc ex senatusconsulto [d*] agendum. Et quid sit, si an vxor fuerit, disceptetur? Et Iulianus Sexto Cæcilio Africano respōdit, locum esse præiudicio. [e] Illud tenendū est, hæc senatuscōsulta post mortem parētis cessare, si is [f] supersit, in cuius potestate recasuri non sunt. Quid ergo est in petitione hereditatis, quam filius intendit? Quæretur [g] vtrùm ex eo natus sit, cuius hæreditatem petit, an nō. Adeo hoc verū est, vt Iulianus libro nonodecimo Digestorum scribat, si viuo patre redditum sit præiudicium, [h] & antequam sententia feratur, pater decesserit: transeundum [esse] ad Carbonianum [i] edictum. Item hæc senatusconsulta pertinent ad eos, qui sui hæredes adgnascuntur. [k] Cæterùm si forte non sint in potestatem recasuri: [l] verius est senatusconsulta cessare. [m]

IIII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

B

NEcare videtur non tantùm is, qui partum præfocat, [n*] sed & iis, qui abiicit [o], & qui alimoniam* denegat, [p] & is qui publicis locis [q] misericordiæ causa exponit, quam ipse non habet.

Alimenta liberis à parentibus vel à liberis parentibus decernuntur officio iudicis cognoscentis an sit filius vel pater, & an de facultatibus conuenti possit ali, & an sibi petens sufficiat propter res & operas suas, vel an subsit causa propter quam possint legitimè denegari. hoc dicit vsque ad. §. solent. Bartolus.

V. VLPIANVS libro secundo de Officio Consulis.

C

[SI QVIS A LIBERIS.] CASVS. Habeo filios in mea potestate constitutos, vel etiā emancipatos, & sunt diuites, & ego pauper. certe bene tenentur me alere. & si ego sum diues, & ipsi pauperes, bene teneor eos alere. & quod dixi in patre, idem est in auo & proauo & aliis superioribus. & idem est in matre, auia & proauia & aliis superioribus ex fœminea linea ascendentibus. Sed quid si filius meus est calcarius, & potest se bene alere? certe non teneor eum alere, nisi forte esset infirmus taliter quòd non posset laborare. [SI VEL PAREN S.] Filius meus petit à me alimenta coram iudice, & ego nego eum filium. quæritur super hoc vtrum sit filius vel non. debet iudex summatim cognoscere: & si pronuntiauerit eum filium esse, constituet ei alimenta in bonis meis, & non aliàs. Si autem omissa dicta cognitione summaria ei decreuerit alimenta: nullum præiudicium faciet mihi patri volenti probare eum filium non esse. & quod dixi in filio, idem est in patre alimenta à filio petente. [SI QVIS EX HIS.] Pone [q] filius meus non vult me alere sicut tenetur, vt dictum est. certe iudex debet mihi constituere alimenta certa in bonis suis, & præcipere ei quòd ea mihi præstet: & si non præstet filius, iudex debet eum constringere captis pignoribus. & idem est in parte à quo filius alimenta petit. Quid autem si pater dicat: Domine iudex, ego nolo præstare ei alimenta: quia ipse accusauit me? certe bene audiet patrem iudex. & scias quòd non solum comedere tenetur dare pater filio, & econuerso: sed etiam alia necessaria. Postea ponitur hic casus de quodam qui habebat filium impuberem emancipatum diuitem: quia bene tenetur necessaria ei præstare. [SI MATER.] Mater fecit expensas in alendo filio communi maiore triennio, & repetit eas à patre. certe bene potest, dum tamen non sint tales expensæ quas fecisset etiam patre filium alente. [A MILITE.] Non solum filius paganus patrem alere tenetur, sed etiam miles. non tamen tenetur soluere debita patris. hæres autem filij extraneus non tenetur præstare nisi pater sit in nimia paupertate. [SOLENT.] Non solum filij tenentur alere parentes, vt dictum est: sed etiam liberi patronos. Sed si negent se libertos esse: iudex cognoscet super hoc summatim vtrum sint liberti, vel non. & si apparuerint liberti: iudex alimenta in eorum constituet bonis patrono: aliàs non. sed si omissa dicta summaria cognitione constituat alimenta, non faciet præiudicium liberto quin possit postea docere se non esse libertum, & postea alimenta non præstare. & quando constituit iudex alimenta patrono: debet constituere secundum quod libertus habet in bonis. Item scias quòd non solum patroni debent ali à libertis: sed etiam liberti à patronis. Item scias quòd libertus matris meæ tenetur me alere: libertus autem liberti mei non tenetur me alere. nec ille meus libertus quem ex causa fideicommiss. manumisi: nec ille quem redemi suis propriis nummis, & manumisi:

Flo. præfocat *Flo. alimonia*

n *Præfocat.* id est, antequā nascatur extinguit, vel natum stringendo ad fauces. & sic hoc casu & sequentibus tenetur. l. Cor. de sica. vt infra, ad. l. Corne. de sica. l. si mulierem. &. l. nihil. &. C. de sica. l. pen. & etiam. l. Pompeia de parricidiis: vt infra, ad le. Pom. de parri. l. j. §. fi.

o *Abiicit.* puta in quodā nemore: vt differat à fine. l. & hoc casu fit sui iuris: vt. C. de Lati. liber. tol. l. j. §. sed scimus. Arg. contra. C. de nup. l. patrem. Sed dic vt. ē. l. j. §. pœna. & facit. C. de infan. expo. l. ij. &. C. de patria potesta. l. nec filium.

p *Denegat.* no. qui non facit &c. sic infra, de regu. iur. l. qui non facit. & infra, de re mili. l. non omnes. §. qui captus. & supra de ritu nup. l. qui liberos.

q *Publicis locis.* ad hospitale vel in foribꝰ ecclesię vt fiat ei eleemosyna. & sic minime habenda ab aliis, quā ipse &c. sic &. C. de hære. l. ij. in fin. & supra, ad Mace. l. filium. & supra, de nego. gest. qui aliena. §. quāquā. item facit ad hoc dist. 86. c. non satis. in fi.

BIU Cujas

numisi: nec ille à quo exegi mercedem pro operis. Item filius meus qui accusauit libertum meum de capitali crimine, non potest ab eo petere alimenta. Item scias quòd liberta cogitur alere patronum. Super dictis autem alimentis constituendis patrono in bonis liberti, iudex debet dare arbitrium: & semper tenetur libertus ea præstare patrono, donec patronus fuerit pauper, & ipse diues. Item scias quòd etiam patrem & matrē patroni egētes tenetur libertus alere si patronus mortuus est, & liberi eius. Viuianus.

a *Liberis.* scilicet naturalibus & legitimis, vel naturalibus tātum.

†Idē Plato dialog. 4. de leg. & dialog. 11. & Valer. Max. lib. 5. cap. 4. vbi exēpla quædam cognitu digna in hanc sentētiam refert.

SI quis à liberis [a] ali desideret, vel si liberi vt à parente exhibeantur: [b] iudex de ea re cognoscet. [c] Sed vtrùm eos tantū liberos, qui sunt in potestate, cogatur quis exhibere: an verò etiam emācipatos, vel ex alia causa [d] sui iuris constitutos, videndum est. Et magis puto, etiam si non sint liberi in potestate, alendos à parentibus, & vice mutua alere parentes debere. ¶ Vtrùm autem tantum patrem, auúmve paternum, proauúmve paterni aui patrem, cæterosque virilis sexus parentes alere cogamur: an verò etiā matrem, cæteróque parentes, & per illum sexum contingentes cogamur alere, videndum [est.] Et magis est, vt vtrubique [e] se iudex interponat, [f] quorundam necessitatibus facilius succursurus, quorundam ægritudini. Et cum ex æquitate hæc res descendat, charitatéque sanguinis: singulorum desideria perpendere iudicem oportet.

b *Exhibeātur.* id est, alantur.

c *Cognoscet.* implorato officio suo: vt hic, & C. de bo. quæ libe. l. fin. §. hoc ipsum. & de alen. liber. per totum. & de patria pote. l. nec filium. Sed argu. contra supra, de iudi. l. lis nulla. Sol. hic speciale.

d *Ex alia causa.* quæ multæ sunt: vt institu. quib. mo. ius pat. pot. sol. per totum. Accur.

e *Vt vtrubique.* scilicet pro patre, & eius parentibus: & pro matre, & eius parentibus. Accursius.

f *Interponat.* sic in authē. vt licē. ma. & auiæ. §. illud. colla. viij.

g *Vulgo quæsitos.* vt in authen. qui. mo. na. effic. sui. §. oportet. &. §. si quis habens. col. vj. &. C. eo. l. fina.

h *Compellatur.* scilicet vulgo quæsitos. vel nō est aliquid subaudiendum, & hoc est verum si auus paternus vel pater alere non possit: vt infra, eod. l. pen. &. d. §. illud. Accursius.

Idem in liberis quoque exhibendis à parentibus dicendum est. Ergo & matrem cogemus præsertim vulgò quæsitos [g] liberos alere, nec nō ipsos eam. ¶ Item diuus Pius significat, quasi auus quoque maternus alere compellatur. [h] Idem rescripsit vt filiam suam pater exhibeat, si constiterit apud iudicem* iustè [i] eam procreatam. Sed si filius possit se exhibere: æstimare iudices debent, ne non debeant ei alimenta decernere. Denique idem [diuus] Pius ita rescripsit: Aditi à te competentes iudices ali te à patre tuo iubebunt pro modo facultatum [k] eius: si modò (cum opificem te esse dicas) in ea valetudine es, vt operi [l]* sufficere non possis.

i *Iustè.* vel etiam hodie ex coucubina. secus si ex coitu illicito: vt in authen. qui. mo. na. effi. sui. §. discretis. &. §. fina. &. §. oportet. col. vj. Sed an sic frater fratrē vel sororem? videtur quòd non: quia nec instituere hæredē tenetur: vt. C. de inoffic. testa. l. fratres. econtra quòd sic: vt infra, vbi pu. edu. l. qui filiū. C. eo. l. penul. ADDITIO. Dic q; ibi in. d. l. qui filium. loquitur in sorore quæ est vitæ sequioris: & sic non est eadem ratio: vt. l. cum hi. §. in persona. supra de transact. Veritas tamen est quòd cogitur alere fratrem naturalem. ergo multo fortius legitimum: vt C. de natura. li. auth. licet. &. §. solu. matri. l. quāuis. secundū. Bar.

*Flo. iudicium

Fratres fratrē alere tenetur.

*Flo. operis

k *Pro modo facultatum.* infra, ea. l. §. de alimentis. &. §. si impubes.

l *Vt operi.* id est, operando. ergo arg. sumpto à cōtrario si potes, contra est: vt argu. supra, de ofi. eius cui man. est iurisdi. l. j. §. huius. & facit infra, eo. l. fi. &. j. eo. l. alimenta.

m *Summatim.* cum filius per officium iudicis petit ali. & sic intellige infra, ea. l. §. solent. sed contra. C. de iudi. l. iudices. Sol. hic speciale.

n *Constiterit.* per illam summariam cognitionem. Accursius.

o *Iubebunt.* iudices dando sententiam interlocutoriam.

p *Nec decernent.* nisi interim donec causa agitur: vt infra, eo. l. si neget.

q *Veritati.* vt & supra, de his qui sunt sui vel alie. iur. l. penul.

In causa alimentorum proceditur summarie: & sententia lata non facit præiudicium in causa filiationis ordinarie exercenda. Bartolus.

¶ Si vel parens neget filium, idcircóque alere se non debere cōtendat: vel filius neget parentem: summatim [m] iudices oportet super ea re cognoscere. [&] si constiterit [n] filium vel parentē esse, tūc ali iubebūt. [o] cæterùm si non constiterit: nec decernent [p] alimenta. ¶ Meminisse autē oportet, & si pronuntiauerint ali oportere: attamen eam rem præiudicium non facere veritati. [q] nec enim hoc pronuntiatur, filium esse, sed ali debere. & ita diuus Marcus rescripsit. ¶ Si quis ex his [r] alere detrectet: pro modo facultatum alimenta constituentur. Quòd si non præstentur, pignoribus [s] captis & distractis cogetur sententię [t] satisfacere. Idem iudex æstimare debet, num habeat aliquid [u] parēs vel an pater, quòd [x] †meritò filios suos nolit alere. Trebatio deniq; Marino rescriptum est, merito patrem eum [y] nolle alere, quod eum [z] detulerat. [a] ¶ Non tantū alimenta, verumetiam cætera [b] quoque onera liberorum patrem ab iudice cogi præbere, rescriptis continetur. [Et] si impubes [c] filius emancipatus sit: patrē inopem alere cogetur. Iniquissimum enim quis meritò dixerit, patrem egere, cum filius sit in facultatibus.†

Mater alimenta quæ fecit in filium qui à patre ali debebat, à patre repetit. hoc dicit secundum veram lectu̇ram. Bart.

¶ Si mater alimenta, quæ fecit in filium, à patre repetat, [d] cum modo eam audiendā ita diuus Marcus rescripsit Antonius. Sed contra. C. de ordi. cog. l. ij. Solu. vt ibi: & eodem modo sōlue. C. de ordi. iudic. l. j. in fi. quæ est contra. & eodem modo. C. de fi. instru. l. fin. in fin. & facit sup. eo. l. j. §. idem Iulianus. &. §. idē per cōtrarium. &. j. ea. l. §. solent. Accursius.

m *Summatim.* cum filius per officium iudicis petit ali. & sic intellige infra, ea. l. §. solent. sed contra. C. de iudi. l. iudices. Sol. hic speciale.

r *Ex his.* parentibus vel filiis: & idem in patrono vel liberto vt cō stituantur alimenta pro modo facultatum: vt & infra. §. proxi. & arg. §. fol. m. l. si cū dotem. §. sin autem. & sup. eo. l. in fine. j. respon.

s *Pignoribus.* hoc fallit in patrono: vt infra, eo. l. alimenta. item no. modum cogēdi. sic infra, tit. j. l. j. §. ex hoc rescripto. ibi, qui debet & cęte. & insti. de satisda. tu. §. pe. & facit. C. de pa. po. l. nec filiū. & C. eo. l. j. & de bo. quæ libe. l. fi. §. ipsū. Accur.

t *Sententiæ.* scilicet interlocutorię latæ super alimētis. Vel dic quod est definitiua: quæ finem controuersiæ alimentorum imponit: [a] facit pro dicto Bart. in l. male. in princ. dū exsam aliquam.

u *Aliquid.* id est, cau- *Ista glo. facit pro di vt. j. de re iudi. l. j.*

x *Quòd.* id est, ppter quam causam. *numerat prilegia alimentorū po nit octauo loco appellationē non adimi i sententia alicum de app. cog. §. causas. coll. viij. & idem si †alias, paaliquid tale fecerit per vim: vel an quod poterit exhærere dari. arg. C. eo. l. fi. Accursius.*

y *Eum.* scilicet filiū. Accursius.

z *Eum.* s. patrem.

a *Detulerat.* ex qua causa potest eum exhærere: vt in authen. vt cum de app. cog. §. causas. coll. viij. & idem si †alias, paaliquid tale fecerit per vim: vel an quod poterit exhærere dari. arg. C. eo. l. fi. Accursius.

b *Cætera quoque.* vt vestimenta, & habitationes: cum hæc appellatione alimentorū contineantur: vt. j. de ali. & leg. l. legatis. &. l. fi. & verbo victus, cum sine his homo viuere non possit: vt infr. de verb. signi. l. verb. &. l. seq.. &. l. quos nos. §. fi. licet sit argu. contra. §. de transact. l. cum hi. §. qui transigit. Sed dic vt ibi no. Item hic pro se & suis liberis & vxore: vt supra, fami. ercisc un. l. si filia. §. j. non tamen æs alienum: vt. j. ea. l. §. parens.

Anaximenes, nihil est iustius, quam getur: vt. j. de ali. & leg. l. legatis. &. l. fi. & verbo victus, cum sine his homo viuere non possit: vt infr. de verb. signi. l. verb. &. l. seq.. &. l. quos nos. §. fi. licet sit argu. contra. §. de transact. l. cum hi. §. qui transigit. Sed dic vt ibi no. Item hic pro se & suis liberis & vxore: vt supra, fami. ercisc un. l. si filia. §. j. non tamen æs alienum: vt. j. ea. l. §. parens.

auctores mutuis homo viuere non possit: vt infr. de verb. signi. l. verb. &. l. seq.. &. l. quos nos. §. fi. licet sit argu. contra. §. de transact. l. cum hi. §. qui transigit. Sed dic vt ibi no. Item hic pro se & suis liberis & vxore: vt supra, fami. ercisc un. l. si filia. §. j. non tamen æs alienum: vt. j. ea. l. §. parens.

tuis beneficiis: vt infr. de verb. signi. l. verb. &. l. seq.. &. l. quos nos. §. fi. licet sit argu. contra. §. de transact. l. cum hi. §. qui transigit. Sed dic vt ibi no. Item hic pro se & suis liberis & vxore: vt supra, fami. ercisc un. l. si filia. §. j. non tamen æs alienum: vt. j. ea. l. §. parens.

Stomone 79.

c *Et si impubes.* de magno non dubitatur: vt supra, ea. l. in fi. j. respon. ibi, & vice mutua &c. sed tamen & hic idem est: vt & infra, de tute. & ratio. de tra. l. j. si autem in potestate est, de castrensi idem: sed de aduenticio pater habet vsumfru. & ipse alit se & filium. de profecticio habet pater plenum dominium: vt. C. de bo. quæ liber. l. cum oportet. §. j.

d *Repetat.* nego. gest. ac. cum id onus primo patri videatur imminere: vt argu. infra, eo. l. pe. Accursius.

Sed

BIU Cujas

niæ Montanæ, in hæc verba: Sed & quantum[a] tibi alimentorum nomine, quibus necessario[b] filiam tuam exhibuisti, à patre eius præstari oporteat, iudices æstimabunt: nec impetrare[c] debes ea, quæ exigente materno[d] affectu in filiã tuam erogatura esses, etiam si à patre suo educeretur. A milite quoque filio, qui in facultatibus sit, exhibendos[e] parentes esse, pietatis ratio* exigit. ¶ Parens quamuis ali à filio ratione naturali[f] debeat: tamen æs alienum eius[g] non esse cogendum exoluere[h] filium, rescriptũ est.

Onus alimentandi in subsidium transit contra hæredes. Bartolus.

¶ Item rescriptum est, hæredes[i] filij[k] ad ea præstanda, quæ viuus filius ex officio pietatis suæ dabat, * inuitos cogi non oportere: nisi in summam egestatem pater deductus est.

Liberti coguntur alere patronos, & eorum filios & parentes: & officio iudicis cognoscetur an sit libertus, & de facultatibus liberti & patroni: & an causam habeant recusandi. Bartolus.

¶ Solent iudices cognoscere[l] & inter patronos & libertos, si [de]alendis his agatur. Itaque si negent se esse libertos: cognoscere eos oportebit. Quòd si libertos[esse]constiterit: tunc demum decernere vt alãt. Nec tamen alimentum decretũ tollet liberto facultatem, quò minus præiudicio certare possit, [m] si libertũ se neget. [n] ¶ Alimenta autem pro modo facultatum erunt præbenda, egentibus scilicet patronis. Cæterùm si sit vnde se exhibeant, [o] cessabunt partes iudicis. ¶ Vtrùm autem tantum patroni alendi sint, an etiã patronorum liberi, tractari potest. Et puto, causa cognita iudices & liberos quoque patronorum alendos decernere: nõ quidem tam facilè vt patronos, sed nõnunquam & ipsos. [p] Nam & obsequium non solum [q] patronis, verumetiam liberis eorum debet præstari. Sed & libertus maternus alere cogitur. [r] ¶ Si quis à liberti liberto ali se desideret, vel ab eo quem ex causa fideicõmissi[s] manumisit, quémque suis nummis[t] redemit: non debet audiri, vt & Marcellus scribit. exæquatque eum, ei qui mercedes[u] exigendo, ius libertorum amisit. [x] Sed & patroni filiũ, qui capitis[y] accusauit libertum paternum, negat exhibẽdum. Sed & liberta cogitur patronum alere. ¶ De alimentis patroni arbiter solet dari: arbitraturus quantum sit in facultatibus, vt [p]inde[z] posit* alimenta moderari: quæ tamdiu præstabuntur, quamdiu liberto[a] supersit, patrono desit. Patrem [quoque] & matrem patroni, cum patronus & filij eius minime supersint, [b] alere egentes ipsi[liberti](si idonei facultatibus sunt) coguntur.

Si patronus liberto denegat alimenta, perdit ius patronatus. si libertus patrono, redigitur in seruitutem. Bartolus.

VI. MODESTINVS libro singulari de Manumissionibus

ALimenta liberto petente, non præstando, patronus amissione libertatis causa impositorum, [c] & hæreditatis liberti punietur. †non autem necesse habebit præstare, etiam si potest. [d] ¶ Imperatoris Cõmodi constitutio talis proferri non proprie nostri dicuntur, licet secus econtra: vt. ff. de verbo. signi. l. licet. §. j.

ALimenta.] CASVS. Pone quòd libertus est pauper, & patronus diues. certe bene tenetur alere libertum, non tamen ad hoc præcisè cogitur, sed causatiue, quia amittit iura patronatus sit non faciat. [IMPERATORIS.] Patronus erat in paupertate, vel ita infirmus quòd non poterat se iuuare. libertus suus videns eum ita laborantem, non curauit de eo. certe iudex debet liberto præcipere vt seruiat patrono. & si libertus non obediat: debet eum iudex facere vendi, & pretium domino dare, id est patrono. & idem est si contumeliam faciat libertus patrono, vel etiam si eum verberauit.

a *Sed & quantum.* alia præcesserunt verba in rescripto.
b *Necessario.* hæc necessitas est quoad filiũ, non quoad matrem: nisi pater esset inops: vt. ff. l. penul. quia tunc indistincte non repetit. Accursius.
c *Nec impetrare.* tibi reddi.
d *Materno affectu.* etiam nõ modica: vt & ff. de neg. gest. l. is qui. nisi esset ptotestata: vt eod. titu. l. Nesennius. Idem si modica: puta lac vel castaneas. argu. supra, commo. l. in rebus. §. sed & id quod. & de dona. inter virũ & vxorem. l. vtrum. & de impen. l. omnino. Itẽ illa quæ habet præstare: vt quando pater est inops: etiam si est protestata: vt. not. in. d. l. Nesennius. & secundum hoc loquitur. C. de neg. gest. l. aliméta.
e *Exhibendos.* id est, alendos. Accursius.
f *Naturali.* non directa sed turbata: vt in successione: vt. ff. de inofficio. testa. l. nam & si. & ff. vnde liberi. l. rescripto. Accursius.
g *Eius.* s. patris. Ac.
h *Exoluere.* vt. C. ne filius pro pat. l. patris. nisi in casu: vt. C. de primi. l. fin. lib. xij. Ac.
i *Heredes.* etiam extraneos. Hug. & Azo. nam si essent liberi vel nepotes, ipsi ex sua psona, non quia hæredes, tenentur ad alimẽta: vt. ff. eadem. l. §. vtrum. & facit. ff. ea. l. §. fina. Sed argu. cõtra. ff. de obse. l. hæredes liberti. ADDITIO. Dic quòd ibi in hærede liberti: hic in hærede filij, secundum Bar.
k *Filii.* emancipati. aliàs hæredem non habet. Accursius.
l *Cognoscere.* scilicet summatim: vt & supra, eodem. §. si vel parens. & not. quòd hic dicit de vltima parte rubricæ. Accursius.
m *Possit.* sic. ff. eadẽ. l. §. meminisse.
n *Neget.* vindicando se ingenuum, seu in ingenuitatem: vt. ff. de probatio. l. circa.
o *Se exhibeant.* sic. ff. ea. l. §. sed & si filius.
p *Ipsos.* scilicet filios patronorum alendos: sed nunquid liberi libertorum tenentur alere patronos parentum si forte liberti alere non possint? Respon. sic viuis parentibus, non eis mortuis: vt. C. de liber. & eorum libe. l. fina. & infra, de obse. liber. l. hæres. & idem econtra dico vt pariter patroni parentum alere teneantur libertorum filios. Hug.
q *Non solum.* vt. C. de ope. liber. l. qui manumittitur.
r *Cogitur.* filios patronæ.
s *Causa fideicommissi.* isti non possunt imponi operæ nisi à filio testatoris: vt. C. de ope. liber. l. mater. & ff. de bo. liber. qui ex causa. Item in bonis eius non datur contra tabu. vt. C. de bono. pos. contra tabu. liber. l. j. Item accusare eum vt ingratum non potest: vt. C. de lib. & eorum libe. l. j. Item vocare in ius sine venia patronum non potest: vt supra, de in ius vo. l. is quoque.
t *Suis nummis.* scilicet serui. id est, non redimentis: vt. ff. de manumiss. testament. l. iij. & iste nec operas debet, nec puniri vt ingratus potest, nec contra tabulas bonorum possessionem timet: vt. C. de ope. liber. l. si tuis. & de bo. liber. l. mul um. in ius tamen non vocabit nisi quando patronus fidem fregit: vt. ff. de in ius vocan. l. sed si hac. Accursius.
u *Mercedes.* id est, pretium operarum reuenditarum: vt. ff. de bo. liber. l. Iulianus. Azo. secus si operas exigat: quia tunc non omne ius, sed succedédi tantum amittit. nam & alendus est à liberto: vt ff. de iure patrona. l. sicut. & de operis liber. l. libertus qui operarum.
x *Amisit.* ipsa impositione amisit: vt. C. de bo. possess. contra tabu. liber. l. ij. secũdũ quosdam. sed secũdũ Ioan. & nos sola exactione amisit: vt. C. de ope. liber. l. si quam. & ff. de iure patrona. l. sicut. & ibi not. & hæc omnia vbi tenuit stipulatio operis. alioquin si causa libertatis onerandæ fiat, tunc non tenetur: vt infra, de ope. liber. l. quæ onerandæ. & l. patronus. & de bonis liber. l. si patronus à liberto. Item est contra. C. de ope. liber. l. j. in fi. Sol. ibi mercedes operarum exactæ non erant: quod ex ipsa litera patet. hic sic. Azo. vel solue vt ibi.
y *Capitis.* dic vt. ff. de in ius vo. l. sed si hac. §. si autem liberi. Acc.
z *Proinde.* id est, exinde. & facit supra, eadem. l. §. si quis ex his. Accursius.
a *Liberto.* si enim liberto nihil superest ab eo quod sibi necessarium est, nihil præstabit: licet desit patrono.
b *Supersint.* filij enim primo compellẽtur ad alimenta. prius ergo à liberis quàm à liberto quis alitur. & no. quòd isti liberti libertorum non proprie nostri dicuntur, licet secus econtra: vt. ff. de verbo. signi. l. licet. §. j.
c *Impositorum.* vt operas. ad quod est. ff. de bo. libert. l. si patronus non aluerit, & de iure patro. l. diuus. in fi.
d *Etiam si potest.* scilicet si vult hæc iura perdere. alij dicunt, si libertus potest sibi sufficere. ad quod. ff. l. proxi. §. alimenta.

Flo. existimat ratio. *Fl. dabit.* *Fl. primo de possess.* †Nec ei debebitur honorà liberto. quod no. Bal. in l. §. de bo. liber. C. & ex quibus causis perdatur patronatus liberti: vide eundem in prædictum bri. & gla. magnã in d. l. fin.

BIU Cujas

a *Relictos.* à libertis: qui liberti non dabant eis aliquid.
b *Potestatem.* id est, dominium. sed cõtra. C. de liber. causa. l. solo. Solu. vt ibi. & adde distinctionem quæ est. C. de liber. & eorum liber. l. ij. in fine notulæ. Accursius.
c *Admoneantur.* aliàs, commoneantur, aliàs, admoneãtur: id est, corrigantur. ad quod est. ff. de officio. præfe. vrb. l. j. §. cum patronus. & ff. de iure patronatus. l. j. Accursius.
d *Vel à præside.* vel, pro, saltem. Azo. & facit supra, de iis qui sũt sui vel alie. iur. l. ij. Sed quid vendetur? Respõ. libertus factus seruus per ingratitudiné prædictam. Alij dicunt libertũ hoc casu propter famam vendi, vt & filius: vt. C. de patri. qui fili. dis. l. j. & ij. Alij dicunt q̃ ius quod habet in eum patronus, non libertus: cum sit liber: sicut in sepulchro dicitur: vt. C. de religio. l. monumentorum.

Si neget.] CASVS. Habui filiũ ex quadam mea vxore, & ipse petit à me alimenta, & ego dico: mater tua est ancilla Titij. vnde Titius cuius seruus es, debet te alere, & non ego. & talia verba superflua dicebat pater. si ipsa fuit ancilla: non valuit matrimoniũ inter me & eam. Certe dicitur hic quòd bene tenetur ille qui nõ diffitetur se patrem alere filiũ donec probet matrem filij ancillã fuisse. & si p̃bauerit hoc, non fiet præiudicium ei eo q̃ aliut. quod autem dixi in filio meo alieno seruo, idem est in nepote meo ex filia mea. nam ego non teneor alere eum: immo pater eius, nisi pauper esset pater. &. h. d. cum lege sequenti. Viuianus.

† *Propter eorũ fauorẽ & priuilegiũ. & not. per Bar. 12 casus priuileg. per eũ enumeratos in. l. Mela. in princ. in ver. vlti. ff. de ali. & cibar. leg. & allegat infra quibus probantur prædicta priuilegia. *Flo. præiudiciũ generare*

c *Si neget.* scilicet de iure. Accursius.
f *Ancillam.* quod si esset, non matrimonium, sed contubernium dicitur: vt. C. de incest. nup. l. cum ancillis. Accursius.
g *Compellendum.* præsumitur enim libera: & sic matrimonium. & facit infra, de ven. in poss. mitten. l. j. §. sed & si incertũ. & de Car. edi. l. sed & si is. §. cum maior. & quod no. C. de ordi. cog. l. fi.
h *Nihil.* id est, non. vel nihil præiudicij. H.
i *Ex hoc.* q̃ curauit ali. & facit ad hoc. ff. e. l. si quis. §. si vel parẽs.
k *Non quemadmodum. Auo.* scilicet materno. & facit in authẽ. vt liceat ma. & auiæ. §. illud quoque. colla. viij.
l *Aut egens.* simile est supra, eod. tit. l. si quis à liberis. circa prin.

In bonis.] CASVS. Viuo liberto patronus non habet aliquod ius in bonis suis, nisi hoc, scilicet vt libertus teneatur eum alere egentem vel infirmum. Viuianus.

m *In bonis superstitum.* sed mortuorum sic, scilicet contra tabul. vt insti. de succes. lib. per totum.
n *Præsidibus.* vt. ff. de offic. præfe. vrb. l. j. Accursius.

DE INSPICIENDO VENTRE, custodiendoque partu.

Emporibus.] CASVS. Valerius Priscianus prætor vrbanus habuit corã se talem quæstionem de facto: Rutilius enim Seuerus habuit vxorẽ Domitiã: & postea separati sunt. Mulier negabat se prægnantem, volens forte iniuriari viro. & vir dicebat eam prægnãtem, & ideo voluit facere inspici corff. Infort.

A pus eius ad sciendum vtrum esset prægnans vel non: & non permittebat mulier se inspici. dictus prætor super hac quæstione habuit consilium à duobus imperatoribus qui fratres erãt. vnde ipsi ita responderunt ei: Ista quæstio noua est. vnde necessarium est nouũ consiliũ, & illud dare volumus. dicimus enim quòd tu prætor facias eligi domum vni⁹ honestæ fœminę: & eã debet intrare mulier: & ibi debent esse tres obstetrices bonæ fi. & eius corpus debẽt inspicere vtrũ sit prægnans vel nõ. & si omnes obstetrices vel maior pars earũ renuntiauerint tibi prægnãtem eam esse, tunc debes facere apponi custodes iuxta dictã Domitiam, si maritus vult. Si autẽ renũtiauerint tibi eam non esse prægnantem, non habet locũ custodia. in hac ergo quæstione non habet locũ sententia. Plautianum de liberis agnoscẽdis, nec illud quod factum est tẽporibus diui Hadri. de quibus dictum est. ff. ti. j. l. j. & l. iij. §. j. nec illud de liberis exhibẽdis: quia partus in ventre existens, vt fuit in nostra quæstione, dicitur pars mulieris. Sed quid si mulier prædicta pariat postea? certe poterit maritus petere filiũ suum ab ea per interdictũ de liberis exhibendis, vel per officium iudicis. Sed quid si maritus antequã faciat prętor adhiberi obstetrices ad eam inspiciendam, velit eam respondere corã prætore vtrum sit prægnans vel nõ? nunquid tenetur venire coram prætore mulier, & respondere? Et dicitur q̃ sic. & si nõ veniat, vel nõ respondeat cum venerit, debet eam cogere prætor captis pignoribus, vel etiam mulcta ei indicta. & si constricta respondere dixerit se prægnantem, habebit senatusconsultum. Plautianum locum de quo dictum est. ff. tit. j. l. j. non autem hoc rescriptum quod habet locum ea negante se prægnãtem esse. notare ergo potes per verba supradicti rescripti quòd domus honestæ fœminæ & etiã obstetrices de quibus supradictum est, debent eligi & adhiberi per prætorem, & non per mulierem vel maritum. Item scias quòd si omnes obstetrices vel maior pars earum renuntient prætori non esse mulierem prægnantem, ipsa poterit agere contra maritũ act. iniuria. si animo iniuriandi fecit eam inspici maritus. quamuis autem in supradicto rescripto non apponatur terminus intra quem possit maritus facere inspici mulierẽ, tamen eum debemus apponere, scilicet. xxx. dies, sicut appositi sunt in senatusconsulto Plautiano: vt. ff. titu. j. l. j. in prin. causa tamen cognita post triginta dies audietur maritus. [DE INSPICIENDO.] Hucusq; dictum est per imperatores quãdo viuo marito tractatur de partu, & mulier negat se prægnantem. nunc vult dicere prætor quando mortuo marito mulier dicit se prægnantem, vt alij agnati non habeãt hæredi. defuncti. & durant verba prætoris vsque ad. §. quamuis. bene per vnam columnam, & plus. primo ergo dicit prætor quid habeat facere mulier prædicta in illo mẽse quo moritur maritus, vsque ad. §. mulier autẽ ante &c. ibi dicit quid habeat mulier facere illis. xxx. diebus cũ est iuxta partũ, vsque ad. §. mulier cũ &c. ibi dicit quid habeat facere mulier quando est in ipso actu pariẽdi, vsque ad. §. quod natum &c. ibi dicit quid habeat facere nato

filia parit, non auo, k sed patri suo esse oneri: nisi pater aui*nõ sit superstes, aut egens l sit.

Patronus non habet ius in bonis liberti, nisi pro alimentis in casu necessitatis. Bar.

IX. PAVLVS libro singulari de iure patronatus.

IN bonis superstitũ m libertorum nullũ omnino ius patroni liberíve patronorum habent: nisi si tam esse infirmos [se] tanque pauperes præsidibus n probauerint, vt merito menstruis alimentis à libertis suis adiuuari debeãt. idque ius ita plurimis principum cõstitutionibus manifestatur.

DE INSPICIENDO ventre custodiendoque partu.

TITVLVS IIII.

Hic dicitur quod in nouo facto, nouo consilio opus est. hoc dicit. Bartol. vel sic: Post diuortium si mulier negat se esse prægnantem, maritus dicat eam prægnantem, debent vocari ad locum honestum tres obstetrices, vt mulierem inspiciant. & si duæ vel omnes dicant eam grauidam, debent apponi custodes pro partu. si autem mulier non pariat, præsumitur maritus iniuriam fecisse vxori apponẽdo custodes. sin autem obstetrices dicant non prægnantem, non est opus custodibus: quia nil est quod custodiatur. h. d. vsque ad. §. ex hoc rescripto.

I. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

TEmporibus diuorum fratrum cum hoc incidisset, vt maritus quidã prægnãtem mulierẽ diceret, vxor

*Flo. aut

BIU Cujas

partu,& apud quē partus debet ali, & quid habet facere ille apud quem alitur, vsque ad.§.si cui &c.ibi dicit quòd si mulier nō obseruet prædicta.nocebit partui. nam cum fuerit natus,non habebit bonorum possēs.Carbonianam,nec cōtra debitores paternos mouere poterit actiones. [QVAMVIS.] A.§. de inspiciēdo, vsque huc locutus est prætor. nunc loquitur Vlpia. exponēs quædā quæ continentur in edicto prætoris. & est leue vsque ad.§. quod autem.ibi autē exponit illud quod dicit prætor supra, ea.l.§.si cui. dixit enim causa cognita se denegaturū possēss. Carbo. partui si mulier non obseruet quæ in edicto suo cōtinētur. certe in causæ cognitione versatur vtrum mulier sit sapiēs sicut aliæ mulieres. & tunc habet locū quod dixit prętor.an sit quędam rustica simplex: & tunc non.quamuis autē dixerit prætor quædam obseruanda circa partum per mulierem: tamen si alia est cōsuetudo in ciuitate,nō tenetur mulier obseruare prædicta. est ergo prædictum edictū prętoris derogatoriū Carboniano edicto: quia si non obseruet mulier ea quæ in eo continētur,vt dictum est, non habet partº Carbonianam. imperitia autem mulieris excusat eam, vt dictum est. & hoc dicit cum.l.seq. Viuia.

*Fl.diuerterat

†Concor.c. cæterū.cum glo.1.in fin. extra de iura.calū.& in proœ.decre.in gl.super verbo, noua litigia.in fine.

a *Negaret*. porro in contrario casu, id est vbi mulier fatetur,prætor statuit: vt infra,eo.§.de inspiciēdo. & ordo senatusconsul.Plautiani est seruandus: vt infra,eo.§. ex hoc. ibi, quid ergo si interrogata &c.& supra,titu.j.l.j.in princip.Hug.

*Flo.senatuscōsulta

b *Cōsulti*.diui fratres.

c *Seuerus*.scilicet maritus quondam.

d *Apponat*. scilicet maritus.H.Et not. nouum factum nouum habet cōsilium. sic.C. de vete.iure enu.l.ij.§.sed quia diuinæ.&.C. de leg. & con.l. leges. &.ſ. de præscript.verb.l.naturalis.&.ſ.de interrog.act.l.de ętate. §.ex causa.sed vetus factum habet vetus consilium:vt.C.de iud.l. rem non nouam.Accursius.

e *Perstat*.sic supra,de vsur.l.mora.§.j.

f *Domitia*.proprium nomen vxoris.

g *Tres*.j.eo.§.de inspiciendo.contra.Solu.vt ibi.

h *Ate*.marito.immo à te Valerio prætore: vt & infra,eodem.§. & notandum.

i *Vel duæ*. sic.C.de fide instru.l.cōparationes.in ore enim duorum &c.vt extra de iudi.c.nouit.circa princip.Item not.stari assertioni plurium. sic insti.de satisda. tuto.§.j. & supra, de testi.l. vbi numerus.&.j.§.si omnes.& de credulitate etiam sine iuramēto forte:aliàs contra.C.de test.l.iurisiurandi.

k *Renuntiauerint*.id est,retulerint.

l *Persuadendum*.hæc persuasio imponit necessitatem: vt infra, eo.§.quid ergo si non & cætera.

[autem] negaret: [a] consulti, [b] Valerio Prisciano prætori vrbano rescripserunt in hæc verba:Nouā rem desiderare Rutilius Seuerus [c] videtur, vt vxori quę ab eo diuertit,*& se nō esse prægnātē profiteatur,custodem apponat. [d] Et ideo nemo mirabitur, † si nos quoq; nouū consilium & remedium suggeramus. igitur si perstat [e] in eadem postulatione: commodissimum est eligi honestissimæ fœminę domum,in quam Domitia [f] veniat: & ibi tres [g] obstetrices probatæ & artis & fidei, quæ à te [h] adsumptæ fuerint,eam inspiciant. & si quidē vel omnes vel duæ [i] renūtiauerint [k] prægnantem videri: tunc persuadendum [l] mulieri erit,vt perinde custodem admittat,atque si ipsa hoc desiderasset. [m] Quòd si enixa non fuerit, sciat marit° ad inuidiam [n] existimationemq; [o] suam pertinere, vt nō immeritò possit videri captasse hoc ad aliquam mulieris iniuriam. Si autem vel omnes vel plures non esse grauidā renuntiauerint: nulla causa custodiendi erit.

Hoc rescriptum locum habet ante partum editum, non post. nam post partum locum sibi vindicat edictum de liberis exhibendis.Bartolus.

℣ Ex hoc rescripto euidētissimè apparet [p] senatusconsultū* de liberis agnoscendis, locum nō habuisse si mulier dissimularet [q] se prægnātem, vel etiam negaret.nec immeritò. [r] partus enim ante quàm edatur,mulieris portio [s] est,vel viscerū. Post editum planè partum à muliere,iā potest maritus iure suo filium per interdictū desiderare aut exhiberi [t] sibi, aut ducere permitti.Extra ordinem igitur prīceps in causa necessaria subuenit. Secundū quod rescriptū euocari mulier ad prætorē poterit, & apud eum [u] interrogari,an se putet prægnantem:cogendaq; erit respondere. Quid ergo, si nō respōderit, aut non veniat ad prætorem? nunquid senatuscōsulti [x] pœnam adhibebimus,*scilicet vt liceat marito non agnoscere? Sed finge non esse eo cōtentum maritū, qui se patrē potius optet,quàm carere filio velit.Cogenda igitur erit remediis prętoris [y] & in ius venire: & si venit, respōdere:pignoraq; [z] eius capienda,& distrahenda, si contemnat: vel multis [a] coērcēda. Quid ergo, si interrogata dixerit se prægnantem? Ordo senatuscōsulti [b] expositus sequetur. Quòd si negauerit: tunc secundū hoc rescriptum prętor debebit obstetrices adhibere. ℣ Et notandum [est] quòd nō permittitur marito vel mulieri obstetricē adhibere: sed omnes à prætore adhibendæ sunt.Itē prætor domum honestæ matronę eligere debet, in quam mulier veniat, vt possit inspici. Quid ergo si inspici se non patiatur, vel ad domū non veniat?Aequè prætoris auctoritas [c] interueniet.

Si maritus custodes adhibeat mulieri nō prægnanti, poterit mulier actione iniuriarum agere, si maritus hoc fecit animo iniuriandi:aliàs non.Bartolus.

℣ Si omnes vel plures [d] renuntiauerint prægnantem non esse: an mulier possit iniurairum experiri [e] ex hac causa? Et masi eum. & plenè dic vt not. supra, de rei vind.l.j.§.j. Sed in eo quòd hic videtur agi cōtra matrē,est cōtra.j.de liber.exhi.l.j.§. in hoc interdicto.Solu.hic habebatur suspicio de matre,ibi non

m *Desiderasset*.quo casu loquitur.ſ.tit.j.l.j.in princip.

n *Ad inuidiam*.*scilicet reprimendam. sic.ſ.de offic. procon.l. nec quicquam.§.penul.

*Inuidiam hic accipe pro odio emanāte ob similitudinem.

o *Existimationemq;*.id est famā bonam: vt infra, de var.cogni. l.penul.videtur enim calumniatus:vt.C.de aduo. diuer.iudic.l.j.

p *Apparet*. patet enim hoc ex verbis ipsorum: vt.ſ.eod.l.j.in princ.&.ſ.tit.j.l.j.&.l. iij.§.quia.

q *Dissimularet*.id est, diceret se non prægnātem, cum esset, & hoc sciret. vnde dicitur: Quod non est simulo, dissimuloq; quod est: vt infra,de cōcussi.l.j. Accursius.

*Simulo & dissimulo differunt.

r *Nec immerito*.nō habet locum senatuscō. sed nec rescriptū: nec immerito rescriptum, quia cessat interdictū & omne auxilium. & vere: partus enim &c. Azo.

*Flo.adiiciebamus

s *Portio est*. sic infra, de ven.in poss. mittē.l. curator.argu.supra, de rei vindi.l. fructus pēdentes.& infra,quæ in frau.cre.l.fi.§. non solum.&.§.fructus.& infra,ad leg.Fal.l. in leg. §.fi.Sed cōtra infra, de vsucap.l. si aliena.§.fi. & infra, de verborum signi.l.partum. Sol.secundum quid est portio,vt nō competat interdic. de liberis exhibēdis,sicut nec pro aure vel manu matris: vt hic. Azo. Sed quoad hoc vt sit furtiu° sicut mater,non: vt hic.vel solu.vt ibi. Accursius.

t *Exhiberi*.interdicto de exhibēdis: vt infra, de lib.exhi.l.j. in prin. sed de ducendis est in iij.l.eo.ti.& quod subiicit, extra ordinem, id est cognitione prætoria, seu officio iudicis: quod habet locū quādo filius à nemine detinetur: vt.d.l.iij.§.j. nisi in casu: vt eo.tit.l.

u *Apud eum*.nam aliàs non nocet: vt supra, de interroga. act. l.j.in fine.

x *Senatusconsulti*.Plautiani: vt hic subiicit,&.ſ.tit.j.l.j.§.illud.

y *Remediis prætoris*.quæ hic sequuntur.

z *Pignoraq;*.sic insti.de satisd.tuto.§.ij.&.ſ.si quis ius dicen.l.j. & supra,de interrog.act.l.de ætate.§.qui tacuit.

a *Vel multis*.id est,aliquibus bānis extraordinariis:sed pœna dicitur certa:vt infra,de verborum signi.l.aliud.&.l.si qua.

b *Senatusconsulti*.scilicet Plautiani: & alterius quod factum est temporibus diui Hadriani:& vtrumque loquitur de custodia vētris:vt supra,titu.j.l.j.in princ.&.l.iij.§.quia.

c *Auctoritas*.quod supra dixit remedia prætoris.

d *Si omnes vel plures*.sic supra,eadem.l.in princip.

e *Experiri*.scilicet contra maritum.

Iniuria fa-

a *Iniuriæ faciendæ.* non aliàs: vt dicit. &. C. de iniurijs. ſi nó conuitij. &. j. de iniur. l. illud.

b *Illexerat.* aliàs, illexerat: & aliàs, illuſerat. q.d. induxit eum ad credendum quòd eſſet prægnans, dum vellet forte placere: vel vellet pellem vel veſtem. Accurſius.

c *Quod.* id eſt, quia.

d *Reſcripto.* vltra quod vir non denuntiet: vt ſupra, in princip. huius legis.

e *Senatuſconſulto.* ſupra, titu. j. l. j. in princi. Accurſius.

f *Audire.* idem quod ſupra. ſed nó niſi cauſa cognita: vt ſupra, tit. j. l. j. §. ſi mulier. hæc autem eſt cauſa, eo ipſo quòd petit: niſi euidens appareat malitia.

g *In menſe.* Sed nonne hoc ſuperuacuum eſt per hoc quod habuimus ſupra, titu. j. l. j. vel ei contra, cum ibi præſtituat. xxx. dies ad denuntiationé vnam: hic nullum præfigit tépus huic denuntiationi bis in menſe faciendæ? Reſpond. nec eſt cótra, nec ſuperfluum: quia ibi loquitur facto diuortio, hic autem loquitur mortuo marito. item ibi denuntiat ſe ex eo prægnantem: hic aliud ſcilicet vt mittant hæredes viri mulieres quæ ventrem inſpiciant. Poſtea autem cum eſt prope partum per. xxx. dies, denuntiat vt mittant qui vétrem cuſtodiant: poſtea cum parit, denuntiat vt mittant quibus præſentibus pariat. & in prima denuntiatione mittuntur quinque. in ſecunda tres liberi & tres liberæ cum binis comitibus. in tertia quinque præter duas obſtetrices.

*Flo. ſenatuſcõſultis

*Flo. procuratorive

*Flo. domu

h *Quinque.* §. eod. l. j. §. j. contra. Solu. ibi negabat ſe prægnantem, & ita tres. hic confitebatur: & ſic quinque. quaſi enim ſe ingerens reddebat ſe ſuſpectam hic: vt ſupra, de procu. l. quæ omnia.

i *Binis comitibus.* id eſt quatuor: ſicut & dena non. xx. ſed. x. dicuntur: vt infra, de leg. j. l. ſi quis teſtamento.

k *Aptiores.* inde eſt quòd dicitur furtum à furuo, id eſt nigro: quia clam & occultè fit, & maximè de nocte: vt inſtitu. de oblig. ex delict. §. j. & illud: Qui male agit, odit lucem.

Furtũ vn de dicitur.

Ioannis. 3.

l *Infert.* in teſtamento, niſi parens cauſam diuortij præſtitiſſet: quando apud matrem expenſis patris educari debet: vt in authen. vt liceat matri & auiæ. §. illud. colla. viij. Vel forte hic habet

gis puto, agere eam iniuriarum poſſe: ſic tamen, ſi iniuriæ faciendæ [a] cauſa id maritus deſiderauit. Cæterùm ſi non iniuriæ faciendæ animo, ſed quia iuſtè credidit, vel nimio voto liberorum ſuſcipiẽdorum ductus eſt, vel ipſa eũ illexerat [b] vt crederet, quòd [c] conſtante matrimonio hoc [omnino] fingebat: equiſſimum erit ignoſci marito. ¶ Meminiſſe autem oportet, tempus non eſſe præſtitutum reſcripto: [d] quamuis in ſenatuſconſulto [e] *de liberis agnoſcendis triginta dies præſtituantur mulieri. Quid ergo? ſemper dicemus marito licere vxorem ad prętorem euocare? an verò & ipſi trigĩta dies præſtituimus? Et putem prætorem cauſa cognita debere maritum & poſt triginta dies audire. [f]

¶ De inſpiciẽdo ventre, cuſtodiendoq; partu ſic prætor ait:

Si mulier mortuo marito prægnãtem ſe eſſe dicet: his ad quos ea res pertinebit, procuratoribúsve eorum bis in menſe [g] denuntiandum curet, vt mittant (ſi velint) quæ ventrem inſpiciant. Mittantur autem mulieres liberæ dũtaxat quinque: [h] hæq; ſimul omnes inſpiciant, dum nequa earum dum inſpicit, inuita muliere ventrem tangat. Mulier in domo* honeſtiſſimæ fœminæ pariat, quam ego conſtituam. Mulier ante dies triginta quàm parituram ſe putat, denuntiet his ad quos ea res pertinet, procuratoribúsve eorum, vt mittant, ſi velint, qui ventrem cuſtodiant. In quo conclaui mulier paritura erit, ibi ne plures aditus ſint, quàm vnus. ſi erunt, ex vtraque parte tabulis præfigantur. ante oſtium eius conclauis liberi tres, & tres liberæ cum binis comitibus [i] cuſtodiant. Quotienſcumque ea mulier in id conclaue, aliúdve quod, ſiue in balineum ibit: cuſtodes, ſi volent, id ante proſpiciant, & eos qui introierint, excutiant. Cuſtodes, qui ante conclaue poſiti erunt, ſi volunt, omnes qui conclaue aut domum introierint, excutiant. Mulier cum parturire incipit: his ad quos ea res pertinet, procuratoribúsve eorum denuntiet, vt mittant, quibus præſentibus pariat. Mittantur mulieres liberæ dũtaxat quinque: ita vt præter obſtetrices duas, in eo conclaui ne plures mulieres liberæ ſint, quàm decem: ancillæ, quàm ſex. [ſed] hæ quæ intus futuræ erunt, * in eo conclaui, excutiantur omnes, neque prægnans ſit. Tria lumina, nec minus ibi ſint: ſcilicet quia tenebræ ad ſubiiciendum aptiores [k] ſunt. † Quod natum erit, his ad quos ea res pertinet, procuratoribúsve eorum, ſi inſpicere volent, oſtendatur. Apud eum educetur, * apud quem parens iuſſerit. [l] Si autem nihil parens iuſſerit: aut is, apud quem voluerit educari, curam non recipiet: apud quem educetur, cauſa cognita conſtituam.

*Flo. erũt, excutiantur omnes in eo conclaui,

†Vnde dominus in euangelio. Vide ergo ne lumẽ qđ in te eſt, tenebræ ſint. Itẽ, qui mæ le agit, odit lucem: vt in c. conſuluit. extra de offi. del. ga.

Is autem apud quem educabitur, quod natum erit, quoad trium menſium ſit, bis in menſe: [m] ex eo tempore, [n] quoad ſex menſium ſit, ſemel in menſe: à ſex menſibus, quoad anniculus ſiat, alternis menſibus: ab anniculo, quoad fari poſſit, [o] ſemel in ſex menſibus, vbi volet, oſtendat.

*Flo. edũcatur.

Si cui [p] ventrem inſpici, cuſtodirive, adeſſe [q] partui licitum non erit, factúmve quid erit, quò minus ea ita fiant vti ſuprà comprehenſum eſt: [r] ei, quod natum erit, poſſeßionem [s] cauſa cognita [t] non dabo. Siue quod natum erit, vt ſupra cautum eſt, inſpici [u] non licuerit: quas vtique actiones me daturum polliceor his quibus ex edicto meo bonorum poſſeßio [x] data ſit: eas (ſi mihi iuſta cauſa videbitur eſſe) ei non dabo. [y]

Hic declarat quibus perſonis ſit denuntiandum: & intelligę ſemper hoc ſecundum edictum mortuo marito. nam in primo edicto quod eſt à principio tituli vſque ad §. de inſpiciendo. denuntiatur marito.

¶ Quamuis ſit manifeſtiſsimũ edictum prætoris: attamẽ non eſt negligenda [z] interpretatio eius. † Denuntiare igitur mulierem oportet [a] his ſcilicet quorum intereſt [b] partum non edi, vel totam habituris hæreditatem, vel partem eius, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento. [c] Sed & ſi ſeruus hæres inſtitutus fuerit, ſi nemo natus ſit: [d] Ariſto ſcribit, huic* quo-

†Concor. in c. bonæ memoriæ. I. cũ argu. contra infra, de gl. ſup verbo, recipit, extra. de elect

*Flo. hic

a *Iniuriæ faciendæ.* non aliàs: vt dicit. &. C. de iniurijs. ſi nó conuitij. &. j. de iniur. l. illud.

b *Illexerat.* aliàs, illexerat: & aliàs, illuſerat. q.d. induxit eum ad credendum quòd eſſet prægnans, dum vellet forte placere: vel vellet pellem vel veſtem. Accurſius.

c *Quod.* id eſt, quia.

d *Reſcripto.* vltra quod vir non denuntiet: vt ſupra, in princip. huius legis.

e *Senatuſconſulto.* ſupra, titu. j. l. j. in princi. Accurſius.

f *Audire.* idem quod ſupra. ſed nó niſi cauſa cognita: vt ſupra, tit. j. l. j. §. ſi mulier. hæc autem eſt cauſa, eo ipſo quòd petit: niſi euidens appareat malitia.

g *In menſe.* Sed nonne hoc ſuperuacuum eſt per hoc quod habuimus ſupra, titu. j. l. j. vel ei contra, cum ibi præſtituat. xxx. dies ad denuntiationé vnam: hic nullum præfigit tépus huic denuntiationi bis in menſe faciendæ? Reſpond. nec eſt cótra, nec ſuperfluum: quia ibi loquitur facto diuortio, hic autem loquitur mortuo marito. item ibi denuntiat ſe ex eo prægnantem: hic aliud ſcilicet vt mittant hæredes viri mulieres quæ ventrem inſpiciant. Poſtea autem cum eſt prope partum per. xxx. dies, denuntiat vt mittant qui vétrem cuſtodiant: poſtea cum parit, denuntiat vt mittant quibus præſentibus pariat. & in prima denuntiatione mittuntur quinque. in ſecunda tres liberi & tres liberæ cum binis comitibus. in tertia quinque præter duas obſtetrices.

h *Quinque.* §. eod. l. j. §. j. contra. Solu. ibi negabat ſe prægnantem, & ita tres. hic confitebatur: & ſic quinque. quaſi enim ſe ingerens reddebat ſe ſuſpectam hic: vt ſupra, de procu. l. quæ omnia.

i *Binis comitibus.* id eſt quatuor: ſicut & dena non. xx. ſed. x. dicuntur: vt infra, de leg. j. l. ſi quis teſtamento.

k *Aptiores.* inde eſt quòd dicitur furtum à furuo, id eſt nigro: quia clam & occultè fit, & maximè de nocte: vt inſtitu. de oblig. ex delict. §. j. & illud: Qui male agit, odit lucem.

l *Infert.* in teſtamento, niſi parens cauſam diuortij præſtitiſſet: quando apud matrem expenſis patris educari debet: vt in authen. vt liceat matri & auiæ. §. illud. colla. viij. Vel forte hic habet

m *Bis in menſe.* ſcilicet oſtẽdat vbi volet, ſi volet oſtendere: vt infra dicit. Azo. vel dic, eſt in arbitrio vbi, ſed non an oſtendatur. Accurſius.

n *Ex eo tẽpore.* id eſt à tribus méſibus. Azo.

o *Fari poſſit.* id eſt, ſeptem annos habeat: vt. C. de iur. delib. l. ſi infanti. in principio.

p *Si cui.* ſubaudi, deſideráti, cuius interſit: vt agnato defuncti.

q *Adeſſe.* Hæc tria facienda ſunt: vt ſupra, eodem. l. de inſpiciendo ventre. & dic licitũ de facto: aliàs reſertur ad ius: vt ſupra, de ritu nup. l. ſemper.

r *Comprehenſum eſt.* in §. de inſpiciendo.

ſ *Poſſeßionem.* ſcilicet Carbo. vt infra. l. pxi. vel dic vt ibi not.

t *Cauſa cognita.* hoc dic vt. j. §. fina.

u *Inſpici.* bis in menſe: vel aliàs vt. §. §. is autem apud.

x *Bonorũ poſſeßio.* ſcilicet Carboniana.

y *Nõ dabo.* ideo quia nec Carboniana datur, vt prædixit. & ſic not. factum matris vel aliorum nocere partui, ſcilicet in poſſeſſorio: ſed in petitorio quo probat ſe filium, hæc non nocerent: vt ſupra, de iureiuran. l. iij. §. cum de poſſeſſione. & infra, titu. ij. l. j. in principio. & arguitur ſupra, tit. j. l. ſi quis. §. ſi vel parens. videtur enim quaſi non filius. Item not. quòd qui habet Carbon. intentat actiones hæreditarias. ſed cõtra infra, de Carbo. edict. l. iij. §. miſſũ. ſed plene dic vt nota. ſupra, de inoffic. teſta. l. qui de inofficio. quæ huic cõcordat. Itẽ facit infra, de ventre in poſſeſſio. mitten. l. j. §. ſi ea. & .l. vbicũq;. §. j.

z *Negligẽda.* ne in dubietatẽ reuocetur: vt in authẽ. de tab. §. j. colla. iiij. & ne videat negligi: vt. j. de iniur. l. itẽ apud. §. hoc edictũ. ſed argu. contra infra, de dote præ. l. j. in fine.

a *Oportet.* vt mittant quæ ventré inſpiciãt: lect vt ſupra, ea. l. §. de inſpiciendo. Accurſius.

b *Intereſt.* quia volũt ſuccedere: vt ſubiicit. Accurſius.

c *Ex teſtamento.* cum poſthumi præteriti agnatione rumperetur teſtamentum: vt infra, de iniuſt. rup. teſta. l. j.

d *Natus ſit.* id eſt, ſi nemo naſceretur. & dic à domino inſtitutus cum libertate: quia tamen ſub conditione eſt inſtitutus, ſcilicet ſi nemo

BIU Cujas

si nemo nascetur, non est interim liber.

a *Non omnia.* forte quia non procuratoribus, cum eos habere non possit: cum non propriè dicatur administratio: aliàs posset: vt supra, de procura.l.seruum.

b *Ordinum.* sunt enim ordines procerum vassallorum, & similes. Item ordines decurionum, & senatorum, & similiũ. esset enim absurdum vt alienæ sordidæ stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeant surrogari: vt C. de quæstio.l. super statu. & facit supra, de posthu.l.j.in princip.

† *Huc pertinent exẽpla, quæ Val. Max. lib.9.ca.16 refert de his, qui infimo loco nati, mẽdacio se clarissimis familiis inferere conati sunt.*

c *Familiarumq;.* id est agnationum: vt infra, de verbo.signifi.l.prountiatio. §. communi.

d *Debet audiri.* licet aliàs non: vt argu. contra.j. de reg.iur.l.quod attinet.

e *Gerens.* gerit enim suum negotium, cum ad eum hæreditas debeat pertinere si ei nemo nascatur. gerit enim negotium publicum: quia publicè interest ne partus subiiciantur, & ne falsæ agnationi hereditas deferatur. Azo. & est sic infra, de aqua plu.arcen.l.apud.in fine. Ac.

f *Primo gradu.* sic infra, de secun.tab.l.ij.§. defertur. Sed argu. cõtra .C. vbi pupil. edu. de.l.fi.

† *Concor.c. sup literis. cu gl. super verbo, simplicitatem. extra de rescript.*

g *Substituto.* nisi quãdo ventri est substitutus: vt infra, eo.l. qui ventri.

h *Quod autem prætor ait.* supra.§.fi cui.

i *Possessionem.* scilicet Carbonianam.

k *Rusticitatem.* sic.C. de testa.l.fi.cũ concor.

l *Denegari.* interrogatiuè.q.d. non debet denegari. Sed argumẽ. contra supra, de transactis.l.cum hi.§.si prætor.& de in integ.resti. l. diuus. sed quæ sunt hæc leuia? Respon. numerus paulo maior vel minor fœminarum. at grauia sunt & non omittenda hæc quatuor: scilicet inspectio ventris, & custodia, & præsentia ad partum, & posse inspici natum: vt supra.§.si cui. nisi rusticitatis causa, vel simili: vel secundum morem regionis: vt dixit hic, & infra.l.proxi.

m *Sed mos.* sic supra, de leg.j.l.si seruus plurium.§.fina. Accur.

n *Dictum.* quod est supra.l.proxi.§.de inspiciendo. vsque ad.§. quamuis. & dicas quòd Carbonianum edictum dat possessionem puero cui fit quæstio status: vt infra, de Carboniano edicto.l.j.in principio. sed hic facit quandoque denegari, scilicet si mater non obseruat quæ in isto edicto continentur: vt supra.l. proxi.§.si cui.&.§.finali. Sed quo modo, cum factum matris non debet nocere filio: vt infra, de Carbonia. edict.l.j.§. finali. & infra, titulo.ij.l.j.circa princip.& supra, de iureiuran.l.iij.§. finali. &.l.sequenti? Respon. non nocet in principali causa filiationis, qua probabit se filium. nam propter matrem præsumitur non filius: si saltem modicum pro se non habeat: vt infra, de Carbonia. edict.l.iij.§.causæ.& argumen.j. de ven. in possess. mitten.l.j.§. si ea. Item oppo. quare dicit ad exemplũ, cum directo Carbonia. locum habeat? Respon. ad exemplum antiqui solennis datur hoque seruo (quamuis non omnia) [a] quædam tamẽ circa partum custodiendũ arbitrio prætoris esse concedenda. quã sententiam puto veram. Publicè enim interest, partus non subiici: vt ordinum [b] dignitas † familiarumque [c] salua sit. Ideoq; etiam seruus iste, cum sit in spe constitutus successionis, qualis qualis sit, debet audiri [d] rem & publicam & suam gerens. [e]

℣ Denuntiari autẽ oportet his, quos proxima spes successionis cõtingit: vtputa primo gradu [f] hæredi instituto, nõ etiam substituto. [g] & si intestatus paterfamilàs sit, his qui primum locum ab intestato tenẽt. si verò plures sint simul successuri, omnibus denuntiandum est.

Omissio modicæ solennitatis non vitiat. Bartolus.

℣ Quod autẽ prætor ait, [h] causa cognita se possessionem [i] nõ daturum, vel actiones denegaturum: eò pertinet, vt si per rusticitatem [k] † aliquid fuerit omissum ex his quæ prætor seruari voluit, non obsit partui. Quale est enim, si quid ex his quæ leuiter obseruandà prætor edixit, non sit factũ, partui denegari [l] bonorum possessionẽ? Sed mos [m] regionis inspiciendus est: & secundũ eum & obseruari ventrem, & partum, & infantem oportet.

Mulier propter imperitiam excusatur. Bartolus.

II. IVLIANVS libro vicesimoquarto Digestorum.

EDictum [n] de custodiendo partu, derogatorium est edicto: & si ea. & secundum hoc intellige supra.l. proxi.§. si cui. & §.finali.

o *Sed imperitia.* vt supra.l.proxi.

Qui ventri.] *CASVS.* Titius fecit testamentũ, & instituit sibi filium hæredem quem vxor in ventre habebat: & ei ventri substituit Sẽpronium: & sic decessit: postea Sempronius vult facere custodiri partum. certe bene potest hoc facere.

p *Substitutus.* scilicet directo si nemo nascetur: vt.ſ.eo.l.j.§. sed & si seruus. vel etiam per fideicommiſ. vt infra.l. proxi. Item quòd subiicit, substitutus, id est, pupillariter vẽtri substitutus: quo casu est hæres ventris: vt insti. de pupil. sub. §.j. quo casu interest eius propter tacitã vulgarẽ quæ intelligitur in expressa pupillari: vt.j. de pupil. substitu.l. iam hoc iure.

q *Seruare.* id est, inspicere: non vt natus apud eam alatur: vt in argu. contra infra, vbi pupil. educ.l.j. in prin. Accursius.

Is à quo.] *CASVS.* Titius instituit Sẽpronium hæredem: & rogauit eum, vt si sine liberis decederet, restitueret hereditatem sorori suæ, scilicet Titij. decessit Sempronius hæres relicta prægnante vxore sua. & posthumã nascituram instituit sibi hæredem, & quosdam ei substituit. vxor Sempronij hæredis dicit se prægnantem. soror Titij testatoris quæ substituta fuit Sempronio hæredi, vult custodire ventrem vxoris Sempronij hæredis. Et dicitur quòd bene potest facere hoc, causa tamen cognita. Viuianus.

r *Is à quo.* scilicet hæres. Accursius.

ſ *Fideicommissum.* subaudi, per, si non habes. vel subau. hic, quicquid &c.

t *Posthuma.* quam credebat esse in vtero: & sic erat futura hæres hæredis. Accursius.

u *Defuncti.* hæredis, qui & testator fuit instituẽdo posthumam.

x *Perspiciendum.* scilicet in eo quòd petit inspicere & custodire partum: sed secundum Azo. & hoc ad substitutos pertinet propter cætera bona fideicommissaria quæ habituri sunt propter substitutionem posthumæ factam: forte sic si posthuma non nasceretur. Sed quæ sunt cætera cum generale fuit? Respõ. forte propter quartam Trebel. & facit supra.l.proxi.

A die vtile cui hic derogat. sic.C.quibus ex cau.ma.l.finali. Vel dic hic loqui de edicto de ven.in possess.mitten. cui hæc derogat vt mulier possit remitti nisi seruauerit solennia huius edicti. illud enim est ad exemplum Carbonia. vt infra, de ven.in possess.mitt.

B ius quod ad Carboniani decreti exemplum comparatum est: sed hoc aliquando remittere prætor debet, si nõ malitia, sed imperitia [o] mulieris factum fuerit, ne venter inspiceretur, aut partus custodiretur.

III. PAVLVS libro quartodecimo ad Plautium.

QVi vẽtri substitutus [p] est, vel institutus: si ventrem velit seruare, [q] audiendus est.

Fideicommissarius vniuersalis, cuius cõditio deficit propter natiuitatem posthumi, admittitur ad custodiendum partum. Bar.

IIII. SAEVOLA libro vicesimo Digestorum.

C ISà quo, [r] si sine liberis decessisset, quidquid ad eum ex bonis peruenisset, sorori [per] fideicõmissum [ſ] relictum erat: decessit posthuma [t] hærede instituta, & substitutis aliis. Quæsitum est, cum vxor defuncti [u] prægnantem se dicat, an sorori procuratoríve eius secũdum formam edicti ventrem inspicere, & partum custodire permittendum sit? Respondi, In huiusmodi specie de qua quæreretur, posse videri ad eius cui fideicommissum datum esset, sollicitudinem perspiciendũ [x] [esse,] idque causa cognita statuendum.

SI VENTRIS NOMINE muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.

TITVLVS V.

Primo commendat edictum, & eius rationem ponit. Secundo ponit mẽtem edicti. Tertio exponit edictum vsque ad fin. secunda ibi, Idcirco. tertia ibi, Interest autem. Bartolus.

D

SI VENTRIS NOMINE MVLIERE, &c. Hoc edicto.] *CASVS.* Titia dicens se esse prægnantem ex viro suo mortuo: fuit missa in possessionẽ bonorum viri causa ventris. ipsa autẽ dictam possessionẽ in alium transtulit dolo malo. Certe tenetur actione in factũ ex hoc edicto: &

BIU Cujas

cto: & non solum ipsa tenetur, sed etiam pater eius, si & ipse dolum in hoc commisit. & dicta actio datur illis quorum interest dictam possessionem in alium nō esse translatam, in quantum eorum interest: & nihilominus habent actionem contra illum qui iussu mulieris vel patris eius accepit dictā possessionem, scilicet interdictum vti possidetis, vel vnde vi. dixi ergo agendum contra patrē mulieris vel mulieré ad interesse. Sed quo modo potest interesse illius qui experitur contra eos? Respon. puta quia ille qui accepit possessioné dolo malo mulieris, accepit eam bona fide: & fructus inde perceptos bona fide consumpsit. vnde de his non tenetur. vel etiam si mala fide accepit possessio. non est nunc soluēdo vt possit satisfacere de fructib[o]. Et scias quòd dicta actio in factum competit contra mulierem & patrem eius etiam post annum cōtinuum. si autem pater non fuit in dolo, non tenetur nisi inquātum ad eum peruenerit. Et scias quòd dolo fecit mulier si non prohibet venientem in dictam possessionem, siue facit eum venire. Sed pone quòd patris & filiæ dol[o] intercessit. ille cuius interest, potest agere si vult contra patrē, vel contra filiam. vnde si filiam elegit, & ipsa satisfecit ei in toto interesse prēterquam in sumptibus litis, quia non habebat plus in bonis: nō poterit redire ad patrem nisi pro illis sumptibus. hoc dicit vsque ad finē tit. Vi.

I. Vlpianvs libro trigesimoquarto ad Edictum.

Hoc edicto [a] rectissimè prętor prospexit, ne dū in fauorem [b] partus possessionem [c] polliceatur, aliis prædæ [d] occasionem præbeat. Idcirco constituit actionem [e] [in factum] in mulierem, quæ in alium [f] hanc possessionem dolo malo transtulit. Nō solùm mulierem prætor coërcet, verùm eum quoque, in cuius potestate ea fuerit: scilicet si dolo ipsorum [g] alius in possessionem fuerit admissus: actionēq; in tantū pollicetur in eos, quāti interfuerit eius, qui experitur. ℣ Necessariò [h] prætor adiecit, Vt qui per dolum venit in possessionem, cogatur [i] decedere. [k] Coget autem eum decedere, nō prætoria potestate, vel manu ministrorū, [l] sed melius & ciuilius faciet, si eum per interdictum [m] ad ius ordinariū remiserit. ℣ Interest autē eius, qui experitur, admissum alium in possessionem nō fuisse: cum fortè bona fide [n] fructus perceptos cōsumpserit. aut si prædo venerit in possessionem, à quo fructus consequi nō possit, quia soluendo non est. [o] ℣ Hæc actio [p] etiā post annum dabitur: quia rei habet persecutionē. [q] Et si filiafamiliàs sit quæ dolo fecit: in patrem [r] dabitur actio, si quid ad eum peruenerit. [f]

II. Pavlvs libro trigesimoseptimo ad Edictum.

Dolo facit mulier, nō [t] [tātum] quæ in possessionem venientem non prohibet: sed [etiam] quæ circunscribendi alicuius causa, clam & per quādam machinationē in possessionem introducat. ℣ Si & patris [u] & filiæ factū arguetur: in alterum, quem actor velit, reddēda est actio, quia in id quod agentis interest, datur. ideo [x] si id quod ei abest, ab eo, qui in potestate* est, seruari possit: prēter sumptus [y] litis causa factos, inutilis erit ei hæc actio.

*Hal. possessione

interdictum, ne vis fiat ei &c. sed si velis tueri, probabiliter dicas hic esse. §. interest autē &c. & mutet casum: sed prima verior est vt agat dominus, nō mulier: quia eius interest, vt subiicit. sed cōtra quem agit dominus, quia interest eius? Respondetur: Si dicas contra possidentem pro possessione, non videtur: quia cum possit mulierem conuenire, non interest sua, sed forte nō est soluendo & ipsa. & sic, autem, ponitur pro, quia. Vel dic agi contra mulierem: quia interest. & sic est. §. interest &c. & autem, ponitur exceptiuè, vel causa ornatus. sic. §. de iusti. & iure. l. ius ciuile. §. hoc igitur. & placet quòd sit. §. & mutet casum.

a *Hoc edicto*. cuius verba non habemus, nisi dicas de rubrica.
b *In fauorē*. cui plus fauetur quàm nato. & est ratio infra, de vētre in possess. mit. l. j. §. si ea. in fine.
c *Possessionem*. causa ventris ex edicto illo de ven. in poss. mit.
d *Prædæ*. id est iniustæ acquisitionis considerata re ipsa, vel etiā proposito tradentis non accipientis, quæ bonæ fidei est quandoque: vnde lucratur fructus: vt infra, ea. l. §. interest. & facit. C. de vsucap. pro emp. l. finali. & ibi not.
e *Actionem*. No. in factum dari ex edictis: sed ex lege ciuili cōdic. ex lege: vt supra, de condic. ex lege. l. j.
f *Alium*. patrem. Accursius.
g *Ipsorum*. i. mulieris, & eius in cuius potestate est. vel dic. i. dolo eius in cuius potestate erat. & sic trāsit de singulari ad pluralem. sic. C. de in ius vo. l. finali. & bene: quia sufficit alterius tantū dolus ad hoc vt ipse teneatur qui dolum adhibuit: vt ff. l. proxi. §. j.
h *Necessario*. quia prima parte non continebantur. & dic, in edicto, quod non habemus.
i *Cogatur*. ab eo cuius interest alium non esse admissum in possess. à mulicre.
k *Decedere*. aliàs, discedere.
l *Vel manu ministrorum*. pro eodem. & dic, id est ministris iudicis. sic ponitur supra, de rei vindi. l. qui restituere. vel dic, id est suis ministris: scilicet agentis. nam & suis etiam auctoritate sua videtur hoc facere posse: quia ille non est mitti iussus, & iste habet possessionem ciuilem & naturalem qui ante erat in possessione: cum mulier, scilicet non possidebat: vt infra, de acquirē. possess. l. iij. §. finali. & l. si id quod. §. fi. & de vi & vi arma. l. j. §. eum qui. Sed secundum primam expositionem est contra, infra, ne vis fiat ei qui in possess. miss. l. si quis. Sol. auxilium manu militari datur ibi expulso. hic domino seu hæredi denegatur. Item ibi contra prædonem: hic contra bonæ fidei possess. forte agitur. Vel vt prius dixi: hic verus hæres non desinit possidere per missionem mulieris: vt infra, de acquirē. poss. l. iij. §. fi. vnde agit vti possidetis. nec mulier plus dedit quàm haberet. vnde ille non possidet, cum ff. Infort.

Auxilium manu militari quando datur.

m *Per interdictum*. vti possidetis, vel vnde vi: & hoc si primo possidebat vel per hoc interdictum quod prętor in isto adiecit: vt qui per dolum &c. alij per illud, ne vis fiat ei &c. sed male: quia illud non datur ei cui in factum ex hoc edicto, sed mulieri quæ ventris nomine missa est in possessionem si quis eam non admittat vel reiiciat vel per se vel per alium: vt infra, ne vis fiat ei. per totū. Sed posset sic defendi vt quod dicitur, cogatur discedere: scilicet ab ipsa muliere, cū sine dolo eius ingreditur aliquis. Et quod subiicit, interest autem &c. sic cōtinua. verū est quòd mulieri ita subuenitur, quia eius interest: sed etiam interest eius qui experitur. & pone autem, pro, sed: & quod dicit, experitur: scilicet actione in factum ex hoc edicto contra ipsam mulierem, cum dolo eius alius est admissus in possessioné. sed hæc lectura nō est bona: quia statim dicit bona fide, & sic nō competit mulieri illud in-

n *Bonæ fidei*. cum ti. vel sine ti. vt. §. fi. regund. l. iiij. §. j.
o *Non est*. & sic actio est inanis quam excludit inopia debitoris: vt supra, de dolo. l. nam is.
p *Hæc actio*. in factum: vt supra, in principio.
q *Persecutionem*. datur enim ad interesse: vt. §. §. nō solum. & est bona ratio: vt. i. de actio. & oblig. l. in honorariis. Sed contra. j. ti. j. l. j. §. hāc autē. Sol. vt ibi. *ADDITIO*. Dic secundum Bar. hic quòd quandoq; actio pœnalis succedit in locū actionis persecutoriæ, & tunc est perpetua: vt patet in vtili rei vindicatione, quæ datur cōtra eū qui dolo desiit possidere. ita loquitur hic, & in. l. ij. §. hoc interdicto. de tab. exhi. &. i. ne quid in loco pub. l. ij. §. fi. sed quādo actio ex sui natura & ab ipso initio est pœnalis & prętoria, tūc nō datur nisi intra ānū. ita loquitur ibi secūdū eūdē. B.
r *In patrem*. doli insciū, aliàs insolidū: vt. §. §. j. &. j. tit. j. l. fi. §. fi.
f *Peruenerit*. vel dolo fecit quo minus peueniret: vt supra, rerum amotarum. l. tertia. §. finali. &. l. sequenti. Accursius.
t *Dolo. Non*. subaudi, tantū, si nō habes. Et no. differentiā inter prodere & tradere: [a] vt &. C. de acquirēda possessione. l. fi. Ité not. viriliter resistendum. aliàs etiam dolus fit: vt hic, & in authen. de non alie. §. œconomus. colla. ij. & supra, loca. l. item quæritur. §. exercitu. &. l. si fundus. & facit supra, man. l. dolus.
u *Si & patris*. quod esse potest: vt supra, eodem. l. j. §. j.
x *Et ideo*. bona ratio: secus est si ad pœnam: vt supra, de eo per quem fac. est. l. j. §. si plures. & ad legem Aquil. l. item Mela. §. si plures. & de iur. omn. iud. l. adeo. & ne quis eum qui in ius voca. l. penul. in fi. &. l. finali.
y *Sumptus*. hęc verba possunt determinare sequentia, inutilis & cætera.

Actio inanis est quā inopia debitoris excludit.

[a] *Adde tex. in. c. plerunque. §. de his. 2. quæst. 7. no. Card. in cl. 1. §. quia vero. de sta. mona.*

BIU Cujas

a Hic quod ibi actio de euictiõe nõ fuit nata propter prĩcipale: ideo nõ durat p expẽsis. hic fuit nata propter prĩ cipale: ideo pro expẽsis durat secũ dũ Bar.hic.

Ignorãtia iusta à contumacia excusat.

cætera.& sic est contra.C.de euictio.l.j.[a] vel præcedẽtia:& tunc concordat.& est sensus secundus contrarius primo. Sed de quo sumptu dicit?Respon. dicunt quidam de eo qui factus est in litigando contra admissum à muliere. Alij de isto qui fit litigando contra mulierem vel patrem. Sed nonne per.l.properandum. victus victori & cætera? Respon. iusta ignorãtia excusat à contumacia:vt in ea.l.properãdum.§. sinautem. & de leg.ij.l.qui solidum.§. etiam.

SI MVLIER ventris nomine in possessione calumniæ causa esse dicetur.

I de possessiõe.] CASVS.Mortuo viro Titia vxor sua dicit se ex eo prægnantẽ: & ideo petit se mitti in possessioné bonorũ eius causa ventris. hæres dicit, tu non es prægnans, & ideo nõ debes mitti in possessioné bonorum. sed tamen defero tibi sacramentũ si vis iurare te prægnantem.ipsa iurauit se prægnantem ex dicto suo viro quódam. certe si vere non est prægnans, vel est, sed nõ ex viro:sicq; calumniæ causa petiit se mitti in possessionem pariter & iurauit:tamẽ seruandum est iuramẽtum,& stabit in possessione donec erit tẽpus quo deberet parere si prægnãs esset:& si quidem pepererit, nihilominus hæres poterit probare natũ non esse genitum ex viro mortuo. Si autem non detulit mulieri sacramẽtum hæres:sed quia videbatur prætori eã esse prægnantem, missa fuit in possessioné,ipsa nanque sciebat se non esse prægnãtem : tenetur illis quorum interest,puta cohæredi speranti partum, vel substituto ipsi ventri : vel illi qui haberet hæreditatem ab intestato.si venter non nasceretur, actione in factum ex hoc edicto ad interesse eorum:& intra annum vtilem tantum. Sed quo modo potest eorum interesse?Respon.propter alimenta expensa in ventrem non plenum sine causa. Item & propter hæreditatem quam amisit hæres hæredis: quia cum hæres nõ posset eam adire dubitans vtrum illa esset prẽgnans vel non,decessit:& eam non aditam non trãsmisit ad hæredem.petet ergo hæres hæredis æstimationem hæreditatis à muliere.Item potest eorum interesse ꝓpter illa quę deminuta sunt in hęreditate muliere in possess.stãte.Et quod dixi in hærede hæredis vt possit à muliere petere pretium hæreditatis amissæ propter calum.mulieris:idem est in hærede substituti. sed pretium legatorum ab hærede quibusdam relictorum per testatorem non præstabit mulier : quia ipsa tenetur illud dare legatariis. sed precium seruorum quibus dedit testator libertatem fideicommissariam,bene præstabit mulier dicto hæredi substituti : ideoque ipse tenetur dare dictis seruis libertatem.pro illis autẽ seruis quibus fuit data dicta libertas, non dabit pretium mulier.& licet ipsi serui non possint habere libertatem de iure stricto, quia hæreditas non fuit adita per hæredem: tamen prætor debet eis tueri libertatem. Sed quid si mulier fuit missa in possess.hæredi. causa ventris per suam calumniam, & per calumniam patris in cuius erat potestate ? suo nomine tenetur etiam pater.h.d.vsque ad fi.tit.Viuianus.

a *Iusurandum.*nec ergo etiã si iurauit ipsa vel alius se deferente prægnantem non esse:vt supra,de iureiuran.l.iij.§.penul.& facit supra, de ali. iudi. mu. cau.fa.l.j.in prin.&.C. de anna.excep.l. vt pfectius.&.j.de reg.iur. l.non debet. Sed cõtra supra,tit.ij.l.j.§. si cui. Solu.vt ibi.Item contra.j.de Car.edic.l.j.§. fi.Solu.vt ibi.

SI MVLIER VENTRIS nomine in possessione calumniæ causa esse dicetur.

TITVLVS VI.

Iuramentum mulieris excusat eam à calumnia: & partui non prodest nec nocet. Bartolus.

I. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

SI de possessione vẽtris nomine quæratur, & deferente hærede mulier iurauerit prægnãtem se esse: seruandũ est iusiurandũ:[a] nec tenebitur mulier quasi calumnię causa fuerit in possessionẽ missa:nec vis ei facienda est post iusiurandum.Si tamen peperit, quæretur veritas, an ex eo prægnans fuerit. Alteri enim nec prodest,nec nocet iusiurãdum inter alios factum. nec partui igitur nocebit. ℣ Et hoc edictum ex eadem causa[b] proficiscitur, qua superius. Debet enim prætor, quemadmodum facilis est circa bonorum possessionem dandam mulieri vẽtris nomine : ita calumniã eius impunitã nõ relinquere. Per calumniam autem in possessione fuisse videtur,quę sciẽs prudensq; se prægnãtem nõ esse,[c] voluit in possessionem venire. ℣ Hanc autem[d] actionem prætor intra annum[e] vtilem pollicetur: vltra nõ, videlicet quasi pœnalẽ. Simili autem modo[f] & hic,quanti agentis interfuit, prætor actionẽ pollicetur. ℣ In parentem[g] etiam prætor [hãc] actionem pollicetur : si modò per eum factũ sit, vt in possessionem per calumniam veniret. ℣ Competit autem hæc actio ei cuius interfuit in possessionem missam non esse: vtputa vel cohæredi speranti partũ,vel ei qui substitutus[h] fuit, vel qui ab intestato, si partus non fuisset, succedere potuit.

Interesse autem videtur primum de alimentis,quæ in ventrem sunt erogata.Nec enim aliàs hæc repetuntur,nisi per calumniam in possessionem venit. Cæterùm si res calumnia caret: nihil præstabit mulier quasi *sine causa[i] alta est sub prætextu ventris.

In hoc interesse non potest venire æstimatio totius hæreditatis, si propter vẽtrem alius successurus est ab hæreditate exclusus. Bartolus.

℣ Nonnunquã augebitur quod interest, si quis fortè dubitans an prægnans sit, exclusus sit[k] hæreditate . Nam hæredi eius, qui exclusus est, dandam[l] hanc actionem Iulianus ait. si quidem eius quoque interfuit, non fuisse calumniæ causa in possessione mulierẽ : quia hoc si non fuisset,adeundo[m] hereditatem institutus, hæredi suo locupletiorem hæreditatẽ suã relinqueret. Sed & hoc imputatur mulieri, quòd deminuta sunt multa in hæreditate, dum hic contemplatione[n] ventris non attigit hæreditatem.

Contra mulierẽ succurritur hæredi substituto defuncti:& conseruantur legata & libertates. Bartolus.

℣ Idem Iulianus libro nono Digestorum sic ait: si substitutus[o] [ventri,]manente muliere

Flo. qua

b *Ex eadem causa.*vt mulieris calumnia puniatur.

c *Prægnantem nõ esse.* vel ex alio:vt supra,de iis qui not. infa.l. cum non prægnans.

d *Hanc autem actionem.* scilicet in factum cum non specificatur: vt not.supra, titu.j.l.j. in princip.

e *Intra annum.*cur ergo non vt superior vltra annũ datur:vt.ſ.tit. j.l.j.§.finali.quę est cõtra.cum ex eadem causa proficiscantur: vt.ſ. §.& hoc edictum. Respõ.forte & illa vt hęc nõ datur vltra annum vtilẽ:&quòd ibi dicit, dari vltra annum,subaudi, continuum. nam vtilis vltra annum extẽdi potest. vel hic est pœna ex parte mulieris.argu.ſ.ne quis eum qui in ius.l.j.§. fina. & argu, contra, supra, de eo per quem fac. est.l. j.§. fi. secundum Azo. & Hugo. sed certe illa[b] est magis pœnalis, nam hic adest mulieri quia percepit fructus, ibi nõ.vnde magis dicebat dici econtra.

b Dic aliter & melius vt ibi scripsi secũdũ Bart.

f *Simili autem modo.* in.l. cõtra. vt & illa supra, tit.j.l. *ria.* §. fi. fi.in fine.

g *In parentem.* j. eodem.l.fina.in fine.

h *Substitutus.*si partus non nascatur.

i *Sine causa.*satius est enim ali non alendum,quàm fame necari alendum : vt infra , de vent. in possess. mitten.l.j.§. Sed si certum. &.l.iij.§.j.&. C. de Carbo.edict.l.fi.& infra,pro suo.l.hominem.Sed argumẽ. cõtra supra,de condic.inde.l.penul.

Ali nõ alendũ sed est quam alendum ne cari.

k *Exclusus sit.* quia decessit nom adita hæreditate : quam adire non potuit : vt infra, de bonorum possess. secundum tabu.l.ij.in princip.& de acquir.hæredi. cum quidam.§. quod dicitur. & ad Sylla l.iij.§. fin. &.l. qui posthumos. sed certe non videtur per hoc excludi:vt infra,de Carbo.edic.l.scriptus. Solu. sui hæredes vel emancipati liberi nõ excluduntur:nec eorum hæredes,si non adierint: ideo quia vxor defuncti erat prægnans, sed aliud est in extraneis:vt infra,de acquiren.hæredi.l.ventre.Azo. hic ergo in extraneis institutis dicit:ibi in liberis.

l *Dandam.*actionem ad pretium hæreditatis: vt infra.l.proxi.

m *Adeundo.* nam non aditam nemo transmittit : vt.C. de iure delibe.l. quoniam. nisi ad suos : vt.C. de iis qui ante aper. tabu.l.j.

n *Contemplatione.*scilicet substitutus.

o *Si substitutus.* aliàs. §. idem Iulianus. aliàs lex, si substitutus.Accursius.

BIU Cujas

a *Hæres.* qui hæreditatem consequi non potest: quam substitutus non transmisit si ante decesserit quàm adeat: vt.j.de suis & legit.hære.l.si ex pluribus &.ſ.l.proxi.§. sub prætextu.

b *Eius.* scilicet substituti.

c *Sed an decedant.* id est extinguantur.

d *Potius.* scilicet quã contrarium.

e *Libertati.* sic institu. de eo cui lib.causa bona addicuntur.§.j.

f *Hac actiõe.* qua etiã pretiũ seruorũ venit.

g *Etiam eorum.* non solum aliarum rerum, sed cum habeat pretiũ: qui pretiũ dedit, videt emisse: vt.ſ.de rei vind.l. eius rei. quid ergo si non vult vendere? & facit. C.de fidei commiſſ.lib.l.j.

h *Tenebitur.* & infamabitur: vt supra, de iis qui not.infa.l. nõ alia. & l.sequen. Item tenebitur dico insolidum, si autẽ non fuisset doli particeps, inquantum ad eum peruenit: vt supra, titulo.j.l.j.§. fina. & supra, ea.l.§. & hoc edictũ. secũdum Azo. & H.&.§. in parẽtem.

Flo. egit.

DE CONcubinis.

Post matrimonia & filios legitimos ex his natos ponit de cõcubinis, ex quibus nascuntur Bastardi.

Quæ in cõcubinatu.] CASVS. Habeo libertam meam in cõcubinam. si recesſit à me: nũquid potest alij nubere, vt in cõcubinatu alterius esset? & dixit quidã qđ sic, & male. nam matrimonio non potest se alij copulare. in concubinatu autem sic. Secũdo dicit, quòd illæ solæ debẽt esse cõcubinæ, cũ quibus nõ cõmittitur ſtuprũ. ſtuprũ autẽ cõmittitur in vidua & virgine. quid de illo qui damnatã de adulterio habet concubinã? certe non punitur. secus si eam ducat vxorem. Tertio dicit: Titia fuit mea cõcubina: nũc vult esse cõcubina filij mei vel nepotis. certe non potest. & idẽ est econtra. Quarto dicit quòd cõcubina nõ potest esse minor. xij. an. Viuia.

TITVLVS VII.

Liberta concubina patroni sui non potest patronum relinquere, & alii nubere: licet possit alteri se in concubinã dare. itẽ illa sola potest esse concubina, cum qua ſtuprum non committitur: & concubina patris non potest esse concubina filii vel nepotis: & concubina non debet esse minor duodecim annis. h. d. tota lex.

I. VLPIANVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

QVæ in concubinatu est [i], ab inuito [k] patrono poterit discedere, & alteri se aut in matrimoniũ, aut in concubinatum dare. [l] Ego quidẽ probo in cõcubina [m] adimẽdũ ei connubiũ, [n] si patronum inuitum deserat: quippe cum honestius [o] sit patrono libertam concubinã quàm matrẽfamiliàs [p] habere. ℣ Cum Atilicino sentio, & puto solas eas in concubinatu haberi posse sine metu criminis, in quas ſtuprũ non committitur [q]. Qui autẽ dãnatam adulterij in concubinatu habuit, non puto lege Iulia de adulteriis teneri: quamuis si vxorẽ [r] eã duxisset, teneretur. ℣ Siqua in patroni fuit cõcubinatu, deinde [in] filij esse cœpit, vel in nepotis, vel cõtrà: nõ puto eã rectè facere: quia prope nefaria est huiusmodi coniunctio: & ideo huiusmodi facinus prohibendũ [s] est. Cuiuscunq; ætatis concubinã haberi posse palam est: nisi minor annis duodecim [t] sit.

II. PAVLVS libro duodecimo ad legẽ Iuliam & Papiam.

SI patron[o] libertã cõcubinã habẽs furere cœperit: ĩ cõcubinatu eã esse [u] humani[o] dicit. [x]

Cũ ingenua honestè nata in dubio præsumitur matrimoniũ, nisi cõtrariũ ꝓbetur: secus si fuerit liberta, vel viliter nata. Bar.

III. MARCIANVS libro duodecimo Institutionum.

IN cõcubinatu potest esse & aliena [y] liberta, & ingenua [z], & maximè ea quę obscuro [a] loco nata est, vel [quæ] quæstũ [b] corpore fecit: alioquin si honestæ vitæ, & ingenuã mulierẽ in cõcubinatũ habere maluerit, sine testatione [c] hoc manifestũ faciẽte nõ cõceditur: sed necesse est ei vel vxorẽ eã habere [d]: vel hoc recusantem, ſtuprum

A in quatuor casib[o], scilicet quãdo obscuro loco est nata. Itẽ quãdo corpore fecit quęstũ. Itẽ quãdo interuenit protestatio. Itẽ quãdo de adulterio est dãnata: vt.j.e.l.in cõcubinatu.&.j.pxi.§.q autẽ.

q *Stuprum non cõmittitur.* vt in virgine vel vidua: vt.j.de adul.l. inter.§.lex Iulia.&.l.ſtuprũ.&.j.de verb.ſigni.l.inter. idẽ si incestus: vt.j.e.§.si qua. Immo videtur ꝙ ea demũ possit esse concubina, quæ possit esse vxor: vt in authẽ. vt lice. ma. & auiæ.§. ad hoc. coll. viij. nisi in ancilla, quę potest esse concubina, nõ vxor: vt. C. cõmunia de ma.l.fi.& in subiecta præsidi: vt.j.e.tit. l.fi. An virgo possit assumi in cõcubinã? videt quòd non. Sed dic cõtra si obscuro loco est nata. vel cũ protestatione, sicut quęlibet vidua: vt. infra, eo.l.iij. Accursius.

B

r *Si vxorem.* ergo habet plus castitate luxuria. & sic est arg. cõtra in auth. de restitu. & ea quæ pa.§.fi.col. iiij. & facit. C. de adult.l.crimen.&.l.castitati.

s *Prohibendum est.* ap *Affinitas* paret ergo hic per fornicationẽ cõtrahi affinitatẽ: vt not. instit. de nup.§.affinitatis.&. C. de nup.l.liberi. *per fornicã tionem cõtrahitur.*

t *Duodecim.* sic in matrimonio: vt institu. de nup. in prĩ. Accursius.

C

Si patronus.] CASVS. Habeo libertam meam in concubinam: postea furere incepi. certe durat cõcubinatus.

u *Esse.* id est, remanere. sic.ſ.de iud.l.iudex.

x *Dicitur.* sic & vxor: vt.ſ.de his qui sunt sui vel alie. iur.l.à patre.& facit.ſ.de ritu nup.l.in eo.§. deinde.

IN concubinatu.] CASVS. Concubinam habere possum non solum ingenuam, sed etiam libertam: & maxime illam quæ nata est obscuro loco, & corpore fecit quæstum. si autem volo habere concubinam liberam mulierem honestæ vitæ: aut debeo ipsam accipere in vxorẽ: aut à principio protestari quòd volo eam pro concubina tenere: aut puniar de ſtupro. & si protestor vt dictum est, non dicor committere ſtuprum vel adulterium propter licitum concubinatum etiam per leges. in sequẽti lege dicit quòd concubinatus fit solo animi affectu. in alia dicit quòd potestas Bononiæ bene potest ibi habere concubinã. hoc vsque in finem.

D

i *Quæ in concubinatu est.* scilicet patroni.

k *Ab inuito.* quis patronus & quis inuitus hic dicitur, habes supra, de ritu. nup. l. in eo.

l *Dare.* quod falsum est: vt subiicit. Azo.

m *In concubina.* scilicet patroni.

n *Connubium.* i. matrimoniũ ergo multo magis concubinatus: quippe &c.& dic quãdo nõ habet aliã cõcubinã: vt.j.de iis quibus vt indig.l.cũ tabulis.§.j. Alij vt R. dicunt admitti cõnubiũ, ac si diceret nõ cõcubinatus. quod est mirũ, cũ alterius potius erit cõcubina ꝙ patroni. profecto ergo erit licẽtius quod est indignius.& nõ quod est honestius. Ro. Apparet ergo ꝙ concubina nõ deserit eũ pro alio viro vel nõ viro, vt hic. Itẽ nec liberta vxor: vt.ſ.de diuor.l.fi. Itẽ nec illa quæ nõ vt cõcubina ei cõiũgit: nõ tamẽ habet patronus aliquã cõcubinã: vt.j.de his quib[o] vt indig.l.cũ tabulis.§.j. sed spõsa sic: vt.ſ.de ritu nup.l.ĩ eo iure.§.pe.

o *Honestius.* & licentius etiam: quia in ea nõ cõmittit patronus ſtuprũ etiã si ipsam nõ habeat vt cõcubinã: vt.d.l.cũ tabulis.§.j.

p *Quẽm matremfamilias.* hanc nõ licet habere in cõcubinã: nisi

BIU Cujas

nupt.l.in liberę.& de dona.l.donationes.secus tamé seruatur secundum canones:vt.xxx.q.v.c.j.in fi.

† *Aristoteles tamẽ libro septimo Politic. ca. 16. Cõcubitũ omnẽ alteri⁹, quàm cõiugis censet penitus interdicendum: eumq; qui cõtra fecerit, grauiter puniendũ. idq; & apud Christianos obtinere extra cõtrouersiã est. a Nuptias enim solus cõsensus nõ concubitus facit.text.ẽ l. cui fuerit j.de condit. & demon. & matri. primus iuenit Cecrops rex Atheniensis teste Iustino.lib. 1.versi.nũc ad bella. † Vis & potestas in definitione tutelæ idem ferè significãt, in hoc tantùm distãtes, quòd per vim indicatur facultas quã ex ingenuitate quis habet vt tutelæ munus subire possit.per potestatem vero facultas ilegibus data ad tuendũ eũ qui per ætatẽ se defẽdere nequit. Quit.Frãc. Hotoman⁹ in cõmẽ.ad ti.de actionibus.li. 4.l putat vim hoc loco pro iure accipi: ac ꝓpterea Theophilꝰ in insti.hoc ipso titu. vertisse ἐξουσίαν τι, quod est potis. eo quod est dictas. ll.*

a *Ab ipso.*ſ.liberto.nec etiã ab alio q legitime habeat cõcubinã.

b *Nomen assumpsit.* id est, effectũ vt sit legitima coniunctio. sic C.de feriis.l.à nullo.Si autẽ dicas ideo nõ puniri,quia hoc nomẽ datũ est à lege, eadẽ ratione nec stellionatus: cũ & illud sit nomẽ legis,& plagia:quę tamẽ per leges puniuntur:vt ff.de crimi.stel.per totum. & ad le. Flaui. de pla.per totum.

c *Legis.*fori,nõ poli. nam secundũ canonicas & diuinas scripturas est fornicatio.

d *Pœnam.* adulterij, vel stupri.

e *Concubinam ex sola.*q.d.etiam sine concubitu,vt & matrimoniũ[a]:non autẽ sola adductione in domũ: qacohabitare debet:vt in auth.quib.mo.natu. effi.sui.§.si quis autem. col.vij.animus ergo facit concubinã vel vxorem præsumptam. sed Pla. non exigit cohabitationem per hãc legẽ.

f *Concubinã. Potest.* non vxorẽ: vt.ẽ. de ritu nup.l.si quis officium. Accursius.

DE TVTELIS.

Dictũ est. ẽ. *de ventre inspi.sed quia ei qui est in ventre, tutor relinquitur: vt instit.eo.§.cũ autẽ. nõ dico ventri: quia tunc curator: vt infra, de tut.& cu.da.ab his.l.vltri.ideo de tutelis generaliter dicit. Vel dic, sicut necesse habẽt patres prouidere liberis in alimentis:vt.ẽ.de libe.ag. sic & in tutelis. ergo de his dicit. Accur.*

g *Vtela. Vis ac potestas.*id est, violenta potestas:quia datur inuitus,& inuito: vt no.instit.eo. in prin.& per hoc differt à curatore:quia curator non datur inuito nisi ad litem,vt ibidem : licet quandoque cogatur vt velit : vt infra,eo.l.qui habet.§.si pupillus.in fine.§.

h *In capite libero.* per hoc remouet seruum , qui non potest habere tutorem:vt.j.eod.l.si adrogati.§.j.nisi in duobus casibus : vt infra, de tut.& cura.da.ab his.l.ei qui.&.l.si impuberi. quod dic vt instit.eo.in princi.not.

i *Ad tuendum.* per hoc remouet patrem.quod est propter alios effectus patriæ potestatis:maxime vt patri quærat.

k *Per ætatem.*per hoc remouet curatores furiosi & similium.Itẽ & patriam potestatem:in quibus nõ consideratur ætas:sed hic sic: vt instit.quibus modis tut.fi.in princi.

l *Data.* dic data à lege vel à iudice:sed permissa à testatore. Vel data personæ,permissa secundario in rebus : vt not.instit.eo.in princi.Item no. quòd Placen.dixit hæc verba,iure ciuili &c. nõ esse de definitione, sed Azo contra.

m *Exq; re ipsa.*id est,vi & potestate.

n *Tutores.* alludit vocabulo.sic.j.de acquir.pos.l.j.in princi.

o *Tuentur.* vt.ẽ.de offic.præfe.vrb.l.j.in princi.

p *Non potest.* in testamento,vel à iudice,vel à lege:vt infra,de leg.tu.l.penul.§.fi.sed procurator ad negotia non ad iudicia esse potest : vt supra, de procur.l. mutus.& eadem in surdo dicas per dictas. ll.

q *Surdum.* qui omnìno non audit.aliàs contra:vt.j.de leg.tu.l.

cum ea cõmittere: nec adulterium per concubinatum ab ipso[a] cõmittitur.Nam quia concubinatus per leges nomen assumpsit[b], extra legis[c] pœnã[d] † est,vt & Marcellus libro septimo digestorum scripsit.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo Responsorum.

COncubinam ex sola[e] animi destinatione æstimari oportet.

V. IDEM libro secundo Sententiarum.

COncubinam ex ea prouincia in qua quis aliquid administrat,habere potest[f].

Digestorũ

seu Pandectarum Liber vicesimussextus.

DE TVTELIS.

TITVLVS I.

Primo ponit definitionem tutelæ.Secundo ponit definitionem tutoris . Tertio ponit allusionem seu derivationẽ huius vocabuli, tutor. secunda ibi, Tutores. tertia ibi, Ex qua re. Bartolus.

I. PAVLVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

TVtela est (vt Seruius definit) vis ac potestas[g] in capite[h] libero ad tuẽdum[i] eũ qui propter ætatem[k] suam sponte se defendere nequit,iure ciuili data[l],ac permissa. Tutores autem sunt, qui eam vim ac potestatem habent,ex q; re ipsa[m] nomẽ ceperunt. Itaque appellãtur tutores[n], quasi tuitores atque defensores: sicut æditui dicuntur,qui ædes tuentur[o].

Mutus & surdus tutores dari non possunt. Bartolus.

MVtus, tutor dari non potest[p]: quoniã auctoritatẽ præbere non potest.Surdum[q] non B posse dari tutorem plerique,& Pomponius libro sexagesimo nono ad Edictũ probant:quia non tantum loqui,sed & audire tutor debet.

II. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

NOn est exigendum à pupillo vt sibi tutorem petat[r],aut ad tutorem suum proficiscatur[s].

Quando concurrũt duæ causæ, vna naturalis,alia accidentalis: prævalet naturalis. Bartolus.

III. VLPIANVS libro trigesimo septimo ad Sabinũ.

QVi habẽt tutorem pupillus vel pupilla, si furere C cœperint, in ea causa sunt, vt in tutela nihilominus durent. Quæ sententia Quinti quoque Mucij fuit, & à Iuliano probatur.eóq;iure vtimur, vt cesset cura,si tutelę ętas indigeat . Quare siue* tutores habẽt,per furorẽ in curã nõ rediguntur. siue non habent,& furor eis accesserit : nihilominus tutores accipere poterũt : quia

A si.quinimmo superueniẽs vitiũ remouet: vt.j.de excu.tut.post susceptam.Item facit.ẽ.de postu.l.j.§.casum. Sed cõtra.j.de decur. l.honores.§.j.Sed ibi à patrimonialibus muneribus non excusatur,sed personalibus sic:sicut est tutela:vt infra, de mu.& ho.l.j. §.illud.Item hic innuit ipso iure tutum.Sed contra. C. qui morbo. l. vnica . vbi dicit excusandum . Sed die quòd ibi improprie dicitur excusatio.Accur.

Non est exigendũ.] CASVS . Quidam debitor pupilli volebat ei soluere debitã pecu.& nõ vult ei soluere nisi pupillus habeat tutorẽ. Certe pupillus non tenetur sibi petere tutorẽ, immo debitor prædictus . Item si habet pupillus tutorem, & est absens tut. nõ tenetur pup. ire ad locum vbi est tutor,vt sua auctoritate dictus debitor soluat,sed debitor debet deducere tutorẽ ad pupillum, si vult liberari. Viuia.

r *Petat .* quia inuito datur tutor : vt hic, & j.de tuto.& cura.da.ab his. l.necnon. secus in curatore, nisi ad litem: vt instit.de cura.§.itẽ inuiti.& infra.l. proxi. §.si pupillus.in fi.§.

s *Proficiscatur.*ad domum, vt vadat ad iudicium.

Vi habent.] CASVS. Pupillꝰ habens tutorem cœpit furere: certe nõ dabitur ei curator,immo remanet in tutela: & si non habebat tutorem, dabitur ei tutor. Sed pone q; hic puer erat pubes, & minor xxv. an. & furiosus, & non habebat curatorẽ: certe dabitur ei curator tanquam puberi,& non tanquam furioso. *Flo.sine*

[*SI PVPILLVS.*] Pupillus volebat agere contra tutorem suum: vnde ad hoc debet habere curatorem.quæritur, quis debeat illum curatorem petere pupillo:vtrum ipse pupillus,an vero tutor cõtra quem vult agere pupillus, vel qui vult agere contra pupillum?& certe si agere vult pupillus,ipse sibi petet dictum curatorem, & præsentem.Si D autem tutor vult agere contra pupillum,ipse tutor debet dictum curatorem ei petere:& cogetur pupillus eum habere curatorem si cõtradicit:& dictus curator potest dari quolibet loco, & quolibet tempore.Sed pone quòd pupillus petiit sibi dictum curatorem,& non addidit in quam rem acciperet: certe in omnes controuersias videtur acceptus.quod qualiter intelligatur, dicit plane.l.sequens vsque ad.§.possunt autem &c. ibi autem dicit quòd plures tales curatores ad litem possunt dari pluribus pupillis litigare volentibus cum curatore vel tutoribus eorum : & vnus curator potest dari pluribus pupillis : & vnus curator potest dari vni pupillo:& non solum in vna lite potest dari curator pupillo,sed etiã in pluribus litibus.Item si datur dictus curator pupillo,alius interim non erit curator.Item si curator datus est pupillo aduersus vnum tutorem,poterit esse curator similiter aduersus alium tutorem dicti pupilli, & ita obtinebit vicem duorum curatorum in hoc casu,& etiam in alio: veluti si datus sit curator pupillo ad vnam litem quam habet cum tutore solo existente: & transacto vno mense datus sit idem curator eidem pupillo in alia lite contra eundem tutorem.hic etenim vicem duorum curatorũ obtinet.& hoc vsque ad.l.muto.Viuianus.

BIU Cujas

lex duodecim [a] tabularum ita accepta est, vt ad pupillos vel pupillas non pertineat. ℣ Quia autē [b] in pupillorū [furiosorū] ꝑsona adgnatos curatores nō admittimus, idcirco putaui, etsi minor vigītiquinq; annis furiosus sit, curatorē ei non vt furioso, sed vt adulescenti dari, quasi ætatis esset impedimētū. & ita definiemus, ei quē ętas curæ vel tutelæ subiicit, non esse necesse quasi demēti quæri curatorē. & ita ĩperator Antoninus Augustus rescripsit: cū magis [c] ætati quàm dementiæ tantisper sit consulendum.

Propter litem quam quis habiturus est cum tutore vel curatore, datur curator: qui non datur nisi præsenti & petenti. Item cogitur quis petere. Bartolus.

℣ Si pupillus † pupilláve cū iusto [d] tutore * curatoréve, cum quo [e] eorum litem agere vult [f], & curator in eā rem [g] petitur: vtrum ipsis poscentibus datur, an verò & aduersario [petēte?] Et sciendū est, siue agant, siue conueniātur: dari [his] hunc curatorem posse [h]: sed non aliàs, quàm si ipse petat cui dari eū oportet. Deniq; Cassius libro sexto scripsit, talē curatorē neminem dari posse, nisi præsentem [i], neque cuiquā * nisi præsenti [k] & postulāti. itaq; infanti [l] nō potest dari. Idē Cassius ait, si pupillus curatorē poscere non vult, quo minus cū eo agatur: cogi [m] eū à prætore debuisse. ℣ Quolibet loco [n] & tēpore [o] hunc curatorē dari posse Pomponius libro sexto decimo ad Sabinum scripsit.

Curator simpliciter ad litē datus, intelligitur datus ad omnes lites, quas pupillus habet cū tutore cū quo litigare intēdit. Bart.

℣ Si pupillus petat talem [p] curatorē, nec addat in quā rē: an in omnes cōtrouersias dat [q] sit? Et ait Celsus Seruiū cōstituisse, in omnes res [q] datum videri.

IIII. PAVLVS libro octauo ad Sabinum.

QVod dicitur [r], si indistinctè datus sit curator, in totam litem datū videri: fortasse eò spectat, si familię erciscundæ, aut cōmuni diuidūdo, aut finiū regundorū actio esset cū tutore. Etsi indistinctè datus esset, non solùm eo nomine curator esset, quòd ageret pupillus pupilláve: sed inuicē quoq;, quòd cū his ageret. [s] ℣ Possūt autē vel plures [t] in plurium locū, vel vnus in pluriū [u] vel vnus vnius loco, vel in vnā litē, vel in plures curator peti.

In eadem causa dato vno curatore, non potest dari alius. Item datus in vna causa, non potest dari in alia. Bartolus.

V. POMPONIVS libro septimo decimo ad Sabinum.

CVm semel petitus est * talis [x] curator: quamdiu is curator maneat, alius in eandē litem curator peti nō potest. [y] Et si Titi [z] (verbi gratia) aduersus Seium curator petitus sit, idē Titius [&] aduersus aliū tutor * [z] esse poterit: vt ex diuersis causis vnus duorum curatorū locū obtineat. Quod quidē & aduersus eundem accidet, si in diuersas lites, [&] in diuersis temporibus idem petatur.

Muto potest dari tutor, qui ei poterit auctorari. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Sabinum.

MVto, itémq; mutæ impuberibus tutorē dari posse

---

a *Duodecim tabularum.* quæ dat curatorē furioso: vt instit. de cura. §. furiosi. quod de maiore. xxv. annis intelligo: vt hic dicitur.

b *Quia autem.* id est, ex eo quòd &c. & dic pupillorum scilicet furiosorum: vt dictum est. & facit. ĵ. de cura. fur. l. penul.

c *Cum magis.* sic. s. de arbi. l. sed & si in seruum. §. si quis iudex. Argu. contra. s. de iure dot. l. cū pater. Sed dic vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd quandoque causa naturalis & accidentalis sunt inuicē repugnantes: & tūc prævalet accidentalis, cū natura alteretur: vt. l. j. §. bestias. s. de postu. Quandoq; causa naturalis & accidētalis nō repugnant: sed repugnāt effectus earum, vt hic: (nam potest quis esse pupillus & furiosus: sed non habere tutorem, vt pupillus: & curatorē, vt furiosus) & tunc prævalet causa naturalis: vt hic patet. Quandoque causa naturalis & etiam accidē talis possunt simul concurrere, & etiam effectus earū se cōpatiuntur: & tūc vna nō prævalet alteri. & ita loquitur dicta. l. cū pater. & ita videtur intelligere Dy. secundū Bart. hic.

† *Glos. 1. in c. edoceri. ĵ fi. extra de rescript. dicit per hūc §. quòd si lis oriatur iter collegiū & prælatū: debet adiri superior, cuius officiū cessabit lite finita.*

d *Cum iusto.* id est, legitime ordinato: aliàs prouidetur ei etiā per alium tutorem qui modo non est: cum habēti tutorem &c. vt instit. de cura. §. interdum.

e *Cum quo.* i. aliquo.

f *Vult.* rei vindicatione, finita tutela vel durante: vt instit. de Atil. tuto. §. fin. finitur etiam eo existente pupillo quādoque: vt instit. quib. mo. tute. fin. §. j. ij. &. iij.

** Flo. tutore, tutorve cū eorū quo lit.*

** Flo cuiq;*

g *Rem.* id est, litem.

h *Posse.* nisi plures sint tutores vel curatores: quo casu vno auctore potest contra alium agere: vt infra, ti. j. l. si plures. Hug.

i *Præsentē.* aliud in tutore: vt. ĵ. de tu. & cura. da. ab his. l. illud. &. l. sequen. Hug.

k *Præsenti.* & sic aliud in tutore: vt. d. l. illud. & etiam in curatore adulti: vt. s. de procur. l. mutus. §. is qui.

l *Infanti.* id est, minori septē annis: vt. C. de iure delibe. l. si infanti. cum non possit fari, nec intellectum habeat.

m *Cogi.* sibiipsi contradicit hæc litera. nam. s. dixit eū nō cogi, sed tantū petēti dari. hic dicit cogi. Sol. quidā dicunt ꝙ ibi agit: hic cōuenitur. sed hoc nō valet: quia ibi de vtroq; dicitur. nā dixerat siue agat, siue cōueniatur. Dic ergo, ibi nō cogīt. s. vt iudex ei inuito det, si nō petat: hic autē cogitur ad volendū. Vel dic, nō cogīt accipere hūc, puta Titiū: cogitur tamē aliquē nominare. sic ergo si agat pupillus, est idē quod in adulto, vt non cogat: vt hic: nec admittitur ad agendum, nisi habeat. at si conuenitur adultus, cogitur vt detur à iudice eo inuito, si non petat: vt C. qui pe. tut. l. j. & institu. de cura. §. item inuiti. &. s. de minori. l. ait prætor. in ver. & ideo. Item ad negotia pupillus cogitur: vt supra. l. proxi. adultus non: vt instit. de cura. §. item inuiti. An autem possit semper aliàs dari curator pupillo? Distingue an habeat tutorem vel non: vt infra, de tuto. & cura. dat. ab his. l. curatorem. &. l. curator. vbi non est idoneus tutor: vt instit. de cura. §. interdum.

n *Quolibet loco.* igit à procedēte iudice dari potest, non solū ab eo qui sedet pro tribunali: sed certe qui dat à iudice, datur cū inquisitione: vt insti. de Atil. tut. §. sed hoc iure. igit cū causę cognitione. inde est etiam ꝙ dicit esse mixti ĩperij: vt. ĵ. eo. l. muto. §. tutoris. ergo à ꝓcedēte nō videt posse fieri: vt. C. de dila. l. à procedente. &. ĵ. de bo. possess. l. iij. §. pe. Sed est forte fauore pupillorum: vt. s. de fer. l. j. &. ij. &. ĵ. quis ordo ĩ bo. possess. fer. l. ij. §. dies. Sed hoc nō potest stare: vt. ĵ. de cōfir. tut. l. naturali. in fi. & erit hoc intelligēdū de eo qui dat sine inquisitione, à quo exigēda satisdatio est. nā quādoque dat cū inquisitione, quandoq; sine inquisitiōe: vt. C. de tut. & cura. qui nō satis. l. j. secundū Azo. & H.

o *Et tempore.* etiā feriato: vt. s. de fer. l. ij.

p *Si pupillus petat talē.* i. ad litē inter se & curatorem vel aliquē alium. Accursius.

† *Amplia. bis hūc text. per l. 1. C. qui pe. tuto. vt procedat in curatore dato iuito. ad quod fa. l. proxi. §. si pupillus. de quo vide. l. mutus. §. is qui. supra, de procu.*

q *Omnes res.* s. inter se & curatorē vertentes: vel iter se & illū cōtra quē petit. & facit. C. de an. except. l. fin. &. ĵ. de appel. l. scio. &. ĵ. de administ. tut. l. quoties. §. fi. &. ĵ. l. proxi.

r *Quod dicitur.* s. l. proxi.

** Flo. sit*

s *Ageretur.* sic. s. de ꝓcur. l. si defunctus. §. fi. &. ĵ. de adul. l. denūtiasse. &. ĵ. de tuto. & cura. da. ab his. l. curatorem. Sed arg. cōtra. ĵ. de acquir. hered. l. si quis mihi bona. §. iusū. Hug. *ADDITIO.* Dic ꝙ illud est speciale secūdū Bar. hic, &. l. cōtraria.

** Flo. aliū tutorē dari poterit:*

t *Plures.* s. curatores.

u *In pluriū.* s. pupillorū. sic. s. de ꝓcur. l. si quis. §. vnius. & de pactis. l. si plures. Sed cōtra. ĵ. iudic. fol. l. iā tamen. §. si tamen. sed ibi plures vnū defēdere volebāt: quod nō licet: vt. s. de procur. l. nō solū. q casus nō est hic.

x *Cum semel. Talis.* ad litem, vt superioribus. ll. tractatur. H.

y *Non potest.* imo videtur ꝙ sic, adeo vt prior intelligāt remotus: vt. s. de procur. l. si quis cū. §. fi. Sol. vt ibi. Item eadem. l. contradicere videtur ad secundū respon. huius. l. Sed dicas quòd ibi in eadem lite, hic in alia: & sic remanet hic vterque tutor.

z *Tutor.* i. curator, vt postea inuit. sic. C. de ĩ lit. dādo tut. l. ad litē.

MVto.] CASVS. Hæc lex habet quinq; partes. Prima dicit quòd mutus impubes potest habere tutorē, & ei potest dictus tutor auctoritatē præstare. Secūda dicit ꝙ præses nō potest dare tutorē pupillo sub cōditione expressa. Tertia dicit ꝙ datio tutoris nō est tātū meri imperij, nec tātū iurisdictionis, sed mixti imperij. vnde ille solus potest tutorē dare cui hoc cōmisit lex, vel sena. con. vel ĩperator. Quarta dicit quòd surdo impuberi potest tutor dari. Vltima dicit quòd si pater impuberis est captus ab hostibus, non potest ei dari tutor, sed datur curator substātiæ: si tamen ei tutor detur, bene tenebit datio. Viuianus.

Verum est.

BIU Cujas

verum est [a]. Sed an auctoritas eis accommodari possit, dubitatur. Et si potest tacenti, & muto potest. Est autem verius (vt[&]Iulian' libro vicesimo-primo digestorū scripsit) etiā tacentibus auctoritatem posse accommodari.*

A iudice non potest dari tutor sub conditione: & expressio eius quod tacite inest, dispositionem conditionalem non inducit. Bartolus.

¶Sub cōditione [b] à præsidibus prouinciarum non posse dari tutorem placet: †& si datus sit, nullius esse momēti dationē [c]. & ita Pomponius ait. Hanc autem adiectionem, quam præsides [d] prouinciarum faciunt. *Tutorem do, si satisfecerit:* non cōditionem [e] in se habere, sed admonitionem†. nō aliter [enim] ei tutelam committi, [f] quàm si satisfecerit: hoc est, non aliter ei gerere permittendum, quàm si rem saluam fore cauerit.

Is potest dare tutorē, cui specialiter permittitur. Bartolus. Vel aliter: Tutelæ datio, est mixti imperii. hoc dicit secūdū glossam.

¶Tutoris datio, neque imperij [g] est, neq; iurisdictionis: sed ei soli competit, cui nominatim hoc dedit, vel lex [h], vel senatusc̄ōsultum [i], vel princeps.

¶Surdo impuberi poterit tutor dari [k].

Ei cuius status est dubius, nō potest dari tutor: sed dabitur curator bonis. Bart.

¶Ei cuius pater in hostium potestate est, tutorem dari nō posse, palam est. Sed si datus sit: an in pendenti sit datio, quēri potest? Et non puto dationem [l] valere. Sic enim post patris regressum recidit in potestatem, atque si nunquam pater ab hostibus captus fuisset. Immò curator substantiæ [m] dari debet, ne medio [tempore] pereat.

Si pater consentit filio tutori datuo, tenetur insolidum: & admonitio pro consensu non habetur. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

B SI filiusfamiliàs tutor à prætore datus sit, si quidem pater tutelam agnouit: insolidum debet teneri. si nō agnouit, dūtaxat de peculio. Agnouisse autē videtur, siue gessit, siue gerenti filio consensit [n], siue omnino attigit tutelā. Vnde cùm quidam filio scripsisset, vt diligenter tutelam gereret, *Cùm scias*, inquit, *periculum ad nos pertinere*: dixi hunc quoque videri agnouisse. Planè si solum monuit [o] filiū, non videtur agnita.

Patrono imputatur negligētia, & fraus in bonis liberti sicut in bonis extranei. Bar.

VIII. IDEM libro primo Opinionum.

C PAtronus quoq; tutor liberti sui [p] fidem [q] exhibere debet: & si qua in fraudem debitorum (quāuis pupilli [r] liberti) gesta [s] sunt, reuocari [t] ius publicum permittit.

Fraus in assumendo tutelam, vel in malè administrando, extra ordinem punitur. Bartolus.

IX. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

IN eos [u] extra ordinē animad uertitur, qui probantur nūmis datis [x] tutelā occupasse, vel

D

---

a *Verum est.* vt infra, de tut. & cu. da. ab iis. l. nec mandante. §. pe. & ar. infra, eo. §. surdo. non autem vt furioso curator: vt supra, e. l. qui habet. in princ.

b *Sub conditione.* expressa vel tacita secundum Ro. immo sub tacita potest: vt infra. eo. l. furiosus. & ille qui datur in locum testamentarij, videtur dari sub conditione: vel ex die qui desinit tunc: vt infra, tit. j. l. si quis sub cōditione. & in locum captiui: vt inst. de Atil. tuto. §. j. & absentis reipublicæ causa: vt insti. de excusa. tut. §. ité qui rei. sed sub expressa nō: vt hic, & infra, de reg. iur. l. actus. secus in ꝓcuratore: vt. §. de procu. l. iij. *ADDITIO.* Dic ꝙ ratio est: quia fuor pupilli, ne dum cōditionis existentia exꝑectatur, bona pupilli negligantur & pereāt, secundum Bar. hic.

**Flo. accōmodare.*

†*Ratiōe huius axioma vide apud Alc. li. 3. parergon cap. 8.*

Factum tenet, quāuis fieri nō debeat.

c *Dationem.* Argu. cō tra illud generale: qđ fieri non debet, factum tenet: vt infra, quando appel. sit. l. j. §. biduum. & sup. de fer. l. j. §. j. ibi, tametsi. & infra, de interdi. & relega. l. relegatorū. §. ad tempus. & facit sup. quod cuiusq; vniuersi. l. item. §. si decuriōes. &. j. de auctor. tut. l. & si cōditionalis.

†*Cōcor. glo. 2. post prin. in c. significasti. extra de elec.*

d *Præsides.* sed à testatore sic: vt instit. qui dari tu. pos. §. ad certā. & infra, tit. j. l. tutor datus. &. l. si quis sub condition. Accursius.

†*Hunc locū pulchre explicat Lō gouallius in commentariis suis ad legem, Imperiū. ff. de iurisd. omiudi.*

e *Non conditionem.* testatoris vel datoris, sed legis. nā dictio, si, non semper cōditionaliter ponitur. Ro. sed certe nec legis est conditio, sed admonitio: vt hic, & infra, de verb. oblig. l. si decem. cum si. & ar. infra, de condit. & demon. l. Titia. &. l. auia. §. fi. & infra, de vsucap. pro emp. l. ij. §. si in diē. &. j. vt leg. nomi. ca. l. licet. & infra, de excusa. tuto. l. qui testamento. & infra, de fideicō. lib. l. ergo. §. illud.

f *Committi.* immo denegari: vt. C. de tuto. vel cura. qui non satisde. l. j. ij. &. iij. &. l. non omnium. licet vt suspectus non possit nominari seu accusari: vt. j. de suspectis tut. l. hæ enim. in fi.

g *Neque imperii.* scilicet tantum, neque iurisdictionis tantū: sed ex vtroque. & ita mixti imperij est. habet enim ab imperio vt nō possit delegari: vt. §. de offic. proconsul. l. pe. quę est cōtra. & nisi magistratui habenti aliàs iurisdictionē. sed tunc magis iussus dicitur, quàm delegatio: vt instit. de Atil. tut. §. pen. & sic intelligitur. j. de tuto. & curato. da. ab iis. l. ius dandi. quæ est contra, habet autem à iurisdictione: quia cōsistit in pecuniario commodo tantum. Item & non est ibi gladius. hodie vero competit iure magistratus, si facultas pupilli est. j. quingentos solidos: vt insti. de Atil. tuto. §. nos autem. & nota. §. de offic. eius cui manda. est iurisdi. l. j. §. j. & facit supra, de iurisdic. omnium iudi. l. j. Accursius.

h *Vel lex.* vt. xij. tabu. vt instituto. de legi. agna. tu. in principio.

i *Senatusconsultum.* vt infra, eo. l. penul.

k *Dari.* vt infra, de tuto. & cura. l. nec mandante. §. fi. sed ipse nō potest dari: vt supra, eo. l. j. §. fina.

l *Dationem.* secus in filio deportati: quia ibi non est fictio, quæ est hic: vt. C. de senten. passi. fi. Sed contra. pater non captus dat filio capto: vt infra, tit. j. l. si quis. §. ij. Item argu. contra. huic. §. supra, ad Macedo. l. j. §. si pendeat. Accursius.

m *Substantiæ.* non personæ. sic. C. de postli. reuer. l. iij. &. §. qui. ex cau. maio. l. ab hostibus. §. ego puto. &. C. de bonis quę libe. l. fi. §. finautem. & insti. de cura. §. dātur autem. & infra, de admini. tut. l. Lucius. §. Sempronij.

SI filiusfamilias.] CASVS. Filius meus fuit datus à præside tutor cuidam pupillo, & malè gessit. quæritur, vtrum ego pater tenear? & certe aut agnoui dictā tutelam, aut non. Primo casu teneor insolidum. in secundo vero de peculio. qualiter autē videar agnoscere vel nō: plane dicit litera vsque in fi. l. Viuianus.

n *Consensit.* consentire autē videtur, si præsenti non contradicit: vt infra, ad municip. l. ij. &. C. de filiisfami. & quēadmodū. l. j. lib. x. Ro. Sed contra, infra, de adminis. tut. l. Lucius. Sol. vt ibi. Itē contra, supra, de neg. gest. l. mādasti. Solu. vt ibi.

Cōsentire videtur qui sentit nō contradicit. tradicat.

o *Monuit.* quod etiam monitioni cōtradicens facere potuit, secundū Ro. monitio ergo non obligat. sic sup. de neg. gest. l. si serui. & quod nota. C. de neg. gest. l. negotium. Item dic vt nota. C. quod cum eo. l. j. Item facit infra, de acqui. hæredi. l. si quis mihi. §. iussum.

PAtron^9.] CASVS. Non solum alij tutores pupillorū debent bona fide gerere tutelam: sed etiā patronus tutor liberti sui. & si aquid in fraudem fecit circa bona dicti sui liberti: totum debet reuocari. Viuianus.

p *Sui.* sed alieno liberto ingenuus datus excusari potest: vt infra, de tut. & cura. datis ab iis. l. pupillo. & de excusa. tut. l. cum ex oratione. &. C. de excusa. tuto. l. ex causa.

q *Fidem.* scilicet bonam, licet quandoque non satisdet, scilicet si est honesta persona: vt infra, de legi. tu. l. legitimos.

r *Pupilli.* dic, id est, pupilli, quamuis liberti. Accursius.

s *Gesta sunt.* in administratione tutelæ à tutore, eodémque patrono. Hug.

t *Reuocari.* eodem modo ac si alius tutor esset.

IN eos.] CASVS. Hæc lex nominat. iiij. qui debent puniri extra ordinem, id est, ad arbitrium iudicis. Primus est ille tutor qui dat nummos forte notario præsidis, vt habeat tutelā alicuius pupilli. Secundus est dictus notarius. Tertius est qui retulit iudici minorem esse quantitatem patrimonij pupilli cuius erat tutor, vt iudex minora alimenta pupillo cōstitueret. Quartus est ille qui aliter baratat, & dissipat res pupilli.

u *In eos.* nec tamen remouentur vt suspecti: vt infra, de suspe. tu. l. iij. §. tutor. Azo. & Hugo.

x *Datis.* vt & supra, de offi. præ. vrb. l. j. §. item solent. & instituto. de suspe. tuto. §. sed si quis præsens. in fi. Sed quid si econtra accepit vt esset? Respon. erit tutor: sed per condictionem ob turpem causam tenetur, cum gratis subire tenebatur: vt supra, de condic. ob turpem causam. l. fi. sed in procuratore secus: nisi pactus esset

BIU Cujas

ctus esset de quota: vt supra, man.l.j.&.l.salarium. &.C.de procuratori.l.litem.

a *Idoneus*. sic infra, de suspec. tut.l.iij.§.tutor. ibi, neque enim interest &c.

b *In edendo*.id est, mõstrando & ponendo in inuẽtario.ad quod C.de mag. con.l.fi.

rus.& no.C.in quibus cau.tuto.ha.l.j.

g *Perseuerare*. sic.j.de tuto.& cura. da.ab iis.l.curatorem impuberi.&.C.de sen.pas.l.fi.Ser argu.contra, supra,de in diem addi. l.inter.§.j.Item contra,supra,eo.l.muto..§.fi. Sed ibi propter paternam reuerentiam non datur in locum patris capti.hic datur in locũ tutoris absentis.

ETiam.] *CASVS*. Non solũ ciuis alicuius ciuitatis, sed etiã aliquis de municipio aliquo potest dari tutor: dũmodo detur pupillo de illo municipio vnde ipse est: vel de ciuitate sub qua est dictum municipiũ. Viuianus.

c *Etiam municeps*. habeas sine,non: vt est Pisana litera. & dic non solum aliquis ciuis Romæ, vel alterius ciuitatis, sed etiam alicuius municipij extra vrbẽ. Et dicitur municeps, quia simul munera capit: vt infra, ad municip.l.j.in princ.Et not. quòd tam datus à iudice tutor vel curator, quàm ille cui datur debent esse eiusdem municipij seu ciuitatis: & dantem oportet eos habere sub sua iurisdictione: vt in fine huius.l. alioquin nulla esset datio: vt.C.qui dari tut. pos.l.neque. & infra, de excusa. tuto. l.illud vsitatũ. & infra, de tuto.& curato.l.j.in fine. &.l.pupillo. & hoc si detur à iudice:nam si à testatore detur, tenet datio, sed habet excusationem tutelæ: vt.C. de excusa. tuto.l.testamento.& infra,titu.j.l. quæro. & infra, de excusa.tut.l.fi.si tamen in loco illo non inueniatur idoneus, ex alio loco accipietur: vt infra, de tut. & cura.l.diuus. Alij habent, nõ municeps.q.d.nõ solum ciuis alicuius ciuitatis,sed etiam qui extra habitat: dummodo sub iurisdictione illius ciuitatis: vt infra, de tuto.& cura.da.l.ius dandi.in fi.

*Flo. minuerit *Flo.alienasset.

Municeps quis dicatur.

pretio accepto operam dedisse, vt non idoneus[a] tutor daretur, vel cõsulto in edendo[b] patrimonio quantitatem minuisse,*vel euidenti fraude pupillorum bona alienasse.*

Hic est duplex litera: vna affirmatiua, secundum quam dicit quòd municipes possunt dari tutores municipi, hoc est ciues ciui: & sic innuit secus esse, si non esset ciuis ciuitatis. Alia litera est hic negatiua, secundum quam dicit quòd non municeps potest dari municipi tutor. Bartolus.

X. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

ETiam non municeps[c] tutor dari potest, dummodo municipi detur.[d]

XI. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

FVriosus si tutor datus fuerit, potest intelligi ita dari, cùm suæ[e] mentis esse cœperit.

Tutores dati in locum absentis, durant etiam illo defuncto. Bartolus.

XII. IDEM libro decimo Responsorum.

QVæsitum est, an hi qui in locum absentis reipublicæ causa tutores dati sunt, mortuo illo tutores[f] perseuerent: an alij petendi sint?* Paulus respõdit, eos qui in locũ absentis dati sunt: nõ reuerso eo, in eadẽ causa perseuerare[g] vsq; ad tempus pubertatis.

*Flo.essẽt

Curator vel coadiutor datur tutori per iudicem ex causa: vel per ipsum tutorem cum decreto iudicis. Bartolus.

XIII. POMPONIVS libro secundo Enchiridij.

SOlet etiam† curator dari aliquãdo tutorem habẽti,[h] propter aduersam tutoris valetudinem, vel seniũ ætatis: qui magis administrator rerum, q̃ curator[i] esse intelligitur. Est etiam adiutor[k] tutelæ, quẽ solet pretor permittere tutoribus constituere[l], qui non possunt sufficere administrationi tutelæ: ita tamen, vt suo periculo eum constituant.

†Cõcor.cum hac.l.c.venerabili.cũ glo.sup verbo, coadiutorẽ. extra de offic.deleg. vbi dicitur quòd episcopo datur coadiutor propter suspicionem dilapidationis, vel ad versam valetudinem.

h SOlet etiam. *Habenti*. vt insti. de cur. §. interdum. sed tutor non regulariter: licet quandoque fallat in casibus in quibus est speciale secundum Ioan. quod dic vt.C.ĩ quib9 cau.tut.l.j.licet Pla.dicat non fallere.& legit rubri. prædictam correctiue.de curatore autem non est dubium, quia iungitur curatori: vt infra, de tuto.& curato.da.ab iis.l.ventri.§.j.Accursius.

i *Quàm curator*. quia curatores vsque ad certam ætatem dari solẽt. hic autem quousque finiatur necessitas. Item non prestabit impuberi auctoritatẽ in adeunda hæreditate, quod faceret curator puberis. item tutor: vt infra, de ap.l.cum in vna. &.C. de admini. tuto.l.cum quidam. Azo.

k *Est & adiutor*.id est, actor. Accursius.

l *Constituere*. ergo superiorem dat prætor: hunc permittit dari vel constitui. Azo.& facit institu.de cu. §.fina. & infra, de admini. tut.l. decreto. &.C. de procura. l.neque. & de eo ibi nota.

B *Si pupillus transit in alterius potestatem, vel perdit ciuitatem: tutela finitur. Idem si tutor remoueatur, vel conditio extitura extiterit. Bartolus.*

XIIII. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Sabinum.

SI adrogati[m] sunt adhuc impuberes, vel deportati sint pupilli: tutores habere desinũt. Item si in seruitutem pupillus redigatur[n], vtique finitur tutela. Aliis quoque modis desinunt esse tutores, si fortè quis ab hostibus fuerit captus, vel pupillus[o], vel tutor. Sed & si ad tẽpus fuerit quis[tutor] datus[p]: tempore finito tutor esse desinit. Preterea si[tanquã]suspectus[q] quis fuerit remotus: C desinit esse tutor. Sed & si[r] ad certam conditionem datus sit: æquè euenit vt desinat esse tutor existente conditione.

Si tutor est apud hostes sine mutatione status, non finitur tutela. Bartolus.

XV. IDEM libro trigesimo octauo ad Sabinum.

SI quis tutor non sit captus[f] ab hostibus, sed missus ad eos quasi legatus, aut etiam re-

SI adrogati.] *CASVS*. Hæc lex ponit.vij. casus quib9 finitur tutela. Prim9 est, si pupillus datus est alicui in adrogationẽ. Secundus, si est deportatus. Tertius, si redactus est in seruitutem à patrono propter ingratitudinẽ. Quartus, si est captus ab hostibus ipse vel tutor eius. Quintus est, si fuit ei datus tutor vsque ad Pascha,& venit post Pascha. Sextus est, si vt suspectus fuit remotus à tutela tutor eius. Septimus, si datus fuit ei tutor donec nauis ex Asia venerit,& postea nauis venit. Viuian9.

d *Municipi*.scilicet eiusdem municipij: vt dixi.s̃.secundum primam literam. secundum aliam dic, scilicet municipij subiecti illi ciuitati vnde est ciuis ille qui datur. & est sic in veteranis, nauiculariis,& similibus: vt.C.de excu.ve.l.ij.& de excusa.tut.l.pe.& infra,de excusa.tut.l.non tantum.§.eos.&.§.fina.

FVriosus.] *CASVS*. Si furiosus detur pupillo pure tutor, non erit ante tutor quàm resipuerit. Viuianus.

e *Cum suæ*. sic ergo sub conditione. & sic est contra.s̃.eo.l.muto.§.j.Solu.ibi à iudice, hic à testatore: vt infra, titu.j.l.si hæreditas.§.si furiosus. & instit.qui dari tut.pos.§.furiosus.secundũ Ro. Vel ibi sub expressa non, sed tacita sic: vt ibi not.ad quod est supra, de iudi.l.cum furiosus.

QVæsitum.] *CASVS*. Tutor meus aberat causa reip. & ideo loco eius dati fuerũt curatores. certe si nõ reuertatur tutor absens, quia ibi mortuus est: forte manebunt curatores prædicti vsq; ad tempus pubertatis.& nõ solum propter absentiã tutoris datur pupillo curator, sed etiã si infirmus sit tutor, vel nimis senex, ita q̃ non potest sufficere administrationi: immò nec potest administrare.si autẽ potest administrare, sed non sufficienter: datur ei adiutor suo periculo.& hoc dicit cum.l.seq. Viuian9.

f *Tutores*. id est, curatores: vt institu. de excusa.tut.§.item qui. Vel dic proprie[a]: vt infra, de suspec. tuto.l.iij.§.si quis absfutu-

a *Quilibet bona ietiun dum Bar.*

D m *Si adrogati*. ad totam hanc.l.concor.instit.quibus modis tut. fi.§.j.vsque ad fi. titu.

n *Redigatur*.ex ingratitudine: vel ꝑ delicto in metallũ datus:& secũdũ hoc dic primũ ꝓximũ pubertati: vt.j.de reg.iur.l.pupillũ.

o *Pupillus*. & tunc datur curator bonis: vt.s̃.eo.l.muto.§.fina.

p *Datus*. à testatore: vt infra, titu.j.l.tutor datus. non à iudice: vt infra, de regu.iur.l.actus.

q *Suspectus*. idem si se excusat: vt insti.quib.mod.tu.fi.§.fi.

r *Sed & si ad certam*. puta vsque dum nauis ex Asia venerit. & sic est certa: sed incertum est an existat. Si autem dicas omnino extituram, tunc non esset conditio: vt infra, de noua.l.si pupilli. §.j. Et dic, datus in testamento, non à iudice: vt insti. quib. mo. tu.fi.§.sed & si ad certam.

SI quis tutor.] *CASVS*. Tutor non est captus ab hostibus: sed missus est ad eos pro ambassiatore: vel etiam non misso eo hostes receperunt eum tanquam ambassiatorem, vel etiam ad hostes transfugit. in his tribus casibus cum non fiat seruus hostium, non desinit esse tutor: sed tamen interim datur pupillo suo curator. & hoc dicit cum.l.sequen. Viuianus.

f *Captus*. aliàs, secus: vt supra.l.proxima.

Ab eis.

BIU Cujas

a *Ab eis.* id est, hostes receperant eum tanquã legatum missum ad eos, cum non esset. Non autem dicas receptum à nobis: quia si iam rediisset, ad quid daretur alius?

b *Transfugerit.* sed nunc transfuga desinit esse ciuis: vt infra, de capti. & postli. reuer. l. postliminium. §. filius. &. ſ. de ca. de. l. amissione. §. j. ergo desinit esse tutor: vt instit. quibus mo. tu. fi. §. sed & capitis. & hic dicit, tutor manet. Solu. hic non proditoris animo: sed sic fingebat, vt videret statum hostium: tamen transfuga est: quia facit contra voluntatem populi Romani: & hic nõ desinit esse ciuis, & sic tutor manet: secus est cum proditoris animo: vt. j. de capti. l. postliminium. §. transfugæ. Alij referunt hunc versum, quia seruus non efficitur, tutor manet. ad alios casus, non ad transfugam.

†*Solon cùm Atheniensibus leges ferret, tutelam virile tantum munus esse, & fœminas tãtũ abesse à tutelæ negotio voluit, vt etiam tutorẽ apud pupillorũ matrem habitare prohibuerit. auctor Lactius.*

c *Quia seruus.* nec ciuitatem perdit, subaudi. aliàs non esset sufficiens ratio. Hug.

d *Dabitur.* aliter si esset captus pater: vt sup. eod. l. muto. §. fin. Item quòd dicit, tutor alius: id est, curator, secundũ P. sic supra, eod. l. cum semel, vel secũdũ eum refertur ad transfugam tantum. Tu dic speciale secundum Ioan. vt habenti tutorem detur tutor: vt not. supra, eo. solet.

ceptus ab eis[a], aut transfugerit[b]: quia seruus[c] non efficitur, tutor manet: sed interim à præsidibus alius tutor dabitur[d].

Tutela est officium virile, & nõ transit ad hæredes. Bart.

XVI. GAIVS libro duodecimo ad Edictum prouinciale.

TVtela plerunque[e] †virile officiũ est. Et sciendũ est nullam tutelã hæreditario iure ad alium[f] transire. Sed ad liberos[g] virilis sexus perfectæ ætatis[h] descendunt legitimæ: cæteræ non descendunt[i].

XVII. PAVLVS libro octauo ad Sabinum.

COmplura senatusconsulta[k] facta sunt, vt in locum furiosi & muti & surdi tutoris[l] alij tutores[m] dentur.

XVIII. NERATIVS libro tertio Regularum.

FOeminæ tutores dari[n] non possunt: quia id munus masculorum est[o]: nisi à principe[p] filiorũ tutelam specialiter postulent.

DE TESTAmentaria tutela.

TITVLVS II.

Parentes possunt dare tutores in testamẽto liberis natis & nascituris, qui in alterius potestatem recasuri non sunt. Bart.

I. GAIVS libro duodecimo ad Edictum prouinciale.

TVtela.] CASVS. Primo dicit quòd tutelæ officium est plerunque virile, id est, officium virorum, & nõ mulierum: quamuis fallat in matre: vt infra. l. fin. quam hic coniungas. Secundo dicit: non omnis qui debet hæreditatem habere: quia illius cui deferebatur tut. alicuius pup. debet habere tutelam dicti pupilli: quia si mulier sit hæres, non debet habere tutelã quę defuncto deferebatur. & idẽ dico in hærede masculo minore. xxv. an. Tertio dicit quòd in locum furiosi tutoris alij tutores dantur. & idem est in tutore surdo & muto effecto. Viuianus.

e *Tutela plerunque.* propter hoc quod dicitur, infra, eo. l. fi. & facit. C. quando mulier tut. offic. fun. po. l. j. & de regu. iu. l. ij.

f *Ad alium.* vt supra, de iis qui not. infa. l. furti. §. illud. idem dicas in qualibet prælatura, & etiam in commissaria.

g *Ad liberos.* etiã nõ hæredes. sic. C. de La. lib. tol. l. j. §. sed si sub cõditione. & facit. j. de leg. tut. l. iij. §. si duo. *ADDITIO.* Dic idẽ etiã in qualibet prelatura & cõmissaria: vt dicit glo. no. in ca. fi. de test. li. vj. & l. aliméta. in prin. ĩ. de ali. & cibaria lega. secũdm Bar. hic.

h *Ætatis.* xxv. an. vt. C. de legi. tut. l. fi. in fi.

i *Non descendunt.* differũt etiam in alio: quia legitimæ pereunt minima capi. demi. cæteræ non: vt. ſ. de cap. demi. l. tutelas.

k *Complura senatusconsulta.* quorum nomina non habemus.

l *Tutoris.* testamẽtarij, secũdm R., propter id qđ no. ſ. e. l. furiosus.

m *Tutores.* i. curatores secundũ P. vel secundum Io. est specialiter: vt no. ſ. eo. l. solet. nam isti propter aduersam valetudinẽ non desinunt esse tutores: vt. d. l. solet. licet deponere possunt tutelam: vt infra, de excusa. tuto. l. post susceptam.

n *Fœminæ. Dari.* à testatore, vel à iudice: vt. j. tit. j. l. iure nostro.

o *Masculorum est.* vt supra, eo. l. tutela.

p *Principe.* & tunc debet confirmari, eo qđ debet interponi à iudice decretũ administrationis. & tunc renũtiat secundis nuptiis: vt. C. quando mulier tut. offi. fun. l. ij. in princ. & in auth. vt hi qui ob. §. fi. col. vj. Sed hodie mater & auia absque hac impetratione omnibus præferuntur, si renuntiant secundis nuptiis & Velleia. senatusconsul. exceptis testamentariis: vt in authen. de hære. ab intesta. §. ex his. colla. ix. & adde de his nota. C. quãdo mu. tut. offi. fun. l. ij. & authen. matri. &. C. ad Tertyll. l. omnem. Accursius.

DE TESTAMENTARIA TVTELA.

Dictum est supra, de tutelis in genere: verum quia species subsunt generibus, sequitur videre de tutelis in specie. Continuatio.

LEge duodecim tabularũ.] CASVS. Lex ista cum seq. dicit tria. Primum est qp parẽtes possunt dare tutores liberis suis quos in potestate habent. Secũdo dicit qp possũt dare tutores, etiã illis liberis qui nõ sunt adhuc nati, dũ tamen duo concurrant. Primum, vt si nasciturus esset viuo eo, foret in eius potestate: qđ quidem in filiis nondũ natis planũ est: sed in nepotibus & pronepotibus, & aliis descendentibus nõ est ita planũ. vnde quod dico in pronepote posthumo. ĩtelligas & in cæteris descendẽtibus. filius meus in mea potestate cõstitut[9] decesit relicta vxore sua prẽgnãte. certe illi nepoti meo posthumo bene possum dare tutorem: quia si nascatur me viuente, bene est futurus in mea potestate. Secundum est quod debet interuenire, qp posthumus dictus meus nepos nõ sit rupturus meũ testamẽtum cũ nascetur: veluti quia nõ est præteritus à me, immò institutus vel exhæredatus. si autẽ esset præteritus, sicq; rũperet testamẽtũ, nõ valeret datio tutoris prędicta. Tertiò dicit qp si habeo filium in potestate, & ex eo nepotem, & do tutorem dicto nepoti: certe pendet dicta datio tutoris, donec ego vel filius prædictus decedat: vt si habeo filium quidem filius decedat, valeat dicta datio tutoris. Si autẽ ego decedam, sicque dictus nepos meus recidat in potestatem patris sui, eiusdémque filij mei, nihil valet datio: etiam si ego auus eram bis hãc ꝙ miles. hoc dicit cum. l. sequen. Viuianus.

Matern *in potest* *a Lamb* *& in ea*

q *Parentibus.* maribus. P. quod patet: quia subiicit, si modo &c. *leg. aui.* nam mulier nullum habet filium in potestate: vt instit. de adop. §. *tex. in l.* fœminæ. & argu. ĩ. ad Tertyl. l. pen. verum & mater quandoque *ner. alitor* dat filiis tutorem: vt. ĩ. eo. l. pater. de naturali filio dic quòd potest *cũ auct.* dari, si modo is confirmetur: vt. C. de confirman. tuto. l. fi. spurio nullo modo, cum nec filius dicatur[a]: vt in authen. quibus modis na. effi. sui. §. fina. colla. vj. Accursius.

qđ ibi no *Bald. C.* *isti. & ꝙ*

r *Testamento.* vel codicillis testamento confirmatis: vt. ĩ. eo. l. iij.

stit. vt ꝙ *dati in te* *rabilis*

s *Vel nepotibus.* scilicet posthumis.

t *Vel cæteris liberis.* scilicet posthumis.

u *Rupturi.* i. eo casu quo ruptum non fuit testamentũ succedendo ex. l. Velleia: vt cum hæredes instituũtur vel exhæredãtur: vt. ĩ. eo. l. si hæreditas. §. j. & insti. de exhæred. libe. §. posthumorum. & infra, de lib. & posthu. Gallus. Si enim rumpitur testamentũ, nulla eorum quæ ibi relicta sunt, valent iure veteri: secus hodie, vt C. de libe. præte. authen. ex causa. Accursius.

tũ: quia *odiosis* *cus. cui* *cor. qđ.* *ca. fœm.* *de her. lib.*

x *In potestate.* natum: vt differat à præcedenti. vel hoc determinat illud. Accursius.

6. & ma *in pr. dis* *tia. & ibi*

y *Filius.* scilicet media persona.

z *Desierit.* non dignitatis occasione: vt in authen. constitu. quæ de dig. §. illud. colla. v. & instit. de tute. §. permissum. &. j. de regu. iur. quo tutela. aliàs incipit, Quintus Mutius. & supra, de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. nepotes. Accursius.

Pater. ex *tra de pha* *de quo ꝓ* *de. l. cũ au*

a NEc militem. *In potestatem.* scilicet mediæ personæ. & facit infra, de mili. testa. l. cum filius. & supra. l. proxi.

t. filiũm. C. *fideicom.*

Testamento.

BIU Cujas

TEstamento datos tutores accipere debemus, etiam eos, qui codicillis testamento confirmatis [a] scripti sunt. Sed eos demum testamento datos accipere nos oportet, qui iure dati sunt [b].

Pater dat tutorem filio instituto vel exhæredato: mater instituto tantum: & tunc cum inquisitione confirmabitur. Bart.

IIII. MODESTINVS libro septimo Differentiarum.

PAter hæredi*instituto filio vel exhæredato [c], tutorem dare potest: mater autem non, nisi instituto: quasi [d] in rem potius quàm in personam tutorem dare videatur. Sed & inquiri in eũ, qui matris testamẽto datus est tutor, oportebit.

Tutor datus à patre non legitimo, confirmatur sine inquisitione: nisi noua causa superueniat. Bartolus.

¶ Cùm à patre datus, quamuis minùs iure datus sit, tamen sine inquisitione [e] confirmetur: nisi si causa, propter quam datus videbatur, in eo mutata sit: veluti si ex amico inimicus, vel ex diuite pauperior [f] effect⁹ sit.

Appellatione filiorum continentur posthumi filii, non nepotes: sed appellatione liberorum etiam nepotes continentur: appellatione vero posterorum omnes descendentes continentur. Bartolus.

V. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI quis filiabus suis vel filiis tutores dederit, etiam posthumæ [g] videtur dedisse: [f] quia filiæ appellatione etiam posthuma continetur. [h]

VI. IDEM libro trigesimonono ad Sabinum.

QVid si nepotes sint? an appellatione filiorum †& ipsis tutores dati sint, videndũ [est.] Et magis est, vt ipsis quoq; dati videantur, si modo liberos dixit. Cęterùm si filios, non continebuntur. [i] Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. Planè si posthumis dederit: *tam filij posthumi, quàm cæteri [k] liberi continebuntur.

Dies tutelæ cedit ab adita hæreditate, & immediate illa potestas transit à testatore in tutorem. Bartolus.

VII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

TVtores non ab hęrede, sed à testatore protinus proficiscuntur, [l] [&] simul atque [m] aliquis hæres extiterit. *Nam & ipse hæres tutor dari potest: & post mortem hæredis tutor rectè dari potest.

Vnumquodque per id quod ligatur, per contrarium dissoluitur.

VIII. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

TVtor datus, vetari tutor ęs se potest, vel testamento, [n] vel codicillis. [o] Sed si sub cõditione fuerit tutor datus: deficiente conditione tutor non erit. ¶ Tutorem autem [in testamento] & à certo tempore dari, & vsque ad certum tempus [p] licet, & sub conditione, [q] & vsque ad conditionem.

In tutelæ datione attenditur etiam nouissima scriptura. Bartolus.

¶ In tutoris dationem vtrum leuissima [r] conditio, an nouissima, [s] vt in legato, spectanda est? [t] vtputa [ita,] *Titius cùm poterit, tutor esto. Titius, si nauis ex Asia venerit, tutor esto?* & Iulianus libro vicesimo Digestorũ rectè scripsit nouissimã scripturam esse spectandam.

Non valent dispositæ in testamento, nisi adeatur hæreditas saltem per vnum ex pluribus. Bartolus.

IX. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

SI nemo hæreditatem adierit: nihil valet ex his, quæ testamento scripta sunt. Si verò vnus ex pluribus [hæredibus] adierit, tutelæ statim valent: [u] nec expectandũ erit, vt omnes hæreditatem adeant.

---

a *Testamento. Confirmatis.* alioquin secus esset: vt infra, de confir. tut. l. ij. & idem in libertatibus directis: licet secus sit in fideicom. vt infra, de manu. testa. l. libertates. & sic de hæreditate dicitur. instit. de codicil. §. codicillis. & est ratio infra, de hæredi. instit. l. asse. Vel potest dici aliud esse hodie, quasi semper videantur esse confirmati: vt instit. de codi. §. nó tantum. Accursius.

b *Dati sunt.* aliàs nec priè tutores dici possunt: vt infra, de verb. signifi. l. Paulus. & facit infra, de re iudi. l. iiij. §. cõdemnatum. & infra, de fideiuss. l. iij. & de cõdi. & demõst. l. hęc cõditio. & de secun. tabu. l. hi demum. Argumen. contra infra, de condi. instit. l. mulier. §. fina.

ADDITIO. Tu dic quod ibi in conditionibus quæ sunt facti. prętera & ibi valet de iure secundũ Bar. hic.

Flo. hærede

Pater.] CASVS. Pater siue instituat filium suum, siue exhęredet: potest ei dare tutorem: non autem mater nisi filium instituat: & etiam inquisitio debet fieri in tutore dato & matre: licet non fiat in dato à patre.

c *Exhæredato.* sic & pupillariter substituere: vt instit. de pupil. substitu. §. non solum. quandoque tamen potest quis filio suo substituere, & nó tutorem dare: vt infr. de milita. testa. cum filius. H.

d *Quasi.* bene dicit, quasi: quia psonæ principaliter, secũdario rebus dari dicitur: vt instit. qui dari tu. pos. §. certe. & instit. de excusa. tuto. §. datus. sed videtur quod etiã tunc non potest: vt infra, de lega. ij. l. peto. §. mater. quæ est cõtra. Sol. non tenet vt ibi: nisi cõfirmetur: vt hic, & no. C. eo. l. iiij. & facit infra, titu. j. l. j. ij. &. iij.

†*Ampliabi hanc. l. p l. ij. §. filius j. ad Ter-* †*vl. vt pos- sit intelligi in nõdu na tis. de quo in. l. scib⁹. C. de impu. & aliis sub- stitu.*

e *Inquisitione.* diligẽtiori. Hug.

f *Pauperior.* sic infra, titu. j. l. vij. &. l. penul.

†*An filii appellatione nepos ve niat, pul chre Alcia. lib. parad. 3. cap. 14.*

Si quis.] CASVS. Cum filiis siue filiabus do tutorem: etiam posthumæ videor dedisse. Item si dedi tutores liberis: continentur etiam nepotes. Item si dedi posthumis: non solum filij, sed etiam nepotes posthumi continentur. &. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

g *Posthumæ.* nomine filij, mares & fœminæ nati & nascituri cõtinentur. Sed econtra nomine filiæ non cõtinentur mares: vt infra, eo. l. si quis. & de lega. iij. l. si ita. & ibi nota. & etiam capti ab hostibus: vt infra, eo. l. si quis. §. j.

h *Cõtinetur.* aliud in legatis, nisi in aliqua parte testamẽti mẽtionem posthumi fecerit: vt. j. de leg. j. l. qui filiabus. & cõtinua. l. seq.

i *Vid si. Non continebũtur.* immò videtur quod sic: vt infra, de verb. sig. l. filij. &. l. iusta. &. l. liberorum. quæ sunt contra. Solu. vt instit. eod. §. pe. not. Et not. secundum Ro. quod talis dicendi varietas non cadit in idiotam.

k *Quàm cæteri.* scilicet nepotes & alij nascituri, non nati: ne sit contra. j. de verb. sig. l. nomen filiarum.

Tvtores.] CASVS. Tutoris datio proficiscitur à testatore principaliter, licet secundario proficiscatur ab hærede: quia non aliter valebit datio, nisi hæres hæreditatem habeat: vt. j. in. l. iij. quam hic cõiungas: & est plana. Viuianus.

*Hal. Plautem

ne si posteris dixerit

l *Proficiscũtur.* vt cętera quæ relinquũtur. H.

m *Simul atque.* id est, postquam. H. & facit j. eo. l. si nemo.

Tvtor datus.] CASVS. Filio meo tutorẽ dedi: postea vetui in testamẽto vel codicillis ne tutor esset. certe nõ est amodo tutor. sed si dedi eum sub cõditione, ea deficiente nõ erit tutor. & postea ponit quatuor modos quibus potest tutor dari. postea dicit quod in donatione tutoris nouissima scriptura valet, sicut & in legatis. Viuianus.

*Flo. exstitisset

n *Testamento.* aliàs secus: vt supra, titu. j. l. muto. §. j.

o *Vel codicillis.* testamento confirmatis: vt instit. de codicil. §. j. vel forte aliud in hęreditate cum tractatur de ademptione.

p *Certũ tempus.* transit igitur ad tempus in potestate tutoris, sed non in potestate patris: vt supra, de adopt. l. quæsitum. sed alia est potestas vnius quã alterius. nam multis modis dicitur: vt. j. de verb. sig. l. potestatis.

q *Et sub cõditione.* dic testamento: vt instit. quibus mo. tut. fi. §. sed si ad certam.

r *Leuissima.* hoc in libertate.

s *Nouissima.* hoc fit in legato: vt. j. de cõdi. & demõ. l. qđ traditũ. &. l. seq. & dic vt ibi.

t *Spectanda est.* sic infra, eo. l. si hæreditas. §. j. & hoc nisi prima deroget alij: vt infra, de lega. j. l. si mihi & tibi. §. interdum. & de lega. iij. l. si quis. in prĩ. licet sit argu. cõtra infra, de codicil. l. diui. §. licet. & facit. C. de pact. l. pacta nouissima.

u *Sine nemo. Statim valent.* id est, tutor statim est tutor, nisi fuerit datus posthumo, quoniam incipit eo edito: vt. j. eo. si nemo. §. fi. Item no. hic inspiciendum tempus aditæ hæreditatis, an quis possit esse tutor: & sic regula Catoniana non pertinet ad tutoris dationem: sicut nec ad legata vel hæreditates: quorum dies cedit ab adita hæreditate: vt infra, de regu. Cato. l. antepenul. Sed quid si solus pupillus est institutus cui est tutor datus? Videtur perplexio siue insolubile. Sed potest dici quod auctoritate iudicis adeat. argu. C. de iure delib. l. si infanti. in fine. Vel dic quod dabitur curator ad hæreditatem adeundam: vt. C. de adminis. tut. l. cum quædam. vel dabitur sibi alius tutor: vt habes expresse statim infra,

Tempus hæreditatis adeundæ tutoribus consideratur.

Hal. Plautem habeat: ne si posteris dixerit

BIU Cujas

tim infra.l.proxima.vbi ponitur hic casus.& facit ad leg.istã infra, de bo.liber.l.iij.§.si patronus.& infra, de manu.testa.l.testamento.&.l.si legato.& infra, ad Trebel.l.ita.§.ij.& si quis testa. liber.esse.l.j.§.ante aditam.& infra,de cõtra tabu.l.illud in principio.& infra.l.proxima.in princi.

SI hæreditas.] CASVS. In testamento in quo institui mihi hæredem, dedi tutorẽ filio meo:hæres differt adire hæreditatem : & sic non potest interim administrare tutor.certe alius tutor dari poterit à iudice.Secundo dicit quod nouissima scriptura in tutoris datione inspicienda est. Tertio dicit: institui mihi hæredem filium meũ in mea potestate constitutũ, & filiũ suũ ei substitui q etiam erat in mea potestate:& ei meo nepoti tutorem dedi.certe si filius prę- †*Vide quæ scripsit in hũc.§..Alc. lib. Disp.* 1. *cap.*20. dictus me viuo exeat de mea potestate, valebit tutoris datio: & cõfirmatur ex. l. Velleia. & quod dixi in nepote substituto: idem est in eo qui institutus est, vel exhæredatus.

*Flo.nõ sit

[SI FVRIOSVS.] Dedi tutorẽ filio meo quondam qui erat furiosus,cum desierit furere.certe valet datio. Si autẽ do eum simpliciter, erit tutor cũ furere desierit: licet quidam dixerint non valere dationẽ. [SERVVS.] Seruum alienũ ita dedi tutorem filio meo:Stichus si liber erit,tutor sit filio meo. certe bene valet datio. si autẽ simpliciter eum dedi,intelligitur cũ liber erit. & hæres meus tenetur luere, & manumittere.Viuianus.

a *Dari posse.* à iudice: & sic datiua hic præcedit testamentariam: cum testamentaria soleat omnes præcedere: vt.j.eo.l.si quis sub conditione.dicam.& facit insti.de Atil.tut.§.idem si pure.

b *Tutor datus sit.* vnus idemq;.si primo pure, postea sub conditione,vel econtra:vt.ŝ.eo.l.tutor.§.fin.Vel dic, vnus atque alius. sed in vltima scriptura prior sit reprobatus.alioquin vterque erit tutor:vt.C.eo.l.ij.licet secus sit in datione procuratorum: vt supra, de procura.l.si quis cum.§.fina. [ADDITIO.] Tu dic secundum Barto. quod licet fuit scriptus primo vnus, postea alius : tamen quia eodem tempore confirmantur, ideo valet datio vtriusque.quæ ratio cessat in procuratore : vt not. per docto.in dicta.l.ij.C.eod.

c *Successisse.* i.in locũ sui patris deueniſſe,vt incipiat esse suus.

d *Auo.* vt institu.de exhęre.liber.§.posthumorum.Vel dic viuo auo,scilicet tempore mortis filij,sed post mortem ipsius aui.

e *Confirmatum sit.* videtur hoc stare non posse.nam aut hic filius & nepos ex eo fuit institutus,vel alter tantum.si vterque,male videtur poni,cum enim confirmatum &c. cum statim teneat quod hic dicit in fine,id est &c.nam videtur idem repetere, cum dicit, id est &c.si autem alter tantum,aut filius tantum:& tunc nepos siue sit exheredatus, siue non:mortuo filio & viuo testatore deficit testamentum: cum nullus inueniatur in eo hæres qui adire possit:ergo & tutela deficit:vt.ŝ.eo.l.si nemo.aut nepos tantũ: & tũc aut filius fuit exhæredatus,aut nõ.si exhæredatus, statim valuisset datio tutoris, & male diceret nepotem ex eo successisse,& cõfirmatum testamentum.si fuit præteritus: ergo ab initio nullum fuit testamentum:nec confirmatur, licet filius decedat viuo auo : vt instit.de exhæreda.liber.in prin.licet secus sit in posthumo præterito: vt.j.de iniusto testa.l.posthumus.Si vero neuter,ergo non valuit testamentum,cum nec alius fuerit institutus : & male omnia ponerentur quę dicũtur in litera.Ad hoc respõd.quod filius fuit institutus, & nepos ei substitutus:& quod dicit, confirmatum, sub. ex.l. Velleia . scilicet nõ quod ab initio nullum fuit : sed quia nisi esset legis Velleiæ consilium obseruatum,ruptũ esset.vnde dic confirmatum,id est,nõ ruptum : vel dic confirmatum, id est, conseruatum.Azo.Item contraria hęc videntur regulæ Catonianæ: vt.j. de regu. Cato.l.j. Sed nõ est:quia regula Cato. non pertinet ad nouas leges: vt.j.de regu. Cato.l.fina. lex autem Velleia noua est: vt.j. de libe.& posthu.l.Gallus.§.si eius qui filium habebat.

f *Vel nominatim.* debebant autẽ mares nominatim exhæredari: fœminæ poterant inter cæteros: vt institu. de exhære. libe.§.j.sed hodie nulla est differẽtia:vt instit.de exhęre. libe.§.nostra. secundũ Azo.Et dicas idẽ : sed non per omnia idem. nam si fuit nepos institutus vel cum filio,vel filius exhæredatus, nõ confirmatur:sed statim valet mortuo postea auo.Item si fuit exhęredatus vterq;, & extraneus instituꝰ: mortuo postea auo statim valet tutela: vt.j.e.l.si pater. si autẽ filius tantũ fuit exhæredatus, tunc tementum aui nullum est si præmoriatur filius auo : vt supra dixi. & facit.ŝ.eod.l.j.&.j.de libe.& posthu.l.filius à patre.&.l.si quis. Sed argu.contra.j.de regu.iur l.penul.

g *Cæperit.* dic vt.ŝ.titu.j.l.furiosus.not.& facit institu.eo.§.furiosus.&.ŝ.de iudi.l.cum furiosus.

h *Si liber erit.* sub eadem conditione potest hæres instituì : vt infra, de condit. institu. l. seruus alienus. Item quod dicit dari, dic à testatore : à iudice autem non: nec pure, nec cum libertate: vt.C.qui tut.da.pos.l.in seruili.Acursius.

i *Cum liber erit.* ergo tenet.Sed contra institu.eod.§.seruus.vbi dicit non valere.Solu.non valet vt statim administret,vt ibi:sed cum liber erit,sic:vt hic dicit.

k *Scripserit.* quasi diceret, nihil . & hoc quantum ad ipsam libertatem & tutelam finaliter : sed tamen in suo seruo directam , si fuerit sciens. si ignorans, fideicommiss. in alieno semper fideicommiss. vt. C. de fideicommiss. libe. l. & si non adscripta. & institut. eodem. §. seruus. & facit.C. eodem. l. si pupillorum.

SI quis sub.] CASVS. Si do tutorem sub conditione, interim alius dandus est à iudice, nec vindicat sibi locum legitimus. nam & si testamentarius attingit tutelam, & postea captus sit ab hostibus, vel remotus, vel excusatus à tutela, non venit legitimus : secus si mortuus sit testamentarius, quia tunc bene habet locum legitimus.Viuianus.

l *Dandus est.* vt instit.de Atil.tut.§.j.

Pendẽte aditione hæreditatis potest dari tutor pupillo.Bartolus.

X. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Sabinum.

SI hæreditas nondum adita sit, ex qua tutor speratur: verius est alium tutorem posse dari, a quasi nondum sit, nec speretur.

In tutelis attendimus nouissimam scripturam.Bartolus.

¶In tutelis testamẽtariis id sequimur quod nouissimum est: & si sæpius tutor b datus sit,nouissimã scripturam intuemur.

Si nepos viuo auo incipit tenere locum sui: sicut confirmatur testamentum per.l. Velleiam,ita tutelæ datio.Bartolus.

¶Qui † filium, & ex eo nepotem habebat, si nepoti tutorẽ dederit, habet disceptationẽ, an aliquo casu*sit vtilis datio: vtputa si proponas filiũ viuo patre decessisse,& nepotem ex eo successisse c viuo auo. d Et fortiùs dicendum est tutelam quoque è lege Iunia Vellea confirmatam. Nam & Pompo nius libro sexto decimo ex Sabino scripsit valere tutoris dationem. Cùm enim confirmatum sit e testamentum, consequenter tutoris quoque datio valebit in eo testamento scripta,quòd valet:id est,vbi nepos vel hæres institutus sit, vel nominatim f exhæredatus.

Inhabilis datus, tutor intelligitur datus cum fuerit habilis.

¶Si furiosus testamento tutor detur : si quidẽ cum furere desierit,tutorem esse rectè datum Proculus existimat . Quòd si datus sit purè : negat Proculus valere dationẽ . Sed est verius (quod & Põponius ait) rectè videri datum : & tunc fore tutorem,cum sapere cœperit. g

Seruus alienus potest dari tutor sub conditione libertatis:& si simpliciter datur,in dubio videtur ei data fidei commissaria libertas.Bartolus.

¶Seruus alienus ita dari tutor potest: *Si liber erit,* h *tutor esto.* Quinimmo & si purè datus sit, videtur inesse hæc cõditio,*cum liber erit.* i Potest autem quis & extraneo seruo defendere ex hac causa fideicommissariã libertatem. Quid enim interest, suum seruum, an alienum, tutorem scripserit: k cum pupilli fauore,& publicę vtilitatis[gratia] adsumpta libertas sit in psona eius, qui tutor script⁹ est? Potest igiẽ & huic fideicõmissaria libertas defendi, si volũtas apertissimè nõ refragetur.

Spes testamentaria facit cessare legitimam,& locus erit datiuæ.Idem si testamẽtarius desit esse naturaliter vel ciuiliter iudice hoc principaliter agẽte . Secus si desit esse naturaliter vel ciuiliter iudice principaliter hoc nõ agẽte: quia tunc legitimus succedit,sed nõ succedit ibi,si aliquis ex testamentariis superuiuit.hoc dicit.Bartolus.

XI. IDEM libro trigesimo septimo ad Sabinum.

SI quis sub cõditione vel ex die tutorem dederit,medio tẽpore alius tutor dãdus est, l quamuis legitimum tutorem

BIU Cujas

pupillus habeat. [a] Sciendū est enim quamdiu testamentaria tutela sperat, † legitimā cessare. Et si semel ad testamentariū deuoluta fuerit tutela, deinde excusat[o] sit tutor testamē tarius: adhuc dicimus in locū excusati[alium] dandum, non ad legitimum tutorē redire tutelam. Idē dicimus, & si fuerit remotus. Nam idcirco [hic] abit, [b]* vt alius detur. Quòd si tutor testamento datus decesserit, ad legitimū tutela redit: quia hic senatusconsultū [c] cessat. Planè si duo plurésve fuerint tutores testamentarij: in locū eius qui decesserit, vel in ciuitate [d] esse desiit, poterit dari alius. [e] Cęterùm si nullus supersit, vel in ciuitate sit: legitima tutela succedit.

Tutor non potest dari certæ rei: sed personæ vel vniuersitati. hoc dicit cū duabus. ll. sequen. Bartolus.

XII. IDEM libro trigesimo octauo ad Sabinum.

CErtarum rerū vel causarū testamēto tutor dari non potest, [f] nec deductis [g] rebus.

XIII. POMPONIVS libro septimo decimo ad Sabinum.

ET si datus fuerit, tota datio nihil valebit.

XIIII. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

QVia personę, non rei [h] vel causæ datur.

XV. VLPIANVS libro trigesimo octauo ad Sabinū.

SI tamen tutor detur [testamēto] rei Africanæ, [i] vel rei Syriacæ: vtilis datio est. hoc enim iure vtimur.

Indefinita in singulari vel etiam in plurali prolata, in tutelis æquipollet vniuersali: non tamen comprehendit eos de quibus constat testatorem non sensisse. Bartolus.

XVI. IDEM libro trigesimo nono ad Sabinum.

SI quis ita dederit, *Filiis* [k] *meis tutorem do*; in ea conditione est, vt tā filiis, [l] quàm filiabus dedisse videatur. Filiorū enim appellatione & filię continētur. [m] ✓ Si quis filio [n] tutorem dederit, & plures filios habeat: an omnibus filiis dedisse videatur? & de hoc [etiā] Pomponius dubitat. Magis autē est, vt omnibus [o] dedisse videatur. ✓ Si quis liberis tutores dederit, vel filiis, & habeat quosdā apud hostes: etiam ipsis dedisse videbitur, [p] si nō aliud apertè probetur testatorē sensisse. ✓ Si quis cū ignoraret se filiū Titiū habere, filiis tutores dederit: vtrum his solis dedisse videatur, quos in potestate scit, an ei quoq; quē ignorauit se habere? Et magis est, vt huic dedisse nō videatur, licet nomē filiorū admittat & ipsum: sed quia de ipso nō sensisset, dicendum est cessare in personā eius dationē. Proīde & si credat [q]* filiū decessisse qui superat: idē erit dicendum. Nec enim videtur ei dedisse, quem obiisse credebat. ✓ Si posthumis dederit tutores, híque viuo [eo] nascātur [r]: an datio valeat? Et magis est, vt vtilis datio fiat, etiam si viuo eo nascantur.

Testamentarii non coguntur à iudice satisdare: sed quandoque possunt offerre vt soli administrent. ad quod admittuntur, nisi alii etiam offerāt idoneè, vel iudici cognoscenti aliud videatur. quod si plures simul offerunt: idoneior eligitur. Bartolus.

XVII. IDEM libro trigesimo quinto ad Edictum.

TEstamento datos tutores nō esse cogēdos satisdare

---

a *Pupillus habeat.* id est, habere potest. sic. ĭ. de sta. libe. l. Labeo.

b *Abit.* scilicet à tutela. aliàs, abiicit, scilicet iudex eum. & dic abiicit. i. remouet, vel excusat. sic. ĭ. de legi. tu. l. tutela. §. quæri. & facit. §. si duo. &. l. intestato. &. ĭ. eo. l. idem fiet. Accursius.

c *Quia hic senatusconsultum.* scilicet innominatū: vt & supra, titulo. ĭ. l. complura. & dicebat quod quandiu locus est testamētariæ, cessat legitima. Accursius.

† *Concor. c. episcopū nō debere vi. uenam inruere ciuitatē. per to. 9. q. 2. & vide glo.*

d *In ciuitate esse.* Noto. æquiparatur mors ciuilis naturali. Item nota quod habenti tutorem datur tutor. sic infra, de excusa. tut. l. propter. §. ĭ. & not. supra, titu. ĭ. l. solet. Item not. quod testamentaria si est, excludit legitimam & datiuam: sed si ea nō est, legitima excludit datiuam. Tertio succedit datiua deficiente legitima. Sed quid si fuit testamētarius, & desiit? Respond. refert an remaneāt reliqui: vt quia excusatus est, vel remotus, & tunc datiua. an nō: vt quia est mortuus naturaliter vel ciuiliter: & tunc aut aliquis alius testamentarius remanet: & datur datiuus. aut non: & tūc legitimus: vt hac. l. Itē quid si fuit legitimus, & desiit? Respond. sequēs legitim[o] erit quocunque modo desinat primus: & infra, de legi. tut. l. tutela. §. fina. & l. sequen. nam & datiuus iam datus reiicitur superueniente legitimo qui prius non erat: vt infra, de tut. & ra. detrah. l. si tutor. §. ĭ. multo magis impeditur dari dum est legitimus. Item quid si datiuus desiit? Bene. venitur ad legitimū, si est: vel ad alium datiuum: vt arg. dicta. l. si tutor. §. ĭ. Sed quid si mater desiit quæ tutrix fuit? Respond. siue testamē tariam, siue legitimam, siue datiuam dicas, habes responsionē ex prę missis. sed qualis sit, not. C. quando mu. tut. offi. fun. authen. matri. sed hodie videtur quod ipsa poterit petere quem vult si secūdo nubat: vt in authē. de nup. §. si autem tutelā. coll. ij. &. C. ad Tertyl. l. omnem. &. C. qui pe. tu. l. matris. & facit. ĭ. de admi. tut. l. Lucius. §. penul.

* *Hal. abiit citur*

e *Dari alius.* vt enim hæredibus hæreditas non defertur ex testamento & ab intestato: ita testamentaria & legitima non se cōpatiuntur, sed testamentarius cum datiuo sic: vt hic.

CErtarum.] *CASVS.* Ad vnum prædium non potest dari tutor, vel ad certam causam vel causas. & est ratio: quia personæ datur. tamen bene potest dari ad vniuersitatem rerum certarum. & est ratio: quia personæ datur. & hoc dicit cum tribus. ll. sequen. Viuianus.

f *Non potest.* quantum ad hoc vt ita sit tutor sicut disposuit testator: sed integre ad omnia erit tutor: vt. ŭ. tit. ĭ. qui habet. §. fina. Azo. & Hug. Sed lex. ĭ. proxi. dicit contra. & in. l. qui habet. est alius casus. Item quod dicit, causarum, est contra. C. de in lit. dā. tut. l. ad litem. Sol. ibi tutor, id est curator: de quo constat: vt infra, de tuto. & cura. da. ab his. l. vij.

g *Nec deductis.* sic. ŭ. de vsu. & habi. l. plenum. §. ĭ. & infra, de liberis & posthu. l. cum quidam. Accursius.

h *Via personæ, non rei.* vt instit. eo. §. certe. Sed contra instit. de excusa. tut. §. datus. &. ĭ. de adminis. tuto. l. cum plures. §. cum tutor. Solu. ibi secundario. principali ter nō, vt hic. in curatore econtra: vt. C. de nup. l. in copulandis.

i *Si tamen. Rei Africanæ.* hic dat cuidam vniuersitati: & sic non obstant. ll. pręcedentes.

SI quis ita.] *CASVS.* quinq; dicit. Primo, si dedi filiis meis tutoré, videor dedisse & filiabus. Secundo dicit, si dedi filio meo tutoré non adiecto nomine filij, & plures habeo filios: omnibus videor dedisse. Tertio dicit, quod quando filiis meis tutoré do: videor etiam dare illi filio qui est apud hostes. Quarto dicit: credebā filium meū Titiū mortuū esse, cū viueret, & dedi tutores filiis meis. certe illi nō videor dedisse. Quinto dicit: si do tutores posthumis, & ipsi postea me viuo nascātur, nihilominus valet datio. Viuianus.

k *Filiis.* secus si dixisset, filiabus: quia fœminini nō concipit masculinum: vt. ĭ. de lega. ij. l. si ita scriptum.

Flo. proinde & si certus fuit fil.

l *Tam filiis.* natis & nascituris: vt. ŭ. eo. l. si quis. sed si posthumis dixerit, non continentur iam nati: vt infra, de verbo. signifi. l. nomen filiarum.

m *Continētur.* sicut si fratrum appella. continetur soror: vt. ŭ. de pactis. l. tres fratres. Azo. & facit infra, de verbo. significa. l. si quis mihi. &. l. filij appellatione.

† *Cōcor. gl. i verbo, & testimonio. ibi tutori dato in testamēto suo sufficit testimoniū patris. ca. episcopum. 9. q. 2.*

n *Si quis filio.* nō expresso proprio nomine. Azo.

o *Omnibus.* sic infra, de verb. signifi. l. Seruius ait. &. ĭ. de lega. j. l. qui filiabus. §. si quis. & de lega. iij. l. si plures. & de lega. ij. l. si ita legetur. in princi. & infra, ad Trebel. l. fina. Sed contra. infra, de libe. & posthum. l. nominatim. Sed non obst. quia exhæredationes odiosæ sunt: vt eodem titulo. l. cum quidam. H. Item facit in authen. vt liceat matri & auiæ. §. ad hoc. colla. viij.

Exhæredationes odiosæ sunt.

p *Videbitur.* si redeant. & hoc propter ius postliminij: vt arg. ŭ. de adop. l. si pater. circa principi.

q *Credat.* facit ad hoc. ĭ. de his quæ in testamen. delen. l. j. §. & ideo. &. ŭ. de contrahen. emp. l. fundi. & de transact. l. cum Aquiliana. &. ĭ. de liberis & posthum. l. Titius. in princi. &. C. de testa. mili. l. sicut. &. l. si cum. & infra, de supel. lega. l. Labeo.

r *Nascantur.* videbat cōtra, quia mētione posth. facta nō cōtinet iam natus: vt. ĭ. de verb. signi. l. nomē filiarū. & facit. ĭ. de liberis & posthu. l. cómodissimè. &. C. de posth. hæredi. l. fin. Accur.

TEstamento.] *CASVS.* Tutores testamentarij non debent satisdare ré pupilli sal. fo. in casu tamē habet locū satisdatio. si enim

BIU Cujas

si enim vnus de testamentariis tutoribus vult solus administrare, debet offerre satisdationem cótutoribus: & si contutores nolunt satisdare sicut & ipse eis offert, solus administrabit satisdando. Si autem volunt satisdare in bonis sicut ipse, administrabũt cum eo.quandoque tamen etiam aliis volentibus satisdare non admittitur ille solus qui offert satisdationem: veluti quando turpis persona est,& male habuit se in tutela.Ité & quãdoque licet ipse satisdet, administrabũt alij cum eo non satisdantes: veluti quando alij sunt honestæ personæ. Sed pone quod omnes tutores concordauerũt vt vnus solus administraret: venit vnus & offert satisdationé. Ité venit alius,& venit tertius.certe ille debet admitti qui est magis idoneus. Sed quid si quidam extraneus offert satisdationem prædictã? certe non debet audiri. Dixi ergo quod testamentarij non satisdant, nisi sicut dictum est. idem est in datis à iudice ex inquisitione. hoc dicit vsque ad.l.si nemo.§.fina. quæ incipit,testamento.Viuia.

a *Certius est.* vt.C. de tuto. vel cura.qui satis non de.l.penult. & institu.de satisda. tuto.§. j.&.C.de episc. audié. l.de creationib⁹. Hug.

b *Cauetur.* sed hæc facultas oblationis satisdandi non est in patronis, ne spes successionis deminuatur: vt infra, de legiti. tuto.l. legitimos.§.pe.

c *Debeat.* vt & infra, de suspe. tuto.l.suspectus.&.l.quia.

d *Admisit.* sic infra, de suspe.tut.l.iij.§.sinauté. & de re mili.l.nó omnes.§.à barbaris.

*Flo. idonior

e *Duplex.*sic supra,de arbi.l.Celsus.Hug.

f *Existimationis.* i.famæ. sic infra,de var.& extraordi. cog.l.penul.

*Flo. persona,

Vod si plures.Idoneior. sic infra, de leg.j.l.huiusmodi.§.fin.& de accusa.l.si plures.& de libe. ho. exhi.l.iij.§.hoc

g QVod si plures satisdare parati sint, tunc idoneior* præferendus erit:vt & tutorum personæ*inter se & fideiussorum comparentur.

Extraneus volens satisdare,non repellit tutores ab administratione. Bartolus.

XIX. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

interdictum.&.C.communia de lega.l.fina.in princi. & infra, de collat.do.l.fi.sic infra,de dam.infec.l.in reficiendo.Sed arg.cótra supra,de iudi.l.in tribus. & de vsufru.l.æquissimum. in prin.&.l. quoties. & infra, de administr. tut.l.iij.in fi. *ADDITIO.* Dic secundum Bar.quod ibi nemo offerebat satisdationem.

Si nemo.] *CASVS.* In hac.l.patet ex casu præcedenti vsque ad.§.testamento. [*TESTAMENTO.*] Institui mihi posthumum meum hæredem, & ei substitui Titium. Item dedi ei tutorem Sempronium. certe Sempronius non erit tutor antequam posthumus nascatur: & si postea non nascatur, & sic habeat substitutus hæreditatem: de iis quæ administrauit Sempronius, tenetur substituto vtili act.nego.gesto. Quid si posthumus nascatur, & habeat substitutum: postea hic tutor qui gesserat ante natiuitatem posthumi, fuit remotus à tutela antequam incipe-

rem saluam fore, certo certius est. a Sed nihilominus cũ quis offert satisdationẽ vt solus administret, audiendus est, vt edicto cauetur. b Sed rectè prætor etiam cæteris detulit hanc conditionem, si & ipsi velint satisdare. Nam & si ipsi parati sunt satisdare, non debent excludi alterius oblatione: sed impleta videlicet ab omnibus satisdatione, omnes gerent: vt qui cõtentus est magis satis accipere quam gerere,securus esset. ¶Non omnimodo autẽ, is qui satisdat, præferendus est. Quid enim si suspecta persona sit, vel turpis cui tutela committi,nec cum satisdatione debeat? c Vel quid, si iam multa flagitia in tutela admisit? d Nõne magis repelli & reiici à tutela, quàm solus administrare debeat? Nec satis non dantes temerè repelluntur: quia plerumq; bene probati & idonei atque honesti tutores, etiam si satis non dent, nõ debent reiici: quinimmò nec iubẽdi sunt satisdare. ¶Duplex e igitur causæ cognitio est. Vna ex persona eius qui obtulit satisdationem, quis & qualis sit. Alia [verò] contutorũ, quales sint: num fortè eius existimationis f vel eius honestatis sint, vt non debeant hanc contumeliam satisdationis subire.

XVIII. CALLISTRATVS libro tertio Edicti monitorij.

QVòd si plures satisdare parati sint, tunc idoneior g* præferendus erit:vt & tutorum personæ*inter se & fideiussorum comparentur.

Extraneus volens satisdare,non repellit tutores ab administratione. Bartolus.

XIX. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

SI nemo tutorum prouocet ad satisdationem, sed existat quidam qui tutor non est, desiderétq;* vt aut satisdét tutores,aut si nõ satisdent,*parato sibi satisdare cõmittant tutelam: nõ est audiendus. h Neque enim aut extero cõmittenda tutela est:aut testamẽto dati tutores contra ius satisdationi subiiciẽdi sunt. ¶Hoc edictũ i B de satisdatione, k ad tutores testamentarios pertinet.Sed & si ex inquisitione dati sint tutores, Marcell⁹ ait & ad hos pertinere hoc edictum, l & id oratione etiam diuorum fratrum significari. Ideoque & illi clausulæ m sunt subiecti, vt si cui maior pars tutorum decernat, is gerat, quem maior pars eligat: quamuis verba edicti ad testamentarios pertineant.

De eo quod quis gerit antequam nascatur posthumus, tenetur actione nego.gest. si vero post eum natũ gerat, in actionem tutelæ deuoluitur. Bartolus.

¶Testamẽto datus posthumo C tutor, nondum est tutor, nisi posthumus edatur. datur tamẽ aduersus eũ substituto pupilli negotiorũ n gestorũ actio.Sed si partus editus fuerit, deinde hic tutor prius q̃ quicquã gereret,remotus à tutela fuerit: & hic eadem o actione tenebitur. Si quid planè gessit post editũ partum:de eo quoq; quod ante gesit,tutelæ iudicio tenebitur: & omnis administratio in hanc actionem*veniet. p

XX. PAVLVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

2 TVtor[incertus [testamento q] dari non potest. D Quemlibet* possumus tutorem dare:siue is prætor,siue cõsul sit: r quia lex duodecim tabularum id confirmat.

h *Non est audiendus.* Argu. contra.C.communi diui.l.iij.in fi.

ADDITIO. Dic qđ hic fuit electa industria personæ: quæ ratio ibi cessat, secundum Bar.

i *Hoc edictum.* cuius verba non habemus. *Flo. dẽ-

k *De satisdatione.* scilicet non exigenda: vt & supra.l.testamẽto.j. respon. derare ti-*Flo.si non dent,

l *Hoc edictum.*nam & hi non satisdant, quia idonei sunt electi. vt institu.de satisda.tut.§. j. soli ergo legitimi & datiui sine inquisitione satisdant.

m *Clausulæ.* eiusdem edicti vel alterius.& facit ad.§.j. de leg. iij.l. iij. &.iiij. &.v.&.j. de admini.tu.l.iij.§.pe.

n *Negotiorum.* vtilis: vt.j.de tut.&ra. detra. l.pen. & de eo qui pro tut. nego. gest. l.j.§. si quis. & supra, de neg. gest. l.neque.§.in hac. &.l.cum pater.

o *Eadem actione.*nego.gest.& vtili.Hug.

p *Veniet.* sic.j.de rebus dub. l.quædã.&.§. si cer.pet.l.proinde.

Tutor incertus.] *CASVS.* Primo pone exemplum:vt infra, eod. duo sunt. Secundo dicit: quod non solum prætor, sed etiam consul potest in testamento dari. Tertio dicit quod illi demũ possunt tutores in testamento dari, qui ex testamento capere possũt. Quarto dicit quod si testator tutorem seruum dedit quem liberum putauerat,nihil agit. Quinto dicit quod actione incerto pupillo nó potest dari tutor:certo autem sic. & ponit exempla. Sexto dicit quod si pupillus habeat plures tutores,& cum vno eorum vult agere: potest auctoritate alteri⁹, & nó est necesse quod detur curator.Septimo dicit quod tutor duorum pupil. potest se exonerare ab vnius tutela,& alterius erit tutor.h.d.vsque ad legem,iure nostro. Viuia. *Flo. hab

*Flo. sic etiã

potest sola. *Flo. Testamento.* etiam, subaudi. Et nota. quod certus debet esse tutor: vt instit.de leg.§.tutor. & infra,eo.l.duo.& certus ille cui datur: vt infr.eo.l.tutor.Item certus procurator: vt supra,de procura.l.dummodo. Et certus qui instituitur hæres:vt infra,de hæred. instit.l.in tempus.§.quoties. Et ille cui legatur : vt institu.de leg.§.incertis.Nec ob.infr.de reb.du.l.quidam.quia ibi bene certus intelligitur legatarius.Item nó ob.C.de episc.& cle.l.id quod. &.l.nulli.&.l.si quis ad declinandã.quia specialia ibi fauore pauperum & captiuorum.

Testamento. commu-*Flo. dari nõ pot. extra de

Testamento. *Flo. Testamento. *Testamento. quemlibet. *Testamento. post.

r *Consul sit.* possunt tamen se excusare : vt instit.de excu.tu.§.& qui potestatem. at iudex non posset dare nisi sibi subiectum : vt not. supra,de tut.l.etiam.

BIU Cujas

a b *Testamento.* aliàs incipit, si quidem. & aliàs, testamento. *Factio est.* passiue hoc intelligas. i. qui capere possunt ex testamento. alioquin contra: vt insti. qui da. tu. pos. in princi. vbi filiusfa. potest esse tutor: non tamen potest testari actiue. sed quo tempore erit hoc attendendum? an obseruabitur quod in hæreditate, vel etiam quod in legato dicimus attendendum: vt insti. de hęred. quali. & dif. §. in extraneis. vel tępus aditę hæreditatis tantum: quod magis videtur: vt. ŝ. eo. l. si nemo. &. C. de cadu. tollen. l. j. §. in nouissimo. & arg. eius qđ dicit de hæreditate & legato & conditionibus: vt infra, de reg. Cato. l. Catoniana.

c *Si quis. Seruum.* etiã suum. ad quod est infra, de mili. test. l. neque. §. si seruum.

d *Putabat liberum esse.* secus si sciret: quia tũc vel directam, si esset suus: vel fideicommissariam, si esset alienus, haberet libertatem: vt supra, eo. l. si hęreditas. in fin. & insti. eo. §. j. & facit. ĵ. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si quis tutorem.

e *Vtor. Vtri eorum.* videbatur contra: quia non posuit in sua potestate: sed cui. ad quod. ŝ. ti. j. l. qui habet. §. si pupillus. sed incertudo hoc hic facit: vt & not. sup. eod. l. tutor incertus. & facit. ĵ. de noua. l. si Stichũ. §. si decem. & de stipu. ser. l. sed & si ita stipuletur. & de leg. ij. l. vnũ. §. rogo. Sed arg. cõtra. ĵ. de noua. l. si is. in fine. a

a *Solue vt ibi secundũ Bart.*

f *Filio meo.* & sic omnibus filiis videtur dedisse, licet in singulari numero fuit locutus: vt supra, eo. si quis. §. j. &. ĵ. de verb. sign. l. Seruius ait. sed certe bene hoc admitto. sed. l. ista non facit istam vim, sed an valeat tutoris datio facta sub hac conditione, si volet: vel sub illa, vtri eorum volet. Azo. & primo propter incertitudinem personæ cui datur, non valet. in secundo est certa: & ideo valet. at in legato dic vt infra, de lega. j. l. senatus. §. legatum. & l. si sic. In stipulatione dic vt infra, de act. & obliga. l. sub hac. & de verb. oblig. l. centesimis. §. si. & dic quod dictio, si, facit hic cõditionem, quandoque non: vt infra, de condit. insti. l. verba.

g *Si plures.* secus si vnus tantum: vt. C. de in lit. dan. tu. l. j. &. ĵ. de tut. & ra. detra. l. si tutor. §. si testamento. in fin. §. & insti. de aucto. tut. §. fina. & supra, de tut. l. qui habet. §. si pupillus.

h *Vobus.* Vel diuersi fuerũt testatores, & tũc plana: vel vnus, sed filij habebãt bona materna, vel alia separata: nec enim exigo quod bona eius pater diuiserit, cum etiam exhæredatis possit dare tuto. vt infra. l. proxi. §. fina.

i *Alterius.* forte liberti, cum iste sit ingenuus: vt. C. de excu. tut. l. excusatum. vel etiam propter numerum tutelarum secundũ primum casum, & etiam secundũ alium: vt. C. de lib. cau. l. si multis.

k *Separatæ.* alioquin vna tutela intelligeretur, non duæ: vt infra, de excu. tut. l. tria. & institu. de excu. tut. §. item tria. Sed quid? tunc forte erit vt dicitur. C. qui tut. nu. l. fi. in fi.

Vre nostro.] CASVS. Non possum in testamento meo committere vxori meę tutelam filiorum cõmunium: & si confirmata fuerit voluntas mea prædicta à præside, successor præsidis non tenetur illam sententiam prędisi tenere. Secundo dicit quòd si do tutores duos filio meo, & postea do ei tertium cui volo reddi

XXI. IDEM libro octauo Breuium.

TEstamẽto[a] tutores hi dari possunt, cum quibus testamenti factio est.[b]

Qui relinquit tutorem seruum, quem putabat liberum, non videtur libertatẽ ei dare. Bartolus.

XXII. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

SI quis tutorem dederit filio suo seruum,[c] quẽ putabat liberum[d] esse cum esset seruus: is neque liber, neque tutor erit.

Incertitudo circa personas quibus datur tutor, vitiat dationem. tem datio certa potest cõferri in voluntatẽ eius cui datur. Bar.

XXIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

3 TVtor ita rectè nõ datur, *Illi aut illi filiis meis, vtri eorum[e] volet, Titius tutor esto.* Quid enim dicemus si Titius constituere nolit, vtri ex filiis tutor esse velit? Ita autem rectè tutor dabitur, *Titius si volet, illi filio meo[f] tutor esto.*

XXIIII. IABOLENVS libro quinto ex Cassio.

SI plures[g] tutores [dati] sint à prætore: curatorem posci litis causa, superuacuũ est: quia altero [tutore] auctore cum altero agi potest.

Excusatus à tutela vnius, propter hoc non excusatur à tutela alterius. hoc dicit. Vel aliter: In separatis de vno ad aliud nõ infertur. Bartolus.

XXV. MODESTINVS libro quarto Pandectarum.

DVobus[h] pupillis tutor datus, & si [ab] alterius[i] tutela se excusare potest, cùm res separatæ[k] sint: attamen alterius tutor manet.

Mater non potest esse tutrix testamentaria, nec à iudice confirmatur. Bar.

XXVI. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

IVre nostro[l] tutela cõmuniũ liberorũ matri testamẽto patris frustra mandatur. Nec si prouincię prędes imperitia lapsus, patris voluntatẽ sequendã decreuerit: successor eius sentẽtiam, quam leges nostrę non admittunt, rectè sequetur.[m]

Non videtur tutor honorarius qui ab aliis rationes exigere debet. Bartolus.

FHonoris[n] causa tutor datus non videtur, quẽ pater[o] à cæteris tutoribus quibus negotia gerenda mãdauit, rationes accipere voluit.

Datus tutor in testamento de cuius viribus dubitatur, à prætore confirmatur: & interim erit tutor: sed qualis sit, declarabit euentus. Bartolus.

FPropter litem inofficiosi testamenti ordinandam exhæredato filio, cui tutorem pater dedit, eundem à prætore confirmari oportet. Euentus[p] [etenim] iudicatæ rei declarabit vtrum ex testamento patris, an ex decreto prætoris auctoritatem acceperit.

XXVII. TRYPHONINVS libro quartodecimo Disputationũ.

IDem fiet[q] si intestatũ decessit, & si [ab] alterius[i] tutela se excusare potest, cùm res separatæ[k] sint: attamen alterius tutor manet.

Mater non potest esse tutrix testamentaria, nec à iudice confirmatur. Bar.

XXVI. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

IVre nostro tutela cõmuniũ liberorũ matri testamẽto patris frustra mandatur[l]. Nec si prouincię prędes imperitia lapsus, patris voluntatẽ sequendã decreuerit: successor eius sentẽtiam, quam leges nostrę non admittunt, rectè sequetur.[m]

Non videtur tutor honorarius qui ab aliis rationes exigere debet. Bartolus.

FHonoris[n] causa tutor datus non videtur, quẽ pater[o] à cæteris tutoribus quibus negotia gerenda mãdauit, rationes accipere voluit.

Datus tutor in testamento de cuius viribus dubitatur, à prætore confirmatur: & interim erit tutor: sed qualis sit, declarabit euentus. Bartolus.

FPropter litem inofficiosi testamenti ordinandam exhæredato filio, cui tutorem pater dedit, eundem à prætore confirmari oportet. Euentus[p] [etenim] iudicatæ rei declarabit vtrum ex testamento patris, an ex decreto prætoris auctoritatem acceperit.

XXVII. TRYPHONINVS libro quartodecimo Disputationũ.

IDem fiet[q] si intestatũ decessit, & si [ab] alterius[i] tutela se excusare potest, cùm res separatæ[k] sint: attamen alterius tutor manet.

Mater non potest esse tutrix testamentaria, nec à iudice confirmatur. Bar.

XXVI. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

IVre nostro tutela cõmuniũ liberorũ matri testamẽto patris frustra mandatur[l]. Nec si prouincię prędes imperitia lapsus, patris voluntatẽ sequendã decreuerit: successor eius sentẽtiam, quam leges nostrę non admittunt, rectè sequetur.[m]

Non videtur tutor honorarius qui ab aliis rationes exigere debet. Bartolus.

FHonoris[n] causa tutor datus non videtur, quẽ pater[o] à cæteris tutoribus quibus negotia gerenda mãdauit, rationes accipere voluit.

Datus tutor in testamento de cuius viribus dubitatur, à prætore confirmatur: & interim erit tutor: sed qualis sit, declarabit euentus. Bartolus.

FPropter litem inofficiosi testamenti ordinandam exhæredato filio, cui tutorem pater dedit, eundem à prætore confirmari oportet. Euentus[p] [etenim] iudicatæ rei declarabit vtrum ex testamento patris, an ex decreto prætoris auctoritatem acceperit.

XXVII. TRYPHONINVS libro quartodecimo Disputationũ.

IDem fiet[q] si intestatũ decessit, & si [ab] alterius[i] tutela se excusare potest, cùm res separatæ[k] sint: attamen alterius tutor manet.

Mater non potest esse tutrix testamentaria, nec à iudice confirmatur. Bar.

XXVI. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

IVre nostro tutela cõmuniũ liberorũ matri testamẽto patris frustra mandatur[l]. Nec si prouincię prędes imperitia lapsus, patris voluntatẽ sequendã decreuerit: successor eius sentẽtiam, quam leges nostrę non admittunt, rectè sequetur.[m]

Non videtur tutor honorarius qui ab aliis rationes exigere debet. Bartolus.

FHonoris[n] causa tutor datus non videtur, quẽ pater[o] à cæteris tutoribus quibus negotia gerenda mãdauit, rationes accipere voluit.

Datus tutor in testamento de cuius viribus dubitatur, à prætore confirmatur: & interim erit tutor: sed qualis sit, declarabit euentus. Bartolus.

FPropter litem inofficiosi testamenti ordinandam exhæredato filio, cui tutorem pater dedit, eundem à prætore confirmari oportet. Euentus[p] [etenim] iudicatæ rei declarabit vtrum ex testamento patris, an ex decreto prætoris auctoritatem acceperit.

XXVII. TRYPHONINVS libro quartodecimo Disputationũ.

IDem fiet[q] si intestatũ decessit, & si [ab] alterius[i] tutela se excusare potest, cùm res separatæ[k] sint: attamen alterius tutor manet.

Mater non potest esse tutrix testamentaria, nec à iudice confirmatur. Bar.

XXVI. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

IVre nostro tutela cõmuniũ liberorũ matri testamẽto patris frustra mandatur[l]. Nec si prouincię prędes imperitia lapsus, patris voluntatẽ sequendã decreuerit: successor eius sentẽtiam, quam leges nostrę non admittunt, rectè sequetur.[m]

Non videtur tutor honorarius qui ab aliis rationes exigere debet. Bartolus.

FHonoris[n] causa tutor datus non videtur, quẽ pater[o] à cæteris tutoribus quibus negotia gerenda mãdauit, rationes accipere voluit.

Datus tutor in testamento de cuius viribus dubitatur, à prætore confirmatur: & interim erit tutor: sed qualis sit, declarabit euentus. Bartolus.

FPropter litem inofficiosi testamenti ordinandam exhæredato filio, cui tutorem pater dedit, eundem à prætore confirmari oportet. Euentus[p] [etenim] iudicatæ rei declarabit vtrum ex testamento patris, an ex decreto prætoris auctoritatem acceperit.

XXVII. TRYPHONINVS libro quartodecimo Disputationũ.

IDem fiet[q] si intestatũ decessit,

ff. Infort.

A rationem per alios quolibet mense forte: certe iste tertius nõ dicitur tutor honorarius. Tertio dicit, exhæredaui filium meũ impuberem in testamento meo, & ei dedi tutorem, & institui mihi hæredem extraneum. filius vult agere querela inofficiosi testamẽti contra insti. certe auctoritate prætoris dictus tutor ei præstabit auctoritatem in agendo. & si succumbat in querela pupillus, dict⁹ tutor erit tutor testamentarius: si obtinebit, erit datiuus: quia ruptum fuit testamentũ eo viuente. & quod dixi quãdo agit querela per filium pupil. habet locum si pup. dicat patrẽ intestatum decessisse, vel dicat falsum esse testamentum quod monstrat institutus. nam auctoritate prætoris auctorabitur ei tutor in testamẽto falso ei dat⁹, licet habere possit pupil. tutorem legitimũ, puta patruum. nec proderit hæc confirmatio tutoris illi qui ostendit testamentum. allegabit enim ipse forte hoc modo: tu pupil. habes auctoritatẽ à tutore, quẽ ostẽdit testamẽtũ quod monstro: ergo debet esse firmum testamentũ. Sed pone quòd dictus pupil. non habuit tutorem in testamento: sed habet patruum quẽ dicit esse suum legitimũ tutorem: ille autem patruus vult habere hæreditatem, dicés quod pup. non fuit legitimus filius defuncti. certe alius tutor debet dari à iudice. ponuntur ergo hic vsque ad. l. qui tutelam tres casus. in quibus non habet locum leg. tut. immo testamentaria, licet super ipso testamento sit quęstio.

B

C

D

Item ponitur quartus in quo habet datiua locum, & non legitima. Viuianus.

l *Mandatur.* sed consilio eius geri recte mandatur: vt infra, de administr. tuto. l. quidam decedens. §. Papinianus. & repete hic quod nota. supra, de tuto. l. fina. &. C. quando mulier tuto. offic. fun. l. j. & authen. matri. & supra, de nego. gest. qui aliena. §. quanquam. Item videtur contra, infra, ad Tertyl. l. ij. §. si mater. ibi, quid tamen si pater &c. sed dic vt ibi.

m *Sequetur.* vt infra. de rebus eorum. l. quamuis.

n *Honoris.* Honorarius dicitur quia honor est ei cui datur, si alicuius dignitatis sit qui datur. Alij, quia à prætore datur, quod non placet: vt nota. infra, de solu. l. quod si forte. §. j. *Honorarius quis dicitur.*

o *Quem pater.* hoc ipso quod eum præposuit aliis: sed ita si alios voluit gerere sine isto: vt infra, de administ. tut. l. iij. §. j. quæ est contra. Vel dic vt ibi.

p *Euentus etenim.* quia si succumbat in querela pupilli, erit tutor testamentarius: si obtineat, erit datiuus: quia cum rumpitur testamentum per querelam: & cætera quæ ibi sunt, rumpuntur: vt legata & tutelæ: vt supra, de inoffic. testa. l. qui repudiantis. §. fina. & l. Papinianus. §. fin. & supra, eo. l. iij. hodie secus: vt. C. de libe. præte. authen. ex causa. & continua. l. seq. cum ista. ADDITIO. Ex hac glos. nota. quod per authen. ex causa. conseruatur illud quod est relictum filio rumpenti testamentum. nam ei erat datus tutor vt sibi conseruetur, quod etiam tangit glos. in. l. maximum vitium. C. de libe. præte. secundum Bartolum hic.

q *Idem fiet.* scilicet quod confirmatur testamentarius.

E Exstet

a *Exstet legitimus.* exstet dico scriptus in testamento. nam confirmabitur vt datus in testamento: non vt legitimus. Vel dic secundo quod non erat scriptus patruus, sed alius qui confirmatur excluso patruo legitimo: quia donec speratur testamentaria: non est locus legitimæ: vt supra eo.l.si quis sub conditione. & hæc lectura est aptior literæ quæ sequitur, quia tutorem habenti &c. Accursius.

b *Non potest.* nisi vt supra, tit.j.l.quæsitum. &.l.si quis. & nisi creuerit patrimonium: vt C.in qui. cau.tu. ha.licet. Azo.& infr.de excusa.tut.l.propter.§.ij. H.& facit instit.de cura.§.interdum.

c *Præiudicio.* si enim alius daretur, videretur testamentum non valere: & fieri ei præiudiciũ: quod hic non est quando idem confirmatur.

d *Cum autem ipse patruus.* scilicet script⁹ in testamento tutor. Vel dic secũdum aliam lecturam quod non erat scriptus, nec etiã alius scriptus erat tutor.& facit infra, de excusa. tu. l.si pupillum.

e *Criminaretur.* id est, accusaret.

Vi tutelam.] CASVS. Instituit filium meũ impuberem hæredem, & ei Titium tutorem dedi,& legaui dicto Titio & etiam filiis Titij: postea ipse mortuo me excusauit se à tutela prædicta. certe non solum legata sibi relicta amittit, sed etiã relicta filiis suis,si contemplatione sua tutoris legaui filiis eius. Secundo dicit: Instituit hæredes, & per fideicom. eos rogaui vt manumitterent Stichum seruum meum: postea dictum Stichum dedi tutorem filio meo impuberi volens recedere ab eo quod dixi manumittendum per fideicom.certe non erit incontinenti tutor:sed tunc demum cum fuerit manumissus.Tertio dicit: Si patronus dedit tutorem liberto impuberi, non valet,sed confirmatur. Viuianus.

f *Qui, tutelam testamento.* secus si à iudice: vt infra, de excusa. tut.l. Nesennius.& de iis quib. vt indig.l.post legatum.§.amittere.arg.contra.ĩ.de lega.ij.cum filius.§.non iure.

g *Excusationis.* aliud si ideo quia de iure esse nõ potest: vt quia miles: vt.C.de leg.l.ab administratione. vel minor: vt infra,eo.l. quæro.§.fi.Item idem est si remotus est vt suspectus,ac si se excusset.Item idem si non administrauit,sed cęteros administrare permit: vt infra,de excu.tu.l.quid autem.

h *Noluit.* in totum vel in partem: vt.ĩ.de leg.j.l.etiam si.Azo.

i *Summouendus.* Cum aliàs testator legaturus non fuerit: vt infr. de excusa.tut.l.Nesennius. sed aliàs distinguitur, an emolumentum legati esset peruenturum ad patrem, vel non: vt infra, de iis qui. vt indig.l.post legatum.§.si pater.quam distinct.hic non admitto, cum & si ipsi esset relictum, posset consequi, si aliàs relicturus esset:vt.d.l.Nesennius.

k *Non affectione.* sic infra, de leg.iij.l.si tibi.Item no. quòd isti filij perdunt per alium quod ex sua persona habere possunt. Arg. contra.ĩ.de lega.iij.l.fi.§.Seio. & de leg.ij.l.si Titio. &.l.qui capere. Item contra huic.l.infra,de excusa.tu.l.tutor.§.j.sed expone vt ibi. Item facit infra, vbi pu.edu.l.j.§.fin.& de admi. tuto.l. ita autem.§.Papinianus. ADDITIO. Dic quòd in illis legibus contra erat pro parte relictum in persona vtriusque: hic autem erat totum relictum contemplatione patris: vt infra, de vulga. & pup.sub.l.si plures.§.in arrogato.Barto.hic.

SISSE patrẽ, pupilli nomine defendatur, falsũmve testamentum nomine pupilli dicatur: & si patruus exstet legitimus[a] tutor futurus ab inteſtato: quia tutorem habenti tutor dari nõ potest[b]. Nam cõmodius ipse qui scriptura continetur,à prętore dabitur: vt sine vllo litis prędiudicio[c] iustus tutor auctor pupillo ad eam litem fiat.

Propter causam status recedit à legitimo,& locus est datiuo.Bartolus.

¶ Cùm autem ipse[d] patruus, quem tutorem legitimum sibi dicebat pupillus esse, subiectũ filiũm criminaretur[e], & ad se legitimam hæreditatem pertinere contenderet: alium tutorem petẽdũ Iulianus respõdit.

Qui se à tutela excusat, perdit quod sibi suisque est ea contemplatione relictum. Bartolus.

XXVIII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

QVi tutelam testamento[f] mandatam excusationis[g] iure suscipere noluit:[h] ab his quoque legatis summouendus[i] erit, quæ filiis eius relicta sunt. modo si legata filij nõ affectione[k] propria, sed in honorem patris meruerunt.

Seruus datus tutor non erit liber incontinenti: sed eius libertati aliter prouidetur. Bartolus.

l *Manumissus.* id est,manumitti iussus:sic missus,id est mitti iussus:vt infra,de dam.infec.l.si finita.§.pen.&.l.si quis iussus.& pone iussum manumitti ab ipso testatore qui dabat eum tutorem: & erat eius proprius seruus.& dic quòd constabat dando eum tutorem volebat recedere ab eo quod dixerat eum manumittendum: vt per fideicõmissum: alioquin secus esset. nã pone primo reliquisse libertatem per fideicõ. postea tutorem dando, videtur libertaté dare directam: vt instit. qui testa. da. tu. pos. §.sed sciendũ. &.ĩ.e.l.si hæreditas.§.j.&.l.tutor.§. fi.& de vulg.substit.l.si quis eum quẽ. Et idem est si conuertas ordinẽ in dubio volũtatis defuncti, quia directa fauorabilior est fideicõmissaria: quia eã statim consequitur. Arg.ĩ. de leg.ij.l.si idem seruus. &.ĩ.de manu. testa.l.si peculium. §.j. &.C. de necess. ser.l.quidam. in princi. Item facit bene ad rationem istam.ĩ.de libe. & posthu. l.si ita. §.regula. illud quidem dici non posset, quòd ille qui dabat eum tutorem,fuerit rogat⁹ ab aliquo eum manumittere,& eum nondũ manumissũ det modo tutorem: quia hoc ipso consequeretur eo mortuo libertaté directam: vt inst.qui dari tu.pos. §.j. Vel dic q̃ hic seruus erat alienus, & dominus eus rogatus erat ab aliquo qui eum sibi reliquerat vel aliquid aliud,eum manumittere. Vel iste qui dabat eum tutorem in testamento in eodem rogauerat eum vt eum manumitteret.Azo.

† *Casus hic tus.l.testatur in fi. in.c.pastoralis. resp. item quæritur posset primi.cum de rescript. & cõmittis hac.l.liquotum dicitur in ea quæ incertitudo personæ tiat actus. cum tibi.& quod ibi no. doc.& glo. extra de testa.*

m *Testamento.* vt mox sit tutor ante libertatem:quia nõ vult testator vt liber sit neque tutor,nisi ab hærede manumittatur si hoc constet: aliàs præsumitur quòd velit eum habere directã per hoc quòd datur tutor secundum Hug.vt modo not.

n *Impuberi.* fa.C.eo.l.j.& infra, titu.j.l.iij.& de excusa.tut.l.iurisperitos.§.fi.

EX sententia.] CASVS. Scribo me tutorem in testamento Titij:non ero tutor.nec enim apparet scriptũ testatoris scribentis me tutorem:quia tunc bene ero tutor,cum cõcurrit mea scriptura cum scriptura testatoris:& quia ibi est mea,non habeo excusationem à tutela:& quia est ibi illa testatoris,non possum remoueri vt suspectus à dicta tutela.Viuianus.

o *Liboniani.* eius senatusco. sit mentio.ĩ.de Sal.in rub.&.l.senatus.&.l.diuus.&.l.filius.&.C.de iis qui sibi asscrip.l.senatus.

p *Curatorem.* nõ dicit tutorem:quia habenti tutoré &c.vt C.qui pe.tu.pos.l.pe. Vel dic.i.tutoré.sic.C.de cõfir.tu.l.si vt proponis.

q *Excusationem.* præiudicat ergo sibi per id quod de iure non tenuit,scilicet talis datio in testaméto.sic infra, ad le.Iul.de adul. l.vim passam.§.duos.Arg.contra.ĩ.de leg.ij.l.cum quis.in prin.& facit.ĩ.de decu.l.ij. in fi.Hug. ADDITIO. Tu dic secundum Barto.quòd hic videtur pure remisisse: in contrario promisit sub quadam conditione seu quodam respectu qui postea deficit.

r *Suspectũ.* hoc ipso,licet videatur suspectus, quia se ingerit scribendo se tutoré: vt.ĩ.de fal.l.vxori.§.j.&.ĩ.de procu.l.quæ omnia.&.ĩ.rem pup.saluã fore.l.datiuus. & hoc intelligit Ioã.cũ manu sua testator declarauit hoc ipsum &c.vt.ĩ.dixi.aliàs secus. Vel dic secundũ H. etiam si hoc non declarauit, q̃ non sit remouendus,si aliàs idoneus inuenitur:vt.d.l.vxori.§.j.& facit.ĩ.titu.j.l.ij.

DVo sunt.] CASVS. Si do Titium tutorem,& nõ potest sciri de quo Titio cogitaui: nón valet datio.Viuianus.

XXIX. IDEM libro quintodecimo Responsorum.

EX sententia senatusco̅sulti Liboniani[o] tutor nõ erit, qui se [in] testamento pupillo tutorem scripsit. Cum autẽ patris voluntas hoc ipsum manu sua declarantis ambigua non esset,eum (quamuis alij tutores essent) curatorem[p] dandũ respondi. nec admittendã excusationem[q] quam iure publico habebat, quoniam promisisse videbatur: nec vt suspectum[r] remoueri.

Incertitudo personæ cui datur tutor, vitiat dationem.Bartolus.

XXX. PAVLVS libro sexto Quæstionum.

DVo sunt† Titij, pater & fili⁹. dat⁹ est tutor Titi⁹: nec

Sensit.

BIU Cujas

a *Sensit.* sic sup.eo.l.si quis .§.si quis cum.&.ï.de cõdi.& demõ. l.demonstratio.in princ.&.ï.de verb.obli.l.in conuentionalibus. & de leg.ï.l.si quis à filio.§.j. Sed quid si alter decedat viuo testatore? videtur ꝙ superstes debeat esse tutor: vt argu.ï.de hære.instit.l.qui soluendo.&.ï.de contrahen. empt.l.si in emptione.§.pe. Arg.cõtra.ï.de adimẽ. leg.l.iij.§.si duobus.[a]

a *Solus. vt ibi patet secundũ Bar.*

b *Neuter est tutor.* cor.institu.de leg.§.tutor.&.ï.eo.l.tutor incertus.&.ï.de reb.du.l. si fuerit.& infra,de hæredi.instit.l.in tempus. §.j.&.ï.de decu. l.ij.§. fi.&.j.de condi. & demon.l.falsa.&.ï.de rei vind.l.idem Põponius scribit.§.fi. & infra, de manu.testa.l.cũ ex pluribus.& sup.de vsufru. l.sed & siquid.§.interdum.Sed arg.contra.ï. ad le.Aquil.l.item Mela.§.si plures. Item est contra.infra, de leg.ij. l.viij.§.si inter. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Dy. dicit quòd illud est fauore publicę vtilitatis, ne maleficia remaneãt impunita, cum omnes deliquisse cõstat. idem no.in.c.in obscuris. de regu.iur.lib.vj. secundum Barto.

SI pater.] CASVS. Exhæredaui filiam meam, & ei tutorẽ dedi, & alium mihi instituí: postea natus est mihi posthum[o]. & sic ruptum est testamentũ. certe ad petendam meam legitimã hęreditatẽ cõfirmabitur dictus tutor dictæ pupillæ. Viuia.

c *Pupillæ.* scilicet exhæredatæ per cõfirmationem iudicis. nam cũ testamentũ ruptũ sit natiuitate posthumi: nec datio tutelæ valet. hodie secus: vt not.supra, eo.l.iure.§.fi.an etiã & posthumo dabitur idẽ? Argu. quòd sic. supra, eo.l.si quis tutorem in princ.&.§.j.&.l.si quis filiabus,& infra,de verbo.signi.l. Seruius ait.

Varo.] CASVS. Q Testator benepotẽt dare tutorem filio suo de alia ciuitate quam vnde natus sit. Secundo dicit quòd tutor datus propter rerum notitiam tenet ita bene sicut alij. Tertio dicit: Dedi seruum meũ maiorẽ. xxv. annis filiis meis tutorem,& non dedi libertatem expresse. certe liber erit incõtinenti adita hæreditate. Viuia.

d *Posse.* habet tamen excusationem: vt infra,de excusa.tut.l.fi.&.C.de excusa.tuto.l.testamento. Itẽ secus si à iudice detur: vt.C.qui dari tuto.pos.l.neque.& infra, de tuto. & cura. da.ab iis.l.ius dandi.&.l.j.in fi.&.l.

apparet de quo sensit [a] testator. quæro, quid iuris sit? Respondit, Is datus est, quem dare se testator sensit. Si id nõ apparet: non ius deficit, sed probatio. igitur neuter est tutor. [b]

Tutores dati in testamento rupto, debent confirmari. Bartolus.

XXXI. SCAEVOLA libro quarto Quæstionum.

SI pater exhęredatæ filiæ tutores dederit, & testamentum eius ruptum dicatur nato posthumo: commodissimũ est eosdem tutores pupillæ [c] dari ad petendam intestati hæreditatem.

In testamento potest dari tutor nõ ciuis. Bartolus.

XXXII. PAVLVS libro nono Responsorum.

QVæro, an nõ eiusdẽ ciuitatis ciues testamẽto quis tutores dare posit? Paulus respondit, posse [d].

Tutor datus causa notitiæ ita tenetur vt alius. Bartolus.

Idem Paulus respondit, eum quoque, qui propter rerum notitiam [e] tutor datus est, perinde in omnibus & administrationis & accessionis iure conueniri posse, atque cæteros tutores qui eodem testamento dati sunt.

Licet expressum differatur, tacitum non differtur. Bartolus.

Lucius Titius hæredes instituit filios suos pupillaris ętatis, eísque tutores his verbis dedit: *Filiis meis tutores sunt Gaius Mæuius, & Lucius Eros.* cui eroti libertatem nõ dedit. fuit autem ἔρως intra vigintiquinque annos ætatis. Quæro, an possit libertatem sibi vindicare? Paulus respõdit: quoniam placet [f] eum, qui à domino tutor est datus, libertatem quoque meruisse videri: eũ quoq; de quo quæritur, in eadẽ causa habendum. & liberum quidẽ ab adita hęreditate esse, tutela autẽ post legitimam [g] ætatem onerari.

Verba præsentis temporis cum aduerbio, tunc, referuntur ad tempus mortis. Barto.

XXXIII. IAVOLENVS libro octauo ex posterioribus Labeonis.

TVtoribus ita datis [h]: *Lucium Titium tutorem do.* si is non viuit, tunc Gaium Plautium tutorem do. [Lucius] Titius vixerat, & tutelam gesserat: deinde mortuus erat. Trebatius negat ad Plautium pertinere tutelã: Labeo contra: Proculus[id]quod Labeo. Ego Trebatij sententiam probo: quia illa verba ad mortis tempus referuntur.

Defectus causæ finalis vitiat dispositionem. Bartolus.

XXXIIII. SCAEVOLA libro decimo Digestorum.

CVm codicillis ideo alios [se]tutores dare significasset [i], quoniam testamento datos quosdã defunctos, aut excusationem habere posse comperisset: an nihilomin[o] qui eorum viuerent, nec excusati essent, tutores permanerent [k]? Respondit, nihil proponi, cur non permanerent.

DE CONFIRMANDO tutore vel curatore.

TITVLVS III.

Tutor legitime datus in testamento, non eget confirmatione: secus si minus legitime vel ex persona dantis, vel eius cui datur, vel ex modo dandi. Bartolus.

I. MODESTINVS libro sexto Excusationum.

ΕΑΝ μὴ δεδόμενος τῇ βεβαιωθῆναι ἀνηλίκων ἐπιτρόπων παρακελεύωμεν, ἔραχέκη περὶ τοῦ σκεφώμεθα. Εἰσὶ τινες οἱ διδόασιν ὀρθῶς κατὰ διαθήκας ἐπίτροποι, τουτέστι κῦρος ἐχέτην, οἷς ἐχέτην, καὶ ὅρον ἔχοντες ἐχέτην, καὶ ὅπως ἐχέτην. πατὴρ γράψας, ἢ ἐκγόνοις οὖσ ἔχει αἰ ἐξουσία, ὀρθῶς δίδωσιν ἐπίτροπον, ἀλλ' αἰ διαθήκη. ἐὰν δὲ πρόσωπον τιθῇ, ὃ μὴ δύναται δῶναι οἷον μήτηρ, ἢ παῖδων, ἢ ἀπόξενος τις, ἢ πρόσωπον, ᾧ μὴ δῶναι, οἷον πατὴρ υἱῷ τῷ μὴ ὄντι αἰ ἐξουσία, ἢ θυγατρὶ, ἢ ἐὰν εἴπῃ, ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΕΠΙΜΕΛΕΣΘΑΙ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ, ἢ αἰ κωλυσίμοις μὴ βεβαιωθεῖσιν δῶ ἐπίτροπον, ἢ κουράτορα, τότε τὸ αὐδὲν ἀναπληρῶσι ἐκτὸς τοῦ ὑπάρχοντος ἐξουσίας αἱ διατάξεις σωέχωρησαν, ὃ κατὰ τὴν γνώμην βεβαιῶσι τὰς ἐπι-

ΕΝα.] CASVS. Quandoque tutores recte dantur: & tũc *lari potestia* non est necessaria cõfirmatio. & de hoc ponit exemplum. *te suppleri,* si autem non valet datio: tunc habet locum cõfirmatio. *& tutores*

secundū testatoris voluntatē datos cōfirmari.Et si quidem pater & de hoc ponit exemplum. scias tamen quòd quando pater dat inutiliter, sine inquisitione aliqua confirmatur. si autem alius det inutiliter: tunc est necessaria inquisitio in confirmatione. Item scias quod pater non potest dare filio curatorem in testamento: si tamen det, confirmatur à iudice. Viuianus.

Ὅπους. Καὶ ἐὰν μὲν πατὴρ ἢ δεδωκὼς, πεφανέρωται οὐδὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσον πολυπραγμονεῖ ὁ ἡγούμενος, ἀλλ' ἁπλῶς αὐτὸν βεβαιοῖ. ἐὰν δὲ ἄλλος τις, τότε πολυπραγμονεῖ τὸ πρόσωπον εἰ ἔστιν ἐπιτήδειον. Ἔτι δὲ δεῖ, ὅτι κουρατῶρα κατὰ διαθήκας οὐδεὶς ὑπὸ παντὸς ὀρθῶς δέδοται, ἀλλὰ δοθεὶς εἴωθε βεβαιοῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου.

Vt ne a *Vt ne*. hæc lex est Græca, & prima huius titu. Vel dic q̄ non est prima, quia aliis nō cō numeratur: sed primo legitur. Azo.

b *Confirmandis quemquam*: *si tibus*. i. de his tutoribus *verò alius*, qui queūt. i. possunt cō firmari. Azo. Aliàs nō habet ī textu, queūtib⁹.

c *Et à quibus*. si habes, *Prætereà sci re oportet*, tit. j. l. ij. siue quib⁹ puta *curatorē testamento* filiis per eandē legem.

d *Et quo modo*. i. quib⁹ verbis: vt. s̄. ti. j. l. si quis ita. per totū. &. l. tutor incertus. &. l. tutor ita.

e *Et vbi oportet*. aliàs deest hic versꝰ: vel expone, id est qua voluntate. i. testamēto, vel co dicillis confirmatis: vt infra dicet.

f *Potestate*. aliàs dignitate.

g *Simpliciter*. i. sine satisdatiōe, & sine inquisitione: vt. j. e. ti. l. qui à patre. &. l. si filio. &. s̄. tit. j. l. pater in fi.

h *Si autē alius quis*. siue ergo mater siue patronus vel pater naturalis filio vel alius extraneus det tutorem, fit confirmatio semper cū inquisitione. Azo.

i *Assuetum est*. vt instit. de cur. §. dantur.

Mvlier.]CASVS. Siue tutorē siue curatorē det mater filiis. nō valet datio: sed tamen debet cōfirmari per iudicē ex inquisitione. Si autem pater det filio tutorē, inutiliter cōfirmatur sine inquisitione: & quia fuit datus à patre, nō satisdat. Quid si patron⁹ vel alius extrane⁹ det tutorē impuberi quē instituit hæredem? certe debet confirmari cum inquisitione. hoc dicit vsque ad. l. tutores. Viuianus.

Tutoris datio à matre facta, an semper confirmationē requirat.

k *Confirmabitur*. nec ante habet necesse se excusare: vt. C. eo. l. j. &. ij. & si se excusat, amittit legatū sibi relictū: vt. j. de lega. ij. cum filius. §. non iure. Item q̄ dicit cōfirmandum, verum est cum filios hæredes instituit: alioquin nō valeret datio: vt. j. de lega. ij. l. peto. § mater. vel quod verius est, in neutro casu valet datio quin opus sit cōfirmatione: sed cum eos non instituit, maior debet fieri inquisitio, quàm cum instituit. Vel dic vt no. C. de test. tut. l. mater. & facit. s̄. ti. j. l. pater. &. j. qui pe. tut. l. fi. §. fi. Hug.

l *Qvi à patre. Non iusto*. i. solenni. aut non &c. vt illis quibus dare nō potest, vt extraneis vel suis in epistola vel codicillis non confirmatis: vt. C. eo. l. ij. &. s̄. titu. j. l. iij.

m *Remittatur*. quia paternū testimoniū sufficit: vt inst. de satisda. tu. §. j. &. C. de episc. audi. l. de creationibus. & inst. de tu. §. fi. & facit. j. qui pe. tu. l. fin. in prin. &. s̄. tit. j. l. pater. &. l. si pater. Hug.

n *Si patronus. Nihil in bonis*. maxime. vel hic in extraneo vel patrono: secus in matre. sed quod primo dixi, prævalet de extraneo vel patrono. Hug.

o *Sequendum esse*. cum inquisitione tamen: vt supra, titu. j. l. qui tutelam. §. fin. & hoc cum instituit eum: aliàs nec cum inquisitione nec sine inquisitione confirmabitur. Vel hoc erit verum prorsus in extraneo: in patrono idem quod in matre.

Tutor vel curator datus à matre, confirmatur ex inquisitione. Bartolus.

II. NERATIVS libro tertio Regularum.

MVlier liberis nō rectè testamēto tutorem dat: sed si dederit, decreto prætoris vel proconsulis ex inquisitione cō firmabitur[k]: nec satisdabit pupillo rem saluam fore. Sed & si curator à matre testamēto datus sit filiis eius: decreto cōfirmatur ex inquisitione.

Tutor datus à patre in testamento inualido confirmatur: secus si in testamento valido datus esset. Bartolus.

III. IVLIANVS libro vicesimoprimo Digestorum.

QVi à patre tutor scriptus est, aut nō iusto[l] testamēto, aut nō vt lege præcipiebantur: confirmandus est ad tutelā gerendā, perinde ac si ex testamēto tutor esset: id est vt satisdatio ei remittatur.[m]

Quilibet potest dare tutorem impuberi quem instituit, si nihil aliud habet. Bart.

IIII. PAVLVS libro singulari de Excusationibus tutelarum.

SI patronus vel quiuis extraneus impuberi quem hæredem instituerit, tutorē dederit, & extra ea nihil in bonis[n] habeat pupillus: nō malè dicetur iudicium eius sequendū esse[o]: [quippe] qui & personam eius quē tutorem esse voluerit, nouerit: & impuberem ita dilexerit, vt eum hæredē instituerit.

Ad magistratus qui tutores cōfirmāt sine inquisitione, & fideiussores nō recipiūt, pertinet periculum administrationis. Barto.

V. PAPINIANVS libro vndecimo Quæstionum.

TVtores à patruo testamento datos iussit prætor magistratus cōfirmare[p]. Hi[q] cautionē[r] quoq; accipere debuerūt[s]: nec voluntas eius qui tutores.]CASVS. Patruus meus qui dicitur mihi extraneus dedit mihi in testamento suo tutores, & me instituit hæredē: prætor, quia non valuit datio tutoris, præcepit magistratibus q̄ confirmarent sine inquisitione. certe cum confirmant, debent exigere satisdationem rem pupil. salfo. etiā si dictus patruus præcepit q̄ non satisdaret. Sed quid si prætor dixit magistratib⁹, non accipiatis satisdationem à dictis tutoribus? certe tunc nō debent inquisitionem facere, nec accipere satisdationem. & ipse prætor nō interponet ante decretū vt sint tutores, quàm magistratus prædicti pronūtient facta inquisitiōe eos esse idoneos. Quid ergo si magistratus nō faciant inquisitionem in secūdo casu, vel nō accipiant satisdationē in primo, & tutores prædicti inueniantur nō soluendo tēpore depositæ tutelæ? certe regressum habebit pupillus ad magistratus in eo quod nō recuperat à tutoribus. Viuianus.

p *Cōfirmare*. quod videtur nō potuisse facere: vt. j. tit. ij. l. nec mandante. sed dic vt ibi.

q *Hi*. s. magistratus.

r *Cautionem*. rem pupilli saluam fore.

s *Debuerunt*. cum confirmantur sine inquisitione: & sic intelligatur tota lex, cum nihil reliquerat dict⁹ patruus nepotibus quib⁹ dedit tutorē: & plana est. & sic dicit eos cōfirmandos, ac si nullam eorū mentionē fecisset patruus: quia idonei sunt, & eos esset daturus iudex etiā mentione eorum nō facta: & ita dabit eos cum inquisitione, vel sine inquisitione: satisdatione tamen præsita. sed si ponas aliquid eis relictū, videtur mirū quod dicit, quòd cautionē accipere debuerunt, cum debeat fieri cōfirmatio cū inquisitione: vt. j. ea. l. dicit. & vt dicimus in matre & in patrono & in quouis extraneo: vt. s̄. eo. l. ij. &. l. si patronus. &. s̄. titu. j. l. pater. &. l. qui tutelam. §. fi. ergo cautio non est exigenda: vt instit. de satisda. tut. §. item ex inquisitione. Sed ibi loquitur in illis qui simpliciter dantur: non confirmantur: licet & in illis hodie Bul. dixerit exigendam cautionem: vt insti. de Atil. tut. §. nos autem. Sed hic in confirmatis: qui licet dentur ex inquisitione, tamen satisdant. Sed contra hoc videtur esse. j. eo. l. fina. &. s̄. eo. l. j. licet secus sit in dato à patre postea confirmato: qui & sine inquisitione datur, & sine satisdatione: vt supra, eo. l. ij. verum aliqua inquisitio est necessaria. s. illa de qua fit mentio. j. eo. l. in cōfirmando. & l. seq. &. l. vtilitatem. &. s̄. titu. j. l. pater. in fi. Vel dic q̄ potest fieri confirmatio

† *Qui. q̄ præcipiebat tutorē cōfirmare, sed dum nō mandat, tollitur præceptum. facit. l. fi. C. de iure delib. Bart. Hug. Ioan. Bapt. Ver. Bul. Ioan. Fab. verbo infirmandum. extra de cur. scrip.*

BIU Cujas

confirmatio horum qui dantur à matre patrono patruo extraneo cum inquisitione, & tunc nō satisdant: vel sine inquisitione, dum tamen satisdent: vel hoc est additum à compilatoribus noui iuris: vt instituit. De Atil. tuto. §. nos autem. vel confirmatio debet fieri cum inquisitione. & hi magistratus qui fecerunt confirmationem sine inquisitione, male fecerunt. vnde cum inquisitionē omittebant, saltem cautionem exigere debuerunt. vnde dicit postea, non ante decretum &c. Azo.

torem dare non potuit, negligentiam magistratuū excusat. Deniq; prætor nō ante decretū interponere[a] potest, quàm per inquisitionē idoneis pronuntiatis. Vnde sequitur, vt si tutelæ tempore soluendo non fuerunt: in id quod de bonis eorum seruari nō possit, cōtra magistrat⁹ actio decernatur[b].

Tutor datus à patre, sine inquisitione confirmatur. hoc dicit.

VI. IDEM libro quinto Responsorum.

SI filio impuberi *pater tutorem, aut puberi *curatorē dederit[c]: citra inquisitionē prętor eos confirmare debebit.

VII. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

NAturali[d] filio cui nihil relictum[e] est, tutor frustra datur à patre, nec sine inquisitione confirmatur.

Hic ponitur forma quo modo tutor confirmatur ex inquisitione. Bartolus.

¶ Si quæratur an ex inquisitiōe rectè datus sit[f] tutor, quatuor hæc considerāda sunt: an hic dederit[g] qui dare potuit: & ille acceperit cui fuerat dandus: & is datus sit, *cuius dandi facultas erat: & pro tribunali decretum interpositum [sit.]

Licet pater dederit tutorem filio: tamen inquiri debet, an voluntas patris mutata fuerit, vel mutari debuerit: maxime si diu post testamentum factum decesserit, hoc dicit cum duabus legibus sequentibus. Bar.

VIII. TRYPHONINVS libro quartodecimo Disputationū.

IN confirmando tutore hoc prætor inquirere debet: an durauerit patris volūtas. quod in facili[h] est, si proximo mortis tempore tutores non iure vel curatores scripserit pater. Nam si ante annos[i]: vt spatio medio potuerit facultatum dati non iure tutoris à patre fieri deminutio, vel morū ante celata vel ignorata emerserit improbitas, aut inimicitiæ cum patre exarserint,

IX. PAVLVS libro singulari de Cognitionibus.

VEl cum fisco aliquem contractum damnosum miscuisset[k]:*

X. TRYPHONINVS libro quartodecimo Disputationum.

VTilitatē[l] pupillorū prætor sequitur, nō scripturā testamenti vel codicillorum. Nā patris voluntatē prætor ita debet sequi, & non scripturam testamenti. si autem non superuenerint aliqua vitia tutori post dictam dationem inutilem, & non apparet aperte quòd testator vetuerit postea eum esse tutorem, non remouebitur: ideo sine aliqua inquisitione alia confirmabitur: vt dixi in principio huius casus. hoc dicit vsque ad. l. quidam. Viuianus.

a *Interponere.* immò potest: vt instituit. de satisda. tu. aliàs tutor nūquam satisdaret. sed est hoc intelligēdum cum non vult exigere satisdationem: sed cum inquisitione cōfirmare aliàs, vt dixi.

b *Decernatur.* in factū, vel vtilis tutelæ: vt infra, de magistr. con. l. fi. nec obst. insti. de satisda. tu. §. fi. vt ibi no. & facit sup. e. l. mulier. & C. de magi. cōue. l. pe.

Flo. puberi *Flo. impuberi*

SI filio.] CASVS. Filio meo impuberi dedit tutorem in testamento non vtili, vel impuberi dedi curatorem: & ita nō valet datio. debent certe confirmari sine aliqua inquisitione. Viuianus.

c *Dederit.* minus solenniter: vt. C. eo. l. ij. Item nec in solenni testaméto potest dari curator: vt instit. de cura. §. j. sed si habes primo, puberi: postea, impuberi: plana est litera: & erit inutilis datio tutoris, ratione eius cui datur: cum datur curator ratione dantis, & eius cui datur: quia non datur in testamento etiam solenni. sed secundum primam literam inutilis est datio tutoris: quia minus solenniter datus est. Item curatoris, ratione eius qui dat: quia non potest dari in testamento etiam solenni. Azo. & facit. ff. titu. j. l. si pater. & quod not. ff. l. proxima.

Flo. is datur, cuius

NAturali.] CASVS. Naturali tantum filio meo dedi tutorem, & nihil ei reliqui. certe non debet confirmari nisi cum inquisitione. Secundo dicit quòd quatuor debent interuenire in inquisitione quam iudex facit de tutore. Viuianus.

d *Naturali.* secus in legitimo & naturali, cui potest testator dare tutorem siue aliquid ei reliquit, siue non: vt. ff. tit. j. l. pater. Azo.

e *Nihil relictum est.* alioquin cōfirmatur sine inquisitione: vt. C. eo. l. fin. & C. quando mu. tu. offic. l. j. in princ. si autē nullum reliquisset, mater vocaretur ad tutelam: vt. C. quādo mu. tut. offi. fun. l. si. Vel dic quòd si eū instituit, vel aliquid ei reliquit: cōfirmatur cum inquisitione: sed cum nihil, etiam cum inquisitione non confirmatur: vt hic dicit. vel dic vt in matre no. ff. eo. l. tutores.

f *Datus sit.* à iudice.

g *An hic dederit.* quis possit dare, & cui, & quis dari, habes. ff. titu. j. per totum. & maxime. l. j. & l. ius dandi. Item quòd dicitur de decreto, facit infra, de bono. poss. sec. l. iij. §. penul. & quis ordo in bono. possess. ser. l. ij. §. dies. & §. in bonorū. Sed contra ad idem supra, de tute. l. qui habet. §. pe. Solu. vt ibi. Et eodem modo resp. ad id quod est. ff. tit. ij. l. nec mandante. §. pen. est & aliud necesse: vt infra, de tuto. & cur. da. ab iis. l. scire. §. pe. Accursius.

IN confirmando.] CASVS. Quamuis in confirmando tutore inutiliter dato à patre naturali & legitimo non debet fieri inquisitio, vt dictum est supra, eo. l. iij. & l. si filio. & l. j. §. & si quidem. tamen istud in ea confirmatione debet inquirere iudex, scilicet vtrum durauit patris voluntas qui inutiliter tutorem dedit, an non: & si quidem durauit, cōfirmabit tutorem sine aliqua alia inquisitione. Si autem non durauit, & hoc apparet aperte, non confirmabit. Sed quid si non apparet aperte quòd durauit vel non? Certe aut aliquid accidit in persona tutoris post dictam dationem inutilem: quod si sciuisset testator, bene vetuisset eum esse tutorem: aut non accidit. si accidit, puta quia factus est tutor pauper: aut apparet prædictam donationem inutilem eo quòd malos mores habet tutor, quos nesciebat pater cum dabat eum tutorem: vel natæ sunt inimicitiæ inter patrem & tutorem: vel cum fisco contraxit tutor postquam datus fuit tutor: certe in his casibus & similibus, aut decessit pater statim facto testaméto: aut multum vixit postea. Primo casu præsumimus patrē sciuisse dicta vitia tutori superuenisse: sicque præsumimus durasse patris volūtatem. cum enim non habuit spatium remouendi tutorem, hoc casu præsumimus eum sciuisse dicta vitia, vt dictū est: quia si haberet spatiū, & nō remoueret, præsumeret nesciuisse. nullus enim esset tam prauus qui si haberet spatium remouendi tutorem cui superuenerunt dicta vitia, & sciret ea ei superuenisse, quin bene remoueret eum. Secundo autem casu, scilicet quando multū vixit pater postquam dedit inutiliter tutorem, videtur pater ignar⁹ dicta vitia tutori superuenisse: quia eum non remouit cum haberet spatium. si est ignarus, vel præsumitur ignar⁹, vt dixi: ergo non confirmatur: immo vtilitatem pupilli prætor debet sequi, & non scripturam testamenti. si autem non superuenerint aliqua vitia tutori post dictam dationem inutilem, & non apparet aperte quòd testator vetuerit postea eum esse tutorem, non remouebitur: ideo sine aliqua inquisitione alia confirmabitur: vt dixi in principio huius casus. hoc dicit vsque ad. l. quidam. Viuianus.

Flo. miscuisset:

h *In facili.* id est, facile sciri potest. vel secundum Ro. subaudi, scilicet durasse voluntatem.

i *Ante annos.* scilicet plurimos pater tutores dederit, & facit ad ea quæ sequuntur. ff. de admini. tuto. l. tres. §. j. & §. titu. j. l. pater. & infra, de adimen. lega. l. iij. §. fina. & l. iiij. licet sit argu. contra in eodem titu. l. ex parte. Sed dic vt ibi. Item facit. C. de suspec. tu. l. etiam. & §. de interroga. act. de ætate. §. ex causa. & ff. vt in possess. lega. l. si is à quo. §. fina. & l. seq. & ff. vbi pu. edu. l. j.

k *VEl cum. Miscuisset.* scilicet tutor. & dic quòd ideo non confirmantur, quia se excusant occasione contractus talis: vt. C. ne tut. vel curator. l. j. in fin. & C. qui dari tuto. pos. l. fi. secundum quosdam. sed non placet: quia ibi de contractu vectigali: hic de alio. Item illa litera aliter intelligitur: vt not. C. de excusa. tut. l. coloni. Sed hoc ideo, quia damnum esset pupillo: quia fisco omnia bona secum contrahentis obligantur: vt. C. ex quibus cau. pignus taci. con. l. j. licet idem sit in pupillo, cui bona tutoris tacite pro administratione tenentur: vt. C. de admini. tuto. l. pro officio. sed quia potior est fiscus tempore: ergo & iure secūdum regulam. C. qui potio. in pign. habe. l. si fundum. quia sic est priuilegiatus fiscus vt pupillus. Item quod dicit, damnosum: subaudi, maxime: quia de facili posset esse damnum pupillo: vt prima facie apparet. Azo. prædicta habent locum quando ante assumptionem tutelæ contrahit cum fisco: si autem postea, tenetur falsi: vt infra, de fal. l. j. §. penul.

Fisco omnia bona secum cōtrahentis obligantur.

l *VTilitatem.* Continuatur cum præcedenti. l. & facit ad legem istam quod magis mens quàm verba est intuenda: vt infra, de adimen. legatis. l. iij. §. conditio. & de an. leg. l. vij. §. fina. & institut. de leg. pat. tut. & ll. quas dixi in dicta. l. in confirmando. in fine.

Mēs potius quam verba intuenda est.

BIU Cujas

a *Habet.* id est, nouit iudex: vt supra, de officio præsi. l.illicitas.§.veritas.Azo.

b *Discesſit.* sic supra,de testa.tu.l.si hæreditas.§.j.

Via.] *CASVS.* Titius dedit curatorem in testamento suo filiis fratris sui, & filiis filiæ: & rogauit eum per fideicómissum quòd dictam curá administraret: & ei curatori reliquit fideicómissum de decem. postea dictus curator cófirmatus est à prætore cum inquisitione, sicut debet fieri quádo ab extraneo curator datur: vt sup.eo. l.ij.in fi.Quæritur,núquid administrare teneatur sicut per fideicómissum rogatus fuit à testatore? & distíguitur: Aut vult habere fideicómissum de.x. sibi à testatore relictum, aut non. Primo casu cogitur administrare: secundo non.Sed nunquid tenetur satisdare adulto? certe nó,propter hoc quòd sit curator: quia cũ inquisitione fuit confirmatus, vt dixi.sed si habet iam apud se fideicommissum de.x.prædictum, & nó vult administrare.& sic tenetur restituere:propter illud restituendum bene satisdat.Viuian[9].

*Flo. ipſa

*Aliàs incipit, Quidam testamento.

accipere debet, si nó fuit ignarus scilicet eorũ quæ ipse* prętor de tutore cóperta habet [a]. Quid denique, si postea de eo quem pater testamento codicillísve non iure dedit, scripsit tutorem esse nolle? Nempe nó sequitur primam voluntatem prætor, à qua pater discessit [b].

Curator datus à patre, nõ debet satisdare rem pupilli saluã fore: sed de fideicõmisſore ſtituendo ſibi relicto ſi curã dimiſerit. Bar.

B

XI. SCAEVOLA libro vicesimo Digestorum.

AVia [c]*[testaméto] nepotibus curatorem dedit, fideicommisso ei relicto [d]. quæsitũ est, an administrare curator compelli debeat? Respondit curatorem quidem non esse [e]: sed cum aliquid ei testamẽto datũ esset, teneri eum ex fideicõmisso, si nõ curam susciperet [f]: nisi id quod ei datũ esset, nollet petere, aut reddere esset [g] paratus. ℣Item quęsitum est, an iste curator satisdare nepotibus debeat [h]? Respondit quasi curatorem nõ debere [i]:† C sed cum fideicõmissum ab eo peti [k] posset, fideicommissi [l] no mine satisdare debere.

†*Concor. c. infames.ibi in.§.Si contra patrem pupilli causam egisti: tutor vel curator datus eandẽ causam defendere nõ prohiberis.*

DE LEGITIMIS tutoribus.

TITVLVS IIII.

Legitima tutela ex verbis & ex mẽte.l. xii.tab. defertur cognatis ad quos defertur hæreditas. fallit si mulier est in medio. Bar.

I. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

c *Auia.* aliàs,quædã. & aliàs, auia.

d *Relicto.* ad hoc vt sit curator:alioquin cessat hæc lex: vt infra,de iis quib.vt indig.l.post legatum.§.amittere.

e *Non esse.* rectè datum ab auia.Azo.vel à patruo, vel ab auo, cũ curator non possit testamento dari: vt insti. de cura.§.j.

f *Susciperet.* per confirmationem iudicis.

g *Paratus esset.* Hoc intellige cum accepit legatum ignorans se curatorem datum in testamento: aliàs non posset relinquere curam cum legatum recepisset: vt infra, de iis quib. vt indig. l.post legatum. §.amittere. Azo.

h *Debeat.* Rem pupilli saluam fo.quod post confirmationem esset faciendum si heri deberet: vt & excusatio: vt infra,de excusa. tu.l.Nesennius.Accursius. D

i *Nõ debere.* scilicet satisdare rem pupilli sal.fo.& est ratio:quia cum inquisitione cófirmatur: vt.ſ.e.l.j.ij.iij.&.iiij.&.ſ.tit.j.l.qui tutelam.§.fin.& insti.de cura.§.j.sed & datus ex inquisitione non satisdat: vt insti.de satisdà.tuto.& cura.§.ij.Azo.

k *Peti.* id est,repeti.

l *Fideicommiſſi.* restituendi minori si eius curam non gerere voluerit. Azo.& facit.ĵ.de fideicommiſ. liber.l.generaliter.§.si quis alienum.ibi,quòd si legatum.&.C.de lega.l.si legatarius.&.ſ.ti.j. qui tutelam.in princi.& dic vt ibi. Item contra, supra, eo.l.tutores. vbi dicit eum satisdare debere: sed tu dic vt ibi dicitur.

DE LEGITIMIS TVTORIBVS.

Legitimæ tutelæ.] *CASVS.* Dicit hic cp per.l.xij.tab.deferuntur adgnatis tutelæ adgnatorũ paruulorum.Item & tutelæ libertorum paruulorum deferuntur patronis. nam cum isti adgnati & patroni succederẽt eis si morerentur, bonum est quòd bona eorũ custodiant. quandoque tamen est aliquis qui sperat habere hæreditatem, non tamen subit tutelam: vt dicit litera vsq; ad.§.si apud. vbi dicit quod adgnati proximiores debẽt subire tutelam, & alij cessare ab ea, adeo quòd si proximior non A potest gerere, vt quia sit ab hostibus captus,non habet locum sequens: immo alius datur à iudice. Item sicut euenit aliquando quòd quis habeat hæreditatem, & non tutelam, vt dixi: ita euenit econtrario vt quis habeat tutelam, & non hæreditatem. Et de hoc vnum ponit exemplum. Item & habet quis hæreditatem quandoque,& non tutelam: & de hoc ponit aliud exemplum. & hoc dicit vsque in fin. in secũda.l.dicit quòd tutela legitima perit etiá minima capitis deminutione pupilli. Viuianus.

LEgitimæ tutelæ lege duodecim tabularũ adgnatis [m] delatæ sunt & cósanguineis [n].item patronis, id est, his [o], qui ad legitimam hęreditatẽ admitti possint.Hoc summa prouidentia [p]: vt qui sperarent hanc[habere]succeſſionem,iidem tuerentur bona,ne dilapidarentur. ℣Interdũ [tamen] alibi est hæreditas, alibi tutela: vtputa si sit consanguinea [q] pupillo. Nam hæreditas quidẽ ad adgnatã pertinet: tutela autẽ ad adgnatũ. Idem in libertinis, si sit patrona, & patroni filius. Nã tutelam patroni filius, hæreditatem patrona obtinebit. Tantũdemque erit & si sit patroni filia,& nepos.

Spes primi legitimi facit tutelam nõ deuolui ad ſequentem, ſed eſſe locum datiuo. Bartolus.

℣Si apud hostes sit frater,inferioris gradꝰ adgnato tutela nõ defertur [r]. Nam & si patronus apud hostes sit: patroni filio tutela non defertur, sed interim à prætore [s] datur.

Licet patronus propter delictum priuetur iure ſuccedendi: non tamen priuatur onere tutelæ. Bartolus.

℣Interdum autẽ etiam sine hęreditate tutela defertur: interdũ hęreditas sine tutela,vtputa in eo qui latitauit [t], cùm seruũ suũ [u] rogatus esset manumittere. Nam generaliter diuus Pius

m *Adgnatis.* sunt autem adgnati &c. vt infra,eo.l.sunt autem. & dicuntur legitimi: vt institu. de legi. adgna. tute.in princ. sic & bonorum possessio vnde adgnati, vocatur vnde legitimi:vt infra,vnde legi. in rubri. & vnde cognati.l.legitimos. & dic si sint idonei, non aliàs: vt.C.e.l.fi.

n *Consanguineis.* id est, iis qui sunt adgnati & cognati naturales.nam quidã sunt adgnati tantum, vt adoptiui: & hi non vocantur: alij cognati tantum, nec hi vocantur.

o *Id est his.* aliàs, id est his &c. aliàs, item his &c.& da exemplum de patre qui emancipauit filium contracta fiducia: vt insti.de leg. adgna.suc.§.fi.

p *Prouidentia.* id est, ratione naturali: vt ponitur.C.de in ius vo.l. ij. & supra, de iusti. & iure.l.penult. in princ. Sed hodie sicut hæreditas adgnatione non inspecta proximis defertur, sic & tutela: vt in authen.de hære.quę ab intest. §.ex his. col. ix. sed secundum iura ista secus, quia non succedebant cognati: vt.C.eo.l.j. Sed nunquid adgnatis deficientibus poterant admitti cognati ad tutelam? nam ad hæreditatem admittebantur: vt institut. de succes. cog. & infra,quis ordo in bono. pos.ser.l.j.in princ? Forte non, quia ex.l.non vocantur cognati ad succeſſionem, sed per prætorem tantum: sed tutela à testatore, vel à iudice, vel à lege defertur. Item non inuenitur aliquem de cognatis vocari ad tutelam ex lege aliqua.Azo.Sed argu.contra.ſ.de capi.demi.l.tutelas.ibi, ex nouis &c.sed nec ibi poni potest de hoc exemplum.

q *Consanguinea.* id est,soror:vt institu.de legi.adgna,suc.§.cæterum. in princi. & facit ad hoc & ad sequens respon.infra, eo.l. penul.& institit.de legi.pa.tu.§.fina.Item & no.quòd hæreditas ad proximũ defertur:vt.C.de legi.hære.authen.post fratres. & insti. de legi.adgna.suc.in princ.&.§.si plures.

r *Non defertur.* quia proximior speratur redire: vt infra, de bo. lib.l.si necem.§.si deportatus. Sed certe non est bona ratio: licet quidam approbent eam: vt infra, eod.l.iij.§.non tantum autem. Azo.sed ibi non erat spes postliminij.

s *A prætore datur.* nisi sint compatroni apud quos remanet tutela: vt infra.l.iij.§.si duo. & facit supra, de testamen. tute.l.si quis sub conditione.Accursius.

t *Latitauit.* id est, turpiter se occultauit: vt infra,quib.ex cau.in pos.ea.l.Fulcinius.§.quid sit.

u *Seruum suum.* scilicet rogati: quo casu ex senatusconsulto facto ab Aemilio Vineo & Iulio Seuero consulibus peruenit ad libertatem: vt infra, de fideicommiſ. lib.l.si eum. §.si quis. sunt & alia

BIU Cujas

& alia senatusconsulta: vt institu. de fideicommiss. liber.

a *Non habere.* est tamen libertus eius qui manumittere debuit: vt infra, de fideicommiss. liber. l. in fideicommissariis. sic & supra, de in ius vocan. l. sed & si hac. in fi. j. respon.

b *Tergiuersatio.* id est, dolus & fraus.

c *Subuertere.* id est, in totum desistere à præstatione libertatis. sic j. ad Turpil. l. j. §. tergiuersatio.

Subuertere quid sit.

d *Assignatus sit.* quod fieri potest: vt j. de assi. lib. l. j. in pri. & facit. j. eo. l. tutela. §. iij. & institu. de legi. pa. tut. in fi. Sed contra. j. titu. j. l. si impuberi. §. quàuis. Solu. vt ibi.

rescripsit Aurelio Basso, ius patroni eum nõ habere, a his verbis: Planè tergiuersatio b eorũ, qui subuertere c fideicommissam libertatem velint, eo modo puniatur, ne ius patroni adquirant in eo quem liberũ esse nolunt. Idem erit, si filiæ adsignatus libertus sit. d tutela quidem apud fratres remanebit, (vt Marcellus notat) legitima autem hæreditas ad sororem pertinebit.

Tutella legitima tollitur capitis deminutione. Bartolus.

II. IDEM libro trigesimo septimo ad Sabinum.

LEgitimam tutelam capitis deminutione e pupilli (etiã ea quæ salua ciuitate cõtingit) amitti, nulla dubitatio est.

Ex lege dicitur quod ex mẽte eius colligitur, licet verba deficiant. Bartolus.

III. IDEM libro trigesimo octauo ad Sabinum.

TVtela legitima quæ patronis defertur lege duodecim tabularum, non quidẽ specialiter vel nominatim f delata est: sed g per cõsequẽtias hæreditatũ quæ ex ipsa lege patronis datę sunt. Ergo manumissor ex lege duodecim tabularũ tutor est, siue sponte manumisit, siue etiã cõpulsus h ex causa fideicommissi manumisit.

Contumax in manumittendo priuatur hæreditate, sed non tutela: nisi in totum ius patronatus perdat. Bartolus.

Sed & si hac lege emit, i vt manumitteret: & ex constitutione diui Marci ad Aufidiũ k Victorinum peruenit ad libertatem: dicendum est tutorẽ esse. l Planè si fortè ex Rubriano senatusc̃sulto m peruenerit ad libertatem, non habebit tutorem eum, qui rogatus est: sed orcinus n libertus effectus, ad familiam testatoris pertinebit o. in qua specie incipit tutela ad liberos patroni primos pertinere, quæ ad patronos nõ pertinuit. Quod quidẽ in omnibus orcinis libertis, locum habet testamento manumissis.

Si plures sunt patroni, omnibus defertur tutela. & aliquo deficiente remanet apud cæteros: & omnibus deficientibus vadit ad liberos eorum per eũdem modum per quem defertur hæreditas. Bartolus.

Si duo plúresve manumittãt, omnes tutores sunt. Sed si mulier sit inter manumissores: dicendũ est solos masculos p fore tutores. Sed & si aliquis ex patronis decesserit: tutela penes cæteros patronos est, quãuis ille filium reliquerit. Sed & si ab hostibus fuerit captus: interim soli compatroni tutores sunt. Simili modo & si in seruitutem redactus sit: apparet cæteros esse tutores. Sed si omnes patroni decesserint: tũc tutela ad liberos eorum incipit pertinere. Proinde si alter ex patronis filium, alter nepotem reliquerit: vtrùm ad solum filium, an verò & ad nepotẽ tutela pertineat, quia & nepos in familia patris sui proximus est? hoc apparebit ex legitimis hæreditatibus. q legitima eutẽ hæreditas ad solum filium pertinet. ergo & tutela ad solum filium descendit: post filium tũc ad nepotem.

Si primus legitimus desinat facto iudicis hoc principaliter agentis: locus est datiuo, non sequenti legitimo: secus si desinit casu naturali vel ciuili iudice hoc principaliter non agente. h. d. cum. §. sequen. Bar.

Queri potest, si patroni filius sit remotus, vel excusatus: an nepoti tutela deferatur? Et Marcellus in ea sentẽtia est, vt succedi non posse scribat. idcirco enim abierunt tutela, vt alij in locum eorum dentur. r non vt [&] successio admittatur. Nõ tantum autẽ morte, verũetiam capitis deminutione f successio debet in legitima tutela admitt

a *Legitimi*.est ergo ex mente, nó ex verbis legis,quia desinit esse agnatus hoc iure:sed hodie vere legitimus dici potest:vt insti. de legi.agn.suc.§.finali.& facit institu.de legi.patro.tu.Accur.

b *Quo defuncto, si.Fiduciarii*.quare non legitimi sicut filij patroni sunt legitimi?Respon.vt institu.de fidu.tute. Ité est alia ratio quare non sunt legitimi: quia desierunt esse agnati inter se hoc iure: vt.C. de inoffic. testa. l. fratres. hodie secus: vt.C.de legi.tut.l. iiij. & sic potest dici legitima: vt.C. de except. l.aduersus.

Legitimos tu.] CASVS. Legitimi tutores ita appellantur, quia lex eos dat, & nó homo:sed ipsi bene tenentur satisdare,etiam si sint patroni qui sunt tutores libertorum, si tamen sint viles personæ:aliàs non.Secundo quæritur,an vni de legitimis tutoribus possit committi soli administratio? & certe ita,si vult iudex. & idem est in datiuis. Item nunquid vnus de legitimis vel datiuis potest aliis offerre satisdationem, & solus administrare? Et dicit quòd non: si satisdederit aliquis eorum,cum eis fuit commissa administratio. Si autem plures patroni sunt legitimi tutores liberti,non poterit vnus alij taliter offerre satisdationem, & solus administrare. Vltimo dicit quòd legitimo tutore capite deminuto, & sic finita tutela: habet locum actio tutelæ ac si pupillus excessisset quatuordecim an.Viuianus.

† *Facit ad hunc tex.in c.3.cũ gl.super ver.clerici.ĩ fi.extra de pcu.*

† *Tutor legitimus tria facere debet priusquã administret.*

c *Fecit tutores*. debẽt ergo accedere ad administrandum,vt tamẽ tria faciant prius,scilicet accipiãt res per decretum iudicis.Item faciant inuentariũ:vt.C. arbi.tut.l.finali.Ité iurent:vt in authen.vt ij qui ob.§. fin. colla.vj. Ité quartum, quòd satisdent secũdum quod subiicit. *ADDITIO*. Dic quòd etiã requiritur vnum, scilicet quòd tutor promittat pupillũ indefensum nó relinquere:vt.C. de administratio. tuto.l.tutor qui repertorium. & quidam volunt quòd illa verba ponantur formalia,quòd promittant pupillum defendere sine vlla cunctatione.tamẽ non credo quòd sit necesse quòd ponãtur verba æquipollentia:quia iura considerant effectum,non formulam verborum: vt.C. de testa.l. omnium.&.l.quoniam dignum.secundum Bal.hic.

d *Sed hoc causa cognita*. de persona & de modo specificauit: de causa dic,quia forte non diligit pupillum: vt argu.ĵ.titu.j.l.si impuberi.vel videtur affectare,vnde videtur suspectus: vt supra,de procura.l. quæ omnia. & facit supra, de transact.l. cum hi.§. in causa.&.§.modus.&.§.sed & personarum,& facit supra, de testa. tute.l.testamento.& institu.de satisda.tu.§.j.

e *Decerni tutela*.id est tutelæ administratio.

f *Clausulam*.quam habes.ŝ.de testa.tute.l.testamento datus. &.l. si nemo.§.j.

g *Non satisfecerint*.id est si nullus satisdedit.æquipollent enim, omnis homo non curit,& nullus homo curit.præterea quoties significatio sumitur ex vniuerso in quo aliquid falsum est, totam orationem falsam efficit: vt infra, de rebus dub.l. si is.§. vtrũ. Sed quid si quidam satisfederunt, & quidam nó? Respon. inter eos qui non satisfederunt, admitti superiorem clausulam.Azo.& dic non satisfederũt, quia non fuit petita, vel quia nó potuit: vel quia ad tempus fuit præstita, quod finitum est.

h *Satisdatio*. accipe posse dici & cætera. nonnunquam enim & cætera. & est interpositio.

i *Petitur*.vt supra,eadem.l.ij.respon.

k *Non potuerũt*.de facto vel de iure: quia dati sunt ex inquisitione quando non satisdant: vt institu. de satisda.tu.§.j.sed sine inquisitione dati nó deberẽt administrare nisi satisdederint: immò debẽt remoueri: vt.C. de tut.& cu. qui satis non de.l.tutor qui.&.l.ij.

l *Non est*. nunc: quia non fuit: vel desiit.vel est, id est extitit: vt sit tertium adiacẽs. sic infra, de lega.iij.l. cum res.Azo.

m *Satisdatio*. quia sit honestus:vt.ŝ. in prin.

n *Ex magna causa*. scilicet si alij sunt absentes vel furiosi: vt.ŝ. ea.l.§.in legitimis.

o *Ne quis*. patronus † *Concer.gl. fin. ibi, Et* tutor.

p *Successionis*. quam scias quòd habet alter patron⁹ in *intestat⁹ bonis liberti. citur qui*

q *Per cõpatronũ*. Sed *nullum re* nõne idem est in legi- *nõ iure se* timis tutoribus: id est, *cit testame* agnatis? Azo. Potest *tũ.extra.* dici non: argu.ŝ. eo.l. *de succ. t* tutela legitima. *intestat.*

r *Minutus sit*. etiã minima ca. demi. nisi sumo autẽ iure nó sic, cũ sola sit spectãda cognatio:vt in authẽ.de hære.ab ĩtest.§.ex his.colla.ix.& facit.ŝ.de ca.de.l.tutelas.& institeo.§.fi.& quib.mo.tut.fi.§.simili.&.ĵ.de tut.& ra.detra.l.nisi.§.j.

Intestato.] CASVS. Siue pater impuberis non fecit testamentum,siue fecit,& non dedit ei tutorem:siue dedit, & mortuus est: semper venit ad agnatos. qui autem sunt agnati, dicit plane lex sequens.Viuianus.

f *Non fecit*.Item & aliis modis. quod dic vt institu. de hæredi. ab intesta.in principio.

t *Decesserit*. cum vnus solus erat tutor datus in testamento. nam secus

ti. Quare si proximior capite deminutus est: qui post eũ est, succedit in tutelæ administratione.

Pater est legitimus tutor filii emancipati: frater fratris emancipati est tutor fiduciarius.h.d.cum.l. sequenti. Bartolus.

Si parẽs filium vel filiam vel nepotem vel neptem,vel deinceps impuberes quos in potestate habeat,emancipet: vicem legitimi [a] tutoris sustinet: B

IIII. MODESTINVS libro quarto Differentiarum.

QVo defũcto, si liberi perfectæ ætatis existant: fiduciarij [b] tutores fratris vel sororis efficiuntur.

Tutores legitimi constituuntur ipso iure per legem,non tamen possunt administrare nisi satisdẽt: quæ satisdatio à patrono causa cognita non exigitur. Bartolus.

V. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

LEgitimos tutores nemo dat: sed lex duodecim tabularum fecit tutores. [c] Sed etiam hos cogi satisdare, certũ est:intantum,vt etiam patronũ & patroni filiũ cæterosque liberos eius cogi rem saluam fore satisdare, plerisq; videatur. Sed hoc causa cognita [d] † prętorem statuere debere, melius est, vtrum debeat satisdare patronus liberiq́ue eius,an non.vt si persona honesta sit, remittatur ei satisdatio, & maximè si substantia modica sit.Si autem patroni persona vulgaris vel minus honesta sit:ibi dicendũ est satisdationem locũ habere, vt aut modus tutelæ, aut persona, aut causa admittat satisdationem.

Vni ex tutoribus legitimis ex causa potest decerni administratio: & se invicem possunt prouocare ad satisdationẽ, nisi sint patroni. Bartolus.

In legitimis,& in his qui à magistratibus dãtur,quæsitum est an vni decerni tutela [e] possit? Et ait Labeo &vni rectè tutelã decerni.posse enim aliquos vel absentes vel furiosos esse. quæ sentẽtia vtilitatis gratia admittenda est,vt[&]vni decernatur administratio.An ergo & prouocare se inuicem secundũ superiorẽ causulam [f] possint? Et magis est,vt si omnes satis non dederint, [g] [vel potuerint & noluerint:] vel si finita est satisdatio (nonunquam enim satisdatio [h] ab eis nõ petitur [i]) aut satis desinit esse cautũ:aut magistrat⁹ municipales ab his, quos dederint,aut non potuerunt, [k] aut noluerũt satis exigere:posse dici etiã in his,quo casu cautum non est [l], admittendã prouocationem.An ergo & in patronis idem sit dicendum, maximè vbi cessat satisdatio [m]? Et puto in patronis nõ oportere admitti prouocationẽ, nisi ex magna causa [n]: ne quis [o] spem successionis [p] deminuat. Nã si patrono tutela nõ fuerit commissa: poterit per cõpatronũ [q] dãno adfici, qui solus rem pupilli malè administrat. C

Capitis deminutione pereũt legitimæ tutelæ etiam iam susceptæ. Bartolus.

Si legitimus tutor capite minutus sit [r], dicẽdum est desinere eum esse tutorẽ: & locũ esse iudicio tutelæ finita tutela.

Qui non reliquit tutorem, est intestatus quo ad tutelam: & mortuo testamẽtario deuenitur ad legitimos. Bartolus.

VI. PAVLVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

INtestato Parẽte mortuo, adgnatis defertur tutela. Intestatus autem † videtur non tantum is,qui testamentum nõ fecit [s]:sed & is, qui testamẽto liberis suis tutores non dedit. quãtum enim ad tutelam pertinet,intestatus est. Idem dicemus si tutor testamento datus adhuc filio impubere manente decesserit [t].nam tutela eius ad D

BIU Cujas

secus si plures, vt. ff. de te la. tute. l. si quis sub conditione. Item bene dicit, decesserit. nam non sic si remotus vel excusatus fuerit. tunc enim à prætore datur: & non ad legitimum defertur: vt dicta. l. si quis sub conditione. & facit institu. eo. §. quod autem.

a *Vnt autem. A patre.* ná in adgnatis cognati intelligũtur, vt ge

Snus in specie: vt infra, vnde legi. l. pen. & de gradi. l. iurisconsul. §. inter adgnatos. & facit institutio. de legiti. adgna. succes. in prin. & institu. eodem. §. j.

Si reliquero filium.] SCAEVS. Habebã fratrem maioré viginti quinque annis, & nepotem ex filio mortuo maioré similiter, & filium impuberem: certe me mortuo sunt tutores filij mei dictus frater meus & nepos. sunt enim impuberi in eodem gradu: quia in tertio quilibet. si autẽ plures sunt agnati, vnus tamé est proximior quã alter: proximꝰ solus habet tutelam: postea reuertitur ad eos qui sũt in eodẽ gradu. hoc dicit cum. l. sequen. Vi.

b *Si reliquero filium.* scilicet meum.

c *Filio.* meo. Azo.

d *Gradu sumt.* scilicet filio meo. ná nepos ex filio meo est mihi in secundo, filio meo impuberi est in tertio. frater quoque meus est ei in tertio. Azo. vt insti. de gradi. §. ij. & iij.

e *Si plures. Tutelam.* Sinstitutio. de capi. deminutio. §. cum autem. & §. fin. & de leg. adgna. succes. §. si plures. & quære hoc quod not. infra, de tu. & rati. detra. l. si tutor. §. j.

Adgnato.] C. AST. Titiꝰ impubes habebat adgnatũ & agnatam: & adgnata erat ei magis proxima quàm agnatus. certe admittetur nihilominꝰ adgnatus ad tutelam eius, & nõ adgnata. & de hoc ponit tria exempla. [SVRDVS ET MVTVS.] Dicit hic quòd sicut surdus & mutus non possunt esse tutores testamentarij, ita non possunt esse legitimi. Surdaster autem bene potest esse tutor. Viuianus.

f *Non obicitur.* & est hoc ideo, quia fœmina lapsu temporis tutelam susc ipere non potest: alioquin secus: vt infra, de excusatione tuto. l. non solum. §. si libertus. & supra, eod. l. j. §. si apud. quæ sunt contra.

g *Habentis.* bona litera est, habens: & bona, habentis: & secundum hanc dic quòd erit legitimus tutor filij fratris, fratris a dico habentis consanguineam sororem quæ erat illi filio amita. Vel dic, legitimus erit tutor filij fratris: filij dico habentis sororem consanguineam. & sic ipsa in secũdo: patruus in tertio est. & hæc verior est secundum prin. l. & infra, subiicit.

a *In Vicẽp. altero correctũ est,* patruus dicebens habens

h *Tutor.* sorore consanguinea repulsa secundum vtrũq; casum.

i *Nec amita.* quæ est in tertio gradu.

k *Magno.* qui est in quarto gradu.

l *Fratris filiis.* scilicet ipsius materteræ: & sunt isti in quarto gradu: vt institut. de gradi. §. quarto. & facit supra, eod. l. j. §. interdum.

m *Surdus.* de hoc dic vt supra, de tut. l. j. §. j. & ij. & iij.

adgnatum reuertitur.

VII. GAIVS libro primo Institutionum.

SVnt autem adgnati, qui per virilis sexꝰ personas cognatione iũcti sunt, quasi à patre a cognati: veluti frater eodẽ patre natus, fratris filius, nepósve ex eo: item patruus, & patrui filius, nepósve ex eo.

Qui sunt in pari gradu adgnationis, pariter vocãtur ad tutelam. hoc dicit cum sequen. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro trigesimo octauo ad Edictum.

SI reliquero filium b impuberem, & fratrẽ, & nepotẽ ex alio filio: c constat vtrosque esse tutores, si perfectæ ætatis sunt: quia eodem gradu sunt. d

IX. GAIVS libro duodecimo ad Edictum prouinciale.

SI plures sunt adgnati, proximus tutelam e nãciscitur: & si eodẽ gradu plures sint, omnes tutelam nanciscuntur.

Propinquior cognatus non impedit sequentem, nec propinquior cognata impedit sequentem cognatum. Bartolus.

X. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris epitomarum.

ADgnato propior fœmina quòminꝰ sit impuberis adgnati tutor, non obiicitur: f ideoq; patruus sororẽ consanguineam habentis g fratris filij legitimus erit tutor. h Nec amita i patruo magno, k vel matertera fratris filiis, l ne sint tutores, obstat. Surdus m & mutꝰ nec legitimi tutores esse possunt: cum nec testamento, nec alio modo vtiliter dari possit.

XI. PAVLVS libro sextodecimo ad Plautium.

n *Minus autem audiens.* id est, surdaster: vel parum audiens.

DE TVTORIBVS ET CVratoribus datis ab his &c.

Siue proconsul.] CAEVS. Hæc. l. nominat quosdam magistratus qui possunt dare tutores. Et dicit quòd illi solum possunt tutores dare qui sunt de illa prouincia quam ipsi regũt.

MInus autem audiens n potest.

DE TVTORIBVS ET curatoribus datis ab his, qui ius dãdi habẽt: & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt.

TITVLVS V.

Is potest dare tutorem, cui est concessum, & illi qui suæ iurisdictioni subest. Bar.

I. VLPIANVS libro trigesimonono ad Sabinum.

SIue procõsul, o siue præses, siue etiam præfectꝰ Aegypti, siue procõsulatum p obtineat prouinciæ vel temporis causa præside defuncto, vel quia ipsi prouincia regenda commissa est: q tutorem dare poterit. r Legatus quoque proconsulis ex oratione diui Marci tutorem dare potest. Quòd autem permittitur tutorem dare prouinciæ præsidi, f eis t tantũ permittitur, qui sunt eiusdem prouinciæ, u vel ididẽ domicilium habent.

Propter absentiam vel appellationẽ aliorum datur tutor ad tempus. Bartolus.

II. IDEM libro trigesimoquinto ad Edictum.

CVm quidam tutores dati appellassent, x quidam autem non adessent: y diuus Pius rescripsit dandum temporarium tutorem, z qui tutela fungatur.

Magistratus municipales, si substantia pupilli non excedit quingentos aureos, possunt dare tutores iure suo: si autem excedat, tunc dabunt iussu præsidis. hoc dicit cum glos.

III. IDEM libro trigesimosexto ad Edictum.

o *Siue proconsul.* in quo differt à præside, dic vt supra, de offic. præsi. l. j.

p *Proconsulatum.* non tamen est proconsul: vt differat à prædictis: sed est vicarius eius: vt statim de præsidis vicario dicetur.

q *Commissa est.* absente præside: vt. C. de offic. eius qui vicem alic. iud. gerit. l. ij. nam & merum imperium hoc casu delegatur: vt supra, de offic. eius cui *Imperium meri quãdoq; dele.* man. est iurisdi. l. j. §. fi.

r *Dare poterit.* vt supra, de offic. procõsul. & leg. l. penult. & not. quòd ius dandi tutores non habet quis ex eo quòd merum imperium sit sibi concessum, vel sit ei concessa iurisdictio: sed ille solus habet cui lex vel senatusconsul. vel princeps concessit: vt supra, de tute. l. muto. §. †*Facit glos. in. c. pastotutores.* Connumerantur autem hic illi quibus hoc cõcessum est: *ralis. super verbo, renũ* vt infra. l. iij. & institu. *tentẽ. in fi. extra de of* de Atil. tut. §. sed hoc *fic. delec.* iure. vsque in finem. sed an priuatus qui impetrauit hoc priuilegium, possit tutores dare? Respon. sic. cum enim alium non lædat, hoc priuilegium valet: vt. C. de preci. impera. offer. l. rescripta. & de præpo. sacri cub. l. fin. lib. xij.

f *Præsidi.* generaliter accipe pro omnibus supradictis: vt supra, de offi. præsi. l. j. Accur.

t *Eis.* scilicet pupillis.

u *Eiusdem prouinciæ.* scilicet originarij. sic & illi dantur qui suæ iurisdictionis sunt: vt. C. qui dari tuto. possunt. l. neque. & quod ibi not. & infra eodem. l. ius dandi. Sed contra supra, de tute. l. etiam. secundum vnam lecturam. Solu. vt ibi. Item facit. C. qui pro sua iurisdi. l. prima.

Cum quidam.] CAEVS. Si tutor datus propter iustam causam nõ administrat: debet ei pupillo dari alius qui duret donec primus erit expeditus. Viuianus.

x *Appellassent* quòd fieri poterat olim. hodie contra: vt institu. de excusatio. tuto. §. qui autem. & infra, quando appella. l. j. §. j. Azo. ADDITIO. Tu dic secundum Barto. hic quòd hic appellatur à sententia reprobante excusationem: & sic concordat cum contrariis.

y *Nõ adessent.* sed abessent reipublicę causa: vt. ff. de tu. l. quæsitũ.

z *Tutorem.* id est curatorem nisi ex necessitate pro adeunda hæreditate: vt infra, de appel. l. cum vna. §. j.

Ius dandi.] CAEVS. Magistratus municipales possunt tutores dare de illis qui sunt de illo municipio quod regũt, vel de villa eius municipij: & hoc intelligas si præses magistratibus prædictis iubeat hoc. Viuianus.

Datum

IVs dandi tutores, datum est omnibus[a] magistratibus municipalibus:(eoq; iure vtimur) sed illũ q ab eodẽ municipio,[b] vel agro[c] eiusdẽ municipij est.

Prætor non potest se dare tutorem vel delegare. Bartolus.

IIII. IDEM libro nono ad legem Iuliã & Papiam.

PRætor† ipse se tutorẽ dare non potest: sicut nec pedaneus iudex[d], nec compromissarius[e] ex sua sentẽtia fieri potest.

Absens & inuitus absenti & inuito potest dari tutor. Bartolus.

V. GAIVS libro duodecimo ad Edictum prouinciale.

ILlud semper cõstitit, præsidem posse tutorẽ dare tã absentẽ[f], quàm præsentẽ: & tam præsenti, quàm absenti[g]:

VI. VLPIANVS libro octauo de omnibus Tribunalibus.

NEcnon ignoranti & inuito[h].

Curator potest dari ad auctorandum in vno contractu tantum. Bartolus.

VII. IDEM libro primo de omnibus Tribunalibus.

NOn tantum ad dotẽ dandam nupturæ curatorem dari oportet: verũetiã ei quoque quæ iam nupta est. Sed & ad dotẽ augẽdã[i] datur: & mutandę[k] quoque dotis gratia curator dari potest.

Tutelæ datio non potest mandari ei qui non habet iurisdictionem: sed habenti iurisdictionem sic. Bartolus.

VIII. IDEM libro octauo de omnibus Tribunalibus.

NEc mandante[l] præside alius tutorẽ dare poterit.

Qui non intelligit, licet habeat iurisdictionem, non potest eam exercere. Barto.

℣ Si prætor vel præses prouinciæ in furore aut dementia cõstitutus dederit tutorem, non puto valere. Quamuis enim prætor vel præses sit, nec furor ei magistratum abroget[m]: attamen datio nullius erit momenti.

Tutor potest dari die feriata. Bar.

℣ Dari tutor omni die[n] poterit. Furioso & furiosæ, & muto & surdo tutor[o] vel curator à prętore vel pside dari poterit.

IX. MARCIANVS libro nono Institutionum.

IMpuberi ad hæreditatẽ adeundam vt tutor[p] detur, ex causa[q] permissum est.

Si in causa dandi tutorem erratur, datio est nulla. Bartolus.

X. IDEM libro quinto Regularum.

TVtor si petitus fuerit habẽti, sed absente[r] eo quasi nõ habẽti datus sit: datio nulla est. Nã & si quoquo modo in petitione tutoris erratũ fuerit in facti causa[s], maximè post constitutionẽ diuorũ fratrum: non valet tutoris datio.

Præsente tutore non potest dari curator pupillo. Bartolus.

XI. CELSVS libro vndecimo Digestorum.

CVrator pupillo vel pupillæ non datur, si tutor eorum adfuerit[t]*.

---

a *Datum est omnibus.* iussu præsidis: vt institutio. de Atil. tuto. §. sed hoc iure. non enim his iure suo cõpetit, nisi substantia sit hodie infra quingẽtos solidos, vt ibidem dicitur. Accursius.

b *Municipio.* contra supra, de tute. l. etiam. secundum vnam lecturam. Solu. vt ibi.

c *Vel agro.* id est, villa, vt infra, de verb. significa. l. fundi. & facit supra, de offi. præsi. l. fi. & C. eo. l. neque. & supra, eo. l. j. in fine.

PRætor ipse.] CASVS. Prætor non potest se dare tutorem alicui pupillo, sicut nõ potest semetipsum delegare ad aliquam causam: & sic non potest esse arbiter cõpromissarius eius causæ, quã vt prætor cognoscere debebat. Viuianus.

† *Concor. cũ hac. l. c. vl. ti. in gl. sup ver. valeat. extra. de of fi. archiẽpis. vbi dicitur quòd plat⁹ no põt acci pere platurã à seipso.*

d *Pedaneus iudex.* id est, delegatus: vt. C. de peda. iudi. l. pe. aliàs dicitur qui cognoscit de minimis: vt. C. eo. titu. l. fi. & facit supra, de offi. præsi. l. v. & l. fina. & quod ibi not.

e *Nec cõpromissarius.* id est, prætor non potest se facere arbitrum. quod dic vt. ṡ. de arbi. l. sed & si. §. ij. vel dic, non potest arbiter se dare tutorẽ: licet de hoc compromittatur.

ILlud.] CASVS. Potest dari tutor siue sit præsens, siue sit absens: & potest dari pupillo præsenti & etiam absenti & ignorãti: & etiã inuito pupillo potest dari. Viuianus.

f *Absentem.* secus in curatore: vt. ṡ. de tute. l. qui habet. §. j. & institu. de cura. §. item inuiti. & supra, de procu. l. mutus. §. is qui.

g *Absenti.* sec⁹ in curatore: vt dixi. & facit ṡ. de procura. l. j. §. fin. Sed argu. cõtra. ṡ. de adop. l. post mortem. §. fi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi in adoptione, quę est actus priuatus, nec cadit inter absentes, sicut nec cognatio naturalis: sed hoc est publicum munus, quod cadit in ignorantem & inuitum. ita dicunt docto. secundum Barto. hic.

h *Necnon ignoranti & inuito.* Secus in curatore: vt not. supra. l. proxima. Accursius.

NOn tantum.] CASVS. Hæc. l. dicit quòd si aliqua adulta vult nubere, potest ei dari curator ad dotem constituendam marito: sed & si nupta est, & vult augere dotem vel mutare: datur ei curator. Viuianus.

i *Augendam.* quod potest fieri etiam constante matrimonio: vt & donatio propter nuptias: vt. C. de dona. ante nupt. l. fina. Azo. & facit. ṡ. de iure do. l. siue generalis.

k *Mutandæ.* id est, permutandæ: vt ex pecunia in rem. vel econtra si mulieri vtile sit: vt. ṡ. de iure do. l. ita constante.

NEc mandante.] CASVS. Priuatus non potest dare tut. pu. etiã si præses prouinciæ præcipiat ei hoc. Item dicit quòd licet prætor vel præses furiosi vel dementes effecti remaneant in magistratu: non tamen administrant, & ideo tutorem dare non possunt. Item dicit quòd tutor potest dari etiam in die feriata. Item dicit quòd si pupillus est furiosus, datur ei tutor. si autem adultus est furiosus, datur ei curator. Viuianus.

l *Nec mandante.* immo videtur quòd sic: vt instit. de Atil. tut. §. sed hoc iure. &. j. de administra. tuto. l. Lucius. §. cũ in testamento. quæ sunt cõtra. Sol. subdito habenti aliàs iurisdictionẽ potest iubere, non delegare, vt in contrariis: sed non subdito, vel non habẽti iurisdictionẽ, nõ: vt hic. est enim aliud iubere, aliud mãdare vel delegare: vt ĩ auth. vt nulli iudi. §. & hoc vero. col. ix. & C. qđ cũ eo. l. iij. & facit. C. eo. l. neq;. &. ṡ. de tut. l. muto. §. tutoris.

Iubere & delegare differunt.

m *Abroget.* bene dicit, abroget: quia licet nõ in totũ tollat, derogat tamẽ in quibusdã: vt hic dicit. est enim aliud derogare, & aliud abrogare: vt infra, de verbo. signifi. l. derogare. & facit. ṡ. de iudi. l. cæcus. &. l. cũ prætor. §. non autem omnes. & l. cũ furiosus. & supra, de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. & de postu. l. j. §. casum.

Derogare & abrogare differunt.

n *Omni die.* vt. ṡ. de fer. l. ij. sic & infra, de no. ope. nuntia. l. j. §. item nuntiatio. &. ṡ. de tute. l. qui habet. §. pe.

o *Tutor.* dic, tutor, si est pupillus: curator, si est adultus: vt supra, de tut. l. qui habet. in principio. &. l. muto. in principio. &. §. surdo.

Impuberi.] CASVS. Quamuis tutor datus generaliter aliàs intelligat ad omnia datus: tamen datur quandoque ad vnam solam hæreditatem adeundã: puta si tutor illius pupilli vniuersalis appellauerat.

p *Tutor.* quia non potest adire hæreditatem sine auctoritate tutoris: vt instit. de auct. tu. §. neque. &. C. de iure deliberan. l. potuit. & l. si infanti. secus in bonorum possessione: vt C. qui admit. ad bonorum possess. l. bonorũ. licet eo casu idem videatur dici posse: vt ibi no. Itẽ quod est in hæreditatis aditione, est in restitutione, quę debet fieri impuberi: vt. ĩ. ad Trebel. l. restituta. in fi. Item solus tutor non potest adire vt pupillo acquirat: vt C. de iure delibe. l. si infanti. &. l. potuit. sed bono. poss. sic: vt ifra, de bono. posses. l. si pupillo. &. l. tutor. & infra, de appel. cum in vna. §. j. item restitutio hæreditatis ei soli non est facienda: vt. ĩ. ad Trebellia. l. sed nec ipsi. nisi pupillus esset infans: vt. C. ad Trebel. l. sancimus. & facit supra, de testa. tu. l. si tamen.

Flo. de rat. pro fuerit.

q *Ex causa.* scilicet hac, quia cum curatore fieri non potest: vt infra, de appel. l. cum in vna. §. j. sed aliud in adulto: vt. C. de administra. tuto. l. cum quædã. & est ratio vt not. d. l. cum in vna.

r *Tutor. Absente.* nõ reipublicę causa: aliàs secus esset: vt supra, de tute. l. quæsitum. &. C. in qui. casi. tut. habenti. l. j. & instit. de excusa. tuto. §. item qui reipublicę. Azo. & facit. C. in qui. casi. tu. ha. l. pe. & qui da. tu. poss. l. curator. Itẽ quid si alius prævenit matrem pupilli? hic est argu. quòd non valet. Item authenticum dicit quòd prędeat ãlios nisi testamentarios: vt in authen. matri. C. quando mu. tu offi. fungi po.

s *In facti causa.* quia credebatur non habere curatorem, & habebat: vel quia credebatur pupillus, & erat adultus: vel credebatur non habere patrem, & habebat: & sic non potest habere tutorem: vt infra, eod. l. Seiæ. &. C. de cura. fur. l. fina. in principio. & instit. de tute. in principio.

t *Cvrator. Adfuerit.* id est præsens fuerit: & subaudi, & res per eum possunt geri. aliàs enim non intelligeretur adesse: vt. ṡ. quod cuiusq; vniuersi. l. j. §. & quidẽ. & sic curator datur: vt. ṡ. de tute,

BIU Cujas

tute.l.solet.Item secus si abesset: vt infra,e.l.in omnē &.l.curatorem.& institu.de excu.tuto.§.item. qui reipublicæ.&.ſ.de tute.l. quæsitum.Sed quid si non habet tutorem præsentem vel absentem:an potest dari curator?Respon.sic per legem istam,secundū Azo.vt infra, eodem.l.curatorem.

Filius potest dari curator patri curatore egenti.Bartolus.

HIs qui.] CASVS Debet dari curator illis etiā maiorib⁹ xxv.an.qui nō possunt administrare bona sua: puta quia sunt infirmi, vel furiosi,vel dementes, vel prodigi, etiam si videantur in verbis compotes:& in hoc casu poterit rei tali esse curator filius proprius. Viuianus.

† *Hinc Solocle qua fidesipiente à filio i ius vocatum vt ei bonis interdiceretur scribit Cic.* lib. de Sene ctute.

a *Filium.*licet in eius sit potestate.H.

b *Regi.* erubescit enim & cætera,vt in authen.de nupt.§.si vero expectet.

Filiꝰ quādoq; corrigit patrem & matrē.

c *Dandum.* sic & in iure corrigit filius patrem:vt supra, de conditio.ob cau.da.l.iij.§.si quis quasi.& tenebitur hic filiꝰ reddere rationem vt quilibet curator:vt institu. de Atil. tu.§.fi.& idem in matre dicimus: vt. C. de secun. nupt.l.hac.§.his illud. aliud tamen obseruatur in patre:vt.C. de bo.quæ lib.l.fina.§. hoc proculdubio.& in authen. de nupt.§.si vero expectet. coll.ix.itē facit infra, de cura. fu. l.j.§.fina. &.l. iij.l. furiosæ.Accursius.

† *Cōcor glo. in verb. tutorū & curatorū ibi, & interdū maiori furioso vel prodigo.in cle. de religio. dom.c.quia contingit. versi. vlt. etiam.*

d *Quęrelam.* quod facere potuit mater: non tamen habuit necesse: vt.C.qui pe.tuto.l. matris. &.j. titu.j.l.j. &.l. si minores.Azo.

e *Ex sermonibus.* sic ergo ex sermonibus alicuius conuincitur,an sit sanæ mentis,an nō. sic infra, de condi. institut.l. quidam. Azo. &.j. de quæstio. l. de minore.§.tormenta. item ex gestis,vt in fin.

† *Exteriora indicāt interiora.*

huius.l.nam exteriora indicant secreta animi, etiam in aliis animalibus:vt institu.de re.di.§.pauonum.in fine.§.

SI impuberi.] CASVS. Instituī mihi Titium hæredem,& rogaui eum per fideicom.quod restituat hęreditatē Sticho seruo meo impuberi: & ei libertatē det. Titius non vult eā adire.certe dabitur tutor dicto impuberi, licet sit seruus: cuius auctoritate cogi faciat hæreditatem adire,& restituere sibi hęredi.& dare fideicom.& libertatem.& tādiu durabit dictus tutor, quamdiu dictus hæres patronusq; illius impuberi effectus per manumissionem eiusdem impuberis liberti tutelam accipiat, & satisdet rem pupil. sal.fo.quamuis enim nō soleat exigi satisdatio à tutore paterno, tamen hic bene exigitur:quia voluit dictum impuberem libertate priuare si potuisset.& si non satisdet,nō habebit tutelā.& si dictus impubes efficiatur maior.xij.ann. sicque tutela sit finita, poterit bene dari eidem curator dictus patronus: & si detur cum inquisitione curator,non satisdabit.& quod dixi in masculo impubere seruo,idem est in fœmina.& quod dixi in fideicom.libertate relicta,idem est etiam in directa.Viuianus.

f *Per fideicommissum.* hoc refertur etiam ad libertatem, vt differat à casu sequenti.

g *Data sit.* i.relicta. & dic ab eodem hærede vel à diuersis. sed data sit, g & institutus adire nolit: senatus cēsuit eum, h si impuberis nomine desideretur,adire cogendū: i vt tamē pupillo,pupillæ[ve] tutor ab eo cui ius dandi erit,detur: k qui tutelā retineat quoad l restituatur hæreditas, & rem saluā fore ab hærede caueatur. m Postea[autem]diuus Hadrianus, vt idem in eo seruetur, [quod in eo] cui directa libertas data fuerit, rescripsit. ¶ Quamuis autē à patrono *Rem saluam pupillo fore*, nō facilè cautio exigatur: n tamen senatꝰ pro extraneo haberi voluit eū,qui quod in ipso fuit, o etiā libertate priuauit impuberem.& ius quidē p liberti quod habet, quia ex causa fideicommissi manumittit, non est ei ablatum: tutela verò sine vinculo cautionis non committitur. Quid ergo,si non caueat?Non dubiè tutela non erit apud patronum. Sed si puella duodecimum annum impleuerit, tutor desinit q esse:quoniā tamen minoribus r annis* desiderantibus s curatores dari solent: si curator patronus petatur,fides inquisitionis pro vinculo t cedet cautionis.

*Flo.ammo vū Græcanica cōstructione.

XII. VLPIANVS libro tertio de officio proconsulis.

HIs,qui in ea causa sunt, vt supereſſe rebus suis non [ipsi] possint:dare curatorem procōsulē oportebit.Nec dubitabit filiū a quoq; patri curatorem dare. Quāuis enim contra sit apud Celsum & apud alios plerosq; relatū, quasi indecorum sit patrem à filio regi: b † attamen diuus Pius Instio Celeri,item diui fratres rescripserunt,[etiam] filiū, si sobriè viuat, patri curatorē dandum c magis quàm extraneū.

Prodigo filio ad matris instantiā datur curator:& prodigus est qui in sermonibus videtur sapiens,in factis insipiēs.Bartolus.

¶ Diuus Pius matris querelā d de filiis prodigis † admisit, vt curatorē accipiant,in hæc verba: Non est nouum quosdam etsi mentis suæ videbuntur ex sermonibus e compotes esse: tamen sic tractare bona ad se pertinentia,vt nisi subueniatur his,deducātur in egestatē. eligēdus itaq; erit qui eos cōsilio regat.nam æquū est prospicere nos etiā eis, qui,quod ad bona ipsorū pertinet,furiosum faciunt exitum.

Ista est optima & aurea lex,& sic summatur: Seruo pupillo in causa quā potest habere cum domino,datur tutor:qui desinit esse statim cum cœperit habere patronum, & legitimè satisfecerit.Bartolus.

XIII. PAPINIANVS libro vndecimo Quæstionum.

SI impuberi libertas & hæreditas per fideicommissum f data sit, g & institutus adire nolit: senatus cēsuit eum, h si impuberis nomine desideretur,adire cogendū: i vt tamē pupillo,pupillæ[ve] tutor ab eo cui ius dandi erit,detur: k qui tutelā retineat quoad l restituatur hæreditas, & rem saluā fore ab hærede caueatur. m Postea[autem]diuus Hadrianus, vt idem in eo seruetur, [quod in eo] cui directa libertas data fuerit, rescripsit. ¶ Quamuis autē à patrono *Rem saluam pupillo fore*, nō facilè cautio exigatur: n tamen senatꝰ pro extraneo haberi voluit eū,qui quod in ipso fuit, o etiā libertate priuauit impuberem.& ius quidē p liberti quod habet, quia ex causa fideicommissi manumittit, non est ei ablatum: tutela verò sine vinculo cautionis non committitur. Quid ergo,si non caueat?Non dubiè tutela non erit apud patronum. Sed si puella duodecimum annum impleuerit, tutor desinit q esse:quoniā tamen minoribus r annis* desiderantibus s curatores dari solent: si curator patronus petatur,fides inquisitionis pro vinculo t cedet cautionis.

XIIII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

LIbertus non aliis patroni patronæve liberis tutor esse cogitur, quàm qui iura patronatus sperare u possunt.

Curator datus in locum tutoris absentis, datur in omnem rem.Bartolus.

XV. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

LIbertus.] CASVS. Libertus cogitur esse tutor filiorum patroni,illorū.ſ. qui possunt habere iura patronatus. Viuianus.

IN omnem.] CASVS. Si tutor abest causa reipubli. ad omnia agenda, datur alius in locum eius interim: nec absens prædictus desinit esse tutor.

In omnem

A vnus alteri succedens cœpit vtrumque debere: vt.j.ad Treb.l.si res alij.§.seruus.&.l.mulier.§.non est.

h *Eum.* institutum.

i *Cogendum.* cum idem debet vtrumque:vel hæres vnum, fideicōmissarius aliud,vt.j.ad Trebel.cogi.§.fi.& facit.§.sed & si seruo.&.l. apud Iulianū. §.Antistia. &.l. postulante.in princi.

k *Detur.* sic supra,de testa.tute.l.idem fiet.

l *Quoad.*j.eo.l.curatorem. contra.Sol. ibi dicit ex causa,quod solet contrariū. Accur.

m *Caueatur.*id est caueat qui datur tutor q conseruabit hæreditatē ab hærede, & quòd bene eā custodiet ab eo. continetur enī hoc sub illa stipu. rem. pu. sal.fore. Vel dic quòd hæres cauere debet de hęreditate illa non deminuenda & non deuastanda.arg.j.de priuile.credi.l.si creditores.& no.ſ.qui satisda. cog.l.inter omnes.Vel dic quòd hæres idēq; nunc patronus debet cauere rem pupilli saluam fore restituta hæreditate: quia tunc datiuo expulso iste est legitimus tutor:vt infra, dicit.Azo.

n *Exigatur.* vt.ſ. tit. j.l.legitimos.Azo.

o *Quod in ipso fuit.* quia noluit adire nisi coactus.Accursius.

p *Et ius quidem.* scilicet vt sit liberti tutor legitimus restituta hæreditate.& sic non videtur obstare supra,de legi.tut.l.j.§.interdum autem.quia hic de alio iure liberti quod retinet patronns, dicitur: ibi de alio quod amittit.prēterea loquitur ibi in seruo hęredis,hic in seruo testatoris. nā in seruo hæredis non potest loqui: vt infra, ad Trebel. l. cogi. §. sed & si seruo.sed secū dum hoc obstabit supra,de legi.tu.l.iij.ibi, plane si fortè ex Rubriano & cætera.sed dico aliud esse cum quis vult seruum priuare libertate se absentando,vel latitando:& sic peruenit ad libertatem ex senatusconsulto Rubriano vel Vinciano:quo casu loquūtur illæ leges.aliud cum cessat adire hæreditatē: & ita per consequēs vult seruos priuare libertate:quo casu loquitur hic.Azo.

q *Desinit.* vt institut.quibus modis tute.fi.in princi.

r *Minoribus.* vigintiquinq; an.vt.C.de his qui ve.ęta.impe.l.fi.

s *Desiderantibus.* non autem inuitis: vt institut. de cura. §. item inuiti.

t *Pro vinculo.* quia non satisdat: vt institu.de satisda.tut.§.item. potest tamē se excusare eo quòd fuit tutor: vt insti.de excusa.tuto.§.qui tutelam.secus in liberto:vt.C.de excu.tu.l.libertos.

u *Sperare.* sunt quidā qui non sperant:vt quando ex necessitate manumisit:vt.j.de excu.tut.l.nequaquā.& alij vt.ſ.de li.agno.l.si quis à liberis.§.si quis à liberti.& facit. C. de excu.tut.l. libertos.

BIU Cujas

IN omnem rem[a] curator dãdus est, in eius tutoris locum qui reipublicæ causa abfuit:

XVI. IDEM libro septuagesimo tertio ad Edictum.

NEc ille desinit tutor esse. quod & in omnibus[b] qui ad temp° excusantur, iuris est.

XVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

EI, qui de statu[c] suo litigat, tutorẽ dari posse Pomponius scribit: & verum est: vt ita demũ teneat datio, [d] si liber est

XVIII. IDEM libro sexagesimo primo ad Edictum.

IN dando[e] tutore ex inquisitione, & in eũ inquiritur qui senator[f] est. & ita Seuerus rescripsit.

Quando rectores non sunt in ciuitate: tutoris datio remanet apud ordinem decurionum. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro sexto decimo ad Plautium.

VBi absunt hi qui tutores dare possunt, [g] decuriones iubẽtur dare tutores, dummodo maior pars[h] conueniat: vbi nõ est dubium quin vnũ ex se[i] dare possint. ℣ Magistratus municipalis collegam suum quin dare tutorem possit, non dubium est.[k]

Ventri nõ datur tutor, sed curator. Bar.

XX. MODESTINVS libro septimo Differentiarum.

VEntri tutor à magistratib' populi Romani dari non potest, curator potest. nam de curatore constituẽdo edicto[l] comprehensum est. ℣ Curatorem habenti quò minus alius curator detur, regula[m] iuris non est impedimento.

Mulieres non possunt esse curatrices. hoc dicit. Fallit hodie in matre & auia: vt in authen. matri & auiæ. & C. quando mu. tu. offi. fun. po. Bartolus.

XXI. IDEM libro primo Excusationum.

EI δέναι δεῖ τοὺς ἄρχοντας ὅλη κηδεμονίας ἀφιλιεῖ γωνίας ἢ χειροτονίσιν. ἐὰν μήτηρ ἐπὶ ταύτῃ τῇ αἱρέσει γράψῃ υἱοὺς κληρονόμους, ἐὰν ἀπολυθῶσι τῆς τοῦ πατρὸς ἐξουσίας, ἀπολυθέντων τούτων, καὶ διὰ τοῦτο κληρονομησάντων, αὐτὸς ὁ πατὴρ κουράτωρ χειροτονηθῆναι οὐ δύναται, κἂν βέληται, ἵνα μὴ ἄλλῳ ὅλῳ τοῦτο, ὅπερ οὐκ ἠβουλήθη ἡ διαθεμένη γένηται. καὶ τοῦτο οὕτως ὑπὸ τοῦ θείου Σεβήρου νενομοθέτηται. Ἀλλὰ κἂν ἡ γονέων κωλυθῇ ἐπιτροπεύειν, τοῦτο οὐ χειροτονηθεὶς μὴ παύσηται, κωλύεσθαι αὐτὸν ἀποτελεῖν μισθοῦσιν τὰ ἀπόλιμα. ℣ Τοὺς δὲ πρεσβεύοντας μὴ χειροτονεῖσθαι ἐπιτρόπους, ἢ κοινὰ τὰ τῆς ἀρχοντας. ἐπεὶ δὲ τῶν παρ' οὓς χρόνον πρεσβεύουσιν, ὁ κίνδυνος αὐτοῖς οὐ διαφέρει. ἐὰν ἐπαρχιακὸν ἄνθρωπον πρεσβεύοντα ὁ δὲ Ῥώμης ἄρχων διῶ ἐπίτροπον, ἀφεθήσεται. ℣ Πρὸς τοῖς λοιποῖς δικαίοις δεῖ τὸν ἄρχοντα καὶ τοὺς τόπους τῶν μελλόντων χειροτονηθήσεσθαι σκοπεῖν. οὔτε γὰρ οὐσία, οὔτε ἀξίωμα οὕτως ἱκανὸν πρὸς πίστιν, ὡς ἀγαθὴ προαίρεσις καὶ χρηστοὶ τρόποι. ℣ Διὰ παντὸς δὲ μάλιστα τοῦτο παρατηρεῖσθαι τοὺς ἄρχοντες, μὴ χειροτονεῖν τοὺς βουλομένους ἐπιτρέπειν ἑαυτοὺς ἵνα χειροτονηθῶσιν, καὶ ἀργύριον διδόντας. τούτους γὰρ καὶ κολάσει ὑπευθύνους εἶναι νενομοθέτηται.

SCire[n] oportet magistratus, quòd curatrices minoribus mulieres non creabunt.[o]

Cum quid vna via prohibetur, alia nõ debet esse permissum. Bartolus.

℣ Si mater sub hac conditione scripserit filios hæredes. Si soluti patris potestate fuerint: solutis his, & propter hoc hæredib°, ipse pater curator creari non poterit etiam si voluerit: vt non alia via[p] hoc quod

a *In omnem rem.* facit supra, de tute. l. quæsitum. & supra, eodem. l. curator.

b NEc ille. *Omnibus.* Not. quod post acceptam tutelam pauci desernnt: & eorum qui deserunt, alij prorsus, alij ad tempus deserunt. quod dic per exempla vt not. supra, de mino. l. verum. §. ex facto. si ergo hoc responsum intelligas in his qui prorsus deserunt, non refertur ad princi. l. hęc dictio, quod, sed ad. l. præcedentem. si autem ad alios qui ad tempus, túc ad totũ refertur. & hęc secunda est veritas. & facit infra, de tut. & ratra. l. si tutor. & infra, de excus. tu. l. & nó tantum. & l. præcedẽti. in fine. & l. sequenti.

EI qui.] CASVS. Ille seruus qui litigat de statu suo, potest habere tutorem.

c *Ei qui de statu.* Sed nonne debuit quæstio status in tempus pubertatis differri: vt infra, de Carboniano edict. l. iij. §. finali? Respond. hoc expedit pupillo, vt in prædicta. l. §. duæ. Azo.

d *Teneat datio.* scilicet vsque ad pubertatem: vt infra, e. l. curatorem. & si liber non est, vsque ad fi. causæ: vt not. C. qui da. tut. pos. l. j. Azo. & no. tacitam intelligi conditionem. sic & supra, de tut. l. furiosus. & supra, de testa. tut. l. iure nostro. §. fina. & l. si quis sub cõditione. sub expressa non potest: vt. j. de reg. iur. l. actus.

IN dãdo.] CASVS. Quãdo iudex dat tutorem, debet inquirere in persona eius vtrum sit bonus, vel malus: etiam si tutor dãdus sit senator. Viuianus.

e *In dando.* ex inquisitione: in qua quatuor attendenda sunt: vt supra, de confir. tut. l. naturali. §. j. & quintum: vt infra, eod. l. scire. §. cum reliquis.

f *Senator.* sic supra, de procur. l. minor. §. is qui. & facit infra, de excu. tutor. l. spadonẽ. §. scire.

VBi.] CASVS. Si magistrat° qui debent dare tutores, sunt absentes: decuriones possunt dare tutorẽ etiam vnum ex se. si sunt præsentes magistratus, ipsi dabunt: & vnus potest dare alium. Viuianus.

g *Dare possunt.* puta magistratus.

h *Maior pars.* præsentium, cum duę partes assint: vt supra, quod cuiusque vniuer. l. nulli. & l. plane. Item dic maior numero personarũ, vel ætate, vel dignitate, vel auctoritate: vt supra, de pact. l. maiorem. Itẽ facit infra, de regu. iur. l. aliud. §. refertur. & infra, ad muni. l. quod maior. H

i *Vnum ex se.* & ipsum etiam magistratum: vt infra, titu. j. l. decreto.

k *Non est dubium.* immo certũ est quòd non potest: & ponitur, & quin, pro quòd non. nam implicat in se negationem. & est ratio: quia non est subditus iurisdictioni dantis: vt supra, eod. l. ius dãdi. & infra, de manu. l. apud. & de manu. vin. l. apud. §. apud. Vel dic quòd satis potest hoc concedi, cum in hoc vnus alteri consentit: vt supra de iur. om. iu. l. est receptum. & secundum hoc potestatiue ponitur, quin, pro quòd. *Redibus ipse pater curator creari, etiã si velit, nõ potest, nec om. aliena quæ testatrix noluit, & caue: quia hoc fit in fiat. & hoc defectum præsidis, vel ita à Diuo iussu eius: nó aliter: vt Seuero cõsi infra, eod. l. diuus. in fi. tamẽ est. Sed vel quando substantia & si quis à pupilli est parua: vt inparentibus ge stitu. de Atil. tut. §. pe. inbeatur cu l. Ventri. Edicto.* sci licet facto de vẽ tre in possessionẽ mittendo: cuius verba nó habemus, sed sententia est infra, de ventre in possess. mitt. l. j. §. quoties. & §. mulier. & §. eligitur, & infra, de tutione qualispe. tu. l. iij. §. non tantum. & §. si curator vẽ tri. & infra, titu. ij. l. inter bonorum. & de eo qui pro tu. l. j. §. si quis. Regula. vt illa quę vetat tutorem dari habenti: vt insti. de cura. §. interdũ. vel vlla alia: sed tamẽ causa cognita hoc fit: vt. C. qui da. tut. pos. l. curator. & no. cp hæc est vna differentia inter tut. & cura. alia est in prin. huius. l. & j. de appel. l. cũ in vna. §. j. alia, quia cu rator nó datur testamẽto. Itẽ quinta: quia nó datur inuito, nisi ad litem: vt insti. de cura. §. sed curator. & §. itẽ inuiti. & ſ. de tute. l. qui habet. §. si pupillus. Sexta, instit. qui da. tu pos. §. certe. & instit. de excu. tut. §. datus. Itẽ alia, quia tutor alius est testamentarius, alius legitimus, alius datiuus: curator vero tantũ datiuus, nisi furioso: vt insti. de cur. §. itẽ furiosi. Item tutor soli pupillo datur: vt. j. eo. l. Seię. curator pupillo, & aliis.

Id est. scire oportet magistratus nõ oportere curas minorũ mulierib. cõmitti. Si mater ea cõditione scripserit filios hæredes, si soluti patris potestate, liberati fuerint patria potestate, liberatis his,

Circ.] CASVS. Mulieres nó possũt esse curatrices. Item si mulier instituit filios suos hæredes sub hac conditione si emancipétur à patre, & sint emãcipati, sicq; habeãt hæreditatẽ patris: nó dabit eis existẽtibus puberibus dictus pater curator. nã & si pater instituẽs filiũ iussit cp nó habeat Titiũ tutorẽ, nó poterit dictũ Titiũ habere tutorẽ. Itẽ dicit cp illi qui sunt in ambassiata nó debẽt dari tutores etiã ab ipso patre. Itẽ dicit cp magistrat° dãs tutorẽ debet inquirere vtrũ tutor dãdus bonos habeat mores: & tũc debet eũ dare, & nó aliàs. Itẽ nó debet illũ dare qui offert se ad tutelam, vel etiam offert pretium vt sit tutor.

n *Scire.* hæc lex est Græca, & multi non habent.

o *Non creabunt.* vt. j. de reg. iur. l. ij. Sed quid in matre & auia? Respon. vt in auth. vt sine prohi. ma. debi. §. j. col. vij.

p *Alia via.* No. similia vt. ſ. de transact. cum. hi. §. ſi cum lis.

BIU Cujas

*Epitimia. id est, voluntate testatoris. *

*Immo magis a mente epitimia.i. existimatione eius salua.

b *Non pertinet.* & curator interim datur: vt.ſ.eo.l.in omnē. potest & ipse agere interim pro pupillo: vt.j.de legatio.l.ſi absenti. §.j.licet non pro aliis: vt & eo.tit.l.Paulus.in fine.

c *Benigni.* lic.j.de verbo.oblig.l.ſi quis ſtipulatus.in ſi.

d *Ingerere.* niſi ſint idonei: vt.j.de fal.l.vxori.§.j.& facit.ſ.de procu.l.quæ omnia.§.j.

*Princeps ſe natorū consilio vti debet.

E *Consiliarii.* id est ſenatores, ſic dicti quia eorum consilio vtitur princeps: vt.C. de leg. & cō.humanū. dic ergo quòd ſenator potest esse tutor filio priuati,& priuato filio ſenatoris. ad quod. j. de excu. tut.l.ſpadonē. §. ſcire.in ſilētiariis ſec°: vt C.de excu.tut.l.ſi.

f *Imul. Dari possunt.* à iudice: vt faciat ad titulum. Item à lege: vt ſupra, titu.j.l.ſi plures. & à teſtatore: vt.ſ. de teſta.tute.l.ſi quis ſub conditione.§.plane.

Ius.] CASVS. Poteſtas Bononiæ nō poteſt dare pu. Bon.tutorem Mutinēſem: etiam ſi ille Mutinen. eſt idoneus, & etiam ſi in Bononia nō ſunt idonei: ſed debet nomē Mutineñ. prædicti ſcribere præſidi, puin. & ipſe dabit eum. Viuianus.

g *Vindicare.* ſed quid ſi eos dederit, & ipſi conſenſerint decreto? videtur valere datio: vt.ſ.de iurisd.omn.iud. l.eſt receptū. & ſupra, eod.l.vbi.§.fina. ſecundum vnum intellectū. & facit infra, de mune. & ho.l.vt gradatim.&. C.de epi. & cle.l.in ecclesiis. & infra, de excu.tut.l.illud.aliud obſeruatur in dato in teſtamento: vt ſupra, de teſta.tut.l.quero. Hug.

[id est, Qui nō sunt decuriones decurionū liberis tutores creantur, quemadmodum decuriones quoque nō decurionū liberis.]

h *Vratorē. Ex causa.* vt qatutor eſt abſes: vt.ſ.c. l.ſi omnē.

i *Perseuerare.* vt & C.quādo tuto. vel cu. eſſe deſi.l.j.& no. quia dixit,ex causa: aliud eſt ſi detur ad causā: quia tūc finita causa finitur cu. vt inſti.de auct. tu. §. fina. & ſupra, eo.l.ſi impuberi.circa princi.ibi, qui tutelam teneant &c.quæ ſunt contra. ſi autem detur ſimpliciter, ad omnes causas dari videtur: vt ſupra,de tut.l.qui habet.§.fina.& facit ſupra, eod.l.curator. Item facit infra, de admi.tuto.l.quoties.§.cōſtat.&.ſ.de pecu.l.eo tempore.Accurſius.

k *Eiæ.Decreto.* expreſſo errore in decreto: aliàs ſecus: vt.j.quæ ſen.ſi.app.reſcind.l.j.§.j.&.ij.&.C.quando prouoc. non eſt

noluit teſtatrix, fiat. & hoc ita à diuo Seuero promulgatū eſt. Sed & ſi quis à parētibus prohibit° fuerit tutor eſſe, hūc neque creari oportet: & ſi creat° ſit, nec recuſauerit, ꝓhiberi eū esse tutorē, manēte epitimia. a

Asens causa reipublicæ non debet dari tutor: & ſi tutor datur ex inquiſitione, inquiritur de moribus dandi: nec debet dari ille qui ſe ingerit. Bartolus.

B Eos qui in legatione ſunt, ne creēt tutores vel curatores magiſtratus: quia per id tēpus quo in legatione ſunt, periculū ad eos nō pertinet b. Si præfectorium hominē in legatione exiſtentē Romanus princeps dederit tutorē: dimittetur. Cū re liquis oportet magiſtratum & mores creandorū inueſtigare. Neq; facultates enim, neq; dignitas ita ſufficiens eſt ad fidē, vt bona electio vel volūtas, & benigni c mores. Semper autem maximè hoc obſeruēt magiſtratus, ne creent eos qui ſeipſos volunt ingerere d vt creentur, quiq; pecuniā dant. hos enim & pœnæ obnoxios esse, lege promulgatum eſt.]

Nobiles possunt esse tutores populariū, & econuerſo. Bartolus.

XXII. IDEM libro quinto Excuſationum.

Καὶ οἱ μὴ βεβλῆσθαι βουλευτῶν παισὶ χρηστοῦνται ἐπιτρόποις, ὥσπερ καὶ βουλευταὶ τοῖς μὴ ἐν βουλευτῶν.

[Et qui non ſunt conſiliarij e vel ſenatores, conſiliariorū vel ſenatorū filiis tutores creātur: ſicut & conſiliarij vel ſenatores his qui non ſunt ex conſiliariis vel ſenatoribus.]

XXIII. IDEM libro quarto Pandectarum.

S Imul plures tutores dari f possunt.

Si idoneus tutor in ciuitate non reperitur, per quiritur in circunſtantibus ciuitatibus. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro nono Reſponſorum.

D Iui Marcus & Verus Cornelio Proculo [reſcripſe-

A neceſſe.l.j.&.ij.Hugo.

l *Neceſſariam.* quia decretum continet impoſsibile: vt infra, quæ ſenten. ſine app.l.j.Azo.& facit infra, de vulgari ſubſtitu.l. in pupillari.& infra, de condit.& demō.l.pater.§. conditionum. & infra, de excu.tut.l.qui teſtamento. & de bo.li.l.ſi filius.§.cum filius, & infra, de eo qui pro tut.l.j.§.ſi quis quaſi. & infra de collā.bono.l.filius emancipatus.&. C. de petitio. hæred.l. ſi putas. Accurſius.

† *Debēt ergo dari tutores de ciuitate vnde pupilli sunt oriūdi ſi inueniātur idonei, & etiā debēt ordinari in ecclesiis qui sunt de loco ecclesiæ.cōcor. huic dic. hortamur & c. bona memoria. cū gl. super verb. alienum. extra de poſtul. prælato.*

† *M. Antoninus Philosophus primus conſtituit, vt omnes adulti curatores acciperent, nō redditis cauſis, cum ante nō niſi ex lege lectoria vel ꝓpter laſciuiā, vel pro pter dementiā darētur. auctor Capitol. in eo.*

† *Quaſi vēditioni decretū iudicis interpoſitum cū eſſet donatio, nullū eſt. vide quæ not. Bal. ſ. rub. qui admit. ad bo. poſſ. C. & eiusdē. colla. 3.*

*Fl. liberti

B XXV. IDEM libro decimo Reſponſorum.

C Vratorem impuberi datū quacunq; ex cauſa, h perſeuerare i in diem pubertatis in eadem cura reſpōdi. ergo poſt pubertatem alium curatorem † ſibi petere debebit.

Si tutor datur tanquam impuberi qui non eſt, non valet datio. Bartolus.

XXVI. SCAEVOLA libro ſecundo Reſponſorum.

S Eiæ egreſſæ annos duodecim decreto k prætoris ex inquiſitione dat° eſt tutor quaſi minori. † quæro, an excuſare ſe deberet? Reſpondi, ſecundū ea quæ proponerētur, [ei] neq; C excuſationem neceſſariā l esse, neq; obligari quòd nō gereret.

In loco originis datur tutor à iudice domicilii: aliàs datur à iudice originis, ſi in vtroque habeat bona. Bartolus.

XXVII. HERMOGENIANVS libro ſecundo iuris Epitomarum.

P Vpillo qui tā Romæ quàm in prouincia facultates habet: rerū quæ ſunt Romæ, prætor: m prouincialiū n, præſes o tutorē dare poteſt. Libertino tutores libertini* dādi ſunt. Sed & ſi ingenuus detur, nec ſe excuſauerit p, tutor ꝓſeuerabit

Poteſt quis dari contutor ei pro quo tenetur. Bartolus.

D XXVIII. PAVLVS libro ſecundo Decretorum.

R Omani° q Appul° ab iudice appellauerat, dicens ſe nō debuiſſe dari in tutela collegā ei quē ipſe r cū magiſtratus eſſet, nominaſſet ſuo ꝑiculo: ne ī vna ſ tutela duplex ꝑiculū ſuſtineret: Decreuit t Imperator poſſe quē & fideiuſſorē ꝓ tutore eſſe, & nihilomin° tutorē dare. Viuianus.

q *Romanius.* nam nec ipſe fideiuſſor nec magiſtratus computat tale onus in numero trium tutelarum: vt ſupra, de ritu.nupt. l.ſi quis tutor.§.j.

r *Ipſe.* ſcilicet Appulus.

ſ *Ne in vna.* hæc eſt eius allegatio.

t *Decreuit.* hic incipit reſpondere.

Detentus.

BIU Cujas

a *Detẽt⁹ est.* ille Appul⁹

SI peregre] CASVS. Tu scis quòd tuto. ex quo sciunt se datos, debét se excusare. certe ad hoc vt sciant se datos, sicque administrent, aut se excusent: magistrat⁹ debét eis notũ facere intra.xxx.dies ex quo dati fuerũt. Vi.

b *Si peregre.* i. absétes sint tutores dati à pside renũtiãte magistratu.

Magistrat⁹ iussu præsidũ dat tutores.

c *Magistratibus.* Magistrat⁹ defert nomina creãdorum præsidum, non autem ipse dat nisi iussũ præsidum: vt .ſ. eo.l.diuus. &.l. ius dãdi. Itẽ magistratus post dationẽ denũtiat dato tutori intra. xxx. dies: nam ex tunc currunt tẽpora excusationis. l. dierũ: vt hic, &.j. de ex cus. tuto. l. scire. §. quíquaginta. & §. oportet. potuit enim dari etiam absens: vt.j.eo.l. illud.

d *Fiat.* scilicet tutoribus absentibus.

QVI PETANT tutores. &c.

Inepta titulorum ordinatio: cum hic titulus debuerit præcedere præcedentem titulum.

MAtris.] CASVS. Mortu⁹ est maritus Titiæ, & reliquit filium impuberem, certe illa Titia mater debet petere tutorem eidẽ impuberi, & etiam curatorẽ si necessarius est. si autem esset adultus ille filius, nó tenetur ei petere curatorẽ. scias etiam quòd quidã sunt qui possunt dicto impuberi petere tutorem: non tamen tenentur, quos nominat .l. sequés. reliquas leges vide per teipsum. Viuia.

e *Tutoribus.* vt. C. eo. l. matris pietas.

f *Quo casu.* vt &.ſ. ti. j. l. curator. &. l. in omnem. &.ſ. de test. tut. l. iiij. & de tute. l. iij. §. j. &. l. solet. &.j. de excu. tuto. l. diu⁹. §. pe. & institu. de excu. tu. §. item qui. &. C. in quibus casibus tu. haben. tu. da. l. j. &. ij. Azo. & infra, ad Tertyl. l. ij. §. quid si curatores. Accursius.

g SI minores. Hæc lex ex Græco translata est in Latinum.

† *Electiõe, erat in vulgari transl.* ad quod respicit glo.

h *Defensores.* i. tutores vel curatores.

i *Propter ætatẽ.* quia pupilli sunt.

k *Ex electione.* † id est sponte: & subaudi, alij

ri. Itaq; detentus est[a] in tutela.

A *Tutoribus datis debet per iudicem intra xxx. dies nuntiari. Bartolus.*

XXIX. IDEM libro singulari de Cognitionibus.

SI peregre[b] agant qui tutores vel curatores dati sunt: vt intra diem trigesimum notum his à magistratibus[c] fiat, [d] diuus Marcus rescripsit.

QVI PETANT TVTORES, vel curatores: & vbi petantur.

TITVLVS VI.

Mater tenetur filiis impuberibus petere tutores & curatores, non adultis. Bar.

I. MODESTINVS libro septimo Differentiarum.

MAtris sollicitudo in petendis filio tutoribus;[e] non etiam curatoribus obseruatur: nisi quo casu[f] impuberi curator petendus est.

B *Pupillis petendi tutores sunt à matre: aliàs priuatur successione. & à libertis: qui aliàs puniẽtur, & alii adgnati: vel cognati possunt hoc facere. sed si neglexerint, nõ punientur. h. d. cum princip. l. seq. Bar.*

II. IDEM libro primo excusationum.

ἘΑν οἱ ἀφίλικες μὴ ἔχωσι τοὺς ἐκ τοῦ νόμου κηδεμόνας, ἐὰν μὲν ὑπὸ τροπῶν δέωνται διὰ τὴν ἡλικίαν, αἰτῆσαι ἀξιοῦσιν ἀπὸ τοῦ ἐπιτρόπους καταστῆναι, οἵτε συγγενεῖς καὶ οἱ κατ' ἐπιγαμίαν οἰκεῖοι γονέων ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν. δύνανται δὲ καὶ φίλοι τῶν γονέων, καὶ τροφεῖς αὐτῶν τῶν παίδων τοῦτο αἰτῆσαι: οἱ μὲν ὅλως ἄλλοι ἐκ προαιρέσεως αἰτοῦσιν ἐπιτρόπους. εἰσὶ δέ τινες, οἷς ἐπαναγκές ἐστιν αἰτεῖν ἐπιτρόπους, οἷον μήτηρ καὶ ἀποτελέσθησαι. ἐκ τούτων γὰρ αἱ μὲν ζημιοῦνται, οἱ δὲ καὶ κολάζονται, ἐὰν μὴ αἰτήσωσιν τοὺς ἐκ τῶν νόμων κηδεμόνας. ἡ μὲν γὰρ μήτηρ ἐξελαύνεται τοῦ παιδὸς νομίμου κληρονομίας, ὡς ἂν ἀναξία λαβεῖν κλῆρον νόμιμον μὴ φρονίμως αὐτῷ κατασκευάσαι ἐπίτροπον. καὶ οὐ μόνον ἐὰν μὴ αἰτήσῃ, ἀλλὰ κἂν ὅλως αἰτήσῃ ὁσίας χάριν αἰτήσῃ τὸν ἀφεθῆναι δυνάμενον, εἶτα ἀφεθέντος αὐτοῦ, ἢ κἂν ἀφεληθέντος ἄλλον μὴ αἰτήσῃ πάλιν, ἢ ἐξεπίτηδες κακοὺς αἰτήσῃ. ἀποτελέσθησαι δὲ ἐκ τούτων τοὺς αἰτίων κατηγορηθέντες ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου κολάζονται ἐπισκεφῶς, ἐὰν φαίνωνται ἢ διὰ ἀμέλειαν, ἢ διὰ κακίαν μὴ ἠτηκότες. τὰ δὲ πρὸς τῆς μητρὸς προσημαίνει δυνατὸν ἐπιστολῇ Σεβήρου, ὡς τὰ ῥήματα ὑποτέτακται.

[Id est, Si minores[g] nõ habeãt legitimos defensores: [h] si quidem tutoribus egeant ob impuberem ætatem, [i] possunt cognatione, aut adfinitate ppinqui parẽtibus eorum masculis, aut fœminis petere, vt eis tutores constituantur. Possunt id quoque parentum amici, & ipsorum puerorum educatores. Sed alij libera voluntate[k] petunt, alij id facere cogũtur, mater puta, & liberti. Namque illa, nisi legitimos liberis defensores petat, dãno, hi pœna plectũtur. Mater enim expellitur à legitima filij hæreditate, tanquam indigna ex eius bonis legitimam portionem consequi, cui tutorem quærere neglexerit. Neque solùm si non petat, sed & si quem petat, defunctorie petat, vt pote eũ, qui se potest excusare, vel eo postea aut excusato, aut reiecto alium nõ petat, vel dedita opera malos petat. Liberti verò apud Præsidem ob hanc causam accusati grauiter puniuntur, si id negligentia aut vitio omisisse videãtur. Quę de matre scripta sunt, Seueri epistola constant, cuius verba infra scripsimus.] Diuus Seuerus Cuspio Rufino: Omnem[l] me rationem adhibere subueniendis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnibus volo. & ideo quę mater vel non petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis reiectísve, non confestim aliorum nomina dederit: ius non habeat vindicãdorum sibi bonorum intestatorum filiorum. [m]

C *Minores.* pupilli & adulti. sic accipitur minores. ſ. in prin. hui⁹. l. Accursius.

ἘΑὰν † μέντοι τὶς ᾖ δανειστὴς, ἢ λεγατάριος, ἢ ἄλλην ἀναγκαίαν ἔχῃ πρὸς τὸν ὀρφανὸν σύσασιν: αὐτὸς μὲν ἐκ αἰτήσει ἐπίτροπον τῷ ὀρφανῷ, ἀλλὰ τοὺς αἰτεῖν δυναμένους ἀξιώσει αἰτῆσαι: ἢ ἐὰν ὦσιν ἀκνήσωσι, τότε προσελθὼν τῷ ἡγουμένῳ, αὐτὸ τοῦτο ἐρεῖ, ἵνα καταστήσῃ ἐπίτροπον νομίμου, ἢ πρὸς τὸν ὀρφανὸν γένηται σύσασις. ταῦτα μὲν πρὸ ἐπιτρόπων. Κουράτορας δὲ ἑαυτῶν αἰτήσασιν οἱ ἀφίλικες. Ἐὰν μὲν παρῶσι, αἰ ἑαυτῶν: ἐὰν δὲ ἀπὸ μήτις αὐτῶν, αἰτήσει δι' ἀφορμῆς. Εἰ δὲ ἄλλος αἰτήσαι κουράτορα δύναται τῷ ἀφίλικι, ἐζητήθη. καὶ Οὐλπιανὸς ὁ κράλισος ὄντως γράφει, ὡς δέον, ἄλλον αὐτῷ μὴ αἰτεῖν, ἀλλ' αὐτὸν ἑαυτῷ.

D *Qui litigaturus est cum pupillo, non debet ipse petere tutorem, sed aliis nuntiare: quibus negligentibus, iudici debet referri. Bartolus.*

[Si quidem aliquis vel fœnerator vel legatarius vel alius necessariã habeat aduersus pupillũ persecutionem: ipse quidẽ non petet tutorem pupillo, sed eos qui petere possunt, rogabit petere: vel si hi neglexerint, tunc accedens ad præsidem, hoc ipsum dicet: vt constituto tutore legitimo, [n] ea aduersus pupillum moueatur persecutio. Hæc quidem de tutoribus.

Minores petunt sibi curatores per se, vel per procuratorem. Barto.

[Curatores autẽ minores[o] sibiipsis petẽt: si quidem adfuerint,

a *Dictẽt⁹ verũ quod intelligitur cessione. quoad alia secundum Bartol. glo. in. l. ita. §. fin. vers. ar. & ibi Bar. de lega. l. Omnem. quidã nõ habent præcedẽtia: sed hic incipit. l. diuus pius &c. & totum est interpretatio Græci. Ac. m Filiorum. j. ad Tertyl. l. ij. §. fi mater.*

† *Id est, Sponte.*

n *Legitimo.* id est, legitime dato. vel dic etiã datiuum dici legitimũ. arg. j. de verb. sig. l. lege. & facit. C. e. l. fili⁹.

o *Minores.* pupilli & adulti. sic accipitur minores. ſ. in prin. hui⁹. l. Accursius.

a *Per procuratorem.* ſi habet tutorem vel curatorem aliquem dic eius auctoritate cõſtitutum: vt. C. de procura. l. neque. nam datur curator habenti tutorem: vt. ſ. de tute. l. ſolet. & habenti curatorem: vt. ſ. tit. j. l. ventris. Sed quid ſi non habet tutorem vel curatorem cuius auctoritate ordinetur? Reſpon. petet per ſe. ſed quidam dicũt quòd. l. illa, neque. l. loquitur quãdo conſtituitur procurator ad aliquam cauſam ordinariè agendã, non ad vnũ factum: vt hic. vnde & ipſe minor in hoc habet legitimã perſonam, vt hic dicit.

b *Sibiipſi.* ergo infanti non poteſt dari: vt ſupra, de tut. l. qui habet. ſ. ſi pupillus. & facit. j. l. proxi.

c *Videri.* vt & ſupra, proxi. reſpon. Sed cõtra. ſ. de procura. l. mutus. §. is qui. ſed dic vt not. ſ. de tute. l. qui habet. §. j.

d *Eũ.* ſcilicet tutorẽ.

e *Qui petit.* ſcilicet curatorem. Accurſius.

f *Iudicium.* id eſt, petitionẽ. & facit. C. qui admit. ad bo. poſ. l. bonorum.

g *Debere.* C. ſi mater indemni. promi. l. fin. contra. Sol. illud in petitione tutoris quod ex neceſsitate facit: hoc curatoris, quod nõ ex neceſsitate: vt. ſ. l. j.

h *Non habent.* vt infra, titu. j. l. tutores. §. qui ſe. quæ eſt contra. Solu. ibi geſsit: hic nõ. Item ibi non erat tutor: hic erat, ſed excuſationem habebat.

i *Decreto. Et ipſum magiſtratũ.* aliàs, magiſtratuũ. aliàs, magiſtratũ. & facit. ſ. ti. j. l. vbi. & no. quòd ad vltimam partẽ rubricæ reſpicit hæc lex. Vel dic quòd de vltima parte nihil in nigro ponitur: ſed. C. vbi pe. tu. ſic &. C. de reli. & ſum. fu. & ale. lu. & nihil de vltima parte dicitur.

k *Redendum eſt. Cõfirmari.* de hoc dic vt ſupra, de confir. tut. l. ij.

l *Excuſatur.* Cõtra. j. ad Tertyl. l. ij. §. quid ſi nõ omnes. Sol. hic reliqui ſufficiunt: vt hic. ibi non.

m *Ei adiungi alios.* quod fit quando tutor vinculo neceſsitudinis iungitur pupillo: vt. j. de ſuſpec. tut. l. ſi tutor. Accurſius.

n *In ſententiã.* & erit eadẽ pœna: vt. j. de verb. ſign. l. nominis. §. j.

o *Bonorum.* ſunt enim multæ vindicationes, & petitio hæreditatis directa & vtilis, & rei vindicatio pro ſingulis: ſed non repellitur à ſingulari fideicom. vt infra, proxi. §.

p *Filiorum.* ſi impubes moriatur: vt. C. ad Tertyl. l. mater.

q *Ex alieno.* ſcilicet mariti. ſic ergo non ob. l. C. de legi. hære. l.

adfuerint, per ſeipſos: ſi autem abfuerit aliquis eorum, petet per procuratorem. [a] An autẽ alius petere curatorem poſsit minori, quęſitũ eſt? Et Vlpian[9] egregiè ita ſcribit, non decere alium ei petere, ſed ipſum ſibiipſi. [b]] Et apud Paulum libro nono reſponſorũ ita relatũ eſt.

Tutor non poteſt petere curatorẽ pupillo, & qui legitime non petierit tutorem, pro non legitimo habetur. Bartolus. B

Curatorẽ ignorante nec mãdante pupilla non rectè ei à tutore petitum videri: [c] periculumq; eorum quę curator non iure datus geſsit, non ſine ratione eum [d] qui petit, [e] cogendũ agnoſcere. [Sed] & alia parte eiuſdem libri ita reſpondit, ſi matris iudiciũ [f] princeps ſecutus, curatores filię eius dedit, periculũ adminiſtrationis eorum eam reſpicere debere. [g]

Remotus à tutela non tenetur alium petere. Bartolus.

Ὁ ὁπωσοῦν ἀφελόμενος τὴν ἐξουσίαν ἐπιτροπῆς ἀνάγκην οὐκ ἔχουσιν αὐτὴν τοῖς ὀρφανοῖς ἐπίτροπον, ὥσφησι Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος διάταξις. C

Qui quomodocunque liberati ſunt per excuſationẽ à tutela, neceſse non habent [h] petere pupillis tutorẽ, vt ait Seueri & Antonini conſtitutio.]

Nota quòd decuriones poſſunt dare aliquem iudicem tutorem. Bartolus.

III. PAVLVS libro decimo Reſponſorum.

DEcreto decurionum & ipſum magiſtratũ [i] curatorem dari potuiſſe reſpondi. D

Mater quæ tutorem non petiit cõfirmari, vel in locum excuſati aliũ dari cum alius non ſupereſſet: perdit ſucceſsionem filii, non id quod ei debetur ex teſtamẽto mariti. nec ſibi imputatur ſi vt ſuſpectum nõ petiit remoueri. Bartolus.

IIII. TRYPHONINVS libro tertiodecimo Diſputationum.

CRedẽdum eſt & eam matrem conſtitutione contineri, quæ à patre non legitimè [tutores] teſtamẽto vel codicillis datos filiis impuberibus, nõ poſtulauit decreto confirmari. [k] Sin autem idoneis datis tutoribus pluribus, vnus eorum vel deceſsit, vel temporalẽ excuſationem accepit: mater quę propterea in loco illius alium non petit, quia numerus reliquorum adminiſtrationi tutelę ſufficiebat: incidit quidẽ in verba conſtitutionis, ſed ſententia excuſatur. [l] Sed ſi ſuſpecto tutore pupilli accuſato, decretũ erit ei adiũgi [m] alios: mater eos quoque petere debet: & ſi non petit, incidet in ſententiam [n] cõſtitutionis. Hæc autẽ mater ab omni quidem bonorum [o] vindicatione inteſtatorũ filiorũ [p] repellitur. Si verò marit[9] & fideicõmiſſum à filio reliquerit, cui mulier non petiit tutorem, *Si ſine liberis deceſſerit:* vel ſub hac ipſa conditione, *Si inteſtatus mortuus erit:* fideicommiſſi petitio quæ ex alieno [q] iudicio deſcendit, nõ eſt perempta. Quæ autem ſuſpectum tutorẽ nõ fecit, nec verbis nec ſententia cõſtitutionis in pœnam incidit: quòd eiuſmodi facta diiudicare & ęſtimare, virilis [r] animi eſt. & poteſt etiam delicta ignorare [ſ] mater: ſatiſq; eſt eam petiſſe talẽ, qui inquiſitione per prætorẽ habita idoneus apparuit: & ideo nec iudicium [t] eius ſufficit ad eligendos [u] tutores: ſed inquiſitio [x] fit etiam ſi maximè in bona propria liberis ſuis teſtamento tutores dederit.

DE ADMINISTRATIONE & periculo tutorum & curatorum, qui geſſerunt vel non: & de agentibus, vel conueniendis vno vel pluribus.

TITVLVS VII.

Tutor cogitur adminiſtrare, & ad eum ſpectat periculum ex quo ſcit ſe datũ. Bar.

I. VLPIANVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

GErere † atq; [y] adminiſtrare tutelã, extra ordinem [z] tutor cogi ſolet. Ex quo ſcit ſe tutorem datum: ſi electionem tutores vel cura. vtrum ipſimet dent libellum, vel faciant dare pupillum vel adultum cum eorum auctoritate. Viuia. *Atque.* pro, id eſt. & dic ad gerendum accedere: ne ſit contra. j. eo. l. ita autem. §. geſsiſſe.

r *Virilis animi.* poteſt tamen ſi vult: vt inſtit. de ſuſpec. tuto. §. conſequens.

ſ *Ignorare.* ſecus autẽ ſi ſciuit. nam & prætor poteſt errare: vt infra, ad Tertyl. l. ij. §. non ſolũ. & §. §. ſequẽtib[9].

t *Iudicium.* id eſt, vltima matris voluntas.

u *Eligendos.* id eſt, dandos: vt. j. tit. j. l. Titium. §. à matre.

x *Sed inquiſitio.* vt. ſ. de confirma. tut. l. j.

GErere.] CASVS. Si tutor nolit adminiſtrare: prætor debet eũ præciſe cogere. Sed quid ſi prætor eum nõ cogat? certe nihilominus [s] dimittit negotia ſuo periculo. Secundo dicit: Tutor tenetur defendere pu. in iudicio. & videtur bene defendere ſiue ipſemet recipiat libellũ in ſua perſona, ſiue faciat recipere pup. & ipſe auctoritaté præſtet. & non cogitur tutor ſatiſdare de iudicato ſoluẽdo. ſi autem pupillus eſt infans ſcilicet vt vel abſens: tãtum ipſe tutor debet recipere libellum. Quid in curatore adulti adultũ defendẽte? certe actor habet electionẽ cui det libellum adulto præſente. ſi autem eſſet abſens, ſoli curatori dat libellũ. Quid ecõtra ſi tutor vel curator pup. velint cõuenire debitores pupillorũ vel adultorum? certe habent

† *Inquantũ l. iſta innuit tutorem cogi officio iudicis adminiſtrare ex quo ſcit ſe datũ tutorẽ: limitabis p tex. in d. l. j. vẽ pupilli ſaluã fore, ſcilicet vt pcedat qđ hic dicitur, poſtquã ſatisdedit, & iuraut ſe bene & vtiliter geſturũ, defenſurũ q; pupillum, poſtq; ei decretam adminſtratiõẽ vt plene per Auto. Corſe. in ſingu. ſuis ver. tutor. inci. tutor debet in inſtrumento exprimere.*

BIU Cujas

mune.& ho.l.si quis.&.C. de suspe.tut.l.iij. & supra, de ven. inspi.l.j.§.quid ergo.

a *Tempora.* quæ sunt.ff.de excusa.tuto.l.quinquaginta. Sed contra.ff.de aucto.præstan.l.si tutor.Solu.vt ibi. Item facit.ff.co.l.ita autem.§.fi.&.l.seq.&.l.qui iussus.&.C.eo.l.& si scisset.

b *Tutores cauere.* scilicet iudicatum solui: quam præstant defensores:vt.C.eo.l.fina.§. defensionem.Item nec de rato:vt.C.eo.l.tutores debitum. nisi secundum quod dicit infra, eod.l.vulgo. sed actor ab eis constitutus caueat: vt infra, rem ratã.l.actor.

c *Suscipiatur.* quod potest prodesse vt per lit.contest.factã cũ pupillo tutore auctore fiat interruptio prescriptionis.pupilus enĩ respondebit:vt.C. de aucto. præstan.l.clarũ & in eius persona poterit concipi libellus. sed tamen tutor de calũnia iurat: vt.C.de iura.calũ.l.ij.§ quod obseruari.nã illa.l.clarũ.& illa de iuramen. calũ. sunt Iustiniani,& concipiũtur verba iuramenti in persona tutoris: quia ipse videt agere & respõdere cũ auctoritatẽ præstat: vt.C.de vete. iur. enuc.l. j. §. omnia enim.olim tamẽ nõ iurabatur de calũnia in singulis capitulis: vt C.de iura. calũ. l.ij. §. fi.nisi in certis casibus: vt in no.oper.nũ. vt.ff. de no.ope.nun.l.de pupillo.§. qui opus. & in dam.infect. vt.ff.de dã. infec.l.qui bona.§. qui alieno.& in delatione iuramenti: vt.ff.de iureiuran. l. iusiurãdum. §. qui iusiurandum.sed per Iustinianum cœpit iurari in omni capitulo, & sic pluries in causa: vt. C. de iura. cal.l.j.tertio per eundem Iustinianum tantum semel: vt in auth. de his qui ingre.ad appel.§.fi.col.v. Alij distinguunt aliter à quo sit præstandum hoc: vt not.C.de iura.calum.l.ij. in glos. hoc dicunt &c. in filio dic vt ibi notatur in alia glos.quæ incipit:vt pater in bonis &c.

† *Sicut potest cõuenire debitores ex sua persona: sic eidẽ potest sine periculo solui. Bart. in.l.quòd si forte.* §. *quid ergo.* ff. *de solutio.*

d *Non possunt.* vt minoribus.vij.an.vt.C.de iur.delib.l.si infanti.&.ff.proxi.hi enim secundum Azo. in ius vocari non debent: vt supra,de in ius vo.l.quisque.in prin.& de condict.fur.l.ij. &. C.qui le.per.l.fi.in.fi.

e *Vel absunt.* infra,ea.l.§.in absentibus.

f *Suscipiãt.* ppposita à tutorib⁹ nomine pupillorũ querela. Hug.

g *Auctoritatem præstent.* pupillo in ius vocato,& se defendenti: vel ipse tutor conueniatur:vt.ff.§.licentia.Accursius.

h *Licentia.* videtur notari differentia inter pupillum & adultũ, vt primo casu sit electio ex parte minoris: vt.ff.§.licentia. secundo ex parte actoris,vt hic.Sed certe multo magis hic videtur esse idem quod.ff.vnde dic,licentia est vocare adultum si ipse velit respondere.nam & curator potest.

i *Vt ipse litem.* si curator vult.nam adultum potest exhibere, & auctorari:vt.ff.in pupillo dictum est.

k *Non denegari.*ff.quãdo pars minoris cõuenit:nũc quãdo agit.

l *Ex persona sua.* id est, curatorio nomine tantum: vt subiicit, &.C.eo.l.debitoribus.

cesset tutor, suo periculo cessat.Id enim à diuo Marco constitutũ est, vt qui scit se tutorẽ datũ,nec excusationẽ(siquã habet) allegat intra tẽpora[a] præstituta:suo periculo cesset.

Tutor potest defendere pupillum per se, vel ei se defendenti auctorari, prout elegerit ipse:sed curator potest defendere adultum per se,vel ei defendẽti auctorari, prout elegerit actor. Item tutor & curator possunt agere,vel agentibus auctorari, prout ipsi elegerint.hoc dicit. Et est solennis & magistralis casus.Bartolus.

¶ Sufficit tutoribus ad plenam defensionẽ,siue ipsi iudiciũ suscipiant, siue pupillus ipsis auctoribus:nec cogẽdi sunt tutores cauere,[b] vt defẽsores solẽt. Licẽtia igitur erit vtrũ malint ipsi suscipere iudiciũ,an pupillũ exhibere,vt ipsis auctoribus iudiciũ suscipiatur[c]:ita tamen, vt pro his qui fari nõ possũt,[d] vel absint[e], ipsi tutores iudiciũ suscipiãt[f]: pro his autẽ qui supra septimũ annũ ętatis sunt, & prẽsto fuerint,auctoritatem præstẽt[g]. ¶ In causis autẽ adultorũ licẽtia[h] erit agentibus vel ipsum adultum præsentẽ in iudiciũ vocare, vt cõsensu curatoris cõueniatur: vel cõtra curatorẽ agere, vt ipse litẽ[i] suscipiat. In absentibus autẽ adultis omnimodo cõtra curatorẽ agendũ. ¶ Non denegari[k] autẽ neq; tutoribus, neq; curatoribus [debet] etiã debitores pupillorũ vel adultorum ex persona[l] sua † prospectu[m] officij in iudicium vocare, vel eis hoc

m *Prospectu.* id est, vt sic prospiciat officio suo.aliàs,respectu.

n *Facientibus.* pupillis vel adultis.& facit ad hãc.l.C.de bo.quæ lib.l.fi.§.j.&.§.finautem secundo.&.§.finautem puerilis.

Siue tutor.] *CASVS.* Titius creditor pu.egit contra tut. eius: & condemnatus fuit tutor.postea fuit finita tutela. certe sententia mãdatur executioni in bonis pu. & non in bonis tuto. Quod autem dixi in pu. executionem fieri: fallit in vno casu, scilicet quando abstinet ab hæreditate ex qua descendit actio mota contra tutorem prædictũ.siue autẽ abstineat pupillus à dicta hæreditate,siue non : certe non fit executio in bonis tutoris, nec etiã in bonis fideiuss.quos dederit creditori tutor de iudicato soluendo: licet eos dare non teneretur: & idem est econtra si condẽnatus fuit aliquis tutori.

facientibus[n] suum accommodare consensum.

Iudicati actio non datur contra tutorẽ, nisi se liti obtulerit:sed cõtra pupillum, nisi ab hæreditate cuius causa est condemnatus,se abstinuerit. Bartolus.

II. IDEM libro nono ad Edictũ.

SIue*tutor condemnauit[o], siue ipse condemnatus est: pupillo, & in pupillum potius actio iudicati datur[p]:& maximè si nõ se liti obtulit[q]: sed cũ non posset, vel propter infantiã[r] pupilli, vel propter absentiam auctor ei esse ad accipiendum iudicium.& hoc etiam diuus Pius rescripsit: & exinde multis rescriptis declaratũ est in pupillum dandam actionẽ iudicati semper,tutore condẽnato:nisi abstineatur*.tunc enim nec in tutorem,nec in pupillum[dandam:] nec pignora tutoris capienda esse sæpe rescriptũ est. ¶ Amplius Marcellus libro vicesimo primo digestorum scribit, & si satisdedit[s] tutor, mox abstinuit[t] pupill⁹: fideiussoribus quoq; eius[u] debere subueniri.Sed & si pupillus non abstinuit:quemadmodum ipsi[x],ita & fideiussoribus eius subueniri : maximè si pro absente pupillo vel pro infante[y] satisfecerit.

Ex pluribus tutoribus vel curatoribus quilibet potest administrare: & vni erit decernenda administratio per iudicẽ.vel si vni erat decreta per testatorẽ, ille administrabit:& alii non gerentes tenentur ad ea quæ hic exponũtur in textu. Bartolus.

III. IDEM libro trigesimo quinto ad Edictum.

o *Condẽnauit.* id est, condemnari fecit pupilli debitores.sic.ff.de his qui no. infa.l.furti. §.mandati.&.C. de sacrosan. eccle. l. iubemus.§. is quoque. &.ff. si pars hære. pe.l. cum multi. in fi.

p *Datur.* etiam durãte tutela : vt hic dicit secundũ quosdã. Alij dicunt demũ finito officio transferri actionem in pupillum:vt.ff. si quis cau.l.fina.sed & secundũ eos vtilis datur in minorem etiam durante officio: vt hic dicit,constat enim trãsferri:vt not.C.de iura. calum.l.ij.in glos.quæ incipit,sed ad quid.

q *Obtulit.* non enim potest dici se liti offerre,cũ hoc faciat ex necessitate. vnde sec⁹ est in procuratore qui se liti offert cum ad hoc non cogatur,sed spõte faciat:vt.ff.de procur.l.si procurator.§.fin.&.l.Plautius. sic & in contractu differunt: quia tutor nõ tenetur finita tutela:vt.ff.quãdo ex fac.tut.l.post mortem.§.fina.sed procurator sic:vt supra,de procur.l.procurator qui.& facit infra,de re iudi.l.iiij.&. C.quãdo ex fac.tuto.l.j.

r *Propter infantiam.* quibus casibus est necesse vt ipse iudicium subeat:vt.ff.l.proxi.§.ita tamen.

s *Satisfecit.* creditoribus pupilli de soluendo ad certum diem. non dicas iudicatum solui:vt.ff.l.proxi.§.nec cogendi.

t *Abstinuit.*per in integrũ restit.satisfãdo enim videbatur adiisse:vt.C.de iure deliber.l.ij.& hoc si erat infans:aliàs actus & voluntas pupilli est necessaria:vt.C. de iur.delib.l.potuit.Sed quid si circa aditionem tutor prædicto modo satisfecerit?

u *Eius.* scilicet tutoris.

x *Quemadmodum ipsi.* scilicet tutori qui restituitur, quasi læsus sit pupillus in eo quia satisfactum est eius nomine cui satisfandũ non erat.& ad hunc vltimũ & penultimũ casum facit.ff. de acquirẽ.l.si pupillus.&.ff.de procu.l.si minor.&.ff.si quis cau.l.fi.Sed cõtra.ff.de mino.l.in causæ.j.&.C.de fideiuss. mi.l.ij.Sol. vt ibi.

y *Vel pro infante.* id est,minore.vij.an.vt supra.l.j.§.ita tamen. &.C.de iur.delibe.l.si infanti.

Si plures.] *CASVS.* Iudex dedit cuidã adulto plures curatores. certe quod vnus solus facit, ratũ est.& idẽ est in curatoribus pluribus

BIU Cujas

pluribus furioſi.namq; & prætor ſolet vnũ decernere.Ité ſi pater vel auus qui dedit plures tutores filio, iubeat vnũ ex his ſolũ adminiſtrare:ille ſolus adminiſtrabit.& idem eſt ſi inutiliter dedit tutores pater,& vnũ iuſsit gerere,& prætor eos poſtea cõfirmauit.Alij ergo non adminiſtrantes vocabũtur honorarij: & tenebuntur demũ excuſsis

† Inquantũ dicit hic tex. committi vni ex pluribus tutoribus vel curatoribus ad miniſtratio nem limitabile per.l.legitimas.§.ſi legitimis.ſ. de legi.tu. ꝓpter.ſcilicet vt intelligatur hæc l. primo ri & magiſtratus facto pupillo committi adminiſtrationem.

facultatib⁹ eius qui geſſit.& iſti non gerentes bene debent inſpicere qualiter adminiſtret geres: & ſi eſt pecunia in hæreditate,debent curare vt deponatur ad prædiorũ comparationem.illud tamen quod dictũ eſt cõmitti tutelã illi tutori cui pater cõmiſit,fallit in tribus caſibus:qui plane multa dicunt. & quod dixi in tutoribus, habet locũ in curatorib⁹.Quid ſi pater non dedit vni? certe ſiet hoc: quia vtilius eſt pupillo.aut maior pars tutorũ vnũ ex ſe eliget qui ſolus adminiſtret: quando ipſi omnes tutores concordãt, quia vn⁹ ſolus adminiſtret.& in eodẽ caſu ſi ipſi tutores nõ decernant quis adminiſtret:ipſe prætor decernet.Si autẽ omnes volunt adminiſtrare, debent audiri: ſed velint inter ſe tutelam diuidi, audiendi ſunt.& poſtquã diuiſa fuerit, vnus nõ debet attingere de parte alterius, imò exceptione repelletur.h. d.cum.l.ſeq.Viuianus.

† Bud.l.vnica.ſ. de eſſ.quæſt. tribunorum inquit eraviorũ (quos receptores generales appellam⁹) atq; coactorũ (qui recepiores particulares nũcupantur) obſeruatores ſunt, quos bodie contrarotulatores dicũt.ãtigraphei à Græcis nominãtur: aſſaq; eorum antigrapha, quaſi contraſcripta &c. vide Bud.l.d.

SI plures † curatores [a] dati ſunt: Põponius libro ſexageſimo octauo ad edictũ ſcripſit ratum haberi debere etiam quod per vnũ geſtũ eſt. Nam & in furioſi curatoribus,ne vtilitates furioſi impediãtur,prætor vni eorũ curationẽ decernet [b], ratũq; habebit quod per eum ſine dolo malo geſtũ eſt.

¶ Si parẽs vel pater qui in potestate habet, deſtinauerit teſtamẽto, quis tutorũ tutelã gerat: illũ debere gerere prætor putauit [c]. meritóq; parẽtis ſtatur voluntati, qui vtique rectè filio proſpexit.tantumdẽ prętor facit & de his quos parens deſtinauit teſtamento [d], ipſe autẽ confirmauit [e]: vt ſi parẽs declarauit quẽ velit tutelã adminiſtrare,ille ſolus adminiſtret.cęteri igitur tutores non adminiſtrabunt,ſed erunt hi quos vulgo honorarios [f] appellamus. Nec quiſquã putet ad hos periculũ nullũ redundare [g]. Cõſtat enim hos quoq; excuſsis prius facultatib⁹ eius qui geſſerit,cõueniri oportere. Dati ſunt enĩ quaſi obſeruatores † actus eius & cuſtodes: imputabitúrq; eis quandoq; cur ſi male eum conuerſari videbãt, ſuſpectum eũ non fecerũt. Adſiduè igitur & rationẽ ab eo exigere [h] eos oportet, & ſollicitè curare qualiter conuerſetur: & ſi pecunia ſit quę deponi poſsit,curare vt deponatur ad prædiorũ [i] cõparationẽ.Blãdiũtur enĩ ſibi, qui putãt honorarios tutores omnino nõ teneri.tenẽtur enĩ ſecũdũ ea quæ ſupra oſtẽdim⁹ [k].

Ex cauſa receditur à voluntate defuncti:& alii quàm teſtator dixit,adminiſtratio conceditur.idem in curatore:& ſi teſtator non dixerit, vnus eligitur.Bartolus.

¶ Quamuis autẽ ei potiſsimum ſe tutelam commiſſurũ prætor dicat cui teſtator delegauit,attamen nonnunquã ab hoc recedet: vt puta ſi pater min⁹ p-

a *Curatores.* aliàs, curatorem:aliàs,curationem:aliàs,curam.

b *Decernet.* vt tamẽ caueat cæteris, & ſic adminiſtret ſolus. ſed ſi non decernat, tamen quod vnus fecerit,ratũ eſt: quia videtur alius conſentire niſi diſſentiat: vt.ĩ.de cura. fu.l. conſilio.§.penul. & fi. & facit. C. ſi vnus ex plurib⁹.l.j.& infra, ea. l.§.quod in tutoribus. &.§.apparet.

c *Putauit.* vt inſtit.de ſatiſda.tu.§.j.

d *Teſtamento.* minus legitime facto.

e *Confirmauit.* quod debuit: vt ſupra,de cõfir.tut.l.ij.

f *Honorarios.* ſed cũ iſti teneantur rationes ab aliis exigere: vt.ĩ. ſubiicit: ergo nõ ſunt honorarij: vt ſupra,de teſta.tute.l.iure noſtro.§.j.quę eſt con.Sol.improprie dicitur hic honorarius. Vel dic quòd ibi adminiſtrabat cum aliis, & etiã rationem ab eis exigere debebat:hic nõ adminiſtrabat.& dic quare dicitur honorarius,vt ibi no.& facit infra,de ſol.l.quòd ſi forte. §.j.vbi dicuntur tria genera tutorum.

g *Redundare.* ſi habeas,non,bene eſt:nam redundat:vt.ĩ.ſubiicit.&.ſ.de ritu nupt.l.ſi quis tutor.§.quid ergo ſi honoris cauſa. prius conuento alio: vt. C.ſi tu.non geſſ.l.j.& de pericu.tut.l.j.& ff. Infort.

A etiam magiſtratu ſecundum nos.ſi habeas ſine,nõ, dic ſcilicet ad præſens: redundat tamen poſt conuento alio,& magiſtratu: ſed videtur quòd poſsit eligere etiam non gerentem prius: vt infra, de cur.bo.dan.l.ij.§.fi.Sol.ibi in curatoribus rerum, hic in tutoribus vel curatoribus perſonarũ.Vel ibi à creditoribus, hic propter geſtionem ſecundum P. Vel illa ſecundum iſtam: vt ibi not.

B penſo*conſilio hoc fecit,fortè minor vigintiquinq; annis: vel eo tẽpore fecit quò iſte tutor bonæ vitę vel frugi videbatur: deinde poſtea idẽ cœpit malè cõuerſari ignorante [l] teſtatore: vel ſi contẽplatione facultatũ eius res ei cõmiſſa eſt, quibus poſtea exutus eſt. Nam & ſi vnum pater dederit tutorẽ,nonnunquã ei adiungũtur curatores. nam Imperator noſter cũ patre[ſuo]reſcripſit,cum duos quis libertos ſuos tutores dediſſet, vnum rerum Italicarũ, aliũ rerũ Africanarũ,curatores eis adiungendos [m]: nec patris ſecuti [n] ſunt volũtatẽ. ¶ Quòd in tutoribus ſcriptum eſt, & in curatoribus erit obſeruãdum, quos pater teſtamento deſtinauit à prætore confirmãdos.

Apparet igitur [o] prætori curæ fuiſſe, ne tutela per plures adminiſtretur [p].quippe etſi pater non deſtinauerit quis gerere debeat:attamẽ id agit,vt per

C vnũ adminiſtretur. Sanè enim facilius [q] vnus † tutor & actiones exercet, & excipit, ne per multos tutela ſpargatur.

Tutores poſſunt vni ex eis adminiſtrationem committere,vel omnes ſimul gerere, vel diuidere.Bartolus.

¶ Si non erit à teſtatore electus tutor, aut gerere nolet [r]:tum is gerat [ſ] cui maior pars tutorum tutelam decreuerit.Prætor igitur iubebit eos cõuocari [t]: aut ſi non coibunt,aut coacti non decernent, cauſa cognita ipſe ſtatuet quis tutelã geret. Planè ſi non conſentiãt tutores prætori, ſed velint omnes gerere,

D quia fidẽ nõ habeãt electo,nec patiuntur ſuccedanei eſſe alieni periculi: dicendum eſt prætorẽ permittere eis omnibus [u] gerere. Itẽ ſi diuidi inter ſe tutelam velint tutores, audiendi ſunt: vt diſtribuatur [x] inter eos adminiſtratio.

IIII. IDEM libro nono ad Edictũ.

† *Hinc Iſocrates cẽſebat rẽp. vnius principis imperio quàm populi adminiſtratione rectius gubernari.Stobæus ſer. 47.*

Verſus.

Maiori pars eſt.

h *Exigere.* extra iudicium.nam in iudicio non poteſt durante tutela contutoris: ſed aliter in curatoribus diſtinguitur:vt infra,eo. l.cũ plures. &.l. actus. &.l.cum curatore.

i *Ad prædiorum.* ſic.ĩ. eo.l.ita autẽ.quæ huic. §.continuatur.

k *Oſtendimus.* hoc. §.

l *Ignorante.* ſi enim comperiſſet, veriſimile eſt quòd mutaſſet.& facit ſupra,de teſta.tute.l.pater.& de confir. tu.l.vtilitate.Azo.

m *Adiungẽdos.* propter late diffuſum patrimonium: vt.C.in qui. caſi.tu.ha.l. propter.& quandoque iunguntur contutores: vt infra, de excuſa.tu.l.propter. & ſupra, de tu.l.ſi quis tutor.

n *Secuti.* ſic.ĩ. eod.l. quidam.§. vſqueadeo.

o *Igitur.* inceptiue ſumitur,non illatiue.vel dic illatiue: quia comprobando voluntatem patris in hoc:vt hic,& ſ.l.j. §. j. ſatis videtur velle per vnum geri, etiã ſi pater non dixit.

p *Adminiſtretur.* cum pater hoc dixit: quippe &c.

q *Facilius.* vnde verſus:Segnius expediunt commiſſa negotia plures.& facit.j. de no. ope.nun.l. ſtipulatio. §. pe.&.ſ. eo.l.j. in prin. & in auth. de hære. ab inteſta.§. ex his. colla. ix.in fin. &.ſ. de orig. iur.l.ij.§.nouiſsime. & ĩ. de cura. fu.l. cui bonis.§.fina.& inſtitu.de ſatiſda.tut.§.j. &.ſ. de exerci.l.ij. &.ĩ. eod. l. decreto.§.fi. Accurſi⁹.

r *Nolet.* ſ. electus.

ſ *Is gerat.* Poteſt etiã cogi electus: vt.ſ.eo.l. j.in prin.Et not.etiam maiori parti forte ſtandum.ſic.ſ. de pact.l. & ſuũ.§.fin.& de ven.inſpi.l.j. §. j. &.ĩ. de ſepul. vio.l.iij. §. ſi plures.&.ĩ.de regu.rur.l.aliud.§.refertur.&.ĩ.ad munici.l.quod maior.&.ſ.quod cuiuſq; vniuer.l.nulli.&.ſ.depoſi.l.ſi plures.& inſti.de ſatiſda.tu.§.j.Itẽ ſi nõ ĩuenitur maior pars, ꝙ iudex eligit. ad quod.C.de iudi.l.fi.& de iureiur.l.iuſiurandũ.§. ſi de qualitate.&.C.de nup.l.j.& facit.ĩ.de leg.j.l.huiuſmodi.in fine.

t *Conuocari.* ſic in auth.de hæredi.ab inteſta.§.pe. in fi.colla.ix.

u *Eis omnibus.* ſic.ſ.de legi.tu.l.legitimos.§.pe.in fi.§.

x *Diſtribuatur.* à prætore.& facit.ĩ.eo.l.actus.

BIU Cujas

a *Vel in partes. Diuisa.* scilicet prætore auctore.
b *Pro ea parte.* vnusquisque tamen ex omni causa etiã quam non administrat, conuenitur: vt infra, eo.l.inter. in fi.
c *Non administrat.* Illud tamen not. quòd si causa est agenda in regione mihi deputata pro rebus tibi cõmissis, illã ego p̃sequor: vt. j. eod.l. tutores qui post. §. hęres. nisi in tua regione agere possis: vt. j. e.l. Titiũ. §. tutores. Azo. & facit ad.l.istam. C. si ex plu.tut.l. ij. & de auct. præstan. l.fi. & de peri.tu.l.ij. & j. eo.l.si duo. in fi.

VEl in partes, vel in regiones. & si ita fuerit diuisa[a], vnusquisque exceptione summouebitur pro ea parte[b] vel regione quã non administrat.[c]

Dictum determinatur secundum suam causam. Bart.

V. IDEM libro trigesimo quinto ad Edictum.

ITa autẽ[d] depositioni pecuniarũ locus est, si ea summa corradi (id est colligi) possit, vt [inde] cõparari[e] ager possit. Si enim tam exiguã esse tutelam facilè probatur, vt ex nũmo[f] refecto prædiũ puero comparari nõ possit: depositio cessat. Quæ ergo tutelæ quantitas depositionẽ inducat, videamus. Et cũ causa depositionis exprimatur, [scilicet] vt prędia pupillis comparẽtur: manifestũ est, vt ad minimas summas non videat̃ ptinere. Quib' modis[g] * præfiniri generaliter non potest: cũ facilius causa cognita[h] per singulos[i] possit examinari. Nec tamen auferenda facultas est, etiã minores summas interdum deponi postulare[k], si suspecti tutores[l] esse videantur.

Flo.mod'

Cessisse dicitur qui modicum attigit per se vel per alium: & si cessat, vt suspectus poterit accusari: & qui non gessit, tenetur vtili. Bar.

¶ Gessisse[m] autẽ videtur tutor, qui quid omnino pupillare attigit, etiam si modicũ: cessantq; partes eorũ qui solẽt cessantes cogere administrare. Quòd si postea quã gessit[n], tũc se gestu abstinuit: etiam suspecti postulatio[o] succedit. Quòd si quis tutelam mandauerit gerẽdam, certe tenet̃ curator finire dictã litẽ, nisi reddiderit rationẽ adulto quondam, & reddiderit instrumenta dictæ causæ. & si non perficiet litem, tenet̃ ob hoc act. neg. ge. etiam si iam actum erat dicta act. contra eum. Viuianus.

d *Ita autem.* hæc cõtinuatur cũ superiore. l.iij. §. fi. in fi. §. Azo.
e *Comparari.* post depositionem enim pecuniæ comparari ager debet: quod si neglexerit, in vsuras adstringitur: vt. j. eod.l. tutor qui. §. si post. & l.si tutor constitutus. Azo.
f *Nummo.* id est, nummis: vt. j. de verbo. signi. l. in vsu.
g *Quibus modis.* id est, prædictis modis nõ possumus scire quãtitatem pecuniæ deponendæ. sic supra, de testi. l.iij. §. j. & de vsuris. l. mora. & facit in authen. vt ij qui. §. pe. colla. vj.
h *Causa cognita.* attento eo quanti sunt prædia venalia, vel quæ suspicantur venalia futura.
i *Per singulos.* scilicet tutores.
k *Postulare.* s. cõtutores. vel dic quẽlibet de populo qui perpẽsa pietate petit: vt ĩ suspecto tut. vt ĩsti. de susp. tut. §. cõsequẽs. Azo.
l *Tutores.* qui pecuniam pupillarem collegerunt.
m *Cessisse.* exponit verbũ, gerere, quod est in prin. j. legis.
n *Postea quam gessit.* id est, gerere inchoauit. & dic, non ante: vt infra, de suspe. tu.l. hæ enim. §. fi.

A o *Postulatio.* quasi dicat, actio tutelæ, finita tutela tamẽ: non autem coactio: vt supra. l. proxi. &. j. de auct. tu. l. si tutor qui.
p *Per alium.* Not. qui per alium facit, ipse facere videtur. sic. ff. de neg. gest. l. iij. §. fi. & l. nam & Seruius. &. C. de nego. gest. l. iiij. &. j. de hære. insti. l. ij. &. ff. quod cuiusque vniuer. l. item. §. j. &. j. de vi & vi arma. l. j. §. deieciſſe. Sed arg. contra in eo. tit. l. cum fundum[a] & de contrahen. emptio. l. quod sæpe. §. siquis[b] & de adopti. l. cũ[c] & C. de iis qui ve. ætat. impe. l. ij. &. j. de actiquiren. hæred. l. Paulus reſpõdit per procuratoré. & supra, de transl. cum hi. §. fi.[e] & supra, ad. l. Aquil. l. liber homo. ij. respon. *AD-DITIO.* Dic quòd hoc est pro, quia ibi vterque tenetur: vt ibi patet secundum Bart. quòd falsa
q *Vtili.* scilicet tutelæ quòd mandauit: sicut qui nõ gessit. nam qui non gessit, tenetur vtili nõ directa: vt infra, rem pupil. sal. so. l. nõ quasi. §. j. & ad hoc .ff. man. l. si procuratorem. §. si tutores.
r *Actione.* hoc apertius notatur per exẽplũ .j. eod. l. tres tutores.
f *Qui.* s. debitor.
t *Tenebitur.* si à se nõ exegit. & sic prima act. conuertitur in actionẽ tutelæ: quia interfuit pupilli: vt. ff. de neg. gest. l. diuortio.
u *Debuit.* ergo & naturaliter solum debitũ à se debet exigere. sed dic vt. j. e. l. quoties. §. item si temporali. &. ff. de peti. hære. sue post. §. iustum. & j. de solu. l. Stichũ. §. aditio. Azo. & facit. ff. de neg. gest. l. si pup. §. fi. & l. sinautẽ. & j. de tut. & ra. det. l. si tutorẽ. & l. si post.
x *Nõ admonuerit.* quid si admonuit, & ipse noluit? Respõ. excusatur tutor, quia inuiti adolescentes curatorem non accipiunt: vt inst. de cur. §. item. Azo.

Debitum ex alia causa deuoluitur in actionem tutelæ. Bart.

¶ Debitor patris qui[f] tutelam administrauit filij, tutelæ iudicio tenebitur[t] etiã ob id quod patri debuit.[u]

B

Tutor finita tutela tenetur admonere minorem vt petat sibi curatorem: alias tenetur. Bartolus.

¶ Si tutor pupillũ suũ puberem factũ non admonuerit[x] vt sibi curatores peteret (sacris enim cõstitutionibus hoc facere iubetur qui tutelã administrauit) an tutelæ iudicio teneatur? Et magis puto sufficere tutelæ iudicium, quasi connexũ sit hoc tutelæ officio, quãuis post pubertatem admittatur.[y]

Post completam tutelã vel curã cogitur quis litem cœptã perficere: nisi instrumenta litis & rationes reddiderit. Bartolus.

¶ Post completũ[z] vicesimumquintũ annũ ætatis, si nondũ rationes redditæ sũt, nec ad causã instrumẽta pertinẽtia: fidei ac verecundiæ curatorũ cõuenit, vt consilio suo[a] cœptã litẽ perficiãt. Si igitur cessẽt in his quæ constituta sunt faciẽdis; magis puto sufficere negotiorum gestorum iudicium, etiam si [iam] actum sit[b]: * si tamen huius rei ratio reddita non est.

C

Si relinquitur liberatio à reddendis rationibus, nihilominus tutor de dolo tenetur, qui non potest remitti: secus si de damno quod sua culpa sentiret. h.d. concordat. l. si seruus vetitus. de lega. 1. Bartolus.

D

y *Admittatur.* si habes sine d, dic, id est, delinquatur: si cum d, dic. s. admonitio. si vis exponere admittatur, id est, recipiatur, debet etiam esse d. si exponatur, id est, committatur, tunc potest esse sine d. & facit ad hunc. §. & ad seq. C. arbi. tut. l. tutor. & dic vt ibi no. &. j. eo. l. à tutoribus. §. j. &. j. de fideiuſ. tu. l. j. &. j. de tu. & ratra. l. si tutorem. & l. si tutor reipublicæ. §. si testamento. &. l. si tutor post. &. j. e. l. tutor qui. §. j. Accursius.
z *Post completum.* hic est. §. sed quidam non habent.
a *Consilio suo.* scilicet tutoris quondam. Azo.
b *Actum sit.* actione negotiorũ gestorum: secus in actione familiæ erciscundæ: vt. C. de nego. gest. l. iij. &. ff. familiæ ercis. l. si filia. §. familię. Azo. & facit. C. qui pe. tu. l. admone. &. C. vt causę post pu. asſit tu. l. j. &. j. de appel. l. negotiorũ. §. fi. & l. tutor. in fi. &. C. de peri. tu. l. fi. & de iudi. l. ij. &. j. e. l. tutores. §. tutores. Acc.

[*Quidem.*] *CASVS.* Testator dedit tutores filiis suis, & dixit, nolo q̃ reddãt eis rationẽ tutelę. certe nihilominꝰ tenẽtur tutores de dolo. sed si testator vult eis remittere rationẽ & quantũ ad dolũ, & quãtũ ad omnia alia, ita dicat: Si quod dãnũ sustinuerint dicti tutores ex tutela filiorũ meorũ: eis lego. [*PAPINIANVS. SCRIBIT.*] Pater dans tutores filiis ita dixit: Volo quod administretis

BIU Cujas

nistretis consilio matris pupillorum. certe non tenentur seruare hanc voluntatem. si tamen mater det eis bonum consilium, bene facient si admittant. non solum autem in isto casu non tenentur voluntate testatoris seruare, sed etiam in aliis: vt litera dicit plane. [EX QVO.] Ex quo tutor scit se datū tutorē, statim debet administrare. & si hoc non facit, tenetur. & non facit vim quo modocunque, sciat modo. sed si dicat se nescisse: pupillus debet eum probare sciuisse. præsumitur enim ignorantia. Viuianus.

¶ Iulianus libro vicesimo primo digestorū huiusmodi speciē proponit: Quidā decedēs [a] filiis suis dederat tutores, & adiecerat, *Εόσque ἀνεκλογίσους* [b] * *esse volo*. Et ait Iulianus tutores nisi bonā fidē in administratione præstiterint, dānari debere: qnāuis testamēto cōprehēsum sit vt *ἀνεκλόγισοι* essēt: [sed] nec eo nomine ex causa fideicōmissi quicquā cōsequi debebūt, vt ait Iulianus. & est vera ista sententia. Nemo enī ius publicū [c] remittere potest huiusmodi cautionibus [d], nec mutare formā antiquitus cōstitutā. Dānū verò quodcūq; ex tutela quis senserit [e], & legari, & per fideicōmissum ei relinqui potest.

Si tutor iubetur gerere de consilio eius qui non potest esse particeps officii, de honestate illud requirit: sed nō tenetur sequi: sicut aliàs quando à voluntate defuncti receditur. Bartolus.

¶ Papinian[o] libro quīto resp̄sorū ita scribit: Pater [f] tutelā filiorūcōsilio matris geri mādauit [g], & eo nomine [h] tutores liberauit. Nō idcirco minus officiū tutorū integrū [i] erit: sed viris bonis cōueniet [k] salubre cōsilium matris admittere: tametsi neq; liberatio [l] tutoris, neq; voluntas patris [m], aut intercessio [n] matris, tutoris officiū infrīgat.

¶ Vsq; adeo autē licet tutorib[o] patris [p] præceptū neglegere: vt si pater querit* ne quid rei suę distraheretur, vel ne mācipia [o] distrahātur, vel ne vestis, vel ne domus [p], vel ne alię res periculo subiectæ: liceat eis contemnere hāc patris voluntatem [q].

Atempore scientiæ periculum est tutoris: & ignorantia præsumitur, nisi scientia probetur. Bartolus.

¶ Ex quo īnotuit tutor* se esse tutorē, scire debet periculū tutelę ad se* ptinere. Innotescere autē qualiterqualiter † sufficit, non vtiq; testato [r] eū cōueniri. Nā etsi citra testationē, scilicet vndecumq;, cognouerit: nulla dubitatio est quin debeat [s] periculum ad ipsum respicere. [t]

VI. IDEM libro trigesimo sexto ad Edictum.

HOc autē, † quod cognouit tutor, pupillus probare debebit. [u]

Contra tutorem qui non facit inuentarium, absque causa iuratur in litē: & antequam faciat, nō potest administrare nisi quæ dilationem non recipiunt. Bartolus.

VII. IDEM libro trigesimo quinto ad Edictum.

uHOc autem. *Probare debebit.* Arg. contra. C. de episc. audi. l. si legibus. Item contra. C. de pericu. tu. l. si tutor. Solu. hic ex necessitate probat pupillus scientiam, ibi admissus nō iussus tutor probat ignorantiam. sic. C. de præ. mi. l. si prædium. & de præscript. long. temp. l. penulti. & argu. ff. de proba. l. circa. vel dic vt ibi.

TVtor.] *CASVS.* Vsque ad §. vsuræ. Tutor antequam incipiat gerere, debet inuentarium facere: nisi iustam causam habeat quare non faciat, & si non faciat, tanquā dolosus tunc remouetur à tutela conuentus à pupil. & tenetur pup. ad interesse. illa tamen quæ non recipiunt dilationem, bene debet gerere etiam ante factum inuentarium, immo ea tenetur distrahere: & aliàs suo periculo stant: nec potest se excusare dicens: ideo non vendidi, quia expectabam contutores meos. cum quodam ergo spatio moderato debet eas res distrahere: quod in iudicis erit arbitrio. [COMPETIT.] Dictum est supra, eod. l. iij. §. & si pecunia. quod tutores debent deponere pecuniam pupillarem ad prædiorum comparationem. nunc dicit, si per preces vel gratiam non idonea emant prædia, vel etiam per latam culpam: quia tenentur pupil. Quid si post depositionem nulla prædia emant? tenentur ad vsuras pecuniæ depositæ: nisi forte non inueniebant prædia venalia. & tenentur quando non emerunt, ad vsuras quæ frequentantur in illa regione. Si autē in suos vsus dictā pec. conuerterunt clam, tenentur ad centesimas vsuras: quamuis ille tutor qui non fœnerauit pec. pu. nō teneatur nisi ad pupillares: nec ille qui debitor existens patris pupillorū durāte tutela à se nō exegit. Quid si tutor fœnerauit pecuniā pupil. & dedit eam fœnori multis aut omnia tenet pupill[i] nomina approbare, aut omnia reprobare. [SI DEPONI.] Si est pecunia in hæreditate pupilli, tutor debet eam deponere ad prædiorum comparationem: vt. ff. eo. ita autem. & si quidem tutor deponat, non tenetur ad vsuras. Si autem non deponat, aut præceptum fuit ei à iudice vt deponeret, aut non. si non fuit præceptum, tenetur ad pupillares vsuras. si

a *Quidam decedens.* aliàs lex. aliàs. §. Accurs.

b *Ἀλογίστας.* ab a, quod est sine: & logos, quod est sermo, quasi non teneantur sermocinari vel respondere pro gestione. inde logista, id est rationalis, qui tenetur reddere rationē: qui vocatur & curator Cæsaris: vt. C. de modo mulc. l. curatores. & tutor. vel secūdū quosdā alogi quasi remoti essent à ratiocinationib[us].

c *Ius publicum.* sic. ff. de le. j. nemo. & ff. de testa. iure nostro. & C. de condit. inser. l. ij. & ff. de libe. & posthu. l. si ita. §. fi. & consonat huic. l. C. de transact. l. sub prætextu. & ff. de pactis. l. si vnus. §. illud. & quod ibi no. & ff. de neg. gest. l. Pōponius. vbi dicit, nuda voluntas. & supra, de transact. l. qui cum tutoribus. in fi. Hug.

d *Huiusmodi cautionibus.* id est, cautelis.

e *Senserit.* Leui culpa non dolo: vt in prædicto casu: ad quam leuem culpam fit hic relatio. idémq; & si exprimat hoc idem defunctus. nec enim præstabitur ex causa fideicōmissi tutori quod dolo fecit: licet hæc lex innuat contrarium.

f *Pater.* aliàs est. §. Papinianus, aliàs lex, pater &c. Azo.

g *Mandauit.* in testamento suo in quo eis tutores dedit. Azo.

h *Eo nomine.* id est, quia matris cōsilio gesturi erant. vel dic, id est, nomine tutelæ. Azo.

i *Integrum.* quia & sine matre gerere possunt: vt. ff. eo. l. Titium. §. j. Sed contra est principiū eiusdem. l. Titium. sed ibi erat tutor, & esse poterat consiliator: hic nō: vt. ff. de testa. tu. l. iure nostro. & eodem modo respon. ad. l. supra, de exerci. l. j. §. si plures. quæ est contra: vt & ibi dixi.

k *Conueniet.* ex honestate. sic. C. de necess. ser. l. quidam. §. illo.

l *Liberatio.* facta à defuncto, quę non valet: vt subiicit, & infra, proxi. §. & ff. proxi. l. quidam decedens.

m *Patris.* qui sine ea voluntate gerit.

n *Intercessio.* id est, interuentus siue consilium, scilicet malum. Azo. & facit. j. proxi. §. Accursius.

o *Mancipia.* C. pro empt. l. ij. contra. Sol. ibi cum causa & salubre consilium, hic secus: vt. j. de leg. j. l. si filius. §. diui.

p *Domus.* quæ omnia olim vendi debebant: vt. C. de admi. tu. l. lex quæ. circa princi. Accursius.

q *Voluntatem.* Not. discedi quandoq; à voluntate. sic. ff. vbi pu. edu. l. j. & ij. & supra, de confir. tut. l. penul. & de testa. tu. l. iure nostro. & C. eod. l. tutelam. & j. de an. leg. l. Quintus Mutius. & j. de le. ij. l. Lucius Titius. & l. pater filium. & ff. de relig. l. at si quis. §. æquum. & j. de condit. insti. l. quidā. & ff. eod. l. ij. §. quamuis.

r *Testato.* id est, coram testibus vel vicinis.

s *Quin debeat.* quia certe debet ad eum spectare periculū. & facit. C. eo. l. tutor. & l. & si scisses. ff. eod. l. j. & instit. de leg. §. quod autem. & ff. de peti. hære. l. qui se. & l. item ne. §. petitam. & C. qui mili. non pos. l. super seruis. & C. de spon. & arg. spon. l. mulier.

t *Respicere.* dic, aut datio tutoris est ipso iure nulla: & tunc nō imputatur ei si non gerat: vt. C. qui da. tut. pos. l. militię. & l. neq; aut tenet: & tunc siquidē tutor ignorat se datū, (quod semper præsumit nisi pupillus probet de scientia tutoris: vt infra. l. proxi.) idem est: vt hic. si vero sciat se datum, & sciat nullā sibi competere excusationem, statim tenetur: vt hic, & infra, de excusa. tuto. l. qui testamento. & j. si tu. ap. l. ij. & C. de excu. tut. l. quanquam. & infra, eo. l. tutor vel curator. & l. tutores qui post. §. tutor. si vero sciat se datum, & sciat sibi aliquā cōpetere excusationem, & non prosequatur eā, tunc tenetur ex quo iussus est gerere: vel, vt puto, ex quo lapsa sunt tempora excusationis. & probatur hic & præcedens casus infra, de excusa. tut. l. si is qui tres. §. illa. si vero credat aliquam sibi competere, nec competat, & non proponat eam: statim tenetur ex quo datus est. si vero proponat eam, & prosequatur: si quidem vincat, nunquam spectat periculum ad eum. & si succūbat, tenetur ex quo iussus est: vt infra, eodem. l. qui iussus est. Azo.

† *Facit glo. 2. in. c. cum olim. in prī. extra de ar bi.*

* *Flo. cau ret*

* *Flo. tutor*

* *Flo. eum*

† *Facit. c. veniens cū gl. 2. in prī. extra de fi. presbyte.*

† *Concor. cū hac. l. c. 1. cū gl. super verb. allegans. extra de postul. præla.*

BIU Cujas

autem fuit præceptum, tenetur ad centesimas: sicut & quando negauit se habere pecuniam cum tractaretur de alimentis pupillo præstandis. nam & tunc tenetur ad centesimas vsuras eius pecuniæ habet: & etiam castigatur extraordi. Si autem negauit se habere pecu. cum tractaretur de expediendis aliis negotiis pupilli, præstabit pupillares tãtum. & de pupillaribus præstandis ponit quinque plana exẽpla. præter auté prædictos tres casus in quibus præstãtur centesimæ, & præter dictos quinq; in quibus præstantur pupillares, tenetur ex aliis causis tutor ad eas quæ in regione frequentantur. Viuianus.

a *Repertoriũ.* sic dictũ est, qa reperta cõtinet & inuẽta: & quia inuẽta in bonis pupilli ibi describũtur: & debet fieri mox cũ cõmode fieri potest: licet aliter alij dicãt & in præsentia tabellionis & iudicis: vt C. eo. l. tutores. & ibi not. & fiet vna vice. & si quid addatur bonis, iterũ addetur inuentario & scribetur dies: vt C. de cura. fur. l. fi. §. fi.

b *Fecisse videtur.* præsumptiõe huius l. ideoque vt suspectus remouetur, & alias pœnas patitur: vt. C. arb. tu. l. fi. & j. de suspect. tut. l. iij. §. tutores. sed an honorarius tutor vel datus causa notitiæ qui nõ administrat, debeat facere? Respon. sic. nã indefinite hic dicit. Itẽ omnibus potest solui: vt. j. de sol. l. quod si forte. §. j. & §. & quino titię. Itẽ ad omnes pertinet periculum: vt supra, de ri. nup. l. si quis tutor. §. quid ergo. & C. de pericu. tu. l. j. Itẽ communionem habẽt in tutela, licet non administrent: vt. s. eod. l. iij. §. nec putet. & d. l. C. de peric. tut. l. j. & C. arb. tu. l. fina.

† *Facit hic §. quod vacante eccle sia præsentes possunt procedere ad electionem vsque ad finem trium mẽsium: vt habetur in c. cũ nobis. in glo. super verbo, reuocare. post med. in ver. dicit. Ioannes.*

† *Multa in hanc sentẽtiã grauiter & copiosẽ Eras mus Chil. 2. prouer. 1.*

c *Interest.* propter res & causas amissas: vt. j. eod. l. chirographis. Azo.

d *Quod.* scilicet interesse, & vltra etiam: vt supra, de in lit. iurã. l. ij. & l. si tutor. Azo. Sed quando iurabunt? Respond. in actione tutelæ, & sic finita tutela: vt. j. de tut. & ra. det. l. nisi. &. C. de in lit. iuran. l. penul. & arg. infra, de ma. test. l. si ita fuerit. & de fideicom. li. l. si pure. in fi. Item quis? Respond. alius tutor vel curator, vel etiam ipse adultus: vt. s. de in lit. iuran. l. videamus. Accursius.

e *Eum oportet.* debet & alia facere antequam administret, scilicet satisdare rem pupilli saluam fore: vt. C. de tuto. & cura. qui satis non dant. l. j. & fi. nisi sit testamentarius, vel cum inquisitione datus: vt in eo. ti. l. non omniũ. Itẽ debet decreto iudicis accipere res: vt. C. arbi. tu. l. fi. Item iurare: vt in authẽ. vt ij qui. §. fi. col. vj.

f *Posit.* C. eod. l. fina. in fi. & l. lex quæ. in fi. &. s. de mino. l. ait prætor. §. quæsitum.

g *Suum periculum.* sic. j. ad Trebel. l. mulier. §. sed enim. &. C. eo. l. lex quæ. in fine. & l. fina.

h *Præcipiti.* sic. j. de iure fis. l. edicto. §. cum autem. & de verbo. oblig. l. continuus. §. cũ ita. &. j. de leg. ij. l. cum quidam. & de iure deli. l. j. in fi. & s. si quis cau. l. ij. §. si quis tamen. &. j. de sol. l. ratũ. &. j. ad Tertyl. l. ij. §. si mater. &. §. confestim.

TVtor qui repertoriũ [a] nõ fecit, quod vulgo inuentarium appellatur, dolo [malo] fecisse videtur: [b] nisi fortè aliqua necessaria & iustissima causa allegari possit cur id factum non sit. Si quis igitur dolo inuentariũ non fecerit: in ea cõditiõe est, vt teneatur in id quod pupilli interest: [c] quod [d] ex iureiurando in [e] litem æstimatur. Nihil itaque gerere ante inuentarium factum eum oportet: [e] nisi id quod dilationẽ nec mo dicam [e] expectare possit. [f]

Vimia festinantia vel negligentia tutoris in rebus pupilli vendendis punitur. Bartolus.

¶ Si tutor cessauerit in distractione earum rerum quæ tempore depereunt, suum periculum [g] facit. Debuit enim confestim officio suo fungi. Quid si cõtutores expectabat † vel differentes, vel etiam volentes se excusare, an ei ignoscatur? Et nõ facile ignoscetur. debuit enim partib⁹ suis fungi, nõ quidẽ præcipiti [h] festinatione, sed nec moratoria [i] cunctatione. †

In emendis rebus tutor non tenetur, nisi de dolo & lata culpa. Bartolus.

¶ Competet aduersus tutores tutelæ actio, si malè contraxerint: hoc est, si prædia comparauerint non idonea per sortes aut gratiam. Quid ergo, si neque sordidè, neque gratiosè, sed non bonam conditionem elegerint? Rectè quis dixerit solam latam neglegentiã [k] eos præstare hac in parte debere.

Si tutor pecuniam pupillarẽ otiosam reliquit, vel in vsus suos conuertit: tenetur eius pecuniæ vsuras præstare. hoc dicit.

¶ Si post depositionem pecuniæ comparare prædia [l] tutores neglexerunt: incipient in vsuras conueniri. [m] Quanquam enim à prætore cogi eos oportet ad comparandum: tamen si cessent, etiam vsuris plectendi sunt, tarditatis gratia: nisi si per eos factũ nõ est [n] quo min⁹ cõpararẽt. ¶ Pecuniæ, [o] quã in vsus suos conuerterũt, [p] tutores legitimas [q] vsuras præstãt: † sed hoc ita demũ, si euidenter doceantur pecuniam in vsus suos conuertisse. Cæterùm non vtique qui non fœnerauit, vel nõ deposuit, in suos vsus vertit. & ita diuus Seuerus decreuit. Doceri igitur debet, in vsus suos pecuniam vertisse. [r] ¶ Vertisse in suos vsus [pecuniam] non accipimus eum qui debitor patris pupilli fuit, deinde ipse sibi non soluit. hic enim eas vsuras præstabit quas patri [s] promiserat. ¶ Si tutor pecuniam pupillarem suo nomine [t] fœnerauit: ita demum cogetur vsuras quas percepit, præstare, si suscipiat pupillus cæterorum nominum periculum. ¶ Si deponi oporteat pecunias ad prę diorũ comparationẽ: [u] si quidẽ factum est, vsuræ non current. Sin verò factum non est: si quidem nec præceptum est vt deponãtur, pupillares [x] præstabuntur. si præceptũ est, & neglectum: [y] de modo vsurarum videndum est. Et solent prætores comminari, vt si non fiat depositio, vel quanto tardius go minor vsura fit maior, vt dictum est.

A i *Moratoria.* id est, longa mora.

k *Latam neglgentiam.* id est, latam culpã: vt infra, de ver. signi. l. magna. & hoc est speciale vt non veniat Iouis. est & alius casus: vt. C. arb. tu. l. nomina. regulariter contra: vt. C. arb. tu. l. quicquid. *ADDITIO.* Dic quòd specialis casus est hic: scilicet quando emit prædia, vt non teneatur nisi de lata culpa secundũ Bartol. hic.

l *Prædia.* quod debet fieri: vt supra, eod. l. ita autem. in princi.

m *Conuenirí.* etiam sine interpellatione: vt C. in quibus cau. in integ. resti. nõ est necess. l. in minorum. sic est argu. contra. infra, de verbo. oblig. l. si ex legati.

n *Non est.* vt infra, eod. l. cum plures. §. fi. & infra, ea. l. §. vsuræ.

o *Pecuniæ.* hic debẽtur vsuræ centesimæ.

p *Verterunt.* scilicet fraude per clam. Azo. vt habeat Panor. ad locum quod sequitur, & quod est infra, eod. l. non existimo.

q *Legitimas.* immo centesimas: vt. s. de neg. gest. l. qui sine. §. sed quas. sol. hic legitimas vocat, id est, centesimas: vt & ibi dixi. & sic accipitur. C. arbi. tu. l. curator. & de vsu. pu. l. j. Aliàs dicitur legitima quam quilibet secundum conditionem suæ personę potest stipulari: vt. C. de vsu. l. eos. §. super. & hoc modo dicit pupillaris quã pupillus secundũ conditionem suam potest stipulari. Accursius.

r *Vertisse.* scilicet vsuras centesimas.

s *Patri.* nisi essent minores pupillaribus vel in prouincia frequentatis, quando tales præstari debent: vt. j. ead. l. §. ex cęteris. si enim nõ vsurarium erat debitũ, fiet vsurarium: vt. s. de neg. gest. l. si pupilli. §. fi. & l. diuortio. §. fi. & l. qui sine. in princi. ergo minor vsura fit maior, vt dictum est.

t *Suo nomine.* idem si pupilli: vt infra, eodem. l. cum quæritur. in fine. licet quidam contra. & facit supra, de vsur. l. Gaius Seius. & argum. supra, de procurat. l. in causæ. in principio. & de oper. lib. l. si ita stipulatio. Argum. contra, supra, de inoffic. testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberi. & infra, de collat. bono. l. nonnunquam. Item facit supra, man. l. idemque. §. si mandauero.

u *Comparationem.* quia sufficiens est ad prædium emendum: vt supra, eod. l. ita autem. in princi.

x *Pupillares.* id est, quas pupillus pro conditione sua posset stipulari: vt. C. de vsur. l. eos. §. super. Sed contra infra, ead. l. ibi, vel si moram &c. &. §. quæ autem &c. vbi dicit legitimam. sed hic corrigitur secundum quosdam. Vel verius dic, id est, pupillares: siue præcesit præceptum vt ibi, siue non. Item quod hic dicit, est verum post. vj. vel duos menses nouiter creato tutore discesso à veteri: vt. j. ea. l. §. vsuræ. &. l. si tutor constitutus.

y *Et neglectum.* & dic centesimæ secundum Hug. sed secundum Azo. pupillares: vt infra, proxi. l. & infra, dicemus in glos. ibi, quando.

fiat, legitimæ [a] vſuræ præſtentur. Si igitur cõminatio interceſsit: iudex qui quandoq; cognoſcet, decretum prætoris ſequetur. [b] ℣ Idem ſolent [c] facere prætores etiam circa eos tutores qui negant habere ad alendos pupillos penes ſe aliquid: vt quicquid cõſtiterit penes eos eſſe, eius grauiſsima [d] vſura pendatur. & hoc perſequi oportere iudicem palã eſt, cum & alia [e] pœnę adiectione. reſiduarum autẽ ſummarum [f] pupillares vſuras pendi oportet. ℣ Quæ ſint [g] autem pupillares vſuræ, videndum eſt. Et apparet hanc eſſe formã vſurarum, vt eius quidẽ pecunię quã quis in vſus ſuos conuertit, [h] legitimam [i] vſurã præſtet. Sed & ſi [k] negauit [l] apud ſe eſſe pecuniam, & prætor pronũtiauit contra eum: legitimas ſoluere [vſuras] debebit. vel ſi morã [m] depoſitioni fecit: & prætor irrogauit ei legitimas. Sed & ſi dum [n] negat [o] aliquã quantitatem penes ſe eſſe, pupillis ad onera ſua expedienda impoſuit neceſsitatẽ mutuam pecuniam [ſub] legitimis vſuris accipiendi: tenebitur in legitimis. [p] Itẽ ſi à debitoribus [q] legitimas exegit. Ex cæteris cauſis ſecundũ morẽ prouinciæ præſtabit vſuras, aut quincunces, † aut trientes, aut ſi quæ aliæ leuiores [r] in prouincia frequentantur. [ſ] ℣ Vſuræ à tutoribus nõ ſtatim exigũtur, ſed interiecto tẽpore ad exigendũ & ad collocandũ, duorum menſiũ. [t] *idq́ue in iudicio tutelę ſeruari ſolet. quod ſpatium ſeu laxamentũ temporis tribui non oportet his qui nummos impuberum vel adoleſcentium in ſuos vſus cõuerterunt. ℣ Si vſuras exactas tutor vel curator vſibus ſuis retinuerint: earum [u] vſuras agnoſcere eos oportet. Sanè enim parui refert, vtrum ſortẽ pupillarẽ, an vſuras in vſus ſuos conuerterint. ℣ Pecunię quæ in arca fuit, etiam hæredes curatoris tamdiu vſuras præſtabunt, quamdiu nõ interpellauerint [x] vt loco defuncti curator cõſtituatur. ℣ Si tutor pro cõtutore condemnetur, an etiam in vſuras condemnandus ſit, quæritur? Et placet (vt multis reſcriptis continetur, & Papinianus libro duodecimo quæſtionum ait) etiã in vſuras eum condemnandum qui in ſuam vtilitatem pecuniam pupilli conuertit. [SI QVAS VSVRAS.] A debitore pupilli vel adulti tutor vel curator vſuras exegit, & eas in ſuam vtilitatẽ cõuertit. Certe ad earũ vſurarũ vſuras tenetur pupillo. Secundo dicit: Curator meus mortuus eſt relictis hæredibus Titio & Sempronio. & in arca mea erat pecunia. hi hæredes curatoris non petierunt mihi dari alium curatorem: & ſic nõ fuit qui mutuaret dictam pecuniam. Certe ipſi hæredes tenentur ad vſuras dictæ pecuniæ. Tertio dicit: Duos tutores habui. vnus male adminiſtrabat: & alius non accuſauit eundem de male adminiſtratis. & hic male adminiſtrans factus eſt non ſoluendo. nunc conuenio alium qui bene adminiſtrauit, ex perſona male adminiſtrantis, quod bene poſſum facere quantum ad ſortem in qua tenebatur male adminiſtrãs. Sed de vſuris in quibus tenebatur male adminiſtrans, dubitabatur, vtrum teneatur bene adminiſtrans? Et dicitur quod ſic, & hoc ſi non tenebatur male adminiſtrans ad maiores quam ipſe. Si autem tenebatur ad maiores, puta quia tenebatur ad centeſimas ex eo quod pecu. pup. clam in ſuos vſus conuertit: vt ſupra, ead. l. §. pecunię. iſte autem qui conuenitur, tenebatur ad pupillares, de quibus dicitur ſupra, ea. l. §. quæ autem. non tenebitur conuentus niſi ad pupillares, etiam ex perſona illius qui tenebatur ad centeſimas. Quarto dicit, quod ſi finita tutela, & ratione tutelæ reddita per tutorem, non reddat pupillo pecuniam, tenetur ad vſuras. hoc dicit vſque ad finem legis. Viuianus.

a *Legitimæ.* id eſt, centeſimæ: vt in ſequenti caſu ſubiicit. nam dicit, idem ſolẽt &c. & poſtea dicit, grauiſsimã. Hug. ſed Azo dicit, id eſt, pupillares: vt &. j. ea. l. in ver. vel ſi morã. &c. & in hoc ſit idem hic & in ſequenti caſu, vt cõminatio aliquid operetur. hic pupillares, ibi centeſimas. ſed cũ etiã ſine cõminatione præſtãtur pupillares: vt in §. præcedẽti: ergo non videtur prodeſſe admonitio, niſi forte in hoc quòd nõ expectabũtur duo vel ſex mẽſes: vt ibi not. Et ℣ hoc quòd nõ expectãtur duo mẽſes facit litera, vel quãto tardius &c.

b *Sequetur.* ſcilicet nõ tanquam validum, ſed quaſi ab eo tẽpore fuerit in mora, & currat vſura: non quod comminatio valeat, vt in contrario: vt. C. commi. vel epi. &c. ergo nec ſequẽda: vt ſupra, de teſta. tut. l. iure noſtro. Argu. ad hoc ſupra, de vſur. l. ſi quis ſolutioni. §. mora. vel dic ibi ſpeciale.

c *Idem ſolent.* & hic centeſimæ.

d *Grauiſsima.* id eſt, centeſima: quæ legitima quoq; vocatur.

e *Et cum alia.* aliàs, alia: aliàs, alię, ſecundũ antiquos qui in datiuo pronuntiabant alio: vt ibi, & alio veni, & venit. & dic pœnæ, id eſt mulctæ, quę eſt. j. de ſpec. tut. l. iij. §. tutores. ſic ponitur pœna pro mulcta. ſ. ſi quis ius dixi. l. j. in princi.

f *Summarũ* quas penes ſe eſſe confitentur, nec tamen deponunt: vt ſupra, in. §. ſi vero factum non eſt.

g *Quę ſint autem.* i. quãdo debeantur. & dic pupillares quas pro conditione ſua poteſt ſtipulari pupillus: vt. ſ. dixi. Item no. quod vſura alia centeſima, alia pupillaris, alia ex cõſuetudine regionis.

Vſura multiplex.

Vſura pupillaris an & quando præſtetur.

prima præſtatur duobus caſibus. ſ. quando conuertit in ſuos vſus clãm: vt ſupra. §. pecuniæ. Item quando negat ſe habere ad alendum, & habet in veritate: vt ſupra, eod. §. idem ſolent. Addit. H. tertium quando poſt præceptum nõ depoſuit: vt ſupra, ibi, ſi præceptum eſt &c. Secunda præſtatur. v. caſibus. Primo quando conuertit in ſuos vſus palã: vt ſubiicit, & apparet &c. Secũdo quãdo negat ſe habere, & non habet, ſed prętor decernit eũ habere: quo caſu decretũ pro veritate accipitur: vt ſubiicit, ſed & ſi negauit &c. Tertio ſecundum Azo. quando poſt præceptum fecit morã depoſitioni: vt ibi, vel ſi moram &c. &. ſ. ibi, ſi præceptũ &c. ſed hoc caſu dicit. H. venire centeſimam: vt dixi. & hunc tertium ponit quando non præceſsit præceptũ. Quartus eſt ibi: ſed & ſi dũ negat &c. Quintus ibi, idẽ ſi à debitoribus &c. Item adiicit Azo ſextum quando non præcedente præcepto iudicis facta eſt mora depoſitioni pecuniæ. vt. ſ. §. ſi vero factum non eſt. aliàs regulariter debetur quæ leuior ſit in regione: vt. j. §. ex cæteris.

h *Conuertit.* palam.

i *Legitimam.* id eſt pupillarem. Et no. quod incipit. v. caſus.

k *Sed & ſi.* & dic pupillarem. Accurſius.

l *Negauit.* nec erat: ſed decretum pro veritate accipitur. ſed ſi eſſet, etiam à die moræ, vt ſubiicit: vel ſi morã &c. Vel dic quod & hic falſo negabat: ſed ob aliam cauſam quam vt alimenta non præſtarentur: & ſic non centeſima, ſed pupillaris currit.

m *Vel ſi moram.* non præcedente præcepto iudicis ſecundum H. ſecundũ Azo. præcedente, vt ſubiicit, & prætor irrogauit, id eſt comminatus fuit ſe irrogaturum: & tamen non debebatur cẽteſima hoc caſu ſecundum eum.

n *Dum.* hic pupillares.

o *Negat.* extra ius.

p *Legitimis.* id eſt, pupillaribus.

q *Debitoribus.* & hic pupillares.

r *Leuiores.* non grauiores legitimis, licet ſit cõſuetudo: vt. C. de vſur. l. eos. §. nec liceat. & facit. j. de le. j. l. apud Iulianum. §. vſurarum. &. ſ. de vſu. l. j.

ſ *Frequentantur.* ſub audi, erunt ptæſtandę.

Vſuræ.] CASVS. Si tutor pecu. pu. mutuauit, & eam poſtea rehabuit: & finita ſit tu. & cõueniat eũ pu. act. tu. & petat vſuras non ſolum quas habuit tutor à debitorib⁹ quib⁹ mutuauerat, ſed etiam eas quas non habuit, quia tarde ĩcepit mutuare ex quo datus fuit tutor: certe iudex non condemnabit eum in vſuras quas nõ habuit, ex eo quod nõ habuit & nõ mutuauit ſtatim cũ fuit datus tutor: & parcet ei in vſuris quantũ ad duos mẽſes q̃ cucurrerunt ex quo fuit dat⁹ tutor & nõ mutuauit. ſi autẽ nõ mutuauit trãſactis illis duob⁹ mẽſib⁹: ita bene tenet ad vſuras, ac ſi mutuaſſet & vſuras habuiſſet. Et quod dixi in eo qui nõ mutuauit: idẽ dico ĩ eo qui mutuauit, ſed piger fuit in recuperandis vſuris: ita quod debitor factus eſt non ſoluendo. nam à termino quẽ dederat debitori, vſq; ad duos menſes nõ tenetur tutor ad vſuras quas ſua negligentia amiſit pupillus: ſed poſtea ſic. Hoc autem ſpatium duorum menſium non datur tutori

† *Vſuræ quę cũces & trientes quæ dicantur, vide apud Anto. Auguſt. lib. 2. Emẽd. ca. 10. vbi de vſura cẽteſima copioſiſsime tractat.*

Fl. duũm menſum.

t *Duorum menſium.* ab ingreſſu tutelæ. Sed contra infra. l. ſi tutor conſtitutus. Sol. vt ibi. Item poſt hoc tempus ita demum ſi potuerit collocare: vt infra, eod. l. cum plures. §. fina. &. C. de vſu. pup. l. iij. Item facit in authen. vt ij qui. §. quoniam colla. vj.

u *Earum vſuras.* tanquã ſortis: vt. j. eo. l. qui negotiationẽ. §. j. & ſi. &. ſ. manda. l. idemq;. §. ſi procurator. &. C. de vſu. pu. l. ij.

x *Non interpellauerint.* quod facere debẽt: vt arg. ſ. e. l. ita autẽ. §.

BIU Cujas

si tutor.&.§.post completū.sed & interpellatione facta debentur vsuræ.si eam hæredes consumpserūt: vt.j.de hære.instit.l.cum ostendimus.Item contra.ff.de vsur.l.pecuniæ.§.fi.vbi inculpabilis est debitor à maiori vsura si creditor decessit.Sol.hic in culpa fuerunt hæredes,qui nō petierunt curatorē constitui loco defuncti curatoris, quod facere debuerunt.ibi nō. Vel ibi fœnerator non fuerat dominus pecuniæ. Ioan.Sed dic secundū Azo.quod nō est contra: quia ibi creditor, hic debitor decessit: q differunt: vt.ff.de nauti.fœ.l.fin.& de vsu.l. cū quidā. §. si pupillo. & facit.j.eod.l.tutores §.qui se.

a *Suæ administrationis.* scilicet nomine.cōtra. j.ad muni.l.libertus.§. fin.Sol. ibi loquitur in fideiussore qui rem pupilli saluā fore promittit.vnde sufficit ibi præstare indēnitatē. hic in contutore. Sed arg.cōtra huic solu.j.eo.tit.l. Lucius.§.j.quare dic esse speciale eo casu quo suspectū facere supersedit: vt hic, &. C.de vsur. pu.l.ij.licet posset dici in.l.libertus.loqui non de pœna quæ vsura dicitur,sed de alia:licet lex, Lucius.ob. & facit infra, de magi. conue.l.fina.

b *Debere.* nisi obtulit & deposuit: vt.j.l.tutor.§.fi. & consonat supra.de vsu.l.j.§.fi.&.j. eod.l.Lucius.§. quæsitum. &. §. fina.

nandum si suspectū facere supersedit: & quidē eas demum vsuras cogendū præstare,quas etiā suæ administrationis[a] cogitur. ℣ Sciendum est tutorē & post officiū finitū vsuras debere[b] in diē quo tutelā restituit.

Tutor tenetur restituere pecuniam quā credidit adueniente die: nisi in credendo non potuit sibi culpa imputari. Bartolus.

VIII. IDEM libro vicesimo tertio ad Edictum.

SI tutelæ agat is,cuius tutela administrata est: dicendum est nonnunquā diē creditæ pecuniæ[c] expectandā: si fortè tutor pecunias crediderit pupilli nomine, quarum exigēdarum dies nondū venit. Sanè quod ad pecunias attinet,ita demum verū est,si potuit & debuit credere.[d] cæterū si nō debuit*credere:non expectabitur.[e]

Tutor debet facere pupillo si potest vt quæratur directa: aliàs actionem vtilem quæri sufficit. Bartolus.

IX. IDEM libro trigesimo sexto ad Edictum.

QVotiens tutor pecuniam pupillarē fœnori dat: stipulatio hoc ordine[f] facienda est.Stipulari enim debet aut pupillus,aut seruus pupilli. Quod si neq; pupillus ei[g] ætatis erit, vt stipulari possit, neq; seruum habebit:tunc ipse tutor[stipuletur,]quíve in eius potestate erit. Quo casu Iulianus sæpissimè scripsit vtilē actionem pupillo dandam.sed & si absens sit pupillus: oportere tutorē suo nomine[h] stipulari,nequaquā[i] ambigendū est.

B

Debitum ex alia causa,in actionem tutelæ deuoluitur.si tutor debuit & potuit soluere, & pupilli interest quod in actionem illam deuoluatur. Bartolus.

℣ Si paterfamiliàs eū pro quo fideiusserit,tutorem dederit filio suo: officio tutoris conuenit, vt cùm dies pecuniæ præterierit, creditori debitum soluat. Et ideo cessante eo si pupillus suæ tutelæ factus soluerit[k] ex causa fideiussoria: non solum mandati,sed etiam tutelæ agere poterit. Hoc enim ei imputatur, cur pro se non soluerit. Quod si in diē debitor fuit iste tutor:quibusdā videtur nō venire in tutelæ iudicium: si modo is dies post tutelam finitam

C

A patri pupilli debeat tutor aliquid, & tēporali tenebatur actione, & à se non exigat durante tutela? Certe bene tenetur de hoc pupillo act. tutelæ, & perpetuo. sicut enim imputatur tutori si non exigat ab aliis pupilli debitoribus:ita & si à se non exigat,& plus. nam cum debet exigere ab aliis,necesse est quod proponat cōtra eos actiones, & dentur dilationes debitoribus ad respondendum vt fieri solet. vnde illud medium tempus tutori non imputatur,sed sibi ipsi. nec est necesse q̄ ipse det libellum.vnde non expectantur talia spatia.plus etiam dico, quòd si patri pupilli debuit vsuras maiores quàm pupillus possit stipulari,& non exegit à se durante tutela sortem patri debitam, tenetur pupillo ad illas maiores vsuras. Quid si tutor fuerit creditor patris pupilli,& est pecunia de hæreditate? Certe bene potest sibi soluere: & si non soluat sibi, non tenebitur pupillus in vsuras quæ current medio tempore.ita enim debet soluere sibi sicut aliis creditoribus pupilli. & nō debet expectare tutor vt conueniatur à creditoribus: ideo statim debet eis soluere ex quo scit eos recipere debere:& si resistat,omnes expēsæ erunt super barbā suam. Sed nunquid potest tutor accipere mutuam pecuniā à pupillo cū auctoritate contutoris?Et certe sic.[CONSTAT.] Pupillo habenti tutorem in hæreditate patris,superuenit alia hæreditas, & sic fuit adiunctus tutor vel curator.Certè iste adiunctus non debet administrare pristina bona: nisi in hoc accuset primum tutorem si videat eum male administrare. primus autem tutor bene tenetur administrare in bonis superuenientibus. Viuianus.

D

Si tutelæ.] CASVS. Cum haberet pupillus.xij.ann. tutor eius mutauit pecuniā pupilli Titio. & dedit ei terminum vsq; ad duos annos.finita est tutela.adueniente pubertate,antequā veniret dicti dies mutui, agit pupillus cōtra tutorē,& petit etiā dictā pecuniam:cuius nondum venerat terminus.nunquid debet condemnari tutor ad illā?Certe non,si fuit ei licitū mutuare:aliàs sic. licitum autē ei non erat si non fecerat inuentarium. Viuianus.

c *Creditæ pecuniæ.* secus est si alicui sit obligatus tutor nomine pupilli in diē quando non videtur expectanda dies, sed statim agit:vt.ff.de neg.gest.l.ij.&.l.si quis mandante.licet quidam cōtradixerunt ibi.& agitur vt liberetur, vel vt de indemnitate caueatur: vt.ff.man.l.si mandauero.§.ij.&.iij.Accursius.

d *Credere.* hoc.s.quia forte nondum fecerat inuentarium, vel nondum satisfecerat: vt.ff.e.l.tutor qui.in princi.&.C.de tu. vel cur.qui non satisfecit.l.tutor qui.Azo.

e *Non expectabitur.* sic.ff.ad Velle.l.aliquando.§.fina.

QVoties.] CASVS. Si tutor vult mutuare pecuniam: debet facere stipulari pupillum à debitore.vel si est infans, debet stipulari seruus eius.si autē sit infans,& nō habet seruū, tunc tutor debet stipulari,vel seruus vel filius tutoris:& acquiretur vtilis actio pupillo. Quid si absens sit pupillus? Solus tutor debet stipulari. [SI PATER.] Titius erat debitor Sēpronij: & ego eram eius fideiussor. ego feci testamentū:& dictum Titiū principalem debitorem dedi tutorē filio meo.venit dies pecuniæ soluēdæ Sempronio durante tutela. Certe debet soluere tutor.& si non faciat,& efficiatur non soluendo, & sic oportuit pupillum soluere creditori,quia fuit hæres mei fideiussoris:non solum potest agere mandati finita tutela contra tutorē suum quōdam eundem principalē debitorem:sed etiam tutelæ.melius tamen pro se faciet si agat tutelæ: quia in actione tutelæ erit ipse priuilegiatus in tacita hypotheca:& etiam in personales actiones:& etiā contra fideiussores quos dederat ei tutor pro re eius saluanda,poterit agere. Si autem dies dictę pecuniæ soluēdæ non venerit durante tutela, nō imputatur dicto tutori si nō soluat eam suo creditori. & sic actio mandati non conuertetur in act.tutelæ. Item quid si

e *Meum nostrum.* Meum nostrum est quod ? nostrum.

f *Hoc ordine.* hoc videtur hortatiuè dici. nam cum pupillus directam ex sua persona, vel ex persona tutoris vtilē habeat: quid refert? Respondetur: potest dici vt sit ratio prouerbium illud: melius est meum quàm nostrum. nam cum tutor stipulatur, durante tutela potest agere nomine suo, & impuberis. finita vero ea,neutro. sed cum pupillus habet directam, tutor non experitur suo nomine, sed impuberis tantum: & in ea postularet semper in integr. rest. sed non in ea quam suo nomine intenderet in rem directam, secundum Azo. Et not. ex prædictis quod soluta est quæstio an valeat stipulatio: sed hic ordo turbatur: quia valet.

g *Eius ætatis.* quia infans est,qui stipulari non potest: vt infra, de verbo.oblig.l.j.in princi.&.l.mulier.nisi in casu:vt infra,rem pup.sal.fo.l.seruum.

h *Suo nomine.* scilicet tutoris,dicendo:promittis mihi?sed si expressim nomine pupilli vel adulti stipuletur, dico valere, ad similitudinem constituti: vt supra de constitu. pecu.l.eum qui.§. Iulianus. Sed quid si dicat: promittis pupillo? forte valet: licet non inueniatur nisi in constituta pecunia: vt. d. l. eum. §. si actori. & facit ad hanc.l. C. quando ex fac. tuto.l.ij. & infra, quando ex fac.tuto.l.ij.& infra, de verbo.obliga. si procuratori præsentis.& supra,de procura. l. mutus.§. si procurator.& infra, rem pup.sal. fo.l.ij.&. iij. sed contra supra, de pigne. act. l. solutum. §. fina. Solu. speciale hic in tutore & curatote: at ibi in procuratore.

i *Nequaquam.* aliàs est hic. §. nequaquam.aliàs est hic lex quæ incipit.Si pater &c.

k *Soluerit.* idem si non soluerit, si tutor lapsus est facultatibus: vt subiicit.Accursius.

Ego

BIU Cujas

a *Ego & hoc.* præpoſtera eſt litera iſta.nam illa conditio, ſi facultatibus &c.refertur ad id quod demõſtrat hoc pronomen,hoc: non ad id quod demonſtrat verbum, ſuperius: & eſt illud verum pure. dic ergo, ſuperius, id eſt, ſi erat in diem debitor, & finita tutela,venit dies,non deducitur in actione tutelæ omnino,& pure verum eſt : quia niſi dies venit finita tutela, non tenet tutelę actione: & aliquatenus non imputatur ſibi nõ ſoluere, cum ſoluere non teneatur ante diem. & hoc vt teneatur tutelæ cum pater pupilli fideiuſſerat pro eo rita verum puto, ſi facultatibus &c. ſed ſine interpoſitiõe poteſt legi ſic: hoc. ſ. proxime dictũ, ſcilicet quãdo dies venit durante tutela, omnino deuoluatur: puto verum. & ſuperius, id eſt, quod dictum eſt in primo caſu cũ pater pupilli fideiuſſit pure pro illo, vt teneatur actione tutelæ tutor ſi non ſoluit creditori, illud ſimiliter verum puto ſi facultatibus &c. Ioan. Item bene dicit, cœperit: quia ſecus ſi ſubito labuntur:vt infra,eo.l. etiam.&.ſ.de neg.geſt. l.diuortio.

b *Venire.* ad hoc eſt contra.ſ.de nego.geſt. l.diuortio in fi.&.l.qui ſine. in princi. ſed hic erat obligatus tutor ad liberandum pupillum, vtpote hæredem fideiuſſoris : ex qua liberatione vel ſolutione nihil veniebat in burſa pupilli vnde poſſet traxiſſe cõmodum:ibi tenebatur ſoluere burſæ pupilli pecuniã: ex qua pecunia pupill⁹ cõmodum habere potuiſſet.

†*Concor. in c.cõſtitutis. in glo. ibi, quia ſine actione. extra de elec.*

c *Effectũ hoc habere.* ſcilicet quod dixi deuolui in vno caſu vel duobus.Azo.

d *Et priuilegio.* hypothecæ : vt.C.de admi. tu.l.pro officio.& perſonalium actionum:vt ſupra, de priuile.cre.l. ij.§.fi.&.l.ſeq.

e *Item ſi temporali.* idẽ eſt ſi perpetua: licet ſecus dicatur in negotiorum geſtorum: vt.ſ. de neg.geſt.l.diuortio.§.penul.&.§.fi.verum & ibidem dici poſſe no.Item facit.ſ.de nego.geſt.l.atqui natura.in prin.

f *Tutelæ iudicio.* ſi deſiit obligatus eſſe: vt.ſ.de neg. geſt.l.qui ſine.in prin.&.l.diuortio.§.pe.

a *Salariũ aduocatis, nutricibus, obſtetricib⁹, medicis & ſimilib⁹ debetur officio. iudicis.Spec. in ti.de eſſ. om.iudi.§. 1.2.col.ver. ſi.item cum aduocatus.*

g *Fortaſſis.* immò ſine forte: quia in exigendo alium non imputatur culpa niſi tranſacto tempore quo agere potuit. in ſe autem exigendo non datur dilatio:quia nec eſt opus vt hic dicit Azo.

h *Non potuit.* plerunque,ſubaudi.quandoque enim officio iudicis agitur:vt in reſtitutione minorum & maiorum, & in expenſis litis:vt in ſalario a aduocatorũ: & in iure incolarum, quod M.dicit eſſe actionem.Io.contra. ſed ius quoddam. Azo.& facit ad id quod dicit.ĭ.eo.l.antepe.&.ſ.de neg. geſt.l.ſi pupilli.§.fi.&.l.ſin. autem.&.ſ.de eden.l.j.in prin.& quod me.cau.l.extat.&.C.de interdi.l.fi.&.ſ.de peti.hære.ſed & ſi lege.§.pe. Item eſt ſic.ſ.ſi ſervend.l.altius.& de cõdic.inde.l.frater à fratre.in fi.j.reſpon.H.

i *Potuit.* igitur videtur quod naturale debitũ debet à ſe exigere: vt &.ſ.de neg.geſt.l.at qui natura.in prin. non igitur donari dici poteſt: quia in neceſsitatibus &c. vt.ĭ.de adimen. leg.l.rem legatam. errant ergo qui dicunt donari quod datur ſolo naturali iure cogente: vt.ĭ.de regu.iur.l.donari.accedit ad cõfuſionem prædicti erroris quod bonę fidei poſſeſſor ex hęreditate debitum naturale deducit: vt.ſ.de peti. hære.l.ſi quid poſſeſſor. §.ij. &.ĭ.de ſolu.l. Stichum.§.aditio. &.ĭ. de dona.l.hoc iure.§.ſi quis. &.ſ.de pecu.l.eo. tempore. §.etiam. Sed econtra ſi naturale debitum tantũ debeat pupillus tutori,poterit ne tutor ſibi ſoluere? non videtur : vt.ĭ. proxi. §. Sed arg.contra.ſ.de peti.hęre.l.ſi quid poſſeſſor. §.j. &.ĭ. de ſolu.l. Stichum.§.aditio.

k *Grauioribus.* centeſimis.ſ.vt ex re iudi.nõ ex contractu:quia tunc pupillares eſſent tã graues.Ac. Floren.

l *Aliquid imputetur.* ſi ſortem vel vſuras non ſoluit.H.

m *Quod debet.* pupillo.

n *Grauiores.* id eſt graues,quales omnes ſunt. Vel dic, grauiores illis quibus poteſt inueniri mutuo.

o *Liberare.* i. facere qđ ei deſinat actio cõpetere. ſic ponitur infra, de accep.l.j. Accurſi⁹.

p *Vtique.* ſubaudi, ita **Flo. mudemum .* Azo.& facit *tuã proſcriad hoc.ſ.de neg. geſt. bendo.* l.ſi pupilli. §.fi.&.l.debitor. &.C.qui da. tu. poſ.l.creditor.& auth. minoris. *ADDITIO.* Barto.quærit hic an.§. iſte & præcedens ſint correcti per.d.authen. minoris. quæ prohibet debitores & creditores eſſe tutores ? Reſpon. quod ſic in tutore legitimo & datiuo: in teſtamentario eſt magna cõtrouerſia. vide eundem Bart. in.l.propter litem.ĭ.de excu.tut.

q *Semper.* id eſt non debet ſemper ſe vocari facere ad ius: immò debet cauſam pupilli, ſi bona eſt,defendere.

r *Si mala cauſa.* ad quod eſt.ſ.man.l.idémque.§.fideiuſſores. & l.Quintus.& infra, de appel.l.tutor. &.C.de admi.tu.l.ſi bona.& l.non eſt.& ſupra,de procu.l.qui proprio.§.litis.

ſ *Denũtiare ſibi.* ſcilicet iudici.Item fallit.ſ.de act.emp.l.emptorem. circa prin.&.ſ.de contrahen. empt.l.fiſtulas.§.j.&.C.de aduo.fiſ.l.pe.& infra,de leg.ij.l.qui ſolidum.§.etiam.

t *Honoraria.* id eſt, ſalaria præſtita aduocatis.

u *Bonam fidem.* ſic ſupra,man.l.ſi fideiuſ.§.quædam.

x *Sibi creditam.* Sic ergo ſe auctore obligatur pupillo in mutuo. *Tutor ſe au lo obligari* ſic ſupra, ſi cer.petatur.l.ſingularia.non idem alias: vt.ĭ.eo.l.non *clare pupil-* exiſtimo.ſed pupillum ſibi ſe auctore non obligat: vt.C.de con- *poteſt.* trahen.emp.l.ſi in emptione.§.fin.niſi forte palam faciat, & bona fide: vt infra,eo.l.non exiſtimo. & adde hic quod not.C.de contrahen. empt.l.cum ipſe.& facit ad hoc.ĭ.de aucto. tut.l.pupillus. §.j.&.§.pupillus.& infra,eo.l.tutor rerum.

y *Acceſſerunt.* ſcilicet pupillo.

z *Exigere.* repete, ſuperſederit.& facit.ĭ.ea.l.etiam contutoris.

BIU Cujas

&.l.Aemilius. Item facit supra,de tu.l.ñj.§.pen.& fi.&.C.in qui. casi.tu.ha.l.fi.& infra.de excu.tu.l.propter.§.fi.

Generaliter.] *CASVS.* Ea debet facere tutor circa pupillũ, quæ faceret circa se quilibet paterfami. in bonis suis.si ergo non soluat creditoribus pupilli, cum sciat eos recipere debere, non videtur eum defendere. & ita tenetur. & idem est si non defendat eum in iudicio. & idem est si nõ promittat pro eo de dãno infecto vicinis suis, cum pupilli domus minaretur eis ruinã. Viuianus.

a *Defendi.* vt.j. e.l. à tutoribus.

b *Solutionem.* vt.ſ.l. proxi.§.item.in fi.

c *Stipulationem.* damni infecti, vel similem: quod tamen quandoq; fallit: vt sup.de procur. l.sed & hæ.§.fina. &.l. sequen. & facit.ſ.de iudi.l.recte defendi.&.j. quibus ex cau. in pos. ea.l.hæc autem. §.j. & supra, de procu.l.non solum.in prin. &.l.sed & hæ.§.non solum. & C.eo.l.fi. Accursius.

Circa pupillũ.] *CASVS.* Titius fuit tutor Sempronij: & ex pecunia eius ei prædia comparauit. postea tutor fuit petitus in seruitutem,& seruus pronuntiatus. agit pupillꝰ prædictꝰ act.tu. de peculio cõtra dominum: dominus vult deducere debitũ sibi à seruo, sicut moris est,circa illas res quas dictꝰ tutor emit de pec. pu. debet habere ante partem pupillus: & in eis non potest habere dominꝰ aliquod participiũ ex causa deductiõis prędictę. & idẽ est in curatore, qđ dixi in tutore. Viu.

d *Curatore.* qui seruus est pronuntiatus. & facit supra,de pec.l.ex facto.§.plane.& supra, solu.ma.l.si cum dotem.§.fina.

neant ad curã priorũ[tutorũ,] ad quos omnis vtilitas pupillorũ debet pertinere. Siue igitur datus est,cõmunicatur periculum cũ prioribus:siue datus nõ est, tenetur administratiõis necessitate is qui antea erat datus.

Tutor non videtur defendere qui non facit ea quæ faceret quilibet legitimè defendens. Bartolus.

X. IDEM libro quadragesimonono ad Edictum.

GEneraliter quotiescũque nõ fit nomine pupilli qđ quiuis paterfamiliàs idoneꝰ facit, non videtur defendi.[a] Siue igitur solutionem,[b] siue iudicium, siue stipulationẽ[c] detrectat:defendi nõ videtur.

In rebus emptis per tutorẽ qui est inuentus seruus: dominus non habet ius deductionis. Bartolus.

XI. IDEM libro trigesimotertio ad Edictum.

CIrca pupillum cuius tutor seruꝰ erat pronũtiatus, diuus Pius rescripsit in rebꝰ quas ex pecunia pupilli seruus cõparauerat,dominum nõ posse vti prærogatiua deductiõis. quod & in curatore[d] obseruãdũ est.

Durante tutela non potest agi actione tutelæ. Bartolus.

XII. PAVLVS libro trigesimooctauo ad Edictum.

CVm plures tutelã gerunt, nulli eorũ in contutorem actio[e] pupilli nomine datur.

Quæ legitime & bona fide alienata sunt,non retractantur ex eo quod bona pupilli fuerunt.hoc dicit.Bartolus.

CVm plures.] *CASVS.* Si plures tutores administrant tutelã, & vnus eorum ante finitam tutelã vult agere cõtra alios act. tutelæ:certe nõ potest.Secundo dicit,quod tutor bona fide & legitimè rem pupilli vendidit: & in ea venditione pupillus non est deceptus in aliquo.pupillus vult eam vindicare.Certe nõ potest. si enim minores ita admitterentur ad rũpendos cõtractus per tuto.factos,eis noceret:quia nõ inuenirent aliquos qui cum eis cõtrahere vellent:& etiã si tutor nõ est soluendo, nihilo magis poterit pupillus rescindere dictũ contractum. Sed quid si mala fide fuit factus dictus cõtractus,& in eo pupillus deceptus fuit? Alienatio nõ valet quantũ ad effectum:quia restituetur prædictus pupillus.nec facio vim vtrum sit soluendo tutor vel non. Tertio dicit,quòd si tutor donet histrionibꝰ de bonis pupilli ad hoc vt pupilli fama crescat:quia nõ donaret de rebus propriis tutor pro sua propria fama,totũ est super barbam suam. Quarto dicit,quod tutor datur personæ pupilli & rebus: & quia datur personæ, ideo debet facere quod pupillus addiscat bonos mores inueniendo ei magistrũ,& soluẽdo magistro salarium cõpetens:& si pupillo expedit,debet constituere alimenta seruis ac libertis & amicis pauperibus pupilli, & rata munera parẽtibus & cognatis pupilli mittere: dotare tamen non debet sororem pupilli natam ex alio patre.Vltimo dicit,quod si tutor non potuit fœnerare pec.pup.non tenetur ad vsuras: puta quia nõ inuenit aliquos qui accipere velint mutuo. Viuianus.

e *Actio.* scilicet tutelæ.nam alia bene datur: & illarũ quæ dantur, quædã exerceri possunt durante tutela: quædam non: vt.j. de tut.& ra. detr.l.si tutor.§.fi.&.l.seq.& instĩ.de aucto.tu.§.fi. Item & accipe ex eadem tutela: secus si ex alia: vt.j. de suspe.tu.l.iij.§. quæri.Item adde quod no.C.eo.l.ij.&.l.rationes.& sic non ob.j. rem pupil. sal.fo.l.non quasi. §.hanc. Item facit ad.l.istam.j.eo.l.actus. &.l.cũ curatore. & de tu. & ra. detra.l. nisi.in princi.&.§.fi.& j. de suspe. tu. l.tutor. in prin. &.ſ.de procu. l.qui proprio.§.fi. &.l. qui duos.

Quæ bona fide à tutore gesta sunt, rata habẽtur etiam ex rescriptis [diui] Traiani & Hadriani: & ideo pupillus rem à tutore legitimè[f] distractã vindicare non potest. Nam & inutile est pupillis si administratio eorum non seruetur,nemine scilicet emente. Nec interest,[g] tutor soluẽdo fuerit,nécne: cùm si bona fide res gesta sit, seruanda sit:[h] si mala fide, alienatio non valeat.*

Non potest tutor propter pupillum suo nomine plus expendere. Bartolus.

Nimium est licere tutori respectu existimationis[i] pupilli erogare ex bonis eius quod ex suis non honestissimè fuisset erogaturus.[k]

Circa personam pupilli debet tutor expendere quod moribus honestati & conditioni pupilli congruit.

Cùm tutor nõ rebus dumtaxat, sed etiã moribus[l] pupilli præponatur: in primis mercedes præceptoribꝰ [m], nõ quas* minimas poterit, sed pro facultate patrimonij, pro dignitate natalium constituet: [&] aliměta seruis libertísque, nõnunquam etiam exteris(si hoc pupillo expediet)prestabit:solennia[n] munera parẽtibus cognatísq; mittet:[o] sed nõ dabit dotem sorori [pupilli] alio patre[p] natæ,etiã si aliter ea nubere non potuit.nã & si honestè: ex liberalitate tamen fit, quæ[q] quia faciat pupilli honore,vel fama,vel laude:vt & infra,de verbo.signi.l.munus propriè.

f *Legitimè.* cum decreto, si erat res immobilis:vel sine decreto, si mobilis quę seruari nõ potest: quando imputatur tutori si non distrahat: vt.ſ.eo.l.tutor qui.in princ.&.§.j.nec etiã ratione ætatis, nisi sordes vel gratia tutoris interuenit,vel enormę damnũ: vt.ſ.e.l.tutor.§.competit.&.ſ.de mino.l.& si fine.§.quæsitũ. &.l.si ex causa. in prin.&.l.penul.H.

*Flo. valet

g *Nec interest.* quantũ ad hoc vt valeat vẽditio, vel nõ possit vindicari res vendita, vel nõ: sed quãtũ ad aliud interest quandòque.

h *Seruãda sit.* adeo vt detur in pupillũ vtilis actio de euictione, re ab aliquo euicta,sed in id demum &c. vt.ſ.de euic.l.iiij. &.ſ. de act. emp.l.Iulianus.§.idem Iulianus.in fi.§.Itẽ dic hic loqui in rebus quæ casibus subiectæ sunt, vt prædixi. in aliis etiã pro paruo damno licet non pro minimo:vt.ſ. de in integ.resti.l.scio. & facit.C.de sacr. san. eccle.l.iubemꝰ. §.sanè.

*Vulg.quæ tas

i *Existimationis.* id est, quia faciat pupilli honore,vel fama,vel laude:vt & infra,de verbo.signi.l.munus propriè.

k *Erogaturus.* alioquin contra: vt.ſ.§.j.& est sic ad.l.istam.ſ.de peti.hære.l.sed & si lege.§.si quis.&.§.quod autem.

l *Moribus.* immò personæ primo:vt.j.de cura.fu.l.cõsilio.j.resp. facit inst.qui da.tu.pos.§.certe.& de excusa.tut.§.datus.&.j.de cura.furio.l.consilio.in prin.&.ſ.de offi.præ.l.diuus.§.fin.Hug.

m *Præceptoribus.* sic.j.de do.l.Aquiliꝰ.&.j.vbi pu.edu.l.qui filiũ.

n *Solennia.* quot modis dicitur munus,& quæ est differentia inter munus & donum, habes.j.de verbo. signi.l.inter donum.&.l. munus.Azo. Item dicit munera non nuptialia: vt infra.l.proxi.§. fina.& infra de tu.& ra.detra.l.j.§.sed nonnullos.

Munus & donum differunt.

o *Mittet.* repete,si pupillo expediat,aliàs non:vt infra.l.proxi.§. fina.Azo. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glos.dic secundum Barto. quod hic loquitur de muneribus solitis & consuetis quæ ex honestate dimitti non possunt: ibi de muneribus inconsuetis,& quæ secundum honestatem dimitti possunt.

p *Alio patre.* Sed quid si ex eodẽ patre? Resp.videtur idem.nam paternum est officiũ dotare filias: non maternũ,nisi in casu. ergo nec fraternũ: vt.C.de do.pro. nup.l.fi.& de iure do.l.mater.& de hæreti.l.cognouimus.sed ideo sic dicit,quia tunc esset commune patrimonium:& ideo ex eo dotanda.vel si pater assignasset in testamento vnde esset dotanda,etiam ex eo esset dotanda.vel potest dici quod si nihil habet soror ex eodem patre nata vnde dotari possit: quod à fratre est dotanda ex probabili causa.Azo.

Sorer quandoque est à fratre dotanda.

q *Quæ.* liberalitas.

BIU Cujas

a *Pupilli erit.* donatio non ſeruatur, cum donare non poſſit, ſed ſeruatur poſt legitimam ætatem: vt.C.ſi maior fa.l.fi.§.cum autẽ. Vel dic quod & donare quãdoque poteſt minor: quod dic vt.C. ſi aduer.dona.l.j.& de admini.tuto.l.lex quæ.& de prædiis mino. l.prædia &.d.§.cum autem. & facit ad hunc.§.ſupra,de ritu nupt. l.ſciendum.& infra,de Carbo. edi l.de bonis. §.non ſolũ.& de dona. filiusfam.&.ſ.de iu do. l.quæro. &.l.ſine. &.j. eo.l.tutor ad.& de tut. & ra.detr. l.j.circa prĩ. &.j.de cura.furio.l.fi.

a *Non potuit.* Hodie idẽ ſi potuit,niſi quando pupillus non habet ſufficiẽtẽ reditũ, quod dic vt.C.e.auth.nouiſſi. & facit.j. l.pxi. §.j. &.C.de vſu.pup.l.iij.

Tvtor ſecundũ.]*CASVS.* Si pupillus habeat multos ſeruos: tutor debet prouidere quot ex eis debẽt ſtare cum pup. Secũdo dicit quòd ſi tutor non fœneret pec.pu.cum poſſit, tenetur: & potuiſſe videtur, cum fœnerauit ſuã pec. Tertio dicit q̃ ſi pater pupilli reliquit legata quibuſdã, debet tutor priuſquam eas ſoluat, demõſtrare teſtamentũ ſapientibus ad ſciendũ vtrum ſint debita, vel non. & illa quæ non ſunt debita, non debet ſoluere. & nõ debet tutor mittere matri vel ſorori pupilli munus nuptiale: ſed eas alere bene poteſt ſi nõ habeãt quid comedãt. Alia enim cauſa eſt ei[9] quod impẽditur per tutorem in alimenta matris & ſororis pupilli pauperum, quæ ex cauſa licita eſt: & alia cauſa eſt muneris nuptialis prædicti,& legatorum indebitorum: quæ quidẽ cauſa tutori non eſt licita. Viuianus.

Flo. ſemet ipſa iuſt. nõ poſſit.

c *Tutor ſecundum dignitatem.* facit.C.e.l.lex quæ.§.ante omnia. & ſupra.l.proxi.§.cum tutor.

d *Arguatur.*ſic.ſ.cõmo.l.ſi vt certo.§.plane.& depoſiti.l.antepe. Sed argu.cõtra.ſ.de in lit.iur.l.videam[9].§.ſed nec.*ADDITIO.* pro ſolutione huius cõtrarij dic ſecundũ Bar.hic q̃ tutor in propriis & in pupillaribus eandem diligentiam debet adhibere: vt.j. eo.l.à tutoribus.ſed in proprio facto non cõpellitur diligens paterfami. ſubire periurium: eodẽ modo nec in pupillaribus: vt.d.l. videamus. hic autem conſtabat diligentiã adhibitam in propriis: ergo debet adhibere in pupillaribus, ſecundum Dynum.

e *Non debitum.* quod ſi fecerit, quid iuris ſit, legitur.ſ.de cõdic. indeb.l.ſi procurator.§.fi.&.l.cum indebitum.in princ.&.l.ſi.§.tutor.&.ſ.de peti. hære.l.quod ſi poſſeſſor. &.l.ſi poſſeſſor.§.bonæ fidei. Sed pone quòd indebitum exegit: tunc obſeruabo idem in tutore, quod in procuratore vel negotiorũ geſtore dicit lex obſeruandum: vt.ſ.de procura.l.qui proprio.§.procurator vt in cæteris.& de nego.geſt.l.ſi quis negotia. Sed argu.contra.ſ.de peti. hære.l.ſi poſſeſſor.§.bonæ fidei.Azo.*ADDITIO.* Solue vt no. in.d.l.ſi quis negotia.ſ.de neg.geſt.ſecundum Barto.hic.

f *Nuptiale munus.* ſupra.l.proxi.§.cum tutor. contra. ibi, ſolennia &c. Sol.ibi in parentibus & cognatis maſculis forte ſecũdum Azo.Vel ibi ſolenne,id eſt,cõſuetum à patre pupilli ſingulis annis præſtari. ſic & dicuntur feriæ ſolennes.ſ.ex qui.cau. ma.l.ſed & ſi.§.ſolennium.vel dic vt ibi.

g *Aliud eſt.* facit infra de tu.& ra. de.l.j.§.ſed nonnullos. & infra, vbi pup.educ.debeat.l.qui filium.Accurſius.

ſeruanda arbitrio pupilli[a] eſt.

¶ Si tutor pecuniã pupillarem credere nõ potuit,[b] q̃ nõ erat cui crederet: pupillo vacabit.

XIII. GAIVS libro duodecimo ad Edictum prouinciale.

2 TVtor ſecundum dignitatem[c] facultatesq́; pupilli modum ſeruorũ æſtimare debet, qui circa eum futuri ſunt.

Quod quis facit de ſuo: præſumendũ eſt quòd potuerit facere de alieno. Bartolus. B

¶ Non eſt audiẽdus tutor, cum dicat ideo ceſſaſſe pupillarem pecuniam [collocare,] q̃ idonea nomina non inueniret, ſi arguatur[d] eo tẽpore ſuam pecuniam bene collocaſſe.

Tutor debet ſoluere debita, & expenſas neceſſarias facere, & contutores ſuſpectos arguere: expenſas vero quæ in donationem caderent, facere non poteſt. Bart.

¶ In ſoluendis legatis & fideicommiſſis attendere debet tutor ne cui non debitum[e] ſoluat. Nec nuptiale[f] munus matri pupilli vel ſorori mitttere [debet.] Aliud eſt[g] ſi matri forte aut ſorori pupilli tutor ea quæ ad victum neceſſaria ſunt, præſtiterit: cùm ſemetipſas*ſuſtinere nõ poſſent. nam ratum id habendũ eſt. Nec enim eadẽ cauſa eſt eius quod in eam rem impẽditur: & quod muneris legatorúmve nomine erogatur.

XIIII. PAVLVS libro octauo Breuium.

ETiam.]*CASVS.* Dicitur hic quòd tutor propter malam alterius contutoris adminiſtrationem tenetur ſi fuit in culpa illius malæ adminiſtrationis: veluti ſi potuit facere ſuſpectum contutorem male gerentem,& non fecit: & ſi debuit ab eo petere fideiuſſores rem pup.ſal.fo.& non fecit: ſecus ſi non debuit. Viui.

ETiam contutoris factũ imputatur[h] collegæ, ſi potuit[i] & debuit ſuſpectum facere.[k] interdum & ſi debuit ſatis petere[l]. Nam ſi idoneus ſubito[m] lapſus ſit, nihil collegæ imputari poteſt.

Negligentia in non conueniendo debitores, & in nõ mutuando pecuniam, imputatur tutori. Bartolus.

XV. IDEM libro ſecundo Sententiarum.

SI tutor cõſtitutus, quos inuenerit debitores, non conuenerit, ac per hoc minus idonei[n] efficiantur, vel intra ſex primos menſes[o] pupillares pecunias[p] non collocauerit: ipſe in debitã pecuniam, & in vſuras eius pecuniæ quam non fœnerauit, conuenitur.

Si in eadem adminiſtratione plura nomina contrahantur, ad petitionem adminiſtrantis debet dominus vel omnia agnoſcere, vel omnia repudiare. Bartolus.

XVI. IDEM libro ſexto ad Sabinum.

CVm quæritur iudicio tutelæ, quæ nomina à tutore facta agnoſcere pupillus debeat: Marcell[9] putabat, ſi tutor pecuniã pupilli mutuam dediſſet, & ſuo nomine[q] ſtipulatus eſſet: poſſe dici nomina integra pupillo ſalua eſſe: deperdita & malè contracta, ad tutorẽ pertinere: ſed verius ſe putare[r], † ſi tutor.]*CASVS.* Pupillo tutor de nouo conſtitutus non exegit propter ſuam pigritiam pecu. quã prior tutor excuſatus à tutela vel remotus mutuauerat. & ſic debitores facti ſunt non ſoluendo. ipſe tenetur in illam pecu. quæ ab eis recuperari non poteſt. Item & ſi dictus tutor nõ mutuet pec. pupillarem intra ſex menſes à tempore quo fuit datus: in vſuras eius pecu. conuenietur.

h *Imputatur.* adeo etiã vt in vſuras eius nomine teneatur: vt.ſ.eo.l. tutor qui.§.pe.&.C.de vſu.pup.l.j.Azo.

i *Potuit.* quia tempus præteriit quo facere potuit: vt argu.ſ.de nego. geſt. l. diuortio. §. ſed hic quidem modus. H.

k *Facere.* ſubaudi, & non fecit. idem vbi nimis tarde fecit, vel faciẽdo iura pupilli perdidit: vt.C.de diui. tu. l.ij.& intellige.l.iſtam cum fuerit diuiſa adminiſtratio à teſtatore vel à iudice.

l *Satis petere.* hoc eſt vt ſatisdetur rem pup. ſal.fo.vt infra,de verb. obliga.l.ſtipulationum aliæ.§. ſatis acceptio. Vel ſi tutor deſinit eſſe ſoluendo tempore tutelæ, & ea finita inuenitur non ſoluendo: vt infra, eo.l.Aemilius.in fi.&.l.tres.§.fina. Azo. Itẽ intellige quod hic dicit ſi erat tutor legitimus vel datiuus ſine inquiſitione: aliàs non debet ſatisdare: vt inſt. de ſatisd.tu.§.j.

† *Limitabis hanc.l. per text. in l.qui negotia, infr. de neg.geſt. vt nõ procedat quãdo retinet illam pecuniã vt ſoluat creditoribus pupilli. Sed hodie cũ ſint vſuræ phibitæ, non tenetur dare pecunias pupillares ad lucrũ vſurarium, ſecũdũ Cy. in authen. nouiſſimè. C. eo. titu. & Bar. in l. tutor ſeruo. ſ. eo. titu.*

m *Subito.* vt infra, de magi. con. l.j.§. ſi magiſtratus.&.j.de adminiſt. re.ad.ci. perti. l.ij. §. ſi eo tempore.

SI tutor.]*CASVS.* Pupillo tutor de nouo conſtitutus non exegit propter ſuam pigritiam pecu. quã prior tutor excuſatus à tutela vel remotus mutuauerat. & ſic debitores facti ſunt non ſoluendo. ipſe tenetur in illam pecu. quæ ab eis recuperari non poteſt. Item & ſi dictus tutor nõ mutuet pec. pupillarem intra ſex menſes à tempore quo fuit datus: in vſuras eius pecu. conuenietur.

†*aliàs, ſed verius eſſe putarim.*

n *Minus idonei.* dolo vel lata culpa, ſeu magna negligentia. de leui autem hoc caſu non tenetur. quod dic: vt.C.ar. tu.l.ij.non ergo ſubito: vt ſupra.l.proxi. & ſupra, de nego.geſt.l.litis. Item hoc niſi poſt mortem pupilli ſit non ſoluendo: vt infra,eo.l.cum poſt mortem.

o *Sex primos menſes.* vt.ſ.eo. tutor qui.§.vſura. contra. vbi dicit duos. Sol.hic nouiter venit ad adminiſtrationẽ: ibi dudum fuerat. Azo. Vel ſubaudi hic, maxime. Vel dic quòd poſt ſex menſes tenetur ad vſuras: & demum elapſis duobus exigũtur. prima placet.

p *Non collocauerit.* cum potuerit. aliquin contra: vt ſupra,eo. l.cum plures.§.fina.&.C.de vſu.pu.l.iij.& adde quod eſt ſupra, ſi cer. pet. l.periculum. &.C.e.l.debitoribus. & infra, de condi. & demonſt.l.antepenul.

CVm quæritur.]*CASVS.* Tutor pluribus pec.pu.mutuauit,& diuerſis temporibus.finita tute.quædam nomina vult approbare pupillus, quædam non. quæritur quid iuris ſit? Et certe tutor poteſt dicere pupillo: Aut omnia nomina agnoſcas, aut ab omnibus recedas: & ego ſuper his volo meum negotium geſſiſſe: & tantam pecuniam volo tibi reſtituere. & iſtam electionem tenetur pupillus accipere. & hoc verũ eſt ſiue ſuo nomine mutuauerat tutor, ſiue non. Marcellus autem dixit aliter,& male. Viuianus.

q *Suo nomine.* ſcilicet tutoris.

r *Se putare.* ſcilicet ait Marcellus corrigens ſeipſum. Vel dic, ait Paulus corrigens Marcellum.

BIU Cujas

a *Conditionem.* id est, electionem.
b *Recederet.* scilicet pupillus. & fit hic cõpensatio in exigendis nominibus, non exactis: vt infra, eo.l. tutores. §. periculo.
c *Cessisset.* & pecuniam pupilli palam in suos vsus cõuertisset, vt teneatur præstare pupillares vsuras pro tota pecunia: vt. s. eod. l. tutor. §. si deponi. licet à debitoribꝰ acceperat maiores. nõ autem hic delatio cõditionis prodesset tutori, sed tenetur ad centesimas: quia clã accepisset: vt. j. eo. l. nõ existimo. & facit. C. quando ex fac. tut. l. ij. &. C. eo. l. debitoribus. & supra, de vsu. l. Gaius. & infra, de acquir. hære. l. cũ hæres. &. s. de procu. l. in causæ. in prin. &. C. de iure deli. l. cum quidã. in fin. &. j. de leg. ij. l. neminẽ. &. j. pro derelic. l. iij. in fi. & in auth. de iureiur. à mo. §. fin. col. v. &. s. eo. l. tutor qui. §. si tutor. &. C. de omni agro deser. l. qui vtilia. lib. xj. &. j. de re iud. l. in summa. §. qui sortis. Arg. contra. j. rem ratam ha. l. cum debitore. a &. s. man. l. si vero nõ remunerandi. §. idẽ ait si tutor. b &. s. de nego. gest. l. si quis aliena. *ADDITIO.* Intelligas ibi quòd diuersæ & separatæ erãt administrationes: hic vna. Vel si intelligeres quòd ibi vna esset administratio, dicas, q ibi deficit per hãc suppletionem: quia si deferatur conditio, debet vel in totum approbare vel in totum reprobare, secundum Dy. & Barto.

**Fl. agnoscere*
**Flo. recedere:*

a Dic quod ibi ratihabitio partis valet ad cõmodũ procuratoris hoc acceptãtis: secus si in eius cõmodũ hoc acceptare nollet. ita loquitur hic secundum Bar.

b ibi gerẽs non deferebat cõditionẽ: hoc est, non petebat vt totũ approbaret vel totũ reprobaret. hic secus, secundum Bar.

** Flo. concuratori*

Qui iussus.] *CASVS.* Quidã tutor datus credens se excusationẽ habere, eam proposuit: & in ea succubuit. vnde iussit ei iudex vt administraret amodo: ipse autem nõ administrauit. Certe tenetur indẽnem eum præstare à tempore à quo iussit iudex, & non à tempore quo fuit datus tutor. Viuianus.

d *Habet.* sic. j. de bonis auct. iudi. poss. l. cum vnus. §. is qui. Ac.
e *Ex quo iussus est.* sed ante si notum habuit, accedere debuit: vt s. eo. l. quidam decedens.. §. fi. Vel ibi non habebat excusationem, nec allegabat. & facit. j. de excus. tuto. l. si is qui tres. &. s. eo. l. j. in princip. & in authen. de hæred. & Fal. §. illud quoque. colla. j. &. j. eo. l. iiij.

Qui tutor.] *CASVS.* Quidam pupillus habebat ita expedita negotia hæreditaria, eo quòd habuit bonum patrem, quòd non fuit necesse tutori præstare pupillo agenti vel fugiẽti auctoritatem: alia tamen negotia administrauit. Certe bene tenetur dictus tutor tutelæ. Itẽ dicit quòd si vnus de tutoribus fuit à pupillo conuentus & exactus, alter non liberatur. Viuianus.

f *Quin tutelæ.* id est, quòd non. Azo. & facit. j. de statuli. l. si libertate. §. fina.
g *Debeat.* responde, nihil.
h *Actum fuerit.* vel transactum: vt. j. de tut. & ra. det. l. si ex duobus. &. C. de transac. l. j.
i *Non liberabitur.* Immo videtur quòd sic: vt. j. de tut. & ra. det. l. si ex duobus. in fi. quæ est contra. Solu. hic ipso iure non liberatur: ibi per exceptionem sic, secundũ Ir. vel secundum Ioan. non ipso iure, nec per exceptionem, sed bona fide, quæ non vult bis idem exigi: vt. j. de regu. iur. l. bona fides. Vel distingue: Aut fuit actum, & nihil adhuc exactum, sed tantũ contestatio facta: & tũc alter non liberatur: vt hic. aut totum exactum, & tunc in totũ alter liberatur: vt ibi. si autem pro parte, tunc pro parte exacta liberatur alter: vt ibi, &. s. depo. l. j. §. si apud. &. s. de iis qui deie. vel ef. l. perceptione. Accur.

Actus.] *CASVS.* Vnus tutor nõ tenetur alteri rationem reddere de eo quod administrauit etiam si male administraret, vel non permittat cõtutorem secum administrare. in his tamen casibus *Quæ de. bet pars non dicit solite pro tribuna. li: nec potest causa labe. gari. text. singu. in. l. scire oportet. tet. §. opor. tet. fide exrationes. & facit. s. eo. cusa. & ibi Bar.* l. iij. §. si parens.

Tutor.] *CASVS.* Titius datus fuit tutor Seio pupillo. ipse sciens nullam sibi cõpetere excusationẽ, proposuit: iudex eam non recepit: vnde ipse appellauit; postea appellatio sua iniusta pronũtiata fuit. Certe tenetur de omnibus amissis à tempore quo sciuit se tutorem datum. Viuia. l *Recepta.* per dictam sententiã. Et no. quòd à datione non appellatur: sed à reiecta excusatione: vt. j. quando app. sit. l. j. §. si quis tutor. Accursius.

m *Debuit.* s. ex die iussus: vt. s. eo. qui iussus. vel ex die quo sciuit vel scire debuit se datũ & administrare debere. vt. s. eo. l. j. & l. quidã. §. fin. & facit. C. de excu. tut. l. iij. Acc.

Lucius.] *CASVS.* Filius meus in mea potestate existẽs, fuit datꝰ tutor à quodã in testamẽto: & ego sciui & cõsensi. Certe nõ teneor insolidũ nisi expresse recipiam in me periculum: immo teneor tantũ de peculio, & de in rem verso. Vi.

n *Dedit.* quod fieri potest: vt instit. qui da. tu. poss. in prin. &. j. si tu. vel cura. da. ap. l. j. &. j. e. l. tutores. §. tutor datus in testa. in prin.
o *Insolidum.* Immo contra: vt. s. de tutel. l. si filius. Sol. hic de testamentario loquitur: ibi de datiuo. & potest esse ratio, quia non ita eget confirmatione prætoris testamẽtarius vt datiuus. Vel ibi agnouit volens ipse teneri ac si ipse gereret: hic cõsensit tantum vt filius possit obligari & agere, p pupillo in causis: vt argu. C. de bo. quæ liber. l. fi. §. j. & facit. C. quod cũ eo. l. j. & quod ibi nota.
p *Eum.* scilicet filium. & subaudi, maxime. nam idem & si aliàs receperit periculum. Accursius.
q *Intercessit.* s. pater pro filio: nõ dico fideiubẽdo, sed quasi fideiuberet. & sic quod iussu: vt. s. quod iussu. l. j. & sic dictio, quasi, notat similitudinẽ. vel dic q no. veritatẽ. sic insti. de iure natu. §. lex.
r *Periculum.* i. culpam. sic. j. de magi. con. l. non similiter.

Tutor.] *CASVS.* Tutor bene potest nouare actionem pupillo competentem, & in iudicium deducere, si vtile est pupillo: sed donare non potest. Viuianus.
f *Non nocent.* quia pupilli arbitrio sunt relinquendæ: vt. s. eo. l. cum plu-

nicet, aut si non ex fide curam gerat, suspectũ postulari posse.

Tutor qui succumbit in excusatione, tenetur ex quo debuit gerere. Bartolus.

XX. IDEM libro quinto de officio Proconsulis.

3 TVtor vel curator cuiꝰ iniusta appellatio pronuntiata erit, cuiusve excusatio recepta l non sit: ex quo accedere ad administrationẽ debuit, m erit obligatus.

Si pater consentit filio qui administrat vt testamentarius: non obligatur nisi de peculio, & de in rem verso. Bartolus.

XXI. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

LVcius Titiꝰ Gaium Seium filium familiàs testamento filio suo tutorẽ dedit. n Gaius Seius sciente & cõsentiente patre tutelam administrauit. quæro, an defuncto Gaio Seio actio tutelæ aduersus patrem eius, & in quantum competat? Marcellus respondit secũdum ea quæ proposita essent, actione de peculio, & de in rem verso patrem teneri: nec multũ videri in hoc casu facere patris scientiã & consensum ad obligandum eum insolidum, o nisi fortè contutore vel quo alio volente eum p facere suspectũ, intercessit q [pro filio,] & quasi in se periculum r recepit.

XXII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

4 TVtor ad vtilitatẽ pupilli, & nouare & rem in iudiciũ deducere potest. donationes autem ab eo factæ, pupillo non nocent s.

BIU Cujas

cum plures.§.pe.Ité quod dicit de dona. fallit in casibus assignatis.ff.eo.l. cum plures.§.penul. &.j.de tu.& ra.det.l.j.§.j. &.C. si aduer. do.l.j.licet lex illa aliter intelligi possit. Ité quãdo ex magna vtilitate minoris hoc fieret cognitione iudicis: vt infra, de cura. fu.l.fin. & hoc de donatione simplici. at in donatione ob causãm, vt est dos, & dona. propter n[u]p[tias] dic vt.C. de pred. minor. l.predia.&.C. si maior fa.l.fi.§.fi. &.C.e.l. lex quæ.in prin.&.ff.de iure do.l.quæro. &.l. fi. ue.& facit ad.l.C.eo.l. non tantum. &.j. eo.l. tutor.&.ff. de iureiur.l. iusiurandũ.§.ij. &.j.de noua.l.fi.§.j.&.l.noua re.§.j. &.j. de accep.l. & per iusiurandum.§. tutor.&.j.eo.l.Lucius. in fin.Hug.

† Facit ad hãc.l. quod dicit glo.in c.i.sup verbo.mãdato. prope fi.extra de pcu.

Tutor non debet cauere de rato, nisi de eius potestate dubitetur. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

VVlgo observatur ne tutor caueat ratã rem pupillũ [a] habiturum, quia rem in iudiciũ deducit. Quid tamen, si dubitetur an tutor sit, vel an duret tutor, vel an gestus illi cõmissus sit? Aequum est aduersariũ nõ decipi. [b] Idẽ & in curatore est, vt Iulianus scripsit. B

Ex causa cõstituitur actor per tutorem decreto iudicis. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

DEcreto prętoris actor [c] cõstitui periculo tutoris solet, quotiẽscũq; aut diffusa negotia sint, aut dignitas, vel ætas, aut valetudo tutoris id postulet. [d] si tamen nondum fari pupillus potest, vt procuratorẽ facere possit, aut absens sit: tũc actor necessariò [e] cõstituẽd[us] est.

Vnus ex pluribus tutoribus potest agere. Bartolus.

†Si duobus†simul tutela gerẽda permissa est vel à parẽte, vel C à cõtutorib[us], vel à magistratibus: benignè accipiendũ est, etiã vni agere permissum: [f] quia duo simul agere nõ possunt. [g]

Auxilium ordinarium non impedit extraordinarium, quando competit cõtra diuersos. Item beneficiũ restitutionis potest in alios per cessionem transferri. Bartolus.

XXV. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI minoris [h] [nomine] actum fuerit cũ tutoribus, assistentibus curatoribus, & pupillus ob hoc egerit cũ curatoribus, & ei [i] sint cõdẽnati [k] in id quod sua intererat, minoris [l] tutores culpa eorum condẽnatos non esse: an restitutio aduersus tutores cesset? Et Papinianus responsorum libro secundo ait, nihilomin[us] posse [m] restitui: & idcirco curatores si nondũ iudicatum fecerũt, posse prouocantes [n] per exceptionem doli consequi vt eis mãdentur [o] aduersus tutores actiones. Quid tamen si iam fecerunt iudicatũ curatores? Proderit hoc tutoribus: quoniam nihil minori ad interesse? Certe habent dicti curatores aduersus eũ excep. doli, donec cedat ei aduersus tutores actiones. Sed quid si curatores iã satisfecerant ex dicta sentẽtia: & sic pupillus quondã habet suũ interesse: & sic nõ remanet dãnificat[us] ex eo q[uo]d tutores sui quondã in min[us] sint cõuẽti & cõdẽnati quàm deberẽt? Certe nõ poterit pup. contra tutores restitui, & cõtra eos agere: poterit tamẽ curatoribus qui satisfecerunt cõtra tutores cedere actiones: & actio quę nõ erat vtilis pup. erit vtilis illis quibus ipse cedit, id est curatoribus. Viuianus.

h *Si minoris.* quàm tenerẽtur tutores. & dic casum: Curatores nomine adulti proposuerũt cõtra tutores quõdam actionẽ tutelę indistinctæ vt redderent rationẽ administrationis. in processu causæ culpã imputãt fruméti male vẽdditi in.x. cum possent estimare culpã in.xx. iudex dãnauit tutores in.x. adulto. hanc culpã potest imputare curatoribus: quod si fecit, cedet curatorib[us] in integrum restitutionis auxiliũ contra sententiam & actionẽ tutelę. tutores autẽ non conueniuntur ab adulto, si iam cõsecutus est à curatoribus quod sibi debetur: quia de præda esset sollicit[us]. Si autẽ poneres q[uo]d actio proposita esset in.x. ipso iure non ob. in maiori summa ex eadem vel ex alia specie debita: vt insti. de act.§. si minus. Ité si poneres agi ex vna specie, puta fruméti: & nunc ex alia, ipso iure nõ ob. exceptio infra, de excep. rei iu. l. cũ quæritur. sed in nostro casu indistincte egit. sed specié fruméti fuit prosecutus, & de cæteris absolut[us]. & sic habet locum replicatio in aliis iure cõmuni: & sic cessat restitutio in integrũ: vt.ff. de mi. l. in causæ. &.C. de iudi. l. licet. In specie vero fruméti in integrum restitutio cõtra sententiã locũ non habet. Potest etiam dici quòd hic ab initio non fuit actum, nisi in specie frumenti & sententia data in.x. & in aliis absolutus.

Casum ponit.

i *Ei.* scilicet adulto.

k *Condemnati.* curatores.

l *Minoris.* quàm deberent.

m *Posse restitui.* Ordinarium nõ excludit extraordinarium. & sic est contra. ff. de mino. l. in causæ. &.C. de iudi. l. properandũ. §. fi. Solu. vt. C. si tut. vel cur. l. fi. Item ad quid datur restitutio cum habeat actionem in factum de re iudicata cõtra curatores, & sic nõ interest eius? Respon. vt possit eam cedere: vt. ff. de mino. l. quòd si minor. §. j. vel quia habere plures reos interest: vt. j. de lib. leg. l. iij. in fi. & quia expedit sibi habere curatores locupletes. vel dic quòd non est oppo. per. d. l. C. si tu. l. fi. Accursius.

Ordinarius nõ excludit extraordinarium.

n *Prouocantes.* Azo. & H. dicunt à sentẽtia qua minori damnati sunt tutores minus quàm deberẽt: vt. ff. posuit. & hoc ideo, quia. j. dicit actiones cedendas, scilicet tutelæ, & de rationibus detrahẽdis, quæ non possunt etiam cedi nisi appellatum esset. Sed secundum hoc, in qua causa obiicitur exceptio doli? Respõ. in actione in factum, qua agitur contra tutores. Vel dic appellantes à sentẽtia lata contra se curatores pro adulto. & tunc bene stat exceptio doli. Sed tunc quæ actio ceditur si sentẽtia prima trãsiuit in rem iudi? Respon. in integrũ restitutio: vt. ff. de mino. l. quòd si minor. Ité & tutelę quę cõpetit præhabita restitutiõe. cõditionalis enim obligationis potest fieri cessio: vt. C. de do. l. specie. Alij dicunt à neutra appellãtes. i. reclamãtes. Ité quo modo post sentẽtiã opponitur exceptio doli peréptoria? Respõ. in causa appellationis secũdũ casum: vt. C. de tẽp. & re. per hanc. secundũ primũ & tertiũ dic quòd hic est casus specialis, scilicet cedendarum actionum: vt. j. de fideiuss. l. si fideiussor. §. idem. & no. ff. ad Mace. rametsi.

o *Mandentur.* in eo quod non est petitum in ea specie.

De præda.

Vulgo.] CASVS. Tutor agens nomine pupil. nõ tenetur cauere quòd pupillus habebit ratum: sed bene debet demonstrare qualiter est tutor. & idẽ est in curatore. Viuia.

a *Pupillum.* nec iudicatũ sol. vt no. ff. eo. l. j. §. j. sed actor ab eo cõstitutus sic: vt. j. rem ra. ha. l. actor. H.

b *Non decipi.* quia cauet de rato: vt. ff. quod cuiusque vni. l. item. §. actor. ff. cum erit factus pubes: vt. j. de noua. l. si pupillus. H. Vel dic secundum Io. quòd hic non est cautio de rato: sed quòd aduersarius nõ patietur damnum per id quod iste non sit tutor. vt hic, &.C. eo. l. tutores. & facit. C. de eo qui pro tu. l. j.

† Videtur p hoc. §. quod si sint cõstituti duo p curatores, quid vnus p sit agere sine altero. de quo vide in ca. petitio tua. in glo. x. extra de procura.

Decreto.] CASVS. Si pupilli patrimonium valde diffusum est, ita quòd tutor non est sufficiens ad ministrãdum, potest constitui actor à iudice qui adiuuet tutorem, & periculo tutoris: & quandoque cõstituitur etiam dictus actor ex necessitate. & de hoc ponit exẽplũ. Ité dicit quòd si ex quatuor tutoribus duobus eorũ tutela cõmissa est, vn[us] eorũ potest agere nomĩe pupilli. Vi.

c *Actor.* id est, adiutor vel administrator: vt supra, de tu. l. solet. in fine. & quandoque tutor vel curator sine periculo tutoris: vt d. l. solet. in princip.

d *Id postulet.* item aliàs: vt. j. eo. siue. in fi. & instit. de cu. §. fina.

e *Necessario.* ff. fuit necessitas rei, id est administrationis, sed non personæ actoris: quia & per procuratorem poterat nõ solum per actorẽ prouideri: hic rei & personę. Vel dic quòd. ff. nec personæ nec rei fuit necessitas, licet fuit causa: q[uo]d diffusa negotia vel propter ætatẽ vel propter valetudinẽ. hic vero est personæ necessitas. & facit. C. de pcu. l. neq;. & cauet de rato: vt. j. rẽ ra. ha. l. actor.

f *Permissum.* insolidum cõtra debitorem pupilli. ad quod est. C. si vnus ex pluribus tut. l. j. & de aucto. præ. l. fi. Sed arg. contra. ff. man. l. antepen. §. duobus. & de arbitr. l. sicuti. & de procu. l. qui proprio. §. fi. & l. sequen. &.C. de appel. l. in offerendis. §. si vero.

ADDITIO. Dic secundum Barto. quod aliud est in tutoribus cum ius tutelæ sit indiuiduum & insolidum apud quemlibet: vt infra, eo. l. inter tutores. Aliud in procuratoribus: vt in contrariis legibus. & istam materiam expedit plene idem Bart. in repetitione. l. j. §. si plures. ff. de exerci.

g *Non possunt.* commode insolidum: vt supra. l. iij. §. apparet. vel quia impeditur alter eorum: & sic de impotentia facti non iuris dicit. sic instit. de codicil. §. j.

Si minoris.] CASVS. Finita tutela habuit pupillus curatores: & curatorũ auctoritate conuenit tutores actione tutelæ, & culpa eorundem curatorũ petiit minus à tutoribus pupillus quondã quàm recipere deberet. vnde pupillus propter hoc egit cõtra dictos curatores: & cõdemnati sunt ei ad interesse: & iterũ restituivult pup. aduersus tutores, & petere illud quod deerat ad condẽnationem de eis factam. Certe bene potest. Sed quid si velit pup. agere cõtra curatores ex dicta sentẽtia qua ei fuerũt cõdemnati

BIU Cujas

abest, qui de præda [a] magis quàm de damno sollicitus est: nisi fortè [b] mandare actiones paratus sit curatoribus.

XXVI. PAVLVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

CVm curatore [c] & protutore, *etiam manente administratione agi potest.

Tutor qui bene facit, habetur pro domino. Bartolus.

XXVII. IDEM libro septimo ad Plautium. B

TVtor qui tutelã gerit, quãtum ad prouidentiam pupillarem, [d] domini loco haberi debet.†

Finita tutela finiuntur satisdationes iudiciales. Bartolus.

XXVIII. MARCELLVS libro octauo Digestorum.

TVtor pro pupillo in iudicium vocatus, solẽniter cauit. [e] Si inter moras puer ad pubertatem peruenit: non est cogendus accipere [f] iudicium.

Ille per quem nõ stat quò minus reliqua soluat: ad vsuras non tenetur. Bartolus.

[TVtor qui post pubertatem pupilli negotiorum eius administratiõe abstinuit: vsuras prẽstare nõ debet, [g] ex quo obtulit pecuniam. [Vlpianus* notat, [h] non sufficit obtulisse, nisi & deposuit obsignatã tuto in loco.] Quinetiã iustius mihi videtur, eum per quem nõ stetit [i] quò minus cõuentus restitueret tutelam, [k] ad præstationem vsurarum non compelli, [l] non tamen cum spoliatur. sic. ĩ. de cura. fu. l. ab adgnato. & supra, eod. l. tutor ad. &. ĩ. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. &. C. eo. l. non omni.

Tutor pro pupillo.] CASVS. Titius vocauit in iudicium tutorem Sẽpronij nomine. & cum tutor vel pupillus nõ possiderent immobilia, satisfecit tutor iudicio sisti: & antequam lis contra eum contestaretur, finita est tut. Certe non cogitur tutor iudicium accipere. Item dicit quòd si tutor post pubertatem pupilli obtulit pupil. pecu. & consignauit, & in tuto loco deposuit, non current vsuræ cõtra eum. & idem est in hærede tutoris. Alij dicebant quòd sufficiebat oblatio tantum, & male. Alij dicebãt, si per tutorem non sterit quò minus rationé redderet, quòd sufficiebat: & male. Viuianus. C D

a *De præda.* quod esse non debet: vt. C. de empt. l. eum. &. ŝ. ad Vell. l. si mulieri soluero & de iu. do. l. quoties.

b *Nisi forte.* hoc casu non prodest tutoribus soluisse: quia conuenientur ex iure cesso. Sed quo modo fit cessio post solutionẽ? Respon. secundum Io. fuit tunc actum: vel etiam non sunt pacti: vt not. ĩ. de fideiusso. l. cũ is. & de solu. l. Modestinus. &. l. Stichum. §. si mandato. & facit ad. l. istam. ĩ. de tut. & ra. det. l. alterius. §. fin. &. C. si aduer. sol. l. j. & C. de contra. act. tu. l. j. &. ŝ. de peti. hære. l. si quid. Accursius.

**Vul. procuratore*

c *Cũ curatore.* in procuratore plana est. sed in curatore dic vt agatur cum eo furti, vel damni, vel iniuriæ: licet secus in tutore: vt ĩ. de tut. & ra. det. l. si tutor. §. fin. &. l. fi. Vel secũdo pone in rei vindicatione qua potest cum eo agi, sicut & cũ tutore: vt instit. de aust. &c. tut. §. fi. Vel tertio in stip. rem adul. saluã fore, in qua secus in tutore: vt. ĩ. rem pupil. sal. fo. l. nõ quasi. §. hãc actionẽ. Vel dic quarto curatorem. i. eũ qui gerit putans se curatorem, cum non sit: arg. ĩ. rem pupil. sal. fo. non quasi. §. illud ideo. non autem intelligas in negotiorũ gestore vt red dat rationẽ totius administrationis: vt. ŝ. eo. l. actus. quæ est contra. & plene no. C. eo. l. ij.

Vtcor. Pupillarem.

Vtor pro pupillo.] CASVS.

Cauit. iudicio sisti: vt. ŝ. si quis cau. l. fina.

Accipere. si nondum susceperat per cõtestationem: alias secus: vt. C. vbi tu. cau. post pub. as. l. j. &. ĩ. de appel. l. negotiorum. §. fi. &. l. tutor. &. l. fi. §. fin. & ad idem. ŝ. eo. l. ij.

Non debet. nisi erat connexũ negotium: quo casu nõ imputatur tutori si se abstinet: vt. ŝ. eo. l. ita autem. §. si tutor.

Notat. corrigit quod de oblatione dixerat. & facit supra, de vsur. l. j. in fi. oblatio tamen sola impedit cursum earum quæ nõdum incepissent currere: vt. C. de vsur. l. si per te. Sed hic incipit currere statim finita tutela ex quasi mora: vt. C. in qui. cas. in integ. resti. nõ est ne. l. in minorum. & facit. C. de pig. acti. l. nec creditores. & de vsu. l. ex prædio. &. l. ij. &. ŝ. de vsur. l. qui semissem. §. fi. &. l. cum quidam. §. si pupillo. &. l. debitor.

**Per cõtrariũ pupillus loco serui habetur. nã (vt inquit Paulus ad Gal. c. 4.) quãdiu hæres puer est, nihil differt à seruo, cũ sit dominus omniũ, sed sub tutorib⁹ & actorib⁹ est vsq; ad tẽpus, quod pater præscripserit.*

**Hæc pericope inclusa duob⁹ semiquadratulis. i. Pãd. Flo. in fine legis collocatur, sed hic melius stat meo qui dẽ iudicio.*

Oblatio cursum vsurarũ impedit.

i *Non stetit.* i. non fuit interpellatus: & sic non fuit in mora.

k *Tutelam.* id est administratæ tutelæ rationem. non dicas quòd se obtulit vt reddat rationes, vt ideo euadat vsuras: vt. ŝ. de vsur. l. j. §. j. &. §. fi. Sed expone: vt. ĵ. l. ꝓxi. quæ huic respõ. cõtinuatur.

l *Nõ compelli.* omni tẽpore: quia nõ post. xxv. an. vt no. ĩ. l. proxi.

XXIX. IDEM libro octauo Digestorum.

MAximeq; [m] hæredem tutoris. nã periniquum est eũ, [n] cui fortè post viginti annos vel amplius in mentẽ [o] venit tutelam [p] reposcere, etiam vsuras postulare.

XXX. IDEM libro vicesimoprimo Digestorum.

TVtoris præcipuum est officium, ne indefensum [q] pupillum relinquat.

Donec plures gerunt ex officio publico, tenẽtur insolidum. secus cum incipiunt gerere ex priuato. Bartolus.

XXXI. MODESTINVS libro primo Excusationum.

DIui Seuerus & Antoninus Augusti Sergio Iuliano: Forma [r] qua singuli tutores, prout quisq; gessit tutelã, nõnunquam [s] insolidum tenẽtur: dũtaxat intra pubertatis tempora locum habet: nõ etiam si post pubertatem administrauerint.

Mortuo principali sine hærede, tenetur fideiussor ad id ad quod principalis tenebatur. Bartolus.

XXXII. IDEM libro sexto Responsorum.

SI sine * hærede tutor decessit: quæro, an curator pupillo datus, cũ neque inuentaria, neque alia instrumenta à fideiussore tutoris exhibeãtur, possit eundem fideiussorem conuenire ex stipulatione, quanti pupilli interest? Modestinus

m *Maximeq;.* scilicet dicim⁹ nõ teneri ad vsuras si factum est per eũ vel tutorem. quod dixit. ŝ. l. proxi. §. quinetiam. Et dic casum quòd tutor post finitã tutelam stetit per. xx. an. vel plus quòd non fuit conuẽtus tutelę vel interpellatus. & sic non fuit in mora cõmuni, sed fuit quasi in mora. Certe non damnatur in vsuris pro tempore quod labitur postquã minor factus est maior. xxv. an. sed ꝓ anteriori sic. nam cursu tẽporis desinit illa quasi mora: vt ĵ. de leg. ij. l. Titia. §. vsuras. & secundũ hoc intelligatur. ŝ. l. proxi. §. quinetiã. sed ꝓ priori tempore sic. item & pro futuro si noua interpellatio interceſsit vt ibidem dicitur. nec hic colligitur quòd actio tutelę tollatur. xx. an. saltẽ pro vsuris: vt quidam dixerunt: vt patet ex præmissis. immo xxx. an. durat: vt. C. arb. tut. l. tutores. & facit. ĵ. eo. l. Luci⁹. §. quęsitum.

Casum ponit.

n *Eum.* s. pupillũ factum adultum. **Flo. fuit hæc.*

o *In mentem.* ęquiuocat vulgare: venit mihi in corde.

d *Tutelam.* id est, tutelæ rationem.

Vtoris.] CASVS. Inter alia quæ tutor habet facere, istud est præcipuum, quòd defendat pup. cum aliquis agit contra eum. Viuianus.

q *Indefensum.* in iure: vt. ŝ. eo. l. generaliter. &. C. eo. l. fi. non in contractu: vt. ĵ. de aucto. tut. l. si tutor.

Dui.] CASVS. Quandoque tenẽtur tutores quilibet prout gessit: quandoque insolidum. & ista habẽt locum de iis quæ gesta sunt ab eis durante tutela, non quantum ad ea quæ postea gesserunt: quia de his non tenetur vnus pro alio. Viuianus.

r *Forma.* id est constitutio vel lex. sic. C. de offi. præfe. præto. l. formã. q. d. lex quæ dicit tutores teneri. s. quemlibet prout gessit, id est gerere debuit quando à testatore vel à iudice fuit diuisa, & nõnunquam. i. aliquãdo dic teneri insolidum, vt quando à nullo est diuisa, vel à seipsis: locum habet de gestis ante, nõ post pubertatem. nam tunc indistincte pro partibus quas gererent, tenentur actione negotiorum gestorum, non tutelæ. & hoc nisi connexa erat administratio: vt. ĵ. de tut. & ra. detra. l. si tutor post. &. ŝ. de neg. gest. l. eum actum. &. l. at qui. §. Scæuola. illud constat quòd quando à testatore vel à iudice, quòd pro partibus tenentur, nisi in tribus casibus. sed quando à se vel nullo, quilibet insolidum: vt. C. de di. tu. l. ij. &. ĩ. eo. l. si duo. &. l. tres tutores. in prin.

s *Nonnunquam.* quidam repetunt, item forma qua &c. sed nõ est opus aliquid repetere. & facit ad hanc. l. ŝ. de neg. gest. si pupilli. in fi. &. l. Pomponius. &. l. seq. &. C. de neg. gest. l. tutori.

Si sine.] CASVS. Tutor Titij sine hærede decessit: qui tutor dederat fideiussores rem pupil. sal. fo. curator datus dicto pupillo quondam non inueniens hæredem tutoris egit contra fideiussores tutoris vt ei exhibeant inuentaria quæ ei tutor fecerat, & alia

BIU Cujas

alia pupillaria inſtrumenta.certe bene tenetur. Quid ſi nulla cupa tutoris interuenit in eis vel aliis inſtrumentis perdẽdis? Certe nõ tenetur,nec fideiuſſores eius.Iteꝫ ſcias quòd tutor tenetur reddere rationem de fructibus qui potuerunt ex prædiis colligi.& ſi credidit ſeruo pupilli adminiſtrationẽ tutor,& ſeruus eius de fructibus fundi dedit minus quàm in veritate poſſet percipi,certe pupillꝰ poterit illud à tutore recuperare: recõpẽſabitur tamẽ in eo illud quod ſeruus habet in peculio.[INTERPOSITO.]Adoleſcẽs quidam vẽdidit fundũ Titio cum auctoritate curatoris,& cũ decreto prætoris:& pretium fundi in vtilitatem ſuã nõ eſt cõuerſum: quare inueniẽs ſe deceptũ petiit reſtitutionem,vt reſtituatur ſibi fundus: & non vult reſtituere pretium emptori.certe optime dicit adoleſcens. Iteꝫ ſi emptor fecit in eo fundo aliquas expẽſas voluptatis causa: eas ab adoleſcente nõ recuperat.ſed tamẽ bene eas abradere poteſt, ſi poteſt inde habere aliquẽ profectũ, & ſi non facit deteriorẽ fundũ.[LVCIVS.] Sempronius fecit teſtamentum,& inſtituit ſibi hæredẽ Lucium Titium,& ſororem eiuſdem Lucij Titij, quæ erat adulta: ſicque frater ſuus erat eius curator.iſte curator locauit fũdos hereditarios cõmunes ſibi & ſorori ſuæ:& erat in ciuitate, vbi morabantur, conſuetudo quòd domini prædiorũ locantes fundos ſoluerent tributa, & non coloni,licet iura velint quòd coloni ſoluant. hic frater idẽ ſororis ſuę curator ſolvit pro dictis prædiis tributa ſecundum cõſuetudinẽ.Certe optime fecit:nec ei poterit aliquid imputare ſoror ſua adulta.[TVTORES.] Duo tutores cuiuſdam pup.pecu.pupillarem diuiſerunt inter ſe: & poſtea vnus eorum relegatus eſt:& ſic nihilominus remanſit in tutela.& cum propter relegationẽ non poſſet adminiſtrare, conſtituit actorem, vt moris eſt,alter tutor vult repetere ab actore dictã partem pecuniæ. dicitur hic quòd non poteſt,quia non eſt finita tutela.Viuianus.

respondit,in id[in]quod tutor conueniri potuit, fideiuſſorem quoque conueniri poſſe.[a]

Tutori non imputatur damnum abſque ſui culpa contingens.Bartolus.

⁋Modeſtinus reſpondit, damnum[b] ſi quod datũ accidit eo, quia cautiones ſoluti vectigalis[c] inuentæ nõ ſunt, ad tutorẽ, cuius nulla culpa admiſſa proponitur[d], minimè pertinere.

In reddenda ratione ſufficit contra tutorem probari quòd fructus bona fide percipi potuerunt; licet perceptos per eum non probetur.Bartolus.

⁋Modeſtinus reſpõdit,tutorẽ eorũ redituũ noĩe rationẽ pupillæ reddere debere,qui ex fũdo bona fide pcipi potuerũt[e].

⁋Item reſpondit,[f] ſi minus[g] à ſeruo tutor percepit, quàm bona fide ex fundo percipi[h] potuit: ex eo de quo pupillæ ſit obſtrictus, quãtum ex peculio ſerui ſeruari poſſit, eidẽ tutori proficere[i] debere: ſcilicet ſi nõ perdituro[k] ſeruo adminiſtrationem credidit.

Reſtitutus ad rem venditã nõ debet reſtituere pretium,niſi quatenus ex eo factus eſt locupletior:nec expenſas voluptarias ſibi auferre poſſunt.Bartolus.

⁋Interpoſito curatore[l] adoleſcens fundũ Titio vendidit[m]: poſtea agnita fraude[n], in integrũ reſtitutus in poſſeſsionem induci iuſſus eſt. Quæro, an cũ ex hac vẽditione melior factus non eſt,neque in rem ſuã quicquam verſum probetur:[o] pretium emptori reſtituere nõ debeat?Modeſtinus reſpõdit,pretium fundi ab adoleſcente venundati(ſi rationibus eius non profuit, nec quicquam de eo à iudicante de in integrũ reſtitutione,ſtatutũ eſt)emptorẽ fruſtra poſtulare.[p] ⁋Itẽ reſpõdit, ſumptibus voluptatis cauſa ab emptore factis adoleſcentẽ onerandum[q] non eſſe: qui tamẽ ab eodẽ ędificio ita auferri poſſunt, vt in facie priſtina(id eſt, quæ fuit ante venditionem)ædificiũ eſſe poſſit: emptori auferre permitti oportere.[r]

Conſuetudo quæ reſpicit rem: ſicut ligat maiores,ita & minores.Bartolus.

⁋Lucius Titius cohæres & curator ſororis ſuæ,cũ eſſet ex ciuitate in qua vſitatum erat[s] ipſos dominos prædiorum, non cõductores[t] onera annonarũ & contributionum temporalium*ſuſtinere,morem hunc & conſuetudinem ſemper obſeruatã ſecutus & ipſe,pro cõmuni & indiuidua[u] hęreditate annonas pręſtitit. Quero,an in rationibus dãdis opponi curatori poſſit quia nõ rectè pro parte ſororis tales impenſas fecerit?*Modeſtinus reſpondit, in id demum curatorẽ adultæ reputare[x] ex[ea] cauſa de qua quæritur,poſſe:quod ipſa, ſi rẽ ſuam adminiſtraret, erogare compelleretur.[y]

Relegatione non finitur tutela, ideo tutor conueniri non poteſt.Bartolus.

⁋Tutores duo† poſt venditionem pupillarium rerũ factam, pecuniã inter ſe diuiſerãt: poſt

---

a *Conueniri poſſe*.ſiue ſimpliciter,ſiue in omnẽ cauſam interceſſit vt infra,vt le.no.ca.l.j.§. beliſsime. & infra, de fideiuſſo.l. ſi quis pro eo.§.ſi nummos.Et no.quòd aduerſus tutorem & hæredem eius iuratur in litem ob hanc cauſam: vt.C.de in lit.iur. per totum.quia conuenitur actione tutelæ, quæ eſt bo.fi. non autem contra fideiuſſorem: quia actione ex ſtipulatu quæ eſt ſtricti iuris,in qua non iuratur in litem:vt.ſ.de in lit.iur.l.in actionibus.

b *Damnum*.quidam habent hic.l.damnum.quidã habent.§.Modeſtinus.& dic damnum,vt.C.de vect,l.ij. & no.C.eo.l. ſi tutores.& facit.C.de fun.pa.l.ij.

Vectigal quid dicitur.

c *Vectigalis*.id eſt,tributi vel penſionis.ſed proprie vectigal dicitur octaua cuiuſlibet rei quæ vehitur:vt. C.de vect.& con.l.ex præſtatione.& l.à legatis.Azo.

d *Proponitur*.ſed ſi proponitur amiſſa,nunquid probabit caſum fortuitum quaſi præſumatur culpam commiſiſſe? argu.j.de cuſto. reo.l.fina.&.ſ.de eden.l.ſi quis.§.pe. hæc tamen quæſtio plenius disputatur à nobis aliàs,& Azo.vt.ſ.de eden.l.ſi quis.&.j.de leg. ij.cum ita.§.ſpecies.&.C.de pig.act.l.ſi creditor.

e *Potuerunt*.honeſte: vt.ſ.de rei vind.l.fructus. & facit.C. arbi. tut.l.quicquid.

f *Item reſpõdit*. Conceſsit tutor ſeruo pupilli adminiſtrationem fundi: qui ſeruus cum poſſet reddere.xx.reddidit tãtum.x. quæ deſunt, debet tutor pupillo. ſed ſeruus tenetur naturaliter tutori, & pupillus de peculio. vnde ſi tantum eſt in peculio, fit compenſatio. non autem dicas ſeruo extranei: quia ſi tunc fieret dicta compenſatio, damnum haberet pupillus: tũ quia ſumptib⁹ & litibus vexaretur minor: vt ſupra, de mino.l. minor. tum quia euentus iudicij incertus eſt: vt.ſ.de pecu.l. quod debetur. vnde melius eſſet ſi tutor primo ſatisfaceret pupillo: & ipſe poſtea de periculo experiatur. & facit.ſ. de neg. geſt.l.nam & Seruius. §.ſi.Accurſius. *Caſum ponit.*

g *Si minus*.quia decẽ.

h *Percipi*. quia .xx. percipi potuerunt.

i *Proficere*. vt opponat compenſationẽ pupillo inquantum ipſe eſt obligat⁹ actione de peculio ipſi tutori. **Flo.tẽpe varium*

k *Non perdituro*. & perdidit, vt hic, & .ſ. de mi.l.quòd ſi minor. §.pe. tunc enim ſi perdituro commiſiſſet,nõ agit de peculio tanquã extraneus propter officium tutelæ: quia tali non debuit committere adminiſtrationem. Azo.& facit.ſ.de neg. geſt.l.ſiue hæreditaria. Accurſius.

l *Interpoſito curatore*. id eſt eo præſtante auctoritatem.H.

m *Vendidit*. cum decreto.alioquin non indigeret in integrum reſtitutione:[a] vt.C.de præ. mino.l.ſi quidẽ.&.l.non eſt.Vel loquitur in prædio vrbano quod ſecundũ hæc iura poterat alienari ſine decreto.H.licet hodie ſecus:vt.C.eo.l.lex quæ.in prin. **Flo.fecerat.*

n *Fraude*.maxime:vt.ſ.de min.l.tutor.&.l.pe.in prin.

o *Probetur*.Quis ergo probet, dic vt.C. de prædi.mi.l.prædiorum.& facit ad hæc in eo.tit.l. ſi prædium.&.ſ. de minori. patri. §.prædium.&.§.item ex diuerſo.Accurſius.

p *Poſtulare*.contra.ſ. de mino.l.quòd ſi minor.§.reſtitutio.&.l. non omnia.dic plene vt ibi.Accurſius.

q *Onerandum*.niſi erat promercalis:vt.ſ.de impen.pro voluptariis.& de rei vin.l.nec venalem.

r *Oportere*. niſi paratus eſſet minor tãtũ dare quãtũ habiturus eſt etiã his ablatis vel corraſis:vt.ſ.de rei vin.in fũdo.Azo.& facit.j. pro emp.l.ſi quis cũ.&.ſ.de mi.l.inter.§.fi.& de peti.hær.l.vtiles.

s *Vſitatum erat*. contra. ſupra, de vſufruc.l.hactenus. &.C. de pig.l.in ſumma.

t *Non conductores*.ſcilicet prædiorum.

u *Et indiuidua*.id eſt,indiuiſa.

x *Reputare*.aliàs,imputare.& ita eſt in libro domini Azonis.

y *Compelleretur*.ſed ipſa compelletur ratione cõſuetudinis:vt.ſ. de leg.& ſenatuſcon.l.de quibus.ſi erat inducta ex certa ſcientia cõtra legẽ.alioquin cõtra,vt in eo tit.quod nõ ratione.&.C.quę

† *Inquantũ iſte.§.videtur ſentire tutelam nõ finiri relegatione, limitabis hũc tex. vt ob- uietur contrariis, vt nõ procedat quãdo relegatio eſt perpetua per.l. tutor petit⁹. §.fi.iũcta.l. plane.j. de excu.tut.*

a Cũ decreto: nõ tamẽ reſtituitur aduerſus vẽditionẽ ſolẽniter factã à tutore.textus in.l.ſi is qui. & ibi Nico. de Neapo.ſ. de neg.geſt.

BIU Cujas

sit lon.consue.l.cõsuetudinis, ergo & ipsa agnoscat eam.Azo.& facit.C.de agri.& censi.l.litibus.lib.xj.&.C.de iure emphy.l.ij.

a *Durante tutela.* & ante exilium, & post: vt infra,de sol.l.quod si forte.§.j.& statim dicam.Hug.

b *Constituto.*id est,petito à tutore relegato cõstituiquia ipse impeditur gerere,& constituto à iudice: vt inst. de cura.§.fina.sed & curator loco eius potest constitui: vt.j.de sol.l. quòd si forte.§.j.& secundũ hoc dic in exilium.i.relegatus est. sic etiã ponitur.j.de interdic. & releg.l.exiliũ.& C.de episc.au.l.nemo. &.ſ.de mino.l.Papinianus exuli.aliter ponitur & ꝑriè.j.de pu. iudi. l.ij.& tunc non posset actorem cõstituere, cũ bonis amissis nud⁹ exulet,& ciuis esse desinat: vt.ſ.de capi. de.l.tutelas.§.j.&.§.fina. &.l.ij. sed secundũ quosdam posset cõstituere fiscus ad quẽ bona pertinent. Sed quo modo,cum in tutelam non succedat: vt.ſ.de iis qui no. infa. l.furti.§.pen. Item hoc casu quasi finita tutela pro illi⁹ deportati parte posset agi cõtra fiscum: vt.C.ad le.Iuliam de vi.l.tutores.

† *Not. singulare do. Bart. in.l. videamus. supra, de in lit.iu.an de beat præfere vtilitatẽ propriã vtilitati pupilli. & post multa dicit, quòd vbi agitur de periculo rerũ, sic:secus vbi de periculo animæ. & vide quæ notã. in.l. tutor.j.eod.*

quam diuisionem alter eorum in exilium datus est,durãte tutela[a].quęrebatur,an actore cõstituto,[b] cõtutor eius partẽ pupillaris pecuniæ petere ab eo[c] poterit? Modestinus respõdit: Si hoc quęritur, an cum tutore relegato contutor eius tutelæ actionem exercere posit? non posse[d] respondi.

Tutor tenetur facere illud quod diligens paterfamiliàs facturus esset. Bartolus.

B

XXXIII. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

A Tutoribus & curatoribus pupillorum eadẽ diligentia† exigenda est circa administrationem rerũ pupillarium, quam paterfamiliàs rebus suis ex bona fide præbere debet[e].

Curatoribus constitutis, in eos administratio transfertur,& officium tutoris finitur. Bartolus.

Officium tutorũ curatoribus constitutis finẽ accipit[f]: ideóque omnia negotia quæ inita sunt, ad fidem curatorum pertinent.ídque etiam diuus Marcus cum filio suo Commodo rescripsit.

Ius eligendi vnum ex reis,transit ad hæredes. Bartolus.

Hæredibus quoq; pupillorũ electio[g] eadẽ aduersus tutores in quo potissimum consistere velint, cõpetit: quæ ipsis,quorum tutela adminiſtrata sit.

a *Durante tutela.* & ante exilium, & post: vt infra,de sol.l.quod si forte.§.j.& statim dicam.Hug.

b *Constituto.*id est,petito à tutore relegato cõstituiquia ipse impeditur gerere,& constituto à iudice: vt inst. de cura.§.fina.sed & curator loco eius potest constitui: vt.j.de sol.l. quòd si forte.§.j.& secundũ hoc dic in exilium.i.relegatus est. sic etiã ponitur.j.de interdic. & releg.l.exiliũ.& C.de episc.au.l.nemo. &.ſ.de mino.l.Papinianus exuli.aliter ponitur & ꝑriè.j.de pu. iudi. l.ij.& tunc non posset actorem cõstituere, cũ bonis amissis nud⁹ exulet,& ciuis esse desinat: vt.ſ.de capi. de.l.tutelas.§.j.&.§.fina. &.l.ij. sed secundũ quosdam posset cõstituere fiscus ad quẽ bona pertinent. Sed quo modo,cum in tutelam non succedat: vt.ſ.de iis qui no. infa. l.furti.§.pen. Item hoc casu quasi finita tutela pro illi⁹ deportati parte posset agi cõtra fiscum: vt.C.ad le.Iuliam de vi.l.tutores.

c *Ab eo.*cõtutore relegato.

d *Non posse.*quia non est finita tutela, ergo nec actio tutelæ nata: vt.j.de tut. & ra. det.l. si tutor.§.fin.quia licet sit relegat⁹,remanet ciuis: vt.j.de interdi. & releg.l.relegatorum.§. ad tempus. & tutor remanet, licet loco eius actor vel curator debeat cõstitui: vt hic, & supra,de tut.l.si quis tutor. Alij dicunt quòd hic relegatus manet tutor post relegationem,vsque dum cõstituatur curator: nõ post, per.l.quod si forte.§.j.quod non placet secundum H.vt hic dicitur. Accursius.

A *Tutoribus.*] *CASVS.* Ita debet administrare tutor circa res pupilli, sicut facit aliquis bonus paterfa.circa suas. Secundo dicit quòd adueniente pubertate, & pupillo curatores accipiente, tutoris officium finitum est. Tertio dicit,sicut pupil.habet electionem quem ex tutoribus conueniat, ita & habet hæres pupil. Quarto dicit quòd si tutor faciat pro se aliquas expensas ex bonis pupil.illas non reputat pupillo : nisi forte iudex constituat ei tutori salarium propter onus tutelæ.

e *Debet.*no.ꝙ non dicit,solet:sicut lex dicit in socio: vt institu. pro socio.§.fin & facit.j.de tu.& ra.detra.l.j.in princ. &.j.de regu.iur.l.contractus.&.C.de peri.tu.l.j.in prin.Accursius.

f *Accipit.* nisi connexa sit administrationi : vt.C.vt causæ post puber.adsit tu.l.j.& infra, de ap.l.tutor.& infra, de hære.tu.l.j.& infra, de tute.& ra.detra.l.tutor post. & supra, eo.l.ita autem.§.si tutor.Vel dic idem & si connexa fuerit,cum curatores fuerunt cõstituti, & eis ratio administrationis reddita : vt.C.arbi. tu.l.tutor post.& facit ad.l.iſtam.C.eo.l.j.& de peri. tu.l.fi.& infra,eo.l.tutores qui post.§.j.

g *Electio.*conueniendi quem velint eorum qui gesserunt: vt.C. de di.tu.l.ij.quia omnes insolidũ tenentur: vt.j.e.l.tres tutores.in prin. verum si idonei sunt tẽpore finitæ tutelæ, habent beneficiũ diuidendæ actionis: vt.C.de di.tu.l.j.secus est in priuilegiis personalis actionis: vt.j.e.l.ex pluribus.&.j.de priui.credi.l.dabim⁹. §.j. *ADDITIO.* Dic ꝙ istud non est priuilegium, ideo transit ad hæredes:ibi secus.& isto modo intelligas secundum Bar.hic.

h *Nisi ab eo.* hæc exceptio non refertur ad proximũ dictum,sed ad id quod dixit sumptuũ factorum in tutelam haberi rationem: quod verum est : nisi ab eo &c. Et quod dicit, certum salarium, sub. pro sumptibus in tutelam erogandis: vel satis potest tolerari vt referatur ad id quod dixi non haberi rationem sumptuum factorum in tutores, nisi &c.quod bene videtur : quia potuit iudex certum salarium constituere tutori pro remuneratione sui laboris.sic supra,má.l.si remunerandi. in princi. Non dico ad postulationẽ tutoris,cum forte aliàs nolet esse tutor: quia tunc aliud esset: vt supra, de tute. l.in eos. Item bene dicit, certũ: quia incertum peti nõ posset:quod dic vt no. supra, man. l.salarium. &.l.qui mutuam. §.pe. &.C.mand. l.salarium. Azo. & facit.C.e.l.iij. & infra,de tu.& ra.det. l.j.§. si pupillus. & supra, man.l.idémque.§. item Labeo.

Expensa facta circa personam tutoris non imputantur pupillo,nisi per iudicem salarium ei fuerit ordinatum. Bartolus.

[Quemadmodũ] principalibus cõstitutionib⁹ declaratur: sumptuũ qui bona fide in tutelam, non qui in ipsos tutores fiunt,ratio haberi solet,nisi ab eo[h] qui eum dat, certum salarium[i] ei constitutum fuit.

In causa suspecti tutoris possunt torqueri serui pupilli. Bartolus.

B

XXXIIII. IVLIVS AQVILA libro responsorum respondit.

AD instruendam[k] diligentiam iudicantis, & pupillorum vtilitatem , admittendum*, seruos quoque eorum interrogari[l] posse.

Sequens administrator nomina facta à primo nõ tenetur recipere suo periculo. Bar.

XXXV. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum.

7 TVtor siue curator nomina quæ iustè putat non esse[m] idonea, à priore tutore vel curatore suscipere[n] quidẽ cogitur: non tamen exactionem periculo suo facere.

C

Diuisio qualitercunque facta, non impedit quin de re pertinente ad administrationem vnius contra alium possit obiici cõpensatio,& dari petitio. Bartolus.

XXXVI. IDEM libro tertio Quæstionum.

INter [o] tutores diuisa tutela est. æquitas quæ merum ius

i *Salarium.* aliàs, solatium.& ita in lib.domini Azo.

Aduersus eos.] *CASVS.* Si pup.agat tutelæ contra tutorem, & nõ potest bene aperiri veritas de administratis,serui possũt torqueri ad hoc.

k *Ad instruendam.* aliàs.§.Iulius Aquila.& aliàs lex, ad instruẽdã.

l *Interrogari.* & torqueri: vt.C.de admini. tut.l.lex quæ. ibi, nam & boni &c. & infra, de suspe. tu.l.fin.& infra, de tu. & rat.detr.l. j.§.de seruis.

Tutor.] *CASVS.* Titi⁹ administra-

m *Non esse.*aliàs est,nõ.aliàs deest.nam idonea & nõ idonea cogitur suscipere,non suo periculo tamen. sed si sponte nõ idonea accipiat,sibi præiudicat: vt.j.eo.l.qui nominibus. In minore autem dic vt.ſ.eo.l.cum quæritur. &.j.eo.l.qui nominib⁹.ij.respõ.

n *Suscipere.* per cessionem si priori erant actiones quæsitæ. aliàs D per traditionem instrumentorũ: vt.C.de pericu.tut.l.fina.& quando ex facto tut.l.ij.

o *Inter.* Duo erant tutores Titius & Mæuius. diuisa est tutelæ *Casus p.* administratio per iudicem, vt Titius Italica, Mæuius Syria- *nit.* ca negotia gerat. agit Titius in decem cõtra Sempronium debitorem pupilli ex contractu Italico:& Sempronius compensat decem quæ sibi debet Mæuius ex contractu rerum Syriæ.videbatur quòd non posset compensare: vt.C.de compen.l.eius.Sed contra est inspecta persona impuberis : qui debitor & creditor est Sempronij ex contractibus vel patris, vel sui, vel tutorum : qui omnes vnam personam scilicet pupilli repręsentãt.sed in.l.eius cum diuersis fuerat contractum. Et secundũ hoc quod dicit, nam &c. non inducit alium casum : sed circa eundem reddit rationem. Et quod in fi.dicit,non debet obstare volenti experiri.id est cõpensare, & sic qui compensat, experitur. sic & aliàs dicitur experiri qui se defendit: vt infra,de re iudi.l.sæpe. Io.Vel pone secundum Azo.quòd diuisa fuit à seipsis retẽto primo casu: vt in prima parte.l.quod autem subiicit,nam: dic, vt dixi diuisionem tutelæ non obstare cõpensare volentibus. nam nec agere volentibus obstat. Et quod in fi.dicit, experiri,propriè dicit: perinde enim habetur

Tutores pu- pilli pos- nam repu- sentant. Experiri se defendi.

quoad

BIU Cujas

quoad alios agere volentes ac si à nullo fuisset diuisa: vt. C. de admini. tu. l. j. & ij. §. fi. & de auth. præstan. l. fi. & C. si ex plu. tu. l. j. & ij. & C. de pact. l. debitorũ. & l. pacto. sed certe & in superiori casu quãdo à testatore vel à iudice, videtur idẽ, vt nõ obstet diuisio volentibus agere, & pro hoc est quod dicit ꝙ hæc diuisio nõ est iuris. & sic quilibet remanet insolidum tutor omniũ rerum pupilli, licet gestio diuidatur. inde est ꝙ vni imputatur si alium suspectum nõ accusat: vt. C. de diui. tut. l. ij. & sic creditor qui cõtraxit cum tutore gerente Italica, conueniet alium qui gerit Syriaca, & cum eo cõpensat per. l. istã. æs enim alienũ nõ respicit certi loci facultates: vt sup. de iudi. l. si fideicõmissum. §. j. & ad Trebel. l. j. §. si hęres. sed licet quilibet tutor conueniat ex quolibet contractu cõtutoris, vt dictum est: nõ tamẽ agit: vt. §. eo. l. iij. & l. vel in partes. & j. el. Titium. §. tutores. & §. fi. cum quilibet pro rebus suæ administrationis tantũ conueniatur: vt. j. e. l. si duo. & hoc secundum Azo. sed secũdũ Hug. nõ placet ꝙ quãdo est diuisa à testatore vel à iudice, quòd vnus conueniatur ex contractu alterius. Vel dic tertio, secũdum H. ꝙ si tutor Italicus debet ex administratione pupillo decem sub vsuris, sed tutor Syriæ ex persona pupilli alia decẽ debet tutori Italico: fit compensatio ipso iure, vt vsuræ non currant: vt supra, de cõpensa. l. idem. §. sed inuicem. Sed compensatio videbatur differenda, sicut & tutelæ actio differtur nasci: vt. j. de tute. & ra. detr. l. nisi. & l. si tutor. §. fi. & l. seq. item & alia ratione, quia videbatur alius tutor agere contra pupillum. pupillus autem compensare volebat quod alius tutor debebat: quod non videbatur posse fieri: vt dicta. l. eius. sed hoc remouet hæc lex. Accursius.

a *Officium.* quia diuisum habet officium & personã: quia agens gerit personam creditoris, cum contractus sit Italicus ex quo agit: & non personam debitoris quam alius tutor gerit. & ideo videbatur differri vsque ad finem tutelę quando pupillus subit personam vtriusque.

b *Non iuris.* non enim iure ipso, sed iudicis assignatione inter eos tutela diuiditur. Io. & secundum hoc facta fuit à iudice diuisio. Vel dic non iuris, id est, vt debita & credita: & iura non ideo diuiduntur à quocunque sit diuisa, sed est diuisio iurisdictionis. id est administrationis. Nec ob. supra, de tute. l. muto. §. tutores. vbi dicit quòd tutela non est iurisdictionis: sed mixti imperij. nam hic de diuisione, ibi de ipsa tutela dicit.

c *Et inter ipsos.* scilicet tutores & pupillum quando à iudice: non vero in præiudicium aliorum. Vel dic inter se tutores tantum quando à se facta est diuisio. nam nec pupillo nocet: vt. C. de diui. tu. l. ij. §. fina.

d *Debet.* non debent &c. est enim litera suspensiua vsque huc.

T Vtorem.] *CASVS.* Primo ponit regulam, dicens quòd tutor mutans statum durante tutela secundum diuersitatẽ personæ tenetur. vt in ver. inde descẽdit &c. ponit vnum exemplum regulæ. filiusfa. fuit tutor datus cuidam pupilllo, & durante tutela fuit emancipatus à patre: sed quòd mutauit conditionem tutor, ita tenebitur, vt de eo quòd administrauit durante potestate teneatur pu. inquantum facere potest. de eo quod administrauit post emancipationem à se factam. teneatur insolidum. pater autem eius tutoris tenetur pu. de pecu. filij sui tutoris pro administratione tutelæ, quam fecit filius existens in potestate. & potest agere pu. contra dictũ patrem de pecu. intra annum vtilem à tempore emancipationis. qui annus incipiet currere à tempore quo pu. potest agere. tute. id est finita tutela. & est simile ad prædicta de seruo Titij ab eo proposito ad merces vendendas, vel debita exigenda: quia si perseueret in eodem actu post manumissionem de se factã: de eo quod gessit durante seruitute sua, nõ tenetur post libertatem, nisi erat cõnexum ei quod gessit post libertatem: quia tunc tenetur, vt illa separentur. nam & video quòd tutor post libertatem administrans nõ tenetur ac. tu. nisi postea gesta erant connexa primo gestis. Viuianus.

e *Tutorem.* liberum & seruum, patremfa. & filiumfa. vt probant inferiora.

f *Velut.* bene dicit, velut. vere enim est vna causa, scilicet tutelæ, sed vt ex pluribus obligatur. Accursius.

g *Obligari.* scilicet naturaliter tantum. nam ciuilis obligatio forte tunc demum nascitur, cum & actio, id est demum finita tutela: vt. j. de tute. & ra. detra. l. si tutor. §. fina. vel oritur ciuilis & naturalis obligatio. sed inde non oritur actio, nisi demum finita tutela. sic supra, de pac. l. iurisgentium. §. j. & habetur. C. de re. permu. l. ex placito. vel subaudi. obligari demũ finita tute. Azo.

*Flo. tutela

h *Connexam.* ergo de non cõnexis non tenetur. & sic facit ad prin. l. & adde quod no. supra, de neg. gest. l. eum actum. & l. atqui natura. §. Scæuola.

i *Sic &.* ad connexum, non ad. l. princi. inducit simile: vt hic, & infra, de tut. & ra. detra. l. si tutor post. Accursius.

k *In eodem officio.* nec enim desinit esse tutor: vt infra, de tu. & ra. detra. l. si filius.

l *Facere possit.* vt supra, quod cum eo. per totum. Azo.

m *Superioris.* nam nomine posterioris temporis pater non tenetur: vt infra, de tut. & ra. detra. l. si filius tutelam. Accursius.

n *Ex quo tutelæ.* scilicet demum, non ante: vt supra, quando ac. de pecul. est an. l. j. §. annus. sic. C. de præscrip. xxx. vel. xl. an. l. cum notissimi. §. illud.

o *Ne capiatur.* id est, ne decipiatur.

p *Totius temporis.* id est, si non teneretur de peculio, etiam pro tempore post emancipationem. Accursius.

q *Filiusfamiliàs.* scilicet demum: vt infra, de tut. & ra. detra. l. si filius. Item contra. ẽ. de nego. gest. l. Pomponius. in fi. Solu. vt ibi. Item facit supra, pro soc. l. si id quod. §. fina. & supra, de tut. l. si filius. & C. arbi. tut. l. tutor post. *ADDITIO.* Ad legem, Pomponius. responde secundum Bartolum hic, quòd in gestione quæ fit ex voluntate, habet locum hæc distinctio, scilicet aut variatur conditio gerentis: aut eius cuius negotia geruntur, per rationem ibi positam: sed in eo qui gerit ex necessitate, dicta distinctio nõ habet locum: sed in cuiuscunque persona variatur conditio, variatur obligatio: vt hic. cessat enim ratio istius distinctionis, secundum eundem Bar. hic.

S I plures.] *CASVS.* Cuidam pupillo dati fuerunt plures tutores, & nullus eorum administrauit. certe quilibet eorum debet teneri pro parte. & si aliqui ex eis nõ possunt soluere partem sibi contingentem, alij in hoc tenentur. vnde potest esse ꝙ nullus eorum potuit soluere partem sibi cõtingentem præter vnum: & ille fuit conuentus pro sua parte etiam aliorum. nunquid poterit desiderare vt sibi contra alios cedatur actio per pupillum? & dicitur quòd non: quia quilibet tenetur pro sua contumacia. Viuianus.

Non

*Vide & Hal. administrationis

A

T Vtorem[e] qui tutelã gerit, Sabinus & Cassius, prout gerit, in singulas res per tẽpora velut[f] ex pluribus causis obligari[g] putauerunt. Secundum quam sententiam [sicut] seruus institor dominicæ mercis, vel præpositus debitis exigendis, si liber factus in eodem actu perseueret, (quãuis tempore seruitutis obligari nõ potuerit) prẽteriti temporis nomine actione negotiorũ gestorum nõ inutiliter cõuenietur, earum scilicet rerum quæ cõnexam[h] ratione cum his quę postea gesta sunt, habuerũt: sic enim & [i] tutelę iudiciũ earum quoque rerum causa tenere placuit, quæ post pubertatem administrantur, si posterior actus priori cohæreat, neque diuisus propriã rationem habeat. Inde descendit quæstio, quæ vulgò circa filiumfamiliàs tractata est, qui tutor testamento datus, post tutelam gestam emancipatus in eodem officio[k] perseuerauit. Et secundũ Sabini & Cassij sententiam eueniet, vt de eo quidem quod post emancipationem gestum est, insolidum conueniri possit: de præterito autem, siue peculiũ non sit ademptum, siue ademptum sit, in id quod facere possit.[l] Quod si superioris[m] temporis nomine patrem de peculio pupillus conuenire maluerit, annus eiutilis ex quo tutelę[n] agi posse cœpit, computabitur: & ne capiatur[o] pater, inducta totius temporis[p] causa, tempus quo filiusfamiliàs[q] tutelã gessit, comprehendendum erit.

B

Si variatur cõditio personæ gerentis, vel eius cuius negotia ex necessitate geruntur: obligationis conditio variatur. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro vndecimo Quæstionum.

C

Inter tutores contumaciter non gerentes habet locum beneficium diuisionis, non autem cessionis. Bartolus.

XXXVIII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

D

a *Non administrauerit.* id est nullus gesserit.

b *Administrationis.* nec enim erat diuisa administratio. vel erat, sed à tutoribus tãtum: alias quilibet pro sua parte administrationis tenetur: vt. C. de di.tut.l.ij.§.j. imò secundum Azo. nullo modo erat diuisa: nec administrauerunt: vnde omnes tenentur insolidũ: nec est primo vnus pro altero conueniendus: vt. C. si tutor nó gess. l. fina. & infra, eodẽ. l. tutores. §. in eũ.

c *Societatem.* vt fiat diuisio. quod verũ est. ité vt fiat cessio: quod non erit, vt subiicit hac. l.

d *Ratio suadet.* vt sit facienda diuisio actionis pro portionib⁹ inter eos, secũdum Hug. exemplo eorũ qui debent insolidum pecuniã ex fideiussoria causa. idem hodie si deberẽt principaliter: vt in authen. de duo. reis in princip. colla. vij. sed

SI plures tutelam non administrauerint, [a] & omnes soluendo sint: vtrum quia nullæ partes administrationis [b] inueniũtur, electioni locus erit? an vt eiusdem pecunię debitores, excipere debebunt periculi sotietatem? [c] Quod magis ratio suadet. [d] Si quidam ex his idonei [e] non sint, onerabũtur sine dubio cæteri: [f] nec iniquè, cum singulorum cõtumacia pupillo damnum insolidũ dederit. Vnde quærẽdum est, an actiones pupillus ei qui solus cõuenitur, [g] in alterum pro parte [h] scilicet præstare debeat? Sed cum propria cuiusque contumacia puniatur: qua frõte [i] poterit hoc desiderari?

Ei qui non potest agere, non imputatur periculum si nomina debitorum sunt effecta deteriora. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro quinto Responsorum.

TVtores qui post finem tutelæ per errorẽ in officio* durantes, rerũ administrationem [k] retinuerunt: nominũ paternorum periculum, quę post pubertatẽ adolescentis idonea

Azo dixit, dolosis, & contumaciter cessantibus, vt hic erat, nõ dari beneficium diuisionis. nam qua ratione dolosis non ceditur actio insolidum, nec pro parte: quia proprij maleficij pœnã subeunt: vt hic subiicit. & infra, de tut. & ra. detra. l. j. §. plane. eadem ratio facit vt nec diuidatur actio. Sed hæc litera contra eum est sequendo Cassium: sed eum excuses: & dicas quòd in hoc sit societas, vt vnus ante alium non possit eligi: sed simul, insolidum tamen: vt euidenter hic videtur dicere. & infra, eodẽ. l. tutores. §. in eum. & C. si tu. non gess. l. fina. prima placet. Accursius.

e *Idonei non sint.* tempore lit. contesta. immo tempore depositi officij: vt. C. de proba. l. ex persona. & infra, de di. tut. l. j. & infra, eodem. l. Aemilius. Azo.

f *Cæteri.* etiam antequam conueniatur magistratus hoc casu secundum Azo. sed H. primo dicit veniri hoc casu ad magistratum in portionẽ deficientem: argu. infra, de tu. & ra. detra. l. j. §. plane.

Conreo an sit cedenda actio insolidum in cõreum.

g *Conuenitur.* altero non soluendo existente.

h *Pro parte.* non ergo insolidum, licet extraneo sic: argumen. C. de dolo. l. j. & est hic ar. vt vni conreo aduersus conreum non sit cedenda actio insolidum, sed pro parte: vt arg. supra, de pecu. l. quæsitum. §. sed si pro parte. & infra, de tu. & ra. detr. l. cum pupillus. Sed posset distingui, aut renuntiauerit beneficio diuisionis: & tunc etiam insolidum debeat conueniri, & insolidum debeat cedi: alioquin cum poterat petere diuisionem, sibi imputet: quia nõ nisi pro parte fiet cessio: sed si est renuntiatũ, videtur melior cõditio prioris soluentis. Sed respõ. sic, quia forte agendo succumberet: arg. supra, de pec. l. quod debetur. similis quæstio. ẽ. de noxa. si quis à multis. Accursius.

i *Qua fronte.* non enim debet consequi actionem ex improbitate sua: vt infra, de fur. l. itaque. nisi in casu: vt infra, de fur. qui vas. §. si ego. & ita hoc nõ potest hic desiderari propter suum dolum. aliud quando propter culpam communem, vbi ceditur vel non cessa datur vtilis: vt infra, de tut. & ra. detra. l. si ex duobus. & l. j. §. nunc tractemus.

TVtores qui.] CASVS. Finita tutela tutores credentes non esse finitam tutelam, nihilominus administrauerũt. & nomina pu. interim facta sunt non idonea, cum tempore finitæ tutelæ essent idonea. certe non erunt periculo dictorum tutorum. Secũdo dicit: Pater dedit curatorem in testamẽto filio impuberi: & sic non valuit datio: & non debet administrare nisi cõfirmatus. prętor postea hoc videns, alios tutores in locum eius dedit dicto pupil. certe amodo periculo gestoris non videtur dictus curator teneri. & scias quòd incontinenti ex quo scit se de iure nõ datum, debet deserere administrationem, & alium dari petere. si autẽ desereret, & alium non petierit, teneretur si aliquæ res propter hoc perirent. secus autem est in negotiorum gestore, qui nõ tenetur alium petere, cum satis est si seruiat amico suo in vna specie. [HAERES INSTITVTVS.] Dic vt. j. per Acc. j. isto. §. [ADVERSVS.] Tutori mutuaui sua contemplatione. & ab eo stipulatus fui. & ipse in vtilitatem pupilli sui illam pecuniam conuertit. certe nihilominus eum potero conuenire. [CVRATORES.] Adulti cuiusdam curatores taliter inter se conuenerunt, quòd si vnus ex persona alterius damnum patiatur, alter ei refundat. & in hoc pignora inuicem dederũt. adulto postea facto maiore. xxv. an. omnes ipsi curatores soluendo sunt. certe cautio

A annihilatur. [TVTOR.] Titius datus fuit tutor Sempronio & volens se excusare à tutela, non fuit excusatio eius admissa. vnde ipse appellauit, & pendente appellatione decessit: & hæres eius prosecut⁹ fuit appella. & succubuit. certe omnia quæ amissa sunt de bonis pupilli à tempore quo tutor sciuit se datum tutorẽ, sunt ad periculum istius hæredis tutoris. & est ratio: quia non videtur &c. vt dicit litera [RERVM.] Quidã pup. habens bona in prouincia & in Italia, habuit vnũ tutorem pro prouincialibus: & ille tutor prouincialis venit Romam, & ita in Italiã causa prosequẽdi causam quãdam appellationis pupillarem. certe antequam reuertatur in prouinciã, debet facere ita quòd pupillus habeat tutorem pro Italicis bonis: & si nó faciat, erit eius periculum. & si ipse pecuniam redactã ex rebus Italicis portet in prouinciam, tutor postea pro Italicis bonis datus de illa pecu. administranda non tenetur. &. h. d. cum sequen. §. [CVRATORES.] Tutores vel curatores inutiliter dati, antequam confirmarentur administrare cœperunt. certe bene tenẽtur de periculo. & si vnus non est soluendo: alter pro eo tenetur. [TVTORIBVS.] Finita tutela pubertate omnes tutores soluendo sunt. postea omnes decesserunt. certe sicut vnus eorum non poterat pro altero conueniri, ita nec vnius tutoris hęres ꝓ alterius hærede cõuenietur. [IN EVM.] Pluribus datis tutoribus vnus administrare noluit. certe finita tutela in subsidiũ tenetur pro rebus quas alij administrauerunt. sed si communi negligentia aliquid periit, omnes tenentur principaliter. [TVTORES.] Quamuis tutores post finitam tutelam teneantur complere litem inceptam: tamen si vincant, nó tenentur facere mandari sententiam excutioni. [AB EO.] Si tutor culpam in administratione committat: adultus postea factus pupil. eius bene potest ei remittere. & habet effectũ remissio si adultus in integ. restitui nó potest, veluti quia habuit curatorem, & cum eius auctoritate remisit, & in remissione deceptus non fuit. [PERICVLO.] Vide casum istius. §. per gl. infra. [ADVLESCENS.] Cuidam pupillo fuerunt tutores dati. & quia non erant sufficientes administrationi, fuerunt eis adiuncti curatores: qui curatores de administratione se nõ intromiserunt. dictus pupillus fuit factus adultus, & conuenit tutores, & ab eis non potuit exigere totum damnum suum. nũquid potest redire ad curatores prædictos? & dicitur quòd sic. [TVTOR.] Duo fuerunt tutores cuidam pup. vnus decesit relicto hęrede, qui poterat bene pupillo satisfacere. tutor viuens dictum hæredem non conuenit: & sic factus est non soluendo. certe ad periculum tutoris est hoc: sicut & illius tutoris periculùm est qui cum videret contutorem male se habere, non fecit eum suspectum. [TVTELAE.] Duo fratres erant instituti hæredes à patre communi, & eis datus tutor. vnus dictorum fratrum habebat. x. an. pone, & alter sex. tempore procedente ille qui habebat. x. ann. factus est maior. xiiij. & sic finita est sua tutela. ille cui⁹ finita est tutela, bene potest agere acti. tutelæ contra dictũ tutorem, quamuis frater eius remaneat in dicti tutoris tutela. [QVOD DE PECVLIO.] Tutor cuiusdam pup. seruo pupilli administrationẽ tutelæ certo tẽpore credidit, & seruus male administrauit. vnde tutor tenetur pupillo ad damnũ quod datũ est ei per seruum: vt. ẽ. eo. l. sine hęrede. §. item respondit si minus. hic pupillus factus adultus manumisit dictum seruum, & ei peculium donauit. nunc agit dictus adultus contra tutorem quõdam pro eo quod male administrauit dictus seruus. dicit tutor: tu petis à me. x. nomine dictæ malæ administrationis serui tui. cum manumisisti eum, bene habebat in peculio. x. & illa noluisti tibi remanere, ideo quia donasti ei peculium. debes ergo me liberare per acceptilationem ab eo quod petis. certè optimè dicit tutor quondam. multo ergo magis debet eum liberare si retinuit adultus peculium serui cum eum manumisit.

k *Administrationem.* nõ connexam. nam in cõnexa tenetur perseuerare vsque ad transactionem tutelæ: in non connexa non. & connexa venit in actione tutelæ. non connexa si perseueret, in actione nego. gest. vt. j. de tut. & ra. detr. l. si tutor post. &. C. de pe. tu. l. fi. & arb. tu. l. tutor post. Accursius.

Non erunt.

BIU Cujas

a *Non erunt.* tempore depositi officij. ergo inspicitur si sint idonea nomina: vt hic, quia exactio eorum non erat connexa à prioribus. sic & in collega: vt. C. de proba. l. ex persona. & j. eo. l. Actilius. in seruo iusso reddere rationes tempore contracti mutui, argu. contra. j. de condi. & demon. l. antepe.

b *Inferre.* nemo enim potest sine actione experiri: vt. s. eod. l. quoties. §. item si tẽporali. non ergo est eis imputandum, nisi essent cõiunctæ personæ: vt. s. de neg. gest. l. sinauté.

Experiri nemo potest sine actione.

c *Datus.* imò curator debuit confirmari: vt institu. de cura. §. j. sed forte non debuit: vt. s. de testa. tut. l. pater. in fi. & de cõfir. tut. l. vtilitatem. & l. in confirmando.

d *Ille.* scilicet curator.

e *Non iure.* quod dic vt. s. de confir. tut. l. ij.

f *Vel culpa.* si alius gestur[9] erat omnia: vel si

† *Glo. in c.* non certiorauit necessarios pupilli: vt. j. de

nisi cũ prior dem. super eo qui pro tut. l. j. §. fi.

verbo, sed dum taxat. g *Non idem.* & vere nõ idem: quia nec omnia adducit huc

§. in argu. tútur. & quia supra ac-

quod nullus cessit quasi omnia ge-

nullo crimine hic quasi vnum, & ex

ne potest re certa scientia. Si autem

nunciare e- hic quasi omnia gestu-

piscopatui. rus accedat, vel quasi

extra de re vnum, sed tamen alius

nũ. vide gl. erat omnia gestur[9], te-

illam. netur de omnibus: vt

† In hãc sententiã Cic. supra, de nego. gest. l. si pupilli. §. fina. & l. sed

in orat. pro cum aliquis. Accur.

Rosc. Amer. vbi de iudicio Mãdati differt. h *Gesserit.* & perfecit, & alia deseruit. & facit. C. de neg. gest. l. tutori. & s. de procura. l. qui proprio. §. j. & s. proxi. §.

Casum ponit. i *Hæres.* pupillus habebat quatuor tutores inter quos erat administratio diuisa per iudicẽ vel testatorem, vt duo in puincia, & duo in Italia administrarẽt. contigit quòd quidam Italicus homo instituit hæredem quendã prouincialem: & rogauit eum de restituenda hæreditate dicto pupillo. tutores prouinciales debẽt cogere institutũ adire, & restituere verbo: vt ita Italici postea administrent: quod non fecerunt: & institutus interim decessit sine hærede. & sic extinctum est fideicommissum. certe huius culpæ nomine tenentur tutores prouinciæ. Accursius.

k *Non habuit.* si enim habuisset, à substituto esset prestandum fideicommissum: vt. C. ad Trebel. l. non iustam. relicta enim ab instituto videntur repetita à substituto: vt infra, de leg. j. licet. & de leg. ij. l. cũ pater. §. ab instituto. Arg. cõtra infra, de leg. iij. l. j. §. fi.

l *Decessit.* & sic euanuit fideicommissum: vt supra, de testamen. tut. l. si nemo. & infra, ad Trebel. l. ille à quo. §. j. sed si adiisset, & ante restitutionẽ decessisset aliquo hærede relicto, non euanuisset: sed eius hæres cogeretur restituere: vt infra, ad Trebellia. l. si eius. §. si quis autem. at nullo relicto ipso iure transeunt actiones: vt. C. ad Trebellia. l. sancimus. §. finali. si autẽ hæres instituit hæredem, sed non vult, scilicet hæres hæredis adire: an possit cogi adire? Respon. vt nota. C. de fideicommis. l. eam quam.

m *Deseruerunt.* nam debuerũt cogere adire & restituere verbo: vt infra, ad Trebellia. l. restituta. vel saltem adire, vt non deficeret fideicommissum: vt dictum est. Accursius.

fuerunt, præstare cogendi non erunt, [a] cum actionẽ inferre [b] non potuerunt.

Tutor inutiliter datus, gerens postquam alius fuerit datus legitime, nõ tenetur. Bar.

¶ Curator à patre testamento datus [c], [si] impuberis negotiis se per errorẽ immiscuit: postea à prætore tutoribus aliis datis, periculum futuri temporis ille, [d] qui postea nihil gessit, nõ præstabit. ¶ Qui se negotiis impuberis, non iure [e] tutor datus, secundum patris voluntatem immiscuit: errore comperto tutorem à prætore constitui consulti[9] petet: sne fortè si rẽ cœptam deseruerit, † fraudis vel culpæ [f] causa condemnetur. Non idem [g] seruatur si quis vltro negotium alienũ gesserit, [h] cum satis abũdeque sufficiat, vel in vna specie per amici laborem domino consuli.

Ea quæ sunt agenda cum persona, pertinent ad tutorẽ eius regionis vnde est persona: & ea quæ sunt agenda in rebus, pertinẽt ad tutorem eius regionis vbi sunt res. Bartolus.

¶ Hæres [i] institutus qui nõ habuit [k] substitutum: prius quàm hæreditatem adiret, quàm impuberi restituere debuit, vita decessit. [l] cum hereditas in Italia esset, scriptus autẽ hæres in prouincia vita decessisset: tutores prouincialiũ rerum culpæ nomine condemnãdos existimaui, si causam testamẽti non ignorantes vtilitatem impuberis deseruerunt. [m] nam hereditatis in prouincia fideicõmisso restituto, [n] causam quidem iuris expediri potuisse: rerũ [o] autem administrationem ad eos [p] recidere debuisse, qui tutelam in Italia suscepissent.

Qui contraxit cum tutore tãquam cum priuata persona, potest conueniri, licet pecunia ad pupillum peruenerit. Bartolus.

¶ Aduersus tutorem qui pupillum hæreditate patris abstinuit, [q] actionem denegari non oportet creditori, qui cum ipso tutore contraxit, [r] quamuis tutor pecuniam in rem impuberis verterit.*

Sublata causa cautionis interponendæ, tollitur effectus cautionis interpositæ. Bar.

¶ Curatores adulescentis mutui periculi [s] gratia cautionem † inuicem sibi præbuerunt, & in eam rẽ pignora dederũt. Cùm officio depositi soluẽdo [t] fuissent, irritam cautionem esse factam, & pignoris vinculum solutum apparuit.

Periculum temporis currentis pendente appellatione frustratoriè interposita, ad periculum tutoris pertinet. Bartolus.

¶ Tutor datus aduersus ipsam creationem [u] prouocauit. hæres eius postea victus, præteriti temporis [x] periculum præstabit: quia non videtur leuis culpa contra iuris auctoritatem mandatum [y] tutelæ officiũ detrectare.

Tutor vnius prouinciæ recte petit curatorem cõstitui ad causam quæ in alia prouincia agitatur. Bartolus.

¶ Rerum prouincialium tutores in vrbe [z] causas appellationis impuberum agentes, rerum Italicarum curatores [a] vt impuberibus constituantur, ad officium suum reuocare debent. [b]

n *Restituto.* id est, petito restitui causam & c. id est, de iure potuit peti in prouincia vt cogatur adire & restituere verbo, cum erat prouincialis hęres qui cogebatur: aliàs non licet sit argu. cõtra, infra, ad Trebel. l. si legatus. in princip. sed ibi Romæ cogebatur legatus, vbi est communis patria & forum: vt infra, ad municip. l. Roma. Item secundum hoc non est contra supra, eo. l. vel in partes. & infra, eo. l. Titium. §. tutores. Et not. quòd hic fit restitutio pupillo tutore aut ctore: vel etiam soli tutori cum pupillus est infans vel absens: vt. C. ad Trebel. l. sancimus. in princip. & infra, ad Trebel. l. restituta. §. fi. & l. seq. & l. sed nec. & facit ad. §. C. man. l. si maritus. & de pericu. tuto. l. ij. Accursius.

o *Rerum autem.* diuisa ergo erat administratio.

p *Ad eos.* tutores.

q *Abstinuit.* sic accidit de facto. vel ideo dicit, quia non vult pupillum teneri. aliàs tenetur quando est versa in rem suam: vt. j. *matri.* & dicit. vel qui: id est, quia, secundum Azo.

r *Contraxit.* non cum patre pupilli. Arg. cõtra. s. eo. l. ij. & dic cũ *Se. in singu. tutore*, nomine & cõtemplatione tutoris tantum. & sic solus tutor tenetur: vt. C. si. cer. pe. l. eum qui. & C. si tut. vel cura. l. pe. sed & ipse pupillus conueniri potest cum ratum habet, vel pecunia est in rem eius versa: vt. C. quod cum eo. l. ei qui. in fi. si autem nomine & contemplatione pupilli tantum, solus ipse tenetur: vt. s. de neg. gest. l. si pupilli. §. j. si contemplatione vtriusque, vterq; tenetur: vt ibi not. & facit. C. quando ex fac. tut. l. iij.

* *Flo. veteret.*

† *Quæ debet fieri per pudit instrumẽtũ. Bar. in l. 2. in princ. 4. col. s. sol. matri. & quid debet in ea interuenire, vide Anto. Corsa. s. eo. l. ij. & dic cũ Se. in singu. suis in ver. tẽplatione tutoris tantum. & sic solus tutor tenetur: vt. C. si. cer. pe. l. eum qui. & C. si tut. vel cura. l. pe. sed & ipse pupillus conueniri potest cum ratum habet, vel pecunia est in rem eius versa: vt. C. quod cum eo. l. ei qui. in fi. si autem nomine & contemplatione pupilli tantum, solus ipse tenetur: vt. s. de neg. gest. l. si pupilli. §. j. si contemplatione vtriusque, vterq; tenetur: vt ibi not. & facit. C. quando ex fac. tut. l. iij. tutor. incip. tutor debet tenetur: vt. C. si. cer. pe. l. eum qui. & C. si tut. vel cura. l. pe. sed & ipse pupillus conueniri potest cum ratum habet, vel pecunia est in rem eius versa: vt. C. quod cum eo. l. ei qui. in fi. si autem nomine & contemplatione pupilli tantum, solus ipse tenetur: vt. s. de neg. gest. l. si pupilli. §. j. si contemplatione vtriusque, vterq; tenetur: vt ibi not. & facit. C. quando ex fac. tut. l. iij. in instrumẽ to. de quo vide quod dixi in apostil. ad. l. 1. in ver. gerere. s. eo. si.*

s *Mutui periculi.* vt si vnus ex psona alterius damnum patiatur, alter ei restituat vel refundat. Hug.

t *Soluendo.* quia iam alter pro altero conueniri nõ potest: vt. C. de di. tu. l. j. & de proba. l. iij. & C. in qui. casi. tu. ha. l. fi.

u *Creationem.* id est sententiam reprobanté eius excusationem: vt. C. de excu. l. quanquam. non ab ipsa creatione: vt. j. quãdo appellatur: vt. C. de appella. l. hi qui. Accursius.

x *Præteriti temporis.* non futuri: quia finita est tutela eius morte: nisi in connexa administratione: vt. s. eo. l. à tutoribus. §. j. & infra, de hæredi. tut. l. j.

y *Mandatum.* scilicet iniunctum. & fac. supra, de rit. nup. l. si quis. §. quid ergo. & supra, eod. l. tutor vel curator. & infra, de appel. l. imperator. §. si magistratus. & infra, si tutor vel cu. appel. l. j. & ij. Accursius.

z *In vrbe.* Romana, per excellentiã: vt instit. de iur. na. §. sed ius.

a *Curatores.* non ergo dicit, tutores: quia tutorem habenti non & cætera. vt supra, de testa. tut. l. idem fiet. sed certe & tutores dari possunt: vt. C. in qui. casi. tut. ha. l. propter. & facit. s. eo. l. qui se. & infra, de eo qui pro tu. l. j. §. finali. & s. eod. l. ita autem. §. si tutor. Accursius.

b *Reuocare debent.* scilicet illi prouinciales tutores. Accursius.

BIU Cujas

a *Conueniet.* id est admittet conuentionem quam super ea culpa faciet minor.

b *Venditionibus.* rerum Italicarum, vt aliqua sit dubitatio.

c *Refectam.* id est, redactam.

d *Et in kalendarium.* id est, in libro in quo scripta sunt nomina prouincialia. Accur.

e *Conuertit.* quod potuit: quia loco domini habetur. & generalis erat tutor, licet alius fuerat adiunctus. Accur.

f *Romæ substitutus.* ad bona Italica, quod fieri potest: vt infra, de excu. l. propter. §. fi. & supra, eod. quoties. §. constat.

g *Inutiliter.* quia in testamento non iure facto, vel nō vt lege præcipitur: vel dicas à matre: vt supra, de confir. tu. l. j. & ij. vel à filio emancipato: vt instit. de tut. §. fin. vel codicillis test. non cōfirmatis: vt supra, de testa. tut. l. iij. Accursius.

h *Vice mutua.* & insolidum, vt sic etiā altero non soluēte alter teneatur in totū. Acc.

i *Sponte.* q. d. quia insolidum vt curatores obligare se volunt.

k *Iuris adminiculū.* id est, nulla facta diuisione administrationis p testatorē vel iudicem: quia tūc pro partibus: vt. C. de diui. tut. l. ij. §. j. vel dic adminiculum iuris. id est cum de iure dati nō essent, & sic non tenebantur gerere. Accursius.

*Fl. inuenerint

l *Intulerint.* aliàs inierint, id est administrare cœperint: aliàs, intulerint: id est, inspexerint: aliàs, inuenerint: aliàs, interuenerint.

m *Et qui.* id est vnus de prædictis datis inutiliter debuit petere cōfirmari, & super hoc implorare officium prætoris. sic & supra, de confir. tu. l. naturali.

n *Functis.* aliquo tempore. & est post depositum officium.

o *Periculum.* scilicet quòd vnus pro altero conueniatur, ad hæredes eorum non redundat: quia nec ad ipsos tutores si viuerent, redundaret, si fuissent soluēdo tempore depositi officij: licet forte modo cum decederent, vnus eorum non sit soluendo: vt. C. de di. tu. l. j. Et secundum hoc quod subiicit, quod non &c. scilicet quòd hæres vnius non teneatur pro hærede alterius, non habet locum quando decesserunt durante tutela: quia tunc hæres vnius conuenitur pro hærede alterius: sicut ecōtra. s. eo. l. à tutoribus. §. hæredibus. quia & ad eos cum decesserunt, totum spectabat periculum. Vel aliter bene dico hæredem vnius pro hærede alterius non teneri, quòd, id est quia hoc periculum nō habuit locum, id est non cœpit minuere durante officio: & sic in fine depositi officij non erat: sed bene erat soluendo: vt. C. de di. tut. l. j. quod satis in idem recidit. Vel dic secundo, non redundat periculum scilicet vt hæres vnius tutoris teneatur ex sua persona. si non exegerit hæredem alterius tutoris: quia finita est tutela: vt. j. eo. l. cum post. in prin. & quod dicit, quod non &c. id est, quod periculum non cœpit durante tutela. An autem vnus contutor ab altero debeat exigere? Respon. non. vt supra, eo. l. cum plures in princip. nisi fiat non soluendo: quo casu remouetur: & postea conueniri debet. secundum Azo. Item tenetur tutor secundum Azo. si non exigat hæredem contutoris: vt infra, ea. l. §. tutor.

p *Noluit.* contumacia vel malitia: secus si errore: vt infra, de excu. tu. l. qui testamentum.

q *Æqualiter.* nisi quod ex communi negligentia periit, fuerit alioquin si prius in prouinciā redierint: dolum aut culpā eorum in ea quoque parte rectè iudex conueniet. a

Tutor datus certa regioni administrat ea quæ tempore administrationis erant eiusdem regionis. Bartolus.

¶ Patruus testamento fratris filio tutor datus, cum in Italia domicilium haberet, tam Italicarum rerum quàm prouincialium administrationem susB cepit: atque ita pecuniā ex venditionibus b Romę refectam, c in prouinciam traiecit, & in kalendarium d pupilli cōuertit. e tutor in locū eius Romæ f substitutus, administrationem pecuniæ quæ non pertinet ad tutelam suam, suscipere non cogitur.

Procuratores tenentur insolidum vt tutores. Bartolus.

¶ Curatores testamento vel tutores inutiliter g dati, neq; decreto prætoris confirmati, [si] negotia gesserūt, vice mutua h periculum præstare coguntur: cùm officium sponte i citra iuC ris adminiculum k intulerint: l* & qui m fuerit idoneus, decretum prætoris curatores vel tutores constituentis, implorare debuerit.

Vnus hæres non tenetur ex persona sua, si non exegit hæredē alterius tutoris. Bar.

¶ Tutorib' idoneis diem functis n vice mutua periculū o ad hæredes eorum non redūdat: quod non habuit locum officio tutelæ manente.

Primo tenetur gerens, quàm non gerens pro gestis: pro neglectis quilibet æqualiter. Bartolus.

¶ In eum, qui tutelam gerere noluit, p post cæteros qui gesserunt, actionem vtilem tutelæ B dari placuit. Quod tamen ex tutela non peruenit ad eos qui se negotiis miscuerunt, sed cōmuni negligentia periit: citra substitutionis ordinē æqualiter q omnium periculū spectat.

Quamuis finita tutela causa cœpta posset peragi per tutorem: nō potest tamen agi iudicati per eum. Bartolus.

¶ Tutores, pubere pupillo cōstituto, litem appellationis inchoatam iussu consulū ob notitiam rei perfecerunt. r Cum iudicatum s persequi non potuerunt, periculo culpæ non subiiciuntur.

Pupillus factus maior potest tutoribus, si damnum fecerint, partē damni vel totum conuentione remittere. Bartolus.

¶ Ab eo, qui restitutionis auxilio non iuuatur, t quæstio culC pæ tutorum, conuentione remitti potest: nec donatū, u sed transactum x videtur negligentia y* tutorum. Periculo z no-

A ex appendiciis eorum quæ gesta sunt: vt infra, eo. l. tres tutores. §. item in eo. & facit ad hoc infra, rem pup. saluam. fo. l. non quasi. §. j. & C. si tutor non gessl. ij. & C. arbi. tu. l. cum interdictæ.

r *Perfecerunt.* antequam redderent rationes: vt. j. de appel. l. tutor. facit in eo. ti. l. negotiorum. §. j. & C. vt cau. post pub. l. j. & C. arbi. tu. l. tutor post. & supra, eo. l. ita autem. §. si tutor.

s *Iudicatum.* id est, actione in factum agere non potuerunt. nam non est connexa sicut causa appel. nam nec procurator qui obtinet, agit iudicati: vt. s. de procura. l. si procurator.

t *Nō iuuatur.* quia maior: & subaudi, maxime. nam & minor curatorem non habens, vel habens eo auctore potest transigere, licet læsus restituatur: vt. C. si aduer. trāsa. l. j. & ij. Secus si sine eo, quia ipso iure non valet: vt C. de in inte. resti. mi. l. si curatorem. Et ad casum subauditū per verbum, maxime, conuenit quod dicit, nec donatum &c. quia minor nō posset transigere animo donandi: sicut nec eius curator: vt. C. de pac. l. pactum curatoris. & s. e. l. tutor ad. nisi fiat bona fide, sciēs nihil sibi deberi, vel non habeat probationes: vt. C. de transa. l. præses. & s. de iureiur. l. iusiurandum. & l. tutor. Vel dic non sub. maxime: & sic in maiore tantū dicat. Item quod dicit conuentione, non gratuita, sed aliquo dato &c. vt habetur. C. de transac. l. transactio. *ADDITIO.* Pro intellectu istius glo. dic quòd maior factus potest liberare tutores vel curatores sine dubio: vt hic. existens minor nō posset liberare ex causa donationis, sed transactionis sic si fieret bona fide: vt. d. l. præses. & l. tutor. aliàs secus: quia potest restitui per titulum. C. si aduer. transact. hodie vero valeret ista remissio cum iuramento: vt no. j. de contra. iudi. tu. l. iij. §. contrarium. secundum Bart. hic.

*Fl. si negligentia tutorum.

u *Nec donatum.* quia tunc non valeret in minore. Vel dic in maiore non donatum: quia aliquo dato & cætera. vt dixi. & sic non est donatio: vt infra, de dona. l. j. in principio. Accursius.

x *Transactum.* aliquo dato vel promisso vel retento. aliàs propriè non posset dici transactio: vt. C. de transact. l. transactio.

y *Negligentia tutorum.* id est, cum negligentibus tutoribus.

z *Periculo.* Paterfamiliàs fecit nomina sub maioribus vsuris, ¶ quàm frequentarentur in regione, legitimæ tamen erant: quo defuncto, pupilla hærede tutor datus neglexit exigere: & facti sunt debitores non soluendo. nūc pupilla finita tutela agit contra tutorem, quod potest: vt. C. eo. l. debitoribus. debet ergo ipsa cedere actiones inanes tutori & eius periculo. Et secundum hoc dic pater, scilicet pupillæ: & verbum, adscripta, est vna dictio. sed vsuras iam exactas retinet ipsa pupilla. Vel secundo, Titius pater Sempronij mutuauit nomine cuiusdam pupillæ cuius tutor erat, pecuniam pupillæ. & sic directæ actiones pupillæ quæsitæ sunt: vt. s. si cer. pe. l. certi condictio. §. si nummos. & secundum hoc, adscripta pupilla, sunt casus ablatiui absoluti. licet hic quidam scripserunt quòd adscripta, sunt duæ partes. sed quod esset suppositum verbi, cogitur? cum ergo pupilla nolit habere rata, vtpote non idoneæ personæ mutuata: cedet tutori vel hæredi actiones inanes: vt. C. si cer. pet. l. si absentis. & recipiet solutionem ab eo: vt. C. arb. tu. l. ij. Et quod de vsuris dicit: dic quòd retinet pupilla

¶ Hæc ſúm nec Accurſij nec q ex eo deſcripſerunt, intellexerunt. Cuj. & Ex Papiano.

BIU Cujas

pilla quasi ex sua re. vel dic, retinet tutor vel eius hæres: quia in totum debet pupilla approbare vel reprobare: vt supra, eod.l. cum quæritur. Accursius.

a *Kalendarii.* dic hic vt infra, de lega. iij.l.qui filium.in fi. Acc.

b *Non transtulerunt.* id est, non fecerunt sibi reddi rationem, & reliqua.

c *Retinet.* non tamen agit nunc cura persequerante: vt supra, eo.l. actus.

d *Consumptum.* aliàs, consumptum, aliàs, cõsultum. & facit. C. de suspec.tu.l.ij.

e *Vt.* id est, sicut. & facit. C. de diui.tut.l.j.& ij. & facit.j. eo.l. Aemilius.

f *Idem.* scilicet tutor. nam potest vnius tutela finiri, & alterius durare: vt quia alter adoleuit, vel legitimæ ætatis est factus. vnde hoc casu differt testamentarius à datiuo: vt j. de tut. & ra.detr.l. si tutor.§.j. & facit supra solu.ma.l.nuptura. Sed arg. contra infra, de Carbo.edi.l.iij.§.ibid.

g *Capit.* adulescens ad quod debuit habere. xx. an. licet hodie sufficiat minus: vt inst. qui ma.non poss.§. eadem.& C.qui ma. non possl.si minor. & authen. ibi posita. Aliàs dic etiam ante. xx. an. sed fuit vna de causis ibi positis. Et secundum hoc dic, cœpit adulescens: vel, cœpit manumissus: & dices eũ manumissum vt sit procurator: vt eo.§. institu.qui ma.nó possunt. Accursius.

h *Retinere potuit.* sed maluit ei donare. Azo.

minum quæ pater vsuris maioribus fecit, adscripta * pupilla quidem actionem kalendarij [a] præstare cogitur, exactas autẽ vsuras tutelæ tempore citra vllam compensationem retinet.

Per actionem propositam contra tutores non tollitur actio cõtra curatores, nisi quatenus est exactum. Bartolus.

¶ Aduleſcens tutoribus conuentis à quibus totum seruari non potuit, aduersus curatores qui tutelam ad se negligentia non trãstulerunt, [b] integram actionem retinet. [c] neque enim tutelæ iudicio consumptum [d] videtur, quod alterius officij querelam habuit.

Tutori imputatur negligentia, si hæredem contutoris non conuenit: sicut si contutorem suspectum facere neglexerit. Bar.

¶ Tutor qui tutoris idoneum hæredem cõuenire pupilli nomine noluit, dãi vicarius substituitur, vt [e] is qui non idoneũ tutelæ tempore suspectum facere supersedit. ¶ Tutelæ iudicium ideo differri nõ oportet, quòd fratris & cohæredis impuberis idem [f] tutelã sustineat. ¶ Quod de peculio serui actoris quem aduleſcẽs postquàm res suas administrare cœpit, [g] manumisit, retinuit, aut retinere potuit: [h] in ratione reddenda [i] curatori per iudicem ac-

Sed nonne male fecit curator qui permisit manumittere, & ei peculium cõcedere: vt. C. si aduer. lib.l.quos retrahi? Respõ. ibi fuit curator manumissus. Vel expone ibi, culpa vel fraude, id est fraudulenta culpa: vt sic leuis non veniat hoc casu: vt hic. sed lata sic: vt ibi, &.§. eo.l.tutor qui.§.competit. Vel erat maior. xxv. an. quia dicit, cœpit administrare: vt supra, de mi.l.j. in fi. & quod dicit, aduleſcens, scilicet quondam. Accursius.

i *Reddenda.* à curatore.

k *Accepto feretur.* à iuuene, id est iuuenis accepto feret curatoribus ne teneantur, vel de seruo, vel de peculio quod peruenit ad iuuenem. Azo. & facit supra, eo. si sine hærede.§. idem respondit.

Impuberi.] CASVS. Quidam miles filio suo impuberi dedit curatorem in testamento: quæ datio non valuit, & non fuit cõfirmatus à prætore dictus curator, & nihil administrauit. certe non astringitur periculo administrationis. & redditur ratio in litera. Viuianus.

l *Centurio.* scilicet pater.

m *Dedit.* de facto. de iure enim non tenet, quia impuberi: vt supra, de confir.tut.l.si filio. secundum vnam lect. item quia in testamento: vt institu. de cura.§.j.

n *Non secuto.* de confirmatione: id est, si non fuerit secutum. Azo.

o *Non adstringetur.* vt &. C. de confir.tut.l.j.&.ij. & qui da. tut. possl. neque. secus si administraret: vt supra. l. proxi.§.j.&.ij.& §. curatores testamento.

p *Nã priuilegium.* quod est vt possint testari vt voluerint: vt. C. de testa. mili. l. milites. Accursius.

q *Ad alienam.* scilicet curatoris dati si corrigeretur. & est ad hoc. C. de emãci. li. l. nec auus. & infra, ne quid in loco publi. l. ij.

ff. Infort.

§. si quis à principe. & infra, ad Trebellia. l. si cum ab hærede.

r *Imperitiæ.* scilicet iuris, scilicet si non seruet solennitatem iuris. nam peritia propriè iuris dicitur: vt institu. de iure natu. circa prin. ibi, videmus, & cætera.

s *Patriæ potestatis.* vt cui possit paganus dare tutorem in testamento, possit & miles. cui non potest paganus dare tutorẽ vel curatorem, nec possit miles: vt supra, de test. tut. l.j.&.ij. & facit. C. fami. ercisc. inter omnes. in fin. & facit.§. de iuris. & fac. igno. l. pe. §. si quis ius ignorans.

cepto feretur. [k]

Priuilegium concessum militibus circa testamenta, intelligitur concessum circa eorum bona: nec vltra se extendit. Bartolus.

XL. IDEM libro sexto Responsorum.

IMpuberi filio centurio [l] curatorẽ dedit, [m] decreto prętoris non secuto. [n] si nihil curator datus administret, periculo contumaciæ vel negligẽtiæ non adstringetur. [o] nam priuilegium [p] militũ † ad alienam [q] iniuriam porrigi non oportet: nec in aliis circa supremam voluntatem imperitiæ [r] venia datur, quàm in bonis militum. Filij verò tutela iure patriæ potestatis, [s] non militiæ præmio mandatur.

Licet vni sit relicta liberatio reddendarum rationum: nõ prohibetur pupillus alius ex eius persona conuenire si eum suspectum facere neglexerit. Bartolus.

XLI. IDEM libro septimo Responsorum.

QVi plures tutores habuit: vnum qui soluendo non fuit, rationem actus sui vetuit reddere. Quoniam eius liberatio quod ex tutela percepit, aut dolo contraxit, non est relicta: [t] contutores qui suspectũ facere neglexerunt, ex culpa rectè cõueniuntur. [u] Tutor enĩ legatari [x] ex culpa quę testamẽto remissa est, nõ tenetur.

Qui plures.] CASVS. Pupillus habuit plures tutores. finita est tutela pubertate, & omnes tutores sunt soluendo præter vnum. fecit testamentũ pupillus quõdam, & legauit liberationem rationis tutelæ illi tutori qui non erat soluendo. nunc hæredes pupil. quondam conueniunt contutores illi [y] tutoris cui erat liberatio relicta, non solum pro eorum administratione: sed etiam pro mala administratiõe dolo facta per dictum tutorem, ex eo quòd ipsi eum non postularunt suspectum. nunquid possunt conueniri? & videtur quod non: quia fuit liberatus dictus tutor. sed certe bene tenentur: quia cum fuit liberatus, non videtur liberatus, nisi de his quæ culpa gesit, non autem de iis quæ dolo malo gesit, vel de iis quæ penes se retinet de tutela. Viuianus.

† *Adde an istud priuilegiũ habeant milites nostri tẽporis: vide gl. Bar. & do. in l. filiusfa.§. veteranis. ff. de procu. & in l. milites. C. eodem.*

t *Non est relicta.* vt supra, eo.l. quidam decedés.&.j. de lib. leg. l. Aurelio.§.j. potest tamen remitti, vt si dicat testator vt dicitur. j. de libe. leg. l. si quis rationes. nec obst. prædictis supra, de pact. l. si vnus.§. illud. vt ibi nota. Accursius.

u *Conueniuntur.* sed quo modo, cum pupillus non possit cedere actiones aduersus contutorem: quia non potest conueniri propter remissionem factam in testamento? vnde perinde est ac si pupillus hæres remisisset: quia eadem est persona cum defuncto: vt in authen. de iureiur. à mo. præ. in princip. colla. v. ergo non debet posse agere contra hunc tutorem: quia non remouit contutorem suum suspectum: vt infra, de solu. l. Stichum.§. pen. & infra, eo. l. si pupillus. Illud autem constat, quòd si vnus conueniatur pro altero, cedere debet ei actionem cõtra eum: nisi conueniatur ex communi dolo: vt supra. eo. l. si plures. & infra, de tut. & ra. detra. l. j.§. nunc.&. l. si ex duobus? Respond. bene possent cedi, scilicet, pro his reliquis quæ remanserunt penes ipsum, & si quid dolo fecit: & eis cessis bene potest agi. & sic in plus poterit conueniri iste qui non remouit suspectum, quàm possit ei fieri cessio contra tutorem. Vel hic pupillus non remisit, sed pater eius: vnde forte non poterit ei imputari. Vel forte non est isto casu facienda cessio: quia magis ex culpa sua conuenitur qui non remouit, quàm ex persona eius qui debuit remoueri. Azo. Vel dic quòd iste qui conuenitur quia nó remouit contutorem, non tenetur de eo quod contutor male gesit culpa, sed solum de eo quod male gesit dolo. item & de reliquis. sed tamen ex culpa sua dicitur conueniri hic tutor: quia in culpa fuit quòd contutorem non remouit: & ideo ex culpa sua conuenitur, & ex dolo alterius: sed non de culpa alterius.

Tutor an pupillo teneatur pro male gestis à cõtutore.

x *Non tenetur.* quasi de dolo & reliquis bene teneatur. Accur.

BIU Cujas

EX pluribus.] CASVS. Cum quidam ex tutoribus officio depositio non essent soluendo, pupillus vnum ex his insolidum conuenit & exegit, & ei cessit actionem contra alios contutores. certe non habebit hic tutor cui pupillus cessit actionē, idem priuilegiū quod haberet pupillus si illas actiones ipse intētaret scilicet tacitę hypothecę: quia personale est beneficium. Viuianus.

a *Insolidum.* quia alij erant non soluēdo, vel voluit opponere beneficium diuisionis, quod potuisset: vt.j.de tut. & ra.detr.l.j.§. nunc tractemus.

b *Iudicatus.* id est cōdemnatus. sic.ś. eo.l.ij.

c *Procurator.* cessit sibi actionibus aduersus contutores. nā cedi debent: vt.j. de tut. & ratio detr.l.j.§. nunc tractemus.

† *Qualitas facit præsumptionē an quis sit admissus de iure vel de gratia. Bal.in.l.2. C. de serui. 15.q.*

d *Priuilegium pupilli.* quod est vt præferatur cæteris in personali: vt infra, de priui.cre.l.dabimus.§.j. Sed aliud est in beneficio in integrū restitutionis: vt supra, de mi.l.quod si minor.

* *Flo. Qui cum*

e *Datur.* extraneo, sed suo sic: vt supra, sol. ma.l. maritum. & l. se. & l. etiā. &. C. qui po. in pig. ha. l. assiduis. §. exceptis. & infra, de re iudi. l. & si fideiussor. & l. seq. Vel forte hic aliud erit: vt nec ad suum. ar. infra, de reg. iur. l. in omnibus. & l. priuilegia. At electio quam pupillus habet, trāsit ad hæredes: vt supra, eo. l. à tutoribus. §. hæredibus. Item beneficium restitutionis: vt supra, de in integrum rest. l. non solum. & facit. j. de lega. ij. cum patronus. & .ś. de serui. rusti. prædio. l. pater filiæ. & de excep. l. exceptiones. & de iudi. l. sed & si. in princi.

Quæ non sunt transmissibilia ad hæredes, per cessionem non transeunt. Bartolus.

XLII. IDEM libro primo Definitionum.

EX pluribus tutoribus insolidum [a] vnum tutorem iudex cōdemnauit. In rem suam iudicatus [b] procurator [c] datus priuilegium [d] pupilli nō habebit, quod nec hęredi pupilli datur. [e] non enim causæ, sed personæ † succurritur, quæ meruit præcipuum fauorem.

Si mortuo pupillo res eius cœperint perire: liberatur tutor à periculo perendarum rerum. Bartolus.

XLIII. PAVLVS libro septimo Quæstionum.

CVm post mortem pupilli [f] desinit esse nomen idoneū, tutor periculo eximitur. [g]

QVidam * cū esset [h] fratris sui filię curator, quadringenta dotis nomine marito eius se daturum promisit. Quæro, an succurrendum sit ei, cum postea ære alieno emergente [i], supra vires patrimonij eius dos promissa [k] sit: quoniā in instrumento ita scriptum sit, *Ille patruus & curator stipulanti Spopondit?* Moueret quæstionem, quòd non vt de suo dotem daret, sed cū crederet rationem pupillarem sufficere, promisit. Præterea & illud hic potest tractari, vt si sciēs curator nō sufficere promiserit: vel donasse videatur [l], vel quoniam dolo fecit, non illi succurratur [m]. Respōdi: curator cum officiū suum egressus [n] sponte se obligauerit, nō puto ei à prętore subueniri debere, non magis quàm si creditori puellæ pecuniam se daturum spopondisset [o]. Sed is de quo tractamus, si non donandi animo, sed negotij gerendi [p] causa dotem promisit [q], habet mulierem obligatam [r]: & poterit dici etiam manente matrimonio eam teneri, quia habet dotem [f] (sicut in collatione bonorum dicitur [t]) vel certè post diuortiū, siue exacta sit [u] dos, siue maneat nomē: quia potest efficere vt ei accepto feratur. Quòd si mulier suum curatorē adimplere id quod supra vires patrimonij eius in dotem dare promisit, non quærat [x]*: curaprocura. l procurator qui pro euictione.

o *Spopondisset.* animo donandi similiter.

p *Gerendi.* credens rationem pupillæ sufficere: vt.ś. dixi.

q *Promisit.* etiam si non soluit: quia id ei abesse videtur &c. vt supra, de neg. gest. l. si quis mandato. & supra, mand. l. si mandato. §. item.

r *Obligatam.* ad reddendum si iam soluit: vel ad liberandum si non soluit. & hoc siue matrimonium duret, siue solutum est.

s *Habet dotem.* eo quòd vir habet promissionem: arg. supra, de iure do. l. si extraneus. Accursius.

t *Bonorum dicitur.* nam confert mulier dotem tanto minus accipiendo quando soluta est: vel faciendo accepto ferri quando promissa est tantum: vt infra, de colla. do. l. j. §. j. & §. consequens. Accursius.

u *Exacta sit.* à marito: id est, quia maritus exegit à curatore. vel secundum Ir. quòd hic adulta exegit dotem à marito suo.

x *Non quærat.* id est, nolit. & dic duobus modis. Primò quòd petit ista restitui, quod potest: vt.ś. de mi. l. si ex causa. §. in dotis. Sed tunc dubitatur an hæc restitutio prosit curatori, an non: & an ipsa petat ex sua persona, etiam ea petere nolente ad instar fideiussoris minoris dolo inducti: vt. C. de fideiuss. min. l. ij. quod quidam dicunt. Sed tu dic, cum vnam personam repræsentet puella & curator, proficere curatori restitutionem puellæ: maxime quia non potest conueniri nisi curatorio nomine, & ita nomine adultæ durante cura: postea nullo modo: vt.j. de re iudic. l. si se. Secūdo quòd etiam si non petat puella restitui, quòd tamen posset (vt dixi) habeat tam ipsa quàm curator exceptionem in eo quod vltra modum est, si modo caueat marito: vt subiicit. & secundum hoc denuntiabit curatori ne soluat primo & secundo casu. si autem curator cōueniretur nomine suo, tūc distingue: Aut sic promisit, & tenetur cum effectu: vt supra, aut curatorio nomine promisit: & tunc non tenetur ipso iure, etiam sine ope exceptionis. Sed op. immo videtur non exceptione, sed ipso iure iuuandum curatorem: vt.ś. de iure dot. l. siue generalis. Solu. ibi vltra patrimonium: hic vltra vires patrimonij: vt ibi not. Iteē videtur quòd nec exceptionem habeat constante matrimonio: vt.ś. de condic. ob cau. l.

* *Flo. quæ, fa. tu. l. j. licet in procuratore secus: vt.ś. de*

Casum ponit.

h *Quidam cum esset.* si curator adultæ promittat dotem pro ea supra vires patrimonij: si quidem scienter vel animo donandi vel dolo, tenetur: vt in illo ver. præterea. sicut si promisisset creditori puellæ similiter animo donandi: vt in ver. sequē. si causa negotij

i *Emergente.* in bonis neptis, vt subiicit. & ita quæ de nouo emergunt &c. vt.ś. de interro. act. l. de ætate. §. ex causa. & casus isti non possunt præuideri: vt.j. de admi. re. ad ciui. pertí. l. ij. §. si eo tempore. Accursius.

k *Promissa sit.* & videtur quòd non, quoniam &c.

l *Vel donasse videatur.* quod videtur: vt.j. de regu. iuris. l. cuius. & .C. de do. promiss. l. fi. Accursius.

m *Succurratur.* quod videtur: vt.ś. ad Velleia. l. ij. §. verba. quæ ambo satis in idem recidunt. Accursius.

n *Egressus.* quia promisit vltra quàm deberet, & sciēs. vel melius, quia obligauit se suo nomine animo donādi, cum pupillæ nomine facere debuerit: & sic non tenetur finito officio: vt. C. quan. ex

ob cau.l.si donaturus.§.j. ne habeat mulierem indotatam: vt ibi dicitur. Solu. ibi totum erat indebitum quod extraneus pro muliere promiserat: & sic omnino fieret indotata. hic autem solum quod est vltra modum. vel aliud in curatore, vt hic, ne officium suum sit sibi damnosum: vt infra, quemad. testa. ape. l. si quis ex. & de furt. l. si seruus. §. quod vero. Sed certe & in cõtrario suus error eodem modo non debet illi extraneo nocere: arg. supra, de cõdic. indeb. l. sed & si me. Vel ibi suum negotium, & suo nomine, vt ipse ex sua persona teneretur, licet mandato mulieris fecit. at hic gessit negotium minoris, & eius nomine se obligauit. vnde cũ minor iuuatur, & ipse iuuatur. Vel secundum Ioan. ibi credés se debere promisit sponte: hic sciens se non obligatum mulieri (credebat tamen esse tantum in bonis eius quod sufficeret ad hãc dotẽ) ex necessitate officij sui promisit. ideoq; ei subuenitur: vt infra, de iis qui. vt indigl. tutorẽ. Vel hic vir nõ erat dignus maiore dote quàm facultas mulieris patitur: ibi erat dignus tota dote promissa, & aliàs non accepisset eam in vxorem.

*fl. fernat

torem quidem in hoc quod superfluum est, per exceptionem releuari: mulier verò cautionem [a] in maritũ exponere debet. quòd si quandoque locupletior constante matrimonio facta fuerit, dotis reliquũm marito soluat.*

Qui nomina quæ sibi à priore administratore assignantur agnoscit, eorum periculo est adstrictus. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro tertiodecimo Quæstionum.

B

QVi nominibus [b] à curatoribus prioribus susceptis siue tutoribus, nomina adgnouerunt: periculum in se transferunt.

Per receptionem vsurarum pupillus non perdit priuilegium. Bartolus.

Sed si pupillus post pubertatem rationibus à tutore acceptis reliquationẽ [c] eius secutus, vsuras acceptauerit: priuilegium [d] suum non amittit in bonis tutoris vẽditis. Prætor enim priuilegium ei seruare debet.

Quatenus vnus ex tutoribus est liberatus facto pupilli, eatenus alter eius nomine cõuenire non potest. h. d. vel aliter: Qui tenetur cedere actionem, si eam cedere non potest facto suo, repellitur exceptione cedẽdarum actionum. Bartolus.

XLV. IDEM libro quartodecimo Quæstionum.

SI pupillus alterum ex tutoribus post pubertatem [auctoritate curatoris] liberasset [e], improbè alterũ illius nomine [f] conabitur interpellare. Idẽq; dicemus in duobus magistratibus collegis [g], quorũ alterum respublica cõuenit. Sed hæc in magistratibus tractaui [h], quasi duo rei eiusdem debiti essent omnimodo: quod non ita est [i]. Nam si vterque idoneus est: electio locũ nõ habet [k]. Is autẽ qui tempore liberatus est [l]: nõ

C

magistratibus quorum vnum qui bene gessit, respublica liberauit. nam non poterit alterum qui bene gessit, ex liberati persona cõuenire. videtur ergo à cõtrario ꝙ si respublic. non liberasset male gerentem magistratum, quòd bene gerentẽ ex eius persona conuenire possit, sicque possit eligere quẽcunque ex magistratibus cõuenire velit, sicut est in duobus reis eiusdem pecuniæ, quorum quẽcunq; vult potest eligere creditor. certe quãuis ita, vt dictum est, videatur idem in magistratibus & in reis debendi: non tamen confiteor idem esse in magistratibus. immo ita debet esse in eis, vt si ambo sint soluẽdo tempore depositi officij, quilibet ꝑ parte teneatur: & non habeat pup. electionẽ cõueniendi quem eorum vult. quasi dicat à contrario sensu, si non est soluendo vnus de magistratibus prædictis tẽpore depositi officij, bene tenetur alter ex sua persona. quamuis enim in hoc casu subaudito teneatur vnus ex magistratibus pro altero, tamen non est ita vbi alter tempore liberatus est: quia licet male gesserit tẽpore liberatus, tamen alter pro eo non conuenietur: quia perinde est ac si soluisset pro parte sua tempore liberatus. Viuianus.

D

QVi nominibus.] CASVS. Pupillus vel adultus approbauit nomina facta per tutores & curatores. certe ad suum periculum erunt ammodo. Sed quid si finita tutela fecit pupillus rationem cum tutore: & de eo quod remãsit ei ad dandum, tutor accepit vsuras: sicque videtur approbasse rationem tutelæ: & postea inuenit quòd tutor aliquid dolo gessit? & sic potest eũ conuenire de hoc. Sed si non est soluendo tutor, nunquid potest conuenire hypothecaria possessores rerum quondam pupilli? & dicitur quòd sic.

SI pupillus.] CASVS. pupillus habuit duos tutores quorum vnus male administrauit. finita est tutela, vnde habuit curatorem pupil. quondam &c. Auctoritate curatoris liberauit tutorem qui male gesit. certe alterum qui bene gesit, non poterit conuenire pupil. quondam ex persona liberati. & idem est in duobus

a *Cautionem.* sic. C. de rei vxo. act. §. cum autem.

b *Qui nominibus.* qui scilicet tutores vel curatores: vt. j. de tut. & ra. detr. l. si probatum. Et quod dicit, agnouerunt, scilicet tanquam idonea. aliàs non: vt. §. eo. l. tutor siue. & dicuntur agnoscere, vt dicitur. §. de tut. l. si filius. Item quod dicit, periculum, sub. tunc imminens. nam si tunc non imminebat, sed postea cœperũt esse minus idonei debitores, non imputatur eis, nisi in culpa sint quòd non cito exegerint, si facere potuerunt: vt. C. eo. l. debitoribus. Item dic quòd coguntur illa nomina in se trãsferre, etiam si minus sint idonea, non tamen agnoscere: vt supra, eo. l. tutor siue. Vel dic, qui, id est, illi quorum tutela vel cura est gesta: vt supra, eo. l. cum quæritur.

c *Reliquationem.* aliàs, reliquorum rationem. & dic quòd tutor dicebat, hoc & hoc habui, & ibi expendi: vnde adultus fuit contentus, & liberauit eum omnino: & etiã accepto tulit vsuras. & secundum hoc, reliquatio, id est retentio, sicut & ponitur infra, eo. l. Lucius. in prin. Sed secundum hoc quo modo est priuilegium saluum? Respõ. petita in integrum restitutione prius. si autem in vsuras tantum liberasset, in aliis remaneret ius saluum adulto sine restitutione. Vel dic secundo, reliquationem, id est, reliquorum assignationem & repræsentationem. nam dicebat. c. apud se esse in reliquis. & inde vsuras minori sæpe soluit. sic ponitur supra, de pact. l. tale. §. post diuisionem. & secundum hoc minor fuit contentus dictis. c. pro reliquis, & sic bene dicit, saluum priuilegium. Sed tunc est contra, infra, de priui. cre. l. si ventri. §. in bonis. vbi deponens perdidit priuilegium accipiendo vsuras. Solu. vt ibi. Potes etiam dicere secundum hanc lectu. acceptauerunt, id est, liberauerunt. & non erit dicta. l. contraria. ADDITIO. Solue secũdum Bart. quòd aliud est in priuilegio quod datur depositario. illud enim perditur per receptionem vsurarum. egreditur enim terminos depositi. & aliud in priuilegio quòd datur pupillo: vt hic. Accursius.

d *Priuilegiũ.* quod est in tacita hypotheca: vt. C. e. l. pro officio.

a Quid relinquatur, quid reliquatur, quid item reliquari, quidue Pretus Crimetus de honestis discipli. lib. 15. c. 3. Cruciat enim Accur. in hoc verbo, & inter pretatione.

BIU Cujas

tor.§.fi.&.l.sequen.prꝛterea secundum Hugonem,& si vno tempore finiatur in persona vtriusque tutoris forte,non nocet alteri contestatio facta contra alterum:quia non insolidum, sed viriliter tenentur duo tutores finita tutela si in eius fine ambo erant soluendo:vt.C.de di.tut.l.j. Et si dicas etiam idem esse hodie per authen.de duobus reis.

vt non teneantur nisi viriliter: immo certe insolidum si alter est absens vel minus idoneus: vt in authen. de duobus reis.§.j. colla. vij. quod in tutoribus ammodo non est, licet alter fiat inops: vt.d.l. de diui.tut.& infra,eo. l. Aemylius. Sed hoc non placet vt ponamus quando finita tutela omnes sunt idonei: quia oportet nos ponere quãdo vnus in defectũ alterius tenetur insolidum: nisi esset liberatio vel præscriptio. quod non est in dictis tutoribus: vt dictum est.Accursius.

a *Nihil habet*. vt ita alter teneatur insolidũ.

*Flo. liberasset

b *Satisfecit*.pro parte sua: ita vt alter teneatur in virilem tantum. differunt tamen, quia soluens ipso iure præscribens exceptione liberatur: vt institu.qui. mo.tol. ob.in princip. & infra,de act.& obli. l.obligationum fere.§. placet.item ad hoc supra, de consti. pecu.l. item illa.§. quod adiicitur ei.Accursius.

† *Facit ad hunc.§. ca. petitio tua. in glo.1.extra de procura.*

Lvcius.] *CASVS.* Curator cuiusdam adulti fundum adulti locauit Sempronio: qui Sempronius non soluit adulto id quod debuit soluere ex conditione. vnde & ad hoc tenetur dictus curator adulto. adultus postea fecit procuratorem ad negotia sua dictum cõductorem.nunquid propter hoc quòd fecit ipsum procuratorem, videtur approbare obligationem eius, & ab eo curatorem liberare? & respond. quòd non. [*SEMPRONII.*]Sempronius pollicitus fuit dare ciuitati Bononiæ centum: postea decessit relicto filio impubere, qui filius credens patris hereditatem esse damnosam,abstinuit se ab ea.vnde respubli. Bononiæ accepit bona prædicta, & intrauit in possessio.eorum,& ad ea gubernanda fecerunt magistratus reipubli. tres curatores. durante administratione vnus ex his pone factus est non soluendo.tempore procedente dictus pupil.videns quòd hæreditas prædicta erat lucrosa, recepit eam imperatore hoc iubente.vult modo prædictus pup. conuenire dictos curatores: & quia vnus non est soluendo, vult cõuenire alios ex persona eius. quæritur, vtrũ possit?& dicitur quòd non,immo conuenient magistratus qui dederunt eos curatores. [*TVTOREM.*] Quamuis alius tutor mutuet pecu.pupil.sui contutoris nomine,non tamen tenetur ad vsuras centesimas pupillo.[*QVÆSITVM.*] Finita tu.tutor pecu.pupil.in suos vsus cõuertit.certe de ea pecu. easdem vsuras præstabit pupillo, quas præstaret pro illa quam in suos vsus conuerteret tutela durante. [*PAVLVS.*] Fideiussor qui datus fuit per tutorem pupillo pro re pupilli saluanda, non tenetur de his quę male tutor administrauit post tutelam finitam. [*TVTELÆ.*]Tutor contra tutorem meum quõdam egit tutelæ : & ipse monstrauit mihi librum in quo scripserat rationes tutelæ.ibi tamen non erat scriptum qualiter quidã debitores mei persoluerunt tutori prædicto:qui in veritate ei soluerant durante tutela: & tutor confessus fuerat sibi solutum. fuit mihi condẽnatus tutor.sed quòd apparet in dicto libro eum mihi debere, & soluere mihi,certe adhuc possum agere contra eum actione tutelæ pro pecu.quam ei soluerunt dicti debitores,quamuis iam egerim semel contra eum. [*CVM TESTAMENTO.*] In testamento duo tutores cuidam pup.dati sunt: vnus illorum decessit:& alter in locum eius est datus à magistratibus,& ab eo exacta est satisdatio rem pupil.saluam fore.cum male administraret substitutus in locum mortui, superstes tutor testamentarius postulauit eum suspectum, sicut debuit. postea factus est non soluendo substitutus tutor. quis tenebitur pro eo pupillo? Certe primo tenentur fideiussores ab eo dati, & postea magistratus:tutor autem testamentarius nõ tenetur nisi pro sua parte. [*TVTORIBVS.*] Tutores exigentes debitũ à debitoribus pupil. bene liberant eos: sed non possunt eis remittere debitum. vnde ille qui minꝰ soluit tutori, in superfluo conuenietur à pupillo.

c *Traxit*. id est, partem mercedis soluit,& partem apud se retinuit.Azo.

d *Aetate*. xxv. an. nã ante non potest facere procuratorem, nisi auctoritate tutoris vel curatoris:vt.C.de procura.l.neque.

† *Vel alias a lege proficiscatur habens.*

e *Procuratorẽ*.vel generalem, vel ad aliquã causam,vel contra curatorem quondam: per quod videbatur multũ de eo confidere.

tibus. Spec. in ti. de cur. & nos qui dicuntur in l. nemo.§.

f *Omne debitum*.id est, omnem obligationem debiti Sẽpronij.Azo.

tutoris.§. hac.

g *Reliquatus est*. * id est,retinuit apud se, & sic ponitur vno modo supra,e.l. qui nominibus.secũdũ vnũ sensũ.

* *Reliquatus vi, inquit Bud. in not. tituli ad municipalẽ, & alienum reliquum tionem here.*

h *Videri*.ne sibi præiudicet:vel etiã cõtra Sẽproniũ ne ex mora petat vsuras,vel nõ teneatur:quia à se nõ exigit: vt supra,man.l. qui mutuam.§.nõ ideo.vel contra curatoré si tẽpore curæ potuit exigere à colono,& adulto emolumentũ quærere, & nõ fecit:vt C.arbi.tut.l.quicquid.Azo. vel si colonus tẽpore curæ factus est non soluendo negligente curatore:vt.C.eo.l.debitoribus.

i *Pollicitatione*.facta ob honorem:vel etiam sine causa,sed inceperat soluere:aliàs non diceretur debitor:vt infra,de pol.l.j.

k *Patriæ*.puta ciuitati suæ.Accursius.

l *Reipublicæ*. scilicet illius ciuitatis ꝓpter dictã pollicitationẽ.

m *Apud Græcos*.hic est Græcum.

n *Si pupillo*.si,id est,quamuis.Accursius.

o *Actiones*. scilicet nego.gest.vt supra, de nego. gest. cum alicui. licet non sui contemplatione gesserit. & hoc ideo, quia in rem eius versa est eorum gestio, siue fructus quos isti procurant. ar.C.quod cum eo.l.ei qui.in fi.Azo. immo quia reipsa eius sunt negotia ex post facto: vt supra,de nego.gest.l.item si cum putaui. §.fina.Alij dicunt in factum.quod non placet: sed illa dabitur in magistratum: vt statim dicam.item dicit,decerni,propter id quod est supra, de orig.iur.l.ij.§. omnium. quod hodie non est : vt.C. de formu.l.vnica.

p *Conueniri oportere*.actio. in factũ:vt institutio.de satisda.tut.§. sciendum.vel act.nego.gest. quia videntur gessisse per alium: vt arg.supra,eo.l.ita autem.§.gessisse.& ar.infra,de magi.conue.l.fi.

q *Administrat*.sub.sine publico officio vel dignitate,sed vt priuati,vt in nostro casu. Alioquin contra.ſ.eo. si pupillus. &.ï. de magi.con.l.antepe. & quod dicit, alia causa &c.quia inuẽto vno curatore non soluendo,omisso alio venitur ad magistratum: sed in tutoribus vno non soluendo,prius ad contutorẽ,quàm ad magistratum.quod est si tutela non est diuisa,vel si est à seipsis diuisa:secus si à iudice vel testatore:vt. C.de diui.tut.l.ij. Itẽ facit.ï. ea.l.§.cum testamento.&.ï. de tu.& ra.detra.l.j.§. nũc tractemus. Itẽ quòd dicit teneri magistratũ pro non idoneo, immo videtur pupilli esse damnũ:vt.ſ.de neg.gest.cũ alicui.quę est cõtra.Solu. ibi di-

A

B

C

D

ei similis est qui nihil habet[a], sed ei qui satisfecit[b]. habet enim quod obiiciat petitori.

Si adultus debitorem suum procuratorem constituat: non videtur eum vt debitorem idoneum ex causa præambula approbare.Bartolus.

XLVI. IDEM libro nono Responsorum.

LVcius Titius curator Gaij Seij tẽpore curæ fundum Cornelianũ locauit Sempronio:qui Sẽpronius reliqua traxit[c].pupillus ætate[d] probata, eundem quondam colonũ Sẽproniũ fecit procuratorem[e]. quęro,an ex eo quòd ille vt ꝓcurator egit, omne debitum[f] adulescens agnouisse videatur, eoq; nomine curatorem suum liberasse?*Paulus respõdit, nõ ex eo quòd adultus eũ qui prædia eius coluit, procuratorẽ habere voluit: debitum quod ex cõductione reliquat[g] est, agnouisse eum videri[h].

Diuisio facta inter plures tutores à seipsis, non facit quin vnus pro alio teneatur antequam perueniat ad magistratum: secus in diuisione facta à pluribus reipubli. administratoribus.Bartolus.

ꝟSempronij† qui ex pollicitatione[i] debitor patriæ[k] suæ exstiterat, bona, respublica iussu præsidis possedit: quorum bonorũ magistratus reipublicæ[l] tres curatores cõstituerunt,qui apud Græcos[m] ἐπιμελητὰι vocãtur: qui postea inter se sine cõsensu reipublicę administrationem bonorum Sempronij diuiserunt: ex quibus quidam cũ reliqua traherent,idonei in ipso tẽpore administrationis esse desierunt: postea pupillus hæres Sempronij qui abstentus erat, ab imperatore impetrauit vt bona paterna ei restituerentur. Quæro,an ex bonis eorum qui idonei sunt, indẽnitati pupilli prospici debeat, cũ indiuiduum his officiũ curæ à magistratibus ſ iniunctum sit? Paulus respondit,si pupillo[n] in curatores bonorũ actiones[o] decerni placuerit: pro ei[p] portione qui idoneus non sit, magistratus cõueniri oportere[p]. Alia enim causa est tutorum,alia eorum,qui reipublicæ negotia administrant[q].

Si tutor facit de re pupilli id ad quod tenetur,licet suo nomine: ad vtilitatem tamen pupilli facere præsumitur.Bar.

ibi dicit periculum eſſe legitimi vt non conueniat alium curatorem,ſed magiſtratum ſic:vt hic dicitur.Azo.vel hic durante officio deſiit eſſe ſoluendo:ibi eo finito.arg. C.de proba.l. ex perſona.& arg.j.de magi.cõue.l.j.§.magiſtratus. Vel ſolu.vt ibi.Ité videtur ad concuratorem veniendũ,& nõ ad magiſtratum.ſic.j. de iure fiſ.l.aufertur.§. fin.Solu.ibi agit fiſcus vel magiſtratus contra tutores ſeu adminiſtratores: hic agit minor cuius bona fuerunt adminiſtrata.Accurſius.

a *Suo nomine*. quod poteſt:vt.ſ.eod.l.quoties.circa pri.gerẽdo tamẽ negotiũ pupillare. ſic &.C. de bo. ma.l.j.

b *Conuertere*. ſcilicet tutorem.& quando dicatur in ſuos vſus conuertere,dic vt.ſ.eod.l. tutor qui repertorium. §.pecuniæ.

c *Eaſdem vſuras*.ſcilicet cẽteſimas, ſi fecit clam.ſi palam, pupillares:vt infra, eod.l.non exiſtimo.& ſupra,eod. l.tutor qui.§.pecuniæ.

Cauſa finita nõ ſemp finitur effectus.

ſic ergo finita cauſa nõ finitur effectus. ſic & ſupra, re. amo. l. & ideo.& facit ſupra,eod. l.tutor qui.§.fina.& de vſur.l.j.in fi. & ſupra, eod.l.tutor.pro pupillo.§.tutor.

d *Nõ teneri*.ſic ſupra, de pact.l.ſi.& ſupra,loca.l. item quæritur. §. qui ſpleto. &. C.loca. l.ſi cum Hermes.& ſupra,eod.l.ita autem. §. quamuis. &.l. tutores. §.curatores.& infra,de iure fiſ.l.iij.§.cũ quinquennium.

e *Tutelæ iudicio*. hic debet eſſe.§. quia ſi legeretur cum præcedẽti,non bene quæreretur an teneatur fideiuſſor tutelę iudicio.nam ex ſtipulatu teneretur ſi teneretur. & ſi non eſt.§.dic hunc fideiuſſorem ſucceſsiſſe tutori.vnde ſicut tutor nõ teneretur tutelæ niſi eſſet connexitas, ſic nec eius hæres:vt infra, de tute. & rat.detra.l.ſi tutor poſt.& tunc tenetur fideiuſſor quando nõ eſt connexa.vel dic tutelæ iudicio, id eſt propter tutelæ iudiciũ quod datur in tutorẽ: quia nõ datur, ſed negotiorum geſtorum,vt dicta.l.ſi tutor.

f *Tutor conuentus*. indiſtincte.ac.tut.propoſita,vt.j.patet.

g *Librum rationum*. totum, quod ad rem pertinet:vt.ſ. de eden. l.argentarius.§.j.& quæ ſit ratio, dic vt eo.tit.l.ſi quis.§.rationẽ.

a De apocha & anapocha pulicinè Alci. k Li. ſi termi. l. b Ad ius operatur. addes in pri

h *Apochæ*.[a] in quibus de debito fuerat tutor confeſſus,ſcilicet ſe recepiſſe:vt.C.de fi.inſtru.l.plures.

Gerenti.alioquin ſecus:vt.j.de ſolu.l.quòd ſi fortè.§.j.Accur.

i *Ipſo iure*. ſententia b iudiciali interueniente: vt.C.eo.l.ſantimus.alias non ipſo iure.tu dic etiam ſine iudice:vt infra,eod.§. fina.licet detur reſtitutio: vt inſtit.qui.ali.licet.§.nunc admonẽdi.vbi de hoc not.

Rei iudicatæ. apparet ergo quòd indiſtincte fuit propoſita actio tutelæ.ſic &.C.de iudi.l.ij.Accurſius.

A ¶ Tutorem qui pecuniam pupillarẽ (quãuis ſuo nomine[a]) fœnerauit, non videri contra conſtitutiones feciſſe quę prohibent pecuniam pupillarem in vſus ſuos conuertere[b].

Finita tutela ante ſolutionem currunt vſuræ quæ prius currebant.Bartolus.

¶ Quæſitum eſt, an eius pecuniæ qua tutor vſus eſt, poſt finitam quoq; tutelã in diem iudicij accepti eaſdẽ vſuras[c] prẽſtare debeat? Paulus reſpõdit, finita adminiſtratione eas vſuras debere computari, quæ in tutelæ iudicio computantur.

B *Fideiuſſor tutoris nõ tenetur ad ea quæ tutor poſt pubertatem ſponte geſsit.Barto.*

¶ Paulus reſpondit,propter ea quę poſt pubertatem nulla neceſsitate cogente,ſed ex voluntate ſua tutor adminiſtrauit:fideiuſſorem qui ſaluam rem fore cauit,non teneri.[d]

Apochæ tutorum debitoribus datæfidẽ faciunt contra pupillum, licet ipſe contra tutores habeat regreſſum.Bartolus.

C ¶ Tutelæ iudicio[e] tutor conuentus[f] edidit librũ rationũ,[g] & ſecundum eum condẽnatus ſoluit: poſtea[cũ]à debitorib⁹ paternis quorũ nomina libro rationũ nõ inerãt,exigere vellet pupillus[decem,]& prolatę ſunt ab his apochæ[h] tutoris. Quæſitũ eſt, vtrũ aduerſus tutorem, an aduerſus debitores actio ei cõpetat?Paulus reſpõdit, ſi tẽpore adminiſtrãdæ tutelæ tutori tutelam gerenti[i] debitores ſoluiſſent,liberatos eos ipſo iure[k] à pupillo. Sed ſi cũ tutore actũ eſſet:poſſe eundem aduleſcentẽ propter eã cauſam tutelæ experiri,& aduerſus exceptionem rei iudicatæ[l] doli mali vti replicatione.

D *Si tutor teſtamentarius & datiuus gerunt diuiſim, pro datiuo prius peruenitur ad magiſtratum quàm ad contutorem.ſecus ſi omnes eſſent datiui.Bartolus.*

¶ Cum teſtamento duo tutores dati eſsẽt[m] pupillo,& alter ex his vita defunctus fuiſſet:in locum eius, petente matre[n], ex præſidis prouinciæ præcepto à magiſtratibus[o] alius tutor dat⁹ eſt[p], à quo magiſtratus ſatis exegerunt rem ſaluam fore. tutor teſtamento datus poſtea datum ſuſpectũ fecit. Quæſitũ eſt, in quantum teneatur? Paulus reſpondit, tutorem teſtamento datũ pro ea parte cõueniri oportere, pro qua parte adminiſtrauit. pro contutoris autem portione prius eos conueniri debere, qui pro eo[q] ſe obligauerũt, vel magiſtratus[r] qui eum dederunt.tunc ſi ſolidum pupillus cõſequi non potuerit, de officio contutoris quærendum, an ſuſpectũ facere debuerit[ſ], prẽſertim cum ſuſpectum quoq; eum poſtulaſſe dicatur.Aliàs[t] quidẽ cum magiſtratus plures tutores dant, non prius ad eos reuerti pupillus poteſt, quàm omnes tutores excuſsi*fuerint[u].in propoſito cùm vnus à magiſtratibus datus proponeretur,nõ eſt viſum prius collegam[x] conueniendum,qui & ſuſpectum fecit,& teſtamẽto datus eſt: perindéque habendos ſingulos,ac ſi [teſtamento] in partes dimidias[y] tutores dati eſſent†.

Tutor poteſt ſolutionem repetere, non donare, vel pro modico ſine cauſa tranſigere.hoc dicit iſte notabilis.§.Bartolus.

¶ Tutoribus conceſſum eſt à debitoribus pupilli pecuniam exigere, vt ipſo iure[z] liberentur:non etiã donare[a], vel etiã deminuendi cauſa[b] cũ his trãſigere.& ideo eum qui minus tutori ſoluit, à pupillo in reliquum conueniri poſſe.

Iuſſus facere cum cõſilio alterius,ſi quidem eſt particeps officii: tenetur eũ requirere & ſequi:aliàs ſecus.Bartolus.

m *Dati eſſent*. à teſtatore diuiſa tutela:vt infra patet.

n *Petente matre*. quæ habet neceſſe petere: vt ſupra, titu.j.l.j. &.ij.licet quandoque excuſetur ſi non petat in locum mortui: vt ſupra,tit.j.l.ſi.in princi.

o *Præcepto à magiſtratibus*. ergo dedit præſidis præcepto:vt hic dicit.ſic inſtitu. de Attil.

p *Datus eſt*. tutor ergo datur habenti tutorem.ſed hoc caſu permittitur: vt.ſ. de teſta. tut.l.ſi quis ſub conditione.

q *Pro eo*. ſcilicet tutore, puta fideiuſſores. Accurſius.

r *Vel magiſtratus*. nõ autem fideiuſſores magiſtratuũ. ſic. infra, de magi. conuenien.l. j. Accurſius.

ſ *Facere debuerit*. citius quàm fecit.

t *Aliàs*. ſcilicet quãdo non eſt diuiſa tutela:vel eſt inter ſe.Item exigitur q̃ geſſerint omnes: vt.j. de magi. con.l.ſi duo. ſi vero vnus geſsiſſet, alius nõ, primo conuenitur magiſtrat⁹ quàm tutor q̃ non geſsit, niſi imputetur non gerẽti quòd contutoré nõ accuſauit ſuſpectũ,vel tarde, vel accuſando prodidit iura eius:vt.j.de tu. & ra. detra.l.j.§. nunc tractemus. Azo.&. C. de diui.tu.l.ij.Accur.

u *Excuſsi fuerint*. aliàs, excuſati.ſub.propter inopiam : aliàs,excuſsi, ſcilicet per executorem.

x *Collegam*.ſcilicet q̃ magiſtratũ. q̃ col. &c.

y *Dimidias*. quid autem ſeruetur tunc ſupra dictum eſt.

z *Ipſo iure*. vt infra, de ſol.l.ſi pupilli, etiã ſine iudice, ſecundum R. hic cum iudice : vt not.ſ.§.tutor.

a *Donare*.niſi in caſibus:vt no.ſ.eo.l.tutor.

b *Deminuendi cauſa*. ſed bona fide bene poteſt tranſigere:vt.j. de fur.interdũ.§.q tutelã.

Flo. excuſſati i impreſſo.i ma nuſcripto excuſati.

† *Facit ad hũc tex.c.i. cum gloſ.i. extra de trãſactio.*

&.C.de tranſac.l.prẽſes.& fa.C.de pac.l.pactũ. & de iureiu.l.iuſiurandũ.§.ſi tutor.&.j.pro emp.l.qui fundũ.§.ſi tutor.&.ſ.eod.l. tutor qui tutelã.& de offi.procu.Cæ.l.j.§.ſi rem.&. C.eod.l.non omni.&.j.de fur.l.tutor.& inſti.qui.ali.licet.§.pe.&.§.fina.

Titium.] *CASVS.* Filiis meis dedi tutores Titium extraneũ, & Mæuium fratrem meum.& ita ſubiũxi: Volo quòd omnia gerantur cũ conſilio Mæuij fratris mei .& quod ſine eo fiet, nolo ratum eſſe. & volo quòd Marina & Ianuaria æſtiment quantum eſt neceſſe filiis meis quolibet die pro alimentis.poſtea debitores pupillares ſoluerunt ſoli Titio.certe non liberantur. Item non ſtatur arbitrio dictarum mulierum de alimentis, immo committitur arbitrio boni viri. [*TVTORES.*] Quidam pupillus habebat

habebat tutores pro rebus Italicis,& alios pro prouincialibus: in Italia autem inuenerunt tutores Italici instrumenta debitorum prouincialium:nunquid tenetur ea exigere?certe non, sed debét hoc manifestum facere tutoribus prouincialibus. [*A MATRE.*] Tutor à matre datus filiis suis,si distrahat bona pupillorum, ea à possidétibus vindicabunt pupilli.

[*PRAEFECTVS.*] Testator dixit, pecuquâ relinquo filiis meis, nolo mutuari aliis. sed si tutores nolúr sibi retinere, & soluere
*Flo.πάντας de lib.iiij.denarios,placet mihi.& tutores dixerunt, placet nobis.
*id est,Volo effłagitóque, vt omnia ex sententia ac cõsilio Mauii fratris mei gerantur: quódque sine ipso gestũ erit, irritum esto. postea tutores aliis mutuauerunt dictam pec. ad tres denarios librã. certe ipsi tenentur præstare pu. iiij. denarios de libra dictę pecunię. [*LVCIVS.*] Quidam instituit sibi hæredem Lucium Titium. iste Lucius à tutore quorundam pupillorũ mutuam pecu. accepit, & rem dictæ hæreditatis ei obligauit.proceden te tempore fiscus abstulit dictam hæreditaté Lucio Titio eo quòd ipse nõ vídicauit mortem illius qui eum hæredem instituerat: & sic dictum pignus abstulit dicto tutori.vn-
*Flo.reppererunt de non potest esse salua pecunia pupil. cum ipse Lucius Titius eorum debitor forte non sit soluendo. nunquid erit istud nomen periculo tutorum ? & certe nõ. [*ALTERO.*] Duo fratres erant socij omnium bonorũ. vnus decessit filio impubere relicto hærede, & eius impuberis fuit tutor frater superstes, & omnes res communes sibi tutori & nepoti vendidit cuidam bona fide, & habuit pretium.postea dictas res emit suo nomine,& negotiatus est super eis,& multa lucratus est.finita postea tutela petit ab eo pupillus medietatem lucri.certe non potest: sed vsuras de sua parte pecuniæ bene potest ab eo petere. [*TVTOR.*] Cum diuisa esset administratio inter tutores prouinciales & Italicos : creditor pupilli prouincialis conuenit tutores Italicos, & ipsi ei soluerunt.certe bene reputabunt hoc pupillo in ratione. Viuianus.

a *Titium & Mæuium.* hic Mæuius erat frater testatoris.

b *Volo.* sequitur Græcum, volo, vsque illic, Titius &c. secundum Azo.

c *Irritum sit.* ergo nec ob.infra,de solu.l.quòd si forte.§.j.

d *Dedisset.* alioqnin si nõ esset contutor,& sic non haberet administrationem,secus esset: vt infra,ea.l.§.j.& supra,e.l.quidam. §.Papinianus. quæ sunt contra. & facit supra, man.l.idémque.§. si quis.& supra,de exerci.l.j.§.si plures.Argu.contra.ĭ. de condi. & demon.l.cum tale.§.si arbitratu. *ADDITIO.* Dic quòd contraria loquuntur in eo qui habet potestatem ab homine. vnde si ab homine adiiciatur quòd faciat cum cõsilio alterius, valet ista adiectio:& est sequenda.hic loquitur in tutoribus,qui licet sunt nominati à testatore,officium tamen habent à lege: vt.l.j.in princi.supra,de tut.Ideo testator adiiciendo, quòd faciat cum consilio alterius extranei vel contutoris non habentis administrationem,non potest officium datum à lege infringere: vt hic, &.d.l. cum quis.in prin.&.§.j.s̆.ea.l.secundum Bar.hic.

d *Dedisset.* & bene dedit administrationem Mæuio fratri suo: vt cum dixit in princip.l.Titium & Mæuium tutores do &c. sic ergo non recte solutum est Titio tantum.

e *Sufficiat.* ad alimenta.Accursius.

XLVII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

TItium & Mæuiũ [a] tutores quis dedit, & [ita] cauit: Βούλομαι καὶ παρακαλῶ πάντα* γίνεσθαι μετὰ τῆς Μαιβίου τοῦ ἀδελφοῦ μου γνώμης: ἃ δὲ χωρὶς αὐτοῦ τὸ γινόμενον ἄκυρον ἔστω. [id est*, Volo [b] & rogo omnia fieri cum Mæuij fratris mei consilio : & quod sine eo fiet,irritũ sit [c].] Titi' sol' à debitoribus exegit.an liberati essent,[quæritur?] Respõdi,si & administrationẽ Mæuio dedisset [d],nõ rectè solutũ. ℣ *Quãtũ autem filio meo diurnũ sufficiat [e], Marina & Ianuaria æstimabũt.* Quæro,an contenti esse debeãt tutores arbitrio [f] mulierum? Respondi,sumptũ boni viri arbitrio faciendum.

Ad tutorẽ apud quẽ instrumẽta ad administrationẽ alterius pertinẽtia reperiũtur, ptinet alteri notũ facere:aliàs tenebitur.B.

℣ Tutores dati ad res Italicas, instrumenta Romæ repererũt* debitorũ prouincialiũ, [g] vt pecunia Romæ, aut vbicũq; petitũ fuerit,soluatur. Quæro,cũ neq; debitores in Italia essent, neq; eorũ prædia, an hæc exactio ad Italicæ rei tutores pertineat?Respondi,si prouincialis contractus esset,nõ pertinere [h]:respicere tamen ad officiũ eorũ [i],ne instrumẽtorũ [k] ignorãtia [l] cõtractus eos ad quos [m] administratio ptineret, lateret.

Res non legitimè venditas potest pupillus vindicare. Bartolus.

℣ A matre datus testamẽto tutor, cũ putaret [n] se tutorem esse, distraxit [o] bona materna & paterna pupillorum, & decessit non soluẽdo [p].quæritur, an pupillus res possit vindicare? Respondi, si manerent [q] *res pupilli, vindicari ab eo [r] posse.

Ea quæ tutor potest facere pro pupillo, & pro se licite:faciendo simpliciter, videtur pro se facere. Bartolus.

℣ Præfectus legionis ita testamẽto cauit, *Volo vt sit in arbitrio tutorum filij mei, si voluerint huius summæ [f] vncias inferre vsurarũ nomine, ita ne nummi dispargantur.* Quæro, si apparuerit pecunia fœnerata [t] à tutoribus,iudicio tutelæ vncias* vsuras, an verò eas quas stipulati sunt, præstare debeant?Respondi,si secundũ voluntatẽ defuncti elegissent vsurarum præstationem,neque pupilli nomine in fœnus dedissent [u]:id præstatur,quod testator voluisset.

Damnum subito emergens in re pignorata,tutori non imputatur. Bartolus.

f *Arbitrio.* cum non sint tutrices : vt.s̆.eo.l.quidam.§.Papinianus.alioquin contra: vt supra,proxi.dixi.Sed nunquid exquirent tutores opiniones mulierum?Respon.non:quia tutores plenã administrandi habent potestatem.secus si filiis non institutis legasset aliméta arbitrio illarum,tunc exquireretur earum arbitriũ: & si iniquũ esset, corrigeretur : vt infra, de leg. ij.l.j.& de an.le.l.si cui annuũ. hic autẽ filios instituerat, & eis præstari alimenta arbitrio mulierum voluit,quasi ipse tutrices essent:qđ esse non potuit. Azo. vt supra, de testa. tute. l.iure nostro. & facit ad.l.istã supra,pro soc. l.si societatem.§.fin.& l.seq.& infra,de verb. oblig.si quis arbitratu. & infra, de ope.lib.l.si libertus.

g *Prouincialium.* continebatur autem in illis instrumentis, vt pecunia &c.

h *Non pertinere.* vt & s̆.e.l.vel in partes. Sed cõtra supra, eo.l.tutores qui.§.hæres.sed ibi bene pertinebat ad eũ.

i *Officium eorum.* tutorum Italiæ.

k *Instrumentorum.* & hoc dico &c.

l *Ignorantia.* id est, propter ignorantiã cõtractus laterent &c. & facit supra,ti.j.l.fi.§.fi.

m *Ad quos.* tutores prouinciæ.& no.quòd tenetur vnus docere alium de eo quod pertinet ad administrationẽ docti.& fa.s̆.eo.l.tutores qui post.§.hæres.

n *Putaret.* non tamẽ erat nisi cõfirmaretur: vt &.s̆.de confir.tu.l.j.

o *Distraxit.* de facto.de iure enim non tenet : & ideo vindicat: vt hic, & infra, de reb. eo. qui neque. &.C. de tu.& cura.qui sa. non de.l. in dubium.& infra, de do. except.l.apud Celsum. §. si quis non tutor.

p *Non soluendo.* idem si esset soluendo : vt.C.si tut. vel cura.l. etiã.sed tunc posset aliquid consequi pupillus agẽdo contra hæredem tutoris.nam contra eum agere potest si velit : vt supra,eo. l.tutores qui.§.j.&.ij.&.§.curatores testamento.Item cum decessit non soluendo,in hæreditate eius non est locus legi : vt infra, de hære.instit.l.si.quis solidum.Azo.

q *Si manerent.* si, id est, quia.nec enim potuit præscribi pupillo : vt infra, de acquiren.re.do.l.bonæ fidei. in fi.j.respon.Azo. Vel pone conditionaliter.& dic,manerent, id est, extarent.idem & si esse desierunt dolo possidentis, vel si sciens tutorem eum nõ esse emisset.Hug.

r *Ab eo.* emptore.

s *Huius summæ.* puta.c.marcharum quas habebat in arca in sterlingis.& dic quòd testator timens ne pecunia prędicta dispergatur vel perdatur si tutor eam mutuet diuersis nominibus, voluit vt esset apud tutorem,& faceret quod vellet: & daret pupillo vel vnciam de libra, vel denarium de solido in capite anni. nam vncia est duodecima pars assis.licet plus ab aliis tutor percipiat : & valet hoc legatum : vt infra, de leg.iij.l.fideicommissum.§.si hæres.nunc ergo non habet pupillus nisi vnum nomen, scilicet tutorem.& facit.s̆.eo.l.iij.§.apparet.

t *Fœnerata.* non nomine pupilli.

u *Dedissent.* quia tunc tenerentur præstare quas stipulati essent: tum quia nomine pupilli fœneratsent:tum quia hoc faciendo videntur elegisse contrarium voluntati defuncti.& facit.C. de solu.l.penulti. & supra,man.l.idemque.§.si mandauero.& pro soc. l.si vnus ex sociis.

Lucius.

BIU Cujas

a *Lucius Titius.* hæres cuiuſdam cuius mors erat vindicanda. M.
b *A tutore.* quorundam pupillorum. Azo.
c *Dedit.* Lucius.
d *Puberibus.* ſcilicet factis.
e *Hæres non eſt.* ſcilicet Lucius. & recte fuit: vt. C. de his qui. vt indig. l. j. & ita apparet modo non tenere obligationem rei hæreditariæ.
f *Non pertinere.* quia tẽpore finitę tutelæ bonum erat nomen: vt. ſ. eo. l. cum poſt. in prin. & C. de peric. tu. l. ſi. & j. eo. l. Aemilius.
g *Bonorum.* ſcilicet aliquorum, vel etiã omnium. nam morte ſocij ſocietas finita eſt. Acc.
h *Non compendium.* immo compẽdium: vt ſupra, pro ſocio. l. actione. §. ſi in rem. & §. morte. & l. verũ. §. ſi hę redẽ. Sol. hic ſuo proprio nomine, nó communi: vt &. C. communia vtriuſque iudi. l. ſi patruus. vel vt ibi in. §. ſi in rem. & facit infra, de leg. iij. l. fideicómiſſum. ſ. ſi quis illicite. arg. cõtra. j. e. l. qui negotiationem. *ADDITIO.* Pro declaratióe huius glo. diſtingue ſecundum Bart. hic: Aut negotiatur nomine cõmuni, aut ſuo proprio, aut dubitatur. ſi cõmuni, nó eſt dubiũ quòd compendium eſt commune: vt. d. l. cõtraria. Sed ſecundo caſu quãdo nomine proprio: tũc aut de pecunia cõmuni cum pupillo, aut de propria dubitatur. Si de communi, tunc quia res empta efficitur communis, cõmunicabitur compendiũ: vt. l. actione. §. ſi in rẽ. & ibi no. ſ. pro ſocio.
i *Tutor rerum.* id eſt, contractuum. vel dic, ibi, id eſt, in Italia. ergo poteſt ibi agi: vt. ſ. de iudi. l. hæres abſens. §. j. & l. omnem. Sed contra, infra, de cur. fu. dan. l. ij. §. quòd ſi per regiones. ſed & illud intelligitur ſecundum iſtam. & facit ſupra, eo. l. vel in partes. & l. tutores qui. §. hæres. & not. in. l. inter.
k *Reputari.* ſcilicet pupillo ab iſto tutore.

¶ Lucius Titius[a] mutuã pecuniam à tutore[b] accepit, & rem hæreditariã pignori ei dedit[c]. poſt triẽniũ iam puberibus[d] his quorũ tutela adminiſtrata eſt, fiſco bona defuncti adiudicata ſunt, quia mortẽ eius hęres non eſt[e] vltus. Quæritur, an id nomẽ pupillus recuſare poſſit? Reſpõdi, ſecundũ ea quæ proponuntur, id nomen ad onus tutorum non pertinere[f].

Tutor qui eſt debitor pupilli in genere, ſi rem emit ſuo nomine, non videtur emiſſe de pecunia pupilli. Bartolus.

¶ Altero ex duobus fratribus ſociis bonorũ[g] & negotiationis defuncto, hærede filio, patruus tutor vẽditis omnib[9] cõmunis negotiationis mercib[9], & ſibi redemptis, negotiũ ſuo nomine exercuit. Quæſitũ eſt, vtrũ compendiũ negotij, an vſuras pecuniæ prẽſtare debeat? Reſpõdi, ſecundũ ea quæ proponuntur, pupillo vſuram, nõ compendium[h] præſtandum.

Tutor vnius regionis poteſt ſoluere creditori alterius regionis. Bartolus.

¶ Tutor rerum[i] Italicarũ conuẽtus à creditore prouinciali, vbi rẽ pupillus habuit, ſoluit. Quæſitũ eſt, an id [in] tutelę iudicio reputari[k] poſſit? Reſpondi, nihil proponi cur nõ poſſit.

XLVIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

INter bonorũ,[l] ventriſq; curatorẽ, & inter curatorẽ furioſi, itemq; prodigi, pupillíve magna eſt differẽtia: quippe cũ illis[m] quidẽ planè[n] rerũ adminiſtratio, duobus[o] autẽ ſuperioribus ſola cuſtodia, & rerũ quæ deteriores[p] futuræ ſunt, venditio committatur.

Tutor qui non eſt ſoluendo ob negligentiam, punietur in corpore. Bartolus.

XLIX. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

OB fœnus pupillaris pecuniæ per contumaciã non exercitũ[q], aut fundorũ omiſſã comparationẽ, tutor ſi non ad damnũ reſarciendũ idoneus[r] eſt, extra ordinẽ coẽrcebitur.

Caſus fortuitus nõ ĩputatur tutori. Bar.

L. HERMOGENIANVS libro ſecundo iuris Epitomarum.

SI res pupillaris ĩcurſu latronum[f] pereat, vel argẽtarius cui tutor pecuniam dedit, cum fuiſſet celeberrimus, ſolidũ reddere non poſſit: nihil eo nomine tutor præſtare cogitur.[t]

Eodẽ modo quo vnus tutor tenetur ꝓ alio, eodẽ modo tenetur fideiuſſor eius. Bar.

LI. VENVLEIVS libro ſexto Stipulationum.

SI duo plurésve tutores tutelam adminiſtrent: in fideiuſſorem[u] quidẽ inſolidũ per quemlibet[x] eorum cõmittitur ſtipulatio. At ſi inter eos diuiſa ſit[y] tutela regionibus (quod plerumque fit) & alius vrbica negotia, alius peregrina adminiſtret: *tunc ex ſubſtantia cuiuſque rei aut committi contra

A rare debent, vel de ea prædia comparare: & ſi non faciant, tenentur ad vſuras: & ſi non poſſunt ſoluere, in corpore puniuntur. Viuianus.

q *Non exercitum.* quia non fœnerauit pecuniam pupilli, vel omiſit fundorum comparationem: quod facere non debuit: vt ſupra, eod. l. ita autem. & l. tutor q. §. ſi poſt depoſitionem. &. §. ſi depoſiti. &. C. eod. l. niſi. & hoc ſi fecit per contumaciã: vt & infra, de ſuſpec. tutor. l. iij. §. tutores. nam ſi nihil poteſt ei imputari, contra eſt: vt ſupra, eo. l. cum plures. §. fin. & l. tutor. §. j. hodie tamen circa fœnerationem eſt ſecus: vt in authen. vt hi qui ob. §. quoniam autem. colla. v j.
r *Idoneus eſt.* ſic infra, de pœnis. l. j. §. generaliter. ar. contra ſupra, de offic. præſi. l. illicitas. in fi. *ADDITIO.* Solu. vt ibi, &. C. de pœ. l. pœnam. ſecundum Bartol.

Si res.] *CASVS.* Si per caſum res pupillares amittantur, non tenetur tutor. idem eſt ſi depoſuit tutor pecu. pu. apud quendã campſorem qui videbatur celeberrimus, & in veritate quaſi nihil habebat: vt fuit Hieronymꝰ Galeria. Viuianus.

ſ *Latronum.* computatur hic caſus ĩter forſtuitos: ſed ſecus in furto: vt ſupra, nau. caupſtab. l. idem. §. fina.

t *Cogitur.* non enim tenetur de caſu fortuito, niſi culpa[a] vel pactum præcedat vel mora: vt. C. de neg. geſt. l. negotiũ. Item hic tenetur cedere actionẽ: vt ſ. de peti. hære. l. itẽ videndũ. & facit ad hanc l. C. de peri. tut. l. iij. &. iiij. & infra, de reg. iur. l. contractus. §. fi. & C. de pigne. act. l. quæ fortuitis.

Si duo.] *CASVS.* Magiſtratus dedit pupillo duos tutores ſine inquiſitione. & Titius fideiuſit pro eis pro rebus pupilli ſaluandis. aut eſt diuiſa adminiſtratio inter eos: aut non. ſi nõ eſt diuiſa: vno male gerẽte in tota tutela aliquid fideiuſſor prædictus inſolidũ tenetur. ſi autem eſt diuiſa, & vnus malè adminiſtret, in parte alterius non tenetur fideiuſſor. Viuianus.

u *In fideiuſſorẽ.* dic hũc fideiuſiſſe nomine ſingulorũ tutorũ, & noſſe omniũ negotiorũ pupilli. ſed in ſequẽti caſu licet teneaẽ ꝓ quouis tutore, nõ tamẽ ꝓ omnib[9] negotiis pupilli noſſe ſingulorũ tutorũ, ſed huius nomine pro iſtis: iſtius noſſe pro illis teneat.
x *Per quemlibet.* i. pro quouis tutorum delinquente. vnde patet quod ꝓ omnib[9] fideiuſſit rẽ pupilli ſaluã fore. ſed j. nõ pro quouis delinquente, quia non pro eo qui delinqueret extra ſuã adminiſtrationem. Itẽ in alio poteſt eſſe differentia, quia hic vno delinquente tenetur & alter contutor. vnde poteſt dici fideiuſſorẽ teneri etiam pro non delinquente: quod infra non eſt: quia non tenetur pro delinquente, nec pro non delinquente.
y *Diuiſa ſit.* non audeo dicere à teſtatore: quia tunc non ſatiſdant niſi inter ſe: vt inſti. de ſatiſ. tu. §. j. dic ergo à iudice. Sed pone quod ſit diuiſa ab eis inter ſe. videtur forte quod quilibet pro ſua adminiſtratione eſſet primo conueniendus. Item eius fideiuſſor, & poſtea alius qui alia bona adminiſtraſſet. & ſic video quod primo conuenitur qui adminiſtrauit: & poſtea qui non adminiſtrauit: vt ſupra, eod. l. tutores. §. in eum. &. C. ſi tut. non geſ. l.

*Flo. adminiſtraret:
a Non tamen leuiſſima: quia pro leuiſſima nõ tenetur: quãuis poſſit remoueri. Bald. in. l. quæ fortuitis. §. col. ver. ſed dubitatur de tutore. C. de pigne. act. de qua materia vide per Bar. ibid. & gl. in. l. 1. ſ. de fi. inſtru.*

BIU Cujas

gest.l.fi.&.C.de diui.tu.l.fi.& hic in fi.dicit, quantũ enim &c. Sed secundum Azo.& H. verius puto tunc habere electionem pupillum quem ex tutoribus velit conuenire insolidum, & sic fideiussorem: vt.C.de diui.tu.l.ij.

a *Experiri.* si experiatur. contra debitorem cuius exactio ad se nõ pertinet delinquit, sed pupillo non prejudicat, licet succumbat: vt.ſ.eo.l.vel in partes. & sic stipulatio contra se vel fideiussoré rem pupilli saluam fore nõ cõmittitur. Item si conueniatur extra suam regionem rei vindicatione pro rebus sibi non cõmissis, sed alij tutori: delinquit quidé defendendo se: sed tamé stipulatio nõ committitur cõtra eum vel fideiussorem.& licet succumbat, non nocet pupillo. secus in personalibus. nam cõtra quemlibet tutorem indistincte proponuntur: vt.ſ. eo.l.inter. vel aliter dic vt ibi no.

b *Denegata sit.* ſ. administratio: vt hic fuit à iudice per diuisionẽ quam fecit. & no. quantũ &c. sic.ſ. pro socio. l. actione. §. renũtiare. &.j. de acqui. hære. l. si seruus eius qui. & facit C. fami. erci. l. quoties. & de quadri. prescript. l. ij. & de præscrip. xxx. an. l. omnes. & supra, de vsu. l. qui scit. Sed arg. contra. ſ. de vsufruc. l. quoties. §. fi. & de mi. l. illud. §. si talis. *ADDITIO.* Dic quod ibi requiritur speciale mandatum, quia sub generali verisimiliter nõ cõprehenditur, vt in casu illius legis, & in aliis in quibus exigitur speciale mandatum, secundum Bartolum hic.

fideiussorem stipulationẽ, aut non cõmitti dicemus. Nam licet omnes tutores sint, & tutelam gerant: tamen cum quis de ea re quę extra suam regionem erit, experiri[a] vel ad iudicium vocari cœperit: perinde non committitur stipulatio, atque si ei administratio tutelæ permissa non esset. Quantũ enim facit in totum denegata: tantundem valet si in ea re de qua agitur, denegata sit.[b]

LII. NERATIVS libro primo Responsorum.

CVrator pro minore[c] non tantum dotẽ dare debet, sed etiam impendia[d] quæ ad nuptias facienda sunt.

Ad contutorem & magistratum pertinet periculum tutoris qui satis non dedit, si tempore finitæ tutelæ reperitur non soluendo: aliàs secus. Bartolus.

LIII. PAVLVS libro secundo Decretorum.

AEmilius Dexter magistratus sui tempore datis tutoribus cessauerat in exigẽda[e] satisdatione: deinde quibusdam excusatis, à sequẽtibus[f] magistratibus dexter tutor assumptus fuerat.[g] creatus cõueniebatur insolidum duplici ratione:[h] quod cum magistratus esset, & tutores dedisset, satisdationem[i] non exegisset. Ex diuerso dictum est, licet satis exactum nõ esset, tamen in diem tutelæ finitæ idoneos fuisse tutores,[k] neque cessationes[l] curatorũ obesse tutoribus[m] debere. Pronuntiaui,[n] si in diem finitæ tutelæ idonei permansissent tutores, licet ei o* satis[p] non esset exactum, curatorum esse periculum: si minus,[q] tutorum & magistratuum:[r] hoc est, tunc esse periculum eius qui suspectum nõ fecisset,[s] aut satis non exegisset,[t] cum finita tutela non inueniretur idoneus[u] fuisse.

Tutor potest accipere pecuniam pupilli mutuo à contutore vel à seipso palam & bona fide, & non clam. Bartolus.

LIIII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

NOn existimo maximis[x] vsuris subiiciendũ eũ[y] qui à cõtutoribus suis mutuã pecuniã pupilli accepit, & cauit,[z] certasq; vsuras ꝓmisit, quas & alij debitores pupillo dependunt: quia[a] hic sibi[b] non consumpsit, nec clam, nec quasi sua pecunia licẽter abutitur: & nisi his[c] vsuris à contutore mutuũ ei daretur, aliũde accepisset.[d] Et multũ[e] refert, palam apertéq; debitorẽ se, vt extraneũ[f] & quẽlibet, faceret[g] pupillo: an[h] sub administratione tutelæ, pupilliq; vtilitate, latéterſ sua cõmoda pupilli pecunia iuuaret[i].

LV. IDEM libro quarto decimo Disputationum.

CVrator.] *CASVS.* Curator adulti debet ei constituere dotem nubere volenti de bonis ipsius adultæ, & alias expensas circa nuptias debet facere. Viuianus.

c *Curator pro minore.* puella.

d *Impendia.* facit ad hoc. C. eo. l. sumptus. &. l. si curatores. & de nup. l. in copulandis. & supra, de iu. do. l. quæro. &. l. siue. & supra, eo. l. cum post. §. j.

AEmilius.] *CASVS.* Aemilius Dexter tempore sui magistratus dedit tutores quibusdam pupillis sine inquisitione, & ab eis satisdationẽ rem pu. sal. fo. non exegit. postea deposuit magistratum. & cum excusati essent à dicta tutela quidam ex dictis tutoribus, ipse Aemilius Dexter fuit datus tutor eisdem pupillis per sequentem magistratum. postea finita tutela omnes tutores erant soluendo: sed tamen postea vnus forte factus est non soluendo. volebant cõuenire pupilli quondam Aemilium Dextrum etiam pro patre illius qui non erat soluendo: & quia non exegit satisdationem cum dedit dictos tutores sui magistratus tempore: & quia tutor fuit postea ipse adiunctus. certe propter aliquã istarum rationum non potest eum pro parte alterius conuenire, cum (vt dictum est) omnes tutores erant soluendo tempore finitæ tu. Viuianus.

Magistratuum potestas multiplex.

e *Cessauerat in exigenda.* sunt enim quidam magistratus qui habent ius exigendi satisdationẽ tantum, quidam dandi tutores tantum, quidam vtranque potestatem habent. qui habent dandi tantum, non cõueniuntur: vt inst. de satisda. tu. §. neque. &.j. de magi. conue. l. j. §. neque autem. alij conueniri possunt vtili act. tut. vel in factũ: vt.j. de magi. cõue. l. fin. & no. inst. d. §. neque. Accursius.

f *Sequentibus.* desit ergo Aemilius Dexter esse magistratus.

g *Fuerat.* verbũ, fuerat, cũ præcedẽti vel sequẽti litera legi potest.

h *Duplici ratione.* vna quia tutor fuit, & hanc non ponit, quia patet. altera quod cum &c. Accursius.

i *Satisdationem.* rem pu. sal. fore.

k *Fuisse tutores.* scilicet dictum est.

l *Cessationes.* quia neglexerunt cõuenire tutores statim finita tutela: vnde fuerũt in culpa: vt.ſ.eo.l.tutores.§. adolescens. &.l.a tutoribus.§.j.

m *Obesse tutoribus.* scilicet aliis quos ex facto contutorum nunc voluit conuenire.

n *Pronuntiaui.* scilicet ego iudex sup hoc cognoscens.

o *Licet ei.* aliàs, ei, scilicet pupillo. i. ad eius vtilitatẽ. aliàs, enim.

p *Satis.* i. satisdatio &c. & sic vel seruo suo vel sibi, vel seruo publico: vt.j. de magi. cõue. l. j. §. exigere. aliàs est, eis, id est, à tutoribus.

q *Si minus.* id est, nõ sunt idonei tẽpore finitæ tutelæ.

r *Et magistratuũ.* secundũ ordinem quem dixit tam in magistratibus quã tutoribus. ſ. eo. l. Lucius. §. cum testamento. &.j. de tu. & ra. detr. l. j. §. nunc tractemus. & infra, de magi. conue. l. v. Azo.

s *Non fecisset.* vt contutores.

t *Non exegisset.* vt magistratus.

u *Idoneus.* scilicet tutor à quo debuit exigi satisdatio. & facit. C. de proba. l. ex persona.

x NOn existimo maximis. i. cõuẽtis.

y *Eum.* contutorem.

z *Et cauit.* de ea reddenda. Et no. quod tres casus hic ponit. Primus quando à contutore accepit, quod potest: vt hic, &.j. de auct. o. præst. l. v. in prin. &. §. j. & tunc conuentas: vt hic. si modo nõ excedant legitimas. Secundus quando clam, quod nõ licet: & tunc centesimas: vt supra, de neg. gest. l. qui sine. Tertius quãdo palam ipsemet accepit sibi, quod potest: vt hic, &.ſ. eo. l. quoties. §. non tantum. & tunc pupillares: vt.ſ. eo. l. tutor qui repertorium. §. quæ autem. i. quas potest pupillus pupillari secundum conditionẽ suæ personæ: vt. C. de vsur. l. eos. §. super. Ad primũ casum facit quod no. C. de contrahen. emp. l. cum ipse.

a *Quia hic.* hic latenter intrat secundum casum.

b *Sibi.* bene dixit, sibi: quia si ipse tutor de pecunia pupilli clã accepit, tenet ad cẽtesimas: vt.ſ. eo. l. tutor qui repertoriũ. §. pecunię.

c *His.* scilicet conuentis.

d *Accepisset.* sic.ſ. de nego. gest. l. & in contraria.

e *Et multũ.* accedit ad tertiũ inferendo adhuc secundũ casum.

f *Extraneũ.* No. arg. de tanq. sic.ſ. de adop. l. si pater. §. qui duos.

g *Faceret.* scilicet tutor.

h *An.* hic est secundus casus. & tenetur ad centesimas.

i *Iuuaret.* hic & furti tenetur: vt infra. l. proxi. §. j. & de t . & ra. det. l. j. §. pe. Item facit.ſ. de ritu nu. l. fina.

TRes tutores.] *CASVS.* Titio pupillo fuerunt tres dati tutores. vnus administrauit: secundus mandauit gerendam cuidam extraneo: & ille extraneus quędam administrauit, & quędam non. tertius non administrauit per se aliquo modo, nec extraneo mandauit administrationem, sed tutori primo administranti cõmisit suam administrationis partem, & accepit ab eo fideiussorem

rem

rem pu.ſal.fo.poſtmodum finita eſt tut. & inuenitur non ſoluendo tempore depoſiti officij ille qui primus adminiſtrauit.vnde pupillus quondam volebat conuenire ex perſona illius qui nó erat ſoluendo,ſecundum & tertium tutorem. & ipſi dicebant,nos nó deberemus cóueniri etiam pro noſtra parte, nedũ pro aliena, niſi in ſubſidium, quia nos non adminiſtrauimus: vt.ſ. eo. tutores qui.§. in cum.quæritur, quid iuris ſit? & antequã reſpondeat, quædam interferit à verſi.& tutorum &c. vſque ad ver. non ſolũ ergo &c. vbi eſt reſpõſio tali modo, quod allegatio ſecundi & tertij contutoris nó valet. quilibet enĩ eorum geſſiſſe videtur,cũ aliis tutelã gerere mandauerint:& ideo ꝓ ſua parte nó debent cóueniri in ſubſidium, ſed principaliter:& ꝓ parte cótutoris nó ſoluendo exiſtentis debẽt teneri.ſi autẽ fuit aliquid in tutela quod nó fuit per aliquẽ adminiſtratum, illud debet cómuniter ad omniũ periculum pertinere citra aliquem ordiné ſubſtitutionis,niſi illud nó geſtum eſſet appẽdicium illorum quæ geſſit tutor tutelã adminiſtrans pro parte per extraneũ cui mãdauit: quia tunc ad eius ſolius periculũ debet pertinere. Viſo caſu propoſito vſque ad.§.quod autem &c. reuertãmur ad verſi.& tutorum.&c.& vltra dicamus.& ſcias igitur quod tutorum adminiſtrantium alij habent diuiſam adminiſtrationem,& alij non.illi qui nó habent diuiſam,tenentur inſolidum ſi vnus inueniatur non ſoluendo. ſi autem fuit diuiſa adminiſtratio, non tenetur aliquis eorum niſi pro ſua parte . Sed quid ſi tutores ſurripiant res pupilli,nunquid tenentur inſolidũ in duplum actione de rationibus detrahendis, & ſi vnus præſtet duplũ vni, nihilominus alij inſolidum teneantur? Et videtur quod ſic: quia in aliis furibus hoc euenit.ſed tamen nó eſt verum: quia tutores ſurripiendo aliquam rem de adminiſtratione non videntur contrectare vel furtum facere,ſed male ſe in adminiſtratione habere. ipſe etiam tutor in duplum cõuentus actione de rationibus detrahendis & exactus non poterit cóueniri ad rem ſurreptã vel eius æſtimationem condictione furtiua. QVOD AVTEM. Dictum eſt in princ.huius.l.& in.§.non ſolum.cótutores ſoluendo exiſtentes cóueniri poſſe pro cótutore non ſoluendo exiſtente.nunquid eſt hoc verum ſemper?& certe non.eſt enim tunc tantum verum,quando tutoribus ſoluendo exiſtentibus imputari poteſt,quod dicto cótutori permiſerũt adminiſtrationem,cum non deberent permittere: quod ſcire poſſumus ex qualitate perſonæ ipſius contutoris, veluti quia aperte prodigus eſt, vel bona eius vendita ſunt tempore quo prætor cótutorem dedit.iſto enim caſu bene imputatur contutoribus. Item poſſumus ſcire ex intercapedine temporis, puta quia pater qui dedit filiis tutores in teſtamento,ita cito deceſſit poſt teſtamentum à ſe factum,quòd ignorauit aliquid eorum accidiſſe tutori poſt factum teſtamentũ, puta quia teſtamentum à patre factũ dictus tutor aperte factus eſt prodigus vel bona ſua venierunt.nam & in iſto caſu imputatur contutoribus quare permiſerunt ei adminiſtrationem. & idem dico quando pater qui dederat tutores filiis in teſtamento, deſtinauit teſtamentum mutare: & non fecit propter mortem cito ſuperuenientem.q.d.ſi vixiſſet pater multo tempore poſt teſtamentum,& ſic præſumeretur eum ſcire tutorem eſſe prodigum,vel bona eius vendita fuiſſe,vel etiam in veritate ſciret,& nó repulit eum à tutela filiorum: non imputabitur contutoribus quare ei permiſerũt adminiſtrationem: & ſic pro eo nó tenebuntur,cum non eſt ſoluendo. Viuianus.

*Halo.ſecundus tertius gerendã mandauit. tertius nihil omnino geſſit.

a *Dati ſunt.* à teſtatore vel iudice.

b *Quatenus.* id eſt,inquantum. Accurſius.

TRes tutores pupillo dati ſunt.[a] vnus tutelã geſsit, & ſoluẽdo nó eſt.ſecũdus Titio* gerendã mandauit, & Titius quædã adminiſtrauit. tertius nihil omnino geſsit. Quæſitum eſt,quatenus[b] quiſq; eorum teneatur. Et tutorũ[c] quidem periculum cõmune eſt in adminiſtratione tutelæ,& inſolidum[d] vniuerſi tenentur. Planè ſi pecunia numerata pupilli inter eos diſtributa eſt:[e] non in maiorem ſummam quiſq; eorum quã accepit tenetur. Sed ſi ipſi tutores rem pupilli furati ſunt,[f] videamus an ea actione quæ proponitur ex lege duodecim tabularũ[g] aduerſus tutorẽ in duplũ, ſinguli inſolidũ teneãtur,& quãuis vnus duplũ præſtiterit, nihilominus etiam alij teneantur. Nam in aliis furibus eiuſdẽ rei pluribus nõ eſt propterea cæteris pœnæ deprecatio, quod ab vno iã exacta[h] eſt. Sed tutores propter adminiſtrationem nõ tam inuitodomino cõtrectare[i] eam videntur, quàm perfidè agere. Nemo denique dicet vnũ tutorem & duplum hac actione[k] præſtare,& quaſi ſpecie condictionis[l] aut ipſam rem,aut eius æſtimationẽ. Non ſolũ[m] ergo geſſiſſe tutelã is creditur qui [vel ipſe geſsit,vel] alij gerendã mãdauit:[n] ſed & qui ſatis à cõtutore accepit rem ſaluã pupillo futuram,eíq; permiſit adminiſtrationẽ toti[o] tutelę. [o] nec poteſt ſe defendere cõſtitutionibus[p] quę iubent antè cõueniri eũ qui geſsit. [ſ] Itẽ in eo quod nemo geſsit,non vtiq; eius periculũ eſt qui quædã geſsit, ſed cõmuniter omniũ. Exigi autẽ ab eo ſolo periculum ob alia quæ nõ geſsit, non oportet:[q] niſi ſiqua talia ſunt,quæ vel cõ ſummationem cœptorũ ab eo deſiderabant, vel ita cõiuncta fuerunt, vt ſeparari[r] non debuerint. [ſ] Quod autẽ dicitur,[f]

c *Et tutorum.* altius orditur. Accurſius.

d *Inſolidum.* hoc cum non eſt diuiſa vel etiam à ſe.aliàs ſecus: vt C.de di.tut.l.ij.& ſupra,e.l.ſi duõ. Accurſius.

e *Diſtributa eſt.* id eſt, diuiſa à teſtatore vel à iudice,ne contradicat ſuperiori reſpon.proxi.facit ſupra,depoſiti.l.ſi duõ.

f *Furati ſunt.* ſcilicet omnes vnam rem.

g *Duodecim tabularũ.* ſcilicet de ratiõib⁹ detrahendis, non autẽ de actione furti: quia de ea aliud erit: vt infra, eo.§.ſed tutores&c.Itẽ quia illa eſt ex legibus, non ex.l.xij.tabu.ſecũdum Azo.ſed certe immo eſt ex.l.xij.tab.furti non manifeſti: vt inſtit.de noxa.§.ſunt autem.licet manifeſti prętoria ſit: vt inſt.de perpe.& tempo.ac.§.j.

h *Exacta eſt.* vt.C.de condic. fur. l.j. &.j.de fur.l.vulgaris. in fin.& ſupra, ad leg. Aquil.l. item Mela.§.ſi plures.

i *Contrectare eam.* ſcilicet pecuniã.& ita velamen adminiſtratiõis temperat furtum. ſic.j. tit.j.l.j.in prin. Sed ar. contra.ſ.de infamibus. l.athletas.§.ait prætor.

k *Hac actione.* ſcilicet de rationibus detrahendis,quę datur in duplũ pretij rei vel ipſius pecuniæ ſurreptæ, non in duplum intereſſe: vt infra, de tu.& ra. detr.l.j.§.conſiderandum. ſic ergo no. duplum nó poſſe peti per hanc actionem,& ſimplum per condic. Sed contra,ſupra, de condi.fur.l.ſi pro fure.§.furti. & pro ſocio. l.rei communis. quæ ſunt contra. Sol.ibi in actione furti, hic in actione de rationibus detrahendis. & hoc quia in ea vnum ſimplum eſt rei perſecutio : vt infra, de tu. & ra. detr.l.hac actione in fi.& hac ratione tollitur per actionem tutelæ: & illa per iſtam: vt.d.tit.l.j.§.in tutela. Sed quare hic non eſt totum duplum pœna, vt in furto ? Reſpon. adminiſtratio tutelæ mitigat delictum: vt hic dicit, ſed tutores &c. Alij ſoluunt quod nemo dicet, ſcilicet male.vnde bene dixit, qui dicit peti duplum & ſimplum.alij quod ab vno eorum poſſum habere ſimplum, vel duplum,vel ab altero duplum, ab alio ſimplum. cæterum habere duplum & ſimplum ab vno,item & ab alio, nemo dicit.prima placet.

l *Condictionis.* ſcilicet furtiuæ , quæ datur in tutorem : vt infra, de tu. & ra. detra.l.actione.§.j.& venit in ea res vel æſtimatio: vt hic, & ſupra, de condic.fur.l.in re furtiua. vel id eſt actionis tutelæ quæ eſt condictio, cum perſonalis ſit actio : vt inſtitu. de actio.§.appellamus. item & pœnam furti : ſcilicet duplum dicam venire in actione tu. quia primo act. furti naſcitur quam tutelæ, quia tutela durante, licet intentari non poſſit niſi ea finita: vt infra, de tu. & ra. detra.l.ſi tutor.§.fin.&.l.ſequen. ergo deuoluitur in actionem tutelæ: vt.ſ.de neg.geſt.l.diuortio.

m *Non ſolum.* quia gerentes tenentur inſolidum : vt.ſ.in princ. ergo dicit quis dicitur gerere.

n *Mandauit.* vt ſupra, eo.l.ita autem.§.geſſiſſe. Sed arg. contra infra, de excu.tu.l.fi.

o *Tutelæ.* quod fieri poteſt: vt inſti.de ſatiſda.tuto.§.j.

p *Conſtitutionibus.* quarum intentio eſt.C.de diui. tute.l.fi.&.C. ſi tu.non geſ.l.fi.&.ſ.eo.l.tutores.§.in eum.

q *Non oportet.* vt.C.ſi tutor non geſ.l.fi.in fi.

r *Separari.* vt labor colligendæ ſegetis. labor excutiendorum granorum à paleis. & ad hoc infra, de magi. conue.l.duo. & ſupra, de procura.l.qui proprio.§.item quæritur.& infra,de tute.& ra.detra.l.ſi tutor poſt. & ſupra, de nego. geſt.l.eum actum. &.ſ. de redhibitoria.l.plerunque. & infra, ſi quid in frau.pa.l.j.§.quãuis.&.C.communia vtriuſque iud.l.poſſeſſionum. Accurſius.

ſ *Quod autem dicitur.* in princ. huius.l.dicitur enim tutorem ibi deſiſſe eſſe ſoluendo tempore adminiſtrationis, vel non fuiſſe ab initio.& dicitur contutores præſtare debere hoc damnum pupillo:

BIU Cujas

pillo: quia dicitur ibi vniuersos insolidũ teneri. est enim eis imputandum, quia non exegerunt satisdationem, vel non remouerunt eum vt suspectum: vt supra, eod.l.Aemilius. &.l.etiam.&.l. quoties.§.constat. vnde cum non sit soluendo tempore depositi officij, alij pro eo tenentur: vt.C.de proba.l.ex persona.&.C.de diui.tu.l.j.&.ij.secus tamen obseruatur in magistratibus: quia nó tenentur pro tutore si ab initio fuit soluendo: vt infra, de magist.conue. l.j.§. si magistratus. & secundum hoc ponitur verbum, autem, pro certe.

a *Desisse*. sub. de eo qui dicitur desiisse &c.

b *Permãsisse*. licet nihil sit additum, & sic tunc non sit culpa: an vero sit culpa, licet nihil sit deminutum.

c *Sed hoc*. nunc respondet.

d *Ex qualitate*. quæ honesta est, & carens omni suspicióe: & tũc non imputatur contutori. secus si erat suspectus, & modicæ fidei. Azo. Item & de hoc dicit infra, ibi, nam aperte &c.

*Hal. contutor

e *Æstimationem*. id est, sententiam & opinionem. Azo. Et not. quod innuitur hic qđ etiam ex voluntate patris excusari possit qui non petit satisdari à cõtutore, si pater cũ hoc sciret, talem eum dedit tutorem. si autẽ tempore testaméti erat honestæ vitæ, postea ante mortem vel post mortem cœpit esse malæ, tunc secus. Idem si credebat testator eum alterius vitæ q̃ erat.

f *Prodigo*. scilicet contutori: quod est.ĵ.& ecce personæ qualitas, non autẽ hic intercapedo: quia à iudice fuit datus: vt subiicit.

Obrepere quid sit.

g *Obreptum*. id est, per mendaciũ impetratum. sic infra, de re.eo. l.magis.§.pe.& de fideicommiss.lib.l.cum vero.§.penul.

h *Permittere*. scilicet prætor.

Personæ status considerandus est.

i *Non debet*. etiam si satisdet prodigus: quia satisdatio &c. vt.ĵ. de suspe.tu.l.quia. Item no.cõsiderari statum eius cuius bona veneunt. sic & supra, de procura.l. Titius. Item no. quod hic loquitur de tutoribus datis in testamento vel à iudice vel etiam à lege iam administrantibus: & vnus vult sibi ab alio satisdari vel propter paupertatem, vel suspicionem, vel quia transfert in eum administrationem: vt in prin. huius. l. non autem loquitur in ipsa confirmatione: quia tunc non dicerentur cõtutores adhuc. Item qualiter alicui eorum imputaretur culpa, cum adhuc tutor nó esset? Item potest dici quod prius dixit, si iam confirmati erant, licet nondum administrare incepissent.

k *Et potuit*. hic est intercapedo, & etiam personæ qualitas. & facit.ŝ.de confir.tuto.l.in confirmando. &.l.vtilitatem.

desiisse[a] soluendo esse vel non esse, contutores prestare debere: videamus qualem intellectum babet. id est vtrum sufficit nihil deminutum esse de facultatibus contutoris ex quo tempore datus est, sed eandem faciem patrimonij permansisse: [b] an etsi nihil post accidit quod palam faciat deminutionem patrimonij, debet tamen cõtutor inquirere fortunas cõtutoris. Sed hoc[c] & ex personæ qualitate, [d] & ex temporis intercapedine quo testamentũ factum est, vsque ad mortem patris aliam æstimationẽ, [e] accipere debet. Nam aperte prodigo, [f] vel cuius bona venierunt (licet obreptum [g] fuerit prætori qui decreto eum dedit) permittere [h] contutori* administrationem nõ debet. [i] Et potuit [k] aliquid pater eorum post testamentum factum accidens ignorasse: aut cum destinatum haberet mutare testamentum, id non fecisse.

Rem pupilli iuste venditam potest tutor sibi licite retinere si emptor pretium non soluit, & ipse tutor pretium de suo in vtilitatem pupilli conuertit.h.d.& est singularis & notabilis casus. Bartolus.

LVI. SCAEVOLA libro quarto Digestorum.

TVtor rerum[l] & animalium pupilli venditionem fecit: sed quædam animalia, emptoribus pretium nõ soluentibus, retinuit, & apud se habuit. pretium idem [m] rationibus pupilli accepto tulit[n]. ex his aliquot nata sunt. defuncto tutore[o] hęres eius eandem tutelam administrauit, & animalia annis plurimis possedit. Quæsitum est, an cum is cuius tutela administrata est, annis vigitiquatuor* esset, iure animalia vindicaret? Respõdi secundũ ea quæ proponerentur pupillum ea vindicare non posse. [p]

Imputatur tutori si ex instrumentis in inuentario exemplatis potuerit cõuenire debitores, & neglexit. Bartolus.

LVII. IDEM libro decimo Digestorum.

CHirographis debitorũ incendio exustis, cum ex inuentario tutores [q] conuenire eos possent ad soluendam pecuniam, quia non videtur prædo qui pretium numerauit: vt supra, de peti. hære.l.sed & si lege.§.scire. Accursius.

p *Non posse*. ergo tenet emptio quam sibi fecit se auctore. & sic est contra.j.tit.j.l.j.&.l.v.§.item ipse tutor. quæ est contra. Solu. non vindicat nisi reddat quod in vtilitatem suam versum est, secundũ quosdam: vt.C. de præ. mi.l.si prædiũ. Vel ideo nó vindicat, quia vsucapta sunt ab hęrede tutoris titulo pro hærede: vt.j.pro hære. l.pleriq;: & erit hoc in extraneo hærede, non in suo: vt.C.pro hærede.l.nihil. Itẽ & in extraneo ita demũ si tutor habuit bonã fidem: licet in iure erraret: vt sup.de peti. hære.l.sed & si lege.§.scire. Arg. contra.ŝ.de iur. & fac. igno.l.iuris ignorãtia. &.l.error. sed dic vt nota.in.d.§.scire. sed M. dixit extraneum posse vsucapere etiam si defunctus habuit scientiã rei alienæ. Et no. quod hæc in hærede non in tutore habent locũ: cui iuris error nocet quantum ad vsuca. vt.ĵ. de vsuca.l.nunquam. Vel tertio ideo nó vidicat: quia bona fide percepit fructus tales: non quod ipse tutor à se potuerit emere. & hęc ratio est bona in natis ex animalibus pupilli, qui sunt fructus: non in ipsis principalib[9] in quibus remanẽt primę duę solutiões. Vel dic quar to ad omnia quæ hic palam & bona fide emit: vt infra, tit.j.l.pupillus.§.sane.&.C.de cõtrahen.empt.l.cum ipse. Ex prędictis modis soluuntur alia contraria de contrahen. emp.l.non licet.&.l.si in emptione.§.fina.

*Vtil. & nouũ quæ

Extensio an probet

CHirographis.] CASVS. Tutor coram iudice inuentariũ rerum pup. fecit, & ibi instrumenta pup. posuit, sicut moris est. postea dicta instrumenta combusta sunt casu. tutor non cõuenit debitores qui cõtinebantur in dictis instrumentis cõbustis, cum posset eos conuenire ex inuentario: & hoc fecit dolo vel culpa. certe si debitores prædicti efficiantur nõ soluendo, tutor tenebitur pupillo. [AB EO.] Titius fuit accusat[9] de aliquo maleficio coram præside, & præses eum relegauit, & in sententia ademit ei omnia bona. ipse appellauit, & prędes appel. non recepit. vnde ipse iuit ad imperatorẽ, & tantũ ei cum amicis supplicauit quod fecit recipi dictam appel. pendente hac app. quidam pupillus cũ auctoritate tutorũ suorum, emit à dicto Titio fundũ de dictis bonis. postea app. fuit pronuntiata iniusta, & prima præsidis sententia confirmata in qua ademerat bona Titio prædicto. vnde fiscus abstulit pupillo dictum fundum. nũquid recuperabit à tutoribus? Et dicitur quod sic. Viuianus.

Tutor.] CASVS. Tutor vendidit animalia pupilli Titio, puta. x. boues. Titius non vult soluere pretium nisi pro quinque. tutor retinuit sibi alia quinque: & posuit pro eis tantum pretij in rationibus pu. quantum ei Titius conuenerat: & hęc omnia bona fide fecit, & palam. postea decessit hic tutor hęrede relicto. quæritur, vtrum pu. possit vindicare dicta animalia & eorum fœtus ab hærede tutoris? Et dicitur quod non. Viuianus.

l *Tutor rerum*. Vel dic quod seruari non poterant res istę & animalia. Vel dic quod erant superuacua. Vel dic quod loquitur iure isto: ne sit contra. C.eo.l.lex.in fine. Vel dic, cum decreto vendita. Item ad bruta animalia referas: non ad ancillam, cuius partus nó dicitur fructus: vt supra, de vsuris.l.in pecudum. & sic non haberent locum sequentia.

m *Idem*. scilicet pretium, vel idem tutor.

n *Tulit*. id est, expendit.

o *Defuncto tutore*. idem si eo viuo quãtum ad fructus fructuum, interfuerint

terfuerint confessioni factę causa adiecta: quia tunc per eos solos probaretur, secundū Azonem & Hug. sed non video qualiter fiat comparatio: quia combustum est, & inuentarium habet aliàs literas ex quibus non fiet comparatio. Item nec veritas poterit inueniri, cum sit cōbustum. quare dicas quod hæc chirographa fuerūt publica instrumēta. cū enim dicātur à chiros, quod est manus, & grapho quod est scribo: ita instrumenta publica sicut priuata possūt dici chirographa. sicut large ponitur. C. etiam ob chirographariam pe. in rub. Itē collige hic inuētariū debere fieri coram iudice ordinario, cum fuerit publicatio facta: vt & no. C. eo. l. tutores. & nota. supra, eo. l. tutor qui repertorium. in princi.

*Flo. priores

*Flo. debe-vi

Instrumēto amisso cogitur debitor de nouo promittere.

cuniam, aut [ad] nouationem[a] faciendā cogere, cum idem circa proprios* debitores propter eundē casum fecissent, [&] id omisissēt circa debitores pupillorum: an si quid propter hanc cessationē eorum pupilli damni contraxerunt, iudicio tutelæ consequantur? Respondit, si adprobatum[b] fuerit eos tutores hoc per dolū vel culpam prætermisisse, præstari ab his hoc debere.*

Facta appellatione pendente, si appellans succumbit: officio iudicis appellationis in statum pristinum reponuntur. Barto.

⁋ Ab eo qui sententia præsidis bonis ademptis[c] relegatus erat (cùm & permissu principis appellatio eius recepta sit, quā is qui pronuntiauerat, non receperat) fundū emerat pupillus, interuenientibus tutoribus: & appellatione iniusta pronūtiata, fundus ei ablatus est. [d] Quęsitum est, an tutelę iudicio pretium fundi pupillus cōsequi à tutoribus possit? Respondit, si scientes emerunt ab eo, qui in ea causa esset, vt obnoxius sententię priori[e] esset, tutelæ iudicio eos teneri.

Si tutor facit id quod testator iussit, præsumitur in dubio nomine pupilli facere, licet non exprimat. Bartolus.

LVIII. IDEM libro vndecimo Digestorum.

QVi negotiationē per Pamphilum & Diphilū prius seruos, postea libertos exercebat: suo testamento eos tutores reliquit, & cauit vt negotiū eodē more exerceretur, quo se viuo exercebatur, tutelam administrauerūt non tātū cū impubes patroni filius[f] fuisset, sed etiam post pubertatē eius. Sed Diphilus quidē cum incremēto negotiatiōis rationes obtulit: Pamphilus autem putauit reddere [se] oportere nō ad incrementū negotiationis, sed ad cōputationē vsurarū, vt in tutelæ iudicio solet. Quæsitū est an secundū voluntatem defuncti, exemplo Diphili Pamphilus quoq; rationē reddere debeat? Respōdit debere. Claudius Tryphonin[o]: quia lucrū[f] facere ex tutela non debet.†

Quod tutor ab alio exigit nomine sortis vel vsurarum, quantum ad eum loco sortis habetur. Bartolus.

⁋ Ex duobus tutoribus pupilli altero defuncto adhuc impubere pupillo: qui supererat, ex persona pupilli sui iudice accepto[g] cōsecutus est cū vsuris quantum[h] ex tutela ad tutorē defunctū peruenerat. Quæsitū est, iudicio tutelæ quo experitur pubes[i] factus, vtrū eius tantum portionis[k] quæ ab initio ex tutelę ratione peruenerat ad defunctum contutorem, vsurę veniant: an etiam eius summę[l] quæ ex sortis vsuris pupillo[m] aucta, post mortem eius ad superstitē æquè cum sorte translata sit, aut transferri debuit? Respōdit, si eam pecuniā in se vertisset, omnium pecuniarum vsuras præstandas.[n] quòd si pecunia māsisset in rationibus pupilli: præstādū quòd bona fide percepissēt, aut percipere potuisset, si* fœnori dare cum potuisset, neglexisset:[o] cū id quod ta est tutela. vnde agit pupillus quondā contra tutorem superstitem: & petit ab eo pecuniā quam exegit ab hærede contutoris, & eius vsuras: quæritur, quid iuris sit? Certe aut dictam pecuniam conuertit in vsus suos tutor superstes: vel piger fuit in ea mutuanda, & tunc tenetur ad vsuras eius. aut non fecit aliquod istorum, nec mutuauit, quia nō potuit: & tūc nō tenetur. [TESTAMENTO.] Dedi tutores filiis meis in testamēto. postea id testamentum est ruptum forte posthumi agnatione. & sic nihil valet datio tutorum: vnde tutores prędicti non administrabant. postea prætor iussit eos administrare. Certe non tenetur de non administratis, nisi à tępore quo iussi fuerunt. [PVPILLO.] Habebam filiam & filium impuberes. filium institui, & filiam exhęredauī: ei tamē filiæ reliqui ducēta, & eis dedi tutores, Titium pone & Mæuium. Certe isti tutores debent separare à substantia defuncti illa ducēta quo citius possunt, & ad vtilitatem pupillæ mutuare: & si non faciant, tenentur pupillæ.

†Hinc M. Cicer. act. tertia Ver. criminosē obiicit sceleratum ex tutela pupilli Malleoli lucrū.

Quæsitum.] CASVS. Finita tutela curatores nunc adulto dati conuenerūt tutores, & exegerūt ab eis illud quod debebāt pupillo quondā, & vsuras eius. certe hęc vsura efficitur sors apud curatores. vnde ita bene tenētur ad vsuras illius vsuræ, sicut ad vsuras sortis. Viuia.

*Flo. sed

[a] *Ad nouationem.* id est, ad promissionē nouam faciendā. & sic no. quòd si amisi instrumentum, cogitur de nouo debitor promittere. vel si est imbreuiatura, iterum fiet.

[b] *Probatū.* à patre pupilli: quia præsumitur pro tutoribus: quia iam conuenerant quosdam debitores: vt prædixi. Item & quia qui dolū dicit &c. vt. ſ. de probat. l. quoties. §. qui dolo. & potest hic no. qđ est. C. de pig. actio. l. si creditor. verum hic nō dicit amisisse, sed prætermisisse. & de his dixi. ſ. de eden. l. si quis. §. fin. & l. sequen.

[c] *Ademptis.* scilicet expresse, non tacite: vt C. de pœnis. l. deportatorum. & infra, de interdic. & releg. l. relegatorum. §. ad tēpus. Vel dic quod nec expresse, licet factum teneat: vt in. d. §. ad tempus.

[d] *Ablatus est.* Sed cōtra videtur, cum agatur ex secunda sententia tantum cuius tempore hæc res erat alienata: vt. ſ. de iis qui no. infa. l. furti. §. j? Respon. officium iudicis imploratur, vt alienatio facta pendente appel. rescindatur: quia nihil no. penden. app. &c. vt. j. nil no. penden. appel. Azo. Item contra. ſ. eo. l. Titium. §. Lucius. Sed ibi nō erat mota controuersia vel lata sententia tempore alienationis, hic sic. Item ibi tutores ignorauerunt: hic sciuerunt factum: propter quod abstinere debebant.

[e] *Priori.* aliàs, prioris. ſ. iudicis prioris. aliàs, priori. Accursius.

Qui negotiationem.] CASVS. Pamphilum & Diphilum seruos meos manumisi, & postea feci eos exercere pro me aliquam negotiationē, puta mercariam: postea in testamēto meo dedi eos tutores filiis meis, & iussi ꝙ eandē negotiationē nihilominus exercerent: vnde ipsi & tutelam administrauerūt, & negotiationē exercuerūt: postea finita est tutela, & Diphilus reddit in ratione tutelæ pupil. quondā illud quod lucratus fuit ex negotiatione. Pamphilus autē nolebat reddere lucrū ex negotiatione, sed vsuras pecu. pup. quia forte maius erat lucrum negotiationis quam vsura. Certe debet constringi ad hoc Pamphilus. [EX DVOBVS.] Titius habebat duos tutores. vnus eorū tutela durante decessit. vnde tutor superstes egit contra hæredem eius, & exegit ab eo quicquid tutor mortuus pupillo debebat. postea finita

[f] *Quia lucrum.* idem habes in procuratore: vt. ſ. de procura. l. qui proprio. §. procurator vt in cęteris. & gestore sine mādato: vt. ſ. de negot. gest. l. si nautem. §. j. & in omnibus nisi fecerit lucra tanquā quilibet. & ita suo nomine, non tanquam tutor vel procurator vel gestor: vt. ſ. solu. matri. l. si vero. §. item quicquid. & sic soluitur cōtra. ſ. eo. l. Titium. §. altero. Vel dic quod hic isto modo dati sunt tutores. Vel ibi societas quæ morte finitur, hic mandatū post mortem inchoandum: vt. ſ. mand. l. si vero non remunerandi. §. fin. Et nota hic quod dixi. C. arbit. tut. l. quicquid. & facit. C. de anno. & tributis. lib. x. l. iudices. &. ſ. de petit. hæredit. l. si possessor. §. quod indebitum. Accursius.

[g] *Accepto.* quod facere debet. aliàs vicarius suo periculo substituitur: vt. ſ. eo. l. tutores qui. §. antepenul. Accursius.

[h] *Quantū.* puta. c. de sorte, &. xx. de vsuris accepit superstes tutor ab hærede defuncti. & quæritur an dictæ sortis tantum, an etiam vsurarū debeat vsurā pupillo superstes tutor: & distinguitur. Ac.

[i] *Pubes.* contra superstitem.

[k] *Portionis.* scilicet de centum. Accursius.

[l] *Eius summæ.* scilicet. cxx.

[m] *Pupillo.* id est, ad vtilitatem pupilli.

[n] *Vsuras præstandas.* aliàs centesimas, si clam. vel pupillares, si palam: vt supra, eo. l. non existimo.

[o] *Neglexisset.* dicta. c. &. xx. exacta & no. potuisset. aliàs secus, vt supra, eo. l. cum plures. in fin. &. l. ob fœnus. Accursius.

Funę

a *Fungi debeat.* vt.ſ.cod.l.turor qui.§. antepenultimo.ſubaudi, ergo & in noſtro caſu vſura eſt facta ſors: & ſic præſtabit tutor ſuperſtes vſuram de omnibus.cxx. in his duobus caſibus, ſcilicet cum vertit in rem ſuam, vel quando non fœnerauit cum potuit.

b *Ruptum videbatur.* & in veritate erat: & forte idem ſi nō erat, ſi eſſe probabiliter ere debatur: vt argu. eod. l.qui iuſſus.

c *Ceſſauerunt.* ab eo tempore alioquin ſpectaret periculū ad eos: vt ſupra, eod.l.tutores qui.§.j.&.ij.&.§.curatores teſtamento. Azo.

d *Et hi.* à præſide, repete.

e *Tutelam.* id eſt, curam nam erāt curatores: vt.C.de confir.tut. l.ſi vt proponis.& hoc ideo, ne reſtagetur regula: quia habenti tutorē &c.vt.ſ. de teſta. tu.l.idem. vel forte tutores curatores dicerētur: maxime ſi ponas ſimul dationem tutoris & confirmationem horum factam. Item eſt argu. huius.l.quod iſti tutores confirmati debent dici datiui, nō teſtamentarij, cum teſtamentaria ſoleat datiuā præcedere. Azo. vt.j. de tu.& ra.detr.l.ſi tutor.§.ſi teſtamento.

f *Datos.* ad eos, quod eſt.j.datos &c.

g *Iuſſi ſunt.* adminiſtrare: & facit.j.de excuſa.tut.l.Gaius.

h *Legauit.* ſ.pater.

i *Collocare.* nomine pupillæ. & facit.ſ.ea.l.§. ex duobus.in fine.

k *Efficitur.* ſic.ſ.ea.l.§. ex duobus.&.l.tutor qui.§.ſi vſuras.&.ſ.mā da.l.idemq;.§.j.& non ob.C.de vſuris.l. fina. quia hic eſt facta ſors.

Cum hæreditas.] *CASVS.* Filiam meā impuberē mihi hęredem inſtitui, & ei tutores dedi. vnus ex tutoribus qui meus erat creditor, ſorte diligebat pupillam pluſquam alij tutores. vnde iuit ad creditores hęreditarios, & dixit eis: ſciatis quod pu.non adibit hæreditatē patris niſi quilibet noſtrū remittat tertiā partem ſui debiti pone.& ſic non habebitis quē conueniatis.& creditores dixerunt ei: facias eā adire: & nos remittimus, ſicut poſtulaſti.& ita factū eſt.poſtea prædicti tutores fuerunt dati curatores pu.prædictæ nunc adultæ factæ:& pactū fecerunt cū multis aliis creditoribus hęreditariis de parte certa debiti ei ſoluenda.certe prædictus tutor qui creditor erat, debet ſtare contentus ea parte debiti qua fecit ſtare contentos alios creditoros hęreditarios. Viuianus.

l *Decidit.* id eſt, tranſegit.

m *Idem curatores.* ſ.qui ante fuerunt tutores: qui tamen non coguntur: vt inſti.de excu.tu.§.qui tutelam.niſi eſſet libertus: vt.C. de excu.tut.l.libertos. vel dic idem.ſ.pactum.

n *Accepti.* id eſt, dati.

o *Aliquis tutorum.* i.aliquis tutor qui fuit creditor patris.

p *Cum vſuris.* i. ſoluit ſibi ſortem & vſuras,& nihil remiſit.

q *Qui cæteros.* ſcilicet creditores.& adde quod not.ſ.de pact.l. cum in eo.& not.quod officium ſuum eſt ei damnoſum.ſed non eſt: quia & ſi tutor nō eſſet, ad idē cogeretur.ſ.conſentire maiori parti. In hoc autem quod cæteros tenetur vocare ad remittendū, non poteſt negari damnoſum eſſe. Item facit ſupra, de pact.l.iuriſgentium.§.hodie.&.l.maiorem.

Si tutoris.] *CASVS.* Quædam inchoata per tutorem hæres tutoris perfecit. certe eo nomine act.tu.tenetur, quamuis ipſe tutor non ſit. Viuianus.

r *Executus eſt.* quod facere debet. ſimile eſt infra, de hære.tu.l.j.

ſ *Inchoauit.* alioquia nō tutelæ, ſed act.negeſt.tenetur: vt not.ſ. e.l.tutores qui.in prin.

ADDITIO. Idē intellige ſecundū Bar. de omnibus geſtis per hęredem ad quæ tenebatur vt veniāt in actione tutelæ, hic de his ad quæ non tenebatur vt veniāt in actione negeſt.vt.j.de hære.tute. l.etiam.&.l.ſequenti.

Pud Ariſt.] *CASVS.* Pupillus tutorem habens poſſidebat quandā hęreditatē: ex ea hæreditate quaſdam res deſiit poſſidere culpa tutoris. nunc ad illam hæreditatē agit Titius contra dictum pupil. hæreditatis petitione: quia verus erat hæres. nūquid condemnabitur Titio pupillus in æſtimationem rerū prędictarum quas pupillus deſiit poſſidere culpa tutoris? & certe ſic, ſi tutor poteſt ſatisfacere de hoc pupillo. Sed quid ſi tutor nō eſt ſoluēdo: nūquid erit damnū Titij, ſicut ſi ipſe pupillus deſiiſſet poſſidere dictas res ſine culpa tutoris? quo caſu nō tenetur pupillus: quia expers culpæ dicitur. Et idem quero circa furioſum hæredi tatem alicuius poſſidē tem, & propter fauorē ſuum aliquid de ea deminuentem. & certe optime ſcripſit apud Ariſtonē ille q dixit q pupillus cōdēnatur petitione hæreditatis ad æſtimationē rerum hæreditariarū tutoris culpa perditarū, ſi tutor poteſt ſatisfacere hoc damnū pupillo. non tamen debuit dubitare dictus ſapiēs qui ſcripſit prædicta apud Ariſtonē, vtrū ſit damnū petitoris, & nō pupilli, cū tutor nō eſt ſoluēdo: quia bene eſt petitoris dānū: tamē pupillus debet cedere actiones petitori contra tutorē, ſicut faceret quilibet ali⁹ hæreditatis alienę poſſeſſor, ſi ſine culpa ſua dānū ſit ab alio in hæreditate datū. Et idē eſt quādo furioſus alienā hæreditatē poſſidet, & aliquę res hęreditarię ſunt amiſſę dolo vel culpa curatoris. nā & ſi tutor vel curator ſtipulatus eſt à quodā extraneo aliquid ꝓpter hæreditatē alienā quā poſſidebat pupillus vel furioſus, forte quia cōtraxit tutor vel curator cū illo extraneo vēdēdo ei rē ex dicta hæreditate, vel mutuādo ei pecuniā: & ille extraneus erat min⁹ idoneus tēpore quo cōtraxit, & ita poteſt imputari tutori vel curatori: & ꝓpter hoc habet pu. tutorē vel curatorē obligatū: debebit pupillus cedere act. contrā tu.vel cura.petitori hæreditatis qui vincit. ſi autem furioſus alienam hæreditatem poſſidens ſine culpa curatoris ſui amittat rem: ex ea non tenetur petitori ad pretium, nec ad cedendum ac. contra cu. quia cura.non tenetur: & perinde eſt ac ſi per caſum fortuitum eſſet amiſſa. Viuianus.

Ab alio debitore nomine vſurarum cum ſors datur, ei qui accepit, totum ſortis vice fungitur, vel fungi a *debet.*

Tutores dati inutiliter in teſtamento, nō tenentur de periculo ante confirmationem contingente. Bartolus.

¶ Teſtamento dati tutores, quod ruptum b videbatur, ceſſauerunt c in adminiſtratione tutelæ: & à præſide tutor datus eſt pupillo. Iuſsi autem ſunt & hi d qui dati erant teſtamento tutores, tutelā e adminiſtrare, coniūcto eo qui à præſide dat' cœperat adminiſtrare. Quæſitum eſt, ex teſtamento datis f periculum antecedētis tēporis adminiſtrationis, vtrū ex apertis tabulis, an ex quo iuſsi ſūt, g pertineat ad eos? Reſpōdit, ad eos de quibus quęreretur, nullum antecedentis temporis periculum pertinere.

Tutor tenetur, ſi relictum pupillo negligit à fratre eius petere. Bartolus.

¶ Pupillo hærede inſtituto, filiæ exhęredatæ duo milia nūmorum aureorū legauit, h eoſdēmq; tutores vtriſque dedit. Quæſitum eſt, an [cum] ex eo die quo duo milia potuerunt à ſubſtantia hæreditatis [ſeparari,] & in nomina collocare i neglexerint: vſurarū nomine pupillæ tutelæ iudicio teneantur? Reſpondit, teneri.

Quantum ad recipientē pro ſorte, habetur quod ei ab initio pro vſuris datur. Bar.

¶ Quæſitum eſt, an vſurę pupillaris pecuniæ quas tutores debuerunt, cū ad curatorē tranſferuntur, in ſortē computētur, & vniuerſæ ſummæ vſuras debere curatores incipiāt? Reſpō dit, omnis pecuniæ quæ ad curatores tranſit, parē cauſam eſſe: quia omnis ſors efficitur. k

Pactum quod tutor facit cū creditorib⁹ pupilli, tenetur obſeruare in ſeipſo. Barto.

LIX. IDEM libro viceſimo ſexto Digeſtorum.

CVm hæreditas patris ære alieno grauaretur, & res in eo ſtatu videretur, vt pupilla ab hæreditate paterna abſtineretur: vnus ex tutoribus cū pleriſq; creditoribus ita decidit, l vt certa crediti portione contenti eſſent, acciperētque. idem curatores m iam viripotenti accepti, n cū pleriſq; creditoribus deciderunt. Quæſitū eſt, an ſi aliquis tutorū o creditor patris pupillæ ſolidā pecuniam expēſam ſibi ex re pupillæ cum vſuris p fecerit, reuocari à curatoribus pupillę ad portiones eas poſsit, quas cæteri quoq; creditores acceperunt? Reſpondit eū tutorē qui cæteros q ad portionē vocaret, eadē parte contentū eſſe debere.

In actione tutelæ venit quod factum eſt ab hærede tutoris implente inchoata per defunctum. Bartolus.

LXI. POMPONIVS libro octauo Epiſtolarum.

SI tutoris hæres executus eſt r quæ tutor inchoauit, ſ tutelæ etiā eo nomine tenetur.

Pupillus tenetur ex culpa tutoris quatenus eſt locupletior, & etiam vltra ſi tutor eſt ſoluendo: ſed liberatur cedendo actionem. Bartolus.

LXI. IDEM libro viceſimo Epiſtolarum.

APud Ariſtonē ita ſcriptum eſt: Quod culpa tutoris pu

BIU Cujas

a *Ex hæreditate.* quam possidebat pupillus, & super qua conueniebatur petitione hæreditatis. Accursius.

b *Desiit possidere.* cum autem vendidit, vtrum verum pretium: vel acceptum: vel res ipsa veniat in petitione hæredi. dic vt dixi ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. fi. &. l. seq. §. penul.

c *Ita.* scilicet verũ est.

d *Id quod pupillus.* licet nõ satisfecerit tutor pupillo ré pu. sal. fore.

e *Subierit.* no. quãdo est soluendo, soluit Aristo. sed quando non est soluẽdo, tunc quærit Pompo. sed nõ soluit ad præsens: vt subiicit, sed si.

f *Calamitas.* i. damnũ debeat esse pupilli.

g *Et perdidisset.* quibus casibus bonæ fidei pos. habetur pupillus: & sic pupil. non tenetur, cũ locupletior nõ sit: vt supra, de peti. hę re. l. sed & si lege. §. cõsuluit. & facit in eo. ti. l. deperditum. & not. q hunc casum nõ soluit, sed in dubio relinquit Pomponius.

h *De possessore.* alienæ hæreditatis. & hãc soluit. infra, in fi.

i *Tu quid.* loquit Põpo. sibiipsi, & querit an Aristo bene dixit i primo casu quando tutor est soluendo. & dicit quòd sic. sed in articulo alio in quo dubitasti quando non est soluendo, quare dubitasti ô Põpo. certe indubitanter debuisti dicere non teneri pupillũ. & in primo vbi est soluẽdo, melius dixisset Aristo pupillum non teneri nisi ad cessionẽ. & sic corrigit Aristonẽ & seipsum in eo quod approbabat eũ. dic ergo secũdũ Azo. & Hug. quòd si pupillus est locupletior ex dolo vel culpa tutoris, semper tenetur, sit pupillo cautũ, vel nõ: sit soluendo, vel non: vt. ff. de act. emp. & ven. l. Iulianus. in fi. &. ij. de doli excep. l. apud Celsum. §. illa. quæ huic videtur cõtra. & de euic. l. illud. Si vero nõ est locupletior, tenetur vt tamen liberetur cedendo actionẽ: siue sit soluendo, siue nõ: vt hic patẽter dicit. Nec ob. q lex quãdoq; dicit, si est soluẽdo: vt. ff. de trib. l. iij. §. j. & de pecu. l. summa. §. si dolo. &. j. ne vis fi. ei qui in pos. mit. l. j. §. hoc edicto. &. j. tit. ij. l. j. & aliæ plures: quia tunc tenetur, scilicet cedere, maximè si est soluendo tutor. Ita non ob. j. de reg. iur. l. neque. vbi etiam cedere non debet: quia ibi in rem suam commisit tutor dolum: & sic pupillus nõ tenetur in aliquo. illud autem cõstat quòd si dolo pupilli aliquid factum est, & ipse erit doli capax, quòd tenetur. aliàs non, nisi sit locupletior: vt supra, de dolo. l. quid enim. &. l. præcedente.

k *Vel bonorum.* putatiuus. vel dic verius quòd alij vendiderat hæreditatem, vel rogatus erat restituere. Azo.

l *Præstare debeat.* vt &. ff. de pet. hære. l. quòd si in diem. §. Iulianus. vsque in fine. nec ob. l. at vbi. in eo. tit. vt ibi no.

m *Idemq; dicendum.* quod dictum est. ff. cum vi deiectus est, vel seruus vulneratus. sed non omnino idem: quia. ff. sufficit cedi actiones: quia sine culpa possessoris datum est damnum. vel possessio amissa. hic non, quia culpa amissum est. vtrobiq; tamen cedũtur si actor velit, alioquin hoc secundo casu poterit actor petere omne damnum peti. hæ. contra tutorem vel possidentem pro possessore. vel aget ad vtrumque scilicet cessionem & damnum: sed cessio actionis minuit damnum. Item huic est contra. ff. de hære. vel act. ven. l. venditor. in fi. expone vt ibi.

n *Stipulatus.* ex rebus hæreditariis, cuius possessor erat pupillus stipulatus dico ab aliquo extraneo, qui rem aliquã de hæreditate possidebat. vel erat debitor hæreditarius. vel vendendo vel contrahendo super re hæreditaria aliquid stipulatus est. vel mutuum quod dedit minus idoneũ habet. vel vendidit minori pretio, vel minus idoneo homini. nã debet pupillus cedere actionẽ quã habet contra tutorẽ vel curatorẽ. Io. immo contra promissores. H.

o *Si casu.* vt &. ff. ad leg. Aquil. l. sed & si quemcũq;. §. ij. & de rei vin. l. quod infans. excusat enim eum infelicitas fati: vt infra, ad leg. Corne. de sica. l. infans. Item satis ipso furore punitur: vt. j. ad leg. Pompe. de parricid. l. fina. in fin. &. ff. de offic. præsi. l. diuus. nec est addenda afflictio afflicto: vt supra, ad leg. Rho. de iac. l. nauis. Accursius.

Fati infelicitas quãdoq; excusat.

Afflicto nõ est dãda afflictio.

DE AVCTORITATE & consensu tutorũ & curatorũ.

TITVLVS VIII.

Quod non licet de iure directo, licet per consequentiam. Item quis non potest auctorari in negotio ex quo sibi acquiritur principaliter. Bartolus.

I. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

[QVAMQUAM] regula sit iuris ciuilis, in rem suam auctorem tutorem fieri non posse: p tamen potest tutor proprij sui debitoris hæreditatem adeunti pupillo auctoritatem accommodare, q quamuis per hoc fit, veluti si [de] fundo hæreditario vi deiectus sit, aut seruus hæreditarius vulneratus ab aliquo sit sine culpa possessoris: nihil plus quàm actiones quas eo nomine habet, præstare debeat l. Idem dicendum m est, & si per curatorem furiosi culpa vel dolo quid amissum fuerit: quemadmodum si quid stipulatus n tutor vel curator fuisset, aut vendidisset rem hæreditariam. Impune autẽ puto admittendum quod per furorem alicuius accidit: quo modo † si casu o aliquo sine facto personæ id accidisset.

[QVÆQUÃ.] CASVS. Ego tutor Titij habebam debitorem Sempronium: qui Sempronius instituit sibi hæredem dictum pupillum. nunquid possum præstare auctoritatem dicto meo pupillo ad adeundam dictam hæreditatem? Et videtur q non: quia per illam additionẽ efficitur meus debitor. sed tamẽ dici tur quòd bene possum, quia regula quæ dicit tutorem non posse esse auctorẽ pupillo in rem suam tutoris, intelligitur quando principaliter in re sua auctoraretur tutor. secus autẽ si per consequentiam: vt fuit in nostro casu. secundum ergo dictã regulam non potest tutor stipulari à pupillo se auctore: quia principaliter circa rem suam auctoraretur. Item non potest præstare auctoritatem pupillo vel pupillæ suæ vt promittat filio vel seruo tutoris ipsius vt aliquid eis tradat, nisi ex illa stipulatione vel traditione pupillus efficeretur locupletior: quia tunc de eo tenetur ciuiliter & naturaliter. [TVTOR.] Titius volebat contrahere cum pupillo tutorem habente. & cum tutor auctoritatem ad hoc præstare nollet, eum fecit astare contractui per vim: nunquid valet contractus? Certe non, ac si tutor contractui interesset dormiens, vel habens morbum qui non permittat eum intelligere quæ aguntur. non enim est differentia vtrum non superueniat auctoritas tutoris: quo casu non valet quod agitur: an vero adhibeatur inutiliter, vt fuit in nostro casu. Viuianus.

In hãc sententiã Ouid. lib. 1. Amorũ eleg. 7. vbi furorẽ à pœna excusare appositissimè describit.

p *Posse.* vt. j. eo. l. pupillus. in princi. Accursius.

q *Accommodare.* Not. quòd aliquid quod non debet fieri directo, fit per consequentiam. sic & infra, eod. l. quod dicimus. &. C. de admi. tut. l. cum quædam. & infra, de libe. leg. si is qui duos. & supra, de in integ. resti. l. non solum. in fine. & insti. eod. in fi. Sed argumentum contra. supra, de his qui no. infa. l. athletas. §. siue autem. *ADDITIO.* Dic secundum Dy. quando aliquid per se separatim ab alio est prohibitum, sed illud necessario sequitur ad positionem alterius permissi: quod non licet directo, licet per consequentiam: vt hic, & supra, de pactis. l. si vnus. §. illud. & de vsucap. l. si aliena. §. hoc iure. &. l. si is qui duos. in fine. de lib. leg. & de in integ. restit. l. non solum. & infra, eod. l. quod dicemus. & de accepti. l. & per iusiurandum. §. si fideiussor. Si vero illud prohibitum non sequitur necessario ad permissum: tunc illud quod non licet directo, non licet per consequentiam: vt in contrariis. sed si permissum non potest procedere: sic prohibitum quod non licet directo, licet per consequentiam: vt le. quoties. Cod. de iudici. ita dicit. Dynus & bene, secundum Barto. hic.

Directo prohibitum, fit per consequentiam.

Efficiatur.

BIU Cujas

a *Efficiatur.* sed nō administrabit ammodo nisi adiuncto curatore: vt in auth. vt hi qui ob.res mi.§.sed & si quis.col.vj. Accur.

b *Prima enim ratio.* principalis vel propria. Accursius.

c *Non potest.* sed promittere ei potest: quia meliorem &c. vt instit.eo.in prin.&.j.eo.l.obligari. Ité & sine stipulatione.obligatur enim pupillus contraria, si quid impendat tutor in rem pupilli: vt infra, de cōtra.iu. tu.l.j.in prin. Item hoc nisi palā & bona fide* vt.j.eo.l.pupillus.§.sane.

*Flo. contigit

d *Dandam actionē.* tutori in pupillū, quia nō debet trahere occasionem iuris ad iniquū cōpendiū: vt.C.de vsuca.pro emp.l.fi. Accursi.

e *Rem acquirit.* i. acquirere vult. Sed pone hoc casu filium stipulari in causam castrensem vel quasi, vel etiā hodie aduentitiā. Respondetur: valet auctoritas, nisi in aduentitia quoad vsumfructū qui patri quereretur: vt.C. de bo.quæ lib.l.pe. Ité hic videtur solui quæstio, si filiusfamiliàs velit donare causa mortis ipsi patri vel seruo patris, & hoc p patre auctore: vt.j.de don.cau.mor.l.tam is.§.j.qp possit. & idē si frater.s.p. mittat fratri quoad vsumfru. Accursius.

†Facit glo. in cap. Abbas ad aures. prope fi. ibi, item auctoritas. extra de iis quæ vi metuſ. cau. fi.

f *Per vim.* vt auctoret.

g *Non valet.* immo videtur qp valeat ipso iure: sed debet rescindi postea per actionē qd̄ met⁹ causa, vel alio iure restitutionis: vt.j.quod metus causa. si mulier.§.pen.&.j.quod fal.tu.aucto.l.interdū. Sed dic hic speciale, vt in dote: vt.s.quod metus cau.l.si mulier.§.si dos. sic & in matrimonio & iudicio: vt ibi no. Item & in testamento: vt.j.de testa.l.qui testamento.§.fin. &.j.de acquiren.hæred.l.vj.§.fi. sed ibi fuit fallens: vt.j.quod fal.tu.aucto.l.nouissime.§.quid enim si compulsus.

h *Corporis.* sic.j.de cap.l.nihil.&.s.de arbi.l.diem.§.coram.& de neg.gest.l.at qui natura.§.si libero.&.j.eo.l.non multum. Accur.

i *Vt.* id est, sicut.

k *Morbo comitiali.* id est, caduco.

l *Nvlla differentia.* Pone exemplum vt.s.l.proxi. in fin.&.j.eo.l.obligari.§.pe.&.j.de acquir.hære.l.si quis mihi bona.§.iussum. item facit supra, qui satisd. cog.l.quoties.& de interro.act.l.de ætate.§.nihil.

Etiam.] *CASVS.* Si tutor respondeat sibi placere quod agitur per pupillum cum Titio, quamuis non interrogatus est ab aliquo, valet quod agitur. Viuianus.

m *Valet auctoritas.* sic & supra, de interro.act.l.si sine.

n *Probare.* dicens, approbo, vel agnosco, vel æquipollens. sic & in ratihabitione: vt.j.rem ra.ha.l.quo enim. immo etiam si tacet, videtur auctorari si sciat quod sit, & sit præsens: vt.j.eo.l.impuberes. &.l.non multum. secundum Azo. & arg.C.ad Velleia.l.si sine. Arg.contra.j.de reg.iur.qui tacet. vel forte secūdum H. erit distinguendum: vt.s.qui.mo.pign.vel hypo.sol.l.sicut.§.non videtur. sed hæc non placent: immo oportet eum loqui: vt hic. nec illa.l.impuberes. dicit de sua taciturnitate, sed pupilli quando re contrahitur obligatio: sed illa non multum ob. nisi sub. vnum, maxime, ibi scilicet super illo verbo, ignorauerit.

Et si pluribus.] *CASVS.* Si emam à pupillo habente plures tutores: aucto.illius tutoris cui administratio est denegata, vel illius qui remotus est vt suspectus, non possum effici dominus rei quam emi taliter. secus autē si emo cum auctoritate vnius de tutoribus qui administrabat, vel administrare poterat: quia tunc valet quod agitur. Viuianus.

o *Et si pluribus.* super hac.l.dic vt in summa.eo.ti.in.§.prestare debitor eius efficiatur[a]. Prima enim ratio[b] auctoritatis ea est, vt hæres fiat: per consequentias cōtingit* vt debitū subeat. Se tamen auctore, ab eo stipulari nō potest.[c] Et cùm quidā auctoritatē accōmodaret pupillæ suæ, vt seruo suo stipulāti sponderet: diuus Pius Antoninus rescripsit iure pupillā non teneri: sed inquātum locupletior facta est, dandam actionem[d]. Sed si auctor fiat vt filio suo quid tradatur: nulla erit auctoritas. euidēter enim sua auctoritate rem adquirit[e].

Non valet auctoritas interposita à tutore inuito, nec præsentia corporis cū ignorantia. Bartolus.

†Tutor si inuitus retentus sit per vim,[f] nō valet[g] quod agitur. Neq; enim præsentia corporis[h] sufficit ad auctoritatē,† vt[i] si somno aut morbo[k] comitiali occupatus tacuisset.

II. Idem libro vicesimoquarto ad Sabinum.

Nvlla differētia[l] est, nō interueniat auctoritas tutoris, an perperam adhibeatur.

Sufficit auctoritatem tutoris interponi parte non interrogante. Bartolus.

III. Paulvs libro octauo ad Sabinum.

Etiam si non interrogatus tutor auctor fiat: valet auctoritas[m] eius cū se probare[n] dicit id quod agitur. hoc est enim auctorem fieri.

Sufficit vnius tutoris auctoritas si potest administrare: aliàs secus. Bartolus.

IIII. Pomponivs libro septimodecimo ad Sabinum.

Et si pluribus[o] datis tutoribus, vnius auctoritas sufficiat: p tamen si tutor auctoretur† cui administratio tutelę cōcessa non est: q id ratum à prætore haberi non debet: & ideo puto veri[r] esse, quod Ofilio placebat, si eo tutore auctore qui tutelā nō gerat, emam à pupillo, sciens[s] aliū eius tutelā gerere: dominū me non posse fieri. Item, si eo auctore emam qui à tutela fuerit remotus.[t] nec enim id ratum haberi [debet.]

Pupillus tutori tutore auctorante nō potest obligari naturaliter, nisi quatenus factus est locupletior: sed cum auctoritate alterius tutoris poterit.

V. Vlpianvs libro quadragesimo ad Sabinum.

Pvpillus obligari tutori eo auctore nō potest.[t] Planè nam ibi loquitur in pluribus tutoribus qui poterat administrare, & habebant decretū iudicis, tamen vnus nō administrabat: certe bene poterit auctoritatē interponere. ita loquitur ibi secundū Bar.

r *Sciens.* idem & si ignorans quoad hoc, quòd dicit dominum me non posse fieri. sed secus est quoad hoc vt habeat locum edictum quod fal.tu.auct.vt.j.quod fal.tu.auct.l.j.§.j.& fin.

s *Remotus.* supra, ergo licet vni concessa, & alteri denegata est: tamen remotus non fuit à tutela: vt ibi no.& facit infra, pro emp. l.qui fundum.§.qui sciens.

Pvpillus.] *CASVS.* Administrabam tutelam pupilli. & ei mutuaui.x. vel ab eo fui aliquid stipulatus: nunquid obligatur mihi pupil? Et distinguitur: Aut habeo contutorem, & cum eius auctoritate pupillo mutuaui, vel ab eo fui stipulatus. aut non habeo contutorem: vel habeo, sed sine eius auctoritate prædicta feci. primo casu obligatur mihi pupil. secundo non, etiam naturaliter, nisi inquantum factus est locupletior: quia tunc tenetur ciuiliter & naturaliter. Secundo dicit quòd si pupillus vendat aliquid alicui sine tutoris auctoritate, vel emat ab aliquo: non obligatur ciuiliter. Tertio dicit quòd si tutor emit rem pupilli sui à seipso, nihil valet: sed auctoritate tutoris bene valet, nisi mala fide fiat. nam tunc etiam cum auctoritate contutoris nihil valet, & ideo non procedit vsucapio: sed si maior factus pupillus ratam habeat dictam emptionem dolo factam, valet contractus. Quid si tutor emat rem pupilli per interpositam personam? Non valet nisi interponat alium ea de causa, quia nolebat propter suam honestatem nomen suum scribi in instrumento: & tunc valet si sine calliditate faciat: aliàs non. Quid si creditor pupilli habens rem pupilli pignori obligatam, eam vendat? Vel ex pacto vel ex lege potest emere eam tutor bo.fi. Quarto dicit: quòd dictum est de tutore à pupillo emente, vt valeat emptio vel non: idem est si filius tutoris vel alius tutoris iuri subiect⁹ emat à pupillo prędicto. Sequens lex dicit illud quod dixi in.§.pupillus. in princip. scilicet circa extraneum à pupillo ementem. Idem dico in tutore cui nō est concessa tutelæ administratio. Viuianus.

t *Non potest.* vt supra, eo.l.j.in princ. sed & sine auctoritate eius potest

BIU Cujas

potest ex causa administrationis: vt. j. de contra. iu. tu. l. j. in princ.

a *Sufficiat.* nam aliquis est quãdoque tutor cuius auctoritas non sufficit: vt supra. l. proxi.

b *Non erit obligatus.* etiam naturaliter si clam, & non est locupletior. & iungitur huic sequens dictio, naturaliter. secus si palam, & bona fide: vt. ſ. ti. j. l. non existimo. &. j. §. fine. Sed e contra potest se obligare pupillo accipiendo ab eo mutuũ: vt supra, titu. j. l. quoties. §. non tantũ. & adde quod not. C. de inuti. stipu. l. j.

c *Naturaliter.* si continues superiori, plana est. si vero inferiori, tũc sub. & ciuiliter ex quo locupletior est.

d *Nec emendo.* ille tamen cum quo contrahit, sibi obligatur: vt institu. eo. in prin. &. ſ. de act. emp. l. Iulianus. §. si quid à pupillo. & hoc cum res erat talis quam licitũ erat ei alienare. alioquin secundũ Ioan. aliud esset: & sic claudicat hic cõtractus ab alia parte. Argu. cõtra. ſ. de arbi. l. Pedius.

e *Emptoris.* aliàs, emptionis & vẽditiõis. & ita in libro dñi Azo.

f *Et vẽditoris.* vt quia emat ab eo se auctore. sunt enim hæc correlatiua, emptor & vẽditor: & alius debet esse emptor, & alius vẽditor: vt. ſ. de re. permu. l. j.

g *Sufficit.* hoc dic vt no. in prin. huius. l.

h *Mala fide.* præsumpta, vt quia se auctore emit. alij referũt ad primũ quando emit auctoritate contutoris, & dicunt mala fide in eo quòd pretio minore, vel sciens rem alienã.

i *Nec vsucapere.* hoc intelligas cũ res aliena emebatur à pupillo: aliàs frustra poneret de vsucapione. Sed contra. j. pro empt. l. ij. §. tutor. Solu. ibi tenuit emptio, quia auctoritate contutoris: vel dic palam, & bona fi. quod hic non fuit. Itẽ intellige hoc nisi palã forte & bona fide hic auctoretur sibiipsi, secundũ Io. argu. j. §. sane. &. ſ. tit. j. l. nõ existimo. &. C. de cõtrahẽ. emp. l. cum ipse. Item cõtra. ſ. de cõtrahẽ. emp. l. si in emptione. §. fi. Sol. vt ibi, &. d. l. cũ ipse. & eisdem modis soluitur in eodẽ titu. non licet. &. ſ. tit. j. l. tutor rerum. &. l. quoties. §. non tantum.

k *Sane si suæ ætatis.* scilicet. xxv. an. vt. C. de iis qui ve. æta. impe. l. fin. & facit. C. si mi. se ma. l. j. &. ij.

l *Nullius momenti sit.* sic. C. quod met. cau. l. penul.

m *Palam.* ſ. tutor à pupillo se auctore palam præstando auct. & bona fide, & ita in hoc casu præstat in re sua auctoritatem. sic. ſ. tit. j. l. non existimo. in fi. &. l. tutor rerum. &. j. de iure fis. l. nõ in-

si plures sint tutores, quorum vnius auctoritas sufficit: [a] dicendum est altero auctore pupillũ ei posse obligari: siue mutuam pecuniam ei det, siue stipuletur ab eo. Sed & cum solus sit tutor mutuam pecuniam pupillo dederit, vel ab eo stipuletur: non erit obligatus [b] tutori: naturaliter [c] tamen obligabitur inquantum locupletior factus est. Nam in pupillũ non tantum tutori, verum cuiusactionem inquantum locupletior factus est, dandã diuus Pius rescripsit.

Pupillus in cõtractu vltro citroque obligatorio sine auctoritate tutoris non obligatur: sed alium sibi obligat. Bartolus.

℣ Pupillus vendẽdo sine tutoris auctoritate, non obligatur: sed nec in emendo, [d] nisi inquantũ locupletior factus est.

Tutor potest emere à pupillo dummodo ipse non auctoretur in contractu proprio, sed alter contutor interponat auctoritatem. Item tutor non debet emere rem pupilli per interpositam personam: quia fraus præsumitur. Item tutor potest palam emere se auctore, si bona fide alterius nomen in instrumento accommodauerit. si verò mala fide: non valet emptio. hoc dicit.

℣ Item ipse tutor & emptoris [e] & venditoris [f] officio fungi nõ potest. Sed enim si contutorem habeat cui [g] auctoritas sufficit, proculdubio emere potest. Sed si mala fide [h] emptio interceſſerit, nullius erit momenti: ideóq; nec vsucapere [i] potest. Sanè si suæ ætatis [k] [pupillus] factus cõprobauerit emptionem: contractus valet. Sed si per interpositam personam rem pupilli emerit: in ea causa est vt emptio nullius momenti sit: [l] quia nõ bona fide videtur rẽ gessisse. & ita est rescriptum à diuo Seuero & Antonino. Sanè si ipse quidem emit palam, [m] dedit autẽ nomen [n] non mala fide, sed simpliciter, vt solent honestiores non pati nomina sua instrumẽtis inscribi: [o] valet emptio. Quòd si calidè [id emerit:] idem erit ac si per interpositam personã emisset. [p] Sed & si creditor pupilli distrahat: [q] æquè emere bona fide poterit. Si [verò] filius tutoris, vel quæ alia persona iuri eius subiecta emerit: idem erit atque si ipse [r] emisset.

Tutores non possunt administrare, nisi eis administratio decernatur: & tunc possunt emere vt extranei. Bartolus.

VI. POMPONIVS libro septimodecimo ad Sabinum.

TVtores quibus administratio decreta non esset, [s] tanquam extraneos rectè à pupillo emere placet.

VII. VLPIANVS libro quadragesimo ad Sabinum.

QVod dicimus, [t] in rẽ suam auctoritatem accõmodare tutorẽ non posse: totiens verũ est, quotiens per semetipsũ vel subiectas sibi personas adquiritur [u] ei stipulatio. cæterùm negotium ei per cõsequentias geri (vt dictum [x] est) nihil prohibet auctoritas.

Diuersitas tutorũ auctorantium non impedit constitutionem ducum reorum. Bar.

℣ Si duo rei sint stipulãdi, & alter me auctore à pupillo stipuletur, alter altero turore auctore: dicendũ est stipulationẽ valere: sic tamẽ, si auctoritas tutoris vnius sufficiat. [y] cæterum si non sufficiat: [z] dicendum erit inutilem esse stipulationem. [a]

Filius tutor non potest interponere auctoritatem contrahente patre in cuius est potestate. Bartolus.

℣ Si & pater & filius qui in potestate eius fuit, tutores fuerũt: & pater sit stipulat⁹ filio auctore: nullius momẽti erit stipulatio quæ ex alio contractu: vt supra, eo. l. pupillus. §. fi. &. j. ea. l. §. fi. &. j. eo. l. potest. §. j. &. l. seq.

x *Vt dictum est.* supra eo. l. j. ij. respon.

y *Sufficiat.* quod est semper: vt. ſ. eo. l. & si pluribus. nisi fuisset dictum vt vnus sine altero non obligaret: nec auctoritatem præstaret: vt. ſ. tit. j. l. Titium. in prin. vel nisi aliàs denegata: vt no. d. l. & si pluribus. Sed nõne vterque tutor videtur cõsentire & auctorari etiam alteri cum præsens sit: vt. j. e. l. impuberes. Resp. hic forte exprimebat vterque se præstare auctoritatẽ vni tantum. vel vterque ignorabat alterum præstare auctoritatem.

z *Nõ sufficiat.* expone: vt. ſ. e. l. pupillus. in prin. & hoc modo not.

a *Stipulationẽ.* scilicet illam cui deest auctoritas. vel tota est nulla si fuit auctoritas illius qui nõ potest præstare: vt. ſ. ti. j. Titium. Azo & H. arg. j. de duo. re. l. his verbis. & in. l. si ex duobus. §. fi.

o *Inscribi.* not. sic. C. de cõtrahen. & cõ. stip. l. optimam.

p *Emisset.* quo casu non valet.

q *Distrahat.* ex pactõ habito cum patre pupilli: vel ex lege. Et sic no. quòd admittitur vt quilibet. arg. contra. C. de dolo. l. j.

r *Si ipse emisset.* sic in donationibus vetitis à iure ciuili: vt. C. de do. inter virũ & vxorem. l. cum inter. & facit. j. l. quod dicimus. Accur.

s *TVtores. Decreta nõ esset.* id est, denegata est: vt. ſ. eo. l. & si pluribus. no. nã & hic dicit extraneos. isti ergo cum auctoritate cõtutoris emunt, non autem se auctoribus, cum nõ possunt præstare auctoritatem. sed administrantes possunt sibi auctorari palã & bona fide: vt. ſ. l. proxi. §. sane. Alij dicũt hos posse emere ẽ dicto modo, sed q administrãt, nullo modo. qđ nõ placet.

t *Quod dicimus.*] CAIVS. Hæc. l. dicit idem quod prima lex in principio. [SI DVO.] Pupillus duos tutores habẽs accepit mutuã pec. à duobus reis stipu. & vni de reis obligauit se cũ auctoritate vnius tutoris: alteri cũ auctoritate alterius. certe obligatur si ambo tutores auctoritatem accõmodare poterant. aliàs non. [SI ET PATER.] Ego & pater meus eramus tutores cuiusdam pupilli: & pater meus fuit stipulatus à dicto pupillo mea auctoritate. certe nihil valet. Vi.

u *Acquiritur.* id est, acquirere vult. vel etiã

a *Non potest.* & econtra: vt supra, in princ. huius.l.& ibi no. & supra.l.j.§.j.& facit supra,de iurisd.om.iu.l.qui iurisdictioni. Sed arg.contra.ff.de iudi.l.in priuatis.

ET si conditionalis.] *CASVS.* Quamuis contractus quem vult pupillus inire sit conditionalis: tamen auctoritas tutoris eius pure interponi debet. Viuianus.

b *Non cõditionaliter.* Not.quòd non recipit diem vel conditionem auctoritas:sicut & quidam alij actus ciuiles: vt.j.de reg.iur.l.actus. & ff.de adopt. l.quæsitum est.Accursius.

Tutoris auctoritas diẽ vel cõditionem nõ recipit.

OBligari.] *CASVS.* Pupillus sine tutoris auctoritate non potest alicui obligari ciuiliter, sed sibi acquirere bene potest. Sed nũquid potest mutuare sine tutoris auctoritate? Respon.q̃ non: quia nó potest alienare aliquid sine tu.auct. in mutuo autem bene alienatur pec. vnde nó potest manumittere seruum suum sine tutoris auct. quia manumissio est alienatio. sed & si in manumittẽdo interueniat tut. auct. tamen cum iusta causa oportet quòd manumittat ad hoc quod valeat.Ité dicit q̃ pup. nó potest obligari ex aliquo contractu ciuiliter sine tu. auct.Quid si soluat creditori suo pupillus sine tutoris auct.nũquid liberatur?& certe nó nisi creditor bo. fi. pecu. sibi à pu.persolutã consẽserit:quia tũc propter consum. liberatur. [*PVPILLVS HAEREDITATEM.*] Hæreditate etiá lucrosam nõ potest pup.adire sine tut. auct. nec ex senatus. Trebel.potest recipere pup.sine tuto. auct. hæreditatatem sibi per fideicom. restituendã per aliqué hæredem insti. [*TVTOR.*] Quando pupillus super aliquo negotio contrahit, statim debet auctoritatem præstare tutor. non autem ex interuallo vel per epistolam absente tutore.secus autem si tutor sit cum pup.& contrahens cum pu.sit absens: quia tunc bene valet auctoritas tutoris: si tamen sit talis contractus qui inter absentes fieri possit. de quibus dicit litera plane. Viuianus.

c *Obligari ex omni.* ex nullo potest obligari.sic omnis homo nõ currit.i.nullus homo currit.& dic vt not.C.de inuti.stip.l.j.

d *Non potest.* nisi infans sit: vt.j.de verb.obl.l.j.&.l.mulier. nisi in casu: vt.j.rem pu.sal.fo.l.ij.§.seruum.H.

e *Sed credendo.* i.numerando alicui pecuniã ex causa mutui. Ac.

f *Nihil alienare.* nisi demum consumpta pecunia: vt supra,si cert. pet.l.non omnis.§.fina.

g *Nec manumittere.* est enim manumissio alienatio: vt.C.de re. alie.non ali.l.fi.

h *E lege Aelia Sentia.*[a] quæ prohibet minorem.xx. an. manumittere nisi causa probata.quod dic vt institu.qui ma.non pos.§. eadem.nisi sit infans, qui etiam apud concilium non manumittit: vt infra,de manu.vind.l.penul.

i *Soluendo.* id est,pecuniam reddendo creditori suo.

k *Liberabitur.* vt infra,de sol.l.quòd si forte.§.fi.& supra,si cert. pet.l.non omnis.§.fi.

a Aelia Sẽtia scribendũ est. Nã ab Aelio Sentio lata est. de qua vide Ang. Politia.miscel.ca.84. & Alci.li. disiunct.2. cap.21.

tio: idcirco, quia in rem patris auctor filius esse non potest[a].

Interpositio auctoritatis est actus legitimus qui conditionem non recipit.Bar.

VIII. IDEM libro quadragesimooctauo ad Sabinum.

ET si conditionalis cõtractus cum pupillo fiat, tutor debet purè auctor fieri. nã auctoritas non conditionaliter, [b] sed purè interponenda est, vt conditionalis cõtractus confirmetur.

Pupillus nullum actum vel contractum potest facere sine tutore si in eis posset lædi: bene autem potest actum exercere sine tutore, siue contractum inire quando certum est quòd ex eo lædi non potest.h.d.

IX. GAIVS libro duodecimo ad Edictum prouinciale.

OBligari ex omni[c] contractu pupillus sine tutoris auctoritate nõ potest. [d] adquirere autẽ sibi stipulãdo, & per traditionẽ accipiendo etiã sine tutoris auctoritate potest: sed credendo[e] obligare sibi nõ potest: quia sine tutoris auctoritate nihil alienare[f] potest. Ex hoc autem q̃ pupillus nullam rẽ sine tutoris auctoritate alienare potest:apparet nec manumittere[g] eũ sine tutoris auctoritate posse.Hoc amplius, licet tutoris auctoritate manumittat: debet è lege[h] Aelia Sentia apud cõcilium causam cõprobare. ℣ Pupillus ex omnib[9] causis soluẽdo[i] sine tutoris auctoritate,nihil agit:quia nullũ dominiũ transferre potest.si tamẽ creditor bona fide pecuniã pupilli cõsumpserit,liberabitur[k] pupill'. ℣ Hęreditatẽ pupill' adire sine tutoris auctoritate nõ potest, [l] quãuis lucrosa [m] sit, nec vllũ habeat dãnũ:[sed]nec ex senatusc̃osulto Trebelliano hęreditatẽ recipere pupillus sine tutoris auctoritate[n] potest.

Auctoritas debet in ipso negotio interponi.Bartolus.

℣ Tutor statim in ipso negotio præsens debet[o] auctor fieri: post tempus[p] verò aut per epistolam[q] interposita eius auctoritas nihil agit.†

Sufficit tutorem auctorari pupillo præsente:licet alia pars sit absens.Bartolus.

℣ Etiam si nõ exaudiat tutoris auctoritatẽ is,qui cum pupillo contrahit, scriptis[r] tamen hoc adprobetur, rectè negotiũ geritur: veluti si absenti pupillo per epistolam vendã aliquid. aut locem, & is[s] tutoris auctoritate consentiat.[t]

Non imputatur tutori si impeditus non auctoratur.Bartolus.

X. PAVLVS libro vicesimoquarto ad Edictum.

TVtor qui per valetudinem vel absentiã vel aliam iustam causam auctor fieri non potuit, [u] non tenetur.[x]

Hæreditas vel bonorum possessio nõ potest agnosci sine auctoritate tutoris vel curatoris furiosi: qui tenentur si non vtiliter fuerint auctorati. Bartolus.

XI. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

SI ad pupillum aut furiosum bonorũ possessio pertineat: expediendarum rerum gratia, & in agnoscẽda & in repudianda bonorum possessione voluntatẽ tutoris curatorísque[y] sensu contrahitur emptio & locatio: vt insti.de ob.ex cõ.§.ideo.

TVtor qui.] *CASVS.* Si tutor non præstet auctoritatem pupillo contrahenti cum aliquo ad suam pup.vtilitatem: quia aut habet iustam causam tutor: aut non. si autem habet iustam causam, non tenetur propter hoc pupillo act.tutelæ finita tute.si autem nõ habeat iustam causam, non debet prætor præcise eum cogere ad auctorandum: sed finita tute.tenetur pu.propter hoc.& hoc dicit cum.l.si tutor pupillo.j.eo.Viuianus.

l *Non potest.* sed cum tutoris auctoritate potest, non curatoris: vt infra,de appel.l.cum in vna.§.tutor.

m *Quãuis lucrosa.* vt insti.e.§.neque autem. &.j.de re mili.l.officium.§.sed scio.Item & quę videtur lucrosa,quãdoque est damnosa: vt.ff.de mino.l.minor an.xxv.Azo. & adde quod no.C.qui admit.ad bo.pos.l.bonorũ.&.ff.de iure deli. si infanti.sed cõditioni parere potest: vt.j.de condit.& demon.l.v.

n *Sine tutoris auctoritate.* nec tutor solus,nisi cum pupillus est infans, vel abest: vt.j.ad Treb.l.restituta. in fi, &.l.seq. &.C.ad Trebel.l.scimus.in prin.

o *Debet.* si hoc prodesse pupillo existimat: vt insti.eo.§.pe.nec tamen præcise cogitur:vt infra,e.l.si tutor.& dic præsens cũ pupillo,nó autem cum eo qui contrahit cũ pupillo: vt.j. §.fi.sic ergo auctoritas tutoris interuenit in ipso negotio,vel post in cõtinenti. sed aliud est in iussu facto à patre vel domino de adeunda hæreditate qui præcedit: vt infr.de acquihære.l.si quis mihi bona.§.iussum.quæ est cõtra. Vel dic vt ibi, & instit.e.§.penul.

p *Post tempus.* nõ modicum.

q *Aut per epistolam,* quid si præsente pupillo mittit Titio tutori epistolã qua dicit se vẽdere rem, & auctorat, & postea Titius cõsentit? dic hoc nõ valere: quia si Titius cõsentit, fit cõtract[9]:vt &.ff.cõ. præ.l.fi.& sic auctoritas remota est à cõtractu. & est ante,cum debeat esse perfecto negotio: vt.d.§.iussum.

r *Scriptis.* vel testib[9]:vt C.de fi. instr.l.in exercẽdis.& de pac.l.pactũ.

s *Et is.* s.pupillus.

t *Cõsentiat.* nã solo cõ-

u *Non potuit.* secus si non impediretur: vt.j.e.l.si tutor.

x *Non tenetur.* scilicet tutelæ illi pupillo.

SI ad pupillum.] *CASVS.* Si tutorem habeat pupillus: & ei sit bo.poss.ab aliquo delata,debet agnoscere bo.pos. pupillus cũ aucto.tuto.si expediat ei agnoscere. si autem non expediat, debet eandem cũ auctoritate eiusdẽ tutoris repudiare.& quando agnoscit prædicto modo cũ aucto.eiusdem,debet in curia & extra curiam expedire res quæ in ea hæreditate continentur. & si contra commodũ pupilli faciat tutor circa tria prædicta, tenebitur ei finita tutela act.tu.propter hoc.& quod dixi in pupillo tutorem habente: idem est in furioso curatorem habente. Viuianus.

y *Curatorísque.* s.furiosi:de quo tantum casu hic dicit.at curator adulti vel impuberis an possit adire, vel additioni auctorari: dic vt no.j.de ap.l.cum in vna.§.j. Item solus pupillus aucto.iudicis

cum

cum non habet tutorem vel curatorem, bonorum possessionem petere potest: vt. C. qui admit. ad bo. pos. l. bonorum. & de iure delib. l. si infanti. in fin. Item solus tutor non potest repudiare: licet solus acquirere possit: vt infra, de bo. pos. tutor. licet pupillus eo auctore sic: vt hic, & infra, de suc. edi. l. j. §. tutori. Ité ad id quod dicit curatorem furiosi posse acquirere & repudiare, est cótra. j. de suc. edi. l. j. §. furioso. vbi non repudiat. &. j. de bo. pos. furioso &c. l. j. in prin. vbi non acquirit. sed dic quòd repudiat, & acquirit quoad fructº vt habeat vel perdat, nó quoad proprietatem bonorú quæ ad alios vadit suo ordine si in furore decedat: vt. C. de cura. furi. l. fina. §. tali.

a *Qui.* scilicet tutores & curatores prædicti.

b *Curationísve.* scilicet negotiorum gestorum: vt. C. de neg. gest. l. curatores.

Si seruus.] CASVS. Tutor eras cuiusdã pupillæ, & habebas seruum communem cum Titio: dictus seruº accepit per traditionẽ ex aliquo contractu facto à dicta pupilla fundum cum auct. tui tut. certe nihil tibi tutori potest acquiri in hoc casu per dictum seruum: vt. §. e. quod dicimus. ergo totum acquiratur Titio. & Marcellus adprobat, & reddit rationem generalẽ: nam quodcũq; ad omnes &c. Viuianº.

c *Pertinebit.* hic habent quidam, Marcellus ait: vt ego habeo: & dic, scilicet esse verum quod dictum est.

d *Marcelº notat.* i. ait. & aliàs deest istud, Marcellus notat.

e *Cõprobauerunt.* vt & infra, de stip. ser. l. j. §. communis. & institu. de stipula. ser. §. fi. Sed contra. j. de stip. ser. l. proinde. §. j. sed dic vt no. §. pro socio. l. verum. §. seruo. Item facit. j. ad. l. Fal. l. Plautius.

Impuberes.] CASVS. Etiá si tutores taceant præsentes existentes contractui pupilli, obligantur impuberes ciuiliter & naturaliter si intelligant tutores quod agitur, & de hoc ponit duo exempla. Primum est quando pupilli accipiunt mutuam pecuniam præsentibus tutoribus & etiam tacentibus. Secundum est quando eis soluerunt indebitum præsentibus tutoribus & etiam tacentibus. nam tenentur pu. cõdic. indebi. & bene dixi, si intelligant tutores quod agitur. nam si ignorauerunt, nó valet auctoritas, & ita non obligantur pupilli ciuiliter. &. h. d. l. seq. Viuianus.

f *Obligantur.* scilicet ciuiliter & naturaliter. nam & sine tutore obligantur naturaliter: vt. j. de noua. l. j. in fi.

g *Etiam si taceant.* scilicet impuberes.

h *Acceperint.* scilicet pupilli.

i *Dicant.* scilicet impuberes. Et no. quòd duo exẽpla ponit quibus contrahitur obligatio re, & sic non est opus verbis: vt institu. qui. mo. re có. ob. in princ. &. §. j. vnde secundum H. secus esset in stipulatione. & facit infra, eo. l. inter pupillos.

k *Condictione.* scilicet indebiti.

l *Non multum.* quia neutro casu intelligitur auctoritas præstita. & facit. §. eo. tit. l. j. in fi.

Accipientis.] CASVS. Tutor eram duorú pupillorum: vnus agere volebat contra Sempronium ad fundum: & Sempronius volebat conuenire alterum pupillum ad domum. certe ego

spectari debere placuit: qui [a] sci licet siquid contra cõmodum eorum pupilli furiosiúe fecerint, tutelæ curationísue [b] iudicio tenebuntur.

Si seruus communis acquirit quod vni ex dominis non potest quæri: quæritur alteri cui potest. Bartolus.

XII. IVLIANVS libro vicesimoprimo Digestorum.

SI seruus cõmunis tuus & Titij à pupilla tua te auctore aliquã rem per traditionẽ acceperit, tota ad Titiũ pertinebit. [c] Marcellus notat: [d] Nam quodcũq; ad omnes dominos nõ potest ptinere: id ꝓ solido ad eũ, cui adquiri potest, pertinere veteres cõprobauerũt. [e]

In contractu qui non celebratur verbis, non est necesse pupillum loqui: & ei tutor poterit auctorari. Bartolus.

XIII. IDEM libro vicesimoprimo Digestorum.

IMpuberes tutore auctore obligãtur, [f] etiam si taceant. [g] Nam cùm pecuniam mutuam acceperint: [h] quamuis nihil dicant, [i] auctoritate tutoris interposita tenentur. Quare & si nõ debita pecunia his personis soluta fuerit: quamuis tacuerint, interposita tutoris auctoritas sufficit, vt condictione [k] teneantur.

Tutor cum præsens negotium pupilli contrahendũ siue cõtractum ignorauerit, non intelligitur auctoritatem præstare. Barto.

XIIII. IDEM libro trigesimoprimo Digestorum.

NOn multũ [l] interest, [an] tutor bene possum auctoritatem prẽstare & pupillo agenti, & pupillo fugienti. & istas duas auctoritates possum præstare in vna vice. & hoc est verum etiá si sum ego tutor cæcus effectus. &. h. d. l. se. alia sequens supra exposita est. Viuianus.

Accipientis.] CASVS. Tutor eram duorũ pupillorũ, quorũ vnus conueniebatur à Sempronio pro boue, & alius agebat contra eundem Sempronium pro domo. & ita sufficit vnum sacramentum calumniæ, & vna auctoritas vtrique pupillo. Dic ergo accipientis. s. de boue: & edentis. i. actionem proponentis de domo. & vtrique. s. pupillo. Vel dic ꝓ vnº erat pupillus qui agebat ad domum contra Sépronií, & reconueniebatur ab eodé Sempronio, vel ab alio pro boue. & secũdum hoc dic, vtrique. s. iudicio. & secundum hos duos intellectus nõ est contra. §. de ꝓcu. l. licet. §. si plures. Vel tertio secundũ R. ꝓ vnus erat tutor duorum pupillorum, quorũ vnus agit contra alium de boue.

†*Cæcus etiã in oĩbus potest esse tutor quam in his quæ visu ꝓcipiũtur. sic nam auctorabitur vtriq; pupillo. sed hoc nõ placet: quia qualiter iuraret de calumnia? nam si vnũ credit iuste litigare: ergo aliũ iniuste. Ité quo modo ipse tutor nomine vnius condénabitur sibi ipsi nomine alterius: vt. d. §. si plures. posset tamẽ defendi si ponas vtrũque habere intellectũ vt ip si iurent auctore tutore, nõ tutor: vt no. hoc fieri posse. §. titu. j. l. j. §. si tutor. Nõ debet. immo: vt. C. de admi. tu. l. fi. Sol. ibi in iudiciis, vt cogatur, vel tanquam suspectus remoueatur. hic in cõtractibus: non ideo remouetur. & est ratio: quia ibi certum est de damno propter missionem in possessionem quæ fieret: hic est dubium. Item contra. §. titu. j. l. ij in princ. & institu de satisda. tu. §. quibus. Sed cogitur in genere administrare: non in hac specie, sed auctoritatem præstare. Vel dic etiam quòd administrat non auctorando cum hoc expedit: vt &. §. de procu. l. sed & hæ. §. fi. & l. seq. Item est huic ar. contra. C. in qui. cau. in integ. resti. non est necess. l. fi. ADDITIO. Dic quòd ibi certum erat ab initio lædi: & ibi soluitur per Cy. in prima oppo. secundum Barto. hic.*

Potest.] CASVS. Pupillus bene potest delegare debitorẽ suũ alicui alij cum auct. tu. sui. sed si tutor est debitor pupilli, nõ potest pupillus eum alicui delegare sua tutoris auct. quia iam à pupillo liberaretur sua auct. quod esse nõ debet. Item nõ potest cedere actiones quas habet contra tutorem suum debitorem alicui alij faciendo eum procuratorẽ in rem suam contra tutorem cum

abfuerit tutor cum negotium cõtraheretur, an præsens ignorauerit quale esset quod contrahebatur.

Vna voce potest interponi auctoritas duobus diuersis actibus. Bartolus.

XV. MARCIANVS libro secundo Regularum.

ACcipientis [m] & edentis [n] iudicium idem tutor auctor vtrique [o] fit. Sed hoc vtrũ ita est, si bis auctor factº est: an & vna auctoritas sufficiat eo animo vt ad vtrunque pertineat? Dubitat quidem Pomponius: sed fortiter defenditur sufficere vnam auctoritatem.

XVI. PAVLVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam.

ETiam si tutor cæcus factº sit, [p] auctor fieri potest.

Non cogitur tutor in certo contractu auctorari pupillo. Bartolus.

XVII. IDEM libro sexto ad Edictum.

SI tutor pupillo nolit auctor fieri, non debet [q] eum prætor cogere: primum, quia iniquum est, etiam si non expedit pupillo, auctoritatem eum præstare: deinde & si expedit, tutelæ iudicio pupillus hãc iacturam consequitur.

Quæ sunt gerenda cum alio. possunt expediri tutore auctore: secus si cum ipso tutore. tunc enim non potest auctorari: nec ad id se auctore procuratorẽ facere. Bar.

XVIII. IDEM libro primo ad Plautium.

POtest pupillº tutore auctore debitorem suum Titio

m *Accipientis.* potest poni casus, sicut innuitur in litera, quando vnus tutor erat duorũ pupillorũ, quorũ vnus conueniebatur à Sempronio pro boue, & alius agebat contra eundem Sempronium pro domo. & ita sufficit vnum sacramentum calumniæ, & vna auctoritas vtrique pupillo. Dic ergo accipientis. s. de boue: & edentis. i. actionem proponentis de domo. & vtrique. s. pupillo. Vel dic ꝓ vnº erat pupillus qui agebat ad domum contra Sépronií, & reconueniebatur ab eodé Sempronio, vel ab alio pro boue. & secũdum hoc dic, vtrique. s. iudicio. & secundum hos duos intellectus nõ est contra. §. de ꝓcu. l. licet. §. si plures. Vel tertio secundũ R. ꝓ vnus erat tutor duorum pupillorum, quorũ vnus agit contra alium de boue. †*Cæcus etiã in oĩbus potest esse tutor quam in his quæ visu ꝓcipiũtur. sic nam auctorabitur vtriq; pupillo. sed hoc nõ placet: quia qualiter iuraret de calumnia? nam si vnũ credit iuste litigare: ergo aliũ iniuste. Ité quo modo ipse tutor nomine vnius condénabitur sibi ipsi nomine alterius: vt. d. §. si plures. posset tamẽ defendi si ponas vtrũque habere intellectũ vt ip si iurent auctore tutore, nõ tutor: vt no. hoc fieri posse. §. titu. j. l. j. §. si tutor. Nõ debet. immo: vt. C. de admi. tu. l. fi. Sol. ibi in iudiciis, vt cogatur, vel tanquam suspectus remoueatur. hic in cõtractibus: non ideo remouetur. & est ratio: quia ibi certum est de damno propter missionem in possessionem quæ fieret: hic est dubium. Item contra. §. titu. j. l. ij in princ. & institu de satisda. tu. §. quibus. Sed cogitur in genere administrare: non in hac specie, sed auctoritatem præstare. Vel dic etiam quòd administrat non auctorando cum hoc expedit: vt &. §. de procu. l. sed & hæ. §. fi. & l. seq. Item est huic ar. contra. C. in qui. cau. in integ. resti. non est necess. l. fi. ADDITIO. Dic quòd ibi certum erat ab initio lædi: & ibi soluitur per Cy. in prima oppo. secundum Barto. hic.*

n *Edentis.* id est, actionem proponentis, secundum primam.

o *Vtrique.* scilicet pupillo, secundum primam. aliàs, vtrinque.

p *Etiam. Factus sit.* expostfacto. sic &. §. de postu. l. j. §. casum. nam à principio cæcus dari non potest: vt. C. qui da. tu. l. luminibus. licet videatur ꝙ se habeat excusare: vt. C. qui morbo. l. j. sed improprie dicitur excusare ibi. Item hic quando ex postfacto potest se excusare: vt. j. de excusa. tu. l. post susceptam.

q *Non tutor. Nõ debet.* immo: vt. C. de admi. tu. l. fi. Sol. ibi in iudiciis, vt cogatur, vel tanquam suspectus remoueatur. hic in cõtractibus: non ideo remouetur. & est ratio: quia ibi certum est de damno propter missionem in possessionem quæ fieret: hic est dubium. Item contra. §. titu. j. l. ij in princ. & institu de satisda. tu. §. quibus. Sed cogitur in genere administrare: non in hac specie, sed auctoritatem præstare. Vel dic etiam quòd administrat non auctorando cum hoc expedit: vt &. §. de procu. l. sed & hæ. §. fi. & l. seq. Item est huic ar. contra. C. in qui. cau. in integ. resti. non est necess. l. fi. ADDITIO. Dic quòd ibi certum erat ab initio lædi: & ibi soluitur per Cy. in prima oppo. secundum Barto. hic.

auct.tuto.propter eandē rationē:quia futurū &c.&.h.d.Viuianus.

a *Delegare.*ergo & actionem cedere:& sic apparet rationem diui Scueri ad nomina non pertinere: vt.ĭ.de re.e.l.j.§.j.nec.l.Constantini:vt.C.de admi.tu.l.lex quæ tutores.

b *Liberetur.* ipsemet ergo à se exigere debet: vt.s̄.de nego. gest. l.diuortio.in fi.&.s̄.tit. j.l.quoties.§.sicut.&.ĭ. de fideiu.l.tutor. quod si non faciat, curator in eam causam constituendus est:vt insti.eo. §.fin.sed hodie qui debitor est pupilli,ab initio non admittitur ad tutelā: vt in authen. vt hi qui ob. §.j.coll. vj. Item not. hic in sua re non posse fieri auctorem : vt.s̄.l.j.in princ. & facit.ĭ.eo.l.fi.

Auctoritas in re ppria nemini opitulatur.

Cvratorem.] CASVS. Non solum puberi, sed etiam impuberi quandoque datur curator : sed non potest explicare ea quę solennitate iuris desiderant, puta vt adeat pupillus hæreditatem sibi delatam cum aucto.dicti cura. vnde eo casu datur ei tutor.Viuian⁹.

c *Impuberi.*nō solum puberi.

d *Dari posse.* ad litem scilicet vt.C.de in lit. dan. tut.l.j.&.s̄.de tut. & cura.da.ab his.l.cūratorem.

e *Explicāda.*vt si hæreditatem adeat:vt.ĭ.de ap. cū in vna.§.j.Azo. &.C.de ĭ lit.dā.tu.l.fi.

Inter.[CASVS. Tutor eram duorum pupillorum qui communem habebant hæreditatem paternā.me præsente diuiserunt voluntarie dictam hæreditatem: tamen ego nō subscripsi diuisionis instrumento. certe bene valet diuisio.Viuianus.

f *Præsente tutore.* speciali singulorū pupillorum. nec enim vnus vtrique auctor esse potest,nisi id fiat: vt no.s̄.eo.l.accipientis.

g *Non aßignante.* scribendo quid cuiq; pupillo in portioné veniat.nam satis est q̄ consentit:vt.s̄.eo.l.impuberes.Azo.Vel dic, assignante,id est subscribente.sic & ponitur.C.de re.alie.nō alie. l.ij.H.Item videtur huic.l.contrarium.ĭ.de re.eo.l.si pupillorum &.C.de prædi.mino.l.pe.quibus dicitur minorem nō posse prouocare ad diuisionem. Solu.in hac hæreditate non erant nisi mobilia.Vel hic fuit decretum: & nihilominus auctoritas tutoris vel curatoris est necessaria : ar. C.si propter pub. pen.l.fi. Nec ob.s̄. de mino.l.ait prætor.§.permittitur.quia maior solennitas in alienatione quàm quando ei soluitur,est necessaria.& est ratio vt ibi no.& secundum hoc nemo vocauit eos ad diuisionem: sed sponte venerunt. Vel tertio dic, quòd quidam cohæres eorum maior eos prouocauit:vt.d.l.C.de præ.mino.l.pe.

Defendente.] CASVS. Titius cum fisco contraxit,& decessit relicto filio suo pupillo hærede:qui pupillus habebat tutorem Seium procuratorem fisci : cum quo fisco contraxerat pater dicti pu.egit cōtra dictum pupil.& Seium eius tutorem. & sic cōdēnatus fuit pup. ꝓcurator fisci.postea finita fuit tut.& habuit curatorem Caium. pupillus quondā procurator fisci portauit sententiam qua fuit ei condēnatus pup. coram procuratore Cæsaris, qui est iudex inter fiscū & priuatum : & petiit eam mādari executioni. vnde procurator Cæsaris dixit curatori adulti qui vocabatur Nouellius : Solue quod debet adultus tuus ex causa iudicati. curator autem respondit ei: Ego abstineo ab hæreditate patris pup.quondam nunc apud me adul.dixit procurator Cæsaris procuratori fisci qui monstrabat sententiam:Audisti quid respondet aduersarius tuus: fac ei illud quod videtur tibi.Quæritur hic,nūquid propter verba dicta curatoris abstentus videtur ab hæreditate patris dictus adolescens ? Et dicitur quòd sic. in seq.l.ponas exemplum: vt.s̄.eo.l.potest.Viuianus.

h *Defendente.*Pupillus tutore auctore cōuentus fuit à fisco ad.x. ex contractu paterno cuius hæreditatem adierat: & cōdemnatus. *Casus p nit.*

delegare.[a] Sed cùm tutor debet pupillo : dicendum est neque delegari eum, neque procuratorē aduersus tutorem dari ipso tutore auctore posse: quia futurum sit vt auctoritate sua liberetur.[b]

Curator potest dari pupillo ad agendum, non ad auctorandum. Bartolus.

XIX. IDEM libro nono Responsorum.

CVratorem etiam impuberi[c] dari posse:[d] sed ad ea quæ solennitatem iuris desiderant,explicāda,[e] tutore auctore opus esse.

Non est necesse tutorem auctorantem diuisioni se subscribere. Bartolus.

XX. SCAEVOLA libro decimo Digestorum.

INter pupillos paternæ hæreditatis diuisio facta est præsente tutore,[f] sed nō adsignante[g] instrumēto diuisionis.quæsitum est, an ei stari oporteret? Respondit,si tutor auctor fuisset,nō idcirco minus stādū esse diuisioni,quòd nō adsignasset.

Petitio restitutionis impedit executionē sententiæ. Bartolus.

XXI. IDEM libro vicesimosexto Digestorum.

DEfendente[h] tutore pupillus condemntus ex cōtractu patris, accepit curatorē : [i] inter quē & creditorem acta facta sunt apud procuratorē Cęsaris infra scripta:Priscus ꝓcurator Cæsaris[k] dixit,Faciat iudicata.[l] Nouellius curator[m] dixit:Abstineo pupillum.Priscus procurator Cæsaris dixit:Responsum habes[n].scis quid agere debeas.[o] Quæsitum est, an secundum hęc acta adulescens à bonis patris abstētus sit? Respondit proponi abstentum.[p]

B *Actus qui tendit ad liberationem tutoris, non potest fieri eo auctore. Bartolus.*

XXII. LABEO libro quinto περὶ διαγῶν.

SIquid[q] est quod pupillus agēdo tutorem suum liberaturus est, id ipso tutore auctore agi rectè non potest.

QVANDO EX FACTO tutoris,vel curatoris minores agere vel conueniri possunt.

TITVLVS IX.

Quando pupillus conuenitur ex dolo tutoris,non admittitur probatio per iuramentum in litem. Bartolus.

I. POMPONIVS libro vicesimonono ad Sabinum.

C DOB dolum[r] malum vel culpam tutoris Aristo ait pupillum posse sōrē condemnandum : sed non puto quanti actor in litem[s] iurarit:* & tamē illud[t] ita est, si rem à tutore pupillus seruare possit.

i *Accepit curatorē.* nō aperit an durāte tutela fuerit datus curator, q̄ posset fieri ad litem ob aliquam causam : vt.s̄. de tut.l.solet.vel postea, pro prima est quod infr.dicit ibi, abstineo pupillum. pro secunda quod dicit in fi.adolescens abstentus. Sed secundum R. nō est vis. & si primā teneas, dic id est adolescens : scilicet nūc cum proponitur quæstio Scæuolæ. si secūdā, dic.i.pupillus:scilicet quondā.

k *Cæsaris.* cognoscēs inter fiscū & minorem in actione in factū quę proponitur pro executione.

l *Facias iudicata.* id est cōdemnationē solue.sic ponitur.s̄. si certum petatur.l.fi. *Iudicatum facere quid sit.*

m *Curator.* si habeas procurator, dic, id est curator.

n *Responsum habes.* i. tu respondes: vt ita loquat curator.vel tu ꝓcurator fisci audi respōsum aduersæ partis. *Fluxus.*

o *Debeas.*tu curator minoris.vel dic,tu procurator fisci.

p *Abstentum.* & sic non tenebitur de cætero actione in factum de re iudi. vt supra, titu.j.l.ij.in fi.& supra, si quis cau.l.fi. Sed quo modo curator solus & nudis verbis potuit abstinere? Respō. secundum P. adierat sine tutore, & sic poterat dimittere sine restitutione : vt infra, de acquiren. hære.l.impuberibus. Alij vt Azo,quòd adiuit solus tutor sine consensu pupilli, & sic non tenuit aditio: vt.C.de iure deliber.l.potuit. vnde & sine restitutione potest se abstinere. Vel tertio secundum H. hic fuit petita restitutio, & causa cognita data, vt fieri debet: vt supra,de mino.l. in causæ.§.causa.&.l.etiam.§.fina.

D q *Siquid.* vt acceptilatio, pactum de non petendo, vel transactio,vel delegatio: vt supra,eo.l.potest.secus si soluat:quia liberatur à prima, licet teneatur actione tute. propter eam pecuniam: vt supra,de neg.gest.l.diuortio.& sic soluitur cōtrarium.ĭ. de solu.l.tutor.§.fi.quia ibi solutione. vel dic vt ibi.

QVANDO EX FACTO TVTORIS, vel curatoris minores agere, vel & cætera.

r *DOB dolum.*Cōueniebatur impubes rei vindicatione,vel petitione hære. dolo vel culpa tutoris facta est deterior res quæ petitur. tenetur pupillus secundum Aristo. si tutor sit solūendo: vt hic. & supra, titu. ij. l.fi. in princip. Adeo vt quidam dicant vt non liberetur cedendo actionem. sed falsum est : vt in.d.l.& plene de hac materia no.ibi. Quod ergo in fi.hic dicit, si rem &c. sub.maximè. nam tunc maxime tenetur vt tantum sufficiat cessio. Alij hic ponunt casum quando dolo vel culpa tutoris res peruenit ad pupillum : sed litera in fin. hoc non patitur. Accursius.

s *In litem.* sic infra, de fideiuss.l.fi.& supra,de in lit.iur.l.j.

t *Illud.*quod dixit Aristo.item contra supra,si quis ius dicen.nō obtem.l.j.§.si procurator.

Si tutor.]

BIU Cujas

Si tutor.] CASVS. Tutor vel curator mutuauit pecu. pupilli vel adulti Titio, & suo tutoris vel curatoris nomine stipulatus est sibi reddi.certe vtilis actio datur pupillo vel adulto.& idē est si de pecunia pu.vel adulti emat suo nomine etiā tutor vel curator prędia.nā datur vtilis actio pupillo vel adulto ad dicta prędia vindicanda. Viuia.

a *Datā.* suo proprio nomine.aliàs, iure cōmuni quererētur cōdictio certi ex mutuo minori: vt supra,si cer.pe ta.l.certi condictio. §. si nummos.

b *Stipulatus.* s.sibi tutori vel curatori.

c *In nomen suum.* id est, nomine suo proprio: & dic, tutor emit de pecunia pupilli. si autem nomine pupilli accepisset, tunc dic directam: vt.C.per quas personas.l.j.

d *Vtilis actio.* ex stipulatione cum fuit mutuū stipulatus: vt & supra, titu.j.l.quoties. §.j. & plene no.C.eo.l.ij. Itē vtilis in rem quando emit de pecunia minoris.& est speciale in eo sic & in milite: vt.C. de rei vindi.l.si vt proponis.& etiam in vxore: vt supra, de donat. inter virū & vxorem.l.

Ecclesia vicem pupilli obtinet. vxor marito. Et idem in ecclesia quæ vicem habet pupilli: vt.C.de sacrosanctis ecclesiis.l. fina. quia est contrariū regulariter: vt.C.de rei vindi.l.si ex eo. sed ad stipulationem est contra.ś.de pign.actio.l.solutum.§.per liberā.Solutio. hic vtilem dicit quæri per tutorem: ibi negat directā. Accur.

Dolus.] CASVS. Dolus tutorū nō debet prodesse vel nocere pupillo, nisi ex eo fact⁹ sit locupletior pupilli. & de hoc ponit tria exempla. Et est primum tale: Pupillus habebat seruum qui negotiabatur in merce peculiari sciente pupillo,& tutore eius. vnde creditoribus peculiaribus tenetur pupillus tributoria actione,id est facta contributione de se & aliis creditoribus. cum seruus prædictus eidem pupil. domino aliquid debebat,tantum debet habere pupil.quantū quilibet aliorum creditorum, & non plus. Tutor autem pupilli dolo fecit quo minus in eis peculiaribus aliqua non cōtribuerentur, immò apud pu.remanent.certe tenetur pu.quia factus est locupletior.Secundū & tertium exemplū planum est cum.l.seq. Viuian⁹.

e *Fauit.* & sic est locupletior: vt.ś. de tribu.l.iij.§.j.Accursius.

f *Dicendum est.* si ex dolo tutoris vel etiam ex suo habuit commodum ex re depositā: vt supra, depositi.l.j.§.an in pupillum.

g *Probetur.* vt & supra, titu.ij.l.fina. vbi plene de hoc no.& facit ad hanc.l.infra,ne vis fiat ei qui in possess.mis.l.j.§.ex hoc edicto.& supra,de euict.l.iiij.& supra, de admi.tuto.l.cum plures.§. primo.& de pecu.l.in summa.de dolo.l.si ex dolo.& supra, commodati.l.iij.in principio.

h *Et si extrinsecus..Amiserit.* in sua re,non pupilli:& sic intelligitur infra,de regu.iuris.l.neque.

Post mortem.] CASVS. pro furioso lata fuit sententia contra curatorem eius. postea mortuus est furiosus. certe non mandabitur sententia executioni contra curatorem,sicut nec mandatur contra tutores qui defenderunt pu. si autē finita tutela vel cura animo nouandi promisit illi pro quo fuit sententia data; tutor quondā pu.vel curator furiosi bene tenetur quilibet.[TVTOR.] Pater pupilli cuius nō erat tutor, fuerat condemnatus cum viuebat Titio in.c.ego tutor promisi dicta.c.dicto Titio.postea finita est tutela. non poterit me creditor Titius conuenire.secus autem si accepissem meō nomine mutuam pecuniā ab aliquo, & soluissem dicto Titio, nō tenerer illi à quo accepi etiā finita tutela:nisi ille à quo accepi, ideo mihi dedit,vt soluerē dicto Titio.Viuianus.

i *In tutores.* s.finito officio: vt &.C.e.l.j.& si quis cau.l.fi.sed nec eo durāte: vt.j.de re iu.l.si se.§.j.&.ś.tit.ij.l.ij.

k *Constabit.* vt & supra, de constitu. pecu. l.Titius.

l *Recte recusat.* promisit enim tutorio nomine. sed certe & si non exprimat ex quo appareat cp in rem pupilli se obligauit, idē est: vt.j. eo.l.ij.sic econtra licet stipularetur sibi: si tamen pecunia pupilli, quærit ei: vt.ś.eo. l.si tutor. secus autē si suo proprio nomine exprimendo volēs forte donare pupillo:vt infr.de admi. re. ad ci. perti.l. iij.§.in eum. Item secus in procuratore: vt supra, de procu. l.procurator qui pro euict. & est ratio vt ibi not.

m *Non idem.* quod dictum est in tutore cauente, non habet locum in tutore soluente qui prędictam pecuniam soluit nō de suo, sed quia eā accepit mutuo, & suo nomine: & creditor non numerauit contemplatione pupilli: vt in fin. huius.l. nam etiam finita tutela tenetur mutuanti.

n *Suo nomine.* id est, pro se,non pro pupillo.postea tamen soluit pro eo.Azo.

o *Pro pupillo fecit.* scilicet solui pecuniam in qua pater fuerat cō demnatus. Azo.& potest distinguere,vt not.supra,de neg.gest.l. si pupilli.§.j.& facit supra,de procu.l.procurator.§.fin.&.C.si tutor vel curator.l.si creditor.

Tvtor.] CASVS. Tutor egit contra pupilli debitorem,& iudicio pendente cum decreto prætoris actorem constituit ad complendam litem: & pro dicto actore postea fuit lata sententia. certe habebit pup.ac.iudicati.Viuianus.

p *Tutor interposito decreto.* aliter enim fieri non potuit.ś.titu.ij.l. decreto.& institu.de cura.§.fina.

q *Eum.* scilicet agentem.

r *Actio.* scilicet in factum de re iudi.&.C.de rebus creditis.l.actori. hæc quidem dabitur pupillo. & facit supra, de procura.l.si procurator.&.C.eo.l.ij.&.l.pe.

s *Tvtori. Actio detur.* sic infra, de re iudica.l.iiij.§.j.& supra, titu.ij.l.ij.& supra, si quis cau.l.fina.

Tvtor.] CASVS. Me tutorem Titij & ipsum Titium instituit Sempronius hæredes, & à nobis fideicom. reliquit Mæuio sub conditione vel ex die. petiit Mæuius vt caueremus ei de fideicom. ei præstando adueniente die vel conditione. ego caui pro me

Plo. mutuā dari

Flo. puero

Flo. Asi

Quod tutor vel curator acquirit ex pecunia minoris, efficitur minoris. Bartolus.

II. VLPIANVS libro primo Opinionum.

SI tutor vel curator pecuniam eius cuius negotia administrat, mutuā datā[a] ipse stipulatus[b] fuerit, vel prædia in nomen suum[c] emerit: vtilis actio[d] ei cuius pecunia fuit, datur ad rem vindicandā, vel mutuam pecuniam exigendam.

Pupillus non tenetur ex dolo tutoris, nisi quatenus ad eum peruenerit. Bartolus.

III. PAPINIANVS libro vicesimo Quæstionum.

DOlus tutorū pupillo[*] neque nocere neq; prodesse debet. Quod autem vulgò dicitur, tutoris dolū pupillo non nocere: tunc verum est, cùm ex illius fraude locupletior pupillus factus nō est. Quare merito Sabinus tributoria actione pupillum cōueniendum ex dolo tutoris existimauit: scilicet si per iniquā distributionem pupilli rationib⁹ fauit.[e] Quod in depositi quoq; actione dicendum est,[f] item in hæreditatis petitione, si modo quod tutoris dolo desiit, pupilli rationibus illatum probetur.[g]

IIII. VLPIANVS libro sexagesimoquarto ad Edictum.

ET si[*] extrinsec⁹ aliquid tutor dolo amiserit,[h] pupillo nihil nocere oportet.

De eo quod quis gessit vt administrator, finita administratione non tenetur. Bar.

V. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

POst mortem furiosi nō dabitur in curatorem qui negotia gessit, iudicati actio: non magis quàm in tutores:[i] si modò nullam ex cōsensu post depositum officium nouationem factam,& in curatorem vel tutorem obligationem esse transl atam constabit.[k]

Si tutor simpliciter contrahat in re pertinente ad pupillum, intelligitur tutorio nomine contrahere. si in re quæ potest ad ipsum & ad pupillum pariter pertinere: intelligitur nomine proprio contrahere, nisi aliud actum sit. Bartolus.

TVtor qui pecuniam se soluturum cauit,[in] quā pater pupilli cōdemnat⁹ fuerat: actionem post tutelam finitam rectè recusat.[l] Non idem[m] in eo placuit qui suo nomine[n] mutuam pecuniam accepit, & iudicatū pro pupillo fecit:[o] nisi fortè creditor ideo contraxit, vt in causam iudicati pecunia transiret.

Sicut pupillo quæritur per tutorem, ita per actorem ab eo constitutum. Bartolus.

VI. IDEM libro secundo Definitionum.

TVtor interposito decreto[p] prætoris, actorem reliquit. Secundum eum[q] sententia dicta, iudicati[actio][r] transfertur ad pupillum non minus, quàm si tutor obtinuisset.

VII. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

TVtori qui infantem defendit, succurritur, vt in pupillum iudicati actio detur.[s]

Si negotium in parte spectat ad pupillum, pro illa videtur tutorio nomine facere: pro alia proprio. Bartolus.

VIII. IDEM libro quinto Responsorum.

TVtor, qui & cohæres pupillo erat, cū conueniretur

BIU Cujas

pro mę & pu. cohæredéque meo.certe ex illa cautione tenebitur pro parte pup. vtili actione ex stipulatu fideicommissario Mæuio. Viuianus.

a *Nomine.* relicti in diem vel sub conditione à se & à pupillo. & sic cauit pro se,& pro eo per consequens.

b *Dandam.* legatario vel fideicõmissario adueniente die vel cõditione: vt infra, vt le.no. ca.l.j.in princ. & facit supra, co.l.post mortẽ. §.j.vbi ex promissione tutoris tenetur pupill⁹. Alij etiam dicũt, quòd datur tutori in adultum cohæredem. & dicunt fami.erci.si nõ est redditum: vt supra, fami.erci.l.heredes. §.familiæ. Vel secundũ Py. vtilẽ tutelæ. quæ nõ placet.

DE SVSPECTIS tutoribus & curatoribus.

Hæc clausula.] CASVS. Primo dicit, q̃ titulus de suspectis tutoribus necessarius est & frequens. Secũdo quærit, vnde crimen suspecti descendit, & apud quos magistratus possit postulari suspectus tutor, vel curator: & quis tutor vel curator possit suspectus postulari: & quis possit postulare suspectos: & ex quibus causis possit remoueri tutor vel curator à tute. vel cura: & quę sit pœna tutoris vel curato. conuicti suspecti. Tertio determinat, vnde descẽdit hoc crimen. Quarto dicit, qui sint illi magistratus qui possunt remouere à tutela vel cura suspectos. Quinto determinat, qui tutores & curatores possunt accusari, & remoueri à tutela vel cura. Sexto determinat, qui possunt accusare de suspecto, vsq; ad. §. si quis de plebeiis. Cætera sunt plana vsq; ad. §. queri po-

a *Tutor suspectus affi-citur. quod limita, nisi fuisset consanguineus pupilli: quia tũc vt suspe-ctus non remouetur, ne infametur: sed illi dabitur adiutor: vt ea.l.§.fin.&.l.tutor.§.fina.&.l.seq. quas hic tex.in l.si tutor.* test.in.l.tutor. Viuia. spectus affi

c *Crimen.* id est, accusatio criminis. nam crimen non est ex.l.imò per.l.punitur: vt C. vnde vi.l.meminerint.

d *Duodecim tabu.* quia ergo est legitimum crimen, ergo accusatio debet solenniter proponi.i.per libellum in scriptis. Sed tamẽ fauore pupilli est admissum: vt etiam sine libello in scriptis possit fieri accusatio & remotio: vt.j.eo.l.iij.§.præterea. Vel verius ibi loquitur quando iudex per officium inquirit. cæterum si aliquis accusat, non potest fieri sine dicto libello: vt.j.de priua.delic.l.fi. & de mune. & ho.l.rescripto.§.si quis. Sed quæ erit pœna talionis? Respon. infamia.[a] Item & alias quandoque pœnas patitur tutor: vt ea.l.§.fin.&.l.sequenti.&.l.tutor.§.fina.&.l.seq. quas hic tex.in l.si tutor.j. fra, ad Turpil.l.& in priuatis.

e *Bar.in.l.* e *Mandata.* id est legata.

quod si forte. §. Sunt quidam.j. de so.

f *Totum.* immò non: vt supra, de offic.procõsu.l.solent.in prin. &.l.nec quicquam.§.j.&.l.si quid.dic ergo totum quod non exigit maiorem animaduersionem.

g *Transit.* i. cõceditur. vt.ff.de offi.eius cui mã.est iurisdi.l.j.§.fi.

fideicommissi nomine,[n] insolidum ipse cauit. quæsitum est, an in adultum pupillũ pro parte danda sit vtilis actio? Respõdit, dandam.[b]

DE SVSPECTIS TVtoribus & curatoribus.

TITVLVS X.

Procedit per modum summæ. Primo ponit quid induxit ad tractandum seu tradendum istam materiam. Secundo ponit quæ requiruntur ad hoc vt ista materia intelligatur: & illa per ordinem tractat per totum istum titu. Bartolus.

I. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

HAEc clausula & frequens & pernecessaria est. Cotidie enim suspecti tutores postulantur. Primum igitur tractemus vnde descendat suspecti crimen:[c] & apud quos postulari quis possit suspectus tutor vel curator: deinde quis, & à quo, & ex quibus causis remoueatur: deq; pœna suspecti.

¶ Sciendum est suspecti crimen è lege duodecim tabularum[d] descendere.

Causa suspecti potest agitari coram ordinario & coram delegato iudice. Barto.

¶ Damus autem ius remouendi suspectos tutores Romę prętoribus: in prouinciis, præsidibus earum. An autẽ apud legatũ procõsulis suspectus postulari possit, dubiũ fuit. Sed imperator Antoninus cũ diuo Seuero Braduæ Maurico proconsuli Africę rescripsit posse: quia mãdata[e] iurisdictione, totum[f] officiũ iuris dicũdi ad eũ transit.[g] Ergo & si prætor mandet iurisdictionem, simili modo dicendũ est suspectũ posse apud eum postulari cui mandata est. cum enim sit in prouincia[h] hoc rescriptum, consequẽs erit dicere & eũ cui à prętore mãdata est iurisdictio, posse de suspecto cognoscere.

Omnes tutores cuiuscunque conditionis existant, possunt accusari de suspecto simile gerant. Bartolus.

¶ Ostendimus qui possunt de suspecto cognoscere: nunc videamus qui suspecti fieri possunt. Et quidẽ omnes tutores,[i] possunt siue testamentarij sint, siue non sint, sed alterius generis tutores. Quare & si legitimus[k] sit tutor, accusari poterit. Quid si patron⁹? adhuc idẽ erit dicendũ: modo vt meminerimus patrono parcẽdum.[l]

Quilibet admittitur ad accusandum tutorem de suspecto, etiam mulier si ex pietate moueatur. Bartolus.

¶ Consequens est, vt videamus qui possint suspectos postulare.[m] Et sciẽdũ est quasi publicam esse hãc actionem:[n] hoc est, omnibus patere.[o] quinimmò & mulieres admittũtur: sed eæ solæ quæ pietate necessitudinis ductæ ad hoc procedũt: vtputa mater,[p] nutrix quoque & auia possunt. potest & soror (nã in sorore & rescriptũ extat diui Seueri) [sed] & si qua alia mulier fuerit, cui⁹ prętor ppẽsam[q] *pietatẽ intellexerit, non sexus verecundiã egredientis,[r] sed pietate productam non cõtinere iniuriã pupillorum: admittet eam ad accusationem.

Ob facta atrocia tutor non solum remouetur, sed etiam punitur. Bartolus.

¶ Si quis de plebeiis[s] ob facta atrociora[t] in tutela admissa fuerit apud prætorem accusatus:

h *In prouincia.* si dicas in præside & eius legato, est contra.j.ad Turpil.l.j.§.suspecti. Solu. ibi nomẽ præsidis est generale, vt etiã delegatos præsidis comprehendat: vt.ff.de offi.præsi.l.j. Vel potest cognoscere delegatus præsidis & prætoris, vt hic: non remouere, vt ibi.& ad hoc.ff.de offic.eius cui man. est iurisd.l.iiij.& sic remotio nõ potest delegari. Tu dic, in legato procõsulis esse speciale vt de omni crimine cognoscat: vt.ff. de offi.procõ.l.solent. Item vt de suspecto cognoscat & remoueat: vt hic, & insti.e.in pri. idem potest dici in legato prætoris: vt hic. Nec ob. quod dicit, in prouincia: quia dicit à proconsule, vel suo legato. nam & procõsul regit prouinciã remotam: vt nota.ff.de offi. præsi.l.j.& secũdũ hoc præses ad cognoscendum non delegat: vt in contrario.

i *Omnes tutores.* id est, cuiuslibet generis tutores siue testamentarij, siue legitimi, siue datiui, & idem in curatoribus: vt.j.l.iij.§. non tantũ.& dicas male gerentes, nõ bene.& sic cõprehendit genera singulorũ,& nõ singula generum. sic.j.de vi & vi ar.l.j.§. priuatum.& insti.qui mo. tu.fin.§.simili modo.& inst.de fideiuss.§.j.&.ff. de pecu.l.quã Tuberonis.§.in peculio.

k *Legitimus.* immò videtur adiungendus curator.& idem in patrono dicitur: vt.j.eo.l.si tutor. Sed dic, quòd illud est cõsilium magis quàm præceptũ. Et eodem modo respõ.j.eo. l.iij.circa prin.ibi, sed si patronum &c.

l *Parcendum.* quia eũ remotum non sequitur infamia: quæ aliàs sequeretur: vt hic, &.C. e.l.fin. Alij quod non remoueatur, sed curator adiũgatur: vt infra, eo.l.si tutor. sed illud est consilium, vt dixi:

*Fi.in. *pœna*

non præceptum.

m *Postulare.* i. accusare. aliter ponitur.ff.de postu.l.j.§.postulare.

n *Hanc actionem.* id est accusationem. sic ponitur.C.si tutor nõ gess.l.j.&.j.de sepul.vio.l.iij.§.penul.

o *Patere.* aliàs, patere: aliàs, cõpetere.& ita in lib.domini Azo.

p *Mater.* secus in iuramẽto in litem: vt.ff.de in lit.iur.l.videam⁹.

q *Propensam.* id est moderatam, immò procliuem.

r *Egredientis.* quod esset quando faceret vt cœtibus virorum posset interesse, argu.C.de procu.l.maritus. Admittitur ergo mulier quælibet ad accusationem istam, dummodo ex honesta causa moueatur: & hoc fauore pupillorum. aliàs mulieres nõ admittuntur ad accusationem, nisi suam vel suorum iniuriam prosequantur: vt.C.qui accu. non pos.l.de crimine.&.j.de accu.l.qui accusare.& facit insti.eo.§.consequens.&.ff.de procura.l.fœminis.

Mulier ad accu-dum ut-tatur. Tutor in-tis cassis re-Solum re-uetur, si-etiam pe-nitur.

s *Si quis de plebeiis.* nam non omnes sic puniuntur: sed humiliores tantum: vt.j.eo.l.iij.§.tutores qui. Accursius.

t *Atrociora.* puta quia præsens alimenta denegauit: & probatum est eius mendacium. vel si data pecunia tutelam redemerit: vel si

inuentarium non fecit: vel si pecuniam deponere vel in emptionem prædiorum conuertere noluit iussus à iudice: vel euidenti fraude bona pupillorum alienauit. Item si libertus fraudulenter gessit tutelam filiorum patroni: vt instit. eo. §. sed si quis. &. §. libertus. & supra, de offic. præfect. vrb. l. j. §. item. & supra, de tut. l. in eos. & supra, de administrati. tuto. l. tutor qui. §. item solet. & infra. l. iij. §. tutor qui. & §. tutores. & infra. l. pxi. &. C. de administra. tut. l. nisi.

a *Præfectum.* quia ad eum spectabat hæc iurisdictio siue cura: vt supra, de offic. prę. vrb. l. j. §. item solent.

b *Grauiter.* suo arbitrio: vt. C. de admini. tut. l. nisi.

c *Libertus quoq; si fraudulenter gessisse.* secus si nullo modo gessit: quia ingratus redigitur in seruitutem: vt infra, de iure patro. l. ingratus. Argumẽ. cõtra. C. de li. cau. l. solo.

d *Puniendus.* & de suspecto accusari potest: vt. C. qui pet. tuto. l. j. & facit instit. eo. §. libertus. & .C. de administ. tu. l. nisi.

e *Tutor quoque. Adhuc tutor.* qui alium accusat cõtutorẽ.

f *Desierit.* finita tutela per capitis deminutionem, qui est postea restitutus. Azo. Vel dic, quòd fuit datus ad certam conditionem vel diem: vt institu. quibus modis tu. fi. §. sed & si. &. §. præterea.

g *Ipse autem.* scilicet accusatus, & qui nunc remouebitur ppter accusationem contutoris quondam. & secundum hoc manet quando ille desiit: sed non manet post finitam accusationẽ de se factã.

h *Suspectum.* id est dicere, nõ solum si alia causa desiit: sed etiam quando per accusationem suspecti. tũc enim desinit: vt instit. qui. mo. tu. fi. §. fi. quo casu videbatur quòd nihil dolosius doloso.

i *Grate.* ergo si omittant, committunt ingratitudinem: vt infra, de iure pat. l. ingratus. &. C. qui pe. tu. l. ij. licet sit argumen. contra. C. de lib. cau. l. solo.

k *Suum.* scilicet pupilli. & bene dico, & melius est: quia optimum consilium est adiungi curatorem: vt. j. eo. si tutor. & secundum hoc libertus impuberis accusat patronum pupilli impuberis. Vel dic suum scilicet istius accusantis. & ideo melius dicit, quia incurrere posset patroni sui offensam, quia ob hoc solũ posset eum in seruitutem reuocare, vel petere castigari: vt. C. de lib. & eo. lib. l. ij. &. j. de iure pa. l. j. nam licet famosam accusationem possit libertus contra patronũ nomine alterius proponere etiam sine veniæ impetratione: vt. ſ. de in ius vo. l. quæsitum. licet lex ista aliter intelligi possit: non tamen accusat, etiam si suam iniuriam prosequatur: vt infra, de accu. l. hi tamen. §. j. & sic intelligitur lex illa. C. si tu. non gess. l. j. licet aliter quidam intelligant: vt ibi not. Vel tertio potest intelligi quòd erat libertus communis pupilli & eius tutoris. Accursius.

l *Grauius.* quia forte inter eum & patronum & libertum magna discordia oriretur, & magna verba etiam ad accusandum procederent. Et quod dicit, omnibus aliis, scilicet libertis. q. d. si conceditur istis, conceditur omnibus aliis libertis accusare patronos. &. j. de re mili. l. officiũ. §. sed scio. Vel dic, aliis, id est dicere, non

remittitur ad præfectũ [a] vrbis grauiter [b] puniendus.

II. IDEM libro primo de omnibus Tribunalibus.

LIbertus quoque si fraudulenter gessisse [c] tutelam filiorum patroni probetur, ad præfectum vrbis remittetur puniendus. [d]

Tutor potest accusare contutorem suspectum etiam si fuerit remotus. Bartolus.

III. IDEM libro trigesimo quinto ad Edictum.

TVtor quoque contutorem potest suspectum facere: siue duret adhuc tutor, [e] siue iã desierit [f] ipse, [g] cõtutor autem maneat tutor. & ita diuus Seuer[us] rescripsit. Plus diuus Pius Cæcilio Petino rescripsit posse tutorẽ suspectum [h] remotũ cõtutores suos suspectos facere.

Liberti possunt tutores patronorum suorum siue filiorum patroni sui accusare de suspecto: sed liberti non accusant patronos suos crimine suspecti tutoris. Item omnis curator non tantum adolescentium potest suspectus accusari. h. d. vsque ad fin. l.

¶ Liberti quoque pupillorum gratè [i] facient si tutores vel curatores eorum malè gerentes rem patronorũ vel liberorum patronorũ suspectos fecerint. Sed si patronum suum [k] vt suspectum in tutela facere velint, melius est libertos ab accusatione repelli: ne in ipsa cognitione graui[us] [l] aliquid emergat, cum hoc aliis omnibus pateat.

¶ Non tantum autẽ adulescentis curator, sed etiã furiosi vel prodigi vt suspectus remoueri potest. Sed & si quis curam vẽtris, bonorúmve [m] administrat: non carebit huius criminis [n] metu.

Tutor potest remoueri ex officio iudicis sine accusatione. Bartolus.

¶ Prætereà videndum [est,] an & sine accusatione possit suspectus repelli. Et magis est vt repelli debeat, [o] si prætori [p] liqueat ex apertissimis [q] rerũ argumentis suspectum eum esse. quod fauore pupillorum accipiendum est.

Tutor remouetur ob dolum in tutela cõmissum: secus si extra tutelam. Item secus si in alia tutela, si est qui eum actione tutelæ conueniat. h. d. vsque ad. §. si tutor inimicus. Bartolus.

¶ Nunc videamus ex quibus causis suspecti [tutores] remoueantur. Et sciẽdum est aut ob dolum in tutela admissum, suspectum licere postulare, si fortè grassatus [r] in tutela est: aut sordidè [s] egit vel pernicioſè [t] pupillo, vel aliquid intercepit [u] ex rebus pupillarib[us] iã tutor. Quòd si quid admisit, antè tamen admisit, quàm tutor [x] esset, quamuis in bonis pupilli, vel in tutela: non potest suspectus tutor postulari: quia delictum tutelam præcesit. Proinde si pupilli substantiam expilauit, sed antequam tutor esset, accusari debet expilatæ hæreditatis crimine. [y] si minus: furti.

¶ Quæri potest, si tutor fuerit

A nocet pupillo si libertus repellatur: quia omnibus aliis de pupillo competit hoc ius: vt supra. l. j. §. consequens.

m *Bonorúmve.* aliorum quàm vẽtris. Vel dic, bonorum & ventris. nam quandoque iidem, quandoque diuersi constituuntur curatores ventri & bonis: vt infra, de ventre in possi. mit. l. j. §. hoc iure vtimur. & facit infra, ea. l. §. si curator vẽtri. & supra, de administra. tu. l. inter bonorũ.

n *Criminis.* id est, accusationis de suspecto.

o *Debeat.* & ideo forte non erit tunc infamis: vt. C. si tu. nõ gess. l. j. Accursius.

p *Si prætori.* qui & præses dicitur: vt supra, de offic. præsi. l. j. & sic nõ obstat infra, ad Turpil. l. j. Item prætori vt iudici: vt no. supra, de offic. præsi. l. illicitas. §. veritas. Item liquet sine alicuius accusatione: puta fraudulosè videt eũ agere causam pupilli coram se: vel aliter per officium inquisiuit: vt infra, eo. l. fi. & infra, ea. l. §. si tutor inimicus. & infra, vbi pup. edu. l. fi. & ad idem supra, de procu. l. non solum. §. fi. sic est in lenocinio, & quibusdã aliis: vt not. infra, de adul. l. ij. §. si publico. si vero alius postulet tutorẽ remoueri principaliter hoc instituendo, nunquam sine accusatiõe admittitur: vt no. supra, ea. l. §. j.

† *Facit gl. in. c. venerabili. circa me. ibi, & etiã iudex, extra. de offic. deleg.*

q *Apertissimis.* sic. C. de proba. l. sciant.

r *Grassatus.* id est studioſè malè gessit. Ac.

s *Aut quòd sordide.* p pretium. Accursius.

t *Pernicioſè.* per gratiam alienando.

u *Intercepit.* sibi accipiendo.

x *Tutor.* in bonis pupilli: & in tutela dicitur tutor.

y *Crimine.* cum subtraxit res hæreditarias ante aditam hæreditatem, vt post aditam hæreditatem: sed ante apprehensam possessionẽ. Et quod subiicit, si minus, id est cum subtraxit post aditam hæreditatem, & apprehensam possessionem. ſ. ab hęrede pupillo. tunc enim cõueniri potest furti: quia rei hæreditariæ non fit furtum nisi in casibus: vt infra, de fur. l. rei hæreditariæ. &. l. seq. & infra, de cri. expil. hære. l. ij. &. l. fi. Vel dic, si minus, id est si nõ potest accusari crimine expilatæ hæreditatis: quia nõ habet locum: quod est vt dixi. innuit ergo hic quòd pro ante gestis non potest accusari vt suspectus. & sic est contra. instit. eo. §. sed & antequã. Solu. vt ibi. [*Quæri potest.*] CASVS. Titius fuit tutor cuiusdã pup. & male administrauit. illo pupillo pubere facto idẽ fuit datus ei curator cum quibusdam aliis. nũquid de mala gestione tutelæ potest suspectus postulari in cura existens? Et dicitur quòd non: quia potest conueniri act. tutelæ à concuratoribus. & idem potest dici in eo qui bis fuit tutor: vt existẽs in secũda tutela non possit postulari suspectus de eo quod male in prima administrauit. sed in secunda habet contutorẽ qui eum possit conuenire tutelæ de eo quod in prima administrauit male. si autem in secunda tutela non habet contutorem, bene remouetur vt suspectus à secunda tutela ex eo quòd male administrauit in prima. & idem est in curatore, de quo dictum est in prin. §. Sed quid si ita fuit datus tutor pupillo, donec in Italia erit, tutor esto: vel donec vltra mare non ieris, tutor esto. & hic tutor antequam exiret Italiam, vel

BIU Cujas

iret vltra mare, administrauit tutelam, & male: & postea exiuit Italiam, vel vltra mare fuit, & postea reuersus administrauit iterum? nunquid potest postulari suspectus de eo quod male administrauit antequam exiret Italiam, vel vltra mare iret. Et dicitur quòd sic. non enim potest conueniri tutelæ: quia non est finita. vna enim fuit tutela, & nō plures. secus autem esset si ita dixisset ille qui tutorē dedit, quod reipub. causa non aberis, tutor esto. cū aberis, tutor ne esto. cum reuersus fueris, tutor esto. Nam si tutor taliter datus male administret antequam vadat causa reipub. & postea reuersus adhuc administret, non poterit ex priori male gestu postulari suspectus: quia potest conueniri tutelæ. duę enim tutelæ fuerunt. Item quid si Titius fuit datus curator ventri vel bonis, & male curā administrauit: & postea puero nato fuit tutor datus. nunquid existens in tutela potest suspect⁹ postulari de eo quod male administrauit in cura? & aut habet contutorem qui eum posit cōuenire de eo quod male in cura administrauit, aut non. Primo enim non posset postulari suspectus, secūdo sic. & hoc vsque ad. §. si tutor inimicus. Vi.

*concuratoribus. Fl.

pupilli, idemq; sit curator confirmatus [a] aduleſcenti, an possit ex delictis tutelæ [b] suspectus postulari? Et cum possit tutelæ [c] à contutoribus [d]* conueniri, consequens erit dicere cessare suspecti accusationē: quia tutelæ agi possit depositō officio, [e] & alio sumpto. [f] Idem erit quærēdum, & si proponas aliquem desiisse esse tutorem, & rursum cœpisse: (vtputa vsque ad tempus, vel ad cōditionē erat datus: [g] deinde iterum, vel superueniente conditione testamentaria, [h] vel etiā à prætore postea datus est) an suspectus postulari possit? Et quia duæ tutelæ sunt: si est qui eum tutelæ iudicio conueniat, [i] æquissimū etit dicere cessare crimen suspecti. [k] Si autem [l] ipse tutor est solus: nūquid quia tutelæ cessat, [m] remouēdus sit ab hac administratione, quasi in hac suspectus ex eo quòd in alia malè versatus sit? [n] Ergo & in eo qui curator solus post finitam tutelam cōfirmatus est, idem dici potest. ° ℣ Quòd si quis ita tutor datus sit: *Quoad in Italia erit, tutor esto*: vel, *Quoad trans mare non ierit*: an possit suspectus postulari? ex eo gestu quē administrauit ante quàm trans mare abisset? * Et magis est vt postulari possit, quasi vna tutela [q] sit, habēs interualla.

a *Confirmatus.* spōte. nec enim cogitur: vt supra, de administra. tuto. l. cum hæreditas.

b *Ex delictis tutelæ.* id est, admissus in tutelaribus negotiis dum erat tutor.

*Flo. abesset?

c *Tutelæ.* s. actione.

d *A contutoribus.* i. à concuratoribus.

e *Depositō officio.* scilicet tutelæ: aliàs non posset agi actione tutulæ: vt infra, de tut. & ra. detr. l. nisi.

f *Sumpto.* scilicet curæ.

g *Datus.* à testatore.

h *Testamentaria.* hoc ideo dicit, quia à iudice non potest dari sub conditione: vt supra, de tu. l. muto. §. j. licet à testatore sic: vt hic, & supra, de testa. tute. l. tutor datus. & instit. de Attilia. tu. §. j.

i *Conueniat.* de facto, puta alius tutor: vt infra, ea. l. §. si curator. Et sic not. quòd vt accusatio suspecti locum non habeat, oportet quòd de iure & de facto posit agi tutelæ: vt & not. C. eo. l. j. Item contra supra, de administra. tut. cum plures. Sed ibi pro eadem tutela tutor & curator conueniri non possunt, hic ex alia.

k *Crimen suspecti.* nec remouebitur ob hoc solum quòd in sua malè versatus est: nisi vbi non est qui eum ex priori conueniat tutela, vt subiicit. si autem aliūde quàm ex eo quòd male gessisse dicatur in prima, suspectus dicitur: dicunt quidam indistinctè quòd potest. nec obstat quòd agi potest tutelæ: quia ex hac causa agi non potest. Sed certe satis potest responderi ad contrarium, scilicet quòd non posit remoueri. quid enim si causa illa suspicionis remota est: vt infra, de adimen. legatis. l. iiij.

a Facit gl. in. c. venerabili. super verbo, suspectus. post prin. ibi, hodie vero secus. extra de offi. dele.

l *Si autem.* facit infra, eadem. l. §. si curator.

m *Tutelæ cessat.* id est qui tutelæ eum conueniat.

n *Versatus sit.* sub. & certe sic. Et sic not. quòd qui in vno malus est, & in aliis [a] &c. sic infra, de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. & supra, de transact. l. cum hi. §. in persona. & supra, de testa. tut. l. in testamento. §. non omnino. & infra, de accu. l. si cui. §. iisdem.

o *Idem dici potest.* scilicet quòd posit remoueri. *ADDITIO.* Vide glos. in ca. accepimus. super ver. reputare. circa me. quæ ponit casum huius. §. extra de æta. & quali. ord.

p *Suspectus postulari.* quia durat tutela. non ergo concurrit actio tutelæ & postulatio de suspecto: vt hic, & superioribus. §. §. & infra, proxi.

℣ Si quis ab futurus reipublicæ causa, desiderauit in locū suum cōstitui alium tutorem: [r] an reuersus, ex ante gesto suspectus postulari possit? Et quia potest ex priore gestu vtili actione [s] conueniri, cessabit postulatio.

℣ Si curator vētri bonisve [t]* datus, fraudulēter versatus sit, deinde tutor datus [est:] an postulari suspectus propter fraudes in cura admissas possit, dubitari potest. Et si quidē habet cōtutores, non poterit postulari: qui conueniri potest. [u] si non habet, amoueri potest.

B

Propter inimicitias cum pupillo vel cum parētibus remouetur tutor vt suspect⁹. Bar.

℣ Si tutor inimicus [x] pupillo parentibusve [y] eius sit, & generaliter si qua iusta causa prætorem mouerit [z] cur non debeat in ea tutela versari: reiicere eū debebit.

Propter res malè venditas potest tutor vt suspectus remoueri. Bartolus.

℣ Seuerus & Antonin⁹ rescripserūt Epicurio, tutores qui res vetitas sine decreto distraxerunt, nihil quidem egisse: [a] verùm si per fraudem [b] id fecerunt, remoueri eos oportere.

C

Tutor qui denegat alimenta indebitè, potest vt suspectus remoueri, & etiam puniri. Bartolus.

℣ Tutor qui ad aliměta pupillo præstanda copiam [c] sui non faciat, suspectus est: poteritque remoueri. sed si nō latitet, sed

D

Tertio dicit: Quidam tutor non dabat pupillo suo alimenta: vnde vocauit eum prætor coram se, volens pupillo constituere alimenta: & ipse non venit: vel venit, & dixit pupillum non habere vnde ei alimenta constitueret. & postea repertum est cōtrarium. certe hic tutor potest puniri eo modo quo punitur ille qui corrumpit notarios prætoris per pecuniam, vt ipse tutor constituatur. nam & iste & ille remouentur vt suspecti: & etiam remittuntur ad præfectum vrbi extra ordinem ab eo puniēdi. Quarto dicit, quòd tutores qui inuentarium non faciunt, vel qui nolūt deponere pecuniam pupillarem ad prædiorum cōparationem, vel qui per pecuniam per se depositam nolunt postea prædia emere: si sunt plebeij, duas pœnas sustinent: quia in vinculis ponūtur donec inueniatur idonea emptio: & etiam remouentur vt suspecti. si autem non sunt plebeij, remouētur tantum vt suspecti. hoc dicit vsque ad. §. is tutor. Viuianus.

q *Vna tutela.* durat enim eadem: nisi & testator dixisset contra: vt infra, tit. j. l. Titius. & facit infra, de mili. testa. l. quod dicitur. §. miles.

r *Tutorem.* id est curatorem: vt dixi. ff. de tute. l quæsitum.

*Fl. bonis.

s *Vtili actione.* ergo quæ finita fuit tutela per excusationem, vt & infra, de tu. & ra. detra. l. si tutor. in prin. & inst. de excusa. tutor. §. item qui rei. & no. infra, tit. j. l. penulti. in princip.

t *Bonisve.* aliquando idem datur: aliquando diuersi dantur ventri & bonis: vt not. supra, ea. l. §. non tantum. & nota curator: quia tutor ventri dari nō potest à iudice: vt supra, de tuto. & cur. da. ab his. l. ventri. sed à testatore sic: vt supra, de testa. tut. l. si quis filiabus. Accursius.

u *Potest.* vtili nego. gest. & est argumen. supra, ea. l. §. si autē. & quod ibi nota.

Si tutor inimicus.] CASVS. Dedi tutorem filio meo: & ipse tutor ante mortē meā factus est meus inimic⁹, vel pupillo me mortuo. certe bene debet reiici à tutela. Secundo dicit: Si tutor vendat res quæ sine decreto non possunt alienari, nihil agit, & tūc remouetur vt suspectus.

x *Si tutor inimicus.* inimicitia capitali, nec interuenit reconciliatio: vt instit. de excusa. tuto. §. inimicitiæ.

Remissio citra libel.

y *Parentibusve.* ex linea ascēdenti in infinitū: vt supra, de in ius vocan. l. quique. §. parentes. secus si cū fratre vel aliis transuersalibus. & facit supra, de arbi. l. licet. & de procura. l. filius. in fine.

z *Mouerit.* videtur quòd per officium hic inquirat. quod dic vt supra, ea. l. §. præterea. idem tamen si aliquo accusante.

a *Egisse.* scilicet quoad alienationem: vt. C. de præ. mino. l. iiij. & l. si quidem. Accursius.

b *Per fraudem.* vt totam pecuniam partemve sibi vsurpet.

c *Copiam.* infra, eo. impuberibus. in fi. & insti. eo. §. si quis tutor.

BIU Cujas

& infra, vbi pup. edu. l. finali.

a *Fide inquisitionis.* quia corrupit iudicem qui debebat inquirere de eius moribus, & sic approbatum dare. Accursius.

b *Constituatur.* tutorem.

c *Hic ergo.* qui per mendacium dicit se non posse alere.

d *Remouebitur.* ergo nec ille qui corrupit, remouetur: vt hic euidenter probat. nã &. ff. dixit, neq; enim interest &c. alij sub. tantũ. q.d. non tantum remouebitur &c. vel etiam fiet alterũ quod iudex volet, secundũ H. arg. supra, ea. l. §. si tutor. Et sic not. ex mẽdacio quẽ puniri: vt not. ff. quod cum co. l. iiij. §. j.

e *Pœna.* extraordinaria: vt. ff. de tu. l. in eos.

f *Ministeriis.* id est, ministris, nõ vt inquireretur de moribus, & puniatur hic secũdum Azo. quia pupillo fecit iniuriam corrũpendo officiales: vt infra, de iniuriis. l. idẽ apud. item ait eũ. Sed certe secundum H. imò Pand. Flo. ibi fecit iudici: vt ibi dicit. & facit. ff. de officio præfect. vrb. l. j. §. item solent.

g *Tutores qui repertorium emptionem cõrum.* id est, inuentariũ: vt. ff. de administ. tuto. l. tutor qui.

h *Non fecerunt.* mox, subaudi: vt. C. de admi. tut. l. tutores. quod expone vt ibi: & hoc nisi iusta causa fuerit quare nequiuerit, vel nisi remissa fuerit inuentarij confectio à testatore: vt supra, de administr. tuto. l. tutor. in principio. & .C. arbi. tu. l. fi. §. fi.

i *Comparationẽ.* aliàs, emptionem. hoc dic vt ff. de administ. tut. l. ita autem. in principio.

k *Pernicaciter.* aliàs pertinaciter, à per, id est valde & tenax. aliàs peruicaciter, quia fortiter resistit cum iudex ei præcipit quod debet: vt. ff. de administ. tuto. l. tutor qui. §. si deponi. item aliàs, præstant: aliàs, præstatur.

l *Vinculis.* hoc est cum inopia a dignoscitur laborare: vt supra, de administra. tu. ob fœnus. & argumen. infra. de pœ. l. j. §. finali. & infra, de iniur. l. fina. & supra, de offic. præsi. l. illicitas. in fine. Item & infamia notantur, & grauioribus pœnis subiiciuntur: vt. C. arbi. tut. l. fina. & supra, de administr. tut. l. tutor qui. §. si deponi. &. §. sequenti.

m *Suspectis.* idemque & si vnus tutor non communicet cõtutori in administratione: vt. ff. de admini. tu. l. actus.

n *Humiliores.* vt supra, eo. l. j. in fine. namque maiores nostri & cætera. vt infra, de pœ. l. capitalium. in fi. & de iniur. l. finali. & de incen. rui. nau. l. Pedius.

Is tutor.] CASVS. Tutor qui dolo vel lata culpa abstinet pupillum suum ab hæreditate sibi delata, remouetur vt suspectus. & efficitur infamis, subaudi. si autem remoueatur à tutela ob leuem culpam vel negligentiam, non efficitur infamis. Sed quid si fraude in tutore reperta nõ remouit eum prætor, sed alium ei adiunxit? non est infamis. Bonum est ergo quòd prætor qui remouet à tutela tutorem exprimat in remotione causam, vt videre possimus vtrum sit infamis vel non. si autem non exprimit causam remotionis, nec in iudicio fuit probata: non erit infamis remotus. h. d. cum princip. l. sequen. Viuianus.

Principiũ §. huius. §. in

Qui pecunia ad præ-

Mendacio puniri debet.

Sic not. deterioris conditionis pauperem quam diuites. Bart. in l. ob fœnus.

hic alleg.

presens nihil posse decerni cõtendit, quasi inopi: *si datis pupillo aduocatis, in mendacio reuincatur: ad prefectum vrbis remittẽdus est. neque enim interest, id agere quemquam, vt corrupta fide inquisitionis a tutor constituatur, an bona fide constitutum b velut prędonem bonis alienis incũbere. hic ergo c nõ quasi suspectus remouebitur, d sed remittetur puniẽdus ea pœna e qua solent adfici qui tutelam corruptis ministeriis f prætoris redemerunt.

Tutor qui non facit inuentarium, vel pecuniam ad comparationem non deponit pertinaciter, in vinculis est ponendus: nisi fuerit positus in dignitate. Bartolus.

¶ Tutores* qui repertorium g non fecerunt, h vel pecuniam neque ad prædiorum comparationem i cõferre, neque deponere peruicaciter k perstant: quoad emptionis occasio inueniatur, vinculis l publicis iubentur cõtineri, & insuper pro suspectis m habentur. Sed sciẽdum est non omnes hac seueritate debere tractari, sed vtique humiliores. n Cæterũ eos qui sunt in aliqua dignitate positi, non opinor vinculis publicis contineri oportere. ¶ Is tutor qui inconsideranter o vel dolo pupillum abstinuit hereditate: potest suspectus postulari.

Remotus propter culpam, non est infamis. idem in eo cui alius adiungitur. Bar.

¶ Qui ob segnitiem, vel rusticitatem, [vel] inertiam, [vel] simplicitatem, vel ineptiam p remotus sit: q in hac causa est, vt integra existimatione tutela vel cura habeat. sed & si quis ob fraudẽ r non remouebit aliquem, sed [alium] ei adiũxerit: non erit famosus: quia non est abire tutela iussus.

Remotus absque dolo, non est infamis: & si in sententia causa non exprimatur, non intelligitur ex causa famosa damnatus seu remotus. Bartolus.

B

IIII. IDEM libro primo de omnibus Tribunalibus.

HAe enim causæ s faciũt vt integra existimatione tutela vel cura quis abeat. t Decreto igitur debebit causa remouendi u significari, vt appareat de existimatione. Quid ergo, si non significauerit causam remotionis decreto suo? Papinian v ait debuisse dici hũc integrę esse famæ. & est verũ. x

Idem est prohibere gerere, & remouere. Bartolus.

¶ Si prætor sententia sua nõ remouerit [à] tutela, sed gerere prohibuit: dicendum est magis esse vt & hic desinat y tutor esse.

C

¶ Qui nihil z gesserunt, nõ possunt suspecti postulari: verum ob ignauiam, vel negligẽtiam, vel dolum (si dolo fecerunt) possunt remoueri.

Satisdatio non impedit quin tutor possit, si male gerat, vt suspectus remoueri. Bartolus.

V. IDEM libro tertio Disputationum.

A o *Inconsideranter.* i. lata vel leui culpa: vt infra, proxi. §.

p *Ineptiam.* aliàs, inopiam: & aliàs, imperitiam, & hæc adnumeratur culpæ: vt supra, de offic. præsi. l. illicitas. §. sicut.

q *Remotus sit.* s. ob negligentiã vel culpã nõ latam. omnia enim ista fere idẽ significãt, & vnũ est expositio alteri⁹. & est quasi verborum inculcatio. Sed quid si remouetur ob latam culpã? videtur q sit infamis: vt infra, e. l. impuberibus. §. j. & supra, depo. l. quod Nerua. Vel forte quantũ ad infamiã lata culpa non comparatur dolo, vt in criminibus: vt. j. ad. l. Corn. de sic. l. in lege. si autem ob fraudẽ vel dolum, cõstat quòd famosus est: vt instit. e. §. suspectus &. C. de tut. & cur. qui sa. non de. l. ij. cum dãnatus de dolo sit infamis: vt supra, de his qui no. infa. l. j. §. qui furti.

Remotus à tutela quãdo infamatur.

r *Fraudem.* quam inuenit eum commisisse. & hoc fecit iudex: quia erat agnatus vel patronus: vt infra, eo. l. si tutor, vel forte emendatus. nam suo arbitrio est: vt supra, ead. l. §. si tutor.

Hæc enim.] CASVS. in prĩ. cõtinuatur cum præceden. casu. [SI PRAETOR.] Siue prætor corã quo est accusatus tutor suspectus, dicat in sententia, remoueo te à tutela: siue dicat, prohibeo ne geras: semper videtur remotus. [QVI NIHIL.] Si tutor nõ administrat tutelã, non potest ob hoc ipsum sola suspectus postulari. si autem gerat, & male: vel per dolũ suum, vel alio modo bene potest remoueri vt suspectus. & hoc dicit, verum ob ignauiam &c. Viuia.

s *Hæ enim causæ.* scilicet rusticitas & similes.

t *Abeat.* id est, recedat.

u *Causa remouẽdi.* sic supra, de his qui no. infa. l. ij. §. ignominiæ. Argumẽ. cõtra infra, de re mili. l. milites. §. missionũ. in fi. illius. §.

x *Et verum est.* distingue tamẽ: obiiciebatur ei culpa: & tũc obtinet quod hic dicit: an dolus, & tunc sit infamis quasi ex ea causa remot⁹ quæ in iudicio erat deducta: vt infra de excep. rei iud. l. si ex testamento. si autem nulla causa expressa, tũc in dubio propter culpam videatur remotus: vtpote in benigniorem partem: vt. j. de pœnis. l. si præses. &. l. interpretatione. & hic.

D

y *Desinat.* imò videtur non desinere: vt. ff. de admi. tu. l. iij. §. j. & fina. Sed dic, q aut accusabatur de suspecto: & iudex prohibuit administrare: & videtur remouere, quia hoc petebatur & agebatur. aut cũ cõtẽtio esset futura inter tutores plures, præses vel prætor aliis cõcessit administrationẽ, & aliis denegauit: vt ibi. vel hęc secũdum illam: vt. s. desinat quoad administratione, nõ quoad alia.

z *Qui nihil.* potest ita intelligi, vt si non gesserint, non possint accusari: sed remoueri per officium iudicis: vt. ff. e. l. tutor. §. præterea. si dolo vel ignauia fecerunt. i. cessauerũt: vt hic, & instit. eo. §. sed & antequam. &. C. eo. l. ij. &. l. iij. in fi. quæ est cõtra. Sed & potest cogi gerere captis pignoribus: vt. C. eo. l. præses. in princi. Vel dic, quòd antequam gerat, ex dolo tantũ siue cõtumacia potest accusari vt suspectus: vt in contrariis. Et quòd hic subiicit, verum ob ignauiam, mutat casum quando administrat. & dic, secerunt, id est administrauerunt. Et secundum hoc quòd dicit, si dolo:

BIU Cujas

dolo:sub.vel ignauia, vel negligentia, vt.ſ.posuit.sed secundum primum casum non repetitur:sed notabiliter ponit, si dolo &c. Alij dicunt ob hoc solum quòd non gessit, non remouetur: sed propter fraudem sic: vt hic.Vel non potest remoueri verbis.ſ.l. xij.tab.vt in prin.§.sed ex mente sic:vt hic in fi.& in contrariis. & facit infra, eo.l.impuberibus.§.fina.

SVspectus fieri is quoq; qui satis dederit, [a] vel[etiã]nũc offerat, potest. Expedit enim pupillo rem suam saluam fore quàm tabulas rem saluam † fore cautionis habere. Nec ferẽdus est contutor qui ideo collegam [b] suũ suspectũ non fecit, quoniam cautum erat pupillo:

VI. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

QVia satisdatio [c] propositum tutoris maleuolum non mutat †, sed diutius grassandi [d] in re pupillari* facultatem præstat.

Adulti possunt accusare curatorem de suspecto cum consilio consanguineorum.secus in pupillo.

VII. VLPIANVS libro primo de omnibus Tribunalibus.

IMpuberibus quidẽ non permittitur [e] [tutores]suspectos facere : adolescentibus planè volentibus suspectos facere curatores suos permittitur, dummodo ex consilio necessariorum [f] id faciant.

Tutor potest remoueri propter latam culpam.Bartolus.

℣ Si fraus non sit admissa, sed lata negligẽtia : quia ista [g] prope fraudem accedit, remoueri [&] hunc quasi suspectum oportet.

Ex sola cõtumacia quis suspectus efficitur:& vt suspectus remoueri potest. Bar.

℣ Præterea † accesserunt quædam species ex epistola Imperatoris nostri & Diui Seueri ad Atrium Cloniũ.nam aduersus eos qui ne alimenta decernantur, sui copiam perseuerant nõ facere: vt suis rebus [h] careant, præcipitur, reiq; seruandæ causa pupillus in possessionẽ mittitur* eius qui suspectus sententia sua [i] factus est: quæq; mora deteriora futura sint, curatore dato [k], distrahi iubentur.

Tutor qui copiam sui pupillo agere volenti nõ præstiterit, tanquam suspectus remouebitur. Bartolus.

℣ Item si quis [l] tutor datus non cõpareat, solet edictis [m] euocari : nouissimeque (si copiam sui nõ fecerit) vt suspectus remoueri, ob hoc ipsum [n] quòd copiam sui non fecit.quod & perrarò, & diligenti habita inquisitione [o] faciendum est.

Suspectus dicitur tutor ex moribus, non ex diuitiarum defectu. Bartolus.

VIII. IDEM libro sexagesimo primo ad Edictum.

SVspectum tutorem eũ [esse] putamus, qui moribus talis est, vt suspectus sit. Enimuero tutor quãuis pauper est, † fidelis tamen & diligens:remouẽdus nõ est [p] quasi suspectus.

Si tutor coniunctus per remotionem infamaretur : melius est sibi curatorem adiungi. Bartolus.

IX. MODESTINVS libro singulari de Euremeticis.

SI tutor aliquo vinculo necessitudinis vel adfinitatis pupillo coniũctus sit, vel si patronus pupilli liberti tutelã gerat,& quis eorũ à tutela remouẽdus videatur:optimũ factu* est curatorẽ ei potius adiungi, quàm eundem cũ nota fidei [q]* & existimationis remoueri.

Post remotionem non spectat ad tutorẽ periculum tutelæ. Bartolus.

X. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum.

SI tutor aliquo vinculo necessitudinis vel adfinitatis pupillo coniũctus sit, vel si patronus pupilli liberti tutelã gerat, & quis eorũ à tutela remouẽdus videatur: optimũ factu* est curatorẽ ei potius adiungi, quàm eundem cũ nota fidei [q]* & existimationis remoueri.

Post remotionem non spectat ad tutorẽ periculum tutelæ. Bartolus.

X. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum.

Ad hunc locum vide Ant.Aug. lib.4.ca.8.

Hæc verba ponit gl. in ca.venerabili. sup. verbo suspectus. post med. ibi, nec admittẽdus.extra de offic. de lega.

Flo.familiari

Concor.cũ hoc.ſ.gl.2. post med.in ca.at si clerici.extra de iudiciis.

Adulti cũ curatorem habens differt à pupillo.

a *Satis non dederit.* aliàs deest, non : & est postea, vel non offerat &c.sed male, quia non conuenirent sequẽtia. sed, & satis, legi potest. Illud autẽ verũ est qꝙ qui non satisdat cũ debet, ob hoc ipsum potest remoueri vt suspectus.& si ob dolũ, cum infamia.si inopia, non: vt not.C. de tut.& cu. qui satis non de.l.ij. & hic.Et est hoc verũ de inope si magis expedit pupillo habere cautum vel remoueri:quàm bonos mores tutoris.aliàs non remouetur,sed curator adiũgitur: vt instit.eo.§.fin.&.C.eo.l. pietatis.&.l.in postulãdis.in eo autem qui nõ debet satisdare, solum inspicitur sit fidelis,an non:vt ita vel administret adiuncto curatore, vel repellatur.

b *Collegam.*quem potest & debet accusare: vt.ſ.eo.l.iij.in princi. Sed arg.contra, supra, de admi. tuto.l.actus.

c *Qvia satisdatio.*sic instì.eo.§.nouissime.

d *Grassandi.*id est,male agendi.& facit.ĭ. de ap.l.imperatores.§.fi.&.ſ.de testa.tu.l.testamento.§.ij.

IMpuberibus] *CASVS.* Impuberes per se non possunt tutores suos suspectos postulare: puberes autem sic:cum consilio tamẽ amicorum & consanguineorũ suorũ.Secundo dicit,quòd etiam per latam culpam remouetur tutor à tutela. Tertio dicit,quòd si tutor à prætore vocatus vt constituãtur pupillo alimenta,nõ veniat:mittitur pupillus in possessionem eius: & potest vendere pupillus de dictis bonis curatore sibi dato ea quæ sunt futura deteriora propter moram:& ipse tutor vt suspectus remouetur ab eius pupilli tutela.Quarto dicit,quòd si tutor datus alicui pupillo non compareat,debet citari:& si nõ veniat, debet remoueri vt suspectus si prætori placet.istud tamen raro eueniet,id est,euenire debet:vt scilicet quis non gerens remoueatur vt suspectus. Viuia.

e *Non permittitur.* per se:sed alij pro eo possunt: vt Cod.eod.l. pietatis.in fi.

f *Necessariorum.*amicorum vel consanguineorũ:vt.ſ.de iureiuran.l.fina.vnde Iob: Necessarij mei venerunt ad me. Azo.& facit insti.eo.§.impuberes.Et not. differre adultum curatorem habentem à pupillo:vt.ſ.de in lit.iuran.l.videamus.& sic argu.con tra.C.de in integ.resti.mi.l.si curatorem habens.

g *Quia ista.* scilicet lata culpa.nam lata negligentia dolo comparatur:vt.ĭ.de regu.iur.l.negligentia.&.ſ. si men.fal.mo.dix.l.j. §.ideo.& depositi.l.quod Nerua.& de acti.& obli.l.j.§.is quoq; apud quem.ibi,magna tamen negligentia &c.fallit tamen in criminibus: vt infra,ad le. Corne.de sica.l.in lege.& facit.C. de offic. præfect.præt.l.si quos. & supra, eo.l.tutor. §. fina.&.l.hæc enim.in fi. tamne. *ADDITIO.* Ex hac glos.not. secundũ Bart.hic quòd lata culpa æquiparatur dolo, quod intellige quandum ad remouendum: non quantum ad infamandum: per eundem Barto.in.l.iij.§.fina.supra,eod.

Lata negligentia dolo comparatur.

Flo. tamen.

h *Suis rebus.* Dicunt quidam,pupillorũ : vt ita tutoribus auferatur administratio.sed certe immo tutoris cessantis:vt statim innuit,ei? qui &c.Sed ad qd hoc fiet? Respon. vt cautũ sit pupillo si quid eius itereſt pro male gestis vel neglectis:nõ quòd ex eis alat, sed de suo: vt.ĭ.tit.ij.l.fi.in fi.

i *Sententia sua.* per fugam enim vel per cessationem se condemnat:vt in auth.de exhi. reis.§.si vero. colla. v. & remouetur vt suspectus: vt supra, eo.l.tutor.§.tutor. & instituteo.§.si quis.

Fuga sigillum est condemnationis.

*Hinc patet responsio ad illud Arist. Prob. ipsius ne ius patrocinia.li.iij. signiãq; ipsum ipsius ipsa dicta Val.Max. li.iij.c.ij. *Fl.fabi. *Fl. cunctatorem ita, fide exhibenda non remouendi.*

k *Curatore dato.*ad eius officiũ pertinet talia distrahere:vt supra, de admini.tut.l. inter. & facit. C. de admini. tu.l.tutor.§.j.

l *Item si quis.*ſ.citatur vt alat, hic vt administret.

m *Edictis.*scilicet tribo, vel vno pro omnibus:vt.ſ. de iudic.l.ad peremptoriũ.&.l. seq.

n *Ob hoc ipsum.* ergo hoc regulare quòd ille qui accusat, probat dolum vel negligentiam tutoris:vt supra,de proba.l.quoties.§. qui dolo.sed in casibus præsumitur:vt hic,& arg.C.de iudi. auth.iubemus.Item in aliis:vt supra,eo.l.tutor.§.sin autem ipse tutor.&, §.si tutor inimicus &.§.tutor qui.&.§.tutores qui.sed posset etiã iste cogi administrare:vt.C.eo.l.præses.

o *Inquisitione.* nam causa cognita fit tutoris remotio iudice sedente pro tribunali:vt infra,ad Turpil.l.j.§.suspecti.Item videtur contra,supra, eo.l.hæc enim.in fi.sed posses dicere quòd hic administrabat:vel dic vt ibi not.

SVspectum.] *CASVS.* Quãuis tutor sit pauper, non remouetur propter hoc à tutela vt suspectus, sed ita demũ si male gerat. Vi.

p *Non est.* sed curator adiungitur:vt insti.e.§.fi.&. C.eo.l.pietatis. Nec ob.cõtra.C.de tuto.qui satis nõ de.l.ij.&.ſ.e.l. suspectus.vt ibi no.Item facit.ĭ.l.proxi.item &.C.de inceſt.nup.l.humilem.&.ĭ.de priui.cre.l.si creditoré.&.C.eo.l.in postulandis.

SI tutor.] *CASVS.* Quidam sunt tutores quos nominat : qui si propter dolum accusentur de suspecto, non debent remoueri, immo curator eis debet adiungi. Viuianus.

q *Nota fidei.* id est nota infamiæ iuris : vel nota apud bonos & graues.& potest dici hoc esse consilium:sed bene posset remoueri: vt tamen non inferatur causa doli quæ irrogat infamiã: vt supra,

BIU Cujas

pra,eod.l.j.§.ostendimus.in fi. Vel dic secundo quòd nullatenus est remouendus,sed curator adiungitur: vt hic. Vel tertio distinguitur,an propter dolum: vt tunc non remoueatur.an vero culpa ei obiiciatur,& tunc sic: quia tunc non timet infamiam.& sic loquitur.d.§. ostendimus.Item videtur contra.C.arbi.tu.l.fi.§.fin. vbi indistincte remouetur.sed ibi speciale quando ob inuentariũ nõ factum: hic ob aliã causam.Vel ecõtra illa determinatur per istã: vt in aliis tutoribus intelligatur,non in istis. Et no.ratione consanguinitatis aliqua fieri quæ aliàs non fierent. sic infra, de receptatoribus.l.iij. & supra, de pac.l.antepẽ.&.j.de le.j.l.si domus.§. qui confitetur.& supra,de vsufru.l.si extraneo. &.§. de mino.l.si in emptione.& supra, sol. matri. l.Caius.in fi. & supra, de his qui deiec. vel effu.

Consanguinitatis ratione aliqua fiũt quæ alias nõ fierent.

†Hoc habẽ ful. si vero.§.hæc autẽ non habẽtur hoc loco in Codice Florẽtino. verum habẽtur.j.tit.j.

DEcreto.] CASVS. Remotus à tutela non tenetur plus gerere:& non sunt res plus periculo eius. Viuianꝰ.

Non timet. Quia ab eo tempore quo cœpit causa suspecti moueri, interdicitur ei admini. stratio: vt instit.eo.§.si quis autẽ.Et not.quòd in duobus casibus desinit quis se in causa suspecti per procuratorẽ: vt supra,de procura.l.non solum.§.fi. quod est contra regulam: vt infra, de publi. iudi.l.penulti.§. ad crimen. constat autẽ hoc esse publicum iudiciũ: vt supra,eod.l.j.§. cõsequens. Item not. hic quòd cõsequitur quis ex eodẽ facto præmiũ & pœnam.sic Cod.de his qui sibi adscribunt in testamento.l.j.Arg. contra, supra, de negot.gest.l.siue hæreditaria. & hic not. ADDITIO. Pro solutione vide distinctionem quã ponit Dy. in ca.quod ob gratiam. de regul. iur.lib.vj.

Hoc habẽ ful. *Remotus.* *Florẽtino.* *Non timet.* *Suspecti causa quãdiu durat.* *Imperator Hadrianꝰ.* *Suspecti causa quãdiu durat.* *Arg. de excusationibus tutorum & tenentur ea quæ facta sunt.* *Premium & pœnam quæ contulerunt de facto.* *Arg. quod ob gratiam.*

POst finitam.] CASVS. Si instituta accusatione de suspecto finiatur alio modo tutela,illa accusatio de suspecto soluitur. Vi.

Soluitur. vt instit.e.§.sed si suspecti.&. C. e.l.j. quia agi potest tutelæ: vt.ï.de tut. & ratio.nis. &.l.si tutor. in fin.&.l.seq.& oportet quòdagi possit de iure & de facto ad hoc vt cesset accusatio suspecti: vt.§.eod.l.iij.§.nunc videamus.&.§.quæri.&.§.si quis absuturus.&.§. si curator. Item not. quòd desistens ab accusatione nõ incidit in Turpil.vt.ï.ad Turpil.l.j.§.suspecti.Ité no. nõ refert qualiter fiat accusatio,dũmodo fiat remotio.sic.C.de inst.& substi.sub cõditio.fac. l.iij.vbi de hoc dixi.

NIhil.] CASVS. Adultus accusauit curatorem suum de suspecto. bene potest introducere in testem seruum suum propriũ.

[IMPERATOR.] Quidã qui vocabatur Clemens, dedit tutorẽ filiis suis Isidorũ Marcum filiumfami. Titij, & ipsum Titium patrẽ Isidori Marci. Titius pater cogitauit,ego nõ satisdabo pro filio meo cõtutore meo rem pu. sal. fo. & sic non erit tutor. certe ista fraus nihil ei proderit:immo ipse & filius suus Isidorus erunt tutores malo suo velle.Viuianus.

c *Præscribere.* id est, excipere.sic ponitur.ï. de adul.l. si maritus. §. præscriptiones.

d *Posit.* scilicet cum effectu:quia nõ potest, vel quia non posit.i. debeat ex necessitate. nam hic non habet necesse facere:quia si opponat, parũ prodesset: vt argu.§.de admi.tu.l. ad instruẽdam. &.ï. de tute.& ra. detr.l.j.§.de seruis.&.C.de adm.tu. l.lex quæ.§.j.arg.contra.C.de testi.l.seruos. Sed hic speciale fauore pupillorũ.sic supra,eo. l.tutor.§. præterea.

e *Imperator Hadrianus.* quãuis &c.quidam habẽt hãc.l.hic.sed est in textu.ï.tit.j.l. si quis inter tres.§.imperator.

DE EXCVSATIONIBVS.

Herennius.] CASVS. Herennius Modestinus misit quandã Epistol. Ignatio Dextro in qua dicit qualiter ipse Herẽnius fecit libr.de excusationibus tutorum: & hũc libr.vult ita aptare quod de excusationibꝰ tutorum sit manifesta doctrina. dicit ergo prius quod ingenui nõ debẽt dari tutores pupillis qui sunt libertini: & si dentur,habent excusationẽ. si autem nõ excusent se cũ possint: bene erũt obligati rationibus tutelæ. Item sponsus nõ potest esse curator spõsæ suæ. Vi.

Herennius.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber vicesimus septimus.

DE EXCVSATIONIBVS.†

TITVLVS I.

Tutor vel curator liberto dari nisi in subsidium ingenuus prohibetur: datus autẽ se excusare debet: aliàs ad rationũ redditionẽ se obligat: libertus verò non potest se à dicto onere excusare.h.d.Nico.de Neap.

I. MODESTINVS libro primo Excusationum.

ΕΡέννιος Μοδεστῖνος Ἰγνατίῳ Δέξτρῳ συγγράφας σύγγραμμα ὡς ἐμοὶ δοκεῖ χρησιμώτατον, ὅπου παραίτησιν ἐπιτροπῆς καὶ κηδεστείας ὀνόμασα, τοῦτο σοὶ πέμψω. ποιήσομαι δὲ ὡς ἂν οἷός τε ὦ τὰ περὶ τούτων διδασκαλίαν σαφῆ ἀφηγούμενος. τὰ νόμιμα τῇ τῶν Ἑλλήνων φωνῇ. εἰ καὶ οἶδα λύσφρασα εἶναι αὐτὰ νομιζόμενα πρὸς τὰς τοιαύτας μεταβολάς, πρόθυμόν σε τῇ τῶν λεγομένων διηγήσει αὐτὰ τὰ τῶν νόμων ῥήματα, εἴπου καὶ τοῦτο διενθείην, ἵνα τὰ τῶν λεκτέων καὶ τὰ τῶν ἀναγνωσέων χρῆσιν ἔχοντες τὸ ὁλόκληρον τοῖς δεομένοις καὶ τὰ ὠφέλειαν παραχώμεθα. λεκτέον τοίνυν πρῶτον, τίνας δεῖ χειροτονεῖσθαι. ἀπελευθερικοῖς ὀρφανοῖς εὐγενεῖς οὐ λώσασιν οἱ ἄρχοντες ἐπιτρόπους ἢ κηδεμόνας, ἀλλὴν εἰμὴ παντελῆς ἀπορία ᾖ τὸν τόπον ἀπελευθέρων ἔχειν. ἀπελευθερικοῖς γὰρ ἀπελευθέρους μόνους δεῖ διδόσθαι τοὺς ἐν τῷ αὐτοῦ τόπῳ ὄντας, θείου Μάρκου ὁρατίωνα κελεύσαντος. ἐὰν δὲ λοιπὸν θειότατος Σεβῆρος τῶν ἀφηλίκων πρόνοιαν ποιούμενος, ὑπόθεσιν αὐτὸν εἶναι τῆς ἐπιτροπῆς, ἐὰν μὴ ἐμπροθέτως διαιολογήσηται, ἀπέγραψεν. οὐκ ἔξεστιν κηδεστοῦ εἶναι μνησικάκου μνησικάκως, ὡς ἡ σύγκλητος λέγει, χειροτονηθεὶς δὲ ὁ τοιοῦτος ἀπολυθήσεται.

Antonij Augustini interpretatio.

HErennius Modestinus Ignatio Dextro. Vtilissimũ, vt mihi videtur, opus confeci, quod inscripsi De tutelæ & curæ excusatione, idq; ad te misi. In quo quantum potui, apertè eum tractatum explicaui docẽs Græcè nostra iura, quæ quàm difficulter vertantur, nõ ignoro. Dumque ea explico, addo sicubi opus est, ipsa legũ verba, vt his, qui dicendi, & legendi vsum habẽt hoc desiderantibus perfectum auxilium præstare possimus. Principio igitur dicẽdum est, quos creari nõ oporteat. Libertinis pupillis magistratus ingenuos tutores aut curatores non dẽt, præterquã si maxima inopia sit eo loci libertorum. Iubet enim Diui Marci oratio, vt libertinis, qui in eodem oppido sunt, liberti dentur. Sed si detur ingenuus, Diuus Seuerus minoribus consulens rescripsit obnoxium fore tutelæ, nisi intra cõstitutum tempus allegauerit excusationem. Nõ licet sponso spõsæ curatorem esse, vt senatus cẽsuit, creatus autẽ hic, remouendus est.

BIU Cujas

a *Herennius.* subaudi, ego. Et not. q nostri docto. intelligũt q ex legibus Latinis antiquis Herennius fecit librum transferendo in Græcum. & quia bene compilauit, reassumptus est in Latinũ: vt hic. & facit pro eis quod est. j. Græcorũ voce. Sed certe bene potest dici ecótra, quòd ex Greco in Latinũ transtulit Herénius. & dices in Græco. i. ex Græcorũ voce. Acc.

b *Vocaui.* ego Herenius Modestinus.

c *Legalia.* id est leges ipsas. Et not. quòd innuit quòd primo fuerunt leges in Latino: quia dicit, voce Græcorũ: & dicit, trásferẽdum. sed certe aliqua prius in Latino, & aliqua prius in Græco. Hoc tamen est, quòd à Greçis habuerunt originẽ: vt instit. de iure natura. §. & non inelegãter. sicut in qualibet arte: vt in prícipio sui tractatus dicit Prisçianus. tamen constat hãc legum compositionem in Latino prius fuisse conscriptam: vt. C. de veteri iure enucleãdo l. ij. §. hoc autem quod ab initio. in fine primæ colla. secundum Azo. & H. est ergo melior alia expositio: & dic, ad trásferendũ de Greço in Latinum.

d *Inepta.* quia sæpe non potest bene fieri translatio de vna lingua in aliam.

e *Dicendorum.* i. eorũ quæ sum dicturus. H.

f *Verba.* Latina, vt dicunt. melius dic, Græca. nam & aliàs hoc frequenter fit quòd verba Greça ponuntur in legibus Latinis: vt patet. ff. de cótrahẽ. empt. l. j. §. pe. & in multis aliis locis: vt insti. de' cõtrahen. emp. vbi habemus Græcum. Accur.

Vulgaris.

Herẽnius [a] Modestin' Ignatio Dextro S. Conscribens librum (vt mihi videtur) vtilissimum, quẽ excusationũ tutelę & curatoriæ vocaui [b], hũc tibi misi. faciam autẽ, quoad possibile erit, de his doctrinã manifestam, enarrans legalia [c] Greçorũ voce: & si cognouero inepta [d] ea ad transferendũ esse, apponam dicendorum [e] narrationi etiam ipsa legũ verba [f] si necesse erit: vt dicendorum simul & legendorum vsum habentes, integritatẽ idigẽtibus, & vtilitatẽ prębeamus. Dicendũ igitur primũ est quos creari non oporteat. ℣ Libertinis pupillis ingenuos [g] tutores vel curatores præsides non dabũt: nisi omnimodo libertinorum penuria [h] secundum locum illum sit. Libertinis enim libertinos solos oportere dari, qui ex eodẽ loco sint, oratio diui Marci iubet. Si autẽ dabitur [i], diuus Seuerus impuberum curam habens [k], obligatum eum esse tutelæ, nisi iustè rationes reddiderit, rescripsit. Nõ potest curator esse sponsæ [l] sponsus, vt senatus dicit: creatus autem talis absoluitur.

Aetas septuaginta annorũ probata legitimè à tempore creationis perfectam tribuit excusationem à tutela vel cura testamentaria vel datiua. Nico. de Neapo.

II. IDEM lib. secũdo Excusationũ.

Ἀφίενται ἐπιτροπῆς καὶ κουρατορίας καὶ οἱ ἑβδομήκοντα ἔτη πεπληρωκότες. ὑποβεβηκέναι δὲ λέγεται ἑβδομήκοντα ἔτη, εἰ ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ εἰ ᾧ χειροτονῆται, ἢ εἰ ᾧ τῇ κληρονομίᾳ προσέρχεται τις, ἢ εἰ ᾧ αἵρεσις ἢ τῇ διαθήκῃ προγραφῇ πεπλήρωται, ἐκ εἰ τὸς τὸν χρόνον ἡ πραῦτήσεως. ἡ δὲ ἡλικία δείκνυ) ἢ ἐκ παιδολογραφίων, ἢ ἐξ ἑτέρων ἀφορμῶν.

Antonius Augustinus.

A tutela & cura excusantur, qui septuaginta annos excesserunt. † Excesisse autem eos oportet tum, cùm creantur, aut cùm hæreditas adita est, aut cũ conditio testamẽto scripta impleta est, non intra excusationis tẽpora eam ætatem implere, quæ probatur, aut natalis diei scriptura, aut aliis legitimis probationibus.

Vulgaris.

Excusantur [m] à tutela & curatoria & qui septuaginta [n] annos compleuerunt. Excesisse autem oportet septuaginta annos tẽpore illo quo creatur [o], aut quo hęreditatẽ adiit [p] quis, aut quo conditio quę testamẽto [q] inscripta est, completa est: non intra tẽpora excusationis. Aetas autẽ probatur, aut ex natiuitatis scriptura [r], aut aliis demonstrationibus [s] legitimis. [t]

Maritus vxoris suæ procurator esse potest.

C. de procu. l. ij. & l. maritus.

Ἀφίενται.] CASVS. Illi qui habent. lxx. an. possunt excusari à tutelis si eos annos excesserunt eo tẽpore quo tutores creantur à iudice vel à lege: vel si dentur in testamento, debent excesisse dictos an. tempore quo valet datio, id est, tempore aditæ hæreditatis illius qui dedit tuto. si dedit eum pure. vel si dedit eũ sub condi. debet excesisse tempore existentis conditionis. qualiter autem probetur dicta ætas: dicit litera plane. [REMITTIT.] Multitudo filiorum de qua dicitur insti. eo. in principio. dat excusationem à tutela tutori: & debent esse filij legitimi & naturales: & non obstat si sint emancipati: & illi filij qui mortui sunt, non prosunt nisi moriantur post excusationé completã. & hoc habet locũ in omni tutore. Ille autem qui est in ventre, non prodest patri ad excusationem. & etiã nepotes ex filio nati prosunt auo ad excusationé: & si sunt plures nepotes ex vno filio nati, pro vno reputantur. Itẽ numerus filiorũ debet esse tutori ad hoc vt excusetur tẽpore quo datur tutor. [AMPLIVS.] Hic ponitur quinta excusationis ratio: veluti si tutor electus habeat tempore electionis tres tu † Senes ex telas, vel tres curas, vel *ab omnibus* tres inter tutelas & cu- *publicis mu* ras: dũ tamen habeant *neribus va* onus in se. & intelligũ- *care tra* tur tria onera tutelarũ *Aristob.* nó p numero pupillo ȝ. *Plato.* rũ, sed patrimoniorũ: de quo dicto oritur talis quæstio: Titius duas tutelas habebat, & fuit vocatus ad tertiã: & appellauit: & pendente app. tertię, fuit ad quartã promotus. certe habet excusationé à quarta pendente tertiæ ap. & si quidem vincat tutor in appel. tertiæ, & sic eam non subeat: nó habebit excusationem à quarta. si autem succumbat, & sic eã subeat, habet excusationẽ à quarta. & scias quia propter patrẽ habentẽ tria onera tutelarũ vel curarum, habet excusatio. à quarta filius suus: & idem est econtrario, scilicet si filius habeat tres tutelas vel curas, vt pater excusetur à quarta. & si filius habet vnam tutelam, & pater duas: excusatur pater à quarta, & etiam filius. & hæc habent locum quando pater & filius morantur in vna domo. & idem est si frater meus qui moratur mecum & cum patre meo in cuius sumus potestate: habeat tria onera tutelarũ. Nam ego & ipse & pater noster possumus excusari à quarta: & hoc quando frater meus administrabat tres tutelas voluntate patris nostri. Viuianus.

a *Herennius.* subaudi, ego. Et not. q nostri docto. intelligũt q ex legibus Latinis antiquis Herennius fecit librum transferendo in Græcum. & quia bene compilauit, reassumptus est in Latinũ: vt hic. & facit pro eis quod est. j. Græcorũ voce. Sed certe bene potest dici ecótra, quòd ex Greço in Latinũ transtulit Herénius. & dices in Græco. i. ex Græcorũ voce. Acc.

b *Vocaui.* ego Herenius Modestinus.

c *Legalia.* id est leges ipsas. Et not. quòd innuit quòd primo fuerunt leges in Latino: quia dicit, voce Græcorũ: & dicit, trásferẽdum. sed certe aliqua prius in Latino, & aliqua prius in Græco. Hoc tamen est, quòd à Greçis habuerunt originẽ: vt instit. de iure natura. §. & non inelegãter. sicut in qualibet arte: vt in prícipio sui tractatus dicit Prisçianus. tamen constat hãc legum compositionem in Latino prius fuisse conscriptam: vt. C. de veteri iure enucleãdo l. ij. §. hoc autem quod ab initio. in fine primæ colla. secundum Azo. & H. est ergo melior alia expositio: & dic, ad trásferendũ de Greço in Latinum.

d *Inepta.* quia sæpe non potest bene fieri translatio de vna lingua in aliam.

e *Dicendorum.* i. eorũ quæ sum dicturus. H.

f *Verba.* Latina, vt dicunt. melius dic, Græca. nam & aliàs hoc frequenter fit quòd verba Greça ponuntur in legibus Latinis: vt patet. ff. de cótrahẽ. empt. l. j. §. pe. & in multis aliis locis: vt insti. de' cõtrahen. emp. vbi habemus Græcum. Accur.

g *Ingenuos.* nec illos qui habent ius anulorum aureorum: vt insta, eo. l. cum ex oratione.

h *Penuria.* necessitas legem nó habet. sic no. ff. de offi. consu. l. j.

i *Dabitur.* scilicet ingenuus libertino tutor, scilicet de facto: tenet de iure vt hic: nisi se excuset: vt. C. eo. l. iij. & ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. pupillo. §. j. nã multa quæ fieri nó debẽt, facta tamẽ tenent: vt &. j. quando ap. sit. l. j. §. biduũ. & ff. de fer. l. j. & ibi not.

k *Impuberum curam habens.* nam multa tractauit iste de vtilitate impuberum, & de offi. tuto. & cura. vt. j. de rebus eo. qui sub tutela vel cura sunt. l. j. Accursius.

l *Sponsa.* nec vxori maritus: vt instit. eo. §. pe. & ipso iure nulla est datio. & improprie ibi ponitur verbum excusationis: vt & in eo. tit. §. itẽ maior. & si quidem primo erant cótracta spõsalia, vel matrimonium: verum est quòd dari non potest: & si detur forte absens & ignorans, petet alium loco sui constitui: vt. C. eo. l. amplissimi. & l. licet. & de interdi. matrimonio. l. cum proponas. si autem primo sit datus, non potest postea contrahere cum illa vel sponsalia vel matrimonium: vt. C. de interdic. matrimo. per totũ. & ff. de ri. nup. si quis tutor. in princip. & §. quamuis. Procuratorem autem constat maritum posse esse suæ vxoris vel sponsæ: vt

BIU Cujas

probationem plenã faciunt cũ aliis indiciis: quia quæ non prosunt singula, multa iuuãt[a]: vt C. de proba. l. rationes. & l. instrumẽta. & l. nó epistolis. & l. nudis.

Perfectus numerus filiorum legitimorũ & naturalium superstitum excusationem tutelæ præstat: & in hoc computantur nepotes qui supersunt ex præmortuis filiis: pluribus tamen ex vno patre relictis, loco vnius computãdis. hoc dicit vsque ad. §. amplius. Nico. de Neapo.

ΓΑφίησιν ἐπιτροπῆς καὶ κηδεστείας καὶ πολυτεκνίας. νομίζει δὲ παῖδας εἶναι δεῖ πάντας, κἂν μὴ ὦσιν αὐτῷ ἐξουσία. δεῖ δὲ [ζῶντας] εἶναι τοὺς παῖδας ὅτε οἱ πατέρες δίδονται ἐπίτροποι†. οἱ γὰρ περὶ τελευτήσαντες ἐσωαριθμήνται. ὅτε πάλιν βλάπτουσιν οἱ μὴ τοῦδε ἀποθανόντες. καὶ ταῦτα φησὶ διάταξις τοῦ θειοτάτου Σεβήρου. τοῦτο δὲ δοκεῖ μὲν εἰρῆσθαι περὶ τοῦ μὴ διαθήκας δοθέντος ἐπιτρόπου. ἁρμόζει δὲ ἂν καὶ ὠδὶ πανταχοῦ ἑτέρου. ὁ δὲ αὐ τῇ γαστρὶ ὤν, εἰ καὶ ἐν πολλοῖς μέρεσιν τοῦ νόμου συγκρίνεται τοῖς ἤδη γεγεννημένοις, ὅμως ὅτε αὐ τῇ παρούσῃ ζητήσει, οὕτε αὐ ταῖς λοιπαῖς πολιτικαῖς λειτουργείαις σωφέρεται τῷ πατρὶ καθάπερ εἴρηται διατάξει τοῦ θειοτάτου Σεβήρου. Οὐ μόνον δὲ [καὶ] υἱοὶ ἄφεσιν ἐπιτροπῆς διδόασιν ἢ θυγατέρες, ἀλλὰ καὶ ἔγγονοι ἐξ υἱῶν ἀρρένων πεπτωκότες, ἀρρένες τε καὶ θήλεια. βοηθοῦσιν δὲ τότε ὁπόταν ὁ πατὴρ αὐτῶν ἀποθανόντος, τὸν ἐκείνου τόπον πληρώσωσιν τῷ πάππῳ. ὅσοι δ' ἂν ὦσιν ἔγγονοι ἐξ ἑνὸς υἱοῦ, αὐτοὶ ἑνὸς τέκνου ἀριθμοῦνται. ταῦτα δὲ ἐκ διατάξεων αἱ πολλαὶ τῶν τέκνων διαλέγονται. ἔστιν σωαναγεῖν. ὀδαμοῦ γὰρ οὕτω ῥᾳδίως εὑρεῖν, ὅλα πολλαχῶν διαλέγεται διάταξις, ἀλλὰ πολλὰ τέκνων. ἡ δὲ πρόσηγορία αὐτὴ καὶ ὠδὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται. τὸν δὲ ἀριθμὸν τῶν τέκνων τὸν ὡρισμένον ταῖς διατάξεσιν εἶναι δεῖ ἑκάστῳ τότε ὅτε χειροτονεῖται ἐπὶ κἂν μετὰ τὸ φειροτονηθῆναι γεννηθῇ, πρὸ τοῦ τὰ δίκαια τῆς ἀφέσεως παραχέσθαι. οἱ γὰρ μετὰ τοῦτο γεγεννημένοι ἐβοήθησαν, ὡς διάταξις φησὶν Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου.

Antonius Augustinus.

Liberorũ quoq; multitudo à tutela & cura excusat. Omnes tamẽ liberos legitimos esse oportet, etsi in potestate non sint, atq; tũ viuere, cùm patres eorũ tutores dantur. † Nam qui antea mortui sunt, nõ numerãtur inter liberos, neq; etiã nocent, qui postea moriũtur. quod diui Seueri constitutione cauetur. quæ quãuis de eo tutore loqui videatur, qui testamẽto dat[o] est, tamẽ aptari ad quẽcunq; aliũ potest. Qui in vtero est, & si in multis iuris partibus æquiparatur iam natis, tamen neque in hac quæstione, neque in cæteris ciuilibus muneribus prodest patri. Quod etiam diui Seueri constitutione cauetur. Non solum autem filij & filiæ vacationẽ tutelæ adferunt: sed & nepotes & neptes, ex filiis maribus. Iuuant verò hi, cum eorum pater mortuus est, & ipsi eius locum supplent auo: qui licet plures sint ex vno filio pro vno numerantur.

Colligere licet hæc ex constitutionibus, quibus de liberis tractatur. Neque enim facilè constitutionem reperies, quæ de filiis non de liberis scripta sit. Liberorum autem appellatio ad nepotes extẽditur. Sed numerum liberorum cõstitutionibus decretum iam tum esse oportet, cùm creatur, non etiam si post creationẽ nati sunt antè, quàm caussas excusationis allegauerit. Nã qui postea nati sunt, nihil iuuant, vt Seueri & Antonini constitutione scriptum est.

Vulgaris.

ΓRemittit[a] à tutela vel curatoria & liberorum multitudo. Legitimos[b] autem liberos esse oportet omnes, etsi non sint in potestate. Oportet autem liberos[c] viuos esse, quando tutores patres dantur. Qui enim antea decesserunt[d], his nõ connumerãtur: neque rursus nocent qui postea moriuntur. & hoc ita inquit constitutio diui Seueri. Hoc autem[e] videtur quidem dictum esse de tutore dato secundum testamentum: conuenit autẽ hoc & in omni alio[f]. Qui autem in ventre est†, etsi in multis[g] partibus legum comparatur iam natis: tamẽ neque in præsenti quæstione, neque in reliquis[h] ciuilibus muneribus prodest patri. & hoc dictum est in constitutione diui Seueri. ΓNon solum autem filij remissionẽ tutelæ tribuunt, & filiæ: sed etiam nepotes ex filiis masculis nati masculi & fœminæ. Auxiliantur autem tunc, quando patre eorum mortuo, illius locum[i] supplẽt auo. [k] Quotcunque autem auo nepotes fuerint ex vno filio, pro vno filio numerantur[l]. Hæc autem ex constitutionibus quæ de liberis loquuntur, possunt colligi. nusquam enim facile est inuenire vbi de filiis loquatur constitutio, sed de liberis. appellatio autem hæc & ad nepotes extenditur[m]. Numerum autem liberorum determinatum[n] constitutionibus esse oportet vnicuique tunc cum creatur[o]. Nam si[p] post creationem generantur, non auxiliantur, vt constitutio inquit Veri & Antonini.

† *No. text. secundum Bald. hic, quòd qui est in vtero, nõ habetur pro nato quantũ ad cõmodum patris sui.*

Numerus trium tutelarum vel curarum simplicium non admixtarum pupillorum diuersum patrimonium habentium non commune, principaliter iustam excusandi facultatem præbet à quarta. Nico. de Neapo.

ΕΤΙ μὴν καὶ οἱ τρεῖς ἔχοντες ἐπιτροπὰς ἢ τρεῖς κηδεστίους ἢ ἀναμεμιγμένας τρεῖς κουρατορίας τε καὶ ἐπιτροπὰς, καὶ ἕλιμενουσας. τοσοῦτοι μήπω ἐνδέοντων τῷ ἡλικίαν τῶν ἀφηλίκων, ὅτοι ἀφείνται εἰς τεταρτῶν ἐπιτροπῶν ἢ κηδεστείαν καλούμενοι. ἀλλὰ μὴν κἂν κηδεστὴς τὶς ᾖ μὴ ἀφήλικος ἀλλὰ μανομένου, εἰς ἓν ἀριθμὸν τῶν κηδεστῶν καὶ ἄυτη ὑπολογισθήσεται ἡ κηδεστεία. ὅθεν οὕτως ἔχειν διδάσκει διάταξις Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου. λέγει καὶ ὁ κάλλιστος Οὐλπιανὸς τοὺς τῶν τριῶν ἐπιτροπῶν ταῦτα.

Antonius Augustinus.

Præterea qui tres tutelas aut tres curas habent, aut tria onera mixtarũ tutelarũ cũ curis, & hæ nõ sint ætate minorũ finitæ, habent excusationẽ, si ad quartã tutelam,

a *Constat.* vt. C. de proba. l. ratio. & l. instrumẽta. & l. nó epistolis. & l. nudis.
b *Remittit.* relaxat.
c *Legitimos.* & naturales. nã nec solú naturales prosunt, vt hic: nec legitimi tantũ, vt ff. ad tertull. adoptiui. s. patri adopti sic: vt instit. eo. in prin. nisi forte datus sit auo vel proauo, vt tũc prosit adoptãti. arg. inst. de adop. §. sed hodie.
d *Decesserunt.* vel etiã capti sunt ab hostibus: vt. C. qui nume. lib. l. ij. lib. x. Itẽ hoc est verum, nisi in acie decesserint: vt instit. eo. in prin. & j. e. l. bello.
e *Hoc autem.* s. quod dictum est de mortuis.
f *Alio.* datiuo, vel legitimo. Ir.
g *In multis.* quoties de eius cõmodis agitur: vt. §. de statu homi. l. q. in vtero. & j. de acquirẽd. hered. cũ quidã. §. j.
h *In reliquis.* vt si vocetur ad honores, vbi prosunt filij iã nati ad implendum numerum annorum: vt supra, de mino. l. ij. &. j. de mune. & hono. l. ad rẽpublicam. nó tamẽ prosunt ad recipiendã administrationem rerum suarũ: vt. C. de in integ. restit. mi. l. ij. &. de admnistra. tut. l. de his. &. C. qui & aduersus quos. l. j. Itẽ prosunt ad excusationẽ personalium munerũ filij nati: vt. C. de his qui nume. li. l. iij. ĩ fi. li. x. Accur.
i *Illius locum.* facit. C. qui numero libe. l. iij. libro. x.
k *Auo.* isti nepotes.
l *Numerantur.* sic instit. de hæredi. ab intesta. §. cum filius.
m *Extẽditur.* vt. j. ve verb. signi. l. liberorũ. &. l. iusta. &. l. nomen.
n *Determinatum.* Romæ tres, in Italia quatuor, in prouinciis quinque: vt instit. eod. in princi. &. C. qui numero lib. l. eos qui.
o *Creatur.* s. tutor.
p *Nam si.* aliàs, nã si: *Ff. refert Aristi. li. 2. Politi. cap. 7. & Gel. lib. 2. Noct. Attic. cap. 2.*

BIU Cujas

& bene est.aliàs,nó si: & tunc abúdat vnum, non.sic.C.de testa.ma. l.fi.§.sin autem.

a *Excusantur*. hoc ideo,quia istæ permixtæ sunt eiusdem generis:aliàs secus: vt.j. eo. spadonem.§. qui iura. &.C.qui nume. tut.l.j. §.fina.

b *Dicit autẽ hæc*. hoc est inductum ad sequẽtem legem,quæ est Vlpiani.

c *Vlpianus*. aliàs, Vlpiani,scilicet constitutio,scilicet tractans de tribus &c.

d TRia. hæc est Latina.

e *Onera*.id est,tres onerosæ tutelæ: & non affectatæ: vt instit. eo. tit.§.ité tria.&.j.e.spadoné.§.fi.si enim essent affectatæ,non inferunt onus:quia portatur leuiter quod portat quisque libẽter: vt supra, si quis cau.l.ij.§. fina. & supra,ex quib⁹ cau.ma. l.iij.&.iiij.&.v. & hoc eodem modo exponitur.C.qui nu.tu.l.j.vbi dicit,non defunctorie. Vel expone illud vt ibi, sed hoc non muto.

Affectatũ leuiter portatur.

f *Separatio*.sic ergo generaliter intelligas pro modo suo siue pro cumulo debiti, siue ꝓ patrimonio,non pro numero personarũ: vt supra,de pac.l.maiorẽ. & l.si plures.&.C.qui bo. ced.pos.l.fi. & facit ad l.istam.j. ad Tertyl.l. ij.§. non solum.&.s.e. l.excusantur.§.fi.

g Ἐφαν. *Diximus*.s. eo.l. excusantur. §.fi. & hæc & illa sunt Herennij,& Græce.

h *Appellauerit*. lata sententia contra eũ super excusatione proposita.alioquin contra:vt instit.e.§.qui autẽ. &.j. quando app. sit.l.j.§.si quis.&.j.e.scire.in prĩ.

i *Tertiæ*. q.d. excuset me propter tertiam.

k *Illam*.scilicet quartam : quia ipso iure nõ teneat vocatio , nec egeat excusatione.

l *Non oportere*. & sic videtur quòd ipso iure interim non teneat vocatio ad quartam:& sic interim pẽdẽte causa appellationis nõ habet necesse se excusare:vt instit.e.§. itẽ maior.&.j.e.l.scire oportet.§. hæc de his.&.C. de appel.l. nominationes.sed demũ lata sententia contra eũ, à qua

tutelam , aut curam vocentur.

Sed & si quis nõ minoris , sed furiosi curator sit, huius quoque curæ ratio habenda est, vt in numero curarum computetur . Quæ ita se habere Seueri & Antonini constitutio docet. Et optimus Vlpianus de tribus tutelis sic ait.

Vulgaris.

℣ Amplius autem & qui habet tres tutelas,aut tres curatorias, aut commixtim tres curatorias & tres tutelas, & adhuc manẽtes, hoc est nõdum excedentibus ætatẽ minoribus : hi excusantur[a] ad tutelam vel curatoriam vocati. Sed tamen & si curator quis fuerit non impuberis,sed furiosi seu ꝓdigi:in numerum curarũ & hæc computabitur curatoria. quod sic se habere docet constitutio Veri & Antonini . Dicit autẽ hæc[b] & nobilis Vlpianus[c] de tribus tutelis.

Trium pupillorum cura nũ facit tria onera.sed trium pupillorum tria patrimonia possidentium.Bartolus.

III. VLPIANVS libro singulari de Officio prætoris tutelaris.

TRia[d] onera[e] tutelarũ dant excusationem. Tria autem onera sic sunt accipiẽda: vt nõ numerus pupillorũ plures tutelas faciat , sed patrimoniorũ separatio.[f] & ideo qui tribus fratrib⁹ tutor datus est, qui indiuisum patrimoniũ haberent: vel quibusdã tutor, quibusdam curator: vnam tũtelam suscepisse creditur.

Ad tertiam tutelam vel quartam vocatus appellatione interposita & pendẽte ad aliam vocari non potest: sed terminus illius appellationis expectatur:& in ea succumbens quartam repellit. eius autem victoria illam admittit, nisi illa de iure fuerit recusata.Nico.de Neapo.

IIII. MODESTINVS libro secundo Excusationum.

Ἐφαν. Τρεῖς ἔχοντας ἐπιτροπὰς, εἰς τετάρτῳ μὴ καλεῖσθαι. ἐξετάσει τοίνυν ἐὰν τίς ἀπὸ δύο ὧν ἐπετροπεύσῃ, εἶτα εἰς ἐπιτροπὴν τρίτον προσκληθεὶς ἐκκαλέσηται, καὶ ἔτι μετεώρου ὄσης τῆς δίκης τῷ ἐκκλήτῳ εἰς τετάρτην ἐπιτροπὴν προσκληθῇ, πότερον εἰς τὴν τετάρτην δικαιολογούμενος μνησθήσεται καὶ τῆς τρίτης, ἢ παντάπασιν παραγλεί-ψει ἐκείνην; καὶ εὑρίσκω ὑπὸ τῶν θειοτάτων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου διατεταγμένον, μὴ δεῖν εἰς τετάρτην προχειρίζεσθαι τὸν ἀπὸ τῆς τρίτης ἐκκληθέντα ποιουμένου.

ἀλλὰ μετεώρου ὄσης ἐπὶ ταύτῃ τῇ τρίτῃ χρηστονίκῃ δικαιολογίας, τὸ ἐκείνης τέλος προσμένειν, ὅρου ἐσόμενον τῇ τετάρτῃ χειροτονίᾳ, ὅρθῳ τῷ λόγῳ. εἰ γὰρ τῷ τῇ τάξει τετάρτῳ ὑποδέξεταί τις ὡς τῇ δευτέρᾳ μείζονι τρίτῳ, ἀδίκου τῆς ὠθὶ τῇ τρίτῃ ἐκκλήτου ἀποφανθείσης, τέσσαρσι χρείαις ἐγκαταχεθήσεται παρὰ τοὺς νόμους.

Antonius Augustinus.

Diximus tres tutelas habẽtes ad quartam non esse vocãdos. Quæsitũ igitur est, si quis duas tutelas habeat,& tertia oneratus appellauerit, pẽdenteq; adhuc iudicio appellationis quarta tutela oneretur, an in allegatione excusationũ quartæ mentionem tertię faciet? aut eam omnino omittet? Et inuenio à diuis Seuero & Antonino cõstitutũ esse,non oportere ad quartã tutelã creari eũ,qui à tertia prouocauerit.

Sed dũ pẽdet allegationũ tertiæ iudiciũ expectare: cuius finis finẽ quartæ excusationibus faciet. Recta sanè ratione. Nã si quis eã, quę quarta est, quasi tertiã susceperit, & iniusta appellatio de tertia appareat, quatuor oneribus contra leges onerabitur.

Vulgaris.

Diximus[g] tres habentes tutelas,ad quartã nõ vocari.quæsitũ est igitur si quis duas habẽs tutelas,deinde ad tutelam tertiã vocatus appellauerit,[h] & adhuc pendẽte iudicio appellationis ad quartam tutelam promoueatur:vtrũ à quarta se excusans, mẽtionem faciet & tertiæ,[i] an omnino dimittet illã?[k] Et à diuo Vero & Antonino constitutum inuenio nõ oportere[l] ad quartã promoueri à tertia appellantem: sed pendente tertiæ creationis excusatione, illius[m] finem expectare,terminum futurum quartæ creationis.recta ratione. si enim ordine præpostero quartam suscipiat quis, eueniet vt post tertiam extãtem[n] iniusta tertiæ appellatione apparente,quatuor oneribus grauetur,extra leges.[o]

Tria onera tutelarũ penes eosdẽ qui sunt in eadẽ potestate, vel ipsum in potestate habentes existentia, ab aliis tutelis excusant, nisi patria vel earum altera accepta fuerit absque voluntate paterna. Nico.de Neapo.

℣ Ἐὰν πατὴρ εἰς τρισὶν φρόνιμσιν ἢ ἐπιτροπῶν ἢ κουρατορίων, ὁ υἱὸς αὐτῶν οὐκ ἐκλήθήσεται. καὶ τοῦτο διατέτακται ὑπὸ τῶν θειοτάτων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου. τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ ἀντίου δύο, ὡς λείπειν τὰς ἐπιτροπὰς ἄνεσιν τῷ πατρὶ διδόναι, καὶ πάλιν ἀμφοτέροις τὰς κοινὰς, τουτέστιν μίαν τῶν υἱῶν τοῦ πατρὸς, ἢ εἰς τὸ ἔμπαλιν. τότε δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐπειδὰν τὸ βαρὸς ἑνὶ ὄντι οὐχὶ διαπεχωρισμένοις διαφέρῃ. γράφει δὲ καὶ Οὐλπιανὸς ὁ πράτιστος ταῦτα.

Antonius Augustinus.

Si pater tria tutelarũ, aut curarũ onera habeat, eius filius nõ grauabitur.ita enim cõstitutũ est à diuis Seuero & Antonino.Hoc idẽ contra quoque est, vt oporteat filij tutelas vacationem patri dare,& vtriq; cõmunes,hoc est vnam filij & duas patris, aut cõtra. Quæ ita se habent, cùm vni domui nõ diuersis onus defertur.Et hoc Optimus Vlpianus scribit.

Vulgaris.

℣ Si pater in tribus fuerit munerib⁹, aut tutelarũ, aut curatoria-

nõ appellauerat: vt ar. j.eo.si is qui tres. Azo.

m *Illius*.si habes, sententię,plana est:si habes, finẽ, finis tertiæ terminus est.i.terminatio est quartæ.nã si tenetur in tertia , non tenetur in quarta:sicut & aliàs videmus finem vnius causæ esse initium alterius:vt C. de ord.iu.l. fi. & de Falci.l.vbi.

n *Post tertiam extãtẽ*. id est, post existentem.

o *Extra leges*.i.cõtra leges.nã cõtra leges est vt debeat grauari quarta tutela: siue vt verius dicã,præter legem: nõ secundũ legem, sic ponitur,contra, pro præter.s. de pac.l. pacisci. Azo. & facit.j. eod. si duos.in prin.& de ritu nup.l.si quis.§.quid ergo si eum.Accursius.

BIU Cujas

curatoriarum: filius eius nō vexabitur. & ita cōstitutū est à diuo Vero & Antonino. Hoc autem & ecōtrario [a] est, quòd oportet filij [b] tutelas remissionē patri dare, & rursus vtrisq; cōmunes, id est, vnā filij, & duas patris: aut ecōuerso. Tunc autem hæc ita se habent, cū onus vni domui, [c] nō separatis [d] cōtingit. Scribit autem [e] eadē hæc & Vlpianus nōbilissimus.

V. VLPIANVS libro singulari de Officio prætoris tutelaris.

TRia [f] onera in domo vna esse sufficit. Proinde si pater alicuius, vel filiꝰ, vel frater, qui est in eiusdē potestate, tria onera sustineat, quæ ad periculum patris sui spectent: quia voluntate [g] eius administrant, omnib⁹ [h] excusatio à tutela cōpetit. sed si non patris voluntate administrent, nō prodesse, [i] sæpe rescriptum est.

Habenti duas tutelas si duæ deferantur diuersis tēporibꝰ, prior posteriori præfertur. si verò insimul deferantur: illa præfertur quā deferēs declarauit. Nico. de Neapo.

VI. MODESTINVS libro secundo Excusationum.

ΕΑν δύο ἔχοντι ἐπίτροπὰς ἄλλαι δύο ὁμῶς ἐπαχθῶσιν, ἡ τῇ τάξῃ τρίτη βοηθήσῃ αὐτῷ εἰς τὸν ἄφεσιν τῆς τετάρτης. κἂν αὐτοκράτωρ ἢ ὁ τὸν τέταρτον ἐγχειρίσας ἢ τὸν τρίτον. πρὶν μέντοι γνῶναι τὰ τοῦ αὐτοκράτορος φθάσῃ πρόβλημα εἰς ἄλλον. ἐὰν δὲ ἡ τάξις μὴ φαίνεται, ἀλλὰ εἰ μιᾷ ἡμέρᾳ αἱ δύο χρηστώνυμοι πεποίηνται εἰ διαφόροις χάρταις, οὐχ ὁ χειροτονηθείς, ἀλλὰ ὁ χρηστονήσας ἐπιλέξηται ὁποίαν θέλει αὐτῶν ὑποδέξασθαι. γραμματικοί, σοφισταί, ῥήτορες, ἰατροί, οἱ τοιοῦτοι δὲ καὶ ἀπὸ ἐπιτροπῆς καὶ κηδεμονίας ἀνάπαυσιν ἔχουσιν. ἔστιν δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐντόπων, εἰ ἑκάστῃ πόλει τῶν ἀλυτουργησίαν ἐχόντων, καὶ αἱρέσεις τινὲς προσκείμεναι τοῦ νόμου, ὅπου διὰ τῆς ἐξ ἐπιστολῆς Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς γραφείσης μὲν τοῦ κοινῇ τῆς Ἀσίας, παντὶ δὲ τῷ κόσμῳ διαφθούσης, ἧς ἔστιν ἡ κεφάλαιον τοῦ δεῖν τὰ τοιαῦτα μέτρα. αἱ μὲν ἐλάττους πόλεις δύο μὲν ἰατροὺς ἀτελεῖς ἔχειν καὶ τρεῖς σοφιστὰς, καὶ γραμματικοὺς τοὺς ἴσους. αἱ δὲ μείζους πόλεις ἕπτα τοὺς θρεπτοὺς, τέσσαρας τοὺς παιδεύοντας ἑκατέρᾳ παιδείᾳ. αἱ δὲ μέγισται πόλεις δέκα ἰατροὺς καὶ ῥήτορας τρεῖς καὶ γραμματικοὺς τοὺς ἴσους, ὑπὲρ δὲ τοῦτον τὸν ἀριθμὸν οὐ δεῖ. ἡ μεγίστη πόλις τῷ ἀτέλειαν παρέχει. εἰκὸς δὲ τοῦ μὲν μείζονα ἀριθμὸν χρῆσθαι τὰς μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν, τοῦ δὲ βυτόρου τὰς ἐχούσας ἀγορὰς διπλᾶς, τὸν δὲ τρίτον τὰς λοιπάς. ἔστιν δὲ ἀριθμὸν ὑπὲρ ταῦτα μὴ ἐξεῖναι. ὅτε μηδεμιᾷ ἐξ ἐπιστολῆς ὅτε ἄλλῃ τινὶ παρεγράφη. ἐλαττοῦν δὲ ἐξεῖναι. ἐπειδὴ ὑπὲρ τῆς πολιτικῶν λειτουργιῶν φαίνεται τὸ τοιοῦτο γινόμενον. καὶ μέντοι ἂν ἄλλας τῶν ἀλυτουργησίαν ταύτῃ χαρίσηται. ἐὰν μὴ δόγματι βουλῆς εἰσηγμένα λέγωσιν τῷ ἀριθμῷ τῷ σωκεχωρημένῳ, καὶ πολὺ τὸ ἔργον ὀλιγώρας μὴ ἔχωσιν. Φιλοσόφους δὲ ἀπολύεσθαι ἐπίτροπον Παῦλος γράφει ἔτως. Philosophi, oratores, grāmatici, qui publicè iuuenibus præsunt, excusantur à tutelis. nā & Vlpianus libro quarto de officio procōsulis ita scribit. Sed & rēprobari medicū posse à republica, quāuis semel probatus sit, Imperator noster cū patre Lælio Basso rescripsit. πολὺ δὲ τῶν φιλοσόφων ἡ αὐτὴ διάταξις τοῦ μὴ ὄντας λέγειν φιλοσόφους δεῖν ἐτάχθη ἀριθμὸς διὰ τὸ σπανίως εἶναι τοὺς φιλοσοφοῦντας. δίκαιοι δὲ ὅτι οἱ πλέον ὑπερβάλλοντες ἐθέλονται παρέχουσιν τὰς ἀπὸ τῶν χρημάτων ὀφελείας τοῖς πατρίσιν. εἰ δὲ ἀκριβολόγον πολὺ τὰς οὐσίας, αὐτόθεν ἦλθε φανεροὶ γενήσονται μὴ φιλοσοφοῦντες. ἔστιν δὲ καὶ ταῖς τοῦ βασιλέως κομμόδου διατάξεσιν ἐγγεγραμμένον κεφάλαιον ἐξ ἐπιστολῆς Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς, εἰ ὦ φιλοῦται καὶ φιλοσόφοις ἀλειτουργησίαν ἔχειν ἀπὸ ἐπιτροπῶν. ἔστιν δὲ τὰ ῥήματα ταῦτα. ὁμοίως δὲ τούτοις ἅπασιν ὁ θειότατος πατήρ μου παρελθὼν εὐθὺς ὠδὶ τῷ ἀρχῇ διατάγματα τὰς ὑπαρχούσας τιμὰς καὶ ἀτελείας ἐβεβαίωσεν, γράψας φιλοσόφους, ῥήτορας, γραμματικοὺς, ἰατροὺς ἀτελεῖς εἶναι γυμνασιαρχιῶν, ἀγορανομιῶν, ἱερωσυνῶν, ἐπισκοπιῶν, στρατείας, ἐλαιωνίας: καὶ μήτε κρίνειν, μήτε πρεσβεύειν, μήτε εἰς στρατείαν καταλέγεσθαι ἄκοντας, μήτε εἰς ἄλλο αὐτοὺς ὑπηρεσίαν ἐθνικὴν ἢ τινα ἄλλην ἀναγκάζεσθαι.

Antonius Augustinus.

Si duas tutelas habens alteris duabus onerctur, quæ tertia erit ordine, iuuabit eum ad quartæ excusationem: licet imperator sit, qui quartā detulit, aut etiā tertiā, scilicet si antè, quàm sciretur, quid is vellet, anteuertit alius in creatione tutoris. Si verò ordo non appareat, sed eadem die diuersis tabulis duę creationes factæ proponantur: non creatus sed creās eliget, quàm subire eum oporteat. Grammatici, Sophistę, Rhetores, Medici, qui περιοδευταὶ (hoc est circūforanei) vocātur, vt à reliquis muneribus, sic à tutela & cura vacationē habent. Sed est cōstitutus rhetorū numerus, qui in vnaquaq; ciuitate immunitatē habeant: diuisioq; quædam ciuitatum lege facta est. Quod ex epistola Antonini pij apparet, quæ cōmuni quidē Asiæ scripta est, sed vniuerso terrarū orbi conuenit. Ex ea hoc caput infrà scriptū est. Minores ciuitates quinq; medicos, sophistas tres, grāmaticos totidē immunes habere possunt. Maiores septē medicos, quaternos duabus illis disciplinis præpositos. Maximę verò medicos decē, rhetores quinq;, grammaticos totidē. Supra hūc numerū ne maximę quidem ciuitates immunitatē præstare possunt. Et maximo numero vti oportet metropoles prouinciarū, altero eas, quæ forū caussarū habent, tertio reliquas. quem numerū neq; curię decreto excedere licet, neque qua alia captione quęsita, minorem tamen constituere licet, quoniā id si fiat, ciuilia munera iuuantur. Atqui non aliter hi ea immunitate fruentur, nisi decreto curiæ numero constituto adscribātur, & operam quisque suam nauet non malè. Philosophos quoque à tutelis vacare Paulus scribit his verbis.

Paulo post.

De philosophis verò eadē Diui Pij constitutione dicitur. Philosophorū numerus constitutus non est: rari enim sunt, qui philosophantur. Et quidē existimo eos, qui diuitiis abundant, libenter præstaturos auxilium patriæ. Quod si studiosè contendant de re familiari, iam inde ostendant facilè se nō esse philosophos.

a *Contrario.* q. d. in cōtrario idē est. Azo.

b *Filii.* qui est in potestate, vt statim subiicit, &. j. l. proxi.

c *Vni domui.* vt quia patres cum filiis omnia cōmunia habent, & simul habitant: vt supra. l. proxi.

d *Non separatis.* s. domibus. aliàs, separatim.

e *Scribit autem.* faciēdo. l. sequentem. Acc.

f *Tria.* hæc lex est Vlpiani, & Latina.

g *Quia voluntate.* hoc dic vt. s. de tute. l. si filiꝰ. &. j. de admini. tu. l. Luciꝰ Titiꝰ. & per hoc apparet q̄ aliud debet esse in magistratu & fideiussoribus tutoris: vt j. eo. l. spadonē. s. si ciuitatis. &. s. de ri. nup. l. si quis tutor. s. j. quæ sunt cōtrarię. & est ratio, quia illi nō tenentur, ideo quia agnouerūt tutelā, vel quia eorū voluntate gesta sint. sed hic pater sic. vnde perinde est ac si ipse pater gerat. arg. s. de admini. tu. l. ita autē. s. gesisse. &. s. ne quis eū qui in ius vo. est, vi ex. l. si quis. in prin. vnde hic forte statim conueniri potest. sed ibi illi in subsidium tantum excusso eo qui gesit.

h *Omnibus.* tam patri quàm filiis.

i *Nō prodesse.* licet pa-

BIU Cujas

ter de peculio teneat: vt.ſ. de tut.l.ſi filius.quia etiã inuitus de eo obligatur: vt.ſ.de pecu.l.ſi quis ſeruum.§.etiã. & quaſi filij patrimoniũ reputat, nõ patris. vt.ſ.de pecu.l.peculiũ. & facit.ſ.l.pxi.

a *Si duas ha.* Hæc Græca eſt. Accurſius.

b *Quo ordine.*.i.aliquo ordine, ita quod vna primo, alia poſteriori tmpore. vel lege interrogatiuè: & ibi incipit reſpõſio, & ſi imperator &c. & poſtea cũ dicit, aut tertiã: ſubaudi, vere tertia ꝓdeſt ad recuſationẽ quartę. etenim &c. Azo.

c *Ad aliam.* id eſt, tertiam. Et not. de ordine ſeruando. ſic &.j. de fideicõ.li.l. generaliter. §. quid ergo. Sed ar. cõtra.j. de ſolu. nec enĩ.

d *Creationes.* ſ. duarũ tutelarũ. i. duo decreta.

e *Diuerſis chartis.* aliàs diuerſis creatis. i. diuerſis creationibus eiuſdẽ perſonæ. Dy.

f *Eliget.* ſi ordo non apparet, eligit iudex: vt hic, & arg.j. de accuſa. l.ſi plures. aliàs cõmittitur ſorti: a vt.ſ. de iudi.l. in tribus. &. C. cõmunia de leg.l.fina. in principi. aliàs nihil valet quod fit: vt.j. de hære. inſtit.l. qui ſoluẽdo. & ſ. de vſufr.l. quoties. a liquãdo cõmittitur prius: vt.j. ad Treb.l. hæredes. §.fi. quæ omnia ſunt ar. contra. Sed hoc fit fauore pupillorũ: ne diu ſtent ſine tutela. nam incert⁹ tutor nõ poteſt eis dari: vt.ſ. de teſt.tu.l. tutor incertus. Sed quid ſi à diuerſis dẽtur tertia & quarta? Reſpon. ad ſuperiorem recurrimus: vt ar. j. de re iudi.l. duo. & facit hæc lex ad id quod not. C. de edic. di. Hadri. tol. l. fin. §. ſin autẽ. g *Sophiſtæ.* id eſt, dialectici. Accurſius.

a *Inquãtũ hæc glo. videtur ſentire dubium eſſe dirimẽdum ſorte, hoc eſt verum quãdo eſt dubiũ in iure: vt plene p Bar. ſ. l. ſi. duo. j. vti. poſſ. gl. in. c. licet. & ibi Felinus poſt Io. An. ad Panor. col. pe. verſi. in glo. ĩ verſi. poſſidẽs: ex tra de proba. glo ſ. & Arch. in. c. hi qui. & ſeq. 26. q. 2*

h *Circulatores.* aliàs, circitores. aliàs, circuitores. quia circuibant ciuitatẽ ſanãdo ægros: ſicut fullones vocãtur ex eadẽ cauſa: vt.ſ. de inſtit.l. cuicũq;. §.j. Itẽ iſti vocãtur parabolani: quia multas habent parabolas: vt. C. de epiſc. & cler. l. parabolani

† *Hæreſes hic accipe pro ſectis, quæ legib⁹ non ſunt improbatæ: quales erãt Philoſophorum.*

i *Muneribus.* à quibus ſunt immunes: vt. C. de ꝓfeſ. & medi. l. medicos. &. l. fi. &.j. de mune. & ho. l. fi. §. fi.

k *Et hæreſes.* † ſub. ſunt. q. d. & quædam leges hæreſes, id eſt, diuidentes ciuitatem à ciuitate: vt ſtatim dicit.

Ciuitatum tria genera.

l *Minores.* tria genera ciuitatũ ponit: minores, maiores, & maximas.

m *Septem.* ſcilicet medicos.

n *Vtramque doctrinam.* ſ. grammaticam & ſophiſticam. ſ. quatuor in qualibet. nam in minoribus conceſſi fuerunt tres.

Ciuitas metropolitana

o *Maximæ.* Quidã dicũt maximas Romã veterẽ, & nouã. quod non placet: quia ibi alius eſt numerus: vt. C. de ſtud. lib. vr. Ro. l. j. lib. xj. & de priui. vrb. Conſtã. l. j. Sed vocabis hic maximas metropolitanas & archiepiſcopales: vt.j. ſtatim.

maximæ ciuitates.

p *Rhetores.* pro eodẽ videtur ponere ſophiſtã & rhetorem: quia ſ. in illo. §. minores. dixit ſophiſtas & grammaticos: & nunc dicit rhetores & grãmaticos. Vel verius dicã ſophiſtas appellari dialecticos. nam &. ſ. §. grãmatici. poſuit grãmaticos ſophiſtas & rhetores: quare apparet qđ nõ ponit ꝓ eodẽ. Azo

q *Metropoles.* i. ciuitates b quæ habẽt metro. b *Quid* politanũ. i. archiepiſc. *metropolis.*

r *Forum cauſarum.* fo *pulchre* rum cauſarũ, & locus *dicit.ſ. de* iudiciorũ, idẽ eſt. Vel *iudi.* dic, cauſarum crimina- *l. obſeruare.* lium: iudiciorũ ciuiliũ, vel econtra: vt. ſ. de teſti. l. j. in princi.

ſ *Non licet.* aliàs, nõ licet. aliàs, impoſsibile † *dicitur* eſt. & tũc dic. i. difficile. ſic. ſ. de his qui deie. vel effu. l. ij. Vel bene dicit impoſsibile: quia non debet fieri: vt. j. de condit. inſtit. l. filius. & de verb. ſig. l. nepos.

t *Tale factum.* i. numerum taxatũ. i. vbi multi ſunt qui munera ſubeunt. & facit. C. de dilatio. l. ſiue pars. & inſtit. de excu. tut. §. qui autem. Accurſius.

u *Negligẽter.* quo caſu poterunt reprobari: vt j. l. proxi. in prin.

x *Paulus ſcribit.* in Latino. & ſic incipit lex Latina. Accurſius.

y *Oratores.* id eſt, rhetores. Accurſius.

z *Excuſantur.* nõ autem illi qui primas literas docent: vt. j. de vacã. mune. l. ij. §. qui pueros. nec poetę: vt. C. de profeſ. & medi. l. poetę. Accurſius.

a *Sed & reprobari.* vt. j. de muneri. & ho. l. vt gradatim. §. reprobari. & C. de profeſ. & medi. l. ij. Sed cõtra. inſti. q ma. nõ poſ. §. ſemel. Sol. illud fauore libertatis: hoc fauore ſanitatis. Itẽ non ob. j. de re iudi. l. iudex. qa ibi deſiit eſſe iudex. Item illud ideo eſt, ne illuſoria fiãt iudicia: vt. ſ. de iudi. l. ſi prætor. &. j. ne quid in loco publi. l. fi. &. j. ad Trebel. l. ſeruo inuito. §. cum prætor. Item arg. contra. ſ. qui ſatiſ. cog. l. ſi ab arbitro. & de neg. ge. l. Põponius. vbi de hoc. Itẽ facit. C. de epiſc. & cle. l. generaliter. &. ſ. l. proxi. in fine.

b *Philoſophorum.* hoc eſt Græcum.

c *Exiſtimo.* ſcilicet eſſe aliquos. q. d. licet ſint rari. ſunt tamen quandoq;, vt qui dant pecuniam ſuam in vtilitatem patriæ: & ſic de ea non curant. ſi autem curant, vt quia dicant, nolo dare ſubſtantiam meam: non ſunt philoſophi, vt ſubiicit.

d *Patriæ.* ſubaudi, ſunt philoſophi: ſi tamẽ philoſophiæ inſtãt.

e *Manifeſti.* nam vere philoſophãtes pecunias contemnunt: vt

infra,

loſophos. Eſt etiã inter Cõmodi cõſtitutiones inſertũ caput quoddã ex Antonini Pij epiſtola, quo conſtat philoſophos tutelarũ habere immunitatẽ, cui⁹ verba ſunt hęc. Omnibus autẽ his, pariter diuus pater meus ſtatim atq; principatũ adept⁹ eſt, ſuos honores & immunitates cõfirmauit. Philoſophos, rhetores, grammaticos, medicos immunes eſſe ſcribẽs præfecturis gymnaſiorũ, ædilitiis curis, ſacerdotiis, hoſpitũ receptione, frumenti atq; olei emptionibus. Eoſdẽ neq; iudicare, neq; in legationẽ ire, neq; in militiã cõſcribi inuitos. Nullum deniq; prouinciale, aliúdve munus ſubire cogendos.

Vulgaris.

ℱ Si duas a habenti tutelas, aliæ duę ſimul ſuperinductę fuerit: quæ eſt ordine b tertia, auxiliabitur ei ad remiſsionẽ quartæ, etſi Imperator fuerit qui quartam iniunxerit aut tertiã, & antequam cognoſcat Imperatoris mandata, promotus erit ad aliã. c Si autẽ ordo non apparuerit, ſed in vna die duæ creationes d proponerẽtur in diuerſis chartis: e nõ qui creatus eſt, ſed qui creauit, eliget f quã oporteat eũ ſuſcipere. ℱ Grãmatici, ſophiſtę, g rhetores, medici qui περιοδευται, id eſt, circulatores h vocãtur, quẽadmodũ à reliquis muneribus, i ita & à tutela & à cura requiẽ habent. ℱ Eſt autẽ & numerus rhetorũ in vnaquaq; ciuitate, qui vacationem munerũ habent, & hæreſes k quędam propoſitę lege: quod manifeſtũ eſt ex epiſtola Antonini Pij, quæ ſcripta quidem eſt cõmunitati Aſiæ, vniuerſo autẽ orbi conueniẽs eſt: cuius capitulum hic ſubiectũ eſt: Minores l quidẽ ciuitates poſſunt quinque medicos immunes habere, & tres ſophiſtas, & grammaticos totidem, maiores autem ciuitates ſeptem m, qui curent, quatuor qui doceant vtramque n doctrinã. maximæ o autem ciuitates decẽ medicos, & rhetores p quinque, & grammaticos totidem. Supra hunc autem numerum ne maxima quidẽ ciuitas immunitatem præſtat. ℱ Decet autem maximo quidem numero vti metropoles q gentium. ſecundo autem quæ habent vel forum cauſarum, r † vel loca iudiciorum. tertio autẽ reliquas. Excedere quidem hunc numerum non licet, ſ neque ſententia ſenatus, neque alia qua adinuentione: minuere autem licet: quoniam pro ciuilibus muneribus apparet hoc tale factum. t & vtique non aliter de immunitate. hac fructum habebunt, niſi decreto ſenatus inſcripti fuerint numero conceſſo, & circa operationem ſe negligenter u nõ habeant. Et philoſophos quidem liberari à tutelis Paulus ſcribit x ita: Philoſophi, oratores, y grammatici qui publicè iuuenib⁹ proſunt, excuſantur z à tutelis. nam & Vlpianus libro quarto de officio proconſulis ita ſcribit: Sed & reprobari a medicum poſſe à republica, quãuis ſemel probatus ſit, Imperator noſter cũ diuo patre ſuo Lælio Baſſo reſcripſit. De philoſophis autem eadem conſtitutio diui Pij ita dicit: Philoſophorum b autem non conſtitutus eſt numerus: quia rari ſunt qui philoſophãtur. Exiſtimo c autem quoniã qui diuitiis ſuperabundant, voluntariè tribuant pecuniam in vtilitates patriæ. d Si autẽ propriè loquantur de ſubſtantia, inde iam manifeſti e fiant non philoſophantes. Eſt autem imperatoris Commodi conſtitutionibus inſcriptum capitulum ex epiſtola Antonini Pij, in qua manifeſtatur & philoſo-

BIU Cujas

phos habere immunitatē tute-
larū. Sūt autē hęc verba: Cōsi-
militer autē his omnibus diuus
pater meus mox ingrediēs prī-
cipatum, cōstitutione exīstētes
honores & immunitates firma-
uit, scribēs philosophos, rheto
res, grāmaticos, medicos, īmu-
nes esse à gymnasiis [a] sacerdo-
tij stātes, [b] & neq; ad frumēti &
vini & olei emptiones & præ-
positiones, & neq; iudicare, [c]
neque legatos esse, neq; in mi-
litia numerari nolentes, neque
ad alium famulatū eos cogi.*

Docens Grammaticā vel curans in propria patria, habet excusationem in illa. secus si docet in patria aliena: nisi sint valde disciplinati: quia tunc vbique docentes etiam extra numerum excusationem consequūtur. Item in philosophis nibus in ciuitate Romana. & legum doctoribus: siue cum salario, vel sine salario doceant. Nico. de Neapo.

⁋ Ἔτι κἀκεῖνο εἰδέναι χρὴ ὅτι ὁ αὐ-
τὴ ἰλίᾳ πατρίδι διδάσκων ἢ
θεραπεύων, τῶν ἀλλοτρυσίαν
ταύτῃ ἔχῃ. ἐὰν μὲν Κομανεὺς
ὢν ἐν Νεοκαισαρίᾳ σοφιστεύῃ ἢ
θεραπεύῃ ἢ διδάσκει, παρὰ Κο
μανεῦσιν, ἀλλοτρυσίαν οὐκ ἔχῃ. καὶ τοῦτο οὕτω νενομοθέτη-
ται ὑπὸ τῶν θειοτάτων Σεβήρου καὶ
Ἀντωνίνου. τοὺς μέντοι ἀγαθοὺς ἐπι-
σήμους καὶ ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν καὶ
ἐν ἀλλοτρίᾳ πατρίδι τὰς διατριβὰς ποιουμένους εἶναι ἀλλο-
τουργήτους Παῦλος γράφει λέ-
γων τὸν θειότατον Ἀντωνῖνον τὸν
εὐσεβῆ οὕτω κεκελευκέναι. τὸν
μὲν Ῥώμῃ σοφιστεύοντα ἢ ἰατρείᾳ
ἢ καὶ χαρίσασθαι ἀφεσιν ἔχειν νενομοθέτηται ὑπὸ τῶν
θειοτάτων Σεβήρου καὶ Ἀντωνί-
νου, οὕτως ὡσανεὶ ἐτύγχανεν ἐν ἰλίᾳ
πατρίδι διδάσκων. οἷς νομο-
θεσίαις διώκεταί τις ἐκεῖνον
προσαγαγεῖν τὸν λόγον, ὅτι κοι-
νῆς ὄσης τε καὶ νομιζομένης πα-
τρίδος τοῦ βασιλεύοντος, ἐκτὸς
ἂν ὡς ἐν ἰλίᾳ πατρίδι χρήσιμον
ἑαυτὸν παρέχῃ ἀλλοτουργη-
σίαν καρπῶσθαι. νόμων δὲ διδά-
σκαλοι ἐν ἐπαρχίᾳ διδάσκοντες
ἀφεσιν οὐχ ἕξουσιν, ἐν Ῥώμῃ δὲ
διδάσκοντες ἀφίενται.

Antonius.

Hoc ampli[d] scire illud quo-
que oportet, eum hanc immu-
nitatem habere, qui in sua pa-
tria docet, aut curat. Nam Co-
manenses sophistæ, aut alij si
Neocæsareæ doceant, aut cu-
rent, non habent apud Coma-
nenses immunitatem, & hoc
ff. Infort.

ita à Diuis Seuero & Antoni-
no constitutum est. Sanè valde
doctos & supra numerum & a-
lienam patriam incolentes, im-
munes esse Paulus scribit. & re-
fert ita Diuum Pium Antonī-
num fieri iussisse. Sophistam,
qui Romæ docet, siue gratis,
siue ob mercedem doceat, va-
cationem habere à Diuis Seue
ro & Antonino est constitu-
tum, perinde quasi in patria
profiteatur. Quorum sanctio-
ni illam potest quis rationem
adferre: quòd cum communis
sit, & existimetur patria regia
vrbs: æquum est eum, qui in
sua patria se vtilem præbeat,
hac immunitate frui. Legum
præceptores in prouincia do-
centes vacationem non habēt,
Romæ docentes habent.

Vulgaris.

⁋ Amplius & illud scire opor-
tet, & eum qui in patria pro-
pria docet, aut medicatur, im-
munitatem hanc habere. [d] Si
enim existens Comaneus, [e] in
Cæsarea [f] doceat, aut medice-
tur: apud Comanenses immu-
nitatem [g] non habet. & hoc
ita promulgatū est à diuo Ve-
ro & Antonino. Valde tamen
disciplinis instructos, & si su-
pra numerum, & in aliena pa-
tria moram faciant, esse im-
munes Paulus scribit, dicens di-
uum Pium Antoninum ita iuſ-
sisse. Romæ philosophan-
tem cum salario vel sine sala-
rio, remissionem habere [h] pro-
mulgatum est à diuo Vero &
Antonino, ita ac si in propria
patria doceret. Quibus pro-
mulgationibus, potest quis il-
lam rationem [i] adducere, quo-
niam in regia vrbe, quæ & ha-
betur & est communis patria,
decenter vtique vtilem seip-
sum præbens, nō minus quàm
in propria † patria, immunita-
te fruetur. ⁋ Legum verò do-
ctores in aliquo præsidatu [k]
docentes, [l] remissionem non
habebunt: Romę [m] autem
docentes, & à tutela & cura
remittuntur.

Athletæ & præsides & magistratus dū sunt in magistratu, à tutelis & curis quæ sunt munera ciuilia, excusantur. h.d. vsque ad. §. dat. Nico. de Neapo.

⁋ Vlpianus libro singulari de
officio prætoris tutelaris ita
scribit: Athletæ [n] habent [quī-
dem] à tutela excusationem,
sed qui sacris certaminibus
adulterina scientia do-
ceri: vt. ſ. in proe. Di-
gest. §. hæc autem.

l *Docentes.* vagabun-
dos. Accursius.

m *Romæ.* vel in oppi
do Berytēsium, vel in
aliqua ciuitate regia: vt
Bonon. vt in. d. §. hoc
autem. non vltra Apo-
sam: quia extra ciuitatē
veterem est. non Muti
næ, non Rhegij. Item
dic Roma veteri vel
noua: quæ melioribus
nō deterioribus dedi-
cata est auguriis: vt. C.
de vete. iur. enuclean. l.
j. §. fin. & C. de profes.
& medi. l. j. & de priui-
le. vrb. Constan. l. j. Itē
dico quod habēt excu-
sationē non solū à tu-
telis, sed ab omnibus
muneribns publicis &
ciuilibus, & filij, & v-
xores eorum: vt. C. de
profes. & medi. l. medi-
cos. Sed quid de patri-
monialib[s]? Respō. dic
vt in. d. l. medicos.

Vlpianus.] CASVS.
Illi athletæ qui sūt co-
ronati ꝓpter certamina quę vicerunt, habēt
excusationem à tutelis.
Itē præsides donec sūt
in præsidatu. Secundo
dicit quod tutela non
est munus publicū vti-
litate, quāuis sit aucto-
ritate. Tertio dicit qđ
magistratus ciuitatum
habent excusationem.
Quarto dicit quod ini
micus meus datus tutor
filiis meis a iudice, ha-
bet excusationē. sed si
post inimicitiam ego-
met dedi eum tutorem
filiis meis in testamen-
to, non excusatur nisi
in vno casu, scilicet si
dedi eum tutorē ea cau
sa vt supponantur bri-
gæ. sed si postquam eū
tutorem dedi in testa-
mento, nata est inimi-
citia inter me & eum:
sine dubio excusatur.

† *Qualiter* Quinto dicit quod ille qui mouet quæstionē pupillo de statu, excu-
sat ab eius tutela. Sex
to dicit qđ nimis pau-
peres & rustici nimis
simplices excusant, nō
aut̄ illiterati si negotia
sciūt facere. Viuianus.

n *Athletæ.* Latina est
hęc lex. Et erant athle-
tæ [b] qui sine mercede
virtutis gratia certa-
bant, & certaminibus
sacris deseruiebant: vt
supra, de iis qui no. in-
fa. l. athletas. non dicas
de illis qui hodie cer-
tant: quia sunt infa-
mes: vt supra, de iis qui
not.

Philosophi de pecunia sua cū. infra, de vaca. mu. l. in honoribus. §. philoso-phis. & C. de mu. pa. l. professio.

a *Gymnasiis sacerdotii.* à sacerdotalibus exercitiis. Gymnos enim Græcè, Latinè labor siue exercitiū dicit, secundū Py. Vel dic qđ non sunt prępositi gymnæciis fœminarū laborantiū in serico principis, sic ponitur. C. ad le. Iul. repe. l. vnusquisq; & C. de muri. & gynęper totum. lib. xj.

b *Stantes.* i. existētes. & iunge præcedētibus quod subiicit, & neq; &c. & dic, & neq; cogi eos ad famulatū emptionis frumenti, vini, & olei. & pro. i. ius prępositionis. ſ. vt sit præpositus ad facienda ea. Sed cōtra. C. de quib[s] mu. vel prę. ne. li. ſe ex. l. j. & ij. Sol. nulla dignitas vel priuilegium excusat quin teneatur quis emere frumētū & similia tēpore necessitatis, vt reddatur vbertas: vt. C. vt ne. lic. in empt. spe. l. j. li. x. sed à cura indicēdi emptio-nē bene quis excusat: vt hic, &. j. de mune. & hono. l. iij. §. cura.

c *Iudicare.* huic est cō-tra. ſ. de arbi. l. iij. §. tametſi. Sol. hic loquitur de iudicio legationis, quod aliquis bene cogitur ſuſcipere: vt. C. de aduoca. di. iudi. l. ſci mus. &. j. de muneri. & hono. l. fi. §. iudicandi. nisi habeant excusationē. vt hic. At in cōtrario loquitur de arbitrio, qui cogitur ex quo ſuſcepit ſponte arbitriū: vt ibi dicitur. & facit. j. de vaca. mu. l. pe. §. qui autē. &. §. ſi poſt cauſā.

d *Habere.* insti. co. §. itē Romæ. &. j. de mune. & hono. l. fi. §. fi.

e *Comaneus.* id est, de Comanea.

f *In Cæsarea.* id est, in alia terra docet.

g *Immunitatem.* ſcilicet in ſua: vt ex prę-miſſis patet.

h *Remissionem habere.* in ſua patria: vt inſtit. eo. §. item. Romæ. &. j. de vaca. mu. l. eos. in princi. Accursius.

i *Rationem.* id est, poteſt reddi hæc ratio ad prædicta, quia Roma est & opinatur ab omnibus cōmunis patria: vt hic. &. j. ad municip. l. Roma. Accursius.

k *Præsidatu.* vbi dicit

l *Remissionem non habebunt.* Accursius.

m *Romę autem docentes.* Accursius.

n *Athletæ habent.* Accursius.

I not.

BIU Cujas

no.infa.l.ij.in fi.vnde non debent habere præmium, vnde pœnã merentur: vt.ff.de nego.gest.l.siue hæreditaria.

a *Coronati.* scilicet ter: vt.C.de athletis.l.j.lib.x.

b *Gentium.* ná cessante causa cessat effectus: vt.C.de epis.& cleri.l.generaliter.&.ff.de pa.l.quod dictũ.& insti.e.§.ité diuus Marcus.&.§.ité qui reipub.
&.§.inimicitiæ.

c *Munus.* vtilitate, sed auctoritate sic: vt insti.eo.in prin.quæ est cõtra. Sed vtilitate secundario est publicũ: quia expedit reipublicę &c. vt instit.de iis qui sunt sui vel alie.iur.in.§.pe. sic & supra, de eden.l. argentarius.§.j.

†*Vide Anto. Aug. ad hũc locum.*

d *Nec quod.* nó enim habet tutor necesse de suo facere sumptus tutelę: vt.ff.de admi.tuto.l.à tutoribus.§.finá.

e *Ad impensam.* non patrimonialé, sed personalem.

f *Sed ciuile.* i. de iure ciuili: vt.ff.de tute.l.j. secundum hoc dicitur munus ciuile: quia munerũ ciuiliũ triplex est diuisio: vt.j.de mune. & hono.l.fi.in prin.

g *Nec prouinciale.* id est, non est tale qualia sunt alia munera quæ sunt in prouinciis, quæ sunt publica auctoritate & vtilitate.

h *Ciuitatum.* ad hoc.j. eo.l.non tantum.§.sane.&.l. administrãtes. & instit.eo.§. & qui in potestate. in municipio secus: vt.j.e.l.propter.

i *Capitalis.* hoc expone duob⁹ modis: vt insti.eo.§.inimicitiæ.

k *Creato.* aliàs, creatio.

l *Facta.* id est, nata. s. inimicitia aduersus &c. à quacunq; parte prouenit culpa. sed hic videtur quod prouenit à parte tutoris.

m *Nisi secundum testamentum.* quo casu ante facta videtur modo remitti per testamentũ. & sic àpparet quod pater pupilli fuerit offensus. *ADDITIO.* Not. ex hac glo. quod ad offensum non ad offendentem pertinet facere pacem: & sic adde quod tacita seu ficta offensa per pacem facilius abo letur quàm vera & expressa: vt.ff. ad Silla.l. diuus. secundum Bal.

n *Datus tutor.* qa hoc dixit, do quia inimicus est. vel ex aliis coniecturis apparet quod nó mutauit animum aduersus eum: quasi sumat vindictam modo dando ei labores. & facit infra, de adimé.leg.l.iiij.& supra de arbi.l.iij.&.C.si propter inimici. creatio facta sit.l.j.lib.x.

o *Nisi postquam.* aliàs, postquam: & est bona, & est exceptio exceptionis. q.d. inimicitia dat excusationé, nisi in testamentario: &

coronati[a] sunt.

Ἔθνος ἱερωσύνη ὅλον Ἀσιαρχία, Βιθυνιάρχια, Καππαδοκαρχία, παρέχει ἀλήτουργησιαν ἀπὸ ἀϑλιτροπῶν. τουτέστιν ἕως ἂν ἄρχῃ.

Antonius.

Prouinciæ sacerdotium, † vt Asiarchia, Bithyniarchia, Cappadocarchia, præbet à tutelis immunitatem, dum ei muneri quis præest.

Vulgaris.

¶ Gẽtiũ[b] præsidatus, puta Asię, Bithyniæ, Cappadocię, tribuit immunitatem à tutela: hoc est, quoad in præsidatu sunt.] Tutela nõ est reipublicę munus, [c] nec quod [d] ad impẽsã [e] ptinet, sed ciuile: [f] nec prouinciale [g] videtur tutelam administrare.

¶ Ἀφίενῃ ἐπιτροπῆς καὶ ἀπραγορίας στρατηγοὶ τῶν πόλεων. διὰ λώσιν ἄφεσιν ἐπιτροπῆς ἡ κεφαλικὴ ἔχθρα τοῦ χειροτονηϑέντος γενομένη πρὸς τὸν πατέρα τῶν ὀρφανῶν, ἐκτὸς εἰ μὴ κατὰ δίκας φανείη λοιδορῶν ὁ ἐπίτροπος, πλὴν εἰ μὴ μετὰ τὸ γεγράφθαι τὴν δίκην κεφαλικὸς ἀγὼν ἀυξῆς πρὸς ἀλλήλους σωσέσϑην, ἢ εἰμὴ πρεσβυτέρῳ μὲν ὄντι τῆς δίκης ἡ ἔχθρα, δίκαι δὲ λοιπαὶ δίδοσθαι ἐπίτροπος, ἵνα ὑποβληϑῇ ἐνοχὴ καὶ πείγμασιν, καὶ τὸν ἐξ ἐπιστολῆς Σεβήρου βασιλέως δέκνυσι. ἕλκι ἀπολύεται ἐπιτροπῆς ὁπόταν ἀμφισβήτησίν τις τοῦ ὀρφανῷ πρὸς τὴν κατάστασιν κινῇ, φαίνεται δὲ τοῦτο μὴ συκοφαντίας ποιῶν, ἀλλ' ἐκ καλῆς πίστεως, καὶ τὸν οἱ ϑειότατοι Μάρκος καὶ Βῆρος ἐνομοϑέτησαν περὶ τῶν ἀγρίκων καὶ τῶν ταπεινῶν καὶ τῶν ἀγραμμάτων γράφει Παῦλος ἑτοῖ.

Antonius.

Magistratus municipales tutela & cura vacãt. Dant quoq; à tutela vacationem capitales inimicitiæ inter eũ, qui creatus est, & pupillorum patrem, nisi postea datus tutor testamento

A tunc non, nisi post testamentum est facta: quo casu non potest dici remissa per testamentũ, cum nec tunc erat nata: sed post testamentum orta si diu steterit, & potuerit testamentũ mutare, & nõ mutauit: satis videtur remisisse: vt arg. supra, de admi.tut.l.tres tutores.& de confir.tu.l.in confirmando.&.l.vtilitatẽ. Alij habent, priusquam: & tunc oportet quod excipiat à primo dicto.§.inimicitia dat excusationem, nisi prius &c. sed certe tunc videtur eadem superior exceptio. ná & hic & ibi fuit ante testamentum inimicitia: & oportet tunc dicere quod, nisi, ponitur hic expositiuè. q.d. nisi secundum testamentum &c. id est, prius quam scriptum sit &c. sicut aliàs ponitur hæc dictio, nisi supra, de procu.l.nisi.& ideo prima melior.

B sit. Quod si post scriptum testamentum inter eos hæc capitalis contentio orta sit, aut prior quidem testamento est, sed ea de causa is tutor testamẽto datus esse videatur, vt eo onere & negotiis vexetur, aliud erit dicendum, vt ex Imperatoris Seueri epistola cõstat. Præterea à tutela liberatur, qui status controuersiam pupillo mouit, dum ne id fictè sed bona fide faciat: quod Diui Marcus & Verus constituerunt. De rusticis, tenuibus, & illiteratis hominibus Paulus ita scribit. Mediocritas &c.

Vulgaris.

¶ Remittuntur à tutela & cura magistratus ciuitatum. [h] ¶ Dat remissionem tutelæ & capitalis [i] inimicitia à creato [k] facta [l] aduersus patrem pupillorum: nisi secundum testamentum [m] apparuerit datus tutor, [n] nisi postquam [o] scriptum est testamentum, capitale certamen eis adinuicem cõstitit: vel nisi antiquior quidem est testamento C inimicitia, propter hoc autem videatur esse dat⁹ tutor, vt supponatur debito [p] & negotiis. & hoc ex epistola Imperatoris Seueri ostenditur. ¶ Amplius autem absoluitur à tutela, cum quæstionẽ quis pupillo de statu mouet: [q] cũ videtur hoc nõ calúnia [r] facere, sed bona fide. & hoc diui Marcus & Seuer⁹ † promulgauerũt. ¶ De rusticis [s] autem & humilibus & illiteratis scribit Paulus ita:] Mediocritas, [t] & rusticitas [u] interdũ [x] excusationem præbent, secundum epistolas diuorũ Hadriani & Antonini. Eius, qui se neget litteras scire, excusatio acD pi non debet: si modo [y] non expers sit negotiorum. [z]

Qui minus possidet pupillo, excusatur à tutela, vel qui ob paupertatem non poterit pupilli res administrare. h.d.

VII. VLPIANVS libro singulari Excusationum.

PAupertas [a] sanè dat excusationem, si quis imparẽ [b] se

rum. sic dicimus in potestate vel rectore: vt not.in.d.l.certi. & si illam non habet, bene excusaretur, secundum Bar. hic.

z *Negotiorũ.* i. extra negotia. i. nó sit expers exercitationis. Acc.

a *Paupertas.* Latina est. aliàs. §. aliàs lex est.

b *Imparem.* id est, inconuenientem propter paupertatem: & est planum

BIU Cujas

est planum si ita pauper est, vt oporteat eum laborare vt inde alatur. aliàs dicitur pauper qui non habet. l. aureos in bonis: [a] vt j. de accusa. l. nónulli. Azo. Vel dic: quia tantũ non habet quantum pupillus cui datur tutor: sed hic talis cũ aliis tutoribus bene potest administrare, solus non: vt. C. de peri. tu. l. j. fic & in authé. vt diff. iudi. §. j. coll. ix. vbi ordinarius suspectus non solus, sed cũ episcopo cognoscit. Item propter paupertaté remouetur quãdoq; quis vt suspectus, quãdoq; non: vt. ſ. titu. j. l. suspect⁹. & l. suspectũ.

a Ciuor. gl. in. s. quo in ve. & ibi Bar. &c. dist. & in ca. Odoard. extra de filiis.

Ὁι παλαι.] CASVS.

Milites qui compleuerũt honestè tẽpus militiæ, excusantur à tutela priuatorũ, non autẽ à tutel. filiorũ cõmilitonum suorũ, vel aliorũ militũ: nisi intra annũ tantũ cõputandũ à tempore quo fuerũt de militia missi: nisi habeant cõmunẽ excusationẽ: quia tũc etiã perpetuo excusantur. quod dixi de filiis commilitonũ, nõ habet locũ de nepotib⁹. & bene dixi in prĩ. honeste compleuerũt: quã si ignominiose missi sunt de militia, non habent excusationẽ etiã de tutelis priuatorũ. Quidã milites quódam dentur tutores priuatis, & se nõ excusẽt: certe bene obligãtur. Quãuis autem dixerim q̃ illi qui honestè cõpleuerũt tẽpus militiæ, excusantur à tutelis priuatorũ, sunt tamen qui non cõpleuerũt tẽpus, & tamẽ excusantur: & de his ponit plane litera vsq; ad. §. Scribit autẽ, vbi quidẽ dicit. quãuis dixerim quod ignominia missi bene excusantur à tutelis vrbicis, itẽ quãuis dixerim q̃d ignominia miss⁹ de militia ante. xx. an. nõ habet perpetuã excusationẽ, sed tẽporalẽ: tamen quandoq; habet perpetuã, veluti quãdo militauit in cohortibus vrbanis. Itẽ quod dixi in prĩ. l. quod ille q. desiit esse miles, nõ habet excusationẽ à tutelis filiorũ aliorũ militũ qui secũ militauerunt, post annũ: nũquid vnã tut. talẽ necesse habeat suscipere, & nõ plures simul cũ ea: & an ea finita nullã postea suscipiat, an & aliã, sed demũ prima finita? & dicit quod vnã tenet suscipere: & ea finita nullã aliã. sed in tutelis etiã priuatis, quæ finitæ sunt, non est ita. nam finitæ non computãtur inter tres tutelas quæ solent excusationem præstare. Sed quid si olim miles fuit, nunc datus filio cõmilitonis tutor: non autẽ gess. Infort.

oneri iniuncto possit probare. idque diuorum fratrum rescripto continetur.

Veterani milites, & qui tempus compleuerint militiæ, quamquam non militent, liberantur à tutela. h. d.

VIII. MODESTINVS libro tertio Excusationum.

Οἱ παλαισρατιῶται οἱ ἐπίμως πληρώσαντες τὸν τῆς στρατείας χρόνον, ἀφεσιν ἔχουσιν ἐπίτροπων πρὸς πάντας τοὺς ἰδιώτας. πρὸς δὲ τοὺς παῖδας τῶν τῆς αὐτῆς τάξεως κεκοινωνικότων καὶ πάντων παλαισρατιωτῶν, ἐνίοις μὲν τῶν ἀπὸ στρατοῦ σαθῆ ἄφεσιν ἔχουσιν, μετὰ δὲ ἐνίων τὸν οὐκέτι. τὸ γὰρ ἰσόμοιον τῆς στρατείας ἰσχυρότερον νομισθήσεται τῶν παλαισρατιωτῶν προνομίας, ἐὰν μὴ ἄρα ἄλλα ἔχωσιν δίκαια πρὸς παραίτησιν ἐπιτροπῆς, ὅσον ἀριθμὸν ἐν ἡλικίοις, ὁπόσον καὶ τοῖς ἰδιώταις πρὸς ἅπαντας σωζέσθαι εἰώθεμεν. ταῦτα δὲ πολὺ μᾶλλον ἐπὶ πολυετέρων τῶν παλαισρατιωτῶν. οἱ γὰρ ἔκγονοι τῶν παλαισρατιωτῶν ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ τῶν λοιπῶν ἰδιοτῶν εἶναι πιστεύθησονται.

Antonius.

Veterani qui honestè militiæ tempus expleuerunt, vacationem habent à paganorum tutelis. Sed aduersus liberos eorum, qui in eisdẽ ordinibus militauerũt, aut quorumcumque veteranorum, intra annum post militiam exactã vacationem habent: post annũ non habẽt. Fortior enim esse creditur eiusdẽ militiæ æqualitas, ipsorũ veteranorũ priuilegio. Sed hoc ita, si nõ alias causas habeant excusationis tutelæ, vt annorũ numerũ, aut quid simile, quod solet paganis aduersus omnes prodesse. Quæ de veteranorũ filiis diximꝰ, in nepotibus locũ nõ habẽt, quippe q̃ nihilo à cęteris differre videtur.]

Vulgaris.

Sed & milites [a] qui honestè [b] compleuerunt militiæ tempus, remissionem habent tutelarũ [c] aduersus omnes hodie priuatos. Aduersus autem filios eorum qui eidem ordini [d] cõmunicauerunt, & eorum qui olim milites fuerunt, [e] intra annum [f] quidem dimissionis remissionem habent: post annum autẽ non habẽt. Coæqualitas enim honoris militiæ fortior [g] videtur omni militum priuilegio: nisi fortasis alias habuerint iustas tutelæ excusationes: vtputa numerum annorum, [h] vel aliquid tale [i] quale & priuatos aduersus omnes excusare consueuit. Hæc autẽ [k] de filiis, non de nepotibus eorum qui olim milites fuerunt. Nepotes enim eorum qui olim milites fuerũt, in eodem loco cũ reliquis priuatis esse creduntur. [l]]

Qui turpiter militauerit, non habet ipse nec filii eius excusationem tutelæ. h. d.

Οἱ μέντοι ἀλίμως ἀποστρατεύσαμενοι ὁμοίοι τοῖς μηδὲ στρατεύσαμένοις νομίζονται. καὶ διὰ τοῦτο ὅτε αὐτοὶ ἔχουσι προνομίαν, οὔτε τοῖς τούτων παισὶν παλαισρατιῶν ἐπίτροποι ὀφθέντες καταχθήσονται.

Antonius.

Planè ignominia missi perinde habentur, ac si nunquam militassent. Quamobrem neq; ipsi habent priuilegium, neq; si eorũ filiis veterani tutores dẽtur, tenebuntur inuiti.]

Vulgaris.

Qui nimirum ignominiosè dimissi sunt, similes his qui nequaquam militauerunt, existimantur: [m] & propter hoc neq; ipsi habent priuilegium, neque filij eorum. [n]

Qui iam non militant. sed militauerũt: nisi sint veterani, non excusantur. Barto.

Qui olim [o] fuerũt milites, tutores dati obligabuntur. [p]]

Qui non compleuerit militiæ tempus, habet per quartam partem completi temporis excusationem. h. d.

Ἐὰν δὲ οὐ πληρῶσι μὲν τὸν τῆς στρατείας χρόνον, ὁμοίως δὲ ἔχουσιν ἄφεσιν ἐπιτροπῶν κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς πληρώσασιν. ὁ γὰρ εἰκοσέτους τῆς στρατείας ὑποφορὰς ὁμοίως εἶναι πιστεύεται τοῖς πληρώσασι τὸν τῆς στρατείας χρόνον. ὁ δὲ ἐνὸς τούτων τῶν ἐνῶν ἀφεθεὶς ὑπ ἔχθ διλιωκῆ τῶν ἐ-

a *Milites.* Græca est.

b *Honestè.* est enĩ honesta &c. vt. ſ. de iis q̃ no. infa. l. ij. §. ignominię. & j. de re mili. l. milites. §. missionum.

c *Tutelarũ.* etiã postquã desierint. vt. C. de excu. tut. l. j. & ij. & ar. j. de decu. l. fi. & de q̃st. l. vni⁹. §. seruus. Sed ar. contra in eo. titu. l. j. §. item in vno. b Accur.

b *Solue vt ibi not. secũdum Bart. hic.*

d *Ordini.* vt filios cõmilitonum.

e *Fuerũt.* veteranorũ.

f *Intra annũ.* hoc spatium habent ad nouas tutelas vocati: aliàs statim reassumunt veteré: vt instit. eo. §. item qui reipublicæ.

g *Fortior.* ex vna parte damnum est, ex alia parte labor vitatur.

h *Numerum annorum.* vt. ſ. eod. l. excusantur. in princi.

i *Tale.* puta liberorũ numerus: vt. j. ea. l. §. j. & aliæ causæ quæ ibi sequuntur. Accursius.

k *Hæc autem.* scilicet locum habẽt quod nõ excusetur.

l *Creduntur.* appellatione ergo filij nepotes non cõtinẽtur: c vt insti. qui da. tu pos. §. fin. & facit. j. eo. l. non tantum. §. Ilienſibus. &. §. fi. & l. administrantes. §. fin. & l. spadonem. §. sin autem liber. &. j. e. l. pe. & de re mili. l. iij. &. ſ. de tute. l. etiam.

c *Tu dic hoc esse verũ in priuilegiis lege prohibente: vt not. in. l. iubemus. §. fina. & ibi Bald. C. ad Trebel. & glo. in cle. i. & ibi de Anchar. de baptiſ.*

m *Existimãtur.* nisi in casu: vt infra. §. sed & ignominia.

n *Neque eorũ filii.* innuit filium militis non ignominia missi posse excusari propter patrẽ: pro quo est supra, eod. l. tria. ij. sed falsum est: vt infra, de va. mu. l. in honoribus. §. vacationum.

o *Qui olim.* subaudi, illi qui olim &c.

p *Obligabuntur.* habebant tamen excusationem cum veterani essent. sic & supra, eo. l. j. §. si autem dabitur.

BIU Cujas

a *Sed non eandem.* id est, non secundū illud quod habēt qui impleuerūt.aliàs,sed eandē. id est,eadē habent priuilegia quæ habēt qui impleuerūt,vel eādem immunitatē,vel eandē remissionē:non tamen ita perpetuam quandoque: vt subiicit. & facit.C.de iis qui non imple.stip.sac. solu.l.j.ij. & iij.lib.x.

b *Tempus militiæ.* certum in quo erat assumptus,quod erat vel maius vel minus.xx.annis.

† *In hūc locum Alex. ab Alex.li. 6.cap.22.*

c *Continuā.* id est,percontinuatam,quæ eum sequatur.

d *Habet.* s.ad tempus.

e *Nullam.* ea ratione quod fuerit miles: sed quia reipublicæ causa abfuit, habet annū quidatur aliis reuertentibus,secundum Py. sed R.nec annum dat, vel eius aliquā partem:sed Azo dicit quod habet annum,& tres menses. id est, quartam partem v. annorum: sicut proportione vides in sequentibus quod quilibet habet quartam huius tēporis quo fuit in militia:illud tamen videtur ecōtra,quod qui fuit per.xx.annos in militia,non habet quartā partem:sed perpetuam habet remissionem.

f *Post sexdecim.* aliàs xv.aliàs.xvj.

g *Qui autem inter nocturnos.* quibus præest præfectus vigilum : vt supra,de offi.præ.vigi. l.j.ij.&.iij.

h *Item autem.* scilicet qui militant inter nocturnos custodes,anni habēt remissionē &c.

i *Honestè.* quia compleuerunt tempus [a] in quo fuerunt assumpti, sicut dictum est de militibus absentibus.ſ.p. xi.ſ. quandoq;. Vel etiam nō compleuerunt ppter ægritudinē &c. licet huic.§. sit cōtra.j. §.plane.vbi perpetuam dat excusationem. Solu.vt ibi.

k *Honesta.* scilicet licentiatio : vt.C. de re mili.l.causaria.

l *Non habet.* sed tamē vbique potest manere nisi in his locis à quibus specialiter arcetur: vt &.C.de re mili.l.iij. lib.xij.Itē nec in vrbe, nec in sacro comitatu: vt.j.de re mili.l.milites. §. missionum.&.ij. proxi.§. nec alibi vbi

[a] *Facit ista glo. pro scolasticis nō residēti bus qui recedūt ab vniuersitate ante tēpus studii completū. in. l. illicitas. §. illicita.ſ.de offic. præſi. & not.singulariter Bald. in.l. qui sub prætextu. C. de ſa.ſan.eccl. vbi asserit eos nō gaudere priuilegiis.*

πὶ τῶς ἐπιτροπῶς ἀλειτουργησίαν, ἀλλὰ πρὸς χρόνον. ὥσπερ καὶ τὴν λοιπὴν πολιτικὴν λειτουργιῶν ἄφεσιν ἔχει. ὁμοίως δὲ ἐνίοτε οὐ τὴν τῆς στρατείας ἀπολυθείς, οὐδεμίαν ἑαυτῷ ἐνδικήσει ἀλειτουργησίαν. ὁ δὲ μετὰ οὐ πολλά, ἐνός ἐνιαυτὸν ἔχει ἀλειτουργησίαν. ὁ δὲ μετὰ ὀκτὼ, διετείας. ὁ δὲ μετὰ δώδεκα, τριετείας. ὁ δὲ μετὰ δεκαέξ, τετραετείας. ὁ δὲ μετὰ εἴκοσι, ὡς πρόσθεν, διὰ παντὸς ἀλειτουργήτους.

Antonius.

Aliquando hi, qui non explent totū militiæ tēpus† vacationē habent à tutelis,vt hi qui expleuerūt. Nā qui viginti annos militauerit, similis illi est, qui expleuerit militiā. Qui verò intra id tēpus missus est,non habet perpetuā tutelarum immunitatē, sed ab eis ad tempus habet,vt à cæteris ciuilib⁹ muneribus vacationē. Etenim intra quinq; annos militia missus nullā sibi vindicabit immunitatem:post quinq; vnius anni immunitatē habet,post octo biēnij,triēnij,post duodecim,post sexdecim quadriennij.Sed qui post viginti annos missus est, ꝑpetuo vt dicebam⁹, vacabit.]

Vulgaris.

℣ Quandoq; autem non complent quidā militiæ tempus, & tamen habent remissionē tutelarum, sed non eandē [a] cum iis qui compleuerūt.qui enim vicesimum annū militiæ excesit, similis esse creditur ei qui compleuit tēpus militiæ [b]. qui autē intra hos annos dimissus est,nō habet cōtinuam [c] tutelarū immunitatē,sed ad tempus : quēadmodum & reliquorū ciuiliū munerum remissionē habet. [d] Qui enim intra quinque annos militia solutus est, nullam [e] sibi vindicabit immunitatem. Qui autē post quinq; annos, vnius anni habet immunitatem, qui autē post octo,biennij.qui autem post duodecim,triēnij.qui autē post sexdecim, [f] quadriēnij.qui autē post viginti, sicut supra diximus, continuo absoluetur.]

Supra dictū est de iis qui militant extra ciuitatem Romanam : hic de iis qui in ciuitate Romana eam custodiendo de nocte. Nico. de Neapo.

℣ Ὁ δὲ ἐν τῆς νυκτοφύλαξιν τῆς ἐν Ῥώμῃ στρατιώτας, ἐνιαυτοῦ μόνου ἔχει ἄφεσιν. ὅτι δὲ διὰ παντὸς ἀλειτουργήτους, ἢ διὰ νόσον κωλυομένου καὶ σαρίαν ἄφεσιν λαβόντος. ἔστι δὲ καὶ αὐτὴ ἔνδυμος. ὁ δὲ ἀλίμως τυχὼν ἀφέσεως ἓν ἔχει ἀνάπαυσιν. συμβέβηκε δέ τινα πιστεύεται οὐ μόνον ὁ λεγιωνάριος, ἀλλὰ καὶ πᾶς παντὸς τοῦ ὁπουοῦν στρατιώτας ὄχλος. ἐπιμόνως δὲ καὶ αὐτὸν ἀπολυθέντος καὶ δὲ λεγιωνάριος τὸν ἐν τοῖς νυκτοφύλαξιν στρατιώταις ὅλων ἐπίτροπος γίνεται. ἤδη δέ τινα στρατιώτου ἀφήλικος καιρὸς ὅλον θήσεται ὁ παλαιστὴς, δηλαδὴ ἐὰν ὁ πατὴρ αὐτὸν ἀπολυθῇ. ἐὰν δὲ καὶ ἔτι ἀφηλικὸς ἀπολυθῶσιν, ὁμοίως καὶ τούτοις ἅπασιν διατάξεις μαρτυροῦσιν. γράφει δὲ καὶ Οὐλπιανὸς οὕτως.

Antonius.

Qui inter vigiles Romæ permilitauerit, vnius tantum anni vacationem habet, si honestè scilicet est missus,quod principio diximus, aut causaria (vt vocant) missione valetudinis caussa : est enim etiam hæc honesta,sed qui ignominia missus est,vacationem non habet.Cō ueteranus autem esse creditur non solum legionarius, sed & omnis,qui vbicumque permilitauerit, si modo honestè hic quoq; missus sit. Nam legionarius eius liberis,qui inter vigiles permilitauerit,tutor esse potest.Iam verò militi minori veteran⁹ curator dabitur, si pater eius mortuus sit scilicet,aut ipse emancipatus. Quarum omnium rerum testes sunt principum constitutiones. Vlpianus verò ita scribit.]

Vulgaris.

℣ Qui autem inter nocturnos [g] custodes qui sunt Romæ, militauerit : anni solius habet remissionem.ita autem, [h] si honestè [i] scilicet absolutus fuerit, sicut dictum est : vel propter ægritudinem, causariam remissionem acceperit. est enim & hæc honesta. [k] Qui enim ignominiosa potitur remissione,nō habet [l] vacationem. ℣ Veteranus autem esse creditur [m] non solum legionarius, sed & omnis qui qualitercumque militauit; [n] & si honestè est & ipse solutus, filiorum [o] tamen tutor creabitur. etenim [p] legionarius, eius qui inter nocturnos custodes militauit,filiorum tutor fit.

℣ Iam verò & militi impuberi [q] † curator [r] dabitur qui [s] olim miles fuerit, scilicet si pater huius [s] mortuus fuerit, siue etiam hic emancipatus [u] fuerit.

† *puberi*

imperator sit: vt habes supra,de iis qui no.infa.l.ij. §. ignominiæ. Accursius.

m *Creditur.* vt habeat remissionem . Et not. quod hic est principiū respon . qui qualitercumq; &c. vel melius ibi,sed & omnis &c.

n *Militauit.* puta in alia ala , vel in alio numero militū,non in legione.

o *Filiorum.* eius scilicet qui similiter militauit, & honestè fuit & ipse absolutus. Ac.

p *Etenim.* à simili.& dic, legionarius sit tutor filiorum eius &c. vel lege recte, & in fi. dic tutor scilicet filiorum alterius militis nocturni vel veterani. Accursius.

q *Impuberi.* no. impuberem posse esse militem.sic.C. de testa.mili.l.fina. *Impuberes ejus pos. testā.*

r *Curator.* ad litē. vel curator.i.tutor.vel dic impuberi.i. adulto : vt infra,de acqui. hære.l. impuberibus. *ADDITIO.* Not.glo.secundum Bal. hic quæ vult quod impuberi nō possit dari curator generalis:sed tantum ad litem vel ad speciem certam. vide quod no.in.l.vltri.ſ.de tu.& cur.da.ab iis.&.j.eod.l.amicissimos.§.fi.

s *Qui.* subau. ille qui &c.

t *Huius.* scilicet impuberis. Accursius.

u *Emancipatus.* id est dicere, qualitercūque exiit de patris potestate vel morte vel emancipatione . nam si esset in patris potestate, nō daretur tutor vel curator ei: vt.ſ.de testa.tu. l.j.&.ij.sed & ſi est emācipatus, quare pater non est suus legitimus tutor: vt instit. de legi. pa.tut? Respō. aliud in curatore: vt hic,&.j.e. amicissimos.§.fi. Arg. cōtra in auth. vt ij qui ob.§.j.coll.vj. Vel dic quod hic pater erat minus idoneus.& facit.j. ea.l.§.quæsitum.

BIU Cujas

a *Similiter.* q. d. non solum aliis Græcis supra, hoc tit. dictis constitutiones testantur, sed etiam supradictis hac. l.

b *Vniuersis.* exactionibus.

c *Constitutiones.* Græcæ.

d *Testantur.* id est, testimonium ferunt.

e *Vrbicis.* nó aliis: vt C. de his qui nó imple. stil. j. lib. x. &. ſ. proxi. §. qui enim ignominio sa &c. quæ sunt cótra. Item no. hic ex eodem facto pœnam & præmium consequi. sic infra, de his qui. vt indig. l. j. & dic pro & cótra: vt. ſ. de nego. gest. l. ſi ue hæreditaria. Accur.

f *Perpetuam.* Hic no. quatuor iura. nam. C. de his qui non imple. stip. l. ij. &. iij. dicit eũ non habere excusationem qui militauit minus. xx. annis. Item ſ. §. quandoque. dicit habere temporalem: vt ibi distinguit. Item supra. §. qui autem inter nocturnos. dicit habere annum. hic vero dicit perpetuo. Sol. in milite absente dic quod non habet: vt in dictis. ll. ni si tépora. l. vt. ſ. §. quádoque. Sed militans in ciuitate ad custodiam vrbis, si de nocte, tunc habet annũ: vt. ſ. §. qui autem. si de die, tunc perpetuo, vt hic: quia pro absentibus habentur: vt. ſ. ex quibus cau. ma. l. milites. Alij dicũt hoc in ipso præfecto vig. speciale. Tertij dicũt speciale in his qui militãt inter cohortes præfecti vrbis: vt infra, eo. l. ſi tribunus. secus de his qui militant in cohorte prætoris.

g *Recipiant.* id est, recipere habeant necesse. & dic quod quæritur an veteranus cogatur recipere tantum vnam tutelam filij conueterani, & non aliam etiam ea finita: & habeat priuilegium suũ, sic vt postea non habeat necesse aliquam aliam suscipere: an vero cum illa durat, excusationé ab alia habeat, si sibi deferatur. sed illa finita si iterũ alia deferatur, se excusare nó possit. & videtur declinare in hanc sententiam, vt decætero habeat excusationé. an vero ea finita cogitur aliã suscipere. & primũ probat, & sic prodest ei prætérita: quia secus est in tutelis priuatorũ. si autẽ tantũ fuisset dat⁹, & non administrasset: tunc cogitur aliam suscipere secundum Io. Sed alij dicunt hic dici quod excusentur ea durante tantum. pro quib⁹ est finis ibi, ita in his &c. &. C. de excu. vete. l. j. vbi dicit. eodem tempore. & sic contra mentem huius. §. est ibi, aliter &c. Quidam voluerunt loqui in tutela priuati an veteranus cogitur vnam suscipere, vt primo quæsiui in tutela filiorum conueterani. quod non placet: vt infra, hoc. §. ibi, & nihil differt &c. C. de excu. ve. l. fina. Illud ergo constat, quòd plures simul non

ff. Infort.

fuerit. Similiter[a] & de vniuersis[b] his cõstitutiones[c] testãt.[d]

Qui deportatus vel relegatus est, quia non possit ciuitatẽ intrare, excusatur à tutela. hoc dicit.

℣ Scribit autẽ & Vlpianus ita:] Sed ignominia missi, ab vrbicis[e] planè tutelis excusabũtur: quia ingredi eis vrbẽ nõ licet. Planè siquis in cohortibus vrbanis pmilitauit: licet ante viginti annos mittitur, tamẽ perpetuam[f] habet à tutelis excusationem.

℣ Ἐζητήθη δὲ, πότερον μίαν καὶ ἅπαξ ἐπιτροπὴν ἀναδέχονται οἱ παλαιστρατιῶται, ἢ ἑνὶ καιρῷ οὐ πλέον τὴν ἅπαξ, παυομένης δὲ τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς πάλιν ἀναλήφονται; ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἰδιωτῶν αἱ παυσάμεναι οὐ βοηθήσουσι τοῖς ἐχομένοις, οὐδὲ εἰς τὰς τρεῖς ψηφίζονται, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν παλαιστρατιωτῶν ἐκ ὀφελεῖ τὸ γεγενῆσθαι. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν νουμματοριῶν ἔσιν νενομοθετημένον, ὡς δηλοῖ θεία διάταξις Σεβήρου τε καὶ Ἀντωνίνου. καὶ οὐδὲν διαφέρει πῶς δή ποτε οἱ παῖδες τοῦ συστρατιώτου ἐπιτρόπου ἢ κηδεστοῦ, πότερον ἀφ' χειρὸς ἀπολυθέντες, ἢ τοῦ πατρὸς ἀφθανόντος. πριμιπιλάριοι ἐκ διατάξεως βασιλικῶν παραίτησιν ἔχουσι τῶν λοιπῶν ἐπιτροπῶν. πριμιπιλαρίου δὲ ὑῶν ἐπιτροπεύουσιν. πριμιπιλάριοι δοῦλοι νομίζονται οἱ διανύσαντες τὸ πριμίπιλον. ἐὰν δὲ μὴ διανύσας ἀφθάνῃ, τοῦ τῶν παίδων πριμιπιλάριος οὐκ ἐπιτροπεύσει.

Antonius.

Quæsitum est, vtrũ vnam semel tutelã veterani suscipiunt, an eodem tempore solam vnã, qua finita aliam rursus capiãt? Sed vt in paganis finitæ non proderunt his, qui eas habuerunt, neq; inter tres tutelas numerabũtur, sic in veteranis non prodest tutores fuisse. Quod etiã est in curis cõstitutũ, vt ex sacra Seueri & Antonini cõstitutione constat. Nihil interest, quam ob causam egeant commilitonis liberis tutore vel curatore, quod emãcipati sint, an quòd pater mortuus sit. Primipilares ex imperatorũ constitutionibus à cæteris tutelis excusantur, præter primipilaris filiorũ tutelas. Hi verò primipilares esse cẽsentur, qui primipilo fũcti sũt. Quod si antè moriãtur, q̃ peregerint, horũ liberis primipilaris tutor non erit.

Vulgaris.

℣ Quæsitum est autem, vtrum vnã & semel tutelã recipiant[g] qui olim fuerunt milites, vel vno tempore nõ amplius quã semel: quiescente autem prima tutela rursus priuilegium recipiãt[h]. aliter in priuatis q quieuerũt. nõ enim auxiliantur his qui habuerũt, [i] neq; inter tres annumerãtur. ita & his qui olĩ fuerũt milites, nõ prodest creatum esse[k]. hoc autẽ & in curiis est promulgatũ, vt ostẽdit diui Veri* & Antonini constitutio. & nihil differt qualiter indigeant filij cõmilitonis tutore vel curatore, vtrũ emancipati, vel patre mortuo. ℣ Primipilarij† ex cõstitutionibus imperialib⁹ excusationẽ habẽt reliquarũ[l] tutelarũ: primipilarij autẽ filiorum tutores erunt. Primipilarij autẽ hi existimantur qui exercent primipilũ.[m] Si quis autẽ non exercens[n] mortuus fuerit: huius filiorũ primipilarius tutor non erit.]

IX. VLPIANVS libro singulari de officio prætoris tutelaris.

SI tribunus in cohortibus prætoriis permilitauerit, etiam [à] collegarũ[o] filiorũ tutela excusabitur beneficio diui hoc si habes, filiorũ huius primipilaris. si autẽ habes, filiorũ filius primipilarij nó &c. dic q̃ filio alteri⁹ primipilarij nó erit tut. & no. priuilegiũ finiri morte. sic. ff. de re iud. si cũ pcuratore. Accur.

Si tribunus.] CASVS. Tribunus qui militauit in cohortibus vrbanis, habet excusationem non solũ tutelarũ priuatorũ, sed etiã filiorũ cõmilitonũ suorũ. si autẽ fuisset miles in aliis cohortibus, non haberet excusationé à tutela filiorũ collegarũ. Viuia.

Οὐ μόνον. CASVS. Nõ solũ illi qui militauerũt, habent annî vacationé post reuersionẽ, sed etiam illi qui aliter abfue-

I iij rant

a *Similiter.* q. d. non solum aliis Græcis supra, hoc tit. dictis cõstitutiones testantur, sed etiam supradictis hac. l.

b *Vniuersis.* exactionibus.

c *Constitutiones.* Græcæ.

d *Testantur.* id est, testimonium ferunt.

e *Vrbicis.* nó aliis: vt C. de his qui nó imple. stil. j. lib. x. &. ſ. proxi. §. qui enim ignominio sa &c. quæ sunt cótra. Item no. hic ex eodem facto pœnam & præmium consequi. sic infra, de his qui. vt indig. l. j. & dic pro & cótra: vt. ſ. de nego. gest. l. ſi ue hæreditaria. Accur.

f *Perpetuam.* Hic no. quatuor iura. nam. C. de his qui non imple. stip. l. ij. &. iij. dicit eũ non habere excusationem qui militauit minus. xx. annis. Item ſ. §. quandoque. dicit habere temporalem: vt ibi distinguit. Item supra. §. qui autem inter nocturnos. dicit habere annum. hic vero dicit perpetuo. Sol. in milite absente dic quod non habet: vt in dictis. ll. ni si tépora. l. vt. ſ. §. quádoque. Sed militans in ciuitate ad custodiam vrbis, si de nocte, tunc habet annũ: vt. ſ. §. qui autem. si de die, tunc perpetuo, vt hic: quia pro absentibus habentur: vt. ſ. ex quibus cau. ma. l. milites. Alij dicũt hoc in ipso præfecto vig. speciale. Tertij dicũt speciale in his qui militãt inter cohortes præfecti vrbis: vt infra, eo. l. ſi tribunus. secus de his qui militant in cohorte prætoris.

g *Recipiant.* id est, recipere habeant necesse. & dic quod quæritur an veteranus cogatur recipere tantum vnam tutelam filij conueterani, & non aliam etiam ea finita: & habeat priuilegium suũ, sic vt postea non habeat necesse aliquam aliam suscipere: an vero cum illa durat, excusationé ab alia habeat, si sibi deferatur. sed illa finita si iterũ alia deferatur, se excusare nó possit. & videtur declinare in hanc sententiam, vt decætero habeat excusationé. an vero ea finita cogitur aliã suscipere. & primũ probat, & sic prodest ei prætérita: quia secus est in tutelis priuatorũ. si autẽ tantũ fuisset dat⁹, & non administrasset: tunc cogitur aliam suscipere secundum Io. Sed alij dicunt hic dici quod excusentur ea durante tantum. pro quib⁹ est finis ibi, ita in his &c. &. C. de excu. vete. l. j. vbi dicit. eodem tempore. & sic contra mentem huius. §. est ibi, aliter &c. Quidam voluerunt loqui in tutela priuati an veteranus cogitur vnam suscipere, vt primo quæsiui in tutela filiorum conueterani. quod non placet: vt infra, hoc. §. ibi, & nihil differt &c. C. de excu. ve. l. fina. Illud ergo constat, quòd plures simul non

ff. Infort.

A cogitur suscipere: vt. C. de excu. ve. l. ij. Item quod si susceperit vnam tutelam priuati, non ideo cogitur suscipere aliam: vt. C. eo. l. voluntariè.

h *Priuilegium recipiant.* scilicet tale, vt nullã cogatur suscipere. & sub. quod verum est secundum primum. & secundũ hoc proficit ei habuisse primam. & sic bene sequitur. aliter &c. & est tota plana. sed secundum alios dic quod recipient. s. priuilegiũ, scilicet tale vt vnam aliam & solã suscipiant. & secundũ hoc dic aliter in priuatis, scilicet tutelis vel honoribus qui vel quę quieuerunt, id est, sunt finitæ, quia cogitur etiã plures recipere. & quo ? subiicit, nõ enim &c. redit ad milites. & dic, habuerunt scilicet priuilegium. & quod subiicit, neque inter, ad priuatos se refert. & quod dicit, ita in his, ad milites.

i *Habuerunt.* s. tutelã secundum Io. quæ est finita, vel priuilegium secundum alios.

k *Creatum esse.* scilicet tantũ subaudi, & non gessisse: quia forte priuati filius, vel qualibet alia ratione nó gesit. Io. vel secundũ alios subaudi, non prodesse creatũ esse tutoré quãdoque, nisi duret: vt. ſ. de in rem ver. l. ſi pro patre. §. versum.

l *Reliquarum.* scilicet extraneorum, sed filiorum & cõprimipilarij * *Seueri*

non, vt subiicit: vt. ſ. ea. l. §. iam autẽ. &. j. eo. l. non solum. §. qui primumpilum.

m *Exercent primumpilum.* i. vexillũ. aliàs dicitur administrator ma ior: vt. C. de episco. & cle. l. officiales. † *In hũc loc cũ Ale. ab Alex. li. i. cap. 5. & Alciat. in*

n *Non exercens.* quia domũ erat reuersus, & sic est priuatus: vt insti. de testa. mili. §. illis. & sic alius primipilarius vel primipilaris veteranus non erit tutor filiorum huius, vt pote priuati: vt. ſ. in princi. Vel dic q̃ nó tanto tẽpore steterat vt diceretur veteranus, aliàs haberet secundũ tẽpora taxata. ſ. ea. l. §. quãdoq;. &. §. iam autẽ. Itẽ *anno. ad li. 12. Cod.*

o *Collegarum.* hoc est speciali beneficio, vt hic dicit, aliàs contra: vt. ſ. l. proxi. in prin. §. fi. &. C. de excusa. vetera. l. ij. Accursius.

rũt causa reip. & hic annus dat nõ solũ iis qui cõpleuerũt cõsuetũ tẽpus militię, & sũt reuersi: sed etiã iis qui à qualibet reipu. necessitate sunt remissi, etiam si minus. xx. ann. steterũt in militia vel alia necessitate reipu. sed nõ prodest dictus annus nisi quantum ad nouas tutelas, & erit continuus, & curret ex quo potuerit redire de necessitate reipub. [ET QVI INTESTAMENTO.] Rerũ puincialium mearũ dedi tutorem filio meo, qui tutor erat de Italia: nunquid poterit se excusare ab administratione rerum de prouincia? Et certe sic. [QVI PRIMVMPILVM.] Quidam primipilarius reuersus fuit de militia, & suscepit tutelã filij commilitonis sui cum quodã alio sicut tenetur facere: vt. ff. e. sed & milites. §. fi. & postea misit eũ imperator in militiam iterũ cum cõtutore suo. certe inrerim dabitur loco eius curator. & hoc est verũ generaliter in omni eo q temporis vacationé habet. & de hoc etiã ponit tria exempla. Primũ est de patrono qui dedit filiis suis tutoré libertũ suũ qui erat impubes. Secundũ est de eo qui dedit tutoré filiis suis quendã aliũ minorem. xxv. an. Tertiũ est de legitimo tutore qui est impubes. nã in iſtis tribus casibus qui habẽt tẽporis vacationé. s. donec compleuerunt. xxv. ann. dabitur interim curator. [SI QVIS ITA.] Aliquis tutor nõ habebat perpetuã infirmitatẽ, sed tẽporalé. certe interim dabitur loco eius curator. Idé si habeat insaniã tẽporalé: si autẽ infirmitas sit perpetua, excusatur penitus, & nõ datur loco eius curator. & si nõ est adhuc tutor, nõ accipiet tutelã. [SVNT ET ALII.] Titius Boñ. erat tutor cuiusdã Bo. postea iussu vel permissu Impe. mutauit domicilium suum in Mutinam: certe amodo nõ tenetur periculo dictę tutelæ. Hoc dicit vsq; ad. l. scire. Viuianus.

* Flo. παρ' αὐτὰ.

a *Non solum.* Græca est, & aliàs est caput le

Seueri & imperatoris nostri.

Quicunque reipublicæ causa abest, habet annum post reuersionem, vt ad tutelas non vocetur. Nico. de Neapo.

x. MODESTINVS libro tertio Excusationum.

Οὐ μόνον δὲ οἱ τὰς ἀπὸ καλίγας στρατείας καὶ τὰς λοιπὰς πρειμιπιλάριοι στρατευσάμενοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ὁποσοῦν χρείας δημοσίας δήμου Ῥωμαίων ἕνεκα ἀποδημήσαντες, ἐνιαυτοῦ ἔχουσιν ἀνάπαυσιν μετὰ τὴν ἐπανέλευσιν.

Antonius.

Non solũ primipilares, qui in caligatis militiis, aut aliis p militauerunt, sed qui quomodocunque reipublicæ Romanæ causa abfuerunt. postea, quàm fuerint reuersi, anni habent vacationem.

Vulgaris.

Non solum [a] autem qui ad caligatas [b] militias & reliquas [c] primipilarij militauerunt: sed & qui qualitercunque necessitatis publicæ plebis Romanorum gratia absentes fuerunt, anni habẽt, [d] vacationem post reuersionem.]

Annus iste datur pro futuris tutelis, non pro his quas iã susceperint reipublicæ causa absentes. h. d.

Ὁμοίως δὲ ἐνιαυτὸς δοῦς οὐ μόνον τοῖς πληρώσασιν τὸν σωμήν τῆς στρατείας καιρὸν ἐν ταῖς λοιπαῖς δημοσίαις χρείαις λίλοται, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὁποσοῦν πανλιωνίοις τῆς δημοσίας χρείας καὶ ἐπανελθοῦσιν, κἂν ἐλάττονα χρόνον διατρίψασιν τῆς διατεταγμένου. ἃς μὲν οὖν πρόπερον εἶχον ἐπιτροπὰς, ἀφ' ἃς δὲ τὸν ἀποδημοῦσι δημοσίᾳ ἕνεκα πράγματος ἀπελήμψαν, ταύτας ἐπανελθόντες παρ' αὐτοῖνα * ἐπαναλήφονται, οὐδὲν αὐτοῖς βοηθοῦντος τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὁ δὲ ἐνιαυτὸς πρὸς τὰς μελλούσας καινὰς λίλοται, εἰς τὰς ἀναληφθησομένας ὀφελούσας.

Antonius.

Annus tamen hic non tantum his, qui consuetum militiæ tempus impleuerunt, in reliquis publicis muneribus datur, sed & his, qui quomodocunque reipublicæ causa abesse desierunt, & si minus temporis consumpserint constituto. Cæterũ quas tutelas antea gerebant, & ob id reliquerũt, quòd reipublicæ causa abibant, eas reuersi statim suscipient. neq; eis annus proderit,

A qui ad futuras nouásque tutelas datur, nõ ad eas, quas recipere debent.

Vulgaris.

Annus deniq; hic non solum his qui compleuerũt [e] consuetum militiæ tẽpus, in reliquis publicis necessitatibus datur: sed & his qui qualitercumque quieuerunt [f] à publica necessitate, & reuersi sunt, & si minus tẽpus eo quod constitutũ [g] est, consummauerũt. quas deniq; prius habebant [h] tutelas, propter hoc autẽ deposuerũt, quoniã publici negotij gratia abibant: has cum reuersi fuerint, confestim recipiẽt, nihil eis auxiliante anno. Annus enim ad futuras nouásque datur, nõ ad eas quæ resumi debent.

Absens reipublicæ causa debet ire directas vias. qui nõ inerit directas, sed per circuitiones, incipit eidẽ currere annus eo die quo si directas iuisset, venire potuerit. h. d.

Ἐνιαυτὸς δὲ συνημμένων ἡμερῶν ἐξεταζέσθω ἐξότου τὶς ἐπανῆλθεν εὐθείαν ὁδὸν εὐθωρίαν, ἢ διευθύνειν γε ὀφείλων, ἐχὶ τὸν ἐκ πολυόδων. καὶ οἱ κατὰ διαθήκας λοιδέντες ἐπίτροποι παραιτήσονται κατὰ νόμους τῆς χρηματικῆς τοῦ θειοτάτου Σεβήρου διατάξεως.

Antonius.

Atq; hic annus continuorũ dierum accipiẽdus est, ex quo vel reuersus est, vel reuerti debuit recta via redeundo: non si circuitione vsus sit. Etiam hi, qui testamẽto tutores dati sũt, iure excusabunt se à gubernatione earũ rerũ quę in alia prouincia sunt. vt infrà scripta Seueri cõstitutione manifestũ est.

Vulgaris.

Annus autem copulatorum [i] dierum scrutabitur, [k] ex quo quis reuersus est rectam viã dirigens, vel dirigere debens, nõ eam quæ est ex circuitibus. [l]

Tutor datus simpliciter, potest refutare administrationem rerum & possessionum quæ in alia regione siue prouincia sunt, siue situantur. hoc dicit.

Et qui in testamento dati [m] sunt tutores, renuẽt secundum leges administrationem earũ quæ [n] in alia prouincia sunt possessionum: quod ostendit subiecta diui Seueri constitutio.] Diui [o] Seuerus & Antoninus Augusti Valerio: Testamento tutor datus, [p] ante

gis: & aliàs non.

b *Caligatas.* i. viles & obscuras, vt ſ auth. qui mo. na. effi. leg. §. qſq. col. vj. Vel dic vt not. C. de nup. l. à caligato.

c *Et reliquas.* nõ caligatas, vel ad nocturnas: vt. ff. eo. l. sed & milites. §. qui autem.

d *Anni habent.* ad minus, quod est cõmune absentiũ reip. causa: vt hic. sed si est in militia, tunc habet plus: vt. ff. l. sed & milites. §. quandoq;. hic ergo minus xx. ann. abfuit.

e *Compleuerũt.* acipe, ſ reliquis &c. q. d. siue xx. an. qui consueuerũt statui in militibus, siue minus in aliis publicis necessitatibus steterũt: habent annum.

f *Quieuerunt.* id est, quandoque redierunt.

g *Constitutum.* ſ. in militibus: vt. xx. anni.

h *Habebãt.* aliàs, abibãt. ſ. à tutela & recesserãt. aliàs, habebãt. ſ. excusationẽ. & facit iſtit. e. §. ité qui reipublicæ.

i *Annus autẽ copulatorũ.* i. cõiũctorũ vnus post alterũ. q. d. continuus est. aliàs, cõputatorũ. & tũc dic ſecũdũ computationẽ quæ fit ff. ſi quis cau. l. j. &. j. de verbo. signifi. l. iij.

k *Scrutabitur.* aliàs, seruabitur.

l *Ex circuitibus.* niſi ſpeditus fuerit iusta ex causa: vt. j. de va. mu. l. tẽpus. &. ff. qui. ex cau. ma. l. iteẽ hi. §. fi. &. l. ſe. &. l. ſi cui. §. j. & supra, ſi quis cau. l. ij. §. pe.

m *Et qui in testamento dati.* ſ. ſimpliciter. & sic habuerunt excusationẽ ſ reb⁹ ſ alia prouincia cõstitutis. Si autem expreſsiſſet eos ſe dare tãtũ in rebus eius prouinciæ vnde sunt, ipso iure ſmunes ab aliis eſsẽt. Iteẽ ideo dicit, ſ testamẽto: quia ſi à iudice cõstat ſi det rebus alteri⁹ ꝓuinciæ q̃ vnde est iudex, vel pſes. q̃ ipso iure nulla est datio: & sic nõ est op⁹ excusatiõe: nisi cũ dat⁹ esset ab ſperatore vel ab ali quo ei⁹ iuſſu, & probãtur hæc. j. e. l. illud. & C. e. l. ij. &. l. testamẽto &. ff. de tu. & cu. da. l. pupillo. & ſimilẽ distinctionem no. ff. de testa. tu. l. quæro. in prin.

n *Quæ.* aliàs, quas, ſcilicet leges.

o *Diui.* aliàs, lex.

p *Datus.* tutori loquiſ.

a *Præfinitum.* scilicet quinquaginta dierum: & si non fecisti, potest propter late diffusum patrimonium adiungi curator: vt. C. e. l. testamento.

b *Qui primipilū.* i. primipilariā administrationē. Azo. & est Græcū.

c *Expleuit.* alias exercuit. Accursius.

d *Et vnus.* scilicet primipilarij.

e *Filii.* aliàs, filium. s. in tutelam susceptisset. & dic vnius. s. comprimipilarij sui: vt supra, eo. l. sed & milites. §. fi. Accursius.

f *Deponet.* & curator dabitur in locum eius: vt institu. e. §. item qui. & supra, de tute. l. quæsitum. & l. seq.

g *Collegam.* tutor quidā iuit pro collega primipilarij: loco eius dabitur curator. Vel dic quod vn⁹ tutor fecit sibi aliū adiūgi in collegam: quod quandoque fit: vt. C. in quib⁹ cau. tu. ha. l. propter. nam si hic collega fuit primipilarius, alius curator dabitur in locum eius.

h *Quā.* cōstitutionē.

i *Temporis.* vt reipublicæ causa.

k *Dabitur.* in testamento.

l *Impubes.* id est, minor. xxv. annis. sic ponitur. ff. de acqui. hære. l. impuberib⁹. vel subau. maxime. nam idē si pubes quia minor. xxv. an. ipso iure non potest esse tutor: vt supra, de test. tu. l. quæro. §. fi. in fin. & institut. eo. §. ité maior. &. C. de leg. tut. l. fin. & secundum hoc oportet quòd hic sit prope. xiiij. an. & pupillus anniculus vel intra an. vt ita tutor citius perueniat ad. xxv. ann. quàm pupillus ad xiiij. Vel dic hic loqui secundum vetera iura, secundū quæ adulti poterant esse tutores: nisi excusarent se. quod hodie est secus: vt institu. eo. §. item maior.

m *In locum eius.* immo videtur q̄ qui est in sequenti gradu, debet vocari: & sic apud alium erit hæreditas, apud aliū tutela: vt inst. de legi. patro. tute. §. fi. & supra, de legi. tu. l. j. in fin. & l. agnato. quæ sunt contra. Solu. hic spes est hunc effici maiorem, & sic posse pervenire ad tutelam, ibi ff. Infort.

) præfinitum[a] diem adire [præsidem prouinciæ] debuisti, & postulare, vt ab administratione [earum] rerū, quę in alia prouincia erant liberareris.

Priuilegio finito quo quis excusatur à tutela: tutelam subit. si iterum reassumit priuilegium: habet vacationē à tutela. intellige in primipilario, ne erres in textu qui sequitur. glossa super verbo, collegam, ponit casum.

Ὁ πριμιπίλου λιανύσας ἐὰν ἐπιτροπὴν δεξάμενος ἑνὸς παιδίου πάλιν εἰς τὰς στρατιωτικὰς χρείας ἀναληφθῇ, ἀποστατὴν τῆς ἐπιτροπῆς. ὁμοίως καὶ εἰς τὸν τόπον ἐκείνου ἐπίτροπον ὃν μετὰ ταῦτα συγκαθιδρυσάμενον τις ἀπήγαγεν, λοιπὸν κουράτωρ ὡς φησιν διάταξις τοῦ θειοτάτου Σεβήρου. ἣν ὀρθῶς ἐφαρμόζων πᾶσιν τοῖς ὁμοίοις κεφαλαίοις κεχρῆσθαι δίδοσθαι ἐρεῖ, εἰς τὸν τόπον τῶν χρόνου ἀνάπαυσιν λαμβανόντων.

Antonius.

Qui primipilo functus est, si cum vnius pupilli tutelā susceperisset, rursus ad militaria munera adsumpt⁹ sit, deponet onus tutelæ. Similiter in illius quoque tutoris locum, quem postea adsessorem quis secum duxerit, curator dabitur, vt ait diui Seueri constitutio. Quam qui rectè ad omnia similia capita producet, curatorem dari dicet in eorum locum, qui ad tempus vacationem habent.]

Vulgaris.

¶ Qui primipilum[b] expleuit:[c] si cum tutelam susceperisset, & vnius[d] filij,[e] rursus in militares necessitates assumptus erit, deponet[f] solicitudinem tutelæ. Similiter & in locum illius tutoris quē postea sibi collegam[g] quis adduxerit, dabitur curator: vt ait constitutio diui Seueri: quam[h] rectè adaptaris omnibus similibus capitulis. ¶ Curatorem dari licet in locum eorū qui temporis[i] vacationem recipiunt.]

Nemo potest esse tutor minor. xxv. an. & si datus sit: donec ad maioritatem peruenerit, non molestabitur: sed in locum suum interea creabitur curator. h. d.

¶ Ἐὰν ἀποτελοῦντος λοιπὸν ἀφήλικος τοῦ πάτρωνος ἐπίτροπος τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, ἢ καὶ ἕτερος ὅστις δήποτε ἐλάχιστον πρὸ εἴκοσι τεσσάρων ἐνιαυτῶν, ἕως μὲν ἀφήλικος οὐκ ἐνοχλήσεται ἐν τοσούτῳ δὲ ἕτερος εἰς τόπον αὐτοῦ χρηματίσει κηδεμών. ὁμοίως καὶ ὁ νόμιμος ἐπίτροπος ἐὰν ἀφήλιξ ὢν τύχῃ. καὶ ἐφ' οὗ καὶ εἰς ἂν τόπον τοῦτο κηδεμὼν ἐν τοσούτῳ χρόνῳ λοιπὸν ἐκτήσατο.

Antonius.

Si minor libertus à patrono tutor liberis suis dabitur, vel etiam alius, qui minor viginti quinque annis sit, dum minor est, non grauatur: interim tamē alius curator creabitur. Similiter si legitimus tutor minor sit, nāque in huius quoque locum interea curator dabitur.]

Vulgaris.

¶ Si libert⁹ impubes dabitur[k] à patrono tutor filiis suis, vel alius quicūque minor viginti quinque annis: donec quidem impubes[l] fuerit, non molestabitur: interim autē alter in locum eius[m] creabitur curator. Similis est huic & legitimus tutor si impuberem esse cōtigerit. etenim in locum eius curator interim dabitur.]

Infirmitas & ægritudo corporis excusat à tutela non modo suscipienda, verūetiam suscepta. h. d. cum. l. seq.

¶ Ἐάν τις οὕτως νοσήσῃ ὡς λεῖψαι αὐτὸν μὴ παντάπασιν ἀφεθῆναι ἐπιτροπῆς, εἰς ἂν τόπον αὐτοῦ κεχρῆσθαι δίδοται. φαίνεται δὲ πάλιν ὑγιὴς ἀναληφθεὶς τῷ ἐπιτροπῇ. εἰδέναι τὶς εἰς μανίαν ἐμπεσών, ὅμοιός ἐστι τούτῳ. οὕτως καὶ Οὐλπιανὸς γράφει.

Antonius.

Si quis nō ita ægrotet, vt oporteat tutela omnino vacare, in eius locum curator datur. Postea verò, q̄ conualuerit, tutelam suscipiet. cui similis est, qui in furorē inciderit. & Vlpianus ita scribit. Aduersa. &c.

Vulgaris.

¶ Si quis etiā ita ægrot⁹ fuerit, vt oporteat eū nō omnino dimitti à tutela,[n] in locū eius curator interim dabit: sanat⁹ autē hic rursus recipiet tutelam. Si quis autē & in insaniā inciderit, similis[o] est huic. & ita Vlpianus scribit:] Aduersa[p] quoq; valetudo excusat: sed ea quę impedimēto est quò minus quis suis reb⁹ superesse possit, vt Impator noster cū patre rescripsit.

XI. PAVLVS libro singulari de Excusatione tutorum.

ET non tantùm ne incipiant,[q] sed & à cœpta excusari debent.

Qui infirmitate excusatur, non in perpetuum sed ad tempus infirmitatis excusabitur: & datur interim curator. h. d.

XII. MODESTINVS libro tertio Excusationum.

IDem Vlpianus scribit: Sed in hoc[r] rescripto adiectū est, solere vel ad tēpus vel in perpetuū[s] excusari, prout valetudo [est] qua adficitur. †Furor[t] autē nō in totū excusat, sed efficit vt curator interim det. *Qui ex permissione principis domicilium suum transtulerit, excusatur à susceptis tutelis. h. d.*

¶ Εἰσὶν καὶ ἄλλοι οἱ κατ' ἤθη σωφρονοῦντες ἐπίτροποι ἢ κουράτορες, διὰ μὲν ἐκεῖνα λοιπὸν ἀπολύονται φορτίδος, ὅ ἐστιν ὁ τῶν ἐσχάτων ἀλλαχοῦ μεταθεῖναι τυγόντες ἐξ ἀνθρωπίνης βασιλέως, εἰ δόξει μὲν αὐτοὺς * ἐπιτροπεύειν δὲ μεμισηκέναι ἐῶντας αὐτοὺς φιλοπονεῖσθαι, καὶ τοῦτων ἑκάτερον διὰ ἐντολῶν τοῖς γράμμασιν.

non quòd fœmina fiat masculꝰ. Arg. ad hoc. ff. de leg. tut. l. j. §. si apud. Vel posset dici q̄ hic non erat alius legitimus habilis, vel omnes alij mortui erāt, vel habebant aliam excusationem. primum verius.

n *A tutela.* quia spes est sanitatis. alias secus: vt j. eo. l. idē Vlpianꝰ.

o *Similis est.* vt nō excusetur omnino, sed curator detur: vt. j. e. l. idē Vlpianus. Sed cōtra. j. e. l. post susceptā. Sol. vt ibi.

p *Aduersa.* Latina est. & facit instit. e. §. item ppter. & ff. de offi. cō. l. j. §. sane. & institu. de cu. §. fi. & ff. de procu. l. non cogendum. §. j.

q *ET non tantum ne incipiant.* esse tutores. & est Latina.

r *IDem. Sed in hoc.* aliàs est lex, sed in hoc. & est Latina.

s *In perpetuum.* quod non est in eo qui propter valetudinem de militia dimittitur. nā senatus nō reuocatur: vt C. de re milit. l. semel. & facit. ff. de iudi. l. si lōgius. Argu. contra. ff. si quis cau. l. ij. §. illud.

t *Furor.* sic. ff. eo. l. nō solum. §. si quis ita. sed contra. j. eo. l. post susceptam. solu. vt ibi.

†*Ex hac. l. sumitur optimum argumentum quòd infirmitas quæ non habet causam cōtinuam vel æternā, non excusat. cui concor. text. cum glo. in c. querelā. extra de procura. & c. placuit. 18. distim.*

Flo. αὐτὸν

a *Sunt & alii.* Græcũ est quod hic dicitur, in Latinum translatũ.
b *A solicitudine.* scilicet tutelæ.
c *Scientis.* vtrũque debet interuenire. sed sufficit alterum literis significari secundum Ioan. scilicet quòd scit imperator eum esse tutorem: vel quòd concedat sibi aliò migrare: est tamen argu. cõtra, supra, de iurisdi. omn.iud.l.pe. Item sunt alij, qui susceptam tutelam deponũt: vt quia reipublicæ causa abesse cœperunt: vt instit. c.§.item qui reipublicæ. Vel forte ibi loquitur in illis duobus casibus qui ponuntur. ſ. de mino.l.verum. §.ex facto. vbi & not. alios casus vbi cœpta dimittuntur. Item potest dici idẽ in casibus. §. proxi. positis.l.non solum. §.si quis non ita ægrotus.&.§.se.&.l.nõ tantum. & hac.l.in princ. Sed in iis quidam dicunt contra. ſ. vt non possit deferi: sed curator detur. sed nõne inscribitur de furioso, item de eo qui perpetua valetudine tenetur vt & ita perpetuo excusetur: vt.ſ.hac.l.in prin.&.§.j.& superiori.§.si quis.

[Δέκα χρή] CASVS. Quando tutor datur in testamento vel à iudice, & vult se excusare, non debet appellare: immo excusationem intra tempora statuta proponere. & si denegetur ei excusatio, tunc appellabitur. & idem est in curatoribus. illi autem qui volunt se excusare: aut sunt in ipsa ciuitate vbi dãtur curatores: vel intra centum miliaria, aut vltra. Primo casu intra.l.dies debent excusationem coram iudice proponere: & si non faciant, tenebuntur administrare. Secũdo casu habẽt pro quibuslibet.xx.miliariis vnam diem: & incipiet eis currere tempus ab ea die in qua cognouerunt se tutores datos: & postea.xxx. dies vltra, sed secundum hoc posset euenire vt ille qui magis distat, minus tempus haberet, de quo ponitur in litera exemplũ. sed supradicta intelliguntur vt nunquã aliquis habeat minus.l. dierum. plus autem sic, si annumeratio dierum qui sunt in via, cũ.xxx. diebus prædictis, excedit.l.dies. & de hoc ponit exemplum. & hæc tempora habẽt locum siue excuset se quis à tota tutela, siue ab eius parte. & nisi volens excusare se, obseruet dicta tempora: non valet excusatio, nisi

Antonius.

Sunt alij, qui quãuis sint iam tutores aut curatores, in perpetuum deinceps onere liberantur. Vt qui domicilium alio mutare ex imperatoris rescripto consecuti sunt. si modo princeps norit eos tutores esse, & aperte mutationem domicilij concedat, & vtrumque literis significet.

Vulgaris.

¶ Sunt & alij [a] qui & si iam sint tutores vel curatores, cõtinuo tamen de reliquo absoluuntur à solicitudine: [b] puta qui domicilium aliò transtulerunt ex rescripto imperatoris scientis [c] quidem tutorem esse eũ, transmigrare autem expressim ei cõcedentis, & horum alterutrum literis significantis.

A tutela vel cura nemo potest appellare: sed aduersus sententiam prætoris auferentem ei excusationem potest quis curator datus appellare. hoc dicit.

XIII. IDEM libro quarto Excusationum.

Εἰ δέκα χρὴ ὅλη ὅντε οἱ χειροτονηθέντες ἐπίτροποι, ὅτε οἱ καὶ τὰ λιπόντα δοθέντες, ἐκκαλεῖσθαι ἀνάγκην ἔχουσιν, ὡς δηλοῖ διάταξις τῶν θειοτάτων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου, τὸ δὲ παραφυλάττειν δεῖ καὶ ἐπὶ τῶν χειροτονηθέντων κατὰ τόπον διαλαβοῦσιν οἱ κατάκρες ἀπὸ τῶν ἐπιτρόπων. καὶ τὰ μὲν τι τῶν φήφων τῶν ἐκβαλλούσαν αὐτοῖς τὰς ἐξουσιοτίονας ἄδειαν ἔξουσιν ἐκκαλεῖσθαι.

Antonius.

Scire oportet, neque creatos tutores, neque testamento datos prouocandi necessitatẽ habere, vt ex constitutione diuorum Seueri & Antonini apparet. Quod etiam obseruari cõuenit in creatis curatoribus. Nam valde sunt pauca ea, in quibus curatores à tutoribus differant. Sanè à sententiis, quę eis excusationes auferunt, prouocare licet.

Vulgaris.

Scire oportet, quoniã neque dati [d] tutores, neque testamentarij ꝓuocare [e] necesse [f] habẽt: magistratus det tutorem de alia ciuitate quàm vnde est pupillus: quia tunc tutor non tenetur se excusare: quia ipso iure non valet datio. Sed quid si tutor bene obseruauit dicta tempora, & fuit absolutus per falsas excusationes? Certe nihilominus est tutor: & si in locum eius datur alius, nihil valet datio: & nõ sufficit tutori ad excusationẽ repręsentare se intra cõstituta tempora coram iudice: immò debet testari & dicere corã eo quam excusationẽ habet: & debet nominare omnes excusationes suas, si plures habet: & si nõ faciat, non valebit ei, nisi impedit' sit venire corã iudice ꝓpter aliquã causam. Et scias ꝙ dicti.l.dies cõtinue currũt tutoribus à tempore quo sciũt se datos. Item potest volens se excusare dicere excusationes suas corã omnibus iudice sedẽte pro tribunali: vel vult in secreto: vel vult per libellum. Sunt tamen quidam qui non tenentur obseruare cõstituta tẽpora: sicut sunt illi qui non tenẽtur administrare ipso iure: puta ille qui datus est tutor ab auo materno: vel ille qui non est suppositus iurisdictioni illius magistratus qui eũ tutorem dedit. isti enim vel similes nõ habent necesse excusationẽ ꝓponere. Viuianus.

Non leuiter debet quis admitti ad præstandum excusationes à tutela: sed habebit constituto sibi tempore ad iudicem ire allegaturus causas impedimenti: quod si neglexerit, non audietur. h.d.

¶ Πολλὰ δὲ παραφυλάττειν χρὴ σπουδῇ, ἵνα ἐπὶ πρόσωπον ἐπίτροποι ἢ κουράτορες τὰ λίαν παραχέωσι δι' ἀφέσεως. δεῖ γὰρ αὐτοὺς ἐμπροσθεμένους τῷ δικαστῇ. εἰσὶ δὲ αἱ προθεσμίαι αὗται. ὁ μὲν γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ὢν ὅσον κεφαλοτόνην, ἢ ἐντὸς ἑκατὸν μιλίου δι' πόλεως ἐντὸς πεντήκοντα ἡμερῶν παρεσθήσεται, ἢ μετὰ τοῦτ' οὐ συγχωρηθήσεται, ἀλλ' ἔξεται δι' φρουτίλος. κἂν τούτων τι μὴ ποιήσῃ, ἔσαι ἐν τῇ αὐτῇ αἰτίᾳ ἐν ᾗπερ ἂν εἰ ἀπεφάνθη τῷ ἰδίῳ κινδυνεύσῃ αὐτὸν ὀλιγωρεῖν, πρὸς τὸ μηδὲ καταλείπεσθαι αὐτῷ τι νὰ ὁλὸν πρὸς παράτησιν.

Antonius.

Multa verò obseruare oportet tutores, vel curatores, vt causas excusationis allegare ꝓmittantur. Nã debent intra tẽpora cõstituta ad iudicem accedere, & constituta sunt hæc. Qui in vrbe est, in qua creatur, aut intra centesimũ ab vrbe miliariũ, intra quinquagĩta dies excusatur. postea verò nõ permittitur ei se excusare, sed oneri obligatus est. Et cũ nihil horũ fecerit, in eadem erit causa, ac si suo periculo id cõtemnere visus esset. nulla enim ei relinquetur ad excusationem via.

Vulgaris.

¶ Multa verò obseruari oportet vt concedatur [h] tutores vel curatores causas remissiõis tribuere. [i] Oportet enim eos etiã cõstituto legibus tẽpore ad iudicẽ accedere. [k] Sunt autẽ constituta tempora hæc: Qui enim in ipsa ciuitate est vbi creatur, vel intra centesimũ lapidem [l] à

a *Sunt & alii.* Græcũ est quod hic dicitur, in Latinum translatũ.
b *A solicitudine.* scilicet tutelæ.
c *Scientis.* vtrũque debet interuenire. sed sufficit alterum literis significari secundum Ioan. scilicet quòd scit imperator eum esse tutorem: vel quòd concedat sibi aliò migrare: est tamen argu. cõtra, supra, de iurisdi. omn.iud.l.pe. Item sunt alij, qui susceptam tutelam deponũt: vt quia reipublicæ causa abesse cœperunt: vt instit. c.§.item qui reipublicæ. Vel forte ibi loquitur in illis duobus casibus qui ponuntur. ſ. de mino.l.verum. §.ex facto. vbi & not. alios casus vbi cœpta dimittuntur. Item potest dici idẽ in casibus. §. proxi. positis.l.non solum. §.si quis non ita ægrotus.&.§.se.&.l.nõ tantum. & hac.l.in princ. Sed in iis quidam dicunt contra. ſ. vt non possit deferi: sed curator detur. sed nõne inscribitur de furioso, item de eo qui perpetua valetudine tenetur vt & ita perpetuo excusetur: vt.ſ.hac.l.in prin.&.§.j.& superiori.§.si quis.
d *Dati.* id est, datiui. idẽ dicas de legitimis: vt instit.eo.§.qui autẽ.
e *Prouocare.* à datione. Accursius.
f *Necesse.* sed excusare se debent omnes testamẽtarij: vt.C.de testa. tute.l.si tibi pater. dum tamẽ datio teneat, non aliàs: vt.C.de confir.tu.l.j. Item secus in vocatis ad alia munera, qui habent necesse appellare ab ipsa nominatione, dum tamen teneat nominatio: nisi sint veterani: vt.j.quando app. sit.l.j.§ si quis. &.l. nominationes. C. quando prouo. non est necesse.l.veteranis. Acc.
g *In pauciſſimis.* differunt enim quandoque: vt supra, de tuto.& cura. da.ab iis.l.vẽtri.§.j. Accursius.
h *Cocedatur.* i. permittatur legibus scilicet.
i *Tribuere.* id est, allegare.
k *Accedere.* non iudex ad eum: vt.j.quis or.in bo.pos.ſer.l.ij.§. si præses.
l *Centesimum lapidem.* id est centesimum miliare. quilibet enim lapis (vt hic accipitur) miliare designat: vt instit.eo.§.qui autem.

BIU Cujas

ciuitate: intra qui inquaginta dies [a] excusabitur: postea autē non admittetur, sed tenebitur ad solicitudinem. & si horum quid non fecerit, erit in eadem causa in qua esset si apparuisset proprio periculo ipsum negligere: neque vlla ei via relicta erit ad excusationem.

Prases qui tutorem dederit, habebit ei in faciem vel ad domum intimare se datum: post diem autem notitiæ habet datus tutor & alios. xxx. dies. h. d.

Ὁ δὲ ὑπὲρ ἑκατὸν μίλια ἀπὸ πόλεως ἀποδημῶν εἴκοσι μίλια ἑξῆς ἀριθμούμενα καθ' ἡμέραν ἓν ἔχων. δεῖ δὲ αὐτὸν μηνυθῆναι τοῦτο τῷ ἄρχοντι τῷ ἢ κατὰ πρόσωπον, ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἔξω θέμενον τοῦτο ἄλλας τριάκοντα ἡμέρας ἔχειν πρὸς διακαιολογίαν τοῦτο γὰρ διαφέρει καὶ τοῖς κατὰ διαθήκας δοθεῖσιν, ἐάν τε ἐπίτροποι ὦσιν ἐάν τε κηδεμόνες, ὡς κουράτορας βεβαιοῦσθαι ἔθος ἐστὶ τοῦ ἡγεμόνος.

Antonius.

Qui verò vltra centum milia ab vrbe abest, vicenis milibus in singulos dies enumeratis, ex quo se creatum cognouerit, namque oportet certiorem à magistratibus fieri aut coram, aut domi suæ, alios deinde triginta dies ad allegandā excusationem habet. Et hoc ad eos quoque pertinet, qui testamento dati sunt, siue tutores sint, siue curatores, quos curatores à Præside cōfirmari cōsuetū est.

Vulgaris.

Qui autem supra centum miliaria à ciuitate abest, viginti miliaria habebit numerata in vnamquāque [b] diem à qua cognouerit: (oportet autē ei manifestari à præsidibus vel in faciem, [c] vel ad domum [d]) & extra hos, alios [e] triginta dies habebit ad excusationem. [f] Hoc autem cōuenit & iis qui testamento dati sunt: siue tutores fuerint, siue curatores: [g] quos cōfirmari [h] à magistratibus consuetum est.

Quotiescunque ex verbis legis simpliciter intellectis resultat iniquitas: tunc à verbis recedituꝛ, & mens seruatuꝛ. hoc dicit. Nico. de Neapo.

Τέταρτον ἐκεῖνο εὑρίσκομεν ἐν τοῖς Μάρκου νομοθεσίαις, ζητήσαι ἄξιον, ὅτι γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ὄντι ἐν ἢ κεχειροτόνηται ἢ ἐντὸς ἑκατὸν μιλίων τῶν τήκοντα ἡμερῶν ἔλαχεν ὁ νομοθέτης πρὸς διαίτησιν. ὅτι δὲ ὑπὲρ ἑκατὸν μίλια διατρίβοντι καθ' ἑκάστην ἡμέραν δεῖν ἀριθμεῖσθαι εἴκοσι μίλια ἐκέλευσεν, καὶ ἔξωθεν τούτων ἄλλας τριάκοντα ἡμέρας προσθῆκεν εἰς διακαιολογίαν. ὃ ἂν συμβαίνει ἐάν τις ἀπὸ ἑκατὸν ἑξήκοντα μιλίων τὰς διατριβὰς ποιούμενος, τότε ἐν τῇ πρὸς διάλυσιν καὶ τριάκοντα ἡμερῶν, ὅπου τῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα μιλίων, ὡς καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἴκοσι μιλίων ἀριθμεῖσθαι

Antonius.

Illud verò inuenimus ex Marci legislatione quæstione dignū. Nam cū ei, qui in ipsa vrbe est, in qua creatur, aut intra centū milia legislator tēpus quinquaginta dierū dederit, ei verò, qui vltra centū milia habitat, vicena milia in singulos dies numerari iussit, & amplius alios triginta dies ad se excusandū præbuit: euenit hinc, vt si quis ad centesimū & sexagesimum miliare habitat, tempus habeat octo & triginta dierū. Octo enim dies ob centum & sexaginta milia competunt, numeratis in singulos dies milibus viginti, triginta deinde dies ad se excusandum dantur. Itaq; peiori cōditione est, qui lōgius habitat eo, qui intra centū milia est, aut in ipsa vrbe: si quidem his quinquaginta semper dierū tempus est, illis pauciorū. Sed & si maximè scriptū legis eam sententiam efficiat: tamē legislatoris mens aliud vult. Quādo & Ceruidius Scęuola, & Paulus & Domitius Vlpianus iurisperitorū principes scribūt hæc ita oportere obseruari, vt nullo pacto alicui minus detur tēporis quinquaginta dierū: tum verò longior dies, cū numerus dierū itineris additus ad triginta dies, quos ad excusandū lex dedit, excedit quinquaginta dies. Vt si fingamus aliquem vltra quadringenta & quadraginta miliaria habitare, hic enim habet duos & viginti itineris dies, excusationis triginta. Hoc autē tempus omnes obseruabunt, qui quo modocūque à tutela vel cura, vel ab eius parte se excusant.

Vulgaris.

Aliud etiā inuenim' in diui Marci ꝓmulgatione [i] inquisitione dignū. Si enim ei qui in ipsa ciuitate est in qua creatus est, vel intra centū miliaria, quinquaginta dierū spatiū legislator dedit: ei verò qui vltra centū miliaria habitat, in vnāquāque diē numerari viginti miliaria iussit, & extra hos alios triginta dies adiecit ad excusationē. Vnde cōtingit, vt si cuius habitatio centū sexaginta miliarib' absit, is octo & triginta dierū spatium dūtaxat habeat: octo quidem, centū sexaginta miliariorū [k] nomine, in vnāquāque diem viginti miliariis numeratis: triginta verò, eo ꝙ ad excusationē faciūt. Erit igitur in deteriori ordine qui lōgius habitat, eo qui intra cētū miliaria est, vel in ipsa ciuitate: si vtiq; [l] his quidē super quinquaginta dies spatij sunt, illis [m] verò pauciores. Sed & si maximè verba legis hūc habeāt intellectū, tamē mēs [n] legislatoris

a *Dies.* qui incipiunt ex quo cognouit [a] se datum: vt. j. e. l. s. quinquaginta. & etiam no. supra, de admi. tu. l. j. in princi. & l. quidam decedens. s. fina. & l. seq. & l. qui iussus. & j. c. l. quinquagita. & C. eo. l. quinquaginta.

b *Vnamquāque.* sic. s. si quis cau. l. prima.

c *In faciem.* id est, suę personæ. Accursius.

d *Domum.* not. sic. C. de anna. excep. l. vt per fectius. & infra, quod vi aut clam. l. aut. s. j. & infra, de damno infe. l. iiij. s. toties.

e *Alios.* sic loquitur quasi supra dederit xxx. quod est falsum. sic & supra, de procu. l. non solum. s. quærit. & simile est tēpus supra, de libe. agno. l. j. in principio.

f *Ad excusationē.* scilicet proponendam.

g *Curatores.* dati in testamento. & dic post confirmationem, non ante: vt infra, eo. s. oportet. & j. eo. l. Caius. Accursius.

h *Confirmari.* vt. s. de confir. tuto. per totū. & inst. de cura. s. dantur.

i *Promulgatione.* id est, inquisitione.

k *Miliariorum.* id est, pro centum sexaginta miliariis.

l *Si vtique his.* qui sunt in ciuitate: vel sunt intra centum miliaria.

m *Illis.* qui longius distant. Accursius.

n *Mens.* quæ est seruanda. quod dic: vt. s. de legi. & senatusco. l. quod vero contra. & l. sequen. Sed argu. contra, infra, qui & à qui. l. prospexit. ADDITIO. Dic quòd per

BIU Cujas

hoc habetur loc' quãdo est scripta més cõtra verba. Ibi non erat mens scripta: vt habes C.de lega. non dubiũ. secundum Bar.hic.

a *Coryphaioi.* id est, vertices. erãt enim qua si capitanei legũ prudentum.id est,iurisc5sultorum.

b *Spatium.* statutum scilicet supra,hac.l.

c *Vel parte eius.*id est, dicere,siue excusetur à tutela in perpetuum:siue in partem, id est ad tempus: vt.j.eo.l.idem Vlpianus.vel.i.cum vnus solus datus est tutor, & se excusat. vel cũ duo,& sic vnus eorum se excusat, qui dicitur excusari à parte tutelæ.vel cũ forte excusat se ab administratione rerũ alteri9 prouinciæ:vt.j.eo.l. illud.

d *Tempus.* quinquaginta dierum.

e *Alterius ciuitatis.*cui maius tempus quandoque datur ratione itineris:vt supra, hac.l.§. qui autẽ. &.§. seq. vel forte quia nõ habet necesse se excusare, quia non tenuit datio, vel forte quia non fuit datus à magistratu suę ciuitatis:vt.ẽ.eo.l.nõ solum.§. & qui in testamẽto.&.§.diuus Seuerus.&.ẽ.de tuto. & cura.da. ab iis.l. pupillo. Accursius.

† *Vide in hunc locum Ant. Augustinum lib. singul. ad Modestinũ.*

f *Quòd si excusatus.* p ambitionem, vel quia obiecit falsas allegationes inducendo, vel falsas probationes: vt C.si ex fal. alleg.l.j. & fi.& supra, de transac. l.cum hi.§.si prętor.secus in alia sententia:vt infra,ad Trebel.l. seruo.§.cum prætor.& dico hic sententiam ipso iure nullã: vt instit.eo. §.fina. nisi de hoc ipso iudicio pendente causa fuerit mota:vt.C.de fide instru.l.fi. aliàs lata sententia per falsum instrumentũ vel testes, dico ipso iure valere: sed rescinditur postea per restitutionẽ: vt infra, de re iudi.l. diuus. sed si pretio fuerit iudex corruptus, vtique dico ipso iure nullam: vt habetur.C. quando prouo.non est necess.l. venales. Azo. Sed certe hic solum velle videtur quòd post tẽpus venit, non aliàs falso vsus est. Accursius.

* *Flo. παραγραφικὸς.*

Sẽtẽtia prætextu falsi instrumenti lata, an sit nulla.

g *Nocebit.* desistenti legislatoris aliud vult. Ita enim & Serbidius Scæuola, & Iulius Paulus,& Domitius Vlpian' κορυφαῖοι[a] legum prudentũ scribunt, dicẽtes ita oportere hoc obseruari, vt nunquam alicui min' detur quinquaginta dierum spatio: tũc autem lõgius, cum annumeratio dierum, qui in viam computantur, adiectis triginta diebus, quos ad excusationem lex dat, excedit quinquaginta dies: vtputa si dixerimus aliquem à quadringentis quadringenta miliariis habitare.hic enim viæ quidem habebit dies viginti duos, ad excusationem autem alios triginta. Obseruabũt autem hoc tẽporis spatium[b] omnes qui qualitercumque excusantur à tutela,vel cura,vel parte eius.[c]

Sententia lata cõtra ius litigatoris non expresso errore in sentẽtia, nõ valet ipso iure: sed hoc est fauore minoris ætatis.h.d. Nico.de Neapo.

ℙ Ἀκολοῦθον δέ ἐστιν τοῖς θείοις, ὅτι εἰκὸς ἐνιέναι παραιτήσεως ἢ τὸ χρόνος, οὐκ ἄλλως ἀκροᾶσθαι, ἐὰν μὴ φυλάξῃ τὸν προθεσμίαν, εἰ μὴ ἅμα τῇ ἑτέρας πόλεως πολίτης ᾖ, οὕτως δὲ ἐπάναγκες ἐστὶν φυλάττειν τὸν προθεσμίαν, † ὅτι καὶν δικαιολογήσωμενος ἀφεθῇ, μὴ ἐλθὼν δεῆσθαι αὐτὸν οἱ θειότατοι Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος διέταξεν ἐν διατάξει, κελεύσαντες μὴ κρατεῖσθαι τὸν εἰς τόπον αὐτῷ χρόνον νενέντα, ὡς οὐκ ἔξον δεδόμενον εἰς τόπον ὄντος ἐπιξένου. ἀποχρὴ δ' ἐντὸς τῆς προθεσμίας ἐντυχεῖν μόνον. ἐὰν δὲ μετὰ ταῦτα μὴ ἐκὼν ἀπολειφθῇ, οὐκ ἔσαι παραγραφικός.* διόπερ ἐὰν ἀφεσιώσεως χάριν μόνον ἐντυχῇ, μὴ ἐπιμείνῃ δὲ μετὰ ταῦτα τῇ δικαιολογίᾳ μετὰ τὸν προθεσμίαν (ὡσαυτως δὲ) τῇ παραγραφῇ, καὶ λέγει τὸν διάταξιν τῶν αὐτοκρατόρων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου. ἐὰν δὲ τὶς ᾖ νόσον, ἢ δι' ἄλλην ἀνάγκην οἷον θαλάσσης ἢ χειμῶνος ἢ ἐφόδου λῃστῶν, ἢ τινὰ ἑτέραν παρεμπλησίαν ἐμποδισμὸν μὴ δύνηται ἐντυχεῖν, συγγνώμης τυγχάνειν. ὃ τῷ πίσιν ἔχειν συσῆσαι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως δίκαιον. ὥσπερ ἀλλὰ καὶ διάταξις ἐστὶν τῶν αὐτοκρατόρων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου πάντα λέγουσα. εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι οὐκ ἀποχρῇ τὸ προσελθεῖν τῷ δικαστῇ, ἀλλὰ δεῖ αὐτὸν καὶ πολὺ τῆς ἐλάσσης τὴν ἀφέσεως μαρ- A τύρασθαι καὶ εἰ πολλὰ ἔχει πρὸς ἄφεσιν δίκαια, πάντα ὀνομάσαι. εἰδὲ μή, ὁμοίως ἐστὶ τῷ μὴ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν προσελθόντι, ὁ προσελθὼν μὲν, δικαίων ὑπὲρ ἀφέσεως μὴ ὀνομάσας, αἱ ὑπὲρ πεντήκοντα ἡμέραι σωθησόμεναι ἄφισον) ἀρχόμεναι ἀπὸ τῆς χαρᾶς τῆς γνώσεως ἐν ᾗ τις ἔγνω ἑαυτὸν δεδόσθαι.

Antonius.

ℙ Consequẽs his esse sciendum est, vt si qua specie excusationis fuerit aliquis vsus,nõ aliter audiatur,quàm si seruabit tempus cõstitutum, nisi cũ alterius ciuitatis ciuis sit.Sic autem necesse est, id tempus seruare, vt quamuis ob allegationes liberatus sit,liberum non fieri eum diui Seuerus & Antoninus cõstituant.Idem iubent nõ valere alterius in eius locũ creationem, vt pote cũ datus sit, cum non licebat,in eius locũ,qui erat adhuc tutor. Sufficit tamen intra tẽpus saltẽ adesse,& si postea inuitus causam omiserit, non erit præscriptioni obnoxius. Vnde si defunctorì adsit solum,neq; permaneat ad allegandũ,post tẽpus in præscriptionẽ incidet:Atq; hoc cõstitutione imperatorũ Seueri & Antonini cõstitutum est. Sed si ob valetudinẽ aduersam,vel aliã necessariã causam maris putà,aut hyemis, aut impetus latronum,aut alicuius similis rei in tẽpore adesse non potest:veniã consequitur. Cuius rei fidẽ facere ex ipso naturali iure est satis: sed tamen hæc eadem, imperatorũ Seueri & Antonini cõstitutione continẽtur. Scire etiã oportet nõ sufficere venisse quẽ ad ius dicentẽ, sed opus est,speciẽ excusationis testari. quod si multas habet causas excusationis,omnes ponet:sin minus,similis ei est,qui principio non venerit,quamuis venit is quidem,nõ tamen causas excusationis dixit: Quinquaginta verò dies continui numerãtur ab eo tẽpore,quo se datũ esse cognouit.

Vulgaris.

ℙ Consequẽs autẽ est credere quòd si aliqua specie excusatiõis fuerit quis vsus,nõ aliter audietur quàm si obseruauerit cõstitutũ tempus: [d]nisi fortè alterius alicuius ciuitatis [e]est ciuis. Ita verò necesse est custodiri cõstitutum tempus: vt & si excusatus [f]fuerit dimissus, non liberari eum diui Verus* & Antoninus ostendant in cõstitutione,iubentes nõ detineri eum qui in locum eius creatus sit, quasi non liceat alium dari in locum existẽtis tutoris. Sufficit autem intra cõstitutum tẽpus excusare se solum. Si enim postea nolens desierit,*nõ ei nocebit.[g] Ideoq; si repræsentauerit quis se solum, nõ permanserit autẽ postea vt se excuset: post cõstitutum tẽpus exceptione repelletur.Et hoc dicit constitutio imperatorum Veri*& Antonini.Si enim quis propter ægritudinem, vel aliam necessitatem(puta maris,vel hyemis,vel incursus latronum,aut aliam quam similẽ) cõstituto tempore non poterit venire:ignoscendum ei est.cuius [h]fidem † tametsi sufficit firmare ex ipsa naturali iustitia: est tamen & constitutio imperatorũ Veri & Antonini hæc dicens. Scire autem oportet, [i]non sufficere si accedat ad iudicem,sed oportere etiã de speab accusatiõe quí possit pœnitere: vt.C. de appel.l.si quis libellos. Vel aliter leges, id est nõ ei nocebit quo minus possit adhuc proponere excusationem suã,& probare: & hoc si nolens desiit esse, & contra volũtaté suam ob aliquã iustã & probabilem causam: vt dicit post statim. si enim affectasset absentiã,secus esset: vt.ẽ. si quis cau.l.ij.in fi.

h *Cuius.*scilicet necessitatis secundum Py. vel cõstitutionis.& facit.ẽ. de aucto. tuto.l. tutor qui.

i *Scire autem oportet.* quidam habent hic.§. sed nõ debet esse: quia quæ sequuntur, sunt verba cõstitutionis Veri & Antonini.

* *Posuit le desint.*

* *Sẽt. p sic dicit.*

† *Infirmia e nim loca p bi nõ inue nit vbi ne fides, si in tot de ri, in pra*

cie re-

BIU Cujas

cie remissionis testari, [a] & si multa habeat iura, quæ ad remissionem faciunt, omnia nominare. sin minus: [b] similem esse ei, qui nequaquam [c] accesit, aut accesit quidem, iustam autē remissionis causam non nominauit. Quinquaginta verò dies continui numerātur, incipiēdo à tempore cognitionis, quo quis cognouit [d] seipsum datum esse.

Qui excusaturus est, tenetur ad minus vnam speciem excusationis aut viua voce vel in scriptis iudici præsentare.h.d.

Χρὴ δὲ μίαν μαρτύρεσθαι* προθέσμου, ἢ ἄλλως ὡσὶ ὑπομνημάτων, διὰ δὲ βιβλίδια ὧν δεῖται χαμόθεν, ὡς οἱ αὐτοὶ φασὶν αὐτοκράτορες. ταῦτα πολλῶν φυλάσσειν τὴν προθεσμίαν ὀφειλόντων. πολλοῖς δὲ τῶν μὴ ὑποκειμένων ταῖς προθεσμίαις φέρε σκεψώμεθα.

Antonius.

¶ Vna autē oportet testari excusationem apud tribunal, aut aliàs apud acta, aut potest supplices libellos dare, vt iidē imperatores constituerunt. Hæc de his, qui obseruare debēt tēpus constitutum. Age verò de his videamus, qui huic tempori non subiacent.

Vulgaris.

¶ Oportet autem vnam [e] testari ante tribunal, [f] vel aliter in submemorationib⁹. Potest autem & libellos [g] dare, vt iidem ipsi aiunt imperatores. Hæc de iis qui obseruare constitutū tempus debent. De iis autē qui non subiecti sunt cōstitutis tēporibus, age [h] scrutemur.

Quisquis tutor datus ex iuris quauis occasione non tenetur administrare, non oportebit eum constituta excusationis tempora obseruare.h.d.

Οἱ γὰρ παρανόμως δοθέντες ἐπίτροποι, τουτέστιν, ἢ ὑφ' ὧν μὴ ἐχρῆν, ἢ οὗτοι οὓς μὴ ἐχρῆν, ἢ οἷς μὴ ἐχρῆν, ἢ ὃν μὴ ἐχρῆν τρόπον, ἐὰν μήτε βεβαιωθῶσιν μήτε ἐφάνωνται τοῦ χειρισμοῦ εἰσιν ἀνυπόδητοι, οὐδὲ προΐσται τὶς αὐτοῖς ὅτι τὰς προθεσμίας οὐκ ἐτήρησαν τῶν παραιτήσεων. οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν παραίτησεως ἀνάγκην. ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ὑποταγμάτων διατάξεων ἃς παρῆλθεν ὑποτάξαι. ἐφαρμόζουσι δὲ ἂν πᾶσιν.

Antonius.

¶ Qui non legitime tutores dati sunt, hoc est à quibus non oportet, aut hi, quos non oportet, aut his, quibus non oportet, aut quo modo non oportet, si neque confirmabuntur, neque suscipiēt administrationem: immunes sunt. neque eis obiicietur, quod constitutum excusationibus tempus nō seruauerint: cum excusare se eos nō sit necesse. Vt ex infra scriptis constitutionibus apparet, quas exempli gratia subieci: hę enim ad omnes casus trahi possunt. diui Seuerus &c.

Vulgaris.

¶ Qui non iustè dati sunt tutores, hoc est, à quibus [i] non oportet, aut quos non oportet, [k] aut quibus [l] non oportet, aut quo non [m] oportet modo: si neque confirmentur, neque administrauerint, [n] sunt immunes: neque oponet quis eis, quòd constituta tempora excusationum nō obseruauerint. neque enim habent excusationis necessitatem, vt ostenditur in subiectis cōstitutionib⁹ quas exempli gratia subieci, adaptātur autem vtique omnibus.]

¶ Diui [o] Seuerus & Antoninus Augusti Narcisso: Ab auo materno tutor datus, necesse non habuisti excusari, cum ipso iure non teneris. si igitur administrationi te nō immiscuisti, potes esse securus.

Ὁμοίως δὲ καὶ ἐὰν τὸν μὴ ὑποκείμενον τῇ δικαιοδοσίᾳ χειροτονήσωσιν οἱ ἄρχοντες ἐπίτροπον ἢ κουράτορα, οὐδὲ ἔστιν ἀνάγκην ἔχει παραφυλάσσειν τὰς προθεσμίας οἷον ὢν μήτε πολίτης μήτε ἰνκόλας.

Antonius.

¶ Similiter si non subditum iurisdictioni suæ magistratus tuturem aut curatorem creauerint: ne hic quidem habet necesse tempus obseruare, vt si neque ciuis sit, neque incola.

Vulgaris.

¶ Similiter [p] autem & si eum qui non supposititus est iurisdictioni, creabunt magistratus tutorē vel curatorē: neq; hic necessitatem habet obseruare cōstituta tempora, vtputa quia neque ciuis neq; incola est.

Libertus non solum non potest se excusare à tutela patroni: sed & matris pupillorum. ad nepotes etiam & neptes ex pupillorum latere debet hoc referri.h.d.

XIIII. Idem libro quinto Excusationum.

Ἀπελεύθερον ἐν τῷ λόγῳ τῷ* πρὸς ἀφέσεως ἐπίτροπον Αὐρηλίου Εὐκουράτορα, εἰδέναι δεῖ ὅτι οὐ μόνον τοῦ πατρὸς τῆς ὀρφανῆς ἀλλὰ καὶ μητρὸς νοεῖσθαι χρή. καὶ ὅταν δὲ ἐξ ἑκατέρων πολλοὶ παίδων πατρόνοι εἰσὶν αἱρεθῶσι, ὅτι τῷ προσηγορίαν ταύτην οὐκ ἐν τῷ πρώτῳ βαθμῷ σήσομεν. τοιοῦτον γὰρ καὶ θυγατέρα, ἀλλὰ καὶ ἐγγόνους ἐξ ἑκατέρου καὶ τοὺς ἐφεξῆς, ἀλλὰ καὶ ἐὰν δίκαιον

χρυσῶν

*aliàs τῶν

---

a *Testari.* id est, protestari. id est, proponere coram iudice, vel coram pluribus in præsentia iudicis: vt. j. eo. §. ij. Accursius.

b *Sin minus.* scilicet accesit: sed nō omnia nominauit, cum plures haberet excusationes. vel accesit ad iudicē, sed nullas proposuit excusationes.

c *Nequaquam.* quantum ad nō nominatas. sicut enim ei qui nihil nominauit, nihil prodest ita ei qui quædam nominauit, quædā nō, non prodest quoad nō nominata. & est ad legem istam instit. eo. §. qui autē. &. j. de excep. l. nemo prohibetur. & §. de transac. l. cum hi. §. si prætor aditus. ibi, sed & si non de omnibus &c. Iteē contra. C. de inoffic. testa. l. contra maiores. Sed hic potest omnes excusationes simul proponere: ibi non. aliàs sibi esset cōtrarius, & sic repellendus: vt. j. quādo appel. sit. l. ij. §. j. Item cōtra, infra, eo. l. propter litem. sed ex prædictis patet solu. Accursius.

d *Cognouit.* quis hoc probare debeat, not. §. de admi. tu. l. j. in prin. & l. quidam decedens. in fi. & l. seq. Item ad tempus continuum est. sic infra, de vsuc. l. nūquā. §. j. &. j. eo. l. quinquaginta. & insti. eo. §. qui autem. &. C. eod. quinquaginta. &. §. eo. l. non solum. §. annus.

e *Oportet autē vnam.* scilicet excusationem.

f *Tribunal.* Tria not. quia propositio excusationis debet fieri coram iudice sedēte pro tribunali, vel viua voce ab eo qui se excusat: vt hic. vel per libellum à seipso datum, vt subiicit, potest aūt &c. Secūdo nota quia productio testium in causa excusationis potest fieri etiam non coram iudice: sed apud alium voluntate iudicis. & hoc dicit, aliter &c. vel aliter poterit per procuratorem absente illo qui se excusat. Tertium est: quia ipsa causa & sententia super excusatione delegari nō potest: quia causa cognita & iudicis officio nō iure actionis expeditur hæc causa: vt. §. de offic. procōsu. l. nec quicquam. §. j.

g *Et libellos.* id est, scripturam continentē excusationem. Sed cōtra. j. eod. l. excusare: Solu. vt ibi.

h *Age.* aliàs, agere cū præcedentibus. & dic, agere, id est, excusare. vel cū sequēti: & tunc, id est dicere.

i *A quibus.* iudicibus vel testantibus.

k *Non oportet.* minores vel fœminas. & caue quia non comprehēdo habētes excusationem: sed eos tātum qui citra excusationem nō possunt esse.

l *Quibus.* vt maioribus: vt. §. de tuto. & cura. da. ab iis. l. scire.

m *Quo non.* si habes, quo modo, bene. aliàs subaudi. vel dic, quo scilicet loco.

n *Neq; administrauerint.* quia tunc secus: vt §. de admi. tut. l. tutores qui. §. j. &. ij. &. §. curatores. &. §. patruus. Itē facit. §. de tut. & cura. da. ab iis. l. j. &. ij. & l. pupillo. &. §. de confir. tuto. l. naturali. &. l. neque. Item vide hic quę not. §. de admini. tu. l. quidam decedens. §. ex quo.

o *Diui.* Latinum est.

p *Similiter.* aliàs lex est, aliàs. §. Græcum est. nam hęc lex est Modestini qui trāstulit: vt. §. eo. l. j. in princ. & facit supra, de iurisdi. om. iudi. l. fi. &. C. qui da. tu. poss. l. neque.

Ἀπελεύθερον.] Cᴀssvs. Liberti nō possunt se excusare à tutelis filiorum patronorum. Qui autem dicuntur liberti, & filij vel liberti patronorū: dicit hæc. l. plane. Vi.

BIU Cujas

χρυσῶν δακτυλίων λάβη, ἔτι διασώζεται τῶν ἀπελευθέρων τάξιν ἐν τούτῳ, ἅπερ ἀντέγραψεν ὁ θειότατος Ἀντωνῖνος ὁ μέγας. Ὁ ἰδίᾳ ἀργυρίῳ ὀνηθεὶς καὶ ἀπελευθερωθεὶς, ὁδαμῶς συγκρίνεται τοῖς λοιποῖς ἀπελευθέροις.

Antonius.

¶ Libertum, cum de excusatione tutorũ & curatorum loquimur, sciendũ est non solum patris pupilli, sed etiã matris intelligi oportere. & cum de patroni liberis quærimus, scire oportet nos non in primo gradu eam appellationem statuere, hoc est filium, filiam, sed & ad nepotes ex eis, & cęteros posteros producere. Ille quoque qui ius aureorũ anulorum impetrauit, hac in re in eadem erit conditione, in qua cæteri liberti. Quod D. Antoninus Magnus rescripsit. Qui de sua pecunia emptus & manumissus est, nullo pacto cæteris libertis comparatur.

Vulgaris.

¶ Libertum, [a] cum de excusatione tutorum & curatorũ tractatur, scire oportet nõ solum patris [b] pupilli, sed & matris intelligi debere. Sed & cum de liberis patroni quæsierimus, scire oportet appellationem hãc non in primo gradu consistere, hoc est in filium & filiam, sed & in nepotes ex vtroq; latere, & eos qui deinceps [c] sunt. Sed & si ius [d] anulorum aureorum impetrauerit: adhuc custodit libertorum ordinem secundũ hæc quę rescripsit Marcus Antoninus. ¶ Qui propria pecunia emptus & manumissus est: nequaquam [e] cõnumeratur reliquis libertis.

Vnus ex pluribus libertis tutor datus multis & omnibus liberis patroni, non habebit trium onerũ appellatione excusationem. hoc dicit.

Ἐὰν πολλοὶ ἀπελεύθεροι ὦσιν, ἑνὸς ἁπάντων τοῖς τέκνοις ἐπίτροπος διδόσεται, καὶ ἀπὸ τριῶν ὑπιτροπῶν οὐκ ἀπολυθήσεται.

Antonius.

Si plures liberti sint: vnus ex omnibus, patroni liberis tutor dabitur, & à tribus tutelis non liberatur.

Vulgaris.

¶ Si plures liberti fuerĩt, vnus [f] omnib⁹ liberis [g] tutor dabitur, & à trib⁹ tutelis [h] nõ absoluet.

XV. Idem libro sexto Excusationum.

Σπάδοντα κληρονόμου ἐπίτροπον, οὐδεμίαν γὰρ ἔχει παραίτησιν, ὡς διεκρίνουσιν διάταξις τῶν αὐτοκρατόρων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου. Ὁ τῷ πατρὶ ἐπαγγελάμενος ἐπίτροπον τῷ παίδων. ἀφείεται τούτης τῆς ὑπιτροπῆς οὐ δικάται, κἂν ἄλλως ἔχει δίκαια ἀφέσεως. εἰδέναι δεῖ ὅτι ἀξίωμα οὐδενὶ παρέξει παραίτησιν. ὅθεν ἑάντις συγκλητικὸς ᾖ, ὅντος ἐπιτροπεύσει καὶ τῶν καταδεεστέρας τάξεως ὄντων συγκλητικῶν, ὅθεν ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι Μάρκος καὶ Κόμμοδος. εἰδέ τις ἐπίτροπος ἢ κουράτωρ ὢν μὴ συγκλητικὸς ἢ ἄλλως ἀξιωματικὸς, εἶτα ὕστερον γένηται συγκλητικὸς, δικαίως ἀφλύεται τῆς φροντίδος. εἰδὲ οἱ ἐπίτροπολόμενοι ἢ κηρυχθεύσαντες παῖδες ἦσαν συγκλητικῶν, οὐκ ἀπολύεται τῆς ἐπιτροπῆς. ὁμοίως δὲ ὁ καταδεεστέρας τάξεως ὢν ἐπαρκτήσεται ἐπιτροπεύειν ἢ κηρυχθῆναι τῶν μειζόνων. Μηδὲ λιβραρίους μηδὲ καλκολάρους ἐς διαφησὰς λέγομεν, ἔχειν ἀλήτευσιν λέγουσιν αἰτίαν διατάξεις, ἥτινα οἱ Ἰουδαῖοι τῶν μὴ Ἰουδαίων ἐπιτροπεύσουσιν, ὥσπερ τὰ λοιπὰ λήψονται σύσσημα. αἱ δὲ διατάξεις ἐκείνοις μόνοις ἀνενοχλήτους αὐτοὺς εἶναι κελεύουσιν ἐν ᾧ ἡ θρησκεία χαίνεται δοκεῖ. Λογισέα πόλεως οὐδὲ εἰς ἀριθμὸν μᾶς ὑπιτροπῆς παρχωρεῖ. ἀπελεύθεροι γυναικῶν συγκλητικῶν, κἂν διοίκησιν τὰ αὐτῶν πράγματα, οὐ γὰρ ἀπολύονται ἐπιτροπῶν. τοῦτο γὰρ τοῖς τῶν ἀρρένων συγκλητικῶν ἀπελευθέροις μόνοις συγκεχώρηται.

Antonius.

Spado creari potest tutor, neque enim habet excusationem, vt constat ex constitutione Impp. Seueri & Antonini. Qui patri pupillorum promisit se futurum tutorem, excusare se hac tutela non potest, quamuis aliàs excusare se iure possit. Scire oportet dignitatem nemini præbere excusationem. Vnde si quis senator sit, tutor erit etiam liberorum eorum, qui inferioris ordinis senatores sunt. Idque diui Marcus & Commodus rescripserunt. Si verò quis cum tutor aut curator esset eius filij, qui neque senator, neque in alia dignitate esset, postea senator fiat, perpetuo ab onere liberatur. Sin autem, qui sub eius tutela, aut cura sunt, liberi sint senatoris, non liberatur à tutela. Qui inferioris ordinis est, non excusatur à tutela vel cura maiorum. Neque librarios, neque calculatores, quos διαφησὰς dicunt, habere immunitatem sacris constitutionibus dicitur. Iam verò Iudæi quoque non Iudæorum tutores erunt, quemadmodum cætera munera subeunt. Nanque eos constitutiones solutos esse volunt solis illis rebus per quas superstitio eorum pollui videatur, Rationes ciuitatis ne pro vna quidem tutela prosunt. Liberti vxorum senatorum, quamuis eorum res agant à tutela non liberantur, est enim id solis senatorum libertis concessum.

Vulgaris.

a *Libertũ.* Græca est: quia non potest se excusare à tutela patroni: vt.ſ. de tuto. & cu. da. ab iis.l. libertus. & C.eo.l.libertos.

b *Patris.* id est paternos libertos dicim⁹ nostros: sed libertos liberorum nostrorum non dicimus nostros: vt.j. de verbo. signi.l.licet. §.patronos.

c *Deinceps.* ſic.ſ.de in ius vo.l. sed & ſi.§. liberos.&.j.de verb.ſig. l.liberorum.

d *Sed & ſi ius.* ſic infra, de iur. aur. anu.l.j. & de bo. liber.l.iij. in prin. Sed contra infra, eo.l. cum ex oratione. Solu.vt ibi. Accurſius.

e *Nequaquam connumeratur.* nec ille qui p fideicommiſſum: vt.j. eo.l.nequaquam. Acc.

f *Vnus omnibus.* aliàs, omnium ſcilicet libertorũ.i.vnus de numero omniũ libertorum.

g *Liberis.* ſcilicet patroni. Accurſius.

h *Tribus tutelis.* id eſt, licet hi liberi patroni ſint vltra tres: quia pro vna habetur. numeroſitas enim pupillorum nõ plures tutelas facit, ſed patrimoniorum ſeparatio: vt.ſ.eo.l.tria. & licet habeat tres tutores aliàs vel quatuor liberos, nõ prodeſt: vt hic, &.C.eo.l. liberos. & ſecũdum hoc eſt cõtra.C.eo.l.nec ſenatorum. Solu. nouas reiecit, vt ibi.non præteritas, vt hic. vel aliter vt ibi.& facit.j. eod.l. libertus. Accurſius.

Σπάδοντα.] CAſvs. Spado non habet excuſationem à tutelis ea ratione quòd ſit ſpado ſolum. Item nec ille qui promiſit patri pupillorũ quòd gereret eorum tutelam. Iteꝫ nec ille qui habet dignitatem ſine adminiſtratione. & de hoc ponit exemplum. Item nec librarij: nec calculatores: nec Iudæi. Iteꝫ nec liberti vxorum ſenatorum: quamuis ipſi liberti adminiſtrẽt res dictorum ſenatorum. Item nec magiſtratus qui fact⁹ eſt obnoxius tutelæ periculo ꝓpter tutorem quem cuidam pupillo dedit, poteſt iſtud periculum cõnumerare in numero triũ tutelarum, quæ excuſationem tribuere ſolẽt: nec fideiuſſores alicuius tutoris poſſũt iſtud periculum in dicto numero computare: nec illi qui ſunt honorarij tutores. Item non poteſt excuſari ille qui à ciuitatib⁹ vectigalia cõduxit. Item nec ille qui habet plures excuſationis ſpecies, nullam tamẽ perfectam. Iteꝫ nec ille qui meruit in genere immunitatem munerũ publicorum. Iteꝫ ſi aliquis eſt excuſatus ab vna tutela, non valebũt illa ad excuſationem alterius. Item non excuſatur ille qui dicit ſe ignotũ patri pupilli. Item nec ille qui affectauit habere tres tutelas vel curas. ſi autem nõ affectauit etiam filij vel filiæ emancipatæ tutelas, connumerabitur ei in numero triũ tutelarum, & excuſabitur à quarta. Iteꝫ nec ille excuſatur qui voluit cauere pro filio dato tutore. nam & ipſe & filius erũt tutores. h.d. cum.l.ſeq. Viuianus.

BIU Cujas

Vulgaris.

¶ Spadonem [a] quoq; creabũt [b] tutorem. nullã enim habet excusationem, vt cõstitutio ostẽdit imperatorũ Veri & Antoni. ¶ Qui patri [c] promisit se fore tutorem liberorum: excusari ab hac tutela non potest, etsi aliter habet ius excusationis. ¶ Scire oportet, nulli dignitatẽ [d] tribuere excusationẽ. Vnde si quis senator fuerit, hic tutor erit & eorum [e] qui inferioris ordinis [f] sunt quàm senatorum, quẽadmodum rescripsit diuus Marcus & Commodus. Si quis autẽ tutor vel curator fuerit non senatoris, vel aliter non in dignitate positi, [g] deinde postea [h] fiat senator: continuo [i] absoluetur [k] à solicitudine. Si autem liberi quorum tutelam aut curã administrabat, erant senatoris: [l] non absoluetur à tutela aut cura. Similiter autem & qui inferioris [m] ordinis est, non excusabitur à tutela vel cura maiorũ. [n] ¶ Neque librarios, [o] neq; calculatores [p] (quos vulgò rationarios dicimus) habere immunitatem dicunt diuorum constitutiones. ¶ Iam autem & Iudæi non Iudæorum [q] tutores erũt, sicut & reliqua administrabũt. [r] Constitutiones enim in iis solis [s] sine molestia eos [t] esse iubẽt, per quę cultus [u] inquinari videtur. ¶ Ratiocinatio [x] ciuitatis neq; in numerum vnius tutelæ procedit. ¶ Liberti vxorum senatorum vnius, etsi res eorum [y] disponunt, nõ absoluuntur tamẽ à tutelis. hoc enim masculorum senatorum [z] libertis solum concessum est.

Magistratus aut prætor ciuitatis non habet connumerationem huius obligationis quam ex creando aliquem in alterius tutorem contraxerit, quò minus alias tutelas suscipiat. hoc dicit.

¶ Ἐὰν ὁ τῆς πόλεως ἄρχων, τουτέστιν στρατηγὸς, διαπιστούσης αὐτῷ τῆς χειροτονίας ὑπὸ τούτου γένηται κηδεμὼν ἐπιτρόπῃς, ταύτην οὐ συναριθμεῖται ἄλλας ἐπιτροπὰς, ὥσπερ οὐδὲ ἐγγυησάμενος ἐπιτροπῶ. ἀλλ' οὐδὲ οἱ κατὰ τιμὴν ἐπίτροποι γραφέντες. ὁ τέλη μεμαθηκὼς παρὰ πόλεως ἂν ἀφίεται ἐπιτροπῆς. ὁ πολλὰ δίκαια ἔχων εἰπεῖν, ὧν ἕκαστον καθ' αὑτὸ ἂν ἔσι ἰσχυρὸν εἰ λυθήσεται ἀφεθῆναι ἐξηθήθη, οἷον ἐβδομήκοντα μὲν ἐτῶν οὐκ ἔσιν, ὑδὲ τρεῖς ἔχει ἐπιτρο-

A πὰς, οὐδὲ πέντε τέκνα, ἢ ἄλλο τὶ δίκαιον ἀφέσεως. ἔχει μέντοι δύο ἐπιτροπὰς, καὶ δύο παῖδας καὶ ἑξήκοντα ἔτη ἐστὶν ἢ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα λέγει καθ' ἑαυτὰ μὴ ἐντελῆ τῶν βοηθειῶν μὴ παρέχοντα, τῇ δὲ πρὸς ἄλληλα κοινωνίᾳ ὄντα δίκαιον φανῆ. ἀλλ' ἕλοιτο τοῦτον μὴ ἀφεῖσθαι.

Antonius.

¶ Magistratꝰ municipalis, hoc est στρατηγὸς, si ob creationẽ tutoris obligatus sit tutelæ periculo: eam tutelam cum aliis nõ computat, quemadmodũ neque fideiussor tutoris, neq; tutor honorarius. Qui vectigalia à ciuitatibus cõduxerunt, à tutela nõ excusantur. Is, qui plures causas excusatiõis allegare potest, quarũ per se vnaquæq; valida non est, quęsitum est, an possit excusari? vt si neque septuaginta annorũ est, neque tres tutelas habet, neq; quinque liberos, neque alia ratione se excusare potest: attamen tutelas duas habet, liberos duos, annos sexaginta natꝰ est, aut eiusmodi alias causas se habere dicit, quę per se quidem perfectũ auxilium non ferunt, tamen si inter se coniungantur, non iniustæ esse videantur: sed tamen placuit non excusari.

Vulgaris.

¶ Si ciuitatis princeps, id est magistratus, incidente ei creatione, [a] obnoxius fuerit periculo tutelæ: hanc non cõnumerabit aliis tutelis: quemadmodũ nec fideiussores tutelæ: sed neque qui ob honorem tutores conscripti sunt. ¶ Qui vectigalia conduxit à ciuitatibus, non excusatur à cura. [b] ¶ Qui iura multa poterit dicere, quorum vnũquodque per seipsum satis validum non est: an possit excusari, [c] quæsitum est. puta septuaginta quis annorum non est, neque tres habet tutelas, sed neque quinque filios, aut aliquod aliud ius remissionis habet: nimirum duas tutelas & duos filios, & sexaginta annorũ est: aut alia quædam talia dicit, per se ipsa quidẽ perfectum auxilium non præbẽtia, quæ tamen si inuicẽ cõiuncta [d] sint, [e] iusta appareant. Sed visum est hunc non excusari. †

Immunitas quæ eximit à publicis & ciuilibus muneribus, non liberat ab onere tutelæ. hoc dicit.

Ὁ λαβὼν ἢ ἔχων ἀλειτουργησίαν πολιτικῶν ἢ δημοσίων λειτουργιῶν, οὗτος ἐπιτροπῆς οὐκ ἀφεθήσεται.

Antonius.

¶ Qui accepit, aut habet immunitatẽ ciuiliũ aut publicorũ munerum, is à tutela vacationem nõ habet.

Vulgaris.

¶ Qui accepit vel habet immunitatẽ ciuiliũ vel publicorũ munerũ, hic à tutela vel cura nõ excusabit. [f]

a *Spadonẽ.* quorũ appellatio generalis est: vt. j. de verborũ signi. l. spadonem. & est Græcu. Accursius.

b *Creabunt.* magistratus. Accursius.

c *Qui patri.* facit institu. eo. §. item si propter. & infra, de fal. l. vxori. §. j.

d *Dignitatẽ.* sine administratione. & sic nõ obst. ff. eo. l. athletæ. §. gentium. & §. remittuntur.

e *Et eorũ.* scilicet pupillorum. Accursius.

f *Ordinis.* sunt tamen alicui dignitatis. alias secus, vt statim dicit.

g *Positi.* & sic priuati: & ipse erat similiter priuatus.

h *Postea fiat.* hic tutor.

i *Continuo.* aliàs, confestim.

k *Absoluetur.* sic est iste vnus de casibus vbi suscepta tutela deponitur. vt not. ff. l. idẽ Vlpian⁹. §. sunt & alij. & ficit. ff. de arb. l. non distinguemus. §. summa. & infra, de va. mune. l. pen. Sed arg. contra. C. de nup. l. penul. & infra, eo. l. tutor.

l *Senatoris.* scilicet filij.

m *Inferioris.* scilicet senatorum.

n *Maiorum.* quàm ipse sit.

o *Neque librarios.* id est scriptores, de quib⁹ loquitur infra, de regulis iur. l. si librarius. & de ope. lib. l. antepen. & C. de vete. iure enucleã. l. ij. §. antepe. Accursius.

p *Calculatores.* quia p calculos, id est minutissimos lapillos faciunt computationes. qui dicuntur non immerito calculi: quia nõ impune pedibus calcantur. vnde dicitur in rubro. Codi. de erro. cal.

q *Non Iudæorũ.* id est christianorũ, non solũ aliorum Iudæorum.

r *Administrabunt.* vt tutelam & curã. quòd autem possit facere ea propter quæ inquinaretur, id est, polluere tur cultus, vt missam vel aliud officium christianorum exercere: illud non est eis permittendum. & hoc subiicit, constitutiones enim &c.

s *Solis.* muneribus.

t *Eos.* s. Iudæos.

u *Cultus.* diuinus vnde prælatus in aliqua ecclesia non erit, nec etiam dignitatem temporalem debet habere: vt. C. de Iudæ. l. fi. licet olim contra: vt infra, de decu. l. generaliter. §. fina.

x *Ratiocinatio.* computabat introitꝰ & exitus ciuitatis: vt & calculator generaliter.

y *Eorum.* scilicet senatorum, si non habes in textu. idem si vxorũ.

z *Senatorum.* qui sunt patroni: vt infra, eo. l. cum ex oratione. in fi. &. C. eod. l. nec senatorum.

a *Creatione.* quia creauit alicui aliquẽ in tutorem. & facit. ff. de ritu nup. l. si quis tutor. §. j. sed contra supra, eo. l. tria. Solu. vt ibi.

b *A cura.* secus ecõtra: vt. C. ne tu. vel cura. vec. con. l. j. Accur.

c *Excusari.* vt. C. qui tu. nu. l. fin. Sed contra supra, eo. l. ij. §. amplius. Solu. vt ibi. & facit ad hoc illa. l. in princi. & §. remittit. Accursius.

d *Coniuncta.* aliàs, in communione. aliàs deest illud, in communione.

e *Sint.* id est si isti erunt socij, ponentur simul: & inducent excusationem.

f *Excusabitur.* innuit hic quòd tutela nõ sit publicũ munus vel ciuile. & sic est contra. insti. eo. in prin. & j. eo. l. nõ tantum. §. eos. vbi dicit quòd est publicũ. Itẽ est ciuile: vt. ff. eo. l. athletæ. §. tutela. Solutio. hic generalis remissio fauore pupillorum pertinet ad ea quę sunt publica auctoritate & vtilitate tantum: sed hoc vtilitate priuatũ. pro quo est. j. eo. l. non tantum. §. non omnia.

† *No. singula quæ non prosunt, nec vnita iuuant. Bart. istã hic discutit, cõtrarium, tenet Spec. in tit. de instru. edit. §. 7. vide Bal. dicentẽ quòd verbũ, singulus, la. lũ. habet vim specialis denumerationis, impropriè tamen. & hoc in. l. Stichum. §. stipulatio. j. de verb. obligatio.*

BIU Cujas

a *Depositionibus.* scilicet testium: quia res inter alios &c. Item & quia posset esse verum quod primò probauit: scilicet de numero liberorũ: sed modo aliqui decesserunt.

b *Non propter hoc.* vt instit. eo. §. non esse. & argu. instit. de hæredi. instit. §. fin. Accursius.

c *Est autem.* facit supra, eodem. l. tria onera. & instit. eo. §. item tria onera.

d *Quando.* aliàs, quãdo: & aliàs, quándoque. & tunc dic, id est aliquando.

e *Filii sui.* cuius est legitimus tutor: vt instit. de legi. pa. tute.

f *Cautio.* id est, cautela. aliàs, creatio: aliàs, cautio.

g *Constitutio.* quæ sequitur: quam & quidã habent pro vltima superioris tit. sed superflueret altera.

h *Quamuis.* aliàs est lex, aliàs. §. imperator Hadrianº Britasio Pollioni legato Lugdu. Isidorus Marcus quamuis &c. & ita in libro domini Azo.

i *Clementis.* proprium nomen patris pupillorum. & dic, compellantur captis pignoribus: vt instit de satisda. tut. §. penul. vel mulcta indicta: vt. §. si quis ius dicen. l. j. in prin. vel denegãdo eis iurisdictionem: vt. §. ex qui. cau. maio. l. sed & si per prętorem. §. ait prætor.

Gaius.] CASVS. Gaius dedit tutorem filio suo Nigidiũ: & dixit, volo quòd idé sit curator eiusdé mei filij. quæ cõstitutio curatoris in testaméto nihil valet nisi confirmetur. cum ergo cõfirmatur: tunc est ei excusatio necessaria, & nõ ante. Viuianus.

k *A curatione.* non à tutela: vt. C. de testa. tute. l. si tibi pater.

l *Appellationem.* sic. §. eo. l. scire oportet. in princip.

m *Se excusare.* ob hoc ipsum quòd tutor fuit, nisi esset libertº: vt. C. e. l. libertos. Accursius.

n *Confirmatus.* id est tempore confirmationis: vt infra, eo. iurispe ritos. in fi. nam si pateretur se confirmari nõ resistendo, tacitè videtur renuntiasse excusationi: vt argumen. su-

Nouis tutelis delatis, nouis est vtendum allegationibus: nec sufficit semel excusatũ fuisse. hoc dicit.

Ὁ ἀπολυθεὶς ἐπιτροπῆς ἢ κουρατορίας, οὐ πάντως τοῖς ὑπομνήμασιν πρὸς ἄφεσιν ἑτέρας χειροτονίας χρήσεται, ἐὰν μὴ ὑπάρχῃ αὐτῷ δίκαια ἀφέσεως. ὁ φάσκων ἑαυτὸν ἀγνοεῖν εἶναι τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς τὸ ὀφφάνδ, οὐ διὰ τοῦτο ἀφεθήσεται.

Antonius.

Qui tutela aut cura liberatus est, nõ semper eisdem actis vtetur ad excusationẽ alterius, nisi maneant causæ excusationis. Is, qui se ignotum esse dicit patri aut matri pupilli, ea de causa liberandus non est.

Vulgaris.

Qui absolutus est à tutela vel cura, non omnino depositionibus[a] apud acta ad remissionem alterius tutelæ vel curationis vtetur. Si non extiterint ei iura remissionis, qui dixerit se ipsum ignotum esse patri vel matri pupilli: non propter[b] hoc excusabitur.

Qui affectauerit supra tres tutelas, non vtetur beneficio excusationis: pauper autem in tutela repertus, præsumitur eam affectasse. h. d.

Ἐάν τις καὶ ὁ τρεῖς ἔχων ἐπιτροπὰς ἢ κουρατορίας, οὐκ ἔχει δίκαιον ἀφέσεως, οἷον ἐὰν τις ἐπιτηδεύσει ἀναδέξασθαι. ἤδη δὲ καὶ ὁ μητρῴου γενόμενος ἐπίτροπος ὡσπιτηδεύσαι δοκεῖ.

Antonius.

Interdũ etiam is, qui tres tutelas habet aut tres curas, non habet iustã causam excusationis, vt puta si quis vt tutor fieret, adfectauerit, atq; is qui pauper est tutor, adfectasse videt.

Vulgaris.

Est autẽ[c] quãdo[d] & qui tres habet tutelas vel curas, nõ habet ius remissionis: puta si quis affectauerit suscipere. Iã autẽ & tutor qui modici patrimonij factus est, affectasse videtur.]

Gerens tutelam sui emancipati filii, habet annumerare hãc sufficienter aliis duabus tutelis. h. d.

Vlpianus libro singulari de excusatiõibº ita scribit. Si quis inter tres tutelas emãcipati filij sui[e] tutelam administret: an ei hæc in numerũ procedit*, scio dubitatũ. Inuenio tamẽ rescriptum, emãcipatæ filiæ tutelã numerari inter onera oportere.

Ἐὰν τις χειροτονηθῇ ἐπίτροπος ὢν αὐτῇ τοῦ πατρὸς ἐξουσία, εἶτα ὁ πατὴρ μὴ βούλοιτο ὑπὲρ αὐτοῦ ἀσφαλίζεσθαι, ἐκέλευσαν οἱ νόμοι καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα χειροτονεῖσθαι ἐπίτροπον, ὡς μηδενὶ τρόπῳ διακρούσασθαι τὸ ἐπὶ τῇ ἐπιτροπῇ ἀσφαλές. ὡς δηλοῖ τὸ θεῖον Ἀδριανοῦ διάταξις.

Antonius.

Si quis creatus est tutor, cum in patris potestate esset, neque pater velit pro eo cauere, iubent leges etiam patrem tutorem creari, ne vllo modo tutelæ cautio differatur, vt ex D. Hadriani constitutione cõstat.

Vulgaris.

Si quis creabit tutor existens in patris potestate, deinde pater noluerit pro eo cauere: iusserũt leges & ipsum patrẽ creari tutorẽ, vt nullo modo impediatur tutelę cautio:[f] vt ostendit D. Hadriani cõstitutio.[g]]

Filiusfamiliàs potest esse tutor: & si pater nolit pro eo satisdare vt tutela liberetur, cogentur ambo & pater & filius onus tutelæ subire. h. d.

Imperator Hadrianus Bitrasio Pollioni legato Lygdonẽsi. Si Clodius Macer (quãuis[h] filiusfamiliàs sit) idoneus tutor esse videbitur: pater autem eius idcirco cauere nõ vult, vt filiũ suum tutela eximat, & in hoc artificio perseueraverit: existimo te huic fraudi recte occursurum, vt & filius & ipse ad tutelam liberorũ Clementis[i] gerendam compellantur.

Si tutor vel curator datus inutiliter confirmari se permiserit: non poterit postea se excusare. h. d.

XVI. IDEM libro secundo Responsorum.

Gaius testamento [suo] Nigidium filio suo tutorem dedit, eũdemq; vsque ad vicesimumquintũ annum curatorẽ constituit. Quæro, cum liceat Nigidio à curatione[k] etiam citra appellationem[l] se excusare: [m] ex qua die tempora quæ in excusationibus obseruanda diuus Marcus statuit, cõputanda sunt: vtrum ex die aperti testamenti, an ex quo ad negotia gerenda vocatur, id est post quartumdecimũ annum impletum? Modestinus respondit, excusationem à cura tũc necessariam esse, cum decreto prætoris seu præsidis confirmatus[n] curator fuerit.

Tutor pupilli qui proximus est pubertati, non habet excusationem illius occasione tutelæ. hoc dicit.

XVII. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibº.

Non tantum magnitudo patrimoniorũ intuenda º* est susceptarũ trium tutelarum: eiusq; quæ suscipienda[p] est: sed etiam ætas pupillorũ consideranda est. nam si priorum pupillorũ ætas prope pubertatem sit, ita vt tantũmodo semestre tempus[q] reliquum fuerit, aut eorum quorum suscipere tutelam cogitur: non dabitur excusatio. idque principalibus constitutionibus cauetur.

Qui pra-

*fortè, procedet.

*Fla. eunda

*Fla. eaq; que sus.

BIU Cujas

sex mensium. arg.ſ.eo.l.tria.& ſic no.ſpatiũ hoc eſſe paruum,& prope finem dicitur.ſic.C.de iudiciis.l.properandũ.§.finautem.

a *Non ſint.* ſic infra,e.§.fi.& ſupra,eo.ſed & milites.§.j.&.§.primipilarij.& infra,eo.l.adminiſtrantes.§.fina.&.C.eo.l.pen.& ſupra, eod.l. ſpadonem. §. ſi quis autem. &.C. de excuſat. vet. l.j. &.ij. Item habent hi priuilegium, vt filij ſequantur conditionem matris: vt infra,ad munici.l.j.in fin. & infra, proxi. Accurſius.

b *Circa tutelarum.* nedum circa alia munera. & hoc ſi ſint habiles ad illud artificium ad quod ſumpti ſunt, exercendum: vt infra, de iur.immu.l.ſemper. §.penul.Item caute dicit,exterorum.nam ſecus à tutela collegarũ: vt ſupra,proxi.§.

c *Compellantur.* nam compelluntur auctis facultatibus,niſi augeant negotiationem: vt.d.l. ſemper. §. negotiatio. &.§.penul. Item nota, quòd vocat hic tutelam publicum munus: licet videatur cõtra.ſ. eo.ſpadonem.§.qui accepit.Solu.vt ibi.

d *Nominatim.* vt apparet infra, proxi. §.& §.domini nauiũ. Item ſola illa habent immunitatẽ quæ licita ſunt: & ſola illa licita ſunt, quæ lege vel ſenatuſconſulto vel aliqua cõſtitutione confirmantur: vt infra,de iure immu. l.ſemper. §. negotiatio. &.§.penult.& fi. & infra,de colle.illicitis, l. finali. &.ſ. quod cuiuſ. vni.l.j.in princ. ſecundum Azo.

e *Is qui ædilitate.* id eſt,qui eſt ædilis curulis:de quo habetur mẽtio inſtitu. de iure natu.§.proponebant. vel ædilitate, id eſt,qui habebat curã emendi frumenti vel vendendi tẽpore famis: ſicut ponitur ſupra, de compen. l.ideo & iſtud tale officium dicitur munus. Azo.vt ſupra, eo.l.ſed & reprobari.§.de philoſophis. in fi.illius.§.

f *Excuſati ſunt.* tutores enim fieri poſſunt.

g *Honorem.* cum adminiſtratiõe. ſic infra, eo.l.adminiſtrantes. in princip. & ſupra, eo.l. athletæ.§.j.&.§.remittit.&ſic non ob.ſupra, eo.l.ſpadoné.§.ſcire.

h *Vacare.* vere dicimus.vel ſubaudi,placuit.

i *Vacent.* ſed ab aliis muneribus quandoque excuſantur: vt infra, de vaca. mune.l.hi qui.& concor. infra,de iur. immu.l.ſemper.§.immunitati.&.§.diuus.&.§.licet.Accurſius.

k *Inquilini caſtrorum.* id eſt, caſtellorum. quaſi aliunde veniens non teneatur ibi ad munera indifferenter. Non autem dicas caſtrorum principis: quia tunc non inquilini, ſed milites dicerentur. & idem in illis habes infra, eo.l.propter magiſtratum. §.j.& facit.ſ.ea.l.§.Ilienſibus.cum ſuis concor.&.ſ.de tu.l.etiam non.

Qui præditus eſt dignitate aut ſanguinis, aut honoris: immunis eſt à tutelis non præditorum.h.d.

¶Ilienſibus & propter inclytam nobilitatem ciuitatis, & propter coniunctionem originis Romanæ, iam antiquitus & ſenatuſconſultis, & conſtitutionibus principum pleniſſima immunitas tributa eſt: vt etiam tutelæ excuſationem habeant, ſcilicet eorum pupillorum qui Ilienſes non ſint. [a] ídque diuus Pius reſcripſit.

Priuilegium paupertatis ceſſat cum fuerint adauctæ facultates.h.d.

¶Eos qui in corporibus ſunt, veluti fabrorum,[quóſque]immunitatẽ habere dicimus: etiã circa tutelarum [b] exterorũ hominum adminiſtrationem habebunt excuſationem,niſi ſi facultates eorum adauctæ fuerint, vt ad cætera quoque munera publica ſuſcipienda compellãtur. [c] ídque principalibus conſtitutionibus cauetur.

Collegia omnia ſubeunt onus tutelæ: niſi ea quibus expreſſe data eſt vacatio.h.d.

¶Non omnia tamen corpora vel collegia vacationem tutelarum habent,quamuis muneribus municipalibus obſtricta non ſint: niſi nominatim [d] id priuilegium eis indultum ſit.

Licet ædiles curules ſint excuſati à priuatis muneribus:non tamen à tutela.h. d.

¶Is qui ędilitate [e] fungitur,poteſt tutor dari. Nam ædilitas inter eos magiſtratus habetur, qui [à] priuatis muneribus excuſati ſunt, [f] ſecundũ diui Marci reſcriptum.

Qui habet dignitatem cum adminiſtratione, excuſatur à futura tutela: non tamen iam ſuſcepta..h. d.

¶Sanè notum eſt quòd gerentibus honorem, [g] vacationem tutelarum cõcedi placuit. Vacare autem eos, qui tunc primùm vocentur ad ſuſcipiendum officiũ tutelæ. Cæterùm eos qui iam ſe miſcuerint adminiſtrationi:ne tempore quidem magiſtratus vacare, [h] æquè notum eſt. ¶Domini nauium non videntur haberi inter priuilegiarios,* vt à tutelis vacent [i]. ídque diuus Traianus reſcripſit. ¶Inquilini caſtrorum [k]† à tutelis excuſari ſolent: niſi eorum qui & ipſi inquilini ſunt, & in eodem caſtro, eadémq; conditione ſunt.

Filii occiſi in bello computantur in numero filiorum qui excuſant patrem à tutela. hoc dicit.

XVIII. VLPIANVS libro vicesimo ad legẽ Iuliam & Papiam.

BEllo amiſſi [l]† ad tutelæ excuſationẽ [m] proſunt. Quæſitum eſt autem qui ſunt iſti, vtrum hi qui in acie ſunt interempti, an verò omnes omnino qui per cauſam belli parentibus ſunt abrepti, in obſidione fortè? Melius igitur probabitur, eos ſolos qui in acie amittuntur, prodeſſe debere, cuiuſcunque ſexus vel ætatis ſint. hi enim pro republica ceciderunt.

XIX. IDEM libro trigeſimoquinto ad Edictum.

ILlud vſitatiſſimũ eſt, vt his qui in Italia domicilium habeant, adminiſtratio rerũ prouincialium remittatur. [n]

Tutor habens litem cum pupillo de hæreditate tota,excuſatur à tutela.ſed ſi ſe nõ vult excuſare, nihilominus prohibetur gerere tutelam.h.d.cum prin.l.ſequentis.

XX. IVLIANVS libro viceſimo Digeſtorum.

SI pupillum patruus contendat exhæredatum eſſe,& ſe hæredem ſcriptum:æquum eſt [alium] tutorem pupillo dari, recepta patrui excuſatiõe: vel ſi nolit excuſationem petere, remoto eo à tutela,ita litem de hæreditate expedire. [o]

XXI. MARCIANVS libro ſecundo Inſtitutionum.

PRopter litem quã quis cũ pupillo habet, excuſare ſe à tutela non poteſt, [p] niſi fortè de omnibus bonis aut plurima

l *Bello amiſſi.* ſiue in poteſtate, ſiue emancipati.

m *Ad excuſationẽ proſunt.* quia videntur per gloriam viuere: vt infi.eo.§.ſed qui in bello. Item ad alia munera vitanda: vt infra, de iuris. &.l.fi. Item mulier ſi poſſit adoptare: vt inſtit. de ado. §.fœminæ. Accurſius.

Flo. priuilegia.

†*Caſtra vana intelligi.de quibus copioſè agit Lazius lib.4.ca.5.*

†*Sunt enim honorandi, qui pro cõmuni ſalute vitæ ſuæ & ſuam neglexerunt ſalutem.* Vlpian⁹. §.ſunt lutẽ. *Ariſt.* & alij. &.C.eo. l.ij. & *lib.3. Ethi.* cap. 6. & *lib.2. Politic.cap.6.*

n *Remittatur.* vt infra, eo.l.propter.§.licet. *ſeruãda pa* & infra, eo.l.fi.in fi. & *triã ſalute* ſupra,eo.l.non ſolum. *ſuam negle* §.& qui teſtamento. & *xerunt ſa*l.idem Vlpian⁹. §.ſunt *lutẽ. Ariſt.* & alij. &.C.eo. l.ij. & *lib.3. Ethi.* qui petãt tuto.l.neque. *cap. 6. &* & facit ad hoc.ſ.de tu*lib.2. Politic.cap.6.* pra,de tuto.& cura.da. ab iis.l.pupillo.

I pupillũ.]*CASVS.* Si tutor habet litẽ cum pupillo de omnibus bonis vel maiore parte,excuſatur à tutela eius: immò etiam ſi velit eſſe tutor,nó poteſt. Poſtea dicit,quòd ſi tutores habẽt plures excuſationes,& eas nõ proponãt ſimul à principio cum incipiunt ſe excuſare,bene poſſunt poſtea ꝓponere intra tẽpora tamen quę ſunt ſup.eo.l.ſcire.§.j.poſtea dicit, ꝙ poteſt euenire caſus in quo habenti tutoré, datur tutor: veluti ſi aliquis ſiue ſenator ſiue ali⁹ detur tutor pupillo q̃ habet patrimoniũ in Italia & prouincia,& ille tutor eſt Italicus:nã poteſt ſe excuſare vt non adminiſtret prouincialia bona: & ꝓuincialibus bonis dabitur ali⁹ tutor qui ea adminiſtrabit. Viuianus.

o *Expedire.* cõcor.ſ. de teſta tut.l.idẽ fiet.in fine. &.C.e.l.humanitatis.&.j.l.ꝓxi. Accur.

p *Propter. Non poteſt.* ſed nec hodie: licet debitum amittat. Azo. quod accipe poſt tutelam aſſumptam ſine proteſtatione debiti. Ab initio ergo aut proteſtatur, & non admittitur ad tutelam: aut non, & eſt tutor, & perdit debitum. ſed H. dixit ipſo iure non tenere dationem hodie: & non remanet tutor, & ſic corrigitur ſecundum eum quod hic dicit, per authen. vt ij qui ob.ſe per ha.§.j. collatione.vj.& facit ſupra.l. proxi. &.C. eodem.

BIU Cujas

eodem.si vt allegas.&.C.de administr.tutorum.l.cum quidam.& supra,de testamen.tute.l.idem fiet.

a *Controuersia.* vt institit.eodem.§. itē propter. Idē si erat quæstio status: vt supra,eodem.l.athletæ.§.amplius.

b *Non probauerit.* tamen bene omnes coram iudice nominauit. & sic non ob.supra,eo. l.scire.§. scire. Vel loquitur ibi quando post tempora statuta volebat quæ omiserat nominare vel probare:& tunc non licet ei:secus si intra tempora:vt hic habes. Azo. Itē argumen. contra supra, de iudiciis.l. sed & si susceperit.Sed ibi delatoria : hic peremptoria. Item facit infra,de excep.l.nemo. & institu. eo.§.qui autem.Acc.

c *Licet datus.* simpliciter. & sic datus à iudice, vel testatore. sed si determinetur patrimonium ad quod datur,refert detur à iudice, vel à testatore : vt not. supra, eod.l. non solum. §. & qui testamento.&.§.diuus.

d *Datꝰ est.*scilicet secundario. nam principaliter personæ. vel dic,datus est,id est dari videtur: vt supra, de testa.tu.l.quia.& insti. eo.§. datus. & qui da. tu.poss.§.certe.

e *Lapidem.*id est,miliarium.sic ponitur supra, de offic. præfect. vrb.l.j.§. in initio. & insti. eo.§. qui autem. Accursius.

* *Flo. iunxit.*

f *Nec senatores.* qui possunt dari filiis aliorum senatorū, vel inferioris dignitatis: vt supra, eo.l.spadonem. §.scire.

parte eorum controuersia[a] sit.

¶ Qui se vult excusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam non probauerit:[b] aliis vti intra tempora nō prohibetur.

Datus tutor simpliciter à iudice vel testatore, non cogitur gerere tutelam bonorum quæ sunt vltra centum miliaria : nisi essent in eadem prouincia.h.d.

¶ Licet datus[c] tutor,ad vniuersum patrimonium datus est:[d] tamē excusare se potest, ne vltra centesimum lapidem[e] tutelam gerat: nisi in eadē prouincia pupilli patrimonium sit. & ideo illarum rerum dabunt tutores in prouincia præsides eius.¶ Nec senatores[f] vltra centesimum lapidē vrbis tutelam gerere cogūtur. Habenti ergo tutorem tutor datur,[g] sed aliarum rerum, nō earundē datur.

A tutela seu cura terræ mensores excusationem non habent: sed secus in procuratore principis durante eius officio est seruandum.hoc dicit Nico.de Neapo.

XXII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

GEometræ[h] à tutelis nō vacant.hi verò quibus princeps curam alicuius rei iniunxit,*excusantur à tutela donec curam[i] gerunt.

Magistratus in municipio non excusat: secus in ciuitate.h.d.

XXIII. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

PRopter magistratū quem in municipio quis erat administraturus, tutelæ excusationē non habere[k] respondi.

Sententia à non suo iudice lata, non tenet.hoc dicit.

¶ Si in castris[l] merentes non ab eo tutores dentur qui in castris merebat, excusationem habere respondi.

Qui fideicommissariam libertatem cōsecutus est, potest si quas excusationes habuerit, eis vti aduersus pupillis patroni.h.d.

XXIIII. PAPINIANVS libro vndecimo Quæstionum.

NEquaquam credendū est ei priuilegium excusationis ablatum,[m] cui fideicōmissaria libertas soluta est.Nam in toto ferè[n] iure manumissor eiusmodi nihil iuris vt patronus aduersus liberti personam cōsequitur,excepto[o] quòd in ius vocare patronum iniussu prætoris non debet.

XXV. VLPIANVS libro secundo de Officio proconsulis.

EXcusare se tutor per libellos[p] non poterit.

XXVI. PAVLVS libro singulari de Excusationibus.

MEnsores[q] frumētarios habere ius excusationis apparet ex rescripto diuorū Marci & Commodi: quod rescripserunt præfecto annonæ.†

XXVII. MARCIANVS libro quinto Regularum.

A commilitonis.tenet datio ratione dantis:quia iurisdictionem habebat in istum.& ratione dati: vt arg.ſ.e.l. non tantum.§.fi. cum similibus.& dans & datus merebant stipendia in castris.Si autem ab alio non iudice suo,& alij esset datus:non teneret ratione dātis,nec ratione dati:etiam si velit dare miles.neque habet necesse se excusare:sed ipso iure non tenet datio : vt institu.eo.§.idem & in milite.& ita improprie hic dicit, excusationē: vt & aliàs institu.eo.§. penultimo.

Equaquā.] CASVS. Si aliquis est manumissus ex causa fideicom.non cogitur esse tutor filiorum manumittentis. Viuia.

m *Ablatum.*potest enim proponere excusationem si quam habet : quod alij non licet : vt.ſ.e.l. libertum. in fi. & facit.ſ.de tuto. &cura.da.ab iis.l.liber tus.&.C.eo.l. libertos.

n *Fere.* hoc ideo dicit propter ea quæ no. supra, de in ius vo.l.is quoque.

o *Excepto.* item ad successionem venit,& etiam contra tab.petitt vt infra, de bo. lib.l. qui ex causa fideicommissi.&.C.de bo.possess. cōtra tabu.lib.l.j.

p *Excusare. Per libellos.* id est per sententiam inter absentes latam: vt.j.de re iudi.l. de vnoquoque. Vel,id est,per iudices delegatos:& ita hęc causa delegari nō potest.sic potest.ſ. de offic. pcō. l.nec quicquā.§.j. Vel dic.i. per procuratores : & tunc est sic.C. de iis qui ve.æta.impe. l.ij.& infra, de acqui. hære.l.Paulus.Sed contra supra, de admini.tut.l.ita autem.§.gessisse.Vel dic, non per libellos directos per nuntium vel per procuratorem ad iudicem. & secundum hoc est contra supra, eo.l. scire.§.potest autem.Sed non ob.quia ibi dicit quòd veniens ipsemet ad iudicem offeret libellum excusationem continentē. Vel dic,id est,non sufficeret dare libellum, nisi probet quæ ibi continentur.sic exponimus.C.de præ.mi.l.minorem. Vel potest dici quòd per generalem procuratorem nō potest per specialem sic: vt supra,de mino.l.illud.§.si talis.Sed tunc est argu.contra supra, de admi.tu.l. si duo. & facit supra, de adop.l. post mortem.§. fin. Sed arg.contra.j.de ma.vin.l.etiam.§.absens.Acc. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur in procuratore: hic secundum verum intellectum loquitur in iudice delegato,secundum Bart.

q *Mensores.*aliàs,censores.sed mensores in lib.domini Azo. qui sunt in ciuitate Ro.secus forte si in prouincia: vt infra,de vac.mu.l.his oneribus.§. corpus. & intellige mensores, id est qui habent curam metiendi vel mensurandi frumentum.Præponuntur enim quandoque ad hoc vel tempore ædilitatis, vel tempore expeditionis,vel simili de causa:vt supra,de compen.ob negotium.& dixi supra, eo.l. sed & reprobari.§. de philosophis. in fi.§.& facit ad hoc supra , eodem.l. geometræ.j. respon.&.C. eo.l.exactores.

Legatarius.] CASVS. Titium dedi tutorem filio meo: & vt bene administraret, reliqui ei centum : & rogaui eum quòd dicta.c.restituat Mæuio.ipse postea excusauit se à tutela.nunquid amittet legatū?Et certe non:quia non debet remanere penes eum etiam si se non excuset.secus si non esset rogatus alij restituere: quia tunc bene amitteret nisi esset filius testatoris hic tutor. & hoc dicit primus.§.l.seq. huic autem tutori alij rogato restituere est similis

BIU Cujas

est similis ille cui datum est legatum sine onere tutelæ, & rogatus est alij legatum restituere. nam si accuset testamẽtum falsum, & non obtineat: non amittet propter hoc legatum: quia non debet remanere penes eum. secus si non esset alij rogatus restituere: quia tunc amitteret, & haberet fiscus: vt. C. de iis qui. vt indig. l. alia. Principium autẽ l. sequen. dicit quòd si tutor acquirat de nouo aliquam excusationem postquam tutor petit[o] est, nihil ei prodest. Vltimus. §. l. consequen. dicit quòd si tutor est datus in exilium ad tempus, curator interim loco eius datur. vnde ipse non excusatur in totũ. Sed quid si in exilium perpetuo datus sit? de nouo tutor creatus bene excusatur. Ex prædictis apparet quòd si vnus de tutoribus sit in exilium datus, siue perpetuo, siue ad tempus, & contutoré suum male gerentẽ interim nõ facit suspectum, veniam habet vt non teneatur de mala contutoris administratione. hoc dicit vsque ad. l. iurisperitos. Viuia.

*Nemem. Malubit.

a *Legatarius.* datus in testamento tutor.

b *Rogatus.* sed vbi non esset rogatus restituere alij, remaneret apud pupillum: vt. C. de leg. l. penul. in fin. Sed in eo qui dixit falsum, & succubuit, dat[p] hũc text. turpisco: vt. C. de iis quæ ſta. l. sequen. text. qui. vt indi. l. aliam.

c *Nec obtinuit.* id est, succubuit, & contrariam sententiam reportauit: vt supra, de inoffic. testa. l Papinianus. §. meminisse. & d. l. aliam. & facit supra, de testa. tute. l. qui tutelam. in princi. & infra. l. proxi. §. j. & infra, si quis ali. testa. pro. l. j. §. si dominus. & infra, de bo. lib. l. in seruitute. §. si quis. & infra, de contra tabu. l. iiij. Accursius.

d *Tutor. Ante decreti diem.* id est, antequam decerneretur esse tutor: & an competeret ei excusatio, vel non. Azo. & facit supra, de iurisdi. omn. iudi. l. cum quædam. & de iudi. l. si quis postquã. Sed argumen. contra supra, si quis cau. l. qui autem. & supra, eo. spadonem. §. si autem. & l. non tantum. §. vacare. & infra, de vac. mune. l. his oneribus. §. auctis. & l. prætor. §. si post.

e *Remuneranda.* non ita si aliàs relicturus erat, vel expressit se velle dare etiam si tutelam non administraret: vt infra, eod. Nesennius. §. fin. & l. seq. idem si nõ remansit per eum quo minus esset tutor: vt infra, de leg. ij. l. cum filius. §. variis. & C. de leg. l. armatæ. & l. si legatarius. & supra, eo. l. proxi. & supra, de testa. tute. l. qui tutelam. & infra, de leg. j. l. etiam.

f *Iudicium.* puta institutionem de se factam in media hæreditate. sic infra, eo. l. amicissimos. ij. respon. Et sic no. de tanquã quod dixi supra, de adop. & l. si pater. §. qui duos. & facit supra, qui petant tuto. l. fi. §. fi.

g *Tempus.* hic ad tẽpus: sed in. l. seq. in perpetuum. vnde hic non excusatur: sed curator datus ibi excusatur, & datur alius tutor à iudice: vt supra, de test. tute. l. si quis sub conditione. §. j.

h *Lanè. Tutor.* id est, iam constitutus, id est, qui iam erat creatus tutor antequam daretur in exilium. vel posset intelligi, in exilio existens datus est tutor. H.

LEgatarius [a] qui rogatus [b] est alij omne legatũ restituere: si malit se excusare à tutela, legatum propter fideicõmissarium consequitur. cui similis est qui de falso egit, nec obtinuit. [c]

XXVIII. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

TVtor petitus, ante decreti diem [d] si aliquod priuilegium quærit: rectè petitionem B institutam excludere non poterit.

Hæredes extranei possunt legatũ quod tutori relictum erit remunerãdæ tutelæ gratia volenti se à tutela excusare apud se retinere. secus si filio in testamẽto pater quid reliquerit vt alterius filii impuberis tutor sit. hoc dicit.

¶ Quæ tutoribus remunerandæ [e] fidei causa, testamento parentis relinquuntur: post excusationẽ ab hæredibus extrariis quoque retineri placuit. quod non habebit locum in persona filij quem pater impuberi fratri cohæredem & tutorem dedit: cum iudicium [f] patris vt filius, non vt tutor promeruerit. C

¶ Tutorem ad tempus [g] exulare iussum, excusari nõ oportet: sed per tempus [g] exilij curator in locum ipsius debet dari.

Tutor qui in perpetuum exilium mittitur, excusatus est à pœna: qui etiam si contutorem suum de suspicione non accusauerit, facili[o] exilii causa veniã meretur. h. d.

XXIX. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

PLanè si in exilium datus sit tutor, [h] potest se excusare, si in perpetuum datus est. [i] Facilius [k] autem exulis ignorãtia, qui contutorem suspectum facere non potuerit, veniam habebit.

Qui non habet limitatum tempus, intelligitur in perpetuum. h. d.

XXX. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

IVrisperitos [l] qui tutelam gerere cœperint, in consilium principum adsumptos, optimi maximiq; principes nostri eõstituerunt excusandos: [l] quoniam circa latus eorũ agerent, & honor delatus finẽ certi temporis ac loci non haberet. [m]

Qui vnius pupilli susceperit tutelam habentis domicilium in alia prouincia: bona quoque in alia prouincia: non videbitur duas habere tutelas. hoc dicit.

¶ Cum oriundus [n] ex prouincia, Romæ domicilium haberet: eiusdẽ curator decreto præsidis [o] ac prætoris constitutus, rerum administrationem vtrubique suscepit. Placuit eũ duas curationes administrare nõ videri [p]: quòd videlicet vni' duo patrimonia non viderentur. [q]

Qui habet excusationes à tutela: nõ cogitur subire tutelam fratris. Item libertus potest se excusare, si habet excusationes: etiam si tutor detur à patrono in testamento. h. d.

¶ Qui priuilegio subnixus est, fratris [r] curationem suscipere non cogitur. ¶ Patronus impuberi liberto quosdam ex libertis tutores aut curatores testamento dedit. Quãuis eos idoneos esse constet: nihilominus habet aliã curam: vnde hæc vltima videtur quarta, à qua sine dubio debent excusari illi qui habent tres: vt. ẽ. eo. tria. certe prima cura non computatur nisi pro vna: & ideo non excusatur ab vltima. Tertio dicit, Si aliquis habet immunitatem à tutelis, etiã fratris sui curationem suscipere non cogitur. Quarto dicit, Liberto meo impuberi dedi tutorem alium meum libertum: & non valet datio: quia sum extraneus. Vnde prætor vult eũ confirmare. certe ab hac confirmatione habet excusationem libertus. Viuianus. D

i *Datus est.* scilicet in exilium.

k *Facilius.* id est, facile. q. d. si se non excusat, nunquid debet cõtutorem qui domi remansit, de suspecto accusare? dicit quòd nõ: tamen quia ignorat eum male gerere: tum quia non potest: alioquin aliud esset: vt. C. de diui. tu. l. ij. Sed nunquid potuit per procuratorem: vt supra, de mino. l. Papinianus libro. ij? Respon. reliquit, sed mortuus est: vt. ẽ. ex quib. cau. ma. l. nec non. Vel vt verius dicam, non potest fieri hęc accusatio suspecti per procuratorẽ: quia causa quodãmodo est criminalis & infamis: sed ad defendendum †quandoque cõceditur alicui habere procuratoré: vt. ẽ. de procura. l. non solum. §. fi. Alij. quòd hoc casu non est tutor ille qui erat in exiliũ datus. & contutorem exponunt, id est, tutorem: vel est for. de te vel mater vel agnatus: cui parcitur in hæreditate impuberis, ęt alias perderet: vt. C. de admini. tuto. l. fi. Acc. curio. li. 10.

†*Facit hæc l. secundum quod dicit hic Bar. in l. non solum. §. fi. Alij. ar. quòd of ficialis ad beneplacitũ principis tutorem exponunt, id dicitur peream. de mino. Papinianus. co. Rebus. in. l. curia. les. C. de perderet. l. fi. Acc.*

l *Excusandos.* vt &. C. e. l. fi. & supra, de mino. l. verum. §. ex facto. & supra, eo. l. geometræ. Accursius.

m *Non haberet.* q. d. Nescimus quantum tenebit eum: nam sine licentia recedere non debet: vt. C. de decu. l. si quis. & ita non curator. sed tutor ei dabitur, isto perpetuo excusato.

n *Cum oriundus.* scilicet pupillus.

o *Præsidis.* ideo de vtroque, quia alter in alterius præsidatu non posset dare: vt no. ẽ. eo. l. non solum. §. & qui in testamento. & facit supra, eo. l. propter. §. licet.

p *Non videri.* hoc prodest scire propter id quod habes. ẽ. e. l. iij. §. amplius. Accursius.

q *Non videretur.* arg. cõtra. j. de mili. testa. si certarũ. §. Iulianus. ADDITIO. Dic ęp ibi loquitur in milite: quia potest habere bona duplici iure: hic in pagano: in quo secus est secũdũ Bar. hic.

r *Fratris.* subaudi, etiã sic in patre: vt. j. eo. l. amicissimos. §. fi. & facit. C. eo. l. voluntariè. secus in liberto: vt. C. eo. l. libertos.

BIU Cujas

a *Excusari.*si quam haberet excusationé.& facit supra,de testa. tu.l.quæro.§.fi.& de confir.tu.l.iij.

b *Ne decreto.*q.d.cum ventum fuerit ad decretum confirmationis:ante nó est opus excusatione:vt.C.de test.tu.l.j.& supra,eo.l. Gaius.&.l.scire.§.hoc de his. Et no.hic quòd ante confirmationem se excusat. & sic intellige dictã.l. Gaiº.

Iis.] CASVS. STriũ pupillorum tutellas administrabã: postea fui datus tutor duobº aliis pupillis diuersis temporibus.vnde poteram me excusare ab vltimis duabus tutelis. prius autem q̃ me excusarem super eis, vnus ex tribus pupillis prioribus decessit: & ita priores tutelæ nó remanserũt nisi duæ. quæritur, vtrum habeam necesse subire vnam de duabus vltimis tutelis, illam scilicet quæ fuit prior q̃ alia? Et dicitur quòd sic.& est ratio:quia illa tutela quę erat quarta ante mortem dicti pupilli, succedit loco tertię finitæ per pupilli mortem. sed à tertia nondum finita non poteram me excusare:ergo nec ab ea quæ succedit in eius locum. Itẽ est alia ratio: quia si aliquis habet tres tutelas, & eligatur ad quartam: ipso iure est tutor in quarta: licet competat ei ab ea excusatio, si est ipso iure tutor in quarta,& quarta cœpit esse tertia antequam excusetur à dicta quarta. ergo nõ est dubium quòd tenetur eam quartam subire.Sed oppono ad prædicta:Nóne solet dici quòd si habeo tres tutelas,habeo excusationem à quarta,etiam si non administrem vnam de tribus prioribus? Certe sic.ergo & in nostro casu debeo habere excusationem à quarta, quãuis non administrẽ vnam de tribus prioribus.Sed respó. tua oppositio habet locum quando vna de tribus prioribus quam nó administro, non est finita: & ita pertinet ad me periculum,licet non administrẽ.in nostro autẽ casu finita erat& ideo amplius ad me periculum de futuro nó pertinet:vt.ff.de suspec.tut.decreto.Quod autẽ dixi in eo tutore cui à iudice sunt datæ duæ tutelæ tempore quo habebat tres alias:idẽ dico in eo cui datæ sunt duæ vltimæ in testamẽto duorum testatorum.s.q̃ mortuo vno de tribus prioribus pupillis,subrogetur tutella illius cui prius datus est tutor in testamẽto.Sed quo modo possumus scire cui de vltimis pupillis duobus sit tutor datus?Respó.aut testatores dederunt eũ tutorẽ pure: aut sub cõditione.Primo casu debemus inspicere cuius testatoris sit prius adita hæreditas:& illius tutela prius videbitur data.& sic ab ea nó excusabit se tutor, sed ab alia sic.si autem dederunt eum tutorẽ sub cõditione qualibet,tunc cuiuscunq; cõditio prius venit,ille videtur prius eum dedisse : & ab illa tutela non excusabit se:sed ab alia sic.Posuit ergo vnã differentiam inter quartam tutelam,quæ effecta est tertia:& quintã,quæ effecta est quarta:quia à prima nó habet excusationem, à secunda sic:vt dictũ est. Est & alia differẽtia inter eas: quia si mihi habenti duas tutelas delata sit tertia & quarta,periculum sustineo tertiæ ab illo tẽpore quo sciui me datum tutorem:quartæ autem sustineo periculum ex eo tẽpore ex quo iussus sum administrare,id est,ex quo elapsum est tẽpus excusationis:quia in ea habebã excusationẽ, & excusationem prosecutus nó fui.[EVM QVI.]Ego eram tutor trium pupillorum separatum patrimonium habentium. vocatus fui ad quartam tutelam.antequam excusarem me à quarta, abstinui vnum de tribus pupillis prioribus ab hæreditate patris super qua erã ei tutor.certe nó habeo excusationẽ à dicta quarta,quia videtur finita iure publico poterunt excusari, [a] ne decreto [b] confirmẽtur.

Ex duabus tutelis testamẽtariis vel datiuis tres tutelas habenti delatas ante excusationem:ex tribus vna finita, statim tenetur ad aliam quæ loco tertiæ subrogatur. A quinta verò quæ loco quartæ succedit, intra tempus legitimum excusatur: aliàs gestionis periculum sustinebit: postea verò ipsam vetinet.Nico.de Neapo.

XXXI. PAVLVS libro sexto Quæstionum.

B SIis qui tres tutelas administrabat,duobus pupillis [c] diuersis decretis [tutor]datus est, qui potuit excusari: † & prius quàm causas excusationis allegaret,vnus ex pupillis quorum iam tutelã administrabat, [d] decessit:vbi [e] desiit ei cõpetere excusatio, statim tenuit eũ [f] prius decretum, quasi in locum tertiæ tutelæ quarta subroganda. nam ipso iure tutor est & ante quàm excusetur. Poterit*ergo [à] tutela eius qui nunc quarto loco [g] inuenitur, excusari: sed cum non sit excusatus,necessariò subeundum est onus illius quoque tutelæ. Nec me mouet [h] quòd dicat aliquis hoc non* exigi an administretur [i] tutela. hoc enim eo pertinet, [k] ne sit finita administratio. Cæterum si periculũ sustineat cessationis, [l] puto ei imputãdã [m] eam quoque tutelam. ℣ Idem euenire potest [n] si duobº testamentis, cum haberet tres tutelas, tutor datus est: vbi non apertarum tabularũ tempus inspici debebit, si quæratur quæ prior delata sit tutela : sed aditæ hæreditatis, [o] vel conditionis existẽtis. Illa quoque [p] erit differẽtia tutelarum de quibus diximus, [q] si tertia & quarta [r] sit delata, licet in quarta*prius detẽtus sit: [s] quòd huius, id est quartæ, ex quo iussus [t] est administrare : illius, [u] ex quo datus [x] est, periculum sustinet. ℣ Eum [y] qui pupillũ [z] bonis paternis abstinuerat, detinẽdũ in quarta tutela existimaui, quasi deposita illa. Cęterũ [a] putarem rectè facturum prætorem,si etiam vnam tutelã sufficere crediderit, [b] si tam diffusa & negotiosa sit, vt pro pluribus cedat. C Neque igitur [c] fratres consortes [d]* pluriũ loco habẽdi sunt, neque non fratres, si idem patrimonium habẽt, & ratio adhuc vna de tribus.sed quãdoq; est quòd nó debeo detineri in secunda tutela,nedum in quarta: veluti si vna tutela quã administro,est nimis negotiosa. & hoc potest euenire in pluribus fratribus vel non fratribus cõmune patrimonium habentibus. licet enim non cõputetur pro pluribus tutelis eorum tutela,potest tamen esse ita negotiosa,q̃ loco plurium tutelarũ est.si autẽ duo fratres diuisum patrimonium habeant, & ego sim eorum tutor, duas tutelas habere videor. vnde si habeam aliam à quarta, excusari possum.Vi.

Flo.potuit

Flo.nec

Flo.quę

Flo.quę

Hebet

Flo.quę

Flo.quę

*Flo.quę

Pompeio Festo. Aliàs legitur in tex. fratres & sorores. L. B.

NEsennius.] Hoc principium diuidas in tres partes. Primo ponitur thema: in quo themate ponit aliam quæstionem circa præmissũ thema. Secũda ibi, Et qdẽ. Tertia ibi, Et an aliquid. Item secũda pars diuidit in tres partes. Secũda ibi, Mater. CASVS. Mater filio instituto dedit tutorẽ Titium, vel quidam extraneus, vel pater filio emancipato: quæ dationes tutorum non valent: & eidem tutori legatum dederunt. ille tutor cũ confirmaretur à prætore, excusauit se: nunquid amittit legatũ. Et certe sic, si ob hoc erat ei datũ, vt administraret. si autem aliàs daturus esset testator, non amittit. & de hoc ponit vnum exemplum quod in l. proxi. corrigitur. dictum ergo fuit bonum, sed non exẽplũ. Quid si dedi legatum Titio, & postea iudex dedit eum tutorem filiis meis, & ipse se excusauit: nunquid amittit legatũ? & certe nõ. Quid si nõ excusauit se, sed noluit administrare tutor in testamẽto datus cui legatum fuit? certe adhuc amittit legatum. & idem est si sit remotus suspectꝰ. hoc dicit vsque ad. l. amicissimos. Viuia.

a *Paulo salutẽ.* & quæstionem hanc.

b *Confirmatus.* id est, dum deberet cõfirmari. vel, id est, cõfirmãdus: quia nõ valuit datio: vt supra, de cõfir. tut. l. j. &. ij. & de testa. tute. l. pater.

c *Datúsque.* i. datus. & hic casus soluitur. j. in. l. ex his. Accursius.

d *Respondi, qui.* subaudi, ille, & respon. ad proximum.

e *Confirmatus.* id est, confirmandus. & facit ad hanc. l. & sequẽtes quæ cõtinuantur cum ista. ff. de testa. tut. l. qui tutelam. in prin. &. C. de legi. tut. l. ab administratione. &. l. pe. & j. de his qui. vt indig. l. v. §. amittere. &. ff. eo. l. legatarius. &. l. tutor. §. j. &. j. de leg. ij. l. cum filius. §. non iure. & de leg. j. l. etiam.

f *Iudiciũ.* & ideo qa quasi ipse defunctꝰ pfecte dedisse videtur.

g *Idem in matris.* nũc respon. ad primam.

h *Similis.* nunc ad secundam. nam de matre

*Flo. fratres.

*Flo. remissat id quod testator reliquit, ab eo quod petit, quod idem &c.

*Flo. tutela.

ministrationis pariter reddẽda sit. Et ex diuerso, fratrum* diuiso patrimonio, duæ tutelæ sunt. Non enim (vt dixi) numerus pupillorum, sed difficultas rationum cõficiendarũ & reddendarum consideranda est.

Qui tutor in testamento datus est, & ei legatum est in eodem testamento, perdit legatum si non vult subire onus tutelæ. idem dicendum est in testamento matris & extranei. hoc tamẽ locum habet si legatum est tutori relictum ea contemplatione, vt tutelam subeat, aliàs secus. hoc dicit. cum tribus legibus sequentibus.

XXXII. IDEM libro septimo Quæstionum.

NEsennius Apollinaris Iulio Paulo [salutem a:] Mater filium suum pupillum, vel quiuis alius extraneꝰ extraneũ æquè pupillũ scripsit hæredẽ, & Titio legatum dedit, eumq; eidem pupillo tutorẽ adscripsit. Titius confirmatus b excusauit se à tutela. quæro, an legatũ amittat? Et quid si testamento quidẽ tutor non sit scriptus, legatum tamen acceperit, datusq; c à prætore tutor excuset se: an ęquè repellendus sit à legato: & an aliquid intersit, si à patre vel emancipato pupillo tutor datus sit, vel puberi curator? Respondi, Qui d non iure datus [sit] vel tutor vel curator à patre, [si] confirmatus e à prętore excusationis beneficio vti maluit: repellendus est à legato. idq; & Scęuolæ nostro placuit. Nam & prætor qui eũ cõfirmat tutorẽ, defuncti sequitur iudicium. f Idem in matris g testamẽto dicẽdũ est. ℣ Similis h est matri quiuis extraneus qui pupillum hæredẽ instituit, eiq; & in tutore dando prospicere voluit: quales sunt alumni nostri. Rectè ergo placuit, eũ qui recusat* onus quod testator reliquit: & ab eo quod petit, quódque idẽ dedit, i repelli debere. Nõ semper tamen existimo eũ qui onꝰ tutelæ recusauit, repellendũ à legato: sed ita demũ, si legatum ei ideo adscriptũ appareat, quòd eidẽ tutelã filiorũ iniunxit: nõ quòd alioquin daturus esset etiã sine tutela. *idq; apparere poterit, si posueris testamento legatũ adscriptũ, codicillis verò postea factis tutorem datum. in hoc enim legato potest dici non ideo ei relictũ,

ff. Infort.

A & de extraneo & de patre quæsiuit. Accursius.

i *Dedit.* id est, reliquit: vt. j. tit. j. l. j. in fi.

k *Quia eum.* hoc corrigitur. j. l. proxi. quæ huic continuatur.

quia eum k* tutorẽ esse voluerit testator.

XXXIII. IDEM libro vicesimotertio Quæstionum.

SEd hæc nimium scrupulosa sunt, nec admittenda: nisi euidẽter pater expresserit velle se dare etiam si tutelam nõ administrauit. Semper enim legatum aut antecedit aut sequitur tutelam.

XXXIIII. IDEM libro septimo Quæstionum.

B EX eis l apparet non esse his similẽ eum quẽ prætor m tutorem dedit, cum posset vti immunitate. hic enim nihil cõtra iudiciũ fecit testatoris. nãn quem ille non dedit tutorem, eum voluisse tutelã administrare filij dicere non possumus.

XXXV. IDEM libro vicesimotertio Quæstionum.

QVid autem si se nõ excusauerit, o sed administrare noluerit, contendens* quòd cæteri p idonei essẽt? [Et] hic poterit conueniri, si ab illis res seruari non potuit. q * Sed C hoc r non quærendum est, sed contumacia punienda est eius qui quodammodo se excusauit. Multo magis quis dicere debebit indignum iudicio patris, s qui vt suspectus remouẽdus* est t à tutela.

Qui tutor datꝰ est, & ei legatũ est in testamẽto, postea in eodẽ testamẽto substitutus est: licet repudiãdo onus tutelæ perdat legatum, nõ tamen perdit ius substitutionis. h. d.

XXXVI. IDEM libro nono Responsorum.

AMiciſsimos u quidem & fidelissimos parentes liberis tutores eligere solere: & ideo ad suscipiẽdum onus tutelæ etiam honore legati eos prosequi. Sed cum proponatur is de D quo quæritur, in testamẽto legatum meruisse, & idem pupillo substitutus x: non est verisimile hũc demum eum testatorẽ substituere voluisse, si & tutelã susceperisset y: & ideo eum, de quo quæritur, à legato quidẽ (si adhuc viueret pupillus) repellẽdum z fuisse, à substitutione autem non esse summouendum a, cum eo casu etiam suscepta tutela finiretur. b ℣ Lucius Titius ex trib. filiis incolumibus vnum habet emancipatum eius ætatis vt curatores accipere debeat. Quærò, siidẽ

l EX eis. quę dixit in l. Nesennius. ibi, ná & prætor &c. & facit infra, de iis quibus vt indig. l. j. §. amittere. Accursius.

m *Prætor.* tantũ, non pater. Accursius.

n *Nam.* nõ tenet cõtra iudicium. nam &c.

o QVid autẽ. *Nõ excusauerit.* legatarius datꝰ tutor à testatore. Accur.

p *Cæteri.* tutores secũ dati. Accursius.

q *Nõ potuit.* vt &. C. de administra. tut. l. & si scisset. vnde videbatur nõ esse à legato repellendus.

r *Sed hoc.* scilicet qꝺ potest cõueniri in subsidium, non est quærẽdum: vt scilicet nõ admittatur ad legatũ: immo perdit: vt subiicit.

s *Iudicio patris.* scilicet legato relicto sibi in iudicio patris.

t *Remouendus est.* ita male gerit. aliàs, remotus.

*Flo. contentus

A *Miciſsimos.*] CASVS. Quendam amicum meum fidelissimum mihi tutorẽ dedi filio meo, & ei legatũ dedi: & si filius meꝰ decederet, eum tutorẽ ei substitui. certe si excusat se ab eius tutela, nihilominꝰ habebit hę reditatem ex substitutione mortuo pupillo. Secundo dicit: Habebam tres filios Romæ: & ita excusationẽ habebam à tutelis propter eos: vnus de his filiis erat adultꝰ, & à me erat emãcipatus. vnde petiit me curatorẽ sibi dari: & ego excusabam me propter tres filios. certe non possum. Viu *Amiciſsimos.* patres enim solent dare fideles amicos tutores filiis suis: & etiam legata eis relinquunt.

*Flo. potuisset.

*Flo. remotus

x *Substitutus.* in hæreditate. Accursius.

y *Suscepisset.* & si excusat se à tutela, quòd substitutio euanescat.

z *Repellendum.* si excusat se à tutela.

a *Summouendũ.* eo qꝺ excusat se à tutela. & dic, remouetur à legato, sed non à substitutione: vt. ff. eo. l. tutor petitus. §. j. Accursius.

b *Finiretur.* sic supra, de vsufruct. l. Titio. Accursius.

† Hinc præclarè Cic. Aequè pfidiosum & nefariũ esse censet fidẽ frãgere, quæ cotinet vitã: & pupillũ fraudare, qui in tutelã peruenit: & sociũ fallere, qui se in negotio coiunxit. Cic. in orat. pro Rosc. Comœdo.

Titius pater petente eodem filio emancipato curator à prætore detur[a], an iure publico vti posit[b], & nihilominus triũ filiorum nomine vacationem postulare? Respõdi, præmium quidem patri quod propter numerum liberorũ ei cõpetit, denegari nõ oportere: sed cũ filio suo curator petatur, cõtra naturales stimulos facit, si talı excusatiõe vtẽdũ esse tẽtauerit.*[c]

Infertio falsæ causæ reddit sententiam ipso iure nullam, fauore minoris. hoc dicit Dynus. Vel aliter: Si omittitur causa vera in pronuntiatione, & inseritur falsa sententia, non tenet, fauore minoris. hoc dicit. Vel sic secũdum Ray. Decretum iudicis iniustum seu nullum, tutorem testamentarium nõ excusat ab administratione: tamen cessante errore excusatur. Secus si id per fraudem & malitiã omittitur. Nico. de Neapo.

XXXVII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

QVi testamento † tutor datus fuerat, adito prætore dixit se tres liberos [d] habere: adiecit præterea, habẽti [e] patruum legitimum tutorẽ, se vitiosè tutorẽ datum. [f] prætor ita decreuit: *Si legitimum tutorem habenti, tutor datus es, [g] non est tibi necessaria excusatio.* [h] Quero, cùm nemo patruus impuberi tutor esset, an nihilominus tutor remansit? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, quamuis iustas excusationis causas haberet, non tamen excusatũ esse, propter vitium pronuntiationis. [i] ℣ Item quęro, [k] si adquieuisset sentẽtiæ: an ob id quòd nõ gesit tutelam, vtilis [l] actio in hunc dari debeat? Respondi, si errore potius (quòd se pro iure trium liberorũ quod allegabat, excusatum crederet) quàm malitia ab administratione cessasset, vtilem actionem non dandam.

Spatium quinquaginta dierum ad proponendas in iudicio excusationes tutoribus & curatoribus est statutum: sed quatuor mẽses continui à die nominationis & scientiæ ad instantiã finiendam: nisi prosequentes contradicant, aut facto aduersarii sint impediti. Nico. de Neapo.

XXXVIII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

QVinquaginta dierũ [m] spatium tantummodo ad cõtestandas [n] excusationũ causas pertinet. Peragendo enim negotio, ex die nominationis [o] continui quatuor menses constituti sunt.

XXXIX. TRYPHONINVS libro tertiodecimo Disputationum.

SI cum ipse [tutor datus] cõstitueret* vt proferret excusationem, mora contradictionis [p] impeditus est quo minus decreto liberaretur: [q] excusationem rectè probari. [r]

Defectus visus, auditus, sermonis ac intellectus, item egestas intolerabilis ac perpetua valetudo etiam susceptæ tutelæ excusationem tribuunt impedito. hoc dicit secũdum Ray. Nico. de Neapo.

XL. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

POst susceptam tutelam cæcus, [f] aut surdus, aut mutus, aut furiosus, [t] aut valetudinarius [u] deponere tutelam potest. ℣ Paupertas [x] † quæ operi & oneri tutelæ impar est, solet tribuere vacationem.

XLI. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

Adminstrantes.] CASVS. Licet sine literis imperatoris aliquis eius res administret, interim excusa. habet. & idem est in præfecto annonæ & vigilum. Item dicit quòd illi qui sequuntur illos qui reipub. causa proficiscuntur, à futuris tutelis interim excusantur, non à præteritis. Itẽ dicit cum. l. sequen. quòd illi qui

excusantur

a *Detur*. id est, dari petatur. Accursius.

b *Vti posit*. id est, se excusare: quia tres habet liberos Romæ: vt instituto. eo. in prin. & est arg. l. ista, quòd licet pater nãciscatur legitimum tutelã impuberis filij emãcipati: vt insti. de legi. pa. tute. non idem sit in cura. Arg. contra in authẽ. vt ij qui ob. §. j. col. vj.

c *Tẽtauerit*. sic. C. de libe. cau. l. cũ affirmes. & infra, de hære. insti. l. quidam. §. penul.

Halo. vtendum sibi putauerit.

† *Glos. fi. in c. oli. de re-scrip. induc. hãc. l. in arg. quòd si in literis impetratis est inserta hæc clausula, si ea est ita: vel, si præmissa vera sunt: quòd imperator tenetur omnia probare, licet alterum sufficeret.*

Legitima tutela datiuam præcedit.

d *Tres liberos*. in ciuitate Romana: vt insti. eo. in prin. & hæc erit bona & vera ratio.

e *Habenti*. id est, pupillo habenti. Hug.

f *Datum*. hæc falsa & non bona in hoc casu. nam quia tutorẽ habẽti tutor dari nõ potest à iudice, quia legitima præcedit datiuã: vt. C. qui da. tu. pos. l. si soror is. nisi in casu: vt. §. de testa. tu. l. si quis sub cõditione. videbatur allegatio hęc valida: sed hic erat datus in testamento. & dic solenni vel etiam nõ solenni.

g *Datus es*. tutor.

h *Excusatio*. quia ipso iure nulla sit datio, igitur non habes necesse te excusare: vt. C. qui da. tut. pos. l. si sororis. &. §. eo. l. scire oportet. §. hoc de his.

i *Pronuntiationis*. quia falsum de patruo allegauit. & sic non tenet ipso iure: vt institu. eo. §. fi. Vel quia sub cõditione falsa. si autem esset vera, tũc lata teneret: vt. j. quãdo appellã. fit. l. j. §. biduũ.

k *Item quæro*. dixit quòd remanet tutor, sed an teneatur tutelæ si non gesit, distinguitur, vt subiicit, errore vel malitia.

l *Vtilis*. quæ solet dari in eum qui non gesit: vt supra, de admi. tut. l. tutores. §. in eum.

Quinquaginta.] CASVS. Quinquaginta dies continui de quibus dictum est. §. eo. scire. §. quinquaginta. dãtur ad proponendas coram iudice excusationes: sed ad perueniendum ad sententiã super excusatione dantur quatuor menses continui computandi à tempore quo fuit nominatus tutor ille qui se excusat. Sed quid si per tutorem non remansit quin daretur sententia super excusatio. sua intra dictos quatuor mẽses continuos: sed stetit propter morã aduersarij sui qui ei contradicebat: nunquid adhuc poterit dari? certe sic. & hoc dicit cum. l. seq. Viuia.

m *Quinquaginta dierum*. hi currunt ex quo sciunt se tutores datos: vt. C. eo. l. quinquaginta. & conditio extitit, si sub conditione est datus, & adita sit hæreditas, si in testamento sit datus: vt infra, eo. l. pe. §. procedit. & facit infra, de condi. & demon. l. si in diem.

n *Cotestãdas*. i. ꝓtestãdas & ꝓponẽdas corã iudice: vt. §. e. l. scire. §. oportet. nec enĩ est aduersari? forte q̃ resistat

o *Ex die nominationis*. sed si isti continue currũt ex die nominationis, & ponas eũ scire post quatuor mẽses se tutorem: ergo prius prę scribitur cognitioni q̃ propositioni. & sic proponetur, & non cognoscetur. sed sub. hic nominatiõis & cognitionis, secũdũ Azo. Alij dicunt, vt nõ minus sit. l. diebus. ar. §. e. l. scire. §. aliud. Alij q̃ mero iure statũ currat, sed postea restituatur ex clausula generali. §. qui. ex cau. ma. l. j. in fi. Itẽ no. hic speciale cõtra. l. properandum. & contra auth. qui semel. quæ est contra. C. quo modo & quãdo iuder.

Si cum ipse. Cõtradictionis. vt quia iudex dedit alteri parti dilationẽ maiore q̃ sit quatuor mensium. Ac.

Flo. in tutris.

q *Liberaretur*. intra quatuor menses. & est sic. §. de mino. l. inter. &. C. de tẽpo. in integ. rest. l. petẽdæ. & ar. C. de inoffic. test. l. contra maiores.

r *Rectè probari*. etiam post quatuor menses, id est, adhuc poterit se excusare vltra tempus statutum superiori.

Post susceptam.] CASVS. Si tutor est factus cæcus post tut. bene potest eã depone re. & idem est de aliis morbis qui hic nominãtur. & idẽ est de paupertate maxima. Vi.

s *Cæcus*. vtroq; lumine. aliàs secus: vt. C. eo. l. frater. Itẽ dic omnia quæ no. §. de aucto. tuto. & cura. l. etiam si tutor. Itẽ dic quòd hic acciderat. Itẽ no. post susceptam: quia si à principio esset cæcus vel similis, non fuisset datus: vt. §. de tute. l. j. §. pe. &. §. fi. & facit. §. de aucto. præ. l. etiam si tutor. & de postu. l. j. §. casum.

t *Furiosus*. hic est contra, supra, eo. l. non solũ. §. si quis ita ægrotus. &. l. idem Vlpianus. §. furor. vbi non deponit omnino: sed datur curator. Solu. hic perpetuo furiosus: ibi non. arg. in ea. l. idem Vlpia. in prin. &. §. e. l. tutor petitus. §. fina. &. l. seq. Vel secundum alios hic deponit eo modo vt detur curator. Item adde hic quod not. supra, de mino. l. verum. §. ex facto. Item facit institu. eo. §. pe. &. C. qui morbo. l. vnica.

u *Valetudinarius*. perpetua valetudine. aliàs secus: vt supra, eo. l. sed in hoc. in princip.

x *Paupertas*. hic die vt supra, eo. l. paupertas. &. §. eo. athletæ. §. mediocritas.

excusantur ratione collegij vel corporis in quo sunt, nó possunt excusari à tutelis filiorum collegarũ suorum: nisi hoc specialiter esset eis cõcessum: vel nisi essent filij collegarũ lõginqui vltra cẽtũ miliaria à ciuitate in qua fuit facta datio tutoris vel tutorũ. Vi.

a *Codicillos.* id est, sine collatione dignitatis quæ consueuit dari per codicillos: vt insti. qui.mo. ius pa.po. §. filiusfamilias.

b *Tempore administrationis.* non vltra: vt. ſ. eo.l. athletæ. §. gentiũ præsidatus.

c *Præfecturam.* vel fisci: vt institu. eo. §. ité diuus.

d *Statutum numerum.* non aliter: vt infra, eo. l. fin. & supra, eod. l. si duas. §. minuere.

e *Profecturis.* dum tamen iam se præparauerint ad proficiscendũ: vt. ſ. quib. ex cau. ma. l. qui mittuntur. §. similiter. alioquin contra, supra, eo. l. propter magistratũ. in prin. Azo.

f *Non deponunt.* quia secus est in iis qui reipub. causa absunt: vt insti. eo. §. item qui reipu. & sic hoc ar. quod hic facit, falsificat ibi, & in eo qui dignitatẽ senatoriã adipiscitur: vt. ſ. eo. l. spadonem. §. si autem quis. & in aliis not. ſ. eo. l. idem Vlpianus. §. sunt & alij. Ac.

g *Excusantur.* vt supra, eo. l. nó tantum. §. eos. & facit. C. eo. l. penul. & supra, eo. l. non tantum. §. eos qui.

h *Specialiter.* vt pisto ribus vrbicis: vt. j. eo. l. fi. §. j.

i *Lanè. Miliarium.* sic supra, eod. l. propter. §. licet.

Libertus.] CASVS. Licet libertus senatoris administret tu. filiorũ ipsius senatoris cum quodã alio eorũ tutore, non habet excusa. ab aliorũ tutelis.

k *Non excusatur.* nisi solus agat: vt. C. e. l. nemo senatorum. sed nõ inuenio nisi in ipso senatore: vnde forte aliud in filiis eorũ, & libertis vxoris senatoris: vt. ſ. e. l. spadonẽ. §. liberti. & infra. l. proxi. in fi. & facit supra, eo. l. libertũ. per totum.

Cum ex oratione.] CASVS. sicut ingenui habent excusa. à tutelis libertorũ: ita libertus qui habet ius anulorũ aureorum. vnde & si ingenuus sit datus tutor liberti pupillo qui habet ius anulorũ, non habet excusationem. quid si ingenuus fuit datus tutor pupillo liberto qui non habebat adhuc ius anulorũ, & sic excusatus postea dictus pupillus habuit ius anulorum? certe non habebit excusationem. nũc etiam ponit simile de eo qui erat reuersus causa reipu. sicq; habebat excusationem à tutelis intra annum missionis: & durante illo anno fuit excusatus ab vnius tutela: qui certe finito dicto anno poterit dari tutor eidem, à cuius tutela se excusauit. Vltimo ponit aliam differentiam inter illum libertum qui habet ius anulorum, & alium qui non habet: quia si libertus nó habẽs ius anulorũ administret res domini sui qui erat senator, excusatur ab aliorũ tute. non auté ille qui habet ius anulorũ. Vi.

l *Debeat.* vt supra, eo. l. j. §. Libertinº. & facit. C. e. l. excusationis.

m *Impetrasset.* vt excuset à tutela liberti. ingenuorũ aũt erit tutor.

ff. Infort.

ADministrantes res principum, ex indulgentia eorũ, licet citra codicillos, [a] à tutela itemque cura tempore administrationis [b] delata excusantur. Idemque custoditur in his qui præfecturam [c] annonæ vel vigilum gerunt. ℣ Eorum qui reipublicæ causa absunt, comites qui sunt intra statutum numerum, [d] de tutela quæ absentibus vel profecturis [e] delata est, excusantur: nam susceptam antea non deponunt. [f]

In collegio seu corpore licite constituti excusantur ab extraneorũ tutela: filiorum non, nec collegarum tutores intra centesimum miliare cogũtur esse: sed vlterius excusantur. vbique verò sunt immunes qui speciali priuilegio sunt muniti. h. d. cum. l. seq. Nico. de Neapo.

℣ Qui corporis, item [qui] collegij iure excusantur, [g] à collegarum filiorumque eorum tutela non excusantur: exceptis his quibus hoc specialiter [h] tributum est.

XLII. PAVLVS libro singulari de Cognitionibus.

PLanè vltra centesimum miliarium [i] ab vrbe, filiorum collegarum suorũ tutelã suscipere non coguntur.

XLIII. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

LIbertus senatoris, filiorum eius tutelam administrans, ab aliis tutelis non excusatur. [k]

Ingenuus vel libertus iure anulorum aureorum munitus excusare se potest à tutela seu cura liberti: nisi etiam eodem iure sit tutus: illius etiam tutelam vel curam prius excusatus suscipere compellitur. Nico. de Neapo.

XLIIII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

CVm ex oratione diui Marci ingenuus libertino tutor datus excusari debeat: [l] eãdem excusationem competere etiam ei qui ius anulorum impetrasset; [m] Imperator noster cum diuo Seuero patre suo rescripsit. [n] Ergo si pupillo libertino habenti ius anulorum datus sit ingenuus tutor vel curator: consequens est vt excusatio eius ob hanc cõditionum diuersitatem non debeat accipi. At si ante, quàm pupillº vel pubes minor annis vigiti quinque ius anulorũ acciperet, Lucius Titius ei [tutor] datus, vt ingenuus excusatus fuit: post impetratũ beneficium denuo idem *tutor curatórve dari poterit, exemplo eo quo placuit & rescriptum est eum qui tempore quod intra annum erat ex quo reipublicę causa abesse desierat, excusatus fuit, præterito eo ipsũ suo [o] loco [p] dari posse.

Libertus senatoris ipsius solus procurator excusare potest se ab aliorũ tutelis, nisi iure anu. aureorum à principe sit donatus. Nico. de Neapo.

℣ Et quamuis libertus* qui senatori patrono procurat, excusationẽ ab aliorũ tutela* habeat: iste tamen qui ius anulorum impetrauit, [q] quia* in ordinem ingenuorũ transiit, *tali excusatione vti non potest.*

Tutor testamentarius reipublicæ causa absens, veterem tutelam excusationis priuilegio circunscripto assumere tenetur statim post reditum administrationis prioris temporis, conuentione cessante: nisi in dispositione testatoris expresse fuerit absolutus: tunc à posterioris temporis administratione absentiæ priuilegio se excusat post hæreditatis additionem seu euentum conditionis quibus in testamento fuerat constitutus. Nico. de Neapo.

XLV. IDEM libro tertiodecimo Disputationum.

n *Rescripsit.* habetur ergo pro ingenuo, vt vitet tutelã liberti. & sic est cõtra, supra, eo. libertũ. §. sed & si ius. Sol. quoad patronum & eius filios non habetur p ingenuo: quia nõ vitabit tutelam: vt ibi, sed quoad extraneos sic: vt excusetur à tutela liberti: vt hic.

o *Suo.* quasi ipse post annum loco sui detur: cum post annum non haberet excusationem.

p *Loco.* sic. ſ. eo. l. si is qui tres.

q *Impetrauit.* & hic quoad extraneorũ tutelam habetur vt ingenuus: & non ob. ſ. e. l. libertum. §. sed si is. Ité priuilegium istud retorquetur hic in suam læsionem. nam & aliàs excusaret se: vt hic, & C. e. l. nec senatorũ. & j. ad munici. l. libertus. ij. respon. & hic admittit. & sic est contra. C. de legi. & consti. l. ℣ fauore. Sol. hic pro patrono erat fauor, vt libertus excusaretur ab alio, non sibi liberto. & facit j. de iure au. an. l. j. *Flo. vide*

Titius.] CASVS. Ita dixit testator quidam: Titius tutor esto filiis meis donec reipu. causa nõ aberit. Titius dictam tutelam gerere incepit, & postea cœpit abesse causa reipub. & postea abesse desiit: nũc ipse vult excusari ab administratione quasi sit ei noua delata tutela, dicés: ad minus intra annum à tempore quo reuersus sum, debeo excusari, sicut excusatur alij qui abfuerunt causa reipu. vt. ſ. l. proxi. §. exemplo. Item & liberos sufficiẽtes ad causationes acquisiui donec aberã causa reipu. certe non potest se excusare: quia vna tutela est administratio quã fecit ante absentiam, & illa quam fecit postea. & quia vna tutela est: ergo non est finita tutela quantum ad administrationem primam. & sic non potest agi contra eum tutelæ. [SED SI ITA.] Si ita scripserit testator: Titius tutor esto. & cũ reipu. causa aberis, tutor ne esto: cum redieris reipu. causa, tutor esto. In hoc casu certe bene excusabitur ab administratione, quæ debet fieri postquam reuersus est: quia in hoc casu ex ipso testamento desiit tutor esse cum cœpit abesse causa reipub. & hoc dicit. j. sed hic ex ipso &c. repetit tamen quod definierat in primo casu ponẽdo priusquam veniat ad solutionem secũdi. & hoc in ver. quia igitur &c. quos cõiungas cum isto versi. sed si ita &c. & legas vsque ad. §. si à prætore. & postea reuertaris ad. §. procedit. vbi ita quærit: Ego dedi tutores filio meo in testamento ex die, vel sub conditione: nunquid habẽt se necesse excusare ante diem vel conditionem si nolunt administrare, vel nunquid currunt eis. l. dies qui dantur ad proponẽdas excusationes? & certe nõ: nã nõ sunt ante tutores quàm dies venerit, vel conditio extiterit: & quando dati sunt pure, non sunt ante tutores, quàm adita sit hæreditas illius qui dedit eos tutores. [SI A PRAETORE.] Sicut tutores pupillorũ & curatores adolescentium excusantur propter liberos: vt. ſ. eo. l. ij. ita & curator

BIU Cujas

& curator dat⁹ mẽte capto vel muto vel vẽtri.[ROMAE.]Si aliquis deĩ tutor Romę,& habet tres filios,potest excusari:vt insti. e.in prin.quis autẽ videatur Romę datus, dicit plane hic.§. [SI TANTA.]Quãuis libert⁹ nõ habeat excusationẽ à tutela filiorũ patroni:vt.s.eo.libertum.tamẽ hic.§.ponit vnũ casum in quo habet locum seq.Viuia.

a *Cœpit.*& sic se excusauit:vt instit.e.§.item q reipu.&.j.stati dicet

b *Et desiit.*abesse reipubl.causa:quia est reuersus.

c *Ob absentiã.*per annum ad minus,vel etiã plus, secũdũ distinctionẽ téporis quo abfuit: vt.j.eo.l. nõ solum.in prin. &.l. sed & militẽs.§.quandoque.

d *Excusari.* sed statim reassumere teneatur:vt in veteribus tutelis cõtingit: vt.s.e.l. non solum.§.annus. & §.quas denique.

e *Parauit.*q.d. nunquid proficit quasi ad nouã vocetur,an vero nõ, quasi ad antiquam redeat? & soluit,magis est &c.

f *Tutelæ.*sic supra, ti. j.l.tutor.§. quod si qs. Sed cõtra,infra,de tute. & ra.detr.l.si tutor. in prin.& supra,tit.j.l. tutor.§. si quis abfuturus.vbi dicit agi.Solu. ibi vtilem cõcedit,hic directã negat. Vel secundum H.illę intelliguntur secundũ distinctionẽ huius.§. & seq. sed si ita &c.

Flo.Præcedit.

g *Tutor esto.* sic enim ex die & ad diem dari potest in testamẽto,nõ aliàs:vt inst.de satisda. tu.circa prĩ.&.s. de te. tu.l.si tutor datus.§.j.

h *Videamus.* Sol. erit j.ibi,sed hic ex ipso.

i *Exercere.*id est,cõtestari:vt.s.eo.l. quinquaginta.

k *Adita.* vt.s. de testa.tute.l.si nemo.

l *Quia igitur.*nũc redit ad principiũ legis.

Flo.desierit. Hal. desierat.

m *Sed hic.* nũc soluit quod quæsiuit supra, ibi, sed si ita scriptum in testamento &c.

n *Iure.*id est,excusatur ac si habeat liberos tres Romæ, quatuor in Italia, quinque in prouinciis: vt subiicit etiam in alia glos.

o *Liberorum.* secundum distinctionem institu.eo. in princi. tres Romæ, quatuor in Italia, quinque in prouinciis.

p *Vel in cõtinentibus.*ædificiis.s.& sic apparet q latius patet Romę vocabulũ q̃ vrbis,quia illa muris finitur vel clauditur vel terminatur:vt infra,de verbo.signi l.ij.&.l.in continentibus.

q *Succurrendum.*vel succumbendum.

r *Obiri.*id est,fieri vel exerceri.

Titius filiis meis, quoad reipublicæ causa nõ aberit,tutor esto. gessit tutelam testamento delatam:deinde reipublicæ causa abesse cœpit[a], & desiit[b]. an quasi noua tutela nunc delata, excusari debeat etiam ob absentiam[c] reipublicæ causa: an quia præcessit testamẽtum absentiam ob publicam causam, & est ab eo iã administrata tutela,non oporteat eum excusari[d]? Quid si liberos interea susceperit,aut aliam excusationem parauit[e]?magis est vt hęc vna tutela sit:ideo nec excusationem ei competere, nec agi tutelæ[f] ob prius tempus posse.

Sed si ita scriptũ in testamento fuit: *Titius tutor esto*[g], *cùm reipublicæ causa,* [*aut ob aliã*] *aberit, tutor ne esto. cum redierit, tutor esto.* quid de excusatione aut ob absentiam reipublicæ causa, aut [ob] aliam quæ post obuenerit, dici oporteat, videamus.[h]

Procedit*autem[&]alia quæstio: testamento ex die vel sub conditione tutores dati, an se excusare ante diem conditionémve necesse habeant? & in primis an iã dies quinquaginta eis cedãt, intra quos necesse est causas excusationis exercere[i]? Sed verum est non ante esse tutorem,quàm dies venerit: nam nec antequã adita[k] sit hæreditas. Quia igitur[l] ex eodem testamento iam gesta fuit tutela, & qui excusatus est aliàs abfuturus reipublicæ causa: reuersus continuo hæret tutelis ante susceptis,etiam intra annũ.Sed hic[m] ex ipso testamẽto desiit* esse tutor: & ideo ex secũda tutela excusare se potest.

Curator datus à iudice mente capto muto seu ventri, se excusare potest propter legitimum numerũ liberorũ.Nico.de Neapo.

℣ Si à prætore detur curator mẽte capto,aut muto, siue vẽtri: excusatur iure[n] liberorũ.[o]

℣ Romæ datos tutores eos tantum accipere debemus,qui vel à præfecto vrbis,vel à prętore, vel in testamento Romæ constituti,vel in cõtinẽtibus[p] [ædificiis]dati sunt.

Libert⁹ aduersa valetudine corporis seu mentis super propriis negotiis legitime impeditus, a tutela patroni eiusque liberorum de iure communi se poterit excusare.Nico. de Neapo.

℣ Si tanta corporis aut mentis valetudine ab agẽdis rebus libertus prohibeatur, vt ne suis quidem negotiis sufficiat: necessitati erit succurrendũ[q],*ne imposśibile [ei] iniungatur tutelæ munus quod obiri[r] à liberto non potest,[nisi]cum incommodo[f] pupilli, & aduersus vtilitatem eius.

Pistores in collegio in legitimo numero constituti, pistoriam per seipsos exercentes, à tutelis & curis etiam collegarum excusantur. vbici excusari possunt si in loco vbi dati sunt,domicilium non habent. Nico.de Neapo.

XLVI. PAVLVS libro singulari de Cognitionibus.

QVi in collegio pistorum[t] sunt, à tutelis[u] excusantur: si modo p̃ semet[x] pistrinum exerceant. Sed non alios puto excusandos, quàm qui intra numerum[y] sunt. Vrbici[z] autem pistores à collegarum quoq; filiorum tutelis excusantur.[a] ℣ Sed & hoc genus excusationis est,si quis se dicat ibi domicilium non habere[b] vbi ad tutelam datus est.idq́ue imperator [noster] Antoninus cũ diuo patre suo significauit.

VBI PVPILLVS EDVCARI vel morari debeat,& de alimentis ei præstandis.

TITVLVS II.

Pupillus educari ac morari debet apud virum idoneum eius propinquis præsentibus ex persona conditione & tempore prætoris arbitrio eligendum, excluso ipsius substituto: licet in testamento paterno expresse contrarium cauerit.h.d. Ray. secundum Nico.de Neapo.

I. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

SOlet prętor frequẽtissimè adiri[c] vt cõstituat vbi filij vel alãturvel morẽtur, nõ tantũ in posthumis, verùm omnino in pueris.[d] Et solet ex persona[e], ex conditione,[f] debent excusari à tut. aliorũ hominũ:nõ autẽ à tutela filiorum sociorũ suorum nisi sint vrbici pistores: q̃a tũc ab omnib⁹ excusantur. Itẽ scias q̃ aliquis potest se excusare à tu. ea ratione q̃ domicilium nõ habet in eadẽ ciuitate in qua tutor datus est à testatore.Viuia.

Flo. succumbendi.

t *Qui in collegio pisto. Pistorũ.*hoc est licitũ collegiũ:vt.s. quod cuiusq; vniuersi.l.j. §.j. & sic habere potest priuilegiũ:vt not.s.eo.l. non tantum.§. non omnia.

Pistorum legum lectum.

u *Tutelis.*aliàs,tutela.

x *Per semet.*No.q̃ p̃ semetipsum non videtur facere qui per aliũ facit.Argu.cõtra.s. de admi. tut.l. ita autẽ. §. gessisse.&.l. tres tutores.§.non solum.

y *Numerum.*non aliter : vt hic, &.s.eo.l.si duas.§.minuere.

z *Vrbici.*s. eo.l. administrantes.

a *Excusantur.*cũ determinatione quę subiicit,sed hoc gen⁹ &c.

b *Nõ habere.* facit.s. eo.l. illud vsitatũ. &.l. sed in hoc.§.sunt & alij.&.l. nõ tãtum.§. fi. Sed ar.cõtra.s. de iud. l.hæres absens.§.j. vbi in alia terra gesit quis tutelã.Sed dicq̃ noluit se excusare ibi: hic sic.

VBI PVPILLVS educari vel morari debeat,& de alimentis ei præstandis.

Solet.]CASVS. Titi⁹ decessit relictis filiis pupillis natis vel nasciturus. certe prætor debet statuere vbi pueri isti morẽtur & alãtur. & si testator dixit apud quẽ morẽtur & educẽtur: nõ semper sequitur eius voluntatẽ prętor.& de hoc ponit exemplum. Quid si ille apud quẽ vult prætor pueros morari, recusẽt: nunquid cogit eũ? Et certe sic causatiue: quia si aliud est ei ob hoc in testamento relictum,denegabitur ei eius petitio. Viuianus.

c *Adiri.* à matre vel agnatis pupilli vel substitutis,vel à quocunque.

d *In pueris.*scilicet generaliter.

e *Ex persona.*vt non apud eum qui insidiaretur pudicitiæ eius: vt.j.eo.l.penul.

f *Ex conditione.*cum distinctione sit agnatus, vel cognatus,vel non

non: vel vilis persona, & male morigerata.

Infans minor triennio apud matrem educatur.

Ex tempore. vt consideretur si sit minor triennio: & tunc sit apud matrem pupillo successurus: vt. j.l. proxi. &. C. eo. l. j. in fi.

b *Recedit.* hoc dic vt. j.l. proxi. in fi. no.

c *Suspicione.* quia eũ occideret propter substantiã. sic. C. eo. l. j. in fi. & de nupt. l. viduæ.

d *Coacturum.* id est, licet prætor non promittat se coacturum denegantem alimentare: interdum tamẽ hoc facit, vt subiicit, attamẽ &c.

Flo. educe tur

e *Id facere.* vt. C. eo. l. j. §. j.

f *Actiones.* s. relictorum exemplo tutorum, vt subiicit. vel ex tutela, vt subiicit. & supra, tit. j.l. tutor petitus. §. quę remunerandi.

g *Relictum.* vt alimẽta præstet.

h *Non denegabitur.* vt supra. tit. j.l. Nesenni⁹. in fin. & l. seq. &. ſ. de

†*Ex causa prator alicuando à tutore tutelam. tris recedit. & facit gl. in princi. in. c. olim. extra de ar bi.*

test. tute. l. tutelam.

OFficio.] CASVS Finita tutela agit pupillus contra tutorẽ quondam act. tut. tutor vult ei reputare ea quę impendit in alimenta pupilli vel disciplinã. certe bene potest, si nó expédit vltra modum. ille ergo modus debet seruari in dictis expensis per tutorẽ qui constitut⁹ est à prætore ob hoc adito per tutorem. si autem nó constituit prætor, debet facere tutor expensas secundũ facultates pupilli: & illas ei reputabit, & non alias. Quid si prætor vel pater pupilli decreuit vltra facultates expensas? non debet eas seruare tutor. Competit ergo prætori ius alimentorũ constituẽdorũ pupillo. qualiter autem circa hoc se habere debeat prętor, dicit l. seq. Viuianus.

i *Officio iudicis.* superior. l. dixit vbi: nunc ex cuius bonis.

k *Tutelæ.* id est, super act. tutelæ.

l *Admittere.* His modis qui sequuntur.

Suptus pro modo facultatũ faciendi sunt.

m *Pro modo facultatum.* No. pro modo facultatum sunt faciendi sumptus: vt hic, &. ſ. l. proxi. &. ſ. de admini. tut. l. cum plures. §. cũ tutor. & supra, de religio. l. si quis sepulchrũ. §. sumptus. & in authẽ. vt determinatus sit numerus clericorum. in princi. col. j.

n *Statuit.* vt. C. de ali. pu. præs. l. fin. & supra, & ex tẽpore[a] statuere vbi potius alendus sit. Et nonnunquã à volũtate patris recedit[b] prætor. Deniq; cum quidẽ testamẽto suo cauisset vt filius apud substitutũ educaretur: * imperator Seuerus rescripsit prætorem æstimare debere præsentibus cæteris propinquis liberorum. Id enim agere prætorẽ oportet, vt sine vlla maligna suspicione[c] alat partus & educet.

Liberti parentes cognati vel pupillorum affines educationẽ præcise suscipere a prætore cogũtur. extranei vero excusantur ab hoc onere: sed priuantur legatis ac hæreditate in testamẽto patris pupilli sibi relictis: nisi aliàs fuerat relicturus. hoc dicit. Ray. secundum Nico. de Neapo.

¶ Quamuis autẽ prætor † recusantem apud se educari, nõ pol liceatur se coacturum: [d] attamen quæstionis est, an debeat etiam inuitum cogere, vt puta libertum, parentem, vel quem aliũ de adfinibus cognatísve? Et magis est vt interdum debeat id facere. [e] ¶ Certè non male dicetur, si legatarius vel hęres educationẽ recuset testamento sibi iniunctã: denegari ei actiones [f] debere, exemplo tutoris testamento dati. Quod ita demũ placuit, si idcirco sit relictũ. [g] Cæterum si esset relicturus etiam si educationẽ recusaturum sciret: non denegabitur [h] ei actio. & ita diuus Seuerus sæpissime statuit.

Tutor à pupillo tutelæ actione conuẽtus, sumptus in alimentis ac disciplinis eius factos ab illo secundum vires facultatis eius sibi poterit reputare: non vltra, etiam si moderata taxatio facta fuerit in testamento, vel à prætore. hoc dicit. Nico. de Neapo.

II. IDEM libro trigesimo sexto ad Edictum.

OFficio[i] iudicis q tutelæ[k] cognoscit, congruit reputationes tutoris non improbas admittere:[l] vt puta si dicat[se] impendisse in alimenta pupilli vel disciplinas. Modus autem (siquidẽ prætor arbitratus est) is seruari debet quem prætor statuit. Si verò prætor non est aditus: pro modo facultatũ[m] pupilli debet arbitrio iudicis æstimari. nec enim permittendum est tutori tantũ reputare quantũ dedit, si plus æquo dederit. ¶ Hoc amplius, etsi prætor modum alimentis statuit,[n]

ff. Infort.

A de neg. gest. l. Nesennius. §. j.

o *Decretum.* id est, factum à prætore siue ordinatum.

p *Suggesit.* scilicet tutor vel pupillus.

q *Omnium.* subaudi, eius quod decretum est &c.

r *Vltra vires.* voluntas patris testantis non semper seruanda est: vt quando vltra vires in testamento decreuit alimenta præstanda: vt hic, &. ſ. l. proxi. §. j. & j. de an. leg. l. Quintus. &. ſ. de admi. tu. l. quidá decedés. §. Papinianus. &. ſ. de relig. l. at si quis. §. æquum. &. ſ. de test. tu. l. pater. & de cõfir. tu. l. vtilitaté. &. j. de ope. li. l. cerdoné. &. C. ad Trebel. l. iubemus. circa princi. &. C. arbi. tut. l. j. Sed arg. contra. C. de iter. ma. l. si patri. *Volũtas vltima patris nõ semp seruanda est.*

ADDITIO. Dic qđ illud in matrimonio, in quo voluntas patris debet seruari: vt. C. de nu. l. si vt proponis. & ſ. de sta. ho. l. Paulus. aliàs incipit, eũ qui. secundum Bar. hic.

s *Ei.* tutori.

t *Vs alimentorum.* ſ. l. j. in prin. &. C. de alimẽ. pup. præs. l. fi. &. j. ti. j. l. j. §. sed & si seruis.

u *Debet.* scilicet prætor etiá mãcipia: quod est, j. & hoc dico in decernendo, scilicet alimenta pupillo: & pro illis mancipiis quæ pupillo deseruiũt: & etiã mercedes illorum seruorum, & etiã pupillorum vestem & tectum. vel aliter etiam mercedes pupillorũ, scilicet pro magistris illorum pupillorum, & etiá vestem & tectum.

x *Reditum.* Not. §. bonũ, quod nó debet quis omnes fructus quos ex suis possessionibus vel aliundẽ habet expẽdere: sed semper ita facere, vt ex reditu aliquid supersit: vt. ſ. l. j. in prĩ. &. C. de alimẽ. pu præs. l. fi. &. j. titu. j. l. j. §. sed & si seruus. *Suptus ita faciẽdi sũt, vt aliquid supersit.*

y *Mercedes.* dádas nó quantas minimas potest: vt. ſ. de admini. tu. l. cum plures. §. cum tutor. Accursius.

z *Et eum qui.* quicũque ille sit: vt supra. l. j. in princi.

a *Cognitionem.* inquirendo quantum habet in bonis pupillus vel adultus. Accursius. *Flo. cõprehensum. Idẽ ad instructionem*

b *Tutor.* aliàs, auctor, id est tutor.

c *Ei vsuras.* sic. ſ. de administra. tut. l. tutor qui. §. idem solent. vbi si negat tutor se habere pecuniam ad alendum pupillum, cum in *Flo. instruuntur*

B *Tutor pupillos egẽtes de suo alere nõ tenetur: & si post alimentorum decretum ad*

veruntamen vltra vires facultatum est quod decretum[o] est, nec suggessit[p] prætori de statu facultatum: non debet ratio haberi alimentorum omnium: [q] quia si suggessisset, aut minuerentur iam decreta, aut non tãta decernerentur. Sed si pater statuit alimẽta liberis quos hęredes scripserit, ea præstando tutor reputare poterit: nisi fortè vltra vires [r] facultatum statuerit. tunc enim imputabitur ei [s] cur non adito prætore desiderarit alimenta minui.

III. IDEM libro primo de omnibus Tribunalibus.

IVs alimentorum[t] decernendorum pupillis, prætori competit: vt ipse moderetur quam summam tutores vel curatores ad alimenta pupillis vel adulescentibus præstare debeãt. Modum autẽ patrimonij spectare debet[u] cũ alimenta decernit, & debet statuere tam moderatè, vt non vniuersum reditũ[x] patrimonij in alimenta decernat, sed semper sit, vt aliquid ex reditu supersit. ¶ Ante oculos habere debet in decernẽdo & mãcipia quæ pupillis deseruiũt, & mercedes[y] pupillorum, & vestem & tectũ pupilli: ætatẽ etiã contẽplari in qua cõstitutus est [is] cui alimenta decernuntur. In amplis tamẽ patrimoniis positis, non cumulus patrimonij, sed quod exhibitioni frugaliter sufficit, modum alimentis dabit. ¶ Sed si non constat quis modus facultatũ sit: inter tutorem, & eũ qui[z] alimenta decerni desiderat, suscipere debet cognitionẽ,[a] nec temerè alimẽta decernere, ne in alterutrã partem delinquat. prius tamen exigere debet vt ꝓfiteatur tutor[b] quæ sit penes se summa: & comminari grauiores ei vsuras[c] infligi ei[s] quod supra professionem apud eum fuerit deprehẽsum. * Item ad institutionem quoque pupillorũ, vel adulescentium, [item] pupillarũ, vel earũ quæ intra vicesimum annum cõstitutæ sunt, solet decernere respectu facultatũ & ætatis eorum qui instituuntur. *

Tutor pupillos egẽtes de suo alere nõ tenetur: & si post alimentorum decretum ad

BIU Cujas

veritate habeat, tenetur ad centesimas vsuras.

a *Non compellitur.* sic. ff. de admini. tuto. l. à tutoribus. in fi.

b *Decreta.* id est, ordinata.

c *Augeri.* sic infra, de lega. iij. l. fi. §. fi.

Vi filium. CASVS. Filium meum hæredē instituit: & filiæ meæ. cc. legaui cū nupserit: & filio & filiæ tutorē dedi Séproniū. iste tutor dedit aliméta filiæ siue iussu magistratus, siue non. finita tute. filius vult dicta aliméta sorori suæ præstita repetere à tutore. certe non potest, si filia non habebat vnde se aleret. & quod dixi in alimētis, idem est in aliis sorori pupilli necessariis. Viuianus.

d *Legauerat.* & exhæredauit eam, vel instituit saltem in aliquo. aliàs non valeret testamentum: vt institu. de exhære. libe. in princi.

e *Præterea.* scilicet pl⁹ ei legauit.

f *Institueretur.* sic forte erat olim moris mulieres legere Grammaticam. Accursius.

Mulieres olim Grāmaticam legebant.

g *Posit.* pupillus à tutore suo dicendo: redde mihi quod expendisti de meo in alimenta sororis meæ.

† *Bar. dicit licet iste textus dicat quod mulieres nō possit postulare: nō tamē negat quin possint grāmaticam hodie addiscere: quod est cōtra illud vulgare dictū, quod iniqs nutritus vino & mulier discens Latinè loquivix per venient ad bonū finem.*

h *Instituerit.* id est, institui fecerit. Et no. qd̄ iussus iudicis facit qd̄ istæ expensæ non repetantur: vel expēsæ paruitas facit, vel antiquitas. Item quod mulieres possint addiscere Grammaticam, defenditur hac lege, vt isti sumptus nō repetātur.

i *Hoc aliter.* id est, aliunde non poterat ali. vel hoc, id est, scientia literalis non poterat sine magistris addisci: vt &. C. de ali. pu. præs. l. fina. Et not. hic argu. quod frater tenetur alere fratrem inopē: vt not. C. de alen. li. l. pe. & facit. j. tit. j. l. j. §. sed nonnullos. & ff. de admini. tuto. l. cū plures. §. tutor.

Inopē frater frater alere tenetur.

* *Fl. pstare*

Si disceptetur.] *CASVS.* Sicut dictum est supra in. l. j. prætor debet causa cognita statuere vbi pupillus morari debeat, vel educati. & certe non debet permittere prætor vt pupillus vel pupilla stet apud talem qui insidietur pudicitiæ eius.

k *Præsidem.* supra. l. j. in prin. & C. eo. l. j.

l *Impuberis.* maris vel fœminæ. quod esset si ad impudicam vitam eos induceret.

Si absens.] *CASVS.* Tutore absente pupillus coram prætore petit sibi constitui alimenta: nunquid expectari tutor debet? Et certe non: immo debent pupillo constitui alimenta etiam eo absente: & plus debet facere prætor: quia debet inspicere si hic tutor est in nimia negligentia & cessatione circa administrationem: quia tunc debet vocare amicos & adfines tutoris: & si tutor non erit coniunctus pupillo, debet eum remouere, & alium loco suo dare, & cum subrogato constituere alimenta pupillo. Si autē sit pupillo coniunctus, nō debet eū remouere, sed curatorē ei adiungere: & cū illo curatore aliméta constituere. si autē necessario abest tutor, tunc solūmodo ad hoc datur pupillo curator, vt cū eius auctoritate aliméta ei constituātur. Viuia. in *Amicis.* Nota vocandos amicos absentis cum aliquid debet fieri in eius præiudicium. sic. ff. ex qui cau. maio. l. ergo.

Absentis amici cum de eius præiudicio tractatur, vocandi sunt.

n *Constituetur.* curator. & est argum. ad. l. istam. ff. de suspec. tu. l. iij. §. tutor qui. & l. impuberibus. §. fina. Item not. quod prima lex huius tit. & l. pe. re-spiciunt primam partē rubricæ. f. vbi morari & educari debeat pupillus. Aliæ leges respiciunt vltimā: scilicet de alimentis pupillo præstādis. istud semper teneas, quod si est minor triēnio, apud matrem, si viuit, est nutriendus, & ab ea alendus: vt. C. de pat. po. l. pe. Itē not. quod titulus iste loquitur cum mortuo patre tractatur vbi educari debeat & morari: & à quo ali: & quantū alimentorū nomine præstari: & ex cuius bonis. Item no. eū dici pupillum qui est impubes, & est sui iuris morte patris vel emācipatione: vt. j. de verbo. signifi. l. pupillus. in prin. Si autem pater viuit, vbi tūc debeat morari & educari, & ex cuius bonis, habes. C. diuor. fac. apud quem lib. l. j. & authen. ibi posita, quæ est vt li. ma. & auiæ. §. illud. col. viij. Accur.

† *Concurrit cum lo. extra de spōs. & matrim. vbi pract. pit mittitur collocari in loco tuto.*

* *Fl. tempo*

Pupillus quis dicatur.

o *Pupilli.* Nota non dicit tutoris: vt supra, eo. l. ius. §. sed si egeni. Et secundum hoc etiā intellige. l. illā, impuberibus. ff. titu. ij. quod licet mittatur in bo. pos. scilicet tutoris, aliter tamen de suo, vt hic dicit.

DE TVTELAE & rationibus detrahēdis.

De tribus actionibus tractat hic titu. primo de actione tutelæ directa, quando nascitur: & quidem finita tutela: vt infra, eo. l. nisi. & quid in ea veniat, dicit hic titu. sed de contraria actione tutelæ tractatur infra, titu. j. Secundo dicit hic titu. de quadam alia actione quæ dicitur actio de rationibus detrahendis: vt infra, eo. l. j. §. de detrahēdis. & datur contra tutorem pro iis quæ sibi rel. quit in duplum: vt infra. l. ii. in fi. Tertio de actione curæ, id est, de actione vtili negotiorum gesto. quæ datur in curatorem: vt infra, eo. l. si tutelæ. & in aliis legibus.

De omnibus.] *CASVS.* Tutor debet reddere rationē pupillo iudicio tut. non solū de iis quæ fecit cū facere non deberet, sed & de his quæ non fecit cum facere deberet: & tenetur de dolo, & culpa, & negligentia: & ponit exemplū de eo quod facere nō debuit & fecit, vsq; illuc, sed nonnullos &c. & ibi concedit tutori vt donet pro pupillo in casu: & si non faciat, tenetur. [*OFFICIO TVTORIS.*] Tutor cum administrat, debet scribere in chartis dispendiū, & illum librū rationum debet pupillo reddere: aliàs tenetur etiā de hoc act. tute. & etiam serui possunt super hoc torqueri: & si tutores dicunt seruos male fecisse rationes pupilli, cū ipsi serui aliquid administrabant: torquebuntur serui. [*PRAETEREA SI MATREM.*] Si tutor dedit aliméta matri pupilli sui, imputabit pupillo: & hoc si mater erat pauper: aliàs non. Item nec imputabit munus nuptiale

inopiam sunt deducti, debent alimenta decreta minui. si vero ad pinguiorē fortunam peruenerint, sunt augēda. Nico. de. Neapo.

Sed si egeni sint pupilli: de suo eos alere tutor non cōpellitur. a Et si fortè post decreta alimenta ad egestatē fuerit pupillus perductus, deminui debent quę decreta b sunt: quēadmodum solent augeri c si quid patrimonio accesserit.

IIII. IVLIANVS libro vicesimo primo Digestorum.

QVi filium hęredē instituerat, filiæ dotis nomine cū in familia nupsisset, decenta legauerat, d nec quicquā præterea: e & tutorē ei Sēproniū dedit. is à cognatis & à propinquis pupillæ perductus ad magistratum, iussus est alimenta pupillæ, & mercedes vt liberalibus artibus instituerētur, f pupillæ nomine præceptoribus dare. pubes factus pupillus, puberi iam factæ sorori suæ ducēta legati causa soluit. Quæsitū est, an tutelæ iudicio cōsequi possit g quod in alimē ta pupillę, & mercedes à tutore ex tutela præstitū sit? Respōdi, existimo & si citra magistratuū decretū tutor sororē pupilli sui aluerit, & liberalibus artibus † instituerit (h cum hæc aliter i ei contingere non possent) nihil eo nomine tutelæ iudicio pupillo aut substitutis pupilli prę stari * debere.

Cōtrouersia de alēdo pupillo, præsidis iudicio est dirimenda: illis exclusis quos foret verisimile eis facere præiudicium. h. d. secundum. Ray.

V. VLPIANVS libro tertio de Officio Proconsulis.

SI disceptet vbi morari vel vbi educari pupillū oporteat: causa cognita id præsidem k sta tuere oportebit. In causæ cognitione vitandi sunt † qui pudicitiæ impuberis l * possunt insidiari.

Tutor absens voluntariè contumax in alendo pupillum, hoc in iudicio requirentibus amicis vel cognatis eius, velut suspectus causa cognita remouebitur à prætore: vel eidem tutor generalis & perpetuus ab ipso adiungetur. necessario vero absens idoneus in officio retinetur specialis, curatore ad præstationem alimentorum dumtaxat sibi adiuncto. secundum Ray.

VI. TRYPHONINVS libro quarto decimo Disputationum.

SI absens sit tutor, & alimenta pupillus desideret: si quidem negligentia & nimia cessatio in administratione tutoris obiiciatur, quæ etiam ex hoc arguatur, quod per absentiam eius deserta derelictáque sunt pupilli negotia: euocatis adfinibus atq; amicis m tutoris, prætor edicto proposito, causa cognita, etiam absente tutore vel remouendum eum qui dignus tali nota videbitur, decernet: vel adiungendum curatorem: & ita qui datus erit, expediet alimenta pupillo. Si verò necessaria absentia tutoris & improuisa acciderit, fortè quod subito ad cognitionem principalem profectus nec rei suæ prouidere, nec consulere pupillo potuerit: & speretur redire, & idoneus sit tutor, nec expediat alium adiungi, & pupillus alimenta de re sua postulet: rectè constituetur n ad hoc solum vt ex re pupilli o alimenta expediat.

BIU Cujas

tiale pupillo quòd dedit matri eius. sed si dent tutores alimenta liberto pupilli eorum contutori egenti, bene imputabunt. idem & si dent alimenta seruis vel libertis pupilli qui non erant eius tutores: dum tamen erant ei necessarij. Idem & si præstent alimenta libertis omnibus necessariis & vtilibus rationibus pupilli. Ité imputabit pupil. tutor iumpt^s litis & viatica.

DE TVTELAE, ET RATIONIBVS distrahendis, & vtili curationis causa actione.

TITVLVS III.

Tutor pupillo actione tutelæ directa de gestis ac neglectis per dolum seu culpã leuem, ac de auctoritate sibi præstita in donando causa mortis seu inter viuos tenetur reddere rationem: licet talis donatio sit eidem tanquam testamenti factio interdicta. hoc dicit Nico. de Neapo.

1. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Edictũ.

DE* omnibus quæ fecit tutor, cum facere non deberet: itẽ de his,* quæ nõ fecit, [a] rationẽ reddet hoc iudicio, præstando dolũ [&] culpã, & quantã in suis rebus diligentiam. [b] Vnde quæritur apud Iulianũ libro vicesimoprimo Digestorũ, si tutor pupillo auctoritatẽ ad mortis causa donationem [c] accommodauerit: an tutelæ iudicio teneatur? Et ait teneri eum. Nam sicuti testamẽti factio (inquit) pupillis cõcessa non est: [d] ita nec mortis quidẽ causa donationes permittendę sunt. [e] ℣ Sed & si non mortis causa donauerit, tutore auctore: idem Iulianus scripsit plerosque quidem putare non valere donationem. Et plerumque ita est. [f]

A furtiua, & agit contra eum pupillus condictione furtiua: & si fuerit ab eo consecutus illud quod abstulit, nõ tenetur amplius hac actione de rationibus detrahendis. Item scias quod hæc actio de rationibus detrahendis, quæ competit ad duplum, vt dictũ est: continet in simplo vno rei persecutionem: & ita vnum simplum est capitale pupilli: & aliud pœna tutoris. Viuianus.

Tutor alimẽta præstita de facultatibus pupilli valde amplis dumtaxat eius matri vel sorori egentibus, potest imputare decreto iudicis sibi vel ipsius substitutis: & per negligentiam istud omittẽs, ei tutelæ actione tenetur. secus si munus eidẽ miserit nuptiale. Nico. de Neapo.

℣ Sed nonnullos casus posse existere quibus sine reprehensione tutor auctor fit pupillo ad deminuendum, decreto scilicet interueniente: veluti si matri aut sorori quæ aliter se tueri non possunt, tutor alimenta præstiterit. ς Nam cùm bonæ fidei [h] iudicium sit: nemo ferret (inquit) aut pupillum aut substitutum eius quærentes quòd tam coniunctæ personæ alitæ sint: quinimmò p cõtrariũ putat posse cũ tutore agi tutelę [i] si tale officium prætermiserit.

Tutor librum rationũ conficere ac reddere pupillo tenetur. aliàs tutelæ iudicio obligatur. h.d. secundum Ray.

℣ Officio [k] tutoris incumbit etiam rationes [l] actus sui conficere, & pupillo reddere. Cæterum si non fecit, aut si factas non exhibet: hoc nomine iudicio tutelæ tenebitur. [m]

Inuentarium ac librum rationum pupillo exhibere tutore cessante. serui negotia gerentes possunt interrogari simpliciter, & cum tormentis, & sine. idem si fraus in scribendis rationibus per tutores ipsis imputetur. h.d. secundum Ray.

a *Non fecit.* subaudi, cum facere deberet. sic & in procuratore: vt C. manda. l. in re mandata. Et nota quod hic dicit quod nõ prætermittet de faciendis: q̃ hodie iurare cogitur: vt in authen. vt ij qui ob. §. fin. colla. vj.

b *Diligẽtiam.* scilicet debet adhibere: vt. ff. de admin. tuto. l. à tutoribus. in prin. & C. arbi. tute. l. quicquid.

c *Donationem.* faciendam: vt apparet ex sequentibus.

d *Non est.* vt inst. qui. non est permis. fa. testa. §. præterea.

e *Permittẽdæ sunt.* quia nec testari, nec aliam vltimã voluntatẽ condere potest: vt insta, de cõdic. l. diuus. §. pe. Sed cum donatur, ad quid tenetur substituto vel legitimo vel etiam ipsi pupillo, dato quod nõ decesserit? Respõ. traditio facta fuit: & sic est electio vel contra eum qui habet, vel cõtra tutorem vel curatorem: vt. C. si tutor vel curat. l. fina. Accursius.

f *Ita est.* quod nõ valet etiam cum decretot vt. C. si ma. fac. l. fi. §. cũ autem. & dic vt supra, de admi. tuto. l. tutor ad vtilitatem. & facit infra, de cura. fu. l. fina.

g *Præstiterit.* Nota in necessarias personas non dici liberalitatem, sed debitum fic: vt supra, titu. j. l. antepenul. & supra, solu. ma. l. sed si ideo. & supra, de admini. tut. l. tutor secundum. §. fi. & j. co. §. præterea.

h *Bonæ fidei.* scilicet actio tutelæ: vt institu. de actio. §. actionũ.

i *Agi tutelæ.* id est tutelæ iudicio conuenitur. & etiam in litem iuratur: vt. C. de in lit. iuran. l. j.

k *Officio.* §. ille: & lex, quædam. supra, de eden. videntur destruere illum tractatum de eden. vbicunque not. doctores dari officium iudicis vel actionem in factum. Nam hic dicit quod si tutor non faciat rationes, vel factas non exhibet vel non edit, habet locum actio tutelæ. Et in. l. quædam. dicitur. contra procuratorem non edentem dari mandati, & contra socium pro socio. Sic ergo cum semper argentarius faciat seu scribat rationes mandato scholaris vel eius procuratoris, locum habet mandati non offi. iudi. vel actio in factum ex illo edicto? Respon. quotiescunque ab initio contraho cum aliquo vt gerat negotia mea, vel fuit meus socius, vt fuit in isto casu: vt sit tutor, & gerat negotia mea, & faciat librum rationum, & vt fuit in. l. quædam. in procura. & socio: locum habet tutelæ: vt hic: vel mandati, vel pro socio: vt. l. quædam. aut non fuit ab initio contractum, sed dixit tantum scholaris argentario vt scriberet rationes: & tunc habet locum officium iudicis, vel actio in factum ex illo edicto: vt in. l. si quis ex argentariis. §. ex hoc. supra, de edendo.

l *Rationes.* id est, librum rationum: vt. ff. de edendo. l. si quis. §. rationem.

m *Tenebitur.* & etiam iuratur in litem: vt Cod. de in litem iuran. l. j.

BIU Cujas

¶ De seruis [a] quoque interrogationes, sed & quæstiones habendas, & hoc officio iudicis conuenire placuit. Nam diuus Seuerus decreuit, cùm neque inuentaria, neque rationalia* proferũtur, remedio eo vti debere, vt rationes à seruis qui rem gesserũt, proferantur. Has rationes si mala fide conscriptas esse à seruis dicant tutores: etiam in quæstionem serui interrogari poterunt. ¶ Præterea [b] si matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo reputare* eũ posse: sed est verius non, nisi perquã egenti dederit, reputare* eum oportere de largis facultatibus [c] pupilli. Vtrumque igitur concurrere oportet, vt & mater egena sit, & filius in facultatibus positus. Sed si munus nuptiale matri pupilli miserit, non eum pupillo imputaturum [d] Labeo scribit. nec [enim] perquam [e] necessaria est ista muneratio.

Si plures tutores aut ipse testator vnum ex pluribus tutoribus ordinauerint scilicet libertum suum qui administret tutelam: cæteri tutores possunt illi administranti alimenta constituere: & ille administrans poterit certis personis constituere victualia. quæ personæ hic enumerantur. dicit etiam in quam rem sumptus sunt præstandi. h. d.

¶ Si pupillis tutores pater dedit, inter quos & libertũ suum, pérque eum voluerit tutelam administrari: & cõtutores* certam summã ei statuerint, quia aliter [f] se exhibere non poterat: habendam eius rationem quod statutum [g] est, Mela existimat. Ergo & si ex inquisitione propter rei notitiam fuerit datus tutor, [h] eíque alimẽta statuerint cõtutores: debebit eorũ ratio haberi: quia iusta causa est præstandi. Sed & si seruis cibaria [i] præstiterit, vel libertis scilicet rei pupilli necessariis: dicendũ est reputaturũ. Idémque [est] & si liberis hominib[9], si tamen ratio præstãdi iusta intercedat. Itẽ sumptus litis [k] tutor reputabit, & viatica, si ex officio necesse habuit aliquo excurrere vel ꝓficisci. ¶ Nũc tractemus si plures tutelã pupilli administrauerint, pro qua quisque eorũ parte cõueniend' sit.

Et si quidẽ omnes simul gesserũt tutelã, & omnes soluendo sunt: [l] æquissimũ erit diuidi actionẽ inter eos pro portiõib[9] virilibus, [m] exẽplo fideiussorũ. [n] Sed & si nõ omnes soluẽdo sint: inter eos qui soluendo sunt, diuiditur actio: sed prout quisq; soluẽdo est, poterũt cõueniri. Et si fortè quis ex facto alterius [o] tutoris condemnatus prẽstitit, vel ex cõmuni gestu, nec ei mãdatæ sunt actiões: cõstitutũ est à diuo Pio, & ab Imperatore nostro, & [à] diuo patre eius, vtilẽ actionem [p] tutori aduersus cõtutorem dandam.

Ex dolo suo cõuentus non habet regressum cõtra socios suos: ex dolo enim suo pœnam patitur. hoc dicit.

¶ Planè si ex dolo communi [q] cõuentus præstiterit tutor: neque [ei] mandandæ sunt actiones, neque vtilis [actio] cõpetit: quia proprij delicti [r] pœnã subit: quæ res indignũ eum facit vt à cæteris quid consequatur doli participib[9]. Nec enim vlla societas [s] maleficiorũ, vel communicatio iusta damni ex maleficio est. ¶ Vsque adeo [t] autem ad contutores [u] nõ venitur, si sint soluendo contutores: [x] vt prius ad magistratus qui eos dederunt, vel ad fideiussores [y] veniatur. † & ita Imperator noster Vlpio Proculo rescripsit. Quod enim [z] Marcellus libro octauo Digestorũ scripsit, quódque sępissime rescriptum est: quamdiu vnus ex contutoribus [a] * idoneus est, non posse ad magistratus qui dederunt, veniri: sic erit accipiendum, [b] si non cõtutor ob

a *De seruis.* facit supra, de admi.tut.l.ad instruendã.&.C.de admini.tut.l.lex quæ.sic aliàs.C.de iure delib.l.fi.§.& si præfatam.

b *Præterea.* supra, eo.§.sed nonnullos.

c *Facultatib[9].* largis, vt ꝑdixit.& facit.ff.de lib.ag.l.si qs à liberis.

d *Imputaturum.* sic.ff.de admi.tut.l.tutor secundum.§.fi.Sed cõtra.ff.de administ.tut.l. cum plures. §.fin. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quod ibi erat munus cõsuetum, hic vero nuptiale secundum Barto.hic.

*Flo. auxionalia

e *Perquam.* id est, valde. Accursius.

f *Quia aliter.* igitur à pupillo eodémque patrono erit alendus, etiã si tutor non esset: vt supra, de libe. agno.l. alimenta.& infra, de iure patro.l.diuus. §.imperatores.

g *Statutum est.* à tutoribus.

*Flo. imputare

h *Tutor.* s.l.libertus.

i *Sed & si seruis cibaria.* vt supra, tit.j.l.ius. §.ante oculos.

*imputare

k *Item sumptus litis.* vt supra, de admini.tut.l. à tutoribus.§.fin.& supra, man.l.idémque.§. idem Labeo.

l *Soluendo sunt.* tempore depositi officij: vt C.de diui.tut.l.j.&.C. de proba.l.ex persona. &.C.de cadu.tol.l.j.§. vbi autem.

m *Pro portionibus virilibus.* id est pro numero personarũ: vt.C.de cad.tol.§.vbi autem.

n *Fideiussorũ.* qui habent hoc beneficiũ ex epistola diui Hadriani: vt instit. de fideiuss.§.si plures. &.C.de consti. pecu.l.fina.

o *Alterius tutoris.* qui administrauerat solus. Sed hic non opposuit quod ille prius conueniret, quod potuisset: vt.ff. de admi. tut. l.tutores qui.§.in eum. Vel opposuit, sed ille erat non soluendo. vel dic quod ambo gerebant: sed alter tantũ cõmisit culpam. Idem si ambo: vt subiicit, ex cõmuni gestu &c.& tunc poterat impetrare beneficiũ diuisionis: quod nõ fecit: sicut nec opposuit, licet posset opponere: vt.C.de diui.tut.l.ij.in prin. vel si opposuit, alter nõ erat soluendo.

*Flo. tutores

p *Vtilem actionem.* scilicet neg.gest.vt.ff.de nego.gest.l.ex facto.in fi. Quod secus contingit in pluribus cõfideiussoribus: vt.j.de fideiuss.l.vt fideiussor. & facit ad hoc.C.de cõtra.iud.tut.l.j.&.j.de solu. l.Modestinus.

q *Communi.* multo magis si proprio.& sic est de culpa: vt.C.de contra.iudi.tut.l.ij.

r *Proprii delicti.* bona ratio.sic.ff.de noxa.l.si communis familia. & de nego.gest.l.siue hæreditaria.& de procura.l.qui proprio.§. procurator vt in cæteris.&.j.eo.l.si ex duobus.&.ff.de nego.gest. l.ex facto.in fin.&.j.de fideiuss.l.si à reo.§.fina.

s *Vlla societas.* vt supra, pro soc.l.nec prætermittendum. Sed quid si nullus gessit? Respon. Azo.idem quod hic, scilicet quod nec cedatur, nec vtilis detur: vt supra, de admini.tuto.l.si plures. in fi. Item an diuisio fiat inter dolosos? Respond.si non administrant, sic: vt.d.l.si plures.si vero administrant, hic nõ vetat: vnde videtur idẽ: licet Azo in summa de diui.tute. dicat nullum beneficiũ dari dolosè gerẽtibus, vel contumaciter non gerentibus. & facit ad prędicta.C.de contra. iudi.tut.l.ij.&.C.arbi. tut.l.cum interdictę.§. fina.&.j.rem pupil.sal. fo.l.fi. &.C.de fideiuss. l.iij.&.j.de solu.l.Modestinus. &.ff.cõmo.l. rẽ mihi.§.in exercitu.

t *Vsque adeo.* mutat casum. nam supra, omnes gesserunt communiter, vel inter se diuiserunt: nunc quando alter tantum: vel si inter omnes diuisa fuerat administratio p iudicem vel testatorem, & sic.ff.omnes conueniuntur ante magistratum: vt ex præcedenti litera patet: hic erit secus: quia primo magistratus quam tutor nõ gerens conuenitur: nisi in casibus. s. duobus Marcelli.

u *Ad contutores.* s.nõ gerentes. Accursius.

x *Soluendo cõtutores.* s. gerentes. Accursius.

y *Ad fideiussores.* tutorum gerentium. non † Specula dico fideiussores magistratus. nam illi nõ tenentur ob hoc: vt.j.de magi. cõue.l.j.in prin.

z *Quod enim.* hic habeas versum: & legę quę sequuntur duobus modis. Primo secundum Io.quod, pro sed. enim, pro quia.q.d.sed quia Marcellus dixit & alij quidam cõtrarium prædictis à nostro imperatore: sic erit accipiendũ scilicet dictum imperatoris nostri.s.vt primo veniatur ad magistratus quàm ad non gerentem: si non cõtutor &c. quia tunc habeat locum dictũ Marcelli. & sic non abundat dictio, non. Secundo secundũ Hug.quod enim. i. certe qđ Marcel. & alij dicũt primo conueniri etiã non gerentem quã magistratum: quod videtur contrarium dicto imperatoris: sic est intelligendum dictum Marcelli, si non contutor &c. & secundum hoc dic abundare, non. Vel dicas quod includitur in verbo, noluerit: quod bis sumatur.s.non voluit facere suspectum vel non voluit satis exigere.sic.&.j.de Carbo.edic.l.cum sine.§.at similiter.

a *Vnus ex contutoribus.* etiam non gerentibus.

b *Accipiendum.* Dictum imperatoris secundum Io. vel dictum Marcelli secundum H. & adde hic distinctionem secundũ Azo. *Flo. si dati sunt plures tutores,& nihil gesserunt, conueniuntur primo

quam

quam magistratus: vt supra, de admi.tut.l.si plures. & ita est idem ac si gessissent omnes. si vnus eorum gesserit, alius nihil gesserit, si quidem non est diuisa administratio: vel est diuisa, sed à seipsis inter se: conuenitur primo gerens, secundo magistratus, tertio non gerens: nisi obiiciatur non gerenti quod cõtutorem non remouit vt suspectum: vel tarde remouit: vel cito quidem, sed in eo iura pupilli prodidit: vel nõ exegit ab eo satisdationẽ rem pup. salf. fore cũ videret eũ desinere esse soluendo, & finita tutela inuenitur non soluendo: vt. ff. de admi.tuto.l.etiam. &.l. Aemilius. in fi. &.l.tres tutores. §.fin. In his enĩ quatuor casibus cõuenitur post illũ qui gessit: non tutor qui non gessit: vt hic, &. C. de diui.tu.l.ij. si vnus gessit, & alius aliqua gessit, conuenitur vterque pro omnibus ante magistratum: vt. j. de magi. conue. l.duo. & de admini.tut.l.Lucius. §. pen. si vnus gessit, alius non, & est administratio diuisa à iudice vel à testatore: conuenitur quilibet p sua gestione antequam magistratus & post magistrorũ conuenitur cõtutor in prædictis quatuor casibus: vt. ff. de admini.tu. l.Lucius. §. pen. & hæc omnia cũ magistratui obiicitur culpa: vt instit. de satisf. tut. §. pe. appellatur ergo subsidiaria actio quæ datur in magistratum: non quod semp vltimo cõueniatur magistratus, sed quia plerũque: vel quia aptitudiné respicit: vt & actio. l. Aquil. dicitur pœnalis aptitudine: vt instit. ad.l. Aquil. §. his autẽ verbis. Vltimo faciũt ad hæc C. de conue. fis. debi. l.iij. & infra, ad munici. l. imperatores.

Actio legis Aquiliæ pœnalis est ex aptitudine.

a *Hanc actionem.* tutelæ: vt. C. eo. l. tutelæ.

b *In hæredem.* aliter quã in tutorem: vt. C. de hære. tut. per totũ.

c *Pupilli.* aliter quam pupillo: vt. ff. de admi. tut. l. ex pluribus.

d *Post condemnationem.* speciale est vt post sententiã opponatur peréptoria: vt. j. de fideiuſ. l. si fideiussores. §. idé respondit. Regulariter cõtra. C. sen. rescin. nõ pos. l. peréptorias. similiæ quære ibi.

e *De rationibus.* nunc de secunda parte rubricæ.

f *Tantum æstimationem.* scilicet, duplandã: non interesse duplandum. & facit infra. l. proxi. in fin.

g *Non potest.* etiam ad pœnam: vt. j. l. proxi. in princip.

h *Sine contra.* id est, si actum fuerit actione de rationibus detrahendis tutelæ actione &c.

i *Papinianus ait.* vt infra. l. proxi. §. quod si furandi. & infra, de fur. l. tutor. & infra, de admi. tuto. l. tres tutores. §. j.

k *Eiusdem facti.* vt sic vna per alterã tollatur: vt infra, de actio. & oblig. l. plura. sed non est ita. nam hæc interceptione sola, illa ex dolosa interceptione datur. Nam ex dolo non commisso habet locum hæc: vt. j. l. proxi. §. j. quod in furto secus. sic aliàs sunt duo præcepta arbitri, vnum pecuniam dari, alterum intra kalen. dari supra, de arbi. l. Celsus. Item hæc quando perfide agit: illa quando inuito domino: vt supra, de admini. tut. l. tres tutores. §. sed tutores. Et sic non ob. j. de act. & obli. l. qui seruum. in fin. & infra, vi bo. rap. l. ij. & supra, commo. l. vnde quæritur. in fin. & facit infra, de priua. delic. l. nunquam. & hæc est ratio quare tollitur per condictionem furti: vt infra. l. proxi. §. fina.

l *Nam & tutelæ.* argu. à simili.

m *Hãc actionem.* scilicet de ratio. detra. nã secus in act. tut. vt. §. ea. l. §. hanc. quia pœnalis est ĩ vno simplo: vt. j. l. proxi. §. fi. igitur non datur in hęredem, nisi lis sit contestata: vt instit. de perpe. & tempo. ac. §. nõ autem. sed in eo quod est rei persecutoria, videtur dari posse: vt. C. ex deli. defun. l. j.

n *Hæc actio.* s. de rationibus detrahendis.

o *Finita.* vt. j. e. l. nisi.

p *Actione. Abstulerit.* dolo vel nõ dolo: vt quia credebat sibi licere, vel pupillum cõcessurum. *ADDITIO.* Dic secũdũ Bal. hic quod fuit in dolo præsumpto, & propter hoc actio in duplũ datur, secundum Dy.

q *Quod si furandi.* & ita dolo, nam furtum nõ est sine dolo: vt instit. de oblig. quæ ex delic. §. j. *Furtum nõ est sine dolo.*

r *Tenetur.* vt. ff. proxi. l. §. cõsiderandum. ibi, hunc tamen &c.

s *Altera.* id est, actio de ra. distra. non tollit actionẽ furti, vel econtra. sic instit. si quadru. pau. fe. di. §. fina. & est ratio vt not. ff. l. proxi. §. penul.

t *Tollitur hoc iudicio.* ergo & in pœnam. & sic est arg. contra. j. de actio. & obli. l. qui seruum. in fin. secundum vnam literam: vt infra, vi bo. rap. l. j. Sed hic speciale: quia ambæ oriũtur ex eadem causa: quia perfide agit: vt. ff. de admi. tut. l. tres tutores. §. sed tutores. quod sec⁹ est in actiõe furti: vt no. ff. l. proxi. §. pe.

u *Hæc actio.* scilicet de rationibus detrahendis.

x *Si tutela.* Pone in contraria: quia agit quondam tutor vel curator, vel procurator cum mandato vel sine cõtra pupillum vel nouum tutorem vel adultum seu curatorẽ nouum vel dominum, pro eo quod durante officio vel pro pupillo vel adulto vel domino se obligat transferens in se obligationẽ domini. & erat obligatio sub cõditione, vel in diem: certe cauebitur de indẽnitate adueniente die vel condit. sic &. ff. pro socio. l. omne æs. &. l. pro socio arbiter. Et secundum hoc dic, ab aduersariis. i. vel à pupillo vel adulto vel domino. Item quod subiicit, tutori & procuratori. s. quódam. & dic procura. cum mãdato vel sine mandato: quia dicit de act. neg. gest. Itẽ quod dicit, absit. i. abesse potest vel tu. vel. cura. vel procura. quondã. forte enim nõ aberit: quia non existet cõditio. posset poni & in directa: & tũc dic, ab aduersariis, id est à tutore vel curatore quódã: & quod subiicit, tutori. s. nouo: & sic de aliis. Itẽ, eis abest. i. pupillo & aliis quib⁹ forte aberit ex contractu inito a quodam tutore vel curatore, vel procuratore.

Nisi finita.] CASVS. Actio tutelæ non potest intentari cõtra tutorem nisi finita tutela. & finitur tutela pubertate pupilli, vel morte alterutrius eorum: & filiusfami. tutor tenetur act. tut. & etiam emancipatus: & si pupillus incipiat agere tutelæ nõdum finita tutela, non perducetur causa ad finem. sed secus est in

hoc conueniatur, quod suspectum facere, vel satis exigere noluit. ¶ Hanc actionẽ [a] etiam in hæredem [b] tutoris competere constat. Sed & hæredi pupilli [c] æquè competit, similibúsque personis.

Tutori condemnato pro contutore debent cedi actiones à pupillo contra tutorem. h. d.

¶ Non tantum [autẽ] ante condemnationem, sed etiã post cõdemnationem [d] desiderare tutor potest mãdari sibi actiones aduersus contutorem pro quo condemnatus est. ¶ Rationibus [e] distrahendis actione non solum hi tenentur tutores, qui legitimi fuerũt: sed omnes qui iure tutores sunt, & gerunt tutelam. ¶ Considerandũ est in hac actione vtrum pretium rei tantũ duplicetur, an etiã quod pupilli interfit. Et magis esse arbitror, in hac actione quod interest non venire, sed rei tantum æstimationẽ. [f] ¶ In tutela ex vna obligatione duas esse actiones cõstat: & ideo siue tutelæ fuerit actũ, de rationibus distrahendis agi nõ potest: [g] siue cõtra, [h] tutelę actio quoad* speciem istã perempta est. Hũc tamen tutorẽ qui intercepit pecuniã pupillarem, & furti teneri Papinianus ait. [i] qui & si furti teneatur: hac actione cõuentus, furti actione nõ liberatur. Nec enim eadem est obligatio furti ac tutelę: vt quis dicat plures esse actiones eiusdẽ facti, [k] sed plures obligationes. Nam & tutelæ [l] & furti obligatur.

¶ Hanc actionem [m] sciendum est perpetuam esse, & hæredi similibúsque personis dari ex eo quod viuo pupillo captum est: sed in hæredem cæterósque successores non dabitur, quia pœnalis est. Hæc actio [n] tunc competit cum & tutelæ actio est: hoc est, finita [o] demum tutela.

II. PAVLVS libro octauo ad Sabinum.

ACtione de rationibus distrahendis nemo tenetur, nisi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli abstulerit. [p] Quod si furandi [q] animo fecit: etiam furti tenetur. [r] ¶ Vtraq; autem actione abligatur: & altera [s] alteram non tollet.

Condictio furtiua competit pro rebus interceptis à tutore: qua postquam actum fuerit, tollitur actio de ratio. detra. h. d.

¶ Sed & condictio ex furtiua causa competit: per quam si cõsecutus fuerit pupill⁹ quod fuerit ablatum, tollitur hoc iudicium, [t] quia nihil absit pupillo. Hæc actio [u] licet in duplum sit, in simplo rei persecutionem continet, [&] non tota dupli pœna est.

III. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI tutelæ [x] aut negotiorum gestorum agatur: incerto hoc, quantũ ab aduersariis debeatur tutori, curatorive: arbitratu iudicis cauẽdũ est quod eo nomine eis absit.

IIII. PAVLVS libro octauo ad Sabinum.

NIsi finita tutela sit, tutelæ

actione nego.gest.quæ datur furioso contra tutorem suum: quia illa bene competit etiam durante administratione.

a *Non potest.* vt infra, eo.l.si tutor.in fi.&.l.cum tutor.in fi.&.ſ. eo.l.j.in fi.& insti.de Attil.tut.in fi. & infra,de iniur.l.nec magistratibus.sic & econtrario: vt.j.tit.j.l.j.§.finita. & concor. infra, rem pup.sal.fo.l.j.&.ſ. de admini. tut.l.actus, &.l.cum curatore.&.l. cum plures.in princ.& C.de admi. tut.l.rationes.&.l.ij.&qđ ibi no.

†*Mortuo cõ tutore finitur etiã tutela quantũ ad suam partem:nec accrescit superstiti. Spec. in ti.de instru. edi.§. nũc vero aliqua.versic. quid si possint plures.*

b *Etiam morte.* Item aliis modis:vt inst.qui. mo.tut.fin.per totum.

c *Emancipatum.* maxime. nam idẽ si est in potestate : vt.j.de act. & obli. l.filiusfamiliàs.

d *Tutela agat.* cũ tutela nõ sit finita, & sic nec actio nata : vt in princ.l.nõ ergo nocebit cum erit nata quin tũc agatur: vt supra,de pigno.l.grege. §.si sub cõditione.posset enim esse impubes,& tamen tutela esset finita.

e *Dum negotia gerit.* secus in curatore adulti : vt.C.de admi.tut.l. ij. &.l. rationes. & est ratio:quia hic nasciremus vsquequo expectaretur : vt.C.de vsufru. l.ambigui.sed ibi certũ est quãdo poterat agi.

f *Constitutum est.* vt.ſ. in princ.huius.l.

agi non potest. [a] Finitur autem non solum pubertate, sed etiam morte [b]† tutoris vel pupilli.ℱ Filiumfamiliàs emancipatum, [c] si tutelã administret, etiã directo teneri Iulianus putat. ℱ Si adhuc impubes tutelæ agat, [d] nil consumitur.ℱ Cũ furiosi curatore nõ tutelæ, sed negotiorũ gestorum actio est: quæ competit etiam dum negotia gerit: [e] quia non idem in hac actione , quod in tutelæ actione , dum impubes est is cuius tutela geritur, constitutum est. [f]

V. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Sabinum.

SI tutor rem sibi depositam à patre pupilli vel commodatam nõ reddat: non tantum comodati vel depositi, verùm tutelæ quoque tenetur. [g] Et si acceperit [h] pecuniam [i] vt reddat, [k] plerisque placuit eam pecuniam vel depositi vel commodati actione repeti, [l] vel cõdici posse, quod habet rationem: quia turpiter accepta sit.

Pater nõ tenetur de dolo filii tutoris quẽ commisit postquam emancipatus est. h.d.

VI. IDEM libro trigesimoprimo ad Edictum.

SI filiusfamiliàs [m] tutelã administrauerit,& liberat⁹ patria potestate dolo aliquid fecerit : an actio tutelæ patrem

Si tutor.] CASVS. Pater pupilli deposuit librum suum apud Titium, vel etiam ei commodauit: qui Titius fuit postea tutor filij illius qui deposuit vel cõmodauit,& non vult reddere pupillo. certe tenetur ad reddendum ac.commodati vel depo.& etiam tutelæ:& si accepit pecuniam vt reddat eam pecu.restituere tenetur cõdic.ob tur.cau.vel act.depositi, vel actione commodati.Viuianus.

g *Tenetur.* non ergo extinguitur, licet ex secunda teneatur : vt supra, de neg.gest.l.diuortio.in princ.& in fi.& facit supra,man. l.qui negotia.Accursius.

h *Acceperit.* scilicet tutor.

i *Pecuniam.* scilicet decem solidos.

k *Vt reddat.* scilicet pecuniam pupilli pupillo quam habebat apud se tutor vel ex causa depositi, vel mutui : quam reddere noluit,nisi pupillus daret sibi decem solidos.

l *Repeti.*vt &.ſ.de cõdic.ob tur.cau.l.ij.&.l.fi.&.ſ.depositi.l.fi.

Si filiusfami.] CASVS. Filiusfa. gesit tutelam voluntate patris : & sic pater tenetur insolidum. postea hic pater emancipauit filium, & ille filius nihilominus administrauit:& ante emancipationem commisit dolum in tutela filius & post.certè de priori dolo tenetur pater: & non de posteriori.

m *Si filiusfa.* facit supra,pro socio.l.si id quod.§.si filius. &.ſ.de admini.tut.l.tutorem.&.j.eo.l.si filiusfami.

Si pupillus.] CASVS. Titius administrauit tutelam Sempronij quondam pupilli: nũc administrauit tutelam Caij pupilli. Caius pupillus successit Sempronio prædicto.certe potest Caius agere cõtra tutorem suum,etiam durante tutela sua propter administrationẽ tutelæ Sempronij. [SI TVTOR.] Tutor captus est ab hostibus: & sic finita est tutela.certe quamuis iure postliminij possit tutor prædictus recuperare tute.etiam si reuertatur cum finita est vt dictum est: tamen possunt conueniri fideiussores dicti tutoris,vel defensor eius, vel curator bonis eius datus.Viuianus.

n *Actionem.* scilicet tutelæ : sed hodie repellitur: vt in authen. vt hi qui.§.j.colla.vj.Accursius.

o *Constitutus.*quod fieri potest: vt.ſ.qui.ex cau.ma.l.ab hostibus. in prin.& facit.j.rem pu.sal.fo.l.non quasi.§.si ab hostibus.

p *Quamuis. Possit.* tutor reuersus.& facit infra.l.proxi.& institu.de Attil.tu.§.ij.

quoq; hoc nomine teneat,quæritur? Et æquũ est vt eum dumtaxat dolum pater præstet, qui commissus est ante emancipationem filij.

VII. IDEM trigesimoquinto ad Edictum.

SI pupillus hęres exstiterit ei cuius tutelã tutor suus gesserat:ex hæreditaria causa cum tutore suo habebit actionẽ. [n]

Tutela finita per captiuitatem tutoris, possunt conuenire fideiussores eius vel defensor vel curator datus bonis captiui tutoris: si tamen tutor postliminio reuersus fuerit, recipiet pristinam tutelam. hoc dicit. cum.l.sequen.

ℱ Si tutor in hostium potestatem peruenerit : quia finita tutela intelligit, fideiussores qui pro eo rem saluam fore spopõderint, & si quis existat defensor eius, qui parat⁹ est suscipere iudiciũ tutelæ, vel si quis sit curator bonis eius constitutus [o], rectè conuenientur:

VIII. PAPINIANVS libro vicesimooctauo Quæstionum.

QVamuis iure postliminij tutelam pristinã possit [p] redintegrare.*

Reuerso tutore qui reipublicæ causa abeerat,potest cõueniri is qui in locum eius datus fuerat: quia desinit tutor esse. h.d.

IX. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Edictum.

SI tutor reipublicæ causa abesse cœperit, ac per hoc

Si tutor reipublica.] CASVS. Testator dedit tutorem filio suo,& ita postea dixit: quoad reipub.cau.non aberis, tutor esto: cum aberis,tutor ne esto.cũ reuersus fueris, tutor esto.& ita prima tut.& vltima sunt duæ. postea tutor prędictus cœpit abesse causa reip.& loco eius alius fuit datus à iudice.certe ꝓ eo quod administrauit an tequã se absentaret causa reip.conuenitur act. tut. si autẽ reuertatur, reaccipit tut. prædicti pu. & ille qui fuit dat⁹ loco eius, desinit esse tutor, & potest act.tu. conueniri. [SI DVOBVS.] Duo erant impuberes, quorum vnus habebat.xiij. an. & alter vnum an.iudex dedit eis tutorẽ Semproniũ. postea ille qui habuerat.xiij.an.ante,habuit postea.xxv. an.& alter qui habuerat tãtũ vnũ an.nũc habet.xiij. an. & sic est eius tutor legitim⁹frater suus.certe Sempronius qui fuit datus à iudice, desinit esse tutor: & potest tu- *Filius neigote. conueniri. secus autem si Sępronius prædictus fuisset eis datus tutor ĩ testamẽto: quia non desineret esse tutor impuberis habentis nũc.xiij.an.quãuis frater eius sit fact⁹ maior xxv.an.quia semper testamentaria tut.sicut fuit in persona Sępronij,prędualet legitimæ, sicut fuit in ꝑsona fratris effecti maioris.xxv.an.[SI TESTAMENTO SVB.]Ita dixit testator:Do Titiũ tutorẽ filio meo si nauis ex Asia venerit. quo casu nõ erit Titius tutor ante aduenientem cõditionem prædictam.quare iudex ex inquisitione dedit Seium tutorem pupillo prædicto pendente conditione: venit nauis postea ex Asia, & sic incipit tutor ille qui fuit datus in testamento,& desinit esse ille qui fuit datus à iudice. Non est ergo mirum, si datus à iudice potest cõueniri act.tut. sed si testator ita dixisset:Do Titium tutorẽ filio meo vsque ad annum,aduenientе anno desinit tutor esse Titius,& cõueniri potest act.tu.& hoc vsque ad ℣ersi.& generaliter.& illum dimitte,& accipe illum:in qua autẽ &c.& postea reuerteris ad eũ: & ita pone casum vtriusque. Testator ita dixit: Titius sit tutor filij mei donec nõ aberit causa reip.cum cœperit abesse,non sit tutor:cum reuersus fuerit, sit tutor. postea Titius administrãs dictam tut. cœpit abesse causa reip.& stetit ibi per annum:& postea reuersus est,& dictam tutelam reincepit administrare.certe ex administratione quam fecit antequã absentaret se causa reip.potest cõueniri actione tu.sicut posset conueniri durante tutela de eo quod accepisset mutuo à patre pupilli. nec ob.ſ.eo.l.nisi. vbi dicitur quòd durante tutela non potest pupillus conuenire tutorem act.tu.quia verum est illud si eadem sit tutela. cæterum in nostro casu duæ fuerunt tutelæ : vnde non est mirum si existens in secunda, potest conueniri de prima.Quis ergo cõueniet eum de prima nomine pup?& certe aut habet contutores in secunda, aut non. primo casu conuenient eum contutores : aliàs erit eorum periculum. secundo dabitur curator specialis pupillo qui tutorem prædictũ conueniat.

[SI

[SI TVTOR.] Tutor pupillo suo coniunctus vel affinis fuit de suspecto accusatus: & postea fuit iudicatum quòd adiungeretur ei curator in administratione. certe non potest conueniri dictus tutor ac. tu. quia non desiit esse tutor: secus autē si tutor fuit deportatus, & bona fuerunt publicata: quia cum sit finita eo casu tutela, potest cōueniri act. tu. per illū curatorem qui datus est loco eius, vel per cōtutores.

[CAETERAE ACTIONES.] Dictum est. ff. eo. l. nisi. quòd actio tu. non nascitur durante tut. quid de aliis act. puta furti, & l. Aquil. & condic. furtiuæ? Respon. bene nascuntur durante tut. sed nō possunt intētari nisi ea finita. nec obstat q̄ posset aliquis dicere. s. damnificari pupillum si actio furti & l. Aquil. nō possunt intentari durante administratione, eo q̄ si interim moriatur tutor, non poterit agere pupillus contra hæredes tutoris. nō obstat dico: quia quāuis dictæ duæ actiones intereāt morte tutoris, tamen pupillus habet act. tu. contra hæredē tutoris: in qua veniet illud quod pup. poterit recuperare à tutore per act. furti. & l. Aquil. quia tutor cum administrabat etiam solus, debebit sibi soluere pro pupillo omnia quæ pupillo debeat etiam per acti. furti. & l. Aquil. hoc dicit cum. l. sequē. Viuianus.

a *Excusatus.* ad tempus: vt inst. de excu. tu. §. item qui reipublicæ.

b *Tutelæ iudicio.* vtili, nō directo: vt. ff. de excu. tu. l. Titius. vel dic vt ibi. & facit. ff. de suspec. tut. l. iij. §. quæri. in fi. & §. sequen.

c *Datus est.* tutor vel curator: si nō habes in tex. curator. Accur.

d *Tutelæ.* si fuit tutor: vel nego. gest. si curator. ad quod supra, de tut. l. quæsitum.

e *Datus sit.* quorū vnus anniculus vel circa, alter parum distans à pubertate. & sic citius habebit. xxv. an. quàm alter habebit. xiiij. Vel dic quòd olim etiam adultus poterat esse tutor, nisi se excusaret: quod hodie est secus: vt inst. de excusat. tut. §. item maior.

ADDITIO. Dic q̄ immō nec olim poterat alius tutor esse minor. xxv. an. vt. ff. de administ. tut. l. quæro. §. Lucius. & ff. de excu. tuto. l. non solum. §. libertus. secundum Barto.

f *Datus.* à iudice.

g *Expersona.* vt supra, de admi. tu l. tutores. §. tutelæ.

h *Impuberis.* Sic ergo datiua cedit legitimæ. Sed quid si proximior: agnatus sit, minor sequens: quia maior admittitur. si proximior incipiat esse maior, nunquid posterior desiit esse tutor? Respon. vt nota. ff. de excu. tu. l. non solum. §. si libertus. Item quid si duo tutores fuerunt dati in testamento: & in locum vnius excusati ad tempus datur tutor, vel detur tutor in locum defuncti: & postea decedat testamentarius tutor: nunquid datiuus desinit esse tutor, & legitimus admittitur? arg. quòd non. supra, de tut. l. quæsitum. sed hæc lex est arg. quòd desinat. secundum H.

i *Cedit.* vt & supra, de test. tute. l. si quis sub conditione. &. C. de test. tu. l. iij.

k *Sub conditione.* quod non posset à iudice fieri: vt infra, de regu. iur. l. actus. Accursius.

fuerit excusatus [a], quòd reipublicæ causa aberit: tutelæ iudicio [b] locus est. Sed si desierit reipublicæ causa abesse, cōsequenter desinit [& is] qui in locum eius datus est [c]: & tutelæ [d] conueniri poterit. ℣ Si duobus impuberib⁹ fratribus tutor datus sit [e], & alter eorum in legitimam tutelā fratris sui perfectæ ætatis constituti reciderit: eū qui datus [f] esset, tutorē esse desiisse Nerati⁹ ait. Quia igitur desinit [esse tutor,] erit tutelæ actio, etiam ex persona [g] impuberis [h]: quamuis si testamento datus fuisset, nō desineret esse tutor eius qui adhuc erat impubes: quia semper legitima tutela testamētariæ cedit [i]. ℣ Si testamento sub cōditione [k] tutor dat⁹ sit, deinde alius medio tēpore ex inquisitione: dicendū est locū esse tutelę iudicio existente cōditione: quia tutor esse desinit [l]. Sed & si quis testamento vsq; ad tēpus fuerit datus: idē erit dicendū [m]. Et generaliter quod traditū est, pupillū cum tutore suo agere tutelæ nō posse: hactenus verum est, si eadē tutela sit. Absurdū enim erat, à tutore rationē administrationis negotiorum pupilli reposci, in qua adhuc perseueraret [n]. In qua autē desiit* esse tutor, & iterum cœpit esse: sic ex pristina administratione tutelæ debitor est pupillo, quo modo si pecuniam creditam à patre eius accepisset [o]. Quem igitur effectū hæc sententia habeat, videamus. Nā si solus tutor est: vtique ipse secum non aget, sed vel [p] per specialē curatorem cōueniēdus est: vel pone eum cōtutorem habere, qui possit aduersus eū iudiciū* accipere [q], ex qua causa cū eo tutelæ agi potest. Quinimmò si medio tēpore soluēdo esse desierit: imputabitur cōtutoribus cur nō egerint cū eo. ℣ Si tutori curator sit adiunctus, quamuis suspecto postulato: nō [tamen] cogetur tutelæ iudicium tutor suscipere, quia tutor manet [r]*. ℣ Sed & si fuerit tutor cōfiscatus [s]: aduersus fiscū dandam esse actionē constat ei qui loco eius curator* datus sit, vel contutoribus eius. ℣ Cæteræ actions, præter tutelæ, aduersus tutorē competūt [t], etsi adhuc tutelā administret: * veluti furti, dāni iniuriæ, cōdictio [u]:

x. PAVLVS libro octauo breuis Edicti.

SEd non dantur pupillo [x], dū tutor tutelā gerit. Quāuis enim [y] morte tutoris intereant [z]: tamen pupillus cum hęrede eius [a] actionem habet [b], quia sibi soluere debuit. [c]

xi. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

SI filiusfamiliàs tutelam administrauerit, deinde fuerit

l *Desinit.* facit supra, de testa. tute. l. si quis sub conditione. & institu. de Attil. tut. §. j. Accursius.

m *Erit dicendū.* s. quòd finito tempore sit locus tutelæ iudicio.

n *Perseueraret.* vt &. ff. eo. l. nisi. in prin. &. ff. de excu. tu. l. Titius.

o *Accepisset.* sic ergo potest cōueniri: vt. ff. de suspec. tut. l. iij. §. quæri. &. l. seq. Et adde quod not. C. de admini. tuto. l. ij. Item concor. ff. de admini. tut. l. cum plures. &. l. actus. &. l. cum curatore. Ac.

p *Sed vel.* nūc respō. & bene: vt institu. de aucto. tut. §. fina.

q *Accipere.* hoc casu non petitur curator: vt supra, de testa. tut. l. si plures. *Flo. iudicem*

r *Tuter manet.* si erat agnatus vel patronus: vt supra, de suspec. tu. l. si tutor. Vel dic quòd loquitur, quando pendēte causa suspecti adiungitur curator: vt. C. de suspec. tut. l. eum. Accursius.

s *Confiscatus.* quia fuit propter delictū deportatus, & sic bona confiscata: vt. C. de pœnis. l. deportatorum. & tutela finita: vt institut. quib. mo. tut. finitur. §. sed & captis. igitur tutelæ agi potest: vt hic, &. C. de bo. proscript. l. si vt proponis. *Flo. manet.* *Hal. tutor.* *Flo. administrant*

t *Competunt.* id est, natæ sunt, sed non intentantur: vt. j. l. proxi. ergo actio tutelæ, nec etiam nata est durante tutela, cum ipsa cæterarum regula non contineatur, vt hic dicit, & patet supra, eo. l. nisi. in prin. idem dicas in act. de ra. detra. vt supra, eo. titu. l. j. §. fi.

u *Condictio.* furtiua. & dic facto furto durante tutela. Accursius.

x *Sed nō dantur pupillo.* vt ipsemet eas intentet, sed per curatorem datum liti, secundum quosdam, quod non placet: vt. C. de admini. tut. l. ij.

y *Quamuis enim.* respondet tacitæ obiectioni: quia si non dantur statim hæ actiones contra tutorem, cōtingere posset eum mori, & sic prædictas actiones expirare: & ita paterentur damnum. ad quod respondet: quamuis enim &c.

z *Intereant.* quia pœnales sunt, scilicet furti, & damni iniuriæ, in eo quod crescit ex repetitione. xxx. dierū: & ideo ad hæredem non transeunt: vt. C. ne ex delict. de. l. j. & insti. de perpe. & tempo. act. §. non tantum. & supra, ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. hanc. &. C. de fur. l. furti actio. Condictio vero furtiua est rei persecutoria: & ideo in hæredem competit: vt supra, de condic. fur. l. si pro fure. §. fina. Accursius. *Condictio furtiua in hæredem competit.*

a *Hærede eius.* scilicet tutoris.

b *Actionem habet.* scilicet tutelæ: vt & supra, de neg. gest. l. sin autem. §. idem erit. Accursius.

c *Debuit.* tutor quod ex quacūque causa pupillo debuit: vt &. ff. de neg. gest. l. diuortio. in fi. &. j. de fideiuss. l. tutor. Accursius.

SI filius.] CASVS. Filius meus fuit datus tutor Titio pupillo, & cœpit administrare: postea emancipauit eum. certe nihilominus remanet tutor: & de eo quod administrauit ante emancipationem, tenetur inquantum facere potest. de eo quod administrauit post, tenetur pupillo insolidum: ego vero pater tantum de peculio teneor intra annum incipientem currere post pubertatem dicti pupilli. Viuianus.

Insolidum.

BIU Cujas

a *Insolidum.* immo pro vtroq; inquantum facere potest: vt.ſ.de neg.gest.l.Pomponius in negotiis.quæ est cõtra. Sol.ibi domini negotiorũ, hic gerentis fuit mutata cõditio: vt &.ſ.de admini.tu. l.tutores.§.proinde.&.ſ.pro socio.l.ſi id quod.§.filius.

b *Post pubertatem.* de eo quod ante emancipationem gesſit, non quod post: vt.ſ.eod.l.ſi filiꝰ. Ité hoc etiã ſi multi anni tranſeant poſt emãcipationẽ antequã ſit pubes: neq; enĩ &c.

c *Finita.* nam prius agi nõ potest tutelæ de peculio: vt ſupra.eo.l. niſi.ergo nõ currit annus qui datur poſt emãcipationem: quia vtilis est: vt.ſ.quando act.de pecu. est an.l.j.§.annꝰ.

d *Filius autem.* Continuatur cum præcedenti. & dic caſum quòd filius gesſit tutelam, & male: & ſic pater tenetur pupillo de peculio. non potest filius idemq; tutor agere cõtra patrem nomine pupilli: quia nõ est nata actio tutelæ de peculio. ité nõ imputatur filio ſi nõ agat. Accur.

Caſum ponit.

e *Suum factum.* id est, malam geſtionem.

f *Agere.* nam quia filius tutor male gerit, pater tenetur: & ſi velit ex hac obligatione patrem filius conuenire, non potest, quia & ipſe tutelæ tenetur, licet de peculio tantum, quę non datur tutela durãte: vt ſupra, e.l.ſi tutor. §.cæteræ. Accurſius.

g *Ab eo.* ſ.filio.

h *Exigi potest.* id est, imputari à pupillo. Ac.

Si tutor.] CASVS. Tutor finita tutela pubertate pupilli, eius adminiſtrauit negotia, & inceperat forte facere pupillo vnam domũ durante tutela, & eam compleuit. ea finita cerre de iſto quod fecit, etiã finita tutela, potest conueniri act.tut. quia connexũ fuit illi quod durante tute. incepit. ſecus autem ſi non eſſet connexum: quia tũc nõ act.tut. ſed act.neg. geſt. conueniretur: immo de eo etiã quod gesſit in tu cõuenitur act. nego. geſto. ſiue cœpit gerere negotia poſt finitam tu. tanquam curator, ſiue alio modo. Sed ſi tutor finita tutela dimiſit adminiſtrare aliquo tẽpore, & poſtea reincipit: certe pro eo quod gesſit in tutela, actione tutelæ conuenietur. ſubaudi, & nego. geſt. pro eo autẽ quod gesſit poſt, conuenietur act. neg. geſt. &. h.d. cum.l.ſeq. Viuianus.

i *Non potest.* ſcilicet ſi connexa erat adminiſtratio: quia prius inceperat domum, quam poſtea perfecit. ſecus ſi non connexa: vt ſubiicit. & ad hoc. C.arb.tut.l.tutor poſt. & infra, de eo qui pro tut.l.j.§.cum eo. & ſupra, de admini.tuto.l.tutorem. & infra, titu. j.l.quid ergo.§.iudicio.

k *Continebitur.* aliàs, computabitur.

l *In negotiorum.* ſic.ſ.de neg.geſt.l.ſi pupilli.§.fin.&.l.ſinautem. Sed arg.contra infra, eo.titu.l.diuortio.§.cæterum. Sed dic quòd hic remiſerat vſuras in actione tutelæ.

m *Si poſt. Tempore aliquo.* alioquin pro vtroque aget, tutelæ etiã in connexis. Accurſius.

n *Cum eo.* tutelæ pro prima geſtione, nego geſto. pro ſecunda quæ tutelæ deuoluitur in nego.geſto. ſi intereſt, non aliàs: vt ſupra.l.proxi.no.

Si ex duobꝰ.] CASVS. Duo tutores in tutela dolum cõmiſerũt: pupillus cum vno eorum tranſegit. certe nõ prodeſt alteri. ſecus ſi vnus tutorũ prædictorum præſtitiſſet pupillo totum ſuũ intereſſe: quia tũc ambo liberãt: ſicut liberant duo cõmodatarij, ſi vnus eorũ cõmodatũ reſtituat: & duo depoſitarij, ſi vnꝰ eorũ rem apud eos depoſitam reſtituat: & ſicut liberantur duo dolum cõmittentes in re eis mandata, ſi vnus ſatisfaciat mandatori de toto intereſſe ſuo. Vi.

o *Proderit.* ſubaudi, ex vi pacti: ſed quia ſolutũ est: vt.ĩ.dicit. Ioã. & ſic nõ ob.contra.infra, de fideiuſſ.l.ſi ſtipulatus.§.j.& facit. C.de tranſact.l.j.

p *Pœnam.* vt.ſ.l.j.§. nũc tractemus. ibi, plane &c. Accurſius.

q *Quòd ſi præſtitiſſet.* ex ſententia, nõ ex tranſactione: vt differat à ſuperiori caſu. vel dic ex tranſactione. & facit ſ.de eo per quẽ factum erit.l.j.§.ſi plures.&.ſ. ſi men.fal.mo.dix.l.iij. in princip.

r *Commodata est.* vt.ſ. commo.l.ſi vt certo.§. fina. Accurſius.

ſ *Vel depoſita.* vt.ſ.depoſi.l.j.§.ſi apud.&.l.ſi duo. Accurſius.

Si adhuc cum.] CASVS. Tutor datus ſine inquiſitione, vel legitimus promiſit rem pup. ſui ſal.fo. & fideiuſſores ſuper hoc dedit. poſtea male adminiſtrabat. quæritur, vtrum ex dicta ſtipulatione durãte tutela poſſit cõueniri ipſe, vel fideiuſſores eius prædicti? Et reſpon. q; non, ſicut nec poteſt cõueniri tutelæ. ſecus in curatore qui ita promiſit, vt dictum est in tutore: quia ipſe bene conueniri poterit ex dicta ſtipu. etiam durante cura. Viuianus.

t *Si adhuc cum.* aliàs, ſi adhuc cum: & aliàs, ſi cum vno &c.

u *Ex ſtipulatu.* ſcilicet ex ſtipu. rem pupil. ſal. fore.

x *Non poteſt.* vt ſupra, eo.l.niſi. in princi.

y *Vtilitatem.* propter quam differtur tutelæ: ſcilicet quia abſurdum est &c. vt.ſ.eo.titu.l.ſi tutor.§.ſi teſtamento.

z *Differendam.* vt hic, & infra, rem pupil. ſal. fo.l. non quaſi.§. hanc ſtipulationem.&.§. ſi tutor.&. §. generaliter. ſecus autem in curatore etiam impuberis: vbi agitur etiam ante finitam tutelam: vt hic ſubiicit, & infra, rem pup. ſal.fo.l.non quaſi.§. illud ſciendum.

eũ à ſemetipſo tutelã exigere.

Sed & ſi quis cum tutelã adminiſtraſſet, idem curator adoleſcenti fuerit datus: dicendum eſt negotiorum geſtorum eum conueniri poſſe.

XIIII. GAIVS libro duodecimo ad Edictũ prouinciale.

SI poſt pubertatẽ tẽpore aliquo m, licet breuiſſimo, intermiſerit adminiſtrationẽ tutor, deinde cœperit gerere: ſine vlla dubitatione tam tutelæ, q̃ negotiorum geſtorum iudicio cum eo n agendum eſt.

Duobus tutoribus dolũ in tutela committentibus, vnius tranſactio facta cum pupillo non prodeſt alteri. ſecus ſi vnus eorum totũ intereſſe præſtiterit pupillo. hoc dicit.

XV. VLPIANVS libro primo Diſputationum.

SI ex duobus tutoribus cũ altero quis trãſegiſſet, quãuis ob dolũ cõmunẽ: trãſactio nihil proderit o alteri. nec immeritò: cũ vnuſquiſq; doli ſui pœnã p ſufferat. Quòd ſi conuẽtus alter præſtitiſſet q: proficiet id quod præſtitit, ei qui cõuentus nõ eſt. Licet enĩ doli [mali] ambo rei ſint, tamẽ ſufficit vnũ ſatisfacere: vt in duobus quibus res cõmodata r eſt, vel depoſita ſ, quibúſque mandatum eſt.

Sicut durante tutela tutor non poteſt cõueniri actione tutelæ, nec fideiuſſor eius ex ſtipulatione rem pupilli ſaluã fore: ita nec tutor nec fideiuſſor eius poſſunt conueniri durante tutela ex tali ſtipulatione rem pupilli ſaluã fore. ſecus in curatore. hoc dicit.

XVI. IDEM libro ſeptuageſimo quarto ad Edictum.

SI adhuc cũ t tutore ex ſtipulatu u agatur, vel cũ his q̃ pro eo interuenerũt: erit dubitatio an quia tutelæ agi nõ poteſt x, nec ex ſtipulatu agi poſſit. Et pleriq; putãt etiã hanc actionẽ propter eãdẽ vtilitatẽ y differendam z. ¶ Cum curatore pupilli ſiue adoleſcentis

BIU Cujas

agi poterit [a], & si vsque adhuc cura perseueret.

Tutor finita tutela vel non, non tenetur ministrare sumptus pupillo causa litis exercendæ contra se. h.d.

XVII. IDEM libro tertio de Officio Consulis.

IMperatores Seuer[9] & Antoninus rescripserũt in hæc verba: Cùm hoc ipsum quæratur, an aliquid tibi à tutoribus vel curatoribus debeatur: non habet rationem postulatio tua [b] volétis in sumptũ litis [c] ab his tibi pecuniã subministrari.

XVIII. PAPINIANVS libro vicesimo quinto Quæstionum.

CVm tutor negotiis impuberis administratis [d] pupillum paterna hæreditate abstinet: bonis patris vẽditis [e] tractari solet, vtilis actio pupillo relinqui, an creditoribus cõcedi debeat. Et probatur actionẽ [f] inter pupillũ & creditores patris esse diuidendam: scilicet vt quod rationi bonorum per tutorẽ [g] deerit, creditoribus reddatur [h]. quod autem dolo vel culpa tutoris in officio pupilli perperam abstenti contractum est [i], puero relinquatur [k]. quæ actio [l] sine dubio non prius cõpetet, quàm pupillus ad puber tatẽ peruenerit [m], sed illa confestim creditoribus datur.

XIX. VLPIANVS libro primo Responsorum.

SI probatum [n] est nomẽ debitoris à nouissimo curatore, frustra tutorem [o] de eo conueniri [p].

Minoribus in integrum restitutis contra maiorem, sibi restituitur actio contra tertium minoris beneficio liberatum: hoc dicit.

XX. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

ALterius [q] curatoris hæredẽ minorem, vt [in] maiore [r] pecunia condemnatum, in integrum restitui placuit. Ea res materiam litis aduersus alterum curatorem instaurãdæ nõ dabit, [s] quasi in minore pecunia condemnatum: si non sit eius ætatis actor, cui subueniri debeat: sed æquitatis ratione suadente, per vtilem actionem ei [t] subueniri inquantum alter releuatus est, oportet.

a *Agi poterit.* ex prædicta stipulatione: vt. j. rem pup. sal. fo. l. nõ quasi. 9. illud sciendum. secus in generali act. nego. gesto. vt. C. de admi. tuto. l. ij. vbi de hoc not. &. ſ. de admini. tut. l. actus. Alij dicunt hic datũ ad litem, vel ad aliquã aliam speciẽ: ibi de generali. Vel tertio posset intelligi: vt. ſ. de adminiſt. tut. l. cum curatore.

Imperatores.] CASVS. Tutor finita tutela restituit res suas pupillo suo quondam. nũc dicit pupillus quõdam tutori: Tu debes adhuc mihi decẽ: vnde ea peto: & peto vt facias mihi sumptus in hac lite de decẽ. Certe non debet audiri à iudice talis postulatio, imo apportare debet adultus denarios secum causa faciendi expẽsas in dicta lite. Viuianus.

b *Tua.* i. tui. Accurſi[9].

c *Litis.* quæ vertitur inter te & eos, siue finita sit administratio, siue non: dummodo agi posit. Sed arg. contra, supra, de inofficioso testamento. l. ſi instituta. ſ. de inofficioſo. &. C. de ordine cognitionũ. l. fina. ADDITIO.

Dic quòd ibi erat quæstio de bonis de quib[9] debebat viuere ille agens: & iam vicerat in causa principali: vnde ex illis bonis debet habere sumptus & victũ: hic erat quæstio de quodam debito particulari secundum And. de Pisis. Vel dic quòd ibi erat quæstio ſtatus, & bonorũ omniũ: nec habebat vnde se posset alere aliũde: hic vero sic, secundum Dynum. Vel dic quòd ibi erat præsumptio pro illo qui petit sibi administrari sumptus, ratione possessionis, vel quasi libertatis: vt ibi patet in litera: quæ rationes hic cessant. & per ista patet responsum ad. l. istam. in quæstione de monacho: quia monachus ante alebatur à monasterio: quia non habebat aliunde vnde se aleret, secundum Barto. hic.

CVm tutor.] CASVS. Tutor Titij pupilli administrauit negotia eius aliquo tẽpore: inter quæ negotia erant bona patris dicti pu. qui pater pupil. habuerat multos creditores. dict[9] tutor in dicta sua administratione deminuit aliquo malo modo de dictis bonis paternis. Itẽ abstinuit dictus tutor dictũ pu. patris ab hæreditate, cũ vtile esset pupillo eã retinere. nunc veniunt creditores patris, & non inueniẽtes aliquẽ hæredem patris faciunt vẽdi bona patris auctoritate iudicis, vt eis satisfaciat: & non inueniunt ibi aliquam integrã satisfactionem, eo quia tutor malo modo deminuit vt dictum est. quæritur, vtrùm pup. tantum habeat act. tut. contra dictum tutorem, eo quòd eum abstinuit à patris hæreditate contra commodum suum, vt dictum est: an vero etiam creditores habeant contra eum act. nego. gesto. eo quòd ipse malo modo deminuit de bonis patris pu? Et dicitur quòd pup. habet suam act. tut. contra eum, & creditores habent contra eum act. nego. gesto. sed illa pupilli non intentatur nisi finita tutela: illa auctoritate creditorum, intentatur etiam incontinenti. Viuianus.

d *Administratis.* adiuit & administrauit: & postea per in integ. resti. abstinuit, & postea vẽdidit. Vel dic q[9] administrauit nõ aduendo, puta cũ protestatione: & tandẽ abstinuit, & vẽdidit postea: & male fecit vtranque scilicet abstentionem, & rerum venditionem. vtroque casu, pro primo male gesto, pupillo: pro secundo, creditoribus tenetur. Accursius.

e *Venditis.* à tutore nomine creditorum, vel pro soluendo eis.

f *Actionem.* id est, commodum agendi. nam alia pupillo datur, scilicet vtilis, id est, efficax tutelæ. alia creditoribus, scilicet neg. gest. similis diuisio. ĩ. de fur. l. inter omnes. ſ. ſi seruus. Alij dicunt quòd actio tutelæ diuiditur: & dicunt cessam à pupillo eis. & sic apparet quòd adiuerit. prima placet.

g *Per tutorem.* male vendentem.

h *Reddatur.* per act. nego. gesto.

i *Contractum est.* vt quia hæreditas erat bona in. c. omni ære alieno deducto. ADDITIO. Ex hac glo. no. secundum Bald. hic, quòd quando dicitur, ista hæreditas est bona pro centum, tantum est dicere, quòd centum sunt in hæreditate vltra omne æs alienum.

k *Puero relinquatur.* p act. tut. Nec hoc quod habebat pupillus à tutore, obligat eũ creditoribus: vt. C. arb. tu. l. eum. & facit. ſ. de condic. indeb. l. tutores. & ſ. de bo. auct. iudi. poſ. l. ſi non expedierit. §. j.

l *Quæ actio.* ſ. tutelæ quæ datur pupillo.

m *Peruenerit.* vt. ſ. eo. l. niſi. sed illa scilicet quę datur creditorib[9], quæcũq; sit, confestim datur: vt hic subiicit.

SI probatum.] CASVS. Tutor pecuniam pupilli mutuauit: postea finita tutela fuit datus curator dicto pupillo quõdam: qui curator approbauit illud quod fecit tutor in pecunia mutuanda. certe amodo propter hoc nõ tenetur tutor pupillo, immo curator. Viuia.

n *Si probatum.* id est, approbatũ vt idoneũ: quod facere nõ habet necesse, vt si non erat bonũ: vt. ſ. de admini. tut. l. tutor siue. & fuit factum nomen à tutore de pecunia pupilli.

o *Tutorem.* qui contraxit nomen.

p *Conueniri.* à minore, vel ab alio eius nomine. bonum enim fecit &c. vt. ſ. man. inter causas. §. abesse. niſi per in integ. restit. vt arg. supra, de adminiſt. tuto. l. ſi minoris. Accurſius.

ALterius.] Casum in prin. l. ponit hic glo. [NON IDCIRCO.] Titius administrauit tutelã Seij pupilli. finita tutela habuit Seius curatorẽ, qui curator conuenit dictũ tutorẽ act. tut. & cum deberet tutor condẽnari in. xx. culpa curatoris fuit condemnatus in. x. tantũ. vnde dictus Seius petit in integrũ restitui cõtra tutorem minore pecunia condemnatũ, cum ipse Seius sit adhuc intra tẽpus quo potest dari restitutio. i. intra quadrienniũ: quãuis transiuerint. xxv. an. Item potest dictus Seius agere contra dictũ curatorẽ, q. fuit in culpa vt dictus tutor minus condẽnaretur. egit ergo Seius contra dictũ curatorẽ, & fecit eũ propter hoc condẽnari. nũquid propter hoc quòd condẽnatus est curator, liberatus est tutor de his quę supra dixi? Certe nõ. ſi ergo agat dictus Seius cõtra curatorẽ act. iudi. repellet eum curator excep. doli, ſi Seius non cedat curatori act. quam habet contra tutorem. Viuianus.

q *Alterius.* Titi[9] adult[9] habuit duos curatores, q. ex mala gestione tenebãtur in. xx. decesſit vn[9] Seio relicto hærede, q. Seius erat minor: nũc Titius factus maior, & sic finita cura, egit cõtra Seiũ, & habuit. xv. Itẽ egit cõtra curatorẽ viuũ, & habuit. v. & de reliquo fuit absolut[9] viuus: nũc restituit Seius cõtra Titiũ in. v. quia intantũ fuit læſus per ſententiã. certe restituetur Titius de æquitate cõtra curatorẽ viuũ absolutũ pro illis. v. Vel dic secundo q[9] Seius læſus restituitur contra curatorem viuum, cui proficit Scij læſio. & secundum vtrumque dic de æquitate, non de rigore.

Casum ponit.

r *Maiore.* quàm deberet.

ſ *Non dabit.* de iudicio ſtricto: ſed de æquitate secus: vt ſubiicit.

t *Ei.* ſcilicet Titio facto maiori. & est no. quòd hic Titius maior non tantum contra minorẽ potest restitui: vt. C. ſi aduer. trãſac. l. j. &. ij. ſed etiam in alium restituitur antiqua actio: vt hic, & C. de repu. quę ſi. in iu. l. j. Vel dic secundũ alium casum, ei. i. Seio in maiori pecunia damnato: quia nõ repetit, vel non potest propter inopiã repetere à Titio. certe restituet contra curatorẽ viuũ.

Non id-

BIU Cujas

a *Non idcirco actio.* pone casum vt supra, de admini.tut.l.si minoris.& incipe constructionem,actio quæ potest &c.

b *Consequi poterunt.* & sine cessione habent vtilem:vt.C.de cõtra.iu.tut.l.ij.& arg.supra,proxi.

Casum ponit.

c *Cvm pupillus.* Pupillus egit contra vnum de tutoribus insolidum, & condemnatus est insolidũ: puta in.c.quę soluit insolidũ facta prius cessione contra alium nõ cõdemnatum.certe tutor condemnatus soluendo non extinxit actionẽ sibi cessam pro parte:quia nõ hoc soluit vt extingueretur,sed vt pretium cessionis:vt hic,& infra,de fideiuss. l.cũ is. & infra, de sol. l. Modestinus.

Conuento minore nomine illius contra quem potest in integrum restitutio postulari, illius iuris beneficio dicitur concedi. hoc dicit secundum Ray.

¶ Nõ idcirco actio[a], quæ post vigintiquinq; annos ætatis intra restitutionis tẽpus aduersus tutorẽ minore pecunia tutelæ iudicio condemnatũ redditur, inutilis erit, quòd adulescenti curatores ob eam culpam condemnati sunt. Itaque si non iudicatum*[d] à curatoribus factum est: per doli exceptionem curatores cõsequi poterũt[b] eam actionem præstari sibi.

*Flo. iudicium

d *Iudicatum.* id est, solutio cõdemnationis à condemnato.

Cessione actionis tutelæ à pupillo facta contra collegam, tutor insolidum condemnatus secuta solutione debiti non excusatur. hoc dicit secundum Ray.

XXI. IDEM libro primo Definitionum.

CVm pupill'[c] tutelæ actione contra tutorẽ alterum, tutori, quem iudex insolidum condemnauit, cessit: quamuis postea iudicatum[d] fiat, tamen actio data nõ intercidit:quia ꝑ parte[e] cõdemnati tutoris,non tutela reddita[f], sed nominis pretium solutum videtur.

e *Pro parte.* hic puncta: & dic, tutela condénati tutoris.s.insolidum non videtur reddita ꝑ vna parte.s. pro parte nõ condemnati: quia sic actio esset extincta. & non valeret cessio facta, vel quæ fieret:sed nominis &c. Et sic est arg.quòd pro parte nõ insolidum fit cessio vni de duob' reis cõuento insolidum: vt supra, de admi. tut.l.si plures.& de pec.l.quęsitum.§.sed si velit. Si autẽ diceres pro parte cõdénati nõ videri satisfactũ,sed nec ꝑ parte nõ cõdénati, vt cõstat: ergo solida actio remaneret: & ita insolidum cederetur: quod quidã dixerũt per hanc legẽ: quod non placet.

f *Nõ tutela reddita.* & ita actio cessa non est extincta.

Priuilegium tutelæ pupillo cõpetens, non perimitur nouatione necessaria per sententiam condemnatoriã latam in tutoris præiudicium contingentem.

XXII. PAVLVS libro tertiodecimo Quæstionum.

DEfensor tutoris condemnatus[g] non auferet priuigium[h] pupilli: neq; enim spõte cum eo pupillus contraxit.[i]

Defensor.] CASVS. Pupill' quõdam fecit vocari ad ius tutorẽ suum quõdam, volens eum cõuenire act.tut. Titius obtulit se ad tutoris defensionẽ. nunquid auferetur propter hoc pup. priuile. quod habet vt aliis creditoribus præferatur ? Et certe non.& est ratio, vt dicit litera. Viuianus.

g *Condemnatus.* pupillo agenti contra eum.

h *Priuilegiũ.* quod habet in ꝑsonali actióe tutelę, vt ꝑferat aliis.

i *Cõtraxit.* i. quasi cõtraxit.nã tãtũ in iudicio quasi cõtrahitur:vt ff.de pecu.l.iij.§.idẽ Iulian'.& est bona ratio. nã sec' si volũtarie nouasset animo nouãdi[a] ab aliquo stipulãdo: vt.ĵ.de noua.l.aliã

a Nouatio enim fieri debet expresse, nisi in trib' casibus quibus tacite præsumitur facta ipso iure.vide.l. fi.C.de noua. & ibi gl. Bar. in l.Valerianus. sup. de prato stip.

Conuento.] CASVS. Titius habuit tutorẽ Seium, qui Seius decessit relicto hærede: nunc autẽ Titius factus adultus habet curatorẽ:& cũ curatore cõuenit hæredẽ tutoris: & fecit eum condénari in eo quod debuerat tutor. nũquid propter quòd condemnatus est hæres tutoris, est liberatus ipso iure,vel per except. curator ab eo quod tenebatur adulto? Certe nõ.tenetur enim curator non solum facere condemnari tutorem quondã vel hæredem eius,sed etiam ab eo exigere quod debet.& quod dixi in curatore, idem dico in magistratibus qui dederunt tutorem, & in hæredibus eorum. Viuianus.

k *Eiusdem.* scilicet pupilli quondam,nunc autẽ adulti. Item cõuento,non autem exacto. Alioquin inquantum esset exactum ab hærede tutoris, liberatur ipso iure curator minoris,& hæres magistratus: vt.ff.e.l.alterius.§.fin.& de admini.tuto.l.si minoris.

Posthumo.] CASVS. Quidam in testamento dedit tutorẽ posthumo suo,qui tutor administrauit: & posthumus non est natus postea. qua actione tenetur dictus tutor de eo quod administrauit? Et certe act.neg.gest.vtili,non autem act.tut. vel protutelæ,vel nego.gesto.directa. Viuianus.

l *Significatio est.* qua possit dici protutelæ.

m *Negotiorum gestorum.* scilicet directa.

n *Vtilis.* neg.gest.vt & sic intelligitur.ĵ.titu.ij.l.j.§.si quis.&.ff. de testa. tut.l.si nemo. §.fina.& supra,de neg. l.cum pater.

XXIII. IDEM libro nono Responsorum.

COnuẽto hęrede tutoris iudicio tutelę, curatorẽ eiusdem[k] neque ipso iure liberatum videri, neque exceptionẽ rei iudicatæ ei dandam. Idémque in hæredibus magistratuũ obseruandum [est.]

XXIIII. IDEM libro secundo Sententiarum.

POsthumo tutor datus, non nato posthumo, neque tutelæ, quia nullus pupillus est: neq; protutelæ,* quia nulla significatio est[l]: neque negotiorum gestorum[m] iudicio tenetur, quia administrasse negotia eius qui* natus non esset, non videtur. & ideo vtilis[n] in eum actio dabitur.

*Flo. protutelæ

XXV. HERMOGENIANVS libro quinto iuris Epitomarum.

NOn solum tutelæ priuilegium[o] datur in bonis tutoris,sed etiam eius qui pro tutore*negotiũ gesit, vel ex curatione pupilli pupillæúe, furiosi furiosæúe debebit*, si eo nomine cautum[p] non sit.

*Flo. tutelæ

*Flo. debet

DE CONTRARIA TVtelæ & vtili actione.

De duabus actionibus dicit.scilicet de contraria tute. Item de vtili nego. gesto.contraria.

TITVLVS IIII.

I. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Edictum.

CONtrariã tutelæ actionẽ prętor proposuit, induxitque in vsum vt facilius tutores ad administrationẽ accipiendã tutelam, quãuis aliàs pupillus nõ obligetur sine tutoris auctoritate,& quãuis tutori nõ obligetur ex cõtractibus inter eos factis.& scias ꝙ actio cõtraria datur non solũ tutori,sed etiã ei qui pro tutore administrauit, & curatori pupilli, vel adolescẽtis, vel furiosi, vel prodigi,& ventris,& vbicũque posit alibi inueniri aliquis curator: sed tutori cõpetit dicta actio demũ tutela finita.sed ei qui pro tutore administrauit, & curatori cõpetit statim cũ aliquid impenderint. & si pupillus cõueniat tutorẽ actione tutelæ, est in arbitrio tutoris vtrum cõpenset cum pupillo id quod debet recipere à pupillo, an petat directe cõtrario iudicio. & si nõ opponat tutor, cõpensatur. & si finita causa actionis tutelæ velit tutor agere cõtraria,bene potest.secus si opposuit compensationẽ,& iudex eam reprobauit: nam nõ poterit postea agere cõtraria. [*AN IN HOC IVDICIO.*] Nũquid veniunt in hac cõtraria actione,etiã ea quę pater pupilli debuit tutori? Et dicitur ꝙ non.sed si distulit petere id quod pater pupilli ei debebat,amore pupilli,& propter hoc damnum passus est:certe resartionẽ illius damni potest cõsequi cõtraria actione: vnde si pater pupilli tenebatur tutori aliqua tẽporali actione, & distulit agere vt dictum est,ita ꝙ periit dicta actio:certe habebit cõtrariam actionem ad id consequendum quod debebat cõsequi temporali actione. [*HANC ACTIONEM.*] Quamuis pupillus non agat cõtra tutorem act. tut.tamen tutor potest agere contra pup. cõtraria act.Sed quid si pupillus agat cõtra tutorem act.de rationibus detrahendis? Certe cõtra eum poterit agere tutor cõtraria act.etiam si plus impendit tutor in vtilitatem pupilli, quàm sit in facultatibus

*Flo. tutela

*Flo. debitur

o *Priuilegiũ.* scilicet quod datur in actione personali.& sic cõcordat.ĵ.de priuile. credi. l.dabimus. §.si quis. & l.sequen. &.l.si negotium.sed heredi nõ datur: vt.ff. de administ. tut.l.si ex pluribus.Sed quid erit de tacita hypoteca ? videtur idem, vt no. C.de admi.tuto. l.pro officio.& hoc videtur velle.Accursius.

p *Cautũ.* i. satisfactũ.

BIU Cujas

facultatibus pup. sed si nō expendit tutor in vtilitatem pup. illud quod expendit vltra q̄ sit in facultatibus pup. nō repetet cōtrario iudicio, hoc dicit cum duabus ll. seq. vsq; ad. §. contrarium. Vi.

a *Scientes.* hac ratione est inuenta negotiorum gestorum contraria: vt institu. de obliga. quæ ex quasi con. §. j.

b *Non obligētur.* vt. §. de auct. tu. l. obligari.

c *Possit.* vt. §. de auct. tuto. l. j. in princ.

d *Ciuiliter obligetur.* subaudi etiā, nō solū naturaliter: & hoc quia venit obligatio ex re: vt j. de act. & oblig. furiosus. aliàs naturaliter tātū. quod dic vt no. §. de auct. prēstā. l. pupillus.

e *Hæc actio.* s. cōtraria in genere accepta. nam dicit postea de cōtraria neg. gest. actiōe.

f *Debet.* vt. j. ti. j. l. fin.

g *Contrarium dandum iudicium.* id est, actionem nego. gesto.

h *Durat.* s. officiū vel tutelæ: & sic est i actione tutelæ: vt. §. ti. j. l. ni. si. secus autē in cōtraria protut. & contraria vtili neg. gest. vt. j. ꝓxi. Sed cur tam variē statim respō. quia &c.

i *Quo hoc casu.* hęc est bona ratio ad ac. protut. vt. j. tit. j. l. j. §. cum eo. & neg. gest. contra cæteros: vt. §. tit. j. l. ni. si. §. fi. Sed in adulti curatore videtur secus: vt C. de admi. tut. l. ij. quę est contra. Sol. dic vt exponitur. §. de admi. tut. l. cum curatore.

k *Reputare.* vt supra, de cōdic. indebi. l. cum indebitum. & l. fi. §. tutor. & arg. §. cōmo. l. in rebus. §. quod autem. & C. eo. l. fi. Accursius.

l *Sed si reprobata est.* sic s. de neg. gest. l. sin autē. §. si rationē. & de cōpē. l. quod in diem. §. fina.

m *Integra sit actio.* quę contra patrem pupilli competebat. & est ad. l. C. de in litem dan. tu. l. iij. Accursius.

n *Tempore finitur.* vt redhibitoria quam nō exercuit, nec sibi exegit ꝓpter vtilitatē pupilli. o *Cōtrario agere.* sic. §. commo. l. in cōmodato. §. j. & l. in rebus. §. fi. & C. eo. l. fina.

p *Dandū est.* s. cōtrariū iudiciū ex. in. l. tutelæ. Accursius.

q *Intēdatur.* cōtra tutorē. §. quod rē. & dicit, magis, ideo quasi liceat sibi vindicare se. ad quod est. §. de bo. libe. l. qui cū maior. §. si libertus. Acc.

r *In facultatibus.* i. in facultate soluendi. aliàs quo modo pupillus redderet? sic exponitur. j. de verb. sign. l. Nepos Proculo. Vel dic quod licet plus expendat, condemnabitur pupillus, & exigetur quando erit soluendo.

s *Ex officio.* id est, ex pietate: vt infra, eo. l. penul. & facit supra, de pigne. acti. l. si seruos. Accursius.

cederēt, scientes[a] pupillū quoque sibi obligatum fore ex sua administratione. Quanq̄ enim sine tutoris auctoritate pupilli nō obligētur[b], nec in rem suā tutor obligare pupillū possit[c]: attamen receptum est vt tutori suo pupill[o] sine tutoris auctoritate ciuiliter obligeī[d] ex administratione scilicet. Etenim prouocandi fuerant tutores vt prōptius de suo aliquid pro pupillis impēderent*, dum scirēt se recepturos id quod impendissent.* ℣ Hęc actio[e] non solū tutori, verum etiam ei qui pro tutore negotia gesit, cōpetere debet[f]. Sed & si curator sit, vel pupilli, vel adulescentis, vel furiosi, vel prodigi: dicendum est etiā his contrariū dandum [iudiciū[g].] Idē in curatore quoque ventris probādū est. Quæ sententia Sabini fuit, existimātis cæteris quoque curatoribus ex iisdem causis dandum contrarium iudicium. ℣ Finito autem officio[t] hanc actionem cō petere dicimus tutori. Cæterum quādiu durat[h], nondum competit. Sed si pro tutore* negotia gesit, vel curam etiā administrauit: locus erit iudicio etiā statim: quia hoc casu[i] in ipsum quoq; statim actio cō petit. ℣ Præterea si tutelæ iudicio quis cōuenietur, reputare[k] potest id quod in rem pupilli impendit. sic erit arbitrij eius, vtrum cōpensare, an petere velit sumpt[o]. Quid ergo, si iudex compensationis eius rationem nō habuit? an cōtrario iudicio experiri possit? Et vtiq; potest. Sed si reprobata est[l] hęc reputatio, & adquieuit: non debet iudex cōtrario iudicio id sarcire. ℣ An in hoc iudicio nō tantū quæ pro pupillo vel in rem eius impensa sunt, veniant: verumetiam ea quoq; quæ debebantur aliàs tutori (vtputa à patre pupilli si quid debitū fuit) quæritur? Et magis puto, cùm integra sit actio[m] tutori, non esse in contrariū iudicium deducendū. Quid tamen, si ideo expectauit, quia tutor erat, & ideo nō exegit? Videamus an contrario iudicio tutelæ indēnitatem cōsequatur. Quod magis probandum est. Nam sicuti quodcūque aliud gesit ꝓ vtilitate pupilli, id cōtrario iudicio cōsequetur: ita etiā id quod sibi debetur, cōsequi debet, vel eius securitatē. Ego & si ex [ea] causa quę tēpore finitur[n], obligatio aliqua fuit: tutelæ cōtrarium iudicium esse ei opinor.

Licet quis aduersarium non aggrediatur: tamen quandoque aggressionem patitur. hoc dicit cum l sequen.

℣ Hanc actionem dandam placet, & si tutelæ iudicio non agatur. Etenim nonnunquam pupillus idcirco agere tutelæ non vult, quia nihil ei debetur: immò plus in eum impensum est, quàm quod ei abest. nec impediendus est tutor cōtrario agere[o].

II. IVLIANVS libro vicesimoprimo Digestorum.

LOnge magis dādum est[p], & si [de] rationibus distrahendis actio intendatur. q

III. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Edictum.

QVid ergo si plus in eū impendit, quàm est in facultatibus[r]? Videamus an possit hoc consequi. Et Labeo scripsit posse. Sic tamē accipiēdū est, si expediat pupillo ita tutelā administrari. Cæterum si non expedit: dicendum est absolui pupillum oportere. Neq; enim in hoc administrātur tutelæ, vt mergātur pupilli. Iudex igitur qui contrario iudicio cognoscit, vtilitatem pupilli spectabit, & an tutor ex officio[s] sumptus fecerit.

Finita tutela tutor non potest agere hoc iudicio, vt pupil. eum liberet ab actione tutelæ: sed tantum agit pro pecunia quæ ei abest, & hoc cum vsuris. hoc dicit.

℣ Contrarium iudicium an ad hoc quoque cōpetat, vt quis à tua, & cōpetit hęredi tutoris, & cōtra hęredē pup. datur. Viuian[o].

QVid ergo.] CASVS in prin. huius. l. positus est in fine casus precedentis. [CONTRARIVM IVDICIVM.] Finita tutela vult agere tutor contra pup. act. contraria vt pupillus liberet eū ab actiōe tut. qua ei tenetur. Certe nō potest, sed tantū potest agere de his quæ ei tutori absunt propter admi. tut. & si ei abest pecunia, eam repetet cum vsuris: de quibus dicit

litera satis plane. & si pu. debeat tutori vsuras propter prædictam causam, & tutor debeat vsuras pu. quia nō fœnerauit pecu. pupillarem, cōpensabitur vna vsura cum alia. & idem si alio modo debeat tutor vsuras pupillo: quia semper debebit compensare cum vsura sibi debita à pupil. puta quia in vsus suos conuertit pupilli pecu. & sic ad vsuras tenetur pup. & postea in vtilitatē pupilli impendit de sua pecu. quo casu tenetur ei pupil. ad vsuras. & idem ecōtra si prius impendit, & postea in suos vsus cō uertit: quia semper cōpēsabitur vna vsura cū alia. [VSVRAS VTRVM.] Supra proxi. §. dictū est quòd tutor qui impendit pecu. suam in vtilitatem pupilli, potest eam repetere contraria actione cum vsuris. nunc quęritur, cui[q] tēporis vsuras cōsequi possit tutor: vtrū eius temporis tantum quo durauit tutela, an etiā eius tēporis quod cucurrit post finitā tutelā, an ex mora tantū commissa post finitam tutelam? & certe totius tēporis quod cucurrit antequā restitueretur sibi pecunia, cōsequi debebit tutor vsuras: & hoc quando nō potuit sibi soluere tutor durante administratiōe. secus autem si potuit, & nō fecit. & scias quòd semper potest repetere tutor illud quod impendit, dummodo vtiliter inceperit impendere: etiā si cōtrarium euentū res habuit. [IVDICIO TVTELAE CONTRARIO.] Nō solū quod impēdit tutor in vtilitatē pupilli durante tutela, potest cōtrario iudicio repetere, vt dictū est: sed etiā id qđ impēdit antequā esset tutor: puta q̄a ꝓ tutore gerebat antequā esset tutor: vel erat curator vēteris, vel alio quocūq; modo bona fi de impēdit. sed & id qđ post finitā tutelā impēdit, potest repetere: & hoc si id quod administrauit post tute. & in quo impendit, erat cōnexum his quæ durante tut. administrauit. [HANC ACTIONEM.] Hęc actio cōtraria quæ datur tutori contra pup. est perpe-

a *Liberationem.* finito officio, quâ multi hodie extorquent cum iuramento quæ sine fraude tenet: vt.C.si aduer.venditionem authen.sacramenta puberum.Accursius.

b *De suo.* sic supra, de nego. gest. l.ij. & supra, man. l. si vero non remunerandi. §. si mihi.

c *Triētibus.* si tales secūdū cōditioné suę pupillo exigat liberationem[a], videndū est. Et nemo dixerit* in hoc agere quē cōtrario posse, vt tutelæ iudicio liberetur: sed tantū de his quę ei propter tutelam absunt. Cōsequitur autē pecuniā siquā de suo[b] cōsumpsit, etiā cum vsuris, sed vel trientibus,[c] †vel his quæ in regiōe obseruātur[d], vel his quibus mutuatus est (si necesse habuit mutuari, vt pupillo ex iusta causa prorogaret*) vel his à quibus pupillū liberauit, vel quib⁹ caruit tutor, si nimirū[e]* profuit pupillo pecuniā esse ex solutā. ℣ Planè si fortè tutor aliquid[f] pecuniæ debuit fœnerare, [&]aliquid ipse pro pupillo soluit: nec ipse vsuras cōsequitur, nec pupillo præstabit.[g] Quare & si in vsus suos cōuertit, deinde aliquid impendit in rem pupillarē: quantū* impendit, desinit[h] vertisse: & exinde vsuras non prętstabit. & si ante impēdit in rem pupillarē, mox in vsus suos[i] vertit: nō videbitur vertisse quātitatem quę cōcurrit cum quātitate sibi debita, vt eius summæ non præstet vsuras. ℣ Vsuras vtrùm tandiu cōsequetur tutor, quādiu tutor est, an etiā post finitā tutelam, an ex mora tantū videamus. Et magis est, vt quoad ei reddatur[k] pecunia, cōsequatur. Nec enim debet ei sterilis esse pecunia. Si tamen fuit in substātia[l] pupilli vnde cōsequeretur:* dicendū est non oportere[m] eum vsuras à pupillo exigere. Quid ergo si de re pupillari non potuit sibi soluere, quia erat deposita ad prædiorum cōparationem? Si quidē non postulauit à prætore vt promatur pecunia, vel hoc minus deponatur: sibi imputet. Si verò hoc desiderauit, nec impetrauit:[n] dicendū est nō deperire ei vsuras in cōtrario iudicio. ℣ Sufficit tutori bene & diligenter negotia gessisse, & si euentum[o] aduersum habuerit quod gestū est. ℣ Iudicio contrario tutelæ præstatur, & id quod in rem pupilli versum [est] ante tutelam,[p] vel post tutelam:[q] si negotiis tutelæ tempore gestis nexum probatur, & quod ante[r] impēsum est: siue pro tutore negotia gesit, & postea tutor constitutus est: vel ventri erat curator. Sed & si non pro tutore negotia gerebat, debet venire quod ante impensum[s] est. Deducuntur enim in tutelæ iudicium sumptus, quoscūque fecerit in rem pupilli: sic tamen, si ex bona fide[t] fecit. ℣ Hanc actionē perpetuam[u] esse palam est: & hæredi[x] & in hæredem dari: cæterísque* successoribus, ad quos ea res pertinet, & in eos.

Tutor remotus à tutela tanquā suspectus, potest agere cōtrario iudicio ad repetēdum quod in rē pupilli impēdit: quia in eo statu est, ac si pubertate pupilli finita esset tutela. & hæc actio datur hæredi tutoris, si creditorib⁹ pupilli pro pupillo soluat. h.d. cū l.seq.

IIII. IVLIANVS libro vicesimoprimo Digestorum.

A Tutela remotus[y], eo loco haberi debet, quo esset finita[z] tutela. & sicut actiones patitur, perinde ac si pupillus pubes factus esset: ita cōtrario iudicio si quid ei aberit, persequi debebit. Nihil enim prohibet suspectum tutorem esse, quāuis complura in rem pupilli impenderit, quæ eum amittere non oportet.

V. VLPIANVS libro primo Responsorum.

HAeredem tutoris[a], si eam summā soluerit in quam obligati pupilli fuerunt, actionem contrariam aduersus eos habere posse respondi.

VI. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

SI tutor pro pupillo se obligauit: habet contrariam actionem & antequam soluat.[b] administrat tāquā tutor cū nō sit, potest cōueniri etiā ante pubertatē pupilli. vnde si aliquis fuit datus tutor ad tēpus, & post tēpus administret: de illa administratiōe tāquā tutor tenet actiōe ꝓtutelæ. Iteṁ si anteq̄ esset tutor, administrauit vt tutor: de illa administratiōe tenet actiōe ꝓtutelæ. Quarto dicit, qđ si aliquis administret tāquā tutor negotia ei⁹ qui nō potest habere tutorē: quia nōdū nat⁹ est, vel alio modo nō potest habere tutorē: nō habet locū actio ꝓtutelæ, sed neg. gest. Quinto dicit, quod actio ꝓtutelę nō datur cōtra tutorē impuberi datum: sed bene datur contra illum qui com-

Flo. dixit
†Triēs vsura cētesimæ vsuræ tertia parsest, quascilicet quatuor in centenariū vsuræ nomine singulis annis pendūtur.
Flo. prorogaret
Flo. nimirū
Flo. quā
Flo. consequetur:
Tutela.] CASVS. Tutor fuit remotus à tutela tanquā suspectus: nūquid potest agere cōtrario iudicio ad repetendū id quod impendit in rem pupilli durante administratione? Et dicitur quod sic: quāuis pupillus nō sit adhuc factus pubes: quia perinde est, ac si esset finita tutela pubertate pupilli. nam & pupillus potest eū cōuenire act.tut.ac si esset finita tutela pubertate. Viuia.

y *A tutela remotus.* vt suspectus. Accursius.

z *Finita.* scilicet pubertate pupilli. nam & hic finita est: vt.ṡ.de suspe. tut.l.decreto. & instit. qui.mo.tut.fi.in fin. secus vbi suspecto est adiungendus curator: vt.ṡ.tit.j.l.si tutor. §.pen. & facit.ṡ.eo.l.j. §.finito.

Hæredem.] CASVS. Hæres tutoris soluit pro pupillo illam pecuniam in qua erat obligat⁹ pupillus, certe habet ad eā recuperādā à pupillo cōtrariam actioné. Viuian⁹.

a *Hæredē tutoris.* sic.ṡ. man.l.hæredem.

Tutor.] CASVS. Tutor obligauit se pro pupillo cuidā creditori pu. & obligauit animo nouādi in se suscepit. certe finita tutela habet contrariā actionem contra pupillū, vt eum faciat liberari etiā anteq̄ soluat creditori pupil. tutor. Viuianus.

b *Antequā soluat.* quia videtur ei abesse: quia est obligatus: vt.ṡ. de neg.gest.l.si quis mandante. &.l.j.&.ij. &.ṡ. mand.l.si mandato. in princ. secus in fideiussore: vt.C. mand.l.si pro ea. & quę est ratio, dixi in dicta.l.si quis mandante.

DE EO, QVI pro tutore prōve curatore negotia gessit.

Vna pars est pro tutore, alia ꝓ curatore: vt.C. de neg.gest.l.qui pupillo. sicut bo. pos. vt.j.de bo.l. iii.§.hæreditas.

Protutela.] CASVS. Vlpian⁹ primo ratione reddit. & est ratio quare inuenta est à prætore actio protutelæ. Secundo dicit, quis videtur gerere pro tutore. i. ille qui credit se tutorem cum nō sit: & ille qui scit se non esse tutorē, fingit tamē se esse, & administrat. vnde si seruus Titij administret tutelā Sempronij quasi tutor, dabitur in dominū vtilis actio ꝓtutelę de peculio. Tertio dicit, quod ille qui

qui compulsus est per iudicem vt administret tutelam, cum nō sit tutor. Sexto dicit, quod in actione protutelæ veniūt vsuræ, & tenetur protutor non solum de iis quæ gessit: sed etiam de iis quæ non gessit, si alius gessisset isto nō incipiente gerere. potest tamē dimittere gestionem cum primum cognoscit se nō esse tutorem, dum tamē propinquos pupilli certioret vt petāt ei tutorē, aliàs tenet.

a *Incertum sit.* pupillo quondam nūc adulto.

b *Quis tutor.* scilicet vere existens.

c *Quasi tutor.* scilicet cum non sit tutor.

d *In vtrūque casum.* i. siue vere fuerat tutor, siue vere non fuerat.

e *Actionē scripsit.* non aperit quam. vnde dic quādo tutor vere fuerit distinguitur, an sciuerit, & tunc tutelæ. an ignorauerit, & tūc ℞ tutelæ: vt. j. eo. l. quæro. &. j. eo. §. si curator. si vero non erat tutor, tunc indistincte, sciuerit vel non, dummodo gesserit vt tutor, habeat locum actio ℞ tutelæ: vt. j. eo. §. pro tutore. & quod subiicit, actione tamen &c. altero casu cum distinctione tutelæ & protutelæ. altero indistincte protutelæ, vt dictū est. & hoc secūdū Azo. Vel dic hoc principiū loqui, quādo adultus est incertus administrauerit ver⁹ tutor existēs, aut nō existens. Et quod dicit, in vtroq; casu. i. quicunq; casus sit: dum tamē dubiū est. & dic dari tantum protutelę. si autem certus est de veritate, habeat locum prędicta distinctio. & ad hāc literā facit quod sequitur, solēt enim &c. Itē quod dicit, siue tutor est, siue non: subaudi, dum tamen dubiū est.

f *Fūgitur.* in hoc casu datur ei actio neg. gest. in eum qui spōte gerit. sed cū dicat pro tutore agere: ergo neg. gesto. habet locū, vt hic, & C. de testamen. tute. l. iiij. in fine.

g *Tutelæ.* i. actionem protutelæ vtilē de peculio: vt. §. de pecu. l. ex facto. Item argu. contra. j. eo. §. si quis quasi. Item facit. C. eo. l. j.

h *Nulla dubitatio est.* vt &. §. titu. j. l. j. §. finito. &. j. rem pupil. sal. fo. l. non quasi. §. sed & in eo. Accursius.

i *Finita.* ad tempus forte datus erat.

k *Deinde quasi.* id est, vere tutor. hoc enim, quasi, est veritatis expressiuum.

l *Deuoluatur.* vt & supra, titu. ij. l. si tutor post. §. fi.

m *Habere potest.* vt & supra, de tuto. & cura. da. ab iis. l. Seiæ.

n *Actio cessat.* cur ergo similiter nō cessat, vbi quis se putat tutorem, cum esse non poterat: vt. §. eo. §. proinde. quæ est argu. contra? Respon. quia seruus aliquando potest tutor dari. s. testamentarius: vt insti. qui da. tut. pos. §. j. &. ij. sed puberi non potest dari vllo modo. sed si datum inuenias aliquem qui nullo modo possit dari: dic idem, vt cesset protutelæ: vt in milite: vt. C. qui da. tu.

*Flo. iudicium nihil.

Aliquando seruꝰ potest tutor dari.

DE EO, QVI PRO tutore próve curatore negotia gessit. TITVLVS V.

1. VLPIANVS libro trigesimosexto ad Edictum.

PRotutelæ actionē necessario prætor ℞posuit. Nā quia plerumque incertum sit[a], vtrùm quis tutor[b], an verò quasi tutor[c] pro tutore administrauerit tutelā: idcirco in vtrúq; casum[d] actionē scripsit:[e] vt siue tutor est, siue nō sit, qui gesit, actione tamen teneretur. Solent enim magni errores intercedere, vt discerni facile non possit vtrum quis tutor fuerit, & sic gesserit: an verò non fuerit, pro tutore tamē munere functus sit. ℣ Pro tutore autem negotia gerit, qui munere tutoris fungitur[f] in re impuberis, siue se putet tutorem, siue scit non esse, fingit tamen esse. Proinde & si seruus quasi tutor egerit, diuus Seuerus rescripsit dandum in dominum iudicium tutelæ[g]*. ℣ Cum eo qui pro tutore negotia gessit, etiam ante pubertatem agi posse [tutelę] nulla dubitatio est[h], quia tutor nō est. Quare si quis finita[i] tutela pro tutore negotia impuberis gesit, tenebitur.

Sed & si prius prō tutore administrauerit, deīde quasi[k] tutor: ęquè tenebitur ex eo quod pro tutore [negotia] administrauit: quāuis deuoluatur[l] hic gestus in tutelæ actionem. ℣ Si quis quasi tutor negotia gesserit eius qui iam pubes est, neq; tutorem habere potest[m]: protutelæ actio cessat[n]. Simili modo & si eius qui nondum natus est[o]. Nam vt pro tutore quis gerat, eam esse personam oportet, cuius ætas recipiat tutorem: id est, impuberem esse oportet. Sed erit negotiorum gestorū actio. ℞ ℣ Si curator impuberi à prętore datus negotia gesserit: an quasi pro tutore gesserit teneatur, quæritur? Et est verius cessare hāc actionem[q]: quia officio curatoris[r] functus est. ℣ Si quis tamen cùm tutor non esset, compulsus à prętore vel à præside, dum se putat tutorem, gesserit tutelā: videndū [est] an pro tutore teneatur. Et magis est vt quāuis compulsus gesserit, teneri tamen debeat[f]: quia animo tutoris gesit, cum tutor non esset. At iste[t] curator, non quasi tutor, sed quasi curator gesit. ℣ In protutelæ iudicio vsuræ quoq; veniunt. Sed vtrū solūmodo in id quod gesit tenebitur: an verò in id etiam quod gerere debuit? Et si quidē omnino nō attigerit* tutelam: nō tenebitur. [u] Neque enim attingere debuit qui tutor nō fuit. Quod si quædā gesit, videndū [est] an etiam eorum [nomine] quæ non gesit, teneatur. Et [rectè] hactenus tenebitur, si alius[x] gestur⁹ fuit. Sed & si cognito quod tutor non fuit, abstinuit se administratione: videamus an teneatur, si necessarios[y] pupilli non certiorauit vt ei tutorem peterent. Quod verius est.[z]

*Flo. attingit

II. CELSVS libro vicesimoquinto Digestorum.

SI is, qui pro tutore negotia gerebat, cum tutor non esset, rem pupilli vendidit, nec ea vsucapta est[a]: petet eam pupill⁹, quāquā ei[b] cautū est. Nō enim eadem huius, quę tutoris est, rerū pupilli administratio.

III. IABOLENVS libro quinto Epistolarum.

o *Natus est.* vt quia adhuc est in vtero, nec nascitur viuus, vel nullo modo nascatur: & ita nullus omnino videtur fuisse: vt. j. de verb. signifi. l. qui mortui. & ita cū nullo tępore appareat tenuisse dationem tutoris: non ℞tutelæ agit. sed neg. gest. vtili, vt subiicit, & supra, titu. ij. l. posthumo. & de nego. gest. l. cū pater, &. §. de testa. tute. l. si nemo. §. fina.

p *Actio.* vtilis. Acc.

q *Hanc actionem.* scilicet ℞tutelę: sed datur actio. nego. gest.

r *Curatoris.* vere enim erat curator: & hoc sciebat, & sic gerebat: vt. j. eo. l. quæro. Acc.

s *Debeat.* actione ℞ tutelæ. Accursius.

t *At iste.* de quo sup. proxi. §. dixi: qui vere erat curator. Alij dicūt quod nō tutor gerens vt tutor, teneatur protutelæ: sed nō curator gerens vt curator, non tenetur ℞tutelæ. Quod hoc verum sit, hæc litera nō patitur. An autem cōcurrat actio nego. gest. cum ista actione? quidam quod sic: quia gerit suspiciōi necessitatis. tu dic quod non: vt no. §. de nego. gest. l. iij. §. hac actiōe.

u *Nō tenebitur.* vt. C. de testa. tute. l. j.

x *Alius.* accedēs protutor quasi omnia gesturus tenetur in duobus casibus, de gerendis. s. si alius erat gesturus omnia, vt hic. Item & tūc quando incipit scire se nō esse tutorē, & perseuerauerit: aliàs non: quia eū error excusat: vt hic innuit. aliud est in spōtaneo gestore, qui ab initio accessit omnia gesturus: quia tenetur etiā si ali⁹ gesturus nō erat: vt. §. de neg. gest. l. si pupilli. §. fi. & facit. C. de neg. gest. l. ij. in fi. Accursi⁹.

y *Necessarios.* id est, cognatos. sic ponit supra, de iusti. & iur. l. fi. & facit supra, de admini. tuto. l. tutores qui. §. qui se. Accursius.

z *Quod verius est.* ergo si certiorauit, non tenetur nisi alius erat gesturus. aliud in spontaneo gestore qui accessit vt omnia gesturus: vt modo notaui.

SI is qui.] CASVS. Titius tanquā tutor cum nō esset, administrabat negotia Seij: & sic administrando equum Seij pupilli vendidit Gaio. certe pupillus potest eū vindicare à Gaio, si Gaius adhuc non vsucepit, quamuis habeat pupillus ob hoc obligatum dictum procuratorem. Vivianus.

a *Vsucapta est.* s. post pubertatē pupilli: quia nō vsucapitur res pupilli ante pubertatē: vt. j. de acquir. re. do. l. bonæ fidei. Vel verius dic quia nec potuit: vt. d. l. bonę fidei. secus si nō erat pupilli, licet eius putaretur: vt. j. de excep. do. l. apud Celsum. §. si quis nō tutor. & sic non obstat. l. illa quæ videbatur contraria.

Pupillares res ante pubertatē non vsucapiuntur.

b *Ei.* scilicet pupillo, qui satisdat rem pupilli saluam fore. sic

†*Circa hoc dubitaretur an talis deberet satisdare, & videtur quod nō: quia datus à iudice per inquisitionē: vt. C. de tu. & cura. qui satis nō ded. l. i. hodie tamē secus. vide glos. in dicta. l. i.*

BIU Cujas

& infra,titu.j.l.pupilli.& facit.ĭ.de re.eo.l.qui neque.

QVaro an is.] CASVS. Titium in testamento meo dedi tutorem meis filiis.hic Titius nesciens se datum tutorem administrauit tutelam filiorũ meorum. Certe tenetur eis actione protutelæ,& non tutelæ.nam ad hoc vt tutelæ teneatur, necesse est quod se tutorem esse sciat:hic autem nesciebat.Viuia.

a *Tutorem esse*. scilicet vt teneatur tutelæ actione: igitur tenetur hac actione protutelæ. Accursius.

QVi p tutore.] CASVS.Ille quiadministrat tutelam pupilli tanquã tutor, cum non sit:debet prẽstare in administratione fidẽ & diligentiã sicut facit tutor verus.& si aliquid impendat in negotiis pupilli, ad illud repetendũ habet contrariam protutelæ actionem. & hoc dicit cum. l. sequenti. Viuianus.

*Flo.præstat

b *Tutor*. quam autem præstat tutor, dicitur supra, de tut. & ra.detra.l.j.in prin.&.C.arbi.tut.l.quicquid.& supra, de adminiſt.tut.l.à tutoribus.in prin.

c *Et qui.Contrarium*. id est, contraria actio protutelæ : & statim : vt supra, titu.j. l.j. §.j. &.ij.

QVæro, an is qui cum tutor testamento datus esset,& idipsum ignoraret, pro tutore negotia pupilli gesserit : quasi tutor, an quasi pro tutore negotia gesserit, teneatur? Respondit, Non puto teneri quasi tutorem: quia scire quoque se tutorem [a] esse debet vt eo affectu negotia gerat, quo tutor gerere debeat.

IIII. POMPONIVS libro sexto decimo ad Quintum Mucium.

QVi pro tutore negotia gerit,eandem fidem & diligentiã præstabit,*quã tutor [b] præstaret.

V. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

EI qui pro tutore negotia gessit, contrarium [c] iudicium competit.

QVOD FALSO TVTORE auctore gestum esse dicatur.

TITVLVS VI.

Quid differt hic titulus à superiori? Respon. hic consulit contrahenti cum pupillo falso tutore auctore : vt infra.l.1.§.fin.ille ipsi pupillo. Item ille habet locum, siue sciat se non esse tutorem, siue credat se esse, cum non sit: vt supra, titu.1.l.1.§.pro tutore. hic autem tantum, quando scit se non esse: vt infra,eo.l.nouissimè.in princ.

HVius edicti. Primo commendat edictum. Secundo ponit verba edicti. Tertio per modum cuiusdã reprehensionis cõqueritur defectuosum esse edictum. Quarto intrat materiam disputationis circa hoc edictum. secũda ibi, verba autem. tertia ibi, verbis edicti. quarta ibi, item hoc edictũ. vsque ad.§.ait prætor.] CASVS. Quia multi cum falsis tutoribus cõtrahentes decipiebãtur:ideo prætor super hoc suũ edictũ proposuit, volẽs remedium cõtrahentibus adhibere. cuius edicti verba sunt talia: De eo quod gestum erit eo auctore qui tutor nõ fuerat, dabo in integrum restitutionẽ actori si ipse ignorauerit falsum esse tutorem : & hæc verba habes partim in primo.§.huius.l.& partim in eadem.l.§.pe.quod edictũ prætoris laudat dominus Vlpianus dicens:Huius edicti æquitas nõ est ambigua,immo certa.positũ est enim ne contrahentes decipiantur,dum falsus tutor adhibetur.dicit tamen dominus Vlpianus quod dictis edicti verbis multa desunt.dicit enim tantummodo de eo qui tutor nõ est.nunquid ergo si tutor est, auctoritatem tamen non potest accommodare pupillo contrahenti? certe perinde est ac si non esset tutor.istud ergo deest verbis prætoris, & ponit duo exempla de eo tutore qui non potest auctoritatẽ præstare. Item & istud aliud deest verbis edicti.potest enim esse quod non esset tutor. & tamen auctoritas sua valeret, puta si duo tutores auctoritatem in cõtrahendo præstent pupillo quorũ vnus est verus, alter falsus. valet enim quod agunt. Item & istud aliud deest verbis edicti.non enim fuit locutus prætor nisi de vno tutore. nam habet locum id quod dictum est in vno,etiam si plures falsi tutores interueniant.Item & istud aliud est: quia non dixit de protutore:in quo quidem idem est, scilicet vt sicut in primo & tertio habet locũ in inte.restit.vt dictum est : ita & in hoc, & hoc verum est, nisi prætor iusserit cum his contrahi.nam tunc in integ.resti.non dabitur. Item laudat Vlpianus alia verba quę sunt in eodẽ edicto,si id actor ignorauit &c.& reddit rationem ad edictum prætoris:quia cõtrahens cum pupil. falso tutore auctore, & sciens eum esse falsum, decipit seipsum:& ideo non est mirum si prætor noluit ei subuenire. Quid si cõtrahenti dictum sit falsum tutorem interuenire,& ipse non credit?certe bene subuenitur ei.Quid si pup.vel adultus cõtrahant cum pupillo falsum tutorem habente, & sciant eum esse falsum?non nocet eis scientia.Quid si maiorem.xxv.an.velit falsus tutor conuenire nomine pupilli: & cum ille nolet ei respondere,sciens eum falsum esse,prætor compulit eum respondere in iudicio: nũquid nocebit ei sciẽtia? certe nõ. Quid si pupil. habens verum tutorem,eo auctore cõtrahat cũ alio pupillo falsum tutorẽ habente, vendendo ei puta rem suam, & ambo sciant eũ falsum esse? certe pupilli scientia non nocet ei. Sed nunquid scientia veri sui tutoris ei nocet? & quibusdã videtur quod sic.ſ.si ei pup.cautũ est cõtra suum verum tutorem,puta quia ꝓmisit tutor rem suam saluam fore, & soluendo est idem tutor.sed certe meli⁹ est quod sciẽtia dicti veri tutoris nõ noceat pupillo, immo possit vindicare dictã rem suã venditam alij pup.habenti falsum tutorẽ,& non debeat expectare vt agat contra suum tutorẽ ex illa cautione qua promisit res eius saluas fore : quæ cautio quodãmodo incerta est : quia nõ est certum vtrum pupillus finita tutela possit à tutore suo vero recuperare damnũ sibi contingens propter rem suam venditã. forte enim efficietur tutor non soluendo. & quod dixit in prædicto casu vbi vendit verus tutor rem pupilli sui alij pupillo falsum tutorẽ habẽti sciente dicto vero tutore,& pupillo suo falsum esse alteri⁹ pupilli tutorẽ.ſ.quod pupillus nõ expectet incertũ cautionis euentũ,sed rem suã vindicet: idem est in omni alio casu vbi pupillus sit deceptus auctoritate tutoris sui: scilicet vt omisso tutore possit iuuari cõtra aduersariũ suum qui eum tutorem dixit.hoc dicit.cum.ll.seq.vsque ad.l.nouissime. Viuian⁹.

d *Æquitas*.quod est infra, proxi.§.&.§.fina.&.l.nouissime.

e *Ambigua*.i.dubia,immo certa & idubitata.ſ.ne cõtrahẽtes &c.

f *Inquit*. scilicet prætor.

g *Non fuerit*. gestum erit: subaudi,dabo in integrum restitutionem:quæ verba detruncatè posita sunt:vt.ĭ.ea.l.in fin.Item postea adiiciuntur in edicto prætoris,& illa verba quæ dant aliud remedium quæ habes.ĭ.eo.l.nouissime.in prin.Et not.quod tria remedia ex hoc edicto sunt prodita. Vnum contra ipsum dolosum tutorem: vt.ĭ.eo.l.nouissime.in princ.Aliud contra eum qui dolo fecit, vt non tutor auctoretur : vt infra,eo.l.huius actionis.& ista duo sunt per actionem in factum : vt.d.l.nouissime. &.l.huius.§.j.Est tertium de restitutione in integrum danda contrahenti cum pupillo falso tutore auctore contra ipsum pupillũ,vt non noceat ei quod egit cum pupillo falso tutore auctore, vel ipso tutore falso. & de hac restitutione dicitur.ĭ.ea.l.§.fi.&.l.sequen. vsque ad.l.nouissime. & in.l.nouissime.§.Pomponius.&.l.si falso.§.Pomponius. Sed ei cuius se tutorem esse dicebat, subuenit prætor per hoc edictum : vt infra, eo.l.falsus.in princip. &.l.fin. quod potest dici quartum remedium.

h *Desunt*. vt apparet per sequentia.

i *Furiosus*. vnde perinde est habendum,ac si tutor non sit.sic.s. quod cuiusque vniuer.nomi.l.j.§.& quidẽ:& instit.de legi.agna. tut.§.quod autem.&.s.qui satisda.cogan.l.quoties.&.ĭ.de mune. & hono.l.vt gradatim.§.j.Sed in furioso primum & quartum remedium cessant,& alia locum habent:& sic hic intellige.

k *Nónne valebit*. certe sic:& ita vtile per inutile non vitiatur: vt infra,de verb.oblig.l.j.§.penul.&.l.qui extrinsecus. & de stipula.seruo.l.si sibi aut.j.respon. Argu.contra.s.de arbi.l.Pedius. §.in seruum.Accursius.

l *Singulariter*. id est,verbo singulari. nam sic dicũt verba,quod eo auctore &c. vt.s.§.j.si tamen &c. sic ibi, quod eo &c. &.s.de negotiis gestis.l.iij.§.negotiũ.& infra, vi bo.rap.l.j.§.vel cuius. ibi, sed & si vnus &c.Accursius.

BIU Cujas

a *Pro tutore.* id est, putans vel fingens se tutorem, cum non sit: vt supra, titu. j. l. j. in princ. & §. j. Sed in eo qui putat, cessat primum remedium & quartum, cum exigant dolum: vt. d. l. nouissime. in princ. & l. falsus. in princ. Accursius.

b *Hu.* pro tutore gerentibus. & facit. ff. de mino. l. ait prætor. §. permittitur. Accursius.

c *Ait prætor.* hoc adde. j. §. supra, eo.

d *In integrũ restitutionẽ.* expone vt i pri. no.

e *Decepit.* sic. ff. de act. emp. l. j. in fi. & de ædil. edic. l. si tamen. §. in ædilitiis. & l. j. §. si intelligatur. & sup. ad Veleia. l. ij. §. verba.

f *Si id inquit.* prætor. vt. ff. l. proxi. in fi.

g *Actor.* i. qui agit modo: qui. s. cõtraxit, vel aliquid egit cum falso tutore, vel eo auctore.

h *Labeo.* s. adiecit.

i *Non crediderit.* quoniam idem est, ac si nõ fuisset ei edictũ. & sic ei subuenitur: nam nõ hæc verba fuit credulus. a sic supponitur in pra. de eo per quẽ fac. ea. ecclesia erit. l. j. §. j. & de mino. restra. l. gl. l. tutori. in prin. Argu. 2. in medi. contra. C. de rei vindi. ibi, & scie. l. si fund. & ea quæ ibi ti prætor. extra de elec. no. & hic dici possent.

k *Lanè. Auxilio.* hius edicti, scilicet actione in factum, Similetha tur in ea. vel restitutione in integrũ per hoc edictũ: gniõ in glo. vt not. in princ. ff. l. j. 2. 24. que l *Non nocet.* si nõ vtitur iure hui⁹ edicti: nec ap. illud de ele. exemmmmiss. que debet ei nocere exceptio inuenta contra edictum. sic. C. de præscrip. long. temp. l. j.

m *Cũ pupillo.* falso tutore auctore: vel cum ipso pupillo qui dicebat se alterius tutorem, cum non esset, vel esse non posset.

n *Actum sit.* scilicet ipso iure, non est opus actione in factum, vel restitutione in integrum ex hoc edicto. nec ergo scientia huic edicto nociua nocebit huic: vt modo not. & hoc, quod vbi quis ipso iure est tutus, non egeat auxilio extraordinario, patet supra, de mi. l. in causæ, & facit infra, eo. l. pupilli.

o *Minori vigintiquinq; annis.* adulto tamen vt differat à præcedenti. l.

p *Succurritur.* per hoc edictum, quia obligantur ipso iure: vt. C. de in integ. rest. mino. xxv. an. l. si curatorem. & secundũ hoc ipso iure scientia nõ nocet sicut in pupillo. quod non videtur verum. Dic ergo quod succurritur per edictum de minoribus ad habenda remedia huius edicti, quæ non habet propter scientiam: vt. ff. l. j. in fin. licet quoad vnum de remediis, scilicet secundum quod datur in integrum restitutio, videatur restitui vt restituatur. quod aliàs reprobamus: vt supra, de mi. l. interdum.

q *Interdum. Noceat.* s. aliàs: vt. ff. l. j. in fi. hic tamen non nocet.

r *Restitutio.* ex hoc edicto contra sententiam pro pupillo latam. & sic dicit de tertio remedio. Sed nonne ipso iure sententia est nulla: vt supra, de iudi. l. ij. §. j. ergo non est opus resti? Respõ. ibi erat iudex, non suus: hic suus. & facit supra, de aucto. tut. l. j. in fin. & infra, eo. l. nouissime. §. j. *ADDITIO.* Dic quod immo videtur valere pro probatione tutoris ad hoc vt restitui non possit. & videtur obstare. l. j. §. idem Põponius. ff. eo. tit. Sed aliud est in cõpellendo litigantem, quo casu iudicium in præiudicium pupilli non valet: & ideo litiganti & reo restitutio conceditur. & aliud est legitimare personam tutoris: & valet in præiudicium pupilli, & restitutio denegatur, secundum Barto. hic.

ff. Infort.

tamen plures interuenerint qui tutores nõ erant, tamen locum habere debere Põponius libro trigesimo scribit. ¶ Idem Pomponius scribit, etiam si pro tutore[a] negotia gerens auctoritatem accõmodauerit, nihilominus hoc edictum locum habere: nisi fortè prætor decreuit ratum se habiturũ id quod his[b] auctoribus gestũ est. tunc enim valebit per prætoris tuitionem, non ipso iure.

Volenti & consentienti non fit fraus neque iniuria. hoc dicit.

¶ Ait prętor, [c] *Si id actor ignorauit, dabo in integrũ restitutionem.* [d] Scienti[f] non subuenit: merito, quoniam se ipse decepit. [e]

In hac. l. & quatuor sequentibus ponuntur personæ quibus non nocet, licet sciant se cum falso tutore contrahere: & restituũtur in integrum.

II. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

Si id (inquit[f]) *actor*[g] *ignorauit.* Labeo[h], & si dictum sit ei, & [ex] bona fide non crediderit. [i]

III. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

PLanè si is sit qui auxilio[k] non indiget, scientia ei nõ nocet[l]: vt puta, si pupilus cum pupillo[m] egit. Nam cùm nihil actum sit[n], scientia [ei] non nocet.

IIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

MInori vigintiquinq; annis[o] succurretur[p], etiam si scierit.

V. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

INterdum tamen etsi scientia noceat[q]: tamen restitutio[r] facienda erit[f], si à prætore cõpulsus[t] est ad iudicium accipiendum.

VI. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

PVpilli[u] scientia cõputanda non est[x], tutoris[y] eius computanda est[z]. vtique & si pupillo[a] cautũ sit: melius[b] dicetur rem suã restitui pupillo[c] [debere,] quàm incertũ cautionis[d] euentũ eũ spectari. quod & Iulianus (si aliàs[e] circunuentus sit pupillus) respondit.

VII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

NOuissimè[f] prætor ait: *In eum, qui cùm tutor non esset, dolo malo auctor factus esse dicetur, iudicium*[g] *dabo: vt quanti ea res erit, [in] tantam pecuniam condemnetur.* Non semper tutor cõuenitur, nec sufficit si sciens auctor fuit: verùm ita demum, si dolo malo auctor fuit. Quid si compulsus, aut metuens* ne compelleretur, auctoritatẽ accommodauerit? nónne debebit esse excusatus[h]? ¶ Quod ait[i] prætor: *Quanti ea res erit:* magis puto non pœnam, sed

Flo. metu

cit quod datur contra eum actio in factum ex hoc edicto quanti ea res erit. & bene dixit, dolo malo. nam aliàs nõ tenetur. & quod dixit, quanti ea res erit &c. exponit, id est verum rei pretium. [*POMPONIVS.*] Nunc reuertitur ad auxilium restitutionis quod datur cõtrahenti cum falso tutore pupilli contra pupillum. Et dicit quod iſtis qui petunt restitutionem cõtra pupillum, debent refici impensæ per falsum tutorem qui dolo malo auctoritatem accommodauit. & ita tangit hic. §. de primo auxilio, & de secundo huius edicti. [*SI PLVRES.*] Ponamus quod plures dolo malo fuerunt auctores pupillo mecum cõtrahenti, cum non essent tutores. certe contra eos omnes habeo actionem in factum ad interesse. & si recupero ab vno interesse, cæteri liberantur. non autem ideo quod incipiam contra vnum agere, liberantur alij. vnde si vnum conueni, & nihil ab eo consecutus fui: totum cõsequar ab aliis. & si partem fui consecutus à cõuento reliquũ cõsequar ab aliis. & hoc dicit cum. l. seq. Viuia.

a *Erit.* actor qui agebat rei vindicatione.

t *Compulsus.* qui sciens falsum esse tutorem eum qui secum volebat agere nomine alicuius pupilli. H.

u *Pupilli.* qui sciens cum tutore falso alicuius pupilli contraxit: vt supra, eo. l. plane. Accursius.

x *Computando nõ est.* in hoc edicto, vt ei minus succurratur p hoc edictum. Accursius.

y *Tutoris.* s. scientia.

z *Computanda est.* scilicet in hoc edicto, vt ei min⁹ succurratur. H. sic supr. de interro. act. l. ij. §. fina.

a *Si pupillo.* cõtra suũ verum tutorem per stipulationem rem pupil. sal. fo. & idoneus est, & eius fideiussor.

b *Melius.* dixerat sciẽtiam tutoris nocere pupillo: nunc corrigit: & sic non nocet.

c *Pupillo.* contrahenti cum falso tutore alteri⁹: & dic restitui per hoc edictum.

d *Quàm incertum cautionis.* id est, quàm agere ex cautione rem pupil. sal. fo. in qua est dubius euentus: vt. ff. de pecu. l. quod debetur. & facit. ff. tit. j. l. ij.

e *Si aliàs.* nam regulariter constat habere minorẽ electionẽ velit agere cõtra tuto. vel cura. vel petere restitui cõtra aduersariũ: vt. C. si tut. vel cura. l. etiã. & l. fi. & ita ergo fit hic.

Nouissimè.] *CASVS.* Hucusque dixit qualiter succurratur cõtrahenti eũ falso tutore pupilli aduersus ipsum pupillum: nunc qualiter succurrat aduersus ipsũ tutorẽ dolo malo auctoritatem accommodantem. Et di-

f *Nouissime.* hucúsque dixit qualiter succurratur contrahenti cum falso tutore pupilli contra ipsum pupillum, scilicet per in integrum restitutionem, vt ei non noceat quod egit: nunc qualiter ei succurratur contra ipsum falsum tutorem cum quo contraxit. Accursius.

g *Iudicium.* id est, actionem in factum ex hoc edicto.

h *Excusatus.* Respon. certe sic. & ita not. quod coactio magistratus eum excusat: vt. ff. si quis cau. l. ij. in fin. & etiam verus tutor non debet cogi auctorare: vt. ff. de aucto. præ. l. si tutor, & non valet quod ageretur: vt supra, de aucto. præ. l. j. in fi.

i *Quod ait.* supra, in princ. l.

BIU Cujas

a *Veritatem.* id est, veram rei æstimationem: vt infra, de verbo. significa. l. inter hæc. &. ſ. qui ſatisda. cog. l. ij. §. fin. &. ſ. ſi quis ius dicen. non obtemper. l. j. §. fina. Sed & ſumptus continentur hac actione his verbis: vt. j. proxi. §. & licet dicat, non pœnam, verum est reſpectu actoris: reſpectu tamen tutoris conuenti bene est pœna: quia ſoluit quod ei nō adeſt. & ſic non obſtat. d. l. j. ſi quis ius dicen. non obtemper. & facit infra, eo. l. falſus. §. j. Accurſius.

b *Sumptuū.* vt ſupra, proxi. §. dixi.

c *Reſtitutorio.* ex edicto poſito. ſ. eo. l. j. in fin. ſcilicet contra pupillum cum quo contraxit falſo tutore auctore. Sed nónne habuit primo iudicio totum intereſſe? ad quid ergo poſtea reſtituit? Reſpon. hic nihil aliud petit, niſi vt nó noceat ſibi quod fecit cum eo. Vel dic quod voluit à tutore prius petere: niſi quod nó poterat petere à pupillo per in integrum reſtitutionē. Ac.

d *Perceptione.* ſic. ſ. de dolo. l. in plures. &. ſ. de iis qui deie. vel effu. l. perceptione. Accur.

e *Et ideo. Seruatum ſit.* ab vno falſo tutore.

f *Denegandam.* hanc actionē ex hoc edicto. ſic. ſ. quod metus cau. l. ſi cum exceptione. §. fi. & l. ſeq. Accurſius.

veritatem[a] his verbis cōtineri. ℣ Pomponius libro trigeſimo rectè ſcribit, etiā ſumptuum[b] in hoc iudicio rationem haberi, quos facturus eſt actor reſtitutorio[c] agendo. ℣ Si plures ſint qui auctores fuerunt: perceptione[d] ab vno facta, & cæteri liberantur, non electione.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

ET ideo ſi nihil, aut nō totum ſeruatum ſit[e]: in reliquos non denegandam[f] in id quod deeſt [actionem,] Sabinus ſcribit.

Non ſolum falſus tutor tenetur hoc edicto, ſed etiā qui dolo fecit quod falſus tutor ſe interponeret, & datur hæredibus: ſed non contra hæredes: nec in ipſum falſum tutorem poſt annum: & in dominos datur noxalis actio pro delicto ſeruorum. hoc dicit vſque ad finem legis.

IX. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

HVius actionis[g] exemplo Pomponius libro trigeſimo ſcribit, dandam actionē[h] aduerſus eum qui dolo malo adhibuit, vt alius auctor aretur inſcius. ℣ Has in factum actiones[i] hæredibus quidem competere, cæteriſque ſucceſſoribus: in eos[k] verò non reddi, Labeo ſcribit: nec in ipſum[l] poſt annum: quoniam & factum[m] puniunt, & in dolum[n] concipiuntur: & aduerſus eas perſonas[o] quę alieno iuri ſubiectæ ſunt[p], noxales[q] erunt.

X. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

SI falſo[r] tutore [auctore] actū ſit, & interea dies actionis[ſ] exierit, aut res[t] vſucapta[u] ſit: omnia incommoda perinde ſuſtinere debet[x] ac ſi illo[y] tempore vero tutore auctore egiſſet.

XI. VLPIANVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

FAlſus tutor qui in contrahendo auctor minori duodecim vel quatuordecim annis fuerit, tenebitur in factū actione[z] propter dolū malum, cuiuſcumque cōditionis fuerit[a] & obli. l. in honorariis. &. C. ex delic. defun. l. j. Sed dic quod hic nihil peruenit ad conuentum: vnde quoad eum pœnalis eſt: alias eſſet ſecus: vt in. d. ll. Vel dic quod eſt ſpeciale in his honorariis. Item facit ſupra, de alie. iud. mu. l. item ſi res. §. fina. &. ll. ſequen. Accurſius.

Hvius actionis.] CASVS. Non ſolum datur cōtrahenti cum falſo tutore in integ. reſti. petita actio contra pupil. vt dictū eſt à principio. l. j. vſque ad. l. nouiſſime. & nō ſolum datur actio in factum cōtra falſum tutorem: vt. d. l. nouiſſime. ſed etiam exēplo cuiuſlibet dictarū actionū datur contrahēti cum falſo tutore actio in factum contra illum qui dolo malo curauit vt alius tutor quā verus. i. tutor falſus det auctoritatem pupillo cōtrahenti. [*HAS ACTIONES*] Actio in factū quæ datur contra falſum tutorem, de qua dictum eſt. ſ. e. l. nouiſſime. & alia actio in factum, de qua dictū eſt in princ. huius. l. cōpetunt hæredibus contrahentis cum falſo tutore: ſed nō dantur in hæredes falſi tutoris, vel in hæredes illius qui curauit vt falſus tutor adhiberetur: nec dantur poſt annū contra falſum tutorem viuentē, vel cōtra illum qui dolo curauit vt falſus tutor adhiberetur. & eſt ratio: quia ſunt & veniūt ex delicto & dolo. & quia ſunt ex delicto, euenit etiam illud, quia noxaliter dantur contrahenti cum falſo tutore contra dominum vel patrem falſi tutoris: & contra dominum vel patrem illius qui dolo curauit, & falſus tutor adeſſet. Viuianus.

g *Huius actionis.* in factum ex hoc edicto cōtra ſalſum tutorem quæ datur ex verbis & ex ſententia: vt. ſ. eo. l. nouiſſime. in princ.

h *Actionem.* vtilem in factū ex ſententia huius edicti: ergo vtilis: vt. ſ. ſi quadru. pau. l. j. §. penul.

i *Has actiones.* ſcilicet quæ dantur conta falſum tutorem: vt. ſ. eo. l. nouiſſime. in princ. & alia quæ eius exemplo cōpetit in eum qui dolum malum adhibuit &c. vt. ſ. eo. in princ. huius. l.

k *In eos.* ſcilicet hæredes.

l *Nec in ipſum.* falſum tutorē, vel eū qui dolū malū adhibuit &c.

m *Et factum.* i. delictum: facto enim obligatio oritur ex delicto: vt inſti. de obli. ex delic. in princ. nā ex delicto videretur venire.

n *Et in dolum.* id eſt, propter dolum: vt ſupra, eodem. l. nouiſſime. & in princ. huius. l.

o *Perſonas.* puta ſeruos qui gerentes ſe vt tutores auctoritatem præſtiterunt pupillo mecum contrahenti.

p *Subiectæ ſunt.* iure ſeruitutis, nó filiationis: vt inſti. de noxa. §. fi.

q *Noxales.* igitur ex delicto ſunt: alioquin ſi ex cōtractu, de peculio daretur: vt. ſ. de iis qui deiec. vel effu. l. j. §. cum ſeruus. ſed cum ſit rei perſecutoria, non pœnalis: vt ſupra, eo. l. nouiſſime. §. quod ait. ergo vltra annum & in hæredem datur: vt infra, de act.

Si falſo tutore.] CASVS. Cum haberet Titius actionem temporalem perſonalē vel rei vindicationē ad recuperandam rem ſuam contra Seium, pup. egit contra eum falſo tutore interueniente, & litem fuit cōteſtat[s]: quæ cōteſtatio nihil valuit propter falſum tutorē. nunc autem antequam veniretur ad ſententiā, dies dictæ actionis tēporalis exiuit: vel pupillus vſucepit rē prædictam Titij. quęritur, quid iuris ſit? certe Titius poteſt petere in integ. reſti. & ea petita & habita reſtituetur ei tēpus actionis amiſſæ. & ponetur in eodem ſtatu ac ſi pupil. non vſucepiſſet rem ſuam, perinde ac ſi vero tutore auctore cum pupillo litigaſſet. Viuianus.

r *Si falſo.* ſub. cum: id eſt dicere, ſi actum ſit cum falſo tutore nomine pupilli: vel cum ipſo pupillo falſo tutore præſtante auctoritatē.

ſ *Dies actionis.* perſonalis qua conueniebatur falſus tutor nomine pupilli.

t *Aut res.* actoris qui agebat rei vindicatione.

u *Vſucapta ſit.* à pupillo. nam lit. conteſt. ſic facta vel iudicium ſic acceptum nullum eſt: ſicut & ſi coram non competenti iudice egiſſet[a]: vt. C. ne de ſta. de. l. pe. & ad hoc eſt ſatis expreſſum. C. de tut. & cura. qui ſatis non de. l. iij. &. j. de rebus eo. l. qui neque.

x *Debet.* pupillus: non ergo proficit ei vſucapio. & ſic eſt argu. contra. ſ. de alie. iudi. l. item ſi res. in princ. in ipſo autem tutore falſo non pōteſt poni.

y *Illo.* aliàs eſt, alio: & ita eſt in libro domini mei.

Falſus tutor.] CASVS. Principium huius. l. cum vltima. l. huius titu. dant auxiliū minori contra falſum tutorem qui ei fuit auctor in cōtrahendo, & dant ei actionem in factum ad recuperandum à falſo tuto. totum illud in quo deterioratus eſt minor. [*QVI DOLO.*] Dictum eſt in. l. nouiſſime. quod ille qui contrahit cum pupillo falſo tutore auctore, habet actionem in factum contra eum falſum tutorem. modo dicit hic quod idem præſtet falſus tutor auctoritatem filiofami. vel filiæ, qui non dicuntur pupilli. & idem ſi ſeruo vel ancillæ. [*IVLIANVS.*] Quid ſi pater Titiæ minoris. xij. an. eam mihi maritauit, & ſic non valuit matrimonium, & forte propter hoc ego ſum in aliquo deterioratus? nunquid tenetur mihi dictus paterfami? & certe non: quia non videtur dolo facere maritando filiam ante tempus: immò maxima affectione quam habet erga filiam. Quid ſi puella prædicta mihi per patrem maritata intra. xij. ann. decedat ante. xij. an. & dos ſit penes me qui debebam eſſe maritus, & fecerim ego pactum de lucranda dote vel parte ſi matrimonium ſolueretur morte mulieris: quod matrimonium non erat adhuc: pater autem prædictus, qui dolo in hoc verſatus fuit, condicit eam à me? certe potero eum doli exceptione ſummouere in totum ſi feceram pactum de tota dote lucranda. vel potero eum ſummouere in parte ſi feceram pactum de parte lucranda. Viuianus.

z *In factum actione.* contrahenti ſecum, vel cum pupillo ſe auctore: vt ſupra, ea. l. nouiſſime. in princ. non autem legas quod minori cui præbuit auctoritatem, teneatur: ſed hoc dicit infra, eo. l. fi. ſed certe in eo loqui poteſt, per. l. illam. Accurſius.

a *Fuerit.* falſus tutor.

BIU Cujas

a *Vel alieni.* vt filiusfami. Item si est seruus habet locum noxalis: vt.ff.eo.l.huius.§.fi.

b *Tenebitur.* contrahenti secum: & ideo hunc casum repetit, vt addat sequentes.

c *Sed & si quis.* asserens se tutorem: & illam suam pupillam, cum esset alterius filia.

d *Auctor.* aliàs, tutor.

e *Ad contrahendum.* cum aliquo.

f *Tutore auctore.* scilicet falso qui se tutore, & illam liberam & pupillam suam asserebat.

g *Propensiore.* præsumitur enim causa affectionis fecisse magis quàm dolo. sic supra, de ritu nupt.l.non solum.§.denuo.& supra, de adop.l.nec ei.§. eorum. & in authē. vt sine prohibi.in princip. colla.v.

h *Pertinet.* puta pater, vt dixit qui dotauit. Itē si extraneus dotans eam sibi reddi stipulatus sit.

i *Doli.* nō pacti: quia vbi non tenet matrimonium, nec pactum: vt.C.de cōdic.ob causam.l.j.Sed pacto non apposito non daretur exceptio.Accursius.

k *Condicentē.* per cōdictionem ob causam, vel sine causa: non actione de dote: quia dos nulla, cum matrimonii nullum: vt dicit Plato in hunc locum & Aristo. & l.C. de condic. ob cau.l.j.& supra, de cōdic.ob cau.l.fina.&.C. de dona. ante nup.l.fi. Accursius.

l *Lucraturus.* puta per pactū quod fecerat de ea lucranda si prædecederet in matrimonio. Sed nūquid actio ex hoc edicto dabitur aliquo casu? Respon. sic.si soluta non esset, & esset promissa sub prædicto pacto. Item exceptione doli, & actione ex hoc edicto, potest haberi ratio fructuū qui essent viri si matrimoniū esset: nunc non sunt: vt supra, de iure do.l.dotis fructus.in prin. *ADDITIO.* Dic secundū Bal. hic quòd hoc non est verū in actione ex hoc edicto: de qua proxi.not.supra. Ratio est, vt fructus essent mariti etiam si matrimonium tenuisset, exigitur quòd dos sit tradita: vt.l.de diuisione.supra, solu.matri.& no. in dicta.l.dotis fructus.supra, de iure dot. quod in quæstione huius gloss. locum habere non potest, cum præsupponatur in ea dotem traditam non fuisse, secūdum Iaco.de Ra. Sed ad hoc potest faciliter responderi si ponas patrem fuisse interpellatum, & sic in mora, secundum eundem Bal.

m *Ex eo quòd interrogatus.* forte in iudicio confitendo corā iudice se tutorem.

n *Responso.* facto in iudicio accepto nomine pupilli: vel aliàs in contractu aliquo inito nomine pupilli.

o *Vtilem.* ex hoc edicto: siue eius mente.

p *Dandam.* pupillo vel adulto facto. & est hoc quartum remedium. Alij dicunt hic loqui de actione protutelæ. sed certe de ea dixit.ff.titu.j.& in hoc differt hic titu.ab illo: vt no.ff.in rubrica.

DE FIDEIVSSORIBVS ET NOMINATORIBVS, & hæredibus tutorum & curatorum.

Vamuis.] *CASVS.* Hæres tutoris non est tutor: & nihilominus quidem tenetur facere ac si esset tutor. primum ff. Infort.

vel sui iuris, vel alieni. [a] ℣ Qui [enim] dolo malo auctoritatem accōmodauit: tenebitur [b] hoc edicto. Sed & si quis [c] filiefamiliàs auctor [d] factus sit ad cōtrahendū, [e] tenetur. Idemq; iuris est si ancillæ quis tutore auctore [f] crediderit.* Nam omnibus istis modis propter tutorem decipitur is, qui contraxit: quia* aliter cum impubere cōtracturus non fuisset,* quàm si tutoris auctoritas intercessisset.

Non punitur pater hoc edicto citra ætatem puellam nuptui tradens: quod si dolo id pater faciat, & puella intra duodecimum annum moriatur: & pater dotem repetat: gener poterit eum repellere doli mali exceptione his casibus, quibus si fuisset matrimonium constitutum, erat dotem totam vel partem eius lucraturus.h.d.

℣ Iulianus libro vicesimo primo Digestorum tractat, an etiam in patrē debeat dari hæc actio, qui filiam minorē duodecim annis nuptum dedit. Et magis probat patri ignoscendum esse, qui filiam [f] suam maturius in familiam sponsi perducere voluit. Affectu enim [g] pēsiore magis quàm dolo malo id videri fecisse. Quòd si intra duodecim annos hæc decesserit, cùm haberet dotē: putat Iulianus, si dolo malo conuersatus sit is, ad quē dos pertinet, [h] posse maritum doli [i] mali exceptione cōdicentem [k] summouere in casibus in quib' dotem vel in totū vel in partem, si cōstaret* matrimonium, fuerat lucraturus. [l]

Verba huius edicti debent accipi cum effectu, non tantum si quis iactauit se esse tutorem.hoc dicit.

XII. IDEM libro primo Responsorum.

EX eo quòd interrogatus [m] tutorem se esse respondit: nulla eum actione teneri. Si tamen cum tutor nō esset, respōso [n] suo in aliquam captionem adulescētem induxit: vtilem [o] actionem aduersus eum dandam. [p]

DE FIDEIVSSORIBVS & nominatoribus, † & hæredibus tutorum & curatorum.

TITVLVS VII.

I. POMPONIVS libro septimodecimo ad Sabinum.

QVamuis hæres tutoris tuor nō est: [q] tamen ea quæ per defunctū inchoata sunt, [r] per hæredem (si legitimæ [s] ætatis, & masculus [t] sit) explicari [u] debēt: in quib' [x] dolus ei' admitti potest. ℣ Quod [y] penes tutorem fuit, hæres quoque ei' reddere debet. Quod apud pupillum is [z] reliquerit, si hæres capit: [a] non quidem crimine [b] caret, sed extra tutelam est, & vtili actione [c] hoc reddere compellitur.

II. VLPIANVS libro trigesimonono ad Sabinum.

POstulare [d] tutorem videtur & qui per alium postulat: item nominare [e] & qui per alium hoc idem facit.

III. IDEM libro trigesimoquinto ad Edictum.

Postulare.] *CASVS.* Rub. loquitur de nominatoribus tutorum: qui nominatores & postulatores tutorum tenentur tanquam fideiussores: vt.j.titu.j.l.j.§. sed si ordo. Ista ergo lex dicit quòd non solum iste dicitur postulator vel nominator tutoris, qui per se postulat vel nominat: sed etiam ille qui postulat vel nominat per alium. Viuianus.

d *Postulare.* coram iudice qui dare debet: vt infra, de dam.infec. l.iiij.§.postulare.

e *Nominare.* inter absentes: vt quando magistratus mittit nomina quorundam præsidi quasi sint idonei: vt supra, de tut. & cura. da ab iis.l.diuus. nam & hi tenentur insolidum: vt.C. de magi. conue.l.j.&.l.ij.& qui postulat tenetur, nisi sit fœmina: vt.C.de adminis.tut.l.fi.§.personis.&.C.si mater indem.pro.l.j.&.j.eo.l. cum ostendimus.§.fi. Et nota quòd qui per alium &c. vt supra, de adminis.tut.l.ita autem.§.gessisse.

ETiam.] *CASVS.* Tutor dedit pupillo fideiussores rē pupil. sal.fo. postea cum prætor vellet alimenta constituere pupil. præcepit tutori vt diceret ei prætori quantam pecu. pupil. habet. tutor cum haberet.xx. dixit de.x. tantum. certe de.x. quæ tacuit, præstare debet vsuram centesimam: vt supra, de admi.tut.l.tutor qui repertorium.§.idem solent. Certe ad eandem rationem vsurarum debent teneri fideiussores & hæredes dicti tutoris.

BIU Cujas

a *Vsurarum.*ad quem modum vocetur tutor,habes supra,de admiñist.tut.l.tutor qui repertorium.

Cvm ostendimus.] *CASVS.* Diximus.ſ.l.j. quòd hæres tutoris tenetur tutelæ iudicio.modo videamus latius, & quæramus vtrum hæres tutoris teneatur de ſuo proprio dolo vel adminiſtratione? Et certe Seruius iuriſconſultus dixit quòd hęres tutoris tenetur ſuo nomine tutelæ iudicio vtili in tribus caſibus, qui ſunt plani in litera vſque illuc, nam cũ permittatur &c.& ibi reddit rationem.de negligentia tamen nõ tenetur.& ſi de pupil. pec. fecit facta ſua, hæres præſtare debet vſuras quantas iudex ſuo arbitrio iudicauerit vel dixerit.[*FIDEIVSSORES.*] Cum iudex quæreret à tutoribus fideiuſſores ré pupil.ſal.ſo. dixerunt tutores: Ecce Titius & Seius amici noſtri & vicini qui intrant pro nobis.& ſic iudex fecit ſcribi in quaterno notarij ſui quòd Titius & Seius extiterunt fideiuſſores pro tutoribus, ipſi tamen Titius & Seius hoc audientes nihil dixerũt. certe tenentur ac ſi promiſiſſent. & ſicut fideiuſſores tenentur,& illi qui affirmauerunt idoneos eſſe tutores. & ſciẽs quòd fideiuſſores tutorum à pupil.conuenti, ita bene poterunt reputare pupil.ſicut poſſent tutores. qualiter autem poſſent tutores, habuiſti ſupra, de cõtra.iu.tut.l.j.§. fi. &.l. ſequen. & hoc dicit cum.l.ſequen.Viuia.

† *Adde ſingulare, quod etiam vbi datus eſſet tutor à teſtatore hac lege quòd non redderet rationem tutelæ,nihilominus tã ipſe quàm hæredes eius cogerẽtur, nõ obſtantibus verbis teſtatoris. Saly-ce.in.l.cum neceſſitate. C. de fideicõ.quod dictum excludat do. Iaſon in act. vlt.col.C. de trãſac.*

ETiam fideiuſſorem,& hæredes fideiuſſoris ad rationem eandem vſurarum [a] reuocandos eſſe cõſtat, ad quam & tutor reuocatur.

Hæres tutoris tenetur de ſuo proprio dolo & adminiſtratione in tribus caſibus qui ſunt plani in textu, ſi poſt mortẽ.& reddit rationẽ ibi,nã cum &c. de negligẽtia verò propria non tenetur hæres tutoris.h.d.

IIII. IDEM libro trigeſimo-ſexto ad Edictum.

B CVm oſtendimus hæredẽ [b] quoq; tutelæ iudicio poſſe conueniri, [c] videndum [eſt] an etiã proprius eius dolus vel propria adminiſtratio [d] veniat in iudiciũ. Et extat Seruij ſententia, exiſtimãtis ſi poſt mortem tutoris hæres eius negotia pupilli gerere perſeuerauerit, [e] aut in arca tutoris pupilli pecuniam inuenerit, & conſumpſerit,vel eam pecuniã quam tutor ſtipulatus fuerat, exegerit: tutelæ iudicio eum teneri ſuo nomine. Nam cum permittatur aduerſus hæredem ex proprio dolo [f] iurari in litem: apparet eum iudicio tutelæ teneri ex dolo proprio. ℣ Negligẽtia [g] planè propria hæredi non imputabitur. ℣ Vſuras quoque eius pecunię quam pupillarem agitauit,præſtare debet [h] hæres tutoris. Quantas autẽ & cuius temporis vſuras præſtare debeat: ex bono & æquo conſtitui ab iudice oportet. [i]

a *Vſurarum.*ad quem modum vocetur tutor,habes ſupra,de admiñiſt.tut.l.tutor qui repertorium.

b *Hæredem.*aliàs ſcilicet in noſtris libris eſt, ſed & Põpo.dixit.ſcilicet.ſ.eo.l.j.§.quod penes.

c *Conueniri.*ex facto defuncti.

d *Propria adminiſtratio.* non connexa cum eo quod defunctus inchoauit. Accurſius.

e *Perſeuerauerit.*alia noua inchoando.

f *Proprio dolo.*vel lata culpa.quod dic vt.C. de in litem iuran.l. ij.&.l.alio.Accurſius.

g *Negligentia.*id eſt,leuis culpa,ſed lata ſic:vt.C. de nego.geſt. l.curatoris. vbi ex perſona defuncti tenetur ſimiliter de dolo & lata culpa defuncti,non leui:niſi in caſibus tribus: vt.C. de hære.tu.l.j.at ipſe defunctus tenetur de dolo, lata culpa, & leui: vt. C.arbi.tut.l. quicquid. Item & illud conſtat, quòd etiam leuis culpa ſeu negligentia ei imputatur, ſi non explicet inchoata per defunctum:vt.ſ.eo.l.j.

h *Præſtare debet.*Sed cõtra,ſupra, pro ſoc.l.ſocium qui.in prin. &.§.j.Sed expone vt ibi.& facit infra,tit.j.l.j.non ſimiliter. Acc.

i *Oportet.*qui ſeruabit legem ſupra,de vſu.l.j.in prin.

k *Iure legitimo.*id eſt,ſolenni ſtipulatione.Et ſic not.fingi ſtipulationẽ vbi non eſt: vt ſupra, de adop.l. his verbis.& .C. de rei vxo.act.l.j.in prin.& infra,de dam.infec.l.ſi finita.Item nota patientiam & præſentiam præiudicare.ſic ſupra, de iudi.l. quidam. & de exerci.l.j.§.magiſtrum.& ſupra,mand.l.ſi remunerandi.§.ſi paſſus.& infra,ad muni.l.ij.§.j.& ſupra,nau.cau.ſta.l.j.§.fi.& ſupra,loca.l.cum in plures.§.locator.

Præſentia & patiẽtia præiudicat.

l *Affirmauerint.*ſic ſupra,de pig.l.fideiuſſor.§.pater.& de inſtit. l.cuicunque.§.ſed & cum fullo.

m *SI cum fideiuſſoribus. Reputationes.*vt ſupra, de compen.l.iiij.& C.de except.l.defenſiones. Quas autem habeat tutor, habes ſupra,de contrario iudi.l.j.§.fi.&.l.ij.&.iij.per totum.

Pupillus.] *CASVS.* Cũ pupillus habuiſſet tutores tres,& quilibet tutorum dediſſet ei vnum fideiuſſorem rem pupil. ſal. ſo.& finita eſſet tutela,& quilibet tutorum ſoluendo eſſet, & quilibet eorum adminiſtrans, ſed cõmuniter cum aliis, & crederet pupil.quondam tu.male adminiſtraſſe:impetrauit à principe literas contra eos & contra fideiuſſores ad quẽdam principem, aliàs iudicẽ. iure enim iſto poteſt conueniri ſimul reus & fideiuſſor:& etiam prius fideiuſſor ſi vult ille qui habet eos obligatos.poſtea idem iudex mortuus eſt antequam eoram eo irẽt partes.poſtea ſicut ſuperiora euenerunt de facto,ita & iſtud aliud euenit, ſcilicet quòd pupillus impetrauit aſium iudicẽ contra ſolos fideiuſſores. Certe ſicut tutores prædicti haberent beneficiũ vt viriliter condemnentur:vt ſupra,de tute.& rat. detra.§. nunc tractemus. ita ex perſona tutorum habent beneficium fideiuſſores eorum.Viuianus.

Si fideiuſſores permittunt ſe nominari à tutoribus, & in actis nomina ſua ſcribi nihil contradicentes: tenentur ac ſi ſtipulatio interceſſiſſet:& hi etiam qui affirmant fideiuſſores eſſe idoneos.Itẽ fideiuſſores à pupillo conuenti habent eaſdem reputationes contra pupillum quas habent tutores. hoc dicit cum.l.ſequen.

℣ Fideiuſſores à tutoribꝰ nominati, ſi præſentes fuerunt,& nõ contradixerunt, & nomina ſua referri in acta publica paſi ſũt: æquum eſt perinde teneri, atq; ſi iure legitimo [k] ſtipulatio interpoſita fuiſſet. Eadem cauſa videtur adfirmatorum:qui ſcilicet cum idoneos eſſe tutores adfirmauerint, [l] fideiuſſorũ vicem ſuſtinent.

V. PAVLVS libro trigeſimo octauo ad Edictum.

SI cum fideiuſſoribus tutoris,ex ſtipulatione rem ſaluam fore,agetur:eaſdem reputationes [m] habebũt quas tutor.

VI. PAPINIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

C PVpillus contra tutores eorumq; fideiuſſores [n] iudicẽ accepit.iudice defuncto, prius quàm ad eum iretur,contra ſolos fideiuſſores alter iudex datus eſt.Officio cognoſcẽtis cõueniet, ſi tutores ſoluẽdo ſint, & adminiſtratio non diſpar, [o] ſed communis fuit:portionum viriliũ admittere rationem ex perſona tutorum.

VII. IDEM libro tertio Reſponſorum.

n *Fideiuſſores.* dic à ſingulis tutoribus ſingulos fideiuſſores datos. vel dic ab vniuerſis vniuerſos. Vnde ſicut tutores, ita & ipſi habent beneficium epiſtolę.ſecus ſi ab vno tutore darentur plures fideiuſſores: vt infra, rem pupilli ſaluam fore.l.fina.niſi adultus ſactus ſibi prçiudicet de nouo ſtipulando: vt infra.l.proxi.vel aliter eam exponas.Accur.

o *Non diſpar.*id eſt,non diuiſa à teſtatore,vel à iudice: quia tũc ipſo iure fideiuſſor vnius non tenetur pro altero: vt ſupra,de admini.tut.l. ſi minoris. Et facit ad.l. iſtam infra, de fideiuſ.l.inter eos.&.l.fideiuſſores.in prin.&.l.inter fideiuſſores.

D *SI fideiuſſores.*] *CASVS.* Tutor Titij pupilli dedit tres fideiuſſores,pone rem pupil.ſal.ſo.finita tut.cum pupil.poſſet ante cõuenire fideiuſſorem quàm tutorem,vt dixi ſupra.l.j.fideiuſſores ab eo impetrauerunt vt prius tutorem cõueniret: & præter hoc promiſerunt pupil. quõdam ſe reddituros ei illud quod non poſſet habere à tutore.adultus egit contra tutorem:& cum deberet recipere.xx.non potuit exigere niſi decẽ.nunc petit reſidua.x. à fideiuſſoribus ex ſecunda ſtipu. ipſi cum ſint ſoluendo, volunt beneficiũ diuiſionis.quæritur,nũquid habeant illud beneficium? Et dicitur quòd ſic:& eſt ratio, quia licet ipſi aliàs nõ poſſunt habere hoc beneficium:vt infra,rem pupil.ſal.ſo.l.ſi. tamen hic debent habere:quia illud onus fideiuſſorũ quod ſuſtinent aliàs,ſcilicet ne inter eos diuidatur actio, vt dixi:videtur per adultũ ſuſpectum per cau.ſecundam,id eſt, videtur velle adultus ſtipulando ab eis illud à tutore ſeruari non poſſe vt ipſi habeant beneficium diuiſionis,ſicut habent alij fideiuſſores qui non promittunt rem pupilli ſaluam fore,ſed aliquid aliud: de quibus habes inſtit. tit.de fideiuſ.Et ad dictam rationẽ eſt alia ratio. ego video quòd ſi plures mandent pecuniam credi Titio per Seium, & Seius cõueniat mandatores, diuiditur actio inter eos.cur ergo in noſtro caſu non debeat diuidi? Certe immo debet:quia ita bene ſoluunt

pro

BIU Cujas

pro alio fideiussores tutoris, sicut faciunt mandatores. Viuianus.

Casum pro. a *Si fideiussores.* fideiussores qui cauerant rem pupilli saluam fore, petierunt vt adultus primo cóueniat tutores, quàm eos qui habebant electionem: vt. C. de fideiusso. tut. l. j.

b *Onus.* quod erat ne diuideretur actio: vt infra, rem pupil. sal. fo. l. fina.

c *Susceptum.* ab adulto per cautioné secundã: vt infra, de præto. stipu. l. penult. Et dic quòd adulto facto fuit facta promissio. & sic sibi præiudicauit. aliàs non haberet locũ beneficium epistolæ: vt infra, rem pup. sal. fo. l. fi. Alij distinguunt in fideiussorib⁹ vnius tutoris: aut simpliciter interceſſerunt, & tunc cessat epistola: vt. d. l. fi. an etiam à principio promiserunt quod ab alio seruari non poterit, vel rem pupil. sal. fo. quod idem est: vt C. eo. l. fina. & tunc in illo residuo locum habet epistola: vt hic dicit. sed hæc litera non bene patitur hunc intellectum.

Flo. petierunt

SI fideiussores [a] qui rem saluam fore pupillo cauerant, vt tutorem aduleſcens ante cõueniret, petierunt: * atque ideo stipulanti promiserũt se reddituros quod ab eo seruari non potuisset: placuit, inter eos qui soluendo essent, actionem residui diuidi, quòd onus [b] fideiussorum susceptum [c] videretur. Nam & si mãdato plurium pecunia credatur: æquè diuiditur [d] actio. Si enim quod [est] datum pro alio, soluitur: cur species actionis [e] æquitatẽ diuisionis excludit?

Licet hæres tutoris teneatur de dolo & culpa eius qui iure datus fuit tutor, non tamen eius qui non iure datus fuit. hoc dicit.

VIII. PAVLVS libro nono Responsorum.

Flo. hæredes eius

HAeres * eius qui non iure tutor vel curator dat⁹ administrationi se nõ immiscuit: dolum & culpam præstare nõ debet. [f] * Paulus respõdit, tale iudicium in hæredem tutoris trãsferri oportere, quale defunctus susceperit. [g] Hoc [h] eò

Æquè diuiditur. vt C. de constitu. pec. l. fi.

Actionis. vbi ergo eadem æquitas, & ea-

Fl. debere dem ratio, & idem ius: vt supra, ad leg. Aquil. l. illud. & C. de li. prę. l. j. Item facit supra, proxi. cum similibus.

Hæres. CASVS. HLicet hæredes tutoris teneantur de dolo & culpa tutoris iure dati, qui tutor nondum administrauit: tamen si nõ fuit iure datus, non tenentur hæredes. [PAVLVS RESPONDIT.] Si lis est contestata contra tutorem etiam de dolo, vel lata culpa, vel negligentia, de omni eo tenetur hæres. Sed si lis non erat cõtestata contra tutorem, nunquid tenetur hæres de dolo defuncti? Certe sic, puta quia dolosè fecit tutor vt tutelaria instrumenta perirent. Nam si tenetur hæres ex dolo defuncti in omnibus cõtractibus, bene est quòd teneatur cum tutelæ agitur. sed propter ignorantiam hæredum subuenitur eis vt non iuretur contra eos in litem, quamuis contra tutorem in litem iuraretur si viuerẽt. & hoc dicit vsque ad finem tituli. Viuianus.

f *Nõ debet.* quia nec is cui succesit si viueret: vt. C. de test. tu. l. j.

g *Susceperit.* erat ergo lis contestata cum defuncto.

h *Hoc.* quod dixit Paulus.

i *Non inuenisse.* dolo vel culpa defuncti: cum lis sit contestata: vt. C. de hære. tute. l. j. & dic instrumentum tutelæ, inuétarium, & cætera instrumenta pupilli: vt. C. de in lit. iur. l. alio.

k *Nam cum.* argumentatur à simili: vel à minori. q. d. si lite etiam non contestata tenetur de dolo defuncti hæres, vt hic, & infra, de actio. & obliga. l. ex depositi. & l. ex contractibus. & de reg. iur. l. hoc iure. §. fi. ergo lite contestata multo magis tenetur de dolo etiam & culpa & omni eo in quo etiam defunctus: vt in prin. l.

l *Constitutionibus.* istæ constitutiones loquuntur in alio casu: scilicet lite non contestata. & sic non contradicunt Paulo: nec corrigunt eum: licet H. contra. & sic nõ tenetur de leui culpa defuncti: sed nec ipse fuit in lata culpa, de qua sola tenetur: vt. C. de nego. gest. l. curatoris. quia ignorat vbi sunt illa instrumẽta: vt & infra, de re iudi. l. qui in alterius.

m *Hoc.* quod dicunt cõstitutiones. & sunt istę cõstitutiones. C. de neg. gest. l. curatoris. & de in lit. iuran. l. alio. & similes. & adde quod not. s. eo. l. cum ostendimus.

n *Perpetuantur.* facit institu. de perpe. & temp. act. §. pe. &. C. ex delic. defunc. l. j. Accursius.

DE MAGISTRATIBVS CONVENIENDIS, & eorum hæredibus.

IN ordinem sub.] CASVS. Magistratus alicuius ciuitatis ad quos spectat tutorũ datio, dederunt alicui pupillo tutorem. pupillus postea factus adultus non inuenit soluendo tutorem: vnde vult recurrere ad subsidiariam actionem. quæritur, cõtra quem possit eam intentare? & certe contra magistratus prędictos: non autem contra ordinem decurionum. Item nec cõtra fideiussores prædictorum magistratuum qui dederunt tutorem. & reddit rationem. Item nec contra nominatores dictorũ magistratuum. Quod autẽ dixi ordinem decurionum * *Flo. bene* nõ teneri subsidiaria, *side* fallit in casu, scilicet quãdo receperunt decuriones in se periculum: & eo casu illi tãtum qui fuerunt præsẽtes, tenebũtur. Quod autẽ dixi in magistratibus ciuitatis, & ordine decurionum ciuitatis, intelligas in magistratibus, & ordine decurionum municipij. [NEQVE PRAETOR.] Quidam sunt qui dant tutores, non tamen habent necesse exigere satisdationem à tuto. rem pup. sal. fo. sicut prætor, & quidã alij de quibus dicitur instit. de satisda. tuto. §. fi. Dicitur hic quòd si illi tales dẽt tutores, non tenẽtur subsidiaria. [SI PRAESES.] Præses Lõbardiæ iussit magistratibus Bonoñ. vt ei renuntient vtrum Titius sit diues homo: quem Titium præses vult dare tutorem Titio pupillo. & ipsi renuntiauerunt quòd diues erat satis. postea præses eũ dedit tutorem. quæritur, vtrũ magistratus teneãtur ac si dedissent? & dicitur quòd non, nisi renũtiauerint falsum per pecuniã vel per gratiam. [SI PRAESES PROVINCIAE &c.] Titius pupillus petiit à præside tutorem: venit Sẽpronius vicin⁹ pupilli corã præside, & dixit: Domine, Gaius idoneus tutor esset isti Titio pupil. præses hoc audito præcepit illis magistratibus illius ciuitatis vnde erat & pupill⁹ & Gaius, vt certiorarent eum vtrum Gaius esset idoneus: & ipsi renuntiauerunt quòd sic. & ita præses dedit eum Gaium tutorẽ. nunquid isti magistratus tenentur? & dicitur quòd sic. [NON TANTVM.] Videas per te. [SI CVRATORES.] Præses mandauit magistratibus vt se prætorem instruant vtrum Titius esset idoneus curator cuidam adulto: & ipsi dixerũt quòd sic, & ipse præses dedit eum curatorem. dicitur hic quòd tenentur magistratus. idem si mandauit eis vt darent eum curatorem: vel satisdationem ab eo exigerent. [MAGISTRATIBVS.] Præses mandauit magistratibus Bononiæ vt darent tutorem Titio, & ipsi non dederunt. certe quicquid damni habuit interim pupil. ei resarcire debent. si autem non fuit eis mandatum, non tenentur. [SCIENDVM.] Cum magistratus deberet dare tutorem pupillo: vel postquam dedit tutorem, debens satisdationem ab eo petere, distulit dare vel petere ad tempus successoris sui. Dicitur hic quòd debet teneri. [DIVVS.] Magistratus dedit tutorem Titio: modo debebat ab eo exigere satisdat. rem pupilli saluam fore, & non cognoscebat fideiussores quos volebat dare tutor: & ideo elegit vnum, qui cognosceret vtrum essent idonei fideiussores. & iste cum non essent idonei, renuntiauit eos idoneos. certe tenebitur pupillo. Vel pone quando præses dabat tutorem, & commisit magistratui, vt cognoscceret an essent idonei. [SI INTER MAGISTRATVS.] Duo magistratus dederunt tuto. Titio: & conuenerunt inter se, vt si aliquo tempore ageret contra eos pupillus subsidiaria actio. vnus eorum suo periculo responderet. Dicitur hic, quòd ius publicum quod dicit vnumquemque teneri, non possunt suis conuentionibus tollere: ille tamen qui conuenit de sustinendo periculo, prius conuenietur sicut si solus ipse dedisset tutorem. [SI QVANDO.] Magistratus debent dare tutores de

illa

BIU Cujas

illa ciuitate vnde est pupillus. si autem non sit de ciuitate vnde est pupillus, idoneus, debent quærere in proximis ciuitatibus, & renuntiare hoc præsidi: nō autē ipsi sua auctoritate dare. [*SI MAGISTRATVS.*] Magistratus dederunt tutorem bene idoneum Titio pupillo: & satisdationem ab eo exegerunt. Dicitur hic quòd tenentur subsidiaria si tutor non inuenitur soluendo tēpore depositi officij. ꝙ si acceperunt satisdationem à dicto idoneo tutore, tunc non tenentur. Quid autem non si exigerent satisdationē, & idoneus iuenitur tutor tēpore depositi officij? Certe nō tenetur magistratus. Sed pone quòd idoneū dederunt tutorē, & idoneum acceperunt de eo fideiussorem: tempore autem depositi officij tuto. inueniuntur nō idonei? Dicitur hic quòd incūbit probatio magistratibus quòd fideiussor fuerit idoneus tempore quo eum acceperūt. [*PRIVILEGIVM.*] Quamuis pupillus habeat priuilegium in bonis tutoris cum agit contra eum tutelæ, tamen non habet in bonis magistratus cum agit contra eū subsidiaria actione.

[*EXIGERE.*] Quādo magistratus exigit satisdationem à tutore, debet facere venire coram se pupil. faceréque eū stipulari à tutore, & à fideiussore eius rem suam sal. fo. si aut pupil. nō potest loqui, & habet seruū, seruus stipulabitur. si autē non habeat seruum pupil. notari[2] vel ipse magistratus stipulatur, & acquiret act. pupil. [*SI FILIVSFAMILIAS.*] Si filiusfami. voluntate patris magistratum gerens det tutorem, & ab eo non exigat satisdationem: pater non tenetur nisi de peculio. & reddit rationem in fi. l. quia rem publi. sal. fo. videtur promittere pater qui dat volūtatē vt filius decurio creetur. non autem rem pupil. videtur promittere sal. fo. Viuianus.

Flo. denū tiare

Flo. renūtiant

Flo. decesserunt,

Hal. exin de vul. proinde

a *In ordinē.* decurionum: quia tutorū datio ad eos nō spectabat, nisi in casu: vt. C. de. tut. & cur. da. ab iis. l. vbi. Accursius.

b *Fideiussores eorum.* scilicet magistratuum: vt infra, ad munici. l. ij. ſ. j. Sed contra hoc quod dicit de fideiuſ. eſt. C. eo. l. j. Sed ibi loquitur de fideiusso. qui dati erant magistratui pro sua indemnitate: hic de his quos dedit magistratus reip. pro dānis ei illatis.

c *Sed si ordo.* decurionum.

d *Eos.* decuriones, & non præsentes.

IN ordinē [a] subsidiaria actio nō dabitur, sed in magistrat', nec in fideiussores [b] eorū. Hi enim rempublicam saluam fore promittunt, non pupilli. Proinde nec nominatores magistratuū ex hac causa tenebūtur, sed soli magistratus. Sed si ordo [c] receperit in se periculū: dici debet teneri eos [d] qui præsentes fuerunt. Parui enim refert, nominauerint [e] vel fideiusserint, an in se ꝑiculū receperit. Vtilis ergo in eos actio cōpetit. Sed si à magistratibus municipalibus tutor datus sit, non videtur per ordinem [f] electus. ℣ Neque prætor, neq; quis alius cui tutoris dandi ius est [g], hac actione tenebitur.

Magistratus non dantes tutores, sed tantum renuntiantes eorum facultates, non tenentur actione subsidiaria: nisi hoc facerent liniti gratia, aut pecunia corrupti, vel nisi præses prouinciæ talibus magistratibus præcepisset vt exigerent satisdationē à tutoribus. hoc dicit.

℣ Si præses prouinciæ renūtiare* magistratus tantū de facultatibus [h] tutorū voluit, vt ipse [i] daret: videamus an & quatenꝰ teneātur. Et extat diui Marci rescriptum, quo voluit eos qui præsidi renūtiassent [k], *nō perinde teneri, atq; si ipsi dedissēt: sed si decepissent, *gratia fortè aut pecunia, falsa renūtiantes. Planè si præses prouinciæ satis eos exigere iusſit: nō dubitabimꝰ teneri eos, etiā si præses dederit. ℣ Si præses prouincię, nominibꝰ ab alio acceptis, ad magistratꝰ municipales remiserit, vt seˡ de nominibꝰ ᵐ instruāt [n], & pinde* instructꝰ dederit [o] tutores: an exēplo eorū, qui prætorē instruūt, debeāt magistratus teneri, quęritur? Vtiq; enim interest vtrùm ipsi magistratus nomina electa dederint præsidi, an ea quæ ab alio præses accepit, inquisierint. Et puto vtroq; casu sic teneri, quasi dolo vel lata culpa versati sūt. ℣ Nō tantū pupilli, sed etiā successores eorū subsidiaria agere [p] possunt. ℣ Si curatores fuerunt minus idonei dati: dicendū est teneri magistratus oportere, si ex suggestu eorum [q], vel nominibus ab eis [r] acceptis, præses dederit. Sed & si ad eos remiserit, vt ipsi darent, * vel vt post datione exigerēt satisdationē: periculū ad eos pertinebit. ℣ Magistratibus imputatur, etiam si omnino tutor vel curator datus non sit: sed ita demū tenentur, si moniti [f] nō dederint. Ideo dānū quod impuberes vel aduleſcētes medio tēpore passi sunt, ad eos magistratꝰ pertinere nō ambigitur, qui munere mādato nō paruerūt. ℣ Sciēdū autē est, si magistratus municipales data opera tutelā distulerint in successores [t] suos, vel si satisdationē data opera traxerint quoad successores accipiant: nihil eis ꝑdesse. [u] ℣ Diuus Hadrianus rescripsit, etiā in eū qui electus esset* ad æstimandas tutorum satisdationes [x], actionem [y] dandā. ℣ Si inter magistratus hoc conueniſſet*, vt alterius tantum periculo tutores darentur: conuētiones pupillo nō præiudicare diuus Hadrianus rescripsit. Conuentione enim duumuirorū [z] ius publicū mutari nō potest [a]. Prius tamen arbitror conueniēdum eū qui hoc susceꝑit: deinde excussis eius facultatibus, tūc veniendum ad collegā: quemadmodū si solus dediſſet, [b] dicere mus prius eū, deinde collegam adgrediendū. ℣ Siquādo desint in ciuitate ex qua pupilli oriūdi sunt, qui idonei [c] videantur: officiū est magistratuū exquirere ex vicinis ciuitatibus honestiſsimū quémq;, & nomina præsidibus prouinciæ mittere, nō ipsos arbitriū dādi sibi vindicare. ℣ Si magistratus ab initio tutorē idoneū dedit, & satis non exegit: nō sufficit [d]. Quòd

e *Nominauerint.* scilicet aliqui tutores vel fideiussores qui tenētur: vt not. supra, titu. j. l. ij.

f *Per ordinem.* decurionum.

g *Ius est.* scilicet tantum: vnde non etiā exigendi satisdationē, vel nominandi tutores. alioquin cōtra: vt. ſ. de admi. tut. l. Aemilius. & ibi plene no. & facit institu. de satisda. tuto. vel cura. ſ. fina.

h *Tantum de facultatibus.* non de moribus. Azo & Hug. immo nō iusſit vt daret, quod potuit: vt instit. de Attil. tu. ſ. sed hoc. neque quòd satisdationem acciperet: quia tūc teneretur: vt. j. ſ. plane.

i *Ipse.* præses.

k *Renūtiassent.* nomina & facultates tutorū.

l *Vt se.* præsidem.

m *De nominibꝰ.* id est, de nominatorum facultatibus & moribus. Et est hic arg. quòd iudex debet inquirere de conditione testis.

n *Instruant.* nō facta prędicta denūtiatione.

o *Dederit.* ſ. præses.

p *Agere.* contra magistratum. Accursius.

q *Eorum.* magistratuum.

r *Ab eis.* magistratibus.

ſ *Moniti.* per iussum. nam aliter dari nō poterat olim, licet hodie secus: vt instit. de Attil. tut. ſ. sed hoc iure. & not. admoniti. sic. j. de dam. infec. l. iiij. ſ. in eum. & de no. ope. nū. l. de pupillo. ſ. qui opus.

t *In successores.* quasi dicat, remittunt hoc onus dandi tutores ad suos successores in dignitate. sic supra, qui. ex tau. maio. l. sed & si per prętorem. ſ. proinde si dum vult.

u *Prodesse.* quin teneatur. & sic paria sunt nō dare, & male dare: vt. ï. ad munici. l. ij. ſ. fi. & ï. e. ſ. si inter.

x *Satisdationes.* id est, fideiussores, sint idonei vel non. sic & ſ. qui satisda. cog. l. fi. ab abitro

y *Actionem.* ſ. in factum: vt C. eo. l. fi.

z *Duumuirorū.* id est, magistratuū municipalium: vt Cod. de iudi. l. fina.

a *Non potest.* vt & supra, de pac. l. ius publicum. & de transact. l. iij. in principio. & infra, de admi. re. ad ciui.

b *Dediſſet.* & alter dare negligeret. nam hæc sunt paria, non dare, & male dare: vt. ſ. ſ. sciendum. sic & in duobus tutoribus vno gerente, altero non: vt. ſ. de admini. tut. l. tutores. ſ. in eum.

c *Idonei.* facit. ſ. de tu. & cura. da. ab iis. l. diuus. & quod ibi not.

d *Non sufficit.* quin teneatur.

BIU Cujas

a *Futuros caſus.* ſic.j.de admi.rerum ad ciui.perti.l.ij.§.ſi eo.& ſ.de neg.geſt.l.litis.§.ſi pecuniam.&.ſ.de admini.tut.l.etiam.Sed contra.j.eo.tit.l.Lucius.§.Sempronij.Solu.vt ibi.

b *Agi poteſt.* ſcilicet finita tutela: vt ſupra, de tut.& ra. detra. l.niſi.& facit.C.de diui.tu.l.j.

c *Fuiſſe.* quia enĩ hodie ſunt non ſoluẽdo, præſumuntur ſic retro fuiſſe: quod dic vt.ſ.de proba.l.nõ eſt neceſſe.

d *Priuilegium.* perſonale vel hypothecæ. Accurſius.

e *Exigere.* fideiuſſoribus, ſubaudi.

f *Seruus.* poteſt intelligi in vero ſeruo, vel in tabellione, qui ſeruus eſſe non poteſt: vt C. de tabu.l. generali. li.x.& ſic dicitur quòd cuilibet de populo ſeruit.ſic ponitur.ſ. de adop.l.non aliter. & facit ad.§.j.rẽ pupil. ſal. fo.l.ij.&.l.non quæritur.&.ſ.de pac.l.itẽ magiſtri.&.ſ.de conſti.pecu.l.cum qui.§.ſi actori.&.ſ.de adminiſt. tuto.l.quoties. in prin.& ſupra, de procu.l. mutus.§.ſi procurator.

g *Rem.* pupilli, nõ pupillum: vt.ſ.l.j.in prin.

h *De peculio.* vt ſupra, de pecu.l.licet.§.fi.Sed contra.C.quod cũ eo.l.j.in fi. vbi dicit inſolidũ.Sol.ibi datus fuit tutor filius: hic ipſe alium dedit. Item contra, infra, ad muni.l.ij.§.penul.vbi æquiparat patrem fideiuſſori qui interceſsit apud rempublicam: ſed fideiuſſor nullo modo tenetur: ergo nec pater: vt ibi dicit.Reſpon. non tenetur pater vt fideiuſſor pupillo ſuo nomine, vel de ſuo aliquid dare, ſed nomine filij, & vt pater, & de bonis filij, ſcilicet de peculio: vt hic dicit: licet alij hic ſomnient in Parnaſſo.

PRoponebatur.] CASVS. Magiſtratus dederunt duos tutores, & ab eis ſatiſda.nõ exegerunt. vnus tutorum deceſsit pauper: pu.egit contra alium: & exegit eum inſolidũ. vult ille tutor agere contra magiſtratus qui non exegerunt ſatiſdationem. Certe ſi ſciuit tutor inſolidum conuentus à tutore mortuo non exactam ſatiſdationem, non aget contra magiſtratum.aliàs ſic.& hoc dicit cum.l.ſeq.

i *Datos.* iuſſu præſidis: non aliàs hoc iure. hodie quandoque ſecus: vt inſtit. de Attil.tu.§.ſed hoc iure.

k *Habeat actionem.* de ſtricto iure. de æquitate quandoque ſic: vt infra.l.proxi.& ſic nõ abundat, prǽſertim, de ſtricto iure: quaſi diceret, etiam ſi non eſt in culpa, non datur actio.& ſic eſt contra infrà.l.proxi.Sed ibi eſt de æquitate: quod eſt infrà. Vel dic, non habet vnquam: cùm &c. & abundat, præſertim: vt aliàs maximè: vt.C.de teſta.ma.l.fina.§.ij.

l *Subuenit.* dumtaxat quaſi non tutori, ſed contra magiſtratum: ſcilicet vtili actione. Accurſius.

m *Quod ſi tutor.* cum ſuperiori continuatur.

ſi ſatis exegit, & idoneũ exegit: quãuis poſtea facultatibus lapſi ſint tutores vel fideiuſſores, nihil eſt quod ei qui dedit imputetur. Non enim debet magiſtratus futuros [a] caſus & fortunã pupillo præſtare. Sed & ſi ſatis nõ exegit, idoneus tamen tutor eo tẽpore fuit quo tutelę agi poteſt [b], ſufficit. Probatio autẽ nõ pupillo incũbit, vt doceat fideiuſſores ſoluendo non fuiſſe cũ acciperentur: ſed magiſtratibus, vt doceãt eos ſoluẽdo fuiſſe [c]. ¶ Priuilegiũ [d] † in bonis magiſtratus pupillus nõ habet: ſed cũ cæteris creditoribus partẽ habiturus eſt. ¶ Exigere [e] autem cautionẽ magiſtratus ſic oportet, vt pupilli ſeruus [f], aut ipſe pupillus, ſi fari poteſt, & in præſentiarum eſt, ſtipuletur à tutoribus, item fideiuſſoribus eorũ, rem [g] ſaluam fore. aut ſi nemo eſt qui ſtipuletur, ſeruus publicus ſtipulari debet rẽ ſaluam fore pupillo: aut certè ipſe magiſtratus. Planè vbi ſeruus publicus vel ipſe magiſtratus ſtipulatur: dicẽdum eſt vtilem actionem pupillo dandam. ¶ Si filiusfamiliàs fuerit magiſtrat9, & caueri pupillo nõ curauerit, aut non idoneè cautũ ſit culpa eius: an & quatenus in patrem eius actio danda ſit, quæritur? Et ait Iulianus in patrẽ de peculio [h] dandã, ſiue volũtate ei9 filius decurio factus ſit, ſiue nõ. Nam etſi volũtate patris magiſtratũ adminiſtrauerit, attamen nõ oportere patrẽ vltra quàm de peculio conueniri: quaſi rẽpublicã ſaluã ſolam fore promittat, qui dat voluntatem vt filius decurio creetur.

Tutor non habet actionem cõtra magiſtratum qui dedit contutorem non ſufficiẽtem: licet ipſe tutor pro cõtutore ſuo pupillo ſatisfecerit. hoc dicit.

II. IDEM libro tertio Diſputationum.

PRoponebatur † duos tutores à magiſtratibus municipalib9 datos [i] cautione nõ exacta: quorũ alterũ inopẽ deceſsiſſe, alterũ inſolidũ conuẽtum ſatis pupillo feciſſe. & quærebatur, an tutor iſte aduerſus magiſtratus municipales* habere poſsit aliquã actionẽ, cum ſciret à cõtutore ſuo ſatis nõ eſſe exactũ? Dicebã, cùm à tutore ſatis pupillo factũ ſit: neq; pupillũ ad magiſtrat9 redire poſſe, neq; tutorẽ: cum nunquã tutor aduerſus magiſtrat9 habeat actionem. [k] Senatus enim conſultũ pupillo ſubuenit: [l] præſertim cũ ſit quod tutori imputetur: [ſcilicet] quòd ſatis à cõtutore non exegit, vel ſuſpectũ nõ fecit, ſi ſciuit* (vt proponit) magiſtratibus eum nõ cauiſſe.

III. IVLIANVS libro viceſimo primo Digeſtorum.

QVod ſi tutor [m] ab hac parte culpa vacet: nõ* erit iniquũ, aduerſus magiſtratus actionem ei dari [n].

IIII. VLPIANVS libro tertio Diſputationum.

NOn ſimiliter tenẽtur hæredes magiſtratuum, vt ipſi [o] tenentur. Nam nec hæres tutoris negligẽtiæ [p] nomine tenetur. Nam magiſtratus quidẽ in omne periculũ [q] ſuccedit: [r] hæres ipſius dolo proximæ [ſ] culpæ ſuccedaneus eſt.

V. IVLIANVS libro viceſimo primo Digeſtorum.

DVo tutores partiti ſunt inter ſe adminiſtrationẽ tutelæ. alter ſine hærede deceſsit. quæſitũ eſt, [vtrũ] in magiſtratum qui nõ curaſſet vt caueretur, an in alterum tutorẽ actio pupillo dari deberet? Reſpõdi, æquius eſſe in alterũ tutorẽ dari, quã in magiſtratũ. debuiſſe enim eum, cùm ſciret pupillo cautũ non eſſe, vniuerſa negotia curare: & in ea parte quam alteri tutori cõmiſiſſet, [t] ſimilẽ eſſe ei qui ad adminiſtrationem quorundam negotiorum pupilli non acceſsiſſet. Nam &

n *Actionẽ ei dari.* ſcilicet tutori cum ei imputari nõ poteſt, quòd ſatis &c. vt dixi.ſ.in.l.proxi. Accurſius.

NOn ſimiliter.] CASVS. Si magiſtratus malum det tutorem, & decedat, hæres eius non tenetur eodẽ modo pupillo ſicut ipſe tenebatur. nam tenebatur de omni culpa: hæres autem eius tantũ de dolo & lata culpa magiſtratus, ſicut euenit de hærede. Viuianus.

Flo. magiſtratum municipalem

o *Vt ipſi.* ſcilicet magiſtratus. Accurſius.

p *Negligentiæ.* id eſt, nomine culpæ defuncti: quod dic: vt.ſ.titu.j.l.cùm oſtendimus.

Negligẽtia culpa annumeratur.

Flo. ſcit.

q *Omne periculum.* id eſt, omnem culpam. ſic ſ.depoſi.l.j.§.ſæpe.nõ enim caſum præſtat: vt j.de admini. rerum ad ciui. perti.l.ij.§.ſi eo. & facit.l.magiſtratus.

*Hal. tamẽ erit iniquũ.

r *Succedit.* id eſt, obligatur. ſimile verbũ habes.C.qui da.tut. poſſ.l.curatorem.

ſ *Proximæ.* id eſt, de dolo & lata culpa defuncti tenetur, non de leui: vt.C.eo.l.ij.&.j.eo.tit.l.quod ad.

DVo tutores.] CASVS. Hæc lex dicit duo. Primũ eſt tale: Magiſtrat9 dedit duos tutores: & ab eis non exegit ſatiſdationé. iſti tutores inter ſe diuiſerunt adminiſtrationé. poſtea deceſsit alter ſine hærede. pupillus factus eſt adultus. quæritur, vtrum poſsit conuenire pro parte mortui contutorem viuũ, an magiſtratum? Et dicitur quòd contutoré. Secundo dicit: Magiſtratus dedit vnum tutoré Titio: & ab eo nõ exegit ſatiſdat.& tutor quędam adminiſtrauit, quædam non. Certe prius conuenietur tutor pro iis quæ nõ adminiſtrauit, quàm magiſtratus. Viuianus.

t *Commiſiſſet.* facit.C. de diui.tut.l.ij.& infra, ad muni.l.quid ergo.in fi.& ſupra, de admini.tut.l.Lucius.§.cum teſtamento.&.l.tres tutores.& infra, eo.l.penulti.& adde quod not. ſupra, de tute.& ra. detra.l.j.§.nunc tractemus.

QVod ad hæredem.] CASVS. Hæres magiſtratus debet teneri de geſtis à magiſtratu cauſa cognita. vnde ſi nullo modo magiſtratus exegit ſatiſda. à tut.pup. debet teneri magiſtratus tanquam fideiuſſor: ideoque relinquit hæredem ſuum obliga-

BIU Cujas

obligatum.si autē exegit idoneam,& postea factus est fideiussor non soluendo:non tenetur hæres magistratus, quia nec ipse teneretur.si autem exegit satisdationem non idoneam, & dolo vel lata culpa:tenetur hæres:non aliàs.

a *Omitteret.* hæc est lata culpa magistratus, de qua tenetur hæres: vt supra, eod.non similiter.

b *Teneatur.* sicut hæres fideiussoris.

c *Recusaret.* vt.ſ. eo. l.j.§.si magistratus.

d *Euidenter.* id est,cū aliquo dolo, vel lata culpa: de quibus tenetur: vt supra dixi. Accursius.

IN magistratus.] CASVS. Quæritur, an pupillus qui vult agere subsidiaria contra magistratus, possit vnum eorum exigere insolidum: an vero debeat eos conuenire pro virili? Et dicit hic quòd si dolo vel lata culpa non exegerunt satisda. magistratus: potest eos conuenire insolidum pupillus.

e *Si dolo.* vel lata culpa: vt.j.patet.

f *Insolidum.* nomine doli:qui nō potest pro parte committi: vt supra,depositi.l.si duo.

g *Si nec.* aliàs est in litera,si nulla culpa,scilicet lata, quæ dolo cōparatur.

* *Flo. contrahunt*

h *Dumtaxat.* id est,sola sine dolo.

i *Eorum.* scilicet magistratuum: neq; dolo &c.& sub.scilicet leuis & leuissima culpa interuenit.de quibus tenetur: vt.ſ.eo.l.non similiter.aliàs est in litera,sine lata culpa dumtaxat eorū &c. quæ est planior.& est idem sensus.& facit.C.eo.l.si tutor.&.ſ. de admi.tut.l. si plures.&.l.si pupill⁹.

Magistratus.] CASVS. Dederunt tutores cuidam pupil.magistratus,& non exegerunt idoneam cautionem. vnus magistratuum mortuus est sine hærede. Certe alter conuenietur insolidum.Viuianus.

k *Exegerunt.* minus idoneè.Accursius.

l *Ex his.* scilicet curatoribus:vt.ſ.eo.l.duo.Vel dic, id est, magistratibus:vt.C.eo.l.ij.& facit.ſ.eo.l.j.§.si magistratus.

AN in magistratus.] CASVS. Tutorē pupillo dedit magistratus,& non exegit idoneam satisda.tutor administrauit male intantū quòd tenetur pup. in.x.pro sorte, & in quinq; pro vsuris: postea factus est tutor non soluendo : & ita pupillus conuenit magistratum:& pro sorte sibi debita à tutore,& pro vsuris,id est,pro.xv. quæritur, vtrum magistratus teneatur ad vsuras omnium xv?Et videtur quòd non:quia.v.fuerunt vsuræ,& vsurę vsura peti non potest.Sed respon.quòd sic:quia omnia.xv.sunt facta sors in persona magistratus:quamuis.v. ex illis.xv.essent vsura quoad tutorem.Viuianus.

m *Actione data.* pupillo in factum,scilicet subsidiaria.

n *Sors.* scilicet inquantum tenetur tutor. nam ad idem tenetur magistratus in subsidium.Accursius.

o *Non possint.* quod videtur,quoniam &c.

p *Pœnarum.* quod exigitur à magistratu, pœna est quoad eum. & per hoc videbatur excusari ab vsuris:vt hic,&.C.de fisc.vsu.l. j.lib.x.Vel dic,pœnarum,id est, vsurarum.q.d.sicut aliàs nō præ-

si aliquam partem negotiorum pupilli administrauerit, tenetur etiā ob rem quam non gessit,cum gerere deberet.

Si magistratus nullam exegit cautionem à tutore, tenetur etiam hæres eius.si autem exegit cautionem idoneam, & postea factus est fideiussor non soluendo : non tenetur hæres magistratus, sicut nec ipse. hoc dicit.

VI. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

QVod ad hæredē magistratus pertinet:extat diui Pij rescriptū,causa cognita debere dari actionem. Nam si magistratus tanta fuit negligentia,vt omnē cautionē omitteret:[a] æquū est haberi eū loco fideiussoris:vt & hæres eius teneatur[b]. Si verò cauit, & tunc idonei fuerunt,& postea desierunt: sicut & ipse magistratus probè recusaret[c] hāc actionē, ita & hæres multo iustius. Nouissimè non aliàs ait in hæredem actionem dandam,quàm si euidenter[d] magistratus cum minus idoneis fideiussoribus contrahat.*

Si dolo vel lata culpa magistratus non exegerunt cautionem,tenentur insolidum pupillo:aliàs pro virili.hoc dicit.

VII. CELSVS libro vndecimo Digestorum.

IN magistratus qui tutorē dederunt,rogo rescribas vtrum pro virili portione actio danda sit: an optio sit eius qui pupillus fuit, cum quo potissimū agat?Respondit,Si dolo[e] fecerunt magistratus, vt minus pupillo caueretur: in quem vult, actio ei danda insolidum[f] est.* Sed si nec[g] culpa dumtaxat[h] eorum[i], neq; dolo malo id factū est: æquius esse existimo,ꝑ portione in quēq; eorū actionē dari,dū pupillo salua res sit.

VIII. MODESTINVS libro sexto Responsorum.

MAgistratus à curatoribus adulti cautionem exegerunt[k] rem saluam fore.ex his[l] alter sine hærede decessit.quęro, an indemnitatē insolidum collega eius præstare debeat? Modestin⁹ respōdit, nihil proponi cur non debeat.

Vsuræ possunt à magistratibus exigi eo pacto quo exiguntur à tutoribus, quando conueniuntur actione tutelæ.hoc dicit.

IX. IDEM libro quarto Pandectarum.

AN in magistratus actione data[m], cum vsuris sors[n] exigi debeat:an verò vsurę peti non possint[o] (quoniā constitutum est pœnarū[p] vsuras peti nō posse)quęsitū est.Et rescriptū est à diuis Seuero & Antonino,& vsuras peti posse[q]:quoniā eadē in magistratus*actio[r] datur,quæ cōpetit in tutores.

DE REBVS EORVM qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis.

TITVLVS IX.

I. VLPIANVS libro trigesimo quinto ad Edictū.

IMperatoris Seueri oratione prohibiti sunt tutores & curatores vel curatores vendere?Et certe non,nisi pater hoc iussisset: vt dictum est supra. [*SI MINOR.*] Titius minor. xxv. annis emit duo prædia à Seio maiore,& ei Titio tradita fuerunt: & sic dominium eorum fuit ei acquisitum.& Seius venditor habuit ei Titio taliter fidem de pretio, quia conueniunt simul, vt donec Titius emptor solueret ei pretium, Seius venditor teneret prædia loco pignoris. nunquid valet talis pignoris constitutio? Et dicitur quod non.& est ratio : quia postquam dominium est acquisitum minori, iam cœperunt illa prædia non obligari posse. Sed opponitur ad id quod dixi pignus non valere.nonne pignus quæsitum fuit vēditori prædicto cum domino,id est,eodem tempore quo translatum est dominium prædiorum in dictum Titium emptorem ? Certe sic. ergo videtur quod valeat obligatio: quia non fuit ante quæsitum minori emptori dominium prædiorum, quam secuta fuerat obligatio pignoris eorumdem prædiorum : immo vno & eodem tempore fuit translatum dominium in emptorem, & pignus in venditorem. & sic non videtur habere locum ratio huius.§.ibi, nam vbi dominium &c. Sed certe hæc oppositio non nocet: quia quocunque tempore dominium

IMperatoris.] CASVS. Imperator Seuerus fecit quandam orationem: & eā inter senatores recitauit.i verbis cuius orationis cōtinetur ne tuto.vel curato.pupillorum distrahérent prædia rustica pupillorum vel etiam suburbana. permittebat tamen dicta oratio distractionem prædiarum rerū in casibus. Vnus est,si parētes prædictorum pupillorū dixerūt in testaméto eorum quod fieret distractio dictarum rerū:vel etiam in codicillis.Secundus est,si tantum æs alienum imminet pupillo, quod ex cæteris rebus nō potest solui. Tertius est,si pupillus habet prædium cōmune cum alio : & socius prouocat tutores & curato.ad diuisionem.nam diuisio dicitur alienatio. Quartus est,si creditor cui pater pupilli obligauit prædium,vendat illud secundum pactum vel legem.Quid si pater pupil. consueuerat prædia emere & reuendere:nunquid prædia quę emit pater,poterunt tutores

* *Flo. distrahi*

BIU Cujas

minium sit quæsitum emptori minori, nunquam potest obligari. Imperatoris tamen rescriptum super hoc impetratum à venditore, bene facit pignus confirmari. Item valet dictum pignus si fiscus fuisset qui tali meo minori Titio vendidisset. Item valeret pignus in hoc alio casu: si tutor seu pupillus emit fundum dicto suo pup. ex pec. Titij alterius pup. & fuit traditus fundus dicto Seio pup. vel dicto suo tutori: illicque dominiũ eius acquisitũ ex dicto Seio pupillo: nunquid habebit tacitũ pignus in dicto fundo Titi[9] pupilli ex cuius pec. empt[9] fuit? Et dicitur ꝙ sic. & hoc dicit vsq; ad primũ, §. illius. l. sed si pecunia. & ita ponuntur hic quatuor casus, in primo nõ valet pign[9]: in aliis sic. Viuianus.

a *Curatores.* pupillorum nõ adultorum: vt j. proxi. dicam.

b *In senatu.* & ideo quandoq; vocatur senatusc. vt. C. e. l. j. quãdoque oratio: vt. C. de cura. fur. l. ij.

c *Et curatoribus.* pupillorũ, secundũ Ioan. quia & ipsi quandoque habent curatorẽ: vt insti. de curat. §. interdũ. nam ad curatores adultorum & aliorum porrigitur sententia, non verba: vt. j. eo. l. qui neque. §. j. licet hæc litera videatur contra. &. C. l. j. de cura. fur. l. ij.

d *Suburbana.* vt orti in ciuitate: vt. C. eo. l. si prędium. hodie idem est in vrbanis & omnibus rebus quæ possunt seruari: vt. C. de administra. tuto. l. lex quæ tutores.

e *Cauerint.* tũc etiam sine decreto: vt hic, & C. quando decre. opus nõ est. l. j. &. j. eo. l. magis. §. si fundus. etiam si est irritatum: vt infra, eo. l. fina. dum tamẽ seruet formam in testamento datam: vt. C. de administra. tuto. l. tutelam.

f *Alienum.* vt. C. eo. l. ob æs. Et nota tria necessaria, decretum, & causam alienandi, puta æs alienum, vt hic. item præsentiam tutoris vel curatoris: vt. C. si propter pup. pensi. l. fi.

g *Obreptum.* vt. j. eo. l. magis. §. pe. & dic, id est, per mendacium impetratum à prætore vt alienetur.

h *Socius.* scilicet maior. alioquin secus: vt infra, eo. l. si pupillorum. &. C. eo. l. inter omnes. & argu. C. de fun. do. l. fina. aliàs est in litera, maior.

i *Ius exequetur.* quia vendidit: vt. j. eo. l. si pupillorum. §. si pupillus. &. C. si aduer. ven. pig. l. ij. vbi plene nota.

k *Censeo.* quia poterit hoc fieri sine decreto. & hucusque sunt verba orationis. Accursius.

l *Si defunctus.* Nota non spectari consuetudinem patrisfami. sic ff. de offic. præsid. l. sed licet. Sed argu. contra. C. de episco. audien. l. iij. in princip. & supra, de pigne. act. l. vel vniuersorum. &. C. de verbo. signifi. l. j. & de ædil. edict. l. quod si nolit. §. quia assidua est. *ADDITIO.* Dic quod hic non erat consuetudo, sed præsumptio tacitæ voluntatis: cui non statur: quia forte patri erat vtile, pupillo inutile. hic non erat consuetudo, sed opinio & animi destinatio, secundũ Bald. hic facit iste. §. quod licet pater disposuisset ire ad sanctum Iacobum, filius tamen non tenetur ire, nec mittere: nisi ipse in testamento præceperit: vt extra. de voto. c. ij.

curatores [a] prædia rustica vel suburbana distrahere. Quæ oratio in senatu [b] recitata est, Tertyllo & Clemente consulibus, idibus Iuniis: & sunt verba eius huiusmodi: *Præterea patres conscripti interdicam tutoribus & curatoribus [c] ne prædia rustica vel suburbana [d] distrahant: nisi vt id fieret, parentes testamento vel codicillis cauerint. [e] Quod si fortè æs alienum [f] tantum erit, vt ex rebus cæteris non possit exsolui: tunc prætor vrbanus vir clarissimus adeatur, qui pro sua religione æstimet quæ possint alienari, obligarive debeant: manente pupillo actione, si postea potuerit probari obreptum [g] esse prætori.*

Res propter diuisionem potest sine decreto alienari: aut cum pater pupilli prius eam obligauit, & creditor vendit.

℣ *Si communis res erit, & socius [h] ad diuisionem prouocet: aut si creditor, qui pignori agrum à parente pupilli acceperit, ius exequetur [i]: nihil nouandum censeo.* [k]

Voluntas defuncti volentis dum viueret rem vendere, non facit rem posse sine decreto alienari post mortem: nisi hoc dixit in testamento. h. d.

℣ Si defunctus [l], dum viueret, res venales habuerit, testamento tamen non cauerit vti distraherentur: abstinendũ erit venditione. Non enim vtique quod * ipse voluerit vendere, idem etiam postea distrahendum * putauit.

Statim postquam res minoris esse cœpit, ita efficitur vt obligari vel alienari nullo modo sine decreto possit. Bartolus.

℣ Si minor vigintiquinq; annis emerit [m] prędia, vt quoad pretium solueret, essent pignori obligata venditori: non puto pignus valere. Nam vbi [n] dominium quæsitum est minori, cœpit non posse obligari.

II. PAVLVS libro singulari ad Orationem diui Seueri.

SEd hic [o] videtur illud mouere, [p] quod cũ dominio [q] pignus quæsitum est [r], & ab initio obligatio inhæsit. Quòd si à fisco emerit [s]: nec dubitatio est quin ius pignoris saluũ sit. Si igitur talis species [t] in priuato venditore inciderit, imperiali beneficio op[9] est, vt ex rescripto pignus confirmetur.

Fundus emptus pupillo & traditus pecunia alterius pupilli, est obligatus illi pupillo cuius pecunia fundus est emptus. h. d.

III. VLPIANVS libro trigesimo quinto ad Edictum.

SEd si pecunia alterius pupilli alteri pupillo fundus sit comparatus, isque pupillo vel minori traditus [sit:] an pignoris obligationem possit habere is cuius pecunia fundus sit emptus? Et magis est vt saluum sit ius pignoris [u], secundũ constitutionem Imperatoris nostri & diui patris eius, ei pupillo, cuius pecunia comparatus est fundus. ℣ Pignori tamen capi iussu magistratus vel prælegata vel relicta ab eo à quo institutus fuit. nam poterunt legatarij mitti in possessionem legatorum seruandorum causa. Tertius est quando ædes minoris minantur mihi ruinam: & non vult cauere mihi de damno infecto. nam debeo mitti in possessionem ædium ruinam minantiũ. & in his duobus casibus potest iudex siue prætor procedere ad secundum decretum. Quartus est casus quando tutor pupilli petebat à Titio fundum pupilli sui, & Titius non restituit, immo litis æstimationem obtulit. Certe alienatus est fundus in Titium, & valet alienatio. Quintus casus est quando Titius petebat à me tutore cuiusdam pupilli fundum ipsius pupilli: & condemnatus fui, & restitui fundum. Certe & hic valet alienatio. [*SI IVS.*] Pupilli prædium habet seruitutem in prædio vicini. nunquid potest distrahi illud ius à tutoribus pupilli? Et dicitur quod non, quamuis oratio quæ est supra. l. j. de hoc locuta non fuerit. Et idem est si pupillus habeat vsumfructum in prædio Titij. sed si proprietatem plenam habeat pupillus in aliquo fundo, vsum vel vsumfruct. alienare non potest. Item non potest fundo pupilli imponi seruitus, nec remitti si ei debeatur. sed & si pupillus habeat lapidicinas, vel aliquid aliud simile: impeditur alienatio. & hoc vsque ad primum. §. in l. magis. Viuianus.

m *Emerit.* & per traditionem acceperit, vt apparet per sequentia. sed ante traditionẽ bene tenet loco pignoris: vt supra, de act. empt. & vendi. l. Iulianus. §. offerri. & de hæredi. vendi. l. si hæreditatis. Vel dic quod eo ipso quod in pignus accepit, videtur tradere: vt argu. C. de donat. l. quisquis. Accursius.

n *Vbi.* i. postquam.

o *Sed hic.* id est, in casu superioris. l.

p *Mouere.* scilicet cõtra pupillum.

q *Dominio.* aliàs, dominio. aliàs, domino.

r *Quæsitum est.* i. dominium absolutũ non habuit, sed vt pignori esset apud venditorem quoad hic minor emptor solueret pretium.

s *Emerit.* scilicet pupillus: vt. C. in quibus cau. pig. ta. contra. l. ij.

t *Talis species.* vt. ff. eo. l. proxi. dixi.

Sed si pecunia.] CASVS huius legis in prin. satis patuit in fine casus præcedentis.

[*PIGNORI TAMEN.*] Dicti sunt quatuor casus. ff. eo. l. j. §. j. in quibus potest tutor vel curator vendere minoris prædia. modo videas alios quinque, in quibus valet alienatio vel obligatio ea ratione: quia non fit ex tutoris vel curatoris volũtate, sed ex auctoritate magistratũ. Vnus casus est cũ ex contractu paterno pupill[9] conuenitur: nam tunc potest fundus pupillaris pignori capi, & distrahi iussu magistrat[9]. Item si conuenitur ex suo cõtractu, bene potest procedere missio in possessionem in fundo pupillari. Secundus casus duos comprehendit, & est vnus quando pupillus non soluit

u *Ius pignoris.* vt supra, qui po. in pig. ha. l. idemque. & dic vt ibi not. Et nota duo. rem emptam alterius pecunia, esse ei obligatam: quod est speciale: vt. C. arbi. tu. l. curatorẽ. & de ser. pig. da. l. si creditoribus. Itẽ priuilegiatus contra priuilegiatũ priuilegio vtitur. sic. ff. de mino. l. verum. §. fina. & quib. ex cau. ma. l. fi. Accursius.

BIU Cujas

sidis vel alterius potestatis, & distrahi [a] fundus pupillaris potest. Sed & in possessioné mitti rerum pupillarium à prætore quis potest: & ius pignoris [b] cótrahitur siue legatorum seruandorũ causa, siue dãni infecti: [&] vt pcedat, [c] iuberi etiã possideri [d] poterit. Hę enim obligationes siue alienationes locum habét, quia nó ex tutoris vel curatoris volũtate id fit, sed ex magistratuum auctoritate.

Quod sponte aliquando fit, licet nó valeat: valet tamen si ex necessitate fiat. h.d.

¶ Item quæri potest, si fundus à tutore [e] petitus sit pupillaris, nec restituatur: an litis æstimatio oblata alienationé pariat? Et magis est, vt pariat. hæc enim alienatio nó sponte tutorum fuit. ¶ Idemque erit dicẽdum, & si fund' petitus [f] sit qui pupilli fuit, & cótra pupillum pronũtiatum tutoresque restituerunt. Nam & hic valebit alienatio propter rei iudicatę auctoritatem.

Non tantum fundus pupilli nó potest sine decreto alienari: sed nec ius pupilli quod habet ad illum fundum: per quod ius sibi quæritur quasi rei vindicatio. hoc dicit.

¶ Si ius [g] ἐμφυτευτικὸν,* vel ἐμβατευτικὸν* habeat pupill': videamus an distrahi hoc à tutoribus possit. Et magis est non posse: quamuis [h] ius prædij potius [i] sit. ¶ Nec vsusfructus etsi alienari potest, solus fuit vsusfruct' pupilli. An ergo hic nec non vtendo amittatur, si tutor causam præbuerit huius rei [k]? Et manifestum est restaurari [l] debere. Sed si proprietatem [m] habeat pupillus, non potest vsumfructũ vel vsum alienare, quamuis oratio nihil de vsufructu loquatur. Simili modo dici potest nec seruitutem imponi posse fundo pupilli vel adulescentis, nec seruitutem remitti. [n] quod & in fundo [o] dotali [p] placuit. ¶ Si lapidicinas † vel quæ [q] alia metalla pupillus habuit stypteriæ, [r] vel cuius alterius materiæ, vel si cretifodinas, [vel] argentifodinas, vel quid aliud huic simile.

IIII. PAVLVS libro singulari ad Orationé diui Seueri.

QVod tamen priuatis licet possidere:

V. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

MAgis puto ex sententia [s] Orationis impediri alienationem. Sed & si salinas habeat pupillus, idem erit dicendum. ¶ Si pupillus alienum fundum bona fide emptum possideat: dicendum puto ne hunc alienare tutores posse. [t] Ea e-

a *Distrahi.* contra.j.quib. ex cau.in possess. eatur.l. in possessionem.§.j.Sed hoc intellige cum conuenitur pupillus ex contractu patris, non suo: vt habetur in eo.titu.l.apud.in prin.&.§.j.

b *Ius pignoris.* demum cum ventum fuerit in possessionem: vt.s. de pigne.act.l.non est.

c *Vt procedat.* s.iudex ad secundũ decretum. Accursius.

d *Possideri.* ex secundo decreto: nó tamen est ad hoc festinãdum. & si fiat, poterit restitui pupillus: vt infra, de dam. infec.l. si finita.§.si forte. &.§.postea.& ad idem tendit.s. de mino.l. si ex causa. Accursius.

e *A tutore.* i.tutor petit ab aliquo nomine pupilli.

f *Et si fundus petitus.* id est, aliquis petit à tutore nomine pupilli.& sic est contraria ad superioré. Sed argu. contra vtrunque supra, de transac.l. cum hi.§. si cum lis. & facit.s. de fun.do.l.j.

g *Si ius.* scilicet emphyteusis in prædio fisci vel priuati: vt.C. eo.l.etiam. nam habet vtilem in rem pro tali prædio: vt.s.si ager vectí.l.j.&.ij. Item dicas in seruitute: vt.j. ea.l. §.simili modo.

h *Quamuis.* per quod videbatur quod possit alienari: sed nó potest alienari, [a] quia in fauorem pupilli non potest alienari.

i *Potius.* quam pupilli. sic.s. de neg. gest.l. qui alienum.§.fina.

k *Huius rei.* id est.nó vtendo.

l *Restaurari.* per in integrum restitutionem: ergo periit.& sic est contra supra, quemadmodum ser.amit.l.si communé. Solu.illud in prædiali seruitute, quæ nó ita facile amittitur vt vsusfru. Item cótra.j.de acquiré. rerum domi.l.bonæ fidei. Solutio. ibi in rebus corporalibus. Vel dic verius ad vtrunque contrarium: quod hic non admittitur. & quod dicit restaurari, scilicet quatenus de facto exiuit de bonis eius. Accursius.

m *Si proprietatem.* scilicet plenam.

n *Remitti.* per pactum: sed non vtendo sic: vt supra dicere videtur.& arg.supra, de vsufru.l.sed & si quid.§.fin. secundum quosdam: quod non placet: vt supra, quemadmo.ser.amit.l.si cómuné.

o *In fundo.* scilicet dato alicui ab aliquo in dotem.

p *Dotali.* vt supra, de fund.do.l.v.&.vj.&.s.de alie.iud.mu.cau. fac.l.non solum.§.ad iura.&.C.de reb.alie.non alie.l.fi.

q *Quæ alia.* id est, aliqua alia.

r *Stypteriæ.* [b] genera metallorum. & continua .ll. sequentes cum ista.

MAgis.] Casum in princip.huius.l. vide circa fi.casus præcedentis. [*SI PVPILLVS ALIENVM.*] Quæritur, nunquid fundus quem pupil.possidet bona fide, possit alienari? & dicitur quod nó. Quid de fundo pupillo pignerato? Certe distrahi potest, nisi pupillus vel pater eius impetrasset vt iure dominij possiderent, vel nisi sit missus in possessionem ex secundo decreto: quia maritus non cauebat ei de damno infecto. [*SI FVNDVS LEGATVS.*] Gaius instituit sibi heredem Titium pupillum, & legauit fundum Seio. nunquid tutores pupilli possunt præstare dictum fundum legatario sine auctoritate prætoris? Et distinguitur: Aut fundus erat testatoris: aut pupil. primo casu possunt, secundo non. [*SI PVPILLVS.*] Titio promisit pupil.fundum: nunquid potest ei dare sine auctoritate prętoris? Et dicitur quod non. secus si pater pupilli promisisset dictum fundum Titio prædicto, vel alius cui successit pupillus: quia his duobus casibus bene poterit dare. Item si dictus pater pupilli vel alius cui pupil.successit, vendiderit fundum: cætera potest perficere pupil. Item nunquid pupillus potest repudiare fundum sibi legatum sine auctoritate prætoris? Et dicitur quod non. [*NON PASSIM.*] Dictũ est.s.l.j.§. quod si forte. quod propter æs alienũ pupilli possunt tutores vendere prædia eius. hic autem dicit quod non indistincte hoc eis permittitur: & ideo senatores dederunt arbitrium super hoc prætori: cuius prætoris officio conuenit inquirere vtrum aliunde quàm ex prædiorum venditione redigi possit pecu.ad extenuendũ æs alienum: & tũc demum permittit venditionem cũ nó potest aliunde exolui. Item conuenit eius officio æstimare, vtrum debeat permittere vẽditioné, vel obligationem. & si permittat obligationem, non debet plus accipi mutuo quam sit necesse propter debitũ. si auté permittat vẽditioné, non debet vẽdi magna possessio propter paruum debitum. Circa hæc ergo omnia supradicta debet perquirere taliter cum necessariis & parentibus & tutoribus pupil. quòd prædicta obseruẽtur. [*ILLVD QVAE IV POTEST.*] Pupillus tutorem Romæ habens habebat in Italia possessiones, & in Roma, & in prouincia: & tutor eius administrabat in omni loco.& pupillus erat in debitis: quare tutor fuit Romæ coram prætore, & monstrauit ei debitum pupilli: & monstrauit similiter quod vtilius erat vẽdere fundum qui erat in prouincia, quàm aliquem alium. vnde permisit prætor vendere fundum prouincialem. nunquid valet? Et dicitur quod sic. [*NE TAMEN TITVLO TENVS.*] Dictum est.s.ead.l.§. non passim. quòd prætor debet videre vtrum permittere debeat alienationem, an obligationem propter æs alienum. Pone ergo quòd permisit vnum, vel aliud: certe debet prætor mittere nuntium ad videndum vtrum pec. detur creditori, vel non. & debet omnimodo ita facere quod dicta pec.soluatur creditori, & non expendatur alibi. [*SI AES ALIENVM.*] Si tutores velint vendere prædia pup.non propter æs alienum, quia id non subest, sed quia dicũt hoc vtile esse pupillis, aliquo modo nó debet prętor permittere.& si permittat, nó valet quod agitur. [*MANET.*] Dictũ est supra, eo.l.j.§.prętertea.versicu.manente. quod manet actio pupillo si possit probare mentitum esse prætori per tutores æs alienum allegantes. iste.§.dicit quæ actio manet pupil. nam habet rei vindi.contra emptorem, & actionem tutelæ contra tutorem. [*COMMVNIA PRAEDIA.*] Dictum est.s. eo.l.j.§.si communis. quod si pupillus habet commune prędium cum aliquo, socius suus potest eum prouocare ad diuisionem, quę diuisio est alienatio. iste.§.cum.l.seq.dicit quid continetur appellatione communis prædij.& est planissima. Viuianus.

s *Ex sententia.* non per verba.

t *Posse.* sine decreto: cum sit pupillus quasi dominus. habet enim Publicianam: vt supra, de Publi.l.j.

a Sed remoto fauore pupilli an potest ius emphyteuticarium vendi clausula adiecta, si & in quãtum de iure possũ: & an vendens incidit in pœnam. Bal. in ca. 1.§.hæc quoque.de succes. feu. & in.l.fi.C.de inge.ma.

** i.ius perpetuarium. ita enim Latine ius emphyteuticariũ appellarunt Arc. & Honorius AA. constit.1. C. de offic. có. sacri pal. nimirũ quod hoc titulo sterilia prædia perpetuo colenda dabant veteres, cũ fertiliores agri publici non nisi ad tempus cócederentur.*

** i. ius ingrediendi, quod misso in possessionem ex primo decreto cótingit, vsque dũ secũdo impetrato, auctoritate iudicis dominiũ rei sortiatur: dictũ ab ἐμβατεύειν quod missus in possessionem eo veluti pedẽ intulerit. aliàs additũ est, vel ἐμβατευτικόν. Vide Grego. Haloandrũ in sua Pandectarũ recognitione Parisiis apud Carolã Guillard excusa. & Alciat.lib.1. Parerg.ca. 36.*

b Stypte-

Valet.

BIU Cujas

nim quæ* quasi pupillaris verò* distractus est, venditio valet. [a] ℣ Si fund⁹ pupillo pigneratus sit: an vẽdere tutores [possint [b]? & puto.] hũc enim quasi debitoris, hoc est, [vt] alienum vendunt. si tamen impetrauerat pupill⁹ vel pater eius, vt iure dominij possideat [c]: *consequens erit dicere non posse distrahi quasi prædiũ pupillare. Idemq; [est] & si fuerit ex causa dãni infecti iussus possidere [d].

Fundus alienus legatus à pupillo hærede instituto, potest restitui legatario: secus si fundus proprius pupilli legatus sit. h. d.

℣ Si fundus legatus, vel per fideicommissum fuerit relictus Seio à pupillo hærede instituto: an tutores restituere [e] hunc fundum possint sine auctoritate prætoris? Et putem, si quidẽ rem suam [f] legauit, cessare orationem. Sin verò de re pupilli, dicendum erit locum esse orationi, nec inconsulto prætore posse alienari.*

Quando pupillus succedit in vẽ alii promissam vel debitam prius ex vẽditione, illa res potest alienari in eũ cui debetur: secus est si ipse pupillus talem rem immobilem promittat. hoc dicit.

℣ Si pupillus stipulanti spopõderit: an soluere possit sine prætoris [g] auctoritate? Et magis est ne possit: alioquin inuenta erit alienandi ratio [h]. Sed si pater stipulanti fundum spopondерit, successeritq; pupillus in stipulatum [i]: fortius dicetur, sine prætoris auctoritate posse eum reddere. [k] Idemque, & si iure hereditario alij [l] successerit, qui erat obligatus. Eadem ratione & si parens [m] fundum vẽdidit, vel quis alius cui pupillus successerit: potest dici pupillũ cætera vẽditionis incõsulto prætore posse perficere. ℣ Fũdum autem legatum repudiare pupillus sine prætoris auctoritate non potest. Esse enim & hanc alienationẽ, cùm res sit pupilli, [n] nemo dubitat. ℣ Non passim [o] tutoribus sub obtentu æris alieni [p] permitti debuit vẽditio. neque* enim est eis via distractionis tributa. & ideo prætori arbitrium huius rei senatus dedit [q]: cuius officio in primis conuenit hoc excutere, an aliũde possit pecunia ad extenuandum ęs alienũ expediri. Quærere ergo debet, an pecuniã pupillus habeat, vel in numerato, vel in nominibus quæ cõueniri possunt, vel in fructibus conditis, vel etiã in redituũ spe atq; obuentionũ. Item requirat num aliæ res sint præter prędia, quę distrahi possint, ex quarum* pretio æri alieno satisfieri possit. Si igitur deprehẽderit non posse aliũde exsolui, quàm ex prædiorũ distractione: tunc permittet [r] distrahi, si modò vrgeat creditor, aut vsurarum modus parendum æri alieno* suadeat. ℣ Item* prætor æstimare debebit vtrùm vẽdere potius, an obligare permittat: necnon [&] illud vigilanter obseruare, ne plus accipiatur sub obligatione prædiorũ fœnoris, quàm quod opus sit ad soluendum æs alienum. aut [si] distrahendum arbitrabitur: ne propter modicum æs alienum magna possessio distrahatur. Sed si sit alia possessio minor, vel minus vtilis* pupillo: magis eam iubeat* distrahi, quàm maiorem & vtiliorem. ℣ In primis igitur quotiens desideratur ab eo [s] vt permittat* distrahi: requirere debet eum qui se instruat [t] de fortunis pupilli: nec nimium tutoribus vel curatoribus credere [u]: qui nonnunquam lucri sui gratia adseuerare prætori solẽt necesse esse distrahi possessiones, vel obligari. Requirat ergo necessarios pupilli vel parentes, vel libertos aliquos fideles, vel quem alium qui notitiam rerũ pupillarium habeat: aut si nemo inueniatur, aut suspecti sint, qui inueniuntur, iubere debet edi rationes, itemque synopsin, [x] bonorum pupillarium aduocatum; pupillo dare: qui instruere possit prætoris religionẽ, an adsentire venditioni vel obligationi debeat. ℣ Illud quæri potest, si prætor [y] aditus permiserit distrahi possessionẽ prouincialem, an valeat quod fecit. Et putem valere [z], si modo tutela Romæ agebatur, & hi tutores eam quoq; administra-

a *Valet.* aliàs est in litera, non valet: & bona est, & loquitur in eodem casu quo supra. aliàs est valet, sine non: & tunc dic quod non erat pupillus, nec habebat tutorem: sed sciens alienum possidebat: vt. j. vt in possess. lega. l. is cui. §. bonorum. &. §. si deposita. & tunc loquitur alio casu quam supra: & valebit sine decreto. Et secundũ vtrũque dic, eius scilicet fundi qui quasi à pupillo distractus est. vnde &c. & fac ad. §. de ali. iudi. l. ex hoc. §. alienare. &. l. non solum. &. C. eo. l. iij. & si quis igno. rem mi. l. j. &. ff. de noxa. act. l. quoties. §. j. &. j. de adul. l. si postulauerit. §. de eo. Item quid si rem alienã bona fide sine titulo possidet? an poterit vendi sine decreto? Videtur quod sic. nam emptor vsucapit: vt. j. pro empt. l. ij. §. si à pupillo. & de doli except. l. apud. §. si quis non tutor. &. §. de iis qui pro tuto. l. ij. & sic vsucapio nõ est p habitus: nec ergo aliena tio: vt arg. j. de verbo. significationis. E contra videtur quod non: quia verba orationis late patent. nec enim dicũt prædia minorum, sed simpliciter prædia. Item iste casus hic videtur dici; eius enim &c. si enim vt pupillaris existens venditur, non valet, vt hic. Accursius.

b *Possint.* & vtiq; poterunt: hũc enim &c.

c *Possideat.* sic. C. de iure do. impe. l. fi.

d *Possidere.* ex secũdo decreto: & sic fit dominus si prior erat dominus: aliàs vsucapit: vt. j. de dam. infec. l. si finita. §. Iulianus.

e *Restituere.* id est, præstare. sic ponitur. j. p. ri. §. in fi.

f *Rem suã.* testatoris & facit. j. de ma. vin. l. si rogatus. in princi.

g *Prætoris.* aliàs, prætoris: aliàs tutoris. Ac.

h *Ratio.* non debet aperiri via malitiis. sic §. de trib. l. illud. in fi. &. §. de transac. l. cum hi. §. si cum his.

i *In stipulatum.* i. in obligationẽ ex stipulatu qua pater tenebatur.

k *Reddere.* id est, dare: vt. j. de verbo. sig. l. verbum reddere. &. §. pxi. §. in verbo, restituere. & facit ad. §. C. si aduer. ven. pig. l. ij.

l *Alij.* s. q patri.

m *Si parens.* facit. §. proxi. §. &. §. de contraben. emp. l. fistulas. §. j. &. C. quam decre. opus non est. l. j.

n *Pupilli.* nam recta via ad eum dominium rei legatæ transit morte testatoris, siue ab adita hæreditate: vt. j. de leg. ij. l. legatum. & vbi repudiat maior. xxv. an. antequam videtur fuisse eius: vt infra, de leg. j. l. si tibi homo. §. cum seruus. Item contra. huic. l. videtur. §. de dona. inter vi. & vxo. l. si sponsus. §. si maritus. vbi dicit quod non videtur donare nec alienare aliquid de suo, sed magis nec lucrari. sed ibi aliud est: quia non amare nec tanquam inter infensos sunt donationes reputãdæ inter coniuges: vt in eo. titu. l. si id quod. §. si quas.

o *Non passim.* id est, non sine distinctione, vel causæ cognitione. *Fl. quorũ sic ponitur. §. de postu. l. j. in princip.

p *Æris alieni.* æris alieni hic ideo fit mentio, quia hęc est illa vera causa p quã permittitur distractio: vt. C. de præd. mi. l. ob æs. & aliàs per cõstitutionẽ, *Fl. alio. cãvt in dote & donatio- rẽdum ære ne propter nuptias, cũ alieno. decreto tamen: vt. C. si *Idẽ. Flo. mi. ma. fa. sine decre. fa. alie. cõfir. l. fi. §. cum auté. & de admi. tut. l. lex quæ tutores. in pri. Accursius

q *Dedit.* vt. §. e. l. j. §. j.

r *Permittet.* facit supra, de pig. act. l. tutor. in princip.

f *Ab eo.* prętore. Ac.

t *Instruat.* sic supra, *Fl. vtilior eo. titu. l. j. §. si præses. *Fl. iubere

u *Credere.* sic infra, de re milita. l. non omnes. §. à barbaris. & supra, de eo, per quẽ factum est. l. j. §. j. &. C. de assesso. l. fina. ab i, nec facile &c. Itẽ excipe hic parentes pupilli si sunt tutores: vt infra, eo. l. si pupillorum. §. si pater. Accursius. *Flo. remittat*

x *Synopsin.* aliàs est, si inops: & tũc dat aduocatum cum salario de publico: vt not. supra, de postu. l. j. §. ait prætor. aliàs est, si opus sit. Accursius. *ADDITIO.* synopsim est in pand. Flo. Est autem synopsis compẽdium, quod inuentarium, aut repertoriũ Vlpia. l. tutor qui rep. de admi. tut. appellat, ἀναγραφὴν. l. cum plures. de reb. auct. iud. pos. Ego inquit, puto creditorib⁹ instrumẽtorum etiam ἀναγραφὴν facere.

y *Prætor.* vrbis Romamæ. Accursius.

z *Valere.* contra videbatur: qui a in puncti ali re tantum præses interuenire debet: vt C. eo. l. ob æs.

Subierant.

BIU Cujas

Decretū in nō subiectū non tenet.

a *Subierant.* aliās non: quia decretum in non sibi subiectum nō tenet. Azo & Hug. vt. ſ. de iurisdi. omnium iudi. l. fin. & instit. de Attil. tut. in prin. &. §. sed hoc. &. ſ. de offi. præfect. vrb. l. ſi.

b *Titulo tenus.* allegant titulum debiti, sed non probant.

c *Acceperint.* sub hypotheca rei minoris: & idem si ex pretio vendatur. nā de vtroq; subiicit. Accursius.

Viatori an credēdū sit.

d *Viatorem.* an autem viatori huic credatur? Respon. hoc casu sic: cum & si verum nō dicat, consultum sit minori contra tutorē vel curatorem. alias autem an credatur? Respond. vt no. ſ. de offi. præfec.

† *Gloſ. in. c. ſciſcitatus. ſuper verbo, deſtinare. de reſcr.* vrb. l. j. §. & sane. &. C. de accu. l. eadem quidem. Item facit supra, de iudi. l. fina. & in aurē. then. de eccle. rebus im mobi. ali. §. ementibus. colla. v.

tenet quod iſta renuntiatio debet fieri litera-

e *Ne poſſit.* vt infra. e. l. ſi fundus.

torie: ſicut quando cō-

f *Non liberum.* sic supra, de transactio. l. cū hi. §. ſi prætor. Accur.

lega alicuius delegati ſe excuſat quod nō poſſit intereſſe cauſæ cognitioni.

g *Aes alienum.* vel sic: milis causa: quod dic: vt. C. eo. l. ob æs.

h *Nullam eſſe.* Nota nō tenet decretum iniustum: vt & dicit Ioā. infra, eo. l. ſi prædia. & dicto. §. ſi prætor.

i *Manet.* sic. C. ſi aduer. vendi. l. in integrū restitutione. &. C. e. l. ſi præſes. & supra, eod. l. j. §. j. & de in ius vocā. l. sed si hac. §. iij. Accursius.

k *Communia.* exponit hic vltimam partem orationis positæ. ſ. e. l. j. §. j. ibi, ſi cōmunis &c.

l *Cōmunia ſint.* sic ergo & pro diuiſo potest dici res communis aliās: vt infra, de verbo. ſignifi. l. locus. §. j. licet non hic.

m *Ceſſante oratione.* illa parte orationis quæ est in. §. ſi communis. sed non tamen ceſſat prima pars orationis: vt hic subiicit.

n *Sed ſi forte. Ceſſet hæc pars.* quæ est supra, eo. l. j. §. j. ibi, ſi communis &c. sed nō ceſſat prima pars: quia nec vſusfructus nec proprietas alienari potest sine decreto: vt supra, l. ſi pecunia. §. nec vſusfructus. &. §. sequen. Accursius.

o *Nulla communio.* vt. ſ. de pecu. l. sed hoc quæritur. §. j. nec vſufruct. cum poſſeſſione: vt. j. de acquirēda poſſeſſ. l. permiſceri. nec poſſeſſio cum proprietate: vt in eod. titu. l. naturaliter. §. nihil. & vti poſſide. l. ſi duo. in fine.

Sī pupillorum.] *CASVS.* Duo pupil. habent duo prædia cōmunia. nunquid poſſunt diuidere sine auctoritate prætoris? & dicitur quod non. & hoc siue habeant dicti pupilli eosdem tutores, siue diuersos. & reddit rationem in litera. & hoc vsque ad primum. §. [*SI PVPILLVS DEDIT.*] Dictum est supra, eod. l. j. §. quod si forte. &. l. magis. §. non passim. quod tutores cum auctoritate prætoris possunt obligare prædia pupillorum. modo ponamus quod obligauerunt. nunquid poterit creditor vēdere pignus secundum legem quæ permittit aliis creditoribus vēdere pignora? & certe poterit: tamen melius faciet, si faciat cum auctoritate prætoris. [*SI PATER.*] Planissima est. [*SI PRAETOR.*] Cum tutor allegaret coram prætore æs alienum pupilli, prætor permisit ei vt venderet pupilli prædium: & ipse obligauit, vel econtra. nunquid valet quod agit? & certe nō. sed si prætor ita dixit tutori, permitto tibi vendere vel obligare prædium pupilli: certe est in arbitrio tutoris vtrum vendat, vel obliget: quamuis prætor male decreuit. [*SI OBLIGAVERIT.*] Pignus pupilli, puta Codex, erat obligatum Titio creditori patris pupilli quondam. tutor ipsius pupilli, Digestū ipsius pupilli obligauit Seio sine auctoritate prætoris, vt satisfaceret Titio primo creditori: nunquid valet obligatio Digestī? certe nō. habet tamē Scius exceptio. ſi pupil. ab eo Digestum repetat. Sed quid ſi Codicem Ti- *Hic tio obligatum obligauit Seio prædicto ſecundo creditori, & nō Digestum: & eandem ſortem recepit à Seio ſecundo creditore quī debebat pupillus Titio primo creditori, & ſub eiſdē vſuris? certe valet obligatio, & ius primi creditoris transit ad Seium ſecūdum. Viuianus.

p *Neceſſaria ſit.* maioris: vt supra. l. j. §. ſi communis. &. C. eodē. l. penult. sed hic neuter est maior. Accursius.

q *Neuter enim.* secus in Eccleſia: quæ cum poſſit cum alia permutare: vt. C. de sacroſan. Eccle. authent. item ſibi inuicem. ergo & diuidere, cum diuiſio ſit quædam permutatio: vt nota. supra, de transactionibus. l. cum hi. Accursius.

r *Exequi.* vendendo. *Fa ad quod. C. eod. l. ij.

ſ *Tutius.* sic. C. de pig. l. iij. & infrà, de ſolut. l. ſi ſtipulatus. §. ſi lanē. Et no. conſilium legis eſt tutiorem partem eligere. sic. C. de inter. ma. l. cum proponas. & infra, ad Trebel. qui totam. & vt in poſſe. is cui. §. ſi ex duobus. & ſuprà de inofſi. teſta. l. fina. & quod cuiuſque vni. no. l. fin. & de peri. & commo. rei ven. l. j. §. licet.

t *Debeat.* vt. C. eodem l. iij.

u *Patri.* quàm alij tutori vel curatori: vt supra, eodem l. magis. §. in primis. & est ratio, affectio: vt suprà, de ritu nupt. l. non ſolum. §. de illo. &. C. de bonis quæ liber. l. fina. §. hoc proculdubio. Accursius.

x *Nihil egiſſe.* facit suprà, qui. mo. pig. vel hypot. ſolui. l. ſicut. §. ſi debitor. ibi, sed si permiſit &c.

y *Magis eſt vt poſſit.* licet ergo fieri non debuit, factum tamen tenet. sic sententia sub conditione lata: vt infrà, quando appel. Fa ſit. l. j. §. biduum. secus in sententia lata sub tali alternatiua quæ esſet incerta: vt infrà, de verb. oblig. l. vbi autem. §. qui id quod. & ita non valet: vt. C. de sentent. quæ ſine cer. quanti. l. fina. tenuit ergo decretum iſtud iuſtum: vt &. ſ. quod met. cauſa. l. fin.

z *Eligere.* vt supra, eod. l. magis. §. non passim.

Si obliganit.

VI. IDEM libro ſecundo de omnibus Tribunalibus.

SEd si fortè alius proprietatem fundi habeat, alius vſumfructum: magis est vt ceſſet hęc pars[n] orationis, quę de diuiſione loquitur. nulla enim cōmunio[o] est.

VII. IDEM libro trigeſimo quinto ad Edictum.

SI pupillorum sint communia prædia, qui diuerſos tutores habēt: videamus an alienatio locum habere poſsit. Et cū prouocatio neceſſaria ſit[p]: puto alienationem impediri. Neuter[q] enim poterit prouocare, sed ambo prouocationē exſpectare. *Itē ſi eoſdē tutores habeant, multo magis quis impeditam alienationē dicet. ℣ Si pupillus dedit [res] pignori ex permiſſu prætoris: nōnulla erit dubitatio, an alienatio poſsit impediri. Sed dicendū est poſse creditorē ius ſuū exequi.[r] Tutius[ſ] tamen fecerit, ſi prius prætorē adierit. ℣ Si pater vel parēs tutor ſit alicui ex liberis, an prætor adeundus ſit ſi obligare velit? Et magis est vt debeat. [t] Pronior tamē esse debet prętor ad conſentiendū patri. [u] ℣ Si prætor tutoribus permiſerit vēdere, [&] illi obligauerit, vel cōtra: an valeat quod actū est? Et mea fert opinio, eū qui aliud fecit q̄ quod à prętore decretum est, nihil egiſſe. [x] Quid ergo, ſi prætor ita decreuerit: *Vēdere, obligaréve permitto*: an poſsit liberū arbitriū habere quid * faciat? Et magis est vt poſsit, [y] dūmodo ſciamus prætorē nō rectè partibus ſuis functū. debuit enim ipſe ſtatuere & eligere[z] vtrū magis obligare, an vendere permittat.

a *Si obligauit.* puta prædium rusticum vel suburbanum.

b *Doli mali locus.* aliquando ergo non tenet pignus: est tamen locus retentioni: vt & no. C. si ali. res pigno. dat. sit. l. j. Accursius.

c *Sub pignore.* alio. idem si sub nullo: vt. ï. eo. l. si fundus. §. j. & Cod. eod. l. vtere. si autem sub eodem, tunc tenet: vt supra, proxi. respon.

d *Ei.* qui postea credidit, & dic rem quam pignorauit priori.

e *Ius prioris.* vt &. C. de iis qui ï priorũ cre. l. j. & supra, qui po. in pign. ha. l. qui prior. Accursius.

Qui neque tutores.] CASVS. Imperatoris Seueri oratio quæ est supra, e. l. j. dicit quod tutores & curatores non possunt alienare vel obligare prædia pupillorũ, & nõ dicit de illis qui gerunt pro tutore furioso, vel pro curatore, nec de curatore furiosi, nec de curatore cuiuslibet alterius. quid ergo dices in eis? & certe dicam idem quod in tutoribus pupillorum & curatoribus adultorũ dixit dicta oratio. [*AN OBLIGARI.*] Dictum est supra. l. j. §. si communis. & l. magis. §. fina. & l. sequen. & alibi scilicet qualiter pupillus habens prædia communia cum maiore possit ad diuisionem prouocari à maiore: & ita ad alienationem. per quod videbatur quod ipse minor possit alienare vel obligare: qđ tamen non est verum. Viuianus.

f *Distrahere.* vt supra de eo qui pro tuto. l. ij. &. C. de tuto. & cura. qui satis nõ de. l. in dubium. & supra, tit. j. l. consilio. §. j. Sed cõtra infra, de doli excep. l. apud. §. si quis non tutor. nam ibi dicit emptoré vsucapere. igitur tenuit alienatio: alioquin nõ procederet vsucapio: vt. ï. de vsuca. l. Celsus. Sol. hic loquitur de re ipsius pupilli, ibi de aliena, prout ibi not. & facit. C. de eo qui pro tuto. l. ij.

g *Non adolescentis.* hoc dicit, quia in oratione de eo dicitur: & secundum hoc quod. ï. dicit de pupillo: sub. & adultis. Item quod subiicit, curatores. scilicet furiosi & similis, scilicet mente capti, esse coniunctos tutoribus ratione similitudinis: & quod subiicit, & de cæteris: sub, eorum qui suis rebus superesse non possunt, & similiũ. Et secũdũ hoc quod dicit in prï. vel cuiusuis alterius, scilicet similis: vt mente capti: & si hoc velis dicere verba pertinere ad curatores adultorũ: tu dic, non adolescentiũ: & subaudi, tantũ. Et quod dicit, & puto, soluit de curatoribus adultorum qui sunt coniuncti tutoribus eo quod finita tutela ipsi accedunt: vt instit. quib. mo. tut. fi. §. fi. & etiam ratione similitudinis. Accursius.

h *Iure.* innuit quod ante orationem valebat venditio.

i *Pertinere.* scilicet ad curatoré adulti ad similitudinem tutorũ vel curatorum pupilli: & hoc ex mente orationis: & idem de curatoribus aliorum: vt subiicit. &. ï. eo. l. si prædia.

k *Cõmunia.* pupillo & maiori: & dic, possit à pupillo vel eius tutoribus. nam socius suã partem bene potest oligare pro indiuiso.

l *Excipit oratio.* vt possit diuidere maiore prouocante: vt. ï. eo. l. j. §. si communis. Accursius.

m *Perimatur communio.* quia consueuit inducere discordiam: vt ï. de lega. ij. l. cum pater. §. dulcissimis. Accursius.

n *Vt augeatur difficultas communionis.* quod fieret si permitteret. Infort.

Si pupillus vult pignus repetere quod tutor obligauit pro pecunia quæ conuersa est in vtilitatẽ ipsius pupilli, puta quia soluta creditorĩ eius, repellitur exceptiõe doli. Bar.

VSi obligauit [a] rem tutor sine decreto: quamuis obligatio non valeat, est tamẽ exceptioni doli [mali] locus: [b] sed tunc, cum tutor mutuam acceptam pecuniam ei soluerit qui sub pignore [c] erat creditor. VItem videndum est, an & obligare ei [d] rem possit. Et dicendum est, si eandẽ sortẽ acceperit, nec grauioribus vsuris, valere obligationẽ, vt ius prioris [e] creditoris [etiam] ad sequentem transeat.

VIII. IDEM libro secundo de omnibus Tribunalibus.

QVi neq; tutores sunt ipso iure, neque curatores, sed pro tutore negotia gerunt, vel pro curatore: eos non posse distrahere [f] res pupillorũ vel adulescẽtiũ, nulla dubitatio est. VSed si curator sit furiosi, vel cuius alterius, nõ adulescẽtis [g]: videndũ est, vtrũ iure [h] veteri valebit venditio, an hanc orationẽ admittemus? Et puto, quia de pupillis princeps loquitur, & coniũcti * tutorib'. curatores accipiũtur, * pertinere. [i] Et de cæteris puto ex sentẽtia orationis idẽ esse dicendũ. VAn obligari cõmunia [k] possint, quęritur? Sed nõ puto sine decreto obligãda. Nam quod excepit oratio [l], ad hoc tantum pertinet, vt perimatur communio [m], non vt augeatur difficultas communionis. [n]

Decretum antecessoris potest reuocare successor. h. d. Bartolus.

IX. IDEM libro quinto Opinionum.

QVamuis antecessor præsidis decreuisset ea prædia venundari, quæ tutor pupilli subiecto nomine alteri [o] emptoris ipse sibi cõparabat: tamen si fraudem [o] & dolũ cõtra senatusconsulti auctoritatem, & fidem [p] tutoris, commissam * deprehendisset successor eius: æstimabit quatenus tã callidum cõmentũ etiã in exemplum [q] coërcere [r] debeat.

Exceptio quæ incipit competere vendi tori post contractum: transit ad emptorẽ. hoc dicit. Bartolus.

X. IDEM libro sexto Opinionum.

ILlicitè [s] post senatusconsultum pupilli vel adulescentis prædio venundato, si eo nomine apud iudicẽ tutelæ [t] vel vtilis actionis æstimatio facta est, eáque soluta: vindicatio prędij ex æquitate inhibetur.

XI. IDEM libro tertio de Officio Proconsulis.

SI prędia minoris vigĩtiquinque annis distrahi desiderẽtur: causa cognita præses prouinciæ debet id permittere. [u]

o *Fraudem.* puta quia clam faciebat, vel non auctoritate alterius cõtutoris: vt. ï. de cõtrahen: empt. l. in emptione. §. fi. & l. non licet. Alioquin cõtra: vt. C. de contrahen. empt. l. cum ipse.

**Flo. & fidem tutori commissã.*

p *Fidem.* quam debet pupillo.

q *In exemplum.* sic. ï. de pœnis. l. si quis aliquid. §. qui abortionis. Accursius.

r *Coercere.* extra ordinem imponẽdo ei pœnam: vt. ï. de pœnis. l. sanctio legum. & per consequẽs retractabit decretũ antecessoris [a]:

a *Quod limita, nisi iure nostro. in princip. trãsisset in cõtractum: quia tunc reuocauiuere, infringere possret. l. quod set: vt. C. eo. l. si prędes. semel & i. &. C. de distra. pign. l. bi glos. & Barto. ï. de di. fucien.*

Illicitè.] CASVS. Prætori fuit mentitum per tutorem Titij pupilli dictum pupillũ esse in magnis debitis, & sic prætor permisit alienationem prædij prædicti pupilli. vnde potest pupillus vindicare prædium ab emptore, vel contra tutorem actione tutelæ agere: vt supra, eod. l. magis. §. manet. pone ergo quod egit vna de illis actionibus: & ille contra quem egit, fuit condemnatus in æstimationem prædij: & ipse eam soluit pupil. certe nõ poterit ammodo pupillus vindicare prædium. Viuianus.

s *Illicitè.* quia sine decreto: vel cum eo, sed per obreptionem.

t *Tutelæ.* hoc est dicere: quando tutor fuit conuentus actione tutelæ vel curator pupilli vtili actione nego. gesto. & restituit pretium minori, vel æstimationem rei alienate: quod emptor est securus. & sic est contra, supra, de peti. hære. l. nec vllam. §. penul. & infra, de sol. l. Stichum. §. dolo. vbi dicit soluentem dolo non liberare possidentem. Solu. ibi possessor habuit causam à doloso, hic non, sed à pupillo cuius nomine tutor vendidit. Vel sol. vt ibi. Vel dic quod agit hic minor contra emptorem rei vindicatæ. quod potest: vt supra, eod. titu. l. magis puto. §. manet. & facta est æstimatio tutelæ vel vtilis nego. gest. id est, rei alienatæ à tutore vel curatore pupilli, & de qua tenebatur act. tute. vel vtili nego. gest. nam est tutus emptor: vt supra, eod. l. iij. §. item quæri potest.

SI prædia.] CASVS huius. l. ponitur. ï. eo. qui neq;. §. j. & est plana hæc. l. & sequen. & dic in ea vt dixi supra, eod. l. si pupillorum. §. penul. & fina. Viuianus.

u *Permittere.* ex sententia orationis: vt supra, eodem. l. qui neque. §. j.

a *Distrahere.* & hoc ex mente, non ex verbis: vt supra, eo.l.j.§.j. & l.qui neque.§.j. Accursius.

b *Non fit contra senatusconsultum.* quod est.ff.eo.l.j.§.j. Sed contra in authen.vt.ij qui.§.quod si quis.colla.vj. Accursius.

c *Si cuius.* id est, si alicuius pupilli.

d *Creditori.* cui pater pupilli prædium obligauerat. Accursius.

e *Succedat.* in pignore, & in alia persona hoc fieri posset: vt supra, eod.l.si pupillorũ. §.fina.& facit supra, ad Maced.l.sed Iulianus. §.penulti. & supra, de donat. inter virum & vxor. l. si donatæ.§. j. Accursius.

Si fund⁹.] CASVS. Propter debitũ potest vendi cum auctoritate prætoris prædium pupilli: vt dictũ est.ff. nõ autem propter hoc quod infructuosum sit. & reddit rationem.

[QVAMQVAM.] Dictum est.ff.l.j. quod tutor non potest vendere vel obligare prædium pup.etiã cum auctoritate prætoris, nisi debitum immineat. & hoc per orationẽ imperatoris Seueri. & quãuis hoc contineatur in dicta oratione: tamen Papinia.iurisco. dixit idem quod oratio, & tantum plus, quod si tutor vendiderit per errorem contra orationẽ ꝓdictã, & cõtra dictũ ipsius Papi. & soluerit tutor pretiũ creditoribus paternis dicti pupil. cum ex cæteris facultatibus pupilli debitum prædictum solui nõ posset: & postea pupil. velit vindicare fundum ab emptore, & nõ offerat ei pretiũ quod soluit idem emptor tutori: & non offerat similiter vsuras medij tẽporis quæ debentur dictis creditoribus paternis, quod emptor possit pupillum doli exceptione repellere. Paulus autem conditor huius.l. putat idem etiam si ex cæteris facultatibus debitum prædictum solui posset. si tamen illæ res saluæ sunt pupillo ex quarum pretio dictum debitum satisfieri potuit, si vendidisset eas tutor. non enim debet pupillus ex alieno damno lucrum habere.

Idem seruari oportet, & si furiosi, vel prodigi, vel cuiuscunque alterius prædia curatores velint distrahere. [a]

Tutor potest creditori patris pupilli soluere: & in eius locum in pignora succedere. hoc dicit.

XII. MARCIANVS libro singulari ad Formulam Hypothecariam.

NOn fit contra senatusconsultũ, [b] si cuius [c] tutor creditori [d] patris pupilli exsoluit, vt eius loco succedat. [e]

XIII. PAVLVS libro singulari ad Orationem diui Seueri.

SI fundus sit sterilis, vel saxosus [f], vel pestilens [g]: videndum est an alienare eũ nõ possit. Et imperator Antoninus & diuus pater eius in hæc verba rescripserunt: Quod allegastis infructuosum esse fundum quẽ vendere vultis, mouere [h] nos non potest, cùm vtiq; pro fructuum [i] modo pretium inuenturus sit [k].

Si tutor vendat prædium pupilli, & ex pretio satisfacit creditoribus paternis: si postea pupillus vult vindicare prædium, & non offerat pretium, repelletur doli exceptione. hoc verum si ex cæteris facultatibus æs alienum pupilli solui non poterit: & si illæ res saluæ erunt ex quarum pretio æri alieno satisfieri poterit. Bartolus.

Quamquam autem neque distrahere, neque obligare tutor pupillare prędium posit: attamen [l] Papinianus libro quinto responsorũ ait tutorẽ [rem] pupilli sine decreto prætoris non iure distrahere, [neq; obligare.] Si tamen, inquit, errore lapsus vendiderit, & pretiũ acceptum creditoribus paternis pueri soluerit: quandocunq; * prædium domino cũ fructibus vindicanti, doli non inutiliter opponitur exceptio, pretiũ ac medij temporis vsuras quæ creditoribus debẽtur, non offerẽti, si ex cæteris eius facultatibus æs alienum solui non poterit. Ego autem notaui, & si solui potuerit: si tamen illæ res saluę erunt, ex quarum pretio æri alieno satisfieri potuit, dicendum esse* adhuc doli exceptionem obstare, si lucrum captet pupillus ex damno alieno. [m]

Testamentum irritum probat voluntatẽ testatoris. Nico. de Neapo.

XIIII. IDEM libro nono Responsorum.

PAulus [n] respondit, etsi testamentum patris postea irritum [o] esse apparuerit: tamen tutores pupilli siue curatores filij nihil contra orationem diuorum principum feciſse videri, si secundũ volũtatẽ defuncti testamẽto scriptã prædium rusticum pupillare vendiderunt.

DE CVRATORIBVS furioso &[progdigo, vel]aliis extra minores dandis.

TITVLVS X.

I. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

PEge [p] duodecim tabularum prodigo † interdicitur bonorum suorũ administratio. Quod moribus [q] quidẽ ab initio introductũ est: sed solent hodie prætores vel præsides si talẽ hominẽ inuenerint, qui neq; tẽpus, neq; finẽ expensarũ habet, sed bona sua dilacerãdo & dissipãdo profundit,* receperunt. & etiã bonis interdicitur prodigis. Sed quid si prodigus habet filium probum: nunquid filius poterit esse eius curator? & certe sic: licet quidam dicant contrarium. & non solum prodigo & furioso supradictis datur curator, sed etiam aliis qui rebus suis superesse non possunt: puta mente captis, vel surdis, vel mutis, vel qui morbo perpetuo laborant. Item datur curator quandoq; bonis alicuius mortui, veluti quando heredes ab eo instituti deliberant vtrum adeant vel non. Itẽ scias quòd filius datur curator matri furiosæ. Itẽ datur curator bonis viuẽtis quãdoq;, puta cũ senator vel eius vxor sunt in ea conditione vt propter debita debeant vẽdi bona eius. & hoc vsq; ad.l. obseruare. Viuia.

PAulus respondit.] CASVS. Titi⁹ fecit testamentũ, & instituit filiũ suũ pupillum, & iussit quòd prædiũ Titianum venderetur. postea dictus Titi⁹ passus est capitis deminutionẽ, & ita testamentũ suũ est factum irritum, tutores dicti pupilli vẽdiderunt nihilominus dictũ prædiũ iuxta præceptũ Titij. certe bene fecerunt. Viuianus.

n *Paulus.* aliàs incipit, Paulus: aliàs, & sic ſtamentum. Accursius.

o *Irritum.* per capitis deminutionem testatoris: vt insti. quib. mo. testa. infir. §. alio. quo testamento continebatur prædiũ debere vẽdi: vt. C. quãdo decre. opus non est. l.ij. & supra, eo.l.j.§.j. de tutore autem non curo an datus erat eodem testamẽto, vel aliàs erat legitimus vel datiuus.

DE CVRATORIBVS furioso & prodigo, vel aliis extra minores dandis.

Lege.] CASVS. Si aliquis etiam maior. xxv. annis est prodigus, id est, talis quòd neque tempus neq; finem habet expẽsarum, sed bona sua profundit dilapidando & dissipãdo: lex. xij. tabu. iubet quòd prætores Romę, & præsides in prouinciis dent ei curatorem, sicut fieri solet furioso. & dictus prodigus & dictus furiosus ipso iure desinũt esse in potestate curatorũ cũ sanitatem vel sanos mores

p *Lege.* id est, auctoritate legis: per iudicẽ tamen fit interdictio: vt.ff.e.l.vlti. & l.si furioso.§.j. matre vel alio petente: vt.ff. de tut. & cu. da. ab his. l. iis qui.§.fi. & ante hoc potest alienare: secus in furioso, cui statim adueniẽte furore ipso iure est interdictũ. Et secundum hoc intellige quòd ambo sunt in curatione agnatorum: vt insti. de cura.§. furiosi. sed furiosus statim post furorem, prodigus statim post interdictionem. Sed arg. contra, supra, de tut. & cura. da. ab iis. l. his qui.ff.fi. vbi in aliquo conueniunt.

q *Quod moribus.* scilicet Lacedemoniorum: vt insti. de iure natu.§. & non ineleganter. vel dic ante legem. xij. tabu.

a *Distrahere.* & hoc ex mente, non ex verbis: vt supra, eo.l.j.§.j. & l.qui neque.§.j. Accursius.

b *Non fit contra senatusconsultum.* quod est.ff.eo.l.j.§.j. Sed contra in authen.vt.ij qui.§.quod si quis.colla.vj. Accursius.

c *Si cuius.* id est, si alicuius pupilli.

d *Creditori.* cui pater pupilli prædium obligauerat. Accursius.

e *Succedat.* in pignore, & in alia persona hoc fieri posset: vt supra, eod.l.si pupillorũ. §.fina.& facit supra, ad Maced.l.sed Iulianus. §.penulti. & supra, de donat. inter virum & vxor. l. si donatæ.§. j. Accursius.

f *Saxosus.* id est, saxis plenus nihil vel parum vtilitatis habentibus. Accursius.

g *Pestilens.* pestiferas herbas ferens: vt Cod. de ædil. edict.l. penulti. Accursius.

h *Mouere.* & sic apparet alienari non posse: vt hic, & supra, eo. l.magis.§.si æs alienum. Sed contra in ecclesia. C. de sacrosan. eccle. authen. item prædium. Item secus in transactione alimentorum: vt.ff. de transact.l.cum hi.§.eam transactionem. Item arg. contra.ff. ad Velleia.l.quamuis.§.Marcellus.

i *Pro fructuum.* no. æstimari rem secundum reditus: vt Cod. de rescind. vend.l.si quos.

k *Inuenturus sit.* scilicet fundus, nisi hoc contigerit emptoris stultitia: vt infra, ad legem Falcid.l.iij. quod non est verisimile: vt supra, de proba.l.cum de indebito.§.j.

l *Attamen.* ab hoc loco, attamen: vsque illuc, si tamen &c. vide dum est an alienare eũ nõ possit. Et imperator Antoninus & diuus pater eius in hæc verba rescripserunt: Quod allegastis infructuosum esse fundum quẽ vendere vultis, mouere nos non potest, cùm vtiq; pro fructuum modo pretium inuenturus sit.

m *Ex damno alieno.* nam non debet trahere occasionem iuris ad iniquum compendium: vt. C. pro empt.l.fina.& facit supra, eo.l.si pupillorum.§.penulti.&.§.fina.&.C.eo.l.vtere.&.l.ſ prędium.& infra, titu.j.l.consilio.§.j.

n *Paulus.* aliàs incipit, Paulus: aliàs, & sic ſtamentum. Accursius.

o *Irritum.* per capitis deminutionem testatoris: vt insti. quib. mo. testa. infir. §. alio. quo testamento continebatur prædiũ debere vẽdi: vt. C. quãdo decre. opus non est. l.ij. & supra, eo.l.j.§.j. de tutore autem non curo an datus erat eodem testamẽto, vel aliàs erat legitimus vel datiuus.

p *Lege.* id est, auctoritate legis: per iudicẽ tamen fit interdictio: vt.ff. e.l.vlti. & l.si furioso.§.j. matre vel alio petente: vt.ff. de tut. & cu. da. ab his. l. iis qui.§.fi. & ante hoc potest alienare: secus in furioso, cui statim adueniẽte furore ipso iure est interdictũ. Et secundum hoc intellige quòd ambo sunt in curatione agnatorum: vt insti. de cura.§. furiosi. sed furiosus statim post furorem, prodigus statim post interdictionem. Sed arg. contra, supra, de tut. & cura. da. ab iis. l. his qui.ff.fi. vbi in aliquo conueniunt.

q *Quod moribus.* scilicet Lacedemoniorum: vt insti. de iure natu.§. & non ineleganter. vel dic ante legem. xij. tabu.

BIU Cujas

curatorem ei [a] dare, exemplo furiosi. & tamdiu erunt ambo in curatione, quãdiu vel furiosus sanitatẽ, vel ille sanos mores receperit. Quod si euenerit: ipso iure desinunt [b] esse in potestate [c] curatorũ. Curatio autẽ eius cui bonis interdicitur, filio negabatur permittenda. sed exstat diui Pij rescriptum, filio potius curationẽ permittẽdã in patre furioso, si tã* probus [d] sit.

II. PAVLVS libro primo de Officio Proconsulis.

SEd & aliis [e] dabit procõsul curatores, qui rebus suis superesse non possunt: vel dari iubebit. Nec dubitabit [f] filium quoq; patri curatorem dare.*

III. VLPIANVS libro trigesimo primo ad Sabinum.

DVm deliberant [g] hæredes distituti adire, bonis à prætore curator datur.

IIII. IDEM libro trigesimo octauo ad Sabinum.

FVriosę matris curatio ad filium pertinet. Pietas enim parentibus, etsi inæqualis [h] est corũ potestas, æqua [i] debebit.

V. GAIVS libro nono ad Edictum prouinciale.

CVrator ex senatusconsulto constituitur, cum clara persona (veluti senatoris, vel vxoris eius) in ea causa sit, vt eius bona venire debeãt. [k] Nãvt honestius ex bonis eius quãtũ potest creditoribus soluatur,* curator constituitur distrahendorum bonorum gratia, vel à prætore [in vrbe,] vel in prouinciis à præside.

Filius furor non est sufficiens vt alicui curator detur. hoc dicit.

VI. VLPIANVS libro primo de omnibus Tribunalibus.

OBseruare prætorẽ oportebit ne cui temere citra causæ cognitionẽ plenissimum [l]* curatorem det: quoniã pleriq; vel furorẽ vel demẽtiã fingũt, quo magis curatore accepto onera ciuilia detrectent [m].

VII. IVLIANVS libro vicesimo primo Digestorum.

COnsilio & opera curatoris tueri debet non solùm patrimonium, sed & corpus ac salus [n] furiosi.

Hæredes dementis possunt vindicare prædium alienatum à curatore eius qui satis non dederat rem demẽtis saluã fore: nisi curator de pretio prædii venditi satisfecerit creditoribus demẽtis, quia tunc hæredes repelluntur doli exceptione. h. d.

VCurator demẽti datus, decreto interposito vti satisdaret, nõ cauit: & tamen quasdam res de bonis eius legitimo modo [o] alienauit. Si hæredes dementis easdẽ res vidicẽt quas curator alienauit, & exceptio opponetur, *si non curator* [p] *vendiderit*: replicatio dari debet, *aut si* [non] *satisdatione* [q] *interposita secundum decretum vendiderit*. Quòd si pretio accepto curator creditores furiosi dimisit: triplicatio [r] doli tutos possessores præstabit.

tutus: vel si dict⁹ curator pretiũ dicti fundi soluit creditorib⁹ dementis. [*CVM DEMENTIS.*] Prætor vel proconsul dedit curatorem dementi: & decreuit quòd satisdaret rem demẽtis saluam fore. & curator non satisdedit, & incepit res dementis administrare, & male. vnde prætor remouit eũ, & substituit aliũ curatorẽ loco eius: qui substitutus non satisdedit similiter, & egit secundus curator contra primum act. neg. gesto. vt redderet rationem eorum quę administrauit: & fecit eũ condemnari in xx. & illa. xx. ab eo exegit, postea demens decessit, & habuit duos hæredes. dicti hæredes * *plenissimum. Glo. Hal. c. vlg.* volunt iterũ conuenire primum curatorẽ vt rationẽ reddat. primus curator opponit eis exceptionem rei iudicatę inter se & secundũ curatorẽ prædictũ. certe dicitur hic quòd hæredes possunt hoc modo replicare aduersus eũ: recte excipere tu primus curator aduersus nos hæredes dementis, si secundus curator qui egit cõtra te, satisdedisset rẽ demẽtis saluam fore: sed nõ satisdedit, & sic nõ habuit ius agendi contra te. ideo male excipis. in vno tamen casu potest dictus primus curator triplicare de dolo contra replicationẽ dictorum hæredum: veluti si curator secundus vertit in rem dementis pecuniam, id est. xx. quæ ex condemnatione fuit consecutus à primo curatore. [*QVAESITVM EST.*] Furiosus habebat duos curatores: debitor furiosi soluit vni ex dictis curatoribus, vel vnus ex dictis curatoribus alienauit prædium furiosi. quæritur, nunquid liberetur dictus debitor, & nunquid alienatio facta ab vno legitime valeat? Et dicitur quòd sic: & ille qui accepit fundum, vsucapiet eum. & ratio est in omnibus supradictis: quia solutio & venditionis contractus, & traditio quæ sequitur venditionem, de quibus dictum est, magis est facti, id est, administrationis curæ in hoc casu, quàm iuris, scilicet cuius auctoritate soluatur cura: in quo iure debent omnes consentire curatores: & ideo in nostris casibus sufficit persona vnius ex curatoribus. nam intelligitur alter consentire, si non contradicat. si autem contradicat, non valet quod agitur per alium. Viuianus.

a *Curatorem ei.* si non habet à lege: vt instit. de cura. §. furiosi. & §. sed solent. Item si est maior. xxv. ann. aliàs dabitur ei vt minori: vt supra, de tut. l. qui habet.

b *Desinunt.* C. eo. l. cũ aliis. contra. vbi nõ finitur si speretur redire furor. Sol. ibi habebat interualla: hic cõtinuus. vel sol. vt ibi.

c *In potestate.* id est, cura. sic accipitur. §. de tute. l. j.

d *Probus sit.* sic. j. l. j. Pxi. & l. furiosæ. &. §. de tuto. & cura. da. ab iis. l. iis qui. Accursius.

e *Ed & aliis.* puta mente captis. surdis, & mutis, & q morbo perpetuo laborant: vt instit. de cura. §. sed & mente captis. &. §. de postu. l. j. §. fina. &. ll. sequentibus.

f *Nec dubitabit.* vt. §. l. j. in. fi. Accursius.

g *Dum deliberant.* facit. j. de cura. bonis dan. l. j. & de priui. cre. l. cum idẽ. & infra, quib. ex cau. in posses. ea. l. si diu.

h *Pietas inæqualis.* quia pater habet in potestate, mater nõ: vt instit. de adop. §. fœminæ. Azo. Vel die quòd parentes habent filios in potestate, sed filij nõ habẽt parentes. prima placet.

i *Æqua.* filiis erga parentes: & econtra. sic supra, de inoffi. testa. l. nam & si.

k *Curator ex sena. Debeant.* etiã eis præsentibus: quod in aliis personis nõ est ita secundum Hug. sic & aliàs habẽt priuilegiũ: vt Cod. de tu. & cu. illust. per. l. j.

l *Plenissimum.* id est, administrationem plenissimam habentem. & ex hoc videtur quòd quando ad speciem vel ad litem vnã datur, non detur causa cognita: nec cum satisdatione. Hug. quod falsum est: vt. j. rem pupil. sal. fo. l. si ad speciem. Accursius.

m *Detrectent.* facit supra, de his qui no. infa. l. ij. §. est & quartũ genus. & facit infra, eo. l. bonorum.

n *Salus.* sic supra, de admini. tut. vel cura. l. cum plures. §. pen. & no. quòd hic incipit tractare de officio curatoris.

o *Legitimo modo.* id est, iusto pretio, & dementis vtilitate exigente, & decreto etiam interposito, cum alienatio idipsum exigeret: quia sterilis erat. Accursius.

p *Si non curator.* verba sunt exceptionis, id est, recte ageres, si non cu. &c.

q *Si non satisdatione.* verba replicationis, id est, recte excipere, si non satisdatio &c. & ad hoc. C. de tuto. & cura. qui satis non de. l. fina. & supra, de eo qui pro tuto. l. ij. & supra, titu. j. l. qui neque. in princip.

r *Triplicatio.* id est, duplicatio: vt instit. de repli. & facit supra, titu. j. l. si pupillorum. §. fina. &. l. si fundus. §. quanquam. & infra, proxi. §. &. C. de præ. mino. l. vtere. &. C. de vsucap. pro empto. l. fina.

Cũ

BIU Cujas

a *Cum eodem.* scilicet remoto qui in patre fuit condemnatus, in parte absolutus: vt apparet ex sequentibus.

b *Si non is.* id est, recte exciperes, si non is &c. & facit. C. in quibus causis in integ. resti. l. pe. &. ꝟ. proxi. §. Accursius.

c *Triplicatio.* id est, duplicatio.

d *Curatori.* ſ. remoto.

e *Fuerat.* scilicet à remoto. Accursius.

f *Rectè solui.* & recte vnus alienare poterit. nam idem intellige in alia quæstione responsum, cum simul quæsitum fuerit. sic. ꝟ. de diuer. rescrip. l. j. & ad exhiben. l. si res. & facit ad. §. ꝟ. de admini. tut. l. decreto. §. fi. &. C. de auct. præstan. l. fi. & si vnus ex pluribus tut. l. j. &. ij. &. ÿ. proxi. §. & ꝟ. de exerci. l. j. §. si plures. &. ÿ. de sol. l. quòd si forte. §. penul.

g *Furiosi.* vt putabatur: alioquin non procederet vsucapio, cum nec alienari possit. Accursius.

h *Facti.* id est, administrationis: vt. j. e. l. fi. &, magis, ponitur elective. Azo & H. quia ergo est de administratione, ergo quilibet potest facere insolidũ: vt &. ꝟ. proxi. §. cũ suis cõcor. non autẽ iuris, scilicet talis cuius auctoritate soluat cura: vt arrogatione furiosi: vbi omnes debent consentire: vt. C. de auct. præstan. l. fina. Itẽ ei quod dicit, vẽditio est facti, non iuris: est contra instit. de rebus cor. §. j. Sed ibi dicit de obligatione, non de contractu. Item contra, supra, de iusti. & iur. l. ex hoc. Sed ibi dicit quòd ex iure gen. est: non autem dicit quòd sit ius. Itẽ facit infra, de condit. & demõ. l. in facto.

Flo. replicatio

Flo. esset,

Flo. soluetur

Contra exceptionem rei iudicatæ curatoris primo remoti datur hæredibus furiosi replicatio propter secundum curatorem qui condemnare fecit primum: & contra secundum datur replicatio ipsi primo: quia conuersa fuit pecunia in vtilitatem dementis. hoc dicit.

¶ Cùm dementis curatorem, (quia satis non dederat, & res malè administrarat) procõsul remouerit à bonis, aliũq; loco eius subſtituerit curatorẽ, & hic posterior (cũ nec ipse satisdedisset) egerit cũ remoto negotiorum gestorũ, posteáq; hęredes dementis cum eodẽ [a] negotiorũ gestorũ agant, & is exceptione rei iudicatę inter se & curatorem vtatur: hæredibus replicatio danda erit, *aut si* [*non*] *is* [b] *qui egit, satisdederat*. Sed an triplicatio [c] * curatori [d] profutura sit, *iudex æstimabit. Nam si curator sequens pecuniã quã ex condemnatione cõsecutus fuerat [e], in rem furiosi vertisset: doli triplicatio obstabit.

¶ Quæsitum est, an alteri ex curatoribus furiosi rectè soluatur, vel an vnus rem furiosi [rectè] alienare possit? Respondi rectè solui [f]. Eũ quoq; qui ab altero ex curatoribus fundum furiosi [g] legitimè mercaretur, vsucapturum: quia solutio, vẽditio, traditio, facti [h] magis q̃ iuris sunt: ideóq; sufficit vnius ex curatoribus persona, quia intelligitur alter consentire. Denique si præsens sit, & vetet solui, vetet venire, vel tradi: neque debitor liberabitur, neque emptor vsucapiet.

VIII. VLPIANVS libro sexto de Officio Proconsulis.

B *Onorũ.*] CASVS. Titius decedẽs reliquit vxorẽ prægnantem: vnde venter fuit missus in possessionem bonorum defuncti: & fuit datus à prætore curator bonis nomine dicti ventris, & sine inquisitione. certe debet satisdare rem vel bona sal. fo. si autem esset datus ex inquisitione, non deberet satisdare. Viuianus.

i *Bonorum ventris.* id est, nomine bonorum eius qui est in ventre. posset etiam dari idem curator ventri & bonis, vel alteri tantum: vt. ÿ. de ventre in pos. mit. l. j. §. quoties. Accursius.

k *Cessat.* sic. C. de tut. vel cu. qui satis nõ de. l. iij. &. iiij. & instĩ. de satisda. tu. §. ij. Itẽ non satisdat curator furiosi si pater in testamẽto dedit: licet iudex confirmet. Itẽ & si det iudex, & habet substantiam sufficientem: vt. C. de episc. audi. l. de creationibus. &. C. eo. l. fi. §. sed cum antiquitas. &. §. finautẽ. & facit instit. de cura. §. sed solent. &. ꝟ. de admi. tu. l. inter bonorum. &. ꝟ. eo. l. obseruare.

C *Vius bonis.* CASVS. Titius cũ multos creditores haberet, foro cessit. vnde creditores cõmuni cõcordia possunt bona eius vendere, & pretium inter se diuidere. & si noluntipsi vendere, sed vnum curatorem constituere, qui vendat, & pretium inter eos diuidat: possunt hoc facere. modo pone quòd creditores elegerunt cõstituere curatorẽ vel curatores. postea volũt pœnitere, & ipsimet vẽdere: nunquid possunt hoc facere? certe non. Modo pone quòd curator ab eis electus decesserit. nunquid tunc poterũt & ipsi vendere? certe non: immo alius curator constituetur. nec etiam hæres curatoris mortui debet onerari vt vendat dicta bona, cum accidere possit quòd hæres non sit habilis dicto negotio propter causas quæ nominantur in litera: & cum possit esse quòd curator mortuus habeat plures hæredes: & cũ possit esse quòd non expediat per omnes hæredes administrari: (sæpe enim segnis [p] prædictis expediunt cõmissa negotia plures) & tunc multo magis quare vnus hæredũ potius sit onerandus administrare quàm alij? certe non video quare vnus potius quàm alter. nisi bene ergo dictum est quòd hæres curatoris bonorum mortui non est onerãdus, immo alius curator eligendus. Viuianus.

BOnorum ventris [i] nomine curatorem † dari oportet: eúmque rem saluam fore viri boni arbitratu satisdare procõsul iubet. Sed hoc si non ex inquisitione detur. nam si ex inquisitione, cessat [k] satisdatio.

IX. NERATIVS libro primo Membranarum.

CVius bonis [l] distrahẽdis curatores facere senatus permisit [m], eius bona creditorib⁹ vẽdere nõ permisit, quãuis creditores post id beneficiũ [n] bona vendere [o] mallẽt [p]. Sicut enim ĩtegra re [q] potestas ipsis [r] * est vtrũ velint [s] eligendi: ita cũ alterũ elegerint, [ab] altero abstinere debẽt. Multóq; magis id seruari ęquũ est, si etiã factus est curator per quẽ bona distraherentur, quãuis nondũ explicato eo negotio [t] decesserit. Nã & tũc ex integro alius curator faciendus [u] est: neq; hęres prioris curatoris est onerandus: cũ accidere possit vt negotio vel propter sexus vel propter ætatis infirmitatem, vel propter dignitatem maiorẽ [x] minorémve quàm in priore curatore spectata erat, habilis non sit. Possunt [y] etiam plures hæredes ei existere, [vt] neque aut per omnes [z] id negotium administrari expediat, aut [a] quicquam dici possit [b], cur vn⁹ aliquis ex his [c] potissimum onerandus sit.

X. VLPIANVS libro sexto decimo ad Edictum.

IVlianus scribit eos quibus per prætorem bonis interdictum est, nihil transferre posse

Flo.

l *Cuius bonũ.* senatus-consul. introduxit dari curatorem bonis vẽdendis, vt hic, & infra, de cura. bo. dan. l. imperator. debent ergo creditores hoc petere: vt infra, de cura. bo. dan. l. ij. & habent electionem vt vel ipsi vendãt, vel curatorem petant cõstitui: vt hic, &. ÿ. de cura. bo. dan. l. j. Azo.

m *Nõ permisit.* id est, constitutus est à iudice creditoribus petẽtibus.

n *Beneficiũ.* quod est vt curatores eis creditoribus vendant.

o *Vendere.* hoc non est ꝓmissum curatorib⁹ vẽdere creditorib⁹.

p *Malent.* creditores. Accursius.

q *Integra re.* sic. C. de act. &. oblig. l. sicut. & ÿ. de lega. ij. l. statuliberum. §. fi. Et dic, re integra, id est, antequam curator constituatur.

r *Ipsis.* ſ. creditorib⁹.

s *Velint.* vel curatorem petere, vel ipsi bona vendere.

t *Eo negotio.* accipe, habilis nõ sit, qđ est. j.

u *Faciendus.* non autem ipsi creditores vendunt. nam videtur ille idem permansisse quoad hoc vt creditores non vendant. constituatur ergo alter curator.

x *Maiorem.* quam maiorem dignitatem hic hæres habet, quam non habebat defunctus: vel si habebat defunctus maiorem, & sic iste hæres minorem habebat: tamen hic hæres plura negotia expedire habet quàm defunctus.

y *Possunt.* repete, tamen per omnes. sic supra, de admi. tut. l. iij. §. antepe. Accursius.

z *Per omnes.* hæredes.

a *Aut.* repete, nec.

b *Possit.* scilicet allegari.

c *Ex his.* hæredibus, quia magis idoneus.

I *Vlianus.*] CASVS. Cuidam prodigo interdixit prætor bonis: vt dicitur supra. l. j. nunquid potest aliquid alienare de dictis bonis dictus prodigus? & dicitur quòd non. Secundo dicit quòd curator furiosi sic bene potest rem suam alienare, si eam alienet dicens eam esse furiosi. sed rem furiosi tanquam suam alienare non potest. ll. sequen. sunt planæ vsque ad. l. & mulieri. Viuianus.

BIU Cujas

a *Nihil habent.* quantum ad hanc causam.
b *Deminutio.* bonorum, & administratio.
c *Dominium transferre.* cum suam sciret. sic ergo loquitur hic cũ nõ errauit: & sic nõ obstat infra, de acquiren. rerũ domi. l. si procurator. sed ideo vendebat quasi nomine furiosi, vt ob hoc citius prouocaret ementem, quasi melius forum esset ei facturus. & plene no. supra, de offi. proc. Cæsa. l. j. §. j. Accursi[s].
d *Ignus valet.* si tamẽ interuenit decretum: vt. C. e. l. ij. aut non fuit ĩmobile. Azo. & ideo dicit pign[9], nõ hypothecam: vt infra, de verb. signifi. l. plebs. §. pignus.
e *Adgnato.* curatore.
f *Dedicari.* id est, consecrari: vt instit. de rerum diui. §. sacræ. & fac. j. eo. l. fi. Accur.
g *Vsquequaque.* id est, semper.
h *Sæpe ad alium.* puta adgnatum. & fac. ĩ. de legi. tut. l. j. §. interdũ. & l. pe. Accur.
Verum. simile habes. C. qui tut. da. post. l. ij. & instit. de excusa. tuto. §. pen. & dic vt ibi not.
† *Huius legis verba lib. 1. Rhe. ad Her.* *Et mulieri.* CASVS. Dicit hæc. l. quòd non solum mulieri mẽte captæ, sed & ei quæ *ea. referens* luxuriosè viuit, debet *tur. Si furio* interdici bonis per prę*sus exhib.* torem. Secundo dicit *adgnatorũ* quòd furiosus & furio*genitalis.* sa & prodigus & om*in eo pertra.* nes alij quibus dantur *nãq; eo* curatores, habent pri*gistro.* uilegium in bonis cu*Adde* ratorum. Viuianus.
ad hoc ca. k *Et mulieri.* No. in*ca. si furio* terdici bonis meretri*ber. libera* ci [a], quia prodiga est *ligandi fa* suæ personæ: per quod *tur. vt. l.* præsumitur & rerum. *ca. cui bonis.* Vel dic luxuriosè, pro*de verbo.* digali luxuria: vt infra, *nihil & me.* de dam. infec. l. ex dam *tum in fi.* ni. circa principium.
no leg. a. l. *Priuilegium.* personale, vt præferatur cæteris creditoribus *de test. &* personale habentibus: vt infra, de priuileg. cre. l. iiij. §. fina. cum *nisi. quibus* sequentib.
no est nisi. m *Et omnes omnino.* quibus solent dari curatores, exceptis pau- D
ac. cessi. §. cis: vt dicta. l. iiij. §. fi. cum seq. & l. idem priuilegium. §. j.
ẽ pignus. n *Edicto.* quod non habemus: quod forte de furioso & prodi*hoc est* go tantum dicebat.
ti. causa: o *Decreto.* scilicet dati. Accursius.
mercatrix *Furioso.* CASVS. Filium meum furiosum vel prodigũ ma*ne possute-* iorem, etiam. xxv. ann. mihi hæredem instituì, & ei dedi cura*ri. quam* torem Titium in testamento. quæ datio non valet. nunquid præ*tus Bal. i* tor debet confirmare dictum curatorẽ? & dicitur quòd sic: & de*tũ decorẽ.* bet omnimodo sequi voluntatem meã testatoris eiusdemque pa*ra devi* tris. & h. d. vsq; ad versi. sed vtrũ. & in fi. l. ibi, sed per omnia &c.
& bone. In dicto autẽ versi. sed vtrum. facit tales quæstiones quæ possunt
ne. refert ab aliquo fieri: quamuis in fine soluat, vt dixi: nunquid omnimo-
sequitur do debet prætor voluntatem patris sequi in confirmando dicto
de. lapsu curatore? an vero ita demũ debet sequi, si futurum esset vt prætor
Mey. in. l. dicto furioso bonis interdicturus esset, nisi pater aliquid in testa-
4. §. sed mẽto cauisset de curatore? & maxime hic quero, si filios habeat di
mercatrix. j. ctus prodigus vel furiosus. & certe videtur in hoc casu quãdo ha
de cedit. ab bet filios prodigus vel furiosus in aui positos potestate, non de-
turpican. bere prætorem omnimodo sequi voluntatem patris furiosi vel

ad aliquem: quia in bonis nihil habẽt [a] *, cũ eis deminutio [b] sit interdicta. ℣ Curator furiosi rẽ quidem suam quasi furiosi tradere poterit, & dominium trãsferre [c]: rem verò furiosi, si quasi suam tradat, dicendũ [est] vt non trãsferat dominium: quia non [quasi] furiosi negotiũ gerens tradiderit.

XI. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

PIgn[9] à curatore furiosi datum valet [d], si vtilitate furiosi exigente id fecit.

XII. MARCELLVS libro primo Digestorum.

ABadgnato [e] vel alio curatore furiosi rem furiosi dedicari [f] non posse constat. Adgnato enim furiosi non vsquequaque [g] competit rerum eius alienatio, sed quatenus negotiorum exigit administratio.

XIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

SAepe ad aliũ [h] è lege † duodecim tabularũ curatio furiosi aut prodigi pertinet, alij prætor administrationem dat: scilicet cum ille legitimus inhabilis ad eam rem videatur.

XIIII. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

VIrum [i] vxori mente captæ curatorẽ dari nõ oportet.

XV. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

ET mulieri [k] quæ luxuriosè viuit, bonis interdici potest. ℣ In bonis curatoris priuilegium [l] furioso furiosæve ser-

A prodigi: quia poterit dictus pater aliter suis nepotibus prouidere, puta si nepotes hæredes instituisset, & filium furiosum vel prodigũ exhæredasset: & ei furioso vel prodigo legasset tantũ quod sufficeret ei alimentorum nomine, dicendo in testamento pater, ideo exhæredo filium meum prodigum vel furiosum, & instituo ex eo nepotes, quia timeo ne dilapidet bona: & hæc necessitas ĩducit me ad exhæredãdum eum. quo casu nõ acquirent patri eorum furioso, cum in eius nõ sint potestate, immo aui. sed & si essent in potestate patris eorum furiosi, sicq; ei acquirerẽt relicta sibi ab auo, adhuc potest consiliũ adhibere auus: vt relicta à se nepotibus non *rũ viginti-* acquirantur patri eorũ *quinq;* furioso: veluti si eos ĩ- *canica con* stituat sub conditione *structione.* vt emancipar̃etur à patre. si ergo talibus modis potest prouidere auus nepotibus, non videtur quòd semper prę tor debeat sequi volũtatem patris illius qui est furiosus vel prodigus. sed ad vnũ de istis consiliis posset allegari contrarium hoc, scilicet quid sit si pater nepotum furiosus nollet eos emancipare? certe nõ sequeretur illud quod dictũ est. per omnia igitur melius est sequi voluntatem patris. Viuianus.

B dederit: eum prętor dare debet secutus patris volũtatẽ. Manet enim ea datio curatoris apud prætorẽ, vt rescripto diui Marci cõtinetur [q]. ℣ His [r] cõsequẽs est, vt & si prodigo curatorem dederit pater, volũtatẽ eius sequi debeat prætor, eúmq; dare curatorem. Sed vtrũ omnimodo [s], an ita, si futurũ esset vt nisi pater aliquid testamento cauisset, prætor ei bonis interdicturus esset: & maximè [t], si filios habeat iste prodigus? potuit tamẽ pater [u] & aliàs ꝓuidere nepotibus suis, si eos iussisset hęres esse, & exhæredasset filium:

C eíq;, quod sufficeret, alimentorũ nomine ab eis certũ [x] legasset, addita causa necessitatéq; iudicij sui [y]: aut si non habuit in potestate nepotes, (quoniã emancipato iam filio nati fuissent [z]) sub cõditione eos hęredes instituere, *vt emãciparent à patre ꝓdigo. Sed quid si nec ad hoc [a] cõsensurus [b] esset prodigus? sed per omnia [c] iudiciũ testatoris sequendum est: ne quem pater vero consilio pro-

p *Vigintiquinq; annis.* No. puberem dici tam adultum quàm maiorẽ.
q *Continetur.* sic infra, l. proxi. & supra, de cõfir. tur. l. si filio. &. C. e. l. fi. §. sed cum antiquitas. & de episco. audiẽ. l. de creationibus. * *Hal. instituisset*
r *His.* supra, proxi. Accursius.
s *Omnimodo.* prætor confirmet curatorem à patre datũ, siue ille vere sit prodigus, siue etiam non sit, sed pater eum voluit habere curatorem tanquam prodigum. hæc quæstio soluitur infra, ea. l. ibi, sed per omnia &c. vbi dicitur quòd semper eius patris voluntas est sequenda. Vel hoc ideo, ne quem pater prodigum putauit, magistratus propter suum vitium pretio forte corruptus eum idoneum esse dicat. potuit etiam pater alio modo suo filio prouidere nepotes ex illo prodigo natos instituendo, filio prodigo alimenta constituendo: & hoc si sint in potestate: aliàs nepotes sub conditione emancipationis instituendo.
t *Maxime.* maxime tunc videtur quòd prætor se nõ interponat scilicet quãdo habet nepotes ex filio, nisi aliàs erat se interpositurus, etiã si nihil pater dixisset. & hoc ea ratione, quia etiã pater parum videtur curasse, licet dederit curatorẽ, cũ poterat plene pater prouidere per hos modos qui hic sequuntur, & non fecit.
u *Pater.* i. auus: vt infra, de verbo. signifi. l. iusta. in fi.
x *Certum.* quid, sub. Accursius.
y *Iudicii sui.* id est, suæ voluntatis.
z *Fuissent.* & ita sunt in potestate sui patris: vt insti. quib. mod. ius patrię pote. sol. §. fi. Sed pater ideo eos sub conditione emãcipauit, ne suo patri quærant quem auus prodigum reputauit.
a *Ad hoc.* id est, ad emancipationem. aliàs, adhuc.
b *Consensurus.* nec etiam cogi poterat: vt insti. dicto tit. in fi.
c *Sed per omnia.* nunc soluit.

BIU Cujas

a *Vitium.* quia pretio corruptus: vt.ſ.dixi, ſcilicet magiſtratus. & ſic eſt.C.de ſpon.l.iij.Item no.de paterni teſtimonij auctoritate.hic inſti.de excuſa.tut.§.j.Accurſius.

Vrator.] *CASVS.* Nunquid curator furioſi poteſt dare libertatē ſeruo furioſi?& certe non: quia dare libertatē non eſt ex adminiſtratione: ſicut ſi donaret aliquā rem furioſi, niſi manumiſsio vel donatio prę dicta fieret cū magna vtilitate furioſi, & etiā cū auctoritate & cognitione iudicis.ſi autē vē dat curator aliquā rem furioſi,quia egerit negotia furioſi denariis: valet quod agitur. Vi.

b *Præſtare.* quia ea res &c.vt.j.de manu.l.ſeruus fugitiuus.&. C.quima.non.poſ.l.pe.& ſupra,e.l.ab agnato.

c *Quòd.*id eſt,quia.

d *Vtilitate.*vt matri & ſimilibus: vt.ſ.de tu.& rati.detra.l.j.§.ſed nōnullos.& de admi.tu.l. cū plures.§.cū curator. &.l. tutor ſecūdū.§.ſi. &.l.tutor ad vtilitatē.

QVI TESTAMENTA facere poſſunt,& quemadmodum teſtamenta fiant.

Quia tutores de quibus prædixit,dantur in teſtamentis:de his ſupponit.&

¶*Vulg.de teſtamētis,& quē teſtamē ta fa.&c.* *hæc eſt quinta pars Digeſtorum:vt.C.de vete.iu.enucle.l.2.§. Quintus. & præmittit definitionem:vt* j.eod.l.1. *ne illotis (vt ità dixerim) manibus ptinus materiam interpretationis tractaret &c.vt.ſ.de orig.iur.l.1.Accurſius.*

digum credidit,eum magiſtratus propter aliquod*fortè ſuū vitium[a] idoneum putauerit.

XVII. GAIVS libro primo de Manumiſsionibus.

CVrator furioſi nullo modo libertatē præſtare[b] poteſt:quòd[c] ea res ex adminiſtratione non eſt. Nam in tradēdo ita res furioſi alienat, ſi id ad adminiſtrationē negotiorū ptineat.Et ideo ſi donandi cauſa alienet:neque traditio quicquam valebit,niſi ex magna vtilitate[d] furioſi hoc [cum] cognitione iudicis faciat.

Finit quarta pars Digeſtorū ſeu Pandectarum,quæ libros octo ſinguläres continet.

SEQVITVR QVINTA pars de Teſtamentis.

Digeſtorū

ſeu Pandectarum Liber viceſimus octauus.

QVI TESTAMENTA facere poſſunt, & quēadmodum teſtamenta fiant.

TITVLVS I.

I. MODESTINVS libro ſecundo Pandectarum.

e *Testamentum.Iuſta ſententia.*id eſt, ſolennis iuris ſolēnitate ſubnixa.nam nō ſolennis non valet:vt inſti.de hęre.ab inteſt.in prin.Item iuſta,id eſt, legitima.aliàs nō valet: vt.C.ſi quis ali.teſt.pro.l.j.&.j.de condi.inſti.l.quidam.Itē ſententia,id eſt,diſpoſitio.ſic.C. qui teſta.fa.poſ.l.hāc conſultiſſima.§.at cum humana.Et vt tollas omnes oppoſitiones, ſubaudi cum inſtitutione hæredis,tamen legitime facta.Non ergo oportet dici (vt quidam dicunt)de eo,ſcilicet vniuerſo,vt excludātur ſingularia relicta.nā ſiue ex vniuerſo ſiue ex re certa inſtituatur, valet vt ex vniuerſo:vt.j.de hære.inſtit.l.j.§.ſi ex fundo. Itē non ob.de codicillo vel legato vt fideicōmiſſo etiā vniuerſali vel donatione cauſa mortis:vel de eo qui bona ſua promittit alicui poſt mortem ſuā:vt.j.de lega.j.l.legatum.&.C.vt ac.ab hære.& contra hæredes.l.j.quia in his non eſt inſtitutio hæredis:vt.C.e.non codicillum.licet ſit ſententia de eo quod quis velit fieri poſt mortem ſuā de bonis ſuis omnibus,vel parte, vel re aliqua. Sed quid dices de teſtamento in quo filius exhæredatur immerito? Reſpō. ſolennis eſt diſpoſitio,& eſt legitima:quia lege permittitur exhęredari,immo pręcipitur ſi non inſtituatur:vt inſtit.de exhęre.lib. in princi.& ideo oportet rumpi:quia non eſt ex officio pietatis: vt.C.de inoffi.teſt.l.ij.interim ergo teſtamentum eſt.

f *Quis.* de pluralitate ad ſingularitatem.Item de perſona prima ſcilicet noſtræ, tranſit ad tertiam,cum dicit,quis.ſic.C. de teſt.l. omnium.&.C.de in ius voc.l.fina.

g *Mortem.* naturalem,poſt quā eſt teſtamentū immutabile:vt.j. de adi.leg.l.iij.& fi.non ciuilē:vt.C.de capti.& poſtli.l.nec nos.

h *Velit.* directo inſtituendo hæredem: aliàs large dicitur teſtamentum quaſi teſtatio mentis: vt etiam codicillos comprehēdat: vt inſtit.eo.in princi.& ſecundum hoc vtilis actio ex teſtamento locum habet pro relicto in codicillis: vt no.C. communia de leg.l.ij. Vel dic tertio ſecundum Azo. quòd teſtamentum eſt quædā ſolennis ordinatio cum inſtitutione hæredis:& eſt quoddam intellectuale quod cum duobus codicibus fieri poteſt:vt infra,eo.l.vnum.

i *In eo.* Pone exemplum inſtitut.eo.§.item furioſi.&.C.eo.l.furioſum.& facit ad hoc.j.de auro & argē.lega.l.ſi ita legatum.

TEſtamentū eſt voluntatis noſtræ iuſta ſentētia[e] de eo quod quis[f] poſt mortem[g] ſuam fieri velit[h].

Tempore teſtamenti requiritur ſanitas mētis,nec requiritur ſanitas corporis.Bar.

II. LABEO libro primo poſteriorum à Iaboleno Epitomatorum.

IN eo[i] qui teſtatur,eius temporis quo teſtamentum facit, integritas mentis, non corporis ſanitas exigenda eſt.

III. PAPINIANVS libro quartodecimo Quæſtionum.

TEſtamenti[k] factio non priuati, ſed publici iuris eſt: [ideoque[l] forma eius priuatorum pactis non læditur.]

Primo quærendum eſt de perſona teſtātis quàm de ſolennitate teſtamenti.Barto.

IIII. GAIVS libro ſecundo Inſtitutionum.

SI quæramus,an valeat teſtamentū:in primis animaduertere debemus, an is qui fecerit teſtamentū,habuerit teſtāmēti factionē[m]:deinde ſi habuerit, requiremus, an ſecundū regulas[n] iuris ciuilis teſtatus ſit.

k *Testamenti.* pone in teſtante[a]: id eſt,qui iure publico poteſt facere teſtamentū: id eſt, cui lex cōcedit, non impetrato à priuato etiam patre vel domino: vt infra, eo.qui in poteſtate.& infra,de bonis lib.l.Paulus.§.patroni. Vel dic publica auctoritate eſt concedenda teſtaméti factio, id eſt,à principe:vt infra, eo.l. ſi mutus.&.l. obſides. & infra, titu. iij.l.ſi quis. §. irritum. & de mili.teſta.l.ex militari.&.C. de inoffic. teſta.l.ſi quando.& infra, de boñ. liber.l. etiam.§.ij.non autem à priuato. Vel dic pacto priuati non poteſt quis adſtringi ad teſtandum & inſtituendū aliquē: vt infra,de verbo.obliga.l.ſtipulatio hoc modo. & ſupra, de pact.l. ius publicum. vel quarto priuatus non poteſt remittere ſolēnitatem legum:ſed princeps ſic: vt.C. eo. teſtandi.&.l. ſi nō ſpeciali.ita contra in inſtituto poteſt poni: vt per pactum non poſsit inſtitui non capax: vt infra, de iure fiſci.l.non intelligitur.nam factio teſtamenti actiue & paſsiue b ſignificat:vt inſtitu.de hære.quali.& diffe.§.teſtamenti. Apparet ergo quòd pacta vel conſenſus priuatorum non faciunt vt ille poſsit teſtari qui de iure non poteſt, vel inſtitui qui de iure non poteſt, vel vt non ſolenniter teſtetur qui ſolenniter facere debet: ſicut nec econtra vt ille non teſtetur qui poteſt: vt.C.de pact.conuen.l.pactum.ſecus in contractibus qui formam mutant, & accipiunt legem ex conuentione contrahentium: vt ſupra, depoſi.l. j.§.ſi conuenerit.

l *Ideoque.* quidem habent hoc:& quidam non. Accurſius.

m *SI quæramus. Factionem.*in actiua ſignificatione c. nam & paſſiuam ſignificationem habet:vt infra,eo.l.filiusfa.& inſti.de hære.quali.& dif.§.teſtamenti.& dic habuerit,id eſt,ſe habere putauerit.aliàs cōtra:vt.j.eo.l.qui in domini.&.l.ſeq.& eſt ſic.j.de codi.l.quidam.§.eſſe enim debet.eſt enim peremptorium,cū non poſsit eſſe ſine hoc:ſed hoc ſine ſequentibus eſſe poteſt.ſic.C.de hære.ac.l.vt debitum.& dic quemlibet habere, niſi expreſsim prohibeatur: vt ſupra,de proba.l.ab ea. Prohibentur autem.xiij. perſonæ iure communi teſtari: ſcilicet filiusfa.vt infra.l.proxi. Item impubes:vt inſtitu.eo.l.impubes.Item furioſus:vt inſtit.eo. §.item furioſi.& infra,eo.l.filius.§.Marcellus. Item prodigus: vt inſtitu.eo.§.item prodigus. Item mutus & ſurdus: vt infra, eo.l. qui in poteſtate.§.j.Item cæcus:vt.C.eo.l.hac conſultiſsima. Itē damnatus ad mortem: vt infra,eo.l.eius.§.ſi cui.vſque in fi.Item obſides:vt.j.eo.l.obſides.Item de ſtatu ſuo incertus: vt.j.eo.l.de ſtatu.Item is cui à lege eſt interdictū:vt infra,eo.is cui.Item ſeruus:vt infra,eo.l.filius.Item monachus: vt.C.de ſacroſan. eccle. auth.ingreſſi.Accurſius.

n *Regulas.* quæ ſunt vt.vij.teſtes & rogati & vno contextu debeant eſſe in teſtamento nuncupatiuo: & palā dici nomē hæredis debet:vt.j.eo.l.hæredes.in princi.& in fi.&. C.eo.l. hac conſultiſsima. §. per nuncupationem.&.l. cum antiquitas. In ſcriptis autem coram ſeptem teſtibus rogatis & ſubſcribentibus & ſigillantibus;

BIU Cujas

gillantibus: testatore vel alio pro eo scribente nomen hæredis: vt C.eo.l.hac consultissima.&.l.iubemus.& authen.ibi posita. Non autem est vis si sit ibi exheredatus filius immerito. nam nihilominus interim valet: vt no.ſ.l.j.&.j.de vulga.ſubſti.l.in ſubſtitutione. *ADDITIO.* Dic hoc verum de iure isto: secus autem de iure authen. nisi iusta causa exhæredatiõis in testaméto fuerit expressa, aliàs ipso iure esset nullum, secundũ Bar. H. & Imol.in.l.j.ſ.eo.

Puberes possunt facere testamentum: & quantum ad hoc dies cœptus habetur pro completo. B.

V. VLPIANVS libro sexto ad Sabinum.

Qva[*] ætate[a] testamentum vel masculi vel fœminæ facere possunt, videamus. [Et] verius est in masculis quidem quartumdecimũ annum spectandũ: in fœminis verò duodecimum cõpletum.[b]

Vtrùm autem excesisse debeat quis quartũdecimum annum vt testamentũ facere possit? an sufficiat cõplesse[c]? propone aliquem kalendis Ianuariis natum testamentũ ipso natali[d] suo fecisse quartodecimo anno: an valeat testamentum? Dico valere[e]. Plus arbitror[f], etiam si pridie kalendarum fecerit post sextam horam noctis[g], valere testamentũ. Iam enim cõplesse videtur annum quartumdecimum, vt Marciano videtur.

Filiusfamiliàs non potest testari, etiam patre permittente. Bartolus.

VI. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

Qvi in potestate parentis est[h], testamenti faciendi

A se efficiatur surdus vel mutus, non vitiatur. in vno tamen casu potest surdus vel mutus testa. facere, puta si imperator ei concedat. &.h.d.cum.l.sequen. Viuianus.

h *Qui in potestate parentis est.* vel esse creditur: vt infra, eo.l.qui in domni. &.l.sequen. secundum primum.

ius nõ habet[i], adeo vt quãuis pater ei permittat, nihilomagis tamen[k] iure testari possit.

Surdus & mutus non possunt testari sine permissu principis: sed hoc vitium superueniens postea, testamentum non rumpit. Bartolus.

Surdus,[l] [&] mutus testamentum facere non possunt: sed si quis post testamentum factum valetudine [aduersa,] aut quolibet alio casu mutus[m] aut surdus esse cœperit: ratum nihilominus permanet [eius] testamentum.

VII. AEMILIVS MACER libro primo ad legem vicesimam Hæreditatum.

SI mutus aut[n] surdus vt liceret sibi testamentũ facere, à principe impetrauerit: valet[o] [eius] testamentum.

Testamentum factum quando quis erat seruus hostium, non valet. Bartolus.

VIII. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

EIus, qui apud hostes[p] est, testamentum quod ibi fecit, non valet, quãuis redierit.

Damnatio qua perditur vita, libertas vel ciuitas, impedit testamentum fieri, & rumpit iam factum. secus in damnatione per quam fama læditur tantum. Bartolus.

i *Non habet.* vt &.C. eo.l.iij.

k *Nihilo magis:* id est, non ideo magis: vt instit.e.in prin. & arg.ſ. de postu.l.quos prohibet. & est hoc verum, nisi in castrẽsi vel quasi peculio: vt instit.e.in prin. &.C.eo.l.pen. & fi.&.j.de dona. l.filius. in fi. sed donare potest causa mortis patre permittente: vt.j.de dona. causa mor.l.tam is.§.j. dummodo hoc expresse permittat, non simpliciter donare: vt.d.l. filius.§.sed & meminisse. Sed quare secus? Respon. quia testaméti factio est publici, nõ priuati iuris: vt.ſ.eo.l iij. & mors filij inspicitur, non patris: vt arg.j.de dona. causa mor.l.mortis causa capitur. Sed in casu videtur cp possit, quando mater vel auia reliquit vt ad patrẽ nõ perueniret vsusfructº: vt in auth. vt liceat matri & auiæ. in prin. col. viij. sed dic disponit nõ testãdo: vt ibi not.

Filius donat causa mortis patre permittente.

l *Surdus.* si habet vtrũque vitiũ à natura, non testatur: vt hic, &.C. eo.l.discretis, in princ. Si ex accidenti, tunc idem, si scribere nescit: vt hic, & ibi. Si autem alterum tantum, tunc iure isto non testatur: nisi à principe impetrauerit: vt hic, &.j.l.proxi.& infra, vnde cogna.l.octaui.§.fratris. hodie sic: vt.d.l.discretis.§.sinautem. vsque ad fi. Item hoc nisi sit miles: vt instit.de testa.mili.§.quinimmo.& infra, de mili.testa.l.iiij. Accursius.

m *Mutus.* vt instit.eo.§.pen.& facit.C.eo.l.furiosum. & supra, de postu.l.j.§.casum.& de spon.l.furor. &ſ.e.l.ij.

n *Si mutus aut.* potest dici, aut, pro etiam.& dic ex accidenti: & nescit scribere, alias suo iure posset: vt.C.eo.l.discretis.ij. respon. Vel verius separatum erat vitium: & hoc iure non poterat: sed hodie potest: vt hic, & supra.l.proxi.not. Accursius.

o *Valet.* si modo solenniter, & instituendo quem debet testetur: vt.C.de inoff.testa.l.siquando.in princ. Nec ob.j.de bo.lib. l.etiam.§.j. quia ibi concesit ei qui aliàs poterat testari: vt plene no.d.l.siquando.& facit ad hoc.j.eo.l.filius.

Ius qui.] *CASVS.* Si aliquis est captus apud hostes, non potest facere testamentum: & si fecerit, non valet, etiam si redeat. secundo dicit, quod si alicui est interdictum aqua vel igni, vel est in insulam deportatus: si prius fecerat testamentũ, non valet. & idem si fecit postea, & bona sua debeant publicari si sint lucrosa: aliàs creditoribus concedi. secus in eo qui est ad tempus in aliquam insulam magnã relegatus: vel cui est prohibitũ ne stet in Italia: vel cui est prohibitum ne stet in prouincia vnde ipse est: quia isti tres bene possunt condere testamentum: & sunt alij tres qui amittunt libertatem & bona, & testamenti factionem non retinent, vt ille qui damnatur ad ferrum, id est vt decapitetur: & ille qui damnatur vt stet semper cum bestiis in syluis: & ille qui damnatur in metallum. Viuianus.

p *Hostes.* vt captus, & sic seruus: vt instit. de iure perso.§.ij. & sic per cõsequẽs nihil habet: vt instit. per quas personas.§.item quod serui. & his rationibus nõ valet: vt &.j.eo.§.fi.&.j.de mili.testa. l.facere. & ante factum valet siue redeat siue non: vt instiũ.eo.§. fin. Item codicilli ibi facti, ante facto testamento confirmati valent: vt.j.de capti.& postli.l.in bello.§.codicilli.

Qui in potestate.] *CASVS.* Etiam si parens cõcedat filio vel nepoti quem habet in potestate, vt faciat testamentũ, tamen non possunt testari. Secundo dicit cp ille qui est surdus vel mutus, nõ potest facere testamentũ. sed si facto testamento à

Qua ætate.] *CASVS.* Quæritur in qua ætate existens masculus vel fœmina possit facere testa. & dicitur cp masculus habens. xiiij. annos, & fœmina habens. xij. Item quæritur, nũquid est necesse quòd compleuerint dicta tẽpora tantum, an vero cp excesserint ad hoc vt testamentum facere possint: & dicitur cp sufficit compleuisse. & cõpleuisse intelligit quocunq; modo tetigerit de die artificiali vltimo quartidecimi anni, id est, à mane vsque ad vesperũ: & quocũque modo tetigerit de die naturali vltimo. xiiij. vel.xij. anni. i. transacta sexta hora penultimi diei kalend. Iañ. in quibus natus est faciés testamẽtum. de die artificiali prędicto habes in versi. vtrũ autem. de die naturali i versi. plus arbitror &c. Viuianus.

a *Qua ætate.* alias, qua: aliàs, ex qua. Accursi[9].

b *Completum.* vt.C.eo.l.iiij.&.C. quando prouo. nõ est ne.l.ij. & instiũ.eo.§. præterea. sic & in definitione tutelæ: vt instit. quib. mod. tute. fi. in princ. Sed quare citius fœmina? Respõ. quia citius sagacior: vt.C.de iis qui ve.æta. impe.l.ij. & quia citius est viripotens. *ADDITIO.* Vel dic secundũ Bal. quia mala herba cito crescit: vt not. in dicta.l.ij. Sed Host. dicit quod fœmina minus viuit: & ideo citius completur: vt videmus in plantis. & ista ratio est philosophica, secundum Cy.

c *Complesse.* id est, extrema die perstitisse. & est differentia inter excedere & complere.

d *Natali.* quartidecimi anni. sic.ſ.de mino.l.iij.§. minorem. Sed nónne tunc cum iam intrauit. xiiij. an? Respond. non: quia dicas natum in fine illius diei, & testatum in capite. Accursius.

e *Dico valere.* dies ergo cœptus habetur pro completo. sic &.j. de ma.l.j. & infra, de vsucap.l.in vsucapionibus. &.j.de verb. significa.l.anniculus. Nec obst. infra, de mino.l.iij.§. minorem. vbi de momento ad momentum quæritur: vt ibi no.

f *Plus arbitror.* quid est hoc, plus? Respon. vt in penultima die, dummodo post finitam sextam horam noctis antepenultimi diei, scilicet desinentis fieri possit: vltima dies, est dies kalen. penul. pridie: antepenultima dies, quæ præcedit pridie kalendarũ quoad natiuitatem. nam & annus quandoque aliàs cœptus habetur pro completo: vt infra, de mune. & hono.l.ad rem. & ad Trebell.l. qui filium.§. Sabinus. Vel dic tutius quod supra dixit quãdo fit in quauis parte vltimi diei artificialis. hic autem in quauis parte vltimi diei naturalis. & secũdum hoc post sextam horam noctis penultimi diei desinentis factum valet. Accursius.

g *Noctis.* antepenultimi diei desinentis secundum primum, vel penultimi diei desinentis secundum nos: † sic enim dies incipit, & finitur more Romano: vt supra, de fer.l.more.

BIU Cujas

a *Et igni.* in cuius locum successit hodie deportatio: vt.ff.ad le. Iul.repe.l.ij.&.ff.ad le.Iul.pe.l.iij.& facit.ff.de leg.iij.l.j.§.hi quibus.in prin.& in fi. hodie etiã in locũ eius succedit exhæredatio.

b *Publicabuntur.* hodie corrigitur quod hic &.ff.hac.l.dicitur de bonis publicãdis: vt in authen. vt nul.iudi.§.quoniã.&.§.pe.col. ix. Nec tamen testabitur: tũ quia in hoc hæc iura non corriguntur: tum quia certis personis ex præcepto dictæ leges incõtinẽti dãtur.

c *Lucrosa.* quia nihil supest deducto ære alieno: vnde fiscus non habet: vt infra, de iure fisci.l.j.§.an bona.&.l. non possunt.

d *Deportati.* ſ. bona. & hęc corrigitur: vt.ff. & facit.C.de pœ.l.deportatorum.& de bon. proscript. l.ij.vbi dicit de post quęsitis nõ posse testari. Accursius.

e *Ius retinent.* siue in perpetuum, siue ad tempus sint relegati. nã ciuitatem & libertatẽ & bona etiã retinent alij prædicti, & inferiores non: vt infra, de inter. & relega.l.relegatorũ. §.siue. &.C.de pœnis. l.deportatorum.

f *Ad ferrum.* vt decapitentur: quod fit, vt C.de adul. l. quamuis. Item ad bestias: vt.ff.de fal.l.quicunque. Item in metallum: vt infra, ad leg.Iul.pe.l.sacrilegij.§.si quis.

g *Perdunt.* statim post sententiam: vt infra, de pœ.l.qui vltimo. Hodie cõtra: vt in authen. de nup.§.quod autem. coll.iiij. Item & quod dicit, publicantur, hodie contra: vt in authen. vt nulli iudi.§.fi.col.ix. nec tamen testatur: vt hac.l.no.§.j.

h *Factionem.* tam actiue, vt hic: quam passiue: vt infra, de pœ.l. quidam. & facit.ff.eod.l.qui à latronibus. §. si quis. & de iniusto rup.testamento.l.si quis ex.§.irritum.

¶Si cui aqua & igni [a] interdictum sit: eius nec illud testamentum valet quod ante fecit, nec id quod postea fecerit. Bona quoque quæ tũc habuit, cum damnaretur, publicabuntur: [b] aut si non videantur lucrosa, [c] creditoribus cõcedentur. In insulam deportati, [d] in eadem causa sunt. Sed relegati in insulam, & quibus terra Italica & sua prouincia interdicitur: testamenti faciendi ius retinent. [e] Hi verò qui ad ferrum [f] aut ad bestias aut in metallum damnantur, libertatem perdunt, [g] bonaq; eorũ publicantur: vnde apparet amittere eos testamenti factionem. [h]

Pendente processu capitali non impeditur quis facere testamentum. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

SI quis post accusationẽ in custodia fuerit defunct[9] indemnatus, [i] testamentum eius valebit.

Qui nõ habet manus, potest testari. Bar.

X. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

QVi manus amisit, testamentum [k] facere potest, quamuis scribere non possit.

SI quis post.] CASVS. Aliquis fuit accusatus de tali crimine ex quo si damnatus est, non posset facere testamentum, puta de adulterio natus datus fuit in custodia nuntiorum, & decesit ante condemnationem morte naturali. testamentum quod ante fecit, valet. Viuianus.

i *Indemnatus.* id est, non condemnatus: vt infra, de iniusto rup. testamento.l.si quis ex.§.proinde.& infra, de dona.l. post contractum. &.ff.eo.l.qui à latronibus.§.fina. secus si condemnatus ita quod non possit retractari: vt infra, de accu.l.ex iudiciorũ. Item secus in crimine maiestatis: vt infra, de dona.l.donationes.§.fin. & in aliis similibus quæ sunt in.d.l.ex iudiciorum. Item hoc nisi mortem sibi conscisit: vt dicto.§.proinde.&.C.si reus vel accu. mor.l.defunctus. Item est argu.contra.ff.de manu.vind.l.qui pœnæ. ADDITIO. Dic secundum Bal. quod hic criminosus erat mortuus: vnde sententia ferri non poterat: sed in.l.contraria criminosus viuebat: & ideo merito sententia contra eum lata quæ retro fingit quantum ad bona, retractat ea quæ medio tempore sunt attentata in præiudicium fisci, secundum Dyn.

QVi manus amisit.] CASVS. Ille qui non habet manus, & sic non potest scribere: potest facere testamentum. Viuia.

k *Testamentum.* nuncupatiuum, & in scriptis: vt.C.eo.l.iubemus.& in authen.ibi signata.& facit.ff.eo.l.ij. Accursius.

OBsides.] CASVS. Si Romani dent hostibus obsides pro Romanis captiuis: illi obsides testari non possunt, nisi imperator eis concedat. Viuianus.

l *Obsides.* dari Romanis ab hostibus pro captiuis, vel pro pace componenda, vel secundum Io. etiam facta tenenda. & idem intellige econtra in obsidibus datis à populo Romano hostibus. H. & est ratio: quia quæsita in obsidatu sunt fisci. sed & relictorum domi perdunt dominium: vt ipsi capti: vt infra, de iure fisci.l.diuus. & argu. supra, eo.l.eius. *Quæstio.* *Obiectio.* *Casu cauet.*

m *Permittatur.* à principe expresse, non ab alio: vt.ff.eo.l.iij. vel etiam tacite, vt concesso vsu togæ Romanæ: vt.ff.de iure fisci.l. sed & si accepto.

XI. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum.

OBsides [l] testari non possunt, nisi eis pmittatur. [m]

Testatore decedẽte apud hostes, testamẽtũ ante factũ p legẽ Corneliã cõfirmatur. Bar.

XII. IVLIANVS libro quadragesimo secundo Digestorum.

LEge Cornelia testamenta eorum qui in hostiũ potestate decesserint, perinde cõfirmãtur [n] ac si hi qui ea fecissent, in hostiũ potestatem nõ peruenissent: & hęreditas ex his eodẽ modo ad vnũquẽque [o] pertinet. Quare seruus hæres scriptus ab eo qui in hostium potestate decesserit: liber & hæres erit, seu velit seu nolit [p]: licet minus propriè necessarius hæres dicatur. Nam & filius eius qui in hostium potestate decesit, inuitus [q] hæreditati obligatur, quãuis suus hæres dici non possit [r] qui in potestate moriẽtis non fuit.

Capti à latronibus, & legati apud extraneos possunt facere testamentum. Bar.

XIII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

QVi à latronib[9] [s] capti sunt, cùm liberi [t] maneãt [u], possunt [x] facere testamẽtum. Itẽ qui apud externos [y]

LEge Cornelia.] CASVS. Titius Romanus fecit Romæ testamentum, & instituit hæredem Seium, post ea fuit captus ab hostibus, & sic seruus effectus: & ibi decessit. nũquid Seius hæres ab eo scriptus potest ex dicto testa. habere eius hęreditatẽ? & videtur quod non de iure: quia irritum est factũ testa. seruitute testatori cõtingente. sed dicas quod potest habere hæreditatẽ: quia. l. Corne. cõfirmat testamentum, & vult quod valeat ac si prima hora captiuitatis mortuus fuisset Titius Romanus. Quid si seruũ instituisset in dicto testamento dictus Titius? Certe erit liber & hæres necessarius ac si Titius capt[9] nõ fuisset: & si habet filiũ dictus Titi[9], quãuis suus hæres patris dici non possit, eo quod nõ est in eius potestate, quia Titius est seruus hostium, vt dixi: tamẽ per l. Corne. & per ius ciuile inuitus obligatur hæreditati patris. Viui.

n *Confirmantur.* vt.ff. ad legẽ Falci. l.j.§.ler. &.ff.de iniusto. testa.l. si quis.§.quatenus. &.ff.de bo.li.l.iiij.§.j.&.C.de capti.l.captum. & de suis & legiti.l.apud.

o *Vnumquẽque.* agnatum vel cognatũ vel scriptum: vt.d.ll.&.ff. de suis & legi.hære.l.j.§.j. Sed cõtra.ff.de verbo.signifi.l.iij.in fi. Solu. vt ibi. Item cõtra.ff.de secun tabu.l.qui ex liberis.§.testamẽto.& institu.quib.mod. test.infir.§.non tamen. quibus dicitur irritũ capi. de. Sol. ibi bona in alium transierunt: & sic de alienis testatur: hic remanent nullius. at vbi tantum qualitas corporis mutatur, nihilominus valet: vt.ff.eo.l.qui in potestate.§.fi. Accursius.

p *Nolit.* vt infra, de acqui.hæred.l.necessariis.in fi.H.

q *Inuitus.* de iure ciuili, non prætorio: vt dicta.l.necessariis.no. & institu.de hære.quali.& diffe.§.sui.

r *Non possit.* immo est suus: vt institu.de hæredi.ab intesta.§.interdum. quæ est contra. Solu. ibi fictionem postliminij, non veritatem considerauit. Accursius.

QVi à latronibus.] CASVS. Si Bononiensis est captus à Mutinensibus, remanet liber: quia nõ sunt hostes, immò latrones: & ideo potest facere testamentũ. Quid si Roman[9] est missus ad hostes pro ambassiatore? certe bene potest cõdere testamentum. [SI QVIS.] Titius damnatus de crimine capitali appellauit: & ita extinctum fuit pronuntiatum: & penden. appel. facto testamento decessit. certe valet testamentum. Viuianus.

s *Qui à latronibus.* de capto à Mutinensibus dicit: vt.ff.de capt.l. hostes. vel proprie à quolibet latrone: vt.ff.tit.j.l.postliminium.§. à piratis. sed si incertus, non potest: vt.ff.de lega.iij.l.in princ.

t *Cum liberi.* hac ratione & filius fa. sed ille in potestate legitima alterius: nec dominia rerum plene habet. Item damnati de crimine capitali. item liberti. sed & illi dominia rerum non habent: vt supra, eo.l.eius.§.fina.

u *Maneãt.* vt dictis.ll.&.C.de inge.manumiſ. l.cũ agnatũ. Acc.

x *Possunt.* sed non cõtrahere cum quolibet: vt supra, quod metcausa.l.qui in carcere.

y *Externos.* id est, hostes: vt infra, de cap.& postli.re.in princ.

Vel

BIU Cujas

Vel die de illis qui dicuntur in.l.postliminij.§.in pace. qui similes sunt hostibus: vt ibi dicit.

a *Funguntur.* etiam si sint ibi capti: cum capi non debuerint: vt infra, de legatio.l.fin.

b *Appellauerit.* igitur extinguitur pronuntiatum: vt.ff.ad Turpill.l.j.§.fi. & facit.ff.de pœn.l.ij.§.fi. &.ff.de iniusto testa.l.si quis ex.§.hi. &.§. eod.l. si quis post. &.§.de his qui no. infa.l.furti. Sed argu. eótra.ff.ad munici.l.libertus.§.in quæstionibus. Sed illud ideo, quia nec de facto infamis admittitur: vt.C. de dig.l.neque.lib.xij.

c *Valet.* nisi sit dãnatus crimine maiestatis vel repetundarũ: vt.ff. de accu.l.ex iudiciorũ. & nisi sit de aliis ibi notatis quę sunt sex. Item nisi mortem sibi cõsciuerit: vt infra, de iniusto testa. l.si quis filio exheredato.§.eius qui. Sed quidã dicunt speciale in crimine maiestatis & repetũdarũ. & hoc vltimo. Item quod dixi valere pendẽte appellatione: dic eo saluo quod si per sententiam bona specialiter dãnato adimantur, etiã post mortem causa bonorum duret. est ergo in pendenti tũc, an valeat testamentum.

Qui testamẽto.] *CASVS.* Siue aliquis ignoret statum suũ de quo ponit exemplũ hæc.l.siue dubitet de statu suo vel erret non potest facere test. nã cũ de statu eorũ sint incerti, certum aliquid in testamẽto statuere nõ possũt. & hoc dicit cum.l.seq. Viuia.

d *Manumissus est.* i. iussus est esse liber.

e *Aditámque.* tunc enim cedit dies relictæ libertatis: vt.C.de cadu.tollen.l.j.§.in nouissimo. etiã ignorãte seruo: vt.ff.de fideicõ.lib.l.iij.§.j. ibi, quid ergo si quid &c. & hic colligitur.

f *De statu.* primæuo à natura siue iure naturali tributo quẽ nunc recuperauit. & sic ponit.§.de sta.ho.l.libert°. & si cer.pe.l.ei° qui.

g *Nõ potest.* nisi sit miles: vt.ff.de mili. testa.l.ex militari.§.fi. vel veteranus: vt.ff.de cõdic.l.Aristo. & facit.ff. vnde legi.l.ij.§.fin. & infra, de lega.iij.l.j.j. respõ. &.ff.de acquiren.hæredi.l.hæres. &.ff. l.proxi. item facit.C.de repudi. authen. sed hodie. vbi non tenet matrimonium factum cum soluta quam credo ligatam.

h *De statu.* Pone exẽplum.ff.de leg.ij.l.j. in prin. & est differentia inter dubitationẽ seu titubationẽ, ignorantiã, errorem, & nescientiã: quia dubitãs applicat animũ suum ad plura, & nescit quid eligat. Ignorans est qui nihil scit: sed scire debet. At nescientia est cũ scire nõ tenetur. Errat quando credit vnum, & est aliud: sed quantũ ad titulũ de iur. & fac. igno. vel condic. inde. nõ est differẽtia: vt.C.de cõdic. indebi.l.fi. lex tamen videtur facere differentiã in hoc.ff.de acqui. hęre.l.vj.§.j. sed ibi id reprobauimus. Item hæc lex fallit in milite & veterano: vt.§.pxi.l.no.

Filiusfamilias.] *CASVS.* Nominãtur hic quidam qui nõ possunt facere testa. habent tamen testamenti factionem in passiua significatione, quia possunt acquirere sibi relictũ in testamento alterius. Seq.l. dicit quod donec aliquis est mente captus, non potest facere testa.

i *Posthumus.* etiam alienus hodie: licet olim secus: vt institu. de leg.§.posthumo.

k *Possunt.* accipitur ergo actiue & passiue: vt institut. de hæred. quali. & diffe.§.testamenti. Et de surdo dic vt.C.eo.l.discretis.

l *Notat.* addendo, non corrigendo.

m *Ignorantibus.* vt.ff.de acquiren. possess.l.j.§.item acquirimus. &.§.quemad. ser.amit. l.si partem.§.j. &.ff. de leg.ij.l.cũ pater.§.surdo. ergo & furioso: vt infra, de act. & obli.l.si à furioso. Et quod dicit in personalibus: idẽ in realibus: vt.C.communia. de leg.l.j.&.ff. de fur.l.à Titio. &.d.l. si partem. Sed quidam dicunt tunc demũ cum agnouit. sed tunc dic irreuocabiliter. & facit insti. de hære. ab intest.§.posthumi. &.C. eo.l.furiosum. & supra eo.l.iiij. &.l.qui in potestate.

n *IN aduersa. Non potest.* vt.§.eo.l.ij. &.§.eo.l.iij. &.l.furiosũ.

IS cui.] *CASVS.* Prodigus cui est bonis interdictum, non potest facere testamentũ. si tamẽ fecit antequam esset sibi bonis interdictum, valet. si non potest facere testa. vt dictum est: ergo in testamento testis esse nõ potest. Item dicit, quod si aliquis est damnatus ob famosum carmẽ quod de alio scripsit: neque testa. facere potest, neque testis in testamẽto esse. Viuianus.

o *Is cui.* vt hæreticis omnibus: vt.C.de hæreti. & Mani. l.Manichęos. Item.vt.C.ad.l. Iuli. maiest. l.fina. Sed secundum hoc videtur falsum, quod tamen interdictióe vetusti° &c. ideo pone in prodigo cui lege id est, per legem à iudice interdictum est bonis: vt insti.eo.§.item prodigus. &.§.de cur.furio.l.j. sed in eo videtur male dicere, merito &c. sed satis potest concedi illud esse verum. Hug.cum debeant esse integri fructus: vt.§. de testi.l.quæsitum. Alij dicunt lege interdici, cum certum est eum esse prodigum. si vero dubium, tunc à iudice: vt insti.de cur. §.furiosi. *ADDITIO.* Ista glo. est corrupta secundum Bar.hic. cum idem sit in vtroque: vt.§.eo.l.filiusfami. nec in hoc est differentia inter furiosum & prodigum: vt insti.eo.§.testes. & institu. qui.non est permis.face.testa.§.idem prodigus.

** Hal. adhiberi testis.*

p *Adhiberi poterit.* vt testis: nec dicetur ei testimoniũ: vt.ff.eo.l. cũ lege. &.ff.de secun.tab. l.j.§.sed si quis. & inst.de testa.§.testes.

q *Factionem.* actiue, sed passiue sic: vt.ff.de acqui.hæred.l.mutũ. §.j. Fallit tamen in filiosa. qui potest esse testis, non tamẽ testatur.

r *Damnetur.* accusatus vel conuictus ex illa iniuria: vt.ff.de iniur.l.lex Cornelia.§.si quis. &.l.quod senatus.

s *Intestabilis.* vt &.§.de testi.l.ob carmen. & hoc exponit statim.

t *Adhiberi.* vt testis. Item nec ei dicetur testimonium: vt infra, eo.l.cum lege. An autem capere possit? quidam dicunt quod nõ. sed Azo dicit, quod sic: quia & is cui bonis est interdictum, non potest adhiberi, & tamen capit: vt infra, de acqui. hæredi.l.mutum.§.j. sed Io. dicit quod nec ille capit: quod potest esse verum quando à lege: vt in hæretico. si autem propter prodigalitatem, bene capit & iste secundum eum. sed dicam quod non capiat: vtpote criminosus: vt hic in fin. quod non est in prodigo: vt no. d.l.mutum.

Si filiusfa.]

BIU Cujas

Si filiusfa.]CASVS. Si filiusfa. vel seruus vel pupillus testetur: hæres ab eo vel ab eis institutus non potest habere bonorum pos. secundum tab. ex illo testamento: licet dictus filiusfa. qui fecit test. factus postea sui iuris decesserit: & licet pupillus postea pubes factus decesserit: & licet seruus postea liber factus decesserit: quia nullæ sunt tabulæ &c. Viuianus.

a *Si filiusfa.* nisi in castrési peculio vel quasi: vt insti. eo. in prin.

b *Aut seruus.* nisi in castrensibus: vt. C. cómunia de suc. l. seruus.

c *Fecerit.* testádo. & sic sequentia: vt. j. de bono. posses. secúdum tabu. l. j. §. exigere. & facit. ſ. eo. l. iij. &. iiij. & j. de leg. iij. l. j. §. j. &. j. de regu. iur. l. pe. & in authen. de testi. §. si vero. col. vj. &. ſ. ad Mace. l. j. §. certe. &. C. de interdi. ma. l. si patris. Accursius.

d *Decesserit.* secus in legato: vt. j. de lega. iij. l. j. §. j.

Si filiusfamiliàs, [a] *aut pupillus, aut seruus* [b] *tabulas testaméti fecerit,* [c] *signauerit: secundum eas bonorum possessio dari non potest: licet filiusfamiliàs sui iuris, aut pupillus pubes, aut seruus liber factus decesserit:* [d] *quia nullæ sunt tabulæ testaméti quas is fecit qui testamenti faciendi facultatem non habuerit.*

Hæres in potestate testatoris constitutus non potest esse testis in testamento: secus in legatario. Item pater & frater militis testamento possunt adhiberi vt testes. hoc dicit vsque ad. §. quæcunque. Bartolus.

XX. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

Qui testaméto.]CASVS. Aliquis nó potest esse hæres & testis in testaméto quo est hæres: sed legatarij bene possunt esse testes, nisi sint impuberes, vel in potestate testatoris, vel alio modo impediantur esse testes. & intelligo filios esse in potestate testatoris, & illos liberos homines quos ab hostibus redemit. Sed quid si filiusfa. in militia existés faciat testa. nũquid pater suus vel frater poterit esse testis? & dicitur quod sic. dixi ergo in princ. quod filius non potest esse testis in testamento patris. certe idé est in omni alio negotio in quo patri acquiratur. Secundo dicit, quod furiosus nó potest esse testis in testaméto, dum furor eum tenet. aliàs sic. & si fecit test. ante furorem, valet. Tertio dicit, quod ille qui damnatus est lege Iul. repe. nó potest esse testis in iudicio, neque in testamento. Quarto dicit, quod mulier in testaméto nó potest esse testis: aliàs generaliter sic: nisi sit de adulterio damnata. Quinto dicit, quod seruus non potest esse in testa. testis: quia iuris ciuilis vel prætorij communioné aliquam nó habet: immo pro mortuo reputatur. Sexto dicit, quod testes debent durare ad audiendum testantem donec completum sit testa. & si sit ibi Græcus testis, non facio vim vtrum intelligat sermonem Latini testatoris, vel non: dum tamen alio modo sciat quid sit. Testamentum autem non valeret si testes essent ibi per vim detenti. Viuianus.

Flo. si impuberes, vel in potestate testatoris, vel alio modo impediantur esse testes. & intelligo filios esse in potestate testatoris, & illos liberos homines quos ab hostibus redemit.

e *Habetur.* vt insti. eo. §. legatariis. &. C. eo. l. dictantibus. Sed contra. C. de testi. l. omnibus. Solu. vt ibi: [a] quia hic pro solennitate, ibi pro veritate. sic & in tutore: non tamen in causa pupilli potest esse testis. Item facit. xiiij. q. ij. super prudentiam. & insti. de test. §. sed neque. Accursius.

[a] *Ista glo. reprobatur quia si verũ esset, haberet etiã posse esse testis: quod secũdum Bart. Paul. & Areti.*

f *Vinculo.* pignoris: vt. j. de lega. j. l. senatus. §. j. &. C. de capti. l. ij. & hoc si liber fuit redemptus: aliàs fuit redimentis: vt. j. de cap. l. in bello. §. si quis seruum.

g *Posse.* cum ante missionem testetur: secus si post: vt insti. eo. §. sed si filius. quæ est contra. nam & sine vllo teste vel sine solenni numero testium valeret. igitur valet quando huiusmodi adhibetur: vt dicitur de muliere cui datur actio ex stipulatu vbi nulla fuit stipulatio: multo magis ergo vbi aliqua fuit, licet non vtilis: vt. C. de rei vxo. actio. in prin. Item cótra. C. de testi. l. v. & supra, de testi. l. testis idoneus. Sed hoc est speciale fauore militis. Hug.

h *Diximus.* refert se ad filios prohibitos testificari patri in testamento. Idem erit in aliis negotiis, si quæratur aliquid patri, id est ei sit vtilitas filij testimonium. si autem non patri sed filio quæratur: tunc & alia ratione repellitur, quia in re sua: vt si pater pro filio velut legitimus administrator agit. si autem nec patri nec filio quæratur: tũc secundũ hoc filius est testis patri: vt hic innuit. Sed ob. quod dicit, perhibédis, vel sub. nó perhibédis. Item secundũ hoc nó ob. insti. eo. §. sed si filiꝰ. vbi nó quæritur patri vel filio: & tamen repellitur, quia ibi de patris testimonio: de quo dic vt. ſ. proxi. respon. hic filij: & est ratio, vt plenius repellatur pater: quia plus diligit filiũ quam econtra filius patré: vt supra, quod me. cau. l. isti quidem. §. fi. patet ergo quod in testaméto nó potest filius esse testis patri: nec distinguo, quæratur vel non quæratur vni vel alteri: vt. ſ. hac. l. sed in aliis distinguitur an quæratur vel nó: vt hic dicit. Sed dicũt quidam referri ad proximũ dictum scilicet de patre & fratre: quia dicit, p. Flo. hibendis. & secundum hoc expone, eorum, id est, pro eis qui &c. Et sed quod dicit, per quod acquiratur, glossant ita sub. maxime. nam idé est in illis negotiis in quibus nihil patri acquiritur. nã post missionẽ pater non potest esse testis filio militi, etiam si ei non acquirat: vt insti. eo. §. sed si filius. vnde generaliter videtur esse phibitio ne pater dicat testimoniũ pro filio: & hoc ratione affectionis: & eadem ratione mater: & dicas, acquiritur ipsi patri. Vel secúdum Io. ipsi filio. nam siue negotium geratur per quod debeat adquiri ipsi filio, pater non erit testis, vt ibi: siue per quod quæritur vel non quæritur patri, filius non testificabitur: & sic pater nunquam admittitur ad testimonium filij: & ita nó subauditur, maxime. sed hoc quod dicit, intellige esse dictum manére militia filij: vt insti. eo. §. sed si filius post missioné: vt dixi in superiori. §. H. Sed hæc glo. loquitur. q. d. de prohibendo, cum secundum eos de permittédo dicat, nisi dicas de prohibédis. ſ. certis casibus. q. d. aliàs prohibendis: & super hoc fundatur glo. sed primam adprobo.

i *Et bonorum possessio.* secundum tabulas, vel etiam contra tabulas. nam vtraque competit ex testamento: vt insti. de bo. posses. §. sunt autẽ. & facit. ſ. eo. l. qui in potestate. §. j. &. l. is cui. & insti. eo. §. furiosi. &. §. sed & si quis. &. j. de secun. tab. l. j. §. si quis. &. C. eo. l. furiosum.

k *Non posse.* istud, non, deest. Py. sed Azo posuit in suo lib. & habes idem. j. ad. l. Iul. repetun. l. eadem. §. j. & supra, de testi. l. repetundarum. Accursius.

l *Quoniam.* Not. hanc rationem quæ fallit in hæreticis: vt. C. de hæreti. l. quoniã. in fine. *ADDITIO.* Dic quod illa lex est hodie correcta, cum non possit hæreticus testari: vt. l. j. in fin. C. de sum. tri. secundum Bar. hic.

m *In iudiciũ.* aliàs, indicium: id est, signum vel indicium aliquod quare legatum vel legatarius agnosci poterit. Accursius.

n *Non poterit.* quia fragilis & corruptibilis. sed in codicillis nó vetatur: ergo potest: vt. ſ. de testi. l. j. nam & nó rogati possunt esse ibi: vt. C. de codici. l. fi. in fine.

o *Argumento est lex.* à contrario sensu: vt. ſ. de testi. l. ex eo. &. ſ. de mino.

BIU Cujas

de mino.l. & si sine.§. sed quod Papinianus. & de offic. eius cui A
man.est iuris.l.j.§.fina.Et not. contrarium sensum legis pro lege
accipi.& facit insti.eo.§.testes.

a Ad solennia. testamenti, siue sit testis, siue testator.

b Ciuilis.per quod fuit primo testamentum inuentū: vt insti.eo.

testa.pertinens bene potest intermisceri, puta ire ad ignem ad calefaciendum cerā ex qua testes debēt test.sigillare, & similia. Vi.

h Hæredes palam.aliter ponitur hoc verbum.s.de ri.nup.l.palá. & facit insti.de testa.§.fi.&.C.eod.l.hac consultissima.§.per nūcupationem.&.j.de verb.sig.l.palam.Et no. quod quidam dixe-

vel dicere testimonium vetat.

Seruus non potest esse testis in testamēto. Bartolus.

Seruus quoque merito ad solennia [a] adhiberi non potest: cū iuris ciuilis [b] cōmunionem non habeat in totum, [c] [sed] ne prætorij* quidem edicti. [d]

Testis debet adstare donec testamentum perficitur: & debet testificari de eo quod sensu percepit. Bartolus.

B Et veteres putauerūt eos qui propter solennia † testamenti adhibentur, durare debere donec suprema contestatio [e] peragatur. Non tamen intelligentiam sermonis [f] exigimus. hoc enim diuus Marcus Didio Iuliano in teste qui Latinè non nouerat, rescripsit nam si vel sensu percipiat quis, cui rei adhibitus sit, sufficere. Sed si detenti sint inuiti [g] ibi testes, †putant non valere testamentum.

In testamento in scriptis hæredes debent scribi: in testamento nūcupatiuo debent palam nominari vt testes exaudiant. Bar.

XXI. IDEM libro secundo ad Sabinum.

HAeredes palam [h] ita vt exaudiri posint, nuncupandi sunt. Licebit ergo testāti vel nuncupare [i] hæredes, vel scribere. Sed si nuncupat, palā debet [nūcupare. [k]] Quid est [l] palam? Non vtique in publicum, sed vt exaudiri posit: exaudiri autē non ab omnibus, sed à testibus [septem:] & si plures fuerint testes adhibiti, sufficit solennē numerum [m] exaudire.

In mutando vel addendo requiritur eadem solennitas quæ in constituendo, secus in declarando. Bartolus.

Si quid [n] post factum testamentum mutari [o] placuit: omnia [p] ex integro facienda sunt.

circa princ. secundum quod serui ꝑ mortuis sunt. vt hic, vt.j. de re. iur.l. seruitutem. & .l. quod attinet.

c In totum..i.in totum caret: vt.d.ll. Vel ideo dicit, quia in criminibus & quibusdam aliis interesse potest: vt.s.de iudi.l. vix. & ibi not. Item nec ciuilibus officiis fungi potest: vt.s. de iudi.l. cū prætor.§. non autem. Itē facit.j. de vsuris.l. nonnunquam.§.seruus.

d Edicti.vt.j. de no. ope.nuntia.l.de pupil. lo.§.j. & de iure delibe.l.j.&.j.de fal.l.nullo. item facit insti. eo. §.testes.

e Contestatio.id est, totum testamētum quod corā testibus fit: & hoc nisi necessitas aliud ꝑmittat: vt.C.e.l. casus.& l. cū antiquitas.& facit.j.eo.l.proxi.§.fi.

f Sermonis.i.non intelligant testes: ipse tamen intelligit: & hoc enim &c. Vel dic quod nec ipse intelligit, scilicet seriem testamenti.& sic de testamento in scriptis loquitur. secus in alio: vt.j.l.proxi.in princi.&.C.eo.l.hac consultissima.in prin.& §.per nuncupationem. Item hoc verum est nisi in rustico: vt.C. eo.l.fi. Vel dic quod illud in rustico est nūcupatiuum: licet scriptura semper desideretur. Accursius.

g Inuiti.ad hoc supra, de aucto.tu.l.j.§.fi.& de iudi.l.ij.Item ad hoc infra, de verb.sig.l.coram.

HAeredes palam.] CASVS. Cum aliquis facit testa.in scriptis vel nuncupatiuum, debet nuncupare vel scribere taliter hæredem vel heredes quos instituere vult, vt exaudiri posit à testibus qui sunt ibi, propter testamenti solennitatem. & sufficit si solennis testium numerus exaudire posit. non enim est necesse quod testator ita fortiter clamet nominando hæredes, quod audiant illi qui habent cōtra tabulas. [SI QVID POST.] Titius instituit sibi hæredé Seium, & legata aliis reliquit. post factū dictum testa.dixit Titius, adimo hære.meam Seio, & transfero in Gaium.nunquid valebūt dicta legata? & certe nō: nisi iterum dētur eisdem legatariis per eundem testatoré.omnia enim quæ sunt in testa.ex integro sunt facienda. secus autem si testator non mutet institutioné, sed explanet illud quod obscure dixerat: quia tūc non est necesse vt omnia ex integro fiant. immo remanent firma alia omnia, puta quia dixit aliquid obscure in institutione vel legato: quamuis hic de legato tantum exempla ponat tria: & est ratio: quia explanādo quod obscure dixerat, nihil dat: sed datum significat. ponit etiam quartum exemplum super hoc.s.quādo post testa.factum adiecit legato quod in testaméto dederat aliquod signum per quod cognosceretur: vel adiecit legato summá quam non certificauerat in testaméto: vel adiecit nomé legatarij quod non scripserat in testamento iam perfecto: vel adiecit nūmorum qualitatem legatorum, quam in testa.non dixerat.nam omnia ista potest facere etiam post completum test. & nō est necesse omnia ex integro fieri: & quod omnia ista posint post testa.completum à testatore coniungi, scilicet nota legati, & summa, & nomen legatarij, & nummorum legatorum qualitas: probata minori. nam si potest sumi argumentum ex non expresso dicto à testatore, vt dicitur in sequenti versi. nam & si adiecta &c. multo magis potest ipse testator expresse dicere illud tacitum ex quo argumentum debet sumi. [IN TESTAMENTIS.] Quando aliquis facit test. debent ibi esse testes rogati. vnde si ob aliam causam erant ibi, nihil valet nisi dicatur eis existentibus ibi ob aliam causam: Nos rogamus vos vt intelligatis hoc testamentum. quia tunc bene valet. [VNO.] Cum aliquis facit test.oportet eum taliter facere, quod nullus alien⁹ actus intermisceatur. sed actus ad

runt nūcupatiuum testamētū posse probari per publicū instrumētum tabellionis, quod continet duorum hominū vel triū præsentiam: & cōtinet testatorem condidisse nūcupatiuum testamentū corā testibus. vij. ar. C. arbi.tut.l. fin. & .C. de edi.diui Hadri.tol.l.fi. & de dona.l. in donationibus. Itē cōtra videtur ar. C. de fide instru.l.in exercendis.cū enim testes ad hoc ꝓbādum pauciores. vij. nō sufficiūt: vt.C.eo. l.hac cōsultissima.§. per nuncupationé.& de fideicō.l.fi. cōstat quòd nec credatur instrumēto: aliàs si crederet instrumēto quod cōtinet testatoré cōdidisse testamentum coram.vij.testibus, nō esset eadem vis instrumēti & duorum testiū, sed maior esset in instrumēto: quia per instrumentum probaretur testamētū factū corā.vij.testibus: qđ nō est nisi in casibus: vt.C.si mi.se maio.dixe.l.pe.& de nō nu.pe.l.generaliter. Nemo ergo persuadeat quòd magis credatur instrumēto vnius tabellionis, quā.vij. testibus probatæ opinionis. Itē dicunt quidā quòd testamentū nūcupatiuum probari nō potest nisi per testes: vt.C.de fide instrum.l. fi.ibi, cū enim &c. Alij contra: vt.C.de fide instr.l.in exercēdis. si modo habet præsentiam.vij.testium.& secundum Azo.hoc obtinet secundum consuetudinem ciuitatū. & de his etiam ibi no.C. de fi.instru. Item quæritur an testamentum in scriptis posit fieri sine legatis & fideicommissis. quod verum est, vt dicitur.j.de heredi.insti.l.j.§.qui neque.&.§.hoc autem.&.§.si autem.Hug.

Testamētū nuncupatiuum an poterit per instrumentum publicū ꝓbari.

Instrumēto an poti⁹ credendum sit quam .7. testibus.

C

i Nuncupare.quando sine scriptis.

k Nuncupare.aliàs non habetur in textu, sed intelligitur.

l Quid est.& sic istud quod palam debent nuncupare, locum habet in nuncupatiuo, non in testamēto in scriptis: quia in illo potest iubere vt clam stet nomen vsque post mortem suam.

m Numerum.sic.j. de secun.tabu.l.cum tabulæ.

n Si quid post.si ante consummatum testamētum quid immutet, videtur neque datum. sed si post, tunc datum, sed ademptum: vt.j. de lega.j.l.si ita sit scriptum.& de iis quæ in testa.de.l.j.§. fi.&.j. de hære.institu.l.si inæqualibus.& tunc quando post factum.

o Mutari.addendo, adimendo, transferendo.& facit.C.eo.l.hac consultissima.§.penul.

D

p Omnia.&c.vt hic, etiam legata, cum cassata institutione cætera singularia cassentur.ex hoc ergo dixit Py.quòd legatum in testamento relictum adimi non potest nisi etiam in testamēto alio, vel codicillis testamento confirmatis. & pro hoc.j. de reg. iur.l. nihil tam naturale.sed Ioan.contra tam expressa voluntate. vt in authen.de resti.fideicō.col.ix.§. manifestū. &.j.de ali.le.l. libertis.j.resp.& insti.de ademp.le.§.legatorum.& de vulga.substi.§.si quis eū.&.j.de lib.leg.l.non solū.§. liberatio.&.C.de testa. tute. l.ij.& insti.de act.§.si quis agens.sed Py.has intelligebat codicillis testamento confirmatis.Sed contra eum est: quia etiam tacita voluntate adimitur: vt.j.de adimen.leg.l.iij.§.fi.&.l. alūnæ.§. ab hęredibus.in fi.§.igitur magis expressa: vt.s.loca.l.qui ad certum. quinimmò & hæreditas adimitur per epistolam: vt.C.de iis quib. vt indi.l.hęreditas.Quod ergo hic dicitur, obtinet quoad institutiones hæredum, quæ siue cancellentur post factum testamētum, siue aliis modis dicat eos nolle esse heredes, nihilominus sunt heredes: licet quandoque eis vt indignis hæreditas auferatur: vt si eos indignos testator vocauit: vt.j.de mili.testa.l. milites.§.veteranus. & de iis qui. vt indig.l. cum quidam.& .C. eo.l. nostram. Nec obst.j.de adi.leg.l.alūnæ.§.j.quia magis conuenit prędictis. vel ibi ex donatione inter viuos petit Seia. & adde quod not. institu.

BIU Cujas

institu.de ademp.leg.§.legatorum.

a *Nuncupat.* in testamento nuncupatiuo dico.

b *Solennia.* id est testamentum completum.

c *Stichum legauerat.* circa institutionem debuit exemplum ponere: sed idem ibi erit.

d *Sūtiret.* adeo est obscurum; vt non valeat: vt.j. de rebus dub.l. si fuerit. Accursius.

† *Facit ad hunc.§.ca. literæ.in gl. 1.prope fin. extra de dona.*

e *In nomine.* alio casu quàm sup. quia sup. in nomine nō errauit.

f *Posse.* scilicet sine aliqua solennitate, secundū Azo. etiam coram duob⁹ testibus: vt j.de assign.lib.l.j.§.assignare. Sed ad quid fit, cum etiam sine ea valeat, cū de corpore constet: vt.C. eo.l. si quis? Respō. vt sit clarius: vt.j. eo.tit.l. si is. Iteꝝ quid si in corpore errasset: vt in Esau: ibi est in corpore erratū, licet sec⁹ ibi fuerit seruatum? Respon. nō valet: vt.j.de hęre.instit.l. quoties. & ideo solenniter oportet qđ fiat: sed superiori casu valebat. Item an idem in iudice vt posit declarare? Argu. quod sic: vt infra, de re iudi.l. Paulus. & supra, de ī integ. resti.l. diuus. & .C. de fruc. & lit.expen.l. terminato. &.j. de app.l. ab executione.in prin. Item facit.j. de leg.j.si quis à filio.§.j.&.C.de fideicom.l.voluntatis. &.j. de hære. instit.l. asse. & de leg.j. vnum ex familia. & de prætor.stip.l. in prætoriis.

g *Significat.* sic .s. si ser.vin.l.si cui.§. sed si quæritur.&.j. de condit.& demon.l.filiæ.§. à Titia.& supra, de dona.inter vi. & vxorē.l. si donatæ.§.j. Sed arg.cōtra.j.de verb.sig.l.lege. & facit.s.de arbi.l.qui tamē.&.C. de leg.l.si Fortidianū.in fi.&.j.de leg.iij.ille aut ille.§.j.

h *Sed & si notam.* id est signum vel indicium aliquod quare legatum vel legatarius agnosci posit. Hug.

i *Patrisfamilias.* habita in loquendo: vt hic, non in vtendo: vt.j. de vi.tri.& oleo lega.l.iiij.quæ est contra.& facit ad hoc.j. de le. iij.l.nūmis.& de reg.iu.l. semper in stipulationibus. &.l. semper in obscuris.& de leg.j.l. si seruus plurium.§.fi. &.s. de vsur.l.qui semisses.& de pig.act.l. vel vniuersorum. &.C. de epi. audien.l. nemo.&.j.de hære.instit.l.qui non militabat.§.j. in fi.§. & supra, de eden.l.si quis ex.§.initium.

k *Rogati.* sic in authen. de testi.§. sed licet. quæ est.C. de testi. authen.rogati. Item sic.s.de diuor.l.nullum. Sed ar.contra.C. de codi.l.fi.in fin. Sed aliud est in codicillis. Item arg. contra.s. de test.l.ad fidem. vt ibi not.H. *ADDITIO.* Dic quod hic est de casibus in quibus debent esse testes rogati: licet regulariter contra, vt in authen.rogati.C.de testi.secundum Bar.hic.

l *Idoneos.* sic.j.de mili.testa.l.diuus.

m *Actionis.* id est actus: vt in auhen.hoc ius porrectum.in prin. C.de sacrosan.eccle.

n *Alienum.* nisi ex necessitate: vt.C.eo.l. casus.&.l. cū antiquitas.& nisi ad abundantiam. abundans enim cautela non nocet: vt C.eo.l.testamenta. calefactio ergo ceræ non est extraneus actus vel similis.& hoc subiicit, quòd pro sed.& facit.j.de verb.oblig. l.continuus.& de duobus reis.l.duos.in fin.& de adul.l.quod ait. & de vsucap.l.possessio. Item quid si in testamento, dicam: vendo vel dono tibi rem talem pro centum: & tu cōsentis? Respon.

Cautela abundans nō nocet.

Quod vero quis obscurius in testamento vel nuncupat, [a] vel scribit: an post solēnia [b] explanare possit, quæritur? vtputa Stichū legauerat, [c] cum plures haberet, nec declarauit de quo sentiret. [d] [Item] Titio legauit [amico suo] cū multos Titios amicos haberet: [&] errauerat in nomine, [e] vel prænomine, vel cognomine, cū in corpore non errasset: poterit ne postea declarare de quo senserit? Et puto posse. [f] nihil enim nunc dat, sed datum significat. [g] Sed & si notā [h] postea adiecerit legato vel sua voce, vel literis: vel summā, vel nomen legatarij quod non scripserat, vel nūmorū qualitatem: an rectè fecerit? Et puto etiā qualitatem nummorum posse postea addi. nam & si adiecta nō fuisset, vtique placeret cōiectionem fieri eius quod reliquit, vel ex vicinis scripturis, vel ex consuetudine patrisfamiliàs, [i] vel regionis.

In testamento debent esse testes rogati: hoc est, certiorati, quòd ad hoc sunt adhibiti. hoc dicit. Bartolus.

¶ In testamētis, in quibus testes rogati [k] adesse debent, vt testamentum fiat: alterius rei causa fortè rogatos, ad testandū non esse idoneos [l] placet. quod sic accipiendū est, vt licet ad aliam rē sint rogati vel collecti: si tamen ante testimonium certiorentur ad testamentum se [esse] adhibitos, posse eos testimonium suum rectè perhibere.

Vno cōtextu debet fieri testamētū. Bar.

¶ Vno cōtextu [m] actionis *testari oportet. Est autē vno cōtextu, nullum actum alienū [n] testamēto intermiscere. Quod si aliquid pertinēs ad testamētum faciat, testamentum non vitiatur.

XXII. IDEM libro trigesimo nono ad Edictum.

AD testium numerum simul adhiberi possumus vt ego & pater, & plures qui sumus* in eiusdem potestate. [o]

Tempore testamenti inspicitur cuius cōditionis sit testis. Bartolus.

¶ Conditionem [p] testium tunc inspicere debemus, cum signarent, non mortis tēpore. Si igitur tunc cū signarent, tales fuerint, vt adhiberi possent: *nihil nocet si quid postea eis contigerit. [q]

Testis potest sigillare anulo testatoris vel alterius. Bartolus.

¶ Si ab ipso testatore anulum accepero, & signauero: testamentum valet, quasi alieno [r] signauerim.

Si testator turbauit signa: non videtur signatum. Bartolus.

¶ Si signa [s] turbata sint [t] ab ipso testatore, non videtur signatū.

A valet venditio: vt.j. de assi.lib.l.assignare.

D testium.] CASVS. Ad test. Titij possumus esse testes ego & pater meus, & etiam fratres mei qui sumus in potestate patris nostri communis. Secundo dicit, quòd si testes sunt liberi eo tempore quo testa. signant, in scriptis factū valet test. etiā si efficiātur testes serui post. quam signauerunt ante mortem testatoris. Tertio dicit, quòd si testator det mihi testi anulum, cū quo signare debeam testamentū suum, valet quod agitur, ac si alieno anulo signassem: de quo quidem non est dubium quin possim cum alieno signare. Quarto dicit. testa. in scriptis inceptum signauerūt testes, vt moris est: & ante illud test. cōpletum testator turbauit signa. certe non videtur signatum: & ita non valet. Quīto dicit, quod extra in test. in scriptis oportet quod quilibet testis apponat ibi nomē suū, & quod signet testa. & si alterum tūtum facit, nihil agitur. Sed nunquid tantum cum anulo debet signare testis, an & cum quodam sigillo vel alia re vbi sit signum impressum? & videtur quod sufficiat signum testis cum quo testa. signat, esse impressum in quacūque re: quia variè homines signāt. sed respon. hic in contrarium: vt tantum anulo signare debeat testis. s. qui anulus habeat characteres, id est signum testis in se anulo formatum. Sexto dicit, quod etiam de nocte potest signari testa. per testes. Septimo dicit, quod non solum valet testa. in scriptis factum si signa testium sunt appositā super ipsa charta vbi est scriptum testa. sed etiam si sunt impressa super panno in quo sunt inuolutæ tabulæ, id est charta in qua est test. scriptum. Viuianus.

o *Potestate.* vt insti.eo.§.pater.&.s.de testa.l.pater.

p *Conditionem.* sint liberi vel serui. hoc enim est conditio: vt insti.de iur.perso.§.j.& dic vere vel putatiuè: vt.C.eo.l.j. Item an sint aliàs habiles: vt.j.eo.l.cum lege. sic & testantis: vt supra, eo.l. ij. in eo cui relinquitur, tria tempora: vt ibi no.

q *Contigerit.* non tamen seruus factus testificabitur, nec infamis: quia tempore testificationis conditio testis inspicitur: vt.s.de testa.l.iij.circa princi. testamentū tamen permanet. sed econtra seruus tempore testamenti liber factus tempore testimonij non est idoneus: vt hic. secus aliàs: vt.j.de verb.sig. notioné.§. instrumentorum. Item liber testificans, & ante aperturam tab. factus seruus, valet: vt.d.l.iij.s.de testi. & facit.j.de au. & ar.leg.l. medico. in prin.& insti.eo.§. sed cum aliquis.&.s.de offi.præto.l.Barbarius. &.j.de pœ.l.j.&.j.de iniur.l.iniuriarum.&.j.de secun. tabu.l.j.§. penul. Et no.argu. quod pubes factus non fert testimonium de eo quod ante vidit: sed hic exigitur idoneus tempore testamenti, vt valeat: & sic vt sit solenne. secus vbi veritas inquiritur.

r *Alieno.* quod licet: vt insti.eo.§. possunt. lino tamē proprio & cera: vt insti.de pu.substi.§. igitur. Sed dic vt ibi. Et no. quod quādo constituo procuratorem, etiam alieno sigillo possum signare.

s *Si signa.* testium.& dic plene: vt.C.eo.nostram. Iteꝝ contra insti.eo.§.ex eo.&.C.eod.l.hac consultissima.§.si quis. Solu. vt ibi. & facit infra, de milit.testa.l.in fraudem.§.fi.

t *Turbata sint.* ante perfectum. secus si post, vt.j. de iis quæ in testa.

BIU Cujas

testa.delen.l.j.§.sed consulto.

a *Nomen suum.* vt dicitur.j.l.pe.& facit.C.eod.l.si vnus.& de iis qui.vt indig.l.pe.&.ſ.de eden.l.j.§.penul.

b *Anulo tantum.* hoc iure cauetur, sed in consuetudine non habetur, vel sub.signatorio, vt sic excludat non signatorium: vt.j.de aur.& argẽto leg.l.argento.§.ornamẽto. nõ autem alio sigillo: maxime quia lex simpliciter dicit.C. de testa.l. hac consultiſsima. in prin.& qui test.fa.poſ. l.hac consultiſsima. & facit.C.eo.l.ſi vnus. & omnia sunt rotunda. Nã in anulo ideo forte, quia primo imprimebatur per transuersum, vt fieret circulus: postea in directo cum charactere.hic enim erit circulus in cera qui est in charta, & circũquaque incidetur cæra: in quo rotũdo imponetur anulus cũ charactere, & imprimetur, vt ibi fiant signa.

c *Nocte.* C.de trãſac. l. non minorem. vt.ſ. de fer.l.more.

d *Impreſſa.* vt.C. eo. l.hac consultiſsima. in fin. Sed arg.contra.j. quod vi aut clã.l. ſi adhuc lucem. §. notauimus.&.ſ. ſoc.l.nã socius. Ac. *ADDITIO.* Dic qđ hic in cohærẽtibus: ibi in ſeparatis. quod not. secundum Bar.hic.

Requiritur ſignatio & ſubſcriptio: & alterum ſine altero non valet. Bartolus.

¶ Si quis ex teſtibus nomen ſuum [a] nõ adſcripſerit, verumtamen ſignauerit: pro eo eſt atque ſi adhibitus nõ eſſet. [Sed] & ſi (vt multi faciũt) adſcripſerit ſe, non tamen ſignauerit: adhuc idem dicemus.

Signari poteſt anulo, vel ſigillo, vel quouis alio ſigno. Bartolus.

¶ Signum autem vtrũ anulo [b] tantum impreſſo* adhibemus, an verò & ſi non anulo, verùm alio quodam impreſſo? variè enim homines ſignant. Et magis eſt vt tantũ anulo quis poſſit ſignare: dum tamen habeat χαρακτῆρα* ¶ Poſſe† & nocte [c] ſignari teſtamentum, nulla dubitatio eſt.

Signatæ tabulæ dicuntur ſi eſt ſignatum quod eis adhæret. Bartolus.

¶ Signatas tabulas accipi oportet, & ſi linteo quo tabulæ inuolutæ ſunt, ſigna impreſſa [d] fuerint.

Si teſtamentum reſtauretur, ſufficiunt noua ſigilla cũ ſubſcriptionib⁹ primis. Bar.

XXIII. IDEM libro quarto Diſputationum.

SI teſtamentum quod reſignauerit [e] teſtator, iterũ ſignatum [f] fuerit ſeptem teſtium ſignis: non erit imperfectum, [g] ſed vtroque iure valebit, tam ciuili, quàm prætorio. [h]

Vnum teſtamentum poteſt publicari in pluribus chartis. Bartolus.

XXIIII. FLORENTINVS libro decimo Inſtitutionum.

VNum teſtamentum pluribus exemplis [i] conſignare quis poteſt: fidq; interdum neceſſarium eſt: fortè ſi nauigaturus & ſecum ferre, & [domi] relinquere iudiciorum ſuorũ teſtationem velit.

Ex teſtamento non completo nihil debetur. Bartolus.

XXV. IAVOLENVS libro quinto Poſteriorum Labeonis.

SI quis cum* teſtamẽtum faceret, hæredibus primis nũcupatis, prius quàm ſecundos exprimeret hęredes, obmutuiſſet: magis cœpiſſe eũ teſtamentum facere quàm feciſſe Varus Digeſtorum libro primo Seruium reſpõdiſſe ſcripſit. itaque primos hęredes ex eo teſtamẽto non futuros. [k] Labeo tũ hoc verum eſſe exiſtimat, ſi conſtaret voluiſſe plures cum qui teſtamentũ feciſſet, hæredes pronuntiare. Ego nec Seruium puto aliud ſenſiſſe.

Verbum, inteſtabilis, importat ne quis poſsit facere teſtamentum, nec eſſe teſtis in teſtamento, nec ei teſtimoniũ dicatur. Bar.

XXVI. GAIVS libro viceſimo ſecundo ad Edictum Prouinciale.

CVm lege [l] quis inteſtabilis iubetur eſſe, eò pertinet, ne eius teſtimoniũ recipiatur: & eo amplius (vt quidã putant [m]) néve ipſi dicatur teſtimonium.

Scriptor teſtamenti non prohibetur eſſe teſtis in teſtamento. Bartolus.

XXVII. CELSVS libro quintodecimo Digeſtorum.

DOmiti⁹ Labeo Celſo ſuo ſalutẽ: Quæro, an teſtium numero habẽdus ſit is qui cùm

A cet: vt hic in fine. Vel veri⁹ dic vt ibi. Itẽ quid de legatis? Reſpõ. non valent: vt. C. de fideicom. l. eam quam. Nec ob. j. de codicillis. l. ſi. quia ibi fuit plena voluntas, licet non ſcripta. aut enim eſt perfecta & non ſcripta: vt ibi. aut non perfecta, nec ſcripta: vt hic. aut perfecta, & ſcripta: ſed deeſt, hæres eſto: vt. C. eo. l. erro-re. & eodẽ modo fuit perfecta. j. de iis qui. vt indig. l. cum qui-dã. §. j. &. l. cũ tabulis. §. fin. Item hoc fallit inter liberos: vt. C. eo. l. hac conſul. §. ex imperfecto. vel expone ibi, id eſt, non ſolenni. Item quid ſi illi inſtituendi erant non capaces? videtur quòd non impediãt primos, cum expreſsim nõ impedirent: vt. j. de lega. j. l. ſi duobus. §. j. ſed hæc lex videtur velle contra. & facit infra, eo. l. ex ea. & facit ſupra, famil. erciſcun. l. in hoc iudicio. & infra, rem ra. ha. l. amplius. & de codicil. l. fina. §. j. & de iis quibus vt indig. l. penulti. & ſupra, de inoffic. teſta. l. ſi mater.

† *Si quis pẽ teſt impetra re plures li teras ad li tes ad cau telam. idem dicit glo. I. poſt princi. in. c. ex te nore. extra de reſcript.*

* *Flo. ſi is, qui teſt.*

Cum lege.] CASVS. Aliquis fecit carmẽ famoſum de Titio: & de hoc condemnatur: & ita iuſſus eſt eſſe inteſtabilis: vt ſupra, eo. is cui. §. fin. & de teſtibus. l. ob carmen. quæritur, quid contineatur ſub hoc verbo, inteſtabilis? & certe tria. ſcilicet teſta. facere non poſsit. item quòd aliquis nõ poſsit ei teſtis eſſe in. l. 1. in fi. de teſtamento ſi quod faceret. Item quòd ipſe hæres repellatur à teſtimonio ferendo pro aliquo. Viuianus.

† *De hoc vo cabulo, in teſtabilis, vi de hic Bar. & eũdẽ in l. 1. in fi. de ſu. & leg.*

l *Cum lege.* Pone exemplum in dãnato crimine famoſo: vt ſupra, de teſti. l. ob carmen. item in furioſo, mente

m *Putant.* & male ſecundum quoſdam: vel dic ab inuitis, ſed à volentibus ſic. Vel ſecundum Azo. dic in teſtamẽto tantum. nam cum non poſsit teſtari, non poterit ei dici ab aliquo teſtimoniũ, ſed in contractibus & iudiciis poterit ei dici teſtimonium, ne ius ſuum pereat. & ſic facit hæc lex ad titu. Vel ſecundum Hug. & R. forte erit intelligendum etiam in contractibus. ſed dices in tali qui de grauiori ſit crimine damnatus ita quòd perdat libertatem vel patriam: & ſic nihil habet. & de talibus loquitur hæc lex. & ſic in teſtamento & in aliis. Eſt ergo aliud dicere, iſte non poteſt teſtari, (qualis eſt. filius familias, & ſimiles: & tamen ſunt teſtes) aliud quando præcipitur eſſe inteſtabilis: quia tunc tria importat, ſcilicet vt teſtamentum non faciat: vt ſupra, eo. l. is cui. §. fi. Item nec ſit teſtis. Item nec alius ſibi: vt in hac. l. an autem poſsit capere, dic vt no. d. l. is cui. §. fina. & facit ſupra, de teſti. l. ſcio. &. C. de apo. l. iij. Item videtur hic quòd infamis non poteſt eſſe teſtis in teſtamento. ſed falſum eſt: quia & ſeruus, niſi conſtet apud omnes. Accurſius.

Infamis in teſtamento teſtis eſſe po teſt.

Domitius.] CASVS. Titius volens in ſcriptis facere teſtamentum vocauit ſex teſtes, & vnum qui teſtamentum ſcriberet, & teſtis eſſet: & ita adhibuit ſeptem inter ſcriptorem & teſtes: & fecit teſtamentum. nunquid valet? & certe dicit Iuuentius Celſus interrogatus de hoc à Domitio Labeone quòd valet: &

non

f *Signatum.* eius voluntate.

g *Imperfectũ.* licet enim reſeruerit vel reſignauerit, non induxit, non aboleuit, non cancellauit. aliàs ſecus eſſet: vt. C. eo. l. noſtram. Et nota quòd facilius renaſcitur res, quàm de nouo naſcatur: vt. j. de fecun. tab. l. qui ex liberis. §. teſtamento. &. ſ. de dona. inter vi. & vxo. l. cum hic ſtatus. §. pœnitentia.

h *Prætorio.* iure ciuili exigitur præſentia teſtium. iure prætorio numerus & ſigilla: vt inſtitu. eo. in princip. & ad hoc. j. de fecun. tabu. l. j. §. plane.

VNum.] CASVS. Hic dicitur quòd faciens teſta. poteſt illud facere ſcribi in duabus chartis, ita quòd totum teſta. ſit in vnaquaque charta. Viuianus.

i *Exemplis.* improprie, cum vtrumque ſit authenticum: vt. ſ. de fide inſtru. l. quicunque. dic ergo, id eſt, chartis. & facit. j. de fecũ. tabu. l. j. §. ſi quis in duobus. & inſtit. eo. §. fi. & facit infra, de auro & argen. lega. l. pediculis. §. Labeo. Accurſius.

SIs.] CASVS. Titius volens inſtituere ſibi hæredes Seiũ & Sempronium, Gaium & Martinum, nuncupauit Seium & Sẽpronium ſolos, & obmutuit, ita quòd Gaium & Martinum nuncupare non potuit: nunquid nũcupati habebunt hæreditatem? Et certe non: quia Titius non fecit teſta. ſed facere cœpit.

k *Non futuros.* immo videtur contra: vt. C. eodem. l. iubemus. §. quod ſi nõ fuerit. Solu. hic nõ potuit alios inſtituere: vtpote mutus, ibi ſic. Vel hic omiſit ſubſtitutos, ibi inſtitutos. quod non pla-

BIU Cujas

non bene curialiter respondit. Viuianus.

a *Rogatus.* de facto ad scribendum: quia non est necesse vt rogetur ad scribendum: sed vt sit testis rogabitur, vt subiicit. vel dic de iure vt testis: vt.ſ.eo.l.hæredes.§.fina. Accursius.

b *Signauerit.* vt testis.

c *Stulta.* mitius resp. C.de transac.l.vt responsum.

d *Adhibitus.* ergo tabellio cõputatur in numero testiũ. sic.C. qui testa. facere pos.l. hac cõsul.§.sed & quia. & facit.C.eo. cũ antiquitas.§.fi.& in auth.de fide instru. §. sed oportet. coll.vj. Sed argu. contra in auth. de fide instru.§.sed & si instrumenta. Sed speciale in dictis casibus: vt no.d. l.hac cõsultissima. Itẽ facit.ſ.de pact.l.si plures.§.necnon & vnus.

* *Flo. consuleris: aut validè*

rogatus [a] est ad testamentum scribẽdum, idem quoque cum tabulas scripsisset, signauerit [b]? Iubentius Celsus Labeoni suo salutem: Aut nõ intelligo quid sit de quo me cõsulis, *aut valde stulta [c] est consultatio tua. Plus enim quàm ridiculum est dubitare an aliquis iure testis adhibitus [d] sit, quoniã idem & tabulas testamenti scripserit.

Seruus potest iussu testatoris testamẽtum scribere. Bartolus.

XXVIII. MODESTINVS libro nono Regularum.

SEruus, licet alien⁹, iussu testatoris testamentum scribere non prohibetur [e].

Ex scriptura non lecta vel publicata coram testibus, non probatur testamentum. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum.

EX ea scriptura, quæ ad testamentum faciendum parabatur: si nullo iure testamẽtum perfectũ esset, nec ea quæ fideicommissorum verba habent, peti posse [f].

Verba, si non valet iure testamenti &c. important vt debeantur relicta venientibus ab intestato. Bartolus.

¶ Ex his verbis [g] quæ scriptura paterfamilias addidit, τοῦτο τῷ ἀλλα πάντα βούλομαι εἶναι κυρίαν ἀπὸ πάσης ἐξουσίας, videri eum voluisse omnimodo valere ea quę reliquit, etiam si intestatus decessisset.

Hic ponitur forma qualiter testis debeat se subscribere. Bartolus.

XXX. IDEM libro tertio Sententiarum.

SIngulos testes qui in testamento [h] adhibẽtur, proprio chirographo [i] adnotare conuenit quis, & cuius testamentum signauerit.

Verba prolata causa iactantiæ non inducunt dispositionem. Bartolus.

XXXI. IDEM libro quinto Sententiarum.

EIus bona [k] qui se imperatorem facturum hæredem esse iactauerat, à fisco occupari non possunt.†

DE LIBERIS ET posthumis hæredibus instituendis vel exhæredandis, [vel præteritis.]

TITVLVS II.

Id dicitur fieri nominatim quod ita exprimitur, vt de eo nequeat dubitari. Alex.

I. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

QVid sit nominatim [l] exhæredari, videamus. Nomen [m] & prænomen [n] & cognomen [o] eius dicendũ est, an sufficit vel vnum ex his [p]? Et cõstat sufficere [q].

Indefinita quæ non potest nisi ad vnum referri, orationi singulari æquiparatur. Alexander.

II. IDEM libro sexto Regularum.

NOminatim exhæredat' filius & ita videtur, *Filius meus exhæres esto.* etsi [r] * nec nomen [s] eius expressum sit, si modo vnicus sit. Nam si plures sunt filij [t]: benigna interpretatione potius à plerisque respondetur nullum exhæredatum esse [u].

Adiectio matris facit quem videri nominatim exhæredatum: & adiectio conditionis exhæredationem non vitiat. Bartolus.

---

* *No. quòd quãuis non sit publica, præsumitur vera & solẽnis: nisi contrariũ ꝓbetur. l.si post diẽ. & ibi.Bal. C.de iur.& facti ign. sed quo modo intelliga tur, vide Paul.de Castr.in.l.seruiꝰ electiõe. in fi. de leg.1.*

EX ea.] CASVS. Si aliquis vult facere testamentum, & illud facere incipiat: & in eo legata & fideicõmissa relinquat: & ipsum testamentum solenniter non compleat: non solum non valebit institutio hæredis, sed nec etiam legata & fideicõmiss. postea dictus Titius faciens testamentum talia verba in eo inseruit: legata & fideicommiss. quę reliqui in hoc testamento, volo dari ab omni hærede meo, etiam si veniat ab intestato non valente testamento meo. certe etiam hæres ab intestato veniens præstabit legata & fideicommiss. Viuianus.

† *id est, testamẽtũ hoc meum omni iure valere volo. Vide Alcia. lib. disputũ.2.ca. 19. vel id est, hoc testamentum esse volo, quacunque ratione esse vel licebit, vel potuerit.*

SIngulos.] CASVS. Testes qui adhibentur ad testamentum in scriptis faciendum, debent in propria eorum subscriptione in testamento faciẽda designare nomen suum, testium, & testatoris.

---

a *Quãuis non sit publica, præsumitur vera & solẽnis: nisi contrariũ ꝓbetur. l.si post diẽ. & ibi.Bal. C.de iur.& facti ign. sed quo modo intelliga tur, vide Paul.de Castr.in.l.seruiꝰ electiõe. in fi. de leg.1.*

b *Scripta.* vt C.eo.l.hac consultissima. in prin.&.l.iubemus. & in auth.ibi posita. Nec obstat.C.de tabula.l.generali.lib.x.

c *Non prohibetur.* vt C.eo. l.hac consultissima. in prin.&.l.iubemus. & in auth.ibi posita. Nec obstat.C.de tabula.l.generali.lib.x.

d *Testes.* vt C.eo.l.hac consultissima. in prin.&.l.iubemus. & in auth.ibi posita. Nec obstat.C.de tabula.l.generali.lib.x.

e *Non prohibetur.* vt C.eo. l.hac consultissima. in prin.&.l.iubemus. & in auth.ibi posita. Nec obstat.C.de tabula.l.generali.lib.x.

f *Posse.* vt.C.de codicil.l.fi. in princ.& de fideicom.l.si veritas. &.C.eo.l.si vnus. &.ſ.eo.l.si is. &.C.de manumiſ. testa.l.si iure. & infra,de leg.iij.l.xj.§.j.& infra,de iure codic.l.j.Hugo.

g *Ex his verbis.* forte talia erant in Græco, legata quæ reliqui & fideicommissa dari volo ab omni hærede meo etiam ab intestato: vt.C.de fideicõmiſ.l.eam quam.vel talia vt infra, de lega. ij.l.cum pater.§.filius. vel talia vt.C.de codicil.l.fina. Hug. Vel dic vt infra,de iniusto testamen. posthumus.§.fina. Sed nunquid tota hęreditas debetur ab hęredibus venientibus ab intestato, instituto in tali nõ perfecta voluntate? Respon.sic: vt arg.infra,de iniusto testa.l.posthumus.§.fina. & ad Trebellia.l.si quis priore. nam & totum appellatione relicti continetur: vt in authen. de hære.& Fal.col.j.§.& hoc quidem. Sed argu.contra,supra,de inoffi.testa.l.Titia. sed ibi est ratio.

h *Testamento.* in scriptis.

i *Chirographo.* id est, in propria subscriptione in qua nomen suum & testatoris designetur: vt hic, & quandoque nomen hæredis similiter: vt.C.eo.l.iubemus.apparet hic quod non subscribit vnus pro alio, nisi in testamento rustici: vt.C.eo.l.fin.sed forte idem est nuncupatiuum, licet scriptum.& facit.C.eo.l.hac cõsultissima.§.fina.& supra,eo.l.ad testium.§.si quis. Accur. Floren.

k *Eius bona.* & facit C.de testamen.l.nolumus. &.l. ex imperfecto. & institu. quibus modis testa.infir.§.fin. &.C.de caducis tollẽ. l.j.§.fina. Accursius.

DE LIBERIS & posthumis hæredibus instituendis vel exhæredãdis, vel præteritis.

Post testamenta incipit b *de institutiõe & exhæredatione liberorũ naturorum, & non naturorum, sed infra,de hæredib⁹ instituendis* c *generaliter de omnibus instituendis dicit.* & *no.quòd dicit,* d *præteritis, non præterendis: quia hoc faciendum non est: sed instituẽdi vel exhæredãdi: vt infra,eo. l.antepenul.*

QVid sit nominatim.] CASVS. Dicitur instit. de exhæredatione lib. quòd filij debent à parentib⁹ institui vel nominatim exhæredari, ad hoc vt testamẽtum eorum non sit ipso iure nullũ. hæc ergo prima.l.& secunda dicet plane quid sit nominatim exhæredare. Viuia. l *Quid sit nominatim.* quod erat olim opus in masculis, non in fœminis. hodie contra: vt.C.eo.l.fi.& insti.de exhære.lib.circa prin.&.§.nostra.

m *Nomen.* proprium.

n *Prænomen.* ab euentu. Accursius.

o *Cognomen.* à cognatione.

p *Ex his.* scilicet tribus.

q *Sufficere.* etiam vnum, si modo per eum possumus esse certi: vt supra, si cer.pe.l.certum. & infra, de hære.instituendo.l.quoties.in princi. Sed ar.contra.ſ.de transac.l.cum hi.§.si prætor. *ADDIT.* Dic quòd ibi omittebatur aliquid in solennitatibus: hic non erat necesse quòd poneretur nisi nomen tantum quando ex illo redditur certa persona, secundum Bar.hic.

r *Nominatim. Et si.* id est, quamuis.

s *Nomen.* proprium.

t *Filii.* & dixit, filium meum exhæredo.

u *Nullum esse.* propter odium exhæredationis [g]. est enim odiosa: vt infra, eo.l.cum quidam. secus vbi est fauor [h]: vt supra, de testa.tu.l.si quis ita.§.si quis filio. & infra, de adimen.leg.l.iij.§.si duobus. & de leg.j.qui filiabus. §.j.& de lib. leg. l.ij.& infra. de accep.l.pluribus.quæ sunt arg.contra.sed in eis est fauor:& ideo prorogandus: vt dicta.l.cum quidam. & facit supra, de constitu. princ.l.fi.& facit supra, de rei vindi. l.si in rem.§.licet. &.§. & si

BIU Cujas

vestimenta. &.l.Pomponius. in fi. &.C.eo.l.iij.& infra,de leg.j.
Lfiliusfamilias.§.diui.& de rebus dub.l.si fuerit.& infra,de manu-
mis.testa.l.cum ex pluribus [a].& supra,de testa.tu.l.duo.Accur.

ET *si pepercerit.*] CASVS. In principio.l.dicit quod recte ex-
hæredatur filius à patre hoc modo: Ex Seia natum exhæredo.
& recte similiter exhę-
redatus videtur si cum
conuitio eum exhære-
dauerit. & de hoc po-
nit exemplũ. Item de-
bet exhęredari filius pu
re ad hoc vt testamen-
tum nõ annullet. [*FI-
LIVS AVTEM.*]
Titius faciens testamẽ
tum instituit sibi hære-
dem Seium, & postea
exhæredauit filiũ suũ:
& postea istituit Gaiũ,
& postea sustituit Sem
pronium Scio & Gaio.
nunquid est recte ex-
hæredatus filius? & di-
citur quod sic, & erit
à gradu institutorũ ex-
hæredatus, non autem
à gradu substituti. vn-
de gradus institutorum
valebit, & non gradus
substituti: quia ab eo
gradu inuenitur præ-
teritus. si autem reten-
to eodem casu sit filius
exhæredatus hoc mo-
do: A persona Seij in-
stituti filium meum ex-
hæredo.nihil valet ex-
hæredatio:quia à certa
persona exhæredari fi-
lius non potest:sicut &
in isto alio casu nó va-
let exhæredatio: quis-
quis mihi hæres erit,filius meus exhæres esto &c.quæ quidem ex-
hæredatio sine dubio nihil valet, quia fuit facta sub conditio-
ne,& conditionalis exhæredatio nihil valet: vt supra, proxi.§.&
quòd fuerit facta sub conditione, patet. nam voluit filium esse
exhæredé si adita esset hęreditas,& nó aliàs. [*ANTE HAE-
REDIS.*] Titius testamentum faciens ita dixit: Exhæredo fi-
lium meum Seium, & instituo Gaium mihi hęredem. & si Gaius
hæres non erit, substituo ei Sempronium. & si Sempronius hæ-
res non erit, substituo ei Scæuolam. nunquid valet exhæredatio
filij? & dicitur quòd sic, & ab omnibus prædictis gradibus est
exhæredatus. Sed quid si ita dixit testator: Instituo mihi hære-
dem Seium, & filium meum exhæredo. & si dictus Seius hæres
non erit: substituo ei Sempronium. nunquid ab vtroque gradu
est exhæredatus filius? & dicitur quòd sic: & sic valet vterque
gradus. Item quid si ita dixit testator: Primus hæres esto in di-
midiam hæreditatis meæ. & si dictus primus hæres non erit, se-
cundus ex dicta dimidia hæres esto:& ex alia dimidia tertius hæ-
res esto: filius meus exhæres esto. & si dictus tertius hæres non
erit, quartus sit hæres. nunquid est exhæredatus ab vtroque gra-
du filius? & dicitur quòd sic:vnde valet vterque.Item quid si ita
dixit testator: Instituo mihi hæredem primum: & si hæres non
erit, substituo ei secundum, & filium meum Titium exhæredo.
Item si dictus hæres primus non erit, substituo ei & tertium, ne-
dum secundum. nunquid erit exhæredatus filius ab vtroque gra-
du, scilicet instituti & substitutorum, vt sic vterque gradus va-
leat? Et dicitur quòd non: immò à primo gradu videtur filius
præteritus: & sic peremptus est ipso iure idem primus gradus: &
videtur exhæredatus à secundo gradu: & ab eodem secundo gra
du capit exordium & vires testamentum: & sic substituti habe-
bunt hæreditatem, non autem institutus,nec etiam filius.nisi pri-
mo agat querela inofficiosi testamenti.Viuianus.

a *Et si pepercerit.* id est, noluerit dicere.
b *Ex Seia.* vxore. aliàs inepta esset exhæredatio : vt infra, de
verbo.obliga.l quidam . Item vnus ex ea erat natus [b]. aliàs con-
tra supra.l.proxi.Accursius.
c *Rectè.* id est, secundum ordinem iuris. *ADDITIO.* Im-
propriè ponitur secundum Alexan.& proprie exponitur in.l.ij.
supra, de inoffi.testa.Bar.Alexan.& Ias.in.l.lecta.§.si cer.peta.

III. IDEM libro primo ad Sabinum.

ET si [a] pepercerit filium dicere, ex Seia [b] autem natum dixerit: rectè [c] exhæredat. Et si cùm conuitio dixerit, *Non nominandus*, vel, *Non filius meus, latro, gladiator*: magis est vt rectè exhæredatus sit: etsi ex adulterio [d] * natum dixerit. ¶ Purè [e] autem filium exhæredandum * Iulianus putat. B qua sententia vtimur.

Clausula posita inter vnum capitulum, ad illud tantum refertur: sed posita inter plura capitula vel ante omnia vel post omnia, ad omnia refertur. Item exhæredatio facta à certa persona vel sub conditione, non valet.h.d.vsque ad.§.si ita.

¶ Filius inter medias [f] quoque hæredũ institutiones rectè exhæredatur: & erit à toto [g] gradu summotus, nisi fortè ab vnius persona eum testator exhæredauerit [h]. Nam si hoc fecit, vitiosa erit exhæredatio: quemadmodum [i] si ita eum exhæredauerit, *Quisquis mihi [hæres] erit, filius exhæres esto*. Nam C

(vt Iulianus scribit) huiusmodi exhæredatio vitiosa est [k]: quoniam post aditam hæreditatem voluit eum summotũ [l]: quod est impossibile. ¶ Ante hæredis institutionem [m] exhęredatus, ab omnibus gradibus summotus est. Inter duos autem gradus exhæredatus, ab vtroque remotus est, secundum Scæuolæ sententiã,quam puto veram. ¶ In eo, qui miscuit duos gradus, exhæredationem valere Mauricianus rectè putat, veluti, *Primus hæres esto ex semisse. si primus hæres non erit, secundus ex semisse hæres esto, tertius ex alio semisse hæres esto, filius exhæres esto. si tertius hæres non erit, quartus hæres esto.* Nam ab vtroque gradu summotus est. [n]

Testamentum potest incipere à gradu substitutionis vulgaris, si præcedens gradus substitutionis erat nullus. Alexand.

¶ Si ita testatus sit paterfamiliàs, vt à primo quidem gradu filium [o] præteriret,à secũdo

d *Ex adulterio.* valet exhæredatio : licet sit contra.ĩ.de Carb.
edic.l.j.§.idem ait cum quidam.contra.Sol. [c] illud verum quan- c *Placet*
tum ad Carbonianum : sed quantum ad hoc vt vere sit exhære- *Bar.sed dis*
datus nécne, distinguitur. aut credebat eum ex adulterio natum, *plicet Ale.*
& non erat : & tunc non valet [d]: vt infra, eo.l.si posthumus.§.fi. *Sosi.& Ia.*
si vero sciebat filium, d *Placet*
tunc valet: vt hic.Item *pdic.scrib.*
contra.ĩ.de leg.j.l.tur-
pia . Solutio, hic stetit
in genere, ibi in spe-
cie: quia talem homi-
nem occidit : vt infra,
de hęre.instí.l.his ver-
bis.§.j.&.l.quoties.§.fi
quis. Item facit hic ad
finem supra, de inoffi.
testa. l.si instituta. §.ei
qui.Accursius.

e *Pure.* non sub con- e *Etiã põ*
ditione [e]: vt infra, de *testatiua.*
hæredi.institu.l.si quis *Bar. Pau.*
Sempronium.in fi.&.l. *Alexã.&*
iam dubitari.&.ĩ.de cõ *Ias.*
tra tabu.l.sub cõditio-
ne.nisi in casu: vt cum
filius instituitur sub cõ
ditione casuali: & in
defectum eius exhære-
datur: vt.C.de instí.&
substitu.l.si pater.&.d.
l.iam dubitari. Item in
alio [f]: vt infra,de ven- f *Quia ibi*
tre in possessio.mitten. *in nascitu-*
l.j.§. sed & si incertũ. *ro: hic in iã*
vel dic,vt ibi no.Hug. *nato. Bar.*
f *Inter medias.* id est, *Pau. Ale.*
inter vnum institutũ g, *& Ias.*
& alium institutum: & g *Appro-*
sic inter gradum. hoc *batur per*
casu etiam loquitur.ĩ. *Bar. Pau.*
§.fina.& infra, titu.j.l. *Ale.& Ia.*
iij.§.fina. non autẽ est

hoc inter gradus:licet quidã contra: vt.ĩ.tit.j.l.pe.&.ĩ.eo.l.pen. h *Ista ra-*
ADDITIO. Dic quòd ad omnes gradus ibi nó porrigitur: sed *tio placet*
ad illum circa quem ponitur porrigitur,secundum Bart.hic. *Pau. Ale.*
g *Toto.* illo,nó aliis gradibus.quod dic vt.ĩ.tit.j.l.pen.§.penul. *& Ias. in*
h *Exhæredauerit.* hoc adiecto: vt.ĩ.de contra.tabu.l.nõ putauit §.1. ĩ.ea.l.
prætor.§.si ab vno.quod in dubio non erit credendũ,vt quis eli- i *Repro-*
gat viam ad impugnanda sua iudicia:vt infra,de mili.testa.l.iij. *batur i tex.*
i *Quemadmodum.* in hoc est simile, quia vtrobique non valet *secundum*
exhæredatio. Accursius. *Bar.& Ia.*
k *Vitiosa est.* vt eo gradu nõ obueniat tunc hęreditas ista:quip- k *Sequun-*
pe conditionalis est: vt infra,de vulga.substitu.l.qui liberis.ergo *tur vsq; ad*
nulla:vt supra,proxi.§.dixi. *finem Bar.*
l *Summotum.* id est, exhæredatum esse, sub cõditione scilicet si *Pau.Alex.*
adiretur hæreditas. ante ergo inueniebat se præteritum [h]: quare *& Ias.*
ipso iure testamentũ nullum est . Et nota quòd expressa nocent, *Expressa*
non expressa non. nam hoc non expresso ita demum tenet exhæ- *nocent, nõ*
redatio, si institutus sit hæres : nec tamen hoc debet exprimi : vt *expssa nõ.*
hic,&.ĩ.de hære. institu.l.si quis Sempronium.§.fi.& infra,de cõ l *Itẽ quòd*
tra tabu.l.pen.§.sed cum exhæredatio. Et est arg.infra,de condit. *adeatur hę*
& demon.l.nonnunquam.& de regu.iur.l.actus. *reditas, se-*
m *Ante hæredis institutionem.* primus gradus est institutorum, se- *cũdũ Pau.*
cundus substitutorum : exhæredatus ante omnes ab omnibus vi- *Ale.& Ia.*
detur exhæredatus:vt hic.& idem si post omnes [i]:vt.C.eo.tit.l.j. m *Sequũtur*
Idem si inter primum & secundũ gradum:vt in fine huius.§.fi au- *Bart. Pau.*
tem inter vnum institutũ & alium institutum, vel inter vnũ sub- *Ale.& Ia.*
stitutum & aliũ substitutũ, obtinet.ĩ.eo.§.filius.& sic est vis [k] in-
ter gradũ & gradus.f.plurale & singulare . Item nota quinq; ne- n *Idẽ præ-*
cessaria in exhæredatione. Quòd nominatim est faciendo: vt.ĩ.l. *dict.doct.*
proxi.Item pure. Item à gradu toto,nõ à persona certa: vt.ĩ.hac *Exhære-*
l.Item ab hæreditate,non à re certa: vt.ĩ.eo.l.cum quidam. Item *datio vt va*
hodie causa est inferenda [l]: vt.C.eo.tit.auth. non licet. *leat, quin-*
n *Summotus est.* nam à primo est exhæredatus post omnes gra- *que requi-*
dus : à tertio est exhæredatus inter gradus: & sic bene dicit: [m] vt *runtur.*
patet per superiora. o *Placet*
o *Filium.* iam natum.secus in posthumo [n] :vt.ĩ.titu.j.l.nam & *Bar.& Ia.*
fi.§.fi.hoc ideo. quia posthumus [o] non rũpit gradus, nisi demum *licet contra*
natus. ante ergo quàm nascatur, valet primus, & secundus pen- *teneãt Bal.*
det ex eo:quare primo vitiato per natiuitatẽ posthumi, vitiatur & *Pau.& A.*
accessorium.

BIU Cujas

accessorium. sed in iam natis secus: quia hic gradus à quo est præteritus, statim est nullus. secundus ergo, vel etiam præcedēs ex eo non pendet, sed ex se sumit vires. cum ergo ab eo gradu hic secundus non pendeat: merito illo non valente, hic secundus non vitiatur. sic & aliàs differunt: vt not. C. de liber. & posthu. l. ij. & ad hoc infra, titu. j. l. iij. §. ex his.

a *Solo.* hoc expresso, vt quidam ponunt: sic, Sempronium instituo: & ei Titiū substituo, à quo filium meum exhæredo: sed certe exhæredatio nulla est, [a] cum à persona certa sit exhæredatus: vt sumptus tantum pra, ea. l. §. filius autem. Ponamus [b] ergo cum facta est exhæredatio inter gradū, quare videtur exhæredat[a] à toto & solo illo gradu: vt hic, & supra, eo. §. filius. no. secundū Azo. Tu potes dicere vt à persona nó valeat nominando personam: at à gradu sic: vt, à secūdo vel à primo gradu exhæredo: vt hic, & infra, eo. si à primo. & l. si posthumus.

b *Capere.* sic econtra facere potest: vt j. tit. j. l. pe. Azo. &. j. eo. si à primo. facit ad hoc. j. de vulga. substit. l. ex facto. §. Lucius. & infra, de contra tab. l. nó putauit. §. à primo. & de hæredi. insti. l. si filius. & infra, titu. j. l. nā si miles. & arg. infra, de hæredi. instit. l. si is qui solet.

a Immo sal natur si vltimus tantum sit substitutus. Pau. Ale. & Ia.

b Placet Bart. Pau. Alexā. & Ias.

†Videbatur per hunc. §. quòd quando papa delegat causam nō sub nomine dignitatis. sed sub nomine pprio, quòd successor illi[a] posit eo gnoscere. sed non est: vt ī ca. quoniā abbas. cū glo. 1. extra de offic. dele.

P*Lacet.*] *CASVS.* Istud est planum, quòd si aliquis masculus facit testamentum, posthumū suum scribere debet hæredem, vel exhæredare ad hoc vt testamentū suum non rumpatur postea posthumo nato, & se præteritum inueniente: vt. j. titu. j. l. iij. j. respon. Siue ergo aliquis habeat vxorem, siue non, & faciat testamentum, & timeat ne rūpatur propter aliquem suum posthumū qui postea posset nasci, potest per hanc. l. in suo testamento ita dicere: posthumum meū, si quis mihi nascetur, hęredem scribo. & si vxorem habeat, & taliter scribat, vt dixi: non solū videtur instituisse posthumū si quis nascetur ex vxo. quā habet tépore testamenti, sed etiam illud quod nascetur ex secunda vxore, mortua vel repudiata ea quam habet tépore testa. Viuia.

c *Immò stat propriè secūdū Ia.*

d *Placet Bart. Pau. Alex. & Ia.*

e *Displicet prædic. doct.*

f *Sequūtur prædic. doct.*

g *Et bene, Bart. Pau. Alex. & Ia.*

h *Placet Ray. & Bartol. licet contra. teneant Pe. Bal. Pau. & Alex.*

i *Displicet Alexā. & Ia. quia tūc exponetur id est, mihi nasciturū, licet placeat Areti.*

c *Omnem.* scilicet testantem.

d *Posse.* id est, debere. [c] sic. ś. de qui. re. ad eun. iudi. ea. l. j. & substitu. l. ex facto. §. Lucius. & infra, de contra tab. l. nó putauit. §. à primo. & de hæredi. insti. l. si filius. & infra, titu. j. l. nā si miles. & arg. infra, de hæredi. instit. l. si is qui solet.

e *Repudiare vxorem.* & ita efficitur non maritus.

f *Qui ex quacunque vxore.* No. mirabile propter fauorem institutionis, [e] & testamenti conseruandi, [f] & propter odium prætermissionis, vt ita videtur. ad quod facit infra, eo. l. cum quidam. & infra, de verbo. obliga. quoties in stipulati. & de lega. ij. l. Titia. §. Lucius. & supra, eo. l. ij. & secundum hoc non sunt [g] cótra, infra, de verb. signi. boues. §. hoc sermone. & qui & à qui. l. matrimonij. & supra, de iure dotium. l. dotis promissio facta tamen exhæredatio dicto modo, omnem posthumum [h] comprehendit: vt infra, tit. j. l. iij. §. pe. & facit. j. de condit. & demon. l. hæc conditio. & l. filiæ. §. Titia. & supra, quod metus causa. l. si mulier. §. quod metus. & infra, de lega. ij. l. cum pater. §. pater. & infra, de vulgar. substitu. l. in substitutione.

g *Deoque. Posthumum.* simpliciter. aliud si dixerit, quem habeo. vel posthumum meum, [i] vel ex tali fœmina nasciturum: vt

Institutio posthumi trahitur ad omnem posthumū, etiam ex alia vxore natū. Bar.

IIII. IDEM libro tertio ad Sabinum.

PLacet omnem [c] masculum posse [d] posthumum hæredem scribere, siue iam maritus sit, siue nōdum vxorem duxerit. Nam & maritus repudiare [e] vxorem potest: & qui non duxit vxorem, postea maritus efficit. Nam & cùm maritus posthumum hæredem scribit: non vtiq; is sōlus posthumus scriptus videtur, qui ex ea quam habet vxorem, ei natus est, vel is qui tunc in vtero est: verum is quoque qui ex quacumque [f] vxore nascatur.†

V. IAVOLENVS libro primo ex Cassio.

IDeoq; qui posthumum [g] hęredem instituit, si post testamentum factum mutauit matrimonium: is institutus videtur, qui ex posteriore matrimonio natus est.

Qui impeditur generare propter accidens, non impeditur posthumum instituere: secus si à natura. Bart. & Alexand.

VI. VLPIANVS libro tertio ad Sabinum.

SEd est quæsitum, an is qui generare facilè nō possit, [h] posthumum hæredē possit facere? Et scribunt Cassius & Iauolenus posse. Nā & vxorem ducere, [i] & adoptare [k] potest.

Spadonem [l] †quoq; posse [m] posthumum hæredem scribere, & Labeo & Cassius scribūt: quoniam nec ætas, [n] nec sterilitas ei rei impedimento [o] est. Sed si castratus sit: Iulian[a] Proculi opinionē secutus, non putat [p] posthumum hæredē posse instituere. quo iure vtimur.

Hermaphroditus, planè si in eo virilia prævalebunt, [q] posthumum hæredē instituere poterit.

Testamentum ex quo impossibile est hæreditatem adire de iure ciuili, primum testamentum non rumpit. Bartolus.

VII. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

SI filius qui in potestate est, præteritus [r] sit, & viuo patre decedat, testamentum [s] non valet: nec superius [t] rūpetur. [u] & eo iure vtimur.

h *Nō posit.* vt senec. [illegible]

i *Ducere.* vt. C. de nuptiis. l. fi. k

k *Adoptare.* vtiō. de l. pe. adop. l. si pater. §. fi.

l *Spadonem.* cuius est generalis appellatio: vt j. de verbo. signi. l. spadonem.

m *Posse.* si ante genuit quàm esset spado: & erat in vtero. vel intelligitur [l] de eo spado l. prone qui habet vnū solum testiculum, cui nó obest ad generādū. vel intellige de eo posthumo quem adoptauit postea, & non de legitimo & naturali. nā bene potest adoptare: vt supra, de adop. l. j. §. illud. H.

n *Nec ætas.* de qua prædixit: si quoqeo modo potest generare, licet difficulter: vt j. eo. si quis posthumos. in princip

o *Impedimento.* nam & contrahit matrimonium: vt supra de iure dot. si serua. §. fina. H.

p *Non putat.* nam nec adoptare potest: vt institu. de adop. §. sed illud. nec contrahit matrimonium: vt. ś. de iure dot. l. si serua. §. fi. & dicitur castratus, id est caste natus: qui propter sui frigiditatem nec agere, nec generare potest. Spado qui cultello ex accidenti amisit, qui potest agere, sed non generare.

q *Prævalebunt.* aliàs, si muliebria prævaleant: tunc quia prægnās esse potest, instituere posthumum potest: [m] & secundum hoc habeas, maxime, & nó abundat. vel dic quòd superabūdat: [n] & verbum, poterit, ponitur pro, debebit. & ideo secus erit in muliere, quia ipsa non habet necesse [o] instituere vel exhæredare: vt dixi. ś. l. placet. aliàs est in litera, plane: & tūc similiter dic, poterit, id est, debebit: [p] & plana est. & facit ad hoc supra, de statu homi. l. quæritur. & de test. l. repetundarum. §. j. H.

SI filius.] *CASVS.* Titius fecit testa. & instituit filium cū quibusdam aliis: vel etiam eum exhæredauit. postea fecit secundum testa. in quo instituit alios: & dictum filium præteriit. nunquid rumpitur primum testa. per secundum? Et dicitur, non: quia secundum nó valet ipso iure, cum in eo sit præteritus filius in potestate testatoris existens. & hoc est verum etiam si dictus filius moriatur viuo dicto suo patre.

r *Præteritus.* in secundo testamento.

s *Testamentum.* secundum in quo fuit præteritus: vt insti. de exhære. libe. in princip.

t *Superi[a].* primū in quo fuit exhęredat[a], vel cū aliis institut[a]. Ac.

u *Rūpetur.* per hoc in quo præteritus est filius. & hoc dicūt quidam verū, cum in primo erant instituti venientes ab intestato: vt. C. de testa. l. hac consultissima. §. si quis. ij. respon. sed alius est ibi casus. Item & deficit ibi secundū ratione omissæ solennitatis: hic ratione præteritionis. regulariter ergo teneas vt perfectū nó tollatur per non perfectum: vt. d. §. si quis. in princip. Sed videtur huic. l.

BIU Cujas

huic.l.contra.instit.quib.mo.testa.infir.§.posteriore.at ibi secundum ab initio tenuit, hic nullum fuit. Item contra, infra, titu.j.l. posthumus. sed aliud est in posthumo quàm in filio iã nato, & est ratio quam dixi supra, eo.l.iij.§.fin.& .C.eo.l.ij. Item facit infra, tit.j.l.filio.&.j.de vulga.substi.l.si quis.§.fi.

Si à primo hærede.] SCÆVS. Titius faciens testa. ita dixit: Primum instituo mihi hæredẽ: & filium meũ exhæredo. & secũdum instituo mihi hæredẽ: & si primus & secũdus mihi hæredes nõ erũt, substituo eis tertiũ. & ita filium exhæredauit inter gradũ institutorum: & à gradu substituti eũ præteriit: & ita ipso iure nõ valet gradus substituti. postea deliberantibus institutis vtrum vellent adire vel repudiare, dict⁹ testatoris filius decessit, & postea deliberatione plene habita p dictos institutos repudiauerũt hæreditaté. nunquid substitutus potest habere hæreditatem? & videtur quòd sic: quia quamuis suus gradus nõ valuerit ab initio propter præteritionẽ ab eo factam: tamen filius decessit antequam instituti repudiarẽt. vnde mortuo obstaculo substitutis & institutis postea hæreditatem repudiantibus videtur substitutus habere debere: sed nõ est verũ: quia substitutio quæ ab initio fuit inutilis, nõ potest conualescere. Quod autem dixi in filio iam nato, & intra primum gradũ exhæredato, & à secundo gradu præterito: idẽ erit in posthumo filio cui idem acciderit, & qui posthumus natus fuerit viuo patre à quo exhæredatus est à primo gradu, & qui posthumus mortuus est viuo suo dicto patre, & deliberantibus institutis. nã institutis prædictis repudiatibus hæredi. nõ habebit substitutus, cum suus gradus ipso iure nõ valuerit propter præteritionem posthumi ab eo factam, nato scilicet postea posthumo. & est ratio quare sit idem in hoc casu, quod est in primo casu huius.l. quoniã cum natus sit postea posthumus filius, est loco eius filij qui superstes est tempore testamenti, de quo superstite dictum est in prin.l. Viuianus.

Si à primo. dic, instituo Titiũ, [a] filiũ exhæredo. instituo Seiũ. si instituti hæredes nõ essent, substituo Sempronium. & sic exhæredatio est intra gradum: vt supra, eo.l.iij.§.fi.& quod dicit, si à primo, dic, id est, institutis [b] primo gradu: nec ob. supra, eo.l.iij.§. hlius. vel dic, [c] primo hærede, id est, primo gradu, in genere loquens. sed alij dicunt expressim ab vno gradu posse exhæredari: vt not. supra, eo.l.iij.§.filius. pro quibus est hæc lex. & dicunt primum & secundum esse propria nomina. Accursius.

b *A secundo.* scilicet gradu, subaudi &c.

c *Prior.* id est, instituti in primo gradu.

d *Non erit secundus.* id est, instituti in secundo etiam non accipientibus primis institutis. Accursius.

e *Id acciderit, vt natus.* falsum dicit: quia nõ fuit dictum, scilicet quòd filius viuo vel nõ viuo patre moriatur. vnde dic, idem, scilicet vt sit exhæredatus tantum à gradu primo, & non à secundo. & qd subiicit vt, pone p, &: d &sic nõ expositiue. & quod dicit viuo patre, determinet natus, non verbum moriatur: quia mortuo patre, & dum hæredes instituti deliberant, hic moritur. secus autem si patre viuo: quia testamentũ valet iure prætorio: vt.j.ti.j.l. posthumus. Itẽ post mortẽ huius hæredes repudiãt, & non admittũtur substituti: vt hic dicit, & infra, eo.l.si posthumus.ij. respon. *Cum natus est.* non prius, fauore testamenti. aliàs autem habetur pro iam nato: vt supra, de sta.ho.l. qui in vtero. Item quod dicit supra, proxi. quasi ab initio &c. est sic infra, de reg.iu.l.omnia. & l. quæ ab initio. &.C.de leg.& con.l. non dubium. &.j.de vulga. substi.l.si quis.in fi.& infra, tit.ij.l.pe.§.fi.&.C.eo.l.j.&.ij.

Si quis posthumos.] CÆVS. Titius fecit testa. & instituit sibi certos hæredes: postea fecit secũdum testa. cum valde esset senex vel in magna infirmitate positus, ita quòd non erat verisimile quòd amodo de facili filios generaret. & in hoc secundo testamento dixit, posthumos meos instituo mihi hæredes. nunquid rumpitur primum testa. per secundum? & videtur quòd non: quia in secundo sunt instituti tales de quibus non est verisimile quod nascantur. sed certe bene rumpitur. & est ratio, quia spectare debemus possibilitatem naturæ quantum ad generandum, & etiam consuetudinem generandi, & non vitium quod habet testator propter tempus, id est, propter senectutem: & non infirmitatem similiter, propter quæ duo abdicatur homo à generandi facultate. nã multi sunt & fuerunt de quibus nõ sperabãt vicini eorum quòd amplius haberent filios propter senectutem vel infirmitatem, & tamen habuerũt deo faciente. si autem in secundo testa. instituisset sibi hæredem posthumũ suum qui nasceretur ex vxo. Sempronij stante matrimonio cum Sempronio: talis institutio est turpis, & non valet: & ideo nõ rumpitur primum testamentum. [*SI FILIVM.*] Titius habens filium, & ex eo nepotem, & vtrumque in potestate sua: fecit testamentum, & instituit sibi hæredem quẽdam extraneum: & filium exhæredauit: nepotem prætexit. postea decessit Titius. deliberante autem posthumo instituto vtrum adiret vel non, decessit filius. postea institutus hæreditatem adiuit. nũquid nopos prædictus præteritus rumpet testamẽtum, & auferet hæreditatem instituto ipso iure? Et videtur quòd sic, quòd mortuo Titio auo & antequam adiret institutus, filius decessit. vnde nepos remãsit immediate ad auum mortuum, & inuenit se ab eo præteritum, & sic videtur testamentum ipso iure non valere: sed certe non rumperet: quia tunc demum rumpit aui testamẽtum, cum viuo auo moritur filius, & nepos remanet immediate ad auum viuum, & inuenit postea se ab eo præteritum. Sed quid retento eodem casu si filius capiatur ab hostibus viuo auo, & viuo vel non viuo dicto auo apud hostes decedat filius? nunquid nepos præteritus ab auo vt dictum est, rumpet ipso iure testamentum aui? Et dicitur quòd sic. fingitur enim filius mortuus prima hora captiuitatis. & sic ab hora captiuitatis filij vsq; ad mortẽ aui fingitur nepos fuisse immediate ad auum. vnde non est mirum si inueniẽs postea se præteritum rumpit testamentum. Sed pone retẽto eodem casu quòd Titius auus decessit relicto filio exhæredato in ciuitate, & relicto nepote præterito. filius autem cum posset agere contra institutum qui adiuit hæreditatem, & querelam inofficiosi testamenti contra eum intentare, repudiauit illam querelam, & decessit. nũquid nepos rumpit testamẽtum? & certe nõ valet ipso iure propter præteritionem de se factam, neque per querelam inofficiosi testa. & ita non est ruptum testa. in hoc casu, sicut est ruptum in superiori casu, cum fuit filius captus ab hostibus, & ibi mortuus. sed retento eodem casu quid si auus moriatur, & postea filius, & postea institutus ab auo repudiet hæreditatẽ? certe erit nepos legitimus hæres aui, quia verba.l.xij.tab. quæ sunt instituta de hære. ab intest. in prin. & in quibus cõtinetur, si aliquis intestatus mortuus sit, veniant hæredes ab intest. &c. non tantum referuntur ad tempus mortis testatoris, sed etiam ad tempus quo hæres institutus à testatore repudiauit hæreditatem: & sic siue decedat filius Titius non facto à se testamento, siue facto, sed postea restituto, semper videtur ab intestato decedere. Quãuis autẽ dictum sit in verſi. diuersumq; est &c. quòd per quasi posthumũ, id est, per nepoté iam natum, qui inuenitur immediatus ad auum, rũpitur test. in quo ipse est præteritus: tamẽ per verum posthumũ in secundo testa. institutum nõ rumpitur quandoq; primum testa. veluti quãdo testator instituit sibi hæredẽ in secundo testa. illum posthumũ qui nascetur ex illa muliere quam ducere vxo. sit nefas, puta quia sit monacha, vel consanguinea testatoris. bene autem rumpetur primum test. si in secundo instituatur ille posthumus qui nascetur ex sorore adoptiua testatoris: quia potest euenire quòd testator eam habebit vxorem, puta si adoptio dissoluatur. Viuianus.

Non potest. facile. [c] si tamen eos habebit, habebũt hæreditatẽ. vel intelligo [f] instituisse nepotes suos qui nõ instituti rumperẽt [g] testamẽtum: vel posthumos, [g] id est, filios quos adoptauit: quia & prædicti hi loco posthumorũ sunt: vt infra, ti.j.l. posthumorũ.& inst. quib. mo. test. infir. in prin.& secũdũ hos duos intellectus, verbũ, quos, facit simplicem relationẽ. sic. C. de iniu. l. dominum. Sed ar. contra ad tertium, infra, de condit.& demon. l. fideicommissum. & de lega. ij. si ita quis. §. fi. sed hoc ne rumpatur testamentum. [h] Item *secundum* quid si nullus hic nascitur? Respon. primum rũpitur [i] per. l. istam: *prædi-*

Filius iam natus rumpit spem eius gradus à quo præteritus est, incontinenti: posthumus verò statim cum nascitur. Bartolus.

VIII. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

SI [à] primo [a] hærede instituto filium exhæredauero, à secundo [b] autem substituto nõ exhæredauero: & dum [id] pẽdet an prior [c] aditurus sit, filius decesserit: secundum [Iuliani] sententiam qua vtimur, non erit secundus [d] hæres, quasi ab initio inutiliter institutus, cum ab eo filius exhæredatus nõ sit. Quòd si in posthumo filio idẽ acciderit, [e] vt natus viuo patre à quo exhæredatus sit, moriatur: eadẽ dicenda erunt de substituto: quoniã cum est natus [f] filius, loco eius est qui superstes est.

Qui potest habere posthumum naturaliter, licet cum difficultate: sine expectatione tristis euentus, vel sine turpitudine potest posthumum instituere. secus si instituat posthumum quem habere non potest sine turpitudine, vel expectatione tristis euẽtus. Ale.

IX. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

SI quis posthumos, quos per ætatem aut valetudinem habere fortè nõ potest, [g] hæredes

quamuis secundum non habeat hæredē: vt.j.tit.j.l.cum in secundo. sed quidam dicunt non rumpi testamentum primum, nisi nato posthumo: quod est cōtra hanc.l.ibi, quòd natura &c. & quia hic dicit, rumpitur. Item quid secundum primum casum si nullos omnino habere poterit? Respon. nec primum rūpitur, nec secundū valet: vt.ē.eo.l. sed est quæsitum.§.j. &.ij.

instituit, superius[a] testamētum rumpitur: quòd[b] natura[c] magis in homine generādi, & cōsuetudo[d] spectanda est, quàm temporale vitium, aut valetudo propter quā abducatur* homo à generādi facultate.[e] Sed si ex ea quæ alij nupta sit, posthumum[f] quis hæredē instituerit: ipso iure non valet: quòd turpis sit institutio.

Qui tempore mortis testatoris non tenebat primū locum in suitate: licet post mortem tenere incipiat, non rūpit testamentum vt suus, licet sit præteritus, nisi fingatur tenuisse primum locum in vita testantis: potest tamen vt suus ab intestato succedere, si reperiat se tenere primum locum tempore quo aperitur via causa intestati: quāquam post mortem testatoris hoc contingat. Ale.

¶Si filiū exhæredauero, nepotemq; ex eo præteriero, & aliū hæredem instituero: & superuixerit filius post mortē meam: licet ante aditam hæreditatem decesserit, nō tamen nepotem rupturum testamentum[g] Iulianus & Pomponius & Marcellus aiunt. Diuersumq; est si in hostium potestate filius sit, & decesserit[h] in eodem statu. Rūpit enim his casibus[i] nepos testamentum.[k] * Quòd[si] moriente[l] auo filij ius pependerit: [m]† non absciſſum,[n] vt superiore casu,[o] fuerit.[p] Sed & si hæres institutus[q] omiserit[r] hæreditatē, erit legitimus[s] hæres: quoniam hæc verba,[t] *si intestatò moritur*: ad id tempus referuntur, quo* testamentū destituitur,[u] non quo moritur. Sed si ex ea[x] quam nefas sit ducere, posthumum hæredem instituero: nō putat rumpi testamentum[y] Pomponius. Sed si per adoptionē sororē factam habeam, potero posthumum ex ea hæredem instituere: quia adoptione soluta possum eam [postea] ducere[z] vxorem.[a]

Qui prouidet sibi in vno casu, non videtur in alio casu omisso sibi prouidere: & quisio simplex ad omnes casus refertur. Ale.

x. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

COmmodissimè is qui nōdum natus est, ita hęres instituitur, *Siue viuo me, siue [me] mortuo natus fuerit, hæres esto*: aut etiam pure,[b] neutrius temporis habita mentione. Si alteruter[c] casus omissus fuerit:[d] eo casu qui omissus[e] sit, natus rumpit testamentum:[f] quia hic filius nec sub conditione quidem scriptus hæres intelligitur, qui in hūc casum nasci-

a *Vxorem.* vt supra, de ri. nup. l. per adoptionē. & insti. de nup. §. sed si qua. & infra, de verb. oblig. l. si stipuletur. nec inciuile est casum emancipationis expectare: licet sit inciuile expectare casum diuortij: i vt supra, ea. l. §. j. quæ est contra. & alium casum &c. vt infra, de verbo. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. Item hic est prohibitio de iure ciuili: ibi de iure naturali: sicut & supra, proxi. respon. vbi dicit nefas: quod ad ius naturale refertur: vt supra, de iusti. & iur. l. j. §. fi. & l. vt vim. & j. de adult. l. si adulterium cum. §. j. Item facit infra, eo. l. filius. §. pe. quia ibi non est licitum expectare eam fieri nubilem vel liberam.

Commodissimè.] CASVS. Si aliquis faciens testamentum timeat ne per posthumum suum rumpatur testa. potest commode posthumum ita instituere, posthumus meus sit mihi hæres siue nascatur me viuo, siue me mortuo. sed & neutrius prædictorum temporum habita mentione potest eum instituere. vnde natus postea posthumus non rumpet testa. cum non inueniat se præteritum, immo institutum. Quid si ita posthumum instituit testator, institui mihi hæredē posthumū si me viuo nascetur. & postea posthu. nascatur mortuo testatore? certe rumpit test. quia inuenit se præteritum: & quantum ad casum qui est omissus in institutione nedum pure, sed etiam sub condit. non videtur institutus. Vi.

b *Pure.* hoc est, neutrius.

c *Alteruter.* id est, vnus.

d *Fuerit.* quia dixi, si me viuo nasceretur. aliud si me mortuo omisi: si nascatur me mortuo, rumpit testamentum: & econuerso.

e *Qui, omissus.* aliàs, qui: aliàs, quo.

f *Rūpit testamentū.* scilicet in hūc casum quo est omissus. k Sed *Alb.* contra.

---

a *Superius.* fecerat ergo duo testamenta. in secūdo hæredes instituit posthumos, de quibus hic dicit. certe primum testamentum rūpitur per secundum: vt hic, quia natura &c.

Vulg. & Hal. abdicatur

b *Quòd.* id est, quia.

c *Natura.* id est, possibilitas naturæ.

Consuetudo est altera natura.

d *Cōsuetudo.* generalis, quæ est altera natura.

e *Facultate.* id est, facilitate. Accursius.

f *Posthumū.* vt suū. & est sic.j.eo.l.pe. sed cōtra in vlti. respon. Sol. ibi iure ciuili erat matrimoniū prohibitum: hic naturali. Itē contra.j. eo.l. filius. §. pe. Sol. vt ibi. Itē cōtra.j. eo.l. posthumum. Sed ibi vidua: hic alij nupta. Vel pone in posthumo alieno: sed tūc hodie corrigitur: vt insti. de bo. pos. in prin.

g *Testamentum.* quia nec ex.l.xij.tabu. cum alius mortis tempore præcedebat: vt inst. de hære. ab intesta. §. ita demū. nec[a] ex.l. Velleia. secus si filius esset mortuus auo viuo: vt j.titu.j.l. posthumorū. §.j. & insti. de exhære. libero. §. posthumorū. &.C.eo.l.ij. Item hoc verū est, vt præteritus: sed per querelā ex persona patris agere potest hodie: vt.C.de inoffi.test. sancimus. in fi. &.l. si quis filiū. Itē nec contra tab. habet hic nepos: vt.j. de contra tabu.l.illud. §.j.

a Placet B. B. Sal. Alexā. & Ia. licet in hoc aliter dicat. P.

Flo. testamētū: quod moriente

h *Decesserit.* in captiuitate post aditam hæreditatem ab instituto vel ante. Accursius.

i *His casibus.* id est, hoc casu, vel, id est, talibus casibus. sic supra, de rei vin.l. in rem. §. in omnibus. Accursius.

k *Testamentum.* quia hic filius qui viuēte patre est captus, etiā si post mortē sui patris moriatur, fingitur tamē ex.l.Cor. decessisse ea hora qua captus est: vt insti. qui. non est permis. face. testa. §. fi. vnde ex.l. Velle. rumpit nepos testamentū. & facit infra, eo.l.pe.

l *Quòd si moriente.* vel habeas, si, vel sub. & dic, moriente: id est, mortuo: vt.C.de epis. & cle.l.nulli. §. sin autē persona. ibi, oritur: id est, ortus est. & supra, de neg. gest. l.iij. §. hæc verba. & est illud ideo, quia eo viuo nulla esset repudiatio: vt.C.de inoffic. test.l. si quando. §. illud. Item dic quòd repudiauit post aditam hæreditatem: quia ante nulla esset repudiatio: vtpote nec nata querela: vt supra, de inoffic. testa.l. Papinianus. §. si conditionem. Accursius.

m *Pependerit.* aliàs, repudiauerit: aliàs, pependerit: id est, repudiauerit, scilicet querelam.

n *Non absciſſum.* scilicet erit testamentum. & non est dicendum vt rumpatur testamētum. aliàs exponitur absciſſe, id est, indistincte: vt infra, de iure immu.l. semper. §.ij. Accursius.

o *Superiore casu.* cū decesīt in captiuitate filius. & est similitudo per contrarium. vel referas ad primum: & est certa similitudo.

p *Fuerit.* aliàs, fuerit. vt sit præteritum coniunctiui pro præterito indicatiui: b id est, fuit. Item nec habet hic querelam: vtpote à parte repudiatam: vt.C.de transac.l.cum mota.

b Placet Ias.

q *Institutus.* in testamento in quo fuit filius exhæredatus, nepos præteritus: vt in prin. huius. §.

r *Omiserit.* id est, repudiauerit, eo, scilicet casu quo adire potuit: vt supra, proxi. & in prin. huius. §. in medio autem cum adire non

s *Legitimus hæres.* scilicet nepos, & suus: vt & insti. de hære. ab intest. §. cum autē quę- † *Alb.* ritur. Azo.

t *Hæc verba.* scilicet l. legis. xij. tab. vt inst. de hære. ab intest. in prin.

u *Destituitur.* repu- in diatione. sic ergo hic nepos succedit ab intestato vt suus: non rumpit testamētum vt suus. d hoc ideo, quia filius præcedebat tempore mortis. nam vt quis rumpat, oportet quòd tempore mortis nullus eū præcedat. Sed ad hoc vt sit suus ab intestato, oportet quòd fuerit in potestate testatoris tempore mortis: hic autem non quęritur: nisi cum certum fuerit nullum ex testamento hæredem esse: & hoc ideo, quia donec est locus successioni ex testamēto, non patet locus ab intestato: vt infra, de acqui. hære. l. quandiu, & facit ad hunc. §. infra, tit. j. l. si quis filio, in princi. & institu. de hæred. quali. & diffe. §. sui. & de leg. agn. suc. §. proximus. & infra, vnde libe. l. scripto hærede. & de suis & legi. l. j. §. sciendum.

x *Sed si ea ea.* rūpitur testamentū f per quasi posthumū prēteritum: vt.ē.pxi. ibi, diuersum est &c. sed quādoq; nō rūpitur etiā per verū posthumum: vt hic.

y *Testamentum.* scilicet primū, cum hoc sit nullum: vt hic, &.ē. eo.l.j. §.j. &.l. si filius. Sed contra.j. eo.l. si filius. §. pe. Sol. vt ibi.

z *Ducere.* puta monachā, g vel scenicā, vel arenariā. H. sed male: vt.C.de nup.l. īperialis. &.j. proxi. §. idē in cōsāguinea h pone.

Alb.

Bart.

contra.C.eo.l.fi.Sol.hoc corrigitur. [a] Vel ibi sunt duo casus alij ab istis: vt ibi patet, quibus interpretatur [b] l.illa ita valere si nascatur in vita, sicut & post mortem, nisi contrarium appareat: vt ff. Inst. & aliàs. ff. de hære.instí.l.ij.in prin.&.ff.eo.l.si ita.j. respon.&.C. de inoffi.testa.l.iij. de morte ergo ideo posuit, [c] quia credebat ibi cum nascaturum post morté: vt.ff. ad Treb. l.mulier.Item arg.cõtra.ff.de cõdic.ob cau. l.si extraneo. [d] Sed dic, vt no.ff.solu. matri.l.si cum dotem.in prin. & facit.ff. de ven. in pos. mit.l.j.§. sed & si quis ventrem.&.ff. de vulg. substi.l. si pater filium impuberem.in prin.& ff.eo.l. posthuma. Sed arg. cõtra.ff.e.l. filio. [e] in fi. & instí. pro soc. §.illud. *ADDITIO.* Dic quod ibi casus omissus continetur sub expressio ex consequẽtia necessaria. hic sec. tia secundum Bart. Pau. Alexan.& Iaso.

tur, qui non est testamento cõprehensus.*

Filius in potestate patris succedens ex testamento vel ab intestato, non dicitur nouum dominiũ acquirere: sed illud quod habebat in vita patris, continuare: & acquirere dicitur solum nouam administrationem, quam non ipse sed pater in vita habebat: licet possit exhæredari. Alexan.

XI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IN suis hæredibus euidẽtius [a] apparet cõtinuationem [b] dominij eo rem [c] perducere, vt nulla videatur hæreditas fuisse: [d] quasi olim hi domini essent, qui etiã viuo parte quodammodo [e] domini existimabantur.* Vnde [f] etiam filiusfamilias [g] appellatur, sicut paterfamiliàs: sola nota hac adiecta, per quam distinguitur genitor ab eo qui genitus sit. Itaque post mortem patris non hæreditatem percipere videtur, sed magis liberã bonorum administrationẽ consequuntur. Hac ex causa licet [illi [h]] nõ sint hæredes instituti, [i] domini [k] [tamen] sunt: nec obstat quòd liceat eos exhæredare, quos* & occidere licebat. [l]

Etiam qui de ventre sectus est, dicit testamentũ nullũ ratione præteritionis: dummodo fuerit animal: id est, cum anima rationali natum: licet cum deminutione corporis. Alexand.

XII. VLPIANVS libro nono ad Sabinum.

QVod dicitur, [m] filium natum rumpere testamentũ: natum accipe & si exsecto [n] vẽtre editus sit. Nam & hic rumpit testamentum, scilicet si nascatur [o] in potestate. Quid tamen, si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen? an adhuc testamentum rumpat? Et hoc tamen rũpit. [p]

Prouisio facta in casibus separatis porrigitur ad eosdem casus simul coniunctos. Bartolus.

XIII. IVLIANVS libro vicesimonono Digestorum.

SI ita scriptum sit, *Si filius mihi natus fuerit, ex besse [q] hæres esto: ex reliqua parte vxor mea hæres esto. si verò filia mihi nata fuerit, ex triente hæres esto: ex reliqua parte vxor [mea] hæres esto:* & filius & filia nati essent: [r] dicendum est assem distribuendum [s] esse in septem partes: vt ex his filius quatuor, vxor duas, filia vnam partem habeat. Ita enim secũdum voluntatem testantis filius altero [t] tanto amplius habebit quàm vxor: itẽ vxor altero tanto amplius [habebit] quã filia. Licet enim subtili iuris regulæ cõueniebat ruptum fieri [u] testamentum: attamen cùm* & vtroque [x] nato testator voluerit vxorẽ aliquid habere, ideo ad huiusmodi sentẽtiam humanitate [y] suggerente decursum est. quod & Iuuẽtio Celso apertissimè placuit.

Quando sunt duo quorum vnum sine alio esse non potest, vnum nõ potest sine alio tolli: sed sublatum virtute remanentis perdurat. Bartolus.

cum libertate: postea volebã ei adimere hæreditate solam sine libertate. vel solã libertatẽ sine hæreditate, certe nõ possum, immo habebit seruus & hæreditatẽ, & libertatẽ nõ obstãte dicta adẽptione. [*TESTAMENTVM.*] Ita dixi in testamento meo: Titius post mortẽ filij mei Seij hæres mihi esto: filius meus prædictus exhæres esto. certe nõ valet institutio Titij, nec exhæredatio filij: quia filius videtur exhæredatus post mortẽ suã. si nõ valet exhæredatio, sequitur quod dictus meus filius habeat cõtra tab. bo. pos. in bonis libertorũ meorũ qui eum præterierunt in testamẽtis eorũ cũ decederent: quãuis aliàs si rite esset exhæredatus à me patre, non haberet contra tabu. in bonis libertorum meorũ. Viuia.

Filiusfa. id est eiusdẽ substantiæ est: vt.ff. de verb.sig.l.pronũtiatio.§.j. in prĩ.&.ff. de iis qui sunt sui vel alie. iu. l.nã ciuiũ.§.fi.

Qvod dicitur.] CASVS. Siue filius nascatur alicui post testa. sicut solet nasci, siue exsecto matris ventre: & siue sit integrum animal, siue non: semper rumpit testa. dum tamen nascatur in potestate dicti testatoris, & spiritum habeat. aliàs non rumperet. Viuianus.

Si ita scriptum.] CASVS. Titius faciẽs testamentum, ita dixit: si filius mihi natus fuerit: sit mihi hæres in octo vncijs, & in quatuor vncijs vxor mea. si verò filia mihi nata fuerit, sit mihi hæres ex quatuor vncijs, & in octo vncijs sit mihi hæres vxor mea. postea nati fuerũt ei simul filius & filia. modo quæritur, qualiter diuidi debeat dicta hæreditas. & dicitur quod septem partes de ea debẽt fieri: & de his septem partibus debet habere filius quatuor partes, & vxor duas, & filia vnam. & sic secundum voluntatem testatoris filij habebit plus quàm filia altero nato: & vxor habebit plus quam filia altero nato. cum enim vno vel altero nato voluerit testator vxorẽ suam aliquid habere, vt dictũ est, bonum est quod propter humanitatẽ ita diuidatur tota hæreditas vt dictum est, & nõ rumpatur testa. licet de iure subtili ruptũ videretur: quia nati sunt duo, & testator nõ instituit nisi vnũ. [*REGVLA.*] Seruũ meũ instituí mihi hæredem

Pl. quàm. Taurellus, quoniã leẽdũ putat vel quum.

---

a *Euidentius.* id est, euidenter.

b *Continuationẽ.* quia continuo sine intermissione sunt domini. ad quod.ff. si quis omiss. cau. testa. l.j.§. qui sunt in potestate. & instí. de hære. quali. & diffe. §. sui. & de hær. ab intest. §. posthumi. & j. de suis & legiti. l. in suis. & ff. de bo. dam. l. fi. in prin.

c *Eorem.* aliàs, eos. & tunc subaudi. nos: aliàs, eorũ. & melius.

d *Hæreditas fuisse.* scilicet eis delata: vt.ff. de suis & legiti. hære. l.j.§. sciendum. Hug.

e *Quodammodo.* etiam & possessionem habere: f vt.ff. pro hære. l.j.§. filium. & consistit hoc in nudo intellectu & puro, vel eo quod inde sustentatur: sicut & vxor dicitur domina, & possidere dotem suam eodem respectu: vt. C. qui po. in pig. hab. l. fina. in prin. & de iure dot. l. in rebus.

f *Vnde.* quia filius est dominus.

g *Filiusfa.* id est eiusdẽ substantiæ est: vt.ff. de verb. sig. l. pronũtiatio.§.j. in prĩ.&.ff. de iis qui sunt sui vel alie. iu. l. nã ciuiũ.§.fi.

h *Illi.* scilicet filius, vel pater.

i *Instituti.* non tamen exhæredati.

k *Domini tamen sunt.* venientes ab intestato.

l *Licebat.* olim: vt. C. de pa. pote. l. fi. Sed hodie non sic: sicut & in seruo olim & hodie, vt instit. de iis qui sunt sui vel alie. iur. §. fin. aliàs est, non licebat. & facit. l. ad. l. Pompe. de parrici. l. diuus. & C. de cura. furio. l. fi. §. j.

m *Qvod dicitur.* ff. in l. commodissime. & in aliis multis legibus.

n *Exsecto.* sic. ff. de inoffi. testa. l. posthumus. & infra, de verb. signifi. l. ea etiam. & infra, vnde cog. l. j. §. siqua. &. ff. de Publicia. l. si ego §. ij. Hug.

o *Nascatur.* id est, posset nasci. sic. ff. de statuli. l. Labeo.

p *Rumpit.* nisi declinet ad monstrum vel prodigium: vt. ff. de stato. l. non sunt. & C. eo. l. ij. &. iij. & infra, de verb. sig. l. ostentũ. & l. quæret. Hug.

q *Ex besse.* id est, vnciis octo.

r *Nati essent.* simul.

s *Distribuendum.* ff. vt de tota hæreditate fierent septem partes.

t *Altero.* subaudi, tertio.

u *Fieri.* quasi hic casus esset omissus: vt. ff. eo. l. commodissime.

x *Vtroque.* disiunctim, id est, hoc vel illud. sic. C. de bo. quæ lib. l. fina. §. hoc proculdubio. Accursius.

y *Humanitate.* præsumitur enim sibi voluisse prospicere & in casu omisso, & sic diuisisse hæreditatem. sic supra, de condic. ob cau. l. si extraneus. Sed argu. contra supra, eo. l. commodissime. & infra, de ventre in pos. mit. l. j. §. sed & si incertũ. & facit. j. de leg. j. l. qui filiabus. §. j. & l. si quis te. §. apud. & infra, de hære. instit. l. Clemens. & l. si ita. §. j. &. C. de fideicom. lib. l. cum inter. §. j. sed si nullus nascatur, vxor totum habebit: vt infra, de lega. j. l. si duobus. §.

BIU Cujas

bus.§.fin.& infra,eo.l.si filius.§.fin.

a *Regula est iuris.* idem hodie si hæres tantum: vt.C. de necess. ser.l.quidam.Accursius.

b *Hæreditatem.*solam sine libertate.

c *Sed quamuis.*nunc econtra.Accursius.

d *Eodem testamento.*

† *Facit ad hunc.§.glo. in ca. præterea. super verb. cã.in me. ibi, itẽ est arg. extra de offi. deleg.* *Hal.Itaq; & quãuis.* *Fl. iussus, quamuis*

¶ Regula[a] est †iuris ciuilis qua constitutum est hæreditatem[b] adimi[seruo] nõ posse propter quam liber & hæres esse iussus, [sit.] Sed* quamuis[c] dominus ademerit eodem[d] testamento libertatem: nihilominus & libertatem[e] & hæreditatem habebit.[f]

Non valet exhæredatio quæ per additionem hæreditatis confirmari nõ potest in vita filii.Alexand.

¶ Testamentum quod hoc modo scribitur, *Titius post mortem*[g] *filij mei hæres esto:filius exhæres esto:* nullius momenti est:quia filius post mortem suam exhæredatus[h] est. Quare & contra tabulas paternorum libertorum huiusmodi filius bonorũ possessionem accipere poterit.

Posthumus nascendo rumpit secundum gradum à quo est præteritus: licet nascatur tempore quo hæreditas non versabatur in secundo gradu, sed in primo: nec reconualescit: licet posthumus decesserit testatore mortuo: & propter præteritionem secundi gradus rũpit etiã tertium gradũ à quo fuit exhæredatus: & sic testamẽtum ruptum pro parte rũpetur per cõsequentiã in totum: ne quis decedat pro parte testatus, & p parte intestatus..h.d.vsq; ad.§.quod vulgo.Ale.

XIIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

A dictum est, debeant habere dictam hereditatẽ meam,an legitimi mei heredes?& videtur quod pertineat ad institutos in tertio gradu:quia ab eorum gradu nõ fuit posthumus præteritus, immo exheredatus.vnde videtur valere ille gradus,taliter quod hereditatẽ habeat.Sed certe immo pertinet ad legitimos,& nõ ad scriptos in tertio gradu.Tertius enim gradus pendet à secundo.vnde si secũdus nõ valet, vt dictũ est,ergo nec tertius.& idem est in alio casu: institui mihi heredem Titiũ: & postea posthumum meum exheredaui, & postea instituo mihi Seium. & ita intra primum gradũ institutorum exheredaui posthumũ,& postea seci secundũ gradũ hoc modo:si Titius prædictus mihi hæres non erit, substituo ei Gaiũ & si Seius prædictus heres mihi non erit,substituo ei Sépronium: & ita cuilibet de institutis dedi suum substitutum:& ab isto gradu substitutorum posthumum meum præterij.deliberantibus Titio & Seio primis hæredibus de adeunda vel non adeunda hæreditate mea, natus fuit posthumus,& decesit: postea vnus de dictis primis institutis,pone Titius omisit suam partem hereditatis. quæritur, quis debeat partẽ habere Titij?vtrum legitimi mei hęredes, an vero substitutus Titij,scilicet Gaius prędictus?& dicitur quod legitimi hęredes debẽt habere, & non substitutus Titij.de eo hęrede autem Titij,scilicet Seio:non est dubium quod non debet habere partẽ Titij,quãuis hoc in hac litera non dicatur:quia Titius habuit Gaium substitutum: vt dictum est:qui substitutus quãuis ipse habere nõ posit partẽ Titij propter præteritionem posthumi substitutis factã, vt dictum est:tamen excludit cohęredẽ Titij.de necessitate igitur debent habere partẽ Titij legitimi mei hæredes, cum posthumus excludatur,quia mortuus est:& cũ cohęres Titij excludatur per substitutum Titij:& cum substitutus Titij excludatur per præteritionem ab eo factam de posthumo, vt dictũ est: & quia aliquis pro parte testatus,pro parte intestatus esse nõ potest:quod esset si legitimi vnam partem haberent ab intestato, & institutus vnus aliã ex testamento:non venit totum ad legitimos. [*QVOD VVLGO.*] Hic.§.dicit quod quędã regula quæ est in vulgari,nõ est semper vera:immo fallit quandoque. & casum vbi fallit,ponit primo in genere,& postea in specie.Regula est talis:Ille gradus à quo filius est præteritus à patre,nõ valet ipso iure.& potes ponere exemplum: vt.s.eo.l.iij.§.fi. Casus autem vbi fallit,est iste in genere:Filium meũ institui in primo gradu institutorum.certe non teneor eum exhęredare à substitutis: immo si à gradu substitutorũ eũ prætereo,valet nihilominus gradus substitutorum.Istum ergo casum vbi fallit dicta regula: ita ponas in specie: Institui mihi hæredẽ filium meum Gaium & Titiũ albũ, & dicto meo filio substitui Titium nigrum:& Titio albo primo instituto substitui Mæuiũ:& in isto secundo gradu, scilicet substitutorum,nihil dixi de dicto meo filio : & ita eum à gradu substitutorũ prætereo,valet gradus substitutorum.postea Titius albus cum filio institutus omisit suam partem hæreditatis. nunquid Mæuius ei substitutus poterit eius partem adire?& certe sic : licet meus filius fuerit præteritus à gradu dicti Mæuij Titio albo substituti. [*SI QVIS ITA SCRIPSERIT.*] Institui mihi hæredem Titium, & filium meum Gaium hoc modo exhæredaui : Gaius exhæres esto:quem Gaium scio ex me natum non esse. & postea decesi. venit modo Gaius filius meus, & dicit testamentum meum nullum : & sic vult habere hæreditatem meam ab intestato:quia probauit se natum ex me.quæritur,nunquid possit hoc dicere? Et respon.quod sic, quia non exhæredaui eum tanquam filium scilicet meum: quia exhæredaui eum scilicet tanquam filium alienum:& quia ego adieci in exhæredatione ideo me exhæredare eum, quia non putabam eum esse meum filium : & quia probauit filius, vt dictum est, me errasse in causa exhæredationis. & idem esset si ita exhæredassem dictum Gaium filium meum,Gaius filius Sempronij & vxor mea exhæres mihi esto.nam & hic non valet exhæredatio si probet Gaius se natum ex me.& sic habetur pro præterito vnde testamentum meum nõ valet:& sic habebit Gaius filius meus hæreditatem meam ab intestato.Viuianus.

Exhæredatũ.

BIU Cujas

SI posthumus à primo gradu exhæredatus, [a] à secundo præteritus sit: quamuis eo tempore nascatur, quo ad hęredes primo gradu scriptos pertineat [b] hæreditas: secũdum tamen gradum vitiari [c] placet ad hoc, vt prætermittentibus institutis ipse [d] hæres existat. Immò & si defuncto eo [e] hæredes instituti omiserint hæreditatẽ, non posse substitutos adire. Itaque & si à primo gradu exhęredatus, à secundo pręteritus, à tertio [f] exhęredatus sit, & viuẽtibus primis & deliberantibus decedat: quæri solet omittentibus primis aditionẽ, vtrùm ad eos qui tertio gradu scripti sint, an potius ad legitimos hęredes pertineat hæreditas? quo & ipso casu rectius existimari putauit ad legitimos [g] eam pertinere. [h] Nam & cum duobus hæredibus institutis, & in singulorum [i] locum facta substitutione, à primis exhæredatus posthumus, à secũdis præterit' fuerit: si alter ex institutis omiserit, quamuis posthumus excludatur, non tamen magis substitutum admitti. [k]

Quando filius est institutus insolidũ vel pro parte in primo gradu, potest præteriri à sequenti gradu qui per hoc non rumpetur: & exhæredatio facta de filio tanquam de extraneo per errorem, probata filiatione redditur nulla. h.d. vsque ad. l. si filius hæ-

ves. Alexand.

V Quod vulgo dicitur, eũ gradum à quo filius præteritus sit, non valere: non vsquequaque verũ esse ait. nam si primo gradu hæres institutus sit filius: nõ debere [l] eum à substitutis exhæredari. [m] Ideoq; si filio & Titio hæredibus institutis, Titio Mæuius [n] substitutus sit: omittente Titio hæreditatẽ, Męuiũ eam adire posse, quamuis filius [ex] secũdo gradu exhæredatus non sit. V Si quis ita scripserit: *Ille, † quem scio ex me natum non esse, exhæres esto:* * hãc exhæredationẽ ita nullius momenti esse ait, si probetur [o] ex eo natus. non enim videri quasi filium [p] exhæredatum esse, cum elogium [q] pater, cum filium [r] exhæredaret, proposuisset, & adiecisset [eum] propter eam causam [s] exhæredare: quia [t] probatur * patrẽ circa causam exhæredationis errasse.

XV. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

IDem est & si ita dixerit, *Ille illius filius exhæres esto*. patrẽ ei adulterũ [u] per errorẽ adsignãs.

XVI. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

SI filius hæres institutus [x] sit, omisso posthumo: [y] filioq; substitutus nepos ex eo sit: si interim [z] moriatur filius, posthumo nõ nato [a] nepotem tam

p *Quasi filium.* sed quasi extraneum.
q *Elogium.* id est, sermo vel verbum testamenti.
r *Filium.* id est, hunc qui est filius: non vt filium, sed vt extraneum. Hug.
s *Eam causam.* quia non putabat filium. Azo.
t *Quia.* si probetur ex eo natus, non nocet exhæredatio: quia &c. Et sic not. errorem testatoris non nocere. sic. ff. de condit. & demon. l. demonstratio. & C. de testa. l. neque. & de hære. instit. l. si pater. Sed argu. contra instit. qui ma. non pos. §. semel. & ff. de vsu. leg. l. si alij. Item est argu. contra. ff. de inoffic. testa. l. si instituta. §. j. sed dic vt ff. eo. l. iij. in princi.
ADDITIO. Immo dic vt in. l. contraria per glo. & bene Bart. † *Ad hunc locum vide* Alexand. & Iason.
u *Dem est. Adulterum. Petrũ Lo-* aliàs, alterutrum: *riotũ. tra-* aliàs adulterum. *ctatu, De*

SI filius hæres.] CASVS. Habebam filium Titium, & ex eo nepotem Gaium: & habebam vxorẽ prægnãtem: institui mihi hæredem dictũ meum filium & præterij posthumum, & dictũ Gaium filiũ filij mei substitui eidem filio meo. vnde si nascerẽ posthumus, rumperet testamentum meum inueniens se præteritum: & postea decessi: & postea antequã aliquid noui cõtingeret, certum factum est quod posthumus nõ nasceretur: & ita non rumpet testamentum meum. & postea dictus meus filius decesit antequam adiret hęreditatẽ meam. certe dictus Gaius filius filij mei erit mihi auo suo hæres ex testamento propter substitutionẽ: & erit hæres patri suo, id est, filio meo in aliis bonis filij mei quæ perueniunt ad eum aliunde quàm à me. Sed quid si dictum filium filij mei non substitui eidem meo filio: sed filium meum solummodo instituo, & posthumũ præterij: & postea certum factum est quod posthumus non nascetur: & postea est mortuus filius meus antequam adiret hæreditatem meam, & sic tẽpore mortis filij mei certum erit mihi quod nemo est hæres ex testamento? tunc certe dictus filius filij mei erit solus & solũmodo hæres patris sui ab intestato, id est, filij mei. & ita euenit in isto alio casu. Instituo filiũ meum prædictum hæredem sub conditione si daret Titio. x. & de filio filij mei nihil dixi. filius meus antequam daret. x. Titio, decesit. & ita non potest esse aliquis mihi hæres ex testamento. certe dictus filius filij mei, hæres erit filij mei scilicet patris sui ab intestato. Viuianus.

x *Si filius hæres institutus.* dic purè. Alij dicunt, sub cõditione potestatiua, quæ vltimo vitæ momento potuit impleri: vt si dederit decem: & in fine loquatur de ea quæ vere non potuit impleri vltimo momento: vt si ascenderit capitolium. & sic discrepat finis à principio. alij dicunt econtra.
y *Posthumo.* filio.
z *Si interim.* id est, ante aditam hæreditatem, vel viuente testatore. alij, id est pendente conditione.
a *Non nato.* non natus non rumpit: vt hic, & infra, titu. j. l. iij. §. ex his. sed natus rumpit: & quidem totum gradum à quo est præteritus, & sequentes: vt infra, tit. j. l. penul.

a *Exhæredatus.* sed hodie non potest exhæredari: vt. C. de inoffic. testa. l. si quis in suo. ergo pro præterito habetur: & sic rumpit vt præteritus.
b *Pertineat.* i. pertinere possit, sic. ff. eo. l. quod dicitur. Hug.
c *Vitiari.* videbatur quod non: quia illi gradui nondum erat locus. nondum enim repudiauerant instituti.
d *Ipse.* s. posthumus.
e *Eo.* scilicet posthumo. & dic, post mortẽ patris: vt. ff. eo. l. si à primo. H.
f *Tertio.* nam ad scriptos secundo gradu cõstat quod non: vt. ff. dictum est.
g *Legitimos.* scilicet testatoris.
h *Pertinere.* quia ruptor a secundo gradu, rũpitur & quod depẽdet ex eo. posthumus ergo gradum rumpendo facit sibi locum, nec sequenté valere permittit prædicta ratione, quia pendet ex eo: vt ff. titu. j. l. nam & si. §. fi. secus in nato à præcedente præterito, & à sequente exhæredato: vt notũ. eo. l. iij. §. fin. Sed econtra quando à gũ in spes. præcedente exhęredatur, à sequente prætermittitur: non est differentia inter natũ & posthumũ: vt. ff. eo. si à primo. Accursius.
i *In singulorum.* puta primus primo, secundus secundo. Item si vterque vtrique, multo magis: vt. j. tit. j. l. pe.
k *Admitti.* quatuor sunt: Institutus qui nõ adiisit. Item substituti. Item posthumus. Itẽ legitimi testatoris. ecce ergo substituti repelluntur: b quia ab eis præteritus: vt hic. Item cohæres ab eadem parte excluditur, quia habuit substitutum: quinimmo & suam perdit, vtpote toto rupto testamento: c vt. j. tit. j. l. pe. ne idem testatus & intestatus decedat: vt. j. de reg. iur. l. ius nostrum. Itẽ legitimi admittuntur: vt hic. nam dicit. ff. nam cum &c. posthumus autẽ si est præteritus, cum legitimis admittitur: & quod hic dicit, eum excludi, verum est vtroque instituto adeunte ab intestato: vel vetius non admittitur vt substitutus, sed vt legitimus sic.
l *Non debere.* ex necessitate. Accursius.
m *Exhæredari.* sed substitutus filius debet à primo gradu exhæredari: vt. j. de vulga. substitu. l. ex facto. §. Lucius.
n *Titio Mæuius.* aliàs, Titio Mæuio: & est plana. aliàs Titius & Mæuius. & dic singulos singulis substitutos, & intellige de alio Titio in substitutione quàm in institutione. & facit. j. de hæredi. instit. l. suus. §. fin. & l. iam dubitari.
o *Probetur.* per se, filiũ vel per alium: quia non erat in possessione filiationis: vt. C. de proba. l. nõ nudis. & l. nõ epistolis. & quia verbum patris est contra eum: vt. ff. de proba. l. fi. & j. de libe. agn. l. j. §. Iulianus. Sed si ecõtra hæres probat non filium, tenet exhæredatio: vtpote inepta in extraneo: vt. j. de ver. obli. l. quidã cum filium. Ad quid ergo expectatur, cum in vtroque euentu est nulla? vt arg. ff. ad Vell. l. aliquando. §. fin. & de condic. inde. l. Iulianus. & j. de acqui. hære. l. cum hæres. §. j? Respon. quia interim tenet, vt magis valeat testamentum, quam eius præteritione dicatur nullum: vt. ff. eo. l. iij. in princi. quæ est contra. Solu. vt ibi. hæc tamen exhæredatio non nocet. arg. j. de Carb. edic. l. j. §. idẽ ait cum quidam. sed nec institutio sic facta nocet. aliàs tenet si probaueris te filium: vt. j. de condit. & demon. l. Lucius.

ff. Infort.

N iij Azo.

patri quàm auo [a] suum hæredē futurum. Quòd si nemo filio substitutus sit, & solus ipse institutus sit: tūc quia eo tempore quo is moriatur, certum esse incipit neminem ex eo testamento hæredem fore: ipse filius [b] intestato patri hæres existet. * sicut euenire [c] solet cum sub ea cōditione quæ in ipsius potestate erit, filius hæres institutus prius quàm ei pareret, moriatur.

Exhæredatio potest fieri per verba præteriti imperfecti vel futuri. Alexan.

XVII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

FIlij etiam hoc modo exhæredantur. *Filius exhæres sit. Filius exhæres erit.* [d]

Exhæredatio aliquando fit non ad incommodum, sed ad commodum filii. Alex.

XVIII. VLPIANVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

MVlti non notæ [e] causa exhæredāt filios, nec vt eis [f] obsint, sed vt eis consulant, vt puta impuberibus: eisq; fideicommissam hæreditatē dant.

Odia restringi, fauores conuenit ampliari. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro primo ad Vitellium.

CVm quidam filiam ex asse hæredem scripsisset, filioq; quem in potestate habebat decē legasset: adiecit: *& in tertia* [g] * *parte exhæres mihi erit*: & quæreretur an rectè [h] exhæredatus videretur: Scæuola respondit non videri: * & in disputando adiiciebat ideo nō valere, quoniā nec fundi exhæres esse iussus, rectè exhęredaretur: aliámque causam esse institutionis, quæ benignè acciperetur: [i] exhæredationes autem non * esse adiuuandas. [k]

Vt quis sit suus hæres patri, requiritur quod non sit in potestate alterius tempore mortis & conditionis euentus. Bartolus.

XX. MODESTINVS libro secundo Pandectarum.

SVb conditione [l] filius hæres institutus, si pēdente cōditione adrogandū se dedit, [m] necessarius hæres non erit.

Sufficit quod à tempore natiuitatis filius se institutum reperiat. Bartolus.

XXI. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium.

SI filium nominatim [n] exhæredauero, & eum postea adimen. lega. l. legatis. & l. fin. & supra, de transac. l. eum hi. §. qui transigit. sic supra, de in ius voc. l. quæsitum. & l. sed & si hac lege. §. fin. Item ſ. de mino. l. iij. §. minorem, & ſ. de diuer. & tempo. præscrip. l. in vsucapione. & de act. & oblig. l. in omnibus, & de vsucap. l. in vsucapionibus. & .C. de e. dic. diui Hadria. tol. l. fin. in fin. Arg. contra ſ. de iis qui not. infa. mi. l. quod ait. §. exercitum. Azo. & facit. ſ. eo. l. ij. & ſ. de pœnis. l. interpretatione.

a *Auo.* ex testamento: quia substitutus patri ab intestato, vel etiam ex testamento si pater fuit testatus de castrēsi in vita sui patris, vel etiam postea de quocunque. & sic verbum, suum, diuersimode accipitur. sic supra, de offic. procō. l. iij. Alij dicunt, quod est hæres patris: & per eum auo: quia hæres hæredis est &c. vt C. de hęre. instit. l. fi. quod non placet: quia filius non fuit hæres.

b *Ipse filius.* idemque nepos. & sic erit hæres vtriusque patris sui & aui ab intestato secundum nostram positionem: & suus. Sed nonne pater præcedebat? Respon. non constabat auum decessisse intestatum: vt instit. de hære. ab intest. §. cum autem. idē si filius non fuit pure institut⁹, sed sub cōditione quæ vltimo vitæ spiritu potuit impleri: & hoc subiicit. Alij dicūt, filius scilicet primi decedentis: & hoc cum fuit institutus sub cōditione illa si in capitoliū ascenderit. Azo.

* *Flo. existat.*

c *Euenire solet.* aliàs vbi nepos non interuenerit. & hoc modo differt à princi. vel ibi pure, hic sub cōditione: vt ibi dixi. vel secūdum alios diuersificat: vt ibi no. & facit infra, eod. l. filius à patre. in princi. & infra, de hære. instituen. l. suus. §. sed & si filio. & l. sequen. & infra, de cōdit. institu. l. fina. & de suis & legiti. hæred. l. j. §. sciendum. & C. de institu. & substitu. l. iiij. Accursius.

Filii etiam.] CASVS. Hæc. l. ponit duos modos per quos possunt filij exhæredari. Primus est, filius exhæres sit. Secundus est, filius exhæres erit. Viuianus.

d *Erit.* item & sic: Ille filius meus alienus meæ substātiæ &c. vt C. eo. titu. l. iij. & facit. C. de test. l. quoniam. & infra, de hæredi. instit. l. his verbis. & l. j. §. fina.

Multi.] CASVS. Hæc. l. dicit quod est quædam exhæredatio filiorum quæ non nocet filiis. puta exhæredaui filios meos: & institui mihi quosdam extraneos, & rogaui illos extraneos vt dictis filiis meis exhæredatis restituerent hæreditatem meam. Viuianus.

e *Non notæ.* id est, infamiæ. Accursius.

f *Eis.* exhæredatis. & facit. ſ. de bo. liber. l. si patronus testamento. §. si quis non mala. & l. Paulus. & de contra tabu. l. si emancipatus. & .C. de inoffic. testa. l. si quis in suo. & l. filiis matrem. & ſ. de vsur. l. in fide commissi. §. cum Pollidius. & ſ. de vulga. & pupil. substi. l. cum ex filio.

Cum quidam.] CASVS. Ego habens. xl. in bonis, & habens filium & filiam: filiam ex asse scripsi hæredem, & filio. x. legaui. postea ita dixi: dictus meus filius sit mihi exhæres in tertia parte hæreditatis meæ. quæritur, nunquid valeat exhæredatio filij? Et dicitur quod non valet: nec si exhæredatus esset à fundo hæreditario filius, valeret exhæredatio. Sed certe male videtur dictum esse, scilicet exhæredationem non valere quæ facta est à certa parte hæreditatis, vel à fundo hæreditario, vel alia re singulari: quia video quòd institutio valet in vna re: vt. ſ. de hære. institu. l. j. §. si ex fundo. cum similibus. Sed ex litera respondit huic tacitæ quæstioni, dicens quod institutio est benigna & fauorabilis, & ideo non est mirum si ampliatur, scilicet vt valeat in vna re. exhæredatio autem non est benigna, sed odiosa: & ideo non est adiuuanda, immo restringenda. Viuianus.

g *In tertia.* aliàs, in certa: aliàs in tertia: & aliàs, in cætera. quod idem est. Accursius.

h *Recte.* in re certa non valet exhæredatio. Item nec à persona certa, sed à gradu toto sic: vt supra, eo. l. iij. §. filius.

i *Acciperetur.* & valet: vt. ſ. de hære. instit. l. j. §. si ex fundo. &. C. de hæredi. instit. l. quoties.

k *Adiuuandas.* Not. fauorem & odium. Io. quod odia sunt restringenda, fauores ampliandi. sic probatur duabus legibus. ſ. de

Vt cōditione.] CASVS. Ad euidentiā huius. l. nota quod de iure ciuili filius est hæres patris, siue velit siue nolit filius: vt. ſ. de acquiren. hæred. l. neceſſariis. vnde si instituo mihi hæredē filiū meum sub condi. si dederit Titio. x. necessario est mihi hæres filius, & tenetur conditioni parere de dicto iure ciuili. Quid autem si pendente conditione prædicta potestatiua dederit se arrogandum dictus meus filius Sempronius? certe amodo non erit hæres necessarius etiam de iure ciuili: sed voluntarius, id est, ad voluntatem Sempronij, in cuius potestate est: quia si voluerit Sempronius adimplere condi. & habere hæreditatem meam per filium meum qui nunc est in sua potestate, potest habere. aliàs non cogitur. & ideo dixi de iure ciuili: quia de prætorio iure potest abstinere filius ab hæreditate patris: & non adimplere conditionem: vt. d. l. neceſſariis. si autem adimpleat condit. antequam det se in arrogationem eo animo vt sit hæres: non potest amodo abstinere, neque de iure ciuili, neque de iure præto. vt. ſ. de hæred. institu. l. iam dubitari. Item ideo posui in potestatiua condit. quia si instituissem eum sub condit. casuali, & in eius defectum non exhæredassem: non valeret testamentum ipso iure: vt not. in. d. l. iam dubitari. Viuianus.

l *Sub cōditione.* potestatiua, vel casuali vel mixta: sed in eius defectum exhæredatur: alioquin statim ipso iure esset nullum: vt. C. de insti. & substi. l. si pater. & ſ. de hære. instit. l. suus.

m *Dedit.* in vita testatoris secundum quosdam: sed tunc dicitur adoptio: vt. ſ. de adop. l. ij. nisi dicas quod erat emancipatus à patre naturali cum se dedit in arrogationem eo viuo: sed tunc certe ideo non esset necessarius, quia emancipatus: sed potest responderi arrogationem pro adoptione poni. Dic ergo melius quod post mortem testatoris fuit arrogatus. Si dicas, sed nonne sufficit ad hoc quod sit necessarius, quod fuerit in potestate tempore mortis: vt instit. de hæred. quali. & dif. §. sui? Respon. non, cum est institutus sub conditione: quia oportet quod sit in potestate alterius tempore quo defertur hæreditas, scilicet conditione existente: vt insti. de hære. insti. §. seruus. &. §. alienus. est etiam & alia ratio hic quare non est necessarius: quia nec alio momento est hæres: immo arrogator in cuius potestate est: vt. ſ. de acquiren. hære. l. placet. licet hodie secus: vt insti. de acqui. per arrog. §. j. &. ſ. de hære. insti. l. suus. §. fi.

Si filium.] CASVS. Filium meum nominatim exhæredaui, & postea eum instituo certe prævalet institutio. Viuianus.

n *Si filium nominatim.* quod est opus: vt instit. de exhæred. lib. in princip.

Erit.

BIU Cujas

a *Erit.* quia posteriora derogant primis: vt.ĭ.de condi.l.diui.§. licet.&.ĭ.de vulg.substi.l.si quis eum.in princip.fallit quandoq; vt infra, de leg.iij.si quis in princip.testamenti.& de leg.j.si mihi &tibi.§.fin.& facit.C.de.pac.l.pacta.&.C.fami.ercis.l.in ipsius. &.C.de fideicom.l.fideicommissum.

Cvm posthumꝰ.] *CASVS.* Institui mihi hæredē Titiū purè, & posthumum meum sub condit. & decessi. postea antequā nascatur posthumus extitit cōdi.certe natus post-ea non rumpit testamē tum meum. secus autē si pendet adhuc conditio. Viuianus.

b *Sub conditione.* potestatiua casuali, vel mixta. H.

c *Exiterit.* secus si desecerit. item secus si depēdet: vt.ĭ.eo.l.posthuma. Azo. & facit.ĭ. de cōdi.& demon.l.ij. &.l.si iam.&.ĭ.de leg. j.l. cætera. §.ij.&.ĭ. de verb.oblig.l.si rē meā.

Filio.] *CASVS.* Titium filiū meum in potestate habebam: eū emancipaui: & postea eum arrogaui,& tertio eū emancipaui.& postea institui mihi hęredē Seium extraneū: & dictum meum filium exhęredauit:& postea eūdem filiū arrogaui mihi in filium, vel in nepotē ex alio meo filio, non facio vim: nunquid valet dictum meū testamentum, vt sic no ceat.filio meo dicta exhæredatio? & videtur quod nō: quia exhæredatio fuit per me facta eo tempore quo filius meus erat extra meam potestatem.& ita erat mihi quasi extraneus, ergo non valet exhæredatio. arrogatio ergo post exhæredationem facta nihil operari videtur vt valeat exhæredatio. sed certe immo valet exhæredatio: & filio nocet.& aliud est penitus in extraneo quàm in filio emancipato. & est ratio, quia in omni iure sic conuenit obseruari, vt veri patris filius nunquam intelligatur filius adoptiuus, etiam si in veritate adoptatus vel arrogatus sit à vero patre, vt fuit in nostro casu, & conuenit obseruari similiter, vt imagine adoptionis siue arrogationis non obumbretur veritas naturæ. nam dictus meus filius non videtur per arrogationem translatus in meam potestatem, sed videtur mihi redditus. sed si arrogassem aliquem penitus mihi extraneum: ille bene videtur transferri in meam potestatem per arrogationem.& sic illa arrogatio penitus extranei non faceret conualescere illam exhæredationem quam de illo penitus extraneo fecissem si eum extraneum exhæredassem. quæ quidem exhæredatio per me facta de extraneo non valuisset ipso iure.& sic est hic intellectus huius.l. [*SI TITIVS HAERES.*] Filium meum Seium & Titium extraneum mihi hæredes instituī,& postea dictum Titium adoptaui mihi in locū nepotis ex dicto Seio filio. postea decesit dictus meus filius, & postea ego decessi. nunquid dictus Titius vt nepos à me adoptatus rumpit testamentum meum? & videtur quod sic: quia non instituī dictum meum nepotē adoptiuum eo tempore quo fuit meus nepos, immo prius quam esset nepos: sed certe hæres inuenitur à me scriptus dictus meus nepos, non facio vim quando,& ideo testamentum non rumpit. Viuianus.

d *Filio.* secus in extraneo exhæredato & postea arrogato, qui rūpit testamētū: vt.ĭ.de cōtra.tab.l.nō putauit.§.si qs emācipatū.

e *Iterum.* i.in potestatem suam iterum redigat, quod fieri potest de filio naturali: vt hic,&.ŝ.de adop.l.si pater filium. non sic de adoptiuo: vt eod.tit.l.adoptare.§.eum.

f *Imagine.* s.adoptionis, quæ est fictio inducta ad similitudinem naturæ. nām est adoptio legalis actio per quā quis fit velut filius, qui non est, pene naturam imitans. Item nota veritatem præualeat fictioni: quādoque secus: vt supra, eo.tit.l.si quis posthumos.§. si quis filium. ibi,& diuersum &c.

Veritas præualet fictioni.

g *Sed redditus.* sic.ŝ.de pac.l.si vnus.§.quod in specie.&.ŝ.si ser. vin.sicuti.§.sed si quæratur.&.ŝ.de test.l.hæredes.§.si quis post. &.ŝ.quib.mo.pign. vel hypo.sol.l.soluitur. §. voluntate. & de pecu.l.peculium.§.si ę-re. Item contra hanc.l. videtur insti.quib.mo. testa.infr. in prin. Sed ibi nec institutus nec exhæredatus erat arrogatus: & ideo rūpitur.

h *Si Titius.* etiam extraneus: vt.ĭ.tit.j.l. antepenul. Azo.

i *Filio.* qui erat institutus vel exhęredat?.& dic, defūcto viuo patre

k *Nepotis.* adoptiui.

l *Inuenitur.* in scriptis. secus si ali? esset hęres: quia rūpitur testamētū.

Posthuma.] *CASVS.* Posthumum vel posthumā meā mihi sub conditione hæredem instituī penden te adhuc cōditione, & adhuc me viuo nata est. certe rumpit testamentum. Viuianus.

m *Conditione.* casuali vel mixta: nec in eius defectū exhæredata. secus sub potestatiua, sub qua etiam nati possunt instituī: vt.ĭ.de hære. instit.l.suus.

n *Pendente.* secus si iā extitisset: vt.ŝ.eo.l.cum sub conditione.

o *Rumpit.* scilicet sta tim non expectata con ditione: vt.j.ti.j.l.nam & si.&.ŝ.ad Vel.l.aliquando.§.fi.&.ĭ.de ac.hæ.l.si quis hæres ita. Item facit.ŝ.eo.l.commodissime.

† *Si iudex errauerit per errore alterius tertii: quid in hoc casu, vide glo. & doct. in l.iis cui bonis. in fi. de verbo. oblig.*

Titius testamento.] *CASVS.* Titius instituit sibi hæredē Seiū suum filium,& alios filios, puta Gaium & Sempronium hæredes: & credens Sempronium mortuum esse, exhæredationē ita scripsit: cæteri omnes filij filiæq; meæ exhæredes sint. modo quęritur, vtrū Gaius & Sempronius sint exhæredati? & de Gaio non est dubium quod sic. De errore autē quē habebat pater de Sępronio suo filio, quē. s. credebat mortuū cū viueret, apud iudicē quęretur: & si inuenietur patrē in dicto errore fuisse, non valebit in Sępronio exhæredatio, aliàs sic. [*LVCIVS.*] Lucius Titius habebat neptē ex filia pręgnantē ad burgum Panicalis pone: & ipse Lucius Titius erat Bon. infirmus. dicta neptis peperit in die Ioānis in media tertiæ vnum filium apud dictam villam. dictus eius auus ignorans eam peperisse, fecit testamentū in eodē die in hora. vj.& instituit sibi hæredem Gaium in dimidiam, & in alia dimidia illū quē credebat habere neptē in vtero. quæritur, nūquid valeat institutio illius quē credebat posthumū, cū iam esset natus? Et dicitur quod sic: & ita natus habetur pro non nato. Viuianus.

p *Meæ.* & comprehenduntur etiā posthumi filij & filiæ: vt.ĭ.de verb.signi.l.nomen filiarū.&.ŝ.de testa.tute.l.si quis filiabus. H.

q *Recte.* secus si dicat omnes liberi, quia tunc dicitur inter cæteros: & non valet: vt insti.de exhę.lib.§.j.in prin. sed in fœmina huic opponitur: quia videtur debere legato onerari: vt valeat cū exhæredatur inter cęteros: vt hic fuit: vt insti.de exhęre.lib.§.sed fœmini. Respō. hic nominatim est facta: vt hic subiicit. vel illud in fœminis posthumis: hic in iam natis. sed prima placet.

r *Oportere.* quia nescius se habere filiū si prætereat, non valet testamentum, siue miles siue paganus sit: vt. C. de test. mil. l. sicut certi.&.l.si cum.&.ŝ.de inoffi.test. cum mater.& econtra si exhęredat filios, non videtur exhęredare quem ignorat habere: vt hic: nec tutorem videtur ei dare quem ignorat se habere: vt.ŝ.de testa.tute.l.si quis ita.§.si quis cū ignoraret. An in institutione generali idem? Respon. idem: vt infra, de hære.instit.l.in tempus.§. j.&.l.quoties.§.si hæres. idem si credat filium qui non est: vt. C. de hære.instit.l.iiij.

hæredē instituero, hæres erit. [a]

XXII. TERENTIVS CLEMENS libro septimo decimo ad legem Iuliam & Papiam.

CVm posthumꝰ [hæres] sub conditione [b] instituitur: si prius quàm nascatur, conditio extiterit, [c] non rumpitur testamentū posthumi adgnatione.

Quando veritas & fictio tendūt ad vnū finem, veritas præualet fictioni. Bartolus.

XXIII. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum.

FIlio [d] quē pater post emancipationē à se factā iterū [e] arrogauit, exhæredationē antea scriptā nocere dixi. Nam in omni fere iure sic obseruari cōuenit, vt veri patris adoptiuus filius nunquam intelligatur: ne imagine, [f] naturæ veritas adumbretur: videlicet quod nō trāslatus, sed redditus [g] videretur. Nec multū puto referre (quod ad propositum attinet) quod loco nepotis filium exhæredatum pater adrogauerit.

Institutio facta de extraneo, firma manet: licet postea factus fuerit adoptiuus testatoris. Alexand.

SI Titius [h] hæres institutus, loco nepotis adoptetur: defuncto postea filio [i] qui pater videbatur, nepotis [k] successione non rumpitur testamentum ab eo qui hæres inuenitur. [l]

Si tempore natiuitatis filia non reperitur legitimè instituta, testamentum rumpitur. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro nono Quæstionum.

POsthuma sub cōditione [m] hæres instituta, si pendēte [n] cōditione viuo patre nascatur: rumpit [o] testamentum.

Qui exhæredat filios, videtur nominatim exhæredare. nec videtur quis exhæredare filios quos ignorat se habere. Bartolus.

XXV. IDEM libro duodecimo Responsorum.

TItius testamento hęredem instituit, & filium habens sic exhęredationem posuit: *Cæteri omnes filij filiæq; meæ* [p] *exhæredes sunto.* Paulus respondit filium rectè [q] exhæredatum videri. Postea cōsultus, an videatur exhæredatus quem pater putauit decessisse? respōdit, filios & filias nominatim exhæredatos proponi: de errore autem patris qui interceſisse ponitur, apud iudicem † agi oportere. [r]

BIU Cujas

a *Albescente.* quod est in aurora: aliàs,calescente, quod est circa mediam tertiam.

b *Cum quo.* sub eo quo &c.

c *Paulus respondit.* in seq.l.& continuatur cũ ista.in lib.domini Accursij non est lex,hoc modo:Paulus scribit verba &c.

Natus pro nõ nato habetur,& econtra.

d *Videri.* sic ergo natus pro non nato habetur:& econtra sepe inuenitur.Io.vt.ś.de stat.ho.l.qui in vtero.& sic appellatione hosthumi iam natus continetur: & hoc propter ignorãtiam defuncti.aliàs habes contra.j.de verbo. signi.l.nomẽ filiarum. &.ś.de test.tut.l.si quis filiabus. Itẽ facit cõtra huic.l.j.de códi.& demon.l.si iã.&.l.si ita legatũ. &.j.de leg.ij.l.si ita sit.§.fi.Accursius.

Fauore testamenti & propter ignorantiam testatoris natus habetur pro non nato.Bartolus.

¶Lucius Titius cum suprema sua ordinaret in ciuitate, & haberet neptem ex filia prẹgnantem rure agentem, scripsit id quod in vtero haberet,ex parte hæredem. Quæro, cùm ipsa die qua Titius ordinaret testamentum in ciuitate, hora diei sexta, eodẽ die albescente[a] cœlo rure sit enixa Mẹuia masculum: an institutio hæredis valeat:cùm quo[b] tempore scribe retur testamentum, iam editus esset partus?Paulus respondit[c] verba quidem testamenti ad eum pronepotẽ directa videri,[d] qui post testamentum factum nasceretur:sed si(vt proponitur) eadem die qua testamentum factũ est,neptis testatoris antequam testamentum scriberetur, enixa esset, licet ignorante testatore: tamen institutionem iure factam videri rectè responderi.

Filiusfamiliàs miles potest exhæredari sicut paganus.Bartolus.

XXVI. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

FIliusfamiliàs si militet[e] vt paganus, nominatim[f] à patre aut hæres scribi, aut exhæredari debet: iam sublato edicto diui Augusti, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exhæredaret.*

XXVII. IDEM libro tertio ad Neratium.

POsthumum ex qualibet vi dua[g] natum sibi filium hæredem instituere [quis] potest.

Si exhæredatio facta in conditionis defectũ,non potest confirmari aditione,testamentũ est nullũ:& filius patri ab intestato succedit:secus si potest confirmari.Bar.

XXVIII. TRYPHONINVS libro vicesimo Disputationum.

FIlius à patre, cuius in potestate est,sub cõditiõe[h] quæ adoptauit sibi aliquem in filium: quo casu rumpitur testamentum eius.Secundus modus est, si aliquis sui iuris existens post testamentum à se factum habeat filium ex vxore sua:quo casu rumpitur similiter testamentum. Tertius modus est,quãdo aliquis sui iuris existens habet filiũ in potestate sua,& ex eo nepotem in potestate similiter, & facit testamentum,& instituit sibi hæredem filium,& nepotem ex eo præterit, & postea ante mortem suam testatoris moritur filius, & sic succedit nepos in locum filij quantũ ad proximitatem: quo casu similiter rumpitur testamentum. cum ergo in nostro casu non fuerit aliquis de dictis tribus modis, non videtur quòd testamentum dicti militis rumpatur. Sed certe dicta argumentatio facta ab insufficienti partium enumeratione nõ valet. nam & ille modus qui euenit in nostro casu, est talis: quia ita bene debet facere rumpi testamentum sicut supradicti tres.ergo rumpetur dictum testamentum dicti militis. fuit autem modus in nostro casu talis, vt dictũ est: quia per mortem meã qui eram pater dicti militis, simul & semel fuit dictus miles factus sui iuris, & filius suus militis sub eiusdem militis recidit potestatem:& inuenit se ab eo præteritum. Sed quid si dictus miles instituisset hæredem dictum suum filium in potestate mei aui existentem,vel exhæredasset cũ, & per mortem meam recidisset in potestatem dicti militis filius suus, vt dictum est : nunquid rumpitur testamentum ? Et dicitur quòd non : quia dictus miles non est natus in potestate filij sui aliquo nouo facto circa militem, vel circa filium suum : sed est natus in potestate ordine naturali : quia ordo naturalis est vt prius ego pater militis moriar quàm ipse. sed hæc ratio non videtur mihi sufficiens nimis : vt supra, eod. filio.[*SI QVIS EX CERTA.*] Feci testamentum, & instituti mihi hęredem illum qui nascetur mihi ex Titia . postea ex Seia vxore mea filios habui . certe rumpitur testamentum meum. [*SI QVIS EO.*] Institui mihi hæredem eum qui mihi nascetur ex Titia, quæ est minor. xxv. ann. & cuius ego vel pater meus fuimus tutores : & sic nunc tempore testamenti mei non poterat mea esse vxor : quæ quidem Titia post.xxix. annum recipit à me vel à patre meo rationem & reliqua tutelæ : & sic iuste postea potui eam accipere in vxorem, & accepi : nunquid natus mihi ex ea poterit esse meus hęres ? Et dicitur quòd sic,non obstante quòd tempore quo nasciturum mihi ex ea mihi hæredem instituti, non poterat esse vxor de iure : & idem si instituti mihi hæredem eum qui mihi nascetur ex Titia, quæ quidem Titia erat ancilla tempore testamenti mei , & sic eam de iure habere in vxorem non poteram : & ipsa postea fuit facta libera: & sic certe postea potui eam accipere in vxorem, & accepi . nam natus ex ea mihi poterit esse meus hæres . & quod dixi in dictis duobus casibus , idem est in omni alio vbi tempore testamenti mei in quo instituo nasciturum mihi ex aliqua , ipsa non potest,de iure existere mea vxor , postea autem potest mutata eius conditione , & eam accipio in vxorem , & ex ea nascitur mihi aliquis . Sed pone quòd ita dixi , si masculus nascetur mihi ex Titia , volo quòd sit mihi hæres in nouem vnciis : si autem fœmina , volo quòd sit mihi hæres in tribus vnciis : nec dedi eis aliquem cohæredem , nec substitui eos adinuicem : nec alium eis substituti: postea ex ea natus est mihi masculus tantum.certe ipse solus erit hæres. Viuianus.

Filius à patre.] CASVS. Filium meum Titium quem in potestate habebam,instituti mihi hæredem in omnibus meis bonis sub condi.si nauis ex Asia venerit vsq; ad annum:& si non venerit,exhæredaui eum : & decesi.pendente dicta conditione institutionis & etiam exhæredationis decesit dictus meus filius.nunquid valet dictum meum testamentum, vt sic dictus meus filius videatur mihi fuisse hæres ex testamento dũ vixerit: an vero non valet , vt sic videatur fuisse meus hæres ab intestato dum vixit ? certe dicitur ꝙ non valet:quia dũ vixit dictus meus filius nõ fuit hæres mihi ex testaméto:quia cõditio institutionis nondũ extiterat : neque exhæredatus fuit.quia conditio exhæredationis nondum extiterat.ergo tempore mortis suæ inuentus fuit à me præteritus, & sic non valere testamentum meum, & sic eum esse mihi hæredem ab intestato.secus autem esset si dictum meum filium instituissem mihi hæredem in dimidia bonorum meorum si nauis ex Asia venerit vsque ad annum : & si non venerit,eam exhæredaui.& ita dixi postea, si filius meus decesserit ante conditionem institutionis vel exhæredationis , instituo mihi Seium in alia dimidia bonorum meorum : quia tunc mortuo dicto meo filio ante conditionem institutionis vel exhæredationis,valet testamentum meum, & exhæredatio filij mei : & cohæres dicti filij mei, scilicet Seius habebit totam hæreditatem meam ex testamento.

[*FILIVSFAMILIAS MILES.*]Habebam filiũ militẽ qui vocabatur Titius,& in mea potestate,& nepotẽ ex eo in mea potestate similiter,qui vocabaẽ Seius.hic miles me[9] filius fecit testamentum de castrensi pec.suo,& instituit sibi Gaiũ extraneũ,& præteriit filium suum Seium. postea militare desiit : & reuersus est domum : postea ego pater suus & auus filij sui Seij decesi: & sic Seius filius suus recidit in potestatem suam , & inuenit se ab eo præteritum . quæritur, an rumpatur dictum testamentum? & videtur quod non, quia certi sunt modi per quos debet rumpi testamentum dictum : & hic non fuit aliquis de eis. Vnus modus est, si aliquis sui iuris existens post testamentum à se factum

** Ita vulgaris legit, ad quod respicit glossema.*

b *Cum quo.* sub eo quo &c.

c *Filiusfamilias miles similiter.**aliàs deest,similiter:al. Py.adest.

f *Nominatim.* quid sit nominatim exhęredare,habes insti.de exhęre.li.§.j.&.ś.eo.l.ij.Azo.& no.ś.eo.l.proxi.in prin.

g *Posthumum ex qualibet vidua.* dummodo cum ea posit habere matrimonium:vt supra, eo.l.si quis posthumos.j.respon. Azo. & facit infra,de verbo.signifi.l.malum. §. viduam.item facit supra,eo.l.placet.

h *Conditione.* quę non potuit impleri vltimo vitæ momento:puta si ascenderit capitolium.dicitur tamen potestatiua : quia potestatiua dicitur duobus modis:vt.j.de condi.institu.l.fina. vel dic quòd fuerit casualis.Azo.

BIU Cujas

non est in ipsius potestate, hæres institutus,& in defectũ conditionis exhæredatus, decessit: pendente [a] etiam tunc conditione tã institutionis quàm exhæredationis. Dixi hęredẽ eũ [b] ab intestato [c] mortuũ esse: quia dum vixit, neque ex testamento [d] hæres, neque exhæredatus fuit. Hærede autem [e] scripto ex parte filio, cohæres post mortem filij institui potest.

Qui morte aui recidit in potestatem patris, si ante reperitur institutus: testamentũ non rumpitur. Bartolus.

¶ Filius familiàs miles de castrẽ si peculio fecit testamentũ, habens filium in eiusdem [f] pótestate. cum militare desiisset, patre [g] eodemq; auo [h] defuncto, quęsitum est, an rumpetur eius testamentum? Non quidẽ adoptauit [i]: nec hodie ei natus est filius, nec priore subducto de potestate suo hærede, vlterior successit in proximum locũ [k]: sed tamen in potestate sua habere cœpit quem nõ habebat, simúlque paterfamiliàs factus est, & filius sub eius recidit potestatẽ. Rumpetur ergo testamentum. Sed si hæres sit institutus vel exhæredatus iste eius filius, non rumpitur: quia nullo circa eũ nouo [l] facto, sed ordine quodam naturali nactus est potestatẽ. ¶ Si quis [m] ex certa vxore natum scribit hæredẽ: in periculum rumpendi testamentum deducit [n], ex alia susceptis liberis.

Potest quis instituere posthumum ex ea quæ tunc sibi vxor esse non potest honesta, sed spes est quòd esse possit. Bartolus.

¶ Si quis [t] eo tẽpore quo nondum eius vxor esse posset, testator natum [o] ex ea scripsit hęredem: an postea cõtracto licito matrimonio nat⁹, hæres ex testamento esse posit, quæritur: veluti si scribas hodie hæredẽ qui tibi ex Titia nat⁹ erit, quãdo Titia ancilla [p], vel minor annis vigintiquinq; ea, cuius pater tuus tutelam administrauit, aut tutor tu ipse fuisti, postea Titia vxor iusta tibi fuerit, vel libertatem adepta, aut tempore [q] annorũ vigintiquinq;, [elapso,] & vtilis anni, & rationum allegatione [r] [reddita]: an natus hæres esse posit? Nemo certè dubitabit, ex Titia (quæ tũc propter tenorẽ ætatis vxor duci non potuit quando testamentum fiebat) natũ postea ea vxore ducta, hæredẽ [s] esse posse. Et generaliter nato post testamentũ hærede scripto aditus est ad hæreditatem, in qualicũq; statu [t] testaméti faciẽdi tẽpore fuerit quæ postea testatori ciuiliter nupta est. ¶ Quid autem, si filiũ post testamentũ natum, ex besse: filiã autẽ post testamentum natam, ex triente scripsit hęredem: nec vllum co hæredẽ dedit, nec substituit inuicem, [nec] alium? Vnus natus solus ex testaméto fit hæres [u].

---

a *Pendente.* pendet cum decedit: quia viuens decedit: sed desinit statim eo mortuo.

b *Eum.* filium.

c *Ab intestato.* scilicet patre mortuo.

d *Neque ex testamento.* quia non extitit conditio: institutio non valet, nec exhęredatio: vt subiicit, scilicet per consequens. nam non valet exhæredatio vbi nullus est hæres: vt.ĭ. de contra tabu.l.filiũ. §.sed cũ exhæredatio. cum ergo moritur, cõstat conditioné impleri nõ posse, & sic institutioné nullã, & testamentũ nullũ, & per cõsequés exhęredatio nulla: vt dixi. sed in sequẽti casu inuenitur cohæres institutus post mortẽ filij: & sic tenet testamentũ. & exhęredatio.

e *Hærede autem.* insti tui filiũ sub conditione ex sex vnciis: & in defectum exhæredaui, & Titiũ post mortem dicti filij institui in aliis sex vnciis dando cum cohæredem filio post mortem. in puncto mortis filij deficit ei conditio, & succedit eodem puncto exhæredatio: quæ cum eodem puncto inueniat hæredem qui statim eo puncto incipit esse hæres, valet testamentum, & sic exhæredatio. Sed contra.ĭ. de hęredi.instit.hæreditas ex die. sed dic ibi certa: vt not.ŝ.eo.l.si ita.§.fi. Sed Py.dicit quòd hic fuit fili⁹ substitut⁹: sed male diceret cohæres. Item nec ob.supra, eo. l.si ita.§.fi. quia ibi fuit filius tantum exhæredatus: hic institutus tantũ sub condi. secundum Azo. vel ibi se mortuo tantum inuenit se exhęredatum: hic se viuo: ad quod est infra, eod. l.Gallus.§.in omnibus.& facit.C.de institu. & substitu.l.iiij. & ĭ.de hære.insti.l.suus.&.l.iam dubitari.&.ŝ.eo.l.si filius hæres.

f *In eiusdem.* cuius & ipse erat.

g *Patre.* respectu filij. Accursius.

h *Auo.* respectu nepotis. Accursius.

i *Nõ adoptauit quidẽ.* post factũ testamẽtũ.& incipit ratiocinari.

k *Locum.* ex quibus videtur rumpi testamentum. ab insufficiẽti enim partium enumeratione argumentatur. Et not. quatuor modos rumpendi testamentum, & quatuor modos nascendi posthumos, vel quasi posthumos. & hoc vt not. in rubri. C.eo.

l *Nouo facto.* maxime, subaudi: vt probatur supra, eo.l.filio quẽ. in princi.&.§.fi. Azo.& facit infra, tit.ĭ.l.certum.& de mili.test.l. si filius.in princi.&.§.fi.&.l.si filius. Hugo.

m *Si quis ex certa.* secus si nullius vxoris habita mentione, sed simpliciter: vt.ŝ.eo.l.placet.&.l.seq. Sed Py.litera est exsecta. ad quod est.ŝ.eo.l.quod dicitur. Accursius.

n *Deducit.* ſ.se vel testamẽtũ. rũpitur ne. arg.ŝ.e.l.cõmodissime.

o *Natum.* expone vt.ŝ.eo.proxi.§.id est, nasciturũ. sic.ĭ.de leg. iij.l.etiã. Azo. Vel dic, natũ núc. non tunc. ſ.tẽpore institutionis.

p *Ancilla.* cũ qua nõ potest esse matrimoniũ, sed contuberniũ: vt.C.de incest.nup.l.cum ancillis.& de adul.l.serui.& infra, de adul.l.inter liberas. Azo.

q *Tempore.* transacto, subaudi.

r *Allegatione reddita.* & facit ad hoc.ŝ.de rit.nup.l.nõ est.&.l.quã.§.fi.&.C.de iterdi.ma.l.si patris.&.l.si curator.&.l.curatorẽ.

s *Hæredem esse posse.* sic.C.de nup.l.& si contra. Sed arg. cõtra.ĭ. de reg.iur.l.quod ab initio.& de verb.oblig.l.inter stipulanté.§. sacram.& insti.de inuti.stipu.§.j.& de exhęre.lib.in princip.

t *Statu.* prædicto. nec ob.ŝ.eo.l.si quis posthumos.§.j.&.§. sed & si ex ea. quę sunt cõtra: quia ibi impediebatur matrimoniũ iure naturali & diuino: hic iure ciuili tantũ. arg.ĭ.de adul.l.si adulterium.§.j. Item casum istũ licitũ quòd est expectare. secus in contrariis.

u *Fit hæres.* facit.ĭ.de leg.j.si duobus.§.fi. sed pri.eiusdẽ.l.est arg. cõtra. Itẽ sic.C. de cadu. tollen.§. his itaque. & insti.de hæredi. instit. §.non autem.

† *Allegatum iste. §. ad hoc quòd matrimonium potest cõtrahi per constitutum in vltimis causa plis legitimandæ vt no. in l.nuper.C. de natu.libe.& in regula sine culpa.& ibi Io.An. de reg. iur. lib.6.*

Gallus. CASVS. Licet aduocati partũ lucrant de hac lege: quia tamen re & fama difficilis est, bene est notãda, & ante casũ positioné ita eã ad superioré continua: quia.ŝ. agit qualiter, ppter prętéritionẽ posthumorũ testamenta rũpãtur, & de hoc dicitur supra, eod. commodissime.& l.si posthum⁹.&.l.post huma. ideo Gallus Aquilius ad sustentationem testatorum inuenit viam & medicinam vt testamenta non infringantur, dãdo consiliũ quòd nepos ex filio posthumus instituere retur ab auo: vt ita institutus nõ rũpat testamentũ eius. docet autẽ fieri institutioné in eũ casum, in quem casum nepos nõ institutus rũpet testamẽtũ: & docet etiã qualiter, & quibus verbis debeat fieri. & durat cõsiliũ suũ vsq; illuc: quidã recte &c. ibi autẽ incipiũt verba domini Scæuolæ, & abinde incipit reprehẽsio dicti domini Scæuolę ad dictũ domini Galli: & reprehẽdit eũ multifarie multisq; modis, sicut videbis per paragraphorũ casus. Itẽ antequã venias ad specialẽ casus positioné, collige breuiter totã intẽtioné huius.l. Antiquis tẽporibus testamẽta per filios rumpebantur: & aliquando ita, quòd nulla erant ipso iure, puta si filius esset præteritus qui iam erat natus: aliquãdo aliqua erant testamẽta ab initio, & postea rumpebãtur: puta si nondũ natus præteriebatur, & postea nascebatur: circa quos instituendos satis per antiquos sapientes prouisum erat: sed quia periculũ erat in prętereundis nepotibus, in quibus non erat prouisum: ideo Gallus prę dictus dat suum prædictũ consiliũ, scilicet sic vt ipsi debeant institui ab auo si nascãtur mortuo patre & auo. cuius consiliũ Scæuola suppleuit dicendo idem in pronepote, & dicẽdo idem si pater non moriatur, sed emancipetur vel deportetur. sic ergo Gallus prouidet circa eos qui mortuo patre & auo nascuntur: sed nõ prouidet eis qui nascuntur viuo patre & auo post testamentum aui, vel qui nascuntur viuo auo, & mortuo iam patre. sed postea venit Velleius, & prouidet eis: & primo in iis qui nascuntur post testamentum aui viuo auo, mortuo iam patre, & hoc siue mortuus sit iam pater tempore testamenti aui, siue non, sed post factum testamentum moritur. & hoc erit primum caput l. Velleiæ. Item prouidet Velleius in eis qui nascuntur ante testamen-

BIU Cujas

testamentum aui viuo auo & patre nepotis, id est, filio aui. & quia timor est ne solo instituto filio tollatur de medio filius in vita, & sic nepos efficiatur proximus auo, sicque rumpat testamentū aui inueniens se ab eo præteritum, ideo qualiter instituti possit nepos, consilium dedit. & hoc est secundum caput. l. Velleiæ. Sed quia repertus fuit quidam casus valde difficilis, qui neque primo neque secundo capite. l. Vell. continebatur, neque etiam Galli consilio, scilicet in eo nepote qui post testamētū nascitur viuo adhuc filio qui postea de medio tollitur: ideo Iul. commixtis capitibus. l. Vell. consiliū dedit: & ita nullus casus in hac. l. relinquitur intact[p] circa nepotes per auum instituēdos. siue enim nascitur nepos posthumus post mortem patris sui & aui, prouidetur per hanc. l. siue post mortem patris & viuo auo, siue vtroque viuo nascitur, siue vter erat viuus tempore testamenti. Dicta breuiter intentione totius huius. l. veniamus ad casum ponendū specialiter in princ. eiusdem. Ego habebam filium Titium, & ipse Titius habebat vxorem prægnantem. ego in infirmitate positus volebam taliter testamentū meum ordinare, quòd nō rumperetur etiam si nepos mihi ex dicto meo filio nasceretur. Gallus ergo dat mihi tale consilium circa hoc, scilicet vt ita dicam in testamento: Titium meum filium instituo mihi hæredem ex parte, & extraneum ex alia. & hoc ideo dico, quia si insolidum, & moreretur ante patrem, & postea moreretur pater, venisset res in causam caduci, & esset ruptum testamentum: vt. C. de cadu. tol. §. pro secundo, ergo non esset timendum de ruptione per aduentum posthumi: cum quod ruptum est, amplius rumpi non possit: vt infra, titu. j. nam & si. subaudi, vnde posthumus nihil rūperet, licet insolidum esset institutus: sed veniret ab intestato. & positionem istam tene in tota. l. ista. & si dictus meus filius me viuo moriatur, & ego postea moriar, & postea nascatur nepos ex vxore prædicta filij mei, siue etiam neptis, nascatur dico intra. x. menses proximos postquā filius meus mortuus erit, ille nepos vel neptis hæredes mihi sunto. & si taliter dixero, non rumpetur meum testamentum per nepotem posthumum natum ex vxore filij mei à me instituti. si autem non esset institutus dictus meus nepos posthumus, vt dictum est: rumperet testamentum meum. mortuo enim filio meo me viuo, & mortuo me postea, & nato nepote meo posthumo postea intra. x. menses numerandos à tempore mortis dicti mei filij, inuenit se à me dictus nepos proximior quàm sit filius meus mortuus, quamuis & & ego mortuus sim, præteritum. inueniens ergo se à me præteritum, rumpit testamentum meum. & bene dixit Gallus, si filius meus me viuo morietur, & non ponit in filia: nam nepotem ex filia non habet necesse auus instituere: vt supra, e. placet. præteritio enim matris vel aui materni habetur pro exhæredatione: vt. d. l. placet. & institu. de exhære. lib. §. fina. si ergo habetur pro exhæredatione, ergo non rumpitur testamentum. Item ideo dicit intra decem menses numerandos à tempore mortis filij mei: quia si post. x. menses nascatur nepos, non rumperet testamentum, vtpote cum non credatur filius dicti filij: vt in authen. de restit. & ea quæ parit. §. fina. Viuianus.

Consilium Galli est quòd nepotes nascituri ex filio tempore testamēti viuente, qui aliàs non poterant instituti tanquam posthumi alieni, id est, non obtinentes tunc primum locum, instituantur casu quo essent futuri sui post mortē aui: ne ipsi præteriti rumpant testamentum. Alexand.

XXIX. SCÆVOLA libro sexto Quæstionum.

GAllus[a] † sic[b] posse[c] instituti posthumos[d] nepotes induxit, *Si filius*[e] *meus viuo me*[f] *moriatur*[g]: *tunc*[h] *si quis mihi ex eo nepos, siue quæ neptis*[i] *post mortem*[k] *meam in decem mensibus proximis*[l] *quibus filius meus moreretur, natus nata erit, hæredes sunto.*

Cùm sit institutio de nepote in casu prouiso per Gallum, non est necesse quòd de morte filii fiat mentio. hoc dicit. Vel sic: Institutio facta de filio & nepote, intelligitur de nepote nascente post mortem filii: & sic in casu prouiso à Gallo Aquilio. Alexander.

Pulchrè in hanc legem Alc. li. paradoxorum 3. c. 2. & de iceps. & Lælius Tauellus.

a *Idem B. P. Alexā. & Ia.*
b *Directa. Pau.*
c *Idē Bal. & communiter omnes scribētes: vt referūt Lā-ce. Ale. & Ia. contra-riumtamen tenēt. Bar. P. & Sal.*
d *Istā glo. sequuntur B. B. P. Alexā. & Ia. hic.*
e *Istam. l. alleg. Bar. in cōtrariū: sed male: secūdū Ia.*
f *Idē Bar. Ale. & Ia.*

a *Gallus.* scilicet qui cognominatur Aquilius: vt infra, ea. l. §. & bene. Azo.
b *Sic.* id est, tali cautela. vel sic, id est, his verbis: si filius meus &c. Azo.
c *Posse.* & necesse est, ne testamentum rumpatur: vt infra, tit. j. l. posthumorum. & dic instituti, id est, substituti[a]. nam omnis substitutio[b] est institutio: sed non conuertitur. & dic, pro constanti habuit Gallus quòd hic præcesserit filij institutio. aliàs ipso iure non valeret testamentum[c]: vt instit. de exhære. li. in princ. & infra, e. §. in omnibus.
d *Posthumos.* id est, quasi posthumos. quod est verum habito respectu quòd alio exeunte de medio incipiant posse fieri sui: vt d. l. posthumorum. Sed eo respectu quòd post mortem aui nascatur, proprie sunt posthumi[d]: quia nascuntur post mortem aui: vt. §. de testa. tute. l. quid si nepotes. in fi.[e] & sic bona est contisnuatio[f], dictum est qualiter posthumi præteriti rumpant testamentum: nunc qualiter prouideatur ne rumpatur secundum prius & secundum secundum. Item & hæc, dictum est de vero posthumo: nunc de quasi secundum alium. vel verius, nulla est facienda[g] continuatio.
e *Si filius.* ecce consilium Galli vsque illuc: quidam &c.[h] Item not. quòd de nepotibus tantum natis post mortem aui dicit Gallus: vt hic, Sed Velleius etiam de natis viuo auo: vt. j. §. nunc de lege[i]. Item not. quòd Scæuola reprehendit Gallum in multis: vt de[j] & aliàs Pomponius ait: vt supra, neg. gest. l. Pōponius. Et primo reprehendit de superfluitate: vt infra. e. §. quidā. Secūdo de insufficientia: & hoc in multis. Primo de pronepote, de quo non dicit Gallus: vt. §. idem credendum. Item in alio in. §. sed & si viuo. Item in alio in. §. tametsi. Item & in alio: quia de naturali morte filij tantum dixit: nam idem est de ciuili vel simili casu: vt. §. & quid si tantum. & in aliis potest notari reprehensio: sed Velleius non reprehenditur: vtpote post Gallum aduenies non dixit reprehensibile, id est, aliquid propter quod debeat reprehendi: sed ad plenum: vt. j. §. & bene[k] nam quanto iuniores, tanto perspicaciores: vt ait Priscianus. Item no. quòd dicit filius, non filia: quia nepotem ex filia possum præterire: vt instit. de exhære. li. §. mater. & infra. §. nunc de lege. l
f *Viuo me.* auo. & hoc ideo dicit, quia si filius post mortem patris moritur, nepos non rumpit testamentum[m] aui per. l. Vell. vt infra, titu. j. l. si quis filio exhæredato in princi. & supra, eo. si quis posthumos. §. si filium. & C. de inoffic. testa. l. si quis. & ita ponit Gallus eos tantum casus quibus testator habuit necesse instituere nepotem.
g *Morietur.* aliàs, moritur: aliàs, morietur. scilicet naturaliter: præsens pro futuro: vt infra, de verbo. signifi. l. verbum erit. & in hoc reprehenditur à Scæuola: vt. j. §. & quid si tantum.
h *Tunc.* in eum casum. vel id est, mortuo filio: vt arg. infra, de condit. & demon. l. iiij. in fi.
i *Neptis.* & hoc abundat[n], cum poterat contineri sub masculo: vt infra, de verb. signifi. l. j.
k *Post mortem meam.* vel me viuo, eadem ratione: vt. C. eo. l. fi. & infra. §. vnde & si filius. secundum quosdam. Sed certe id per Velleium[o]: vt. §. nunc de lege. non per Gallum: vt & hic dicitur. & sic etiam hic reprehenditur per Velleium ex interpretatione. & in. §. nam & si subaudi, etiam me mortuo.
l *In decem mensibus proximis.* morti filij. nam toto tempore potest ex eo nasci, non vltra: nisi forte per paucos[p] dies secundum quosdam physicos: vt infra, de suis & legi. l. intestato. §. & post decem. & in auth. de resti. & ea quæ pa. §. fina. coll. iiij. & facit supra, de sta. ho. l. septimo mense. & dies mortis computatur in decem mensibus. Sed quid si post duos dies nascatur? videtur præteritus: vt supra, e. l. commodissime. Sed dic contra[q]: vt ibi no. per. l. C. eo. l. fina.

Quidam rectè.] CASVS. Hic incipiunt verba Scæuolæ Gallum reprehendentis in eo q̄ dixit Gallus in consilio suo in princ. huius. l. & reprehendit eum curialiter de verbis superfluis, vsque illuc, idem credendum est &c. Gallus enim ita dixit in suo consilio, testatorem facere debere ad hoc vt testamentum suum non rumpatur per nepotem suum posthumum quem sperat nasci forte post mortem filij, & post mortem sui testatoris: Titium filium meum instituo mihi hæredem: & si dictus meus filius me viuo morietur, & ego postea moriar, & postea nascatur nepos ex vxore filij mei, siue etiam neptis nascatur: nascatur dico intra. x. menses proximos postquam dictus meus filius mortuus erit: ille nepos vel neptis hæredes mihi sunto &c. Certe institutio dicti nepotis vel neptis (dicit Scæuola) potuit fieri per auum etiam si non posuisset aliquid in institutione de morte filij: sed ita dixisset, Titium filium meum mihi instituo. Item instituo mihi nepotem vel neptem qui nascetur ex eo post mortem meam &c. & tunc valet institutio dicti nepotis vel neptis eo casu, quòd ex verbis testatoris concipi possit, scilicet ad hoc vt non rumpatur testamentum: nam consilium Galli fuit inductum ad hoc vt nepos vel neptis natus vel nata nō rumperet testamentum. cum ergo testator secundum Galli consilium fuerit testatus, fecisse videtur ob timorem ne nepos rumperet testamentum. & ideo hæc institutio quæ fuit facta non habita mentione mortis filij, trahitur ad eum casum in quem nepos rumperet testamentum: scilicet si mortuo filio in vita aui nascatur postea nepos post mortem aui testantis. Viuianus.

Quidam

BIU Cujas

a *Quidam.* prima reprehensio.

b *Credunt.* scilicet vt valeat institutio siue substitutio nepotis, etiam non facta mentione mortis filij: & valebit eo casu qui ex verbis scilicet Galli concipi posset. vel dic, admittendum &c. vel, vt eo casu &c. & in idem recidit.

c *Nō exprimat.* id est, non dicit illa verba, Si filius meus viuo me moritur: sed simpliciter, id est, ita dixit b: Si quis mihi nepos post mortem meā nascetur, hæres esto. & dic, instituit, id est, substituit: vt in prin. l. idem si dixit, Filium & nepotem qui ex eo mihi nascet post morté meam, heredem instituo. vel etiam sic: Si filius hæres nó erit, nepotem qui ex eo nascetur, substituo. Vel sic: Filium instituo, & nepoté substituo. Vel sic: Filium & nepotem ex eo instituo. sentiens de nascituris. nam ex his omnibus casibus videor eum substituere in eum casum in quem rúperet prēteritus: scilicet in casu Galli quando me viuo moritur filius: & postea me mortuo nascitur nepos intra decem menses &c. vt enim testamentum non rumperetur, hoc feci. quid autem si filium & nepotem natum instituí?

d Et not. Respon. c tunc videor eodem ordine instituisse. argu. infra, de legat. j. l. peto. §. fratre. & l. cum pater. §. pe. &. C. de verb. signi. l. fi. & infra, e. §. instituens. &. ſ. de vſufru. l. quoties. & etiá hic innuit. Sed arg. contra. ſ. de vſufruc. l. ſi mulieri. &. j. de lega. j. l. ſi quādo. §. j. & infra, de ſol. l. nec enim. & in auth. de mona. in fi. col. j. Item contra. C. de impube. & ali. ſubſti. l. fi. ſed ibi d teſtator erat extraneus: hic pater & auus. Sed quidam dicunt, dicto casu filium esse hæredem, & nepotem etiam filio viuo, vt ſi emancipet filius nepotem post mortem aui: & ſic quærit nepoti: vt. j. de lega. iij. l. ſi à patre. aliàs nec mométo esset hæres: vt. j. de acqui. hære. l. placet. & hoc etiá dicút per hunc. §. & exponút ex verbis, scilicet teſtatoris. nec reprehenditur Gallus, ſecundú eos. Solutioné primá teneas.

Idem credendum.]CASVS. Nota quòd Scæuola quaſi inſidiator calcanei Galli reprehendit eum quaſi verba ſuperflua poſuerit in ſuo cōſilio. & hoc fecit. ſ. proxi. §. nunc autem intendit eum reprehendere quaſi minus ſufficienter dixerit: hoc autē oſtendit in eo quod de pronepote Gallus omiſit: & circa hoc ponit tres caſus. Vnus caſus eſt, quando mortuus filius erat, & nepos viuebat, qui nepos habebat vxoré prægnanté ex qua ſperabatur naſci pronepos vel proneptis. certe bene debebat Gallus formaſſe verba conſilij ſui in hoc caſu: hoc. ſ. modo: Titium nepotem meum mihi hæredem inſtituo: & ſi dictus meus nepos decedat me auo viuo, & ego poſtea moriar, & poſtea naſcatur pronepos vel proneptis ex dicta vxore nepotis mei: naſcatur dico intra. x. menſes proximos poſtquam nepos meus mortuus erit: ille pronepos vel proneptis hæredes mihi ſunto. Secundus caſus eſt, quando filius viuebat, & nepos ex eo mortuus erat cuius nepotis mortui vxor prægnans erat, & auus volebat facere teſtamentum. quo caſu hoc modo debebat Gallus formaſſe verba cōſilij ſui quod dedit auo, Titium filium meum inſtituo: & ſi dictus filius meus me viuo morietur, & ego poſtea moriar, & poſtea naſcatur pronepos vel proneptis ex dicta vxore nepotis mei mortui: naſcatur dico intra. x. menſes proximos poſtquam filius meus prædictus mortuus erit: ille pronepos vel proneptis hæredes mihi ſunto. Tertius caſus eſt, quando filius & nepos ex eo viuebant, & dictus nepos habebat vxorem prægnantem ex qua ſperabatur naſci pronepos vel proneptis, & auus volebat facere teſtamentum taliter quòd non rumperetur per natiuitatem pronepotis vel proneptis: quo etiam caſu hoc modo debebat Gallus formaſſe verba conſilij ſui quod dedit auo, ſcilicet vt ita deberet dicere auus in teſtaméto ſuo: Titium filiú meū & Gaium nepoté meū ex dicto filio mihi hæredes inſtituo: & ſi dictus meus filius & nepos me viuo morietur, & ego poſtea moriar, & poſtea naſcatur pronepos vel proneptis ex dicta vxore nepotis mei: naſcatur dico intra. x. menſes proximos poſtquam dictus filius meus & nepos mortui erunt: ille pronepos vel proneptis hæredes mihi ſunto: quo caſu ſi filius & nepos viui exiſtentes tempore teſtamenti mortui fuerint antequā teſtamentum faciens, & poſtea auus, & poſtea naſcatur pronepos vel proneptis: non rumpent teſtamentū proaui cum inuenient ſe inſtitutos. ſi autem non inueniſſent ſe inſtitutos à proauo, bene rumperent teſtamentum eius. & quod dico in hoc vltimo caſu: idem intelligas in ſecundo & primo. Viuianus.

d *Idem credendum.* ſecunda reprehenſio, & eſt de inſufficientia: & curialiter fit magis quàm ſi diceret, hoc omiſit.

e *Pronepos.* ſub e. ſiue proneptis poſt mortem meā in. x. méſibus proximis quib⁹ nepos morietur &c. vt in prin. l. Et no. q̄ hic ſolus nepos viuit. j. proxi. ſolus filius. at in alio ſequenti viuit vterque. Item not. q̄ hic & ſequenti caſu incidit Scęuola in vitiú ſuperfluitatis, de quo reprehendit Gallum. ſ. proxi. §. nam dicit decedat. Sed dic f q̄ referendo verba Galli circa illud, hoc facit non approbādo vitiú.

f *Sed & ſi viuo.* alia reprehenſio inſufficiētiæ circa eundē pronepotem.

Flo. pro nepote. ſed hic rectius

e *Et bene Barto. & Pau.*

f *Sequitur Bar. Pau. Aret. Ale. & Iaſ.*

Promiſsio facta in vno caſu, porrigitur ad filios ſibi ſimiles. hoc dicit. Bartolus.

g *Cuius.* nepotis.

h *Faceret.* auus.

i *Dicere.* ſ. auus. tūc qui ꝓnepos &c. & repete vt. ſ. proxi. §. dixi.

k *Nam & ſi filius.* aliàs, nam. & aliàs, num, interrogatiue. aliàs, vnde. & dic duobus modis caſum. Primo g in filio inſtituto, nepote prætérito, & pronepote ſubſtituto. & hic planus. Secundo h quòd filius & nepos fuerūt inſtituti: & pronepos ſubſtitutus vtroque eorum mortuo viuo teſtatore.

g *Iſta eſt cōmunis ſecūdū Bar. & Iaſ.*

h *Vera eſt in ſe: ſed nō quoad tex. ſecundum eoſdem.*

l *Concipere.* Pone auus ſubſtituit pronepoti hoc modo: Si filius & nepos morientur me viuo: tunc qui pronepos naſcetur poſt mortem meam in decem menſibus proximis quibus nepos meus morietur, hæres eſto. Et no. quòd dicit, poſt mortem meam: quia de hoc loquitur Gallus. ſed Velleius etiam de nato in vita teſtantis: vt infra, eo. §. nunc de lege.

m *Admittendum.* vt valeat dicta ſubſtitutio, & eſt reprehenſio Galli de inſufficientia.

n *Ita ſanè.* ſcilicet eſt hoc admittendum.

o *Prius nepos.* quia ſi filius decederet prius, nepos rum peret teſtamentum per. l. Vell. non ergo pronepos ex nepote natus, cum iam inueniret ruptum: quia quod iam ruptum eſt i, amplius rūpi nó poteſt: vt. j. titu. j. l. nam & ſi. &. j. eo. §. in omnibus. & hoc ſecundum primum caſum. at ſecundum alium non eſt vis quis ante decedat: dummodo non decedant ambo in vita patris: & tunc ſubaudi k hic, maxime: vel etiam ſecundū eundē dic, prius quàm, ſcilicet auus, deinde nepos. q. d. ſi vnus & alter ante auū decedat.

i *De iure ciuili: ſed de æquitate prætoria reconualeſcit ſi moriatur antequāte ſtamentum habeat effectū. ſecundum Alex. & Iaſ. in prin. iſtiꝰ. l.*

p *Ne ſucceſsione.* ſcilicet nepotis præteriti ſecundū primum caſum: l vel pronepotis ſecundum alium: ſed tunc hic verſus, ne ſucceſſiōe &c. refertur nó ad proxi. ſed ad ſuperius, ſcilicet quod admittendum. ne &c. vel etiam referas ad illud admittendum, & etiam ad ambos ſuperiores. §. §. ſecundum eundem caſum: & ſecundum hoc dic ne rumpat ſucceſſionem, cum ſit præteritus.

k *Non tenetur ſecundū Bar. & Pau. quia violat tex. ſecūdū primū caſum.*

Et quid ſi tantum.]CASVS. Quidam libri habent, quod tamen ſi in mortis filij caſum: ſed ego habeo, & quid ſi tantum in mortis &c. & ita continuo ad ſuperiora: reprehenſus ſupra Gallus quaſi inſufficienter fuerit locutus, certe & adhuc poteſt circa alia reprehēdi quaſi minus ſufficienter dixerit. ipſe enim in prin. huius. l. verba ſua concepit notando tantum caſum mortis filij, dicendo quòd auus ita debebat ponere in teſtamento ſuo ad hoc vt nepos ſuus poſthumus naſciturus forte poſt mortem filij & aui non rumperet teſtamentum: Titium filium meum mihi hæredem inſtituo: & ſi dictus meus filius me viuo moriatur, & ego poſtea moriar, & poſtea naſcatur mihi nepos ex vxore filij mei ſiue etiam neptis: naſcatur dico intra. x. menſes proximos poſtquam filius meus mortuus erit: ille nepos vel neptis hæredes mihi ſunto. ſed hoc fuit inſufficienter dictum: quia & alij poſſunt caſus euenire præter caſum mortis in quibus poteſt filius de patris poteſtate exire: & ſi moriatur poſtea pater, & poſtea naſcatur nepos ex vxore filij, & inueniat ſe præteritum ab auo: rumpet teſtamentum aui. Quid enim ſi aquæ & ignis interdictionem pateretur filius inſtitutus: & poſtea pater qui fecit teſtamentum, moriatur, & poſtea naſcatur nepos ex vxore filij interdicti: nunquid rumpet ita bene nepos teſtamentum aui, ac ſi filius mortuus eſſet ſi inueniat ſe præteritum dictus nepos? & ſubaudi, & certe ſic. Item quid ſi dictus filius inſtitutus ſit ante mortem patris qui

l *Qui eſt verus, ſecundum eoſdē.*

fecit

Quidam a rectè admittendum credūt b etiā ſi non exprimat c de morte filij, ſed ſimpliciter inſtituat: vt eo caſu valeat, qui ex verbis concipi poſſit.

Sicut inſtitui poteſt nepos naſciturus ex filio ſecundū conſiliū Galli, ſic pronepos ex nepote: ſiue ſolus nepos ſuperſit tēpore teſtamēti, ſiue ſolus filius, ſiue filius & nepos. hoc tamē vltimo caſu teſtamētū euertitur, ſi cōtingat viuo teſtatore decedere filiū inſtitutū primo, & deinde nepotē prætéritū. Alex.

Idem credendum d eſt, Gallum exiſtimaſſe & de pronepote: vt dicat teſtator, *Si me viuo nepos decedat, tunc qui ex eo pronepos* e & cætera. Sed & ſi viuo f filio, iā mortuo nepote, *cui? g vxor prægnans eſſet, teſtamentum faceret h: poteſt dicere i, *Si me viuo filius decedat, tunc qui pronepos.* [&c.] Num, ſi & filius k & nepos viuat, cōcipere l, vtriſq; mortuis viuo ſe, tūc qui pronepos naſceretur [poterit?] Quod ſimiliter admittēdum m eſt: ita ſanè n, ſi prius nepos o, deinde filius decederet: ne ſucceſsione p teſtamentum rumperetur.

BIU Cujas

fecit testamentum, emancipatus à patre: & postea moriatur pater qui fecit testamentū:& postea nascatur nepos ex vxore filij emancipati prædicti:nunquid rumpet ita bene nepos testamentum aui ac si filius mortuus esset si inueniat se præteritum dictus nepos?& subaudi, & certe sic: vt in fine.§.dat intelligere. Debebat ergo ita dicere Gallus in cō filio suo quod posuit in prin.huius.l.Titium filium meum mihi hæredem instituo:& si dictus meus filius me viuo moriatur, vel me viuo deportetur, siue aqua & igni ei interdicatur,vel me viuo à me emancipetur, & ego postea moriar,& postea nascatur mihi nepos siue neptis ex vxore dicti mei filij: nascatur dico intra.x.menses proximos postquam filius meus mortuus vel deportatus vel emancipatus erit: ille nepos vel neptis hæredes mihi sunto.nam hi duo casus: scilicet deportationis filij & emancipationis eiusdem, licet ad.l.Vell. non pertineant quantum ad dictæ.l.verba: tamen ex sententia eiusdem.l.Vell.similes debent esse casui mortis filij: de qua morte sola filij locutus fuit Gallus in prin. huius.l.vt dictum est. & bene dixi quòd dicti duo casus non pertinent ad verba.l.Vell. ipsa enim habet duo capita tantum, ad aliquod quorum non pertinent dicti duo casus. Vnum eus caput loquitur de nepote nato in vita aui post mortem filij: vt infra, e.l.§.nunc de lege. Secundum caput loquitur cum tempore testamenti erat natus filius & nepos. dicti autem duo casus,scilicet de deportatione & emancipatione filij respiciunt nepotem qui post mortem aui nascitur filio sublato de medio deportatione vel emācipatione. quod autem dixi in deportatione & emācipatione filij instituti, idem esset in deportatione & emancipatione nepotis ex cuius vxore speratur nasci pronepos: sicut notaui supra, proxi.§.tres casus circa hoc.Viuianus.

†Et quid si tantum [a] in mortis filij casum conciperet [b] †? Quid [c] enim si aquæ & ignis [d] interdictiõe peteretur [e]? Quid si nepos [f], ex quo ꝓnepos institueretur [g], vt ostendimus [h], emancipatus esset [i]? Hi enim [k] casus,& omnes [l],ex quib⁹ suus hæres post mortem scilicet aui nasceretur,nõ pertinent ad legem Velleam: sed ex sententia legis Velleæ, & hæc omnia admittenda [m] sunt, vt [n] ad similitudinẽ mortis cæteri [o] casus [p] admittendi sint. [q]

Hic ponitur noua reprehensio cõtra Gallum circa casum. Casus in terminis per se patet. Bartolus.

†aliàs,conciperet, qui deïde aquæ & ignis interdic. &c.

a Reprobatur per Bar. Paul. & Ias.

a *Et quid si tantum.* aliàs, quid tamen.& aliàs,quid si tantum.& dic casum [a] secundum Py. quòd tres fiant hic oppositiones contra superiorem proxi.§.& non soluantur. Prima [b] super eo quòd dixerat, vtrisque.nam quid si in casum mortis filij tantum : & de nepote tacuit?Secunda [c] de deportatione, & tertia de emancipatione.q.d.dictis tribus casibus nõ est ibi prouisum.sed absurdum videtur quòd Scæuola contra seipsum opponat, & non soluat: quare dic casum [d] quòd vna sit quæstio cõtra verba Galli qui de naturali tantum morte filij dixit, per quam filius exit de medio. quæritur ergo hic an sufficienter videatur dixisse,cum & aliis modis possit filius exire de medio,vt deportatione & emācipatione: & aliis &c.certe non. & sic reprehenditur Gallus de insufficientia.Alij [e] referunt ad omnia supradicta,vbi de morte fit mentio.

b Quæ ponitur in prin.§.ĩ vers. quid enim.

c In vers. quid erit.

d Iste est verus casus secundum Bart.Bal. Imol.Paul. & Alex.

c *Conciperet.* scilicet testator substitutionem:non videtur sufficere.quid enim &c.

c *Quid.*scilicet erit.

d *Aqua & ignis.* loco cuius est deportatio: vt infra, ad leg.Iul. pe.l.iij.& de pœ.l.ij.§.j.quæ est mors ciuilis : vt.j.de contra tabu.l.j.§.filium.& supra,pro soc.l.actione.§.publicatione.

e Ista etiã est vera secũdũ eosdẽ.

e *Peteretur.* iste filius.

f *Si nepos.* substitutus.

g *Institueretur.* id est,substitueretur.

h *Ostendimus.* ĩ.§.idem credendum. & caute de filio de quo incipit,transit ad nepotem,vt ostendat idem in vtroque.

f Et male secundũ B. Bal. Paul. Sosi. Aret. Ale.& Ia.

i *Emãcipatus esset.* non soluit.quid ergo? dicunt quidam [f] non contineri: vt argu.supra, eo.l.commodissime [g].& supra,so.ma.l. si cum dotem. & infra, de verbo. obliga.l.ex ea.§.insulam. & sic bene reprehenditur Gallus:& quod subiicit,admitti hos casus ex sententia.l.Vell.exponunt [h], vt testator possit eos exprimere:non quòd habeantur pro expressis : licet de morte sit expressum . Sed tu dic [i] eos haberi hic pro expressis ex sententia.l.Vell. sed forte Galli sententia fuit eadem : sed reprehenditur quod non expressit. nam sicut morte filius definit esse suus, & exit de medio: sic deportatione : cum similis mortuo deportatus sit, vt dixi . Item per emancipationem iure ciuili definit esse suus, & exit de medio : secus si per prætorem : vt infra,de bo.posses.l.si cum patrono.§.j.quia ergo casus omissus similis est expresso, pro expresso habendus est: est enim morti similis deportatio, vt dixi:& emancipatio: vt.C.de institu.& substi.l.si mater. nec refert quid de æquipollentibus contingat : vt.C.de do.quæ sub mo.l.fi. nec ob. in auth. de hære.ab intest.§.nullam.coll.ix. vbi tollitur differentia emancipationis : quia illud quando nullum est factum testamentum [k].Sed quid si emancipatus readoptetur? videtur non nocere nepoti : vt infra, si ta.testa.nul. exta.l.j.§.si quis. secus in filio deportato restituto : vt infra, de contra tabu.l.j.§.fin.nisi restitutio esset post mortem aui: quia tũc cum nepos est hæres,non potest desinere : vt institu.de fideicommis.hære.§.restituta.

g Non obstat cũ seq. quia ibi casus expressi sunt dissimiles omissis secũdum Bar.& Ia.

h Et male, secũdum eosdem.

i Ista est vera secundum eosdẽ.

k *Hi enim.* nil nocet Gallũ non dixisse:quia lex Vell. dicit. sed hoc est falsum:hi enim &c.

l *Omnes.*similes,quando viuẽte testatore precedens persona de medio [l] tollitur : vt si fiat [l] Pe. seruus pœnæ:vt instit. de quib. mo. ius pa. pote. ex fol.§.pen.hi enim non [m] pertinẽt ad Vel.quia primo capite.l.Vell. cauetur de nepote nato in vita aui post mortem filij : vt infra, eo.§.nunc de lege. secundo cum tempore testamenti erat natus nepos & filius: hic autem nascitur suus post mortem aui. quod accipe, id est, si fuisset natus viuo auo, in sua potestate futurus erat : vt institu. de hære. ab intesta.§. posthumi. sed sententia locum habet [n] : vt subiicit. [o] dicunt enim verba eius , si quis ex suis hæredibus suus hæres esse desierit : vt infra, eo.§.nunc de lege. & bene verba se habent ad omnes casus pertinentia,id est,qualitercũque suus hæres esse desierit per mortem , vel emancipationem , vel deportationem. & hoc est quod hic subiicit.

m *Admittenda.* vt testamentũ nõ rumpatur,& nepos ex substitutione admittatur.nã hi casus habẽtur pro expressis:vt dictũ est.

n *Vt.* aliàs, &: aliàs, & vt.

o *Cæteri.* aliàs,certi,scilicet similes prædictis.

p *Casus.* Consuluit Gallus superius auo & nepote & pronepote [p] si moriatur filius,vel incidat casus qui ex interpretatione morti æquiparatur : nunc vult etiam ei consulere in casu qui similiter ex interpretatione morti assimilatur: vtpote si captus fuerit ab hostibus [P] filiusfami. auus ita dicat in institutione , si filius meus antequam redeat ab hostibus,filium susceperit:sit mihi hæres nepos meus.nam postea nunquam rumperet testamentum aui.& est istud verum siue filius antequam redeat, decedat post mortem patris vel ante, vel siue nepos nascatur ante viuo auo & patre, siue post mortem aui : quãuis casus iste non pertineat ad.l.Vell.principaliter : quæ multos casus abstulit rumpendi testamentum : & ex interpretatione tantum admittatur.

q *Sint.* aliàs, sunt.& aliàs, sint.

Quid si is.] CASVS. Quidam libri habent,quòd si is qui &c. Alij habent, quod si qui filium &c. Alij habent, quod si quis filium habeat &c.sed ego habeo,& melius,quid si is qui filium &c. & dicas hic quòd Scæuola adhuc prosequitur materiam suam quam incepit : scilicet vt reprehendat Gallum , quasi minus sufficienter videatur dixisse in princip. huius.l.quoad causam huius.§.quas verba eius ad casum istum non videantur sufficere: qui casus est talis : Gaius id ciuitate existens habebat filium Titium: qui Titius habebat vxorem ex eo prægnantem. postea fuit captus Titius ab hostibus : & sic pater eius Gaius remansit in ciuitate cum dicta vxore Titij prægnante. volebat hic Gaius facere testamentum taliter quòd nepos nasciturus non rumperet istud.nónne minus sufficienter dixit Gallus in prin. huius.l.quia in isto casu nihil dixit ? certe sic.debebat enim verba consilij sui etiam ad hunc casum referre,vt consuleret testatorem dicere hoc modo: Filium meum Titium ab hostibus captum mihi hæredem instituo : & si dictus filius meus me viuo morietur postquam ab hostibus redierit : aut decederet dictus meus filius antequam ab hostibus redierit, siue me mortuo, siue me viuo : tunc deinde si quis mihi ex eo nepos siue quæ neptis in.x.mensibus proximis quibus filius meus moreretur, natus natáve erit, hæredes sunto: & tunc deinde similiter si quis mihi ex eo nepos, siue quæ neptis in.x.mensibus proximis quibus filius meus captus fuit , natus natáve erit, mihi hæredes sunto. subaudi, & est bonum comprehendere casum illum quem supra posui : & si dictus filius meus me viuo moreretur postquam ab hostibus redierit &c. posset enim esse quòd rediret ab hostibus viuo testatore , & moreretur postea adhuc viuo testatore. vnde non sufficeret ille solus casus si moreretur filius antequam ab hostibus rediret. & hoc indicat verbum in litera positum : aut si quando &c. Item subaudi, bonum est comprehendere casum illum in testamento aui , quem casum supra dixi : aut si decederet dictus meus filius antequam ab hostibus redierit, siue me auo mortuo, siue me viuo &c.vt sic nepos institutus non rumperet suum testamentum : nepos dico

qui

qui post mortem aui nasceretur: non rumperet dico quamuis filius qui erat apud hostes, decesserit post mortem patris qui fecit testamentum, vel etiam adhuc illis viuis, scilicet patre & se filio apud hostes constituto. ipse enim filius qui moritur viuo patre suo, adhuc viuit dum moritur, & bene reprehenditur Gallus: quia non fecit mentionem de hoc casu in consilio suo: quia hic casus nō est determinatus per.l. Vell.verba, quæ habet duo capita: vt dixi supra, proxi.§.& primum caput loquitur de eō nepote qui natus est in vita aui, filio autē mortuo: in nostro autem casu filius viuebat apud hostes. Secundum caput loquitur de nepote nato viuente filio cum ambo sibi forent in potestate: postea filius tollitur de medio. hic autem iam erat filius per captiuitatem de medio sublatus. reprehenso ergo de prædictis Gallo, & viso quòd l.Vell.verba non pertinent ad hunc casum: melius est admittere ex interpretatione.l.Vell.vt auus de hoc casu faciat mentionem cum testatur, quàm quòd non faciat mentionem. Viuianus.

¶ Quid si, [is] qui [a] filium apud hostes habebat, testaretē? quare nō induxere,* vt si antequā filius ab hostibus rediret (quāuis post mortē patris) decederet [h], tunc deinde [c] nepos, vel etiā adhuc illis viuis, post mortem scilicet aui, nasceretur, nō rūperet? nam hic casus [d] ad legem Velleam non pertinet [e]. [Et] melius [f] ergo est vt in eiusmodi vtilitate [g] (præsertim post legem Velleam, quæ & multos casus rumpendi abstulit [h]) interpretatio admittatur [i], vt instituens [k] nepotē, qui sibi post mortē suus nasceretē, rectè instituisse videatur, quibuscunq; casib' nepos post mortē natus suus esset, rūperetq́; præteritus, atq; [l] etiā si generaliter, *Quidquid sibi liberorū natū erit post mortem*: aut, *Quicunque natus fuerit, sit institutus*, [m] *si suus* [*hæres*] *nascetur.*

Instituēs nepotē.] CASVS. Quidam libri habent, vt instituens nepotem &c.& ego ita habeo: & tūc ita dicas, Ad hoc vt ille qui instituit nepotē qui nepos post mortē aui suus nasceretur auo, recte instituisse videatur. subaudi, instituat nepotem quibuscunque casibus nepos post mortem natus suus esset: & præteritus ab auo rūperet testamentum eius subaudi, & ita faciēdo videbitur sibi prouidisse in omnē casum contra nepotem prędictū nasciturum: ita quòd ipse nepos testamentum eius nō rumperet, atque id est, sicut videretur prouidisse sibi contra omnes si generaliter quicquid sibi liberorum natum erit post mortem suam testantis, aut quicūque natus fuerit post mortem suam testantis, institutum sit si suus nasceretur. vel verius forte dicas quòd instituens nepotem recte instituisse videtur quibuscūque casibus nepos si post mortem natus esset suus, rumperet testamentum: quia præteritus, subaudi, instituat nepotem qui sibi post mortem suus nasceretur. Item subaudi, & si ita faciat, videbitur sibi prouidisse in omnem casum contra nepotem prędictum nasciturum. siue ergo in isto casu tollatur de medio proxima persona filij post mortem ipsius filij: vt supra, ea.l.in princip. siue per deportationem, siue per emancipationem: vt supra, ea.l.§.& quid si tantum. siue quòd decedat filius apud hostes viuo patre suo in ciuitate existente, siue mortuo siue viuo patre fuit captus ab hostibus: vt.ē.§.proxi. institutus videtur nepos, ita vt tanquam præteritus nō rumpat testamentum aui. Alij habent in litera, instituens nepotem qui sibi &c.& alij habent ibi principium.§.& est plana litera. & dicas quòd Scæuola vt tollat omnes difficultates, dicit quòd si quis instituat nepotem qui sibi testatori suus post mortem suam testatoris nascetur, videtur sibi in omnem casum prouidisse, sicut & dum instituit quemlibet de liberis qui suus nascetur. nam tūc nec nepos, nec pronepos, nec alius inferior poterit rumpere testamentū velut præteritus. Alij nō habent hic.§.& habent sicut primi, vt instituens &c.& tunc cōtinua cum superioribus hoc modo: cum nō prouiderit Gallus, scilicet.ē.pxi.§.&.§. & quid si tantū. nec ad.l.Vell. pertinent: melius est quàm contrarium, vt nostra interpretatio admittatur: nostra autē interpretatio est hæc, vt instituens nepotem qui sibi post mortē &c.& secundū hoc dicitur interpretari qui prorogat.& est sic.j.ad Tertyl.l.j.§. qui operas.& hūc casum nō est necesse q̄ in terminis ponā: quia per superiores.§.§. potes colligere casus eius positionē. Viuianus.

a *Quid si u qui.* Quare non induxit Gallus vt testator sic diceret: filium, si de hostibus redierit, instituo: aut si filius antequam ab hostibus redierit, decesserit: tunc qui mihi ex eo nepos in decem mensibus quibus filius est captus, natus erit, hæres esto? deficit enim istud hic, & sunt hæc verba testantis. quod autem sequitur, quamuis &c. sunt verba Scæuolæ reprehendentis Gallum de insufficientia vsque in fi. quod si Gallus induxisset, & testator dixisset: nepos non rumperet, quod est in fi. quamuis post &c. & secundum hoc habeas, aut. sed aliàs est, vt: & tunc possunt esse [b] verba omnia Scæuolæ. q.d. quare non induxit Gallus aliquem modum vt si filius decederet apud hostes, non rumperet testamentum: vt supra, titu.j. l.lege? vnde debuit exprimere hunc casum morti similem.

b *Decederet.* filius.

c *Deinde.* sic construe duobus modis: tunc deinde nepos post mortem scilicet aui [c] nasceretur, quod est infra, nasceretur. Vel [d] cum etiam nasceretur adhuc illis viuis, scilicet auo & filio. Vel secundo sic, quamuis post mortem patris decederet filius apud hostes: deinde nepos post mortem aui, scilicet nasceretur. Vel etiam nasceretur adhuc [e] viuis, scilicet auo & filio. & secundum primum intellectum isti ablatiui, illis viuis, determinant verbum, nasceretur, secundum alium verbum, decederet. & vere Gallus hoc nō dixit cum exigebat filium mori viuente auo, item nepotem nasci mortuo auo, & mortuo suo patre: vt suprà, in princi. huius. l. quod hic non est, quocunque duorum prædictorum modorum exponas. Tertij dicunt [f], illis viuis, scilicet illo patre viuo: & ponitur plurale pro singulari. sic supra, de pēti. hæred. l. diuus. in fi.

d *Nam hic casus.* cum post mortem aui apud hostes decedit filius. adhuc enim se restringit. & continua: licet Gallus non dixit, ler Vell. forte dixit: sed non est verum. nam &c.

e *Non pertinet.* quia ea loquitur cum posthumus seu nepos iste nascitur viuo auo: sed pertinet quoad mentē: vt.j.eo.§. videndū.

f *Melius.* id est, bonum. vel, id est, quàm contrarium.

g *Vtilitate.* aliàs, vtilitatem. & habeas in fi. admitteret, vel administret. aliàs, vtilitate: & tunc habeas in fi. admitteretur. Vel dic huiusmodi interpretatio admittetur vtilitate: id est, propter vtilitatem publicam [g] ne testamenta rumpantur, vt instituens &c. & tunc sic continua sine.§. & habeas vt, & sic est secundū Py. aliàs deest, vt: & incipit.§. instituens &c.

h *Abstulit.* vt infra, eo.§. videndum. Azo.

i *Admittatur.* vt testator possit hūc casum exprimere [h]: & sunt omnia plana. vel dic etiā vt omissus habeatur pro expresso: quia dixit tantum secundum consilium Galli, & eius verba. non autem de hostibus fecit mentionem: vt argu. supra, e.§. quidam. & no. supra, proxi.ē. & fiet hæc interpretatio & suppletio per Scæuolam super verbis Galli: quasi Gallus hoc senserit. cum enim dicat de mortuo filio viuo auo: vt supra, in princ. siue hic decedat apud hostes viuo patre, habent locum hæc verba Galli prima, si me viuo &c. siue eo mortuo, habet locum mens: cum fingatur mortuus prima hora captiuitatis: vt supra, tit.j.l.lege. sed illa verba, illis viuis, obstant [i] huic intellectui, siue dicas nascereture, scilicet nepos: siue decederet, scilicet filius, cum Gallus exigat nepotem natum post mortem aui & filij. dic ergo [k] quòd huiusmodi interpretatio siue extensio fiat circa verba.l.Vell. cum sint generalia: si quis suus hęres &c. vt.j eo.§.& bene.& quod dicit multos, scilicet alios: vt.d.§. videndum. & supra.§. proxi. sed præteritus dictus nepos rumperet: vt.ē.eo.l.si quis posthumos.§.j.

k *Instituens.* aliàs est.§. instituens. secundū Py. est, vt instituens. & deest.§.& dic quòd Scæuola habet generalem institutionem quæ sic fit, Nepos qui post mortem nascetur, suus hæres esto. est enim generalis quoad casus omnes, siue filius post mortē meam desinat esse suus, siue per alium casum morti similem: & sic nepos prēteritus rumperet. sic enim dicit, nascetur suus. sicut & istæ sunt generales: quicquid liberorum &c. aut quicunque &c. sed istæ sunt generales quoad omnes casus, & etiam quoad omnes inferiores qui nascerentur sui. sed prima ad nepotes tantum.

l *Atque.* id est, perinde generaliter videtur sustituisse per verba superiora, atque. i. sicut si generaliter dixisset, quicquid &c.

m *Institutus.* scilicet rēcte. & generaliter videtur instituisse: ita subaudi, si suus &c. non igitur nepos cum pronepote simul, sed ordine admittuntur: vt not.ē.eo.§. quidam recte.

Si eius.] CASVS. Multis vicibus dictum est.§. quod Scæuola intendit ad reprehensionem Galli, quod facit & de pronepote tractando: vt supra, ead.l.§. idem credendum. & de casibus morti similibus: vt.ē.ea.l.§.& quid si tantum. & adhuc materiam reprehensionis prosequitur quærendo, an iste casus qui subiicitur, ad consilium Galli pertineat, an ad.l.Vell.& est casus talis: Gaius habebat filium Mæuium: qui Meuius habebat vxorē prægnantem. illa vxor Mæuij fuit prægnans capta ab hostibus: & Gaius cum suo filio Męuio remāsit in ciuitate. hic Gaius in infirmitate positus fecit testamentum, & ita dixit: Filium meum Mæuium mihi hæredem instituo: & si filius meus me viuo morietur, tunc

vera secundum eos dē.

ista est

l Sequitur hāc glo. Bal. Pau. Imol. Arez Ale. & ita. contra Bar.

tunc si quis mihi ex eo nepos siue quæ neptis post mortem meam intra.x.menses proximos quibus filius meus moreretur, natus natáve erit, hæredes sunto. dicta nurus prægnãs apud hostes existẽs peperit apud hostes auo viuo. i. Gaio prædicto qui fecit testamẽtum: & viuo Męuio prędicto marito suo, filioq; dicti Gaij. postea nepos ex ea nat⁹ rediit ab hostibus prius mortuo patre suo Mæuio, & postea mortuo auo suo Gaio. nũquid rumpit testamentũ dicti sui aui? & certe nõ, quia inuenit se ab eo instituto: & non facio vim vtrum excludatur à rumpendo testamentũ aui ex iure antiquo Galli, an vero ex.l. Vel le. quamuis quæsitũ sit vtrum excludatur per vnum ius, an vero per aliud: quia ex quo excluditur, nõ facio vim à quo dictorũ iuriũ excludatur. quod autẽ dictũ est in nepote nato apud hostes, idẽ est in pronepote: vt potes videre in hoc casu. Gaius habebat filiũ Titium, & ex eo nepotem, & nepos habebat vxorẽ prægnantẽ: mortuus fuit filius Titius: & postea vxor nepotis prægnans fuit capta ab hostibus: & nepos remansit in ciuitate cum auo: & auus in infirmitate forte positus fecit testamentũ: & ita dixit: nepotẽ meum mihi hæredẽ instituo: & si dictus meus nepos me viuo morietur, tũc si quis mihi ex eo pronepos siue quæ proneptis post mortem meam intra.x.mẽses proximos quibus nepos meus moreretur, natus natáve erit, hæredes mihi sunto. dicta pronurus prægnans apud hostes existẽs, peperit apud hostes viuo proauo. i. Gaio prædicto qui fecit testamentũ: & viuo nepote prædicto marito suo: postea pronepos ex ea natus rediit ab hostibus prius mortuo patre suo, & postea mortuo proauo suo Gaio. non enim rumpit in hoc casu testamentũ dicti sui proaui: sicut nec nepos reuersus testamentum aui, vt dictũ est. ff. quia inuenit se à dicto proauo suo C
instítutum: nec in hoc casu facio vim similiter vtrum excludatur à rumpẽdo testamentũ proaui de iure Galli, an per.l. Vell. Viuia.

Consilium Galli quod loquitur de nepote nato post mortem testatoris, extenditur ad casum quo nascitur eo viuo: sed fingitur natus post mortem. Alexand.

¶ Si ei⁹ qui filiũ [a] habeat, & nepotem [b] ex eo [c] instituat, nurus prægnãs ab hostibus capta sit, ibíque viuo [d] pariat: mox ille [e] post mortem patris atque aui [f] redeat: vtrum hic casus ad legem Velleam respiciat, an ad ius antiquum aptandus sit, posítque vel ex iure antiquo, [g] vel ex Vellea institutus non rumpere? Quod quærendũ est, si iã mortuo filio pronepotẽ [h] instituat [hęredẽ] redeátque [i] [eo] mortuo. [k] Sed cum testamentum ab eo nõ rumpitur, [l] nihil refert, vtrum ex iure antiquo, an ex lege Vellea excludatur. [m]

Consilium Galli extenditur ad pronepotem in ciuitate nasciturum ex nepote nondum nato tempore testamenti, vt possit filio testatoris substitui: nec nocet præteritio nepotis, si viuo auo testatore fuit de medio subductus. Alexand.

a *Filium.* quem dixit institutum. aliàs non tenet testamentum: vt supra, in prin. no.

b *Nepotem.* nondum natum: quia dicit prægnans.

c *Ex eo.* filio nasciturum.

d *Viuo.* aliàs viuo auo & ei⁹ filio, & bene: & si nõ habeas, subaudi.

e *Ille.* scilicet nepos.

f *Atque aui.* primo pater, postea auus moritur. aliàs rumperet nepos: vtpote filio eum præcedente: vt Cod. de inoffic. testa. l. si quis filium.

g *Ex iure antiquo.* quod Gallus induxit, quasi sit natus auo mortuo: quia nunc primum suus est cum redit auo iam mortuo. vel ex.l. Vell. quia vere est natus viuo auo. & non soluit: sed infra, proxi. respon. solues.

h *Pronepotem.* s. non natum. & dices nepotem viuere: & est per omnia superiori similis. [a] at filij, [b] vt Py. & Io. habent nepotũ: & si habeas, pro, dicunt quod abundat, pro: & subaudiunt, magis. & est ratio, quia magis dubium quã in præcedenti. nam in præcedenti potest [c] aptari. l. Vell. quia nepos natus est auo viuente: ergo locum habet. l. Vell. vt. j. eo. §. nũc de lege. Item institutus est nepos filio viuo: at in sequenti est institutus filio mortuo. &. l. Vell. in primo capite loquitur cum factum est testamentum filio viuo & auo, & nepos nascitur filio viuo & auo, vel auo viuo, & mortuo filio: licet ex interpretatione. l. Vell. idẽ sit & si testatus sit filio mortuo, & sic Vell. aptari non potest: sed nec Gallus qui vult filium mori post testamentũ viuo testante. at hic erat ante mortuus. & sic magis est dubium: sed Azo. & H. nõ placet [d] cum hoc & superius respon. aptetur [e] ad. l. Vell. vt. j. statim dices.

i *Redeatque.* scilicet pronepos ab hostibus: vel dic nepos secũdum aliam literam.

k *Mortuo eo.* s. proauo & patre suo pnepotis prius. vel si habeas, nepotis. dic eo. s. auo: & ponitur proprie. instituat.

l *Rumpitur.* quia institutus: idem & si præteritus: quia non erat suus cum auus moritur, licet vere natus.

m *Excludatur.* à rumpendo, cum non rumpat nisi non adita hæreditate. & sic non soluit. quid ergo dicemus in superiori casu? videtur neutrũ ius habere locũ: ius antiquũ. i. Galli, non: quia hic nepos natus est vere viuẽte patre & auo, licet apud hostes: & Gallus loquitur cum nepos nascitur post mortem patris & aui. Item ius postliminij in capto apud hostes locum habet secundũ Gallum: vt. ff. eo. §. quid si is qui filium. cum ergo fingatur ea hora natus qua captus fuit, sicut & mortuus, & captus fuit viuẽte auo: ergo debet haberi pro iam nato viuente auo: & sic cessat Gallus. Itẽ quia non nascitur auo vt suus cũ nascitur vere: quia tunc est captus: & sic seruus. Itẽ quia tunc alius eũ præcedit. Item Vell. cessat: quia illa loquitur primo capite cum nepos nascitur viuo auo, & post morẽ filij. at hic natus est filio viuo. Itẽ nec secundo, [f] quia l. j. ff. cum habet cum nepos nascitur viuo auo, & viuente filio: vt. ff. eod. §. nunc de lege. at hic cum redit ab hostibus videtur nasci: & sic nascitur post mortem vtriusq;. Sed econtra videtur [g] vtrumq; ius habere locũ: Gallus, quia redit post mortem aui, & sui patris: & tunc videtur nasci cum redit: & sic cum post mortem vtriusq; nascitur, habet locũ Gallus: vt. ff. eo. in prin. Item. l. Vell. quia natus est in veritate viuẽte auo: ergo Vell. habet locum. Item per hoc ius postliminij præsumitur, de quo modo dixi. Sol. quidã dicunt Gallum in præcedenti rñ. & Vell. in hoc præsenti habere locũ. Sed tu dic [h] in vtroq; Gallum. nam omnia quæ dicuntur vsq; ad. §. nunc de lege à prin. l. respiciunt ad regulã Galli. ff. in prin. l. positã: quia post mortẽ vtriusq; videtur nasci cum redit ab hostibus. Item pater mortuus est viuente auo: & hoc præsenti nepos mortuus est vere. Item viuebat filius tempore testaméti: & sic locum habet Gallus. idem per omnia in hoc casu prout habes pronepotẽ. Item [i] & prout habes nepotem, habet locum Gallus eo inspecto quod nascitur post mortem testantis nepos: nec ob. [k] quod vere ante fuit natus: quia inspicio quando primo fuit suus. nec fingit Cornelia natum prima hora captiuitatis, quia hoc erat impossibile eum tunc nasci: sed non est impossibile aliquem mori prima hora captiuitatis, quod ipsa fingit. Item nec ob. ius postliminij quod videtur locum habere in nato apud hostes: vt. C. de cap. l. j. quia ibi rediit cum matre vel patre: hic non. Item hic inspicio veritatem: quia vere fingitur suus demum post mortem patris & aui: non fictioné, vt fingatur natus quando mater capiebatur, & in ciuitate stetisset. & quod veritas fictioni præualeat, no. C. de iis qui ve. eta. impe. l. fi. Item potest esse quod etiam vere decesit post mortem patris & aui. Item ad hoc quod dicit ius antiquum, facit. j. de reg. Cat. l. fi. &. ff. de testa. tut. l. si hæreditas. §. qui filium.

Forsitan.] CASVS. Gaius habebat filium Titium: & sperabat ex eo habere nepotem: quia vxor filij erat prægnans, & ex nepote adhuc non nato sperabat habere pronepotem. fecit dictus Gaius testamentum: & ita in eo dixit, filium meum Titium instituo: & si filius meus me viuo morietur, tunc si quis mihi pronepos siue quæ proneptis post mortem meã in.x. mensibus proximis quib⁹ filius meus moreretur, natus natáve erit, hæredes sunto. & sic instituit pronepotem nasciturum, & præteriit nepotem nasciturum: post illud testamentum factum natus fuit nepos viuo Titio patre suo instituto: & accepit vxorem dictus nepos. concepit tempore procedẽte vxor dicti nepotis filium, qui erit pronepos dicti Gaij: & postea decesit Gaius proauus, decesit postea nepos Gaij paterque dicti pronepotis nascituri, & postea decesit auus dicti pronepotis nascituri, id est, Titius filius Gaij: decesit Gaius, & postea natus fuit dictus pronepos à proauo Gaio institutus. quæritur, an recte ipse pronepos videatur institutus fuisse à dicto Gaio proauo? Et videtur quod non: quia auus suus fuit præteritus id est, nepos Gaij. Sed respondet quod non nocet: quia nepos præteritus decesit ante filium. sicut autem admittitur hic pronepos natus prę mortuo nepote, & filio Titio, & Gaio testante, vt dictum est: ita admittitur dictus pronepos si nascatur ex nepote postea. i. post testamentum viuo filio prędicto Titio subaudi, & viuo nepote & proauo, & non rũpet hic pronepos testamentũ proaui si præcedat nepos & filius, & postea moriatur proauus: atq; idem est sicut si adoptatur aliquis extraneus ab auo nepotis, tanquã ex eo nepote natus esset quem extraneum ante instituerat prædicto modo. quo quidẽ casu adoptatus in locũ pronepotis admittitur ex dicta institutione ad succedendũ proauo adoptiuo: & non rumpet eius testamentũ. ad quod est. ff. eo. filio. §. fi. Vel aliter legas finem huius. §. vt per Accur. secundum Viuia.

Forsitan.

a *Quoad ius: sed non quoad factũ. & sequuntur Bar. Bald. Pau. Alex. & Ias.*

b *Reprobatur secundũ eosdem.*

c *Immo nõ Bald. Pau. & Ias.*

d *Et bene, secũdũ ꝓdi.*

e *Non est verũ. Bal. & Pau.*

BIU Cujas

Forsitan. Filium institui, [a] & nepoté præterij, & adieci, si me viuo filius meus morietur: túc qui pronepos nascetur, hæres esto. nascitur postea pronepos mortuo patre suo & auo & pauo. quæritur, an recte sit institutus? Videtur quòd nó: quia pater suus fuit præteritus: sed non nocet: quia decessit [b] ante filiú: & sic est recte institutus, & tenet testamentú. & hoc prout habes mortuo patre &c. & cú post omniú mortem nascitur, pertinet ad consilium Galli.

b *An.* abúdat vnum, an, vel istud, vel illud. j. an nó potuerit &c.

c *Istis.* scilicet sequé.

d *Nepos.* præteritus.

e *Post testamentum.* idem [c] si ante.

f *Patre.* instituto.

g *Ex eo.* s. nepote.

h *Concipiatur.* pronepos.

i *Isque.* pronepos.

k *Patre.* vtroq;, scilicet suo, & sui patris.

l *Auo.* patris sui mortui. alij habent, isq; viuo patre, [d] deinde auo. & dic, viuo. & quod. j. dicit post, morté. s. omnium qui erant in medio qui præcesserunt pronepoté apud hostes natum. & dic, nascitur. i. adgnascitur. Sed quo modo túc ad Gallú pertinet hic casus? Rń. dices [e] q hic pronepos fuit natus apud hostes viuo patre & auo & proauo: sed rediit his mortuis, & proauo vltimo loco mortuo: & sic cú rediit, videtur nasci: vt. s. proxi. §.

m *Non recte.* quia nullo modo, [f] rectú ení erat si institueret. vel dic non recte, quia fuit substitutus: sed institui non poterat: quia erat apud hostes: & ibi decessit hic nepos ante auum: vt. j. proxi. §.

n *Expauescédú.* quasi recte ĩstitut⁹. i. substitut⁹ videaĩ pnepos.

o *Post mortem.* scilicet omnium.

p *Ergo.* sic infert: Si pronepos admittitur natus post morté omnium: ergo qui natus est in vita omnium prędictorum, postea nó rumpit testamentum: sed vt institutus admittitur, & non rumpet etiam si illi præcedant.

q *Admittetur.* ex institutione ad succedendum.

r *Atque.* i. sicut hoc alio si ex eo &c. Sed tunc per Vell. Vel etiá dic per Gallum. & dico de pronepote nato apud hostes: vt prędixi. & sic sunt tres casus in hoc. §. Vel sic: Ergo si pronepos. s. prędictus. i. ille qui natus erit ex nepote: nepote dico mortuo postea. i. post testamentum filio viuo: subaudi, & auo: admittitur: quod verum est, eum admitti. & sub. non rumpet atque &c. & sic sunt duo casus tantum huius. §. & pertinent ad Gallum.

s *Atque.* dic quòd pronepotem institui ex emancipato nepote natum: & post emancipationem conceptum. hic non rumpet. Vel dic etiá extraneú adopto quasi ex nepote natú qué ante institueram prædicto modo: vt in prin. §. no. ad quod. s. eo. l. filio. §. fina. Item quod hic. §. dicit de morte nepotis præteriti, & filij instituti: intellige secundum ordinem quem dixit supra, eo. §. nam & si filius. s. quod primitus decessit nepos, & postea filius: secus si e contra. Item no. hic in fi. similitudinem quæ est inter ciuilem potestatem & naturalem.

In omnibus his.] CASVS. Scæuola ponit in hoc. §. tres regulas. Prima est talis: Gaius habebat filiú Titium, & ex eo sperabat habere nepotem: quia vxor filij erat forte prægnans. certe ad hoc vt testamentum quod vult facere Gaius valeat, siue nó stet in periculo rumpendi, necesse est quòd instituat nepotem nasciturum. & de hoc habuisti per totam hanc. l. nunc autem dicit quòd debet etiam filium instituere in aliqua parte si vult quòd testamentum suum valeat: quia si exhæredaret filium, ita dicendo secundú consilium Galli (quod consilium durat vsque ad sequentem. §.) filium meum exhæredo: & si me viuo morietur, nepotem qui mihi ex eo nascetur post mortem meam, hæredem instituo. & post mortem suam filij inuenietur exhæredatus filius: & ideo nihil valeret exhæredatio: & ideo filius rumperet testamentum se præteritum inueniens. In secunda regula dicitur quòd si filius prædictus Gaij sit ab hostibus captus, potest pater eum pręterire, & nepotem ex eo nasciturú instituere: & nó rúpet filius præteritus testamétú si apud hostes decedat, quasi dicat, si redierit ab hostib⁹, bene rumpet testamentú: vt. j. ti. j. si quis filio. §. sed & si pater eius. In tertia regula ponitur talis casus: Habebat Gaius filiú, & ex eo

A nepoté, & ex nepote pronepoté: & sperabat habere ex pronepote atnepoté, & ex atnepote trinepoté. instituit sibi hęredé filiú, & atnepotem & trinepotem & nepoté & pronepotem præteriit. certe valet testamentum. est autem hoc intelligendum si nepos & pronepos præteriti moriantur ante filium: vt supra, ea. l. §. nam & si filius & nepos. Viuia.

Forsitã [a] addubitet quis, an [b] istis [c] casibus, si nepos [d] post testamentum [e] nascatur viuo patre [f] suo, deinde ex eo [g] concipiatur, [h] ísq; [i] viuo* patre, [k] deinde auo, [l] nascatur: an non potuerit hæres institui, quia pater ipsius nó rectè [m] institutus esset? Quod minimè est expauescendú. [n] hic enim suus hæres nascitur, & post morté [o] nascitur. Ergo [p] & (si pronepos admittetur [q]) qui natus erit ex nepote, postea viuo filio, atque [r] si ex eo natus esset, adoptatur.

Hic est quinta & vltima pars primæ partis: in qua ponũtur tres regulæ generales circa consilium Galli. Bartolus.

In omnibus his speciebus [f] illud seruandum est, vt filius dumtaxat, [t] qui est in potestate, ex aliqua parte sit hæres institutus. [u] Nam frustra exhæredabitur post mortem [x] suam, quod [id] non esse necessariò* in eo filio qui apud hostes [y] [est,] si ibi decedat. & in nepote certe, & pronepote: [z] quorú (si liberi [a] hæredes instituãtur) B institutioné núquã exigemus: quia possunt præteriri.

Primú caput legis Velleæ prouidet quod nedum posit institui nepos nasciturus post testamentum viuo auo mortuo iam filio tempore testamenti: sed etiam posit institui nepos nasciturus post testamentum viuo auo, & mortuo filio, qui tamen viuebat tempore testamenti. Alexand.

Speciebus. cum instituũtur nepotes pronepotes & abnepotes. H. Et dic quòd tria dicit, Primo, quòd filius debet institui. Secúdo, quod filius captus ab hostib⁹ potest præteriri. [g] Tertio dicit nepoté & inferiores posse præteriri si filius prædecedat qui instituitur.

t *Dumtaxat.* q. d. non inferiores: vt infra, proxi. respon. & sic determinat dictioné, filius. Vel dic quòd determinat verbum, in potestate. q. d. emancipatus potest præteriri: quia nihilominus valet testamétum: licet posset rumpi per contra tabulas. [h]

u *Institutus.* vel exhæredatus pure. nam &c. secundum quosdam. quod non placet: quia pura exhæredatio non posset hic esse: vt statim dices.

x *Post mortem.* s. expressis verbis: nec etiá tacite, vt hic esset. nã si filium exhæredo: & si me viuo morietur, nepotem qui mihi ex eo nascetur post mortem meam, hæredem instituo: secundú consilium Galli post mortem inuenitur exhæredatus: & ideo non valet: vt hic, &. s. eo. l. si ita. §. fi. & l. filius à patre. in prin.

y *Apud hostes est.* vt instituatur si ibi decedat: aliàs reuersus rúpit testamentum: [i] vt infra, tit. j. l. si quis exhæredatus. §. sed & si C pater. & facit. j. eo. cum apud.

z *Pronepote.* repete, non est necesse quod instituantur quorum institutionem non exigimus si liberi primi gradus instituantur: vt subiicit. nam valet præsens testamentum, licet possit rumpi si filius præmoritur ante patrem: vt infra, titu. j. l. posthumorum. Vel dic [k]: possunt præteriri si modo præmoriantur hi nepotes & pronepotes ante filium: vt. s. §. nam & si.

a *Liberi.* primi gradus: vt dixi. Vel dic liberi nepotum: quia dixi filium instituo. & si me viuo moriatur: tunc pronepotes &c. sic enim potuit præterire nepotem.

Nunc de lege.] CASVS. Vidisti consilium Galli quo modo cósuluerit qualiter instituatur nepos qui post mortem aui nascitur, ne rumpat testamentum aui: sed quia illud sufficiens nó erat, eo quod de eo tantum nepote instituendo dicebat qui post mortem aui nascebatur: ideo Iulius Velleius adinuenit consilium in nepote nato viuente auo. E not. quod hæc. l. Velleia à Iulio Velleio inducta duo habet capita, scilicet primum & secundum: licet non multum aperte de secundo in litera dicatur: sed quia dicit litera, primum: credo quod sit dictum respectu secundi capitis: & loquitur primum caput quando quis non habet filium, & instituit nepoté qui nasciturus est se auo viuo ex vxore filij iam D mortui: & istud idem caput habet locú quando facit aliquis testamentum: & habet filiú viuú qui filius moritur post factú testamentum ante natiuitatem nepotis instituti: quibus quidem duobus casibus nepos prædictus ab auo institutus non rumpit testamentum eius: & de primo dictorú duorum casuum planum est quod dixi: sed in secundo videbatur contrarium: quia tempore testamenti aui filius præcedebat nepotem, quia viuebat filius (vt dictum est) vnde non videbatur necesse quod nepos nasciturus institueretur: sed certe immo est necesse, quia debemus inspicere tempus quo nascitur nepos, quo tempore forte non erit filius viuus. vnde nepos inueniens se proximum auo, & ab eo præteritum, rumperet tantum testamentum suum: quamuis enim verba. l. Vell. sint ita concepta, is omnis virilis sexus qui testamentum faciat, instituat eum, subaudi qui ei futurus erit suus hæres si filius mortuus est iam se testante viuo &c. tamen admittunt nepotem ad hæreditatem aui: vt eius non rumpat testamentum, siue instituatur nepos ab auo eo tempore quo filius non sit viuus, siue eo tempore, quo filius sit viuus: qui tamen filius postea de medio tollitur in vita aui, & ante natiuitaté nepotis. debet ergo auus faciés testamentú ita dicere in hoc secúdo casu primi capitis. l. Vell. filium meum

Marginal notes: Sequun. Bar. gl. Bar. Bald. P. au. Alex. & Ias. Et sic nó remitten. bus instituté. secundú Alexan. Aliàs Quartus. Immo nó. siante. Stare nó. secundum secun. Alexá. & Ias. Et bene. B. Bald. P. Aret. Sa. & Ale. Repro. secun. Aret. Ia. con. B. & Alex. de Imo.

* necesse

g Si ibi moriatur alias nó. secundú Bar.

h Dic corroborando dictú glo. quod etiam vbi nó interuenit sententia iudicis, qđ sufficit sola agnitio per contra tabulas. glos. est singu. in verbo, antequã. in. l. fi. C. de cura. furio.

i. Fictione legis Corneliæ. secundum B. & Pau.

k Prima tenetur secú dum eosdé.

BIU Cujas

lium meum mihi hæredem instituo:& si filius meus me viuo morietur,tunc qui mihi nepos siue quæ neptis viuo me natus natáve fuerit intra.x.mẽses quib[a] filius meus mortuus fuerit,hęredes mihi sunto.& hoc vult dicere vsq; illuc,etiã si paréte viuo &c. Vi.

a *Et bene, Bart. Bald. & Pau.*

a *Nunc de lege.* Gallus prouidit[a] circa nepotes natos post mortem aui: sed Vell.circa natos in vita aui:& fuit Iulius Vell.iurisc̃ōsultus sicut & Gallus:non consul, vt Velleius tutor: vt.s.ad Vell.l.ij.& habet hæc lex duo capita.Primũ quãdo filio mortuo instituo nepotem iam nasciturũ, qui nascitur me viuo.Item locum habet quãdo filius viuit tẽpore testamenti : & eo instituto substituatur nepos nasciturus in vita aui post testamentũ aui, & post mortem filij. Secundũ caput habet locũ quando tempore testamenti viuit filius & nepos: & filio ístituto substituitur nepos ne rũpat testamentũ si filius viuo patre decederet: vt.j. tit.j.l.posthumorum.

*Vulg. tamen

*Hal. si nepos eo tempore

¶ Nunc de lege[a] Vellea videamus. Voluit viuis nobis natos[b] similiter[c] nõ rumpere testamentum. Et videtur primũ caput[d] eos spectare, qui cũ nascerẽtur, sui hęredes futuri essent. Et rogo,[e] si filiũ habeas, & nepotem nondũ natum tantum*ex eo hæredẽ[f] instituas:[g] filius decedat: mox viuo te[h] nepos nascatur[i]?Ex verbis dicendũ est,non rumpi testamentum: vt nõ solum illud primo capite notauerit,si nepos[k] qui* eo tẽpore instituatur, quo filiꝰ nõ sit:verũ & si viuo patre[l] nascatur. Quid enim necesse est tẽpus testamenti faciẽdi respici,[m] cum satis sit obseruari id tempus quo nascitur[n]?Nam & si[o] ita verba sunt, *Qui testamentũ faciet,is omnis virilis sexus qui ei suꝰ hæres futurꝰ erit,* *[cũ nasceretur,instituẽdi necessario potestatẽ habeat.]*

Primo declarat intellectum secundi capitu legis Velleæ.Secundo illud extendit ad nouum casum. Secunda ibi in.§.videndum.Bartolus.

¶ Etiam si viuente*parente viuo nascatur[p], sequente parte[q] succedẽtes in locũ liberorum, nõ vult[lex[r]] rũpere testamentum:& ita interpretandũ est,vt si & filiũ, & nepotẽ, & pronepotẽ habeas:mortuis vtrisq;[f]* pronepos institutus succedens in sui hęredis locum,non rumpat. Et bene verba[t] se habent,ita debet dicere qui ei,id est, testamentum facienti suus hęres futurus erit &c.i.cum nascẽt hæres esto.ideo autẽ dicit, virilis: quia ascendens per sexũ fœmininũ,non habet necesse instituere[l] vt in.l. stitu. de exhære. lib.§. mater.vel secundũ Py. Dic is qui faciet testamentum,ita dicat, omnis virilis sexus qui ei suus hæres futurus & tunc etiam neptis ex filio videtur instituta, cum sit per lineam virilem : secus si ex filia: vt modo not.

Et bene verba.] CASVS. Verba Galli in princ. huius.l.posita sunt defectiua: & ideo sunt suppleta per nos, dicit Scæuola:vt supra,ead.l.§.idem credendum.&.§.& quid sit tantum. &.§.quid si is.verba autem.l.Vell.non sunt defectiua : immo bene se habent : quia pertinent ad omnes casus,id est, extenduntur ad omnes casus suppletos in Galli sententia. quæ verba sunt.s.proxi.§. ibi, qui testamentum faciet, is omnis virilis sexus instituat eum qui ei futurus erit suus hæres si filius mortuus est iam se testante viuo. quæ verba admittunt nepotem ad hæreditatem aui, vt eius non rumpat testamentum siue instituatur nepos ab auo eo tempore quo filius non sit viuus, siue eo tempore quo filius sit viuus: qui tamen filius de medio postea tollitur in vita, qui & ante natiuitatem pronepotis : vt dixi supra,proxi.§.& hoc est verum dicit Scæuola de verbis.l.Vell.scilicet quod pertineant ad omnes dictos casus si testator sibi prouidere volens contra nepotem vel pronepotem natum viuo filio dicat ita in testamento, si quis ex iis hæredibus qui sui sunt suus esse desierit : tunc sit hæres ille qui suus hæres inueniatur.Vnde pone quod habebam filium Titium, & ex eo nepotem Seium, & ex nepote pronepotem. hæredes institui filium & nepotem pone: & institui mihi dictum pronepotem : vel etiam eum exhæredaui sub illa conditione, si sui hæredes desierint esse sui hæredes. nunquid rumpet amodo testamentum meum proaui? Et dicitur quod non, etiam si efficiatur mihi proximus per mortem filij mei & nepotis, & postea ego moriar. & hoc est verum siue filius decedat, & postea nepos me auo viuo qui sum proauus ad dictum pronepotem, & postea ego proauus moriar.Vel dic quod loquitur de verbis secundi capitis.l.Vell.vt no.in libro meo.Viuianus.

*Et bene verba.*secundi capitis[o]:vt probatur.j.proxi.§.& sunt hæc verba,si quis &c.& plenius sunt.j.proxi.§.Alij dicunt[p] hæc esse

b *Et bene secundum Pau. Imo. & Iaſ.*

c *Non tenetur secũdum prædi.*

d *Imò bene tamẽ est verũ quod ista subauditio gl. est de mente Vell.vt sentit Bar.hic & idẽ Bar. in prin.huius.l.*

e *Ista lec. est melior & planior secundum Imo.*

f *Vtraque lectura in eundẽ sensum incidit secundum Bar.*

g *Qui ponitur in.§. ille casus.j. eo secundũ Pau.*

h *Reprobatur per Bar.*

i *Idem B. Bal. Pau. Alexã. & Iaſ.*

a *Natos.* instituto vel exhæredatos.Io.

c *Similiter.*sicut natos post mortẽ Gallus rũpere nõ voluit.Io.

d *Primum caput.* ergo aliquid debet dici magistraliter : sed secundum respectu primi dicitur : vt infra, de reb.dub.l.qui duos. §.in proposita. Item quia.j.dicit, sequenti parte. Item.j.§.videndum.posteriori parte.

e *Et rogo.* plana est illatio. aliàs est, rogo. & sub.rescribe mihi quid iuris sit si filium &c.

f *Hæredem.* scilicet nasciturum nepotem.

g *Instituas.* id est,substituas.

h *Te.*auo.

i *Nascatur.* quid iuris erit.Io.& dic[b] primo filiũ decedere post testamentum . Secundo, nepotem nasci. Tertio, mori auum. vt sic verbum,mox, determinet verbum,nascatur.& est plana. Alij dicunt[c] quod determinat, decedat viuo testatore, & supplent quod si nepos nascatur viuo testatore. & dic filium institutum : aliàs testamentum non valeret[d] etiam si decedat filius: vt supra, eo.l.si filius qui in potestate.

k *Nepos eo,* aliàs deest,[e] qui, & tunc plana est litera. si habeas, qui, dic si nepos:[f] scilicet nascatur. quod est.j.viuo auo qui nepos &c.verumetiam quod est.j.scilicet notauerit secundũ Azo. ex sententia etiam viuo patre, scilicet sui patris:sed præmoriente patre nepotis antequam nascatur nepos,& no.quod Azo dicit quod quando filius non viuit tempore testamenti, habent locum verba & sententia.l.Vell.sed quando viuit, tunc sententia tantum, vt hic videtur colligi : sed potest dici quod vtrobique habent locum verba & sententia.sic enim verba dicunt, quicunque nascerentur, sui hæredes futuri essent: vt &.j.statim, tametsi &c,vt in princ. huius.§.at in vtroque casu suus hæres est futurus cum nascitur mortuo iam filio.Item probo per id quod postea dicit: quid enim necesse est tempus testamenti inspici,cum satis sit seruari tempus quo nascitur? sed Azo dicit ibi quoad sententiã. Ex prædictis apparet quod tertius casus[g] non pertinet ad primum caput.l.Vell.quantũ ad verba, cum eo tempore quo nascitur, non sit suus hæres: quia nascitur adhuc viuente filio: sed tamen locum habet sententia secundũ Hug. & sic intelligunt quidam hoc respon.vt Azo. Hug. & Rog. verũetiam &c.& de hoc tertio casu loquitur:& proprie ponunt patre,scilicet nepotis:sed eis ob.j.ibi, tempus quo nascitur. Sed dices.i.adgnascitur, quod est filio postea mortuo: vt.j.titu.j.l.posthumorũ. & ita ibi,etiam si parente &c. sub.tamen.& ita est plana secundum eos.

l *Patre.*qui est filius[h] quoad auum.

m *Respici,* aliàs,inspici.

n *Quo nascitur.*vt nullus modo eum præcedat: vt primum caput habeat locum.

o *Tametsi.* refert verba.l.Vell.primi capitis quæ dicunt de suo: sed tamen & nepos nascitur suus duobus prædictis casibus:[i] cum filius est de medio sublatus: vt insti. de hære.quali.& dif.§.sui.& sic habeas ibi.§.etiam si parente.vbi incipit secundum caput. Vel

BIU Cujas

esse verba Scęuolæ quæ omnino extendũt verba.l.Vell.quę sunt supra, proxi.§.ibi, qui ei suus hæres futurus erit: & extendunt ad omne casum quo quis suus esse desinit. sed prima placet [a]:& dic hoc secundum caput habere locum quando tempore testamenti viuit filius & nepos, vel nepos & pronepos: vel etiam omnes alij continentur:& medius vel medij tollantur de medio:& vltimus incipiat esse suus qui non erat: vt hic,&.j.tit.j.l. posthumorum.

a *Galli Aquilii*. qui Gall[a] de morte tãũ naturali filij dixit[b]: sed Scęuola suppleuit in emãcipatione & deportatione: per quæ quis desinit esse suus: vt.ſ. in prin. &.§.quod ſi is. at hæc.l.hoc capite cõprehendit omnes casus quibus quis desinit esse suus dũmodo viuat tẽpore testamenti.

b *Nec solum*. scilicet pertinent verba &c.& dic, habeo filium [c], & ex eo nepotem, & ex nepote pronepotẽ: instituí filium, quod est opus: vt supra, eo.§.in omnibus. præterij nepotem, substituí pronepotem si me viuo decedat filius. erit ergo consultum per dictam substitutionem in duos casus: scilicet si nepos præteritus decessit ante suum patrem,& postea pater: deinde auus qui est proauus ad pronepotem, qui modo non rumpet testamẽtum proaui.item in alio si ponas filium institutũ prædecessisse: & deinde nepos decessit, & tertio proauus: sed hoc casu exigo nepotem vel institutum, vel exhæredatum: aliàs rumperet prẽmortuo suo patre: vt supra.§.nam & ſi.&.§.in omnibus. & infra,titu.j.l.posthumorum.

bent, *Si quis ex suis hæredibus suus hæres esse desierit*, ad omnes casus pertinentia, quos supplendos in Galli Aquilij [a] sententia diximꝰ: nec solũ [b] si neposviuo patre decedat, nec succedens pronepos auo mortuo rũpat: sed & si superuixit patri, ac decedat: dummodo hæres institutus sit, aut exhæredatus.

Si filius fuit captus ab hostibus viuente patre, & post patris mortem decessit, B *fingitur desiisse esse suus patre viuente: & ideo nepos substitutus secundum consilium legis Velleæ in secũdo capite admittitur ex substitutione: & sic testamentum non rumpitur.hoc dicit vsque ad.§.ille casus. Alexander.*

Videndum [autẽ est] nũ hac posteriore parte [c], *Si quis ex suis hæredibus suus hæres esse desierit: liberi* [d] *eius, & cæteri* [e] * *in locum suorum sui hæredes succedunto* [f]: possit interpretatione induci, vt si filium apud hostes [g] habẽs, nepotem ex eo hæredẽ instituas: non tantũ si viuo te filius decedat, sed etiam post mortem, antequam ab hostibus reuersus fuerit, succedẽdo [h] nõ rumpet. Nihil enim addidit [i], quo significaret tẽpus: nisi quod [k] (licet audenter [l]) possis dicere viuo patre hunc suum hęredem esse desiisse [m], licet post mortem decedat: quia nec redit, nec potest [n] redire.

Videndum.] CASVS. Supra proxi.§.facta est mentio de verbis secundi capitis.l.Vell.quæ verba fuerunt talia, vt ibi dicitur. C & hic materialiter iterum ponuntur. Si quis ex suis hæredibus suus hæres esse desierit aliquo modo: tamen liberi eius & cæteri, id est nepotes & pronepotes & deinceps hæredes succedant in locum dictorum suorum qui sui esse desierint. modo quæritur hic, nunquid per interpretationem dictorum verborum possit admitti casus quem tibi statim dicam: quasi pertineat ad secundũ caput.l.Vell.Gaius habebat filium Titium,& ex eo Seium nepotem, & filius fuit captus ab hostibus: & Gaius remansit in ciuitate cum Seio nepote: & fecit testamentum hic Gaius, & instituit sibi hæredem dictum nepotem: & decessit idem Gaius: postea decessit filius apud hostes existens, vel decesśit filius ante apud hostes quam decederet in ciuitate pater eius Gaius. nunquid dictus nepos succedendo in locum sui hæredis non rumpet testamentum aui ex consilio secundi capitis.l.Vell.prædicto? videtur quod ex dicto consilio non rumpat: quia.l.Vell. in dictis suis verbis non posuit aliquid quod significaret tempus quo suus esse desinat.ille qui est suus & proximior. ergo videtur quod siue ante mortem testatoris, siue post suus esse desinat per mortem ille filius qui est apud hostes,non rumpet testamentum aui nepos ab eo institutus secundum dictum cõsilium.immo dico tibi plus: D quia etiam si mortuo patre testante desinat per mortem esse suus filius qui erat apud hostes, videtur desiisse esse suus viuo patre: quia nec rediit, nec nunc potest redire: & sic fingitur esse mortuus prima hora captiuitatis. & sic optime pertinet iste casus quẽ dixi,ad secundũ caput.l.Vell.quia caput loquitur quando aliquis habet filium viuum, & nepotem ex eo natum, & instituit eos: & postea tollitur de medio filius viuente auo & nepote.Viuianus.

c *Parte*. id est, secundo capite.l.Vell.cum dicit, siquis &c. alij dicunt d hæc verba Scæuolæ: & subaudiunt,qua parte &c.

d *Liberi*. id est filij. ADDITIO. Dic quod immò veniunt nepotes: & alij descendentes, & non tantum filij, secundũ Bar. Alex.Are.& Ias.

e *Cæteri*. id est,nepotes & inferiores.

f *Succedunto*.subaudi, instituantur ne rumpant: vel verius,instituti non rumpant: vt.ĩ.proxi.§.& sic sunt verba.l.hucusque.

g *Apud hostes*. quem nõ est necesse instituí: vt.ſ.§.in omnibus.

h *Succedendo*.in locum sui hæredis,scilicet ipse nepos.

i *Addidit*. scilicet Vell.in secundo capite. quo tempore.ſ.desinat esse suus hæres ante mortẽ aui vel post, seu tempore captiuitatis. Infort.

tatis vel mortis:sed generaliter dixit,si quis suus hæres &c.sed in primo capite sic,si viuo testatore: vt.ſ.§.nunc de lege.Item Gallus in vita, similiter si me viuo &c. vt.ſ.in princ.& quia non distinguemus [e], nisi vellet dicere aliam rationem [f] specialiorem: quia fingitur tempore captiuitatis decessisse,& sic suus esse desinere.& sic ĩ vita aui definit esse suus: sicque nepos institutus non rumpet,aliàs prætěritus rumpet: vt.ſ.eo. l.si quis posthumos.§. j.& hic subiicit.

k *Nisi quod*.aliàs,nisi quod licet.& sic expone, quod licet.i.quod licitum est.

l *Audenter*. i.audaciter, in bonam partem: aliàs in malã: vt.C.vnde vi.l.ſi quis in tantã.

m *Desiisse*.pertinet ergo per interpretationẽ ad ſecundũ caput: non quoad verba, quia vere decessit post mortẽ aui.sed quid differt hic casus ab illo.ſ.e.§.quid ſi is? Respon. ibi post mortem aui sperabatur nepos. vnde hoc secundum caput locum non habet hic vbi iam est natus.

n *Potest*. cum decessit.

e *Imò debemus distinguere* Bal. *Alexã*. & *Ias*.

f *Et illa ratio secũda est menlior, secũdũ P. & Ias.* *Flo.& cæt. minus charę tiori clere*

Ille casus.] CASVS. Titius habebat filiũ Seium qui Seius habebat vxorem prægnantẽ.tu Titius pater fecisti testamentum:& ita in eo locutus fuisti:instituo mihi hęredẽ Seium filiũ meum,& nepotem meũ quem nasci spero ex dicta vxore Seij prægnante, postea Seio filio tuo viuente peperit vxor sua,& natus fuit Gaius pone: & postea decessit Seius filius tuus: & postea decessisti tu Titius. nunquid Gaius nepos tuus rũpet testamentum tuum? Et respõdet iurisconsultus Iulianus quod nõ rumpit:ibi,Iuliano &c. Planus est ergo hic casus,& non difficilis,quamuis in princ. huius.§.dicatur quod est valde difficilis: sed certe ea ratione appellatur difficilis, quia non pertinet ad consilium Galli: quia illud loquitur de nepote qui nascitur mortuo patre & auo: hic autem nepos vtroque viuo natus est. & hoc quod dixi de consilio Galli, non est hic in litera. Item alia ratione dicitur difficilis, vt dicitur hic in litera ibi, non enim &c. scilicet quia nõ pertinet ad primum caput.l.Vell.nec ad secundum. Ad primum autem caput l.Vell.non pertinet: quia tempore quo nascitur dictus nepos,nõ est suus hęres auo:quia vt dictum est,natus fuit viuente patre: & primũ caput.l.Vel.loquitur de eo nepote qui suus nascitur,id est, mortuo iam filio qui non viuebat tempore testamenti aui qui viuebat: vel sublatus est de medio ante natiuitatem nepotis.& hoc dicit hæc litera breuiter. non enim suus hæres est tempore quo nascitur.denique superiore capite, vt liceat instituí nondum natos,qui cum nascentur sui erunt, permittit &c. Item non pertinet casus huius.§.ad secundum caput.l.Vell.quia in posteriori siue in secundo capite.l.Vell.non videtur alius nepos institutus ab auo prohiberi rumpere testamentum aui succedendo dictus nepos in locum patris sui, quam ille nepos qui iam natus erat tempore testamenti aui. secundum enim caput.l.Vell.non permittit instituí nascituros: quia loquitur de iam natis,& vetat rũpi testamentum aui per nepotẽm iam natum:licet media persona de medio tollatur.i.filius qui est pater nepotis:& vetat dictum secundũ caput ne ob eam rem minus ratum esset testamentum aui, quod succedat nepos media persona de medio sublata.i.filio prædicto. cum ergo nullo iure.i.nullo capite.l.Vell.sit institutus dictus nepos nondũ natus,quo modo est institutus vtiliter secundũ consilium.l.Vell? certe non est: porro ad hoc vt pertineat ad aliquid de prædictis capitibus.l.Vell. oportet quod vtiliter sit institutus nepos prædictus secundum consilium primi capitis vel secundi dictæ legis: quod hic non fuit, cum tempore testamenti nõ esset natus. & hoc dicit breuiter litera ibi, nec posteriori alius succedendo prohiberi videtur rumpere, quã qui iam natus erat.& accipies literam infra posteriori capite non permittit instituí:& legas cõtinue vsque illuc, Iuliano &c.& ibi respon.Iuli.cuius sententia recepta est ad casum huius.§.vt dixi in prin.huius casus positionis:& dicit quod dictus nepos Gaius nondum natus instituí à te Titio auo nõ rũpit testamentũ tuum,quãuis nascatur viuo patre suo,& pater suus postea moriatur: & hoc ex sentẽtia &

BIU Cujas

voluntate tacita primi & secundi capitis.l.Vell.quamuis non ex verbis eorum capitum.& dicuntur commisceri caput primum & secundū.l.Vell.ideo,quia aliquid est in nostro casu de primo capite dictæ.l.quia institutus fuit nondū natus:& aliquid de secundo:quia loquitur de eo nepote qui nascitur adhuc viuo filio, qui filius postea de medio tollitur.& hoc vsq; illuc,Quæram[9] &c.Sed quid si dictus nepos à te Titio auo institut[9], & nat[9] postea viuo suo patre filio tuo emancipat[9] sit à te auo:& postea decedat pater suus filius tuus, & postea tu auus:nunquid est amodo suus hęres test.auo: vt ita adeat etiam inuitus hæreditatem tuam vt faciunt sui hæredes, an voluntariè? & dicit quod volūtariè.& hoc secundum ista iura. hodie autē per prætorem nulla est differentia inter suum & emancipatum: quia vterque voluntariè adit: vt infra, de acqui.hære.l.necessariis.Viuianus.

Primo ponitur prouisio Iuliani in casu difficili.Secundo quæstio Scæuolæ circa cōsilium Iuliani. Secunda ibi, Quæramus. Item prima subdiuiditur in tres partes.Primo ponitur dubitatio Iuliani. Secundo ratio dubitationis.Tertio decisio.Secunda ibi, Non enim.Tertia ibi,Iuliano.Bar.

VIlle casus in difficili[a] est,si filium habeas, & nepotem nondum natū instituas, isq; nascatur viuo patre suo,ac mox pater decedat. Nō enim suus hæres est[b] tempore quo nascatur: nec posteriore[c] aliis*succedendo prohiberi videtur[d] rūpere, quam qui iam natus erit.Denique[e] & superiore capite, [f]vt liceat instituī nōdum natos, qui cum nascentur sui erūt, [g] permittit: posteriore capite[h] non ꝓmittit īstitui[i], sed vetat rūpi: néne ob eā rem minus ratū[k] esset,quod succedit. Porro ꝓcedere debet, vt vtiliter[l] sit institutus:quod nullo iure[m] potuit qui nōdū natus[n] erat. Iuliano tamē videretur,duob[9] quasi capitib[9] legis[o] cōmixtis[p],in hoc quoq; inducere[q] legē,ne rumpantur testamēta. Quærem[9] tamen (cū recepta est Iuliano* sententia[r])an si nascat nepos[f] viuo patre suo, deinde emācipetur,spōte[t] adire possit hęreditatem? Quod magis probandum est[u].nam emācipatione[x] suus[y] hæres fieri non potuit[z].

Flo.posteriori, alii. Tauell[9] tamē in.l.Gallus,alii legit.

a Sequuntur hāc gl. B.Bal.Io. de Imo.P. Alexā.& Iaſ.ex qua not.quod dictio,in,composita cum alio verbo stat augmētatiue.

a *Indifficilis.* i.valde difficilis. sic.ī.de aqua plu.arcē. l.j.§.in fūma. in fin. &.ī. ad Silla.l.si quis graui. in princ. & in authē.quo modo oporte.epiſ.§.si quis autem.col.j.&.s.pro soc. l.cum duobus. §.dāna. Dic ergo casum[b]: instituī nepotem nascīturum ex filio viuente, qui nascitur post testamentum viuo me,& suo patre:quæro,an rūpat testamentum si filius meus præmoritur:& postea ego?quod videtur: quia nō firmatur testamentū per consilium Galli:nec per.l.Velleiam primo vel secūdo capite:immo econtra iure ciuili nō tenet institutio in posthumo tali:sed Vell.dicit non rumpi.sed in quo est difficilis? Respon. propter prædicta iura quæ non possunt aptari. nam aut instituo nepotem iam natum eo tempore quo mortuus est filius, vel etiam viuit,& habet locum secundum caput.l.Vell.aut nascīturum me viuo : & tunc si iam filius prædecesserat, habet locum primum. idem si filius viuebat tunc, sed post testamentum moritur antequam nepos nascatur. nam & tunc locum habet primum saltem quoad sententiam.aut nascīturum me mortuo:& tunc habet locum Gallus.aut nascīturum:sed nascitur patre suo viuo: & hic est difficilis,quia prædicta consilia cessant.

b Et bene secundum eosdem.

b *Hæres est.* quia pater eum præcedit: vnde cessat primum caput.l.Vell.quod dicit, quicunque nascerentur, sui hæredes futuri essent: vt.s.e.§.nunc de lege.

c *Istam sequit Bart. oībus alijs reprobatis. sed dic melius secundum Aret. & Ia.quod nō permittit instituī, id est, non inducit de nouo : sed dat cōsiliū.*

c *Posteriore.* scilicet capite secundo.l.Vell.seu gradu alius succedendo prohiberi videtur rūpere,quam qui iam natus erat.nam loquitur secundum caput cum instituitur iam natus:vt no.supra, proxi.§. Et no.quod quidem habent, alij: & tunc dic,alij posteriori succedendo,id est, succedenti loco suorum hæredum prohiberi videtur.i.prohibitio fit.& idem est sensus.Item infra,quidam habent,quam qui.q.d.quia rumpit natus, rumpit & nascīturus.aliàs, quanquam: sed malæ literæ sunt.

d *Videtur.* secundo capite.

e *Denique.* adhuc probat cessare primum caput. & habent quidam libri, est : & tunc non debet ibi esse verbum, permittit, nisi semel.alij non habent, est,& tunc sic.

f *Capite.* primo.

g *Sui erūt.* vt.s.eo.§.nūc de lege.sed iste nō est suus cū nascitur.

h *Posteriore capite.* l.Velleæ.

i *Non permittit instituī.* subau. nascīturos : sed iam natos bene permittit: vt dixi.s.§.proxi.& dicitur.ī.titu.j.l.posthumorum. & vetat rumpi per iam natos institutos : vt superiori.§.in prin. Vel dic, non permittit etiā iam natos instituī, scilicet expressim.arg. supra, de manu. testa. l.j.sed tacite. nam dicendo institutos non rumpere: vt.s.in princ. &.s.proxi. §.tacite dicit quod instituantur vt nō rumpant: & de iam natis intellligas.Vel dic[c] secūdum

Testamentum in quo filius in potestate est præteritus,est nullum..Alexan.

XXX. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum prouinciale.

INter cętera[a] quę ad ordināda testamēta necessariò desiderātur,principale ius est de liberis hęredib[9] instituendis,vel exhæredādis: ne præteritis istis rumpatur testamentū. Nāque filio qui in potestate est,prętērito, inutile est testamentum.

Institutio filii apud hostes existentis non est necessaria rebus sic se habentibus. Ale.

XXXI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

DVm apud hostes est filiꝰ, pater iure fecit testamentum, & rectè eū prætēriit:[b] cū caput non permittere instituī natos : sed cogere si volunt rumpi testamentum.& permitti dicitur quod volenti permittitur: vt.C. de iur.& fac.igno.l.j. Vel dic non permittit instituī: vtpote quia alienus posthumus: sed institutum vetat rumpi: vt.ī.l.proxi.

k *Ratum sit.* testamentum & firmum : quia succedit nepos iam natus loco sui hæredis prędecedente persona de medio sublata.

l *Vtiliter.* id est, iure vt dicit Gallus vel Vell. prædicto. vel dic, iure.i. non contra ius.

m *Nullo iure.* per Gallum vel per Vell.vt dixi. vel contra ius.l.xij. tabu. licet prętorio possit[d]: vt instituī. de bo. poſ. circa princ. & de leg.§.posthumus. &.§. posthumo. & supra, de inoffic.testa. l.posthumus. Item per constitutionem potest: vt.d. tit.de bono.possef.

n *Natus.* per hoc remouetur secundum caput.l.Vell.quod in iam natis nepotib[9] loquit.

o *Legis.* s. Velleæ.

p *Cōmixtis.* id est,coadunatis.

q *Inducere legem.* scilicet Vell.sic ergo ex duob[9] cōtrariis fit optimū temperamentū. est autē hoc ex primo capite quod instituī nasciturus.Item de secūdo : quia de eo nepote dicitur qui nascit adhuc filio viuo qui postea de medio tollitur.

r *Sententia.* in casu difficili:vt supra,proxi.§.

s *Nepos.* institutus, & postea emancipatus.

t *Sponte.* id est,vt volūtarius hæres,nō vt suus & necessari[9].H.

u *Probandum est.* vt sit voluntarius:hodie cōstat beneficio prætoris & suum abstinere posse, & vt voluntarium repudiare: vt insti.de hære.quali.& diffe.§.sui.

x *Emancipatione.* scilicet facta.

y *Suus.* & necessarius.

z *Non potuit.* sed erit volūtarius:& dicunt quidā fieri.i.remanere:vt.s.de iudi.l.Iulianus.sed certe immò proprie persona media de medio sublata: sicut casus ponitur. supra.§.proxi.in prin.Vlti. no.quod in filiis natis[c] & nascituris prouisum est per alios.sed in nepotibus nō ad plenū.vnde Gallus ꝓuidit in natis post mortem patris & aui.Scęuola suppleuit circa ꝓnepotes natos similiter post mortē patris & aui:& circa eos qui nō naturaliter,sed ciuiliter de medio tollūtur. Tertio Vell.prouidet circa natos in vita aui,post morte tamen patris sui: cū pater vel viuebat tēpore testamēti,vel prędecesserat.& hoc primo capite.Itē circa natos viuo auo & filio:ne filio de medio sublato nepos prēteritus rūpat.& hoc secūdo capite. Quarto Iul.in casu difficili. Et not.hanc.l.difficilioré de corpore iuris,plenius tamen suam materiā expedientē. Accur.

Inter cætera. CASVS. Multa sunt quæ desiderantur necessario in ordinandis testamentis ad hoc vt ea valeant : quæ sunt in insti. de testa.certe vnum est præcipuū inter alia,scilicet quod filius qui est in potestate testatoris,instituatur per testatorem,vel exhæredetur. nam si prætereatur , non valet ipso iure testamentum,nisi sit dictus filius apud hostes: quia certe nō fuit testamentum ipso iure nullum, cum per captiuitatem exiuerit de potestate patris. Si autem testator exhæredet filium suum emancipatum:& in potestate constitutum prætereat : propter præteritum possunt ambo venire ad hæreditatem patris ab intestato:emancipatus autem prædictus si velit contra tabu. petere, non potest. & hoc dicunt istæ tres leges. Viuianus.

a *Inter cætera.* facit.ī.l.proxi. &.l.fin. &.s.eo.l.filius qui.&.ī.de vulgari substi.l.si quis eum.in fin.& insti.de exhęred.lib.in prin. & de leg.§.ante.&.ī.titu.j.l.j.

b *Dum apud. Prætériit.* interim.sed rediens rumpit testamentum : vt.s.eo.l.Gallus.§.in omnibus. &.ī. titu.j.l.si quis exhæredato.§.sed & si pater. Accursius.

Filium.

BIU Cujas

a *Filius.* præteritus: vt supra.l.proxi.
b *Si filio. In potestate.* scilicet nepos ex eo. immo dic secundò alius filius eius frater. Accursius.
c *Nihil agit.* non est necesse vt petat, secundum quosdam: immò nullo modo petere potest, cum sit exhæredatus: vt.ĭ.de conditio. tra tabu.l.non putauit.

si in potestate esset filius [a], nihil valiturum esset testamentum. †

Exhæredato non datur bonorum pos. cõ tra tab. etiam si alius filius in potestate sit præteritus. Alexand.

XXXII. MARCIANVS libro secundo Regularum.

SI filio emancipato exhæredato, is qui in potestate [b] est, præteritus sit: ipse quidem emancipatus si contra tabulas petat, nihil agit [c]: ab intestato autem & suus & emancipatus venient [d].

DE INIVSTO, RVPTO, [&]irrito facto testamento†.

TITVLVS III.

1. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

TEstamentum [e] aut non iure factũ dicitur, vbi solẽnia [f] iuris defuerũt: aut

DE INIVSTO, RVPTO, ET irrito facto testamento.

Dixit supra, titu. x. liberos & posthumos debere institui vel exhæredari: nunc audi si hoc non fiat. quid iuris sit.

Testamentum.] CASVS. Hæc.l.cum.l.seq. exponit rubricam. Et ponit primo quid est iniustum testamentum, quodque nó valet ipso iure: & dicit illud esse iniustum, & ipso iure nó valere in quo solennia iura desunt, de quibus solennibus dixi supra, tit. j. l. antepe. Item & illud in quo pater præterit filium in potestate sua cõstitutum. Secundo ponit de secunda parte rubricæ, id est, de illo testamento quod per aliud rumpitur testa. ex quo secundo aliquis potest hęres existere: veluti quia rite perfectum est secundum: & si non sit rite perfectũ secundum testamẽtum, est tamen iure militari factum, vel est in eo scriptus talis qui ab intestato venire posset: tamen per istud secundũ rumpitur primum. Item ponit & de illo testamento quod rumpitur agnatione sui hæredis. Tertio ponit de tertia parte rubri. i. de illo testamento quod constituitur irritum non adita hęreditate ab hærede instituto in dicto testamento. & hoc dicit. Viuianus.

e *Testamentum.* quinque modos ponit irritationis iniusti testamenti. Accursius.
f *Solennia* circa testes & sigilla & similia. sed inferius circa prętheritionem. Sed alij dicunt secundum sub primo posse cõtineri.

Item no. solennitatem iuris seruandam [c], sic.ŝ.de in integ. resti. l. diuus. &. C. de testa. l. testandi. Arg. contra. C. de formul. per totum. & insta, de leg. ij. l. codicillos. §. fi. *ADDITIO.* Solue secundum Dy. quòd hic loquitur de solennitate necessaria, ibi de frustratoria & simulata. Bart.

g *In patris potestate.* vt.ŝ.tit.j.l.inter. secus in emancipato.
h *Alio testamento.* secus in milite qui duobus testamentis factis potest decedere: vt.ĭ.de mili. testa. l quærebatur. &. l. militis. §. milites castrensium. Azo. Item quod dicit, potuit, id est, possibile fuit. & sic significat hic naturalem possibilitatem: vt.ĭ.eo.l.cum in secundo. & insti. eo. §. j. quandoque autem verbum, potest, significat potentiam hominis: vt.ŝ.de condic.ob cau.l.quod Seruius. in fi. quandoque iuris: vt.ĭ.de condit. instit. l. filius qui. Azo. Item contra.ĭ.de iis qui.vt indig.l.cum quidam. Sed ibi possunt hæredes esse: licet vt indignis auferatur hæreditas.
i *Agnatione sui hæredis.* puta arrogauit filium post testamentum: vt insti. quibus mo. testa. infir. in princ. Item pone vt infra, eo. l. posthumorum. in princi.
k *Hæreditate.* vt supra, de testa. tu. l. si nemo. & infra, de contra tab. l. filium. §. sed cum exhæredatio. & institu. de hære. ab intest. in princ. Item subaudi, capitis deminutione: vt insti. qui. mo. testa. infir. §. alio. & continua. l. seq.

ff. Infort.

A l *Vnc autem. Rumpitur.* per secundum: ne sit contra. C. de testa. l. nostram.
m *Perfectum est.* vt ex eo possit esse hæres: vt.ŝ.l.proxi.
n *Militari.* idé si pri°: vt.ĭ.de mili. testa. l. ei° militis. §. militia. Azo.
o *Potest.* hoc forte à cópilatoribus est additum. cum Theodosius videatur inuenisse: & sunt quinque testes in hac volũtate necessarij: vt. C. eo. l. hac consultissima. §. si quis autem. & dic plene vt ibi no. Item facit insti. eo. §. ex eo. &. §. j.

nullius esse momẽti, cùm filius qui fuit in patris potestate [g], præteritus est: aut rũpitur alio testamẽto [h], ex quo hęres existere poterit, vel adgnatione [i] sui hęredis: aut in irritũ constituitur, non adita hæreditate [k].

II. VLPIANVS libro secundo ad Sabinum.

TVnc autem prius testamẽtum rumpitur [l], cum posterius rite perfectum est [m]: † nisi si fortè posterius vel iure militari [n] sit factum, vel in eo scriptus est qui ab intestato venire potest [o]. tunc enim & posteriore non perfecto, superius rumpitur.

Posthumi sunt nominatim exhæredandi: & posthumi appellantur qui post humationem nascuntur, vel qui post testamentum adgnascuntur. Bartolus.

Posthumi.] CASVS vsq; ad. l. si quis filio. est talis: Mæuius facere volens testamentum, quæsiuit ab Vlpiano consilium qualiter posset facere vt nó † *Hanc lẽ* rumperetur, & dixit ei: *gẽ tulit Per* Domine ego spero ha *tinax impe* bere posthumos nasci- *rator, vt ve* turos ex me, & filiis *fert Iulius* meis masculis. dicit ei *Capitolinus* Vlpianus: Frater, si tu *in eodem.* vis quòd testamentum tuum nó rumpatur per dictos posthumos, instituas eos hęredes, vel nominatim exhæredes eos. nam si inuenirent se præteritos tempore quo nascerentur, rumperent testamentum tuum. & si tu vis scire qui sunt illi posthumi qui rumperent testamentũ si non essent à te instituti, vel nominatim exhæredati: ego dicam tibi. nam sunt illi qui nascentur post mortem tuã ex te vel ex filio, vel nepote, vel pronepote tuo, vel ex aliis tuis descendentibus per virilẽ sexum qui posthumi inueniũt se proximiores tibi tẽpore quo nascũtur. Item & illi qui post factum à te testamentũ in vita tua nascentur, siue exhæredes eos antequã instituas tibi aliqué hæredem, siue inter medias duorum tuorum hæredũ institutiones, siue inter institutum à te & substitutum, semper nó rumpetur testamentũ tuum per eorum agnationem: & est ratio quare non: quia idem esset filio tuo iam nato. & ratio diuersitatis non potest reddi inter filium iam natum & posthumos: ergo idem ius debet statui. ex his autem quæ diximus in hac.l.&.ŝ.e.l.j.ij.respon. scilicet posthumi prætereiti agnatione rumpi testamentũ, iam nato auté prętherito ab initio testamentum nullũ esse, apparet tibi cp alia causa est filiorũ iam natorum, alia posthumorum. nam iam nati prætereiti iniustum & ipso iure nullum faciũt testamentum à principio & ex postfacto: posthumi auté inuenientes se prætereitos rumpunt testamentũ ita demum si nascantur. Item scias, dicit Vlpianus, quòd si tu facias testamentum, & instituas tibi hæredé posthumum, vel eũ nominatim exhæredes, & sic stetit firmũ hoc testamentũ: & postea facias aliud testamentum in quo prædictum posthumum prætereas, & postea nascatur tibi dictus posthumus. i. siue post mortẽ tuam, siue adhuc te viuo: vtrũque prædictorũ tuorum testamentorum est ruptum: scilicet primum per secundũ. nam secundũ valuit tandiu quãdiu natus fuit posthumus, vt tibi iam dixi: & ita potuit rumpere primum: vt.ŝ.e.l.j.iij.respon. secundũ autem est ruptũ per agnationem dicti posthumi. & si tu vis scire quid est nominatim posthumum exhæredare, dico tibi: quia siue ita dixeris, quicũque mihi nascetur, exhæres esto: siue ita, quicũque mihi nascetur ex Seia, exhæres esto: siue ita, venter exhæres esto: siue ita, posthumus exhæres esto: semper erit nominatim à te exhæredatus: & per suam agnationẽ non rũpet testamentũ tuum. & hoc dico verum esse siue nascatur post mortem tuam, siue in vita tua post factã dictam exhæredationẽ. [LICET AVTEM.] Adhuc loquitur Vlpianus ex viuo, & dicit ei: quamuis dixerim tibi in princ. huius. l. quòd posthumus prætereitus rumpit testamentum tuum per suam agnationem: tamen quãdoque partem rumpit, partem non, puta si instituas tibi hæredem Titium, & posthumũ tuum exhæredes, & postea substituas dicto Titio Seium: & in dicto secũdo gradu substitutionis nihil dicas de dicto posthumo, & ita eum prætereas. nam hoc casu primus gradus, id est, institutio Titij à qua fuit posthumus exhęredatus, valet. Secundus autem, id est, substitutio Seij, ruptus & rupta est: quia ab eo & ab ea fuit posthu. prætereitus: & adeo est hoc verum, quòd si deliberãte dicto Titio primo

BIU Cujas

gradu à te scripto nascatur posthumus, & ita nascatur eo tempore quo Seius Titio à te substitutus adire non poterat ex substitutione: & postea Titius institutus repudiet ex institutione: non poterit obtinere ex substitutione Seius hæreditatem tuam: nam in gradu secundo prædicto à quo posthumus fuit præteritus, vt dictum est, rupto & infirmato per natiuitatē dicti posthumi, licet fuit natus deliberāte instituto, non potest ampli⁹ inde hęreditas obtineri. & prędicta probo tibi à simili. video enim quòd si institueres tibi hæredem dictū Titium sub conditione si nauis ex Asia venerit vsque ad annū, & non exhæredes dictum posthumum, sed prætereas: & pendente cōditiōe dictę institutionis Titij nascat posthumus: & ita nascatur posthumus eo tempore quo instituꝰ adire nō poterat: rūpitur gradus dictæ institutionis cōditionalis: adeo quòd si postea conditio existat, non potest habere Titius institutus hęreditatē. ergo idem est in nostro casu vbi Titius institutus pure deliberabat, & interim posthumus est natᵍ. sed & si instituas tibi Titium hæredē sub cōditiōe prædicta, & posthumum prætereas: & Titio prędicto substituas Seium: & in substitutiōe similiter prætereas posthumum: & pendēte cōditione dicti Titij instituti natus fuit posthumᵍ: posthumo potius locus erit ad hæreditatē tuam q̄ dicto instituto vel substituto, & hoc siue existat post natiuitatem posthumi cōditio instituti, siue deficiat. & hoc ideo, quia per suam natiuitatē rumpit posthumus gradū dicti instituti & etiā substituti à quiᵇ fuit prēteritus: vt dictū est. Si autē posthumus dictus natus fuit post defectū conditionis prædicti Titij instituti nō rumpit gradū dicti instituti: quia inuenit eum nullum, propter defectū dictæ conditionis. rumpit tamen gradum dicti substituti à quo fuit præteritus: & ita cum inueniebat gradū instituti ruptum, & rumpat gradum substituti, habet sibi hæreditatem tuam. & hoc vsque ad.l. nam & si.§.rumpendo. Ibi autem dicit: Pone quòd dictus posthumus fuit præteritus à dicto instituto sub dicta conditione: & fuit exhæredatus à dicto substituti gradu, & postea natus fuit posthumus eo tempore quo institutus viuebat: & ita natus fuit eo tempore quo institutus poterat habere hæreditatem tuam conditione existente, & ita pendet secundus gradus ex primo: non solum certe primus prædictus gradus ruptus est, à quo fuit posthumus præteritus, sed etiam secundus à quo fuit posthumus exhæredatus: qui secundus pendebat ex primo à tempore natiuitatis posthumi, vt dictum est: & ita in totum testamentum ruptum est per dictam natiuitatem posthumi: & sic habet totam hæreditatem posthumus: secus autem esset in filio tuo iam nato. nam si filium tuum iam natum à gradu instituti præteriisti, & à gradu substituti exhæredasti: licet gradum instituti faciat ipso iure nullum, gradum tamen substituti valere patitur. Et est ratio plana vt no. ī. titu. j. l. iij. §. fi. & hoc dicit vsque ad. l. si quis filio. Viuianus.

Flo. posterorum

Halo. Sed & si stante hoc aliud te stamentū, à quo posthumus exhæredatus nō fuit, factum fuit: pla.

a *Per virilem.* secus si per fœmininum: vt supra, titu. j. l. Gallus. §. nunc de lege. & instit. de exhære. libe. §. mater. & infra, de contra tabu. l. illud. §. ad testamenta. Hug.

b *Nominatim.* quod dic vt infra, eo. §. nominatim. & C. de libe. præte. l. fi. in fi. sed hodie nō potest exhęredari: vt. C. de inoffi. testa. l. si quis filium. §. fi. & insti. de exhære. libe. §. sed fœminini.

III. Idem libro tertio ad Sabinum.

POsthumi per virilem[a] sexum descendētes, ad similitudinem filiorū nominatim[b] exhæredandi sunt, ne testamētum adgnascendo rumpant. ℣ Posthumos autē dicimus eos dūtaxat[c], qui post mortem parentis nascūtur. Sed & hi[d] qui post testamentū factum in vita nascūtur, ita demū per legem Velleam[e] rumpere testamentū prohibentur, si nominatim sint exhæredati. Vnde etiam ante hæredis institutionem, vel inter medias hæredū institutiones, vel inter gradus[f] exhæredari possunt. Nam diuus Marcus decreuit idem in posthumo[g], quod [&] in filio, seruandū: nec ratio diuersitatis[g] reddi potest. ℣ Ex his[i] apparet aliam causam esse filiorū superstitū, aliam posthumorū* Illi[k] iniustum faciunt[l], hi rumpunt: illi semper, hi[m] si nascantur[n], nec inueniāt se exhęredatos. Sed* & si sit ante hoc[o] aliud testamentum à quo posthumus exhęredatus sit[p], placet, siue post mortem testatoris nascatur, siue viuo testatore [hæres[q],] vtrumque ruptum esse, & superius per inferius[r], & inferius per posthumum[s].

De re quæ non habet nomen proprium, dicitur nominatim disponi si sub nomine sui generis nominetur. Bartolus.

℣ Nominatim[t] autem exhæredatus posthumus videtur: siue ita dixerit[u], *Quicūque mihi nascetur*. siue ita, *Ex Seia*. siue ita, *Venter exhæres esto*. Sed & si [ita] dixerit, *Posthumus exhæres esto*: natus vel post mortem, vel viuo testatore, non rumpet.[x]

Posthumus rumpit eum gradū vel spem eius gradus à quo reperitur præteritus, & quod dependet ex eo: quod autem non consistit re nec spe, rumpi non potest. hoc dicit cum duabus. ll. seq. Bart.

℣ Licet autem posthumus prēteritus adgnascendo rūpat, tamen interdū euenit vt pars testamenti rūpatur: vtputa si ponas à primo gradu posthumū exhæredatū, à secūdo præteritum. nam hic[y] primus[z] gradus valet, secundus ruptus est.

IIII. Idem libro quarto Disputationum.

DEnique & deliberantibus primo gradu scriptis hæredibus: qui secundo gradu scripti sunt hæredes, obtinere hæreditatē non possunt[a]. Gra-

A c *Dumtaxat.* Corrigitur hoc statim. §. proxi. Vel sub. hic proprie ex vi verbi, quasi post humationem patris natus: argu. instit. de dona. est & aliud. Accursius.

d *Sed & hi.* & est plana. aliàs, sed cum hi. & est defectiua: sed tunc vbi dicit, inter gradus exhæredari possunt: supple, placet etiam in his idem dicendū esse quod in vere posthumis.

e *Velleam.* in primo capite: vt supra, titu. proxi. l. Gallus. §. nunc de lege.

f *Gradus.* institutorū & substitutorū: & supple, vt post gradus: vt C. e. l. j. Accursius.

g *Idem in posthumo.* q debeat institui, vel nominatim exhęredari. de filio enim constat: vt supra, titu. j. l. inter cætera. & sic ad principiū huiᵒ. l se refert. vel dic ad proxi. ibi, vel intra gradus, vel quandocūque, vt etiam filius, de quo constat: vt infra, tit. j. l. iij. §. j. ij. & iij.

h *Diuersitatis.* ergo idē ius. sic. C. eo. l. j. & infra, de verb. obliga. l. à Titio. & supra, ad. l. Aquil. l. illud. & C. de consti. pecu. l. fi. H. & supra, de leg. & senatusco. l. de quibus. §. inueterata.

i *Ex his.* quia dixit in principio. l. posthumū adgnascendo rumpere. at natus prēteritus non rumpit, sed facit esse nullū: vt supra, titu. j. l. inter.

k *Illi.* s. iam nati.

l *Faciunt.* scilicet ab ipso initio.

m *Hi.* s. posthumi.

n *Si nascantur.* ad nullum declinantes monstrum[a] vel prodigium: vt infra, de verb. signifi. l. quæret. & l. ostentum. & C. de posthu. l. iij. & supra, de statu. ho. l. non sunt. Sed videtur quòd debeant haberi pro natis: vt supra, de sta. ho. l. qui in vtero. & infra, de verbo. significa. l. quod dicimus. Sed hic speciale, ideo quia dubium est an nascatur viuus, an mortuus: quia cum mortuus nascitur, nec conceptus videtur: vt infra, de verb. signifi. l. qui mortui. Azo. sed sic semper posset dici. vnde fauor ne testamentum rumpatur, facit differre.

o *Sed & si stante hoc.* scilicet testamento quo posthumus est exhæredatus nominatim, vt præcepit fieri in princi. huius. l. *ADDITIO.* ita prius legebatur, si stante hoc. sed Florentina lectio est, vt in textu nunc legitur.

p *Non sit.* scilicet præteritus. *ADDITIO.* Florentiæ quoque deest negatio, non.

q *Hæres.* id est, posthumus. aliàs deficit, hæres.

r *Per inferius.* secus in iam nato, in primo exhęredato, in secundo præterito: vt. ī. tit. j. l. si filius qui. Accursius.

s *Per posthumum.* in eo præteritum. H.

t *Nominatim.* exponit quod in princ. l. dixit. vel dic vt ibi.

u *Siue ita dixerit.* & hic est alius modus exhæredandi.

x *Non rumpet.* ipso iure, sed per querelam: vt supra, de inoffic. testa. l. posthumus. & facit infra, de ven. in pos. mit. l. j. §. sed si exhæredatio.

y *Nam hic.* aliàs, nam & si. dic, etsi, pro quāuis. &. ī. subaudi, tamen secundus &c. aliàs deficit, si. & est plana. & die ruptum est statim nato posthumo: vt. j. l. proxi. quæ continuatur cum ista.

z *Primus.* secus econtra: vt infra, eo. l. nam & si. §. fina.

a *Denique. Non possunt.* tum quia primi nōdum repudiant tum quia eorum gradus etiam nunc nullus est, etiam si moritur posthumus: vt supra, titu. l. si posthumus à primo. & l. si à primo. in fi. & l. proxi. quæ continuatur cum ista.

Nam etsi.

BIU Cujas

a *Nam etsi.* probat subtiliter quod dixerat à simili. rumpit enim, scilicet natus gradum substitutorum: licet eo tempore nascatur quo nõ poterat hæreditas à substitutis adiri. Et die rumpere quantum ad hoc, ne possit adiri hæreditas à substitutis. sic & in sequenti casu rumpit gradum institutorum sub cõditione à quibus erat præteritus: licet nascatur eo tempore quo nondum potest adiri hæreditas ab institutis. Hug.

b *Pendente cõditione.* si nascatur posthumus. Azo.

c *Rũpitur.* nato posthumo. & hoc probat per simile.

d *Gradus.* ne possit adiri hæreditas ab institutis: vt &. ŝ. tit. j. posthuma. & facit supra, ad Velle. l. aliquando. §. si sub cõditione. &. j. de acqui. hered. l. cum hereditas. §. j.

e *Sed & si sit ei.* instituto sub conditione.

f *Primi gradus.* institutionis.

g *Exhæredatus nõ est.* idem & si fuerit exhæredatus: vt infra. §. fi. & supra. l. proxi. Hug. sed Azo ponit hic quòd à primo fuit exhæredatus: vt supra. l. iij. §. fi. & ibi adiungit hunc. §. quo casu bene distinguitur sit exhæredatus à substituto, vel non.

h *Existente.* conditione, sub. quod probatur per prin. huius. l.

i *Posthumo potius.* quàm substituto. Accursius.

k *Quia nullus est.* similia. ŝ. de ędili. edic. l. bouem. §. fi. & de capi. demi. l. liberos. §. fi. &. j. de vsufru. leg. l. Sempronius. circa princ. &. ŝ. rerum amo. l. si cõcubina. in princ. &. j. de leg. j. si fundum. §. pen. Sed arg. contra. ŝ. de feriis. l. j. §. si vero. & supra, de act. empt. l. ex empto. §. is qui. & infra, eo. l. qui vxorem. & supra, vsufruc. quemad. caue. l. iij. §. j.

l *Solet.* & totum rumpit: vt infra, proxi. quamuis &c. & est ratio vt no. supra, titu. j. l. iij. §. fi. Accursius.

m *Quamuis.* hic versus optime esset in fine legis.

n *Filius.* iam natus præteritus. Accursius.

o *Sed si.* aduersatur ei quod de filio, nõ quod de posthumo dicit.

p *Vixit.* alioquin cum nullus sit primus, nec secundus pendeat ex eo tẽpore natiuitatis posthumi, non rumpitur secundus à quo est exhæredatus: vt infra, de ven. in pos. mit. l. j. §. si venter. ibi, q si non viuant. Accursius.

Si quis filio.] CASVS. in hac. l. vsque ad. §. irritũ. est talis: Titius habebat filium Seium, qui Seius habebat vxorẽ prægnantem. fecit hic Titius testamentum: & exhæredauit dictum suum filium, & Gaium extraneum instituit sibi hæredem sub conditione, si nauis venerit ex Asia. mortuo Titio, & pendente conditione institutionis dicti Gaij, dictus filius exhæredatus decessit: vel etiam post existentem conditionem, deliberante dicto hærede instituto, dictus exhæredatus decessit: & postea natus fuit nepos qui erat in ventre vxoris Seij tempore testamenti Titij. quæritur, an hic nepos rumpat testamentum Titij aui sui? Et videtur quòd sic: quia nõ fuit ab auo institutus vel exhæredatus, sed præteritus. Dicit tamen hic quòd non rumpit: quia non fuit necesse exhæredari vel instituí dictũ nepotem in ventre existentem, cum pater dicti nepotis eum præcedebat tẽpore testamenti Titij aui. & ita institutus prædictus habebit totam hæreditatẽ Titij existẽte cõditione suæ institutionis, vel cõpleta sua deliberatione, quã cœpit facere post existente cõditione institutionis, & volẽte eo instituto hæreditatem habere. Sed quid si nolit habere institutus hæreditatem? Certe erit dictus nepos suus hæres ab intestato auo suo, & vtrũque de prædictis habet propriã rationem. & primum habet talem rationẽ: quia ille demũ agnascendo rũpit testamentum, quẽ nemo præcedebat tẽpore mortis testãtis. in nostro autẽ casu præcedebat filius nepotem nasciturum. vnde, sicut dictũ est, non fuit necesse quòd dictus nepos instituerẽtur vel exhæredarẽtur. Secundum autẽ habet talem rationem: quia ille succedit ab

ff. Infort.

du enim rupto & infirmato, amplius hæreditas inde obtineri non potest.

V. IDEM libro tertio ad Sabinũ.

NAm etsi [a] sub conditione sit hæres institutus quis, à quo posthumus nõ est exhæredatus: tamen pendente cõditione [b] rumpitur [c] gradus [d], vt & Iulianus scripsit. Sed & si sit ei [e] substitutꝰ quis, etiã deficiẽte cõditiõe primi gradus [f] nõ admittetur substitutꝰ: à quo scilicet posthumꝰ exhæredatus nõ est [g]. Puto igitur existẽte [h] quidem conditione primi gradus, posthumo potius [i] locum fore. Post defectũ autem cõditionis natus posthumꝰ gradũ nõ rumpit: quia nullus est [k]. Rũpendo autẽ testamentum, sibi locum facere posthumus solet [l], quãuis [m] filius [n] sequentem gradum à quo exhæredatꝰ est, patiatur valere. Sed si [o] à primo gradu præteritus, à secũdo exhęredatꝰ sit: si eo tẽpore nascatur posthumus quo aliquis ex institutis vixit [p]: totũ testamẽtum ruptũ est. nam tollẽdo primum gradũ sibi locum facit.

Nepos præteritus ita demũ rũpit testamentum, si tẽpore mortis aui eum filius non præcedit verè vel fictè: sed ab intestato succedit vt suus, si tempore quo testamentum destituitur, proximus reperitur: si in vita aui fuit cõceptus. h. d. vsque. ad. §. siue autẽ.

VI. IDEM libro decimo ad Sabinũ.

SI quis filio exhæredato, nuru prægnãte relicta, decesserit, & extraneũ sub cõditione instituerit, & pẽdente cõditione, post mortem patris, vel deliberãte hærede instituto de adeũda hęreditate, exhęredatꝰ filius decesserit, & nepos fuerit natus: an rumpat testamentum? Et dicemus testamentum non rumpi [q]: cum nec exhæredatꝰ intestato illi qui mortuus est cui est delata hæreditas mortui, & nulli alij ante eum: filio autẽ prædicto exhæredato nõ fuit delata hæreditas patris sui ab intestato, quamuis institutus à patre repudiauit: quia deliberante instituto, vel pendente adhuc conditione institutionis instituti, decessit dictus filius exhæredatus. istud tamen, scilicet quòd dictus nepos succedat auo ab intestato instituto prædicto repudiante: ita demum verũ est, si tempore mortis dicti sui aui fuit nepos prædictus in vtero vxoris filij, sicut & in principio casus dixi. Si autem post mortem aui fuit conceptus, & mortuo patre suo natus: certe non venit ad hæreditatem aui de iure ciuili tanquã suus hæres aui. nam nõ erat adhuc animal tẽpore mortis aui; neque ad bonorũ possessionem de iure prætorio tanquã nepos siue cognatus aui. Sed quid retento eodẽ casu si dictus nepos erat in vtero tempore mortis aui: pater autẽ suus erat apud hostes, & decessit apud hostes post mortem dicti aui? nunquid nepos prædictus ab auo præteritus (vt dictum est) rumpit testamentum aui nascendo post mortem aui? Et dicitur quòd sic. nam hoc casu bene fuit necesse quòd auus instituerat eum vel exhęredaret: quia pater eius nepotis nõ præcedebat eum nepotem tempore mortis aui: quia non creditur fuisse in rebus humanis dictus filius apud hostes captus tempore mortis aui: quia apud hostes decessit, quãuis si dictus filius fuisset reuersus ab hostibus post mortem aui prædicti qui erat suus pater, & inuenisset se ab eo præteritum, faceret testamentũ eius iniustum & ipso iure nullum. Sed quid si dictus filius ab hostibus captus suscepit nepotẽ apud hostes, quia vxor eius iuit ad eum, vel fuit capta cum eo: & hoc viuente auo prædicto, & in ciuitate existente: & postea moriatur apud hostes dictus filius, & postea moriatur auus in ciuitate, qui auus fecerat testamentum tali modo vt dictum est. ŝ. & postea nepos reuertatur ab hostibus cum matre sua? certe rumpit testamentum aui inueniens se in eo præteritũ. sicut enim filius ab hostibus rediens & inueniens se præteritũ ab eo auo qui est suus pater habet postliminiũ, & rumpit testamentũ aui, vt dictũ est: ita etiã hic nepos. non enim est vis vtrũ nepos fuit cõceptus in ciuitate viuo auo, an vero apud hostes fuerit cõceptus, & redeat tali modo vt dictũ est. vel dicatis q nepos fuit reuersus cum patre & matre: vt notaui in libro meo. Per ea ergo quę dicta sunt, apparet q sui hęredes succedendo. i. nascendo post factũ testamentũ, non rumpũt testamentũ, scilicet siue sint in eo instituti, siue sint in eo exhæredati ab eo gradu ad quẽ defuncti hæreditas defertur. ſ. si ille gradus à quo exhæredati sunt dicti filij hęredes, valeat: vt quia conditio institutionis illius qui erat institutus in dicto gradu, à quo gradu exhęredatꝰ est suus, extitit, & institutꝰ adiuit, vel institutus pure in tertio gradu adiuit, vt dictũ est in prin. huius casus. aliàs si nõ valeret dictus gradus, non esset dubitari necesse quòd non rumperetur: quia ille gradus qui nullus est, nõ potest rumpi: vt. ŝ. l. proxi. §. post defectum. siue ergo valeat, siue non valeat ille gradus à quo suus exhęredatus est, non rũpit eum dictus suus. Quòd autem dictum est in versi. sed & si pater &c. quòd nepos præteritus ab auo succedens in locum patris sui ab hostibus capti, rumpit testamentum aui, verum est. secus autem esset si inueniret se institutum vel exhæredatum: quia tunc non rumperet testamentum dicti aui. & quod dictum est de captiuitate patris: idem est de morte dicti patris, vel alia pœna filio irrogata per quam exiuerat de potestate testantis. nam semper non rumpit nepos testamẽtum aui, si inueniat se ab eo institutum, vel exhæredatum. Viuianus.

a *Nam etsi.* probat subtiliter quod dixerat à simili. rumpit enim, scilicet natus gradum substitutorum: licet eo tempore nascatur quo nõ poterat hæreditas à substitutis adiri. Et die rumpere quantum ad hoc, ne possit adiri hæreditas à substitutis. sic & in sequenti casu rumpit gradum institutorum sub cõditione à quibus erat præteritus: licet nascatur eo tempore quo nondum potest adiri hæreditas ab institutis. Hug.

b *Pendente cõditione.* si nascatur posthumus. Azo.

c *Rũpitur.* nato posthumo. & hoc probat per simile.

d *Gradus.* ne possit adiri hæreditas ab institutis: vt &. ŝ. tit. j. posthuma. & facit supra, ad Velle. l. aliquando. §. si sub cõditione. &. j. de acqui. hered. l. cum hereditas. §. j.

e *Sed & si sit ei.* instituto sub conditione.

f *Primi gradus.* institutionis.

g *Exhæredatus nõ est.* idem & si fuerit exhæredatus: vt infra. §. fi. & supra. l. proxi. Hug. sed Azo ponit hic quòd à primo fuit exhæredatus: vt supra. l. iij. §. fi. & ibi adiungit hunc. §. quo casu bene distinguitur sit exhæredatus à substituto, vel non.

h *Existente.* conditione, sub. quod probatur per prin. huius. l.

i *Posthumo potius.* quàm substituto. Accursius.

k *Quia nullus est.* similia. ŝ. de ędili. edic. l. bouem. §. fi. & de capi. demi. l. liberos. §. fi. &. j. de vsufru. leg. l. Sempronius. circa princ. &. ŝ. rerum amo. l. si cõcubina. in princ. &. j. de leg. j. si fundum. §. pen. Sed arg. contra. ŝ. de feriis. l. j. §. si vero. & supra, de act. empt. l. ex empto. §. is qui. & infra, eo. l. qui vxorem. & supra, vsufruc. quemad. caue. l. iij. §. j.

l *Solet.* & totum rumpit: vt infra, proxi. quamuis &c. & est ratio vt no. supra, titu. j. l. iij. §. fi. Accursius.

m *Quamuis.* hic versus optime esset in fine legis.

n *Filius.* iam natus præteritus. Accursius.

o *Sed si.* aduersatur ei quod de filio, nõ quod de posthumo dicit.

p *Vixit.* alioquin cum nullus sit primus, nec secundus pendeat ex eo tẽpore natiuitatis posthumi, non rumpitur secundus à quo est exhæredatus: vt infra, de ven. in pos. mit. l. j. §. si venter. ibi, q si non viuant. Accursius.

q *Non rumpi.* ipso iure: vt supra, titu. proxi. l. si quis posthumos. §. si filium. sed per quærelam: vt. C. de inoffi. testa. l. si quis filium. Accursius.

BIU Cujas

dari huiusmodi[a] nepos debuerit ab auo, quē pater præcedebat. ¶ Planè si fortè institutus omiserit hæreditatē, hunc auo suo futurum hęredem ab intestato[b] non dubitatur. vtrúque propriis rationibus. Nam adgnascēdo quidē is rumpit quē nemo præcedebat mortis[c] tempore: ab intestato[d] verò is succedit, antequam* alij non est delata hæreditas[e]. Non fuisse autem filio delatam hæreditatem apparet, cùm deliberante instituto decesserit. sed hæc ita, [f]si mortis aui tempore in vtero nepos fuit. Cæterum si postea conceptus est, Marcellus scribit neque vt suum, neque vt nepotem aut cognatum ad hæreditatē vel ad bonorum possessionem posse admitti. ¶ Sed si pater[g] eius qui mortis aui tempore in vtero fuit, apud hostes erat: nepos iste, patre in eadem causa decedente, post mortem aui succedendo testamentum rumpet: quia suprascripta persona ei non obstat. Nec enim creditur in rebus humanis fuisse, cum in ea causa decedat: quanquam captiuus reuersus, patris sui iniustum fa-

ceret testamentum, in eo præteritus.

Nepos apud hostes siue in ciuitate conceptus, si præteritus reperitur, testamentum rumpit: nisi posthumus sit institutus vel exhæredatus. hoc dicit.

¶ Siue autem in ciuitate nepos fuit conceptus, siue apud hostes: quoniam datur[h] & partui postliminium, succedendo testamentum rumpit. Succedendo itaque sui non rumpūt, siue fuerint instituti, vel exhæredati ab eo gradu ad quē hæreditas defertur: scilicet si gradus ille valeat[i]. Quocūque[k] autem modo parentes præcedentes in potestate esse desierint: succedentes liberi (si fuerint instituti vel exhęredati) nō rumpent testamentū, siue per captiuitatem, siue per mortem, vel pœnam.

Eius qui perdit ciuitatem vel libertatem vel vitam per sententiam, testamentum rumpitur: fallit in milite, si ei per sententiam à iudice reseruetur. h.d. vsque ad §. eius qui.

¶ Irritum [quoq;] fit testamentum, quotiens ipsi testatori aliquid contigit: [vt] puta si ciuitatē amittat per subitā seruitutē, ab hostib⁹ (verbi gratia) captus[l], vel si maior annis viginti

A decesserit dictus deportandus vel decurio vel filius decurionis vel nepos, valebit eius testamentum: nisi consciisset sibi mortem, eo quòd volebat prius mori quàm damnari ex delicto quod se commisisse sciebat. si autem conscisset sibi mortem alia de causa, non irritatur eius testamentum: puta tædio vitæ, vel propter impatientiam aduersæ valetudinis, vel causa iactationis, sicut faciunt quidam philosophi. Si autem iste talis nō fecit testamentū, cognatis defertur eius hæreditas. prædicta autem distinctio habet locum etiā in milite qui fecit testamētū, vel ab intestato decessit. Sed quid si prędicti quorū testamenta facta sunt irrita propter causas suprādictas, appellauerūt à sententia contra eos lata? Certe capite non minuuntur: nec eorū testamenta fiunt irrita: sed & de nouo testamentū facere possunt: nec etiā ea ratione cp videātur incerti de statu eorum, prohibentur de nouo testamentū facere. sed & si præses nō recipit appellationem eorum, sed pœnā eorum remorat⁹ est scribēdo Imperatori qualiter eos præses per sententiā damnauerat: non fiunt eorū testamenta irrita interim. & bene debet præses taliter remorari pœnam, vt dictum est, nisi in casibus: veluti si ille quem condemnauit, est latro manifest⁹, vel talis qui prærumpit seditionē in ciuitate quā regebat præses prædictus: vel talis qui commisit factionem cruentam, puta quia interfecit vnum de maioribus ciuitatis: vel si sit alia iusta causa, propter quam immineat ciuitati periculum, nisi incōtinenti puniatur cōdemnatus. his enim casibus nō tenetur præses Imperatori scribere, sed statim cōdemnatū punire debet, & postea scribere hoc Imperatori ad suam excusationem. Sed pone cp aliquis fuit damnatus illicite: vtputa, decurio fuit damnatus ad bestias? certe non fit eius testamentū quod prius fecerat, irritum: quia sententia non valuit ipso iure. & idem est in testamento eius damnati qui non erat de iurisdictione præsidis. Item scias quòd præter illos casus quos dixi in princ. huius. §. est & alius in quo testamentū fit irritum: vt in eo qui etiam post mortem suam damnatus est crimine læsæ maiestatis, vel de crimine repetundarum. Item scias quòd quamuis fiat irritum testamentum eius qui ab hostibus capitur, vt dictum est: tamen si reuertatur ab hostibus, recipit testamentum vires suas. Item & si apud hostes decedat, confirmatur testamentum per. l. Cornel. quæ fingit eum mortuum prima hora captiuitatis. si ergo. l. Cor. fictio conualescere facit testamentum, & restitutio principis indulta ei qui capite damnatus erat, facit conualescere. [*FILII FAMILIAS.*] Filius meus viuit in militia principis: & ibi lucratus est castrense peculium: & postea reuersus est domum: sicque factus est veteranus: & me patre viuente fecit iure communi testamentum de dicto peculio. postea ego decessi, vel eum emancipaui. certe non irritatur testamentū eius. & idem est si dictus meus filius fecit testamentum in militia existens vel iure militari, vel iure communi. Viuianus.

a *Huiusmodi nepos.* qui nascitur ex filio mortuo post auum. aliàs secus: vt insti. de exhære. lib. §. posthumorum.

b *Ab intestato.* non ergo obstat iure intestati, id est, hęres omittens quod obstabat iure testati, scilicet si hæres adeat: quia excluditur nepos: vt infra, vnde liberi. l. scripto. Accursius.

c *Mortis.* scilicet testatoris: vt institu. de hære. ab intesta. §. ita demū. & infra, eo. l. posthumorum.

d *Ab intestato.* ratio secundi dicti.

e *Hæreditas.* vt insti. de hære. ab intest. §. cū autē quæritur. & insti. de legi. ag. suc. §. proximus. &. j. de suis & legi. l. post cōsanguinitatem. §. proxi.

f *Sed hæc ita.* facit infra, de suis & legiti. l. j. §. sciendum. &. l. Titius. & infra, vnde cog. l. j. §. si quis proximior. & quod not. institu. de hære. ab intest. §. cū autem quæritur.

g *Sed & si pater.* facit supra, tit. j. l. Gallus. §. quid si is. &. §. in omnibus. &. §. videndum. &. j. e. l. pe. Sed contra ad fi. huius. §. j. eo. l. sed nec. solu. ibi.

h *Quoniam datur.* vt C. de cap. l. j. & not. s. ex qui. cau. ma. l. ab hostibus. §. j. &. s. titu. j. l. Gallus. §. si eius. Acc.

i *Valeat.* potest enim esse cp non valeat aliquo liberorum præterito: vt supra, tit. j. l. fi. Accursius.

k *Quocūque.* siue per captiuitatem desierunt dico in potestate esse: siue per &c. Azo. & habeas ibi. §. irritum & non hic, siue &c. nec ibi, quoties &c.

l *Captus.* hic fit seruus hostium: & sic perdit ciuitatem & libertatem: vt supra, de capi. demi. l. fina. recipit tamen vires testamentum eo reuerso: vt infra, ead. l. §. quatenus. sed si ciuitatem tantum, vt deportatus, tunc idem: vt supra, de testa. l. eius. §. si cui. Idem si minimam capitis diminutionem sit passus: vt instit. quib. mo. testa. infir. §. alio.

* *Flo. cui ante eum alii non*

Irritum.] CASVS. Dictum est. s. eo. l. j. in vltimo respon. de vno modo quo testamentū fit irritum: nunc autē illam materiam de testamento irrito vult iurisconsultus altius pertractare: & de ea tractat per totā hanc. l. & seq. & vsq; ad. l. certū est. Et diuides hanc. l. hoc modo, vt ponas vnū casum vsq; ad. §. eius qui deportatur &c. Alium autē vsq; ad. §. hi autem omnes &c. Alium vsque ad. §. sed nec eorum &c. Alium autem vsque ad. §. quatenus tamē &c. Alium vsque ad. §. filiifami. qui cōtinuatur cum. l. nam si &c. Ponas ergo ita casum huius. §. irritum. Si post testamentū factum testator ab hostibus capiatur, vel passus sit testator se vēdi ad pretium participandū, vel sit damnatus capite, vel ad bestias, vel ad gladium, vel alia pœna quæ vitam ei adimat: fit testamentum eius irritum statim cum sententiā passus est: nec expectatur quòd per pœnam sit consumptus, nisi sit miles de militari delicto ad mortem damnatus, & in ipsa dānatione permissum sit ei testari. nam tunc non solum potest testari post sententiā contra se latam, sed etiam testamentū quod prius fecit, valet si dixit illud valere. Sed quid si aliquis à præside sententietur deportandus post factum à se testamentum? Certe irritum fit eius testamētum. hoc tamen intelligas cum Imperator comprobauerit sententiā præsidis latam super dicta deportatione, & non ante. nam cum præses sententiat aliquem deportandum, scribit hoc principi antequam sententiam executioni mandet: & principis responsio expectatur. & idem si præses interlocutus est scribendo principi de decurione puniendo, vel de puniendo filio, nepotéve decurionis post sententiam de eis puniendis à se præside latam. nam non statim lata sententia præsidis, est pœnæ seruus dictus decurio, vel filius, vel nepos eius: sed cum princeps comprobauerit per suas literas dictam præsidis sententiam: licet post sententiam à præside latam soleant recipi in carcerem dicti deportandi vel decuriones vel filij eorum & nepotes. vnde si ante responsionē principis

BIU Cujas

venum se dari passus sit[a] ad actum gerendũ prætiúmve participãdum. Sed & si quis fuerit capite damnatus, vel ad bestias, vel ad gladiũ, vel alia pœna quæ vitam adimit: testamẽtum eius irritum fiet: & nõ tunc cum cõsumptus est, sed cũ sententiam passus est[b] (nam pœnę seruꝰ efficitur[c]) nisi fortè miles fuit ex militari delicto[d] dãnatus. nã huic ꝓmittitur[e] *testari, vt diuus Hadrianꝰ rescripsit. & credo [ꝙ] iure militari[f] testabitur. Qua ratione igitur dãnato ei testari permittitur? [g] nũquid & si quod ante habuit factum testamẽtum, si ei permissum sit testari, valeat? an verò pœna iritũ factum, reficiẽdũ est? Et si militari[h] iure ei testãdũ sit: dubitari nõ oportet quin si voluerit id valere, fecisse id credatur.

Si damnatio suspenditur per rescriptionem principi factam, testamentum non rũpitur, etiam si reus decedat: nisi conscius criminis se occiderit. Bartolus.

℣ Eius qui deportatur, nõ statim[i] irritum fiet testamentum: sed cum princeps factum cõprobauerit. tunc enim & capite minuitur. Sed & si de decurione puniendo, vel filio, [h] nepotéve præses scribendũ principi[l] interlocutus est: non puto statim seruũ pœnæ factum, licet in carcere soleant diligentioris custodiæ causa recipi. Nec huius igitur testamentum irritũ fiet prius quàm princeps de eo supplicium sumendũ rescripserit. Proinde si ante decesserit, [m] vtique testamentum eius valebit, nisi mortẽ sibi cõsciuit. Nam eorũ qui mori magis quàm dãnari maluerint, ob conscientiã criminis: testãmenta irrita constitutiones faciunt, licet in ciuitate decedãt. Quòd si quis tædio vitæ, [n] vel valetudinis aduersæ impatientia, vel iactatione[o] * (vt quidã philosophi) [mortem sibi consciuerit:] in ea causa sunt, vt testamẽta eorũ valeant. Quam distinctionem in militis quoq; testamento diuus Hadrianus dedit, epistola[p] ad Pomponium Falconem: vt si quidẽ ob cõscientiam delicti militaris mori maluit, irritum sit eius testamentum. quòd si tædio vitę vel dolore, valere testamentum: aut si intestatò decesserit, [eius q] cognatis, [si sint:] aut si non sint, [r] legioni [s] ista sint vindicanda.

Testamentum damnatorum nõ rumpitur si est appellatum, siue appellatio fuerit recepta, siue non: nisi cum per appellationem executio non differtur. Bartolus.

℣ Hi autem omnes quorum testamenta irrita dãnatione fieri diximus, [t] si ꝓuocauerint, capite nõ minuũtur: atq; ideo neq; testamenta quæ antea fecerũt, irrita fient: & tunc testari poterũt (hoc enim sæpissimè est cõstitutũ[u]) nec videbuntur quasi de statu suo* dubitantes nõ habere testamẽti factionẽ. [x] sunt enim certi status, nec ipsi de se interim incerti. [y] ℣ Quid tamen, si appellationẽ eius præses non recepit, sed imperatori scribendo, pœnam remoratus est? Puto hunc quoque suũ statum interim retinere, nec testamentum irritum fieri. Nã vt est oratione diui Marci expressũ, tãetsi prouocantis, vel eius pro quo ꝓuocatur, appellatio nõ fuerit recepta: pœna tamen sustinẽda est quoad princeps rescripserit ad literas præsidis, & libellum[z] rei cũ literis missum: nisi fortè latro manifestus [sit,] vel seditio prærupta, factioq;[a] cruẽta, vel alia iusta causa, quã mox præses literis excusauerit, [b] morã nõ recipiat: *nõ pœnę festinatione, sed pręueniẽdi periculi causa. tũc enim punire permittitur, [c] deinde scribere.

Sententia nulla testamenti factionẽ non tollit. Bartolus.

℣ Quòd* si quis fuerit damnatus illicitè, [d] pœna non sumpta: [e] an testamentũ eius irritum fiat, videamus, vtputa decurio ad bestias: an capite minuatur, testamẽtumq; eius irritum fiat? Et non puto: cũ sententia eum non tenuerit. [f] Ergo & si quis eum qui non erat iurisdictionis suæ, damnauerit: testamentũ eius non erit irritum: [g] quẽadmodũ est cõstitutum. Sed ne eorum quidẽ testamenta rata sunt, † sed irrita fient, quorũ memoria post mortẽ damnata est: vt puta ex causa maiestatis, [h] vel ex alia tali causa. [i]

a *Passus sit.* in quo quatuor sunt necessaria: vt not. ff. de de sta. ho. l. & seruorum. §. j. Accursius.

b *Passus est.* nam trahit hæc sententia statim ad se executionem: vt infra, de pœnis. l. qui vltimo. vt dicunt decretistæ de sententia excõmu. ADDITIO. No. hanc glos. quòd sententia excommunicationis trahit secũ suum effectum. & hoc est quod dicitur quòd excommunicatus trahit secum executionem: vt not. hic, & c. pastoralis. extra de appel. & de offic. ord. c. ad reprimendã. & vii j. qiiij. in fũma. de sen. excommunicatis cui. §. fi lib. vj. secũdũ Bal hic.

c *Seruus efficitur.* hodie nemo bene natus &c. vt in auth. de nup. §. quod autem. colla. iiij. Itẽ facit supra, de testa. l. eius. §. fina.

d *Delicto.* quæ multa sunt: vt. j. de re mili. per totum.

e *Permittitur.* si impetrauit à iudice cũ dãnaretur: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. l. cum hic status. §. si miles. & adde quod not. C. de testa. mili. l. & militibus. & facit. j. de vetemili. succes. l. j. & ij.

f *Militari.* contra. C. de i offic. testi. l. si quãdo. Sol. ibi vt pagano, hic vt militi fuit concessum. & sic cuique suo iure testari concedi videtur: vel aliter vt ibi. Accursius.

g *Permittitur.* à iudice.

h *Si militari.* incipit respondere. & facit. j. de mili. test. l. idem erit dicendum. & l. ex militari. & l. idem & si pater. & infra, de leg. iij. l. si quis. in prin. §. j.

i *Non statim.* hoc cũ à præside. si autẽ à prefecto vrbis, statim: vt infra, de pœnis. l. ij. §. j. & de interdic. & releg. l. inter pœnas. & de le. iij. l. j. §. hi. Sed quare hoc, cum habeat merũ imperium? Respon. vt not. supra, de offic. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. & facit infra, quando app. sit. l. j. in prin. Accursius.

k *Filio.* decurionis. & nepote qui idem habent priuilegium: vt infra, de pœnis. l. moris. §. istæ ferè.

l *Principi.* quod facere, non ipse punire debet: vt infra, de pœnis. l. diui fratres. §. decurionibus. & de bo. eo. l. ij. sic & aliàs principis sentẽtia seruatur: vt. C. vbi sena. vel clarissimi. l. quoties. Ac.

m *Decesserit.* etiam in carcere: vt supra, de testa. l. sciendum. §. fi. & l. si quis post. & infra, de iure fisci. l. in fraudem. §. j. & §. fi.

n *Tædio vitæ.* vt fecit Dido.

o *Iactatione.* vt fecit Empedocles. [a] Io.

p *Epistola.* aliàs, epistola: aliàs, epistolam. & subaudi, mittens. & facit. j. de re mili. l. omne. §. qui se. & de bo. eo. l. iij. & C. qui test. fa. pos. l. iij. & quod ibi no. & j. ad Silla. l. j. §. si quis non metu. Accur.

q *Eius cognatis.* vt infra, de vete. mili. succ. l. j. & ij.

r *Non sint.* aliquì cognati. Accursius.

s *Legioni.* in qua militabat: vt. C. de hære. decur. l. ij.

t *Diximus.* ff. ea l. §. irritum. Accursius.

u *Constitutum est:* vt. ff. de test. l. qui à latronibꝰ. §. fi. & arg. j. de pœnis. l. ij. §. fin. & j. ad Turp. l. j. in fin. & ff. de iis qui no. infa. l. furti. §. j. & qui satisda. cog. l. sciẽdum. §. si fundũ. Item facit. j. de accu. l. pe. & de solu. l. reo. & an per aliũ causæ app. l. ij. & supra, de procu. l. qui proprio. §. item.

x *Factionem.* vt. ff. de testa. l. de statu.

y *Incerti.* s. interim: vt statim subiicit, non respectu futuri.

z *Libellũ.* repete, ad. & facit. j. nil noua. l. j. & de app. reci. scilicet sciendum.

a *Factioq;* hoc semp in malã partẽ ponitur.

b *Excusauerit.* i. explanauerit excusando quod fecit. i. excusãdo se ꝙ statũ imposuit pœnã. aliàs, accusauerit.

c *Permittitur.* non enim oportet tũc deferre appellationi: vt. j. de app. constitutiones. & C. quorũ app. nõ reci. l. ij. & arg. C. de offic. præfe. prẽto. Oriẽtis. l. si quos. & j. de re mili. l. ij. Arg. cõtra ad hoc xj. q. ij. si episcopus.

d *Illicite.* statim ponit exemplum.

e *Sumpta.* in præsenti: vt fuit. ff. pxi. respõ.

f *Non tenuerit.* cõmutabiliter. tenuit quidẽ, sed tamẽ cõmutari potest à principe, non ab eo qui eã tulit: vt. j. de pœnis. l. moris. §. iste. v

g *Nõ erit iritũ.* sic. C. si à non cõpe. iudi. l. fi. & ne de sta. defun. l. si pater. & infra, de pœnis. l. ij. in fi. & ad hoc. ij. q. j. in primis.

h *Maiestatis.* cõtra principẽ vel rẽp. accusatus, vel animaꝰ vel armaꝰ est: vt. j. ad. l. Iul. maie. l. fin. & insti. de hær. & ab inte. §. per cõtrariũ.

i *Alia causa.* vt repetundarum:

a Idem & Calanũ Indum facit. esse auctor est. M. Cic. lib. de diuinatione. l.

Flo. sui

Flo. recipiant

Appellationi nõ semper deferẽdum est.

Flo. Quid

† *In nõnullis exẽplaribus legitur, rata sunt, quorũ memoria post mortẽ dãnata est: vtputa ex causa maiestatis, vel ex alia tali.*

BIU Cujas

tundarum: vt.j.de accusa.l.ex iudiciorum. Item hæresis: vt.C.de hæreti.l.iiij. Item apostatatus: vt.C.de apostat.l.apostatarum.

a *Diximus.* supra, eo.§.irritum.

b *Iure postliminii.* vt instit.quib.non est permis.facere testa.§.fi.

c *Lege Cornelia.* vt.d.§.instit.& supra, de testa.l.lege.

d *Conualescet.* vt arg. j.de bo.li.l.iij.§.si deportatus. & de leg.iij. l.j.§. si quis. &.C. de sen.pas.l.fi.

e *Ad testandum.* etiã quãtũ ad alia: vt instit. qui. non est permis.fa. testa. in princ. &.ſ. ad Macedo.l. ij. &.j. de fur.l.si quis vxori.§.j.

f *Emãcipatione.* quãdo videbatur magis dubitari: quia isto casu patitur capitis deminutionẽ, sed in superiori non: vt supra, ad Maced.l.si filius.§.fi.

† *Quid si principis indulgẽtia in testamento cõdẽdo interuenisset, quia hic dicit, per eius indulgẽtiã reconualescit quod ante non subsistebat: an sine eo vel eius cõsensu posit reuocari? dic quòd sic, p ea quæ no. Bart. in. l. omnium. in 4.not.C. de test.*

*Flo.faclũ test.

Flo.si miles

NAm similes.] CASVS. Titius in militia existẽs fecit testamentum iure communi, & instituit sibi Seium quem nõ poterat instituere nisi de iure militari: puta quia erat dictus Seius deportatus: & substituit ei Gaium quẽ iure cõmuni poterat instituere: & postea decessit post annũ quo fuit missus de militia. certe testamentum fit irritum quãtum ad primũ gradum prædictum. ea enim quę fiunt iure militari, non valent post annũ missionis: & ita Seius primo gradu institutus nõ habebit hæreditatẽ: sed Gaius in secũdo gradu institutus. Viuianus.

g *Nam si miles.* quidã habent, nã si: & continuant sic: Dixi veterani militis testamẽtum tenere etiã post annũ à die missionis, & etiã si emãcipatio interuenerit: sed hoc vbi iure cõmuni testatus est. nam si iure ciuili, id est, militari corã duobus vel tribus testibus &c. quod nõ placet: quia tunc post annum non valet in aliquo gradu: sed hæc lex vult cõtra. Dic ergo principium. l.si miles. & quòd iure ciuili, id est, communi. scilicet coram septem testibus fecit testamentum.

h *Militari.* vt deportatum: vt infra, de mili.testa.l.neque.§.j.

i *Secundo.* sic supra, titu.j.l.iij.§.j. Accursius.

CErtum est.] CASVS. Dictum est supra, eo.l.iij.iij. respon. quòd testamentum rumpitur si agnascitur testatori suus hæres non institutus ab eo, vel exhæredatus. certe hæc lex dicit esse idem si post testamentum testator adoptet vel arroget filiũ suum vel filiam: [FILIAM.] Titius habens filiam & nepotem ex filio mortuo, eos simul emancipauit: & postea fecit testamentũ in quo eos prætermit. certe non faciunt testamentum irritũ vel iniustum: quia vna emancipatione exiuerunt de potestate patris. illi autem soli faciunt iniustum, qui sunt in potestate. & non est vis in eo quod dicit vna: quia ita fuit de facto quòd eos simul emãcipauit, vt dixi. sed & idem esset si in diuersis temporibus eos emancipasset: quia semper non faciunt testamentum iniustum, cum nõ sunt in potestate patris eiusdemque aui ad nepotem. Viuianus.

† *Reuersorum ab hostibus, si sunt restituti per principem, testamenta reconualescunt. Bartolus.*

¶ Quatenus tamẽ diximus[a] ab hostibus capti testamẽtum irritũ fieri, adiiciendũ est, postliminio reuersi vires suas recipere iure postliminij:[b] aut si ibi decedant, lege Cornelia[c] cõfirmari. Ergo & si quis damnatus capite in integrũ indulgentia † principis sit restitutus, testamentum eius conualescet.[d]

Mutatione status in melius, testamẽtum non rumpitur. Bartolus.

¶ Filiifamiliàs veterani, sui iuris morte patris facti, *testamẽtum irritum non fieri constat. nam quantum ad testandum[e] de castrensi peculio, pro patrefamiliàs habendus est: & ideo nec emancipatione[f] irritũ fieri militis vel veterani testamentum, verum est:

Rupto primo gradu qui valet iure speciali, secundus qui dependet ex eo, nõ rumpitur. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum.

NAm si *miles[g] iure ciuili testamentũ fecerit, & primo gradu hęredem eum scripserit quem iure militari[h] poterat, secundo[i] eum quem communi iure potest: & post annũ missionis decesserit: primus gradus irritus fiet, & à secundo incipiet [eius] testamentum.

Agnatione filii ciuilis rumpitur testamentum. Bartolus.

A in prin. & hoc nisi sit institutus ante adoptionem: vt supra, tit.j.l. filio.§.fina. quæ est contra. Accursius.

m *Vel nepos.* ex filio. nã ex filia sequeretur sui patris potestatem, non aui materni: vt instit. de pat.po.§.fi. Accursius.

n *Quia vna.* aliàs, vna cum: aliàs deest, cum. Item dic quòd dictio, vna, est aduerbium. q.d. simul cum emancipantur, exeunt. Vel dic quòd sit nomen adiectiuum de c. * Flo. mãcipatione. q.d. filia vna exit vna, & nepos alia emancipatione. sed in filiis exiguntur tres secundum antiqua tempora, quæ hic considerauit: hodie in omnibus sufficit vna: vt.C. de adop.l.fi. non ergo est hæc lex pro eis qui dicunt, emancipato filio per cõsequens videri nepotem emancipatum: quod reprobatur: vt.ſ. de adop.l.si nepos. nã nec hic quicquam de filio dicit.

VIII. IDEM libro vndecimo ad Sabinum.

CErtũ *est adoptione[k] vel adrogatione filij filiæve, testamentum rumpi: quoniam sui hæredis adgnatione solet rumpi.[l]

Præteritione filii vel nepotis emancipati, testamentum non rumpitur. Bartolus.

¶ Filia cùm emancipatur, vel nepos[m] (quia vna[n] [cum] emãcipatione *exeunt de potestate) testamentum[o] nõ rũpũt.

Per reuersionem testatoris ab hostibus, vel filii instituti, testamentum non rumpitur. Bartolus.

IX. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI pater ab hostibus capiatur, filio[p] manente in ciuitate: reuerso eo, [q] non rumpitur testamentum.[r]

X. IDEM libro primo ad Vitellium.

SEd nec filius[s] postliminio rediens rumpit patris testamentũ, vt Sabinus existimauit.

Per secundas tabulas vacuas primæ non rumpuntur.

XI. VLPIANVS libro quadragesimosexto ad Edictum.

SI binæ tabulæ proferantur diuersis temporibus factæ, vnæ prius, aliæ postea, vtręque tamen septem testium signis signatæ, & apertę posteriores vacuæ inuentæ sint, id est, nihil scriptum habentes omnino: superius testamẽtũ nõ est ruptũ: quia sequens nullum est.[t]

sed retẽto eodem casu, si filius fuit captus ab hostibus, & pater in ciuitate remansit, & postea reuertatur dictus filius: non facit iniustum testamentum prædictum, cum in eo fuerit institutus. Viuia.

p *Filio.* instituto à patre. Accursius.

q *Eo.* scilicet patre. Accursius.

r *Testamentum.* quod fecerat pater ante captiuitatem. nam si in captiuitate, non valeret: vt supra, de testa.l.eius. Azo. Alij dicunt filium fuisse testatum patre capto, quod nõ rumpitur reuerso patre post mortẽ filij. quod non placet: quia non potest testari, cum sit incertus sui status: vt infra, vnde legi.l.ij.§.si decesserit. Aliud in filio deportati. quod dic vt nota. C. de senten.pa.l.fi. Accur.

s *Sed nec filius.* subaudi, institutus. & sic non obstat.ſ. eo.l.si quis filio exhæredato.§.sed si pater. in fi.§. Accursius.

Si binæ.] CASVS. Titius fecit testamentum in scriptis: & fecit illud signari signis septem testium: & instituit in eo sibi hæredem Seium: postea stetit per annũ, & accepit quandã chartam non scriptam, & fecit eam signari septem testium signis, volens dare forte intelligere consanguineis suis vt aliud testamentum faceret in scriptis ad eorum vtilitatem. Certe hæ secũdæ tabulæ non rumpunt primas: quia secundæ sunt nullæ, & nihil valent. Viuianus.

t *Nullum est.* quia non est ibi testatio mentis: quod est necesse vt.ſ. de testa.l.j. & facit instit. quib. mo. test. infir.§.j. & supra, ad Vell.l. quamuis.§. si conuenerit. & infra, de adi. lega.l. & si transferam. & instit. quib. mo. tol. obli.§. præterea. Hug. &.ſ. tit. j.l.si filius. Accursius.

BIU Cujas

Posthumus.] CASVS. Titius habens vxorem prægnantem fecit testamentum: & fecit illud signari septem testium signis: & instituit sibi Seium extraneum hæredem, & præteriit ventrem vxoris. postea viuēte dicto Titio vxor sua peperit: & sic ruptum fuit testamentum. & postea ante dictum Titium patrem decessit dictus posthumus. certe quāuis hæres in dicto testaméto institutus non potuisset habere hæreditatē de iure ciuili vel bo. pos. de iure prætorio, si dictus posthumꝰ vixisset post morté patris, eo quod dictum testamentū per dictū posthumū ruptum est, vt dictum est: tamē qa decessit posthumus ante patrem, videtur nec natus. vnde institutus habet hæreditatem vel bonorum pos. & legatarij quibꝰ fuit legatum in dicto testamento, legata sua cōsequentur. Et quod dictum est in testaméto rupto, habet locum in testamento iniusto, & in testaméto irrito. Et in testamento iniusto ita pone exemplū: Dictus Titius habens filium in potestate, instituit sibi hæredē Sépronium consanguineum suum, & dictum filium præteriit: & sic est testamétum suum, scilicet Titij, iniustū, siue ipso iure nullum: vt ff. eo. l. j. postea decessit dictus filius ante patrem. certe perinde erit, ac si nunquā fuisset dictus filius in rerū natura. & sic dictus Sépronius habebit hęreditaté vel bo. pos. qui quidē Sempronius habuisset hęreditatem ab intestato si dictus filius nunquā fuisset in rerū natura, & dictus Titius intestatus decessisset. secus autem si dictus Sépronius nō fuisset ita cōiunctus testatori vt dictum est, quia tunc haberet hæreditaté vel bo. poss. licet filius qui fecit esse iniustum testamentum, decesserit ante patrem. Alij dicunt, quod siue erat ita coniunctus testatori Sépronius, siue non, semper debet habere hæreditatem. & in litera subaudiunt hic, maxime. In irrito autē ita pone exēplum: Pone quod dictus Titius fecit testamentum: & in eo instituit dictum suū cōsanguineum, cum nō haberet filium natum vel nasciturū. postea fuit idē Titius captus ab hostibus, vel passus est se vendi ad pretium participandum, vel fuit damnatus capite, vel ad bestias, vel ad gladium, vel ad aliam pœnam quæ vitam adimit: vt. ff. eo. l. si quis. §. irritū. vel fuit deportatus: vt. d. l. si quis. §. eius qui. vel etiā post mortem suam fuit damnatus. l. Iul. maiest. & d. l. si quis. §. sed nec. quibus omnibus casibus testamentum constituitur irritum: & ante mortem suam indulgentia principis restitutus est dictus testator: & postea decessit: vt. d. l. si quis. §. quatenus. vel ante morté suam appellauit, & postea decessit. certe habebit dictus institutus hæredi. vel bo. pos. & tenebitur legatariis legata præstare, quamuis dictam hæredi. vel bo. pos. habere non potuisset si nó fuisset restitutus testator, vel si non appellasset. [*SI PAGANVS.*] Titius fecit testamentum, & instituit sibi hæredē Seium: & multa legauit quibusdā: & seruo suo libertaté dedit. postea fecit secundum testamentū, & instituit sibi hæredē Gaium: & fidei eius Gaij cōmisit vt prius testamentū valeret. Certe nihilominus est ruptū prius testamentum: sed omnia quæ in eo continentur, possunt per fideicō. peti à Gaio scripto in secundo testamento. Viuianus.

a *Videatur.* vt. ff. eo. l. iij. §. ex his. Accursius.

b *Signatum.* ad quod. C. de secun. tabu. l. ij. Hug.

c *Hereditatemq;.* aliàs, remq;. Sed cōtra. C. de posthu. hære. inst. l. ij. Sol. ibi post morté defuncti decessit, hic in vita. vel aliter, vt ibi dixi. Item cōtra instit. de exhær. lib. in prin. Sol. ibi in nato tēpore testamenti: hic post. Item contra. ff. eo. qui vxorem. Solu. vt ibi. Accur. ADDITIO. Dic secundum Bar. hic quod ibi de-

Testamentum ruptū posthumi agnatione, eo decedente viuo testatore reconualescit de iure prætorio. Idē si filius iā natus præteritus viuo testatore decedat, vel impedimētum capitis deminutionis tempore mortis cessauerit. Bartolus.

XII. IDEM libro quarto Disputationum.

POsthumus præteritus viuo testatore natus decessit. Licet iuris scrupulositate, nimiáque subtilitate testamētū ruptum videatur: [a] attamen si signatum [b] fuerit testamentum, bonorū possessionē secundum tabulas accipere hæres scriptus poterit,* hæreditatemq; [c] obtinebit, [d] vt & diuus Hadrianus & imperator noster rescripserunt. Idcircoq; legatarij, & fideicōmissarij habebūt ea quæ sibi relicta sint, [e] securi. Idem & circa iniustum [f] & irritum [g] testamentum erit dicendum, si bonorum possessio data [h] fuerit ei qui rem ab intestato auferre possit.

Testamentum primum confirmatum per secundum valet iure codicillorum. Bar.

ℱ Si paganus qui habebat iam A cessit post mortem fictam. & sic ratio est eadem sicut quādo decessit post morté veram. & hoc quod dicitur de decedente posthumo post mortem, intellige quando decessit in tali ætate quod testamentum post mortem approbare non potest. si enim posset approbare, & approbaret, esset idem quod in filio iā nato. de quo per Bar. in. l. filio præterito. ff. eo.

factum testamentum, aliud fecisset, & in eo comprehēdisset fidei † hæredis committere, [i] vt priores tabulæ valerent: omnimodo prius testamētum ruptū est. quo rupto potest quæri, an vice codicillorū id valere deberet, cum & hęc verba sint fideicommissi? Et sine dubio vniuersa quæ illic scripta sunt, in causa fideicommissi erunt, non solum legata, & fideicommissa, sed & libertates, [k] & hæredis institutio. B

Filio sublato de medio, nepos tenet locum sui: & testamentum rumpitur si non reperitur institutus vel exhæredatus. Bar.

XIII. GAIVS libro secundo Institutionum.

POsthumorum loco sunt & hi qui in sui hæredis loco succedendo, quasi adgnascendo, fiunt parentibus sui hæredes: vt ecce, si filiū, & ex eo nepotem neptémve in potestate habeam: quia filius gradu præcedit, is solus [l] iura sui hæredis habet: quamuis nepos quoq; & neptis ex eo in eadē potestate sint. Sed si filiꝰ meꝰ me viuo [m] C

d *Obtinebit.* iure prętorio, non ciuili.

e *Relicta sint.* cōtra. †aliàs, addit. ff. de leg. ij. si quis testamento. Solu. ibi de rigore: hic de æquitate. Vel illud in filiis ab intestato venientibus. ar. ff. de leg. ij. l. Celsus. §. fi. hic in extraneo vēniēte ab intestato: quia in codicillis fuerat hęreditas relicta per fideicōmissum: vel veniēte ex testaméto per secun. tab. secundum Azo. & Hug. & facit. ff. tit. j. l. si à primo. & l. si posthumus. ij. respon. & ff. de codicil. l. conficiūtur. §. si quis post. in fi. §. & ff. de fideicō. liber. l. si pater duos. & ff. ad Trebel. l. cū hæres instituta.

f *Iniustum.* id est nullū.* quod est filio præterito: vt est exemplū. ff. eo. l. filio. * *Iniustum testamētū hic dici, in quo desunt solēnia: irritū autem, ex quo hæres nō adierit, putat Alciat li. 1. Para. ca. 8.*

g *Irritum.* per capitis deminutionē testatoris qui postea fit sui iuris: vt inst. qui. mo. test. infir. §. non tamen. & quod subiicit, si bo. pos. scilicet cōtra tab.

h *Data.* i. delata fuit ei. ff. filio præterito. nō tamē eā voluit: sed renuit, qui &c. & secundū hoc refert se tantū ad iniustū, nō ad irritū hic ver. si bonorū &c. secundū Azo. Alij referūt ad vtrūq;, & dicūt, si bo. pos. secundū ta. fuerit delata. sub. & accepta, ei. ff. heredi scripto, q rē &c. sub. maxime. erat enim forte alius filiꝰ instit. tus, & alter pręteritus: vt &. §. ti. j. l. j. fi. sed præteritus nō vult. & secúdū hoc dic auferre ab extraneis, vel etiā à fratre, ꝑ parte. Ac.

i *Fidei hæredis committere.* scilicet se. Accursius.

k *Libertates.* scilicet directæ: & institutio trahitur ad fideicom. vt. ff. de mili. testa. l. quærebatur. & facit insti. qui. mo. testa. infir. §. sed si quis. & ff. ad Treb. l. si quis priore. & ff. de hære. instit. l. fi. & quod nota. supra, de iis qui not. infa. l. furti. §. j.

Posthumorū.] CASVS. Nó solū dicuntur posthumi illi qui nascuntur post morté testatoris, vel in vita. post testamētum tamen factū: vt. ff. e. l. posthumi. sed etiā illi qui sunt nati ante testamentum parētum: fiunt tamē parētibus sui hæredes succedēdo in locum sui hæredis. de quo ita ponas exemplum: Filiū & ex eo nepté vel nepoté in potestate habeo. certe quāuis nepos nel neptis prędicti sunt ita bene in potestate mea sicut filius: tamē filius prędictus præcedit eos quātū ad me gradu: & ita ipse solus habet iura sui hæredis. si ergo dictus meus filius moriatur me viuo, aut exeat de potestate mea qualibet alia ratione, incipit dictus nepos & neptis succedere in locum filij: sicq; iura suorū hæredum nāciscuntur quasi per agnationē: & ita fiunt mihi loco posthumorū. sicut ergo teneor instituere filium existēté adhuc in mea potestate, vel exhęredare si volo valere testamētum meum: ita teneor instituere vel exhæredare dictum nepoté & nepté si volo testamētum meum ab eis nō rumpi eis tali modo (vt dictū est) succedentibus mihi in loco suorum hæredum. hoc dicit. Viuianus. D

l *Is solus.* vt insti. de hæred. ab inte. §. ita demum. & ff. de contra tab. l. illud. §. j. & insti. de hære. qua. & dif. §. fui. Accursius.

m *Viuo.* demum. secus si postea: vt. ff. eod. l. si quis filio. j. respon. nisi apud hostes filius decesserit: vt. d. l. si quis filio. §. sed & si pater. & ff. tit. j. l. si quis posthumos. §. diuersum. & C. de inoffic. test. l. si quis filium. & per hoc differt hic nepos ab ascendentibus, puta patribus defunctorum: qui patres & post mortem filij sui succedunt in locū nepotū, & irritant filij testamentū: vt. ff. de inofficio. testa. l.

Pater filii testamentū irritat.

BIU Cujas

testa l. pater filium. non adgnascendo, sed per cótra tab. vt ibi no. Sed illud forte speciale est in patre: quia eundem gradum obtinet ad filium, quem nepos ad eundem filium, scilicet primum. non ita in auo quod in patre: sed erit idem quod hic & in nepote, vt non rumpat. nam non erat necesse eum instituí vel exhæredari, cum alius eum præcederet: vt arg. supra. e. l. si quis filio. j. respon.

a *Alia ratione.* vt per deportationem: vt. ſ. ti. j. l. Gallus. §. & quid si tantum. vel per maximam capitis deminutionem, vel etiam minimam, vt per emancipationé: vt. d. §. dicitur.

b *Prouisum est* secundo capite, quod de vtroq; viuo tempore testamenti dicit: vt. ſ. tit. j. l. Gallus. §. nũc de lege. in fi. §. &. §. qd si is qui filium. in fi. §. Nec obstat. §. ille casus. vbi dicit posteriori capite, scilicet. l. Velle. nó p-
Flo. rũpat mitti instituí: quia verum est expresse, sed ta cite sic. vel aliter vt ibi plene not. Item contra in ea. l. §. in omnibus. Sed expone vt ibi. & facit inst. de exhære. libe. §. posthumorum. & C. de lib. præte. l. ij. & supra, de testa. tute. l. si hæreditas. §. j.

SIita.] CASVS. Dictum est. ſ. eo. l. iij. quod ad hoc vt valeat testamentũ meum, necesse est quod instituá vel exhæredem posthumum meũ in mea pote
Hal. tollit negationem state futurũ. aliàs rumpitur eo nato testamentum meũ. Modo pone quod ita dixi, si filiꝰ vel filia natus vel nata sit, exhæres esto. post testamentum prędictum factum, vel in vita, vel post mortem meam natus filius & filia certe non rumpit testamentum: quamuis sub conditione sint exhæredati. nam talis conditio intelligitur etiam si non exprimatur. Viuianus.

c *Si filius.* Sed nonne hæc exhæredatio sub cõditione est facta: ergo nulla: vt. ſ. tit. j. l. iij. ſ. j? Rñ. conditio hæc cum tacite intelligatur inesse, etiam apposita pro non scripta habetur: & ideo pura videtur exhęredatio: vt. j. de condit. & demõ. l. aliquando. & quãdo dies le. ce. l. si Titio. §. fi. &. j. de hęre. insti. l. iã dubitari. Azo.

d *Natus.* secus si dixerit: si filiꝰ mihi nascetur, exhæres esto. quia filia nata rumpitur testamentum: quia inuenit se præteritam, non exhæredatam: vt. j. de ventre in poſſ. mit. l. j. §. quare & si ita.

e *Vtrisque natis.* diuisim potest ntelligi. i. vno filio nato nó rũpitur testamentum, vel filia nata non rumpitur testamentũ. sic ponitur. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. ipsum autẽ. sed vtroq; nato rũpetur: vt arg. ſ. ti. j. l. ij. & l. cómodissime. vel dic, etiá vtroq; simul nato nó rũpi. ar. ſ. ti. j. l. si ita scriptũ sit. Azo. &. j. ti. ij. l. Titius & Seius. &. ſ. quod fal. tut. aucto. l. j. §. j. & facit. ſ. de testa. tut. l. si qs ita. §. j.

QVi vxorem.] CASVS. Titius Bononiensis habens in ciuitate vxorem prægnantem fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Seium, & posthumum præteriit. postea fuit ab hostibus captus: & ita irritum est factum dictum testamentum eius: vt. ſ. eo. si quis. §. irritum. & eo existente apud hostes natus est ei in ciuitate dictus posthumus: qui quidẽ posthumꝰ rumperet testamentum patris si pater remansisset in Bononia, & ab hostibus captus nó fuisset. nunc autẽ non rumpit, cũ iam irritum sit, vt dictum est. postea decesit dictus posthumus in ciuitate. & postea mortuus est pater apud hostes: & sic confirmatum est dictum eius testamentum per. l. Corne. quæ fingit eum mortuum prima hora moriatur, aut qualibet [alia] ratione[a] exeat de potestate mea: incipit nepos neptísve in eius loco succedere, & eo modo iura suorũ hæredũ quasi adgnatione nanciscũtur. Ne ergo eo modo rumpat mihi testamentum: sicut ipsum filium, vel hæredem instituere, vel exhæredare nominatim debeo, ne nó iure faciã testamentũ: ita & nepotẽ neptémve ex eo necesse est mihi vel hæredẽ instituere, vel exhæredare: ne fortè me viuo filio mortuo, succedendo in locũ eius nepos neptísve quasi adgnatione rumpant* testamẽtum. ídque lege Iunia Vellea prouisum est[b].

Legitur duobus modis. primo si exhæredaui masculum, & natus est masculus, non rumpit testamentũ. Item si exhæredaui fœminam, & nata est fœmina. & sic diuersimodè intelligitur. Secundo modo legitur quod testator exhæredauit per hæc verba: si filius masculus natus natave sit. tunc illud, ve, accipitur pro, &: & vtrisque natis testamentum rumpitur. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro singulari de Adsignatione libertorum.

SIita facta sit exhæredatio, *Si filius*[c] *natus*, [d] *natáve sit, exhæres esto*: vtrisque natis[e] non* rumpitur testamentum.

Statim cum posthumus nascitur, etiam patre viuo apud hostes, testamentum rumpitur: nec reconualescit filio interim decedente. Bartolus.

XV. IAVOLENVS libro quarto Epistolarum.

QVi vxorem prægnantẽ habebat, in hostiũ potestatẽ peruenit.[f] quæro, filio nato, quo[g] tempore testamentũ in ciuitate factũ rũpatur? & si filius ante moriatur quã pater: [quæro,] an scripti hæredes hæreditatẽ habituri sint? Respõdi: nõ puto dubium esse quin per legem Corneliam (quæ de confirmandis eorũ testamentis qui in hostium potestate decesisisent, lata est) nato filio, cõtinuo eius testamentum qui in hostiũ potestate sit, rũpatur. sequitur ergo vt ex eo testamento hæreditas ad neminem perueniat.

Per secundum testamentum in quo hæres est institutus purè vel sub cõditione, primum rumpitur: nisi conditio sit talis per quam secundum testamentum statim reddatur nullum. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium.

CVm in secundo[†] testamento hæredem eum qui viuit,[h] instituimus: siue purè, siue sub conditione: si tamen conditio existere potuit,[i] licet non extiterit, superius testamentum erit ruptum. Multum autẽ interest, qualis conditio posita fuerit. Nã aut in præteritũ concepta ponitur, aut in præsens, aut in futurũ. In præteritũ cõcepta ponit, veluti, *Si Titius* quarto Epistolarum.

QVi vxorem prægnantẽ habebat, in hostiũ potestatẽ peruenit.[f] quæro, filio nato, quo[g] tempore testamentũ in ciuitate factũ rũpatur? & si filius ante moriatur quã pater: [quæro,] an scripti hæredes hæreditatẽ habituri sint? Respõdi: nõ puto dubium esse quin per legem Corneliam (quæ de confirmandis eorũ testamentis qui in hostium potestate decesisisent, lata est) nato filio, cõtinuo eius testamentum qui in hostiũ potestate sit, rũpatur. sequitur ergo vt ex eo testamento hæreditas ad neminem perueniat.

Per secundum testamentum in quo hæres est institutus purè vel sub cõditione, primum rumpitur: nisi conditio sit talis per quam secundum testamentum statim reddatur nullum. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium.

CVm in secundo[†] testamento hæredem eum qui viuit,[h] instituimus: siue purè, siue sub conditione: si tamen conditio existere potuit,[i] licet non extiterit, superius testamentum erit ruptum. Multum autẽ interest, qualis conditio posita fuerit. Nã aut in præteritũ concepta ponitur, aut in præsens, aut in futurũ. In præteritũ cõcepta ponit, veluti, *Si Titius* post mortem fictam natus, sicq; ruptum non restituitur: vt. C. de posth. hære. l. ij. &. iij. Alij subaudiunt, eo tempore quo &c.

CVm in secundo.] CASVS. Instituí mihi hæredem Gaium in testamento meo: postea feci secundum testamentum, & instituí mihi Seium in eo, siue pure, siue sub imposibili conditione, siue sub conditione quæ posit existere. Certe prius testamentum erit ruptum. Est tamen differentia inter conditiones appositas in institutione hæredis in secundo testamento instituti: quia aut est apposita in præteritum hoc modo, si Titius consul fuit, instituo mihi hæredem Seium. & tũc si Titius consul fuit, valet secundum testamentum, & rumpitur primum. aliàs non. aut est in præsens hoc modo, si Titius consul est, instituo mihi hæredem Seium. & certe si Titius consul est, valet secundum testamentũ, & rumpitur primum. aliàs non. non autem in futurum: puta hoc modo, instituo mihi Seium si Titius consul erit. & tunc valet secundum testamentum, & rumpitur primum, siue existat conditio, siue non. nam existere potest. si autem dixissem in secundo testamento, instituo mihi Seium hæredem si Titius digito cœlum tetigerit: tunc habetur pro pura institutio propter imposibilẽ conditionem. & sic valet testamentũ secundũ, & rumpitur primũ. Vi.
h *Viuit.* maxime, subaudi. nam idem si posthumum. Vel dic, ideo dicit, quia secus si iam mortuus: sicut si nó capacẽ: vt. j. de iis qui. vt indi. l. cum quidam. Azo.

i *Potuit.* hoc expone: vt. ſ. eo. l. j. H. Item exigitur & hoc vt tale fuerit secũdũ testamẽtũ quod hæreditas potuerit adiri de iure ciuili. si enĩ nó de iure ciuili, licet de iure ptorio potuerit, nó tamẽ rũpetur superius: vt. ſ. ti. j. l. si filius qui in potestate. &. j. e. filio. secundũ Io. & facit. j. de adi. le. l. & si. & insti. qui. mo. test. infir. §. j.

Si nato

a *Si vera est.* i. si verum est quod ea conditione innuitur.
b *Quòd si ad præsens.* facit. ff. si cer. pe. l. cum ad præsens. & l. seq. & j. de verb. obli. l. conditio. & instit. de verb. obli. §. cõditiones. & j. de cõdi. insti. l. institutio. §. fi. Sed videtur huic. §. contra. j. de hære. insti. l. si Mæuia. Sed refert, conditio de præsenti vel præterito sit falsa vt hic: an nugatoria, vt ibi. Item contra. j. de le. ij. l. si ita quis in testamento. Sed illud est propter largã & amplã significationẽ illius verbi, potest. Itẽ contra. j. de condit. & demon. l. cũ ita legatũ. §. penul. Sed illa est de futuro, licet implicet quoddã præsens quod est falsum, & ita impossibile. & ſ illa refert potius, si conditionaliter, aut causatiuè: vt. j. de condi. & demon. l. denio. stratio falsa. §. itẽ si fundum. At hic intelligendum est etiã de ea quæ vera est conditio de præsenti, vel præterito: non de ea quæ implicetur in cõditione, vel in parte conditionis. H.
c *Si fit.* scilicet Titius consul.
d *Non fit.* ergo prius rumpitur secundũ Io. & est argu. j. de condi. insti. l. fi. & de cõdi. & demon. l. obtinuit. & instit. de hære. instit. §. ſposibilis. & adde hic quod ibi not. Vel dic, primum nõ rumpi, arg. j. de iis quib' vt indig. l. cum quidam. &. §. ea. Fl. §. j. & ij. H.

tius consul fuit. quæ conditio si vera est, [a] id est si Titius consul fuit, ita est institutus hæres, vt superius testamentum rumpatur: tum enim ex hoc hæres est.* si verò Titius consul non fuit, superius testamentũ nõ est ruptum. Quod si ad præsens [b] tẽpus conditio adscripta est hę rede instituto, veluti, *Si Titius consul est.* eundẽ exitũ habet: vt si sit, [c] possit hæres esse, & superius testamentũ rũpatur. si non sit: nec possit hæres esse, nec superius testamentũ rũpatur. In futurũ autẽ collatæ conditiones, si possibiles sunt, existere potuerũt:* licet non extiterint, efficiũt vt superius testamentũ rũpatur, etiã si nõ extiterint. Si verò impossibiles sunt, veluti, *Titius si digito cœlum tetigerit, hæres esto*: placet perinde esse quasi conditio adscripta [testamẽto] non sit, [d] quæ est impossibilis.

Filio præterito relicta in testamento nõ debentur: nisi filius ius suum omiserit. Bar.

XVII. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

FIlio [e] præterito qui fuit in patris potestate: neq; libertates competunt, neque legata præstantur, si præteritus [à] fratribus [f] partẽ hæreditatis auocauit. Quòd si bonis se patris abstinuit: licet subtilitas iuris refragari videtur, attamen voluntas testatoris ex bono & æquo tuebitur. [g]

Si extraneus institutus incipiat esse suus, institutio non vitiatur. Bartolus.

XVIII. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

SI qui hæres institutus est, à testatore adrogetur: potest dici satis ei factũ: quia & antequã adoptetur, institutio, vt in extraneo, locum habebit. [h]

Causa testati non trahit ad se causam intestati, si testator prohibuit. secus si non prohibuit. Bartolus.

XIX. IDEM libro sexto Quæstionum.

SI ego & Titius instituti simus, & à nobis [i] posthumus exhęredat' sit, à substitutis nostris non sit exhęredatus: Titio defuncto ne ego quidem adire potero. iam enim propter instituti personã, à quo posthumus exhæredatus est, in cuius [k] locũ substitutus vocatur, [l] à quo posthumus exhæredatus non hæres adhuc viuat, non potest adire sine me, nec ego sine eo, sed simul possumus adire: quia si ego adirem solus, ipse posset postea repudiare suam partẽ: vt pars per eum repudiata deferatur dicto eius substituto à quo posthumus fuit præteritus: & ita rũperetur totum testamentum, vt dictum est: & sic eueniret inconueniens scilicet quod auferretur mihi pars mea quam adiuissem: & idem esset si ipse Titius adiret solus pro sua parte, & ego postea repudiarem meam: & hoc dicit principium & finis huius. l. mediũ autem responsum ponit talem casum: Pone retento casu in princi. l. posito quod ego & Titius meus cohæres fuimus inuicem substituti: & in substitutione fuit præteritus dictus posthumus: postea dictus Titius decessit antequam adiret pro sua parte, vel repudiauit. nunquid ego possum adire, & esse ex asse hęres? Et dicitur quod sic, non obstante quod dictus posthumus fuit præteritus à dicta nostra substitutione: quia egomet qui fui substitutus cohæredi meo, possum adire ex institutione de me facta, à qua institutione posthumus fuit exhæredatus, vt dictum est. ita valuit. Viuianus.

i *A nobis.* tantum hoc expresso: vel intra gradum facta exhæredatione. alioquin ab omnibus videtur exhæredatus: vt. §. titu. j. l. iij. §. ij. Accursius.
k *In cuius.* ſ. instituti: sed immo videtur non vocari: vt. C. de impub. & ali. substi. l. pe. contra. solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quod ista gl. tex. ibi fuit facta substitutio vtrique: hic singulis. secundum Bar. sing. p quẽ
l *Substitutus vocatur.* b quia potior est me cohærede. præfertur substitutus enim substitutus coniuncte: sed aliàs quandoque habet plus con in legato iunctus quam substitutus: vt infra, de suis & legi. l. si ex pluribus. excluditur sed licet vocetur hic substitutus, non tamen est hæres: quia eius per filiũ legradus rumpitur: nec tamen patitur habere cohæredem. sic & a- gatarii. in liàs in vxore: & in authen. qui. mo. na. effi. sui. §. si quis autem l. generali defunctus. colla. vj. & infra, ad Tertvl. l. æquissimum. §. j. & l. ter. i fi. ver. ij. §. obiicitur. Item secundum hoc fallit regula tradita infra, de quæ ora. C. diuer. præ. l. de accessionibus. sicut & in turbone: vt supra, qui de instit. & po. in pig. ha. l. Claudius Azo. sub.

Ruptum

BIU Cujas

a *Ruptum est.* est enim hoc ideo, quia inuenitur exhæredatus à persona tantum: & ita non tenet exhæredatio: vt infra, tit. j. l. iij. §. ij. Item no. quod non potest rũpi pro parte: vt hic, & infra, de fideicommiss. liber. l. pater si duos. Idem per natum præteritum: vt supra, titu. j. l. fi. aliud in testamento inofficioso: vt supra, de inofic. testa. l. circa. Accursius.

a Fallit in testamento militis: vt plene dixi ĩ l. i. j. de milit. testa.

b *Puto.* quia non inuenitur persona à qua sit exhęredatus posthumus. Azo.

c *Adire poterit.* vt tene at sua aditio sic vt nec possit retractari. H.

d *Omittente.* id est, repudiante. Azo.

LVcius.] CASVS. Lucius Titius cũ esset sanus mẽte & corpore, fecit testamentũ, in quo hæredẽ sibi instituit Seium. postea factus infirmus mente & corpore illud incidit. & certe nihilomin⁹ valet. Viuianus.

e *Mente captus.* alioquin secus. quod dic vt no. C. de testa. l. nostrã. & facit. j. de secun. tab. l. j. §. si linum. & l. seq. &. §. semel. & infra, ti. j. l. j. in prin.

DE HIS QVAE in testamento delentur, inducuntur &c.

Quia per deletionẽ casſatur testamentum: ideo de hoc dicit.

Pl. adiri.

QVæ in testamento.] CASVS. Titius faciens testamentũ instituit sibi hæredem Seium, & dedit legata & libertates pone: & ante consummationẽ testamẽti deleuit ipse testator, & induxit vel scripsit nõ deberi quædam legata. quæritur, vtrũ debeantur an non dicta legata? Et distinguitur in hac. l. aut non erat testamentum consummatum: aut erat. Primo casu aut fuerunt inconsulto deleta & inducta, vel scriptum quod non debeantur: aut consulto. si inconsulto, & legi possunt: nihilominus valet. si autem consulto: non valent ipso iure. Si autem alius scripserit quod non debeantur, vel induxit vel deleuit sine iussu testatoris, pro nihilo est dicta scriptura vel inductio vel deletio. Quod autem dixi incõsulto deleta nihilominus valere si legi possunt: intelligas si oculo percipi potest quod scriptũ est. Si autẽ nõ possit legi, sed extrinsecus tantũ intelligas, non videtur legi posse: & ita non debentur. Ad hoc autẽ vt incõsulto deleta nihilominus valeant: sufficit si legi possunt, vt dictũ est: & hoc siue sint inducta ab ipso testatore, vt dictũ est: siue ab alio cũ voluntate testatoris. Itẽ hoc siue sint inducta pro parte, siue perducta in totũ. Si ergo testator scribat in vltima parte testamenti, lituras, inductiones, superinductiones ipse ego feci: nõ videbitur referri ad ea quæ inconsulto contigerunt. Si autem dicta incõsulto deleta legi non possunt, non debẽtur. Secundo casu. i. quando post consummationẽ testamẽti testator induxit vel deleuit legata, vel scripsit quod nolebat deberi: distingue similiter: aut consulto hoc fecit, aut incõsulto. Si consulto, non dicũtur legata valere ipso iure, sicut dictũ est in prima parte: sed petentes ea repelluntur per exceptionẽ. Si autẽ inconsulto, nõ repellerentur petentes: & hoc siue legi possunt, siue non: quanuis si ante consummationem testamẽti essent inducta, distinguatur legi possint vel non, vt dictũ est. Et est ratio: quia & si totũ non extaret testamẽtum incõsulto testatore, nihilominus valerent ea quæ in eo scripta essent: sed si ipse testator fecisset consulto non extare totum est: ruptum a est testamentum.

¶ Sed si ego & Titius inuicem substituti simus: quamuis quasi in partẽ substitutionis exhęredatus nõ sit: mortuo vel repudiãte Titio, me posse adire puto, b & ex asse hæredẽ esse. ¶ In prima tamen specie, & si viuat Titius: neq; ego sine illo, neq; ipse sine me adire poterit: c qa incertũ est an adhuc altero omittente d rumpatur testamentum. itaq; simul adire possum e.

Testamentũ inciſum à testatore non sanæmentis non rumpitur. Bartolus.

XX. IDEM libro tertio decimo Digestorum.

LVcius Titius integra mente & valetudine testamẽtũ fecit vti oportet: postea cũ in valetudinem aduersam incidisset, mente captus e tabulas easdem incîdit. Quæro, an hęredes his tabulis ĩstituti adire possint hæreditatem? Respondit secundũ ea quę proponerẽtur, non ideo minus adire* posse.

DE HIS, QVAE IN TEstamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur.

TITVLVS IIII.

Primo ponit vnũ dictũ. Secundo exponit quodlibet verbum illi⁹ dicti per multas particulas. Secunda ibi, Legi autem Secũda subdiuiditur in multas particulas. Bar.

IVLIANVS libro quinto decimo ad Sabinum.

QVæ in testamento legi possũt, f ea inconsultò deleta & inducta, nihilominus valent: consultò, nõ valent. g Id verò h quod non iussu domini scriptum, inductum, deletúmve est, pro nihilo est. *Legi*, autẽm sic accipiendum [est:] non intellegi, i sed oculis perspici quæ sunt scripta. Cæterũ si extrinsecus k intelleguntur, non videbuntur legi posse. Sufficit l autem si legibilia sint inconsultò deleta siue ab ipso, m siue ab alio. Sed volentibus n * inducta accipiendum est, & si perducta sint. Quod igitur incautè factũ est: pro nõ facto est, si legi potuit.

Hic format vnã quæstionem circa præmissa. Bartolus.

¶ Et ideo & si nouissimè (vt sõlet) testamento fuerit adscriptum: *Lituras, inductiones, superinductiones ipse o feci*: nõ videbitur p referri ad ea quæ incõsultò contigerũt. Proinde & si inconsultò superscripsit q induxisse se, manebũt: & si ademit, r non erunt adempta.

Hic format aliam quæstionem circa præmissa. Bartolus.

¶ Sed si legi s non possunt quæ inconsultò deleta sunt: dicendum est nõ deberi. sed hoc ita demum, si ante consummationem testamenti factũ est. t

Hic facit vnam quæstionem circa id quod proxime dixerat. Bartolus.

¶ Sed consultò u quidem deleuntur. Azo.

A hæredi testamentum, actiones legatariis denegarentur. Sed pone quod dictus testator ademit dicto hæredi totũ illud in quo eum instituerat, eo quod ipse hæres condidit testamẽtum suum. certe iure videbitur ademptio facta, quasi nec data fuerit ei hæreditas adempta. Sed quid si in dicto testamento confirmauit codicillos fntur os, & postea fecit codicillos, & reliquit aliquid in codicillis: & postea deleuit ita male vt appareat quid reliquit: an debeatur relictum? Et certe non: quia codicilli non valent, cum sint à testatore deleti. Viuianus.

f *Quæ in testamẽto legi possunt.* post deletionẽ, sed si non possunt legi: tunc distinguitur, an ante consummatum, vt tunc nõ valeat: si post, sic: vt infra. ea. l. §. sed si legi. &. §. sed consulto. *Fa*

g *Non valent.* ipso iure, si ante testamentum consummatum factum sit. si postea, per exceptionẽ: vt. ĩ. videtur dicere. §. sed consulto. & j. de lega. j. l. si ita scriptum. & j. eo. l. iij. & de secun. tabu. l. si. §. testamento. Accursius.

h *Id vero.* redit ad primum. & dic, pro nihilo scilicet est quod inducit: sed scriptura inducta valet: vt modo in princip. &. ĩ. ibi, quod igitur incaute. & facit infra, de adimen. leg. l. nihil. &. C. de testa. l. si vnus. & quod ibi not. & C. de transa. l. penul.

i *Non intellegi.* scilicet tantum. Hugo.

k *Si extrinsecus.* alicuius ingenio, vel subtilitate sua: non ex ipsa litera, nec ex vi ipsius literæ: sed ex his forte quæ præcedunt in testamento, vel quæ se-

l *Sufficit.* redit ad primum casum.

m *Ab ipso.* scilicet testatore sicut deleta inconsulte.

n *Sed volentibus.* scilicet testatoribus. & dic, siue pro parte inducta, siue in totum perducta volẽtibus testatoribus: & tunc dic valent. sed aliàs est, nolentibus: & tunc dic, non valent.

o *Ipse.* scilicet ego testator.

p *Non videbitur.* sic supra, de transa. l. cum Aquiliana. & de contrahen. emp. l. in lege fundi.

q *Superscripsit.* id est, testator inconsulte volens forte experiri pennam scripsit se fecisse inductiones quæ ab alio inconsulte factæ erant. certe manent relicta, scilicet valida. Accursius.

r *Et si ademit.* scilicet inconsultè. & est plana. Vel dic, consultè: sed tunc non erunt adempta, scilicet alia quæ per alium inconsultè deleta erant. vel dic ademit, id est, scripsit se ademisse: quæ erant deleta, non videntur adempta, id est, alia quæ per alium inconsultè deleta erant.

s *Sed si legi.* ad principium bene accommodatur.

t *Factum est.* id est, contingit deletio. aliàs contra: vt infra. §. proxi. & hoc est ideo, quia præsumimus quod si ea præstari voluisset, iterum ea reliquisset & refecisset sic vt bene possent legi. cum igitur non fecerit, videtur pœnituisse, & voluntatem mutasse. & est sic ad istum. §. supra de testa. tute. l. si quis. §. si quis cum. & suprà de testa. l. hæredes. §. j. Hug.

u *Sed consulto.* post consummationem testamenti, vt habeat locum quod de exceptione dicit: vt infra, de leg. j. l. si ita scriptum. & vt differat à præcedenti. Accursius.

Exceptione.

BIU Cujas

a *Exceptione.* contrà.ĩ.eo.l.pe.§.sed nonnullos.Sol.vt ibi.
b *Possunt.* hic post consummationẽ.secus si ante: vt.ĕ.proxi.
c *Non possunt.* particularis deletio non nocet: quoniam nec vniuersalis.Accursius.
d *Non extet.* quia perditum est post mortem vel ante mortem, & hoc de iure ciuili: sed quantũ ad bonorũ possessionem petendã necesse est post mortẽ extare tabulas: vt.ĩ. si tab.test. nul.exta.l.j.& de secun.tab.l.j.§. semel.&.§.si.linum. & si tab.test. nul. exta.l.j.§. pe.&.C. de testa.l.nostram. Iteꝫ quod dicit, quoniã si totũ &c.arg. sumitur à minori. Hu.

ta exceptione[a] petẽtes repellũ tur:incõsultò verò, nõ repellũ tur:siue legi possunt, [b] siue nõ possunt: [c] quoniam si totum testamentum non exstet, [d] constat valere omnia quæ in eo scripta sunt. Et si quidem illud conscidit testator: denegabũtur actiones. Si verò alius, [e] inuito testatore: non denegabuntur.

Iste versiculus refertur ad totum dictum. Bartolus.

B ⁋Et [cùm] hæreditatis portio adempta[est,] vel tota hæreditas, si fortè sit substitutus, [f] [ademptio] iure [g] facta videbit: [h] non quasi adempta (quoniã hę reditas semel data adimi facilè nõ potest) sed quasi nec data. [i] ⁋Si quis codicillos in testamẽto cõfirmauit, & codicillis aliquid adscripsit, mox deleuit ita, vt appareat: [k] an debeatur? [l] Et Põponius scribit codicillos deletos [m] non valere.

In dubio cancellatio restringitur ad rationem ipsi cancellationi adiectam. Barto.

C II. IDEM libro quarto Disputationum.

CAncellauerat [†] quis testamẽtum, vel induxerat, ídque se* propter vnũ hæredẽ facere dixerat. id postea testamẽtum signatũ est. [n] Quærebatur de viribus testamenti, déque portione eius, propter quem se cancellasse dixerat? Dicebam,

A debebuntur ita demum si ea fuit voluntas mei testatoris testantis, vt sola eius institutio cassaretur: & etiam substitutus dicti excluſi non repellitur ab hæreditate. In nostro autem casu, scilicet quãdo omnia nomina hæredum induxi, sed dixi me facere propter solum Titium, distinguitur vtrum Titium tantum fraudare volui hæreditate: an voluerim infirmare testamentum totũ causa illius. Primo casu aliis nihil nocebit, non magis quàm si volens ego vnum tantum hæredem cancellare, inuitus & aliũ cancellaui. Secundo casu omnibus hæredibus denegabuntur actiones ex testamento. Si autem est dubium in dicto nostro casu vtrũ totum testamentum, an vnius hæredum tantũ nomẽ volui ego testator cancellare: tunc institutio cohæredis prædicti Titij non infirmatur: & legata in dicto testamento relicta à dictis cohęredib[o] debentur. Viuianus.

si quidem vnius ex hæredibus nomen induxerit, sine dubio cæteram [o] partẽ testamenti valere, & ipsi soli denegari actiones: sed legata ab eo nominati relicta debebũtur, si volũtas [p] ea fuit testantis, vt tantũ hæredis institutio improbetur. Sed si instituti nomẽ induxit, & substituti reliquit: institutus emolumentũ hæreditatis non habebit. Sed si omnia nomina induxerit, vt proponitur: adscripserit autẽ idcirco se id feciſſe, qa vnũ hæredẽ offensum habuit: multum interesse arbitror vtrũ illum tantum fraudare voluit hæreditate, an verò causa illius totum testamentum infirmare: vt licet vnus inductionis causam præbuerit, verùm omnib[o] obfuerit. Et si quidem soli ei ademptam voluit portionem, cæteris nihil nocebit inductio: non magis quàm si volens vnum hæredem inducere, inuitus & alium induxerit. Quòd si putauerit totum testamentũ delendum ob vnius malũ meritum, omnibus denegantur [q] actiones. Sed an legatariis denegari actio debeat, quæstio est. [r] In ambiguo [ſ] tamen interpretandum erit & legata deberi, & cohæredum institutionẽ non esse infirmandam.

Instrumentum quod cancellatũ est, siue

n *Signatũ est.* scilicet à testibus: non autẽ dicas à testatore de nouo totum factum: quia tũc non esset dubium.
o *Cæteram.* raro inuenietur in singulari cætera pars. sicut codicilli & pugillares: vt.ĩ. de verb.signi.l.nõ est. sic C.de sacr.san. eccle.l. generalis.
p *Voluntas ea fuerit.* non aliàs: vt.ĩ.de leg. ij.l.Celsus §.quod alicuius.quæ est contra. Solu.vt ibi. Item facit in eo.titu.l.si Titio.§. Iulianus.
q *Denegantur.*ĩ.de hęre.instit.l.paterfami.in fi.contra.Sol.vt ibi.
r *Quæstio est.* sed non soluitur. sed.ĩ.l. proxi. in princi.sol.scilicet, vt legata præstentur.
ſ *In ambiguo.* i. cum dubitatur an totum testamentum vel vnius nomen tantum testator inducere voluerit. Hug.

PRoxime.] CASVS. Quidã nomine Valerius Nepos fecit testamentũ: & instituit sibi tres hæredes pone: & reliquit multa legata & libertates. postea mutata voluntate incidit testamẽtũ, & nomina hæredũ induxit ea intẽtione, quia putauit eos hæredes indignos hæreditate sua. Certe dixit imperator Antoninus quod hæreditas nõ pertinet ad hęredes scriptos, sed ad fiscũ. & cũ esset quæstio corã eo Antonino de hæreditate prædicta inter dictos hæredes scriptos & aduocatos fisci & legatarios quibus erãt relicta legata, ita dixit ipse Antonin[o] aduocatis fisci: vos habetis aduocatos vestros, & potestis petere cũ eis hæreditatẽ dicti Valerij Nepotis. Iuni[o] autẽ Zeno qui erat vn[o] de legatariis, ita dixit: De legatis relictis à dicto Valerio Nepote quid statuetis domine imperator Antonine? Et duxit secũ dictus legatarius pro suo aduocato Corneliũ Priscianũ. & Antoninus ita respõdit eis: Videtur vobis voluisse testamentũ valere dictus testator qui nomina hæredũ induxit, vt dictũ est? certe nõ videtur: vnde legata nõ videtur deberi. Cornelius autẽ Priscian[o] aduocatus dicti legatarij ita respõdebat: nomina hæredũ tantũ induxit dictus testator, & non legata. vnde legata debẽt remanere firma. Calphurnius autẽ aduocatus fisci ita respõdit ex aduerso cõtra dictũ aduocatũ legatarij: certe nõ potest illud testamentũ valere quod hæredẽ nõ habet. Testamentum autẽ super quo disputamus, non habet hæredem: quia inducti fuerunt à dicto testatore, vnde non valet: & sic legata ex eo non debentur. Cornelius autem Priscianus aduocatus legatarij

a *Exceptione.* contrà.ĩ.eo.l.pe.§.sed nonnullos.Sol.vt ibi.
b *Possunt.* hic post consummationẽ.secus si ante: vt.ĕ.proxi.
c *Non possunt.* particularis deletio non nocet: quoniam nec vniuersalis.Accursius.
d *Non extet.* quia perditum est post mortem vel ante mortem, & hoc de iure ciuili: sed quantũ ad bonorũ possessionem petendã necesse est post mortẽ extare tabulas: vt.ĩ. si tab.test. nul.exta.l.j.& de secun.tab.l.j.§. semel.&.§.si.linum. & si tab.test. nul. exta.l.j.§. pe.&.C. de testa.l.nostram. Iteꝫ quod dicit, quoniã si totũ &c.arg. sumitur à minori. Hu.
e *Si verò alius.* præter hæredem. nam tũc denegabũtur actiones.& hoc est quod sequitur, & cum hæreditatis.
f *Substitutus.* qui concidit (aliàs, incidit) iuito testatore. patitur enim pœnam vt amittat hereditatem: vt arg.C. de lega.l.nõ est dubiũ. &.l.pe.&.ĩ.ad Trebel. l.Paulus respondit si certa.Accursius.
g *Iure.* hic incipit responsum. Accursius.
h *Videbitur.* scilicet ademptio. & dic tunc per.l.vt referas ad proxi. vel dic per testatorem, & referas ibi, & si quidem &c.
i *Nec data.* efficaciter, quod tempore additionis est inspiciẽdum: vt ĩ.tit.j.l.ei qui. hic autẽ nullo tempore videtur efficaciter data: & hoc de fictione. vere tamen fuit data: sed tamẽ obstat exceptio. legatarij similiter repellũtur exceptione: vt & in hoc §.sed consulto. sed in legato non est opus fictione: quia semel efficaciter datum ipso iure transferri potest in alium pro volũtate defuncti: vt infra, de adimen.leg.l.iij.ĩ.respõ. & de lega.ij.l.peto.§.fratre.& l.cum patre.§.libertis. quod in hęrede non est. Item quod sit hæres iure mero, probatur: quia alitet, non deferretur fisco hæreditas: sed ad hæredes ab intestato: quod negatur: vt infra, eo.l.proxi. nisi probetur quòd ideo id fecerit testator, vt peruenire ad legitimum. vt.ĩ.eo.l.fina. vel ad eum quem in primo testamento instituerat: vt.ĩ.de secun.tab.l.pe.§. testaméto. Azo.& adde quod est. C.de testa.l.nostrã.&.ĕ.de mino.l.& si fine.§.sed quod Papinianus. & facit.ĕ.tit.ij.l.si ita.§. regula.&.ĩ.de mili.testa.l.si certarum.§.si eodem testaméto.&.ĩ.de adimen.lega.l.ex parte.&.l.legatum.§.pater. Sed argu. contra in eo.tit.l.filio.§.matri.
k *Appareat.* quid est relictum. Accursius.
l *Deberi.* scilicet relictum.
m *Deletos.* consulto vt dixit: licet possint legi vt in princi.hu. ius.l.&.§.consulto. Accursius.

CAncellauerat.] CASVS. Institui mihi tres hęredes: pone Titium & Gaium & Sempronium: & Titio substitui Mæuiũ: postea cancellaui vel induxi totũ testamentum: & dixi me hoc facere propter Titium prędictum solum: & postea dictũ testamentum signatum fuit sigillis testium. modo quæritur, vtrũ valeat testamentũ: & si valeat, vtrũ valeat quantũ ad partem illius propter quem me cancellasse dixeram? Iuris autẽ consultus interserit alia antequã quæstioné propositã soluat. & dices quod si nomẽ tantũ vnius ex tribus dictis hæredibus induxi vel cancellaui, certe ipse solus erit exclusus, alij autẽ non, sed legata relicta à dicto excluſo

BIU Cujas

legatarij respondit: ergo non valebunt libertates prædictæ à dicto testatore relictæ: quod esset absurdum. Imperator autem prædictus ita iudicauit, quod ea tantum quæ inducta sunt à dicto testatore, id est nomina hæredum sunt irrita, nō autem legata & libertates: & hoc reprobatis opinionibus quorundam diuersorum qui diuersa super dicta quæstione sentiebant. Viuianus.

in eo aliqua nomina legatariorū inducta, non omnino irrita sunt: sed eatenus dūtaxat, quatenus testator induxerit. Bar.

III. MARCELLVS libro vicesimonono Digestorum.

PRoximè[a] in cognitiõe prĩcipis, cum quidã hæredum nomina induxissẽt, & bona eĩ⁹ vt caduca à fisco vindicarentur:[b] diu de legatis dubitatum est, & maxime de his legatis quæ adscripta erant his, quorũ institutio fuerat inducta. Plerique etiam legatarios excludẽdos existimabãt. quod sanè sequendum aiebam, si omnem scripturam testamenti cancellasset. [Sed] nonnullos opinari, id iure ipso perimi, quod inductum[c] sit: cætera omnia valitura. Quid ergo? nũ* & illud interdũ credi potest, eum qui hæredum nomina induxerat, satis se consecuturũ putasse,[d] vt intestati exitum faceret? [e] Sed in re dubia benigniorem[f] interpretationem sequi non minus iustum* est quàm tutum.* Sententia[g] imperatoris † Antonini Augusti Pudente & Pollione consulibus:[h] † Cùm Valerius[i] Nepos mutata volũtate & inciderit testamentũ suum, & hæredum nomina induxerit, hæreditas eius secundum diui patris mei cõstitutionem ad eos, qui scripti fuerint, pertinere nõ videtur. Et aduocatis fisci dixit:[k] Vos habetis iudices vestros.[l] Viui⁹ Zeno[m] dixit: Rogo domine Imperator, audias me patienter. de legatis quid statues? Antonin⁹ Cæsar dixit: Videtur tibi voluisse testamentum valere, qui nomina hæredum[n] induxit? Cornelius Priscianus aduocatus Leonis[o] dixit: Nomina hæredum tantum induxit. Calpurnius Longinus aduocatus fisci dixit: Nõ potest vllũ testamẽtum valere, quod hæredem non habet. [p] Priscianus dixit: Manumisit[q] quosdã, & legata dedit. Antoninus Cęsar, remotis[r] omnibus, cùm deliberasset, & admitti rursus eosdem* iussisset, dixit: [f] Causa prę sens admittere videtur humaniorẽ interpretationem: vt ea dumtaxat existimemus, Nepotem[t] irrita esse voluisse, quę induxit.[u] [Nomen serui quẽ liberum esse iusserat, induxit.[x] Antoninus rescripsit, liberum eum nihilominus fore. quod videlicet fauore constituit libertatis.

Si de eodem facto sunt plura instrumẽta: vnius cancellatio alterius vires non tollit: nisi de mente constet. Bartolus.

IIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

PLuribus tabulis † eodem exemplo scriptis,[y] vni⁹ testamenti volũtatem eodem tempore dominus soleniter compleuit. si quasdã tabulas in publico depositas abstulit, atque deleuit: quæ iure gesta sunt, (præsertim cũ ex cæteris tabulis quas non abstulit, res gesta declaretur) non cõstituentur[z] irrita. Paul⁹ notat. Sed si, vt intestat⁹ moreretur, incidit tabulas, & * hoc adprobauerint hi qui ab intestato venire desiderant: [à] scriptis auocabitur[a] hæreditas.

Pluribus tabulis.] CASVS. Feci testamentum, & institui mihi hæredẽ Titium & Seium: & illud testamentum feci scribi in duabus chartis, id est, in qualibet charta totum integrũ: & ambas chartas deposui in archiuo publico, vel in sacristia beati Dominici: postea vnã de dictis chartis abstuli & deleui, & non aliam. certe non constituuntur propter hoc irritæ ea quæ iure à me gesta sunt: nisi hoc feci ea voluntate vt intestatus decederẽ: & hoc probetur ab eis qui veniũt mihi ab intestato. tunc enim habebunt hæreditatem meam dicti ab intestato mihi veniẽtes, & nõ hæredes predicti à me scripti. Vi.

a *Proxime.* scilicet his diebus quæstio ventilabatur in consistorio principis: talis. s. cum quidam. s. testator &c.

b *Vindicarentur.* quia non habebat agnatos vel cognatos qui vellẽt succedere ei ab intestato. alioquin contra: vt. j. si tab. test. nul. ex. l. j. §. pe. &. j. eo. l. fi. Vel distingue vtrũ inducat testator vt decedat intestatus: vt tunc cognati: vt. j. eod. l. fi. an quia reputat hæredes indignos: & tunc fiscus: vt. C. de iis qui. vt indig. l. hæreditas. Quid si non apparet? Respõ. fauore legatorũ præsumitur magis indignos reputasse: vt sic habeat fiscus. & sic intelligitur. l. ista: vt infra, eod. §. sed in re dubia. nam cum auferatur hæreditas ab indigno, & applicatur fisco, exiguntur legata & fideicommissa: vt. j. ad Silla. l. cum fisco. &. j. si quis ali. testa. pro. l. si quis dolo. §. si fidei. & j. de iis qui. vt indig. l. cum quidam. &. l. cum tabulis. §. fi. Azo. Si autem verbo tantum cõtradicat, scilicet nolo valere: non sufficit: vt instit. qui. mo. testa. infir. §. ex eo. in fin. & C. de testa. l. sancimus.

c *Inductũ sit.* antè cõsummationẽ testamẽti: vt. j. de leg. j. l. si ita scriptum. &. §. eo. l. j. §. sed & si legi. & §. sed cõsulto. quę est cõtra.

d *Putasse.* aliàs, statuisse putasse: & subaudi, & aliàs alterum tantum.

e *Faceret.* & certe potest. tamen probandum est: vt infra, eo. l. fi.

f *Benigniorem.* sic infra, de rebus dubiis. l. si fuerit. §. fi. & infra, de regu. iur. l. ea quæ. §. in re. & infra, de rebus dubiis. l. quoties in actionibus. & infra, de verborum oblig. l. quoties in stipulationibus. & de lega. ij. l. Titia. §. Lucius. Hug.

g *Sententia.* subaudi, ex. Azo.

h *Consulibus.* scilicet existentibus.

i *Cum Valerius.* ecce sententia. Azo.

k *Dixit.* Antoninus imperator.

l *Vestros.* quasi dicat, eatis cũ procuratore fisci coram eis: & est procurator Cæsaris vnà cm præside: vt. C. si aduer. fiscum. l. ij. &. C. vbi cau. fis. l. ad fiscum. Azo.

m *Zeno.* legatarius vnus.

n *Hæredũ induxit.* interrogatiue. & sic. j. de le. iij. l. Aufidius. Ac.

o *Leonis.* alterius legatarij.

p *Nõ habet.* vt &. j. de codicil. l. fi. & insti. de lega. §. ante hęredis.

q *Manumisit.* id est, libertates reliquit.

r *Remotis.* fecit eos cessare: & habito consilio reuocauit eos ad se. Et nota quòd index non debet habere consilium cum aduocatis litis: & quòd imponit finem dictis eorum quãdo sibi videtur. sed argu. contra. C. de postulan. l. quisquis. §. apud vrbem. Acc.

s *Dixit.* respondendo circa legata.

t *Nepotem.* proprium nomen testatoris.

u *Quę induxit.* & sic legata, cum non sint inducta, debebuntur: sed etiã libertates inductę debebũtur fauore libertatis, vt consequenter apparet. Hug.

x *Induxit.* forte inuitus secundum R. non tamẽ hoc cõstabat. nã si constaret quòd cõsulte feciisset, sine dubio non deberetur libertas. si cõstaret quòd inconsulte, sine dubio deberetur: vt infra, de leg. ij. l. si idẽ. & dema. numis. testa. l. si peculiũ. §. j. secundũ Azo. erat ergo dubium an voluerit reuocare vel non reuocare. Acc.

y *Scriptis.* vt fuit. j. de secun. tabu. l. j. §. sed si quis in duob⁹. &. §. sed si in duobus.

z *Constituentur irrita.* innuit hic quòd si etiã aliæ tabulæ nõ essent, non fierẽt irritæ. & sic est arg. cõtra supra. l. proxi. §. sed in re dubia. &. l. j. &. ij. & sic no. quòd dictio, præsertim, abundat: vt & aliàs maxime: vt. C. de test. manu. l. fi. §. j. vel non ipso iure, vt hic, sed ope exceptionis, vt ibi: cum post consummatum testamentum id factum est.

a *Auocabitur* per legitimos: vt hic, & infrà, si tab. testamen. nul. ex. l. j. §. pe. & sic legata nõ debẽtur. sed si ideo quia reputabat eos indignos quos instituerat, vel etiam dubiũ est quare fecerit: fiscus habet: vt. j. de iis quibus vt indig. l. cum quidam. &. l. cum tabulis. §. fi. & plene no. C. de iis quibus vt indig. l. hæreditas. Accur.

DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS.

Suprà, de filiis & cæteris descendentibus natis & nascituris dixit: nunc generaliter de extraneis instituendis.

VI testatur.] CASVS. Ille qui facit testamentum, potest facere eius initium ab institutione hæredis: & si vult, potest facere initium ab exhæredatione: & si facit testamẽtum nuncupatiuum, sufficit si hæres quem vult instituere, sit nuncupatus, etiam si nõ sit scriptus. Item potest instituere mutum & surdum: & si nõ vult legata relinquere, vel aliquem exhæredare, potest complere testamentum suum in quinque verbis, vt dicat: Lucius Titius hæres mihi esto. & hoc est verum quòd posito cõplere

*Flo. non

*Fl. iustius *tutius

†Et sic imperator est iudex ĩ causa propria sicut papa: vt in ca. cũ veniisset. cũ glo. 2. post me. ibi, sed dic quòd papa. extra de iudi.

† Anno Chri. 169.

Index cum se.

+ inuì post. Cuj. §.

plere quinq; verbis eo modo qui dictus est, si testatur sine scrip-
tis.immo & tribus verbis potest sine scriptis complere testamen-
tum:vt dicat,Lucius hæres esto.nam supradictũ pronomẽ, mihi,
& supradictum nomen, Titius, abundat. & si instituat sibi hære-
dem Titiũ in vno fundo, valet institutio detracta mentione fun-
di: & sic habebit totã hæreditatem Titius. si autem scribat testator:
Lucius hęres:valet institutio Lucij: licet nõ adiecerit Lucius hæres
esto. & idẽ erit si dicat testator, Lucius esto. sed nõ idem erit si di-
cat testator,Lucius: & nõ adiiciat,hęres esto: vel aliquid aliud quod
demõstret quoquo modo quòd testator voluerit Luciũ esse suum
hæredẽ.si autem ita dixit testator: Seius ex parte puta quarta, Ga-
ius ex parte.vj.nec adiecit, hæres esto: valet institutio nihilominꝰ.
& idem est si ita dixit: illa vxor mea esto: licet non adiecerit ver-
bũ,hæres. Itẽ idem est si ita dixit,Seium hæredem esse:& nõ adiecit
verbum,iubeo. Viuia.

a *Debet*.i. solet vel potest.sic.ff. de offic. procon.l.iij.§.fina.

b *Licet*. id est, licitũ est.& dic, facit, id est, fieri debet: vt supra, de liberis & posthu.l. iij.§.ante.

c *Nominatim*. nominatim enũ fieri debet: vt insti.de exhære.lib. in principio.Accur.

d *Exhæredare*.& legare:vt insti.de leg.§.ante.& argu.cõtra.C. de testa.l.ambiguitates.

e *Scriptus non est*.hoc intellige in testamento nuncupatiuo. nã si fiat testamentum in scriptis, oportet nomen hæredis vel à testatore,vel à tabellione,vel ab alio vice sua , vel saltẽ à testibus inscribi:vt.C.de testa.l.iubemus. & in auth.ibi signata. Azo. & sic intellige.ĩ.de codicil.l.finali.

f *Possunt*.& possunt adire:vt.ĩ.de acqui.hær.l.v.& ꝓcuratoré facere:vt.ff.de ꝓcurato.l.mutus.nõ testari, nisi à principe impetrẽt. quod dic vt supra,de testamẽ.l.qui in potestate.&.l.ſi mutus.Ac.

g *Hæc autẽ scriptura*.superior.ſ.qui neq; legaturus est &c.Azo.

h *Testatur*.si aũt in scriptis,tũc prętęr prędicta verba subscriptiones testiũ essent necessariæ:vt.C.de testa.l.hac cõsultissima.Azo. &.ff.de test.l.pe.sed Io.ꝙ.ſ. ĩ scriptis:hic sine.& sic hic sub.etiã. qd.non solũ quinq; verbis potest testari qui testatur in scriptis: sed etiã sine scriptis: qui & poterit testari trib⁹ verbis,vt subiicit.

i *Abundat*.sic institu.de stip.seruo.§.seruũ.Sed arg.cõtra.C. de cõstitu.pecu.auth.ibi posita.&.l.ſi quis ita.vbi impersonaliter nõ obligatur. *ADDITIO*. Dic secũdũ Bar.hic ꝙ impersonalitas ex parte eius qui obligatur, vitiat dispositionẽ, vt ibi. ex eius cui obligatio quæritur,vel qui disponit ad sui cõmodũ,nõ vitiat: vt hic,&.l.stipulatio ista.§.ſi quis ita.de verb.obli.ĩ.subintelligitur enim pſona loquẽtis:& ideo cũ testator dicit, Titius hæres esto, intelligitur scilicet mihi:& per hoc credo ꝙ ſi notarius dicat,rogatus scripſi, debet intelligi,scilicet à partib⁹ vel à testatore &c.

k *Solus hæres*.secus ſi habebat cohæredẽ vniuersalem : vt.C.eo. l.quoties.&.ĩ.tit.j.cohęredi.§.fi.& facit.ĩ.eo.l.ſi alterius.& insti. quibus modis test.infir.§.sed & ſi quis.&.ĩ.ad Trebellia.l.ſi quis priore.&.ff.titu.iij.l.cum quidam. Item hoc fallit in milite quod hoc dicit:vt infra,de mili.testa.l.vj.

l *Instituto*.vt instituo talem hæredem in fundo Botriano : nec facit alium hæredem : & habet alia multa bona:in omnibus aliis institutus est.bene dico in omnibus,cum nõ habeat alium cohęredem vniuersalem.Accursius.

m *Detracta*. id est, ac ſi nihil dixerat de fundo : sed simpliciter,

DE HAEREDIBVS instituendis.†

TITVLVS V.

1. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

SVi testatur, * [ab] hæredis institutione plerumque debet[a] initium facere testamenti. licet[b] etiã ab exhæredatione quã nominatim[c] facit. Nam diuus Traianus rescripsit, posse nominatim etiã ante hæredis institutionem filiũ exhæredare. [d] ℣ Institutum autem hæredem eum quoque dicimus, qui [hæres] scriptus[e] non est, sed solũmodo nuncupatus. ℣ Mutus & surdus rectè hæredes * instituti possunt. [f] ℣ Qui neq; legaturus quid est, neque quemquã exhæredaturus, quinq; verbis potest facere testamẽtum, vt dicat: *Lucius Titius mihi hæres esto*. Hæc autem[g] scriptura pertinet ad eum, qui non per scripturam testatur, [h] qui poterit etiam tribus verbis testari: vt dicat, *Lucius hæres esto*. nam & *mihi* & *Titius* abundat.[i] ℣ Si ex fundo fuisset aliquis solus [hæres*] institutus: [l] valet institutio, detracta[m] †fundi mẽtione. Sin autẽ[n] sic scribat, *Lucius*[o] *hæres:* licet non adiecerit, *esto:* credimus plus nuncupatũ, minus[p] scriptũ. & si ita, *Lucius esto*: [q] tantundem dicimus. ergo & si ita, *Lucius* solũmodo: Marcellus nõ insubtiliter[r] non putat hodie hoc ꝓcedere. Diuus autem Pius cùm quidã portiones inter hæredes distribuisset ita, *ille ex parte tota*, [s] *ille ex tota*:[t] nec adiecisset, *hæres esto*: [u] rescripsit valere institutionem. quod & Iulianus scripsit. Itẽ diuus Pius rescripsit, *Illa vxor mea esto*: institutionẽ valere, licet deesset *hæres*. Idẽ Iulianus, *illum hæredem*[x] *esse* non putauit valere: [y] quoniam deest aliquid. Sed & ipsa valebit, subaudito[z] *iubeo*.

Defectus conditionis de præterito vel de præsenti vitiat institutionem : sed ſi de futuro , purificat ſi ex facto testatoris dependet.hoc dicit secundum Dy.

II. IDEM libro secundo ad Sabinũ.

CIrca eos qui ita hæredes instituti sint, *Ex partibus quas adscripsero*: nõ putat[a] Marcellus [hæres*] institutus: [l] valet institutio, detracta[m] †fundi mẽtione. Sin autẽ[n] sic scribat, *Lucius*[o] *hæres:* licet non adiecerit, *esto:* credimus plus nuncupatũ, minus[p] scriptũ. & si ita, *Lucius esto*: [q] tantundem dicimus. ergo & si ita, *Lucius* solũmodo: Marcellus nõ insubtiliter[r] non putat hodie hoc ꝓcedere. Diuus autem Pius cùm quidã portiones inter hæredes distribuisset ita, *ille ex parte tota*, [s] *ille ex tota*:[t] nec adiecisset, *hæres esto*: [u] rescripsit valere institutionem. quod & Iulianus scripsit. Itẽ diuus Pius rescripsit, *Illa vxor mea esto*: institutionẽ valere, licet deesset *hæres*. Idẽ Iulianus, *illum hæredem*[x] *esse* non putauit valere: [y] quoniam deest aliquid. Sed & ipsa valebit, subaudito[z] *iubeo*.

† *Concor.c. pl⁹ nũcupatũ esse q̃ est. ſi pater. in glo. ſuper verbo, certo. ante me.ibi.ſcire debes.extra de teſt.li.6.*

q *Esto*.& deficiat hę res.

r *Non insubtiliter*.nõ verbo tãtũ posse fieri institutionẽ dixit : vt.C. de testa.l. errore. Sed certe ibi bene dixit,testator hæres esto: licet tabellio nõ scripserit. sed ipsi dicunt hic in, pro valde poni, id est, nõ valde subtiliter putauit hoc nõ procedere.sic ponitur.C.de vete.iu.enu.l.j.§. omnia.

s *Ex parte tota*.id est, quota,puta quarta.

t *Tota*.puta ex semisse vel simili.

u *Hæres esto*.sed esto tantum , vel neutrũ etiam.Azo.magis enim res q̃ verba sunt intuẽ da:vt.ĩ.de adimen.leg. l.iij.§.cõditio.&.ff. de iure do.l. promittẽdo. in prin.&.ĩ. de leg.j.l. ſi in testamento.

Res potius intuendæ sunt quàm verba.

x *Illum hæredem esse*.verba testantis.

y *Valere*.institutionẽ his verbis factã:illum hæredẽ esse.Azo.

z *Subaudito*.sic.C.de fideicommiſ.l.verbum volo.Azo.

CIrca eos.]*CASVS*.Institui mihi hæredẽ Titiũ & Seiũ ex partibus quas adscripsero,& postea nullas partes adscripsi: nũquid erũt hæredes? & dixit Marcellus ꝙ nõ.& perinde dixit esse ac ſi ita dixissem:Instituo mihi hæredẽ Titiũ & Seiũ ſi eis partes adscripsero:& postea nõ adscribã partes.Sed ipse male dixit:immo valet prima prædicta institutio,in qua ita dixi: Instituo mihi hęredẽ Titiũ & Seiũ ex partibus quas adscripsero,& pro eis partibus debẽt habere hęreditatẽ Titi⁹ & Seius ex quib⁹ adscripsero eos hæredes.Si autẽ postea nõ adscripſi(vt dictũ est in nostro casu)ex ęquis partib⁹ erũt hęredes.videor enim de eis fecisse duplicẽ institutionẽ:quarũ vna est talis : Istituo mihi Titiũ & Seiũ hæredẽ.alia est talis:Instituo mihi Titiũ & Seiũ hæredẽ ex partib⁹ quas adscripsero.ſi autẽ ita dixissem,Instituo mihi hæredẽ Titium & Seiũ vel Seiũ solũ in illa parte in qua me instituit quidã alius Titius hæredẽ : tũc ſi Titius nõ instituit me hæredẽ in aliqua parte,videtur nec Seius à me in aliqua parte institutus.videtur enim in isto casu inesse cõditio ſi Titius instituit me hæredẽ in aliqua parte.per hoc etiã potes hoc modo distinguere in nostro casu in prin.l.posito,vtrũ ita scribã:instituo mihi hęredẽ Titium & Seiũ pro partibus quas adscripſi.an ita dicã,instituo mihi Titiũ & Seium hæredẽ ex partibus quas adscripsero:vt ibi dictũ est: vt primo casu nulla sit institutio in illis partibus à me postea adscriptis:sicut esset nulla institutio & hoc alio casu, Titi⁹ & Seius sint mihi hæredes ex his partibus quibus ex testamẽto matris scripti fuerunt,scilicet ſi intestata dicta mater decesſit.In secundo autem casu valeat institutio eo modo qui dictus est supra.Vi.

a *Non putat*.in vtroque male dixit Marcellus, vt hic subiicit, sed magis &c.sed erat pro eo,quia ſi de præterito poneretur:puta, ex qua parte Titius me scripſit,ex tali instituo Seium : vel ex qua parte mater nostra nos instituit,ex ea vos instituo:deficiente conditione ista de præterito,deficit testamentum: vt infra, hac.l. sic ergo & ſi de futuro. sed certe non sunt similia : quia vbi de præsenti

BIU Cujas

præsenti vel de præterito apponitur conditio quæ est falsa, nullo momento potest dici tenuisse testamentũ: at vbi de futuro, tenet, licet suspendatur: & ita consideratur initiũ: vt.ſ.tit.ij.l.cum in secundo. & pro hoc est quod dicitur: quòd pro non scripta vadunt sine onere: quod non cõtingit in quasi caducis & caducis, inspecto quòd initium aliquod habuerũt: vt.C. de cadu.tollẽ.l.j.§.j.& §.pro secundo.&.§.in nouissimo. Sed quid si instituí ex quib[9] partibus adscripsi? Respon. nullis partibus adscriptis nõ valet: vt patet ex prædictis. & faciunt ad l.istã.j.eo.l.ille autẽ.& l.si quis ita scripsit. & de condi.instit.l.institutio talis.&.C. de instit.& substitu.l.si testamentum. & de annu.lega.l.iij. Sed arg. contra §.pro soc.l.si ita coita.

a *Accipiatur.* vt sunt hæredes, supple ex partibus ex quibus adscripsero, quod est.j.& hoc partibus adscriptis.

*Halo.hæc similia, licet non rectè, putat

b *Si minus.* i. si partes testa. nõ expressit: aut nõ adscripsit ex quib[9] &c. Quod autẽ dicit, si volũtas &c. interpositio est. & dic quòd defunctus potest exprimere se velle eos esse hæredes: vel si partes nõ adscriberet. Itẽ cõtra.j.e.l. Clemẽs. i fi. Sol. vt ibi

c *Duplici.* i. instituere, & partes adscribere. sic.ſ. de arbi.l. Celsus.

d *Atque probat.* Celsus in illa &c.

e *Scriptus.* tempore testamenti.

f *Seius.* scilicet scriptus ab eo intelligi debet.

g *Inesse conditio.* dic improprie: vt supra, si certum peta.l.itaq;. & facit.j.eo.l.hoc articulo.

h *Hæc similia putat.* scilicet conditiones prædictas & de futuro, & proximam de præterito: sed male putat: & hoc subiicit, potest autem &c. & erit ratio differentiæ quam no. in prin. huius.l.

i *Interesse.* id est, distingui.

k *Superiore.* scilicet quando in præterito.

l *In illis.* ſ. institutionibus. aliàs, illa. ſ. institutione.

m *Sunto.* id est, volo vt sint. & sunt verba testantis: inferiora verba sunt iurisconsulti. Accursius.

Seruus alienus.] CASVS. Seruum Titij instituí mihi hæredẽ. valet institutio: & idem esset si esset seruus meus & Titij prædicti. Si autẽ seruum meũ proprium instituam mihi hæredẽ pure, & dem ei libertatem sub conditione: non ante habebit hæreditatem, quàm veniat conditio libertatis: sed tunc erit liber & hæres. [*SI QVIS ITA.*] Mæuius ita scripsit in testamento suo: si Titius mihi erit hæres, Seius hæres esto, Titius prædictus hæres esto: certe nõ ante Seius erit hæres quàm suæ institutionis cõditio extiterit. i. si Titius adeat hæreditatẽ. [*QVI FIDEICOMMISSARIAM.*] Titius instituit sibi hæredẽ Seium, & dedit Sticho seruo suo libertatem fideicõmiſ. si nauis ex Asia venerit, Seius hæres pendente condi. libertatis fideicõmiſ. Sticho per testatorẽ datæ, eundẽ Stichũ instituit sibi hæredẽ, & dedit ei libertatem pure, & decessit dictus hæres. nunquid valet institutio quã fecit dictus hæres cum libertate de dicto Sticho? & dicitur quòd sic: & non expectata conditione prædicta libertatis fideicõmissariæ sibi per testatorẽ relictæ consequitur dictus Stichus ex testamento dicti hæredis libertatẽ & hæreditatẽ: & interim pendente dicta conditione erit hæres necessarius dictus Stichus. existente autẽ dicta cõditione efficietur hæres voluntarius: & ita de necessario efficietur hæres voluntarius. [*APERTVRAE.*] Instituí mihi hæredẽ filium meũ impuberẽ: & substitui ei cũ libertate pupillariter Stichũ seruum meũ: & postea decessi antequã aperiretur testamentũ meũ. dictus Stichus dedit se ad arrogãdũ Gaio: & ita statum mutauit: & postea fuit emancipatus dictus Stichus à patre prædicto adoptiuo: & postea decessit impubes in pupillari ætate. nunquid erit dictus Stichus necessarius hæres impuberi? an vero voluntarius? & dicitur quòd necessarius. nam siue velit siue nolit, erit hæres ex substitutione prædicta. aperturæ enim tabularum dilatio non mutat ius necessarij hæredis. Ideo autẽ posui in casu quòd fuit Stichus emancipatus à patre adoptiuo ante mortẽ impuberis: quia si tempore mortis impuberis ſueniretur dictus Stichus in potestate patris adoptiui, non erit necessarius, immo voluntarius: vt supra, de liberis & posthu. l. si sub conditione. secundum prædicta ergo potes plane intelligere hanc literam, siue habeas, non mutat: siue habeas, mutat. quia primo casu dices, vt dixi, quòd Stichus fuit emancipatus à patre adoptiuo ante mortem impuberis. Secundo autem non. Viuianus.

n *Seruus alienus.* suus non potest sine libertate hæres instituí iure isto: sed hodie eoipso est liber: vt.C. de necess.ser.l.quidam. Ir.

o *Pro parte.* quia cõmunis erat.

p *Sine libertate.* sed an cũ ea: dic vt no.j.eo.l. sed & si in conditione. §. si seruum communẽ. & facit.j.ti.ij.l.seruus.

III. IDEM libro tertio ad Sabinũ.

SEruus alienus[n] vel totus, vel pro parte[o] sine libertate[p] hæres instituí potest.

In institutione videtur adempta conditio quæ adiicitur libertati. Bartolus.

¶ Si seruum meum purè hæredem scripsero sub conditione liberũ: differtur institutio in id tempus quo libertas data est[q].

De adiectione alterius alteri potest adiici conditio. Bartolus.

¶ Si [quis] ita scripserit, *Si Titius hæres erit, Seius hæres esto*[r] *Titi*[9] *hæres esto*: quasi quęuis cõditio, expectatur Titij aditio, vt Seius hęres fiat. Et sanè & Iuliano & Tertylliano hoc videtur.[s]

Licet ius institutionis non mutetur: tamẽ qualitas acquisitionis mutari potest. Bart.

¶ Qui fideicommissam libertatem sub cõditione accepit, potest ab hærede[t] purè cũ libertate hæres instituí[u] & non expectata cõditione libertatẽ & hæreditatẽ consequitur. & erit interim necessarius [hæres:] & existẽte cõditione, voluntarius hęres efficietur: vt nõ desinat[x] hæres esse, sed vt ius in eo mutetur succesionis[y]. ¶ Aperturę

q *Data est.* perinde ergo habetur ac si vtrumque sub eadẽ conditione esset datum: vt.j.eo.l.quoties.§.fi.& hoc nisi fuerat alienatus pendente conditione. tunc enim emptoris iussu adibit: vt.ſ. eo.l.qui filio.§.si quis. apparet ergo secundum has.ll. quòd hæredem instituendo non dabat libertatem: sed contra.j.de manu.testa.l.diuus Pius. hodie autem constat quòd videtur dare libertatẽ instituendo eum hæredem: vt.C. de necess.hære.l.quidam. quãuis posset dici aliud esse cum instituitur pure non data libertate sub conditione, vel sub alio modo: & aliud cum data est sub conditione: vt hic dicit: quia non videtur voluisse testator quòd haberet hæreditatem vel libertatem nisi cõditione existente. Item hodie distinguitur in casu huius.§.plenius: vt.C. de necess.ser.l.fi.& facit.j.de lega.iij.l.qui concubinam.§.cum testamento.

r *Esto.* hucusque sunt verba testatoris.

s *Hoc videtur.* & bene: vt infra, eo.l.ei qui soluendo. & facit.j. de condi.insti.l.si Titius. & infra, si quis omiſ.cau.test.l.si in testamento. Sed argu. contra infra, de condi. & demon.l.in conditionibus.§.j.in princi. Sed patet responsio.ſ.tit.ij.l.si ita. Item facit infra, eo.l.si seruo.

t *Ab hærede.* ſ. eius qui reliquit fideicommissariam libertatem.

u *Instituí.* etiam pendente conditione. Hug.

x *Non vt desinat.* mero iure: sed quantum ad effectum desinit si vult repudiare. potest enim: vt infra, de acquirẽ.hære.l.ſi.seruum.§.si quis hac. in fi.§.sicut & filius. & institu. de hęre.quali.& dif.§. sui. erit ergo hæres nomine, sed non re. sic & qui restituit per Trebel. vt institu. de fideicõmiſſ. hære.§.restituta. & in minore in in teg. restituto contra additionem: vt.ſ. de mi.l.& si sine.§.sed quod Papinianus. Vel dic, non desinit si non vult repudiare.

y *Succesionis.* id est, qualitas succedendi. & facit. C. de fideicõmiſſ.l.post mortem. & de bo.lib.l.mater. & de Lati. lib.tol.§.sed & si sub conditione. & infra, qui & à quibus.l.si priuatus.§.fin.& infra, tit.j.l.fi.§.fi.& supra, de dolo.l.filius. &.ſ. de lib. & posthu. l.Gallus. in fi. & supra, de vſufru.l.si vſusfructus. in prin. Sed arg. contra infra, de leg.ij.l.vnum ex familia. in princi. & ad Trebel. l.sed si ante. *ADDITIO.* Dic quòd ideo potest dare libertatẽ ante: quia nemini præiudicaret. ideo non potest restituere hæreditatem

BIU Cujas

dicatem ante, quia alij præiudicaret: vt. l. post mortem. C. de fideicommiss. & l. filius familias. §. diuus Seuerus. ff. de lega. j. & l. cũ pater. §. filia. de lega. ij. secundum Bart.

a *Non mutat.* Ro. habet, non mutat. sed Py. deest, non. dic ergo secundum Ro. quòd si arrogo extraneum quem substitueram filio meo impuberi, erit necessarius impuberi. non ergo mutat ius necessarij hæredis, id est, non facit quo minus sit necessarius, qui tempore mortis testatoris erat in potestate, qui retro tempore institutionis nõ erat. & sic primo regulam ponit: postea eam exemplificat, sed inepte ponit de dilatione aperturæ tabularum in vita defuncti, cum demum post mortem fieri debeat: sed pro hoc infra, eo. l. si seruũ meum. & l. quoties. §. seruus. & §. de liberis & posthumis. l. filio. §. fin. & secundum hoc non est contra. §. de liberis & posthu. l. si sub conditione. quia ibi post mortem testatoris. Si deest non, similiter dic quòd ponitur regula quam exemplificat: vt si filium puberem & impuberem institui, & puberem impuberi substitui: & pubes me mortuo dederit se in arrogationem: dico eum fore vel posse esse necessarium hęredem impuberi si tempore mortis impuberis sui iuris inueniatur: alias erit voluntarius: vt. d. l. si sub cõditione. & §. de iniust. testa. l. antepe. Vel secundũ hunc casum dic quòd post mortẽ impuberis dedit se in arrogationẽ: & sic ponit proprie eum necessarium fore: & pro hac positione est. j. tit. j. l. sed si plures. §. quos possum. & secundũ hoc mutatio fit etiam post mortem. posset etiam secundũ Io. hæc litera legi in vita, vt mutet quando filium emancipaui post testamentum, vel seruum manumisi, quos instituerã: vt. j. sicut solem &c. sed in hoc alio casu econtrario quãdo scilicet de extraneo fit necessarius: vt quia arrogaui institutum extraneum: & secundum hoc non dilatio facit principaliter mutari, sed ipse status cõmutatus dilatione facit mutari ius necessarij hæredis. Itẽ potest poni secundum vtramq; literã quòd filius impubes prædictus dedit se in arrogationem post mortem patris. nam erit patri necessarius hæres: & non erit prout erit sui iuris: vel non est sui iuris tempore mortis fratris impuberis: vt patet ex prædictis. Vel dic quòd olim erant sui hæredes ante apertas tabul. & transinittebant: sed extranei nõ, nisi post apertas tabulas: & sic iste adrogatus est suus: & potest dici cum non, & sine non.

b *Dederit.* patri impuberis.

Vus quoque hæres.] CASVS. Hic casus porrigitur vsq; ad. l. seq. §. solemus. & iungas hoc principiũ cum. §. j. in. l. seq. Et dicas quòd non solũ extranei possunt instituí hæredes sub conditione casuali & mixta & potestatiua: quãuis non exhęredentur in eorũ conditionũ defectũ, sed etiã illi qui possũt esse sui hæredes, quamuis nõ nunc sint sicut nepotes sunt: & deinceps cæteri liberi quos præcedit pater eorum vel auus, vel alij superiores quãuis possunt redigi ad suorũ conditionẽ dicti instituti per mortẽ dictorum qui eos præcedunt ad testantẽ. postea reuertaris ad secundum responsum huius. l. & dicit ibi ꝙ filius testatoris nõ potest sub omni cõditione institui nisi in eius defectũ exhæredetur, sed sub potestatiua sic. Pone ergo ꝙ filius fuit institutus sub cõditione potestatiua. nunquid ita demũ habebit effectũ dicta institutio filij. vt faciat filius patrẽ non decedere intestatũ si pareat cõditioni, an non etsi nõ pareat? & distingue, aut habet cohæredẽ dictus filius, aut non. si habuit cohæredẽ, & non pareat dictæ cõditioni potestatiuæ, summotus est filius prædictus à faciendo patrẽ decedere intestatum quantũ ad partẽ cohæredis sui: & ideo dicit filius cohæres potest adire pro parte sua hæreditatẽ antequã certum sit vtrum dictus filius pareat dictæ conditioni, vel non: quãuis expectare deberet dictus cohæres si verũ esset quòd filius nõ parendo conditioni faceret in totũ patrẽ decedere intestatum. si autem non habuit filius cohæredẽ, bene facit patrẽ intestatũ decedere si non pareat dictæ cõditioni potestatiuæ. Sed quæ est potestatiua conditio? respondet iurisconsultus, non potest hoc definiri quia magis est in facto quàm in iure. vnde committitur iudici videndum quæ sit potestatiua conditio. quædã enim videntur potestatiuæ quæ quandoq; non sunt, puta instituo mihi hęredem filium meũ si Alexandriã peruenerit vsq; ad. xv. dies. nam si conditio hiemis est talis quòd nõ potest adimplere, non est potestatiua. potest etiã esse potestatiua dicta conditio si dictus filius erat prope Alexandriã per vnum miliariũ puta. Item & hæc conditio potest esse nõ potestatiua, immo valde difficilis: puta instituo mihi filiũ meum hęredem si. x. Titio dederit vsq; ad. xv. dies. puta si Titius est vltra marẽ forte: & filius institut⁹ Bononiæ. Sed pone quòd dictus filiꝰ sub potestatiua conditione institutus non habuit cohęredẽ de quo dictũ est: sed habuit substitutũ. certe viuo filio non erit hæres substitutus, scilicet eũ talis sit dicta cõditio potestatiua vt vltimo momento vitæ filij possit adimpleri. puta si. x. Titio dederit, hæres esto. sed post mortẽ filij, & nõ adimpleta dicta conditione ab eo, bene erit hæres substitutus: nec in hoc casu est necesse quòd pater exhęredet filiũ à substituto si nõ adimpleat filius dictam conditionẽ potestatiuã. immo & si facta sit exhæredatio, nullius momenti est, & non habet effectum, quia videtur facta post mortem filij: quam exhæredationem non valere ostendimus. §. de libe. & posthu. l. Gallus. §. in omnibus. Si autem diceres necessariam esse exhæredationem à substituto, vel à sequentibus gradibus: iam eueniret inconueniẽs: quia per consequens esset necessaria exhęredatio filij à cohærede suo. est ergo verum generaliter ꝙ filius institutus sub potestatiua conditione nõ est exhęredatus in eius defectũ. Sed pone quòd filius fuit institutus sub potestatiua cõditione, & non habuit substitutũ, nec cohæredẽ: & pendẽte dicta cõditione incipit decedere dictus filius. nunquid erit antequã moriatur hæres patri suo ab intestato? & distinguitur inter cõditiones potestatiuas: quia aut fuit talis quæ vltimo momẽto vitæ filij nõ potuit adimpleri per filiũ: puta si Alexãdriã peruenerit tu filius, hęres esto. aut potuit primo casu intestatus patri hæres esse dictus filius: secũdo nõ. Viuianus.

c *Suus quoq; hæres.* id est, qui potest esse suus: vt nepos, pronepos, & deinceps: vt. j. eo. l. ij. §. j. sed est. l. iij. prout est ibi lex, apud Iulianum. Accursius.

d *Conditione.* quia nõ sub casuali, nisi in eius defectum exhæredetur: vt. C. de insti. & substi. si pater.

e *In potestate ipsius.* vt si dederis illi vnum nummum, vel aliquid leue: vt infra, eo. l. j. §. puto. Accursius.

f *Constat.* est enim pro pura habenda: vt. j. si quis omis. cau. testa. l. j. §. qui sub cõditione. debet ergo cõditio esse possibilis[a] & honesta: vt. j. de condi. insti. l. filius. & l. fi. & j. de condi. & demon. l. Lucius. Ioan. sed hodie omne grauamẽ reiicitur quantũ est in debito bonorũ subsidio: vt. C. de inoffic. test. l. quoniam. Sed quid si sub mixta fuerit institutus filius? H. distinguit: aut impeditur casu, aut spõte sua nõ vult parere. si casu, ab intestato est hęres. si spõte, repellitur. Ioã. cõtra. dicit enim ab initio nullã esse institutionẽ. arg. §. de arb. l. litigatores. §. idem Iul. & l. item si vnus. §. item si in duos. & adde quod no. C. de instit. & substi. l. si pater.

[a] *Quid si ex parte possibilis, & ex parte impossibilis? dic valere pro ea parte pro qua est possibilis. Ale. in l. impossibilis. j. de verb. oblig. & Bart. in l. i. in fi. de condi. insti.*

g *Eiusmodi.* conditione potestatiua.

h *Si.* aliàs, etiam si. & abundat, etiam. sic. C. de manu. testa. l. fi. §. j. Vel dic quòd innuat idem in cõtrario casu. sic. j. de verb. oblig. l. quicunq;. §. si quis. vel adiunge ad dictionem, filium.

i *Summotum.* id est summouendum: vt. j. si quis omis. cau. testa. l. j. §. qui sub cõditione. & j. de secun. tab. l. si sub conditione. §. sed & si is. etiã colligitur. j. de condi. insti. l. ij. & j. de leg. præ. l. item à substituto. Sed quid si fuit iussus, sed non potuit? videtur admitti, quasi nec sit potestatiua secundum Io. sed contra videtur inspici generalitas: vt infra, proxi. §.

k *Et ideo.* quia filius potest instituí sub potestatiua, & valet testamentum: & ideo &c.

l *Institutus.* sub conditione potestatiua.

m *Eum.* cohæredem.

n *Pareat filius.* immo statim adire debet: & si postea filius nõ pareat conditioni, & sic decesserit, non facit patrem intestatum: & accrescit eius portio cohæredi. H. at substitutus expectat: vt. j. eo. §. sed & si filio.

o *Faceret.* id est, facere posset: vt quia sub mixta esset institutus.

BIU Cujas

nam duas habet tunc vias filius: vel quòd non pareat cõditioni, & dicat nullum testamentũ. vel quòd velit parere, & tunc eo parente. i. adimplente conditioné, admittitur cohęres. arg. ff. de iniu. testa. l. filio. sic & alias instituti expectãt præteritos: vt. j. de contab. l. illud. §. fi. Vel dic faceret. i. si diceremus fieri patrẽ intestatũ si filius non pareat conditioni potestatiuę: debet cohæredes expectare: vt modo dixi de mixta. quod tamen dicere nó debemus: vt statim subiicit. Vel dic faceret quãdo nó habet cohæredẽ vel substitutũ: & dic expectare debet filius vsq; ad finem vitæ suæ: vel post mortem.

a *Quæ sententia.* scilicet vt valeat testamentum filio instituto sub potestatiua: & sic non possit filius dicere nullum testamẽtũ, vt subiicit: cum habeatur pro pura vt dixi: & hoc si habeat cohæredem vel substitutum: aliàs facit nullum non parendo, & patrem intestatum. vel vltimo vitæ spiritu viuens quando non poterat impleri in fine vitæ: vel post mortem filij quando potest impleri in fine vitæ: vt. j. eo. l. apud Iulianum. & j. de condi. insti. l. fi.

*quidã. facti potiꝰ esse

*Flo. in dif ficili

†Adde singulariter Bar. in. l. 1. §. 1. ff. de tu. quòd vbi definitio & etymologia simul cõcurrunt: magis statur definitioni. idẽ Paulus de Castr. in. l. pe. ff. de iust. & iure.

rendo cõditioni, proculdubio expectare deberet. Quę sentẽtia [a] probabilis mihi videtur: vt sub ea cõditione institutus, quæ in arbitrio eius sit, patrem intestatum non faciat.

Conditio dicitur potestatiua vel non, secundum id quod frequenter accidit. Bart.

¶ Puto rectè generaliter definiri [b]: vtrum in potestate fuerit conditio, an non fuerit, facti* potestas est. Potest enĩ & hæc, *Si Alexandriã peruenerit*: nõ esse in arbitrio, per hiemis conditionem. Potest & esse, si ei qui à primo miliario Alexandriæ agit, fuit ĩposita. Potest & hęc. *Si decem Titio dederit*: esse indifficilis [c]*, si Titius peregrinetur lõginquo itinere, propter quæ ad generalem definitionẽ [d] recurrendum est.

Sub conditione potestatiua quæ potest impleri vltimo vitæ spiritu viuo filio, nõ admittitur substitutio: nisi in ea dies fuerit adiectus: secus si vltimo vitæ spiritu impleri nõ potest. hoc dicit cũ prĩcipio. l. sequẽtis. Bar.

¶ Sed & si filio sub conditione quæ in eius potestate [e] est, hęre de instituto nepos sit substitutus siue extraneus: puto viuo filio nõ extiturũ* hęredẽ substitutũ [f], post mortẽ verò extiturũ, [g]* nec necessariã à substituto filij [h] exhęredationẽ: cùm & si fuerit facta, frustra sit [i]. * post mortẽ enim filij facta est, quã inutilẽ esse aliàs ostendimus [k]. Opinamur igitur filiũ si sit institutus sub ea cõditione, & sit in eius potestate, non indigere exhæredatione à sequentibus gradibus: alioquin [l] & à cohærede indigebit.

v. Apud Iulianũ libro vicesimonono Digestorũ MARCELLVS not. [m]

SI eiusmodi sit conditio sub qua filius hęres institut' sit, vt vltimo vitę [n] eius tẽpore certum sit eam existere nõ posse, & pendente ea decedat: intestato patri hæres erit [o]: veluti, *Si Alexandriam* [p] *peruenerit, hæres esto.* Quòd si etiam nouissimo tẽpore impleri potest, veluti, *Si decem Titio dederit, hæres esto*: cõtra puto [q].

o *Hæres erit.* & transmittit ad suos hęredes: & hoc nisi habeat substitutũ: vt infra. l. pro * xi. & infra, de condi. instit. l. fina. ibi, nam superior quidem species * &c. vel ad cohęredem: vt supra, ea. l. §. j.

p *Alexandriam.* cùm * sit prope. aliàs nõ esset potestatiua: vt supra. e. l. suus. §. puto.

q *Contra puto.* non enim erit filius hæres ab intestato, nec transmittit: sed alij sequentis gradus admittuntur: cũ nec hic sit substitutus vel cohæres: vt infra, de códi. insti. l. fi. §. altera.

Sed si in conditione.] CASVS. Filius fuit institutus sub potestatiua cõditione, & fuit ei datus substitutus: & in dicta conditione fuit apposita dies hoc modo: Instituo mihi filium meum hæredem si in capitolium intra triginta dies ascẽderit. certe si non pareat conditioni dictus filius intra trigita dies, repellitur, & substitutus admittitur. [SOLEMVS.] Institui mihi hæredem Titium: ipse Titius ante mortem meam fuit in insulam deportatus, & postea fuit restitutus, & postea ego decessi. certe bene habebit hæreditatem meam: quia illud quod euenit ei medio tempore, id est, inter institutionem eius & mortem meam, nihil ei nocet. [SERVVS ALIENVS.] Institui mihi hæredem Stichum seruum Titij sub conditione, si nauis ex Asia venerit: & postea decessi. Titius prædictus dominus dicti Stichi tradidit eundem Stichum forte ex dona. seruo cuidam quem in mea hęreditate reliqui: & ita acquisitus est Stichus hæreditati meæ, & mihi si viuerem: & ita deuenit dictus Stichus ad eum casum à quo incipere non potuisset. nam si meus fuisset tempore dicti mei testamenti in quo eum Stichũ hęredem instituí, vt dictum est: non possem eũ instituisse neq; pure, neq; sub conditione, cum ei non dedissem libertatem cum institutione secundũ ista iura. postea dictus Stichus peruenit ad quendam extraneum: qui extraneus bona fide & iusto titulo possedit eum per triennium: & sic eum vsucepit: & sic exiuit de dicto casu à quo incipere non potest: & sic non videtur peruenisse ad eum casum: & ideo institutio de eo per me facta (vt dictum est) non vitiatur. [SI SERVVM COMMVNEM.] Ego & Titius habebamus seruum communem, & dictum seruum mihi hęredem institui cum libertate: & antequam morerer, emi partem suã à Titio quam habebat in dicto seruo. certe quãuis antequam eũ redimerem, non deberet esse meus hæres necessarius, erit tamen nunc. Sed pone quòd filium meum impuberẽ mihi hæredem instituí, & ei substitui pupillariter dictum seruum mihi communẽ cum dicto Titio: & postea partem Titij redemit dictus impubes. certe nõ erit hoc casu necessarius hæres impuberis dictus seruus. Sed retento prime casu, nunquid possum dicto seruo adimere libertatem in codicillis quos postea feci? & distinguitur. aut eũ redemi à dicto Titio meo socio: & sic fuit factus hæres meus necessarius. aut non redemi: & sic non fuit mihi hæres necessarius. Primo casu dicta ademptio libertatis non valet, secundo sic. & est ratio quare in primo non valet ademptio, quia cum eo casu à semetipso libertatẽ receperit seruus prædictus, iam à semetipso videretur ei adimi libertas: quod esset absurdum: quia sicuti legari sibi à semetipso non potest dictus seruus, ita nec à se hærede insolidum & in totum adimi potest ei libertas. Viuianus.

Sed si

A quipollet enim ei qui est infra, eo. l. iam dubitari.

m *Apud. Marcellus notat.* aliàs lex, alias. §. incipit. & dic notat, addendo.

n *Vltimo vitæ.* j. de condi. & demon. l. hæc conditio. contra. sed ibi sub. etiam. & facit. C. de contrahen. stipu. l. fi.

B

C

D

BIU Cujas

VI. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

SEd si in conditione[a] * dies sit adiectus, vtputa, *Si capitolium intra dies triginta ascenderit*: tantundem potest dici, vt si nō paruerit cōditioni, substitutus possit admitti filio repulso. [idque] consequens est sententiæ Iuliani, & nostræ.

Liberi sequentis gradus post filium possunt sub omni conditione institui. Bartolus. B

¶ Nepotes autē, & deinceps cæteri [liberi,] qui ex lege Vellea instituti non rumpunt testamētā: sub omni[b] conditione instituti possunt, & si redigantur ad filij conditionem.

Incapacitas medii temporis institutionē non vitiat. Bartolus.

¶ Solemus dicere media tēpora[c] nō nocere: vtputa, ciuis Romanus hæres scriptus, viuo testatore factus est peregrinus[d], mox [ad] ciuitatē Romanā peruenit[e]. media tēpora non nocent. Seruus alienus sub conditione[f] hęres scriptus, traditus est seruo* hæreditario: mox vsucaptus[g] ab extraneo. Nō est vitiata[h] institutio.

Si seruus cum libertate institutus redimatur in vita testatoris, efficitur necessarius: secus si post mortem. Bartolus.

¶ Si seruum communem cum libertate[i] dominus hæredem scripserit, & eum redemerit: necessari[l] efficietur. Sed si substitutus sit impuberi, & partē[k] redemerit impubes: necessarius non efficietur[l], vt Iulianus scribit.

Si seruus solus cum libertate instituatur, libertatem recipit à seipso: ideo à seipso adimi non potest. Bartolus.

¶ Sed si sit cū libertate[m] institutus, an ei libertatis datio codicillis adimi possit, apud Iulianum quęritur? Et putat in eum casum quo necessarius fieret[n], ademptionē non valere[o]: ne à semetipso ei adimatur libertas. Seruus enim hæres institutus, à semetipso[p] libertatem accipit. Quæ sententia habet rationem. Nam sicuti legari sibi [libertas] non potest, ita nec à se adimi.

VII. IVLIANVS libro trigesimo Digestorum.

SI seruus communis[q] sub C

a *Sed si in conditione.* facit. ff. l. proxi. in fi.

b *Sub omni.* instituitur ergo hic nepos ne præmortuo filio viuo auo præteritus nepos rūpat per. l. Vell. vt. ff. de iniu. testl. posthumorum. tunc enim sub omni conditione institui potest, vt hic, & ff. eo. l. suus. &. j. de suis & le. hære. l. j. §. sciendum. quid autem si filius non est? Respō. tūc & idē quod in filiis secundum Io. & Azo. vt tantum sub potestatiua cōditione possit instituis. & hoc subiicit, si redigant &c. i. redigi possunt. q. d. prędicto casu vbi filius præcedit sub qualibet, licet possit redigi ad conditionē filij si filius non esset: quia tūc vt filius debet instituis sub potestatiua tantū. Alij cōtra: & dicūt, redigantur. s. quoad alia, nō quoad hoc: & p primo q liberi primi gradus plusculū habeant, est. C. ad Trebel. l. iubemus. §. fi.

c *Media tēpora.* Tria sunt tempora: tēpus testamenti, mortis, & additionis. licet enī in medio eorū extraneus hęres fiat non capax, si tamen his temporibus sit capax, satis est: vt hic, & j. eo. l. si alienum. §. j. & insti. de hære. quali. & dif. §. i extraneis. & facit. j. de secun. tab. l. j. §. sed & si quis. &. j. eod. l. quoties. §. seruus cum liber. &. l. seruum meum. &. j. l. proxi.

d *Peregrinus.* id est, deportatus. & sic non capax: vt. C. de hære. insti. l. j.

e *Peruenit*, per restitutionem in integrum, vel per indulgentiā principis: vt. C. de sen. pas. l. j. &. l. cum indulgentia.

f *Sub conditione.* vt si dederit illi decem, vel simili. aliud forte si sub ea cū liber erit: quia alienus seruus sub ea instituī potest, sed proprius non: vt. j. de condi. instit. l. seruus alienus ita. si ergo esset institutus, forte vitiaretur institutio si traditus esset seruo hæreditario vel ipsi testatori qui peruenisset in eum casum à quo sic institui non posset. Item bene dicit sub conditione: quia si pure forte, vitiata esset institutio cum traditus esset seruo hæreditario, vel ipsi testatori, quia peruenisset in eum casum &c. & quia sic pure sine adiectione libertatis seruum propriū instituere non potest hoc iure: vt instit. de hæredi. instit. in princi. Sed hodie contra: vt ibidem dicitur. Vel dic secundum Io. si hæreditarius mandasset, esset vitiata, cum non esset cui quæreret si tunc conditio existeret. nam ipsam sibiipsi quæri per seruum istum absurdum est: sed tunc alienatus quærit nouo domino. & facit supra. §. proxi.

g *Mox vsucaptus.* id est, statim vsucaptus pendente conditione: vt quia aliquo modo bona fide vel iusto titulo peruenit ad illum extraneum possessio hæc.

h *Non est vitiata.* & sic existente conditione iussu illius domini adire poterit hæreditatem, & sibi quærere. H.

i *Cum libertate.* dicas quòd alienū non possum instituere cū libertate, etiā si postea fiat testantis, sed sine sic: vt. j. eo. l. si alienū. &. ff. proxi. §. at proprium cum libertate, & non aliter olim. hodie contra: vt. ff. no. proxi. §. si autem communem: aut cū libertate, & nō valet vt sit necessarius, nisi postea partē socij redimat: vt hic, & j. proxi. respō. Sed socio accrescebat: vt insti. de dona. §. fi. hodie contra. nam erit liber & necessarius hæres dato pretio partis socio: vt. C. de cōmuni ser. ma. l. j. §. j. ibi, licet ipse cōmunis seruus &c. sed simpliciter tenet: vt. ff. e. l. seruus. in prin. & etiā hodie accrescit hæreditas socio: vt. d. l. j. de communi ser. ma. &. j. ad. l. Falci. l. Plautius. &. C. eo. l. iij. &. ff. pro soc. l. verū. §. seruo cōmuni. & facit. j. l. proxi. &. l. duo. &. j. tit. j. l. si seruus communis.

k *Partem.* quæ erat aliena: & sic habet totum.

l *Non efficietur.* sed voluntarius: vt. j. tit. j. l. si seruus cōmunis. ij. ff. Infort.

A respon. & est ratio: quia quos possum mihi hæredes facere necessarios, & filio meo &c. vt. j. tit. j. l. sed si plures. §. j. at seruum communem non possum facere necessarium nisi redimam. ergo nec filio meo, licet ipse redimat.

m *Cum libertate.* intelligas vbi totus suus erat seruus. nam si cōmunis, non posset instituī cū libertate Azo. vt ff. proxi. §. no. sed Io. dicit etiā i cōmuni secus.

n *Fieret.* quod erit si nō fuerit alienatus vel manumissus: vt insti. de hęr. insti. §. seruus autē. vel secundū Io. quod erit si redimatur.

o *Non valere.* ná nec in testamento eodem cōceditur, nisi adimatur vtraque: vt. ff. de liber. & posthu. l. si ita. §. regulam. & facit instit. de codicil. §. nec codicillis. in fine.

p *A semetipso.* id est, ne libertas quā à se habet, ei adimatur: seruus enim &c. Et not. quod libertas serui instituti cum libertate, non potest alij legari: nec ab ipso instituto adimi. & est ratio: quia habet eā à seipsō, id est, non habet vt hæres, quia sic esset res hæreditaria, sed vt singulare commodum quod de hære de in alium consuevit dari: sed hic ipse sibi, vt hic, & j. de acquirē. hære. l. ex parte. quia ergo non habet eā vt hęres, nō potest ei adimi vt hæredi. nam &c. sicut à simili, nō potest sibi legari libertas: vel ipsemet sibi: cum ipse sit hæres: ita nec adimi. sic. j. de adimē. leg. l. legata inutiliter. §. fi. sed videtur quod possit legari sibi ipsimet: vt C. de cōmuni ser. ma. l. fi. contra. Solu. ibi erat alius hæres institutus, vnde libertas videtur per ipsum legari sibi: at hic ipse solus est hæres institutus. vnde se sibi dare non potest. & sic solu. j. de leg. j. l. senatus. §. fi. contra. nam ibi non erat institutus, quinimo nec sua res potest sibi à se legari: vt. j. de leg. j. & quidem. &. l. legatū. §. hæredi. est & alia ratio quare nō potest libertas adimi: quia quę simul sunt data, scilicet hæreditas & libertas, non possunt separatim adimi: propter quam rationem etiam hæreditas sine libertate adimi non potest: vt supra, de liber. & posthu. l. si ita. §. regulam. Sed in nostro casu est prædicta specialis ratio. Item & alia, quia si libertas posset adimi, ergo & hæreditas: quod non debet esse: vt insti. de codi. §. fi. Not. ergo quod protinus est liber & hæres: vt instit. de hære. qua. & diffe. in princip. &. ff. si cer. pe. l. eius qui. & est ratio quod à semetipso, quia sic oportet hęreditatē adire quam à semetipso non acciperet: at hic notabiliter tantum de libertate dixit. Item cum habeat libertatem à seipso, vt hic, ergo cur non potest ei à seipso legari? Respon. ibi sunt oppōsita hæres & legatarius: vnde in eodem esse non possunt. hic hæreditas & libertas non sunt oppōsita, immo quasi connexa: & hæc est ratio: quia libertas non est res hæreditaria: vt dixi. vel speciale est in libertate. *Libertas res hæreditaria non est.*

SI seruus communis.] CASVS. Ego & Titius habebamus Stichum seruum communem: ego instituī eum hæredē sub conditione, si nauis ex Asia venerit. & me adhuc existente viuo, Titius prædictus fecit testa. & dedit dicto seruo libertatem sub condi. si Seius consul factus fuerit, postea ego decessi, & dictus Titius similiter: & postea venit nauis ex Asia: & ita extitit conditio institutionis. sed conditio prædicta libertatis pendet adhuc. Certe potest dictus seruus adire hęreditatem meam iussu hæredis dicti Titij. Sed & si dictus Titius dictum Stichum alienauit pendente condi. libertatis quam ei dederat, siue alienauit eum hæres dicti Titij, eo Titio mortuo iussu noui domini adibit hæreditatem meam dictus Stichus. Viuianus.

q *Si seruus communis.* Tria sunt: nam hæreditas sub conditione.

Item libertas eodem testamento sub alio conditione relicta fuit. Item postea liber factus viuo testatore. Is erit ergo hæres domino voluntarius, si existat conditio hæreditatis: licet pendeat conditio in testamento datæ libertatis. ad hoc supra, eodem. l. seruus. §. qui fideicommissariam.

a *Conditione*. Si autē pure, tota hæreditas videtur acquirenda socio: vt infra, ad leg. Fal. l. Plautius. Hug.

b *Adire potest*. cum iam extitit cōditio hæreditatis.

c *Hæres*. i. q esset hęres si hic seruus conditiōe defecerit. Vel dic, cohęres qui eū seruum nō existēte cōditione libertatis, nec aliàs eo libero alienauit: & tūc extitit conditio hæreditatis. Sed secundum hoc non videtur quod posset dare pretiū partis: vt. j. tit. j. l. si seruus cōmunis. Sed nunquid hæc alienatio per hęredē facta seruo adimet libertatem sicut hæreditatem? Respon. non: vt. j. eo. l. pater filio.

d *Domini*. noui. vt. j. eo. l. quoties. §. seruus.

conditione [a] hæres institutus, viuo testatore libertatem consecutus sit: etiā pendente conditiōe testamētarię libertatis adire [b] hæreditatē potest. Itē siue testator eū alienauerit, siue hæres [c] post mortē testatoris: iussu domini [d] hæreditatem adibit.

Si hæreditatis delatæ a duobus dominis dies simul cedit: seruus vtrique necessarius hæres erit. Bartolus.

VIII. IDEM libro secundo ad Vrseium Ferocem.

DVo socij quendam seruū cōmunē testamēto facto hæredem & liberū esse iusserāt. ruina simul [e] oppressi perierant. Plerique responderunt, hoc casu duobus Orcinum hæ

A tamen recte & certo modo facta est institutio. & est similis dicta institutio isti alij institutioni: vter ex fratribus meis. i. Titio & Mæuio vxorē Seiam duxerit, hæres esto: vter non duxerit, hæres ne esto. quæ institutio conditionalis est. [*HAERedes.*] Hæredes dicuntur succedere testatori in iure: quia hæreditas est ius: & si plures sunt ab aliquo instituti, omnes æqualiter sunt hęredes, nisi testator diuiserit inter eos hæreditatē siue ius hæreditarium. [*SI DVO SINT.*] Instituti mihi hæredē Titiū in quatuor vncijs fundi mei Corneliani: & Seiū in octo vncijs dicti fundi. certe detracta fundi mētione tantam partē habebit quilibet eorum in tota hereditate mea, quantādedi in dicto fundo si mea cōtraria volūtas appareat. [*SI QVIS ITA.*] Titius ita scripsit in testamento suo: Stichus seruus meus liber esto: & posteaquā liber erit, hæres esto. certe simul competit ei libertas & hęreditas: & ita erit hæres necessarius Titij. [*SI QVIS PRIMVM.*] Titius instituit sibi hæredem Primū in quatuor vnciis hæreditatis suæ & secundum in aliis quatuor vnciis: & ita postea dixit dictus Titius: Si dictus Secundus mihi hæres non erit, Tertiū socio mihi hæredē in octo vnciis. postea Titio mortuo Secundus repudiauit suas quatuor vncias. certe hic Tertius habebit octo vncias in hæreditate Titij, id est, habebit quatuor vncias quæ non erant alicui datæ iure institutionis. alias autem quatuor vncias quæ erant datæ dicto Secūdo qui repudiauit, habebit dictus Titius iure substitutionis. [*SERVVS.*] Stichum seruum meum institui mihi hæredem cum libertate: & postea eum alienaui in Titium. certe iussu Titij adibit hæreditatem meam. si autem ante mortem meam eum à Titio redemi, valet prædicta institutio: & erit mihi necessarius hæres. [*SI SERVVS QVI EX DIE.*] Stichum seruum meum institui mihi hæredem purè, & volui quod esset liber à Paschate in antea: postea alienaui eum in Titium, vel manumisi. certe valet institutio quam de eo feci, & existet hæres Stichus mihi. & intelligas quod eo casu quando fuit manumissus à me, adibit suo arbitrio: quando autem fuit à me alienatus in Titium, adibit iussu Titij. Sed pone quod post institutionem quam de dicto Sticho feci purè, & dationem libertatis post Pascha, alienaui vsumfructum dicti Stichi in Titium. Certe & institutio prædicta valet: & hoc casu differtur dicta institutio in id tempus quo extinguetur dictus vsusfructus: & non sufficit venire diem postquam dedi ei libertatem, nisi & desinat Titius vsumfructum in eo habere. inuito enim fructuario haberi non potest libertatem. Sed pone quod dicto Sticho dedi libertatem post Pascha: institui autem eum hæredem purè, vt dictum est in primo casu. non autem alienaui eum postea vel manumisi. certe veniente Paschate erit hæres & liber. Item quid si dedi ei libertatem post Pascha, & hæreditatem sub conditione si nauis ex Asia venerit, & non alienaui eum postea vel manumisi, & postea veniat Pascha, & postea conditio? certe liber & hæres erit. & hoc dicit. Viuianus.

Error in corpore, vitiat institutionē & legatum.

IX. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

B QVotiēs volens alium hæredem scribere, aliū [g] scripserit, in corpore hominis errās, veluti, frater [h] me, patronus meus: placet neq; eū hæredem esse, qui scriptus est, quoniā volūtate deficitur: neq; eum quē voluit, quoniā scriptus non est. [i] Et si in re quis [k]

C

D

e *Simul*. nam si alter prius periisset, remaneret seruus alterius cuius solius posset esse ammodo necessarius.

f *Extitisset*. idem & si diuersis, dum tamen eodem tempore existat secundum Ioan. si ergo diuersis temporibus, secus: vt no. §. in l. sed & si in conditione. §. si seruum.

QVotiēs.] *CASVS*. Cum vellem scribere hæredem fratrem meum, ita scripsi: Patronum meum instituo hæredem: vel cum vellem instituere patronum, scripsi fratrem meum. certe neuter habebit: quia in corpore illius quem volebam instituere, erraui. & idem est si in legando erraui in nomine appellatiuo. nam debebitur neutrum: vtputa dum volebā lancem legare, legaui vestem. [*SED SI NON.* Pone ego non erraui in corpore, sed in parte: puta cum dictassem ex sex vnciis hæredē scribi Titium, notarius scripsit ex quatuor vnciis: vel egomet scripsi eum in quatuor. certe erit hæres Titius in sex vnciis. sed econtra si volebam Titium scribi hæredem in quatuor vnciis, & notarius scripsit eum in sex hæredem, vel ipse ego: certe erit Titius hæres tantū in quatuor vnciis. & idem in legato. nam si pro centum scripta sunt ducenta: non debebuntur legatario nisi centum. [*TANTVNDEM.*] Ego volui Titium esse mihi hæredem sub cōditione, & non aliter: & notarius vel ipse ego non scripsi conditionem in instit. non erit hæres Titius. sed ecōtra, si volui Titium hæredem pure instituere, & notarius scripsit institutionē conditionalē: erit Titius hæres pure. sed & si volebam instituere hæredem in parte dimidia Titium siue quēdam qui vocatur Primus: & scriptus est Primus & Secūdus: solus Primus habebit. [*SI QVIS NOMEN.*] Ego volens instituere Titium qui erat rubeus, & habebat minus vnum oculū, ita dixi: instituo mihi hæredem Titium rubeum habētem minus vnum oculum. certe erit hæres dictus Titius: quanuis non nominauerim eum in institutione. si autem non demonstrarem eum certum, non valeret institutio. quandoque tamen videretur quibusdam incertus. est tamen certus, & hæredi. obtinet, puta si ita dicam, vter ex fratribus meis, scilicet Titio & Mæuio, Seiam vxorem duxerit, ex dodrante hæres esto: vter non duxerit, ex quadrante hæres esto. nam quamuis sit incertum ex qua parte quilibet eorum sit hæres,

& ita erit hæres necessarius Titij. [*SI QVIS PRIMVM.*] Titius instituit sibi hæredem Primū in quatuor vnciis hæreditatis suæ & secundum in aliis quatuor vnciis: & ita postea dixit dictus Titius: Si dictus Secundus mihi hæres non erit, Tertiū socio mihi hæredē in octo vnciis. postea Titio mortuo Secundus repudiauit suas quatuor vncias. certe hic Tertius habebit octo vncias in hæreditate Titij, id est, habebit quatuor vncias quæ non erant alicui datæ iure institutionis. alias autem quatuor vncias quæ erant datæ dicto Secūdo qui repudiauit, habebit dictus Titius iure substitutionis. [*SERVVS.*] Stichum seruum meum institui mihi hæredem cum libertate: & postea eum alienaui in Titium. certe iussu Titij adibit hæreditatem meam. si autem ante mortem meam eum à Titio redemi, valet prædicta institutio: & erit mihi necessarius hæres. [*SI SERVVS QVI EX DIE.*] Stichum seruum meum institui mihi hæredem purè, & volui quod esset liber à Paschate in antea: postea alienaui eum in Titium, vel manumisi. certe valet institutio quam de eo feci, & existet hæres Stichus mihi. & intelligas quod eo casu quando fuit manumissus à me, adibit suo arbitrio: quando autem fuit à me alienatus in Titium, adibit iussu Titij. Sed pone quod post institutionem quam de dicto Sticho feci purè, & dationem libertatis post Pascha, alienaui vsumfructum dicti Stichi in Titium. Certe & institutio prædicta valet: & hoc casu differtur dicta institutio in id tempus quo extinguetur dictus vsusfructus: & non sufficit venire diem postquam dedi ei libertatem, nisi & desinat Titius vsumfructum in eo habere. inuito enim fructuario haberi non potest libertatem. Sed pone quod dicto Sticho dedi libertatem post Pascha: institui autem eum hæredem purè, vt dictum est in primo casu. non autem alienaui eum postea vel manumisi. certe veniente Paschate erit hæres & liber. Item quid si dedi ei libertatem post Pascha, & hæreditatem sub conditione si nauis ex Asia venerit, & non alienaui eum postea vel manumisi, & postea veniat Pascha, & postea conditio? certe liber & hæres erit. & hoc dicit. Viuianus.

g *Alium*. recogitans de alio certo. & occurrerit mihi alius quē puto esse illum: non ergo Iacob hæres fuit de iure Isaac, & neq; Esau: quia de altero errauit in corpore, de alio noluit.

h *Frater*. aut credo hunc Seium esse Titium fratrem meum, cū non videam: & non valet: vt hic. aut credo hunc Seium esse fratrem: & obtinet. C. eod. l. si pater. aut non credo, sed fratrem nomino: vt infra, eod. l. nemo. §. qui frater. aut in nomine tantū proprio erro: vt. C. de testa. l. si quis in nomine. & infra, de rebus dubiis. l. qui habebat Flaccum. & facit infra, de iure delibe. l. fina. & C. de testa. l. neque professio.

i *Non est*. nec nuncupatus. & facit. ff. de supel. leg. l. Labeo. §. idē Tubero. & de reb⁹ dub. l. in ambiguo. & p emp. l. ij. §. cū Stichū.

k *In re quis*. aliàs est, in rebus quis: id est, appellatiuis nominibus: aliàs est, in reliquis: id est nominibus rerum appellatiuis. & facit. ff. de leg. j. l. iiij.

BIU Cujas

errauerit, vtputa dum vult lancem relinquere, vestem leget: neutrum debebit. hoc, [a] siue ipse scripserit, siue scribendum dictauerit.

Error in quantitate continua vel discreta dispositionem non vitiat: & quod est dictū, prævalet ei quod est scriptum. Bar.

¶ Sed si non in corpore errauit, sed in parte, [b] puta si cùm dictasset ex semisse [c] aliquem scribi, ex quadrante sit scriptus: Celsus libro duodecimo Quæstionum, Digestorum vndecimo posse defendi ait, ex semisse hæredem fore: quasi plus nuncupatum [d] sit, minus scriptum. quę sententia rescriptis adiuuatur generalibus. Idemque est & si ipse testator minus scribat, cū plus vellet adscribere. Sed si maiorem [partē] adscripserit testamētarius, [e] vel (quod difficilius est probatione) ipse testator, vt pro quadrante semisse: [f] Proculus putat ex quadrante fore hæredem, quoniā ineſt quadrās in semisse. [g] quā sententiam & Celsus probat. Sed & si quis pro centum, [h] ducenta per notam [i] scripsisset: idem iuris est. nam & ibi vtrūque scriptum est, & quod voluit, & quod adiectū [k] est. quæ sententia non est sine ratione.

Error in conditione quam quis destinauit inserere, institutionem vitiat. Bartolus.

¶ Tantūdē Marcellus tractat & in eo qui conditionem destinans inserere, nō addidit. nam & hunc pro non instituto putat. [l] Sed si conditionem addidit, dum nollet: detracta ea hæredem futurum [m]: nec nuncupatum videri [n] quod contra voluntatem scriptum est. quam sententiam & ipse & nos probamus. Idem tractat & si testamentarius [o] contra voluntatem testatoris conditionē detraxit [p] vel mutauit, hæredem non futurum, [q] sed pro non instituto habendum.

Persona institutioni adiecta per errorē, hæres non erit. Bartolus.

¶ Sed si cùm primum [r] hæredē ex parte dimidia scribere destinasset, primū & secundū scripsit: [s] solus primus scriptus hæres videbitur, & solus hæres existet quasi ex parte dimidia institutus.

Sufficit hæredem demōstrari aliter quā nomine proprio. Bartolus.

¶ Si quis nomen hæredis quidē nō dixerit, sed indubitabili signo eū demonstrauerit, quod pene nihil à nomine distat, [t] non tamen eo quod contumeliæ [u] causa solet addi: valet institutio. ¶ Hæres [x] institui, nisi vt certus * demonstretur, [y] nemo potest.

Sufficit personas esse certæ: licet portionum distributio ex futuro euentu dependeat. Bartolus.

¶ Si quis ita dixerit, *Vter ex fratribus meis Titio & Mæuio Seiam vxorem duxerit, ex dodrante: vter non duxerit, ex quadrante hæres esto*: hīc rectè factam institutionem esse certū est: [z] sed quis ex qua parte, incertum [est.] Planè erit similis institutio si ita facta fuerit, *vter ex suprascriptis fratribus meis Seiam vxorem duxerit, hæres esto*. Sed & hanc puto valere institutionem, quasi sub conditione factam.

Per institutionē succeditur in ius defuncti: & plures in dubio intelliguntur æqualiter instituti. Bartolus.

¶ Hæredes, iuris successores sunt: [a] & si plures instituantur, diuidi inter eos à testatore ius oportet. quod si non fiat, omnes æqualiter [b] hæredes sunt.

Plures instituti in re certa diuidunt sibi hæreditatem æqualiter, nisi testator manifestissime aliud voluit. Barto.

¶ Si duo sint hæredes instituti, vnus ex parte tertia fundi Corneliani, alter ex besse eiusdem fundi: Celsus expeditissimam Sabini sententiam sequitur, vt detracta [c] fundi mentione, quasi sine partibus [d] hæredes scripti hæreditate potirentur, si modo voluntas patrisfamiliās manifestissimè nō refragatur.

Dictio, postea, non impedit diem hæreditatis & libertatis simul cedere. Bartolus.

¶ Si quis ita scripserit, *Stichus liber esto: & postea [e] quàm liber erit, hæres esto*: Labeo, Neratius & Aristo opinātur detracto verbo medio, *postea*, †simul ei & libertatem & hęreditatem [f] competere. quæ sentētia mihi quoque vera videtur. ¶ Si quis primum [g] ex triente, secundum ex triente hæredem instituerit: & si secundus hæres non erit, tertium ex besse hæredem scribat: hic, secundo repudiante, bessem habebit nō solum iure substitutionis, [h] sed & institutionis: id est trientē iure substitutionis, [&] trientem iure institutionis. ¶ Seruus cū libertates hęres institutus, si sit alienat⁹, iuberi adire [i] ab eo potest cui alienat⁹ est. [k] Sed si redēpt⁹ sit

---

a *Hoc. s.* verum est.
b *In parte. s.* quota. rum. Azo.
c *Ex semisse.* immo vi denur ex quadrante: vt j. de lega. j. qui quartā. iij. respon. Sol. vt ibi.
d *Nuncupatū.* facit. ē. eo. l. j. §. sinautem. &. j. de condi. & demon. l. cum autem.
e *Testamētarius.* i. scribens testamentum.
f *Semisse.* s. scripsit.
g *In semisse.* Maiori summę minor ineſt. sic ē. de arbi. l. dié. §. si plures. & de pecu. l. hinc quæritur. &. j. de verb. oblig. l. j. §. si stipulāti. & de re iudica. l. si quis cum reo. Item facit. C. de testa. l. errore. &. ē. de sta. homi. l. iperator.
h *Pro centum.* quæ relinquere volebat.
i *Per notam.* i. signum repræsentans, nępe. cc.
k *Adiectū.* i. supplutū.
l *Putat.* immo videtur pure institutus: vt C. de institu. & substitu. l. pe. &. j. de lega. ij. l. cum patet. §. fina. contra. Solu. est pro non instituto: scilicet sic vt destinauit: sed pure. Sed huic sol. ob. ē. eod. §. sed si non in corpore. vbi voluntas præualet scripturę. Sed ibi dictauit: hic tantū in corde destinauit. Vel dic morte præuentus non addidit: non institutus sine conditione. at secus in contrario secundum R. Vel hęc est opi. Mar. quę nō tenet, vt i simili casu. ē. e. l. ij.
m *Hæredem futurum.* putat. Marcellus. Io.
n *Videri.* scilicet putat repete. Io.
o *Si testamentarius.* i. scribens testamentum: vt est tabellio: vt. ē. ea. l. §. sed si maiorem.
p *Detraxit.* omnino. Azo.
q *Non futurum.* scilicet purè. H. sed prout testator voluit. s. sub conditione: vt. ē. ea. l. §. sed si maiorem.
r *Primum.* s. solum.
s *Scripserit.* ex dicta dimidia. & dic destinasset, licet non sit scriptum: vt. ē. §. sed si non in corpore.
t *Distat.* sic. ē. si certū. pet. l. certū. &. j. de manu. testa. l. nominati. & ē. de libe. & posthu. l. j.
u *Cōmelia.* quia tūc non valeret: vt Titiū qui occidit Seium, instituo: vt. j. de leg. j. l. turpia. in prin. Sed con tra. j. e. l. his verbis. §. j. *Flo. vt cet* Solu. ibi stetit in gene- *tè* re maledictionis: vt & † *incertus* ē. de libe. & posthu. l. *do personæ* iij. in prī. hic in specie *an & quan* dixit. sic & aliàs in cō- *do vitiet,* mēdatione dicimus: vt *plene per* ē. dè dolo. l. quod vēdi- *Bald. in. l.* tor. Alij vt R. faciūt dif *quidam.* j. ferentiam inter contu- *de re. du. &* meliam, vt hic: & ma- *per omnes* ledictionem, vt in con *i. l. id quod* trario. Accursius. *pauperibus.*
x *Hæres.* vt. j. eo. l. in *C. de episco.* tempus. §. quotiens. & *& cleri.* C. de testa. l. iubemus. idem in legatis: vt. j. de vsufruct. leg. l. qui plures. & de rebus dubiis. l. v. & in tutore: vt. ē. de testā. tut. l. tutor incertus. & institu. de leg. §. tutor.
y *Demonstretur.* proprio nomine, vel indubitabili signo: vt. ē. pro xi. §. vel conditionis euentu: vt. j. proxi. §. & per se, non per alium: vt. j. eo. l. illa. Sed opponitur, ignot⁹ potest fieri hæres: vt. C. eo. l. extraneum. ergo ignotus est certus. Azo.
z *Certum est.* facit. j. de cōdi. insti. l. vter. & de secū. tab. l. ij. §. si qs ita hæredes. & de legatis. j. l. si seruus legatus. §. huius.
a *Successores sunt.* vt & supra, de edē. l. quædā. §. nihil.
b *Æqualiter.* sic insti. eo. §. si plures. &. j. l. pxi. &. j. proxi. §. & de le. j. l. legata inutiliter. §. fi. & instit. pro soc. §. si quid vero. &. ē. de pecul. l. item cum. in fi. & j. de app. l. si qui separatim. §. quoties.
c *Detracta.* id est, perinde ac si de fundo nihil esset dictum.
d *Sine partibus.* & ita æqualiter: vt. ē. proxi. §. &. j. l. pxi. &. ē. eo. l. j. §. si ex fundo. &. j. eo. l. ex facto. ē. ita igitur. †*Similis est*
e *Postea.* materialiter *text. in. §. il* ponitur. Hug. *lud autem.*
f *Hæreditatē.* & sic e- ē. *in proœ.* rit necessari⁹ hæres. sc- *& ita po*cus si dixerit, si volue- *nitur in du*rit hæres esto: vt. j. de *bio secundū* cōdi. isti. l. verba. Azo. *Dy. & B.* & facit. j. e. l. talē. & de *in. l. fructus* secū. ta. l. si ita. §. q filio *in fi. ē. solu.*
g *Si quis primum.* hic *matri.* tertius.
h *Substitutionis.* vt. j. e. l. nā tertiū. & facit. j. eo. l. liber homo. §. fin. contra. Sol. vt ibi.
i *Adire.* & tūc est voluntarius hæres.
k *Alienatus est* nec ergo erit liber: vt hic, & insti. e. §. quod si aliena

BIU Cujas

tus.& facit infra,de lega.j.l.quæsitum.§.seruo.& infra, de condi. & demon.l.si.in diem.Accursius.

a *A testatore.* secus si impubes emerit cui est substitutus: vt supra,eo.l.sed si.§.si seruum communem.

b *Erit.* vt &.ff.eo.l.sed & si.§.si seruum communem: sic & in libertate: vt.j.de manu. testa.l.verum est.secus est in legato: vt.j.de adimen.leg.l.cū seruus. cōtra.Sol.hic fieret domino iniuria si saltem hunc non haberet hæredem: vt insti.qui ma. non pos.§.j.

* *Flo esset,*

c *Manumissus.* à testatore.

d *Valeat.* hanc soluit j.ibi,sed & si purè &c. quod valet.Accursius.

e *Veniente die.*nō ante etiā hodie.lex enim quę præsumit seruo instituto fieri eum liberum: vt institu.qui ma. non pos.§. j. loquitur vbi non apparet domini voluntas contraria: aliàs nō est locus præsumptioni: vt.j.de ver. oblig.l. cōtinuus.§. cū ita,hic enim demū post diem dari voluit.

f *Moratur.* No.quod hæreditas per se ad diē morari vel dari nō possit: vt infra,eo.l.hæreditas.sed libertas ex die dari potest: & sic per eam, vt hic dicit,moratur hæreditas. Azo. & facit supra, eo.l.seruus alienus.§.j.

g *Post diem.* quid si ante?H.*ADDITIO.* Dic secundū Bald.hic quod conditio est purificata: & sicut si ab initio esset pura institutio, spectaretur dies libertatis: ita dicit argumentum.l.quod si pendente. de pericu.& com.rei vendit.l.potior.supra,qui pot.in pigno.habe.

h *Alienatus.* à testatore.Accursius.

i *Manumissus.* à testatore.

k *Hæredem existere.* voluntarium.& dic à testatore in vtroq; casu.s.si antequam adeat iussu domini,fiat liber: vt insti.eo.§.seruus autem.&.§.alienus.quinimo & si non esset liber, puta alienatus, poterit iubente nouo domino nolle adire: vt.C.eo.l.iij.& sic si postea fiat liber,adibit suo arbitrio.Vel dic etiā non manumissus hæres erit alij:& sic improprie: vt.j.de acquir.hære.l.placet.

l *Alienatus.* à testatore.

m *Institutio.* id est,æqua.

n *Differtur.* hodie autem videtur quòd non debeat differri: immo statim adueniente die libertatis sit liber & hæres & necessarius,licet duret in eo vsusfructus: quia bene potest hodie proprietarius volente vsufructuario ei dare libertatem: vt.C.communia de ma.l.j.§.sin autem proprietatis.

SI alterius.]*CASVS.*Instituit Titius sibi hæredē Seium in dimidia cuiusdam sui fundi Titiani:& Gaium in tertia parte cuiusdam alterius sui fundi nomine Corneliani,& in superfluo suę hæreditatis non dedit eis aliquos cohæredes. quæritur, quid debeat fieri de hæreditate dicti Titij? Certe perinde est ac si hæredes essent in dictis fundis non adiecta parte aliqua:& sic quilibet eorū habebit hæreditatē pro dimidia, & vice perceptionis habebunt partes prædictorū prædiorū,in quibus partibus instituti fuerunt.facile enim esset & stultū inueniri siue fieri portiones hæreditatis ex diuersis partibus prædictorū prediorū,in quibus partibus prædicti Seius & Gaius instituti fuerūt à Titio. & hoc dicit. Vi.

o *Si alterius.* idem si eiusdem: vt.ff.eo.l. quoties.§.si.duo.Io.

p *Portiones.* scilicet hæreditariæ.

q *Perinde habendum.* quantū ad portiones hæreditarias.nā quātum ad eos fundos non perinde est: vt.j.eo.l.ex facto.§.j. & facit ff.eo.l.j.§.si ex fundo.&.j.tit.j.l.cohæredi.§.fi.&.j.ad Trebel.l.si quis priore.Sed contra.j.eo.l.proxi.Solu. concessio melioris rei vel partis non facit vt plus videatur esse datum de hæreditate, vt hic:sed copulatio plurium personarū in eandem rem vel partem coniungit eos in vnam dimidiam:& alter cui per se hęreditas instītutionis iure est collata,habet aliam dimidiam: vt ibi.

r *Nec fundum.* quantū ad partes hæreditarias,sed iure prælegationis hoc habēt: vt.j. eo.l.ex facto.Accursius.

s *Nominasset.*& ita deductis partibus equaliter erunt hæredes.

à testatore:[a] institutio valet,& necessarius hæres erit.[b] ſ Si seruus ex die libertatem acceperit, & hæreditatem purè, mox sit alienatus vel manumissus,[c] videam[d] an institutio valeat.[d] Et quidē si alienatus non sit,* potest defendi institutionem valere: vt die[e] veniente libertatis, quæ hæreditatem moratur,[f] cōpetente libertate & hæres necessarius existat. Sed si in diē libertas,hæreditas autē sub conditione data sit: si conditio post diē[g] aduenientē extiterit, liber & hæres erit.Sed & si purè fuerit hęres institutus,libertate in diem data: si sit alienatus[h] vel manumissus,[i] dici debet hæredem eum posse existere.[k] Sed & si non ipse seruus sit alienatus,[l] sed vsusfructus in eo:æquè institutio[m] valet: sed differtur[n] in id tēpus quo extinguitur vsusfructus.

Plures instituti ex diuersis rebus admittuntur æqualiter vt instituti.Bartolus.

x. PAVLVS libro primo ad Sabinū.

SI alterius[o] atq; alterius fundi pro[æquis]partibus quis hæredes instituerit, perinde habebitur quasi non adiectis partibus hæredes scripti essēt. Nec enim facilè ex diuersitate prædiorum*portiones[p] inueniuntur.Ergo expeditius est, quod Sabinus scribit,perinde habendum,[q] ac si nec fundum[r] nec partes nominasset.[s] †

Coniuncti ex re certa habentur pro vno quoad diuisionem hæreditatis faciendum cum alio instituto. Bartolus.

B

XI. IAVOLENVS libro septimo Epistolarum.

ATtius fundi Corneliani hæres esto mihi.duo Titij illius insulæ hæredes sunto. [Hic[t]] habebunt duo Titij semissem, [u] Attius semissem.ídq; Proculo placet. quid*tibi videtur?Respondit: Vera est Proculi opinio.

Etiam in distributione partium vltimū dictum præualet. Bartolus.

XII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI inæqualibus partib' datis ita adiiciat:*Quos ex disparib' partibus hæredes instituī, æquè hæredes sunto*: existimandū est exæquari eos,scilicet si hoc ante pactum[x] testamentū scriptū sit.

C

ATtius fundi.]*CASVS.*Instituī mihi hæredem Attium in fundo meo Cornelia. reno: & duos alios Titios instituī mihi hæredes in quadam mea insula siue domo nomine Titiana. certe hoc casu debet ita diuidi hereditas mea.s.vt primus Attius habeat hæreditatis meæ medietatem: alij autē duo Titij qui fuerunt in insula instituti,habeant aliam dimidiam.Viuianus.

* *Plures instituti.*

t *Hic.*i.in tali casu.

u *Semissem.*facit infra, l.iij.ij.respon.&.§.sed si duos.&.l.item quod, §.sed si expleto.&.l.liber homo.§. si Titius. & argu. supra, de vsufruct. acc.l.si quis Titio. &.l. si proprietas. & infra, de vsufruct. leg.l.Sempronius,§.fina. & institu. eo.§. videamus.&.C.de impu. & ali.substi.l.fi. in fin. sed prædēs casus est argu.contra. sed expone vt ibi.

SI inæqualibus.]*CASVS.* Instituī mihi hæredem Titium in octo vnciis,& Seium in quatuor: & postea ita dixi ante testamentum perfectum:quos ex disparibus partibus hæredes instituī, æquè hæredes sunto.certe quilibet eorum habebit dimidiam hæreditatis meæ.Viuianus.

x *Peractum.* idem & si post peractum: sed ideo sic dicit, quia si ante peractum, non oportet iterum adhiberi de nouo aliam solennitatem:alioquin sic:vt supra, de testa.l.hæredes.§.j. secundū Ro.Vel ideo sic dicit,quia vbi ante,ipso iure non videntur datæ inæquales partes,sed æquales tantū finguntur datę.si autem postea, videntur ademptæ inæquales,non ipso iure non datæ: vt arg. infra, de lega.j.l.si ita sit adscriptum. Azo.& supra, de iis quæ in testa. delen.l.j.§.sed si legi.&.§.sed consulto. & facit infra, eod. l.si ita scriptum fuerit.

INterdum.]*CASVS.* Pone quod ita mihi instituī hæredes in testaméto.Primus & fratris mei filij æquè hęredes mihi sunto. certe quilibet eorum habet virilem partem.Si autem ita dixissem, Primus & fratris mei filij hæredes mihi sunto:primus haberet dimidiam hæreditatis, & filij fratris mei haberent aliam dimidiam. [*PATER FAMILIAS.*] Faciens testamentum potest distribuere hæreditatem suam in quot partes vult: sed solennis distributio assis solet fieri in.xij.vncias.aut ergo testator distribuit in minus quàm in.xij.partes,aut in plus.si in minus,totum reducitur ad assem, siue ad.xij.partes, puta instituit sibi Titiū & Seium in tribus vnciis:certe nouem reliduæ vnciæ eis accedunt: & sic quilibet eorum erit hæres in sex vnciis.si autem instituit Titium in tribus vnciis:& Seium in sex:certe superfluè tres vnciæ debēt eis accrescere pro hæreditariis partibus.Si autem excesserit testator.xij.vncias in diuidenda hæreditate sua inter hæredes: æquè pro rata decrescit quantū ad numerum.xij.vnciarum: vtputa instituit me in.xij.vnciis,te autem instituit in sex. certe ego habeo octo vncias hæreditatis,& tu quatuor.si autem Titium & Seium instituit ex asse,& Sempronium & Gaium in.xij.vnciis.certe Titius & Seius habebunt sex vncias, & Sempronius & Gaius aliàs sex.si autem Titium & Seium ex asse hæredes instituit,Sempronium autem in dimidia & sexta, id est, ex sex & duabus vnciis, id est,

D

BIU Cujas

id est, ex octo vnciis: certe hoc casu distributus est as in viginti vncias, ex quibus debet habere octo vncias ille qui est institutus in dimidia & sexta, &.xij. vncias debebunt habere illi duo qui fuerant instituti ex asse. si autem instituit Titium in quatuor vnciis, & Seium in quatuor, & Gaium in quatuor, & postea eundem Titium in duabus vnciis: certe hoc casu hæreditas diuidetur in quatuordecim vncias: scilicet vt Titius habeat sex vncias, & Seius quatuor, & Gaius quatuor. omnia tamé prædicta reduci possũt ad assem. Viuianus.

Dictio, æquè, facit vt coniuncti cum disiunctis æqualiter admittantur. Barto.

XIII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

INterdũ hæc adiectio, *Æquè hæredes sunto*, testatoris voluntatem exprimit: vtputa, *Primus & fratris mei filij* [a] *æquè hæredes sunto*. Nam hæc adiectio declarat omnes ex virilibus partibus institutos, vt & Labeo scripsit: qua detracta, semissem fratris filij, semissem primus haberet.

Res est diuisibilis in infinitas partes. Bartolus.

¶ Paterfamilias [f] distribuere hæreditatem in tot partes potest, quot voluerit: sed solennis [b] assis distributio in duodecim vncias fit. Denique si minus [c] distribuit, potestate iuris in hæc [d] * reuoluitur [e]: vtputa si duos hęredes ex quadrãte scripserit. nam hæreditas eius* residua accedit, vt ex semissibus videantur scripti. Sed si alter ex quadrante, alter ex semisse hæredes scripti sunt: qui accedit [f] quadrans, pro partibus [g] hæreditariis eis adcrescit. Sed si excesserit in diuisione duodecim vncias [h], æquè pro rata decrescet [i]: vtputa me ex duodecim vnciis hæredem, te ex sex scripsit. ego hæreditatis habebo* bessem: tu trientem [k].

¶ Sed si duos ex asse hæredes scripserit, alios [duos] ex duodecim vnciis: an æquè distributio fiat, apud Labeonem libro quarto posteriorum quęritur. Et putat Labeo & illos [l] ex semisse, & hos qui ex duodecim vnciis scripti sunt, ex semisse hæredes fore. cui sentẽtiæ adsentiendũ puto. Sed & si duos ex asse hæredes instituerit, tertium autẽ ex dimidia & sexta: eodem libro Labeo ait in viginti vncias assem diuidendũ: octo [que] laturũ ex dimidia [m] & sexta [n] scriptum illos duos duodecim. ¶ Apud eundem [o] refertur: *Titius ex parte tertia*: [p] deinde asse expleto [q], *Idem ex parte sexta* [r]. In quatuordecim vncias hæreditatem diuidendam [s] Trebatius ait.

Si quis multos hæredes, primum in primam, secundum & tertium in secundam & tertiam partem scripserit, intelliguntur omnes æqualiter instituti. Bartolus.

XIIII. IAVOLENVS libro primo ex Cassio.

SI quis hæredes ita instituit, *Titius ex parte prima: Seius ex parte secunda: Mæuius ex parte tertia: Sulpitius ex parte quarta hæredes sunto*: æquę partes [t] hęreditatis ad institutos pertinebunt: quia testator appellatione numeri, scripturæ [u] magis ordinem, quàm modũ [x] partibus [y] imposuisse videtur.

Relatiuum quis vel qui, in dubio facit veram relationem, non simplicem. Barto.

XV. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

IVlianus quoque libro trigesimo refert, si quis ita hæredes* scripserit: *Titius ex parte dimidia* [z] *hæres esto: Seius ex parte dimidia: ex qua* [a] *parte Seium instituí, ex eadem parte* [b] *Sempronius hæres esto*: dubitari posse [c], vtrũ in tres semisses diuidere voluerit hæreditatem, an verò in vnum semissem Seium & Sempronium coniungere: quod est verius [d]: & ideo cõiunctim eos videri institutos. sic fiet vt Titius semissem, hi duo quadrantes [e] ferant. ¶ Idem eodem libro scripsit, si primus [f] ex semisse, secundus ex semisse [g]: si dixisse: instituo Titium in vna vncia, Seium in duabus, Męuium in tribus, & Sulpitium in quatuor: sicut quidam credebant & malè credebant enim quod decem vnciæ essent inter eos prædicto modo diuisæ, & quod duę superfluæ deberent eis accrescere pro hęreditariis partibus. sed si ita dixisset dictus Gaius: Titius ex parte dimidia hæres esto, & Seius ex alia dimidia: & ex qua parte prędictum Seium instituí, ex eadẽ parte Sempronius hæres esto: tunc Titius habebit dimidiam, & inter Seium & Sempronii alia dimidia diuideret: ita quod Seius haberet tres vncias, & Sępronius alias tres. Sed si quędam nomine primum instituisset ex semisse, & secundũ ex alio semisse. i. sex vnciis, & substituit tertium in nouẽ vnciis si primus hæres non esset: certe si dictus primus adierit, sicque per cõsequens sit exclusus tertius: primus & secũdus habebunt æquales partes de tota hæreditate. si autẽ repudiauerit primus, sicque vindicasset sibi locũ tertij substitutio quæ fuit facta in nouẽ vnciis, vt dictum est: diuidetur hęreditas in.xv. partes. voluit enĩ testator excedere assem, cum numerauerit plures vncias quam.xij. in persona secũdi & tertij: ex quibus quidẽ quindecim partibus nouẽ habebit dictus tertius, & sex secundus. Nam Iulianus scripsit videri dictum tertium substitutũ prędicto primo in sex vnciis in quibus fuit institutus dictus primus vt dictum est: institutum autem videri dictũ tertiũ in tribus vnciis quę erãt vltra assem distributum inter primũ & secundũ: & sic dictum tertium videri sustinere in dictis nouem vnciis personã substituti & instituti. Viuianus.

*Flo. hæredem

[a] *Filii.* omnes enim coniuncti loco vnius habentur: vt j. eo. l. Iulianus. & l. Lucius. & infra, titu. j. l. si pater. & infra, de legatis. j. l. plane. in princi. Sed argu. cõtra. j. de lega. ij. l. Lucius. §. Lucius. Solu. vt ibi. Accursius.

[b] *Solẽne.* i. frequens.

[c] *Minus.* quàm in duodecim.

[d] *In hæc.* duodecim.

[e] *Reuoluitur.* aliàs, resoluitur: scilicet hęc distributio minor. & no. voluntatẽ testatoris in potestatem iuris resolui. Accursius.

[f] *Qui accedit.* id est, qui supereſt.

[g] *Pro partibus hæreditariis.* vt. j. de secun. tabu. l. si ita. &. C. de test. mili. l. iij. Accursius.

[h] *Vncias.* quia habẽt propria noia hæ partes: vt inst. eo. §. hæreditas.

[i] *Decrescet.* quantũ ad numerũ vnciarum: nõ quantũ ad substãtiam.

[k] *Trientem.* immo videtur adimere primo quantum cõfert secundo: vt. C. de leg. l. cum quæstio. Respon. trahe hanc ad illam: vel hic constabat talem fuisse voluntatem, vt transiret ad dupondiũ: quod potest: vt hic, & instit. eo. §. videamus. vt plene in contrario not.

[l] *Illos.* ex asse institutos. & ita decresceret eis quantum ad numerum vnciarum: non quantum ad substantiam rerum hæreditariarum: vt infra, de leg. j. l. si quis testamento. §. j. & l. si pluribus. & potest hoc faccre. & hic est cõtra. C. de leg. l. cum quæstio. Solu. vt supra, proxi. §.

[m] *Ex dimidia.* scilicet parte assis.

[n] *Et sexta.* s. parte assis. & facit. ĩ. eo. l. Titius fundi. Accursius.

[o] *Apud eundem.* scilicet Labeonem.

[p] *Tertia.* i. quatuor vnciis: & quędã aliũ in octo vnciis, subaudi.

[q] *Expleto.* alio instituto in besse.

[r] *Sexta.* assis.

[s] *Diuidendam.* vt Titius. vj. alius. viij. habeat: vt. ĩ. proxi. §.

[t] *Æquæ partes.* i. æquales partes. Accur.

[u] *Scripturæ.* vt sic dixisse videatur, primo loco hunc hæredem instituo &c. Azo.

[x] *Quàm modum.* diuersum à primo. Azo.

[y] *Partibus.* singulis prædictis. Accursius.

[z] *IVlianus. Ex parte dimidia.* repete, hæres esto: vt & supra, l. j. §. diuus.

[a] *Ex qua.* hic incipit institutio tertij.

[b] *Parte.* dimidia.

[c] *Dubitari posse.* dubitabatur essẽtne relatio simplex, an personalis? & certe potius est personalis, aliàs est simplex: vt. C. de pac. conuen. l. ex morte.

[d] *Verius.* aliter ponitur. ĩ. eo. l. si te solum. §. fina. Azo. & facit. ĩ. de verb. sign. l. triplici. §. fi. Accursius.

[e] *Quadrantes.* scilicet duos. & hoc est quilibet tres vncias: & sic sex inter ambos.

[f] *Si primus.* hæres sit institutus.

[g] *Ex semisse.* alio repete, sit institutus.

[s] *Si quis.*] CASV S. Gaius ita instituit sibi hæredes, Titius ex parte prima sit mihi hæres, Seius ex secunda, Mæuius ex tertia, Sulpitius ex quarta. certe æquales partes ad eos pertinebunt: quia dum dixit Gaius, Titius ex parte prima, Seius ex secũda &c. videtur imposuisse ordinem scripturæ, vt sic dixisse videatur. primo loco instituo Titium, secundo Seium &c. non autẽ videtur

a *Quæstionem.* quid vel quantũ voluit vnũquéque habere. Acc.
b *Habituros.* primum & secundum: tertium vero nihil.
c *Si repudiauerit.* primus. Accursius.
d *Quindecim partes.* nam voluit excedere assem, cum connumerauerit plures vncias quã duodecim. & hoc præsumitur secundũ has duas. ll. hodie præsumit in dubio cõtra. & secundũ hoc tertius hodie habebit. ix. vncias. secundus tres, vt tres videantur sibi adeptæ: vt. C. de leg. l. cum quæstio. *ADDITIO.* Tu dic secundũ Bart. hic quod cum cuilibet ex primis reliquerit minus, secũdo plus, quod hæc lex hodie non est correcta: vt not. per glo. in. d. l. cum quæstio. C. de leg.
e *Sex.* & est ratio, quia tertius in nouẽ vnciis est substitutus, primus in sex vncias primi, & tres suas. secundus vero in sex tantum est institutus. Accursius.

†*Legit quidam: Item, vt Sabinus ait, si cui pars apposita nõ est: duos puta ex quadrãtibus hæredes &c.*

f *Nam tertiũ. Instituti.* sub eadem conditione, scilicet si primus hæres nõ esset. R. & not. vnũ vicem plurium sustinere, de quo no. ff. de pactis. si plures. Accursius.

Vnus plurium vicem quandoque sustinet.

g *Sustinere.* Not. quẽ vicẽ duorũ substinere.
h *Partes.* id est vncias quæ sunt tres partes de quindecim.
i *In sex.* scilicet vncias. & facit. ff. e. l. quoties. §. si quis primum.

Item.] *CASVS.* Excutiamus illud quod Sabinus ait, scilicet si cui hęredi instituto nõ est apposita pars per testatorem, habeat quod deest de asse. Excutiamus dico in quibus casibus locũ habeat: & vtrũ habeat locum in hoc casu quẽ propono. Scripsit dictus Gaius testator hęredẽ Titium in tribus vnciis, & Seium in aliis tribus, & Sẽpronium sine parte. nunquid secundũ dictum dicti Sabini habebit dictus tertius illud quod deest ad assem. i. sex vncias? Et dicitur quod sic. vnde pone quod dict⁹ testator instituit duos. in. xj. vnciis. & duos alios instituit sine parte: & ita hi duo vltimi sine parte instituti debent habere vnciã quę deest ad assem: vt. ff. per prædicta apparet. nunquid sunt in dicta vncia ita coniuncti, quòd sit inter eos ius accrescendi vno eorum repudiante partẽ suam dictę vnciæ. i. dimidiã dictæ vnciæ: ita quod primis duobus eorum cohæredibus pro certis partibus institutis, nihil accrescat de dicta media vncia repudiata? Et dicitur quod nõ. immò omnibus accrescit. nã non est vnus eorũ sine parte institutorũ magis cõiunctus alij quã cęteris cohæredibus. sed si prædictos duos primos quos instituerat in. xj. vnciis, instituat in. xij. vnciis, & pdictos duos vltimos scripsisset hæredes sine parte: quo casu venirent vltimi in aliis. xij. vnciis, siue in alium assem? certe sicut dixi. ff. eos nõ esse coniunctos quantũ ad ius accrescendi: ita dico & hic. & bene dixi quod duo vltimi veniũt in alium assem. nã & si vnus sine parte instituatur, & duo alij instituantur cõiunctim sine parte: vnus habebit vnum semissem, alij duo aliũ semissem. Sed quid si instituat duos vel tres in vno asse simul, & quartũ instituat sine parte? certe quartus habebit alium assem. secus si expleto asse ita scripsisset, quartus ex reliqua parte hæres esto. quia videtur quartus in aliquo institutus, cui nihil sit relictum. Sed pone quod Titium instituit in. xij. vnciis, & Mæuiũ in assem: & ita inter eos duos distribuit dupondium. i. xxiiij. vncias: & postea tertiũ instituit sine parte? certe ille tertius nõ habebit vnum assem, & dicti alij duo alium assem: sed quilibet eorũ habebit vnum trientem facta relatione ad. xij. vncias: vel habebit quilibet eorum trium vnum assem: habita relatione ad tripondium. i. ad. xxxvj. vncias. Viuianus.
k *Non est.* habeat quod deest. Accursius.
l *Excutiamus.* in quibus casibus locum habeat.

primus hæres non erit, tertius ex dodrante substitutus sit: facti quidẽ quęstionem[a] esse: verũ rectè dicitur, siquidẽ primus adierit, æquales partes habituros[b]: si repudiauerit[c], quindecim partes[d] futuras: ex quibus nouem quidẽ laturum tertium, sex[d] secundum.

XVI. IVLIANVS libro trigesimo Digestorum.

NAm tertiũ, & instituti[f], & substituti personam sustinere[g]: [&]in tres partes[h] institutũ videri: in sex[i] substitutũ.

XVII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

ITem quod Sabinus ait, si cui pars adposita non est[k], excutiamus[l]: Duos ex quadrantibus[m] hæredes scripsit: tertium[n] sine parte. Quod assi deest, feret. hoc & Labeo.

Qui quosdam instituit ex. II. vnciis, & duos sine partibus: illam vnciam habebunt illi qui sunt scripti sine partibus. & si vnus ex eis semunciam repudiat, omnibus accrescit. Bartolus.

Vnde idem tractat, si duos ex vndecim, duos sine parte scripsit: mox vnus ex his qui sine parte fuerũt, repudiauerit: vtrũ omnibus semuncia, an ad solum sine parte scriptum pertineat. Et variat. sed Seruius oĩ nibus adcrescere[o] ait. quã sententiam veriorem puto. Nam quantũ ad ius adcrescendi non sunt coniuncti[p] qui sine parte instituũtur, quod & Celsus libro sextodecimo Digestorum probat. idémq; putat, & si expleto asse duos sine parte hæredes scripserit: neq; hos[q], neque illos cõiunctos. Sed si asse expleto alium sine parte hęredẽ scripserit, [is]in aliũ assem veniet: aliter atq; si ita scripsisset, expleto asse, *ex reliqua parte hæres esto.* quoniã cum nihil reliquũ est, ex nulla[r] parte hæres institut⁹ est. Sed si expleto asse, duo sine partibus scribãtur: vtrum in singulos asses isti duo, an in vnũ assem cõiungantur, quæritur? Et putat Labeo, & verius est, in vnũ assem venire. Nam & si[s] vnus sine parte, duo cõiunctim sine parte instituantur: nõ tres trientes fieri Celsus libro sextodecimo scripsit, sed duos semisses. Quod si quis dupondiũ[t] distribuit, & tertiũ sine parte instituit: hic non in aliũ assem, sed in trientẽ venit, vt Labeo[libro]quarto posteriorũ scripsit: [u] nec Aristo, vel Paul⁹*, vtpote ꝓbabile notãt[x].

Institutus sine parte habebit quod deest ad dupondium. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro primo ad Vitellium.

Sabinus. Quæsitũ[y] est si plus

m *Ex quadrantibus.* hoc est, quẽlibet ex suo quadrante.
n *Tertium.* aliàs est, tertius. & ita in libro domini. Azo.
o *Omnibus adcrescere.* immo ad solũ coniunctũ: vt. C. de cadu. tol. l. j. §. si vero quidam ex his. & ff. de vsufru. accre. l. j. §. idẽ si duobus, quę sunt cõtra. Sol. dic quod ibi nõ coniungit verbis hos sine parte institutos. aliàs sec⁹: vt. ff. eo. l. hæredes sine. Sed huic distinctioni videtur contra. j. eo. l. si ita quis hęredes. vbi erant cõiuncti verbis: & tamen est idem quod hic dicitur. Sed dic quod ibi erãt disiũcti re propter verbũ æquis: & sic sunt ibi inæquales, cõiunctus verbis tantũ, & cõiunctus re tãtũ. & facit. j. de leg. iij. l. re cõiuncti. & dic quod omnes sunt cõiũcti re: nã ambo separatim, & sic insolidũ sine parte sunt instituti: & sic tã inter se ꝙ aliis sũt cõiũctæ.
p *Non sunt coniuncti.* qui re sola cõiungũtur. & cõiũge ita quod præferantur aliis, cum [illegible] & alij erãt re cõiuncti, [illegible]
q *Neq; hos.* dic quod omnes sũt instituti verbis disiuncti, & tantũ habent duo, quantum & alij primi: vt. j. eo. §. sed si expleto asse. & j. [illegible]
r *Ex nulla.* secus si aliqua pars vacaret: quia tũc sub verbo, reliquum[a], cõtineretur totum si alter repudiaret: vt. C. eo. l. ij. & j. de verb. sig. l. si pater. & l. cæterorũ. quæ sunt argu. contra. Item arg. contra. ff. de sta. lib. l. libertatem. in fi. Sed ibi speciale. Accursius.
s *Nam & si.* à simili.
t *Dupondium.* id est, pondus. xxiiij. vnciarum, sed tripondium xxxvj. vnciarum.
u *Scripsit.* contra insti. eo. §. si plures. ibi, idem quod &c. vbi dicit idem in dupõdio expleto quod in asse expleto. sed in asse expleto si alius sine parte instituatur, videtur in tantũdem institut⁹ vt in. eo. ti. §. videamus. & ff. hac. l. §. sed si asse. ergo expleto dupondio alius sine parte institutus tantũdem debet habere quantũ primi. Sol. hæc corrigitur per illam. Alij quod hic Labeo male dixit: vt hic subiicit. quod in idem recidit. Tu dic idem ibi esse si dupondium &c. scilicet vt institutus sine parte, videatur institutus in. xj. vnciis: vt sic ad tripondium veniat: sicut institutus sine parte asse expleto venit ad dupondium.
x *Notant.* id est, non approbant id vt probabile, secundũ quosdam: Sed dic, non notant. i. non reprehendũt: vtpote probabile, id est quia probabile est. & facit ad id totũ. j. de secun. tabu. l. fina.

Sabinus.] *CASVS.* Testator instituit sibi Titium in octo vnciis, & Seium in aliis octo: & ita inter eos duos distribuit vltra assem: & postea instituit Sempronium sine parte. Certè Sempronius habebit illud quod deest ad dupondium, id est octo vncias. & idem esset in tripondio & quadripondio, & in sequentibus vsque in infinitum. semper tamen intelligas quod reducuntur ad assem. Viuianus.
y *Quæsitum.* aliàs, quęsitum. & aliàs, Sabinus. & dic superiori. l. complenit

BIU Cujas

complecuit assem & dupondium, & non excessit. hic autem excessit assem, vel dupondium, vel tripondium.

a *Distribuisset.* vno instituto in x. alio in iiij.

b *Ratio.* Not. eandem rationem in dupondio & tripondio & quadripondio, quæ in asse seruari.

c *Omniq;.* i. tripódio & quadripondio.

d *Seruetur.* scilicet vt habeat quod deest de dupondio: & sic de aliis: vt instit. c. §. sed si plures. ibi, si plures vnciæ &c. nam in asse sic est: vt. §. l. pxi. in prin. Nec obstat infra, eo. l. ex vnciis. immo cócordat: & facit. ĵ. de secun. tab. l. fina.

Ex facto.] CASVS in hac. l. talis est: Testator instituit sibi primũ in quatuor vnciis, & secundũ in tribus, & nullũ alium instituit: & ita remãserũt vacuæ. v. vnciæ ad assem: & postea ita dixit, si mihi Seius hæres nó erit, Sempronius hęres esto. nũquid dict⁹ Sei⁹ potest habere dictas. v. vncias per dicta verba, si mihi Seius hæres nó erit? Et dicitur ꝙ non. quod autẽ dictũ est. §. scilicet ꝙ institutus sine parte debet habere illud quod deest ad cõplendũ assem, vel dupondiũ, vel tripondiũ, vel quadripõdium: verum est sine dubio, siue sit institutus sine parte primo loco, siue secundo, siue vltimo.

e *Relicta.* quia quẽdã instituerat í decẽ vnciis: & sic vacabat sextans.

f *Si mihi.* verba testãtis.

asse paterfamiliàs distribuisset[a], & aliquẽ sine parte fecisset hæredẽ: vtrum ne is assem habiturus foret, an id dũtaxat quod ex dupondio deesset? Et hãc esse tolerabilissimã sententiam puto, vt eadem ratio[b] in dupõdio omniq;[c] re deinceps, quæ in asse, seruetur[d]. *Paulus.* Eadem ratio est in secundo asse, quæ in primo.

Verba enuntiatiua cõditionaliter prolata, non inducunt dispositionem. Bart.

XIX. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

EX facto etiã agitatũ Põponius & Arrianus referũt. si quis vacua parte relicta[e], ita instituerit, *Si mihi[f] Seius hæres [non] erit* quem nõ instituerat[g]. *Sempronius hæres esto*: an hic[f] occupare possit vacãtem portionem? Et Pegasus quidẽ existimat ad eam partem admitti[h]: Aristo[f] contra putat: quia huic pars esset data[i] quæ nulla esset. quam sententiam & Iauolenus probat, & Pomponius, & Arrianus: & hoc iure vtimur.

XX. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

QVo loco[k] scribatur hęres sine parte, vtrum primo, an medio vel nouissimo, nihil[l] interest.

g *Instituerat.* aliàs non instituerat, scilicet testator. & sunt verba legis. Sed quod sequitur, Sempronius &c. sunt verba testantis. aliàs est, quem instituerat: & tunc sunt omnia testantis. sed falsum dicebat: quia eum non instituerat. Accursius.

h *Admitti.* quasi testator concesserit esse hæredẽ si vellet. Acc.

i *Esset data.* id est, videtur esse data inducta similitudine alterius casus: vt supra, eo. l. item. §. sed si asse. nam vt ibi non apparet pars, ita hic nõ apparet pars nec institutio quæ fuerit. in substituto autem non ponit quæstionem: quia in eo per consequentiam idem videtur esse. Respon. secundum Azo. scilicet quòd admittatur: tum quia sub cõditione fuerat institutus, quæ extitit: tum quia omnis substitutus est institutus. sed quidam habent. §. an tertius scilicet Sempronius: & sic formant quæstionẽ in substituto quem dicunt nõ admitti: quia non fuit institutus, sed substitutus: quod nõ placet. & facit. ĵ. de adimen. leg. l. legata inutiliter. & de manu. testa. l. Titia. §. fi. Sed argu. cõtra. ĵ. de donar. l. ex hac scriptura. Sed ibi speciale. ADDITIO. Dic quòd ibi verba enuntiatiua proferebãtur principaliter propter se: hic incidenter propter aliud: quia conditionaliter, secundum Bar. hic.

Vo loco.] CASVS. in prin. cõtinuatur cum fine. l. præced. [*SI IAM MORTVO.*] Titium iam mortuum institui mihi hæredem in tribus vnciis: & Seium viuentem institui mihi in. ix. vnciis: & Gaium institui mihi sine parte. certe Gaius habebit assem: quia pars Titij mortui est pro nõ scripta: & eam habet Gaius: & sic habet Seius totum assem. vnde Gaius sine parte institutus debet habere alium assem. Sed pone quòd dictũ Titium mortuum & Seium instituit coniunctim mihi hæredes ex parte dimidia, & Gaium in alia dimidia. certe Seius & Gaius debent habere totam hæreditatem meam æquis partibus: quia sicut dixi, pars mortui est pro non scripta. Viuianus.

k *Quo loco.* inter institutos vel substitutos cum partibus. Vel dic quo loco testamenti. Accursius.

l *Nihil.* quia semper habet vacãtẽ: vt. ĵ. eo. l. qui nõ militabat. §. filiis. & insti. c. §. nec interest. & facit insti. de leg. §. ante hæredis.

m *Alterum assem.* id est medietatem. Sed quid erit de quadrante? Respõ. accresceret vtriq; pro rata: vt. C. de cadu. tol. §. in primo.

Si iã mortuo reliquitur, id accrescit alijs: & verba testatoris debent intelligi perinde ac si esset illud quod testator putauit. Bar.

℣ Si iam mortuo quadrans, alij dodrans datus sit, & alius sine parte scriptus sit: Labeo ait eũ qui sine parte hæres institutus sit, alterum[m] assem habiturũ: & hanc mentem esse testantis. quod & Iulianus ꝓbat, & verum est. Quòd si viuus & mortuus ex parte dimidia coniunctim hæredes instituti sint, ex altera alius: æquas partes eos habituros ait: quia mortui pars pro non scripta *habetur[n].

XXI. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

TRebatius ait[o] sic nõ rectè scribi: *Quisquis mihi hæres erit, Stichus liber & hæres esto.* liberũ* tamẽ [eũ] futurũ & hęredẽ Labeo rectè putat[p]. ℣ Seruo libertatem purè[q], hęreditatem sub conditione dari posse verissimum puto: vt tamen vtrũque ex conditione pendeat[r].

XXII. IVLIANVS libro trigesimo Digestorum.

ET expleta quidem conditione liber hæréſque erit, quocũque loco[s] libertas data fuerit. deficiẽte autẽ cõditione perinde[t] habebiẽ *, ac si libertas sine hæreditate data fuerit. Et no. hic ar. ꝙ verba intelligenda sunt sicut si verum esset quod testator verum putauit, cum non erat: vt. ĵ. de re. du. l. qui habebat. & supra, de iis quæ in testa. delen. l. j. §. sed nolentibus. & sic no. ff. de cõdic. indebi. l. seruo.

n *Habetur.* & apud cõiunctũ solum remanet: vt. C. de cadu. tol. §. si vero quidam ex his. & hoc idem esset in caduco, & in causa caduci, quod in pro non scripto: vt. C. de cadu. tol. §. í primo. &. §. pro secundo. &. §. quòd si medio. Iteẽ est cõtra. ĵ. de leg. j. si duobus. j. respon. Solu. vt ibi. Item facit infra, de iur. codicil. l. ij. in princip.

*Flo. scripto

Trebatius.] CASVS. Ego qui nõ instituerã mihi aliquẽ liberum hæredem, nec instituere proponebã, ita dixi in testamento meo: Quisquis mihi hęres erit, Stichus seruus me⁹ liber & hęres mihi esto. Certe erit Stichus liber, & hęres mihi necessarius: licet Trebatius diceret & male, cum tantum futurũ liberum, & non hæredem. si autem dedi ei purè libertatem, & hæreditatẽ sub conditione: existente conditione habebit libertatem & hæreditatem: deficiente autem conditione perinde est, ac si libertas sine hæreditate ei data esset. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

*Flo. liberum tamen futurũ. Labeo & hæredem eum futurũ recte putat.

*Flo. habetur

o *Trebatius ait.* & perperam. Accursius.

p *Rectè putat.* immò videtur hoc esse falsum, nisi alius primo sit hæres: cum illa verba in se habeant tacitam cõditionem: vt. ĵ. tit. j. l. qui liberis. §. sub cõditione. Respon. illud est cum alius est cum eo institutus hæres: hic nullus alius est institutus. & concordat. ĵ. de acquir. hæred. l. ex parte. in princip. H.

q *Purè.* non est verbum testatoris, sed iurisconsulti, alioquin aliud esset: vt infra, de cõdit. insti. l. cum seruus. hoc scilicet, quia haberet libertatem, etiam deficiente conditione. vel ibi habet cohæredem: hic est solus.

r *Pendeat.* scilicet si est solus hæres. nam tunc pendet vtrũque ex cõditione: quia non potest esse liber antequã aliquis sit hæres: nec esset hæres ante aduentum conditionis. Vel si dicas ꝙ habet cohæredem: dic quòd vtrũque pendet ex conditione, id est, an existat vtrũque. nam de vno, id est, de libertate constat alio existente cohærede: vt infra. l. proxi. &. d. l. cum seruus.

s *Et expleta. Quocũque loco.* id est, gradu primo vel secundo, secundum Azo. vel secundũ R. ex testamento, vel ab intestato si hoc expressit testator.

t *Perinde habetur.* caute posuit sic volens dicere: cõpetat libertas vel non: sed perinde habetur &c. quia potest esse quòd competat, si habeat alium cohæredem qui adiuit: & potest esse quòd non, si nullum habeat cohæredem qui adeat, vel nullum habeat. nam non adita hæreditate ex testamento, nulla in eo relicta valent: vt infra, de cõtra tabu. l. filium. H. & infra, de condit. & demonstr. l. aliquãdo. &. C. de fideicom. lib. l. ex testamento. nisi legitimi sint rogati: vt supra, de inoffic. testa. l. Titia. & facit infra, de manu. testa. l. cum seruus. Accursius.

Si quis

BIU Cujas

Si quis instituatur.] CASVS. Ego qui habebam multos creditores, instituí mihi hæredé Titiũ vsque ad Paschа: vel à Paschate in antea. certe incontinéti me mortuo potest dictus Titius bonorum possessionem agnoscere, & tanquam hæres distrahere hæreditatem causa satisfaciendi creditoribus. si autè institui eum sub die incerta, puta post mortem Sempronij, quę dies incerta loco cõditionis habetur: & tunc agnoscere potest bonorũ possessionẽ iuris. & idem est si eum instituí sub potestatiua conditione: puta si seruum quẽ in potestate habebat, manumisit. vel sub mixta, vel sub casuali: puta si Titius ascẽderit capitolium, vel consul factus fuerit. nam in omnib⁹ his casibus potest agnoscere bonorũ possessionẽ quæ iuris est, non tamen quæ vel facti est: vt sic possit alienare de hæreditate. Inter istas tamen conditiones est differentia quoad quid: quia cum est institutus sub potestatiua conditione, & creditores instãt ei vt adimpleat eam, vt sic possint petere satisfactionem: & ipse trahit conditionem: prætor debet ei prefinire tempus intra quod adimpleat: & si non adimpleuerit, quòd dabit creditorib⁹ bona. si autem est institutus sub die incerta, vel sub cõditione casuali, vel mixta: tunc debet prætor ad postulationem creditorum constituere certum tempus intra quod nisi hęreditas hęredi obtigerit, aditaq; ab eo fuerit. debet iubere bona mei defuncti creditores possidere: & debet prętor dare interim curatorem bonis: qui curator debeat prouidere circa peritura tempore, & ea vendere, & soluere æs alienum, quod ex pœna crescit: & maxime si est publicũ debitum: sicut euenit cum neuter est in pos. vel cum pupillus hæres nó habet tutorem. de alio autem nó debet se intromittere dictus curator. & si creditores pendente dicto termino prætoris vellent intrare in pos. bonorum hæreditariorum, & venditionẽ de eis facere: non possunt: & si fecerint, restituitur hæres causa cognita: sicut & quando véduntur bona illius qui peregre abest non causa fruſtrandi, vel illius qui impeditur valetudine, id est, ægritudine: qui quidem non possunt in ius venire, nec defenduntur. Viuia.

Missus in possessionem, pendente conditione potest omnia facere quæ curator datus posset. h.d. secundum veram lectu. Bar.

XXIII. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

SI quis instituatur hæres in diem certum [a] vel incertũ, [b] is bonorum possessionem agnoscere potest, [c] & tãquã hæres [d] distrahere hæreditatem.

Si institutus differt cõditionem potestatiuam implere, ei ad hoc per iudicẽ terminus statuetur. Bartolus.

¶ Sed si bonorũ possessionem non admittat, [e] sed conditionẽ trahat, [f] cui facilè parere possit, veluti si seruum quẽ in potestate habeat, manumiserit, nec manumittat: hîc prætoris erũt partes, vt imitetur edictũ [g] suũ illud quo præfinit tẽpus [h] intra quod adeatur hæreditas.

Pendente conditione casuali iudex statuet terminum, intra quem si non petatur bonorum possessio, vel hæreditas adeatur: creditores in possessionem mittẽtur, & curator bonis constituetur. Bartolus.

¶ Item si conditioni hæres parere non poterit, quam in sua potestate non habebit, veluti institutione [i] collata in alterius factum, [k] aut in quendam casum, *Si ille* puta cõsul *factus fuerit*: tunc postulantibus creditoribus [l] constituet prætor, nisi intra certũ tẽpus hæreditas obtigerit, [m] aditaq; fuerit, se bona defuncti* à creditorib⁹ possideri, & interim quæ vrgebunt, [n] per curatores [o] * distrahi iussurũ. ¶ Sed si sub cõditione quis hæres institutus sit, & graue æs alienum sit quod ex pœna crescit, & maximè si publicũ debitum imminet: per* curatorẽ [p] soluendum [est] æs alienum: sicuti cùm venter [q] in possessione sit, aut pupillus hæres tutorem non habeat. [r]

Aduersus facta per talem curatorem non restituitur pupillus: sed absens, vel aliter impeditus. Bartolus.

¶ Et ideo ait, [s] causæ cognitionem [t] adiectam propter eos qui sine dilatione [u] peregre essent, vel ægritudine, [x] vel valetudine ita impedirentur, vt in ius produci non possent, * nec tamen defenderentur.

Si instituo duos hoc modo: vtérve eorum viuat. & ambo viuant, ambo sunt instituti. sed si alter tantum viuat, ille solus est institutus in parte, & in parte mortui censetur substitutus. hoc dicit cum duabus. ll. sequentibus. & est pulcher casus.

XXIIII. CELSVS libro sexto-decimo Digestorum.

Titius & Seius, vtérve eorũ viuet, hæres mihi esto. Existimo, tutus est talis qui præteritus haberet contra tabulas, remanet possessor, vt per contra tabulas: vt infra, de contra tabu. l. si sub conditione. & sic alienationes cõfirmarentur: vt de act. empt. & ven. l. si quis alienam.

a *Certũ.* tũc tollitur dies certa de medio: vt. j. c. l. hæreditas. Azo.

b *Vel incertum.* id est, sub conditione. nam dies incertus &c. vt infra, de condi. & demon. l. dies. & infra, quando dies lega. ce. l. si cum hæres. Azo.

c *Agnoscere potest.* etiam pendente cõditione: vt infra, de secun. tabu. l. ij. §. si sub conditione. Accursius.

d *Tanquam hæres.* hoc refertur ad eum casum quo institutus est in diem certum. nam si sub incerto, id est, sub conditione (cum petat pendente conditione bonorum possessionem quæ iuris sit, non quæ facti: vt. d. §. si sub conditione. & l. hi demum. licet quidam dixerint contra: scilicet quòd illa quæ facti est per. l. C. de inoffic. testa. l. filius. & illa quæ iuris est, sine effectu sit, nisi existat conditio: vt infra, de secun. tabu. l. ij. §. si quis ita. in fi. §.) non potest pendente cõditione aliquid facere vt hæres: nec alienare dominium, vel aliquid facere vt hæres: & ita iuris est tantum, non facti, id est, cum aliquo effectu. nam nec de iure ciuili potest interim adire: vt infra, de acquir. hæred. l. si is qui bonis. sed potest vendere non vt hæres, sed vt quilibet rem alienam: vt supra, de contrahen. empt. l. rem alienam. si tamen deficiat cõditio, & instituí. Alterũ

e *Non admittat.* nó tamen repudiat: vt. j. de cura. bo. dan. l. j. R.

f *Trahat.* id est, differat adimplere. Azo.

g *Edictum.* quod nõ habemus. Accursius.

h *Præfinit tempus.* sed certe immo statim debet adimplere. aliàs de-ficere dicatur conditio: vt infra, de condit. & demonst. l. hæc cõditio. contra. Solu. ibi in legato: hic in hæreditate qui vt dominus nó sit grauandus. vel ibi subaudi, etiam.

i *Institutione.* id est, institutionis conditione.

k *Factum.* puta si Titius ascenderit capitolium.

l *Creditoribus.* scilicet hæreditariis.

m *Obtigerit.* id est, obuenerit.

n *Vrgebũt.* quia pereunt.

o *Curatores.* quos cõstat interim constituẽdos qui faciant taliaque & infra, de cura. bonis dan. l. j. &. l. ij. & facit supra, de admi. tuto. l. inter bonorũ. &. j. de bo. aucto. iudi. posl. si seruus. &. C. de inoffi. testa. l. scimus. §. fi. Ac.

p *Curatorem.* datum bonis. Accursius.

q *Cũ vẽter.* facit. j. de ven. in pos. mit. l. curator. §. pe. &. §. proxi. §. &. j. de iure delibe. l. v. Accursius.

r *Non habeat.* & debet ex persona patris. aliàs non fieret venditio: vt infra, ex quib. cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. Accursius.

s *Ait.* scilicet prętor. j. quib. ex cau. in pos. ea. l. ij. &. l. Fulcinius. §. j. quod est falsum: quia ibi nó desunt hæc verba. Vel dic secũdum Io. in quadã parte edicti quam nõ habemus. & secũdum hoc omnia inferiora verba videntur loqui de illo edicto. Vel melius ait Põponius cõditor huius legis loquens de seipso in tertia persona. sic & supra, sol. mat. l. diuortio. in prin. & secũdum hoc dic adiectum à prætore qui in quodã edicto dedit restitutionẽ in integrum illis contra quos est facta missio & venditio, & causa cognita. nam non ad pupillos refertur qui non restituuntur in integrum ob ea quæ facta sunt per curatorem talem: vt. §. de mi. in fi. liis qui hic sequuntur: vt supra, ex quibus cau. maio. l. j. in fi. &. j. qui. ex cau. in pos. ea. l. in possessione. §. cum dicitur.

t *Cognitionem.* aliàs, conditionem.

u *Sine dilatione.* scilicet iniusta vel iusta. Azo. vel dic sine dilatione, scilicet iudicis. nam tunc non procederet iudex interim ad faciendam missionem vel venditionem: vt. C. de dila. l. siue pars. vel dic à creditore: quia nec tunc procederet ad venditionem: vt infra, qui. ex cau. ma. l. Fulcinius. §. sed in diem. sed ad missionem ipsius: vt. l. in possessionem. eo. titu.

x *Ægritudine.* no. solutioné non differri propter ægritudinem, vel missionem, vel venditioné. Sed an ad litis cõtestationem, vel ad sententirm? Io. sic [a] non ad cætera, cum procuratorem possit mittere. Sed dic vt supra, si quis cautionibus. l. ij. §. si quis iudicio. vel plenius infra, de diuer. & tempo. præscript. l. j. Accursius.

Titius.] CASVS. Ita instituí mihi hæredes: Titius & Seius vter eorum viuet, hæres mihi esto. certe si vterque reperitur viuus tempore mortis meæ, ambo erũt hæredes. si autè vnus tantũ viuit, ille solus erit hæres. & idẽ esset in legato, si tali modo ei reliquissem: quia tacita est substitutio ibi. h. d. vsq; ad. l. si te. Vi.

BIU Cujas

a *Alterôque mortuo.* ad hoc infra, de lega. j. l. si fundum. §. his ver- A
bis. & infra, eo. l. Cornelius. Accursius.

b *Via. Substitutio.* scilicet vulgaris quæ fit hoc casu verbis affirmatiuis. sic. C. eo. l. fina. regulariter contra: vt insti. de vulga. substi. §. j. Accursius.

c *Dẽ. Senatus.* cuius nomẽ nõ habem⁹.

Ite solũ.]CASVS. Ex parte dimidia hæreditatis meę Titiũ solũ pure hæredẽ instituit: & ex altera dimidia instituit eundẽ sub conditione, si nauis ex Asia venerit vsque ad annum: & ei substituit Seiũ hoc modo: Si Titius mihi hæres nõ erit, substituo ei Seium: & postea decessi. nunc Titius repudiauit hæreditatem meam, pendente adhuc cõditione prædicta. vnde Seius substitut⁹ adiuit hęreditatem pro illa dimidia ex qua pure instituerat Titium. modo quæritur, vtrũ pẽdente conditione vel penitus deficiẽte possit dictus substitut⁹ esse hæres etiam ex illa alia dimidia ex qua Titius fuit institutus sub dicta cõditione? Et dicitur q̃ sic. Sed quid si dictũ Titium instituit hæredem in totum pure, & postea eundẽ sub conditione? Certe nihil valet secũda institutio. Item quid si instituit dictum Titium in tota hæreditate sub dicta conditione: & postea instituã eundẽ si Gaius Consul factus fuerit? Certe quæcunque cõditio prius existat, erit hæres tuus: & secunda institutio nõ valebit. &. h. d. Viuia.

d *Substituero.* tibi in parte illam tantum ex qua sub conditione te instituit. Accursius.

e *Non existente.* nunc respondet.

f *Sequẽtem institutionem.* nisi habeat cohæredẽ: vt. j. eo. si quis ita scripserit. Azo. Sed videtur cõtra. j. de cõdit. & demõ. l. nã ad ea. Sed ibi in legatis: hic in institutionibus: vt &. j. titu. j. l. fi. §. fi. Ac. D

g *Eadem parte.* in genere eadem: puta instituo te in triente si imperator intrauerit Italiam: te eundem si nauis venerit ex Asia, instituo in alio triente. Vel dic quòd sit eadẽ omnino: vt instituo te si imperator intrauerit Italiam ex triẽte: & si nauis ex Asia venerit: in eodem triente. & dic quòd disiunctim posuit conditionem. secus si copulatiue: quia tunc omnes debẽt existere: vt insti. eo. §. penul. &. j. de verbo. oblig. l. si quis ita stipulatus. & infra, titu. ij. l. si plures. Vel dic vt in. l. illa, si plures. not. Item facit in eo. titu. l. si hæredi.

h *Id faciet.* vt quæcunque existat, faciat institutionẽ valere. Ac.

Si quis ita.]CASVS. Ita dixit testator: Titius hæres esto, si Secundus hæres non erit. & postea dixit, Secũdus hęres esto. certe quamuis vltimo sit scriptus Secundus, tamen primo erit hæres si voluerit: & si non voluerit hæres esse, tunc demum erit hæres dictus primus. & hoc dicit. Viuianus.

i *Placet.* vt. j. titu. j. l. ij. §. fin. & de secun. tabu. l. ij. §. si quis ita scripserit. &. ff. eo. l. quo loco. &. l. ex facto. Item not. hic quòd nõ nocet ordinem peruerti, cum demum omnia locum habent perfecto testamento & mortuo testatore.

si vterque viuat, ambos* hæredes esse: alteró [que] mortuo, [a] eum qui supererit, ex asse hæredem fore:

XXV. VLPIANVS libro sexto Regularum.

QVia tacita substitutio [b] inesse videatur institutioni.

XXVI. CELSVS libro sextodecimo Digestorum.

IDque & in legato eodẽ modo relicto senatus [c] censuit. B

Si prima institutio est plena, secunda in eodem testamento facta nihil operatur. & idem vbi sub pluribus cõditionibus disiunctiue relinquitur. Bartolus.

XXVII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI te solum ex parte dimidia purè, ex altera sub cõditione hæredem instituero, & substituero [d] tibi: non [e] existẽte cõditione, substitutum ex eadem parte hæredem fore Celsus ait. Sed si te hęredem instituero, & deinde sub conditione te eundem instituam: nihil valere sequentẽ institutionẽ, [f] quia satis plena prior fuisset. Sed si plures institutiões ex eadẽ parte [g] sub diuersis cõditionibus fuerint factæ: vtra prior conditio extiterit, id faciet [h] quod supra diximus, si purè & sub conditione idem instituatur.

Varietas ordinis institutionem non vitiat. Bartolus.

XXVIII. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

SI quis ita institutus sit, *Titius hæres esto, si Secundus hæres non erit.* deinde, *Secundus hæres esto.* placet [i] primo gradu, Secũdum esse institutum.

Nomen, quisque, proprie est collectiuum: sed fauore institutionis vt distributiuũ assumitur. Bartolus.

XXIX. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

HOc articulo, *quisque,* [k] omnes [l] significantur: & ideo Labeo scribit: si ita scriptũ sit, *Titius & Seius, quanta quisque eorum ex parte hæredẽ me habuerit* [m] *scriptum, hæres mihi esto.* nisi omnes [n] habeant scriptũ hæredem testatorem, neutrum hæredem [testatori] esse posse: quoniã [o] ad omnium factũ sermo refertur. in quo [p] puto testatoris mẽtem respiciendam. Sed humanius est [q] eum quidẽ qui testatorem suum hæredem scripserit, in tantam [r] partem ei hæredem fore. qui autem eum non scripserit, nec ad hæreditatem eius admitti.

XXX. VLPIANVS libro vicesimo primo ad Edictum.

PIgnori obligatum seruum [hæredem] necessarium domino posse fieri imperator Seuerus rescripsit: ita tamen, si paratus sit prius creditori satisfacere. [f] C

Et liberi & serui possunt hæredes instituti. Bartolus.

XXXI. GAIVS libro septimo decimo ad Edictum prouinciale.

NOn minus [t] seruos quàm liberos hæredes instituere possumus: hoc articulo.]CASVS. Ita dixit testator: Titius & Seius quãta quisque eorum ex parte hæredem me habuerit scriptum, hæres mihi esto. mortuo dicto testatore inuenitur quòd Titius eum testatorem instituerat iam hæredem in dimidia pone bonorum suorum: Seius autem in nihilo. modo quæritur, vtrum dictus Titi⁹ & Seius possint esse hæredes dicti testatoris, vel etiam aliquis eorum? Et certe inspicere debemus testatoris volũtatẽ. si autem illa non appareat, de stricto iure nullus eorum erit hæres: quia per dictum articulum, quisque, omnes significantur, sed de æquitate Titius erit hæres pro tanta parte quanta testatorem instituerat, id est pro dimidia. Seius autẽ in nihilo. & hoc dicit. Viuianus.

k *Quisque.* aliàs, quisquis. Accursius.

l *Omnes significantur.* vt. C. de pac. l. si creditores.

m *Habuerit.* scilicet iã: vt hoc verbũ, habuerit, præteriti temporis sit. secus si futuri: vt. j. de iis quæ p nõ scrip. l. j. in fi. quæ est cõtra. &. j. eo. l. si ita quis.

n *Omnes.* verbũ plurale diuisum geminat significationẽ singularis: vt. j. de cõdit. & demõst. l. falsa demõstratio. §. fin. & infra, eo. l. pater. Azo.

o *Quoniam.* Nota q̃ ad omnium factũ sermo refertur, in quo puto testatoris mentẽ inspiciendam.

p *In quo.* sermone: vt infra, de lega. ij. l. non aliter.

q *Humanius est.* in dubio.

r *In tãtam.* erit ergo vnus hæres, & non alius. sic infra, eo. l. pater. & infra, de condit. & demonst. l. falsa demonstratio. §. fi. &. j. de cõdit. insti. l. ij. §. fi. Sed cõtra. C. de impu. & ali. substi. l. quãuis. &. l. cũ quidã. sed in prima inęqualitas, in alia fraternitas tollit cõtra. Itẽ facit. ff. eo. l. ij. Sed quid de alia parte erit? Respõ. vt. j. e. l. si quis ita scripserit. & quod hic dicit, in tãtam, intellige quòd ambo instituerant. Sed quid si quilibet in dodrante hunc scripsit, vel econtra quilibet in triente? Respon. tot vnciæ fient de hac hæreditate, quot illę esse videntur. arg. ff. eo. l. interdũ. §. pater. &. l. itẽ quod Sabinus. Itẽ facit. j. de leg. ij. l. si ita relictum. in prin. &. l. si pluribus. j. respon. in verb. quilibet. Ac.

Pignori.]CASVS. Stichum seruũ meũ obligaui Titio pro. x. & postea eundem seruum instituo mihi hęredẽ cum libertate: & decessi. certe si paratus est dictus Stichus satisfacere creditori, poterit hæres mihi domino esse, & necessarius erit. Viuianus.

f *Satisfacere.* nõ aliter: vt. C. de necess. ser. l. j. cõtra. & facit insti. de noxa. §. sin autẽ damnum. &. C. de ser. pigno. da. l. j. &. l. ab eo.

Non minus.]CASVS. Nõ solũ liberi homines possunt hæredes instituiː sed etiã serui alieni: dum tamen eorum domini sint capaces hæreditatis. aliàs non. Sed & si in hæreditate Titij mortui est seruus aliquis, eum hæredẽ instituere possum: quia hęreditas dicti Titij, qui capax erat, eius locum obtinet. Viuianus.

t *Non minus.* facit. j. de le. j. l. si mihi. §. regula. & dic vt ibi, &. C. eo. l. neque. &. j. de acquiren. hæred. l. si seruus. Sed argu. contra, supra, de ædil. edic. l. cum iam. §. finali.

Cum testamenti.

BIU Cujas

a *Cum testamenti.* Not. quod testamenti factio cum seruis ex persona dominorum introducta est.

b *Posse.* ab extraneo.

c *Dominam.* Not. hæreditatem dominam esse, [a] & defuncti locum obtinere.

d *Obtinere.* sic instit. eo. §. seruus alienus. & ff. e. l. seruus. & ff. de le. j. l. legatū. §. seruo hæredi. & de acqui. re. do. l. hæreditas. & de vsuc. l. certā. & infra, de leg. ij. l. debitori. in fi. & de noua. l. nouatio. in fin. Accursius.

a Hæreditas defuncti repræsentat. & huic gl. adde dictum Spe. in titu. de loca. quòd durioris cōditionis est hæreditas, quam hæres: quia etiam ante aditionē nō hæres gerit vicē defuncti. Eli. vide ibi §. 6. versic. 20.

ILla institutio.] *CASVS.* Ita dixi in testaméto meo: Illos instituo mihi hæredes, quos Titius voluerit. Certe talis institutio nihil valet: nam testamenta & institutiones non debent pẽdere ab alieno arbitrio. Secũdo dicit quòd Titium ab hostibus captũ, vel seruũ eius possum hæredem instituere. & si quidẽ reuersus fuerit Titius ab hostibus, potest adire cum fuit institutus: & potest seruum suũ iubere adire, cum seruum suum instituit. si autem nó fuerit reuersus, sua institutio nihil valet. serui autẽ sui institutio adhuc valet: vt ille qui existeret hæres ei capto si reuersus fuisset ab hostibus, possit hæres existere mihi testatori per dictũ seruum à me institutũ, cũ captꝰ mortuꝰ est apud hostes. Vi.

cùm testameti [a] factio cum seruis, ex persona dominorũ introducta est. ℣ Hæreditarium seruum ante aditam hæreditatem ideo placuit hæredẽ instituí posse, [b] quia creditũ est hæreditatem dominam [c] esse, [&] defuncti locum obtinere. [d]

Vltima voluntas nõ debet ex alieno arbitrio pendere. Bartolus.

XXXII. IDEM libro primo de testamẽtis ad Edictũ prætoris vrbani.

ILla institutio, [e] *Quos Titius voluerit* ideo vitiosa est, quòd alieno arbitrio permissa est. Nã satis constanter veteres decreuerunt, testamentorum iura ipsa per se firma esse oportere, nõ ex alieno arbitrio pẽdere. [f]

Captus ab hostibus & seruus eius potest instituí propter spem postliminii. Bar.

℣ Is qui apud hostes est, rectè hæres instituitur: quia iure postliminij [g] omnia iura ciuitatis in personam eius in suspẽso retinentur, non [h] abrumpũtur. [i] Itaq; si reuersus fuerit ab hostibꝰ, hęreditatem adire poterit. Seruus quoque eius rectè hæres instituitur: & si reuersus sit ab hostibus, potest eum iubere adire hæreditatem. si verò ibi decesserit: [k] qui [l] ei hæres existet, potest per seruum [m] hæres fieri.

Non expectatur conditio cuius nihil operatur euentus. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro secũdo de testamẽtis ad Edictũ prętoris vrbani.

SI quis ita scripserit: *Titius ex parte dimidia hæres esto: idem Titius* [n] *ex altera parte dimidia, si nauis ex Asia venerit, hæres esto:* cum ex pura institutione [institutus] adierit hæres, quãuis cõditio alterius institutionis pendeat, ex asse fit hæres, [o] scilicet etiam [p] cõditione [q] deficiente: cũ non prosit ei quidquã [hæc] conditio existens: quippe cum non dubitetur quin si quis ex parte dimidia hæres institutus sit, nec præterea [r] quisquam alius, [s] ipse ex asse hæres instituí videatur.

XXXIIII. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

HAereditas [t] ex die vel ad diem [u] nõ rectè datur: sed vitio temporis sublato, manet institutio.

Institutio plurium ex rebus certis valet, & sunt hæredes æqualiter: & res illas tanquam prælegatas accipiunt. Item ibi dicitur esse res, vbi perpetuo debet esse, non vbi ad tempus. Bartolus.

XXXV. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

a *Cum testamenti.* Not. quod testamenti factio cum seruis ex persona dominorum introducta est.

b *Posse.* ab extraneo.

c *Dominam.* Not. hæreditatem dominam esse, & defuncti locum obtinere.

d *Obtinere.* sic instit. eo. §. seruus alienus. & ff. e. l. seruus. & ff. de le. j. l. legatū. §. seruo hæredi. & de acqui. re. do. l. hæreditas. & de vsuc. l. certā. & infra, de leg. ij. l. debitori. in fi. & de noua. l. nouatio. in fin. Accursius.

e *Illa institutio.* No. testamentorum iura per se firma esse, & non ex alieno pendere arbitrio. Accursius.

f *Pendere.* & est ratio: quia vult conferre in alienum arbitrium, quod vix in suo permittitur, scilicet statuere de rebꝰ in cũ casum quo suæ futuræ nó sunt. & facit. ff. eo. l. illa autem. & l. si quis Sępronium. & l. captatorias. & l. Clemẽs. §. fi. & insti. de hære. ab inteſt. §. at hi. ibi, quod secus &c. & ff. de cõdit. & demõſt. l. nonnũquam. & ff. de arbi. l. item si vnus. §. idem Põponius quærit. Et no. secundum Azo. arg. quòd nó debeat valere. cũ sic dicit testator, vt tabellio scribat legata deberi cuicũque iusserit Titius. vel lego centum cuicũque dixerit Titius: quia cõfertur in arbitriũ Titij factum. secus si cõfertur in eius arbitrium, id quod de iure est: vt si dicat, Volo te ita scribere sicut dixerit aliquis sapiens, quo magis debeant valere & tenere quæ reliqui in testamento. & quę ibi statui. Item in libertate hoc fallit: vt. ff. de fideicõ. liber. l. fideicommissa. Sic ergo ex hac glo. habes arg. quòd compromitti potest vt feratur sententia prout de iure videbitur alicui sapienti.

g *Iure postliminii.* Nota quòd iure postliminij omnia iura ciuitatis in persona eius in suspenso retinentur.

h *Non abrumpuntur.* id est, non tolluntur.

i *Abrũpũtur.* sed cõtra videbatur: quia ciuis Romanus nõ est ad quod. ff. e. l. sed si in cõditione. §. solemꝰ. & ff. ad. l. Falc. l. j. in prin.

k *Decesserit.* dominus.

l *Qui ei.* scilicet capto.

m *Per seruũ.* vtpote hęreditariũ. R. & facit. ff. de leg. j. l. id quod. & l. seruus ab hostibus. & de bo. liber. l. si necem. §. si deportatus.

SI quis.] *CASVS.* Scripsit Seius in testamento suo: Titius ex parte dimidia hæres mihi esto: & idem Titius ex altera parte dimidia, si nauis ex Asia venerit, hæres esto. mortuo dicto Seio Titius adiuit ex pura institutione: & ita pro dimidia. certe siue conditio alterius institutionis pendeat, siue defecit, ex asse hæres est: quia & si dicta conditio existeret, superuacuum esset, & non proficuum ei: quia etiam si aliquo modo nó esset institutus in dicta parte ex qua fuit sub conditione institutus, nec quisquã alius: ipse in totum institutus videretur. Viuianus.

n *Idem Titius.* quid ergo si alius sit institutus sub cõditione? nũquid hic interim est hæres insolidum? Respon. Io. non: quia quãdocunq; potest esse locus instituto, nõ est locus substituto. vnde institutus ꝑ parte pro ea sola interim est hæres. Sed arg. cõtra. ff. familerciſc. l. si hæres. & ar. ff. de assig. lib. l. sub cõditione. sed pro Io. est ar. infra, de bo. poſ. secun. tabu. l. ij. §. quãdiu. & supra, si pars hęre. peta. l. ij. Azo. & plene dic vt not. ibi. Ac.

o *Ex asse fit hæres.* nisi in cõditionali habuerit cohæredẽ substitutum: vt infra, de acqui. hære. l. cũ hæres. §. qui ex parte. & ff. eo. l. si tu solum. & facit. ff. de acquir. hær. l. si tu ex parte. Sed arg. contra, infra, quando dies leg. ced. l. huiusmodi.

p *Etiam.* aliàs, iam.

q *Conditione.* scilicet quia non potest decedere ꝑ parte testatus, & pro parte intestatus.

r *Præterea.* aliàs, propterea. Accursius.

s *Quisquam alius.* idẽ si alius qui hæres non est: vt infra, de rebus du. l. vtrum ita. Azo. & sic totũ habet: vt. ff. eo. l. hoc articulo. & ff. eo. l. paterfamilias. in fi. & l. qui filio. §. fi. & l. seq. Accursius.

t *Hæreditas.*] *CASVS.* Ego instueram aliquem ex die vel ad diem. statim erit hæres, si voluerit ille quem instituí. Viuianus.

t *Ad diẽ.* certũ: vt insti. eo. §. hæres. in incertũ enim potest: vt. ff. eo. l. qui filio. & l. in tempus. in prin. & ff. de libe. & posthu. l. filius à patre. ij. respon. Idẽ quod hic, est in libertate: vt. ff. de manumiſ. testa. l. libertas. & l. ideoq;. sed in milite secus: vt. C. de test. mili. l. certi. & ff. de mili. testa. l. miles ita. & l. in fraudẽ. §. pe. & facit ad. l. ff. de adop. l. quæsitum. & insti. de hære. instit. §. impossibilis. Sed argu. contra. ff. de regu. iur. l. actus. sed ibi nulla fit mentio institutionis. Itẽ contra. C. de hęre. insti. l. extraneũ. Azo. *ADDITIO.* Dic quòd ibi fuit dies incertus mortis instituti: & sic certum est ipso viuente diem cedere, secundum Bar.

Ex facto.] *CASVS.* Quædã quæstio de facto fuit recitata coram domino Vlpiano, & quæsitum ab eo quid iuris in ea esset. quidã Romanus, & per cõsequens Italicus, puta Titius, habebat magnas diuitias in Roma & in prouincia: & cũ de prouincia soleret merces deuehere Romam, & ita in Italiam, pecuniã misit de Italia ad prouinciam ad merces comparandas, & Romam vehendas: & comparatæ sunt per nuntios suos: nondum tamen Romam deuectæ. & iste Titius fecit testamentum: & scripsit Seium hæredẽ in rebus suis prouincialibus, & Gaium in Italicis: & quibusdam aliis legata reliquit. modo quæritur, ad quẽ de dictis hęredibus pertineant dictæ merces? Ipse autem dominus Vlpianus antequam hãc quæstionem soluat, alia multa interserit, & primo dicit: Receptum est à sapientibus quòd institutio de rebus certis facta de aliquo vel aliquibus valeat: sed in iudicio fami. erciscun. nó debet institutus in certa re, amplius habere quàm rem ipsam. vnde si vnus fuit institutus in fundo Corneliano qui faciebat ix. vncias hæreditatis. & alter fuit institutꝰ in fundo Liboniano, qui faciebat. iij. vncias hæreditatis: certe hi duo erũt hæredes æqualibus partibus: veruntamen adiudicabitur vnicuiq; eorum fundus qui ei relictus est. cum ergo dictos fundos habeant iure præceptionis, æs alienum debet sustinere quilibet eorum pro dimidia: sicut quilibet est hæres pro dimidia. Quid ergo si tãtũ est æs alienum,

BIU Cujas

num, quòd eo soluto nihil in hæreditate remanet? Dicta institutio ex dictis fundis facta nihil valet. prius enim debet solui æs alienum, quàm legata. dictos autem fundos dictũ est iam quòd habent iure prælegationis. Item quid si lex Falci. interueniens esset factura recisionem legatorum, si dicti fundi essent in veritate legati? certe & in hoc casu cum fuerũt instituti in dictis fundis, debet recidere Falcidia eos, cum habeãt iure præceptionis, vt dictũ est. Item quid retento eodem casu, si incertum est an Falci. sit interuẽtura? certe in hoc dubio debẽt sibi adinuicẽ cauere dicti hæredes cum satisdatione: quòd si apparuerit vnum vel alterum amplius præceptionis nomine accepisse quàm ex lege Falcidia accipere liceret: quanti ea res erit, tantam pecuniã det cohæredi suo. Cum ergo hæc ita se habeãt: cum duo fuerunt instituti in duobus fundis, vt dictum est: ergo institutio de qua dictũ est in prin. l. debet valere, id est, quando vnus est institutus in rebus Italicis, & alius in prouincialibus. & idẽ erit in hac institutione quod dictum est in institutione fundorũ: scilicet vt quilibet sit hæres pro dimidia, & in iudicio famil. ercisc. un. adiudicentur res Italicæ illi qui fuit institutus in Italicis: & prouinciales adiudicẽtur illi qui fuit institutus in prouincialibus. & sic cum dictas res habeant iure præceptionis, æs alienum soluẽt pro dimidia: licet plus sit in Italicis rebus quàm in prouincialibus, vel ecõtra. & isti duo qui habent iure præceptionis res Italicas & prouinciales, & alij supradicti legatarij debent contribuere ad supplementum legis Falci. ad sciendum autem quæ res contineantur appellatione rerũ Italicarum & prouincialium, debemus volũtatem defuncti inspicere. si autem voluntas defuncti non appareat, cõtinebuntur appellatione rerũ Italicarum illæ res quas testator disposuit perpetuo habere in Italia. & idem dico circa res prouinciales. si autem aliquo tẽpore aliquid trãstulit de Italia ad alium locũ, puta ad prouinciam, non eo animo vt in prouincia haberet, sed vt denuo ad Italiam reuocaret: nõ dicitur augere res quæ sunt in prouincia: neque deminuere res Italicas. & de hoc ponit quatuor plana exempla vsque illuc, quæ res &c. & ibi vsque ad fi. soluit quæstionẽ in prin. l. propositam, dicẽdo quòd dictæ merces quæ sunt emptę in prouincia vt Romam veherentur, ad eum hæredem pertinere debent, qui in Italicis rebus institutus fuit: siue sint peruectæ Romam viuo testatore, siue non: & siue scit testator eas esse emptas, siue non. & h. d. vsque ad fi. Viuianus.

a *Quendam.* scilicet testatorem.
b *Deuehere.* scilicet de prouincia.
c *Soleret.* scilicet testator qui erat mercator.
d *Quærebatur.* responsio huius quæstionis differtur vsque in finem huius legis: ibi, quæ res in proposito &c. Azo.
e *Dicebam.* ego Vlpi. & no. quòd altius exorditur materiam antequam soluat.
f *Rerum certarum.* & tunc si nullus est alius, hic totum habebit: vt supra, eo. l. j. §. si ex fundo. Si vero alius est: aut ex vniuerso, & tunc habet locum. C. eo. l. pe. aut ex re certa, & tunc habet locum quod hic dicit.

EX facto ꝓponebatur quẽdã[a]*duos hæredes scripsisse, vnũ rerum prouincialiũ, alterum rerum Italicarum: & cum merces in Italiã deuehere[b] soleret, [c] pecuniam misisse in prouinciam ad merces cõparandas: quæ comparatæ sunt vel viuo eo, vel post mortem, nondum tamen in Italiã deuectæ. Quærebatur, [d] merces vtrùm ad eum pertineant qui rerum Italicarum hæres scriptus erat, an verò ad eũ qui prouincialium? Dicebam[e] receptũ esse, rerũ [certarũ][f] hæredẽ instituti posse, [g] nec esse inutilẽ institutionem, sed ita, vt officio iudicis familiæ erciscundæ[h] cognoscentis contineatur, nihil[i] amplius eum, qui ex re institutus est, quàm rem ex qua hæres scriptus est, consequi. Ita igitur res accipietur: [k] verbi gratia, pone duos esse hæredes institutos, vnum ex fundo Corneliano, [l] alterum ex fundo Libiano: [m]*& fundorũ alterũ quidem facere dodrantem bonorum, alterum quadrantẽ. Erũt quidẽ hæredes ex æquis[n] partibus, quasi [o] sine partib' instituti: verumtamen officio iudicis continebitur, *vt vnicuique eorum fundus qui relictus est, adiudicetur [p] vel attribuatur. [q] Vnde scio quæsitũ, æris alieni onus ꝓ qua parte adgnosci debeat. Et refert Papinian' (cuius sententiã ipse [q] quoq; probaui) pro hæreditariis partibus eos adgnoscere ęs alienum debere: hoc est, pro semisse. [r] fundos etenim vice [s] præceptionis accipiendos. Quare si fortè tãtum sit æs alienum, vt nihil detracto eo supereſſe possit: [t] cõsequẽter dicemus institutiones istas ex re [u] factas nullius [x] esse momenti. Et si fortè Falcidia interueniens recisionẽ esset legatorum [y] factura, hic officiũ* iudicis recîdit præceptiones [z] istas: [a] vt non plus quisq; eorũ habeat, [b] quàm esset habiturus si legatum [c] accepisset, [d] vel aliud, [e] vel etiam præceptiones. Quòd si fuerit incertũ an Falcidia interuẽtura sit: rectissimè ꝓbatur, officio iudicis cautiones esse [f] interponendas. [g] [f] Cũ hæc ita sint hæc etiã institutio de qua [h] quæritur, nõ ast repellenda, [i] si alius rerũ prouincialium, alius rerũ Italicarum hæres fuerit scriptus. officioq; iudicis attribuentur singulis res quæ adscriptæ [k] sunt: erunt tamen hæredes ex æquis partib': quia nulla [l] pars [m] adscripta

g *Posse.* vt fuit in princip. l.
h *Familiæ erciscundæ.* scilicet de actione.
i *Nihil amplius.* quia nihil plus est in hæreditate, nisi duo fundi vt subiicit. Vel dic, nihil amplius scilicet debet habere iure prælegationis. Azo.
k *Accipietur.* aliàs, præcipietur. & in libro domini Accursij correctum est.
l *Corneliano.* qui valet dodrantem: vt subiicit. Azo.
m *Libiano.* qui valet quadrãtem: vt hic subiicit. Azo.
n *Æquis partibus.* scilicet quotis, cũ hæreditas sit ius: vt supra, e. l. quoties. §. hęredes. immo loco legatariorũ sunt habendi: vt. C. eo. l. quoties. quæ est cõtra. Sol. ibi erat ali' ex vniuerso: hic non. Vel dic quòd licet obtineãt vicem legatarij quoad actiones: tamen vere sunt hæredes. prima placet.
o *Quasi.* expressiuũ est veritatis.
p *Adiudicetur.* partim iure prælegationis, partim iure hæreditario: vt. j. de mili. testa. l. si certarũ. &. j. de acquir. poss. l. j. §. si ex parte. & ad Trebel. l. deducta. §. nummis. & facit. j. de leg. ij. l. peto luci. j. respon. & infra, de lega. ij. l. post emãcipationem. §. fin. &. C. famil. erciscun. l. si qua.
q *Ipse.* scilicet ego Vlpianus.
r *Pro semisse.* sic. C. si cert. peta. l. j. &. C. eo. l. si compensandi.
s *Vice præceptionis.* quæ præceptio est vltra medietatem cuiuslibet fundi.
t *Possit.* in toto patrimonio. Accursius.
u *Ex re.* id est, ex fundis.
x *Nullius esse.* quoad hoc vt valeant præceptiones: hæredes tamẽ sunt: quia hæreditas dicitur etiam quæ soluendo non est: vt infra, de verbo. signi. l. hæreditatis. & facit infra, ad Trebel. l. j. §. denique. & ad leg. Falci. l. in ratione. §. quod vulgo.
y *Legatorum.* scilicet extraneis relictorum.
z *Præceptiones.* id est, locum habet Falcidia in istis prælegatis sicut in aliis legatis.
a *Istas.* vt. C. ad leg. Falci. l. à cohæredibus. & infra, ad. l. Falci. l Nesennius. & dic, recidet, scilicet. l. Falci. vel iudex. & dic quando & aliis legatis est grauatus. aliàs etiam qui habet quadrantem, cum habeat vltra quartam semissis. non deduceret Falcid. Azo. Item qui habet iure prælegationis, nõ proficit suis legatariis: sed cohæredi sic: vt. d. l. Nesennius.
b *Eorum habeat.* in prælegatis.
c *Si legatum.* id est, nõ plus cõsequitur vnus ab alio de fundis in quibus instituti sunt, q̃ si esset eis legatũ aliis hæredib' institutis.
d *Accepisset.* tanquam extraneus, non tanquam hæres.
e *Vel aliud.* in fideicommissis.
f *Esse.* inter se cohæredes.
g *Interponendas.* de reddẽdo retro quantũ apparuerit vltra Falcidiam acceptum: vt infra, si cui plus quàm por. l. Falc. l. j. j. respõ.
h *De qua.* in principio legis dixi.
i *Repellenda.* sed approbanda.
k *Adscriptæ.* id est, in quibus instituti sunt.
l *Quia nulla.* scilicet quota. & pone hic contra. C. eo quoties. Solue vt. §. modo notaui.
m *Pars.* scilicet expressa.

a *Quæres.* quia scilicet sunt hæredes ex æquis partibus.
b *In aliis.* puta vineis.
c *In aliis.* puta pratis.
d *Supra ostendimus.* scilicet vt pro æquis partibus teneantur ad æs alienum: vt supra, eo.§.vnde scio.
e *Si aliis.* non solum cohæredibus.
f *Cõtributio.* vt omnes insimul tribuãt ad supplementum Falcidiæ.
g *Rerum significatione.* i.appellatione.
h *Facit.* nota patrimoniũ cõstitui ex voluntate patrisfamiliàs.
i *Totum.* i.responsionem prædictam.
k *Veruntamen.* scilicet in dubio.
l *Alioquin.* aliàs, cæterũ quin. i. alioquin.
m *Haberet.* subaudi, perpetuo, si non habes in textu.
n *Augebit.* s. res quæ sunt eo loco &c.
o *Minuet.* scilicet res quę sunt ibi, vnde &c. & facit.ĭ.de leg. iij. l. quæsitum. j.respon. & §.fi.&.l.si ita legatum. &.l.qui filium. & no.ŝ. de pigno. l.debitor. & C.de verb. sig.l.j.&.ĭ. de auro & argen.lega. l.si vxori.§.cum ita.
p *Reuersuros.* i.recursuros. Accursius.
q *Eos.* scilicet seruos.
r *Pertinere.* quanquã sint missi ad ꝓuinciã.
s *Agasonẽ.* qui ducit equos, vel mulos, vel asinos: vt.ŝ.si quadru. paupe.fe.di.l.agaso.
t *Ibi esset.* perpetuo.
u *In agro.* non destinato eis. Accursius.
x *Agros.* ad quos erãt destinati.
y *Quasi.* expressiuum est veritatis.
z *Legatum.* illius fundi in quo destinabantur aliquando.
a *Pertineãt.* repete superius, non.
b *Quæ.* nũc soluit primã quæstionẽ in principio legis.
c *In proposito.* i.in ꝓposita quæstione.
d *Iturας.* pecunias. argu.ĭ.de reb⁹ dub.l.quidam relegatus. & facit infra, de fun. instru. & instru. leg.l.quæsitũ.§. Papinianus. &.l. Seiæ. §.idẽ quæsiit. &.l.prædia.§.j. Accursius.
e *Eo viuo.* scilicet testatore.

Flo. Exteroquin sitẽpore in quo transi.

Flo. recursuros

Flo. immissus

a *Quid in cõtractu vbi conditio habetur pro ĩpleta qua actiõe agatur? dic ꝙ actiõe in factũ ꝓ Bar. in.l.2. C.de institu. & substi.&.l. in testa. ĭ. de cõdit.& demõstra.*

EST. Quę res[a] facit, vt si fortè in aliis[b] facultatibus plus sit (in Italicis forte ęt in prouincialibus) in aliis[c] minus, & ęris alieni ratio vrgeat, dici [oporteat] imminutionẽ eandẽ fieri, quã supra[d] ostẽdimus. Proinde & si aliis[e] fuerint legata relicta, cõtributio[f] admittẽda erit. ¶ Rerum[g] autẽ Italicarũ vel ꝓuincialium significatione quæ res accipiendę sint, videndum est. Et facit[h] quidẽ totum[i] voluntas defuncti. nã quid senserit, spectãdũ est. Verũtamen[k] hoc intelligendũ erit, rerũ Italicarum significatione eas cõtineri, quas perpetuo quis ibi habuerit, atq; ita dispositum, vt perpetuo haberet. Alioquin[l]*si aliquo tẽpore quid transtulit in alium locũ, non vt [perpetuo] ibi haberet[m], sed vt denuo ad pristinũ locũ reuocaret: neque augebit[n] quo transtulit, neque minuet[o] vnde trãstulit: vt puta de Italico patrimonio quosdã seruos miserat in ꝓuinciã (fortè Galliã) ad exigendũ debitũ, vel ad merces cõparandas, reuersuros[p]*si cõparassẽt: dubiũ nõ est quin debeat dici ad Italicum patrimoniũ eos[q] pertinere[r] debere: vt est apud Mucium relatũ cum fundus erat legatus, vel cũ instrumento, vel cum his quę ibi sũt. Agasonẽ[s] enim missum in villam à patrefamiliàs, nõ pertinere ad fundi legatũ Mucius ait: quia nõ idcirco illò erat missus*, vt ibi esset[t]. Proinde si seru⁹ fuerit missus in villam, interim illic futurus, quia dominũ offenderat, quasi ad tẽpus relegatus: respõsum est, eũ ad villæ legatũ non pertinere. Quare ne serui quidem qui operari in agro[u] consueuerunt, qui in alios agros[x] reuertebãtur, & quasi[y] ab alio cõmodati, in ea sunt cõditione, vt ad legatũ[z] pertineant[a]: quia non ita in agro fuerant, vt ei agro viderentur destinati. Quæ[b] res in proposito[c] quoq; suggerit, vt Italicarũ rerum esse credantur eæ res, quas in Italia esse testator voluit. ¶ Proinde & si pecuniã misit in ꝓuinciam ad merces cõparandas, & necdum cõparatæ sint: dico pecuniã quæ idcirco missa est, vt per eam merces in Italiam adueherẽtur, in Italico patrimonio iniungendã. Nam & si dedisset in prouincia de pecuniis quas in Italia exercebat, iturasd & redituras: dicendum est has*quoque Italici patrimonij esse. Rationẽ igitur efficere dixi, vt merces quoque istæ quæ cõparatæ sunt vt Romam veherentur: siue peruectę*sint eo viuo[e], siue nõdum: & siue scit, siue ignorauit: ad eum hæredem pertineãt*, cui Italicæ res sunt asscriptæ.

Defectus conditionis de futuro quæ dependet ex facto testatoris, institutionem nõ vitiat. hoc dicit.

XXXVI. IDEM libro octauo Disputationum.

SI quis ita scripserit hæredem[f]: *Ex qua parte codicillis Titiũ hæredem scripsero[g], hęres esto:* etiã si pars in codicillis nõ fuerit adscripta, erit tamen hæres quasi sine parte institutus.

Non admittitur concursus instituti & substituti. Bartolus.

XXXVII. IVLIANVS libro vicesimonono Digestorum.

CVm in testamento ita scribitur[h]: *Si filius meus me viuo morietur, [tunc] nepos ex eo post mortem[i] meã natus, hæres esto:* duo gradus[k] hæredũ sunt. nullo enim casu vterq; ad hæreditatẽ admittitur. Ex quo apparet, si nepoti Titius substitutus fuerit[l], & filius patri hęres extiterit non posse Titiũ vnà[m] cum filio hæredem esse: quia non in specialia exhæredationis faciunt vt non videatur instituisse nisi Marcum & Gaium. & hoc dicit. Viuianus.

h *Scribitur.* subaudi filio instituto. aliàs non essent duo gradus.
i *Post mortem.* facit secundum Galli consilium: vt.ŝ.de libe. & posthu.l.Gallus.in prin. Accursius.
k *Duo gradus.* instituti, & substituti: vt filius quidem institutus, nepos autem habeatur substitutus. Accursius.
l *Substitutus fuerit.* etiam vulgariter: scilicet si nepos non erit hæres &c. & sunt tres gradus.
m *Vnà cum filio.* licet testator dixerit, si nepos hæres non erit,

Titius

BIU Cujas

Titius hæres esto: & hic nepos non erit hæres.

a *Sed in secundum.* id est, in locum deficientis secundi gradus ex quo cœpit posse adiri hæreditas. sed hic non cœpit posse adiri hæreditas: ergo Titius repellitur: vt infra, de acquiren. hæred. l.iij.& facit infra, titu.j.l.si mater. Accursius.

b *Tres instituisse.* breuiter duos gradus comprehendit.sic.j.titu.j.l. Lucius.§.aliter.

c *Duos dumtaxat.* sed quid si duos tantum habeat, & idem scripsit? Respõd.eum hæredem esse: vt.j.titu.j.l.si quis eum quem. in princip.

d *Limita* Item nota a quod sequens scriptura determinat & restringit præcedentē. sic.j. de verb. sig.l.si cũ fundũ. & de acquir.pos.l.si is qui.& ſ. de calũ.l.hæc actio.

e *Instituisse.* Nota sequentē scripturam determinare & restringere præcedentē. Accur.

Qui filio.] CASVS. Institui mihi hæredē Titium & filium meũ impuberem exhæredaui: & eidem impuberi exhæredato legaui Pámphilum seruum meum: & postea ita dixi: Instituo mihi hæredem pro parte dimidia dictum Pamphilum post mortem dicti mei filij impuberis: & do ei libertatem in eum casum. nũquid valet talis institutio dicti Pamphili? Et videtur quod nõ: quia dictum impuberē exhæredaui vt dictũ est: vnde võ videtur quod hæredibus eius impuberis possim auferre dictum Pamphilum quem impuberi legaueram instituendo dictum Pamphilum hæredem tali modo vt dixi. Sed respondet quod valet dicta institutio Pamphili: & post mortem impuberis erit mihi hæres cum Titio prædicto. nam & si legassem dictum Pamphilum cuidam extraneo, puta Sempronio, & eundem post mortem dicti Sempronij hæredem instituissem pro dimidia cum libertate, haberet post morté Sempronij hæreditatem meam cum dicto Titio. [*SERVVS TESTAMENTO.*] Stichum seruum meum scripsi mihi hæredem purè: & dedi ei libertatem sub ista conditione, si intra kalendas Decembris daret Titio.x. postea feci codicillos, & eidem seruo dedi libertatem purè in dictis codicillis: & postea decessi. nunc dictus seruus propter verba codicillorum volebat libertatem, etiam ante kalendas prædictas, & per consequens hæreditatem. certe respondetur ei quod ante dictas kalendas non habebit hæreditatem, nec libertatem, nisi det.x.dicto Titio. post kalendas autem erit liber ex codicillis,& per consequens hæreditaté habebit. [*SI QVIS SERVVM.*] Stichum seruum meum scripsi mihi hæredem purè: & dedi ei libertatem sub conditione, si nauis ex Asia venerit vsque ad annum. & postea eum seruum vendidi Titio, & postea decessi. Certe iussu dicti Titij emptoris potest dictus seruus adire hæreditatem meam, etiam pendente dicta conditione libertatis. si autem transiuit annus intra quem debebat venire nauis, & sic defecit conditio libertati apposita,& sic amodo institutio nihil valet, & postea alienatus sit in dictum Titium: non potest eius Titij iussu adire hæreditatem. Sed pone quod dicto seruo cui libertatem sub dicta conditione, legaui equum meum purè, non autem eum instituí: & pendente dicta conditione eum manumisi, vel alienaui in dictum Titium: & postea decessi. Certe dictum legatum habebit eo casu quo fuit manumissus: aut acquiret illud Titio domino suo, in quem Titium per me viuentem alienatus fuit: & hoc siue tempore mortis meæ pendebat adhuc conditio libertatis, sicut pendebat tempore quo eum manumisi, vel alienaui: siue extincta sit, quia non venit nauis intra annum. si autem post defectum dictæ conditionis libertatis manumisi eum, vel alienaui Titium, legatum equi datum purè per me dicto seruo recidit ad irritum, sicut in superiori casu hæreditatis. [*CVM VENDITOR.*] Vendidi Titio seruũ meum Stichum: & antequam ei traderem, ipse Titius emptor fecit testamentum, & instituit sibi hæredem dictum Stichum & Gaiũm: & decessit. ego venditor qui habebam adhuc dominium serui, iussi eum adire pro parte dimidia, in qua fuit institutus à dicto emptore: & ita mihi acquisita est. Gaius autem cohæres serui adiuit pro sua dimidia. certe debeo ego venditor restituere dicto Gaio hæredi emptoris cohæredi dicti serui totum illud quod consequi nõ potuisset, si priusquam iussu meo adiret seruus parté hæreditatis, vendidissem eum dicto Titio, & tradidissem, id est dimidiam hæreditatis emptoris, & totum seruum: quia non debeo facere lucrũ eius serui nomine quem iure vendidi. Et hoc reprobata opinione quorumdam, qui dicebant quod ego nõ debebam restituere dicto Gaio, nisi pro ea parte qua extitit hęres Gaius emptori, id est pro dimidia seruum, & pro dimidia illud quod acquisiui de dicta hæreditate per dictum seruum, sicut pro dimidia habuit hęreditatem emptoris Gaius, id est dicere, parté dimidiam serui, & partem dimidiã dimidiæ hæreditatis, id est quartam hæreditatis.& hoc dicit cum.l.seq. Viuianus.

e *Qui filio.* siue leget testator seruum suum filio exhæredato, siue extraneo: potest eundem seruum instituere post mortem legatarij: quia dies incertus est. aliàs tolleretur dies: vt.ſ.eo.l.hæreditas. Sed an valeat legatũ serui si hic solus seruus post mortem legatarij est institutus? Respon. non: quia ante morté legatarij non: quia nemo est hæres. postea non: quia libera persona inueniretur legata. & facit.j.titu.j.l.si seruus communis.§.fin. &.l.seq. & C.de necess.ser.l.pe.§.fi. Accursius.

f *Eundem.* scilicet Pamphilum.

g *Filii.* exhæredati.

h *Eundem.* seruum.

i *Purè scriptus.* quoad verba. effectus autē eius est, vt conditionem adimpleat libertatis.& dic scriptus solus, secundum Io.

k *Iussus esse.* sub hac conditione, si intra &c.

l *Neque liber.* ex testamento nõ est liber: quia nõ extitit adhuc conditio: & per cõsequens nec hæres: quia non liber: & quia sub eadem conditione retardatur hæreditas: vt.ſ.eo.l.seruus alienus. §.j.& ar.j.de condit. insti.l.cum seruus. &.ſ.eo.l. Trebatius.§.fi. & arg.ſ.de ser.vrba.prædi l.iij.§.qui habet. Item nec ex codicillis est liber pendente conditione, vt hic dicit: quia noluit lex expectari an habeat vtrumque ex testamento, & sic sit necessatius: quod est si existat cõditio: vel voluntarius secundum Hug. Item si esset liber in codicillis, videretur remota conditio libertatis, per consequens hæreditatis: & sic directo daretur hæreditas in codicillis remouendo conditionem: quod esse non debet: vt institu.de codicil.§.fi. Accursius.

m *Liber ex codicillis.* & hęres voluntarius secũdum H. vt ar.ſ.eo.l.si seruus cõmunis. nec obstat. C.de necess.ser.l.quidã.§.sed cum veteres. vbi est necessari?: quia ibi nil de libertate dixit in testaméto. Sed alij dicũt vt Io. etiam R. quod hic nõ est hęres: vt pote deficiente cõditione, sed tantũ liber: vt arg.ſ.eo.l.& expleta. Sed tunc libertaté quo modo cõsequitur, cũ nõ existente ex eo testamento hærede nil valeat: vt.C.de fideicom.l.eam? Respõ. hic habebat cohæredé. Vel illud de relictis in testaméto: hic autem de codicillis. sed est hic opus adiri hæreditatem à legatario. aliàs nõ valet libertas: vt.C.de cad.tollen.l.j.§.in nouissimo.& secũdum hoc potest in fine legi cum non, secundũ Io. qui habebat, ex codicillis non erit: scilicet nõ adita hæreditate à legitimo. Accur.

Consistit

BIU Cujas

a *Consistit institutio.* per cõditionem defectam sub qua ipsa institutio facta videtur quantum ad quærendam hæreditatem. secundum Rog. Sed nũquid si postea cõditio extiterit, restituit emptor hæreditatem seruo? Respon. nequaquam. Azo. expectatur ergo hæc conditio, quando seruus in eodem mansisset statu. nam ante conditionẽ nec se nec alium potest facere hæredem: sed alienatione facta est quẽ faciat hæredem: & ideo condi-tio nõ expectatur, quia vera non est conditio, sed quia propter naturam libertatis differtur institutio, eo scilicet nõ alienato. aliàs si esset vera conditio, expectaretur etiam eo alienato.

* *Flo. constituit*

b *Imperandi.* nouus dominus.

c *Defectam cõditionẽ.* libertatis, quæ forte erat si nauis venerit ex Asia hinc ad mensem. & dic quod defectus conditionis & libertatem & hæreditatẽ sub conditione tacite repetita datam vitiat: alienatio solam adimit libertatem: vt instit. eo. §. seruus.

* *Flo. fuerat*

d *Inutilis.* quia perinde est modo habendũ, ac si fuisset purè institutus & simpliciter sine libertate data aliquo modo. H. quod hoc iure non volebat: hodie secus: vt. C. de necess. ser. l. quidam.

e *Igitur.* quod dixi in hæreditate seruo relicta, idem in legato: cũ sub conditione libertas sit ei relicta.

* *Flo. seruus iure, quem vend.*

f *Pendẽte conditione.* scilicet libertati adscripta.

g *Legatum habebit.* ipse manumissus: quia legatum purè cœpit deberi manumissione facta. Hug.

h *Aut domino acquiret.* cùm fuit alienatus.

i *Mortis.* scilicet domini.

k *Extincta.* & sic videtur quod nõ cedat dies huius legati quãtum ad hoc vt valeat, vel non à tẽpore mortis. quod est bene notandum vel satis potest dici quod cedat à tempore mortis. Hug.

l *Fuerit.* scilicet seruus.

m *Recidit.* habuit enim quasi tacite à seruo acquirendum legatum conditione libertatis adiecta. R. vel sic: quia perinde habendum est, ac si legatũ simpliciter sine libertate fuisset ei relictum, quod nullum esset: vt. C. de leg. l. seruus. & facit infrà, de leg. j. l. quæsitum. §. j. Hug.

n *Non debet.* venditor.

o *Non totum.* de subtilitate iuris.

p *Id est.* nã videtur voluisse testator venditorem habere debere partem dimidiã serui, cum eum instituerit pro dimidia. Hug.

q *Hæreditatis.* totius. cum enim fuit institutus seruus pro dimidia, & medietas serui remansura est penes venditorem: ergo medietas illius dimidiæ, & sic alia sit emptori restituenda, quæ est quarta totius hæreditatis. H. & ecõtra quia cohæres non erat nisi in dimidia: non poterat habere nisi medietatem serui. & mediam institutionis serui, quę erat quarta totiꝰ: sed tamẽ statim corrigit.

r *Notat.* id est, reprehendit ita, immo &c.

s *Is traditus esset.* & sic apparet corrigi quod dictum erat. ff. eo. l. proxi. in fi. plane non totum & c. & facit. ff. de act. empt. & ven. l. Iulianus. §. si quid seruo. Sed cur nõ habet aliquid venditor, cum testator sciebat seruum esse venditoris? Respon. contemplationi serui instituit in dubio: vt. C. de vsufru. lega. l. fi. &. j. de leg. prest. l. iij. §. j. Item quo modo cohæres petit vltra quàm sit hæres: vt C. de rei vindi. l. res alienas? Respon. quod testator videtur eum voluisse habere totũ, cui & partem dedit: vt arg. j. de condi. & demon. l. si quis eum quẽ. perinde enim habetur ac si emptor proprium seruũ instituisset sine libertate: & sic hereditas tota & seruus dabitur hęredi emptoris.

Si paterfamilias. IA SVS in hac. l. cum sequen. est talis: Titiũ seruũ Mæuij, quẽ liberum esse credebã, mihi hęredẽ instituit: & si hęres nõ esset dictus Titius, substituit ei Sępronĩũ. dictus Titiꝰ seruꝰ adiuit hæreditatẽ meã iussu domini sui, & ita non fuit hæres Titius mihi: sed dominus suus per eum. nunquid habebit substitutus hęreditatem? Et videtur qđ sic: qa seruus non fuit mihi hęres. Ecõtra videt qꝫ nõ: qa ego videor velle habere substitutũ hæreditatẽ meã si Titius seruus Męuij non erit hæres, neq; alium fecerit hæredem. fecit autem dominum suũ hæredem. ergo videtur quòd substitutꝰ nihil habere debeat. indicatur tamẽ hic quòd Sempronius substitutus in partem hæreditatis debet admitti, scilicet quartã: vt in fi. l. duo enim semisses debent de hęreditate fieri. & intelligo quod vnum integrum semissem debeat habere dictus Mæuius dominus serui, & aliũ cũ substituto diuidere. Et hoc iudicauit Titꝰ Cæsar in ꝑsona Parthemij sui serui: qui Parthemius fuit institutꝰ à quodam credente eũ esse liberũ: & substituit ei quendã aliũ si hæres nõ esset. secus autem si instituissem dictum Titium seruũ Mæuij sciens eum esse seruum, tali modo vt dictum est. nã tunc nihil habebit substitutus: quia intelligitur substitutus in eum casum quo dictus Titius non esset hæres, nec aliũ hæredem fecerit. fecit autem dominum suum. si autẽ dictus Titius quẽ dicto modo instituí, erat liber, & ego putabã eum liberum, ita demũ habebit substitutus hæreditatem, si ipse institutus non erit per se hæres, nec alium hæredem fecerit in seruitutem postea redactus. Viuianus.

t *Ingenuum.* idem esset & si libertum.

u *Credebat.* forsan. nos enim ignoramus quid ipse crediderit.

x *Sempronium.* substitutum.

y *In partem.* quartam: vt in fi. l. dices.

z *Qui scit.* ergo & est seruus.

a *Et ita substituit.* id est, his verbis.

b *Hæres erit.* liber puta de nouo factus.

c *Neq; aliũ.* cuiꝰ est iuri subiectꝰ ꝑ arrogationẽ vel ꝑ seruitutẽ.

d *Putabat.* scilicet esse.

e *Non erit.* subaudi, talem substituo. Accursius.

f *Mutata.* de libertate in seruitutem.

g *Alium.* puta dominum suum.

h *Igitur in hoc casu.* scilicet primo casu huius legis.

Diuidatur,

Quicquid post venditionem venditori accrescit mediante seruo vendito: restituit emptori, vel eius hæredi. Bartolus.

F Cùm venditor seruum ante traditionẽ ab emptore ꝑ parte hęredem scriptum adire iubet, restituere cohęredi serui [scripto] necesse habet: quia lucrum facere eius serui * nomine quẽ iure vẽdidit, non debet. n Planè nõ totum o quod adquisierit, restituet: sed pro ea dumtaxat parte qua seruus cohæredem habuerit:

XXXIX. MARCIANVS libro secundo Regularum.

ID est, p partẽ dimidiam serui, & quartam hæreditatis. q libro trigesimo Digestorum Iuliani Marcellus notat. r Immo & id debet præstari quod consequi venditor nõ potuisset, si prius, quam adiret seruus partem hæreditatis, is traditus esset. s quod est verum.

Propter repugnantiam iuris communis admittitur concursus instituti & substituti. Bartolus.

XL. IVLIANVS libro trigesimo Digestorum.

SI paterfamiliàs Titiũ, quẽ ingenuum t esse credebat u hæredẽ scripserit: eiq́ue, si hæres non esset, Sẽpronium x [cohæredem] substituerit: deinde Titius, quia seruus fuerat, iussu domini adierit hæreditatẽ: potest dici Sẽproniũ in partem y hæreditatis admitti. Nam qui scit z aliquem seruum esse, & eũ hæredem scribit, & ita substituit, a *Si Stichus hæres non erit, Sempronius hæres esto:* intelligitur tale quid dicere, Si Stichus neq; ipse hæres b erit, neque alium c [hæredem] fecerit. Atqui [si] eũ quẽ liberum putabat, d* hæredem scripserit hoc sermone, *Si hæres non erit:* e nihil aliud intelligitur significare, quàm si hæreditatem vel sibi [non] adquisierit, vel mutata f cõditione alium g hæredẽ non fecerit. quæ adiectio ad eos pertinet qui patresfamiliàs hæredes scripti, postea in seruitutẽ deducti fuerint. Igitur in hoc casu h [duo] semisses fient: ita vt alter semis inter eũ qui dominus instituti hæredis fuerit, & substitutum,

BIU Cujas

Hanc ad-a Diuidatur. sed quid fiet de alio semisse? Respō. dominus institutus in totū repellitur si paruerit dominō in adeundo. aut non admittitur: vt. C. eo. l. cum proponas. quæ est cōtra. Sol. ibi erat cernū quid voluit per verba significari, si hæres non erit. & distingue vt insti. de vulga. substi. §. fi. & facit. ſ. de eam rem vic. l. sed & si stipulatio. §. j. & .j. de acquir. hære. l. vij. & C. de iure delib. l. cum aliquis. Accursius.

b *Et hoc Titus.* insti. de vul. sub. in fi. dicitur Tiberius: & sic binomi[9]. Sed opponitur, si testator credidit liberum: ergo substitutio ei facta intelligitur facta vt libero: ergo dominus nihil habet, sed substitutus totum. Respon. opinioni testantis est veritas cōtraria: quia est seruus: quę præualet cū ignoramus certitudinē voluntatis. nā potest esse quod licet liberum putabat, tamen voluit si quo casu detegeretur eius cōditio: & seruus appareret, ꝙ dominus haberet: sed latebat hic quid voluerit.

æquis portionibus diuidatur.[a]

XLI. POMPONIVS libro duodecimo ex variis lectionibus.

ET hoc Titus*[b] Cæsar cōstituit in persona Parthenij: qui tamquam ingenuus hæres scriptus adierat hæreditatem, cum esset Cæsaris seruus. Nam diuisa hæreditas est inter Titum* & eum qui Parthenio substitutus erat, vt refert Sextus Pomponius.

Defectus extrinsecus si tempore aperturæ tabularum cessat, testamētum reconualescit. Bartolus.

XLII. IVLIANVS libro sexagesimoquarto Digestorum.

QVi soluēdo nō erat, duos Apollonios[c] liberos hæredesque esse iusserat. Altero ante apertas[d] tabulas testamenti mortuo, non inelegāter defendi poterit, eum qui supererit, liberum & solum necessariū hæredē[e] fore.[f] Quod si vterque viuit: institutionem nullius esse momenti propter legē Aeliam Sentiam, quæ amplius quàm vnum necessarium hæredem fieri vetat.

XLIII. PAVLVS libro primo ad legem Aeliam Sentiam.

INuicem[g] enim eos sibi obstare.

Ex facto alterius alius exhæredari non debet. Bartolus.

XLIIII. ALFENVS libro quinto Digestorum.

PAterfamiliàs testamēto duos hæredes instituerat: eos monumentum[h] facere iusserat in dieb⁹ certis: deinde ita scripserat, *Qui eorum[i] non ita fecerit, omnes exhæredes sunto.* alter hæres hæreditatem prætermiserat: reliquus hæres consulebat, cum ipse monumentum extruxisset,* nunquid minus hęres esset ob eam rem quod cohæres eius hæreditatem non adiisset? Respondit neminem[k] ex alterius facto hæreditati neque alligari, neque exhæredari posse:[l] sed vti quisque conditionem implesset, quamuis nemo adiisset[m] præterea, tamen eum hæredem esse.[n]

Conditio quæ de præterito fuit impossibilis, reiicitur. Bartolus.

XLV. IDEM libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum.

SI *Mæuia mater mea, & Fuluia filia mea viuent,*[o] *tum mihi Lucius Titius hæres esto.* Seruius respondit, si testator filiam nunquam habuerit, mater autē superuixisset: tamen Titium hæredem fore: quia id quod impossibile[p] in testamento scriptū[q] esset, nullā vim[r] haberet.[s]

Ex testamento non potest conueniri qui à defuncto grauatus non probatur: sed cōuenietur ex mandato quod suscepisse probatur. Bartolus.

XLVI. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

Vi soluendo.] CASVS. Lex Aelia Sētia permittit quod ille qui non est soluendo creditoribus suis, possit sibi instituere vnum seruum suum hæredem necessarium: & non plus. pone ergo quod Titius non soluendo existens instituit sibi seruos suos hæredes duos cum libertate: quorū seruorū quilibet vocabatur Apollonius. certe si vnus seruorum eorū decessit ante apertas tabu. testamenti dicti Titij, alter erit hæres necessarius. si autem vterque viuat, nō erit aliquis eorum hæres: quia vnus obstat alteri, & econtra. non enim apparet quis primo institutus fuerit: quia ille solus hæres esset. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

c *Apollonios.* secus si diuersorum nominum essent. Ro. quia tūc primo nominatus: nisi in casu: vt. j. eo. l. qui soluendo. &. j. qui & quidam. Accursius.

d *Ante apertas.* hoc ideo dicit, quia secundum hæc iura nō cedebat dies hæreditatis vt posset adiri nisi ante aperturas tabularum etiam instituto pro parte hærede: sed hodie statim à morte testatoris: vt. C. de cadu. tol. l. j. §. j. &. §. in nouissimo. & ideo quia distinguitur ante apertas tabulas, vel postea: dices hodie ante mortē testatoris vel postea. & hoc maxime in necessario qui protinus post mortem eius est hæres: vt insti. de hær. quali. & dif. in prin.

e *Hæredem.* No. quod non valet, postea confirmatur[2] contra regulam Catonianam.

f *Fore.* immo videtur nullus: vt. j. de re. du. l. si fuerit. cōtra. Sol. hic apparet quis sit hæres altero mortuo. ibi non quis legatarius. Item hic testator vtrumque voluit esse hęredem: ibi alterum tantum habere legatum. & facit insti. qui ma. nō pos. §. j. &. C. de ne. ſer. ſer. l. j. &. j. de mi. testl. l. in fraudē. &. j. eo. l. in tempus. §. j. &. j. de ma. testa. l. cum ex pluribus. & .ſ. de testa. tut. l. duo. & .ſ. de ff. Infort.

A vsufru. l. quoties. &. j. de leg. j. si quis legauerit. Ité nō. quod non valet, postea confirmatur cōtra regulam Catonianam. sed illa in legatis, hæc in hæreditate.

g *Inuicem.* cum nō appareat quis prior, quis posterior nominetur: vt. j. eo. l. qui soluendo. Accursius.

Paterfamilias.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium & Gaium: & iussit eis vt facerent ei monumentum intra duos menses pone. & postea ita scripsit in eodē testamento: Qui eorum hæredum non ita fecerit monumentū vt prę cepi, omnes exhæredes sunto. Seius noluit adire hæreditatem mortuo dicto testatore, immo eā repudiauit. Gaius autem fecit monumentum secundum testatoris præceptū. quęritur, vtrum ipse solus possit habere hæreditatē? Et videtur quod non, propter verbum testatoris. Sed respon. quod sic: quia nemo potest exhæredari ob alienum factum, sicut nec hereditati alligari. Viuianus. *Fl. instituisset,*

h *Monumentum.* totū. nam si pro parte, non sufficit: licet secus sit in conditione quæ diuidi potest: vt quæ cōsistit in dāda pecunia: vt. j. de condit. & demon. l. pe. &. l. cum tale. §. fi. & infra, de manu. testa. l. si ita fuerit. & not. plene. C. de cōdi. inser. l. si plures.

i *Eorum.* Not. hanc voluntatē defuncti nō seruari.

k *Neminē.* Nota neminem ex alterius facto neque hæreditati alligari, neque exhæredari posse.

l *Posse.* contra. ſ. de iis quæ in testa. delē. l. cācellauerat. in fi. Sed illud propter voluntatē defuncti: quia ipsemet cancellauit. Ité facit. ſ. e. l. hoc articulo. &. l. Titius. &. j. ad Sill. l. fi. &. ſ. de neg. gest. l. si ex duob⁹. & de iud. l. si petitor. &. ſ. de alie. iu. l. j. cū suis cōcor.

m *Adiisset.* nec monumentum fecisset.

n *Hæredem esse.* insolidum: vt supra, eo. l. si quis ita scripserit. in fi. Et nota hic præceptū testatoris non seruari: quia dixit, qui eorum &c. sic & aliàs non seruatur. j. de lega. j. l. filiusfa. §. diuus. & de condi. instit. l. quidam. & est ratio: quia ex alterius facto &c. vt hic dicit cum concor. dictis. *Testatoris voluntas nō semper seruatur.*

Si Mæuia.] CASVS. Titius habens matrem Mæuiam, & non habens aliquam filiam, ita dixit in testamento suo: Si Mæuia mater mea & Fuluia filia mea viuunt, tu mihi Lucius Titius hæres esto. & decesit. modo inuenitur mater viuere, & nō inuenitur ei aliqua filia. certe habebit Lucius Titius hæreditatē: quia conditio impossibilis de filia debet haberi pro non apposita. Viuia.

o *Viuent.* id est, viuunt in præsenti tempore. Sed videtur contra. ſ. de iniusto testa. l. cum in secundo. siue ponas de præsenti, siue de futuro. Sed ibi falsa, hic nugatoria.

p *Impossibile.* de natura. Nota quod impossibile de natura in testamento adscriptum nullam vim habet. Accursius.

q *Scriptum.* scilicet filiam viuere, quæ nunquam fuit.

r *Nullam vim.* sed remanet institutio pura quoad illud: vt. j. titu. ij. l. j. & instit. eo. §. impossibilis.

s *Haberet.* & sic non vitiat testamentum.

Quidam cum.] CASVS. Seium filium Titij instituere volebam: & nolebam quod ad Titium patrem aliquid de hæreditate

ditate mea peruenirет.vnde vocaui dictũ Seium,& ei exposui dictam meam voluntatem:& dixi ei,Ego instituam te sub cõditione si emanciperis à patre tuo. Seius timẽs ne pater crederet se ab eo propter hoc offensum,petiit à me testatore ne sub dicta cõditione eum instituerem:& impetrauit à me vt Gaium amicũ suum hæredẽ instituerẽ, cõfidens dictus Seius filiꝰ Titij de dicto Gaio suo amico vt sibi patrifamiliàs facto restituat hæreditatẽ meam. & sic ego instituі dictum Gaium,& nõ petij ab eo vt restitueret hęreditatẽ dicto Seio: & postea decessi. modo Gaius nõ vult adire hæreditatem meam: vel si adiuit, non vult restituere dicto Seio. vnde quæritur, an Seius possit petere hæreditatem ex fideicó? Et dicitur quod nó: quia ego testator non petij à Gaio vt restitueret ei hæreditatem. habet tamẽ cõtra eum actionem vtilẽ mandati cũ *Flo.possit est nũc sui iuris,si Gaius recepit in fide sua de restituẽdo ei patrifa. facto hæreditatẽ cũ dictus Seius filiusfa.eũ de hoc rogaret: sicut daretur vtilis actio mãdati ei qui cũ filiusfa. esset, pro aliquo fideiussisset, & paterfa. factus soluisset. dicta autẽ actio mandati vtilis est inutilis dicto Titio patri Seij cõtra dictum Gaium: quia nõ est ex bona fide siue equum id dicto Titio *Flo.possit restitui per Gaiũ quod ego testator ad eũ nolui peruenire.Viuia.

a *Amicum.* credebat habere meliorem amicum quam patrem, sed non fuit ad hoc.C. de cura.fu.l.fi.§.j.

Pater filio melior amicus dicitur.

b *Instituerет.* Nota filium nõ posse inuenire meliorem amicum quàm patrem.

c *Ab eo.* testatore de restituenda hæreditate. hoc tamen voluit testator:sed mandati agitur:vt subiicit.si autẽ rogasset testator, teneretur amicus adire & restituere,& sic pater peteret vtpote sibi quæsitum per filium.

d *Interposuisse.* tacite testatori : sed expresse filio.nec etiã est pactum futuræ successionis:quia testator cõsentit:vt.C.de pac.l.fi.

e *Secutum.* expresse.

f *Restituturum.* aliàs præstaturum. & sic est in libro domini.Ac.

g *Inutilem.* contra.j.de stipu.seruo.l.fi.Sol.ibi in contractu,vbi tempus cõtractus inspicitur.aliud in hæreditate & legato:vt hic, &.C.de condi.inser.l.si vxor. Item ibi dolo protrahebat tempus in quo esset sui iuris: hic non, cum testator patri quæri volebat. Item contra.ſ.man.l.si mandauero.§. fugitiuus. Sed ibi de pecunia domini empta erat res,& contractus ibi erat:hic secus.

Stilly est Accursij, vt videtur, & hæc glossa. Cuj. in Afric.

h *Vulgarem.* id est,directam mandati.

i *Placeret.* id est,vtilem mãdati:sed certe immo in factum: vt.ſ. man.l.si vero non remunerandi.§.si filio.sed eadem est in factum & vtilis:vt not.ſ.de præscrip.verb.l.quoties.& facit.j. de fideius. l.si dubitet.§.fi.& de act.& obli.l.filiusfa.suo nomine. & de verbo.obli.l.quidam.&.C.de inoffi.testa.l.filius matrem.

Si ita scriptum.] CASVS. Ita dixi in testamẽto meo: Titius immo Seius hæres mihi esto.vel ita: Titius hæres esto:immo Seius hæres esto.certe vtroque casu solus Seius erit hæres. [QVIDAM.] Titius habens filiam Titiam, & vxorem prægnantem,

A ita dixit in testamento suo : Titia filia mea hæres esto: & si quis mihi liberorũ nascetur me viuo vel mortuo, tũc qui virilis sexus vnus plurésve nascentur,ex parte dimidia vel etiã quarta sit mihi hæres,id est,ex sex & tribus vnciis, id est,ex dodrante: siue ex.ix. vnciis. qui autẽ fœminei sexus vna plurésve natæ erunt,ex parte quarta sit mihi hæres, id est, ex tribus vnciis. & postea decessit dictus testator: & postea dicta sua vxor peperit filiũ masculum.quæritur, ex qua parte sit hæres dictus posthumus? Et dicitur quod hæreditas debet diuidi in septẽ partes,de quibus debet habere dicta Titia filia testatoris quatuor partes,posthumus autẽ tres:quia dicta Titia fuit instituta in totũ, &.xij.vnciis, posthumus autẽ in.ix. vnciis siue in dodrãte, vt dictũ est. vnde videntur datæ dictæ Titiæ tres vnciæ plusquam posthumo,id est,quarta pars hæreditatis:vel

B debẽt fieri de hæreditate viginti vna partes.ſ. vt dicta Titia habeat xij.partes,& posthumꝰ ix.quod tantũdẽ valet. Sed quid retento eodẽ casu si posthumiꝰ & posthuma nati sunt? Certe tãtũ debet habere sola Titia, quãtũ simul posthumꝰ & posthuma.diuidetur itaq; tũc hæreditas in.xxiiij.partes:& Titia habebit xij. & posthumus.ix. & posthuma.iij. quia hoc videtur voluisse testator. [IN TESTAMENTO.] Ita scripsi in testamento meo: Lucius Titius ex duabꝰ vnciis sit mihi hæres : Gaius Attilius sit mihi hæres ex vna parte : Mæuius sit mihi hæres ex vna parte: Seius sit mihi hæres ex duabus partibus.& postea decessi.quæritur, qualiter hæreditas mea diuidi debeat inter prædictos? Et dicitur quod dictus Lucius Titius debet habere duas vncias in quibus fuit institutus. Gaius Attilius Mæuius & Seius debent habere reliquas.x.vncias quasi sine partibus institutі fuerint, quæ.x.vnciæ taliter inter eos

D debent diuidi,scilicet vt Seius qui fuit institutus in duabus partibus habeat.v.vncias:Gaius Attilius autẽ & Męuius,quorum quilibet fuit institutus in vna parte,habeãt aliàs.v.vncias,id est,quilibet eorum duas vncias & dimidiam.Viuianus.

k *Fore.* poniter ergo correctiue a verbũ,immo.sic.j.de ma.tell. l.Stichus.aliàs ,p,&:vt.C.de nouo Co.fa.§.quibus.ibi,immo &c. quãdoq; pro,vel: vt.C.de sacrosan.eccl.l.iubemꝰ.§.œconomus. Sed ar.contra.j.de condi.& demon.l.nam ad ea.vbi distinguitur incontinenti vel ex interuallo.Accur. ADDITIO. Dic quod ibi non erant verba correctiua, sed alterius voluntatis tantũ dispositionem continentia,secundum Dy.& Bar.

l *Titia.* iam nata.

m *Hæres esto.* simpliciter instituta,in asse instituta videtur.

n *Dimidia & quarta.* totius hæreditatis.

o *Posthuma quoque.* id est,posthumus & posthuma.

p *Habitura esset.* & tunc diuiditur hæreditas in.xxiiij.vncias.

q *In proposito.* cum solus posthumus est natus.

r *Cum as filiæ.* iam natæ.

s *Viginti vnam.* quod tantum est, quantum & septem prædictæ.

t *Filia.* iam nata. sed contra huic.C. de leg.l.cum quæstio. vbi tantum

BIU Cujas

XLVII. IDEM libro quarto Quæstionum.

SI ita scriptum fuerit, *Titius, immò Seius hæres esto*:Seium solum hæredem fore k respondit. Sed & si ita, *Titius hæres esto, immò Seius hæres esto* : idem erit dicendum. QUidam testamento ita hæredes instituit: *Titia*l *filia mea hæres esto.* m *si quid mihi liberorum me viuo mortuóve nascetur:tunc qui virilis sexus vnus plurésve nascentur, ex parte dimidia*n *& quarta:quæ***fœminini sexus vna plurésve natæ erunt, ex parte quarta mihi hæredes sunto.* * posthumus ei natus est. consulebatur, quota ex parte posthumus hæres esset? Respondit eam hæreditatẽ in septem partes distribuendam:[&] ex his filiã quatuor,posthumũ tres habituros: quia filiæ totus as, posthumo dodrãs datus est:vt quarta portione amplius filia quàm posthumus ferre debeat. Ideo si posthuma o quoque nata esset, tantumdem sola filia, quãtum vterque posthumorum, habitura esset. p *Itaque in proposito q cum as filiæ, r dodrãs posthumo sit datus: viginti vnam s partes fieri: vt filia t duodecim, nouem filius habeat.

Dictio,immo,ponitur correctiue.Bar.

tantum auſertur priori, quantum confertur ſecundo. Sol. illud intelligitur in natis: hic in poſthumis qui non ſic auferunt, cum inueniant inſolidum hæredem. Vel hic ſecundus in certis vnciis: ibi ſecũdus in medietate vel tertia eius quod reliquerat priori. Vel hic voluit excedere aſſem: ibi erat dubium, an voluerit vel non: & ita non excedit: vt ibi, &. j. eo. l. qui non militabat. §. filiis. Item contra inſti. eo. ſi plures. ibi, partibus eos &c. vbi aſſe diſtributo poſtea inſtitutus in tantũdem admittitur: aliàs ad vacãtem. Solu. ibi in natis: vel hoc corrigitur ſecundum Ir. Vel verius hic voluit teſtator habere tantundem: cum dixerit ex quota parte, ſcilicet dimidia & quarta: vel tantũ quarta. Item contra. j. eo. l. qui non militabat. §. filiis. vbi videtur ademiſſe de aſſe quantum ſecundo contulit. ſed ibi dubiũ erat, an voluerit aſſem excedere: hic cõſtabat quòd ſic. Alij quod hic as expreſsim filiæ fuit aſſignatus: ibi ſimpliciter inſtitutio facta. quod non placet: quia hæc lex hoc non dicit. & fac. j. ad Trebel. l. Marcellus. & ſ. de lib. & poſthu. l. ſi ita ſcriptũ. & de lega. j. l. ſi quis teſtamen. §. j.

Qui primo relinquit vncias, poſtea partes, intelligitur partes facere de reſiduo. Bartolus.

¶ In teſtamento ita ſcriptũ eſt: *Lucius Titius ex duabus vnciis, Gaius Attius* [a] *ex parte vna, Mæuius ex parte vna, Seius ex partibus duabus hæredes mihi ſunto.* cõſulebatur, quid iuris eſſet? Reſpondit hãc ſcripturã, illã interpretationem accipere poſſe, vt Lucius Titius duas vncias habeat: cæteri autem, quaſi ſine partibus inſtituti, ex reliquo dextãte hæredes ſint: quem dextãtem [b] ita diuidi oportet, vt Seius quincuncem, Attius & Mæuius alterum quincuncem habeant.

XLVIII. MARCIANVS libro quarto Inſtitutionum.

HIs verbis, *Titius hæreditatis meæ dominus eſto:* [c] rectè inſtitutio fit.

Verba maledictionis vniuerſalia inſtitutionem non vitiant. Bartolus.

¶ Illa inſtitutio valet: *Filius meus impiiſsimus* † *malè de me meritus, hæres eſto.* purè enĩ hęres inſtituitur, cũ maledicto: [d] & omnes huiuſmodi [e] inſtitutiones receptæ ſunt.

Seruus de adulterio accuſatus, à domina non poteſt inſtitui. Bartolus.

¶ Interdum nec cum libertate vtiliter ſeruus à domina [f] hæres inſtituitur: vt conſtitutione diuorum Seueri & Antonini ſignificatur: cui [g] verba hæc ſunt: Seruum adulterij accuſatum, [f] ›

A condit. & demon. l. falſa. circa princip.

SI alienum.] CASVS. Stichum ſeruum Titij mihi hæredẽ inſtitui cũ libertate. certe non valet inſtitutio, nec libertas: quia libertas directa alieno ſeruo inutiliter datur. & prædicta adeo ſunt vera, quod & ſi dictus Stichus ſit effect[o] poſtea meus, nihilo magis valeat inſtitutio vel libertas. [*IN EXTRANEIS.*] Cum inſtituo mihi extraneos hæredes, neceſſe eſt ad hoc vt poſsint acquirere hęreditatem meam, quod ſint capaces tribus temporibus, ſcilicet tempore teſtamenti mei, & tempore mortis meæ, & tẽpore quo adeũt hæreditatẽ: aliàs nõ poſſunt acquirere. ſi autem efficiantur nõ capaces à tempore teſtamenti vſque ad tẽpus mortis, vel à tempore mortis vſque ad tẽpus aditionis: nihil eis nocet. & idẽ dico ſi illi ſint à me inſtituti qui ſunt in poteſtate dictorum extraneorum: quia dictis tribus tẽporib[o] debẽt eſſe capaces domini inſtitutorũ, & dicta media tempora nihil nocent. Viuianus.

nõ iure teſtamento manumiſſum [s] ante ſententiã, ab ea muliere videri quæ rea fuerit eiuſdẽ criminis poſtulata, rationis eſt. Quare ſequitur, vt in eundẽ à domina collata inſtitutio nihil momenti habeat. ›

Falſa demonſtratio non vitiat inſtitutionem ſi de perſona inſtituti conſtat. Bar.

¶ Si in patre, [h] vel patria, vel alia ſimili adſumptione falſum ſcriptum eſt: dum de eo qui demonſtratus ſit, conſtet, inſtitutio valet.

Inutilis eſt inſtitutio ſerui alieni cum libertate: nec tractu temporis confirmatur. Bartolus.

XLIX. FLORENTINVS libro decimo Inſtitutionum.

SI alienum [i] ſeruum, liberum & hæredem eſſe iuſsi, & is poſtea meus effectus eſt: neutrum [k] valet: quia libertas [l] alieno ſeruo inutiliter [m] data [n] eſt.

In extraneis hæredibus requiritur capacitas tempore teſtamẽti, & mortis, & aditæ hæreditatis: media vero tempora non nocent. Bartolus.

¶ In † extraneis hæredibus illa obſeruãtur, vt ſit cum eis teſtamenti factio [o] ſiue ipſi hæredes inſtituãtur, ſiue hi qui in poteſtate eorũ ſunt: & id duobus [p] tẽporibus inſpicitur: teſtamenti facti, vt conſtiterit inſtitutio: & mortis teſtatoris, vt effectũ habeat. Hoc amplius, & cum adibit hæreditatẽ, [q] eſſe debet cum eo teſtamenti factio: ſiue purè, ſiue ſub cõditione hæres

† Θεμάτιον hoc elegantẽr explicat Viglius in coment. ad §. in extraneis. de hær. qualit. & diff. Inſtit. li. 2. qui. §. ex hoc loco ad verbum ſumptus eſt.

---

a *Attius.* propriũ nomen: vt ibi, Gaius Attius.

b *Dextantem.* id eſt, decem vncias: vt inſti. eo. §. hæreditas. & facit. ſ. e. l. ſi quis ita. Ac.

His verbis.] CASVS. Hæc. l. habet. iiij. partes. Prima dicit, quod hæc inſtitutio valet, Titius hæreditatis meæ dominꝰ eſto. Secunda dicit, quod etiam hæc inſtitutio valet, Filius meus impiiſsimus male de me meritus hæres eſto. nã videtur purè inſtitutus cum maledicto. Tertia dicit, quod talis inſtitutio nõ valet ſi domina quę erat accuſata de adulterio cõmiſſo cum Sticho ſeruo ſuo, de quo etiam adulterio accuſatus erat dictus Stichus, inſtituat dictum Stichum hæredem cum libertate. nam non valet data ei libertas ante ſententiam, & per conſequens nec hæreditas. Quarta dicit, quod inſtitutio de aliquo facta valet ſi certum eſt de quo ſenſit teſtator: quamuis erratum ſit in patre hęredis, vel in patria, & in alia ſimili aſſumptione, puta in agnomine. Viuianus.

c *Dominus eſto.* nam hæres & dominus idem eſt: vt inſtitu. de hęre. qua. & diff. §. pe. idem ſi dicam, bona mea tibi relinquo. vt inſtitu. de teſta. mili. §. idem priuilegium. & C. de teſt. l. quoniam. & de ſecun. nupt. l. hac edictali. in prin. & hoc niſi alium inſtituiſſet hæredem. tunc enim videtur fideicom.

d *Cum maledicto.* id eſt, cũ maledictione, & purè videtur inſtitui: licet illa verba, Filius meus impiiſsimus hæres eſto, fuerint dicta.

e *Huiuſmodi.* ſ. eo. l. quoties. §. ſi quis nomen. cõtra. Solu. vt ibi.

f *Accuſatum.* aliàs, adulterio maculatum. & facit inſtitu. eo. §. eſt autem. &. j. eo. l. ſi non lex. & de leg. ij. cum filius. §. ſeruus. & C. de collu. detegen. l. j. Accurſius.

g *Manumiſſum.* ſimpliciter ſine hæreditate.

h *Si in patre.* aliàs in patre. ſ. hæredis. aliàs, parte. ſ. prouinciæ. nam ſi in ſubſtãtia perſonæ erratur, tunc ſecus: vt. ſ. eo. l. quoties. in princip. & facit. j. de rebus dub. l. quoties. & l. qui habet. & C. de teſta. l. ſi in nomine. & inſtit. de leg. §. ſi quis in nomine. &. j. de

---

§. ſi extranei. & quod iuſſu. l. ij. §. fin. & inſtitu. qui da. tut. poſ. §. ſeruus. &. j. de condit. inſtitu. l. ſeruus alienus.

i *Si alienum.* prorſus. ſecus in cõmuni: vt. ſ. eo. l. ſed & ſi in conditione. §. ſi ſeruum cõmuné. &. §. ſeq. & ibi nota. & ſecus in proprio: vt no. ſ. eo. l. quoties. §. ſeruus cum libertate.

k *Neutrum.* nec inſtitutio, nec libertas.

l *Libertas.* directa: vt C. de manumiſ. teſt. l. ſeruo tuo.

m *Inutiliter.* inſpecto initio. ſic &. j. de vſuc. l. ſequitur. §. ſi autẽ. & j. de reg. iur. l. pe. &. ſ. de noxa. l. in delictis.

n *Data.* Not. quod ab initio non valet, non poteſt poſtea valere: licet recidat in eum caſum à quo incipere poteſt.

o *Teſtamenti factio.* paſsiue, & ſubiicit.

p *Duob[o]*, aliàs, trib[o]. aliàs, duob[o]: ſed adiicitur tertiũ, & ſic idẽ eſt.

q *Hæreditatẽ.* Nota ergo in extraneo tria: vt hic, & inſtit. de hęredũ qua. & diffe. §. in extraneis. ſed in ſuo & neceſſerio duo tantum, ſcilicet teſtamenti, & mortis: quia poſt mortẽ ſtatim eſt hæres, etiam ſi non adeat. ſed ſecũdum Io. in ſuis mortis tantum: vt inſti. de hære. qua. & diffe. §. ſui. in neceſſario tantum duo, ſcilicet teſtaméti mortis: vt. ſ. in prin. huius. l. Sed certe quod dixi in ſuo, idem in neceſſario tantum. & eſt verum quoad hoc vt ſciamus vtrum ſit ſuus vel neceſſarius, non quoad hoc vtrum ſit capax. Vnde dic in neceſſario exigi tria tempora: vt. ſ. eo. l. proxi. §. interdũ. quia nititur habere ex teſtamento. Idem in ſuo: ſi & ipſe nitatur habere ex teſtamento ſicut quilibet extraneus. Veruntamen tempus mortis & aditionis idem fuit, ſi ab inteſtato, tunc ſufficit tempus mortis in ſuo. Item in legatis ſufficit tẽpus mortis: vt. j. de le. præſtan. bono. poſſ. contra tabu. pe. l. interuenit. &. j. de iure. fiſ. l. non intelligitur. §. quando autẽ. & de rebus dub. l. ſi cognatis. Itẽ contra. j. de lega. ij. l. non oportet. Sol. vt ibi. Item cõtra. j. de acqui. hęred. l. ſi ſeruus eius qui capere. Sed illud de benignitate receptum eſt. Item argu. cõtra. ſ. de ſta. ho. l. & ſeruorum. §. ingenui. &. C. de hæreti. authẽ. item de Neſtorianis. Sed ſpecialia ſunt. Itẽ facit. j. pro empt. l. ij. in prin. & de ſecun. tab. l. j. §. exigat. &. j. pro

hærede.l.fi.&.ſ.eo.l. ſed & ſi in conditione.§. ſolemus.&.j.eo.l. liber.§.ſi hæres.item.j.de vſuca.l.cum vir.argu.contra.Accur.

a *Mutatio.* ſcilicet capacitatis.

Seruum.]*IACVS.* Seruum hæredem inſtitui cum libertate:& poſtea vẽdidi ei qui nó poteſt capere ex teſtaméto: & poſtea eum redemi.erit liber, & ex teſtamento meo mihi hæres:nec mediũ tempus quo fuit apud nõ capacé,vitiauit inſtitutionem. fuit enim meus dictus ſeruus tẽpore teſtaméti mei, & mortis meæ.ſi auté remãſiſſet penes dictum nõ capacé,vitiata fuiſſet inſtitutio.ſi auté erat capax ille cui vendidi dictum ſeruum,& apud eum remanſit dictus ſeruus:iuſſu emptoris adeundo hęreditaté meã dictus ſeruus acquiret ei emptori capaci hæreditaté. [*SI IN NON FACIENDO.*]Inſtitui mihi hæredẽ Titium ſub cõditione ſi nõ tangeret cœlum digito.certe perinde eſt hæres ac ſi nulla apposita fuiſſet cõditio.[*HAEREDITAS.*] Pro maiori parte ſolẽt diuidere teſtatores hęreditatem in.xij. vncias quæ cõtinentur appellatione aſsis ſiue póderis:quãuis quidã quandoq; diuidãt in dupódium & tripódiũ & quadripódiũ, & ſic de ſingulis. & dictæ.xij. vnciæ ad partes redactæ habent propria nomina. quæ clarè hic exponuntur per gloſ.Viuianus.

b *Vitiauit.* & facit.ſ. l.proxi.§.j.&.ſ.e.l.ſeruus alienus.§.fina.

c *Factio.* Nota trib⁹ tẽporib⁹ debet eſſe hæres extrane⁹ capax:ſuis temporibus duobus.

d *Hæreditatem.* facit inſti.eo.§. ſeruus.&.ſ. eo.l.quoties.§.ſi ſeruus.& ſupra,eo.l.non minus.& infra,de lega. j.l.ſi mihi.§.regula.

e *Si in non faciendo.* vt ſi digito cœlum non tetigeris:vt inſti.de inuti.ſtip.§.impoſsibilis.& infra, de verborũ obli.l.impoſsibilis. Idem eſt ſi eſt in faciendo:vt inſti.eo.§.impoſsibilis.Accurſius.

f *Hæreditas plerunque.* quia quandoque in plures:quandoque in pauciores:vt inſti.eo.§.hæreditas.&.§.non autem.

g *Appellatione.* aſsis & libræ vel pondo vel ponderis. nam hæc quatuor nomina ſynonyma ſunt, id eſt,idem ſignificantia. Azo.

h *Seſcunx.* id eſt,vncia & dimidia: vt.ſ.de inoffic. teſta.l. Papinianus.§.proinde ſi ſit.&.j.de lega.præſt.l.filium.ij.reſpon.&.C. de libe.præte.l.fi.§.cum etiam.ſic nullum nomen eſt hic quod ſignificet vnciam.Accurſius.

i *Sextans.* id eſt,duæ vnciæ.

k *Quadrans.* hoc & ſequens nomen non ab vnciarum numero, ſed à certa portione aſsis ſumpta ſunt.

k *Quadrans.* id eſt,quatuor vnciæ.

l *Triens.* id eſt,tres vnciæ.

m *Quincunx.* id eſt,quinque vnciæ.

n *Semis.* id eſt,ſex vnciæ.& ſic medietas hæreditatis.

o *Septunx.* id eſt,ſeptem vnciæ.

p *Bes.* id eſt,octo vnciæ.

q *Dodrans.* id eſt,nouem vnciæ.

r *Dextans.* id eſt,decem vnciæ.

ſ *Deunx.* id eſt, vndecim vnciæ.

t *As.* i.xij.vnciæ.& ſic appellatiõe aſsis tota hæreditas cõtinet.

Alem.]*IACVS.* Ita dixi in teſtamento meo: Stichus ſeruus meus liber eſto.& ſi liber erit,hæres eſto.certe valet inſtitutio: quamuis quidã nõ valere putarent. [*SI QVIS ITA.*] Ita dixi in teſtaméto meo, Stichus ſeruus meus ſi meus erit cũ moriar,liber & hęres eſto,poſtea eũ alienaui in Titiũ: & poſtea deceſſi. nũquid iuſſu dicti Titij poterit adire hæreditaté meã dictus Stich⁹,& ei Titio acquirere?Et videtur q̃ ſic: quia cõditio appoſita per me libertati & inſtitutioni intelligeretur ibi, etiam ſi nõ eſſet appoſita illa, ſcilicet Stich⁹ ſi meus erit cum moriar &c. & eo caſu iuſſu emptoris adiret hæreditatem, & ei acquireret: vt ſupra, eo.l.proxi.iij. reſpon. Dicit tamẽ quòd nõ; quia apponẽdo in inſtitutione expreſſe dictam cõditionem, videor velle quòd alius non habeat hæreditatem meam niſi ipſe Stichus liber factus. Sed quid ſi poſt dictam inſtitutionem ſub dicta conditione de Stichio per me factam manumiſi eum,& poſtea deceſsi? Certe erit tunc meus hæres ſuo proprio arbitrio: quia palã eſt me nolle eũ excludere ab hæreditate mea in eũ caſum quo poſtea manumiſi. nec verba dictæ conditionis repugnãt huic ſententiæ: illa ſcilicet, ſi meus erit cum moriar &c.quia quãuis in hoc caſu non ſit meus ſeruus tẽpore mortis mei, tamen ad minus eſt meus libertus.Viuianus.

u *Non putabant.* & male.

x *Adiectum.* j.de cõdi.inſti.l.ſeruus alienus.&.l.quia ratio, cõtra.Solu.vt ibi.& facit.ſ.eo.l.quoties.§.ſi quis ita.

y *Hoc.* ſcilicet,ſi meus erit &c.

z *Si manſiſſet.* ſed per ipſum nouus dominus fieret hæres:vt.ſ.l. proxi.in prin.& facit.j.de cõdi.inſti.l.ij.&.j.e.l.ſi quis Sẽpronũ.

a *Palam eſt.* cum non ſit veriſimile ideo voluiſſe teſtatorem ei auferre hæreditatem,quia feſtinauit ei dare libertatem. Sed contra,infra,de leg.iij.l. qui concubinam.§. ſi Stichus.Solu. ibi non dixit,ſi meus erit:ſed ſi erit in poteſtate mea: vel illa determinatur per iſtam.Accurſius.

b *Neque verba.* ſcilicet,ſi meus erit &c.

c *Libertus eſt.* ergo nõ eſt alienatus.Ro.& facit.j. de penu.leg.l. cum dominus.in fi.

Seruus.]*IACVS.* Iacente hæreditate Titij defuncti inſtitui mihi hæredem Stichum ſeruum hæreditarium.certe valet inſtitutio ita demum ſi dictus Titius fuit capax tẽpore mortis ſuæ, licet hæres eius non ſit capax.Viuianus.

d *Hæres.* facit.ſ.eo.l.non minus.§. hæreditarium. & inſtit.eo.§. ſeruus alienus.&.j.de lega.ij.l.debitor. &.j. de acquiren. rerum do.l.in eo quod caſtrenſi.in fi.&.l.ſeq.

e *Defuncto.* Not.cũ ſeruus hæreditatis iacẽtis inſtituitur,ſufficit quòd

BIU Cujas

A

B

C

D

E

instítutus sit. Nam ius hæredis eo vel maximè tempore inspiciendum est, quo adquirit hæreditatem.Medio autem tẽpore inter factum testamẽtum & mortem testatoris vel cõditionem institutionis existentem, mutatio [a] iuris hæredi non nocet: quia(vt dixi)tria [tantùm] tempora inspicimus:

Medium tempus nõ nocet, quin institutus hæres fiat.

L. VLPIANVS libro sexto Regularum.

SEruum meũ hęredem instítutũ cum libertate, ſi viuus vẽdidero ei cum quo testamẽti factio non est, posteaq; eum redemero: ex testamento mihi hæres esse poterit.nec medium tempus quo apud eum fuit, vitiauit [b] institutionẽ: quia verũ est,vtroq; tempore, tam testaméti faciendi,quàm mortis tẽpore meũ fuisse. vnde si apud eum remanserit, vitiatur institutio: vel si cum eo testamenti factio [c] est, iussu eius adeundo adquiret ei hæreditatem. [d]

Impossibilis conditio de institutione reiicitur.Bartolus.

Si in non faciendo [e] impossibilis cõditio in institutione hæredis sit expressa:secundũ omnium sentẽtiam hæres erit perinde, ac si purè institutus esset.

Hic iurisconsultus ponit omnia nomina vnciarum.Bartolus.

Hæreditas plerũq; [f] diuiditur in duodecim vncias, quæ assis appellatione [g] continẽtur. habent autẽ & hæ partes propria nomina ab vnciavsq; ad assem, puta hæc: [sescunx, [h]] sextãs, [i] quadrãs, [k] triẽs, [l] quincunx, [m] semis, [n] septunx, [o] bes, [p] dodrans, [q] dextans, [r] deunx, [s] as. [t]

LI. MARCIANVS libro tertio Regularum.

TAlem institutionem quidã valere nõ putabant, [u] *Stichus liber esto: & si liber erit, hæres esto.* sed diuus Marcus rescripsit hãc institutionem valere, perinde atque si nõ erat adiectũ, [x] *Si liber erit.*

Suus esse dicitur in quo quis ius patronatus retinet.Bartolus.

Si quis ita scripserit, *Stichus si meus erit cum moriar,liber & hæres esto:* alienatus non poterit iussu emptoris adire hęreditatẽ:quãuis & si non erat hoc [y] expressum,nõ aliàs liber & hæres fieri poterat,quàm si mansisset [z] eius. Sed si viuus eum manumiserit, Celsus libro quintodecimo Digestorũ scribit,fieri hũc hæredem. nõ enim hũc casum testatorẽ voluisse excludere palam est, [a] neq; verba [b] omnino repugnãt.nã quãuis seruus eius non est:at certè libertus est. [c]

In seruo hæreditario inspicitur conditio defuncti.Bartolus.

LII. PAVLVS libro secundo Regularum.

SEruus hæreditarius hæres [d] institui potest,si modò testaméti factio fuit cũ defuncto, [e] licet cũ hęrede instituto nõ sit.

Si testator expleto asse alios hæredes instituit, videtur eos in alio asse reuocare, nõ autem primis substituere.Bartolus.

quòd fuit testaméti factio cum defuncto: licet non sit cũ hærede.

Vcius Titius.] CASVS. Lucius Titius faciens testamentũ instituit sibi hæredem Seium in semisse, & Sépronium in alio semisse: qui Seius & Sépronius erant sui filij forte: & exhæredauit Cornelium & Salustium & Varronem, qui erant similiter sui filij. & postea inuicem substituit dictum Seiũ & Séproniũ. & postea reliquit quibusdam legata & libertates. & postea ita dixit: Dicti Cornelius & Salustius & Varro sint mihi hæredes æquis partibus: & eos tres inuicé substituo. & postea decessit. modo quæritur, quã primi duo & secundi tres habere debeãt? Et dicitur quòd primi duo habent vnum assem, id est, duodecim vncias, & secundi tres habent alium assem. & ita diuiditur hæreditas in dupõdium, id est in xiiij. vncias. Viuia.

a *Cæteris.* puta filiis. aliàs est inepta: vt infra, de verbo. oblig. l. quidam.

b *Posteriores.* ex æquis partibus instituti.

c *At secundo.* scilicet ante substitutioné primorum.

d *Vel tertio.* quod vidébatur, quasi ad proximiora sit faciéda relatio. argu. infra, de le. j. l. si seruus plurium. §. fi. & quasi ordo scripturæ sit seruandus.

e *Datum.* ergo primo gradu videntur instituti sicut & alij scilicet, Seius & Sempronius. & facit supra, eo. l. Titius.

f *Videri.* Nota ordinem scripturæ a non seruari.

Pater filio.] CASVS. Titium filiũ meum impuberem mihi hæredé instituí: & ei seruum meum Stichum pupillariter substituí: & ei libertaté dedi: & postea decessi. pupillus prædictus existens mihi hæres dictum Stichum vẽdidit Titio: qui Titius emptor iam facto à se primo testamento in secundo testamento liberum & hæredem sibi iussit esse dictũ Stichum. nunquid prius testamentum Titij emptoris Stichi est ruptum per secundum eius testamẽtum prædictum? Et dicitur quòd sic: quia ad hoc vt primum testamentum alicuius rumpatur, sufficit ita secundum factum esse, vt aliquo casu possit hæres ex eo existere. potest autem dictus Stichus esse hæres ex secundo testamento dicti emptoris in vno casu, scilicet cum euanuit substitutio prædicta pupillaris impubere prædicto facto pubere. si autem impubes decessit in pupillari ætate, & sic locum habuit dicta pupillaris substitutio, & sic extitit hæres dictus Stichus dicto impuberi, & sic habuit dictus Stichus libertatem ex testaméto domini sui: volũtarius hæres est Titij, & non necessarius. interim autem donec pendet vtrum sit vel non sit hæres impuberis dictus Stichus ex dicto secundo testamento emptoris, nõ potest habere libertatem & hæreditaté emptoris. cum enim expectet libertatem ex testamento suo vel domini sui quam ei dedit in substitutione impuberis antequam emptor eum institueret, vt dictum est, non potest ex testamento emptoris eam hãbere. Viuianus.

g *Impuberi.* hæredi instituto.

h *Eum.* seruum.

i *Testamento facto.* scilicet suo proprio Titij.

k *Superius.* id est, primum.

ff. Infort.

LIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

LVcius Titius Seio & Sempronio ex semissibus hæredib[9] institutis, & cæteris [a] exhæredatis, inuicé hæredes* substituit: deinde legata & libertates dedit: postea ita subiecit: *Cornelius & Salustius & Varro** *æquis partibus hæredes sunto, quos inuicem substituo.* Quæro, quantum vel priores duo ex semissibus instituti, vel posteriores [b] habere debeant? Marcellus respõdit in obscuro esse, Cornelium & Salustiũ & Varronem primo, an secũdo [c] vel tertio [d] gradu hæredes instituere voluerit: sed secũdum scripturam testaméti quæ proponeretur,* alterum assem eis datum [e] videri. [f]

Vt primum testamentum tollatur per secundum, sufficit esse possibile vt ex secundo adeatur hæreditas. Item seruus substitutus pupillo est ei necessarius, si suus reperitur tempore mortis patris pupilli. Bar.

LIIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

PAter filio impuberi [g] seruũ hæredem substituit, liberumque [eum] esse iusit. eum [h] pupillus vendidit Titio. Titius eum iam primo testamento facto, [i] in secũdo testamento liberum hæredemque esse iusit. Superius testamentũ Titij ruptum est: quia is seruus ei* hæres potest esse: & vt supe-

A l *Sufficit.* vt insti. qui. mo. test. infir. §. posteriore. &. ff. de iniu. rup. testa. l. cum in secundo. & infra, de iis qui. vt indig. l. cũ quidam.

m *Existere.* Nota rumpi primum testamentum per secundum: dum tamen per secundum possit existere hæres aliquo casu.

n *Institutionis.* factæ à Titio.

rius [k] testamentum rumpatur, sufficit [l] ita posterius factũ esse, vt aliquo casu potuerit ex eo hęres existere. [m] Quod ad vim autem eius institutionis [n] pertinet, ita se res habet, vt quandiu pupillo ex ea substitutione hæres potest esse, ex Titij testamẽto libertatẽ hæreditatemque [o] consequi nõ possit. [p] Si [verò] B pupillus in suam tutelã peruenerit, perinde ex Titij testamẽto liber hæresque sit, ac si pupillo [q] substitutus non fuisset. [Sed] si pupillo hæres extitit, propius est vt Titio quoque, si velit, [r] hæres esse possit.

Illius serui institutio præualet, qui fraudandorum creditorum causa institutus non reperitur. Bartolus.

LV. PAVLVS libro primo ad Legem Aeliam Sentiam.

SI is qui soluendo non est; primo loco Stichum, secũdo [s] eum cui ex fideicommissi causa libertatẽ debet, liberum & hæredẽ instituerit: Neratius secundo loco hæredem scriptum [t] fore ait: [u] quia non videtur creditorum fraudandorum causa manumissus. [x] C

Potest quis facere testamentum sub conditione si intra certum tempus decesserit. Bartolus.

LVI. IDEM libro singulari de Secundis Tabulis.

POtest quis ita hæredem instituere: *Si intra annũ septuagesimum decessero,* [y] *ille mihi hæres*

o *Hæreditatemq;.* vtrumque simul. Azo.

p *Non possit.* vt incõmutabiliter possit dici necessarius vel voluntarius: quia adhuc pẽdet, vt subiicit, interim tamẽ videtur necessarius emptori & liber, sed postea fiet ei volũtarius, vt etiam dimittere possit si pupillo succedat: vt. ff. eo. l. seruus alienus. §. qui fideicommissariã. & arg. j. tit. j. l. fi. §. j. Sed alij dicunt de necessario fieri voluntarium, vt ibi: sed nõ econtra: vt hic, & sic interim nõ fieri hæredem emptoris.

q *Ac si pupillo.* decedenti in pupillari ætate. nam alienatio spem libertatis nõ mutauit: vt. C. de testa. ma. statuliberis. sic ergo erit necessarius pupillo: vt infra, titu. j. l. sed si plures. §. quos possũt. Nec ob. quòd est alienus cum pupillus moritur, per quod videtur non esse necessariũ: sicut si testator alienasset: vt supra, eo. l. talé. §. j. sed hoc cũ suo onere trãsiuit cum pupillus alienauit, vt hic, & supra, eo. l. seruus alienus. §. fi. ff. & d. l. statuliberis.

r *Si velit.* non autem cogitur: vt infra, tit. j. l. fi. §. fi.

Si is qui soluẽdo.] CASVS. Institui mihi hæredẽ Titium: & per fideicõ. rogaui eum vt daret libertatẽ Pãphilo seruo meo: & postea decessi. dictus Titius effectus nõ est soluendo creditoribus suis, & dolore paupertatis venit ei febris cõtinua: vnde fecit testamentum, & instituit sibi hæredem necessarium cum libertate Stichum seruum suum, & postea instituit sibi hæredem eodem modo dictũ Pamphilum, & decessit. nunc quæritur, quis eorum debeat esse hæres necessarius & liber ex testamento dicti Titij, cum lex Aelia Sentia nolit nisi vnum esse hæredem: vt. ff. eo. qui soluendo? Et dicitur quòd Pãphilus. nam non videtur ei data libertas in fraudem creditorum. Viuianus. D

s *Secundo.* scilicet substituendo vel etiam instituendo.

t *Scriptum.* scilicet tantum, non primum: vt. ff. l. iij. & erit voluntarius: vt. ff. eo. l. si seruo. aliter si non debetur ei libertas: quia tunc primus: vt. ff. eo. l. qui soluendo.

u *At.* Nota casum in quo valet substitutio, & non institutio. *Substitutio quandoque institutioni præualet.*

x *Manumissus.* qui secundo loco scriptus est hæres. Ir. facit insti. qui. ma. non poss. §. j. & infra, qui & à qui. l. si quis hæres. & infra, eo. l. si ita. j. respon.

Potest quis.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium si intra annum. lxx. decessero. nunquid valet institutio? Et videtur quòd non: quia videor testatus decedere, si decedo intra. lxx. annos. si autem decedo vltra. lxx. ann. videor intestatus decedere: & sic videor decedere p parte intestatus, & pro parte testatus: quod est à iure prohibitum. Dicit tamen quòd valet institutio prædicta: quia videor Titium sub conditio. instituisse. Viuianus.

y *Decessero.* Non obst. regula Catonis. Sed si poneres eum ita dixisse: instituo si decesserò post tale tempus: videtur obstare. non

enim tenet institutio si ante moriatur: vt infra, de reg. Cato. l. j. in princip. Sed responderi potest non obstare: quia sicut hic dicitur, videtur institutus sub cõditione: & si decedit intra illud tempus, vt pote deficiente conditione, non existit hæres. idem esset si sub qualibet alia conditione fuisset institutus: & ea defecisset testatore viuente. nam sufficit ad hoc vt testamentum teneat, quòd adiri potest hæreditas ex eo. Vel dic quòd nõ habet locum regula Catonis quoties ex volũtate testatoris apparet aliud esse dicendum, id est, quoties testator voluit eam cessare. Vel dic vt dixi infra, de regu. Cato. l. iij. & iiij. Vel dic quòd regula Catoniana habeat locum in legatis: hæc lex in hæreditatibus. Accursius.

a *Pro parte.* quia tũc institutus haberet quãdocunque decederet: sicut & habet totũ ex parte institut⁹. sed hoc non habet si post tempus decedat: quia deficit conditio. non ergo pro parte suæ ætatis dicitur testatus, pro parte non: sed in totum testatus sub constitutione.

esto. non enim pro parte [a] testatus intelligi debet, sed sub cõditione instituisse.

Substitutus liber præfertur instituto seruo si per eius libertatem creditores fraudẽtur. Bartolus.

LVII. IDEM libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

SI is qui soluẽdo non est, seruum cum libertate hæredẽ instituerit, & liberum [b] substituerit: ante incipiendum erit à substituto. [c] Lex enim Aelia Sẽtia ita demum ei qui in fraudem creditorum hæres institutus est, conseruat libertatem, si nemo alius ex eo testamẽto hęres esse potest.

Pronomen hic hæc hoc, demonstrationis est rei præsentis ad oculum.

LVIII. IDEM libro quarto ad Vitellium.

SI is qui.] *CASVS.* Ego non existens soluendo creditoribus meis Stichum seruum meum mihi hæredem instituo cum libertate: & Titium liberum meum amicum ei substitui. certe erit mihi hæres Titius, & non Stichus: quia lex Aelia Sentia ita demum ei qui in fraudem creditorum hæres institutus est, conseruat libertatem, si nemo alius ex eodẽ testamẽto hæres potest esse: vel si potest, & non vult. & ita intelligitur hæc. l. Viuianus.

b *Liberum.* aliquem. & facit insti. qui ma. non poss. §. licet.

c *Substituto.* Nota alium casum similem huic. sic supra, de libe. & posthu. l. sed & si pepercerit. §. fi.

NEmo dubitat.] *CASVS.* Cum esset Titius coram me, eum instituo ita: Hic hæres mihi esto. demonstrando eũ, sed non nominando. certe valet institutio. sed & si ita dixi: instituo mihi hæredem Titium fratrem meum. certe valet institutio: quamuis non sit Titius meus frater. & hoc dicit. Viuianus.

d *Coram.* sic supra, eo. l quoties. §. si quis nomen. & supra, si cer. pe. l. certum. Accursius.

e *Instituitur.* vt infra, de condi. & demon. l. falsa. affectionem enim denotare voluit: vt. C. de offic. diuer. iudi. l. singuli. & infra, de adi. lega. l. alumnæ. in princi. Sed contra. C. de testa. neque. & C. eo. l. nec apud. & l. si pater. Sol. hic testator sciebat nõ esse fratrem quem instituit: ibi credebat eum fratrem & filium, cum non esset. & in dubio videtur eum credere fratrem nisi probetur contra. Arg. j. de leg. iij. non aliter. Accursius.

Liber homo.] *CASVS.* Seius liber homo seruiebat tibi Titio, & ipse credebat se esse seruum, cum non esset: & tu similiter credebas. Gaius instituit sibi hæredem dictum Seium: & tu Titius iussisti ei vt adiret hæreditatem: & ipse adiit. certe quamuis credens se seruum adiuerit, vt dictum est: tamen hæres pro se est, & non pro te Titio qui eum bona fide possides. & hoc si gerebat in animo suo vt hæreditati obligari vellet si aliquo modo appareret eum liberum esse. si autem hoc in animo non gerebat, sed sola necessitate tui iussus adiuit, non hæres erit pro se, sed tibi bonæ fi. possessori hæreditatem adiret. [*SI QVIS ITA.*] Seius erat socius Titij in salinis publicis, quas à republi. conduxerant: ita quòd Titius habebat ibi quartam partem: qui Seius fecit testa. & ita in eo dixit: Titius qua ex parte mihi socius est in vectigali salinarum, sit mihi hæres pro ea parte. & postea decessit dictus Seius. certe siue instituerat dictus Seius aliquos alios hæredes in toto asse hæreditatis suæ antequam dictam institutionem Titij faceret, siue non in toto asse, sed in parte hæreditatis: semper erit Titius hæres dicti Seij pro quarta parte hæreditatis Seij, sicut pro quarta parte salinarum erat socius. Distinctione illorum reprobata qui dicebant, si Seius instituerat alios in toto asse, Titium prædictum non esse in aliqua parte hæredem. si autem aliqua pars assis vacua relicta fuit ab institutione primorum, ex ea vacua parte dictum Titium hæredem esse. [*TITIVS HAERES.*] Ita dixi in testamento meo: Titius hæres esto. Seius & Mæuius hæredes sunto. & postea decessi. certe in hæreditate mea habebit Titius vnum semissem, & Seius & Mæuius alium semissem. [*CVM QVIS.*] Instituit mihi hæredem Titium in tribus vnciis: & Seium & Gaium in tribus: & Sempronium in sex vnciis. & decessi: & postea Titius non adiuit. † certe accrescit sua pars ei ita bene Sempronio si. Secut Seio & Gaio: & accrescit prędictis pro portionibus hæreditariis. & idem est si dictus Gaius non erat principaliter institutus, sed substitutus alicui hæredum, & hæres eius ex substitutione: quia semper habebit suam partẽ de parte Titij repudiantis. [*SI HAERES.*] Titium ciuem Romanum & capacem existentem instituit mihi hæredem. post testamentum autem meum fuit ei aqua & igni interdictum: & ita effectus fuit non capax: & postea rediit in ciuitatem, & ita fuit effectus capax: & postea ego decessi. certe erit mihi hæres: quia medium tempus inter testamentum meum & mortem meam non nocet. & idem est si eum instituo sub conditione, & tempore existentis cõditionis inuenitur esse capax. nam habebit hæreditatem meam de iure ciuili. & si vellet petere bonorum poss. de iure prætorio, posset. sed & si ei legassem equum meum, & non instituissem eum, & eadem accidissent in eius persona: æquum petere posset. [*TITIVS EX SEMISSE.*] Ita dixi in testamento meo: Titius ex semisse hæres esto. Seius ex quadrante, id est, ex tribus vnciis hæres esto. & dictus Titius si in capitolium ascenderit, ex alio quadrante hæres esto. ita diuisi totam hæreditatem inter eos. certe antequam Titius capitolium ascendat, si vult pro hærede gerere, non potest habere nisi semissem in quo institutus fuit pure. postquam autem ascenderit capitolium, non solum ex semisse prædicto erit hæres, sed etiam ex quadrante in quo fuit institutus sub dicta conditione. & non habet necesse gerere pro hærede quantum ad dictum quadrantem, cum iam sit hæres propter semissem. [*SI ITA SCRIPTVM.*] Ita dixi in testamento meo. Titius ex parte tertia & ex. iiij. vnciis sit mihi hæres. Mæuius ex parte tertia sit mihi hæres: & prædictus Titius ex reliqua parte, id est, ex. iiij. vnciis sit mihi hæres, si intra tertias kalendas nauis ex Asia venerit. est ergo Titius à me institutus in. iiij. vnciis pure, & in quatuor sub conditione: & Mæuius in. iiij. vnciis pure. si ergo existat conditio intra dictas kalendas, erit Titius hęres ex besse, id est, ex octo vnciis. si autem non existat, erit hęres in. iiij. vnciis in quibus fuit institutus pure: & cohæres suus in aliis quatuor. & quatuor vncias in quibus fuit institutus sub conditione Titius, diuidet per medium. antequam igitur certum sit vtrum conditio existat vel deficiat, habebit Titius. iiij. & duas vncias, & ita sex, & cohæres suus. iiij. & duæ superfluæ erunt in pendenti donec existat vel deficiat conditio. & si quidem existat conditio, habebit eas Titius. si autem deficiat, habebit eas cohæres suus iure accrescendi. Sed quid si dictus Titius decesit antequam dicta conditio existat, & postea conditio extiterit? Certe dictus sextans, id est, duæ vnciæ nihilominus accrescent dicto Mæuio cohæredi Titij, & non habebit eas hæres Titij. nam cum adhuc pendente conditione dubium esset Titio, an Mæuio is sextans datus esset: Titius decessit. nec potest intelligi datus ei hæredi Titij qui tempore dandi in rerum natura non fuerit. [*SI ATTILICINVS.*] dic vt infra, in glo. Accur. Viuianus.

NEmo dubitat rectè ita hæredem nuncupari posse, *Hic mihi hæres esto*: cum sit coram [d] qui ostenditur. Qui frater non est, †si fraterna charitate diligitur: rectè cum nomine suo sub appellatione fratris hęres instituitur. [e]

Si liber homo adiit vt seruus iussu alterius, non valet aditio. Bartolus.

LIX. CELSVS libro sextodecimo Digestorum.

LIber homo, cum tibi seruiret, hæres institutus, iussu tuo adiit. Trebatius [ait] esse eum hæredem: Labeo tunc nõ esse hæredem, si necessitate id fecerit, [f] non quòd [g] alioquin [h] vellet obligari.

Potest relinqui portio hæreditatis per respectum ad portionem alterius rei. Bar.

d *Coram.* sic supra, eo. l quoties. §. si quis nomen. & supra, si cer. pe. l. certum. Accursius.

e *Instituitur.* vt infra, de condi. & demon. l. falsa. affectionem enim denotare voluit: vt. C. de offic. diuer. iudi. l. singuli. & infra, de adi. lega. l. alumnæ. in princi. Sed contra. C. de testa. neque. & C. eo. l. nec apud. & l. si pater. Sol. hic testator sciebat nõ esse fratrem quem instituit: ibi credebat eum fratrem & filium, cum non esset. & in dubio videtur eum credere fratrem nisi probetur contra. Arg. j. de leg. iij. non aliter. Accursius.

f *Fecerit.* ideo, subaudi.

g *Quòd.* id est, quia.

h *Alioquin.* id est, aliàs, & facit infra, de acqui. hære. l. aditio. & l. vj. & l. qui putat. §. j. & l. qui aliena. §. j. & §. fi. & de acquir. rerum domi. l. liber homo. & dic vt plene not. instit. per quas perso-

BIU Cujas

no.ac.§.idem placet. in glo. Io. ingratus nulli. Accursius.

a *Descripto.* id est, adfiguato aliis hæredibus.

b *Maximè.* quasi dicat, etiam si maximè &c. & est pro eis, quia forte longe maior quantitas est in societate. sed certe nō ad quātitatem, sed ad quōtitatem se refert: & sic tenet. C. de pactis conuen. l. ex morte.

c *Pars.* scilicet assis.

d *Duobus datur.* vt & supra, eo. l. Titius. & l. interdum. ij. respon. & l. Lucius. & de verbo. signi. l. triplici. Sed cōtra, infra, de leg. ij. l. Lucius. §. Lucius. Sol. geminatio verborum a in fiorum, hæres esto: vel repetitio quæ sic hic tollit contra. Ité cō tra. C. de impub. & ali. substi. l. fi. j. respō. Sol. illa secundum istā intelligitur: vt ibi nota.

e *Cum aliquo.* si enim cū aliquo coniūctus est, ei soli adcrescet: vt. C. de caducis tollē. §. his ita. & §. sin autem ex iis qui. & ï. eo. l. hæredes. & de lega. ij. l. coniuncti. & facit. j. de leg. ij. l. Mæuio in princip. & supra, eo. l. item quod Sabinus. §. j.

f *Substitutus.* nō dicas substitutum cum instituto vocari: sed si plures sint substituti, & vnius pars deficit, adcrescit aliis substitutis secum prædicto modo.

g *Scribendi.* secus si sit nuncupatiuū: quia non curatur tēpus testamēti secundum quosdam: quod non placet.

h *Cuius Romanus.* cui soli legari potest: vt. ï. ad leg. Fal. l. j.

i *Et igni.* cuius loco est deportatio: vt. ï. ad leg. Iul. pec. l. iij.

k *Rederit.* in ciuitate.

l *Hæres institutus.* sub. redierit in ciuitate eo tempore quo &c. H.

m *In legatis.* verum in legatis tantum inspici vnum tempus debet, non vt in hæredibus tria: vt no. supra, eo. l. si alienum. §. j. & facit supra, eo. l. seruum. & ï. tit. j. l. si is qui. & de mā. testa. l. Aristo.

¶ Si quis ita hæredē instituerit: *Titius qua ex parte mihi socius est in vectigali salinarum, pro ea parte mihi hæres esto:* quidam putant, si asse descriptō [a] id adiectum sit: vt maximè [b] socius fuerit Titius, non esse hæredē: sed si qua pars [c] vacua relicta fuerit, ex ea hęredē [eū] esse. quod totum & ineptū & vitiosum est. Quid enim vetat, asse descripto vtiliter Titiū ex parte fortè quarta, ex qua socius erat hæredem institutum esse?

Duo coniuncti habent vnum semissem: vnus disiunctus habet alium. Bartolus.

¶ *Titius hæres esto: Seius & Mæuius hæredes sunto.* Verum est, quod Proculo placet, duos semisses esse, quorum alter coniunctim duobus datur [d].

Portio deficiēs eius qui nemini erat cōiunctus, accrescit omnibus. Bartolus.

¶ Cùm quis ex institutis qui nō cum aliquo [e] coniunctim institutus sit, hęres non est: pars eius omnibus proportionibus hæreditariis adcrescit: neque refert, primo loco quis institutus, an alicui substitutus [f] hæres sit.

Media tempora non nocent. Bartolus.

¶ Si hęres institutus scribendi [g] testamenti tempore ciuis Romanus [h] fuit, deinde ei aqua & igni [i] interdictum est, hæres fit si intra illud tempus quo testator decesit, redierit [k]: aut si sub conditione hæres institutus [l] est, quo tempore conditio extitit.* Idem & in legatis [m] & in bonorum possessionibus.

Institutus ex parte purè, & ex parte sub conditione: si habet cohæredem, adeundo ex pura, pro parte conditionalis institutionis est hæres conditione pendente. sed ea existente in totum sine noua aditione: & decedens interim non transmittit. h. d. cum §. sequen. Bartolus.

A iure institutionis. Ité nec iure adcrescendi: quia non deficit pars socij: vt. ï. de acquirē. hære. l. si solus. Respon. nō videtur sub conditione relictus, cū in omnem euentum sit habiturus: vt. §. eo. l. si quis ita. &. §. proxi. §. alterius autem sextantis non est hæres, quia forte conditio deficit. Accursius.

¶ *Titius ex semisse hæres esto: Seius ex quadrante hæres esto: Titius si in capitolium ascenderit, ex alio quadrante hæres esto.* Antequā capitolium ascendat, si pro hærede gerat, ex semisse [n] hæres erit: si capitoliū ascenderit, & ex quadrante [o] hæres erit: nec erit ei necesse, p hęrede gerere, quippe iam hæredi. Si ita scriptū fuerit, *Titius* [p] *ex parte tertia, Mæuius ex parte tertia hæredes sunto: Titius, si intra tertias kalendas nauis ex Asia venerit, ex reliqua parte hæres esto:* videamus, ne Titius statim ex semisse hæres sit. nam dūo hæredes instituti sunt, sed Titius aut ex semisse [q], aut ex besse [r]. ita sextans [s] vtiq; erit in pendenti [t]. & si conditio extiterit, ex besse hæres erit. si non extiterit, ille sextans [u] Mæuio adcrescet. Sed si decesserit Titius antequā conditio existat, deinde conditio extiterit: tamē ille sextans nō Titij hæredi [x], sed Mæuio adcrescet. Nā cùm adhuc dubium esset, Titio, an Mæuio is sextans datus esset, Titi⁹ decesit: nec potest intelligi datus ei qui tempore dandi in rerum natura non fuit.

Qui adit hæreditatem hæredis defuncti ex parte, si suam propriam institutionem omittit, eius portio pro parte sibi adcrescit si habet cohæredem: alias insolidum. Barto.

¶ Si Attius [y] Titium & Mæuiū & Seium æquis partibus hæredes instituit, [&] Titius [z] interim solus adiit [a] hæreditatem, & Seium [b] hæredē instituit: poterit Seius Titij [c] adire [d] hæreditatē Attij, vel adire, vel omittere: sed Attio ante quàm adeat vel omittat eius [e] hæreditatem, ex semisse [f] hæres erit. si

u *Sextans.* id est, illæ duæ vnciæ.

x *Non Titii hæredi.* ad quod. C. de cad. tol. §. sin autē sub conditione. Sed contra. ï. de acquir. hære. l. qui ex duabus. Sol. ibi nō habuit cohæredē. licet Ro. ibi glossauerit contrariū: sed male, vt no. ibi per l. præcedentèm.

y *Si Attius.* Continet duos casus. Primus est talis: Pone, Attius Titium, Seium & Mæuiū instituit hæredes ex æquis partibus. duobus deliberantibus Titius tantum pro sua parte adiuit hæreditatē Attij: deinde cōdidit suū testamentum, & Seium ex asse sibi hæredē instituit. modo quæritur, an Seius possit adire hæreditatem Titij, & omittere hæreditatem Attij? Respond. quòd sic, sed interim erit hæres ipsi Attio ex semisse. Sed quid erit si Seius adeat hæreditatem Attij? Respon. quòd tunc ex persona Titij erit hæres Attij ex triente: & ex sua ex alio triente: & sic habebit bessem. Secundus est talis: Pone, Attius tantum instituit Titium & Seium. postea solus Titius adiuit hæreditatem Attij, & Seium instituit: qui Titio extitit hæres. modo quæritur, an Seius possit omittere hæreditatem Attij: an necessario illi Attio ex asse hæres erit? Respon. quòd ille est hæres: cum ipse solus est hęres Titij qui pro parte adiuit hæreditatem Attij: & sic solus per Titium est hęres Attij pro parte. si igitur non adeat ex persona sua, tunc cum totam hæreditatem Titius adiuit, partem quam omisit ex sua persona, ex persona Titij habebit. & sic idem est ac si per Titium ipse solus fuisset hæres institutus. secus autem si non essent tantum duo instituti ab Attio: vt in princi. §. dicitur. Accursius.

Casum ponit duplicitèr.

n *Ex semisse.* & etiam ex ea parte quadrantis quæ eū tanget etiā conditione deficiente: vt. §. eo. l. si quis ita scripserit. &. ï. proxi. §.

o *Etiam ex quadrante.* toto. vel dic residuę partis quadrantis sine vlla aditione: vt hic, &. §. eo. si te solum. &. ï. de secun. tab. l. ij. §. si duo. Sed contra. ï. de acquiren. hęredi. l. si solus. Solu. non ob. quia verum est quòd statim adeundo vnam, acquiro alterā si iam delata est. si vero nondum delata, acquiram eam cū defertur: nec erit opus noua aditione: vt ibi.

p *Titius.* de quo primo dictum est, qui fuit institutus ex semisse.

q *Aut ex semisse.* si conditio deficiat.

r *Ex besse.* si extat conditio.

s *Sextans.* id est, duæ vnciæ.

t *In pendenti.* conuenitur tamen interim pendente conditione quilibet eorum ac si nihil in pendenti esset: vt. ï. ad leg. Fal. l. qui fundum. §. si tu. & dic quòd alterius sextantis statim est hæres Titius: vt hic dicitur. Sed oppo. non extitit conditio: ergo nō habet

y *Si Attius.* in primo casu sunt tres, in secundo duo hæredes.

z *Titius.* primus hæres.

a *Adiit hæreditatem.* pro parte sua scilicet tertia.

b *Seium.* scilicet cohæredem suum.

c *Titii.* sui cohæredis à quo fuit institutus.

d *Hæreditatem adire.* suo proprio nomine Ro. Vel adire pro sua parte quæ est tertia.

e *Eius.* Attij.

f *Ex semisse.* id est, medietate hęreditatis. trienté enim habet ex sua institutione: medietatē trientis Titij habet iure adcrescēdi si eius hæreditatem non adiit. alius medius triens est in suspenso. & dic ex semisse, scilicet interim. & hoc ex persona Titij. nam etsi

repudiat ex sua persona, tamen ex semisse hæres erit.

a *Hæres erit.* id est, fuisse dicendus est.

b *Triens.* hæreditatis pone Titij.

c *Habebit.* scilicet Seius.

d *Seius.* dumtaxat.s.hi duo.& subaudi,& Titius &c.

e *Titio.* testatore.

f *Hæreditatem.* Attij.

g *Ei.* Attio.

h *Ex asse hæres est.*& certe ex asse hæres est saltem per Titium cui succedit: vt.C. de cadu.tol.l.j.§.his ita.&.j. titu.j.l.sed si plures.§. ij.&.C.de iur. delib.l. quidé.& in auth.de hæ re.& Fal.§.j.colla.j.

i *Quamuis ipse.* scilicet Seius.

k *Hæres est.* Attio per medium Titium.

l *Hæres.* cum nõ vult esse hæres ex testamento Attij.

m *Institutus sit.* scilicet ab initio, quoniam hæres hęredis &c.vt.j. de verb.signi.l.sciẽdũ. &.C.de vsufru.l.antiquitas. Sed certe immo videtur partem hæreditatis Attij eum directo habere: aliam per obliquum per medium Titium: vt.ſ.eo.l.quoties.§.si quis primũ.cõtra.sed ibi voluit sic habere: hic noluit habere vt ex testamẽto Attij.

Qui soluendo.] CASVS. Titius nõ existens soluẽdo creditoribꝰ suis, instituit sibi hæredẽ Stichũ seruũ suũ: & postea Pamphilũ.certo Stichus erit hęres.nã lege Aelia Sẽtia ita cauetur, vt si duo pluréſve ex eadẽ causa hęredes scripti sunt, vti quisq; primus scriptus sit, hæres sit. Stichus autẽ primo fuit hic scriptus. Viuia.

adierit Seius Attij hæreditatẽ, Titius ex triente dumtaxat hæres erit[a]: & per hæreditatẽ Titij triens[b] dumtaxat ad Seium perueniet: alterum trientem ex sua institutiõe habebit[c]. Quid ergo, si ab Attio Titius & Seius[d] hæredes instituti sint, Titius adierit hæreditatem, [&] Titio[e] Seius hæres extiterit? potest ne Attij hæreditatem[f] omittere? an necessariò ei[g] ex asse[h] hæres est? quippe cum alius nemo hæres institutus est: quàm is ipse[i] qui ex aliqua parte iam hæres est[k], perinde est quasi vnus hæres[l] per Titium institutus sit.[m]

Seruus primo loco institutus ab eo qui non est soluendo, est hæres necessarius. Bar.

LX. CELSVS libro vicesimo nono Digestorum.

QVi soluendo non erat, ser Quũ primo loco, & alterũ seruũ secundo loco[n] hæredes scripsit. Solꝰ is qui primo[o] loco scriptus est, hæreditatem capit[p]. Nam lege Aelia Sẽtia ita cauetur, vt si duo pluréſve ex eadẽ causa hæredes scripti sint: vti quisque primus scriptus sit, hæres sit.

Verba enuntiatiua quæ erant in actu odioso, dispositionem inducunt. Bartolus.

LXI. MODESTINVS libro octauo Rẽsponsorum.

QVi volebat filiam exhæredare[q], sic testamentò cõprehẽdit: *Te autem filiam ideo exhæredaui, quoniam contentam te esse dote volui.* Quæro, an efficaciter exhæredata sit? Modestinus respõdit nihil proponi cur non esset voluntate[r] testatoris exhæredata.

Potest quis instituí in tempus quo capere poterit. Bartolus.

LXII. IDEM libro secundo Pandectarum.

IN tempus capiendæ hæreditatis institui hæredem posse, beneuolentiæ est: veluti, *Lucius Titius cum capere*[s] *potuerit, hæres esto.*[t] Idem & in legato.

Vitiatur institutio propter incertitudinem personæ. Bartolus.

QVotiens[u] non apparet ſquis hæres institutꝰ sit, institutio nõ valet (quippe euenire potest, si testator complures amicos eodem nomine habeat, & ad designationem nominis singulari nomine[x] vtatur) nisi ex aliis apertissimis probationibus fuerit reuelatum pro qua persona testator senserit.

Portio coniuncti deficiens adcrescit coniunctis, disiuncti omnibus. Bartolus.

LXIII. IAVOLENVS libro primo ex Cassio.

HAeredes sine partibꝰ vtrũ coniunctim, an separatim scribãtur, hoc interest, quòd si quis ex coniũctis decesserit, hoc non ad omnes, sed ad reliquos qui coniuncti erant, pertinet[y]. sin autẽ ex separatis, ad omnes qui testamẽto eodẽ scripti sunt hæredes, portio eius pertinet.

n *Secundo loco.* in secundo gradu tamen.

o *Qui primo.* quasi maiorem ad eum affectionem habeat: vt hic, &.j.eo.l.si non lex.§.temporibus.& arg.j.de fideicom.lib.l.generaliter.§.quid ergo si plures.&.ſ. de vsufruct.l.quoties. sed hoc fallit.j.qui & à qui.si quis hæres.&.ſ.eo.l.si is qui soluendo.quæ sunt arg.contra. Item facit.ſ.eo.l.qui soluendo.

Ordo scripturæ seruandus est.

p *Capit.* nota ordinem scripturæ seruandum.

Qui volebat.] CASVS. Titius volens filiam suam exhæredare ita dixit in testamento suo: Te autem filiam ideo exhæredaui, quoniam contentam te esse volui dote quam tibi dedi quando nupsisti. quæritur, vtrum videatur efficaciter exhæredata? & videtur quòd non: quia non dixit exhæredo te filiã. sed dixit te autem filiam exhæredaui &c? Respõ. tamen quòd efficaciter exhæredata est. Viuianus.

q *Exhæredare.* videbatur quòd non: quia eam non exhæredauerat, licet dixisset, ideo exhæredaui. sed tamen videtur bene exhæredata: quia dixit quòd esset contenta dote, & sic eam alienam fecit à sua hæreditate. & hoc est etiam exhæredare: vt.C.de libe. præte.l.iij.Azo.& facit.ſ.de rei vindi.l.emptor.§.fi.&.ſ.solu.matri.l.si socer.§.j.&.j.de ali.lega.l.cum vnus.§.fi.&.j.de dona.l.ex hac. Sed arg.contra.ſ.eo.l.ex facto. Item nota voluntatem magis quàm verba inspici.sic.j.de adi.lega.l.iij.§.conditio. Arg.contra j.de vsufruct.lega.l.si alij. Accursius.

r *Voluntate.* Nota voluntatem magis quàm verba inspici.

In tempus.] CASVS. Lucium Titium non capacẽ institui mihi hæredem cum esset capax, vel cum capere poterit. vel legaui ei cum legatum capere poterit. certe valet institutio & legati datio. [*QVOTIENS.*] Seius habẽs plures amicos quorũ quilibet nominabatur Titius, instituit Titium hæredem: & ita non apparet de quo Titio senserit. certe institutio non valet. si autẽ appareat ex aliquibus argumentis de quo Titio senserit testator, bene valet. Viuianus.

s *Cum capere.*& sic licet non sit capax testamenti tempore: si tamẽ postea efficiatur capax, erit hæres. secus si simpliciter eũ instituisset: quia non teneret institutio si tunc cum instituitur non esset capax: vt.ſ.eo.l. si alienũ.§.j. quæ est contra. Itẽ contra.ſ.eo.l.hæreditas.& institu.eo.§.hæres. Sed ibi ex certo die: hic ex incerto. Item contra, infra, de reg. Cato.l.j. Sed hic testator noluit regulam habere locũ. & facit infra, de lega. ij.l.si ita quis testamento.& infra, titu.j.l.si is qui hæres. Accursius.

t *Hæres esto.* Nota hæredem posse institui ei qui erit capax: licet non sit capax hæres capax tẽpore testamenti.

u *Quotiens.* dic vt no. infra, de leg.ij. si quis seruum.§.si inter duos. &.l.si quis Titio.§.fin. & facit infra, de reb. du.l.si fuerit. & facit supra, eo.l. quotiens.§. hæres.& de testa.tut.l. duo sunt Titij. & de ma.testa.l.cum ex plu-ribus.& de adimẽ.l. iij.§.si duob⁹.& de cõdi.& demõ.l.falsa.§.j.

x *Singulari nomine.* vt luti Titius amicus sit mihi hæres. nam si vtitur plurali nomine, terque esset hæres. Item supra.e.l.qui soluendo.cõtra. Sed ibi vnus supereſt. Accursius.

y *Pertinet.* vt &.C.de cad.tol.l.j.§.his ita.&.ſ.eo.l.liber homo. §.cũ quis.&.j.de leg.iij.l.re coniuncti. Nec ob.ſ.eo. itẽ quod Sabinus.§.j. quia ibi non fuerunt coniuncti verbis: vt ibi not.

Hæredes.] CASVS. Institui mihi hæredes Titiũ & Seium, & Gaium & Sempronium, & Primum & Secundum, nõ nominando certas partes: & ita fuerunt re coniuncti. ita tamen dixi in dicta institutione: Titiũ & Seium & Gaium instituo mihi hęredes: Sempronium instituo mihi hæredẽ. Primum instituo mihi hæredem. Secundum instituo mihi hæredẽ. & sic omnes, vt dixi, fuerunt re coniũcti. Titius autẽ & Seius & Gaius soli fuerũt coniuncti verbis. pone ergo quòd Titius decesserit antequã adiret hæreditatem pro sua parte: qui Titius erat coniunctus Seio & Gaio re & verbis, vt dictum est: aliis autem non nisi re. certe pars sua Titij pertinet tantum ad Seium & Gaium, & non ad alios. si autem decedat Gaius vel Sempronius, vel Primus vel Secundus qui verbis alicui coniuncti nõ erant, portio eius pertinet ad omnes cohæredes suos. Viuianus.

Eius seruum. CASVS. Titius habens Stichum seruum suum decesserit relicta vxore sua prægnante. ego in articulo mortis constitutus instituo mihi hæredem dictũ Stichum: qui quidẽ Stichus erit sine dubio illius qui nascetur ex dicta vxore Titij post mortem meã. nunquid valet institutio in seruo: quia cũ instituo mihi hæredẽ seruum, inspicitur persona domini serui instituti ad sciendum vtrũ valeat institutio, vel non: vt si quidẽ dominus sit capax, valeat institutio serui: aliàs nõ: vt.ſ.e.l.nõ minus. hic autẽ Stichus non habebat dominiũ tẽpore mortis: quia nõ erat adhuc natus:

BIU Cujas

natus: vt dictū est. Respon. tamen quòd valet institutio ad exemplum serui hæreditarij qui instituī potest ante aditā hæreditatē: quamuis tempore testamēti instituentis ipse sit nullius. Viuianus.

a *Eius seruum.* facit institu. eo. §. seruus autem alienus. &. ſ. eo. l. non minus. §. j. Accursius.

Poteſt inſtitui ſeruus eius qui poſt mortē teſtatoris naſcetur. Bartolus.

LXIIII. IDEM libro ſeptimo Epiſtolarum.

EIus seruum [a] qui post mortem meā natus erit, hęredē instituī posse Labeo frequenter scribit: idq; verū esse manifesto argumēto cōprobat: quia seruus hęreditarius prius quàm adeatur hæreditas, instituī hæres potest: quamuis is testamēti facti tempore nullius sit.

Non videtur quis eum inſtituere quem legando grauauit. Bartolus.

LXV. IDEM libro duodecimo Epistolarum.

HAereditas [b] ad Statiū Primū nullo iure pertinet, cū instituī hæres nō sit: nec quidquā ei [c] prodest, quòd ab eo aliquid legatū est, aut libertus ei defuncti testamēto commēdatus est, [seruúſve:] ex quo [d] si manumissus non est, seruus est.

Coniunctus re tantum, & coniunctus verbis tantum, ad portionem vacantem pariter admittuntur. Bartolus.

LXVI. POMPONIVS libro primo ad Quintum Mucium.

SI ita quis hæredes instituerit, † *Titius hæres esto* [e]: *Gaius & Mæuius æquis* [f] *ex partibus hæredes sunto*: quāuis, &, syllaba [g] coniūctionē faciat: si quis [h] tamē ex his decedat, nō alteri soli pars adcrescit, sed & omnib⁹ cohæredibus pro hæreditariis portionibus: quia non tam cōiunxisse quàm celerius [i] dixisse videatur.

Inſtitutio plenior prævalet. Bartolus.

LXVII. IDEM libro secundo ad Quintum Mucium.

SI ita † scriptum fuerit [k], *Tithasus si in capitoliū ascēderit*, [l] *hæres esto* [m]. *Tithasus hæres esto*: secūda scriptura potior [n] erit. plenior [o] est enim quàm prior.

Inſtitutio non poteſt conferri in alterius voluntatem expreſſam. ſed relatā ſic. Bar.

LXVIII. IDEM libro septimo ad Quintum Mucium.

SI quis Sempronium hęredē instituerit sub hac cōditione, *Si Titius in capitoliū ascēderit*: quāuis non aliàs hæres esse possit Sempronius, nisi Titius ascēdisset in capitolium, & hoc ipsum in potestate sit repositū Titij: quia tamen scriptura nō est expressa voluntas Titij, erit vtilis ea institutio. Atquin si quis ita scripserit: *Si Titius voluerit, Sēpronius hæres esto*: non valet institutio. Quædam [p] enim in testamentis si exprimantur, effectum nullum habent [q]: quādo si verbis tegantur, eandē significationē habeāt quā haberent expressa: & momētū [r] aliquod habebūt. [t] Sic enī filij exhęredatio cū eo valet, si qs hæres [t] exīstat. & tamē nemo dubitat, quin si filius ab hoste reuersus decesserit, nepos ex eo non possit scriptus hæres ab auo petere hæreditatem. Sed & si filius ante patrem decesserit, nepos ex eo non possit scriptus hæres ab auo petere hæreditatem. Sed & si filius ante patrem decesserit, nepos ex eo non possit scriptus hæres ab auo petere hæreditatem. Sed & si filius ante patrem decesserit, nepos ex eo non possit scriptus hæres ab auo petere hæreditatem.

Hæreditas.] CASVS. In testamēto meo ita dixi Statio Primo: lego Titio equum meum, & Stichū libertum meum eidem Statio cōmendo: & Pāphilum seruum meum eidem Statio commendo. non tamen hæredē instituī dictum Statiū. nunquid propter prædicta erit meus hæres Statī? Et dicitur quòd non. Item nunquid Pāphilus erit liber propter hoc quòd eum cōmendaui Statio, vt dictum est? Et dicit quod non. Viuianus.

b *Hæreditas ad Statium.* proprium nomen Statius Primus.

c *Et.* Statio: vt videatur institutus.

d *Ex quo.* id est, ex qua commēdatione, si manumissus non est: aliàs, scilicet non fit liber. & facit supra, eo. lex facto autem. Alij dicunt seruū fuisse cōmendatum vt libertū: & tunc dicunt fallere in milite: vt. C. de test. milit. l. ex his. Item dic legatum non valere: vt infra, de lega. iij. l. si fuerit. §. fina. & l. sequent. & facit Cod. de iur. & fac. igno. l. cum testamentum.

Si ita quis.] CASVS Ita dixi in testamēto meo: Titius hæres esto: Gaius & Mæuius æquis ex partibus hæredes sunto. & postea decessi. antequā autē Gaius prædictus adiret pro parte sua hæreditatē meam, decessit. quæritur, cui debeat adcrescere sua pars, vtrū Mæuio, an Titio, an ambobus pro hæreditariis partibus? Et dicitur quòd ambob⁹: quia quamuis coniunctus sit Gaius & Mæuius verbis per copulam &, tamen non tam videor eos coniunxisse per dictam copulam, quàm voluisse eos celerius nominare. celerius enī dixi, Gaius & Mæuius hęredes sunto, quàm si dixissem, Gaius hęres esto, Męuius hæres esto. Est & alia ratio: quia Gaius prædictus & Mæuius sunt separati re per illa verba in institutione apposita, æquis ex partibus &c. quamuis sint coniuncti verbis. Gaio ergo prædicto qui mortuus est, erat coniunctus verbis tantū Mæuius. Titius autem erat coniunctus re tantum. vnde non est mirum si ambo cōmunitēr habent partem Gaij. Viuianus.

e *Titius hæres esto.* per hoc apparet quòd totam hæreditatem ei assignare videtur. Accursius.

f *Æquis ex.* ergo fuerunt isti duo non re coniuncti, sed verbis tantum: quia per copulatiuam coniunctionem videlicet: vt. j. de lega. iij. l. re coniuncti.

g *Et syllaba.* dictio est. Accursius.

h *Si quis.* Gaius vel Mæuius. nam de Titio non esset dubitatio: quia idem est in eo.

i *Celerius.* electiue. q. d. non coniunxit scilicet re: quia dixit pro æquis: aliàs esset secus si omissum sit pro æquis: vt. ſ. eo. l. interdū. sed celeriter dixit, scilicet coniungendo verbis: sicq; dixit celerius, quàm si dixisset Gaius hæres esto, & Mæuius hęres esto. Alij dicunt, vt Azo & H. quòd coniunxit scilicet re. nam quantum ad ius adcrescendi re omnes videntur coniuncti quasi testator id dixisset celeriter. vere tamen duo verbis, alter re coniunctus est: & sic secundum eos fictione sunt re coniuncti. apparet ergo Gaium coniunctum esse Mæuio verbis, & Titio re. & sic simul admittuntur per. l. istam. licet alij præferant re coniunctum: alij verbis coniunctum. Argu. j. de leg. iij. l. re coniuncti. & hic dicunt quòd re tantum sunt coniuncti. & quod dicit, syllaba, &, faciat coniunctionem, scilicet aliàs, non hic: quod non placet. si autem re & verbis aliquis esset coniūctus, deficienti ille præfertur: vt. ſ. eo. l. hæredes. &. d. l. re coniūcti. & facit. ſ. eo. l. liber homo. §. Titi⁹. &. j. de le. ij. l. Mæuio. &. C. de ca du. tol. l. j. §. his ita. &. j. de leg. ij. l. Luci⁹. §. Lucius. Accursius.

† *Concor. tit. hac. l. ca. ſi pater. in gl. ſuper verb.*

Si ita ſcriptum.] CASVS. Ita scripsit Seius in testamēto suo: Titius & Tithasus hæredes mei esto, si in capitoliū ascēderit. Tithasus hæres esto. & decesserit dictus testator. certe secūda scriptura potior erit. nam cū sit pura, plenior est q̄ prima conditionalis: & ita Tithasus habebit hæreditatē pure non expectando aliquam conditionem. Viuianus.

certare. anſte medi. ibi, extra de tres. ſta. lib. 6.

k *Si ita scriptum fuerit.* scilicet. Titius.

l *Ascenderit.* scilicet quilibet eorum.

m *Esto.* ſ. pure.

n *Potior.* Not. plenior rē voluntatē seruandā.

o *Plenior.* est enim pura. ad quod supra, eo. l. si te solum. §. j. &. j. de condi. & demon. nam ad ea.

Si quis Sempronium.] CASVS. Seius instituit sibi hæredē Sempronium sub hac conditione: si Titius ascenderit capitolium. certe valet institutio. si autem Seius ita scripsisset, Sempronius hæres mihi esto si Titius voluerit: non valet institutio. & est ratio: quia quædam sunt quæ si in testamentis exprimantur, effectum nullum habent: sicut est quando committo institutionem Sempronij in expressam voluntatem Titij: vt dictum est. Item quando facio exhęredationem filij mei tali modo: Titius hæres esto. & cum hæres erit, Titius filius exhæres esto. & sic fuit expressa conditio exhæredationis. prædicta autem expressa possunt verbis tegi, & eandem habent significationem ac si expressa fuissent, & valent: veluti cum Seius ita dixit: Instituo mihi Sempronium hæredem si Titius capitolium ascenderit. nam quamuis aliàs non possit hæres esse Sempronius nisi Titius ascēdat capitolium, & quamuis hoc ipsum in potestate sit repositū Titij: quia tamen in institutione nō est expressa voluntas Titij, erit vtilis ea institutio. Item & cum conditio exhæredationis filij nō est expressa, sed fuit facta hoc modo, exhæredo filium meum &c. tunc ita demū erit exhæres filius, si quis alius hæres extiterit. quāuis si expressa fuit conditio exhæredationis, non valeret exhæredatio: vt dictum est. Viuianus.

p *Quædam.* No. quædā expressa nocent, quę tacita nō nocerēt.

p *Quædam enim.* non tamen omnia: vt ſ. l. proxi.

q *Nullum effectum habent.* concor. j. de cōdi. & demon. l. nonnūquam. &. l. ſi in diē. in fi. &. ſ. eo. l. illa. &. j. de leg. ij. ſi ita legetur. Sed arg. contra. j. eo. tit. j. Solu. vt ibi. Ité facit. ſ. eo. l. talē. §. j. &. j. de verb. obliga. l. eum qui. §. j. &. j. de lega. j. l. ſi ita legatum. §. j. & l. senatus. §. legatum. &. ſ. de testa. tute. l. tutor ita.

r *Momentum.* id est, firmitatem.

ſ *Habebunt.* id est, valebunt.

t *Si quis hæres.* dic quod sunt verba legis. q. d. nulla est exhæredatio nisi

BIU Cujas

datio nisi hæres institutus sit,& adeat: vt.ĭ.de cõtra tabu.l.filium. §.sed cum exhæredatio.& sic lex intelligit hanc cõditionem quę ab homine non potest poni,vt subiicit: quia non potest fieri exhæredatio sub conditione: vt supra,de lib.& posthu.l.iij.§.purè. quod si fiat,ille gradus nó valeret,habito filio pro præterito: vt.ĭ. titu.j. l.ex facto.§.Lucius.cum enim exhęredatio debeat præcedere effectum institutionis,ne filius inueniatur præteritus:hic nó esset ita:immò præcedere inuenitur institutionis effectus cũ sic dixit, Titius hæres &c.Accur.

Cornelius.] CASVS. Ita dixit Titi[a] in testaméto suo: Cornelius & Mæuius vter eorũ volet, hæres esto. & decesslt. postea vterque volebat hæres esse. certe vterque erit hęres.illa enim adiectio,vter eorum volet &c.est superuacua: ideo, quia etiam ea nó adiecta futurum fuit vt vter vellet, hæres esset: & vter nollet,hæres non esset. si autem prędictus Cornelius & Mæuius erat ex numero necessariorum hæredum Titij: tunc dicta verba, vter eorum volet &c.non sunt superuacua: sed habent vim conditionis. & si vterque eorũ volet hæres esse, vterq; erit hæres.& si vnus tantũ volet esse hæres, ille erit hæres.Viuianus.

† *Quæ sint captatoriæ institutiões, vide An. Aug. lib. 4.cap. 15. & Alciat. lib. 2. Paverg.ca.31.*

a *Tu.* Procule.

b *Proculus.* in secunda & prima persona de seipso dicit.

c *Superuacuam.* superuacua est in hæreditate: quia etiam eo nó adiecto non acquiritur nisi velit. vnde non transmittitur hæreditas non adita ad hęredem: vt.C.de cadu.tol.§.in nouissimo.secus tamen in legato : vt.ĭ.de leg.j.l.si ita legatum.§.illi. & infra, de condit.& demon.l.si ita expressim.quia legatum post mortem testatoris transmittitur : vt prædicta.l.si ita legatum dicitur . Sed nónne hæreditas in quibusdam casibus , etiam non adita transmittitur: vt.C.de iis qui ante aper. tab.l.vnica. an ergo tunc erit idem quod in legato? Respon.quod non.sed videtur quod idem. arg. eiusdem legis.

Hæreditas nõ adita nõ transmittitur.

d *Figuram.* scilicet verborũ superuacuam,quæ.s.non dicemus: vt.ĭ.de act.& oblig.l.non figura.& dic figuram,id est formam.

e *Vim.* id est,potestatem.

f *Conditionis.* quia si volunt, erunt hæredes,non inuiti,quod esset nisi hęc cõditio esset: vt hic,&.ĭ.de condit.instit.l.verba.&.ĭ. eo.l.iam dubitari.in fin. & facit supra, eo.l. Titius & Seius. &.s. eo.l.proxi.cum suis concor.

g *Dicerem.* modo soluit primam quæstionem.

Captatorias.] CASVS. Si rogaui Titium vt propter affectionem quam mihi debet,instituat Seium hæredem,& ipse eum instituit: certe ista captatoria.i.adulatoria institutio non est improbata à senatusconsulto Liboniano : sed illa captatoria improbatur quæ collata est ad secretũ alienæ voluntatis,puta si instituit Titius Seium si voluero ego.Viuianus.

Deceptio quandoque ꝓmittitur.

h *Captatorias.* id est, deceptorias. & nota quasdam licitas, & quasdam illicitas. sic & aliàs permittitur deceptio in pretio rerum: vt supra,de mino.l.in causæ.ij.in fine.Accursius.

i *Senatus.* id est,senatusconsultum Libonianum: vt innuitur.ĭ. de iis quę pro non scrip.l.j.& de lega.ij.l.Lucius.§.Sempronius.

k *Affectionibus.* vt si induco testatoré blandis verbis vt me instituat, vel mihi leget : hoc enim valet. non enim ista per senatusconsultum improbatur:sed illæ quarum conditio &c.vt quos

bitat, quin si ita aliquis filium exhæredauerit, *Titius hæres esto: & cum hæres erit Titius, filius exhæres esto* : nullius momenti esse exhæredationem.

Expressio eorum quæ tacite insunt, nihil operatur si exprimantur prout insunt. secus si alio modo. Bartolus.

LXIX. PROCVLVS libro secundo Epistolarum.

Cornelius & Mæuius, vter eorum volet, hæres esto. vterque vult. Trebatius neutrum fore hæredem, Cartilius vtrũque. tu[a] cui adsentiaris? Proculus[b]: Cartilio adsentior: & illam adiectionem, *vter eorum volet*, superuacuam[c] puto. id enim etiam ea non adiecta futurum fuit, vt vter vellet, hæres esset:[&]vter nollet, hæres non esset. Quod si hi ex numero necessariorum hæredum essent, tum id non frustra adiectum esse:& non solum figuram[d], sed vim[e] quoque conditionis[f] continere dicerem[g]: tamen si vterq; hæres esse vellet, vtrumque hæredem esse.

LXX. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

CAptatorias[h] institutiões† non eas senatus[i] improbauit, quæ mutuis affectionibus[k] iudicia prouocauerunt[l], sed quarũ cõditio[m] confertur ad secretum alienæ[n] volũtatis.

LXXI. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

ILlæ autẽ institutiones[o] captatoriæ non sunt, veluti si ita hæredem quis instituat: *Qua ex parte Titius me hæredem instituit, ex ea parte Mæuius hæres esto*: quia in præteritum, non in futurum institutio collata[p] est. Sed illud quæri potest, an idem seruandum sit, quod senatus censuit[q], etiã si in aliam personam captationem* direxerit? veluti si ita scripserit: *Titius si Mæuium tabulis testamenti sui hæredem à se scriptum ostenderit[r] probauerítque, hæres esto.* Quod in sententiam[s] senatusconsulti incidere non est dubium.

LXXII. TERENTIVS CLEMENS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis solidum[t] à lege[u] capere nõ possit, & ex asse sit institutus[hæres]ab eo qui soluendo non est: Iulianus ex asse eum hæredẽ esse respõdit. legi enim[x] locum nõ esse[y] in ea hęreditate quæ soluendo nõ est.

Conditio adiecta in institutione, nõ videtur repetita in substitutione. Bartolus.

l *Prouocauerunt.* vt.ĭ.si quis ali.testa.pro.l.fi.

m *Conditio.* de futuro, non de præterito : vt.ĭ.l.proxi. & da exemplum.s.eo.l.illa institutio.Accursius.

n *Alienæ.* id est, non testantis. & facit.C.de testa.mili.l.captatorias. & infra, de lega.j.l.captatorię.& infra, de condit. instit.l. mulier.§.fina.& supra, eo.l.si quis Sępronių. ver.atqui.Accursius.

Llæ autẽ.] CASVS. Testator dicit: qua ex parte Titius me hęredem instituerit,ex ea parte Męui[a] hęres esto. non est captatoria institutio, & valet : quia est collata in præteritum. si autem ita dicat: Titius hæres esto si ostenderit & probauerit Mæuium hęredem à se scriptum in tabulis testamenti sui:tunc bene est captatoria, & non valet. nã incidit in sententiam dicti senatusconsulti.Viuianus.

Fili.

o *Illæ autem institutiones.* quæ nõ faciunt cõditionem : vt supra, si cer.pe.l.itaque.& facit supra, eo.l.hoc articulo.&.s.eo.l.ij.

p *Collata.* & ideo valet.

q *Censuit.* Libonianus prohibens fieri in futurum: puta,si feceris me hæredem, hæres esto: vt.ĭ.de iis quę pro non scrip.l.j.in fin.

r *Ostenderit.* futurum subiũctiui.sic & in verbo,probauerit,& sic de futuro.Accursius.

s *In sententiam.* debet enim institutio ex mera affectione fieri, non per metum pœnæ[a] : vt infra, de verbo. obliga.l.stipulatio hoc modo. nec cupiditate lucri: & sic qui renuntiat præbendæ, vt alius habeat libere facere debet. hic autem ponitur in voluntate hæredis, scilicet vt si alium instituat; quanquam & sine hoc esset in eius potestate. & facit supra.l.proxi.cum suis concor.Accursius.

Si quis solidum.] CASVS. Titius non existens soluendo creditoribus suis, instituit sibi hæredem ex asse filium suum naturalem pone: qui naturalis nó potest capere vltra vnam vnciam filiis legitimis & naturalibus extantibus. nunquid erit hæres ex asse siue in totum ? Et dicitur quod sic : quia satisfacto creditoribus, non remanebit ei nisi vna vncia, & forte minus . Lex enim quæ vetat eum accipere vltra vnam vnciam , non habet locum in hæreditate quæ non est soluendo.Viuianus.

t *Si quis solidum.* vt filius naturalis : vt.C.de na.lib.l.ij.item. & C.de secun.nup.l.j.Accursius.

u *A lege.* id est,occasione legis impedientis.

x *Legi enim.* quæ ideo quem insolidum capere vetat, ne commodum sentiat totius hæreditatis: non etiam ne onera sustineret solus.pœna enim nemini immunitatem præstare consueuit: vt.ĭ. de inter. & releg.l.antepenult.§.fi.Ro.sic ergo pro vtilitate aliorum hoc habet, non pro sua.sic.ĭ.ad Treb.cogi.§.his.& infra, si quis aliquem testa. pro.l.j.§.j.& infra, de le.præ. bo.pos. contra tabu.l.iij.§.penul. &.ĭ.titu.j.l.si is qui. & infra, de contra tabu.l. non putauit.§.si quis sua. & infra,de leg.ij.l.cum ei.

y *Non esse.* non capacem esse capacem in odium sui.

Sub conditione.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium sub conditione si nauis ex Asia venerit vsque ad annum, & substitui ei Seium,& decessi.postea transiuit annus,& non venit nauis,& sic defecit conditio, & viuit adhuc Titius institutus. certe erit hæres purè substitutus prædictus : quia in substitutione sua non repetij conditionem.Viuianus.

Sub

BIU Cujas

LXXIII. GAIVS tertiodecimo* ad Legem Iuliam & Papiam.

SVb conditione[a] hęrede instituto, si substituamus: nisi eandem conditionem repetamus[b], purè[c] eum hæredē substituere intelligimus.

Instituto in certa re, erit hæres in totum detracta mentione illius rei. Bartolus.

LXXIIII. LICINNIVS RVFINVS libro secūdo Regularū.

SI quis ita hæres institut[d] fuerit, *Excepto fundo, excepto vsufructu hæres esto*: perinde erit iure ciuili, atque si sine ea re[d] hęres institutus esset. ídq; auctoritate Galli Aquilij factum est.

LXXV. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum.

SI filius substituatur ei à quo præteritus est: non vt intestati patris, sed ex testamento habebit hæreditatem[e]: quoniam & quolibet alio substituto, si fuisset ab eo exhęredat[o][f], inde testamentū inciperet, vbi filius esset exhæredatus[g].

Donari potest marito donationem re-

uocati, aliàs secus: quia talis donatio morte confirmatur. Bartolus.

LXXVI. IDEM libro quintodecimo Quæstionum.

SEruus vxori à marito mortis causa donatus, mariti manet[h], vt & Iuliano quoque videtur. Idem[i] si accipiat libertatem simul & hæreditatem[k], viro necessarius hæres erit: nec sine libertate aliquid ei legari potest[l].

Agitur ex scriptura declarata, non ex scriptura declarante. h.d. Vel aliter: In una scriptura videtur contineri id quod continetur ad quam refertur. Bartolus.

LXXVII. IDEM libro septimodecimo Quæstionum.

ASse toto non distributo[m], ita scriptū est: *Quē hæredē[n] codicillis fecero, hæres esto.* Titium codicillis hęredē instituit. Eius quidē institutio valet ideo, q̄ licet codicillis dari hæreditas nō possit[o], tamē hæc ex testamento data videtur[p]. sed hoc tantum ex hęreditate habebit, quantū ex asse residuū mansit.

---

a *Sub cōditione.* casuali. aliud forte in potestatiua vel mixta, quæ semper intelligitur repetita: vt. C. de cadu. tollen. l. j. §. pro secundo. &. §. ne autem. Accursius.

b *Repetamus.* expresse.

c *Pure.* id est, sine ea cōditione quę imposita erat instituto. inest tamen in substitutione illa cōditio, si institutus hæres non erit: vt insti. de vulga. substit. in prin. Cur ergo intelligitur repetiisse easdē partes in substitutióe: vt. j. titu. j. l. qui liberis. §. fin. Item eadē legata: vt. j. de leg. j. l. licet imperator. Item in legato translato eadem cōditione: vt. j. de adimen. lega. l. legatū. quæ sunt cōtra? Respon. hic substitutus de nouo grauatur quadā alia cōditione, qua nō grauabatur institutus, scilicet si ille hæres non erit. per quod videtur releuari à prima ar. d. l. licet. Iteē quia institutiōes sūt fauorabiliores. Iteē contra. j. de leg. ij. cum pater. §. ab instituto. Solu. vt ibi. Item not. contra repetitionem. & sic sunt arg. contra. ff. ad. l. Aquil. l. quēadmodū in fi. l. & de iudi. l. fi iudex.

Si quis ita.] CASVS. Instituit mihi hæredē Titiū ex fūdo meo Titiano, excepto vsufructu. certe hæres institutus videtur in tota hæreditate mea, detracta fundi mentione. & hoc dicit Gallus Aquilius.

d *Sine ea re.* id est, sine exceptione eius rei. s. fundi vel vsusfructus: vt. ff. eo. l. j. §. fi ex fundo. totū enim simpliciter debet habere, cū nō sit alius institut[o]: vt. ff. eo. l. ex facto ꝓponebatur. §. j. idē est si plures instituti sunt: vt. ff. e. l. si alteri[o]. Azo. &. l. quoties. §. si duo.

Si filius sub.] CASVS. Instituit mihi hæredem Titium: & filium quem in potestate habebam, præterij, scilicet Seium: & postea eundem filium substituit dicto Titio. & ita non valet primus gradus in quo institutus fuit dictus filius, cum ab eo sit præteritus filius. nunquid habebit filius meus hęreditatē meam ab intestato, an vero ex substitutione? Et dicitur quod ex substitutione: & ita ex testa. & est ratio, quia si substituissem dicto Titio Gaium, & à gradu substituti exhæredassem dictum meū filium: à gradu autē instituti præteriissem eum: nō valeret primus gradus in quo institutus fuit Titius, à quo fuit præteritus filius, vt dictū est: sed inciperet valere testamentum à secūdo gradu substitutionis, à quo filius fuit exhæredatus, vt dictum est, & ita tam in primo casu huius. l. quam in secundo non pereunt legata. Viuianus.

e *Hæreditatem.* quia valet testamentum à substitutione.

f *Exhæredatus.* ab instituto præteritus.

g *Exhæredatus.* ergo & hic incipit testamentum valere vbi esset institutus, quasi tantum faciat institutio, quantum exhæredatio. Azo. & facit supra, de libe. & posth. l. iij. §. fin. & infra, tit. j. l. ex facto. §. Lucius. restat ergo vt perinde habeatur filius, ac si ab eo testator cœpisset, primúmque instituisset à quo filium non exhæredauit, nullo modo instituisset. sed si esset posthumus, totum testamentum rumperetur.

Seruus.] CASVS. Stichum seruū meum donaui vxori meæ mortis causa. certe me viuente est adhuc meus: & ideo si instituam eum hæredem cum libertate, erit mihi hæres necessarius. Item & propter hoc quod meus est, non possum ei aliquid legare sine libertate. Viuianus.

h *Manet.* vt supra, de dona. inter vi. & vxo. l. si cum. §. fina. &. l. quia. &. l. sed interim. Sed contra in eo. tit. l. si is seruus. vbi dicitur esse in pendenti. Sed ibi fictione: vel quod de futuro poterat esse, considerabat: hic præsens verum.

i *Idem.* scilicet seruus. aliàs, Vnde.

k *Et hæreditatem.* ex testamento domini erit &c. vt &. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. vxori. Accursius.

l *Potest.* vt &. C. de leg. seruus. & infra, de le. j. l. plane. §. si coniunctim. &. j. e. l. si socius. Sed arg. contra. C. de necess. ser. l. quidam. §. illo. Sol. vt ibi.

Asse toto.] CASVS. Institui mihi Gaium in quatuor vnciis hæreditatis meæ, & Sempronium in tribus: & de quinque vnciis residuis vsq; ad assē, nihil dixi. & postea ita dixi in eodem testamento. ille mihi hæres esto quē fecero hęredem in codicillis. & postea feci codicillos: & in eis institui mihi hæredem Titium sine parte, & decessi. nunc quæritur, de duobus vnum est, an valeat institutio Titij in codicillis facta. secundum est, quantum debeat habere Titius de dicta hęreditate mea, & si dicta sua institutio valeat. & videtur quod non valet institutio: quia in codicillis non potest dari hæreditas. respōdetur tamē quod valeat: quia videtur data in testamento propter illa verba quæ in institutione dixi, ille mihi hæres esto quem in codicillis hæredem fecero. & habebit dictus Titius ex dicta institutione in codicillis facta dictas quinq; vncias. Viuianus.

m *Non distributo.* puta instituto Seio in octo vnciis.

n *Hæredem.* no. quem institutum in codicillis[a] esse hæredem.

o *Non possit.* vt. C. de codicil. l. ij. nisi sit miles: vt infra, de mili. testa. l. quærebatur. Accursius.

p *Videtur.* similia sunt. j. de cōdi. & demō. l. si ita scripsero. &. j. de cōdi. insti. l. institutio. &. C. de codic. l. j. &. j. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si de Falcidia. & de verb. sign. l. lege. &. j. l. proxi. §. j. &. j. de lega. iij. l. si quis. in prin. &. C. de manumiss. testa. l. j.

Qui non militabat.] CASVS. Gaius paganus i. non miles, habens in quadam prouincia quæ vocabatur Pānonia, bona, quæ reliquit ei mater sua, Valentia pone trecenta: & habens in quadam alia prouincia quæ vocabatur Syria, bona, quæ reliquit ei pater suus, Valentia pone centum: Stichum libertum suum instituit sibi hæredem in dictis bonis maternis, & Titium in paternis, & postea decessit. nūc quæritur, quam partē quilibet dictorum hæredū habere debeat de hæreditate? Et dicitur quod quilibet habet vnum semissem: & ita æqualiter sunt hæredes. sed iudex familiæ erciscundæ qui agnoscit inter eos de diuidēda hęreditate, debet sequi voluntatem dicti testatoris, adiudicando liberto dicta bona materna, quasi essent ei prælegata: & Titio paterna, quasi ei prælegata forent: & faciendo quod ipsi ad inuicem præstāt sibi cautiones cū satisdatione propter actiones dictorum prælegatorū nomine eis adinuicem cōpetentes: scilicet vt si acceperit aliquis eorū nomine prælegati plusquā ei licuerit. per. l. Falcid. restituat alteri. & ita erit salua Falcidia in dictis prælegatis, & quam adhuc nō erat certum locū habere eo forte quod relinquebat testator quædā alia aliis legata sub cōditione quæ adhuc pendebat. si autem incōtinenti certum est locum habere Falcidiam in prelegato vnius eorum in retinenda per eum Falcidia, siue in retinendo quadrantem, id est Falcidiam quilibet eorum, & extincta Falcidia de dictis prælegatis per quēlibet eorum, dodrantes dictorum prælegatorum cōpensabuntur adinuicē vsque ad concurrentem quātitatem, opposita doli mali exceptione illi qui nō vult cōpensationem admittere. de quibus omnibus ita ponas exemplū vt hic ponit glos. in verbo, cōpensetur. [LVCIO TITIO.] Gaius instituit sibi hæredem Lucium Titium ex duabus partibus hæreditatis suæ, quæ caperent octo vncias: & Publium Mæuiū instituit ex quadrante. i. ex tribus vnciis: & ita diuisit hæreditatem suam inter prædictos in. xj. vncias: & ita nihil dixit de vncia quæ restabat ad assem: & decessit dictus Gaius.

a *Nec ꝛſa-pūtur codicilli ꝑ substequētes codicillos: nec per subsequēs testamentū. l. i. & ibi Bar. C. de codic. & in Spec. de instru. edit. §. viso de ꝛpugnatione. nisi sint contrarii glos. & Bar. in. l. 3. C. eo.*

modo,

BIU Cujas

modo quæritur, qualiter debeat diuidi inter prædictos hæreditas sua? Et dicitur quod in dodrantem, id est.ix.vncias debet diuidi hæreditas sua: & in quadrantem, id est tres vncias, vt scilicet Lucius Titius institutus in besse, siue in duabus partibus hereditatis, siue in octo vnciis habeat dodrantem, id est.ix.vncias, & Publius Mæui[9] habeat quadrantem.i.tres vncias. nam ex eo quod testator instituit Publiũ Męuium in quadrante, id est in trib[9] vnciis videtur talem modum posuisse in duabus partibus hæreditatis suæ, siue in besse, siue in octo vnciis in quibus instituit Lucium Titium: scilicet vt ipse Lucius Titius habeat.ix. vncias, siue dodranté ex quo alios non instituit hæredes, sicut euenit alibi. nã si legauit Gaius Titio.x. libras, & non dixit de quib[9] denariis, nos intelligemus de quib[9] intellexit testator cõtemplatione aliorũ legatorum quæ reliquit dict[9] testator aliis. nam si in aliorum legatis expressit nummorũ speciem, puta quia expressit de Bononinis: Titij prædicti legatum de Bononinis intelligemus.

*Halo. soluta

[FILIIS HAEREDIBVS.] Duos meos filios instituo mihi hæredes æquis partibus: & postea instituo mihi hęredẽ filium fratris mei in duabus vnciis. certe.x.vncias habebunt filij mei: duas autem fratris filius. & idem esset, si dictum filium fratris mei instituissem antequã dictos meos filios. secus autem esset, si nominatim instituissem mihi hæredes filios meos in toto asse, vel in.xij.vnciis hæreditatis meæ: & filium fratris mei instituissem sine parte. nam alterum assem haberet tũc filius dicti mei fratris. [SEIVS MAEVIVM.] Seius instituit hęredem Mæuiũ ex parte quę per leges capere posset Mæuius: & ex reliqua parte instituit Titiũ. & decessit Seius. modo inuenitur quod Męuius potest capere totam hæreditatẽ per legem non vetantem: & eam hæreditatẽ vult habere. Certè Titius nihil habebit. si autem non instituisset Seius Titium ex reliqua parte, sed simpliciter: habebit Titius vnum assem primo, & Mæuius alterum. si autẽ Mæuius non sit in aliquo capax, Titius habebit totam hæreditatem: qui Titius fuit adiectus siue substitutus. Viuianus.

LXXVIII. IDEM libro sexto Responsorum.

QVi nõ militabat[a], bonorum maternorũ[b] quæ in Pannonia possidebat, libertum hæredem instituit: paternorum quæ habebat in Syria, Titium. Iure semisses ambos habere constitit: sed arbitrum[c] diuidẽdę hæreditatis supremam volũtatem, factis adiudicationibus, & interpositis ꝓpter actiones[d] cautionib[9] [e], sequi, salua* Falcidia[f]: scilicet vt quod vicę mutua pręstarent doli ratione, quadrãti retinendo cõpensetur[g]. ⁋ Lucio Titio ex duabus partibus, Publio Mæuio ex quadrante, scriptis hęredibus, assem in dodrantẽ[h] esse diuisum respondi. Modum enim duarum partium ex quadrante declarari[i]. quod veteres nũmis Titio legatis, nummorum specie ꝓ̃ demonstrata, cęterorũ legatorum cõtemplatione receperunt[k]. ⁋ Filiis hæredibus æquis partibus institutis, ac postea fratris filio pro duabus vnciis[l]: vnum assem inter omnes videri factum placuit, & ex eo decem vncias filios accepisse[m]. Tunc enim ex altero asse portionem[n] intelligi relictam, cum asse nominatim dato, vel duodecim vnciis distributis, residua portio non inuenitur[o]. Nihil autem interest quo loco sine portione quis hæres instituatur[p], quo magis assis residuum accepisse videatur. ⁋ Seius Mæuium ex parte quam per leges capere possit, hæredem instituit: ex reliqua Titium[q]. Si Mæuius solidum capere poterit, Titius adiectus aut substitutus hæres non erit[r].

LXXIX. IDEM libro primo Definitionum.

QVod si nõ sit reliqui facta mẽtio[s]: tantũdẽ in altero asse habebit Męuius*, quantum Titius in primo[t].

LXXX. IDEM libro sexto Responsorum.

QVod si Mæuius nullius capax sit[ſ] in totum substitutus admittitur[u].

LXXXI. PAVLVS libro nono Quæstionum.

CLemens patronus testamẽto cauerat, vt si sibi natus filius fuisset, hæres esset: si duo filij, ex æquis partibus hæredes essent: si duæ filiæ, similiter: si

[a] *Qui nõ militabat.* secus in milite: vt.ſ.fami.ercis.l.hęredes.§.j. &.j.ad Treb.l.cogi.§.sed si miles.&.j.de mili.testa.l.si certũ.§.j.

[b] *Maternorũ.* nõ est vis in paternis vel maternis, vel aliis bonis.

[c] *Sed arbitrum.* repete, constitit. Accursius.

[d] *Propter actiones.* legatorum seu prælegatorum nomine competentes.

[e] *Cautionibus.* scilicet ab vnoquoque, vt alteri restituat: si ei plusquam licuerit, fuerit legatum. Accursius.

[f] *Salua Falcidia.* quam vnusquisque habet in parte socij: & cõputat ei in parte socij quam retinet in re sibi prælegata. Sed ad quid sit cautio, cum statim fiat solutio per cõpensationẽ? Respõ. cautio fit quando est dubium an habeat locum Falcidia. si vero certũ esset, tunc statim fit cõpensatio: vt.ſ.eo.l.ex facto.§.& si forte.&.§.quod si fuerit. Vel dic dictam cautionem fieri pro soluendo ære alieno pro dimidia: & sic propter actiones creditorum & legatorum: vt &.ſ.eo.l.ex facto.§.vnde scio.

[g] *Compensetur.* scilicet ab vnoquoque, vt alteri restituat si ei plusquam licuerit, fuerit legatum: vt ecce bona in quibus libertus erat institutus valent.ccc. Titij.c.& pone.cxx.deberi. Cũ ergo quilibet sit hæres ex semisse, quilibet soluet.lx. & sic liberto remanent.ccxl.& Titio.xl.si ergo dicat Titius, non habeo Falcidiam semissis. ſ. l. & tu liberte habes.ccxl.ergo.cxx.ex persona tua,&.cxx.ex mea: ex illis quos habes ex persona mea, volo Falcidiam scilicet.xxx.libertus dicet,& tu habes.xl.scilicet.xx.ex tua persona.&.xx.ex mea: illa.xx.quę habes ex mea, compenso tibi: & sic non debeo nisi.x.& hoc sufficit: quia sic habet Titius.l.quæ sunt quarta semissis toti[9] hereditatis.sic ergo fit cõpensatio generis ad genus.sic.ſ.de leg.ij. vnũ genus ex familia.§.si de Falcidia.&.ſ.si pars hæreditatis petatur.l.ij. & facit.j.eo. ex facto. &.ſ.fami.erciſ.l. si pater. &.C.fa.erciſ.l.si cognitionem.

[h] *In dodrantem.* i. in nouem vncias.

[i] *Declarari.* hoc ipso quod quadrante reliquit, cum primo duas partes alij reliquisset, in nouem tantũ vncias videtur diuisisse hæreditatem: quarum duas partes habebit Lucius, tertiam Publius. Ir. Et nota quod sequés scri. ptura determinat præcedentem: vt.ſ.eo.cum quid in testamẽto.§.fi. & testa.l.hęredes.§.sed & si notã. & infra, proxi. respon.&.ſ.l.proxi. & infra.l.proxi.

[k] *Receperunt.* vt si in aliis legatis est factamẽtio certæ pecuniæ, de eodem genere intelligitur, cum indistincte nummos legauit: vt infra, de lega.iij. l.nummis.& de lega.j.l.si seruus plurium.§.fina. & supra, proxi.respon.

[l] *Pro duabus vnciis.* scilicet instituto.

[m] *Accepisse.* sequens ergo scriptura exponit & restringit primam.sic.ſ.§.proxi.no. Sed contra.ſ.eo.l.si ita.§.quidam. vbi ceditur as. Solu. vt ibi. Accursius.

[n] *Portionem.* à testatore expressam. alioquin habebit dimidiam hæreditatis, scilicet alias.xij.vncias: vt instit.eo.§.partibus. &.ſ. eo.l.item quod Sabinus.§.sed si asse.&.l.interdum.§.ij.&.iij.hodie vero hoc casu, cum certa portio datur, asse etiam nominatim expleto, non exceditur as: sed deminuitur primo quantum datur secundo: vt.C.de lega.l.cum quæstio.

[o] *Non inuenitur.* scilicet in asse iam distributo. at in nostro casu non est totus as in alium translatus nominatim.

[p] *Instituatur.* asse nondum distributo. alioquin dimidiam dabitur, vt dixi modo.& facit.ſ.eo.l.quo loco.

[q] *Titium.* instituit vel substituit.

[r] *Non erit.* sic supra, eo.l.item quod Sabinus.§.aliter atque.

[ſ] ⁋ *Vod si non. Mentio.* sed simpliciter fuit institutus Titius.

[t] *In primo.* id est, tantum vnus quantũ & alter, cum Mæuius sit capax. alias secus: vt.j.l.proxi. Item no. quod melius dixisset secundo, cum dixit primo.

[u] ⁋ *Vod si Mæuius. Admittetur.* nam residui &c. vt.C.eo.l.j. &.j.de verbo.signi.l.cæterorum. Accursius.

Clemens.] CASVS. Quidam nomine Clemens patronus ita cauit in testamento suo, cum nõ haberet filios, sed expectaret habere, Si mihi filius natus fuerit, sit mihi hęres. si duo filij mihi nati fuerint: ex æquis partibus sint mihi hæredes. si autem duæ filiæ mihi natæ erũt, ex æquis partibus sint mihi hęredes. si autem filius & filia mihi nati erunt, filius sit mihi hæres ex duabus partibus: filia ex tertia. & postea decessit dictus Clemens patronus: & postea nati fuerũt ei duo filij & filia. modo quæritur, qualiter hęreditas debeat diuidi? Et dicitur ꝙ quinq; partes de ea debẽt fieri: & ex eis debet habere vnus ex filiis masculis duas partes, & alius alias duas partes: & filia vnã. & est ratio, quia testator voluit quod filij

filij essent pares in hæreditate: quia si esset solus filius & filia, filius haberet in duplo plus quàm filia. [*SI ITA SCRIPSERIT.*] Ita dixit testator in testamento suo: quanta ex parte à me Titium hæredem institutũ recitassem, ex ea parte Sépronius hæres esto. & decessit. modo quæritur, an valeat dicta institutio? Et dicitur quod sic: quia nõ est captatoria. nam non est collata in arbitrium alterius: sed in factum prẽteritum testatoris. si autẽ nullum testamentum dicti testatoris recitatũ est, quia forte nõ fecit aliquod, est nulla institutio prędicta, ea ratione, quia non fuit vera conditio prędicta in prẽteritum apposita: & non ea ratione quod fuerit captatoria: quia non fuit. Viuianus.

a *Vel etiã.* vel, pro &.
b *Accipiat.* sic. ff. de lib. & posthu. l. si ita. & ff. e. l. si ita. §. j. Sed quid econtra si duæ filiæ, & vnus filius? Respõ. tantum filius quãtum illæ duæ filiæ habebit per hanc legẽ, & per prædictas similes. Accur.
c *Captatoria.* quia nõ est collata in secretum alienæ voluntatis, immõ testatoris: sicut etiã dicitur supra, eo. l. captatorias.
d *Et remota.* &, pro etiam. & hoc, quia deficit cõditio quę inesse videbatur. Sed cõtra. ff. eo. l. ij. in princi. & l. si quis ita sibi scripsit hęredem. Solu. ibi circa eandem personam: scilicet, esto hæres ex qua parte te instituam. hic circa diuersas: scilicet inquantũ instituã Titium, intantũ Seius sit hæres. secundũ Io. Vel dic, quod hic dicitur, videbatur inanis, non tamen erat per leges illas. vel est inanis vt conditionalis: est tamen valida, vtputa tacita per leges prędictas. quæ duæ vltimæ in idem recidunt.

Si quis ita.] *CASVS.* Institui mihi hęredem Seium extraneum sub hac conditione, si Titius qui debebat esse meus hæres ab intestato si testamentũ non fecissem, vindicare nolit hęreditatem meam: & postea decessi. certe legitimo hærede volente hæreditatem meam, non admittitur institutus. & ita fallit hic illa regula qua dicitur, quia legitimus nõ admittitur instituto volente. Viui.
e *Meam.* sub. talem instituo. Accursius.
f *Vindicante.* sed an ex testamẽto vindicat legitimus, vel ab intestato? Dicitur quòd ex testamento, ne obsit regula. Quãdiu ex testamento poterit adiri, cessat ab intestato: vt. ff. de acquiren. hæredi. l. quãdiu. &. ff. de regu. iur. l. quãdiu. Item ad hoc. ff. quib. mo. vsusfru. amit. l. interdum. &. ff. de except. do. l. fi. §. j. &. j. eo. l. Lucius. Sed tu dic ab intestato. nec obstat dicta regula: quia speciale est hic propter defuncti voluntatem, qui voluit vindicationem legitimam esse quasi quandam conditionem: vt not. C. cõmunia de succes. l. antequam. Accursius.

Si non lex.] *CASVS.* Non solum si lex Aelia Sentia impediat libertatem serui, nõ potest dominus dicti serui etiam nõ soluendo existens facere eum sibi hęredem necessarium: sed etiam si alia lex, vel senatusconsultum, vel etiam cõstitutio impediat dicti serui libertatem. de lege autẽ Aelia Sentia impediente ita exemplum pone: Titius non soluendo existens, instituit sibi hæredem cum libertate Stichum seruum suum: & postea instituit sibi eodem modo Pamphilum seruum suum. certe lex Aelia Sentia

filius & filia, filio duas partes, filiæ tertiam dederat. Duobus filiis & filia natis, quærebatur quemadmodum in proposita specie partes faciemus, cum filij debeant pares esse, vel etiã [a] singuli duplo plus quàm soror accipere. Quinque igitur partes fieri oportet, vt ex his binas masculi, vnam fœmina accipiat [b].

Relatiua quantitatis etiam inducunt cõditionem: quæ cùm defecerit, inanis videbitur substitutio vel institutio. Bartolus.

¶ Si ita scripserit testator, *Quanta ex parte me à Titio hæredem institutum recitassem, ex ea parte Sempronius mihi hæres esto*: non est captatoria [c] † institutio. Planè nullo recitato testamẽto ab ipso testatore, inanis videbit institutio, [&] remota [d] suspitione captatoriæ institutionis.

Ex voluntate defuncti prius est locus successioni ab intestato quàm ex testamento. Bartolus.

LXXXII. SCAEVOLA libro quintodecimo Quæstionum.

SI quis ita hæres instituatur, *Si legitimus hęres vindicare nolit hæreditatem meam* [e]: puto deficere conditionem testamenti illo vindicante [f].

Quando plures leges cõcurrunt ad vnum effectum: si cessat vna, remanet virtus alterius. Bartolus.

LXXXIII. IDEM libro octauodecimo Quæstionum.

SI non lex Aelia Sentia [g] †, sed alia lex [h], vel senatusconsultum [i], aut etiã constitutio [k] serui libertatem impediat: is necessarius fieri non potest, etiam si non sit soluendo testator. ¶ Temporibus diui Hadriani senatus censuit, si testator qui cum moreretur* soluẽdo non fuit, duobus pluribúsve libertatẽ dederit, eísque hęreditatem restitui iusserit, & institutus hæres suspectã sibi hęreditatẽ dixerit: vt adire [l] eam cogatur, & ad libertatẽ [m] perueniat, qui priore loco scriptus fuerit, eíque hæreditas restituatur. idem seruandũ [&] in his quib⁹ per fideicõmissum libertas data fuerit [n]. Igitur si primo loco scriptus [hæres [o]] desideret [p] * adire hæreditatẽ, nulla difficultas erit. Nã si posteriores [q] quoq; liberos se esse dicent, & restitui hæreditatẽ desiderent: an soluendo sit hęreditas, & omnib⁹ liberis factis restitui debeat*, apud prætorẽ quæreretur. Absente autẽ primo sequens desiderãs adire hęreditatem, non est audiendus: quia si primus [r] velit sibi restitui hæreditatem, præferendus est: & hic [s] seruus futurus est.

Seruus cui testator de necessitate debet libertatem, non potest eius necessarius hæres fieri. Bartolus.

LXXXIIII. PAVLVS libro vicesimotertio Quæstionum.

SI seruo fideicõmissa liber-

hæredẽ Titium: & dedi libertatẽ directã vel fideicõmissariam trib⁹ meis seruis pone. & iussi dicto hæredi, vt dictus seruus hæreditatẽ meã restitueret. & postea decessi. dictus autem hęres nolebat adire hæreditatẽ, dicens eã sibi suspectã. modo quæritur, vtrum omnes dicti serui libertatẽ habeãt, & possint eum cogere adire, & sibiipsis restituere: an vero primus ex eis vel secundus vel tertius? Et dicitur quod primus tantũ. Sed pone quod prim⁹ est absens: nũquid audiẽdus est secũdus? Et dicitur quod nõ: quia nõ est certum vtrum primus velit sibi restituere hæreditatem, an nõ. si enim primus velit sibi restituere hæreditatẽ, præferẽdus est vt dictũ est: & secundus & tertius debent eo casu serui remanere. si autẽ hæreditas mea esset soluendo creditorib⁹, prętor tuebitur libertatẽ omniũ dictorũ seruorũ, & eis omnib⁹ faciet hęreditatem restitui. Viuianus.

Flo. mauritur

Flo. desideraret

Flo. deberet

g *Si nõ lex Aelia Sẽtia.* quia tũc demũ vn⁹, non plures: vt. ff. eo. l. qui soluẽdo. Accursi⁹.
h *Lex.* vt lex Iulia de adul. vt. C. de adulte. l. verba. vel Flauia: vt. ff. de manu. l. lege Flauia.
i *Senatusconsultum.* vt in fraudem fisci: vt infra, qui & à quibus. l. in fraudem ciuitatum.

Flo. fiat

k *Constitutio.* vt. ff. eo. l. his verbis. §. interdũ. item. C. qui nõ pos. ad liber. perue. l. j. & ij. item. C. si man. ita fue. ali. l. ea quidem.
l *Vt adire.* censuit senatus dico.
m *Ad libertatem.* directam, & directo manumissus.
n *Data fuerit.* hæreditas quæ restitui iussa est.
o *Scriptus hæres.* scilicet seruus qui in effectu quodãmodo hæres est: vt. ff. quod cum eo. l. filius. §. j.
p *Desideret.* solus. & dic adire, & sibi restitui, vel adire primo gradu institutum vt sibi restituat.
q *Posteriores.* id est, nominati post primum seruum.
r *Primus velit.* si autẽ nolit, remanebit seruus, & posterior habebit hæreditatem. sic. C. de testa. ma. l. fi. §. si vero quidam ex seruis. & sic forte aliud erit in institutis: quia cum hæredes instituũtur plures, primus est hæres & necessarius & liber, siue velit siue nolit: vt supra, eo. qui soluendo. vel forte idem est de istis fideicommissariis. arg. ff. ad Treb. l. facta. in fi.
s *Et hic.* posterior. & facit. ff. de tuto. & cura. da. ab iis. l. si impuberi. &. ff. ad Treb. l. mulier. §. nõ est. &. l. si cui. in pri. & l. si res. §. j.

Si seruo.] *CASVS.* Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum per fideicommissum vt Sticho seruo meo daret libertatem purè. & decessi. postea Titius prædictus dictum seruum hæredem sibi fecit cum libertate. nunc quæritur, an dictus seruus sit necessarius hæres dicti Titij? Et dicitur quod non. non enim accepit aliquod beneficium à Titio qui eum instituit cum libertate: quia malo suo velle tenebatur eum manumittere. & idem esset si dictus Titius emisset ab aliquo dictum seruum ea

lege

BIU Cujas

lege vt manumitteretur.nã & hic malo suo velle eum manumittere tenebatur.& idem si emisset eum ab aliquo de pecunia ipsius serui:quia & hic malo suo velle tenebatur eum manumittere.vnde non est mirum si omnibus his casibus non est dictus seruus ei hæres necessarius,sed voluntarius.Viuianus.

a *Data esset.* purè. si in diem, tunc ante diẽ est necessarius: vt.j.de adqui.hæredi.l.si seruum quis.§.si quis. Idem si sub conditione: vt supra,eo.l.seruus alienus §.qui fideicommissariã &.l. pater.

b *Defuncto.* scilicet hæ rede qui hunc seruum instituit.& facit.j.eod. l.testamento.

c *Diui Marci.* & Cõmodi ad Ausidium Victorinum: vt.C.si manita fue.alie.l.ij.Azo.& facit.j.de leg.ij.l. vnũ ex familia.& supra, de pactis.l.si vnus. §. pactus.Accursius.

d *Sua pecunia.* i. pecuniari que videt sua coniuentibus oculis: vt.j. de manu.l.is qui.

e *Extorquere.* s. ex cõstitutione diui Seue.& Anto. vt d.l.is qui.

LVcius Titius.] CASVS. Lucius Titius habens fratrem Titium ita dixit in testamento suo: Titius frater meus mihi ex asse hæres esto.si autem Titius mihi hæres esse noluerit,aut(quod abominor)prius morietur,quã meam adiret hæreditatem,aut filium filiámve ex se natũ natámve nõ habebit: tunc Stichus & Pamphilus serui mei sint liberi, & sint mihi hæredes æquis partib⁹. & postea decessit dict⁹ testator:& Titius non habens aliquem filium adiuit hæreditatẽ suã. modo quæritur, an dictus Stichus & Pamphilus sint liberi & hæredes ex substitutione prædicta: & si non sunt liberi ex substitutione & hæredes, an in partem hæreditatis videãtur adiecti per dicta testatoris verba?& videtur quod debeãt esse liberi & hæredes ex substitutione: quia substituti fuerunt Titio quicunq; de tribus casibus eueniret.primus casus est in verbis testatoris,si Titius noluerit hæres esse.secundus est,si Titius voluerit hæres esse,decesserit tamen antequã adiret.tertius casus est,si Titius noluerit hæres esse,filiũ autẽ vel filiam non habuerit.licet ergo voluerit hæres esse:quia tamen nõ habet filium vel filiam,non debet habere hæreditatem: sed debẽt eam habere Stichus & Pamphilus substituti. Respon. tamen id quod non erunt hæredes & liberi ex substitutione,ex quo Titius adiuit: licet filium non habuerit vel filiam:quia testator non solum non voluit eos esse hæredes,si Titius frater suus vellet hæreditatem,non habens aliquem filiũ:sed etiã noluit esse hæres si frater decessisset liberis relictis priusquam hæreditatem adiret.nam animaduertimus consiliũ testatoris prudens fuisse,scilicet vt non solum fratrem hæreditatem habere volentẽ prætulerit dicto Stycho & Pamphilo substitutis, sed etiam liberos Titij. siue ergo Titius solus velit habere hæreditatem,præfertur substitutis: siue non extet Titius, sed liberi sui extent, & velint habere hæreditatem,præferuntur substitutis.verbũ ergo,aut,positum inter verba testatoris ibi, aut filium filiámve &c. debet intelligi pro, &, vt ita dicti serui videantur substituti Titio in duobus tantum casibus, & non in tribus. vnus est, si Titius hæres esse noluerit.alius est,si Titius voluerit esse hæres,decesserit tamen sine liberis antequam adiret.de illo autẽ non est dubium quod non videntur dicti Stichus & Pamphilus adiecti in partem hęreditatis:quia nõ videtur ea mens testatoris fuisse,vt aliquem vel aliquos adhiberet fratri hæredes,quẽ fratrem aperte ex asse hæredem instituit. Viuia.

* *Flo.sic*

tas data esset, **[deinde]hæres hũc eundẽ seruum cũ libertate hæredem reliquisset:quæsitum est,an necessarius fiat hæres?Et humanius est,& magis æquitatis ratione subnixum,non fieri necessarium. Qui enim etiã inuito defuncto [b] poterat libertatem extorquere, is liber esse iussus nõ magnum videtur beneficium à defuncto consequi: immo nihil commodi sensisse, sed magis debitam sibi accepisse libertatem.Idem probandũ erit & in illo seruo quem testator ea lege emerat,vt manumitteret si hæres fuerit institutus. Nam & hic sepositio beneficio testatoris, proprio iure poterit ad libertatem peruenire ex cõstitutione diui Marci. [c] Idẽ & in eo qui propria sua data pecunia [d] empt⁹ est ab aliquo.nã & hic poterit ab ipso testatore libertatem extorquere [e].

Si in qualibet parte alternatiuè mens testatoris non verificatur: disiuncta accipitur pro coniuncta.h.d.& est singularis lex: & non habet nisi vnam propriam concordantiam.Bar.& Bald.

LXXXV. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

LVcius † Titius qui fratrem habebat, testamẽto ita cauit: *Titius frater meus ex asse mihi hæres esto. si mihi Titius hæres esse noluerit: aut (quod abominor) prius morietur, quàm meam hæreditatem adierit, aut filiũ [f] filiámve ex se natum natámve non habebit: [g] tunc Stichus & Pamphilus serui mei liberi & hæredes mihi æquis partibus sunto.* quæro,cum Titius hę reditatem adierit, & liberos aditæ hæreditatis tempore non habuerit:an Stichus & Pãphilus ex substitutione liberi & hę redes esse possint?Item quæro, si ex substitutione neque liberi neque hæredes esse possint: an in partem hæreditatis videantur adiecti?Respondit, Apparet quidem non eam mentem testatoris fuisse, vt quenquã [h] hæredẽ adhiberet fratri, quẽ apertè ex asse hæredẽ instituisset.Igit̃ si frater adiit,Stichus & Pamphilus hęredes nõ erunt: quos eos amplius noluit hęredes esse, si frater prius quàm hæreditatem adiret, decessisset liberis relictis. Nam prudens consilium testantis animaduertitur.Non enim fratrem solum hæredem prætulit substitutis, sed & eius liberos. [i]

Seruus potest institui sub conditione si voluerit: nec eget exhæredatione in conditionis defectum:& per eam efficitur voluntarius: & implendo conditionem videtur hæreditatem adire.Bartolus.

LXXXVI. MAECIANVS libro septimo fideicommissorum.

IAm dubitari non potest suos [k] quoque hæredes sub hac conditione [l] instituí posse: vt si voluissent, hæredes essent. si hæredes non essent, alium, quem visum erit, eis substituerent: negatumque hoc casu necesse esse sub contraria [m] conditione filium [n] exhæredare: primũ quidem,quia tunc cõditione,id est,si hæredes esse nollent. & est ratio quare nõ est necesse:quia tunc tantũ est necesse,cum in potestate sui instituti non sit an hæres existeret,puta quia institutus est sub casuali cõditione:& quia si semper esset necessaria exhæredatio sub cõtraria conditione,in nostro casu non posset reperiri contraria conditio possibilis, & ad hoc apta. nam si ita diceret testator: filius meus si volet hæres esto.huic conditioni esset cõtraria conditio possibilis ista,si nollet hæres esse,esto exhæres. quod quidẽ ridiculosum esset ponere in testamẽto.& si apponatur in testamẽto, pro excessu quodam & superfluo habendũ est.est ergo verũ quia sui hæredes possunt instituí hæredes sub hac cõditione, si volẽt. & nõ est necesse eos exhæredari sub cõtraria cõditione.Sed nũquid possunt abstinere ab hæreditate ex quo adimpleuerũt conditionẽ dicẽdo se esse velle hæredes?Et dicitur quod non.& idẽ dico in qualibet alia conditione quæ sit in eorũ potestate.Viuia.

IAm dubitari.] CASVS. Per id quod dictum est.ff.eod. suus quoque. &. l. Cornelius.§.quod si hi. amodo dubitari non potest quod sui hæredes possunt hæredes instituí sub hac conditione,si volent. & quod potest eis substitui aliquis si hæredes esse noluerint sui. & non est necesse ad hoc vt voleat dicta institutio,quod exhæredẽtur sub contraria

a Data esset. purè. si in diem, tunc ante diẽ est necessarius: vt.j.de adqui.hæredi.l.si seruum quis.§.si quis. Idem si sub conditione: vt supra,eo.l.seruus alienus §.qui fideicommissariã &.l. pater.

b Defuncto. scilicet hæ rede qui hunc seruum instituit.& facit.j.eod. l.testamento.

c Diui Marci. & Cõmodi ad Ausidium Victorinum: vt.C.si manita fue.alie.l.ij.Azo.& facit.j.de leg.ij.l. vnũ ex familia.& supra, de pactis.l.si vnus. §. pactus.Accursius.

d Sua pecunia. i. pecuniari que videt sua coniuentibus oculis: vt.j. de manu.l.is qui.

e Extorquere. s. ex cõstitutione diui Seue.& Anto. vt d.l.is qui.

† *Ista.l.secũdum omnes scribẽtes est ad hoc multum notabilis quod dicitur i summario. de quo vide gl.& Cardi. in Cle.*

f *Aut filium.* aut,pro &.vt &.C.dever.sign. l.penul.& de institu.& substitu.l. generaliter. & apparet per responsionem huius.l.Azo.& facit.j. de reb.dubi.l.si is.§.cum ita.& sic non obstant iura quæ dicũt alteram de disiunctiuis sufficere veram esse: vt j. de condit. instit.l.v. & de ver.oblig.l.si ita. &.l.si quis ita.Accur.

g *Non habebit.* etiam hæreditate non adita.

h *Quemquam hæredẽ.* id est,cohæredem: ad quod.j. titu.j.l.verbis.

i *Liberos.* tacite:scilicet ab intestato, cum sint ei proximiores. sic insti.de pupil.substi.§. vel singulis.& infra de codicil.l. conficiũtur. in prin. &.j. titu.j.l.si pater impuberis. Azo. &.ff.eo.l.si quis ita hæres.& sic non obstat.ff. eod.l. & facto etiã agi. Accursius.

k *Suos.* vt filios.Accursius.

l *Sub hac conditione.* hæc enim verba in necessario, vt seruo,faciunt conditionem:in extraneo nil operantur: vt hic, &.j.de condi.insti.l.verba.&.ff.eo.l.Cornelius.Accursius.

m *Sub contraria conditione.* scilicet si nolit esse hæres, cum ex hæredo.Ro.

n *Filium.* suum hæredem,de quo dictum est in principio.

Id exi-

BIU Cujas

tantũ id exigeretur[a], cũ in potestate[b] eius[c] non esset, an hæres patri existeret, expectantis extrinsecus[d] positæ conditionis euentum: deinde quod & & si quacumque posita conditione deberet filius sub cõtraria conditione exhæredari, in proposito[e] ne posibilis quidem reperiri posset: certè si verbis exprimeretur, inepta fieret. Huic enim conditioni, *Si volet, hæres esto*: quæ alia verba contraria cõcipi possunt quàm hæc: *Si nolet hæres esse, exhæres esto*? quod quàm sit ridiculum, nulli non patet[f]. ¶ Non ab re[g] autem hoc loco velut excessus[h], hic subiungetur, suis ita[i] hæredibus institutis, Si voluerint[k] hæredes esse[l]: non permittendum amplius abstinere se hæreditate: cum ea conditione[m] instituti, iam non vt necessarij, sed sua sponte hæredes extiterunt. Sed & cæteris conditionibus quæ in ipsorum sunt potestate[n], si sui pareant: ius abstinendi adsequi non debent.[o]

LXXXVII. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

EX vnciis sex primo hærede instituto, secundo ex octo si tertius ex residua parte, vel nulla portionis facta mẽtione hæres instituatur[p], quinq; vncias[q] hæreditatis[r] tertius habebit. In vigintiquatuor etenim partes hæreditate distributa[s], tertio[t] ratio[u] calculi (veluti ex decẽ partibus[x] instituto) quinque vncias adsignauit[y].

Qui semel est hæres, in perpetuum non potest desinere esse hæres. Bartolus.

LXXXVIII. GAIVS libro singulari de Casibus.

EI qui soluendo nõ est, alio quo casu euenit, vt & seruus cũ libertate hæres existat, & præterea alius hæres adiiciatur[z]: veluti si seruo cũ libertate hærede instituto, ita adiectũ sit, *Si mihi Stichus hæres erit, tunc Titius quoque hæres esto*. Nam Titius antequam Stichus ex testamẽto hæres extiterit, hæres esse non potest. Cùm autẽ semel hæres extiterit seru⁹, nõ potest adiect⁹ efficere[a] vt q semel hæres extitit[b], desinat hæres esse.

Hæc lex ponit tres casus in quibus seruus communis æquiparatur seruo proprio. & glo. ponit casum. Bartolus.

LXXXIX. PAVLVS libro secundo Manualium.

EX vnciis.] CASVS. Dictum est supra, eo. l. si alienum. §. fina. quòd testatores diuidunt quandoq; hæredi tates eorum in. xij. vncias, & quandoque in xxiiij. Modo pone Titius instituit hæredẽ in. vj. vnciis quendam nomine primũ: & secũ dum instituit in. viij. vnciis: & ita diuisit inter hos duos. xiiij. vncias: & sic assem excessit. tertium autem instituit ex residua parte: siue instituit tertiũ sine parte, non facio vim. modo quæritur, qualiter debeat hæreditas inter prædictos tres diuidi? Et respon. quòd aut vis diuidere hæreditatem tanquã dupondiũ, id est, tanquam. xxiiij. vn. aut tanquã assem, id est, tanquam. xij. vn. primo casu debet habere primus sex vn. secũdus. viij. tertius. x. secũdo casu debet habere primus tres vn. secundus. iiij. tertius. v. quocunque tamen modo diuidas, non est vis: quia propter hoc non deminuitur, vel augetur hæreditas, vel partes hæredũ quas in ea habent. Viuianus.

rectum, nẽe obliquũ dicitur: sed secundum naturam verbi. bi cui adiicitur. Bart. v. l. cũ quis. §. Seiã. v fi. de leg. 3. & à testatore platũ quid importet: Bar. ad lõ. in. vj. gũ & post eum Ang. in. l. gent. v fi. de acquiren. hæredi.

a *Id exigeretur.* i. exhæredatio in conditionis defectum. Ro.

b *Cum in potestate.* i. cũ esset institutus sub casuali vel mixta conditione: vt. C. de insti. & substi. l. si pater. &. ſ. de lib. & posth. l. filius. in prin. & est tunc speciale vt fiat sub conditione exhæredatio aliàs contra. ſ. de libe. & posthu. l. iij. §. purè. Azo.

c *Eius.* cum non est potestatiua. ſ. cõditio.

d *Extrinsecus.* id est, extra filij potestatem. & quidam habẽt, expectantis euentum: alij, expectando euentum: alij, expectato euentu.

e *In proposito nec posibilis.* aliàs, in proposito impossibilis: & tunc subaudi, & apta. bene enim reperiri potest, puta si nollet esse hæres: sed non apta. aliàs est, in proposito posibilis &c. sed tunc subaudi, non tamen apta: vt apparet ex sequen.

f *Nõ patet.* id est, cuilibet pateret. nam ridiculum esset eum excludere ab hæreditate: ita demum si vellet excludi immo debet ita quis exhæredari, vt sit exclusus ab hæreditate siue velit siue nolit.

g *Non abre.* i. nõ sine causa subiũgitur illud quod subiicit, suis &c.

h *Velut excessus*.* i. superfluũ quoddã. nam cum super hac eadẽ. l. & in toto hoc tit. tractatũ sit qualiter quis possit hæres ĩstitui vel exhæredari: superfluum & excessus quidam est hic adiungere de hæreditate acquirenda vel nõ: vel qualiter acquiritur vel quando. nam satis de hoc tractabitur. ĵ. de acqui. hære. Azo. & secundum hoc non est. §. suis &c. sed hoc non ab re &c. licet enim sit excessus, est tamen pertinens: & ita non sine causa tangit parum. Vel dic, quòd instituatur alius hæres si filius nolit, excreditur: quia primo filio datur facultas immiscendi: & sic filius excedit, & ille excreditur, secundum Rog. q.d. quòd instituatur alius si filius nolit, non est ab re: sed quòd filius exhæredetur si nolit esse hæres, hoc esset ab re: & sic est. §. suis. Vel tertio excessus est exhæredari si nolit esse hæres. & verba, non ab re, determinant verbum, excessus: non verbum, subiungetur. q.d. non est excessus ab re qui sic adiungitur, si nolit esse hæres, cum denium volens excluderetur. Sed quid si dixit, si voluerit scilicet per futurum subiunctiui? Dicũt aliud dicendum: vt arg. infra, de verbo. obliga. l. si quis stipulatus. Vel dic, idem per quemcunque modum verbi ponatur illud in stipulatione: vt & aliàs, supra, cõmunia præ. l. fi. in fi.

i *Suis ita.* scilicet si volent.

k *Si voluerint.* modo respondet.

l *Esse.* ſ. simul. ad quod. ĵ. de aqua plu. arc. l. in diem.

m *Conditione.* si volent.

n *Sunt potestate.* vt si decem det, & similes: vt infra, de condit. instit. l. fina.

o *Non debent.* immo videtur quòd etiã impleta conditione possunt dimittere: vt. ſ. de condic. ob cau. l. j. §. j. & de condit. institu. l. si quis ita hæres. &. l. si pupillus. & infra, de condit. & demon. l. in conditione. & de acqui. hære. l. eum qui bonis. quæ sunt cõtra. Solu. hic in suo: ibi, in extraneo. quod nõ valet per. l. illã, eum qui bonis. Sed dic, aut implet conditionem vt sit hæres, vt hic: an vt possit esse, & conditionem tantum purificet, vt in contrariis: vt infra, de acquir. hære. l. Antistius. Item an hic filius potest repudiare qui fuit institutus si volet? a videtur quòd non. nam ante

p *Instituatur.* & ita de eo, aliàs in eo quòd de dupondio, scilicet decem vnciis est institutus: vt supra eod. l. quæsitum.

q *Quinque vncias.* facta computatione assis. Rogerius.

r *Hæreditatis.* diuisæ in. xij. vncias: quia in xxiiij. diuisa voluit testator vt hic tertius haberet. x. vncias. sed cum dupondium pluriúmve vnciarum ratio ad assem reducatur: qui ex. xxiiij. vnciis, id est, dupondio. x. vncias foret habiturus: is ex xij. id est, ex asse habebit quincuncem: vt instit. eod. §. videamus. in fin.

s *Distributa.* quod voluit testator.

t *Tertio.* aliàs, tertio: aliàs, tertij, id est, ratio portionis tertij.

u *Ratio calculi.* ratio calculi inducit: vt qui. x. ex dupondio. v. ex asse ferat. & qui sex, habeat. iij. & qui. viij. habeat. iiij. & sic omnes ad dimidiam.

x *Partibus.* id est, vnciis.

y *Assignauit.* etenim quæ est portio. x. ex. xxiiij. eadem est. v. ex xij. qui. x. ergo ex. xxiiij. erat habiturus, is habeat. v. ex. xij.

EI qui soluendo.] CASVS. Quãuis generaliter non possit ille qui non est soluendo, habere nisi vnum hæredem: vt. ſ. eo. l. si is qui soluendo. tamen euenit aliquãdo quòd duos habeat hæredes: veluti si ita dicat in testamento suo, instituo mihi hæredem Stichum seruũ meum cum libertate: & si mihi Stichus hæres erit, tunc Titius quoq; hæres esto. nam Titius antequam Stichus ex testamento hæres extiterit, hæres esse non potest. cum autem semel extiterit seruus hæres, non potest Titius adiectus efficere vt desinat hæres esse Stichus qui semel extitit hæres. Viuianus.

z *Adiiciatur.* videbatur ex quo habebat aliquem liberum, quod non posit habere seruum hæredem: vt supra eod. l. si is qui. Sed fallit hoc casu. & est ratio: quia liber non est hæres, nisi demum & tunc primum cum seruus erit hæres. at illa locum habent quãdo ab initio esset hæres liber.

a *Efficere.* vt & supra, eod. l. iij. §. si quis ita.

b *Extitit.* sic supra, de mi. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. & insti. de fideicom. hære. §. restituta.

BIU Cujas

SI socius.] CASVS. Titium socium meũ institui mihi hæredẽ ex asse: & seruo qui erat meus & suus, legaui pure equũ meum, & nõ dedi libertatem dicto seruo. certe nõ valet dictũ legatum. si autẽ legassem ei seruo prædicto modo sub cõditione, valeret legatum si inueniretur liber tempore conditionis existentis. nam & proprio hæredis seruo ab hærede recte sub cõditione legatur per testatorẽ. per prædicta ergo apparet q̃ dictum *Flo. consistit* seruũ quem habeo cõmunem cũ Titio, possum hęredem instituere sub conditione sine libertate, & dare eum cohæredẽ Titio socio meo quẽ institui, tãquã sit alienus seruus: quia & si esset seruus prędictus proprius dicti mei socij quẽ institui, possem eum instituere hęredem sub conditione cũ domino suo qui est meus socius. Viuianus.

a *Si socius.* in trib⁹ casibus parificat seruũ cõ *†ista.l.cum sua glo. reputat val- de sing. & not. Bart. hic.* munẽ proprio: vt ecce, ego & Titius socij habemus seruũ cõmunẽ. si instituã Titiũ hæredem, nõ possum legare dicto seruo communi: quia nec seruo ꝓprio: & hoc pure. Itẽ sub cõditione possum legare dicto seruo communi: quia & ꝓprio hęredis. Item instituere possum seruum cõmunem vnà cũ socio: quia etiã seruum ꝓpriũ alicui⁹ vnà cum domino. Accur.

b *Institutus sit.* à socio.

c *Libertate.* fideicommissaria. nam tunc valet: vt ff. de leg. iij. l. si legatari⁹. §. j. Accursius.

d *Non cõsistit.* propter regulam Catonis. hoc enim esset in proprio hæredis, vt insti. de lega. §. an seruo. & d. l. si legatarius. §. j. quod quidem valeret socio non instituto hærede: vt. ff. pro socio. l. verum. §. si seruo.

e *Seruo.* hæredis. Azo. de testatoris cõstat: vt. ff. eo. l. si seru⁹ vxori.

f *Vt alienus.* testatori & hęredi. Azo. Et not. quòd seruus & dominus simul instituuntur ab aliquo.

g *Proprius.* seruus hęredis. Azo. Item quare instituitur cum domino, & non ei legari? Respon. quia tunc non debet dominus ei dare aliquid.

TEstamento.] CASVS. Stichum seruum meum instituit mihi hæredem cum libertate sub conditione, si nauis ex Asia venerit: & postea fui occisus: postea conditione dictæ institutionis pendente detexit dictus seruus necem meam: & sic prætor decreuit eum libertatem mereri. & ita habet libertatem ex præmio, & non ex testamento. nunquid erit necessarius hæres mihi, an voluntarius? & dicitur quòd voluntarius. Viuianus.

h *Decreuit.* vt. ff. de bo. liber. l. si necesse. & C. pro quibus cau. ser. pro præ. li. acci. l. j. Accursius.

i *Igitur.* bene valet: vt insti. eo. §. seruus autẽ à domino. & arg. ff. eo. l. si seruo. & l. si seruus cõmunis. Sed videtur cõtra. ff. eo. l. iij. §. qui fideicommissariam. vbi postea fit necessarius. Sed ibi ab ho- *Vox publica priuatæ praiudicat.* mine, hic à lege fit liber. Publica enim vox priuatæ præiudicat.

k *Licet.* id est, licitum est. Accursius.

IMperatorem.] CASVS. Cum timerem quòd Titius vellet mihi mouere litem super fundo Titiano quem possidebam, vel hæredibus meis: instituo eadem causa imperatorem mihi hæredem, vt grauem aduersarium haberet post mortem meam dictus Titius. certe non valet institutio. Facultas enim calumniæ non debet capi ex honestate principis. Viuianus.

l *Imperatorem litis.* alij mouendæ, vel ecõtra sibi nõ mouendæ: & sic causa vitandi iudicij. sed videtur hoc licere: vt. ff. de alie.

SI socius[a] hæres institutus[b] sit ex asse, & seruo cõmuni legetur purè sine libertate[c]: hoc legatum non consistit[d]*. Planè sub conditione ei vtiliter & sine libertate legabitur: quoniam & proprio seruo[e] ab hærede rectè sub cõditione legatur. Quare etiã hæres institui sine libertate, vt alienus[f], socio hærede scripto poterit: quia & proprius[g] cum domino hæres institui poterit.

Non sufficit mortis tempore quem fuisse seruum si ante conditionis euentum libertatem à lege consequitur. Bartolus.

XC. TRYPHONINVS libro vicesimoprimo Disputationum.

TEstamento[f] domini seruus sub cõditione cũ libertate hæres institutus, pendente adhuc cõditione necem domini detexit: eúmque prætor mereri libertatem decreuit[h]. Et si postea conditio testamenti extiterit, aliunde liber est, id est, ex præmio, non ex testamẽto. igitur[i] non est necessarius domino hæres. licet[k] autem ei volenti adire [hæreditatem.]

Imperator non debet institui causa litis vitandæ.

XCI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

IMperatorem litis[l] causa hæredem instituí, inuidiosum est[f]. nec* enim calumnię facultatem ex principali maiestate capi oportet.

Falsa causa vitiat institutionem: legata tamen firma permanent. Bartolus.

XCII. IDEM Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex primo, seu decretorum libro secundo.

PActumeius* Androsthenes Pactumeiam Magnã filiam Pactumeij Magni ex asse hęredem instituerat, eíque patrem eius substituerat. Pactumeio Magno occiso, & rumore perlato quasi filia quoq; eius mortua, mutauit[m] testamentũ, Nouiúmque Rufum[n] hæredẽ instituit, hac prefatione: *Quia hæredes quos volui habere, mihi contingere* non potui, Nouius Rufus hæres esto.* Pactumeia magna supplicauit imperatores nostros: & cognitiõe susceptа (licet modus[o] institutionis* contineretur) quia falsus [rumor] non solet obesse, tamen ex voluntate testantis putauit Imperator ei subueniendum. igitur pronuntiauit hæreditatem ad [Pactumeiam] Magnã pertinere[p], sed legata[q] ex posteriore testamẽto eam præstare deberet† perinde ac* si in posterioribus tabulis ipsa fuisset hæres scripta.

PActumeius.] CASVS. Quidam nomine Pactumeius Androsthenes instituit sibi hęredẽ ex asse Pactumeiam Magnam filiam Pactumeij Magni: & substituit ei dictum Pactumeium Magnũ. postea Pactumeius Magnus prędictus fuit occisus. & postea peruenit rumor ad dictũ testatorem quòd & Pactumeia Magna ex asse instituta esset mortua: ipsa tamen in veritate nõ erat mortua. dictum autem testator credens eam mortuam, mutauit testamentum suum, & quédam nomine Nouium Rufum sub hac præfatiõe hęredẽ instituit: quia hæredes quos volui mihi habere, cõtingere nõ potui, Nouius Rufus hæres esto, & postea decessit dicta Pactumeia Androsthenes testator, postea venit Pactumeia Magna ex asse primo instituta (vt dictum est) & supplicauit quibusdam imperatoribus tũc existẽtibus: id est, Imperatori tunc existenti, vt cogeret dictum Nouium Rufum secundo institutum ad dimittendam hæreditatẽ prædictam sibi Pactumeię Magnę primo institutæ. Imperator autem misit pro Nouio Rufo: & dixit prædicta. Nouius autem Rufus respõdit & dixit: Si ipsa vult mihi aliquid dicere, det mihi libellum. vnde ipsa dedit ei libellum, & tandem fuit lis cõstata inter eos coram Imperatore. Imperator autem postea pronuntiauit hęreditatem ad Pactumeiam Magnam prædictam pertinere. putauit enim ei subueniendũ ex voluntate testantis, quia in institutione Nouij Rufi cõtineretur talis modus, *Quia hæredes quos volui mihi habere, cõtingere nõ potui* &c. & quãuis propter dictum modum videatur debere habere hæreditatem dictus Nouius Rufus: ideo quòd falsus rumor non solet obesse institutioni debebit ergo Pactumeia Magna hæreditatem: sed legata relicta à Nouio Rufo in secundo testamento, debebit Pactumeia Magna præstare legatariis: perinde ac si in posteriori siue in secundo testamento ipsa fuisset hæres instituta. & hoc dicit hæc lex. Viuia.

m *Mutauit.* testator. Accursius.

n *Rufum.* aliàs, Rufum: & est proprium nomen. aliàs, rursum.

o *Modus.* id est, causa: vt infra, de condi. & demon. l. demonstratio. & est hoc scilicet quia hæredes &c. quia Falcidia nõ debetur ei, id est, non solet &c. vt. C. de fal. causa ad. per totum. & infra, de condi. & demon. l. falsa. nisi probetur quòd testator non erat aliàs relicturus: vt infra, de condi. & demon. l. cum tale. §. falsa. & hoc subiicit. probatur enim hic per præfationem: quia hæredes &c.

p *Pertinere.* non ergo tenet secundum testamentum. Sed contrà, suprà, de inoffi. testa. l. si instituta. §. fi. & l. seq. vbi valet: quod patet: quia rumpitur per quærelam. Solu. hoc est hic propter primum testamentum, vel propter præfationem secundi, per quam patet quod testator nolebat valere secundum. Accursius.

q *Sed legata.* Nota speciale contra regulam quæ est. C. de fideicom. l. eam quam. vt ibi no. & facit ad hanc. l. C. de testa. mili. l. si cum. & ff. de secun. tabu. l. qui ex liberis. in princ. & ff. de pact. tale. §. fina. & supra, de testa. tute. l. penult. & instit. quibus mod. testa. infir. §. si quis priore.

BIU Cujas

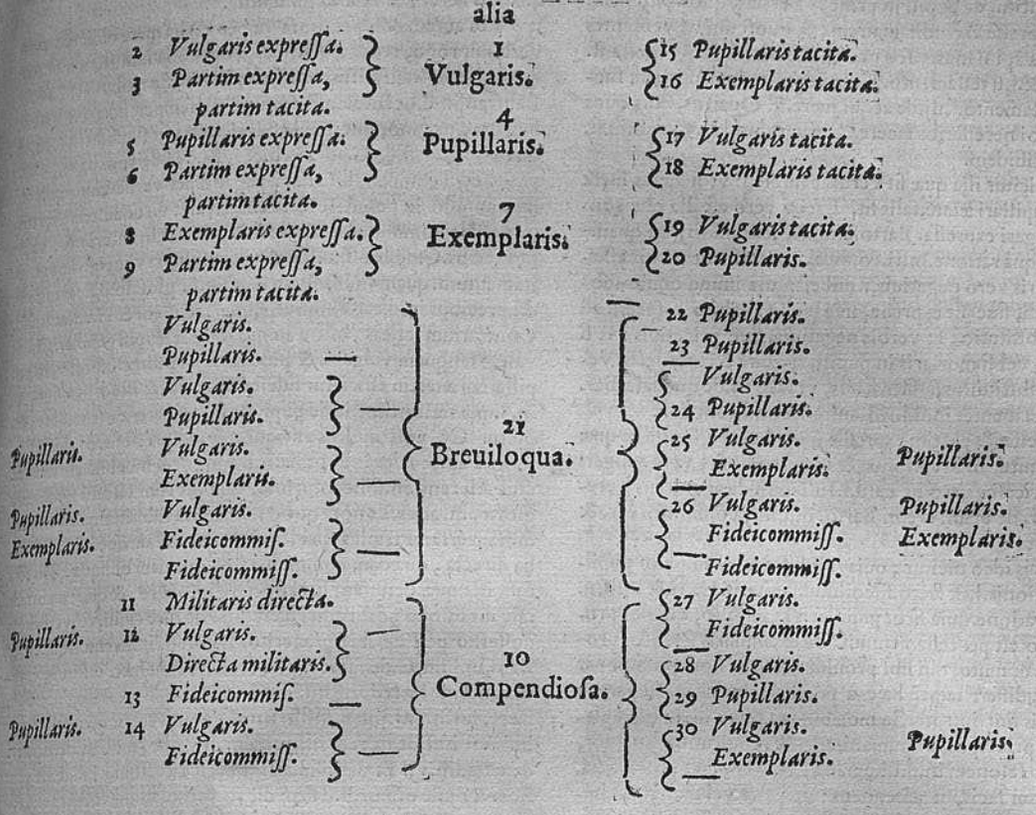

DOMINO IOANNI DE SELVA INVICTI FRANCO-rum Regis Senatorum præsidi meritissimo, iuriúmque interpreti facundissimo, Fabianus Bodeti scholasticus ex sorore nepos. S. P. D.

Quæ tibi pridem dum apud Tolosates publicè de iure responsitans inter togatos summa dicendi facundia pollebas, ac demum iuris obscuri interpretationibus, æquíque ac boni consultationibus velut alter Cato præeras, innumeræ erant laudes: vt earum vel in pusillis imitator efficerer, simul vt iuris studiosorum, præsertim iuniorum, votis satisfacerem, qui substitutionum rationem compendio ac methodo sibi tradi postulabant: ex scabrosis iurium circa substitutiones nodis typum pro ingenioli mei modo collegi, vbi singula quæ ad hanc rem spectant, oculata fide perspici possint: non dissimilem valde rem Imperatoris Iustiniani inuento conatus, qui cognationum gradus in schemate etiam proposuit, vt & auribus & oculorum inspectione iuuenes proficerent. Hoc igitur inuentum meum, qualequale est, tibi, à quo magnifica in me collata beneficia ingenue profiteor, pluráque spero, soli dedico, maiora de me in posterum vt speres iubens, ac à te in primis, & quocunque melius sentiente corrigi paratus, & tuo obsequio perpetuo mancipatus. Vale.

1 VVLGARIS substitutio, est secunda institutio directa: quæ à quolibet & cuilibet fieri potest: & nihil habet specialitatis. Imol. & Lanfran.de Oriano in.l.centurio.ff.de vulga. Iason in.l.j. colum.iiij. illo titu. Et dicitur vulgaris, quia vulgo omnibus potest fieri.gl.in.c.Rainutius. de testa. glo. instit.de vulg. substit.in princ.de quo late per Bart. in.d.l.j.post Guil.de Cuneo. Et habet quinque effectus, quos expedit Bar. in d.l.j.& ibi Alexan. & Iason. Primus in homine sui iuris intelligitur, si heres non eris vel alium hæredem nõ feceris.l.cum proponas.C.de hære.instit.§.fi.insti.de vulga. Secundus, quòd testamentum potest assumere vires ab ipsa vulgari substitutione.l.iij. §.fin.ff.de lib. & posthu. Tertius, quòd vulgaris expressa continet pupillarem tacitam.l.nam hoc iure.ff.eo. Quartus, quòd per vulgarem succeditur testatori.instit.de vulga.in prin. Quintus, quòd vulgaris facit de suo & necessario voluntarium.l.si filius hæres.ff.de lib. & posthu. & durat hæc vsque ad additionem hæreditatis, & ea adita expirat.l.post aditam.C.de impu. glo. in d.c.Rainutius.& in.§.qua ratione. instit. de pup.& de eius speciebus vide in cellulis suis.

2 Expressa dicitur tripliciter, primo in genere, vt sunt illæ quæ comprehenduntur in breuiloqua vel compendiosa. glo.in.l.Lucius.ff.eo.& in l.in testamento.C.de testa.mili. in.l.precibus.C. de impu. & ibi docto. Alia est expressa in specie, vt est illa quæ exprimit speciem substitutionis, vt si hæres non eris, talis sit. sed potest illud esse, quia noluerit, vel non potuerit.l.cum proponas.C.de hære.instit. & nullus horum casuũ singularium hic exprimitur: ideo dicitur expressa in specie, & non singulariter.

ff. Infort.

Alia dicitur expressa singulariter, quæ exprimit casum singularem in quo comitatur: videlicet si hæres esse nolueris, talis sit. facta tamen in casu impotentiæ trahitur ad casum nolentiæ: & econtra.l.Gallus.§.& quid si tantum.ff.de lib.& posthu.limita tamen quinque modis, de quibus per Alex.in.d.l.j.

3 Partim expressa & partim tacita dicitur duobus modis, scilicet quoad verba, vt sunt illæ quæ comprehenduntur in breuiloqua & compendiosa. nam respectu verborum generalium dicuntur expressæ: respectu vero verborum specialium dicuntur tacitæ.j.glo. in.l.in testamento.C.de testa.mili. quæ appellat eas tacitas & expressas. & ita concor. glos. in.l.precibus.C.eo.& in.l. Lucius.ff.eo.quæ dicunt eas expressas. & glos. in.§.qua ratione. instit. de pupil. quæ dicit eas tacitas. Alia est quoad casus, vt si hæres esse nolis. quia iste casus nolentiæ comprehendit & trahitur ad casum impotentiæ. l.Gallus.§.& quid si tantum.ff.de lib. & posthu. quia paria sunt nolle & non posse.l.j.§.vsus.ff.de procu. facit tex. in.l.fi.C.de institu. & substitu. sub condi.fact.& sic quoad casum expressum appellatur expressa, quoad tacitum tacita. Barto.in.d.l.j.& ibi Alex.Iason & scribentes.

4 Moribus introductum est vt pater filiis suis in potestate constitutis minoribus.xiiij.annis possit testari pupillariter substituẽdo.l.ij.ff.de vulg.in prin. & institu. eo.in prin. dum tamen concurrant octo quæ sunt necessaria quoad hoc vt pupillaris possit fieri filio: de quibus per text. glos. & Barto. in.d.l.ij. & in.l.in testamento.C.de testa.mili. Et finitur hæc pubertate & aliis modis, de quibus per glos. magistram,& ibi text. & doct.in.l in pupillari.ff.eo.facit.§.masculo. institu. de pupil. habétque alios effectus, videlicet quòd pupillaris expressa continet vulgarem ta-

R citam

BIU Cujas

citam.d.l.nam hoc iure. Secundus est, quòd per eam succeditur pupillo. institu. de pupil. in princ. Tertius, quòd pupillaris substitutio expressa excludit matrem, & quoscunque venientes ab intestato.l.Papinianus.§.sed nec impuberis.de inoffic.testa.ff. d.l.precibus. &.l.si testamento. C.de impube. cum per eam succedatur ex testamento.l.iij.de acqui.hære.ff. Quartus, quia quos pater potest sibi necessarios facere,& filio suo.d.l.ij.§.prius.in fi. Bar.& omnes ibidem.

5 Expressa dicitur illa quæ fit verbis expressis: vt si hæres sis,& moriaris in pupillari ætate,talis sit. Tacita vero est illa quę continetur in vulgari expressa. Barto. in.d.l.ij.colum.iiij. Et quamuis glos. in.§.qua ratione.insti.eo.dicat quòd ista fit verbis affirmatiuis,vulgaris vero negatiuis,nihil est:quia immo omnis substitutio directa, siue sit expressa, siue tacita: habito respectu ad eum cui fit substitutio, fit verbis negatiuis, siue priuatiuis: vt si non sis hæres, vel si moriaris in pupillari ætate &c. respectu vero illius qui substituitur,affirmatiuis, vt talis sit.de quo late Bar. & post eum scribentes in.d.l.ij.Lanfran.in.d.l.centurio.

6 Partim tacitæ & partim expressæ quoad verba,sunt illæ quæ comprehenduntur in breuiloqua & compendiosa, vt in vulgari dixi. Quoad casus vero in casu.l.Iulianus. de acquiren. hæredi.ff.&.l.pater. de priui. credi. Barto. in.d.l.ij.colum.iiij.ver. & secundum hoc.

7 Exemplaris ideo dicitur, quia fuit facta ad exemplum pupillaris substitutionis.l.ex facto.ff.eo.l.humanitatis.C.eo.& institu. eo.in.§.qua ratione.quia sicut pupillaris fit pupillo, qui sibi prouidere non potest per testamentum: ita exemplaris furioso, prodigo, surdo, & muto, qui sibi prouidere etiam non possunt per testamentum. differt tamen hæc à pupillari in causa efficiente: quia pupillaris fuit introducta moribus, vt supra dixi: exemplaris vero lege principis. d.l.humanitatis. & requiruntur quatuor, de quibus per Iasonem in.d.l.humanitatis. ad hoc vt possit fieri. Primo, qui eam facit, sit ascendens: vt pater vel mater. d.l.humanitatis. Secundo, quòd ille cui fit, perpetuo morbo laboret. Tertio, quòd tali filio relinquatur legitima. Quarto, quòd si talis mente captus haberet liberos, quòd saltem vnus ex eis substituatur, Iason in.d.l.humanitatis. de materia cuius Bart. Bald. Alexand. & Iason in.d.l.ex facto.ff.eo.& de eius speciebus vide in cellulis suis.

8 Expressa est illa quæ fit verbis expressis: vt si decedas in furiositate, talis sit hæres. Tacita vero est illa, quæ continetur in vulgari vel pupillari expressa. docto.in.d.l.ex facto.& in.d.l.humanitatis.

9 Partim tacita, & partim expressa quoad verba, est illa quæ comprehenditur in breuiloqua vel compendiosa: quoad casus vero est, si fiat isto modo: si filius meus decedat in furiositate,talis sit. si cesset furiositas, remaneat tamen prodigalitas, vel surditas, ad istos casus trahitur. Barto. in.d.l.ex facto. col.vj. & sic in casu furiositatis expresso est expressa: in casu vero surditatis tacito est tacita. & casus expressus trahitur ad alios casus tacitos d.l.Gallus.ff.de lib.& posthu.§.& quid si tantum.

10 Compendiosa dicitur, quia sub compendio verborum plures substitutiones seu plura tempora complectitur. & fit per hoc aduerbium, quandocunque. glo.in.l.verbis ciuilibus.ff.eo. & in d.c.Rainutius. & in.c.si pater. de testa.lib.vj.videlicet hoc modo: quandocunque filius meus decesserit, talis sit hæres: vel potest fieri sine illo aduerbio, quandocunque: vt quando testator vno certo tempore complectitur plures ætates. text.in.l.centurio.ff.eo.& ibi scribentes. Et Dicit Bart.ibidem quòd ipsa compendiosa à pagano facta,non est species substitutionis de per se: sed est quædam adiectio. quod intellige, id est, quidam modus inducendi alias substitutiones sub noua forma verborum: respectu cuius potest dici species de per se, siue fiat à pagano, siue à milite. Areti. in rubri.ff.eo. & glos.j. in.l.verbis ciuilibus.ff.eo. Iason ita declarat in.d.l.centurio.ff.eo.colum.x.sed quando fit à milite, tunc vero est species substitutionis de per se. & hoc est quod voluit gl.in dicta rubrica, & Iason in.d.l.verbis ciuilibus.

11 Quando compendiosa facta est à milite maioribus per verba mere directa, vtroque tempore comprehendit militarem: & semper erit directa militaris in qua veniunt tantum bona defuncti.l.centurio.ff.eo. & ibi glos. & scriben. facit.l.miles etiam.ff. de testa. mili.

12 Si autem compendiosa fit à milite per verba directa suo filio pupillo in potestate constituto, vtroque tempore erit directa. nam intra tempora pubertatis valebit vt vulgaris & pupillaris: post vero erit directa militaris.l.precibus.C.de impu. secundum intellectum verum Fulgo. quamuis glos. ibi dicat quòd si mater sit in medio,obligatur.& idem glo.in.d.l.centurio. &.d.c. si pater. male tamen: quia mater nullum habet in hoc priuilegium.Barto.in.d.l.centurio.& ibi Alexand.& Ias.& idem Iason in.d.l.precibus. quia illud secundum scribentes haberet locum quando fieret per verba communia.

13 Vbi autem compendiosa fit per verba mere obliqua, vt per verbum, rogo, reddas, restituas, & per alia ministerium alterius exigentia ad transmissionem hæreditatis, de quibus per Barto.& Lanfran.in.d.l.centurio.ff.eo.tunc est semper fideicommissaria, siue fiat à pagano, siue à milite.scribentes in supradictis locis. de qua tractatur.ff.&.C.ad Treb.& insti.de fideicom.hære.

14 Sed si compendiosa fiat à pagano per verba communia suo filio pupillo in potestate existenti, valet vtroque tempore tanquam fideicommissaria.Barto.& Bald.in.d.l.centurio.& idem in l.ex tribus.C.de inoffi.testa. Ange.consi.cxxv.incipi. hoc est testamentum. quam opinionem sequuntur glos. in.d.l.centurio.in d.l.precibus in.d.c.Rainutius.§.fina. institu.eo. & in.d.l.ex tribus. Contrarium teneas, quòd immo intra tempora pupillaris ætatis valeat tanquam vulgaris & pupillaris iure directo:post vero pupillarem ætatem efficiatur fideicómissaria. & istud sequitur glo. in.§.qua ratione.institu.de pupil.& in.c.si pater.de testa.lib.vj.sequitur Cy. post multos antiquos in.d.l.precibus. & ibi Salice. Fulg. Pau.& Alexand. Et hanc opinionem indubitatam dicit dictus Alexand.in.d.l.centurio.& ibi post eum Iason reprobando glos.contrarias.Et nota quòd in materia substitutionis compendiosæ versatur triplex species verborum.Nam quędam sunt verba directa, quædam communia, & quædam obliqua. Directa sunt illa quæ denotant ius cópetere ipso iure, & quæ important tale ius ex quo possit adiri hæreditas de iure ciuili,vel verborum possessio peti de iure præterito. Lanfran. in.l.centurio.ff.eo. & Bald.in.l.fin.C.de sacrosanct. eccle.& sunt hæc, instituo, vt toto titu.ff.de hæred.institu. idem in verbo, hæres esto. l.fin.C.de hære. instit.&.l.j.in fi.ff.illo titu.idem in verbis, dominus esto.his verbis.ff.de hæred. instit.idem in verbo, moriatur.c.si pater. de testa.lib.vj. Et verbum,assigno,est directum.l.j.ff.de assigna. liber. c.ij.de offi.ordi. Idem dic in verbo,adiudico.Verbum,accrescat, est etiam directum.l.qui patri.ff.de acquiren. hære. &.l. vni.C.quan. partes non peten. Idem in verbis concedo, & detraho. Lanfran. in.d.l.centurio. Communia vero sunt illa quæ stant in significatione directi & obliqui, vt est verbum,permaneat.l.si cum ante.C.de dona. propter nupt. & text. in.l.tale pactum.§.fina. & ibi glos. & Barto.ff.de pac. & Bald. in.l.j.C.de pac. inter empto. & vendi. & Bald.in.d.l.fin.C.de sacrosan. eccle.Ful. in consi.xlj. Idem dic verbo, redeat.l.si duobus.de mili. testa. ff. Idem dic in verbo, pertinere, secundum Barto. in.d.l. centurio. cum quo transeunt Io.de lig. & Bald. in.c.si pater. de testa.lib.vj.pro quo facit quod habet glos. no.in.l.si quis intentione ambigua.ff.de iudi.quod verbum,pertinere, est commune ad petitorium & possessorium. & ibi sequitur Bar.facit etiam glos. in.l.cum mater.in glo.ij.ff.de inoffi.testa.quæ dicit verbum,pertinere,esse latum. idem glo.in.c.inter dilectos.de fide instru.quę dicit quod verbum,pertinere, est tam latum quòd per ipsum censetur omne ius in iudicium deductum vndecúque debeatur.& illam reputat singu. Ang.in consi.ccxcv. incipien. visis attestatio. &c.ex quo tamen vide glo.in.c.fi.de electio. lib.vj. quæ videtur similis.Dic etiam quòd verbum, deuoluatur,est commune.Lanfran.in.d.l.centurio. Item verbum, deueniat, est commune.Bal. in.d.l.fin.& de isto verbo sunt duo tex.in.l.pe.ff.de solu.alius est in prima constit.in vsibus seu. Idem dic de verbo, habeat. Ang. in.§.extraneo.institu. de pupil.vide tamen tex. qui videtur dicere quòd sit obliquum, in.l.qui concubinam.ff.de leg.iij. §.j.& ibi Bar.& de verbo, succedat, vide Lanfran.& Iasonem in.d.l.centurio. Et nota quòd nullum est verbum tam commune,quin per adiectionem verbi eo ipso efficiatur directum. Lanfran. vbi supra. Obliqua verba sunt illa quæ exigunt factum alterius: vt est verbum, restituatur. l.cohæredi. §.cum filiæ.ff.de vulg. idem in verbo, detur.l.fundi Trebatiani.ff.de vsufruc.lega.idem in verbo,reddatur, & in aliis: de quibus per doct.in.d.l.centurio.& in d.l.fi.C.de sacrosan.eccle.

15 Pupillaris tacita regulariter continetur in vulgari expressa, quando ipsa vulgaris facta est per patrem pupillo in potestate constituto, & hoc siue mater sit in medio, siue non.glo.in.l.precibus.C.de impu.in verbo,omnino. & text.in.l.fin.C.de insti.& substi.sub condi.fac.& ibi glo.& glo.in.§.qua ratione.institu.de pupil. doct. vltramon. in.c.Rainutius. de testa. & ita teneas, licet glo.aliter voluerit in.l.centurio.ff.e.quam reprobat Iason.& alij in.l.precibus.§.allega. Quod tamen limita verum nisi vulgaris esset facta simul maiori & pupillo: quia tunc propter imparitatem non cõtineretur in ea pupillaris tacita.l.quamuis.C.de impu.& aliis substi. Limitatur etiam nisi constaret de voluntate patris nolentis pupillarem tacitam in vulgari comprehendi.l.nam hoc iure.§.fina. in verbo, si voluntas parentis non refragetur.ff. eo. & in.d.l.quamuis.C.de impu.in verbo, si modo non contra-

riam

nam &c. Limitatur tertio si pater facit vulgarem & pupillarem filio filio, prouidendo ei in omnem casum: quia tunc expressum facit cessare tacitum. l. cum ex filio. §. filio. ff. eo. Quarto limita quando vulgaris esset facta per dictionem taxatiuam tantummodo. Iason in. d. l. nam hoc iure. Aduerte tamen quia ista pupillaris tacita non admittitur contra matrem. glo. in. l. precibus. alleg. sequitur illam Barto. & omnes in. l. j. ff. eo. in tertio substitutionis vulgaris effectu. coll. viij. nec etiam contra patrem pupil. & alias personas de quibus per Barto. in. d. l. ij. Cum opinione Bart. trãseunt indifferenter Moder. & maxime Alexand. in. d. l. centurio. & Albe. de Rosa. in repeti. istius rub. lxiiij. col. Salic. & Pau. in. d. l. fi. C. de insti. & substitutopi. Bar. compro. Are. duplici fundamento, quia in materia exorbitanti, quando est fauorabilis, prout est ista, fit extensio de persona ad personam quando concurrit eadem tacita voluntas etiam in stipulatione quæ est stricti iuris. l. tale pactum. §. fina. ff. de pac. & pro ea parte est tex. in. l. generaliter. in princ. C. de secun. nup.

16 Exemplaris tacita comprehenditur in vulgari expressa furioso facta, si tempore quo fiebat vulgaris, erat furiosus. arg. l. si prædia. ff. de re. eo. secus si eo tempore quo fiebat, non erat furiosus ille cui fiebat: quia casum aduersamque fortunam &c. l. inter stipulantem. §. sacram. de verbo. obliga. ff. Barto. in. l. ex facto. ff. eo. ita tenuit Oldra. Laudu. vt refert Albe. in repeti. rubri. ff. eo. coll. lxxxiij.

17 In pupillari expressa continetur vulgaris tacita. l. nam hoc iure. ff. e. l. in testamento. C. de mili. testa. glo. in. §. qua ratione. institu. eo. quæ excludit matrem pupil. & omnes venientes ab intestato. glo. in. l. fi. C. de institu. & substit. sub condit. fac. & ibi scriben. omnes approbantes eam: quod tamen limita secundum Bar. in matre defuncti: quia sicut per pupillarem tacitam non excluditur mater pupilli, ita nec per vulgarem tacitam mater testatoris. Bar. in. l. ij. in prin. ff. eo. in col. viij. versi. vlterius quæro.

18 Exemplaris tacita continetur in pupillari expressa, quando ipsa pupillaris fit furioso. Bar. in. l. ex facto. col. v. ff. eo. quia in habentibus symbolum facilior est transitus. l. in rem. §. item quæcunque. ff. de rei vindi. l. item si acceptolatum. ff. de acceptila. l. iiij. §. fina. de bo. pos. & ita Guil. de Cuneo & Rai. dum tamen pupillaris non fuerit facta cum limitatione temporis: quia tunc vltra tempus non extenderetur. l. si ita quis. ff. e. & sicut pupillaris tacita non excludit matrem nec alias personas, de quibus per Bart. in. d. l. ij. ita nec etiam exemplaris tacita, à paritate rationis. Bart. in. d. l. ex facto. nisi appareat de voluntate cõtraria defuncti. glo. in. d. l. precibus. & text. in. d. l. nam hoc iure. Et aduerte quia illa voluntas probabitur per duos testes vel per coniecturas. Bart. in d. l. ij. in princ. pe. & fi. col. Bal. Ang. Salic. & Pau. in. d. l. precibus. Salic. & Iason in. l. quamuis. C. de impu.

19 An tacita vulgaris contineatur in exemplari expressa? credo quòd sic eo modo quo in pupillari quando testator instituit furiosum: quia vbi est eadem ratio, idem ius debet statui. l. illud. ff. ad. l. Aquil. l. à Titio. ff. de verb. oblig. de quo per scriben. in. d. l. ex facto. ff. eo. & in. §. qua ratione. institu. eod. illa ratione, quia vbi duæ sunt causæ naturalis & accidentalis, semper naturalis prævalet: vt. s. dixi, per. l. qui habet. ff. de tute.

20 Exemplaris substitutio quando fit pupillo per patrem intra tempora pupillaris ætatis, si pupillus erat in potestate, valet vt pupillaris, post vero vt exemplaris: quia vbi concurrunt duæ causæ naturalis & accidentalis, semper prævalet naturalis. l. qui habet. ff. de tute. post vero pupillarem ætatem erit exẽplaris, dum tamen non fuerit facta cum limitatione temporis. d. l. si ita quis. Bar. in. l. ex facto. ff. eo. & ibi post eum scriben.

21 Ista duplici nomine nuncupatur, scilicet reciproca: vt in. l. nam hoc iure. §. quod genus. ff. e. & alio breuiloqua, de quo est text. in. l. cum in testamento. ff. de hære. insti. §. hæc verba. & non fit nisi pluribus personis duabus vel tribus paris vel disparis numeri. declarat Barto. in. d. l. Lucius. col. iij. ff. eo. & appellatur reciproca propter mutuam & alternatiuam repetitionem substitutionis quam in vnaquaque persona facere testator intelligitur. Iason in. l. in testamento. C. de test. mili. aliæ tamen vni personæ. Et fit per hæc verba: Titium & Seium hæredes instituo, & eos inuicem substituo. l. Lucius. &. l. cohæredi. §. qui discretas. ff. eo. l. j. & ij. C. eo. vel per hæc, Lucium & Titium hæredes instituo. & vter eorum viuat, hæres esto. l. Titius & Seius. cum. l. seq. ff. de hære. insti. l. si fundum sub conditione. §. his verbis. &. d. l. ij. vel isto modo, Titium & Seium instituo & substituo. l. si pater impuberi. secundum vnam lect. ff. eod. & continet plures in se substitutiones, aliquando duas, aliquando quatuor. de quo plene dicetur in singulis cellulis ex ipsa descendentibus.

22 Breuiloqua has duas solum comprehendit, quando fit duobus maioribus vel duobus imparibus. scilicet vni puberi & impuberi: vel vni existen. in potestate, & alteri non existen. quia tunc breuiloqua comprehendit solum istam substitutionem quæ potest æqualiter ambobus fieri. l. nam hoc iure. §. sed si alter. ff. e. & l. ij. C. e. Lanfran. in. d. l. Centurio. & l. in testamento. C. de testa. mili. & de veritate huius plene Barto. & Iason post eum in. l. Lucius. ff. eo. & idem Iason in. l. in testamento. C. de testa. mili. Lanfran. in. d. l. centurio.

23 Hæ duæ comprehenduntur in breuiloqua quando fit duobus impuberibus exhæredatis. argumento. §. non solum. institu. de pupil. substit. quia cum pater nihil talibus relinquat, non potest eis substituere vulgariter, cum per vulgarem succedatur testatori, & per pupillarem pupillo. institu. eo. in princ. pupillariter vero nedum potest substitui instituto, quinimmo exhæredato. l. j. in fi. ff. eo. & d. §. non solum quare breuiloqua duobus exhæredatis facta duas dicitur pupillares cõtinere, vt declarant Bar. Alex. Pau. & Iason in. d. l. Lucius. ff. eo. & late Bar. in. d. l. j.

24 Has quatuor dicunt iura in breuiloqua comprehendi, quando fit duobus pupillis in potestate constitutis institutis. l. Lucius. §. aliter. & in. l. nam hoc iure. §. j. ff. eo. sequitur Lanfran. in. d. l. centurio. Bar. & doct. in. d. l. Lucius. & in. d. l. nam hoc iure.

25 Istæ sex continentur in breuiloqua quando fit duobus pupillis mente captis, videlicet duæ vulgares si non adeatur hæreditas. duæ vero pupillares si decesserint in pupillari ætate. exemplares etiam duæ si moriantur post pupillarem ætatem in furiositate. theorice tradit hoc Barto. in. d. l. Lucius. & Lanfran. in. d. l. centurio. Posset etiam dici quòd breuiloqua continet sex alias si fiat per hæc verba: pupillos meos duos sanæ mentis hæredes instituo, & eos inuicem substituo si decesserint in pupillari ætate vel quandocunque: videlicet duas vulgares, duas pupillares, & duas fideicommissarias. de quo Barto. & Lanfran. in locis quibus supra.

26 Licet substitutio breuiloqua de se non comprehendat fideicommissarias, sed semper directas: fallit si ei adiungatur compendiosa, & fiat hoc modo duobus pupillis furiosis: vos instituo, & inuicem substituo siue moriamini in pupillari ætate, vel aliàs, quandocunque: quia tunc in ea comprehenduntur octo substitutiones, scilicet duæ vulgares, duæ pupillares, duæ exemplares, & duæ fideicommissariæ. Bart. in. d. l. Lucius. & Lanfran. in. d. l. centurio. Iason in. l. in testamento. C. de testa. mili. idem si pater dixerit, substituo vos inuicem vulgariter, pupillariter, exemplariter, vel per fideicõmissum de quo tex. melior de iure in. l. recusare. §. Titius. ff. ad Trebel. Alexan. in. d. l. Lucius. circa fi.

27 Istæ duæ fideicõmissariæ continentur solum in breuiloqua quando facta est duobus in codicillis, ar. l. Scæuola. ff. ad Trebel. ar. glo. in. l. verbis ciuilibus. ff. eo. & glo. in. l. j. de iure codicil. ff. Bar. in. l. Lucius. & ibi Alexan. & Iason.

28 Si compendiosa fiat à pagano maiori per verba communia cum adiectione temporis importati per distributiuum, quandocunque, vel per aliam dictionem distributionem temporis significantem, à principio valet tanquam vulgaris: adita vero hæreditate erit fideicommissaria. Barto. in. d. l. centurio. ff. eo. coll. ix. versi. secundo oppo.

29 Vbi autem compendiosa fit per verba mere directa à pagano filio pupillo in potestate constituto intra tempora pupillaris ætatis, valet vt vulgaris & pupillaris, postea nullo iure. l. verbis ciuilibus. ff. eo. in verbo frustra. §. extraneum. institu. eo. & text. fortis in. l. si seruus legatus. §. si seruus alienus. ff. de leg. j. & glos. in. l. in pupillari. & in. l. centurio. ff. e. glo. in. l. Scæuola. ff. ad Trebel. in. §. qua ratione. institu. eo. in. c. Rainutius. de testa. in. c. si pater eo titu. lib. vj. reprobata glos. in. §. fin. institu. de pupil. substitu. quæ sub dubio voluit contrarium. Bal. in. d. l. centurio. & ibi Moder. licet circa istam materiam Bart. in. l. ex tribus. C. de inoffi. testa. & in. d. l. centurio. sæpe variauerit.

30 Aliquando substitutio compendiosa fit duobus pupillis furiosis per verba mere directa: & tunc continet tres substitutiones, scilicet vulgarem vsque ad aditionem hæreditatis: pupillarem vsque ad. xiij. annos: post vero vsque ad tempus sanæ mentis exemplarem. Bar. in. d. l. centurio. & ibi Lanfran. & omnes.

FINIS.

BIU Cujas

DE VVLGARI ET PVPILlari substitutione.

Substitutio est secunda institutio[a], etiam si sit vlterior: vt & omnes secundæ nuptiæ sunt post primas: vt.C.de secun.nup. in rubri. Et dicas quòd quinque sunt genera[b] substitutionum[c] scilicet vulgaris, pupillaris, exemplaris, breuiloqua. Item copendiosa, quæ fit à milite tantum[d], & habet naturam pupillaris & fideicommissariæ: vt no.C. eo.l.precibus. Item est fideicomissaria duplex[e], vt instit.eo.§.si.

DE VVLGARI ET pupillari substitutione.

TITVLVS VI.

1. MODESTINVS libro secundo Pandectarum.

HAeredes aut instituti dicuntur, aut substituti. Instituti [dicuntur] primo gradu[a]: substituti secundo vel tertio. Hæredis substitutio* [aut] duplex est, aut simplex[b]. [Simplex est,] veluti, *Lucius Titius hæres esto. Si mihi Lucius Titius hæres[c] non erit, tũc Seius hæres mihi esto.* [Duplex est, veluti, *Filius meus mihi hæres esto.*] *si hæres non erit[d], siue [hæres] erit, & intra pubertatem decesserit: tunc Gaius Seius hæres mihi esto. & valet substitutio quam facio filio meo impuberi: siue instituam eum, siue exhæredem: & siue substituam illum quem mihi hæredem instituí, siue alium. si autem non instituissem mihi aliquem hæredem, non valeret substitutio quam filio meo feci. Viuianus.*

Hæredes autẽ.] CASVS. Quidã hęredes dicuntur instituti: & quidam substituti. instituti sunt illi qui sunt in primo gradu scripti. substituti autẽ sunt illi qui sunt scripti in secũdo, vel in tertio gradu, vel deinceps. Hęredis autẽ substitutio quędam est simplex, veluti Lucius Titius hæres esto: & si non erit hæres, Seius tũc sit mihi hęres. quędam est duplex, vt filius meus hæres mihi esto: siue hæres nõ erit, siue hæres erit, & intra pubertatem decesserit: tunc Gaius Seius hæres mihi esto. & valet substitutio quam facio filio meo impuberi: siue instituam eum, siue exhæredem: & siue substituam illum quem mihi hæredem instituí, siue alium. si autem non instituissem mihi aliquem hæredem, non valeret substitutio quam filio meo feci. Viuianus.

a *Gradu.* id est loco: vt.ĭ.de secun.tabu.l.ij.§.defertur. Azo.

b *Simplex.* simplex est vt pupillaris tantum, vel vulgaris tantum: duplex, quãdo vtraque simul. Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd in illa simplicitate & duplicitate attenditur expressio verborum, non interpretatio iuris, secundum Bar. & Bal.

c *Lucius Titius hæres.* ista est institutio: & eã ideo apposuit, quia substitutio non potest esse sine institutione[f]: vt.ĭ.ea.l.§.fi. Azo.

d *Hæres non erit.* hæc est substitutio vulgaris.

c *Gaius Seius hæres mihi.* Hęc dictio, mihi, nihil nocet[g] quo minus etiam alia bona quàm patris veniant in pupillari: & quo minus etiam ipsi pupillo sit hæres, & quasi per obliquum mihi: vt.ĭ. de secun. tab.l.si ita.§.qui filio. & institu.de pup. substi.in princ. ibi, quo casu &c. & supra, titu.j.l.pater.in fi.

f *Exhæredatis.* dic pupillariter: vt instit. eo.§.non solum. &.C. de leg.l.cum quidam. &.ĭ.ad legẽ Falci.l.qui fundũ.§.qui filios. non per fideicommissum: vt.ĭ.eo.l.cohæredi.§.cum filiæ. ibi, & ideo si pater. Sed an præterito possit substitui pupillariter? Resp. cum nullum sit testamentũ etiam secundum has leges: vt insti.de exhæreda.libe.in prin.sequitur vt nec pupillare valeat: vt inst.de pupilla.subst.§.liberis.&.ĭ.e.l.pxi.§.sed si eos.&.§.quisquis. Ac.

g *Instituerit.* milite excepto: vt.ĭ.l.proxi.§.quisquis.& infra, de mili.testa.l.miles ita.§.fi.

h *Instituere.* ab initio h:.vt supra, de iis quæ in testa. delen.l. proxi.& insti.de leg.§.ante. Item ex postfacto non valet nisi fuerit[i] hæreditas adita ex testamento: vt infra, de contra tabu.l.filium. circa princ. &.ĭ.proxi.§.quisquis.&.§.adeo. Sed contra.ŝ. titu.j.l.fina. Sol. ibi[k] speciale. Item contra in auth.vt cum de ap. co.§.si igitur tales. col.viij.quæ est. C.de lib.præte.auth.ex causa. Sed ibi propter solam præteritionem est nullum: hic quia substituit sine institutione. Vel illud est ius nouum. *ADDITIO.* Dic quòd per illam auth. confirmatur substitutio pupillaris: tamen intellige quando institutio præcedit, quamuis inutilis. Bar. Bal. P. Imo. Sozi. Areti. Alexan. & Ia.

Moribus.] CASVS. Per leges & mores introductum est vt quis possit facere testamentum liberis suis impuberibus, id est, pupillarem substitutionẽ prædictam: quæ quidẽ durat vsque ad.xiij.an. in masculis, & vsque ad.xij.annos in fœminis. & hoc est verum si sint liberi in potestate parentis facientis eis substitutionem. nam emancipatus non potest taliter substitui, posthumus autẽ sic & nepotibus & pronepotibus: & sic deinceps qui per mortem aui vel proaui non sunt recasuri in potestatem patris eorum, veluti quia pater eorum est mortuus. si autẽ patres eorum eos præcedant ad auos vel proauos: ita demũ substituere eis potest auus vel proauus, si hæredes eos instituant, vel exhæredent. ita enim per.l.Vell. succedendo ipsi auo vel proauo in locum patrum non rumpunt testamentum aui vel proaui. si autem non essent instituti vel exhæredati, non rumperent testamentum auorum vel proauorum. quod est principale testamentũ: & rupto principali pupillare nihil valeret. sed & si quis habens filium adoptauerit sibi filium. s. Titiũ in locũ nepotis, potest ei Titio ipuberi pupillariter substituere. [*QVIS AVTEM.*] Si facio testamentũ filio meo impuberi, id est, pupillarem substitutionem: & mihi debeo facere testamentũ, instituendo in eo dictum meum filium vel exhæredando, & alium instituendo. Si autem mihi non faciam testamentum, nõ valet substitutio prædicta, nisi essem miles. nam tunc bene possem substituere dicto meo filio etiã nõ faciendo mihi testamentum. sed & si faciam mihi testamẽtum ego paganus, & in eo institutus non adeat hæreditatem meam: substitutio quam feci dicto meo filio, euanescit. si autem ille quem in meo testamento instituí, dimittat ex testamento, & adeat ab intestato hæreditatem meam, puta quia erat meus forte agnatus: seruabitur & valebit substitutio prędicta. euenit tamen quandoque ꝙ ille quẽ hæredem in testamento meo instituí, cõpellitur adire hæreditatem meã ad hoc vt dicta substitutio valeat, & totũ testamentũ quod feci dicto meo filio: puta instituí mihi hæredẽ in testaméto meo quendam extraneum, & dictũ meum filium exhæredaui: & ei filio substituí tertium, & grauaui substitutũ impuberis vt totam hæreditatem impuberis restitueret quarto: & postea decessi. modo extraneus à me institutus non vult adire hæreditatem. filius autem meus prædictus postea decessit in pupillari ætate: & ita habuit locum substitutio quam ei feci de tertio: & per consequens fideicommissum relictum quarto à dicto substituto. certe fideicõmissarius qui vocabatur quartus, non poterit cogere substitutum prædictum vt adeat hæreditatem impuberis, & sibi restituat quia substituti aditio nihil valeret ex eo quòd hæreditas mea nõ est adita ab eo quem instituí. Coget igitur dictus fideicommissarius illum quem instituí, vt adeat hæreditatem meam: & facta aditione per cõsequens poterit dictus substitutus impuberis adire hæreditatem impuberis, & fideicommissario prædicto restituere. Si autem viuat adhuc dictus meus filius, non potest dictus fideicom. cogere adire hæreditatem meam illum extraneũ quem instituí, vt per consequens adeat substitutus dicti mei filij hæreditatem eius mei filij, & sibi fideicom. restituat dictus substitutus. nam donec viuit dictus meus filius, improbus iudicatur fideicommissarius, qui vult hæreditatem suam. Sed quid si ille extraneus quem instituí hęredem in meo testamento vt dictum est, erat minor.xxv.annis, & repudiauerit hęreditatẽ meam me mortuo, & sic per cõsequens annihilata fuit substitutio quã feci dicto meo filio, & postea dictus meus filius in pupillari ætate decedat, & postea petat & impetret dictus minor in integ.resti. vt adire possit hæreditatem meã quam repudiauerit, & eam adeat? Certe proficet hęc aditio secundis tabulis. i. substitutioni in secũdis tabulis factæ, id est, substituto siue substitutis dicti filij mei. s. vt vtiles actiones ex testamento habeant pro hæreditate dicti mei filij, & ea hæreditate habita tenentur eam restituere fideicommissario prædicto qui vocabatur Quartus. [*PRIVS AVTEM.*] Dictũ est ꝙ substitutio quam facio filio meo impuberi, nihil valet nisi & mihi faciam testamentum. modo quæro, quid debeat præcedere inter meum testamentum, & testamentum quod facio filio meo siue substitutionem? Et certe aut exhæredo dictum meum filium impuberem, aut instituo. si exhæredo, debeo prius facere meũ testamentum, & postea pupillare, hoc modo: instituo mihi hæredem Titium, & filium meum impuberem exhæredo. & si dictus meus filius in pupillari ætate decesserit, substituo ei dictum Titium, vel etiam quẽdam alium, vel etiam posthumum qui nascetur mihi ex vxore mea. si autem ordinem prædictæ scripturæ testamenti cõuerterem, non valeret, puta si filio exhæredato substituerem aliquẽ pupillariter, & postea mihi testamentũ facerem. & merito

dixi

BIU Cujas

dixi non debere conuerti ordinem scripturæ,& nō dixi scripturarum: quia testamentum meum & illud testamentum quod facio filio meo impuberi, vnum est testamentū: licet duæ sint hæreditates. Si autē instituo dictū filium meū impuberem, non est necesse ꝙ seruem dictum ordinem. & valet substitutio quā facio filio meo impuberi, licet eā scribam priusquā mihi testamentū faciam, hoc modo: Si filius me⁹ intra xiiij. an. decesserit, Seius hæres esto. deinde scribam: filius meus prædictus hæres mihi esto. & idē est si substituo cōuerso dicto ordine vulgariter dicto meo filio quē instituo. nam & illa substitutio valet si ita dicā: si filius me⁹ impubes hęres mihi nō erit, Seius hæres esto. & postea scribā, dictus meus fili⁹ hæres mihi esto. nam intelligitur Seius script⁹ hæres in secūdo gradu. & si quidē filius meus hæres mihi non extiterit quandocūque: proculdubio Seius hæres mihi erit ex dicta substitutione, quæ tacite intelligitur in dicta substitutione vulgari. sed si extiterit fili⁹ mihi hęres, & in pupillari ætate decesserit: proculdubio Seius hęres mihi erit ex pupillari substitutione, quæ tacite intelligitur in dicta vulgari. & sicut in hoc casu quando instituo dictum meum filium, nō spectatur dict⁹ scripturæ ordo, sed successionis: nūquid ergo illud quod dicitur. j. eo. l. vel singulis. scilicet ꝙ posſum substituere singulis liberorū meorū impuberum: ideo dictum est, vt declaretur nō esse aliquo modo incipiendum à testamēto filij impuberis mei: immò semper esse incipiendū à testamento? certe nō: immò quandoq; debeo incipere à meo testamento: quādoque non habeo necesse: vt. ś. distinctum est, scilicet videndo, an instituā filium meum, vel non. Viuianus.

a *Moribus.* id est, iure Lacedæmoniorum: vt instit. de iure natu. §. & non ineleganter.*

b *Quatuordecim annos.* id est, vsque ad vltimum diem: vt. ś. de testa. l. qua ætate. vel si minus vellet, potest: vt. j. e. l. si ita.

c *Potestate.* quod liberi impuberes in potestate, & quòd sui iuris fiant morte patris: vt instit. eo. in princip. & hic dicitur. Item quòd non desinant esse in potestate ante mortem testatoris: vt. j. eo. l. cohæredi. §. cum filiæ. in princ.

d *Possumus.* scilicet facere testamentum.

e *Deinceps.* vt pronepotibus.

f *Nō sunt.* aliàs cū sint recasuri, nō valet testamentū, cum eo casu sint vt eorū testamenta nō valeant etiā si ipsi essent maiores, & auus non esset. erant ergo hic eorum patres emancipati, vel mortui: vt instit. quibus mo. ius pa. pote. soluit. §. j. Accursius.

g *Patres præcedant.* aliàs pater præcedat.

h *Ita enim.* s. cum instituti vel exhęredati ab auo inueniūtur. R.

i *Succedendo.* in locū prædictorum patris. Ro. ad quod. ś. tit. j. l. v. §. nepotes. aliàs si inueniunt se præteritos rumpitur principale, & per consequens nec pupillare valet. & hoc subiicit, nam &c.

k *Ruptum sit.* agnatione posthumi nepotis præteriti: quod est prædictum patre nepotis & pupilli &c. si autem per contra tabu. rumpatur principale, remanet pupillare: vt. j. eo. l. ex duobus. §. fi. quæ est contra. si autem per querelam inofficiosi rumpatur principale, distinguitur an in totum vel pro parte: vt supra, de inoff.

ff. Infort.

II. VLPIANVS libro sexto ad Sabinum.

MOribus[a] introductū est, vt quis liberis impuberibus testamentum facere possit, donec masculi ad quatuordecim annos[b] perueniāt, fœminę ad duodecim. Quod sic erit accipiendū, si sint in potestate[c]. Cæterum emancipatis nō possumus[d]. Posthumis planè possumus. Nepotibus etiam possumus, & deinceps[e], si qui non recasuri sunt[f] in partis potestatem. Sed si eos patres præcedant[g]: ita demum substitui eis potest, si hæredes instituti sint, vel exhæredati. ita enim[h] post legem Velleā succedendo[i] nō rumpunt testamentum. Nam si principale ruptū[k] sit testamentū, & pupillare[l] euanuit. ¶ Sed si extraneum quis impuberem hæredem[m] scripserit, poterit ei substituere: si modò[n] eum in locum nepotis adoptauerit vel adrogauerit, filio[o] præcedente. ¶ Quisquis autem impuberi testamentum facit, sibi quoque debet facere. Cæterùm soli filio nō poterit, nisi fortè miles[p] sit. Adeo autem, nisi sibi quoque fecerit, non valet, vt nisi adita quoque patris hæreditas sit, pupillare testamentū euanescat[q]. Planè si omissa causa principalis testamenti, ab intestato possideatur hæreditas: dicendum est & pupillo substitutum seruandum[r].

Interdum substitutus cogitur adire propter fideicommissum substituto pupillari iniunctum. & aditio facta ex vi substitutionis, in integrum firmat substitutionem pupillarem. Alexand.

¶ Interdum[s] etiam pupillaris testamenti causa cōpellendum hæredem instituti adire hæreditatem, vt ex secundis tabulis fideicōmissum conualescat: vtputa si iam pupillus decesit. Cæterum si adhuc viuat: improbū esse Iulianus existimat eū qui sollicitus[t] est de viui hęreditate. Ergo etiam si minor[u] vigintiquinque annis adeundę hæreditatis causa fuerit restitutus: puto proficere secundis tabulis, vt prætor vtiles actiones decernat substituto.

Si pupillaris substitutio fiat exhæredato, sibiipsi debet pater prius condere testamentum, & hæredem instituere, deinde substituere, non autem conuertere ordinem. sed vbi filius instituitur, deinde substituitur pupillariter vel vulgariter, non curamus de ordine locutionis vel scripturæ: quia tunc semper intelligitur præcedere testamentum patris quoad ordinem intellectus. Alexand.

¶ Prius autem sibi quis debet hæredem scribere, deinde[x] filio substituere, & non conuertere[y] ordinē scripturæ. Et hoc

a *Ista glo. sequit Bar. hic quā dicit valde nō frequentius contingit. tandam.*

b *Ista prima lectura est falsa: quia loquitur de extraneo qui nō erat instituus. sed sequens est vera secundū Dy. quia secūdū eam idē erat instituus & substitutus secundū Bal. & Bal. hic.*

c *Ista est vera secundū Pe. Dy. & Bal. hic.*

d *Bar. in l. ait prætor. §. resti. de adopt. l. si arrogato. tut⁹. de mi. §. sed an impuberi. ś. & p Bal. & cæteros in l. impuberibus. in fi. de acqui. hæ. & qua forma pertatur, vide per Bal. in authen. si omnes. C. si mi. ab hę. se absti.*

Casum ponit.

Ista lectura est vera in se: sed est falsa quoad expositionem literæ: cum in tex. fiat mētio de secūdis tabulis quæ est substitutio pupillaris. & ideo prima verior secūdum omnes.

cit infra, de acquirend. hære. l. quæsitum.

n *Si modo.* non aliàs: vt instituto. eo. §. extraneo.

o *Filio præcedente.* tēpore adoptiōis: sed tēpore mortis oportet eū præmortuum esse: vt. ś. eo. §. posthumus. sed & tunc idem esset & si nō præcederet: vt instituto. de adopt. §. licet. sed hoc

p *Miles.* vt infra, de testa. l. miles. §. fi. & facit. ś. eo. l. j. in fi.

q *Euanescat.* contra. C. eo. l. iij. Solu. ibi in vulgari: hic in pupillari. Item contra. j. de priuile. credi. l. pater. in princ. Sol. vt ibi. & facit infra, de acquirend. hære. l. quæsitum.

r *Seruandum.* sicut & cætera seruantur: vt. j. si quis omissa causa testamenti. l. j. Accursius.

s *Interdum.* Titius instituit Mæuiū: & exhæredauit filium suum impuberem, & substituit Seium: & rogauit eū vt restituat hęreditatem Sępronio. Mæuius nō vult adire hæreditatem: mortuus est pupillus. dicitur quod Męuius debet cogi adire, ne euanescat substitutio hęreditate nō adita: & per cōsequens fideicōmissum. b ad quod. j. ad Trebel. l. nam quod. §. si quis compulsus. Idem si eundem quem instituit sibi, substituit filio: vt. j. ad Trebel. l. ita tamen. §. à patre. vel pone vt eo. titu. l. apud Iulianum. §. j.

t *Sollicitus est.* tali modo. & facit. j. de col. bo. l. j. §. si impuberi: & de iure fis. l. Statius. §. j. & j. vt in pos. leg. l. is cui. §. si ab impuberis. & C. de pac. l. fin. Sed alio modo quis potest esse quandoque sollicitus vt exigere cautionem: vt C. ad Trebel. authen. contra rogatus. & C. vt in pos. leg. l. cum Archimedoram.

u *Si minor.* extraneus testatori, & institutus: sed repudiauit. & hoc filio exhæredato, eiąue substituto dato. & quod subiicit restitutus. s. vt adeat. & sic valet principale, & sic cætera. & secūdū hoc cōuenit præcedentibus c. Alij ponūt d in vulgati, & dicunt minorem restitui vt abstineat, & substitutus ei habeat ac si non adiisset minor e. sed si hic substitutus esset seruus, distingueretur an esset soluendo hæreditas vel non secundum eos: & maior res est libertas: vt. j. de mino. l. ait prætor. §. quod Papinianus.

x *Deinde.* eadem hora vel alia: vt. j. eo. l. si quis eum. §. si filio.

y *Non conuertere.* sic. j. de fideicommis. lib. l. generaliter. §. quid ergo. & in authen. de hære. & Fal. §. inordinatum. colla. j. & C. de edi. diui Hadria. tol. l. j. Sed argu. contra. C. de testa. l. ambiguitates. & l. præposteri. & j. de sol. nec enim. & de pœ. l. quidam. &

institu. de leg.§.ante. sed quoad alia non curatur ordo in.ll.illis. *ADDITIO.* Dic aliter secundum Dy. in.l.nec enim.ĭ.de sol. quod aut apparet de mente disponentis,& nó curatur de ordine, vt in contrariis : aut non cóstat de mente testantis, & tunc ordo debet attendi: vt.l.quotiens.s̆.de vsufru. Vel solue aliter, & melius vt per Bart.hic.

*Hal. hoc, impr⁹ sibi debe.dein.fil. hæred.scribere.nó habet.

a *Comprobata est.* impmo contra: vt.ĭ.e.§.sed si quis. &.§.sed si ita. Sol.hoc corrigitur per illud. Vel hic de rigore iuris,ibi de equitate. Vel verius hic erat filius exhæredatus cui fit substitutio: ibi ĭstitut⁹.

b *Et merito.* dicunt scripturæ in singulari numero:& merito &c. Vel dixi vnam solénitatem:& merito &c.ad quod.ĭ.eo.l.patris. Vel dic,dixi in vna scriptura, sibi & filio instituit hæredé: & merito &c.

c *Vnum.* quia facit vnus,& vna solennitas: vt hic,& infra, de priuil.cre.l.pater. sed quia duæ sunt hæreditates, vt subiicit, possunt dici duo testamenta : vt insti.eo.§.igitur.

d *Eosdem.* vt infra, eo.l.sed si plures.§.j.& infra, de acquir. hæredi.l.Iulianus scribit.§. sed quod in fratre.

e *Substituere.* & erit necessarius : vt.d.l.sed si plures.§.j.

*Flo.in pubertatem

f *Decesserit.* hic pupillaris præcedit institutionem. sed infra,proxi.respó.vulgaris præcedit institutionem: & valet vtrobique, licet conuersa &c.Sed contra.s̆.proxi.§.Sol.vt ibi.

g *Admittendus.* ex tacita pupillari : vt infra, eo.l.nam hoc iure. &.C.e.l.iiij.

h *Vt non ordo.* dic vt.s̆.eo.§.prius.

i *Quod igitur dictum est.* s̆.§.prius.& quod dicit substituere licere.ſ.peracta,prima institutione:& quod subiicit,à filij.ſ.exhæredati:& secundũ hoc non refertur ad proxime dicta,vel referas ad proxi.hoc modo dictũ est.s̆.eo.l.j.§.j.& quod dicit,ideo &c.prę̃mitte nó ideo.q.d.non ideo adiectũ substituere : quia prius facta institutione, vt declaratur &c. similis litera.ĭ.de cap.l.si quis in bello. Vnde versus. *Anguibus exuitur tenui cum pelle vetustas.*
Nec faciunt ceruos cornua iacta senes. id est,cornua iacta faciũt ceruos non senes.item Ioan.verte non,& bene stabit,ideo.

Cvm filio.] *CASVS.* Feci testamentum, & instituí mihi hæredem Titium, & Seium & Stichum seruũ Sempronij & filium meum impuberem exhæredaui,vel etiam cum eis instituí.& postea ita dixi: Quisquis mihi hæres erit,filio meo impuberi hæres esto. & postea decessi. & postea dictus Stichus exiuit de potestate Sempronij domini sui. puta quia eum alienauit vel manumisit. & postea dictus meus filius non extitit mihi hæres, vel extitit, sed in pupillari ætate decesit, & ita habuit locum substitutio quam ei feci. certe ad hanc substitutionem admittuntur illi soli qui a me hæredes scripti fuerunt.ergo Sempronius prędictus Stichi dominus cui Sempronio acquisita fuit per Stichum tertia pars hæreditatis meæ, non potest effici hæres dicti impuberis ex substitutione. sed partem substitutionis Sticho cótingentem habebit ille in quem alienauit Sempronius, vel ipse Stichus si manumissus fuit.& Titius prędictus & Seius habebunt quilibet tertiam de bonis impuberis ex substitutione prædicta.

k *Scriptos.* id est institutos.non autem ab intestato:quia sic esset substitutio nulla: vt supra.l.proxi.§.quisquis. & dic hæreditatem adeuntes : vt & infra, eo.l.ex duobus.§.filium.& institu.e.§.substitutus. licet postea desinant per querelam inofficiosi : vt infra, eo.l.in substitutione.

l *Dominus.* vel pater cui per filium: vel hæres hæredis: vt infra, eo.l.qui liberis.§.hæc verba.

m *Exierit.* aliter si remanserit.Azo.ar.infra, de acqui.hæred.si solus.in fi.H.& facit.ĭ.de ope.lib.l.cum patronus.§.j.

Iulianus [quoq;] putat, prius* sibi debere, deinde filio hæredem scribere. Cæterùm si antè filio, deinde sibi testamentum faciat: non valere. Quæ sententia,rescripto Imperatoris nostri ad Virium Lupũ Britanniæ præsidem comprobata est[a]:& merito[b].Constat enim vnum[c] esse testamentum, licet duæ sint hæreditates:vsque adeo,vt quos quis sibi facit necessarios, eosdem[d] etiam filio faciat: & posthumum suum filio impuberi possit quis substituere.[e] Sed si quis ita fuerit testatus, *si filius meus intra quartumdecimũ annum decesserit*[f], *Seius hæres esto*: deinde, *Filius hæres esto*: valet substitutio,licet conuersa scriptura filij testamentũ fecerit. Sed & si ita scripserit, *Si filius meus mihi hæres non erit, Seius hæres esto: filius hæres esto*: secundo quidẽ gradu Seius scriptus est hæres, & si filius hæres non extiterit, proculdubio Seius ei hæres erit. Sed & si extiterit filius hæres, & intra* pubertatem defunctus est : Seius admittendus[g] rectè videtur:vt non ordo[h] scripturæ,sed ordo successionis spectetur. Quod igitur dictum est[i] singulis liberorum substituere licere : ideo adiectum est, vt declaretur nõ esse à filij impuberis testamento incipiendum†.

Per substitutionem factam per hæc verba, Quisquis mihi hæres erit : non vocatur nisi ille qui fuit scriptus hæres : non autem ille cui fuit acquisita hæreditas ex dispositione legali. Alexan.

III. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

CVm filio impuberi pater ita substituerit:*Quisquis mihi hæres erit, idem filio impuberi hæres esto*: placuit ad hanc substitutionem scriptos[k] tantũmodo ad hæreditatẽ admitti. Itaque dominus[l] cui per seruũ hæreditatis portio quæsita sit, ex substitutione impuberi hæres effici non poterit, si seruus ab eius exierit[m] potestate.

Substitutio vulgaris expressa cõtinet tacitam pupillarem:& econtra pupillaris expressa continet tacitam vulgarem: & substitutio reciproca facta duobus impuberibus continet vtrãque: sed facta disparibus continet vulgarem tantum : & ideo separatim est cuilibet substituendum, vt sic in persona pupilli contineatur vtraque : & ne relinquatur voluntatis quæstio: & tunc est etiam tutius vt in persona pupilli vtraque scilicet vulgaris & pupillaris exprimatur.h.d.tota lex. Alexan.

IIII. IDEM libro singulari de Euerematicis.

Iam hoc iure.] *CASVS.* Per id quod dictũ est.s̆.eod.l.moribus.§.sed & si ita scripserit. iam hoc iure vtimur, vt cũ pater impuberi filio substituit vulgariter, intelligat etiã pupillaris substitutio tacite. vtputa ita dixit pater:Filium meum impuberem mihi hęredẽ instituo: & si mihi hæres non erit, substituo ei Titium.certe siue hæres non erit impubes, erit hęres Titi⁹ ex substitutione vulgari:siue hæres erit, & in pupillari ætate decesserit, erit hęres Titius ex substitutióe pupillari tacite subintellecta. & nó solũ ad pupillarẽ substitutionem trahitur dicta vulgaris, sed etiam ad reciprocã siue breuiloquã substitutionẽ. puta si pater duos filios impuberes hæredes instituat, & postea dicat eis, vos inuicem substituo.nam intelliguntur vulgariter substituti:& in vtrũque casum scilicet vulgarẽ & pupillarem videtur reciproca substitutio facta: & ita ex vtroque latere intelligitur tacita vulgaris & pupillaris substitutio. & ita in dictis breuib⁹ verbis,vos inuicem substituto &c.quatuor substitutiones cõtinentur:id est,in vtroque impubere qui erant duo, vulgaris & pupillaris. si autem vnus ex dictis filiis testatoris erat pubes, & alter impubes, & eos instituit pater,& postea ita dixit eis, vos inuicem substituo. non intelligitur hic in vtroque filio nisi vulgaris substitutio propter vitandam inæqualitatem.certum est enim quod puberi nó potest substitui tacite vel expresse nisi vulgariter. impuberi autẽ vulgariter & pupillariter.incongruũ autẽ esset si in impubere intelligeretur duplex substitutio per dicta verba,in pubere autẽ sola vulgaris.statuitur ergo,vt dictũ est,vt vulgaris tantũ in vtroq; intelligatur quæ in vtroq; de iure locũ habere nó potest:vt dictũ est. in hoc ergo casu,scilicet cum instituit sibi hæredes filium puberem,& impuberem, & eos vult adinuicẽ substituere taliter quod quilibet habeat illud ex substitutione quod persona sua de iure habere potest,cuilibet eorum seperatim debet substituere,& puberi debet substituere impuberẽ: Si filius meus pubes mihi hæres non erit,impuberem ei substituo.& sic erit puberi tantũ vulgaris substitutio facta,& non habebit locum pupillaris in eo: quia pupillariter etiã expresse ei substitui nõ potest.impuberi autẽ sic debet substituere puberem,si impubes filius meus mihi hęres extiterit, & intra pubertatem decesserit, substituo ei fratrem suum puberem.quo casu.i.cum facta est sola pupillaris pupillo,in vtrũque euentũ videbitur substitutus pubes impuberi.i.siue hæres nó extiterit impubes, siue extiterit hæres, & intra pubertatem decesserit,& ita sola pupillaris cõtinebit tacitam vulgarẽ. & bene dico quod pupillaris tantũ debet fieri in persona impuberis.& nó vulgaris tantũ quæ fuit facta in persona puberis: quia si vulgari tantum nó solum puberi,sed etiam impuberi substituatur,relinquet post mortẽ suam quæstionẽ vtrũ in vtriusq; persona intelligatur sensisse de vna substitutióe vulgari tantũ.& ita intelligetur vterque alteri substitut⁹ vulgariter tantũ propter inæqualitatẽ quã.s̆. dixi vitandã. ita enim in impubere prædicto vtraque substitutio intelligitur

BIU Cujas

intelligitur, scilicet vulgaris & pupillaris, si nó refragatur parentis voluntas. refragatur autem, vt dictũ est, si vulgari tantummodo substituat non solum puberi, sed etiam impuberi. bonũ est ergo quod impuberi in hoc casu substituat puberé pupillariter tãtum, vt dictum est. & sic intelligetur vulgaris & pupillaris, vt dictum est. si autẽ penitus non vult relinquere dictam quæstionem suę volũtatis post mortem suam, debet impuberi prædicto substituere puberé vulgariter & pupillariter expresse hoc modo: Si filius meus impubes mihi hæres non erit, vel erit, & in pupillari ætate decesserit: substituo ei fratrem suũ puberem. & ita est plana hæc lex. Viuianus.

IAm hoc[a] iure vtimur ex diui Marci & Veri constitutione, vt cum pater impuberi filio in alterũ [b] casum substituisset, in vtrumque casum substituisse intelligatur: siue filius hæres non exstiterit, siue exstiterit, & impubes decesserit. Quod ius[c] ad tertium quoq; genus[d] substitutionis tractũ esse videtur. Nam si pater duos filios impuberes hęredes instituat, eosque inuicẽ substituat: in vtrumq;[e] casum reciprocã[f] substitutionem factam videri[g] diuus Pius constituit. ℣ Sed si alter pubes alter impubes, hoc communi verbo, *Eos q; inuicem substituo*, sibi fuerint substituti: in vulgarẽ tantũmodo casum factã videri substitutionẽ Seuerus & Antoninus constituerunt.* Incõgruẽs enim videbatur vt in altero duplex esset substitutio, in altero sola[h] vulgaris. Hoc itaque casu singulis separatim pater substituere debebit: vt si pubes hæres nõ exstiterit, ĩpubes ei substituatur.[i] Si aũt impubes hæres exstiterit, & intra pubertatẽ decesserit: pubes frater in portionẽ cohæredis substituatur. quo casu in vtrũque[k] euẽtum substitutus videbitur: ne si vulgari[l] modo impuberi quoque substituat, voluntatis quæstionem relinquat, vtrum de vna vulgari tãtummodo substitutiõe in vtriusq; persona sensisse intelligatur. [m] ita enim in altero[n] vtraque substitutio intelligitur, si voluntas parentis non refragetur: vel certè euitandæ quęstionis gratia specialiter in vtrumque casum impuberi substituat fratrem, *Siue hæres non erit, siue erit, & intra pubertatis annos decesserit.*

Substitutus per hæc verba, Quisquis mihi hæres erit: vocatur pro hæreditaria portione: in qua illud computatur quod quis habet per ius accrescendi. Bar. Alexand.

V. GAIVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

SI in testamẽto hęredes scripti, ita alicui[o] substituti fuerint, vt si is[p] hæres non esset, q quisquis sibi[r] hæres esset, [s] is in parte quoque deficientis[t] esset hæres: pro qua[u] parte quisque hæres exstitisset, [x] pro ea parte eum in portionem quoque deficientis[y] vocari placet: neque interesse, iure institutionis quisque ex maiore parte hæres factus esset, an verò* per legem[z] alteram, alicuius[a] partem vindicasset.[b]

Prohibitus succedere patri, nõ prohibetur succedere fratri etiã ex dispositione in pupillari substitutione comprehensa: nõ tamen habebit bona patris quæ ad pupillum peruenerunt: sed alia bona impuberis. h. d. & nõ reperitur alibi secundũ Bal. Ange. & Modernos. Alexand.

VI. TERENTIVS CLEMENS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SI is, qui ex bonis testatoris solidum capere nõ possit,[c] substitutus sit ab eo[d] impuberi filio eius: solidum ex ea causa capiet, quasi à pupillo capiat.[e] cohæredes Sempronij partem eius? & dicitur quod quilibet habet pro ea parte pro qua à me institutus est. vnde si Titius prædictus & Seius & Gaius habeant dispares partes: pro ea parte, vt dixi, quam quisque habet in hæreditate mea, pro ea inquam venit ad partem Sempronij eorum cohæredis. nec est vis vtrum vnus eorũ habeat maiorem partem in hæreditate mea quam cohæredes sui, eo quod eum instituerim in maiori parte quam alios: an ideo quod per ius accrescendi vindicasset alteram partem alicuius cohæredum qui decesit forte, & cui forte erat coniunctus iste qui nunc inuenitur habere maiorẽ partem: quia vtroque casu iste qui habet maiorem partem in hæreditate mea, habebit maiorem partem in parte Sempronij cohæredis sui quæ defecit, quam alij sui cohæredes. & h. d. hæc. l. Viuianus.

a *Iam hoc*. aliàs est, iam: & bene. aliàs, nã: & tunc continua cũ. l. moriby. in fi. ibi, sed & si exstiterit. &c.

b *In alterũ casum*. id est, in vulgarẽ tantum, quando tacita pupillaris intelligitur, vel etiam pupillaris tãtum, quãdo intelligitur tacita vulgaris: vt. C. eo. l. quamuis.

c *Quod ius*. scilicet substitutióis tacite intellectæ.

d *Tertium quoque genus*. nam. ś. quãdo vulgaris per se. Iteꝝ quando pupillaris per se: nunc quando vtraque.

e *In vtrũque*. scilicet vulgarem & pupillarem. Azo.

f *Reciprocam*. hanc dicimus breuiloquam. vt. ĩ. eo. l. Lucius.

g *Videri*. inuicem inter eos.

h *Sola*. vt. C. eo. l. hæreditatem. &. l. quamuis. & de testa. mili. l. in testamento. & argu. C. de fru. & li. ex. l. fi. & de ꝓxi. sac. scri. l. in sacris. lib. xij. vbi dicit æqualitatem in iudiciis seruandam.

i *Substituatur*. hæc est vulgaris non continens pupillarem, cum sit pubes.

k *In vtrumque*. nam sub expressa pupillari continetur tacita vulgaris: vt hic in princip. huius legis.

l *Ne si vulgari*. pupillaris quidem casus etiam solus exprimi debet: & sufficit vt comprehendat vtrumque, vt dixit: ne sit aliter si vulgariter tantũ substitutio fiat: & retine casum præmissum quãdo instituis puberem & impuberem. Azo.

m *Intelligatur*. an de vulgari & pupillari: & sic dat intelligere quod non continetur hoc casu in vulgari substitutio pupillaris tacita: est & alius. ĩ. eo. l. cum ex filio. §. filio. Regulariter cõtra. C. eo. l. quamuis. &. ś. e. l. in princ. secundum Azo. vel dicas secundum M. quod est verius. quod & hic intelligatur.

n *In altero*. scilicet casu, quando pupillaris fuit expressa: vt. ś. eo. §. si autem impubes. nam continet tacitam vulgarem ista pupillaris, nisi voluntas patris &c. vel si vult testator vt nec de facto sit quæstio, vtrumque casum euidenter exprimat. ad quod. ś. man. l. qui mutuã. & semper retine quod puberem & impuberẽ instituit.

In testamento.] CASVS. Ita dixi in testamẽto meo: instituo mihi hæredem Titium & Seium & Gaium & Sempronium: & si Sempronius hæres mihi non erit, quisquis alius mihi hæres est, in parte Sempronij prædicti sit hæres. & decesi. postea Sempronius non vult mihi hæres esse, quæritur pro qua parte habeat

o *Alicui*. puta Titio qui cum aliis erat institutus.

p *Si is*. scilicet Titi⁹.

q *Non esset*. ipsi testatori.

r *Sibi*. testatori.

s *Esset*. alius à Titio.

t *Deficientis*. aliàs, defuncti, scilicet Titij.

u *Pro qua*. nunc respondet.

x *Exstitisset*. in dicto testamento.

y *Deficientis*. aliàs, defuncti. & aliàs, deficiẽtis, scilicet Titij.

z *Legem*. ex parte puta sibi tantum coniuncti, & non alij iure accrescendi. Ioan. vt. C. de cadu. tol. l. j. §. his ita. & facit. ĩ. de reb. du. l. vtrum. §. quęsitum. & C. eo. l. j. item secus si propria nomina fuissent expressa: vt. ĩ. ad Trebel. l. nõ unquã. item facit. ĩ. eo. qui cum plures. &. l. cohæredi. §. j. &. l. qui liberis. §. fi. &. l. si plures. & insti. de vulg. sub. §. j.

a *Alicuius*. sibi tantum coniuncti.

b *Vindicasset*. nam tantam partem habet in substitutione, quantam habet in institutione, siue habeat maiorem partem ab ipsa primæua institutione testatoris, siue postea sibi accreuit ex aliquo qui sibi erat coniunctus tantum, & non aliis scilicet pro tanta parte habebit ex ipsa substitutione.

Si is qui ex bonis.] CASVS. Habeo filium tantum naturalem, & filium naturalem & legitimum impuberem. vnde naturalis filius tãtum nõ potest habere de bonis meis vltra vnam vnciam. feci testamentum, & institui mihi hæredem Titium extraneum, & dictum impuberem exhæredaui, & ei substituti dictum filium naturalem. certe solidum capiet dictus naturalis ex substitutione, quia de bonis pupilli capit, & non de meis. & idem est si dictum impuberẽ instituti. nam de eo quod aliũde acquisitũ est dicto impuberi. habebit in solidum dictus naturalis ex substitutione. Vi.

c *Non posit*. vt filius naturalis: vt. C. de na. lib. l. ij. de bonis tamen pupilli potest: quia non prohibetur.

d *Ab eo*. scilicet testatore.

e *Capiat*. quem directe capere poterat. & facit. ś. sol. ma. l. si vero. §. item quicquid. &. C. de ædil. act. l. cum autẽ. §. fi. &. ś. tit. ĩ. l. si quis solidum. & de adopt. l. si pater. §. qui duos. Sed argu. contra. ĩ. de dona. causa mor. l. quod conditionis. Sed hoc ne decedat

* *Flo. an quod per*

pro parte intestatus, eum vnum patris & filij testamétum sit: vt.ſ. eo.l.moribus.§.prius.

a *Amplius.* quàm per legem liceat.

b *Præterea.* id est, præter bona patris.

c *Substitutus.* hic naturalis.

Verbis ciuilibus.] VLPIANVS. Quãuis verbis ciuilibus, id est directis vsque ad xiiij. annum substituere possum filio meo impuberi hoc modo: Si filius meus hæres mihi erit, & intra pupillarẽ ætatem decesserit, substituo ei Titium: vt.ſ. eo.iam hoc iure.§.hoc itaque. tamen vltra illam ætatem non possum ei directò substituere siue ciuiliter. nã si ita dicã, si filius meus hæres mihi erit, & intra.xv. vel. xvj. annos vel.xxv.an. decesserit, substituo ei Titium: non valet substitutio si decedat filius vltra xiiij. annos: licet decedat intra. xv. vel. xvj. vel.xxv. annos prædictos. Sed nunquid Titius qui non admittitur prædicto casu ex substitutione, admittetur tãquã cohæres impuberis prædicti mei filij? & certe non. nam si admitteretur vt cohæres, admitteretur cũ impubere statim me mortuo qui fui testator. & sic contra volũtatem meam fieret, qui volui qđ impubes haberet totam hæreditatem vsque ad tempus quod ei præstitui in substitutione, & eo impubere mortuo haberet Titius prædictus substitutus. quamuis autem non valeat directò dicta substitutio, ad fideicommissum tamen traheretur, scilicet vt videatur filius per fideicõmissum rogatus à me de restituenda hæreditate mea Titio si ipse filius decedat vltra. xiiij. annos, intra tamen. xvj. vel. xvij. vel xviij. vel.xxv. annos prædictos: vt infra, ad Trebel.l.Scæuola. Viuianus.

† vide in hanc.l.Alcia.lib.Para.1.ca.5. & lib. 10. cap.1.

Sed hoc ita interpretari Iulianus noster videtur, vt ex bonis quæ testatoris fuerãt, amplius [a] capere non possit. Quòd si pupillo aliquid præterea [b] adquisitũ esset, aut si exhæredato esset substitutus: [c] non impediri eum capere, quasi à pupillo capiat.

Compendiosa substitutio facta à pagano per verba merè ciuilia directa, finitur post pupillarem ætatem: & qui non admittitur vt substitutus, nõ admittitur vt coniunctus. Alexand.

VII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

VErbis ciuilibus [d] substitutionem post quartum decimũ annum ætatis frustra [e] fieri conuenit. Sed qui nõ admittitur vt substitut', vt adiectus [f] hæres quãdoque [g] non erit: ne fiat cõtra voluntatem [h] si filius non habeat totũ interim quod ei testamento pater dedit.

Substitutus pupillo purè vel simpliciter admittitur ex substitutione, etiam si non sit hæres patris: secus si sit substitutus sub conditione si hæres erit. Alexand.

VIII. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

QVi liberis impuberib' substituit: aut purè, [i] aut sub

d *Verbis ciuilibus.* id est, directis, puta istis, si intra.xxv. annos vel quandocunque decesserit filius, ille sit hæres ei. vel dic à lege.xij. tabu. inductis. si minus, sic: vt.j.eod.l.si ita. Et not. quod hic est compendiosa in pagano. Accursius.

e *Frustra.* nisi à milite: vt.j.eo.l.centurio. Azo.

f *Adiectus.* id est, vt cohæres.

g *Quandoque.* melius dixisset, non erit quandoque, id est, non erit aliquo tempore. H.

h *Voluntatem.* scilicet testatoris hoc modo dicentis, si filius &c. ad quod.ſ.tit.j.l.Lucius. in fi. sic ergo nota quod obliqua nõ trahitur ad directam, sed econtra, secũdum Azo. institutus quandoque admittitur vt fideicommissarius. quod est si vel propter solẽnitatem capere nõ potest directò, vt quia in codicillis scribitur: vel propter suam personam: vt.j.ad Trebel.l.Scæuolã.&.l.ex facto. in prin. si vero nihil eũ capere impediuit, id est, vel cõditio, vel codicillorum breuis solẽnitas: ei iure directo non potest venire, nec veniet iure fideicommissi nisi in casu: vt hic, &.j.eo.l. Centurio. Azo. sed directa dubia recipit interpretationem directæ: vt.C.de hæredi.instit.l.fi.

Subſtitutio obliqua ad directã non trahitur.

+ Gloſſa Sanctorij Bartoli Ancharani Bald. l.24 + l.Scæuola. 75. ad Sc. Tribell.

Qui liberi.] CASVS in hac.l.cũ duabus seq. vsq; ad.§.Quos possum. est talis: Filio meo impuberi à me instituto possum purè substituere Seium, hoc modo: Instituo filium meum impuberem Titium hæredẽ mihi. & si dictus meus filius intra pubertatem decesserit, Seius hæres esto. & hoc casu siue hic Seius à me sit institutus, impuberiq; substitutus: siue non sit à me institutus, sed solummodo impuberi substitutus: nullam in sua persona habet cõditionem: sed mortuo impubere intra pupillarẽ ætatem statim est hæres ex substitutione prædicta. Itẽ possum substituere eundẽ Seiũ sub cõditione, puta quia instituí mihi hæredẽ Seium & impuberẽ purè: & postea ita dixi: Si filius meus intra pubertatẽ decesserit, substituo ei dictũ Seium si mihi hæres exstiterit dictus Seius. & in hoc casu nõ aliàs, existet hæres ex substitutione Seij, nisi ex institutione hæres fuerit mihi. & idem est in hac alia substitutione, Instituo mihi hæredẽ Titiũ & Seiũ & Sẽproniũ, & filiũ meũ impuberẽ. & quisquis mihi ex suprascriptis hæres erit, sit hæres dicto filio meo impuberi in pupillari ętate decedẽti. nã si impubes i pupillari ætate decedat, nõ admittetur aliquis prædictorũ ex substitutióe, nisi mihi hæres exstiterit ex meo testamẽto in sua ꝓpria persona. vnde pater qui ꝓ filiũ à me institutũ exstiterit mihi hæres, nõ admittitur ex dicta substitutione impuberis, nec etiã dominus qui per seruũ suũ mihi hæres exstiterit, nec etiã hæredis à me instituí hæres: quia isti tales nõ venerũt ad hæreditatẽ meã ex meo iudicio, siue ex testamento. sed si omnes prædicti tres, scilicet Titius & Seius & Sẽpronius à me instituti veniant ad substitutionẽ impuberis, ideo quia mihi hæredes exstiterũt, easdem partes habebũt ex substitutione quas eis dedi in mea hæreditate, cũ eos mihi hæredes instituí. Sed quid si dicto filio meo impuberi substituí prædictos tres, & postea eodẽ modo substituí ei Gaiũ? Certe in substitutione habebit Gaius dimidiã bonorũ impuberis: & prædicti tres aliam dimidiam: & diuident dicti tres dictam dimidiam inter se pro his partibus quas eis tribus dedi in hæreditate mea. Sed quid si aliquis de dictis tribus decedat antequã vindicet substitutio sibi locũ? Certe hæres eius nõ admittetur postea ad substitutionẽ, sed soli duo superstites, & diuident bona obuenientia eis ex substitutione pro eis partibus quas eis dedi de hæreditate mea cum eos mihi hæredes instituí. Viuianus.

Qui liberis impuberib' substituit: aut purè, [i] aut sub cõditione solet substituere. Purè sic, *Si filius meus intra pubertatem decesserit, Seius hæres esto.* Siue Seius iste hæres institut' sit, & impuberi substitutus, nullã habet conditionẽ: siue solùm [k] substitutus. Sub cõditione autem instituta si substituat, id est, [l] *Si mihi hæres erit*: non aliàs existẽt hæres ex substitutione, nisi & ex institutione hęres fuerit. Cui similis [m] est & hęc substitutio: *Quisquis mihi ex suprascriptis [n] hæres erit.* [o] habet enim in se eandem conditionem similem [p] superiori.

Substitutio facta per hæc verba, Quisquis mihi hæres erit: refertur ad scriptos tãtum, nõ ad eos quibus hæreditas acquiritur mediantibus scriptis: & scripti vocantur pro hæreditariis portionibus. Alexan.

[q] Hæc verba, *quisquis mihi hæres erit,* [q] *idem impuberi filio hæres esto.* hunc habent sensum, vt [ei] nõ omnis qui patri hęres exstitit, [r] sed is qui ex testamento [s] hæres exstitit, substitutus videatur. & ideo neq; pater qui per filium, neq; dominus qui per seruum [hæres] exstitit, ad substitutionem admittetur, [t] [sed] neque hæredis hæres [u], quia non ex

i *Purè.* Sed videtur hoc falsum: quia nulla substitutio est quin sit institutio conditionalis: vt apparet ex ipsis verbis. Respon. nõ habuit hic iurisconsultus respectum ad illam conditionem, sed ad aliam quæ extrinsecus posset apponi.

k *Siue solum.* id est, solũmodo. sic. C.de testi.l.j. & in Euangelio, Non ex solo pane viuit homo. &.ſ.de vſu & habi.l.ij. Azo.

l *Id est.* pro sic: vt.j.de anu.leg.l.penul. Azo.

m *Cui similis.* quoad verba, eadem quoad sensum.

n *Ex suprascriptis.* institutis sub conditione. Azo.

o *Hæres erit.* idem sit hæres filio meo. Azo.

p *Similem.* simile est quod idem est. Azo.

q *Hæres erit.* directò & ex testamento. Azo.

r *Exstitit.* ex testaméto, vel ab intestato: directe, vel ꝓ obliquũ.

s *Ex testamento.* directò: vt subiicit ad quod.j. de condi. & demon.l.quæ conditio. &.l.qui hæredi. in princ. &.j.de adi. lega.l. legatum. Sed argu. cõtra.ſ.de in rẽ verſo.l.iij.§.sed si errauit. vbi non refert directò vel per obliquum aliquid fiat. ADDITIO. Dic secundum Bar. quod aliud est hic: quia consideratur affectio officio testatoris, quæ in eo qui est hæres per obliquũ, nõ cadit.

t *Admittetur.* cum filius vel seruus tẽpore mortis impuberis nõ sit in patris potestate vel domini: vt.ſ.eo.l.cum filio. Azo.

u *Neque hæredis hæres.* secus si ille qui institutus est, substitueretur filio nominatim: vt.j.de acqui.hære.l.qui patris. ij. respõ. quæ est contra.

BIU Cujas

est contra. Vel dic vt ibi. & facit. ff. eo. l. sed si plures. ibi, nec quicquam valebit &c. circa princi. &. ff. de verb. sig. l. sciendum. &. ff. de suis & legi. hære. l. si ex pluribus. &. ff. de ope. lib. l. cum patronus. §. j. & infra, de iure patro. siue. §. j. &. §. penul. & fi. & infra, de cõtra tabu. l. non putauit. §. sed & si. &. §. tit. j. l. sub conditione. Sed arg. contra. ff. de codicill. l. si quis cum. &. §. de dona. inter virũ & vxo. l. si donante. §. j. Azo. *ADDITIO.* Dic quod ibi vltimus nominatus tenet locũ primi quoad effectum donantis: hic vero hæres hæredis non tenet locum primi quoad effectum testantis, secũdum Bar.

a *Iudicio.* id est, ex voluntate testatoris.

b *Partes quoque.* vt & insti. de vul. substi. §. si ex disparib⁹. & de pup. substi. §. substituitur. & ff. eo. l. v. &. ff. eod. l. sed si plures. & l. cohæredi. §. ex his. Sed arg. contra. C. eo. l. fi. Solu. vt. ff. l. proxi.

c *Si pater. Et te vnũ.* qui de institutis forte eras, secundum quosdam.

d *Instituit.* id est, substituit.

e *Semis.* totius hæreditatis. non dicas illius dimidiæ quã dixit testator cæteros habere cõmuniter. Azo. & facit. §. titu. j. l. Titius. &. l. interdum. ij. respon. Sed arg. contra. ff. de leg. ij. l. Lucius. §. Lucius. Sol. vt ibi. Item contra. C. eo. l. fin. j. respõ. vbi viriliter diuidunt. Sol. b ibi propria eorum nomina sunt adiecta: hic non. arg. ff. ad Treb. l. nonnunquam. Vel hic de bonis filij, ibi patris: vt hic innuit. Vel hic erat de institutis hic specialiter nominatis: ibi non. Vel hic corrigit. Vel dic vt ibi: Item contra. C. eo. l. j. Solu. immo concor. c

Sed si plures.] CASVS in prin. fuit cõtinuatus cum casu præceden. vsque ad. §. quos possum. Sicut possum facere mihi hęredem necessarium seruum meum & filium: ita possum eosdẽ facere necessarios hæredes cuidã filio meo impuberi substituendo eos vel aliquẽ eorum ei impuberi. [*FILIO IMPVBERI.*] Institui mihi hæredem ex asse filium meum impuberem, & pupillariter substitui ei Titium, & decessi. postea dict⁹ impubes exstitit mihi hæres, & in pupillari ætate decessit: sic quod locũ habuit substitutio. modo vult dictus Titius substitutus habere hæreditatem impuberis, & non meam quam adiuerat dictus impubes, vt dixi. quæritur, vtrum ita possit separare? Et dicitur quod non. per additionẽ enim prædictã quam fecit impubes de hæreditate mea, cœpit taliter mea hæreditas suæ esse iũcta. vt amodo separari nõ possit. ideo aut vtriusque nostrũ habere debet hæreditatem, aut neutrius. & idem est si dictum impuberem nõ institui ex asse, sed ex parte dimidia, & Titium prædictũ in alia dimidia, & eum pupillariter dicto impuberi substitui, & vindicauit locũ sibi substitutio prædicto modo: & postea Titius impuberi substitutus, & à me pro dimidia institutus meã repudiauit hæreditatem. nã impuberis hereditatem sine mea habere nõ potest. sed & si dictum impuberem exhæredaui, & dictũ Titium ex asse hæredẽ mihi instituti, & non dedi ei cohæredẽ vel substitutum aliquem, & substitui pupillariter dictũ Titiũ impuberi, & postea decessi, & postea decessit filius meus in pupil. ætate, & nunc Titius vult repudiare hæreditatem meam, & habere hæreditatẽ impuberis ex substitutione: non potest hoc facere. non enim valet testamentũ quod feci dicto meo filio impuberi substituendo ei dictum Titium, nisi per eundem Titium adita fuerit hæredi. nec enim sufficit ad secundas tabulas, id est ad testamentum siue substitutionem quã feci dicto meo filio ad hoc vt valeant dictæ secũdæ tabulæ, sic factum esse meum testamentum vt ex eo hæreditas adiri possit: immo oportet quod adeat. & aliàs non valent secundæ tabulæ prædictæ. si autẽ dicto Titio ex asse à me instituto dedissem cohæredem vel substitutum, pores colligere per superiora quod Titius omittat meam hæreditatẽ, & substitutus suus vel cohæres adeat.

iudicio[a] veniunt. Partes quoque[b] eædẽ ad substitutos pertinent, quas in ipsius patrisfamiliæ habuerunt hæreditate.

Disiunctus vocatur in vnam dimidiam: & coniuncti in aliam dimidiam. Alexan.

IX. LABEO libro primo posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

SI pater filio impuberi eosdem quos sibi, & te vnum[c] præterea hæredẽ instituit: [d] bonorum filij te dimidium, cæteros patris hæredes cõmuniter dimidium ita habere, vt vnus semis[e] apud te maneat: alterius semissis pro his partibus inter hæredes paternos diuisio fiat, quibus ex partibus hæreditatẽ paternam haberent.

Spes substitutionis pupillaris non transit ad hæredes. Bar. & Alexan.

X. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

SEd si plures sint ita substituti, *Quisquis mihi ex supra-scriptis hæres erit.* deinde quidam ex illis postea quàm hæredes exstiterint[f] patri, obierunt: soli superstites ex substitutione hæredes existẽt pro rata partium ex quib⁹ instituti sint: nec quicquam valebit[g] ex persona defunctorum.

Potest testator filio suo impuberi illũ facere hæredem necessarium, quem sibi testatori facere poterat. Alexan.

QUos possum[h] hęredes mihi facere necessarios, possum & filio: [i] vt seruum meum, & fratrẽ suum, [k] quamuis in rebus humanis nondum sit. Posthumus igitur erit fratri hæres necessarius. [l]

Si filius agnouit hæreditatẽ paternam, non potest substitutus ei pupillariter habere pupillarem sine paterna, cum vnum patrimonium esse cœperit. & vbi non aditur hæreditas ex paterno testamento, non valent tabulæ pupillares. h. d. vsque ad. §. si ex asse. Alexand.

vnde potest tũc habere Titius hæreditatem dicti mei filij impuberis quem exhæredaui. [*AD SVBSTITVTOS.*] Filium meum impuberem mihi hæredẽ instituti, & ei Titium pupillariter substituti, & postea decessi. & postea Gaius instituit sibi hæredem dictum impuberem, vel aliquo alio modo aliqua acquisiuit impubes: & postea in pub. ætate decessit: & sic vindicauit sibi locum substitutio Titij. certe ad dictũ Titium pertinent ex substitutione non solum ea in quibus eum impuberẽ instituit: sed etiã ea quę postea acquisiuit impubes. nã & si eum impuberem exhæredassem, potuissem ei substituere. Hoc tamen fallit si ego essem miles cũ institui impuberẽ, & hac mente substituissem ei Titiũ, vt Titius haberet ea tantũ quæ à me peruenerunt ad impuberem. nam tũc nõ habebit Titius ex substitutione nisi ea quæ à me habuit impubes. Itẽ fallit in alio casu qui est talis: Arrogaui mihi aliquem impuberẽ, & cum postea hæredẽ mihi institui, & ei substitui pupillariter Titium: & postea decessi, & postea aliquid aliũde acquisiuit dictus impubes, forte à fratre suo naturali: & postea decessit impubes. certe ad Titium substitutũ dicti impuberis arrogati non pertinẽt nisi ea quæ habuit à me ipse impubes, & non alia quæ habuit aliunde. sed ea quæ habuit à me dictus impubes, non habet omnia dictus Titius, sed tres partes tantum: quartã autem bonorum meorum quam debui dicto arrogato reliquisse ex rescripto diui Pij siue vellẽ siue nollem, non habet dictus Titius substitutus: nisi specialiter in illa quarta substituerem pupillariter dictum Titium dicto impuberi. nã tunc eam habebit substitutus impubere in pupillari ætate decedente. facere autem dictã substitutionem specialem in dicta quarta mihi arrogatori est sine dubio permittendum. Nõ solum autem habet dictus Titius substitutus ea quæ impubes habuit à me arrogatore eo modo qui dictus est: immo & habet omne id quod beneficio mei arrogatoris acquisiuit impubes: vtputa quia quidã meus amicus vel cognatus ei impuberi aliquid reliquit. [*NEMO INSTITVTVS.*] Institui mihi hęredẽ Stichũ: & si hæres nõ esset dict⁹ Stich⁹, substitui eundẽ sibiipsi. certe nihil valet substitutio. Si autẽ mutauissem causam in substitutióe, bene valeret substitutio, puta si instituti dictũ Stichũ si nauis ex Asia venerit vsq; ad annũ: & si nõ venerit, substitui cũdẽ sibiipsi. sed & si nõ mutaui causam in substitutione, tamẽ valet quãdoq; substitutio de seipso Sticho instituto facta, puta si instituti mihi hæredẽ dictũ Stichũ & Titiũ, & ita postea dixi, Si Titius hæres nõ erit, tũc Stichus liber & hæres in Titij parte esto. nã eo casu Titio nõ adeũte erit Stichus liber, & in totũ hæres. si autẽ ita dixissem: Stichum & Titium mihi hæredes instituo: & si Stichus hæres non erit, idẽ Stichus liber & hæres esto: non valeret substitutio. distinguitur ergo ita breuiter in hac. l. cum aliquis est institutus, & sibi substitutus: aut est in testamento vnus gradus tantum, aut plures. primo casu nõ valet substitutio, nisi causa mutetur. secundo valet quandoq; etiã sine causæ mutatione: & quandoque non sine causæ mutatione. Viuia.

f *Hæredes exstiterunt.* facit. ff. de suis & legiti. l. si ex pluribus. &. ff. eo. l. si plures. Accursius.

g *Valebit.* vt &. §. eo. l. qui liberis. §. hæc verba. ibi, neque hæreditas &c. & pone hic contra. ff. de acqui. hære. l. qui patri. vt ibi d posui, & solui modo.

h *Quos possum.* eos omnes, & solos: vt. ff. eo. l. si seruus cõmunis. in prin. &. §. eo. l. j. §. prius. &. ff. de acqui. hære. l. si pupillus. §. sed quod in fratrem. &. C. de necess. ser. l. iij. &. l. quidam. §. fina.

i *Filio.* pupillo pupillariter substituendo ei.

k *Suum.* scilicet filij. Accursius.

l *Necessarius.* subaudi, posthumus, si non habes.

d *Dic qđ ibi substitutio fuit vnita cum iure accrescẽdi. Pau. & Ia.*

BIU Cujas

a *Exstitit.* sicque commixta sunt bona.
b *Ex parte filium.* & me viuo substituit.
c *Habere possum.* immo contra: vt.j.eo.l.si filius.Sol. [a] ibi spe-
ciale, quia substitutus erat frater impuberis. Vel hic adiuit impu-
bes paternam: ibi non. Vel hic nemo adiuerat patris hereditatem:
& sic non valet pupil-
laris nisi ipse adeat [b]
paternam: vt.s. l.ij. §.
adeo. & infra, ad Tre-
bel. l. ita tamē. §. qui su-
spectam. &.j. proxi. §.
& facit. §. titu. j.l. liber
homo. §. fin. &.j. de ac-
quiren. heredi. l. qui pa
tri. &. l. j. &. l. ij. & de
bon. lib. l. nam absur-
dum. & de leg. ij. l. ne-
minem. &. C. eo. l. testa
mento. &.j. ad Treb. l.
antepenul. &. C. de iu-
re delib. l. quidam. &
dic vt ibi. Sed arg. con
tra. s. de ado. l. liberum.

a Sequuntur eā Bar. & Ias.

**Fl. hærede b Nā aditio confirmat pupillæ rem substitutionē. vide singu. Bald. in. l. humanitatis. 7. col. ver. 8. C. de impub. & aliis sub stitutis.*

ADDITIO. Dic qđ ibi loquitur in iuribus omnino separatis, ita quod vnum non depē-
det ab alio: sed tabulæ pupillares quantum ad confirmationem depē-
dent ex testamento pa-
terno. Bar. & Ia.

d *Non haberet substitutum.* sibi in paterna he
reditate. Accursius.
e *Adita.* vel habita pro adita: vt supra, eo.
l.ij. §. planè.
f *Ad secundarum tabularum vim.* id est, ad hoc vt valeant secun-
dæ. & facit supra, eo. l.
ij. §. adeo. &. l. j. in fin.
Sed arg. contra, supra,
de iniusto testa. l. cum
in secundo. [c] &.j. de
contra tabu. l. illud. in
prin. &. l. quod vulgo.
item facit infra, de ac-
quiren. hæredi. l. filius.
g *Quis possit.* vt insti.
eod. §. non solum. &.j.
ad leg. Falci. l. qui fun-
dum. §. qui filios. &. C.
de leg. l. cum quidam.
h *Militem.* vt.j. de mi
li. testa. l. miles. §. si mi-
les. & est ratio, quia fa-
cit puberem pro parte
intestatum: quod per
se potest: in priuato se-
cus: vt inst. de hære. in-
stituē. §. nō autē. in fi. §.

e Dic quod ibi agitur de reuocatione primi testamenti vbi sufficit sola potentia adeūdi. hic autē agitur de cōfirmatione tabularum pupillariū: vbi requiritur actual. aditio. secū dum Bar. & Ias.

¶ Filio impuberi hæredi*ex as-
se instituto substitutus quis est.
exstitit [a] patri filius hæres. an
possit substitutus separare hæ-
reditates, vt filij habeat, patris
non habeat? Nō potest: sed aut
vtriusq; debet hereditatem ha
bere, aut neutrius. iuncta enim
hæreditas cœpit esse. Idémque
est, si pater me hæredem scrip-
serit ex parte, & filium [b] ex par
te: & ego patris hæreditatē re-
pudiauero. nam neq; filij here-
ditatem habere possum. [c]

Nisi adeatur hæreditas ex testamēto pa terno, non valent tabulæ pupillares. h.d. & ad hoc semper allegatur. Alexand.

¶ Si ex asse hæres institutus, fi-
lio exhæredato substitutus, re-
pudiauerit patris hæreditatem,
cùm non haberet substitutū: [d]
non poterit filij [hæreditatem]
adire. Nec enim valet filij te-
stamentum, nisi patris fuerit a-
dita [e] hæreditas: nec sufficit ad
secundarum tabularum vim, [f]
sic esse factum testamentum vt
ex eo adiri hæreditas possit.
¶ Ad substitutos pupillares p-
tinent & si quæ postea pupillis
obuenerint. Neq; enim suis bo
nis testator substituit, sed impu
beris, cùm & exhæredato sub-
stituere quis possit. [g] nisi mihi
proponas militē [h] esse qui sub-
stituit hæredē hac mente, vt ea
sola velit ad substitutum perti-
nere, quæ à se ad institutū pe-
ruenerunt.

Substitutio facta ab arrogatore non tra hitur nisi ad bona arrogatoris: & ad acqui sita impuberi beneficio arrogatoris. Alex.

¶ In adrogato [i] autem impube
re dicimus ad substitutum eius
ab adrogatore datum non de-
bere pertinere ea quæ habe-

i *In arrogato.* non solum in milite, vt in superiori. §. in fi.
k *Haberet.* non ab arrogatore.
l *Vel hoc.* vel, pro saltem, vel pro etiam. & dic hoc. s. posse sub-
stituere in quartam, quod erit verum vsque ad pubertatem: sed in
aliis in quibus dicit arrogatorem substituere posse, poterit etiam
per fideicommissum vltra pubertatem substituere: vt. s. de adop. l.
si arrogator. §. sed an impuberi. & sic corrigitur quod distinxerat.
in cæteris autem bonis dicit restitui illis qui haberent arrogatio-
ne non facta: vt.j. eo. l. causa.
m *Beneficio.* ad hoc. s. de iure do. l. profectitia. j. respon. &. §. j.
&. s. solu. matrimo. l. si vero. §. item quicquid. &.j. ad Trebel. l. fa-
cta. §. si hæres ante. &. s. de vsufru. l. sed & si. &. C. de pac. conuen.
super do. l. ex morte. in fi. &. s. de testa. tute. l. qui tutelam. in prin.
&. s. de pecul. hinc quæritur. §. potest. quæ faciunt cōtra consules
Mediolanen. vt. s. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in cæ-
teris. Sed arg. contra.j. de acquiren. rerum domi. l. pe. in prin.
n *Sibi.* nemo sibi potest substitui liber vel seruus, nisi in duob[9]

A casibus scilicet cum causa mutatur: quia aliam vtilitatem habet
ex substitutione quàm ex institutione. Item cum sunt duo gradus
id est, duo instituti. nam tunc sibi soli non sibi ex socio potest,
hoc modo: Titius & Seius hæredes sunto: & si Seius hæres d[ō] d
erit, Titium in suam & Seij partem substituo. sed in suam parte de
tantum non potest.

ret, [k] si adrogatus non esset, sed
ea sola quæ ipse ei dedit adro-
gator: nisi fortè distinguamus,
vt quartam quidem, quam om
nimodo ex rescripto diui Pij
debuit ei relinquere, substitu-
tus habere nō possit: [at] super-
fluum habeat. Scæuola tamen
libro decimo quæstionum pu-
tat, vel hoc [l] adrogatori permit
tendum. quæ sentētia habet ra-
B tionem. Ego etiam amplius pu
to, & si quid beneficio [m] adro-
gatoris adquisiit, & hoc*substi
tutum posse habere: vt puta ad-
rogatoris amicus vel cognatus
ei aliquid reliquit.

Si aliquis substituitur sibiipsi, non valet substitutio nisi aliquam vtilitatem con tineat: vt quia mutetur causa, vel substi tuatur in maiori portione quàm fuerit in stitutus. Alexand.

¶ Nemo institutus, & sibi [n] sub-
stitutus, sine causę mutatione [o]
quicquam proficit, sed hoc [p] in
vno gradu. [q] Cæterùm si duo
sunt gradus, potest dici valere
substitutionē, [r] vt Iulianus li-
C bro trigesimo Digestorum pu
tat. si quidē sic sit [s] substitutus
sibi, cum haberet cohæredem
Titium, *Si Stichus hæres non erit, liber* [t] *& hæres esto*: non valere
substitutionem. [u] quòd si ita, [x]
Si Titius hæres non erit, tunc Stichus liber & hæres & in eius [y] *partem e-
sto*: duos gradus esse, atq; ideo
repudiāte Titio, Stichum libe-
rum & hæredem fore. [z]

Capacitas substituti consideratur secun dum tempus quo cedit dies substitutionis. Alexand.

XI. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

D SI is [a] qui hæres [b] institu-
tus est, filio [c] substitutus

nim est necessarius sub tali conditione institutus, si volet, vel si-
mili: vt.j. tit. j.l. verba. & plene dic: vt.j.l. fi. §. j.

SI is qui hæres.] CASVS. Quendam deportatum mihi hæ-
redem institui, & filium meum impuberem exhæredaui:
& dictum deportatum ei substitui: & decessi. certe licet hæ-
reditatem meam habere non possit eo quòd erat deportatus tem-
pore quo eum instituī, tamen si inueniatur capax eo tempe-
re quo vindicat sibi locum substitutio dicti mei filij id est, tem-
pore quo in pupillari ætate decesserit dictus filius, puta quia re-
stitutus inuenitur: deportatus hæres erit filij ex substitutione.
& idem est econtrario. nam si inuenitur capax hæreditatis meæ,
& non capax tempore quo vindicat sibi locum substitutio: ha-
bebit meam hæreditatem, & non hæreditatem filij mei ex substi-
tutione. Viuianus.

a *Si is.* extraneus.
b *Hæres.* id est, liber.
c *Filio.* scilicet impuberi.

o *Mutatione.* causa mu
tata: hoc modo: Titius
hæres esto si nauis ex
Asia venerit: & si hæ-
res non erit, idem Ti-
tius hæres esto. condi-
tione deficiente substi
tutio locū habebit: vt
j.eo.l.fi.§. Titius.
p *Sed hoc.* scilicet qđ
si causa non mutatur,
non valet substitutio.
Azo.
q *In vno gradu.* id est,
in vna persona: vt.j.e.
l.fina.§. Titius.
r *Substitutionem.* cum
distinctione tamē quæ
sequitur, si quidem &c.
quia sibiipsi nō potest;
sibi & cohęredi potest.
valere dico substitutio
nem, etiā si causa non
mutatur.
s *Substitutus sit.* s. Sti-
chus seruus testatoris
primo institutus cum
libertate, sicut & post-
ea. alioquin esset causa
mutata, & valeret sub-
stitutio. & secūdū hoc
dic hæres non erit sci-
licet & liber.
t *Liber.* s. Stichus.
u *Non valere substitu tionem.* quantum ad hę
reditatē: licet per hoc
consequatur libertatē
vt.j.l. fin. Ir. quod non
placet: sed non valet
substitutio. at istituto
firma remanet, & erit
liber & hæres ex ea. sic
intercalatur posterior
dies: vt supra, de mino.
l.iij. §. minorem.
x *Quòd si ita.* scilicet
dixerit testator, si Ti-
tius &c.
y *Et in eius.* &, pro
etiam. q.d. non tantum
eum substituo in suam
partem, sed etiā in par-
tem eius cohæredis.
z *Hæredem fore.* si nō
vult esse liber & hæres
ex institutione. nec e-

BIU Cujas

sit: nihil oberit ei in substitutione [a] si tũc capere possit, cùm filius [b] decessit. Contra quoque potest pœnas [c] in testamẽto pupilli pati, licet in patris passus non sit. [d]

Filius à patre institutus, & fratri pupillariter substitutus, potest paternam hæreditatem repudiare, & amplecti pupillarem: & non tenebitur ad legata nisi quæ relicta sunt in tabulis pupillaribus habita ratione Falcidiæ si imminet: in cuius computatione non veniunt bona paterna, sed bona pupilli. Alexand.

XII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

SI filius qui patri, [e] ac postea fratri [f] ex secundis tabulis hæres extitit, hæreditatem patris recuset, fraternam autẽ retinere malit: audiri debet. [g] Iustius [h] enim prætorem facturum existimo si fratri separationem bonorum patris concesserit, (etenim † ius dicenti propositum est, liberos oneribus hæreditariis [i] non sponte susceptis liberare, non inuitos ab hęreditate [k] remouere) pręsertim ꝙ remotis, tabulis secundis legitimam [l] haberet fratris hæreditatem. Itaque legata dumtaxat ex secundis tabulis præstari debent, habita ratione facultatum in Falcidia, non patris (vt aliàs solet [m]) sed impuberis.

XIII. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

B QVo gradu [n] hæres liberis substituatur, nihil interest.

Pubertas est terminus & finis pupillaris substitutionis. Alexan.

XIIII. IDEM libro secundo ad Sabinum.

IN pupillari substitutione licet longius tempus comprehensum [o] fuerit, tamen finietur substitutio pubertate. †

Substitutio compendiosa facta à milite impuberi intra tempus pubertatis, trahitur ad omnia bona patris & filii: postea vero solum ad bona filii cum fructibus ex priuilegio speciali. Bartolus.

XV. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

C CEnturio † filio [p] * si intra quintũ & vicesimũ annũ ætatis sine liberis vita decesse-

a *Substitutione.* quod non poterit capere ex institutione.

b *Cum filius.* licet ex testamento patris capere non potuerit, cũ alius adierit: alias nec substitutio valet: vt.s̄.l.ij.§.plane. potuit enim mutare conditionem per restitutionem in integrum.

c *Pœnas.* id est, damnum, si tẽpore mortis pupilli non sit capax. & facit.s̄.ti.j.l.sed & si cõditioni: §. solemus. & l.si alienum.§.in extraneis. & l. liber homo.§.si hæres. Sed alij dicunt quòd substitutus fuit grauatus in aliquo sub aliqua pœna. ad quod. C. de iis quæ pœ.no.l.j. quod nõ placet: quia hoc tempore non poterat imponi: vt insti.de leg.§.fi.&.j.de iis quę pœ.no.l.j.&.ij.

d *Non sit.* quia tũc capax erat.

SI filius qui.] CASVS. Titius habẽs filium puberem & aliũ impuberẽ instituit eos sibi hæredes, & pupillariter substituit dicto ĩpuberi dictũ puberẽ. dictus pubes effect⁹ est hęres patris ꝓ dimidia ipso iure ciuili, non autẽ per institutionẽ. extitit postea hæres ĩpuberis ex dicta substitutiõe: & volebat recusare hæreditatem patris, & fratris hæreditatem retinere. nunquid potest? & dicitur quòd de iure prætorio potest. ꝓpositum enim prætoris est liberare filios volẽtes liberari onerib⁹ hæreditariis quæ onera susceperunt ipso iure ciuili, etiam coacti ab ipso iure ciuili. non autem est propositum dicti prętoris remouere eos inuitos ab hæreditate siue patris siue fratris. nam & si non fuisset substitutus fratri, haberet eius legitimam hæreditatem. dictus ergo filius qui non habet nisi hæreditatem fratris, præstari tantum illa legata quæ fuerunt in secundis tabulis relicta, habita ratione solius hæreditatis impuberis, & non hæreditatis patris: quamuis si haberet patris & fratris hæreditatem, haberetur ratio in Falcidia detrahenda de legatis relictis in secundis tabulis etiã facultatum patris, nedum impuberis. Viuianus.

e *Patri.* non per immixtionem [a] vel aditionem, sed ipso iure: vt infra subiicit, etenim &c. & institu. de hæred. quali. & diffe.§.sui. Alioquin contra. vt supra, titu.j.l.iam dubitari. in fine. Azo. Vel dic, [b] quòd recusat per in integrum restitutionem, quia minor.

f *Fratri.* qui frater repudiauit paternam, vel adiuit. [c] & sic est speciale [d] in fratre vt possit impetrare separationem. Item pone istum habuisse alium cohæredem qui adiuit. Azo. Sed contra infra, de acquiren. hæredi.l. Iulianus. ibi, cæterum &c. vbi dicit necessarium cum fratri. Sed dic, abstinere tamen potest vt hic nõ dicitur.

g *Debet.* contra supra.eo.l.sed si plures.§.filio.&.§.si ex asse.& C.de iure.delibe.l.cum quidem. sed speciale [e] in fratre, vt subiicit notabiliter, fratri &c.& reddditur ratio infra, quia ab intestato, cum dicit, legitimam & cætera.& sic per testamentum nõ debet fieri deterior conditio, cum ab intestato posset separare. Alij dicunt aliter: vt not. in. d. §. filio. Item facit infra, de acquiren.hæredi.l.si quis filiumfamiliàs.§.si filius. Accursius.

h *Iustius.* id est, iuste: vel iustius quàm contrarium.

i *Hæreditariis.* parentis.

k *Hæreditate.* fraterna.

l *Legitimam.* ab intestato.

m *Solet.* vt infra, ad legem Falcid. in ratione.§.quod vulgo.& §.si filio.&.§.quæsitum.

QVo gradu.] CASVS. Non est vis qnantum ad commodum substituti quo gradu eum substituam liberis meis impuberibus, vtrum secundo gradu vel tertio vel quarto,

A & sic de singulis: quia semper habebit bona dictorum impuberum eis in pupillari ætate decedẽtibus. nam siue ita dicam: instituo mihi hæredes filios meos impuberes, & substituo eis pupillariter Titium: siue ita dicam: instituo mihi hæredem Gaium, & filios impuberes ita ei substituo, & filiis prædictis impuberibus substituo Titium. siue ita dicam, instituo mihi hæredem Gaium, & ei substituo Sempronium, & Sempronio substituo filios meos impuberes, & filiis meis impuberibus substituo Titium, & sic de singulis gradibus: semper habebit Titius hęreditatem impuberum eis ĩ pupillari ætate decedentibus. Viuianus.

n *Quo gradu.* puta si filius inctituitur, & alius ei substituitur: qui si non vult, substituatur tertius vel quartus eidem filio. semper enim valet.

IN pupillari ætate.] CASVS. Institui mihi hæredem filium meum impuberem, & taliter ei substitui: si filius meus decesserit intra sexdecim annos, substituo ei Titium. postea decessi. postea vixit dictus meus filius vsque ad decimũquintum annum, & ita vltra pubertatẽ, & postea decessit intra dictos xvj. annos. nunquid habebit Titius bona impuberis ex dicta pupillari substitutione? & dicitur quòd non. & dic vt plenius dixi supra, eo. verbis. Viuianus.

† *Facit ad hanc.l.glo. in.c.I.super verbo absq; deductione. post me.ibi, si autẽ pagan⁹. extra de test.li.6.*

† *Concor.cũ hac.l. glos. in.c.I.super verbo, absq; deductione. post me. extra de test. lib.6.*

* *Flo. filiis*

o *Comprehensum fuerit.* quia credebam filium habere. viij. annos, cum haberet. x. & substitui vsque ad sex annos, secundum Ioannem. Vel dic, quòd expressim substituit vsque ad vigintiquinque ann. pupillariter. Argumen. infra.l.proxima. vel compendiose dixit, quandocunque. Et not. non vitiari vtile per inutile: sed valet vt potest valere. sic habetur infra, de condit.& demon.l. Mæuius. in verbo, dare. Item nec transit in fideicommissum: nec fit cohæres: vt supra, eo.l. verbis.& facit infra, eo.l. si ita quis substituerit.&.l.ex facto.§.item queritur.arg.ĩ.de condit.& demon.l.pater.§.conditioni. Item no. hic sex moddis expirare pupillarem substitutionem. Primo pubertate, vt hic. Secundo per aliud testamentum quod valet: vt supra, eod.l.si quis eum.§.fina. Item adgnatione posthumi: vt infra, eod.l.si pater filium. Item si non adeatur hæreditas ex paterno: vt supra, eod.l.ij.§. adeo. Item capitis deminutione etiam minima pupilli: vt D supra, de adop.l.nec ei.§. eorum. Item taxatione testantis: vt infra, eo.l.si ita quis.

Substitutio pupillaris sex modis expirat.

CEnturio.] CASVS. Quidam miles qui habebat sub se.c.milites substituit directo & non per fideicommissum Titiũ filio suo Gaio qui erat impubes, si intra vigintiquinq; annos sine liberis filius impubes decederet. & ita fecit ei pupillarem substitutionem: longius tamen tempus quàm sit pubertas, comprehendit in substitutione. Certè si decedat dictus impubes intra pubertatem, capiet Titius substitutus ex dicta substitutione non solum bona dicti militis, sed etiã propria bona impuberis quæ aliunde quàm à patre adquisiuit. & hoc faciet de iure communi, ita quòd non erit necesse quòd trahatur substitutio ad fideicõmissum. si autem decedat dictus impubes post pubertatẽ, capiet dictus substitutus militis bona cum fructibus quę in eius hæreditate inueniũtur propter priuilegium militare, nõ autem alia bona impuberis. & bene dixi propter priuilegium militare: quia si fuisset paganus dictus testator, non caperet substitutus etiam bona sua eo casu, nedum alia impuberis bona: vt.s̄.l.proxi.dixi. Viuianus.

p *Centurio filio.* miles erat qui.c. militibus præerat: vt Cod. de testa.mil.l.j.

Directo.

BIU Cujas

rit, * directo [a] substituit. Intra quatuordecim annos *etiã propria bona filij [b] *substitut⁹ iure communi [c] capiet: post eam [d] autem ætatem [e] ex priuilegio militum, patris dumtaxat [f] cum fructibus inuentis in hæreditate.

Si seruus legatus substituitur pupillo: euanescit legatũ in conditionis euentũ. Bartol.

XVI. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

B SI quis eum [g] quem testamẽto suo legauit, rursus à substituto filij liberum esse iusserit: liber erit, [h] quasi legato adempto. [i] Nam & in legato in his testamentis [k] nouissima scriptura erit spectanda: sicut in eodem testamento, vel testamento & codicillis confirmatis [l] obseruaretur.

Rupto testamento paterno rumpitur pupillare, & remanente paterno remanet pupillare. Bartolus.

a *Directo.* si ille sit ei hæres.

* *Flo. decesserint* b *Bona filii.* non solum paterna.

c *Communi.* scilicet paganorum: vt.ſ.l.proxi.

* *Vulg. decimũquartum annum* d *Post eam.* id est.xiiij.annos.

e *Ætatem.* scilicet filio decedente.

f *Dumtaxat.* scilicet bona capiet iure directo forsan,

* *Flo. filio a Immo sine forsan Bart. Bald. Pau. Ang. Ale. Sozi. & Moder. hic.*

[a] non fideicom. licet Py. dixit cõtra: quia miles etiã maiori substituere potest: vt infra, de testa. mili. l. milites etiam his. &. l. miles ita hæredem. nec mater impuberis est in medio. tunc enim compendiosa post puberta tem trahitur [b] ad fideicommissariam: vt. C. e. l. precib⁹. Nam & aliàs in priuato vulgaris expressa nõ continet [c] in se tacitam pupillarem si mater est in medio: licet aliàs contineret: vt. C. de instit. & substi. l. fina. in fi. si autẽ esset paganus qui faceret hanc compẽdiosam, si vsque ad. xxv. ann. vel quandocunq; decesserit, ille sit hæres. si decedat in pupillari ætate, valet, vt pupillaris. si [d] postea, nulla: [d] vt. ſ. l. proxi. sed in milite valet postea, vel vt fideicommissaria secundum Py. [e] vel directo secundum legem istam, vt modo no. Si autẽ dixisset paganus, substituo: tunc tenet in pupillari ætate, & postea habebit locum fideicommissaria: quia illa verba bene possunt trahi ad fideicommiſ. ſic. C. de instit. & substi. l. generaliter. & ideo debet trahi ad ea quæ possunt intelligi fieri pro quolibet tempore. Arg. ſ. eo. l. iam hoc iure. & facit. j. ad Trebel. l. Scæuola. & de condit. & demon. l. pater. §. cõditiones. quæ sunt arg. contra. ad fi. huius legis.

Nihil est B. P. Ale. Sozi. Are. & Moder.

Immo cõtinet: sed sine effectu. Bar. Pau. Ale. & So.

Idẽ tenet Bar. Bald. Pau. Alex. sed Areti. dicit cõmunẽ opinionẽ esse in contrarium.

[e] *Ista est vera sẽm Bart. & alios.*

SI quis eum.] CASVS. Titius instituit sibi hęredem filium suũ impuberem, & Stichum seruum suum legauit Seio, & postea ita dixit: Si dictus filius meus hæres mihi erit, & in pupillari ætate decesserit, substituo ei Gaium, & do libertatem dicto Sticho quem in testamento meo legaueram Seio. & postea decesit dictus testator: & postea vindicauit sibi locum substitutio pupillaris. Certum videtur ademptum legatum Stichi Seio datum: & erit liber Stichus. nam nouissima scriptura est seruanda in legatis & testamentis, & in vno testamento & in codicillis testamento confirmatis.

Si suo testamento.] Titius in hora tertiæ instituit sibi hæredẽ filium suũ impuberẽ. postea in hora vesperarũ vocauit septem testes, & fecit testamentũ dicto impuberi ita dicendo: Si filius meus impubes extiterit mihi hæres, & in pupillari ætate decesserit: substituo ei Seium. & postea decesit dictus testator. certe valet vtrumque testamentum, & non rumpitur primum principale per secundum accessorium. sed si vtrumq; testamentum fecisset in hora tertię, & postea fecisset testamentũ sibi tantũ, vltimum rumperet duo prima, nisi in vltimo præterisset filiũ: quia tunc nõ valẽte ipso iure vltimo, non rumpit superiora testamenta.

g *Si quis eum.* seruum.

h *Liber erit.* eo tempore quo conditio substitutionis extiterit: vt j. eo. l. si seruus. in fi. vnde cum hic videatur legatum ademptum, vltima scriptura valet.

i *Adempto.* legato sub conditione: immo pure: vt infra, eod. l. fina. §. nos dicimus.

k *In his testamentis.* ergo duo sunt testamenta, vnum pupillare, & aliud paternum. & dic vt inst. de pupil. substi. §. igitur. &. j. eo. l. qui plures. in fi. &. l. patris. &. ſ. eo. l. ij. §. prius. H.

l *Confirmatis.* maxime, sub. vt instı. de adem. le. §. j. & vt ibi no. Sed ideo hic sic dixit, quia confirmati testamento pro parte testamenti habentur: vt. j. de codicil. l. quidam. & facit ad legem. j. de lega. ij. l. si idem seruus. & de lega. iij. l. si quis. in prin. &. C. de necess. ser. l. quidam. §. fin. &. j. de manu. testa. l. si peculium. §. j. &. C. de pac. l. pacta. Sed ar. contra. j. de leg. j. l. si mihi. §. fi.

A m *Alia rursus hora.* oppo. cum vnum sit testamentum: vt. ſ. eo. l. ij. §. prius. ergo vno contextu: vt. ſ. de test. l. hæredes. §. fi. Respon. alia hora continuata, non remota. Vel dic, quòd si factũ est testamentum vno contextu, potest præmittere vel suũ vel filij testamẽtum: vt. ſ. e. l. ij. §. fi. &. j. e. l. cohæredi. in prin. & sic est vnũ. si autẽ ex interuallo, suũ præmittere debet, & potest etiam fieri alia hora, & erunt duo quodammodo testamẽta: vt inst. de pup. substi. §. igitur.

Si suo testamento perfecto, alia rursus hora [m] pater filio testamentum fecerit adhibitis legitimis testibus, nihilomin⁹ id valebit: [n] & tamen patris testamẽtum ratum manebit. [o] Nam & si sibi & filio pater testamentum fecisset, deinde sibi [p] tantum: vtrumque [q] superius rumpetur. Sed si secundũ testamentum ita fecerit pater, vt sibi hæredem [r] instituat, si viuo se [s] filius decedat: potest dici non rumpi superius testamentum: quia secundum non valet, in quo filius præteritus [t] sit.

Filio potest substitui etiam nascituro post mortem ipsius filii. Alexander.

XVII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

SVbstitui [u] liberis is etiã potest qui post mortem eius natus fuerit, cui substitutus [x] hæres fuerit.

n *Valebit.* ad hoc. j. e. l. patris. in. fi. Vel dic, valebit. ſ. testamentum filij: vt. d. l. patris. in fi.

o *Manebit.* paternum enim testamentũ caput est & principalis causa, pupillare vero accessorium & sequela. Nec principale potest rumpi per accessorium: sed nõ principale per principale testamentum rumpitur, ideoque & accessorium rũpitur. & hoc est, nam &c. Azo. & facit. j. de iis q. vt indig. l. post. §. qui pricipale.

p *Deinde sibi.* ſ. fecit, & efficax, quia filiũ exhæredauit vel instit. vt differat à sequẽti casu.

q *Vtrumque.* scilicet patris, & filij.

r *Hæredem.* aliquem extraneum.

s *Si viuo se.* sub hac cõditione, si viuo &c. Vel dic, si. i. quamuis. & dic quòd sibi instituit hæredem aliquem extraneum pure. Et not. quòd licet aliàs distinguam quantum ad bonorũ possessionem petendam inter posthumum natum & mortuum viuo patre, & posthumum natum & mortuũ post mortẽ patris: vt. C. de posthu. hære. insti. l. ij. &. ſ. de iniust. test. l. posthumus. tamen quantum ad hoc an primum testamentum per secundũ rumpatur, illud nõ attendo: quia licet instituti in secundo testamento quo posthumus fuit præteritus, & postea natus viuo testatore decesserit, possit petere ex eo ſe. ta. bono. pos. vt dicit. l. illa, posthumus. tamẽ per tale secundum non rumpitur primũ, immo oportet vt ex secũdo aliquis potuerit esse hæres, vel adire ex eo hæreditatẽ: vt. ſ. de iniusto testa. l. cum in secundo. & licet possit ex aliquo testamento peti. bo. pos. ſe. ta. non tamen sequitur quòd quis ex eo possit esse hæres: vt. j. de se. ta. l. ij. §. si sub conditione. & insti. qui. mo. testa. infir. §. non tamen. Azo. & facit. j. eo. l. si pater.

t *Præteritus.* ad hoc. ſ. de libe. & posthu. l. si filius. &. l. pe. &. C. de testa. l. hac consultiſsima. §. pe. & insti. qui. mo. test. infir. §. j.

SVbstitui.] CASVS. Institui mihi hæredẽ filium meum impuberem, & postea ita dixi: Si quis mihi natus fuerit post mortẽ dicti impuberis quem institui, sit hæres dicto impuberi. & decesſi. & postea decesit dictus filius meus impubes in pupillari ætate. & postea ex vxore mea prægnante existente tempore mortis meæ natus est mihi posthumus. certe ille posthumus habebit hæreditatem dicti impuberis sui fratris. Viuianus.

u *Substitui.* dic natum post mortem instituti posse substitui. Sed arg. contra. j. de vsufr. leg. l. qui plures. &. j. de re. du. l. v.

x *Substitutus.* nondum natus.

SI seruus.] CASVS. Titius habens seruum communem cum Seio puta Stichum instituit sibi hæredem filium suum impuberem: & eundem Stichum cum libertate pupillariter substituit dicto impuberi. & postea emit dictus Titius à Seio partem quã habebat Seius in dicto Sticho: & postea decesit dictus Titius: & postea vindicauit sibi locũ dicta pupillaris substitutio. dicto impubere in pupillari ætate decedente, nunquid erit dictus Stichus liber & hæres impuberis ex cõstitutione prædicta necessarius, an vero voluntarius? Et dicitur quòd necessarius. si autẽ post mortẽ Titij redemisset Stichi partem dictus impubes, erit Stichus liber, non autem hæres impuberis necessarius, sed voluntarius. si autem neque Titius neque impubes redemit partẽ Stichi à dicto Seio, potest ipse Stichus de æquitate offerre dicto Seio, pretium dimidiæ sui Stichi, & consequi libertatem ex testamento Titij, & hæreditatem impuberis. [SI TITIO.] In testamento meo

legaui

BIU Cujas

legaui Titio Stichum ſeruum meum : & inſtitui mihi hæredem filium meum impuberem:& pupillariter dictum Stichum ſubſtitui dicto impuberi cum libertate, vel inſtitui mihi hæredem dictum Stichum cum libertate.certe valet dicta ſubſtitutio vel inſtitutio.& primo caſu cum eum ſubſtitui, euaneſcit legatum de Sticho exiſtente conditione dictæ ſubſtitutionis per mortem impuberis. & idem eſt ſi dictus Stichus legat⁹ Titio ſubſtitutus ſit dicto impuberi poſt mortem dicti Titij legatarij. nam ſemper euaneſcit legatum de Sticho exiſtente cōdi.dictæ ſubſtitutionis, etiam non expectata morte legatarij Titij.h.d. cum.l. ſeq.Viuianus.

Si ſeruus cōmunis cū libertate ſubſtituatur impuberi, efficitur ei neceſſarius ſi per teſtatorē fuit redēptus:ſecus ſi per impuberē. ſi autē à neutro ſit redēptus, tunc poterit ſeruus pretiū partis offerre ſocio, vt libertatem & hæreditatem conſequatur. Alexand.

XVIII. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Sabinum.

SI ſeruus cōmunis ſubſtitutus [a] ſit impuberi [b] cū libertate : ſi quidē à patrefamiliàs [c] fuiſſet redēptus, erit impuberi neceſſarius.ſi verò ab impubere redēptus [ſit:] non neceſſarius, [d] ſed volūtarius ſit hæres, vt Iulianus libro trigeſimo Digeſtorū ſcribit. Quòd ſi neq; à patre, neq; à pupillo fuerit redēptus:æquitatis ratio ſuggerit, [e] vt ipſe pretiū partis ſuæ domino offerens, [f] poſsit & libertatē & hæreditatē conſequi.¶Si Titio fuerit legatus ſeruus, poſſe eū impuberi ſubſtitui [g] cū libertate, [h] quemadmodum inſtitui potuit legatus : * & euaneſcit [i] legatum exiſtente conditione ſubſtitutionis.

XIX. IVLIANVS libro trigeſimo Digeſtorum.

IDem eſt [k] & ſi poſt mortē legatarij ſeruus ſubſtitutus ſit.

Teſtamentum patris & filii impuberis habetur pro vno: & ſufficit vna ſolennitas ſi conficiatur vno contextu. & vnū poteſt cōfici in ſcriptis, aliud nuncupatiue. Alex.

a *Si ſeruus cōmunis ſubſtitutus*. ab vno dominorum.

b *Impuberi*.i.filio.

c *Patrefamiliàs*.teſtatore.

d *Non neceſſarius*. qͣ nec potuit eſſe neceſſarius patri: vt ſupra, tit. j.l.ſed & ſi in cōditione.§.ſi ſeruum.& quos poſſum &c.vt.ſ.e.l.ſed ſi.§.quos poſſum.

e *Ratio ſuggerit*. non rigor iuris. ad quod.j. de ſtatulib.l.ſi peculiū.§.is cui.

f *Offerens*. ſufficit ſola oblatio : vt hic.Vel dic, etiam conſignatio & depoſitio : vt. C. de ſer.cōmu.ma.l.j.§.j.Et no.quòd hodie eſt hoc verū in omni caſu : vt d.l.j.de ſeruo cōmuni manu.non ita olim: vt inſti.de dona.§.fina. & not. in.d.l.ſed, & ſi in cōditione.§.ſi ſeruū.niſi in caſu huius.l.concordat huic inſti.de noxali.§.ſi autē damnū. &.C.de pa. qui fil.diſ.l.ij.&.j.de libe.cau.cū duobus.& arg.j.ad Trebel.l.ſi cui pure.§.fina.& de acquir.hære.l.ſi quis ſeruum.in prin.&.j.ad Sill.l.domino.

g *Subſtitui*. & inſtitui poteſt ſeruus legatus.

h *Cum libertate*. hodie etiam ſine ea : vt Cod. de neceſ. ſer. l. penulti.in fi.

i *Euaneſcit*. redit ad primum. & facit ſupra, eod.l.ſi quis eum quem.Accurſius.

k *IDem eſt*. quoad hoc vt euaneſcat legatum.ſed hoc caſu ſtatim euaneſcit legatum non expectata morte legatarij, quam venturam certum eſt: vt infra, de leg.j.ſi poſt mortem.§.fi.ſecundum quoſdam.ſed certe licet non expectem mortem, tamen conditionem inſtitutionis exigo exiſtere, id eſt, quòd impubes decedat, ad hoc vt ſit liber & hæres: vt.C.de neceſ.ſer.l.penul.§.fi. & facit infra, de manumiſ.teſta.l.ſi peculium.§.j.& ſupra, titu.j.l. qui filio.in princip.

PAtris & filii.] *CASVS*. Inſtitui mihi hæredem filium meum impuberem, & ei pupillariter ſubſtitui Titium : & ſic feci mihi vnum teſtamentum, & impuberi aliud.certe iſta duo teſtamenta habentur pro vno, non ſolum iure ciuili, ſed etiam iure prætorio . nam ſi meum teſtamentum quod in ſcriptis faciebam, eſt ſignatum : & ſi teſtamentum filij mei quod in ſcriptis ſimiliter faciebam, eſt reſignatum, id eſt apertum : nihilominus valet vtrumque,& habentur loco vnius teſtamenti.ſed & ſi in meo teſtamento quod in ſcriptis faciebam, ſunt ſigna ſeptem teſtium, & in teſtamento filij mei quod in ſcriptis ſimiliter faciebam, non ſit ſignum alicuius teſtis : nihilominus valet vtrumque, & ſunt loco vnius.ſed & ſi meum teſtamentum feci in ſcriptis, filij autem mei teſtamentum feci per nuncupationem, vel econtra : nihilominus valebit vtrumque.non tamen dicit in hoc caſu quòd

A ſint loco vnius teſtamenti.Viuianus.

l *Prætorio*. immo nō: vt.j.de ſecū.tab.l.ſi ita.§.fi.Sed certe verū eſt de iure prætorio quoad id quod ſubiicit, nam &c.

m *Reſignatæ*. id eſt, apertæ non ſignatæ.vel id eſt, ſignatæ, ſed apertæ coram præſide & coram honeſtis perſonis: vt.C.quemadmo.teſta.ape.l.ij.H.

XX. VLPIANVS libro ſexto decimo ad Sabinum.

PAtris & filij teſtamentum pro vno habetur, etiam in iure prætorio. [l] Nam (vt Marcellus libro Digeſtorum nono ſcribit) ſufficit tabulas eſſe patris ſignatas : & ſi reſignatæ [m] ſint filij.& ſeptem ſigna [n] patris ſufficiunt. Si pater ſibi per ſcripturā, [o] filio per nuncupationem, vel contra fecerit teſta- B mentum, valebit.

Subſtitutio pupillaris fieri poteſt ad min⁹ tempus quàm pupillaris ætatis: & tunc vltra illud tempus effectum non habet. Alex.

XXI. IDEM libro quadrageſimo primo ad Edictum.

SI ita quis ſubſtituerit, *Si filius meus intra decimum annum deceſſerit, Seius hæres eſto* : deinde hic ante quartumdecimū [annum,] poſt decimum [p] deceſſerit: magis eſt vt non poſsit bonorum poſſeſsionem ſubſtitutus petere.nō enim videtur in hunc caſum ſubſtitutus.

Qui impugnat teſtamentum per contra tab. ſiue obtineat ſiue ſuccumbat : priuatur cōmodo pupillaris ſubſtitutionis. Alex.

C

XXII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

IS qui contra tabulas teſtamenti patris bonorum poſſeſsionem petierit, [q] ſi fratri impuberi ſubſtitutus ſit, re-

n *Signa*. id eſt, ſigilla de iure prætorio inducta: ſed ſubſcriptiones de iure ciuili: vt inſtit. de teſt.§.ſed prædicta.

o *Per ſcripturam*. per hoc videtur quòd ſint duo teſtamenta.arg.C. de teſta.l.iubemus.§.& quemadmodum . adſimilatur ergo præcedēti caſui per copulam ſed [a] &, quia vtrobiq; valet pupillare teſtamentum : ſed differunt in hoc : quia in primo vnum, in ſecundo duo ſunt.eſt ergo vnū quoad quid: & quoad quid duo.vnum , quia vnus teſtator, & vna ſignacula: vt hic, & infra, de ſe.tabu.l.vt bonorum. ſed pro duobus habetur, quia duæ hæreditates : vt inſtitu. eo. §. igitur.Item quia expugnato iure ciuili (vt per querelam) paterno pro parte, non infirmatur pupillare: vt ſupra, de inoffic. teſt.l. Papinianus.§.ſed nec.Item quia expugnato teſtamento paterno in totum per contra tab.nō rumpitur pupillare : vt infra, eo.l.& ſi contra. Item quia paternum in ſcriptis, pupillare nuncupatiuum poteſt eſſe: vt hic, & infra, de ſec. tab.l.ſi ita.§.fina. Item quia inſtitutus in paterno, in pupillari ſubſtitutus ſi habet cohæredem, poteſt omittere [b] paternam hæreditatem, & pupillarem amplecti : vt infra, de acquir.hæredi.l.quæſitum.&.ſ.eo.l.ſed ſi plures.§.ſi ex aſſe.& facit infra, de acqui.hæredi.l.ſi quis mihi bona.§.pe.&.ſ.eo.l.ſi quis eum quem.§.ſi ſuo.

a Not.glo: quòd quando poſt dictionē ſed, ponitur copula, &: denotatur diuerſitas facti, & identitas iuris. Bar.Pau. Alexā. & Iaſ.

b Totā gl. approbant Bar.P.& Alexand.

SI ita quis.] *CASVS*. Titius inſtituit ſibi hæredem filium ſuum impuberem qui erat minor.x.ann.& taliter ei ſubſtitutum dedit, ſi filius meus deceſſerit intra.x.annum, Seius hæres eſto.& deceſsit dictus teſtator: poſtea dictus filius impubes deceſſit poſt.x.annum intra.xiiij.nunquid habebit hæreditatem ſubſtitutus? Et dicitur quòd non : quia non fuit ſubſtitutus in eum ca- D ſum.&.h.d.Viuianus.

p *Poſt decimum*. dixit intra, deceſsit poſt.Et nota quòd ſpecialis permiſsio derogat tacitæ conceſsioni. ſic Cod. de procu.l. maritus. & concordat infra, eod.l.qui plures liberos. in principio.&.l.ex facto.§.item quæro.& ſupra, eod.l.in pupillari. & de libe.& poſthu.l.commodiſsime.ſic ſupra, ſol.mat.l.ſi cum dotem. in princip. Arg.contra, ſupra, de condic.cau.da.l.ſi extraneus. & infra, de ſupel.leg.l.legata.in princi.& infra, de fun.inſtru.l.quæſitum.§.fina.

Species generi derogat.

IS qui contra tabulas.] *CASVS*. Inſtitui mihi hæredem filium meum impuberem,& alium filium meum puberem à me emancipatum præterij,& eundem præteritum ſubſtitui pupillariter dicto impuberi inſtituto,& deceſsi:& poſtea dictus præteritus petiit contra tabu.bonorum poſ.in bonis meis.certe ex quo voluit impugnare principale teſta.per contra tab. nihil conſequetur ex teſtamēto ſecūdario, id eſt, ex ſubſtitutione impuberis. Viuianus.

q *Petierit*. ſecus ſi tantum renuntiet: vt.ſ.eo.l.ſi filius.at ſi ſuccubuerit, perdit vtrumq; vt indignus.ſi obtinet in principali, perdit ſubſtitutionem: vt indignus: vt.j.de iis qui.vt indignis.l.ij.& l.v.§.qui principale.& de acquirenda hæreditate.l.quæſitum.

Subſtitutione.

BIU Cujas

a *Substitutione.* oppo.ĵ.eo.l.& si cõtra tabulas. vbi non rumpitur pupillare expugnato principali per contra tabulas? Respon. nec hic expugnatur, sed vt indignus repellitur, vt dictũ est. & facit.ĵ. de contra tabu.l.filium.§.omnibus.&.§.non solũ.& ad Trebel.l.si cui pure.§. necnon illud.&.s̃. de inoffic. testa.l. Papinianus.§. meminisse.

Vi plures.] CASVS. Institui mihi hæredes Titium & Seium & Gaium & Sépronium: & ita postea eis dixi: Vos omnes inuicem substituo. & decessi. postea hæreditatem meã adiuit Titius & Seius: & postea decessit Titius: & sic portio sua Titij ad hæredem suum deuenit. postea Gaius repudiauit partem suam, & ita in parte sua Gaij exstitit conditio substitutionis: & postea Sépronius adiuit pro sua parte. & sic habes qp Titius & Seius & Sépronius adiuerunt pro suis partibus, & quòd Titius decessit, & ita pars sua adita deuenit ad hæredem suum, & quòd Gaius partẽ suã repudiauit, & sic in ea locum habuit substitutio. quæritur, vtrũ hæres Titij prædicti veniat ad substitutionem pellitur à substitutione.[2]

Spes substitutionis reciprocæ non transmittitur ad hæredes. & in dubio censetur facta per nomina appellativa: ideo illis solum qui hæredes sunt, vocantur pro hæreditariis portionibus. h.d. cum. l. seq. Alexan.

XXIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

QVi plures [b] hæredes instituit, ita scripsit: *Eosq; omnes inuicem substituo.* post adi tam à quibusdam [c] ex his hęreditatẽ vno eorum [d] defuncto, si conditio substitutionis exstitit, [e] alio hęrede partẽ suã repudiãte, ad superstites [f] tota portio pertinebit: quoniam inuicẽ in omnẽ causã [g] singuli substituti videbũtur. Vbi enĩ quis hęredes instituit, & ita scribit: *Eosq; inuicẽ substituo*: hi substituti videbũtur, qui hęredes exstiterũt.[h]

XXIIII. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SI plures sint instituti ex diuersis partibus, & omnes inuicem substituti: plerumq; [i] credendũ, [est] & ex iisdẽ partibus substitutos, ex quibus [inuicem] instituti sint: [k] vt si fortè vnus ex vncia, secundus ex octo, tertius ex quadrante sit institutus: repudiãte tertio, in nouẽ [l] partes diuidatur quadrans: feratq; octo partes qui ex besse institutus fuerat, vnam partẽ qui ex vncia scriptus est: nisi fortè alia mẽs fuerit testatoris: quod vix [m] credẽdum est, nisi euidenter fuerit expressum.

Extraneus in dubio post mortẽ omniũ liberorum videtur esse substitutus. Bar.

XXV. IVLIANVS libro vicesimoquarto Digestorum.

SI pater impuberes filios inuicẽ substituerit, [n] & ei qui nouissimus mortuus fuerit, Titium: respondendum est solos fratres bonorum possessionẽ [o] accepturos: & quodãmodo [p] duos grad⁹ huius institutionis factos, vt primo fratres inuicẽ substituerentur: si illi nõ essent, tunc Titius vocaretur.

Substitutio vulgaris habet locum etiam in instituto decedente viuo testatore. Alex.

XXVI. IDEM libro vicesimonono Digestorum.

SI pater filium impuberẽ hæredẽ scripserit, & ei substituerit, si quis sibi [q] post mortem [r] natus erit: [f] deinde viuo fratre [t] posthum⁹ natus fuerit, testamẽtum viuo rumpetur. [u] post mortem autem fratris viuo patre natus, solus hæres patri suo existet.[x]

SI pater.] CASVS. Seius instituit sibi hæredes duos suos filios impuberes, & eos inuicem substituit. Ité substituit Titium ei ex dictis impuberib⁹ qui nouissim⁹ mortu⁹ fuerit: & decessit dict⁹ Seius. modo quæritur, vtrum dictus Titius admittatur cũ dictis impuberibus fratribus ad bono. pos. secundũ tabulas? Et dicitur quòd non, immo soli fratres admittũtur: quia de institutione dictorũ fratrum duo gradus sunt facti. & tertio gradu est vocatus Titius. nó sunt dicti fratres instituti, vt dictum est. & si vnus decedat, eorũ alter est substitutus: & si substitutus postea decedat, vel non habeat hæreditatẽ, venit Titius ad hæreditatem. & hoc dicit.

n *Substituerit.* aliàs, instituerit, aliàs, substituerit. nam siue [f] dixit, vos inuicem instituo: siue dixerit, vos inuicem substituo: hæredes videtur eos instituere & substituere breuib⁹ verbis: vt supra, titu. j. cũ de in testamento. §. hæc verba. si autem simpliciter filios instituit, & si morerentur, Titiũ substituit: vltimo morienti videtur substitutus Titius: vt. C. eo. l. penul.

o *Possessionem,* secundum tabulas: vt infra, de bo. pos. sec. tabu. l. ij. §. defertur.

p *Quodammodo.* id est, breuiter: vt dixi per. l. cum in testamento. & secundum hoc non computatur gradus tertius, id est Titij. & secundum hoc caute dicit, institutionis. Vel dic, [s] quodammodo, id est, vere duos gradus institutionis & substitutionis. & secundum hoc nó cõputatur prima institutio inclusa in breuibus verbis. & facit infra, eodem. l. vel singulis. & infra, de vsufruct. legl. codicillis. in prin. & de rebus dubiis. l. qui duos. in principio.

SI pater filium.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem filium suum impuberem, & postea ei ita substituit: Si quis mihi natus fuerit post mortem dicti impuberis, sit hæres dicto impuberi. & postea decessit dictus Titius. postea viuente dicto impubere natus est ei impuberi frater. certe rumpitur testamentum. si autem nascatur posthumus viuo patre & mortuo impubere, existet solus hæres patri suo Titio prędicto: quia in eum casum fuit institutus. Viuianus.

q *Sibi.* patri viuenti. Accursius.

r *Post mortem.* illius impuberis quem instituerat. Accursius.

s *Erit.* sub. filio meo substituto, per quod videtur tantum facere vulgarem cum designaret impuberem moriturum in vita patris: & ita non hæredem.

t *Fratre.* posthumi.

u *Rumpetur.* quia eo casu natus est qui non est testamẽto comprehẽsus: vt supra, de liberis & posthumis. l. commodissime. &. l. posthuma. Azo. Sed contra. C. de posthu. hære. l. fina. Solu. vt dixi in. l. commodissime. Accursius.

x *Existet.* iam existente conditione, & eo casu in quo fuit institutus: vt. s̃. de liberis & posthumis. l. cum posthumus. dicet quis, Qualiter substitutus pupillariter esse potest, cum institutus in paterno viuo testatore decessit, & irrito facto paterno irritatur pupillare?

a Et bene. Bart. Pau. Ale. & Ia.
b Sequũtur glo. Pau. Ale. & Ia.
c Ad hãc glo. hæres hæredis dicitur hæres: generaliter cit. Viuianus.
contrarium no. in. l. qui liberis. §.
hæc verba. ṡ. eod. vbi Bal. singulariter limitat vbi verbum, hæres, est prolatũ à testatore.
g In omnem causam. id est, in quacunque causa vnus suam portionem amiserit.
nã tunc nõ venit hæres hæredis appellatione hæredis. vide ad lõgũ per Bar. in l. filio. §. di. in fin. de leg. I.
h Exstiterunt. & nullo mediante. hæredes enim hæredis [c] hæredes sunt aliquo mediante: vt no. s̃. eo. l. qui liberis. §. hęc verba. Et not. quòd per hoc repellitur hæres hæredis & repudians.
d Quæ accresceẽt eisdem pro rata: & sic in effectu tantũ valet vna computatio sicut altera. secũdum Pau.
i Plerunque. quare hoc dicit, in fi. l. dicet.
k Instituti sint. vt &. C. eo. l. j. &. s̃. eo l. si in testamento. &. l. qui liberis. §. fina. &. l. si pater. & infra, eo. qui cum plures.
l In nouem. videbatur institutum in vncia habere duodecimam trium vnciarum, & ita institutum ex. viij. debere habere. viij. de tribus in. xij. diuisis. & sic remanent tres vnciolæ vacantes; [d] ne ergo istud contingat, ita fit computatio.
m Quod vix. sic est. s̃. de iudi. l. vix. ergo si non euidenter fuit expressum: tamen si ex aliis cõiecturis apparet, satis est: vt quia propria nomina substituẽdo dixit: vt infra, ad Trebel. l. nonnunquã. Item si eos aliquam pecuniam æqualiter dare iussit: [e] vt infra, de reb. du. l. vtrum. §. fina. & infra, ad Treb. l. quoties. & propter hoc habet dixit, plerũq; , in prĩ. l. Bar.

BIU Cujas

pillare: vt supra eodem.l.ij.§.j. Respon. non est: quia hic posthumus ex testamento paterno [a] est hæres, non ex pupillari. nec enim impubes exstitit hæres, & in pupillari ætate decessit, & ideo substitutus patri est hæres, nó impuberi: vt institu. de pupil. substi. in princip. Azo. Item nonne est incertus hæres, & sic non valet: vt supra, titu. j. l. quoties. in princip. &. §. hæres. Respon. [b] immo certus indubitabili signo: scilicet ex se nascitur: vt supra, titu. j. l. quoties. §. si quis nomen. &. §. si quis ita dixerit. Accursius.

Substitutus vulgariter vni, censetur substitutus alteri cui ille erat substitutus. Alexand.

XXVII. IDEM libro trigesimo Digestorum.

SI Titius cohæredi suo substitutus fuerit, deinde ei Sẽpronius: verius puto in vtrãq; partem [a] Sempronium substitutum esse.

Fictio legis Corneliæ sicut testamentum confirmat paternum, ita & pupillare si pupillus post mortem testatoris vere vel ficte in pupillari ætate decesserit. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

XXVIII. IDEM libro sexagesimo secundo Digestorum.

LEx Cornelia, [b] quæ testamenta eorum qui in hostiũ potestate decesserunt, confirmat: non solum ad hæreditatem ipsorum qui testamenta fecerũt pertinet, sed ad omnes hæreditates quæ ad quemq́ue ex eorum testamento pertinere potuissent, si in hostium potestatẽ non peruenissent. Quapropter cũ pater in hostium [c] potestate decesit, [d] filio impubere relicto [e] in ciuitate, & is intra tempus pubertatis decesserit: hæreditas ad substitutum pertinet, [f] perinde ac si pater in hostium potestatem nõ peruenisset. Sed si pater in ciuitate decesit, filius impubes apud hostes: si quidem mortuo [g] patre filius [h] in hostium potestatem peruenerit: non incommodè* dicitur hæreditatem eius ex ea lege [i] ad substitutos pertinere. Si vero viuo patre filius in hostium potestatem peruenerit, [k] non existimo [l] legi Corneliæ locum esse: quia non efficitur per eam vt is qui nulla bona in ciuitate reliquit, hæredes habeat. [m] Quare etiam si pubes [n] filius viuo patre captus fuerit: deinde mortuo in ciuitate patre, [o] in hostium potestate decesserit: [p] patris hæreditas ex lege duodecim tabularum, [q] non filij [r] ex lege Cornelia ad adgnatum proximum pertinet.

XXIX. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum.

SI pater captus sit ab hostibus, mox filius, [s] & ibi ambo decedant: quamuis prior pater decedat, [t] lex Cornelia ad impubes ex. l. Cornel. fingitur decesisse. secus si reuertatur, & pubes decesserit.

---

a *Vtranque partem.* neutro hæredem adeunte. quod dic vt in institu. eo. §. sed si instituto. & facit infra, eo. lege, cohæredi. in principio.

b *Lex Cornelia.* de hac habes supra, de testa. l. lege. & insti. quib. non est per. fa. testa. §. fin. & supra, de iniust. testa. l. qui vxorem.

c *Cum pater in hostium.* aut capitur pater, & filius remanet: vt hic: aut econtra: vt infra. §. sed si pater. in fin. aut vterque: vt infra. l. proxi.

d *Decesserit.* ante filium: aliàs cessat Cornelia: vt. j. de cap. l. quòd si filius. in princip.

e *Relicto.* instituto, & ei substituto dato pupillariter. Et nota relicto. secus si post mortem impuberis caperetur pater: sicut & in filio infra distinguitur. §. sed si pater. &. §. si vero.

f *Pertinet.* ex testamẽto pupillari. Azo.

g *Mortuo patre.* prius vere, non fictione. l. Corneliæ: ne sit contra. j. l. proxi. & statim dices.

h *Filius.* impubes, si non habes in textu.

i *Ex ea lege.* non ex verbis, cum secundæ tabulæ sint irritæ ca- supra, de iniust. test. l. si quis ex. §. irritum. sed suppletione & benignitate [c] prætoris: vt in contrario: vt infra, de cap. l. pater. §. si mortuo. Sed oppo. pone quòd pater capitur, deinde filius. tertio pater in captiuitate moritur. quarto moritur ibidem filius. ecce pater fingitur prima captiuitatis hora mori. ergo filio viuente debet succedere substitutus filij per hunc §. quod lex. infra, proxi. negat. Sed respon. quòd ad id quod supra dixit, si quidé mortuo patre & cætera, subauditur vere, & nó ficte.

* *Flo. non comodè: & verbũ, pertinere, legitur interro-gatiuè*

c *Sequitur hanc glos. Bart. Pau. Ale. & Ia.*

d *Sequitur glo. Bart. Pau. Ave. Ale. & Ia.*

k *Peruenerit.* & ibi decesserit impubes, qa

l *Non existimo.* ad hoc scilicet vt ex testamento pupillari aliquis sit hæres. est tamen locus Corne. vt substitutus ex testamento sit hæres, scilicet ex vulgari expressa, vel saltem ex tacita.

m *Habeat.* non distinguitur quis prius moriatur, scilicet filius apud hostes, vel pater domi: vt infra, proxi. respon.

n *Pubes.* factus ille impubes prædictus.

o *Patre.* prius.

p *Decesserit.* scilicet post, quando est plus dubij, quàm si econtra filius ante decesisset.

q *Duodecim tabularum.* ad adgnatum &c. & hoc intelligo cum non erat aliquis substitutus: vel si erat, obierat viuente patre. vel ille admittitur ex vulgari expressa, vel saltem tacita quæ in pupillari expressa continetur: vt. §. eo. l. iam hoc iure.

r *Non filii.* quia nulla. Io. & adde dist. quã habes infra, de capti. l. pater. in fi.

Ex Cornelia.] *CASVS.* Institui mihi hæredem filium meum impuberem, & ei pupillariter substituit Titium: & postea fui ab hostibus captus: & ita testamentum meum fuit irritum factum: & per consequens pupillare. postea apud hostes decesi: & postea dictus filius meus impubes decesit in pupillari ætate in ciuitate. certe hæreditas pertinet perinde ad Titium substitutum, ac si ego nunquam ab hostibus captus fuissem: quia lex Cornelia quæ testamenta eorum qui in hostium potestate decesserunt, confirmat perinde ac si nunquam capti fuissent, pertinet non solum ad hæreditatem ipsorum qui testamenta fecerunt, sed etiam ad omnes hæreditates quæ potuissent pertinere ad quemcunque ex eorum testamento si in hostium potestatem non peruenissent. Sed retento eodem casu pone quòd dictus meus filius captus fuit ab hostibus me patre iam in ciuitate mortuo, & ibi decesit dictus meus filius. certe hoc casu per dictam l. Corneliam pertinet hæreditas dicti impuberis ad dictum Titium ei substitutum. si autem me patre adhuc in ciuitate viuente dictus impubes fuit ab hostibus captus, & ibi decesit me iam in ciuitate mortuo, non habebit substitutus eius hæreditatem ex dicta. l. Cornelia. nam non efficitur per dictam. l. vt dictus impubes qui nulla bona in ciuitate reliquit, habeat hæredem vel hæredes. & idem dicerem si filius meus etiam pubes captus fuerit ab hostibus me adhuc in ciuitate viuente: & postea me in ciuitate mortuo decesserit in hostium potestate existens. nam eo casu hæreditas mea pertinet ad proximum adgnatum ex. l. xij. tabu. quæ solet vocare adgnatos ab intestato. non autem pertinet ad dictum adgnatum hæreditas dicti mei filij ex lege Cornelia: quia vt dictum est, nullam hæreditatem reliquit in ciuitate dictus meus filius cum fuit ab hostibus captus, scilicet quia ego tũc viuebam. Viuianus.

Si pater.] *CASVS.* Ego pater fui captus ab hostibus: & postea fuit captus dictus filius meus impubes cui pupillariter substitueram Titium: vt dictum est in. l. sequen. & apud hostes ambo decesimus. certe siue ego ante decesi, siue dictus meus filius, non habebit substitutus impuberis hæreditatem ex substitutione per dictam. l. Corneliam. si autem impubes reuersus fuisset in ciuitatem, & in ciuitate decesisset, bene veniret substitutus per dictam. l. Corneliam: quia & si ego & ipse in ciuitate decesisemus, veniret substitutus per dictam. l. Corneliam. Viuianus.

s *Mox filius.* id est, in eodem momento, & statim vnus post alium: vt supra, communia prædi. l. si cum duas. secundum Ir. Vel dic, id est, incontinenti. & tunc perinde est ac si simul: quia ea quæ incontinenti fiunt, inesse videntur. vel, id est, eodem bello, id est, eodem tempore. Quid ergo si ex interuallo? Respon. habet locum substitutio filij, secundum H. Sed Bul. dixit. idem etiam si ex interuallo: vt in distinc. j. de capti. l. pater. in fine.

t *Decedat.* tunc autem pertinet, quoniam &c. Azo. vt. j. de capti. l. quòd si filius. in fi.

BIU Cujas

a *Substitutus.* ex vulgari præmoriente patre, vel pupillari, vel tacita, vel expressa præmoriente filio. ratio autem huius legis est, quia non potest dici hæres filius dum pater speratur reuerti. ergo substitutus locum non habet.

Quidam. IVLIANVS. Sempronius fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Proculum in tribus vnciis. i. in quarta parte hereditatis suę: & quendã nomine Quieto in.ix.vnciis quæ sunt dimidia & quarta hæreditatis. postea substituit Quieto in.ix.vnciis instituto quendã nomine Florum: & Proculo in tribus vnciis istituto substituit quandam nomine Sosiam. & postea ita dixit, si neque Florus Quieto substitutꝰ, neque Sosia Proculo substituta hæredes mihi erunt, simul repudiantes hæreditatem meam: Quieto & Proculo à me institutis substituo tertio gradu coloniam Leptitanorum ĩ dicta dimidia & quarta hæreditatis meæ in qua instituí Quietum prædictum, & substituo Gaium & Cornelĩũ & Stichũ ex quarta parte hæreditatis meæ, id est, ex tribus vnciis in quibus instituera Proculũ, & substitueram Sosiam: & volo quòd de dicta quarta parte habeat duas vncias dictus Gaius, & duas dictus Cornelius, & duas dictus Stichus, & ita diuisit testator prædictus in hac secunda substitutione in sex vncias dictam quartam hereditatis suæ, id est, supradictas tres vncias. postea decessit Proculus in tribus dictis vnciis institutus, & Sosia ei substituta viuente adhuc dicto testatore. & sic dictæ tres vnciæ sunt factæ in causam caduci, & sic ad hæredem Proculi non possunt pertinere, nec etiam ad hæredem Sosiæ ei substitutæ. & postea decessit dictus testator, & prædictus Quietus in nouem vnciis institutus adiuit hæreditatem pro ea parte. modo quæritur, vtrum dictæ tres vnciæ factæ in causam caduci pertineant ad dictum Quietum Proculi cohæredem, qui quidem Quietus adiuit hæreditatem, vt dictum est: an ad Gaium & Cornelium & Stichum substitutos tertio gradu? Et dicitur quòd debent pertinere ad Quietum: quia ea videtur fuisse testatoris voluntas, vt ita demum substitueret tertio gradu scriptos hæredes, si tota hæreditas vacasset. in nostro autem casu non vacauit: quia Quietus adiuit hæreditatem, vt dictum est. & hoc ideo præsumitur, quia plures quàm. xij. vncias inter eos distribuit. nam coloniam Leptitanorum substituit tertio gradu in.ix. vnciis, & Gaium & Cornelium & Stichum substituit tertio gradu in sex vnciis. & ita substitutos prædictos in tertio gradu substituit in quindecim vnciis. Viuianus.

b *Ex parte dmidia & quarta.* id est, dodrante.
c *Leptitanorum.* nomen villæ vel ciuitatis.
d *Quàm in tres.* quia in dodrante erat institutus.
e *Decesserunt.* sicque eorum pars est in causa caduci: vt. C. de cadu. tollen. l. j. §. & cum triplici.
f *Quietum.* cohæredem. Accursius.
g *Tertio gradu.* ciuitatem & alios, seu alios tantum.
h *Tota hæreditas.* id est, tam gradus institutorum quàm substitutorum primo loco.
i *Distribuisset.* id est, distributæ essent vnciæ. Ioan. non dicas quòd distribuerit. q.d. si substituti admitterentur: ergo ciuitas in dodrante, & alij in quadrante. Item Quietus habet & ipse dodrantem: & sic fierent. xxj. vnciæ: sicque Quietus non haberet dodrantem totius asis: quod testator voluit: igitur in totum substituti repellerentur. supplet ergo dictum testatoris, ne aliquid ineptè dicatur: vt & supra, titu. j. l. j. §. fin. & l. fina. Item apparet quòd verba illa, quòd si neque &c. copulatiuè ponuntur. sic supra, titu. j. l. Lucius.

pupilli substitutionẽ non pertinebit: nisi reuersus in ciuitate impubes decedat: quoniam & si ambo in ciuitate decessissent, veniret substitutus. a

Ex præsumpta voluntate defuncti coniunctus præfertur substituto. Bartolus.

XXX. IVLIANVS libro septuagesimo octauo Digestorum.

QVidam testamento Proculum ex parte quarta, & Quietum ex parte dimidia & quarta b hæredẽ instituit: deinde Quieto Florum, Proculo Sosiam hęredes substituit: deinde si neque Florus neque Sosia hæredes essent, tertio gradu ex parte dimidia & quarta coloniam Leptitanorum, c & ex quarta complures hæredes substituit in plures quàm [in]tres d vncias. Quietus hęreditatẽ adiit. Proculus & Sosia viuo testatore decesserunt. e Quæritur, quadrans Proculo datus, ad Quietũ, f an ad substitutos tertio gradu pertineat? Respondi eam videri voluntatem patrisfamiliàs fuisse, vt tertio gradu g scriptos hæredes ita demum substituerit, si tota hæreditas h vacasset: ídque apparere euidenter ex eo quòd plures quàm duodecim vncias inter eos distribuisset i: & idcirco partem quartam hęreditatis de qua quæritur, k ad Quietum pertinere.

Sufficit quem semel hæredem extitisse, nisi testator eum hæredem esse tempore mortis requirat: quod ex dictione, tunc, præsumitur. Bartolus.

XXXI. IDEM libro singulari de Ambiguitatibus.

IN substitutione filio ita facta, *Quisquis mihi ex suprascriptis* l *hæres erit, idem filio hæres esto.* quæritur, m quisquis hæres, quandoque n fuerit, intellegatur: an quisquis tum hæres erit, cum filius moriatur? Placuit prudentibus, si quandoq; hæres fuisset. o Quamuis enim viuo pupillo hæres esse desiisset (fortè p ex causa de inofficioso, quæ pro parte q mota est) futurum tamen eum hæredem ex substitutione creditum est. Non simili r modo in hac specie dicendũ est, si quis cum filios duos haberet, Gaium puberem, Lucium impuberem: ita filio substituisset, s *Si Lucius* k *De qua quæritur.* in qua Proculus erat institutus. Azo. facit infra, de vsufruct. leg. l. codicillis. in principio.

IN substitutione. IC. IVS. Exhæredauisilium meũ impuberẽ, & Titiũ & Seiũ mihi hęredes ĩstitui: & ita post. ea substitui dicto meo filio. Quisquis mihi ex suprascriptis hæres erit, idem hæres esto dicto meo filio. & postea decessi. & postea dictꝰ Titius & Seius adiuerunt hæreditatem meã. postea tutor dicti mei filij egit querela inofficiosi testamenti, siue eam intentauit contra dictum Titium, & vicit contra eum. & ita fuit ruptum testamentum meũ pro parte qua Titius fuit institutus: & sic desiit hæres esse dictus Titiꝰ. postea decessit dictus filius meus in pupillari ætate. nunquid veniet dictus Titius ad hęreditatem impuberis ex substitutione? Et videtur quòd non: quia tępore mortis dicti impuberis nõ inuenitur meus hæres, & ego dixeram in substitutione, Quisquis mihi ex suprascriptis hæres erit, sit hęres filio meo. dicitur tamen hic quòd hæres erit impuberi, quia fuit meus hæres: vt dictum est, licet esse desierit. secus esset in hoc alio casu, pone quòd habebam filium puberem qui vocabatur Gaius, & filium impuberẽ qui vocabatur Lucius. exhæredaui impuberem, & instituí puberem: & ita substitui dicto impuberi exhæredato si Lucius filius meus impubes decesserit, & in pupillari ætate: & si dictus filius meus Gaius pubes quem instituí, hæres mihi nõ erit: tunc Seius hęres esto dicti impuberis. nam si isto casu si Gaius filius impubes fuit mihi hæres ante mortem impuberis, & si tempore mortis impuberis non sit hæres: habebit locum substitutio Seij. & hoc facit dictio, tunc, posita in substitutione. Viuianus.

a *Ioan. non dicas quòd distribuerit.* q.d. si substituti admitterentur: ergo ciuitas in dodrante, & alij in quadrante. Item Quietus habet & ipse dodrantem: & sic fierent. xxj. vnciæ: sicque Quietus non habet. Ioan. non dicas quòd distribuerit. q.d. si substituti admitterentur: ergo ciuitas in dodrante, & alij in quadrante. Item Quietus habet & ipse dodrantem: & sic fierent. xxj. vnciæ: sicque Quietus non habet.

l *Suprascriptis.* scripserat enim aliquos hæredes cum filio, vel etiam exhæredauerat filium.
m *Quæritur.* quisquis. sub. an.
n *Quandoque.* aliàs, quandocumque.
o *Fuisset.* breuis solutio.
p *Forte.* aduerbium, forte, a varietatem facti, non iuris dubitationem b inducit. Nam constat hęredem esse institutum ante perlatam querelam: quia dicit, desiisset: vt infra, de re iudic. l. non potest videri desinere. & supra, de inofficio. testa. l. ij. Ité & constat quòd in aliis variis casibus quis desinit esse hæres: vt si fiat seruus hæres: vt infra. e. l. ex facto. §. fi. Item insti. de hære. quæ ab intest. §. per contrarium. in quibus erit idem quod hic. Sed oppo. qui sel. mel est hæres &c. vt supra, de mino. l. ait prętor. §. sed quod Papinianus. in fin. §. Solu. illud regulare: vt supra, titu. j. l. ci qui. in fin. Vel dic quòd non per prætorem, vt ibi: sed per restitutionem in integrum: quia nec facit hęredem: vt insti. de bono. possess. §. quos autem. sed iure ciuili sic, c vt in præmissis.
q *Pro parte.* secus si in totũ, quia pupillare euanescit: vt. ff. de inoffi. testa. Papinianus. §. sed nec.
r *Non simili.* sed per contrarium.
s *Substituisset.* dic quòd instituerat vel exhęredauerat impuberẽ: aliàs non valet testamentum. item puberem instituerat, vt patet.

BIU Cujas

filius meus impubes decesserit, neque mihi Gaius filius [a] *hæres erit: tunc Seius hæres esto.* [b] nam prudẽtes ita hoc interpretati sunt, vt ad impuberis mortem [c] conditio substitutionis esset referenda.

Ex præsumpta voluntate defuncti plures coniuncti vocantur in virilem respectu vnius defuncti: sed inter se in hæreditarias portiones. Bartolus.

XXXII. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

QVi complures [d] hæredes ex disparibus partibus instituerat, & in his Attium: si Attius non adierit, cæteros ex eisdem partibus quibus instituit, hæredes ei substituerat: deinde si Attius non adiisset, Titium cohæredem eis qui substituti sunt, adiecit. [e] Quæsitum est, quam partem [f] is, & quam cæteri habituri essent? Respondi, Titium virilem, cæteros hæreditarias [partes:] veluti si tres fuissent [g], Titium partem quartam Attianæ partis habiturum: reliquarum partium hæreditarias [h] partes ex quibus instituti erant, reliquos habituros esse. Quòd si non solum Titium, sed etiam alios adiecissent hæredes: hos quidem viriles partes habituros: veluti si tres puta cohæredes fuissent substituti, extranei duo adiecti: hos quintas [i] partes Attianæ partis, reliquos autẽ cohæredes hæreditarias partes habituros esse dixit.

Mater potest instituere filium in tempus pubertatu, & ei substituere vulgariter. Bartolus.

XXXIII. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

SI mater ita testetur, vt filiũ impuberem cum erit [k] annorum quatuordecim hæredẽ instituat, eíque [in] pupillaribus [l] † tabulis si sibi hæres non erit, alium substituat: valet substitutio. [m]

Si filius institutus in primo loco sit hæres, cessat substitutio vulgaris tam prima quàm omnis alia sequens. Alexander.

¶ Si filius, & ex eo nepos posthumus, ita hæredes instituãtur, vt Gallo Aquilio, placuit: [n] & nepoti, si is hæres non erit Titius substituatur: filio hærede existente, Titium omnimodo, id est, etiam si nepos natus non fuerit, excludi [o] respondit.

[a] *Gaius filius.* instítutus.

[b] *Esto.* scilicet substitutus. & est quidam [a] tertius hic Seius. & habeas. s. neque mihi &c. Alij nõ [b] habent, & Gaium & Seiũ idẽ esse dicunt: & sic vnus filius alij filio substitutus secundũ eos. Et not. quòd hic articulus, tũc, [c] denotat diuersitatem inter hunc & superiorẽ casum: vt infra, de condi. & demõ. l. iiij. in fine.

[c] *Mortem.* vt tunc sit hæres Gaius, vt hic: & capax: vt. s. eo. l. si is qui hæres. & facit ad hanc legem infra, de adimẽ. & de codi. l. si quis eũ. in fine. j. respon. & s. eo. l. qui liberis. §. fina.

Vi cõplures.] CASVS. Instítui mihi quendã hęredem nomine Attiũ in duabus vnciis hęreditatis meæ: & Gaium in. iiij. & Seium in. v. & Cornelium in vna: & postea ita dixi: si dictus Attius non adierit pro sua parte, substituo ei dictum Gaiũ, & Seium, & Cornelium ex eisdem partibus quibus eos instituí: & do eis tribus cohæredem Titium. & decessi: & postea Attius noluit adire hæreditatem meam: & ita habuit locũ substitutio, & dicta hæredis adiectio. modo quæritur, quam partẽ habere debeat dictus Titius adiectus, & quã Gaius & Seius & Cornelius de duabus vnciis in quibus fuit Attius institutus? Et dicitur quod Titius habebit quartam partem duarum vnciarum Attij, & prædicti tres habebunt tres partes dictarum duarum vnciarum, & diuident dictas tres partes dictarum vnciarum inter se pro eis partibus pro quibus à me instituti fuerunt. si autẽ adiecissem Titium & Stichum cohæredes prædictis tribus, fient tunc quinq; partes de dictis duabus vnciis Attij, & Titius & Stichus habebit quilibet vnam quintam: & aliæ tres quintę diuidentur inter prædictos tres pro his partibus pro quibus eos hæredes instituí. & sic est plana hæc lex. Viuianus.

[d] *Qui complures.* quatuor puta computato Attio.

[e] *Adiecit.* substituendo, non instituendo: alioquin etiam si Attius non adiret, nihilominus hæres esset Titius: vt infra, de secũ. tabu. l. ij. §. si quis ita scripserit.

[f] *Quam partem.* scilicet Attianæ partis cum Attius non adierit.

[g] *Tres fuissent.* scilicet substituti præter Titium.

[h] *Hæreditarias.* cur non solus medietatem: vt. s. titu. j. l. Titius fundi? Respon. quia omnes [d] separatim fuerunt instituti. At opponitur: ergo debent habere viriles: vt insti. de hære. instit. §. si plures? Respon. verum esset nisi præcessissẽt partium distributio etiam in institutione. tunc enim videtur easdem partes repetiisse [e] in personis eorum tantum quos instituit: vt. s. eo. l. si plures. Azo. magis obstat. s. eo. l. si pater filio. sed & ibi coniũctim fuerũt instituti: vel hic substituendo nominatim dixit, pro partibus [f] hęreditariis vos substituo: vt hic patet: quod ibi non fecit. Itẽ contra. C. eo. l. fi. §. j. vbi habent omnes viriles. Sed ideo quia ita habuerant ex institutione: vt ibi not. & facit. j. de statulibe. l. qui pecuniam.

[i] *Quintas.* id est, quilibet quintam.

Si mater.] CASVS. Titia instituit sibi hæredem filium impuberem cum erit pubes, & ei vulgariter tali modo substituit, si dictus meus filius non erit mihi hæres, substituo ei Seium. & postea decessit Titia, & postea decessit dictus eius filius in pupil. ætate. nunquid habebit substitutus hęreditatem? Et videtur quòd non: quia substitutio non potest ante habere locum quàm habeat locum institutio. institutio autem non videtur posse habere locum nisi adueniente pubertate, sicut apparere videtur ex verbis institutionis prædictis. dicitur tamen hic quòd substitutus habebit hæreditatem ex tacita pupillari, quæ subintelligitur in dicta vulgari: vt dictum est. s. eo. iam hoc iure. nam non videtur in nostro casu in diem collata institutio, sed hæreditatis tantum petitio propter vtilitatem impuberis. [SI FILIVS ET EX EO.] Seius habens filium habentem vxorẽ prægnantem, venit ad mortem, & fecit taliter testamentum: Instituo mihi filium meum hæredem: & si filius meus morietur me viuo, tũc si quis mihi nepos ex eo, siue quę neptis post mortem meam in decẽ mẽsibus proximis quibus filius meus morietur, natus natáve erit, hæredes sunto. & si dictus nepos vel neptis mihi hæres non erit, substituo ei Titium. & decessit dict⁹ testator, & filius suus prædictus institutus extitit ei hæres. certe amodo nõ potest habere hæreditatẽ alterius substitutus nepoti vel nepti: siue nepos vel neptis nascatur, siue non. nam si nõ potest habere locũ amodo nepos vel neptis, multo minus habebit locum substitutus eius, scilicet Titius. Viuianus.

† *Pupillares tabulæ quæ ratione hic Africano dicãtur, explicat Vlpianus tit. de pupill. substi. in prin. Instit. lib. 2.*

[k] *Cum erit.* nec filius intelligitur ad tempus institutus, sed pure: vt C. quando di. le. ced. l. ex his. & infra, quando di. leg. ce. l. firmio. §. j. nisi aliud sensisse testatorem probetur: vt infra, de manumiss. testa. l. si ita scriptum fuerit. §. cum Titius. & tunc vitio temporis sublato hæres erit: vt supra, eod. hæreditas. erat autem dubitatio de substitutione: quia videbatur facta antequam posset valere institutio: sed, vt dixi, pro pura est institutio.

[l] *In pupillaribus.* non quòd pupillaris substitutio ibi fiat, sed quia pupillus institutus fuit, est vulgaris. fœminæ enim pupillarem non faciunt: quia in potestate non habent: vt supra, eod. l. ij. ij. respon. *Fœminæ pupillariter non substituunt.*

[m] *Substitutio.* nec in substitutione videtur repetita eadem conditio seu dies: vt supra, titu. j. l. si sub conditione. & facit infra, de leg. j. l. si cui.

[n] *Placuit.* scilicet si filius morietur viuo testatore: & nepos post mortem testatoris nascatur: vt supra, de libe. & posthu. l. Gallus. in principio.

[o] *Excludi.* vt & supra, titu. j. l. cum in testamento. in locum enim deficientis primi & secundi gradus videtur eum substituisse: vt &. s. eo. l. quidam testamento. & supra, titu. j. Lucius. Sed pone quòd filius vixit post mortem defuncti: & repudiauit hæreditatẽ. Item similiter nepos repudiauit: nunquid admittitur Titius? Videtur quòd non: quia filius extitit hæres ipso iure, licet postea repudiauerit. Econtra videtur admittendus: quia nec filius nec nepos hæreditatem adiuit, immò vterque repudiauit. Sed certe non est admittendus, illa scilicet ratione, quia filius non decessit testatore viuo: & substitutio ita facta erat, si filius me viuo morietur. Item verba superiora, si hæres non erit: expone cum esse posset: quia filius præmoreretur, non hæres. & facit infra, de adquiren. hære. l. quamdiu.

Ex duobus.] CASVS. Instítui mihi hæredes duos meos filios impuberes: & ei qui supremus moreretur, substítui Titium. postea ambo impuberes simul decesserunt. certe Titius erit hæres vtrisque eorum. & est ratio, quia supremus dicitur non solum is qui post aliquem est, sed etiam ille post quem nemo est.

BIU Cujas

mo est.in nostro autem casu omnes videntur supremi decessisse: quia nullus eorum remansit post alium. & idem est econtrario. nam non solum dicitur proximus esse alicui qui ante aliquem alium est, sed etiam is ante quem nemo est. [*FILIVM.*] Seius instituit sibi hæredes Gaium filium suum impuberem, & Titium extraneũ: & Titio prędicto substituit Mæuium, & prædicto suo filio taliter substituit, quisquis ex suprascriptis scilicet Titio & Męuio hęres mihi erit, substituo eum filio meo. & postea decessit prædictus Seius. Titius instituto omisit hæreditatẽ: Mæuius autẽ ei substitutus adiuit ex substitutióe. postea decessit dictus ipubes. quærit, cui deferat hęreditas ei impuberis: vtrũ Titio qui amisit hæreditatem patris, an Mæuio qui adiuit hæreditatem patris ex substitutione? Et dicitur, quòd Mæuio. [*ETIAM SI CONTRA.*] Filium meum emancipatum prætерij scilicet Titiũ & Seium filium impuberem, & in mea potestate constitutum institui mihi hæredem in totum: & ei ipuberi substitui Gaiũ: & à dicto impubere reliqui multa legata danda quibusdam mihi coniunctis, & quibusdam aliis extraneis: & à Gaio substituto reliqui similiter multa legata: & postea decessi. postea emancipatus petiit bonorum possessio. contra tabu. eo quòd à me prætеritus fuit, & vicit: & ita ruptum est testamentum meum: & sic factum est quòd ipse emancipatus habuit dimidiam hæreditatis meæ ab intestato: & alia dimidia remansit apud impuberem prædictum. postea in pupillari ætate decessit impubes. nunquid habebit hæreditatem impuberis Gaius prædictus substitutus ei? Et dicitur quòd sic: & tenebitur præstare legata à se relicta, & etiam ab impubere. Sed & si dictũ emancipatum prętерij, & dictum impuberem instituí in tribus vnc. & Cornelium extraneum instituí in. ix. vnc. & dicto impuberi substitui dictum Gaium, & multa legata reliqui à dicto impubere præstanda quibusdam mihi coniunctis, & quibusdam aliis extraneis: & à dicto Gaio impubere substituto reliqui similiter legata: & committente dicto emancipato prætерito edictum, vt scilicet contra tabulas petat bonorum possess. non solum dictus emancipatus, sed etiam dictus impubes: & sic excludam dictum Cornelium in. ix. vnc. institutum, & habeant ambo soli hæreditatem meam scilicet emancipatus pro dimidia, & impubes pro alia dimidia, cum ex institutione non habuerant nisi tres vnc. & postea impubes decedat in pupillari ætate, & veniat ad hæreditatem suam dictus Gaius ei substitutus: certe tenebitur dictus substitutus præstare legata ab impubere relicta coniunctis personis tantum: * sicut & impubes si viueret teneretur præstare tantum coniunctis personis: & licet si non esset petita bonorum possess. contra tabulas: impubes vel eius substitutus posset detrahere ab omnibus legatariis Falcidiã, puta quia essent relicta legata ab impubere vltra dodrantem suæ partis: tamen petita contra tabulas (quo casu non tenetur impubes vel eius substitutus ad præstanda legata nisi coniunctis personis, vt dictum est) augebuntur legata relicta ab impubere coniunctis personis: ideo quia non præstat extraneus legatariis legata: ita quòd Falcid. in eis non habebit locum, vel tanto minus detrahet nomine Falcidiæ delegatis relictis coniunctis personis, quantum ei adcreuit propter hoc quòd extraneis legata non præstat. & sicut ipse filius impubes plus debet coniunctis personis nomine legatorum etiam ex eo quòd petita contra tabulas extraneis non præstat legata, vt dictum est: ita plus debet dictus impubes & eius substitutus ex eo quòd per bonorum possess. contra tabulas plus ad filium impuberem prædictum peruenit quàm haberet ex institutione, cum postea ex substitutione peruenerunt ad eum tres vnciæ, vt dictum est: per bonorum autem possess. contra tabulas peruenerunt sex vnciæ ad eum, vt dictũ est: & ita duabus rationibus crescunt legata coniunctis siue exceptis personis relicta. & idem debet esse contra, scilicet vt quemadmodum portio quæ per bono. possess. contra tabu. adcreuit impuberi, auget legata, vt dictum est: ita & portio quæ adcreuit impuberi propter bonorum possess. contra tabul. minuat legata coniunctis personis ab impubere relicta: puta quia impubes, sicut dixi in princi. fuit à me institutus ex asse: & per bonorũ possess. contra tabulas quã accepit frater suus emancipatus, & à me prætеritus, dimidia hęreditatis sit ei impuberi ablata. nam pro ea dimidia sibi ablata substitutus eius exonerat circa legata. & hoc dicit. cum l. seq. Viuianus.

Supremus seu vltimus est quem nemo sequitur, licet nullus præcedat, & econtra proximus dicitur quem nullus præcedit, licet nemo sequatur. Alexander.

XXXIIII. IDEM libro quarto Quæstionum.

EX duobus impuberibus ei qui supremus moreretur, hæredem [a] substituit. Si simul morerentur, vtriq; hæredẽ esse respondit: †quia supremus [b] nõ is demum qui post aliquẽ, sed etiam post quem nemo sit, intelligatur: sicut & econtrario proximus non solum is qui ante aliquem, sed etiã is ante quẽ nemo sit, intellegitur.

Hæres ex substitutione vulgari admittitur ad substitutionem impuberi factam per hæc verba, quisquis mihi hæres erit &c. Bartolus.

Filium impuberem & Titium hæredes instituit. Titio Mæuiũ substituit. [c] filio quisquis sibi hęres esset ex suprascriptis, substituit. [d] Titius omisit hæreditatem. Mæuius adiit. [e] Mortuo deinde filio, putat magis ei soli [f] ex substitutione deferri pupilli hæreditatẽ, qui patris quoq; [g] hæreditatẽ adierit.

Licet testamentum per contra tabu. expugnetur, firma tamen manet substitutio pupillaris: & relicta à substituto pupillari debentur omnibus. Alexand.

Etiã si [h] contra patris tabulas bonorũ possessio petita sit, substitutio tamẽ pupillaris valet: & legata omnibus præstãda sunt, quæ à substitutione data sunt.

Ista lex reputatur difficilis, & habet tres partes. Prima durat vsque ad ver. sic & crescere. Secunda vsque ad ver. his consequens. Tertia vsque ad finem. & secundum quòd textus habet tres partes, ita glo. magna quæ est hic, quæ ponit casum, habet tres partes prout ponit casum. Bartolus.

XXXV. IDEM libro quinto Quæstionum.

ETsi contra tabulas [i] patris

Iuxta hãc sententiã videtur iudicasse P. Scipio. Is enim duobus militibus qui simul & eodem tẽpore murũ ascenderant, donauit coronã muralẽ, quã ei, qui primus ascẽdisset promiserat. Auctor Liu. li. 26. ab vrb. con.

** Fallitur hic Viuianus, dũ putat substitutum impuberis nõ teneri ad legata relicta extraneis petita bonorum possess. contra tab. tenetur enim ad ea præstanda. proinde speciem facti ex Accursio colligę*

a *Hæredem substituit.* vt infra, de reb. dub. l. qui duos. licet singulari numero vsus sit: vt infra, de leg. j. qui filiabus. §. j. & ideo de vtriusq; portione detrahit Falcidiam: vt infra, eo. l. qui duos. Sed contra infra, ad Treb. l. eũ qui. Solu. hic totum volebat ad substitutũ pertinere: ibi partem. Vel dic vt ibi.

b *Supremus.* ad hoc. ff. de verbo. signifi. l. proximus. & l. in vulgari. & vnde cog. l. j. §. proximus.

c *Mæuium substituit.* scilicet vulgariter.

d *Substituit.* scilicet pupillariter.

e *Adiit.* & sic testatori directo est hæres: vt instit. de pupillari substitu. in princi.

f *Soli.* scilicet Mæuio. non autem Titio repudianti: vt supra, eodem. l. qui plures.

g *Patris quoque.* vnde continetur substitutus vulgaris. nam verbum, quisquis, ad solum Titium pertinere non potuit, nec ad pauciores quàm duos. sic ergo qui eorum duorum erit hæres, ille admittetur: secus tamen si dicam in testamento: quisquis mihi hæres erit, det decem illi. nam duo comprehenduntur, id est, etiam qui venit ab intestato, non solum scripti: vt infra, de codicil. l. si quis. hic non nisi scripti veniunt: vt supra, eod. l. cum filio. & l. qui liberis. §. hæc verba. & facit supra, eod. l. v. & infra. eo. l. cum ex filio. §. fina.

h *Etiam si.* pone impuberem in potestate constitutum instituto, & emancipatum puberem prætеritum, & extraneum pupillo substitutum, à quo sunt relicta legata, quæ valent, licet commisso edicto per emancipatum. i. licet egerit per contra tabu. etiã si impubes petierit contra tabu. vt dices. ff. l. proxi. Et quæro hic, quare rupto testamento per querelam in totum rumpitur pupillare: vt supra, de inoffic. testa. l. Papinianus. §. sed nec. & non per contra tabulas vt hic, & infra. l. proxi. Respon. quia testamentum est de iure ciuili, & querela. sic vnum potest tollere aliud: vt instit. de leg. ag. tu. §. fin. sed contra tabulas est de iure prætorio, quod non tollit testamentum: quia cum prætor non potest facere hæredem: multo minus desinere: vt instit. de bono. possess. §. quos autem. inde est quòd in querela dicitur quæri de viribus testamẽti: in cõtra tabu. non, sed de patris & filij qui agit, an sit filius seu pater, vel non: vt supra, de inoffi. testa. l. filio. §. contra tabulas. & differt in alio: quia querela nascitur demum hæreditate adita: vt. C. de inoffi. testa. l. si quis filium. sed contra tab. etiam prius: vt infra, de contra tabu. l. illud. in fin. Et secundum hoc non ob. ff. eo. l. ij. §. j. quia ibi iure ciuili rumpitur per prætеritionem posthumi: vt. ff. de iniust. test. l. posthumus. Item non ob. ff. eo. l. is qui. quia ibi vt indignus repellitur, vt ibi dixi.

i *Et si contra tabulas.* Pater filium puberem emancipatũ prætеriit: impuberem in potestate constitutũ instituit: & ei extraneum substituit: à quo substituto & etiam ab impubere legata reliquit. prætеritus egit contra tab. & sic aperta est via instituto, vt & ipse habeat per contra tab. tandem in pupillari ætate decessit. quæritur, an teneatur amplius substitutus ad legata? & dicit eum teneri amplius q̃ teneretur pupillus: quia hic omnibus, pupillus con-

BIU Cujas

los coniunctis tantum personis: & sic augetur onus legatorum. Hic alio casu si ponas pupillum esse in vncia vna institutum, extraneum in xj. & pupillo substitutum datum, & relicta legata ab vtroque: si habeat pupillus contra tabu. commisso sibi edicto per puberem præteritum, & sic habeat dimidiam hæreditatis: pro ea rata dabit substitutus legata, non pro vncia tantum: & hoc omnibus. nam & pupillus teneretur vt pro vncia eius, non pro vna tantum: sed solummodo coniunctis. ecótra decrescit onus legatorũ si ponas pupillum in asse institutum, & puberem agentem contra tab. ablatum ei dimidium. nam pro dimidia dabuntur legata, non pro asse, sed à substituto omnibus, à pupillo coniunctis. & probantur etiam hæc. j. de leg. præ. l. filium quis. & de leg. iij. l. fi. §. fi. & de cótra tabu. l. non putauit. §. fi. In exhæredato pupillo ponere nó potes: tum quia nó habet cótra tabu. vt. j. de contra tabu. l. non putauit. in prin. tum quia à substituto eius legari nó posset: vt infra, de lega. j. l. ab exhęredato. j. respó. Sed quidã dicũt, quòd in eo potest poni, si modo per præteritum cómittatur edictum, per eandem. l. j. de leg. j. ij. respó. Sed certe de substituto instituti nó exhęredati ibi dicit. Item nec de præterito pupillo potest dicere: quia non potest relinqui ab eius substituto. arg. C. de lega. cum quidam. licet ei posset dari contra tab. vt. C. de lib. prẽte. l. maximũ. & adde quod not. ẽ. l. proxi. in fin. Accursius.

petita sit à pupillo [a] bonorum possessio: in substitutum tamẽ eius [b] actionem legati [c] dandã esse, ita vt augeantur* legata, propter quòd [d] filio [e] extraneis non debuerit. sic & crescere à substituto data legata si per bonorum possessionẽ plus ad filiũ peruenisset: quemadmodum & ipse filius plus exceptis [f] deberet. His consequens esse existimo, vt si impubes ex asse hæres scriptus sit, & per bonorũ possessionẽ semis ei ablat' sit: substitutus in partem [bonorum,] legati nomine exoneretur: vt quemadmodũ portio quæ per bonorum possessionem accesserit, auget legata: ita & hic [g] quæ abscesserit, minuat.

Licitũ est testanti facere tot gradus substitutionum quot vult, & plures possũt substitui in locũ vnius, & econtra. & si substituatur nouissimo morienti, videtur testator voluisse inter omnes conseruare ius legitimarum hæreditatum, vel successionum ab intestato. h. d. cum. l. sequen. Alexand.

XXXVI. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

POtest [h] quis in testamento plures gradus hæredum facere: puta, *Si ille hæres non erit, ille hæres esto*: & deinceps plures: vt nouissimo loco in subsidiũ vel seruum necessariũ hæredẽ instituat. Et vel plures in vnius locum possunt substitui, vel vnus in plurium, vel singulis singuli, vel inuicẽ ipsi qui hæredes instituti sunt,

XXXVII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

VEl singulis liberis, †[vel ei] qui eorũ nouissimus morietur, hæres substitui potest. Singulis, si neminem eorũ intestato decedere velit. Nouissimo, si ius legitimarum [i] hæreditatum integrum inter eos custodiri velit.

Potest quis omnibus liberis substituere, vel parti eorũ, aut nulli, aut ad tẽpus totum pupillaris ætatis, vel ad partem eius. Bart.

XXXVIII. PAVLVS libro singulari de Secundis Tabulis.

QVi plures liberos habet, potest quibusdam substituere, neq; vtiq; necesse habet omnib': [k] sicuti potest nulli substituere. Ergo & ad breue [l] tempus ętatis substituere potest: vtputa, *Si filius meus intra annum decimum decesserit, Titius ei hæres esto.* Itaq; & si diuersos substituat post finem [m] ætatis, admittendum erit: veluti, *Si intra decimum annum decesserit, Titius [ei] hæres esto. si post decimum intra quartum decimum Mæuius hæres esto.*

Additione facta à coacto ex Trebelliano confirmantur tabulæ pupillares. Bartolus.

des instítutos potest adinuicem substituere. Item si habet duos filios pone impuberes, potest dare substitutum cuilibet eorum per se: & tunc si vnus eorum filiorũ decedat, habebit substitutus eius partem mortui: & ita non decedit nunc ab intestato dictus filius: quia pater eius dicitur ei fecisse testamentũ substituendo ei. & idẽ erit in alio filio postea decedente. Item potest substituere illi soli de dictis filiis qui vltimo moreretur: & tunc si vn' decedit, alter succedit ei iure legitimo, i. ab intestato. & si alter postea decedat, substitutus ei' habebit vtriusque hæreditatẽ ex substitutione. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

† *Vide quæ scripsit in hunc locum Viglius in §. vel singulis. de pupillari substit. Insti. lib. 2.*

h *Potest.* vt instit. de vulga. substi. in prin.

i VEl singulis. *Legitimarum.* sic insti. eo. §. vel singulis. & C. eo. l. penul. Sed contra infra, de lega. ij. l. Titia Seio. §. Seio. vbi per fideicommissum, vi detur eos inuicem rogare, nó ius ab intestato reseruare. Sol. ibi.

QVi plures]. CASVS. Si habeo quatuor filios, & eos hæredes ĩstituo: posũ substituere duobus, & aliis duobus nullum dare substitutum. nam & possum ita eos instituere, vt nulli eorum substituam. & si possum deminuere numerum illorum quibus substituo, vt dictũ est: ergo si impuberes sunt, possum deminuere cũ eis substituo pupillariter, tempus quod solet poni in pupillari ætate vel substitutione, hoc modo: si Seius filius meus hæres mihi extiterit, & intra decimum annum decesserit, Titius ei hæres esto, cum in pupillari substitutione soleat poni tempus. xiiij. an. Item & ita possum substituere: Si Seius filius meus hæres mihi extiterit, & intra decimum annum decesserit, Titius sit ei hæres. si autem post decimum annum decesserit dictus filius meus, intra tamen. xiiij. annum Mæuius hæres esto. [ET SI A PATRE.] Titius instituit sibi hæredem Seium filium suum impuberem: & rogauit eum per fideicommiss. vt si in pupillari decederet ætate, restitueret hæreditatem Gaio. & postea dedit pone tutorem filio suo Sempronium: & decessit dictus Titius. nunc dictus Seius filius eius & tutor Seij nolebant hæreditatem adire: vnde Gaius fecit eos cogi vt adirent, & adiuerunt. Postea in pupillari ætate decessit dictus Seius. nunquid ex dictis secundis tabulis pertinebit hæreditas ad Gaium fideicommissarium, vel debebit ei restitui? Et videtur quòd non: quia testamentum Titij patris Seij prædicti fuit iure ciuili destitutum, ideo quia Seius adire noluit: & per consequens secundæ tabulæ. vnde quamuis per coactionem resuscitetur principale testamentũ: non tamen videtur debere resuscitari secundas tabulas: licet resuscitentur legata & fideicommissa specialia in principali testamento relicta. & hoc quidam dixerunt. sed certe male dixerunt: quia bene debent resuscitari secundæ tabulæ resuscitato principali testamento: quia sunt pars principalis testamenti. Viuianus.

a *Et sic valet argumẽtũ de ‡sona ad tẽpus secundũ Bar. Pau. Alex. & Ia.*

---

a *A pupillo.* instituto, alio committente edictum.

b *Eius.* impuberis.

c *Legati.* relicti in substitutione: vt. ẽ. l. proxi. in fi. & infra, de le. præst. l. filium. §. quòd si impubes. sed relicta à pupillo dabit, sicut dicitur infra, de leg. iij. l. fi. §. fi. Nec ob. insti. de pup. subst. §. liberis. quia ibi iure ciuili annullatur: vt ibi no. & supra. l. proxi. vnde non valet substitutio ibi.

d *Quod.* id est, quia.

e *Extraneis.* sed parentibus. Azo. ad quod. j. de legatis. ij. cũ patronus. substitutus autem omnibus etiam extraneis.

f *Exceptis.* non aliis: sed substitutis omnibus, si ab eo sunt relicta: vt. j. de leg. præst. l. filium. Et est ratio, quia substitutus in totũ quod succedit, voluntate testatoris succedit. Azo. Quæ autem sunt personæ exceptæ, habes infra, de lega. præst. l. j. & iij. & C. de contra. tabu. l. j.

g *Ita & hic.* contrariorum eadem est ratio. sic. j. ad leg. Fal. l. si hæres institutus. & supra, manda. l. si mandato. §. quotiens. & insti. de contrahen. empt. §. cum autem. Sed arg. contra supra, de negoges. l. si quis negotia. & de procura. l. qui proprio. §. vsque adeo. & ẽ. item contra. & facit ad. l. infra, de lega. j. l. si hæres. & de conditio. & demonstratio. l. Plautius.

PO[test.] CASVS. Faciens testamentum potest facere plures gradus hæredum hoc modo: Instituo mihi hæredem Titiũ: & si Titius hæres non erit, Seius hæres esto. & si Seius hæres non erit, Mæuius hæres esto. & sic deinceps. & vltimo substituto potest substituere seruum suum, vt sit hæres necessarius. Item potest substituere plures in locum vnius: & in locũ plurium potest substituere vnum. Item potest substituere cuilibet de institutis alium extraneum dando cuilibet suum substitutum extraneum. Ité hære

k *Omnibus.* substituere. Accursius.

l *Ergo & ad breue.* quia abbreuiare potest numerum: ergo & tempus. sic. ẽ. de iudi. l. nonnunquam. & facit. j. eod. l. ex facto. §. item quæro. & supra, eo. l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari. & l. verbis. & infra, de mili. testamen. l. miles ita. §. j. & de secund. tabu. l. ij. §. si primus.

m *Finem ætatis.* scilicet decem annorum.

BIU Cujas

a *Et si à patre institutus.* filius, per hoc quod dicit patre, & impubes.
b *Restituere.* si decesit in pupillari ætate.
c *Fideicommisso.* aliàs, commisso: aliàs, commissario.
d *Confirmentur.* valebant [a] enim vtpote filio hærede ipso iure:

a Displicet Dy. & Bar vt insti. de hære. qua. & *to. ideo dic,* dif. §. sui. sed per aditionem *quòd filio* hæreditatem accepit effectũ [b] *istituto fuit* quasi hæres contrahat: *datus cohæ-* vt infra, ex quib. cau. in *res extra-* pos. ea. l. iij. in fin. *neus qui co* e *Tabulas.* in quibus *hæres partẽ* rogat⁹ fuerit restituere. *suam postea* f *Destituto.* cũ sua vo- *repudiauit,* luntate spontanea non *secũdũ Dy.* adiit. Azo. per quod vi *Bar. Bald.* detur repudiare: vt in- *Imo. Alex.* sti. de hære. qua. & diff. *Ar. & Ia.* §. fina.

b Displicet g *Opinione.* & benè: *c omnibus, dẽ* vt. j. ad Trebel. l. nam *pto Pau.* quod. §. si quis. &. l. a- *c Idem om* pud Iulianum. §. j. &. j. *nes scrib.* si quis omis. cau. testa. l. si quis omissa.
h *Pars sunt.* vt instit. eo. §. liberis.

CVm ex filio.] CASVS. Titius habebat duos nepotes ex filio suo mortuo: vnus quorum erat in dicti Titij potestate, alius *Flo. habebat:* non. & volebat quemlibet pro dimidia instituere: & ad inuicem pupillariter eos substituere. tamen ei qui non erat in sua potestate, nõ poterat pupillariter substituere: alij autem sic. quæritur, quid habet facere Titius vt habeat dictum suum propositum? & certe debet instituere hæredem solum suum nepotem illum quem habet in potestate: & ab eo legare alij qui non est in potestate sua dimidiam hæreditatis cum fuerit factus pubes nepos prædictus qui non est in potestate. & econtra debet illum nepotem qui non est in potestate, substituere pupillariter illi nepoti qui est in potestate. & ita faciendo idem consequetur testator ac si inter eos pupillarem substitutionem fecisset posito quod valeret substitutio pupillaris inter eos, quæ quidem non valet in persona nepotis in potestate non existentis, vt dictum est. nam moriente in pupillari ætate nepote in potestate constituto habebit sine dubio ex pupillari substitutione totam hæreditatem nepos non constitutus in potestate: & econtra moriente in pupillari ætate nepote non constituto in potestate, retinebit sibi totam hæreditatem nepos in potestate constitutus, in qua tota ipse fuit institutus, vt dictum est. nam non fuit grauatus nomine legati dare dimidiam hæreditatis nepoti non constituto in potestate, nisi cum nepos non constitutus in potestate esset pubes, vt dictum est. ipse autem decesit in pupillari ætate, & sic amplius pubes effici non potest. & hoc consilium testatori dederunt quatuor iurisconsulti, scilicet Labeo & Ofilius & Cascellius & Trebatius. [*FILIO IMPVBERI.*] Filium meum impuberem mihi hæredem instituo: & ita ei substituo, Titius sit mihi hæres si mihi nullus meus filius fuerit hæres. Seius autem sit mihi hæres si dictus meus filius impubes hæres mihi erit, & impubes mortuus fuerit. & decesit. modo quæritur, nunquid valeat substitutio? Et dicitur quòd sic. filio enim impuberi in singulas causas alium & alium hæredes substituere possumus. [*QVIDAM.*] Ita dixi in testamento meo: Instituo mihi hæredes Titium & Seium. & ita coniunxi eos re & verbis. & Seio substituo primum. Titio autem nullum substitutum dedi. postea ita dixi, Instituo mihi hæredes similiter Gaium & Sempronium, & Gaio substituo secundum, & Sempronio substituo tertium. me adhuc viuente decesit dictus Titius & Seius postea ego decesi: & sic partem dicti Seij debet habere primus eidem Seio substitutus. modo quæritur, ad quem debeat pertinere pars Titij cui nemo erat substitutus, vtrum ad dictum primum substitutum Seij, an vero ad Gaium & Sempronium co-

[Et] si à patre institutus, [a] rogatúsq; hereditatẽ restituere, [b] coactus ex fideicommissario [c] adierit: quamuis cætera quæ in eodem testamẽto relicta sunt, per eam additionem confirmentur, [d] vt legata & libertates: secundas tamen tabulas [e] non oportere resuscitari destituto [f] iam iure ciuili testamẽto, Quintus Ceruidius Scæuola noster dicebat. sed plerique in diuersa sunt opinione: [g] quia & pupillares tabulę pars sunt [h] prioris testamẽti. quo iure vtimur.

Filio impuberi emancipato non potest pupillariter substitui: sed potest eius institutio omitti: & per fideicommissum sibi in tẽpus pubertatis reliqui: quod importabit tãtumdem quantũ substitutio pupillaris. Bar.

XXXIX. IAVOLENVS libro primo ex Posterioribus Labeonis.

CVm ex filio quis duos nepotes ĩpuberes haberet: * sed alterum eorum in potestate, alterum non: & vellet vtrũque ex æquis partibus hæredẽ habere: [i] & si quis ex his impubes decesisset, ad alterum partem [k] eius transferre: ex consilio [l] Labeonis, Ofilij, Cascellij, Trebatij, eum quem in potestate habebat, solum hæredẽ fecit: & ab eo alteri [m] dimidiam partem hæreditatis, cum in suã tutelã [n] venisset, legauit. quòd si is qui in potestate sua esset, impubes decesisset, alterũ hæredem ei substituit. [o]

Expressum facit cessare tacitum. Bart.

B Filio impuberi [f] in singulas causas [p] alium & alium hæredem substituere possumus: veluti vt alius, [q] si sibi nullus filius fuerit [r] [hæres:] & alius, [f] si filius fuerit [hæres,] & impubes mortuus fuerit, hæres sit.

Ius adcrescendi transit ad illum ad quẽ transit portio iure substitutionis. Bartolus.

Quidam quatuor hęredes fecerat, & omnibus hæredibus prærer vnũ substituerat. vnus * ex illis [t] cui non erat quisquam substitutus, & ex cæteris alter viuo patrefamiliàs decesserat. Partẽ [eius] cui nemo erat substitutus, ad substitutũ quoq; [u] C pertinere Ofilius [&] Cascellius responderũt. [x] quorũ sententia eius dimidia pars peruenire ad alium: quod fa- cile [d] erat sibi disponere in eo qui in ipsius a- tui potestate erat. sed in pa- emancipato durum vi- debatur: cum ei pupil- lariter alium substitue- re non posset. Item si da rogauit eum per fidei- cõmis. saltem quartam transmittat ad eum qui in proximiori gradu est quàm frater si impu- bes decederet, vt testa- ter defuncti impuberis: quare horum quatuor sapientium consilio est testatus auus, vt filio quem in potestate ha- bebat, emancipatũ pupil lariter substitueret: & emancipato si ad. xiiij. annum peruenerit, di- midiam cum fructibus legauit. idem si nihil di- ctum fuisset de fructi- bus: [e] vt. de vsur. l. in fideicõmissi. §. cũ Pol- lidius. hic emancipa- tus si ante. xiiij. ætatis an. decedat, ad hæredẽ nil transmittit: cũ con- ditionale legatum sit. vt infra, de leg. ij. l. si cui. nec querelam inof- fic. intendere potest, cũ plene erant ei omnia restituenda: vt Cod. de inoffi. testa. l. si pa- ter. Sed hodie [f] puto contra: vt Cod. de inoffic. testa. l. quoniam Azo. & in auth. de trien. & se. §. prohibemus. col. iij. Item quero, si hic cui dimidia pars hæreditatis relicta est, pro parte præsterlegata? Respon. secundum Ir. quòd sic: vt infra, de mili. testa. l. militis codicil. in princip. sed & onus æris alieni pro parte subibit argu. infra, de lega. j. l. ab omnibus. §. fina. & infra, de lega. ij. l. cum filius. §. Lucio. Sed argu. contra infra, ad Trebel. l. mulier. §. fi. Vel verius dic vt no. infra, de lega. j. l. non amplius. §. fin.

D

k *Partem eius.* totam, & insolidum. Azo.
l *Consilio.* modo respondet.
m *Alteri.* scilicet emancipato. Azo.
n *Tutelam.* intra. xxv. annum, secundum quosdam. arg. C. de his qui ve. æta. impe. l. fina. Sed dic [g] ad. xiiij. annum: vt. j. de lega. iij. l. cum filio. Alij dicunt, id est, sui iuris: & nepos erat in potestate patris sui, cui auus non vult quæri.
o *Substituit.* pupillariter, & sic nulla quarta retinetur: vt Cod. de inoffic testa. l. ex tribus.
p *In singulas causas.* id est, in vulgarem casum vnum, & in pupillarem alium. Azo.
q *Alius.* puta Titius. H.
r *Fuerit hæres.* aliàs non habetur hæres, sed intelligitur. H.
f *Et alius.* puta Sempronius. H. Et no. [h] quòd hoc casu vulgaris substitutio non concipit pupillarem, nec pupillaris vulgarem, alioquin nó esset alius & alius in diuersis casibus substitutus, sed ambo in vtroque secundum Ioã. quod lex ista prohibet. Azo. sic supra, eo. l. iam hoc iure. in fin.
t *Ex illis.* scilicet hæredibus, ille. s. cui &c.
u *Quoque.* non solum ad duos hæredes qui supersunt. hic enim substitutus directo testatori est hæres: vt supra, eod. l. ex duobus. §. filium.
x *Responderunt.* sed hic extraneus non fuit ei qui decesit, nec re nec verbis coniunctus: cur ergo iure accesionis aliquid habet? Respond. ideo quia ille cui fuit substitutus, coniunctus fuit. *ADDITIO.* Dic idem si non esset: quia inter hæredes disiunctos est locus iuri adcrescendi. Bartolus Paulus & Alexander.

BIU Cujas

Causa.] CASVS. Filium meum impuberem instituí mihi hæredem: & ei pupillariter Titium substituí. & postea decessi. venit postea Seius & causa cognita eum impuberem adrogauit: quia monstratum fuit iudici causam adrogationis honestam esse, & impuberi expedire. certe Seius adrogator debet cauere tabellario publico si intra pubertatem impubes decesserit, restituturum se bona illis qui ad successionē impuberis venturi essent, si adrogatio non fuisset facta. & hoc casu per istud vinculum cautionis non solum legitimis hæredibus impuberis prospicitur. sed etiā Titio ei substituto. q̄busdam tamen videbatur non debere prospici ita substituto sicut legitimis per dictā cautionem: quia per adrogationem ruptū est testamentū pupillare: & ita substitutus amodo est extraneus impuberi. legitimi autem non efficiuntur propter hoc extranei. sed certe ipsi male dicunt: quia eiusdem conditionis sunt in hoc casu legitimi, quo est substitutus: sed si dicta cautio non esset interposita. nam sicut substitutus non admitteretur rupto pupillari testamēto per adrogationem: ita nec legitimi admitterētur patre adoptante bona impuberis peculij iure occupante. Interposita ergo cautione, prædicta eiusdem similiter debeant causæ conditionis, scilicet vt sicut legitimi habent vtiles actiones ex dicta cautione, ita & habeat substitutus. &. h. d. l. licet per pauca verba. Viuianus.

tentia vera est.

Substitutus impuberi qui se postea dedit ad arrogandū, habet vtiles actiones si postea impubes decedit. Bartolus.

XL. PAPINIANVS libro vicesimonono Quæstionum.

CAusa cognita impubes [a] adrogat⁹ decesserat. Quēadmodum [b] legitimis hæredibus [c] auctoritate pricipali prospicitur vinculo cautionis: ita si fortè substituit naturalis [d] pater impuberi, succurrendum erit substituto. [e] Nam & legitimis hæredibus futuris non aliæ quàm vtiles actiones, præstari possunt.

Substitutus ei qui est substitutus cohæredi suo, vtroque defuncto vocatur in vtriusque portionem. Bartolus.

a *Causa cognita impubes.* demū causa cognita adrogatur: & sunt causæ. ſ. de adop. l. nec ei. §. eorum. vsque in fi. & inter cætera cauet seruo publico de restituēdis bonis adrogati illis personis quę erant habituręsi adrogatio facta non esset: & sic legitimis & aliis prouidetur: vt hic, &. ſ. de adop. l. nec ei. §. fin. &. l. non aliter. &. l. his verbis. &. l. seq. & instit. de ado. §. cum autem.

b *Quemadmodum.* id est, sicut.

c *Hæredibus.* adrogati.

d *Naturalis.* & legitimus.

e *Substituto.* contra adrogatorē qui forte est hæres, sed restituit. Nam rumpūtur secundæ tabulæ: vt. d. l. nec ei. §. j. Succurritur ergo hoc casu his personis vt vtiles habeāt actiones. nec enim possunt habere directas: quia iure isto nullum habet hæredem [a] qui in alterius potestate moritur, nisi filius esset habens castrense faciens testamentum: aliter non. Secus autē esset iure auth. vt in authen. de hære. quæ ab intesta. §. ij. col. ix.

Cohæredi.] CASVS. Instituí mihi hæredes Titium & Mæuium: & dictum Mæuium substituí Titio cohæredi suo, & eidem Mæuio substituí Sempronium: & postea decessi. postea decessit dictus Mæuius ante quā pro sua parte hæreditatem meam adiret, vel antequam existeret conditio substitutionis per repudiationem Titij cohæredis sui. & postea repudiauit Titius: sicq; extitit conditio substitutionis per quam fuit substitutus Mæuius Titio. certe ad dictum Sempronium substitutum Mæuij pertinebit vtraque portio hæreditatis, id est, portio Titij, & portio Męuij: & hoc siue ante substitutionem qua fuit substitutus Mæuius Titio cohæredi suo, substitutus fuit Sempronius Mæuio, siue postea. nec facio vim vtrum Mæuius primo loco substitutus Titio decedat post dictum Titium instituū: an vero decedat ante eum: quia semper existente conditione substitutionis qua Mæuius fuit substitutus Titio, habebit Sempronius substitutus Mæuij partem Titij, & partem Mæuij. [EX HIS VERBIS.] Instituí mihi hæredem Titium in tribus vnciis hæreditatis meę, & Seium in. iiij. & Stichum seruum Sempronij in. v. & postea ita dixi in dicto testamēto meo: cosq; inuicē substituo. & postea decessi. postea Titius in tribus vnciis institutus renuit pro sua parte adire. certe tres suæ vnciæ, in quibus eum instituí, deferūtur Seio in quatuor vnc. instituto, & Sticho seruo Sempronij in. v. vnc. instituto. quæ. v. vnciæ fuerunt acquisitæ Sempronio per dictum Stichum, & deferuntur eis pro modo quæsitæ portionis hæreditatis meæ. i. pro ea parte pro qua eos instituí. instituí autē Seium in quatuor vnciis, & Stichum in. v. vt dictum est. Viuianus.

ff. Infort.

A f *Cohæredi.* duo fuerunt instituti, Titius & Mæuius, Titio quoque substitutus fuit cohæres suus, id est, Mæuius. Mæuio quoque substitutus fuit Seius. secundum Ro. dic ergo cohæredi, scilicet Titio.

g *Substitutus.* scilicet Mæuius.

XLI. IDEM libro sexto Responsorum.

Cohæredi [f] substitutus, [g] prius quàm hæreditatem adiret, [h] aut conditio substitutionis existeret, [i] vita decessit. [k] Ad substitutum [l] eius (siue ante substitutionem, [m] siue postea substitutus sit [n]) vtraq; portio [o] pertinebit: nec intererit, prior substitutus post institutum, an ante decedat. B Ex his verbis, *Eósque inuicem substituo*: non adeuntis [p] portio, scriptis hæredibus pro modo sibi [q] vel alij [r] quæsitæ [s] portionis defertur.

Iste. §. ponit sex notabiles casus: vt patet ad literam. Bartolus.

h *Adiret.* Mæuius ex institutione scilicet: aliàs extīcta esset vulgaris: vt. C. e. l. post aditā.

i *Existeret.* ſ. prius q̄ hæreditatem repudiet Titius.

k *Vita decessit.* Mæuius institutus, idemq; cohæres substitutus eius. Accursius.

l *Ad substitutum eius.* Mæuij, scilicet Seium.

m *Ante substitutionem.* primi substituti. Ro.

n *Substitutus.* ſ. Seius.

o *Vtraque portio.* cum vterque decesserit anteq̄ hæreditatem adiret. & facit institu. eodem. §. sed si instituto hæredi. & supra, eodem. l. si Titi⁹ cohęredi. Nec obst. contra. j. eod. l. qui habebat: [b] vt ibi not.

b *Quia ibi deficit conditio in ꝑsonā instituti. hic non, secundum Alex.*

p *Non adeuntis.* id est, repudiantis.

q *Sibi.* scilicet repudianti. Accursius.

r *Vel alii.* puta domino repudiantis.

s *Quæsitæ.* id est, quærendę. nec enim plus confertur quàm competeret repudianti. Vel dic sibi. ſ. cohæredibus substitutis. & tunc concor. vt. ſ. eo. l. qui liberis. in fi. & l. si in testamento. Sed in id quod dicit, alij: videtur vocari dominus seruituti ex substitutione. & sic est contra. ſ. eo. l. qui liberis. §. hæc verba. Sed dices seruum remansisse eius: vt. ſ. eo. cum filio. in fine.

Cum filiæ.] CASVS. Ad euidentiam huius. §. nota quòd ad C hoc vt pater vel alius parens possit pupillariter substituere filio vel filiæ vel nepoti vel nepti, necesse est quòd eos habeat in potestate, & aliàs non valet substitutio: vt. ſ. eo. l. ij. §. j. & instītu. de pupil. substi. in prin. quibus autē temporibus debeat eos habere in potestate, sicq; valeat tūc substitutio, dicit hic. §. pone ergo quòd Sempronius instituit sibi hæredē filium suum impuberem vel filiam qui vel quę erat in sua potestate tempore testamenti, vel instituit sibi hæredem nepotem ex filio mortuo, qui nepos tenebat locum patris sui tempore testamenti dicti Sempronij sui aui, & eodem tempore erat in potestate dicti sui aui, vel instituit sibi hęredem nepotem nasciturum ex vxore filij sui mortui: & substituit dicto filio vel filiæ, vel dicto nepoti nato vel nascituro Seiū pupillariter. & sicut pono exemplum in substitutione filij, ita intelligas in omnibus prędictis. & hoc modo dixit Sempronius: Instituo mihi filium meum impuberem hæredē: & si hæres nō extiterit, vel extiterit, & in pupillari ętate decesserit, substituo ei Seiū. postea dictus Sempronius emancipauit dictū impuberem, & decessit dictus Sempronius: & sic tępore mortis suæ non inuenitur in eius potestate dictus impubes: & postea in pupillari ætate decessit dictus impubes. modo quæritur, quis veniat ad hæreditatē, D vtrum Seius ei substitutus, an vero legitimus impuberis hæres? Et dicitur quòd legitimus hęres impuberis, & nō substitut⁹: quia dicta pupillaris substitutio est ex eo irrita facta, quòd dictus impubes exiuerit de potestate Sempronij patris sui ante mortē eiusdem Sempronij. Ad hoc enim vt stet firma substitutio pupillaris, necesse est quòd impubes sit in potestate patris substitutionē facientis tępore testamenti. & tempore mortis ipsius patris. & hoc in prima parte vsq; illuc, Quòd si hæredē &c. Secundo dicit, pone (retento eodē casu) quòd dictus Sempronius pater impuberis rogauit per fideicommissum dictum Seium quē sustituerat pupillariter filio suo, quòd hęreditatē suam Sempronij restitueret Titio si impubes in pupillari ætate diē suum obierit: & postea dicta substitutio Seij est facta irrita eo modo qui dict⁹ est supra. & sic hæreditas Sempronij & etiam impuberis peruenit ad legitimum impuberis hæredem, vt dictum est. Nunquid tenebitur dictus legitimus hæres filij impuberis restituere hæreditatem Sempronij patris Titio prædicto, quamuis ipse legitimus non fuerit rogatus de restituendo Titio, sed solummodo substitutus impuberis fuit rogatus, vt dictum est? Et dicitur quòd sic, detrahet tamen quartam Trebellianicam de dicta hæreditate patris: &

ita tenetur dictus legitimus dare Titio dictum fideicommissum vniuersale, sicut tenetur dare fideicommissum speciale relictum ab impubere post mortem eius impuberis.& hoc in secunda vsq; illuc,nec aliud &c. Tertio dicit,pone quòd dictus Sempronius nõ substituit Seium filio suo pupillariter:sed vulgariter hoc modo: Instituo filium meũ impuberem mihi hæredem, & rogo eũ quòd restituat Seio hæreditatem meam : & quandocunq; decesserit ipse impubes, siue intra pubertatem, siue post, rogo Seium prædictũ substitutum vt hereditatem meam restituat Titio per fideicommissum quandocunq; dictus impubes diem suum obierit.& si hereditas ex substitutione ad dictum Seium peruenerit,& postea dictus Sépronius decesit:& aliquo casu factum est ꝙ dicta substitutio irrita facta fuit,puta quia Seius substitutus fuit deportatus: & postea dictus impubes quandocunque decesit: & sic hereditas deuenit ad legitimum eius hæredem:nunquid legitimus hęres tenebitur prestare & restituere hæreditaté patris dicto Titio: quamuis de hoc rogatus non fuerit à Sempronio?Et dicitur quòd sic, detracta tamen quarta,sicut cogeretur dictus legitimus dare Titio fideicommissum speciale relictum Titio ab impubere post mortem eius impuberis.& hoc in tertia vsque illuc:quę ita locum &c.Quarto dicit,ea quæ dicta sunt in secunda & tertia parte huius.§.scilicet quòd legitimus hæres impuberis teneatur ad restituendam patris hæreditatem Titio,vel teneatur dare eidem Titio fideicommissum speciale relictum eidé Titio ab impubere prædicto, ita demum vera sunt, & locum habebunt, si testamentum Sempronij prædicti patris impuberis valuit de iure.si autem non valuit,puta quia non fuerunt ibi septem testes, sed pone tantum quinque, qui quinque testes sufficiunt in codicillis : non tenebitur dictus legitimus ad prædicta:quia dicta scriptura quam voluit Sempronius valere vt testamentum, & quæ non valuit vt testamentum, vt dictum est, non valebit tanquam sint codicilli : quia hoc testator non expresit, vt valeret iure codicillorum, si non posset valere iure testamenti. Si autem hoc expresisset testator, bene valeret vt codicilli:& bene tenetur legitimus ad prædicta.& hoc vsque illuc : nec fideicommisso &c. Quinto dicit : quamuis dictum sit supra in secundo & tertio dicto huius.§.quòd legitimus hæres impuberis tenetur restituere Titio hæreditatem Sempronij patris impuberis : tamen propriæ facultates filij impuberis quas habuit aliunde quàm à patre, non tenebuntur fideicommisso Titio relicto per dictum Sempronium impuberis patrem : id est, dictus legitimus hæres impuberis non tenebitur eas præstare ex dicto fideicommisso prædicto Titio.vnde euenit quòd si dictus Sempronius exhæredauit dictum filium suum impuberem, & nihil iure legati ei reliquit : & eidem substituit dictum Seium: & postea rogauit dictum Seium substitutum quòd hæreditatem impuberis exhæredati restitueret Titio si impubes in pupillari ætate decesserit, vel si quandocunque decesserit : & postea substitutio irritetur vno de his modis qui dicti sunt supra : sicq; deueniant facultates impuberis ad legitimum impuberis hæredem: nõ tenebitur legitimus præstare dictas facultates ex fideicommisso Titio prædicto.si autem dicto impuberi exhæredato reliquit pater eius Sempronij legata vel fideicommissa, & eidem substituit dictum Seium : & postea rogauit dictũ Seium substitutum quòd hæreditatem impuberis exhæredati restituat Titio prædicto, si impubes in pupillari ætate decesserit, vel si quandocunque decesserit : & postea substitutio irritetur vno ex his modis qui sunt dicti supra : sicque deueniant facultates impuberis ad legitimum impuberis hæredem : tenebitur dictus legitimus dare dicto Titio dictas facultates impuberis relictas Titio per fideicommissum à filio impubere siue à filio substituto: tenebitur dico eas dare Titio intra modum dictorum legatorum vel fideicommissorum filio exhæredato à patre relictorum : id est, tantum tenebitur legatarius dare Titio de facultatibus impuberis, quantum capiunt legata vel fideicommissa quæ pater reliquit impuberi, &

¶ Cum filiæ, vel nepoti qui locum filij tenuit[a], aut post testamentum cœpit tenere [b], parẽs substituit[c]:si quis ex his[d] mortis[e] quoque tempore non fuit in familia [f], substitutio pupillaris fit irrita. Quòd si hæredem filiũ[g] pater rogauerit[h], si impubes [i] diẽ suum obierit, Titio hæreditatem suam restituere [k]: legitimum [l] hæredem filij salua Falcidia [m] cogendũ patris hęreditatem,vt ab impubere fideicommisso[n] post mortẽ eius [o] dato [p],restituere [q] placuit.Nec aliud [r] seruandũ[est,] cum substitutionis cõditio puberem ætatem verbis precariis egreditur[f].Quæ ita locum habebunt, si patris testamentum iure valuit. alioquin si non valuit[t], ea scriptura quam testamentum esse voluit, codicillos non faciet, nisi hoc expressum est:nec fideicommisso propriæ facultates filij tenebuntur[u].Et ideo[x] si pater filium exhæredauerit,& ei nihil reliquerit: nullum[y] fideicõmissum erit. alioquin si legata vel fideicommissa filius acceperit, intra modũ eorum fideicommissum hæreditatis à filio datum, citra Falcidiæ rationem debebitur[z].

A non plus. Sed nũquid detrahet Falcidiam de dictis legatis dictus legitimus vel fideicommisis quæ tenetur præstare Titio, quæque pater reliquit filio, vt dictum est: vel nunquid detrahet Falcidiam de dictis facultatibus impuberis quas tenetur dare Titio intra modum legatorum vel fideicommissorum impuberi à patre relictorum?Et dicitur, quòd non, quamuis in secundo casu huius.§. detrahat quartam Trebellianicam,vt dictum est:& est ratio,quia nec ipse impubes cui data sunt à patre legata vel fideicõmissa,posset detrahere Falcidiã si rogatus esset Titio restituere dicta legata vel fideicommissa : nec etiã substitutus eius impuberis posset detrahere Falcidiam si rogatus esset Titio dicta legata restituere vel fideicommisi.vt infra ad l. Fal.l. lex Falcidia.§.fin.Viu.

a *Tenuit.*tempore testamenti : ad quod supra, titu.j. l.sed & si.§. nepotes.

b *Cœpit tenere.* vt supra, eod.l.ij. §. sed si extraneum.

c *Substituit.*directo vulgariter vel pupillariter,cum semper cõtineatur vtraque : vt.ſ.eod.l.iam hoc iure.in princip.

d *Si quis ex his.* scilicet filia vel nepos.

e *Mortis.* testatoris.

f *In familia.* quia emancipatus, vel in adoptionem datus:vt instit.qui.mo.ius pa.§.sed si pater.& infra,de capt.l.pater.sunt enim plura necessaria vt teneat:vt no.ſ.eo.l.ij.circa prin.

g *Filium.* impuberem.

h *Rogauerit.* per fideicom.& sic per obliquũ,non directo:vt.ſ.

i *Impubes.* scilicet tunc restituat:& quandocunque[a] etiam post pupillarem ætatẽ,secundum H.& dic [b],id est,pupillare tantum, vt differat à sequenti ibi,nec aliud &c.

k *Restituere.* accipe,placuit,quod est infra.

l *Legitimum.* ad hoc Cod.de fideicommiſ.l.eam. & Cod.eod.l. precibus. in fine.

m *Falcidia.* Trebellianica.

n *Fideicõmisso.* scilicet speciali vnius rei vel fundi.& sic fit arg. de speciali ad generale fideicommissum.

o *Eius.* scilicet filij.

p *Dato.* id est, relicto.alias,est fideicommissum datum.

p *Restituere.* Titio fideicommissario.

r *Nec aliud.*redit ad primum casum quando fuit rogatus de generali quandocunque decederet, secundum H.Vel dic quòd supra tantum intra pupillarem ætatem,hic quandocunque decederet . Et no. quòd hic assumunt quidam quòd substitutione facta vltra pubertatẽ in forma pupillaris debet restitui hæreditas substituto. sed certè non de directa, sed de fideicommissaria hic dicit:quia supra dixit, rogauit.& infra,dicit,precariis.

f *Egreditur.*nam & tunc cogitur legitimus filio intestato decedente. Accursius.

t *Non valuit.*scilicet iure testamenti:nec codicillorum,nisi hoc actum sit:vt subiicit,& infra,de codicil.l.j.& infra,de mili.testamen.l.si miles. Item [c] hoc nisi inter filios:vt.C.fami.ercis.l.fin.

u *Tenebuntur.* id est,non erunt adstricti, id est, aliquis nomine eorum nó tenebitur. Sic ergo no.institutum de suis propriis bonis non posse[d] grauari,sed de bonis tantum testantis:vt infra,ad Trebel.l.ex facto.in prin.&.§. non tantum.& hic subiicit in exhæredato:vt & instituto.de singu.re.per fideicom.re.§. hoc solum. & infra,de leg.ij.l.imperator.in princ.&.§.j.Sed hoc fallit si tantum percepit de fructibus relictorum, quantùm alij dare est graduatus:vt infra,de lega.j.l.filiusfamilias.§.apud.& infra,de leg.iij. l.iij..§.j.& infra, de leg.ij.l.cum pater.§.Titio.

x *Et ideo.*quia est necesse vt voluntas patris sit iusta,secũdũ Ioã.

y *Nullum fideicommissum.* cum iniuste sit sic testatus,vt eum oneraret quem non honorauit:vt. C. de fideicommiſſ.l.pen.sed substitui potest ei directo: quia in hoc non grauatur.vt.ſ.e.l.j.§.pe.

z *Debebitur.* at relictum à substituto eius non debetur:vt. C.de leg.l.cum quidam.quæ est contra. Et no.circa Falcidiã quòd legatarius singularis rogatus aliis restituere non deducit Falcidiã: vt hic,& plene no.C.communia de lega.l.j.§.fina.

BIU Cujas

Qui discretas.] CASVS. Titius fecit testamentum, & ita inter sex pone hæredes suam hæreditatem diuisit. instituit enim in tertia parte hæreditatis suæ, id est, in quatuor vnciis primũ & secundum, & in alia tertia instituit tertium & quartũ, & in alia tertia instituit quintũ & sextum. & postea ita dixit: dictos meos hæredes inuicẽ substituo.

Substitutio breuiloqua vocat prius in institutione cõiunctos: postea disiunctos. Bart.

¶ Qui discretas [a] portiones cõiunctis pluribus separatim dedit, ac post omnẽ institutionis ordinẽ ita scripsit: *Quos hæredes meos inuicẽ substituo*: cõiũctos primo loco vice mutua substituere videtur: quibus institutionũ partes nõ agnoscentibus, cæteros omnes cohæredes admitti.

Subſtitutio breuiloqua non refertur ad eos quibus ſpecialiter eſt ſubſtitutum. Bar.

¶ Qui patrẽ & filium pro parte hæredes instituerat, & inuicem substituerat: reliquis cohæredibus datis, post completum assem ita scripsit: *Hos omnes inuicem substituo.* volũtatis fuit quæstio, [an] cõmemoratione omnium patrem & filium substitutioni cohæredum immiscuisset, an eam scripturam ad cæteros omnes transtulisset. Quod magis verisimile videtur propter specialem [b] inter patrem & filium substitutionem.

Legata in ſecundis tabulis relicta contribuuntur cum relictis à ſubſtituto. Bar.

¶ Cohæres [c] impuberi filio datus, eidemq; substitutus, legata è secũdis tabulis relicta perinde præstabit [d], ac si purè partẽ, & sub cõditione partem alteram accepisset. Non idem [e] seruabitur [in] alio [f] substituto. nã ille Falcidię rationẽ induceret, quasi planè [g] sub cõditione primis tabulis hæres institutus: tãetsi maximè cohæres filio datus [h] quadrantẽ integrum [i] obtineret. Nam [k] & cum legatum primis tabulis Titio datur, secundis autem tabulis eadẽ res Sempronio: Sempronius quandoque Titio concurrit.

Subſtitutio pupillaris facta vltimo morienti in pupillari ætate, expirat ſi vltimus moritur factus pubes: licet primus in pupillari ætate deceſſerit. Barto.

¶ Cum pater [l] impuberi filiæ quæ nouissima diem suũ obisset, tabulas secundas fecisset, & impubes filia superstite sorore pubere vita decessisset: irritam esse factam substitutionem placuit, in persona quidẽ prioris, quia non nouissima decessit: in alterius verò, quia puberem ætatem compleuit.

Qui discretas. tertiã duobus, & aliã tertiam aliis duob[a], & aliis duobus aliam tertiam. & facit. C. de cadu. tol. §. his ita. & ĭ. de cõiun. cum eman. li. l. j. §. si quis ex nepotibus. Azo.

Qui patrem.] CASVS. Titius in testamento suo instituit sibi hæredem Seium in tribus vnciis pone: & Gaium filiũ Seij instituit sibi in aliis tribus vnciis: & dictũ Seium & Gaiũ adinuicẽ substituit. Item instituit sibi postea hæredes primum & secũdũ & tertium pone in aliis sex vnciis hęreditatis suæ: & ita cõpleuit siue distribuit totam hæreditatem suam siue totum assem inter dictos hæredes. & postea ita in eodẽ testamento scripsit: vos omnes inuicẽ substituo. & postea decessit: & postea Seius prędictus repudiauit suam partẽ hęreditatis. quæritur, vtrũ Gaius eius filius habeat eam solus, an vero cũ prędictis primo & secũdo & tertio? Et dicitur q̃ solus Gaius habebit partẽ patris sui. & hoc ideo, quia specialis fuit facta substitutio inter dictũ Gaium & patrẽ suũ: licet Titius testator scripsit postea generalẽ substitutionem dicendo, hos omnes inuicẽ substituo &c. quia illa generalis pertinet tantũ ad illos inter quos nõ fuit facta specialis. Viuian[a].

b *Specialem.* facit. ĭ. de alimen. leg. l. alimenta. §. Basilicæ. & de verb. oblig. l. doli. &. s. ex quib. cau. ma. l. sed & si per prętorem. §. deinde. &. C. de dolo. l. j. &. ĭ. de lega. iij. l. seruis vrbanis. §. fi. &. s. de ædil. edic. l. bouem. §. iumentorum. &. C. de pact. conuen. l. fi.

c *Cohæres.* Paterfamilias habens [a]. cc. in bonis, filium impuberẽ & Titium extraneum æqualiter instituit. Item Titium filio substituit, &. c. legauit à substituto. tandem filio decedente Titius totam hæreditatem habet partim ex paternis, partim ex pupillaribus tabulis. petuntur legata ex pupillaribus. opponitur Falcidia. dicit hic quòd non potest opponi, cum habeat quartam & plus computata parte quam habuit ex paternis tabulis, quæ debet computari ac si partim pure, partim sub conditione esset aliquis institutus. Aliud erit hoc secundo casu, scilicet si pater dedit cohæredem Titium: & substituit pupillariter Seium, & à substituto. c. legauit. nam Seius deducit Falcidiam, licet pars Titij pinguis remaneat Titio. sic enim pinguedo Titij non nocet Seio ad petendam Falcidiam: sed pinguedo Titij in paterna nocet eidem in pupillari parte. Et vere dicto secundo casu censentur cohæredes: vt sic quilibet suam Falcidiam deducat separatim, scilicet Titius cohæres, & Seius substitutus. nam & duo legatarij eiusdem rei legatæ vni in paternis, alij in pupillaribus tabulis censentur collegatarij, & concurrunt vt ambo habeant ac si in eisdem [b] tabulis esset eis legata. Viuianus.

d *Præstabit.* nam hic legata augentur propter pinguem partem huius hæredis, & eadem ratione relicta ab ipso cohærede in institutione, id est, in primis tabulis debent augeri propter partem pupillarem. Sed secus est in iis quæ sunt relicta à pupillo in institutione: vt. ĭ. ad legem Falci. qui fundum. §. qui filium. &. l. in ra-

ff. Infort.

A tione. §. quod vulgo. &. §. quæsitum. Azo. Apparet ergo in hoc casu quòd fit contributio relictorum tam in principalibus quàm in secundis tabulis: & sic si habeat quartã saluam de portione sibi data, omnia secundis tabulis relicta integre dabit. Sed arg. contra. s. qui. mo. vsufru. amit. l. si sub cõditione. in fi. Sed hic paternũ & pupillare vnum est.

e *Non idem.* Not. q̃ non extraneus deducit Falcidiam. sic. ĭ. ad legẽ Fal. l. cũ emptor. Azo. & arg. C. de dolo. l. j.

f *Alio ſubſtituto.* qui nõ est institut[a] cũ filio.

g *Planè.* i. simpliciter. *ADDITIO.* Nota ex hac glossa q̃ idem importat verbum, simpliciter, quod verbum de plano. de quo per Bar. in Extrauag. ad reprimendam. super verbo, de plano.

h *Datus.* & non substitutus. Azo.

i *Quadrantẽ integrũ.* etiam totius hæreditatis. vel fortè integram suã dimidiã. per quod videbatur Seium substitutum non inducere Falcidiã: sed secus est: quia in singulis hæredibus ratio legis Falcidiæ est imponenda: vt infra, ad leg. Falci. l. in singulis.

k *Nam & cum.* vere hic Sei[a] intelligitur cohęres Titij cum pupillo instituti: quia si cui in testamento paterno legatur, & eadẽ res alij in pupillari, collegatarij videntur: vt hic, & infra, de leg. j. plane. §. si coniunctim Io. & facit. ĭ. ad legem Falci. l. quòd si alterutro.

Cum pater.] CASVS. Titius habens duas filias impuberes, scilicet Gaiam & Seiam: instituit eas hæredes, & ita secundas tabulas siue substitutionem fecit, Illi meæ filiæ impuberi quæ nouissima morietur, substituo Sempronium. & postea decessit dictus Titius. postea autem Gaia facta est pubes: & Seia quæ non erat adhuc facta pubes, decesit in pupillari ætate superstite dicta Gaia pubere: & postea decesit dicta Gaia. certe non valet amodo prædicta substitutio: immò irrita facta est in persona vtriusque filiæ scilicet Gaiæ & Seiæ. & sine dubio in persona Seię impuberis quæ prior decessit, vt dictum est, est irrita dicta substitutio ea ratione quia non decessit nouissima, id est vltima. in persona autem Gaiæ puberis ideo irrita dicta est substitutio, quia tempore mortis suæ inuenitur ingressa esse puberem ætatem: licet nouissima decesit, vt dictum est. Viuianus.

l *Cum pater.* duas filias pupillas habebat: & ei quæ vltima in pupillari ætate decederet, substituit. & facit supra, eo. l. vel singulis.

Non videri.] CASVS. Filium meum Seium impuberem institui mihi hæredem: & ita pupillariter postea ei substitui: Seius prædictus filius meus si (quod abominor) intra pubertatis annos decesserit, tũc in locum partémve eius Titius esto hæres. & postea decessi. & postea in pupillari ætate decessit dictus Seius filius meus. venit Titius prædictus substitutus, & petit totam hæreditatem impuberis ex substitutione. opponunt se ei legitimi impuberis: & dicunt quòd substitutio nõ valuit pluribus rationibus: & ideo hæreditatem ex substitutione habere nõ debet. Prima ratio est, quia dicta substitutio non fuit facta sicut solent fieri aliæ substitutiones. solent autẽ fieri hoc modo: Si filius meus impubes intra pubertatem decesserit, iubeo mihi hæredem Titium esse. Alia ratio est, quia in partẽ impuberis fuit Titius substitutus ei, sicut apparet in verbis substitutiõis ibi, tũc in locũ partémve &c. Et ideo nõ videtur quòd debeat habere substitutus totam hæreditatem, sed partem, scilicet dimidiã. sed certe male dicunt legitimi. & prima eorum ratio sine dubio nihil valer. Item secunda non valet: quia & ille qui certæ rei hæres instituitur, cohærede ei non dato, debet obtinere hæreditatem totam. Viuianus.

a *Partémve.* hoc facit dubium, quia dicit, partem: sed non nocet [a]: quia totum comprehenditur: vt probat in fi.& supra,tit.j. l.j.§.si ex fundo.&.j.ad Trebel.l.si quis priore.in princ.&.ſ.tit.j. l.quoties.§.si duobus. & quod dicit, conditionem, scilicet aliam quàm si decesserit.Alij dicunt [b] dubium:quia nō fuit hic expressa institutio: sed quia dixi,in locum,videor instituere: ac si expresse instituissem, & conditioné adiecissem,si hęres &c. sic & aliàs admittit institutio de parte,& valet,vt subbicit. & facit.ſ.tit.j. l.Luci[9].

a Idē Bar. Alexā. & Iaſ.

b Non tenetur ſecundum eoſdē.

Hic est not.§.& legitur duobus modis. & vterque est pulcher casus: & secundum primam lecturam hoc dicit: Substitutus in partem, admittitur in totum si nō reperiatur alius. Vel sic: Substitutio facta filio si impubes decesserit,valet:licet vere institutio nō præcedat: quia præcedere fingitur.Bar.

QVI duos.] CASVS. Titi[9] instituit sibi hæredes duos suos filios ſpuberes. ſ. Seiū & Gaiū, & ita quemlibet in ſex vnciis: & ab vtroque dictorum filiorū legata reliquit quibuſdam: & postea eis ita substituit: Corneliū ſubſtituo filiis meis cum ipſi ambo mortui erunt in pupillari ætate.& postea reliquit legata à dicto ſubſtituto pręſtanda de parte Seij impuberis. & postea deceſſit dict[9] Titius.& postea dicti ſui filij perierunt ſimul in pupillari ætate. certe dicitur hic quòd Corneli[9] ſubſtitutus habet hæreditaté cuiuſlibet pueri per ſe.ſi autē periiſſent in diuerſis tēporibus dicti pueri,ſuccederet dictus ſubſtitutus tantū vltimo decedenti: & in eius hæreditate inueniret hæreditatem prius mortui:quia vltimo mortuus ſucceſsit ab inteſtato prius mortuo. & in iſto caſu quādo diuerſis temporibus perierūt, non veniet in ratione Falcidiæ detrahendæ de legatis relictis ab vltimo moriēte hæreditas prioris pueri mortui : quia ſubſtitutus nō habet iure teſtaméti niſi ſex vncias vltimo decedētis.vnde ſi ſex vnciæ vltimo decedētis erāt nimiis legatis oneratæ,& ſex vncię primo decedentis nō erāt nimis grauatæ, ſed totus eorū dodrans tantū erat expenſus in legatis,& nō quadrans: & velit ſubſtitutus cōmiſcere ſex vncias primi,& ſex vncias ſecūdi: & de vtriſq; habere tantū, quòd habeat quartā totius hæreditatis Titij teſtatoris: nō poteſt:immò detrahet Falcidiā tantum de ſex vnciis ſecūdo morientis.i.vnciam & dimidiam,& de quadrāte ſex vnciarū primo morientis qui remanebat apud eum ſubſtitutū ſolutis legatis à primo moriente relictis,ſoluet legata à ſecūdo moriente relicta: & ita cū de tota hæreditate deberet habere alias tres vncias nomine Falcidiæ, nō habebit nūc niſi vnciam & dimidiā,vt dictū eſt. & dicit litera,quia ſubſtitutus nō habet iure teſtaméti niſi ſex vncias vltimo decedētis:& Falcidia nō habet locū niſi ex teſtamento.vnde etiam conuenit cp legata ſiqua ſunt relicta à dicto ſubtituto impuberis primo decedentis,decidant ad irritum:quia pupillus primo decedēs ab inteſtato deceſsit (vt dictum eſt)& ideo ſuum pupillare teſtamentum factum eſt irritum.& hoc dicit. Viuianus.

Hic tractatur materia ſubſtitutionis exemplaris. Subſtitutio exemplaris expirat impedimento ceſſante, vel liberis poſtea ſuſceptis.Bartolus.

XLII. IDEM libro primo Definitionum.

QVI duos impuberes filios hæredes reliquerat, ita ſubſtituit,Si ambo mortui eſſent.deinde pueri poſt mortem patris ſimul perierunt. Duæ hæreditates [b] ſubſtituto deferūtur.ſed ſi diuerſis temporibus vita decedant: in hæreditate nouiſſimi pueri, eius fratris qui ante mortuus eſt, hæreditatem ſubſtitutus inueniet [c]: ſed ſi in ratione Falcidiæ pueri prioris hę reditas nō veniet [d]: nec ſubſtitutus amplius quàm ſeſcunciā iure teſtamēti deſiderabit: [e] legata quoq; quę à ſubſtituto ei[9] filij data ſunt,qui prior inteſtatò deceſsit, ad irritū recidunt [f].

Si duo impuberes ſimul deceſſerunt, ſubſtitutus ſuccedit vtrique eorum ex pupillari directa:aliàs vltimo tantum in cuius hæreditate reperiret hæreditatem primi tanquā bona aliunde quæſita.Bartolus.

XLIII. PAVLVS libro nono Quæſtionum.

EX facto quęritur, Qui filiū habebat mutū puberem, impetrauit à prīcipe vt mutuo ei Titium.& deceſsit dictus Seius.poſtea dictus mutus duxit vxorem,& natus eſt ei ex ea vxore filius.Nunquid rūpetur teſtamentum,& dicta ſubſtitutio?& certe antequā ſoluat hanc queſtionē, dicit alia ad cōprobandam ſolutionē quā dabit infra dictæ quæſtioni:& primo dicit cp omnia beneficia à principe cōceſſa, ſicut fuit beneficiū conceſſum dicto Seio de facienda ſubſtitutione filio puberi muto,ipſi principes ſolent interpretari. ſi autē non interpretantur, vel quia nolūt, vel quia pluribus aliis impediti non poſſunt : debemus inſpicere illud quod verisimile eſt principem voluiſſe cum priuilegia cōceſſit. verisimile eſt autē eum voluiſſe vt tandiu duraret ſubſtitutio quā fieri cōceſſit, quādiu filius Seij perſeueraſſet mutus,& nō plus: ſicut finitur pupillaris ſubſtitutio aduenięte pubertate illius cui facta eſt ſubſtitutio: quia & idē eſſet ſi furioſo ſubſtituiſſet pater.nā eo effecto ſanę mētis rupta eſt ſubſtitutio:quia nō poteſt amodo ſibi facere teſtamentū.& beneficiū principis patri furioſi vel muti cōceſſum,non debet auferre teſtamenti factionē filio poſtea facto ſanæ mentis, vel audienti: alias eſſet iniquū beneficium : quod eſſe nō debet. ſi ergo, vt dictum eſt, rumpitur ſubſtitutio facta muto, eo audiente facto: & rumpitur ſubſtitutio facta impuberi, eo facto pubere : & rumpitur ſubſtitutio facta furioſo,eo facto ſanæ mentis:igitur dicendi eſt vt agnatione ſui hæredis (ſicut fuit in noſtra quæſtione)rumpatur ſubſtitutio facta puberi muto. nihil enim intereſt,aliū hæredem inſtituerit ipſe filius poſtquā factus ſit audiens, quod ei licet, vt dictum eſt: an vero antequā efficiatur audiens,iure cœperit habere ſuum hæredē: quia vtroque caſu rūpitur ſubſtitutio ei facta.nec enim veriſimile eſt cp pater qui fecit ei dictam ſubſtitutionē, vel princeps qui cōceſſit ei eam facere, voluerit exheredatum eſſe filium dicti filij puberis & muti. & quod dixi in vno filio pubere muto, idem eſſet & in pluribus. [ITEM QVAERO.] Seius habens filium infantē inſtituit eum hæredem, & ſubſtituit ei pupillariter tali modo: ſi filius meus Mæuius intra.x.an. deceſſerit, Titius hęres eſto.ſi autē intra.xiiij.annos deceſſerit dictus meus filius, Mæuius cōſanguineus meus hæres eſto.& postea deceſsit dictus Seius teſtator:& poſtea dictus filius ſuus deceſsit octo annorū exiſtens . modo quæritur, vtrum Titius ſolus ſit ei hæres ex ſubſtitutione:an & Mæuius conſanguineus? & videtur quòd vterque: quia certum eſt filium deceſsiſſe intra.x.& intra.xiiij.ann.Sed reſpon.quòd ſolus Titius qui erat ſubſtitutus ſi intra decem an.decederet filius,habebit hæreditatem.omne enim ſpatium temporis quod eſt intra pubertatem,liberum eſt patri ad ſubſtituendum filio: ſed finis ſubſtitutionis eſt pubertas. vnde in vtroque

e Deſiderabit. principaliter ex ſua perſona, & per obliquum ex perſona eius cui ſucceſsit,habet alias ſex, ſecundum Ioan.

f Recidunt. hoc referri euidenter poteſt ad primum d casum vbi d. simul perijſſent. ſed & optime refertur ad proximum: vt ſi ita legauit pater in pupillari ſubſtitutione, ſi filius meus vel aliquis ſi- liorum meorū deceſſerit in pupillari ætate, lego tibi centum .non ita dixit, ſi deceſſerit inteſtatus: licet hoc litera videatur innuere. cum enim ex filij teſtamento ſit relictū: ergo ſi decedat inteſtat[9], nō debetur,ſecundum Io. vt ergo ipſa inſtitutio recidit ad irritū ex quo prior decedit: ſic legata.Item cōtra.huic.l.ſ. de iniuſto teſta.l.pe.[c] ſecundum Io. &.C.c. titu.l.pen.

c Sequuntur hāc glo. Bar. Imol. Alexā. & Iaſ.

d Non veniet. quia ſex vncias prioris non cōputabit ſibi in Falcidiam ſi cōueniatur de legatis ab vltimo relictis, ſecundum Ir. vt.j.ad leg.Fal.pater.§.fin. Azo.& eſt ratio [c],quia ſubſtitutus nō eſt ei ex teſtamento cohæres. nec enim ex alia portione detrahit quis Falcidiā,quàm ex qua inſtitutus inuenitur:at inſtitutus eſt in dimidia,cuius quarta eſt ſemuncia,ſecundum Ro.id eſt, vncia & dimidia:vt.ſ.de inofficio.teſtamen.l.Papinianus.§.proinde.Acc.

BIU Cujas

vtroque eorum, scilicet Titio & Męuio substitutis, tępus in quo de eis facta est substitutio, filio seperatim debet seruari. [*LVCIVS TITIVS.*] Lucius Titius habens duos filios in potestate ex vxore sua Seia, scripsit dictam Seiam sibi hæredem, & ei substituit dictos filios suos: & ita præteriit eos a primo gradu, & à secũdo non: quia eos substituit vxori suæ. vn de quæritur, an institutio vxoris valeat? Et dicitur q̃ nó: & sic dicti filij erunt hæredes patris ex testamẽto, scilicet propter dictã substitutionem, quia filij præteriti à primo gradu, eum solum rũpunt, & nó sequentes a quibus non sunt prętęriti. & esset idem si essent præteriti à primo gradu, & à secũdo exhæredati. nó enim est differentia vtrum filij dicti sint instituti in secundo gradu, an exhęredati, cum sint à primo gradu ptęriti: quia semper valet secundus gradus, & non primus. [*IVLIVS LONGINVS.*] Quidã nomine Iulius Lóginus habens filiũ impuberem, puta Titiũ, fecit testamentũ, & instituit sibi hæredes Gaiũ & Seiũ, & rogauit dictũ Gaiũ vt dimidiam suæ partis puta. x. restitueret Sempronio nó capaci. valebat enim forte pars Gaij. xx. & idem Gaius accómodauit dicto testatori tacitã fidẽ de restituẽdo dicta. x. dicto Sępronio nó capaci: & postea dict[o] testator ex hęredauit Titiũ prędictum impuberẽ suum filium, & ei taliter substituit: quisquis mihi Iulio Longino hæres erit, sit hæres filio meo in pupillari ętate decedẽti. & postea decessit dictus testator, & postea Gaius restituit dicta x. dicto Sempronio nõ capaci secũdũ quod fidẽ accómodauerat: & ita nó remanserunt ei Gaio nisi. x. de hæreditate testatoris, & cohæredi suo scilicet Seio remanserunt. xx. & postea in pupillari ætate decessit dictus impubes: & ita debẽt venire ad successionẽ eius dictus Gaius & Seius pro eisdem partibus quas habuerũt in institutione quam de eis fecit dictus Iulius Longinus: vt. ſ. e. qui liberis. in fi. nunc quæritur, an dictus Gaius veniat ad dictã substitutionẽ impuberis pro ea parte qua scriptus fuit hęres à Iulio Lógino, quę pars capiebat. xx. ita scilicet, vt augeatur eius pars in substitutione: an pro ea parte quam cũ effectu cepit, quæ pars capiebat. x. extractis de parte sua aliis. x. quæ restituit prædicto nó capaci? Et respon. quòd venit ad dictam substitutionẽ pro ea parte qua scriptus fuit, quæ capiebat. xx. nam quãtuis fidem accómodauit testatori de restituendis. x. non capaci, vt dictum est, tamen adeũdo hæreditatẽ pro parte sua quæ, vt dictũ est, capiebat. xx. est hęres effectus in. xx. nec desinit hęres esse, licet illa. x. quæ relicta sunt nó capaci, auferãtur per fiscũ. Item & alia ratione venit ad dictã substitutionẽ pro ea parte qua fuit scriptus, id est, pro. xx. & non pro ea quæ ei remansit. i. pro. x. quia satis punitus est nó valendo retinere Falcidiã ex dicto fideicómisso non

substituere ei liceret[a], & substituit Titiũ. mutus duxit vxorem[b] post mortẽ patris, & nascitur ei filius. quæro, an rũpatur testamentũ? Respondi: Beneficia quidem principalia ipsi principes solent interpretari[c]: verum voluntatẽ principis inspicientibus[d], potest dici, eatenus id eum tribuere voluisse, quatenus filius eius in eadẽ valetudine perseuerat. & vt quẽ- B admodũ iure ciuili pubertate finitur pupillare testamentũ[e], ita princeps imitatus sit ius in eo qui propter infirmitatẽ non potest testari. Nã & si furioso filio substituisset, dicerem[o] desinere valere testamẽtum cum resipuisset: quia iam posset sibi testamentũ facere. Etenim iniquum incipit fieri beneficium principis, si adhuc id valere dicamus. auferret[f] enim testamẽti factionẽ homini sanæ mẽtis. Igitur etiã adgnatione sui hæredis dicendum est rumpi substitutionẽ: quia nihil interest, alium hęredẽ instituerit ipse filius[g] postea: an iure habere cœperit suũ hæredem. Nec enim aut patrẽ aut principẽ de hoc casu cogitasse verisimile est, vt eum qui postea nasceretur, exhæredaret. Nec interest quemadmodum beneficium principale intercedat circa testamenti factionem, vtrùm in persona vnius, an complurium.

Species temporis derogat generi temporis. Bartolus.

¶ Item quæro, si ita facta proponatur substitutio, *Filius meus si intra decem annos decesserit[h], Titius hæres esto: si intra quatuordecim[h], Mæuius*: filiúsq; octo annorum decesserit[i]: vtrùm Titius solus ex substitutiõe ei hęres erit, an & Mæuius: quia certum est & intra decem, & intra quatuordecim annos filiũ decessisse? Repondi omne quidem spatium quod est intra pubertatem, liberum esse patri ad substituendũ filio: sed finis huius pubertas[k] est. Magis au- B tem est in vtroque eorum tempus suum seperatim seruari[l]: nisi contraria voluntas testatoris apertè ostendatur.

Rupta institutione tunc testamentũ incipit à substitutione. hoc dicit. Barto.

¶ Lucius Titius cũ haberet filios in potestate, vxorem hęredem scripsit, & ei substituit[m] filios. Quæsitum est, an institutio vxoris nullius momẽti[n] sit, eo quòd ab eo gradu filij non essent exhæredati? Respondi, eum gradũ à quo filij præteriti sint, nullius esse momenti: & ideo cũ iidem substituti proponantur, ex testamento eos hæ- C redes extitisse videri: scilicet quia nõ [in] totum testamentũ infirmant filij, sed tantum eum gradũ qui ab initio non valuit: sicut respõsum est[o] si à primo sit filius prætęritus, à secundo exhæredatus. Nihil autẽ interest[p], qua ratiõe secũdi hęredis institutio valeat: vtrũ quia ab eo filius exhæredatus est, an quia ipse filius substitutus est.

Qui semel est hæres, licet ei vt indigno auferatur hæreditas, vel ipso iure desinat esse hæres: vocatur ex substitutione per hæc verba: Quisquis mihi hæres erit. Barto.

¶ Iulius Longinus pater eos quos sibi hęredes instituerat fi- D lio ita substituit, Quisquis sibi Lógini amiserit propter seruitutẽ prædictã, tamen pro dicta parte quã amisit propter seruitutem, veniet ad substitutionem dicti impuberis. Viuianus.

a *Liceret.* directo, sicut in pupillo vel furioso habem[o]: vt. j. ibi, nam & si furioso. nam per fideicómissum hoc facere poterat iure cõmuni: vnde nó est op[s] impetrari per priuilegiũ: vt. C. de thesau. l. j. lib. x. & j. ad municip. l. j. in fi. & j. de leg. j. l. si quãdo. & facit. C. qui testa. fa. pos. l. discretis. & ſ. de testa. l. si mutus.

b *Vxorem.* quod potest: vt supra, de iure do. l. mutus. licet non loquatur.

c *Interpetrari.* vt. j. de regu. iur. l. Neratius. & infra, de verbo. obliga. l. in conuentionalibus. & ſ. de iudi. l. si quis. In cõtractu secus: vt. ſ. de pac. l. veteribus.

d *Inſpicientibus.* nobis. & not. quòd nó respõ. nunc, sed. j. ibi, igitur etiã agnatione &c. sed ex his suam responsionem cõfirmabit. Azo.

e *Testamentum.* vt. C. e. l. humanitatis. & ideo dicitur exẽplaris[a]: vt ibi dicit.

f *Auferret.* ergo recedit ab eo quamdiu æquũ visum est propter vtilitatem superuenientem: vt. ſ. de cõsti. princ. l. pe. Azo. & facit. j. de leg. iij. l. fideicommissarius. §. si cui. & de auro & argen. lega. l. ij. in fin. &. C. de reuo. dona. l. si vnquã. & de contrahen. empt. l. in lege. & infra, de condi. & demon. l. si in diem. in fi.

a *Quia est introducta ad exemplum substitutionis pupillaris, secũdũ Bar. Pau. Ale. & Ias.*

b *Hãc sol. sequitur Pau.*

g *Ipse filius.* liberatus sit.
h *Si intra quatuordecim.* scilicet annos.
i *Decesserit.* subaudi, hæres esto.
k *Pubertas est.* facit supra, eo. in pupillari. & l. centurio. & l. verbis. & l. qui plures. & l. cum ex filio. §. filio. & j. de secun. tabu. l. ij. §. si primus. & ſ. eo. l. si ita quis substituerit. & ſ. de adopt. l. si arrogator. §. an impuberi. & C. eo. l. ij.
l *Seruari.* species ergo temporis detrahit generi: vt & supra, eo. l. cohæredi. §. qui patrem.
m *Substituit.* vulgariter.
n *Momenti.* supra, de libe. & posthu. l. si posthumus. §. quod vulgo. contra. Solu. b ibi ecótra in primo gradu filius institutus fuit: ideoque sequentes valent, licet ab eis prætereantur. hic à primo prætęritus, à sequenti substitutus: quare primo subducto sequens valet, & cæteri qui sequuntur, secundum Io.
o *Responsum est.* vt supra, de libe. & posthu. l. & si pepercerit. §. fi. & supra, titu. j. l. si filius. Accursius.
p *Interest.* quoad hoc vt gradus ille valeat.

Hæres

a *Hæres esset.* subaudi, hæres sit filio meo.
b *Accommodauerat.* scilicet testatori.
c *Non capienti.* puta filio naturali testatoris.
d *Partem.* institutus erat in quatuor vnciis, & de vna restituenda rogatus.
e *Acceperat.* iste institutus.
f *Impuberis.* filij testatoris.
g *Veniat.* ad substitutionē. & ita pro tertia: quia in quatuor vnciis fuit scriptus: quæ sunt tertia hæreditatis. Et accipe vt ita augeatur eius &c. & dic ceperit, id est, cum effectu retinuerit: vt infra, de verb. signi. l. apud.
h *Cepit.* pro tribus vnciis quas ante accepit, prius deducta illa vncia quā restituit nō capaci.
i *Eius.* instituti rogati tacite.
k *Accommodat.* quod est cū promittit de restituendo non capaci.
l *Desinit.* ad hoc supra, titu. j. l. ei qui solidū. in fi. & supra, de mino. l. & si fine. §. sed qđ Papinianus.
m *Auferātur.* & fisco dētur: a vt. j. de iis quibus vt indig. l. qui Titij. in fine. & .l. qui tabulas. in fine.
n *Scriptus.* id est, ex substitutione in quatuor vnciis admittetur, sicut ex institutiōe.
o *Est.* sic supra, de act. empti. l. Iulian⁹. §. offerri. Sed cōtra. j. de acqui. hære. l. si totam. Solu. vt ibi. Itē arg. cō tra, supra, de sena. l. qui indign⁹. *ADDITIO.* Dic quòd ibi ille erat inhabilis ad minorem dignitatē: sed hic hęres indignus respectu hæreditatis paternę non erat indignus respectu hæreditatis pupillaris, secundum Bar. & Imo.
p *Punitus.* sic supra, de offic. præ. l. diuus.
q *Idem dicerē.* vt in querela: vt supra, eo. l. in substitutione. & in redacto in seruitutem: vt infra, proxi.
r *Portionem.* ex substitutione delatam.
f *Quantam amisit.* id est, pro rata quod habebat prius: licet id amiserit. Apparet ergo cp sufficit semel factū etsi non duret. b Et no. pro & contra, supra, de in rem ver. l. si pro patre. §. versum.

a Clos. sequitur Imo. & Ale. licet dissentiet Angelo.

b Idē Bar. in .l. ait. §. sed qđ Papinian⁹. in 4. not. ī. de mi. Bal. in authen. hoc amplius. in 1. opi. C. de fideicōmiss.

EX pupillari.] CASVS. Institui mihi hæredes Gaiū & Seium, & filium meū impuberē exhæredaui, & ei pupillariter substituti dictum Gaium & Seium. & postea exhæredaui Sempronium filium meum puberē. & sic apparet quòd feci meū principale testamentum in quo institui dictum Gaium & Seium, vt dictū est, & in quo exhæredaui dictos meos filios, vt dictum est. Itē apparet quòd feci pupillare testamentū substituendo institutos dicto filio meo impuberi. & postea decessi. venit postea dictus Sēpronius meus filius, & agit pone querela inofficiosi testamenti cōtra dictum Gaium & Seium à me hæredes scriptos, & vincit. sicque rumpitur testamentum meum principale. nunquid poterit cōfirmari dictum principale testamentū propter prædictum pupillare testamentum? & videbatur dicto Gaio & Seio quòd sic. non tamen est verum. Mortuo ergo dicto impubere in pupillari ætate, succedent ei ex substitutione, non autem erunt hæredes ex principali testamento quod ruptum est. Viuianus.
t *Principale.* si forte expugnatum sit per querelam. Azo.
u *Neque in totum.* sed propter principale valet accessorium: vt supra, de pecu. l. nam quod.
x *Scripsit.* quia pars est, & sequela: vt institu. eo. §. liberis. & supra, eo. l. qui plures. §. fi. primum enim testamentum non capit vires à secundo, sed secundum à primo: vt supra, eo. l. patris.

LVcius.] CASVS. Lucius Titius habēs vxorē Gaiam, & ex ea filium legitimum nomine Titianū, & anniculum: & habēs filium naturalem tantum qui vocabatur Titius: instituit sibi hæredes dictū Titianum & dictū Titiū: & postea ita dixit: vos adinuicē substituo: & postea decessit: & postea dictus Titian⁹ decessit in pupillari ętate. modo quę ritur, an hæreditas dicti impuberis Titiani perueniat ex substitutiōe prædicta ad dictū Titiū: an vero ad dictā Gaiam suam matrē ab intestato? & certe substitutio prædicta quæ fuit breuiloqua, habet duos casus. vnus est si hæres nō erit: ali⁹ si sit hæres. sequēs casus est, si hæres erit, & in pupillari ętate decesserit, alius sit hæres. nūquid ergo prædicta substitutio facta inter dictū Titianū & Titiū pertinet ad dictū primum casum, vel ad sequētē & dicitur cp pertinet ad primū, & nō ad secundū. & est ratio quare nō pertinet ad secūdum: quia duplex substitutio, id est, vulgaris & pupillaris nō potest habere locū in persona Titij filij naturalis: sed vulgaris tantū, de qua loquitur dict⁹ primus casus: & ideo non potest pertinere ad eū pupillaris, quia filiꝰ naturalis prædictus erat maior. xiiij. ānis, & ita nō erat eiusdem ætatis cū legitimo qui legitimus erat anniculus, vt dictū est. si ergo nō potest ei substitui pupillariter, ergo nec ipse potest succedere ex pupillari substitutione. vnde apparet quòd hæreditas Titiani prædicti filij legitimi pertinet ad matrem eius ab intestato. secus autem si dicti filij Lucij Titij essent ambo legitimi, & ambo eiusdē ætatis, scilicet pupillaris: & esset eis facta dicta substitutio: quia tunc quicunq; eorum decederet in pupillari ætate, alter ei succederet, & mater dicti filij legitimi excluderetur. [*PAVLVS RESPONDIT.*] Instituī mihi hæredes Titium, & Seiuꝫ, & Gaium, & Sempronium: & postea ita dixi, vos omnes adinuicem substituo. & postea decessi, & postea decessit dictus Titius & Seius, & postea dictus Gaius repudiauit partem suā hæreditatis. certe pertinet pars Gaij repudiantis ad Sempronium superstitem, non ad hæredem Titij & Seij prædictorum. Viuianus.
y *Legitimum.* impuberem.
z *Natū alē.* puberē vel impuberē nō curo: quia cū nō sit in potestate, non potest ei pupillariter substitui: vt. ī. eo. l. ij. circa prin.
a *Matre.* sua.
b *Primum casum.* scilicet vulgarem: sed quo modo, cū vltra vnciam habere non possit: vt. C. de natu. lib. l. ij. authen. ibi posita? Respon. c hoc iure secus erat.
c *Ad sequentem.* scilicet pupillarem, scilicet si quis &c.
d *Postea.* quàm fuisset hæres.
e *Duplex.* id est, d quòd ipse in duobus casibus succedat legitimo: sed legitimus in vno tantū: & hoc propter inæqualitatē enitandam: vt. C. eo. l. ij. & .l. quāuis. & supra, eo. l. iam hoc iure. §. sed tamen si alter. & not. hic secundum quosdam tacitam pupillarē non admitti contra matrem. sed hoc non, e quia mater: vt. j. l. proxi. sed cui propter inæqualitatem: nec enim est hic tacita, f vt statim dicēs.
f *Aetatis.* scilicet impubes. nā & si vnus. xiij. an. alter vnū tātum habeat,

LXV. IDEM libro decimo Quæstionum.

EX pupillari testamento superius principale t neque ex parte neq; in totum u cōfirmari posse Męcianus scripsit. x

Substitutio breuiloqua facta personis imparibus continet tantum vulgarē: si personis paribus, continet etiā pupillarem quæ matrem excludit. h. d. vsque ad. §. Paulus.

XLVI. IDEM libro duodecimo Responsorum.

LVcius Titius legitimum y filium, & alterum naturalem z hæredes instituit, eosque inuicē substituit. Titianus legitimus filius, quem pater anniculum reliquit, post patris mortem impubes decessit superstite matre, a & fratre naturali, quem etiam cohæredem habebat. Quæro, an hæreditas eius ad Titium naturalem fratrē ex causa substitutionis pertineat? an verò ad matrem? Respondi, ad primum casum b nō existētium hæredum substitutionem de qua quæritur, pertinere, non ad sequētem, c si quis eorū postea d decessisset intra pubertatem: cū in naturalis filij persona duplex e substitutio locum habere non poterit: & ideo ad matrem legitimi filij hæreditas ab intestato pertinet. [aliter * si eiusdem ætatis f

BIU Cujas

habeat,nó nocet hæc inæqualitas dúmodo ambo sint impuberes.

a *Libri.* scilicet legitimi.nam in hoc est vis.

b *Non ad matrem.* hanc dicimus breuiloquâ: quia breuibus verbis fit, scilicet vos inuicé substituo:& quatuor substitutiones cótinentur, scilicet duæ vulgares, & duæ pupillares, & omnes exheredes, qa verisimile est quod testator filios vxori prætulisse voluit: vt.C. eo.l. pe. & hæc eadé dicitur reciproca: vt.ſ.e.l.iam hoc iure.§.j.Ité no.hic quòd tacita pupillaris excludit matrem:quod aliàs non inuenitur:vt quãdo est instituta cum filio:vt.C.de inst. & substi.l.fi.sed non placet: quia hęc nó est tacita.

c *Repudiauit.* alter ex hæredibus.

d *Solum.* vt.ſ.e.l. qui plures hæredes. &.j. eo.l. qui habebat. secus a in iure accrescédi habetur: vt.j. de legi. hære.l. si ex pluribus.Item est ratio huius dicti,quia tunc demũ admittitur substitutus,cum certũ est instituũ habere nó posse.quod est cum moritur institutus,non cum testator.Item & est ratio quia conditionale relictum nó transmittitur pendente conditione: vt .C. de cadu. tol.§.sinautem.

Paterfamilias.]CASVS.Seius habens vxorem prægnantem, & habens vnum fratré qui vocabitur Gaius Seius,fecit sibi testamẽtum,& instituit sibi hęredem posthumum nasciturum ex dicta sua vxore.& postea fecit secundas tabulas substituendo taliter dicto posthumo, Si filius meus posthumus non extiterit mihi hæres, sit mihi hæres Gaius Seius frater meus: si auté extiterit mihi hæres dictus posthumus, & in pupillari ætate decesserit, substituo ei dictũ Gaium Seium fratré meum,& postea dicto Gaio Seio substituit Titiũ: & postea sic in eodem testamento dixit:Si dictus Gaius Seius primo loco substitutus hæres mihi erit:tũc relinquo dicto Titio.c.per fideicom.& postea decesit dictus Seius testator, & postea natus fuit dictus posthumus institutus, & exstitit hæres dicto testatori. & postea in pupillari ætate decesit.sicq; ex pupillari substitutione exstitit hęres impuberi dictus testatoris frater.modo quęritur, vtrum dicta.c.debeantur Titio? Et videtur quod non, cum ita ei relicta sint,si Gaius Seius frater testatoris esset sibi testatori hæres.ipse auté frater fuit hęres ex substitutione pupillari,vt dictum est.dicitur tamen hic quod debentur, & frater testatoris tenetur ea sibi præstare. cũ enim sit hæres frater ex pupillari substitutione,vt dictum est, sine dubio verum est eum testatori hæredem exstitisse.&.h.d.Viuianus.

e *Vel filio.* sic,scilicet hæres mihi esto si filius meus intra pubertatem &c.vel esto filio meo si &c.

f *Decesisset.* posthumus.

g *Gaio Seio.* fratri si hæres non esset.Azo.

h *Hæres mihi.* ex hoc verbo,mihi, oriebatur dubitatio. videbatur enim ex substitutione pupillari nó sibi, sed filio hæres fuisse: vt instituti.eo.in princi.titu.

i *Eoque.* filio.

k *Testatoris.* Gaius Seius.

l *Sibi.* testatori primo.

liberi [a] instituti,inuicemq; substituti fuissent. tũc enim altero defuncto intra pubertatẽ, eius successio nõ ad matrẽ, [b] sed ad substitutum eius deuoluitur.]

Spes substitutionis reciprocæ ad hæredem non transit. Bartolus.

¶ Paulus respõdit,si omnes instituti hæredes, omnes* inuicẽ substituti essent: eius portionẽ qui quibusdã defunctis postea portionem suam repudiauit, [c] ad eum solum [d] qui eo tempore superuixit, ex substitutione pertinere.

Pupillaris expressa etiam quæ non continet vulgarem tacitam, trahitur ad bona patris & filii.h.d.vel sic: Hæc conditio, si mihi hæres erit, videtur existere si aliquis est hæres hæredis ex dispositione defuncti. Bartolus.

XLVI. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

PAterfamiliàs primis tabulis posthumo hærede instituto, secũdis sibi,vel filio, [e] si intra pubertatẽ decesisset, [f] Gaium Seium fratrẽ suum substituit:deinde Titiũ Gaio Seio: [g] & postea sic dixit, *Quod si Gaius Seius frater meus primo loco substitutus, hæres mihi [h] esset, tunc Titio fideicommissum relinquo.* Quæro, cum filius patri hæres extiterit,eoq; [i] intra pubertatẽ mortuo frater testatoris [k] ex substitutione hæres sit: an fideicommissum debeatur, cum ita rẽlictum sit,Si Gaius Seius frater suus sibi [l] hæres extitisset? Respondi fratrem defuncti qui in vtrumq; casum [m] institutus vel substitutus est, filio impubere defuncto, ea quæ testator reliquit, præstare debere: nec aduersari hæc verba, *Quod si Gaius Seius mihi hæres erit, [n] tunc dari volo:* cum verum sit eum & testatori hæredem extitisse. [o]

Spes substitutionis pupillaris non transit ad hæredem pupillariter substitutum. Bar.

XLVII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

QVi habebat filium & filiã impuberes, instituto filio hærede filiam exhæredauit:& si filius intra pubertatem decesisset,filiam eidẽ substituit: sed filiæ, si antequã nuberet [p] decesisset, vxorẽ suam, item sororem suam substituit. Quæro, cũ filia pubes* [q] prior decesserit,deinde frater ei' impubes: [r] an filij hæreditas ad vxorem & sororẽ testatoris iure substitutionis pertineat? [s] Respondi secundum ea quæ proponerentur,non pertinere. [t]

Aditio hæreditatis extinguit spem substitutionis vulgaris in portionem adeuntis tantummodo.h.d.istud principium. Bar.

XLVIII. IDEM libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

m *In vtrumque casum.* scilicet vulgarem & pupillarem: vt.ſ.eo.l. iam hoc iure.circa princip.

n *Mihi hæres erit.* habetur enim pro non apposita hæc conditio: vt.j.de secũ.tab.l.si ita.§.q filio.& arg.ſ.de ser.vrb.præ.l.antepe.

o *Extitisse.* mediante filio hærede, cum & ipse est directo hæres.nam hæres hæredis &c. vt.j. de acquiren. hære.l. si quis seruũ.§. fina.&.C. de hære. insti.l.fina.

Qui habebat.]CASVS. Titius habens filium & filiã impuberes, & habens vxorem & sororem,instituit hęredem filium, & filiam exhæredauit: & si filius decederet intra pubertatem, substituit ei filiã: filiæ auté substituit vxorem & sororé si ante decederet filia quã ad nubẽdũ esset apta.i. ante .xij. an . & postea decesit dictus Titius testator: & postea filia pubes facta, & ita apta ad nubẽdũ decessit.& postea decesit dictus filiꝰ testatoris impubes.modo quęritur, an dicti filij hæreditas pertineat iure substitutionis ad vxorẽ & sororẽ testatoris? Et videtur quod sic, quia in ius filiæ successerunt ab intestato. Dicit tamen quod non. ius enim substitutionis nõ potuit filia transmittere ad hæredes suos, id id,ad dictam vxorẽ & sororem testatoris.Vi.

p *Nuberet.* id est,nubilis esset.

q *Pubes.* igitur iã nubilis erat facta. sed si habes, impubes: dic, quondam:nunc pubes.

r *Impubes.* iam hæres. vnde vulgaris iam locum nõ habet. [b] nec ob.ſ.eo.l.cohæredi.in princip.vbi de vulgari dicit.

s *Pertineat.* quod videbatur:quia habebat filię bona iure substitutionis,& ita in eius ius videbatur succesisse.

t *Non pertinere.* quia conditionale relictum non transmittitur: vt.C.de cadu.tollen.§. sinautem. sed eadem iura dicunt contra: quia hæc filia sibi habebat substitutos.Sed respon.hic deficit cõditio sub qua vxor & soror essent substitutæ.& sic non ob.& facit.ſ.eo.l.Lucius.§.fi.

Seruum.]CASVS.Seruus communis mihi & Titio fuit institutus hæres à Seio:& si hæres non esset,fuit ei substitutus Mæuius. Mortuo Seio testatore ego iussi dicto seruo vt adiret dictã hæreditatem pro mea parte: Titius auté nó iussit ei:& ita seruus adiuit.Venit Mæuius substitutus,& vult partem dictæ hæreditatis quam habuisset Titius si iussisset adire seruum. certe bene debet habere. [TITIVS.]Ita dixit Cornelius testator in testamẽto suo:Titius mihi hæres esto.& Stichum seruum meum Mæuio do,lego:& Stichus prædictus hæres mihi esto:& si idem Stichus hæres non est,idem Stichus sit liber,& hæres mihi. & postea decesit dictus Cornelius testator.modo quæritur,vtrũ dicta institutio Stichi & substitutio sit vnus gradus:an sint duo gradus : an sit mutata causa in substitutione,& sic valeat: an permaneat eadé causa in substitutione,& sic nó valeat.& hoc vsque illuc:& quidem in plerisque &c.versi.quidem? Antequam quęstionẽ soluat, altius exorditur:& dicit ibidẽ & quærit,an aliquis instituto possit sibiipsi substituí? Et respon.quod sic,si causa institutionis mutetur in substitutione.si autem nó mutetur causa,substitutio nullius erit momenti:puta si testator instituat sibi Titiũ,& ita postea dicat: si prædictus Titius hęres non erit, idem Titius sit hæres.

isto enim

*impubes. Flo.

b *Sequuntur hãc gl. Bar.& Ia.*

Relictũ cõditionale nõ trãsmittitur.

BIU Cujas

isto enim casu non mutatur causa: & ideo non valet substitutio: A sed mutata causa bene valet, vt dictum est, puta si testator instituit sibi hæredem Titium sub conditione si nauis ex Asia venerit. & eundem Titium substituit sibi ipsi Titio purè: & hoc casu dicitur ideo mutari causa, quia potest deficere conditio institutionis, & afferre locum substitutioni. sed & isto eodem casu potest effici dicta substitutio nullius momenti: puta si conditio dictæ institutionis Titij extiterit naue ex Asia veniẽte: quia tunc sunt duæ puræ institutiones Titij: & ideo vltima non valet. sed econtrario si testator instituat sibi hæredem Titium purè, deinde eũdem Titium sibiipsi Titio sub conditione substituat, non intelligitur mutata causa in dicta substitutione, & ideo nõ valet: quia & si extiterit conditio substitutionis, sunt duę purę substitutiones, id est, institutiones, sicque vltima non valet, vt dictum est: & hoc vsque illuc, secundum hæc proposita &c. secundum ergo ordinationem prędictam ab illo versi. & quidé in plerisque &c. vsq; huc potest & debet terminari quæstio in princi. huius. §. proposita, scilicet vtrũ videatur mutata causa in dicta substitutione Stichi, & sic valeat, sicque possit ipse Stichus habere dimidiam dictæ hæreditatis: an non videatur mutata, & sic habere non possit dimidiam dictæ hęreditatis. & certe mutata non videtur causa in dicta Stichi substitutione, nec est necesse vt mutata videatur, cum sit vnus gradus institutio & substitutio Stichi, & non duo. Stichus enim fuit in eodem testamento legatus Mæuio, & libertatem acceperat. prævalet ergo libertas legato. & si prævalet libertas, non debetur Mæuio legatum dicti Stichi. si non valet dictum legatum: ergo non potest dictus Stichus adire hæreditatem iussũ Mæuij legatarij: & sic non erit Stichus pro parte hæres ad hoc vt Mæuio legatario eam acquirat, sed competat eidem Sticho libertas ex sequentibus testatoris verbis, illis scilicet, si Stichus hæres nõ erit, Stichus liber hæresque esto &c. si non acquirit pro dimidia Mæuio hæreditatem, & habet libertatem: ergo sibiipsi Sticho acquirit dimidiam dictæ hæreditatis, & aliam dimidiam habet Titius prædictus primo à testatore institutus. & hoc vsque illuc, quid ergo &c. vbi ponit aliam quæstionem, quæ est talis: Pone quòd dictus Titius primo institutus non adiuit hæreditatem pro sua parte, id est, pro dimidia: nunquid incipiet dictus Stichus liber & hæres esse ex substitutione prædicta in tota hæreditate? Et respõ. quòd sic, per Scæuolam: & dicit quòd Iulianus sentit cum eo. & est ratio quare hoc casu insolidũ est hæres Stichus, scilicet quia ille Mæuius legatarius non est hæres ex aliqua parte: eo quòd dictus Stichus ei legatus non adiuit hæreditatem iussu eius Mæuij: ideo quia ex causa legati non intelligitur Stichus effectus esse dicti Mæuij legatarij: ideo quia fuit in eodem testamento legatus Mæuio, & libertatem consecutus: vt dictum est. [*SI PVPILLVS.*] Filium meum impuberem institui mihi hæredem: & si hæres mihi esset, & in pupillari ętate decederet, substitui ei Stichum seruum meum: & postea decessi: & pupillus prædictus extitit mihi hæres, & alienauit dictum Stichum in Sempronium titulo vẽditionis: postea Sempronius emptor instituit Stichum sibi hæredẽ cum libertate: & postea pupillus decessit in pupillari ætate: & ita vindicauit sibi locũ substitutio pupillaris. nunquid dictus Stichus habebit in dicta substitutione statum vniuersum quem habent vniuersi homines liberi, scilicet vt sit hęres ex substitutione si velit, & non necessarius? Et videtur quòd sic: quia data erat sibi libertas à dicto emptore. Dicitur tamen hic quòd ex substitutione prædicta liber & hæres erit, & erit necessarius hæres mihi patri impuberis: sed dicto emptori erit hæres si voluerit: aliàs non constringetur. Si autem dictus pupillus ad pubertatem peruenisset, & sic pupillaris substitutio euanuisset: nõ erit hæres ex substitutione prædicta, sed erit necessarius hæres emptori. Viuianus.

SEruum communem habemus. hic hęres scriptus est: [a] & si hæres non sit, Mæuius illi substitutus est. alterius iussu dominorum adiit hæreditatẽ, alterius non. [b] quæritur, an substituto locus sit, an non? Et verius est substituto [c] locum esse.

Quoties substitutio est plenior quam institutio, prævalet substitutio. Bartolus.

TITius [d] *hæres esto: Stichum Mæuio do lego: Stichus hæres esto:* [e] *si Stichus hæres non erit,* [f] *Stichus liber hæresq; esto.* In hac quæstione in primis quærẽdum est, vtrùm [g] vnus gradus sit, an duo: & an causa mutata sit substitutionis, an eadem permaneat? Et quidem in plerisque [casibus] quęritur, an ipse sibi substitui possit? Et respondetur, [h] causa institutionis mutata substitui posse. Igitur si Titius hæres scriptus sit: & si hæres non sit, idem hęres [esse] iussus sit: substitutio nullius momẽti [i] erit. Sed si sub conditione quis hæres scriptus sit, purè autem substitutus [k] est, causa immutatur: quoniam potest ex institutione defici conditio, & substitutioni locũ afferre. † Sed si extiterit cõditio, duæ puræ sunt: & ideo nullius momenti erit substitutio. Cõtra, si purè quis instituatur, deinde sub conditione sibi substituatur: nihil facit substitutio [l] conditionalis: nec mutata causa intelligitur: quippe cum & si extiterit conditio, duæ puræ [m] sunt substitutiones. *Secũ dũ hæc, proposita quæstio manifestetur: [n] *Titius hæres esto: Stichum Mæuio do lego: Stichus hæres esto: si Stichus hæres non erit,* [o] *Stichus liber hæresq; esto.* Nos didicimus, quoniam eodem testamẽto & legatus sit Stichus, & libertatẽ acceperit, prævalere [p] libertatem: & si prævalet libertas, non debetur legatum. Et ita not. hic quidam C ducunt alium casum. ff. de bo. lib. l. si libertus patrono. sed non est bona, vt ex præmissis patet: quia non præfertur instituto: sed in locum repudiantis admittitur. Item opponitur hic de expositione illorum verborum, si hæres non erit cum instituitur seruus, quæ fit. ff. tit. j. l. si pater. & institu. e. §. fi. Respon. quoniam hic habet locum conditio substitutionis repudiante cohęrede, cui substitutus est Mæuius per seruum medium: & hoc ideo, quia seruus communis personam duorum obtinet: vt dixi.

a *Scriptus est.* ab extraneo.

b *Alterius non.* Immo repudiauit eius iussu. vel ipse dominus, quod potest: [a] vt. j. de succes. edic. l. j. §. per seruum. alioquin in pẽdenti esset sua portio interim: vt. ff. si pars hęreditatis. l. ij. &. ff. de acquir. hęre. l. seruus duorum. &. l. seruus communis ab extero. &. l. seq. † c *Substituto locum esse.* in altera parte: vt. j. de acquir. hære. l. seruus communis ab extero. &. l. sequé. &. l. seruus duorũ. erat enim alter dominus cohæres qui vult præferri iure accrescendi. Item alia ratione vult præferri: quandiu institutus est, non admittitur substitutus: vt. ff. de acquir. hæreditate. l. quandiu. sed substitutus habet pro se: vt. C. de cadu. tollen. l. j. §. in primo. &. §. pro secundo. vbi substitutus præfertur cohæredi. Item lex. quandiu, non obstat: [b] quia non in partem adeũtis, sed repudiantis venit: cum seruus vicem duorum sustinet: vt. ff. de stipu. ser. l. j. §. communis. Et ita not. hic quidam C substitutum præferri instituto contra regulam illius legis, & ad. ducunt alium casum. ff. de bo. lib. l. si libertus patrono. sed non est bona, vt ex præmissis patet: quia non præfertur instituto: sed in locum repudiantis admittitur. Item opponitur hic de expositione illorum verborum, si hæres non erit cum instituitur seruus. quæ fit. ff. tit. j. l. si pater. & institu. e. §. fi. Respon. quoniam hic habet locum conditio substitutionis repudiante cohęrede, cui substitutus est Mæuius per seruum medium: & hoc ideo, quia seruus communis personam duorum obtinet: vt dixi.

d *Titius.* ad euidentiam not. quod nemo sibi substituitur, nisi causa mutata, [c] vel nisi fiant duo gradus: vt in hoc. §. &. ff. eo. tit. l. sed si plures. §. fi.

e *Stichus hæres esto.* hæc institutio fit vt per seruum quæratur legatario hæreditas, cum sit sine libertate.

f *Non erit.* id est, si hæreditatem Mæuio non quæsierit. Azo. sic enim exponunt hæc verba. ff. tit. j. si pater.

g *Vtrum.* hæc duo dubia solues iam ibi, cum vnus gradus &c.

h *Et respondetur.* vt. ff. eo. titu. l. sed si plures. §. fi.

i *Nullius momenti.* id est, nullam commoditatem afferet: [d] aliqua tamen est: vt. ff. si quis omis. cau. testa. l. j. §. sed & si proponatur. Azo. Alij dicunt nullam esse simpliciter.

D k *Purè autem substitutus.* scilicet sibi. & dicitur pura, [e] quia non fuit expressa contraria conditio: alia tamen fuit inserta, si hæres non eris. Item tacita intelligitur cõtraria conditio, scilicet si natus non venerit: vt. ff. si cer. pet. l. pecuniam. &. ff. de leg. j. si post mortem. §. pe. sed per hoc non facit conditionem: vt. ff. de condi. & demon. l. conditiones. sed cum in omnem euentum sit futurus hæres, non videtur expectandum: vt. ff. tit. j. l. si quis ita scripserit. contra. Solu. [f] ibi omnino erat pura in parte, hic non: vt. ff. quando dies leg. ced. l. huiusmodi. Accursius.

l *Nihil facit substitutio.* vt. ff. tit. j. l. si te solum. &. ff. de secun. tab. l. si ita. in princip.

m *Duæ puræ.* altera earum purificata: vt. ff. titu. j. l. antepenul. & arg. ff. de fideiuss. l. si à reo.

n *Manifestetur.* id est, apperiatur.

o *Hæres non erit.* id est, si alium hæredem non fecerit.

p *Prævalere.* in dubio: vt. ff. de manumiss. testa. l. si peculium. §. j. &. ff. de fideicom. liber. l. si seruus. cum enim est spes libertatis, legatum non valet: vt. ff. de leg. j. l. si post mortem. §. fin. sed si ponas [g] defunctum expressisse se nolle legatarium priuare legato, nisi tunc demum cum iste seruus eius iussu hæreditatem quærere nollet:

BIU Cujas

nollet: tunc dic, aut Titius adiit: & statim seruus quærit legatario: & si seruus eius iussu adeat, substitutionis conditio expirat si non pareat, potest enim eo iubente &c. vt. C. de hære. instit. l. iij. & tunc potest existere conditio substitutionis. si autem Titius non adiit, legatarius nihilominus habere potest ratione impossibilitatis: vt statim dices in glo. quę incipit, ratione impossibilitatis &c. vbi ergo talem, vt dixi, voluntatē non expressit testator: legatū pro nō scripto habetur: seruus autem liber dici poterat & hęres, non solum ex verbis in substitutione positis, sed etiam ex iis quæ cōtinentur in institutione, scilicet cum dixit, Stichus hæres esto.

a *Nō deberi legatum.* nisi sub contraria conditione: vt. ĭ. de lega. j. dli post. §. fin. hodie tamen videtur esse in pendenti: vt. C. de necess. ser. l. penulti. §. fina. *ADDITIO.* Dic quod hodie iste. §. nō est correctus, neque habet locum dispositio. d. l. pe. secundum Bar. & Ia.

b *Hæredem non esse.* ad commodum legatarij, & sic alium hæredem non facere. Azo. vel dic non esse ex primis verbis. H.

c *Libertatem.* de hæreditate nō aperit: sed dic eā deberi: vt in fi. huius. §. statim dices.

d *Vnus gradus.* id est, remota prima institutione serui remanent seruus & Titius instituti eodem gradu, quem constat remoueri: vt. s. ibi, nos dicimus &c. & sic improprie substitutio: cum nulla quæ valeat præcesserit institutio. Vel [a] dic vnus gradus, scilicet substitutionis: idemque secundus videtur respectu institutionis factæ ob alterius commodum, & subaudi etiam cum vnus: & sic satis potest dici quòd sit vnus gradus: quia eadem persona est instituta & substituta: & ad hoc vt sint duo gradus, oportet plures esse personas, scilicet vnum institutum, & alium substitutum: vt institu. de gradi. cogna. §. hactenus. & tamen bene valet talis substitutio, licet sit vnus gradus: quia causa est mutata, cum prima institutio ad commodum legatarij, secunda ad suum fuerit facta. & secundum hoc est vnus gradus, & causa est mutata: sicque solutæ sunt quæstiones supradictæ. Item potest dici quòd sint duo [b] gradus: vt cum dicit, si Stichus non erit hæres: perinde sit ac si dicat, si Mæuius per Stichum hæres non erit: vt institu. de vulg. substi. §. fin. & supra, titu. j. l. si pater. & sic sunt duæ personæ institutus & substitutus. ergo duo gradus: vt supra, eod. l. j. in prin. Azo. ex his apparet quod hęres erit, cū valeat substitutio.

e *Quid ergo.* s. adiuit cohæres: quid ergo &c. & dic incipiet, scilicet indubitanter esse hæres & liber, etiam si testator voluit præferre legatarium libertati: & hoc ratione impossibilitatis, vt subiicit. nam Titio non adeunte, non transit seruus in dominum legatarij: nisi adita hæreditate à seruo iussu legatarij: sed contra legatarius iubere non potest nisi suus sit.

f *Illum hæredem.* scilicet Stichum ex primis verbis: sed ex sequentibus sic, vt subiicit. Vel dic melius illum scilicet legatarium per seruum.

g *Non esse.* ratione impossibilitatis. oportet enim vt primo sit legatarij, & postea eius iussu adeat. & ecōtra oportet quod prior adeat: & sic fiat suus, quod est impossibile. Azo. quia non potest vtrumque prius esse quam alterum. Ioan.

h *Existet.* tam hoc casu propter impossibilitatem, quam vbi liber: vt ita generaliter hic concludat. Nec ob. contra. s. eo. l. sed si plures. §. fi. vbi dicit non valere huiusmodi substitutionem serui: quia ibi etiam [c] prima institutio erat cum libertate: & sic nihil commodi affert substitutio. hic prima erat sine libertate: ideoque secunda commodum affert.

tas, non deberi legatum: [a] & ideo iussu legatarij non posse adire hæreditatem: ac per hoc verum esse, Stichum hæredem nō esse, [b] & ex sequētibus verbis libertatem [c] illi competere, cum vnus gradus [d] videtur. Quid ergo, [e] si non adierit Titius? Incipiet [ex] substitutione, Stichus liber & hæres esse. Porrò quandiu non adit iussu legatarij, nec ex causa legati intelligitur legatarij esse effectus. Et ideo certum est illum hæredem [f] non esse, [g] ac per hoc ex his verbis, *Si hæres non erit Stichus, liber hæresq; esto*: liber & hæres existet. [h] Hoc autem quod sentimus, Iulianus quoque in libris suis probat.

Seruus substitutus cum libertate pupillo pupillariter, euenīente conditione substitutionis erit ipsi pupillo & patri per medianī personam pupilli hæres necessarius atque liber, emptori voluntarius hæres: sed si deficiat conditio substitutionis, hæres erit necessarius emptori. Alexand.

F Si pupillus substitutum sibi seruū alienauerit, eúmq; emptor liberum hęredémque instituerit: numquid iste [i] in substitutione habeat substitutus vniuersum? [k] & si quidē pupillus ad pubertatem peruenerit, necessari[a] ex testamēto emptoris hæres existit. sin verò intra pubertatem decesserit: ex substitutione quidem liber & hæres sit, & necessarius patri pupilli: [l] emptori autem voluntarius hæres exstitit. [m]

A

B

C

D

i *Iste.* seruus.

k *Vniuersum.* respondi sic, vt si &c. vt. s. titu. j. si paterfamiliàs.

l *Patri pupilli.* qui pupillus patri extitit hæres, & sic eo medio seruus necessarius: quia hæres hæredis &c. vt. s. eo. l. paterfami. in fi. & j. de acquiren. hære. l. si quis filium. §. fi. in fi.

m *Exstitit.* nunquid tunc abstinere poterit? Respondit Ioan. ita: & nihilominus erit hæres, sicut in suis abstinentibus est. & facit institu. de hæred. insti. §. seruus. & supra, eod. l. sed si plures. §. quos. & supra, titu. j. l. seruus alienus. §. qui fideicommissariam.

DE CONDITIONIBVS institutionum.

TITVLVS VII.

1. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

SVb impossibili [n] conditione, vel alio modo [o] *facta institutionem placet non vitiari. [p]

Cōditio, si meus erit, verificatur in proprietate tantum totius, vel partis: nisi contraria voluntas appareat. Bartolus.

II. IDEM libro sexto ad Sabinum.

DE CONDITIONIBVS institutionum.

Quia in institutione hæredum apponitur conditio, ideo de hoc dicit. & dic quod alia impossibilis: vt. j. l. i. alia possibilis: & tunc aut casualis, aut potestatiua, aut mixta: vt. C. de cadu. tol. l. i. §. sin autem. & differt ab illo. j. de condit. & demonstra. quia hic circa institutiones, & illa circa singularia relicta. Conditiōū plures sunt modi.

*Fl. mēdo.

SVb impossibi-(li.) CASVS. Instituī te hæredem si cœlum digito tetigeris: & ita sub impossibili condit. de natura. certe nō vitiatur institutio, sed cōdi. & idem est si alio modo sit impossibilis cōditio, scilicet de iure: puta instituo te hæredem si patrem tuum ab hostibus captū non redemeris, vel si patri tuo pauperi alimenta non præstiteris. semper enim vitiatur cōdi. & non institutio: vt. j. eo. conditiones. & l. filius. Viuianus.

n *Sub impossibili.* de facto: quia natura resistit: vt. j. eo. l. si quis ita instituto.

o *Alio modo.* id est, de iure impossibili: vt. j. eo. l. conditiones. Vel dic alio, id est contrario impossibili: vt tota die dicimus, nisi aliud conuenit: & ibi, quicumque aliud euangelizauerit, id est contrarium.

p *Non vitiari.* vt insti. de hære. insti. §. impossibilis. &. j. e. conditiones. & l. conditiones. Sed cōtra insti. de leg. §. fi. Sol. hic apposita fuit honorato: vt ibi, relinquo si cœlum tetigeris digito. ibi onerato, vt det hæres si cœlum digito tetigerit, secundum Azo. & est ratio: quia non debet auferri beneficium honorato, cui prouidere voluit per sequentem volūtatem: sicut & si lego vsumfructum sine aditu, non valet adiectio: vt. s. si vsusfru. pe. l. j. §. j. quasi dicat, tange si potes. Vel ibi non fuit impossibilitas in cōditione. sed in ipso relicto: vt des illi chimeram. & si non dederis, da. x. nomine pœnæ. & sic. x. non sunt legata sub conditione, sed nomine pœnæ relicta. Item contra. j. e. l. filius. Solu. fauore honorati habetur pro non apposita: vt hic. Sed si expediat totam institutionem dicere nullam, vt quia ab intestato liberius est habiturus: potest, vt ibi: vt arg. C. de leg. & consti. l. quod fauore. sed in filio speciale: quia non potest sub conditione nisi potestatiua instituī: vt ibi. Item contra. j. e. l. si Titius. Sol. ibi speciale quādo propter perplexitatem occurrit impossibilitas. Item contra institu. de inuti. stip. §. si impossibilis. vbi vitiatur. Sed ibi in contractu. & est ratio, quia ibi vtriusque consensus exigitur: vt. s. de pac. l. j. ibi, duorum consensus &c. &. j. de act. & ob. l. non solum. at hic ex voluntate testantis tantum: sed in cōtractibus innominatis secus quam in aliis: quia ita ibi agitur si fuit impossibilis, sicut & si possibilis fuisset conditio. nam condicam ea cessante: vt. C. de condi. ob cau. l. si militem. Vel ibi loquitur cum re contrahitur obligatio. secus si consensu & verbis: vel illa non est impossibilis conditio: vt. C. de procu. l. ita demum. Item quid si in personam tertij fuit apposita conditio impossibilis? Respon. pro non apposita habetur: vt. s. tit. ij. l. si Mæuia. licet quidem contra. item quid si matrimonium vel sponsalia fiant sub impossibili conditione? Quidam di-

Cōditio impossibilis quando nocet.

dam dicunt valere. & facit ad legem istam.ff.titu.ij. l.qui seruum moum.§.penul.& de iniust. testa.l.cum in secundo.in fi. & infra, de condit.& demon.l.iij.

Si testamento.] CASVS. Ita dixit Titius in testamento suo: Stichus seruus hæres mihi esto si meus erit cũ moriar, vel qui meus erit cum moriar.

& post factũ testamentum alienauit dict⁹ testator vsumfruc. in dicto Sticho, vel partem Stichi: & postea decessit dictus testator: nunquid erit hęres Stich⁹? Et dicitur quod sic: nisi probetur testatorem non aliter voluisse Stichum esse suum hæredem, nisi tempore mortis suæ testatoris totus Stichus inueniatur esse in dominio suo. Sed pone quod duos seruos instituit sibi hæredes hoc modo: primus & secundus si mei erũt cum moriar, liberi sunto, & mihi hæredes. & post testamentum alienauit vnum de eis: & postea decessit.nũquid solus nõ alienatus erit eius hæres? dicit quod sic. Viuianus.

** Flo. in seruisse*

† Glo. fi. in c. olim. in med. extra de rescript. inducit hũc §. in argu. quod si quis plura ponat in re scrip. quorũ alterũ sufficeret ad victoriam, sufficit alterum probare.

Si testamento comprehensum sit: *Ille seruus si meus erit aut, Qui meus* a *erit cum moriar, hæres esto*: quatenus accipiatur, *meus*, quæritur b? Et si quidem alienauit in eo vsumfructum, nihilominus ipsius c est. Si verò partem in eo alienauit: an deficiat conditio institutionis, quæritur? Et verius est nõ defeciſſe conditionem d, nisi euidentissimis probationibus testatorẽ voluisse apparuerit pro hac conditione hæc verba inserere e*, Si totus seruus in dominio eius remãserit. tũc enim parte alienata, cõditio deficit.

Vna pluralitas geminat plures singularitates. Bartolus.

† Sed si duo serui ita sint hęredes instituti: *Primus & Secundus si mei erunt cum moriar, liberi & hæredes sunto*: & alter ex his sit alienatus: Celsus rectè putat sic accipiendũ, atque si singulos seperatim sub eadem conditione f hæredes instituisset.

Conditio potestatiua habetur pro impleta si stat per eum in cuius personam debet impleri. Bartolus.

III. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

Si ita hæres institutus sim, Si decem dedero: & accipere nolit cui dare iussus sum: pro impleta conditio* habetur g.

IIII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

Si qui ita sint instituti, *Si socij vnà bonorum meorum permanserint* h *vsque ad annos sedecim hæredes sunto*: inutilem esse institutionem secundum verborum significationem i Marcellus ait: Iulianus autẽ (quoniam & ante aditam hæreditatem iniri societas potest,) quasi rei futuræ k valere institutionem. quod est verum.

Hic.§.tractat de Muciana cautione. Bartolus.

† Idem Iulianus scribit eum qui ita hæres institutus est, Si seruum hæreditarium nõ alienauerit: cauentẽ l cohæredi m, implere conditionem. Cæterùm si solus hæres scriptus n sit sub impossibili o conditione: hæredem institutũ videri. quæ sententia vera est.

Ad veritatem copulatiuæ requiritur vtrãque partem esse veram: sed ad veritatem disiunctiuæ sufficit alterã partem esse veram. Bartolus.

Si qui ita.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes Gaiũ & Semproniũ sub conditio. si permanserint socij ipsi inter se vniuersorũ ipsius testatoris vsq; ad.xvj.annos, & postea decessit testator: nunquid valet dicta institutio? Et videtur Marcello quod nõ: ideo quia testator videt voluisse quod prius sint hæredes q̃ socij: & econtra non videntur posse esse hæredes antequã cõditioné adimpleant. id est antequam sint socij. Iulianus autem dixit valere dictã institutionem: & bene dixit: quia & ante aditam hæreditatẽ potest iniri societas eiusdem hæreditatis quasi rei futuræ. sed & si dictus Gaius qui habuit cohæredem Semproniũ, fuit institutus sub cõditione si seruum hæreditarium non alienauerit, potest implere conditionem cauendo dicto suo cohæredi de non alienando dictum seruum. si autẽ non habuisset cohæredem, sed solus esset institutus sub dicta conditione, videtur institutus sub impossibili conditione, cum non habeat cui caueat: & ideo erit hæres remota conditione prædicta: vt dixi supra, eo.l.j.

a *Qui meus.* hęc paria sunt: vt infra, de le.iij. l.nuper in fin.

b *Quæritur.* an planã vel nudam vel totam proprietatẽ contineat, vel eius partem. Azo.

c *Ipsius est.* Quid si cõtra fecerit? videtur idẽ: argu. supra, de vsufru. l.iiij. Sed dic contra: vt infra, ad Sill.l.j.§.j.

d *Non defecisse cõditionem.* Sed quis erit hæres? Respõ. vt in seruo cõmuni diximus: vt.ff. de hæ.insti.l.sed & si in conditione.§.si seruum cõmunem. arg.ff.eo.§.sed si duo. Item no. hic quod cõmune est, meũ est. ff. de verb. sig.l.pupillus.§.fi.&.ff. de ritu.nupt.l. illud. Sed ar. contra. ff. de procu.l. Põponius.§.sed is.&.ff. de leg.j. l.serui electione.§. Labeo.&.l.sequen.&.ff. de rerum diui.l.in tantum.§.vniuersitatis. & de interroga.act.l.si defensor.§.qui interrogatus.&.ff. de aur.& arg.leg.l. Quintus. in prin. Sed in dubio dicas non dici meum nisi totum sit meum.

e *Inserere.* ad quod.ff. de condi. & demon.l.in conditionalibus. & de lega.iij.l. Iulianus.§. seruos. Accursius.

f *Sub eadem conditione.* scilicet si meus erit. & not. per hoc potest reprobari illa propositio, duo & tria sunt quinque. vel, duo & duo & tria sunt septem. Azo. & secundum quod hic dicitur, est vera, id est duo sunt de numero septem. & tria sunt de numero septem. H. Item not. verbum plurale geminat significationem singularis. sic infra, de leg.iij. l.qui concubinam.§.si Stichus. & de condit.& de.l.falsa. in fi.&.l.cui fundus. & supra, de hære. instit.l.hoc articulo. &.l.si patersa. testamento. Sed arg. contra. C. de impu.& aliis substit.l.ij.&.l.quamuis.&.l.penult. Item facit.ff. titu.ij.l.talem.§.j. Accursius.

Plurale significationem singularis geminat.

Si ita hæres.] CASVS. Titius instituit me hæredem sub condi. si dedero Seio. x.& decesit dictus Titius. postea ego obtuli. x. Seio: & ipse accipere noluit. certe perinde ero hæres, ac si cõditionem expleuissem: quia per me non remanet. Viuianus.

g *Habetur.* Sufficit enim sola oblatio: vt.ff. de statuli.l.statuliberos.§. Stichus. nisi absit cui dandũ est, quia tũc debet deponi: vt eo.tit.l.cum hæres. in prin. Sed an iste cui est dandum, loco legatarij sit? Respon. nõ: vt.ff. si quis omis. cau. testa.l.si quis sub cõditione. Ar. cõtra. ff. de leg.iij.l. fideicõmis.§. cum esset. Azo. Item quod hic dicit haberi pro impleta, verũ est etiam in institutione. porro in legato secus est. nam si statim posit impleri, quia est in dãdo, habetur pro impleta si prohibetur legatarius implere. sed si nõ poterat statim impleri, vt quia. x. lego tibi si feceris domũ hinc ad centũ dies: licet prohibearis facere, tẽpus tamẽ expectatur: vt.ff.

h *Permanserint.* erat enim testator socius omnium bonorũ cum aliquo de illis ad.xvj.annos. Accursius.

i *Significationem.* hoc ideo, quia ex verbis cõuincitur quod testator prius voluit esse hæredes quàm socios: sic enim dixit, meorum. Item est cõtra q̃ non possunt prius esse hæredes: quia oportet quod sit impleta cõditio: vt.ff. eo.l.ei qui ita hæreditate. ruisus socij in alienis bonis esse nõ possunt antequã essent domini. ibi hæredes: sed quia potest iniri societas ante aditam hæreditatẽ, & postea adiri potest, valet institutio secundũ Azo. sed an debeant stare in societate per.xvj.annos antequam adeant? Azo. videtur quod non: quia conditione impleta remanet solus dies, qui habetur pro non adiecto: vt supra, titu.ij.l. hæreditas. Sed certe immo non videtur impleta ex contractu, sed ex perseuerantia in dictum tempus. aliud si instituo te post.xvj.annos si cras feceris hoc: quia ibi solus dies remanet.

k *Futuræ.* fit enim societas præsentium & futurorum bonorum. & quod dicit ante aditam hæreditatem, post mortem tamen: quia tunc non valeret nisi dominus consentiret: vt.C. de pac.l.fi. nisi fieret super hæreditate incerti hominis: vt supra, pro so.l.iij.§.j. sed talis societas hæreditatis incertæ non implet istam conditionem: quia specialiter testator dixit, meorum.

l *Cauentem.* modo respondet.

m *Cohæredi.* de nõ alienando: vt.ff. de condi & demõ.l. Mucianæ. sed an hęc cautio Muciana est? Respõ. sic. per.l. istam quę generaliter dicit, quãdo est in nõ faciendo cõditio. Sed cõpleri potest viuente eo cui est imposita. ff. hærede post mortẽ seruit: ergo ipsa locum nõ habet, sed conditionis euentus expectandus: vt infra, de condit.& demon.cum tale.§. Titius.&.l.pater.§. socius. Sed dic, tristis est talis expectatio: vt.ff. eo.l. cum tale. in princ.

n *Scriptus.* sub dicta conditione.

o *Sub impossibili.* cum non est cui caueat: & ideo pro non adiecta habetur: vt.d.l. Mutianæ. in fin.& facit infra, eod.l. mulier. in princip.

BIU Cujas

principp.& de condit.& demon.l.cum sub hac.Accursius.

Si hæredi.] CASVS. Instituit mihi hæredem Titium sub conditione si ascenderit capitolium: & si dederit Seio.x.certe nõ erit mihi hæres Titius nisi prius vtrique conditioni paruerit. si autem instituit eum sub cõditione si ascenderit capitoliũ, vel dederit Seio decem: satis est obtemperare ei cõditioni cui hæredibus id placet,& erit hæres. & hoc dicit.Viuianus.

a *Coniunctim.* scilicet si illud & illud:desiunctim, si illud aut illud: vt insti.de hæ.insti.§.si plures.& verbũ, cuilibet,sũt duæ partes. vel si vna,sufficit obtemperari satis est: vt habes insti.in.d.§.si autẽ disiunctim.i.separatim in diuersis partibus testamenti,tunc secus: vt.j. de condit:& demon.l. sub diuersis. &.l.quod traditũ.&.l.nam ad ea. in princip. &.l.per fideicom.& facit ad hãc l.j.de verbo. oblig.l.si ita quis. &.l.si quis ita. &.j.iudi.sol.l.cũ quærebatur.& de cõdit. & demon.l.cum pupillus. &.s.tit.ij.l.si te.in fi.& j.de re. dul.si is qui.§. vtrum.sed quandoque disiuncta pro copulatiua ponitur: vt.s.tit.ij. l.Lucius. &.C. de ver. sig.l.pe.&.C.de insti.& substit.l.generaliter.& infra,de verb.sig.l.sæpe.quę sunt arg. contra.sed specialia sunt.

b *Cuilibet.* id est, cui placet.

Si quis ita.] CASVS. Instituit mihi hæredem Titium sub conditione,si monumentum post mortem meam in triduo proximo mortis meæ fecisset:& postea decessi.inuenitur postea verum esse quod dictum monumentũ non potest fieri in dicto tempore. certe euanescit conditio prędicta quasi impossibis de natura. & ita erit mihi hæres spreta dicta conditione.Viuianus.

c *Euanescere.* sed nũquid facere debuit monumentũ ?Respon. vtique. Ro. sic supra, de arbi.l.Celsus.§.idem ait. duo enim fuerunt testatoris præcepta.Azo.sic infra,de condi.& demon.l.hæc scriptura.in princ.& facit infra, de leg.j.l.si mihi & tibi.§.si quis seruos. Item facit supra,eo.l.j.

Si quis sub conditione.] CASVS. Instituit Titius sibi hæredes Seium & Gaium sub conditione si inuicem cauissent se soluturos legatariis legata in eodem testamento relicta ab eodem Titio: inter quos legatarios erant quidam qui per legem legata capere non poterant: puta quia erant in metallum damnati: vt.j.de his quæ pro non scriptis.l.iij. & postea decessit Titius testator prædictus. nunquid tenentur sibi adinuicem facere dictam cautionem si volunt esse hæredes ? Et dicitur quod non: quia dicta cõditio videtur apposita in fraudem legum,quæ leges vetant aliquos capere legata. sed & si vnus de dictis cohæredibus cauisset alteri de soluendis legatis,& legatarius non capax exigeret ab eo legatum ,habet excep.contra eum.Viuianus.

d *Si quis sub conditione.* Arg.contra eos qui copulant aliquos in matrimoniũ,& iurant quod neuter iure consanguinitatis separet matrimonium.præsumitur enim quod scierint cõsanguinitatem. Arg.cõtra.C.de euic.l.pe.Azo.quilibet enim ignorare præsumitur:vt.s.de proba.l.verius.&.C.qui manu.nõ pos.l.super seruis.

e *Quæ.* leges. Accursius.

f *Promissor.* siue promiserit non capaci: vt.j.vt le.no.ca.l.j.§.si quis sub cõditione.siue hęredi.nam & hęredi obiicitur exceptio, non legatario,cum ex pacto hæredis legatario nõ detur actio: vt C.de pact.l.pacto successorum.Sed quidam dicunt dari: quia interest hæredis: vt infra,de verb. oblig.l.stipulatio ista.§.si stipuler.& secundum hoc etiam ei obiicitur exceptio.sed certe ibi stipulanti, non alij: vt.C.e.titu.l.liber homo.in fi.& facit supra, de condi. sine cau.l.j.&.j.de superficie.l.j.§.quod ait. & infra,vt in pos.leg.l.§.j.in fin. & ad legem Falci.l.quod de bonis.§.j. &.l.

V. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI hæredi plures cõditiones coniunctim[a] datæ sint, omnibus parendũ est: quia vnius loco habentur: [sed] si disiunctim, cuilibet[b].

Impossibilitas de institutione reiicitur. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro nono ad Sabinum.

SI quis ita institutus sit,si monumentũ post mortem testatoris in triduo proximo mortis eius feciſſet:cum monumentum in triduo perfici non possit,dicendũ erit cõditionẽ euanescere[c], quasi impossibilem.

VII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI quis sub conditione[d] hæredes instituissent [sic,] si inuicem cauissent se legata eo testamẽto relicta reddituros:placet remitti eis cõditionẽ: quia ad fraudem legum respiceret*, quæ[e] vetarent quosdam legata capere:quãquam & si cautũ

A Seius & Augerius. Accursius.

Quæ sub conditione.] CASVS. Instituit te hæredem, vel legatum tibi centum, vel fideicommissum reliquit: vel mortis causa donauit sub conditione, si iuraueris te facturum mihi monumentum ponamus. & postea decessi. certe remittitur tibi cõditio iurisiurãdi per prætorem, & debes facere monumentum, & consequi postea hæreditatem meam, vel legatum,vel fideicõmissum, vel mortis causa donationem. & cõsultissimè interuenit prætor ad redimendã conditionem iurisiurandi. nõnulli enim homines sunt faciles ad iurandũ propter religionis contemptum:& malum esset quod illi ita faciles cõsequerẽtur aliquod prædictorum ita facile iurando. Item & quia alij homines valde sũt timidi ad iurãdũ, adeo quod credant esse superstitiosum iurare: & hoc faciunt metu diuini numinis: & malum esset quòd illi ita timidi perderẽt illud quod relictũ est eis, ex eo quod iurare timent & nolũt. Sed quid si instituis te hæredẽ si iurares te facturũ mihi monumentum, & si Titio decem dederis ? certe remittitur tibi cõditio iurisiurãdi: & debes dare Titio decem.& idem si dictas duas cõditiones ascripseris tibi alternatiue. nam semper remittitur tibi conditio iurisiurandi. teneris tamen (vt dictum est) facere illud quod iussus eras iurare facere vel dare, dum tamen illud non sit improbum vel impossibile de facto. Quid enim si mortuus est Stichus vel manumissus viuo me testatore quem iussus eras à me iurare manumittere ? certe non videris conditione defectus. implere enim debes voluntatem meam si potes. si autem non potes iure vel facto prohibente (vt dictum est) nihilominus habere debes hæreditatem. Item scias quod ille cui apposita est conditio iurisiurandi, non habet necesse adire prætorem vt sibi remittat conditionem iurisiurandi. semel enim in perpetuum à prætore remissa est: & est remissa legatario etiam ignorante hærede. vnde si legatarius cui apposita est conditio iurisiurandi,decedat post mortem testatoris qui ei reliquit legatum : & ante mortem suam legatarij fecerit ipse legatarius illud quod rogatus erat iurare facere: hæres ipsius legatarij petet legatum quasi fuerit purum à conditione iurisiurandi: id est ac si non esset apposita conditio iurisiurandi. nam in perpetuum à prætore remissa est, vt dictum est. Viuianus.

*Flo. actione

*Flo. accipiendi

†In hac sententiam eleganter Plato, dialogo 12. de leg.

esset,in ipsa exactione* exceptione tuendus esset ꝓmissor.[f]

Iurisiurandi conditio hæredi, vel legatario,vel fideicommissario, vel mortis causa donatario apposita remittitur: siue sola, siue coniunctim, siue disiunctim cum alia fuit apposita. hoc dicit vsq; ad.§.quoties.Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

QVæ sub cõditione[g] iurisiurãdi relinquũtur, à prætore reprobantur[h]. Prouidit enim ne is qui sub iurisiurandi cõditione quid accepit[i]:aut omittendo[k] conditionem[l] perderet hęreditatem,legatúmve: aut cogeretur turpiter accipiendo[m] * conditionem[n],iurare. Voluit ergo eum cui sub iurisiurandi conditione quid relictum est, ita capere[o], vt capiunt hi quibus nulla talis iurisiurandi cõditio inseritur.& rectè. Cùm enim faciles[p] sint nõnulli hominũ ad iurandũ[q], contemptu religionis: alij perquã[q] timidi[r],metu

g *Quæ sub conditione.* prætor reputauit quandam conditionem turpem, quæ non videtur turpis : vt ecce instituo te, vel tibi lego, vel causa mortis dono si iuraueris aliquid te daturum vel facturum. & est ratio quare sit habenda turpis : quia quidam facile iurant, & forte non seruant : alij potius relictum dimitterent quàm iurarent.

h *Reprobantur.* quoad iuramentum : sed conditio est implenda, nisi sit turpis aliàs: vt infra. e.§.quoties.&.j.proxi.voluit &c. & infra,de condi.& demon.l.hæc scriptura.

i *Accepit.* destinatione.Azo.

k *Omittendo.* propter religionem.

l *Conditionem.* iuramenti.Azo.

m *Accipiendo.* scilicet relictum,cogeretur turpiter iurare.

n *Conditionem.* scilicet se impleturum.Accursius.

o *Capere.* scilicet absolute.

p *Faciles.* Ad id quod dicit,faciles,est sic.C.de indic.vidu.l.ij. & ad id quod dicit, difficiles, sic.C.ad.l.Iul. repe. l.fi.&.C.de fi. instru.l.fi.§.fi.

q *Perquam.* id est,valde.

r *Timidi.* repete, sunt ad iurandum.

BIU Cujas

diuini numinis, vsq; ad superstitionem: [a] ne vel hi [b] vel illi [c] aut consequerẽtur aut perderẽt quod relictum est, prætor consultissimè interuenit. [d] Etenim potuit is qui voluit [e] factũ [esse] quod religionis conditione adstringit, sub cõditione faciẽdi [f] relinquere. Ita enim homines aut facientes admitterẽtur, aut non facientes deficerentur conditione. ℣ Hoc edictum etiam ad legata pertinet, non tãtum ad hæredũ institutionem. In fideicommissis quoq; oportebit eos qui de fideicommisso cognoscunt, subsequi prætoris edictum, eapropter, quia vice legatorum funguntur. Et in mortis causa donationibus dicendum est edicto [huic] locum esse, si fortè quis [g] cauerit, nisi iurasset, se aliquid facturũ, restituturum quod accepit. Oportebit itaque remitti cautionem. [h] ℣ Si quis sub iurisiurãdi conditione, & præterea sub alia [i] sit institutus: hic * vidẽdum est, an remittatur conditio. Et magis est vt remitti iurisiurãdi conditio [k] debeat, licet alij cõditioni parẽdum habeat. [l] Sed si sub iurisiurandi [m] cõditione sit institutus, aut si decẽ milia dederit, hoc est alternata cõditione, vt aut pareat conditioni, [n] aut iuret: illud * quidem videndum [est,] numquid remitti ei conditio non debeat, quia potest alteri conditioni parendo esse securus. Sed est verius remittendam cõditionem: [o] ne alia [p] ratione † conditio alia [q] eũ vrgeat ad iusiurandum.

Licet iusiurandũ remittatur: tamen dãdum vel faciendum est quod sub illo iuramento præcipiebatur. Item cõditio potestatiua vel modus habetur pro impleto si non stetit per eum qui debet implere, sed per casum. Bartolus.

℣ Quotiens hæres iurare iubetur daturum se aliquid vel facturum quod non improbum B est: [r] actiones hæreditarias non aliàs habebit, quàm si dederit vel fecerit id quod erat iussus iurare. [f] Mortuo autẽ vel manumisso Sticho, viuo testatore: qui [t] ita hęres institutus est si iurasset se Stichũ manumissurũ: non videbitur defectus cõditione: [u] quamuis verũ sit cõpellendum eum [x] manumittere si viueret. [y] Idem est & si ita hæres institutus esset quis: *Titius hæres esto, ita vt Stichum manumittat.* aut, *Titio centũ ita lego, vt Stichum manumittat.* Nam mortuo Sticho nemo dicet summouẽdũ eum. Non videtur enim defectus conditione, si parêre cõditioni non possit. Implẽda est C enim voluntas, [z] si potest. [a]

Quod à iure remittitur, non est necesse remitti à iudice. Item tacita conditio non impedit transmissionem. Bartolus.

℣ De hoc iureiurando remittẽdo [b] non est necesse adire prætorem. † Semel enim in perpetuum à prętore remissum est, [c] nec per singulos remittẽdum. Et idcirco ex quo dies legati cesserit, [d] remissũ videtur, etiã morte obiit. Et quod dicit hic, viuo: idem si post mortem, dummodo ante moram: vt. ff. de condi. & demon. l. antepe. §. j. Itẽ cõtra ad idem. C. de cõdi. inser. l. legatum. &. ff. de condit. & demõ. l. D in testamento. Sed ibi erat conditio quæ pendebat ex suo & alterius facto, scilicet si illi nubat: hic ex facto manumittẽtis tantũ: quia inuitus manumittitur: vt. C. de manumis. test. l. fi. §. licet enim. & adde hic distinctionẽ quã habes. C. de insti. & substi. sub condi. fac. l. j. Item facit ad. §. ff. de leg. j. l. turpia. §. j. &. l. si fundũ §. Iulianus. &. C. de cadu. tol. §. ne autem. &. ff. de ver. sig. l. quæret. aliquis. in fi. & de reg. iur. l. iure ciuili. & argu. ff. de cura. bo. dan. l. j. &. ff. eo. l. si quis testamento.

a *Ad superstitionem.* id est [a] putant esse superstitiosum iurare. vel id est dicere, etiam per superstitionem volunt iurare: quod non licet si sit publice improbata: vt per Iunonẽ, Apollinem, & similia: secus in superstitione nõ publice reprobata: vt per, crede mihi: quod est iuramentũ monachorum: vt. ff. de iureiu. l. non erit. §. diuus Pius. &. §. sed & si quis.

Monachi per, crede mihi, iurare debent.

b *Hi.* faciles ad iurandum. Accursius.

a Quid sit religio, quid itẽ superstitio, sepulchre Bu reus in anota. prio. tit. de ædil. edic. l. 1. § apud Iulianũ. ibi, superstitiosum &c.

c *Vel illi.* difficiles ad iurandum.

d *Interuenit.* vt sacramentum prædictũ remitteret: vt. ff. in prin. huius. l. Sed contra. ff. de iureiuran. l. si quis eum. &. C. com. vtriusque iudi. l. si cum patrono. Sol. ille in contractibus: hæc in vltima voluntate. hoc nõ placet: vt. ff. de pac. l. pactũ. Sed dic ibi de prętcrito: hic de futuro erat iurandũ. Itẽ cõtra. ff. de manu. test. l. si quis liber. Sol. ibi speciale fauore eius: quia talis posset esse conditio. quã seruus implere nõ posset, vt cũ Titia cõtrahere matrimonium: quia matrimonium nõ est cum seruo secundũ leges, licet secus secũdum canones: & sæpe sub iuramẽto cõtinetur quod seruus facere non posset. vel dic ꝙ ibi de præterito. Item cõtra. ff. de cõdi. & demõ. l. municipib⁹. Sol. speciale ibi. Vel dic ibi nõ dicit an debeat remitti cõditio iurisiurandi, vel non: sed sit posibilis vel non: & qualiter, & per quos possit ei pareri. Vel dic quòd ibi de prętcrito. Item contra. ff. de acqui. hær. l. Antistius. Sol. vt ibi. Vel dic & ibi de præterito. & est ratio ad hanc generalem solutionẽ de præterito: quia in præterito nõ potest aliter impleri cõditio: quia nõ potest ammodo non dare vel non facere. sed si de futuro, sic. sic dicimus de periuro an fiat infamis: vt. C. de transac. l. si quis maior. & facit ad hoc. ff. ad Trebel. l. aut facta. §. si sub conditione. &. ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. in fin. &. ff. de condi. & demon. l. hæc scriptura. &. l. non dubitamus. & de leg. ij. l. cum pater. §. filius. & .C. communia de leg. l. ij. &. ff. quando dies leg. ce. l. v. &. ff. de bo. lib. l. libertus sub conditione. &. ff. de mili. testa. l. si à milite. §. edictum. & ff. de leg. iij. l. non dubium. §. j. &. ff. eo. l. conditiones contra edicta.

** Flo. huic*

** Flo. aliud quid vidẽ.*

e *Voluit.* scilicet prætor.

f *Faciendi.* simpliciter sine iuramento.

g *Si forte quis.* scilicet donatarius, cum accipiat à donantẽ. ad quod insti. de do. §. j. Accursius.

h *Cautionem.* scilicet iuramenti.

i *Sub alia.* si decem dederit.

k *Conditio.* scilicet iurisiurandi.

l *Parendũ habeat.* id est, parere necesse habet. similis expositio. ff. de rei vindi. l. in fundo. & facit. ff. de verb. obl. l. in illa stipulatione si kalendis. Item facit. ff. si quis omiſ. cau. testa. l. qui autem. §. fi. &. ff. eod. l. si quis ita hæres. Item & huic debet parere, licet non iuret: vt. ff. in princip. huius. l. not. Sed cur secus. ff. de condi. & demon. l. cum tale. §. Mæuiæ. vbi innuit quod nec alteri sit parendum? Solu. vt ibi.

m *Iurisiurandi.* vt vadat Romam.

n *Conditioni.* de dandis decem.

o *Conditionem.* sacramenti tantum, non facti vel dãdi quod sub sacramento continetur: vt. ff. de condit. & demon. l. hæc scriptura. §. j. Azo. & not. ff. in prin. huius. l. vbi turpe contineretur sub iuramẽto: vt. ff. proxi. §.

p *Ne alia.* id est, si ei non remitteremus: alia ratione &c. id est, quia † alia alternatim ei coniungitur: cogeretur ad id ad quod non cogitur in simplici: & sic conditio alia, scilicet alternatim iniũcta. Vel dic, conditio alia puta grauis, cui non potest parere cõmode, cogetur &c. & sunt similia. ff. de trãsac. l. cum hi. §. sed cũ lis. & de re. eo. qui sub tu. l. magis. §. si pupillus. & de suspec. tutt. l. tutor. §. liberi. versi. sed si patronũ. & de iudi. l. ij. §. sed & si agant. &. l. sed si susceperit. §. j. Sed arg. contra. ff. qui & à qui. l. fi. §. is qui operas.

q *Alia.* alternatim iuncta. Accursius.

r *Non improbũ est.* tũc secus: vt. ff. l. proxi.

s *Iussus iurare.* solo iureiurando ei remisso: vt. ff. de cõdi. & demõ. l. hæc scriptura. &. ff. de manu. test. l. si quis libertatem.

t *Qui.* scilicet hæres,

u *Defectus conditionis.* immo videtur deficere. & sic est contra. ff. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. idem Iulian⁹, Sol. ibi post mortẽ testatoris decesit: hic eo viuo. hoc non valet: quia & ibidem dicit, idem quando ante. ff. alij quod hic non erat in mora manumittendi: ibi sic. Vel hic alius erat relicturus: ibi nõ. Tu dic, quod ibi fuit ab alio occisus: hic sua

x *Eum.* hæredem.

y *Viueret.* scilicet seruus.

z *Voluntas.* scilicet defuncti ab hærede, vel legatario.

a *Si potest.* hæres, vel legatarius.

b *Remittendo.* sic in authen. de hære. & Fal. circa princip. col. j. &. C. ne liceat poten. l. j. in prin. &. xxiiij. q. j. c. j.

c *Remissum est.* per hanc legem.

d *Cesserit.* id est, dies mortis testatoris venerit, à quo solent pura legata cedere: vt. C. de caducis tollẽ. l. j. §. j. & in. §. in nouissimo. Sed videtur remanere conditio vt det vel faciat: vt supra, eo. §. quoties. Respon. cõditio expressa & hominis, id est testantis, non fuit nisi iurisiurandi: sed legis & tacita est de dando vel faciendo quod

BIU Cujas

quod erat iurandum, quæ tacita non facit rem conditionalem: vt infra, de condit.& demon.l.conditiones.est ergo hic purum quãdo ad trãsmittendum: quia conditionale non trãsmittitur: vt.C. de cadu.tol.§.fin autem.

Conditiones.] CASVS. Legaui Titio.x.sub cõditione si non redemerit ab hostibus patrem suum ab eis captum, vel sub ista alia conditione: si non præbuerit alimenta parentibus suis pauperibus vel patrono suo.& postea decessi.certe habebit dictum legatum Titius remissis sibi dictis cõditionibus tanquã contra bonos mores insertis. & hoc dicit hæc.l.Viuianus.

a *Non redemerit.* scilicet eum instituo, vel ei lego. ad quod naturaliter filius tenetur: aliàs potest exhæredari: vt.C.de episc.& cleri. authen.si captiui.& facit insti.de lega. in fin. & .C. de his quæ pœno.l.j.&.j.eo.l.conditiones. & quod not.ſ. eo.l.j.

Institutio.] CASVS. Ita dixi in testamento meo: si codicillis Seium heredem instituero, hæres esto.& postea feci codicillos,& in eis institui mihi hæredem dictum Seium: & postea decessi.certe valet dicta institutio. nã est data Seio hereditas cõditionaliter à me in testamento meo:& nõ videtur esse data in codicillis in quibus prohibitum est fieri institutionem. secus autem si prædicto modo instituissem mihi hæredem filium meũ in mea potestate constitutum: quia tunc erit inutilis institutio: & quasi à me præteritus dictus meus filius faceret ipso iure non valere testamentum meum.nam filius debet institui pure, vel sub potestatiua conditione: vt.ſ.de hære.instit.§.ſuus.&.l.iam dubitari. vel si instituatur sub casuali conditione, debet in eius defectum exhæredari: vt.C.de insti.& substi.si pater. in nostro autẽ casu fuit casualis conditio:& in eius defectum nõ fuit à me exhæredatus dictus meus filius:& ideo non est mirum si est inutilis institutio. & quod dixi.ſ.in persona Seij, scilicet vt valeat institutio: idẽ esset si ita dixissem: cuius nomen codicillis scripsero, ille mihi hæres esto. & postea fecissem codicillos, & in eis scripsissem nomen Seij.nam valebit institutio non quasi in codicillis facta quod est prohibitum, sed quasi facta in testamento.si autem ita dixissem in testamento: ille Seius quem in codicillis hæredem scripsi, hæres esto:& in veritate scripseram Seium hæredem in codicillis quos ante testamentum prædictum feceram, valet institutio nõ solum si dictus Seius erat mihi extraneus, sed etiam si erat filius meus: cum conditio in præteritum collata, sicut fuit prædicta, non videatur, nec sit conditio : & ideo videatur filius pure institutus.& quod dixi in conditione in præteritum collata : idem esset in ea quæ esset collata in præsens tempus, puta si rex Parthorum viuit: vel si nauis in portu stat. Viuianus.

b *Præter filium.* vt &.ſ.de hære.insti.l.ſuus.in prin.secus in verbo præteriti temporis: vt.j.proxi.§.

c *Quod interdictum est.* vt.C.de codicil.l.ij.&.j.eo.l.quidam.nisi in milite: vt.j.tit.ij.l.quærebatur. Accursius.

d *Data esset.* sic.j. de condi. & demon.l. si ita scripsero. &.ſ. de hære.insti.l.asse.&.l. si quis ita scripserit.&.j.de vsufr. lega.l.qui plures.& de leg.iij.si quis in principio testamenti. & de leg.j.l. si ita sit adscriptum. & sic videmur eligere cum eligimus quem tu nominabis.sic.j. proxi.respon. &.ſ.quod cuiusque vniuer.l.item

ff. Infort.

A eorum.§.si decuriones. Sed arg.contra.j.de codicil.l.quidam referunt. Accursius.

e *Cuius nomen.* licet solum nomen sit scriptũ in codicillis. & est arg. pro P. qui dixit quòd per solum nomẽ propriũ in testamento potest fieri institutio, sicut per duo verba: vt.ſ. de hære.insti.l.j.§.fin autem.

f *Valet institutio.* hic valet de præterito: qa vel vera est, & statim tenet institutio quasi pura. vel falsa:& sic tãquam impossibilis habetur pro non adiecta: & sic valet secundum Hug. quod vltimũ nõ est verum : vt.ſ.de iniust.test.l.cum in secũdo testamento. & facit.j. de verb. obli. l. conditio.&.l. si ita stipulatus fuero hãc summam.& instit.de verb. oblig.§. conditiones. &.ſ.tit.iij.l.circa.&.j. de secun.tab.l.an scriptus. & de bo. lib.l.iij. §. si patronus. &.ſ. si cer.peta.l.cum ad præsens.

Si quis in testamento.] CASVS. Ita scripsit Gaius in testamento suo: Seius filius meus hæres mihi esto si Titium adoptauerit. si autem non adoptauerit, exhæres esto. & postea decessit. filius cũ vellet adoptare Titium, Titius noluit se dare ei. certe erit filius hæres Gaij quasi expleuerit conditionem, cum per eum nõ remaneat. &.h.d. Viuianus.

g *Filius.* vel erat emancipatus: vel (quod est verius) in defectũ mixtæ conditionis fuit exhæredatus:& sic tenet testamentum: vt hic,&.C.de institu.& substi.l.si pater.

h *Hæres erit.* immo non erit: vt.j.de leg.iij.l. vxorem.§.hæres. vbi dicit inualidum esse relictum sub tali conditione relictum. Sol.ibi stetit per filiũ, hic non: vt hic dicit, parato &c.ad quod.j. de condi.& demon.l.iure ciuili. &.l. mulcta.&.j.de reg.iur.l. in iure ciuili. Vel dic quòd hæc conditio, si adoptauerit, est contra bonos mores: & ideo inualida conditio seu rogatio de adoptando: vt ibi dicit:& ideo pro nõ adiecta debet haberi. Et quod hic dicit filio parato: sub.maxime.nõ autem dicit quòd institutio vel legatum non valeat, sed rogatio de adoptando.

Verba hæc.] CASVS. Ita scripsi in testamento meo: Publius Mæuius qui est filius meus, si volet, hæres esto. & decessi. certe conditionalis est dicta institutio, scilicet vt si nolit esse hæres, non sit: & hoc ideo, quia dictus Publius Mæuius est meus filius, vt dixi:& ita esset necessario mihi hæres si nõ posuissem illa verba, si volet:& idem esset si esset meus seruus. si autem non esset meus filius vel seruus,& ita esset voluntarius hæres,& nõ necessarius: frustra addidissem dicta verba, si volet : quia & si non addidissem, non efficeretur mihi hæres si nollet. Viuianus.

i *In necessario.* qualis est filius & seruus: vt instit.de hære. qua. & diffe.in prin.&.§.sui.

k *Si nolit.* ridiculum tamen est fieri exhæredationem in hunc casum: vt supra, de hæred.institu.l.iam dubitari. & facit supra, de hære. institu.l. Cornelius. Arg .contra.j. de manu.testa.l. si quis locuples.in fine.

l *Frustra.* sic.C.de fideiusso.l.non recte.&.ſ.man. qui mutuam. &.j.de verb.obli.l.si ita stipulatus fuero.§.si Titius. Sed arg.cõtra.ſ.de vsur.l.si stipulatus.& infra, de leg.j.l.si quando.

Si qui ita.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium sub conditione si.x. dederit Seio.& postea decessi. certe ad hoc vt habeat hereditatem meam dictus Titius, duo sunt ei necessaria. Primum est,

Nota hic bonum exemplum de cõditione mixta.

XI. IVLIANVS libro vicesimonono Digestorum.

B SI quis [in] testamento hoc modo scripserit, *Filius meus si Titium adoptauerit, hæres esto: si non adoptauerit, exhæres esto*: & filio parato adoptare, Titius nolit se adrogãdum dare: erit h filius hæres quasi expleta conditione.

XII. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

VErba hæc, *Publius Mæuius si volet, hæres esto*: in necessario i conditionẽ faciũt: vt si nolit, k hæres non existat. nam in volũtaria hæredis persona frustra l adduntur: cũ & si non fuerint addita, inuitus non efficiatur hæres.

C *Implementum conditionis non inducit additionem vel legati acquisitionem irreuocabilem. Bartolus.*

XIII. IVLIANVS libro trigesimo Digestorum.

D

BIU Cujas

mum est, vt adimpleat conditionem. Secundum est, vt postea adeat hæreditatem meam, per quam aditionem acquiri solet hæreditas. & idem est si legassem dicto Titio sub dicta conditione. nam post impletam conditionem necesse est quòd agnoscat legatum ad hoc vt habeat legatum irrepudiabiliter. loquitur enim hic de ea acquisitione legati quæ est irrepudiabilis ad hoc vt cócordet iuri quod est in hæreditate.

a *Ei qui ita.* aliàs, si quis ita. aliàs, ei qui ita.

b *Impletam.* hic enim opus est adimpleri códitionem: vt.j.de condi.& demon.l.qui hæredi.§.fi.

c *Acquiri solet.* id est, adierit hæreditaté: vel legatú agnouerit. sed in hæreditate potest hoc tolerari. sed in legato qualiter: cum statim impleta conditione quæratur dominiú legatario: vt supra qué admodum seruitus amit.l. si partem. §.j. & j. de lega.ij.l. si legatum? Respon. loquitur hic de ea acquisitione quæ est irrepudiabilis & incómutabilis: quod contingit post agnitionem legati. ante enim quæsitum est: sed non sic vt repudiari non possit: & fere non quæsitum dicitur, cum propter repudiationem perinde habeatur ac si legatum non esset: vt.j. de lega.j.l. seruum filij.§. si quis.&.l.si tibi homo.§. cum seruus.&.s. ad legem Aquil.l. nam sicut.ergo acquiri solet incommutabiliter: sed ante quæritur, sed commutabiliter. Item ad hæreditatem est contra infra, de acquir. hæred.l. Antistius. vbi fit hæres implendo conditionem. Solu. ibi impleuit conditionem, vt hæres esset: hic vt esse posset, & purificaret conditionem: & haberetur pro pure instituto: quem constat non esse hæredem nisi adeat. ad quod.s. de condic. ob cau.l. j.§.j.& de códic.inde.l.in summa.§.sed & agere.&.j.e.l.si pupillus.& hic innuit. Item contra.s.de hære.institu.l.iam dubitari.in fine. Solu. ibi impleuit conditionem, vt esset hæres: hic vt purificaret conditionem. Sed alij hanc distinctionem in extraneo admittunt: sed suus semper fit extunc hæres: vt.d.l. iam dubitari. arg. pro eis.j. de conditio. & demonstra.l. conditionibus pupillus. sed corrigitur.j.de acquiren. hære.l. cum bonis. vbi idem in vtroque dicit.

† *Huc pertinent ea quæ de promissis non seruãdis disserit M. Ci. lib.I. Offic.*

EI qui [a] ita hæreditatem vel legatum accepit, Si decem dederit: neq; hæreditas, neque legatum aliter adquiri potest, quàm si post impletam [b] conditionem id egerit scriptus hæres vel legatarius, per quod hæreditas aut legatum adquiri solet. [c]

XIIII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

A

2 CONditiones cótra edicta imperatorum, [d] aut contra leges, [e] aut quæ legis vicé [f] obtinent, scriptæ: vel quæ contra bonos† mores, [g] vel derisoriæ [h] sunt, aut huiusmodi, quas prætores [i] improbauerunt: pro non scriptis habétur: & perinde ac si conditio hæreditati siue legato adiecta non esset, capitur [k] hæreditas legatúmve.

Conditio turpis adiecta in institutione filii vitiat testamentum: item non dicimur posse quod honeste non possumus. Bartolus.

B

COnditiones.] *CASVS.* Institui te hæredem si eam duxeris in vxorem quam de sacro fonte suscepisti: vel reliqui tibi legatum sub dicta conditione. certe perinde capies hæreditatem meam vel legatum, ac si dicta conditio non esset adiecta hæreditati vel legato.& hoc ideo, quia dicta conditio est contra dictum imperatoris quod est.C.de nuptiis.l.si quis alumnam. & idem esset si apposuissem conditionem quæ esset contra.ll.puta institui mihi hęredem quendam senatorem si acciperet in vxorem quandam libertam: vt.s.de ritu nupt.l.lege Papia.& idem similiter esset si apposuissem conditionem quæ esset contra ea quæ legis vicem obtinent: puta institui mihi hæredem Titium curatoré Seiæ si acciperet dictam Seiam in vxorem: vt.s.de ritu nup.l.senatusconsulto.& idem esset similiter si apposuissem conditionem quæ esset contra bonos mores: puta institui mihi hæredem Titium si patrem suum non redimeret ab hostibus: vt.s.eo.conditiones. & idem esset si apposuissem conditionem quæ esset derisoria: puta institui mihi hæredem Titium si publice sui ludibrium fecerit: vt.s.de his qui not.infa.l.j.&.ij.§. fina. idem esset si apposuissem talem conditionem quam prætor reprobat: puta institui mihi hęredem Titium si iurauerit se facturum mihi monumentum: vt.s. eo.quæ sub conditione. Viuianus.

d *Imperatorum.* vt instituo te hæredem si eam ducas in vxorem quam de sacro fonte leuasti: vt.C.de nupt.l.si quis alumnam.§.fi. idem magis si contra edicta Iesu Christi.

e *Cótra leges.* vt senator libertiná ducat: vt.j. de ritu nup.l.lege.

f *Vicem obtinent.* vt contra senatuscon. curator adultam suam sibi coniungat: vt.C.de interdic.ma.l.j.

g *Bonos mores.* vt ne patrem ab hostibus redimas: vel ne patronum alas: vt.s.eo.l.conditiones.

h *Derisoriæ.* vt si ludibrium sui populo faciat, vel vocetur vespertilio: vt.j.ad Trebel.l. sed sciendum. &.l.facta.§. si danda. in fi.§.vel vt.j.eo.l.quidam. Accursius.

XV. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum.

FIli' qui fuit in potestate, sub conditione scriptus hæres quam senatus aut princeps improbauerit: [l] *testamentum infirmat [m] patris, ac si códitio nó esset in eius potestate. [n] Nam quæ facta lædút pietatem, existimationem, [o] verecundiá nostram, & (vt generaliter dixerim) [quæ] cótra bonos mores fiunt: nec facere nos posse [p] credendum est.

Impossibilitas ratione perplexitatis vitiat institutionem. Bartolus.

XVI. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

S*I Titius hæres erit,* [q] *Seius hæres esto. si Seius hæres erit, Titius hæres esto.* Iulianus inutilem [r] esse institutioné scribit, cum có-

i *Prætores.* vt si coégeris illum per metum tibi vendere, instituo te hæredé, vel tibi lego: vel si iuraueris te aliquid daturum vel facturum: vt.s.eo.l. quæ sub códitione. in prin. & in.§. quoties.

k *Capitur.* vt.s.eo.l.... j. nisi ei à quo relinquitur, imposita sit: vt insti. de leg.§.fi. & facit.j.de le.j. si quis inquilinos. in prin. &.§. pe.&.§.fi.

FIlius.] *CASVS.* Ego filiú quem in potestate habebam, institui mihi hæredem sub prædicta códitione quam princeps improbauit: puta si acciperem in vxoré illam quam de sacro fonte suscepi. certe facit nó valere testamétú meum, ac si conditio non esset in eius potestate. nam filius debet instituí sub conditione sibi potestatiua, vt dixi.s.eo. institutio. & est ratio quare non videtur esse in eius potestate dicta códitio: quia credendum est facere nos non posse illa facta quæ lædunt pietatem vel existimationem vel verecundiam nostram. & vt generaliter dixerim, credendum est nos non posse facere ea facta quæ contra bonos mores fuerint. & quod dixi in ea conditione quam princeps improbauit, habet locum & in ea quam senatus improbauit: puta institui mihi Titiam filiam meam hæredem si fideiusserit pro Seio apud Sépronium. & postea soluerit. quæ conditio est contra senatusconsultum Velleianum. Viuianus.

C

l *Improbauerit.* pone exemplum vt.s.l.proxi.

m *Infirmat.* non ita si patronus. nam rumpit per cótra tabu. sed conditio habetur pro non apposita: & ex testamento est hæres: vt j.de bo.lib.l. si libertus sub conditione. Item quia non habetur hæc conditio pro non adiecta: vt supra.l.proxi.&.l.conditiones. quæ sunt contra? Respondeo vt.s.eo.l.j.notatur.

n *Potestate.* quod est necesse vt valeat institutio: vt.s.de hære. institu.l.suus.&.C.de insti.& substi.l.si pater.

o *Existimationem.* id est, famam: vt.j.de var.cog.l.pe.

p *Nos posse.* licet de facto fieri facile possit. ad hoc.j. de verbo. sig.l.nepos.& de auro & argen.leg.l. vestis.§. vestimenta.&.j.de fur.l.pe.&.s.de vsur.l.iij.&.iiij.&.s. quibus ex cau.ma.l. in eadé. &.xxij.q.ij.c.faciat homo quod potest.

D

S*I Titius hæres erit.*] *CASVS.* Ita dixi in testamento meo: si Titius hæres erit, Seius hæres esto: & si Seius hæres erit, Titius prædictus hæres esto. certe istæ institutiones non valent: quia propter perplexitatem conditio existere non potest. Viuianus.

q *Si Titius hæres erit.* hic Titi' ergo debet esse primo hæres: vt.s. de hære.insti.l.seruus alienus.§.si quis. & alter primo eadé ratione: quod esse nó potest: vt in procemio Digest.§. discipuli. Azo. ibi, quia quod primum &c. vt.s.tit.j.l.fi.§. Titius. in fi.§.

r *Inutilem.* ratio est in euidenti: quia vt sit Titius hæres, oportet vt primò eius conditio impleatur, id est, quòd Seius primo sit hęres: vt.d.l.de hære.institu. sed Seius hoc facere non potest nisi & sua conditio impleatur, scilicet quòd Titius primo hæres sit. inuicem ergo propter perplexitatem verborum se impediunt. sic.j. de verb.obli.l.si Titius. & de regu.iur. vbi repugnantia. sed vbi esset impossibilis de natura vel de iure, valeret institutio, ea habita pro non scripta: vt.s.e.l.j.&.l.conditiones.&.l. si quis ita institutus.& insti.de hære.insti.§.impossibilis. quæ sunt contra. Ité videtur superuacua hæc conditio: vt.s.eo.l.verba. contra. Sed ibi implere conditionem, scilicet volendo fieri hæres, & adire: ab eodem & simul fiunt: hic ab alio. Vnde debet impleri conditio prius quàm alter possit adire: vt.j.eo.l. si ita scriptú, quod euidétius apparet si ponas códitionem quę eget lógo temporis tractu, vt si

BIU Cujas

vt si domum fecerit. Item an erit idem econtra si dicam, Titius hæres esto, si Seius hæres non erit. & Seius hæres esto, si Titius hæres nó erit? Sed potest ibi dici quòd extensio huius verbi, erit, dabit vtilem vel inutilem institutionem: & sic expectabitur alterius repudiatio. Vel dicas quòd qui primo adierit, ille sit hæres: & si alius postea velit, nó

ditio existere non possit.[a]

XVII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

SI plures[b] institutiones ex eadem parte[c] sub diuersis[d] conditionibus fuerint: cõditio quæ prior extiterit, occupabit institutionem.

Conditio adiecta in institutione, videtur in legato repetita. Bartolus.

XVIII. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

CVm seruus[e] purè liber, & hæres scriptus[f] sub conditione[g] sit, & si hæres non extiterit,[h] legatum acceperit: in legato repetitam[i] videri conditionem diuus Pius rescripsit. Hac ratione & Papinianus scribit, cum auia nepotem sub cõditione emãcipationis pro parte hæredem instituit, & postea codicillis scriptis hoc amplius ei legauit,[k] quàm quòd hæredem eum instituit, repetitã videri conditionẽ emancipationis etiam in legato, quamuis in legato nullam, vt in hæreditate, substitutionem* fecisset.

XIX. IDEM libro octauo Institutionum.

SI ita scriptum fuerit, *Titius hæres esto. si Titius hæres erit, Mæuius hæres esto.* si Titius suspectam adierit[l] hæreditatem, potest Mæuius suo arbitrio adire, & quartam retinere.

Conditio de non petendo in vltimis voluntatibus, per acceptilationem impletur. Idẽ si alio modo de iure peti nõ potest. Bar.

XX. LABEO libro secundo posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

a *Non potsit.* vtraque vel altera. duæ enim sunt.

Si plures.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium in duabus partibus hæreditatis meæ: & Seium instituí mihi hæredẽ in tertia parte sub conditione si nauis ex Asia venerit: & Gaium instituí in eadem tertia si Sempronius consul factus fuerit: & postea decessi. certe quæcunque dictarum conditionum prius extiterit, ille habebit dictam tertiam cui fuit adscripta dicta conditio quæ prius extitit. Viuianus.

b *Si plures.* Instituí Titium ex triente, si nauis ex Asia venerit. item Seium ex eodem triẽte, si nauis venerit ex Africa. Et secundum hoc proprie dicit plures institui: & nil est contra. Vel dic quòd eundẽ sic institui. sed tunc quo modo plures? Respon. quia bis facta fuit, tamen in eandem partem, & in eundem hæredem.

c *Eadem parte.* in specie. Sed quid si ex alio triẽte primo, & ex alio secundo instituit eundem sub diuersis cõditionibus? Respõ. existente conditione vnus institutus ex ea erit hæres: & si in secundo habeat institutus substitutum, expectatur conditionis euentus illius institutionis: alioquin idem quod hic, vt insolidum sit hæres: vt infra, de acquiren. hære. l. cum hæres. §. fina. &. l. seq. &. ff. de hæredi. institu. l. si te solũ. in prin. &. §. j. Accursius.

d *Sub diuersis conditionibus.* in diuersis testamenti partibus appositis secundum Io. Sed contra. ff. de condit. & demon. l. sub diuersis. & l. quod traditum. & l. nam ad ea. Sed hic à primo recedere noluit, & hoc expressit: alioquin cõtra præsumitur. Vel hic fuerunt alternatiue positæ. Azo. & simul, ad quod est quod no. ff. eo. l. si hæredi. Vel hic in hæreditatibus in quibus non fuit tantum expectandum vt testamentum valeat: illud in legatis. & facit. ff. de procu. l. pluribus.

Cvm seruus.] CASVS. Sticho seruo meo dedi libertatem pure, & eum hæredem instituí sub conditione si nauis ex Asia venerit: & si hæres mihi non extiterit, legaui ei centum: & postea decessi. vult ergo modo dictus seruus habere statim legatum, & repudiare hæreditatem: certe non habebit legatum nisi prius existat prædicta conditio hæreditati apposita. videtur enim in legato repetita: & ita etiam videtur repetita conditio in isto alio casu: Titia instituit sibi hæredem nepotem suum Seium in dimidia hæreditatis suæ sub conditione si emanciparetur à patre suo: & postea fecit codicillos in quibus legauit eidem nepoti centum vltra illud in quo eum hæredem instituit: & postea decessit. certe eadem conditio videtur repetita in legato in codicillis dato, quæ fuit adiecta in institutione: quamuis in legato non fecisset substitutionem sine repetitione conditionis, sicut fuit adiecta in institutione. Viuianus.

e *Cum seruus.* proprius testatoris: alij de alieno: vel testatoris, sed viuo testatore alienato. Accursius.

f *Scriptus.* pro parte: vt conueniat cum seq. casu, qua dicit de legato quod non valeret nisi ab intestato esset repetitum si cohæredem non haberet: vt. C. de fideicom. l. eam quam.

g *Sub conditione.* si Titius fuerit consul.

h *Non extiterit.* quia defecit conditio.

i *Conditionem.* scilicet quòd Titius sit consul: & dic etiam libertatem: vt hic, &. ff. de condi. & demon. l. auia. alioquin inutile

A esset legatum: vt. C. de leg. l. seruus. & adde de libertate vt dicitur & not. ff. titu. iij. l. Trebatius. &. l. sequen. Item hoc nisi talis sit conditio quæ legatum reddit inutile: vt. ff. de leg. j. l. seruo alieno. §. si ab impubere. &. l. si quis à filio. &. ff. de fideicom. lib. l. fin. &. ff. de verb. oblig. l. Titia. §. idem respondit. quæ sunt arg. contra. Azo.

k *Hoc amplius ei legauit.* prædia illa sub. vt. ff. de condit. & demon. l. auia. & not. de repetitione. sic. ff. de cõdit. & demon. l. cum seruus. in princip. & de leg. ij. l. Latinus. in fin. & infra, de manu. testa. l. diuus. & de leg. iij. l. in repetendis. & infra, de vsufru. lega. l. codicillis. Sed arg. cõtra, supra, titu. iij. l. sub conditione. & infra, de an. leg. l. Seio. §. vxori. & supra, de actio. empt. l. si venditor. & not. instit. ad. l. Aquil. §. ex hoc capite.

*Hal. mutationem.

l *Adierit.* Coactus per fideicom. quia erant rogati alij restituere. Item adeunte Titio completa est conditio Mæuij: vt supra, titu. ij. l. iij. §. si quis. dubitatio autem huius legis erat hæc secundum Azo. quia cum Titius suspectam adiit, perinde est quantum ad eum ac si non adiisset: vnde quasi non adiisset, videbatur quòd hic adire non posset: vel quia Titius fuerit coactus adire, videbatur quòd & hic coactus adire debet: & sic quartam retinere non debet: quia qui coactus adierit, quartam non retinet: vt. ff. ad Trebel. l. quia poterat.

Ita.] CASVS. Sic scripsi in testamento meo: Titius hæres mihi esto: & si dictus Titius hæres erit, mihi Mæuius hæres esto. & rogo eos ambos per fideicommissum vt hæreditatem meam restituant Sempronio: & postea decessi. cum Titius nollet adire meam hæreditatem, Sempronius fideicommissarius fecit eum cogi per prætorem vt adiret: & ita Titius coactus adiuit: sicque quartam non retinuit: tamen restituit Sempronio ex Trebelliano partem quam coactus adiuit. modo quæritur, vtrum prædictus Mæuius possit pro sua parte adire suo arbitrio sine coactione, & quartam retinere cum restituet Sempronio prædicto? & videtur quòd non: quia cum Titius suspectam adierit, perinde est quantum ad eum ac si non adiisset. vnde quia Titius non adiuisset, videtur quòd Mæuius adire non possit: qui Mæuius fuit à me institutus sub conditione si Titius adiuisset, vt dictum est. Item & quia Titius coactus adiuit: videtur quòd Mæuius adire debeat eodem modo ac si esset coactus, & sic quartam non retineat. dicitur tamen hic quòd & suo arbitrio possit adire dictus Mæuius: & quòd quartam Trebellianicam Sempronio retinere possit. Viuianus.

Additio cõacta Trebel. impedit.

Mvlier.] CASVS. Titia vxor mea promisit mihi centum nomine dotis, & feci secum pactum de dicta dote lucranda si ipsa in matrimonio prædecederet. postea cõstante matrimonio ipsa venit ad mortem, & instituit me hæredem sub conditione si dicta. c. non peterem nec exigerem: & dedit mihi duos cohæredes pure. & postea decessit. certe si ego denuntiem dictis meis cohæredibus quòd per me non stat quò minus liberem eos per acceptilationem ab obligatione dictorum. c. statim sum hæres pro tertia parte. si autem non dedit mihi aliquem cohæredem dicta mea vxor, videtur me instituisse sub impossibili conditione, eo quòd non habeo cui denuntiem: & sic ero eius hæres insolidum habita dicta conditione impossibili pro non scripta. [*SI QVIS HÆREDITARIVM.*] Instituí mihi hæredem Titiũ si manumitteret Stichum seruum meum: & postea decessi. certe potest Titius manumittere dictum Stichum de facto, licet non de iure: & hæres esse. & post aditionem hæreditatis per Titium factam conualescet libertas Stichi. [*SI QVIS TE.*] Titius instituit te hæredem sub conditione si tu eum instituisses hæredem. certe quocunque gradu probes te eum instituisse, eris eius hæres. & idem esset si Titius instituisset te hæredem sub conditione, si tu ei aliquid legasses. nam quocũque gradu probes te ei aliquid legasse, eris eius hæres. Viuianus.

MVlier quę viro suo ex dote promissam pecuniam debebat, [a] virum hæredem ita instituerat, [b] si eam pecuniam quam dotí promisisset, neque [c] petiisset, neque exegisset. Puto, si vir denuntiasset cæteris hęredibus per se non stare quò minus acceptum faceret id quod ex dote sibi deberetur, statim eum hæredem futurum. Quòd si solus hæres institutus esset sub*tali conditione, nihilominus puto statim eum hæredem futurum: quia ἀδύνατος† conditio pro non scripta [d] accipienda est.

Si conditio non potest impleri de iure, sufficit quod impleatur de facto. Bar.

¶ Si quis hæreditarium seruum iussus est manumittere, & hæres esse. [e] quamuis si manumiserit, nihil agat, tamen hæres erit. verum est enim eum manumisisse: [f] sed post additionem libertas seruo data secundũ voluntatẽ testatoris cõualescit. [g]

Substitutus est proprie institutus: vel substitutio est proprie institutio. Bartolus.

¶ Si quis te hæredem ita instituit, [h]† Si se hæredem eum instituisses, aut quid sibi legasses: nihil interest quo gradu is à te hæres institutus [sit,] vel quid [i] ei legatũ sit, dummodo aliquo gradu id te fecisse probes.

a *Debebat.* sub pacto lucrandæ dotis si ipsa præmoriatur, vt habeant locum sequentia.

b *Instituerat.* pro parte.

c *Neque petiisset.* id est, accepto ferret. & sic iuris sunt: vt infra, de libe. lega. l. iij. §. nunc de effectu. aliàs locum haberet cautio Mutiana: vt infra, de conditio. & demõstratio. l. Mutianæ.

d *Pro non scripta.* vtpote impossibilis, cum non est cui caueat: vt ff. eo. si qui. §. idem Iulianus. & ff. de condit. & demon. l. Mutianæ. & facit ad hoc. C. de hære. institu. l. si compensandi.

e *Hæres esse.* & hæc institutio nulla videbatur, cum prius deberet manumittere seruũ hæreditariũ, quàm hæres esset: vt supra de hæredi. institu. l. iij. §. si quis. & infra, de condi. & demõ. l. qui hæredi. in fin. & manumittere non poterat nisi hæres esset, vtpote non dominus: vt. C. de his qui à nõ do. l. iiij. valet tamen magis per voluntatẽ defuncti quàm per manumissionem.

f *Manumisisse.* scilicet. de facto: & sic non sufficit de facto fieri & si de iure nõ teneat: vt. ff. de sta. libe. l. pe. & l. Stichus si hęred. &. ff. de manumis. test. l. seruum testamento. &. ff. de condit. & demon. l. Mæuius. &. ff. de verb. obli. l. quidam. in fin. Sed arg. contra. ff. de condit. & demon. l. hæc conditio. & supra, quod quisque iur. l. j. in fin. &. C. si man. impube. & ita fue. ali. l. ea quidem.

g *Conualescit.* contra. ff. qui & à qui. l. si seruo. vbi non conualescit. Solu. non ipso iure, vt ibi: sed tamen si veniat contra factum suum, obstabit exceptio: vt. ff. de pig. act. l. si rem alienam. &. l. j. & de pig. l. si à Titio. & facit ad hoc. C. de lib. cau. l. si ab eo. & quod ibi not.

h *Instituit.* in præteritum, non in futurum: vt. ff. tit. ij. l. hoc articulo. *oppo. C. de hære. institu.* & ff. de his quæ pro non scrip. l. j. in fi.

i *Vel quid.* sub. etiam modicum.

Sic substitutio dicitur proprie institutio. Bal. in rub. C. de impube. & ali. substitut. nec debet fieri nisi verbis expressis.

Bal. in l. fi.

Seruus.] CASVS. Seruum Titij instituí mihi hæredem, cum liber erit. certe valet institutio. proprium autem meũ seruum non possem taliter instituere: quia cum ei libertatẽ dare possem, debeo ei dare libertatem si volo eum liberum esse, & mihi hæredem, vel pure vel in diem, vel sub cõditione: nec facultatem habere debeo instituendi eum hæredem in casum obueniẽtis ei libertatis à quocumque alio. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

k *Non potest.* scilicet vt institutio sit conditionalis. Ro. sed erit pura conditione habita pro non scripta. tu dic, nulla est omnino, secundum Io. vt hic dicit. Sed cõtra. ff. tit. ij. l. talem. in prin. Solu. ibi bis data fuit libertas seruo. Primo pure & vtiliter. Secũdo sub conditione, & inutiliter, vt & hic: quare licet ex secunda datione nõ teneat, tenet tamen ex prima pura & vtili. Item facit insti. qui tu. da. pos. §. seruus. vbi eodem modo distinguitur in seruo tutore dato: licet illa distinctio videatur tolli per. l. ff. de test. tu. l. si hæreditas. §. fi. vbi non refert inter seruum suum & alienum tutorem datum. Sed dic quòd vterque liber est: sed alter directo, cum suus: alter per fideicommissum, cum alienus.

l *Quia ratio.* Si volo seruum meum hæredem instituere, debeo ei libertatem relinquere vel pure, vel in diẽ, vel sub conditione: nec debeo fortunę committere vt fiat liber ab aliquo domino futuro vt sic postea sit hæres. Azo. Vel dic ratio, scilicet vt non pẽdeat ex alieno arbitrio: vt. ff. tit. ij. l. illa. Item & ille qui potest stare certo, nõ stet incerto: vt dicit prouerbium: vt hic, &. ff. tit. ij. l. quoties. §. hæredes. Accursius.

m *Libertatem dare.* scilicet ex quo dat ei hæreditatem. Sed contra. ff. tit. ij. l. hæreditas ex die. Sol. libertas & hæreditas potest differri, vt post Pascha sit liber & hæres: sed tantum hæres non. verum in prædicto casu subducitur tẽpus quãtũ in hæreditate: vt sic habeat cõmodum medij temporis, secundum Azo. Vel dic, ex die incerto: vt. ff. tit. ij. l. in tempus. &. l. qui filio. Accursius.

n *A quolibet.* futuro domino quasi fato cõmittẽdo: ad quod. ff. de condi. & demon. l. j. in fi. & de leg. iij. sed & si sic. Accursius.

XXI. CELSVS libro sextodecimo Digestorum.

SEruus alienus ita hæres institui potest, *Cum liber erit: proprius autẽ ita institui non potest.* [k]

XXII. GAIVS libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

QVia ratio [l] suadet eum qui libertatem [m] dare potest, ipsum debere aut præsenti die, aut in diem, aut sub cõditione dare libertatem, nec habere facultatem in casum à quolibet [n] obuenientis libertatis hæredem instituere.

XXIII. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum.

VTer ex fratribus meis consobrinam [o] nostrã duxerit vxorem, ex dodrante: [p] qui non duxerit, ex quadrante hæres esto. [q] aut*nubit alteri, aut non vult nubere. cõsobrinã qui ex his duxit vxorem, habebit dodrantem. erit alterius quadrãs. Si neuter eam duxerit vxorem, non quia ipsi ducere noluerunt, sed quia illa nubere noluerit: ambo in partes æquales admittuntur [r]. quòd ipsa noluit: tunc erunt ambo mihi hæredes pro æquali portione: quia per eos nõ remanet quin conditionem adimpleant: sicut si essent instituti hæredes si darent centum Titio, vel facerent mihi monumentum: & per eos nõ remaneret quin darent centum, vel monumẽtum facerent. & idem esset si dicta cõsobrina decessisset viuo me testatore: & ita certum est quòd per eos non remanet quin conditionem adimpleant. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

Via ratio.

Qui non duxerit, ex quadrante hæres esto.

Aequales admittuntur.

o *Consobrinam.* quæ dicitur consobrina, habes instit. de gradi. §. iiij. & licitum est tale matrimonium secundum leges: vt instit. de nup. §. duorum autem. & intellige hoc verum quando honeste ei nubere poterat: aliàs conditio pro non adiecta habetur: vt. C. de instit. & substi. l. ij. &. ff. de condit. & demon. l. cum ita. &. l. seq. & l. Titio. §. j. & sic tunc vterque admittitur in semisse: vt. ff. proxi. satis probatur. sed secundum canones constat talem conditionem pro non adiecta debere haberi: cum interdictum sit tale matrimonium. Azo.

p *Dodrante.* id est. ix. vnciis.

q *Hæres esto.* hæc institutio est pura: sed distributio partium sub conditione: vt. ff. l. proxi. in fi. vnde viriles habent portiones deficiente conditione: & secundum hoc non est contra. ff. de cõdi. & demon. l. in testamento. vbi aliter distinguitur: quia ibi sub conditione fuit relictum.

r *Aequales admittuntur.* Quid si alteri nupserit, & per alterum non stetit quò minus ei nuberet? Respon. secundum Io. alter. ff. alter. iij. habebit: licet finis huius. l. ei sit contrarius. Azo. sed non ob. quia vtrique nubere nõ poterat. Item pone quòd neuter vult eam ducere. Io. viriliter admittentur: quia duplex est institutio: scilicet pura sine parte. item cum partibus discretis sub conditione: vt. ff. l. proxi. sicut sunt duo arbitri præcepta: vt. ff. de arb. l. Celsus. cum ergo deficit conditionalis, remanet pura: vt. ff. tit. ij. l. si quis ita scripserit. Et sic quatuor casibus vterq; admittitur in virilem portionem, & æqualem: id est vterque in semissem: puta si illa moriatur viuo testatore, vel etiam postea, dummodo antequã sit in mora contrahendi: vt. ff. l. proxi. &. ff. de cõdi. & demõ. l. pe. §. j.

BIU Cujas

pe.§.j. Item si illa non vult nubere. Item quando vterque sine iusta causa non vult. Item quando honeste eam ducere non possunt: vt dictum est. Econtra in duobus inæqualiter: scilicet si alteri nupserit post mortem testatoris, vel in vita post. testamentum: vt hic, &.C. de insti. & substituti.l. si quis hæredem. Item si alter noluit ducere volentem: vt hic in fin. colligitur.

a *Plerumque.* nã quãdoque non sic est: vt potest colligi ex distinctione quam not.s.eo.l.j.H.

b *Det.* sic in authen. vt exac.instan.do.§.fi. & facit ad.l.j. de secũ. tabu.l.ij.§. si quis ita. & de an.leg.l. Mæuia. in prin. &.C. de códi. infer.l.iij.&.C. de insti.& substi.l.j.&.j. de leg.j.l.turpia.§.ij.& de contrahen.empt.l.hæc venditio.&.s. de hær. institu.l. quoties .§. si quis.&.j. de condi. & demon.l. si Titius. & j.l.proxi.

c *Qui ex fratribus. Viuo testatore.* vel post mortem ante moram: vt.s. l.proxi.not. Item dic quòd & in vita testatoris potest impleri: vt ibi not.

d *Quia verum est.* hęc est ratio quare hæc & superior.l. non obstat distinctioni quæ fit.j. de condi. & demon.l. in testamento. & facit ad hoc.s.l. proxi. cum suis concor.

Vb conditione.] CASVS. Institui mihi hæredem Stichum seruum Titij sub conditione si ascenderit ipse Stichus capitolium. & postea decessi. certe nó potest Stichus adimplere conditionem inuito domino suo.s. quantũ ad hoc vt dominus fiat hæres. Sed pupillus sub conditione institutus, vel cui sub conditione est legatũ relictum, bene potest parere conditioni etiam sine auctoritate tutoris: quia propter hoc non efficitur statim pupillus hæres, vel acquirit legatum: sed in eo statu efficitur quasi pure ei hæreditas relicta sit vel legatum. & hoc dicit cum.l.seq. Viuianus.

e *Non potest.* vt dominus fiat hæres: paret tamen, & facit puram, vt dominus possit iubere adire: vt.j. de condi.& demon.l. in cõditionibus.§.j. quæ est contra. Vel dic quòd nec eam purificat si domino nó placet quod facit. alioquin sic, vt ibi: vt ita possit iubere adire.& facit.j.l.proxi.

f *Si pupillus sub conditione.* si seruierit illi per mẽsem: secus si in dãdo: vt not.j. de cõdi.& demon.l. in cõditionibus. in prin.

g *Relictum sit.* quasi dicat, non eo ipso quæritur hæreditas vel legatum. nam nec pure relicta statim quæritur: vt.s.e.l.si quis ita. & ibi not.&.s. de condic. ob cau.l.j.§.j.

Quidam.] CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ Seium sub conditione, si reliquias eiusdem Titij testatoris proiiceret in mare.& postea decessit dictus testator. Seius autem prædictus hæres non proiecit reliquias in mare: sed tradidit eas sepulturæ in memoriam humanæ conditionis. nunquid repellitur dictus hæres ab hæreditate? & videtur quòd sic: quia dictus testator videtur propter suum præceptum non fuisse sanæ mentis: & ideo non potuisse aliquem instituere: & sic illum qui esset legitimus hæres ab intestato, posse de iure hæreditatem habere:

ff. Infort.

Plerumque[a] enim hæc conditio, *si vxorem duxerit, si dederit, si fecerit*: ita accipi oportet, quòd per eũ non stet quò minus ducat, det,[b] aut faciat.

XXIIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

Qui ex fratribus meis Titiam consobrinam vxorem duxerit, ex besse hæres esto. Qui nõ duxerit, ex triente hæres esto. Viuo testatore[c] cõsobrina defuncta, ambo ad hæreditatem venientes, semisses habebũt: quia verũ est[d] eos hæredes institutos, sed emolumẽto portionum euentu nuptiarum discretos.

XXV. MODESTINVS libro nono Regularum.

SVb conditione hæres institutus seruus, sine iussu domini cõditioni parere non potest.[e]

XXVI. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium.

SI pupillus sub conditione[f] hæres institutus fuerit: conditioni etiã sine tutoris auctoritate parere potest. Idemq; est & si legatum ei sub conditione relictum fuerit: quia conditione expleta, pro eo est quasi purè ei hæreditas vel legatum relictum sit.[g]

Conditio quæ continet inhumanitatem, respuitur: & ex sermonibus incõgruis præsumitur quis non sanæ mentis, nisi probetur contrarium. Bartolus.

XXVII. MODESTINVS libro octauo Responsorum.

QVidam in suo testamẽto hæredem scripsit sub tali cõditione, Si reliquias eius in mare abiiciat. Quærebatur, cum hæres institutus cõditioni non paruisset, an expellẽdus esset ab hæreditate? Modestinus respondit: Laudandus est[h] magis quàm accusand' hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius volũtatem abiecit, sed *in memoriã humanæ conditionis sepulturæ tradidit. Sed hoc pri' inspiciendum est, ne[i] homo qui talem cõditionem posuit, neque compos mentis esset.[k] Igitur si perspicuis rationibus hæc suspicio amoueri potest:[l] nullo modo legitimus hæres de hæreditate controuersiam faciet scripto hęredi. Hęredi, quem testamẽto purè instituit, codicillis adscripsit[m] cõditionem. quæro, an ei parere necesse habeat? Modestinus respõdit: Hæreditas codicillis [neq; dari[n]] neque adimi potest. porrò in defectu conditionis, de ademptione hęreditatis cogitasse intelligitur.[o]

Filio instituto sub conditione potestatiua quæ non potest impleri vltimo vitæ spiritu decedentis, antequam impleat conditionem, fit locus substituto & venientibus ab intestato ipso viuo: secus in ea conditione quæ vltimo vitæ spiritu potest adimpleri: quia tunc ipso mortuo admittuntur. Bar.

XXVIII. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæstionum.

A & ita verum est, nisi hæres scriptus probet contrarium, scilicet testatorem non fuisse furiosum. si autem probet, non est ab hæreditate repellendus: laudandus est enim ex eo quòd non proiecit dictas reliquias in mare. [*QVEM TESTAMENTO.*] Ei Titio quem testamento pure instituit sibi hæredem Seius, codicillis à se Seio postea factis adscripsit cõditionem dictus Seius in dictis codicillis: & ita scripsit: Volo mihi esse hæredem Titium si det Gaio centum. nunquid si vult hæreditatem Titius, tenetur dare centum dicto Gaio? & dico quòd non. hæreditas enim nó potest adimi in codicillis: & dictus testator intelligitur cogitasse de ademptione hę- * *Flo; sed memoria. Halo. mem.*
reditatis in codicillis facienda si hæres non adimpleret dictam cõditionem in codicillis appositam. sicut autem non potest adimi hæreditas in codicillis, vt dictum est: ita nec dari. & hoc dicit tota lex. Viuianus.

h *Laudandus est.* est enim derisorium: vt.s. eo.conditiones. sic & aliàs voluntati testatoris non paretur: vt.j. ad Trebel.l. debitor. ibi, nam & eum &c. &.C. de his qui. vt indig.l. nõ oportet.&.j. de lega.j.l. seruo alieno.§. fi.&.s. de relig.& sum. fu.l. at si quis.§. at si quis.&.§. hæc actio.& C. de insti. & substi.l. reprehendenda. Azo. Item facit.s. de peri. & commo. rei vend.l.j. §. licet. Sed arg. contra.j. de condit. & demõ.l. Mætius. Sol. hic fauore religionis speciale. arg.s. de relig. & sum.fu.l. sunt personę. *Testatoris voluntati nõ semper parendũ est.*

i *Ne.* id est, an.

k *Mentis esset.* quod est verum, vt præsumatur nõ fuisse compos mentis nisi probetur contra.

l *Amoueri potest.* per scripturam probantẽ eum fuisse sanæ mentis. ex sermonibus enim præsumitur non sanæ mentis: hoc est, talis præsumitur, cuius verba gerit: vt hic, &.s. de tut. & cura. da. ab his.l.is qui.§.j.&.§. diuus. &.j. de lega.j.l. apud Iulianum.§. fi. &.l.iiij.§.j. sic & talis, cuius & gesta ducit: vt.j. de iniur.l. item apud.§. si quis virginẽ. quo non probato, institutio nulla est: vt.C. de testa.l. qui in potestate. & sic legitimus faciet controuersiam hæreditatis.& facit.C. qui testa. fa. pos.l.iij.&.C. de codicillis.l. nec codicillos. Item not. arg. quòd si quis vtatur re vt dominus, quòd præsumitur dominus, licet non sit: quia possideat. *Mens sana ex verbis probatur.*

m *Adscripsit conditionem.* sub. ei quem &c.

n *Dari.* directo: vt.s. eo.l. institutio. & instit. de codicillis.§. fi. &.C. de codicil.l.ij. nisi à milite: vt.j. titu.ij.l. quærebatur. &.l. militis. in princip.

o *Intelligitur.* sed an cum effectu est cogitatio? Respon. quidam sic, vt confiscetur: vt.C. de his qui. vt indig.l. hæreditas. Sed ibi expressim dixit eos indignos. Item pro eis.j. de leg.iij.l. cum quis decedens.§. Seiam. in fi. Sed ibi alij assignauit. Et eodẽ modo respon. ad.l.j. ad Treb.l. Scæuola. Itẽ pro eis.j. de his qui. vt indig. l. quidam. Sed ibi perfectum fuit secundum testamentum: hic codicillus. Sed Azo dicit, quod inuanum cogitauit: vt infra, de codicil.l. diuus. & instit. de codicil.§. fina. ibi, neque conditio &c. item pro eo.C. de testa.l. hac consultissima.§. si quis autem. sed

BIU Cujas

interpretari potest: vt.ſ.de teſt.l.hæredes.§.ij.

Si filius.] CASVS. Ego habens filiũ in poteſtate, & ex eo duos nepotes: inſtitui mihi hæredem dictum filium ſub conditione quæ erat in eius poteſtate: nam nec ſub alia conditione poteram eum inſtituere ad hoc vt valeat meũ teſtamẽtum: & dictos meos nepotes ei ſubſtitui, & poſtea deceſſi: & poſtea venit ad morte dictus meus filius antequã adimpleret dictã conditionẽ. quæritur, vtrũ dicti nepotes veniant ex ſubſtitutione filio in mortis articulo cõſtituto? & diſtinguitur inter poteſtatiuas cõditiones. nã aut fuit talis quæ non potuit impleri moriente filio: veluti ſi ad Alexandriã ierit filius, hæres eſto. & dictus filius Romę eſt in mortis articulo, quæ valde ab Alexandria diſtat. aut fuit talis poteſtatiua cõditio quę potuit impleri extremo momento vitæ: veluti ſi Titio.x. dederit filius, hæres eſto. quæ vltima poteſt adimpleri per aliũ nomine filij prædicti. primo caſu veniunt nepotes ex ſubſtitutione filio in mortis articulo conſtituto & adhuc viuo. nam cum certum ſit eo tempore filium Alexandriam ire non poſſe: ergo certum eſt eum non extiturum hæredem: & ſic veniũt ſubſtituti ad hæreditatem. ſi autem retento eodem caſu non habuiſſet aliquem ſubſtitutum filius, exiſteret mihi hæres legitimus ipſe idem filius in mortis articulo conſtitutus. & ad iſtum eundem caſum adduco tale ſimile: Titius inſtituit ſibi hæredem Seium ſi in capitoliũ aſcenderit. quòd ſi non aſcẽderit, legauit ei centum. poſtea dictus Seius fuit in mortis articulo conſtitutus antequam capitolium aſcenderet: & ita certum eſt eum aſcendere non poſſe capitolium, & ſic non poſſe eſſe hæredem. certe incipit cedere dies legati ſtatim cum cœpit eſſe Seius in mortis articulo. Secundo autem caſu, id eſt, quando filio meo quem inſtitui, appoſui conditionẽ poteſtatiuam quæ poterat adimpleri vltimo vitæ momento: non admittuntur ad hæreditatem nepotes prædicti filio ſubſtituti, viuo ipſo filio licet in mortis articulo conſtituto: qui quidem mei teſtatoris nepotes exiſterent mihi auo hęredes ab inteſtato mortuo dicto meo filio, ſi eos non ſubſtituiſſem eidẽ filio: nec eis nepotibus ab inteſtato mihi ſuccedentibus, vt proximè dictum eſt: filius prædictus iam mortuus poteſt obſtare quin mihi ſuccedant ab inteſtato: quia demũ poſt mortem eiuſdem mei filij deſtitutum eſt teſtamentum meum in quo eum inſtitui, vt dictum eſt. quaſi dicat: ſi deſtitutũ fuiſſet teſtamentum ante mortem filij, non obſtaret filius nepotibus ab inteſtato ſuccedere volentibus: ſicut in primo caſu dictum eſt: quando ſcilicet talis fuit conditio appoſita inſtitutioni filij, quæ vltimo vitæ momento adimpleri non poteſt. ſic nec in iſto caſu quem ſtatim ponam obſtat filius nepotibus: puta exhæredaui filium meum, & inſtitui mihi hæredes nepotes ex eo cum ipſe filius morietur. nam non poteſt hoc caſu obſtare nepotibus, cum ipſi veniant ex teſtamento ad hæreditatem meam aui demũ mortuo filio. & hoc dicit hæc lex. Viuianus.

a *Si filius.* Ad euidentiam not. duas regulas, ſcilicet quòd quandiu locus eſt ſucceſſioni ex teſtamento, non habet locum ab inteſtato. Item quandiu locus eſt inſtitutioni, non eſt locus ſubſtitutioni. & probantur iſtæ regulæ. j. de acquiren. hære. l. quandiu. & de regu. iur. l. quandiu. &. C. communia de ſucceſ. l. ante. H. Item not. quòd filius non poteſt ſub conditione inſtitui, niſi ſit poteſtatiua, ſub qua inſtitutus non facit patrem inteſtatum non parendo, ſi habeat cohæredem vel ſubſtitutum: aliàs ſic: vt.ſ.de hæred.inſtit.ſuus. circa princip. Item not. quòd poteſtatiua alia eſt quæ poteſt tunc impleri vltimo vitæ ſpiritu: vt dare decem: & tunc nec ſubſtitutus nec ab inteſtato aliquis venit niſi poſt mortem filij. alia quæ non poteſt tunc impleri vltimo vitæ ſpiritu: vt ſi aſcendat capitolium. & tunc ſubſtitutus admittitur etiam

SI filius[a] ſub conditione hæres erit, & nepotes[b] ex eo ſubſtituantur: cum non ſufficit ſub qualibet conditione filium hæredẽ inſtitui, [c] ſed ita demum teſtamentũ ratum eſt, ſi conditio fuit in filij poteſtate: conſideremus nũquid interſit quæ cõditio fuerit adſcripta: vtrũ quæ moriente filio impleri non potuit, veluti, *Si Alexandriam*[d] *ierit filius, hæres eſto:* iſque Romæ deceſſit. an verò quæ potuit etiam extremo vitæ momento impleri, veluti, *Si Titio decẽ dederit*[e] *filius [meus,] hæres eſto.* quæ conditio nomine filij per alium[f] impleri poteſt. Nam ſuperior quidem ſpecies conditionis[g] admittit viuo filio nepotes[h] ad hæreditatem: qui[i] ſi neminem ſubſtitutũ haberet dũ moritur,[k] legitimus patri hæres exiſteret.* Argumẽ toque eſt quod apud Seruium quoque relatum eſt. Quẽdam[l] enim refert ita hæredem inſtitutum, Si in capitolium aſcenderit: quòd ſi non aſcendiſſet, legatum ei datum: eumque antequam aſcenderet, mortẽ obiiſſe:[m] de quo reſpõdit Seruius cõditionem[n] morte[o] defeciſſe: ideoque moriente eo legati diẽ ceſſiſſe.[p] Altera verò ſpecies conditionis viuo filio[q] nõ admittit nepotes ad hæreditatem, qui ſubſtituti ſi nõ eſſent, [ab]inteſtato auo hæredes exiſterent.[r] neque enim[f] filius videretur obſtitiſſe, poſt cuius mortem patris teſtamentũ deſtituitur: quẽadmodum[t] ſi exhæredato eodem filio nepotes (cum filius moreretur) hæredes fuiſſent inſtituti.

A filio viuo. vel ſi ſubſtitutus non eſt, admittitur legitimus: & cum ipſe filius ſit legitimus, ipſe idem ſuccedit patri ab inteſtato in articulo mortis exiſtens.

b *Nepotes.* vel quilibet extraneus: vt.ſ. de hære. inſti. l. ſuus. H. immo caute dicit, nepotes: quia vt ſubſtituti vel vt legitimi admitterẽtur: vt.j. hac l.

c *Inſtitui.* aliàs, inſtituiſſe.

d *Alexandriam.* cum ipſe improprie ſit tempore teſtamenti inſtitutus: vt ſic ſit poteſtatiua. ſed alij dicunt hic poni exemplũ de mixta: vt. C. de inſtitu. & ſubſti. l. ſi pater. quod non placet.

e *Decem dederit.* cum dies ſit.

f *Per alium.* vt.ſ. de ſta. ho. l. Arethuſa. in fi. ſed ſuperior non.

g *Superior ſpecies conditionis.* ſi Alexãdriam ierit.

h *Filio nepotes.* ſubſtitutos. nam moriente inſtituto conſtat quòd ipſe non poteſt implere conditionem. ergo ea deficiente admittitur ſubſtitutus vel cohæres: aliàs ſi non haberet ſubſtitutum vel cohæredem, idem filius ſuccederet vt legitimus patri ab anteſtato defecta ei conditione in articulo mortis poſito: vt hic ſubiicit, & ſupra, de hæred. inſtitu. l. ſuus. §. fin. ſed an cum nepotes admittuntur, quærent patri morienti, vt hic habeant poſtea vt hæreditatem patris: an non, & ita habeant vt aui? argu. quòd non quærant. C. de bo. quæ libe. l. j. in fine. econtra quòd ſic, argu. infra, de acquiren. hæredi. l. placet.

i *Qui.* ſcilicet filius.

k *Moritur.* idem filius.

l *Quendam.* extraneum.

m *Mortem obiiſſe.* & ſic conditio eo viuente defeciſſet.

n *Conditionem.* inſtitutionis.

o *Morte.* ſuperueniente, in vita tamen.

p *Ceſſiſſe.* & ſic ad hæredem tranſit, quòd aliàs non fieret: vt. C. de cadu. tollen. §. ſin autem ſub conditione.

q *Viuo filio.* quia quamdiu ipſe viuit, poſsibile eſt conditionem impleri: & cum poſsit locus eſſe inſtituto, ceſſat ſubſtitutio. Item poſt mortem filij demum incipit eſſe certum cõditionem impleri non poſſe: & ſic admittuntur ſubſtituti: vel ſi nulli ſunt ſubſtituti, cum tunc certum ſit patremfami. deceſſiſſe inteſtatum, ſoli nepotes inueniuntur proximiores: & ſic ſuccedunt auo vt legitimi vt hic ſubiicit, & inſtit. de hære. ab inteſta. §. cum autem. Nec ob. in eo. tit. §. ita demum. vbi tempore mortis morientis inſpicitur quis tunc eſt proximior: quia illud nullo condito teſtaméto. quæ diſtinctio[a] probatur inſti. de leg. ag. ſuc. §. proximus.

r *Hæredes exiſterent.* vel ſub. auo non filio qui nunquam fuit hæres. ſed R. dicit ipſi filio qui ab inteſtato patri ſucceſsiſſet deficiente conditione inſti. cum nullum cohæredem vel ſubſtitutum haberet: vt ſupra, de hæredi. inſtit. l. ſuus. quod non placet, cum non ſit eo viuo conditio impleta: & ita nõ fuit hæres: & hoc ſtatim probatur, neque enim & cætera.

f *Neque enim.* bene dico quòd nepos ſuccedit auo ab inteſtato: quoniam filius qui non ſucceſsit, ille non impedit eos quin auo immediate ſuccedant.

t *Quemadmodum.* innuit quòd valeret teſtamentum in quo filius exhæredatus eſt, etiam poſt mortem ſuam, ſi demũ poſt mortem filij exhæredati deſtituatur teſtamentũ. & ſic eſt contra. ſ. de libe. & poſthu. l. ſi ita. §. fi. vbi ab initio non tenet. Sol. hic deſtituitur ab initio, vt & ibi: & ſimilitudo quæ ſit per verbum, quemadmodum, eſt vt deferatur: vt hic, &. ſ. ſed non in tempore: quia ſupra poſt mortem filij: hic eo viuo. Item non in hoc vt admittantur nepotes in vita: ſed ſuperiori ſic. vel hic habuit cohæredẽ nepos: ibi nõ: vt ibi no. Sed tunc quo modo deſeritur teſtamentum poſt mortem filij? Reſpon. vt ammodo non poſsit rumpi per querelam; & ſic admittũtur nepotes inſtituti. Vel dic quòd fuerit exhæredatus

redatus sub conditione potestatiua. ſ. ſi non dederit illi. x. & ſic optime conuenit cum prædictis. Sed tunc ob. ſ. de libe. & poſthu. l. iij. §. pure. ſed ibi prohibet ſub caſuali vel mixta. & in inſtitutione diſtinguitur. Vel dic, deſtituitur rupto teſtamento per querelã quando cohæredẽ habeat nepotem pure inſtitutum. & facit. ĵ. vnde lib. l. ſcripto.

DE IVRE deliberandi.

Hæredes inſtituti de quibus dictum eſt, delibe rant de adeunda hæreditate: ideo de hoc dicit.

Si ſeruus.] CASVS. Titius inſtituit ſibi hæredem Stichũ ſeruum meum. vult ſeruus tempus ad deliberãdum vtrum adeat hæreditatẽ, vel non. certe non debet ei dari. nam ſeruus pro nullo eſt: ſed debet mihi dari, ſi volo, qui ſũ domin⁹ eius. [*AIT PRAETOR.*] Ita dixit prætor: Si aliquis hęres inſtitut⁹ petet à me tempus ad deliberandum, ego dabo ei. poſtea dicit Vlpianus, cum dixit prætor, tẽpus dabo: nec adiecit quantũ tempus: oſtendit eſſe in poteſtate iudicis quantum tempus det: non tamen debet dare minus quàm centum dies. ſed & pluries poteſt dare tẽpus ad deliberandũ: veluti ſi primum tempus datum non ſufficit hæredi: ſed non debet dare vltra ſemel niſi ex magna & iuſta cauſa per hæredem probata. & iſtud eſt in fauorem & adiutorium creditorũ, ſcilicet quòd hęredibus præſtituatur tempus intra quod adeant. ſed & hęredibus debet ſubuenire prętor. ſ. iubendo creditoribus hę reditariis vt faciant hæredibus copiam inſtrumentorum ſuorum inſpiciendorum, vt exinde poſſint hæredes ſe inſtruere expediat eis agnoſcere hęreditatem, nécne. & hoc dicit vſque ad. l. Ariſto. §. j. Viuianus.

concor. in cũ gl. contra de tem. & loca. ſi- bus. l. ſi. ibi, & hoc tit. rale. & alo. &

DE IVRE DELIberandi.

TITVLVS VIII.

Seruo hæredi inſtituto non datur ius deliberandi, ſed domino ſuo. hoc dicit.

I. VLPIANVS libro ſexageſimo ad Edictum.

SI ſeruus fuerit hæres inſtitutus, vtiq; non ipſi [a] præſtituimus tempus ad deliberandum, ſed ei cuius ſeruus eſt: quia pro nullo iſti habẽtur apud prætorẽ. [b] Itémq; ſi plurium ſeruus ſit, vtiq; omnibus dominis præſtituemus. Ait prætor: *Si tempus ad deliberandum petet,* [c] *dabo.* Cũ dicit tẽpus, nec adiicit diem: ſine dubio oſtendit eſſe in ius dicentis poteſtate [d] quẽ diem [e] præſtituat. [f]

II. PAVLVS libro quinquageſimo ſeptimo ad Edictum.

ITaque [g] pauciores centum dierum non ſunt dandi.

III. VLPIANVS libro ſexageſimo ad Edictum.

NEcnon illud ſciẽdũ [eſt,] nonnunquam ſemel, nõnunquam ſæpius [h] diem ad deliberandum dandum eſſe: dum [modo] prætori ſuadeatur tempus quod primum aditus præſtituerat, non ſuffeciſſe:

IIII. IDEM libro ſexageſimo primo ad Edictum.

SEd hoc impetrari nõ debet niſi ex magna cauſa.

V. IDEM libro ſeptuageſimo ad Edictum.

ARiſto ſcribit non ſolũ creditoribus, ſed & hæredi inſtituto prętorem ſubuenire debere [i]: hísque [k] copiam inſtrumentorum [l] inſpiciendorũ facere, vt perinde iſtruere ſe poſſint expediet, nécne, agnoſcere hæreditatẽ. [m] Si maior ſit hæreditas, & deliberet hæres, & res ſint in hæreditate quæ ex tractu temporis deteriores fiant: adito prætore poteſt is qui deliberat, ſine præiudicio eas iuſtis pretiis vendere: qui poſſit etiam ea quæ nimium ſumptuoſa ſint, veluti iumenta aut venalitia, [n] item ea quæ mora deteriora fiant, vendere: quíque præterea curaturus ſit, vt ęs alienum quod ſub pœna vel ſub pretioſis pignoribus debeatur, ſoluatur.

VI. GAIVS libro viceſimo tertio ad Edictum Prouinciale.

IGitur [o] ſi quidem in hæreditate ſit vinum, oleum, frumẽtum, numerata pecunia: inde fieri debebunt impendia. ſi minus, à debitoribus hæreditariis exigẽda [eſt] pecunia. quòd ſi nulli ſint debitores, aut iudicem prouocent: venire [p] debent res ſuperuacuæ.

VII. VLPIANVS libro ſexageſimo ad Edictum.

AIt prætor: *Si pupilli pupillæ-* quenti. Viuianus.

A vt. C. eo. l. ſi. §. ſed quia. quæ eſt contra. Alij quòd illa corrigitur: ſed hodie hoc tempus eſt ſuperuacuum ſi fiat inuentarium: vt. C. eo. l. ſi. §. j. & inſtit. de hære. qua. & diff. §. pe. & facit. ſ. de eden. l. ſi quis ex argẽtariis. §. fi. & l. ſeq. & C. de dila. l. ij. & j. vt leg. no. ca. l. j. §. ſi ei cui. & ĵ. de lega. iij. l. xj. §. ſi quis decem. & C. ſi ſæpius in integ. reſt. po. l. j. & ĵ. de bo. auct. iudi. poſſ. l. fi. §. fi. & ſupra, de mino. l. ſi ex cauſa. §. fina. & l. ſequen.

Ariſto.] CASVS. in princi. huius. l. continuatur. l. j. ſupra, eo. [*SI MAIOR.*] Inſtitui mihi hæredem Titium in magna mea hæreditate, in qua erãt vinum, & oleum, & frumentum, & numerata pecunia, & iumenta ad vendendum: & erant etiam credita in hæreditate mea quæ debebam ſub pœna vel ſub pretioſis pignoribus: & poſtea deceſsi. & dict⁹ hæres deliberat. Nunquid pendente deliberatione poteſt ſine præiudicio ſuo vendere dictas res quæ ppter moram deteriores fururæ ſunt, vel nimium ſunt ſumptuoſæ? & dicitur quòd ſic. Item debet ſoluere dicta debita, & etiam facere ſibiipſi impendia ex dictis rebus ſumptuoſis, vel quæ tẽpore ſunt perituræ. ſi autem non ſint ibi res prædictæ: propter prędicta expedięda eſt exigendáq; pecunia à debitoribus hæreditariis. ſi autem non ſint in hęreditate debitores, vel ſunt, ſed ſoluere nolunt: debet prædictus hæres deliberans vendere res ſuperuacuas propter prędicta expedienda. h. d. cum. l. ſe-

i *Debere.* ſtatuendo diem adeundæ hæreditatis: vt infra, de cura. bo. dã. l. j. & de bo. auct. iu. poſſ. l. ſi ſeruus. & ſupra, de hære. inſtitu. l. ſi quis inſtituatur. §. j.

k *Hiſq;.* hæredi & creditoribus. ad quod infra, de acqui. hære. l. Ariſto. & de bo. auct. iu. poſſ. l. fi. ſed poſt additionem creditores non petunt inſtrumenta rei.

l *Inſtrumentorum.* hæreditariorum: vt. d. l. Ariſto. vel ſecundum quoſdam exiſtentiũ penes creditores hæreditarios: & facit quod no. ſ. de eden. l. j. §. edenda. & d. l. de bo. auct. iu. poſ. l. fi.

m *Si maior.* quàm ſint onera. vel id eſt, quia multæ res ſunt in ea. Accurſius.

n *Venalitia.* id eſt, ſerui venales. & facit. ĵ. de cura. bon. dã. l. j. & de ven. in poſſ. mit. l. prima. §. mulier. & ĵ. de acquiren. hære. l. pro hærede. §. ſeruos. & ſ. de petitio. hære. l. diuus. in princi. & l. ſi bonæ fidei poſſ. & ſupra, de procu. l. procurator totorũ. & infra, eod. l. ait prætor. & ſupra, de fer. l. ſolent.

o *IGitur.* facit ad hoc. C. de bo. quæ li. l. fina. §. vt autem. & C. de admini. tuto. l. lex. in fi. & l. ſeq.

p *Venire.* id eſt, vendi.

AIt prætor.] CASVS. Filium meum impuberem mihi hæredem inſtitui, & ei Titium tutorem dedi. datum eſt tutori nomine pupilli tempus ad deliberandum. numquid poteſt interim deminui de bonis hæreditariis per tutorem? & dicit prætor quòd vetabit interim deminutionem, niſi cauſa cognita & viri boni arbitratu fiat dicta deminutio. Vlpianus autem laudat illud quod dixit prætor: & vult ſimiliter dicere quid contineatur appella-

BIU Cujas

tione deminutionis per prætorem vetitæ.& certe per dicta verba,non solum impeditur alienatio rerum, verumetiam exercitiũ actionum hæreditariarũ.Item dicit dictus Vlpianus quæ sit causæ cognitio de qua prætor mentionem fecit.Et dicit, quòd si iusta causa sit deminuendi,debet permitti deminutio,puta causa funeris . Item permittit causa eorum quæ sine periculo non possunt præteriri : & vescendi gratia:& vt ædificia hereditaria sarciantur: & ne agri hæreditarij remaneant inculti : & vt restituatur creditori pecunia quæ ei debetur sub pœna vel pignore . quæcunque autem dictarum causarum interueniat, siue alia similis, debet cum permissu prætoris fieri deminutio , & non aliter. Viuianus.

[ũc]nomine postulabitur [a] *tempus ad deliberandum an expediat eum hæreditatem retinere, & hoc datum sit: si iusta causa esse videbitur, bona interea deminui, nisi si causa cognita boni viri arbitratu, vetabo.* Meritò prætor ipedit interim deminutionem, quamdiu nomine pupilli petitur tẽpus ad deliberandum. Quid sit autem, *deminui vetabo*, videamus . His verbis prętor non tantùm alienationem impedit, verumetiã actiones [b] exerceri nõ patitur. Est enim absurdum † ei, cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere.& ita Labeo scribit. In causæ autem cognitione hoc vertetur, an iusta causa sit vt deminuere prætor permittat.Ergo & funeris causa deminui permittet: item eorum quæ sine piaculo non possunt præteriri. Vescendi gratia æquè deminui permittet . Sed & vbi vrget,ex aliis quoq; causis permittere eũ oportet: [puta] vt ædificia sarciantur : ne agri inculti sint : si qua pecunia sub pœna debetur, vt restituatur,ne pignora distrahãtur.Ex aliis quoq; iustis causis prætor aditus deminutionẽ permittet. Neq; enim sine permissu [c] eius debet deminutio fieri.

† Cõcor. gl. 1. prope fi. versi. & dicit text. in c. edoceri. extra de rescrip. & gl. 1. in c. contingit . circa prin. extra de trãsact.

a *Postulabitur*.per prętorem.

b *Actiones exerceri*. sed in procuratore sęcus cui exercitium demandatur : nec tamen vendit:vt.ff.de procura.l. procurator totorum.& in tutore & curatore: vt.ff.de admini. tut.l.fin. Item in omni ecclesiastica persona : vt.C.de sacrosanct.ecclę.l.iubem[9]. Itẽ quod hic dicit,est verum nisi sint res periturę:vt.ff. eo.l.Aristo.§.j.cũ concor.& infra,hac.l.&.ff. de peti.hære.l.diuus.& infra, vt in poss.lega.l. si is cui.§.qui legatorũ. &.l.penulti.

c *Permissu*.sednonne aliàs vendit tutor sine iudice res quæ seruari non possunt : vt.C.de admini.tu.l.lex quæ.in fi?Respon. ibi erant pupilli: hic nõdum.Item quare de pupillo specialiter dicit in princi. huius.l. cum supra.l.j. generaliter dixerat?Respon.quòd sibi plus pmittitur:quia etiam causa vescendi:quod supra non erat.Item siue erat hæreditas maior, siue non: quod supra,in.l.Aristo.§.j.nõ erat.secundum Ir.

VIII. IDEM libro sexagesimo primo ad Edictum.

SI quis suus hæres postea q̃ se abstinuerit, tunc petat tẽpus ad deliberandũ: videamus

SI quis.] CASVS. Instituit mihi hæredem filium meum quem habebam in potestate.me mortuo ipse abstinuit ab hæreditate mea: vendita tamen nõ fuerunt postea adhuc bona mea per creditores:nec alius hæreditatem meã adiuit postea adhuc: nunc petit dictus meus filius tempus ad deliberandum . nunquid habere debet?Et dicitur quòd sic:& pendente deliberatione debet habere alimenta ex hæreditate.&.h.d.cum.l.seq.Viuianus.

d *Venierint*. Not. suum repudiantem postea adire indistincte si bona sint in suo statu : vt hic,&.C.de repu.hære.l.fina.in princi. hodie maior intra triennium nisi res alienatæ sint : minor habet triennium post vtilem annum etiam rebus alienatis per in integrum restitu.vt.C.eo.l.fi.Sed contra huic & illi.C.de iur.& fact. igno.l.iij.Sol.ibi in tacendo: hic expressẽ.vel verius ibi erat substitutus.at legitimus suum non excludit nisi post trienniũ hodie: vt arg.ff.de mino.l.quod si minor.§.Scæuola.vel dic vt no.plene C.de iur.& fac.igno.l.ij.Item quid in emãcipato?Itẽ quid in materna hæreditate repudiata?Respon.vt no.C.de repu.hære.l.fi.& facit.j.ad Tertyl.l.filij mater.§.j.&.j.de op.leg.l.mancipiorũ.in fi.Itẽ extranę[o] post repudiationẽ nõ potest adire:vt.C.de rep.her. l.sicut.nisi minor,in quo dic vt.ff.de mi.l.q̃ si minor.§. Scæuola.

Legitimus suum non excludit.

A e *Filius*. aliud in extraneo,nisi sit pupillus.Io.vt.ff.eo.l.ait prętor.& facit.ff.de inofficio.testa.l.si instituta.§.de inofficioso. Azo.&.C.de ordi.cog.l.fi.&.ff.de peti.hære.l.hæres furiosi.§.sed & si quid.&.j.vt in poss.leg.l.qui legatorum.

SI plures.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium,& substitui ei Seiũ, & decessit postea petit primus tẽpus ad deliberandum, certe bene debet habere:& si deliberatiõe habita repudiet hæreditatem,& Seius substitut' petat similiter tempus ad deliberandum,habere debet . dando enim prætor tempus ad deliberandum etiam substituto,quàm primum,id est,citius inueniet successorem qui respondeat creditoribus defuncti.Viuianus.

an impetrare debeat. Magísq; est vt ex causa debeat impetrare,cũ nondũ bona venierint. [d]

IX. PAVLVS libro quinquagesimo octauo ad Edictum.

FIlius [e] dũ deliberat, alimẽta habere debet ex hęreditate.

Quando sunt plures gradus hæredum: cuilibet per se assignatur tempus ad deliberandum. Paulus.

X. MARCELLVS libro vicesimo octauo Digestorum.

B SI plures [f] gradus sint hæredum instítutorum, per singulos obseruaturũ se ait prætor id quod[de]præfiniẽdo tẽpore deliberationis edicit: videlicet vt à primo quoq; ad sequentem translata hæreditate, quamprimum inueniat successorem,qui posit defuncti creditoribus respondere.

Appellatione filii continetur naturalis in seruitute conceptus, & in figura matrimonii. Paulus.

XI. IAVOLENVS libro quarto ex Posterioribus Labeonis.

C QVi filium [g] libertinũ [h] habebat, hæredẽ eũ instituerat: deinde ita scripserat: *Si mihi filius nullus erit qui in suam tutelã* [i] *veniat,tum Dama seruus liber & hæres esto*.is filius pupillus[&]libertinus erat.quærebatur si Dama liber esset? Trebatius [k] negat: quia filij appellatione libertinus quoq; contineretur. [l]Labeo cõtra: quia eo loco verum [m] filiũ accipi oportet. Trebatij sententiã probo, si tamẽ testatorem de hoc filio locutum esse apparet. [n]

D

f *Si plures*.facit infra, titu.ij.l.quamdiu institutus.& quod no.C.de cura.bo.dan.l.j.

QVi filium.] CASVS. Titius habens filium im puberé ex ancilla sua, & sic suum seruum,manumisit eum:& ita effectus est libertinus.instituit dictus Titius sibi hęredem dictum suum filium impuberẽ & libertinum.& postea ita dixit: si filius mihi nullus erit qui in suam tutelam veniat:tunc Dama seruus meus liber & hæres esto . & decessit dictus testator.quærebatur, an Dama liber esset ex dictis verbis testatoris? Et dicit Trebatius quòd nó, ea ratione,quia filij appellatione libertinus quoq; prædictus filius testatoris continetur: & ipse libertinus erat pupill': & sic in suam tutelam veniebat : ergo Dama nõ debet habere libertatem, cum testator ita dixerit, vt dictum est: si filius mihi nullus erit qui in suam tutelam veniat, tunc Dama seruus meus liber & hæres esto . & verum dixit Trebatius si appareat ex aliquo iusto iudicio testatorem de hoc filio locutum esse.Labeo autem voluit dicere contrarium: sed reprobata est eius sententia. Viuianus.

g *Qui filium*. pupillum.

h *Libertinum*. habuit enim ex ancilla sua vel ex aliena,& postea fuit manumissus:& sic non erat legitimus,sed naturalis.

i *Tutelam*. id est, adultam ætatem:vt.ff.de leg.iij.l.cum filio.

k *Negat*. scilicet eum statim liberũ esse.nam hic articulus, tũc, extraneum tẽpus significat:vt.ff.de condi.& demon.l.iiij.§.fin.

l *Contineretur*.No.appellatione filij etiam naturalis continetur. Filius sic.&.ff.de lega.ij. Lucius.§.fina.&.l.cum pater.§. volo. & infra, ad Trebel.l.hæredibus.§.fina.

m *Verum*. id est,iustum & legitimum:sed hic non fuerat legitimus:ergo nullus erat filius qui in suam tutelam venire posset:vnde videbatur quòd statim esset liber:sed contra est:vt subiicit. Et no. secundum Labeonem quòd appellatione filij, legitimi tantum continentur.sic.C.de institu.& substitu.l.generaliter.§.fina. in eo quod dicit,iusta sobole,&c.

n *Apparet*. in dubio perpenditur hoc ex dignitate & voluntate & conditione eius qui fideicommissum reliquit:vt.ff.ad Trebellianum.l.ex facto.§.si quis.& facit ad.l.istam supra,de hære.instituen.l.

BIU Cujas

tuen.l.quoties.in principio.Sed arg.contra in dicta lege,generaliter.§.fina.C.de institu.& substitu.

DE TESTAMENTO MILITIS.

Quia dixit in genere de testamentis:nunc in specie.sed in.C.econtra.

Militibus.] CASVS. Quia milites sunt simplices à legum observatione: ideo voluerũt imperatores antiqui & noui quòd rata esset eorũ voluntas quoquo modo testati fuissent, etiam si nuda voluntas eorum sit in testaméto. Secũdo plane dicit vn de dicatur miles. Tertio dicit vnde dicatur exercitus. Quarto reddit rationẽ quare prætor tractat in Infortiato de testamentis militum separatim à testamentis paganorum de quibus dictum est,scilicet quia cognouit prætor ex constitutionib⁹ principũ obseruari singularia iura & propria in testamẽtis militum. & hoc dicit cum lege sequenti.Viuianus.

a *Mandatis.*principũ.

b *Cum in notitiam.* aliàs:cum innocentiam: aliàs,cum in notitiam.

c *Commilitones.* Not. quòd appellat se militem.sic infra,de verborum significatione.l.familiæ.Azo.& nota, fidelissimos.aliàs secus: sicut in clericis, vt.C. de episcopis & cleric. l.generaliter. & infra, eodem.l.testaméta eorum.in prin.&.§.j.

d *Nuda.* à solennitate.& dic, aut est domi: & tũc iure communi: vt.C.eo.l.pe.aut in prælio: & tunc etiam nullo vocato teste: vt.C. eo.l.milites.dum tamẽ duobus saltem testibus probetur: vt infra,eo. l.Lucius. aut in tentorio: & tunc sunt duo vocandi: vt infra,eod. l.diuus.

e *Milites.* alludit vocabulo.sic infra, de acquiren.poss.l.j.in prin.

f *Millesimum.* quia de mille vnus strennuus eligebatur.

g *De milit.ideo.*sic infra, de iniur. item apud.§. hoc edictum.

Digestorũ seu Pandectarum Liber vicesimus nonus.

DE TESTAMENTO militis.

TITVLVS I.

1. VLPIANVS libro quadragesimo quinto ad Edictum.

MIlitibus liberam testamẽti factionem primum quidẽ diuus Iuli⁹ Cęsar cõcessit: sed ea concessio temporalis erat: postea verò primus diuus Titus dedit: post hos * Domitianus: postea diuus Nerua plenissimam indulgentiã in milites contulit,eámq; & Traianus secutus est:& exinde mãdatis [a] inseri cœpit caput tale: Caput ex mãdatis. Cum in notitiam [b] meã prolatum sit, subinde testamenta à cõmilitonibus relicta proferri quæ possit in controuersiam deduci si ad diligentiam legum reuocentur & obseruantiam:secutus animi mei ĩtegritudinẽ erga optimos fidelissimósq; cõmilitones [c], simplicitati eorum cõsulendũ existimaui: vt quoquo modo testati fuissent, rata esset eorũ volũtas.Faciant igitur testamẽta quo modo volent. faciant quo modo poterint:sufficiátq; ad bonorũ suorũ diuisionẽ faciẽdã nuda [d] volũtas testatoris. Miles [e] autẽ appellatur vel à militia,† id est, duritia quã pro nobis sustinẽt: aut à multitudine:aut à malo quod arcere milites solẽt: aut à numero millet hominũ:dictũ à Greco verbo, tractũ à tagmate.nã Græci mille hominũ multitudinẽ τάγμα appellant: quasi millesimum [f] quẽq; dictũ. vnde ipsum ducẽ χιλίαρχον appellãt. Exercit⁹ autẽ nomẽ ab exercitatiõe traxit.

2. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.

DE militis testamẽto ideo [g] separatim proconsul edicit,quòd optimè nouit ex constitutionibus principalib⁹ propria atq; singularia iura in testamentis eorum obseruari.

Id quod ex nostra voluntate dependet, intelligimur facere omni iure quo melius facere possumus.h.d.

3. VLPIANVS libro secundo ad Sabinum.

SI miles [h] qui destinauerat cõmuni iure testari, antè desecerit quàm testaretur:Põponi⁹ dubitat. Sed cur nõ in milite diuersum [i] probet? Neq; enim qui voluit iure cõmuni testari, statim beneficio militari renũtiauit.Nec credendus est quisquã genus [k] testandi eligere ad impugnãda sua iudicia, [l] sed magis vtroque genere voluisse, [m] propter fortuitos casus:quemadmodũ pleriq; pagani solent, cũ testamentũ faciunt,per scripturam adiicere, velle hoc etiã vice codicillorum valere. [n] [Nec]*quisquã [o] dixerit,si imperfectum sit testamentum,codicillos non esse. Nam secundum nostram sentẽtiam etiam diuus Marcus rescripsit.

4. IDEM lib. primo ad Sabinũ.

IVre militari surdum [p] & mutum testamentũ facere posse ante causariam missionem [q] in numeris [r] manentem,placet.

5. IDEM libro quarto ad Sabinum.

MIlites etiam his qui [sibi] hæredes extiterunt, possunt substituere [s] in his dumtaxat quę sunt ex testamento eorum consecuti.

6. IDEM libro quinto ad Sabinũ.

SI miles vnum ex fundo hæredem scripserit:creditur [t]* testamentum suum valeat vtroque genere testãdi, vt dictum est: ita plerique pagani testamentũ facientes solent expressè per scripturã adiicere in testamẽto, velle valere testamentum etiam iure codicillorum:& tunc sine dubio erũt codicilli, si sit testamentum dicti pagani imperfectũ: & iure codicillorum valebit.Viuianus.

h *Dubitat.* an valeat iure militari,vel non.

i *Diuersum.* quàm in pagano,in quo non tenet: vt Cod.de testa.l. hac consultissima.§. si quis autem.&.§.ex imperfecto.

k *Genus testandi.* iure communi.

l *Iudicia.* iure speciali.& ad hoc quòd eligens vnũ non renuntiat alteri.j.ti.j.l. Claudius.&.j.si quis omiss. cau. test.l.quia autem. j.respon.Sed arg.contra.C.de testa.l.nõ codicillum. & supra, de diuor.l.fina.§.fina.

m *Voluisse.* testari.

n *Valere.* vt &.C. de codicil.l.fi.&.ſ.de vulga. substi. l.cohæredi.§.cum filiæ. & ad idem C.de codicillis.l.j.

o *Nec quisquã.* aliàs, nec quisquã. aliàs deest,nec: & tunc subaudi,non dicet: nam &c. & aliàs est, quis.& lege interrogatiuè.

Iure militari.] CASVS. Surdus & mutus miles in militia existẽs potest iure militari facere testamentũ.Vi.

p *Surdum.* id est, eum qui est surdus & mut⁹. quid autem sit in pagano, plene dicitur.C. q test.fa.poss.l. discretis. & supra, de testa.l.qui in potestate.§.fina.&.l. sequen.H.

q *Missionem.* sed an post,dic vt institit.eo.§. quinimo.

r *In numeris.* id est, exercitu.

f *Milites.Substituere.* directo cum illi decesserint.alias nullũ esset priuilegium: vt institit.de pupil.substi.§.fina.& probatur hoc infra,eod.l.miles ita.§.exhæredato.&. C.eod.l.in testamento.in fi.&.ſ.tit.iij.l.centurio.

Si miles.] CASVS. Si miles instituat sibi hæredem Titium ex fundo:quantum ad totum aliud suum patrimonium remanet intestatus.miles enim potest decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus:quod non est in pagano.Viuianus.

t *Creditur.* immò contra: vt infra,eo.l.si certarum.quæ est contra.Solu. creditur hic,scilicet à iure:si probatur hoc voluisse militem. nam præsumo quòd hæredi omnia dare voluerit: vt ibi.

Item

Si miles..] CASVS. Quidam miles cum posset iure militari testari, cœpit eo iure facere testamentum quo pagani communiter faciunt: & antequam compleret testamentum,decessit:fuit tamen quæsitum, an valeat illud quod fecit de testamento? Et respon. quòd sic.licet enim in pagano nõ valeret testamentum inceptum, & non consummatum : tamen in milite diuersum debet probari, scilicet vt valeat. licet de hoc Pomponius dubitauerit. neque enim dictus miles qui noluit testari iure communi, videtur statim renuntiasse beneficio militari : nec credendum est quòd elegerit dictum modum testandi ad impugnandum illud quod faceret testando:sed magis voluisse valere iudicium suum vtroque genere testandi,scilicet communi & militari.& hoc propter for-

† *Facit ad hãc.l. in.ea cũ sup abbatia. in fi. cum glos. fi. post pri. extra de offi. delega.*

* *Flo. nec, deest. sed post verbũ esse, interrogationis nota ponitur.*

* *Flo. creditum*

Item contra.C.e.l.quamquã.Solu.vt modo dixi. vel ibi instituit ex yncia vel vnciis: vnde non potest ibi probari contrarium.hic in re certa. & est ratio,quia ibi in quotis: & ideo secundum eam proportionabilitatem in cæteris videtur quòd hic in singulis nõ videtur sic fieri. si autem vnum ex paganicis instituat vel ex castrensibus,illa sola habet:vt.C.eo.l.j.&.ij.& ibi.no.distinctè. & facit.ſ.de hære.instit.l.j. §.si ex fũdo.& de vulg. subst.l.cohæredi.§.fin. &.j.ad Treb.l.cogi.§. sed & si. &.j. de regu. iur.l.ius nostrum. &.j. de castren. pecu.l.hæreditate.§.j.& instit.de hære. insti.§.non autẽ.

Qui iure.] *CASVS.* Miles iure militari faciens testamentum, & ignorãs vxorem suam prægnantem esse, cum esset prægnans, præteriit posthumum: vel in veritate non erat prægnans,sed post testamẽtum viuo dicto milite concepit & peperit: & vtroque prædictorum casuum fuit eo animo dictus miles, vt vellet suum hęredẽ esse illum quicunque sibi nasceretur.non rumpitur testamentũ eius.Et idem est si post testamentum arrogauit filiũ.nam nõ rumpet eius testamẽtũ arrogatus si maluit miles prædictus decedere durante eodẽ testamento. idémque est similiter si post testamentum nepos succesit ei in filij mortui locũ.& idem est si post testamẽtũ natus est filius ei viuo se: & ità est in isto alio casu:Quidã paganᵒ fecit testamentũ nõ iure: & postea cœpit militare: & voluit quod dictum suũ testamentũ valeret iure militari.Certe bene incipiet valere iure militari.&.h.d.cum duabus.ll.seq. Viuia.

†*Quid sit, hostiũ potitus, vide apud Ant. Aug. Emẽdationũ libro.4.c.10*

quantum ad residuũ patrimonium,intestatus decesisse. Miles enim pro parte testatus potest decedere,[&]pro parte intestatus.

Inspicitur animus militis circa testamẽtum vt non rumpatur agnatione: quod in pagano secus esset.

VII. IDEM libro nono ad Sabinum.

QVi iure[a] militari testatur, etsi ignorauerit prægnantem vxorem, vel non fuit prægnans: hoc tamen animo fuit,vt vellet, quisquis sibi nasceretur,exhæredem esse:testamentum non rumpitur[b].

VIII. MARCELLVS libro decimo Digestorum.

IDem est & si adrogauerit[c] filium, nepósve[d] successerit in locum filij[e].

IX. VLPIANVS libro nono ad Sabinum.

IDémq; erit dicendũ,& si nato filio, viuo se, maluit eodem[f] testamento durãte decedere. Nã videtur iure militari refeciſſe testamẽtũ:vt est rescriptũ à diuo Pio in eo qui cũ esset paganus, fecit testamentũ, mox militare cœpit. Nam hoc quoq; iure militari incipiet valere, si hoc maluit[g] miles

X. IDEM libro vndecimo ad Sabinum.

FAcere[h] testamentum [miles] hostiũ potitus†,nec iure militare potest.

Sermo debet intelligi secundũ conditionem personæ ad quam dirigitur. Barto.

XI. IDEM libro quadragesimo quinto ad Edictum.

EX militari delicto† capite dãnatis testamentũ facere licet[i] super bonis dũtaxat castrensibus. Sed vtrũ iure militari,an iure cõmuni, quæritur? Magis autẽ est vt iure[k] militari eis testãdũ sit. Nam cũ ei quasi militi tribuatur ius testandi:cõsequẽs erit dicere iure militari ei testandũ. Quod ita intelligi oportet, si nõ sacramẽti fides[l] rupta sit. ⁋Si miles incertus an sui iuris sit[m], testamentũ fecerit: in ea conditione est testamentũ eius, vt valeat. Nam & si incertus[n] an pater suus viuat, testamentũ fecerit: testamentum eius valebit. ⁋Si filiusfamiliàs ignorans[o] patrẽ suum decesisse, de castrensi peculio in militia testatus sit: nõ pertinebunt[p] ad hæredem eius,patris bona, sed sola castrensia:

XII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

MIlites enim ea dumtaxat quæ habent[q], scriptis relinquunt.

XIII. VLPIANVS libro quadragesimo quinto ad Edictum.

IDem est[r] & si de testamento mutando cogitauit, nõ quia adimere volebat castrensia bona hæredi scripto, sed quia de paternis testari volebat, & aliũ hæredem scribere. Sed si iam veteranus[s] decesit: vniuersa bona[t], etiam paterna, ad hæ-

in castrensibus & paternis bonis:& postea cogitauit de testamento mutãdo,& de instituendo sibi alium hæredẽ in paternis bonis solis? nunquid dicta bona habebit primus hæres.ſ.Titius?Et dicitur q̃ non:sicut nec supra,in proxi.casu habebũt ergo hoc casu paterna bona venientes ab intestato, & nõ primus hæres, neque ille quẽ in secundo instituere in corde gesserat.Sed si retento eodẽ casu decesit factus veteranus, vniuersa bona debent ad Titium primum hæredẽ pertinere, & nõ ad venientes ab intestato. & est ratio: quia postquam factus est veteranus,non potuit de parte bonorum testari,& de parte non. &.h.d. vſq; ad.l. neque.§.j.Viuianus.

i *Licet.*secus in paganus: vt.ſ.de testa.l.cùm qui.§.j.&.§.finali.

k *Vt iure militari.*aliàs, naturali: vt.ſ.de iniusto test.l.ſi quis ex.§.ritũ. &.j. de leg.iij.l.ſi quis.in principio.§.miles. &.j.de veter. milit. suc.l.prima. Sed cõtra C.de inofficioso test.l.ſi quando.Solutio,vt ibi. & adde hic distinctionẽ quæ est.C.eo.l. à militibus. *ADDITIO.* Dic secundum Bartolũ, hic q̃ si cum milite loquebatur, intelligitur q̃ facit iure militari.nam sermo debet intelligi secundum conditionẽ personæ ad quam dirigitur:vt hic, &.l.plenum. §.equitij, supra,de vsu & habitu. & per Dynum in cap. ea quæ de regulis iur. libro sexto.

l *Sacramenti fides.*id est,si nõ fecit cõtra alij quod capitulum quod iurauit:vt ire ad hostes: vel vendere arma.

m *An sui iuris sit.*quia dubitat an fuerit cõpetens iudex, videlicet ille coram quo fuit emancipatus: quod est opus:vt.C.de eman.liber.l.j.&.l.ſi. vel an sint latrones vel hostes qui eum ceperũt,vt in pagano dicitur:vt.j.de leg.iij.l.j.in prin.

n *Nam & si incertus.* secus in pagano: vt.ſ.de testa.l.de statu & infra, de leg.j.l.j.in princi. & de codici.l.Aristo. & infra, de acquirenda hære.l.hæres.quæ sunt contra. sed si hæres de statu suo dubitet,non nocet additioni: vt infra,titu.j.l.ſed & si de sua.& dic vt ibi. *ADDITIO.* Pro intellectu istius gloſſ. dic quòd si est incertus an sit filiusfami.vel patersamil. miles,potest testari: quia quomodocunque se habet permittitur sibi testari: secus si miles sit incertus an sit sui iuris vel seruus:puta est incertus an sit captus ab hostibus vel à latronibus: quia tunc non potest testari secundum Iaco.de Ra.Pe.& Cy.& Bal. *Ie ne comprens pas ici mot.*

o *Ignorans.* maximè,secundum quosdam.Accursius.

p *Non pertinebunt.* secus si paganus.i.veteranus est factus: vt.j. l.iij.in fin.&.j.de castren.pecu.l.hæreditate.§.j.Accursius.

q *Milites. Habent.* & tenent,scilicet in castris. sic infra, de verbo.oblig.l.stipulatio ista habere. & subaudi, scilicet si voluerit.& de paganis remanet intestatus: vt.C.eo.l.j.&.ij. hic enim de paganis testari noluit.

r *Idem est.* vt hæres castrensium non habeat nisi castrensia.

ſ *Veteranus.* post annum missionis: secus si ante: vt instit.eo. §.sed hactenus.

t *Vniuersa bona.* vt.j.de castren.pecu.l.hæreditate.§.primo. *Neque enim.*] *CASVS.* in.§.deportati. vſque in finem.l.cum seq.

BIU Cujas

seq. Non solum deportati, sed etiam omnes illi qui alias ex testamento capere non possunt, à milite hæredes instituí possunt, præter seruum pœnæ, quem hæredē instituere non potest. sed si tempore mortis dicti militis inueniatur in ciuitate dictus pœnæ seruus, cōualescit institutio. & idē est in omni alio non capace à milite instituto, & postea capace inuento tempore mortis militis. Quid si dictus miles instituat sibi hæredē seruū suum quem liberum esse credebat, & non dedit ei libertatem? Certe non valet institutio. Sed quid si dictus miles instituit sibi hæredē Titium, & ei substituit Seium: & dicto suo seruo libertatem dedit: & rogauit dictum institutum & substitutum vt hæreditatē restituerent dicto seruo: & postea decessit dictus miles: & postea antequā adirent, decesserunt institutus & substitutus: nūquid habebit libertatē & hæreditatem dictus seruus? Et dicitur ℣ sic: ac si libertas & hæreditas data esset ei directo. In testamento autē pagani distingueretur in prædicto casu: quia si decederet institutus & substitutus viuente dicto testatore & sciente, tunc nihil noui statuendū esset, & sic nō valeret libertas testamento data dicto seruo. si autem decessissent dictus institutus & substitutus ignorante testatore, vel post mortem testatoris: subueniendum est vt valeat libertas, & habeat hæreditatem dictus seruus libertate donatus. Viuianus.

Ex testamento.

redem pertinere castrensium, Marcellus libro vndecimo* Digestorū scribit. neque enim[a] iam potuit de parte bonorum testari, [de parte[b] non.] Deportati[c] *, & fere[d] omnes [ij] qui testamenti factionem non habent, à milite hæredes instituí possunt. Sed si seruum[e] pœnæ, hæredem scribat, institutio non valebit. sed si mortis tempore in ciuitate inueniatur, institutio incipit conualescere[f], quasi nunc data hæreditate. Et generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles scribit hæredes, vt institutio incipiat vires habere si mortis tempore[g] talis inueniatur, vt à milite instituí potuerit. ℣ Si seruū proprium, quem liberum esse credidisset, miles hæredem sine libertate instituit: in ea cōditione est institutio, vt nō valeat[h].

Fauore militis & fauore libertatis & institutionis fideicommiss. libertas trahitur ad directam.

℣ Cum miles in testamēto suo seruo libertatē dederit, eidémque & à primo[i] & à secundo[k] hærede per fideicōmissum hereditatem reliquerit[l]: quamuis & primus hæres & substitutus prius quàm adierint hæreditatem, mortem obierint[m]: non debere intestati exitum facere, Imperator noster cū diuo Seuero rescripsit: sed perinde habendum est, acsi eidem seruo libertas simul & hæreditas directò data esset[n]: quæ vtraque ad eum peruenire testatorē voluisse, negari non potest.

XIIII. MAECIANVS libro quarto Fideicommissorum.

TRactabatur[o] an tale aliquid & in paganorū testamētis indulgendū esset. Et placuit, non sine distinctione hoc fieri: sed si quidem viuo testatore & sciente decessissent, nihil noui[p] statuendum: si autem ignorante, aut post mortē eius, omnimodo subueniendum[q].

XV. VLPIANVS libro quadragesimo quinto ad Edictum.

IN fraudem[r] planè creditorum nec miles ampli[s] quàm

a *Neque enim.* continuatur cum superiori lege. l. idem &c.

b *De parte.* cum iure communi debeant testari: vt institu. e. §. sed hactenus.

c *Deportati.* hi non capiunt iure communi: vt. C. de hære. insti. l. j. & infra, de bono. possess. l. edicto prætoris. sed ex testamento militis sic: vt hic, & infra, de lega. iij. l. si deportati. §. si miles. sic ergo hic passiue accipitur testamenti factio: vt institu. de hære. quali. & dif. §. testamenti.

d *Et fere.* sunt autem multi: vt no. instit. de lega. §. legari. fere autem dicit propter illud quod est infra, proxi. §. &. §. si seruum. & de his quæ pro non scrip. ha. l. fi. & infra, de his quibus vt indig. l. mulierem. & infra, eo. l. miles. §. mulier. &. C. de hære. l. fin. & sic facit. C. eo. l. ex testamento.

e *Seruum pœnæ.* ad hoc. j. de his quæ pro non scriptis. l. iij.

f *Conualescere.* sic infra, de rebus dub. l. si cognatis. Arg. contra infra, de regu. iur. l. quæ ab initio.

g *Mortis tempore.* in aliis tria tempora: vt supra, de hære. insti. l. si alienum. §. primo.

h *Non valeat.* vt instit. qui da. tu. poss. §. plane. sic & infra, de fideicom. lib. l. generaliter. §. si quis tu. Sed contra. C. de hæred. instit. l. cum proponas. vbi tenet testamentum. Solu. nec ibi tenet institutio in primo casu: & ideo substitutus admittitur. Item in secundo ideo ibi tenet, quia erat communis: vnde erat cui quærere posset hic proprius. vnde non erat cui quærere posset nisi ipsi testanti, vel eius futuro legitimo facto hæredi: quia erat eadem persona secum. Item facit. C. de necess. ser. l. ij.

i *A primo.* scilicet instituto.

k *Secundo.* scilicet substituto.

l *Reliquerit.* scilicet vt qui eorum esset hæres, restitueret.

m *Obierint.* viuo vel mortuo testatore. sed in pagano distinguitur: vt infra. l. proxima.

n *Data esset.* quod quidem tam militiæ quàm libertatis fauore contingit. R. & sic est. C. ad Trebel. l. penul. §. cum autem. &. j. ad Trebel. l. facta. in fine.

o *Tractabatur an tale aliquid.* quale est illud quod dictū est de militis testamento. s. l. proxi. in fin.

p *Nihil noui.* id est, nil valebit. & sic non valet libertas eō testamento data: potuit enim mutare, & non fecit: & ideo videtur firmare: vt supra, eo. l. idem erit. & arg. C. de inoffi. test. l. iij.

q *Subueniendū.* est testamento vt valeat, & quidem fauore libertatis: sed hodie videtur hoc ius cōmune etiā sine fauore libertatis vel militiæ: vt. C. ad Trebel. l. penult. §. cum autem. vbi mortuo instituto transeunt actiones sine restitutione: sed illud quādo est in quem transeant: hic erat seruus in quē transire non potest fideicommissum nisi sit liber: & liber esse non potest nisi adita hæreditate: vt. C. de cadu. tollen. l. j. §. in nouissimo. sed dispensatur fauore libertatis: vt hic, & infra, ad Trebellia. l. facta. §. fina. & supra. l. proxi. fauore libertatis & militiæ. & sic not. valere testamē- *Testamētū sine institutione.*
tum sine institutione. *Sine institutione.*

IN fraudē.] CASVS tione quam in princi. est planus *doque* vaq; vsque ad. §. sicut autē. *let.*

Miles potest dare hæreditatem suam sua voluntate, & etiam ādimere ei cui dedit. vnde nullius erit momenti militis testamentum si ipsum miles cancellauerit vel inciderit. si autem post cancellationem valere voluerit testamentum suum: valebit ex suprema eius voluntate. Quid si miles induxit testamentum suum: & postea cum anulo suo signauit ipsum? certe tunc distinguitur quo proposito signauit. nam si signauit ex eo quòd pœnituit eum quòd mutauerat voluntatem cum induxit testamentum: intelligitur renouatum testamentum. si autem ideo cum anulo signauit, quia volebat ita stare clausum testamentum, ne possent legi ea quæ in eo scripta fuerant: existimabitur potior causa iudicij militis facti irriti propter dictam inductionem: & ita sicut erat irritum testamentum per inductiones, ita remanebit. [TESTAMENTVM ANTE.] Titius paganus fecit non iure testamentum: & postea factus miles decessit. nunquid militari iure valet dictum testamentum? Et dicitur quòd sic: nisi dictus miles contrarium dixisset. Sequens. §. dicit quòd si aliquis scribat se hæredem in testamento militis: non remittitur ei pœna senatusconsulti Liboniani, de qua dicitur infra, de falsis. l. diuus. [MILES ET ADTEMPVS.] Hic. §. dicit quatuor quæ permittuntur militi quæ non permitterentur pagano. Primum est, quia potest Titium instituere vsque ad Pascha: & dicere quòd à Paschate in antea sit sibi hæres Seius. Secundum est, quia potest dicere ita in testamento suo: Titius sit mihi hæres: & postquam nauis ex Asia venerit, Seius sit mihi hæres. Tertium est, quia potest ita dicere: Titius sit mihi hæres vsque dum nauis ex Asia venerit. Quartum est, quia sibi & filio suo potest facere testamentum iure militari, & soli filio, & non sibi: & hoc casu cum facit soli filio testamentum, ita demum valet si miles prædictus in militia decesserit, vel si decesserit domi intra annum à tempore quo fuit missus de militia. [BONORVM.] generaliter determinatum est institu. de bonorum possessionib. §. fin. intra quantum tempus potest peti bonorum possessio. nunquid post illud tempus poterit hæres militis petere bonorum possessionem in bonis militis? Et dicitur quòd non: & sic etiam vtitur iure communi in hoc alio casu: Legauit miles Titio fundum sibi in dotem inæstimatum datum. certe sicut lex Iulia prohibet in paganis: ita & in militibus. & h. d. cum. l. seq. Viuianus.

r *In fraudem.* facit supra, de hære. institu. l. qui soluendo. &. l. soluendo. nec enim in alterius damnum alteri debet dari priuilegium:

BIU Cujas

legium: vt.C.de eman.li.l.nec auus.

a *Nuda.* à solennitate verborum. verbis tamen opus est: vt infra, eo.l.Lucius.

b *Signasset.* id est sigillasset & clausisset. Accursius.

c *Cogniturus.* id est, iudex considerabit.

d *Si ideo.* scilicet clausit & sigillauit.

e *Potior.* quàm causam reformari. ná neque firmatur. sed quid in dubio? Respon. non cancellatum remaneat, vt hic, & quia dixit ꝑbabitur. ſ. ꝓxime. & facit ad.l. ſ. de testa. l. ad testium. §. si signa. &.l. si testamẽtum quod resignauerit. &.j. si tab. test. l.j. §. si hæres. &. ſ. e.l. idẽ erit. &.j. e.l. tribunus. §. fina. &.l. Titius. in fi. & instit. eo. §. sed & si quis.

f *Testamentum.* nõ solenne.

g *Ante militiam.* Sed quo modo erat miles ante militiam? Respõ. miles non militans: & in eo hoc intellige. secus si paganus erat: vt hic, & infra, eo.l. tribunus. §. fi. &. ſ. e.l. idem. quæ sunt contra.

h *Iure.* ciuili. mutato personæ statu plenius tenet prima voluntas: vt. ſ. e.l. neq;. §.j. & ar. supra, de ac. empt. l. si quis alienam. & de rei vin. l. si à Titio.

i *Senatusconsulti.* scilicet Liboniani: quod fuit factũ ad supplendã l. Cor. de fal. & quod dicit pœna, dic falsi: vt infra, de fal. in rub. &. l. diuus. sic ergo priuilegium testantis nõ tollit delictũ scribentis: sed priuilegiũ scribẽtis tollit: vt. C. de his qui sibi adscri. l. quod adhibitus. & facit infra, de his qui sibi adscri. l. fi.

k *Miles.* facit. j. e. l. miles ita. §.ij. &. l. quæreb atur. §. fi. &. C. e. l. certi. Sed aliud in pagano: vt supra, de hære. instit. u. l. si hæreditas. & insti. de hære. insti. §. hæres pure. Hug.

l *Soli filio.* vt infra, eo. l. miles ita. §. fin. in pagano secus: vt. ſ. de vulg. substi. l. ij. §. quisquis autem.

m *Quod testamentum.* scilicet solius filij.

n *Tempora.* c. dierum vel anni: vt insti. de bo. pos. §. liberis.

o *Generalis.* scilicet vt non sit vlla exceptio.

P *Dotalem. Legem Iuliam.* quę inhibet alienationẽ fundi dotalis: vt insti. qui ali. non licet. in prin. & facit. j. de le. ij. l. cum pater. §. qui dotale. Et nota priuilegiũ non tollere priuilegium. fic. ſ. ex quibus cau. ma. l. fin. Sed an debeatur hoc casu æstimatio? Respond. non, cum legatarius non habeat eius commercium: vt. j. de leg. ij. l. mortuo. §. Labeo.

Priuilegiũ nõ tollit priuilegium.

Si certarum.] CASVS. Titius miles instituit sibi Seium hæredem in vrbanis prędiis suis, & Semproniũ in rusticis, & Gaiũ in omnibus aliis suis rebus: postea decessit dictus miles. nũc quęritur, an valuerit dicta institutio? Et dicitur ꝙ sic, & perinde haberi debet ac si instituisset eos sine partibus, & prælegasset dicto Seio vrbana prædia, & Sempronio rustica, & Gaio alias suas res, vt sic habeant æquales partes vniuersæ hæreditatis: sed dictas res habet vnus ab aliis suis coheredibus per prœceptionem. Sed quid si instituit Seium in castrensibus suis rebus, Gaium autẽ in aliis? vnum necessarium facere poterit. ℣ Sicut autẽ hæreditatem miles nuda [a] voluntate dare potest, ita & adimere potest. Denique, si cancellauerit testamẽtum suum, vel inciderit: nullius erit momenti. Si tamen testamentum [suum] cancellauerit, & mox valere voluerit: valebit ex suprema voluntate. Et ideo cùm miles induxisset testamentum suum, mox anulo suo signasset [b]: qui super ea re cogniturus [c] erit, cõsiderabit quo ꝓposito id fecerit. Nam si mutatæ voluntatis eum penituisse probabitur: renouatum testamentum intelligetur. Quòd si ideo [d], ne ea quæ scripta fuerint, legi possint: causa irriti facti iudicij potior [e] existimabitur. ℣ Testamentum [f] ante militiam [g] factum à milite, si in militia decesserit, iure [h] militari valere, si militis [subiuncta] voluntas† contraria non sit, diuus Pius rescripsit.

Priuilegium militis non tollit delictum scribentis. Bartolus.

℣ Si quis se scribat hæredem in testamento militis: non remittitur ei senatusconsulti [i] pœna. ℣ Miles [k] †& ad tẽpus hęredem facere potest, & alium post tẽpus, vel ex cõditione, vel in cõditionem. Item tam sibi, quàm filio iure militari testamentũ facere potest: & soli filio [l], tametsi sibi nõ fecerit. quod testamentum [m] valebit, si fortè pater vel in militia, vel intra annum militiæ decesit. ℣ Bonorum possessionem vltra tempora [n] edicto determinata nec militis posse agnosci Papinianus libro quarto decimo Quęstionum scribit: quia generalis [o] est ista determinatio.

XVI. PAVLVS libro quadragesimo tertio ad Edictum.

DOtalem fundũ si legauerit miles: nõ erit ratum legatum, propter legẽ Iuliam [P].

XVII. GAIVS libro quinto decimo ad Edictum prouinciale.

SI certarum rerum hæredes instituerit miles, veluti aliũ vrbanorum prædiorum, alium rusticorum, alium cæterarum rerum: valebit institutio, perindéque habebitur atque si sine partibus hæredes eos instituisset, résque omnes suas per præceptionem cuíque legando distribuisset [q]. ℣ Iulianus etiam ait, si quis alium castrensium rerum, alium cæterarum scripsisset [hæredẽ:] quasi duorum hominum duas hæreditates [r] intelligi: vt etiã in æs alienum quod in castris cõtractum esset, solus is teneatur qui castrensium rerum hæres institutus esset: extra castra contracto ære alieno is solus obligetur, qui cæterarum rerum hæres scriptus esset. Cui scilicet conueniens videtur respondisse, vt ex quaqua causa debeatur militi: vel huic hæredi, vel illi, ipso iure debeatur. Quòd si alterutra pars bonorum æri alieno quod ex ea causa pẽdebit, nõ sufficiat, & propter hoc nunquid ille qui institutus est in castrensibus, tenebitur ære alieno per militem cõtracto in aliis rebus, vel econtra? Et dicitur ꝙ non: immò quilibet hæredũ tenebitur pro illo tantum ære alieno quod cõtractum est in illis bonis in quibus ipse institutus est. & quod dixi in debito à milite: idem est in credito. Sed quid si pars instituti in castrensibus rebus nõ sufficiat ære alieno per militem cõtracto super castrensibus bonis, & ita noluit hęreditatem adire & institutus in paganicis rebus quæ nõ erant grauatæ multum ære alieno, adiuit ꝓ sua parte. nunquid tenetur satisfacere etiam illis creditoribus qui crediderũt super bonis castrensibus? Et dicitur ꝙ sic: aut si nõ vult satisfacere, debet eis dimittere totam hæreditatem, & quod dixi in instituto in paganicis, idem esset in instituto in castrensibus ecõtra. [*SI EODEM.*] Titius miles instituit sibi hæredem Seium: & in eodem testamento exhæredauit dictũ Seiũ. certe adempta videtur Seio hæreditas: paganus autẽ non posset ita adimere per exhæredationem. [*SI PATER.*] Filiusfamilias miles, & castrense peculiũ habens instituit sibi hęredẽ patrem suum in dicto peculio: & quibusdã legata reliquit. pater autem nolens legatariis respondere, omisit additionem ex testamento, & possidebat alio modo quasdam res ex dicto peculio. certe tenetur legatariis. & idẽ esset si dolo desiisset possidere dictas res peculiares. [*SI MILES TESTAMENTVM.*] Titius miles fecit testamentum in militia existens, & legata in specieb [9] certis in dicto testamento quibusdam reliquit: & postea in eodem testamento ita dixit: si quos codicillos faciam [j], eos confirmo in hoc meo testamento. his completis remissus fuit de militia: & postea domi existens fecit codicillos, & reliquit quibusdam aliis legata in speciebus certis similiter: & intra annum quo fuit de dicta militia missus, decessit. nunquid in codicillis seruabitur forma iuris ciuilis & communis: scilicet vt de dictis legatis in codicillis relictis possit detrahi quarta, cum quadrans solutis legatis non remaneat hæredi? & videtur quòd non: quia dicti codicilli fuerunt (vt dictum est) confirmati in dicto testamento in militia facto. vnde sicut de legatis in dicto testamento relictis non potest detrahi Falcidia iure militum speciali, ita videtur quòd non possit detrahi Falcidia de dictis legatis in codicillis relictis. Dicitur tamen hic quòd bene possit detrahi Falcidia de dictis legatis in codicillis relictis: & hoc idco, quia iam desierat esse miles cum fecit codicillos. Viuianus.

†*Hunc locũ pulchrè ac subtiliter explicat Viglius in cõmenta. ad §. sed & si quis ante. de milit. testa. Institu. lib. 2.*

Testatis priuilegiũ delictum scribentis non tollit.

†*De hoc. §. vide in. c. 1. in gl. super ver. absque deductione. circa med. ibi, cõpendiosa quæ fit his verbis. extra de testa.*

q *Distribuisset.* sic & in pagano: vt supra, de hære. insti. l. ex facto. §. j. & facit supra, eo. l. si miles. & quod ibi not. &. C. eod. l. j. &. ij. & quæ ibi no.

r *Duas hæreditates.* ad hoc supra, de cõpensationib. l. si cum militi. & supra, famil. ercis. l. hæredes. §. j. & facit supra, eo. l. si miles. & quod ibi no. &. C. eo. l. j. &. ij.

Soluere.

BIU Cujas

a *Soluere.* id est, tradere: & hoc ne priuilegium noceat creditoribus: vt. ff. eo. l. cum filius. & est ad hoc. ff. titu. j. l. cum hæreditate. & ff. de bono. pos. l. sed cum patrono. in prin. Item contra. ff. eo. l. si duobus. Sol. ibi. Item contra. ff. quibus mo. vsusfru. amit. l. si sub cõditione. sed ibi sunt duo testãtes: hic vnus. Item ibi duo testamenta: hic vnum. Item quare in prin. huius legis non concomitatur æs alienum res, vt hic? Respon. ibi nó est vniuersitas: hic sic. nam bona castrensia vna vniuersitas est: & sic est paganica alia: & ita ibi totum patrimoniũ intuetur æs alienum: vt. ff. ad Trebel. l. j. §. si hæres. & ff. de iud. l. si fideicõmissum. §. tractatum.

b *Si eodem.* prout habes in fi. §. nó possit: pone casum in seruo hærede instituto, & libero. nam eodẽ testamento potest ei adimi hæreditas sola sine libertate: & hoc à milite, nó a pagano: vt &. ff. de libe. & posthu. l. si ita. §. regula. Et quod dicit, exhæredem. i. hæreditatem adimendo dicẽdo, exhęredo vel adimo. Itẽ pone in libero extraneo instituto, & eodẽ testamento postea exhæredato. nã hoc miles facere potest, nó paganus: quia res est in extraneo inepta exhæredatio: vt. j. de verbo. oblig. l. quidã cum filium. sed miles nuda volũtate aufert: vt. ff. eo. l. in fraudẽ. §. j. & secundũ hoc ordina literam in fi. nisi sola exhęredatione nó possit &c. Si vero habeas sine non, dic ꝙ miles potest adimere hęreditatẽ datam eodem testamento, cum hoc possit paganus: & forte fiet istud etiã per verbum, exhæredo, quod apte ponitur iam eo instituto. aliàs nó: vt. d. l. quidã. & facit. ff. de testa. l. hæredes. §. si quid post. &. C. de testa. l. hac cõsultissima. §. si quis autẽ. & l. sancimus. *ADDITIO.* Dic secundũ Bal. hic ꝙ prima casus positio est vera secundũ literam negatiuã: vltima secundũ affirmatiuã est vera: sed media est falsa: vt. ff. de hęre. inst. l. si pater.

c *Legatorum actio.* vt in eũ qui omissa causa testamenti ab intestato possidet hæreditatem: vt. j. si quis omis. cau. testa. l. j. & intellige patrem teneri ad finem peculij, & perpetuo: licet aliàs deberet teneri & soleat nomine peculij vsque ad annum tantum, scilicet cũ ab intestato filius decessit: vt omnia hæc probantur aperte. j. de castren. pecu. l. pater qui. H. Item dic quòd nisi fuisset testatus pater, iure peculij occupasset: vt. j. de castren. pecu. l. ij.

d *Si miles.* ad euidentiam dic quòd Falcidia cessat in testaméto militis: vt. C. ad leg. Falci. in testamento. &. C. eo. l. in testamento.

e *Plerisque.* & bene.

f *Regulam.* id est, solennitatem vt habeat locum Falcidia.

g *Confirmati sunt.* & ideo videbatur tempus testamenti tantũ inspiciendum: & perinde ac si in testamento essent relicta legata in codicillis: vt. j. de codicil. l. ij. §. codicillorum. sed tamen secus: vt hic dicit, & infra. l. proxi &. j. ad leg. Falci. l. si miles. H. & not. ar.

Addera quòd si legatus reseruat sibi primam vacaturam in aliqua ecclesia, & excommunicauit rebelles: & eo facto priuato cœpit locus vacare: quòd non teneat eius excómunicatio: vt tempus in quo præbenda debet conferri, inspiciatur: & non quo ipse retinuit. sic arbiter non potest statuere diem in tempus in quo non est futurus arbiter: vt supra, de arbi. l. si cum dies. §. si intra. & facit infra, de codicil. l. conficiuntur. §. si miles. &. C. de manu. testa. l. j. & continua. l. sequentem.

Si verò.] *CASVS.* Pone quòd in dicto testamento & in dictis codicillis vt in proxi. §. l. præceden. reliquit dictus miles legata in quantitate consistentia: & tot reliquit, quot vtrisque simul compositis & computatis excedunt dodrantem, & tangunt quadranté qui debet ad minus remanere hæredi de iure. quo modo minuentur per Falcidiam legata in quibus dictum est locum

A habere Falcidiam, id est, legata in codicillis data? Respon. quòd ex omnibus bonis debent solui solida legata in testamento data: quia de eis non debet detrahi Falcidia, vt dictum est. illud autem quod supereſt de dictis legatis, debet diuidi inter hæredes ex vna parte, & illos legatarios quib⁹ legatũ est in codicillis, ex alia, hoc modo scilicet, vt legatarij habeãt dodrantẽ, & hæredes quadrantẽ. Sed quid si dicta legata in testaméto relicta cõsumãt quantitatẽ vniuersorũ bonorũ? nũquid habebunt aliquid illi legatarij quibus legatum est in codicillis, an nihil? & certe hic talis modus seruabitur. Ponę ꝙ dict⁹ miles habebat ĩ bonis. xij. & in testamento legauit. xij. & in codicillis. iiij. & sic legauit. iiij. plus ꝙ haberet in bonis. certe ista. iiij. debent statim detrahi de vtrisque legatis: & ita remanebũt legata testaméti. x. & legata codicillorũ duo. certe de duob⁹ quæ remanent relicta in codicillis, detrahetur Falci. & nõ de. x. quæ remanent relicta in testamẽto. & hoc ideo, quia & si antequam esset missus de militia dictus miles, legasset non solum in testamento, sed etiã in codicillis dicta. xvj. cõtribuerentur omnia legata. & ꝑ rata ex omnibus legatis decederet dicta portio quã amplius legauerat, quàm in bonis suis habebat, id est, dicta quatuor. Si autem legasset in dicto testamento quinque, & in dictis codicillis alia quinque, cum habeat in bonis suis. xij. soluuntur integra quinque legatariis testamenti: & quod deest hæredi ad quartam, supplebitur eidem de legatis in codicillis relictis. i. de aliis quinque. vnde hæres habebit tria, & legatarij codicillorum habent quatuor. Viuianus.

h *Si verò composita.* id est, computata: cum sint in quantitate relicta. nã supra locutus est vbi sunt in specie relicta: vt si vni fundum, alij domum legauit: & tunc euidens est de quo detrahitur, & quid debeat soluere hæres. si vero in quantitate sunt hæc & alia relicta: tunc merito quęritur quantum vel quo modo debeat soluere hæres. Azo.

i *Data sunt.* id est, relicta videntur.

k *Vltra dodrantem sint.* ita ꝙ totam substantiam consumant: vt differat ab vltimo casu legis. §. quòd si post &c. Vel dic ꝙ & hic aliquid remanebat hæredi: vt & ibi: & sic sit idem casus. Et dic ꝙ Titius. cccc. habebat in bonis: & in testamento tépore militiæ facto legauit. ccc. in codicillis factis. post militiã intra annũ legauit nonaginta. & decessit intra eundẽ annum. de primis. ccc. non detrahet Falci. hæres cum cessat in testaméto militis: sed de relictis in codicillis sic: quia tunc non erat miles. Secundo quæritur, si in testamento. cccc. codicillis. c. legauit? Respon. idem esse quod esset hic alio casu, scilicet quãdo omnia quingenta in testaméto legasset. nam tũc sicut antea deduceret quod in bonis nó est, deminuendo cuilibet legatario quintã eius quod ei relictum est: sic & nunc deducet de quolibet quintã tam de legatis testamenti, quàm codicillorum: & sic legatarij codicillorum debent habere. lxxx. ex quibus detrahitur quarta, scilicet. xx. at legatariis testamenti nil detrahitur: sed detracta quinta quadringentorum, scilicet. lxxx. quod nó erat in bonis solidum residuum habent, scilicet. cccxx. sic ponitur casus. j. ad. l. Falci. l. si post missionem.

l *Locum habet.* vt sunt relicta in codicillis: vt. ff. l. proxi. in fi.

m *Dodrante.* vt dodrantem legatarij, quadrantem hæres ferat.

n *Bonorum.* quæ sunt. cccc.

o *Testaméto data sunt.* quia. cccc. testaméto, codicillis. c. legauit.

p *Et quoniam.* nunc adducit simile per quod soluet.

q *Adhuc miles.* id est, nondum missus de militia.

r *Legasset.* in testamento quæ dedit in codicillis.

Amplius.

BIU Cujas

a *Amplius.* præmitte, legauerat amplius &c. hoc enim fieri debet: vt instit. ad leg. Falci. in fi. & facit. C. eo. l. in testamento. §. sane. &. j. ad. l. Fal. in ratione. §. quod vulgo.

b *Constituta.* id est, considerata, quæ est. lxxx.

c *Æquo iure.* nam si nulli detraheretur Falcidia, ita his deberetur totum quinta detracta quæ in bonis nunc erat, vt legatariis testamenti: sed in nostro casu non debetur æquo iure, cum his detrahatur Fal. illis non.

d *His solis.* id est, ab his solis.

e *Quòd si post.* redit ad primũ casum legis.

f *Quartæ.* quæ sunt. xx. de. lxxx.

* Flo. dedu cat

g *Legatorum.* scilicet in codicillis relictorũ: vt in primo casu huius legis. non autẽ dicas q̃ hęres retineat sibi quartam totius hæreditatis de leg. codi. quia sic nihil eis remaneret.

QVærebatur.] CASVS. Titius miles fecit testamentum, & instituit sibi hæredẽ Seiũ: & quibusdã aliis reliquit legata: & quibusdã fideicom. & quibusdam seruis libertatem dedit: & postea fecit aliud testamentum, & instituit in eo Gaiũ hæredẽ, & fidei Gaij commisit vt prius testamentũ valeret. modo quæritur, vtrum valeat prius testamentũ: & si valet, vtrũ valeat directo, an per fideicómissum: & an valeat quantũ ad institutionẽ: & quantũ ad omnia alia quę in eo sunt? & antequã respondeat ad dictas quæstiones, dicit quòd licitũ est militi plura facere testaméta: & siue faciat ea simul siue separatí, valebunt si specialiter dixit miles ne superius per inferius rũperetur. Itẽ dicit quòd miles potest pro parte decedere testatus, & pro parte decedere intestatus. Itẽ dicit quòd si miles fecit codicillos, & rogauit veniẽtes ab intestato vt restituerent hæreditatẽ suam Sempronio per fideicommissum, & postea fecit testamentũ, & in eo dixit, volo quòd dict⁹ Sempronius habeat hęreditatẽ meam per codicillos supradictos: efficietur directa institutio codicillorũ, quæ prius erat precaria. Si potest facere miles dicta tria: ergo & in nostra quæstione debet valere prius testamentũ in quo instituit Seium: & valebit iure fideicommissi, & non directò: nam commisit fidei hæredis in secundo testamento instituti, vt prius testamentum valeret. & nõ solum alia quæ sunt in testamento primo, valebunt iure fideicómissi: sed etiam institutio, nisi contrarium scripsisset testator. [SI QVIS A MILITE.] Titius miles instituit sibi hęredẽ Seiũ vsq; ad Pascha: & Gaium à Paschate in antea. certe pro constãti ponit quòd valet institutio vtriusque. Sed nunquid legata à primo hęrede data debebit soluere secundus post Paschã? Et dicitur quòd non: nisi testator hoc voluisset. Viuianus.

h *Licet.* id est, licitum est.

i *Simul.* aliàs, semel: aliàs, simul, id est, incontinenti vnum post aliud: vt. ŝ. si cer. peta. l. lecta. §. dicebam. ADDITIO. No. ex hac glo. quòd illa simul fieri intelliguntur, quorum vnum fit post alterum sine temporis interuallo. vnde facit ad quæstionem an possint testificari duo qui per foramen viderunt duos adinuicem cómisceri. de hoc no. iij. q. viij. c. nihilominus. Not. etiã ex ista glos. q̃ id dicitur simul fieri quod fit pluries sine temporis interuallo: & facit ad no. in. l. vulgaris. in princi. j. de fur. secundũ Bald. hic.

k *Nec superius.* in priuato vero semper vnum per aliud rumpitur: vt. ŝ. de iniust. testa. l. j. & ij. vel vtrumque vice vnius habetur: vt infra, de secun. tabu. l. j. §. sed in duobus. Azo. at codicillos plures[a] priuatus potest facere: vt instit. de eo qui dicillis. §. codicillos.

l *Decedere.* vt &. ŝ. eo. tit. l. si miles. in fi.

m *In proposito.* id est, in primo casu legis.

n *Vt valeret.* scilicet prius testamentum. ſ. directo iure: quãuis vera non portẽt: quia fidei commisit hæredis.

o *Cauit.* expresse.

p *In proposito.* id est, in casu primo legis.

q *Magis per fideicommissum.* infra, eo. l. si militis. §. j. contra. vbi vtrumq; directò valet. Solu. hic miles videtur expressisse vt priores tabulæ iure fideicó. valerent. sic enim dixit, fidei hæredũ. alioquin si in secundis non fecisset mentionem priorũ, vtrumq; valeret directò: vt ibi. nec obstat quod superius dixit, si hoc specialiter &c. ea subaudi ibi, maxime: vel exigit expresse quãdo verba non portant.

r *Conuertisse.* ergo instituitus in secũdo tãm hæreditatẽ restituit instituto in primo, quàm legata relicta in primo soluet tanquã in secundo relicta: & hoc subiicit, vtrũ autẽ totũ &c.

s *Ad tempus.* ŝ. eo. l. in fraudem. §. penulti.

t *Non debere.* aliud in substituto pupillo: vt j. ad. l. Fal. l. in ratione. §. quod vulgo. & vulgari: vt. j. de legatis, j. l. licet. hic autem non est substitutus.

TRibunus.] CASVS. Tribunus cuiusdã cohortis militũ finiuit tempus suũ: & fuit ei missus successor in tribunatu in castris in quibus erat causa militiæ: & sciens dictus tribunus successorẽ venisse, fecit codicillos adhuc manens in dictis castris: & ibi decessit. modo quæritur, an dicti codicilli valeãt iure militari? Et dicitur quòd non: immo iure cómuni. vnde si nõ sint in eis ea quæ debẽt esse in codicillis iure cómuni factis, non valebunt. [CVM ALIQVIS.] Titius paganus fecit testamentũ nõ iure pone: & postea cœpit militare: & existens in militia aperuit dictũ testamentũ, & legit: & postea suo sigillo signauit. certe incipit valere dictũ testamentũ ac si in militia factum fuisset. & idẽ esset si postquã factus est miles, aliquid interleuit de dicto testaméto, vel perduxit pœnam super aliqua parte ipsius testaméti: vel si adiecit aliquid vel emendauit. aliàs autẽ nõ valet iure militari. Viuianus.

u *Codicillos fecerit.* sciens successorem aduenisse: alioquin forte secus: vt supra, de offi. præ. l. si forte.

x *Desinit habere.* sic & simpliciter miles tantum dum est in numeris: vt. j. eo. l. ex eo. licet antea factum duret ibi postea per annũ: quod hic non est: vt. j. l. proxi. Item facit infra, de bono possess. ex testamen. mili. l. j. Sed argu. contra, in auth. de administ. §. penulti. vbi per decem dies ante desinit præses. ADDITIO. Dic secundum Bald. hic quòd hic loquitur de priuilegio: ibi de iurisdictione inter subditos exercenda. Et est ratio quare citius clauditur administratio: quia in fine officij officiales consueuerũt esse nimis gratiosi: vt not. C. vnde vi. l. meminerint.

BIU Cujas

militis loco haberi postquã successor eius in castra venit, ideo cõmuni iure ciuiũ Romanorũ codicilli eius æstimandi sunt.

¶Cum aliquis facto testamẽto militare cœperit:id quoq; testamentum quod ante,quàm militare cœpit,fecerat, aliquo casu intelligitur militiæ tempore factũ:veluti si tabulas inciderit,[a] & legerit testamentũ, ac rursus suo signo signauerit[b]:amplius si & aliquid interleuerit, perduxerit, adiecerit, emendauerit. Quòd si nihil horũ inciderit: testamentum eius ad priuilegia militum non pertinebit.[c]

XXI. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

QVod constitutum[d] est, vt testamentũ militię tẽpore factum, etiã intra annum post missionem[e] valeret: quantum ad verba eius[f] ad eos dũtaxat qui mitti[g] solẽt,id beneficiũ ꝓtinere existimauit.secũdũ quod, neq; præfectos, neq; tribunos, aut cęteros q̃ successorib⁹ acceptis militare[h] desinũt,hoc priuilegiũ habituros.

Testamentum militis filiifamilias non rumpitur minima vel media capitis deminutione.hoc dicit.

XXII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

MIles filiusfamiliàs si capite[i] minutus fuerit, vel[k] emancipatus,vel in adoptionẽ datus à patre suo:testamẽtũ ei⁹ valet,quasi ex noua volũtate[l].

XXIII. TERTYLLIANVS libro singulari de Castrensi Peculio.

IDem [est] & si paterfamiliàs miles de castrẽsibus reb⁹ dũtaxat[m] testatus,adrogandũ se dederit. Si verò missus[n] iã hoc fecerat[o]: nõ valet testamentũ.

Verba testamentorum militũ debent seriosè esse dicta de institutione hæredis, non iocosè aut cum quadam leuitate. hoc dicit.

XXIIII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

DIuus Traian⁹ P Statilio Severo ita rescripsit: Id priuilegium quod militãtibus datum est[q], vt quoquo modo facta ab his testamenta,rata sint: sic itelligi debet, vt vtiq; prius cõstare[r] debeat testamentum factum esse:quod & sine scriptura & à non militantibus fieri potest. Si ergo miles de cũius bonis apud te quæritur,conuocatis[s] ad hoc hominibus vt voluntatem suã testaretur, ita locutus est,vt declararet quẽ vellet sibi esse hęredẽ,& cui libertatem tribuere:potest videri sine scripto hoc modo esse testatus:& voluntas eius rata habenda est. Cæterùm si (vt plerumq; sermonibus fieri solet) dixit alicui,*Ego te hæredẽ*[t] *facio.* aut, *bona mea tibi relinquo*. non oportet hoc pro testamento obseruari. Nec vllorum magis interest,quàm ipsorum,quibus id priuilegium datum est, eiusmodi exemplũ non admitti[u]: alioquin non difficulter post mortẽ alicuius militis testes existerẽt q̃ adfirmarẽt se audisse dicentẽ aliquẽ relinquere se bona[sua]cui visum sit:& per hoc iudicia vera subuerterentur.*

Qualitas iũcta verbo vel participio debet intelligi secundũ tempus verbi vel participii.hoc dicit ista solennis lex. Bartolus.

XXV. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

TItius[x] prius quàm tribun⁹ legionis factus esset, testamentum fecerat[o] de militia,& sic iam paganus factus. Deinde militare cœpit, & in militia decessit manẽte eodẽ testamẽto. quæritur, vtrũ valeat iure militari? Et dicit ꝓ nõ: nisi dictus tribunus in militia existẽs declarauit aliquo modo se velle valere.per cõstitutiones enim prĩcipum nõ confirmãtur omnia testamẽta militũ,sed illa sola quæ fecerunt in militia.fecisse autẽ in militia dictum testamentum dictus tribunus videtur cum aliquo modo declarauit se velle valere testamentum quod ante fecerat,vt dictum est.Viuianus.

x *Titius.* paganus.nec ob.ff.eo.l.in fraudem.§.testamentum.

Eudem.

a *Inciderit.* scilicet incidendo filium vt aperiret & legeret.

b *Signauerit.* per quod probare videtur:vt supra quod iussu.l.j. §.sed & si serui.&.ff.quibus mo.pig.vel hypo.sol.l. Titius.§.fi.& j.de codicil.l.conficiuntur.§.si miles. Item facit.ff.de iusti.& iur. Iuius ciuile.&.ff.e.l.idemq;.in fin.&.ff.communia prædi.l.fin.

c *Non pertinebit.* vt & infra,eo.l. Titius. Nec obstat supra.e.l.in fraudem. §. testamentum. quia ibi miles non militans, hic paganus fuit testator.

Quod constitutum.] CASVS. Constitutum est.ff. eo.in fraudẽ.§.testamẽtũ.q̃d testamẽtũ à militę militiæ tẽpore factũ valeat etiã intra annũ à tẽpore quo miles qui fecit testamentum,missus est de militia.certe quantũ ad dicta verba constituti pertinet tantũ ad eos qui de militia mitti solent, & non ad illos qui desinunt militare sine missione.f.successoribus acceptis: sicut est præfectus & tribunus & alij q̃ sine missione desinũt militare: vt etiã.ff.l.proxi.in prĩ.

d *Quod constitutum.* vt instit.eo.§. & quod in castris.&.j. eo.l. quod dicit.& C.eo.l. ex testamento.

e *Post missionem.* cauſariam vel honestam. sunt enim multa genera:vt.j.de re milĩ.l.milites.§.missionum.

f *Eius.* constituti.

g *Mitti.* id est,remittũ solent.

h *Militare.* i. militiæ præesse. non enim erãt milites: vt.j.de bono. poss.ex testamen. mili. l.j.Sunt enim quidã ad pugnandũ inepti, sed ad disponendum apti: vt ff.ra, de capti.l.postliminium.§.fi. Secus ergo si isti essent commilitones. & facit.ff.eod. l.tribunus.in princi.& supra, quibus ex cau. maio.l.abesse.

Miles.] CASVS. Titius filiusfamilias in militia existens fecit testamentum:& postea durãte militia fuit à patre emancipatus.vel in adoptionẽ datus, & ita capite minutus:sicq; fuit ruptũ testamentũ suũ minima capitis deminutione interueniente:& postea durãte eadẽ militia dixit quoquo modo velle valere primũ testamentũ.certe valebit ex noua voluntate.Et idẽ esset si paterfami.miles de castrensibus dũtaxat testatus se dederit ad adrogandũ durãte militia. nã quãuis per adrogationẽ ruptũ sit dictũ testamentũ:tamẽ si militia durãte dicat quoquo modo q̃ velit valere, valebit ex noua voluntate.si nõ dedit se ad adrogandũ eo tẽpore quo erat iã de militia missus, & sic desierat esse miles:nõ valebit testamentũ ex noua volũtate:ruptũ enim est testamentum postquam militare desiit.h.d.cum.l.seq.Viuianus.

i *Si capite.* minima capitis deminutione,vt subiicit.si autẽ maxima,dic vt.ff.de iniusto testamen.l.si quis filio exhæredato.§.sed & si quis.si autem media:tunc vide glo.insti.de capi.demi.§.cum autem.quia ibi dicitur idem quod in minima capi.deminu.& hoc fuore militis.secus in priuatis.

k *Vel.* pro, id est.

l *Voluntate.* scilicet prima quoquo modo retineat voluntatem. ruptum enim fuerat minima capitis demi.vt instit. quibus mo.testa.infir.§.alio.&.§.non tantũ.& facit insti.eo.§.sed & si quis.

m *Idem est. Dumtaxat.* secus forte de aliis.

n *Missus.* i.remissus de militia.& sic iam paganus factus.

o *Hoc fecerat.* id est, dederat se ad adrogandũ: quia rũpitur postquã desiit militare.Ac.

Diuus Traian⁹.] CASVS. Datum est supra, eo.l.j.priuilegiũ militantibus, vt testaméta ab eis facta quoquo modo, sint rata & firma. modo pone q̃ quidã militans dixit alicui per ludũ, ego facio te hęredẽ.vel,relinquo tibi bona mea.nũquid habebit ille bona militis cui miles ita locutus est?Et videtur q̃ sic: quia verba sunt ita larga,quoquo modo facta testamenta à militibus,sint rata. dicitur tamẽ hic q̃ nõ debet pro testamento obseruari: alioquin priuilegiũ militum in eorũ læsionẽ retorquereti: quia post mortem alicuius militis de facili inuenirentur aliqui testes qui dicerẽt se audiuisse militem dicentem se relinquere bona sua ei de quo dicere vellent: & per hoc subuerterẽtur vera militum iudicia. sed hoc modo debent restringi dicta verba, quoquo modo &c. vt ad minus hoc faciat miles volens facere testamentũ.debet enim vocare quoscunq; testes vult, & debet eis dicere: ego vocaui vos ad hoc vt vltimã meã voluntatem tester coram vobis. & postea debet nominare coram eis hęredẽ, & seruũ cui vult dare libertatẽ,& ei dare:& tunc videbit sine scriptura testat⁹ esse:& erit rata ei⁹ volũtas.Vi.

*Flo.subuertuntur.

p *Diuus Traianus.* de verbo ad verbũ habes institu.eo.§.j.

q *Datum est.* vt supra,eo.l.j.

r *Constare.* legitimis probationibus:vt.j.eo.l.Lucius.

s *Conuocatis.* sic ergo debent esse rogati testes cum non est mortis angustia præpeditus.quod dic vt not.C.eo.l.milites.& facit.j. de leg.iij.l.Pamphilæ.Accursius.

Testes rogati in militis testamento quandoquæ requirũtur.

t *Hæredem.* non rogando testes:nec angustia mortis impeditus. & est sic.C.de testa.l.fina.

u *Non admitti.* sic.C.de rescin.vẽ.l.ratas.& insti.ad.l.Fal.in prĩ.

Titius.] CASVS. Titius paganꝰ fecit testamentũ pone nõ iure:& postea fuit factus tribunus legionis militũ: & existẽs in dicta militia decessit manẽte eodẽ testamẽto.quæritur, vtrũ valeat iure militari?Et dicit ꝓ nõ: nisi dictus tribunus in militia existẽs declarauit aliquo modo se velle valere.per cõstitutiones enim prĩcipum nõ confirmãtur omnia testamẽta militũ,sed illa sola quæ fecerunt in militia.fecisse autẽ in militia dictum testamentum dictus tribunus videtur cum aliquo modo declarauit se velle valere testamentum quod ante fecerat,vt dictum est.Viuianus.

x *Titius.* paganus.nec ob.ff.eo.l.in fraudem.§.testamentum.

Eudem.

BIU Cujas

a *Eodem.* testamento, id est, non facto alio.
b *Testamenta.* scilicet quælibet.
c *A militibus.* id est, in actu militiæ existentibus. & facit.ſ.eo. l.idémque.in fi.&.l.tribunus.in fi.& infra,de lega.iij.l.j.§.j.

Testamenta.] CASVS. Titius miles fecit testamentū in militia minº soléne, cum esset sui iuris: & postea honesta vel causaria missione fuit remissus domum: & mortuus est intra annum à tempore missionis. certe valet testamentū eius iure militari: secus autem si ignominiæ causa missus fuisset: quia tūc nō valeret. & quod dictum est in eo milite qui sui iuris erat tempore testamenti, idem in eo qui erat in potestate patris. Viuianus.

Flo. nihil si postea ab eo factum, dictum esse quòd valere vellet: &c.

d *Quòd.* id est, quia.
e *Eorum.* scilicet tātum. nam vnde debent puniri, non debét præmium reportare: vt.ſ. de nego gest.l.siue hęreditaria. & facit.ſ.e.l. quod constitutum. & infra.e.l.quod dicitur. in prin.&.§.j.

Præmiū reportare non debet quis vnde pœnā meretur.

f *Quòd hoc.* id est, quia hoc. Accursius.

Enturio.] CASVS. Ita fuit de facto quòd céturio cohortis militū fecit testamentum in quo instituit sibi hæredé Titium: & postea in eadé militia existens fecit testamentum secundum. in quo posthumos suos hęredes īstituit, nec eis substitutos dedit: quibus substitutis nó additis in secundo testaméto testatus est in eodem secundo testaméto se redirę superius testamentū. certe omnia alia quæ sunt in dicto secūdo testaméto, sunt irrita propter dictā testationem, nisi post dictam testatione confirmasset omnia quæ erāt in secundo testamento. Viuianus.

g *Quib⁹.* ſ. substitutis.
h *Testatus est.* fecerat enim primum testamētum, postea secundum, in quo instituit posthumos: & quędā reliquit ab eis. in fi. testaméti adiecit: redeo ad primū testamentum. vnde quæritur, an primo instituti debeant relicta à posthumis? Resp. non: quia omnia quæ in secūdo testamento scripta erant, videtur retractasse. & sic non ob.ï.e.l.militis.§.j. Vel dic, quod dixit in fine secundi testamenti, si postumi hęredes nó essent, redeo ad primū: nam & tūc irritatur secundū si posthumi nó sint hęredes: & sic nó debent perimi legata à posthumis: licet aliud sit in substitutis: vt.ï.de leg.j.l.licet Ac.

Totam hanc glossam deleri iubet Cuiac. in Papin. & additis, lege editis ex natis.

i *Catera.* nunc respon. & facit.ſ.de vulg.substi.l.ſi quis eum.

Vm filiusfamilias.] CASVS. Titius miles qui erat in potestate patris, decessit in militia, & filium suum impuberem qui erat in aui potestate, instituit sibi hæredem, & substituit ei Titium, & dedit ei tutorem Sempronium. modo quæritur, an valeat dicta substitutio? Et dicitur quòd sic: quia miles potest facere hæreditatis suæ quācunque substitutionem vult. prædicta autem tutoris datio non valuit, ideo quia non potuit dictus miles minuere per dationem tutoris ius potestatis quod habebat pater eiusdem militis in filium eiusdem militis. Viuianus.

A

k *Non valere.* vt & infra,eo.l.miles.§.nec tutorem.&.ſ.de testa. tute.l.ij.& de admi.tu.l.impuberi. Accursius.

l *Qualem velit.* etiam extraneum, nedum filium: & directo: vt C.e.l.in testamento.

Filiusfamilias miles potest filium impuberem instituere, & eidē substituere: nō tamen potest ei tutorem dare. hoc dicit.

m *Ius.* scilicet patriæ potestatis.
n *Non potest.* ad hoc C.eod.l.ſi Rufinus. & de statuis & imagi.l.& virtutum.

XXVIII. VLPIANVS libro trigesimo sexto ad Sabinum.

CVm filiusfamilias miles decessisset filio impubere hę rede instituto, eiq́ue substituisset in aui potestate manenti, tutoréque dedisset: diui fratres rescripserūt substitutionē quidem valere: tutoris autem dationem non valere[k]: quia hæreditati quidē suæ miles, qualem velit[l]*, substitutionem facere potest: verūtamen alienū ius[m] minuere non potest[n].

B

XXIX. MARCELLVS libro decimo Digestorum.

I à milite.] CASVS. Seius miles instituit sibi hæredem Titiū, & rogauit eum per fideicommissum vt hæreditatem suam restitueret Gaio. dictus Titius adiuit dictam hæreditatem sponte, & restituit Gaio non detracta quarta, sicut nec ſi detrahere potuit. certe transeunt hæreditariæ actiones in dictū Gaium fideicōmissarium. Secūdo dicit quòd miles in testamento suo non potest dare libertatem illi seruo cuius libertas impeditur per l.Aeliam Sentiam, vel per aliquā aliam. Tertio dicit quòd sicut in testamētis paganorum remittitur hæredib⁹ & legatariis & fideicommissariis cōditio iurisiurandi, & etiam turpis conditio: ita & in testamentis militum.

SI à milite scriptus hæres sua spōte adierit hæreditatem, & rogatus totā hæreditatē restituerit: ex Trebelliano transeunt actions[o]. ℣ Miles testamento suo manumittendo nihil efficit in eo cuius libertas lege Aelia Sentia[p] vel aliqua[q] impeditur. ℣ Edictum[r] prætoris, quo iusiurandū hæredibus instītutis legatariisq́ue remittitur, locum habet etiam in militum testamētis, sicut etiam in fideicommissis. Idémque [est] si turpis[s] esset conditio.

C

Patri manumissori filii militis præterito datur bo. pos. contra tabu. in bonis aduentitiis filii: non in castrensibus. hoc dicit cum l.seq.

℣ Patri eius qui in emācipatione ipse manumissor[t] extitisset, cōtra tabulas testamenti dandam bonorū possessionē partis debitæ[u] placet: exceptis his rebus quas in castris adquisisset: quarum liberam testamenti factionem habet.

D

XXX. PAVLVS libro septimo Quæstionum.

[PATRI EIVS.] Titius miles erat relaxatus à potestate patris, & habebat bona castrensia & aduentitia. fecit testamentū in militia existens, & instituit sibi hæredē Seium: & dictum suum patrem præteriit, & decessit. modo quæritur, an pater habeat contra tabulas contra testamentum militis prędicti? Et dicitur quòd sic quantum ad bona aduētitia: & nó quantum ad bona castrensia. nā in bonis castrensibus habet miles liberam testamenti factionem. & hoc dicit cum l.sequenti. Viuianus.

o *Transeunt actiones.* vt &.ï.ad Trebel.l.j.§.in filij. non tamen quartā retinet: vt ea.l.§.denique.nec ex militis. & sic quoad quędam habet locum Trebellianica, & quoad quædam non.
p *Aelia Sentia.* vt.C.eo.l.ſi Rufinus.
q *Vel aliqua.* scilicet lege, puta Flauia: vt infra, de manu.l.lege. & infra, qui & à qui.l.ij.
r *Edictum.* de quo fit mentio supra, de condit. instit.l.quæ sub conditione.
s *Si turpis.* vt habeatur pro non adiecta: vt in testamento pagani: vt supra, de condi.insti.l.conditiones.&.l.conditio.
t *Manumissor.* impropric. sic supra, de offic.proconsul.l.ij.
u *Debita.* quæ est tertia si est maior centenario, & liberos non habet. sic enim est in patrono: vt instit.de succeſſ. lib.§.cum vero. Idem ergo in patre: vt.ï.ſi à pa.quis fue.ma.l.j.in prin.& insti. quibus mod.ius pa.po.sol.§.præterea.in fi.§.

Nam.

a *Nam. Nō esse.* vt infra, si à pa. quis fue. ma. l. j. §. est & aliud. & infra, de bo. lib. l. etiam. §. patronus, nec querela inofficiosi testamenti: vt. C. de inoffic. testa. l. fi. & supra, de inoffic. testa. l. Papinianus. §. j. H.

Si miles.] CASVS. Miles Titio & Seio seruum suum legauit, & decessit dicto Seio deliberāte vtrum vellet habere legatum, vel nō: Titius suus collegatari[9] manumisit dictum seruum, & postea dict[9] Seius omisit legatū. nunquid valet libertas prædicta? Et dicas quòd sic. & est ratio: quia & si hęres seruum alicui legatū deliberante legatario manumisisset, & postea legatarius repudiasset: liber esset seruus prædictus. Viuianus.

b *Is.* scilicet Seius.

c *Liberandum.* id est, liberum: quia retro accreuisse videtur ei dominium: vt supra, ad. l. Aquil. quia retro.

d *Liber esset.* vt &. j. de ma. l. ij. &. j. de opti. leg. l. cum optio. & facit. ſ. si cer. pet. l. proinde. Accurſius.

Si secundum.] CASVS. Titi[9] miles instituit sibi hęredes Seium & Gaium sub aliqua honesta conditione, puta si nauis ex Asia venerit, in bonis paganis & castrensibus, & decessit: hęredes nolūt adire hęreditatē, & volunt habere sola bona castrensia. certe nō possunt hoc obtinere. Vi.

e *Probabilē volūtatem.* vt quia sub cōditione honesta eos instituit.

f *Hæredibus.* scilicet scriptis. R. & facit. ſ. de hęre. inſt. l. iij. §. si quis.

Si filiusfamilias.] CASVS. Titius filiusfami. miles iure militari fecit testamētum: & instituit sibi hæredem Seium, & eo existente adhuc in militia decessit pater eius, & natus est ei filius postea. certe rumpitur testamētum suum dictum adgnatione posthumi: nisi perseuerasset in ea voluntate vt vellet adhuc dictum testamentum valere. tunc enim bene valeret, quasi rursus fecisset testamentum. secus autem si natus fuisset ei militi filius post dictum testamentum, & ante mortem patris ipsius militis: quia tunc non rumpetur testamentum eius: quia dictus filius militi natus non est in potestate patris, sed aui. Sed nunquid eodem casu rumperet testamentum aui, si quod fecisset auus? Et dicitur quòd non. & est ratio: quia licet in potestate aui statim cum nascitur esse incipiat, tamen antecedit eum nepotem filius miles prædictus qui est eius pater. si ergo, vt dictum est, filiusfa. miles faciat testamentum, & posthumum prætereat per errorem: non autem ideo prætereat, quia velit eum esse exhæredem: deinde posthumus post mortem aui & viuo adhuc filio, id est, patre suo fuerit natus: omnino rumpet testamentum patris sui. potest tamen quandoque facere recōualescere testamentum suum dictus miles, & quandoque non. nam si adhuc eo militante nascatur ei dictus posthumus post mortē patris sui, deinde voluit dictum suum testamentum esse ratum, conualescet testamentum taliter ac si de nouo factum esset. si autem dicto milite iam pagano facto natus sit dictus posthumus, non conualescet testamentū, etiam si dicat quondā paganus miles ipsum conualescere velle. & hæc omnia vera sūt nato nepote mortuo auo. si autē viuo auo nascetur filius, non rumpet continuo testamentum patris: sed ita demū rumpet, si superuixerit auo viuo adhuc dicto suo patre. & est ratio quare tunc rumpit: quia nunc primū, id est, mortuo auo viuo patre suo adgnascitur hæres patri suo. quamuis autem in hoc casu cū superuiuit auo viuo patre suo, rumpat testamentū patris, vt dictū est: tamen aui testamentum nō rumpet. & hoc propter dictam rationem. ſ. quia pater suus miles antecedebat eum. Viuian[9].

g *Post mortem patris.* qui est au[9] quoad posthumū. secus si in vita: vt. j. proxi. §. Accur.

h *Aliud factum.* scilicet testamentum sola volūtate. nō quod hæc voluntas sit testamentum, sed perinde primum resuscitatur, ac si nunc fieret: vt. ſ. e. l. miles filius.

i *Militaret.* aliud si desiit militare: vt. j. ea. l. §. sed si quidē. & facit. j. eod. l. militis. §. ij. &. ſ. eo. l. idémque.

k *Auo.* quantum ad nascentem.

l *Antecederet eum filius.* vt inſtit. de exhære. libe. §. posthumi. & C. de posthu. l. j. &. iij.

m *Exhæredatum.* tūc enī secus: vt. ſ. eo. l. qui iure. &. C. eo. l. sicut.

n *Omnimodo rumpet illius testamentum.* an autem resurgat, statim distinguit.

o *Rumpetur.* testamētum patris.

p *Factum.* vt in principio huius legis.

q *Quod.* id est, quia. & ad hoc. ſ. de libe. & posthu. l. filius. §. j. & facit. j. de lega. j. l. penul. Accurſius.

r *Vt nunquam.* nam si auus primo moriatur, rumpit testamentum patris. & si pater præmoriatur, rumpit testamentum aui per legem Velleiam: vt supra, de iniuſt. testa. l. posthumorum. si autem ambo simul, & tunc neutrum: cum neuter sit præmortuus, & sic appareat secundi morientis ruptum. Sed quidam dicunt vtrūque rumpi: arg. infra, de reb. dub. l. qui duos. Sed ibi fauetur substituto, quia venit secundum voluntatem: hic autem præter voluntatem venit.

Eius militis.] CASVS. Titius miles fecit testamentū, & postea impatientia doloris, vel propter tædium vitæ se præcipitauit. nunquid valet testamentum eius? Et dicitur quod sic, & hæres ab eo institutus habebit bona sua. sed & si non fecisset testamentum, bona sua haberent venientes ab intestato, & nō fiscus.

[*SI MILITIA.*] Titius miles fuit de militia remissus: & intra annū missionis cœpit facere aliud testamentū, cum aliud in militia fecisset: nec perficere potuit secundū, morte præuētus. nūquid secundū non perfectū rūpet primum? Et distinguitur: aut primū erat factū iure militari, aut cōmuni. primo casu rumpet, secundo nō. secus autē si dictus Titius antequā remitteretur de militia, fecisset dicta testamenta: quia tūc siue fecit primū iure militari siue cōmuni, semper per secundū rumpetur, siue secundū fuit perfectum, siue non. militis enim testamentū sola perficitur voluntate.

Ex. Infort.

I. AM. NŌ ESSE.

NAm in bona castrensia nō esse[a] dandam contra tabulas filij militis bonorū possessionem, diuus Pius Antoninus rescripsit.

Seruus duobus legatus, vno legatario manumittēte efficitur liber: licet postea ambo legatarii legatum repudient. hoc dicit.

XXXI. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

SI miles Titio & Seio seruū legauerit, & eū Titi[9] manumisisset deliberāte Seio, móxque is[b] legatum omisisset: liberandū[c] fore dico: quia & si hęres seruū alicui legatū interim manumisisset, deinde legatarius repudiasset, liber esset[d].

XXXII. MODESTINVS libro nono Regularum.

SI secundū probabilē volūtatē[e] militis hæreditas eius, non adeatur: nec res castrenses hæredibus[f] competunt.

Ista lex duos casus ponit per pulcherrimam rationem: & vnus est quando posthumus natus est milite existente in militia: secundus quādo nascitur post militiā. Bar.

XXXIII. TERTYLLIANVS libro singulari de Castrēsi Peculio.

SI filiusfamilias miles fecisset testamentum more militiæ, deinde post mortē patris[g] posthumus ei nasceretur: vtiq; rūpitur eius testamentū. Verùm si perseuerasset in ea voluntate, vt vellet adhuc illud testamentū valere: valiturū illud, quasi rursum aliud factū[h], si modo militaret[i] adhuc eo tēpore quo nasceretur illi posthumus. Sed si filiusfamilias miles fecisset testamētū, deinde postea viuo eo, & adhuc auo[k] quoq; superstite nasceretur ei posthumus, non rumpitur eius testamentū: quia cum id quod nasceretur, in potestatem eius non peruenisset, non videtur suus hæres adgnasci: ac ne auo quidē suo hūc nepotem posthumū, cum viuo filio nasceretur, suum hæredē protinus adgnasci, & ideo nec aui testamētū rumpi: quoniā licet in potestate aui ptinus esse inciperet, tamen antecederet eum filius[l]. Secūdum quæ, si filiusfamilias miles testamentum fecerit, & omiserit posthumū per errorem, non quòd volebat exhæredatum[m]: deinde posthumus post mortem aui, viuo adhuc filio, id est patre suo natus fuerit: omnimodo[n] rumpet illius testamentum. Sed si quidem pagano iam illo facto natus sit: nec conualescet ruptum. si verò militante adhuc natus fuerit, rūpetur[o]: deinde si voluerit ratū illud esse pater, conualescet sic, quasi denuo factū[p]. Sed & si viuo auo nascaē posthumus, hic non rumpet cōtinuo patris testamētū: si superuixerit post mortem aui viuo adhuc patre, rūpet: quod[q] nouus illi nnnc primum hęres adgnascitur: ita tamen, vt nunquā[r] possit duorū simul testamenta rūpere, & aui & patris.

XXXIIII. PAVLVS* libro quartodecimo Quæstionum.

EIus militis qui doloris impatiētia vel tædio vitæ mori maluit: testamentum valere, vel intestati bona ab his qui le-

aliis, Pa. pinianus

vnde sequitur quod ille miles qui plura scribit per varios dies, videtur sæpe facere testamentum. & hoc dicit cum.l.seq. Viuianus.

a *Rescripsit.* secus si conscientia criminis. & ad hoc supra, de iniusto testa.l.si quis filio exhæredato.§.proinde.&.C.qui testa. face.pos.l.ij.& infra, de bo.eorum qui ante sen.l.ij.&.iij.

b *Militia.* fecerat enī duo testamenta: quorū vnum fecit in militia: aliud intra annum missionis: & istud secundū non cōpleuit: rūpitur primum per secundū si primū fuit factum iure militari; aliàs non.

c *Tamen circa militē.* id est, circa eū qui adhuc militat.

d *Distinctio.* quę est facta circa eum qui desiit militare.

e *Quocunque modo.* siue communi, siue militari. Et not. hac.l. faci-

Priuilegiū facilius tollitur quàm ius commune. lius tolli priuilegium, quàm ius commune: vt in authen. de non alie. §. quia vero verisimile. in fine.

**Flo. quoque mil. testaměti est.*

f *Fecerit.* adhuc militans. R.

g *Nouissima.* licet nō sit solennitate cōmuni suffulta. R. & facit inst. quib. mo. testa. infir. §. ex eo. & supra, de iniusto testa. l. ij.

h *Miles. Imperfectum.* iure communi: sed perfectū iure speciali. Accursi⁹.

i *Sola.* vt. j. c. l. Luci⁹.

k *Quique.* s. miles.

l *Plura.* s. testamenta.

m *Sæpe &c.* vt. e. supra. l. quęrebatur. & facit. C. eod. l. milites. & quod ibi not.

Militis.] CASVS. Titius miles fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Seium, & multa ab eo legata reliquit: & postea statim fecit codicillos: & in eis instituit sibi hæredem Gaium pro dimidia: & postea decesit. modo quæritur, an ille qui fuit institutus in codicillis, debeat habere dimidiam hæreditatis? Et dicitur quod sic. & aliam dimidiā debet habere Seius in testamento ex asse institutus: & prędicta legata à solo Seio in testamento data debent communiter solui per dictum Seium & Gaium. & non mireris si dictus Gaius in codicillis pro dimidia instituens habere debet dimidiā hæreditatis: quia militis codicillis ad testamentum factis, etiam hæreditas iure directo videtur dari: licet secus sit in codicillis pagani. [*MILES.*] Titius Miles instituit sibi hæredē Seium in bonis suis castrensibus, & Gaium in paganicis. & postea fecit secundū testamentū, & in eo instituit sibi hęredes Petrum & Martinū in dictis suis castrensibus bonis: & decesit postea. certe Petrus & Martinus erunt hæredes in castrensibus bonis, & nō Seius primo in eis institutus. & idem esset si in primo testaměto instituisset dictum Seium solum in castrensibus & paganicis bonis: & postea prędicto modo secundum testamentum fecisset. tantum enim videbitur abstulisse priori testamento, quantū contulit in secundo. [*MILES IN SVPREMIS.*] Titius miles habens vxorē prægnantem fecit in militia testamentū: & ignorans vxorem esse prægnantē, ventris in eodem testamento non habuit mentionem, & Seium sibi hæredem instituit: & decesit postea dictus miles. & postea fuit ei nata posthuma. nunquid rumpit testamentum prædictum? Et dicitur quod sic. vnde non debentur legata in eo relicta. sed si dictus Seius hæres soluisset aliqua de dictis legatis medio tempore inter mortem testatoris, & natiuitatem filiæ prædictæ, poterit reuocare ipsa dicta filia vtilibus actionibus, id est indebiti condictionibus eidē filiæ datis, & hoc propter improuisum casum natiuitatis dictæ filiæ datis, quæ rumpit testamentum. si autē aliquis

ge vocātur, vindicari diuus Hadrianus rescripsit[a].

Facilius tollitur quod valet iure speciali, quàm quod valet iure communi. Barto.

¶ Militia missus intra annū testamentū facere cœpit, neque perficere potuit. potest dici solutū ita esse testamētū quod in militia[b] fecit, si iure militiæ fuit scriptum: alioquin si valuit iure cōmuni, non esse iure rescissum. Nec tamē circa militem[c] eadē adhibebitur distinctio[d]. nam quocunque modo[e] testamentū fecerit[f], nouissima[g] voluntate rescindetur: quoniam voluntas quęque* militis testamentum est.

B

XXXV. IDEM libro nonodecimo Quæstionum.

Miles si testamentū imperfectum[h] relinquat: scriptura quę profertur, perfecti testamēti potestatē obtinet. nam militis testamentū sola[i] perficitur volūtate: quique[k] plura[l] per dies varios scribit, sæpe[m] facere testamentum videtur.

XXXVI. IDEM libro sexto Responsorum.

C

Militis codicillis ad testamentū[n] factis etiā hæreditas iure videtur dari[o]. Quare si partem dimidiam[p] hæreditatis codicillis dederit, testamento scriptus ex asse hæres partem dimidiam [hęreditatis] habebit: legata autem testamento data communiter[q] debentur. ¶ Miles, castrensium bonorum & non castrensium diuersis hæredibus institutis[r], postea[s] castrensium bonorum alios hæredes instituit. Prioribus tabulis tantū abstulisse videtur, quantum in posteriores contulerit: nec videtur mutare[t], & si prioribus tabulis vnus hæres scriptus fuisset. ¶ Miles in supremis ordinandis ignarus[u] vxorem esse prægnantem, ventris nō habuit mentionem. Post mortem patris filia nata, ruptum esse testamētum apparuit: neque legata deberi. Siqua verò medio tempore scriptus hæres legata soluisset: vtilibus[x] actionibus filiæ datis, ob improuisum casum esse reuocāda: nec institutum, cum[y] bonæ fidei possessor[z] fuerit, quod inde seruari non potuisset, præstare.* ¶ Veteranus moriens testamentum iure communi tempore militię factum, irritum esse voluit, & intestatus esse maluit. Hæredum institutiones ac substitutiones in eodem statu mansisse[a] plaab eis multa quibusdā legata reliquit: & dictis hæredibus substituit duos alios, & postea fuit de militia remissus, & veteranus effectus[y]. & in periculo mortis postea existens dixit quòd volebat irritū esse dictū testamentū: & quod intestat⁹ decedere volebat: & postea decesit. modo quæritur, an dictę institutiones & substitutiōes & legata pmaneāt in eodem statu: an vero annihilentur? Et respon. quod institutiones & substitutiones in eodē statu permanent nihilominus. legatarij autē legata petētes summoueri debent secundum ius cōmune exceptione doli mali. si autē dicti legatarij essent in possessione rerū eis legatarum, potior esset eorū causa. vnde hęredes ab eis repetere non possent. [*MILES IVRE.*] Titius miles in militia iure communi testamentum fecit: & postea in eadem militia existēs fecit secundum testamentū suum omnibus bonis suis iure militari. & postea fuit de militia domum remissus. & postea stetit domi per annum, & decesit: & sic non valuit secundum testamentum iure militari factum: vt. ff. eo. in fraudem. §. testamentum. nunquid vires primi testamenti per secundum rupti redintegrantur ex eo quod secundum rumpit primum, & est annihilatum ex eo quod testator decesit post annum missionis? Et dicitur quod non. Viuianus.

D

n *Ad testamentum.* id est, iuxta: vel id est, testamento confirmatis. aliàs, post. Accursius.

o *Dari.* & directo: vt. ff. eo. l. quærebatur. Nec obstat instit. de codicil. §. codicillos. quia ibi speciale.

p *Dimidiam.* & aliam dimidiam scriptus in codicillis. H.

q *Communiter.* ab vtroque, quamuis non sint repetita. cum enim ab instituto in assem decrescat emolumentum, decrescat & onus, sic supra, de vulg. substit. l. & si contra. & infra, de leg. iij. l. fi. §. fi. & infra, ad l. Falc. l. Plautius.

r *Institutis.* vno in vnis, alio in aliis: & hoc in primo testaměto.

s *Postea.* in secundo testamento.

t *Mutare.* id est, aliud esse: & si vnus &c. scilicet quàm si plures. vel dic primū testamentum, scilicet in aliis bonis. Nec obstat cōtra. ff. eo. l. quærebatur. Sol. vt ibi. & l. centurio. contra. Sol. vt ibi. Item aliud in priuato quam hic dicat: quia ex toto rumpitur primum: vt. j. ad Trebel. l. si quis priore. contra. Accursius.

u *Ignarus.* aliud si sciens: vt. C. eod. l. si cum. & l. sicut. & est ad hoc. ff. eo. l. si filius. in princ. &. §. ij.

x *Vtilibus actionibus.* & cōdictione indebiti, & cōdictione sine causa: vt. ff. de condic. indeb. l. j. &. ij. &. iij. &. iiij. &. v. Accursius.

y *Cum.* id est, quia. Accursius.

z *Bonæ fidei possessor.* vt. ff. de peti. hære. l. item veniūt. §. eos autē qui iustas &c. & huic bonæ fidei iustam causam prębuit testator.

a *Mansisse.* quia non sic mutari iure testamentū perfectū potuit: vt. C. de test. l. sancimus. &. ff. de testa. hæredes. §. si quis post. &. ff. eo. l. eius. §. fi. & inst. qui. mo. test. infir. §. ex e. Sed nōne vt indignus est hæres

est hæres qui voluntatem non habet: vt.C.de his qui. vt indig.l. hæreditas.& infra,de his qui.vt indi.cum quidam? Respō.in prima expresse dixit eos nō mereri:hic non.Item in alia fecit secundum testamentum,hic non: sed tantum noluit valere primum: & hoc in verbis.secus si in facto:vt quia tabulas inciderit:vt.j.si tabu.testa. nul.exta.l.j.§. si hæres. &.C.eo.l.nostram.quę sunt contra.

a *Secundum ius cōmune.*quod est vt nuda voluntate adimātur legata: vt infra, de adi.leg. l.iij.§.fi.&.l.& si transferam. &.l.ex parte. & infra,de lega.iij.l.si iure.Accursius.

b *Petentis.*scilicet legatarij, non quod hæres habeat ius retinendi,cum teneatur ex prima voluntate. vnde si soluat, repellitur repetens:vt subiicit,&.j.de excep.do.l.apud.§.præterea.& arg.in eo.tit.l. si procurator. Sed quo modo habet legatarius, cum fuit ademptum,licet hæres non repetat? Respon.aufertur vt indigno:arg.j.de his qui. vt indi.l.cum quidam.

c *Constabat.* alioquin secus: vt supra, eod.l. quærebatur.

d *Constitit.*sufficit ergo quod ex secūdo testamento hæres esse potuit,si intra annum decessisset:vt instit.quib. mod.test.infir.§.posteriore. &.ſ. de iniusto. test.l.iij.§.sed cōstāte.

Si duob⁹.] CASVS. Titius habebat libertum Stichum,qui libertus fuit fact⁹ miles: & existēs in militia fecit testamētum, in quo instituit sibi hæredes Seium & Gaium. & postea decessit dictus libertus miles.vnus ex dictis hęredibus omisit pro sua parte hęreditatem.nunquid coheres suus habebit totam hæreditatē iure accrescendi?Et dicitur quod non,immo pro dicta parte omissa videtur miles intestatus decessisse. miles enim pro parte potest testari. & pro parte intestatus decedere. & dictæ partis omissæ cōpetet Titio patrono bonorum possessio ab intestato. & hæc vera sunt,nisi probetur testatorem voluisse alterum hæredem totam habere hæreditatem altero omittente:quia tunc habebit alter totam, & patronus nihil.Viuianus.

e *Si duobus.* dic Titium institutū in castrensibus : Seium in paganicis,qui Seius repudiauit. nō accrescet Titio,sed patrono ab intestato:vt.j.de bo.lib.l.si filius.§.j.Nec obstat.ſ.eo.l.si certarū. §.quod si alterutra.quia hoc fauore patroni, qui repellitur in castrensibus a contra tabulas:vt.j.de bo.lib.l.iij.§.patronus.& ideo etiam in cæteris admittitur.Et eodem modo soluitur.C.de cadu. tollen.§.his ita. vbi præfertur cohæres legitimo in iure accrescēdi. Vel dic quod indistinctè hic instituit duos. Nec ob.ſ.eo.l.si certarum. quia ibi est ideo , quia non erat soluendo hæreditatis: & per hoc nullus ab intestato volebat: arg.ſ.de mino.& si sine.§. sed quod Papinianus.&.C.de necess.ser.l.fi.Sed tunc est cōtra dictam.l.C.de cadu.toll.Sed erit speciale in institutis à milite.& est ratio : quia & prius potuit pro parte testatus decedere , quod est secus in priuato : ideo accrescit potius quàm detur legitimo.vnde legatariis non accrescit inuitis : vt.C.de cadu.toll.§.vbi autē. quia non redditur pro parte intestatus.Accursius.

f *Defuncti.*scilicet miles.

g *Bonorum possessio.* vnde legitimi : vt.j.vnde legi.l.ij.§.j.& facit.C.eo.l.j.&.ij.Accursius.

Quod dicitur.] CASVS. Titius miles fecit testamentum iure militari: & filium suum sibi hæredē instituit,& ei Seium substituit. & postea fuit missus de militia: & intra annum missionis decessit: & filius suus prædictus decessit post annum . nunquid substitutus habebit hæreditatem? Et videtur quod nō: quia substitutio non habuit locum nisi post annum missionis. Respō. tamen quod sic. & est ratio : quia sufficit testatorem mortuum esse intra annum missionis ad hoc vt valeat testamentum , etiam si post annū conditio institutionis vel substitutionis extiterit. [MILES TESTAMENTVM.] Titius miles fecit in militia testamentum , & postea fuit remissus domum ex honesta causa.& postea fuit in alia militia missus. & postea decessit in militia secunda existens. quæritur,an testamētū quod fecit in prima militia, valeat?& distinguitur, aut fecit testamentū iure communi , aut iure militari.primo casu valet sine dubio dictū testamentum:secūdo casu distinguitur, vtrum fuit testator adsumptus ad secundam militiam intra annum à tempore missionis primę militiæ , an post annum. primo casu valet testamentum.secundo casu videtur quod non valeat : quia secunda militia est alia à prima. Sed certe humanius est dicere vt valeat testamentum quasi coniuncto munere militię primæ & secundæ. sed si in hoc secūdo casu existens in secunda militia dixisset se velle valere testamentū factum in prima militia: tunc nullum dubiū esset quin valeret testamentum. videtur enim fecisse in secunda militia testamentum.& si paganus fecisset non iure testamentum,& postea factus miles dixisset se velle illud valere: hoc casu valet iure militari:vt supra,eo. l.idémque.Viuianus.

h *Missus est.* honeste vel causariè. alioquin secus : vt.ſ.eo.l.testamenta.ad hoc.C.eo.l.ex testamento. &.ſ.de inoffi. testa.l.Papinianus.§.si quis in militia.& institu. eo.§.sed hactenus.&.ſ.eo. quod constitutum. &.j.§.j.& ar. C.de testamentar. ma.l.j.& qui po.in pigno.ha.l.potior. Azo.

i *Non ignominiæ.*in lib.R.deest nō.& sic legebat,in misso ignominiosę. in alio indubitanter loquitur.ſ.quod honeste mittitur. non dico causariè : quia ille nō debet iterum cingi[a], vt.C.de re mi.l.vj.lib.xij.& est pro.R.exemplum pagani:vt in fi.huius.l.

k *Cinctus est.* non sine Augusti affatibus : vt.C.de diuer. offic. l.ij.lib.xij.

l *Militia.* scilicet prima.

m *Quando adsumptus.* i. quāto tempore currente postquam &c.

n *Adsumptus.* ad secundam militiam.

o *In numeris.* primæ militiæ.

p *Valeret.* scilicet si ignominia missionis nō obstaret.ignominiosè quippe missorum militaria testamenta statim infirmantur, etiam non transgresso anno: vt.C.eo.ex testamento.R.

q *Testari.* id est,testamentum valere dico: vt arg.ſ.de excu. tuto.l.penul.in prin.& arg.j.de iure fisci.l.finali.

r *Quasi coniuncto.*vt sic ab initio potius de militia ad aliam trāslatus per interpretationē videatur,quam missus ignominiosè iterum cinctus censeatur.R.ad quod.j.de bo.pos.ex testa.mili.l.j.

s *Militiæ.* primæ & secundæ.

t *Voluit.* expresse.

u *Adsumptus.* ad secundam militiam.

[a] *Ista glo. est multum not. ad hoc quod doctor degradatus vel priuatus doctoratu non potest iterum fieri doctor. de quo not. in. l. 2. & ibi gl. C.de cing. mil.*

BIU Cujas

a *Cœpit.* vt supra,eo.l.idémque erit.in fi.

SI filiusfa.] CASVS. Titius filiusfa. miles fecit in militia testamentum iure militari, & postea fuit captus ab hostibus: & sic fuit ruptum testamentum suum: & postea ibi decesit.certe reconualescit per mortem suam testamentum suum: & hoc ex lege Cornelia, quæ fingit eum mortuũ fuisse prima captiuitatis hora. Sed pone quod pater dicti militis capti decesit prius in ciuitate sua,quã decederet ipse miles apud hostes, relicto nepote in ciuitate ex dicto milite nato post captiuitatem eiusdẽ militis sui patris: & postea decedat apud hostes dictus miles,qui vt dictũ est,fecerat testamentũ in militia ante captiuitatem. nunquid per agnationẽ dicti filij ipsius militis rumpetur testamentum patris eiusdem militis? Et videtur ꝙ sic,quia natus fuit dict[o] filius viuo patre suo milite,& remãsit post mortem aui viuente patre suo: licet apud hostes esset pater suus: vt.ſ.eo.filiusfa.§. fi. Dicitur tamẽ hic ꝙ non rũpitur testamentum: quia sicut dictum est,ex quo dictus miles decesit apud hostes,videtur p.l.Corn. prædictã decesisse eo tẽpore quo captus est,& sic ante annum: quo casu certum est quod non rumpitur testamentum patris: vt.d.l.filiusfa.§.j.Viuianus.

** Flo. præscriberetur*

ti fecit testamentum, exemplo eius qui paganus fecit, deinde militare cœpit[c].

XXXIX. IDEM libro nono Quæstionum.

SI filiusfamiliàs miles capt[v], apud hostes decesserit: dicemus legem Corneliam etiam ad eius testamentum pertinere[b]. Sed quęramus,si pater eius prius[c] in ciuitate decesserit relicto nepote[d] ex filio,an similiter testamentum patris[e] rumpatur? Et dicendũ est non rumpi testamentũ:quia ex eo tempore quo captus est, videtur decesisse[f].

XL. IDEM libro vndecimo Responsorum.

LVcius Titi[v] miles notario suo testamentũ scribendũ notis,dictauit: & antequã literis perscriberetur*, vita defunctus est.quęro,an hæc dictatio valere possit? Respondi, militibus quoquo modo velint, & quo[quo]modo possunt, testamentũ facere concessum esse[g]: ita tamen, vt hoc ita subsecutũ esse, legitimis probationibus[h] ostendatur. ℣Idem respondit, ex testamento eius qui iure militari testatus esset,seruum, qui licet sub conditione, legatum meruit, etiam libertatem posse sibi vindicare[i]. ℣Item respondit, Lucius Titius miles testamentum ita fecit:*Pamphila serua mea ex asse mihi hæres esto*. alio deinde capite Sempronio cõmilitoni suo eandem Pamphilam reliquit: cuius fidei commisit, vt eam manumitteret. Quæro, an hæres esset Pamphila, atq; si directò accepisset libertatem? Respõdi, intelligendum militem, qui ancillam suam hæredem instituerat, ignorasse[k] posse ex ea institutione etiã libertatem ei competere,& ideo sine causa postea[l] à commilitone petisse, vt eandẽ manumitteret.[Igitur]cũ ex priore scriptura libera& hęres effecta est, postea nullo præiudicio volũtati facto, frustra legata est.

XLI. TRYPHONINVS libro octauodecimo Disputationum.

MIles ita hæredem scribere potest: *Quoad vixit Titius.* & quando instituit, ex tempore hæreditas defertur venientibus ab intestato antequam dies veniat quo admittatur institutus. & ita illud quod militi licitum est in bonorum suorum portione,scilicet vt pro parte possit decedere testatus,& pro alia intestatus: competit ei ex eodem militari priuilegio, etiam in spatio temporis, licet sit non modicum spatium, scilicet vt pro parte temporis inueniatur testatus, & pro parte non. [MVLIER IN QVA] Hic.§.ponit duos casus in quibus miles communi iure vtitur. Primus est,quia nõ potest in testamento suo aliquid relinquere mulieri, in quam turpis suspitio cadere potest, puta adulterij cum ipso milite cõmissi. Secundus est, quia non potest ei dare tutorẽ miles qui est in aliena potestate. [SI MILES.] Titius miles fecit testamentũ:& instituit sibi hæredẽ Seium:& filium suum exhæredauit:vel sciens eum filiũ suum esse,silentio eũ præteriit:quod in milite pro exhæredatione habetur:& eidem filio substituit Gaium: & substituto ampla legata de suo reliquit: & ab eo substituto reliquit aliis legata. & postea decesit dictus miles testator. modo quæritur,an valeãt legata quæ à dicto substituto reliquit? Et dicitur quod non. quamuis enim ampla legata de suo reliquerit substituto,vt dictum est,tamen non instituit eum in aliqua parte suorum bonorũ: vnde non est mirum,si non potest ab eo legata relinquere. non enim reliquit ab eo legata tanquam à legatario, quæ quidem valerent: sed tanquam à substituto filij. exhæredato ergo, vt ex prædictis patet, miles substituere potest: emancipato etiam potest substituere:quamuis paganus non possit substituere filio suo impuberi emancipato.& cum substituit miles filio emancipato: habebit locum substitutio tantum in his bonis quæ ab ipso milite peruenerunt ad eũ filium cui substituit: non etiam in his quæ habuit filius tempore substitutionis, vel postea acquisiuit.nam & si substituisset filio suo viuo adhuc auo post acquisitam filio militis aui hæreditatem,nemo dicat ad substitutum pertinere. & hæc omnia vera sunt si habes §.ibi, exhæredato miles &c. si autem habeas ibi.§.miles & emancipato &c. erit ille.§. separatus ab ipso.§. si miles exhæredauerit &c. & huius.§.si miles. aliquantulum diuersificabitur casus ab eo quod dixi: erit tamen planus. [SI MILITIS.] Titius miles fecit testamentum in militia: & instituit sibi hæredem Seium: & filium

b *Pertinere.* vt supra,de testa.l.lege Cornelia.Accursius.

c *Prius.* quam filius scilicet, sed tamen post captiuitatem filij.

d *Nepote.* nato post captiuitatẽ filij,id est sui patris.Azo. Idem si ante captiuitatem, sed post restitutionem: vt.ſ.eo.l.si filius.§. sed si viuo.si vero tempore testamenti natus, dic vt.ſ.de liber. & posthu.l.filius.§.filius.Accursius.

e *An similiter testamentum patris.* id est, huius captiui qui pater est nepotis: sic rumpitur testamentum aui per nepotem,qui fingitur locum filij tenuisse viuente auo:vt.ſ.de lib.& posthu.l.si quis posthumos.§.si filium. ibi,diuersumque &c.

f *Decesisse.* & ita eo tempore quo filium suum in potestate habebat,id est, viuente auo vnde nepos eius testamentum non irritat:vt supra,eo.l.si filius.§.j.

g *Concessum esse.*cõtra.j.de bono.possess.l.sed cum patrono.§.fi. Sol.hoc est priuilegium militis. Accursius.

h *Probationibus.* Not.cõmunem probationẽ in testamẽto militis fore necessariam.i.ad minus duorũ testium: quia pluralis &c. vt.ſ.de test.l.vbi.& dic vt no.C.e.l.milites. & facit.ſ.eo.l.ditum.

i *Vindicare.* contra.C.de necess.ser.l.quidẽ.§.illo.& de fideic. l.ex fideicommisso. Sol.hic speciale in milite: quia magis præsumitur liberalis:vt.C.e. l.ex his.& in authen.vt lib.decæ.§.si quis autẽ.

k *Ignorasse.* nõ mirũ: quia adhuc nõ erat lex quę hoc dicit.C.de necess.ser.l.quidem.videtur ergo legare: vt sic manumissa accipiat hæreditatem:sed erat speciale vt directo sit libera & hæres,cum & per legatũ ei relictũ idem contingat: vt.ſ.proni. respon.Accursius.

l *Postea.* dic, frustra est postea legata libertas nullo &c. cũ & idẽ habeat per propriã voluntatem.

Miles ita.] CASVS. Ita potest miles hæredẽ sibi scribere: Titi[v]s sit mihi hæres donec viuet:& post mortẽ eius Titij Septitius sit mihi hęres.frustrem scribat miles, Titius vsque ad annos.x. hæres esto.& à.x.anno in antea nõ scripserit aliquem hæredem vsque ad.x.erit testatus,& abinde in antea intestat[v], ex prędictis patet quod miles potest instituere hęredem ex certo tempore, & ad certũ tempus. & quando instituit, ex tempore hæreditas defertur venientibus ab intestato antequam dies veniat quo admittatur institutus. & ita illud quod militi licitum est in bonorum suorum portione,scilicet vt pro parte possit decedere testatus,& pro alia intestatus: competit ei ex eodem militari priuilegio, etiam in spatio temporis, licet sit non modicum spatium, scilicet vt pro parte temporis inueniatur testatus, & pro parte non. [MVLIER IN QVA] Hic.§.ponit duos casus in quibus miles communi iure vtitur. Primus est,quia nõ potest in testamento suo aliquid relinquere mulieri, in quam turpis suspitio cadere potest, puta adulterij cum ipso milite cõmissi. Secundus est, quia non potest ei dare tutorẽ miles qui est in aliena potestate. [SI MILES.] Titius miles fecit testamentũ:& instituit sibi hæredẽ Seium:& filium suum exhæredauit:vel sciens eum filiũ suum esse,silentio eũ præteriit:quod in milite pro exhæredatione habetur:& eidem filio substituit Gaium: & substituto ampla legata de suo reliquit: & ab eo substituto reliquit aliis legata. & postea decesit dictus miles testator. modo quæritur,an valeãt legata quæ à dicto substituto reliquit? Et dicitur quod non. quamuis enim ampla legata de suo reliquerit substituto,vt dictum est,tamen non instituit eum in aliqua parte suorum bonorũ: vnde non est mirum,si non potest ab eo legata relinquere. non enim reliquit ab eo legata tanquam à legatario, quæ quidem valerent: sed tanquam à substituto filij. exhæredato ergo, vt ex prædictis patet, miles substituere potest: emancipato etiam potest substituere:quamuis paganus non possit substituere filio suo impuberi emancipato.& cum substituit miles filio emancipato: habebit locum substitutio tantum in his bonis quæ ab ipso milite peruenerunt ad eũ filium cui substituit: non etiam in his quæ habuit filius tempore substitutionis, vel postea acquisiuit.nam & si substituisset filio suo viuo adhuc auo post acquisitam filio militis aui hæreditatem,nemo dicat ad substitutum pertinere. & hæc omnia vera sunt si habes §.ibi, exhæredato miles &c. si autem habeas ibi.§.miles & emancipato &c. erit ille.§. separatus ab ipso.§. si miles exhæredauerit &c. & huius.§.si miles. aliquantulum diuersificabitur casus ab eo quod dixi: erit tamen planus. [SI MILITIS.] Titius miles fecit testamentum in militia: & instituit sibi hæredem Seium: & filium

BIU Cujas

filium suũ impuberem exheredauit: & eidẽ filio substituit Gaium pupillariter. quę substitutio valet: vt. ff. & postea decessit dictus miles: & Seius nõ adiuit hæreditatem suam. & postea dictus filius militis decessit in pupillari ætate. nunquid Gaius veniet ex substitutione ad hæreditatẽ impuberis? Et videtur quod non: quia ex quo nõ est adita hæreditas ex principali testamẽto, perinde est ac si non esset factũ principale testamẽtũ. ergo non videtur q̃ valeat accessoriũ, id est pupillare: vt. ff. de vulg. substit. l. ij. §. adeo. Dicitur tamen hic quod veniet substitut[a] ex priuilegio testatoris militis. nã & si sibi penitus nõ fecisset testamentũ, valeret tamẽ substitutio. Viui.

a *Esto.* scilicet Titius. Azo.

b *Ex certo tẽpore.* hoc non dixit hic: sed aliàs in suis liberis. nã primũ exemplũ legis diem habet incertũ: vt. j. de cõdit. & demonst. l. j. Vel dic etiam contra illum esse certum: quia certũ est extiturum: vt in authen. de hære. & Fal. §. his omnibus. coll. j.

c *Intestati hæreditas.* in priuato secus: quia die sublato parẽ essent hæredes: vt. ff. de hære. instit. l. hæreditas. Accur.

d *Ei licet.* vt pro parte posset decedere testatus, pro parte intestatus: vt. ff. eo. l. si miles vnum. hoc in spatio tẽporis competit, licet sit tempus non modicum ex eo priuilegio, post quod debet esse hæres. & est sic quod tempus sicut summa, est pars rei. ff. de eden. l. j. §. diẽ autem. & in tẽpore est plus & minus, vt in re: vt instit. de actio. ff. plus autem. & hęc erit ratio quare priuatus nõ posset ex tẽpore hæredem instituere: quia sicut est in rebus, sic fit ex tempore. Accursius.

e *Cadere potest.* quia eam cognouit: vt infra, de iis qui. vt indig. l. mulierem. & facit. C. de dona. inter virum & vxo. l. ij. in alio fetus: vt infra, de dona. l. affectionis. Item hoc nisi tempore mortis[a] bonæ opinionis erat absque suspitione: vt supra, eod. l. neque. §. ij. & non suspitio. sic. C. de codicil. l. quamuis. & C. de iudic. l. apertissimi. Accursius.

f *Nec tutorem.* ad hoc. ff. eo. l. cũ filius. cũ suis cõcordãtiis. Hug.

g *Sciens.* sic. C. eo. l. sicut. & l. si cum.

h *Ei.* scilicet exhæredato: vt. C. de leg. l. cum quidã. idem si ipsi substituto, secundum quosdam. & dic vt ibi.

i *Emancipato.* eodem filio. aliàs si esset in potestate filius, etiam paganus posset: & sic non esset priuilegium militis.

k *Substituere.* directò: vt. C. eo. l. in testamẽto. in fine. Accursius.

l *Hoc ius.* quod dixi in emancipato. & sic non ob. instit. de pup. sub. §. non solum. & ff. de vulg. & pup. l. sed si plures. §. ad substitutos. vbi etiam res pupilli in substitutionem veniunt. & facit. ff. eo. l. milites etiam. & C. de impub. & aliis sub. l. precibus. in fine. & supra, de vulga. sub. l. centurio. in fine.

m *Permittitur militi.* vt & supra, eo. l. in fraudem. §. item tam sibi. in pagano secus: vt supra, de vulg. substi. l. ij. §. quisquis.

Ex eo tempore.] CASVS. Titius fuit electus tyro: & fuit ei præceptum quod iret ad standũ cum aliis militibus qui erant in quodam castro pro imperatore: & qui erant ibi scripti in numeris eorum & in matricula: & fuerunt ei dati nummi pro expensis in itinere faciendis. & postea ipse cœpit iter: & venit ei periculum mortis antequam esset in dicto castro, & in dictis numeris redactus. nunquid potest iure militari testamentum facere? Et dicitur quòd non potest: quia ex eo tempore iure militari potest quis testari, ex quo in numeros relatus est, & non ante. Viuianus.

n *Relatus est.* vel iussus cingi: vt. j. l. proxi.

o *Lecti.* electio ergo non tribuit ius electo: sic nec electi[a] successor facit desinere prędecessorem. vt in authen. de admini. §. fin. Item nec sola electione filij ad dignitatẽ fit sui iuris: vt in auth. vt cõsti. quę de di. §. fi. Nec imperator est, nisi suscepta infula: vt. C. de quad. præs. l. j. in fin. Nec tribun[a], nisi accepto cingulo: vt. C. e. l. tribun[a]. Nec miles, nisi sit in numero scriptus: vt hic. Nec magister: vt. ff. de exc. tu. l. si duas. §. minuere. Nec pistor: vt. ff. de excu. tut. l. fi. Sed arg. cõtra insti. quibus mo. ius pa. po. sol. §. filius. & in authen. de defen. ciui. §. & si eadem. & C. de dec. l. fi. li. x. & j. de bo. pos. ex test. mili. l. vnica. §. fina. Solu. vt ibi.

Flo. militem non *Imperator nõ dicitur, pta infula.*

ADDITIO. Dic quod ibi loquitur in casibus specialib[a], in quibus ex sola electione cũ acceptione secuta quis cõsequitur dignitatẽ: sed hic loquitur in dignitatibus minoribus, in quibus electus quis non potest cõsequi dignitatem: vt no. in authẽ. de arb. §. illud. colla. vj. & in authen. constit. quę de dig. §. j. colla. vj. cum concor. secundum Barto. hic.

† *Vide quæ ad intellectum huius capitis scribit Viglius in commẽ. ad. §. sed & si quis. de milit. testa. Instit. lib. 2.*

p *Iter faciant.* arg. cõtra, supra, qui. ex cau.

---

an substitutio quã pupillo fecit, valeat, quæritur? Et consequens erit hoc dicere: quia permittitur militi [m] *, filio facere testamentum, quamuis sibi non fecerit.

Non à tempore electionis, sed ex eo tempore quo scriptus est in matricula militum, incipit quis priuilegio militari vti. Bar.

XLII. VLPIANVS libro quadragesimo quinto ad Edictum.

B EX eo tẽpore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relat[a] est[n], ante non. Proinde qui nõdum in numeris sunt, licet etiam lecti [o] tirones sint, & publicis expensis iter faciant[p], nondũ [tamen] milites sunt. debent enim in numeros referri[q].

Habetur pro facto quod de proximo est fiendum. Bartolus.

XLIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

FIliusfamiliàs equestri[r] militia exornatus, & in comitatu principũ retẽtus, cingi cõfestim[s] iussus, testamentũ de castrensi peculio facere potest[t].

C XLIIII. VLPIANVS libro quadragesimo quinto ad Edictũ.

REscripta principũ ostendunt omnes omnino qui eius sunt gradus, vt iure militari testari non possint[t], si in hostico [u] deprehendantur, & illic decedãt: quo modo velint, & quo modo possint testari: siue præses [x] sit prouinciæ, siue quis alius qui iure militari testari non potest.

---

m *Permittitur militi.* vt & supra, eo. l. in fraudem. §. item tam sibi. in pagano secus: vt supra, de vulg. substi. l. ij. §. quisquis.

q *In numeros referri.* item stigma, hoc est nota publica, brachiis eorum debet infigi: vt. C. de fabricen. l. stigmata. & alia quæ no. supra, ex quibus cau. maio. l. pe. Accursius.

D *Filiusfamiliàs.*] CASVS. Si filiusfamiliàs equestri militia honoratus, & in comitatu principum retentus, & iussus confestim in militia cingi, fecerit testamentum iure militari, valebit. Sunt etiam quidam, sicut præses prouinciæ, qui non possunt iure militari testari: qui quidem si in hostili loco deprehendantur in periculo mortis constituti, possunt facere testamentum quo modo volunt, & quo modo possunt. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

r *Filiusfamiliàs equestri.* No. militia equestris. Item cœlestis: vt clericorum. Item legalis, vt aduocatorum: vt. C. de aduoca. diuer. iudi. l. aduocati. Item remiges & vigiles milites sunt: vt infra, de bono. possef. ex testa. mili. l. j. *Militia multiplex.*

s *Confestim.* Habetur cinctus qui statim est cingendus. Habetur perditum quod statim est perdendum: vt. j. pro emp. l. si quis cum. Habetur datum quod paratum est vt detur: vt. j. de leg. iij. l. item legato. & in authen. vt exac. instan. do. §. fi. deficit conditio quam constat statim defecturam: vt potestatiua quæ non potest impleri vltimo vitæ spiritu: vt supra, de condit. insti. l. fi.

t *Rescripta. Non possint.* quia non sunt milites.

u *Hostico.* aliàs hostili loco: aliàs, hostilico: & aliàs, hostico.

x *Præses.* qui nõ erat de numero militum: sed ob aliquam causam illic

sam illic erat, & sic de aliis: vt hic, & supra, eod.l.quod constitutum. & infra, de bono.posses.ex testa.mili.l.j.Sed contra habetur.C.eo.l.scriniarios.Solu.vt ibi.

DE ADQVIRENDA VEL omittenda hæreditate.

a Istam cõtinuationẽ sequitur B.

Post deliberationem[a] adit instituus, vel repudiat:& ideo de hoc dicit. & dic adire & repudiare extraneorũ, immiscere, & abstinere suorum: vt institu. de hæred. qua. & dif.§.extraneis.

DE ADQVIRENDA vel omittenda hæreditate.

TITVLVS II.

Aditione partis totum quod potest quæritur, siue simul, siue discretis partibus hæreditas deferatur.h.d.cum.l.seq.Bart.

I. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

QVi totam[a] hereditatem adquirere[b] potest, is pro parte eam scindendo, adire non potest[c].

II. VLPIANVS libro quarto ad Sabinum.

SEd & si quis[d] ex pluribus partibus in eiusdem hæreditate institutus sit: non potest quasdã partes repudiare,quasdam agnoscere[e].

Donec est locus instituto,excluditur substitutus.Alexan.

III. IDEM libro tertio ad Sabinum.

QVamdiu prior hæres institutus hæreditatẽ adire potest[f],substitut⁹ nõ potest[g].†

Eius est priuatio, cuius est positio. Alexand.

IIII. IDEM libro tertio ad Sabinum.

NOlle[h] adire hæreditatem non videtur,qui non potest adire.

Mutus, surdus, & prodigus cui bonis interdictum est,possunt hæreditatem adire, Alexand.

V. IDEM libro primo ad Sabinum.

MVtum, necnon surdum, etiam ita natos, pro hærede gerere, & obligari hæreditati[i] posse constat. Eum cui lege[k] bonis interdicitur, hæredem institutum posse adire hæreditatem constat[l].

Hæreditatem quocunque modo delatam filius adeundo nõ obligat patrem, nisi præcedat iussus: sed in bonorũ possessione sufficit, si ratihabitio subsequatur. Bartolus.

VI. IDEM libro sexto ad Sabinum.

a Qui totam.]*CASVS.* Titius istituit me, & Seium hæredes. Seius repudiauit suã partem. ego autẽ nolo adire nisi pro mea parte. certe nõ possum hoc facere: immò debeo habere totam,aut nihil.Viuian⁹.

b Sequuntur hãc glo. Bar.& P. qui dicunt vtrãque lecturam bonam,sed secunda magis congruit litere.

a *Qui totam.* Pone casum: vt.C.de impu.& al.sub.l.testamento. vt aliquid videatur addere lex sequens.nam dicit, sed & si quis &c. Item pone[b] in instituto ex asse: qui si gerit pro hærede pro parte, totam hæreditatem videtur agnouisse: vt.j. eo.l.si ex asse.& secundum hoc nõ potest pro parte adire & successiuè. & facit infra, eod.l.si solus.§.item puto. &.C.de omni agro deser.l.iiij.lib.xj.

b *Adquirere potest.* si tota sit delata, alioquin secus esset:vt.j.eo. l.si solus.§.idem puto.in fi.§. Item hoc si per se. si autem non per se,sed per alium: dic vt.j.eo.l.si ego.&.l.si ex sua parte.

c Istam totam glo.sequit Bar.

c *Non potest.* idem in legato[c] vnius rei: licet in hærede legatarij sit secus: vt.j.de lega.j.l.legatarius.& de lega.ij.l.neminem.& l.grege. secus si plura legata essent, nec onus sit vni iniunctum: vt infra,de lega.ij.l.sed duobus.

SEd & si quis.]*CASVS.* Testator me ex pluribus partibus hæredem instituit:& ego volo habere quasdam partes,& alias non.certe non debeo audiri.Viuianus.

d *Sed & si quis.* primo ex tertia.s.est institutus Titius: & idem Titius secundo ex alia tertia: tertio & idem Titius ex alia tertia.

d Etiã si protestatus fuerit de his non acquirẽdis.Bart. Bald. An. Are. P. & Alexand.

e *Agnoscere.* immo agnoscendo aliquã ex eis[d], cæteras acquirit: nec est opus aliqua aditione,etiam si nõ delatæ essent cæteræ partes cũ adiit vnã:quia sufficit semel adiuisse.& hoc intelligas in eadem persona: nõ tamen per aliũ est acquirenda hereditas: vt.j. eo.l.si solus.per totam.l.quod ergo dicit hic: &.s.l.proxi.nõ potest.s.quin sit heres in totum.sed cũ partem repudiat,partem adit: cur præualet aditio? Respon.[e] quia fauorabilior: argu.s.de lib.& posthu.l.cum quidem.Item quid si partem repudiat,& aditionem aliarum differat? Respon.[f] non valet: vt.j.eo.l.si solus.in princ. & est ratio quam dixi.& facit.C.eo.l.quidam.& ibi not.

e Idẽ Bar. Pau.& Areti.

f Sequuntur prædic. scrib.

QVamdiu.]*CASVS.* Si testator me instituat,& Seium mihi substituat: quamdiu ego adire possum,& volo, potest adire Seius mihi substitutus. velle autẽ meum non potest habere locum sine possibilitate.vnde si non possum adire,non prodest mihi si adire volo.h.d.cum.l.seq.Viuianus.

g Idem B. Bald.Paul. Alexã. & Ias.

f *Potest.* quod est vsq; ad.xxx.annos[g]: vt.C.eo.l.si curatoris[h]. est enim de iure ciuili aditio, ergo perpetua: vt institut.de perpe. & temp.act.in princ.licet P.dixerit vsque ad annum,per.l.C.eo. l.cum antiquioribus. Sed ibi de hærede hæredis qui nõ adit post annum:sed ipse viuens sic perpetuo: nisi statutum sibi tempus vt adeat, sit elapsum: vt.j.eo.l.quamdiu institutus.vel nisi repudiet: vt.C.de repu.hære.l.sicut.Accursius.

h Glo. corrupte allegat. debuit allegasse.l. licet. C. de iure delibe. secundum Alexan.

g *Non potest.* vt.j.in.d.l.quãdiu.in princ.hoc tamen fallit in casibus: vt.s.de vulg.substi.l.fi.§.si Titius.in fi.&.s.de hæred.insti. l.si pater.&.j.de bo.liber.l.libertus patrono. Sed hæc vltima potest aliter intelligi.& facit.j.de secun.tab.l.ij.§.defertur.&.§.primo gradu.&.C.de edic.diui Hadria.tol.l.j.Accursius.

h *Nolle.* alias,nolle.& est sensus: Non potest repudiare qui non potest adire. ad quod est.j.eo.l.is qui hæres. &.l.is Iul.ma.l.pe. & de hæreti.l.Manichæos.

i Hæreditati. quia in aditiõe nõ desideratur, nisi volũtas declarata. perfectũ est enim op⁹, si intelligat[i] quid agat: vt.j. de bo. pos. infan. fu. có.l.fi. & institu.de hære.qua.& dif.§.fina.

k Eum cui lege. id est, à iudice per legẽ: vt.s. de cura.furi.l.j.in prin. no.& dic quia pdigus secus si ppter delictũ vt si cõmisit crimen maiestatis, vel etiam hæreticus fuit: vt.C.ad.l.

l *Constat.* cum auctoritate curatoris: vt arg.C.de admi.tu.l.cum quidam. Nec obst.j.de regu.iur.l.furiosi. quia nulla est voluntas scilicet in alienando: secus in acquirendo. arg.s.de rebus credi.l. certi condictio.§.sed si numerauero.&.j.de verbo.oblig.l.is cui. & facit supra, de testa.l.filius.&.l.is cui.Accursius.

QVi in aliena.]*CASVS.* Seruus vel filius meus fuit heres institutus à Titio:& dictus meus filius vel seruus adiuit hereditate sine iussu meo.nũquid adeũdo possum me obligare dictę hereditati?Dicitur quod nõ:nec etiã ratũ habere possum ex postfacto: licet secus sit in bo.pos.quam filius vel seruus meus agnouit sine iussu meo:quia illam agnitioné bene possum habere ratam.Sed & si legitima hereditas matris delata sit filio meo ex senatusconsulto Orficiano,& adeat eã sine iussu meo: idé est,vt possim habere ratã aditioné.Sed & si nõ adierit filius me⁹ hereditatẽ matris suæ,ego tamẽ diu possedi eam: videor adiuisse hereditatẽ. Sed quid si filiꝰ meus à Titio institut⁹ erat à me emãcipat⁹,& putabat se esse in potestate mea,& sic iussu meo adiuit hæreditatem Titij volẽs mihi acquiri? Certe nõ acquirit mihi hereditatẽ,nec etiã sibi. Si autẽ nõ erat à me emãcipat⁹,& ego iussi ꝙ adiret, & ipse me mortuo adiuisset:bene obligaretur hæreditati.& hoc sine dubitet vtrũ sit filiusfa. an sit factus paterfa. per mortẽ meam,sine nõ dubitet,velit tamẽ sibi adquirere adeũdo. Quod autẽ dictũ est in prin.huius legis.s.ꝙ ille qui est in potestate alicuius,nõ potest eum inuitũ hereditati obligare in qua institut⁹ est qui est in potestate,fallit quãdoq;:nam interdũ filiusfa. etiã sine aditiõe acquirit hereditatẽ iis in quorũ sunt potestate: vtputa,si nepoté quem habeo ex filio meo,instituã mihi hæredẽ: & filium.i.patré suum exhæredẽ,& decedã:& ita veniat distus meus nepos institutus in potestate patris sui. nã etiã sine aditiõe faciet dictũ sũũ patré meũ; filium hæredẽ necessariũ mihi. cũ enim dictus meus nepos fuisset mihi necessarius hæres si nõ habuisset patrem, bonum est vt nũc cum patrem habet, faciat eum mihi necessariũ hæredem, etiã sine aditione ipsius nepotis,vt dictũ est.secus autem si dictus meus filius quem exhæredaui, adoptasset sibi in filium post mortẽ meam quẽdam extraneũ quem hæredem institueram.nam ille extraneus quem adoptauit,non faciet eum mihi hæredem necessariũ:iuberi tamen debet per iudicẽ dicto meo filio,vt si vult & adeat hereditatẽ meam,creditoribus satisfaciat. aliàs cõminari ei debet iudex se daturum hæreditatẽ creditoribus,si intra certum tempus ab eo iudice statutum non adierit:& est ratio quare in hoc casu non sit mihi necessarius hæres filius meus per extraneum à me institutum quem postea adoptauit: quia tempore mortis meæ nõ fuit dictus

extraneus

extraneus in potestate dicti mei filij: nec est in mea potestate. vnde cum ipse non esset mihi extiturus hæres necessarius, eo quòd non erat in mea potestate, non faciet filium meum mihi necessarium, immo voluntarium. [CELSVS LIB. XV. DIGESTORVM.] Titius instituit sibi hæredem Seium, & decessit. & cum Seius hæreditatem adire nollet, venerũt duo de creditoribus dicti Titij, & dixerunt ei: Si tu nó adeas, nos occidemus te. vel nihil ei dicẽdo intulerunt ei timorẽ iustum, vel non iustũ ad hoc vt adiret. Seius autem prædict⁹ dixit eis: Expectate me, quia ego reuertar statim ad vos, & adibo hereditatem, ex quo nó potest esse aliud. & iuit ad duos suos amicos vel ad tres, & retulit eis prædicta, & dixit eis: Ego volo redire ad dictos creditores, & adire. tamen quicquid faciam, nolo quòd aliquid valeat: & ita sitis testes. reuersus fuit ad dictos creditores, & adiuit, fallendo taliter eos vt dictũ est. Certe dicitur hic quòd si dictus Seius erat liber, non erit hæres. si autẽ erat seru⁹, nó faciet hęredẽ dominũ suũ. Vi.

QVi in aliena est potestate, non potest inuitum [a] hæreditati obligare eum in cuius est potestate, ne æri alieno pater obligetur. [b] * Sed in bonorum possessione placuit [c] ratam haberi [d] posse eam quam citra volũtatem adgnouit is qui potestati subiect⁹ est. Sed & si legitima hęreditas matris filio delata sit ex senatusconsulto [e] Orficiano: idẽ erit probandum. [f]

Ex diuturnitate temporis præsumuntur omnia solenniter acta. Bartolus.

Sed & si non adierit filius, diu [g] tamen possedit pater [h] hæreditatem, credendus est [i] adiuisse: * vt diuus Pius & Imperator noster rescripserunt.

Qui iussu alterius adit, præsumitur solũ iubenti quærere velle, si iussum credat valere. secus si sciat inualidum, vel sine iussu adiit. Bartolus.

Si is qui putabat [k] se filiumfamiliàs, patris [l] iussu adierit: eum neque sibi, [m] neque ei qui iussit, [n] quæsisse hæreditatem cõstat: quanquam [o] is quẽ pater [p] iussit adire, & decessit, si adierit iã mortuo patre, obliget se hæreditati, vt Iulian⁹ libro trigesimoprimo Digestorũ scripsit. Nã eum [q] qui dubitat vtrũ filiusfamiliàs, an paterfamiliàs morte patris fact⁹ sit: [r] posse adire hæreditatẽ magis admittit.

Si filius in potestate est alicui hæres necessarius: facit patrem necessarium hæredem. secus si fuit voluntarius. Bartolus.

Interdum [s] filiifamiliàs & sine aditione adquirent hæreditatem his in quorum sunt potestate: vt puta si nepos ex filio exhæredato hæres sit institutus. [t] patrẽ enim suum sine aditione faciet hæredem, [u] & quidem necessarium. Sed si quis hæres institutus [x] adoptetur à filio exhæredato, necessarium eum non facit: sed iuberi debet

a *Inuitum.* id est, cum cuius non præcesit voluntas: vt differat à casu sequenti, sed in bonorum &c. præcedere enim debet iussus: vt infra. eo. l. si quis mihi. §. iussum. sed se bene obligat hodie: [a]

b *Obligetur.* scilicet inuitus. Accursius.

c *Placuit.* etiam si ab initio non consentiat.

d *Ratam haberi.* vt & .C. qui admit. ad bono. pos. l. j. & infra, rem ra. hab. l. bonorum. sic & Trebellianica restitutio potest haberi rata: b vt. j. ad Trebellia. l. seruo inuito. §. j. sic & peti potest per procuratorem: sed hæreditas non adiri: vt infra, eo. l. Paulus. c Accursius.

e *Senatusconsulto.* vt insti. ad senatusconsul. Orfi. nam & ea legitima dicitur, licet non sit ex lege. xij. tabula. vt. j. vnde legi. l. ij. §. fina. &. l. seq. Accursius.

f *Idem erit probandum.* vt scilicet non possit adiri. Accursius.

g *Diu.* id est, longo tempore: vt. j. qui & à quib. l. si cum fideicommissa. §. Aristo.

h *Pater.* filio sciente & non contradicente. idem & si possedisset filius: vt. C. de peti. hæredi. l. si filius. Azo. & argu. supra, ad Macedonia. l. si filius. ex tempore ergo d præsumitur solennitas obseruata. sic. ff. de vsuris. l. cum de in rem verso.

i *Credendus est.* vterque, id est pater & filius. Azo. vel dic pater, & in quem transeunt obligationes secundum has. ll. vt infra, eo. l. placet. Accursius.

k *Si is qui putabat.* Tria dicit. primum, si is. secundum, quamquam &c. tertium, nam cum &c. in primo adiuit viuo iubente, in secundo eo mortuo: in tertio viuo vel mortuo. e Dic ergo secũdum Ioan. quòd facit differentiam inter errãtem, vt in primo casu: & dubitantem, vt tertio casu: vt primi aditio non teneat, alterius sic: vt infra, eo. l. qui putabat. §. qui bona. &. §. fina. Sed arg. contra. C. de condic. indeb. l. fin. & expresse reprobatur dicta distinctio. j. de condit. & demonst. l. multum. in fin. vbi de errante & dubitante dicit quemlibet posse adire. Et quis erret vel dubitet, dic vt supra, de test. l. de statu. Distingue ergo inter dubitantem & errantem in facto: vt quia credat matrem suam fuisse vxorem, quæ fuit concubina, vt in primo. & cum qui in iure: vt ibi, nam eum &c. & secundum hoc sciebat ibi patrem mortuum, sed nó credebat per hoc filium fieri sui iuris. Vel melius, in omni errante vel dubitante attendas an eius erat propositi, vt si liber vel paterfamiliàs esset, vellet esse hæres: an vero iubenti tantum quæreret, nec de se aliquid cogitauit. in primo casu quærit sibi si absque iussu alicuius adiuit, vt ibi. nam eum &c. vt. ff. tit. j. l. qui iure. in fine. Infort.

n *Qui iussit.* quia non potuit.

o *Quanquam.* ab initio iussus inutilis aditionem vitiat: vt. ff. quanquam ille qui ex postfacto fit inutilis, non vitiat quin quærat adeunti. & est ratio, f quia sufficit semel fuisse vtilem. arg. j. de diuer. & temp. præ. l. de accessione. in fi. Alij dicunt ideo obligari hæreditati filium, quia succedit patri qui tenebatur hæreditati ratione iussus.

p *Pater.* scilicet verus. Accursius.

q *Nam eum.* valet aditio mortuo iubẽte. nam valet quandoque etiam eo viuo quando adiens dubitabat, sed non errat secundum primum, vel quando errat in iure secundũ alium, vel quando sibi quærere voluit adiens secundum tertium. Accursius.

r *Factus sit.* igitur de sua conditione dubitabat. secus si testator: g vt infra, eo. l. sed si de sua. Item error vel dubitatio facti esse potest, si credebat viuere patrem cum esset mortuus. idem iuris si sciebat mortuum, sed non credebat quòd per hoc filius fieret sui iuris. & facit. j. eo. l. si quis mihi bona. §. iussum. & de vsucapio. l. iusto. Accursius.

s *Interdum.* regulariter cũ filius instituitur, iussus præcedere patris, & sequi aditio debet, vt patri quærat: vt. j. eo. l. si quis mihi bona. §. iussum. sed hic fallit. Accursius.

t *Institutus.* ab auo qui vtrumque in potestate habebat. Accur.

u *Faciet hæredem.* & ita quærit ei. cum enim exhæredatus filius habeatur pro mortuo: vt in auth. de hære. & Fal. §. exhæredatos. colla. j. nepos sit hæres auo ipso iure, & necessarius: vt in fine huius legis, & insti. de hæred. quali. & diffe. §. sui. quæ videtur contra, sed non est, cum hic pro mortuo sit. h Item per consequens eodem mométo quærit patri in cuius est potestate: vt. j. eo. l. placet. & necessarium facit: vt hic, & in fine huius legis: quia quod filius quærit, patri quærit. hodie secus: vt. C. de bo. quæ libe. l. fina. & facit. j. de castren. pecu. l. ex castrensi. in prin. Accursius.

x *Institutus.* ab aliquo extraneo, vt locũ habeat quod dicit in fine: quia ipse non esset &c. Vel dic à patre suo in cuius erat potestate institutus. vel retine personas superiores: & dic, nepos ab auo, id est à patre filij exhæredati, qui filius exiuerat de sui patris potestate. alioquin nulla esset adoptio, cum mortuo auo nepos in sui patris caderet potestatem: vt insti. quibus modis ius pat. pote. solui. §. j. sed certe hic vltimus casus stare non potest: quia adoptione facta, statim & hæreditas iam quæsita nepoti, vtpote suo hæredi, acquireretur adoptanti: vt. ff. de adop. l. si pater. in prin. & sic iam denuo adiri seu acquiri potest. Item & finis nó posset bene adaptari. Item nec aliæ duæ positiones casus valent: sed hæc

Ista ratio dissplicet Bar. Alex. & Areti. ideo dic quòd ratio est secundũ Bar. quia sciebat filiũ iussum esse reuocatii p mortem patris: nec præsumitur adire ex necessitate iussus.

g *Sequitur hanc glo. Bar.*

h *Idẽ Bar. & Bal.*

valet, vt dicas quòd Titius filium suum exhæredauit, & extraneum instituit: eoque mortuo antequam adiret, à filio exhæredato est adoptatus. Azo.

a *In potestate.* adoptantis vel patris eius.

b *Nam per eum.* bene dico quòd non facit eum necessarium. nam &c. hæc tamé regula fallit infra, de castré. pecu. l. ex castrési. & dic vt ibi no.

c *Extiturus.* scilicet necessarius.

d *Celsus.* aliàs. §. Celsus. aliàs. l. eum.

e *Fallens.* vt quia prę sciens se cogendum, clam[a] vel coram quibusdam fuit protestatus quòd licet adiret, pro nihilo volebat esse. ad quod. j. de lega. ij. l. si quis. in prin.

f *Non fieri.* immo fit, sed abstinet: vt supra, quod met. cau. l. si mulier. §. si metum. & .j. eo. l. si metus. quæ sunt contra. Solu. hic fallens: ibi non. Alij dicunt quòd hic de æquitate, ibi de rigore. Alij econtra quòd ibi de æquitate prætoria: hic de stricto iure, id est ciuili. Alij, non fit hæres, scilicet cum effectu, quia abstinet. prima placet. Item opponitur: metus verberum non fuit iustus, ergo non impedit fieri hæredem: vt supra, quod metus cauſ. l. v. vj. &. vij. & quibus ex cau. maio. l. metus. Solu. hic fallens. vnde etiam si nullus fuisset metus, non tenuisset aditio. Item opponitur. C. eo. l. cum aliquis. sed ibi per iudicem cogitur adire. sic. j. ad senatusconsul. Trebel. l. nam quod. §. qui compulsus.

g *Non facere.* hoc potest intelligi cum seruus ab aliquo compellitur, non à domino. alioquin contra: vt. j. si quis omis. cau. test. l. j. §. j. Azo. & facit ad. l. s. de nego. gest. at qui natura. §. si libero. & de tutel. l. qui testamento. in fin. & de iudiciis. l. ij. circa princip. & de aucto. præstan. l. j. in fin. & de acquirend. re. do. l. homo liber. in princip. Arg. contra supra, de rit. nup. l. si patre.

Si quis filiumfamiliàs.] *CASVS.* Seius instituit sibi hæredem Titium filium Gaij: & bene sciebat dictus Seius dictum Titium esse in potestate dicti sui patris: & ita postea in eodem testamento dixit dictus testator: si mihi dictus Titius hæres non erit, Sempronius mihi hæres esto. & postea decessit dictus testator, & postea dictus Titius adiuit hæreditatem iussu sui patris. nunquid excluditur dictus substitutus? Et videtur quòd non: quia Titius non est hęres, immo pater suus: vt infra, eo. placet. sed certe immo excluditur. nam cum testator ita dixit, si mihi Titius hęres non erit: Sempronius mihi hæres esto &c. intelligitur à iure taliter intellexisse: si Titius neque ipse hæres erit, neque alium hæredem fecerit, Sempronius mihi hæres esto &c. sciebat enim testator, vt dixi, filiumfamilias esse Titium. si autem ignorasset, haberet locum quod dicitur. s. de hæredi. instituen. si paterfamilias. [*SI FILIVS.*] Ego habens filium in potestate, & ex eo nepotem instituo mihi hæredem dictum meum filium, & decessi: & ita est mihi necessarius hæres dictus meus filius ipso iure. ipse autem nesciens prædicta, decessit instituto sibi hærede dicto meo nepote, suoque filio. vult nunc dictus nepos adire patris hæreditatem, & à mea abstinere. certe bene potest hoc facere tanquam hæres patris. nam cum pater eius si viueret, posset beneficio prætoris abstinere à mea hæreditate: ergo & hæres suus. secus autem si dictus meus filius extitisset mihi hæres: quia tunc dictus meus nepos qui adiuit hæreditatem patris, non posset se abstinere à mea. & hoc quidem esset in quolibet alio hærede hæredis. Viuianus.

h *Si quis filiumfamiliàs.* alterius. & sciebat eum filiumfamiliàs esse. alioquin distingue vt in seruo: b vt supra, de hæredi. instituen. l. si pater. & l. seq.

vt adeat: quoniam mortis tempore in potestate[a] non fuerit. Nã per eum[b] quis existere necessarius non potest, qui ipse non esset extiturus.[c*]

Protestatio præcedens actui sequenti cõtraria facit, vt subsequens actus nihil operetur. h. d. secundum Dy. Bartolus.

℣ Celsus[d] libro quintodecimo Digestorum scripsit eum qui metu verberũ, * vel aliquo timore coactus, † fallens[e] adierit hæreditatem: siue liber sit, hæredem non fieri[f] placet: siue seruus sit, dominum [suum] hæredem non facere.[g]

Vulgaris substitutio expirat, si per institutum alteri hæreditas acquiratur. Bar.

VII. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

SI quis filiumfamiliàs[h] hęredem instituerit, & ita scripserit: *Si mihi Titius iste filiusfamiliàs hæres nõ erit, Sempronius hæres esto*: filio adeunte iussu patris,[i] substitutus excluditur.

Suus hæreditatem patris non agnitam transmittit cum beneficio abstinendi. Bar.

℣ Si filius priusquam sciret[k] se necessarium extitisse patri hæredẽ, decesserit relicto filio necessario: permittendum est nepoti abstinere[l] se aui hęreditate: quia & patri eius idem tribueretur.[m]

Hæreditatem agnitam per defunctum, non potest hæres eius repudiare. Bartolus.

℣ In omni successione qui ei[n] hæres extitit, qui[o] Titio hæres fuit: Titio quoque hæres videtur[p] esse, nec potest Titij omittere[q] hæreditatem.

Qui non potest se obligare, non potest adire. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

MOre nostræ ciuitatis[r] neque pupillus neq; pupilla sine tutoris auctoritate obligari possunt. [s] Hæreditas autẽ quin[t] obliget nos[u] æri alieno, etiam si nõ sit soluendo:[x] plusquàm manifestum est. De ea autem hæreditate[y] loquimur, in qua non succedũt huiusmodi

A i *Patris.* licet ergo pater non filius videatur esse hæres: vt supra, eo. l. qui in aliena. §. interdum. non ideo deficit conditio: quia intellexit si hæres non erit, id est, si hæreditatem sibi vel patri non acquisierit: vt dicta. l. si pater. Accursius.

k *Sciret.* quid si ignorauerit? Respon. idem, nisi se immiscueret.

l *Abstinere.* & habere paternam. sed si vellet abstinere[c] à paterna, & habere aui-tam, posset: vt. C. si vt ab hæreditate se abstine. l. prima & secunda. & .C. vnde libe. l. qui se. Azo.

m *Idem tribueretur.* si viueret: vt infra, eo. l. ei qui. & institut. de hæred. quali. & differ. §. sed his prætor permittit. ergo idem ius habebit eius hæres: vt C. de iur. delibe. l. cum antiquioribus. in fin. & de regu. iur. l. qui ius. item contra infra, proxi. §.

n *Qui ei.* puta Seio.

o *Qui.* Seius.

p *Videtur.* Not. quia hæres hæredis &c. vt &. C. de hæred. institu. l. fin. & infra, de verb. sign. l. hæredis. & supra, de peti. hæredi. l. iij. §. sed si Titio. & dic vt ibi not. & ad idem. C. de leg. l. in annalib[9]. & infra, de iur. immu. l. iiij. Fallit in casibus: vt infra, de verb. sig. l. sciendũ. & supra, de vulg. substit. l. qui liberis. §. fi. &. C. de vsufru. l. antiquitas. & de vulg. substi. l. si filius. & infra, de castren. pecu. l. j. vno modo litera intellecta. Accursius.

q *Omittere.* vt supra, proxi. §. contra. Solu. hic adierat Titius: ibi non.

MOre nostræ.] *CASVS.* Instituit mihi hæredem Titium pupillum filium Seij quondam, & decessi. nunquid adire hęreditatem meam sine tutoris auctoritate, & æri alieno obligari potest? Et dicitur quòd non. & est ratio, quia nec pupillus nec pupilla possunt obligari sine tutoris auctoritate. hæreditas autem bene obligaret eos æri alieno hęreditario, si adire possent eam, & adirent: etiam si ipsa hæreditas esset non soluendo: quia bene obligat maiores qui per se adire possunt, & adeunt. secus autem si dictus pupillus quem instituit, esset meus filius vel seruus, & ita mihi hæres necessarius. nam tunc non esset ei necessaria in aditione tutoris auctoritas: quia ipso iure esset hæres etiam sine aditione. si autem dictus Titius esset filius Seij (vt in primo casu dixi) & viueret dictus Seius, & iussu ipsius Seij adiuerit hæreditatem meam dictus Titius, acquirit eam patri suo, licet sit Titius ita parui temporis, vt non sit consilij capax. si autem tempore quo dictum Titium instituit, pater eius Seius non viuebat, vt dictum est primo casu, & dictus Titius erat maior infante: bene potest adire hæreditatem auctoritate tutoris. quamuis similis furioso videatur esse. et. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

r *Ciuitatis.* Romanæ, per excellentiam: vt institu. de iure nat. §. ius autem. quem seruamus: vt. s. de legi. & senatusconsul. l. de quibus. in princip.

s *Obligari possunt.* scilicet hæreditati, vt subiicit. & supra, de aucto. præstan. l. obligari. §. hæreditatem. est ratio, ne habeant damnum: vt instit. de aucto. tuto. §. neque. &, ne vexentur: vt. s. de minor. l. minor. xxv. annis. Idem de adulto dicas sine curatore: vt. C. de admini. tuto. l. cum quidam. si autẽ est infans, solus tutor: vt. C. eo. l. si infanti. §. j. Vel dic secundo obligari alicui ex pacto: vt similitudinarie ponatur, scilicet quod sequitur de hæreditate.

t *Quin.* id est, quòd. Accursius.

u *Obliget nos.* & sic obligaret pupillos: vt hic, &. j. ad Trebel. l. non enim. &. j. qui. ex. cau. in posses. ea. l. iiij. Accursius.

x *Soluendo.* vt &. C. eo. l. si testaméta. nisi fiat inuentarium: vt. C. de iure delibe. l. fi. §. si autem.

y *De ea autem hæreditate.* vt pupilli eam non adeant sine tutore. & fa-

re.& facit.ff.de condi.& demonst.l.cum pupillus.& de regu.iur.l. pupillus.Accursius.

a *Necessaria.* huic enim ipso iure obligãtur, licet possint se abstinere iure prætorio: [a] vt.ff.l. proxi.§.j.&.ij. de fideicom. liber.l. cum quasi.§. sed & si quis.Item & necessarius hæres tantum quãdoque abstinet quoad quid: vt.ff.de hære. instit.l.iij.§. qui fideicõmissariã. quod qualiter intelligẽdum sit, dicam.ff. eod.l. necessariis. &.ff. de mino.l. ait prætor .§. non solum.Azo.

b *Impubes.* maior infante, aliàs solus pater: vt.C.eo.l.si infanti. in prin.Accursius.

c *Consilii.* pleni. aliquid tamen habent, vt dixi.& facit infra, eo.l. pater.§.finali.Accur.

d *Pupillus. si fari.* id est, maior infans, aliàs solus tutor: vt C.de iure delib.l.si infanti.§.j. vel infans tutore auctore: vt.ff.ad Trebel.l. seruo inuito.§.si pupillo.subaudi ergo hic, maxime. sed in hoc differt: quia si est maior, non potest solus tutor: vt statim dices.

e *Discernere potest.* sic ff.de iureiurã.l. qui iurasse. & de iu. & facti ignoran.l. regula. & C. de fal. mo.l.j. & ij. rem pupil. sal. fo.l.fin. in fin.

f *Furiosus.* sed in isto adit solus curator: vt.C. de cura. furio.l. fi.§.tali.& infra, eo.l.qui seruum suum.sed an faciat furiosum hęredem, dic, vt ibi.at ibi oportet ambos consentire: vt.C.eo.l.potuit.& ad hoc.ff.de regu.iur.l.in negotiis.

g *Cum tutoris.* vt.ff.l.proxi.no. At curatoris auctoritas non sufficit pupillo: vt.ff. de appel.l.cum in vna.§.tutor. sed adulto sic: vt C.de admin.tuto.l. cum quidam. item in bo. posses. solus tutor: vt.ff.de bo.posses.l.tutor.Accursius.

Si ex asse.] CASVS. Instituì mihi hæredem Titium in omnibus meis bonis,& decessi. Titius adiuit pro dimidia, & aliam dimidiã nõ vult habere. certe oportet malo suo velle quòd habeat totam. Viuianus.

h *Partem.* tantum, vel sciens se insolidum hæredem, vel credens tantum de parte quam vult adire. & dic, destinauerit, id est proposuerit cum effectu, scilicet adeundo: vt supra, eo.l.j.& ij.& infra, de lega.ij.l.neminem. & .l. si cui. & infra, eo.l. qui se. & de leg.j.l. legatarius. Sed contra infra, eo.l.ex semisse. Solu. vt ibi. Accursius.

Impuberibus.] CASVS. Si impubes sit hæres institutus à patre suo,& mortuo patre adiuerit hæreditatem sine auctoritate tutoris,& velit postea abstinere: poterit etiam sine in integrum restitutione. sua enim aditio nihil valuit ipso iure. si autem esset pubes,& sine curatoris auctoritate adiuerit, non haberet ius abstinendi, nisi per in integ. restit. si autem se non immiscuit aliquo modo: potest beneficio prætoris abstinere sine aliqua in integrũ restitutione: & ipso iure potest per prætorem abstinere. non autem est necesse quòd propter hoc personaliter prætorem adeat. Et ex hoc determinatur quæstio de facto ad postulationem duorum qui de hoc quæsiuerunt: vnus quorum vocabatur Oceanus, & alter Victorinus: quæ quæstio fuit talis: Titius habens filium,& ex eo nepotes in potestate, habuit contractum cum Seio, & fuit in eo deceptus, & decessit instituto sibi hærede dicto suo filio. dictus autem filius suus noluit donec vixit agnoscere hæreditatem suam: nec aliquid de hæreditate amouit: nec pro hærede in ea aliquid gessit. & postea decessit dictus filius institutis sibi hæredibus dictis suis filiis qui erant pupilli & nepotes dicti Titij testatoris. certe dicti pupilli possunt abstinere ab hæreditate auita, & sic non teneri oneribus hæreditariis auitæ hæreditatis. & ideo non est eis necessarium in integrum restitui aduersus dictum contractum in quo fuit deceptus auus: quia ipso iure non tenentur. possunt ergo dicti pupilli habere hæreditatem patris eorum. & abstinere ab hæreditate auita: nec est eis necesse quòd personaliter adeant prætorem pro abstinendo: vt in princ. huius legis, ei qui se. & facit optime. supra, eo. si quis filium.§.j. & hic est intellectus huius legis cum.l. sequẽ. Viuianus.

i *Impuberibus.* per hanc.l. dicit Paul. non esse necessariam in integrum restitutionem impuberibus, etiam cũ tutore adeuntibus: alioquin idem esset in impuberibus quod in puberibus. nam & puberes restituuntur: vt infra, eod.l. si minor. Sed tu dic quòd hic impubes sine tutore, pubes sine curatore adierunt, cum non haberent tutorem vel curatorem: cuius impuberis aditio non tenet ipso iure: vt supra, eo.l.pupillus. ergo sine restitutione deserit: at puberis tenet cum curatorem non habet: vt C.de in integr.restitu. mino. l. si curatorem. & ideo non sine restitutione iuuatur, si adiuit: vt hic, & infra, eo.l. necessariis. si autem curatorem habet, similis est pupillo: vt d.l. si curatorem. Vel secundo intellige quòd impuberes vocet minores.xxv.an. qui iuuantur, etiam si adierint, vel ipso iure, vel per restitutionem in integrum: vt ex præmissis patet. at puberes vocet maiores.xxv.an. qui nullo modo iuuantur: vt hic, &.C. de repu.hæredi.l.iiij. & secundum hoc non facit hæc lex pro Pau. in eo quòd dicit pupillum soluentem debitum naturale condicere non præhabita restitutione: vt & supra, de condic. indeb.l.interdum. quia hic nec ante aditionem tenebatur, nec post: cum sine tutore adiuit. at ibi naturaliter saltem tenebatur: & ideo non condicit solutam & consumptam sine restitutione: vt ibi not.& facit.ff.de mino.l.ait prætor.§.sed & si hęredi.&.ij.l. proxi. Accursius.

Pupillus potest cum tutoris auctoritate hæreditatem adire. Bartolus.

IX. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

PVpillus, si fari [d] possit, licet huius ætatis sit vt causam adquirendæ hæreditatis nõ intelligat: quamuis non videatur scire huiusmodi ætatis puer, (neque enim scire, neque discernere* talis ætas potest, [e] nõ magis quàm furiosus [f]) tamen cum tutoris [g] auctoritate hæreditatem adquirere potest. hoc enim fauorabiliter ei* præstatur.

X. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

SI ex asse hæres destinauerit partem [h] habere hæreditatis, videtur in assem pro hærede gessisse.

XI. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

IMpuberibus [i] liberis omnimodo abstinẽdi potestas fit: puberibus autem ita, si se [bonis] non immiscuerint.

Suus qui se non immiscuit, potest abstinere beneficio edicti prætoris sine aditione iudicis. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

EI qui se non miscuit [k] hæreditati paternæ, siue maior sit, siue minor: [l] nõ esse necesse prætorem adire, sed sufficit se non miscuisse hæreditati. Et est in semenstribus Viuiis Soteri & Victorino rescriptũ, non esse necesse pupillis in integrum restitui ex auito contractu, quorum [m] pater [n] constituerat non adgnoscere hæreditatem, [o] neque quicquam amouerat, [p] vel pro hærede gesserat. [q]

Illa hæreditas repudiatione amittitur, quæ potest adiri. secus si adiri non poterit. Bartolus.

XIII. IDEM libro septimo ad Sabinum.

Tertius est,

Si qui hæres.] CASVS. Instituì te hæredem, si nauis ex Asia venerit,& decessi. tu ante conditionem prædictam existẽtem repudiasti hæreditatem meam: & postea venit conditio. tu videns quòd locuples erat hæreditas mea, volebas eam adire non obstante repudiatione. nunquid potes? Et dicitur quòd sic. nec obstat quòd lege cauetur, quòd is qui hęres institutus est, vel cui legitima hæreditas delata est, repudiatione hæreditatem amittit: quia illud verum est, si in ea causa erat hæreditas tempore repudiationis, vt adire potuerit. quod in nostro casu nõ erat. & idem esset, si sub quauis alia conditione te hęredem instituissem, etiam sub potestatiua cõditione. Vidisti ergo vnum casum in quo non valet repudiatio hæreditatis. nunc volo tibi dicere plures alios. Primus est, si tempore repudiationis dubitet hæres viuat testator, necne. Secundus est, si substitutus repudiet eo tempore quo hæres non decreuerat vtrum vellet hæreditatem, vel non.

k *Qui se non miscuit.* erit ergo suus: vt in rubr.no.

l *Sine minor.* sed minor etiam potest: vt.ff.l.proxi.

m *Quorum.* pupillorum.

n *Pater.* cui successerant pupilli.

o *Hæreditatem.* aui, id est patris sui. idem si decessisset ignorans delatam: vt.ff.eo.l.si quis.§.j.

p *Amouerat.* quia tunc beneficium abstinendi amisisset, cum sit suus: vt.ff.eo.l.si seruum.§.prætor ait. in extraneo secus: vt.ff.eo.l. si quis extraneus. Accursius.

q *Cesserat.* in bonis aui.& facit.C.si vt se ab hęre. absti.l.j.&.ff.l. proxi.&.ff.eo.necessariis. Accursius.

BIU Cujas

Tertius est,si filiusfamiliàs ab aliquo instítutus, vel cui legitima aliqua hæreditas est delata, repudiet sine patre, vel pater sine eo. vterq; autem eorum simul bene potest repudiare. Quartus est,cũ hæres institutus putat se necessarium hæredem,cum sit voluntarius.nam non potest repudiare,nec hęres etiam existere,tanquam voluntarius. Quintus est,cum hæres institutus putat nõ valere testamentum, vel esse falsum.si autem dicitur à quibusdam testamentum esse falsum,ipse autem hæres certus est q̃ non est falsum: bene posset repudiare hæreditatem sibi ex eo delatã, sicut & posset adquirere si vellet.Sextus est, cum hæres institutus, idémque legitimus repudiauit quasi institutus. nam non amittit propter hoc hæreditatem quasi legitim[a],sed ecõtra si repudiauit tanquam legitimus distinguitur : quia aut sciuit se hæredem institutũ, aut ignorauit.primo casu videtur repudiasse vtroque modo, id est, tanquam institutus, & tanquam legitimus.secũdo in nullo casu nocebit repudiatio : neq; ad testamentariã, quoniam hanc non repudiauit : neque ad legitimam , quia adhuc nõ fuerat ei delata.patet ergo per prædicta quòd ille potest hæreditatem repudiare, qui & adquirere potest, & non alius . Item patet quòd ille qui vult repudiare hæreditatem vel bonorum possessionem, vel etiam acquirere: debet esse certus testatorem esse mortuum:& aliàs non potest adquirere vel repudiare.& hoc dicit vsq; ad.l.pro hærede.Viuianus.

IS,qui hęres institutus est,vel is cui legitima hęreditas delata est:repudiatione hæreditatẽ amittit. Hoc ita [a] verum est, si in ea causa erat hęreditas,vt & adiri posset.Cęterum hæres institutus sub conditione, si ante conditionem existentem repudiauit: nihil egit [b], qualisqualis [c] fuit conditio, etsi in arbitrium [d] collata est.

Qui non potest propter dubitationẽ,seu inhabilitatem,seu conditionis pendentiam adire,non potest repudiare. Bartolus.

ſSi quis dubitet [e], viuat testator,nécne:repudiando nihil agit [f]. Substitutus quoque similiter si ante repudiet,quàm hæres institutus decernat de hæreditate [g] : nihil [h] valebit repudiatio.

Hæreditatem delatam filiofamiliàs,nec ipse sine patre repudiare potest, nec econtra : sed vterque simul.h.d.l.cũ seq. Alex.

ſNeq; filiusfamiliàs [i] repudiãdo sine patre, neque pater sine filio alteri nocet : vtrique autẽ possunt repudiare.

XIIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IDem est etiam si legitima [k] hæreditas filiis obuenit.

Si putans se necessarium hæredem, cum sit voluntarius,repudiet vel adeat: nec repudiatio vel aditio valet.h.d.cum.l.sequẽ. Alexander.

XV. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

IS qui putat se necessarium [l], cum sit voluntarius:non poterit [m] repudiare [n]. Nam plus est [o] in opinione quàm in veritate.

XVI. IDEM libro vicesimoquarto ad Edictum.

ET ecõtrario [p], qui se putat necessarium, voluntarius hæreditate delatam ab intestato:& dicunt etiã iure isto eam quęri filio.per.l.ſ.eod.l.qui in aliena.§.sed & si. quod non placet, quia primo per Constantinum hoc fuit inuentum:vt.C.de bonis mater.l.j.& licet filio deferatur,statim patri quæritur. Itẽ op. stitu.per quas perſo.§.j.vbi pater dat cui vult.Respon. potest adquisitum nunc:quia iam non est spes filio : sed ante, quia spes est filio,si fiat sui iuris:non potest pater repudiare, sicut & seruo: vt institu.de hæredi.instituen.§. alienus.tempore enim aditionis in hæreditate consideratur conditio instituti.secus in legatis, & instipulationibus:vt ibi not.Item secus est in domino & seruo:vt infra,de leg.j.l.legatum seruo.& de succeſſ.edict.l.j.§.per seruũ.& facit.C.de repu.bono.possess.l.filio.& supra, de iureiur.l.quãto magis.ibi,ipsi autem defen.&c.&.C.eo.l.renitente.& de fideicommiſſ.l.ex repudiatione.

a *Hoc ita.* scilicet quòd institutus repudiet . & sic ad primum non proximum dictum refertur . vel sic : hoc ita verum est eam esse delatam , si adi. &c. non sic , hoc ita scilicet delatam posse repudiari, si in ea &c. quia hæc conuertibilia sunt,esse delatam, & posse adiri : vt infra,de verbo. signifi.l.delata. & sic male loqueretur.Accursius.

b *Nihil egit.* nisi coram iudice creditoribus instantibus renuntiet,& se non aditurum dicat etiam si conditio extiterit:vt infra, de curat.bono.dan.l.j.&.j.eo.l.in plurium.in fin.quæ sunt contra.arg.supra,de orig.iur.l.ij.§.& cum placuisset.& de offic.prę ſi. l.legatus.Item contra.j.eo.l.nec is.§.sed si quasi. Solu.per.l.j.eo. l.illud.Item contra.C.de pac.l.j.Solu.vt ibi.Item aliud est in bonorum possessione petenda,quam in aditione hæreditatis:vt.j.de secund.tabu.l.ij.§.si sub conditione.&.§.si quis ita.cum concordan.&.j.de regu.iur.l.qui potest.&.j.de succeſ. edic.l.j.§.decretalis. & de leg.j.l. si ita scriptum.§.j.& infra.eo.l.is potest. &.l.si quis extraneus.§.sed ita.

c *Qualisqualis.* dummodo non impossibilis de natura vel iure: quia tunc habetur pro nõ adiecta.vel nisi sit talis vt habeatur pro impleta:vt quia non stat per hæredem:vt.ſ.de condit.instit.l.j.& l.conditiones.&.j.quãdo dies lega.ce.l.v.& de cõdit.& demõſt. l.obtinuit.&.l.aliquando.Accursius.

d *Arbitrium.* scilicet hæredis.& sic est potestatiua:& dic tacite, vt si decẽ des,hæres esto.secus si expresse, vt si voles: vt supra,de condit.instítu.l.fina. &.l.verba.vel in arbitrium extranei tacite, non expresse:vt infra,de condit.& demonſt.l.nonnunquam.hæc autem conditio,si ille arbitretur, hæres esto, vel tibi lego, videtur pura:vt infra.de leg.ij.l.j.Item quidam dicunt quòd si expres sit,si voles hæres esto,non sit pro pura, quanquam statim possit adquirere. & sic tũc fallit regula.infra.e.l.is potest.sed primo debeo purificare:sed dic vt prædixi.& not.supra, de hære. institu.l. iam dubitari.

e *Si quis dubitet.* quis dicitur dubitare, dic vt.j.eo.l.cum quidã. §.quod dicitur.Accursius.

f *Nihil agit.* quia nec adiri potest:vt infra,eo.l.hęres institutus. &.l.seq.H.

g *De hæreditate.* scilicet repudianda.

h *Nihil valebit.* quia nec adire potest : vt.ſ.ea.l.in princip.&.l. quamdiu.&.j.eo.l.quamdiu.& facit.C.de cap.l.nec nos.&.j.eo.l. qui superstitis.

i *Neque filiusfamiliàs.* institutus filius ab aliquo contemplatione patris:vt sic profectitia scilicet sit hęreditas: vt supra,de vul. subst.l.sed si plures. §.in arrogato. vel sui contemplatione: & sic aduentitia non potest repudiari vt patri noceat: sed iubebit adhuc eum adire:vt hic,&.C. de pactis.l.filius. & econtra, pater non nocet filio:quia nec antea pertinebat ad filium:vt infra, in eod.l. placet. Vel nõ nocet: qa post morte patris adire poterit. Sed an ipsi patri? forte non. Arg. contra supra,solu.matrim. l.ij.§. denique. At sequens lex quando ab intestato: vt per Orſi. cianum: vt supra, eo.l. qui in aliena.§.sed & si legitima.sed nouo iure, secundũ quod quæritur proprietas filio,in aduentitia indubitãter obtinet quod hic dicit vt. C. de bo. quæ lib. l.fin.Alij dicunt hic à matre filium instituũ: &.l.sequent.ab eadem

k *Idem est etiã si legitima.* ex Orficiano:vt supra,eo.l. qui in aliena.§.sed & si legitima.

l *Is qui.Necessarium.* quis sit suus & necessarius,vel necessarius tantum:habes instit.de hæred.qua.& diff.in prin.

m *Non poterit.* in eodem errore consistens:vt sic verba ad idem tempus referantur:sicut arbor mala non facit fructus bonos, scilicet existens mala.& est ratio: quia credens se necessarium, credit se non posse repudiare : & quia de iure suo non est certus: quod omnium hæredum commune est.

n *Repudiare.* vel adire:vt.j.l.proxi.

o *Plus est.* quia in animo consistit aditio : vt institut. de hære. quali.& diffe.§.fina.Et not.generale dictum.sic.j.de iniur.l.eum qui.§.fi.&.l.item apud.§.interdum.&.ſ.quibus mo.vsusfru.amit. §.is qui.Sed arg.cõtra.j.de cri, expil.hær.l.fi.& pro emptore.l.ij. §.si à pupillo.& institu.de leg.§.si quis rem.& de ma. vin. l.iij.

ADDITIO. Dic quòd hic loquitur in aditione quæ consistit in solo animo:vbi magis inspicitur opinio:ibi in his quæ in solo animo non consistunt, secundum Barto.

p *Et econtrario.* sed in quo est econtra, cum idem videatur! Respon. supra, non repudiat.hic econtra non adit: sed vtrobique erat voluntarius , sed putabat quòd esset necessarius. Sed nunquid econtra si in veritate erat necessarius tantum,sed se voluntarium credidit ? Respon. si necessarius tantum , protinus est hæres : vt institu. de hære.qua.& diff. in principio.nisi in casu quando fit de necessario voluntarius:vt supra, de hæred.institu.l.iij.§.qui fideicommissariam.Sed quidam dicunt eum nõ fieri protinus hæredem per hunc casum huius legis: & in hoc dicit econtrario.si autem suus & necessarius est,per prætorem voluntarius fit:vt no.ſ.e.l.more.& ideo adire nõ poterit vel repudiare, cum in suo iure errat.

Non potest.

Sequũtur hanc gloſ. Bartol. & Areti. hic.

BIU Cujas

a *Non potest.* scilicet adire hæreditatem, etiam si velit in errore permanere.

b *Nec is.* aliàs incipit, is qui. & deest, nec. & tunc primus & secúdus casus idé sunt. tu habeas, nec, & erunt duo casus.

c *Repudiare.* vel adire: vt. ĵ. l. proxi.

d *Potest.* etiam si nolit: quia de iure suo est incertus.

e *Sed si certus sit.* puta cum ipse hæres dicitur falsum commisisse, tũc certus est de iure suo: & ideo adire vel repudiare potest. secus si alius dicitur fecisse falsum: vt hic, &. ĵ. eo. l. cũ falsum. & l. cũ quidam. in fin. Accursius.

f *Legitimus.* quia proximior.

g *Non amittit.* potest ergo vno iure repudiare[a], & altero amplecti: sicut & ille qui iure ciuili & prætorio succedere potest: vt not. C. eo. l. puberé. & hoc verum si nulli sint legatarij: aliàs tenetur ad onera ac si ex testamento adisset: vt. C. si quis omiss. cau. testa. l. ij. in princi. Item potest hic ratio colligi quid operetur substitutio duobus extraneis substitutis, vos inuicem substituo: cum iure adcrescẽdi sint idem consecuturi: quia vno iure repudiare, altero amplecti poterunt.

h *Vtramque.* i. hæreditatem vtroq; iure obuenientem. & est sic. ĵ. eo. in pluriũ. Sed contra. ŝ. eo. l. is qui. ij. respon. in eo quòd potest hic repudiari legitima quæ non est delata. Sol. ĵ. eo. l. illud *ADDITIO.* Dic quòd censetur esse delata propter quendam occultum ordinem, secundum Baldum.

i *Delata.* bona ratio: vt. ŝ. e. l. is qui. ij. respon. &. ĵ. de succ. edic. l. j. §. cum furiosi. habes ego quòd adhuc potest adiri ex testamento: quia non tenuit repudiatio cum ignorabat sibi delatam. sed si potest adire ex testamento, non est locus ab intest. quia quamdiu est locus testamentariæ &c. vt. ĵ. eo. l. quamdiu. &. ĵ. de regu. iur. l. quamdiu. &. C. cómunia de suc. l. antequam. & Cod. vnde li. l. ij. & ficit. ĵ. de excẽ. rei iudi. l. ex sextante. in princi. &. ĵ. de regu. iur. l. quoties ex duplici.

k *Is potest repudiare.* & tunc. quis autẽ & quando possit adquirere, dic homo liber[b] paterfamiliàs cõpos mẽtis. maior. xxv. annis. qui scit testatorẽ mortuũ, & sibi delatam hæreditatẽ. Seruus ergo & filiusfamilias adire non possunt nisi præcedat iussus: vt. ĵ. eo. l. si quis mihi bona. §. Iussum. Itẽ furiosus nõ: vt. ĵ. eo. l. qui seruum in minore. dic vt. ŝ. eo. l. more. &. l. pupillus. not. Itẽ scire testatorem mortuũ: vt. ĵ. l. proxi. & sibi delatã scire debet: quia pure institutus, vel purificata est institutio: & hoc scit: vt. ŝ. eo. l. is qui hæres. §. j. &. ĵ. de secun. tab. l. j. §. scientiã. Itẽ debet esse certus q̃ testator potuerit testari: aliàs de viribus testaméti dubitat: vt &. ĵ. eo. l. hæres. §. fi. Itẽ quòd nullus eũ præcedat, scire debet: aliàs de viribus testaméti dubitare videtur: vt. ĵ. eo. l. cum quidam. §. j. Itẽ scire debet qua ex causa ad eum pertineat, ex testamento, vel ab intestato: vt. j. eo. l. si is ad quem. Sed regula huius. l. fallit. nam tutor quandoq; solus adit, vt infanti adquirat: vt. C. eo. l. si infanti. §. j. & bonorum possess. petit semper: vt. ĵ. de bono. possess. l. tutor. &. l. si pupillus. sed repudiare nunquam: vt. d. l. tutor. &. ĵ. de suc. edic. l. j. ŝ. tutor. Item seruus repudiare non potest, sed potest nolle adire: vt. C. de hæredi. instit. l. iij. in fin. Quid autem in filiofamilias habuistis. ŝ. eo. l. is qui. in fi. Item decr. bonorum possessio. adquirere non potest[h].

Incertus de viribus testaméti non potest ex testamento adire: secus si sit certus: licet per alium super viribus testamenti quæstio mota sit. Alexander.

XVII. IDEM libro septimo ad Sabinum.

NEc is[a] qui non valere testamentum, aut falsum esse putat, repudiare[b] potest[c]. Sed si certus* sit[d] falsum nõ esse quod falsũ dicitur: sicut adeundo adquirit, ita & repudiãdo amittit hæreditatem.

Repudiatione vnius iuris nõ videtur repudiatum aliud: nisi repudiatum nõ potuit sine illo repudiari. Alexander.

FHæres institutus, idémque legitimus[e], si quasi institutus repudiauerit: quasi legitimus[f] nõ amittit hæreditatẽ. Sed si quasi legitimus repudiauit: si quidem scit se hæredem institutũ, credendum* est vtramque[g] repudiasse. Si ignorat, ad neutrã* ei repudiatio nocebit, neq; ad testamentariam, quoniam hãc non repudiauit: neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata[h].

Qui habet ius adeundi principaliter & per se non impeditum, ad sui vtilitatem is repudiare potest: aliter non. Bartolus & Alexander.

XVIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IS potest repudiare[i], qui & adquirere potest.

XIX. IDEM libro quinquagesimonono ad Edictum.

QVi hæreditatem adire, vel bonorum possessionem petere volet, certus esse debet defunctum[k] esse testatorem[l].

Qui aliquid facit tanquam hæres, oneribus hæreditarii est obligatus. secus si alio animo faciat: quod apparere potest, vel ex protestatione, vel ex facti qualitate. h. d. vsque ad. §. si quid tamen. Bartolus.

XX. VLPIANVS libro sexagesimo primo ad Edictum.

PRo hærede[m] gerere videtur is, qui aliquid facit quasi hæres[n]. Et generaliter Iulianus scribit, eum demũ pro hærede gerere, qui aliquid quasi hæres gerit. Pro hærede autem gerere, non [tam]* esse facti, q̃ animi[o]. Nam hoc animo esse debet, vt velit esse hæres. Cæterũ si quid pietatis causa fecit, si quid custodiæ causa[p] fecit, si quid non quasi hæres egit, sed quasi alio iure dominus: apparet non videri pro hærede gessisse. Et ideo solent testari[q] liberi qui necessarii existunt, non animo hæredis se gerere quæ gerunt, sed aut pietatis aut custodiæ causa, aut rere quis potest, nõ tamen repudiare. & est ratio: vt. ĵ. de suc. edic. l. j. §. decretalis. & concor. sunt. ŝ. eo. l. iiij. cum suis concor. &. ĵ. eo. l. si quis extraneus. §. sed ita.

l *Qui hæreditatem. Defunctum.* i. mortuum. *Testatorem.* & alia quædam not. ŝ. l. proxi. & facit. ĵ. eo. l. neminem. &. l. qui superstitis. Accursius.

Pro hærede. CASVS. Si aliquis est institutus hæres, vel potest succedere defuncto ab intestato, & incipiat gerere pro hærede in bonis hæreditariis, obligatur creditoribus hæreditariis, & aliis hæreditariis oneribus. Quis autem videatur gerere pro hærede, & quis non, vult dicere hæc lex. Et certè ille demum gerit pro hærede, qui in hęreditate aliquid gessit quasi hæres: & hoc animo vt velit hæres esse. si autem non eo animo fecit, nõ videtur gessisse pro hęrede: vt puta si quid fecit in hæreditate causa pietatis, vel custodiæ, vel quasi alio iure. pietatis autẽ causa posset fecisse: puta si sepeliuit patrem suum de cuius hæreditate tractat: vel fecit in eo impendium quod fit circa mortuos: & hoc fecit causa pietatis. sed & hoc posset fecisse eo animo vt esset hæres: & tunc videret sine dubio pro hærede gessisse. custodiæ autẽ causa posset fecisse: puta si pauit seruos hæreditarios: vel iuméta hæreditaria: vel etiam distraxit: vel fundos hæreditarios, vel ædes locauit vel fulsit: vel distraxit: & hoc fecit causa custodiæ. nam non videtur pro hærede gessisse: quia non hoc animo fecit. & idẽ est si ideo fecit prędicta circa res hæreditarias, quia putauit suas: vel quia adhuc deliberabat vtrum vellet esse hæres: vel non: vel quia volebat prospicere ei qui substitutus erat ei: vel ei qui ab intestato erat hæres extiturus defuncto, de cuius hæreditate agitur. sed & prędicta posset fecisse eo animo vt esset hæres: & tunc videretur sine dubio pro hærede gessisse: & ideo solent & debent liberi qui patribus necessarij sunt hæredes, corã testibus dicere, non animo hæredis se gerere ea quæ gerunt in hæreditatibus patrum, sed causa pietatis vel custodiæ, vel pro suo alio iure quàm hæreditario. Viuia.

m *Pro hærede.* aliter accipitur hoc verbum, pro hærede, cum tractatur de petitio. hæred. vt supra, de peti. hæred. l. pro hærede. & per totum titu. Azo. & aliter cum tractatur de vsucapione pro hærede: vt infra, pro hærede. l. j. & per totum tit.

n *Quasi hæres.* sic supra, famil. erciscun. l. qui errat. in fine. & l. & puto. §. sed & si quis. sic & supra, de iu. do. l. profectitia. §. si pater.

o *Quãm animi.* quam electiue ponitur. nam solus animus sufficit: vt insti. de hæred. qua. & dif. §. fina. Azo. &. ĵ. eo. l. gerit. &. C. eo. l. si auia. per factũ tamen probatur voluntas: vt. C. de repu. hære. l. j. Accursius.

p *Custodiæ causa.* sic. ŝ. de iure delibe. l. ait prætor. &. l. Aristo.

q *Testari.* id est, protestari coram pluribus. sic supra, de nego. gest. l. Nesennius. Sed an habeat necesse, scilicet protestari? Respond. H. non, sed causa tollendæ dubitationis. & pro eis supra, de relig. l. a. si quis. §. plerique. scilicet illud funerando non aliud gerendo. Vnde dic secundum Ioan. & Azo. necesse esse: aliàs præsumitur esse hæres: vt infra, eod. l. duo fratres. & Cod. de repu. hære. l. j. & dicto. §. pleriq;. nam cum quis aliquid gerit quod suo iure

tam, deest in Pad. Flo.

† *Glos. 1. in ca. qualiter extr. de ele. dicit p hãc l. quòd si electus ante confirmationem aliquid dispo nat de rebꝰ ecclesiæ vt saluæ essẽt, quæ aliàs essent periturænõ videtur p hac administra re: ideo ei non nocet.*

BIU Cujas

suo iure facere potest, magis suo iure præsumitur quam alieno: vt
a Aliàs incipit, si pupillus. infra.e.l.Iulianus [a].§.si seruum.& hoc in suis.in extraneis dic vt
ff.in proxi.§.vel dic tertio vt statim ibi dices.

a *Pro suo.* quia putat rem aliunde suam: vel forte maternam: vel aliunde. Azo.

b *Iusta.* quæ pro sepeliendo iusta sunt fieri.aliàs, iussa. aliàs busta: quia olim comburebantur in rogo cadauera mortuorum sic & ponitur.ff.de in ius vocan.l.ij.in fi.

c *Animo hæredis.* scilicet hoc fecit.& facit ff.de inoffi. testa.l.si vt proponis.§.penul.

d *Quid.* i. aliquid. ad quod.ff.tit.ij.l.ait prætor.&.l.Arist.Sed quis hoc probabit? Distinguitur suus ab extraneo siue emãcipato: vt
b Aliàs incipit, si pupillus. ff.eod.l.Iulianus [b].§.si seruum.&.C. de repu. hære.l.j.&.C.de iu.delib.l.j.Sed forte in emãcipato est ratio, quia de iure ciuili est incognitus: vt instit. de hære. quæ ab intesta.§. emancipati.sed aditio hæreditatis est de iure ciuili: sed in extraneo non videtur quare aliud sit
c Dic quod posset habere verũ vbi non constat de voluntate facientis: vt quia esset mortuus sedm Bar. quam in suo. melius [c] ergo videtur perpendẽdũ ex qualitate hęredũ,& personarũ eorũ: & ex qualitate actuum,& rerũ quas attigerunt: vt sic quãdoq; nõ habeant necesse probare se nõ fecisse animo adeundi: quandoq; ab aduersario probetur fecisse animo adeundi.Azo. aliquis tamẽ actus in suo præsumit aditionẽ:quod in emãcipato nõ præsumit: vt manumisi:vt.j.eo.l.Iulianus.§.si seruum.&.C.de iure delib.l.j.

pro suo [a]:vtputa patrem sepeliuit,vel iusta [b] ei fecit: si animo hæredis [c],pro hærede gesit.enimuero si pietatis causa hoc fecit: non videtur pro hærede gesisse. Seruos hæreditarios pauit, iumenta [hæreditaria] aut pauit,aut distraxit.si hoc vt hæres gesit:pro hærede.aut si non vt hæres, sed vt custodiat, aut putauit sua, aut dũ deliberat,quid [d] fecit consulẽs vt saluæ sint res hęreditariæ,si fortè ei non placuerit pro hærede gerere:apparet nõ videri pro hęrede gesisse.Proinde & si fundos aut ædes locauit vel fulsit, vel si quid aliud fecit,non hoc animo quasi pro hærede gereret:sed[&]dum ei qui substitutus est, vel ab intestato hæres exstatur [e] [est,] ꝓspicit: aut res tempore perituras distraxit: in

Si quid.] CASVS.Si filius petat a liberto patris defuncti operas tanquam hæres patris, nunquid videtur pro hærede gesisse? Et certe non:quia earum petitio non competit ei eo quòd sit hęres, sed eo quòd est filius.& quòd non competat ei earum petitio tanquam hæredi: in promptu est ideo, quia si esset extraneus hæres, non competeret ei earum petitio. competit ergo ei earum petitio tanquam filio,id est,quasi ei debitæ, etiam si non esset hæres.nam & creditoribus paternis competit earum petitio qui non sunt hæredes.& non solum præteritarum operarum competit petitio creditoribus postquam sint missi in possess.bono. hæreditariorum,sed etiam futurarũ:& dicuntur præteritæ illæ operæ quarum dies cessit antequam creditores mitterentur in possess. scilicet per moram liberti interuenientem : & illæ dicuntur certæ operæ.futuræ autem dicuntur quarum dies cessit postquam creditores sunt missi in possessionem.nam nisi dies earum cessisset,peti nõ possent.cedit autem earum incertarum operarum dies cum indictæ sunt. Et quod dixi in operis per filium petitis, idem est circa sepulchrum hæreditarium. Nam si filius intulit mortuum in sepulchrum patris hæreditarium, non videtur propter hoc gerere pro hærede:& ideo non est existimandus obligari paternis creditoribus.& hoc propter prædictam rationem, quia ius inferendi in sepulchrum quondam patris, non competit ei tanquam hæredi, sed tanquam filio.[PAPINIANVS SCRIBIT FILIVM.] Titium filium meum mihi hæredẽ instituit:& Sticho seruo meo libertatem dedi sub cõditione,si hæredi meo dederit.c.& postea decessi.dictus meus filius abstinuit se ab hæreditate mea : postea venit ad eũ dictus Stichus stabuliber, & dedit ei dicta centum,siue de peculiaribus nũmis,siue de acquisitis aliunde . nunquid accipiendo dictam pecuniam dictus meus filius videtur taliter pro hærede gerere,vt à creditoribus meis valeat cõueniri?Et dicitur quòd sic.& multo magis esset hoc verum si ab hæreditate mea se non abstinuisset. Sed quid si dictum meum filium instituì cum quodam alio pone Seio, & Seius hæreditatem pro sua parte adiuit,& filius meus abstinuit, & postea à stabulibero prædicto pecuniam acceꝑit? Certe non tenebitur propter hoc filius creditoribus prædictis.habent enim quem conueniant, scilicet Seium qui adiuit.cum enim filius in potestate cõstitutus abstineret ab hæreditate patris iure prætorio permittente,idem de-

A bet consequi per ius prætorium quod consequitur emancipatus per ius ciuile:qui emancipatus repudiauit patris hæreditatem,scilicet vt creditoribus hæreditariis non teneatur. quo facto,id est, filio in potestate constituto abstinẽte, & postea à stabulibero pecuniam accipiente,peruenit stabuliber ad libertatem dando dictã pecuniã dicto filio nõ hæredi: & dictus filius creditoribus non tenebitur.& hoc quãdo dictus stabuliber fuit iussus dare nominatim filio, nõ habita mentione de hærede. si autem habita fuisset mẽtio de hęrede,bene obligaretur filius creditoribus accipiẽdo pecuniam à stabulibero.toties enim pro hærede gerere filium dicendũ est quoties aliquid accepit qđ accipere non poterat citra nomen & ius hæredis. [SI SEPVLCHRI.] Filium meum mihi hæredem instituì, & decessi. & antequam dictus me filius se immiscueret hæreditati meæ, Seius violauit sepulchrum meum siue famiB liare, siue hæreditarie: & dict filius accusauit eum sepulchri violati. nunquid propter dictã accusationem videtur filius se bonis meis immiscere? Et dicitur quòd non. & est ratio, quia propter hoc nihil videtur accipere ex bonis meis.nec ista actio sepulchri violati est rei persecutoria:immò pœnalis & popularis.Viuianus.

C c *Petit.* scilicet filius.Accursius.

f *Non potuit.* vt quia stipulatus est patronus sibi & liberis suis: vt.ff.de verbo. obli.l.quodcunq;.§.ij. vel melius erat stipulatus incertas: vt infra,de ope.lib.l.si operarum.si autem certas, & sibi tantum,peteret etiam extraneus hæres : vt infra,de ope.libe.l.fabriles.&.l.à duobus.&.l.cum patronus.§.j.nó autẽ placet quòd de obsequialibus in faciendo dicat, quæ ad extraneum hæredem non transeunt:vt.C.de ope.lib.l.liberti.quia creditoribus nó detur earum petitio,cum nihil proficeret eis.& facit.ff.eo.l.si quis non quasi.&.ff.ad Trebel.l.si patroni filius.

g *Non gessisse.* satis respondet quæstioni, cum hæc duo sint paria, pro hærede gerere,& hæreditati obligare: vt.ff.eo.l.more.Et no.quòd quidã habent,quasi gessisse,sine non. pro quo est.ff.in prin.huius.§.vbi dicit tamẽ,quasi superioribus aduersetur: & vbi dicit,quasi hæres.&.ff.eo.l.gerit.in fin.&.ff.l.proxi.§.j.& secundũ hoc quòd subiicit,earum,scilicet incertarum.Accursius.

h *Creditoribus.* scilicet patris.

i *Maximè futurarum.* scilicet post dictam aditionem filij, quasi sic faciẽdo approbet se teneri creditoribus. vel antequam adiret, erat dubium, an creditores erant habituri aliquod ius in eis. & D not.plus dari creditoribus quàm extraneo hæredi, cui earum incertarum petitio non daretur.sed hoc ideo est,quia est qui adiuvetur,scilicet filius.hic autem non potest resistere, k vtpote hæres. Alij habent,non gesisse,sed tunc est contra.d.l.gerit.& infra.l.proxi.§.j.& supra,in princip.§.j.sed dic, petiit,scilicet ipse quasi hæres.id est, non vt exhæredatus [l], qui petere non posset vt infra,de ope.lib.l.si operarum.in fi.secus si vt hæres petisset, licet non hæreditariam: vt in.d.l.gerit.& sic vna positio non est alij contraria.Item secundum hanc dic creditoribus, scilicet filij [m].& ita est bona ratio,vt suo non hæreditario iure habeat eam filius.Et quòd dicit,maximè futurarum,id est earum quarum dies cessit postquam ipsi creditores filij missi sunt in possess.bonorum filij non defensi.nam in eis potius ius habent creditores quàm in primis:vt argu.infra, quæ in frau. credi.l.qui autem.§.sciendum. Nam nisi dies earum cessisset,peti non possent. Cedit autem cum indictæ fuerint,& non ante.& hoc in incertis, de quibus loquitur hic.sed operarum certarum cedit dies statim cũ petitę sunt, id est,cum fuerit in mora.& probantur hæc infra,de oper.lib.l.si quis hac.§.iudicium.&.l.cum patronus. in principio.&.l.quoties certa. Vel dic de creditoribus paternis hoc modo, competit petitio

BIU Cujas

titio creditorib[b] paternis: nec per hoc fiũt hęredes: multo fortius in filio. & secundum hoc mutet casum. & dicat de certis, quæ ad hæredes transeunt: vel etiam de incertis, quarum dies cessit viuo patre, & pecunia erat deducta in condemnatione: aliàs non transirent ad hæredes extraneos: vt infra, de oper. liber. l. si operarum. & l. qui libertinos. §. & non solum. & l. à duobus. Et quod dicit, futurarum, id est, postquã creditores ceperint cõuenire patrem viuentem. Sed si hic de incertis dicit, quomodo aliis dantur quàm patrono: vt argu. supra, de condictio. indeb. l. si non sortem. §. libertus. & de oper. liber. l. operæ. §. j. & secundo? Respon. hoc fit propter inopiã [a] vel necessitatem: vt no. in distinctione operarum quæ est super. d. §. libertus.

a *Non est existimãdus.* quia exhæredatus etiã infert: vt. ff. de relig. l. vel quod. Azo. & dic quod inferre potest etiam si nolit esse hæres: vt in stipulatione operarum: vt. ff. proxi. §. dicitur.

b *Humanior.* ergo tenenda: vt. C. de iudic. placuit.

c *Papinian⁹.* hoc est, si filius [b] solus est hęres institutus, & statuliber rogatus est dare decem hæredi, nõ est dubium quin videatur pro hærede gessisse accipiendo à statulibero conditione impleta. Idẽ esset & si non facta esset mentio hæredis, sed dictum est vt det filio. si autem habet filius institutus cohæredem: tunc distinguitur quibus verbis vsus est testator. nam si dixit hæredibus: tunc filius accipiendo pro hærede gerere videtur. si vero dixit vt filio daret: filius accipiẽdo non obligat se hæreditati, secundũ Io.

d *Vulgo putare.* sed male. imò bene: quia licet abstinuit, tamẽ & iterum adire potest: vt. C. de repu. hære. l. finali. Sed argu. contra infra, eodem. l. si seruum alienum. §. finali. Sed ibi surripiendo: hic accipiendo: vt. ff. l. proxi. in principio. Item argu. contra supra, de min. l. iij. §. Seio.

e *A creditoribus.* paternis. Et no. quòd quidam habent non conueniendum: sed male stat, non: vt patet per sequentia.

f *Nummi peculiares.* in hoc casu magis: quia pecunia est hæreditaria: vt supra, de pe. hære. l. nec vllam. §. plane. Et not. quòd permittitur statulibero dare causa implendæ conditionis quod iussus est dare vndecunque etiam de peculio inuito hærede: vt. ff. de condict. cau. da. l. dedi. §. finali. & ibi not. Si quæras, an in Falcidiam computetur datum causa implendæ conditionis, dic vt. C. ad legem Falcid. l. penul. & supra, de donatio. cau. mor. l. quod statuliber. & l. quod conditionis. H.

g *Abstinuit.* multo magis. & facit. C. arbi. tu. l. eum.

h *Ita demum.* non debet hic esse. §. quia continuatur cum superiori, & ex eo pendet.

i *Gessisse.* subaudi, eum.

k *Si solus hæres sit.* tunc enim quia accipiendo pecuniam voluit vt haberet libertatem: ergo & id voluisse videtur sine quo libertas esse non potest: sed cum solus sit, si ipse hæres non sit, non valet libertas. secus si cohæredẽ habet. tũc enim & sine eo valere potest. Az. Sic ergo no. cũ aliquid volo, id videor velle sine quo id primũ velle nõ valet. sic. j. ré ra. ha. l. iij. §. fin. & C. de rel. l. ij. *Iure prætorio.* nã prætor dedit ei beneficiũ abstinendi: vt. ff. eod. l. necessariis. & instit. de hære. qualita. & diffe. §. sed his. nõ tamen ideo necesse habent adire prætoré viuum: vt. ff. eod. l. ei qui. & facit infra, ad Trebel. l. ita. §. qui suspectam.

m *Quo facto.* id est emancipato repudiante, vel suo abstinente.

n *Nominatim.* secus si simpliciter. tunc enim non nisi vt hæres accipere potest: vt infra, de statulib. l. ita. & l. qui pecuniã. habeat vel non habeat cohæredem.

o *Nõ hæredi.* sed emãcipato q repudiauit, vel suo q abstinuit. H.

non est existimandus [a], vt Papinianus ait, quæ sententia humanior [b] est, licet Iulianus contra scripserit.

Si filius etiam se abstinuit, recipiendo tamen causa conditionis implendæ à legatario, censetur abstentionem reuocasse, & se immiscuisse si erat solus institutus, vel si habebat cohæredem qui nondum adiuit: & omnis actus qui geri nõ potest citra ius & nomen hæredis, inducit aditionẽ. h. d. vsque ad. §. si sepulchri. Alexan.

B ℣ Papinianus [c] scribit filium hęredem institutum qui se bonis paternis abstinuit, vulgò putare [d] quosdã, si à statulibero pecuniã accepit, à creditoribus [e] conueniendum, siue nummi peculiares [f] fuerint, siue nõ fuerint: quia ex defuncti voluntate accipitur, quod conditionis implendę causa datur. Iulianus autem, etsi nõ abstinuit [g], idem existimauit. Ita demum [h] autẽ pro hęrede gessisse [i] ait Papinianus, si solus hæres sit [k]. Cæterùm si cohæredem habeat, &

A p *Citra nomen & ius.* id est effectum hęredis habet ille cui restituitur hæreditas [d] per Trebellianum. Item bonorum possessor. Item is cui bona sunt addicta causa libertatum cõseruandarum. Item nomen solum habet qui restituit: vt instit. de fideicommiss. hæredi. §. restituta. Item qui abstinuit: vt infra, de fideicommiss. lib. l. cum quasi. §. sed & si quis. Item qui per restit. in integ. dimisit: vt supra, de mi. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. & tamen cõstat quòd qui restituit hæreditatẽ, accipiet à statulibero quod dat causa implendę conditionis: licet quãdoque debeat restituere fideicõmissario, quandoque non: vt infra, de condi. & demon. l. qui hęredi. §. cum hæreditas. & supra, de petitio. hære. l. nec vllam [e]. §. plane. Item bonorum possessori datur causa implẽdæ conditionis: vt infra, de leg. præstan. l. is cui. §. finali. de cond. & demonst. l. iiij. in prin. Item ei cui bona sunt addicta causa libertatum conseruandarum: vt infra, de fideicommiss. lib. l. iiij. §. si sub conditione. Item ei qui omisit ex testamento, & adiuit ab intestato: vt infra, si quis omiss. cau. testa. l. qui autẽ. §. fin. ius & nomen hæredis habet qui directo est hæres iure ciuili ex testamento vel ab intestato. Et not. quòd cum quis facit aliquid [f] quod non potest facere nisi sit hæres, videtur id velle facere vt sit hæres.

Citra ius & nomen hæredis.

Qui agit actione personali competẽti ad vindictam, licet pro re hæreditaria: nõ censetur se gerere pro hærede. Alexan.

℣ Si sepulchri violati filius aget [q] quãuis hæreditarij [r]: quia nihil ex bonis [s] patris capit, nõ videtur [se] bonis immiscere. hæc enim actio pœnam & vindictam [potius [t]] quàm rei persecutionem continet [u].

d *Idẽ Bar. & Pan.*

e *Al. est in l. si putauit.*

†*Pœnã vide lati Sepulchri à Salo ne impositã refert Cic. lib. 2. de legib.*

f *Sequitur istam glos. Bal. hic.*

q *Aget.* actione in factum, quæ pecuniaria est & popularis: & ex primo capite datur in quantũ iudici æquum videtur, ei ad quẽ ea res pertinet: alij postea in. c. aure. ex secũdo vero in. ec. aureos sine delectu personarũ: & infamiam irrogat: vt. ff. de sepul. viola. l. ij. in princip. & §. j. & §. fin. & l. de sepulchro. Azo.

r *Hæreditarii.* quia liberorũ, etsi hæredes nõ sint, sunt tamẽ iura sepulchrorũ. & ideo dicit hæreditarij, quia tunc videbatur magis se nõ immiscere quàm si esset familiare. sed tamẽ idẽ est in vtroque: vt. ff. de relig. l. vel quod. & supra, hac. l. §. si quid tamẽ. in fin.

s *Bonis.* hæreditariis.

t *Potius.* electiue ponitur, vt patet ex prędictis. & j. de sepul. violat. l. sepulchri. in prin. & l. pe. in fin. Azo.

u *Continet.* mala ratio. nam si furti actio intẽtatur quæ solã pœnam continet, adire videtur: quia citra ius hæredis facere non potest. sed certe imò bona: quia hæc nõ datur: quia absit aliquid de nostro patrimonio, sed actio furti sic. & licet hæc actio propter hæreditatẽ contingat, nihil tamen ex defuncti capitur voluntate: vt infra, de sepul. viola. l. penul. Item signatur cõtra supra, de mino. l. iij. §. Seio. sed non est contra: quia ibi adiuit: item accepit vt hæres: sed restituitur: quia ex sequentia prioris lapsus incidit in secundum: vt ibi not. Item nec est bona ratio: quia nihil & cætera. vt infra. l. proxi. §. primo.

C

D

Si quis extraneus.] CASVS. Titium mihi extraneũ instituit mihi hæredem. me autem mortuo dictus Titius tenet aliquã rem ex hæreditate mea: quam rem surripuit volendo expirare hæreditatem meam. nunquid videtur propter hoc gerere pro hærede? Et dicitur quòd non, imò propter dictum delictum videtur declarare se nolle hæredem esse. Secundo dicit q aliquando solus animus obligat hæredem hæreditati, puta si vtatur re non hæreditaria quasi hæres: sed quandoque facto & animo interueniente non obligatur hæreditati: puta si hæreditas non est ei adhuc delata. sicut enim non potest repudiare non delatam, ita nec acquirere. Quid autem si ignoret ex qua parte est institutus? Certè nihilominus potest gerere pro hærede. si tamen institutus est sub conditione, oportet hoc eum scire ad hoc vt possit gerere pro hærede: & oportet quòd conditio prædicta extiterit sciente eo vel ignorante. non enim nocet ei si ignoret cõditionem institutionis

tionis extitisse:sicut & non noceret ei si ignoraret,an portio cohæredis sui cui substitutus est,sit ei delata propter repudiationem ipsius cohæredis.Viuianus.

a *Si quis extraneus.*secus in suo: vt infra, eo.l.si seruũ quis.§.ait prætor.suus enim facilius amittit priuilegiũ abstinendi,quàm extraneus ius cõmune repudiãdi.Azo. Ité suus accipit id qđ est quasi suum:vt supra,de libe. & posthu.l. in suis. & sic nõ delinquere, sed immiscere se creditur. Accursius.

b *Expilãs.*hereditatẽ.

c *Admissum.* id est, delictum.

d *Declarat.*scilicet qꝫ nolit esse hæres. sic & infra,eo.l.fuit.

e *Nõ hæreditaria.*quã putabat hæreditariam: vt infra,eo.l.gerit.magis autem si erat hæreditaria:& ecõtra si hereditaria fuit vsus vt nõ hæreditaria, nõ fit hæres:vt infra, eo.l.cũ bonis.& hoc ideo, qa animꝰ inspicitur & opinio: vt &.C. eodẽ.l. si auia.& infra, eodẽ.l. si seruus.§. penul. Sed argu. contra infra, de cri.expi.hære.l.finali.

f *Agere.*aliàs,ageret: & tunc est.§. sciendũ. aliàs agere:& tũc est.§. si quis partem. & facit supra, eo.l. is qui hæres.§.j.& infra,de verbo.signi.l.delata.

g *Ignorauit.* quia erat institutus ex maiori quàm putaret. secus si putaret se institutũ in maiori quàm esset in veritate:vt argu.infra, eo.l.si quis mihi bona. §.sed si mãdatum. &.l. pater.in prin.& supra, eodem.l. si ex asse. & infra,eo.l. qui putat.in prin. sed hoc non valet.per.l.infra,eo.l.ex semisse. quæ est contra.Dic ergo attendendum, an eius propositi erat & volũtatis vt ex quacunque vel ex quantacũque portione esset institutus , vellet adire:vt tunc sit hæres,& nihil noceat error:vt hic.an non,& tunc nihil agit:vt.d.l.ex semisse. pro qua solutione est.ſ.titu.ij.l. qui iure.verũ cum est institutus ex maiori quàm putat: verisimile est tunc eum velle adire. Vel pone,institui quotcũque mihi nati essent,& Lucium.nã adibit Lucius, quamquam suam partẽ ignoret:vt supra,si pars hære.peta.illud.in fin.

* *Flo. substitutus*

h *Non ignorat.* quandoque tamen & si ignoret:vt infra, eodẽ.l. qui putat.in princip.sed non videtur ibi ignorare,sed scire,licet quantitatem ignoret.

i *Extitit.*aliàs secus:vt supra,eo.l.is qui hæres.§.j.

k *Extitisse.*quæ vere extitit.Accursius.

l *Puto posse.*in casuali nõ habet locum:vt infra,de condi. & demon.l.multum.contra.nec in potestatiua:vt infra,de cõdi. & demon.l.ij.in fi. contra. Solu. hæc secundum illam, multum. & de conditione iuris intelligatur,non facti. Vel secũdum Io. hæc lex loquitur quando quis pro parte pure, & pro parte sub conditione,puta si cohæres non erit, vel sub alia est institutus. nam licet alterius partis ignoret conditionem extitisse, adire potest. Et secũdum hoc quod subiicit,quemadmodum &c. ponitur exemplificatiuè,non similitudinariè. sed secũdum primum casum similitudinariè ponitur. Vel dic, duplex est ignorantia. vna quæ habet secum vehemẽtem opinionem quòd conditio extiterit, licet verum ignoret:& hæc non nocet,vt hic. alia quæ non habet: & illa sic:vt ibi.Item contra.j.l.proxi.Solu.ibi.

m *Ei.*id est,sibi.

Animus delinquendi est cõtrarius animo adeundi.Bartolus.

XXI. IDEM libro septimo ad Sabinum.

SI quis extraneus [a] rẽ hæreditariã quasi subripiens vel expilans [b] tenet,non pro hærede gerit: nam admissum [c] contrariam volũtatem declarat. [d]

Si quasi hæres rem hæreditariam attingat, adire videtur si fuerit ei delata. Bar.

℣ Interdum autẽ animus solus eũ obstringet hereditati: vtputa si re non hæreditaria [e] quasi hæres vsus sit. Sed ita demum pro hærede gerendo adquiret hæreditatẽ, si iam sit ei delata. Cæterùm ex quibus causis repudiantẽ nihil agere diximus, ex eisdem causis nec pro hærede gerendo quidquam agere [f] sciendum est.

Ignorans portionẽ ex qua institutus est, non prohibetur adire. idem est si scit se sub conditione institutum, licet ignoret conditionem extitisse, dummodo opinetur illam extitisse.& qui scit partem sibi tantum esse delatam, potest adire, licet ignoret aliam partem sibi fore delatam.h.d. secundũ magis communem intellectum.Alexand.

℣ Si quis partẽ ex qua institutus est,ignorauit: [g] Iulianꝰ scribit nihil ei nocere quò minus pro hærede gereret. quod & Cassius probat, si cõditionem sub qua hæres institutus est,nõ ignorat: [h] si tamen extitit [i] conditio sub qua institutus * est.

Quid tamen,si ignorat conditionẽ extitisse? [k] Puto posse [l] adire hæreditatem: quẽadmodum si ignoret, an cohæredis cui substitutus est, repudiatione portio ei [m] delata sit.

Ignorantia circa causam acquisitionis, ex qua scilicet causa delata est hæreditas, vitiat aditionem.Alexand.

XXII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI is ad quem legitima hæreditas pertinet,putauerit defunctum seruum suum esse, & quasi peculiũ [n] eius nactus sit: placet non obligari [o] eum hæreditati. Idẽ ergo dicemus (vt ait Pomponius(si quasi libertini sui,cũ[is]ingenuus esset,bona eius occupauit. [p] Nã vt quis pro hærede gerendo, obstringat se hæreditati, scire debet qua ex causa [q] hæreditas ad eũ pertineat: veluti [r] adgnat' proximus iusto testamento scriptus hæres, antequã tabulæ proferantur, [s] cum existimaret intestato patrẽfamiliàs mortuũ: quamuis omnia pro domino [t] fecerit, hæres tamen non erit. [u]

Et idem iuris erit, si non iusto [x] testamento scriptus hæres, prolatis tabulis, cũ putaret iustum esse: quamuis omnia pro domino administrauerit, hæreditatem tamen non adquiret. [y]

Sicut in aditione quis debet esse certus, ita etiam in repudiatione.Alexand.

Is ad quem.]CASVS. Hæc lex ponit vnam regulam,cui dãtur quatuor exempla.Et regula est talis:Si aliquis gerit pro hærede in hæreditate alicuius,non adstringit se oneribus hæreditariis,nisi sciat qua ex causa hæreditas ad eum pertineat.Et primum exemplum dictę regulæ est tale: Titius ad quem ab intestato pertinebat hæreditas Seij, nactus fuit eã quasi peculiũ dicti Seij putans dictum Seium defunctum suum seruũ fuisse.certe non obligatur hæreditati dicti Seij: quia nescit qua ex causa hæreditas ad eũ pertineat. Et idẽ est si occupauit bona dicti Seij quasi libertini sui, cũ esset ingenuus. Et idẽ est si fuit scriptus hæres à dicto Seio suo proximo agnato , & ipse Titius existimãs ab intestato eum decessisse, eo quòd tabulæ nõ erant adhuc in publici prolatæ, omnia loco domini in eius hæreditate fecerit. nam nõ erit hęres propter dictã regulam. Et idem esset si dictus Seiꝰ instituisset eum hæredẽ in testamento non iusto,& cum Titius hæres putaret testamentum iustum esse, omnia loco domini administrasset. nam nec in hoc quarto casu hæreditatẽ acquiret.

n *Peculium.*nam non potest seruꝰ habere hęredem nisi in casibus: vt not.C.cõmunia. de suc.l.seruus.

o *Non obligari.* quia ignorat causam ex qua possunt bona ad eum pertinere:vt infra, eo. l.pater.&.j.in hac.l.

p *Occupauit.* iure patroni, cum esset hæres vt agnatus: & sic errauit in causa , & occupauit ab intestato: fit etiam error in conditione testantis,qui nocet : vt infra, eo.l.hæres.§.fi.Accursius.

q *Qua ex causa.*domini,vel hæredis: agnati, vel vt patroni. Idẽ ex testamento, vel ab intestato : vel institutionis vel substitutionis iure:vt hac.l.& infra,eo.l.si quis mihi bona.§.aliter atq..&.l. pater.Sed contra supra.l.proxi.in fi. Sed nõ obst.quia bene sciebat ibi ex qua causa ad eum pertinebat hæreditas : quia ex testamento, licet ignoraret conditionem extitisse : qua de causa nihil adiicit ad conditionem.& econtra nec aliquid habet vnum commune cum altero.

r *Veluti.*addit tertium exemplum prout est hic.§.veluti.

s *Proferantur.*id est,adducantur in propatulum.

t *Pro domino.*id est pro hærede:vt instit.de hære.quali. & diff. §.fina.&.ſ.de libe.& posthu.l.in suis.Accursius.

u *Non erit.*quia ignorat causam,& quia eius conditionem faceret deteriorem:vt infra,eodem.l.si quis mihi.§.aliter.adhuc ergo adibit ex testamento,cum non videatur ob hoc repudiasse: vt supra,eodem.l.nec is.§. hæres. & de inofficioso testa.l.mater. &.l. eo.l.illud.&.l.in plurium.

x *Si non iusto.*econtra ad superiorem.& est quartus casus legis.

y *Non adquiret.*nec repudiare videtur ab intestato, vt in superiori casu dixit.& facit infra, eodem.l.pater. & supra, de pactis cum te ex causa. & not.hac.l.quòd adeũdo ex causa putatiua non fit hæres,licet si ex vera adiisset esset hæres.sic iudex si ferret sententiam ex causa falsa,non valet sententia cum effectu: licet mo tus veris probationibus posset eãdem protulisse, & valeret:vt.C. si ex falsis instrumentis.l.iij.no.

In repudiando.

BIU Cujas

a *In repudianda.* Pone hic casum vt posui. ff. eo. l. is qui hæres. *In repudianda.* sic etiam in adeunda: vt. ff. l. proxi. ad paria enim iudicantur repudiatio & aditio: vt supra, eo. l. is potest.

b *Certus.* vehementi opinione: vt infra, eodem. l. cum quidam. §. primo. secundum Ioan. & sic accipe dictionem illam legis superioris, scire debet.

c *Repudiat.* cũ ignorat sibi delatam, si repudiat, nihil agit: vt supra, eo. l. is qui hæres. per totã. & sequentibus vsq; ad. l. qui hæreditatem. & arg. C. de don. l. nec ignorans. & supra, de inofficio. testa. l. mater decedens. in fi. & l. nihil. §. si cũ. & de pact. l. si cum te.

XXIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

IN repudiãda [a] hereditate vel legato, certus esse [b] debet de suo iure is qui repudiat. [c]

Si quis accepit pecuniã vel promissionẽ vt repudiet, nõ videtur adire. alias si hæreditatẽ adeat, videtur pro hærede gerere. Bar.

XXIIII. VLPIANVS libro septimo ad Sabinum.

FVit quæstionis, an pro hærede gerere videatur qui pretiũ hæreditatis omittendæ [mortis] causa capit. [d] Et obtinuit hunc pro hærede quidem nõ gerere, qui ideo accepit, ne hæres sit: [e] in edictũ tamẽ prætoris incidere. [f] Siue igitur à substituto hæres* accepit, siue à legitimo: mortis causa acepisse videtur. Idemque erit, & si nõ accepit, sed promissa sit ei pecunia. nam & stipulãdo [g] mortis causa capit.

Vit quæstionis.] CASVS. Titius instituit sibi Seiũ hæredẽ, & ei substituit Gaium, & decessit dictus Titius. Venit Gaius substitutus, & dedit pecuniam Seio instituto ad hoc vt Seio omitteret, sicque eũ haberet Gaius. vel propter hoc accepit ab eo promissionem pecuniæ, & ipse Seius omisit hæreditatem. nunquid videtur dictus institutus propter hoc gerere pro hærede? Et dicitur quòd non: incidit tamen in edictum, si quis omis. cau. testa. vnde tenetur legatariis & fideicommissariis: vt. j. tit. ij. l. j. &. ij. Viuianus.

d *Capit.* dicitur enim mortis causa capere quod occasione alicuius mortis ad eum obuenit: siue ex voluntate eius, scilicet defuncti, siue non: vt. j. de do. cau. mor. l. qui pretio. &. l. mortis causa capitur. in prin. &. §. si donaturus. Azo.

e *Ne hæres sit.* sic supra, eo. si quis extraneus. in prin.

f *Incidere.* si omis. cau. testamenti: vt. j. si quis omis. causa testa. l. j. §. j. &. l. ij. &. C. si quis omis. cau. testa. l. j.

g *Stipulando.* vt infra, de dona. causa mort. l. mortis causa capitur. &. l. mortis causa donatio. &. l. senatus. in fi. & argu. C. ad leg. Fal. l. fina. Accursius.

Si quis mihi.] CASVS. Stichus seruus Titij mihi bona fide seruiens, vel in quo solum vsumfructum habebam, fuit hæres institutus à Seio, & meo iussu adiuit hæreditatem. certe non acquiret mihi. Secundo dicit, quòd si seruus municipum vel collegij vel curiæ sit ab aliquo hæres institutus, & postea sit manumissus à municipibus vel curia vel collegio, adibit hæreditatem suo proprio arbitrio. si autẽ sit alienatus à municipibus vel curia vel collegio, adibit hæredi. iussu noui domini. Si autẽ seruus fisci sit hæres institutus ab aliquo, adibit hæreditatem iussu procuratoris Cæsaris. Si autem seruus pœnæ sit hæres institutus: non valet institutio. [IVSSVM EIVS QVI.] Dictum est supra, eo. l. vj. quòd ille qui est in potestate siue filius siue seruus alicuius, debet habere iussum patris vel domini in acquirẽda hæreditate. nũc autem dicit quando: & dicit quòd præcedere debet iussus aditionem: & potest intercedere dictus iussus per nuntium vel per epistolã missam à patre filio. specialiter tamen intercedere iussus debet de adeũda hæreditate certi hominis mortui. nam si ita iubeat pater filio, quæcũque hæreditas fuerit tibi delata: adeas eam: non valet iussus. vel si ita dicat vel mittat dicendum filio, adeas hæreditatem Lucij Titij: qui quidẽ viuit: non valet iussus. plane si rumor fuit Lucium Titium prædictum decessisse, poterit mandare pater filio vt si dictus Lucius Titius scripsit dictum filium hæredẽ, adeat filius. quo casu mortuo postea Lucio Titio poterit adire filius ex iussu patris prædicto. sed si Lucius Titius mortuus instituit filium Seij hæredem insolidum, & non sunt adhuc apertæ tabu. testamenti, & sic sit incertum, an dictus filius sit hæres scriptus, & pater mandet ei vt adeat hæreditatem: apertis postea tabulis poterit filius. Sed quid si pater mandauit filio ab aliquo instituto, vt colligat hæreditatem? nunquid videtur ei mandasse vt adeat? Et dicitur quòd sic. & idem est si mandet ei vt petat bonorum poss. vel vt rem hæreditariam distrahat. Item idem est si pater habeat ratam bonorum poss. per filium petitam, & mox filius hæreditatem adiuit. Item idem est si pater mandauit filium gerere pro hærede, & filius adiuit hæred. Idem est si pater ita scripsit filio ab aliquo instituto: Scio fili quòd pro tua prudentia inuigilabis hæreditati Lucij Titij delatę tibi. Item idem est si ita mandauit pater filio: adeas si expediat adire, vel si putas expedire adire: vel corã Titio adeas: vel arbitrio Lucij Titij adeas. secus si mandauit quasi ex asse instituto, & inueniatur filius institutus ex parte tantum: quia non valebit aditio. sed secus esset econtrario. tunc enim bene valeret aditio filij. Itẽ non valeret aditio filij si pater mandauit vt adiret ab intestato, & ipse adiuit ex testamento. sed secus econtrario. tunc enim bene valeret aditio, sicut & valeret si quasi instituto filio præcepit vt adiret, & inueniatur dictus filius substitutus: vel ecõtrario. Sed quid si Lucius Titius substituit filium meum filio suo impuberi: & ego mãdaui dicto meo filio vt dicti filij hæreditatem adiret? Certe non valet dictus meus iussus: & per consequens † nec aditio. secus autem si in prædicto proximo casu ita iussissem filio meo, si qua ex testamento Lucij Titij deferatur tibi filio meo hæreditas, adeas eam. nam tunc adeundo ex substitutione impuberis valebit aditio. Sed quid si pater iussit filio vt adiret, & prius quàm filius adiret, pœnitentiam de iussu egit pater? Certe nihil valet filij aditio. & idem est si pater qui iussit filium adire, dedit se alij ad arrogandum priusquam filius adiret: hoc dicit tota. l. Viuianus.

Seruus alienus bona fide possessus vel fructuarius adeundo hæreditatẽ sibi delatam iussu possessoris vel fructuarii, non adquirit illis: sed vero domino vel proprietario. Alexand.

XXV. IDEM libro octauo ad Sabinum.

SI quis mihi bona fide seruiat seruus alienus: iussu meo hæreditatẽ adeundo, nihil proderit: [h] nec adquiret mihi, nec fructuarius [i] quidẽ seruus.

Seruus vniuersitatis iussu rectoris, & seruus fisci iussu procuratoris adibunt hæreditatem: & seruus pœnæ non est capax. Bartolus.

SSeruus municipum, vel collegij, vel decuriæ, hæres institutus, manumissus vel alienatus adibit hæreditatẽ. [k] Si fisci seruus [institutus] sit, iussu procuratoris Cæsaris adibit hæreditatem, [l] vt est sæpe rescriptũ. SSi quis planè seruus pœnæ fuerit effectus, † ad gladium vel

† *De seruis pœnæ Cæli Rhodigin. libr. 13. lect. Antiq. ca. 53.*

h *Promouebit.* quia mihi non quærit. Sed contra infra, eo. l. aditio. §. & quod à quibusdam. quæ est contra. Solu. ibi loquitur in libero homine bona fide possesso: qui suam conditionem sciens voluit mihi quærere: & sic adiuit me iubente: & sic mea & sua ibi concurrit voluntas: & in alio seruo eadem ratione non mea tantum, sed veri domini exquiritur voluntas: & sic non obstat. & cogitur tunc dominus si mei contemplatione est institutus iubere adire: vt infra, eodem. l. aditio. in fine.

i *Ne fructuarius.* seruus quærit hæreditatem fructuario iubenti: vt infra, eo. l. aditio. §. præterea. & infra, de acquiren. rerum dom. l. fructuario. Sed contra supra, de vsufruct. l. si serui. &. l. sequen. Solu. ibi dominus iubet, vt hic: sed mihi restituit per conditionem sine causa: vt infra, de stipu. ser. l. penul. & sic mihi quærit in contrariis quasi ex re mea: vt infra, eo. l. aditio. in fi. & supra, de vulg. substitu. l. sed si plures. §. in arrogato. & ad hoc potest agi: vt ibi plene not. in. l. si seruus. sed legatum quod mihi quæritur, etiam sine iussu alicuius quæritur. & est ratio, quia nulla opera est in eo: vt infra, de acquirendo rerum do. l. liber homo. Item secundum hoc intelligit institu. per quas perso. no. acqui. §. de his.

k *Adibit hæreditatem.* Primo casu suo arbitrio. secũdo iussu domini noui: vt insti. de hære. insti. §. seruus. & infra, eo. l. Antistius. §. j. at si in sua causa permanserit, iussu curiæ municipum vel collegij adibit: & ei acquiret. Nec obstat quòd vniuersitas dicitur non posse consentire: vt argu. supra, de dolo. l. sed si ex dolo. §. j. & infra, de lib. vni. l. j. quia sub. ibi, facile: vt probatur supra, quod metus causa. l. metum. §. j. &. j. de acqui. poss. l. j. §. fi. &. l. seq. & supra, de orig. iu. l. ij. §. omnium. vel adibit iussu eorum per quos vniuersitas regitur. argu. infra, de condi. & demon. l. municipibus. & hoc intellige cum collegium est licitum: quod est tũc demum cum aliqua lege conceditur: vt infra, de colle. illi. l. iij. &. ff. quod cuiusque vni. l. j. Si ergo est illicitum, non potest ei acquiri: vt. C. de hære. insti. l. collegium. &. j. de reb. du. l. cum senatus. Et no. quòd seruus vniuersitatis nõ est singulorum: vt supra, de rerum diui. l. intantum. §. j.

Vniuersitas cõsentire nõ potest. *a Ista glo. est nota. se. cũdũ Bal. hic: nec reperitur alibi secũdum eundem.* *Seruus vniuersitatis non est singulorum.*

l *Hæreditatem.* opulentam: [a] vt supra, de offic. procu. Cæsa. l. j. in fi. &. l.

BIU Cujas

in fi.&.l.ij.& infra,de iure fisci.l.j.§.an bona.&.l.aufertur.§.seruus.& dicitur opulenta quæ affert opes sine vexatione: sed locuples quæ etiam vexationem habet.Ité in alio procuratore secus: vt infra.eo.l.per procuratorem.nec tamen iste repudiat: vt supra, de officio procuratoris Cæsaris lege,prima.§. primo.

a *Damnatus.* sic enim statim fit seruus: vt hic, & infra,de pœ.l.qui vltimo.& inst.quib. mo. ius pat.po.sol.§.pœnę. non sic in deportato,[a] qui liber remanet: vt C.de bo. proscrip.l.ij. contra. licet ciuitatem & ius capiendi ex testamento perdat: vt infra, de pœn.quidam.&. C. de hære.instit.l.j.Item gladium dic, non alio ferro: vt.j.de pœnis.l. aut damnum. Item nemo hodie bene natus &c. vt in authent. de nupti. §. quod autem. coll. iiij. Item ad bestias damnatus olim efficiebatur seruus: hodie vero nemo bene natus &c.

a Qui hannito nostri temporis aquiparatur. gl.in.l. relegati.instit.quib.mo dis ius pat. Bar.in l.illicitas.§. vniuersas. supra,de of fic.præsi.

b *Pro non scripto.* & sic remanet penes substitutũ vel coniũctum vel venientes ab intestato vt olim:& ita hodie: vt. C.de cadu. tollen.l.j.§. in primo. Ité bene dicit, pro nõ scripto haberi: quia nõ est seruus fisci, nec Cæsaris: sed pœnæ. & hoc intellige siue primo fuerit dãnatus, & post institutus: siue econtra. idem in legato nisi ad aliméta: vt infra,de iure fisc. le. in metallum. & infra, de iis quæ pro non scrip. ha.l.si in metallum.&.j.de ali. leg.l.is cui.de pecu. leg.l.quidam. & sic in priuati seruo tenet legatum ad alimenta: vt.j.de adi.leg.l.seruos.

ad bestias vel in metallũ damnatus[a]: si fuerit hæres institutus, pro non scripto[b] hic habebitur. idque diuus Pius rescripsit.

Iussus præcedere debet, auctoritas sequi. h. d. Barto.& Alexand.

℣ Iussum[c] eius qui in potestate habet, non est simile tutoris auctoritati, quæ interponitur per facto negotio[d]: sed præcedere debet[e], vt Gaius Cassius libro secundo iuris ciuilis scribit: & putat vel per internuntium fieri posse[f], vel per epistolam.

Iussus debet specialiter interponi respectu hæreditatis: licet per iubentem dubitetur de causa acquisitionis. Bartolus.

℣ Sed vtrùm generaliter, *quæcunque tibi hæreditas fuerit delata*, an specialiter[g]? Et magis placet, vt Gaius Cassius scribit, specialiter[h] debere mandari.

[Sed] an nominatim de viui hæreditate mãdari possit, quęritur? Sed ego nõ puto recipiẽdũ, vt de viui[i] hæreditate mãdetur. Planè si rumor[k] fuit Lucium Titium decessisse: poterit ei mandari, vt si scripsit[hæredem]eum[l], adeat: aut si clau sæ adhuc tabulæ sunt,& sic incertum, an filius scriptus sit[m] hæres.

Iussus intelligitur quocumque modo, & per quæcunque verba, si de voluntate præcedente patris appareat. Bar.& Alexan.

℣ Sed quid si mandauit vt hæreditatem colligat: an videtur mandasse vt adeat? Quid si, vt petat bonorum possessionem, aut vt rem hæreditariam distrahat? aut quid si petitam[n] bonorum possessionem ratam habuit: mox filius adeat[o] hæreditatem? vel quid si pro hærede gerere[p] mandauit, [&]filius adiit hæreditatem? an iussu videatur adiisse, dubitari potest. Immò verius est ex his omnibus aditionem esse introducendam[q]. ℣ Pater filio ita scripsit: *Scio fili quòd pro tua prudentia inuigilabis hæreditati delatæ tibi Lucij Titij.* Puto iussu patris adiisse[r]. Quid si mandauit[s], *si expedit adire, adito: si putas expedire adire, adito?* erit iussu aditum.

Pater potest iussum limitare vel in numero vel in quota: quam limitationem non licet egredi si per eum conditio fieret detevior: secus si melior. Bartolus.

℣ Si coram Titio[t] iussit adire:

e *Præcedere debet.* scilicet iussus. sic aliàs mandatum. sed & fideiussor præcedit & subsequitur: vt supra, man.l.si vero non remunerandi.§. si post. Sed in casibus non oportet interuenire iussum si castrensis hæreditas sit: vt infra,de castren. pecu.l.quinta. Item in alio supra,eodem.l.qui in aliena.§.interdum . Item in alio infra,eodem.l.cum hæres.Item & aliàs supra,eodem.l.qui aliena.§. sed & si non adierit.& aliàs, vt Cod.de petitione hæreditatis.l.si filius . Item hodie[b] in aduẽtitia filius sine patre,& pater sine filio adit: vt Co. de bo.quæ lib.l.finali. Item no.hæc specialia in iussu vt præcedat: aliàs tantum valet sequens ratihabitio quantum præambulum mandatum: vt Cod.ad Macedon.le.finali. & infra,de

b No.gl.secundũ Bal. quod iura ãtiqua quæ

aqua plu. arcen.l. si autem.

f *Fieri posse.* scilicet iussum. secus in auctoritate tutoris: vt instit.de auct.tu.§.tutor contra. quod verum est quantum inter tutorem & pupillum . sed secus est quantum inter tutorem & contrahentem cum pupillo: vt supra,de auct.tut.l.obligari.§.fin.

g *An specialiter.* scilicet exigimus interuenire iussum.

h *Specialiter debere.* No. speciale mandatũ. sic supra, de mino.l.illud.§.primo. & de ritu nupt.le. generaliter.& infra, ad Trebellia.le. qui ita. §. etiam.& supra,si quis cau.l. sed & si.§.quæsitum.& quod cuiusque vniuer. nomine.l.item.§.sed si ita decreuerit.& infra,de iniur. le. item apud.§. hoc edictum.& supra, de procura.l. Pomponius. in principio.&.l. non solum. in fine. & le.qui duos. Sed regulariter contra: vt supra, quod iussu. le.j.§.j.& supra,manda.l.j.de administra. tuto.l.si duo. &.ff. pro soc.l.verum. &.l.actione.§. renuntiare. Accursius.

i *De viui.* quia nõ debet esse solicitus de hæreditate viuentis: vt supra,de vulga.sub.le.ij. §.interdum.& facit infra,eodem.l.neminem. &.l.qui superstitis.igitur hoc casu post mortem iterum erit mandandum.

k *Si rumor.* falsus: quia viuebat. sic supra,de hæredi. inst.l.finali.

l *Eum.* scilicet hæredem, & tenet iussus dummodo tempore aditionis decesserit, & hoc sciat adiens: vt infra, eodem.le.hæres. in principio.& supra,eodem.l.is qui hæres.§.si quis dubitet.&.l. qui hæreditatem.&.C.de cap.l.nec nos.

m *Scriptus sit.* subaudi, poterit mandari prædicto modo: dummodo hic tempore aditionis sciat sibi delatam: licet tabulæ apertæ non sint. aliàs adire non potest, nisi sciat sibi esse delatam,& qualiter: vt supra, eodem.l.is qui hæres.j.respon.& infra,eodem. l.hæres.§.j.erit ergo incertum tempore mandati, sed non aditionis: vel incertum patri, non filio. Et not.secundum Azon. quòd insolidum institutus etiam clausis tabulis adire potest pro parte eis apertis demum, nisi sit suus hæres: vt supra, de iur.& fac.igno. le.j.in fin.& Cod.de iur.delib.le.si fratris.& Co.de cadu.toll.j. §.j.hodie secus: vt in.§.in nouissimo.C.eodem.

n *Petitam bonorum possessionem.* sed non decretalem:& ideo poterat filius desistere: aliàs non posset: vt infra,de succes.edic.l.j.§. decretalis . Sed oppon.nonne petendo gerit se pro hærede:& sic quærit? quomodo ergo amplius adeũdo denuo quærit: vt.C.eo. puberem? Respõ.ibi fuit decreta vel habita pro decreta per iura. C.secundum quæ sufficit sola agnitio: vt.C.qui admitt.ad bono. poss.l.pe.&.l.fi.hic non:& sic ratihabitio nõ operatur hic ad bono.poss.quæ posset operari si decreta esset: vt.j.ad Trebel.l.seruo inuito.§.fi.sed operatur iussum ad sequentem aditionem.

o *Adeat.* solo verbo vel animo: quod sufficit: vt instit.de hæreditates quali.& diff.§. fin.vel mandauit vt adiret iure ciuili:& ipse petit iure prætorio per bonorum poss. vel econtra.

p *Gerere.* id est,de facto administrare.

q *Introducendam.* si post hoc adeat.

r *Adiisse.* si adeat post hoc.& facit supra,de tute.l.si filius.& infra,eodem.l.eum qui duobus.§.j. Et no.quòd iussus importat hic necessitatem . Sed argu.contra instit.u. de Attil.tut.§.penul.& in auth.vt nulli iudi.§.& hoc vero.colla.ix.

s *Mandauit.* scilicet hoc modo si ex &c.

t *Titio.* id est,filio iussit quòd adeat:& in tempore aditionis debeat

BIU Cujas

beat Titius esse præsens: vel quòd adeat arbitrio Lucij Titij. Accursius.

a *Recte puto.* sed quid si adiuit sine eius consilio? Respon. nulla est aditio: vt argu. supra, de insti. act. l. sed & si pupillus. §. condi-tio. & de exerci. l. prima. §. si plures. & supra, de admini. tuto. l. si Titium. in prin. & supra, man. l. idem. §. si quis. Azo.

b *Si ex parte.* scilicet quasi institutum.

c *Potest ex asse.* sed cõtra supra, eodem. l. si quis ex. §. sciẽdum. Sed hic error fuit: ibi ignorantia, quę non nocet: vt infra, eodem. l. ex semisse. Dic ergo vt ibi not. & facit infra, eo. l. eũ qui duobus. §. finali. & l. pater.

d *Ex testamento.* in quo legata erãt plura. & sic deterior conditio patris fieret.

e *Potest.* adire. Acc.

f *Substitutus.* & ita adiuit ex substitutione. acquirit enim ex substitutione hæreditatem.

g *Vel cõtra.* præcepit vt adiret ex substitutione, & non erat substitutus, sed institutus: & ita adiit ex institutione. Sed quid si ab instituto sunt relicta legata, à substituto nulla, vel contra? forte sic ideo dicit, quia ad ea quæ &c. vt. ſ. de leg. & senatusconſ. l. nam ad ea. vel forte erit distinguendum: faciat meliorem conditionẽ patris, vel non. Azo. & facit supra, mand. l. diligenter. in fi. & supra, quibus modis pign. vel hypo. solu. sicut. §. sed si permiserit. & j. ad Trebell. l. sed & si ante.

h *Non sufficit iussum.* quia pupilli hæreditas potest esse grauata legatis.

i *Iussu adiisse.* etiam pupillarem: quia testamẽtum pupillare pars est paterni: vt instit. de pupil. substi. §. liberis. Azo. posset & planè legi quòd nulla fuerit pupillaris: sed tunc nulla esset dubitatio.

k *Pœnitentiam egit.* scilicet pater. idem si furere cœpit: vt infra, eodem. l. qui seruum. & l. sequen. sed secus si obierit: vt supra, eodem. l. vj. §. quamquam. Et no. quòd non oportet certum fieri filium huiusmodi pœnitentiæ. sic infra, de ma. vin. l. quarta. & supra, de diuor. l. si pœnituit. & si certum petatur. l. eius qui. §. quas vero. Sed argumen. cõtra. infra, de acquirẽda possessione. l. fundi. §. finali. & de solu. l. vero. §. sed & si. & insti. man. §. rectè. & infra, de aqua plu. arcen. l. in diẽ. *ADDITIO.* Dic ꝙ ibi vertitur damnum mandatari j: hic non, secundum Dy. & Bar.

l *Egit.* filius.

m *Dederit.* scilicet pater.

n *Non est adquisita.* quia iussum eius expectari oportet cui est quærẽda: vt j. e. l. Antistius. §. j. & insti. de hær. insti. §. seruus. &. §. alienus. & supra. e. l. vj. §. fin. & de hære. insti. l. si seruus cõmunis.

Ego & seruus.] *CASVS.* Titius instituit sibi hæredes me & filium meum vel seruum, & decesit. & ego iussi dicto meo filio vel seruo vt pro eorum parte adirent hæreditatem. certe non solum siue statim hæres sum ex eorum parte hæreditatis, sed etiam ex mea. Viuianus.

o *Hæres institutus sit.* subaudi, pro parte.

p *Pomponius scribit.* Cur secus econtra, vt infra, eo. l. si ex parte sua? Respon. quia cum iussu videor velle & meam partem habere quam sola voluntate expressa vel præsumpta habere possum: vt instit. de hære. qua. & diff. §. fi. igitur eam habeo. sed si primo meã

si arbitrio Lucij Titij: rectè puto [a] iussisse.

Iussus respectu paternæ hæreditatis non porrigitur ad pupillarem: secus si simpliciter iussit respectu testamenti. Bartolus.

¶ Sed si mandauit quasi ex asse instituto, & inueniatur ex parte: nõ puto ex iussu adiisse. Quod si ex parte [b] iussit, potest ex asse [c] adire. Aliter atque si mandauit quasi ab intestato, & ex testamento [d] adiit. Nam nõ puto quicquam egisse. At si ex testamento mandauit, poterit [e] & ab intestato: quoniam non fecit deteriorem conditionem patris. Idémque [est] & si quasi instituto præcepit, & inueniatur substitutus [f], vel contra [g]. Sed si mandauit vt patris adiret, sit autem & impuberi substitutus: non sufficit [h] iussum. Planè si sic mandauit, si qua ex testamento Lucij Titij deferantur hæreditas: potest defendi iussu adiisse [i].

Nuda pœnitentia iubẽtis reuocatur iussus: item mutatione status eius cui iubetur. Bartolus.

¶ Sed si postea, quàm iussit, pœnitentiam egit [k] prius, quàm adiret: nihil egit [l] adeũdo. Item si se adrogandũ dederit [m] pri⁹, quàm filius adiret, non est adquisita [n] hæreditas.

Qui vult portionem sibi delatam per alium: videtur velle etiam suam. Bar. Bal. & Alex.

A adiui, nõ videor velle habere partẽ serui, cũ sine iussu quæri non potest. sed certè imò possum habere volũtatem, & habere partem filio vel seruo delatã. Dic ergo ꝙ hęc est ratio: quia cũ iubeo, volo habere partẽ serui: ergo totã quæro quicquid velim de mea: vt supra. e. l. si ex asse. at ecõtra si meã adeo, non possum aliã habere: cũ iussus præcedere, & aditio serui vel filij debeat sequi quicquid velim: vt. ſ. e. tit. l. si quis mihi bona. §. iussum. & facit ad hoc. j. e. l. si solus. in fi. Itẽ bene facit lex ista ad id ꝙ dicit Paulus infra, eodem. l. per procuratorem.

XXVI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI ego & seruus meus vel filius hæres institutus sit [o]: si iussero filio vel seruo [meo] adire, statim & ex mea institutione me hæredem esse Pomponius scribit [p]. Idem & Marcellus probat, & Iulianus.

Ad hoc vt quis possit pro hærede gerere, necesse est mortuum esse illum in cuius bonis geri debet Alexand.

B XXVII. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

NEminẽ pro hærede gerere posse viuo eo [q] cui⁹ in bonis gerendũ sit, Labeo ait [r].

Rationes defuncti possunt peti vt videatur causa deliberationis: nec per hoc videtur hæreditas adiri. hoc dicit cum. l. sequen. Bar. & Alexan.

XXVIII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

ARisto existimat prætorem aditum [s] facultatem facere debere hæredi, rationes defuncti ab eo petere [t] penes quem depositæ sunt, deliberanti de adeunda hæreditate.

C XXIX. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

QVi hæres institutus prohibetur ab eo, qui vnà [u] institutus iam hæreditatem adiit, tabulas, literas, rationes inspicere mortui, vnde scire posset, an sibi adeunda esset hęreditas: non videtur [x] pro hærede gerere.

Viui hæreditas nulla est. vt *ditas nulla est.*

q *Neminem pro hærede. Viuo eo.* verè, vel opinione hæredis: vt infra. e. l. hæres. Azo.

r *Labeo ait.* quia viui hæreditas nulla est: vt supra, de hære. ven. l. j. & facit supra. e. l. si quis mihi. §. iussum. &. j. e. l. qui superstitis. &. ſ. e. l. qui hæreditatẽ. &. j. p hærede. l. j. &. j. titu. j. l. ij. §. si dubitetur. &. C. de cap. l. nec nos.

Aristo.] *CASVS.* Aliquis hęres deliberãs de adeũda hæreditate si interim adeat prætorem, & petat ab eo, vt constringat quẽdam apud quẽ defunctus rationes suas deposuit, demonstrare dictas rationes: prætor debet ei concedere: & hæres qui petit dictas rationes sibi edi, nõ videtur propter hoc gerere pro hęrede siue petat à cohærede suo, siue ab alio qui habeat. hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

s *Aditum.* quem adiuit hæres. Azo.

t *Petere.* i. petendi efficaciter. & dic vel per edictum quemadmodũ testa. ape. vel per interdictũ de tabu. exhi. vt infra, ti. j. l. ij. in fi. Sed quidã dicunt officio iudicis, quasi videretur gerere pro hære de si dictis edictis ageret: sed nõ est verũ: vt. j. l. proxi. qui hæres. Plus ne mouet ꝙ nõ est hæres: & sic instrumentũ ad se nõ pertinens petit: vt. ſ. de iure delibe. l. Aristo. Dicã ergo dari in factum extra ordinẽ quæ ex variis figuris datur: vt. C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. vel öfficium iudicis. & est mirũ quod hic dicit: sed propter fauorem vltimæ voluntatis. Accursius.

D u *Qui hæres. Vna.* i. insimul.

x *Non videtur.* immò magis vt deliberet videtur hoc petere exhiberi: non autẽ ideo adit. sunt enim exhibẽda sibi vt deliberet: vt supra. l. proxi. Aristo. &. ſ. de iure delibe. l. iiij. Acc.

Cum quidam.] *CASVS.* Titius prouincialis habens filium in prouincia fuit missus in legationẽ in Italia: & interim filius suus fuit ab aliquo hæres institutus. pater autem non potuit ei iubere vt adiret hæreditatem, eo quod aberat causa legationis: & sic filius decesit antequam adiret, & patri acquireret. modo quæritur, vtrum patri reuerso subueniatur vt habeat hæreditatem? Et dicitur quòd sic: & hoc ideo, quia aberat causa reipublicæ. [*QVOD DICITVR PROXIMVS.*] Titius habens vxorem prægnantem, fecit testamentum, & instituit me extraneum hæredem: & ventrem præteriit. modo quæritur, an ego possim adire hæredi. antequam venter nascatur? Et dicitur quòd non, quia quædam regula reperitur in iure in qua ita continetur: proximus hæres à filio posthumo: id est, post filium posthumum, non potest adire hæredi. dum mulier prægnans est, aut putatur esse prægnans, etiam si non est. sed si dictus hæres posthumi scit non esse prægnantem mulierem, potest

BIU Cujas

adire.quæ regula habet locum si venter pariturus est suum hæredem,vt fuit in casu quem posui. & idem esset si dictus Titius ab intestata.decessisset.nam non poterunt adire hæredi. suam venientes ab intestata.dum vxor defuncti prægnans est,aut esse putatur.Et quod dixi in ventre qui suum pariturus est: idem est in eo ventre qui pariturus est legitimum defuncto, id est agnatum,vel est parturus cósanguineum defuncto, id est fratrem ex eodem patre tantum cum defuncto natum. nã semper illi qui sunt defuncto post dictum legitimum vel consanguineum, non possunt adire hæreditatem defuncti dum mulier est prægnans, vel esse putatur : quia ille qui est in vtero vxoris tempore mortis defuncti, facit sibi locum quãtum ad faciendam moram in adeũdo illis q sunt inferiores defuncto quàm ipse. nam si fuerit postea editus, retro pro iam nato habetur. sicut autem hæreditas interim per inferiores adiri non potest:ita nec bo.pos.peti de iure prætorio : immò prætor interim mittit in possessionem ventrem prædictum, qui est pariturus suum defuncto.& est ratio : quia interim in eo statu est testamentum à defuncto factum vt rumpatur nato posthumo, nisi esset venter institutus vel exhæredatus. [*QVOD DICITVR, SI PVTETVR.*] Quod autem dictum est non posse interim adiri hæreditatem defuncti si vxor eiusdem defuncti putetur esse prægnans,ita intelligendum est scilicet, si ipsa dicat se prægnantem:& idem est si ipsa neget se prægnantem, alij autem dicant,puta obstetrices. sed si & ipse hæres sequés posthumũ putet vxorem defuncti non esse prægnantem etiam iusta ratione ductus,non potest adire.secus autem si putat eam non esse prægnantem secundum multorum opinionem: quia tũc bene potest adire. Sed quid si hæres putabat eam non esse prægnantem cum esset prægnans,& hæreditatem adiuit, & mulier postea abortum fecit?Certe nihil valuit aditio.toties ergo proficit hæredi ad hoc vt adire possit sua præsumptio, qua credit non esse prægnantem vxorem defuncti,quoties cum veritate concurrit. Sed quid si defunctus instituit hæredem vxorem suam non prægnantem ? nunquid ipsa potest adire? Et certe sic, nisi ipsa se putaret prægnantem:quia tunc adire non posset.& hæc omnia habent locũ in extraneo hærede instituto à defuncto.Si autem esset hæres suus, & vxor defuncti non est prægnans,ex asse hæres est sine aditione,etiam si putet prægnantem esse vxorem defuncti.Si autem est prægnans vxor defuncti retento eodem casu,& habet vnum in ventre:suus hæres defuncti prædictus etiam ignorans est hæres defuncto pro dimidia.Dictum est ergo in princ.huius.§.quòd proximus hæres defuncto post filium posthumum non potest adire hæreditatem dum vxor defuncti prægnans est,aut putat eam prægnantem dictus hæres post posthumum.si autẽ dictus hæres sciat eam non esse prægnantem,potest adire. Pone ergo quòd dictus defunctus instituit hæredem filium meum vel seruum, & ego pater vel dominus puto vxorem defuncti prægnãtem esse, filius autem vel seruus meus prædictus scit eam non esse prægnantem, & adiuit hæreditatem defuncti dictus meus filius vel seruus : nunquid acquirit mihi hæreditatem? Et certe sic:quia potius debem[o] inspicere scientiam dicti filij mei vel serui instituti, quàm meam opinionem. Sed econtrario si dictus meus filius vel seruus putat prægnantem esse vxorem defuncti, ego autem scio eam non esse prægnantem,& dictus filius meus vel seruus adeat hæreditatem defuncti,non acquiret mihi:quia nõ valet aditio propter credulitatem dicti filij mei vel serui,qui(vt dictum est) credebat prægnantem esse vxorem defuncti. Occasione autẽ prædictæ scientiæ instituti ponit in fine.l.de alia scientia. Pone ergo quòd Titius instituit me hæredem,& decessit:vicini mei dicunt quòd testamentum dicti filij est falsum,vel irritum, vel ruptum:ego autẽ scio quòd non est verum:nunquid possum adire hære. dicti Titij?Et dicitur quòd sic.Viuianus.

a *Absens.*scilicet pater.aliàs est,absentem filium &c.

b *Institutum.*ab aliquo.

c *Adire.* hæreditatem.

d *Subueniri ei.*nam ita bene subuenitur in lucro, vt in damno: vt supra,ex qui.cau.ma.l.Iulianus.&.l.nõ solum.in princ. &. §.j.

Impeditus iubere propter absentiam sui filii, restituitur ad commodum hæreditatis, vt habeat eã ac si adiuisset suo iussu. Alex.

XXX. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

CVm quidã legationis causa absens [a] filium hęredẽ institutum [b] non potuisset iubere adire [c], in prouincia agentem : diuus Pius rescripsit consulibus, subuenire ei [d] oportere mortuo filio, eo quòd reipublicæ causa aberat [e].

Venter qui pariturus est posthumum qui alio antefertur, impedit sequentes adire: sive sit plenus venter, sive putetur. secus si venter est vacuus.& sic opinio adeuntis est communis,hoc dicit.

VQuod dicitur [f], *Proximus à filio posthumo* [g] *hæres, dum mulier prægnans est,aut putatur* [h] *esse,adire hæreditatem nõ potest* [i]*,sed si scit* [k] *non esse prægnantem potest* : accipe, proximus à ventre qui [l] suum [m] hæredem pariturus [n] est. Et non solum ad testatos [o] hęc verba,verùm ad intestatos quoque pertinẽt.Et in eo vẽtre idẽ accipias [p], q legitimũ [q] vel consanguineũ [r] pariturus [f]

e *Aberat.*pater. sed hic erat absens pro sua ciuitate: ergo non reipublicæ causa: vt.j. de verb. signi.l. eũ qui vectigal. &. ś. qui. ex cau. ma. l. sed & si per prætorem.§.fi? Respõ. verum non est vt ex clausula iuuetur qua iuuantur absentes causa reipub. sed iuuatur per generalem [a] : vt. ś. ex quib.cau.ma. l. j. in fi. &.l.ij.&.l.legatis. Vel improprie hoc dicitur causa reipubli.sic. j. de publica. l. sed & si. §. præterea. Vel reipub. causa abfuit ad principem puta,& filium dimi serat : vt. C. ex quib. §. cau.ma.l.j.Sed econtra pone filium fuisse absentem.Respõ. erit.& pro hoc si habeas hic literam,absentem. & secundum hoc pater iuuatur per filium.Et sic est contra.ś.de mino.l.iij.§. sed an hoc auxilium.Solu.plus iuuatur pater per filium maiorem quàm per minorem.nam præsens contra absentem restituitur, vel ecõtra:vt.ś.ex quibus cau.ma.l.j.ergo præsens per absentem. Itẽ patet plus maiori succurri : vt.ś.de mi.l.auxilium. & supra, ex qui. cau.ma.l.si qua mihi.sed si habeas,absens.d.l.de mino.nõ obstat.

f *Quæ! dicitur.*tota hæc lex ammodo & inferior tractant de vna materia,præter vltimum.§.huius legis.

g *A filio posthumo.*id est,post filium posthumum, inter quem & istum nullus est medius:licet post illum nulli alij sequãtur:vt infra,vnde cog.l.j.§.proximus. & infra, de verborum significatione.l. proximus.Azo.

h *Putatur.*communi opinione:vel sua,id est,hæredis: licet non sit:vt infra apparebit.

i *Non potest.*pendet vsque illuc,non solum &c. Et ex eo quod dicit,adire,no.quòd in extraneo dicit vsque ad.§.suum.cum adire sit extraneorum:vt institu.de hæred. qua. & diffe. §. extranei, vt dixi.

k *Sed si scit.*multorum opinione qui hoc scire possunt.& hæc scientia cum veritate concordat:vt.j.eo.quid ergo. in suo secus vt.§. suum. & hoc non facto testamento : aliàs idem in extraneo quod in suo si fuit institutus cum posthumo : vt supra,si pars hære.pe.l.illud.

l *Qui.* scilicet venter.Accursius.

m *Suum.*defuncto.sed proximus non est suus.

n *Pariturus.*si quem pariturus est.& facit infra, de suis & legil. in testamento.§.vtique.& de contra tabu.l.illud.in fi.&.l.seq. & infra,eo.l.ventre.& supra,si mulier ven.no.l.j.§.sub prætextu.

o *Ad testatos.*præterito posthumo:vt hic,&.j.§.siue igitur.si autem institutus,aut solus posthumus:tunc idem, vt hic. si cum alio tunc alius statim habet dimidiam,quicũq; sit:vt. ś. si pars hæredi. peta.l.illud.&.j.l.proxi.Item si exhęredatus,statim admittitur institutus per eandem. l. illud. & tunc non habet locum quod hic dicitur.

p *Idem accipias.*vt sequentes differant.

q *Legitimum.*id est,agnatum.

r *Consanguineum.*id est,cognatum,scilicet defuncto:licet tertio vel quarto gradu.nam sequentes differũt:quoniam &c.vt &.ś. desta.ho.l.qui in vtero.&.l.fi.&.ś.si pars hære.pe.l.antiqui.& infra, de ven.in poss.mit.l.vbicũque.& vnde cognati.l.j.§. si quis proximum.& de suis & leg.l.intestato.§.vtiq;.Item dicũt quidam legitimi & cósanguinei ad diuersas personas referri,quasi nó possit aliquis esse legitimus & cósanguineus. sed certe immo potest, cum omnis agnatus sit cognatus:sed non conuertitur.Item dicũt quidam legitimum tantum sequentibus, sed defuncto suum,propter hoc quod postea dicit de ventre in pos.mit.& ponunt quòd decessit Titius relicta vxore prægnante, & fratre ad quem partus erat futurus legitimus. vel relicto filio vel nepote emancipato ad quem partus erat futurus consanguineus.nam differunt donec partus speratur,sed certe hic casus erat supra,in princ. §. nec obstat quod dicit postea de ventre in possessioné mittendo.quia ibi mutatur casus.

f *Pariturus est.* scilicet si quem pariturus est.

BIU Cujas

est: quoniam mortis tempore qui in vtero est (quantum ad moram faciendam inferioribus [a], & sibi locum faciẽdum, si fuerit editus) pro iam nato habetur. Idemq; & per bonorum [b] possessionem edictalẽ [c]. Denique prętor ventrem mittit in possessionẽ. Siue igitur putem [d] prægnãtem, siue sit reuera prægnans quæ eum paritura [e] est qui suus hæres futurus est: adire hæreditatem nõ possum [f]: quoniam in eo est, vt rũpatur testamentum: nisi si proponas vẽtrem [g] institutum vel exhæredatum.

Exponit illa verba posita supra, proxi. §. scilicet, Siue igitur putem prægnantem &c.

Quod dicitur, *si putetur esse prægnans*: sic accipiẽdum est, si dicat se prægnantem. Quid ergo si ipsa non dicat, sed neget: alij dicant prægnantem [eam] esse? adhuc adiri hæreditas non potest. Finge obstetrices [h] dicere. Quid si ipse putat [i] solus, si iusta [k] ratione ductus: non potest adire. si secundum multorum opinionẽ, potest [l]. Quid ergo si prægnans fuit, cum putaret [m] hæres nõ esse pregnantem, & adiit, mox abortum factum est? Proculdubio nihil egerit [n]. Totiẽs igitur ei sua prę sumptio proficit [o], quotiens cõcurrit cum veritate. Sed & si ipsa mulier hæres instituta sit [p] quæ se prægnantem fingit [q]: adeundo adquiret hæreditatem. Per contrarium non adquiret, si se putet prægnantem, cum non sit [r].

Lex semper certa est de eo quod est: ideo incertitudo hominis non vitiat additionem quæ per legem inducitur. Bart.

Suum [s] hæredem certum est ex asse hæredem esse, etsi [t] putat esse prægnantem mulierem quæ non est prægnans. Quid si vnum in vtero habeat? an ex parte dimidia sit hæres [u], siue institutum posthumũ proponas [x], siue intestatum patrẽ decessisse? Quod & Sextum Põponium* opinatum Tertyllianus libro quarto Quæstionum refert. Putasse enim, sicuti cum vacuo vtero, suus ex asse hæres est: ita & cum vnum gerit, nec per naturam humanæ conditionis alium partum formare potest, (quod quidem post certum tempus [y] conceptionis eueniet) ex parte dimidia [z] & ignorantem fore hæredem, nõ ex quarta, vt Iulianus putat.

Adeuntis scientia inspicitur, non patris vel iubentis. Bart.

ante obstabat sibi nisi communis opinio quæ erat eam esse prægnantem, & in veritate erat.

o *Proficit.* sed nec tunc semper: sed ita, si communis opinio sit vt supra. §. quòd si ipse. Et no. quòd quantumcunque se inuoluat, hæc est summa, quòd tria concurrere debent vt possint adire, scilicet propria opinio: item cõmunis: & veritas. quorũ si quid defuerit, nõ tenet aditio: vt hic, & ff. & j. dicitur.

p *Hæres instituta sit.* præterito posthumo: vt ff. ea. l. §. non solum. qui sperabatur nascitu rus: nullus tamen erat. Azo.

q *Fingit.* cum cõtra putet cõmuni opinione. Azo. alioquin aliud esset. H.

r *Cum non sit.* cũ, pro quamuis. vel causatiue.

s *Suum.* prędicta omnia sunt in extraneo hęrede vel instituto vel legitimo: hoc casu in suo. immo idem in extraneo videtur: vt supra, de peti. hær. l. illud sed certe verũ est vbi vẽter est institutus vel exhæredatus: vt ibi dicit: sed sec⁹ vbi est præteritus: vt supra dixi. & dic suum natum.

t *Etsi.* id est, quãuis.

u *Sit hæres.* suus nat⁹.

x *Proponas.* vnà cum nato.

y *Post certum tempus.* id est, post. xl. dies. Ioã. & hoc ex eo percipit, quia quandoque in. xl. die post partũ primum denuo peperit [a]: vt supra, si pars hæred. peta. l. antiqui. ergo tãto serius cõcipitur, cũ certo tẽpore tãtum pertetur in vtero: vt in authen. de resti. & ea quæ pa. §. vnũ. colla. iiij. & potest dici cp Põponius tunc demũ voluit hũc esse hæredẽ pro dimidia, cũ iam certũ est in rerũ natura cp aliũ cõcipere nõ potest: quia clausę sunt cellulę, quę sunt septẽ: [b] vt infra, de sol. l. si pater.

z *Dimidia.* sic supra, de peti. hære. l. illud. Sed contra in eo. titu. l. antiqui. in fi. & de iudi. sed & si restituatur. §. fi. vbi approbatur sententia Iuliani. Sol. hæc est sententia Pompo. quæ ibi reprobatur. Vel dic vt. d. l. antiqui. nota. Sed cum Iulianus fateatur hunc insolidum, cum nullus est in ventre: quare non habet partem pro dimidia cũ in ventre est vnus? Respon. quia facilius est scire, an sit pręgnans, quàm ex quo est, & quot sint. Vltimo distingue: quia vel decessit intestatus qui vẽtrem reliquit, aut testatus. primo casu si habet suum natum, ille habet statim totum si nullus est in vtero: aliàs virilem secundum Pompo. sed secũdum Iulianũ quartam: quod prævalet. vt hic, si autem natus erat emancipatus, habet statim quartam: vt. l. antiqui. quæ videtur indistincte loqui etiam in emancipato. Sed quidam dicunt eum non admitti in aliquo de iure ciuili: sed per bo. poss. vnde liberi, & dicam in quarta. si autẽ est remotior, interim tacet dum posthumus speratur: vt ff. §. quod dicitur. & j. vnde cog. l. j. §. antepen. Vbi autem testatus decessit: aut instituit suum, aut non suum. si suum natum, adit etiam præterito posthumo: & etiam si est grauida, vt hic. nam admittitur ab intestato vt interim adeat, multo magis institutus. si autem posthumus est institutus cũ nato vel exhæredatus, nõ est dubiũ: vt no. ff. e. nõ solũ. emãcipatus autẽ vel alius nõ suus potest adire si venter est institutus cũ eo, vel exhæredatus. secus si præteritus: vt not. ff. §. non solũ. Quod dixi emancipatũ institutum non posse adire posthumo præterito, verum est iure ciuili. sed habet contra tabu. quasi aperta sibi via per posthumum præteritum, etiam antequam nascatur: vt. j. de contra tabu. l. illud. §. fi. &. l. seq. & de Carbo. edic. l. scriptus. & ad Sill. si quis graui. §. elegãter. &.

*Flo. Ponium.

a *De superfœtatione (quam hic tangit) pulchre Bu. ff. si pars hæred. peta. l. antiqui.*

b *Immò quinque dies taxat: vt ex sententia Aristotel. tradit Iulianus in dicta. l. si pater. ff. de solutionib.*

a *Inferioribus.* paribus ergo, id est, secum institutis non obstat: vt. d. l. illud. Item aliis suis: vt. j. e. §. suum. Idem in remotioribus, vt posthumus faciat partem aliis in eodem gradu constitutis: non autem faciat in totum differre: vt. j. de suis & leg. l. intestato. §. vbicunq;. Sed in quo differt à suo? Respon. quia suus in totum est hæres, si nullus est in vtero. hic pro quarta tantum: vt. l. antiqui. & j. §. suum. & j. de suis & leg. l. intestato. §. est autem. Item si vnus est in vtero: suus pro dimidia, secundum Pomponium: hic pro quarta secundum omnes: vt. §. cp si vnum.

b *Per bonorum.* q. d. sicut proximus à posthumo non potest iure ciuili adire: ita nec bo. pos. accipere iure prætorio: nisi quando est eodem gradu quo posthum⁹: vt not. j. §. quòd si vnum. vbi emancipato datur contra tabu.

c *Edictalem.* si habeas, edictalem: incipit versus, deniq; &c. si habeas, talem: incipit versus, talem &c. & semper dic quòd redit ad posthumum suum. nã aliàs non fieret missio ex edicto de ventre in pos. mit. vt. j. de ven. in poss. mit. l. j. §. j. Item dic quòd bonorũ possess. alia est edictalis [a] quæ deferi edicto prętoris mortui: de qua dicitur. j. de bo. possess. l. iij. §. proinde. & hæc repudiari potest, cum competat alia decretalis: & illa nõ nocet nec ante decretã, nec post. & est ratio: vt. j. de succ. ed. l. j. §. decretalis. Item quod dicit per bonorũ possess. ed. i. id est propter. nã propter edictalem petitur decretalis. Vel dic decretalem quæ nõ tribuit ius, sed per decretum datur ipsa possess. vt Car. & ventris. & illa hic datur. Item edictalis dicitur quæ tribuit ius: vt vnde liberi. hic quidem non datur. & sic large etiam pro decretali ponitur hic edictalis. Sed quid si Titius est mihi in gradu quarto, & venter Seiæ similiter in quarto gradu, an differt? non videtur, vt hic.

d *Putem.* licet non sit reuera prægnans, quicquid ego putem.

e *Paritura est.* semper dic si quem paritura esset.

f *Non possum.* qui sum in gradu remotiori.

g *Ventrem instituendum.* tunc enim non rumpitur testamentum: vt instituto de exhære. libe. §. posthumi. in princi. Sed an interim alius adire possit? Quidam dicunt cp non. Sed tu dic vt not. ff. §. non solum. hic ergo. §. loquitur cum intestatus decesserit vel testatus, sed posthumo præterito. Accursius.

h *Obstetrices dicere.* eam esse prægnantem: quæ probabilius debent scire quàm aliæ personæ: vt pote familiares. sic. j. de Carbo. edic. l. iij. §. duæ autem. & C. de repu. l. consensu. §. super plagis. & supra, de ven. inspi. l. j.

i *Quòd si ipse putet.* scilicet non esse prægnantem, nec est.

k *Iusta.* aliàs, si non iusta: & plana est. aliàs sine non, & tũc subaudi, propria tamen, nõ communi, vt differat à sequẽti. aliàs dic, si, pro quamuis.

l *Potest.* scilicet adire. & ad hoc infra, de fun. instru. l. cũ de lanionis. §. asinã. in fi. & supra, de offi. præto. l. Barbarius Philippus. & C. de testa. l. j. & insti. de testa. §. sed cum aliquis.

m *Cum putaret.* communi opinione, vel non cum erat prægnãs.

n *Nihil egit.* adeundo. Nec obstat insti. de exhære. libe. §. posthumi. vbi non nocet aditioni partus abortiuus: vt infra, de verb. signifi. l. qui mortui. vbi pro nõ natis habẽtur: quia verũ est quoad hoc vt modo possint adire si velint post abortum, non ante. nec

BIU Cujas

ij.eo.l.ventre.Item & hic dixi ventrem obstare inferioribus, non paribus.

a *Instituti sunt.* præterito posthumo: vt.ſ.e.§.non solum.

b *Certum esse finge.* hic, finge, præcedentia determinat. & dic certum.ſ.non esse prægnantem communi opinione, nec est.

c *Sed contra.* scilicet si filius putet prægnantem, pater non.in contractibus aliter distinguitur: vt not.ſ. de cõtrahen.emp.l.in huiusmodi. & de ædil. edic. l.cum mãcipium. & facit.ij.pro emp. l. ij. §.si seruus.Item argu.contra.ſ.de iurisdi. om.iudi.l.si quis id.§. pen.& de eo per quẽ fac.erit. l.j. §.j. *ADDITIO.* Dic quod ibi inspicitur factum vtriusque, scilicet mandantis, & mandatarij: sed dic q̃ solus filius est hęres, & solus adiit.& ideo eius inspicitur scientia vel ignorantia.sed in contrario mandatum fuit iniustum: & ideo inspicitur scientia mandantis, ne suum maleficiũ remaneat impunitum, secundum Dy.& Bartolum hic.

d *Dicatur esse.* etiam communi opinione.licet secus no. in alio casu.ſ.e.l. §. quòd si ipse putet. certus autẽ possum esse: vt quia dicitur q̃ego id falsum esse fecerim: vt &.ij.eo.l. cum falsum.&. ſ. eo. l. nec is.ij.respon.Acc.

Hæredi cũ.] *CASVS.* Titius vxorem quam putabat prægnantem, instituit sibi hæredem: filiũ ex ea nasciturum in tribus vnciis pure: & in tribus sub conditione:& me in sex vnciis: & decesit. ego autem cohæres credebam eam esse prægnãtem, cum in veritate nõ esset. certe mihi etiam ignoranti accrescunt dictę partes posthumo relictę: & ita sum hæres dicti Titij insolidum & in totum. Viuia.

e *Hæredi cum posthumo.* qui speratur: sed non est.

f *Reliquæ partes.* id est, reliqua pars. plurale pro singulari. sic.ſ.de orig.iur.l.ij.§.exactis. Vel dic quòd plures portiones erant datæ posthumo vna post aliã: vel alia pure, alia sub conditione. sic supra, eo.l.si solus.in princi.&.C.eo.l.quidam.Accursius.

g *Certũ sit.* id est, in rerũ natura, i qua omnia certa sunt: vt supra, de iudic.l.sed & si.§.fi.& insti.de verb. obli. §. cõditiones. Hug.

h *Ignoret.* ignoranti ergo accrescit. nam cum etiam inuito, ergo ignoranti: quod est.ij.quasi in fi.glo.vt.C.de cad.tol.§.his ita.&.ij. eo.si quis hæres.&.l.si duo. nisi in milite: vt.ſ.titu.j.l.si duobus.& nisi suam repudiet: vt infra, eo.l. cum hæreditate. ergo ignoranti: vt infra, de reg.iur.l.qui potest. Item cõtra infra, de lega.j.si duobus.in prin.dic vt ibi.& facit infra, eo.l.fi.§.fi.

Hæres institutus.] *CASVS.* Titius instituit me hæredem, & decesit. ego autem putabam eam viuere. certe eius hære. adire non possum. sed & si scio me ab eo institutum, sed ignoro vtrum pure vel sub cõdit. me instituerit, nõ possum adire: siue institutus sui pure, siue sub condit. & ego iam impleui condit. Sed & si incertus sum vtrum dictus Titius sit paterfami. an filius, non possum adire eius hæredi. licet fuerat paterfa.

i *Non potest.* non enim credit esse hæreditatem, cum nihil aliud &c. vt.ij.de verb.signi.l.nihil.& viuentis nulla est hæreditas: vt.ſ. de hæredi.ven.l.j.Hug.

k *Licet purè.* inspecta potius sua dubitatione quàm rei veritate: vt supra, eo.l.si quis extraneus.§.sciendum. Accur. Floren.

l *Sub conditione.* scilicet institutus vere. & sub. cum putet se institutum pure, adire non poterit, licet &c. quia fato implet: quod

¶ Scientia autem vel opinio, si filiusfamiliàs vel seruus instituti sunt[a], vtrum ipsorum, an domini vel patris accipienda sit? finge patrem putasse prægnantem, filium certum esse finge[b], & sic adire: an adquirat hæreditatem? Puto adquirere: sed contra[c], non adquirere.

Qui est certus per seipsum, non redditur dubius per litem. Bart.

¶ Si certus sum non esse falsum testamentum, vel irritum, vel ruptum, licet dicatur esse[d]: possum adire hæreditatem. B

Portio deficiens adcrescit etiam ignoranti eam defectam. Bar.

XXXI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

HAeredi cum posthumo[e] instituto reliquæ partes[f] adcrescunt, quę posthumo datæ sunt, si certum sit[g] non esse prægnantem, licet hæres ignoret[h].

Ignorantiã mortis testatoris, vel existentiæ conditionis, & dubium an testator fuerit sui iuris, impedit aditionem nisi in omnem partem dubietatis testamentum esset valiturum. h.d. cum.l.seq. Bart. & Alex. C

XXXII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

HAeres institutus si putet testatorem viuere, quamuis iam defunctus sit, adire hæreditatem non potest[i]. Sed & si scit se hæredem institutum, sed vtrum purè, an sub conditione, ignoret: non poterit adire hæreditatem, licet purè[k] hæres institut' sit: vel* sub cõditione[l], &* paruerit cõditioni. Sed & si de conditione testatoris incertus sit, paterfamiliàs, an filiusfamiliàs[m] sit: non poterit adire hæreditatem, etsi eius conditionis sit in veritate, vt testari potuerit[n].

XXXIII. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium.

QVod si dubitet, [an] apud hostes decesit[o], an ciuis Romanus: quoniam vtroque casu[p] est ius adeundi, & in re[q] est vt possit adire: dicendũ est, posse adire.

Error in conditione personæ adeuntis aditionem non impedit: quia per hoc de causa aditionis non dubitatur. Bart.

XXXIIII. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

SEd & si de sua conditione quis dubitet, [paterfamiliàs] an filiusfamiliàs[r] sit: posse eum adquirere hæreditatẽ iam dictũ est[s]. Cur autẽ si suã ignoret cõditionem, adire potest: si testatoris, nõ potest? Illa ratio est, q̃ qui conditionẽ testatoris ignorat, an valeat testamẽtum apud hostes. licet enim per captiuitatem Titij sit ruptum testamentum suum in quo me instituit, tamen si mortuus est in captiuitate, fingitur prima hora captiuitatis mortuus: & ita per mortem suam reconualescit testamentum. C D

An filiusfamiliàs. sub. vel non. ad quod facit.ij. de vsuca. l. iusto.§.filiusfamilias.&.ij.de condit.& demon.l.multum. in fi. idem si ante sit liber: vt.ij.eo.l.qui putat.§.fi.& facit.ij.e.qui se pupillum. Sed nonne præsumitur pater viuere? ergo & hic filius adire non potest? Respon. iustis præsumptionibus mouebatur patrem mortuum credere.

m *An filiusfamiliàs.* qui testari non potuisset: vt.ſ. de testa. l. qui * in potestate.

n *Testari potuerit.* quia vere erat sui iuris. sic ergo not. q̃ hic & superioribus casibus inspicitur potius opinio quam veritas. & sic est arg. cõtra.ij.pro emp.[a] l.ij.§.si sub cõditione. sed aliud in acquisitione aliarum rerũ quàm hæreditatis. Item ad fi. vt huius legis est contra. in C. de edic. diui Hadria. tol. l.ij. Solu. ibi posset iudicare, hic petitorio: vt per &.C. de peti. hæredi. l. liber. vel vt ibi. Item facit supra, de testa. l. de statu. & si pars here. peta. l. illud. & infra, de secun. tab. l.j. §. scientiam. & infra, vnde leg. l.ij.§.penul. & ad Tertyl. l. fin. in princi. Accursius.

Quod si dubitet.] *CASVS.* Ego dubito, an testator Titius decesserit in ciuitate, an apud hostes. certe possum adire eius hęredi. & est ratio, quia vtroque casu est ius adeundi, id est, siue decesit in ciuitate, siue

o *Decesserit.* constabat tamen eum decesisse. aliàs contra: vt.ſ. eo.l.qui hæreditatem.&.C.de cap.l.nec nos.

p *Vtroq; casu.* quod nõ est in superiori. l. in fi. cum qua hæc cõtinuatur: & hæc præualet altero casu per. l. Corne.

q *In re.* id est, in veritate. sic infra, pro empto. l.ij. §. si à pupillo. & supra, de iureiuran. l. quoties.

Sed & si.] *CASVS.* Ego à Titio institutus dubito an sit paterfa. vel filius. certe adire possum: quãuis si dubitem vtrum testator sit paterfami. vel filius, adire non possum: vt dictum est. & est ratio, quia qui conditionem testatoris ignorat, dubitat an valeat testamentum. qui autem de sua condi. dubitat, de testa. potest esse certus vtrum valeat vel non. Sed quid si putaui me institutũ sub conditione, cum essem institutus pure, & impleui condit. putatiuam, & postea hæredi. adiui? certe valet aditio. & idem multo magis esset si putaui me institutum sub cõdit. & putaui impletam esse conditionem, & adiui, cum essem institutus pure. nam in his duobus proximis casibus nihil nocet mihi mea credulitas de cõdit. Viuianus.

r *An filiusfamiliàs.* sub. vel non. ad quod facit.ij. de vsuca. l. iusto.§.filiusfamilias.&.ij.de condit.& demon.l.multum. in fi. idem si ante sit liber: vt.ij.eo.l.qui putat.§.fi.& facit.ij.e.qui se pupillum. Sed nonne præsumitur pater viuere? ergo & hic filius adire non potest? Respon. iustis præsumptionibus mouebatur patrem mortuum credere.

s *Dictum est.* vt supra, eo.l.vj.§.nam eum. Sed cõtra.ſ.e.l. is qui putat.&.l. seq. Sol. refert vtrum in omnem euentum velit acquirere, quod potest, vt hic: an nõ, vt ibi, & vt plene no. in. d. §. nam eũ, Vel hic in acquirendo: sed contrariũ in repudiãdo. nã aliquis

acquirit

acquirit quod non repudiat: sed non econtra: vt supra, eo.l.is po- A
test. *ADDITIO.* Tu solue aliter, & melius, secundum Bar. hic quòd hic dubitabat vtrum esset filiusfami. scilicet alterius quàm illius de cuius hæreditate agitur, ibi an esset filius eius de cuius hæreditate agitur. & sic dubitabat an esset suus vel voluntarius: vt ibi per eundem Bar.

a *Dubitat.* vnde non adit: vt. ff. e.l. cũ falsum. &. s. e. l. cum quidam. §. fi. & l. nec is. in prin. quod est verum cũ dubitat, decesit paterfa. vel filiusfa. seruus vel liber. vel an fecerit testamentum vel nõ. sed secus si dubitat, decessit in ciuitate vel apud hostes, & ita ciuis vel seruus: quia tunc bene potest esse certus de testamento valeat, an non valeat. & si certus est, adire potest: vt supra, eo.l. hæres. in fi. & l. sequen. Hug.

b *Qui de sua.* scilicet conditione dubitat.

c *Certus est.* id est, esse potest.

d *Sub conditione.* potestatiua si daret. x. vt differat à sequenti.

e *Impleta.* à se vel ab alio pro se, cum sit potestatiua.

dubitat[a]: qui de sua[b] de testamento certus est[c].

Instituꝰ pure qui putat se institutũ sub cõditione, ea purificata nõ impeditur adire. Bar.

ℸ Sed & si cum esset purè institutus, putauit sub cõditione[d]: & impleta[e] conditione quam iniectam putauit, adiit: an possit adquirere hęreditatem? Cõsequens est dicere [hæreditatem] posse eum adire: maximè cũ hæc suspitio nihil ei obfuerit, nec periculũ adtulerit. Facilius[f] quis [hoc] admittet, si quis purè institutus putabit se sub conditione[g] institutũ, cõditionémq; impletam[h] quam in euentum[i] putabat. nam in nullo hæc suspitio obfuit[k].

Ei qui adiuit partem, alia sibi delata adcrescit inuito. Bart.

XXXV. IDEM libro nono ad Sabinum.

SI quis hæres institutus ex parte, mox Titio[l] substitutus antequam ex causa substitutionis ei deferatur hæreditas, pro hærede gesserit: erit hæres ex causa quoq;[m] substitutionis: quoniam inuito quoque ei adcrescit portio. Idem dico & si filiusfamiliàs vel seruus iussu domini vel patris adierint hæreditatem, mox emãcipatus vel manumissus ex causa substitutionis adeant. erunt nanque hæredes[n]. Sunt enim appendices præcedentis institutionis.†

Adquisitione partis non adquiritur alia eo iure quo deficit, nec debet adquiri per alium, nisi noua aditio interueniat. Bart.

ℸ Si exclusus[o] per conditionem sibi datam pater filiũ iussit adire [hęreditatẽ] dicendũ[p] vel domino: quia ea quæ obueniunt ex substitutionibus, siue substitutiones, sunt appendices præcedentis institutionis. partem cuius institutionis ego pater vel dominus habeo ex persona dicti filij mei vel serui qui iussu meo adiuerunt ex institutione, vt dictũ est. & ita in hoc casu cum filius meus vel seruus non adiuerunt ex substitutione: est idem quantum ad ius accrescendi quod in primo casu hui⁹. l. Sed quid si dictus Gai⁹ instituit filium meum pure in sex vnciis, & me in aliis sex sub condit. si nauis ex Asia venerit vsque ad annũ, & defecit dicta conditio, & ego iussi dictum meũ filium adire suam partem, & ita mihi acquisita est pars filij mei? nunquid propter hoc accrescet mihi dicta mea pars? Et dicitur q̃ non: credo tamẽ quòd eam habebo quasi accreuerit filio meo. Itẽ † quid si dictus Gai⁹ instituit duos meos filios, & ego vnum adire iussi, & sic sua pars mihi quæsita est? certe ad hoc vt per alium meũ filium mihi sua pars acquiratur, debeo eũ iubere adire: & aliàs non acquiritur mihi per eum sua portio. credo tamen quòd si ipse nolit adire quòd iure accrescẽdi mihi acquiratur. Viuianus.

† *Huc pertinet exemplum quod diffuse tractat M. Cicero lib. 2. de inuent. rhet. vbi cõstitutionem negotialem explicat.*

f *Facilius.* tur non dicit eodem modo? Respon. quia potestatiua est à sciente adimplenda. vt. ff. de condi. & demon. l. ij. casualis etiam insçio hærede impleta proficit: vt. ff. eo.l. si quis extraneus. §. sciendum. Sed certe immo oportet quòd eo sciente: vt. ff. de cõdi. & demon. l. multum. Sed forte aliud est cum fuit vere appositа: & aliud cum putatur, & non est. Vel dic ideo facilius[a], quia in ista non desideratur factum vel voluntas hæredis in ea implenda. in superiori secus. nam non fato, sed per se vel per alium pro eo est implenda, vt dictum est.

g *Sub conditione.* casuali: vt subiicit. & sic differt à præcedẽti. R.

h *Impletam.* putabat, repete. non curo sit impleta vel non. Vel melius subaudi, ponas. id est, verum sit eam impletam: & sciebat eam impletam esse. Accursius.

i *In euentum.* scilicet fortunæ positã, & ita erat casualis vel mixta: vt. ff. de hæredi. instituen. l. suus. & de condi. instit. l. fi. & C. de instit. & substitu. l. si pater. Acc.

k *Obfuit.* impleta enim conditione se pure institutum putat: vt. ff. de condi. insti. l. si pupillus. quæ opinio veritati consonat. sic etiam vere fuit institutus. At in contrario. ff. eo. l. hæres. ibi, & sub condi. &c. à veritate dissonat: ideoq; non adit. ar. ff. eo. l. cum quidam. §. quid ergo. Vel dic quòd ibi ignorabat pure vel sub conditione esset institutus, & sic non applicabat animum suum ad vnum magis quàm ad aliud: sed hic bene putabat se institutum sub conditione. Sed hoc nihil aliud est dicere q̃ quod hic ignorabat, ibi dubitabat. quam reprobauimus supra, eo. l. vj. §. non enim. Vel dic q̃ ibi fuit completa conditio eo insçio, scilicet fato: hic à se sciente potestatiua, vel eo sciente casualis. Vel ibi est casus econtra: quia ibi sub conditione institutus putauit pure: hic econtra.

Si quis hæres. CASVS. Gaius instituit hæredem sibi Sempronium in dimidia, & Titium in alia dimidia: & postea dictum Sempronium substituit dicto Titio, & postea decessit dictus Gaius testator. Sempronius autem gessit pro hærede in sua parte antequam ex causa substitutionis deferretur ei pars Titij, id est, antequam Titius repudiaret suam partem: & postea dictus Titius repudiauit suam partem. nũquid Sempronio accrescet dicta pars Titij? & dicitur quòd sic, etiam inuito: & ita erit Sempro. hæres in totum. Sed pone quòd dictus Sempronius cum Titio instituтus erat meus filius vel seruus, & iussu meo adiuit hære. dicti testatoris pro sua parte, & postea manumisi dictum seruum, vel emancipaui filium: & postea Titius eorum cohæres repudiauit suam partem, & postea dictus meus filius vel seruus olim adiuit partem Titij ex causa substitutionis. nunquid erunt hæredes pro parte Titij? Et dicitur quòd sic: licet ego pater vel dominus eorum habeam eorum partem. si autem non adiuissent ex causa substitutionis partem Titij, obueniret dicta pars Titij mihi patri

l *Titio.* cohæredi.

m *Ex causa quoque.* q.d. nõ solum in parte in qua est institutus, sed & in parte in qua est substitutus. & dic hęres erit ea delata, nõ prius, & etiam sine alia conditione. secus vbi per alium fit hæres: vt infra, eo.l. si solus. in fine. Sed quid si vult habere vt cohæres iure accrescendi, nõ vt substitutus? Dicunt quidam quòd potest: & hic subaudiunt, si voluit: quod euidentius ostenditur in hoc exẽplo vbi sunt tres hæredes, & vnus solus alteri substitutus: quo decedente, si iure substitutionis veniat, solus habet. si iure accrescendi, nõ: immo & alter cum eo venit: immo certe videtur quòd etiam si nolit, habeat iure substitutionis, & iure accrescendi. nam postea dicit quòd accrescit quoque ei inuito. q. d. ignoranti accrescit substitutio, quia & ei inuito: vt infra, de reg. iur. l. qui potest. & facit. C. de impu. & aliis substi. l. testamento. & de iure deliberan. l. quidam. & supra, de vulga. substit. l. sed & si. §. filio. Vel dic, ex causa quoque substitutionis, non solum iure accrescendi, & ignorans in vtroque: quia & inuitus: vt subiicit. Item facit infra, de suis & legi. hære. l. si ex pluribus.

n *Erunt nanque hæredes.* pater & dominus. & secundum hoc bene dicit, idem: & bene sequitur, sunt enim &c. sed hoc est falsum: immo manumissum & emancipatum sequitur: vt infra, eo. l. solus. §. j. quæ est contra. Dic ergo, erunt hæredes, scilicet filius & seruus. Ratio autem quæ sequitur, ad subauditum refertur, hoc modo: dixi vbi adierunt, secus vbi non adierunt. Tunc enim dicimus idem quod supra, scilicet quòd habeat substitutionem qui habet institutionem. erunt nanque &c. & quod dixit, appendices. q.d. applicentur substitutiones eis qui habent institutiones. Non autem dicas quòd pendeat substitutio ex institutione: vt vbi vna valeat, ibi & alia: & vbi non vna, nec alia: quia quandoque valet vna, & non alia: vt supra, de libe. & posthu. l. iij. §. fina.

o *Si exclusus.* dic patrem & filium institutos: sed pater sub cõditione, filius pure. Accursius.

p *Dicendum erit.* hoc ideo, ne semper euitaret implere conditionem: quod faceret, si sine ea iure accrescendi alia portio sibi daretur. & secundum hoc in potestatiua ponitur. sed melius est dicere quòd pater iubendo filium adire, non acquirat hoc ipso ex sua persona suam portionem: quia defecerat cõditio. alioquin secus esset: vt. ff. eo. l. si ego. sed bene sibi acquirit ex persona serui iure accrescendi, quasi accreuerit ipsi seruo, ne alioquin inueniatur pro parte testatus, & pro parte intestatus quod esse non debet, nisi in milite: vt institu. de hæredi. institu. §. non autem. Alij hic dicunt patrem institutum sub conditione potestatiua, & filium substitutum.

ff. Infort.

BIU Cujas

a *Eum.* filium, vel dic patrem.
b *Suam.* scilicet patris. Accursius.
c *Vnum iusserit.* scilicet adire. Accur.
d *Alium.* vt per illum fiat hæres, qui tamen potest nolle adire: vt. C. de hæred. instit. l. iij. & tunc habet iure accrescendi: vt. C. quando nō pe. par. l. j. & facit infra l. proxi.

Si ex sua.] CASVS. Gaius instituit me & filiū meū vel seruū: & ego adiui pro mea parte. certe nō possum habere partem filij vel serui mei nisi iubeā eos adire, & ipsi adeant.
e *Necessarium.* secus in cōtrario casu. & est ratio: vt supra. e. l. si ego. contra. & facit supra. l. proxi. in fine.

ADDITIO. Dic q̄ nō acquiritur patri iure institutionis, sed accrescēdi. & ita intelligit ista glos. & facit infra, de leg. ij. l. si mihi pure. secundum Bart. hic.

Hæres in omne.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium, & decessit. certe Seius succedit ei nō tantū in dominiū singularum rerum suarū, sed etiam in omne ius quod ipse Titius habebat. vnde etiam ea quæ in nominibus sunt, trāseūt ad dictum Seium iure hæreditario. Viuianus.
f *In omne ius.* si est vnus. aliàs nō in omne, sed in vniuersum ius mortui: vt infra, de verb. signifi. l. nihil. & de reg. iur. l. nihil. &. l. hæredem. & dic in id ius quod potest ad hæredem transire. non ergo vsusfructus vel alia iura quæ cum persona finiuntur. & facit. j. de bo. posses. l. j. &. ij. &. iiij. in princi. & §. j. &. ij.

Si duo sint.] CASVS. Instituit mihi hæredes duos meos filios, & decessit: & vnus eorum abstinuit se ab hæreditate mea prætoris beneficio. alter autem postea se immiscuit. certe ille qui se immiscuit, omnia onera hæreditaria subire debet, siue velit, siue nolit. & ratio plane redditur in litera. Seq. l. planissima est.
g *Necessarii.* & sui. Accursius.
h *Abstinuit.* quod potuit: vt infra, eo. l. necessarij. sed necessarius tantum nō: vt instit. de hære. qua. & diffe. §. j.
i *Non posse.* etiam si velit suam portionem recusare: quia est sibi imputandum si adiuit sciens alium abstinuisse: secus si nondū abstinuisset: vel abstinuisset, sed hic ignorat quando habet locū: vt j. eo. l. cum hæreditate.
k *Scire potuit.* consulendo peritiores. sic. j. de bo. pos. l. in bonorum. &. ś. de iuris & fac. igno. l. regula. §. sed iuris. & hoc cū facile scire potuit: vt. d. §. sed iuris. & arg. j. de verb. signi. l. Nepos Proculo. Item no. q̄ iuris ignorantia noceta hic in damnis. & sic est cōtra. ś. de iuris & facti igno. l. error. in fin. &. l. iuris ignorātia. & l. regula. Sol. hic fallit: vt & aliàs in. ll. illis no. Vel dic fingitur hic scire, tum quia originē habet à lucro, tum quia agnoscebat in sua parte sciēter. fingatur idem velle in accrescēte, vt hic subiicit. sed quidam reddunt rationem quasi potuerit consulere peritiores.
l *Adire videtur.* vt omnibus satisfaciat, nec admittitur probatio in contrariū: quia est fictio, nō præsumptio. & facit ad hoc quòd inuito accrescit. C. quando non pe. par. l. j. &. iij. &. l. si quis hęres. in princ. &. C. de impu. & ali. substi. l. testamento.
m *Quandiu. Nō defertur.* fallit hæc regula. ś. de hære. instit. l. si quis. Item nō ob. j. vnde lib. l. vlti. quia ibi non potest adiri ex testamento, vt pote deficiēte condit. institutionis, quæ erat si emanciparetur intra decem dies. Item quid est quod aliàs dicit lex, quòd quandiu potest dari contra tab. non dabitur secundum tabu. vt. j. de secun. tabu. l. æquissimum. in princ. &. §. j.

a *Et quis præsumitur ius ignorare in l. leges sacratissima. & l. fi. C. de leg. & quibus permittatur ius ignorare & quib⁹ non: vide Alexand. cōs. 82. prima parte.*

erit eum[a] non quæsisse suam[b] portionem. Sed si ex duobus filiis vnum iusserit[c]: debebit & alium[d] filium iubere adire.

XXXVI. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI ex sua parte dominus vel pater adierit, necessarium[e] est iussum, vt filius vel seruus cohæredes adeant.

XXXVII. IDEM libro quinto ad Sabinum.

HAeres, in omne ius[f] mortui, nō tantū [in] singularum rerum dominiū succedit, cùm & ea quæ in nominibus sint, ad hæredem transeant.

Qui vult vnā partem, videtur velle alteram adcrescentem. Bar.

XXXVIII. VLPIANVS libro quadragesimo tertio ad Edictum.

SI duo sint necessarij[g] hæredes [instituti,] quorum alter se abstinuit[h], alter postea q̄ prior abstinuit, immiscuit se: dicendū est hūc nō posse[i] recusare quo minus tota onera hæreditaria subeat. Qui enim scit aut scire potuit[k], illo abstinēte, se oneribus fore implicitū: ea conditione adire videtur[l].

XXXIX. IDEM libro quadragesimo sexto ad Edictum.

QVamdiu potest ex testamento adiri hæreditas, ab intestato non defertur[m].

Qui repudiat paternam, potest adire pupillarem hæreditatem si habet cohæredem: aliàs secus. Bar.

XL. IDEM libro quarto Disputationum.

QVæsitum est, an licet quis paternæ hæreditatis nihil attingat, aliquid tamē propter patris volūtatem habeat[n] vel faciat: an creditorib⁹ paternis cogatur respōdere: vt puta si impuberi fuerit substitutus? In qua spēcie Iulian' libro vicesimosexto digestorū scripsit in cidere eū[o] in edictū[p], si se immiscuerit impuberis hæreditati[q]. Nā[r] qui iudiciū parētis op pugnauerit[s]: nō debet ex eadē hæreditate quicquā cōsequi[t]. Sed Marcellus elegāter distinguit, multū interesse vtrum ex asse fuerit institutus in patris testamēto, an ex parte: vt si ex parte, potuerit sine metu, remota patris successione, impuberis hæreditatem amplecti[u].

A & de contra tab. l. illud. §. fi. nam contra tab. datur ab intestato: vt. C. de col. l. vt liberis? Respon. non dari ab intestato eam, sed ex testamento: vt. C. de col. l. filiæ dotem. & instit. de bo. pos. §. sunt autem. &. j. de bono. possess. l. sed eum. §. ij. nec est dicendum dari eam ab intestato, nisi cum nullus adit ex testamento. nam & tunc datur vt. j. de contra tab. l. illud. in prin. Itē quod dixi non dari secundum tab. quamdiu habet locum contra tab. non dixi q̄ de iure ciuili adiri non possit vnde forte adibit. Sed contra hæc. d. l. illud. in fin. & facit ad hanc l. j. de regu. iur. l. quandiu. &. ś. eo. l. nec is. §. fi. &. j. eo. l. illud. & l. in plurium. &. l. quandiu. &. C. com. de succ. l. antequam. &. j. si tabula testa. nul. ex. l. j. §. j. & in authen. de hære. & Fal. §. ad hæc. coll. j. & ś. de testa. tu. l. si quis sub cōditione. in prin.

B

C

D

Quæsitum.] CASVS. Filium impuberem & Titium institui mihi hæredes, & postea ita dixi: Si filius meus adiuerit pro sua parte, & in pupillari ætate decesserit: substituo ei dictum Titium, & postea decesserit & postea dictus meus filius adiuit pro sua parte. & in pupillari ætate decessit. Titius autē vult ei succedere ex substitutione: non autē vult partem in qua ego eū Titium instituī. veniunt modo creditores mei, & conueniunt dictum Titium pro parte sua Titij quam ipse Titius non adiuit. nunquid possunt? Et dicitur q̄ sic, ac si adiuisset hæreditatem meam pro sua parte. & idem est si dictum Titium solum instituissem, & filium meum exhæredassem, & eidem filio dictum Titium pupillariter substituissem. nam non poterit Titius habere impuberis hæreditatem sine mea. & hic casus colligitur in litera, licet non nimis plane. secus autem esset si instituissem Titium & Sempronium, & filium meum prædictum exhæredassem, & pupillariter ei substituissem dictum Titium, & Sempronius adiuisset pro sua parte. nā mortuo eo postea in pupillari ætate bene potest Titius adire ex substitutione hæreditatem impuberis, & dimittere partem meæ hęreditatis, & idem esset si dictus Titius quem instituī cum Sempronio, esset meus filius. & hoc vult dicere cum. l. sequen. Viuianus.
n *Habeat.* ex substitutione facta filio.
o *Eum.* substitutum. Accursius.
p *In edictum.* forte illud, si quis omissa causa testa. l. j. quanquam illud nō videatur prospicere creditoribus, sed legatariis & fideicommissariis. Vel dic q̄ aliud edictum erat quod non habemus, quod creditoribus paternis subueniebat hoc casu vt paterna videatur adita.
q *Hæreditatē.* spreta paterna hæreditate.
r *Nam qui.* q. d. ex quo non vult paternam, dimittat & pupillarē & suam, vel vtranque, vel nullam. & est ad hoc. j. ad Trebel. l. ita. §. qui suspectā. & de cōtra tabu. sub conditione. §. fi. & de iis qui. vt indig. l. v. §. qui principale. & de leg. præst. l. qui filium. §. omnibus. &. §. non solum. &. ś. de vulga. substi. l. is qui.
s *Oppugnauerit.* spernendo hæreditatem patris.
t *Consequi.* ratione pupilli.
u *Amplecti.* si ex asse, non: quia cum nullus adiit paternam, ergo vitiatur testamentum, & per consequētiam pupillare: vt supra, de vulg. substi. l. ij. §. adeo. habebat igitur hic cohęredē qui adiuit. Et dic extraneum non pupillum: quia tunc secus: vt supra, de vulg. substi. l. sed & si. §. filio. quæ est contra. Et dic distinctionem quæ est. C. eo. l. quidam.

BIU Cujas

a *Filius. Abstinuit.* in qua erat institutus.
b *Fratris.* cui fuit substitutus: vt in fi.l.& hoc potuit fieri: vt instit.de pupil.substi.§.non solum.
c *Obtinere.* immo cum non sit adita ex patrono, non tenet pupillare: vt supra, de vulg.substi.l.ij.§.adeo.&.ſ.l.proxi.in fi.Solu. & hic alius cũ filio fuit institutus, qui adiuit. Vel dic speciale in filio abstinente: quia adhuc videtur esse hæres: vt.ĵ.de fideicom. lib.l. cũ quasi.§.sed & siquis. Vel illud fauore libertatis: & sic tenebis primam. Vel dic speciale alia ratione: quia ab intestato erat habitur[9] eã. Non est ergo ei inuidendum si ex substitutione habeat quod ab intestato erat habiturus. Sed in contrariis extrane[9] erat ex asse institutus.ad quod supra, de vulg.substitu.l.si filius.Accursius.

Existentia sui hæredis confirmat tabulas pupillares ad commodum filii abstinentis. Bartolus.

XLI. IVLIANVS libro vicesimosexto Digestorum.

FIlius qui se paterna hæreditate abstinuit[a], si exhæredati fratris[b] hæreditati se immiscuerit,& pro hærede gesserit: poterit ex substitutione hæreditatem obtinere[k].

Existentia sui hæredis confirmat tabulas pupillares ad commodum filii cui facta est substitutio. Bartolus.

XLII. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

IVlianus libro vicesimosexto Digestorum scripsit, si pupillus[d] paterna hæreditate se abstinuisset[e], deinde ei aliquis hęres extitisset, non esse eum[f] cõpellendum creditoribus paternis[g] respondere: nisi substitutus ei[h] fuit. Inclinat[i] enim in hoc, vt putet[k] substitutũ[l] etiã patris[m] onera subiturũ[n]. Quę sententia à Marcello rectè notata[o] est. Impugnat[p] enim vtilitatem pupilli, qui[q] ipse saltem[r] potest habere successorem[s]. Metu enim onerum patris timidius quis[t] etiam impuberis[u] hæreditatẽ adibit. Alioquin[x] (inquit[y]) & si frater[z] fuit, omissa causa testamenti ab intestato possidebit[a] hæreditatem,& quidem impune. Nec enim videtur[b] voluisse fraudare edictum[c], qui sibi prospicit ne oneribus patris pupilli hæreditas[d] implicaretur. Sed quod in fratre scripsit, credo ita intelligendum, si non impuberis frater fuit, sed testatoris[e]. Cæterum[f] vtique si frater

A do tamen quòd sicut impubes per prætorem habet ius abstinendi ab hæreditate patris: ita & frater suus ei substitutus. [*SI IN SOCIETATEM.*] Titius filius meus me viuo inchoauit societatem cum quibusdam, & post mortem meam perseuerauit in eadem societate. nunquid propter hoc videtur se immiscere hæreditati meæ, vt oneribus hæreditariis teneatur? Et distinguitur, vtrum rem cœptam in dicta societate sub patre perfecit post mortem patris, & tũc videtur se immiscere hęreditati meæ.an nouam inchoauerit: & tunc nõ videtur se immiscere. Quid si seruum meum manumisit post mortẽ meam? certe bene videtur se immiscuisse. Quid si dictus meus filius erat miles, & de castrensi pecu. emit à me seruos, & ego postea eum hæredem instituo, & rogaui eum quòd dictos seruos manumitteret, & postea decessi,& ipse abstinuit se ab hæreditate mea. & postea manumisit dictos seruos: nunquid videtur se immiscuisse hæreditati meæ? Et dicitur ꝙ non, nisi hoc euidenter ostendatur quòd quasi hæres manumisit. Viuianus.

d *Si pupillus.* aliàs, Iulianus lib.xxvj.Digest.scribit.sed tunc nõ habetur paulò pòst, Iul.scribit.aliàs, si pupillus. #
e *Abstinuisset.* per in integrum resti. postquam se immiscuerat. Vel dic, ab initio se abstinuit: sed habebat cohæredem qui adiuit: vel nullum habebat: vt iam dicam.Accursius. C
f *Eum.* scilicet hæredem pupilli.
g *Paternis.* id est, patris pupilli.
h *Ei.* id est, pupillo.Accursius.
i *Inclinat.* scilicet Iulianus per hoc quod dicit, nisi substitutus.
k *Vt putet.* sed male, vt statim subiungit.
l *Substitutum.* scilicet pupilli.
m *Patris.* pupilli.
n *Subiturum.* hoc ideo, quia patris voluntate succedit. Azo.
o *Notata.* id est, reprehensa.
p *Impugnat.* sententia Iuliani.
q *Qui,* pupillus.
r *Saltem.* & si partem non habeat.
s *Successorem.* substitutum scilicet, quamuis pater non habeat. & hoc notat, saltem.sed si non tenet paternum, quo modo tenet pupillare: vt supra, de vulga.substit.l.ij.§.adeo.&.ſ.eo.l.quæsitum. in fine? Respon.pater non habuit hunc, sed alium.vel pater nullum aliũ habuit: & tenet eius testamentũ, licet hic abstinuit: quia semel fuit hęres: sed per restitutionem est abstentus: vnde nihilominus hæres permanet: vt.ſ.de mino.l.& si sine.§.sed quod Papi. D
Vel dic quod ab initio abstinuerit: sed nihilominus remanet hęres: vt.ĵ.de fideicom.liber.l.cum quasi.§.sed & si quis.
t *Quis.* substitutus impuberi.Accursius.
u *Impuberis.* scilicet tantum non patris.
x *Alioquin.* prædicta in extraneo instituto: alioquin &c.
y *Inquit.* Iuli.temperãdo quod dixerat. Vel dic, Marcellus.q.d. & si verum dixisset Iulia.alia via occurreretur eius dicto.
z *Frater.* testatoris: vt.ĵ.apparet, ibi, si quid &c.
a *Possidebit hæreditatem.* scilicet impuberis. & hoc innuit cum postea dicit, pupilli hæreditas implicaretur.
b *Nec enim videtur.* Not. non cõmittit dolum qui fraudem repellit.sic.ĵ.de leg.ij.l.cum pater.§. Titio. &.ĵ.si quis omiſ.cau.testa.l.qui autem.§. non simpliciter. &.l.mater.§.j.&.ſ. de inoffic. testa.l.Papinianus.§.quarta.in fi.§. *Dolum non cõmittit qui fraudem repellit.*
c *Edictum.* quod coërcet eos qui omissa causa testa. possident ab intestato: vt.ĵ.si quis omissa cau.testa.l.j.
d *Hæreditas.* quam adiit.Accursius.
e *Testatoris.* qui aliàs ab intestato erat habiturus bona impuberis: quia patruus. Accur.Floren.
f *Cæterum.* nam frater pupilli respondebit creditoribus pater-

nis:alioquin non bene continuatur nisi sic exponas.Sed hic quæritur, vtrum ille frater impuberis erat institutus in parte, & substitutus in alia parte:an substitutus tantum?primo casu potest paternam repudiare, & pupillarem adire: vt supra, de vulga.substi. l.si filius.in secundo.nec pupillare tenet: vt supra, de vulga.substitu.l.ij.§.adeo. Resp. fuit hic institutus pro parte, & substitutus in alia:& non exponas vt dicas eum teneri creditorib⁹ patris,sed ita, frater testatoris existat voluntarius, sed frater pupilli necessari⁹: quia quos possum &c. vt.ſ. de vulga.substi.l.sed si plures.§.j.Azo. & erit hic necessari⁹ patri vel etiam fratri: vt.d.l.dicitur.H.sed & tunc poterit adire ex substitutione, & impetrare separationé bonorum paternorum ex æquitate prætoris: vt.ſ.de vulg. substit.l.si filius.& hoc dicit hic R. licet abstinere possit. Vel aliter intellige.l.illam,vt ibi no. & adde distinctionem quam feci ad solutionem multarum legum.C.eod.l. quidem. & supra, eo.l.j.&.ij.& supra,de vulga. substi. l.sed & si.§.filio. &.l.si filius.&.ſ.eo.l.quæsitũ.

a *Existet.* patri: necnon impuberi: sed poterit abstinere à paterna si vult: vt supra, de vulga. substi.l.si filius.

b *Perficit.*& tunc adire videtur.

c *Inchoauit.* post mortem patris.

d *Non videri.* hoc ideo, quia sui iuris factus, voluntati paruisse dici nõ potest:quia huic rei nõ assensit. vbi verò cœptam patris iussu perfecit,patris iussui parendo adire videtur.Azo.sic alias refert perficiat quis cœptum,an inchoet nouum: vt.ſ.pro soc.l.si id quod.§.si filius.&.ſ.de admi.tut.l.tutoré qui. &.ſ.de tu.& ra. detr.l.si postea.&.ſ.de neg. gest.l.eum actum. &.l.Proculus. &.l.at qui natura.&.l.nam & seruus.& de mino.l.iij.§.fi.&.§. Scio.

e *Filius.* suus: secus in emancipato: quia de iure ciuili sola voluntate adire non potest: sed quædam solennitas in bono.possess. petenda ibi desideratur: vt.C.e.l.j.quæ est contra. Item secus in milite: vt infra.§.proxi.

f *Calumniam.* speciale in milite: vt.ſ.proxi.§. Vel est hoc ideo, quia primo se abstinuerat: vt ipsa litera dicit. & hoc constabat: vnde nõ est in eo speciale: immo idem est in quolibet alio.Azo. vt.C.de repu.hæredi.l.sicut.& facit quod no.supra, eo.l.pro hærede.§.Pomponius.

HAeres per seruum.] CASVS. Institui mihi Titiũ hæredem, & decessi. Titius iussit seruo qui erat in hæreditate mea,vt dimidiam hæreditatis meæ apprehenderet, vel etiam equum hæreditarium.& ita fecit seruus.certe non acquirit dicto Titio.

g *Partem.*quotã.& sic not.quod nec pars,nec res singularis hereditatis ratione proprietatis vel possessionis,vt hic,nec tota hæreditas, nec aliquid aliud quæritur per eum: vt.j.de adqui.rerum do.l.per hæreditarium. &.l.hæreditas.& de adquir. poss.l.j.§.veteres.nec obstat.j.de acquirẽ. pos.l.j.§.item adquirimus. quia ibi impropriè dicitur hæreditarius.i.hæredis : quia iam adiuit. Sed quæ est ratio?Respon.quia antequã adeat,non est suus:igitur per eum non quærit postea quàm adiit. non quærit per hæreditariũ: quia suus est factus cum desiit esse hæreditarius : nisi impropriè quandoque : vt modo dixi . Alij dicunt rationem esse vrgentem disputationem: vt Io. Alij dicunt quia dedignatur per comparem quæri. nam & asinus auribus intumesceret, si per cõparem se videret cõprehendi. Item est & alia bona ratio, quia hæreditas in qua est institutus,non potest per alium acquiri:vt.j.eo.l.per pro-

à patre fratri substitutus impuberi sit: sine dubio necessarius hæres existet[a].

Qui perseuerat in inchoatũ in vita patris, se videtur immiscere: secus si noua inchoaret. Bartolus.

¶Si in societatem,quam viuo patre inchoauerat filius, post mortem patris perseuerauerit: Iulianus rectè distinguit interesse vtrum rem cœptam sub patre perficit[b], an nouam inchoauit. Nam si quid nouum in societatem inchoauit[c],non videri[d] [se]miscuisse hæreditati patris scripsit.

Qui manumittit seruum paternum, videtur se immiscere: secus si seruum castrensis peculii.h.d.cum.§.sequ.Bar.

¶Si seruum paternum filius[e] manumiserit: sine dubio miscuisse se paternæ hereditati videbitur. ¶Proponebatur filius à patre de castrensi peculio seruos comparasse, eósque à patre manumittere rogatus, cum hæres esset ab eo institut⁹.quærebatur,si se abstinuisset paterna hæreditate, eósque manumisisset: an miscuisse se paternæ hæreditati videatur? Dicebamus,nisi euidenter quasi heres manumiserit, non debere eum calumniam[f] pati, quasi se miscuerit hæreditati.

Per seruum hæreditariũ non potest quæri aliquid quod sit hæreditatis. Barto.

XLIII. IVLIANVS libro trigesimo Digestorum.

HAeres per seruum hæreditarium eiusdem hæreditatis partem[g], vel id quod eiusdem hæreditatis sit, adquirere non potest.

Gesta per pupillum bona fide habentur rata, eo per restitutionem non abstento. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro quadragesimo septimo Digestorum.

QVotiens pupillus patri hęres extitit, & abstinuit[h] se hæreditate: quamuis patris bona sub creditoribus fiãt, tamen rata haberi debent quæcumque pupillus bona fide gesserit[i]. & ideo ei qui fundum[k] tutore auctore à pupillo emerit, succurrendũ erit. nec interest, pupillus soluendo sit, nécne.

Aditio hæreditatis non est opera: ideo requiritur iussus domini. Bartolus.

XLV. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

QVotiens.] CASVS. Filiũ meũ impuberem mihi hæredem instituí,& rogaui eum tutorem dedi,& decessi.& dictus meus filius extitit mihi hæres, & quædã prędia hæreditaria vendidit cũ auctoritate tutoris & bona fide Sępronio.postea vidés tutor quod nimis erat onerosa pupillo hęreditas mea propter æs alienũ imminés, petit restitutionẽ in integr.nomine pupillis& ea habita abstinuit ab hæreditate, & ita creditores mei acceperũt ea bona hęreditaria.nunquid poterũt dicti creditores recuperare dicta prędia à dicto Sempronio ? Et dicitur qđ non,nec est vis vtrum dictus pupillus sit soluendo ad satisfaciendũ Sempronio qui emit, an non: quia semper erit Sempronius securus. Viuianus.

h *Et abstinuit.* per in integrum restitutionẽ.

i *Bona fide gesserit.* vel ipse,vel eius tutor:secus si mala: vt infra, quæ in fraudem credi. pupillus. & de condictio. indebi.l.tutores.&.l.non est nouum. Accursius.

k *Fundum.* ex hæreditate. & facit ad hanc.j.de bo.auctor.iudi. possi.l.si non expedierit.§.j. & supra, de mino. l.in integrum.& l.si mulier.

ADitio hæreditatis.] CASVS. Hæc.l.ponit vnam regulam ad quam ponit siue subiicit tria exempla, & in fine respondet tacitæ obiectioni quæ posset fieri contra regulam. Regula autem est talis: Aditio hæreditatis non est in opera seruili. Primum exemplum regulæ est tale : Habeo seruum in dotem ab vxore mea: & sic omnia quæ acquirit dictus seruus ex operis suis, debent ad me pertinere. Modo pone quod dictus seruus fuit institutus hæres à Seio, & adiuit hæreditatem. nunquid debet ad me pertinere dicta hęreditas,ita quod soluto matrimonio non tenear restituere vxori meæ?an vero tenebor ei restituere?& dicitur quod teneor ei restituere : & hoc ideo, quia aditio hæredi. non est in opera seruili. si non est in opera seruili, ergo mihi viro non acquiritur . Secundum exemplum regulæ est tale : Titius & Sempronius inierunt societatem inter se quæstus & compendij:& ita quicquid quilibet eorum acquirit ex operis suis, debet esse commune . Quid ergo si vnus eorum institutus fuit hæres à quodam tertio,& adiuit hæreditatem? nunquid debet esse communis ? Et dicitur quod non, immo illius tantum qui fuit institutus: quia vt dicit dicta regula, aditio hæreditatis non est in opera . Tertium exemplũ regulæ est tale: Ego habeo vsumfruc.in Sticho, & Titius proprietatem. & sic acquirit mihi dictus seruus quicquid acquirit ex operis suis. pone ergo quod dictus seruus fuit hæres institutus à Gaio.nũquid potest iussu meo adire hereditatem dictus seruus? & dicitur quod non:quia vt dicit dicta regula,aditio hæreditatis non est in opera. Tacita autem obiectio quæ posset fieri regulæ,est talis:Pone quod ego bona fide possideo Titium liberum hominem : & ita quicquid acquirit ex opera sua, mihi acquirit. Pone ergo quod Gaius instituit eum hæredẽ propter me. nunquid possum eum iubere adire ? Et dicitur quod sic, & mihi acquiret.

Adele not. ad l. eo. ff. de jure codicill.

Asinus intumescit cũ per cõparẽ videt se cõprehendi.

Bartolus de Sassoferrato. Ciffer. de Rossi. nic. Alciat. lib. 4. de V.S. fol. 91. l. refert. C. de l. ij. veteres ff. de Aqu. pl.

BIU Cujas

acquiret. ergo videtur quod aditio sit in opera. sed respondet iurisconsul. & dicit quod in dicto casu non videtur mihi acquirere dictus liber homo dictam hæreditatem ex opera sua, immo ex re mea. fuit enim institutus propter me, vt dictū est: sicut acquireretur mihi stipulando, & per traditionē accipiendo ex re mea: & ita nō obstat dicta oppositio. Viuianus.

A DItio [a] hæreditatis non est in opera seruili. Idcirco si seruus dotalis adierit [b], actione de dote eam hæreditatē mulier recuperabit: quāuis ea quæ ex operis [c] dotalium [seruorū] adquiruntur, ad virum pertineant. Et cùm quæstus & cō pēdij societas initur: quicquid ex operis suis socius adquisierit, in mediū cōferet. Sibi autem quisque hęreditatē adquirit [d]. ℣ Præterea nec fructuarius quidem seruus iussu eius qui vsumfructum in eo habet, adire hæreditatē poterit [e]. Et quod à quibusdam respondetur [f], si liber homo qui bona fide mihi seruiebat, propter me [g] hæres institutus erit, posse eum iussu meo adire hæreditatem: potest verum esse, vt intelligatur non opera [h] sua mihi adquirere, sed ex re mea [i]: sicut in stipulando, & per traditionem accipiendo ex re mea, mihi adquirat.

Quæstio falsi non impedit additionē eius qui suo facto est certus de viribus testamenti. Bartolus.

XLVI. AFRICANVS libro primo Quæstionum.

CVm falsum testamentū diceretur: siquidem ipse hęres accusetur [k]: quoniā certus esse debeat [l] se falsum nō fecisse, rectè adibit hæreditatē. sin autem alius argueretur, citra, conscientiam eius [m] † non potest adire [n], quasi dubitet verū esse testamentum.

Iussus reuocatur furore superueniente. Bartolus.

XLVII. IDEM libro quarto Quæstionum.

QVi seruum suum hęredem institutum adire iusserat, prius quàm ille adiret, furiosus est factus [o]. Negauit [p] rectè seruum [q] aditurum: quoniam nō nisi voluntate domini adquiri hęreditas potest: furiosi autē voluntas nulla est [r].

Furor superueniens non reuocat ea quæ sunt perfecta vigore mandati, sed impedit perficienda. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS libro primo Manualium.

SI quis alicui [s] mandauerit, vt si æstimauerit [t], peteret sibi [u] bonorum possessionem: & postquam ille petiit, furere cœperit: nihilominus adquisita [x] est ei bonorum possessio. Quòd si ante quàm ille [y] petat, is qui mandauit petendam, furere cœperit: dicendum non est [esse] statim ei adquisitam [z] bonorum possessionem. Igitur bonorum possessionis petitio ratihabitione debet confirmari [a].

Tutor qui non gerit, sed qui gerere potest, auctorari potest. Bartolus.

XLIX. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

† *No. ex hoc tex. & glo.* QVi seruum.] CASVS. Titius Stichum seruum suum hæredem à Seio instititutum iusit hæreditatem adire. prius autem quàm Stichus adiret, furiosus effectus est dictus Titius. certe nō §. *sed iste.* recte adibit amodo Stichus. & est ratio: quia *institut. de* Titio nō potest acquiri hęreditas nisi sua Titio voluntate. ipse autem est furiosus, ergo nullam habet voluntatem. Secus autem esset si Stichus adiuisset, vel bonū bono. possess. petiisset antequam Titius incideret furere: quia tunc bene est acquisita Titio bo. possess. Item secus esset si Titius cœperit ante furere quàm seruus suus Stichus peteret bo. possess. & post cūdæ petitam efficiatur sanæ mentis, & ratum habeat: quia tunc acquiritur ei Titio. &. h. d. cum. l. seq.

conscientiā verum esse iudicem. sic alibi in glo sa mica, quæ multū à do. Ia. cōret, furiosus effectus est mēdatur in dictus Titius. certe nō §. sed iste. recte adibit amodo Stichus. & est ratio: quia institut. de Titio nō potest acquiri hęreditas nisi sua Titio voluntate. ipse autem est furiosus, ergo nullam habet voluntatem. Secus autem esset si Stichus adiuisset, vel bonū bono. possess. petiisset antequam Titius incideret furere: quia tunc bene est acquisita Titio bo. possess. Item secus esset si Titius cœperit ante furere quàm seruus suus Stichus peteret bo. possess. & post cūdæ petitam efficiatur sanæ mentis, & ratum habeat: quia tunc acquiritur ei Titio. &. h. d. cum. l. seq.

act. situata. in. l. semper in. l. cōmunem. ibi. in nullam. fi. de re. iur. qui cōscien tiam bonū bono. possess. petiisset virū dicit. sic beatus Tho. vt à di cto Ias. in §. præallecus. ga. referperit ante furere quàm tur, tenuit secunda se teret bo. possess. & post cūdæ petitam efficiatur sanæ 67. arti. 1 mentis, & ratum habeat: quia tunc acquiritur ei Titio. &. h. d. cum. l. seq.

o *Est factus.* qui iussit, id est dominus.

p *Negauit.* Africanus de se enī in tertia persona loquitur, sic no. ſ. solu. matri. l. diuortio.

q *Seruū.* alienū. ī. eo. l. cum hæres. in prin.

r *Nulla est.* vt. ī. de regu. iur. l. furiosi. sed aliquando tacita in eo dicitur voluntas esse: vt &. ſ. solu. matri. l. ij. §. voluntatem. &. ſ. de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. & facit. ī. l. proxi. &. l. si per epistolā. &. ſ. e. l. si quis mihi bona. §. fi. Acc. *ADDITIO.* Dic q̄ ista iura hic allegata loquuntur in retinendo: hic loquitur in acquirendo de nouo. Vel dic melius q̄ in d. §. voluntatē. si sanæ mentis esset, non posset cō tradicere. In. l. patre. non sufficit voluntatē cessare: immo requiritur expressus dissensus: vt de diuor. per totum. furiosus autē non dissentit: quia voluntatem non habet, secundum Barto. hic.

f *Si quis alicui.* filio vel seruo instititutis: vt. ſ. e. l. si quis mihi bona. §. iussum. Vel dic procuratori: vt. ī. de bo. pos. l. iij. §. acquirere. in aditione secus: vt. ī. eo. l. placet.

t *Si existimauerit.* bene enim potest sic mandari: vt. ī. eo. l. cum qui. §. j. &. ſ. eo. l. si quis mihi bona. §. pater.

u *Sibi.* mandanti. Accursius.

x *Adquisita.* tetinet enim eam quartam quæ iuris est: sicut eam quæ facti est: vt infra, de vsucap. l. nunquam. §. seruus. & infra, de adquiren. pos. l. si is. nam & matrimonium: vt supra, de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. patre.

y *Ille.* filius, vel seruus, vel similes.

z *Adquisitam.* sicut ergo morte reuocatur mandatum petendæ bono. possess. vt. ī. rem ra. ha. l. si is. &. ī. e. l. si per epistolam. & sicut per pœnitentiam. ſ. eo. l. si quis mihi bona. §. fina. sic per furorem: vt hic, &. ſ. l. proxi. Non ergo ob. ſ. de condi. inde. l. indebitam. quia ibi non fuit mandatum reuocatum expresse vel tacite.

a *Confirmari.* per furiosum factum sanæ mentis: vt. C. de cura. furio. l. fina. §. tali. & intra tempora petendæ bonorum possessionis: vt. ī. rem ra. ha. l. bonorum. in princip. quæ tamen tempora cum sint vtilia, furioso non cedunt: vt. ī. de bono. pos. infan. fur. com. l. j.

a *Aditio.* ponit lex ista vnū quod dicit in primis verbis: & illud nititur probare esse verum tribus rationibus, siue arg. siue exemplis. quarto inducit argu. in contrarium siue rationem: & ei respondet. Primum est illud, idcirco &c. Secundum, & cū quęstus &c. Tertiū prętera &c. Quartum, & quod à quibusdam. Et ei quarto argu. in contrariū respō. cum dicit, potest verū esse vt intelligatur &c. Azo.

b *Adierit.* ad hoc. ſ. sol. matri. l. si dotale. & de pecu. l. hinc quæritur. §. potest. Accursi.

c *Ex operis.* vel ex re mariti. C. de rei vxor. act. §. cūmque. &. ſ. de iure dot. l. si legato.

d *Adquirit.* vt & supra, pro soc. l. cohæredi. &. ll. sequentibus. & l. duo. §. fin. hoc autem nisi sint socij omnium bonorum: vt in eo. tit. l. iij. §. j. vel nisi cōtemplatiōe societatis sit aliquis institutus: vt argu. ī. in fi. hui. l. & no. supra, pro socio. l. socium qui. §. fi. &. l. seq.

e *Hæreditatē potest.* vt. ſ. e. l. si quis mihi. in prin. & dic vt ibi no.

f *Respondetur.* vt. ī. de adquiren. re. do. l. liber homo est.

g *Propter me.* quod præsumitur, si dicat illum seruum illius: vt C. eo. l. cùm aliquis.

h *Non opera.* quia liber homo est.

i *Sed ex re mea.* sic. ī. de acquiren. rerum do. l. liber homo. &. ſ. de vulga. substit. l. sed si plures. §. in arrogato. & facit institut. per quas perso. §. item nobis acquiritur quod serui. & quod ibi no. & d. l. liber homo. Item facit. ſ. de vſu & habi. l. per seruum.

Vm falsum.] CASVS. Cùm Titius diceret se meum hæredem, & mōstraret testamentum in quo dicebat se à me institutum: venit Seius, & dixit dictum testamentum esse falsum, & dictum Titium accusauit de falso. nunquid potest dictus Titius adire hæreditatem meam? Et dicitur quod sic. certus enim debet esse se falsum testamentum prædictum nō fecisse. si autem dictus Seius accusaret & argueret Gaium falsum fecisse dictū testamentum citra conscientiam dicti Titij, non potest adire hereditatem meam dictus Titius. potest enim dictus Titius iuste dubitare vtrum sit verum dictum testamentum vel falsum. & sic cum dubitet, adire non potest. Viuianus.

k *Accusetur.* si autem hæres accusaret falsum, tunc habet locum quod dicitur. C. de iis qui. vt indig. l. alia.

l *Debet.* de facto suo: vt. ſ. ad Velleia. l. quanquam. & supra, de iur. & facti igno. l. plurimum. quandoque tamen & suum factum dicitur quis ignorare iuste: vt supra, de condict. indeb. l. sed & si me. & de pac. do. l. inter. §. j.

m *Eius.* scilicet hæredis. Accursius.

n *Non potest adire.* scilicet quia iusta est ignorantia alterius facti: vt infra, pro suo. l. fin. Et not. citra conscientiam: vt si probabiliter in alieno potest scire, & tunc potest adire: vt. ī. eo. l. Pan-

BIU Cujas

com.l.j.in prin.& facit.ĭ.de bono.posĭ.l.fina. Vel dic per procuratorem:vt arg.ĭ.eo.l.Antistius.§.fi.

PVpillum.] CASVS. Titius pupillus habēs duos tutores quorū vnus administrabat,alius non,fuit hæres institutus à Seio: & eam hæreditatem adiuit cum auctoritate illius tutoris qui non administrabat. nūquid obligatur hæreditati? & dicitur qđ sic.quāuis enim dictus tutor non administraret, tamen non erat ei interdicta administratio.

PVpillum etiā eo tutore auctore qui tutelam non gerat, hæreditatē adeundo obligari ait.[a]

Morte tutoris reuocatur mandatum factum ab eo.Bar.Vel sic:Epistola de adeūda hæreditate à tutore scripta,nō habet effectū si tutor moritur ante aditā hæreditatē.

L.MODESTINVS libro singulari de Eurematicis.

SI per epistolam seruo pupilli tutor hæreditatem adire iusserit: si post subscriptā epistolam tutor moriatur ante quàm ex epistola seruus adiret, nemo dicturᵒ est obligari postea pupillum hæreditati.[b]

Si dubitatur de viribus testamenti, non potest adiri hæreditas.Bartolus.

LI. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

EVm qui duobus testamentis[c] eiusdem testatoris hæres scribitur: cum dubitet num posteriᵒ falsum sit, ex neutro[d] eorū posse adire hæreditatem placet.

Etiam in mandatis habet locum argumentum à contrario sensu. hoc dicit. Vel sic:Non valet,aditio si non est seruata forma iussus.Bartolus.

Filiusfamiliàs hæres scriptus patrem suum certiorem fecerat, videri[e] sibi soluendo esse hæreditatem. [f] pater rescripserat sibi parum idoneam renūtiari:[g] itaque[h] debere eum diligentius explorare,[i] & ita adire, si idoneam comperisset. Filius acceptis literis[k] patris adiit hæreditatē. Dubitatum est,an rectè adiisset,probabilius diceretur, quādiu persuasum ei[l] nō sit soluendo esse hæreditatem, patrem non obligasse.[m]

Hæreditatis aditio non recipit cōditionem.Bartolus.

Sed & si quis ita dixerit, *Si soluendo hæreditas est, adeo hæreditatem:* nulla aditio est.[n]

Si pater est furiosus,filius potest adire & sibi quærere sine iussu.Bartolus.

LII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

CVm hæres institutus erat filius,& habebat patrē furiosum, in cuius erat potestate:[o] interponere se suam beneuolētiā diuus Pius rescripsit:vt si filiusfamiliàs adierit,perinde habeatur, atq; si paterfamiliàs adiisset. permisitq; ei, & seruos hæreditatis manumittere.[p]

a *Obligari ait.* contra.ŝ. de auctor.tu.l.& si pluribus.Sed ibi non fuit concessa,id est denegata: hic autem cōcessa fuerat, licet non gereret:vel si non fuerat concessa, non tamē denegata.Azo.& facit ad.l.istā.ĭ. de sol.quod si forte.§.j.&.C.de iure deliberā.l.potuit. & ŝ.eo.l.more.&.l.pupillus.& institu.de aucto. tuto.§. neque. &.ŝ. de aucto. præstan.l. obligari.§.antepe.Accur.

SI per epistolā seruo.] CASVS. Titius pupillus habebat seruum, & habebat tutorem Seium.dictus seruus fuit institutus hæres à Gaio:& dictus tutor absens misit epistolā dicto seruo, in qua iussit ei vt adiret hæreditatem dicti Gaij: & in fine epistolę subscripsit dictᵒ tutor nomen suū, & postea decessit dictus tutor antequam seruus adiret ex epistola.& postea seruus adiuit. nunquid obligatur dictus pupillus dictæ hæreditati? & dicitur quod non. & hoc dicit.Viuianus.

b *Hæreditati.*quia voluntas quæ fuerat,deficit:vt.ŝ.eo.l.qui seruum.&.l.si quis mihi bona.§.fina.&.ĭ.rem ratam habe.l.si is.si ergo non defecisset, teneret aditio : vt hic dicit.& sic est contra.ŝ. de aucto.præstan.l.obligari.§.tutor. & institu.de aucto.tut.§. tutor.vbi dicit quod præsens debet esse: sed illud cum pupillus cōtrahit cum alio, hic quasi contrahit. Vel ibi auctoratur pupillo, hic iubet seruo : & sic iussus inter absentes: vt.ŝ.eo.l.si quis mihi bona.§.iussum.Item hoc quando pupillus est infans: aliàs & ipse deberet iubere:vt.C.eo.l.potuit.Accursius.

EVm qui.] CASVS. Titius fecit testamentum,& instituit sibi hæredem Seium.postea fecit aliud testamentum, & instituit sibi eundem Seium.dubitat autem dictus Seius,an posterius testamentum sit falsum,vel non. Nunquid ex aliquo dictorum testamentorum potest adire hæreditatem?& dicitur quod non.non enim potest dubitare de secundo quin dubitet an primum valeat.

[FILIVSFAMILIAS.] Titius filius meus Imolę existens fuit hæres institutus à Seio: ipse autem meus filius misit literas mihi Bononiæ existenti, in quibus continebatur quod sibi filio videbatur esse soluendo hæreditas dicti Titij: & ideo volebat adire, si mihi placebat. ego autem rescripsi ei quod quidam renuntiabant mihi dictam hæreditatem non esse soluendo, & ita scripsi ei quod ipse deberet diligentius explorare,an dicta hæreditas esset soluendo,& ita adiret eam si idoneam comperisset. filius autem meus prædictis meis literis acceptis hæreditatem adiuit non explorando aliter. nunquid obligauit hæreditati me patrem?& dicitur quod non. Sed quid si ita dixisset dictus filius in adeundo: adeo hæreditatem si soluendo est. nunquid valet aditio? & dicitur quod non.actus enim legitimi non recipiunt conditionem.Viuianus.

c *Eum qui duobus testamentis.*diuersis temporibus factis.

d *Ex neutro.*ex vltimo non : quia dubitat an falsum sit. ex primo non : quia cum dubitat an vltimum sit verum, ergo dubitat an vltimum sit irritum:ergo an valeat.igitur adire ex eo non potest:nisi accusaretur de falso ipse:vt.ŝ.eo.l.cum falsum.&.l.heres. &.l.sed & si de sua conditione.§. cur autem.&.l. cum quidam.§. fi.&.l.nec is.in princi.& idem intellige si dubitet,an vltimum sit solenne vel minus solenne quando ex neutro adire potest : quia si est solenne,primum tollitur:vt institu. quib. mod.test.infir.§.j. &.ĭ.de secun.tabu.l.j. in princi.aliàs non: vt dicto.§. ex eo. nisi in duobus casibus: vt.C. de testa.l. hac consultissima .§. penul. & l. sancimus. si autē vtrūque sit solēne testamētū, nec appareat quod prius vel posterius:habebit locū quęstio mota à domino R. Azo. quam not.C. de edict. diui Hadriani. tol.l.fi.

e *Videri sibi.* filio. Accursius.

f *Hæreditatē.* sibi delatam.

g *Renuntiari.* à quibusdam.

h *Itaque.* que,pro &. sic sunt verba remissiuæ epistolæ patris: & non habeas ibi.§.filius. secūdum R. quod placet:vel dic,itaque,illatiuum.& est respon.& erit ibi.§.filius.

i *Explorare.* scripsit pater secundum R.

k *Acceptis literis.*quibus pater scripserat hęreditatē videri sibi parum idoneam.R.

l *Ei.* scilicet patri. Vel dic filio secūdum eūdem casum R. vt.ŝ. eo.l. si quis mihi bona.§.pater.

m *Non obligasse.*hæreditati,id est filius non obligauit patrē hæreditati per verba epistolæ, vel per aditionem.vel ergo non habeas.§.secundū R.vel potest vterque.§.legi per se:vt dicas quod illud,itaque,sit illatiuum, & incipiat ibi responsio. & verba quæ præcedunt, videri sibi &c.sunt verba remissiuæ epistolæ patris. nam hoc ipso videtur ei mandare, & permittere adire si est idonea. Vel forte ita subiunxit quod ipse filius deberet explorare & videre an esset idonea, vel non : & ita adire,vel non adire: vt.ĭ. eo.l.si quis mihi bona.§.pater. Sequens.§.loquitur quando pater dixerit epistolam quandam filio vt adiret hæreditatem cuiusdam quæ filio deferebatur si persuaderet sibi, id est filio idoneam.& postea expone persuasum ei non sit,scilicet filio. Vel dixerat pater,si persuaderetur sibi,id est patri.& postea expone,ei,id est patri.& sic differt vnus ab alio, cum nō fuerit hic nisi vna epistola, scilicet patris.Item plenius scripsit quam supra.Accursius.

n *Aditio est.*vt.ĭ.de regu.iur.l.actus.

CVm hæres.] CASVS. Quamuis filius in potestate patris cōstitutus non possit adire sine suo iussu:vt.ŝ.l.proxima. in fi. tamen si pater est furiosus,potest adire filius ab aliquo institutus.

[QVI EX PARTE.] Institui mihi hęredem Titium pro dimidia purè, & ex alia dimidia institui eundem sub conditione,& decessi. postea Titius adiuit pro dimidia puta pendente conditione alterius dimidiæ. certe ex asse hæres est. sed & si decedat Titius prædictus ante dictam conditionem existentem,& postea extiterit conditio:nō solum pars quam adiuit Titius,pertinet ad hæredem suum,sed etiam pars cuius postea extitit conditio,nisi in cōditionalem partem habuit Titius substitutum: quia tunc non existente conditione habebit eam substitutus.sed si eidem Titio dedi cohæredes, & cohæredum partes aliqua ratione defecerunt:tacite accrescunt Titio etiam inuito.&.h.d. cum tota.l.seq.Viuianus.

o *Potestate.*durat enim post furorem patria potestas : vt.ŝ.de iis qui sunt sui vel alie.iur.l.patre.& tamen filius erit curator patris: vt.ŝ.de cura.furio.l.j.&.ij.

p *Manumittere.*& cætera facere vt hæres.Et sic not.quædam facere filium propter defectum patris corpore vel mente. sic.ŝ. de ritu nup.l.

BIU Cujas

ritu nup. l. si nepos. &. l. si ita. &. l. si filius. & institu. de nup. §. ij. & C. de nup. l. si furiosi. &. C. de episco. audien. l. tam demētis. & supra, solu. matri. l. si cum dotem. §. necnon. & de procura. l. si filius. in princip. & infra, de iniur. l. sed si vnius. §. filio. Item an pater sit hæres: quod videtur per. l. istam. Sed quo modo posset filius manumittere? nō potes dicere vt curator: vt infra, de manu. l. seruum. Dicas ergo nō fieri patrē hæredem: vt. C. de cura. furio. l. fin. §. tali. Sed ex priuilegio fieri hæredē filium ac si esset sui iuris: vt hic dicit. & sic de iure communi manumittere. vel si dicas patrem fieri hæredem, est argu. C. de cura. furio. l. fi. §. si autē. & ex priuilegio manumittit seruū patris.

Non expectatur conditio, cuius euentus nihil operatur. Bartolus.

¶ Qui ex parte hæres institutus est purè, ex parte sub cōditione solus: [a] etiam pendente cōditione si adierit hæreditatem, ex asse hæres erit: quia solus hęres futurus est omnimodo: [b] nisi habeat in conditionalem [c] partem substitutum.

Etiam hæredi hæredis adquiritur pro parte portio in conditionis euentum. Bar.

LIII. GAIVS libro quartodecimo ad legem Iuliā & Papiam.

QVi ex duabus [d] partibus hæres institutus fuerit, ex alia purè, ex alia sub conditione: & ex pura institutiōe adierit, & decesserit, posteaq; cōditio extiterit: ea quoq; pars [e] ad hæredē eius pertinet.

Portio deficientis adcrescit cohæredi inuito. Bartolus.

¶ Qui semel aliqua ex parte hęres extiterit, [is] deficientium partes etiam inuitus excipit: id est, tacitè ei deficiētium partes etiam inuito [f] adcrescunt.

Hæreditatis aditio retrotrahitur ad tēpus mortis. Bartolus.

LIIII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

HAeres quandocunque [g] * adeūdo hæreditatem, iam tunc à morte successisse defuncto intelligitur. [h]

Propter vnum abstinentem potest alius qui adierat, à toto recedere: nisi creditores eum pro parte abstinentis voluerunt molestare. Idem de hærede eius. hoc dicit cum. l. seq. Bartolus.

LV. MARCIANVS libro secundo Regularum.

CVm hæreditate patris necessarius [i] hæres se abstinet, cōditio [k] cohęredi siue suo siue extraneo defertur, vt aut totam [l] adgnoscat, aut à tota recedat: & ita se abstinere potest propter aliū qui per suam personam non poterat. [m] si tamen

A &. ff. eod. l. j. &. ij. & . C. de cadu. tollen. §. his ita. & de iure delibe. l. quidam. Accursius.

Hæres quoque.] CASVS. Dicitur. ff. de hære. instituen. in. l. seruus alienus. quod seruus alienus potest hæres ab alio institui. pone ergo quod institui mihi hæredem Titium, & decessi. antequam autem ipse adiret hæreditatē meā, seruus hæreditari? fuit à Sēpronio institutus hæres: & postea post aliquod tempus Titius prædictus adiuit. certe habebit idē Titius nō solum meam hęreditatem, sed etiā illam hæreditatē in qua fuit institutus seruus hæreditarius: quia ex quo semel adiuit Titius hæreditatem meam, intelligitur adiuisse tempore quo decessi: & ita intelligitur fuisse suus dictus seruus hæreditarius statim cum decessi ego testator. Vi.

Flo. quādoque

g *Hæres quādocumq;* aliàs, quandocumque aliàs quādoque: & dic vel prope mortem, vel diu post. Accursius.

h *Intelligitur.* id est, fingitur: sed rei veritas est ex quo adit: vt. j. de stipula. seruorū. l. si ex re. §. fi. & de lega. j. l. si tibi homo. §. cū seruus.

Sed hæc fictio non semper locum habet: & ideo. j. de regu. iur. l. omnia. apposuit fere. nam fallit in multis: vt. j. de stipula. seruorum. l. si seruus hæreditarius. & l. vsufructuarius. & de acquiren. re. domi. l. in eo quod. &. j. de fur. l. à Titio. & de acquirend. re. do. l. hæreditas. &. j. de vsuca. l. fi. & de iureiurā. l. j. §. Labeo. &. ff. de pecu. l. licet. in fi. j. respon. &. j. de crimi. expi. hær. l. ij. & facit. j. ad Sillania. l. si exhæredatus.

Vm hæreditate.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes filium suum Seium, & Gaium extraneum pone, vel nō extraneum, non curo, quemlibet pro dimidia, & decessit: postea Gaius adiuit hæreditatem pro sua parte: & postea Seius abstinuit se à sua parte. certe conditio siue electio datur dicto Gaio, vt aut agnoscat totam hæreditatem, aut dimittat eam totam: & hoc ad postulationem creditorum hæreditariorum: & ita dictus Gaius qui adiuerat pro sua parte (vt dictū est) potest se abstinere à dicta sua parte propter Seium suum cohæredem: qui Seius abstinuit se à sua parte, vt dictum est: qui Gaius per suam personam non poterit se abstinere. Sed quid si dictus Gaius eligat illam partem vt abstineat se à tota hæreditate, & creditores hæreditarij dicant se esse contentos sua sola portione, scilicet Gaij? certe tunc non defertur eidem Gaio dicta conditio siue electio, scilicet vt abstineat se à tota hæreditate, aut nihil habeat: immo necesse est quod retineat partem suam quam adiuit, & pro ea respondeat creditoribus. & ab hoc exonerari non potest idem Gaius: & in eo casu dicti creditores debēt se abstinere de cōueniendo Gaium pro parte Seij à qua ipse Seius abstinuit: vt dictum est. Item in eodem casu da- *a Adde ad*
buntur creditoribus actiones eius solius partis Gaij quam adiuit *hanc glos.*
ipse Gaius, ei Gaio, id est contra eum Gaium qui conuenitur à *quod ver-*
dictis creditoribus. Sed quid si Gaius qui adiuit pro sua parte de- *bū, potest,*
cessit antequā Seius repudiaret suam partem, & postea Seius eam *negatione*
repudiauit? certe illa conditio siue electio danda est hęredi dicti *præcedente*
Gaij quæ ipsi Gaio deferretur si viueret, scilicet vt aut à tota hę- *iportat præ*
reditate recedat, aut totam habeat. &. h. d. cum. l. seq. Viuianus. *cisam neces*

i *Necessarius.* idē intelligit Ioā. in omni hærede repudiāte. Azo. *sitatē, aliàs*
k *Conditio.* id est, electio. Accursius. *non. de hoc*
l *Totam.* hæreditatem. Accursius. *est glo. fin-*
m *Non poterat.* [a] vt. C. de repu. hæredi. l. sicut. Et not. hic, quod *gu. in reg.*
non possum per me, possum per alium: vt. ff. quemadmo. serui. a- *beneficium.*
mit. l. si communem. &. j. de decurio. l. decurio. & ff. de liberis & *de reg. iur.*
posthu. l. fin. & de pigne. act. l. si pignore. §. si prædo. &. j. de ac- *in. 6. Bart.*
ceptila. l. & per iusurandum. §. si fideiussori. &. j. de libe. lega. l. si *in. l. Gallus.*
is qui duos. Argu. contra. j. de bonis lib. l. qui in seruitutem. &. j. *de libe. &*
ad Trebellia. l. antepe. &. ff. titu. j. l. si certarum. §. j. & hæc not. ff. *posthu.*

quæ res

BIU Cujas

quæ res pignō.oblig.poss.l.Aristo.Accursius.

a *Eius portione.*scilicet qui adiuit,& nunc vellet dimittere,scilicet vt pro dimidia dumtaxat parte eum conueniant creditores: subaudi,possunt hoc facere,quia tunc scilicet nō potest.Vel subdicendum est tunc,quia non potest &c.

b *Exonerari.* parte adita à se.Accursius.

c *Conditio.* hic autem cum creditores dicunt se contentos eius portione, non defertur ei conditio prædicta: & ideo nō exoneratur in totum.Azo.

d *Et alterius.* qui se abstinuit, scilicet vt ꝑ ea iste qui non adiuit, non conueniatur.Ac.

e *Vt eius actiones.*scilicet qui se abstinuit. Vel dic eius partis,scilicet non aditæ,actiones &c. q.d. pars non adita detur adeūti suā. Vel dic detur,id est,remittatur. & ita emolumētum habebit iste in totum: sed pro parte à se adita tantum sentiat onus. Posset tamē satis dici quod portio illius qui se abstinuit, applicari debuit creditoribus isto casu:& exponēs, vt eius actiones &c.id est, eius portionis quam habet ex sua persona qui adiuit,si ei, id est, in eum qui conuenitur nunc à creditoribus, dentur, eius portionis dico dūtaxat. Nec obst.ĭ. de regu.iuris.l.ius nostrū.

creditores dicant se contentos esse eius portione: [a] quia non potest exonerari, [b] nisi deferatur conditio: [c] & alterius [d] parte abstinere se creditores debēt,vt eius actiones [e] ei qui cōuenitur,dentur.

LVI. VLPIANVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum.

SI is qui immiscuit se hæreditati, decessisset,deinde alter se abstinet: eadem cōditio [f] deferenda est hæredi eius, quæ & ipsi. [g] quod Marcellus ait.

Suus habet à prætore beneficium abstinendi si se solenniter non immiscuit. sed si solenniter immiscuit, tunc secus: nisi restituatur vt minor.necessarius vero hæres nullo modo abstinere se potest.h.d.Bar.

LVII. GAIVS libro vicesimo tertio ad Edictum Prouinciale.

NEcessariis [h] hæredibus nō solùm impuberibus, sed etiam puberibus [i] abstinendi se ab hæreditate proconsul [k] potestatem facit: vt quamuis creditoribus hæreditariis iure ciuili teneātur, [l] tamen in eos actio nō detur,si velint derelinquere hæreditatem. Sed impuberibus quidem,etiam si se immiscuerint [m] hæreditati, præstat abstinendi facultatem: puberibus [n] autē ita, si se non immiscuerint. [o] Sed tamen & puberibus minorib⁹ vigintiquinque annis, si temerè dānosam hæreditatem parentis appetierint, ex generali edicto, quod est de minoribus vigintiquinque annis,succurrit:cū & si extranei [p] damnosam hæreditatē adierint, [etiam] ex ea parte edicti [q] in integrū eos restituat.

Seruis autem necessariis hæredibus,siue puberes, siue impuberes sint, hoc non permittitur. [r]

Seruus licet habeat cohæredem extraneum.pro sua parte est necessarius, nisi sub conditione fuerit institutus.Bartolus.

LVIII. PAVLVS libro secundo Regularum.

EX parte hęres institut⁹ seruus,& nondum adita hæreditate à cohærede eius, liber & hæres fit necessarius:quia nō à cohærede, sed à semetipso [s] accipit libertatem:nisi ita institutus fuerit, *Cum mihi quis [t] hæres erit,Stichus liber & hæres esto.*

quia dico hunc esse hæredem insolidum: sed portio eius qui non adiit,debet cedere creditoribus,cum creditores hoc velint,& velint esse contenti conuenire eum pro sua portione tantum. & facit.ĭ.l.proxi. &.C. eo.l. quidam. Sed contra.s. eod.l.qui ex duabus.§.qui semel. Solu. hic in suo qui non abstinet nisi per priuilegium prætoris: vt.ĭ.l. necessariis.quod non debet dari in alterius iniuriam:vt.C.de eman.l.nec auus.at extraneus iure communi repudiat. hoc non placet. Dic ergo quod ibi inuitus accepit: nisi scilicet velit aliam partem dimittere. sic soluitur.C.de impu. & aliis substit.l.testamento.&.C.de cadu.tollen.l.vnica.§.his ita. &.s.eo.l.j.&.C.de repu.hære.l.iij.Item non ob.s.eo.l.si duo.

f *Si is. Conditio.*id est,electio.

g *Et ipsi.* scilicet vt hæres eius propter cohæredem abstinentem se abstinere possit:vt.s.l.proxi.vbi plene no.

Necessariis.]*CASVS.*Institui mihi hæredem Titium & Seium meos filios, & decessi. certe quamuis creditoribus hæreditariis iure ciuili teneantur dictus Titius & Seius:tamen si velint se à mea hæreditate abstinere, prætor permittit eis, & tunc non agent contra eos creditores hæreditarij. & hæc sunt vera, siue erant impuberes dictus Titius & Seius, siue puberes, minores tamen.xxv. annis. est tamen differentia inter impuberes minores.xiiij. annis. & minores.xxv. quia dicti impuberes habent abstinendi facultatem,etiam si se immiscuerint hæreditati.prædicti autem puberes ita demum habent à prætore abstinendi facultatem,si se hæreditati non immiscuerint:succurritur tamen eis vt possint se abstinere ex edicto de minoribus,scilicet si probent hę reditatem esse damnosam. nam & extranei puberes haberent super hoc in integrum restit. illud autem quod dictum est, in suis & necessariis hæredibus:non habet locum in necessariis tantum, id est in seruis hæredibus institutis.illis enim non permittitur abstinere,siue puberes sint siue impuberes: & siue immiscuerint se, siue non.& hoc dicit.Viuianus.

h *Necessariis.* & suis. nam de necessario tantum secus: vt infra, eo.§.finali.

i *Puberibus.*etiam necessariis,cum se non immiscuerint.Ac.

k *Proconsul.*id est,prætor: vt institu. de hæred.quali. & diffe.§. sed his.sic.s. quod cum eo.l.j. nec est opus pro hoc adiri prætor viuens:vt.s.eo.l.ei.& facit.ĭ.de lega.j.l.nam nec. &.s.eo.l.si quis filium.§.j.Accursius.

l *Teneantur.*facit hoc valde pro sententia quorundam qui dicunt filium existentem in potestate statim effici suum hęredem & necessarium, & statim teneri creditoribus,argu. Pauli, Si filius, ergo hæres. nos fatemur suum & necessarium: vt institu. de hæred. quali.& diffe.§.sui.sed hoc quantum ad nomen, non quantum ad commodum vel incōmodum,nisi se immisceat: & ita quod hic dicit, intelligi potest vt quod dicit teneantur, id est teneri videantur prima facie. quandoque tamen libertatis fauore habetur,ac si statim se immiscuisset: vt infra, de fideicom.lib. l.cum quasi.§. sed & si quis.licet aliter posset. l.illa exponi:vt ibi no. pro nostra opinione est.C.si vt ab hæred.se absti.l.j.&.ij.

m *Si se immiscuerint,* sine auctoritate tutorum. alioquin restitutio locum habet. Azo. licet quidam etiā tunc sine restitutione: vt not. s. eo.l. impuberibus.Accursius.

n *Puberibus.* curatores non habentibus: alioquī idē est qđ in pupillo:vt.C.de in integ. restit.mi.l. si curatore.

o *Non immiscuerint.*aliàs non:vt.s.de hære.insti.l.iā dubitari.§. suis.&.C.eo.l.sicut.nisi in casu: vt.s.eo.l. hæreditate. & s. eo.l. proxi.nisi sit minor:vt subiicit.

p *Extranei.* genitiuus vel nominatiuus. & facit.s. de mino.l. iij.§.scio.&.l.ait prætor.§.sed & si hæreditatem.

q *Edicti.*quod est.s.de mino.l.iij.§.scio. continebat enim edictum plura,& inter cætera de minoribus dicebat.

r *Non permittitur.*s. de mino.l.ait prætor.§. non solum. contra. Solu.non restituitur,quia semper hæres manet: sed restituitur vt bona quæ acquisiuit post aditam hæreditatem,separentur,si mixta sint,per in integrum restitu. quia minor est. si autem non sint mixta,iure communi separari petit,sit minor vel maior: vt.ĭ. de sepa.l.j.§.fi.& insti.de hære.quali.& diffe.§.j.

Ex parte.]*CASVS.* Stichum seruum meum mihi pro dimidia hæredem institui,& Seium institui in alia dimidia,& decessi. postea Seius repudiauit partem suam. certe erit amodo dictus Stichus liber,& hæres mihi in totum,& necessarius.Sed quo modo erit liber, cum cohæres suus non adiuerit, vt dictum est? Certe non videtur quod eo casu habere debeat libertatem: quia cum instituo mihi vnum hæredem liberum, & seruo meo do libertatem:propter additionem hæredis consequitur seruus libertatem.hic autem hæres liber,id est Seius non adiuit.Sed certe prædicta non obstant:quia hoc casu ipse seruus fuit institutus, vt dictum est: quo casu accipit à se libertatem, & non à cohærede. Si autem ita dixissem,ego testator instituo mihi Seium pro dimidia & cum mihi Seius hæres erit,Stichus liber & hæres esto:tunc repudiante Seio non esset Stichus liber & hæres.& hoc dicit.Vi.

s *A semetipso.*q.d.non ab alio: quod dic: vt.s.de hæred.instit.l. sed si in conditione.§.fina.Accursius.

t *Cum mihi quis.*quando oportet cohæredem primo adire hæreditatem : quia institutus est seruus sub conditione, quam primo oportet impleri:vt.ĭ.de condit. & demon.l.qui hæredi.§. fina. & s.de hæred.instit.l.ij.§.aliter atque.&.l.Clemens.§.fina.&.l.iij.§. j.&.l.cum qui soluendo.nam hæc monosyllaba, cum, facit conditionem,& tantum quantum,si: [a] vt.ĭ. de verbo obliga.l. huius. &.l.quodcunque.§.non solum. & supra,de condict.indebi.l.qui promisit.

BIU Cujas

promiſit,& videtur hic intellexiſſe,cum quis,id eſt ſi aliquis alius a ſeruo:id eſt cohæres.nam de ſeruo non poteſt intelligi,cum de ſua perſona antequã ſit cohæres impoſsibile ſit impleri illam cõditionem,id eſt quod ſit hæres antequam ſit cohæres:vt ſupra,de hæredi.inſti.l.ſi Titius hæres.

Qui patri.] CASVS. Filiũ meũ impuberẽ inſtituì mihi hæredẽ pro dimidia, & Titiũ pro dimidia alia. & poſtea ita dixi: Si filius impubes erit mihi hæres, & in pupillari ætate deceſſerit: ſubſtituo oi Titium cohęredẽ ſuũ. & poſtea deceſsi, & Titius extitit mihi hęres pro ſua parte: & poſtea impubes extitit mihi hæres pro ſua parte:& in pupillari ętate deceſsit. nunquid dicẽ? Titi[b] poteſt prętermittere ſpuberis hæreditatem quam habet etiam aliunde quam à patre? & dicitur quod non.Sed quid ſi dictus Titi[c] qui pro ſua parte adiuit, deceſsit viuente dicto impubere,& habuit hæredem Seium, & poſtea deceſsit impubes? nunquid Seius hęres Titij erit neceſſarius hæres impuberis? Et dicitur quod ſic.nam cum hęreditatis paternæ aditio obliget Titium viuẽtem etiam inuitum, vt dictum eſt, exiſtimandum eſt dictam hæreditatem impuberis coniungi hæreditati paternę,& acquiri iure accreſcendi cuicunque hæredi meo qui ſum pater impuberis.Seius autem prædictus hæres Titij eſt meus hæres per mediam perſonam Titij:quia hæres hæredis,teſtatoris eſt hæres : ergo accreſcit ei Seio hæreditas dicti impuberis.& hoc dicit.Viuianus.

Ius adcreſcendi tranſit ad hæredem: & ſi eſt vnitum cũ pupillari ſubſtitutione, trahitur ad eam vt habeat locum poſt aditam hæreditatem,& trahatur ad bona impuberis.Bartolus.

LIX. NERATIVS libro ſecundo Membranarum.

QVi patri hæres extitit, [a] ſi idem filio impuberi ſubſtitutus eſt: non poteſt hæreditatem eius prætermittere. [b] Quod ſic recipiendum [c] eſt, etiam ſi viuo pupillo mortuus erit, deinde pupillus impubes deceſſerit. Nam is qui hęres extiterit, [d] pupillo quoque hæres neceſſariò [e] erit. Nam ſi ipſum [f] inuitum obligat: [g] coniungi eam [h] paternæ [i] hæreditati, & adcreſcendi iure adquiri quicumque patris hæredi [k] exiſtimandum eſt.

Inſtitutus qui adit ab inteſtato, videtur repudiare ex teſtamento,& facit locũ ſubſtituto.Bartolus.

LX. IAVOLENVS libro primo ex poſterioribus Labeonis.

FIlium emancipatum pater ſolum hæredem inſtituit: & ſi is hæres non eſſet, ſeruum liberum & hæredem eſſe iuſſerat. filius, tanquam pater demẽs fuiſſet,bonorum eius poſſeſsionem [l] ab inteſtato petiit, & ita hæreditatem[eius]poſſedit. Labeo ait, [m] ſi probaretur [n] ſana mente pater teſtamẽtum feciſſe,filium ex teſtamento patri hæredem eſſe.Hoc falſum puto. [o] Nam filius emancipatus cum hæreditatem teſtamento datam ad ſe pertinere noluit, continuo eã*ad ſubſtitutum hæredem trãſmiſit.*[p] Nec poteſt videri pro hærede geſsiſſe, qui vt hæreditatem omitteret, ex alia parte edicti poſſeſsionem bonorum petat. Paulus & Proculus Labeonis ſententiam improbat, & in Iaũoleni ſententia eſt.

Portio abſtinentis ſe, per reſtitutionem non adcreſcit cohæredi inuito.Bartolus.

LXI. MACER libro primo de Officio Præſidis.

SI minor annis poſtea quàm ex parte hæres extitit, in integrum reſtitutus eſt: diuus Seuerus conſtituit vt eius partis creſcendi : vt in authen. de hæred. & Falc.§. ſi vero.in fin. collat.j. & ſupra, de vulg.ſubſtitu.l.habebat. Alij dicunt quòd hic pupillus adiuit, & ſic transferat: ibi non, & ſic non transferat. Item adhuc contra infra,de ſuis & legi.l.ſi ex pluribus.in fin.vbi hæres ſubſtituti non auditur, niſi exiſtat conditio viuo ſubſtituto. Solu. ibi in vulgari: hic in pupillari.Vel hic [d] ſuus ſubſtitutus: ibi extraneus. vel hic [k] substitutus erat qui adiuit in parte qua erat inſtitutus: ſed ille ſubſtitutus non erat inſtitutus : & ideo ibi non defertur hæredi : hic ſic : vt non pro parte decedat teſtatus, pro parte inteſtatus: [c] ſicq; hic iure accreſcendi: [e] in princi.dicitur quòd ius accreſcendi ibi locum habere non poteſt . Item contra ad idem infra, eo.l.toties. Solu.ibi.& facit inſtit. ad Orfic.§.fin.& infra. ad Trebel.l.antepe. & ſ.eo.l.j. &.ij. &.C. de cadu. tollen.§. his ita. Azo.

d Iſta dicit quãdo ſuus ſubſtitutus. ſol. ſed quãdo non erat inſtitutus: & ideo ibi non dicit quãdo defertur hæredi : hic ſic : ſed ille ſic : vt non pro parte decedat teſtatus, pro parte inteſtatus: ſicq; hic iure accreſcendi: quod poteſt : vt in e.l. e Iſta eſt vera ratio ius accreſcendi ibi locum habere non poteſt . Item contra ad idem infra, eo.l.toties. Solu.ibi.& facit inſtit. ad Orfic.§.fin.& infra. ad Trebel.l.antepe. & ſ.eo.l.j. &.ij. &.C. de cadu. tollen.§. his ita. Azo.

Flium emãcipatum.] CASVS. Titius inſtituit ſibi hæredem ſolum Seiũ filium ſuũ emancipatum : & ita poſtea dixit : Si filius meus mihi hæres non erit, Stichum ſeruum meum iubeo liberum eſſe, & mihi hęredem. & poſtea deceſsit dictus teſtator.Seius fingens patrem ſuum fuiſſe dementem eo tempore quo eum inſtituit,omiſit hæreditatem ex teſtamento, & petiit bonorum poſſeſsionem ab inteſtato:& ab inteſtato hæreditatem poſſedit. in veritate autem pater fuerat ſanæ mentis. modo quæritur, an dictus Seius ſit patri hæres ex teſtamento : an vero non ſit hæres ex teſtamento vel ab inteſtato,immo pertineat hæreditas ad dictum Stichum cum libertate ſubſtitutum ? & dicitur quod pertinet ad Stichum : licet Labeo dixerit(& male) Seium ex teſtamento hæredem eſſe. & eſt ratio quare male dixerit, quia cum dictus Seius noluit ad ſe pertinere hæreditatem ad ſe ex teſtamento delatam,& ex alia parte edicti bonorum poſſeſsionem petiit,id eſt ab inteſtato,vt dictum eſt: nõ poteſt videri pro hærede ex teſtamento geſsiſſe.Viuianus.

Demens iudicatur quis ex ſermonibus.

Exitit. cum filio impubere teſtatoris : & ita ſicut inſtitutus inuitus compellebatur adire hæreditatem pupilli, vt hic, ita hæres eius: vt hic dicit : alioquin [a] contra, ſi non adiiſſet patris hæreditatem hic ſubſtitutus vel pupillus : vt.ſ.eo.l. quæſitum.§. fin. &.l.ſeq. &.l.Iulianus. vel forte nihil refert, adierit hæreditatem pupillus, vel non.Azo.

*Prætermittere.*de rigore: vt.C. eod.l.quidam. de æquitate ſeruat,cum ſit frater impuberis:vt.ſ.de vulga.ſubſtitu.l. ſi filius. vel aliter intelligitur illa.l. vt ibi not. Et adde diſtinctionem quæ eſt.C.eo.l. quidam. *ADDITIO.* Iſtum vltimum intellectum glo.dicit eſſe verũ Bal.hic,quia lex filius.loquitur de immixtione non obligatoria:hic de obligatoria.

*Accipiendum.*id eſt,intelligendum & procedendum.

*Exitit.*ſcilicet ſubſtituto.Accurſius.

*Neceſſario.*id eſt,de neceſsitate.

*Nam & ſi ipſum.*ſcilicet ſubſtitutum.

*Obligat.*hæreditatis paternæ aditio.

*Eam.*ſcilicet hæreditatem impuberis.

*Paternæ.*vt vna intelligatur.

Patris hæredi. Primo vel ſecundo: quia hæres hæredis &c. vt hic,&.ſ.eo.l.ſi quis.§.fin. & etiam inuito,vt prædixi: vt.C. de impub.& aliis ſubſtitu.l.teſtamento.&.C.eo.l.quidam. Sed in eo quod tranſit ad hæredem pupillariter ſubſtituti, eſt contra.ſ. de vulg. ſubſtitu.l.qui liberis.§.fin.&.l.ſed ſi plures.in princi. Solu. ſecundum R.hic proprium nomen ſubſtituti dixit, ibi per appellationem, [b] quiſquis mihi hæres erit.ad quod.j.de lega. j.l.ſi hæredes.& ad Trebel.l.nonnunquam. Vel dic, quòd hic iure accreſcendi, [c] vt hic dicit: non autem iure ſubſtitutionis: vt ibi.Et hoc [d] puto verum, cum alij iure ſubſtitutionis admitti non poſſunt: vel quia nullus alius erat,vt hic: vel quia mortuus fuit : vel quia noluit.tunc enim illi præferentur: vt.d.l.ſed & ſi plures.in princ. quia ius ſucceſsionis vel ſubſtitutionis eſt potentius iure accreſcendi.

m *Labeo ait.*& male.Accurſius.

n *Si probaretur.*quod probatur hoc ipſo quòd nõ probatur cõtrarium:vt.C.de codicil.l.nec codicillos.illud cõſtat, quòd quãdoq; præſumitur quis demens ex ſermonibus quibus vtitur: vt.ſ. de condit.inſtit.l.quidam. & de tuto.& cura.da.ab his.l.is cui. & j.de quæſt.l.de minore.§.fina.

o *Puto.*ego Iauolenus,cuius eſt hæc.l.Et quod dicit in fi.loquitur de ſeipſo in tertia perſona. ſic & aliàs.ſ. ſolu. ma.l. diuortio. Vel dic,puto ego Neratius:vt habeas in prin.idem & tunc dic in fi.Iauoleni ſententia eſt.ſcilicet talis qualis noſtra. Vel dic tertio quòd Neratius refert hic verba Iauoleni. & ſic ſub. ait Iauolenus.vt concordet finis.

p *Tranſmiſit.*hoc cum ſciebat ſibi delatam: alioquin contra: vt ſupra,de inoffic.teſta.l.mater.argu.ſ.eo.l.nec is.§.hæres.&.l.ſi is. & ſic ibi adhuc adire poteſt.vel poteſt hic loqui cum ius ignoravit:vt.j.ſi quid in frau.pa.l.ſi patronus.in prin. & facit.C. de impube.& aliis ſubſti.l.iij.&.j.eod.l.Clodius.&.j.ſi quis omiſ.cauſa teſta.l.ſi non ſolus.&.l.ſi teſtamento.in prin.Accurſius.

SI minor.] CASVS. Inſtitui mihi hæredem Titium minorem.xxv.annis,& Seium,& Gaium maiores:& deceſsi. & ipſi adiuerunt

BIU Cujas

adiuerunt hæreditatem meam. Postea Titius habuit in integrum restitutionem vt dimitteret partem suam, & dimisit. certe eius partis Titij datur bo.possessio creditoribus hæreditariis.non autem coguntur suscipere onus dictæ partis Seius & Gaius Titij cohæredes, & hoc dicit. Viuianus.

a *Non cogatur.* Sed si velit, nunquid potest? Respon.potest: vt infra, eod.l.penult. & ad Tertyll.l.j,§.si quis adita. &.l.ij.§.si bonorum. Sed contra.ſ.eo. l.cum hæreditate. &.l. qui ex duabus.§.qui semel. Solu. ibi non fuit hæres repudians, hic fuit: vnde desinere nō potest, licet non petat restitui: vt supra,de mi no. l. ait prætor. §.sed quod Papinian⁹.& dic vt ibi not.& quod not. C.de impuber. & aliis substitu. l.post aditam. Accursius.

b *Bonorū possessio.* factum, non ius hoc significat. nam quasi vacantium fit missio causa rei seruandæ:sed videtur insolidum cohęredem teneri: vt infra, de fideicom.l.si Titius & Seia. Solu.ibi ab initio insolidum tenebatur fideiussor,& sic insolidum remanet subducto cōfideiussore p in integrum restitutionem. hic autē pro parte. nam & ibi esset idē quod hic: sed pro parte teneretur: vt.C. ad Velleia.l.si paternam.

Antistius Labeo.] CASVS. Ego taliter mihi Titiū hæredem instituī, Titius hæres mihi esto si iurauerit se capitolium ascendisse. & decessi. postea Titius volens mihi hæres existere, iurauit se capitolium ascendisse. nunquid erit statim mihi hæres? Et dicitur quòd sic: licet Antistius Labeo diceret contrarium.& male.

Si seruus.] Titius instituit sibi hæredem Stichum seruū meum, & ego iussi eum adire: & postea eundem alienaui antequam adiret, in Seium. certe non poterit Stichus adire nisi habeat iussum noui domini. Secundo dicit, quòd furiosus non potest sibi acquirere cōmodum hæreditatis ex testamento,ni instituatur à patre vel domino suo: quia tunc sibi etiam inuito acquirit. per seruum autem vel filium suum potest sibi acquirere hęreditatem dictus furiosus.& hoc dicit.Viuianus.

c *Si iurauerit.* scilicet ascendere capitolium: vel aliquid tale.

d *Voluntatem suam.* in iurando, non in adeundo. Azo.vt institutio pro pura habeatur:ideoque vt in pura sit necessaria pro hærede gestio. Accursius.

e *Ego puto.* non corrigendo, sed determinando.si ergo iurauit vt purificet institutionem, non fit hæres: vt supra, de condit.instit.l.si pupillus.&.l.si quis ita hæreditatem. &.j.de condit.& demon.l.in conditionibus.quę sunt contra.si autē vt sit hæres:tunc idem quod hic.& plene not.ſ.de hæredi. institut. l.iam dubitari. Item contra.ſ.de condit.insti.quæ sub conditione.§.hoc edicto. Sol.ibi de præterito: vt supra, de iureiuran.l.si quis eum. hic de futuro. Vel hic non dicit,quòd sit cōditio implenda,sed exponit modum per quem videatur adire hæreditatem adimplendo eum. & facit.j.de statulib. l.si quis ita.§.qui ita. fallit tamen in duobus casibus.j.de condit.& demon.l.municipibus.

f *Exigitur.* vt instit.de hære.insti.§.quòd si alienatus.&.ſ.eo.l. si quis mihi bona.§.j.&.§.fina.

g *Notat.* id est,reprehendit Pompo.secundum quosdam.immò non reprehendit eum, cum ab eius dicto excipiat.

h *Non potest.* hæc Pompo.sed contra.C.de cura.fur.l.fi.§.si vero perpetuus.&.§.tali.vbi sit hæres.Sol.hic reiicitur opinio. Pōponij.Vel hic corrigit: vt ibi plene not.

i *Necessarius.* hæc Marcellus,& bene: vt instit.de hæred.ab intesta.§.posthumi.&.ſ.de condit.instit.l.ij.

k *Ei potest.* hęreditas,legatum,dominium,possessio,actio:vt & infra, de vsuc. l.h seruo.& de act.& obl.l.si à furioso.

l *Potestate.* scilicet filiū: vt.ſ.de iis qui sunt sui vel alien. iur. l. patre. & hoc interueniēte iussu tutoris vel curatoris: vt.ſ.eo.l.si per epistolam. Item videtur contra.C.de hære. insti. l.neque. vbi quis non potest per se nec per aliū acquirere. Sed ibi propter delictum: hic propter infelicitatem fati.

Seruus duorū.] CASVS. Stichus seruus meus & Titij fuit hæres institutus à Seio:& ego solus iussi eū adire, & adiuit. & postea ego & Titius prædict⁹ manumisimus eum. certè dictæ hęreditatis habeo ego dimidiam, & aliam dimidiā ipse Stichus manumissus si ei adeat. Sed si dict⁹ Seij testator dedit eidē Stichō substitutum,& manumissus postea Stich⁹ adeat pro dimidia, vt dictum est: substitutus locum nō habebit. Sed quid si ego & dict⁹ Titius instituimus hæredem dictum nostrū seruum? certe non poterit se abstinere ab hæreditate alicui⁹ nostrū. Item quid si dict⁹ Stichus meus & Titij qui fuit institutus à Seio, adiuit iussu meo tantum,& nō fuit à nobis postea manumissus? certe antequā Titius eum adire iubeat, non pro maiori parte hæredem me facit, quam pro dominica. postea autem quam certum est Titium prædictum non iussurum, tacito iure pars Titij mihi accrescit. si autē dictus Titius postea iuberet adire. acquireretur eidē Titio sua pars:nec oberit eidem Titio mea festinatio qui prius iussi seruum adire: quia cum ipse seruus adiuit meo solo iussu, non videtur venire ad dictam hæreditatē ex testamento quo sint ei datæ plures portiones. quo quidem casu non est opus nisi semel adire: vt.j.eo.l. si solus. immo videtur venire ex iussu meo & Titij, qui sumus sui domini. & hoc causa nostræ prædictæ vtilitatis. & hoc dicit cum.iiij.ll.seq. Viuianus.

m *Adire iussus.* ab altero tantum.

n *Domini iussu.* tantum.

o *Dimidia.* Sed quare non acquisiuit hæreditatem totam ei cuius iussu adiuit, sicut si stipulatus esset altero tantum iubente: vt infra,de stip.ser.l.j.§.communis.&.l.seruus communis? Respon. quia non potest alicuius iussu amplius ei quæri quā pro qua parte dominus est: quia non potest in plus iubere: & ei acquiri sine iussu non potest: vt.j.eo.l.seruus communis.sed stipulatione bene potest acquirere, licet iussus non interueniat.

p *Et si substitutum. Locum non habet.* ōmino si manumissus adeat: aliàs pro parte locum habet: vt.ſ.de vulga. substi. l.fi.in prin. cum seruus cōmunis personam duorum dominorum sustineat: vt.j.de stip.ser.l.j.§.communis.

q *Si seruus. Vel pluribus.* aperte dici potest hoc per.l.nouam.vt C.de cōmu. ser.ma.l.j.sed secundū hanc.l.vni soli hæres esse nō potest: vt insti. de do.§.fi.nisi dicas res cæterorū ad vnum peruenisse,vt hic.vel nisi in casu: vt.ſ.de hæred.insti.l.duo socij.

r *Eorum.* ſ.cuius hęreditatē adiuit:nec enim per vni⁹ hęreditatis additionē liber factus aliā cogitur adire. Azo secundū ius nouum.

BIU Cujas

ONVS COHÆRES SVSCIPERE NŌ COGATVR[a], SED BONORVM POSSESSIO[b] CREDITORIBVS DETVR.

Qui implet cōditionem,non videtur adire,nisi expresse hoc animo fecerit. Bar.

LXII. IAVOLENVS libro primo ex Posterioribus Labeonis.

ANtistius Labeo ait: si ita [quis] institutus sit: *Si iurauerit*[c], *hæres esto.* quamuis iurauerit, non tamen eum statim hæredē futurum antequā pro hærede aliquid gesserit: quia iurādo volūtatē magis suam[d] declarasse videatur. Ego puto[e] satis eum pro hærede gessisse, si vt hæres iurauerit. Proculus idem.eoq; iure vtimur.

Si dominus serui mutatur, nouus iussu requiritur. Barto.

Si seruus [alienus] hęres institutus, post iussum domini, antequam adiret, alienatus esset: nouū iussum posterioris domini, nō iussum prioris exigitur[f].

Furiosus nō acquirit voluntate sua, sed voluntate legis vel alterius cum iussu curatoris. Bartolus.

LXIII. Libro singulari Regularum Pomponij MARCELLVS notat[g].

FVriosus adquirere sibi cōmodum hæreditatis ex testamento nō potest[h], nisi si necessarius[i] patri aut domino hęres existat. per alium autē adquiri ei potest[k], veluti per seruum, vel eum quem in potestate[l] habet.

Seruus plurium potest partem vni adquirere, & partem sibi si fuerit manumissus. Bartolus.

LXIIII. IAVOLENVS libro secūdo ex Posterioribus Labeonis.

SEruus duorum hæres institutus, & adire iussus[m], si alterius domini iussu[n] adierit, deinde manumissus fuerit: poterit ipse adeundo ex parte dimidia[o] hæres esse.

LXV. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

ET si substitutum haberet idem seruus, ita, *Si hæres non erit, ille hæres esto.* substitutus locum non habet[p].

Seruus plurium potest omnibus necessariis existere hæres. Bartolus.

LXVI. VLPIANVS libro sexagesimoprimo ad Edictum.

SI seruus communis vel vni ex dominis[q] vel pluribus[q], vel omnibus hęres extiterit necessarius:nullius eorum[r] hæreditate se poterit abstinere.

Ex coniunctione legali in hæreditate locus est iuri adcrescendi. Bartolus.

LXVII. IDEM libro primo Regularum.

SEruus communis ab extero hæres institutus, si iussu vnius adierit hæreditatem, non pro maiore parte interim hæredem eum facit, quàm pro dominica[a]: deinde cæteris sociis non iubentibus[b], tacito iure partes ei adcrescunt[c].

Seruus plurium potest separatim adire propter separationem quæ à lege inducitur, licet non à testante. Barto.

LXVIII. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

CVm solus seruus hęres institut' est: sicut licet[d] vno tẽpore omnium dominorũ iussu adire hæreditatem, ita & separatis temporibus singulorũ iussu rectè adit. Nã quia sæpius adit, nõ ex testamẽto, sed ex iure dominorũ venire[e] vtilitatis causa videtur: ne alterius festinatione, alterius ius lædatur[f].

Sequentes in gradu nõ admittuntur nisi primis exclusis: ideo primis statuitur tempus ad adeundum, vltra quod nõ audiuntur. Bartolus.

LXIX. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum.

QVamdiu institutus admitti potest, substituto locus non est: nec ante succedere potest[g], quam excluso hærede instituto. Eueniet[h] igitur vt necessarium sit remediũ prætoris & circa denegandas primo actiones: & circa præstituendũ tempus substituto[i]: quia intra diem primo præstitutum, neque adire hæreditatẽ potest, neque pro hærede gerere[k]. Is autẽ qui tertio gradu scriptus est, si primo deliberãte secundus decedat, ipse potest[l] succedere. Ergo expectamus in singulis, vt prius eis deferatur hæreditas: tunc deinde postea quã delata est, expectamus diem præstitutum: intra quem diem nisi aut adeat, aut pro hęrede gerat, denegam[m] ei actiones.

Sine succedatur de iure ciuili, siue de iure prætorio: scripti præcedunt legitimos, etiam si conditio sit adiecta: & interim nõ potest repudiari nisi coram iudice. Barto.

LXX. PAVLVS libro quinquagesimoseptimo ad Edictum.

IN plurium hęredũ gradibus hoc seruandũ est, vt si testamẽtũ ꝓferatur, prius à scriptis incipiatur[n]: deinde trãsitus fiat ad eos ad quos legitima[o] hęreditas pertinet, etiã si idẽ sit ad quem vtroque modo[p] pertineat. Nam hoc gradatim cõsequitur, vt prius ex testamento ex testamẽto adit, sed &c. sed vtraque litera eundem sensum repræsentat, vt curiosus lector potest notare.

a *Eruus communis. Pro dominica.* vt.ſ.de vulga. ſubſti.l.ſi.in prin.&.j.de leg.j.l.ſi ſeruus plurium.in prin.&.ſ.eo.l.ſeruus duorum.& inſtit.de hęred.inſtit.§.ſeruus plurium.&.j.de ſtipu.ſeruo.l.ſi communis ſeruus ita.

b *Non iubentibus.* id eſt, repudiãtibus expreſſe vel tacite, puta nõ implendo cõditionem intra tempus quod teſtator voluit.

c *Adcrescunt.* ſi nõ ſit ſubſtitutus: cuius cauſa potior eſt. Idem & ſi eis iubẽtibus adire nollet: vt.ſ.de vulga. ſubſtil.fin.in princ. & ibi no.&.ſ.e.l.& ſi ſubſtiturum. Item ſecus quã ſit hic in legato ꝓprietatis: vt.j.de leg.ij.l.& Proculo. quæ eſt contra. ſed diuerſum in legato vſusfructus: vt.ſ. de vſufru.ac.l.j.verum & aliter dici poteſt, vt ibi no.& eſt ratio quare ius accreſcendi ſit in ꝓprietate: ne pro parte decedat teſtatus, & pro parte inteſtatus: quod ius noſtrum non patitur: vt infra, de reg.iur. Iius noſtrum.

d *Vm ſolus. Licet.* id eſt licitũ eſt, non ex teſtamento, ſcilicet quando duę ſeparatim in teſtamẽto ſunt datæ portiones: quia tunc non eſt opus niſi ſemel adire: vt.j.eo.l.ſi ſolus. ſed quia duorum vicem ſuſtinet: vt.j.de ſtip.ſer.l.j.§.cõmunis. vnde & domini quaſi duo inſtituti habebuntur: ſed alia litera eſt. Nã quia ſæpius nõ ex teſtamẽto adit, ſed &c. ſed vtraque litera eundem ſenſum repræſentat, vt curioſus lector poteſt notare.

e *Venire.* ad hæreditatem.

f *Lædatur.* ſcilicet quia nulla facta deliberatione damnoſæ applicaretur hæreditati quandoque. Azo.& facit ſupra, de ali.iudi. l.j.in prin.&.j.de reg.iur.l.non debet alteri.& ſupra, de tranſact. l.iij.in fi.j.reſpon.

QVamdiu.] CASVS. Inſtitui mihi hęredẽ Titium: & ſi Titius hæres nõ erit, ſubſtitui ei Mæuium. & ſi Mæuius hęres non erit, ſubſtitui ei Gaium: & poſtea deceſſi: certe quãdiu inſtitutus admitti poteſt, nõ poteſt admitti ſubſtitutus aliquis. Quid ergo ſi Titius inſtitutus tenet ſubſtitutũ ſuum in verbis, & nõ adit nec repudiat? Certe debet prætor ita dicere, Titio primo inſtituto, ſtatuo octo dies vt adeat: & ſi non adierit intra dictum tempus, denego ei abinde in antea actiones hæreditarias: & in eum caſum ſtatuo Mæuio ſecundo inſtituto alios octo dies: & ſi non adierit intra dictum tempus, denego ei ſecundo abinde in antea actiones hæreditarias: & in eum caſum volo quòd Gaius tertio inſtitutus habeat hæreditatẽ. intra diem igitur primo præſtitutum non poteſt ſubſtitutus primi adire hæreditatem, vel gerere pro hærede. ſed ſi deliberante primo decedat ſecundus, & poſtea primus repudiet: ipſe tertio gradu ſcriptus poteſt ſuccedere. Viuianus.

g *Poteſt.* vt.ſ.e.l.iij.& de hære. inſtit.l.cum in teſtamento.&.ſ. de vul.ſubſti.l.ſi mater.§.fi.Sed cõtra.ſ.de vulg.ſubſti.l.ſ.j.reſp. Solu.ibi nõ admittitur in eam partem quam habebat ſubſtitutus: vt ibi nota. Item contra.ſ.de hære.inſtit.l.ſi quis hæres. ſed non eſt contra: vt ibi patet. Item contra.ſ.de mino. l.ait prætor.§.ſed quod Papinianus. vbi minor inſtitutus poteſt admitti, & tamen ſubſtitutus admittitur. Solu.ibi per reſtitutionem[a], non iure cõmuni. non enim repudiauerat minor. Et eodem modo reſpon.ad illum.l.quòd ſi minor.§.Scæuola.in eo.tit.

h *Eueniet igitur.* ne longa mora fiat ſubſtituto: igitur &c.

i *Subſtituto.* circa duo interponit ſe prætor: ſcilicet vt ſtatuat tempus primo inſtituto: poſt quod non audiatur agens pro hæreditate vel pro aliqua alia actione. Item quod ſtatuat tempus vt extunc admittatur ſubſtitutus: & hoc dicat. Vel dic, ſtatuit tempus ſubſtituto vſquequo admittatur: quod erit poſt tempus primum finitum, & ad inſtantiam ſequẽtis ſubſtituti. hoc autẽ ſtatuitur vt in inſtituto vel ſubſtituto variis ex cauſis: vt ecce ad inſtantiã ſubſtituti: vt hac.l.Itẽ quia ſperatur moueri querela inofficioſi teſtamenti quando certum tempus eſt ſtatutũ: vt.C.de inofficioſo teſta.l.ſancim°.§.fi.quã: doque quia hęres inſtitutus dicit ſe repudiaturum vel abſtenturũ: quo caſu tres mẽſes ſtatuuntur: vt.C.de iure deliberan.l.fi.§.j.quã: doque quia inſtant creditores: & tunc ſtatuitur tempus arbitrio iudicis: vt.j.de bonis auct.iudi.poſſid.l.iiij.& de cura. bonis dan.l.j. &.ſ.de hæred.inſti.l.ſi quis inſtituatur. quandoq; quia ipſemet hæres petit ſine inſtantia alicuius: vt ſupra, de iure deliberã.l.j.§.j.aliàs ſi non eſſet tempus ſtatutum, perpetuo poſſet adire tã ſuus quàm extraneus niſi repudiaſſet, ſecundum nos: licet P.dixit in extraneo ad annũ vſque: vt no. C.eo.l.cum antiquioribus.& facit ad hoc vt vltra tempus ſtatutum non audiatur. C.de inge.ma.l.diffamari.&.C.de accuſa.ſi accuſatoribus.& qui accuſare non poſſunt.l.iij.&.l.ſi ea.&.j.de re iudi.l.cõtumacia.j.reſpõ. & de re mili.l.ij.§.ſi ad diem.&.ſ.ex quibus cau.ma.l.ſed &ſi per prætorem.§.ait prætor.

k *Gerere.* cum nõ ſit ei delata: vt in prin.huius.l.quod eſt opus: vt ſupra, eo.l.is qui.§.j.

l *Ipſe poteſt.* ſ.qui tertio loco ſcriptus eſt. ſed primº repudiat vel non adit intra tempus ei ſtatutũ. facit.ſ.de iure delibe.l.ſi plures.

m *Denegamus.* hodie omnino eſt hæres, niſi repudiet: vt.C.eo.l. fi.§.ſin autẽ.&.§.ſi quis nõ temerario.ſecundũ Azo. & Hug.quæ ſunt cõtra. Alij quòd ibi ad inſtantiam creditorũ, hic ſubſtituti.

IN plurium.] CASVS. Inſtitui mihi hæredes Titiũ & Seiũ, & de duobus meis cõſanguineis nihil dixi & deceſſi: certe inſtituti prius poſſunt habere hæreditatẽ meam, ſi volũt: vel prius poſſunt repudiare ſi volũt, quam dicti duo mei cõſanguinei poſſint habere vel repudiare. prius enim debet incipi à ſcriptis, & poſtea debet fieri tranſitus ad eos qui veniunt ab inteſtato. & idem eſt ſi ille qui veniret ab inteſtato, ſit à me inſtitutus. nam nõ poteſt adire vel repudiare ab inteſtato, donec poteſt adire vel repudiare ex teſtamento. & quod dixi in hęreditate de iure ciuili, habet locum in bonorum poſſeſſione de iure prætorio. Sed quid ſi ille qui ſuccederet mihi ab inteſtato, fuit à me inſtitutus ſub conditione, ſi nauis ex Aſia venerit? non poteſt certe adire vel repudiare ab inteſtato donec exiſtat dicta conditio ſub qua à me inſtitutus fuit: ſed poſt exiſtentiam dictæ conditionis poteſt repudiare vtroque modo, id eſt ex teſtamento, & ab inteſtato: & in eo caſu creditores hæreditarij poſſidebunt bona hæreditaria. Viuianus.

n *Incipiatur.* circa adeundum vel repudiandum.

o *Legitima.* ab inteſtato: vt.ſ.pro ſoc.l.iij.§.de illo.& facit.ſ.e. l.quamdiu poteſt.&.C.communia de ſuc.l.antequam.

p *Vtroque modo.* primo ergo vt ex teſtamento repudiet hæres: vt ſupra, eo.l.nec is.§.fina. Sed contra.j.eo.l.illud. Sol.ibi ſciens: hic ignorans. Item facit.j.de ſuc.edic.l.j.§.ſed videndum.

Repellat,

BIU Cujas

a *Repellat.* id est, repudiet. Ioan.
b *Bonorum possessionem.* secundum tabu.
c *Data sit.* id est, sub conditione est institutus, scilicet si Titius fuerit consul.
d *Constituere.* scilicet adeundo. sed an repudiando, statim dicet.
e *In eo casu.* quando cõditio transiit, & extitit cõditio. & sic cõcor. j. eo. l. illud. Ac.
f *Neutram.* id est, neutro modo: ergo erat sciens.
g *Bona defuncti.* Sed quo modo potuit ante conditionem: vt. ff. eo. l. is potest. & l. is qui. §. j. Respon. in manu iudicis: vt argu. ff. de orig. iur. l. ij. §. & cũ placuisset. & de offi. presi. l. legatus. Vel dic quòd extitit conditio: vt modo dixi.

delatam, deinde legitimam repudiet. Idẽ iuris est in bonorum possessione, vt prius scriptus repellat[a] bonorum possessionem, [b] deinde is qui ab intestato petere potest. ℣ Si verò ei ad quẽ legitima hæreditas potest pertinere, conditio data sit: [c] nihil constituere [d] potest de legitima ante, quàm dies cõditionis transeat. Et ideo dicẽdũ est & in eo casu, [e] si respondit neutram [f] hæreditatem ad se velle pertinere: bona defuncti [g] à creditoribus possidenda sunt.

Seruum alienum ab hostibus redemptum potest quis sibi necessarium hæredem facere: sed domino primo æstimatio debetur. Bartolus.

LXXI. VLPIANVS libro sexagesimoprimo ad Edictum.

SI seruum quis alienum ab hostibus redemerit, & hæredẽ eum cum libertate instituerit: magis puto fore eum liberum & necessarium hæredem. [h] Nam cùm scribit ei libertatẽ, vinculo suo resoluit: [i] & in hoc solum [k] reddit iure postliminij, vt non iterum seruus eius fiat, cuius erat antequã caperetur, (hoc enim satis impium est) sed vt pristino domino suam æstimationem omnimodo offerat: [l] vel maneat ei obligatus donec pretiũ soluat.

SI seruum quis. CASVS. Titius seruũ Seij ab hostibus captũ redemit bona fide: & postea fecit testamentum dictus Titius: & dictum seruum cum libertate instituit sibi hęredem. certe erit dict[o] seruus liber, & dicti Titij hęres necessari[o]. debet tamẽ dictus seruus nunc liber effectus prẽstare dicto Seio primo suo domino æstimationẽ suiipsius. aut si non prẽstet, remanet ei obligat[o] donec soluat ei dictam æstimationem. & ratio est plana in litera. Sed quid si dictus Seius dominus serui vẽdidit dicto Titio dictum seruum nõ ab hostibus captum eo pacto vt eũ manumitteret intra mensem dictus Titius: & postea idẽ Titius instituit ante mensem eundem seruum hæredem cum libertate: nunquid potest se seruus abstinere ab hreditate eius? & dicitur quòd sic prætẽrito mense, nõ autem ante mensem, sicut euenit in eo seruo testatoris cui ipse testator dedit libertatem fideicommissariam sub conditione aliqua. & hæres dictum seruum ante cõditionem instituit sibi hæredem cum libertate: qui quidem seruus est hæredi hæres necessarius ante dictam conditionem existentem, & post conditionem voluntarius. Item quid si seruus Titij dedit eidem Titio nummos, vt idem Titius eum manumitteret: & ipse Titius non manumisit eum, sed instituit eum cum libertate? nũquid erit eidem Titio hæres necessarius? & dicitur quòd non. immo succurritur ei vt sit voluntarius. [PRAETOR AIT.] Dictum est. ff. eo. l. necessariis. quòd prætor dat abstinendi facultatem hæredibus suis & necessariis qui de iure ciuili sunt etiam inuiti hæredes. nunc ponit idem prætor quoddam suum edictum ita dicẽs, si per eum eámve hæredem factum fuerit vt aliquid amoueretur ex ea hæreditate quæ ei delata est, abstinendi beneficium non habebit. dicit postea Vlpianus, Ex quo dixit prætor, si per eũ eámve hæredem factũ fuerit vt aliquid amoueretur ex ea hæreditate quę ei delata est, abstinendi beneficium non habebit, vt dictum est: ergo siue ipse hæres amouerit, siue amouendum per alios curauerit, habebit locum dictum edictum. siue ergo aliquid celauerit, interuenerit, vel consumpserit ex dicta hæreditate: amouisse videtur. Item habebit locum dictum edictum, siue vna res, siue plures amotæ fuerint: & siue res amotæ sint ex ea hæreditate, siue ad eam pertineant. non autem videtur. hæres amouisse si rem abstulit non putans eam esse hæreditariam. Item non habet locũ dictum edictum si se abstinuit, & postea amouit eam. nam non vt

A lebit propter hoc minus abstẽtio. tenebitur tamen hoc casu creditoribus actione furti. Viuianus.
h *Necessarium hæredem.* est enim eius factus seruus: vt. j. de cap. l. in bello. §. si quis seruum. Item hoc si nesciebat alienum: aliàs secus: vt in. d. l. in bello. §. manumittendo. in fi. §. Accursius.

quod libertatis fauore introductum est.

Potest quis pro parte temporis esse necessarius, & pro parte voluntarius. Bar.

℣ Si quis hac lege [m] emptus sit vt intra certũ diem manumittatur, & cũ libertate hæres institutus sit: an ei succurrendum sit vt se abstineat, videamus. Magisque est, vt donec dies nõ extiterit, possit ei necessarius B hæres effici, & non possit sese abstinere. sin autem dies prætereritus fuerit, tunc non necessarius, sed volũtarius hæres efficitur, & potest se abstinere secundum exemplum eius cui fideicõmissaria libertas sub conditiõe debebatur. [n] ℣ Si quis [o] dederit nũmos domino vt manumittatur, puto huic omnimodo esse succurrendum.

Qui amouet aliquid de hæreditate antequam abstineat mala fide, perdit beneficium abstinendi: secus si post abstentionem. hoc dicit vsque ad finem. Bartolus.

℣ Prætor ait: *Si per eum* [p] *eámve factum erit, quò* [q] *quid* [r] *ex ea hæreditate* [s] C *amoueretur.* [t] Si quis su[u] se dicit retinere hæreditatẽ nolle, aliquid autem ex hæreditate amouerit: abstinendi beneficium non habebit. Non dixit prætor, *Si quid amouerit:* [x] sed, *Si per eum eámve factum erit quò quid ex ea amoueretur.* Siue ergo ipse amouerit, siue amouẽdum

i *Resoluit.* quod vinculum qualicũque iudicio resoluitur: vt. C. de cap. l. liber. Accur.
k *In hoc solum.* iunge quod est. j. sed pristino domino &c. nõ vt fiat denuo seruus eius. aliter est si sine redẽptione redeat: quia domino redditur: vt. C. de capti. l. sicut. Accur.
l *Offerat.* sic supra de vulga. substi. l. si seruus communis. §. j. & insti. de noxa. §. si autem. & infra. si lib. ingen. esse di. l. ij. in princip. & C. de patrib. qui fi. distra. l. ij. in princip. & infra ad Silla. l. domino ãfamilia. Et nota. q̃ duobus videtur teneri, redimenti: vt infra de legat. j. l. senatus. §. fina, &, domino quondam: vt hic: quod falsum est simul. Sed dic, si redimo bona fide seruum, nec manumisi: oblato mihi pretio à domino intra triennium, soluitur ius pignoris. nec mirum si mihi tenetur: quia & liber redẽptus licet liber sit, tamẽ tenetur vel ad pretium, vel ad operas. v. an. vt hic. C. de cap. l. ab hostib. & l. fi. &. ff. de testamẽ. l. q̃ testamẽto. §. j. post triẽnium autem offerri mihi redimenti seruum nil potest, nisi mala fide redemerim: vt infra de cap. l. in bello. §. si quis seruum. si autem manumisi, ius meum videor remittere: & sic ad primum dominum redire videtur. sed hoc est impiũ, fauore libertatis: vt hic. & ff. j. de cap. l. in bello. §. manumittendo.
m *Si quis hac lege.* id est pacto: vt. ff. depos. l. j. §. si conuenit. Ac.
n *Debebatur.* vt. ff. de hęre. insti. l. iij. §. qui fideicom. & dic vt ibi. & facit. C. de ope. lib. l. mater. &. ff. de hære. insti. l. pater.
o *Si quis.* Quinque modis dic: primo domino futuro: & tunc succurritur vt manumittatur: vt. ff. de iudi. l. vix. §. sed & fi. Vel D dic dederit, id est, dare voluerit: cum hoc per pactum conuenerat: vt. ff. de iudi. l. vix. in fin. & hoc etiam casu succurritur, vt manumittatur. Sed quid ad titulum? Respon. quòd si postea manumittatur, erit voluntarius redimenti si ab eo instituatur. Vel dic tertio dederit domino pręsenti. Sed tunc in quo succurritur? Respon. vt sit voluntarius post manumissionem sponte factam: & sic consonat cum superiore. §. Vel dic quòd suadeatur ad manumittendum, non dico cogatur: vt. C. de lib. cau. l. cum affirmes. & C. de condic. ob cau. l. si liber. Vel dic quinto vt cogatur manumittere. sed hoc non placet: vt. C. de transac. l. interpositas. & C. de lib. cau. l. post certi. Accursius.
p *Si per eum.* scilicet hæredem.
q *Quo.* pro vt.
r *Quid.* id est, aliquid.
s *Ex ea hæreditate.* quæ ei defertur.
t *Amoueretur.* subaudi, abstinendi beneficium non habebit.
u *Si quis suus.* per hoc apparet quòd per id quod postea dicit, abstinendi, loquitur in suo hærede: secus in extraneo: vt. ff. eo. l. si quis ex. in prin. & est ratio, vt ibi no. Accursius.
x *Amouerit.* scilicet ante: vt. j. ea. l. §. fina.

BIU Cujas

curauerit: [a] edictum locum habebit. Amouisse eũ accipimus, qui quid celauerit, aut interuerterit, aut cõsumpserit. ¶ Ait prætor: *Quòd quid ex ea [hæreditate] amoueretur.* Siue autem vna [b] res, siue plures fuerint amotæ, edicto locus est: siue ex ea hæreditate sint, siue ad eam hæreditatem pertineãt. [c] ¶ Amouere non videtur, qui non callido animo † nec maligno rẽ reposuit: ne is quidem qui in re errauit, dum putat non esse hereditariam. Si [quis] igitur non animo amouendi, nec vt hæreditati damnum det, rem abstulit, sed dum putat non esse hæreditariam: dicendum est eum amouisse non videri. [d] ¶ Hæc verba [e] edicti ad eum pertinẽt, qui ante quid amouit, deinde [f] se abstinet. [g] Cæterùm si ante se abstinuit, deinde tunc amouit: hic videamus, an edicto locus sit. Magisque est vt putem hic Sabini sententiã admittendam, scilicet vt furti potius actione creditoribus [h] teneatur. Etenim qui semel se abstinuit, quemadmodum ex post delicto [i] obligatur? [k]

Finita causa dilationis, finitur dilatio. Bar.

LXXII. PAVLVS libro primo ad Plautium.

SI quis hęres ita scriptus fuerit, vt intra certum tempus adeat hęreditatem: & si non ita adierit, alius ei substituatur: prior autem hæres antequam adiret, decesserit: nemo dubitat quin [l] substitutus vltimũ diem aditionis expectare nõ soleat.

Quod quis facit vt filius, non vt hæres, non inducit immixtionem. Bartolus.

LXXIII. IDEM libro septimo ad Plautium.

SI quis non quasi hæres, sed quasi patroni filius [m] egẽs [n] à liberto paterno [o] ali velit: pculdubio hoc extra causam est immiscẽdi se bonis paternis. & ita rectè Labeo scribit.

Conditio dandi impletur si datur plus: secus si minus. Bartolus.

LXXIIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium.

QVi putat se decẽ dare iussum, cum quinque iussus sit: si decem dederit, fiet hæres [p] adeundo. at si quinque putet se iussum dare, cùm decem dare iussus est, & dat quinque, nõ implet conditionem: [q] sed ad aliquid proficit, vt si adimpleuerit reliquum, aliorum quinque datione videatur conditio esse impleta.

Liber putans se seruum, iussu alterius adeundo non obligatur: secus si sua sponte. Bartolus.

a *Curauerit.* etiam si non amouerit: vel melius curauerit, scilicet ab alio: & secuta fuerit amotio: vt. ff. de eo per quem fac. est. l. j. §. j. & ff. vi bono. rap. l. iiij. §. ij. & de iniur. l. non solum. in princip. & in. §. si mandato. alioquin non puniretur: vt. j. de verb. sig. l. sæpe. §. fi. & de iniur. l. item apud. §. si curauerit. & ff. quod quisque iur. l. j. in fin. & C. de iur. del. lib. l. fi. §. illo.

b *Vna res.* habes q̃ sub appellatione singularis numeri & pluralis continetur, & ecõtra. sic supra de negest. l. iij. §. j. & infra vi bono. rap. l. ij. §. quod ait prætor. & infra de iniur. l. item apud. §. si quis bona. & supra, de testamen. tut. l. si quis ita. §. j. Accursius.

c *Pertineant.* id est, ad eius periculum, vt cõmodatæ, pignoratæ: vt supra, de peti. hæred. l. non tantum. §. j.

d *Non videri.* quod malo animo nõ fit, nulla pœnam meretur. sic. j. de fur. l. falsus. §. si iactum. & l. si quis vxori. §. si quis de naui. & l. qui vas. §. ij. & ff. de in rẽ verso. l. iij. §. non tantum. & j. de iure fisc. l. ij. §. fi. & l. senatus. in princ. & ff. de ser. cor. l. doli. & ff. eo. l. pro hęrede. §. seruos. Sed arg. contra. j. de iniur. l. eum qui. §. si iniuria. & supra, de legi. & senatusco. l. j. *ADDITIO.* Dic quòd est speciale hic in aditione hæreditatis, quæ consistit in solo animo: vt. d. l. pro hęrede. §. j. Vel dic quòd in. l. eum qui. animus erat delinquẽdi: & ideo punitur si aliũ ostẽdit quàm crediderit. Hic vero non erat animus delinquendi. Ad. l. j. ff. de leg. dic quòd posito quòd illa ignorantia debet puniri: hic tamen non debet puniri tanta pœna vt perdat beneficium abstinendi, secundum Barto. hic.

e *Hæc verba.* quæ sunt. ff. eo. §. prætor. Accursius.

f *Deinde.* id est, postea.

g *Abstinet.* id est, abstinere vult, & abstinet de facto. nam de iure nõ potest: vt. ff. eo. §. prætor. nisi esset minor, per in integ. resti. vt. ff. eo. l. necessariis. §. sed tamen. & l. si minor.

h *Creditoribus.* quibus fuerunt traditæ, vel speciali pactione obligatæ: vt infra, de fur. l. si is. in princip. & l. inter. §. hæc actio. vel erant missi in possessionem vacantium: aliàs non: vt. ff. de præscrip. verb. l. si rem. §. fin. non autem hæredi datur actio furti cum iacet hæreditas. vt. j. eo. tit. l. hæreditariæ. & j. si quis testa. lib. esse iussus. l. j. §. Scæuola.

i *Delicto.* scilicet amouendo. Accursius.

k *Obligetur.* scilicet hereditati. certe nullo modo: immo nec aditione: vt. C. de repu. hæred. l. sicut. nisi in casu: vt in eo. titu. l. fin. Item not. hic quòd non tollit indultum beneficium quod impedit indulgendum. sic. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. id est, amotio non tollit beneficium abstinendi iam habitum. est enim beneficium prætoris contra ius ciuile datum sui & necessariis vt abstinere possint: vt. ff. eo. l. necessariis. Item hoc nisi veniat alia via: vt. j. de succ. edic. l. j. §. sed videndum.

Si quis hęres.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium ita vt si intra diem Paschæ adeat hæreditatem: & si nó ita adiret, substituí ei Seium, & decessi. & postea Titius decessit per octo dies ante Pascha, & antequam adiret certe non debet Seius substitutus expectare Pascha vt adire possit: immo statim adire potest. Viuianus.

l *Quo.* id est, quòd. & facit institu. de bo. pos. §. penul. & C. qui ad. ad bo. pos. l. fi. & j. de verb. obli. l. hoc iure. & l. cũ stipulat⁹. & C. eo. l. creationum. Sed arg. cõtra. j. de verb. oblig. l. in illa stipulatione. & l. insulã. & ff. si quis cau. l. si eum. §. j. Item contra. j. de condit. & demon. l. iiij. in fin. Sed ibi est verbum, tunc: hic non. immo & si esset hic, non ideo suspenderet ex quo cessaret prim⁹: vt. ff. de hære. institu. l. hæreditas ex die. at ibi est legatũ quod ex die dari potest.

Si quis non.] CASVS. Titius habẽs filium & libertum decessit: postea filius non extitit ei hæres: sed pauper existens quasi filius patroni petebat alimẽta à dicto liberto. nunquid videtur propter hoc immiscere se bonis paternis? Et dicitur quòd non. Viuianus.

m *Filius.* scilicet patroni mortui. Accur.

n *Egens.* aliàs secus: vt. ff. de lib. agno. l. si quis à liberis. §. alimẽta. & §. de alimentis.

o *Paterno.* No. libertũ paternũ nostrũ libertũ dicimus, nõ ecõtra: vt. j. de verb. signi. l. licet. §. paternos. & facit ad. l. ff. eo. l. pro hærede §. seruos. & §. si quid. Item nota de quasi & tanquam: sic. j. ad Trebel. l. mulier. §. fina. & nota. ff. de adoptio. l. si pater. §. qui duos.

Qui putat.] CASVS. Instituí mihi hæredẽ Titium sub conditione si daret Seio quinque, & decessi. Titius putans se iussum dare decem, dedit decem Seio. & certe adeundo postea efficitur hæres. secus tamen esset econtra: puta si iussi eum dare decem, & ipse putans se iussum dare quinque dedit. v. nam hoc casu non implet conditionem. si tamen dederit dicto Seio alia quinque erit impleta conditio, & adire poterit. [*QVI BONA.*] Titius putans se non esse liberum, sed meum seruum, seruiebat mihi bona fide tanquam meus seruus: & ita seruiens fuit hæres institutus à Seio: & iussu meo adiuit: postea apparuit eum liberum esse. nunquid creditores dicti Seij poterunt eum conuenire? Et dicitur quòd non. non enim est obligatus propter dictam aditionem. Et idem est in hoc alio casu: Gaius dedit libertatem Sticho seruo suo sub conditione si nauis ex Asia venerit. & instituit sibi hæredem Sempronium, & decessit. postea pendente dicta conditione libertatis Seius restituit sibi hæredem dictum Stichum: & dictus Sempronius hæres Gaij iussit dictum Stichum adire dictam hæreditatem Seij. & postea extitit dicta conditio ignorante dicto Sticho. & sic ignorans dictus Stichus fuit factus liber, & postea adiuit ex dicto iussu hæredis. nam non obligatur hæreditati dictus Stichus. secus autem si dictus Stichus non errabat in libertate sua tempore quo adiuit: sed dubitabat: quia tunc adeundo bene esset hæres. Viuianus.

p *Fiet hæres.* quia pars est in toto: vt infra, de verb. oblig. l. j. §. si stipulanti. & ff. de pac. l. si vnus. §. si cum. & j. de excep. rei iudi. l. si quis cum. in princip. Hug.

q *Non implet conditionem.* etiam pro parte quantum ad hoc vt pro parte sit hęres: vt. j. de condit. & demon. l. cui fundus. in prin. & ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. pen. & ff. de condi. institu. si quis hæreditatem. Sed contra. j. d. l. cui fundus. §. j. Sed aliud est cum est implenda conditio à pluribus. vt ibi dicit. Item contra. ff. eo. l. si quis extraneus. §. sciendum. Sed immo alius est omnino casus: quia qualitatem, hic quantitatem conditionis ignorat. Item

BIU Cujas

non obstat.ĩ. de condit. & demonst.l.ij.in fin. quia ibi non fato, sed implere volens.

a *Seruit.*liber homo.

b *Non obligabitur.*etiam si sui cõtemplatione est institutus:quia non libera voluntate adiit: vt supra, eod.l. qui in aliena.§. Celsus. Et adde quod nota.infra, de acquir. re. do.l. liber homo. &.l. homo liber.& facit supra,de hæred.institu.l. liber homo. Sed contra.ĩ.eo.§.de eo.

c *Ab aliquo.*nõ à domino.

d *Conditionẽ.*sub qua dominus ei reliquit libertatem.

e *Vel hæreditatem.*scilicet domini. & dic quòd etiam si pure sit relicta, ei non competit nisi ab adita hæreditate: vt.C. de cadu. tollen.l.j.§.in nouissimo. Item contra. supra, ead.l.§. qui bona fide.Sed supra bene putabat se non esse liberum: & sic errabat. hic dubitabat. Azo.sic supra, eod.l. si quis extraneus.§.sciendum.& l. si quis mihi bona.§. sed si mãdauit. vel dic vt not.supra,eod.l.qui in aliena.§.j.& infra.l. proxi. Item est ad istã infra,de condit. & demon. l. multum. & .s. eod.l. sed si de sua. in princip.Hug.

f *Hæredem.*si vult sibi acquirere:secus si iubenti &c.

¶ Qui bona fide seruit,[a] si quasi iussu domini adierit,nõ obligabitur.[b] Similis est huic statuliber,qui iussus ab hærede adire hæreditatem,post conditionem libertatis existẽtem (cùm hoc ignoraret) adiit. ¶ De eo qui hæres institut⁹ ab aliquo,[c] dubitat an libertas ei ex testamento domini obtigerit, cum nesciat conditionem[d] libertatis extitisse, vel hæreditatem[e] aditam:an adeundo hæres fiat, videndũ est. Iulianus hunc diceret fieri hæredem.[f]

Qui adiuit ex parte minori cum deferretur hæreditas: pro maiori obligabitur, si eius erat propositi. Bartolus.

LXXV. MARCELLVS libro nono Digestorum.

EX semisse Titi⁹ hęres scriptus est.quadrantis bonorũ possessionem[g] per errorem petit.quęro,an nihil actum sit?an verò perinde omnia seruanda sint, ac si quadrans nominatus nõ sit? [h] Respõdit,nihil magis actum esse, quẽadmodũ cũ ex semisse scriptus hæres, ex quadrante per errorem adiit[i] hæreditatem.

Quocunq; iure aditur portio alia quæ potest acquiri, sine noua aditione acquiritur. Itẽ qui ex institutione repudiat partẽ,potest in alia parte ex substitutione succedere,& repudiatam iure accrescẽdi habebit. Bar.

LXXVI. IAVOLENVS libro quarto Epistolarum.

SI tu ex parte[k] sexta sub cõditione[l] institutus fuisses hęres, & omittẽte[m] partem suam Titio cui substitutus eras, ex substitutione adiisses, deinde cõditio iure sextantis extitisset: quęro,an adire necesse[n] habueris, nè sextans tuus intereat?[o] Respõdit, nihil interest vtrum ex substitutione pri⁹ adierit,[p] an ex prima institutione: cùm ab vtraque[q] causa vna aditio sufficiat.[r] Sextans itaque qui sub conditionem datus mihi[s] est,ad me solum[t] pertinet. ¶ Itẽ si tu sextantis ex quo institutus[u] esses hæres, omiseris[x] aditionem: nunquid dubitas quin ex substitutione adeũdo,[y] Titianę partis habiturus partem[z] bere ex institutione dictam meam partem? certe non habeo eam tanquam ex aditione. & hoc dicit. credo tamen quòd accresceret mihi pars repudiata à me.Sed pone quòd dictus Titius meus cõsanguineus instituit me solum hæredem:cuius quidem hæreditatem haberem ab intestato, si me non instituisset: nunquid possum simul repudiare ex testamento & ab intestato? Et videtur quòd nõ: quia antequam repudiauerim ex testamẽto,non pertinet ad me ab intestato:& ita non possum repudiare ab intestato,cũ ad me adhuc non pertineat.Dicitur tamen hic quòd possum simul vtrãque repudiare. & eo casu intelligor prius repudiare ex testamento,& postea statim eodem momento intelligorre pudiare ab intestato: sicuti videor ante repudiare ex testamento, & postea ab intestato acquirere eo casu quando volo ab intestato adire hæreditatẽ dicti Titij mei consanguinei, & repudiare ex testamento. & hoc est verum si scio ex testamento mihi cõpetere: quia si ignorarem me institutum à dicto Titio, non possem repudiare ex testamento: vt.s.eod.l.nec is.§. hæres. & hoc dicunt istæ duæ leges. Viuianus.

EX semisse.] CASVS. Seius instituit sibi hæredem Titium in sex vnciis,& decesit. Titius autem credés se institutum tantum in tribus vnciis adiuit, vel bonorum possessionem petiit pro tribus vnciis tantum. nunquid valet quod egit? Et dicitur quod non.

g *Bonorum possessionem.*secundum tabu.

h *Non sit.*in petenda vel danda bonorum possessione.

i *Adiit hæreditatem.*de iure ciuili: vt differat à primo: sed videtur in totum: vt supra,eo.l.si ex asse.contra. Solu. ibi sciuit se insolidum institutum.Item contra.s.eo.l.si quis mihi bona.§.quòd si ex parte. Sed ibi in iubente fuit error, sed adiens erat certus, cuius scientia prævalet: vt.l.cum quidam.§.fi. Item contra.supra, eod.l.si quis extraneus.§. sciendum.&.s. si pars hæred. peta.l. illud.Solu.hic error,ibi dubitatio:[a] vt.s.l.proxi. in fin. Vel melius in omnibus distingue, an erat eius propositi, vt si sciret maiorem partem,adire,vel non erat eius propositi.arg.s.de mili.testa.l.qui iure.quod est verisimile vbi erat maior: non tamen certum: quia potest esse alia pars grauata. Alij ad omnes dicunt quòd hic insolidum est hæres.& quod dicit,nihil,scilicet vt sit pro parte.sed tunc non est differentia inter scientem & errantem. Respon.sic, si & de alia:quod sciens non poterit: vt.s.eo.l.si duo.&.l.cum hęreditate.quod non placet: quia & hic quæsierat an insolidum est hæres:& tamen dicit nihil. Alij distinguunt,[b] an vna est institutio:& adiens pro parte sciens vel ignorans erit insolidum: vt in contrariis casibus omnibus: an vero plures institutiones, & adiens ex vna distinguitur sit sciens vel ignorans:verum ad hoc, vt sit vel non sit hæres ex alia:vt hic.

a *Differũt & quo modo:vide per glos. in ru. s.de iur.& fac. igno.*

b *Ista distinctio nõ procedit per.l. quidã eulogio.C.eodẽ. secundum Bald.*

Si tu ex parte.] CASVS. Titius instituit me hæredem in duabus vnciis hæreditatis suæ sub conditione, & Seium in decem vnciis instituit. Item substituit me eidem Seio, & decesit. postea pendente conditione meæ partis Seius omisit suam partem, & ego adiui partem suam ex substitutione. & postea extitit conditio dictæ meæ institutionis. nunquid habeo necesse adire pro mea parte? Et dicitur quòd non: immo pertinet ad me dicta pars in qua fui institutus, etiam sine aditione. sufficit enim quòd adiui ex substitutione.Item quid si ego expresse dixi me nolle ha-

k *Si tu ex parte.*In primo casu fuerunt duo instituti: Seius sub conditione in duabus vnciis, & Titius purè in decem. Item Seius Titio substitutus. In secundo fuerunt tres instituti: Seius in duabus vnciis: Titius in quinque: & Gaius in quinque:& Seius Titio substitutus.

l *Sub conditione.*quæ adhuc pendet.

m *Omittente.*id est,repudiante.

n *An adire necesse.*iterum pro sextante.

o *Interest.*si eam non adeas.

p *Adierit.*de secunda persona transit ad tertiam:& infra de eodem loquitur in prima. & sic est variatio personarum. sic.C. de in ius voc.l.fina.

q *Cum ab vtraque.*id est,propter: vel subaudi,præcedens.Azo.

r *Sufficiat.*cõditione prius existente:ante vero ad eam quæ iam est delata. Nec dicas quòd propter aditionem primam habeat sequentem partem non aditam:sed accrescendi iure, cum non erat tunc delata.& facit infra,eodem.l.si solus.in fi.

s *Mihi.*id est,tibi.

t *Ad me solum.* id est, ad te solum: etiam si alij quàm Titius & Seius essent hæredes. Sed quidam dicunt quòd hic fuerunt tres instituti:scilicet Mæuius cum Seio & Titio.& propriè hæc verba poni debent. & quod dicit, ad me solum, scilicet Seio repudiante.nec enim Titio accresceret, cum & ipse suã portionem repudiauit:quod non placet.sed infra,proxi.respon.erit ille casus.

u *Institutus.*& alij duo quilibet in quinque:& tu vni ex his,puta Titio substitutus.

x *Omiseris.*id est,repudiaueris.

y *Adeundo.*id est,si adieris.

z *Partem.*Quidã dicunt quod & hic duo sunt instituti tantum: & dicunt partem partis Titianæ, id est partem Titianam, id est in qua fuit institutus Titius. quod non placet: vt infra, de dam. infect.l.plures. Vel dic retento eodem casu partem Titij, id est sextantem totum: qui fuit factus pars Titianæ partis te repudiante.Tu dic quòd tres eramus instituti,& sic sextantem amisisti, & accreuit mihi Gaio & Titio:cui Titio eras substitutus: & partẽ sextãtis quæ venit ad Titiũ,habebis iure substitutionis.nã in accipiẽdo partẽ ex qua Titius fuit institutus, inuenies in ea meditatem sextantis.At si tantũ duo essent instituti,nõ partem sextantis,sed

BIU Cujas

tis, sed totum habebis cum parte Titij: vt supra, eo.l.ij. &.ſ. de hære.inſtit.l.ſi quis ita ſcripſerit.

a *Eſſes.* id eſt, vnã vnciã quæ ex tuo ſextante Titio accreuerat.

b *Adeundo.* ſcilicet partem Titij cui fueras ſubſtitutus.

c *Poſſim.* & hic de ſecunda perſona tranſit ad primam.

d *In poteſtate mea.* ſcilicet re integra.

e *Omittere.* id eſt, repudiare. ſic ergo poſſum repudiare ſextantem, & adire dextantẽ, & econtra. ſed in parta adita obueniet mihi pars repudiata iure accreſcendi: & ſic reſpõſum eſt quæſtioni, & non eſt contra, infra, eodem.l.ſi ſolus. & ſupra, eodem.l. ſecunda. & C. eodé.l. quidam. quibus dicitur nõ poſſe vnã repudiari, & aliam amplecti. præterea in legibus illis omnes partes deferebãtur iure inſtitutionis: hic altera iure ſubſtitutionis vulgaris. ſed tamen eſt idem quoad effectum, vt dixi. ſi autem iure ſubſtitutionis pupillaris pars defertur, dic vt ſupra, eodem.l. quæſitum. & C. eodé.l. quidã. not. indiſtincte.

f *Illud. Vtramque.* id eſt, teſtamentariã, & legitimã. i. hęreditatem ex vtraq; cauſa. H.

g *Ex teſtamento.* duo enim actus interuenire videtur. Azo. ſic ſupra, de donat. inter virum & vxorem. l. iij. §. ſciendum.

h *Cum ſciam.* aliud ſi ignorem: vt ſupra, eodem.l. nec is. in principio. &. §. j. &. l. ſi is ad quẽ. & ibi no. Itẽ videtur cõtra huic. l. j. &. ij. dicto ſupra, eodem. l. in plurium. Sed ibi ignorans: hic ſciẽs: vt ibi not. Item facit. C. de impu. & aliis ſubſti. l. tertia.

i *Teſtamentum.* id eſt, teſtamentariam.

k *Adquiſiſſe.* nam quandoque quæritur & repudiatur. ſic infra, de noua. l. ſi Stichum. §. ij. ſed quo modo eodem momento, cum non ex eodem modo deferantur: vt ſupra, eodem. l. quamdiu? Reſpon. fingitur prius fieri [a] quod primo eſt faciendum: quod facile fieri poteſt, cum in animo tantum conſiſtat vtrumque: vt inſtit. de hære. qua. & diffe. §. finali. Item arg. contra infra, de iniur. l. item apud. §. ſi quis verberato. *ADDITIO.* Dic quòd illæ cauſæ ſe compatiuntur: vt. l. nunquam. de priua. delict. illa nó: vt. l. quamdiu. ſupra, eodem. ſecundum Dy. & Bart.

Duo fratres] *CASVS.* Titius & Seius fratres habebant bona eorum communia, quæ pater eorum eis reliquerat. Titius autem prædictus deceſsit ſine filiis ab inteſtato. Seius autem frater eius rebus cõmunibus vſus fuit, cum ſciret eum mortuum. nunquid videtur propter hoc ſe obligaſſe hæreditati fratris? & dicitur quòd non, niſi eo animo fecit, quòd vellet hæres eſſe: & videtur habere animum vt ſit hæres, ſi in aliqua re communi interponeret dominationem ſuam vltra quàm ipſe in ea parte haberet.

l *Ne qua.* id eſt, ne in aliqua re communi.

m *Interponeret.* aliàs adire videtur: & facit ſupra, eodem. l. pro hærede. §. j. Argu. contra ſupra, pro ſoc. l. merito. *ADDITIO.* Dic quòd illa concordat: vt in iis quæ poſſunt fieri inſolidum iure communionis, ſic facta eſſe intelligantur. aliàs ſecus ſecundum Bartolum.

Placet.] *CASVS.* Filius meus vel ſeruus fuit hæres inſtitutus à Titio: & meo iuſſu adiuit. certe ſtatim mihi acquiritur hæreditas ita quòd nullo momẽto permanet apud filiũ vel ſeruum.

n *Quid aliud.* nimis large loquitur, eſt ergo contra ſupra, de ff. Infort.

esſes? [a] Reſpondit, Non dubito quin ſi prima inſtitutione adeundo [b] hæres eſſe poſim: [c] in poteſtate [d] mea ſit, quam partẽ hæreditatis aut omittere [e] * velim, aut vindicare.

Qui vult conſequens, vult & antecedẽs. hoc dicit. Vel ſic: Ad poſitionem conſequẽtis ſequitur poſitio antecedentis. Bartolus.

LXXVII. POMPONIVS libro octauo ad Quintum Mucium.

ILlud dubitari poteſt, an ſi B cùm teſtamento hæres inſtitutus eſſem ab eo qui etiam ſi inteſtatus deceſsiſſet, legitima hæreditas eius ad me pertineret: an ſimul vtramque [f] hæreditatẽ repudiare poſsim. quoniam antequam ex teſtamento hæreditatem repudiarim, legitima nondum ad me pertinet. verum eodem momẽto intelligor & ex teſtamento, [g] & legitimã repudiare: ſicuti ſi legitimam velim ad me pertinere, cum ſciam [h] teſtamento mihi relictam: videbor ante repudiare teſtamentum, [i] & ita legitimam adquiſiſſe. [k]

Vſus rerum communium additionem hæreditatis ſocii non inducit, niſi quis vltrà fecerit quàm ex neceſsitate cõmunionis facere tenetur. Bartolus.

LXXVIII. IDEM libro trigeſimoquinto ad Quintum Mucium.

A condict. inde. l. ſi id quod dominus. Solu. ibi in naturali obligatione, hic in ciuili acquiſitione: vt ibi not. Itẽ cõtra infra, de ſolu. l. qui hominem. §. quidam. vbi filius eſt hæres, & ſic confunditur obligatio fideiuſſorum. Solu. ibi pater directo tenebatur: quia iuſſu eius contractum fuerat, vel in rem eius verſum: vnde fit cõfuſio. Vel illa loquitur ſecundum iura noua, ſecundum quę filij habent aduentitia: vel in peculio caſtrenſi. ſed & aliter: vt ibi not. Item contra infra, de leg. j. l. cum filio. Solu. ibi. Item contra infra, de condit. & demon. l. qui hæredi. Solu. ibi vt ſcripto, non vt hæredi. Item contra. C. de vſufruct. l. fin. §. finali. vbi patre capite minuto remanet filio vſusfructus. Solu. ibi ſpeciale, quia à perſona decedere non poteſt: vt ſupra, familiæ erciſcundæ. l. ſi ſeruus. Vel ibi pater erat mortuus naturaliter, vel ciuiliter: vnde dicitur redire in filium, non autẽ quòd hactenus fuerit filij, & facit infra, de verborũ ſignifica. l. cepiſſe quis.

DVo fratres fuerant: bona communia habuerant. eorũ alter inteſtatò mortuus ſuũ hæredem non reliquerat. frater qui ſupererat, nolebat ei hæres eſſe. conſulebat, num ob eam rem, quòd communibus (cum ſciret eum mortuum eſſe) vſus eſſet, hæreditati ſe alligaſſet? Reſpondit, niſi eo cõſilio vſus eſſet, quòd vellet ſe hæredem eſſe: non adſtringi. itaque cauere debet, ne qua [l] in re plus ſua parte dominationem interponeret. [m]

Quæ nobis acquiruntur per eos qui ſunt in poteſtate noſtra, momento non reſident penes eos. Bartolus.

LXXIX. VLPIANVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

PLacet quotiens adquiritur per aliquem hæreditas, vel quid aliud [n] ei cuius quis in poteſtate eſt: confeſtim adquiri ei cuius eſt in poteſtate: neq; momẽto aliquo ſubſiſtere in perſona eius per quem adquiritur: & ſic adquiri ei, cui adquiritur.

C *In iis quæ acquirere poteſt quis per ſe, additione partis totiũ quærit: ſecus in iis quæ quis poteſt quærere per alium. Bartolus.*

LXXX. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

SI ſolus hæres ex pluribus partibus fuero inſtitutus: D

Si ſolus.] *CASVS.* Titius inſtituit me hæredem in .iiij. vnciis hæreditatis ſuæ, & poſtea inſtituit me in aliis .iiij. & poſtea in aliis .iiij. & deceſsit. ego autem volo vnam partem repudiare, & aliã habere. certe non poſſum hoc facere. & idẽ eſt ſi habeam ſubſtitutum in aliqua vel aliquibus dictarum partium. ſed & ſi inſtituit Seium in tribus vnciis, & Gaium in tribus, & Mæuium in tribus vnciis, idem erit, ſcilicet ſi adiuero vnam partem, acquiram omnes alias, ſi tamen ſint aliæ mihi delatæ: vt quia ſunt mihi datæ puræ, vel in diem, vel ſub conditione: & extitit conditio, vel venit dies. [*ITEM SI SERVVS.*] Titius inſtituit ſibi hæredem ſeruum meum in tribus vnciis hæreditatis ſuæ pure, & in aliis tribus ſub condit. & Seium inſtituit in ſex vnciis: & poſtea deceſsit dictus Titius, & poſtea dictus meus ſeruus adiuit iuſſu meo quoad tres vncias ſibi pure datas à Titio prædicto. & poſtea eum manumiſi. & poſtea extitit conditio aliarum prædictarum trium vnciarum ei ſub cõditione relictarum. certe primæ tres vnciæ acquiruntur mihi, & ſecundæ tres vnciæ acquiruntur dicto meo ſeruo. & eſt ratio quare non mihi, ſed ei acquiruntur dictæ tres vnciæ conditionales: quia omnia paria permanere debent in id tempus quo conditionalis portionis conditio extet, vt acquiratur mihi domino cui prior portio acquiſita eſt. in noſtro autem caſu non permanſerunt mihi domino cui acquiſita eſt portio, paria, id eſt in eodem ſtatu, eo quòd ſeruum manumiſi. igitur mihi domino non acquiritur portio conditionaliter dicto ſeruo meo data. Sed quid ſi dictus meus ſeruus erat adhuc in mea poteſtate tempore dictæ conditionis exiſtentis? nunquid acquiritur mihi dicta portio conditionalis ſine alia aditione ſerui facta iuſſu meo? Et videtur quòd ſic: quia hoc euenit in libero inſtituto partim pure, & partim ſub conditione: qui quidem ſi adeat ex pura parte, & poſtea veniat conditio partis: acquiritur ei conditionalis ſine noua aditione: vt ſupra, eadem. l. §. idem puto. ſed in hoc caſu non eſt ita, immò adire debet iterum ſeruus iuſſu meo ad hoc vt mihi acquirat partem conditionalem factam puram per conditionis exiſtentiam. & ſic eſt differentia vtrum liber inſtituatur in diuerſis partibus purè & ſub conditione: an ſeruus alienus. Viuianus.

vnam partē omittere non possum. Nec interest, [a] in quibusdam habeam substitutum, nécne. Idē puto, etiam si aliis mixtis*hæredibus, ex pluribus partibus hęres institutus sim: quòd & hic adeundo vnam portionem, omnes*adquiro: si tamen delatæ sint. [b]

Si plures portiones eiusdem hæreditatis deferãtur mihi per alium in potestate mea constitutum, vna pure, altera sub conditione: adeundo ex pura iussu meo, illa tantum mihi acquiritur: in cõditionali vero expectatur conditionis euentus. Et si tunc reperitur sui iuris, potest eam acquirere sibi. si autem in mea potestate, acquiret mihi interueniente noua aditione. h.d.

¶ Item si seruus meus ex parte hęres institutus sit purè, ex parte sub conditione, dato scilicet cohærede, [c] & iussu meo adierit: deinde eo manumisso, conditio alterius [d] portionis extiterit: verius est nõ mihi esse adquisitam illam portionem, sed ipsum comitari. [e] Omnia enim paria [f] permanere debent in id tempus, quo alterius portionis conditio extet, vt adquiratur ei [g] cui prior portio adquisita est. [h] Ego quidē puto, & si adhuc in potestate sit, iterum adeundum esse si conditio extiterit: & illud quod dicimus, semel adeundũ, in eiusdem [i] persona locum habet, non cum per alium [k] adquirenda est hæreditas.

Ius substitutionis nõ transmittitur ad hæredes. Bartolus.

LXXXI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

TOtiens videtur hęres institutus etiam in causa substitutionis adiisse, [l] quotiens adquirere sibi possit. [m] Nam si mortuus esset: [n] ad hæredē non transferret substitutionem. [o]

Cum seruus non capacis in totum vel in partem instituitur contemplatione sui: secundum tempus aditæ hæreditatis inspicitur. Bartolus.

LXXXII. TERENTIVS CLEMENS libro sextodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI seruus eiusqui capere nõ potest, hæres instituatur, & antequam iussu domini adeat hæreditatem, manumissus, alienatúsve sit, & nihil in fraudem vnde qui habet paternam, & pupillarem adiunctam habere cogitur. Azo. sed non nego quin illa.l. sic intelligatur vt ibi not. verum dico quòd ista.l. loquitur cum tres fratres fuerunt instituti. ibi soli duo. Et quod dicit hic quòd ad hæredem non transfert substitutionem, verum est iure substitutionis: vt infra de suis & legi. hæredi.l.si ex pluribus. sed iure accrescendi transmittit: & sic potest intelligi supra, eodem.l. qui ex duabus. in principio. & l. cum hæres. §. finali. & l. si quis hæres. in principio. secundum Hug.

SI seruus eius.] CASVS. Titius fuit in insulá deportatus, & ita ex testamento capere non potest. postea Seius instituit sibi hęredem Stichum seruum eiusdem Titij: qui Titius ex testamento capere non potest: vt dictum est, & dicitur. C. de hære. instit. l. j. & decessit dictus Seius. postea dictus Titius manumisit dictum seruum antequam ipse seruus adiret dictam hæredita. iussu ipsius Titij domini. nunquid ipse manumissus admittetur ad hæreditatem? & dicitur quòd sic. & idem esset si Titius eundem seruum alienasset in Gaium antequam ipse seruus adiret iussu ipsius Titij. nam admitteretur tunc Gaius ad hæredi. Seianam. Sed quid si dictus Seius dominus dicti Stichi à Seio instituti erat talis persona quæ poterat capere partem tantum dictæ hæreditatis, puta quia erat filius tantum naturalis dicti Seij, & sic non potest capere ex hæreditate patris vltra vnam vnciã filiis legitimis & naturalibus extantibus: vt in authen. quibus modis na. effic. sui. §. discretis? Certè idem est in ea parte quam capere non potest, quod dictum est supra, in eo toto quod capere non potest dominus serui instituti, scilicet vt si antequam seruus suus adeat iussu suo, manumittat eum, vel alienet eum in Gaium, ipse manumissus admittatur ad eam partem hæredi. in qua institutus fuit, quam dominus suus capere non poterat: vel cum fuit alienatus seruus, admittatur Gaius emptor. & hæc vera sunt si Titius manumisit dictum seruum vel alienauit bona fide, & non in fraudem. l. quæ prohibet eum Titium capere totam hæredi. datam seruo suo vel etiam partem. si autem manumisisset in fraudem dictarum legum, quas quidem supra nominaui, vel etiam alienasset paciscendo fortè cum eo de manumittendo, vel cum emptore serui instituti

vt ei

a *Nec interest.* videbatur contra vbi habeo substitutum: quia tunc pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere non potest: sed altero casu potest: quod est contra ius: vt infra, de regu. iur. l. ius nostrum.

b *Delatæ sint.* ante non. vt infra, de secun. tab. l. ij. §. pro qua. &. l. prima. §. scientiam. & supra, eodem. l. is qui hæres. &. l. nec is. §. fin. licet videatur contra supra, de hæred. instit. l. liber homo. §. finali.

a Dic quòd ibi hæreditas defertur mihi per alium ex noua dispositione, scilicet quia hæredi primo successit secũdũ Bart.

Item videtur cõtra supra, eodem. l. si tu. §. finali, in fine. Solu. ibi. Item contra supra, eodem. l. cum hæreditate. sed dic vt ibi. Item est sic supra, eodem. l. prima, & secunda. &. l. si ex asse. &. C. eodem. l. quidam.

**Flo. mixtus*

c *Cohærede.* aliàs non expectaretur conditio:

**Flo. omnẽ*

vt supra, eo. l. cum hæres. §. j. Accursius.

d *Alterius.* in qua fuerat sub conditione institutus. Accursius.

e *Comitari.* contra videbatur. ex aditione enim vnius partis quam fecerat iussu meo, videbatur & tunc alia pars mihi acquisita adueniente conditione.

f *Paria.* in suo statu. Accursius.

g *Ei.* scilicet domino.

h *Adquisita est.* quod hic non fuit: vnde alteri vna, alij altera pars defertur: nec obstat supra, eodem lege, si quis hæres. §. primo, vt ibi notatur.

i *In eiusdem persona.* dic quòd siue sim institutus in asse, siue simul, siue in pluribus vicibus, siue ex parte aliqua: adeundo etiam modicum, videor adire in totum in quo sum institutus: & statim insolidum sum hæres: vt supra, eod. l. si ex asse. &. l. si ego. Item si in parte pure, & in parte sub conditione, & in diem, & nullus datus cohæres, nec substitutus in defectum conditionis: & tunc idem: vt supra, eo. l. cum hæres. §. j. & his duobus casibus habet locum hæc regula: vt vna aditio sufficiat. si autem habeo in conditionali parte substitutum, vel habeo cohæredem in aliqua parte, tunc secus: quia tunc est in pendenti pars illa, vt in ea nunc non possit fieri hæres: vt supra, de hæredi. instit. l. liber homo. §. si ita. & supra, eodem. l. cum hæres. §. j. Alij contra: vt not. supra, eo. l. qui ex duabus. in princip. Item habet locum hæc regula in casu sequentis legis.

k *Non cum per alium.* puta filium vel seruum: secus si per eum cui succedo vt hæres: vt supra, de hæredi. instit. l. liber homo. §. finali. Sic ergo not. quòd refert sim hæres per me, vel per alium: vt hic. sic & aliàs: vt supra, de vulga. substit. l. qui liberis. §. fina. & aliàs infra, de ope. lib. l. cum patronus. §. j. Item potest hic esse ratio: quia quando per seruum, opus est facto, scilicet iussu. at cum per me, sufficit nuda voluntas. Item facit ad. l. istam infra, de contra tab. l. si post mortem. §. si in adoptionem. & infra, de bonorum possess. l. si cum patrono. & supra, eo. l. Antistius. §. j.

Volũtas nuda in aditione sufficit.

TOtiens.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium in sex vnciis, & Seium in aliis sex: & ita postea dixi: Si Seius mihi hæres non erit, substituo ei dictum Titium. & postea decessi: & postea Titius adiuit hæreditatem meam pro sua parte: & postea Seius repudiauit pro sua parte. nunquid pars Seij pertinet ad Titium sine alia aditione, eo quòd substitutus fuit ei. & dicitur quòd sic. secus autem si dictus Titius decessisset antequam Seius suam repudiaret partem: quia tunc repudiante postea Seio non transfert nec transtulit Titius ad hæredem suum substitutionem. non enim erat Titius tempore repudiationis Seij in ea causa vt acquirere sibi potuerit: quia mortuꝰ erat, vt dictũ est: & ideo nec cum noua aditione hæredis Titij, nec sine aditione habet hæres Titij partem Seij. & hoc vult dicere. Viuianus.

l *Adiisse.* scilicet adeundo ex sua persona: quod sufficit: vt supra, eo. l. proxi. in fi.

m *Possit.* quia est delata: & quia viuit. nam &c.

n *Mortuus esset.* ante aditam hæreditatem. Item & post eo casu quando sic substituitur: quisquis mihi hæres erit, filio meo hæres esto. cęterum si nominatim vulgariter vel pupillariter sit substitutus, tunc adita sua portione si decedat, accrescit eius hæredi iure accrescendi: sicut ipsi inuito, si viueret vt supra, eod. l. qui patri. &. l. qui ex duobus. in princip. &. l. cum hæres. §. fin. &. l. si quis hæres. in principio. & C. de eadu. tollen. l. j. §. his ita. & supra, de vulga. substitut. l. qui liberis. §. fina. secundum R.

o *Substitutionem.* id est, eam partem hæreditatis quæ sibi obuenit ex substitutione. Sed videtur huic. l. cõtra supra, eodem. l. qui patri. Solu. ibi proprio nomine hæredis expresso facto fuit substitutio: hic appellatiuo, quisquis hæres & cætera. R. sed secundum Ioan. hic in vulgari: ibi in pupillari substitutione. ratio est, quia pupillo adeunte sua paterna iuncta est hæreditas.

vt ei non capaci in totum vel in partem restitueretur: postea non admitteretur ad hæreditatem dictus manumissus vel emptor. Vi.

a *Ad hæreditatem.* contra infra, de reg. iur. l. quod ab initio. &. l. pe. Solu. hic ex benignitate illud dici non potest interesse, per se an per alium capiat: quia vtrobiq; idē est: vt infra, si quis aliquem te. prohi. l. j. §. j. quæ videtur huic contra. & eodem modo respon. ad. l. supra, de hære. instit. l. si alienum. §. in extraneis. Sic ergo potest hic notari illud generale: quod non tenet, confirmatur. Item est ad. l. istam. §. de hære. instit. l. non minus. & §. eo. l. Antistius. §. j. & l. si solus. §. j. & j. de leg. ij. l. si debitor. §. fi. & j. de ser. leg. l. v. Ac

b *De parte.* de toto ad partem. sic. §. de admini. tut. l. si duo. in fi. & infra, pro derelicto. Ian partis. Accursius.

Sitotam.]CASVS. Institui mihi hęredem Titiū in sex vnciir, & rogaui eum vt restitueret eas cuidam non capaci: & ipse mihi super hoc tacitā fidem accōmodauit. & sic debet eas perdere, & debet eas habere fiscus: vt infra, de iure fisc. non intelligitur. §. j. ij. & iij. & postea institui mihi hæredē Seium in aliis sex vnciis: & postea decessi. & postea Titi⁹ adiuit hæreditatem meam pro sua parte prædicta: & postea Seius suam repudiauit. nunquid pars Seij repudiata accrescit Titio? Et dicitur quòd non. quamuis enim Titius adiuerit pro sua parte, tamen eam non videtur habere, eo quòd fiscus potest ei auferre, vt dictum est. vnde cum fingatur non habere suam partem, non potest sibi accrescere pars cohæredis sui. Viuianus.

c *Sitotam.* scilicet hæreditatem: si non habes in textu.

d *Restituere.* non capaci. nam verbum tacite, vitium notat. Et not. quòd hic non est capax, & non datur: sed infra. l. proxi. in. iij. respon. est indignus, & cōfiscatur. & dic vt. C. de iis qui. vt indig. l. hæreditas. & infra, de iure fisc. l. iij. §. j. & ij. & arg. j. de verbo. signi. l. aliud. & dic quòd secus est si iure substitutionis deferatur hæreditas huic tacite rogato: vt supra, de vulga. substitu. l. ex facto. §. finali. contra. hic ergo nihil accrescit rogato de parte cohæredis repudiātis: quia nec ipse videtur institutus qui fidem accommodat: & hoc non prout dicit partem, sed prout totam.

Ventre.]CASVS. Ego habens vxorem prægnantem, & filium emancipatum, feci testamentum: & institui mihi hæredem filium prædictum, & ventrem præteriui, & decessi. nunquid ex testamento potest mihi succedere dictus meus filius antequam posthumus præteritus nascatur? Et dicitur quòd non, quia hæreditas non defertur ex testamento quamdiu potest rumpi testa. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit posthumum non nasciturum, & ita non posse per eum rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequā certum sit posthumum nasciturum vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certe hæres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic hæredes eius habebunt hæreditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, non intelligitur mihi fuisse hæres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequā certum esset posthumum nasciturum, vel nō nasciturum: & postea certum factum fuit posthumum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt hæres suus habeat totam hæreditatem meam? Et dicitur quòd sic:

ff. Infort.

legis factum esset: ipse admittitur ad hæreditatem. a Sed & si partem capere[non]possit dominus eius: eadem dicēda sunt de parte b quam ille capere nō potest. Nihil enim interest, de vniuerso quæratur quod capere non possit, an de portione.

Portio accrescit portioni, nō personæ: & certe qui perdit portionem, perdit ius accrescendi: licet nomē hæredis retineat. Bar.

LXXXIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad legē Iuliā & Papiā.

SI totam c*hæreditatem, aut partem ex qua quis hæres institutus est, tacitè rogatus sit restituere: d apparet nihil ei debere adcrescere: quia rem non videtur habere.

Ex testamento non potest esse hæres qui de eius viribus dubitat: nisi sit suus, & in se verum sit testamentum valere: aliàs secus. & qui in omnem euentum futurum se hæredem cognoscit, interim hæreditatē decedens transmittit. Bartolus.

LXXXIIII. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum.

VEntre præterito, si filius qui fuit emancipatus, aut exter hæres institutus sit: quādiu rumpi testamētum potest, non defertur ex testamēto hæreditas. e Sed si vacuo* ventre mulier fuit, & incerto f eo filius in familia g retentus vita decessit: hęres fuisse intelligitur. h Emancipatus[verò,]aut exter, nō aliter possunt hæreditatem quærere, quàm si non esse prægnantem sciant. i Ergo si vētre pleno sit mulier: nonne iniquū erit interea defunctū filium, k hæredi suo relinquere nihil? l Et ideo decreto m † filio succurrendum est: quia siue frater ei nascatur, siue non nascatur, patri hæres futurus est. Eadēq; ratio facit, vt emancipato quoque subueniri debeat, n qui alterutro casu o rem omnimodo habiturus est.

Aditio facta metu, rescinditur. Bar.

LXXXV. IDEM libro trigesimo Quæstionum.

SI metus causa adeat aliquis hæreditatē: fiet, vt, quia inuitus hæres existat, detur abstinendi facultas. p

Impeditus adire propter iustam absentiam, si decedat interim, ius petendi restitutionem ad adeundum suo hæredi relinquit. Bartolus.

LXXXVI. IDEM libro sexto Responsorum.

*Fl. vacuo

†Decreto ap pellatio quā

significatio nem hic ha beat, pul chre Al ciat. lib. Par. 3. cap. 14. quo lo co respon sum hoc ele gāter inter pretatō est.

a *Ad hæreditatem.* contra infra, de reg. iur. l. quod ab initio. &. l. pe. Solu. hic ex benignitate illud dici non potest interesse, per se an per alium capiat: quia vtrobiq; idē est: vt infra, si quis aliquem

b *De parte.* de toto ad partem. sic. §. de admini. tut. l. si duo. in fi. & infra, pro derelicto. Ian partis. Accursius.

c *Sitotam.* scilicet hæreditatem: si non habes in textu.

d *Restituere.* non capaci. nam verbum tacite, vitium notat. Et not. quòd hic non est capax, & non datur: sed infra. l. proxi. in. iij. respon. est indignus, & cōfiscatur. & dic vt. C. de iis qui. vt indig. l. hæreditas. & infra, de iure fisc. l. iij. §. j. & ij. & arg. j. de verbo. signi. l. aliud. & dic quòd secus est si iure substitutionis deferatur hæreditas huic tacite rogato: vt supra, de vulga. substitu. l. ex facto. §. finali. contra. hic ergo nihil accrescit rogato de parte cohæredis repudiātis: quia nec ipse videtur institutus qui fidem accommodat: & hoc non prout dicit partem, sed prout totam.

e *Sitotam.* scilicet hæreditatem: si non habes in textu.

f *Incerto.* adhuc. id est, dum esset incertum hoc, vtrum venter esset vacuus, vel non.

g *In familia.* id est, in potestate. & sic mutat casum.

h *Intelligitur.* vt supra, eodem. l. cum quidam. §. siue.

i *Sciant.* id est opinentur: & sit verum quod opinantur: & communis est opinio. hęc enim tria sunt necessaria: vt supra, eodem. l. cum quidam. §. quid ergo. cum. l. sequenti.

k *Defunctum filium.* emancipatum. immò suum: vt discrepet à sequenti casu.

l *Relinquere nihil.* certe sic: relinquit ergo contra tabu. vel etiam secundum tabulas si venter etiam erit vacuus, & nollet differre: vt infra, de contra tabu. l. illud. §. fin. &. l. sequent. Sed contra supra, si mulier ven. no. l. j. §. sub prætextu. Solu. vt ibi. Item no. quòd hic transmittitur non adita hæreditas, seu bonorum possessio. sic infra, de Carb. edict. l. scriptus. Item ad Sillania. l. ij. §. eleganter. &. l. qui posthumos. Item. C. de iis qui ante aper. tabu. l. j. Item. C. eodem. l. cum antiquioribus. Item. C. de suis & legi. l. apud hostes. Item. C. de institu. & substitu. l. fin. Item infra, de bo. lib. l. si filius. §. finali. Item. C. de iure delibe. l. si infanti. Sed regulariter contra: vt. C. eodem. l. iij. &. l. quoniam. &. C. de cadu. tol. §. in nouissimo.

Hæreditas non adita quandoque transmittitur.

m *Decreto.* dando contra tabu. vt. d. l. illud. &. l. seq. sed & si non petiit, nihilominus transmittit, vt dixi. Accursius.

n *Debeat.* dando contra tabu.

o *Alterutro casu.* melius dixisset, vtroque: sed ideo hoc dixit, quia si nascēretur, tunc ab intestato. si non, tunc ex testamento: ergo ex alterutro. & facit supra, de vulga. substi. l. si filius. Acc.

Si metus.]CASVS. Ego habens multos creditores institui mihi hæredem Titium, & decessi: & postea creditores intulerunt metum Titio, & fecerunt eum adire per vim. certe debet habere Titius beneficium abitinendi. Viuianus.

p *Facultas.* per beneficium edicti quod metus causa: vt supra, quod me. cau. l. si mulier. §. si metu. & dic vt not. supra, eodem. l. vj. §. fina. contra. H.

Annonius.]CASVS. Quidam Bononiensis nomine Pannonius Anitus fuit missus in quandam prouinciam nomine Ciliciam causa reipublicæ Bononiæ: & cum ibi esset, Titius vicinus suus Bono. instituit eum hęredem. ipse autem Panno. decessit

BIU Cujas

in Cilicia existens antequam sciret se hæredem institutum: & ante diem præfinitum ad petendam. bo.poss. quod est centum dierum: vt infra, de suc. edi.l.j.§. quod dicimus.procur. tamen suus quem Bononiæ reliquerat, petierat bo.poss. nomine eius. venit hæres ipsius Pannonij. & habuit consilium cum sapientibus: & petiit ab eis vtrũ posset habere ratam petitionem bono. possess. quam fecit procu.Pannonij. & ipsi responderunt ei quòd nó,eo quòd nunquam transit ad hæredem bono. possessio nisi fuit petita à defuncto, vel rata habita per eum petitio quam pro eo fecit procura.suus: vt infra, de bono. possess.l.iij.§. acquirere.vnde ipse hęres Pannonij petiit in integrũ restitutionem nomine ipsius Pannonij, eo quòd fuit læsus Pánonius propter absentiam reipu. Bononiæ, vt dictum est. nũquid potest eam restitutioné impetrare? Et dicitur quòd non de stricto iure: quia sicut dictum est, Auitus decessit intra diem additionis siue petitiónis bono.poss.& sic nó habebat Pannonius tempore mortis suæ in integrum restitutionem, cum adhuc ipso iure bono.possess. petere poterat. si non poterat ipse Panno. petere in integrum restitutionem, ergo ad hæredem suum non transmittit petitionem ipsius restitutionis. Dicitur tamen hic in fine quòd de humanitate siue æquitate possit hæres Pannonij petere in integr. restitu. & sic imperator Pius constituit in quodam alio qui legationis causa pro ciuitate sua erat Romæ, & Romæ decessit, vt fecit Panno.in Cilicia. & idem constituit in quodam filio qui absens amiserat bono. possess. matris sibi delatam.nam constituit resti. in integr.eum habere, non habita distinctione stricti iuris prædicti.[*REI PERDVELLIONIS*]Quidam puta Titius instituit sibi hæredem filium suum, & decessit: & post mortem suam fuit accusatus de crimine perduellionis,id est, quòd aliquid molitus fuit contra imperatorem. filius autem certus erat quòd pater non commiserat dictum crimen. nunquid potest sibi quærere hære.patris? Et dicitur quòd sic.si autẽ non esset certus, non posset quærere: quia debet eam tunc fiscus habere. [*PRO HAERede.*] Titius ab intestato moriens fecit codicillos, & in eis petiit ab hærede suo vt manumitteret seruos matris suæ Titij quæ mater decesserat ab intestato. Item præcepit eidem suo hæredi vt sibi hæredi & parentibus suis extrueret monumentum in possessione dictæ suæ matris.nũquid propter prædicta videtur dictus Titius gessisse pro hærede in bonis matris? Et dicitur quòd sic.Viuianus.

*Flo.& filium

*locum, in exẽpl. Flo. impresso verbum ceu superuacuum præfigitur.

PAnnonius Auitus cum in Cilicia procuraret, hæres institutus, antè vita decesserat, quàm hæredẽ se institutum cognosceret. [a] Quia bonorũ possessionem [b] quã procurator eius petierat, hæredes Auiti ratã habere nõ potuerant: [c] ex persona defuncti restitutionem in integrum implorabant, [d] quæ stricto iure non competit, quia intra diẽ [e] additionis Auitus obiisset. [f] Diuum tamen Pium cõtra constituisse [g] Mæcianus libro Quæstionũ refert ĩ eo qui legationis causa Romæ [h] erat: & in filio * qui matris delatam possessionẽ [i] absens amiserat, sine respectu [k] eius distinctionis [l] restitutionem locum* habere. quod & hic [m] humanitatis gratia obtinendum est.

Eius qui est suspectus de crimine læsæ maiestatis, interim potest adiri hæreditas. Bartolus.

[¶] Rei [n] perduellionis [o] thæreditatem suspensa [p] cognitione filius emancipatus cui de patris innocentia liquet, potest quærere. [q]

Vltimã voluntatem cõdendo potest quis hæreditatem adire. Bartolus.

[¶] Pro hærede gessisse filiũ placet, qui moriens, cõperto [r] matrem [s] suam intestatò vita decessisse, codicillis [t] petit [u] ab hęrede suo vt maternorum bonorum seruum manumitteret, ac sibi [x] parentibusque suis [y] in possessione matris monumentum extrueret.

Ille actus qui in extraneo inducit additionem, in suo inducit immixtionem. Bar.

LXXXVII. IDEM libro decimo Responsorum.

EVm bonis [z] patris se miscere conuenit, [a] qui re-

Eius qui est suspectus de crimine læsæ maiestatis, interim potest adiri hæreditas. Bartolus.

[¶] Rei [n] perduellionis [o] thæreditatem suspensa [p] cognitione filius emancipatus cui de patris innocentia liquet, potest quærere. [q]

Vltimã voluntatem cõdendo potest quis hæreditatem adire. Bartolus.

[¶] Pro hærede gessisse filiũ placet, qui moriens, cõperto [r] matrem [s] suam intestatò vita decessisse, codicillis [t] petit [u] ab hęrede suo vt maternorum bonorum seruum manumitteret, ac sibi [x] parentibusque suis [y] in possessione matris monumentum extrueret.

Ille actus qui in extraneo inducit additionem, in suo inducit immixtionem. Bar.

LXXXVII. IDEM libro decimo Responsorum.

EVm bonis [z] patris se miscere conuenit, [a] qui re-

a *Cognosceret.* cum ergo tempus sit vtile, vt.C. qui admit. ad bono.possess.l.ij.qualiter ignoranti [a] incipit currere: vt supra, de iis qui not.infa.l.genero.& infra, de diuer. & temp.præscript.l.j. & supra, de calum.l.annus. & de ædili.edic.l.cum sex? Respon. vt not.C.de restit.mi.l.j.

a Quia sic in.l.cũ pater. §. surdo.j. de lega. 2. Bal. in.l. repudiatos.C. de fideicõ. Itẽ ignorãti an & quando currat terminus, Bal. in.l. quandiu.C. qui admit. ad bono.possess.

b *Bonorum possessionem.* secundum tabulas.

c *Non potuerant.* ideo quòd cum rata habetur, perinde est ac si nunc peteretur: sed nunc neque per defunctum neque per hæredem peti potest: quia à defuncto non fuit rata habita: vt supra, rem ra.habe.l.bonorum.&.l.si is cui.Azo.& infra, de bono.poss. l.iij.§.acquirere.Accursius.

d *Implorabant.* hæredes Auiti.sic ergo officio iudicis, nõ actionis iure: sicut & minor: vt supra, de mino.l.quòd si minor.§.fina.

e *Intra diem.* scilicet anni, si erat de liberis: vel centum dierum, si extraneus: vt instit.de bono. poss.§.liberis.& infra, de suc.edic. l.j.§.largius.impropríe ergo dicit, additionis: id est, petitionis bonorum possessionis. Accursius.

f *Obiisset.* & sic non habebat in integrum restitutionem, cum adhuc ipso iure eam bono. possess. petere posset. igitur ad hæredem ius petendi in integrum restitutionem non transmisit: & sic stricto iure hæres petere ex persona aui in integrum restitutionem non potest.hic petit de æquitate: quia aliter ad bonorũ possessionem petendam venire non potest, nec enim potuit auus ad hæredem bonorum possessionem transmittere. Azo. vt infra, de bono.possess.l.iij.§.acquirere. Accursius.

g *Constituisse.* dedit ergo restitutionem. & sic est contra. C. de restitu. minorũ.l.iij. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Pro solutione huius cõtrarij vide Barto. hic tamen hãc materiam late discutientem.

h *Roma erat.* & ibi decessit vt superior.

i *Possessionem.* bonorum, subaudi.

k *Sine respectu.* scribit enim sine &c.

l *Distinctionis.* decesserit ante exactos dies vel post.

m *Et hic.* id est, in casu Pannonij proposito.

n *Rei.* construe: filius emancipatus cui de patris innocentia liquet, potest quærere hæreditatem, subaudi, patris sui. & hoc dico suspensa cognitione perduellionis.

o *Rei perduellionis,* rei, id est, accusati, sic.C. de adul.l.v.&.l.quamuis. & infra, de Sillan.l. propter veneni.§.fina.

o *Perduellionis.* id est, lege Iulia maiestatis: vt infra, de verb. signifi.l.quos nos.

p *Suspensa.* id est, pendente principali causa, vel appellationis.

q *Potest quærere.* non dicit quòd possit alienare. Item nec quòd in accusatione non procedat. & sic non est contra. C. ad.l. Iul. maie.l.penul.& fin. erit ergo hic hæres interim: sed desinet secuta condemnatione etiam post mortem: vt instit. de hære. ab intesta.§.per contrarium.& infra, de leg.ij.l.cum filius.§.fi. Sed cõtra supra, eo.l. cum falsum. vbi dicit quòd de alieno facto non sumus certi: & sic non potest adire. Solu. hic est certus quoad opinionem. Azo. sed Hug. dicit debere liquere quoad veritatem: quia dicebatur quòd certa die & hora deliquerat, & certo loco. & hic filius sciebat non esse verum, quia secum, id est, cum parre alibi tunc fuerat filius. & facit.j. de dona.l.post contractum.& l. donationes.§.fi.& de solu.l.quòd si forte.§.quid ergo.& l.reo.

r *Comperto.* sic.C.eo.l.si auia. secus si ignorans: vt.C.eo.l. quoniam.& infra, de lega.j.l.seruum filij.§.si quis.

s *Matrem.* quondam. hæc enim citra ius & nomen hæredis non potest facere.& ideo est hæres: vt hic,& supra, eodem.l.pro hærede.§.penul.&.l.Iulianus.§.seruum.&.§.proponebatur.

t *Codicillis.* sui filij.

u *Petit.* scilicet filius.

x *Sibi.* scilicet filio.

y *Suis.* scilicet filiis.

EVm bonis.] *CASVS.* Titius abstinuit se ab hæreditate patris: & hæreditatem matris adiuit Titius: & possedit agrũ paternum tanquam maternum, scilicet credens eum esse maternum. nunquid propter hoc videtur amisisse abstinendi consilium quido habuit in bonis patris? Et dicitur quòd non. conueniens est enim eum demũ bonis paternis se videri immiscuisse, qui aliquid faciẽdo pro hærede gerere videretur, etiam si nõ esset in potestate patris. quod quidem nó reperitur in casu suprapositio. Sed pone quòd dictus Titius qui adiuit hæreditatem matris, vt dictum est, erat pupillus, & erat creditor matris, & ita propter additionem confusæ fuerunt actiones suę. & pone quòd ipse in integrum restitutus fuit ab omnibus hæreditariis. Certè debent ei restitui dictæ actiones confusæ. Viuianus.

z *Eum bonis.* demum, & omnem. Azo.

a *Conuenit.* id est, conueniens est intelligi se &c. q.d. suus hæres eo facto se immiscet quo extraneus pro hærede gereret. Et not. differentiam inter adire & immiscere: vt hic, & institu. de hære. quali. & diffe. §. extraneis. quandoque tamen ponitur vnum pro alio:

BIU Cujas

pro alio: vt infra, ad Tertyl. l. ij. §. si bonorum. &. C. de leg. hęred. l. si defuncti. Accursius.

a *Remoto.* id est, si remotum esset. Accursius.

b *Familiæ.* id est, patriæ potestatis.

c *Non videtur.* quia nec extraneus pro hærede gereret vel adiret: vt supra, eo. l. pro hærede. &. l. si seruum. §. pen. sic econtra. j. eo. l. gerit. in fi. &. §. eo. l. si extraneus. §. interdum. in aliquo tamē videtur differre suus ab extraneo, secundum quosdam: vt not. supra, eo. l. pro hærede. j &. ij. casu. l. Accursius.

d *Liberandos.* per in integ. rest. quia adierāt: vt supra, eodem. l. necessariis.

e *Confusas.* quas habebant contra hæreditatē vel econtra.

f *Oportet.* maiori autē qui ex causa quandoq; desinit habere hæreditatem, actiones restituuntur, nisi dolum adhibuit: vt infra, de iis qui. vt indig. l. hæredē. & ad Silla. l. propter. §. neptis. & supra, de hære. vel act. ven. l. ij.

Erit.] CASVS. GTiti[a] retinuit tāquam ex hereditate matris quandam domum pignori datam matri. certe pro hęrede gerere videtur in bonis maternis. & idem est si alienam rem nō pignoratam matri possedit vt hæreditariam: quia etiam ille gerere videtur pro hærede qui animo agnoscit possessionem licet nihil contingat hæreditarium, vt fuit in dictis duobus casibus proximè positis. Viuianus.

g *Datam.* defuncto ab aliquo suo debitore: & sic cœpit possidere ciuiliter & naturaliter: vt infra, de acqui. rerum do. l. per seruum. Accursius.

h *Qualisqualis.* sed nonne vera: vt infra, de actio. & obliga. l. qui à seruo? Respon. Io. non vera: vt infra, si quis test. li. l. j. §. seruo. & no. infra, de acquiren. poss. l. si de eo. §. j. Accursius.

i *Alienam.* etiam si in ea nullum ius habuit defunctus: vt & supra, eod. l. si quis extra. §. interdum. solus enim animus [a] sufficit qualitercunque declaretur: vt insti. de hære. quali. & diffe. §. fina. &. C. vnde legi. l. non hoc. & supra, de rei vin. l. si ager. &. C. eo. l. si sorori. &. l. si auia. & supra, eodem. l. pro hærede. in princip. & §. j. Sed contra, supra. eo. l. pro hærede. §. si quid tamen. Sol. vt ibi. Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd nomen hæredis ibi accipitur pro filio, & sic gessit ibi pro hærede, hoc est pro filio, non proprie vt hæres, secundum Bar. hic.

Si pupillus.] CASVS. Pupillus immiscuit se hæreditati patris: & creditoribus hæreditariis dedit fideiussores. postea per in integrum restitutionem abstinuit se à dicta hereditate, & ita liberatus fuit à dictis creditoribus. certe & fideiuss. prædictis succurrendum est. Viuianus.

k *Abstineat.* per in integr. resti. quia adiuerat cum tutore.

l *Conueniantur.* ab hæreditariis creditoribus quibus eos dedit. sic ff. de admini. tut. l. ij. & de procur. l. si minor. Sed contra. C. de fideiuss. mi. l. j. &. ij. Solu. hic creditoribus datur in alium regressus: ibi non: vt ibi no. Et eod. modo solue. §. de mino. l. in causæ. & de arb. l. si pupillus. vel vt ibi. Accursius.

Per curatorem.] CASVS hic in principio est facilis: quia dicit quòd hæreditas iure ciuili per procuratorem acquiri non potest. Secundo dicit: Filiusfamilias miles instituit sibi hæredem filium suum: & filius militis adiuit iussu aui sui. nunquid acquirit auo? Et dicitur quòd sic. & plana ratio est in litera. Viuianus.

ff. Infort.

moto [a] familiæ [b] vinculo, pro hærede gerere videretur. & ideo filius qui tanquam ex bonis matris cuius hæreditatē susceperit, agrum ad hæreditatem patris pertinentem, vt maternum ignorans possedit: abstinendi consiliū, quod in bonis patris tenuit, amisisse non videtur. [c]

Minore restituto restituūtur actiones confusæ. Bartolus.

B Pupillis, quos placuit oneribus hæreditariis esse liberandos, [d] confusas [e] actiones restitui oportet. [f]

Hæreditas animo aditur: licet nihil hæreditarium attingatur. Bartolus.

LXXXVIII. PAVLVS libro primo Quæstionum.

GErit pro hærede, qui animo adgnoscit successionem, licet nihil attingat hæreditarium. Vnde & si domum pignori datam, [g] sicut hæreditariam retinuit, cuius possessio qualisqualis [h] fuit in hæreditate: pro hærede gerere videtur. Idemq; est & si alienam [i] rem vt hæreditariam possedisset.

C *Restitutio pupilli prodest fideiussoribus eius. Bartolus.*

LXXXIX. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæstionum.

SI pupillus se hæreditate abstineat: [k] succurrēdum est [ei,] & fideiussoribus ab eo datis, si ex hæreditario contractu conueniantur. [l]

Hæreditas non potest adiri per procuratorem: & mutatione personæ desinit peculium esse castrense. Bartolus.

XC. PAVLVS libro duodecimo Responsorū respondit:

PEr curatorem [m] * hæreditatem adquiri non posse. Idem respondit: Si iussu aui nepos patris qui de castrēsi peculio testamentum fecit, hæreditatem adiisset: adquisisse [n] ei [o] ea de quibus pater testari potest: quia castrensia esse mutatione personæ desierint. [p]

Absentio facta mala fide non prodest: quod præsumitur si omnia bona patris emerit: vel per interpositam personam mercatus fuerit. h. d. secundum verum intellectū. & est notabilis lex. Bartolus.

XCI. IDEM libro quintodecimo Responsorum respondit

SI is, qui bonis paternis se abstinuit, per suppositam personam emptoris bona patris mercatus [q] probatur: perinde eum conueniri oportere à creditoribus, [r] atque si bonis paternis se immiscuisset.

Non valet aditio facta iussu patris à nepote qui est in potestate aui. Bartolus.

A m *Per curatorem.* aliàs incipit, Paulus. aliàs lex, per procuratorem. & dic generalem vel specialem. sed hoc fallit in procuratore generali Cæsaris: vt supra, de off. procu. Cæsa. l. j. §. fina. &. j. de iur. fis. l. aufertur. §. penul. Item secus in bono. possess. vt infra, de bono. possess. l. iij. §. adquirere. &. C. man. l. si maritus. & est ratio: quia bo. possess. non cōsistit in solo animo, vt hęreditatis aditio: vt instit. de hære. quali. & diffe. §. fin. statim enim quòd mando de adeūdo, iam adeo: & ita nihil remanet faciendum per procuratorem. Ité per meam voluntatem & animum debeo fieri hæres, non per alienā. *Vulg. pro curatorem* Item secus in Trebellia. restitutione eadem ratiōe: vt infra, ad Trebellianum. l. qui ita. §. primo. sed R. dixit q̄ per specialem tantum potest adiri hæreditas, & bonorum possess. peti. & hic vetet per generalem. argu. supra, de mino. l. illud. §. si talis. Sed arg. contra supra, de administra. tuto. l. si duo. sed certe cum bonorū possess. possit rata haberi, ab eo etiam qui nullum habet mandatū, petita: magis per habentē generale mandatum. Tertij etiam dicunt per generalē posse peti hæreditatem & bonorum possess. sed quod hic dicit, loquitur quādo procurator meus esset institut[o] nomine meo, quia per eū non fio hæres: ipse tamen tenetur mihi mandati si ad meum mandatum fuit institutus, & institutionem recepit: vt supra, de hære. institu. l. quidam. sed & si non rogaui, sed tantum fuit euidens voluntas testantis vt mihi quæreretur, mihi restituet: vt infra, de adqui. rerum dominio. l. liber homo. prima placet: vt nec per specialem, nec per generalem possim adire, nisi forte in casu quando suspendi voluntatem meam in eum eo modo quo dicitur supra, eodē. l. si quis mihi bona. §. sed si mandaui. &. l. si quis alicui. sed & sic dixit H. non posse fieri.

n *Adquisisse.* pleno iure olim: vt. §. eo. l. placet. hodie quoad vsumfructum: vt. C. de bon. quæ libe. l. pe. &. fina.

o *Ei.* scilicet auo. Accursius.

p *Desierint.* & facit. C. de inoffi. testa. l. fi. in fi.

Si is qui.] CASVS. Ego habens multos creditores institui mihi hæredem filium meum, & decessi: & filius meus prædictus se ab hæreditate mea abstinuit: & cum creditores mei possiderent bona hæreditaria per fraudem, supposuit dictus meus filius quendam qui emeret dicta bona, & sibi filio donaret. certe potest conueniri dictus filius à creditoribus ac si se immiscuisset bonis meis. Viuianus.

q *Mercatus.* ante absentionem. nam posterius delictum, vel factum non obligat hæreditati: vt. §. eo. l. si seruum. §. fina.

r *A creditoribus.* imò non: vt. C. de repu. hære. l. ij. Solu. hic omnia: ibi res certas. Vel verius, hic fraudulenter: ibi non. & sic soluitur aliud contrarium infra, titu. ij. l. fi. & facit ad. l. istam. §. quibus mod. pign. vel hypo. solu. l. sicut. §. superuacuum. &. C. de distrac. pign. l. & qui sub imagine. & supra, de aucto. tu. l. pupillus. §. sed & si per interpositam. &. C. quod metus cau. l. penul. & fi. & C. de natu. libe. l. iij. §. & quod de subeunda.

Filiusfamilias.] CASVS. Filius meus Titius duxit vxorem Seiam: & habuit ex ea filios: & ipsa postea intestata decessit: & filij sui adiuerunt hæreditatem eius mulieris iussu dicti mei filij eorum patris, & non meo. nunquid mihi adquirunt dictam hæreditatem? Et dicitur quòd non. Viuianus.

BIU Cujas

a *Sublatis.* id est, susceptis. sic. ſ. de pact. dota. l. si liberis.

b *Nihil actum esse.* iure veteri. nouo autem secus videtur: vt. C. de bon. quæ libe. l. fina. & l. penul. vel vt in auth. de hæredi. ab inteſta. col. ix. Azo. Nam per illa iura non quæritur iussus, vt videtur. & facit supra, ad Maced. l. filium. Item argu. supra, de negoget. l. q aliena. §. quâquâ. & C. de hære. act. l. ij. Sed argu. contra. j. de ma. vin. l. apud filiũ. Accursius.

XCII. IDEM libro septimodecimo Responsorum.

FIliusfamiliàs duxit vxorẽ. Ea filiis sublatis [a] inteſtata decesſit. filij iussu patris nõ aui adierunt hęreditatem. Quæro, an auo adquisita sit hæreditas? Paulus respõdit, secundum ea quę proponuntur, nihil actum esse. [b]

In mandante requiritur certitudo causæ. Bartolus.

XCIII. IDEM libro tertio Sententiarum.

PAter quotiens filio mãdat adire: certus esse debet an pro parte, an ex asse: & an ex institutione, an ex substitutione: & an testamento, an ab inteſtato filius suus hæres exiſtat [c].

Iussus potest fieri nutu & literis. Barto.

¶ Mutus pater vel dominus, [d] filio vel seruo hæredibus instituti, magis est vt si intellectu nõ careat, [e] nutu iubere possit adire hæreditatem, vt ei [f] iure eius [g] cõmodũ quęri possit. qđ facilè explicari possit scięti [h] literarũ [i]. ¶ Mutus [k] seruus iussu domini pro hęrede gerẽdo, obligat dominum hęreditati.

Non nocet nobis repudiatio facta de bonis viuentis. Bartolus.

XCIIII. HERMOGENIANVS lib. tertio iuris Epitomarũ.

QVi [l] superstitis [m] bona repudiat: [n] post mortẽ eius adire hæreditatẽ, itẽ bonorum possessionẽ petere nõ prohibẽ.

XCV. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

REcusari hæreditas non tantum verbis [o], sed etiã re [p] potest, & alio quouis [q] indicio voluntatis.

Error adeuntis in ætate propria nõ impedit aditionem. Bartolus.

XCVI. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarũ.

QVi se pupillum [r] falsò existimans, cum esset pubes, pro hærede gesſit: quominus hæres exiſtat, nihil error ei talis nocebit.

Qui adit ex posteriori testamento inualido per iuris errorem, videtur ex primo repudiare secundum Papinianum: sed Paulus contra. Barto.

XCVII. PAVLVS libro tertio Decretorum.

CLodius Clodianus facto prius testamento [s], postea eundem hæredem in alio testamento inutiliter facto instituerat. scriptus hęres cùm posteri [t] putaret valere, ex eo hæreditatẽ adire voluit: sed postea hoc inutile repertum est. Papinianus † putabat [t] repudiasse eum ex priore hæreditatem, ex posteriore autem nõ posse adire. Dicebam [u] non repudiare eum qui putaret posterius valere. Pronuntiauit [x] Clodianum inteſtatum [y] decesſisse,

Nutus interuenit, vbi voce non est opus.

c *Non careat.* pater vel dominus. si autem pater careret, habet locum quod dicitur. ſ. eo. l. cum hæres. in princip. si autem dominus, tunc habet locum quod dicitur supra. eo. tit. l. qui seruum. & C. de cu. fu. l. fi. §. talis. & arg. ſ. eo. l. si quis alicui. Item quidam referũt, careat, ad filium, vel ad seruum: quod non potest stare, cum de eis cœpit pluraliter loqui. Item facit supra, eod. l. Antistius. §. fina.

f *Vt ei.* patri, vel domino.

g *Eius.* scilicet hæreditatis.

h *Scientia.* quæ ei in loquendo non est.

i *Literarum.* scribendarum. Et not. vbi voce non est opus, nutus interuenit: vt. j. de reg. iur. l. vbi. & j. de act. & oblig. l. consensu. Item facit. ſ. eo. si per epistolam. Azo.

k *Mutus.* facit institu. de hære. quali. & diffe. §. fina. & supra, eod. l. mutum.

Qui superstitis.] CASVS in hac lege vsque ad. l. Clodius, est talis: Repudiaui hæreditatem Titij viuentis: & postea decesſit dictus Titius: & instituit me hæredem. nunquid possem adire hæreditatẽ eius de iure ciuili, vel bono. poſſ. petere de iure prætorio? Et dicitur quòd sic: quia repudiaui illud quod mihi non competebat. Et scias quòd recusatio hæreditatis potest fieri non tantum verbis, sed etiam re: puta abiiciendo à me res hęreditarias. Sed quid si ego qui gesſi pro hærede, existimabam me esse pupillum, cum essem pubes, & ita errabã in ætate mea? Certe nihilominus ero hæres. Viuianus.

l *Qui.* vt ecce si repudio hæreditatem Titij qui est viuus. nam post mortem potero effici hæres vel de iure ciuili, vel de iure prætorio.

m *Superstitis.* pro certo idem si dubitetur: vt supra, eo. l. is qui hęres. §. si quis. & C. de cap. l. nec nos. Sed contra. C. de bo. lib. l. fin.

A Solu. ibi tacite. nam expresse non posset: vt infra, de bon. liber. l. Paulus. §. patroni. Item contra infra, de do. l. quidam. §. fina. Solu. ibi delinquendo.

n *Repudiat.* idem si pactum faciat: vt. C. de inoffi. testa. l. si quãdo. C. de pact. l. pactum. & l. fina. & C. de colla. l. pactum. Idem si iuret: vt. C. de leg. & senatusconſ. l. non dubium. Et not. eundẽ ve nire cõtra vbi non tenet quod fit. sic infra, de op. leg. l. homine. & infra, ad Tertyl. l. filij. §. j. Item no. de pac. futuræ succesſionis. I. Item not. non posse repudiari quæ non possunt peti. sic infra, de pig. leg. ij. l. si ita scriptum. §. si sub conditione. & infra, de suc. edic. l. j. §. decretalis.

o *Recusari. Verbis.* solis, cum quibus præsumo talem voluntatem qualẽ verba declarant: vt infra, de supel. leg. l. Labeo. §. idem Tubero.

p *Re.* & verbis rem à se abdicãdo. sed etiam sine verbis talia potest ostendere per quæ apparet eum nolle: vt inſtit. de hære. quali. & dif. §. fina. nam nihil refert re vel verbis aliquid fiat. sic supra, de legi. & senatusconſul. de quibus. & infra, rem ra. ha. l. Paulus respon. Item facit. C. de condic. inde. l. indebitum. & infra, ad Trebel. l. restituta. Item facit supra, pro socio. l. iiij. j. respon.

q *Alio quouis.* aliàs, aliquouis: aliàs, alio quouis.

r *Qui se pupillum.* Nota qui putat se nihil agere, tamen tenet quod agit. facit supra, eo. l. sed & si de sua. Accursius.

Clodius.] CASVS. Quidã nomine Clodius fecit de iure testamentum: & instituit in eo sibi hæredẽ Titiũ: & postea fecit non de iure aliud testamentum: & instituit sibi eundem Titiũ: & decesſit Titius cũ putaret valere secundũ testamentũ: & ex eo adiuit. & postea nolebat ipse adire ex primo, cum nihil valeret aditio ex secundo. nunquid potest? Et pronũtiauit Papinianus decesſisse inteſtatũ Clodiũ, qui Titius adeũdo ex secũdo testamẽto videt repudiasse ex primo: & quia aditio nõ valuit ex secũdo. sed ipse malè dixit. nõ enĩ videt Titi repudiasse ex primo, cũ putaret secũdũ valere: & ideo poterit adhuc adire ex primo testamẽto. Vi.

s *Prius testamento.* solenni & vtili. Accursius.

t *Putabat.* sed male: vt. ſ. de inoffi. test. l. mater. sed pro eo erat supra, eo. l. filium emancipatum. sed ibi sciens testamentum valere accepit ab inteſtato: vt ibi no.

u *Dicebam.* & bene: vt. d. l. mater. & ſ. de peti. hęredi. l. legitimã. & j. de leg. iij. l. si iure testamento. & l. Lucius. §. Sępronię. & arg. ſ. titu. j. l. iij. arg. ſ. de dona. inter virum & vxo. l. quod autem. §. si vxor. & de leg. ij. qui fideicommiſſum. & l. Lucius. §. quisquis. & infra, de appel. l. Seio. Accursius.

x *Pronuntiauit.* iudex huius causæ. Accursius.

y *Inteſtatum.* ergo videtur iudicasse secundum Papi. vnde dico male pronuntiauit: quia per inutile non infirmatur vtile: vt inſti. quib. mo. testa. infir. §. ex eo. & C. de testa. l. hac consultiſsima. §. si quis. & d. l. qui fideicommiſſum. quæ sunt contra. Vel dic, quòd bene pronuntiauit: sed non quia non possit adiri: sed quòd scriptus hæres in priori testamento priusquam ex primo adiret, decesſerit secundum Ioan. & sic sunt. d. ll. contrariæ. & facit. j. de iis qui. vt

BIU Cujas

qui.vt indig.l.cum quidam.& de verb.oblig.l.si dari.

Quæ neptis.] CASVS. Titia habens filiam Seiam, & ex ea Seia neptem Sempronium: maritauit dictam neptem Sempronio:& centum nomine dotis eidem Sempronio spopondit:& quolibet mense dabat eidē Sempronio.x.nomine vsurarum dictorū centum promissorum pro dote pro satisfaciendo Sempronio de exhibitione siue alimentis quæ dabat de suo vxori suæ: quæ erat, vt dictū est, neptis dictæ Titiæ.decessit tēpore procedēte dicta Titia auia instituit sibi hæredibus filia sua Seia, & duob[a] aliis impuberib[a].post-ea Sempronius maritus neptis egit contra dictos tres hæredes auiæ ad centū prædicta sibi promissa per auiam: & quilibet eorum fuit ei condemnatus pro hæreditaria portione. & postea quilibet dictorū trium hæredū promisit eidem Sempronio soluere partē in qua erat ei condēnatus, cū eisdem vsuris quas Titia testatrix præstabat quolibet mense eidē Sempronio pro alimētis dictæ suæ neptis: postea dicti duo hæredes impuberes qui erant cohæredes dictæ Titiæ filiæ Titiæ testatricis, abstinuerunt se ab hæreditate Titiæ per beneficium in integrum restitutionis ab imperatore impetratum:& sic tota hæreditas cœpit pertinere ad dictam Seiam testatricis filiam.quæritur, vtrum dictus Sempronius maritus neptis dictæ Titiæ testatricis possit conuenire Seiam filiam testatricis pro partibus cohæredum qui abstinuerunt? Et respon. quòd sic.Item habebit Seia filia testatricis omnes hæreditarias actiones, & denegabuntur eis duobus cohæredibus qui se abstinuerunt. & hoc idem retulit Aristo in Decretis Frontianis in quodam alio casu simili supradicto.&.h.d.cum.l.seq.Viuianus.

Post abstentionem cohæredum, alius se implicans vniuersæ hæreditati vniuersis oneribus tenetur. Bartolus.

XCVIII. SCAEVOLA libro vicesimo sexto Digestorum.

QVæ neptis suæ nomine, quam ex Seia [a] habebat, Sempronio tot dotis nomine spoponderat[b], & pro vsuris in exhibitionem [c] certā summā præstabat: decessit relicta Seia filia, & aliis hæredib[a], cum quibus Sēpronius [d] iudicio [e] egit: condēnatiq; pro portionib[a] hereditariis singuli hęredes, inter quos & Seia [f], Sempronio cauerunt [g] summā qua quisq; condemnatus erat, eisdē vsuris [h] quæ ad exhibitionē à testatrice præstabātur. postea, excepta Seia filia, cæteri hæredes abstinuerunt [i] hæreditate beneficio principis:& tota hæreditas ad Seiam pertinere cœpit. Quæro, an in Seiam, quę sola hæres remansit, & omnia vt sola hæres egerat, pro eorum quoq; portionibus qui beneficio principali hæreditate abstinuerit, vtilis actio dari debeat? Respōdi, pro parte eorum qui

a *Seia.* filia. Accursius.

b *Spoponderat.* sed non soluerat.

c *In exhibitionem.* i. propter exhibitionē quā faciebat vir. sic. ff. de excep. do. l. fi. ff. respon. &. ff. de in rem ver. l. pe. & fi. Accur.

d *Sempronius.* maritus neptis.

e *Iudicio.* sub. in. & dic egit ex promissione dotis.

f *Seia.* scilicet condemnata.

g *Cauerunt.* id est, per cautionem promiserunt summam &c.

h *Vsuris.* id est, sub vsuris.

i *Abstinuerunt.* beneficio in integrū restitutionis: quia minores vel milites erāt: vt ff. de hær. qua. & dif. §. extraneis. &. §. sciēdū.

k *Maluisset.* nec enim compellebatur: vt. ff. eo. l. fi minor. & facit infra, de suc. edi. l. fi. &. ff. de mino. l. ait prætor. §. sed quod Papinianus. &. ff. l. proxi. &. ff. ad Trebel. l. j. Accursius.

l *Aristo. Abstinuerat.* per in integ. resti. cum iam adiisset, secundum Azo. certe idem & si non adierat, sed abstinuit: quod potest: vt. ff. eo. l. necessariis. Accursius.

m *Parata.* ad quod non cogebatur secundum primum casum: vt. ff. l. proxi. nota. vel ad quod cogebatur secundum alium: vt. ff. eo. l. qui ex duabus. §. qui semel.

QVEMADMODVM TESTAM. APERIAN. &c.

Gratia deliberationis & additionis hæreditatis de qua dictum est, opus est tabulas aperire: ideo de hoc dicit.

Mu. bus.] Primo ponit mentē edicti. Secundo rationem. Tertio incipit exponere. Secunda ibi, Ratio. Tertia ibi, Si quis. Bar. CASVS. Titius fecit testamētū: & instituit sibi hæredem Seium, & mihi legatū reliquit, & decessit. nunc volo petere ab hærede legatum. vnde peto ab eo coram iudice vt permittat mihi inspicere & legere, vel etiam describere tabulas testamenti: quia per testamentum volo probare mihi relictum legatum: & dixi iudici: Domine, quæratis ab hærede si habet vel habere potest tabulas testamenti. & cum iudex interrogaret hęredē, hæres respondit, bene habeo: sed nō teneor ei facere copiam inspiciendi vel describēdi: probet aliter de legato suo si vult. modo quæritur, vtrum hæres ad prædicta teneatur? Et dicitur quòd sic: & non solum mihi legatario tenetur ad prædicta, sed etiam procuratori meo. Et est ratio quare tenetur mihi, qa non bene possum probare coram iudice de legato meo, nisi inspectis & cognitis verbis testamenti: nec etiam possum transigere super legato nisi verbis testamenti lectis & cognitis. Sed quid si vnus de testibus qui signauerunt testamentū, neget sigillum suum agnoscere, cum ostēditur ei testamentū sigillatum coram iudice? pertinet enim ad officiū iudicis facere venire coram se omnes testes qui signauerunt, antequam aperiat testamentum:& ostendet legatario ad scindum vtrū ipsi agnoscant eorū sigilla. Certe non ideo minus aperientur tabulæ: habentur tamen aliàs suspectæ. Item non mirum si mihi legatario debet facere iudex prædictam copiam. nam instrumentū tabularum testamenti non est tantum hæredis, sed etiam est vniuersorum quibus aliquid est in eo relictum. Item illud quod dictum est, habet locum non tantum in testamento iure perfecto, sed etiam in falso vel iniusto vel irrito. quamuis enim illa non dicantur testamenta proprie: tamen abusiue testamenta appellantur. Item habent locum prædicta siue sit mihi relictum legatum in codicillis, siue in epistola, siue in principalibus tabulis, siue in secundis. Quid si liquet eum viuere ex cuius tabulis prædicta peto? certe non debet mihi fieri copia. Et quod dixi in vno testaméto, habet locum in pluribus. diem tamen & consulem tabularum non debeo describere vel inspicere: possem enim falsum committere. Quid si hæres petat à iudice tempus ad exhibitionem testamenti mihi faciendam? certe habere debet secundum angustias seu prolixitatem loci in quo dicit esse testamentum. Item quid si neget se posse habere testamentum? certe tunc non habeo beneficium huius edicti: sed debeo agere contra eum interdicto de tabulis exhibendis. hæres autem potest ad exhibendū agere pro tabulis testamenti ab alio possessis, & etiam vindicare. &. h.d. vsque ad. l. cum ab initio. Viuianus.

n *Tabulas testamenti.* videtur ergo quòd ad solum testamentum in scriptis pertineat hoc edictum, sicut & interdictum de tabulis exhibendis: vt infra, de tabul. exhi. l. j. Item ad omnem scripturam quæ pertinet ad testamentum: vt infra. eo. l. ij. §. ad causam. & C. eo. l. iij. Sed quid prodest hæc descriptio & inspectio? Respō. prodest: quia sic est clausum, quòd nullus scit etiam de testibus quid ibi sit scriptum: vt. C. de testa. l. hac consultissima. in principio. Item immutatur sola incisione. argu. C. de testa. l. nostram. Item nunquid in nuncupatiuo scripto? an potest agi vt huius fiat copia? [a] Videtur quòd sit vtile, sicut & interdictum de tabulis. nam & datur secundum nuncupationem: vt. C. de secund. tabu. l. ij. & edictum diui Hadriani vtile: vt. C. de edic. diui Hadri. tol. l. fina. Item & in aliis instrumentis hæreditariis hoc fit: vt infra, ad leg. Fal. l. penul. §. fina. & pe. Item supra, de eden. l. j. §. ij. & iij. Accursius.

o *Describere.* & legere: vt. ff. eo. l. ij. §. inspectio.

† *Hic titul⁹ videtur per tinuisse ad legem de vicesima, vt Paulus lib. 4. Sententiarū tit. 6. De qua in vita Marci per Capit.*

a *Quæ sit quandoque officio iudicis. in Spe. ti. de offic. omnium iu. di. §. 1. ver. sic. item im probatur quandoq;. & quādoq; vt hic per edictum de tabulis exhibendis. Barto. in. l. fi. ff. de tabulis exhiben.*

Quod.

BIU Cujas

a *Quod.* id est, quòd fiat copia describendi & inspiciendi.

b *Alieno nomine.* vt tamen de calumnia iuretur: vt. C. eo. l. iij. & procurator debet iurare de calumnia: vt & infra, de dam. infec. l. qui bona. §. qui in alieno. nec enim hoc omnimodam formam iudicij habet: vt dico in bo. poss. vel dicas quòd ipse dominus non procurator iurat: vt. C. de iura. calũ. l. ij. §. sin autem.

ciendi, describẽdíque potestatem facturum se prætor pollicetur. quod[a] vel suo, vel alieno nomine[b] desiderãti tribuere eum manifestũ est. Ratio autẽ huius edicti manifesta est. Neq; enim sine iudice transigi, neque apud iudicẽ exquiri veritas de his cõtrouersiis quę ex testamẽto proficiscerentur, aliter potest, quàm inspectis cognitísque verbis[c] testamenti.

Vnus ex testibus necessariis adscriptis in testamento contradicens, fidem testamenti facit vacillare. Bartolus.

¶ Si quis[d] neget[e] sigillũ suum agnoscere: non ideo quidẽ minus aperiũtur tabulæ, sed aliàs suspectæ fiunt[f].

II. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

TAbularum testamenti instrumentũ[g] non est vnius hominis[h] ſ, hoc est hęredis, sed vniuersorum quibus quid illic adscriptũ est[i]: quin potius publicum[k] est instrumentum.

Omnis scriptura quæ prima facie continet vltimam voluntatem, pertinet ad hoc edictum. Bartolus.

¶ Testamentũ autem proprie illud dicitur, quod iure perfectum est. sed abusiuè testamenta ea quoque appellamus, quæ falsa sunt, vel iniusta, vel irrita, vel rupta. Itémq; imperfecta[l] solemus testamẽta dicere. Ad causam[m] autẽ testamenti pertinere videtur id quodcumque quasi ad testamentum factum

Vnus ergo testis auditur. & est simile in. c. 3. cũ glo. super verbo clerici. extra de procura.

Vox vnius suspitionem inducit.

sit, in quacumque materia fuerit scriptum, quod contineat supremam volũtatem. Et tam principales quàm secundæ tabulæ edicto continentur. ¶ Si plura[n] sint testamẽta, quæ quis exhiberi desideret: vniuersorum ei facultas facienda est.

Si dubitatur de vita testatoris, testamentum non aperiatur, nisi causa cognita. Bartolus.

B ¶ Si dubitetur vtrùm viuat, an decesserit is, cuius quis quod ad causam testamenti pertinet, inspici, describíque postulat: dicendum est prætorem causa cognita statuere id debere, vt si liquuerit[o] * eum viuere[t], nõ permittat inspici tabulas[p], vel * etiã vt ipsam scripturam[q] quis inspiciat & sigillet[r], & quod aliud[s] ex tabulis velit spectare. Inspectio[t] tabularũ etiã lectionem earum indicat.

Inspectio & descriptio tabularum fit sine die & consule. Bartolus.

¶ Diem autem & consulem tabularum nõ patitur prętor de- C scribi vel inspici, idcirco, ne quid falsi fiat. Námque etiã inspectio[u] materiam falsò fabricando instruere potest.

Ex causa datur terminus ad exhibendum tabulas. Bartolus.

¶ Vtrùm autem incontinenti potestatem inspiciendi vel describendi prębebit: * an desideranti tempus dabit ad exhibitionem? Et magis est, vt dari debeat[x] secundũ locorum an-

A mo. test. infr. §. ex eo. sed quoad hoc, edictum obtinet quod hic, non vt rumpat primum.

m *Ad causam.* continebatur in edicto quod nõ habemus, quòd omnis scriptura pertinens ad causam testamenti posset peti: vt & C. e. l. pe. quod hic exponitur. in illo autẽ de tabu. exhi. cõstat hoc dici: vt. ĭ. de tabu. exhi. l. j. in prin. siue ergo sit testamẽtum, siue codicilli, pertinent: vt hic, & C. e. l. fi. sic ergo accipitur causa testamenti, id est, testatio mentis. sic ergo large omnis talis scriptura est testamẽtũ: vt insti. de testa. in prin. & facit. ĭ. de verb. signifi. l. verbum pertinere. & de tab. exhib. l. j. §. hoc interdictum. & ĭ. e. l. sicut.

n *Si plura.* id est, in pluribus chartis: puta in vna Titius, in alia Seius scripti sunt: & simul signata: & sic est vnum: vt. ĭ. de secun. tab. l. j. §. si quis in duobus. & ĭ. de tab. exhi. l. iij. §. j. Vel dic, plura integra & simul signata: vt. s̆. de test. l. vnum. & infra, eo. l. si in duob⁹. Vel tertio quòd etiam prius vnum, postea aliud: & sic primum ruptum: tamen pertinet ad hoc edictum: vt supra, proxi. §.

o *Liquerit.* id est, liquido apparuerit. quadrisyllabum. Sed non ne quilibet præsumitur viuere, etiam vsque ad c. annos, nisi probetur mortuus: vt. C. de sacrosan. eccle. l. fin. sed hic probatur viuere? Sed respon, quòd probatum erat eum mortuum: quod sufficit semiplene probari per vnum testem, vel aliam præsumptionem, vt habeat locũ hoc edictũ.

p *Tabulas.* in totum

q *Scripturam.* pro parte.

r *Et sigillet.* scilicet inspectam. Accursius.

s *Et quod aliud.* aliàs, & quod aliud: & aliàs, & quid. & expone pro quod. q. d. & sigillet, id est, sigillaturum se dicat id aliud quod vult inspicere: puta aliqua signa quæ consueuerunt apponi chartis: vt in auth. de fide instru. §. oportet. colla. vj. si ergo esset mortuus, hoc permitteretur licet ibi nihil sit relictum, vt hic innuit & no. supra, in principio huius. l. Accursius.

t *Inspectio.* & hoc verbũ erat in edicto quod hic exponit, id est, ex quo permittitur inspectio à remotis, & lectio de proximo permittitur: quia cum quid cõceditur, & id quod ex eo sequitur, arg. supra, de iurisdi. om. iu. l. ij. & ecõtra cum quid prohibetur. C. de leg. & senatusco. l. non dubium. Accursius.

u *Nam inspectio.* nedũ descriptio & lectio. nam viso eo die posset probari quòd testator eo die fuisset alibi: vt supra, de edẽ. j. §. editiones. &. §. diem. & ideo non fit: vt hic, &. C. eo. l. iij. in fi. Sed contra. s̆. de eden. l. prętor. vbi rationes cum die & consule edũtur, quæ sunt communes, vt & testamentum: & communium scripturarum fit editio cum die & consule. Sed ibi me mandante, hic nõ: vt. s̆. de edẽ. l. siquis ex. §. ex hoc. Item hic maior timor falsitatis: vt. C. de fideicom. l. fi. Item not. quòd tollitur via malitiis. C. de indic. vidu. tol. l. ij. Accursius.

x *Dari debeat.* sic. s̆. de eden. l. prætor. §. fin. &. l. seq. & ad exhi. l. sed si hæreditas. §. j. & instit. de offic. iudi. §. quòd si neget. &. ĭ. de tabu. exhi. l. j. §. j. & arg. s̆. de interrog. act. l. qui interrogatur.

a *Verbis testamenti.* & ideo æquum fuit vt desiderium volentis aperiri testamentum reciperetur. Azo. ad quod supra, de transac. l. de his. Item iuramentum hoc prætextu retractatur: vt. C. de reb. cre l. fi. & sententia de æquitate, licet non de rigore: vt infra, de except. rei iu. l. si mater in prin. Item facit supra, de interrog. act. l. de ætate. §. si ex causa.

d *Si quis.* ex testibus.

e *Neget.* cum aperitur testamentũ, & conuocantur testes vt sua sigilla recognoscãt: vt infra, eo. l. cum ab initio. &. l. seq. & vn⁹ negat, id est, dicit ibi nõ esse suum: vel, id est reprobat. aliàs aliter ponitur, negat: vt. C. de peti. hæredi. l. si putas. Quid autem si dubitat? dicam idem, & hoc si non est suum sigillum. aliàs præsumitur pro sigillo: vt. ĭ. rem ra. ha. l. nec satisdatio. & in auth. de fi. instr. col. vj. §. si vero moriantur.

f *Suspectæ fiunt.* ergo vox vni⁹ inducit suspitionẽ. sic. ĭ. de do. præle. l. Theopompus. Sed Io. dicit hoc speciale: quia maior solennitas exigitur hic quàm alibi. Item argu. contra. ĭ. de quæstio. l. maritus. plenam autẽ probationem nõ inducit: vt. C. de testi. l. iurisiurandi. Item quid si præter hoc sint alia sufficientia sigilla? Respon. sufficit, arg. C. si ex fal. instru. l. iij. Accursius.

g *Tabularum. Instrumentum.* No. testamentum vocari instrumentum, & publicum: vt statim dicam: & bene: quia generalis est appellatio instrumenti: vt. s̆. de fide instru. l. j. Accur.

h *Vnius hominis.* subaudi, tantum.

i *Adscriptum est.* vt & infra, de tab. exhi. l. iij. §. solent. & dic q⁹ est vniuersorum vtilitate, non proprietate: sed hæredis tantum proprietate: vt infra, l. proxi.

k *Publicum.* auctoritate, vt ei credatur, cum sint ibi septem sigilla: etiam si non viuant testes. quod non placet: nisi sit per manum publicam scriptum. Vel publicum, id est, ad publicam vtilitatem pertinens: vt. ĭ. eo. l. vel negare. & facit. s̆. de eden. l. prætor. §. huius. an autem ille cui est nihil legatum, possit agere, vt sic sciat an sit sibi relictum? videtur quòd non: vt in prin. huius. l. &. ĭ. de tab. exhi. l. iij. §. solent. Sed dicas cõtra: vt hic, &. s̆. l. j. in prin. &. §. ratio. &. ĭ. eo. §. si dubitetur. & no. C. da tabu. exhi. l. j.

l *Imperfecta.* hoc quoad hoc vt edictum habeat locum: vt hic, & interdictum de tabu. exhi. vt infra, de tab. exhi. l. iij. §. hoc interdictum. Sed contra. j. ad. l. Cor. de fal. l. si quis legatum. Sol. pro falso & non perfecto testamento nec hoc edictum nec illud interdictum de tabu. exhi. locum habet: vt ibi. sed pro falso perfecto, vel pro vero & imperfecto vtrũque datur: vt hic. vel dic vt ibi no. in. §. hoc interdictum. Item facit infra, de verbo. signifi. l. Paulus. & pro emptore. l. iij. §. separata. Sed ar. contra instit. quib.

BIU Cujas

Prolixitatẽ.

gustias seu prolixitates[a].

Hoc edictum competit confitenti contrà negantem interdictum, & hæredi vindicatio competit. hoc dicit cum. l. seq. Bart.

PSiquis non negans apud se tabulas esse, non patiatur inspici & describi: omnimodo ad hoc cõpelletur[b]. Si tamen neget[c] penes se tabulas esse: dicendum est ad interdictum remitti, quod est de tabulis exhibendis.

III. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

IPsi tamen hæredi [&] vindicatio[d] tabularum, sicut cæterarum hæreditariarum rerum competit: & ob id[e] ad exhibẽdum quoque agere potest.

In his. ll. tractatur quale debet esse officium iudicis in aperiendo tabulas postquã liquet quòd aperiri debent. Barto.

IIII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

CVm ab initio aperiendæ sint tabulæ: prętoris id officium est, vt cogat[f] signatores conuenire, & sigilla sua recognoscere[g]:

V. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

VEl negare se signasse. publicè enĩ expedit suprema hominũ iudicia exitũ habere.

VI. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SEd si maior[h] pars signatorum fuerit inuenta: poterit ipsis interuenientibus resignari testamentum, & recitari.

VII. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

SEd si quis ex signatoribus aberit[i], mitti debẽt tabulæ testamenti vbi ipse sit, vti adgnoscat. nam reuocati eum adgnoscẽdi causa, onerosum est: quippe sæpe cũ magna captione à rebus nostris reuocamur: & sit iniquũ, damnosum[k] †cuiquam* esse officium suum. Nec ad rem pertinet, vnus absit, an omnes. Et si fortè omnibus absentibus causa aliqua[l] aperire tabulas vrgeat, debet procõsul curare vt interueniẽtibus optimę opinionis viris aperiãtur[m]: & post descriptum & recognitum factum, ab hisdem quibus interuenientibus apertæ sunt, obsignentur[n]: tunc deinde eò mittantur, vbi ipsi signatores sint, ad inspiciẽda sigilla sua[o].

Tabulæ pupillares nõ aperiuntur viuo pupillo, nisi ex causa. h. d. cum. l. seq. Barto.

VIII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

PVpillares tabulas, etiam si non fuerit suprascriptũ* ne aperirẽtur: attamen si seorsum eas signatas testator reliquerit, prętor eas aperiri, nisi causa cognita[p], non patietur.

IX. PAVLVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

SI mulier ventris nomine in possessione[q] sit: aperiendæ sunt secundæ tabulæ, vt sciatur cui demandata sit curatio[r].

a *Prolixitates.* ad hoc. C. de dila. l. j. &. ſ. de feriis. l. oratione.

b *Compelletur.* per hoc edictum.

c *Si tamen neget.* vel non tenet, sed causam quare nõ exhibeat, prætendat: vt infra, de tabu. exhi. l. j. §. j.

d *IPsi tamen hæredi & vindicatio.* hoc post aditam hæreditatem.

e *Et ob id.* ſ. quia datur vindicatio, datur ad exhibendum: quod est speciale in chartis: vt ita demum detur ad exhibendum, si & meæ sint chartæ: vt hic, &. ſ. ad exhib. l. iij. §. j. aliàs sufficit qualitercumq; interfit exhiberi: vt. ſ. ad exhiben. l. j. &. l. iij. §. est autẽ. cum sequentibus. §. §. & in ea. l. §. si quis extra hæredẽ. An autem hoc edictũ detur heredi? Respon. sic: vt. ſ. eo. l. ij. in princ. & C. eo. l. ij. &. iij. Ac.

Vm ab initio. CASVS. Dictum est à princ. tit. vsque huc, qualiter hæres tenetur mihi legatario facere copiam corã iudice inspiciendi & legendi & describendi tabulas testamẽti in quo mihi relictum est legatum. nũc vult dicere de vno qđ debet facere iudex antequam faciat mihi dictam copiam. nam ante debet cogere testes qui suis sigillis signauerunt testamentũ, venire coram se, & sigilla sua quæ apposuerũt testamento, recognoscere, aut negare se signasse. Sed quid si aliqui ex dictis testib. vel etiã omnes sunt absentes? Certe mittere debet iudex testamentum ad eos vt agnoscant sigilla eorum: & postea debet aperire testamentum, & recitare & facere mihi copiam prædictam. non autem debet iudex dictos testes absentes facere venire ad se: quia hoc sæpe euenit cum magna captione testiũ qui aberant causa expediendi negotia eorum. est enim iniquũ quòd dictum officium testium sit eis damnosum. Sed quid si aliqua iusta causa subsit propter quam non potest iudicari apertura tabularum donec tabulæ mittantur ad dictos testes absentes, & reportentur ad iudicem? Certe tunc iudex debet curare vt aperiantur tabulæ interuenientibus viris optimæ opinionis: & debet mihi vel legatario fieri copia describendi verba testamenti, & recognoscendi verba legati. & hoc facto debent obsignari tabulæ testamenti ab illis viris optimæ opinionis, quibus interuenientibus (vt dictum est) sunt apertæ. & postea debent mitti dictæ tabulæ ad illum locum vbi sunt dicti testes absentes, vt ipsi recognoscant sigilla eorum. & hoc vult dicere vsque ad legem, pupillares. Viuianus.

f *Cogat.* captis pignoribus: vt arg. insti. de satisda. tuto. §. pe. vel pœnali iudicio, vt. ſ. si quis ius di. non ob. l. j. Et no. testes cogi ad testificandum: vt infra, de tabu. exhi. l. locum. §. exhibere. &. C. de testib. l. si quãdo. Item dicas eos cogi si præsentes sint. aliàs non: vt infra, eo. l. sed si quis. Accursius.

g *Recognoscere.* iurando dicere verum sint sua vel non: & an sit testamentum illius: vt hic, &. j. l. proxi. nec enim aliter creditur testibus: vt. C. de testi. l. iurisiurandi.

h *Sed si maior.* non est attendendũ de maiori parte: quia idem esset & si nulli inuenirentur: vt. C. e. l. ij. &. j. l. proxi.

i *Sed si quis ex signatoribus aberit.* in alterius territorio. alioquin inuiti venirent: vt. ſ. eo. l. cum ab initio. &. C. de testi. l. si quando. in prin. & de fide instru. l. iudices. Vel refert inter hãc cognitionẽ & testimonia. Azo. quia etiã in eodẽ territorio cõstituti non coguntur venire: cum etiã suæ domi possit ostendi eis: sed testificatio fit corã iudice causę. in casu tamen vbicũque sint, coguntur venire. ſ. si cõsuetudo sit: vt. ſ. de testi. l. iij. §. fi. Accur.

k *Damnosum.* sic. j. de fur. l. si seruus communis. §. quod vero. &. j. de cura. bo. dari. l. ij. §. quęritur, &. C. de testi. l. si quando. §. sed cum. &. ſ. quibus ex cau. ma. l. videlicet. &. C. de excusa. tut. l. apparitores. Sed hęc iniquitas quãdoque toleratur & statuitur: vt. j. de iis qui. vt indi. l. post legatum. §. his vero.

†*Cõcor. ſi nè dilecto.*

l *Aliqua causa.* puta moriebatur hæres. vnde nisi adiret, nõ transmittebat ad hæredes: sed nec adire poterat ante aperturam tab. vt C. de cadu. tollen. l. j. §. cũ igitur. &. j. eo. l. si in duobus. ij. respon. vel dabis exemplum. j. eo. l. si mulier. Accursius.

cum glo. super verbo, sustinere. permittebat prin. extra de rennn.

**Flo. cuiq;*

m *Aperiantur.* scilicet tabulæ.

n *Obsignentur.* id est, resigillentur, id est, iterum sigillentur: vt. C. eo. l. ij. sic. ſ. depositi. l. j. §. si pecuniam. Item not. hac. l. testem habere officium, & quidem publicum: quod sane intellige.

Testis officium publicum habet.

**Flo. Super scriptum*

o *Sua.* & ibi etiã domi suę iurent: iudex tamen mittet aliquem de suis ministris ad recipiendum iuramentum: vt. C. de episc. & cle. auth. sed iudex. vel cõmittet iudici illius terræ: vt in auth. de testi. §. & quoniam. coll. vj. quo facto vna cum testamento sigillato remittentur dicta testium scripta ad iudicem illum ordinarium coram quo petebatur aperiri, & aperietur, & decreto iudicis authenticabitur: & extunc habet vim publicæ scripturæ: quod prius nõ erat: vt C. de testa. l. publicati. Accursius.

PVpillares.] CASVS. Titius fecit testamentum: & instituit sibi hæredem filium suum impuberem: & postea fecit pupillares tabulas, id est, pupillariter substituit eidem suo filio: & dictas tabulas pupillares signauit seorsum à testamento suo: ita quòd testamentum suum erat in vna charta, & pupillare in alia. certe siue testator subscripsit dictis pupillaribus tabulis quòd non aperiantur, siue non, non debet pati prætor eas aperiri nisi causa cognita: vt quia dico mihi relictum esse legatum in eis tabulis pupillaribus: vel quia mulier ventris nomine in pos. bo. testatoris sit, scilicet vt sciatur cui demandauit testator curationem ventris. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

p *Causa cognita.* puta pupillo mortuo. ad quod. C. eo. l. iij. & instit. de pupil. substit. §. sinautem. vel dic vt. j. l. proxi. in princ.

q *SI mulier ventris nomine in possessione.* missa per prętorem, quia prægnans inuenitur post mortem viri: vt infra, de ventre in pos. mit. l. j. in princ.

r *Curatio.* scilicet ventris. nam curator non tutor datur ventri à magistratu: vt. ſ. de tuto. & cu. da. ab his. l. ventri. nec tamen hic tenet datio à testatore: sed debet per iudicem confirmari: vt. ſ. de confir. tuto. l. j. at pupillo qui est in ventre, potest à testatore tutor dari: vt insti. de tu. §. pe.

SI in duobus.] CASVS. In duobus exẽplariis authenticis fecit testamentũ Titius. legatarius petit testamentum aperiri. certe sufficit

sufficit alterum esse apertum: & non est vis à quo apertum sit siue sui natura, siue alio modo: quia semper videtur apertũ. Sed quid si tabulæ testamenti sunt exustæ vel suppressę vel occultatæ, & ita non cóparent? Certe debent legata solui legatariis si alio modo probent sibi relicta. Item scias ꝙ non solum testamentũ aperiri potest legatari[9] petere, sed etiam codicillos & secũdas tabulas: quia pars sunt testaméti. quod autem dixi in duobus exéplariis authenticis, non habet locum si vnum exemplarium est authenticum, & aliud exéplum: quia aperto exemplo nó videtur apertum authenticum. &.h.d.vsque ad fin.tit. Viuianus.

a *Si in duobus exẽplariis.* hoc fieri potest, & vtrũq; est authenticũ: vt inst.de testa.§.pe. & infra, de secun. tab.l.j.§.si quis in duob[9].&.ſ. de testa.l. vnũ. secus si alterum est exemplum: vt.j.eo.l.fin.

b *Alterutro.* id est, altero. sic.j.de leg.j.l.si ex toto.§.j.in fi.

c *A quo aperiãtur.* vt &.j.de secun.tab.l.j.§. si rosæ.&.ſ.de iniusto testa.l.fi.&.ſ.de iis quę in testa. delen.l.j.§.sed consulto.&.C.eo.l.nostrã.&.j.de verb. obli. l.cũ seruus.&.C.de códit.& demon.l.ij.& de leg.iij. l.fideicómissa. §.si cui.& de aqua quoti. l.j.§.quæsitum.

d *Debeat.* vt agãt: licet ignoretur quid cótineatur in testaméto: in ꝓcessu tamẽ probabitur, vt sequatur condemnatio: vt ar.ſ.depoſi.l.j.§.si quis argento.

e *Occultæ.* & hic habentur ac si non sint, vel ac si apertæ sint, cum non appareant. Accursius.

f *Sicut codicilli.* vt possint peti aperiri: vt.C.e.l.fi. & facit.j.de codicil.l.quidam. Accursius.

g *Secundæ tabulæ.* vt scilicet possint peti aperiri: nisi fuerint seorsum positæ: vt supra, eo.l.pupillares. & facit institu. de pupil. substitu.§.liberis.

h *Si quis fecerit. Exemplo.* modo respondet.

i *Apertum est.* facit infra, de secun. tabu. l.j.§.sed si vnum. & infra, de fide instru. l.ij.& in auth. vt spon. lar.§.ij.&.C.de eden. l.procurator. &.ſ.familiæ erciſc. l.Papinianus. §.j. &.C.de verbo.sign.l.sancimus.

SI QVIS OMISSA CAVSA testamenti, ab intestato, &c.

Quia instituti omittunt adire ex institutione propter euitanda onera legatorum, & accipiũt ab intestato: ideo de hoc dicit. Et not. quòd propter tria introducitur hoc edictum. Primo propter eum qui omittit ex testamento: & ipse idem tenet ab intestato: vt infra.l.1.in princ. Secundo, vt legitimus habeat: & similiter in fraudem: vt infra.l.1.§.fi. Tertio vt vadat ad substitutum: vt infra, eo.l.3.

Prætor.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem filium suum Seium: & multa legata reliquit quibusdam, & decessit. filius repudiauit hæreditatem ex testaméto patris, vt non teneretur aliquid dare legatariis: & cœpit eam possidere ab intestato. nũquid debet teneri nihilominus legatariis? Et dicitur quòd sic: & nõ solum habet locum hoc edictũ si ego qui possum succedere ab intestato, sim institutus, & omitto ex testamento, & possideo ab intestato: sed etiam si filius meus vel seruus sunt instituti: & ego cũ potui eos iubere adire, nolui id facere: & possideo ab intestato. Sed etiam si iussi eis vt adirent, & ipsi non obtemperauerunt mihi: non excusor propter hoc: quia potui eos cõpellere. Sed quid si seruus meus institutus ab aliquo, non certiorauit me de hoc, & ego possideo ab intestato hæreditatem illius qui dictum seruũ instituit? certe nõ incido in edictũ. secus autem si fingerem me ignorare dictum seruum esse institutũ: quia tunc bene incido. Item quid si testator cui poteram ab intestato succedere, instituit me hæredem sub cõditione si nauis ex Asia venerit vsque ad annum: & si nó venerit, substituit meipsum mihi pure: & postea venit nauis, & ego omisi ex institutione adire, vt adeam ex substitutione? nunquid incido in edictũ? Et dicitur quòd non. Item quid si sum institutus sub cõditione potestatiua, & eam nolui adimplere, & ab intestato possideo hæreditatem? certe in hoc edictum incido. sed & si ego qui omisi ex testamento, nõ possideo hęreditaté iure legitimo, sed alio modo puta qa si prędo fingens aliqué titu. mihi ab intestato possessionis, idem erit dicendũ, scilicet vt tenear legatariis soluere legata: ipsi tamen legatarij debent mihi in eo casu cauere ꝙ reddent mihi legata si mihi euicta fuerit hæreditas. secus autem si ego omittens ex testamento, ex alia iusta causa possideam hæreditaté: quia tũc nõ teneor hoc edicto, puta si eã possideo missus in poss. à iudice gratia seruãdorũ fideicõmissorũ mihi à testatore relictorũ, vel gratia crediti mei seruandi. [*ET SI NON POSSIDEAT.*] Institui mihi hæredem Seium, qui sine institutione poterat mihi succedere ab intestato, & ab eo multa legata & fideicómissa dedi quibusdã, & decessi. ipse autem Seius omisit ex testamento in fraudé prædictorũ: & dolo fecit quo minus possideat ab intestato: & trãstulit ad alium possessioné per fraudé. nunquid tenetur prędictis ac si adiuisset hęreditaté ab intestato? Et dicitur ꝙ sic. & idem est si nó habuit poss. ab intestato, & dolo eam dimisit, siue ab initio malitiosè fecit vt nó possideret. Sed pone ꝙ dictus Seius à me institutus omisit ex testaméto per fraudé, vt dictũ est, ad hoc vt ad alium legitimũ vel ad sibi substitutũ perueniat: nũquid tenetur legatariis? Et dicitur ꝙ sic. Item nũquid legatarij poterunt cóuenire dictũ legitimũ vel substitutũ ad quem peruenit hæreditas dolo instituti? Et dicitur ꝙ sic. Sed quos conueniét prius? vtrũ institutũ qui omisit? an legitimũ? vel substituti qui possidet hęreditaté? Et distinguitur vtrũ institut[9] accepit pretiũ à legitimo vel substituto vt omitteret, an gratis omisit. Primo casu debet prius cóueniri institut[9] & legitimus, vel substitutus in subsidiũ. Secũdo casu debet prius cõueniri institutus. Sed quid si etiã substitutus cui dimissa est hæreditas per institutũ, omittat ex substitutione, & possideat ab intestato, quia & legitimus erat defuncto dictus substitutus? Certe poterũt legatarij cóuenire institutum & substitutũ. & si sit inter legatarios aliquis cui legatum sit à dicto instituto & à substituto, idem ille habebit actioné contra vnum eorum tantũ quem voluerit eligere. & hoc dicit per prolixa verba vsque ad.l.si quis pecuniam.§.quamquam. Viuianus.

SI QVIS OMISSA CAVSA testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat hæreditatem.

TITVLVS IIII.

Qui possidet ab intestato, tenetur legatariis ac si adiisset ex testamento si hoc poterat. Bartolus.

1. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Prætor voluntates defunctorum tuetur[k]: & eorum calliditati[l] occurrit, qui omissa causa testamenti, ab intestato hæreditatem [totam] partémve eius possident[m], ad hoc vt eos circumueniant quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, si nõ ab intestato possideretur hæreditas: & in eos actionem pollicetur[n].

Qui potest esse hæres per se vel per aliũ, si omittit ex testamento, & habet ab intestato, hoc edicto tenetur. Bar.

Et parui[o] refert, vtrũ quis per semetipsum, an per alium adquirere potuit hæreditatẽ. Nã quomodocũque potuit: si non adquisierit[p] hæreditatem, in ea causa est, vt incidat in edictũ[q] prætoris. Prætermittere autẽ causam testaméti videtur[r], qui

a Sicut testamenti, ab intestato, &c. D

k *Tuetur.* quas publice expedit habere exitum: vt supra, titu.j.l. vel negare. Accursius.

l *Calliditati.* demum. secus si sine fraude: vt.j.eo.l.qui autem.§. si patronus.in fi.§.Azo.& facit supra, tit.ij.l.fuit.

m *Possident.* omissa ad hoc &c. Azo.

n *Pollicetur.* vt ilem ex testamento.

o *Et parui.* quoad hoc edictum nihil: sed alibi parui: vt.§.tit.ij. si ego.&.l.si ex parte sua.& no.in.l.si solus.in fi.& facit infra, eo.l.cui.& supra, de inoffic.testa.l.nihil. Accursius.

p *Adquisierit.* ex testamento. Accursius.

q *In edictum.* hoc scilicet, vt videatur adisse ex testamento.

r *Videtur.* dominus seruo suo instituto. Azo.

Hæreditatem.

cum posset iubere, noluit id facere. Quid ergo, si seruus eius cum iuberetur adire hæreditatem[a], dicto audiens non fuit? Sed cõpellẽdus est[b] seruus hoc facere. ideoq; dominus ab intestato[c] veniens, incidit in edictum. Sin autẽ nec certioratus dominus est à seruo[d], & postea ipse ab intestato possedit[e] hæreditatem: non debet incidere in edictum, nisi si fingit ignorantiam.

Si idem est sibi substitutus, potest institutionem omittere ex præsumpta voluntate defuncti. Bartolus.

¶Si proponatur idem & institutus & substitutus[f], & prętermiserit institutionem: an incidat in edictum, quæritur? Et non puto incidere: quasi testator hanc ei dederit facultatem, qui eum substituit.

Est in extraneo repudiare, in suo abstinere, in instituto sub conditione potestatiua conditionem non implere. Barto.

¶Prætermittere causam testamenti est, si quis repudiauerit hæreditatem[g]. Qui sunt in potestate, statim[h] hęredes sunt [seu ab intestato, seu] ex testamento: nec quòd se abstinere possunt, quicquã facit[i]. Quòd si postea[k] [se] immiscuerũt, ex testamento videntur[l] hæredes, nisi si abstinuerint[m] quidem se testamẽto, verum[n] ab intestato petierint bonorũ possessionem. Hic[o] enim incidẽt in edictum. Qui sub cõditione institutus hęres potuit parere cõditioni, nec paruit, cũ conditio talis sit, vt in arbitrio sit hęredis instituti, deĩde ab intestato possideat hæreditatẽ: debebit edicto teneri: quia eiusmodi conditio pro pura debet[p] haberi.

Qui omittit ex testamento, tenetur hoc edicto, si possidet pro hærede ab intestato, vel pro possessore, vel dolo desiit possidere, vel possessionem acquirere. hoc dicit. vsque ad. §. fina. Bartolus.

¶Non quærimus, qui prætermissa causa testamenti ab intestato hæreditatem possideant, vtrùm iure legitimo possideãt, an nõ. Nam quoquo iure possideant hæreditatẽ, vel partem eius, cõueniri ex edicto poterunt: vtiq; si nõ ex alia causa[q] possideant: vtputa si quis omisit quidem hęreditatem, sed ex causa fideicommissi[r] possidet, missus in possessionẽ fideicommissorũ seruandorũ causa: vel si proponas eũ crediti seruandi causa veniſſe in possessionem.

A Nã nec ex hac causa legatariis respõdere cogetur. Totiẽs igitur edictũ prætoris locum habebit, quotiẽs aut quasi hæres legitimus possidet, aut quia bonorum possessionẽ accepit ab intestato, aut si fortè quasi prędo possideat hæreditatem, fingens sibi aliquẽ titulum ab intestato possessionis. Quocũq; enim modo hęreditatẽ lucrifacturus quis sit, legata prędabit.

¶Sanè interueniẽte cautione[f], *cuicta hęreditate legata reddi.* Et si non possideat quis hęreditatem, dolo autem malo fecerit B quo minus possideat: eueniet vt perinde teneatur, atq; si hæreditatẽ adiisset. Dolo autem malo feciſſe videtur quo minus possideat, qui ad aliũ transtulit possessionẽ per fraudem, vt legatarij cæteriq́ue qui quid in testamento acceperũt[t], careant his quæ sibi relicta sunt.

¶Sanè quæstionis fuit, vtrũ is demum dolo malo facere videatur quo min[u] possideat, qui per dolum eam possessionẽ dimittat, quam aliquãdo habuit: an vero is quoque qui hoc ipsum malitioſè fecit, ne ab initio possidere inciperet? Labeo sibi videri ait, non minus[u] delinquere eum qui non incipiat possidere, quàm eum qui desinat. quæ sententia obtinet. C

Qui omittit hæreditatem vt vadat ad legitimum: tenetur legatariis si pecuniam recepit, possessore prius excusso. hoc dicit cũ l. seq. Barto.

¶Si quis per fraudem omiserit hæreditatem, vt ad legitimum perueniat: legatorum petitione tenebitur[x].

II. IDEM libro septimo ad Sabinum.

LIcet pro hærede gerere nõ videatur[y] qui pretio accepto prætermisit[z] hæreditatem: tamen dandã in eum actionem exemplo eius qui omissa causa testamẽti ab intestato possidet hæreditatẽ[a], diuus Hadrianus rescripsit. Proinde legatariis & fideicõmissariis tenebitur. Sed vtrum ab eo erit incipiendũ, & sic ad hæredem[b] veniendũ? an conuertemus ordinẽ? Mihi videtur humanior esse hæc sententia, vt possessor hæreditatis prior excutiatur, maximè[c] si lucratiuam habet possessionem. D

Si institutus omisit propter pecuniam, & substitutus ab intestato adit, quilibet tenetur propriis legatariis: & à communibus quilibet poterit insolidum conueniri. Bart.

---

a *Hæreditatem.* ex testamento. Accursius.

b *Sed cõpellendus est.* hæc est respõsio, & est sic. C. de iure delibe. l. pe. Sed cõtra. C. de hęre. instit. l. cum proponas. in fi. Sed quod hic dicitur, ideo est quia semper posset fingi seruum nolle adire. sic. ff. de transac. l. cum hi. §. sed cũ lis. Item sec⁹ est q̃ hic dicitur, cũ seru⁹ adire non potuit: vt. j. eo. l. excusatus. Accur.

c *Ab intestato.* repudiando successionẽ ex testamẽto. aliter nõ esset locus ab intestato: vt. ff. ti. ij. l. quãdiu. Sed an solus domin⁹ potest repudiare? quidã dicũt quòd nõ, sicut nec adire. Sed dic contra: vt infra, de succes. edic. l. j. §. per seruum.

d *A seruo.* instituto: quia ipse seruus sit institutus. hic tamẽ cum scivit, debet ex testamento adire iubere.

e *Possedit.* dominus iã defecta conditione in testamẽto posita: vt ex testamẽto iam adire nõ possit.

f *Substitutus.* cohæredi: & tũc facit. ff. titu. ij. quæstũ. & l. Iulianus. circa prin. Vel aliter vt supra, de vulg. substi. l. fi. §. j. & facit. j. eo. l. qui autem. §. plane.

g *Hæreditatem.* testamentariam. Accursius.

h *Statim.* post mortẽ testatoris.

i *Quicquã facit.* quòminus ipso iure sint hęredes: facere tamen potest abstentio quo minus teneatur creditoribus: vt. ff. tit. ij. l. necessãrius. Item vt hoc edicto teneãtur: vt. j. pxi. Itẽ quod dicit, statim, verũ est: nisi sub cõditione potestatiua instituãtur: vt. ff. de hæred. instit. l. Iulianus. & l. iam dubitari. & de condi. instit. l. fi.

k *Si postea.* ex interuallo post mortem testatoris. Accursius.

l *Videtur.* extũc quoad effectũ, vt in edictũ nõ inciderint nisi &c.

m *Abstinuerint.* antequã se immiscẽat. nam postea abstinere se nõ possunt: vt. ff. titu. ij. l. necessariis.

n *Verum.* pro, etiam.

o *Hic.* i. hoc casu.

p *Haberi debet.* quoad hoc edictũ, non alter: vt. ff. de acquir. hære. l. iis qui hæres. & de cõdi. insti. l. hęc verba. & ad hoc. j. eo. l. mater. §. in sententiam. & l. si quis sub cõditiõe. & j. de re iudic. qui potest.

q *Ex alia causa.* nõ lucratiua, sed alia, vt subiicit statim, & j. eo. l. fi.

r *Fideicõmissi.* à defũcto debiti. Roge. fecerat enim quidã tertius primo testamentum in quo legauerat mihi. x. præstãda ab isto defuncto modo quẽ instituerat, qui postea me instituit: ego omitto ex testamẽto: mittor in pos. pro fideicõmisso mihi debito a defũcto ex testamẽto cuiusdã primo testãtis: vel eram creditor testatoris, & p debito mittor í pos. omittendo hęreditatẽ. nam non teneor creditoribus his duob⁹ casibus. & h. d. vt ar. C. de bo. auct. iudi. pos. l. j.

s *Cautione.* s. prędanda. ad quod. C. de peti. hæred. l. fi. §. j. Accur.

t *Acceperint.* s. destinatione. Accursius.

u *Nõ minus delinquere.* sic. j. de verb. oblig. l. in illa. §. j. & ff. de rei vindi. l. ij. & de peti. hę redi. l. sed & si lege. §. pinde. Sed arg. cõtra. ff. pro soc. l. nemo. §. j. & quæ in frau. cre. l. qui autem. in prin. & j. si quid in frau. pa. l. j. §. vtrum. Accursius.

x *Tenebitur.* s. omittẽs. Sed cõtra. j. e. l. si quis pecuniã. ibi, vbi vero gratis &c.

a *Videtur innuere q̃ nõ est dolus in eo quod sit gratis. quod intellige actiue & passiue. nã dolus est nõ tantũ in eo qui non sentit cõmodum, sed in eo qui malitioſe prorupit in alterius damnum. Bald. in. l. qui fortuitus. 3. col. C. de pign. act. & quo modo ꝓbetur dolus, vide Alex. post Bar. in l. meum. ff. quod met. cau.*

a *Videtur.* vbi possessorẽ tãtũ dicit cõueniri. Sol. ibi gratis omisit: hic accepta pecunia: & sic cõuenit, excusso tamẽ prius legitimo: vt j. l. pxi. sic & distingue in eo qui omittit vt vadat ad substitutũ: vt. j. eo. l. si nõ solus. pe. respõ. &. C. eo. l. j. Alij dicũt q̃ hic idẽ erat legitimus & omittẽs. quod non placet. Alij dicũt, q̃ tenebitur. s. qui possidet. nec hoc placet.

y *Licet. Nõ videatur.* vt. ff. tit. ij. l. fuit. & de peti. hęredi. l. etiã si. §. plane si acceptam.

z *Prætermisit hæreditatem.* secus si gratis. tunc enim tãtũ possessor tenet: vt. j. e. si quis pecuniã. §. vbi vero gratis.

a *Possidet hæreditatem.* in quem constat dari per rubricam. & ff. l. j. in princ. & j. vt le. no. ca. l. ei quoque.

b *Ad hæredem.* scilicet legitimum. Azo.

c *Maximè.* abundat. sic infra.

sic infra,eo.l.si quis pecuniã.ibi,& maxime &c.aliàs enim iste nõ tenetur : vt.j.eo.l.fi.quæ est contra. Sed cum pecuniam dat, quo modo habet gratis? Respõ.alius pro eo dedit.vel nihilominus dicitur habere gratis,nec enim dat bono modo . Alij dicunt quod hic ordo seruatur quando nihil accepit institutus: & sic abundat maxime . aliàs si accepit, quilibet à principio potest conueniri . pro quibus est.j.l.proxi.Alij dicũt quòd prior electiue ponit. & omittens nil accepit : & sic non cõuenitur. vt.j.e. si quis pecuniã.ibi, vbi vero gratis &c. Ité videtur vtrumque simul conueniri non seruato ordine: vt.j.eo.l.si non solus.cõtra. Sol.hic ab vtroq; idem legatum, ibi sec⁹. vnde quilibet suis tenetur. Item videtur quemlibet insolidũ teneri : vt infra, eo.l.si ab instituto. Solu.ibi, ambo possidebant, hic solus legitimus. & eodem modo respon. ad l.infra, eo.l.si non solus. in princ. &.§.ij. & l.fina.ibi,nunc &c.Solu.ibi.Item contra.j.e. l.si non solus.§.fin.ibi, & aliàs &c.Sol.ibi. Ité contra. j. l. proxi. Sed illã intellige secundũ istam: vt ibi dices.& facit ad hoc q̃ prius possessor cõuenitur, quod de debitore & fideiussore dicitur in auth.de fideiuss.§.j.col.j. & de tutore gerente & non geréte dicitur.C.de di. tu.l.ij.& arg.j.de lega. ij.l.cum ab vno.

*Flo.possidebit.

Si pecuniam. Prætermitteres. adire ex substitutione.&, quoq;,dicit:quasi dicat,non solum institutus omisit. Vel dic, non solum si adiuit vt dixit tenetur, sed & si omisit. Accur.

b *Quod.* id est,quia.

c *Lege.* id est,ab intestato. Accursius.

d *In vtrumque.* vt tamen prius possessor cõueniatur: vt.§.l.proxi.quæ videtur cõtra. Alij quod hic vterq; ab intestato apprehẽdit: vt.j.eo.l.si ab intestato.quod est cõtra hanc literã. Tertij quod in fi.l.nil accepit institutus:hic sic.primã pbo.

e *Ab vtroque.* idem ergo legauit ab vtroque.potuit enim & ab alterutro legasse: vt.j.de leg.j.l.licet.sed tunc si tantũ ab intestato,teneret propter hoc q̃ pecuniã acceperit : vt hac.l.&.§.l.pxi.

f *In alterutrum.* i.in vtrumque, secundum quòd distinguitur.j.e. l.si non solus.§.si duo.&.l.si ab instituto.

g *Actio.* vtilis ex testamento. Accursius.

III. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI pecuniam à substituto acceperis vt prætermitteres,[a] isque adierit:an danda sit legatariis actio, dubitari potest.Et puto,si ipse quoque prætermiserit,& quod[b] lege[c] ad se rediret,possederit* hereditatem: in vtrumq;[d] vestrum dandã : vt ei tamen cui ab vtroq;[e] legatum sit,in alterutrũ[f] detur actio.[g]

Si institutus omittit in fraudem, vt vadat ad alium : pecunia non accepta,possidens solus tenetur:sed pecunia accepta, tenetur vterque. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI quis pecuniam non accepit,simpliciter[h] autem omisit causam testamẽti, dum vult præstitũ[i] ei qui substitutus est, vel legitimo: numquid locus non sit edicto? Planè indignandum est circunuentam voluntatem defuncti: & ideo si liquido constiterit in necem legatariorum hoc factũ, quamuis nõ pecunia accepta,sed nimia gratia collata : dicendum erit locum esse vtili actioni aduersus eum qui possidet hæreditatem . & rectè dicetur, vbicumque quis dum vult præstitum ei qui se repudiante ventu rus est, non repudiaturus , nisi præstitum vellet : & maximè[k] si ob euertenda iudicia[l] id fecit, ibi dicendum est aduersus possessorem competere actionem: sic tamen, vt vbi quidem pecunia accepta repudiauit, ibi dicamus eum qui omisit, conueniendum: [m] vbi verò gratis, in fraudẽ tamẽ eorũ quibus quid relictũ est, possessorem [n] debere cõueniri vtili actione.

Quicumque procurat vt omittatur ex testamento,ista actione tenetur. Bartolus.

¶ Quamquã de hæredibus institutis videatur prætor loqui, attamen etiam ad alios hæc res serpet: [o] vt si sit legatarius à quo fideicommissum relictum est, & hic id egerit, * vt omittatur hæreditas,dolóque id fecerit,conueniri[p] debeat.

Venditor hæreditatis tenetur quasi possidens,nõ quasi dolo desinẽs possidere. Bar.

¶ Si quis vendiderit hæreditatem , vtique possidere[q] videtur, non dolo, feciisse quo minus possideat. [r]

Si aliquis est grauatus in legitima, habet causam iustam omittendi. Bartolus.

V. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum.

EXcusatus videtur patronus qui institutionem prætermisit, cũ aliter esset à liberto scriptus hæres, quàm cum institui oporteret[s]. Nam & si seruus eius[t] ex asse institutus fuerit , & per quemcunque casum non potuerit[u] iussu domini adire hæreditatem : impune prætermittet ex testamẽto hæreditatem.

Non videtur permissũ instituto vt adeat ab intestato ex eo quod aliqua fideicommissa ab intestato subintelliguntur relicta : & si fecerit,in edictum incidit : vt tamẽ prius relicta in testamento soluantur.sed si testator hoc expresse permiserit, non incidit in edictum vt omnia legata tribuantur. Bar.

VI. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictũ.

QVia autẽ is qui ab intestato possidet hæreditatem, ideo minus quòd vendidit,& legatariis omnibus tenetur actione ex testamento: vt. C.de hære.ven.l.ij.

h *Simpliciter.* i.sine pecunia,non sine fraude.

i *Præstitum.* i.hæreditatem præstari siue dari.

k *Maximè.* abundat.sic.ś.eo.l.licet.in fi.& probatur quòd abũ. dat.ś.eo.l.j.in prin.&.j.eo.l.qui autem.§.si patronus. in fi.§.&.j. ea.l.§.quamquam.Item ad id quod dicit, non aliàs facturus.ś.de ali.iudi.l.quia redhibito.

l *Iudicia.* i.vltimã voluntatem.sic.ś.tit.j.l.vel negare.H.

m *Conueniendum.* post non valet.i.possessore prius excusso:vt.ś. eo.l.licet.vel ibi loquitur quando gratis habebat.

n *Possessorem.* tantũ forte, & non repudiantem:licet quidam contra.j.eo.l.si non solus. j.respon.&.§.fin.& facit quod no. C.eo.l.j. &.ś.ea.l.&.l.proxi.

o *Serpet.* aliàs,serpsit aliàs, repsit. & est sensus.i. trahitur sententia.

p *Cõueniri.* fraudis participeps cõuenitur, licet ex lucra ad eum non perueuerint. sic supra, de neg.gest.l.ex facto.Sed videtur hunc legatarium non teneri, cum legatum non habeat: vt infra,de leg.j.l.fideicommissum.Respon.immo quia tenetur cedere actiones saltem quas est sua culpa cedere non possit, quia procurauit vt testamentũ non valeret, tenetur : vt.j. de lega.iij.l. si legatarius. Sed an hæres in subsidium? Arg.quòd sic.ĩ, de eo per quẽ fac.erit. l.fina.in prin. *ADDIT.* Aduerte hic secundum Bar.quòd ista glos.debet intelligi q̃ legatarius erat de illis qui veniunt ab intestato,& bona peruenerit ad eum.aliàs tenerẽtur illi ad quos bona deuenerunt, secundum Ia. co.de Are.quod placet Bar.Solũ enim tenetur ex hoc edicto ille qui hoc procurat facturus sibi aliquid lucri: vt.l. j.§.non quærimus.ś.e.

q *Possidere.* quia pretium loco rei est: vt.ś. de peti. hære.l.sed & rem.&.ś.de vsufru.l.q pretio. Ité hæres est nõ

r *Quo minus possideat.* Sed nonne qui dolo desiit possidere, videtur possidere: vt.j.de reg.iur.l.ad ea.§.semper? Respon.verum est:sed tamẽ nõ omnis qui videi possidere,dolo desiit possidere.

EXcusatus.] *CASVS.* Patronus institut⁹ à liberto taliter quod portio patroni est onerata: eo quod nimia legata reliquit libertus, potest omittere ex testamento,& adire ab intestato:& excusatus est ab hoc edicto.nam & si libertus instituit seruum patroni, & non onerauit partem patroni legatis, & patronus seruo iussit vt adiret,& seruus non potuit adire aliquo casu impeditus, impunè potest patronus prætermittere hæreditatem liberti ex testamento quo instituit seruum patroni.Viuianus.

s *Oporteret.* quia eius portio erat onerata legatis: vt infra.l.proxi.§.si patronus.

t *Eius.* scilicet patroni.

u *Non potuerit.* vel noluerit.secũdũ R.ad quod.C.de hære.instit.l.ij.in fi.& sic speciale in patrono.vel dic secus si noluerit: vt & idẽ sit in eo qđ in alio: vt.ś.e.l.j.§.quid ergo.& facit.C.e.l.ij.§.j.

QVia autem.] *CASVS.* Dictum est.ś.eod.l.j.quòd is hæres qui ab intestato possidet hæreditatem omissa causa testamenti,

menti, conueniri potest à legatariis. modo queritur, an possit cō-
ueniri si quasi ex voluntate testatoris videatur ex testamento o-
misisse, puta quia fratrem suum scripsit testator hæredem, & mul-
ta legata in testamento ab eo reliquit, & postea fecit codicillos,
& in eis petiit à dicto suo fratre vt si legitima sua hæreditas ad
eum pertinuerit, præ-
staret quibusdam fidei-
commissa: & postea de-
cessit dictus testator, &
postea frater suus omi-
sit hæreditatem suâ ex
testaméto, & adiuit ab
intestato. nunquid te-
netur respondere lega
tariis quibus legatū est
in testamento? Et dici-
tur quòd sic. tenetur e-
tiam respondere illis
quibus fideicómissa sūt
relicta ab intestato in
codicillis. non tenetur
tamé vtrique vltra do-
drantē: immò quadrās
integer debet apud eū
remanere. prius etiam
debet satisfacere dictis
legatariis quam dictis
fideicommissariis. Sed
quid si testator nomi-
natim permisit dicto
suo fratri vt dimitteret
hæreditatem ex testa-
mento, & adiret ab in-
testato? Certe non in-
cidit frater in edictum
ficiédo illud quod te-
stator ei permisit: & ide-
o non tenetur respon
dere legatariis. Sed po-
ne quòd dictus testa-
tor reliquit Titio &
Seio legata in testamé-
to: & eisdē reliquit fi-
deicommissa ab intesta
to. item & ab intestato
reliquit fideicommissa
Gaio. nunquid illū or-
dinem debemus sequi
quem Iulianus supra mōstrauit, scilicet vt illis quibus relicta sunt
legata in testamento, & fideicōmissa ab intestato, soluantur prius
de dodrante dicta legata & fideicommissa: & si aliquid supereſt
de dodrante, soluantur fideicommissa illi Gaio prædicto cui ab
intestato tantum sunt data fideicommissa? an vero contribuemus
omnes fideicommissarios quasi æquales. s. vt prius soluantur sola
legata: & postea si supereſt de dodrante, soluātur omnia fideicom
missa æqualiter, & non habeant aliquam prærogatiuam fideicom
missa data ab intestato dicto Titio & Seio quibus legatū fuit si-
militer in testamento ante fideicommissa data dicto Gaio ab in-
testato tantum? Et distinguitur hic. Aut hæres qui omisit ex testa-
mento, & adiuit ab intestato, incidit in edictum omittendo ex te-
stamento sine speciali testatoris permissu. Aut nō incidit, vt quia
specialiter ei hoc permisit testator, vel quia alia iusta causa inter-
uenerit omittendi ex testamento. Primo casu præferendus erit di
ctus Titius & Seius, quibus ex testamento relicta sunt quædam,
& ab intestato quædam, scilicet vt eis prius satisfiat de legatis eis
relictis in testamento, & de fideicommissis eisdem relictis ab in-
testato. & si supereſt aliquid ex dodrāte, satisfiat dicto Gaio fidei-
commissa. cui ab intestato tantum relicta sunt fideicommissa. Se-
cundo vero casu debent contribui fideicommissa quasi exequata,
scilicet vt dicto Titio & Seio saluantur fideicómissa eis relicta
ab intestato, & Gaio prædicto soluantur fideicommissa sibi simi-
liter relicta ab intestato. legata autem relicta in testamento dicto
Titio & Seio, non præstentur eis: quia iuste, vt dictum est, possi-
det hæres ab intestato hæreditatem. hoc dicit vsq; ad. §. non sim-
pliciter. Viuianus.

a *Testamenti.* vt. ſ. eo. l. j. in prin. Accursius.

b *Ab intestato.* i. si contigerit nō adiri hæreditatē ex testamento.

c *Pertineret.* quod tamē hic volebat testator: vt. j. hac. l. §. j. & ij.

d *Fideicommissa.* non dixit legata: quia secūdum hanc. l. ab in-
testato non præstabantur: vt institu. de fidecommiſ. hære. §. præ-

conueniri potest si omittit cau
sam testaméti: [a] quæsitum est,
si quasi ex voluntate testatoris
videatur omisisse, an cogatur
præstare? vtputa fratrem suum
scripsit hæredem, & codicillos
fecit ab intestato, [b] petiitque à
fratre vt si legitima hæreditas
ad eum pertinuerit, [c] fideicom
missa [d] præstaret quibusdam.
Si igitur omissa causa testamen
ti, ab intestato possideat hære-
ditatem: videndū est an legatariis cogatur respondere. Et
Iulianus libro trigesimoprimo
Digestorum scribit cogēdum
primum legata præstare: mox
dimissis [e] legatis, si quid super-
fuerit ex dodrante, tunc fidei-
commissa cogi præstare. Cæ-
terùm si legata absumant* do-
drantem: tunc nihil fideicom-
missariis præstandum. Habere
enim integrum quadrantem [f]
legitimum hæredem oportet.
Ordo igitur à Iuliano adhibe-
tur, vt prius legata præstentur,
deinde ex superfluo fideicom-
missa, dum modo quadrans nō
tangatur. Ego puto Iuliani sen
tentiam ita accipiendam, vt si
omissa causa testamenti, ab in-
testato possideat hæreditatem:
cogat omnimodo [g] legata præ
stare. Nec enim vtique omit-
tere [h] ei hæreditatem permisit,
qui fideicommissa ab eo relin-
quit ab intestato. Planè si no
minatim id ei permisit, dice-
mus eum non incidere in edi-
ctum: quia vsus est facultate ea
quam ei testator concessit[i].
Quod si non ei concessit spe-
cialiter testator omittere: is ordo erit sequendus, quem Iulia
nus ostendit[k]. Quid deinde di
cemus si iisdem & ex testamen
to legata, & fideicommissa ab
intestato fuerint relicta, [l] &
præterea aliis [alia] fideicom-
missa? an ordinem illum debea
mus facere quē Iulianus mon-
strat: [m] an verò contribuemus
omnes fideicōmissarios [n]
quasi æquales? Et magis est vt
ita distinguamus, multum in-
teresse vtrum incidit in edictū
hæres, an non. Nam si incidit,
præferēdi erunt hi quibus testa
méto relicta fuerunt quædā [o].
Sin verò nō incidit, [p] quia hæc
fuit testatoris voluntas, vt da-
ret ei facultatē & ab intestato
succedendi, vel quia alia [q] cau-
sa interceſit, quæ secundum
ea quæ supra scripta sunt, non

A terea. Azo. sed hodie non est differētia: vt. C. communia de lega. l. ij. sed quoad hæc quæ hic dicuntur, idem est etiam hodie.

e *Mox dimissis.* non fuit dicendum vt legata in testamento relicta præstaret, quasi adierit ex testamento. & simul fideicōmissa ab intestato relicta quasi ab intestato adierit. hoc enim esset iniquū. Accursius.

f *Quadrantem.* cōtra omnes etiā legatarios: vt. C. e. l. fi. &. j. ad legē Falci. l. j. §. ad eos. & l. Nesennius. §. j. &. j. eo. l. duo. §. fi. Accur.

g *Omnino.* deducta Falcidia: vt dixi.

h *Omittere.* vt. ſ. de mi li. test. l. iij. & C. de cōditio. inser. l. ij. quod enim ponitur in grauamen, [a] non releuat: sic & C. si manci. ita fu. a- lie. l. fi. §. ij. Accursius.

i *Concesit.* sic. ſ. eo. l. j. §. si proponatur.

k *Ostendit.* superiori parte legis.

l *Fuerint relicta.* q. d. quædam prædia iure legati reliquit Titio in testaméto, & eadē prædia eidē Titio reliquit iure fideicommissi ab intestato, si contigerit hæredem ab intestato succedere, forte dicēs: si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum. quod potest: vt. C. de codicil. l. fina. Item quædam alia prędia iure fideicommissi, & sic ab intestato reliquit alij.

m *Monstrat.* vt prę-feratur Titius veluti ex testamento: vt. ſ. eo. l. j. ibi Iulian' scribit &c.

n *Omnes fideicommissa-rios.* etiā Titiū: vtpote fideicommissarium per repetitionem.

o *Quædam.* & sic Titius præfertur, & dictum Iuliani seruatur.

p *Sin vero non incidit.* quod potuit contingere, quia &c. vt. ſ. §. plane. &. j. proxi. §. &. ſ. l. j. §. si proponatur.

q *Alia causa.* puta vt fraudē testatoris repelleret: vt. ſ. l. proxi. &. j. eo. §. si patronus. &. ſ. de acquiren. hære. l. si pupillus. §. j. &. ſ. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. quarta. in. fine. &. j. de leg. ij. l. cum pater. §. Titio. in fine. §. & arguitur. j. de vsucapio. l. non solum. §. quod vulgo. Accursius.

Non simpliciter.] CASVS. Dictum est. ſ. eo. l. j. in prin. & vs-que huc, quod prætor dat actionem legatariis contra hæredem qui omittit adire ex testaméto, & possidet hæreditatem ab inte-
D stato. certe istud non est intelligendum simpliciter, sed causa co-gnita. nam quandoque non dat in eum actionem legatorum, puta si testator promisit expresse ei omittere ex testamento, & adire ab intestato, vel si alia iusta causa interuenerit vt omitteret ex testa-mento: vel si inuenerit prætor bona ad alium pertinere, & re-pudiantem ex testamento nihilominus sine dolo possidere: vel si inuenerit prætor illum qui omisit ex testamento possidere, vel quasi possidere, postea desiisse sine dolo malo ante litem contestatam cōtra eum per legatarios. In istis ergo quatuor casibus nō datur actio in eum qui omisit ex testamento. secus est in quodam alio casu quinto, qui est talis: Institui hæredem Titium mihi extraneum. cum non haberem alium qui mihi attineret. vnde si Titium nō instituissem, bona mea essent vacantia, & ad fiscum pertinerent: & multa legata à dicto Titio reliqui, & postea decessi. Titius omisit ex testamento in fraudem legatariorum: & sic bona mea sunt vacantia, & ad fiscum pertinent. ante autem quam fiscus peteret dicta bona, dictus Titius qui omisit ex testamento, cœpit ea possidere, & tenuit per quadriennium: & ita per dictam præ-scriptionem tutus est cōtra fiscum. nunquid tenebitur legatariis? Et dicitur quod sic. & h. d. vsque ad. §. si patronus. Viuianus.

Iusta

BIU Cujas

a *Iusta causa.* puta vt fraudē testatoris repelleret: vt.ſ.§.proxi.

b *Ad alium pertinere.* puta quia euicta sunt sine suspitione vel repudiatione, vel vltra quadrantem nil omnino possidere, nec dolo fecisse quo minus possideret. aliàs contra. ſ.e.l.j.§.totics. vsque ad finem legis. & infra, proxi. respon. Accursius.

c *Nō dabit.* quibusdā.

d *Si modo nulla.* id est, si prætor nō fuerit per suspitionem instructus collusionem intercessisse: vt.ſ.e.l.j.§.fina.

e *Potest.* scilicet scriptus per legitimū: nec tamen aliquod præparamentū erat ad petitionē hæreditatis. alioquin differrent legatarij secundū hęc tempora. hodie secus: vt. C. de peti. hære. l. fin. in prin. &.§.j. Vel forte in odiū eius etiā lite mota in petitione hæreditatis nō differrent legatarij etiā hoc iure.

*Flo. si verò

f *Possidere desiit.* postea. sic.j. ad legem Falc. l. in ratione.§.imperator. Accursius.

g *Desinat cōueniri.* interim tamen dum possidet, tenet exacta cautiōe euicta hæreditate: vt.ſ.l.j.§.nō quærim⁹.

h *Litis.* hæc est respō sio. sic supra, de nego. gest. l. litis.

i *Qui possederit.* institutus omittens ex testamento, & ab intestato tenens: nec vllus erat substitutus vel legitimus, & sic vacabant.

k *Quadriennii.* à tempore denūtiationi: sed à tēpore quo fuerit delata. xx. an. vt.j. de iure fisci. l.j. §. diuus. &.§. præscriptio. &. C. de quadri. præscript. l.j. & dic vt ibi no. Item ante quadriennium poterit cōueniri: vt.ſ. pxi. dixi.§.si autē.&.§.quod ergo.&.ſ.eo.l.j.§.non quærimus. Accur.

offendit edictum: dicendū est cōtribui fideicommissa debere quasi exæquata.

Qui omittit dolo, tenetur hoc edicto, si possidet: secus si ex iusta causa. Barto.

¶Non simpliciter autē prætor pollicitus est se daturū actionem, sed causa cognita. Nā siue inuenerit testatorem huius rei auctorem esse, ipsumque permisisse ab intestato succedere, aut si qua alia iusta causa[a] omittendi interuenerit: vtique non dabit actionem in eum legatorū. Item si inuenerit bona ad aliū pertinere [b], nō dabit[c] actionem: si modò *nulla[d] suspitio collusionis religionē prętoris instruxerit. Si autē is cui auferri hæreditas potest[e], aliquid possideat de hæreditate, & possidere[f] desierit sine dolo malo: magis est vt desinat conueniri[g]. Quod ergo tempus spectabim⁹ possideat, nécne? Litis[h] contestatæ tempus spectari debet. Certè si vacantia bona quis possederit[i], & quadriennium[k] prætererit: indubitanter cōueniri poterit ex hac parte edicti, quia & omisit causam testamenti, & quia ab intestato possedit: & quidem sic, vt præscriptione quadriennij tutus sit.

Licet patronus iustam causam omittendi habeat: tenetur ex hoc edicto si participat fraudem cum hærede omittente. Bar.

A tronus. & ibi diximus. &.j. de condi. & demon. l. si iis legatum. H.

p *Legatorum.* à se relictorum. nam propter fraudem priuilegium perdit, secundum Ir. vel quia nunc totum habet, & sic vltra legitimam, vt subiicit. Item relictorum à cohærede cum quo collusit[a]: vt.ſ.eo.l. si quis pecuniam. & quod subiicit, in Titium, scilicet cohæredē qui teneret de relictis à se. licet tenetur de relictis à patrono si solus patron⁹ omitteret: vt.j. de lega. ij. l. cum patronus.§.j. &

q *Sine fraude.* vt &. C. tit. ij. si pupillus.§.j. & l. proxi. &.j. de lega. iii. l. cum pater.§. Titio. & j.eo.l. prætera. & ibi quis omissa. &. C. e. l. ij.

¶Si patron⁹ ex debita sibi portione[l] hæres scriptus, dato sibi cohærede[m] ex alia parte, omiserit[n] institutionē, quia debita pars eius erat exhausta[o], omiserit & cohæres: deinde possideat patronus ab intestato legitimam hæreditatē totam: dādam in eum legatorum[p] actionem Celsus libro sexto decimo Digestorū ait, quæ in Titium competeret: sufficerétque patrono, quod integrā debitam sibi portionē habeat. Hęc autē ita sunt, si cohæres collusit cū patrono. aliter enim nō esse patronum cogendum legata prę stare. Neque enim interdictum est vt quis omittat hæreditatem, si sine fraude[q] id fiat.

Qui omittit contra tabulas, & adit ab intestato, tenetur hoc edicto. Barto.

¶Hoc edictū[r] etiam ad contra tabulas bonorū possessionem pertinere magis dicendum est, scilicet vt [is] qui accipiendo contra tabulas bonorū possessionem, liberis parentibusq; legata præstaret: si omiserit eam bonorū possessionem, & ab intestato possideat hæreditatem: cogatur ea præstare quæ præstaret, si contra tabulas bonorum possessionem accepit.

Relicta conseruantur ex hoc edicto cum sua causa, scilicet vt cōditionalia debeantur conditione impleta. Barto.

¶Si libertas sub cōditione fue-

Si patronus.] *CASVS.* Libertus meus instituit me hęredem ex debita mihi ab eo portione. i. ex tertia bonorum suorum: vt insti. de suc. li.§. sed nostra. & multa legata à me reliquit, & instituit sibi Titium in duabus partibus hæreditatis: & ab eo similiter reliquit multa legata: & decessit dictus libertus. postea ego patronus omisi institutionem, quia dicta mea pars nimis erat exhausta legatis. postea dictus Titius meus cohæres collusit mecum hoc modo: dixit enim mihi, ego omittam meam partem ex testamento, sicque ad legata non tenebor: & tu patrone accipies eam, & dabis mihi centum libras pone: & ita fecimus. vnde ego patronus habui totam hæreditatem ab intestato. nunquid tenebor soluere legata à dicto Titio relicta? Et dicitur quod sic, non tamen in tantum quod non remaneat mihi mea portio, id est tertia integra. si autem non feci collusionem cum cohærede meo, non tenebor legata soluere. Viuianus.

l *Portione.* scilicet tertia: vt instit. de succe. lib.§. sed nostra.

m *Cohærede.* puta Titio: vt infra dicit.

n *Omiserit institutionem.* Sed nónne idem si solus cohæres omisisset vt onus tantum subeat patronus? Respon. idem: vt.j. de bo. lib. si libertus. &. l. si patronum. in princi. Sed tamen in vno casu patronus habet ab intestato totum, in altero iure accrescendi habet totum. Azo. Est ergo idem quando solus cohæres, & quando ambo, sed colludendo. at tertio casu cum non collusit, non est idem: cum nulla præstentur: vt in fi. huius.§. Accursius.

o *Exhausta.* hodie tollitur omne grauamen: vt inst. de suc. li.§. sed nostra. in fi.§. Azo. Sed olim non sic: vt.j. de lega. iij. cum pā-

Hoc edictum.] *CASVS.* Filium meum in potestate mea constitutum institui mihi hæredem, & ab eo reliqui multa legata danda liberis & parentibus & quibusdā extraneis: & filium meum emancipatum prēterij, vnde cum prætereatus possit petere bo. pos. contra tabu. sicque committat edictum taliter quod etiā institutus potest petere, & sic cum instituus petat bonorum pos. cōtra tabu. teneatur præstare legata à se relicta liberis & parentibus, non autē extraneis legatariis: si ipse institutus omittat bo. pos. cōtra tabu. & ab intestato possideat hæreditatem cū emancipato qui egit cōtra tabu. & hoc faciat in fraudē liberorum & parentū quibus erat à se relicta legata, vt dictum est: tenebitur eis præstare legata ac si accepisset bo. pos. contra tab. istud enim edictum, si quis omissa causa testamenti &c.

pertinet etiam ad bonorum pos. contra tabu. Viuianus.

r *Hoc edictum.* Pone casum secundum Io. in filio in potestate constituto & prætērito qui habet si vult bo. pos. contra tabu. vt. C. de li. præ. l. fi. §. scimus. qua petita præstabat legata quibusdam vt.j. de leg. præ. l.j. &. C. de bo. pos. contra tab. l.j. Item potest dicere nullum ipso iure testamentum, si vult: vt instit. de exhæreda. li. in princ. quod si faciat in fraudem eorum quibus præstaret legata si peteret contra tabu. non facturus aliàs, nihilominus tenetur eis: vt argu. ſ.eo.l. si quis pecuniam. In emancipato poni non potest: quia ipse citra bonorum possessionem contra tabu. adire non potest: quia aditio de iure ciuili est. sed nec vnde liberi habet donec est locus bo. poss. contra tabu. vt.j. si ta. te. mul. ex. l.j. in princ. sed in prætērito suo videtur reprobari: vt infra, de leg. præ. l. is qui. in princ. &. l. si duo. vbi non præstat legata suus prætēritus, etiam si per cōtra tabu. venit: nisi dicas quòd fraus hic faciat eum præstare. & sic reatus beneficiū excludit: vt. C. vbi se. vel cla. l.j. Pone ergo secundum Azo. in suo instituto qui habet contra tabu. si alius prætēritus cōmisit ei edictum: vt.j. de bo. pos. contra tabu. l. iij.§. si quis ex liberis. & de leg. præst. l. is qui.§. vbi vero. &.§. sed si scriptus. si ergo omittat contra tab. & accipiat ab intestato, habet locum quod hic dicitur: sed tunc ad omnia teneri videtur: vt.j. eo. l. si filius. quare prima positio bona est. vel pone sicut notatur.j. de contra tabu. l. illud.§. fina. in quæstione ibi facta. Item facit.j. eo. l. si filius qui. & quod ibi not.

Si libertas.] *CASVS.* Institui mihi hæredē Seium. & dedi libertatem Sticho seruo meo sub conditione si dederit Titio x. & multa alia legata ab hęrede reliqui, & decessi: & postea Seius hæres omisit

res omisit adire ex testamento, & adiuit ab intestato, cum esset meus frater sorte. certe de legatis planum est quòd possint ab eo peti. Item & Sticho prędicto cõpetit libertas ac si hæres adiuisset ex testamento: non tamen antequam det Titio decem. Viuianus.

a *Paritum sit.* paret ergo per omnia idem esse ac si ex testamento adita esset hæreditas: vt. ff. l. duo. §. fi. & l. si dolo. §. fi. & l. penult. & C. eod. l. fi. & infra, de leg. prest. l. is qui. §. fi. & facit. ff. de cõdi. & demõ. l. qui hære. in fin. & §. de cõd. insti. l. quæ sub conditione. §. quoties. Sed arg. cõtra. ff. eod. l. si quis sub conditione.

Quidã.] C ASVS. Seius instituit sibi hęredes Titium & Mæuiũ, & prędicto Titio legauit. c. & decessit. postea dictus Titius & Mæuius omiserunt ex testamento, & adiuerunt ab intestato. certe non potest Titius petere dicta. c. à Mæuio. ita enĩ bene peccauit Titi[9] sicut Mæuius: & idem esset si cuilibet eorũ prędegasset aliquid dictus testator. Viuianus.

b *Legauit.* id est, prælegauit.

c *Postulabit.* quia alter alteri quod omisit causam testaméti, obiicere non potest: quia vterque in ea causa est. ad quod facit. ff. eod. l. si non solus. §. j. vnde Iuuenalis, Nihil Catilina Cethego: vt. C. de hæred. l. quoniã. &. C. de inoffi. testamen. l. in arenã. & facit. ff. de leg. prędl. bonorum. Acc.

Si quis sub.] C ASVS. Instituit mihi hæredem Titium si daret Seio decem intra annum, & decessit: ipse autem Titius omissa causa testamestti ab intestato cœpit hæreditatem possidere. Nunquid dictus Seius poterit petere ab eo dicta. x? Et dicitur quod nõ. non est enim legatarius dictus Seius. Sed pone quod intra dictum annum omisit ex testamento, & possidet ab intestato: & est adhuc intra dictum annum: & sic potest adhuc parere dictæ conditioni: nunquid tenetur Seio ad danda dicta. x? Et dicitur quod non valuit repudiatio ex testamento, & aditio ab intestato, ideo quia non erat tempore repudiationis adhuc ei delata. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

d *Omissa causa.* sed qualiter poterit omittere, id est repudiare ante impletam conditionem, cum nec fuerit delata ab intestato, vel ex testamento: vt. §. tit. ij. l. is qui hæres? Respõ. hic delata erat ab intestato defecta iam conditione quę implenda erat intra certum tempus. lex vero sequens loquitur cum adhuc supererat de tempore: & ideo bene respõ. etiam. l. seq. eum non teneri hac parte edicti. q. d. non habet locum hoc edictum, cum nec repudiare ex testamento, nec adire ab intestato potuerit. in superiori vero casu locum habet edictum: sed non in illis in quorum persona fuit adimplenda conditio, vt hic: sed in persona conditionalium legatorum sic: vt. §. l. j. §. qui sub conditione.

e *Neque enim legatarius.* immo videtur quod sic: vt. ff. de leg. iij. l. j. §. cum esset. Sed ibi fuit pura institutio sub modo facta, vt det hæredi rogato certam summam. hic sub conditione: vt. ff. de condit. & demon. l. qui hæredi. in fin. & l. Mæuius. Alij quod hic fuit expressa conditio, ibi non. Item contra. §. de condi. ob cau. l. dedi. §. fina. Sol. ibi habuit initium: quia dare voluit quod debebat dare, hic non. vnde quasi in princ. est nata actio in factum. argu. infra, de polli. l. j. §. j. Item argu. contra. §. de transac. l. cum hi. §. hæc oratio. ibi, sed & si conditionis &c. a Item contra. §. eo. l. qui autem. §. fina. Sed ibi hæres recipere, hic dare debebat. Item contra, infra, de leg. j. l. quidam testamento. §. fina. sed potest grauari si habuit: non autem dicit posse peti dandum causa implendæ conditionis.

f *Sed & si adhuc parendi.* expone vt &. §. proxi.

rit data, *Si decem dederit.* & omissa causa testamenti fuerit: non aliter libertas competet, quàm si conditioni paritum sit[a].

Qui potest adire hæreditatem, si omittit, beneficio huius edicti non vtitur. Bar.

VII. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum.

QVidam Titium & Męuiũ instituit hæredes, & centum Titio legauit[b]. vterque omisso testamento legitimam adiit hęreditatẽ. Non probè legatorum actionẽ Titius postulabit[c]. Idem [est] si vtrique legasset.

Pro eo quod in vim cõditionis relinquitur, non competit actio: ideo non conseruatur hoc edicto. Barto.

VIII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI quis sub conditione dandorum decem, vel qua alia quæ in dando vel in faciendo fuit, hæres institutus, omissa causa[d] testamenti ab intestato possideat hæreditatem: videndum est an huic in cuius personam cõditio collata est, subueniri debeat. Et magis est ne subueniatur. neque enim legatarius[e] est.

IX. PAVLVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

SEd & si adhuc parendi[f] conditioni tempus habeat, hac parte edicti non tenetur.

Si plures possident ab intestato, vno omittente quilibet tenetur in virilem: si pecunia accepta, quilibet insolidum tenetur.

X. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI nõ solus[g], sed cum alio[h] possidet hæreditatẽ[i] is[k] qui omisit causam[l] testamenti: rectissimè Iulianus ait (quod & Marcellus probat) dandam in ipsum[m] quoq; legatorũ actionem vtilem. Nec enim aspernari debet obesse sibi factũ hęredis scripti, cui[n] etiam profuerit[o]. Hoc autem ita est, nisi si pecuniam accepit is qui omisit causam testamenti. tũc enim insolidum[p] tenebitur.

Ei qui adeundo potest consequi hæreditatem: si omittit, hoc edicto non subuenitur. Bartolus.

VCum substitutis ab institutis legata fuissent relicta, & tam instituti quàm substituti omissa causa testamẽti possiderent* ab intestato hæreditatẽ: diuus Pius rescripsit neque improbè neque impudenter* institutos legata recusare substitutis data. Rectè enim recusant in se dari legatorum fideíve cõmissorum petitionem substituto, cui liberum[q] fuit adeunti hæreditatem, non fideicommissum petere, sed vniuersa bona obtinere.

Si non solus.] C ASVS. Instituit mihi hæredẽ Titiũ meũ cõsanguineũ: & nihil reliqui Seio qui erat similiter meus cõsanguine[9]. & multa legata reliqui à dicto Titio quibusdã, & decessi. postea Titius gratia dicti Seij, & nõ accepta ab eo aliqua pecunia, omisit ex testamẽto, & cœpit possidere hæreditatem ab intestato cum Seio. certe nõ solũ Titius tenebit' legatariis, sed etiam Seius: nec enim debet Seius aspernari obesse sibi factum Titij hæredis scripti cui Seio etiam profuit dictũ factum dicti Titij hæredis scripti. i. omissio ex testamẽto. secus autẽ si propter hoc Titius à Seio accepisset pecuniã: quia tunc tenet insolidũ ipse Titius ad legata. [CVM SVBSTITVTIS.] Titium & Seium meos filios instituit mihi hæredes, & Gaio & Sempronio legata reliqui: & ita postea dixi: si dicti mei filij non erunt mihi hæredes, substituo eis dictũ Gaium & Semproniũ. postea decessi. instituti & substituti omiserũt ex testamento, & adiuerunt ab intestato hęredi. modo petũt dicti substituti legata ab institutis. certe non possunt. liberum enim fuit substitutis adire ex substitutione, & vniuersa bona obtinere, & non petere legata. h. d. vsque ad. §. si duo sint. Viuianus.

* *Flo. possideant*

* *Flo. imprudenter*

Pretio corrupere deteriꝰ est quã precibus.

g *Si non solus.* scriptus.

h *Cum alio.* puta Titio fratre suo.

i *Hæreditatem.* ab intestato, vt subiicit.

k *Is.* scilicet scriptus.

l *Omisit causam.* gratia alterius, scilicet Titij fratris, qui vnà cum eo veniebat ab intestato.

m *In ipsum.* scilicet Titium cum quo possidet institutus. & dic pro parte, vt statim patet.

n *Cui.* s. Titio veniẽti ab intestato cũ scripto: cũ forte fratres erãt.

o *Profuerit.* factum hæredis scripti. sic. ff. de reg. iur. l. ex qua persona. &. ff. e. l. mater. §. fina. auctoris enim dolus nocet habenti causam lucratiuam: vt. ff. de excep. do. l. apud Celsum. §. si quid autem. Item & hic participauit fraudem. præsciuit enim.

p *Insolidum.* scilicet, non pro parte tantum. Azo. & dic, tenetur omittens quasi hæreditatem habens, cum pretium habeat partis, & alterutram habet partem. Vel dic etiam Titium teneri insolidum: cum sit deterius pretio corrumpere quam precibus: sicut in sententia: vt. C. quando prouo. non est necess. l. venales. &. ff. ad Treb. l. seruo. Item contra. §. eo. l. licet. nam hic nõ seruatur ordo conuentionis: ibi sic. Sol. hic vterque possidebat, ibi alter tantum. Item & hic conuenitur qui gratis omisit causam testamenti: & hoc ideo, quia possidebat. & sic non obstabat. §. eo. l. si quis pecuniam. ibi, vbi vero gratis &c. Item ad hoc. §. eo. l. si pecuniam.

q *Cui liberum.* q. d. ideo cum ipse omisit, omittentẽ incusare non potest. sic. §. eo. l. quidã. Item est alia ratio, quia potest habere totum: vt hic, &. C. de impu. & aliis subst. l. iiij. vnde sibi imputet: vt. C. de testa. ma. l. fi. §. j. Sed contra. ff. eo. l. si in testamento. §. fin.

BIU Cujas

Solu.vt ibi. *ADDITIO.* Intellige ista secundũ illam prout loquitur in instituto qui repudiauit accepta pecunia: & eodem modo prout loquitur in substituto qui repudiauit accepta pecunia: scilicet si loquitur de pecunia legatorum relictorum ab alio. sed quandoque ab vtroque legata sunt relicta, tunc quilibet tenetur suis. nec discutietur primo possessor: vt hac.l. in fin. Ratio, quia cum subeat onera per se ex dispositione defuncti, lex mitius agit cum eo pro legatis ab eo relictis: & circa hoc vide distinctionem quã ponit Bart.in.l.fi.j.eo.

Si duo.] *CASVS.* Institui mihi hæredem Titium meum consanguineum, & ab eo quibusdam legata reliqui: & eidé Titio substitui similiter Seiũ meũ cõsanguineũ: & ab eodé Seio legata quibusdam reliqui, & decesi. postea institutus prædictus & substitutus omiserũt ex testaméto, & adierũt ab intestato. modo quęritur, vtrum teneãtur legata præstare? Et dicitur ꝙ sic, & insolidum. sed vtrũ dicemus petitionẽ dandã aduersus quélibet eorũ legatorum quę sic à se relicta sunt: an vero ab vtroque legata præstare cogãtur? Et dicitur ꝙ quilibet suis legatariis debet respondere. & hoc dicit hic.§.à prin. vsq; ad illũ versum, & aliàs proponamus &c. & in fi.ibi, nam cum ambo &c.in illo autem versi.& aliàs proponamus &c.ponit talem casum: Pone quòd dictus institutus omisit ex testamento: & cum hæreditas venire deberet ad dictũ substitutum, permisit substitutus solum institutum ab intestato possidere: nunquid patietur dictus institutus actionem solummodo eorum legatorũ quæ sunt à se relicta? an vero etiam eorum quæ sunt relicta à substituto prædicto? & dicendum est ita demum, etiam eorum legatorum à substituto relictorũ actionem pati debere institutum qui solus possidet ab intestato, si dolo substituti peruenit hæreditas ad institutum, & sine pecunia. nam si propter hoc accepisset substitutus pecuniam ab instituto: ipse substitutus esset conueniendus ad omnia legata: & intelligo in subsidium, scilicet vt prius institutus possidens cõueniatur, & in subsidium substitutus. Item quid ecõtra si solus substitutus ab intestato possidet hæreditatem? Certe si accepit propter hoc pecuniam institutus à substituto, & participauit substitutus fraudem cum instituto, institutus respondebit suis legatariis, & substitutus suis. si autem sine pecunia omisisset institutus, aduersus substitutum datur actio omnium legatorum. Sed pone quod ego testator à dictis instituto & substituto eandem rem legaui Gaio, puta equum meum, & omissa causa testaméti possident ab intestato institutus & substitutus? Certe potest Gaius legatarius eligere quem vult conuenire ad legatum vel institutum vel substitutum. & si fuerit ab electo equum cõsecutus: ab altero petere amplius nõ poterit. Sed quid erit de libertatibus directis, & de datis per fideicõmissum à dicto instituto & à substituto? Et respõ. quod vtrique cõpetent instituto & substituto omittentibus ex testamento, & adeuntibus ab intestato. &.h.d.vsque ad.l.de libertatibus.§.j.Viuianus.

Si instítutus & substitutus omittunt ex testaméto, & institutus solus possidet, tenetur ad omnia: & etiam substitutus qui dolo repudiauit: & si substitutus solus possidet, tenetur ad omnia, & etiã institutus si repudiauit accepta pecunia: si vterque possidet, vterque suis legatariis tenetur. Barto.

ꝼSi duo sint hæredes, institutus[a] & substitutus, & ambo omissa causa testamenti ab intestato possideant hæreditatem: quęstionis est, an ambo cogantur legata præstare? & vtrum vnusquisque ea legata quæ à se relicta sũt, an verò ambo vtraque legata cogantur præstare? Ego puto insolidum aduersus singulos legatorũ petitionem dandam. Sed vtrum[b] eorum[c] quæ à se legata sunt: an verò etiam eorũ quæ ab altero hærede, videamus[d]. Et aliàs[e] proponamus institutũ solum possidere hęreditatem: [an]eorum legatorum quæ sunt à se[f] relicta, an etiam eorum[g] quæ sunt à substituto relicta, actionẽ patietur? Dicendũ est ita demum etiã eorũ, si dolo substituti peruenit ad institutos hæreditas sine pecunia[h]. Nam si pecuniã accepit substitutus: ipse[i] erit conueniendus[k]. Item si solus substitutus possideret[l]: si quidem pecunia accepta institutus omisisset[m], dicemus institutũ suis legatariis[n] respondere debere, substitutum suis. Si autem sine pecunia: aduersus[o] substitutũ dabimus actionẽ. Nunc[p] [autẽ] cum ambo possideant: melius dicetur singulos suis legatariis respondere debere.

Legatarii communes possunt conuenire quem volunt, institutũ vel substitutum: & competunt libertates tam directæ quàm fideicommissariæ. h.d. cum princ.l.seq. Bar.

XI. IAVOLENVS libro septimo Epistolarum.

SI ab instituto & substituto eadem res mihi legata[q] sit, & omissa causa testamenti hæreditatẽ possideant lege[r]: etiã si ab vtroque hærede solidum mihi debetur, tamen ab vno legatum cõsecutus, ab altero petere non potero. Eligere itaque reum potero.

XII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

DE libertatibus[ſ] quoque in hoc casu quæsitum est, an ab instituto. Azo. Sed certe immo videtur quilibet, & pro quibuslibet, & prior possessor: in quo toto est contra.ſ.e.l.licet. Solu.vt ibi, quia ibi idem ab vtroque: hic secus.

a *Institutus.* aliàs, instituti & substituti: aliàs, institut⁹ & substitut⁹.

b *Sed vtrum.* repetit quæstionem, quia non clare respondit qualiter intellexit insolidum. Accursius.

c *Eorum.* legatorum.

d *Videamus.* & certe quilibet pro relictis à se: vt.j.in fi.ibi, nũc autem &c. Sed contra.ſ.eo.l.licet. vbi seruatur ordo. Sol. vt ibi.

e *Et aliàs &c.* aliam proponit, & soluit, scilicet si institutus dedit pecuniam substituto: vt licet ipse institutus repudiet ex testamento, nõ tamen substitutus adiret ex substitutione: & sic institutus haberet ab intestato, quia ab intestato veniebat, nõ substitut⁹.

f *Ase.* scilicet tantum. Accursius.

g *Etiam eorum.* quæ sunt relicta à substituto.

h *Sine pecunia.* tunc enim substitutus cõueniri non potest: vt.ſ. eo.l.si quis pecuniam. ibi, vbi vero gratis &c.

i *Ipse.* ſ. substitutus.

k *Conueniendus.* pro omnibus relictis etiam ab instituto. & est ratio, quia à substituto repetita videntur: vt.j. de leg.j.l.licet. H. sed secꝰ in instituto, vt statim ponet. & est ratio, quia habet pecuniã: & sic hęreditatem habere videtur: vt.ſ.de peti.hę re.l.ſi & rem. Sed contra.ſ.eo.l.licet. vbi dicit primo possessorem quàm eũ qui omisit pecunia accepta. Sol. & hic intellige secũdum eundem ordinẽ. sic ergo prius conueniretur hic institutus quantum est in relictis à se.

l *Possideret.* ab intestato, data instituto pecunia vt repudiet ex testamento: vt sic substituto delata hęreditate, eam repudiet ex testamento, & ab intestato habeat. Azo.

m *Omisisset.* qui ab intestato succedere non poterat.

n *Suis legatariis.* scilicet tantum. & est ratio: quia relicta à substituto nõ videntur repeti ab instituto. Azo. Sed certe immo videtur quilibet, & pro quibuslibet, & prior possessor: in quo toto est contra.ſ.e.l.licet. Solu.vt ibi, quia ibi idem ab vtroque: hic secus.

o *Aduersus substitutum.* pro omnibus, scilicet & pro relictis ab instituto ita demum si participauit fraudem cum instituto, & non aliter: vt.C.eo.l.j. Sed an institutus in subsidium pro relictis à substituto? Quidam dicunt quod sic per.l.licet. quod non placet: quia ibi pecunia accepta. dic ergo hic quod etiam in subsidium non tenetur institutus: vt supra, eod.l.si quis pecuniam. ibi, vbi vero gratis &c.

p *Nũc.* soluit quęstionẽ factã in prin.§.& facit.j.eo.l.duo. Acc.

q *SI ab instituto. Legata.* expresse, vel etiam tacite à substituto: vt infra, de leg.j.l.licet.

r *Lege.* id est, ab intestato, scilicet.l.xij.tabu. vel alia. & facit.j. eo.l.iij.&.j.eo.l.duo.&.l.si eadem. Sed contra.ſ.eo.l.licet. Solu. ibi. Item facit.j.de lega.j.l.plane.§.si eadem.

DE libertatibus.] Casum in hoc prin. vide.ſ.in fi. casus proxi. precedẽ. [*HAEREDEM EIVS.*] Instituti mihi hæredem Titium, & legata ab eo reliqui, & decesi: Titius autem prædictus omisit ex testamento, & ab intestato possidet hæreditatẽ & postea decessit dictus Titius: & habuit hæredem Seium. cessat Seius hæres Titij hæredis mei tenetur insolidum legatariis. continet enim actio pro legato competens rei persecutionem, & nõ pœnam: & ideo est perpetua. Si autẽ dictus hæres hæredis mei cõueniretur à legatariis propter dolum hæredis mei qui defunctus est, non teneretur nisi in id quod ad eum hæredem hæredis peruenit: puta quia hæres meus defunctus non solum commisit dolum in omittendo ex testamento, & adeundo ab intestato: sed etiam in hoc quia quasdã res hæreditarias in fraudem legatariorum voluit ab intestato adipisci: immo permisit quosdam alios eas habere: quo casu licet hæres meus defunctus pro omnibus teneretur, vt.ſ.eo.l.j.§.sane. dictus tamen hæres hæredis mei in id tantum quod ad se peruenit, tenebitur: puta si aliquid ex illis rebus non adeptis à defuncto hærede meo acquisierit. Viuianus.

f *De libertatibus.* vel continua superiori proximæ, vel illi, si non solus. in fi.

BIU Cujas

competant tam hæ[a] quę ab instituto, quam hæ quæ à substituto datæ sunt? Et magis est vt cõpetant tam directæ[b], quam fideicommissariæ.

Actio ex hoc edicto transit contra hæredem insolidum: sed si defunctus tenebatur ex dolo, transit in quantum ad hæredem peruenit. Bartolus.

¶ Hæredẽ eius qui omissa causa testamenti ab intestato possidet hæreditatem, insolidũ legatorum actione teneri cõstat. Magis est enim rei persecutionem[c] quàm pœnam cõtinere, & ideo & perpetuam esse. Hoc autem ita est, nisi propter dolum[d] defuncti cõueniatur hæres. tunc enim in id quod ad eum peruenit, conuenietur.

Siue partem siue rem ex hæreditate quis possideat: hoc edicto tenetur. Barto.

XIII. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

ET si nõ totam aliquis hæreditatem, partémve eius ex qua hæres institutus est, ab intestato possideat, sed vel minimam portiunculã, vel etiam vnam aliquã rem, tenetur hoc edicto[e]:

XIIII. IDEM libro secundo de Testamentis ad Edictum Prætoris Vrbani.

QVamuis nõ propriè pars hæreditatis[f] in vna re intelligatur.

XV. IDEM libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

NEc id iniquum est: cum ex suo quisq; vitio[g] † hoc incommodo adficiatur.

XVI. IDEM libro secundo de Testamentis ad Edictum Prætoris Vrbani.

CVm enim hæreditas ab eo quoque peti possit, qui vnam aliquam rem hæreditario nomine possideat[h]: dubitari nõ oportet quin verũ sit quod diximus.

Qui omittit hæreditatẽ absque dolo, non tenetur hoc edicto: sed ad petitionem fideicommissarii poterit cogi adire. Barto.

XVII. IDEM libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI quis omissa[i] causa testamenti omnino eam hęreditatem non possideat[k]: excluduntur legatarij. Nam liberum cuique esse debet etiam lucrosam hæreditatem omittere: licet eo modo legata libertatésque intercidant[l]. Sed in fideicommissariis hæreditatibus id prouisum est[m], vt si scriptus hæres nolit adire hęreditatem, iussu prætoris adeat, & restituat. Quod beneficiũ his quibus singulę res per fideicõmissum relictæ sint, non magis[n] tributum est, quàm legatariis.

Plures omittentes ab intestato possidentes: ac si ex testamento adiuissent, conueniuntur. h.d. Bartolus.

XVIII. IDEM libro secundo de Testamentis ad Edictum Prætoris Vrbani.

DVo* hæredes instituti, si ambo omissa causa testamenti ab intestato possideant hæreditatẽ: tunc quia vterque prætorio iure perinde habetur atque si ex testamento hæreditatem adiisset, pro partibus[o] in singulos competit actio.

Ex hoc edicto petuntur legata salua ratione. l. Falcidiæ, vel portionis alio iure debitæ. h.d. cum l. seq. Bartolus.

¶ Admonendi sumus, huic in quẽ ex hac parte edicti legatorum actio datur, beneficiũ legis Falcidiæ[p] concedendum.

XIX. IDEM libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

PRæterea patrono quoque qui ex asse hæres institutus est, si ab intestato possederit hę reditatem cõmodum partis debitæ[q] quod habiturus foret si ex testamento adiisset hæreditatem, saluum ei debet esse.

SI quis omissa.] CASVS. Institui mihi hæredẽ Seiũ, & reliqui ab eo legata & fideicommissa singularia & libertates, & decessi: postea ipse omisit hæreditatẽ ex testamento, & ab intestato nõ possedit sine dolo. nũquid tenetur prẽstare legata & fideicommissa & libertates? Et dicitur q̃ non. si autem rogassem eum q̃ totam hæreditatem meã vel partem eius restitueret Gaio: posset Gaius eum inuitum cogere ad adeundum, & restituendum sibi: & hoc per senatusconsultum Trebellianũ. Viuianus.

i *Si quis omissa.* Dolo vel nõ dolo gratis nullo pretio accepto inde: quia tũc secus: vt. ff. eo. l. licet. & l. si quis pecuniam. Accursius.

k *Non possideat.* nec aliquis eam possidet: alioquin possessor cõueniretur si fraudẽ adhibuisset. si autẽ fraudis ignarus erat, non cõueniretur licet institut⁹ in fraudẽ omisisset. Azo. vt. C. e. l. j. Accursius. *Fl. Si duo

l *Intercidãt.* vt. C. eo. l. ij. & ff. e. l. qui autem. §. si patronus. & facit. ff. de vi & vi arma. l. iij. §. si quis autem. & j. eo. l. si seruum. §. j.

m *Prouisum est.* Nihilominus & hic edictum habet locũ: vt. ff. eo. l. si seruum. §. j.

n *Non magis.* nã nec istis nec illis: vt infra, ad Treb. l. nã quod. §. fi. & l. mulier. §. fi. & l. si patroni. §. sed & si.

Duo hæredes.] CASVS. Istũ casum habuisti. ff. eo. l. si nõ solus. §. si duo. in princip. & in fi. §. Secundo dicit hæc. l. quod illi qui omisit ex testamento, & adijt ab intestato, sicque tenetur legatariis, datur beneficium. l. Falcidiæ contra legatarios. Viuianus.

o *Pro partibus.* ad hoc. ff. e. l. si nõ solus. in prin. & §. si. duo. in fi.

p *Falcidiæ.* ad hoc. C. eo. l. fi. & j. eo. l. cui seruus. & l. pen. & ff. eo. l. quia autem. §. fi. & j. ad legem Falcid. l. j. §. ad eos. Sed contra hanc. l. ad princ. ff. de dolo. l. si duo. vbi insolidũ tenentur duo dolosi: sed ibi circa idem, hic circa suam partem quilibet.

Præterea.] CASVS. Si aliquis patronus sit hæres institutus ex asse à liberto, & ab eo relicta sunt legata quibusdã: & patronus omittat ex testamento, & adeat ab intestato, sicque legatariis teneatur: debet habere malo velle legatariorum commodum partis suæ quæ defertur ei à lege in bonis liberti. de qua parte dixi. ff. e. quia autem. §. si patronus. & hoc ita bene ac si adiuisset ex testamento hæreditatem liberti. Viuianus.

q *Debitæ.* qui est tertia: vt institu. de succeſſ. lib. §. sed nostra. & facit

a *Tam hæ.* sic Azo. sed Al. sic, tam iis qui ab instituto quàm qui à substituto.

b *Tam directæ.* directæ sine dubio: in fideicommissariis distinguę, vt. ff. vt quisque teneatur suis: vt. ff. e. l. si non solus. §. item si solus. Vel dic immo vterque insolidum tenetur fauore libertatis. & facit. C. eo. l. ij.

c *Persecutionem.* scilicet rei quæ peruenit ad hæredem. Azo.

d *Dolum.* scilicet tantum sub. quia non possedit ab intestato. tunc enim hęres tenetur insolidum: & da hic exẽplum, veluti cum in legatariorum necem dolose quis egit ne ad se sed ad alium hæreditas deueniret: vt. ff. eod. l. j. §. penult. Sed nunquid secundum hoc locum habet hoc edictũ etiã si defunctus sine dolo omisit? Respond. certe non: vt infra, de leg. ij. l. cum pater. §. Titio. & supra, eo. l. qui autẽ. §. si patronus. in fin. §. quid est ergo quod hic dicitur? Respon. si hæres hæredis qui omisit dolo malo ex testamento, conueniatur quia adiuerit ab intestato, tenetur insolidum: nisi cõueniatur propter dolum defuncti admissum in hoc, quia defunctus hæres res quasdam voluit adipisci. licet enim defunctus præ omnib⁹ teneretur, vt. ff. l. j. §. sane. hæres tamen si quid ex rebus illis non adeptis à defuncto acquisierit, in id quod ad se peruenit, tenebit. Azo. & hoc dicit. Accursi⁹.

Et si nõ.] CASVS. Institui mihi hęredem Titium, & legata ab eo reliqui & decessi: postea Titius omisit ex testamẽto, & adiit ab intestato minimam portiũculam hæreditatis meæ. vel etiã aliquam rem singularem: & totum aliud dimisit cuidam alij accepto ab eo pretio. certe tenetur ac si totam hæreditatem ab intestato possideret: nec debet de hoc conqueri, quia hoc patitur ex sua culpa. nam & hæreditatis petitione tenetur ille qui possidet vnam rem hæreditariam. & h. d. cum tribus. ll. seq. Viuianus.

e *Tenetur hoc edicto.* & insolidum: vt. ff. eo. l. j. §. non quærimus. sed excipitur minor: vt. j. eo. l. si dolo.

f *Quamuis. Hæreditatis.* quod videbatur opus: vt in rubrica videtur. & facit institutio. de fideicõmiss. hæ. §. si quis vna. sic nec res singulæ sunt pars domus: vt. j. de actionib. quirend. possess. l. qui vniuersas. licet sit argu. contra quòd area sit pars ædis: vt. j. de solu. l. qui res. §. aream. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. hic quòd quandoque plures res faciunt vnum totum integrale: vt vnam vniuersitatem corporum: & tunc quilibet potest dici pars illius corporis: vt in. l. rerũ mixtura. de vsucap. quædam sunt res quibus colligitur vniuersitas iuris: vt hæreditas. & tunc nulla res potest proprie dici pars illius iuris: quia res est fa-

g *Nec id iniquum. Vitio.* sic infra, de regu. iur. l. quod quis ex sua. Accursius.

h *Cum. Possideat.* vt supra de petit. hæred. l. iiij. & l. penul. & l. regulariter. & l. legitimam.

facit supra, eod.l.quia autem.§.si patronus.

Si eadem.] CASVS. Instituit mihi hæredem Titium,& legauit primo equũ meum,& prædicto Titio substituit secundũ:& ab eodem secundo substituto legauit eundé equum tertio: & postea decessit:& postea Titius institutus omisit ex testaméto:& cum deberet venire hæreditas ad substitutũ, permisit substitutus solũ institutum ab intestato possidere: & gratis hoc fecit.certe primꝰ cui fuit legatus equus ab instituto,petet equũ, & nó tertius cui fuit legatus equus à substituto. Vi.

a *Accepit.*destinatione.& dic qꝙ solus institutus adiuit ex testaméto, vel ab intestato omissa causa testamenti: vt.C.de fideicó.l.quoties.ij.sed.ſ.eo.si ab instituto.secus.

Si filius.] CASVS. Si ego sim institutus hæres, & à me sint relicta legata, & ego omitto ex testamento, & adeo ab intestato in fraudem legatariorum: datur in me actio legatariis. & idé est si filius meus sit hæres institutus.Viuianus.

b *Bonorũ possessionẽ.* vnde legitimi: vt.j.vnde legi.l.ij.§.fi. &.l.iij. Accursius.

c *Ipse.* ſ. ego:sed.j.c. l.mater.§.j.secus.

Si in testaméto.] CASVS. Ita scripsit Gaiꝰ in testaméto suo: Titius hæres esto: & si Titius hæres erit,Mæuius hæres esto. & decessit dictꝰ Gaius.postea prædictꝰ Titius omisit ex testaméto,& adiuit ab intestato totam hæreditatẽ. modo vult Mæuius petere dimidiã ab illo ac si adiuisset ipse Titius ex testamento. certe dicitur hic qꝙ non potest : quãuis secus sit in legatis & libertatibus. & ratio est plana ſ litera. Sed quid si ita scripsisset dictus Gaius: Titiꝰ hęres esto, & Seius hæres esto : & quisquis mihi ex supraſcriptis hæres erit, Stichus liber & hæres mihi esto. & postea Titius omisso testamento, ab intestato hæreditaté possideat? non debet habere Stichus libertaté nec hæreditatis partem: quãuis si sola libertas esset ei relicta, eam haberet, vt dictum est. Item quid si ita scripserit dictus Gaius : Titius hæres esto : si Titius hæres non erit, Mæuius hæres esto : quisquis mihi ex supraſcriptis hæres erit, Mæuio prædicto, si mihi hæres non erit prædictus Mæuius, centum dato. & postea decedat dictus Gaius, & postea dictus Titius omisso testamento legitimam hæreditatem Gaij possideat, ideo quia Mæuius substitutus noluerit ex substitutione adire habens aliquam iustam causam (de quibus iustis causis dixi.ſ.e.quia autem.§.quid deinde.ibi, non offendit,&c.) nunquid poterit petere dictus Mæuius dicta centum?Et dicitur quòd sic.Viuianus.

d *Non debet.* Sed nónne extitit conditio?nam Titius hæres est. Respó.non, quia intellexit ex testamento.ad quod.ſ.de vul.substi.l.qui liberis.§.j.&.ſ.de hære,insti.l.seruus alienus.§.si quis ita.

e *Culpa.* non est bona ratio : quia & in legato eadem ratione posset obiici testatori quòd ea ab intestato non relinquit. immo non posset obiici : quia secundum hanc.l.ab intestato non valebat: vt instit. de fideicom.hæred.§.præterea.sed in fideicommisso bene obiici potest.Azo.

f *Libertatem.* quoniam hanc ab hærede nõ debuit accipere, sed à seipso: vt.ſ.de hære.instituen.l.sed & si in conditione.§.fina.

g *Non debet.* Sed quare? nónne eam tueretur, si mentio hæreditatis habita non fuisset? Certe sic: vt supra, eo.l.de libertatibus. in prin. perdit ergo quia plus est ei datum? Respó. immo perdit,ideo quia testator eum voluit à seipso consequi libertatem sub conditione,scilicet si Titius hæres esset: vt.d.l.sed & si in cõditione.§.fi.

h *Ei.* scilicet seruo.

i *In potestate.* vt.C.de impub. & aliis substit. l.iij.&.ſ.tit.ij.l.filium.

k *Dari.* contra.ſ.eo. l.si non solus.§.j.Sol. ibi vterque possidebat, hic alter tãtum: sed secundum hoc illius.ratio nihil valerer. quare dic quòd hic omisit iusta causa: vt argu.j.de lega.j. l.filio pater. vel hic iusta causa adiicitur, vnde cõtrariũ emitatur. Azo.quę sit iusta causa, dic vt.ſ.eo.l.ercusatus.&.l.qui autẽ.§. plane. Accursius.

Si filius.] CASVS. Ego habens filium emãcipatum, & filium & filiam in potestate, institui mihi hæredes filium & filiam quos habebam in potestate,& legata ab eis reliqui,& emancipatum pręterij, & decessi. filius & filia instituti omiserunt ex testamento, & adierunt ab intestato. certe legata omnibus præstabunt à se relicta,nõ solum liberis & parentibus quibus ego legata ab eis reliqueram, sed etiã extraneis personis quibus legaueram. imputatur enim eis, quòd non petierunt contra tabulas cum emancipato. quo casu non præstitissent legata nisi liberis & parentibus. Sed nunquid in prædicto casu cum omiserunt ex testamento, & adierunt ab intestat. conferet dicta filia dotem quam ego ei dederam,fratri suo qui secum omisit? Et dicitur quòd non: quia secundum has leges non habet locum collatio ex testamen. ipsa autẽ quæ omisit ex testamento (vt dictum est) videtur habere hæredi. ex testamento, & non ab intestato,per istud edictum.& hoc dicit.Viuianus.

l *Acceperint.* filius & filia instituti. Azo. & etiam emancipatus vnà cum eis, secundum Ir.

m *Omnibus.* non obstat.ſ.eo.l.quia autem.§.penult. vt ibi nota. Et nota hic breuiter suum institutum præterito emancipato & petente contra tabu.habere tria remedia.nam adire potest ab intestato : & quia tunc facit in fraudem, omnibus præstat legata: vt hic : & hoc si cohæredem non habet : alioquin cohæredi accresceret. Item potest adire ex institutione, & tenebitur tunc in partem adscriptam : nisi maior sit virili : & præstat omnibus legata. Item bonorum possessionem contra tabu. potest petere: & tunc tenebitur in virilem, & certis tantum personis præstabit legata.

In specie præfertur ille cui ab instituto relicta est. Bartolus.

XX. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SI eadem res diuersis personis ab instituto & substituto fuerit relicta: non vterque, sed qui ab instituto accepit[a], solus vindicabit.

Actio ex hoc edicto competit contra patrem,qui ex persona filii omisit ex testamẽto, & adiuit ab intestato. Bart.

XXI. IVLIANVS libro vicesimoseptimo Digestorum.

SI filius meus à matre sua hęres scriptus fuerit,& ego testaméti causa omissa bonorum possessionẽ[b] eiusdẽ filij nomine petiero : actio legatorum in me dari debebit non secus ac si ipse[c] hęres scriptus omissa causa testaméti bonorũ possessionem ab intestato accepissem.

Per hoc edictũ non conseruantur ea quæ per se possunt subsistere : & de necessitate aliorum aditio non expectatur. Bart.

XXII. IDEM libro trigesimoprimo Digestorum.

SI in testaméto ita scriptum fuerit,*Titius hæres esto:& si Titius hæres erit,Mæuius hæres esto*:& Titius omissa causa testamenti hæreditatẽ legitimam possederit: Mæuio aduersus eum petitio hæreditatis dari nõ debet[d] pro parte quam habiturus esset si testaméti causa omissa nõ fuisset. Cùm enim omisso testamento hæreditas possideatur, legatorũ quidẽ & libertatũ ratio habẽda est,quia aliter qꝙ ab hærede dari nõ potuerunt.hæreditatis verò quæ ita data est, rationem habere prętor nõ debet. Sua enim culpa[e] testator sub hac conditione hæreditatis partem dedit, quam potuit purè dare. Quare & si ita scriptum fuisset, *Titius hæres esto, Quisquis mihi ex supraſcriptis hæres erit, Stichus liber hæréſque esto*: & Titius omisso testaméto hęreditatem possideat : libertatem[f] Stichi prętor tueri nõ debet[g], nec hæreditatis petitionem ei[h] dare.

Legatum substituto etiam in institutionis defectum conseruatur per hoc edictum. Bartolus.

¶Si quis hoc modo testamentum scripserit, *Titius hæres esto: si Titius hæres non erit,Mæuius hæres esto : quisquis mihi ex supraſcriptis hæres erit, Mæuio (si mihi hæres non erit) centum dato*. deinde Titius omisso testamento legitimam hæreditatem possideat: an Mæuio, cuius in potestate[i] fuit vt ex substitutione adeundo totam hæreditatem haberet, legatorum actio dari debeat,quęritur?Et placet dari[k]: quia nihil prohibet Mæuium iustam causam habuisse,propter quam nollet negotiis hęreditariis implicari.

Institutus omitteus contra tabulas sibi cõpetentem beneficio prætoriti : omnibus ad integra legata tenetur. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro quadragesimosexto ad Edictum.

SI filius qui mansit in patris potestate, item filia, hæredes instituti, prætorito fratre emancipato, qui contra tabulas[bonorum]accipere possessionem potuit, vt intestati patris[bonorũ]possessionẽ acceperint:[l]legata omnibus[m] præstabũt: nec filia dotẽ suam fra-

BIU Cujas

legata. sed hoc forte de accrescenti portione. Sed nunquid de adscripta præstabit omnibus? Azo. dubitari potest. & facit. ff. de leg. præstan. l. is qui. §. vbi vero. Sed ille. §. sed si scriptus. ff. l. is quidē leg. præstan. est contra hæc quæ dicta sunt. Sed ibi soluit Hug.

a *Conferet.* quia quasi adiisset, præstat legata: ex testamento autem secundum hanc legem non fiebat collatio: vt. C. de collat. l. j. hodie secus: vt in auth. ibi posita.

Si dolo tutorū.] CASVS. Filium meum impuberem instituī mihi hæredem: & legata ab eo reliqui: & dedi ei tutorem Titium: & decessi. postea dictus tutor in fraudem legatariorum fecit pupillum omittere ex testamento, & ab intestato hæreditate possidere. certe danda est actio legatorum in pupillum eatenus quatenus hereditas ei acquisita est ab intestato. si enim possidet cum alio legitimo hæreditate ab intestato, non debet teneri legatarius nisi pro parte quā possidet. Et quod dixi in pupillo, habet locum etiam in impubere qui dolo curatoris omisit ex testamento, & adiuit ab intestato. Viuianus.

b *Adquisita est.* dic secundum Ir. aut delinquendo, & in nihil tenetur pupillus: vt. C. vnde vi. l. meminerint. & de regu. iur. l. neque.

tri cōferet[a]: cum vt scripta videatur hæreditatem habere.

Pupillus ex hoc edicto non tenetur, nisi in eo quod ad eum peruenit ex facto tutoris: idem in adulto. Barto.

XXIIII. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

SI dolo tutoris omiserit pupillus causam testamēti, & legitimam hæreditatem possideat: danda est legatorū actio in pupillū, sed eatenus, quatenus hereditas ei adquisita est[b]. Quid enim si cū alio possideat hæreditatem? Sed hoc & in eo qui pubes est, pleriq; putāt obseruandū, vt pro qua parte possideat, teneatur: quāuis prætor perinde in eum det actionem, atque si adiisset hæreditatem.

Qui omittit ex institutione sua, & adit ex substitutione serui: hoc edicto tenetur. Bar.

XXV. CELSVS libro sexto decimo Digestorum.

CVi[c] seruus ipsius[d] substitutus est, seruū suum adire iussit. Si idcirco fecit, ne legata[e] præstaret: vtraq; præstabit: & quà hæres est[f], & quà omissa causa testamenti[g] possidet ex substitutione hæreditatem, salua[h] Falcidia ei seruata.

Cui seruus.] CASVS. Instituī mihi hæredem Titium, & ab eo legata reliqui, & eidem Titio substituī Stichum seruum suum: & ab eodem Sticho legata reliqui similiter, & decessi. & postea Titius omisit institutionē suam, & iussit seruum suum adire ex substitutione: & hoc ideo fecit, quia nolebat præstare legata à se relicta. Certe dicitur hic quòd vtraque legata præstabit, scilicet & relicta à se, & relicta à seruo suo. detrahet tamen Falcidiam de legatis, si sunt vltra dodrantem. Viuianus.

c *Cui.* scilicet instituto.

d *Ipsius.* instituti.

e *Legata.* à se relicta.

f *Et quà hæres est.* s. ex substitutione, præstat à substituto data.

g *Causa testamenti.* in quo erat institutus: & ideo tenetur ad relicta à se ac si ex testamento adiisset.

h *Salua Falcidia.* ex legatis à seruo relictis. sic non obstat. ff. l. proxi. vel aliter. i. salua Falcidia quam detrahit nomine serui. Hu. & facit. ff. eo. l. duo. §. fina. & C. eo. l. fina.

Vlianus.] CASVS. Instituī mihi hæredem Titium, & substituī ei filiam suam: & ab eo solo legata reliqui: & ipse omisit suam institutionem, & filiam ex substitutione iussit adire. certe præstabit legata à se relicta. & est ratio: quia filiam videor patri substituisse in vno casu tantum. s. cum pater nollet adire vel non posset ex institutione vel ex substitutione. non autē videor dedisse arbitrium patri vtrum adeat ex institutione vel ex substitutione. vnde si noluit pater adire ex institutione, & hoc fecit ad hoc tantū vt fraudaret legatarios quibus ego ab eo legaui: merito tenetur ad præstanda ei legata: detrahet tamen de his Falcidiam, si sunt vltra dodrantē: vt dictum est in. l. præcedenti. Sed quid si in prædicto casu reliqui vltra dodrantē legata ab eo & à filia? Certe de vtrisque debet detrahi Falcidia: prius tamen debet haberi

A ratio eorum legatorum quæ à filia sua reliqui, scilicet vt si detracta de eis Falcidia remaneat quarta apud eum Titium hæredem, soluere debeat integra legata à se relicta: & est hoc propter dolum ipsius Titij. non enim videtur carere dolo ipse Titius pater, qui omisso proprio honore. i. institutione[o], maluit institutionem filię propter suum cōpendiū. Sed quid ecōtra si instituī filiam Titij, & substituī ei patrem: & cū posset Titus adire ex institutione filiæ, adiuit ex sua substitutiōe? Certe nihil videtur dolo facere: & ideo legata à filia relicta non præstabit. & est ratio, quia hoc casu videor reliquisse patri arbitrium vtrum adeat ex institutione filiæ: an ex sua substitutione. & est ratio huius[p] ratiōis, quia nemo substituens patrē filiæ, videtur substituere eundem patrē filiæ contra votū ipsius[q] patris: quod votum est vt filia ei suā peruiuat, & nō ipse pater filię. & intelligas in hoc casu vltimo talia legata me reliquisse à filia Titij quā instituī, quę non videantur repetita à Titio quē substituī filiæ suæ: de quibus dixi. ff. de leg. j. l. licet. si autem videretur repetita à patre, præstaret ea pater siue omisisset institutionē filię dolo, siue non. Viuianus.

Qui omittit ex institutione, & sibi quærit ex substitutione: tenetur hoc edicto: nisi sit substitutus filio suo: & relicta ex substitutione prius defalcantur. Barto.

XXVI. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum.

IVlianus scribit, patrem[i] qui filiam sibi substitutā iussit[k] adire hæreditatem: legata quæ ab ipso data sunt, ex sententia edicti præstaturū: quoniam filia patri substituitur in casu[l], non vt arbitrium eligendi relinquatur. Sed si varia legata supra dodrantē data[m] sunt: eorum prius[n] rationē habendam, quę à filia relicta sunt. Nō enim[o] caret dolo pater, qui honore[p] proprio omisso, propter cōpendium[q] alienā institutionem[r] maluit. Deniq;[s] si filię pater substitutus adiit[t] hæreditatem, nihil eum dolo facere Iulianus existimat: quia nemo filiæ patrem cōtra votū[u] parentum substituere videtur, sed vt arbitrium eligendi relinquat.

XXVII. IDEM libro sexto Responsorum.

MAter secundis tabulis impuberi filio substituta, lo

i *Patrem.* institutum.

k *Iussit.* in fraudē legatorum à se patre relictorum.

l *In casu.* aliàs, in testamento, & aliàs, in casu, scilicet proposito quasi substituta fuit: vt si pater nollet vel nō posset esse hęres, ipsa esset substituta: non autē vt pater habeat electionem, an velit esse hæres per se vel per filiam. i. per institutionē vel substitutionem.

m *Data.* id est, aliqua à patre, & alia à filia: & si omnia soluantur excedent dodrantem.

n *Prius.* quantū ad hoc vt ex eis Falcidia detrahatur: sed de relictis a patre nō detrahitur. sed quantū ad solutionem faciendam prius est habenda ratio relictorum à patre. i. prius ea debent solui. & hoc est quod dicitur. ff. ad legem Falci. l. Nesennius. §. penult. Item contra. ff. l. proxi. Solu. ibi. Hu.

o *Non enim.* merito pater ex edicto tenetur: nō enim caret &c.

p *Honore.* id est, institutione qua fuit honoratus pater.

q *Compendium.* scilicet non præstandorum legatorum à se patre relictorum. Accursius.

r *Institutionem.* id est, substitutionem.

s *Denique.* bene infert, denique &c. cum enim puniatur, vt dixi, tunc demū cum proprium omittat honorem: ergo vbi non omittit, non tenetur. vbi autē omisit institutionē filij, suum honorem nō dimisit, sed filio habitū. ff. de lega. præstan. l. iij. §. hoc autē solū.

t *Adiit.* ex substitutione. Azo.

u *Votum.* Natura enim ita ordinauit, q̄ liberi parentibus secundum suum votum succedant: & ideo testator videtur patrem substituisse, vt haberet arbitriū adeundi ex quo vellet. si autem testator intellexisset q̄ tunc demum pater admitteretur, si filia nō esset hæres: videretur sentire q̄ pater post filiam remaneret: quod est contra votum parentum: vt. ff. vnde liberi. l. scripto. in fine. & sic not. quòd propter naturam aliter hic statuitur quam superiori casu. sic. ff. de condi. & demon. l. cum tale. & no. hac. l. honorem lucro præferendum. idem de voto parentum.

Honor lucro præferendus est.

Mater.] CASVS. Filium meū impuberem instituī mihi hæredem: & matrē suam ei pupillariter substituī, & ab ea legata reliqui, & decessi: & postea impubes decessit in pupillari ætate: mater autē noluit ei succedere ex substitutione: sed ab intestato cœpit eius hæreditatē possideri. certe tenebitur legata præ-

BIU Cujas

stare. & idem esset si eam matrē dedissem cohæredē dicto filio: & eam ei substituissem pupillariter. [*IN SENTENTIAM.*] Titius frater meus instituit sibi hæredē filium suum impuberem nomine Seium: & ei pupillariter substituit filium meū sub conditione, si à me fuerit emācipatus intra decē dies post mortē suā testatoris: & à dicto meo filio legata reliquit in substitutione: & postea decessit dictus Titius: & postea ego non emācipaui dictū meum filium intra dictū terminum: & ita feci deficere cōditionē substitutiōis: & postea cœpi possidere bona fratris mei ab intestato propter dictū meum filium. nūquid teneor præstare dicta legata à filio meo in substitutiōe relicta? Et dicitur q̄ nō. potestas enī patria quā habebā in dictū meum filium substitutum filio fratris mei sub conditione si eum emāciparem, est inæstimabilis. [*IN EVM QVI TESTAMENTO.*] Institui mihi hęredes Titiū & Seium, & legata ab eis reliqui: venit Gaius, & iniuit fraudis cōsilium cū dictis meis hæredib[a], ita quòd ipsi omiserūt ex testamento: & ipse cœpit possidere totā hæreditatem ab intestato. certe dabitur contra eū actio legatorū non ex verbis, sed ex sententia prætoris. Viuianus.

*vulg. cohæres

*Flo. videbatur

*Hal. substitutum

a *Legitimā.* per Tertyllianum.

b *Frater.* testatoris.

c *Substitutū.* sub cōditiōe si esset emācipatus intra decē dies. Accur.

d *Impuberi.* filio fratris.

e *Sed ab intestato.* defecta iā cōditiōe, nō interim dū pēdet: vt. j. de reg. iur. l. quādiu. Acc.

f *Per eum.* filium. Sed nónne ipse pater præcedit filium in gradu, & sic in succedendo? sed dic & ipsum repudiasse. Item contra. ſ. eo. l. j. §. qui sub cōditione. Sol. patria potestas inęstimabilis est: vt. j. de lega. j. l. filiusfamilias. §. secundum vulgarem. & eodem modo soluitur. ſ. eo. l. ſi filius meus. Item contra. C. de inoffic. testa. l. filius. Sol. ibi nolebat accipere ex testamento, cum non impleta esset conditio: hic ab intestato defecta conditione. & facit infra, de conditioni. & demonstra. l. ſi qui.

Patria potestas inæstimabilis est.

g *Solus.* secus si cum hæredibus possideat: vt. ſ. eo. l. ſi non solus. in princ. an autem & omittens in subsidium teneatur? distingue, habeat pretium, vel non: vt. ſ. eo. l. licet.

SI seruum.] *CASVS.* Titius instituit sibi hæredem seruum meum, & à me domino reliquit fideicōmissum Seio: & postea decessit dictus Titius: & antequam ego iuberem adire dictum meum seruum, vendidi eum Sempronio. nunquid debeo præstare dictum fideicōmissum Seio? & dicitur quòd sic, cum sim persecutus hæreditatis æstimationem per pretium serui. [*INSTITVTVS.*] Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem Seio: & decessi: ipse autem Titius omissa causa testamenti cœpit hæreditatē ab intestato possidere. nunquid tenetur restituere hæreditatem Seio? Et dicitur quòd sic. sic etiam teneretur præstare legata & fideicōmissa & libertates. Sed & si rogaui eum vt manumitteret seruos alienos: tenetur eos redimere, & manumittere: & non debet remanere aliquod cōmodū apud dictum hæredem ex dicta hęreditate: cum edicto facit, si omisso testamento legitimam[a] hæreditatem filij possideat. Idem iuris erit & si filio hæres* data sit, & substituta.

Qui non implet conditionem testatiuam directam, & adit ab intestato: non tenetur hoc edicto. Barto.

¶ In sententiam edicti propter legatorū causam frater[b] incidisse nō videbitur*, qui filium suum substitutum[c] impuberi[d] testamento fratris nō emancipauit, sed ab intestato[e] per eū[f] bona possidere cœpit.

Tertius possidēs ab intestato tenetur hoc edicto si cū instituto participauit fraudē. Bar.

¶ In eum qui testamento scriptus hæres non fuit, si fraudis consilio cum hæredibus scriptis participato legitimam hęreditatē solus[g] possideat: actio legatorum ex sententia prætoris dabitur.

Qui habet pretiū, videtur habere hæreditatē: ideo relicta à se præstare tenetur. Bar.

XXVIII. MAECIANVS libro quarto Fideicommissorum.

SI seruum hæredem institutum* dominus qui ipse rogatus[h] fuerat fideicommissum præstare, prius quam adire iuberet, vendiderit: præstare id debet, cum per pretium serui, hæreditatis quoque æstimationem consequatur.

Fideicōmissa vniuersalia conseruantur per hoc edictum salua Trebellianica. Bar.

¶ Institutus hæres, & rogatus restituere hæreditatem, si omissa causa testamenti legitimam hæreditatē possideat: non dubiè vt legata cæteraq; fideicōmissa, ita hæreditatē quoque[i] restituere cōpellendus est: libertates quoq; tam directas q̄ fideicōmissarias[k]. Sed si alienos seruos rogatus sit manumittere: vtiq; redimere eos debebit[l]. eam autē decessionē[m] patietur is, cui restituta fuerit hæreditas[n], quam is qui ei restituerit passurus fuit.

Per hoc edictum conseruantur libertates saluo iure patronatus. Barto.

XXIX. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

QVi omissa causa testamēti ab intestato possidet hæreditatē, seruos ad libertatem perducere debet: ne eis° factum noceat eius qui ex testamento adire noluit: sic tamen, vt habeat libertos.

Qui omisit ex testamento, & possidet aliquo iusto titulo inter viuos, non tenetur hoc edicto. Barto.

XXX. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris Epitomarum.

QVi omissa causa testamenti, pro emptore, vel pro dote, vel pro donato[p], siue alio quolibet titulo (exceptis pro hærede, & pro possessore) possideat hęreditatem: à legatariis & fideicommissariis non conuenitur.

DE SENATVSCONSULTO Silaniano† & Claudiano: quorum testamenta ne aperiantur.

TITVLVS V.

i *Hæreditatē quoque.* videbatur enim q̄ hic cui hæreditas restituenda erat, agere ex hoc edicto nō posset: & quia alia via est ei consultum, scilicet per Trebel. vt cogat hæredem adire: vt. ſ. eo. l. ſi quis omissa. cū suis concor. & quia fideicommissarius loco hæredis est vt instit. de fideicōmiſ. & hæredit. §. restituta. & infra, de regu. iur. l. in pari. §. j. & ad Trebell. l. j. in princ. hæredi autem hoc edictum non proficit: vt. ſ. eo. l. ſi in testamento. sed tamen secus est: quia non per omnia vt hęres censetur: quia nec iura sepulchri habet: vt. j. ad Treb. l. quia perinde. §. j.

k *Fideicōmissarias.* vt ſ. eo. l. de libertatibus.

l *Redimere eos debebit.* & manumittere.

m *Decessionē.* i. demissionē propter prędicta vel propter alia hæreditaria onera. & facit ſ. j. ad legē Falc. l. filiuſ. & familiàs. & C. e. l. ij.

n *Hæreditas.* per Trebellianum.

o QVi omissa. *Ne eis.* scilicet seruis: vt. ſ. de alie. iudi. l. j. in prin. & ſi quis cau. l. ij. §. poſt. & j. de separa. l. j. §. ex contrario. & infra, de regu. iur. l. non debet.

p QVi omissa. *Pro donato.* quia est illi ab aliquo donata hæreditas. secus autem si ex se lucratur etiam ab intestato: vt. ſ. eo. l. licet. in fin. & facit. ſ. eo. l. j. §. nō quærimus.

DE SENATVSCONSVLTO Silaniano. &c.

Et hoc titu. punitur hæres si adeat ante quæstionē habitam à familia.

QVm aliter.] *CASVS.* Titius habens familiam seruorum fuit interfectus vel à domesticis, vel ab extraneis. certe serui debent torqueri ad inquirendam veritatem: & si non dederunt auxilium domino, debent puniri capite. nulla enim domus esset tuta nisi talis pœna imponeretur seruis interfecti domini. & continetur appellatione domini ille qui habet solā proprietatem in seruis: non autē ille qui possidet seruū alienum bona fide, nec ille qui vsumf. solum habet in seruo. Sed si dedit seruum pignori, habetur dominus ille qui obligauit. Sed & si ab eo qui instituit illum qui modo est interfectus hęredē, sit legatus seruus alicui sub cōdi. pendente cōditione loco domini est ille qui non est interfectus. & idem est si data sit seruo libertas sub condit. secus autem in eo seruo cui data est fideicommissaria libertas: nisi ipse seruus fuisset particeps sceleris: quia tunc bene torqueretur. Item continetur appellatione domini ille qui pro parte est dominus,

BIU Cujas

dominus,& filius & alij liberi illi[9] cuius est seruus:siue sint in po testate,siue non.idem est si essent adoptiui.secus autē si essent dati alij in adoptionem. Itē secus in alumno illius cuius est seruus: quia in eis non habet locum senatusconsultum.Item filio occiso non habetur quæstio de seruis matris.Sed pone quòd pater meus fecit testamentum, & instituit me hæredem: & seruos suos quosdā pure legauit vel manumisit: & postea fuit ab hostibus captus: & eo existēte apud hostes ego fui occisus.nūquid torquebūtur dicti serui? Et videtur q̄ non: quia pater meus videtur mortuus prima hora captiuitatis:& ita videtur quòd ego sim eius hæres:& ita videtur quòd dicti serui sint liberi, vel sint illius cui legati fuerūt.Et ita videtur q̄ tempore quo fui occisus,ipsi nō fuerunt mei. dicitur tamē hic quòd bene debent torqueri: quia ego nō sum adhuc hæres patris mei: cū ipse adhuc viuat apud hostes. sed & si dictus meus pater sit mortuus apud hostes, & ego filius ab eo emācipatus sum occisus antequam ei hæres existam, idē erit dicēdum, scilicet vt dicti serui torqueātur. quātis enim si nō esset occisus,dicti serui nō essent mei futuri ex eo quòd ego essem hæres patris mei,sicque recta via transiuissent ad eū cui pater meus eos pure legauerat, vel essent liberi cum pater meus dedit eis libertatem pure,sicque non deberēt torqueri propter mortem meā:tamen ex quo occisus fui ante aditā à me hæreditatem, remanserunt serui in hæreditate: & ita debent torqueri. Scias etiam quòd patre meo occiso serui mei castrensis peculij torqueri debent,siue erant in potestate dicti mei patris, siue nō. Item & si ego ipse sim occisus,serui vxoris meæ & soceri mei debent torqueri.& idem est econtra vxore mea occisa.h.d.vsque ad.§.occisorum.Viuianus.

a *Cum aliter nulla domus.*quæ debet esse tutissimum cuique refugium:vt.ff.de in ius vo.l.plerique.

b *Capitis.*vt.ff.eo.§.potuisse.

c *A domesticis.*id est,iis qui sunt de familia. Nā vt ait Boethius: Nulla pestis efficacior est ad nocendū quam familiaris inimicus.

d *Necatorum.*scilicet nomine. & dic torqueri[a] familiam nomine necati,scilicet à quocúque:vt.ff.proxi.Vel dic:fit quæstio, scilicet familiæ,id est, torméta ad eruendum veritatem nomine necati à familia.& subaudi,vel ab alio necati:vt patet.ff.proxime,& in sequentibus.non dicas vt alius qui non sit de familia torqueatur:vt.ff.ea.l.§.in eo.&.§.de matris.

e *Alienus sit.*ad hoc.ff.de lega.iij.l.si quis suos.&.ff.de acquiren. hæredi.l.si quis mihi bona.in prin.&.ff. de iniur.l.item apud.§. si

ff. Infort.

1. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

CVm aliter nulla domus[a] tuta esse possit,nisi periculo capitis[b] sui custodiā dominis tam ab domesticis[c] quàm ab extraneis præstare serui coguntur:ideo senatusconsulta introducta sunt de publica quęstione à familia necatorū[d] habēda. ¶ Domini appellatione continetur, qui habet proprietatem,etsi vsusfructus alienus sit. [e] Qui seruum bona fide possedit, domini appellatione non cōtinebitur: nec qui vsumfructū solū habuit. Seruus pignori datus,quod attinet ad debitoris necē, per omnia perinde habetur,atq; si pignori dat[9] nō esset. [f] ¶ Serui appellatione etiā hi continentur qui sub cōditione legati sunt. nam medio tempore hęredis sunt:[g] nec quod conditio existens efficit,vt desināt esse hæredis, facit ne videātur interim eius esse.Idemque erit dicendum[&] in statulibero. Sed in eo cui fideicōmissaria libertas purè debetur, exstat rescriptū diui Pij ad Iubentium Sabinū, quo ostenditur non esse festinādum ad tormenta eius cui fideicommissa libertas debetur. Et magis est ne puniatur[h] ob hoc quòd sub eodē tecto fuit: nisi particeps sceleris fuerit. Domini appellatione etiā pro parte dominum[i] contineri,dicendum est. Domini appellatione & filiusfamiliàs cæterique liberi qui in potestate sunt,continentur. [k] senatusconsultum enim Silanianum non solum ad patresfamiliàs verum ad libe-

A vsumfructum.&.ff. qui satisd.cog.l.sciendum,§.ij.&.iij. & .ff. de relig.l.ij.§.j.Sed arg.cōtra.ff. de rebus eorum.l.magis.§.j.&.j.de adul.l.si postulata.§.de eo.&.j.de leg.iij.si quis suos.&.ff. de noxa.l.quoties.§.j. *ADDITIO.* Dic quòd bonæ fidei possessor habetur loco domini, vt ipse vel hæres eius nō possint dicere se non dominū,nec alius cui[9] interest,donec cōtrarium probetur: vt.l. quidam in suo. in fi.de condi.insti.&.l. Titia. j.de solu. & ita loquūtur ista contraria: sed postquam detegeretur ab alio quòd nō sit domin[9],loco domini nō habetur. & ita loquitur hic, secundū Bart.

B

f *Datus non esset.*ff. qui satisda.cog.l.sciēdum.§.creditor.

g *Hæredis sunt.* vt.ff. famil.ercis. post litē.§. res quæ. Sed arg. contra.j. ad legem Falci.l. in ratione.§.j. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd ibi vere nulla est fictio: vt per eūdem in.l. si is qui pro emptore.j.de vsucap.

h *Ne puniatur.* scilicet capite.& facit.C.de quæstio.l.nec si mors. &.j.l.iij.§.de his quoque.&.ff.de hęredi.insti.l.si seruo fideicommissaria.

i *Pro parte dominum.* ff. de ritu nupt.l. illud.&.j.ad leg.Falcid. statuliber.

C

k *Continentur.* in his deest sola administratio: vt.ff.de lib.& posthu.l. in suis. & facit.j. ea.l.§. si pater. & .l. si exhæredatus.

l *In potestate.* nec enim repelli nō potest: vt instit.de hæred.ab intesta.§.eadem. & facit.j.tit.j.l.j.§.j.

m *In eo.*occiso.

n *Datus.*à me alij.

o *Senatusconsultum.* vt mei serui torqueantur tāquā sui, & puniātur.

p *In adoptato.* à me occiso scilicet.

q *Nō habetur.*quia filius est de patris & nō de mateis familia: [b] vt insti.de legi. agna. tutel.§.j. non autem est hic, quia filium in potestate esse oportet: vt supra, eod.§. quid deinde dicemus. & facit.C.de adult.l.verba.

D

b *Limitabis hāc glo. & suas cōcor. per ex. in.l. nati. C.de dec. li. 10.* *s. vt non proceda: si mater est ex nobili familia pater vero ex vili: de quo in l. filios.C.de munici. & orig. li. 10.*

r *Probat.*Scæuola. mouebat hic quæstionem secūdum R.illud. quòd patre capto filius pro certo nondum erat hæres.

s *Constantius.* ergo quod dixi, mouebat quæstioné secūdum R.

t *Instituto filio.*emācipato.suus enim statim esset hæres:vnde serui vtpote liberi non torquentur:vt.ff.ea.l.§.in eo.Azo.

u *Existente.*id est,adita hæreditate animo.

x *Futuri.*j.de fur.l.à Titio.

y *Licet non sit in potestate.*idem econtra:vt.ff.eo.§.domini appellatione etiam filius.

z *Vxoris.*scilicet serui.

a *Neque vxoris.*scilicet serui.

b *Viri.*scilicet serui dicantur.

c *Vna domus.*No.ergo vnam domū esse viri & vxoris,& vnam

Maritus an possit pro vxore testificari, & e contra.

familiam esse.& sic est arg.quòd vnus non possit esse testis pro alio:vt.C.de testib.l.etiam. & sic est.ſ.re.amo.l.j.&.C. de adult.l. verba.&.ſ.qui satisfda.cog.l.sciendum.§.si fundū.&.ſ.si quis.cau. sed & si quis.§.præterea.& de iudi.l.interdum.&.C. de cri.expil. hæred.l.aduersus.&.ſ. de ritu.nup.l.j. Sed arg.contra.j.de quæstio.l.j.§. seruū mariti.

ADDITIO. Dic secundum Bar.hic quòd seruus non torquetur contra vxorem, vt ibi, quia quodammodo est domina: sed pro morte vxoris sic:vt hic eadem ratione.& sic cōcordat.

Occisorū.]CASVS. Vsque huc dictum est quib⁹ casibus serui debeant torqueri pro domino occiso. nūc vult dicere qui contineantur appellatione occisorū. Et dicitur quòd illi qui sunt interfecti per vim aut cædem. & de his ponit exempla. si autem non per vim sunt occisi:non continentur occisorum appellatione quātum ad hoc vt serui torqueantur: puta si veneno fūt extincti.& est ratio plana in litera. in casu tamen bene torquerentur etiam tunc, puta si venenum fuit eis infusum per vim.Sed quid si quidam extranei dederunt venenū domino clā, & nō per vim: & serui aliqui fuerunt de hoc conscij vel fautores? nunquid illi debent supplicio affici? Et dicitur quòd sic.licet enim non debeant torqueri eo quòd clā datum fuit venenum, illi qui nō fuerunt cōscij vel fautures,vt dictum est: tamē factum cōsciorum & fautorū nō debet esse impunitum.& in hoc casu possunt aperiri tabulæ testamenti illius qui est occisus: & hæreditas ei⁹ adiri ante quæstionem habitam de dictis seruis conscīis vel fautoribus.& postmodum possunt torqueri, & supplicio affici: quamuis si dominus fuisset occisus palam à familia, vel ab alio, deberēt serui prius torqueri, quam hæres adeat hæreditatem. Sed si dominus occidit se tædio vitæ,vel impatientia doloris,& serui potuerunt prohibere:debēt certè pœna affici.si autem non potuerūt prohibere,liberati sunt. & eo casu dictus casus mortis non impedit testamentum eius aperiri & recitari: licet impediretur aperiri & recitari si metu criminis imminentis se occidisset dominus.Item scire debes non haberi de familia quæstionem,nisi cōstet dominum occisum,& appellatione quæstionis cōtinentur non tantū tormenta, sed etiam omnem inquisitionem & defensionem mortis accipimus cōtineri.h.d.vsque ad.§.hoc autem senatus.Viuianus.

Plo. more insidiātur?

Fl. factores

atque in propriis seruis,senatus censuit. Sed neque vxore occisa,neq; marito, de seruis socēri quæstionem habēdam senatus censuit.Marcellus autem libro duodecimo Digestorū, etiam in soceri seruis idē [esse] quod in mariti,rectè dixit.

Non tenentur serui de morte domini si ei opem ferre non potuerunt. Bartolus.

¶Occisorum appellatione eos cōtineri Labeo scribit, qui per vim aut cædem sunt interfecti: vtputa iugulatum, strāgulatū, præcipitatū, vel saxo vel fuste vel lapide percussum, vel quo alio telo necatū. [a] Quòdsi quis puta veneno,vel etiam quo alio quod clā necare soleat, interemptus sit: ad hoc senatuscōsultum vindicta mortis eius non pertinebit. hoc idcirco, quia totiēs puniendi [b] sunt serui quia auxiliū domino nō tulerunt, quotiens potuerunt [c] ei aduersus vim opē ferre, & non tulerūt. Cæterum quid potuerūt facere aduersus eos qui veneno,vel quo alio modo*insidiabātur? Planè si venenū per vim infusum sit:senatusconsultum locum habet.Vbicumque igitur vis adhibita est quæ interimere solet, ibi dicēdum est locū senatuscōsulto fore.Quid ergo, si dominus veneno, non per vim necatus [d] esse ꝓponatur?impunitū erit factum?Nullo⁹modo. Licet enim cessset senatusconsultum Silianū,nec quæstio suppliciūq; de his qui sub eodem tecto fuerūt,habeatur:tamē si qui cōscij [e] vel fautores*sceleris fuerunt,hi demū supplicio adficiuntur: & adiri hæreditas,apeririq́ue tabulæ etiam ante quæstionē habitam possunt. ¶Si sibi man⁹ quis intulit, senatusconsulto quidem Silaniano locus non est: [f] sed mors eius vindicatur: scilicet vt si in conspectu seruorū hoc fecit, potueruntque eum in sæuientem prohibere, pœna [g] adficiantur:si verò non potuerunt, liberentur. Si quis non metu criminis imminentis, sed tædio vitę, [h] vel impatiētia doloris sibi manus intulit:eius testamentum aperiri & recitari mortis casus non impedit.¶Itē illud sciendum est, nisi constet aliquem esse occisum, non haberi de familia quæstionē. Liquere igitur debet scelere interemptum,vt senatusconsulto locus sit. [i] Quæstionem [k] autē sic accipimus, nō tormenta tātum, sed omnē inquisitionem, & defensionem mortis. ¶Hoc autem senatuscōsultū eos quidem,qui sub eodem tecto fuerunt,omnimodo punit:eos verò qui non sub eodē tecto, sed in eadem regione[fuerunt:]nō aliter,nisi cōscij fuissent. Eodem autem tecto, qualiter accipiatur,videamus:vtrum intra eosdē parietes,an & vltra, [vel etiam] intra eandē diætam, vel cubiculum,vel eandē domum, vel eosdem hortos, vel totam villam.Et ait Sextus sic esse sæpe iudicatum, [l] vt quicumque eo loci fuerunt,vnde vocē exaudire potuerūt: hi puniantur, quasi sub eodem tecto fuerint: licet alij validioris vocis, alij exiguioris sint, nec omnes vndique exaudiri possint. Iuxta hoc tamē videtur & diuus Hadrianus rescripsisse in hæc verba: Serui quotiēs dominis suis auxiliū ferre possunt,† non demini audire poterant: licet quidam domini habeāt validiorē vocem,& quidā exiguiorem.& si serui possunt iuuare dominum alio modo,non debent eorum salutem præponere saluti domini. vnde nō excusatur seruus vel ancilla si dicat, & etiam verum sit, percussorē minatū ei si proclamaret ipse seru⁹ vel ancilla.& hoc casu debent pati serui vltimū supplicium.ei ergo seruo non parcitur qui fuit in eodē conclaui cū domino cum occideretur: nec ei qui timuit mori pro salute domini:nec ei qui non proclamauit cum occideretur dominus. ille tamē seruus nō punitur qui tēpore mortis domini erat ita longe ꝙ exaudiri non potuit.sed si dominus fuit in itinere occisus:sumendum est supplicīū de illis seruis qui erant cum eo,vel non erāt cum eo, quia aufugerunt: alij autem non puniuntur.hoc dicit vsque ad.§.impubes.Viuianus.

a *Necatum.* facit.ſ. ad leg. Aquil.l.si seruus seruum.§. huius legis.&.§.si is.&.§.si quis igitur.&.ſ.de libe.agno.l.necare.

b *Puniendi sunt.* capite:vt.j.ea.l.§.potuisse.

c *Potuerunt.* hoc expone: vt.j.§.potuisse. & facit.ſ. loca.l.item

d *Necatus.* non à familia: & sic potest adiri hæreditas ante vindictam:vt hic subiicit,&.j.eo.necessarios.§.fina.&.l.propter veneni.in prin.&.C.eo.l.cum fratrem.secus si à familia:vt.j.l.iij.§. quod ad causam.&.§.fin.&.l.seq.&.l.necessarios.in princip.quæ est contra.

e *Conscii.* not.ex sola scientia eos teneri.

f *Locus non est.* quoad tormenta.

g *Pœna.* capitali: vt j. eo.§. potuisse. Azo. & facit ad hoc.ſ.§.cæterum. Item facit.ſ. de pœcu.sed si damnum.§. si ipse.

h *Tædio vitæ.* facit.ſ. proxi.§.&.C.qui testa. face.pos.l.ij.

i *Locus sit.* sed ego quęro,ad quid fiat hęc quæstio?Respō.ad inquirēdam mortem defuncti:vt.j.proxi.§.sed hic quęstio non fit nisi cum liquet eum scelere interfectum: vt hic. Nunquid ergo sit quęstio semper quando liquet? Respon. liquere debet eum scelere defunctum, etsi persona ignoretur quæ fecerit. ad personam ergo declarandam fit quæstio: quę ignorare potest etiam si cōstet eum scelere occisum.Azo.sed & de communi seruo habetur quæstio si vnus ex dominis nō cōpareat: vt.j. eod.l.& si percussor.§.si vnus.Item nota. non iri ad quæstionem nisi præcedant indicia: vt infrà, de quæstio.l.j.in princip.

k *Quæstionē.* facit.j. de iniuriis.l.item apud Labeonem.§.quæstionem.Accursius.

Hoc autem senatus.]CASVS. Si dominus fuit occisus, & serui sub eodē tecto cū domino existentes nō dederunt ei auxilium,debent torqueri & puniri:alij autem serui nō, nisi fuerunt cōscij.Sed qualiter intelligis tu idem tectū? Respon.si serui erāt ita prope dominum quòd vocē dominum audire poterant.

Salutē eorum.

BIU Cujas

bent saluti eorum [a] suam anteponere. Potuisse autē ancillam quæ in eodem conclaui cū domina sua fuerat, auxiliū ei*ferre, si non corpore suo, at certè voce plorātem, vt hi qui in domo fuerant, aut vicini, audirēt: hocipso [b]*manifestū est, quòd dixit [c] percussorē sibi mortem minatum si proclamasset. vltimum itaque*suppliciū pati debet, vel [in]hoc, [d] ne cæteri seruicredāt in periculo dominorum sibi quēque consulere debere. ℣ Hoc rescriptum multa [e] continet. Nam ei nō parcit qui [in]eodem conclaui fuit: & ei qui timuit mori, nō ignoscit: & quòd vel voce [f] oporteat seruos dominis auxilium ferre, ostendit. Si quis in villa agens occisus sit: pluſquā iniquum [g] est (si fortè diffusa latè prædia habeat) de omnibus qui in ea regione fuerint, seruis & quæstionē haberi, & supplicium sumi. Sufficit ergo de his qui cū ipso qui occisus dicitur fuerūt, & qui suspitione cædis aut cōsciētia attingi videbūtur, quæstionem haberi. ℣ Cum dominus in itinere [h] est occisus: de his qui vnà cum eo fuerūt cum occideretur, vel cum vnà fuissent, profugerunt: supplicium sumendum est. Quòd si cū domino nemo fuit cum occideretur, cessant ista senatusconsulta. ℣ Impubes seruus, vel ancilla nondum viripotens, non in eadem causa erunt. Aetas enim [i] excusationem meretur. ℣ Impuberi autem vtrum in supplicio [k] tantum parcimus, an verò etiam in quæstione? [l] Et magis est vt de impubere nec quæstio habeatur. & aliàs [m] solet hoc in vsū obseruari, vt impuberes non torqueantur: terreri tātum solent, & habena vel ferula [n] cædi. ℣ Excusantur autē serui qui auxilium tulerunt sine dolo malo. Nam si finxit se quis auxilium ferre, vel dicis [o] gratia tulit: [p] nihil hoc cōmentum ei proderit. Tulisse autem auxilium nō tantum is videtur qui seruauit dominum, hoc est, qui potuit ita opē ferre, vt saluus esset dominus: verùm is quoq; qui quidquid potuit fecit, tametsi dominus interfectus est: veluti si quis clamauit, vt ad auxilium cōueniretur: aut terruit adgressores. atque [q] si quis turbam conuocauit: aut si corpus suum obiecit, vel aliàs corpore suo auxilium tulit. Non tamen semper qui clamore vsus est, auxilium tulisse videtur. Quid enim, si cū posset manu depellere à domino periculū, ille clamorem inanem elegit? Plectendus vtique erit. ℣ Quid si vulnerati sint serui cum protegerent dominum? Dicēdū est parci eis [r] debere: nisi si aut ipsi sibi vulnera ista fecerūt data opera, ne punirētur: aut talia vulnera isti acceperūt, vt possent nihilominus opē ferre si voluissent. ℣ Si dominus mortiferè vulneratus superuixerit, [f] nec de quoquā seruorum suorum conquestus sit: etiamsi sub eodē tecto fuerunt, tamen parcendū illis erit.

Dominus percussus potest purgare innocentiam seruorum suorum. Bartolus.

11. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

DIuus Marcus [&] Commodus Pisoni [t] rescripserunt*in hæc verba: Cum constiterit apud te Piso charissime, Iulium Donatum postea quàm cōterritus aduētu latronum profugerat [in] villā suā, vulneratū esse: mox testamēto facto purgasse officiū seruorū suorū: nec pietas ℔ seruis, [u] nec sollicitudo [x] hæredis obtinere debet, vt ad pœnam vocentur, quos absoluit dominus ipse.

a *Saluti eorum.* scilicet dominorū. sui enim iuris nō sunt serui: nec salus corū ab eis est: sed à dominis hoc iure: vt instit. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. §. j. & no. argu. contra vassallos. Accur.

b *Hoc ipso.* id est, hoc argumento. Accursius.

c *Quòd dixit.* aliàs, quòd. & subaudi, nec prodest ancillæ quod dixit &c. Accursi? Flo.

d *Vel in hoc.* id est, in eum finē, ne &c. aliàs, vel hoc, scilicet mācipium: & vel, pro saltē: vel pro etiam. Et not. quòd quis patitur supplicium in exemplum. sic. C. ad leg. Iul. repetun. l. j. Accursius.

e *Multa.* quia tria: aliàs duo dicuntur multa. vt instit. de iure persona. §. finali. Accur.

f *Vel voce.* vel, pro saltem. Accursius.

g *Pui quàm iniquum.* vt infra, proxi. §. & C. de adul. l. in adulterij. Sed contra. j. qui & à qui. l. prospexit. Solu. ibi de strictō iure: hic de æquitate, quæ præualet: vt. C. de iudi. l. placuit. Vel dic vt in dicta. l. in adulterij. Accursius.

h *Cum dominus in itinere.* sic. ē. proxi. §. Ac.

Impubes seruus. CASVS. Si dominꝰ sit occisus ab aliquo extraneo, & serui non tulerunt ei auxilium: capite puniuntur, & etiam torquētur vt dictū est. Certe istud fallit in impuberibꝰ seruis & ancillis: & in his etiā puberibus seruis qui auxiliū domino tulerunt sine dolo malo. si autē finxerunt auxiliū ferre domino, & nō tulerūt: non excusantur. & ille sine dolo videtur auxilium tulisse domino, qui saluauit eū. sed & si nō saluauit, immo est mortuus dominus: seruus tamen iuuit eum quantum potuit: videtur ei auxilium tulisse, & sic non punitur: & de hoc ponit plana exempla vsq; ad. §. si dominus. Viuianus.

i *Aetas enim.* si sit minor: vt &. C. si aduer. delict. l. j. & etiam maior: vt. j. e. l. iij. §. ignoscitur. &. C. qui æta. li. x. l. j. & adde quod est j. eo. l. excipiuntur.

k *Supplicio.* id est, in pœna capitis. Accur.

l *Quæstione.* pro eruenda veritate.

m *Et aliàs.* cum de adulterio quæstio habetur, secundum quosdam. & facit infra, de quæstio. l. ex libero. §. de minore. & . l. de minore. Accursius.

n *Ferula.* sic. C. de cur. publ. l. j.

o *Dicis gratia.* hoc est perfunctoriè, aut defunctoriè. Antonius Augusti. Emendationum lib. ij. capite. ij.

p *Tulit.* id est, dixit se dolere. aliàs, iudicis gratia tulit: id est, distulit faciendam vindictam per iudicem.

q *Atque.* id est, sicut.

r *Parci eis.* scilicet si debilitati per vulnera non iuuerunt postea dominum. Accursius.

Si dominus. CASVS. Dominus quorundam seruorum fuit à quibusdam mortiferè vulneratus: vixit tamen postea aliquot diebus, & non fuit conquestus de aliquo seruorum quòd non dederunt auxilium ei. nūquid amodo torquebuntur, vel vltimo supplicio afficientur? Et dicitur quòd non: & multo magis non punientur si dominus in testamēto suo dixit expressè quòd serui exercuerunt bene officium suum in iuuando eum. &. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

s *Superuixerit.* ita q̄ eo vulnere non decessit. [a] arg. supra, ad leg. Aquil. l. huic scripturæ. Vel secundum Irn. dic, etiam si decesserit, quasi dissimulatiōe remiserit: vt instit. de iniur. §. fina. & . C. de reuoc. dona. l. j. in fin. & . l. fina. in fin. & de inoffi. testa. l. omnino. & supra, de proba. l. Procula. & de cura. fur. l. si furioso. §. his consequens. Sed argu. contra ad hoc infra. l. iij. §. j. Item facit infra, l. proxi. Accursius Flo.

a *Not. ex hac glos. q̄ vulnus dicitur mortale: licet mors nō sequatur, secundū Bal.*

t *Diuus. Pisoni.* præfidi prouinciæ.

u *Pro seruis.* torquendis. Accursius.

x *Nec sollicitudo.* quæ cogit hæredem testatoris vindicare necē. [b] Azo. & facit. C. famierciscun. l. in ipsius. & supra. l. proxi. in fine. & quod ibi not. Sed an occisores potest dominus absoluere? Respon. non, cum ea actio competat vnicuique de populo: vt infra, de publi. iudi. l. j. quippe illi in faciēdo, at serui in omittendo delinquunt.

b *Vindictā pro iniuria suis illata, an & quā do permittatur. glos. in. c. i. §. hoc autem. qui seu. da. poss. in vsi. seu. B. in. l. is penes. C. depos.it.*

* *Flo. rescripsit.*

Si quis. CASVS. Cū dominus occideretur, seruus eius nō tulit ei opē, ideo quia valde graui valetudine erat affectꝰ. Certè subuenitur seruo vt nō puniatur: & idē est si dominꝰ dixit q̄ seruus eū occidit, & non probauit. & idē est si maritus occidit dominam serui, & nō exaudiuit hoc seruus. secus si exaudiuisset, & opē non tulisset: quia tunc bene puniretur: nisi in vno casu, puta si maritus occidit vxorē in adulterio deprehēsam: quia tunc non punitur seruus si non tulit ei opem. Item non punitur seruus si cum omnes domini sui aggressurā paterētur, & ipse omnibus simul non potuit auxilium ferre, tulit quibusdā. secus si potuisset omnibus ferre opem: & tulit tantū quibusdā. Item non punitur seruus si tempore cędis domini sui vel dominę ita erat clausus sine suo dolo malo, vt non potuerit erumpere causa succurrendi

rendi eis.secus si fuisset in dolo vt clauderetur.& idem est vt nó puniatur si erat ligatus taliter vt auxilium dare non posset. Item nó punitur si taliter erat senex,quòd nó potuit dare opem: & idē est si erat seruus surdus.& idem si cæcus, vel mutus, vel furiosus. h.d.vsque ad.§.si quisquam.Viuianus.

a *Si quis in graui.*i.valde graui.sic.ſ. pro socio.l.cū duobus.§.damna.&.l.Gallus.§.ille casus.ſ.de libe.& posthu. aliàs,graui.

b *Credendum domino.* contra seruos: sed pro seruis sic:vt.ſ.l. proxi. &.l.j.in fine.

c *Si.*i.quamuis. & facit.ï.de Carbo.edict.l. j.§.si quis. Non obstat ſ.ad Velle.l.Seia.j.respon.& de inoffic.testa. l.non est enim consentiendum.&.C.arb.tu.l. j.& de proba.l.rationes.&.l.exemplo,& de test.l.verba.& in auth. vt cū de appell.cogno. §.siue igit omnes. collatio.viij. Arg. contra infra, de bo.liber.l.qui cū maior.§.fi.&.l.Paulus.§.j.& supra de cura. fur.l. si furioso.§.j. &.C.de calumn.l.mater. *ADDITIO.* Dic secundū Dy. hic quòd propter verba defuncti pœna non imponitur, vt hic: sed hæres vt filius si accusat,à præsumpta calumnia excusatur vt in contrario,secundum Bartolum.

d *Si maritus.*sic supra. l.j.§.si vir.

e *Ignoscitur.* quantū ad pœnam legis Corn. de sica. sed non in totum: vt infra, de adulte.l.si adulterium.§.imperatores. &.l. nec in ea.§. ideo autem. &.l. marito.j. respon. & ad leg.Cornel.de sica.l.j. §.fina.

f *Non restiterunt.*No. non est culpa non resistere. sic supra, de noxa.l.iij. §. si extraneus. & de act.emp.& ven.l. emptorem.ibi, & si nó defendat &c.

g *Contraxisse.*est ergo gratificationi [a] tunc locus:vt & supra,de reli. l.fina.& supra, loca. & condu.l.in naue Saupheli.&.ï.ad leg.Fal.l.pater filium.

h *Ignosci ei debere.* quidam interrogatiue legunt, & dicunt non debere seruo vxoris ignosci qui prætulit virum: & ecōtra,si seruus viri prætulit vxorem. sed legato plane, & dico quod possit eligere, quasi sit eorum communis: vt & supra, eo.in.l.j.§.si vir. &.ſ.e.l.§.si maritus. Accursius.

i *Voluerint.* sic.ſ.quod me.causa.l.si mulier.in princ. &.ï.quod vi aut clam.l.j.§.sed & Aristo.

k *Aetate.* id est,senectute:vt no.ſ.eo.l.j.§.impubes.

l *Si quis.*]*CASVS.*Seruus vel serua Titij occidit eum:& Seius in domo sua recepit dictū seruū vel seruam. certe tenetur Seius l.Corne.de sica.Viuianus.

m *Si quisquam.* extraneus.q.d.non debet quis recipere aliquem noxium de seruis occisi.aliàs punitur.l.Corn. de sica.sic infra,de excep.l.j.Item facit.ſ.de ser.fug.l.j.§.j.

Ad impossibile nemo obligatur.hoc dicit.

III. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI quis in graui [a] valetudine adfectus opē ferre domino nō potuerit:subueniēdū est ei.

Assertio interfecti non probat: nisi probetur aliter mors illata.Barto.

¶Si quis moriens dixisset à seruo vim mortis illatam esse sibi: dicendum est non esse credendum domino [b] si [c] moriēs hoc dixit, nisi potuerit & probari.

¶Si maritus [d] vxorē noctu intra cubiculū secum cubantem necauerit,vel vxor maritū:serui pœna senatusconsulti liberabuntur. Sed si exaudissent, & opem non tulissent:plectendi erunt: non tantum si proprij essent mulieris, sed etiam si mariti.Si tamē maritus in adulterio deprehēsam occidat:quia ignoscitur [e] ei,dicendum est nō tantum mariti, sed etiā vxoris seruos liberandos, si iustum dolorem exsequēti domino nō restiterunt. [f]

Licet seruo vni ex dominis gratificari. Bartolus.

¶Si cùm omnes domini adgressuram paterentur,vni seruus opem tulit: an sit excusandus,an verò quia omnibus nō tulit,plectendus?Et magis est,vt si quidem omnib⁹ ferre potuit:quā-uis quibusdā [opem]tulit, supplicio adficiēdū. Si verò simul omnibus non potuit:excusandum, quia quibusdā opem tulerit.Nā illud durū est dicere,si cùm duobus auxiliū ferre non posset,elegit alteri esse auxilio: electione crimen eum contraxisse [g]. Quare & si seruus mulieris,marito dominæ magis auxilio fuit q̄ dominæ:vel cōtra: dicendū est ignosci [h] ei debere.

¶Subuenitur eis qui eo tēpore quo dominus dominā ve occisa est, clausi ita fuerūt sine dolo malo,vt erūpere succurrendi causa,aut comprehendendi eos,qui cædē fecerunt,non potuerint.Nec interest,à quo clausi cōtinebuntur: sic tamē, si nō data opera voluerint [i] se ita includi, ne opem ferre possent. Clausos accipere debem⁹ & si sunt vincti: si tamen ita vincti, vt omnino erumpere vincula, & auxilio esse non potuerint.

¶Ignoscitur etiam his qui ętate [k] defecti sunt. Surdus quoque inter imbecillos numerandus est, aut inter eos qui sub eodem tecto non sunt: quia vt illi per spatium,ita hic per morbum nihil audit. Cæcus quoque veniam mereri debet. Mutū simili modo excipimus: sed ibi,vbi vocis tantum auxilium superfuit. Furiosos excipi nequaquam dubium est.

Qui defendit vnū ex seruis malefactoribus:videtur esse obnoxius criminis.Bar.

¶Si quis [l] quem eorum seruum seruámve ex ea familia, qui [m] eius [p] facinoris noxius erit, receperit,vel celauerit sciens dolo malo:in ea causa est,ac si lege quæ de sicariis lata est, facinoris noxius fuerit.¶Si ex stipulatu seruus debeatur, & cædem domini arguerit [q], & pro præmio liber esse iussus sit: ex stipulatu actio stipulatori non datur.Nam [r] & si supplicio adfect⁹ fuisset,nō daretur. Quòd si sub eodē tecto non fuit [s]: ex stipulatu actio in æstimationē serui vtilis erit creditori [t].

Non videtur vindicasse qui non vltro vindicauit,& fauore publicæ vtilitatis generalis locutio non recipit restrictionem de habilitate personæ.Bartolus.

n *Qui.*seruus.& facit.ï.eo.l.lege.in prin.

p *Eius.*occisi.

Si ex stipulatu.] *CASVS.* Seius habens seruum Stichum promisit per stipulationem Titio eum ei dare: & postea cum existeret dictus seruus sub eodem tecto cum domino suo Seio,dictus Seius occisus fuit:postea dictus seruus arguto probauit & detexit mortem domini:& pro hoc præmio fact⁹ est liber. nunquid Titius prædictus poterit eum petere ab hęrede Seij ex stipulatione? Et dicitur quòd non.nam & non daretur dicta actio dicto Titio si dictus seruus fuisset vltimo supplicio affectus ex eo quòd nó arguisset mortē domini: vt & supra, eodem.l. j. §. potuisse. si autem non fuisset dictus seruus sub eodem tecto cum domino eo tempore quo dominus fuit occisus, & sic nō defendisset dominum, non fuisset passus vltimum supplicium . et stipulatu actio vtilis erit Titio creditori cōtra hęredem Seij ad æstimationē dicti serui, & ille seruus dign⁹ est dicto præmio libertatis qui vltro prosiliit ad accusandum interfectores domini: non autem ille seruus est dignus qui cum accusaretur ab interfectoribus domini, ipse retorsit in eos crimen: sed ille seruus qui arguit vltro necem domini, poterit ad libertatem peruenire, qui non poterat aliàs ad libertatem peruenire:puta si hac lege distractus erat, ne manumitteretur hoc dicit vsque ad §.de his quoque.Viuianus.

q *Arguerit.* probando: vt.C.pro qui.can. ser.pro præ.ac.lib.j. sed videtur infra, proxi.§.exponi.

r *Nam.* bona ratio.

s *Non fuit.* ergo non iure est affectus supplicio . hæc ergo iniuria creditori non obstat.Hug.

t *Creditori.* contra hæredem . sed videtur in primo dicto hærdem teneri, cum à fisco habeat pretium : vt. C. pro quibus caus. ser.l.ij.contra.Sed dic, quòd hic à fisco non habet : vt ibi not. & infra, ad legem Falcidiam.l.eris.Vel aliter lege hunc.§.quia in primo casu erat sub eodem tecto, & non præbuit auxilium : sed post conuicit occisores . vnde euitat pœnam, & consequitur præmium . in secundo secus : quia non conuicit . In tertio vero non erat sub eodem tecto : vnde consequitur libertatem dato pretio domino à fisco : quod in primo casu non datur : cum si non conuicisset , capitis pœnam esset passus : & sic nihil hic haberet hæres.& facit ad.§. infra,de suis & legiti.l.iij.§.quòd si necem.& infra, de verborum obligationibus.l.si seruum Stichum, &.l. qui seruum.&.ï. eo.l.si seruus.&.l. domino. & infra, de bo. lib.l.si necem.

Similis in c. venerabilem.cū glo. super verbo.fauere. extra de elect.

BIU Cujas

a *Verum.* exponit proxi. §. superiorem. vel exponit. l. infra, eo. l. lege. in prin. Et no. differre spontaneũ a à coacto. sic infra, de bo. lib. l. qui cum maior. §. si libertus. &. §. fi. & infra, de leg. ij. l. vnum ex familia. §. j. &. C. ne tu. vel cu. ve. con. l. j.

b *Vtile.* contra supra, pro socio. l. actione. §. Labeo. & in authẽ. de resti. & ea quæ pa. §. ea vero. colla. iiij. Sodin. hic speciale vt etiã cõtra pactum ad libertatem perueniat. & facit supra, proxi. §. si ex stipulatu.

c *Supplicium.* & quæstio: vt infra, eo. l. si exheredatus. §. fina. & intellige vt dicitur. ff. eo. in. l. j. §. in eo.

De his quoque.] CASVS. Quæritur, nunquid seruus occisi qui testaméto habuit libertatẽ, debeat puniri ante aditam hæreditatem occisi? Et dicitur quòd sic. sed & si ipsi serui profugerunt post mortem domini, & postea apertum fuit testamentum domini, & in eo inuenti sunt scripti liberi: & adita est etiam postea hæreditas: debet de eis haberi quæstio, & suppliciũ: quia æquissimum est indulgentiam dominorum qui dederunt seruis libertatem, non obstare vltioni mortis dominorum: quam indulgẽtiam dominorum prout quisque de seruis esset expertus, plenioré vel grauiorem pœnam mereri debet propter suum scelus: quia non iuuit dominum. h. d. vsque ad. §. quod ad causam. Viuianus.

d *Sumendũ est.* & hoc dic vt supra. l. j. §. i eo. vel hic aliud, quia profugerunt: vt arg. infra, eo. l. lege.

e *Indulgentiam.* id est, dationem libertatis.

f *Ipsorum.* scilicet dominorum.

g *Quam.* indulgẽtiã.

h *Quisque.* i. quicũq; seruorũ. l. habet plenioré: vt quia directã, vel sine cõditione vel die.

i *Eo.* i. ideo &c. ad quod. C. de epis. & cle. l. presbyteri. &. C. de reuo. do. l. fi. &. j. de re iudi. l. ne libertatis. &. C. de offic. præto. l. j. & facit supra, proxi. §. & infra, eo. l. si exhæredatus. §. fi.

Quod ad causam.] CASVS. Hic. §. loquitur de secunda parte rubricæ, & dicit quòd si aliquis est occisus hæres eius non debet aperire vel recitare vel describere aliquid quod pertineat ad causam testamenti eius: nec etiam testamentum antequam de familia sua habeatur quæstio, & sumatur supplicium si fuerunt illi de familia in culpa. & postea vadit iurisconsul. glossando plane verba huius. §. vsque ad. §. non tantum ex testamento. Viuianus.

k *Pertinens.* s. scriptum testamentum vel codicillus sit.

l *Edicto cauetur.* Tria vetat, & per consequens quartum. s. adi-tionem quæ ante aper. tab. fieri non poterat: vt. C. de cadu. tollen. l. j. §. cum igitur. ratio est, vt facinus proprio commodo præferatur. vt. j. §. non tantũ. & si fiat contra etiam in primis, in. c. aureis punitur: vt. j. c. l. lege. §. ex hoc edicto. sed si adiuit hære. confiscatur: vt. j. c. l. necessarios. §. j. & no. C. c. l. si ea. &. l. cum fratrem. Sed

Vtrùm a autem is solus videatur indicasse † vel arguisse, qui ad hoc prosiluit vltro: an etiam is, qui cum accusaretur ipse, detorsit in alium crimẽ? Et magis est vt ille hoc præmio dignus sit, qui vltrò ad accusationem prosiluit. Hi quoque qui nõ poterũt aliâs ad libertatẽ peruenire, (vtputa si hac lege distractus erat quis, ne manumitteretur:) poterũt propter hoc quod in cõmune vtile b est, ad libertatem peruenire. De his quoq; seruis qui testameto manumissi sunt, perinde atq; [de] seruis suppliciũ c sumẽdum est.

De his qui ante quã testamentũ occisi occisæve aperiretur, profugissent: postaque aperto testamẽto liberi scripti inuenirentur: perinde ac si de seruis quæstio habenda, suppliciumque sumendum d est. Nam est æquissimum, vltioni dominorum non obstare indulgentiã e ipsorum: f quam g [quo] quisque h pleniorem est expertus, eo i grauiorem sceleris sui pœnam merebitur.

Hic iurisconsul. intrat aliam materiã. Supra expeditum est de quæstione & vindicta seruorum qui dominum non iuuarũt: & de præmio eorum qui malefactores indicauerunt. hic ponitur vnum edictum in quo prohibetur testamẽta aperiri, recitari, vel describi: vel hæreditates adiri sub certa pœna ante quæstionem adhibitam de morte defuncti: & contra facientibus pœnam imponit. Bartolus.

Quod ad causam testamenti pertinẽs, k relictum erit ab eo, qui occisus esse dicetur: id ne quis sciens dolo malo aperiendum, recitandum, describendumq; curet, edicto cauetur, l prius quàm de ea familia quæstio ex senatusconsulto habita, suppliciumq; de noxiis m sumptum fuerit n. Aperire autem hic ille videtur, qui naturaliter aperit: siue sint signatæ, siue non sint ligatæ, sed tantum naturaliter clausæ. o Aperire accipere debemus prohibitos nos, vel palam, vel publicè, vel secretò. omnis enim apertura prohibita est. Si quis ignorãs occisum, aperuerit: nõ debet hoc edicto teneri. Et si sciens, non tamen dolo aperuit: æquè non tenebitur: si fortè per imperitiã vel per rusticitatẽ p ignarus edicti prætoris, vel senatusconsulti, aperuit. Si quis tabulas quidem nõ aperuerit naturaliter, linum autẽ inciderit, excusatus erit: quia dolo caret, qui ipsas tabulas non aperuerit. Si autem non totum testamentũ, sed pars eius aperta sit: dicendũ est in edictũ incidisse eum qui aperuit. Parui enim refert vtrũ totum, an pars q aperiatur. Si quis codicillos r aperuerit, testamentũ [verò] non aperuerit: in edictum incidit. Nam & codicilli ad causam testamenti pertinent. Item siue iure valeat id quod apertum est, siue non valeat: attamẽ edicto locus est. Eadẽ seruantur & de his quæ ad causam substitutionis pertinent, si pupillus pupilláve occisus occisáve esse dicetur. Si alius s aperuerit, alius recitauerit, † alius descripserit: t omnes in edictum incident, qui singula eorum fecerunt. Non tantùm ex testamẽto, sed etiam ab intestato hæreditas ad hoc edictum u pertinet: vt ne quis

A B C D

m *De noxiis.* id est, familiaribus occisorib⁹, & non succurrentibus.

n *Sumptũ fuerit.* id est pœnam capitis imponi postulauerit.

o *Naturaliter clausæ.* sine aliquo extrinseco adiuncto.

† *Concor. tex. in. c. si de testa. l. fin. in prin. & supra, de eden. l. j. §. fi. & §. de iurisdi. om. iud. & supra, de iur. & fac. igno. regula. Sed arg. contra infra, de fal. l. diuus. dic vt ibi not.*

p *Rusticitatem.* sic. C. *de testa. l. fin. in prin. & supra, de eden. l. j. §. fi. & §. de iurisdi. om. iud. & si quis. §. doli. & infra, de iur. & fac. igno. regula. Sed arg. contra infra, de fal. l. diuus. dic vt ibi not.*

Concor. tex. in. c. significauit. iuncta glos. in versi. sile. gillũ extra de appella. & c. 2. iuncta glossi. in no. in eo ver.

q *Vtrum totũ an pars. ff. de ff. inst.* Not. generale, q̃ qui delinquit in parte, in totum reus est. sic. C. de vete. iur. enucle. l. fi. §. pen. & infra, de leg. j. l. etiam.

Delinquẽs in parte, in totum reus est.

r *Si quis codicillos.* & ad hunc. §. facit supra, quemadmodum testa. aper. l. iij. §. j. & ij. & infra, de tabu. exhiben. l. j. §. ij. Sed argu. contra infra, de fal. l. si quis legatum. in prin.

s *Si alius.* sic supra, ad leg. Aquil. l. item Mela. §. si alius.

t *Descripserit.* id est, exemplauerit.

Non tantum.] CASVS. Non solum si occisus fecit testamẽtum, sed etiam si ab intestato decesserit, non debet hæres eius adire hæreditatem, vel bono. pos. petere antequam quæstio de familia occisi habeatur. & est ratio quare hoc statutum est, quia si hæres posset adire ante quæstionem habitam: ipse occultaret facinus familiæ propter suum compendiũ. cum enim serui culpabiles de morte domini deberent vltimo supplicio affici: vt supra, eodem. l. j. §. potuisse. hæres haberet damnum si facinus seruorum non esset occultum. Sed quid si interim antequam adeat propter dictam prohibitionem, decedat hæres occisi? Certe transmittit ad suos hæredes vtiles hæreditarias actiones. Item quid si occisus in testamento suo instituit hæredes Titium & Seium sub conditione si ad diem mortis suæ vsque ad mensem darent centum Gaio: & hæredes non paruerint conditioni ex eo, quia non debeant tabulæ aperiri ante quæstionem de familia habitam? succurretur eis certe vt adhuc adimplere possint. si autem aliud impedimentum concurrat cum prædicto impedimento vt tabulæ non aperiantur occisi, vel hæreditas non adeatur, puta si fuerit prægnans vxor occisi, vel esse putabatur (quo quidem etiam casu instituti adire non poterant) certe nihil prodest dictis hæredibus impedimentum quæstionis seruorum: & ita non transmittent ad suos hæredes hæreditatem occisi non aditam. Viuianus.

† *Concor. tex. in. ca. olim. extra de rescript. & in. c. cũ olim. cũ ibi no. per glo. de off. dele.*

u *Edictum.* quod est. ff. §. quod ad causam. & adde quod ibi not.

Sum-

a *Suum.* quemcunque etiam extraneum.
b *Actiones.* pro hæreditate vtiles, & pro hæreditariis viribus.
c *Ante aditionem.* non factam ideo quia per senatusconf. impediatur. hoc autem constare debet: vt statim subiicit. Azo. & sunt similia, vt hæreditas non adita trâsmittatur: vt no. ſ. de acquiren. hære. l. ventre. Sed regulariter contra: vt. C. de cadu. toll. §. in nouissimo.
d *Edictóque.* vt infra, proxi. §. probatur.
e *Si cõditioni intra diẽ.* puta centesimum.
f *Iussi.* hæredes.
g *Succurritur.* ad hoc Co. de anna. excep. l. j. §. fina. & infra, de condit. & demonst. l. in testamento.
h *Implendam.* etiam post diem.
i *Si & aliud.* senatusconf. quod est supra. §. quod ad causam.
k *Non potuerit.* vt supra, de acqui. hæred. le. cum quidã. §. quod dicitur. &. l. ventre. &. j. l. proxi. & concor. j. de dam. infect. l. fluminũ. §. idem ait si damni. & ſ. depoſi. l. j. §. merito. Item no. magis inspici quod obest, quã quod prodest: quia & sine hoc impedimento adire nõ potuisset: vt arg. ſ. mandat. l. antep. §. j. & infra, de lega. præst. l. iij. §. fi. Sed arg. cõtra. j. de iure fisc. le. iij. §. si quis palam. & ſ. de sona. l. emãcipatum. §. fina. Accursius. *ADDITIO.* Ad §. si quis palam. respondeſecundũ Bart. quod quandoque causa quæ prodest est potẽtior, & ita q̃ obfuscat & perimit illam quæ nocet: & tunc inspicimus quod prodest: vt in. d. §. ibi enim quis reliquit clã & palam: & eo ipso q̃ relinquitur palam, tollitur clãdestina: ideo illa inspicitur. hic vero causa quæ nocet, est potentior. nam potest dici quòd propter metum edicti omisit aditionem: qui si adire vellet, non posset alio impedimento subsistente: sicut tangitur in glo. in. l. si vir. infra, pro donat. ad. l. emancipatum. §. fina. dic quòd ibi erant duę causæ quarum nulla nocet, sed vna prodest, alia non: ideo inspicitur id quod prodest secundum eum. Barto.

adeat, bonorúmve possessionem petat antequàm quæstio de familia habeatur, ne hæres propter compendium suum familiæ facinus occultaret.

Si hæreditas metu pœnæ huius edicti nõ adeatur: si interim hæres decedat, transmittitur: secus si propter aliud impediretur adire. h. d. cum ver. seq. Bartolus.

¶ Elegãter Scæuola ait, vt quis ad hæredem suum [a] vtiles actiones [b] trãsmittat, si fortè ante aditionem [c] decesserit: explo ratum esse debere idcirco eum non adire, quòd senatusconsul to edictóque [d] terreatur. Si cõditioni intra diem [e] ex die mor tis præstitutum parere iussi, [f] ignorantia nõ paruerunt: si idcirco ignoratum est, quia metu senatusconsulti aperiri tabulæ non potuerũt: succurritur [g] eis ad implendam [h] conditionem. ¶ Si & aliud impedimentum sit de non adeunda hęreditate, vel aperiendarum tabularum sit, & senatuscõsulti: nihil prodesse impedimentum senatuscõsulti, si & aliud [i] [hic] fuit: veluti si pręgnãs vxor occisi fuit, vel etiam putabatur, & propterea adire hæreditatem institutus non potuerit. [k]

IIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

QVi posthumos hæredes instituerat: [l] nõ natis posthumis, vxorem [suam] secundo loco [m] scripsit hæredem. cum à familia diceretur [testator] necatus, vxor diem suum obierat. hæredes mulieris actiones [n] ex cõstitutione [o] sibi dari postulabãt. Eo sita demum audiendos esse respondi, si mulier quam in vtero nihil gestare cõstabat [p], propter senatusconsultum hæreditatem adire noluit. alioquin [q] prægnãte [r] ea defuncta, nulla miniurię querela interuenisse. [f]

Pœna quæ imponitur extraneo adeũti, imponitur necessario se immiscenti. Barto.

V. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

NEcessarios hæredes puto edicto comprehendi, [t] si se misceant hæreditati: nec bonorum possessionem peti prætor ꝑmittit. & ego puto ad omnes bonorũ possessiones [u] hoc edictum pertinere.

Non aliàs publicabuntur bona nisi aditio contra edictum sit secuta. Bartolus.

¶ Non aliàs bona publicantur, quàm si constabit esse occisum patremfamiliàs & hæredẽ ante quæstionem de familia habitam, suppliciumque sumptum, adiisse [x] hæreditatem.

In occiso clam, non habet locum hoc edictum. Bartolus.

¶ Vbi quis incuria [y] necat' est, vel medici insidiis: adiri quidem hæreditas potest, [z] sed hæredi [suo] defensio [a] mortis incumbit.

Qvi posthumos.] *CASVS.* Aliquis occisus instituerat sibi hęredes posthumos quos habere sperabat ex vxore sua: & ita dixerat postea: si posthumi mihi nõ nascentur, vxor mea sit mihi hæres. & postea vxor sua quæ nihil gestabat in vẽtre, decessit ante aditam hæreditatem à se ex substitutione viri occisi: & ideo adire noluerat, quia non erat adhuc habita quæstio de familia. nunquid vtiles actiones hæreditariæ dabuntur hæredibus vxoris? Et dicitur quòd sic. si autem ipsa vxor erat prægnans ex occiso tempore mortis suæ vxoris, & ita propter hoc etiam non poterat adire ex dicta substitutione, & sic habebat duo impedimenta ad adeundum, scilicet illud senatusc on. & quia prægnans erat: certe non poterunt dicere hæredes vxoris iniuriam mulieri factam per senatuscon. & sic hæreditas prædicti occisi ad eos hæredes vxoris non peruenit. Viuianus

l *Instituerat.* primo loco.
m *Secundo loco.* i. substituit si hæredes non essent.
n *Actiones.* hæreditarias.
o *Ex constitutione.* senatusconsulti huius.
p *Constabat.* in rerũ natura: non apud homines. vel dic apud homines quo ad opinionem communem: vt no. supra, de acqui. hære. l. cum quidam. §. quod dicitur.
q *Alioqui.* i. si aliud fuit impedimentum quàm senatuscon. puta quia prægnans erat: nihil habebit hæres eius.
r *Prægnante.* ideoque adire non potuit: vt. ſ. l. proxi. §. fi.
f *Interuenisse.* si hæreditas eius non præstetur hæredib⁹: vt supra. l. proxi. §. fina. hoc est dicere, nihil habebit hæres mulieris: quia hę reditatem non aditam ad hæredem mulier nõ transmittit: vt. C. de iure deli. l. quoniã. & fi. supra. l. proxi. §. quod ad causam.

Necessarios.] *CASVS.* Scias quòd non solum voluntarij hæredes occisi continentur in senatusc. scilicet vt non adeant ante quæstionem habitã, sed etiam necessarij: & non solum nõ possunt adire hæredi. ante quæstionem habitam, sed etiam non possunt petere aliquã bo. poss. Si autem faciant contra, debent publicari bona: sed non aliàs publicãtur nisi constet esse occisum patremfs. & hæredem eius adiisse hæredi. ante quæstionẽ de familia habitam, & ante sumptum suppliciũ. Sed quid si domin⁹ est occisus propter malam curam medici vel insidias medici, nũquid potest adiri hæreditas ante quæstionem habitã? Et dicitur quòd sic. defensio tamẽ dictæ mortis incumbit dicto hæredi. Viuianus.

t *Comprehendi.* vt asseratur eis hæreditas.
u *Omnes bonorum possessiones.* quæ sunt. vj. ordinariæ, & septima extraordinaria: vt insti. de bo. pos. Et no. suum non fieri hæredem ipso iure, nisi nomine: vt no. ſ. de acquir. hær. l. necessariis. & fa. ſ. l. proxi. in fi. &. j. §. j. &. l. in cognitione. &. C. eo. l. iij. Sed contra ſ. eo. l. j. §. quid ergo si dominus. Solu. ibi ab extraneo.
x *Adiisse.* vt &. C. eo. l. si ea. hoc autem fit primo in accusatis & conuictis occidentibus vel homicidis: vt. C. vbi causæ fis. l. j. non ergo punitur si putans mortuum adiit, cum sit viuus [a] infra, de fur. l. inter. §. penul.
y *Incuria.* alterius quàm hæredis: aliàs per hoc ipsum fieret indignus: vt. j. de his quibus vt indig. l. indignum.
z *Potest.* vt supra. l. j. §. quid ergo si dominus. & Cod. eod. l. cum fratrem.
a *Defensio mortis.* i. vindicatio. & fa. C. eo. l. j.

Et si certus.] *CASVS.* Mortuo domino certum est apud iudicem quòd Stichus seruus suus occidit eum. certe adhuc debet torqueri Stichus, vt inueniatur mãdator cędis: & ipse Stichus solus dabitur quæstioni: cæteri autem sui conserui tantum puniuntur ex eo quòd non tulerunt domino auxilium: non autem torquentur. Secũdo dicit quòd quamuis aliàs serui in caput domini non torqueantur, tamen bene torquentur in caput hęredis qui est eorũ dominus, siue sit hæres extraneus, siue ex suis: ad sciẽdum vtrum ipse hæres occidit dominum vel non. Tertio dicit: pone q̃ duo habebant seruos communes: vnus de dominis prædictis non comparet. certe serui communes debent torqueri ad sciendum de casu dicti domini non comparentis. Quarto dicit: Pone quòd serui appetierunt occidere dominum eorum: non tamen occiderũt. certe non

BIU Cujas

certe non habet locum Silanianum: sed ipse dominus potest eos castigare etiam post manumissionem à se de eis factam. & h. d. cũ l. seq. Viuianus.

a *Quæstio.* torquetur percussor vt indicet mandatorem: vt & infra. eo. l. prius. & arg. infra, de iure fisc. l. ij. §. diuus. Sed arg. contra C. de accu. l. fin. sed hic est principalis crimino sus. Item fa. C. de accu. l. nõ ideo minus. &. C. eo. l. minoribus.

b *Ipse.* percussor.

c *Cæteri.* scilicet mandatores.

d *In caput domini.* scilicet regulariter. sed hoc fallit hic & in aliis: vt C. de quæstio. l. j.

e *Hæredem accusset.* aliquis, quòd occiderit defunctum ille hæres. ad quod. C. eo. l. sororem. est enim ibi publica accusatio: vt infra, de pub. iud. l. j. Vel dic quòd aliquis accusat occisorem aliquem de familia: qui videtur accusare hæredem qui adiuit ante mortem vltam: nam finita accusatione ista coram præside auferetur bona hæredi per procuratorem Cæsaris: vt. C. vbi. cau. fisc. l. j. & in vtroque casu serui torquentur, & contra hęredem vel directo vel per obliquũ torqueri videntur. Vel dicas adiungi hunc casum cum præcedenti: quia percussor nominat hæredem mandatorem: per quod videtur eum accusare vel inculpare.

f *Magis.* sic supra, proxi. §.

g *Srappetitus sit.* i. inuasus à seruis. Accur.

h *Animaduertere.* occidendo de eis vt bellissimis, cũ causa sit iusta: vt infra, de leg. j. l. quid ergo. §. si hæres. & infra, de verbo. obliga. l. qui seruum. & no. supra, de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. j.

i *Et in libertos.* qui patronum suum appetierunt: vt supra, proxi. §. Et quod sit hoc extraordinarium, dic vt. C. de liber. & eorum lib. l. ij.

Senatusconsulto.] *CASVS.* Cum dominus occideretur, seruus eius Stichus non tulit ei auxilium, cum posset: & sic debet vltimo supplicio affici. hæres occisi vendidit eum Titio pro. c. & postea de eo seruo supplicium est sumptum. certe tenetur hæres reddere emptori dicta. c. [*SI FILIVSFAMILIAS*] Titius filiusfami. fecit testamentum de castrensi pec. & instituit sibi hæredes Gaium & Seium: & postea fuit occisus: & hæredes prædicti adiuerunt hæreditatem eius antequam facerent haberi quæstionem & supplicium de familia occisi, vel antequam vlciscerentur mortem occisi. certe hæredi. debet pertinere ad fiscum: & fiscus tenetur præstare legata relicta ab occiso: & libertates eorum seruorum occisi qui excipiuntur senatusco. vt non puniantur: puta quia non potuerunt iuuare dominum. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

k *Pœnæ.* capitis.

l *Obnoxius.* quia sub eodem tecto constitutus, domino occiso opem nõ tulit: vt. ŝ. eo. l. j. in prin. &. §. hoc autem senatusco. si interim per hæredem vel per alium venditur, debet dici hoc: vt supra, de ædil. edict. l. cum autem. §. excipitur. &. l. quis sit. §. antepen. aliàs eo ablato emptori per pœnæ impositionem venditor reddit pretium: vt hic.

VI. PAVLVS libro quadragesimo sexto ad Edictum.

TT si certus sit percussor, tamen habẽda quæstio [a] est, vt cædis mandator inueniatur. vtiq; autẽ ipse [b] maxime quæstioni dabitur, quamuis & cæteri [c] puniantur. ℣ Quamuis aliàs in caput domini [d] serui nõ torqueantur, rectè tamen fiet quæstio etiam si hæredem accusset [e], siue extraneus hęres, siue ex suis sit.

Serui possunt torqueri pro non comparente sicut pro mortuo. Bartolus.

℣ Si vnus ex dominis non compareat, quærendum est de casu eius per seruos quos communes habuerũt. Magis [f] enim de salute aut vltione domini non comparẽtis quàm in caput præsentis torquebuntur. ℣ Si appetitus sit, [g] nec occisus domin[o]: nihil senatusconsulto cauetur. ipse enim in familiam suam potest animaduertere [h].

VII. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Silanianum.

ET in libertos [i] extraordinarium auxilium habebit.

VIII. IDEM libro quadragesimo sexto ad Edictum.

SEnatusconsulto Pisoniano cauetur, vt si pœnæ [k] obnoxius [l] seruus venisset: quandocunque * animaduersum in eũ esset, vt venditor pretium præstaret: [m] ne emptori iniuriam fecisse videretur * senatus. [n]

m *Præstaret.* id est, redderet.

n *Senatus.* aliàs, senatusconsultum, scilicet Sila. nec enim à lege debet nasci iniuria. sic. C. vnde vi. l. meminerint.

o *Patrisfami.* alicuius occisi à familia. quod est si hęres adiuit hę reditatem antequam habeatur quæstio familiæ: vt supra, eod. l. iij. §. quod ad causam. & l. necessarios. §. j.

Ex quibus causis extraneis auferetur hæreditas: ex eisdem causis castrense peculiũ confiscatur. Bartolus.

℣ Si filiusfamiliàs qui in castrẽsi peculio testatus est, occisus sit: omnimodo id defendendũ est, vt ex quibus casibus ad fiscum patrisfamiliàs [o] bona pertinent, his casibus & huius peculium, potius [p] quàm ad hæredes, qui deliquerunt in adeundo, [q] & similibus, vltiue non sunt. [r]

Ad fiscum transeũt bona cum onere legatorum. Bartolus.

IX. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

CVm fisco caduca bona defuncti addicuntur propter inultam mortem, in eum legatorum actio datur: & libertates ratæ sunt, eorũ [s] scilicet qui senatusconsulto excipiuntur. [t]

X. PAVLVS libro singulari ad Senatusconsultum Silanianũ.

SI exhæredatus filius, anteq̃ adiretur patris hæreditas occisus sit, ex euẽtu inspicietur: [u] vt si adita fuerit hæreditas, quasi alieni [x] fuisse videantur. Si verò irritum testamentum factũ sit: quia ipsius essent si viueret, omnia perinde aguntur ac si domin[o] [y] esset. ℣ Sub diuo Traiano constitutum est de his libertis quos [z] quis viuus manumiserat, quæstionem haberi. [a]

XI. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

IDemq; [b] erit & de his [liber-

p *Potius.* scilicet ad fiscum pertineat.

q *In adeundo.* ante habitã quęstionẽ familię, & suppliciũ sumptum.

r *Vltiue non sunt.* defuncti necem.

s *Cum fisco. Eorũ.* seruorum.

t *Excipiuntur.* vt qui non fuerũt sub eodem tecto, nec conscij: vt supra. l. j. §. hoc senatus. Item impuberes [a] & alij: vt infra, eod. l. excipiuntur. & facit infra, titu. j. l. ij. §. fina. & de lega. j. l. si seruus plurium. §. si quis. & infra, de his qui. vt indig. l. cum tabulis. in fi. & infra, ad Trebel. l. Marcellus. &. C. ad leg. Fal. l. iij. & de fideicomis. l. eam quam. & infra, de iure fisc. l. iij. §. cum ex causa. &. l. dicitur. & infra, de verbo. significatio. l. princeps bona.

Si exhæredatus.] *CASVS.* Titius exhæredauit filium suum Seium, & instituit hæredem Gaium, & decessit dict[o] Titi[o]: & postea Seius suus filius fuit occisus antequã Gaius adiret. nũquid serui dicti Titij debent torqueri pro mortẽ dicti Seij? Et distinguitur vtrum dictus Gaius adiuerit postea hæreditatem, an non. primo casu videntur serui prædicti fuisse alieni id est, hæredis Gaij: & sic nec quæstio de his habetur nec supplicium. secundo casu habetur de his quæstio & supplicium ac si dominus eorum fuisset filius tempore quo fuit occisus. nam ipsius essent si viuerent. [*SVB DIVO.*] Titius manumisit seruos suos, & postea fuit occisus eis præsentibus. certe poterunt torqueri. & idem si accepissent dicti liberi ius anulorum aureorum. Item in. l. si seruus. pone quòd dictus Titius legauit quosdam suos seruos Seio, & postea ipsi facti sunt liberi, ideo quia detexerunt mortem eiusdem Titij. nunquid propter legatum impeditur dicta libertas? Et dicitur quòd non. Item in. l. in cognitione. dicit, pone quòd hæredes dicti Titij aperuerunt testamentum eius antequam facerent haberi quæstionem & supplicium de familia: & sic possunt de hoc accusari vt soluant c. aureos: vt infra, eod. l. lege. §. fina. certe vltra quinquennium non poterunt accusari si sunt extranei hæredes. si autem sint de suis, poterunt perpetuo accusari. & h. d. cum tribus. ll. sequen. Viuianus.

u *Inspicietur.* torqueantur serui patris pro filio: an non.

x *Alieni.* serui. & sic non torquendi, nec supplicium sumendũ.

y *Si dominus.* ſ. filius. & dic seruorũ cum fuit occisus, & sic torquentur: vt &. ŝ. eo. l. j. §. domini appellatione etiam filij. & facit ad hoc quòd retrotrahatur. ŝ. de acquir. hære. l. hæres quandoque. &. j. de rebus dub. l. quædam. &. j. de stipu. ser. l. si exre. §. fina. & de reg. iur. l. omnes. &. l. omnia.

z *Quos.* simplex relatio. sic. j. de iniur. l. dominum.

a *Haberi.* maiori enim reuerentiã [b] &c. vt. ŝ. l. iij. §. de his.

b *Demq;.* quoad hoc & quędã alia non habetur ingenuus, licet regula-

a Quia fe rula tantũ torqueri de bent. con cor. gl. in. l. fin. in ver. seruos. C. de his qui. vt indi. cũ con cord.

b Concord. text. in cle. 1. & ibi Card. in. §. not. vt lite pen. & i. c. cũ quidam de iureiur.

BIU Cujas

regulariter sic: vt.C.de iur.aur.an.l.ij.

a *Anulorum.* scilicet aureorum.

b *Si seruus. Occiso.* oppositio in obiecto: vt homo mortuus.

c *Statuerit.* quia necé defuncti vindicauit: vt.C. ꝑ qui.cau.l.j.

d *Nō impediri libertatem.* propter legatū. sed an hæres dabit ęstimationem legatario? quod videtur: vt .ſ. l. iij.§. si ex stipulatu. & l.senatus. & infra, eodem.l.domino.

e *In cognitione.* Dixit H. quòd ob solam aperturā sine aditione non perditur hæreditas. & secūdū eum subaudi hic, aperti, & hæreditatis aditę. sic & subauditur.C.e.l. si ea. nō autē quòd actio in factū in.c.au.quinquénio tollatur: quæ pœna ob solā aperturam imponitur: vt.j.e.tit.l. lege.§.fi. Alij vt Io. & Azo dicunt quòd etiā hæreditas perditur ob solā aperturā, per.l.C. eo.l.si ea.&.j.e.l.fi. sed quocunq; modo intelligas, quæ accusatio fit de hærede? Quidā dicunt eum accusandum de his, & puniri in cōfiscatione bonorū. sed nō videtur. nā nō punitur nisi pecuniariter propter aperturam vel propter aditionem. ſ. amissione hæreditatis. sed dico quòd occisores debēt primo accusari: quo ipso & hæredes bona amissuri vidē tur accusari: quibus cōuictis hæc bona fisco deferuntur: vt .C. vbi causę fisca.l.j.& sic intelligitur.ſ.eo.l.necessarios.§.nō aliàs. intra quinquenniū ergo debet hoc expediri, vt hic: nō dico quòd accusatio de homicidio quinquennio tollatur cōtra homicidas: vt.l querela.C.de fal. sed effectus cōfiscādorum bonorum contra hęredem tollitur quinquennio. ad quod infra, de diuer. præscr.l. in omnibus. Dic ergo in cognitione, id est accusatione contra homicidas quinquennium est constitutum, scilicet quoad effectum confiscandorū bonorum. Vel dic, [a] in cognitione, id est in delatione quæ fit fisco de bonis iā punitis homicidis. & hoc si est extraneus hæres: sed proximus plus tenetur: scilicet quādocūque homicidæ cōueniantur vsque ad.xx.ann. argu. infra, de parri.l.fina. poterunt bona postea à fisco peti, vel intra quadriennium etiam à die denuntiationis, vel aliàs an.xx. à die quo cœpit fiscus petere posse: vt.j.de iure fisci.l.j.§.pe.&.C.de quadri.præscrip.l.j.

a Prima est verior, secūdū Bal. hic.

f *Extraneos.* hæredes.

g *Eos.* scilicet hæredes. Accursius.

h *Teneri possunt.* scilicet si committerent id delictum: non dico quòd hic commiserint aperiendo vel adeundo. & sunt istæ personæ infra, de parri.l.prima, secunda, tertia, & quarta.

i *Accusare.* per obliquum. vel dic, id est, deferre per directum. huic.l.est cōtra infra, eo.l.Gaius. sol.ibi. Item.C.de fal.l.querela. Sol. hic speciale. immò & hic durat. xx.an. accusatio de homicidio: sed non quoad effectum confiscandorum bonorum: vt dixi.

Excipiuntur.] CASVS. Dictum est.ſ. eo.l.j.§. potuisse. & in princi. quòd serui qui non tulerunt auxilium domino, torquentur: & supplicium de eis sumitur. certe istud fallit in seruis impuberibus qui fuerunt sub eodem tecto cum domino cum occideretur, vel etiam alibi, & non fuerūt ministri vel participes

tis] qui ius anulorū [a] petierant.

XII. PAVLVS libro singulari ad Senatusconsultum Silanianum.

SI seruus à testatore occiso [b] legat' sit, & prætor pro prę mio statuerit [c] liberum eum esse: dicendum est nō impediri [d] libertatem.

Accusatio facta contra occisores habet effectum confiscationis bonorum contra hæredes extraneos intra quinquennium: cōtra eos qui de morte defuncti possent de parricidio teneri, semper. Bartolus.

XIII. VENVLEIVS SATVRNINVS libro secundo de Publicis Iudiciis.

IN cognitione [e] aperti aduersus senatusconsultū testamēti eius qui à familia sua occisus dicatur, quinquennij tēpus cōstitutū est senatusconsulto, Tauro & Lepido consulibus: quod tamen ad extraneos [f] pertinet. nāque eos [g] qui parricidij pœna teneri possunt, [h] semper accusare [i] permittitur eodem senatusconsulto.

Impubes qui non iuuat dominum, nō tenetur senatusconsulto nisi in eo tria cōcurrant quæ exprimit hæc lex. Bartolus.

XIIII. MARCIANVS libro vndecimo de Publicis Iudiciis.

EXcipiuntur [k] senatusconsulto Silaniano impuberes serui. Trebius autem Germanus legatus etiam de impubere sumi iusit suppliciū, & tamen nō sine ratione. nā is puer nec multum à puberi ætate aberat, & ad pedes domini cubuerat cū occideretur, nec postea cædē eius prodiderat. vt enim

A cædis. si autem fuissent ministri vel participes, non parcitur eis in cæde domini. nam & in nullo alio delicto eis deberet parci. Item nō parcitur eis si erant proximi pubertati eo tempore quo dominus fuit occisus, & si erant ad pedes domini cum occideretur, & postea facti puberes non prodiderunt necem. Viuianus.

opē ferre eum nō potuisse cōstabat, ita silētium præstitisse etiam postea certū erat: [l] & his dūtaxat impuberibus senatusconsulto parci credebat, qui tātū sub eodem [m] tecto fuissent. Qui verò ministri vel participes [n] cædis fuissent, & eius ætatis (quanquam nondum puberis) vt rei intellectū capere possent, his non magis in cæde domini quàm in nulla alia causa [o] parci oportere.

B

Fiscus succedit in locum hæredis indigni, & præfertur substituto etiam necessario, & necem vindicanti. Bartolus.

XV. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

SI sequēs gradus [p] vltus [q] fuerit necē testatoris, an prioris [r] hæreditas ad illum trāsferatur? Et ait Papinianus nō esse [s] hoc. Nam pœna illius, [t] huius præmium esse non debet.

Ab indigno auferetur hæreditas & legatum, & quicquid quocunque iure de bonis testatoris mortis causa caperetur. Bar.

C

VCùm ex parte hæredi instituto legatum [u] quoque erat, & in vlciscēda morte cessauerat: diui Seuerus & Antonin' rescripserunt tam hæreditatis portionem, quàm legatū ei auferēdū. Hæredibus autē qui in vlciscēda morte defuncti cessauerant, tam testamēto quàm ab intestato auferuntur bona: fortè & si quasi patronus venit, [x] quāuis hi suo iure admittantur. [y]

Etiam seruus communis pro præmio libertatem consequitur. Bartolus.

D

k *Excipiuntur.* vt.ſ. eo. titu.l.j.§. impubes. &.§. impuberi. &.l. cū filio. in fine.

l *Certum erat.* ad hoc de silentio facit. C. de incest.nup.l.ij. in fi. & l.iij. in fi. &.l.iiij. in fi. Et nota tria cōtra hūc quorū si quod deficit, non habet locū quod hic dicitur. illa tria sūt hæc, quòd prope pubertatē: quod ad pedes domini; & ꝙ tacuit.

m *Sub eodem.* q.d. nō autē interuenerūt prędicta.

n *Participes.* vt in nostro casu, vbi videtur fuisse particeps propter tria.

o *Alia causa.* nā aliàs tenentur impuberes ex delictis: [b] vt instit. de obli. quę ex delic.§. pe. nisi quaten' miserando ætatis &c. supra, de minor.l. auxilium.§. fi. & nisi in crimine adulterij: vt infra, de adul. l. fi. minor.

Si sequēs] CASVS. Titius instituit sibi Seium, & substituit ei Gaium: & postea fuit occisus: & postea Seius adiuit hereditatē ante quam necem defuncti vindicaret: & Gaius postea vindicauit necem. nūquid transfertur ad Gaium substitutum hæreditas instituto delata? Et dicitur ꝙ non. pœna enim instituti nō debet esse præmium substituti: immo dictam hæreditatē habebit fiscus. Sed quid si dicti Seius & Gaius fuerunt ambo instituti, & fuit datum Seio prælegatum? certe non solū pars hæreditatis aufertur Seio, & datur fisco, sed etiam prælegatum, eo quòd nō vindicauit mortem Titij testatoris ante aditam hæreditatem à se. sed & si veniret ab intestato ad hæreditatem, aufertur ei: idemq; & si quasi patronus occisi veniat ad hæreditatem, quāuis ille qui venit ab intestato, & ille qui venit quasi patronus, admittantur suo iure. Viuianus.

p *Si sequens gradus.* substitutus.

q *Vltus.* accusando occisores.

r *Prioris.* id est, primo delata instituto.

s *Non esse hoc.* scilicet dicendum. & est hoc expeditum cū institutus primo adiuit quàm vindicaret: quod potest aliquando: vt.ſ. eo.l.j.§. quid ergo si dominus. Quid ergo si nullo modo adiuit vel adierat cum nō debuerat? Respon. quidam non idem: sed Io. idem. Arg. contra in authen. de hære. & Falc.§. si vero institutio & substitutio. col.j.& infra, ad Trebel.l.ij.§. fina.

t *Illius.* instituti qui non vindicauit necem defuncti. & facit ad hoc.ſ. quod metus cau.l.si cum exceptione.§. Pedius. in fi.§. Item facit ad.l.C.eo.l.si sororem. Accursius.

u *Legatum.* infra, ad Trebel.l.ita.§. qui suspectam.

x *Venit.* id est, venire vult.

y *Admittantur.* aliàs non, vt hic, &.j. de iure pat.l.pen.j. respon. Sed arg. contra.ſ. de inoffic. testa.l. Papinianus.§. si quis impubes. &.l.penul.§. fi. & in auth. de hære. & Falc.§. si quis autem nō implens. col.j. item facit.ſ. proxi.§. ADDITIO. Dic quòd ibi est in culpa,

BIU Cujas

in culpa, hic in dolo: vt. l. propter veneni. §. neptis. j. eo. vel istud delictum est maius illo. Vel aliter ibi delictum cõmittitur solum contra testumentum: & ideo petitur solũ quicquid ex testamento capitur, non aliunde: hic delictum cõmittitur circa vindicandam mortẽ: ideo perditur quicquid causa mortis capitur, secũdũ Bar.

Domino.] CASVS. Domin⁹ fuit à familia occisus: & seruus quem habebat cõmunem cũ Titio, detexit necem. certe erit liber. hæres autem occisi debet dare Titio partem pretij Titio cõtingẽtem. Viuianus.

a *Socium consequi.* sed à quo? Respon. de bonis defuncti. quæ si nõ sufficiunt. de publico. ar. infra, eo. l. lege Cornelia. in princ. nõ autẽ à fisco prima facie: vt no. supra, eo. l. iij. §. si ex stipulatu. & p qui. cau. ser. lib. pro præ. ac. l. j. & ij. & de ser. cõmuni ma. l. j.

Prius.] CASVS. Dicitur hic quòd si domin⁹ est occisus, quòd familia prius debet torqueri: & si confiteantur quòd occiderunt dominũ, tunc debẽt interrogari quo mandante occiderunt. Viuianus.

b *Prius de se.* id est, an quis de familia fecerit: & sic videtur esse necesse vt præcedant indicia. regulariter secus. vt. j. de quæstio. l. jam princip.

c *Quo mandante.* non autem debet interrogari, mandauit Titius, aut Seius: vt. j. de quæstio. l. j. §. qui quæstionem. & facit. ſ. eo. l. & si certus sit percussor. &. C. de iure fisci. l. ij. §. diuus. Sed arg. contra. ſ. de eden. l. j. §. rationem. sed nil facit vt ibi patet. aliàs est in litera, quo in anno flagitium &c. & tunc est argu. quòd testis est interrogandus de die. a sic in authen. de testi. coll. vij. §. & licet. ibi, & causam testimonij &c. Accursius.

Ex inofficioso.] CASVS. Dicitur quòd quãuis hæres nõ possit adire hæreditatem occisi ante mortẽ occisi vindicatam: vt ſ. eo. senatus. §. j. tamen si filius occisi ab eo exhæredatus sit, bene potest idem filius quæri de inofficioso testamẽto, & postea mortem vindicare. Viuianus.

d *Idem.* filius exhæredatus.

e *Non prohibetur.* immo tenetur, vt successor ab intestato: vt supra, eo. l. si quis quem. §. fi.

f *Cum dominus.* facit. ſ. eo. l. j. §. eodemque. &. §. pe. &. j. de iur. l. sed si vnius. §. si iussu. in fi. Accursius.

Hæres qui.] CASVS. Dominus fuit clam ab extraneo veneno interemptus: hæres autem deliberabat vtrũ adiret hæreditatẽ eius, vel nõ: & prosequebatur accusationem quam fecerat de dicto extraneo. certe bene potest interim ordinare res hæreditarias vrgẽtes, & propter hoc nõ amittit ius probãdi veneno interemptum testatorem. & siue pendeat dicta quæstio veneni, siue nõdum incepta sit: potest hæres petere bonorum possessionem in bonis occisi. secus autẽ est cũ dominus dicitur necatus à familia: quia tũc nõ potest peti bonorum possessio. ab hærede ante quæstionem de familia habitam, & suppliciũ sumptum: & redditur ratio in litera, quamuis non bona, scilicet quia si posset peti bonorum possessio, vel adiri hæreditas ante quęstionem & supplicium seruorum: iam essent liberi serui quibus libertatem in testamẽto dedit occisus: & sic ambo torqueri nõ possent. bonum est ergo negligi libertatẽ eorum donec de eis quæstio habeatur. dicitur autem negligi dum nõ permittitur aditio hæreditatis ante quæstionem. Sed (sicut dixi) dicta ratio non est bona: quamuis principale dictum sit bonum. nam etiam manumissi torquẽtur: vt supra, eo. l. exhæredatus. §. j. [NEPTIS QVAE.] Seius instituit sibi

XVI. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum.

DOmino à familia occiso seruus cõmunis necem eius detexit fauore libertatis. liber quidẽ fieri debet: pretij autem partem sibi contingentem socium consequi[a] oportet.

XVII. MODESTINVS libro octauo Digestorum.

PRius[b] de se familia torquẽda est: & si confiteatur, tunc interrogetur quo mandante[c] flagitium admissum sit.

XVIII. IDEM libro nono Regularum.

EX* inofficioso testamento queri idem,[d] & mortẽ vindicare defuncti non prohibetur.[e] Idque Paulus respondit.

In familia quæ non iuuit dominum, erit vindicta & supplicium. Bartolus.

XXIX. IDEM libro octauo Pandectarum.

CVm dominus[f] occiditur, auxiliũ ei familia ferre debet & armis, & manu, & clamorib⁹, & obiectu corporis. Quòd si cũ posset, non tulerit: meritò de ea supplicium sumitur.

XX. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

HAeres qui veneni causam persequitur, res hæreditarias vrgentes[g] ordinare saluis probationũ indiciis[h] non prohibetur.

Mors clãdestina ab extraneo facta aditionem non impedit: secus si à familia facta dicatur. Bartolus.

XXI. IDEM libro sexto Responsorum.

PRopter veneni[i] quæstionẽ tempus petendæ possessionis[k] nõ profertur:[l] cũ eo quoque suspenso crimine[m] rectè[n] petatur. Aliud senatui placuit cum à familia domin⁹ necatus dicitur, seruorũ videlicet causa:[o] quorum libertatẽ quęstionis habẽdæ gratia negligi[p] necesse est.

Ei cui aufertur hæreditas vt indigno propter dolum, nõ restituuntur actiones cõfusæ: secus si propter culpam. Bartolus.

PNeptis quę possessionem[q] auiæ petierat, mortẽ eius, interfectam [esse] sciens,[r] nõ defenderat.[s] Fideicommissum quod auia ex alio testamento nepti debuit, in restituendis fisco bonis non esse deducendum placuit. dolus[t] enim hęredis punitem hæres nõ appellaui à sententia præsidis, cum nõ possem. nũquid aufertur mihi hæreditas à fisco? Et dicitur quòd non. Viuia.

g *Vrgentes.* sed cur non omnes cum adiuit? potuit enim, cum non à familia dicitur venenatus: vt. ſ. eod. l. j. §. quid ergo. &. C. eo. l. cum fratrem? Respon. hic non adiuit, sed deliberabat: persequebatur tamen causam veneni: vnde vrgentes tantun distrahit: nec tamen per hoc adit. sic supra, de iure delibe. l. Aristo. §. j. Vel dic quòd à familia dicitur necatus: vt infra. l. proxi. & est sic supra, de peti. hære. l. diuus. &. l. si bonæ fidei possess. hære. & supra, de admi. tut. l. tutor qui repertorium. §. j.

h *Saluis indiciis.* quia torquendos non vendat seruos. argu. C. de adulteriis. l. iij.

i PRopter veneni. ab extraneo illati. & sic intellige. C. eod. l. cum fratrem.

k *Possessionis.* scilicet bonorum.

l *Profertur.* id est, prorogatur.

m *Crimine.* id est, accusatione.

n *Rectè petatur.* scilicet bonorum possessio.

o *Videlicet causa.* duri⁹ enim torquẽtur serui quàm liberi: ideoque non potest adiri hæreditas ante vindicatam necem. Azo. & facit. ſ. si ex noxa. cau. aga. l. pe. &. l. fi.

p *Negligi.* id est, differtur aditio. & sic libertas negligitur, id est, differtur, quæ adita hæreditate competeret: vt. C. de cadu. tol. l. j. §. in nouissimo. sed hæc non videtur bona ratio: & quia idem dici potest si ab alio sit occisus: & quia torquentur etiam si libertas diceretur competere: vt. ſ. eo. l. iij. §. de his. &. l. j. §. in eo. &. l. si exhæredato. §. fi. Item facit. ſ. eo. l. j. §. quid ergo si dominus. &. ſ. l. proxi. hæres. &. j. de leg. j. l. si seruus plurium. §. ij.

q *Possessionem.* sub. bonorum: scilicet vnde cognati.

r *Sciens.* per hoc dolus præsumitur.

s *Non defenderat.* id est, non vindicauerat.

t *Dolus.* dolus est cũ scit, & non vindicat: vt hic. sed si ignorauit per culpã, tũc est culpa: & perdit bona, non relictũ: vt subiicit: vt j. de iis qui. vt indig. l. hæredem. si vero nec dolus nec culpa, tunc nullo modo punitur: vt. C. eo. l. si vltio. & secundũ prædictã distinctionẽ accipe. ſ. de inoffic. testa. l. eum qui. §. fi. &. C. de inoffi. testa. l.

testa.l.si maritus.in fi.Item quod est supra, qui pe.tut.l.fina.§.pe. quæ est arg.contra.Item videtur quòd etiam si in dolo fuit, non perdat ius suũ:vt.ſ.tit.proxi.l.duo:in fi.contra.Sol.hic fuit in dolo adeundo:vnde habetur pro facto quod dolo fecit, id est, pro adita ex testamento:& sic remanet actio vt confusa: ibi non fuit dolus in adeundo, sed in omittendo ex testamento.& idem habetur pro facto, id est, p adita ex testamento: & sic retinet Falcidiam.

a *Emolumentum bonorum.* scilicet hæreditariorum.vel, id est, bono.possess.

Actio semel extincta resuscitatur. † *aliàs, perfunctorie.*

b *Integrato.* Not. actionem extinctam resuscitari.ad quod.ſ.de hære.ven.l.ij.§.pen.& d.l.hæredẽ.&.d.l.si maritus.argu.contra.ſ.eo.l.si sequens.§.fi.Ité facit.j.ad Trebel.l.pe.

c *Præsidis iniquitate.* hoc aliàs iniuria dicit: vt insti. de iiur. in prí.

d *Reis.*i.occisoribus.

e *Illatæ.*defuncto.

f *Defunctorie.* id est, non malitiosè[a].ad qđ ff. de lega.j.l. si seruus plurium.§.ij.in fine. §.

a De significatione huius vocis, defunctorie, pulchrè Bud.ſ. de act. empt.l. emptorem noxali.

g *Nõ prouocassent.*nó ergo appellare tenẽtur: vt hic,& sic est contra C. eo.l. minoribus. in fi.Sol.hic propter inopiam[b] necessitas remittitur: vt arg.ſ.man.l.si procuratorẽ.§.si ignorantes.secundum Ioã. & Azo.Vel ibi alterius appellationi respõdit, hic ipse non appellat. Vel non tenetur appellare, vt hic.si tamen appellat, prosequi tenetur:vt ibi,argu.ſ.de cuic.l.Heréni[o].§.Gaio. In procuratore dic vt supra, de neg. gest. liberto.§.fi.&.C.de procu.l.inuitus.In emptore dic vt in.d.§. Gaio.

b Adde inopiam etiã in foro conscientiæ excusare. glo. in.c.sicut de gnũ.de homi.& ſ. regula, pecca ũ.de regu. in.lib.6.

tus est.Si autẽ negligentia mulier emolumentum[a] bonorum amiserit: fideicommissum esse retinendũ integrato[b] iure debiti, rationis est.

In dubio non dicuntur hæredes indigni si non prouocauerunt. Bartolus.

¶ Præsidis[c] iniquitate reis[d] illatæ[e] cædis absolutis, hæredib[p] qui non defunctoriè[f] †debitũ officiũ impleuerant, quãuis nõ prouocassent[g], hæreditatẽ auferri non oportere visum est.

Causa ciuilis bonorũ contra hæredes occisoribus condemnatis non finitur decẽnio, nec morte hæredis. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro sexto-decimo Responsorum.

GAius Seius cum langueſcere[t], quęstus est[h] se veneno occidi à.ſeruo suo,& sic expirauit.cui hæres exstitit Lucia Titia soror,& mortem eius exsequi neglexit,& ipsa post annũ decimum[i] decessit: exstitit qui bona nũtiaret Gaij Seij. Quæro, an morte Titiæ extinctum sit crimen[k]? Paulus respondit causam de qua quæritur, cum sit pecuniaria, morte ĩgratæ hæredis extinctam non videri.

Ex causa per fideicommissarium cogitur hæres adire ante vindicatam mortem defuncti. Bartolus.

XXIII. MAECIANVS libro tertiodecimo Fideicommissorũ.

SI ante, quam patefieret testatorem occisum[l], tabulæ testamenti apertæ essent, deinde ĩnotuisset id admissum esse:

Gaius Seius.] CASVS. Gaius Seius habens sororem Luciam Titiã iacẽs infirmus dixit quòd Stichus seruus suus infuderat ei venenũ,& postea decesset:& ei extitit hęres dicta sua soror: & ipsa adiuit hæreditatẽ antequam faceret torqueri familiam,& supplicium de ea sumi:& postea decesset dicta Lucia Titia transactis.x.ann.venit Sempronius, & nuntiauit fisco bona dicti Gaij Seij.nunquid debent auferri dicta bona hæredibus Luciæ Titię, & fisco applicari? Et dicitur quòd sic.non enim est extinctum crimen Titiæ propter mortem suam.Viuianus.

h *Quæstus est.* sed non creditur:vt.j.eo.l.iij.§.j.

i *Decimum.*sed non videtur licere vltra quinquenniũ:vt.ſ.eo.l. in cognitione.contra.Sol.ibi in alio casu loquitur, scilicet cum dicitur hæres amisisse qui tabulas aperuit, vel hæreditatem adiuit ante habitam quæstionem & supplicium sumptum à familia.hic autem quando eo quòd non vindicauit necẽ defuncti. Vel istud intellige secundũ finẽ illius.l.scilicet in eo hærede qui parricidij pœna teneri potest, vt hic.Vel hic dicit, post decem annos.id est, quia hæres compleuerat decem an. non dicit decennium lapsum à die aditæ hæreditatis.facit.C. ne de statu defunct.l.iij.& infra, de Carbo.edict.l.licet.&.j.de vsufru.leg.l.vxori maritus. in fi.& C.vbi causæ fis.l.ij.&.C.si penden.appel.l.iij.in fi.

k *Crimen.* non accusati occisoris.

Si antequam.] CASVS. Titius instituit me hæredem,& rogauit me quòd restituerem hæreditatem Seio: & postea fuit occisus idem Titius:& ego nesciés eum occisum aperui tabulas testamenti eius:& postea nolebã adire hæreditatem, quia erat damnosa:Seius autem petit me cõpelli vt adeam,& ei restituam.certe causa cognita cõpelli debeo.si enim Seius esset talis persona quæ ex testamento capere non posset, non debeo compelli: aliàs debeo compelli: & si sum compulsus adire antequam vindicem mortem dicti testatoris, & etiam Seio restituere, non habet locum edictũ quod dicit hæreditatem fisco restituendam, quod est.ſ.e. l.necessarios.§. non aliàs.& ita habebit hęreditatem dictus Seius fideicõmissarius, & non fiscus.&.h.d. cum.l.sequen.Viuianus.

causa cognita[m] puto compellendum institutum adire[n] hæreditatem quam suspectam diceret, & ex Trebelliano senatusconsulto restituere.

XXIIII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictũ.

SI quis quasi suspectam hæreditatẽ[o] coactus adit, non tenetur[p] edicto.

Pro quolibet seruo aufugiente conuicto, conuincenti quinque aurei de bonis conuicti, si habet: aliàs à fisco dantur. Bartolus.

XXV. GAIVS libro septimo-decimo ad Edictũ Prouinciale.

LEge Cornelia cauetur de prẽmio[q] accusatoris † qui requisiuit & renuntiauit eos seruos qui ex ea familia ante quæstionẽ fugerint: vt in singulos seruos quos conuicerit, quinq; aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quãtitas nõ possit, ex publico accipiat. Quod præmium nõ in omnes seruos, qui sub eodẽ tecto locóve fuerint, sed in eos solos qui cædẽ admisissent[r], accusatori tribuitur. ¶ Prẽterea cauetur vt de his qui ante quęstionẽ habitã fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniãt, lege de sicariis iudiciũ[s] fiat: ita vt ex vinculis[t] causam dicãt:& cõuicti, pinde ac serui[u] puniãtur:& ei qui cõuicerit, deni aurei prẽmij nomine dentur ex bonis damnati.[x]

Qui testamẽti tabu. aperuit cõtra edictũ, tenet ad.c.au. actiõe popularí: quorũ medietas est actoris, alia medietas est fisci. Bar.

vera sunt si dicti serui occiderunt dominum eorum: quo quidem casu dicti serui punientur.l. Cornelia de sicariis.& si receperunt libertatem in testamento occisi, nihilominus puniuntur tanquam serui. [EX HOC EDICTO.] Titius instituit sibi hæredem Seium, & postea fuit occisus: postea dictus Seius aperuit tabulas testamenti antequam de familia occisi quæstio & supplicium haberetur. certe popularis actio prodita est contra eum in quinquaginta aureis eis soluẽdis per eum ex bonis occisi,quorum aureorum medietas debet esse fisci, & alia illius cuius opera conuictus est. sed & si aliud fecit contra edictum prætoris, veluti quia adiuit hæreditatem ante mortem defuncti vindicatam,dicitur fisco actio contra eum: & intelligas hoc casu ad totam hæreditatem. nam vt ex supradictis apparet, plura sunt propter quæ pœna edicti constituta est: vt supra, eod. l.iij.ſ. quod ad causam. Viuianus.

q *Prærnio.* No.prærnio incitari.sic supra,de iusti.& iur.l.j.circa prin.&.ſ.eo.l.iij.§.vtrum.

r *Cædem admisissent.* quia maius delictum est in faciendo quàm in omittendo.

ſ *Iudicium.* id est, accusantur.l. Cornel. de sica. quia dominum dicuntur occidisse.

t *Ex vinculis.* quia fugerunt, etiam si satisdarent.secus si nõ fugissent: vt.j.de custo.reo.l.ij.in prin.

u *Ac serui.* hoc generale: vt.j.de pœ.l.j.in princi.

x *Damnati.* forte: & si non sufficiunt, ex publico: vt.ſ.&.C.de seruis qui pro prærnio acci.li.l.ij.& facit.ſ.eo.l.iij.C.de his.

Aduersus

BIU Cujas

a *Aduersus edictum.* quod est.ſ.eo.l.iij.§.quod ad causam.
b *Plura sunt.* aperire,recitare,describere: vt dicto.§.
c *Popularem.*ſic.j.de sepul.viola.l.iij.ij.respon.&.§.fi.
d *Damnati.* id est,hæredis hac actione cōuicti: etiā postea si hæres non adeat,secundum Ioan.quia ob hoc solum quòd aperuit, non publicantur bona secundum H. sed alij contra: vt not.C.eo.l. iij.&.ſ.eo.l.in cognitione.& secundum eos & bona publicātur, & caurei præstantur de bonis hæredis.

Fideicōmissum.]CASVS. Sempronius erat natus cum Gaio Seio ex duobus fratribus,& ita erant fratres patrueles.dictus Sempronius īstituit sibi hæredem dictum Gaium Seium ſuum fratrē patruelem, & Titio reliquit fideicommissum: & decessit dictus Sempronius:postea dictus Gaius Seius hæres fuit occisus, & hæredes ei[9] soluerunt dicto Titio fideicommissum. postea hic Titius qui accepit fideicommissum,accusauit hæredes dicti Gaij Seij hæredis Sempronij quòd mortem dicti Gaij Seij hęredis Sempronij non vindicauerunt.nunquid potest,nō obstante quòd accepit ab eis fideicommiſſ? Et dicitur quòd sic.Viuianus.

e *Patruelis.* filij duorum fratrum patrueles sunt: vt instit.de gradibus.§.quarto.Et dic q̄ frater me[9] patruelis instituit Gaium, & mihi ab eo fideicommissum reliquit.Gaius decessit occisus. hæredes eius soluerunt mihi fideicō missum.accuso eos,quia mortē Gaij non vindicauerunt.possum, non obstante quòd accepi ab eis fideicōmissum.nam & fiscus debet mihi soluere: vt.ſ.eo.l.cum fisco.Accursius

Si de pluribus.]CASVS. Titius instituit sibi quatuor hæredes: & postea fuit occisus:postea duo ex eis inuitis vel ignorantibus aliis aperuerunt testamentum,& adiuerunt hæreditatem ante quæstionem & ſupplicium de familia habitum.certe illi duo tantum qui aperuerunt & adiuerunt,amittunt suā partem, & nō alij. & dic vt supra, eo.l.iij.§.quod ad causam.Viuianus.

f *Portiones.* videtur ergo quòd ex sola apertura perdatur hæreditas: quod est verum secundū quosdam. Vel si velis tueri alios, dic quòd & adita hic fuit hæreditas à quibusdam: vt no.ſ.eo.l.in cognitione.& no.dolū vnius alteri non nocere.[a] sic.ſ.de hęredi. instit.l.paterfami.&.C.de dona.inter virum & vxo.l.res vxoris. nec prodesse: vt.ſ.si quis cau.l.si duo.j.respon.Accursius.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI prohibuerit vel coegerit.

Aliam causam ponit perdendæ hæreditatis.& habet locū quando cogo te vt me instituas.Itē & quādo cogo te vt aliū instituas:licet hoc casu quidā secus:vt.C.eo.l.1.Item & quando impedior testari vel de nouo,vel quia volo testamentum primum mutare:vt infra,eo.l.1.in prin.

Qui dum captat.]CASVS.Cum pater meus vellet cōdere testamentum,ego prohibui ire notariū ad eum: quia volebam habere hæreditatem eius ab intestato. certe hanc hæreditatem debet habere fiscus,& nō ego:& idem si pater meus instituit extraneum:& cum vellet mutare testamentum,extraneus non permisit venire notarium. Quid si Titius instituit seruum meum:& cum vellet mutare testamentum,ego dolo feci quo miſſ. Infort.

Ex hoc edicto actio ꝓficiscitur cōtra eum qui aduersus edictum[a] prætoris tabulas testamenti aperuisse dicetur. vel si quid aliud feciſſe dicetur. nam (vt ex supradictis apparet) plura sunt[b] propter quę pœna edicti cōstituta est.Palam est autē popularem[c] actionē esse,cuius pœna in centum aureos ex bonis dānati[d] extenditur: & inde partem dimidiā ei cuius opera cōuictus erit,prēmij nomine sedaturū prætor pollicetur, partem in publicum redacturum.

Qui debitum accepit ab hæredibus, non prohibetur eos accusare de iniusta morte defuncti.Barto.

XXVI. SCAEVOLA libro trigesimo quarto Digestorum.

FIdeicōmissum quod ex testamento fratris patruelis[e] Gaius Seius Titio debebat,ab hæredibus Seij Titius accepit. Quæsitū est, cum necem Gaij Seij hęredes eius non vindicauerint, an Titius nihilominus eos hæredes vt indignos accusare possit, ob id quòd necem eius nō vindicauerint,nec obsit ei quòd ab iisdem fideicommissum ex testamēto fratris patruelis cōsecutus sit? Respōdit nihil proponi cur obstaret.

Delictum vnius ex hæredibus non nocet aliis.Bartolus.

XXVII. CALLISTRATVS libro primo de Iure Fisci.

SI de pluribus hæredibus,quibusdam inuitis aut ignorantibus, apertum erit testamentum, non amittunt portiones[f] suas qui culpa carent.

SI QVIS ALIQVEM TEstari prohibuerit,vel coegerit.

TITVLVS VI.

Ab eo qui prohibet testamentū fieri vel mutari,aufertur hæreditas vt ab indigno. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Edictū.

QVi dū[g] captat hæreditatē legitimā, vel ex testamēto,[h] prohibuit testamē tariū[i] ītroire,volēte eo[k] facere testamētū[l], vel mutare:[m] diu[9] Hadrianus constituit denegari ei debere actiones:denegatísq; ei actionibus fisco locū[n] fore.

Dolus domini prohibentis mutare testamentum,nocet seruo,& aliis institutis, non legatariis.Bartolus.

Si domin[9] dolo fecerit ne testamentū mutaretur,in quo seruus eius scriptus erat: quamuis manumissus adierit hęreditatē, actiones ei[o] denegantur: cum & liberis eius si quid fuerit datum,denegari debeat, etsi non fuerint[p] in potestate. Sed si legatum ei relictū sit[q],ſdque restituere sit rogatus: consequēs erit dicere admitti eū ad legatum, quod non[r] ipse habuisset, sed ad aliū sit translaturus. & fuit rogatus vt alij restitueret.nā admittetur tunc ad legatum filius à me emancipatus. Et si omnes hæredes īstituti dolo fecerit quo minus mutaretur testamentū,omnibus denegantur actiones.& idē est si prohibuerunt venire testes. Sed si frater meus prohibuit venire testes coram testatore qui erat meus consanguineus,qui volebat alium instituere:nō nocebit mihi quin habeā legitimam hæreditatē. Sed si institutus qui ꝓhibuit mutare testamētum, rogatus erat hæreditatem restituere Titio,veniet hęreditas ad fiscum cum suo onere, scilicet vt fiscus retineat ex ea quartā Trebellianicā, & restituat dodrantem Titio.h.d. cū.l.ſeq. vltima autem lex plana est.Viuianus.

g *Qui dum captat.* extraneus institutus, vel agnatus nō institutus.
h *Vel ex testamēto.* dū dum facto,in quo instituus erat.
i *Testamentarium.* id est,notarium scripturū testamentum.
k *Eo.* cuius hæreditas capitur.
l *Facere testamentum.* hoc ad legitimum.
m *Mutare.* hoc ad extraneum.
n *Fisco locum.* immo ad veniētes ab intestato vtroq; casu: vt.j.eo.l.ij.§.fratris.contra, vbi fratri nō aufertur. & arg.infra,si tabu.te.nul.exta.l.j.§.penul. Sol.hic iste prohibens proximior erat aliis: aliàs delictum eius prioribus nocere nō debet:nec etiā paribus in suis partibus: vt in arg.contrario.sed tantum in parte delinquentis: vt infra.l.ij.in prin.&.C.de his qui.vt indig.l.hæreditas.& facit infra,ad Treb.l.iij.§.fi.& de his qui.vt indig.l.cum qui.§.fi.& in auth.vt cū de appel.cog.§.si conuictus. colla. viij.&.C.e.l.ij.Itē nota haberi quid pro facto quoad præiudicium prohibentis.ſic.j.de condit.& demon.l.iure ciuili.& supra, de rei vin.l.item si.§.fina.
o *Actiones ei.* scilicet domino, si forte quid ei à seruo legatum erat:quod potuit:vt institu.de leg.§.ex diuerso. Azo & H.immo dic,ipsi manumisso:vt.j.quibus nō compe.bono.pos.l.j.& quod proxime dixit de liberis.
p *Etsi non fuerint.* eo tempore quo competunt actiones.fuerūt tamen eo tempore quo pater vel dominus prohibuit mutari testamentum:alioquin contra.secundum Ioan. Alij quòd etiam si vtroque tempore fuerunt sui iuris,arg.ſ.tit.j.l.j.§.domini.&.j.quibus non compe.bono.pos.l.j.
q *Relictum sit.* ei qui prohibuit:vt.ſ.de his quę pro non scriptis l.fi.quæ tamen in hoc est argu.contra.sed non est ratio: quia hæres ibi distribuit,hic indignus.
r *Quod non.* sub.ideo quia non est &c.vt.j.de leg.ij.l.ei qui. & ſ.de excu.tu.l.legatarius.&.ſ.de inoffi. testa.l. Papinianus.§. meminisse.& infra,ad Trebel.l.cogi.§.hi qui.& facit.j.de his qui.vt indig.l.post legatū.§.si pater.&.§.si seruū.&.§.si filiꝰ.&.j.ad Trebel.l.facta.§.fi.&.j.de leg.prēst.l.iij.§.sed si ꝓponas.&.ſ.de excu. tu.l.tutor petitus.§.j.& de his quę in test.delē.l.ij.Sed ar.cōtra.j.

de le.ij.l.debitor.in fi.&.ſ.de acquir.hær.l.ſi ſeruus ei⁹ q capere.

a *Omnes dolo.* aliàs tantum iſtis doloſis denegantur: vt.j.l.proxi. §.j.& arg.ſ.tit.j.l.fina.

b *Si quis dolo. Facultas.* ſic &.j.de itine.actuque priua.l.veteres. & ſupra.l.j.j.reſponſo.

c *Denegandæ.* eſt eni in réex parte opponentis: ex altera in perſonã:vt.j.de dol.ex.l.j.aliàs.l.ij.in princi.

d *Factum.* prohibitio ſcilicet.

e *Non nocet.* proprie non nocet quando teſtator prohibuit. ſproprie,id eſt,prodeſt quãdo ſolus ſcriptus frater prohibuit mutari.ſic ſupra,de offic. procon.l. ij.& dic & ſolue contra,vt.ſ.l.j.in princip. Alij hoc referunt tantum ad primum caſum, arg.infra, de regu.iur. l. alteri. & facit quòd alterius factum alij nõ noceat[a]: vt infra,titu. ij.l.ſi hæredi.§. fina. & ſupra, de alie.iudi.l.j. Item ad hoc quòd pro deſt.ſ.de inoffi.teſta.l. poſthumus.§.ſi quis ex his.

* *Flo. deficiatur*

a *Concor. tex.in.c.ex parte decani.extra de reſcrip.& in.c.ſi.extra de præſump.*

f *Si fidei.* fa.j.ad Trebel.l.iij.§.fina.&.ſ.eo. l.cum fiſco. &. C.ad.l. Falci.l.iij.

g *Admiſit.* vt teſtamẽtum non mutetur.

h *Legis Falcidiæ.* ſcilicet Trebellianicæ.

i *Virum qui.* facit C.eo.l.ſi.& argu.C.de ſen.paſ.l.ſi.in fi.& fami.erciſcun.l.in ipſius.Sed arg. contra, infra,de iniur.l.item apud Labeonẽ. in prin.

DE IVRE CODICILLORUM.

Poſt maiores voluntates ponit de minoribus in quibus quinque teſtes ad probationem, non ad ſolennitatem exiguntur: vt C.e.l.ſi.§.ſi.& iſti.e.in ſi.

Sæpiſſimè.] CASVS. Feci teſtamentũ coram quinq; teſtibus, & non expreſsi ſi non valeret iure teſtamẽti, quòd valeret iure codicillorum.nunquid valent ea quæ in eo relicta ſunt? Et dicitur quòd non:quamuis ſi opinatus eſſet facere codicillos coram dictis teſtibus,valerent.Viuianus.

k *Sæpiſſimè reſcriptum.* in cauſis ſingularibus.

l *Et conſtitutum.* in commune.

m *Nec voluit.* expreſsim:vt.C.eo.l.ſi.§.illud.&.ſ.de vulga.ſubſti.l.cohæredi.§.cum filiæ.Et no.hic generale quòd ſi non valet quod ago vt ago,nec valet vt valere poteſt.ſic.ſ.de conſtit.pecu. l.j.§.ij.&.C.de teſta.ma.l.ſi mater.&.j.titu.iij.l.fideicõmiſſa.§.j. &.l.fina.&.ſ.de teſta.l.antepe.Sed arg.contra inſtit.de adop.§.fi. &.ſ.de ſerui.ruſti.prædio.l.via.j.reſpon.&.j.de leg.ij.l.codicillis.&.j.l.proxi.§.j.Item contra.j.ad Trebel.l.Scęuola.Sed ibi de æquitate loquitur.immo hic ſecus, ideo quia voluit facere teſtamentum:ſed ibi codicillos.

Si ei qui.] CASVS. Ad euidentiam huius.l. not.quòd ſecundum hæc iura poſthumo alieno legari non poterat: licet hodie poſsit: vt inſtit.de leg.§.poſthuma.Item nota quòd ius codicillorum eſt per ſe ſingulare,& non coniunctum teſtamento:vnde ea quæ in codicillis relinquuntur,perinde habentur ac ſi in teſtamento ſiue codicillis eſſent relicta: vt infra, ea.l.§.j.& ſupra, de mi.teſta.l.ſi certarum.§.fina.& ita amodo ſunt plana quatuor reſponſa vſque ad.§.furioſus.& dictus.§.cum ſequenti planus eſt vſque ad fi. legis. Viuianus.

n *Si ei.* poſthumo alieno.

o *Factũ.* primo loco.

p *Scriptos.* ſecundo loco.

q *Vtile eſt.* inſpecto tempore codicillorũ, non teſtamenti quo ei qui nondum natus erat, ſcilicet poſthumo alieno, legari non poterat. Azo. ſecundum hæc iura, hodie ſecus: vt inſti.de lega.§.poſthumo quoque alieno.

r *Teſtamentum.* factũ primo loco.

ſ *Scriberentur.* ſecundo loco.

t *Datum eſſet.* in codicillis.Azo.

u *Pro non ſcripto.* tempus ergo codicillorum inſpicitur: vt arg.j.eo. l.diuus.§.fina.&.l.quędam.&.l.quidam.&.ſc pro non ſcripto:vt.C. de cadu. tollen.l.j.§.& cũ triplici.& ſupra, de hære. inſtitu.l. quoloco. in fi.

x *Singulare.* ex eo q ibi finguntur quædam facta aliter quàm ſint, vt ſtatim probat.

y *Directa.* in codicillis: quia nec in teſtamento daretur ſeruo alieno: vt inſtitu.de ſingu.re.per fideicõmiſſ. §.libertas.&.C.de manu. teſta. l. ſeruo. ſed eam libertatem & in codicillis directo dare poſſet ſi tempore codicillorum eſſet eius, & teſtamẽto codicilli ſint confirmati:vt.j.de manu.teſta.l.libertatem.

z *Si cum teſtamentum.* quo relicta eſt libertas directa ſubaudi: & ſic non obſtant iura quæ dicunt tempus codicillorũ inſpici: vt ſupra, de manu.teſta.l.j.& ſupra, de mi.teſta.l.ſi certarum.§.fina.licet Ioan.dubitauerit in poſitione huius caſus.

a *Licet directa.* quia eo tempore quo dabatur, dominium teſtatoris in ſeruo non erat: & dic quòd refertur ad primum & ad ſecundum caſum.

b *Eundum eſt.* contra,ſupra,eo.l.j.Sed non ob.vt ibi dixi in ſolutione illius contrarij.Accurſius.

c *Facere.* ſcilicet poſſe:vt.C.eo.l.nec codicillos.

d *Nec quicquam.* vbi deſideretur voluntas vel conſenſus de no. uo:& ſecundum hoc nõ obſtat.ſ.ſolu.matri.l.ij.§.fi.& de his qui ſunt ſui vel alie.iur.l.patre.quæ ſunt contra.

e *Abſentis.* b contra.ſ.de procur.l.ij.Solu.non habetur ibi ea. ſens vt poſsit habere ratum:& ſic concordat & facit.j.de re iudi. l.furioſo.& ſupra,de arbi.l.diem.§.ſi quis litigatorum.&.j. ex cau.in poſſeſsionem eatur.l.ſi pupillus.

f *Inutiliter.* quia non ſeptem teſtes,vel non rogati:quæ ſunt neceſſe:vt.C.de teſta.l.hac conſultiſsima.

Furioſus habetur pro abſente, & non conſentiente. Bartolus.

Furioſus nõ intelligitur codicillos facere:[c] quia nec aliud quicquã [d] agere ĩtelligit:cũ per omnia & in omnib⁹ abſentis [e] vel quieſcentis loco habeatur.

Hæreditas non poteſt directo dari vel confirmari in codicillis:ſed ad fideicommiſſum trahitur. Bartolus.

Hęreditas teſtamẽto ĩutiliter[f] codicillos id valere,videri nec codicillos feciſſe: ideóq; quod in illo teſtamẽto ſcriptũ eſt,licet quaſi in codicillis poterit valere,tamen non debetur.

Poteſt relinqui ei qui non eſt tempore teſtamenti,ſed tempore codicillorum: ſecus e contrario. Bartolus.

II. IVLIANVS libro trigeſimoſeptimo Digeſtorum.

Si ei[n] qui poſt teſtamentũ factum [o], & ante codicillos ſcriptos [p] natus eſſet, codicillis per fideicõmiſſum aliquid daretur:vtile eſt[q]. Quòd ſi ei qui poſt teſtamentũ [r] factũ, & antequam codicilli ſcriberẽtur[ſ], mortuus eſſet, datũ eſſet:[t] pro non ſcripto [u] habetur.

Facta in codicillis perinde habentur ac ſi facta eſſent in teſtamento. Bar.

Codicillorum ius ſingulare [x] eſt, vt quæcumq; in his ſcribentur, perinde haberentur ac ſi in teſtamẽto ſcripta eſſent.ideoq; ſeruo qui teſtamẽti facti tẽpore teſtatoris fuit,* & codicillorum tẽpore alienus, non rectè libertas directa [y] datur: & contra,ſi cũ teſtamentũ [z] fiebat, alienus eſſet,codicillorũ tẽpore teſtatoris:intelligitur alieno ſeruo libertas data. & ideo licet directæ [a] libertates deficiãt,attamen ad fideicõmiſſarias eũdum eſt. [b]

DE IVRE CODICILLORUM.

TITVLVS VII.

Si non valet quod ago vt ago,non valet vt valere poteſt.

I. VLPIANVS libro quarto Diſputationum.

Saepiſsimè reſcriptum [k] & conſtitutum [l] eſt,eũ qui teſtamentum facere opinat⁹ eſt, nec voluit [m] quaſi

a *Quasi hæreditas.* id est, iure directo.

b *Petitur.* à legitimis hæred. bus. nã per fideicõ. hæreditas codicillis potest reliqui: & vt insti. e. §. fi. &. C. e. l. ij. & ad Trebel. l. & fine. &. §. si quis omiss. cau. testa. l. qui autẽ. circa pri. &. j. ad Treb. l. Scæuola. &. j. eo. l. conficiũtur. §. j. &. j. tit. j. l. antepe. &. j. l. pxi.

c *Falcidiæ.* id est, Trebellianicæ.

[*Si quis.*] CASVS. Titius habens testamenti factionẽ non fecit testamentũ, sed codicillos: & ita in eis dixit: quisquis mihi hæres erit, bonorúmve possessor: eius fideicõmitto vt det Gaio centũ, & Seio totidẽ. & decessit, & habuit legitimos hæredes. certe præstabũt dicta fideicõmissa siue erãt nati dicti legitimi hæredes tẽpore codicillorum, siue non. si autẽ fecisset testamentũ, & nõ esset ex eo adita hæreditas: nõ deberẽtur fideicõmissa data in codicillis. Viuianus.

d *Nullum.* factum.

e *Fideicõmitto.* vt det illa & illa.

f *Factionem habet.* Aliter enim codicilli nõ valent: vt. j. eo. l. diui. §. pe. &. l. conficiuntur. §. codicilli. &. l. Aristo. & §. eo. l. ij. §. furiosus.

g *Hæredes.* ex testamento.

h *Essent.* scripti.

i *Peruentura.* ab intestato. & no. quòd secus probatur in substitutione pupillari: vt. §. de vulgari substi. l. qui liberis. §. hæc verba. & insti. de pupilla. substi. §. liberis. in fi. §.

k *Non perinde.* hoc quia dixit, quisquis &c. secus si simpliciter reliquisset: vt. C. eo. l. j. cõtra. vel dic nec tunc rũpi codicillos cũ nõ est factũ testamentũ à quo dicãt pẽdere: vt. d. l. no.

l *Rupisset.* quia videtur ex voluntate testatoris succedere: vt. j. e. l. conficiuntur. §. j. Sed contra. j. de leg. iij. l. j. §. fi. a Sol. ibi. & facit. j. de lega. ij. l. decem. &. j. ti. j. l. si fundum per fideicommissum. §. fi. & l. antepe. &. §. l. proxi. in fi. & insti. eo. titu. in fi. & supra, de vulga. substitu. l. in substitutione.

m *Codicilli.* facti post testamentum, non ante secundum has leges: vt infra, eo. l. antepenul. & dic vt ibi.

n *Ex eo.* ex testamento ergo nascitur actio propter ea quæ codicillis data sunt: vt. j. eo. ab intestato. Azo. Vel dic agi ex ipsis codicillis, i. vtili ex testamento: quia sunt testatio mentis: vel condictione ex lege: vt not. C. communia de lega. l. ij. §. fina.

o *Nullius momenti.* non est ergo per omnia idẽ ac si non fuisset factũ testamẽtũ. sic enim valerẽt codicilli: vt insti. de fideicõmiss. hære. §. præterea. Azo. & est ratio, quia facto testamẽto videtur in codicillis rogare scriptos, qui cũ nõ adeant, deficit fideicõmissũ.

[*Eum qui.*] CASVS. Hæc & sequẽtes duæ. ll. planæ sunt. Vi.

p *Soluendo sit.* videbatur codicillũ trahẽdũ ad tẽpus testamẽti: sed contra est: vt. §. eo. l. ij. in prin. &. j. eo. diui. §. fi. &. C. de test. mil. j. &. §. de mili. testa. l. si certarum. §. fi. & dic testamentũ factũ ante codicillos. sed certe idem & si post, secundum Ir.

ff. Infort.

data, nõ potest codicillis quasi hæreditas [a] cõfirmari, sed ex fideicõmisso petitur [b]: salua [tamen] ratione legis Falcidiæ. [c]

Per codicillos factos ab intestato videntur rogati omnes quocunque iure succedentes inter natos & nascituros. Bartolus.

III. IDEM lib. trigesimonono Dig.

SI quis cùm testamentũ nullum [d] habebat, codicillis fideicommissa hoc modo dedit: *Quisquis mihi hæres erit, bonorúmve possessor, eius fideicommitto.* [e] fideicõmissa præstari debẽt: quia paterfamiliàs qui testamenti factionẽ [f] habet, & codicillos facit, *perinde haberi debet ac si omnes hæredes [g] eius essent, [h] ad quos legitima eius hæreditas vel bonorũ possessio peruentura [i] esset. Sed & si post codicillos factos natus quis esset proximus adgnat[a], vel suus hæres, fideicõmissum præstari debebit. intelligitur enim is quoque hæres scriptus: & ideo non perinde [k] habendus est ac si rupisset [l] hos codicillos.

Ad confirmationem codicillorũ requiritur aditio ex testamento si factum est. Bar.

Testamẽto facto, etiamsi codicilli [m] in eo confirmati nõ essent, vires tamẽ ex eo [n] capiẽt. Deniq; si ex testamento hæreditas adita non fuisset, fideicõmissum ex huiusmodi codicillis nullius momenti [o] erit.

IIII. IDEM libro sexagesimo tertio Digestorum.

EVm qui codicillorum tempore soluendo sit [p], rectè libertatem dare placuit [q], quãuis testamenti facti tẽpore soluendo non fuerit.

Per sequens testamentum reuocãtur codicilli, nisi aliquo iudicio confirmẽtur. Bar.

A q *Placuit.* aliàs nõ valeret fideicõmissaria etiã solo eucu inspecto: sed in directo etiam consilium: vt. C. qui manu. non pos. l. j. & fina. & hoc propter legem Aeliam Sentiam: vt insti tu. quibus non est permis. fa. testa. in princip.

r *Nte. Iudicio.* expresso. Sed quid si post? Respon. secundum quosdã, idem: vt. j. e. l. ab intestato. imo secus est etiã hoc iure: vt. §. e. l. si quis cũ. §. fi. quæ est contra. Sed hodie siue ante siue post sem p cõfirmari videtur, nisi reprobentur: vt insti. eo. §. non tantũ. &. C. eo. l. siue in initio. & sic corrigitur Papinianus in. l. i. C. de insti. d. §. per diuum Seuerum, & ista lex. *Iudicauit.* aliquod relictum codicillis post ea ademit testamẽto cõfirmãs codicillos ĩ aliis. *Dius. Adiicere.* vt & insti. eo. §. fi. Sed cõtra. §. de cõdit. insti. l. pe. §. pe. Sol. hic forte in suo hærede: ibi in extraneo. Vel dic vt ibi. Itẽ contra. j. e. ti. l. ĩstitutio. sed alius est omnino casus: & facit. j. e. l. quod per manus.

† *Ar. cõtra in. l. i. C. de codici. quorum, & ista lex. Solue vt per Iudicauit. Spec. in titu. de ĩstru. edi. §. viso de ĩpugnat. Dius. Adiicere. tione. versi. & no. quòd tuti⁹. &. §. dit. insti. l. pe. §. pe. Sol. cõpendiose. hic forte in suo hærede: versũ sed ad ibi in extraneo. Vel dic cõsideradũ vt ibi. Itẽ contra. j. e. ti. *Flo. indi. l. ĩstitutio. sed alius est cio omnino casus: & facit. j. e. l. quod per manus.*

t *Plures.* secus in testamẽtis: quia per secũdum [b] rumpitur primũ nisi in milite: vt. §. de iniust. testa. l. j. & insti. quibus non est permis. fa. testa. §. j. &. §. de mili. testa. l. quærebatur.

b *Dic hoc esse verũ si sit secũdum testamẽtum solẽne: alias non, quamuis hæret in scriptis: vt. C. de testamẽ. l. iubemus. sulã omne aliud testamẽtum cassant: vt infra, eo. l. quæ ĩ testamẽto fiebat. not. in. l. si iure. p Bar. in. 2. col. versi. quæro dicit testator. j. de legat. 3. Sed cõfirmatur tale prioris voluntatis pœnitentiam, vt ibi dicit. Sol. secundum non solenne & hic expresse pœnituit, & hoc subiicit, nã cum dicta ea &c. & similiter ibi clausula p in prin. l. dixerat valere additionem secũdo relicta: sed post venientium ea determinat. Vel sol- ue vt ibi. Itẽ cõtra. j. e. to: & tollitur primũ, nisi dictam clausulam habeat. ita sing. no. Bar. vbi. §. de contrahen. empt. l. pacta. &. C. de pactis. l. pacta.*

x *Scribi.* secus in testamẽto in scriptis: vt. C. de testamẽ. l. iubemus. *sulã omne aliud testamẽtum casu.*

y *Signari.* i. sigillari.

z *Licet in cõfirmatiõe. Iantem: vt not. in. l. si iure. p Bar. in. 2. col. versi. quæro dicit testator. j. de legat. 3. Sed cõfirmatur tale prioris voluntatis pœnitentiam, vt ibi dicit. Sol. secundum non solenne & hic expresse pœnituit, & hoc subiicit, nã cum dicta ea &c. & similiter ibi clausula p in prin. l. dixerat valere additionem secũdo relicta: sed post venientium ea determinat. Vel sol- ue vt ibi. Itẽ cõtra. j. e. to: & tollitur primũ, nisi dictam clausulam habeat. ita sing. no. Bar. vbi. §. de contrahen. empt. l. pacta. &. C. de pactis. l. pacta.*

a *Velit.* codicillos fuerint. immo contra: vt infra, de leg. iij. *dicit testator. j. de legatis. 3. Sed cõfirmatur tale prioris voluntatis pœnitentiam, vt ibi dicit. Sol. secundum non solenne & hic expresse pœnituit, & hoc subiicit, nã cum dicta ea &c. & similiter ibi clausula p in prin. l. dixerat valere additionem secũdo relicta: sed post venientium ea determinat. Vel sol- ue vt ibi. Itẽ cõtra. j. e. to: & tollitur primũ, nisi dictam clausulam habeat. ita sing. no. Bar. vbi. §. de contrahen. empt. l. pacta. &. C. de pactis. l. pacta.*

b *Fuerint.* immo contra: vt infra, de leg. iij. *dicit testator. j. de legatis. 3. Sed cõfirmatur tale prioris voluntatis pœnitentiam, vt ibi dicit. Sol. secundum non solenne & hic expresse pœnituit, & hoc subiicit, nã cum dicta ea &c. & similiter ibi clausula p in prin. l. dixerat valere additionem secũdo relicta: sed post venientium ea determinat. Vel sol- ue vt ibi. Itẽ cõtra. j. e. to: & tollitur primũ, nisi dictam clausulam habeat. ita sing. no. Bar. vbi. §. de contrahen. empt. l. pacta. &. C. de pactis. l. pacta.*

V. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

ANte tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quàm si testamento quod postea factum est, vel codicillis confirmentur †, aut volũtas eorum quocũq; iudicio [r] retineatur. Sed nõ seruabuntur ea de quibus aliter defunctus nouissimè iudicauit. [s]

B *In codicillis nõ potest adiici conditio institutioni pure facte. Bartolus.*

VI. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

DIui Seuerus & Antoninus rescripserunt nihil egisse matrem, quæ cum purè liberos suos hæredes instituerit, cõditionẽ emãcipationis codicillis adiecit: quia neq; cõditionẽ hęredi instituto codicillis adiicere, [t] neque substituere directò potest. Codicillos & plures [u] quis facere potest: & ipsius manu neque scribi [x] neque signari [y] necesse est.

Nemo potest sibi legem imponere à qua non liceat recedere. Bartolus. C

Licet in confirmatione [z] codicillorũ paterfamiliàs adiecerit, vt non aliàs valere velit, [a] q̃ sua manu signatos & subscriptos: tamen valent facti ab eo codicilli, licet neque ab eo signati, neq; manu ei⁹ scripti fuerint. [b] Nã ea quæ postea gerũt, prioribus [c] derogãt. Codicillos is demũ facere potest, qui & testamẽtum [d] facere potest.

Legata pro non scriptis non valent etiã in codicillis. Bartolus. D

Si post testamentũ factũ mortuo [e] codicillis quis legauerit, licet testamento confirmatis: pro non scripto [f] legatum fit.

r *Nte. Iudicio.* expresso. Sed quid si post? Respon. secundum quosdã, idem: vt. j. e. l. ab intestato. imo secus est etiã hoc iure: vt. §. e. l. si quis cũ. §. fi. quæ est contra. Sed hodie siue ante siue post sem p cõfirmari videtur, nisi reprobentur: vt insti. eo. §. non tantũ. &. C. eo. l. siue in initio. & sic corrigitur Papinianus in. l. i. C. de insti. d. §. per diuum Seuerum, & ista lex. *Iudicauit.* aliquod relictum codicillis post ea ademit testamẽto cõfirmãs codicillos ĩ aliis. *Dius. Adiicere.* vt & insti. eo. §. fi. Sed cõtra. §. de cõdit. insti. l. pe. §. pe. Sol. hic forte in suo hærede: ibi in extraneo. Vel dic vt ibi. Itẽ contra. j. e. ti. l. ĩstitutio. sed alius est cio omnino casus: & facit. j. e. l. quod per manus.

s *Iudicauit.* aliquod relictum codicillis post ea ademit testamẽto cõfirmãs codicillos ĩ aliis. *Dius. Adiicere.* vt & insti. eo. §. fi. Sed cõtra. §. de cõdit. insti. l. pe. §. pe. Sol. hic forte in suo hærede: ibi in extraneo. Vel dic vt ibi. Itẽ contra. j. e. ti. l. ĩstitutio. sed alius est cio omnino casus: & facit. j. e. l. quod per manus.

t *Plures.* secus in testamẽtis: quia per secũdum [b] rumpitur primũ nisi in milite: vt. §. de iniust. testa. l. j. & insti. quibus non est permis. fa. testa. §. j. &. §. de mili. testa. l. quærebatur.

u *Scribi.* secus in testamẽto in scriptis: vt. C. de testamẽ. l. iubemus. *sulã omne aliud testamẽtum casu.*

x *Signari.* i. sigillari.

y *Licet in cõfirmatiõe. Iantem: vt not. in. l. si iure. p Bar. in. 2. col. versi. quæro dicit testator. j. de legat. 3. Sed cõfirmatur tale prioris voluntatis pœnitentiam, vt ibi dicit. Sol. secundum non solenne & hic expresse pœnituit, & hoc subiicit, nã cum dicta ea &c. & similiter ibi clausula p in prin. l. dixerat valere additionem secũdo relicta: sed post venientium ea determinat. Vel sol- ue vt ibi. Itẽ cõtra. j. e. to: & tollitur primũ, nisi dictam clausulam habeat. ita sing. no. Bar. vbi. §. de contrahen. empt. l. pacta. &. C. de pactis. l. pacta.*

a *Velit.* codicillos fuerint. immo contra: vt infra, de leg. iij. *dicit testator. j. de legatis. 3. Sed cõfirmatur tale prioris voluntatis pœnitentiam, vt ibi dicit. Sol. secundum non solenne & hic expresse pœnituit, & hoc subiicit, nã cum dicta ea &c. & similiter ibi clausula p in prin. l. dixerat valere additionem secũdo relicta: sed post venientium ea determinat. Vel sol- ue vt ibi. Itẽ cõtra. j. e. to: & tollitur primũ, nisi dictam clausulam habeat. ita sing. no. Bar. vbi. §. de contrahen. empt. l. pacta. &. C. de pactis. l. pacta.*

b *Fuerint.* immo contra: vt infra, de leg. iij. *dicit testator. j. de legatis. 3. Sed cõfirmatur tale prioris voluntatis pœnitentiam, vt ibi dicit. Sol. secundum non solenne & hic expresse pœnituit, & hoc subiicit, nã cum dicta ea &c. & similiter ibi clausula p in prin. l. dixerat valere additionem secũdo relicta: sed post venientium ea determinat. Vel sol- ue vt ibi. Itẽ cõtra. j. e. to: & tollitur primũ, nisi dictam clausulam habeat. ita sing. no. Bar. vbi. §. de contrahen. empt. l. pacta. &. C. de pactis. l. pacta.*

c *Prioribus derogant.* ad hoc. §. de procura. l. si quis autem. §. fi. & de contrahen. empt. l. pacta. &. C. de pactis. l. pacta.

d *Testamentum facere.* de iure: vt &. j. eo. l. conficiuntur. §. codicilli. & supra, eo. l. si quis cum. in prin. sed de facto secus. quia qui non potest de facto, quia septem testes non habet, potest codicillari si habet quinq;: vt insti. eo. in prin. Item facilius confirmãtur: vt infra, de lega. iij. l. j. §. j. & facit. j. tit. j. l. ij.

e *Mortuo.* scilicet iam.

f *Pro non scripto.* videbatur codicillum trahi ad tempus testamenti, vt & videbatur similiter supra, eo. l. eum. & sic videbatur esse in causa caduci legatum. sic infra, eo. l. quædam. sed tamen non est in causa caduci: sed pro non scriptum: vt hic, &. §. eo. l. ij. in princip. & quod pro non scriptum, & quod in causam caduci,

BIU Cujas

dic vt.C.de cadu.tol.§.ea enim.& facit.ĭ.proxi.

a *Vadam.* innuuit quod regulariter quę fiunt in codicillis, respiciunt testamentum: quod est verum. nam si non tenet testamētū, nec codicillus: vt.s̄.l.proxi.§.pe. Ité rupto testaméto rūpit codicill⁹: vt.C.e.l.j.& sic semp id respiciūt: vt.j.e.l.ab intestato. in fi. Sed hoc fallit: vt hac l. si enim referuntur, valent codicilli facti in captiuitate: vel cū aliàs desiit posse testari inspecto tępore testaméti: quo & confirmauit codicillos futuros. Sed hoc nō debet esse: vt i exēplis huius.l.& ĭ. de capti. in bello.§. codicillis.& s̄.e.l. proxi. §. fi.&.l.eū.&.l.ij. in prī. &.C.de testa.manu.l.j. & facit.ĭ.de verb.obli. l. Titia.§.idē respōdit.

b *Desierit habere.* qđ multis modis cōtingit: vt no.s̄.de testa. Et no. quod confirmatio non trahitur ad id tempus quo facere vel confirmare non potest. [a] sic ĭ.de verbo.oblig.l. eū qui ita.§.fina.& arg.s̄. de arbi.l.si cum dies. in princi. Sed arg. contra ĭ. de verbo. oblig.l. si filius.&.s̄.de condi.institu.l.institutio.& supra, de mili.testa.l.qđ dicitur. Accursius.

c *Quæ non iuris.* superiora fuerūt iuris. nā iuris est posse testari vel nō: vt.s̄.de test.l.iij. & iiij. sed in his quæ sunt facti, idē: vt nō trahāt ad tēp⁹ cōfirmationis: vt subiicit exempla.

d *Tot annis.* facit infra, de aur.& argen.lega.l.si ita.

Concor. text. in.c.1. de despon. impu. lib. 6.& in regula nō firmatur & ibi per Dy. de reg.iur. eō.lib.

**Flo.sf vbi conf. scriptum fu.*

Per fictionem aliquid retro nō fingitur, vbi deficit extremū à quo vel ad quod.hoc dicit.Vel aliter: Codicilli facti ab eo qui desiit esse testabilis, non referuntur ad testamentum. Item verba prolata in codicillis intelliguntur vt extunc, non ex tempore testamenti. Bartolus.

VII. IDEM libro secundo Regularum.

QVædam [a] non referuntur ad confirmationem codicillorum, veluti si ante captiuitatem quis codicillos confirmauerit, & in captiuitate codicillos scribat. nam non valent. Idem est si aliquo modo ius testamenti faciendi desierit habere. [b] Præterea in illis quæ non iuris, [c] sed facti sunt, nō est perinde habendū quod codicillis scribitur, atque si ibi*confirmatio scripta fuisset: veluti si ita in codicillis scriptum erit, *Vestem quæ mea est.* codicillorum tempus spectandū [est,] non quo confirmantur. Ité[si ita,] *Si Titius viuus est*: vel, *si tot annis* [d] *est*: codicillis legauit Seio. tempus codicillorum, non quo fit testamentum, spectandum [est.]

Iurisconsultus ponit hic determinationem quibus modis fiant codicilli.& h.d. Quatuor modis hic in textu positis quis potest codicillari: dum tamen non impediatur testari impedimento iuris: secus si impedimento facti.h.d.cum.§.seq. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro singulari de iure Codicillorum.

CONficiuntur.] *CASVS.* Codicilli cōfecti vel conficiendi confirmantur quatuor modis: scilicet in futurum, vt cum dicit testator, codicillos quos faciam, confirmo. Item in præteritum: vt cum dicit: codicillos quos feci, confirmo. Item confirmantur per fideicommissum ex testamento: vt cum in testamento fidei hæredis committit testator vt det & faciat ea quæ in codicillis continentur. Item per fideicommissum sine testamento: puta cum coram quinque testibus reliquit fideicommissa, scilicet in codicillis. Sed quo modo ab intestato possunt relinqui fideicommissa? certe non videtur, cum hæreditas in codicillis ab intestato non detur: vt infra, eo.quod per manus. si nō datur hæreditas in codicillis, ergo in eis nō potest grauari hæres legitimus: vt arg.ĭ.de leg.j.non amplius.in prin.sed certe hæc argumentatio non valet: quia ideo fideicommissa dari possunt à succedentibus ab intestato, quoniam creditur defunctum sponte eis relinquere legitimam hæreditatem. [CODICILLI.] Non potest aliquis facere codicillos nisi de iure testamentum facere possit. si autem testamentum non possit facere facto impediente, nihil nocet. [SI POST FACTVM.] Titius fecit testamentum: & in fine testamenti confirmauit codicillos quos sperabat se postea facturum. postea dedit se ad arrogandū: & existens in potestate patris arrogantis fecit codicillos: & postea arrogator emancipauit eum. nunquid debentur legata quæ reliquit in dictis codicillis? & dicas quòd sic. nam quamuis fecerit codicillos eo tempore quo de iure ciuili testamenti factionem non habebat, id est, eo tempore quo erat in potestate dicti arrogatoris, tamen dictum testamentum quod fecit ante arrogationem, valet de iure prætorio, ideo quia decessit iam emācipatus ab arrogatore: & ideo non est mirum si codicilli in eo confirmati valent: nec est similis dictus arrogatus muto: qui mutus confirmauit codicillos futuros in testaméto quod ante furorem fecit: & postea factus mutus fecit codicillos: & postea effectus sanus decessit. licet enim prædictus mutus non potuerit testamētum facere tępore quo erat mutus, tamen testamētū quod antefecerat, remanet firmū de iure ciuili & prætorio: prædictum autē testamentum arrogati sublatū est de iure ciuili, vt dixi: & de alienis rebus. i. de suis rebus quę sunt factæ arrogatoris, testatur dictus arrogatus quodāmodo faciēdo codicillos. quamuis autem quantū ad ius ciuile sit differentia inter testamentū arrogati & muti, tamen quantū ad codicillos eorū nō est differētia. nam vtriusq; codicilli valent. nam & si posthumus alienus ruperit per natiuitatem testamentum patris, & postea decesserit, nihilominus valēt codicilli quos pater fecit postmodo viuente. [SI MILES.] Titius fecit testamentū, & postea effectus est miles: & in militia fecit codicillos coram tribus testibus pone. certe valēt codicilli iure militari. quāuis eo iure nō valeat testamētum. Sequēs. §. si ei &c. planus est; & aliur sequens lex quæ incipit, Aristo. Viuianus.

e *Conficiuntur.* i. confecti confirmantur: vt statim subiicit.

f *In futurum.* vt codicillos quos faciam, confirmo. Accursius.

g *In præteritū.* vt codicillos quos feci &c.

h *Testamento facto.* nō iure, vt coram.vj.testibus. & dixit, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum.

i *Aut sine testamento.* vt omnino volens intestatus decedere facit codicillos saltem coram quinq; testibus: vt.C.e.l.fi.& ad hoc subiicit, sed ideo &c.& facit.C.de na.li.l.quoniam.

k *Possunt.* Committit enim fidei hæredis legitimi vt faciat quæ in codicillis continebantur.

l *Quoniam creditur.* ita quod non potest probari contrariū: quia magis est fictio: vt hic, &.s̄.eo.l.si quis.in prin.&.C.de adop.l.cū in adoptiuis.§.sed si quidē.& insti.de vulg.substit.§. vel singulis.

m *Potest.* de iure, vt subiicit.

n *Codicillos.* de facto. nā stipulatio vitiat potētia iuris: vt insti.de iuti.stip.§. impossibilis. nō de facto: vt.ĭ.de ver.ob.l.cōtinuo.§. illē.

o *Sed si.* sub. exigimus &c.& sic loquit. s̄.e.l.diuus.§.pe.& insti. eo.§.j. Nec ob.ĭ.de capt.l.in bello.§.codicilli.in fi.§.vt ibi pater.

p *Si post factum testamentum.* scilicet completum: post finē cuius confirmauit codicillos futuros.

q *Codicillos.* quos facturus sit.

r *Et ibi.* id est, in arrogatione constitutus.

f *Nam & testamentū.* scilicet prædictum tenet iure prętorio nō ciuili: vt insti. quibus mo. test. infir. §. nō tamen.&.ĭ.de secun.tab. l, qui ex liberis, §. fi.& sic videbantur codicilli valere.

t *Sed eo tępore.* aliàs, cum eo tępore &c. aliàs, si eo tempore &c. & tunc, si, pro quamuis,

u *Non habuit.* & ideo valere non videbatur: [b] vt.s̄.proxi.§.

x *Nec similis.* alia ratio quare non videbantur valere: quia iure ciuili testamentum est irritum: licet secus in muto: vbi non irritatur per sequentem mutitatem.

y *Confirmauerit.* antequam fieret mutus: & recte dicit hic, hoc quia sine

Valent codicilli facti medio tępore quo quis erat intestabilis, si tempore testamenti & mortis erat testabilis. Bartolus.

CONficiūtur [e] codicilli quatuor modis. aut enim in futurum [f] confirmātur, aut in prętęritum, [g] aut per fideicommissum testamento facto, [h] aut sine testamento. [i] Sed ideo fideicomissa dari possunt [k] ab intestato succedentibus, quoniā creditur [l] paterfamiliàs sponte sua his relinquere legitimam hæreditatem. ℣ Codicilli totiēs valent quotiens quis testamentum quoque facere possit. [m] Non tamen hoc ita intelligemus, vt exigamus potuisse eum eo tempore quo scribit eos codicillos, [n] testamentum facere, (quid enim si sufficientium testium facultatem non habuit?) sed si [o] iure testamenti factionem habuit.

℣ Si post [p] factum testamētum codicillos [q] quis confirmauerit, deinde adrogandum se prę buerit, & ibi [r] codicillos fecerit, atque ita emancipatus decesserit: quęritur, an ex codicillis legata debeantur? Nam [f] & testamentum valet, sed eo tempore [t] eos fecit, quo testamenti factionem non habuit. [u] Nec similis [x] est muto, qui rectè codicillos confirmauerit. [y]

BIU Cujas

quia sine timore rumpendæ confirmationis per mutitatem.

a *Is.* scilicet mutus.

b *Non possit.* cum est mutus, nisi sciat literas: vt. C. qui test. facere possunt. l. discretis.

c *Huius autem.* scilicet arrogati.

d *Sublatū est.* iure ciuili, nō ptorio: vt. ſ. dixi.

e *Testatur.* faciēdo codicillos testatur, cū sit testamentū testatio mētis vt instit. de testa. in prin. & vere de alienis facit hic: nō tamē proprie dicitur testamentū & ideo dicitur quodammodo. & sic determinatur verbum, testatur, per hęc verba, quo dammodo. & cum statim dicat valere codicillos: not. quem testari de alienis. sic &. C. de sacrosan. eccl. authen. si qua. & instit. de pu. substi. ſ. non solū. Sed certe hic fuerūt suæ rē pore mortis: vnde remanent. no. in contrarium quòd nemo de alienis testatur.

f *Codicillos valere.* cōtra. C. eo. l. j. Sol. est ibi ruptū testamentū iure ciuili posthumi agnatione: hic capitis demi nutione, & iure prætorio. unde hic adhuc valet testamentū: ibi nullo modo.

g *Decesserit.* post ruptum: vt. C. eo. eo. l. j.

h *Valent.* de iure prætorio, nō ciuili: vt. ſ. de inoff. test. l. posthum⁹. & hoc vbi decesit adhuc viuo testatore. si autē eo mortuo, dico q̄ nō tenet, nec codicilli exūc. sed exnūc si dixerat postea eo mortuo, tunc valere quæ in codicillis legauerat: vt. C. eo. l. j. & infra, de lega. iij. l. j. ſ. j.

i *Testamentū.* iure cōmuni.

k *In militia.* corā duobus testibus. q̄d potest, etiā testamētū: vt. C. de testa. mili. l. milites.

l *Quæritur.* videtur q̄ non, quoniam &c.

m *Signauerit.* aliàs, resignauerit. quo casu etiā testamentum iure militari valet: vt. ſ. de mili. test. l. tribunus. ſ. fi. &. l. Titius. & facit. l. si certarum. ſ. fi.

n *Vile legatum.* videbatur non valere quasi seruo proprio: vt C. de leg. l. seruis. sed secus est, quia simul videtur hic dedisse legatum cum pendebat vsque ad mortem: vt. C. de necess. ser. l. quidam. ſ. si cum veteres. & de testa. tu. l. & si à patre. Sed arg. contra instit. de leg. ſ. an seruo. Sed ibi perfecerat voluntatem: hic non, cum adhuc facturus erat aliquid.

o *Consistere.* incommutabiliter. ad quod infra, de verbo. obliga. quicquid. ſ. fina.

p *Non valebunt.* nam vltimos condēdo, priores reprobare, voluntatēmq; testamento expressam videtur immutare. Rñ. Itē not. quod approbādo vltimos videtur reprobare præcedētes. sic. ſ. de procura. l. maritus. & de pac. conuē. l. fi. & facit. ſ. eo. l. diui. ſ. licet. &. j. ti. j. l. fi mihi. ſ. fi. &. l. seq. & de leg. iij. l. si quis. in prin.

q *Aristo. Notat.* prędicta vera: vt. ſ. de testa. l. de statu. & infra, de leg. iij. l. j. in prin. nisi in casu vt subiicit.

ff. Infort.

Licet enim is [a] testamentum facere non posſit, [b] tamen testamentum quod antefecerat, in eodem ſtatu eſt. huius autem [c] testamentum ſublatum eſt, [d] & de alienis quodammodo rebus teſtatur [e]. Sed dicem⁹ codicillos valere [f]. Nam & ſi poſthumus natus ruperit teſtamentū, & deceſſerit: [g] nihilominus codicilli valent. [h]

Codicilli facti à milite possunt stare per se: ideo ad testamentū non referuntur. Bar.

¶ Si miles testamentum [i] quidē ante militiam, ſed codicillos in militia [k] fecerit: an iure militari valeant codicilli, quæritur: [l] quoniam teſtamentū iure communi valet, niſi ſi militiæ tēpore ſignauerit, [m] vel quędā adiecerit? Certè codicilli militiæ tempore facti non debent referri ad teſtamentum, ſed iure militari valent.

Si legatum non valet ab initio, confirmatur ex post facto, impedimento ex vltima voluntate testatoris sublato. Bartolus.

¶ Si ei ſeruo qui teſtamento legatum acceperit, libertas codicillis detur: vtile [n] legatum eſſe dicemus, quaſi ab initio conſtiterit legatum.

Qui confirmat codicillos posteriores, videtur reprobare priores. Bartolus.

¶ Si quis certi generis codicillos confirmauerit, puta, *Quos nouiſſimos fecero*, non vtique ſtatim quæ codicillis dantur, conſiſtere [o] videbuntur, quamdiu alij quoque fieri poſſint: & ideo ſi alij poſtea fiant, legata in prioribus data nō valebunt. [p]

Non possunt fieri codicilli ab eo qui dubitat de statu suo: nisi sit miles. Bartolus.

IX. MARCELLVS libro nono Digeſtorum.

ARiſto negauit valere codicillos ab eo factos qui paterfamiliàs necne eſſet, ignoraſſet. Vlpianus notat [q]: niſi veteranus [r] fuit. tunc enim & teſtamentum [s] valebit.

Principale non potest confirmari ab accessorio. Bartolus.

X. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæſtionum.

QVod per manus [t] traditū eſt, codicillis hęreditatem dari nō poſſe, [u] rationem illam habet, ne per codicillos, qui ex teſtamento valerent, ipſum teſtamentū, quod vires per inſtitutionē [x] hæredū accipit, confirmari videretur.

Legata ab eo quem quis putabat in solidum sibi successurum: puta si aliquis cum eo succedat: in partem, non in totum debētur: fallit in libertate. Bartolus.

XI. IDEM libro nonodecimo Quæſtionum.

QVi graui vtero vxorē eſſe ignorabat, codicillis ad filium [y] ſcriptis libertates dedit. nata poſt mortem patris filia, cum de ea nihil patrem ſenſiſſe conſtitiſſet, placuit libertates à ſolo filio [z] pręſtari poſſe.

XII. IDEM libro viceſimo ſecundo Quæſtionum.

REdēptis à ſorore partibus.

XIII. IDEM libro nonodecimo Quæſtionum.

ILlud enī ſine dubio dici non poteſt, etiā filiam manumittere cogendam: cum ab ea nihil pater petierit, & iure ſuo hęres extiterit.

Si testator fecit institutionem hæredis: in dubio videtur voluisse testari. Bartolus.

¶ Tractari ſolet de eo, qui cum tabulas teſtamenti nō feciſſet, codicillis ita ſcripſit: *Titium hæredē eſſe volo.* Sed multū ītereſt, vtrum fideicōmiſſariā hæredi-

A r *Veteranus.* vel miles: vt. C. de test. mili. l. ex militari. ſ. j. & facit. j. de leg. j. l. filiusfamiliàs. in prin.

ſ *Testamentum.* q. d. non ſolum codicilli.

Quod per manus.] CASVS. Hæc lex vult reddere rationem quare in codicillis non poteſt fieri inſtitutio. & reddit talē rationem: quia ſi concederes dari poſſeſſ. hære. in codicillis, iam in quodam caſu eueniret quoddā abſurdū: puta ſi faceret teſtamentū, & in codicillis inſtituerē mihi hæredē. nā videretur infirmari teſtamētum per codicillos. qd̄ eſſet abſurdū, vt dixi: quia codicilli debēt cō firmari ex teſtamento, & non teſtamentum ex codicillis: immo confirmatur teſtamentum per inſtitutionem hæredum. Viuianus.

† *Vide Eraſ. chil. 4. cent. 5. Prouerb. 28.*

t *Quod per manus.* id eſt, vulgo.

u *Non posse.* vt &. C. e. l. ſi idē. &. ſ. e. l. diuus.

x *Per institutionē.* q̄a eſt caput teſtamenti: vt inſtit. de leg. ſ. ante. & eſt tale quod hic dicit: quia cum teſtamentum ſit cauſa codicillorum, nō debēt codicilli eſſe cauſa ſuæ cauſæ. ſic. ſ. de acqui. hæ. l. per ſeruum. ſic & qui inſtruere debet alium, nō debet ab alio inſtrui: vt. ſ. de edē. l. ſi qs ex. ſ. phibet.

Qui graui.] CASVS. Titius habēs filiū & vxorē prægnantē, ignorans vxorē eſſe prægnātem, codicillis ad dictū ſuum filiū ſcriptis reliquit libertatem Sticho & Pāphilo ſuis ſeruis, & poſtea deceſsit, & poſtea dicta vxor peperit filiā. certe ſolus filius præſtabit libertatē dictis ſeruis, & non filia: quia nō intelligit̄ grauata filia, cum tempore codicillorum pater de ea nihil ſenſerit: & debet dict⁹ filius redimere à dicta ſua ſorore partes quas ipſa habebat in dictis ſeruis. &. h. d. cū duabus. ll. ſeq.

y *Filium.* natum. & dic nominatim, & ſpecialiter.

z *A solo filio.* immo nec à filio: quia rupti ſunt codicilli: vt. C. e. l. j. Sed dicas non ruptos: vtpote cū non pendeant ex teſtaméto aliquo: vt. j. eo. l. is qui. Alij dicunt ruptos, quia ex teſtaméto pēdebant: ſed filium teneri, quia ab inteſtato fuerat rogatus: filia non, quia rogata nō fuerat. Item videtur diſtingui an ſit diuiſibile relictum: & tunc filius pro parte. an indiuiduum, & tūc in nihilum: vt. j. e. l. ſed cū ea. &. l. is qui. in fi. quæ ſunt cōtra. Sol. illa diſtinctio in aliis, nō in libertate: vt. j. de leg. ij. l. cū pater. ſ. cū exiſtimaret. &. l. cū filius. in prī. Vel dic vt. d. l. is qui. no. Itēmò videt filiā teneri pro parte oneris: vt. C. de cad. tol. l. j. ſ. ne autē. cōtra. Sol. ibi. Itē eo modo arg. cōtra. j. de fideicō. liber. l. ſi alieno. ſ. liber. Sol. ibi. Itē arg. cōtra. ſ. de pac. l. tale. ſ. fi. &. j. de verb. obli. l. eū qui. ſ. j. Sed ibi inter viuos: hic non. Itē hic nominatim à filio. Item hic filius præter voluntatem ſucceſsit, quod ibi non erat.

Illud.] CASVS in principio continuatur in præceden. caſu.

[TRACTARI.] Seius non facto teſtamento ita dixit

BIU Cujas

in codicillis suis: Titium hæredem esse volo. nunquid Gaius legitimus hæres dicti Seij tenetur dare hæreditatem dicto Titio? Et distinguitur, vtrum Seius voluerit valere dictam scripturam pro testamento, & tunc nihil poterit petere Titius à legitimo: an vero voluerit Titio relinquere fideicommissariam hæreditatem à legitimo: & tunc eam Titius cõsequetur. qđ autem de duobus prædictis voluerit dictus Seius, ex scripto quod fecit Seius, declarabitur plerumque. nam si forte à dicto Gaio legitimo legata reliquit: & si hæres ei non esset dictus legitimus, adscripserit ei substitutum: intelligitur voluisse facere testamentum, & nõ codicillos: & sic nihil à legitimo peti poterit: vt dictum est. Vivian[9].

a *Voluit.* quod potuit: vt infra, ad Trebellia. l. ex facto. in princi. & l. Scævola.

b *Hoc casu.* scilicet proximo.

c *Intelligitur.* vt. C. de testa. l. nõ codicillum.

Quidã.] CASVS. Titi[9] instituit sibi duos hæredes in testamento, & alios eis substituit: & postea decesserunt dicti duo hęredes: & post ea idẽ Titius fecit codicillos: & in eis quibusdã legata reliquit, vel etiam ademit legata quibusdã quibus dederat ĩ testamẽto. quæritur, nũquid substituti institutorũ debeant dicta legata in codicillis relicta ac si essent relicta in testamẽto? & vtrum ademptio valeat ac si esset facta in testamento? & Sabinus & Cassius dixerunt quod sic. Proculus autem dixit quod non: & bene. & hoc probat Proculus à simili. video enim, dicit Proculus, quod si legetur ei qui tempore codicillorum non est in rebus humanis, non valet legatum: licet legatarius fuerit in rebus humanis tempore testamenti: ergo in nostro casu non debet esse vllius mometi illud quod post obitum hæredis legatum est vel ademptum codicillis: quia hæres ad quem sermonem dirigat relinquens legatũ in codicillis, non est in rebus humanis. & hæc vera sunt cum duo sunt instituti hæredes, & ambo decesserũt antequam testator faceret codicillos: vel quando vnus tantum fuit institutus: & ipse decesit antequã testator faceret codicillos. si autem duo essent instituti, & cuilibet eorum esset datus suus substitutus, & vnus dictorum institutorum decesisset antequã testator faceret codicillos in quibus reliquit legata, & alter institutorum remansit viuus post mortem testatoris: vtilia erunt dicta legata data in codicillis post mortem dicti hæredis. sed prædictus cohæres qui remansit viuus, nunquid debet omnia integra legata: an vero debeat pro dimidia, & substitutus cohæredis mortui pro alia dimidia? Et respõ. quod solus cohæres qui remãsit viuus, debet omnia & integra legata: & est ratio, quia is cohæres adiunctus fuit ei in præstandis legatis, qui nõ erat in rebus humanis eo tempore quo ei in codicillis adiũgebatur. & hæc vera sunt siue talibus verbis legauit in codicillis testator, quisquis mihi hęres erit, lego talibus tantum. siue in legando expresit propria nomina hæredum. sed si appareret expressa voluntas testatoris volentis vt ex vniuersa hæreditate prædicta legata erogarentur, tunc teneretur hæres prædictus qui remansit viuus, & substitutus mortui cohæredis pro hæreditaria parte: & si conueniantur à legatariis vltra hæreditariam portionem, habent tatem à legitimo per hãc scripturam quam codicillorũ instar habere voluit, [a] reliquerit: an verò testamentũ facere se existimauerit. Nã hoc [b] casu nihil à legitimo peti poterit. Volun tatis autẽ quæstio ex eo scripto plerumq; declarabitur. Nam si forte à Titio legata reliquit, [&] substitutũ adscripsit, hæres si non extitisset: sine dubio nõ codicillos, sed testamentum facere voluisse intelligetur. [c]

XIIII. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum.

Quidam referunt (quantũ repeto [d]) apud Viuianum Sabini & Cassij & Proculi expositã esse in quæstione huiusmodi controuersiam: An legata quæ postea, quàm instituti mortẽ obierũt, [e] codicillis adscripta, [f] vel adempta sunt, à substitutis debeãtur: (id est, an perinde datio & adẽptio [g] etiã hoc tẽpore codicillis facta valeat, ac si testamẽto facta esset?) Quod Sabinum & Cassiũ respondisse [h] aiunt, Proculo dissentiente. [i] Nimirum autem Sabini & Cassij collectio, [k] quã & ipsi reddunt, illa est: quod codicilli pro parte [l] testamenti habeãtur, obseruationémq; [m] & legem [n] iuris inde traditam seruent. Ego [o] autẽ ausim sententiam Proculi verisimã dicere. Nullius enim momẽti est legatum quod datũ est ei qui tẽpore codicillorũ in rebus humanis nõ est [p], licet testamẽti [q] [tẽpore] fuerit. Esse enim debet cui detur: deinde sic quæri, an datum cõsistat: vt non antè iuris ratio, quàm persona quærẽda sit. [r] Et in prõposito igitur [s] quod post obitum hæredis codicillis legatũ vel adẽptum est, nullius momẽti est: quia hæres ad quem sermonẽ cõferat, [t] in rebus humanis non est, eáque ademptio & datio nunc vana efficitur. [u] Hæc [x] in eo hærede qui ex asse institutus [y] erit, dato substituto, ita vt ab instituto codicilli confirmarentur.

Legata in codicillis à duobus institutis relicta vni, vno eorum mortuo, pro parte eius in effectu tantum sunt legata inualida. h.d.cum.l.sed cum ea.quæ debet continuari ad istam: licet communiter veniat post.l. ab intestato. Bartolus.

Quòd si duo instituti sint, substitutis [z] datis, vnusq; [a] eorũ decesserit, vtilia videntur legata: [b] sed circa cohæredem [c] erit tractatus, numquid totũ [d] legatum debeat, si Quisquis mihi hæres erit, legatum erit: an verò non, quia sit substitutus hæres qui partem faciat, [e] licet ipse non debeat? [f] Idem etiam potest circa nomina expressa [†]

A excep. doli. & h.d. cum.l.seq. Viuianus.

d *Repeto.* id est, recordor.

e *Obierunt.* viuo testatore ante codicillos.

f *Adscripta.* i. relicta ab institutis, qui tamen iam erant mortui.

g *Ademptio.* legatorum.

h *Respõdisse.* & male.

i *Dissentiente.* & bene.

k *Collectio.* id est, argumentatio ex qua sequitur, ergo vel igit, quæ est collectiua vel illatiua coniũctio. sic enim inferebant, vicem testamenti repræsentãt: sed in testamento data valent: igitur & in codicillis. Vel dic, collectio, id est, illatiua coniunctio, ergo vel igitur: quam ipsi inferunt ex sequentibus inferũt & concludunt.

l *Pro parte.* sic supra, quemadmodum testamen. ape. l. sicut.

m *Obseruationémque.* obseruationem vocat non solẽnitatẽ. hoc nim falsũ esset: sed ius quod statuitur vt is demum faciat codicillos, qui & testamentum: & ei demũ legetur in codicillis, cui & in testamento.

n *Et legem.* vt infirmetur testamẽtum eodẽ iure quo codicilli & econtra. Azo. & fi. cit supra, de rei vin. l. quæ de tota. in prin.

o *Ego.* Scævola. Accursius.

p *Non est.* Sed quid ad rhombum? Respon. probat à simili: vt sicut legatum relictum non valeret relictũ ei personæ quæ nõ est in rebus humanis: ita & relictũ ab ea persona quæ nõ est ĩ reb⁹ humanis.

B

C

D

q *Licet testamenti.* vt &. ẽ. eo. l. diui. §. fina.

r *Persona quærenda sit.* tam eius cui relinquitur, & à quo, vt hic, & statim subiicit: quam etiam relinquentis: vt. ẽ. de test. l. si quæramus. & est sic. ẽ. de transact. l. cum hi. §. sed & personarum. & de verbo. oblig. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. in fi. vbi in persona est speciale vt non subintelligatur.

s *Igitur.* à simili.

t *Conferat.* faciendo codicillos. & facit. j. titu. iij. l. cum quis decedens. §. Seiam. Sed argu. contra infra, titu. ij. l. cum pater. §. cum donationis. in fi.

u *Efficitur.* adde quod codicilli ad tempus testamenti non referuntur: vt. ẽ. eo. l. diuus. §. fina. & l. quædam.

x *Hæc.* scilicet prædicta vera sunt.

y *Institutus.* & postea ante codicillos mortuus. idem si plures, si tamen omnes mortui sunt ante codicillos: vt in. q. ẽ. posuit. secus si aliquis supereset tempore codicillorum: vt subiicit.

z *Substitutsi datis.* ita quod quilibet suo separatim.

a *Vnusque eorum.* institutorum.

b *Legata.* quia nullum auxilium à testatore requireret. i. ab instituto qui decesit, cum per se valeant & teneant: nec ex accidẽti rumpi possunt, & tamen reducuntur omnia ad tempus testamẽti ve. ẽ. eo. l. diuus. §. fina. simul tamen cum testamento incipiunt valere: id est post additionem hæreditatis.

c *Cohæredem.* superstitem.

d *Totum.* quod videtur si ponas ita legatum: quisquis &c.

e *Partem faciat.* institutum habere: & ipse ita partem prome habet. Azo. & est sic. j. tit. ij. l. huiusmodi. §. si Titia. alias, si Titio.

f *Nõ debeat.* legatũ. Sed quare nõ? vt. j. ti. j. l. licet. & j. ti. ij. l. cũ pater. §.

ter.§.pater.&.§. ab instituto.&.l.debitor.§.j.& C. ad Tre.l.non iustam? Respō.quia inutiliter fuit datū, id est ab eo qui mortuus erat.hic tamen à cohærede debetur, vt subiicit.Item est contra.j. eo.l.pe. So.illa hāc corrigit.Item videtur in causa caduci illa institutio: ergo transit cum onere?Respō.verū est in ea posito, sed nō in codicillis posito.

a *Tractari*. quod in appellatiuis est dictum. quisquis &c.

b *Is*, instituitus.

c *Adiūctus*.à codicillāte in onere legatorū.

d *Qui*, adiunctus.

e *Cum adiūgebatur*.id est,tempore codicillorum: nam ab eo & ab alio instituto relinquebat legata in codicillis:& ita vnus alteri adiungebatur in onere legatorū:sed tamen vnus erat mortuus.

f *Sed cum ea testatoris*. qui testamētū solēne fecit,& codicillos in quibus legata reliquit:& natus est postea posthumus qui rumpit testamentū pro parte,quia alter scriptō frater erat posthumi. arg. supra,de inoffic.test.l. mater. Azo. Sed videtur in totū rumpi: vt.ſ. de iniust.test.l.pe. Sed ibi extranei erāt instituti.Vel pone hic posthumum exhæredatū,& fratrem eius cum extraneo institutum,& relicta ab eis legata:& omnia sunt plana: vt.ſ.de inoffi.testa.l.circa.

g *Legata*. in codicillis relicta.

h *Petatur*.per legatarios. secus in libertate: vt.ſ.e.l.qui graui. & fac.j.tit.ij. l.mortuo.§. fina.&.l.ſi Titio.§.Iulianus.&.l.cum pater.§.cum existimaret.

tractari[a]. Multoque magis solum cohęredē totū debere puto: quia is[b] adiūctus[c] sit, qui[d] etiam tunc cùm adiūgebatur,[e] in rebus humanis non erat.

XV. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

SEd cùm ea testatoris[f] voluntas fuerit,vt ex vniuersa hæreditate legata[g] erogarentur:dicendum [est] scriptis hæredibus profuturam doli exceptionē,si amplius quàm hæreditaria portio petatur[h].

Codicilli facti ab intestato non infirmantur agnatione posthumi: secus si sint facti ex testamento. Bald.

XVI. PAVLVS libro vicesimo primo Quæstionum.

AB intestato factis codicillis,relicta[i] etiam postea natus intestati successor debebit. Quicumque enim ab intestato successerit: locum habent codicilli. nā vnus casus[k] est. Nec interest quis succedat, dū [ab] intestato succedat. Ad testamē tum autem[l] quod quoquo[m] tēpore fecerit*, pertinent[n] codicilli. Et(vt manifestius dicā) intestato[o] patrefamiliàs mortuo, nihil desiderant codicilli, sed vicem testaméti exhibent: testamento autem facto, ius[p] sequuntur eius.

Ab intestato.] CASVS. Titius fecit codicillos, & non testamentum: & legauit ab illis qui debebant ei succedere ab intestato,quibusdam quædam.certe ad dicta legata prestanda tenetur nō solum ille successor ab intestato qui natus erat ante dictos codicillos,sed etiam ille qui natus est postea.habent enim locum dicti codicilli quicūque successerit dicto Titio ab intestato: secus autem esset si dictus Titius fecisset testamentū & codicillos: quia tunc pertinent codicilli ad testamentum, & vires ex eo capiunt. vnde si testamentum aliquo casu non valeat, non valebūt codicilli: & hoc siue fecit testamentum ante codicillos,siue post. & hoc dicit. Viuianus.

i *Relicta*. quāuis non erat natus tempore codicillorum. Accur.

k *Nam vnus casus*. id est, sine distinctione personarū nati, vel nasciturī: vt &.ſ.eo.l.ſi quis cum.in princ.&.§.j.sed ſi testamentum est factum,tunc sunt plures casus. nam ſi valet testamentum, valent & codicilli: ſi non, nec isti valent.

l *Autem*. pro, sed[a].

m *Quoquo*.ergo siue ante siue post: quod dic vt no.ſ.eo.l.ante.

n *Pertinent*. id est,vires ex eo capiunt: vt in ſi.huius.l.&.ſ.eo.l. ſi quis cum.§.fin.&.ſ.l.proxi.quidam.

o *Intestato*. id est, nullo omnino facto testamento. alioquin secus: vt in fin.huius.l.patet.& diximus.ſ.eo.l.ſi quis cum.§.fin.aliter vero ponitur insti.de hæredi.ab intesta.in prin.Azo.

p *Ius sequuntur*. id est, vires ex eo capiunt: & tunc desideratur vt teneat testamentum: quia eo infirmato, & illi infringuntur: vt infra.l.proxi. Azo.& facit.j.tit.j.l.filius. in princ.&.§.ij.& infra, titu.iij.l.j.§.fina.&.l.ix.

Litera.] CASVS. Titius misit mihi tales literas quæ ita continebant: ego Titius promitto tibi Viuiano quod faciam te hæredem, vel instituo te hæredem: vel diligo te tanquam filium meum:& ideo faciam te hæredem. nunquid habent vim codicillorum dictæ literæ? Et dicitur quòd non. Viuianus.

q *Promittitur*. dicendo,ego faciam te hæredem. Vel dic directò & vere eum instituendo,dicendo,ego facio te hæredem meum.

r *Affectus*.dicendo,diligo te vt filium. Vel dic cp eum instituit asserēs eum diligere vt filium. & ad primū intellectū vtriusq; verbi facit.j. de lega.iij. l.fideicōmissa.§.j.& insti. de testa.mili.§.cæterū. & ad secūdum facit.C. de testa.l.non codicillum. & de fideicō. l.& in epistola.

XVII. IDEM libro tertio Sententiarum.

LIteræ quib[q] hereditas promittitur[q], vel animi affectus[r] exprimitur,vim codicillorum non obtinent.

Si actus importatus per verbum futuri temporis cadit in eo quod est de præterito: dispositio refertur ad aliud. Barto.

XVIII. CELSVS libro vicesimo Digestorum.

PLotiana Celso suo salutē. Lucius Titius his verbis ita cauit: *Si quid tabulis alióve quo genere ad hoc testamentum pertinens reliquero: ita valere*[t] *volo*. Quæro, an codicilli qui ante hoc testamentum scripti sunt, debeāt rati esse[t]? Iuuentius Celsus Plotianæ salutem. Hæc verba, *Si quid ad hoc testamentum pertinens reliquero, valere volo*: etiā ea quæ ante testamentum scripta sunt, comprehendere[u] [constat.]

Relicta ab eo quem quis solum sibi successurū putat: si in parte succedit, pro parte debentur: si in dimidia, nihil. Barto.

XIX. MARCELLVS libro quartodecimo Digestorum.

IS qui vnum filium habebat, cùm codicillos ad eum scripsisset,decessit intestatus,hęrede eo[x] [relicto,] & quē postea procreauit. Adgnatione sui hæredis nemo dixerit codicillos euanuisse[y]. Igitur si nihil tum

Plotiana.] CASVS. Quædā mulier nomine Plotiana misit in quadā epistola salutes Celso: & in ea epistola expossuit ei talē quęstionē,quęrendo ab eo quid iuris esset: Lucius Titius his verbis ita cauit in testaméto suo: ſi quid ad hoc meū testamentum pertinens reliquero alicui in tabulis huius testamenti, vel in quo alio genere: ita valere volo,sicut reliquero.ipse autē Titius fecerat codicillos ante dictū testamētū. nūquid ex dictis verbis illi codicilli valebūt? Et dicit Celsus quod sic. Viuia.

s *Ita valere*. scilicet sicut relictū inueniretur.aliàs deest,ita.

t *Rati esse*. dubitatio esse poterat ex eo cp Papinianus dicebat quod est instit.eo.§.sed cum ante.& no.ſ.e.l.ante.

u *Cōprehendere*. Not. quod verbū futuri temporis etiā prēterita cōprehēdit: quia licet ante testamentū facti erant codicilli,tamē postea verum est eum reliquisse codicillos. Azo.facit.j.de verbo.signifi.l.verbum erit.

Is qui vnum.] CASVS. Titius habens filium & vxorem prægnantem fecit codicillos, & à dicto filio legauit quædam quibusdam: & vxor sua postea peperit alium filium:& postea decessit dictus Titius relictis sibi hæredib[p] ab intestato dictis duobus suis filiis. modo quæritur,nunquid codicilli prædicti euanuerint agnatione dicti posthumi? Et dicitur quòd non. nūquid debentur ergo legata in eis relicta? Et dicitur cp sic, pro dimidia scilicet: quia filius qui viuebat tēpore factorum dictorum codicillorum, tenebitur dicta legata pro dimidia prestare: posthumus autē nihil præstabit: quia Titius eorum pater nihil cogitauit de posthumo tempore quo fecit codicillos: quia nō credebat vxorem prægnantem tunc esse: vnde nō fuit eius intentio vt grauaret posthumum. Sed quid ſi vterque filiorū erat viuus & natus tempore quo fecit Titius codicillos: putabat autē Titius prius alterū decessisse eorum? Dicunt quidā(& male)omnia perinde debere filium illū ad quem scripsit Titius codicillos,atque ſi solus hæres extitisset patri. sed iurisconsultus dicit,& bene, cp duntaxat partē eorum debet. Sed quid retento eodē casu ſi dictus Titius reliquerat in dictis codicillis seruitutem in prædio suo cuidam: quę quidem pro parte præstari non potest: vel etiam libertatem alicui seruo? certe nihil præstabit dictus filius de his indiuiduis, scilicet de iure stricto: & est ratio,quia pater Titius prædictus non fuisset ablaturus dicto filio ad quem scripsit codicillos,ea legata, nisi putasset eum solum sibi esse hæredem: ipse autem est cum alio hæres: credo tamen de æquitate quod integra libertas præstabitur per eum: vt.ſ.eod.l.qui graui.& æstimatio partis seruitutis prædictæ: vt.j.de lega.ij.l.cum filius.& hoc dicit. Viuianus.

x *Hærede eo*.scilicet relicto.& dic,eo relicto hærede quem &c.

y *Euanuisse*. vt &.ſ.eo.l.qui graui.&.l.ab intestato. &.l.ſi quis

cum.§.j.& hoc quãdo nõ est factũ testamẽtũ.aliàs secꝰ:vt.C.e.l.j.

a *Dimidia.* ſ.e.l.quidam.in fi.contra.Solu.hic corrigit,vt infra, ſtatim dicet.

b *Dici poteſt.* ſed male.nam ſtatim corrigitur,ſecundum Azo.

c *Immo.* corrigit quod dixerat:& ſic corrigitur quod eſt.ſ.eo.l. quidam.in fi.

d *Non poſſunt.* vt ſunt ſeruitutes prędiales: vt infra,de verb. oblig.l. ſtipulationes nõ diuiduntur.& libertates: vt j.de libe.cau.l.duobus.

e *Nihil eorũ.* immo in totum: vt.ſ.e.l.qui grauí.&.l.ſeq. Sed ſpeciale in libertate:vt ibi dixi. Vel hic de rigore: ibi de æquitate. Item cõtra.j.de leg.ij.l.cum filius. in prin. Solu.ibi per querelam fuit teſtamentũ ruptum pro parte,hic per agnationem poſthumi. hæc ſol.tollitur per.d.l.qui grauí. immo hic nõ fuit teſtamentum, ſed nec codicilli rupti : vt in principio huius.l.Dic ergo cum R. qui dixit non præſtandũ, ſcilicet ratione mera, non de æquitate: ſiquidẽ nũc tota vt libertas nõ partis æſtimatio præſtatur,vt in ſeruitute legata : vt in.d.l.cũ filius.in prin. Vel refert voluit a filio in totũ præſtari, etiã ſi non inſolidũ ſit hęres, vt in vtroq; contrario: an vero nihil, ſi in totum non ſit hæres : vt hic ſubiicit.

Plo.illi

de poſthumis ſperauit:& codicilli nõ euaneſcũt : & quæ relicta ſunt,pro parte dimidia[a] filius ad quem codicillus factus eſt,ſoluere cõpellitur: non etiã poſthumus. Sed & ſi codicillos reliquiſſet duobus ſuperſtitibus filiis decedens, cum putaret alterũ ex his prius deceſſiſſe : ſimili modo dici poteſt[b] omnia perinde debere filiũ ad quẽ ſcripti ſunt codicilli,atque ſi ſolus hęres extitiſſet patri.immò[c] dumtaxat partem debet. eorũ tamen quę pro parte præſtari nõ poſſunt[d], nihil eorũ[e] præſtãdũ:quoniã ille[f]* nõ fuerit filio ablaturus, niſi ſolũ putaret ſucceſſorẽ ſibi futurum.

Nominatio hæredis ſine ſcriptura nõ facit vt ſcriptura continens legata ſine inſtitutione ſit teſtamentum: ſed vt codicilli habentur. Bartolus.

XX. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

SI palam[g] hęres nuncupatus ſit, legata autem in tabulis collata fuerint: Iulianus ait tabulas teſtamenti non intelligi, quibus hæres ſcriptus nõ eſt[h]: & magis codicilli quam teſta-

f *Ille.* aliàs, ille.ſ.pater : & aliàs, illi.ſ.filio, quod eſt poſtea. & dic, ablaturus.ſ.pater:quaſi dicat,nõ præſumitur quod pater filio abſtuliſſet per legata. Item contra.j.titu.iij.l.poſt emancipationem.ij.reſpon.vbi inſolidum alter præſtat.Sed illud de æquitate. vel vt ibi. &.j.de lega.ij.l.cum pater.§.cum exiſtimaret.

SI palam. CASVS. Titius volens facere teſtamentũ in ſcriptis , nuncupauit coram teſtibus hæredem , & non ſcripſit in teſtamento nomen:& legata quæ reliquit ſcripſit in tabulis.certe non eſt teſtamentum,immo codicilli: quia nomen hęredis nõ eſt ſcriptum in tabulis teſtamenti.Viuianus.

g *Si palam.* id eſt,corã teſtibus:nomen tamen hæredis in teſtamento ſcriptum non eſt:& ideo non tenet vt teſtamentũ in ſcriptis: quia non ſic valere potuit:vt.C.de teſt.l.iubemus.& authen. & eo. Item nec vt nuncupatiuum:quia noluit,cum dicit,tabulas: vt arg.ſ.eo.l.j.ſed valebit vt codicillus.

h *Non eſt.* vt &.ſ.de hæredi.inſti.l.quoties.ij.reſpon.& inſtitu. de leg.§.ante hæredis.

i *Teſtamentum.* aliàs, teſtamentum: aliàs,tabulæ. ſed quo modo valent vt codicilli: vt.ſ.eo.l.j.quæ eſt contra ? Solu. hic rogauit legitimos de his legatis. Vel dic quod ſimpliciter reliquit, creditur facere codicillos potius quàm teſtamentum : quia in eo non eſt inſtitutio vel exhæredatio: vt.C.de teſta.l.non codicillum.& ne pareat quod agitur : vt.j.de reb.du.l.quoties. & eſt ad hoc.C. de fideicom.l.eam quam.vbi hæredes non poſſunt adire.& ſic tenentur legitimi: vt ibi dicitur. Nec ob.ſ.l.j.quia ibi ſcriptũ erat nomen hæredis,& ſiqua alia ſolennia deerant. Item contra.C.de teſt.l.errore.Solu.vt ibi.Item.C.eo.l.fina.§.illud.contra.ſed magis eſt ſimile. *ADDITIO.* Dic quod ibi fuit omiſſum errore ſcribentis: hic voluntate teſtantis,ſecundum Bar.hic.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS I.

Dixit de teſtamentis: nũc de acceſſoriis teſtamenti,id eſt legatis[a]. Sed quare in tres libros diuiditur iſte tractatus de legatis? Reſpõ.propter prolixitatem vitandam,quæ eſſet ſi ſub vno titulo poſuiſſet. Vel dic in primo agi principaliter de rebus legatis. In ſecundo de perſonis legantium & legatorum. In tertio de ſignificatione verborum: & tamen quod vni attribuitur, frequenter in aliis ponitur : vt no.j.de leg.3.in rubrica.

a Iſta cõtinuatio placet Areti. & Alexã. ſed cõtinua melius vt pglos. in rubrica.C.e. quæ placet Imo.& Alexan.

PEr omnia. CASVS. Multæ diſcordiæ erant olim inter legata & fideicõmiſſa: quas potes inuenire in inſtitutis : per iſtam legem illæ diſcordiæ ſublatæ ſunt,& per omnia concordant.Viuianus.

k *Per omnia exæquata.* immo in multis differũt. *Lega*nam fideicõ.nõ poſſũt *peti* efficaciter hoc iure: vt inſti.de fideicom *re*miſ.hęre.in prin.ſed legata ſic. Item legata in teſtamento tantũ relinquuntur: vt inſti.de fideicõmiſ.hære.§.præterea. Item poſt mortẽ hæredis nõ legari, ſed fideicõmitti poteſt: vt inſti.de leg.§.poſtmortem . Item à legatario nõ legatur, ſed fideicõmittitur : vt inſtitu. de ſing.reg. per fideicom. miſ.re.in prin.quæ ſũt cõtra.Sol. hoc eſt de media iuris prudentia hodie per Iuſtinianum approbata: vt.C.cõmunia de lega.l.j.&.ij. at illa ſecundũ antiquũ tẽpus. vel hæc erat Vl. pia. opi.ſed alij omnes erant in cõtrariũ legi. bus illis.ſed Iuſtinian approbat ſententiã Vl. pia. vt.C.cõmunia de leg.l.j.&.ij.&.inſti.de leg.§.ſed nõ vſq;. Vel dic qđ aliquid eſt hic detractum à verbis Vlpiani à cõpilatoribꝰ nõ. ui iuris: & illud detractum inducit nouitatẽ. fraternizãt ergo hodie, vt communes habeant actiones,& effectum & nomen: vt.C.cõmunia de leg.l.j.&.ij.ſed in caſu quoad vſum,licet non de iure,remanet differentia nominis: vt fideicommiſſariæ reditas & libertas dicatur,non legataria.Item hæc cõmunio non eſt ad vniuerſalia fideicommiſ.cum ibi hæres cogatur adire:hic non: vt.ſ.ſi quis omiſ.cau.teſta.l.ſi quis omiſſa.& inſti.ad le.Fal. §.ex diuerſo.&.j.ad Trebel.l.mulier.§.fina.

SI palam.] CASVS. Titius volens facere teſtamentũ in ſcriptis , nuncupauit coram teſtibus hæredem , & non ſcripſit in teſtamento nomen:& legata quæ reliquit ſcripſit in tabulis.certe non eſt teſtamentum,immo codicilli: quia nomen hęredis nõ eſt ſcriptum in tabulis teſtamenti.Viuianus.

Si palam. id eſt,corã teſtibus:nomen tamen hæredis in teſtamento ſcriptum non eſt:& ideo non tenet vt teſtamentũ in ſcriptis: quia non ſic valere potuit:vt.C.de teſt.l.iubemus.& authen. & eo. Item nec vt nuncupatiuum:quia noluit,cum dicit,tabulas: vt arg.ſ.eo.l.j.ſed valebit vt codicillus.

Non eſt. vt &.ſ.de hæredi.inſti.l.quoties.ij.reſpon.& inſtitu. de leg.§.ante hæredis.

Teſtamentum. aliàs, teſtamentum: aliàs,tabulæ. ſed quo modo valent vt codicilli: vt.ſ.eo.l.j.quæ eſt contra ? Solu. hic rogauit legitimos de his legatis. Vel dic quod ſimpliciter reliquit, creditur facere codicillos potius quàm teſtamentum : quia in eo non eſt inſtitutio vel exhæredatio: vt.C.de teſta.l.non codicillum.& ne pareat quod agitur : vt.j.de reb.du.l.quoties. & eſt ad hoc.C. de fideicom.l.eam quam.vbi hæredes non poſſunt adire.& ſic tenentur legitimi: vt ibi dicitur. Nec ob.ſ.l.j.quia ibi ſcriptũ erat nomen hæredis,& ſiqua alia ſolennia deerant. Item contra.C.de teſt.l.errore.Solu.vt ibi.Item.C.eo.l.fina.§.illud.contra.ſed magis eſt ſimile. *ADDITIO.* Dic quod ibi fuit omiſſum errore ſcribentis: hic voluntate teſtantis,ſecundum Bar.hic.

mentum[i] exiſtimandæ ſint. & hoc puto rectius dici.

Digeſtorũ
ſeu Pandectarum Liber trigeſimus.
DE LEGATIS ET fideicommiſſis I.
TITVLVS I.

I. VLPIANVS libro ſexageſimoſeptimo ad Edictum.

PEr omnia ex æquata[k] ſunt legata fideicommiſſis.

II. IDEM libro primo Fideicõmiſſorũ.

SCiendum eſt eos demum fideicommiſſum poſſe relinquere, qui teſtãdi[l] ius habent.

Expreſſio conditionis per eum modum per quem ex neceſſitate ineſt, nihil operatur. Bartolus.

III. IDEM libro quarto ad Sabinum.

HAec verba teſtatoris, *Quiſquis mihi ex ſupraſcriptis hæres erit*[m] :aut, *Si hæres erit Seius*[n], vel, *Si hæreditatem adierit*[o] .ſubiectum[p] legatũ vel fideicõmiſ-

Sciendum. CASVS. Quidam in codicillis reliquit Titio fideicommiſſum.quæritur,vtrum valeat?dicitur quod ſic,ſi habet relinquens teſtamenti factionem actiuè.Viuianus.

l *Qui teſtandi.* vt.ſ.tit.j.l.diuus.§.pe.&.j.tit.ij.l.j.in princ.&C. de fideicom.l.ex teſtamento. Qui autem ſunt iſti? Dic,omnes qui non prohibentur. Sunt autem.xiij.perſonæ prohibitæ : vt not.ſ. de teſta.l.ſi quæramus . Sed oppono de donatione cauſa mortis quæ relinquitur à filio qui teſtari non poteſt : vt infra, de donat. cau. mor. l.tam is. ſed illa non eſt legatum vel fideicommiſ. immo in multis differunt: vt not. inſtitu. de donat.§.j.in verbo, fere. Item econtra legatur capacibus. quod dic vt inſtitu. de legat. §.legari. ſed licet hic parificet teſtari & legari, tamen facilius legatum ſeu fideicommiſſum quam teſtamentum confirmatur: vt infra, titu.ij.l.j.§.j.

Hæc verba. CASVS. Teſtator ita dixit:Inſtituo mihi Titium & Sempronium & Gaium: & quiſquis mihi ex ſupraſcriptis hæres erit, ab eo lego Cornelio decem. vel inſtituit ſibi Seium hæredem, & ita dixit: ſi Seius erit mihi hæres,vel hæreditatem meam adiuerit: ab eo lego Cornelio decem.certe dicit hic iuriſconſultus, quod prædicta verba teſtatoris non faciunt prædictum legatum vel fideicommiſſum conditionale: & ita ſi legatarius prædictus decedat ante dictam à teſtatore conditionem,id eſt, ante aditam ab hærede hæreditatem : tranſmittet petitionem ad ſuos hæredes. Viuianus.

m *Erit.* ſubaudi, Titio decem det: cum plures inſtituiſſet.

n *Seius.* ſubaudi,det Titio decem: & dic ſolus.ſecus ſi duobus inſtitutis lego Titio decem ſi vnus de inſtitutis puta Seius ſit hęres:vt.j.quando dies legatorum cedit.l.ſi Titio.in fi.Accurſius.

o *Adierit.* ſub.det Titio decem.

p *Subiectum.* id eſt,quod fuit ita relictum vt dixi.Accurſius.

BIU Cujas

a *Non faciunt.* verba testamenti.

b *Conditionale.* id est, vt ius[a] legati conditionalis sortiatur hæc locutio: hoc est vt ad hęredem non transeat pendente conditione mortuo legatario: vt.d.l.si Titio.§.j. idem est[b] & si sub eadem conditione legetur sub qua hæres instituitur: vt.j.quando di.le.

sum nõ faciunt[a] cõditionale[b].

Error nominis proprii non vitiat legatum: secus si erretur in corpore, vel in nomine appellatiuo. Barto.

IIII. IDEM libro quinto ad Sabinum.

SI quis in fundi[c] vocabulo errauit, & Cornelianũ pro Sẽproniano nominauit[d], debebitur Sempronianus. Sed si in corpore[e] errabit, non debebitur. Quod si quis[f] cum vellet vestem legare, supellectilẽ adscripsit, dum putat[g] supellectilis appellatione vestem contineri: Pomponius scripsit vestem nõ deberi[h]: quemadmodum si quis putet[i] auri appellatione electrũ[k], vel aurichalcum cõtineri: vel (quod est stultius) vestis appellatione etiam argentũ contineri. Rerũ enim[l] vocabula[m] immutabilia sunt, hominum[n] [verò] mutabilia.

Distributiuum quod requirit duo verba: secundum quod distribuit actum primi, ita distribuit actum secundi. Barto.

Si quis hæredes instituerit, & ita legauerit: *Quisquis mihi Gallicanarum rerum hæres erit, damnas esto [tot] dare*: ab omnibus[o] hæredibus videri legatũ: quoniam ad omnes eos res Gallicanæ pertinent.

In vltimis voluntatibus non possumus in electione variare. Bartolus.

V. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

SErui[p] electiõe legata, semel dũtaxat optare possumus[q].

Quod commune est, meum est quantum ad dispositionem partis meæ. Barto.

Si quis in fundi.] CASVS. Hęc lex facit differentiam vtrum testator volẽs legare, errauerit in nomine proprio rei quã vult legare: an in appellatiuo. & dicit quod si erret in nomine proprio, nihil nocet, dum tamen de corpore sensit. vnde si volens legare fundũ Sempronianum legauit Cornelianũ, & in corpore non errauit: debebitur Sempronianus. si autem in corpore errasset, non debetur. si autem errat in nomine appellatiuo, non valet legatum etiam si non errauit in corpore: & de hoc ponit tria exempla. Vnum est, quando volebat legare vestem, & dixit, lego supellectilem. Secundum est, quando volebat electrum vel aurichalcum legare, & dixit, Lego aurum. Tertium est, quando volebat legare argentum, & dixit, Lego vestem. Vltimo reddit rationem diuersitatis quare valet legatum etiam si erretur in nomine proprio, non autem si in appellatiuo: quia vocabula rerum sunt immutabilia scilicet appellatiua ab initio mundi constituta & naturalia: vt vestis, fundus, homo, domus, & similia, hominum autem vocabula sunt mutabilia, id est illa quæ ab hominibus imponuntur, vt fundus Sempronianus, homo Stichus.

[SI QVIS HAEREDES.] Quidam Gallicanus siue Gallicus instituit sibi hæredem Titium & Sempronium, & postea ita dixit: Quicũque erit mihi hæres in rebus meis quæ sunt in Gallia, Seio det decem. quæritur, vtrum quilibet hæredũ qui habuit res Gallicanas, debeat dare Seio decem, an inter omnes? & dicit hic quod inter omnes debent sola decem. Viuianus.

c *Vocabulo.* id est, nomine[c] proprio. & not. erratur in proprio nomine: qui error non nocet. Item in corpore rei seu substãtia: & hic error nocet. Item & in appellatiuo: & ille nocet: vt.j.

d *Nominauit.* adiecta aliqua demonstratione quæ fungatur vice proprij nominis: vt dicendo confines: vel quod sit ibi oliuetum forte: vt.ŝ.si cer.peta.l.certum.

e *Sed si in corpore.* vt si intendebat testator legare pratum quod iuxta Titium credebat esse, & dixit, Lego fundum quem habeo iuxta Titium. cum ibi erat vinea. & sic neutrum debetur. Not. ergo quod error proprij nominis nõ nocet: sed corporis sic: vt.C. de lega.l.si Fortidianum. & de testa.l.si in nomine. & insti.eo.§.si quis in nomine. & j.de verbo.oblig.l.si in nomine. & ŝ.de hære. insti.l.quoties. in princ. & de rei vindi.l.idem Pomponius scribit si frumentum.§.penul. & de contrahen. empt.l.in venditionibus. & j.tit.ij.l.patronus.§.libertis. & j.de au. & arg.leg.l.pediculis.§. argento. Item facit.j.de reb.dub.l.pe.

f *Quod si quis.* Not. si in appellatiuo erretur, nocet. Accursius.

g *Putat.* sed male putat: vt.j.de sup.leg.l.j.

h *Non deberi.* quia vestem non scripsit, nec supellectilem: quia de ea non sensit: vt infra, de re.dub.l.in ambiguo. & j.de sup.le.l. Labeo. in fin. Sed contra.j.titu.ij.l.librorum.§.quod tamen. Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ideo ibi sustinetur dispositio, quia nomina appellatiua habebant magnam conformitatem inter se, secundum Barto. & Ias.

i *Putet.* idem si sciat: vt in.d.l. in ambiguo. & l.Labeo. in fin.

k *Electrum.* genus metalli.

l *Rerum enim.* Not. rerum vocabula immutabilia sunt, hominum mutabilia. Accursius.

m *Vocabula.* id est, quæ habent hoc ipso quòd sunt res sine impositione nominis: qualia sunt appellatiua: vt si ego legẽ equum, cum de mulo sentiam: licet hoc cõstet quòd de mulo sentiam, nõ valet: vt hic, & modo dixi de veste, & j.de.su.leg. l.Labeo. in fin. nisi hoc actum erat ante inter testatorẽ & legatarium cum dicam equũ, de mulo sentiã. †*Facit glo.* i. *post prin.* in c. quogare: vt.j.titu.ij.l.nutu, *niam nobis.* vel nisi cõsuetudo[d] cõ *de offi. demunis loci sic vteretur leg. Et quã* eo nomine: vt.j.de sup. *do in ppria* leg. l.Labeo.§.nec mi- *vel appella* rum. & §.verum. *tiuo nomine*

n *Hominũ vero.* id est, *vitiet, vide* imposita ab hominib[o]: *Bal. in.l.si* vt.ŝ.in prin. huius.l. & *in nomine.* facit. C. de mutat. nomi *C. de testa.* nis. l.j. Alij dicũt[e] in- *& eundẽ in* spici hic frequentiam. *l. non ideo.* nam cęteræ res frequẽ- *C. de hære.* ter in appellatiuis no- *instit. Vide* minibus stant: & raro *etiã quæ in* imponitur propriũ: & *hunc locum* secundum hoc nõ ex- *scripsit Al.* pones. i. imposita. &c. *ciatus lib.* Sed dic hominũ voca- *7. Paverg.* bula, vt Stichus & Ti- *cap. 4.* tius. Ecõtra cõtingit in

d *Sequuntur eã Bar.* homine: quia vix stat in appellatiuo quin as- *Pau. & Ia.* sumat propriũ: & ideo

e *Ista est* illa nõ mutãtur: hic sic. *vera expo-* non ergo nocet si alio nomine vocem Stichum in legando: & est *sitio in se:* ratio secundum Ioan. quia probabilius dubitatur in tali nomine *sed non con* quàm in appellatiuo. sic.j.de tri.vi.& ole. leg.l.si quis vinum. sic *grunt tex-* ergo substantiua & appellatiua non mutantur. Sed quid de adie- *tui, secun-* ctiuis? Respon. idem

f quod de propriis, cum sint accidentalia: vt *dum Bar.* albus, niger, rufus: vt.ŝ.de rei vin.l.si in rem. & facit.ŝ.si cer. pe.l. *f Et bene* certum. & de aqua cotidi.l.j.§.iij. & facit.j.tit.ij.l.librorum.§.quod *Bar. Pau.* tamen Cassius. & de acti. &.oblig.l. in omnibus negotiis. *& Ia.*

g *Sequuntur ista glo.* *Bart. Pau. Areti. & Ias.*

o *Ab omnibus.* ad quod est.j.tit.j.l.si plurib[g] hæredibus. in prin. & hoc nisi vni sint assignatæ: vt.ŝ.de hære.insti.l.ex facto.

Serui.] CASVS. Titius mihi legauit quòd eligeré vnum de seruis suis, & illum mihi hæredem postea ego elegi. nunquid possum pœnitere, & alium eligere? Dicit q non. [LABEO.] Titius fecit testamentũ, & ita legauit: Sempronio lego Stichum qui meus erit cum moriar. vel predicto modo legauit fundum. inuenitur tempore mortis suæ Stichus vel fundus communis esse testatori & cuidam alij. quæritur, vtrum legatarius possit petere totum. i. partem quæ nunc est testatoris, & æstimationem alterius partis quæ non est testatoris: an vero partem solam quæ nunc est testatoris? & dixit Labeo, & male, quòd totum. Trebatius dixit partem deberi, & bene: & Cassius approbat dictum Trebatij in quasi simili casu. ſ. quando testator legauit fundum sibi communem cum alio nõ adiecta quantitate: sed dixit, lego fundũ meum. nam debetur legatario medietas. Secundo dicit quòd legatum de quo dicitur in princ. huius.§. non solum habet demonstrationem in se, sed etiam conditionem. nam si voluisset testator demõstrare tantum, & non conditionale legatum prædictum facere: adiecisset verbum præsentis temporis: dicendo, Lego Stichum qui meus est: non autem futurũ sicut fecit dicendo, qui meus erit. Sed opponitur: si est ibi conditio: ergo duficiente cõditione, & non inuento eo toto testatoris, tempore mortis testatoris, nihil habebit legatariis. sed respon. dicta cõditio accipitur hoc modo, quòd si totus inueniatur testatoris tempore mortis, totum habebit legatarius. & si pro parte, illam habeat. si nullo modo, nihil. &.h.d. cum.l.seq.tota. Viuianus.

p *Serui.* quia testator legat mihi vnum de seruis suis quem elegerim. Accursius.

q *Possumus.* vt &.j.de op.le.l. apud Ausidium. & arg.ŝ.de trib.l. quod in hæredem.§. eligere. & hoc[g] si tenuerit electio: ad quod plura sunt necessaria, scilicet quòd sit de seruis testatoris. Item q tota familia sit exhibita. Item q hæreditas erat adita: vt.j.de op. le.l.ij. &.iiij. &.l.optione. & quòd eram maior: vt.ŝ.de mi.l.ait prætor.§. Pomponius. & quia dixi eligo: non volo eligere: vt.j. de verbo. oblig.si quis stipu. & quòd sit sui iuris optans: vt.j.e.l. Iulianus. Sed arg. contra.j.de verb.oblig.l.eum qui certarum.§. fina. *ADDITIO.* Dic quòd ibi in contractibus, hic in vltimis voluntatibus: in quibus est secus ex quo in eis electio trahit secum executionem. Barto. Pau. & Ia.

Ait.

BIU Cujas

a *Ait.*& male.
b *Persona.*scilicet serui.
c *Communis.*Not.quod commune est,meũ dicere possum. sic.ff. de serui.vrb. prædi.l.in re communi. & facit.ff.de pecu.leg.l.dominus.§.dominus.& de verb.signi.l.pupillus.§.fi. Item facit.ff.de condi.instit.l.ij.§.fi.& ff.de cõditio. & demõ. l.falsa.§.fina.& instit. de lega.§. si res aliena.
d *Constat.* etiam si post testamẽtum inciperit esse suus totus : vt ff.de auro & argen.leg. l.si ita.Sed cur pars alterius nõ debetur:cum si totus esset alienus, totus deberetur si testator hoc sciret:vt instituto.eo.§.si res aliena? Respon. quia dixit suũ : vnde ius quod in eo habet,videtur legare: vt.ff.eo.l. si domus. §.fi.secus ergo si dixisset Cornelianum. Itẽ facit.ff.de auro & argẽ. leg.l. Quintus.§. ij. & ff.tit.ij.l. qui concubinam.§.qui fundũ.&.l. §. *fund*ª.ff. vxori. &.ff. de fun. instruc.l.fundª. Sed argu. contra.ff. de no. ope. nun.l. stipulatio.§. fin. ff.de vsufr. *lega.* & *l. ADDITIO.* Dic qꝫ prouisio vnius ex soliis poterat prodesse abiis,& nõ nocere: ideo ibi secus secundũ Bar. & Pau. Vel dic quòd ibi speciale in stipulatione prætoria ex quo eius verba fuerunt in rem cõcepta, secundũ Pe.& Ia.

e *Stichum qui meus.* id est,si meus erit, vt statim probat.

f *Magis.* comparatiue, non electiue. nam vtramque continet, scilicet conditionem & demonstrationem : vt.ff.de auro & argẽ. leg.l.scribit.§.fi.& ad hoc.ff.de condi. & demon.nominatim.§.fi. Sed contra.ff.de hæred.instituti.l.ij.in princ.vbi verba,ex partibus quas adscripsero, non faciunt conditionem: sed d certe & ibi est conditio si ad diuersitatem partium fiat adscriptio: aliàs quia totum testamentum periret,non est conditio.Item arg. contra.ff.de hære.instit.l.talem.§.j.&.ff.de condi. & demon.l. si in diem.§. fi. sed ibi ratio diuersitatis apparet.

g *Demonstrandi causa.*scilicet solummodo.
h *Qui meus est.*vel Stichum meum: non autem dixisset,qui meus erit &c.sic.C.de caducis tollen.§.sin autem ad deficientis.ibi,sed vt varietas &c.
i *Conditio talis.* c tacita.
k *Extinguatur.*hoc dicit:vt.ff.titu.ij.l.xj.§.si rem.& de adi.lega. l.rem legatam.& facit.ff.de conditio.instit.l.ij.§.fina.&.ff.l.proxi.&.ff.de lega.iij.l.nuper.in fine.&.ff.de conditio. & demonstratio.l.filiæ.§. Titia.&.ff.eod.l. si quis legauerit.&.ff.titu.ij.l. Iulianus.§.serui. & de adimen.lega.l. cum seruus. &.l.legatum.§. pater. Sed arg. contra.ff. de verborum obligationibus.l. si decem. *ADDITIO.* Dic quòd ibi dictio,cum,fuit adiecta executioni: ideo solum importat monitionem secundum Bar.& Ia.

Legatum seruo.] *CASVS.* Titius legauit seruo meo decẽ:ego volo repudiare.quæritur,vtrum possim? Et dicitur qꝫ sic. Vi. *Potest.*Non tamen domino adimi potest:vt.ff.de adimẽ.lega.l. legatum.& concordat huic.ff.eodem.l. si fundus.§.j. & de optio. lega.l.si Pamphilo. & de succes.edic.l.prima.§. per seruum. Sed argu.contra.ff.titu.j.l. Titia.§.Lucia.Solu.vt ibi. f Item contra.ff. de acquiren. hæredi.l.is qui.§.finali. Solu. plus iuris habet filius quàm seruus.Accur. *ADDITIO.* Immo dic quòd ibi loquitur in hæreditate:hic in legatis,secundum Alexand.

Si ex toto.] *CASVS.* Legaui fundum tibi : postea sponte alienauit partem.certe pars alienata nõ debetur legatario. nã etsi adiecisset:etiam illud augmentũ legatario deberetur. [*SI ITA SCRIPTVM.*] Institui mihi Titium & Mæuium , & dixi ita postea:aut Titius soluat Seio decem nomine legati, aut Mæuius hæres.dicitur hic quòd legatarius Seius potest petere à quocunque hæredum vult solidum legatum:& si ab vno exegerit totum, alter liberatur in totũ. Item si ab vno partem petierit,potest adhuc à quocunque vult partẽ petere superfluam. idẽ est si ab vno corũ partem legati exegerit.nã aliam petet à quocũq; voluerit. [*SI ITA LEGATVM.*]Octo seruos qui optime sciebant lectos facere, legauit tibi,aut pro quolibet decem libras, ad tuam electionẽ. tu vis petere quatuor seruos, & æstimationem aliorum quatuor, id est.xl. dicitur quòd non potes : quia legatum seruorum est vnum: vnde illud nõ potes diuidere: vt.ff.de leg.ij.nemini & legatũ æstimationis eorum est vnũ & similiter. vnde nec illud potes diuidere. idẽ est si lego tibi quinquaginta libr. olei,aut octo denarios p quolibet libra, ad tuam electionem. nã nec hoc casu poteris diuidere. si autem concederetur quòd posset diuidi : ã sequeretur illud absurdum, quia si legaré hominem tibi aut decem, ad tuã electionẽ: posses quinque petere, & sic hominis partẽ.dico ergo in nostro casu qꝫ nõ posit diuidi taliter: nec interest vtrũ dicta pecunia fuit legata,vt dixi : id est, pro quolibet seruo decẽ,vel pro qualibet libra olei octo denarij:an iuncta summa ponatur: puta hoc modo: lego tibi octo seruos lecticarios,quorũ quilibet valet decẽ, vt eos posis petere:aut octoginta sicut valent: & hoc ad tuam electionem.nam lecticarios vtroque casu nõ poterit diuidere.Viua.

l *Legatum seruo delatũ dominus potest repudiare.*

Si rei legatæ detrahitur, legatũ minuitur : si adiiciatur, augetur.h.d. Vel aliter: Quod operatur adiectio ad augmentum: idem operatur detractio quoad deminutionem.Bartolus.

VIII. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

SI ex toto fundo legato testator partem alienasset, m reliquam dumtaxat n partẽ deberi placet : quia etiam si adiecisset o aliquid ei fundo,augmẽtum legatario accederet.*

Alternatiua posita inter grauatos, facit eos teneri insolidum vt duos reos: & per petitionem vel partis perceptionem factam ab vno,non inducitur diuisio.Bartolus.

Si ita scriptum sit:*Lucius Titius hæres meus, aut Mæuius hæres meus decem Seio dato,* cum vtro velit, p Seius aget: vt si cũ vno actum sit,& solutum, alter liberetur: quasi si duo rei promittẽdi insolidũ obligati fuissent. Quid ergo,si ab altero partem petierit?Liberum ei*erit, ab alterutro q reliquum petere.† Idẽ erit & si alter partem soluerit.*

Si in vna parte alternatiua legatum est vnum, sed in alia plura: illud quod est vnum,non recipit deminutionem.Bartolus.

Si ita legatum sit, *Lecticarios r octo, aut pro his in homines singulos*

m *Alienasset.*animo adimendi:quod dic vt.ff.tit.ij.l.xj.§.si rem. & de adi.leg.l.rem legatam.&.ff.eo.Stichum.in fi.
n *Dumtaxat.*quam testator non alienauit.
o *Adiecisset.*vt.ff.eo.l.quod in rerum.§.ij. &.ff.titu.j.l. cum fundus.&.l.peculiũ.& facit.ff.eo.l.grege.&.l.seq.& instit.e.§. si grex. &.ff.de auro & argen.leg.l.si statuam.&.l. pediculis.in prin.&.ff. de adi.leg.l.cum seruus.&.ff.de contrahẽ.emp.l.in modicis.& de dona.inter virum & vxorẽ.l.cum hic status.§.pœnitentiã.&.ff.de fun.instru.l.si mancipia.&.ff.de condi.& demon.l.filiæ.§.fi.
p *Cum vtro velit.*etiam insolidum, vt subiicit.& sic est contra.ff. de du.re.sti.l.antepe.Sol. g hic testator voluit eos teneri insolidũ: quod patet,quia alternando separauit eos:quod potuit:vt.ff.eo.ti. l.eadem.ibi cõiunctim ab omnibus:vt.C.de caduc.tol.l.j.§.finaliter ad deficientis.Vel sol.vt ibi.& facit.ff.tit.ij.l.ille aut ille.
q *Alterutro.* ergo etiam ab eo qué iam exegerat pro parte.& sic est contra.C.de pac.l.si creditores.& de fideiuss.l.liberum,vbi dicitur quòd ad eundem non potest redire. Sol. h habeas hic,alterutro:& nihil est contra. vel si habeas alterutro , pone pro altero. sic.ff.de li.& posthu.l.si ita scriptum.ibi,vtroque nato &c.&.ff.de pac.l.rescriptum.§. si pacto.Vel dic i quòd est hic fauor legati : quod dictum siue quæ responsio non valet, k quia idem in aliis: vt.C.de fideiuss.l.reos.dic l ergo hic quòd vnum tantum pro parte exegerit, & sic ad eũdem pro alia parte redit.& sic in.d.l.reos. at in contrariis omnes conuenit , & ab vno vel quibusdam exegit.Vel dic vt in.d.l.si creditores.not.Item cõtra.C.de verbo. signifi.l.penul.Sed ibi in honorato:hic in onerato.
r *Lecticarios octo.*id est,qui sciebant facere lecticas: & facit vim & ibi in hoc

a *Ista.glo. sequuntur. Bart. Pau. Are.& Ia.*
b *Ista responsum.gl. nõ procedit si referatur ad istũ tex. sed bene pcedit si referatur ad id quod gl. voluit in prima parte sui.Bar.& Pau.*
† *Istum tex. cui cõcor.l. si colonꝰ.§. fin.& l. qđ inrerũ.§.2. ff.eo.tit.glo. in.l.vicino. ff.de lega.1. & l. Stichꝰ ff.de vsufr. lega. & l. ADDITIO.* Dic qꝫ *vxor.C. de leg.limitabis & restringes per text. valde not.ff.l. Iul. in princ. ff. de leg.2.*
Fl. Stichꝰ
c *Ista glo. sequuntur Bar. & P.*
d *Istud displicet præ dictis scribẽ. ideo dic aliter vt per eosdem.*
e *Ista glo. est sing. secũdum Io. de Immo. & l.cũ quidã. ff. de leg.2. ad hoc qđ cõditio adiecta per relatiũ dicitur tacita.*
f *Dic quod ibi nõ inter uenit actus subiiciẽs ad inducẽdam repudiationem.Bar. & Pau. in l.contraria allegata. ff.*

BIU Cujas

in hoc quod dicit.viij.quia secus si singulariter eos nomino, vel pro quolibet decem, quia tunc plura legata sunt: & esset secus quàm hic dicit: & sic potest loqui.ĭ.de verb.oblig.l. scire debemus.§.stipulationes.

a *Nummos petere.*s.de ac.emp.l.si sterilis.§.fi.cõtra. Solu.hoc in vltima voluntate: quia vnum legatum est, vt subiicit: vnde diuidi non potest: vt.ĭ.tit.j.l. neminem. Hu. Vel ibi quot anni, tot obligationes habitationũ & pẽsionũ: hic vna obligatio, quæ semel tantum cedit.

b *In alterutra.*si dicas alterutra,id est,vtraq;. & sic vnum legatũ est. sic.j.tit.j.l.si illud. Sed tunc contra.ĭ. titu.j.l. viij.§.j.&.ĭ. de verbo. oblt.l.scire debem⁹.§. stipulationes.&.ĭ.eo.l. pline.§.fina.si vero dicas ꝓprie quia in qualiber causa sit vnũ, id est, vel in seruum, vel in decõ erit contra dict.l.si illud. quare dic quòd est vnum propter vnã præstationem: sed duo propter duas res nominatas in legãdo.Ac. *ADDITIO.* Itã glo.est vera in se, sed non congruit menti huius literæ,quę noluit disponere an esset vnum legatum vel plura respectu totius dispositionis: sed solũ illud dicit,quòd in illa parte alternatiuę in qua ponitur dictio numeralis,cẽsetur esse vnum legatum,secundũ Bar.Paul.& Ia.

certam pecuniam, vtrum legatarius velet. nõ potest legatarius partem seruorum vindicare, pro parte nũmos petere: [a] quia vnũ in alterutra [b] causa legatum sit: quemadmodum si olei pondo quinquaginta, aut in singulas libras certum ęs legatum sit.ne aliter obseruãtibus, etiam vno homine legato, [c] diuisio cõcedatur. [d] Nec interest, diuisa, [e] ea summa,an iuncta [f] ponatur. Et certè octo seruis [legatis,] aut ꝓ omnibus certa pecunia [g] legata: nõ posse inuitũ hæredẽ partem pecuniæ,partem mãcipiorum debere [h] [constat.]

Id in quo habemus spem postliminii, potest legari. Bartolus.

IX. IDEM libro tertio ad Sabinum.

ID quod apud hostes est legari posse Octauen⁹ scripsit, & postliminij iure consistere. [i]

X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IVlianus nec à filiofamiliàs sine iussu patris optari posse, [k] nec ante aditam hęreditatem [l] putat:quod est verum.

Qui capit commodum per mediam personam ex alterius vltima voluntate, potest onere fideicommiss. grauari: & si extraneo restituere grauatur,tunc vt hæres Trebellianicam quartam deducet. si ei per quẽ acquiritur,non videtur grauatus vt hæres, nec quartam deducet: & fideicommissario mortuo ante diem cedẽtem fideicommissum remanet apud grauatum. Bartolus.

XI. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

CVm filiofamiliàs [m] † vel seruo alieno legatũ vel hęreditas datur, fideicommitti patris [n] vel domini potest:ac tunc demum ex persona ipsorum [o] fideicommissum vires capit, [p] dictum filium meum hæredem:tunc non possum detrahere quartam Trebellianicam:quia in hoc casu nõ teneor ego pater ad fideicommissum filio præstandum ex persona filij: & ita non tanquam hæres videor esse rogatus à testatore, sed tanquam pater, id est tanquam aliquis qui habet commodum ex testamento. si non sum rogatus tanquam hæres, ergo non possum detrahere quartam: vt.ĭ.ad Trebel.l.mulier. in fi. & quòd nõ sum obligatus ex persona filij mei,& ita nõ tanquam hæres ad restituendum dicto filio meo fideicõ.taliter probat: Si sum rogatus restituere filio meo,vt dictũ est:ergo nõ possum dici obligatus filio ex persona filij:quia filius nõ erat obligatus sibiipsi:ergo nec ego pater debeo teneri ex persona filij ipsi filio. Vnde pono tibi etiã talem alium casum,retento eodẽ themate: Titius instituit filium meum hæredem, vel ei aliquid legauit:& rogauit me patrẽ vt post mortem meam restituerem illam hęreditatem,vel legatum ipsi eidem filio.filius autem meus antequam ego morerer decessit,& ita antequam cederet dies fideicõmissi sibi filio post mortẽ meam relicti. nunquid debet illud fideicommissum remanere apud me patrem? Et dicitur quòd sic.& est ratio, vt dicit litera: quia dictum fideicommissum capit vires vt valeat,ex persona patris,& non ex persona filij instituti,vt dictũ est.nam secus est,si ex persona filij caperet vires fideicõmissum:vtputa quia extraneo rogat⁹ esset pater restituere:quia tãtũ post mortẽ patris cederet dies fideicõmissi.vnde post mortẽ filij nõ extũgueretur, immo pater nihilomin⁹ teneretur illi extraneo.& quod dixit in filio meo instituto à prin. l.vsque ad finem:idem intelligas in seruo meo instituto.Viuia.

A filio,aut extraneo. si filio meo à me reliquit dandum, ex persona mea patris capit vires fideicommissum vt valeat:& non ex persona filij instituti eiusdemq; fideicom.si enim diceretur fideicõ. capere vires ex persona filij, iam idem ipse esset institutus, & idem esset fideicommissum relictum à seipso:quod esse nõ debet.si autẽ instituto filio meo à me relictũ est fideicõmissum cuidam extraneo, tũc capit vires fideicommissum ex persona filij mei instituti, & nõ ex mea:quia iam cessat hic illud absurdum quod supra dixi. Vnde pone quòd dict⁹ Titi⁹ testator instituit filiũ meum, vt dixi: & me patrem rogauit per fideicommissum quòd cuidam extraneo restitueré illam hæreditatem: nunquid potero mihi retinere quartam Trebellianicam? Et dicit quòd sic, quòd in isto casu tenetur pater ad fideicommissum ex persona filij sui instituti:& ita tenetur vt hęres. si autem sim rogatus ego pater à testatore quòd restituam ipsi filio meo hæreditatem prædictam in qua ipse idem testator instituit

† *Vide Alcia.lib.Parad.5. cap. 14.ad vltimi versiculi huius legis intelligentiam.*

B

C

D

m *Cum filiofa.* Titius reliquit filio vel seruo Seij hæreditatem, vel legatum,vel patri,vel domino acquirẽdum:potest rogari pater vel dominus vt restituat,& aut ipsi filio vel seruo:& tunc tenetur pater vel dominus ex sua voluntate, [b] scilicet si manumiserit.sed extraneo tenetur ad volũtatem fideicommissarij detracta Falci.quã non detrahit quando filio restituit.& est ratio,quia hæres retinere consueuit.vnde primo casu quãdo extraneo: ex persona filij qui est hæres retinet.in secundo nõ retinet:quia nõ pater,sed filius est hæres:& quia nõ vt hæres restituit, sed vt hæredi nõ retinet.sed si ante emãcipationẽ decedit filius,remanet patris,ex cuius voluntate pendebat fideicommissum. Accursius.

b Immo potest ad fidei comiss.compelli. ideo dic melius. vt per glo. positam in verbo, cum ipsis. secũdum Bart. & Pau.

n *Patris.*aliàs,patris vel domini:aliàs,patri vel domino.q.d.potest grauari pater vel dominus, cũ cõmodum ei quæratur: licet per obliquũ: vt vsusfructus:vt.C.com.de leg.l.j.§. & hæc disponimus.&.ĭ.tit.j.l.si alienus.in prin. & supra, si quis omis.cau. testamen.l.si seruum.&.ĭ.ad.l.Fal. Nesennius.§. seruo. & argu.l.si à seruo.& ad Trebel.l.quidam ita.§.si seruo.

o *Ex persona ipsorũ.*i.patris vel domini:id est,ex eorũ volũtate.

p *Vires capit.*id est, valet.Accursius.

Cum ipsis.

[i] & postliminij iure consistere.

[k] nec ante aditam hęreditatem

[l] putat:quod est verum.

[m] CVm filiofamiliàs † vel seruo alieno legatũ vel hęreditas datur, fideicommitti patris [n] vel domini potest:ac tunc demum ex persona ipsorum [o] fideicommissum vires capit, [p]

d *Concedatur.*quod esse nõ debet:vt.ĭ.de verb.obli.l.ij.§.j.&.l. in executionibus.§.pro parte.&.s.de condic.indebi.l.si non sortem.§.pe.&.ĭ.tit.j.l.si quis duobus.& facit.ĭ. eo.l.huiusmodi.§.fi. &.j.tit.j.l.cum filius.§.variis.

e *Diuisa.*scilicet pro singulis seruis lego decem.

f *Ant iuncta.*vt subiicit certe.&c.

g *Certa pecunia.*puta centum.

h *Debere.*cum effectu vt soluat: & nota variationem reprobari. sic.s.de procura.l.in causæ.Sed arg.contra.ĭ.de col.bo.l.nonnũquam,in prin. Sed ibi speciale: [a] vt ibi nota. Item facit ad.§. de acquiren.hæred.l.cum hæreditatem.&.ĭ.de duobus reis.l.iij.§.fi. &.j.titu.j.l.si Titio aut Seio.&.l.si quando.§.fina.

i *Consistere.*id est,valere legatum.nam & in fa.ercisc.iudicio venit.vt.s.fami.ercisc.item Labeo.in fi.&.l.seq.& in venditione & in stipulatione:vt.s.de ac.emp.l.fi.Sed hoc si fuit noster.aliàs secus si semper fuit hostium: vt.ĭ.de verb.oblig.l.liber homo.in fi. Item facit.s.de hæredi.insti.l.illa.§.j. &.ĭ.eo.l. si seruus ab hostibus.&.l.ab omnibus.§.etiam.

k *Optari posse.*id est,filius non potest optare,licet optio alicuius rei sit ei relicta:& sic est contra.ĭ. de verb.oblig.l.fi.in prin.Sol. ibi inter viuos.Vel ibi mera voluntas:hic optio quę cum deliberatione fit. Vel ibi supple quòd & iussus sit necessarius per istam legem.Vel ibi per suam prouisionem habet electionem: quia sic fuit stipulatus,quam volam &c.hic non.

l *Nec ante aditam hæreditatem.* etiam cum iussu. sunt enim plura necessaria vt possit optari:vt no.s.eo.l.serui.Accursius.

Vm filiofamiliàs. CASVS. Titius instituit sibi hæredem filium meum,vel etiam ei legauit decem. nunquid à me patre potest relinquere fideicommissum alicui alij? Et dicitur quòd sic. & in prædicto casu quãdo Titius instituit filium meum, & à me patre reliquit fideicõmissum: aut reliquit à me dãdum dicto meo

IVlianus. CASVS. Cuidam filiofa. legaui optionẽ seruorum meorum.nunquid potest optare sine iussu patris? certe non,nec etiam ante aditam hæreditatem, siue legatarius optionis sit filiusfamiliàs,siue sui iuris.Viuianus.

Id quod. CASVS. Seruus meus captus fuit ab hostibus, & ita amisi dominium.quæritur,vtrum ego in ciuitate existens possim eum legare? Et dicitur quòd sic: & in eo ius postliminij consistit,vt si quidem reuertatur,fingatur nõ fuisse captus: & ita eum habeat legatarius.Viuianus.

BIU Cujas

a *Cum ipsis.*scilicet filio vel seruo.&c.sed si extraneo, tũc habet necesse pater restituere velit nolit.Vel dic ex persona[a] patris vel domini,id est,non filij nec serui:quia ipsi sibiipsis non debẽt: sed ipse pater vel dominus,si fiant sui iuris.quod est verius. Sed quo modo filio vel seruo restituit,cum si vna manu det,alia quæratur ei:vt etiam per momẽtum non stet apud filiũ vel seruum:vt.ſ.de acquiren. hęred.l.placet? Respon.[b] fuit rogatus sub conditione vel in diem restituere: & ante cõditionem vel diẽ emancipat vel manumittit.aliàs etiam secũdum nouas leges cum pater habeat vsumfructũ, nisi à testatore sit vetitum: vt in authen. vt lice. ma. & aui. in prin.non haberet locũ quod hic dicit secundum R. vel dic[c] si pater sibi retinere non vult, nec filium emancipare: restituat filio res illas,& detur curator illis bonis:vt.C.de bo.quę libe.l.fina.§. fin autem patre. in seruo hoc non dico. Item cogitur pater restituere si dissipat:vt.ĭ.ad Trebel.l.imperator. Vel dic[d] pure rogatum teneri quando erit sui iuris : vt.ĭ.ad Trebel.l.vbi pure.ineſt ergo tacita conditio,si fiat sui iuris.

cum ipsis[a] per quos commodũ hæreditatis vel legati patri dominóve quæritur, fideicõmissum [hæreditatis] relinquitur.

Denique[b] Iulianus non in subtili ratione motus,patrẽ cuius filius hæres institut[e] est, extero[c] quidẽ habita ratione legis Falcidiæ,[d] restituere hęreditatem respõdit: quoniã ex persona filij[e] teneretur. ipsi verò filio, non admissa[f] Falcidia: quoniã ex persona sua sibi filius obligari nõ posset,[g] ac pater non vt hæres, sed vt pater[h] rogari videretur.& ideo si filio rogatus sit pater post mortem suã quod ad se peruenit ex legato vel hæreditate filio relictis,[i] restituere,isque viuo patre decedat: omnimodo patrẽ id retẽturum,[k] quoniam fideicõmissum ex persona patris[l] vires acceperit.[m]

a Ista secũda expositio glos. est melior,secũdum Bart. Pau.& Ia. *b Diuinatiua est, licet sit in se contraria secundum Bart. Bal.& Ia.* *c Ista est vera in se:sed non cõgruit litera. Bar. P.& Ia.* *d Ista solutio glo.placet Bar.sed displicet Oldra. P. & Ia. ideo dic aliter secundũ eos hic.*

Quando plurium iura deueniunt ad vnum,potest ille facere quod poterãt illi plures.Bartolus.

XII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI mihi & tibi eadem res legata fuerit,[n] deinde die legati cedente tu instituisti me collegatarium tuum hæredem, certe possum totum legatum habere,volo ex meo legato,vel volo ex tuo:sed tamen ex quo voluero ex vno, non possum habere ex alio. [*SI QVIS SERVOS.*] Quidam Romanus fecit testamentum Romæ : & legauit mihi seruos quos habebat in quadam ciuitate nempe Gadibus : quæ distat à Romana ciuitate per.v.diætas.legauit dico præstandos mihi per hæredem suum tertia die post mortem testatoris.quæritur, nunquid valeat legatum? Et videtur quòd non. quo modo enim dabit hæres legatario tertia die post mortem testatoris, cum terra vbi erant serui, distet ab illa vbi fiebat testamentum:per.v.diætas?Respondet tamen quòd valet legatum : nec deberet nocere dicta longinquitas, cum bene possit tantum viuere testator post testamentum, quòd duci possint serui Romam:& ideo legatum non est impossibile, ex quo potest euenire quòd valeat. [*REGVLA.*] Quidam habent.ĭ.in litera, legare possumus. & in fine, legare possimus.alij habent,legare non possumus:&,legare non possimus.& vtraque est bona & plana : quia si potest domino legari, vt quia bene est capax,poterit etiam seruo suo:aliàs non.[*IN LEGATIS.*] Quidam legauit mihi decem præsentia. postea dixit, illa decem volo ei præstari vsque ad annum. Dicitur hic quòd non habeo nisi post annum : quia vltima scriptura valet, & non prima. & idem est si iussit mihi dari sub conditione, quod mihi legauerat pure vel in diem.& idem est si legauit, & postea ademit. vnde si ademit mihi dictum legatum sub duabus conditionibus illa quæ vltimo scripta est, valet. Quamuis autem dixerim vltimam scripturam valere generaliter,hoc tamen fallit, veluti si ita dicat testator, Quod Titio infrà legauero : id neque do, neque lego.nam tunc valet prima scriptura, & non secunda: & ita non habebit legatum Titius.& ad hoc adducit simile.si enim testator pure leget aliquibus,& postea ita dicat,illa legata quæ dedi, quibus dies non est appositus, ea hæres tali die det. & etiam post illa verba relinquat alia legata pure : non solum præcedentia, sed etiam sequentia legata pura proferuntur & deferuntur à testatore dicto.& ita nõ semper vltima scriptura valet,sed inspicimus voluntatem testatoris,vt tibi posui duo exempla.hoc dicit.Viuia.

e Sequuntur eã Bar. & Pau. *f Sequuntur hãc glo. Bart. Pau. & Ioan. de Immo.* *g No.quòd quandoque pluralitas resoluitur in singularitates. Bart.in l.falsa.§.fi. ĭ.de condit. & demon. Bald. in.l. quamuis.ſ. de impub. & aliis sub silitu.*

a *Cum ipsis.*scilicet filio vel seruo.&c.sed si extraneo, tũc habet necesse pater restituere velit nolit.Vel dic ex persona[a] patris vel domini,id est,non filij nec serui:quia ipsi sibiipsis non debẽt: sed ipse pater vel dominus,si fiant sui iuris.quod est verius. Sed quo modo filio vel seruo restituit,cum si vna manu det,alia quæratur ei:vt etiam per momẽtum non stet apud filiũ vel seruum:vt.ſ.de acquiren. hęred.l.placet? Respon.[b] fuit rogatus sub conditione vel in diem restituere: & ante cõditionem vel diẽ emancipat vel manumittit.aliàs etiam secũdum nouas leges cum pater habeat vsumfructũ, nisi à testatore sit vetitum: vt in authen. vt lice. ma. & aui. in prin.non haberet locũ quod hic dicit secundum R. vel dic[c] si pater sibi retinere non vult, nec filium emancipare: restituat filio res illas,& detur curator illis bonis:vt.C.de bo.quę libe.l.fina.§. fin autem patre. in seruo hoc non dico. Item cogitur pater restituere si dissipat:vt.ĭ.ad Trebel.l.imperator. Vel dic[d] pure rogatum teneri quando erit sui iuris : vt.ĭ.ad Trebel.l.vbi pure.ineſt ergo tacita conditio,si fiat sui iuris.

b *Denique.*nũc dicit quãdo extraneo restituere rogat[e] est pater.

c *Extero.*aliàs,ex Trebelliano.aliàs, extero. aliàs, ex testamento.aliàs,extraneo.

d *Falcidiæ.*scilicet Trebellianicæ.Accursius.

e *Quoniam ex persona filii.*ergo vt hæres retinet. hoc autẽ ea ratione euenit, quoniã pater vel dominus ex persona filiorum vel seruorum eadẽ ratione & modo tenetur,qua teneretur filius, vel seruus si manumissi essent:sed si manumissi essent,extraneo tenerentur ex persona sua,& quartã detraherent:ergo & dominus vel pater ex eorum persona tenentur & detrahẽt. Item si manumissi essent,sibiipsis à seipsis legari non posset vel relinqui:vt.ĭ.eo.l.& quidem.nec ergo hic ex persona eorum tenebit relictum à patre. & hoc subiicit,ipsi vero &c.Item ad id quod dicit,ex persona filij,quasi filius teneatur.est contra.ĭ.titu.j.l.si alienus.ibi, nec seruus.&c.Solu.vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd quando à patre relinquitur fideicom. extraneo, filius non est grauatus expresse: est tamen grauatus tacite.Pau.De cast.

f *Non admissa.* id est, non retenta quarta: habent tamen locum alia remedia.Trebel.vt.ĭ.ad Treb.l.j.§.sed filio.Accursius.

g *Non posset.* ideoque[e] pater non ex persona filij tenetur filio, sed ex sua.Azo. ad quod est.ĭ.de euic.l. si ei cui.ij. respon. & ex sua non vt hæres : quia sic filium faceret hæredem vtiliter restituendo.quod non facit : quia ipse filius directo est hæres. & ad hoc.ĭ.ad Trebel.l.mulier.§.fi.

h *Sed vt pater.*id est,vt homo qui integra omnia ei reddit: & in hoc potest grauari,& nihil detrahit:quia hoc consueuerant facere hæredes, non alij.assimilatur ergo magis legatario qui nil retinet:vt no.C. communia de lega.l.j.§.j. Sed videtur contra.C. ad Trebel.l. iubemus.§. idemque in retinenda. Solu. [f] ibi pater fuit institutus, & suo filio rogatus restituere. Sed quæro, quis est hæres?Respon.hic dicitur,filius est hæres. sed ob.ſ. de acquiren. hæred.l.placet.vbi pater vel dominus videtur hæres: sed ibi non dicit patrem hæredem,sed ei quæri hæreditatẽ. Et pro hoc quod filius sit hæres,est.ĭ.de solu. qui hominem.§.quidam. vel si dicas quòd pater,dic quòd potest rogari vt hæres: & tũc retinet quartam.vel vt pater commodum sentiens: & tunc non.& sic hic fuit. & sic non refert filio vel extraneo sit rogatus. prima placet : & caute tacet de seruo,ab illo.§. denique. vsque ad fin. qualiter autem restituatur.ſ.dixi.

i *Relictis.*Not.ad duo[g] singularia dari adiectiuum plurale, vel verbum pluralis numeri.sic.C.de repu.l. consensu.§. hoc nisi. in fine.&.ĭ.ad leg.Iul.de adult.l.si postulauerit.§.penul.&.ĭ.de cap. l.ij.& supra,de libe.& posthu.l.Gallus.in princip.&.ĭ.vt leg.no. ca.l.filio.& ad Trebel.l.j.§.si filio.&.ſ.de offic.prę.l.illicitas.§. Nesennius.&.ſ.de tut.& ra.detr.l.j.& supra, de distrac. pigno.l. cum secundus.§.j.

k *Retenturum.*idem & in singulari fideicõ.sic relicto post mortem hæredis: vt.ĭ.de condit. & demonst.l.hæres meus.ij.respon. sed in vniuersali est hoc plus, quia etiam pure rogato hærede si decedat fideicommissarius filius vel alius, non transmittit[h] ante restitutionem:vt.ĭ.ad Trebel.l.apud.§.sed vtrum.&.§.Antistius. &.l.postulante.sicut nec hæreditas non adita: vt.C.de cadu.tol.l. j.§.in nouissimo.nec bono.poss.vt.ĭ.de bo.poss.l.iij.§.acquirere. Sed hic forte ita transmittit ius deliberandi, vt hæredi : vt.C. de iure delibe.l.cum antiquioribus. Sed secundum hoc quare dicit, quoniam fideicõ. &c. cum semper sit idẽ ius cuicũque legetur? Respon.sub.maxime. Vel [i] quia secus si extraneo retento eodẽ casu quòd filius de cesserit, non quòd fideicõmissarius extraneus. Sed an hæres rogati cogatur adire & restituere? Respon. vt not.C.eo.l.eam quam. *ADDITIO.* Dic quòd si est intra tempus deliberandi quod habebat primus, poterit compelli, aliàs nõ.

l *Patris.*id est,voluntate:vt in prin.huius.l.not.secus ergo si esset relictum extraneo. tunc enim quia ex persona filij teneretur, nõ fideicommissarij extranei:licet decederet filius,nõ periret legatum.Azo.Item huic verbo est cõtra.ĭ.ti.j.l.si idem seruus.Sol. ibi speciale in libertate vt non pendeat ex voluntate domini.

m *Acceperit.*& sic ipsum si valeret oneraret. Verum si deficiat secundum.l.C. de cadu.tol.§.fin autem. eiusdem commodo cedit.R.& facit.ĭ.de condit.& demonst.l.si tibi.§.fin.&.l.seq.&.C. de fideicom.l.quamuis.

n *Legata fuerit.* insolidum. vel dic coniunctim : & sic partim iure suo , partim iure accrescendi. vel dic disiunctim : & sic insolidum suo iure per alium non deminutum : vt.C. de cadu.tol. §.vbi autem.&.§.si vero non omnes &c. & facit institu. eo.§. si duobus.

BIU Cujas

duobus.&.j.eo.l.si pluribus.

a *Cedente.* quod est à morte testatoris quoad transmissionem: vt.C.de cadu.tol.§.in nouissimo.

b *Ex meo.* partim iure meo, partim iure accrescendi, secundum primum casum. vel dic totum vno iure secundum alium casum.

c *Vt tota.* videtur q̃ partem tantũ altera repudiata: vt.j.titu.j.l. si Titio.Solu.vt ibi. Sed quid prodest hoc post? Respon.propter onus impositũ parti defectæ quando disiunctim, & sic insolidum fuit ambobus legatum: vt.C.de cadu.tollen.l. j.§.sinautem. ad fi.Ac.

d *Non posse.* nõ ob.ff. de actio. em.l. non est notum. quia ibi non sunt causæ lucratiuæ: hic sic. & ideo hic sufficit semel percipi: qđ non est ibi: vt arg.j.de act. & oblig.l. omnes. & facit.j. de solu.l. si duo.&.ff. de euict.l. si ei.§.j.&.j. eod.l. duobꝰ.&.l.seruo meo. Sed an partim iure meo, partim iure hæreditario? Respon.hic innuit quòd possim,ibi,vt tota mea &c. quasi possim velle cõtra. Sed alij contra causa minuendarum litium: vt not.d.l.non est.Item si velit dimidiam suo iure petere, & alterã repudiare,an possit? Respon. quando disiunctim,non: vt.j.titu.j.l. neminem.quando cõiunctim,videtur quòd sic: vt.C. de cadu. tol. §.vbi autem. & sic post.test loqui.j. titu.j.l. si Titio & mihi.

e *Gadibus.* Nomina quorundam locorum & quæ sunt distantia à Roma.

f *Angustias.* id est,breuitaté.Sed cõtra instit. de verb. obli.§. loca.&.ff.de eo quod cer.lo.l.ij.§.si quis ita.Solu.ibi inter viuos. vel solu.vt inferiora cõtraria.Item contra instit.eo.§. fina.&.C. de his quæ pœ.no.l.j. vbi impossibilitas vitiat legatum. Solu.ibi impossibile ab initio fuit:hic possibile.nam testator poterat tantum viuere, quòd serui poterant Romam duci. vel hic remouetur quod est impossibile,scilicet festinatio:sed non tollitur legatum,quasi sit vnum præceptum habens duo membra.sic.ff. de arbit.l.Celsus.§.idem ait.Item not. angustiam temporis non nocere.sic.C.eo.l. non tantum. &.j. de iure fisc.l. edicto.§.j. &.ff. ex quibus cau.ma.l.necnõ.& si quis cau.l.ij.§.quod autem diximus. &.j.de dam.infec.l.hoc amplius.§.j.Sed arg.cõtra.supra,de constit.pecu.l. item illa. *ADDITIO.* Tu dicas quòd ibi angustiæ temporum nocent, id est non prosunt vt reus cõstituatur in mora vt ibi not.secundum Barto.

g *Possumus.* sed fallit:quia aliquid seruo potest legari, quod non domino:vt si seruo lego rẽ domini,vel quod ei debeo, valet: sed si domino,non valet:vt.j.titu.j.l.debitor.§. fi.,& econtra aliquid domino quod non seruo:vt seruitutem ad prædium domini:vt.j. de ser.leg.l.& si maxime. & sic nec quidem omne, nec id solum: sed dicas id euenire mixta ratione personę & rei:hic ratione personæ tantum:quia sit non capax vel capax:vt.d.l.debitor.in fi. & facit.ff.dehære.instit.l.non minus.&.l.seruum meum.in princi.&. C.de hæred.instit.l.neque.Accursius.

h *In legatis.* apponendo diem vel conditionem in legatis pure:vt.j.eo. talis.vel adimendo in totum:vt.C.eo.l. datum. Sed si ponas legatum pure ademptum, & postea sub conditione adimi, quid admitur? Respon.adimendo sub conditione, denuo legare

gati cedente[a] hæres tibi extitero: liberum mihi esse Labeo ait, ex meo legato, an ex eo quòd tibi hæres sim, adquiram legatum. [&] si voluero eam rẽ ex meo[b] legato ad me pertinere, vt tota[c] mea sit, ex hæreditario legato petere* eam [me] non posse[d].

In testamẽtis difficultas præstationis subducitur, & legatum firmum remanet. Bar.

¶ Proculus ait, * Si quis seruos quos Gadibus[e] haberet, eo testamento quod Romæ moriẽs fecerit triduo quo mortuꝰ fuerit, hæredem dare mihi damnauerit: ratum esse legatum, & angustias[f] temporis nihil legato nocere.

Seruus dicitur esse capax, si capax est dominus. Bartolus.

¶ Regula iuris ciuilis est, quæ efficit, vt quibus ipsis legare possumus, [g] eorũ quoque seruis legare possimus.

Posterior voluntas seruatur, nisi præcedens sit derogatoria. Bartolus.

¶ In legatis[h] nouissimæ scripturæ valent: quia mutari causa præcedentis legati, vel die vel conditione, vel in totum adẽptione potest. Sed si sub alia & alia conditione legatum adẽptum est: nouissima[i] ademptio spectanda est. Interdum[k] tamen in legatis non posterior, sed præcedens scriptura valet.

Nam si ita scripsero, *Quod Titio infra legauero, id neque do, neque lego.* quod infra legatum erit, non valebit[k]. Nam & eum[l] ser monẽ quo præsentia legata[m] data, in diem proferuntur: ad postea[n] quoque scripta legata pertinere placuit. Voluntas ergo facit vt* in testamẽto scriptum valeat.[o]

In legato generis videtur is legatus qui postea legitime est solutus. Bartolus.

XIII. IDEM libro quarto ad Sabinum.

CVm incertus[p] homo legatus tibi esset, hæres Stichũ seruo tuo[q] tradidit. Neratius respondit,si voluntate[r] domini tradiderit,vel ratum hoc dominus habuerit: perinde eum liberatum, [s] atque si Stichus[t] legatus esset.[u]

Siue ademptio præcedat, siue sequatur in eodem testamento: legatum perimit ipso iure, & quod minimum est debetur.

XIIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI ita sit adscriptũ, *Si cui legauero bis, semel hæres ei dato:* vel,vt semel[ei]debeatur.& eidem duas quantitates adscripserit,vel duos fundos,an vtrũque debeatur? Et ait Aristo vnum videri legatum[y]:nã quod ademptum[z] est, nec datum videri, secundum Celsi & Marcelli sententiam, quæ vera est.

A videtur.Arg. contra in authen.quib.mo.na. effic. leg.§. quoniã. vbi faciendo repudium videor confiteri matrimonium: vt.ff. de acquiren.hære.l.illud.Accursius.

i *Nouissima.* facit.j.de adimen.leg.l.transactio.in fi.& de cõdit. & demon.l.quod traditũ.&.ff.de testa.tu.l.tutor datus.§.fina.Ac.

k *Nõ valebit.* nisi expresse prioris voluntatis dicat se pœnitere: vt.j.titu.ij.l.si quis. in prin.test.&.ff.tit.ij. diuus.§.licet.Sed quid si primo dixit quòd non liceret sibi pœnitere? Respõ.nihilominꝰ potest pœnitere, [a] si exprimat qualitatẽ illius primæ volũtatis in secunda:vt.d.l.si quis.

*Flo. quòd

a *Not. singulare q̃ pœnitentia testatoris debet probari per totra magis spectetur: qa testes quot & hoc est alibi.nã &c. requirũtur Azo. & facit.j.proxi.l. in testamẽsi ita. to signãter.*

l *Nam & eum.* videtur quòd prior scriptura

m *Præsentia legata.* vt si dixero, quæ pure legauero, tali die dẽtur. *fideicõ. & Bal.in.l.fi. §. col. C. de*

n *Postea quoque.* ergo & hic nõ tã posterior scriptura, quàm prior spectatur: vt &.j.eo.l. talis.in fine.nã tota velut vna scriptura videtur: vt.ff.tit.j.l.cõficiũtur.§. si ei seruo. Sed contra.j.tit.ij.l. vxori. §.j.sed non est contra: vt ibi patet.

Bart. in. l. fideicõmiss. eo. tit.

o *Valeat.* vel nõ valeat.Azo. & facit.j. de condit. & demonst.l. in conditione. Accur.

CVm incertus.] CASVS. Legauit tibi hominẽ in genere.hæres me? tradidit seruo tuo Stichum volũtate tua,præcedente vel sequente traditione. nũquid est liberatus hæres à legato generis? Et respon.quòd sic,quamuis Stichus non fuerit legatus quem soluit hæres.Viuianus.

p *Cum incertus.* scilicet in genere.& dic quis eligat: vt no.ff. fami.erciscun.l.hæredes.§.si de incerto.Accursius.

q *Seruo tuo.* scilicet legatario.j.

r *Voluntate.* alioquin non:vt.j.eo.l.seruus lega.§.j.

s *Liberatum.* hoc ita,si pleno iure Stichus factus fuerit legatarij: vt.j.eo.l.si à substituto.§.j.

t *Stichus.* ergo legatus non erat. & secundum hoc soluitur aliud pro debito:vt.j.pro sol.l.j.& insti.quib.mo.tol.obli.in prin. Sed est contra.j.titu.j.l.Mæuius.§.duobus ibi,hominis &c.Sed dices, continet singulos quoad solutionem, non quoad obligationem: vt singuli videantur obligati,vel sint in obligatione.Nec obstat. ff.de condic.indebi.l.cum his.§.fi.vt ibi no.Accursius.

u *Esset.* scilicet tantum in specie.

SI ita sit.] CASVS. Ita scripsit testator in testamento: Si cui bis legauero,volo deberi ei semel tãtum.& postea legauit bis decem,vel duos fundos. Certe vnius solius fundi legatũ valebit: & vna tantum decem,quando bis legauit decem. hæc vera sunt, etiam si post legata data bis ipse scripsit verba quæ dixi. & aut scripsit ante testamentum completum dicta verba:aut post. primo casu liberatur hæres à legato vltra semel dato ipso iure, secundo per exceptionem. sed cum non appareat quòd legatum de duobus prædictis sit ademptum, quæro quid erit ademptum? Et respondeo quòd maius:& minimum est præstandum.Viuianus.

x *Scriptum.* in testamento.Accursius.

y *Videri legatũ.* vt.ff.e.l.si mihi.§.fi.nisi expresse prioris valũtatis se pœnituisse dicat:vt ibi no.&facit.ff. de cõdit.insti.l.institutio.

z *Ademptum.* eodem testamento:vt statim dicet.

Ipso iure.

BIU Cujas

a *Ipso iure.* quia nec datum: alioquin si post perfectum testamentum in alia voluntate: siquidē solenni, vt testamento alio, ipse iure adimitur. si nō solenni, vt codicillis, tunc per exceptionē: vt. ff. de his quæ in testa. delen. l. j. §. sed hoc ita. &. §. sed si consulto. & l. proprie. §. sed nonnullos. Azo. Item & hoc quādo expresse. nam si tacite: & tunc per exceptio. doli: vt. j. de adimen. leg. l. iij. §. fi. &. l. ex parte.

b *Exiguius.* No. exiguum esse præstādum. sic. j. titu. ij. l. qui concubinam. §. ij. &. l. nūmis. &. j. eod. l. apud. §. Seio. & de reg. iur. sem per in obscuris. & de verb. oblig. l. si ita. Sed argu. contra. j. de rebus dub. l. si fuerit. Sed ibi est ambiguitas in personis, vbi vtrūque videtur ademptū, hic in rebus. Item argu. contra. j. de aur. & argen. leg. l. qui lancem. Solu. ibi. &. l. Titia. §. Seia. arg. cōtra. Sol. ibi. Item argu. cōtra. j. pro emptor fundi. Sol. ibi. Item argu. contra. j. de aur. & argen. leg. l. scribit. §. item. Solu. ibi. Itē contra. j. de condit. & demonstra. l. id est quæ ipsi. Solu. ibi in libertate accipitur quod est vtilius seruo.

*Flo. quo

c *Præstandum.* not. in legatis quod minimum est debere prestari.

In legatis minimum præstandū est.

Vi quartam.] CASVS. Titius testator gerens in animo legare mihi quartam partem bonorū suorū, legauit dimidiam partē. certe quarta debebitur. & quod dictum est in qualitate, idem est in quantitate: vt si volens legare quinquaginta, legauit. c. sed econuerso si plus legare volens minus legauit per errorem, valebit legatū de plus. [*SI QVIS.*] Titius legauit filiabus suis viginti, sentiens quòd & filia quæ erat in corpore vxoris suæ, admitteretur ad hoc legatum. illa posthuma non fuit nata: & certum est quòd non nascetur. certe superstitibus vel superstiti debebit hæres legatum totum. sed secus si duobus lego quorum vnus non est in rerum natura, sed nasci speratur. nam ille qui est in rerum natura, non habebit nisi dimidiam. & hoc dicit vsque ad primum. §. l. seq. Viuia.

d *Debebuntur.* vt. &. ff. de hered. instit. l. quoties. §. sed si maiorem.

e *Valebit legatum.* scilicet in minus, vt ibi innuit, sed & si plus. & arg. ff. l. proxi. in fi. &. j. de verbo. oblig. l. j. §. stipulanti. Sed arg. contra. ff. de hæred. institu. l. quoties. §. sed si non in corpore. vbi nocet in eo quod plus voluit. Sol. ibi constabat de voluntate per verba, licet non essent scripta: hic steterat in finibus voluntatis. Vel dic, hic valebit in eo quod est plus, & sic cōcordat. & facit. ff. de arb. l. diem. §. si plures. &. C. plus va. quod agi. l. j.

f *Sentiret.* quod est si de ea fecit mentionem in testamento: vt. j. eo. l. qui filiabus.

Sed Papinianus libro nonodecimo Quæstionū ait, & si post legata sępius adscripta idē hoc subiecit, semel præstari velle, & hoc ante impletū testamentum fecerit: ipso iure[a] videri cætera legata adempta. Sed quod* magis erit ademptum? nō enim apparet. Et ait posse dici exiguius[b] esse pręstandū[c].

Volūtas testatoris probata præualet scripturæ in augmento & deminutione legati. Bartolus.

XV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

QVi quartā partem bonorum legare voluit, dimidiam scripsit. Proculus rectè ait posse defendi quartam legatam, quia inesset dimidiæ. Idem erit, & si quinquaginta voluit legare, & centum scripta sint. quinquagīta enim debebuntur[d]. Sed & si plus legare voluit, & minus scripsit: valebit[e] legatum.

Nomina siue appellatiua, siue collectiua relata ad plures, cōiunctionem verbalē inducunt: & inter eos est ius accrescēdi. Bar.

¶ Si quis vnam summā filiabus legauerit, vt etiam de posthuma sentiret[f]: si ea non est nata, superstiti solidum debebitur.

Qui non est, sed esse speratur, facit partem. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI duobus res cōiunctim legata sit: quamuis alter in rerum natura non fuerit, alteri solam partem deberi[g] puto verum esse.

Hæres tenetur ad totum onus iniunctum sibi, & ei qui à testatore grauari non poterat. Bartolus.

¶ Hæres, adiecto [ei] nomine cuiusdā qui hæres non sit, dare damnatus[h], totum legatū debet. [i] Nā & si duos ex hęredib⁹ suis nominatim quis dānasset, & alter hæreditatē non adisset: qui adisset[k], totum deberet si pars eius qui nō adisset, ad eum qui adisset, peruenerit.

Qui non est in rerum natura, nec esse speratur, non facit partem: sed totum debetur coniuncto re tantum, vel re & verbis tantum. Barto.

¶ Si Titio[l] & posthumis legatum sit, nō nato posthumo totum Titius vindicabit. Sed & si testator Titio & posthumis viriles partes dari[m] voluerit, vel etiam id expresserit[n]: totum legatū Titio debetur non nato[o] posthumo.

Appellatione filiarum continetur posthuma, si de ea testatorem sensisse aliquid appareat per indicia. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVi filiabus legauit, si mentionem aliqua parte testamenti posthumæ habebit totum legatum: & hoc est verum, siue testator reliquit illa viginti coniunctim Titio prædicto & posthumo, siue separatim. Viuianus.

g *Deberi.* immo coniuncto debet dari: vt. C. de cadu. tol. §. in primo. &. §. pro secundo. Solu. secundum R. hic nō erat in rerum natura, sed sperabatur: vt &. j. ea. l. §. fin. ibi nō sperabatur, puta mortuus. vnde hic habet partē, scilicet interim. Vel secundū Ioan. hic loquitur in causa caduci: & quod dicit, non fuerit, scilicet tempore mortis testatoris: sed tē pore testamenti sic: & secundum hoc id corrigitur per illum. §. pro secundo. at in pro non scripto, etiam olim cōiuncto debebatur: vt. ff. de hæredi. instit. l. quò loco. §. fi. &. d. §. in primo. Item no. facit partem, etiam qui nō admittitur ad partē. sic. j. eo. l. plane. §. si coniunctim. &. l. huiusmodi. §. si Titio. Accursius.

h *Damnatus.* vt Titium hæredē meum, & regem Angliæ damno decem Seio præstare.

i *Totū legatū debe.* sic. ff. tit. j. l. quidā. i fi. &. j. ad Treb. l. si aliena res. in fi. &. j. eo. l. quidā. §. quoties. &. ff. de pac. l. tale. in fi. &. j. de verb. oblig. l. eū qui. §. j. &. j. tit. j. l. mortuo. §. fi. Sed contra. j. titu. j. l. Celsus. §. penult. vbi nihil debetur. Sol. ibi repudiantem tantū damnauit: hic vtrumque. Vel ibi vnus solus erat, & ille omisit.

k *Qui adisset.* vtpote coniuncti re & verbis.

SI duobus.] Casum in prin. vide circa finem casus præcedentis.

[*HAERES.*] Institui Titium hæredem solum, & postea dixi à Sempronio hærede meo lego Gaio decem, certe bene debetur legatum, & adducit simile. nam si institui mihi quatuor hęredes, puta Titium & Gaium, & primum & secundū, & ita postea dixi, Titium & Gaium hæredes meos Męuio damno dare decem, & postea Titius hæres non adiuit hæreditatem, & pars sua peruenit ad Gaium simul secum grauatum: certe totum legatum debet Gaius Mæuio. [*SI TITIO.*] Titio legaui viginti, & posthumis qui nascentur ex tali muliere. postea non fuit aliquis posthumus natus, & certum est quòd non nascetur. certe Titius erant enim & alij disiuncti: vt. ff. vbi dixit de hæredibus. ad quod facit. C. de cadu. tol. §. si vero quidam.

l *Si Titio.* scilicet primo, & posthumo postea. & sic sunt re tantum coniuncti: sed in sequenti re & verbis: in tertio verbis tantum. & sic sunt tres casus.

m *Dari.* scilicet tacite re & verbis eos coniungendo.

n *Expresserit.* vt haberent viriles, & ita coniuncti verbis tantum: & sic datur eis ius accrescendi: vt. ff. de hæredi. instit. l. si in quis hæredes. sed. ff. de vsufru. accres. l. j. ij. respō. &. l. pe. quæ sunt contra. nullo modo erant cōiuncti: quinimmo in. l. pen. à diuersis erat singulis legatum. & sic etiam soluitur. j. titu. j. l. & Proculo. Item no. quòd non facit partem qui non admittitur ad partem: vt. ff. not. j. eo. l. huiusmodi. §. si Titio.

o *Non nato.* id est, quando incommutabiliter scietur eum non nasci. sic. j. de verbo. obliga. quicquid. §. fina. & facit. j. de re du. l. vtrum. in princ. &. j. titu. ij. l. re coniuncti. Accursius.

Vi filiabus.] CASVS. Filiabus meis reliqui decem, nūquid posthuma admittetur? Et certe sic, maxime si verisimile est quòd volui ego testator posthumā admitti, vtputa quia eam aliquo modo nominaui in aliqua parte testamenti. Sed pone quòd ita dixit testator, si qua filia mihi nascetur, hæres meus det ei. c. postea fuerunt plures natæ? certe quælibet habebit. c. nisi cōtrarium voluisset testator, & hoc appareat. [*SI VNI.*] Institui mihi duos hæredes, & vni prælegaui fundum. vterque adiuit hæreditatem, & inceperunt iudicium familiæ erciscun. petit ille cui fuit prælegatum, à iudice inter eos cognoscente, quod det ante partem legatum. certe bene petit, & iudex debet eum exaudire: nec obstat quòd sibi à se legari non potest: quia hoc habebit pro parte iure hæreditario, cum nō possit habere legati iure: pro parte autem cohæredis habebit iure legati. Sed pone quòd iste cui fuit

BIU Cujas

fuit prælegatum, abstinuit se ab hæreditate. certe poterit totum consequi actione ex testamento ab illo qui fuit secum institutus: nec obstat quòd à se sibi legari non potuit: quia non videtur institutus ex quo abstinuit.h.d.cum.l.seq.Viuianus.

a *Fecit.* non aliàs: vt & supra,eo.l.qui quartam.§.fina.Sed contra insti.qui da.tu.pos. §.fina.&.ſ.de testa.tut. l.ſi quis filiabus. Solu. ibi tutor ratione filiationis datur. & facit.j. de verbo. signifi.l.nomen filiarum.

b *Legasse.* hoc facit charitas: vt.j.eo.l.ſi ser. plurium.§.fin. aliàs ſecus: vt infra, titu.j.ſi quis Titio. in fin. vel hic distributiua ſut verba.Item not.omnes cõprehendi.ſic.j.de rebus dub.l.vtrum.ij.respõ. & argu.C.de fideicom miſ.lib.l.cum inter. in fin.Sed contra ſupra, de lib. & posthu. l.ij. Solu. ibi exhæredatio odioſa nullum cõprehendit. Item facit.ſ.de hære.inſtit.l.Clemens. & de pet.hære.l.illud. in fine.

c *Legatum.* id eſt, prælegatum.

d *Manifeſtũ.* vt &.C. fami. erciſcun.l.ſi qua. &.ſ.fami. erciſcund.l. ſi tale.& continua.l.ſequentem.

e *Et quidem totũ legatũ.* cum enim repudiat hæreditatem: pars quam iure hereditario habebat in legato,accreſcit cohæredibus cum certa parte hæreditatis,ſed cũ ſuo onere: & ſic totum habet iure legati: vt hic,& infra,de his qui.vt indig. l.eum qui.§.pro parte. & infra, eod.l.quæſitum.§.duobus. Sed cõtra infra,titu.j.l.miles.§.j.vbi pro parte cohæredis tantum habet.Solu.hic in ſuo propter verbum, abſtinendi, quod eſt.ſ.l. proxima.in fi.ibi,in extraneo.Vel aliud in eius hærede,vt ibi arg. C.de cuict. l.fina. Vel dic vt ibi.. Item contra.j.de dol. except.l. apud.§.ſi ex vncia.ij.reſpon.Solu.ibi.Item in eodem titu.l.fina.§. fin.contra.Solu. ibi. Item argu.contra.j.ad Trebellian. ſi patroni.§.quid ergo.& facit.j.eo.l.filio.&.l.nam nec. &.l.quid ergo.j. reſpon.Sed contra.j.eod.l.ſed non alias. &.l.quid ergo.§.j. Sed ibi apparet teſtatorem voluiſſe contra. quæ poteſt eſſe ſolutio omnium. Accurſius.

f *A ſemetipſo.* vt &.j.eo.l.legatum.§.j. Sed nónne ſeruus hæres inſtitutus habet libertatem à ſeipſo? Sed dic vt.ſ.de hæred.inſti. l.ſed ſi in conditione.§.finali.

Legata.] CASVS. Legaui tibi inquilinos ſiue colonos ſine prædio quod mihi laborabant. certe iſtud legatum non valet, quia non potuerunt alienari ſine ſolo: vt.C.de agri. & cen. quemadmodum. & infra,eo.l.ſi quis inquilinos.poſtea dixi, lego tibi hoc amplius domum Titianam.& hoc dixi,ſiue in teſtamento, ſiue in codicillis. certe non ſolum habebis legatũ domus Titianæ, ſed etiam legatum inquilinorum, quantum ad æſtimationem: quia efficitur vtile propter illam repetitionem teſtatoris, hoc amplius & cætera. ſecus autem ſi dixi in iſto eodem caſu,quæ legata pure dedi, hæres meus debeat vſque ad annum. quia per hæc verba non cõfirmatur inutile legatum.per prima autem verba bene confirmatur illud quod erat inutile. vnde de hoc pono tibi aliud exemplum: Inſtitui mihi filium meum impuberem, & ab eo legaui Titio centum cum peruenerit impubes ad puberem puta. iſtud legatum inutile poteſt eſſe in caſu, puta ſi impubes filius moriatur. poſtea dixi,ſi filius mihi hæres nõ erit, vel ſi hæres erit, & in pupillari ætate deceſſerit, ſubſtituo ei Gaium. & repetij legatum relictum dandum à ſubſtituto impuberis, hoc modo: Scio quòd delegaui Titio à filio meo impubere centum. certe hoc amplius lego eidem Titio fundum Cornelianum à ſubſtituto, licet impuberis, ſcilicet Gaio. poſtea impubes patri hæres non extitit, & deceſsit in pupillari ætate, ita quòd legatum ab eo relictum Titio non valeret, ſi non fuiſſet repetitum à ſubſtituto. vnde habet ſubſtitutus hæreditatem,& debet ſoluere tam legata à ſe relicta, quàm relicta ab impubere. Certe dicitur hic quòd illud legatum relictum Titio ab impubere, & quod apparet inutile fore, nihil fuiſſet repetitum à ſubſtituto, debet præſtare Titio dictus ſubſtitutus: & hoc propter verba teſtatoris, hoc amplius & cætera. [IN LEGATO.] Titio & Męuio fundum reliqui nõ adiectis partibus. certe quilibet habet dimidiam. Viuianus.

† *Hanc locutionẽ explicat Valla libro 4. Eleg. & Bud.ſ. Annot. ad legẽ, ſi neceſſarias.ff.de pig. act.*

g *Legata.* teſtator in teſtamento minus ſolenni reliquit legatum fundi Titio, & ſic inutiliter: vel fundus erat Titij,& ſic non valet legatum. poſtea fecit codicillos,& eidem Titio ſic legauit, Titio hoc amplius lego centum. certe per hoc quod dicit, hoc amplius, videtur legare iterum fundum, & ſic confirmauit, ſi tempore codicillorum fundus inuenitur alienus. Secundo dicit eſſe ſecus in hoc alio caſu: teſtator inutiliter legauit fundum Titio pure, & poſtea eadẽ ſcriptura vel alia dixit: quę legata pure reliqui, volo deberi poſt annum. nam non intelligitur confirmare tantum, ſed etiam prorogare ſolutionem. Tertio adducit caſum ſimilem primo, ſi teſtator inſtituto filio impubere reliquit legatum fundi inutiliter, & dedit ei ſubſtitutum: ſcilicet ſi hæres non eſſet:& ab eodem ſubſtituto reliquit his verbis, hoc amplius Titio lego centum. videtur repetere legatum fundi,& cõfirmare. Accurſius.

† *Tu vide de hoc bo. glo. ſ.l.1.§.hæc verba.ff.ſi cui plꝰ quã per leg. Fal. pleniꝰ in.l. ſi ſeruus. §. ſi ita ſcripſit.j.iſto tit. al.aut.*

h *Inutiliter.* propter defectum ſolennitatis, vel quia per inepta verba: ſecus ſi propter perſonam vel legatarij, quia non capax: vel rei, quia legari non poſsit: vt infra,eod.l.apud.§.fina.& facit infra, eod.l.ſi quis à filio. in princi.&.l.ſeruo alieno.§.penult. & infra, titu.ij.l.ſi pure. &.l.ſi ſic. & argu. ſupra, de teſtamen.mili. l.tribunus.§.finali.

i *Dato.* ſcilicet decem.

k *Quas pecunias.* quia plura legata reliquit, & in vno decem & in altero alia.x.& ſic de ſingulis: quorum legatorum quędam vtilia, quædam inutilia.

l *Impuberi.* exhæredato ſecundum R.& ſecundum hoc dic idem quod in proximo caſu: ſcilicet vt non valeat repetitio. vel verius inſtitutio. & ſic idem quod in primo caſu.l.&. dic inutiliter eodem modo quo & ſupra, non vt R.quòd ſit exhæredatus. Ideo dico inſtitutum, quia aliàs non poteſt relinqui etiam à ſubſtituto: vt.C.eod.l.cum quidam. &.j.ad legem Falcidiam. l.qui fundum.§.qui filios.ibi,nec contrarium & cætera.& infra,titu.ij.l.ſi. j.reſpon.& infra,eo.l.plane.ij.reſpon.

m *Et deceſſerit.* &, pro vel. nam vtroque caſu admittitur ſubſtitutus, ſcilicet ſiue non ſit hæres, ſiue ſit, & decedat impubes: & tenet repetitio quando inutiliter prius data fuerunt.aliàs ſi vtiliter, non tenet repetitio eo caſu quo eſſet hæres impubes: ſed debebit ſubſtitutus tunc vt hæres impuberis, non autem ex repetitione: vt infra, eod.l.ſi fundum.§.ſi pater.&.l.ſeruo alieno.§. ſed ſi pater. & facit infra, titu.ij. l.ij. & infra, eod.l.ſi fundum.§. fina. &.l.ſequen.

n *Æquè ſeruantur.* etiam ſi vni ſæpius: vt.C.eo.l.cum quæſtio. §.fina.Item hoc niſi aliud appareat ex voluntate teſtatoris expreſſa vel tacita: vt hic, & ſupra,de hære.inſtit. l.quoties.§.hæredes. &.l.Titius.&.l.interdum.& infra,ad Trebel.l.quoties.

Si quis ita legauerit, *Si qua filia mihi genita erit**, *ei hæres meus centum dato*. pluribus natis videtur ſingulis tantumdem legaſſe[b]. quod ita accipiendum eſt, niſi euidens ſit cõtraria ſententia teſtatoris.

Distributiuũ, ſi quis, ſi actum primi verbi attribuit pluribus inſolidum: eos inſolidum ad emolumentum vocat. Bartolus.

Qui repudiat hæreditatem, conſequitur prælegatum totum.h.d.cum.l.ſeq.Bart.

Si vni ex hæredibus fuerit legatum[c], hoc ei deberi officio iudicis familiæ erciſcundæ manifeſtũ[d] eſt. Sed & ſi abſtinuerit ſe hæreditate, cõſequi eum hoc legatum poſſe conſtat.

XVIII. IVLIANVS libro trigeſimoprimo Digeſtorum.

ET quidẽ totum[e] legatum petere poteſt: quamuis à ſemetipſo[f] inutiliter ei legatum fuiſſet.

Verbum hoc, amplius, inducit repetitionem per quam præcedentia legata inualida cõfirmantur: ſecus in adiectione quæ fit ad dilationem cõcedendam hæredi. Bart.

XIX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

LEgata[g] inutiliter[h] data, Papinianus putat libro Quæſtionum confirmari per repetitionẽ, id eſt per hanc ſcripturam poſtea fortè in codicillis factam, *Hoc amplius ei hæres meus dato*[i]. & diuerſum eſſe in illa ſcriptura, *Quas pecunias*[k] *legaui, quibus dies adpoſitus non eſt, annua bima trima die hęres meus dare damnas eſto.* nõ enim hoc egiſſe teſtatorem, vt confirmaret quæ inutilia ſunt, ſed vt diem vtilibus prorogaret. Idẽ eodem loco & in ſubſtituto impuberi[l] ſcripſit: vt ſi fuerit ab impubere inutiliter legatum, ſubſtitutus hoc debeat, ſi hoc amplius † legatũ ab eo ſit relictum aliquid,nec ille patri hæres extiterit, &† [impubes] deceſſerit[m].

Si partes non adiiciantur in legato, intelliguntur æquè. Bartò.

In legato pluribus relicto ſi partes adiectæ non ſunt, æquè ſeruantur[n].

Si legatum incertum de certis, legatarii eſt electio. Barto.

XX. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

Qui duos,

BIU Cujas

QVi duos.] CASVS. Cum haberem duos seruos, legaui tibi vnũ: nec apparet quẽ legauerim. certe legatarius debet eligere. voluntas enim testatoris non est obscura hic, imò certũ est quòd vnum de seruis suis legare voluit: & mẽtem quam non retulit ad certũ seruũ: & ideo interpretatio hæredis non est necessaria. Viuianus.

a *Vnũ ex his.* non nominando proprio nomine, quia tunc hæres eligeret: vt infra, eodẽ. l.si quis à filio.§.si quis plures.& lege, apud.§. Seio. quæ sunt contra.

b *Legatarii.* à principio etiam, secundum R. hoc hærede differente eligere: vt infra, eodem.l.huiusmodi.§. si cui. Sed ibi in genere: & non erat aliquis seruus in familia. quod dic vt infra, eodem.l. legato generaliter. Itẽ in seruitute legata quis eligat locũ? dic vt not. supra, de ser.rusti.prædi.l.si via. Item contra infra.e.l.cum res.§.sed si Stichus. Sed ibi alter natiuè, hic vnũ de seruis suis: cum duos tantum haberet. Itẽ aliud in vẽditione: vt supra, de actio.emp.l. penul. §.finali. contra. Sol. hic testator necessariũ legatario videtur ei legare: sed certe & emptor emere. Sed dic fauore vltimæ voluntatis.

† *Facit ad hanc.l.cap. bonæ memoriæ.a.cum gl.i verbo, & licet illi deliquerit. extra de elect.*

QVi duos seruos haberet, [&] vnũ[a] ex his legasset, vt nõ intelligeretur quẽ legasset: legatarij[b] est electio.

Vniuersitati legatæ accedunt postea natæ. Bartolus.

XXI. VLPIANVS libro quinto decimo ad Sabinum.

GRege legato, & quæ postea accedũt, ad legatarium pertinent[c].

Vniuersitate legata, quod supersit tempore mortis, debetur: licet mutata fuerint legata, vel ad vnum peruenerint. Bartolus.

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI grege legato † aliqua pecora viuo testatore mortua essent, in eorumque locum aliqua essent substituta, eundem gregem[d] videri: & si deminutum ex eo grege pecus esset, & vel vnus bos supereſſet, eũ vindicari posse[e], quãuis grex desisset[f] esse: quemadmodum insula legata si cõbusta esset, area posset[g] vindicari.

Legatarius partis bonorũ non petit fructus, nisi à tempore more. Bart.

GRege.] CASVS. Decem oues tibi legaui quas habebam in grege meo, & quæ gregem dicuntur facere: & postea adiunxi quinque. certe omnes legatarius habebit. Viuianus.

c *Pertinent.* etiam mora non intercedente: vt supra, de vsur.l. equis.R. quinimmo etiam viuo testatore: vt instit.eodẽ.§.si grex. &.ff.eod.l.si ex toto.in princip. & facit.j.l: proxi.

SI grege.] CASVS. Aliquis legauit mihi gregem. si aliqua pecora de illo grege sunt mortua viuo testatore, & in locũ mortuorum aliqua sunt substituta: certe nihilominus habebit legatarius, quia idem grex videtur. Sed quid si deminutum esset vnum pecus de dicto grege decem ouium? certe nouem pecora habebit legatarius, quamuis non sit grex, & gregẽ legauerit testator. Item si sunt nouem pecora vel boues deminuti de grege, & remansit vnus solus: nihilominus vindicabit legatarius illum bouem vel pecus. Nam & si insula, id est, parua domus legata sit, & postea combusta est: legatarius aream vindicabit. Viuianus.

d *Eundem gregem.* vt infra, de vsucap.l.rerum mixtura.§.finali. & supra, de iudi.l.proponebatur. & facit infra, titulo.j.l. peculiũ. & supra.l.proxi. Accursius.

e *Posse.* supra quibus modis vsusfruct.amit.l.fina.contra. Solu. ibi in legato vsusfructus, hic proprietatis: & ille facili[9] extinguitur: vt in domo combusta: vt infra, proxi.& instit.de vsufru.§.fin.

f *Desisset.* imò non deest: vt supra, quòd cuiusque vniuer.l.sicut. §.fina. Solu. nomine durat, vt ibi. non re, vt hic. Vel ibi duo sunt, vniuersitas, & res eius. vnde licet ad vnũ redeat, remanet in vno propter res. hic autem solus numerus.

g *Posset vindicari.* forte quia area insulæ pars est, & quidem maxima: vt infra, de solu.l.qui res.§.aream. Item contra infra, eodẽ. l.si ita legatum.§.fin. sed alius casus est. Accursius.

SI quis bonorum.] CASVS. Legaui Titio partem bonorum meorum, puta quartam: tenuit forte hæres per tres menses vel quatuor antequam daret legatario. non tamen fuit in mora. certe non tenetur dare legatario fructus. & hoc dicit. Viuianus.

h *Hodie fit.* id est, consuetum est fieri. & sic no. partem bonorũ posse legari: vt infra, ad Trebellianum.l. mulier.§.finali.&.j.eod. l.non amplius.§.fin.&.j.tit.j.l.si quis seruum.§.fin.&.le.sequent. & supra, de vulga.substitu.l. cum ex filio.

i *Restituitur.* vt & supra, de vsur.l. Paulus. & infra, de ali.lega.l. cum vnus.§.verbis.& infra, ad Trebelli.l. in fideicommissariam. §.quoties. hoc autem secũdum Io. si non præsumatur testatorem contrarium voluisse ex legatarij affectione, vel verborum conceptione: vt supra, de vsur.l. in fideicommissis.§.nonnunquam.& §.cum Pollidius. Et eodem modo responsum est ad.l.j.ad Trebell.l.balista.& de do. præle.l. cum quis vxori. in fin.& infra, titu.j. l.si ita relictum.§.Peg.

XXIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI quis bonorum partem legauerit, vt hodie[h] fit: sine fructibus restituitur[i], nisi mora interceſſerit hæredis.

Quod futurum est, legari potest. Barto.

XXIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

QVod in rerũ natura adhuc non sit[k], legari posse, veluti, *Quidquid illa ancilla peperisset*, cõstitit[l]. vel ita, *Ex vino, quod in fundo meo natum est, vel fœtu, * tantum dato.*

In dubio videtur quis legare ius quod habet in re: licet eius morte sit periturum. Bartolus.

VSi vsumfructũ habeam, eumque legauerim: nisi postea proprietatem eius nactus sim, inutile[m] legatum est.

Si res legata augeatur, legatum creſcit: si deminuatur, decrescit. Bartolus.

VSi quis post testamentum factũ, fundo Titiano legato partẽ aliquã adiecerit, quã fundo Titiano * destinaret: id quod adiectũ est, exigi à legatario[n]

QVod in rerũ.] CASVS. Legaui tibi partum qui nascetur ex Arethusa ancilla mea, vel decem amphoras vini quod nascetur in fundo meo Titiano: vel tres agnellos qui nascentur ex pecudibus meis. nunquid valet legatũ? Et dicitur quòd sic, quãuis partus Arethusæ, vel vinũ ex fundo Titiano, vel agnelli prædicti non sint in rerum natura: quia speratur esse. [SI VSVM FRVCTVM.] In fundo Titiano habeo vsumfructũ. eum vsumfructũ legaui Sempronio. certe non valet legatum, nisi proprietatem fundi prædicti Titij acquiram ante mortem meam. quomodo enim possum alicui legare vsumfructum qui morte mea finitur? nõ certe. [SI QVIS POST.] Legaui tibi fundum Titianum. & post testamẽtum factum aliquid dicto fundo adieci. nunquid potes adiectionẽ prædictam tu legatarius vindicare? Dicitur quòd sic, siue dicta adiectio fundo Titiano fuit facta ex fundo qui pertinebat ad testatorem eo tempore quo testamentum fecit: siue ex eo quem postea acquisiuit: sicut & si aliquid per alluuionẽ dicto fundo Titiano adiectum esset: quod quidem alluuionis incrementum ad legatarium sine dubio pertinet. & idem est econtrario, si aliquid ex dicto fundo Titiano detraxit testator: nãon debet ad legatarium pertinere. & est ratio vt dicit litera. [ET SI NAVEM.] Legaui tibi nauem: & postea eam totam destruxi particulariter, fundo nauis integro manente, qui appellatur hic carina, quasi currina, quia currit super aquam: & postea eam totam refeci. nũquid potest legatarius eam habere? Et videtur quòd non: quia non sunt iidem asseres. & tamẽ dicitur quòd sic: quia carina eadem permansit. Viuianus.

k *Non sit.* sed speratur, per hoc quòd dicit, adhuc nec est conditionale tale legatum: vt infra, de condit. & dem.l.conditiones.

l *Constitit.* vt inst.eod.§.ea quoque.&.j.tit.ij.l.etiam.& infra, de condit.& demonstr.l.j.in fine. & infra, de annu.leg.l.legatum.§. vini.& supra, de contrahen.empt.l.nec emptio.& de verb.oblig. l.inter stipulantem.§.pro quo.&.l.interdum.

m *Inutile.* vt.&. C. eod.le.vxor patrui. Sed cur non tenet vt rei alienæ cum fuerit sciens: vt infra, titu.ij.l.qui concubinam.§.fin. & de vsufruc.leg.l. Sticho? Respon. quia errabat credens posse legare, aliàs non legaturus. vel dic vt not.d.l. vxor. Item si emit proprietatem, tenet relictũ, vt hic. Sed op. de regula Catoniana: vt infra, de regu. Cato.l.j. Respon. dies legati vsusfruct. cedit ab adita hæreditate: vt.C. de cadu.tol.l.j.§.in nouissimo. & supra, quando dies vsusfruct.le.ce.l.j.§.j. ergo Catoniana regula cessat: quia non habet locum, nisi in legatis quorum dies cedit à morte testatoris: vt & infra, de regu. Cato. l.iij.& in aliis casibus fallit: vt.C. eodem.l.j.&.ij.

n *A legatario.* quasi hæres est in hoc: vt infra, de vsuca.l.ad tempus.§.j. & facit ad hoc & ad sequentia supra, de pign.act.l.si conuenerit.§.si nulla.& supra, de vsufruct.l.si Titio.§.finali.& infra, titu.ij.l.si cui.&.l. sæpe.&.l.si chorus.§.area. & infra, de auro & argento, leg.l. pediculis.§. fina. & supra, eodem.l.si ex toto. cum suis concor.

Erã-

BIU Cujas

a *Et domus.* pariete medio posito in domo, & fundo per regiones: vt supra, commu. prædi. l. si quis duas. §. si quis parte. & infra, eodem. l. plane. §. finali. & de verbo. sig. l. locus. & supra, communi diuid. l. communi diuidundo. §. j. Item not. quòd detractio est adeptionis loco. sic supra, tit. ij. l. prædiis. per totũ. &. l. ité. §. fina.

b *Et specialiter eam.* si enim simpliciter nauem legasset, secus esset: vt infra, eodẽ. l. si domus. in prin. in fundo secus. & est ratio vt not. supra, de iur. do. l. cum post. §. gener. Et dic specialiter, id est, proprio nomine.

c *Adscripsero.* in testamento. Accursius.

d *Carina.* id est, ventre. Io.

e *Manente.* alioquin distinguo quo animo dissoluitur: vt infra, de verb. obli. l. inter stipulatem. §. & nauis. & de solu. qui res. §. areã. & §. quibus mod. vsusfru. amit. l. quid tamen. §. si nauis. Accursius.

Filio hærede.]CAIVS. Titius instituit hæredem filium meum: & mihi patri ab eo filio decem pure legauit. quæritur, nunquid valeat legatũ? Et certe valet, eo quòd non est incontinenti inutile. nã deberemus expectare ad sciẽdum vtrum valeat vel non, tempus quo dictus meus filius hæreditatẽ adibit. si tempore quo adit hæreditatem, in mea potestate est, non valet legatum: quia ipse acquirit mihi hæreditatem: vnde legatum non potest mihi acquirere: quia iam essem hæres & legatarius: quod esse non debet: vt infra, eo. l. legatum. §. ij. si autem tempore aditæ hæreditatis non est in mea potestate, valet legatum: quamuis inspiciã tempus aditæ hæreditatis per filium: non tamen aliquid facit ad rhõbum tempus quo dies legati cedit, id est tempus mortis testatoris. Si ergo ponas dictum filium esse in potestate patris tempore quo adit dictam hæreditatem, nõ valet legatum patri relictum, vt dictum est. quamuis autem non valet legatum, imputatur tamẽ mihi patri dictum legatum in Falcidia. de quo ponas ita exemplum: Filius meus (vt dixi) fuit institutus à Titio, & ab eo mihi patri decem fuerunt relicta, vt dictum est: & quibusdam aliis legata fuerunt relicta à dicto testatore. tempore quo adit filius meus hæreditatem, est in mea potestate: & ita hæreditatem mihi acquirit. vnde legatum meum non valet, vt dictum est, nunc volo soluere ego pater legata aliis legatariis relicta à testatore cuius hæreditatem habeo per filium meum, & eis volo detrahere Falcidiam de legatis, dicens me non posse habere quartam nisi deducam de legatis. Legatarij dicunt, computa tibi in Falcidiam illud legatum quod fuit tibi relictum à filio tuo hærede instituto. nunquid possunt hoc dicere legatarij. Et dicitur quòd sic. Viuianus.

f *A filio.* filium fami. institui: eius patri pure legaui præstandum à filio. valet legatum: nec curo tempore mortis meæ erit sui iuris, vel non: verum refert vtrum tempore quo adiit, est sui iuris, vt & tunc valeat: vel non est sui iuris, & sic iussu meo adiit, & non valet legatum: & sic remanet in hæreditate, & summouet Falcidiam aliorum legatorum. Et sic not. quòd in ver. igitur & si iussu patris &c. incipit loqui quando non valet. & sic iure veteri potest loqui: verum iure nouo potest loqui in aduentitio peculio. & sic est tota plana. & quod in fi. dicit, imputabitur in Falcidiam, id est deducitur Falcidia de hoc vt de aliis.

g *Potest.* vt infra, eo. l. quæsitum. in prin. & insti. eo. §. ex contrario. sed nonne contra, scilicet filio à patre instituto: vt insti. eo. §. an seruo. & quære ibi rationem. Accursius.

h *Cedente.* id est, cum moritur testator: vt. C. de cadu. tollen. §. in nouissimo.

i *Patris sit.* sub. vel non sit: quia vtrobique tenet legatum. illud autem interest sit in patris potestate, nécne, cum eius iussu aditur hæreditas: quia altero casu tenet legatum, scilicet cum non sit in potestate: altero non: vt infra, quando dies leg. cẽ. l. cum legato. in fin. & institu. in. d. §. & ad hunc subauditum casum, scilicet quando non tenet, quia est in potestate: vt infra dicit, infert. igitur &c. vsque in fin.

A Filio f hærede etiam purè patri legari potest: g nec interest an die cedente h legati in patris potestate sit. i Igitur & si iussu k patris adita sit hereditas, imputabitur l ei in Falcidiam.

Illud videtur quis habere quod remanet deducto onere. Bartolus.

XXVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

B NOn amplius m legatorum nomine ad quẽquam pertinere videtur, quàm quod deducto eo quòd explendæ conditionis causa datum esset, superesset.

Species legata perit periculo legatarii. Bartolus.

Si certum corpus n hæres dare damnatus sit, nec fecerit quò minus ibi vbi id esset traderet: si id postea sine dolo & culpa hæredis perierit, deterior fit legatarij o conditio.

Legatario partis bonorum potest hæres soluere æstimationem, vel partes rerum, vel res, prout sibi placebit, & iudici expedire videbitur. Bartolus.

k *Iussu.* per hoc patet quòd non loquitur in castrensi vel quasi: vt infra, de castren. pecu. l. v. & per id quod sequitur, patrem retinere Falcidiam.

l *Imputabitur ei in Falcidiam.* vt eam summoueat, non vt eam inducat: vt infra, ad legem Falc. si à seruo. & l. ex asse. in fin. sed videtur legata seu prælegata in Falcidiam, seu in quartam non imputari: sed lucro hæredis cedere: vt infra, ad. l. Falc. l. id autem. &. l. in quartam. &. l. in ratione. ij. §. pe. quæ sunt contra. Sed illud quãdo valet: hoc quando non valet hoc casu quo hic dicit: vt d. l. ex asse. in fi. Alij dicunt hanc loqui secũdum iura noua in aduentitio peculio: & dicunt imputari in Falcidia, id est, contribui secum in Falcidia, vt eã detrahat filio p de hoc legato vt de cæteris.

NOn amplius.]CAIVS. Legaui Titio decem, si daret hæredi meo quinque. volo postea grauare legatarium in dandis sex Sempronio. certe non possum. non enim debet quis in plus onerari quàm oneretur. oneratus est autẽ Titius in. x. & grauatus in. xj. [SI CERTVM.] Equum meum tibi legaui: & hæres meus non fuit in mora dandi tibi. postea periit equus dolo vel culpa hæredis non interueniente. certe super barbam legatarij perit. & ita fit eius legatarij deterior conditio. [CVM BONORVM PAR.] Legaui tibi quartam partem bonorum meorum, quæ bona mea erant forte in diuersis locis constituta. vnde forte malum esset legatario ire ad quatuor villas vel quinque, & in vnaquaque accipere quartam partem cuiuslibet meæ rei. vnde petit ab hærede æstimationem dicti legati. quæritur, quis habeat electionem? Et dicit hic quòd hæres: licet quidam dicant contrarium. & si velit dare partem rerum, non concedetur ei si res sunt quæ non recipiunt diuisionem per naturam, sicut sunt seruitutes: vel non recipiunt diuisionem sine graui damno, sicut est equus. Sed pone quòd hæres elegit dare legatario partem bonorum, & nõ æstimationem. certe illarum rerum partem potest dare legatario in certis rebus, vel etiam in vna re tantum, sed voluntate legatarij: vt si hæres dicat legatario, ego dabo tibi talem fundũ vel fundos pro parte tibi relicta. & legatarius dicat, libenter. si autem dicat, ego nolo dictos fundos pro dicta mea parte, immò volo tales alios: tunc iudex debet æstimare quos accipiat: & sic continuando consulit etiam legatario ne necesse habeat in omnibus rebus partẽ vindicare: quod quidem esset ei incommodum. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

m *Non amplius.* alicui legata est domus, si. x. det hæredi. deductis. x. residuum domus videtur esse in legato, & non tota domus: & hoc si quæramus de eo onerando: vt. j. titu. j. l. imperator. &. j. eo. l. in ciuitatibus. §. j. & infra, ad. l. Falci. l. sed si non seruus. §. quòd si alienus. sed quoad alios legatarios tota domus intelligitur esse in legato: vt infra, ad legem Falci. l. ad veterani. §. j. quæ est contra. nam illud datum lucrifacit hæres: & si cæteris nõ prodest: vt in eod. titu. l. in quartam. in fi. & facit infra, de verb. sig. l. subsignatum. §. bona. & supra, solu. matri. l. fructus. Accursius.

n *Si certum corpus.* incertum enim perire non potest: vt infra, ad legem Falc. l. in ratione. ij. §. incertæ.

o *Legatarii.* hic autem præsumitur quòd cesset dolus vel culpa: vt infra, titu. j. l. cum ita. §. species. & facit. j. eo. l. cum res. §. item si res. &. l. cum seruus. Sed cõtra infra, eo. l. si seruus. §. qui quinque.

&.§.si seruus. sed in vtroque fuit hæres in culpa. Item not. dam-
a *Concor. tex.in.c. in nostra. extra de iure-iur.& i ca. sicut dignũ. extra de ho.& i ca. causam cũ ibi not. de testi.* num patitur qui perdit lucrum.[a] sic infra, ne quid in loco publ. l.ij.§. merito. Sed arg. contra infra, de dam. infect.l. Proculus. *ADDITIO.* Dic quòd ibi impropriè dicitur damnum: vt infra.l.iij. de dam. infect. Vel dic quòd legatarius patiatur damnum, cum in eum resta via dominiũ trãsit, & sic perdit quod est suum. Vel dic quòd textus non dicit quòd patiatur damnum, sed fit deterior conditio eius, quod est etiã perdẽdo lucrum: quod patet, quia ob hoc minor restituitur: vt.l.iij.§.si quid minori. cũ.l.seq. ff. de minori. secũdum Bart.hic.

a *Legata.* quod fieri potest: vt.ff.eo.l.si quis bonorum.

b *Rerum partes.* non ergo compellitur adire ex Trebel. vt infra, ad Trebel.l. mulier.§. fina.Ioan.

c *Æstimationem.* secus ergo si hic Trebel. locum haberet. nã tũc ipsarum rerũ fieret restitutio, secundum Io. vt instit.de fideicom. hæredi.§.si quis. & infra, ad legem Falci.l. linea. in fin. Sed nonne pro parte vterque sentit onera: vt instit. de fideicom. hæred.§. post quod senatusconsul? Respon. non, immò hæres tantum, & præstat legatario pars eorum quæ supersunt deducto ære alieno. & ita est intelligendum: licet aliter in quadam sui parte innuat, quod est infra, tit.j.l. si quis seruum.§.fin.&.l.seq.Azo. & pro hoc quòd fiat restitutio deducto ære alieno, est supra, de iur. do.l.mulier. Item quo modo datur æstimatio, & aliud pro alio soluitur inuito legatario? Respon.bonorum dicitur in genere, nó rerum singularium: quia tunc secus: vt infra, de verb.signi.l.bonorum. & supra, de vsufru. l.quoties.§.fi.& facit quòd æstimatio possit præstari: infra, de auro & argen.leg.l.j.in fi. &.l. cum certum.&.l. Titia.§.j. & infra, titu.j.l.cum filius.in princ.&.l.mortuo.§.j.&.C. communi diui.l. j.& infra, de vsufruct.lega.l.generali.§.penul.&.l. fundi. & continua.l.sequenti.

d *Potest.* id est, debet si vtrique expediat: vt infra, de alimen. leg.l.solent.

e *Partem.* scilicet legitimam: tertiam vel quartam.& hic est arg. quòd in vna re possit detrahi Falc.sic.j.ad.l.Fal.l. si ex pluribus. &.C.fami.ercisc.l.filium.&.C.quando & qui.quarta pars de.l.ij. circa prin.& supra, fami.ercisc.l.plane. Sed nos cõtra: vt.C.ad legem Falcidiam.l.ij.&.argu.j.de pecu.leg.l.si peculium.§.j.

f *Æstimauerit.* qui considerat quod vtrique expedit.sic infra, de solu.l.j.&.ij.& infra, de cap.l.postliminium.§.transfuge.Accur.

SI creditori.] *CASVS.* Hæc lex tota cum.l. sequenti loquitur quando debitor legat creditori illud quod ei debet. & super hoc ponuntur tres casus. Primus est, quando habeo exceptionem contra creditoré meum, qua me cõtra eum tueri possum: & postea lego illud quod ei debeo, & super qua habeo dictã exceptionem. certe valet legatum: quia ex eo habet legatarius idemq; creditor cõmodum: quia exceptio videtur ei à me remissa. Secundus est, tu debes mihi pone centũ actione redhibitoria, quæ non durat vltra sex menses. & est prætoria, siue honoraria. legasti mihi dicta.c. certe valet legatum: quia datur mihi postea actio ex testamento, quæ est ciuilis & perpetua, loco illius quæ erat temporalis. vnde commodum habeo. Tertius est, actione ex stipulatu debes mihi.c. vsque ad annum pone. illa.c. mihi legas in tuo testamento. certe vtile est legatum per commodum repræsentationis. si autem non sit plus vtilitatis in legato, quàm fuerat in debito: non valet legatum. Viuianus.

Cùm bonorũ parte legata[a] dubium sit vtrum rerum partes,[b] an æstimatio debeatur, Sabinus quidem & Cassius æstimationem, Proculus & Nerua rerum partes esse legatas existimauerunt: sed oportet hæredi succurri, vt ipse eligat, siue rerũ partes, siue æstimationẽ[c] dare maluerit: in his tamen rebus partem dare hæres conceditur, quæ sine dãno diuidi possunt. Sin autem vel naturaliter indiuisæ sint, vel sine dãno diuisio earum fieri non potest, æstimatio ab hærede omnimodo præstanda est.

XXVII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

Potest[d] autem hæres vel[in] paucioribus, vel in vna re relictam partem[e] legatario dare, in quam vel legatarius consenserit, vel iudex æstimauerit:[f] nec necesse habet legatarius in omnibus rebus vindicare portionem.

Si creditori debitor legat debitum: ita demum valet, si creditoris interest. hoc dicit cum.l. seq.

g *Vtile.* vt.j.ti.j.l.Mæuius.§.debitor.& instit.eo.§.si quis.&.j. de libe.lega.l.si debitor.§.j.&.l.si creditor.&.l.seq.&.l.legaui.§.cõtra.&.l. Aurelius.§.eum.& infra, titu.ij.l.si deportati.§.fi.& infra, ea.l.§.fina.&.l.seq.& infra, titu.j.l.debitor. Accursius.

h *Id quod honoraria.* vt de peculio. vel redhibitoria: & est tunc ratio, quia ex testamẽto perpetua: vt argu. supra, proxi. respon. cum suis concor.& hoc dicit: quia ciuilis, scilicet perpetua: pro honoraria, scilicet temporali. Sed tunc est argu. contra supra, si quis cau. l. si eum.§.qui iniuriarũ. Sed dic quòd ibi proponebat testator facere perpetuum ius agẽtis. vel pone in prætoria perpetua: vt de cõsti.pecu. Et quod dicit, quia &c. dic secundum Azo. quòd melior est ratio, quia iure ciuili erat indebitũ quod legatur. cum ergo ius ciuile in testamẽtis & legatis versetur, dicitur tenere legatũ: quia prętorium per ciuile non distinguitur, sed ciuile per prætoriũ sic: quod est posterius: vt supra, de iusti.& iure.l. ius autẽ ciuile.§.j. Itẽ quod dicit, pro honoraria: nõ dicas quòd per testamentũ tollitur prætoria: sed adiicitur ciuilis. sic supra, de exer. l. si eũ.§.pe. sed respexit quòd legatarius omittet prætoriam, & ciuilem intentabit. sic & ex sententia datur actio: licet & alia primo competeret: vt infra, de re iudi.l.miles.§.decem.

XXVIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI creditori meo, tutus aduersus eum exceptione, id quod ei debeo, legẽ: vtile[g] legatum est, quia remissa ei exceptio videtur. sicut Aristo ait: id quod honoraria[h] actione mihi debetur, si legetur mihi, legatum valere: quia ciuilis mihi datur actio pro honoraria.

B Marcellus libro vicesimo octauo putat rem quam ex stipulatu mihi debes,[i] si[mihi] legaueris, vtile esse legatum: vt neque Falcidia hoc minuat.[k]

XXIX. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SIn autẽ neque modo,[l] neque tempore, neque conditione, neq; loco debitum differatur: inutile est legatum.

Scriptura per quam legata pecuniaria quibus dies non est adiecta, prorogantur, nõ pertinet ad corpora, nec ad legata quibus dies est gratia differendæ solutionis, vel multiplicandæ obligationis, vel inducendæ cõditionis adiecta: & porrigitur ad legata præcedentia & sequentia etiam post in codicillis relicta. Bartolus.

C XXX. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

i *Debes.* non pure. alioquin non teneret legatum: vt.j.l. proi. Azo. vel forte tenet propter dominium quod statim habebit, & propter sumptum: vt.j.titu.ij.l.iij.§.si rem quis.

k *Minuat.* immò minuit: vt infra, ad legem Falcid.l.j.§.si quis creditori. contra. Solu. minuit in commodo repræsentationis, vt ibi: non in plus, vt hic. Vel hic extitit dies vel conditio viuo testatore: nihilominus tamen tenet legatum: vt infra, ad legem Falci.l. verbis. cessat tamen Falcid. quòd nullum commodum habet: vt.j.titu.j.l.debitor. in princi. sed in contrario extitit post mortem. Accursius.

l *SIn autem neque modo.* dic, modo, vt.C. de his quæ sub mod. l.fin. Vel dic quòd erat alternatiua: vt infra, de act.& obli.l. obligationum fere.§. modus. & facit.ff.l. proxi. in princip. cum suis concor.

D *Alis scriptura.*] *CASVS.* Titius faciens testamentum, legata multa reliquit,& quædam pure, quædam in diem, quędam sub cõditione,& quædam in pecunia, quædam in specie, & quædam in rebus quæ constabant pondere, numero vel mẽsura. Item legauit Sempronio annua.x. Gaio legauit.x.cũ erit.xx. annorum. & Cornelio legauit vinũ quod habebat in apotheca sua, vel pecuniam quam in arca habebat. postea subiecit verba quæ hic ponuntur: quas pecunias legaui, quibus dies appositus nõ est, eas hęres meus annua bima trima die dato. & post istam clausulam positam quædam alia legata reliquit quibusdam. quæritur, nunquid dicta clausula, quas pecunias &c. referatur ad ea legata quæ sunt in specie, vt scilicet ea præstentur annua bima trima die? Et dicitur quòd non, sed bene pertinet ad ea quæ sunt data in his rebus quæ constant pondere, numero, vel mensura. Item & ad ea legata pertinet, quibus non est appositus dies: sed non pertinet ad illud legatum quod relictum est annuatim: nec ad illud quod relictum est sub conditione: nec ad illud quod relictum fuit Gaio cum habuerit viginti ann. quia omnia ista legata habent diem: & testator noluit prorogare per dictam clausulam, nisi ea quæ non habent diem. Item non pertinet dicta clausula ad illud legatum quod fuit relictum Cornelio, id est ad legatum pecuniæ quæ est in arca,

in arca, vel vini quod est in apotheca: quia speciei videtur legatum: & testator dixit, quas pecunias & cætera. Item pertinet dicta clausula ad ea legata pura, & in pecunia existentia, quæ data sunt in testamento vel codicillis post prolatã à testatore dictam clausulam, quas pecunias & cætera, hoc dicit eum. l. sequenti. Viuia.

TAlis scriptura, *Quas pecunias legaui, quibus dies adpositus non est: eas hæres meus annua bima trima die dato*: ad corpora[a] legata nõ pertinet, [b] sed ad ea quæ pondere, numero, mensura continẽtur: [c] & ad ea tantum legata pertinet, quibus dies nõ est adpositus. Proinde si fortè purè[d] legatum est, ex hac adiectione prorogabitur. [e] Quid si fortè centum mihi legata sint præsentia: [f] vtrùm annua[bima trima]die dabũtur, an verò præsentia? Et ait Seruius & Labeo præsentia * deberi. Quãuis igitur superuacua sit hæc adiectio, quantum ad vim & effectum legati pertinet: [g] tamẽ ad hoc proficiet, vt præsenti die[h] legatũ debeatur. Sed si in annos singulos, aut singulos mẽses sit legatum relictum, cessabit ea scriptura: quia hoc legatum & initium [i] & finẽ habet. Sed & si sub conditione sit legatũ relictum, potest dici cessare annuã adiectionem: quia dies incertus appellatur conditio. [k] Cui congruit, quod Trebatius existimat, si cui legetur quando annorum viginti erit, vulgarem hanc clausulam cessare. Item si legetur pecunia quæ in arca est, vel vinũ quod in apothecis est, dicendum est cessare clausulam: quoniã quotiens species [l] legetur, cessare diximus.

a *Corpora.* & pecunias testator legauit, & pure, & non pure. Accursius.

b *Non pertinet.* contra infra, titu. ij. l. quisquis. Solu. ibi in summas, hic in pecunias. Item ibi futuri temporis: hic præteriti verbum posuit.

c *Continentur.* sic accipitur. ſ. si cer. pet. l. ij. §. item mutuum. aliàs largius, aliàs strictius ponitur: vt ibi not. Sed quare nõ omnia quæ legauerat? Respon. quia facile erat ei dare quæ legauit, nisi restringere voluisset. sic. C. de cadu. tol. l. j. §. sin autem ad deficientis.

d *Pure.* exprimendo pure vel simpliciter.

e *Prorogabitur.* quia huic dies appositus nõ est. Sed econtra infra, de do. præle. l. cum vulgari. sed ibi erat dies appositus saltem à lege. Vel speciale in legato solius repræsentationis: vt ibi.

f *Præsentia.* hoc expresso: præsenti ergo die apposita.

g *Pertinet.* vt vtrumque statim possit exigi siue simpliciter, siue in præsenti sit relictũ. Accursius.

h *Præsenti die.* id est, non pure, considerato hoc extrinseco, scilicet prorogatione. sed videtur pure: vt infra, de verb. oblig. liber homo. §. j. contra. Sed ibi effectum considerauit, & nihil extrinsecus. Item contra infra, titu. j. l. Titio. Solu. ibi. & facit infra, de regu. iur. l. in omnibus. *ADDITIO.* Dic quòd ibi dixit, quas pecunias legaui, hæres meus dato annua bima trima die. nec ibi adiecit, quibus dies adiectus non est. vnde refertur ad omnia, secundum Barto. hic.

i *Initium.* id est, certitudinem temporis in se continet: & ideo non habet locum repetitio. & facit supra, de do. cau. mor. l. senatus. §. fina.

k *Conditio.* & econtra: vt. j. de condi. & demonst. l. dies.

l *Species.* accipitur ergo pecunia vt species quãdoque: vt infra, eodem. l. plane. §. sed hoc. Accursius.

m *Hanc autem scripturam.* quibus dies &c. vt in prin. huius. l.

n *Vniuersa.* etiam quæ sequuntur: dummodo sint in numero, pondere & mensura: vt in princip. l. & facit infra, de verbo. significa. l. Scæuola respon. & infra. l. proxi. & infra, de rebus dubiis. l. fin. Sed contra infra, titu. ij. l. vxori. §. vxori. Solu. secus in donationibus quæ fiunt inter viuos: quia variis temporibus earum dies cedit vt valeant vel non: sed legata omnia simul cedunt. Azo. argu. ad hoc supra, com. prædi. l. fi. in fin. & supra, de do. cau. mor. l. senatus. in fin. Sed hoc non placet, cum ibi loquatur de illis donationibus quæ morte confirmantur omnes. Nec ob. C. de dona. inter virum & vxo. l. donationes. quia verum est trahi retro non quantum ad dominium, sed quantum ad fructus. Hug. Dic ergo quòd ibi erant contra ius futuræ, ad quas lex ff. Infort. suam fictionem non extendit. argu. C. de conditio. inser. l. ij. Hu. Item ibi substantiam confirmauit: hic solam adiicit quantitatem. Item argu. contra hunc ff. supra, quib. ex cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. deinde adiicit. & de posthu. l. j. §. eum qui. *ADDITIO.* Pro solu. huius contrarij vide Barto. hic istam materiam late discutientem.

Verbum, legaui, præteriti temporis, porrigitur ad præterita & futura. Bartolus.

FHanc autẽ scripturam[m] non solùm ad præcedentia sola legata, sed ad vniuersa[n] quę testa mẽto adscripta sũt, extẽdi Gallus Aquili[o], Ofilius, Trebatius, responderũt: idque verum est.

XXXI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SEd etiam ad ea quæ codicillis cõfirmatis postea [o] legata fuerint, hæc clausula pertinet.

Repetita à substituto, intelliguntur repetita pure, nisi aliud exprimatur. Bartolus.

XXXII. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

SI quis à filio pupillo hæredem instituto, cum is in tutelam[p] suam venisset, pecuniam legauerit, & à substituto hæredem legatum repetierit: impubere filio mortuo secũdus hæres legatum nõ debebit. quod ita verum esse tam Sextus quàm Pomponius putãt, si repetitio legatorũ ad eum modum concepta sit. *Quæ à filio meo legaui, quæque eum dare iussi, si mihi hæres esset: id hæres meus iisdem diebus* [q] *dato*. Sed si ita repetita fuerint [legata,] *Quæ à filio meo legaui, hæres meus dato.* purè repetita videbũtur legata, & dũtaxat demõstratione[r] * eorũ facta. Igitur & hoc ipsum legatũ de quo quæritur, præsens debebitur.

Si testator sensit de certo, & dubium est de quo: electio est hæredis. Bartolus.

FSi quis plures[s] Stichos hauerit, legauit. x. vt facerent depingi feralium, vel vt emant vineam ex cuius fructibus soluant collectam. certe valet legatum. Viuianus.

o *Sed etiam ad. Postea.* per verbum, postea determinat vel, confirmati: vel, legata. q. d. facti sint postea, vel ante. Et nõ. hic & superiori. l. in fin. præteritum porrigi ad futurum. [a] & sic est infra, titu. j. l. cum pater. §. fidei. & supra. l. proxi. in fin. & supra, eo. l. si mihi & tibi. §. fi. Accursius.

a *Concor. text. in ca. de causis cũ gl. in verſi. certũ. extra de offic. de leg. ca. ſi eo tempore. de reſcrip. lib. 6. & c. ſtatuti. eo. tit.*

Si quis à filio.] CASVS. Instituit mihi hæredem filium meum impuberem: & ab eo legaui Titio decem, cum dictus impubes fuerit factus pubes. postea ita dixi: Si filius meus mihi hæres non erit: vel si hæres erit, & in pupillari ætate decesserit, substituo ei Cornelium: & à Cornelio substituto, si habuerit hæreditatem meam ex substitutione, lego eadem. x. dicto Titio, postea filius in pupillari ætate decessit, & sic substitutus habuit hæreditatẽ meam. nunquid debet legatũ Titio? Et certe dicitur quòd sic. secus si repetiisset legatũ ab impubere relictum cum fuerit factus pubes. eodem modo à substitutione, scilicet cum impubes fuerit factus pubes. nam non debebit legatũ substitutus. impossibile enim esset præstari legatum per substitutum, cum impubes factus pubes fuerit. nec enim potest amplius fieri pubes ille qui mortuus est. [*SI QVIS.*] Plures seruos habebam qui vocabantur Stichi. legaui Titio Stichum, & non apparet de quo Sticho ego senserim. certe hæres debet eligere quem præstet. [*SI PARTI.*] Quarterio sancti Proculi pone, legaui. x. vt facerent depingi feralium, vel vt emant vineam ex cuius fructibus soluant collectam. certe valet legatum. Viuianus.

* *Flo. de demõſtratio*

p *In tutelam suam.* id est, in pubertatem: vt infra, titu. ij. l. cum filio. & sic sub conditione, & in diem. si autem pure, ab vtroque distingueretur: adiret impubes, vel non: vt infra, eo. l. seruo alieno. §. si pater. & l. si fundus. §. si pater.

q *Iisdem diebus.* id est, sub eadem cõditione, si in suam tutel. &c. ita dato sicut filius tenebatur dare, non aliter: sed filius non tenebatur dare, quia decessit impubes: ergo nec hic. & est hic nugatio quædam. sic supra, quibus modis pignus vel hypo. solu. l. si debitor. §. primo. Azo.

r *Dumtaxat demonstratione.* quasi dicat, non conditio repetita. non enim debet videri conditio repetita, quæ vitiaret legatum. sic infra, de verb. oblig. l. Titia. §. j. in dubio non videtur repetita: vt infra, eod. l. seruo alieno. §. si ab impubere. & l. si cui. §. sed si à filio. & l. licet. & supra, de hæredi. instit. l. sub conditione. & facit infra, titu. j. l. cum pater. §. ab instituto. & supra, eod. l. legata inutiliter.

s *Si quis plures.* puta. x. & nõ. secundum R. quòd hæc lex & aliæ

BIU Cujas

quæ legatariis electionem dant, sic sunt intelligendæ: vt ex pluribus nec hæredi deteriorem, nec legatario meliorē eligere concedant: vt infra, eo.l.legato.R.

a *Hæres elegerit.* scilicet quandocūque, etiam post suam moram: licet secundum R. aliquid sit quando in genere, vel quando non sensit de certo: vt infra, eo.l. legato. & supra, eo.l.qui duos. quæ sunt contra. & reddebat rationem: quia nō sic verbū singulare vt generale transfert electionē. [a] Tu dic ad.l. qui duos. quòd hic sentit testator de aliquo certo. quod ex eo apparet, quia nomen Stichi apposuit: per quod nomē quisque dignoscitur: vnde voluntatē defuncti hæredi magis vt det quem velit, quam legatario interpretari conceditur, supra vero de nullo certo sensit: quia nec nomē proprium adiecit: vnde legatarij est electio: sicut & vbi in genere: vt infra, eo.l.legata. & l.si seruus legatus. §. cū homo & no. supra, fami.erciscun. l. hæredes. §. si incerto. Item contra supra, de testa.tute.l. duo. Sed ibi certo iudicio debet in tutela cauere: vt institu.eod. §. tutor. licet adhuc subest quæstio. Sed dic ibi periculosum esse pupillo, si esset ille de quo nō sensit. hic autem quicquid habeat legatarius, sibi cōmodum est. Itē facit infra, de vi.tri.lega.l.cum certum. Sed argu. cōtra supra, de iure delibe.l.j.in fine. [b] Itē quid si dixit vnū de Stichis? Respō. habet locū. l. qui duos. quia nō sensit de certo.

b *Debebitur.* vt infra, titu.j.l.cum pater. §. fina. & infra, eodem.l. si hæres. §. j. Accursius.

Si pluribus.] CASVS. Titio & Sempronio legaui fundū Cornelianum: & sic fuerunt re & verbis coniuncti. certè quilibet debet habere dimidiā, quacunq; actione quilibet eorum agat pro legato cōtra hæredem. Quid si ita dixi, Titio lego fundum Cornelianum: & Sempronio lego eundem fundum Cornelianum. & ita sunt separati verbis, non tamen re? Certe aut apparet voluisse testatorem adimere primo, & dare secundo: aut non. primo casu secundus habebit totum fundum, secūdo veniet ad legatum quilibet pro dimidia, nisi testator voluisset quēlibet habere solidū: quia tunc vnus debet habere fundum, & alter æstimationem. Sed quis habebit electionē vtrum habeat fundum, vel æstimationem? Et certe ille qui primo fuerit litem contestatus super vno de eis. postquā tamē fuerit litē cōtestatus super vno, puta super æstimatione: non poterit postea petere fundum. dixi ergo. §. quod quando testator vult adimere primo, & dare secundo, secundus debet habere, & primus amittere. Sed quid si cum secundo non erat testaméti factio, id est, nō poterat capere legatum? certe nihilominus habebit primus. Dixi ergo tibi, quando quibusdam coniunctim lego re & verbis, & quando lego aliquibus separatim verbis, & coniunctim re: modo videamus quādo legaui fundū Cornelianum quibusdam, & quosdam eorum posui cōiunctos re & verbis, & quosdam cōiunctos re, & separatos verbis: puta ita dixi, primo & secundo & tertio lego fundum Cornelianum: quarto lego fundum eundem: quinto lego fundum eundem. quo modo admittentur ad petitionem legati? & certe tres cōiuncti re & verbis loco vnius habentur, & habebūt dimidiam fundi: alij duo habebunt aliam dimidiam. & h.d. vsque ad. §. j. l. plane. Viuianus.

c *Agat.* vt &.ï.eo.l.duobus. & facit ad sequentia. j. de duo.re.l. reos. §. j. &. C. si plures vna sententia. l. j. &. ï. de verb.obli. l. eum qui. ij. respon. & insti. eo. §. si eadem. &. C. eo. l. si Fortidianum.

d *Conuolasse.* sic. ï. de his quæ pro non script. l. j. &. ï. tit. ij. l. vxorem. §. fœliciſsimo. Accursius.

e *Portione.* nisi sint quidam coniuncti re & verbis, alij re tantum coniuncti, sed verbis disiuncti: tunc coniuncti vtroque modo pro vno reputantur: vt. ï. l. proxi. ij. respon. & ita ipsi soli habēt vnam medietatem, alij disiuncti viriles habent partes alterius medietatis. Azo.

f *Pretium.* sic infra, titu. ij. l. si res mihi. &. ï. titu. j. l. qui duos. §. fi.

a Concor. tex. in ca. si tibi cum ibi no. extra de testa. & in c. nos quidē. eo. ti. & aliquid in ea. si cautio quā. de fide instru.

b Dic quòd ibi incertitudo erat in verbis prætoris, ideo declaratio est iudicis: hic in verbis testatoris, ideo declaratio est hæredis, secūdū Bar. hic.

bens, Stichum legauerit: si non apparet de quo Sticho sensit: quem [hæres] elegerit, [a] debet præstare.

Valet quod relinquitur parti ciuitatis. Bar.

¶ Si parti ciuitatis aliquid sit relictum, quod ad ornatum vel compendium reipublicæ spectet: sine dubio debebitur. [b]

Si pluribus eadem res legetur coniunctim, cuilibet debetur pars. si disiunctim, partes sibi faciunt per cōcursum: nisi testator voluerit à primo adimere, vel cuiq; insolidū concedere. h.d.cum prin.l.seq. Bar.

XXXIII. PAVLVS libro tertio Regularum.

SI pluribus eadem res legata fuerit: si quidē coniunctim, etiam si alter vindicet, alter ex testaméto agat, [c] nō plus quàm partem habebit is, qui ex testaméto aget. Quòd si separatim: si quidem euidentiſsimè apparuerit ademptione à priore legatario facta, ad secundum legatarium * testatorem conuolasse: [d] solum posteriorē ad legatū peruenire placet. Sin autem † hoc minimè apparere potest, pro virili portione [e] ad legatū omnes venire: scilicet nisi ipse testator ex scriptura manifestiſsimus est, vtrumque eorum solidū accipere voluisse. tūc enim vni pretium, [f] alij ipsa res adsignatur: electione rei vel pretij seruanda ei qui prior de legato siue fideicōmisso litem contestatus [g] est: ita tamen, vt non habeat licentiam altero electo ad alterum transire.

XXXIIII. VLPIANVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

c *Agat.* vt &.ï.eo.l.duobus. & facit ad sequentia. j. de duo.re.l. reos. §. j. &. C. si plures vna sententia. l. j. &. ï. de verb.obli. l. eum qui. ij. respon. & insti. eo. §. si eadem. &. C. eo. l. si Fortidianum.

d *Conuolasse.* sic. ï. de his quæ pro non script. l. j. &. ï. tit. ij. l. vxorem. §. fœliciſsimo. Accursius.

e *Portione.* nisi sint quidam coniuncti re & verbis, alij re tantum coniuncti, sed verbis disiuncti: tunc coniuncti vtroque modo pro vno reputantur: vt. ï. l. proxi. ij. respon. & ita ipsi soli habēt vnam medietatem, alij disiuncti viriles habent partes alterius medietatis. Azo.

f *Pretium.* sic infra, titu. ij. l. si res mihi. &. ï. titu. j. l. qui duos. §. fi. &. ï. de manu. testa. l. Iulianus.

g *Contestatus est.* sic. ŝ. de procu. l. pluribus. quandoque tamen expectatur sententia, vt sit melior conditio: vt. ŝ. de noxa. l. si quis à multis. & de pecu. l. si vero. Et not. quòd hic dicit Ioan. quòd ante litem contestatam nulli debetur: & tunc demum lite contestata incipit deberi. alioquin & duo haberent actionem insolidū, & dominium insolidum: quod est impossibile. sed & dici potest pro parte cuiq; quæsitum: * sed sub conditione insolidum, si prius litem contestetur: quo casu alio contestante alteri nil quæsitum videtur: secūdum Io. & facit. de iniur. l. iniuriarum. & actio. & de verb. obli. l. si Titius. &. C. de ed. tollen. §. vbi autem leg. & supra, de iudi. l. qui prior. & not. in fi. de variatione. similia not. supra, de procur. l. in causæ. in prin.

Lanè.] Casum in hoc princ. vide in fin. casus præced. [*SI EADEM.*] Titius in testamento suo legauit mihi bis equum suum, vel ter, vel quater. certe si extat equus, eum mihi debet dare hæres, aliàs æstimationem: sed equum & æstimationem habere non possum. secus si pluries legauit mihi eādem summam, volens quòd pluries eam mihi daret hæres: quia tunc bene potero habere pluries. & reddit rationem inter speciem & summam. sed quod dixi in specie, habebit locum in quātitate relicta tanquam esset species. ea autem quæ consistunt in pondere, numero vel mensura, non videntur species, sed quantitas: & pluries præstantur si pluries legata fuerint. Sed pone quòd Titius legauit mihi equum suum in suo testamento. postea Sempronius legauit mihi eundem equum. certe si habeo æstimationē ex testamento vnius, bene potero habere rem ex testamento alterius. Sed quid si Titius legauit mihi equum, & ego eum postea emi à Sempronio, & habeo ex causa emptionis? nunquid potero adhuc petere dictum equum ab hærede Titij? certe sic, & consequar ab eo illud quod mihi abest pro equo, id est, pretium quod dedi Sempronio. Item quid si Titius legauit mihi equum suum, & nullum onus mihi imposuit, & Sempronius mihi eundem equum in suo testamento legauit, & rogauit me quòd eum restituerem Gaio: vel rogauit me quòd darem. x. Gaio: vel legauit mihi dictum equum dictus Sempronius sub conditione si darem hæredi suo. x. & postea habui equum legatum ab hærede Sempronij prædicti: & sic teneor eum restituere Gaio, sicut Sempronius me grauauit cum mihi legauit. vel teneor dare. x. Gaio, sicut Sempronius me grauauit: vel teneor dare. x. hæredi Sempronij, sicut ipse me grauauit. postea peto equum ab hærede Titij primi testatoris qui mihi legauit. certe bene possum hoc facere: sed tamen ipse non dabit mihi equum, vel eius æstimationem: quia iam habui equum ex causa lucratiua: sed dabit mihi illud quod præstare teneor ex testamento Sempronij. videtur enim illud mihi abesse occasione rei quā habui ex causa lucratiua, ex quo teneor ad dandum aliis. literam autem ita prosequaris sicut posui in casu. Primo enim legas vsque ad. §. sed si duorum. & illum dimittas, & capias illum, sed si non corpus. & legas vsque ad. §. quòd si rem. & ibi dimittas, & reuertaris ad. §. sed si duorum. & legas vsque ad. §. sed si non corpus. & ibi dimittas & capias. §. quòd si rem. & legas vsque ad. §. si coniunctim. [*SI CONIVNCTIM.*] Titio & Sempronio legaui fundum Cornelianū. certe quilibet debet habere dimidiā si ambo capaces sunt. si autē vnus eorū non est capax, puta quia seruus est testatoris: nihilominus alter habebit alteram dimidiam. vnde pono tibi talem casum: Filium meum impuberē instituī: & in hoc testamento equum meū Titio legaui. postea prædicto meo filio substitutum dedi, si intra pupillarem ætatē decederet: & in casum eundē equum legaui Seio. certe quilibet de dictis legatariis debet habere dimidiam in dicto equo. Sed antequam perueniat hereditas ad substitutum: Seius cui legatum fuit à substituto, non potest habere partem equi. nunquid interim debet habere alius legatarius

BIU Cujas

rius totum equum? Et dicitur quòd non, immo suam partem tantum. & ita non solum in superiori casu, sed etiam in isto, ille qui nō potest capere, facit parte suo collegatario capaci. [*SI DVO. BVS.*] Institui mihi hæredem Titium solum, & eidem Titio & Gaio fundum legaui. certe totum istud legatum pertinebit ad Gaium collegatarium.

quia Titio à seipso legari non potuit. & superhoc quòd nō posset hæredi à seipso legari, ponit aliud exemplum: Ecce institui hæredes Titium & Gaium: scilicet Titiū in vna vncia, & Gaium in vndecim vnciis: & postea eis fundum legaui. certe quia nullus eorum potest accipere legatum pro ea parte qua institutus est, vt dictum est: capiet quilibet eorum legatū pro parte hæreditaria alterius. vnde Titiusqui fuit institutus in vncia, habebit legatum pro.j.partibus: & Gaius qui fuit institutus in.xj.vnciis, habebit legatum pro parte vna. & habeas in secundo responso huius.§. vnciarum hæredem &c. quibus autem dixerim quòd hæredi à seipso legari nō potest, tamē si institui mihi hæredem, & legaui duobus fundum, & vnus de illis legatariis extitit hæres hæredi, & sic deuenit pars sua legati ad eum casum à quo incipere non potest, nihilominus retinebit pro sua parte legatum. [*SITA.*] Legaui hoc modo Titio: Habeas tibi fundum Seianum, aut vsumfructū. est certe in arbitrio Titij vtrum habeat fundum, vel vsumfructum. Sed pone quòd ita legaui Titio: Lego fundū Seianum vt parte eius habeat. certe parte habebit Titius, & nō plus. Viuianus.

a *Non constitit.* vt infra, de adi. leg.l. & si transferam. Accursius.

b *Si coniuncti.* hic continua.ſ.l.proxi.ibi, pro virili &c. & vt ibi dixi, secundum Azo.& Hug.

c *Potestate.* vt id solū ambobus præstetur quod vni soli præstaretur. R.& facit infra, de dote pręle.l.ij.ij.respō.&.C.de impube. & ali.sub.l.fi.& infra, eo.l.huiusmodi.§.si Titio.& supra, de hæred.instit.l.Titius fundi.& supra, de vsufruct.accre.l.si quis.H.

d *In eodem testamento.* id est, eiusdem. nam siue eodem testamento, siue testamento & codicillis, idem est: vt hic, & infra, de lega.ij.l.Mæuius.§.duobus.&.§.eum. & .C. de leg.l.cum quæstio.§.fi. & supra, si quis omis.cau.testa.l.si ab instituto. secus si essent duorum istæ voluntates: vt infra subiicit. Accursius.

e *Duorum.* quorum alter alterius non sit hæres: vt.j.eo.l.huiusmodi.§.si Sempronius. quæ est contra.

f *Bis petere.* hæc vera sunt si prius habuit æstimationē ex altero. sec⁹ ecōtra: vt insti.de le.§.si res aliena.&.j.de act.&.ob.l.omnes. quæ sunt cōtra.& arg.ſ.de vsufr.l.si alij.§.rerum. Iteē hoc si directo: secus si per obliquū. quod dic vt.j.eo.l.si seruus legatus.§.j.

ff. Infort.

PLanè vbi transferre voluit legatū in nouissimū, priori nō debebitur: tametsi nouissimus talis sit, in cuius persona legatum non constitit. [a] At si cōiuncti [b] disiunctiue cōmixti sint, coniuncti vnius personæ potestate [c] funguntur.

Si circa idem corpus multiplicetur à testatore legatum, non debetur nisi semel. secus si à diuersis testatoribus. sed si circa quantitatem vel genus, pluries debetur si de voluntate testatoris processerit. Bar.

℣ Si eadem res sępius legetur in eodem testamento, [d] amplius quàm semel peti nō potest: sufficitque vel rem consequi, vel rei æstimationem. Sed si duorū [e] testamētis mihi eadem res legata sit, bis petere [f] potero: vt ex altero testamento rem consequar, ex altero æstimationē. ℣ Sed si nō corpus sit legatum, sed quantitas eadem in eodem testamento sæpius: Diuus Pius rescripsit tunc sæpius præstandam summam, si euidētissimis probationibus ostendatur [g] testatorem multiplicare legatum voluisse. idemque & in fideicōmisso constituit, eiusque rei ratio euidēs est, quòd eadem res sæpius præstari non potest, eadem summa volente testatore multiplicari potest. Sed hoc ita erit accipiendum, si nō certum corpus nummorum sæpius sit relictum: vtputa cētum quæ in arca habet, sæpius legauit. tunc enim fundo legato esse cōparandum [h] credo. ℣ Sed si pondus auri vel argenti sæpius sit relictum, [i] Papinianus respondit magis summæ legato cōparandum: merito: quoniam non species [k] certa relicta videatur.

Proinde & si quid aliud [l] est quod pondere, numero, mensura continetur sæpius relictū: idem [m] erit dicendum, id est, sæpius deberi, si hoc testator voluerit.

Si res legata efficitur mea: eatenus valet legatū, quatenus mihi abest pro ea. Bar.

℣ Quòd si rem emissem [n] mihi legatam: vsque ad pretiū quod mihi abest, competet mihi ex testamēto actio. Et multo magis hoc dicēdum est si duobus testamentis mihi eadem res legata sit, sed alter me restituere [o] rogauerit vel ipsam rē, vel aliud pro ea: aut si sub conditione legasset dandi quid pro ea. nam hactenus mihi abesse res videtur, quatenus sum præstaturus. [p]

Coniunctus in cuius persona quoquomodo legatum consistit, vel speratur consistere, facit partem coniuncto. Bartolus.

℣ Si cōiunctim res legetur, cōstat partes ab initio fieri. [q] Nec solùm hi † partem faciunt, [r] in quorum persona cōstitit legatum: verùm hi quoque in quorum persona non cōstitit legatū: vtputa si Titio & seruo proprio [s] sine libertate [legetur.] Sed si in pupillari testamento alij eādē legauerit [rem] quam mihi in suo testamēto legauit: Iulianus scribit concursu [t] partes nos habere. Interim igitur partem [u] habebit is cui in suo testamento legauit.

Hæres idemq; legatarius ab initio non facit partē collegatario. secus si legatarius per personam mediam hæres fuerit. Bar.

℣ Si duob⁹ [res] sit legata, quorum alter hæres institutus sit, à semetipso ei legatū inutiliter [x] videtur: ideoque quòd ei à se legatum est, ad collegatarium

g *Ostēdatur.* legatarius ergo probat, sed certe immō hæres: vt supra, de probat.l.quinquaginta. quæ est contra. Sol. hęc secundum illam, vt dicatur hic legatarius probare eoipso quòd non probatur contra: secundum Io. Tu dic secūdum R.& Azo. quòd ibi in diuersis scripturis: hic in vna.& secūdū hoc intellige.j.de adimē. lega.l.cū certum.& facit.ſ.de iure dot.l.cum pater. Iteē no. hic cuidā permitti variare. [a] & sic ponunt similia.j.de coll. bo.l. nōnunquā. sed hic magis addidit quàm variauerit. Item facit.j.tit.ij.l.nutu.§.j. h *Cōparandum.* Nota etiā quantitatem accipi quandoq; vt speciē: vt hic, &.j.eo.l. sed si certos.&.ſ.eo.l.talis.§. iteē si legetur. & infra, eo.l. si seru⁹ legatus.§. qui quinque.

i *Relictum.* puta marcha argenti. Accur.

k *Non species.* immo quātitas: qa cōsistit in pōdere: vt isti.qui.mo. re contra.ob.in prin.

l *Aliud.* vt decem pō do auri vel olei.

m *Idē.* quod supra, ea. l.§.sed si non corpus.

n *Quòd si rē emissem.* ab alio, non ab hærede. alioquin actione ex empto repeteret pretium: vt.j. eo.l.huiusmodi.§.qui seruū.&.ſ. de act.emp.l.cui res.& facit.j.ad le.Fal.l.iiij.

o *Restituere.* quo casu id non videtur mihi relictū, quod mihi nō remanet: vt infra, tit.j. l.cum ei qui. & infra, eo.l. non quocunque. Accursius.

p *Præstaturus.* vt &.ſ. eo.l. non amplius. in prin.& infra, de cōdit. & demon.l. sed si hoc. §.j. Sed contra, infra, ad leg.Fal.l.ad veterani.§. si cui. Iteē facit.ſ. de neg. gest. l. si quis mandato.

q *Ab initio fieri.* idem si disiunctiue: vt instit. de leg.§. si eadem. *ADDITIO.* Dic hoc verū ex postfacto per concursum, nō ex natura verborū legati:

† *Qui coniuncti faciant vel non faciant partes iure Digestorum pulchre explicat Vldaricus Zasius in intellectibus suis singularibus. qui & .§. hunc intelligit de his qui re & verbis coniuncti sunt.*

vt.C.de cadu.tol.§.si vero non omnes. secundum Bal.hic.

r *Partem faciunt.* id est, vt partem non totum legatum habeant: vt infra, de reb.dub.l.vtrum.

ſ *Proprio.* testatoris, nō Titij: vt infra, titu.j.ſi mihi pure. Et nota quod licet hoc legatum actione deficiat: vt.C. de leg.l. seruus. &.j.titu.j.l.statuliberū. in prin.& de adimen.leg.l.& si transferā. non tamen impij hæredes debēt esse &c.vt.C.de necess.ser.l.quidam.§.illud. vnde secundum R. non est omnino inutile. Iteē contra.j.eo.§.si duobus.& plene dic vt.j.e.l.huiusmodi.§.si Titio.

t *Concursu.* quia videtur repetitum à substituto: vt.j.eo.l.licet.

u *Partem.* scilicet suam pleno iure, secundum Io.& sic facit pro Io.in.q.proposita.ſ.si pars hære.pe.l.ij. Sed Azo & H. dicunt aliam quam forte alius est habiturus. & sic non facit pro Io. nam de sua non est dubium.& pro hoc.ſ.quibus mod. vsusfru.amit.l. si sub conditione.& facit.j.tit.j.l.si Titio.

x *Inutiliter.* vt &.j.eo.l.legato generaliter.§.j.& infra, ti.j.l. Titia.§.j.&.l.fi.§.Seio. Sed contra.ſ.de vsufru.accre.l.si quis Titio.

a Per hanc glo. limitabis & restringes iuncto text. isto. l. fi. C. de codi. & l. Papi. §. sed nec impuberi. ſ. de inoffic. testa. cui cō cor. text. in c. cū cessante. extra de appel. de quo vide text. in. l. quod iussit. ſ. de re iud.

BIU Cujas

Solu.ibi.Item à cohærede potest ei legari:quod dic ponendo casum.ï.eo.l.legato.§.j.Item à legatario potest ei legari hæredi: vt infra statim subiicit secundum vnam lecturam.& facit.ŝ.eo.l.qui filiabus.§.fi.&.l.seq.

a *Pertinebit.*ŝ.§.si coniuncti. contra. sed dic vt.ï.eo.l.huiusmodi.§.si Titio. Item cõtinua hic.ï.§.plane.

b *Inde dicitur*. quia inutiliter legatur hęredi à semetipso: ergo quod nõ à semetipso, debet valere.

c *Hæredes.*alicuius.& dic casum secundũ Io. quòd duo sunt instituti.alter ex.xj.vnciis:alter ex vna. & à quodã legatario cui legata fuerunt.c. legatus est fundus hæredibus. Certe habebunt fundum pro hæreditariis portionibus: scilicet vnus pro vndecim partib⁹: alius pro vna:quia & ꝑ eisdem partibus sensẽrãt onus de.c. & secũdum hoc habeas in litera xj. vnciarũ hæredem. Vel si habeas, vnciariũ hæredẽ secundum Py. literam: dic casum vt prius quòd duo sunt instituti:alter ex.xj.vnciis:alter ex vna.& adiecit testator, vobis lego fundum. nã tale est ac si dixisset, à te instituto in.xj. vnciis lego cohæredi fundũ. & ab alio instituto in vna legaui alij fundum. quibus casib⁹ videor grauare institutũ in.xj. vt det.xj. partes fundi alij: & aliũ vt det huic vnam.secus si vnũ tantũ oneraſſet alteri restituere: quia tunc ille suo cohæredi tenetur insolidum. sed hæc litera nõ placet R.& secundum neutram positionem legatur hæredi à seipso.& sic non obstat.ŝ. proxi.§. si duobus. Irem cõtra.ï.eo.l. seruus.§.si ex pluribus.Sol.vt ibi.Item facit.ï.de statulib.l.ita.§.j. contra. *ADDITIO.* Dic quòd ibi propria nomina fuerunt expressa:hic non,secundum Bar.hic.

d *Legatariis.*ſ.extraneis.nã adiungitur ad principiũ.§.si duobus.

e *Arbitrio.*sic infra,tit.j.l.Lucio.&.ï. de vsufruc.leg.l. si fundus Titio.Sed contra.ŝ.de iur.do.l.plerunque.in fin. Solu. in vltima

a *Per hãc* voluntate speciale.[a] Item contra.ï.titu.j.l.si ita relictum.§. fina.

glo. cũ suo Sol.ibi est,dato:hic,habeto.Vel sol.ibi.

tex.limita-

f *Pro parte.*quæ intelligitur dimidia : vt infra,de verbo. signi.l.

bis & restrĩ nomen filiarum.§.portionis.

ges tex.ŝ.l.

g *Rectè appellatur.*sic.ŝ.communi diuid.l. communi diuidundo.

si quis arbi §.j.&.ï.de verb.signi.l.locus.&.l.appellatione. &.ŝ.eo.l.quod in

*tratu.*ï.de rerum.§.fi. & de fun.do.l.dotale prædium.§.j. sic & in domibus

verb. oblig. pariete interposito:vt supra,communia præ.l. si quis duas.§.pla-

de qua ma ne.Sed contra hunc.§.infra,titu.j.l.Gaius.§.fi.Sol.ibi. Item facit

teria recur- infra,titu.j.l.si quis seruum.§.j.

res ad.l. fi. *Si alienum.*]*CASVS.* Legaui tibi seruum alienum.postea do-

§. *sed & si* minus serui prædicti eum manumisit antequã hæres meus es-

quis. C. cõ. set in mora dandi tibi dictum seruum vel æstimationẽ. Certe ad

de lega. nihil tenebitur hæres meus.Viuianus.

h *Hæres.*sec⁹ si suũ,vel testatoris:vt.ï.qui & à qui.l.hęres seruũ.

i *Nihil.*nisi culpa vel mora possit ei obiici:vt.ï.de verbo oblig. l.si seruum.§.ij.&.l.is qui.& instit.e.§.si res legata.cum.§.seq.

pertinebit.[a]

Si à legatario legatur hæredibus, hæredes admittuntur pro hæreditariis portionibus.h.d.Vel sic:Si hæredes grauantur inuicem præstare corpus hæreditarium:quilibet capiet pro hæreditaria portione alterius. Bartolus.

¶Inde dicitur,[b] si duo sint hæredes,[c] vnus ex vncia, alter ex vndecim vnciis, & eis fundus legatus sit:vnciarium hęredem vndecim partes in fundo habiturum, cohæredem vnciam. Planè si alter ex legatariis[d] hęres extiterit hæredi à quo legatum erat relictum, nõ ideo minus partẽ collegatario faciet. retinet enim pro parte legatũ.

In alternatiua si verba executiua referũtur ad legatarium,eius erit electio. Bar.

¶Si ita Titio legetur, *Fundum Seianum vel vsumfructum eius sibi habeto.* duo esse legata : & [in] arbitrio[e] eius esse, an velit vsumfructum vindicare.

Pars fundi dicitur fundus, si de mente testatoris appareat.Bartolus.

¶Sed & si quis ita leget, *Titio fundum do lego, vt eum pro parte*[f] *habeat.* mihi videtur posse dici partẽ habiturum. videri enim fundi appellatione non totum fundum, sed partẽ appellasse. Nam & pars [fundi,] fundus rectè appellatur.[g]

Interitu speciei sine culpa hæres liberatur.Bartolus.

XXXV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI alienum hominẽ hæres[h] dare damnatus sit, & hic à domino manumissus sit: nihil[i] ex hoc legato debetur.

Si duobus diuersæ species seruorũ legantur: serui qui participãt de vtraque, debẽtur : siue fuerint excepti obscure, siue non excepti. Secus si clare fuerint excepti.Bar.

XXXVI. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

TITIÆ[k] *textores meos omnes præterquam quos hoc testamento alij legaui, lego. Plotiæ vernas*† *meos omnes, præterquam quos alij legaui, lego.* Cum essent quidam & vernæ iidẽ & textores, Labeo ait, quoniam nec quos Titiæ textores non legauerit, aliter apparere possit, quàm si cognitũ fuerit quos eorũ Plotiæ legauerit : nec quos Plotiæ [vernas non] legauerit, [intelligi] possit:[l] neutrius legato exceptos esse eos de quibus quæritur, & ideo cõmunes ambobus esse. Hoc enim iuris est, & si neutrius legati nomine quidquam esset exceptũ. [m] Quòd si hoc modo esset legatum, *Textores omnes præter vernas.* & rursus, *Vernas omnes præter textores.* qui & vernæ & textores essent,neutri fuisse legatos.

Inter &, & cum, non est differentia, quando ponuntur inter personas. Bar.

¶Nihil distat[n] vtrùm ita legetur, *Titio & Mæuio*: an ita, *Titio cum Mæuio.* vtrubique enim cõiunctim legatum videtur.

Si quantitas debetur respectu speciei, perempta specie debitor liberatur.

¶Si alteri Stichum hęres dederit,quem duobus dare damnatus fuerat: & antequã interpellaretur ab altero,Stichus mor-

Titiæ textores.]*CASVS.* Quidam habebat multos seruos textores qui non erant vernæ, id est, non erant nati ex ancillis textoris. & habebat vernas qui nõ erant textores,& multos alios qui erãt vernę simul & textores. & dixit taliter in testamẽto suo: Titiæ lego omnes textores meos, præter illos textores quos in hoc testamento legaui alij. Plotiæ autem lego vernas meos omnes,præter illos vernas quos legaui alij in hoc testamento. quæritur, quid erit de illis qui erãt vernæ simul & textores? Et dicitur quòd Titia & Plotia habebunt eos. & reddit rationem quare, quoniã nec quos &c.est aliara tio,hoc enim iuris &c. secus autem esset si ita dixisset:Textores omnes præter vernas lego. Titię:& vernas omnes præter toxtores lego Plotiæ. nã illo casu illi qui sunt vernę simul & textores, non videtur legati alicui earũ. [*NIHIL.*] Dixi.ŝ.e. plane secundo respõ. quòd illi qui sunt cõiuncti re & verbis, loco vnius habẽtur. nũc dicit quòd cõiunctionem facit dictio, cum. [*SI ALTERI.*]Legaui Stichum duobus insolidum. vnde tenetur hęres vni legatario ad dandũ Stichum, alteri æstimationẽ: vt.ŝ. eo.l.si plurib⁹.in vers. scilicet nisi ipse &c. fuit hæres interpellatus ab vno de legatariis vt soluat ei Stichũ, & postea apud legatariũ decesit Stich⁹ ãte quã interpellaretur hæres ab alio legatario ꝑ æstimatione. certe nõ tenetur ámodo hæres: quia non est factũ per eum vt Stichus moriatur.Viuianus.

k *Titiæ.*cũ quis testator haberet plures seruos textores:quosdã emptitios,quosdã natos de ãcillis, q dicũtur vernæ,dixit sic in testamẽto: Omnes seruos textores lego Titiæ, præter illos quos alij legaui hoc testamẽto.& omnes vernas lego Plotię,præter illos quos alij legaui hoc testamẽto.certe cũ omnes sint textores , nihil videtur primo legatũ quod in exceptione nõ videatur secũdo datũ:vnde perinde est ac si diceret: Titiæ & Plotiæ omnes seruos meos textores lego. secus quãdo primo omnes legat,& excipiendo nulli legat: quia nulli aliquid debetur. Nota ergo ꝙ exceptio debet discerni ab eo à quo excipit,vt valeat.

l *Intelligi possit.* subaudi , aliter quàm si apparuerit quot vernarum Titię legauit si non habes in textu hoc quod subiicit,aliter quàm si cognitum &c.

m *Exceptum.*sed sic simpliciter dictum, Titiæ textores, Plotiæ vernas lego.sed quidam illud habent in text.sed tunc est cõtra.ï. de leg.iij.l.seruis vrbanis.§.fi.Sol.ibi.Item contra.ï.de pec.legi. seruo manumisso.Sol.ibi.Itẽ cõtra.ï. de leg.iij.l.legatis seruis.§. si vnus.sed disimilis casus est. Ité dic vernam natũ esse ex ancillis nostris:vt insti. de leg.§.huic proxima. Ité adhuc cõtra,infra, de leg.iij.vxorem.§.codicillis.Sol.ibi ideo,ne diuidatur agnatio.

n *Nihil distat.*sic supra,commo.l.si vt certo.§.si me. &.ï.eo.l.si quis inquilinus.§.si ita.&.ï.de reb.dub.l.si is.§.j.&.ŝ.de vsufruct. accre.l.si quis Titio.Sed argu.contra.ï.de fun.instru.l.si cui.&.ŝ. depo.l.j.§.quæ depositis.Sol.vt ibi.

BIU Cujas

a *Non tenetur.* sic infra, eo.l.filiusfa.§.fi.& infra, de acti.& oblig. lis qui.& supra, eo.l.si hæres.& dic vtriq; insolidum legatum: vt supra, eo.l.si ex pluribus.§.penul.

Legato.] *CASVS.* Legaui tibi hominem in genere.certe tu legatarius qui habes electionem, non potes capere meliorem seruum de hæreditate mea, puta actoré, id est, castaldũ.nec hæres poterit dare deteriorem. vnde accipias mediocrem.secus si non legatui in genere: sed cum habeaé plures fundos Titianos, legaui tibi fundum Titianum: nec apparet de quo. nam tunc tu hæres habes electionem: sed si appareat, ille dabitur. & quod dixi in fundo, idem est in lâce legata. Viuianus.

b *Pessimus.* idé in cæteris rebus puta animalibus quæ sunt talis generis in quo reperiuntur nonnulla quæ non habere magis expediat quàm habere, scilicet vt detur mediocris. in cæteris nempe secundum regulam, vt multis exemplis ostéditur, id quod minimum est præstatur: vt.ſ.eo.tit.l. si ita.in fi.&.j.e.l.apud. §.scio.&.l.si domus.& j.tit.j.l.si ita relictũ.§. fi.&.j.tit.ij.l.qui concubinam.§.ij.&.l.nummis.secundum R. Itẽ ad hoc quòd mediocris eligatur, est. C. de dona.l.si quis arg.§.ij. &.C.com.de le.l.fi.§.j.&.j.e.l.si hęres generaliter. Sed quis habet electionẽ rei relictæ in genere, quando nó minima est dãda? Respon. aut est genus generalissimũ: vt lego ré vel substantiã.& nó valet. Aut subalternũ, vt animal: & tunc idẽ: quia dãdo muscã liberaretur. vnde est deriſoriũ his duobus casibus, vt de fundo iam dicã. Aut in genere inferiori: & tũc aut res eius generis habet certos fines à natura designatos: vt bos, equus, homo. aut habet fines sola destinatione hominis, vt fundus: vt.ſ.e.l.quod in rerũ.§.fi. aut facto hominis, vt dom⁹.nã per factũ hominis de vna fiũt duę, vel de duabus vna reiecto vel appoſito pariete: vt.ſ.cómunia prę.d.l. si quis duas.§.j.in prin. Circa electionẽ triplex est opinio. nã R. dat hæredi electionẽ ab initio: sed si differat, transit electio in legatarium: vt & aliàs.ſ.de ſerui.l.si cui.&.j.de ſolu.l.j.& ita ſoluit nodum multarũ legum, quarum aliæ dantur hæredi, aliæ legatario. sed H. econtra ſemper legatario. Tu ſecundũ Ioan. diſtingue: aut teſtator relinquit ſeruos vel boues in ſuo patrimonio, & tũc elegit legatarius: vt hic, & inſtitu. de lega.§.ſi generaliter.&.j.eo. l.ſi ſeruus legatus.§.cum homo.& infra, de opt. leg.l.ij.&.ſ. fami. erciſcun.l.hæredes.§.ſi incerto. Aut non, & tunc hæres eligit: vt infra, de tri.le.l.iij.in princi.&.l.iiij.vbi autem teſtator de certis ſeruis reliquit incertum: aut ſenſit de certo, & hoc apparet per aliqua indicia: & tunc hæres eligit: vt ſupra, eo.l.ſi quis à filio.§. ſi quis.& argu. infra, proxi.§.& arg. infra, eo.l.ſi domus.j. reſpon. aut non ſenſit de certo: & tunc legatarij est electio: vt ſupra, eo.l. qui duos. In ſecundo dic ſcilicet in fundo quòd non valet: vt ſupra, de iure do.l.cum poſt.§.gener.& est ratio, quia dando palmã terræ hęres liberatur, cum ſola deſtinatione conſtituatur fundus: vt.d.l.quod in rerum.§.fina. In tertio, ſcilicet domo, dic vt infra, eo.l.ſi domus.in princip.

c *Accipiatur.* per legatarium. est ergo eius electio: licet R. contra vt ſtatim dices.

d *Teſtator.* quia dixit Titianum: cum tamen plures Titianos haberet fundos: vt infra, eo.l.ſi domus.

e *Quę cogitauit.* vnde ſecundum communem regulã inutile debet fieri legatum: vt de tutore dato cum eſſent duo Titij: legitur ſ.de teſta.tute.l.duo. R. ex benignitate ergo detur electio hæredi potius quàm pereat omnino. Et no. quòd R. inducit hoc pro ſe, vt relicti in genere hæres habeat electionẽ. quod dic vt.ſ.proxi. Sed quid ſi non habeat fundum aliquem, ſed ſenſit de Titiano: cũ vicini ſui plures haberent Titianos? videtur legatarij electio: vt

A in ſeruis dixi.ſ.proxi. vt illum teneatur hæres emere & dare.

f *Quã velit dare.* j.de aur.& ar.le.l.qui lancẽ.cõtra. Sol. ibi teſtator dixit minorẽ: vnde de media intelligit: vt inſt.de ca.demi.§.j.

Legatarius.] *CASVS.* Legaui tibi fundũ. tu vis habere medietatem,& aliã repudiare. certe non potes. ſi autẽ decedas relictis duobus pone hæredibus, vnus bene potest acquirere ſuã partem,& alter repudiare. [*SI LEGATVM.*] Legaſti mihi fundũ tuũ qui fũdo meo debebat ſeruituté. certe ſi accipiam legatũ, extinguitur ſeruitus: quia meus fundus meo fundo ſeruire non potest. Si autem repudiaui legatũ, non extinguitur ſeruitus: quia perinde est ac ſi mihi non fuiſſet legatus, ex quo repudio. & idem est ſi leges mihi ſeruum tuum qui mihi fecit furtum: vt ſi accipiam legatũ, extinguatur actio furti. ſi autem repudiem, non extinguatur. Viuianus.

des: & ideo potest vnus acquirere, alius repudiare, licet diſiunctus non poſsit. Bar.

XXXVIII. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum.

LEgatarius pro parte adquirere, pro parte repudiare legatum non potest: [g] hæredes [h] [autem] eius poſſunt, vt alter eorum partẽ ſuã adquirat, alter repudiet.

Non dicitur legatum ex quo est repudiatum. Bartolus.

B ℣ Si legatum nobis relictũ conſtituerimus nolle ad nos pertinere, pro eo erit quaſi nec legatum [i] quidẽ ſit: & ideò dicimus nec cõfuſas [k] ſeruitutes, ſi fortè prædium mihi legatũ prædio meo debuerit ſeruitutes. Et integra furti actio manebit, ſi ſeruus legat⁹ ſit ei, cui⁹ nomine furti agere poterit legatarius [l].

Seruum existentem in fuga, vel in longinquo, tempore teſtamenti hæres debet ſuis ſumptibus ꝓſequi, & legatario dare. Bar.

XXXIX. VLPIANVS libro viceſimoprimo ad Sabinum.

g *Non poteſt.* vt.j.tit. j.l.iiij. v. &.vj. &.l. ſi cui res.

h *Hæredes poſſunt.* j.de condit.& demon.l.cui fundus. in fi. cõtra. Sol. illud intelligit niſi det totũ hæredi quod debet ei dari. ſed illo dato poterit partem habere vnus hæredum. Item contra. j.de verb. oblig.l.ij.§.j. Sol. ibi ſtipulatio non recipit diuiſionẽ: hic autẽ res

C legata ſic.& facit.ſ.de vſufruct.l.ſi alij.

i *Nec legatum.* vt &.j.eo.l.ſeruum filij.§.j.&.l.ſi tibi homo.§.cũ ſeruus.&.ſ.ad leg. Aquil.l.nam ſic.& arg.ſ.de iureiur.l. nõ erit.§. ſi neq;.&.C.de cura.fur.l.fi.§.pe. Accurſius.

k *Nec confuſas.* quod eſſet ſi idem prædij vtriuſq; dominus eſſe cœpit: vt ſupra, quemadmo.ſer.amit.l.j.

l *Legatarius.* quæ extingueretur ſi dominus eſſet factus: vt.j.de furt.l.à Titio.& facit.j.de manu.l.ij.

Vm ſeruus.] *CASVS.* Legaſti mihi Stichum ſeruum tuum poſt mortum tuam. ille Stichus aufugit cũ culpa hæredis tui. Certe dicitur hic quòd non ſolum operam in eum requirendo, ſed etiam ſumptum hæres præſtare debet. Sed & ſi legaſti mihi fundum ruſticum,& hæres tuus fuit in mora præſtãdi, tenetur ad fructus etiam.& idem est ſi legaſti mihi ſeruos, & hæres tuus fuit in mora. nam tenetur ad operas. & idẽ est ſi legaſti mihi iumẽta, vel boues, vel naulum, vel pecuniam.& non ſolum fructus tenetur hæres præſtare poſt moram: ſed etiam interitum rei legatæ: ſicut euenit in ſtipulatione. Item tenetur ad partus ancillarũ legatarum. Item tenetur præſtare ſi hæreditatem vel legatum acquiſiuit ſeruus legatus. [*SI TITIVS AME.*] Vendidi equum

D Titio:& ipſe Titius eundẽ legauit mihi in ſuo teſtamento antequam traderem ei ex cauſa venditionis,& antequã ſolueret mihi pretium. poſtea ego tradidi ei equum prædictũ ex cauſa vẽditionis, & ipſe ſoluit mihi pretium.& ſic apparet quòd tẽpore legati ego venditor habebam dominium rei legatæ: & ſic non videtur valuiſſe legatum: cum res mea mihi legari non poſsit.& tamen dicit quòd actione ex teſtamento vindicare potero ego vẽditor dictum equũ ab hærede emptoris. ſi autem poſt legatũ relictũ mihi vẽditori ab emptore ego tradidi ei rem, ipſe autẽ nó tradidit adhuc mihi pretium: tunc actione ex vẽdito petã pretium, & actione ex teſtamẽto equum. Sed econtra, ſi ego nó tradiderã ei equũ, ſed ipſe mihi pretium: ſic potero agere ex teſtamento contra hæredem, vt me liberet ab actione ex empto. dictum est ergo quãdo emptor venditoris legat rem quam ab eo emit. Sed quid ſi legat alicui alij tempore quo nó erat adhuc ei tradita? Certe hæres tenetur præſtare legatario actionem ex empto quam habet contra venditorem. [*SI QVIS ALICVI.*] Legaui tibi ius cædendi lapidem in fundo meo in quo erant forte lapidicinæ. Certe nõ tranſmittis ad hæredem tuum niſi ego feciſſem mentionem de hę rede. [*HAERES.*] Tributa debebat fundus meus Titianus

fisco, vel alia de quibus dicitur in litera. eum fundum tibi legaui, & à te legatario nouo possessore exacta sunt prædicta. certe hæres meus tenetur tibi ad id reficiendum. & secundum hoc expone literam. [SCIO EX FACTO.] Titius habens duos fundos Cornelianos, quorum vnus erat maioris pretij quàm alter, legauit mihi fundum Cornelianum: & non apparet de quo: nec apparere potest per probationes legatarij. minor certe intelligitur legatus. [CONSTAT.] Rem Titij legaui Sempronio. certe valet legatum quamuis difficile sit hæredi meo emere eam, puta quia Titius eam non vult vendere, vel nimis magnum pretium petit. Sed quid si legaui rem quæ publicis vsibus seruit, vel quæ in patrimonio imperatoris est? Certe nó valet legatum, adeo vt æstimatio non debeat præstari. Viuianus.

a *In fuga esset.* tempore testamenti. Vel dic secundo post mortem culpa hæredis. Accur.

Seruus fugitiuus legatus cuius suptibus quæri debet.

b *Exigatur.* scilicet per legatarium ab hærede. Distingue ergo quatuor tempora: scilicet tempus testamenti: & tunc suo sumptu hæres recuperat: vt hic. Si autē dubitetur sit in rerū natura, vel non, tūc cauet: vt.j. eo.l. seruo legato.§.fi. Itē post testamentū ante mortē: & tunc hęres persequitur sumptu & periculo legatarij. & est ratio: quia debet dari vbi erat tempore testamēti: vt infra, eo.l.si seruus legatus.j. respon. Si autem post mortem, & aditā hæreditatē: & tūc aut culpa hæredis: & tūc tenetur ad æstimationem, aut non: & tūc cauebit de restituendo si ad eum peruenerit. Sed si alienus sit, vel hæredis, similiter distinguitur sit in culpa fugę, vel non: vt.j. eo.l.cum res.§. itaque si Stichus. & §.seq.j.tit.j.l.si quis seruum. hoc etiam casu cū fuerit in culpa, posset hic loqui. Si autem ante aditam, videtur idē: cum etiā in alieno potest culpa cōmitti post aditam hæreditatem: vt.j. eo.l.cum res.§.sed si alienus. & arg.j. de regu.iur.l.omnis hæreditas.

c *Apud Iulianum.* cotinuatur præcedenti.l.

d *Deducuntur.* ratione fugæ. & dic deducuntur, id est, detrahuntur. quod posset esse verum secundum primam positionem casus superioris legis: sed non bene accederent sequētia: & ideo dicas fugisse post mortem, & culpa hæredis. & deducuntur, id est, inducuntur in petitione, & concordant ad sequentia infra, titu.j.l.is qui. & l.patronus.

e *In vsurarum.* facit.ſ. de admi.tuto.l.tutor qui repertorium.§. ex cæteris. &.j. de vsur.l.iij.§.fina. & l.Herennius.ij.

CVm seruus legatus in fuga esset[a], vel longinquo absens, exigatur[b]: operā præstare hæres debet vt eam rem requirat, & præstet. & ita Iulian[9] scribit. Nam & sumptū an in hanc rem facere hæres debeat, Africanus libro vicesimo epistolarum apud Iulianū[c] quærit: putatq; sumptū præstandū. quod & ego arbitror sequendum.

Hæres post moram tenetur de fructibus perceptis, & qui percipi potuerunt, & de interitu, & omni casu. Bartol.

℣ Fructus autē hi deducuntur[d] in petitionem, non quos hæres percepit, sed quos legatarius percipere potuit: & id in operis seruorū, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauiū dicendū [est.] Quod in fructibus dicit, hoc & in pensionibus vrbanorum ædificiorū intelligendū erit. In vsurarū[e] autē quātitate mos regionis erit sequēdus. Iudex igitur vsurarū modū æstimabit & statuet. Ipsius quoque rei interitū[f] post morā debet: sicut [&] in stipulatione, Si post moram res interierit, ęstimatio eius præstatur. Item partus ancillarum: & si seruus fuerit legatus, & hęreditas[g], vel legatum, vel quid per eum adquisitū sit, hæres præstare debet.

Res mea testatori debita potest mihi legari: & in quo consistat legatum, declarabit euentus. idem in re aliena testatori debita. Bartolus.

℣ Si Titius à me rem emisset, & eandē mihi legasset, antequā ei traderem: mox ei tradidero, & pretiū recepero: videtur quidē is prima facie rem mihi meā legasse, & ideo legatū non consistere[h]: sed ex empto actione liberatus, [i] vtiq; per legatū rem vindicare potero quā tradidi. Sed si nōdum erat solutū mihi pretiū: Iulianus scribit ex vendito quidē me acturū vt pretiū cōsequar:* ex testamēto verò, vt rem quam vēdidi & tradidi, recipiā. Idem subiungit, si pretium quidem mihi erat solutū, rem autem nondū tradideram: ex testamento me agentē, liberationem cōsequi. Idem Iulianus scribit, si fundum testator quē ab alio emerat, mihi legauit: hæredem cogendum mihi actionem ex empto[k] præstare: scilicet si nondū res tradita fuerit vel defuncto vel hæredi.

Si verba legati referūtur ad factum, in dubio concessio intelligitur personalis. Bar.

℣ Si quis alicui legauerit, licere lapidem cedere[l]: quæsitū est, an etiam ad hæredē hoc legatum transeat? Et Marcellus negat ad hæredem [hoc legatum] transmitti: nisi nomen hæredis adiectum legato fuerit.

Onus tributi & vectigalis spectat ad hæredem pro tempore præterito. Bartol.

℣ Hæres cogitur legati prædii soluere vectigal præteritū[m], vel tributum, vel solarium[n], vel cloacarium, vel pro aquæ forma.

In dubio debetur quod minus est. Barto.

℣ Scio ex facto tractatum, cum quidam duos fundos eiusdem nominis habens legasset fundū Cornelianum, & esset alter pretij maioris, alter minoris, & hæres diceret minorem legatum, legatarius maiorem: vulgo ferebatur[o] * vtique minorem[p] eum legasse, si maiorē non potuerit docere legatarius.

Res quæ non est in communi cōmercio, vel est in magna difficultate, non potest legari: secus si est in communi cōmercio, sed non legatarii absque eius delicto: quia tūc æstimatio debetur. hoc dicit cum. l. sequent. Bartolus.

℣ Cōstat etiā res alienas legari posse: vtique si parari possint: etiam si difficilis[q] earū paratio sit. Si verò Salustianos hortos, qui sunt Augusti, vel fundum Albanum, qui principalibus[r] hic valet: quia potius quod ei debetur, videtur mihi legare, quàm quod sit meū: vnde saltem consequor liberationem. & facit ad hoc infra, de lib. leg. l.si ei cui. &.ſ. de vsufruct.l. quoties.§.si colono. &.ſ. loca.l.si in lege.§.fin. & infra, eo.l.si tibi homo.§. valet.

A f *Interitum.* vt & infra, eo.l. cum res. in fine. &. l.si seruus legatus. §. si seruus.

g *Hæreditas.* j. eo.l.si tibi homo.§. cum seruus. in fi.

h *Non consistere.* quia quod meum est, amplius meū fieri nō potest: vt instit. e.§. sed si rem legatam. &. C. eo.l. proprias. sed tamen

i *Liberatus.* per traditionem quam feci.

B k *Ex empto.* quasi videatur legasse ius quod habebat: vt &.ſ. pr.§.

l *Cadere.* hæc posset esse seruitus prædialis, si ad vtilitatem prædii qp haberet legatarius, ei legaretur: vt supra de seruit. rusti. prædi. l. ergo &.l. veluti. & transiret ad hæredem. hic ergo non habebat prædium ad cuius vtilitatē constitueretur illa seruitus, vnde ius est personale: non dico seruitus personalis: vt not. in eod. tit.l. pecoris. sic & alibi. j. de vsufru. leg. l.j. & de ser. leg. l. paten. & in. d. l. pecoris.

m *Præteritum.* immo legatarius possessor: vt j. de pub. & vecti. l. imperatores. &. C. line eō. su vel re. l. fi. quæ sunt cōtra. Sol. dic cogitur legatario: vt. j. de censi. l. cum possessor. §. fi. & facit. j. tit. ij. l. qui concubinam. §. qui hortos. Accur. ADDITIO. Querit hic Barto. quæ est ratio quòd hęres tenetur? Et respon. quia res est obligata: ergo hæres tenet eā luere: vt l. si res. j. e. secundū Ia. co. de Aret. & Bar.

n *Solarium.* aliàs, solarium: quia pro solo. aliàs, salariū. & omnia hæc agnoscit fructuarius pro futuro tempore: vt. j. de vsufru. l. quęro. &.ſ. de vsufru. l. si pendētes.§. si quid. &. l. hactenus.

o *Ferebatur.* i. dicebatur à sapientibus.

p *Minorem.* sed si vellet hæres dare maiorem, vtiq; poterit: vt. j. de verb. oblig. l. qui ex pluribus. nam is minor intelligitur: vt instit. de act.§. præterea. &. j. de condi. & demō. l. sub diuersis. &. l. leui. simam. & sic intellige. j. tit. j. l. si ita relictum.§. fi. & not. minimum videri legatum. quod plene not.ſ. eo.l. legato. Sed arg. cōtra. j. tit. j. l. Gaius. Item contra. j. de aur. & arg. leg. l. qui lancem. Sol. minor ibi media dicitur: vt instit. de ca. de.§. j. Item arg. contra supra, de testa. tute. l. duo.

q *Difficilis.* sed nō multū difficilis: alioquin cōtra: vt in fi. huius l. &. j. de statulib. l. cū hæres.§. nō est. &. j. tit. ij. l. non dubiū.§. fi.

r *Principalibus.* vt ibi solatietur, vel faciat hastiludium.

BIU Cujas

a *Martium.* ad vsum publicum &c.

b *Nec æstimatio.* ś.de cóntrahen.em.l.pacta.§.fi.cótra, vbi dicit posse vendi. Sed dic inter ignorantes, vt venditor teneatur: vt in eo.tit.l.& liberi. Vel solue vt ibi & facit. ś.de offi. pcur. Cæsa.l.j. §.j.& de transac.l.nulli.& facit instit.eo.§.non solum. Accursius.

Ed stres.] CASVS Legaui tibi rem cuius commerciũ non habes: ficque si possidere eam nó potes, puta per vitium personę tuæ, vt quia tibi contracto legaui militiam cursoris, & bene sciebam te esse contractum: tamen habebis æstimationem, quamuis legatum habere non possis. Vivian[9].

c *Non habet.* hoc est, ad legatarium nó pertinet, siue habere nó potest: vt quia est mut[9], & legata est ei militia cãtoris: vel debilis, & militia cursoris: vel seruus, & militia liberi, & hoc sciebat testator: vt j.de lega.iij.l.fideicommissa.§.si quis seruo. Et distingue: aut nulli[9] est commerciũ rei legatæ, vt quia vel sacra, vel religiosa, vel liber homo, vel est cũ graui difficultate: & tunc nec æstimatio debetur, nisi i casu: vt.ś.l.proxi.§.fin. &.j.eo.l. senatus.§.fin. Aut nó est hæredi, sed legatario est: & tũc valet: vt.j.tit.ij.l. mortuo. §.labeo. Aut ecõtra: & tunc aut ppter delictũ suum, vt quia Iudæus vel hæreticus cui legatur mancipium Christianum: & non valet: vt.d.§.Labeo. & de verbo.oblig.multum. Aut propter corporis vitiũ, & testator scit: & tunc debetur æstimatio: alioquin non: vt hic, &.d.l.fideicommissa.§.si quis seruo. & infra, eo.l.filiusfa.§.si quid alicui.

d *Ei cui.* quidam dicunt, id est, ei cuius non sit illa res: cæterum sua res frustra ei legatur. Vel dic ei cui &c. ſ.ex prædicta causa.

Cætera. CASVS. Postquã ergo vidim[9] de reb[9] legatis quarũ non est cõmerciũ in cõmuni, sed legatario soli: videamus de aliis rebus quæ sunt in cõmercio omniũ. Et certe nó solũ corpora legari possunt, sed etiã nomina & seruitutes. marmora autẽ vel columnæ ædibus iũcta vel iũctę legari nó possunt: & nõ cõualescit legatum licet desierunt esse iunctæ. nam & si leges mihi rẽ meam, hęc; non valet legatum, non conualescit licet desierit esse mea. si vero res mea mihi legetur sub cõditione: si inueniatur nó mea tẽpore conditionis, bene valet legatum. nam & emere & stipulari rem meã sub conditione possum. regula ergo Catoniana non impedit legata conditionalia: pura autem sic. & hoc vsq; ad §.Item quæri. [ITEM QVAERI.] Ego habebã domũ Titianam & Seianã: legaui Sempronio Titianã, & marmora Seianæ. certe non valet legatum marmorũ: quia legatarius prædictus non est possessor futurus vtrarumq; ædiũ: immo remanet Seiana penes hæredem testatoris. si autem esset possessor vtrarumq;, bene valeret legatum. [SI DVOBVS.] Titio albo & Titio nigro legaui domum Sempronianam. Item eidem Titio nigro legaui domum Seianum: & ad eius Seianæ domus extructionem legaui marmora ex dicta modo Semproniana. nunquid valet legatũ marmorum? Et certe non, nisi quantum ad æstimationem. Et idẽ dico tibi in isto alio casu. legaui tibi domũ deductis marmoribus. non habebit hæres meus marmora, sed æstimationem. [SED ET SI QVIS AD OPVS.] Legaui reipub. columnas domus meæ ad faciendum palatium nouum. certe bene valet legatum. & idem si promisi. Sed nũquid possum legare dictas columnas reipub. Mutinensium, cum domus illa ex qua lego columnas, sit Bononiæ? Et certe non. ad domum autem meam Mutinæ constitutam bene possum portare columnas de domo mea Bononiẽsi. Item scias quòd senatusconsultum factũ Auiola & Pansa consulibus de quo dictũ est supra, ea.l.§.j. habet locum in omni ciuitate: & non solum ad marmora & columnas extenditur, sed etiam ad multa alia: scilicet vt non possint detrahi de domo per testatorẽ: de quibus videas per te vsque ad.§.sed si parauerit quædam &c. vbi dicit pone: Testator parauerat quædam de vna sua domo causa trãsferendi in aliã. certe bene potest legare dicta parata. Si autem legauit aliquid ædibus non iunctum, & postea ędibus iunxit, extinctum erit legatum. non autẽ extinguitur si hæres iũgat, etiam si ignorauit hæres legata esse per testatorẽ ea quæ ipse hæres ædibus iunxit: quia ista iuncta domini per hæredem cum prius legata à testatore fuissẽt, non erant iuncta ædibus tempore mortis testatoris. Viuianus.

e *Cætera.*[2] de quibus dubitatur an possint legari.

f *Iura.* id est, actiones.

g *Nõ possunt.* vt ea debeantur: sed debebitur æstimatio: vt.j.ca.l.§.si duobus. Accursius.

h *Censuit.* hoc idẽ diuus Vespasianus: vt. C. de ædif.pri.l.ij.& facit. ś.de contrahen.emp.l.senatus.

i *Alienata.* immo videtur valere: vt.j.de reg.Cato.l.j.in fi.Sol. ibi in vita alienauit, hic post mortẽ. sed nõ placet hæc solutio: vt instit.eo.§.si res.& facit. C.eo.l.proprias.

k *Stipulanti.* vt.j.de verbo.oblig.l.si rem.&.l.si duo.&.l.nemo. & de contrahen.emp.l.existimo.

l *Purum.* cuius dies cedit à morte testatoris. non autẽ illa quorum dies cedit ab adita hęreditate: vt &.j.de reg.Cato.l.iij. Quæ autẽ cedant ab adita hęreditate, habes. C.de cad.tol.l.j.§.in nouissimo. hoc autẽ fallit in casu: vt.j.de opt.leg.l.si optio. vbi legatum seruo legato cedit ab adita hæreditate, & tamen vitiatur per regulam si est hæres necessarius.

m *Ad conditionalia.* [b] quorum conditio etiam si incontinenti moreretur testator, suspẽderetur. alioquin quid dicemus si Titio rem suam lego sub hac conditione, si sua non erit cum moriar? Certe per regulam Catonianam vitiatur secundum R.vt.j.titu.j. l.hæredem.& facit.ś.de condit.instit.l.mulier.§.penul.& de condi.& demon.l.Mæuius. ADDITIO. Quærit hic Bar. quæ sit ratio quòd regula Catoniana habet locum in legatis conditionalibus? Respon. secundum eundẽ, quia ex eo quòd testator apponit conditionem, apparet quòd non vult quòd inspiciatur tẽpus testamenti, sed aliud tempus futurum.

n *Ex alteris.* scilicet retentis. & repete, legauerit ei cui &c.

o *Licet.* vt.C.eo.l.ij.& de ædifi.priua.l.si quis post hanc.

p *Futuris.* vtrarumq; ædium. vel.i.ille, de quo cogitauit senat[9] ſ.verus dominus. & est hæc ratio, quia in traditione potest constitui seruitus: vt.ś.de ser.vr.præd.l.binarum.& facit.j.tit.ij.l.fideicommissa.§.si quis illi.&.j.de dam.infect.l.fi.

Vtriusque.

---

a *De hac dictiõe, cætera, quid extẽsiue & quid abbreuiata importet, vide bo.glos.in c.quoniam. contra falsam. in pri. in ver.&c. & ibi Lanfran. de Ouia. in pri. nu.13.*

b *Legatum conditionale, vel in diẽ, vel sub modo, vel an debeat naturaliter vel ciuiliter, & quid dicatur, vide plene p Barto. in l. ista stipulatio. j. de verb. oblig.*

BIU Cujas

a *Vtriusq;*.alterius insolidũ, & alterius pro parte: per quod videbatur valere: vt.ſ.proxi.§.Et not.dici dominũ qui eſt domin⁹ partis. ſic.ſ.e.l.ſerui.§.fin.

b *Non valere*.ſ.in re. & ſic loquitur.ſ.ea.l.§. j.quæ videtur contra.

c *Nõ promercii*.in quę caſum vetatur: vt.ſ.de cõtrahen.empt.l.ſenatus.ſed ſi negotiãdi cauſa ſit prohibitio, cur prohibẽtur legari? Reſpõ. quia & illud quodãmodo ex negotiatiõe quęritur legatario: vt.ſ. ꝓ ſoc. l.nec adiecit. &.l. & ita.& facit.j.de dam. infec.l.fin.

d *Cõſtitutũ*.vt.C.de ædi.pri.l.ſi qs poſt hãc.

e *Hoc ſenatuſcõſultum*. adiũge cũ prędedẽti.§.

f *Vrbem*.i.Romã,per excellentiã: vt inſti.de iur.natu.§.ſed quoties.

g *Ob debitũ publicũ*. i. ob pecuniã quam debebant reipublicæ.

h *Hoc ſenatuſcõſultũ*. de quo dicit.ſ.e.l.§.j.

i *Ædibus*. aliàs,porticus ſine ædibus: & aliàs,porticus in ædibus ſcilicet applicatas.

k *Bibliothecis*.i.armariis:vt.j.ti.ij.l.librorũ. §.ſed & ſi bibliothecã.

l *Cancelli*. i.oſtia quibus murus prætorij ante domum poſiti tecto non coopertus claudi-tur,ſecundum H.

m *Vela*. quæ frigoris cauſa vel venti ponuntur:vt.j.de fun. inſtru. l.quæſitũ.§.idem.Acc.

n *Caſtella*. quid ſit legitur.j.de aqua cot. & æſti. l.j.§.hoc interdictum. & aliàs ponitur hic in maſculino genere caſtelli,alibi in neutro genere caſtella: vt ſ.de act.emp.& vendi. l.fundi.§.caſtella.

o *Automataria*. aliàs,ornatoria: puta tabulas pictas: vt infra, de fun. inſtru. l.quæſitum.§.ſi domus.

p *Cãthari*.qui vulgariter dociæ dicuntur.

q *Sigilla*. ſigilla ſũt quidã anuli de ferro q ponũtur ad murũ.Ac.

r *In aliam domum*. ſic ſupra, de acti. empt.& ven.l.granaria.

ſ *Extinctum*. ſic.j.de aur.& argẽ.le.l.Seia.in fi.Sed ar.cõtra.j.ti.ij.l. fideicõmiſſa,§.ſi rem. ADDITIO. Dic ꝙ hæc res iniũcta dicitur deſiiſſe extare,quia perſe nõ cenſetur:vt.l.qui

[a] *Automataria ea dicũtur quæ ſpõtaneam actionẽ habẽt, vt ſunt horologia, & machinulæ quæ ſponte videntur moueri.de qua voce pulchre Politianus.Miſcella.cap.97.*

[b] *Quid ſit ſigillũ, & an & quãdo ſigillo creo ſigillatum:notat Bal.in.l.2. C.de rebus alie.nõ ali. Barto.in. quæ dotis.in fin.ſ.ſolu. mat.tu vide meli⁹ in c.1.in fi.& ibi Inn.extra de leg. glo.ordi.in c.1.89.diſt. Panor.ſ.c. quod ſuper his.in ver. in glo.3.extra de fide inſtru.*

ergo & legari poſsit ei cui aliã domum legem? Sed negãdum erit: quia cui legatum eſt, non eſt poſſeſſor futurus. ℣Si duobus [Gaius] domum legauerit Sempronianam, & ex ea alteri eorum marmora ad extructionem domus Seianæ,quam ei legauerat: non malè agitabitur, an valeat, quia dominus eſt vtriuſque [a] legatarius. Et quid ſi quis domum deductis marmoribus legauerit,quæ voluit hæredem habere ad extruendam domum quam retinebat in hęreditate? Sed melius dicetur in vtroque detractionem nõ valere[b]. legatum tamen valebit, vt æſtimatio eorum præſtetur.

Poteſt detrahi vel legari ex ædibus ad vtilitatem reipublicæ,in cuius territorio res eſt, non alterius.Barto.

℣Sed ſi quis ad opus reipublicæ faciendum legauit, puto valere legatum. Nam & Papinianus libro vndecimo Reſpõſorum refert Imperatorem noſtrum & diuum Seuerum conſtituiſſe eos qui reipublicæ ad opus promiſerint,poſſe [quid] detrahere ex ædibus ſuis vrbanis atque ruſticis,& id ad opus vti: quia hi quoque non promercij[c] cauſa id haberẽt. Sed videamus vtrùm ei ſoli ciuitati legari poſsit,in cuius territorio eſt: an & de alia ciuitate in aliam transferre poſsit. Et puto nõ eſſe permittendum:quãquam cõſtitutũ[d] ſit, vt de domo quam aliquis habet,ei permittatur in domum alterius ciuitatis transferre.

Hoc ſenatuſconſultum habet locum vbique & pro debito publico non debet domus deſtrui. Bartolus.

℣Hoc ſenatuſconſultum[e] non tantum ad vrbem[f], ſed & ad alias ciuitates pertinet. Sed & diuorũ fratrũ eſt reſcriptum ad libellum Procliani & Epityncha-ni, ob debitũ publicum[g] deſiderantium vt ſibi diſtrahere permitteretur, quod eis ius diſtrahendi denegauerunt.

Prohibitio ſenatus extenditur ad omne ædificium, vt ei iniuncta non detrahantur. ſecus in aliis quæ non ſunt affixa.Barto.

℣Hoc ſenatuſconſultum[h] non tantum ad ædes, ſed & ad balinea,vel aliud quod ædificium, vel porticus ſine ædibus[i], vel tabernas, vel popinas, extenditur. ℣Item hæc prohibentur legari quæ non aliàs præſtari poſſunt, quàm vt ædibus detrahantur vel ſubducantur, id eſt marmora, vel columnæ. Idem & in tegulis, & in tignis, & oſtiis ſenatus cenſuit. ſed & [idem]in bibliothecis[k] parietibus inhærentibus.Sed ſi cãcelli[l],vel vela[m] [ſint,] legari poterunt: non tamen fiſtulæ vel caſtella[n] *. ſed automataria[o], aut ſi qui canthari[p] [ſunt] per quos aquæ ſaliunt, poterũt legari,maximè ſi impoſititij ſint. Quid ergo in ſtatuis dicendũ? Si quidem inhęrent parietibus, non licebit: ſi verò aliàs exiſtant, dubitari poteſt: verùm mens ſenatus plenius accipienda eſt, vt ſi qua ibi fuerint perpetua quaſi portio ædium, detrahi*non poſsint.Proinde dicendũ eſt nec tabulas[ædium] affixas, & parietibus adiũctas, vel ſingula ſigilla[q] adæquata legari poſſe.

Licet res ſit ædibus deſtinata, non prohibetur legari, & legatum extinguitur ſi poſtea per teſtatorem iniungitur: ſecus ſi per hæredem.Barto.

℣Sed ſi parauit quædam teſtator quaſi tranſlaturus in aliam domum[r], & hæc legauit: dubitari poterit,an valeat? Et puto valere. Sed ſi ea quæ legauit,ædibus iunxit: extinctum[ſ] erit legatum. Sed ſi hæres ea iunxit, puto non extingui:

XLII. IDEM libro ſecundo Fideicommiſſorum.

SIue ſciuerit[t], ſiue ignorauerit.

XLIII. IDEM libro viceſimoprimo ad Sabinum.

SEnatus enim ea quæ ſunt ædium, legari non permiſit. hæc autem mortis tempore ædium nõ fuerunt.hæres ergo æſtimationem[u] præſtabit. ſed ſi detraxerit, & præſtiterit, pœnis[x] erit locus: quamuis non vt vendat detraxerit, ſed vt exſoluat.

Parua domuncula ruſtica poteſt deſtrui, & per conſequens legari.Barto.

℣Marcell⁹ etiã ſcribit, ſi maritus dictã in vxoris hortis quos in dotem acceperat fecerit,poſſe eum hæc detrahere quæ vſui eius[y] futura ſunt,ſine mulieris tamen damno: nec ad hoc ei ſenatuſconſultum futurum impedimento. Ergo ſi non eſt ei obfuturum quo minus detrahat, dici oportebit poſſe eum hæc legare quæ detrahere poteſt. ℣Legatum in aliena[z] voluntate poni poteſt,in hæredis non poteſt. ℣Qui ab hoſtibus

vniuerſas.de acquiren. poſſ.ſecundum Bar.

[t] *Siue ſciuerit*. ſic.j. tit.j.l.ſi hæres ſẽ. &.ſ.loc.l.ſed addes.§. ſi inquilinus.Sed ar.cõtra.ſ.de cõdic.ide.l.in ſumma.§.pe. ADDITIO. Tu dic ſecundũ Bar.hic.ꝙ natura cõdi⁹ ctionis indebiti eſt, vt ſ quis teneatur inquantũ factus eſt locupletior: vt.l.nam natura. &.l.ſi non ſorte.§.libertus.ff. de cõdic.ideb.Si vero ignorãs manumiſit,ibi in nullo eſt locupletior: & ſic non tenetur in aliquo.hic verò loquitur in actione ex teſtaméto,quę eſt alteri⁹ naturæ. Præterea ſi iunxit domui ſuæ,ſatis effect⁹ eſt locupletior,ſ ſecundum Bart.hic.

Enatus enim.]CASVS. Titi⁹ legauit ea quæ ſunt iuncta domui.an per hæredẽ detrahẽtur de domo? aut præſtabiť æſtimatio? Et certe æſtimatio præſtabitur.Sed ſi teſtator legauit mihi colũnas nõ iũctas ædibus,& hæres poſt mortem teſtatoris eas iunxit ædib⁹,poſtmodũ detraxit de domo, & mihi legatario præſtitit: punieſ ſecũdum ꝙ leges volũt.Ité pone ꝙ vxor mea dedit mihi in dotẽ quoſdam ortos:& ego feci domũ delectatiõis cauſa,nũquid poſſum detrahere colũnam de illa domo, & legare? Et certe dicitur quod ſic. [DECATVM.]Legotibi domũ ſi volueris.certe bene valet legatũ.ſed hoc modo nõ valet:lego tibi domũ ſi hæres meus voluerit. [QVI AB HOSTIBVS.] Redemi Titium ab hoſtib⁹ meis nũmis.poſſea eũ ſibi ipſi legaui.certe valet legatũ.Viuia.

[u] *Æſtimationem*.hoc quia eſt affixa modo.aliàs ipſam rem,nõ ſtimationem: vt.j.ti.ij.l. nutu §.ſi.quę eſt cõtra.

[x] *Pœnis*. quæ ſunt.ſ. de contrahen. empt.& vend.l.ſenatus. &.j.de dam.infec.l.fina.

[y] *Quæ vſui eius*. i. eius cõmodum.ſecus ſi nihil eſt laturus niſi vt officiat:vt.ſ.de impen. l.pro voluptariis.& ſi. cit.ſ.de dona.inter vi. rum & vxo.l.Marcellus.& quod ibi not.

[z] *Legatum in aliena*. ſcilicet legatarij: vt & infra,

infra,eo.l.si ita.§.illi.&.ff.de conditio.& demõstra.l.si ita expressum. quæ dicitur aliena respectu hæredis. sic.ff.de Sal.interdi.l.j. Valet ergo si dicá,lego tibi si voles.at in extranei voluntate tacita potest,expressa nó potest: vt.ff.eo.l.captatoriæ.&.ff.de cõdit.& demon.l.nonnunquá.&.ss.de hæredi.instituen. l.si quis Sempronium. Sed contra.j.tit. j.l.j.Sed expone vt ibi. Item si hæres velit, nó valet:vt hic,quod intelligi si libera sua voluntate:puta si voles.secus si non libera,vt si iustũ putaueris.quæ valet:vt j.e.l.si sic. Vel nisi volueris, vel cum voluerit:vt.j.tit.ij.l.fideicõmissa.§.sic fideicõmissum.quevidétur cõtra. & sic facit.ff. de rebus dub.l.vtrũ.§.cũ quidã.

redemptus est,legari sibi poterit[a],& proficiet legatũ ad liberationem vinculi pignoris[b], quod in eo habuit qui redemit.

Regula Catoniana non habet locum in legatis in quibus impedimentum cessat ex causa quæ retrotrahitur.Barto.

XLIIII. IDEM libro vicesimosecundo ad Sabinum.

SEruum filij sui castrensis peculij legare pater potest: & si viuo patre mortuus sit filius, & apud patrem peculiũ remanserit, consistit[c] legatum. Cum enim filius iure suo[d] nõ vtitur, retro creditur pater dominium in seruo peculiari habuisse.

Qui rem sibi legatam ignorans legat, siue acceptat, siue repudiat: valet legatum factum à se.Barto.

¶Si quis rem sibi legatã ignorans[e], adhuc legauerit, postea cognouerit, & voluerit ad se pertinere, legatũ valebit: quia vbi legatarius non repudiauit, retro ipsius fuisse videtur[res,] ex quo hæreditas adita est[f]. si verò repudiauerit, retro videtur res repudiata fuisse hęredis.

Si fiat mutatio de materia in formam, vel econuerso: legatum non mutatur, si testator voluntatem non mutauit.Barto.

¶Si pocula quis legauerit, & massa facta est, vel cõtra: item si lana legetur,& vestimentum ex ea fiat: Iulianus libro trigesimosecundo Digestorũ scripsit legatũ in omnibus suprascriptis consistere[g], & deberi quod extat.quam sententiã puto veram, si modo non mutauerit testator voluntatem. Sed & si lancem legauerit, & massam fecerit, mox poculum:debebitur poculum, durante scilicet voluntate.

Quod ædificatur in area legata, debetur legatario.Barto.

¶Si areæ legatæ dom⁹ imposita[h] sit, debebit legatario[i]: nisi testator mutauerit volũtatem.

Vbi est eadem ratio, licitum est arguere de cõtractibus ad vltimas voluntates.Bar.

¶Eum qui chirographum legat[k], debitum legare, non solum tabulas, argumẽto est venditio. Nam cùm chirographa veneunt, nomen venisse videtur[l]. Sed & si nomen legetur: benignè id quod debetur, accipiendũ est, vt actiones aduersus debitorem cedantur[m].

Legatum libertatis inualidum ipsius serui legatum non perimit.Barto.

¶Si idem seruus & legatus, & inde habebam chirographum siue instrumentum. legaui Seio dictum chirographum.certe videor legare debitum.nam & si venderem ei dictum chirographum,videor vendere ipsum debitum. & idem est si legem ei nomen. [*SI IDEM.*]Regulariter si seruus sit legatus, & est data ei libertas,prævalet libertas: vt.ff.titu.j. si idem seruus. quod dicit hic.§.fallere in tribus casibus. & videas eos per te. [*SI STATV LIBERVM.*] Seruo dedi libertatem in testamento meo sub conditione, si nauis ex Asia venerit. vnde ipse factus est statuliber. me mortuo hæres meus eum legauit Titio. certe hæres hæredis mei qui tenetur legatario, melius faciet pro se si det statuliberum legatario, quam si det eius æstimationem.& est ratio in litera, & plana. [*SI DVOS.*] Habebam fundum Titianum & Seianum. legaui primo vsumfructum Titiani, & secũdo solidum Titianũ.nũquid iure seruitutis debebit aditum ad fundum Titianum per fundũ Seianum secundus cui fuit legatus vsusfructus insolidum,cui primo fuit legatus vsusfructus Titianus? Et dicitur quod nõ,sed hęres meus cogitur redimere aditum à secundo, & dare primo, vt possit habere vsumfructũ suum. Viui.

a *Redemptus.* si pignus à creditore redemptum.

b *Pignoris.* tenetur enim in pignore donec reddatur pretiũ redemptionis vel etiã hodie seruiat per quinquennium, licet sit liber: vt hic, & ss.de testa. l.qui testamento. circa prin. & C.de capti. l.ij.& l. fi.& facit.ff.de libe.leg. l.ij.§.j. & de lega.iij.l. iij.§.fina. & j.e.l.si domus.§.fina. Accursius.

Seruum filii.] CASVS. Filium militem habebam, qui habebat peculiũ castrense in quo erant serui.fecit testamentũ, & vnum de illis seruis legaui Titio credens illũ meum esse,cum nõ esset: quo casu dicit lex nõ valere legatũ: vt instit.e.§. non solum.certe nó erit incõtinenti inutile legatũ: sed expectabitur donec ego moriar. & si inuenietur dictus meus filius mortuus ante me nõ facto testamento, sicq; bona sua peruenerint ad me,firmum erit legatũ: quia fingit me habuisse dominiũ serui tẽpore quo testamentum feci.si autẽ superuixit mihi dictus meus filius,vel decessit ante me facto testamento,non erit firmum legatum à cõtrario sensu literæ. [*SI QVIS REM.*] Titius legauit mihi seruũ suum.ego ignorans mihi legatum,legaui eum Seio credens esse meũ, vel etiam sine legato, vel nõ credens, non facio vim. postea cognoui mihi legatũ esse à Titio dictũ seruum, & volui ad me pertinere.certe valebit ammodo legatũ per me relictum Seio de eodẽ seruo:quia ex quo nõ repudio legatum tempore quo cognosco mihi legatũ, videtur seruus meus fuisse ex illo tempore quo hæreditas Titij mihi legantis adita est,& in veritate fuit meus.si autem repudiassem cum cognoui mihi legatum seruum, nõ valebit legatum de eodem seruo per me datum Seio, quia ius fingit fuisse hoc casu hæredis Titij mihi legantis rem legatam ex illo tempore quo adita fuit hæreditas dicti Titij: vt si quid interim acquisitũ sit per seruum,sit hæredis Titij: vt.j.e.l.si tibi homo.§.cum seruus.& est ratio vt credo,quare nó valet hoc casu legatum etiam quantũ ad æstimationẽ dandam legatario cui legaui:quia repudiando legatum mihi relictũ de dicto seruo, videor dictum seruum mihi acquisitum per legatum alienare: & sic nó mirum est si extinguitur legatũ quod debeo alij reacquirere: vt.ss.eo.l.si ex toto.cum similibus. [*SI POCVLA.*] Scyphos argenteos tibi legaui.me mortuo de eis fecit hæres meus massam. vel tibi legaui massam argẽti,& hęres me⁹ fecit inde scyphos.vel legaui tibi lanam,& hęres meus fecit inde vestimenta.nũquid debebuntur legatario ea quæ extant? & certe sic,si ego testator non mutaui voluntatem. Sed pone quod legaui tibi argenteam scutellam, & postea de ea facta est massa : & postea de illa massa factus est scyphus, certe debetur legatario scyphus. [*SI AREAE.*] Legaui tibi areã:postea imposita est ibi domus. certe habebis dominum & aream. [*EVM QVI.*] Titius debebat mihi decem, &

c *Consistit.*si autẽ prę moriatur pater, vel filius testetur, non valet: quia ius quod habet, legare videtur: vt.ff.eo.l.si domus.§.fina. & facit infra,de castren.pecu.l.ij.Accursius.

d *Iure suo.* scilicet testando.quod potest:vt instit.quibus nõ est per.face.testamen.§.j.Accursius.

e *Ignorans.* si vero sciisset, eo ipso videtur agnoscere : vt.C.de iure delibe.l.si auia.

f *Adita est.* hic veritatem intuetur. sic.ff.e.l.si tibi homo.§.cum seruus.&.ss.si cer.pet.l.proinde.aliàs fictionem intuetur:vt.ff.tit.j. l.legatum.&.ff.de fur.l.à Titio.&.ss.de pecu.l.sed si damnum.§.ij. quæ sunt contra.& facit.ff.e.l.si fundus.§.si Titius.&.ss.ad leg.Aquil.l.nam sicut. & supra.e.l.legatarius.§.j.

g *Consistere.* sic infra, titu.ij.l.quæsitum.§.illud.&.l.item.§.pen. Sed contra,infra, eod.titu.l.lana. & infra,de auro & argen. lega. l.Seia. in fin.Solu.ibi testator, hic hæres hoc fecit. Item secus in vsufructu,qui rei mutatione extinguitur: vt supra,quib.mo.vsusfruct. amitt. l.quid tamen.§.si massæ. & de vsufruct. l.qui vsumfructum. circa princi.

h *Imposita.* à testatore.

i *Legatario.* quia eadem est area, licet domus imposita sit : vt.ff. de sol.l.qui res.§.aream.Secus econtra si legauerit domum,& eadem ceciderit viuo testatore,quia desinit esse domus:vt infra,eo. l.si ita legatum.§.si domus. & infra, de verbo.obliga.l.inter.§.sacram.in fin.§.Azo.& concor.huic.ff.titu.j.l.si areæ.& supra,eo.l. si ex toto. in princ.Sed contra.ff.titu.ij.l.si chorus.§.aream. Solu. ibi mutauit voluntatem. Item contra.ss.quib.mo. vsusfruct.amit. l.repeti.§.fina.Solu.ibi in vsufruc.

k *Legat.* debitori:vt differat à sequenti casu. Vel hic chirographum,ibi nomen. & facit.ff.tit.ij.l.qui chirographũ. &.l.nomen. &.C.quæ res pig.ob.pos.l.ij.& de remis.pigno.l.creditricem.

l *Videtur.* argu.C.de hære.vel act.ven.l.postquam.Et no.argu. quod no.institu.de lege Fusi.Ca.tol.

m *Cedantur.* alij, non debitori. at debitor haberet exceptionẽ: vt.ff.vt in pos.leg.l.j.§.si debitori.&.ff.de lib.leg.l.iij.in prin. Itẽ contra.ff.tit.j.l.Gaius.Sed ibi nõ legauit chirographũ specialiter.

Iussus sit.

BIU Cujas

liber esse iussus sit[a], interdum procedere solum legatum poterit: vtputa si in fraudē creditoris[b] data erit libertas, vel si is sit seruus qui in perpetuā seruitutem venierit[c]. idē erit, vel si seruus sit fortè pignori[d] datus.

Legato statulibero expedit hæredem soluere ipsum potius quā æstimationem. Bar.

¶Si statuliberū hæres legauerit, expediet hæredi ipsum statuliberū prēstare magis q̄ æstimationē. etenim ēstimationem veram præstabit[e]: ipsum verò si dederit, existente conditione nullum sentiet damnū. iam enim æstimatio liberi[f] hominis ab eo postea non petitur.

Qui legat vsumfructum in fundo, videtur legare viam, si aliunde nō habet. Bar.

¶Si duos[g] fundos habens testator, alterius mihi vsumfructum, alterum Titio leget: aditum mihi legatarius[h] non debebit[i]: sed hæres cogetur redimere aditum[k], & præstare.

Quod contingit medio tempore, non vitiat legatum. Bart.

XLV. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI à substituto pupilli ancillas tibi legassem[l], easq; tu à pupillo emisses, & antequā[m] scires tibi legatas esse, alienaueris: vtile legatum esse Neratius & Aristo & Ofilius probant.

a *Iussus sit.* directo. & ita secundum istam regulam prævalet legatum libertatis: vt.j.titu.j.l.si idem seruus. &.l.qui testamento. sed hoc fallit his tribus casibus. Accursius.

b *In fraudem creditoris.* quo modo ergo legatum valet si creditores fraudentur? Respon. fuit legatus si legatarius det.x.hæredi. Item quia Falcidia detrahitur de legato, non de libertate: vt.ſ. de inoff. test.l.Papinian⁹.§. quoniā. & sic ꝓpter totum, nō propter partē fraudantur creditores.

c *Venierit.* quod fieri potest: vt.C.si manci. ita fue. alie. l.ea quidē. Sed videtur hoc casu etiam legatū non valere: vt.j.de fun. instru. l.iij.§.fi.Sol.ibi tacite, hic expresse fuit legatus. Item ad idem contra.j.titu.j.l.si quis. Sed ibi non legauit, sed vt ministrum meum elegit. Item facit.j.de fideicom. lib.l.si seruus. & de condi.& demon. l.si quis eum.

d *Pignori.* specialiter. secus si generaliter: vt C.de ser. pign.da.l. ab eo. Nec obst.j.de fideicom. lib.l.generaliter. §.si quis seruo. quia ibi generaliter. vel ibi de æquitate. Item hoc nisi seruus luat se: vt.ſ. de hære.insti.l.pignori.& facit.C.de necess. ser. hæred.insti.l.j.

e *Præstabit.* si legatarius volet recipere. nec enim cogitur, nisi in casu: vt.j.eo.l.si domus. §.qui confitetur.

f *Liberi.* quia non habet æstimationē: vt.ſ. ad.l.Rhodiam. de iac. l.ij.§.cum in eadem.& §.corporum.

g *Si duos.* plenius est infra, de vsufruct.lega.l.damnas.§.j.

h *Legatarius.* id est, Titius.

i *Non debebit.* obligatione personali. sed quia non dando aditum videtur prohibere vtifrui, habet confessoriam vtilem: vt.ſ. si vsusfru. pet.l.j.§.j.& si serui.vin.l.ij.§.recte. secundū R. sed certe ibi debebatur seruitus fundo fructuario: hic non nisi cōstituatur: quia antea esse non poterat: cum ambo fundi erant eiusdem domini: vt.ſ. quemadmo. ser.amit.l.j.

k *Redimere aditum.* quem aut retentione, aut condictione incerti, & sine causa nullo dato redimet ab ipso legatario: vt.ſ. de cōdic. inde.l.sed si metus. & de cōdic. sine cau.l.j.& de acti.emp. l.si tibi.&.j.eo.l.si fundum.§.qui fundum.&.ſ. si ser.vindi.l.testatrix. Item est si fundum alienasset: vt insti.e.§.ij. secundum Ro.& facit.ſ. de ser.vrb.prę.l.si binas.&.l.Olympico.&.l.si binarum.& supra, de relig. l.quis sepulchrum.

SI à substituto.] CASVS. Institui mihi filium meū impuberem hæredem: & ei substitui Titium: & à Titio substituto legaui equum meū Seio. Seius eundem equū emit ab impubere, & postea vendidit Gaio. certe aget cōtra substitutum, & petet equum: & substitutus præstabit ei tantum quantū abest ei Seio ex emptione quam fecit ab impubere. [HAERES.] Legaui tibi hominē in genere. vnde hæres dedi tibi mediocrem seruum de hæreditate mea. tu vis quod ipse caueat tibi de sanitate serui, & quod non sit ligatus seruus furtis vel noxiis. certe de primo non tenetur hęres: sed de secundo sic. debet enim talem seruum legatario dare, qui non possit auferri legatario. sanitas autē serui nihil ad hoc facit: sed furtum à seruo factum vel noxia ab eo commissa bene aufert eum legatario. noxia enim caput sequitur. vnde legatarius tenetur illis qui sunt passi damnum à seruo datum: & ita est bene obligatus seruus pro furtis & noxiis, ac si testator eum obligasset alicui specialiter. sed si legaui Stichū, non debet hæres cauere de sanitate, nec de furtis & noxiis. talem enim dabit qualis est. Et quod distinxi in legato in specie vel in genere dato: idem distinguitur in stipulatione facta in genere vel in specie. Viuianus.

In legato generis hæres de euictione tenetur: secus in legato speciei. idem in stipulatione rem tradi. Barto.

¶Hæres [seruū] generaliter dare damnatus, sanum eum esse promittere nō debet[n]: sed furtis & noxiis solutū esse promittere debebit: quia ita dare debet, vt eum habere liceat[o]. Sanitas autem serui ad proprietatem eius nihil pertinet. Sed ob id quod furtum fecit seruus, aut noxam nocuit: euenit quo minus eū habere domino liceat: sicuti ob id quod obligatus est fundus, accidere possit vt eum habere domino non liceat. Si verò certus homo legatus est, talis dari debet, qualis est.

Ista lex quia breuis est, non summatur. lex vero, Cum res. etiam quia ponit tot casus, non recipit cōgruam summationem, secundum Ia.de Aret. sed diuide eam secundum Dy. Primo ponit in quo loco debeat solui res legata. Secūdo quid iuris sit si res legata non appareat. Tertio qualiter culpa hæredis æstimatur circa rem legatā. secunda ibi, itaque. tertia ibi, culpa. Barto.

XLVI. IDEM libro nono Epistolarum.

QVæ de legato[p] dicta sunt, eadem trāsferre licebit ad eum qui vel Stichum vel hominē dare[q] promiserit.

XLVII. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

CVm res legata[r] est: si quidem propria fuit testatoris vbi res legata prēstari debeat: & quādo & qualiter hęres teneat si eam nō habeat. & si quidē est res testatoris, & statim dari potest, statim debet eā hęres dare: aliàs tenet ad vsuras ex mora. si autē res sit alibi, certe debet prēstari ibi vbi est: nisi testator voluisset alibi prēstari. nā volūtatē eius sequemur, vel illud qđ verisimile est eū voluisse. Sed quid si hæres post testamētū trāstulit eā ad aliū locū dolo? Certe tenetur eā prēstare in illo loco vbi legatari⁹ eā petit, & potest petere. si autē eam trāstulit ad aliū locum sine dolo, prēstabit eā in loco vbi eā trāstulit. Si ergo Stich⁹ pone legat⁹ nō appareat culpa hęredis interueniēte: prēstabit æstimationē. si autē sine culpa: cauebit legatario de restitutiōe serui si in suā potestatē peruenerit: sicut fit in rei vindi. Quid si dict⁹ Stich⁹ erat alienus, non testatoris etiā, & aufugit sine culpa hęredis? cauebit hęres, vt prędixi. & idē dict⁹ seruus esset captus ab hostib⁹ sine culpa hęredis. Itē pone ꝙ legaui tibi Stichū aut Pāphilū disiūctiue. Stichus aufugit, vel ab hostib⁹ capt⁹ est sine culpa hęredis. certe hęres qui habet electionē in alternatiuo legato, prēstabit legatario quodcūque vult ipse hęres, siue Pāphilū prēsentē, siue æstimationē Stichi absentis. Sed pone ꝙ dict⁹ Stich⁹ decessit sine culpa hęredis. certe adhuc habet hæres electionē vtrū det legatario viuū, aut mortui pretiū. Quid si dict⁹ & Pāphilus sint ambo in fuga sine culpa hæredis? Debet cauere hęres quod quicūq; eorū peruenerit in suam potestatē, dabit eū legatario, vel absentis æstimationē. Distinxi ergo. ſ. vtrum culpa vel nō culpa hæredis res pereat, vel nō pereat, modo videamus de qua culpa debet intelligi. & certe debet intelligi de lata & leui: & etiam diligentiā debet prēstare hæres. Sed nūquid casum prēstabit hæres, puta si fundus legatus periit chasmate? Et certe nō: nisi culpa vel mora casum prędat. Viuianus.

l *Legassem.* ſ. ego testator.

m *Et antequā.* maxime. nam siue sciat, siue nesciat, siue alienet, siue non, tenet: quia desinit esse suus ex causa emptionis, & incipit esse ex causa legati: vt.j. eo.titu.l.huiusmodi.§. qui seruum.&.j.ad leg. Fal. l.iiij.Azo.& insti. eo.§.si rem alienā. Ac.

n *Non debet.* mediocrem tamē dare debet: vt.ſ. eo.l.legato.

o *Liceat.* ergo ipsum non esse fugitiuum debet promittere: quia eū habere nō licet: vt.ſ. de act.emp.l.Iulianus.§.j. & facit.j.eod.l.si heres generaliter.&.j.de sol. l.qui decem.§.qui hominem.&.ſ. de euic.l. hæres seruū.&.j.tit.ij. l.qui concubinam.§.si hæres.&.j.l.proxi.

p *Quæ de legato.* subaudi, in genere relicto. & secundum hoc disiūctio testatoris erit quæ sequitur. sic.ſ. de cōd.inde.l.cum is.§.fi. &.j.de verb.oblig.l.ij. Vel dic quod de legato.ſ. in specie: & tunc erit disiunctio legis illa quæ sequitur.

q *Dare.* id est, tradere. alioquin cōtra: vt.j.de verbo.oblig.l. vbi an-ipsitem. in fi. Accursius.

r *Cum res legata est.* in specie.

CVm res.] CASVS. Hæc lex distinguit de

BIU Cujas

ris, & copiam eius habet hęres: moram facere non debet, sed eam prętstare [absq; mora: qua[a] intercedente, vsuras[b] & omnẽ vtilitatem prętstãdam Sabinus ait.] Sed si res alibi sit quã vbi petitur, primum quidem constat ibi esse prętstandam, vbi relicta est[c]: nisi alibi testator voluit. Nã si alibi voluit: ibi prætstanda est vbi testator voluit, vel vbi verisimile[d] est eum voluisse. & ita Iulian⁹ scripsit tam in propriis quam in alienis legatis[e]. Sed si alibi relicta est[f], alibi autem ab hærede translata dolo malo eius: nisi ibi prætstetur vbi petitur[g], hæres condemnabitur doli sui nomine. cæterũ si sine dolo: ibi prætstabitur quò translulit[k]. ℣ Sed si id petatur quod põdere, numero, mensura cõtinetur: si quidẽ certum corpus legatum est, veluti frumẽtum ex illo horreo, vel vinum ex apotheca illa: ibi prætstabitur vbi relictum[i] est: nisi alia mens fuit testantis. Sin vero non fuit certa species, ibi erit prætstandum vbi petitur[k]. Itaque[l] si Stichus sit legatus, & culpa hæredis non pareat: debebit æstimationem eius prætstare. Sed si culpa [eius] nulla interuenerit: cauere hæres debet de restitutione[m] serui, non æstimationem [eius] prætstare. [Idem & in aliis[n] in rem actionibus Iulianus putat.] Sed & si alienus[o] seruus in fuga sit sine culpa hæredis, idem dici potest. nam[p] & in alieno culpa admitti potest. Cauebit[q] autẽ sic, vt si fuerit adprehensus: aut ipse, aut æstimatio [eius] prætstetur. quod & in seruo ab hostibus capto constat. ℣ Sed si Stichus aut Pãphilus legetur[r], & alter ex his vel in fuga sit, vel apud hostes: dicendũ erit prætsentem prætstari, aut absentis æstimationem. Totiens enim electio est hæredi committenda, quotiens moram non est facturus legatario[s]. Qua ratione placuit & si alter decesserit, alterum omnimodo prętstãdum, fortasis, vel mortui pretium[t]. Sed si ambo sint in fuga: non ita cauendum est, vt si in potestatem ambo redierint*, sed si vel alter: & vel ipsum, vel absentis æstimationem prætstandam. Item si res aliena vel hæreditaria sine culpa hæredis perierit, vel non compareat: nihil amplius q̃ cauere[u] eum oportebit. Sed si culpa[x] hæredis res perierit, statim damnandus est.

Quando testamentum videtur factum principaliter causa hæredis, tenetur de culpa leuissima. h. d. secundum glos. Barto.

℣ Culpa autem qualiter sit æstimanda, videamus: an non solùm ea quę dolo proxima[y] sit, verùm etiã quæ leuis est[z]: aut nunquid & diligentia[a] quoque exigenda est ab hærede? Quod verius est[b].

Post moram periculum interitus pertinet ad hæredem. Barto.

℣ Item si fundus chasmate perierit: Labeo ait vtique æstimationem non deberi[c]. quod ita verum est, si non post moram factam id euenerit. Potuit enim eum acceptum legatarius vendere[d].

Legatarius agit contra hæredem ex delicto serui hæredis etiam circa rem legatam. Bartolus.

XLVIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI hæredis seruus rem legatam ignorãte domino subtraxisset, & vẽdidisset: [ait] Atilicinus in factũ[e] dandã actionem furti deficiẽte, quali sui domini rẽ subtraxerit hic seruus, ne huiusmodi scelere damnũ patiatur legatarius: aut ex maleficio quo res subtracta est, in factũ subsidiaria, aut neg. gest. vtilis, vel quia rei vẽditę ad legatarium

Si hæredis.] CASVS. Legaui tibi equum. seruus hæredis mei surripuit equum ignorante dicto hærede, & vendidit Titio. Certe tu legatarius habes actionẽ in factum cõtra hæredẽ, vt dedat tibi seruum prædictũ pro noxa, vel propter pretiũ dicti equi quod habet apud se. [SI VNVS.] Institui duos hęredes, & legaui tibi Stichum: & vnus ex hæredibus eum occidit. Certe alter liberatus est: quia non fuit in culpa vt occideretur seruus. Viuia.

a *Q.* scilicet mora.
b *Vsuras.* si erat pecunia. aliàs contra: nisi in casibus: vt supra, de vsur. l. in fideicommissi. §. si auro. & l. cum quidam. §. fi. &. facit. ſ. e. l. cum seruus. &. l. apud.
c *Relicta est.* id est, vbi factũ est testamentum, secundũ quosdã. tu dic. i. exiſtit: vt not. C. vbi fideicom. pe. l. j.
d *Verisimile.* ex genere cõparationis, vel cõditione personarũ. qđ plene no. vbi soluatur, & vbi petatur. ſ. de iudi. l. quod legatur. & arg. supra, de arbi. l. si cũ dies §. quid ergo.
e *Alienis legatis.* scilicet rebus.
f *Relicta est.* i. exiſtit.
g *Petitur.* de iure, qđ est in tribus locis: Vbi est maior pars hæreditatis. Itẽ vbi hæres habet domicilĩũ. Itẽ vbi res est: vt. ſ. de iudi. l. ſi fideicõmiſſum. in prin. &. ſ. fina. &. l. ſed & ſi ſic. §. ſi ea. & not. in. d. l. quod legatur.
h *Trastulit.* nisi actor velit dari sua impensa vbi petitur: vt. ſ. de rei vin. l. ſi res. & ad exhib. l. ſi hæreditas. §. j. &. ſ. depo. l. ſi. in Aſia. §. j.
i *Vbi relictũ est.* i. exiſtit. Et no. quod quantitas vt species[a] relinquitur. ſic. ſ. e. l. plane. §. ſed hoc ita.
k *Vbi petitur.* ratione fori. quod die vt dixi in l. quòd legatur.
l *Itaq;* infertur ex illo §. ſed ſi alibi. &. §. cę terum non ex proxi.
m *De restitutione.* ſi ipſum apprehẽderit: vt. j. ſequitur. Sed arg. cõtra ſupra, de rei vind. l. ſi à bonę fidei. &. l. ſi vero. &. l. ſi culpa. *ADDITIO.* Dic ſecũdũ Bar. hic, qp iſta iura in contrariũ alleg. cõcordãt: quia hic & ibi tenẽtur de reſtituẽdo cauere, licet nõ de proſequẽdo.
n *Idem & in aliis.* vt ſatis diſtinctio qualis eſt ab illo verſicu. itaque ſi Stichus. vſque huc. Accurſius.
o *Alienus.* quem legauit teſtator.
p *Nam.* & bene dico ſine culpa, nam &c. vt quia ſaltem fuit in mora: vt. j. de verb. oblig. l. ſi ſeruum. §. ſin autem. &. j. tit. j. l. ſi quis ſeruum. Et quod ſubiicit, cauebit. ſ. quando non fuit in culpa. & facit. ſ. eo. l. cum ſeruus. & quod ibi not.
q *Cauebit.* ſcilicet hæres.
r *Legetur.* alternatiue.
ſ *Legatario.* hic autẽ faceret moram: quia diceret hæres ſe velle dare illum qui eſt ab hoſtibus captus. & facit. j. tit. j. l. ſtatuliberũ. §. Stichus. &. ſ. de eo quod cer. lo. l. ij. §. qui Stichum.
t *Pretium.* ſ. cum viuente nõ longe vilior foret qui eſt mortuus: vt. j. de ſo. l. Stichũ aut Pamphilũ. quæ eſt cõtra. Solu. vt ibi. Item contra. ſ. de noxa. l. ſi ad libertatẽ. §. ſi quis. Sol. hic vterque eſt in obligatione: ibi alter tantum. ſ. ſeruus: vt. j. de re iudi. l. miles. §. decem. Item facit. ſ. ad leg. Aquil. l. Stichum. &. j. de fideicõmiſſ. li. l. ſi legatario. §. a duobus. &. j. de vſufruct. leg. l. Titio. Accurſius.

A u *Cauere.* cum non comparet.
x *Sed ſi culpa.* multo magis ſi dolo: vt. ſ. de rei vind. l. qp ſi dolo.
y *Proxima.* id eſt lata.
z *Leuis eſt.* in negligendo.
a *Diligentia.* id eſt, vt faciat quod debet: nõ autẽ dicas de leuiſſima eũ teneri: vt. j. ad Treb. l. mulier. §. ſi hæres. nec enim gratia hæredis legatũ relinquitur: vt arg. ſ. cõmo. l. ſiue certo. §. nunc videndum. & eſt bona ſimilitudo: vt. j. eo. l. ſi ſeruus legatus. §. cũ quid. ſed H. hic dixit teneri de leuiſſima. & facit. ſ. eo. l. nõ amplius. §. j. & j. de verb. oblig. l. ſi ſeruum Stichum. §. j. &. j. titu. j. l. cũ ita. §. ſpecies. &. j. de auro & argen. leg. l. ſi imaginem.
b *Quod verissimè est.* quod dic per exempla infra, eod. l. quid igitur. §. ſi hæres.
c *Nõ deberi.* vt arg. ſ. de iur. do. l. ſi is qui.
d *Vendere.* & ideo omnino debet teneri, etiã ſi interitura erat penes actorẽ: vt. ſ. ſo. ma. l. ſi filio. §. ſi poſt diuortiũ. &. j. de vſu. leg. l. vj. & ſ. e. l. apud. §. ipſius. &. j.
e *In factum.* immo furti noxalẽ, cum res legata tranſierit in legatarium: vt. j. de fur. l. à Titio. &. j. tit. j. l. legatũ ita. Sol. inſpecta vniuerſitate, in qua cõtinetur res legata, hæc ſicut cæteræ eſt hæredis. vnde ſi ab hęredis ſeruo ſurripiatur: actione furti deficiẽte, quaſi ſui domini rẽ ſubtraxerit hic ſeruus, ne huiuſmodi ſcelere damnũ patiatur legatarius: aut ex maleficio quo res ſubtracta eſt, in factũ ſubſidiaria, aut neg. geſt. vtilis, vel quia rei vẽditę ad legatarium

*Flo. redirent,
†Cõcor. cum de re iud. l. ſi homo. & hoc. §. gl. 2. de verb. oblig. l. nemo. in. c. 1. ex. §. j. Sed contra. ſ. de rei vind. l. item ſi verberatum. in fi. vbi diſtinguitur erat peritura aliàs, vel non. Solu. ſecundũ locum. Mar. & hic nõ erat peritura: quia erat venditurus. vel ibi iuſtã causam litigandi habebat: hic non. Item cõtra. ſ. de depoſiti. l. ſi plures. §. fi. Sol. ibi. Item contra. ſ. & ad. l. Rhod. de iact. l. fi. Sol. vt ibi. Item cõtra. ſ. quod me. cau. l. ſi cum ex. §. quid ſi homo. ibi, ſed & ſine culpa. Solu. ibi tenebatur in triplo.
†Mira exempla rerum, quæ chaſmate perierũt, ſi ſam litigandi habebat: gnaq; imminutis hu ius periculi vide apud Plin. lib. 2. cap. 61. & ſeq. na. hiſt.
Inſpicitur quandoque quod euenire poteſt. ſic. ſ. de iuriſdi. om re poteſt. &. j. de auro & arg. le. l. in argento. in prin. & ſ. de arbi. l. ſi cui. Arg. contra. ſ. qui & à qui. l. Iulianus. Item cõtra. ſ. quod met. cau. l. ſi cum ex. §. quid ſi homo. ibi, ſed & ſine culpa. Solu.*

BIU Cujas

tarium pertinentis pretium perceperit seruus: vel condictio subrogatur. at ipsa re per se inspecta nō hæredis sed legatarij fit condictio, & furti actio noxalis cōpetit si ab hæredis seruo surripiatur, vt in contrariis secundū R. vel vocat hic in factū actionem furti, & condi. neg. gest. omnis enim actio ex delicto vel quasi ex contractu vel quasi in factū potest dici. & secundū hoc diuidit cum subiicit, & noxæ &c. Vel dic in factū. i. propter factum serui datur actio, scilicet furti &c. & sic non est nomē actionis. Vel dic secūdū Azo. quòd hæredis nō testatoris erat res legata. Vel hic non erat adita hæreditas: vnde res non est legatarij veritate inspecta: vt. j. eo. l. si tibi. §. cū seruus. & sic non agit furti, vt. ff. de præscrip. ver. l. si tibi rem. §. fi. Et quod dicitur. j. de fur. l. si domiuū. dic de furto facto testatori dari legatario actionem furti.

a *Noxæ.* facit. ff. de mino. l. quod si minor. §. si seruus.

b *Ex peculio.* vel cōdictione furti. vt. ff. de pecu. l. iij. §. ex furtiua. vel nego. gest. re perempta: vt. ff. de neg. gest. l. fi. & vna aliam tollit: vt. C. de fur. l. j. Accursius.

c *Natura sit.* sic. ff. de dolo. l. arbitrio. §. fi. sed occidens tenetur cū distinctione: vt. j. e. l. quid ergo. §. si hæres.

SI cui legetur.] CASVS. Legaui tibi x. cum eris. xiiij. anno. certe non habebis legatū nisi cōpleueris. xiiij. annos. Sed pone quòd legaui tibi hoc modo: Lego tibi. x. cū ad. xiiij. annū perueneris, annua bima trima die. j. post trienniū. i. dicere, post trienniū quam habueris. xiiij. annos. i. post. xvij. annū. tu autē eras maior. xiiij. annis. quæritur quādo incipiat currere triennium prædictū, vtrū à tempore testaméti facti, vt sic plus differatur legatū: an vero si inueniatur legatarius maior esse decē & septē annorū, vel. xvij. annos complesse, incontinēti habere debeat legatū? Et distinguitur: aut sciui ego testator legatarium esse maiorē. xiiij. annorū. aut ignoraui. primo casu incipit currere trienniū à tempore testamenti: secundo habet legatū hæres incontinenti si inuenietur esse decē & septē annorū tempore testamenti: & nō expectatur q̄ currat trienniū. Sed quid si legatarius inuenitur. xv. annorū tempore testamenti, & mortis testatoris? Certe post bienniū habebit legatū, si ego testator ignorabā legatariū esse maiorē. xiiij. annorū. si autē sciré, curreret trienniū à tempore testamenti, & ante non haberet legatarius legatū. si autē inueniatur legatarius. xvj. an. tempore testamenti, habebit legatū post annū si ego testator ignoraui eū esse maiorē. xiiij. an. si autē sciui, expectabitur trienniū. si autē inueniatur legatarius tempore testamenti qui habeat. xvj. annos, & nouē menses, & ita desunt ad. xvij. annū tres menses tantū, certe finitis illis tribus mensibus habebit legatum si ego testator ignoraui eū esse maiorem. xiiij. annorum. si autem sciui, expectabitur trienniū. Et scias quia dictum legatū hoc modo relictū, lego tibi. x. annua bima trima die cū eris. xiiij. ann. est conditionale & in diē. Dicitur autē cōditionale cū legatarius est minor. xiiij. annis, vsq; ad. xiiij. annos cōpletos. sed à. xiiij. annis vsq; ad. xvj. dicitur in diē. vnde primo casu nō transmittit legatarius ad hæredē suū petitionē ipsius, secundo sic. & in hoc casu quod inuenitur legatarius minor. xiiij. ann. tempore testamenti, incipit currere trienniū dūtaxat cōpletis. xiiij. annis: nisi testator

nem: vt vel noxæ [a] seruum dedat dominus, vel ex peculio [b] præstet quod ex venditione eius rei haberet.

Hæres delictis tenetur, nō cohæres. Bar.

¶ Si vnus ex hæredibus seruum legatum occidisset: omnino mihi non placet cohæredem teneri, cuius culpa factum nō sit neres in rerum natura sit. [c]

Si legatum confertur in tempus certæ ætatis: vltimus annus debet esse completus vt debeatur: & exinde dies præstationi adiectus currit: nisi propter scientiam testatoris aliud inducatur. Bartolus.

XLIX. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

SI cui legetur, Cū quatuordecim annorū erit. certo iure vtimur, vt tunc sit quatuordecim annorū, cum [eos] implerit [d]. & ita Imperatorē decreuisse Marcellus scripsit. Ergo cū esset sic relictū, Cū ad quartumdecimū annū peruenisset, annua bima trima die, [e] & decē & septē annorū mortis tēpore inueniatur [f]: præsens [g] legatum erit. proinde si quindecim annorū: cōsequēter dicemus post biēniū [k] deberi. si sedecim, post annū debebit. si mēses [i] desint ad septimumdecimū annū: [k] residuis [l] mēsibus debet. hęc ita, si putās minorē esse quatuordecī annorū cū iā excessisset, sic legauit. si verò [m] scit, trienniū ad legati præstationē ex die testamenti facti numerabimus.

Tempus certæ ætatis honorati facit conditionem. secus in tempore simplici. h. d. Vel secundum dominū Ray. sic summatur: Dies incertus dispositioni adiectus, reddit legatū conditionale: non autem certus ex voluntate defuncti à fine ipsius computandus.

¶ Hoc autem legatū [n] & conditionale est, & in diem. Conditionale [est] tādiu, quādiu quartus decimus annus sit completus [o]: postea in diem. & ideo si quidem ante quartum decimū annū decesserit: ad hæredē nihil trāsit. certè postea [p] ad hæredē transfert. Quòd si testaméti facti tempore minor quatuordecim annis filiꝰ inueniatur: puto tempus *annua bima trima die* præstationis ex die completi quartidecimi anni statim cedere, nisi euidens [†] alia mens probaret testatoris aliud sentiētis.

Si legatarius granatur soluere creditori defuncti: hæres & fideiussor agere possunt, non creditor. Bart.

¶ Si Titio decem quæ ego debeo [q] legauero, & rogauero [r] eadē creditori [s] præstare: fideicommissum quidē in creditoris psona nō valet, [t] quia nihil eius interest: hæres verò [u] potest cum legatario agere, quia ipsius interest creditori solui, ne eum conueniat. ergo ꝓpter hoc valebit legatum [x]. ¶ Sed si voluit cōditionē facere de illis verbis, annua bima trima die &c. quia tunc non cederet dies legati, nisi aduenięte conditione. [SI TITIO.] Legaui Titio. x. quæ debebā Sēpronio: & rogaui Titium quòd ea daret eidē Sēpronio. creditor certe non aget cōtra Titiū vt det ei. x. sed hæres meus aget contra dictum Titium vt soluat illa. x. Sēpronio creditori. & si dict⁹ Sēpronius habebat fideiussorē à me pro dicto debito, etiā fideiussor aget cōtra Titiū vt soluat Sēpronio. & hoc dico siue sit soluēdo fideiussor, siue non. Vinia.

d *Impleuerit.* sic. C. quando di. le. ce. ex his. in fi. ergo nō sufficit si tantū inchoauerit: vt. j. de cōdi. & demō. l. nō putabā. secus si dixit. xiiij. ann. vt. j. de manu. test. le. si ita libertas. Item si dixerit cum peruenerit ad. xiiij. an. idem ꝙ hic. vt. j. ad Trebel. l. Seius. secus si dixerit, cum peruenerit ad xiiij. an. vt. j. ad Trebel. l. qui filium. §. j. Vel ibi speciale, ꝙ est verius, ne sit cōtra ꝙ statim sequitur. Item arg. cōtra. j. de mun. & hono. l. ad rempublicā.

e *Trima die.* lego. xx. sub condit. vt sic omni anno decem soluātur.

f *Inueniatur.* legatarius. Accursius.

g *Præsens.* i. purū omnium trium annorum.

h *Post biennium.* q. d. primi anni est purum: sed quod remanet, debet solui post biēnium scilicet completū. nam & proximo sequenti anno fiet solutio pro eo anno.

i *Si menses.* puta tres. Accursius.

k *Annū.* ſ. cōpletū.

l *Residuis.* ſ. elapsis. & sic soluitur pro tribus mensibus. q. d. pro primis tribus tēporibus habetur vt purū. & sic videtur in fiatni soluendum sic relictum annua bima trima die. secus si simpliciter annuum: vt. C. quando dies le. ce. l. j.

m *Si vero scit.* scilicet eum esse maiorem. xiiij. ann.

n *Hoc autem legatum.* scilicet relictum alicui minori. xiiij. an. cū erit. xiiij. ann. annua bima trima die.

o *Completus.* vt. j. de cōdi. & demō. l. quibus diebus. §. ij. & qñ. di. le. ce. l. si Titio. Sed contra. C. qñ. dies le. ce. l. ex his. Sol. ibi. *MODITIO.* Dic secūdū Bar. hic ꝙ ibi tēpus certę ætatis post legatū perfectū adiicitur præstationi: hic vero adiicitur substātię legati.

p *Postea.* quia est in diē: vt. j. quādo di. le. ce. l. si cū præfinitione.

q *Debeo.* Sempronio. Accursius.

r *Rogauero.* Titium legatarium.

ſ *Creditori.* ſ. Sempronio.

t *Non valet.* in vno sltē: quia eius interest habere duos debitores: vt. j. de li. le. l. iij. in fi. contra. Sol. ibi sub conditione erat debitum, vel ibi alius nō debitor legauit creditori. Vel hic non cōtemplatione [a] creditoris. aliàs secus: vt ibi. Vel dic, nil interest. non per omnia interest: sed in aliquo interest: & ea ratione tantū dat ſ. quòd duos habet reos. Item quia habet actionē ex testamento: quæ habet naturam bonæ fi. cum prius erat stricti iuris.

u *Hæres vero.* cuius contēplatione relinquit fideicōmissum. ad quod. j. eo. l. seruo legato. §. si testator. &. ff. fami. ercisc. l. si filia. §. Pōponius. &. j. ti. ij. l. fideicōmissa. §. iterdū. &. j. e. l. si tibi. in pri. & no. hic hæredi legari à legatario: vt & no. ff. e. l. plane. §. si duob⁹.

x *Legatum.* i. fideicōmissum. nā primū cōstat valere: licet alijs restituendum, si modo legatarius vult. nec enim cogitur, cum nec hæres cogatur propter singulares legatarios: vt institu. ad l. Falci.

BIU Cujas

§.ex diuerso.accepit ergo hic sponte.Accursius.

a *Debuit.* & legauit alij vt mihi solueret.

b *Intendere.*vt &.j.de lib.le.l.si debitor.&.ſ.de compen.l.iij.& infra,proxi.§.

Iulianus.] *CASVS.* Retẽto eodẽ casu,vt in.§.proxi.ſ.l.præcedẽti,q; dict⁹ fideiussor à me datus dicto Sempronio pro dictis decẽ legauit creditori ea:certe nõ aget creditor cõtra hęredẽ fideiussoris: sed ego principalis debitor agã contra eũ vt soluat creditori, sicut fideiussor voluit. & si soluat hæres fideiussoris dicta.x. creditori, nõ habebit contra me principalẽ debitorem actionẽ mandati ad ea à me repetenda:quãuis habuisset si fideiussor non legasset, ita vt dictũ est. Sed quid si dictus fideiussor legauit Titio dicta.x.& rogauit eũ vt dicto creditori soluat?Certe nõ soluẽgo principalis habeo actionẽ cõtra Titium prædictũ vt soluat creditori, quia mea interest,sed etiã hæres fideiussoris eiusdẽq; testatoris. [*MEMINISSE.*] dãnaui hæredem meum,vt vẽdat equum meũ Titio, certe iusto pretio tenet ei vẽdere. si autẽ nominaui pretiũ certum,pro illo debuit vendere, etiã si res valeret pl⁹ q̃ dixerim.Vi.

c *Si fideiussor.* aliàs. §. Iulianus. & aliàs lex, si fideiussor.Accursius.

d *Extestamẽto actionẽ.* cõtra hæredẽ fideiussoris vt soluat creditori.

e *Non poterit actione mandati.*fuit ergo legatum eo animo vt gratis liberaretur reus sine spe actionis mãdati.& facit.ſ.proxi.§.& quod ibi no.Itẽ facit.j.de lib.leg.nõ solũ.in prin.Itẽ not.q; expressum est inualidum.ſ.creditori legatum:& tamẽ valet tacitum.Sed arg. contra.ſ.de ser.rusti.prædi.l.item sic.§.fi.*ADDITIO.* Pro solutione huius contrarij vide distinctionem quam ponit Bar.hic.

f *Vero pretio.*i.iusto.sic.ſ. de admi.tu.l.j.& de peti.hære.l.si possessor.§.fi.& facit.j.eo.l.& si equo.

g *Necesse.* sic.j.ad legem Fal.l.si dignum.&.l.in ratione.§. vendere.&.l.qui fundum.in prin.Accursius.

Si seruus.] *CASVS.* Seruo trium dominorũ legata fuerunt decem.certe pro domini portione eis acquiritur.Secundo dicit, Institui mihi extraneũ hæredẽ,& filiũ meũ exhæredaui, & ab instituto reliqui multa legata.filiꝰ agit querela inofficiosi testamẽti cõtra hæredẽ, & colluserũt simul in fraudẽ legatariorũ,ita q; hæres nõ defendebat causam inofficiosi testamẽti, vel lusorie defendebat,ita q; amisit causam.certe istud nõ nocet legatariis.& idem est,si hæres bene defendebat causam:sed in iniuriam hæredis iudex pronuntiauit contra eũ.Sed pone q; inter institutũ & substitutum erat quæstio,& iudex pronuntiauit pro substituto in iniuriam instituti.veniũt legatarij,& petũt à substituto legata qui habet hæreditatẽ.dicit substitutus,ego nõ habeo hæreditatẽ ex substitutione,sed per gratiã iudicis: vnde non teneor ad legata.Certe non debet audiri:immo debet soluere eis legata,& etiam creditoribus respõdere.[*SI QVIS ANTE.*] Testator fuit occisus à familia hæredis:hæres ab eo institutus adiuit hæreditatẽ antequã faceret torqueri seruos ad inquirẽdũ quis occidittestatorẽ. vnde amisit eã:& habet eam fiscus.tenetur respondere legatariis. Sed quid si fiscus nolit hæreditatem, quia non est soluẽdo?certe

testator decem mihi sub fideiussore debuit[a], fideicommissi petitio non solum hæredi, sed & fideiussori cõpetit. interest enim eius solui* [potius] mihi quàm ipsum conuentum mandati actionem intendere[b]. nec interest, soluendo sit,necne.

Vitiato expresso non vitiatur tacitũ æque principale. Barto.

¶ Iulianus libro trigesimo nono Digestorũ scribit si fideiussor[c] creditori legasset quod ei deberet, an legatũ valeret? Et ait creditoris quidem nihil interesse:verum debitorẽ habere ex testamẽto actionẽ[d]. interest enim ipsius liberari:quippe cõueniri à fideiussoris hærede nõ poterit[e]. Quòd si idem fideiussor Titio leget,& fidei eius cõmiserit,vt creditori[ei⁹] soluat: & debitor & fideiussoris hæres agere cum Titio ex causa fidei commissi poterunt:quia vtriusque interest legatariũ soluere.

Damnatus vẽdere intelligitur iusto pretio. Bartolus.

¶ Meminisse autẽ oportet,eum qui dãnatur hoc solũ,fũdũ vẽdere:nõ gratis dãnari hoc facere,sed hoc solũ vt vẽdat vero[f] pretio.q; si certo pretio sit damnatus facere, necesse[g] habebit tãti vẽdere quãti damnatus est.

L. IDEM libro vicesimo-quarto ad Sabinum.

SI seruus plurium sit,pro domini portione legatũ ei relictum acquiret.[h]

Sententia lata contra hæredem non defendentem, vel culpabiliter non appellantem,legatariis non præiudicat & quis non potest suam turpitudinem allegare. Bart.

¶ Si hæreditatis iudex cõtra hæredẽ[i] pronuntiauerit non agentem causam, vel lusorie agentem: nihil hoc nocebit[k] legatariis. Quid ergo si per iniuriã[l] fuerit pronuntiatũ,non tamen prouocauerit? Iniuria ei facta non nocebit legatariis,[m] vt & Sabinus significat.Si tamen secundum substitutum pronuntiet,[n] an ille legatariis teneatur,videamus.Et cùm ius facit hæc pronũtiatio, quod attinet ad ipsius personam:[o] nũquid legatariis teneatur? Nec enim tam improbè[p] causari potest, secũdum se iudicatum per gratiam.Respondebit igitur & legatariis,vt creditoribus.

Hæreditas transit ad fiscum cum onere legatorum. Bartolus.

¶ Si quis ante quæstionem de familia habitã adierit hæreditatem, vel necem testatoris nõ defenderit[q], legatorum persecutio aduersus fiscum[r] locum habet.Quid tamen si fiscus bona non adgnoscat?Ex necessitate redũdabit onus legatorũ[s] ad hęredẽ.Sed si subiecit delatorem sibi,vt ei[t] hæreditas adest eam habere dictus hæres, & malo suo velle debet respondere legatariis.& idẽ est,si ipse hæres qui non fecerat seruos torqueri,tamen habebat hæreditatẽ absconse credens eã vtilẽ,postea vidit eam non esse vtilem.vnde cogitauit talem fraudem.rogauit enim vnum de vicinis suis vt deferret se fisco q; teneret hæreditatem ad fiscum pertinentem.& ita factum est. vnde fiscus petiit ab eo, & ipse non defendit causam. nam & in isto etiam casu non euadet onera.[*SI NVMERVS.*]Legaui tibi decem libras.tu intelligis de Bononiensib.grossis,& heres meus de paruis.certe si nõ apparet voluntas testatoris, debemus inspicere consuetudinẽ testatoris,& postea alia, quæ plane in litera dicuntur. Si autem legaui hoc modo, Lego tibi nummos quos habeo in arca: vel lego tibi lancem.certe tales debẽt dari quales sunt: & tanquam species æstimãdæ sunt:& hoc dicit cũ .l. sequenti.Vi.

h *Acquiret.* sic .ſ. de acquirẽ. hære.l. seruus cõmunis. &.j. de stipul. ser.l.seruꝰ communis. sic &.j.de iiur.l.sed nõ esse.&.j.tit.j.l.& Proculo.&.j.eo.l.si fundũ. §.j.Accursius.

i *Hæredem.* scriptum pro legitimo, vel pro filio exhęredato.ad qđ ſ.de inoffic. testa.l.qui reipub.§.fi. Accursius.

k *Nocebit.*quia ageret contra institutũ:vt no. in.d.l.qui reipub. in fi. &.j.proxi.§.in fi.Sic ergo no.q; colludẽti sententia non prodest.sic ſ.de dol.l.& eleganter. §.si dolo.nec emptori: vt.ſ.pro empt.l.qui fundum.§.procurator.

Colludẽti sẽtẽtia nõ prodest.

l *Per iniuriã.* cuius causam præbuit hæres: vt.ſ.de euic.l.si per imprudentiam.& infra,de fideiuſ.l.exceptione.

m *Non nocebit legatariis.* quia appellãt.vt.j.de appell.l.si pluſorio.imo forte ipso iure nõ nocet nisi i causa ioffi.test.& est simile ĩ cohęrede cui nõ fit iudiciũ,& tñ appellat.j.de appel.l.à sẽtẽtia.

n *Pronuntiet.* qui institutũ repudiasse dicebat & hæreditatẽ ad se deuolutam. nam si vere substitutus non esset,qualiter legatarius teneretur?

o *Ad ipsius personam.* nam habetur pro substituto cum effectu: licet nõ repudiasset institutus.nõ tamẽ est de casibus illis in quibus fit ius iter omnes,quos no.ſ.de inoffi.testa.l.Papinianus.§.fi.

p *Improbe.*no.improbum esse allegare propriam turpitudinẽ. a similia sunt.C.de transac.l.transactione . Item concor.sunt.j.de excep.rei iu.l.j.Sed contra.ſ.de pign.l.si superatus.§.j.sed ibi non fuit collusum ab hærede.

a Tu dic quòd regula est firma, quod allegãs propriã turpitudinẽ nõ auditur. quod est verũ agendo, sed excipiẽdo secus.& ita intelligas hãc gl. cum suis cõcor. secũdũ Bald. & doct. in.l.1. col.2. ver. quæro hic. C.de cõdic. ob turpem cau.

q *Non defenderit.* accusando occisores.sic.C. de testi.l.j. & dic vt no.C.de his qui.vt indig.l.ij.&.l.cum fratrem.

r *Fiscum.* ad quem bona veniũt:vt.ſ.ad Sila.cum fisco.&.ſ.tit. ij.l.ij.&.j.ad Trebel.l.Marcellus.§.fi.&.C.ad.l.Fal.l.etiam.

s *Onus legatorum.* nam quod eius odio est inductum.ſ.hæredis: non debet cedere ad eius commodum:vt &.j.de interdi.& releg. l.relegatorũ.§.fi. & est hic argu. ad.q. vtrum hæres non implens voluntatem defuncti,omnibus aliis deficientibus cõpellatur ipse accipere,& legata dare : vt in authen.de hæred. & Falci.§.si quis autem non implens.

t *Vt ei.*scilicet fisco,vel delatori nomine fisci: vt sic non subeat hæreditaria onera.& facit.C.eo.l.si in frau.

Litiganit.

BIU Cujas

a *Litigauit.* vt.ſ.proxi.§.dixit.

b *Si numerus nummorum.* puta centum ſolidos.

Legatū obſcurum ex ſeptem conjecturis declaratur.

c *Conſuetudo.* No.ex ſeptem colligitur de quibus ſenſerit teſtator. Primum cõſuetudo teſtatoris.ſ.loquendi, non vtendi: ne ſit contra.ff.de fun.inſtru.l.cum certum.Item argu.contra de vſufru. leg.l.damnas.§.fi.& de ali.leg.l.pen.Secundũ, cõſuetudo regionis.ad quod.ff.de fun.inſtru.l. cum de lanionis.§.fi.in fi.&.ſ.de leg.& ſenatuſ con.l.nã ad ea.Sed cõtra.ff.de triti.leg.l.cum certũ.Sol.aliud ĩ vino & ſimilibus q̃ in nummis, ſecundum R.Tertium, mens q̃ colligitur ex præmiſſis & ſequẽtibus, vel etiã quia expreſſit: & hoc ante omnia inquiret: vt.C. de lib.præte.vel exhæreda. l.iij.&.ff.de regu. iur.l.ſemper. Quartũ, dignitas legatarij: vt & ſ.de iudi.ſed & ſi ſuſceperit.§.ſed ſi ꝓponas. &.ff.de auro & arg.leg. l.Titia.§.fi. Quintum, charitas. i. dilectio: vt ff.de reb.dub.l.ſi fuerit. &.l.ſi is qui.§.j. & de lib.leg.l.pe.Sextũ, neceſſitudo.i. conſanguinitas: vt.ſ.de iuſtit. & iur.l.fi. &.ff.de lib.leg. l.Aurelius. §.ſi Titius. Septimũ, vicinitas ſcripturæ.ſic.ſ.de teſt.l.hę redes.§.ſed & ſi notã. &.ſ.eo.l.qui filiabus.j. reſp. &.ſ.de poſtu. l.j. §. deinde adiicit. &.ff. de auro & arg.leg.l.Plautius.&.l.ſpecies. &.C.fami.ercif.l.quoties. ſed ſi ex his non apparet quid ſenſerit, exiguiores debentur: vt infra,titu.ij.l.nummis. Accurſius.

†Facit ad hanc materiam.c.cauſámque. cũ glos. ſuper verbo, præcedat. ext. de reſcrip.

d *Sed ſi certos. Cotinentur.* ſic.ſ.eo.l.plane.§.ij.&.ff.de do.prę. l.j.§.ſed ſi doté.&.ff.ad leg.Fal.l.in ratione.§.diligẽter.&.ff. e.l.ſi ſeruus legatus.§.qui quinque.&.ſ.de pecu.l.ſi creditor.

e *Permutationẽ.* vt aliquid aliud pro eis ſoluatur.ſic in aliis ſpeciebus eſt: vt.C.de ſolut.l.eum à quo. Accurſius.

f *Æſtimanda.* id eſt, habenda.hoc tamen fallit quãdoque: vt.ſ. de in lit.iur.l.nummis.& infra,de fideiuſſ.l.ſi ita. in fi.Accurſius.

SI cui ſerui.] *CASVS.* Teſtator ita dixit:lego Titio omnes ſeruos meos cum peculio.certe etiã ij qui non habent peculium, videntur legati. [*SI A FILIO.*] Filium meum impuberẽ mihi hæredẽ inſtitui: & ab eo tibi aliquid legaui ſub conditione: & prædicto impuberi aliquẽ ſubſtitui: à quo ſubſtituto pure legata repetij. deceſſit dictus impubes,adita tamen à ſe hęreditate.certe pure & ſtatim tenetur ſubſtitutus ad dicta legata præſtanda. Viu.

g *Nullum peculium.* quia verba illa cum peculio, cauſa augendi non minuendi ſunt dicta: vt.ff.de vi.tri.& oleo leg.l.cum vinum. in fi.&.ff.de auro & argen. leg.l.ſi quis. Sed arg.contra.ff.de triti. lega.l.cum certus.Accurſius.

h *Sub conditione.* ſi nauis ex Aſia venerit.

i *Legatũ ſit.*& à ſubſtituto expreſſe repetitũ: vt ſtatim colligitur.

k *Extitit.* ſub.maxime quantũ ad ea quę hac.l.dicũtur:ſed quãtum ad id quod.ff.l.pxi.dicit,nõ ſubaudio:quia ex vtriuſq; tabulis nõ poſſent deberi legata:quod ibi cõcedit Azo,vt ibi dicetur.

l *Pure.* Hic diſtingue quando quis inſtituit aliquem hæredem, & ab eo legat,deinde ſubſtituit:intelliguntur à ſubſtituto repetita legata tacite: niſi aliqua coniectura appareat mens teſtatoris contraria: vt infra,eo.l.licet.& ſub eadem die & conditione: vt infra,titu.j.l.cum pater.§.ab inſtituto. quòd ſi expreſſe repetit legata, nec repetit cõditionem vel diem, pure præſtantur à ſubſtituto: vt hic, & ſupra,eo.l.ſi quis à filio.§.ſed ſi ita. ſi vero repetit diem vel conditionem, expectabitur ea: niſi erat talis quæ vitiat legatum:vt ſupra,eo.l.ſi quis à filio.in princ.& infra,de fideicommiſſ.liber.l.fin.§.j.& infra,eo.l.ſi fundus.§.fin.& facit ſupra, de hæredi.inſtitu.l.ſub conditione.Accurſius.

Legatum obſcurum declaratur ex conjecturis hac.l.expreßis. Barto.

ƒSi numerus nummorum b legatus ſit,neque apparet quales ſunt legati: ante omnia ipſius patrisfamiliàs cõſuetudo c, deinde regionis in qua verſatus eſt,exquirenda eſt.Sed & mens patrisfamilię & legatarij dignitas,vel charitas,& neceſſitudo: item earum quæ præcedũt vel quæ ſequuntur ſummarũ ſcripta ſunt ſpectanda d.

LI. PAPINIANVS libro quarto Quæſtionum.

SEd ſi certos nũmos, veluti quos in arca habet,aut certam lancem legauit: nõ numerata pecunia, ſed ipſa corpora nummorũ vel rei legatæ cõtinentur d, neq; permutationẽ e recipiũt,& exemplo cuiuſlibet corporis æſtimanda f ſunt.

Dictio, cum, ponitur augmentatiue non taxatiue. Bartolus.

A QVid ergo.] *CASVS.* Legaui tibi decem ab inſtituto.ſ.& à ſubſtituto legaui tibi viginti. poſtea inſtitutus adiuit hæreditatem,& deceſsit. quæritur, vtrum ſubſtitutus debeat triginta?Et certe non,immo viginti tantum.intelligitur enim teſtator voluiſſe augmentare legatum ab inſtituto relictum potius quam alia viginti legare à ſubſtituto. Secundo dicit, legauit mihi teſtator duos fũdos ab impubere. ſ.Titianum & Seianum: & repetiit à ſubſtituto mihi & Titio vnum ex eis fundis, puta Titianũ.certe hęc repetitio facit vt pars tãtũ fundi Titiani mihi debeat. [*SI QVIS.*] Inſtitui mihi Titiũ & Semproniũ,& à quolibet eorum inſolidũ legaui Seio equũ meum. certe perinde eſt ac ſi Seio legatus eſſet dictus equs in teſtamẽto duorum.& quid iuris ſit,habuiſtis. ſ.e.l.plane.§.j. ſecundo ꝓbat à ſimili. [*SI HAERES.*] Legaui tibi Stichũ ſeruum meum.hęres meus occidit eũ ex iuſta cauſa:quia inuenit eũ cum vxore ſua.certe nõ tenetur amplius. Sed quid ſi dictus ſeruus cõmiſerat noxã alicui.i.damnum dederat, puta in decem, & ſeruus prædictus valebat viginti. & cum expediret potius reficere dãnum q̃ dare ſeruum,ipſe dedit ſeruum pro noxa.certe tenetur legatario.Quid ſi legaui tibi equum,& hæres meus occidit eum?puto teneri hæredem ad æſtimationem.nec diſtinguo vt dixi in ſeruo: quia animal quod ſenſu caret,non poteſt delictum cõmittere.Item quid ſi legaui tibi domũ,& domus cœpit minari ruinam vicinis:vnde poſtulauerũt ab hęrede cautionẽ de damno infecto:& cohærede nõ præſtante eis cautionẽ, ipſi ſunt miſſi in poſſeſſionẽ dictæ domus ex primo & ſecũdo decreto: & ita domini ſunt facti?nunquid tenetur hæres meus tibi legatario? certe ſic. Item quid ſi legaui tibi fundũ:& hæres meus intulit me mortuum ibi,& fecit fundum religioſum: vnde legatarius non poteſt eum ammodo habere?nũquid tenetur hæres prædictus tibi legatario? & diſtinguitur, aut habuit neceſſe teſtatorem ibi ſepelire, quia nõ habebat aliũ locum,& tunc nõ tenetur ad fundũ,ſed ad pretium ſic,ſi intulit teſtatorẽ ſuo arbitrio.i.non pręcipiente hoc teſtatore.aut nõ habuit neceſſe:& tũc tenetur.Dixi ergo in prin. huius.§.quòd ſi hęres ſeruũ legatum occidat cum cauſa,quòd nõ tenetur.Sed quid ſi nõ occidit eum,ſed cõpulit eum ad maleficiũ faciendum:& ipſe propter hoc mortuus eſt?certe bene tenetur ad pretium legatario.ſi autẽ ſeruus legatus ſua propria voluitate cõmiſit maleficiũ propter quod mortuus eſt poſtea:non tenetur hęres ad æſtimationẽ.Sed quid ſi ſeruus legatus captus eſt ab hoſtibus? aut dolo hæredis,& tenetur.aut ſine dolo,& non tenetur.& idem dicerem in culpa lata & leui:vt.ſ.eo.l.cum res.in fin.Viu.

LII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SI cui ſerui omnes cum peculio legati ſint: etiã hi ſerui debentur, qui nullum peculium g habent.

Repetitio à ſubſtituto ſimpliciter facta intelligitur pure, & impubere adeunte debetur ex primis tabulis, niſi relictum ſit vltra, vel coniunctius ſit datus. hoc dicit cum prin.l.ſeq. Bartolus.

ƒSi à filio impubere ſub conditione h legatum i ſit, & filius hæres extitit k,deinde mortuus eſt: poteſt dici patremfamiliàs qui à filio ſub cõditione legauit, [&]à ſubſtituto purè l repetiit,ſtatim voluiſſe à ſubſtituto dari ſi filius pendente conditione deceſsiſſet.

LIII. VLPIANVS libro vicesimo quinto ad Sabinum.

QVid ergo ſi maiorẽ m quãtitatem à ſubſtituto reliquit? Quod excedit, n hoc erit quod à ſubſtituto relictum eſt. quod verò cõcurrit cum ſumma ſuperioribus tabulis inſcripta, inde o debebitur. Sed ſi p repetierit legatũ q cum alio: fortè fundũ mihi legaue-

B

C

D

l *Pure.* Hic diſtingue quando quis inſtituit aliquem hæredem, & ab eo legat,deinde ſubſtituit:intelliguntur à ſubſtituto repetita legata tacite: niſi aliqua coniectura appareat mens teſtatoris contraria: vt infra,eo.l.licet.& ſub eadem die & conditione: vt infra,titu.j.l.cum pater.§.ab inſtituto. quòd ſi expreſſe repetit legata, nec repetit cõditionem vel diem, pure præſtantur à ſubſtituto: vt hic, & ſupra,eo.l.ſi quis à filio.§.ſed ſi ita. ſi vero repetit diem vel conditionem, expectabitur ea: niſi erat talis quæ vitiat legatum:vt ſupra,eo.l.ſi quis à filio.in princ.& infra,de fideicommiſſ.liber.l.fin.§.j.& infra,eo.l.ſi fundus.§.fin.& facit ſupra, de hæredi.inſtitu.l.ſub conditione.Accurſius.

m *Maiorem.* forte ab inſtituto decem reliquit: à ſubſtituto viginti.Accurſius.

n *Quod excedit.* nunc reſpondet.Accurſius.

o *Inde.* id eſt, ex primis tabulis.i.tanquã ab impubere relictum, non à ſubſtituto:& hoc quia impubes adiuit hęreditatẽ.alioquin tanquam à ſubſtituto relicta debẽtur:vt.ff.ad.l.Fal. l.qui fundũ.§. qui filium.Hu.& hoc conſiderare neceſſe eſt propter Fal. ſi quæratur de parte impuberis, vel ſubſtituti ſit grauamen vel non. ſic no.ff.ad le.Fal.l.quòd ſi alterutro. Item no.quòd partim ex vnius tabu.partim ex aliis debetur: vt &.ſ.eo.l.proxi.nota.

p *Sed ſi.*id eſt,quamuis. ergo.ſ.dixit,vbi eſt repetitum à ſubſtituto cum augmento, hic cum deminutione.

q *Legatum.*vnius fundi,cum duos legaſſet:& hoc ſi habeas,cum alium: ſi vero, cum alio, tunc plana eſt.

BIU Cujas

a *Vt pars mihi debeatur.* etiam viuente impubere: vt supra, eo. l. plane. §. si cõiunctim. & facit supra, de vsufru. accresc. l. si quis Titio. & supra, eo. l. Titiæ. §. nihil. Accursius.

b *Legatum esser.* distinguitur ergo prius rem vel æstimationem petat: vt instit. de leg. §. si res. & §. eo. l. plane. §. sed si duorum. Sed contra. j. titu. j. l. Mæuius. §. eum. Sol. distingue vt not. R. j. titu. j. l. si pluribus. & Azo. ibi suppleuit. & facit. j. eo. l. seruo alieno. §. ij.

c *Merentem.* a vt quia eũ filia vel vxore inuenit. & facit. j. de verbo. oblig. l. qui seruũ. &. §. de pign. ac. l. eleganter. §. fina. &. C. de adulte. l. Gracchus. Accursius.

d *Et puto teneri.* immo videtur quòd non, quia & talis fuerat dan dus qualis erat: vt. §. eo. l. si à substituto. §. fi. & j. eo. l. si legati. &. §. de rei vind. l. à quo. in fin. quæ sunt contra. Solu. hic erat aliàs tantũdem legaturus. arg. C. de fideicó. l. prædia. Vel hic scíebat noxiũ testator. arg. j. eo. l. si res obligata. Vel dic q̃ hic magis expediebat retinere eũ quã noram dare. arg. j. de bo. aucto. iud. poss. l. prætor. §. his verbis. & §. de peti. hære. l. vtiles. & de pcu. l. vel in operis. & de rei vind. l. sin autem. §. in re petita.

e *Non vt carnem.* immo ad carnẽ & coriũ: vt. §. de condic. fur. l. si seruus. §. boue. &. §. de rei vind. l. solũ. quæ est cõtra. Sol. rei vindicatione agitur ibi, non actione ex testamẽto: vt hic: & secũdũ hoc occidit post aditã hæreditatẽ. Vel dic q̃ hic occidit ante aditã hæreditatem, ibi post: vt. §. de dolo. l. & eleganter. §. item si seruum. Vel dic quòd hic erat alienum animal legatum: vt infra, titu. j. l. mortuo.

f *Passus est.* hæres. & die ex secũdo decreto: vt iã sit locus cautioni: vt. j. de dã. infecto. l. si finita. §. postea autem. aliàs si ex primo tantum, non possidet: vt infra, de acqui. possess. l. iij. §. fina.

g *Repromittere.* si hoc erat melius, non alias: vt supra, de procura. l. sed hæ. §. fina.

h *Non tenebitur.* vt supra, de reli. l. scriptus. §. fina.

i *Ex testamento non tenebitur.* etiam ad pretium.

k *Debebit præstare.* vt infra, tit. j. l. Mæuius. §. in fundo. & supra, de reli. l. fi. j. respon.

l *Ad hoc processit.* scilicet seruus. Accursius.

m *Dolo.* & culpa: vt. §. eo. l. cum res. §. pen. &. l. hoc amplius. §. j.

Vrpia.] CASVS. Legaui Titio decem, vt expendat ea cum Sempronia cum qua adulterium commisit. certe non valet legatum: quia magis relictum est causa infamandi legatarium: quàm vt inde haberet aliquã vtilitatem. [SI TITIAE.] Legaui Titiæ decẽ. si ad arbitriũ Seij nupserit. Seius autẽ decessit me viuo, & ipsa nupsit postea. certe debet habere legatũ. Itẽ pone q̃ legaui tibi decem, si Stichum seruũ tuum manumitteres. Stichus

ff. Infort.

rat ab impubere, repetiit hunc ab impuberis hærede mihi & Seio: repetitio hæc efficiet, vt pars mihi debeatur[a].

Quod relinquitur à diuersis, perinde est ac si relinqueretur in diuersorum testamentis. Bartolus.

℣ Si quis duos hæredes scripserit, & dãnauerit vnumquẽque solidam rem legatario præstare: idem est, atque si duobus testamentis legatum esset[b]. Nam & si mihi & filio, vel seruo meo esset eodem testamento legatum, sine dubio valeret legatum vtriusque: vt & Marcellus apud Iulianum adiicit.

Si hæres rem legatam iuste interimit, nõ tenetur. secus si iniuste, vel non diligenter se habuit. Bartolus.

℣ Si hęres hominẽ legatum occidit ob facinus, hoc est meren tem[c]: sine dubio dicendũ erit eum ex testamento non teneri. Sed si noxæ dedit, an teneatur, quia potest redimere? Et puto teneri[d]. Sed si animal legatum occiderit: puto teneri, non vt carnem[e] præstet, vel cætera λείψανα*: sed vt præstet pretium quanti esset si viueret. Item si ædes legatas ob damnum infectum possideri passus est[f]: puto eum teneri. debuit enim repromittere[g]. Sed si mortuum intulit, fecítque religiosum locum legatum: siquidem patrẽfamiliàs intulit, cum aliò inferre non posset, vel tam opportunè non haberet: ex testamento non tenebitur[h]. An verò teneatur vt pretium loci præstet? Siquidem ipse paterfamiliàs illò inferri voluit, ex testamento non tenebitur[i]. Quòd si hæres intulit suo arbitrio: debebit præstare[k], si sit in hæreditate vnde pretiũ præstetur. Testator enim qui legauit: vel alio inferri voluit, vel pretium loci legatario offerri. ℣ Item si seruũ nõ ipse occidit, sed cõpulit ad maleficiũ, vt ab alio occideretur, vel supplicio adficeretur, ęquissimũ erit pretium eum præstare. quòd si sua mala mente ad hoc processit[l], cessabit æstimatio. Seruus legatus si ab hostibus captus sit sine dolo[m] hæredis, non præstabitur: si dolo, præstabitur.

Legata facta per verba diffamatoria, non valent. Bartolus.

LIIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

TVrpia legata quę denotãdi magis legatarij gratia scribuntur, odio scribentis pro nõ scriptis[n] habentur.

Defectus conditionis inualidæ nõ perimit legatum. Bartolus.

℣ Si Titiæ legatum relictũ est, si arbitratu Seij nupsisset, & viuo testatore Seius decessisset, & ea nupsisset: legatũ ei deberi[o].

Si conditio potestatiua deficiat per casum, legatum non perimitur. Barto.

℣ Sed & si serui mors impedisset manumissionem, cum tibi legatum esset, si eum manumisisses: nihilominus debetur tibi legatum[p]: quia per te non stetit[q] quo minus perueniat ad libertatem.

Nominati per nomina propria, tenentur in viriles: per appellatiua, in hæreditarias portiones. Bartolus.

℣ Si pars[r] hæredum nominata sit in legando, viriles partes hæredes debent: si vero omnes[s], hæreditarias.

LV. IDEM libro nono ad Sabinum.

NEmo[t] potest in testamenmortuus est morte naturali: & ita legatarius eum non potuit manumittere. certe habebit legatũ nihilominus. [SI PARS.] Aut nomino hæredes in legando propriis nominibus: aut dico, omnes hæredes mei dent tale legatum. primo casu tenentur viriliter, secundo pro hæreditariis partibus. Viuianus.

n *Pro non scriptis.* immo videtur q̃ valeant: vt. §. de hære. instit. l. his verbis. §. j. contra. Sol. refert an exprimat causam turpitudinis: vt illi adultero, vel illi ex monacho nato: & tunc non valet: vt hic. Aut in genere: vt illi impio, vel maledicto: & tunc tenet legatum: vt ibi. sic est in cõmendatione rei venditæ: vt. §. de dolo. l. quod venditor. Item cõtra. §. de libe. & posthu. l. si peperit. §. j. Sed ibi in priuando ab hæreditate: hic in dando legato. & facit. §. de hære. instit. l. quoties. §. sed si nomẽ. Itẽ facit. C. quę admo. test. ape. l. iij. Accursi[o].

o *Deberi.* vt &. j. de cõdit. & demonst. l. filiæ. & est ratio, quia & si esset suspensa quia viueret Titius, pro nihilo foret: vt. j. de condi. & demon. l. cum tale. §. si arbitratu.

p *Legatum.* s. aliquid.

q *Per te non stetit.* sed per casum decessit, ergo viuo testatore, vel postea ante morã: vt. §. de condit. instit. l. quæ sub cõditione. §. quotiens. secus si post moram: vt. j. de condit. & demõ. l. pe. §. j. si autem non casu, sed si ab alio occideretur viuo testatore: tũc agit. l. Aquil. cõtra occisorẽ, in qua venit pretiũ legati: vt §. ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. idem ait. in fi. §. quę est cõtra. Item not. haberi pro facto quod casu impeditur: vt &. C. de cõdit. infer. l. fi. &. j. tit. ij. l. pater. §. Tusculanus. est & alia ratio, quia pro hoc legato magis potest grauari, quam pro alio: vt supra, de mino. l. si mi-

Casu impeditum pro facto habetur.

†*Concor. c. si diligenti. cũ gl. l. post prin. ext. de for. compe.*

nor vigintiquinque annis seruum. & facit infra, de condit. & demonst. l. cum ita. Accursius.

r *Si pars.* vt quia quatuor instituit, & ex disparibus partibus, & duos rogauit vt darẽt aliis vel extraneis decẽ: si nominib⁹ expressis, habet locũ quod hic dicit: si appellatiuis, quod in fine dicitur. *Plato pulchre in hãc* hæredes nominatim. & de stipu. ser. l. si communis seruus. &. j. de *sententiam* statulibe. fina. & ad Trebel. l. quoties. &. l. nõnunquam. &. j. tit. ij. l. si plures. & de reb. dub. l. vtrum. §. fina. *dialo. II. de leg. vbi te-*

Nemo.] CASVS. Legaui Titio vsumfructum fundi mei: & *statorũ ad-* præcepi hęredi meo q̃ non exigeret ab eo satisdationem de *uersus le-* vtendo fruendo arbitrio boni viri: quod volunt leges: vt. C. vt in *gumlatores* posse. lega. scire. Certe istud præceptum non valet. nemo enim po- *querimoni-* test in testamento &c. sicut autem hoc quod dixi, non potest prę- *as refert.* cipere: ita non potest præcipere vt obligatio hæredis qua tenetur ad præstanda legata, finiatur citeriori tempore quàm leges sa-

CC tuerunt,

BIU Cujas

tuerunt. & pone exemplum in actione ex testamento quæ cõpetit legatario ad legatum petendum: quæ est personalis: & sic durat triginta annis: vt.C.de constit.pecu.l.ij. & idem dicam in rei vindicatione,& in hypothecaria,quæ ambæ similiter competunt pro legato: vt insti.de lega.§.nostra.Item nõ potest testator præcipere vt finiatur obligatio qua tenetur hæres legatario quantum ad certum locum, puta quantum ad illũ locum in quo habet hęres domiciliũ. si enim dicat, nolo cõueniri posse hęredem meum in eo loco vbi habet domicilium, non valet præceptum. in eo enim potest & debet de iure legatarius hęredem conuenire: vt dixi.ſ.eod.l. cum res. Item si legaui tibi pure decem, & dixi,volo ꝙ hæres meus non teneatur tibi,si navis venerit ex Asia vsque ad mensem. certe non possum facere ꝙ finiatur tali modo obligatio qua tenetur hæres me[9] tibi. nã nihilominus tenebitur hæres adueniente dicta conditione, quãuis habeat exceptionem per quandam aliã. l.nõ per istã: vt.j.de actio.& oblig. l.obligationum fere.§.placet. & hic est intellectus huius.l.Viuia.

tõ suo cauere ne leges[a] in suo testamento locũ habeant:quia nec[b] tempore aut loco aut cõditione finiri obligatio hęredis legatorum nomine potest.

Stipulatio erronea in effectu non obligat.hoc dicit.Vel aliter:Stipulatio accessoria limitatur naturam sui principalis. hoc dicit secundum aliam lecturam.Barto.

LVI. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum.

SI legati serui[c] nomine stipuletur[d] legatarius,fugitiuum eũ nõ esse pręstari,nihil veniet in eã stipulationẽ: quia qualis sit,talis[c] ex testamento pręstari debet, nec vllum in legato damnum facere intelligetur.

Rem legatam cogitur hæres luere in tribus casibus, & illis modis qui hac lege exprimuntur.Barto.

LVII. VLPIANVS libro trigesimotertio ad Sabinum.

SI res obligata per fideicommissum fuerit relicta:si quidem scit eam testator obligatam,ab hęrede[f] luẽda est, nisi si animo alio fuerit. Si nesciat[g], à fideicommissario: nisi si vel hanc vel aliam rem relicturus fuisset si scisset obligatam[h], vel potest[i] aliquid esse superfluũ exsoluto ære alieno. Quòd si testator eo animo fuit, vt quãquam liberandorũ prędiorum onus ad hæredes suos pertinere voluerit*, non tamen apertè vtique de his liberãdis senserit: poterit fideicõmissarius per doli exceptionẽ[k] à creditoribus qui hypothecaria*secũ agerẽt, consequi vt actiones sibi exhibeantur[l].*quod quãquam suo tempore[m] non fecerit, tamen per iurisdictionẽ præsidis prouinciæ id ei præstabitur.

Expensæ factæ in reparanda re sub cõditione legata, à legatario repetuntur rei valore inspecto. Bartolus.

a *Ne leges.* siue hoc dicat in genere : nam non valet in substantialibus testamenti, siue specificet dicens, nolo nocere ꝙ septem testes non adsint, vel non rogati,vel non puberes, vel non masculi,vel nõ liberi,vel aliud substãtiale.Sed arg.cõtra.j.tit.j.l.codicillis.§.fi.Sed ibi erat voluntas solennis iure codicillorũ.Acc.

b *Quia nec.* accipe,finiri : quod est.j. & subaudi , licet testator velit.nam quia sequentibus tribus casibus voluntas non operatur quicquam,ergo nec in aliis similibus.Et dic tempore sic:quia testator dixit, volo quòd si hæres non petat vsque ad decem annos vel quinque , non possit postea agere. non enim per hoc finitur actio ex testamento,quæ durat triginta annis vt cæteræ personales : vt.C.de constitu.pecu.l.ij.§.sed neque. sed tamen exceptione potest repelli.argu.supra,de serui.l.iiij.& infra,de act.& obli. l.obligationum fere. §.placet . Item non finitur obligatio loco, forte quia dixit testator, nolo conueniri hæredem vbi habet domicilium.& ipse alibi non inuenitur. argu.supra,de eo quod certo.l.j.Vel dic quòd hæres mutauit domicilium re & facto:vt.j.ad muni.l.domicilium.vel per dignitatem: vt.j.eo.titu.l.municipes.

a Adde de hoc bo.glo. in.c.proposuisti. & ibi Feli.col. 4. versi.circa hoc. ext. de foro comp.

vel cum esset laicus , factus est clericus[a] : & sic de loco & foro episcopi : vel paganus, & factus est miles , & sic locum fori mutauit : quia sub magistro militum ammodo erit. hæres certe non per hoc liberatur, licet testator dixit. quod dic de rigore , sed de æquitate potest dici contra : vt in alio articulo dixit. Item quòd dicit, conditione,scilicet tacita quæ in primo vel secundo anno deficit : non ideo tamen obligari desinit hæres: vt infra, de condi.& demonst.l.j.§.fina.&.j.de verb. oblig.inter stipulanté.§.sacram. Posset dici idem in expressa si deficiat. tunc enim non potest dici finiri obligatio hæredis: quia nunquã fuit obligatio contracta:vt.j.de verb.oblig.l.cedere.& de condi.& demonst.l.Titio vsusfru.Vel pone in expressa seruitute prædiali: vt.ſ.de serui. l.iiij. Item ad id quod dicit, de tempore, est contra.C.eo.l.fi.vbi ad tempus legatur. Solu. ibi[b] . Item ad idem contra.j.de verbo. obliga. l.si Stichum.§.stipulatio huiusmodi. Sed ibi non tantum tempus sed mors legatarij interuenit, cui erat annuũ legatũ dum viueret . Item facit ad hoc.C.vt in poss.leg. l.scire debet. &.ſ.de adminiſt.tut.l.quidam. &.j.de regu.iur.l.nec ex prætorio. &.j.de ope.lib.l.cerdonem. &.l.cum donatione. &.j.ad leg.Falc.l.quod de bonis.§.j.Item argu.contra.C.vt in possess.leg.l.ij.Sed ibi suo fauori tantum derogat.Accursius.

b Dic quòd hoc nihil est dicere: ideo dic aliter & bene vt per Barto.hic.

Si legati.] CASVS. Legaui tibi Stichũ seruũ meum: & ita tenebitur hęres meus talẽ prestare qualis est: & non tenetur aliquid promittere legatario ꝙ nõ sit fugitiuus Stichus:per errorem promisit tamen.certe nõ tenetur ex illa ꝓmissione.&.h.d.Viuia.

c *Si legati serui.* in specie: vt in fine legis colligitur.Accursius.

d *Stipuletur.* ab hærede errante. secus forte si scit se non teneri: vt.ſ.si quis cau.l.sed & si quis.§.fina.Accursius.

e *Talis.* vt.ſ.eo.l.si à substituto.§.hæres. ergo nec plus venit in stipulatione.arg.ſ.de vsur. l.si stipulatus,§.verum si emptor.&.j. vt legatorum no.caue. l.j.§.si quis sub conditione.sed videtur valere hæc promissio:vt.ſ. de euict. l.si ita.&.C. de ædil. acti. l.si apud. quæ sunt cõtra.Sol.ille in cõtractu vẽditionis,quibus cõuenit dicta promissio.Accur.

Si res.] CASVS. Rem meã quæ erat obligata Titio & Sempronio , legaui Seio. quæritur, quis debeat luere: vtrum hæres, an legatarius? Distingui. retur:aut sciui ego testator eã esse obligatã,aut ignoraui.si sciui, hęres luere debet.si autẽ ignoraui legatarius luere debet, nisi in duob[9] casib[9] bus. Primus est, quãdo legaui ita cõiunctę personæ & charissimæ,ꝙ ei legassem eandẽ rem per hæredẽ luendam,si sciuissem obligatã esse, vel etiam aliam rem ei legassem. Secũdus est, quando erat pro tanto obligata dicta res ꝙ si legatarius lueret,nõ remaneret ei aliquod commodum pro legato: puta quia non valebit nisi decem, & pro decem erat obligata. Sed pone ꝙ dictam rem possidebat legatari[9]:& ego testator bene volui in corde meo quòd hæres lueret,nõ tamẽ hoc expressi:& ita nõ apparet vtrum sciuerim obligatã rem, vel nõ:quo casu præsumor ignorare:vt.ſ. de probationibus.l.verius.aut agũt nunc creditores contra legatarium possidentẽ rem legatam hypothecaria actione,& certe habet legatarius contra eos exceptionem doli tãdiu quamdiu ei legatario cedant actiones quas habent pro debito pro quo fuit eis obligata dicta res. cedant dico contra hæredes meos testatoris. facta autem ab eis cessione , dabit eis legatarius rem eis obligatam, & agere poterit cõtra hæredem cessis actionibus. Sed quid si tempore quo ferebatur sententia cõtra eum super hypothecaria,non petiit actiones sibi cedi? Certe etiam post sententiam poterit petere: dum tamen petat antequã restituat creditoribus rem, vel antequam soluat eis debitum.Viuianus.

f *Ab hærede.* vt.j.de do.præl. l.licet.vbi ponitur noster casus.

g *Si nesciat.* quod pręsumitur : vt.ſ.de proba. l.verius. Sed quo modo suum factum ignorat? Repon.cõcesserat seruo vel procuratori aliquam rem obligare : nec dixerat quam. si autem probet obligasse , satis videtur sufficere : vt.ſ. ad Velleia.l. quanquam. nec obstat.ſ.de condic. indeb. l.sed & si me putem. vbi etiam in facto suo toleratur ignorantia:quia illud in damno vitãdo,quod sustineret sine sua vel antecessoris voluntate.Accursius.

h *Si sciisset obligatam.* quia erat coniuncta persona : vt.C.de fideicommiss.l.prædia.Accursius.

i *Vel potest.* repete,si non,quod trahitur ex verbo,nisi. & sic diuisim ponitur in repetitione, secundum Io. & facit.j.eo.l.ciuitatibus.§.fina.&.j.titu.j.l.Mæuius.circa princ.ibi,debitor autẽ &c. & sic not.tribus casibus hæredem luere.Accursius.

k *Doli exceptionem.* & nũc habet necesse probare illũ animum.

l *Exhibeantur.* id est,cedantur.

m *Suo tempore.* id est, ante sententiam in hypothecaria latam. ad quod est infra, de fideiuss. l.si fideiussorem.§.idem respon. Vel dic antequam soluat , licet post restitutam hypothecam per sententiam. nam adhuc viuit personalis contra debitorem. aliàs autem si post solutionem,secus: vt infra,de sol.l.Stichum.§.si mandato.&.l.Modestinus. Vel dic etiam post solutionem quam fecit luendo hypothecam. magis enim suæ rei liberãdæ causa soluisse videtur, quàm causa hæredis : vt.ſ.manda. l.Papinianus.& ideo non tollitur actio:vt.d.ll.& infra,de fideiuss.l.cum is.Sed quo iure ? Respon. officio iudicis hoc consequitur legatarius, vt ei fiat cessio vt subiicit, per iurisdictionem.

BIU Cujas

Domus.] CASVS. Domos meas tibi legaui post mortem hæredis mei: & postea fuerunt combustæ, & hæres refecit, & multis vicibus suis expensis. postea mortuus est hæres, & sic cessit dies legati. Certe debétur legatario illæ domus ab hærede hęredis: deducet tamen illud quod hæres expendit. & hoc si non fuerint combustæ domus culpa hęredis. aliàs si fuisset in culpa, hæres eius nó detrahet expensas. Sed quid si hæres hæredis tradidit legatario domos non facta detractione dictarum expensarum? Certe potest códicere à legatario. Sed quid si dictus legatari[2] refecit dictas domos ita combustas vt dixi, & mortuo hærede, & sic códitione legati existente, hæredis hæres vult deducere has impensas cum soluit legatũ domuum, quasi legatarius videatur donare ei ea occasione quia fecerat pendente códitione? Certe nó potest. & hoc dicit cum tribus legibus sequentibus. Viuianus.

a *Hæreditarias.* scilicet legatas. Accursius.

b *Exustas.* scilicet casu: vt.j. colligitur.

c *Æstimatis.* aliàs, æstimatis: & aliàs, examinatis. sed cum sciens in rem alienam impendit, non videtur posse deducere: vt. C. de rei vin. l. si quis sciens. quę est contra. Solu. ibi in propria sua re impendit, & nomine suo, licet alienã sciret: hic eo animo impendit, vt eũ haberet obligatum ad quem sciebat rem peruentură. Item hic personaliter erat obligatus: ibi nó, licet rei vindica. ibi teneretur: vt instit. de act. §. j. Item contra. j. eod. l. si ita legatum. §. fina. Solu. ibi in vita testatoris.

d *Si modo. Culpa.* lata vel leui. de leuissima non tenetur: vt nota. ff. eo. l. cum res. §. pen. Item caute dicit, eius: scilicet hæredis. nam sine alicuius culpa nõ fit facile incendiũ: vt. ff. de peri. & cómo. rei ven. l. si vendita. & facit. ff. de neg. gest. l. siue hæreditaria. & ff. manda. l. inter. §. sed cum seruus. Accursius.

e *Quod si nulla. Incerti.* huius actionis naturã habes. ff. de condic. inde. l. sed & si me putem. §. cum inter. Sed contra. ff. de condic. inde. l. si in area. vbi non conceditur possessio domino restituta propter impensas. Sol. hic erat legata sub conditione: & ea pendente extruxit eam hæres: ibi pure debebat restitui secundum R. Vel dic vt not. ff. de condic. inde. l. qui exceptionem. §. si pars. Accursius.

f *Vmptus.* Legatarius cui legatum erat sub cõditione, ea pendente refecit. conditione existente hæres vult deducere has impensas, quasi legatarius voluisset donare ea occasione, quia fecerat pendente conditione. Accursius.

g *Necessarios.* puta ex custodia & diligẽtia rei legatæ debita. R. & secundum eum reficit particulatim: puta circa sartatecta: vel etiam in totum. si id culpæ ratio non induxit: vt. ff. eo. l. cum res. R. & secundum hoc facit. j. de vsufru. lega. l. vij. §. quoniam. &. l. seq. Vel dic necessarios quoad rem, non quo ad personam legatarij. & omnia sunt plana. Accursius.

Si ancilla.] CASVS. Legata est mihi ancilla cum liberis suis. Certe si habet liberos, nihilominus ipsa debetur. & si ipsa mortua sit, relictis liberis, liberi debentur. Seruius tamen dixit contrarium, & male: & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

LVIII. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

DOmus hæreditarias[a] exustas[b], & hæredis nummis extructas, ex causa fideicõmissi post mortẽ hæredis restituendas, viri boni arbitratu, sumptuum rationibus deductis, & ædificiorũ ætatibus examinatis[c], respondi.

LIX. VLPIANVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SI modò nulla culpa[d] eius incendium contigisset.

LX. IVLIANVS libro trigesimonono Digestorum.

QVòd si nulla retẽtione facta domũ tradidisset, incerti[e] cõdictio ei cõpetet, quasi plus debito soluerit.

LXI. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

SVmptus[f] autẽ in reficienda domo necessarios[g] à legatario factos, petenti ei legatum cuius postea cõditio extitit, nõ esse reputandos existimaui.

Dictio cum, & dictio &, posita inter personas seruorum legatorum, æquiualent. hoc dicit cum. l. seq. Barto.

LXII. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

SI ancilla cum liberis legata sit: & ancilla sola, si nõ sint liberi: & liberi soli, si non sit ancilla, debentur[h].

LXIII. CELSVS libro septimodecimo Digestorum.

SI ancillas omnes, & quod ex his natũ erit, testator legauerit: vna mortua, Seruius partum eius negat deberi: quia accessiõis loco legat[a] sit. quod falsum[i] puto. & nec verbis nec voluntati defuncti accommodata hæc sententia est.

Legatum quod confertur in alterius voluntatem, non valet. Barto.

LXIIII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum Prouinciale.

CAptatoriæ[k] † scripturæ simili modo neq; in hęreditatibus, neq; in legatis valent.

Dictio, præter, habet excludere id ad quod refertur. Barto.

LXV. IDEM libro primo de Legatis ad Edictum Prætoris.

SI ita legatũ sit, *Seio seruos decem do præter eos decem quos Titio legaui*[l]. si quidẽ decem tantum inueniantur in hęreditate, inutile est legatum. si verò ampliores post eos quos Titi[a] elegit[m], in cæteris valet legatum: sed nõ in ampliores q̃ decẽ qui legati sunt. quòd si minus sunt, in tantos[t] quanti inueniãtur[n].

Expressio eorũ quæ tacitè insunt per aliũ modum quã insint, aliquid operatur. Bar.

Illi, si volet, Stichum do. conditionale est legatum: & non aliter ad hęredem transit, quam si legatari[a] voluerit: quãuis aliàs, quòd sine adiectione *si volet*, legatum sit, ad hæredem legatarij[o] trãsmittatur. aliud est enim iuris si quid tacitè continetur: aliud si verbis exprimatur[p].

Si domus legata particulatim reficiatur, legatum non extinguitur: secus si in totum destruatur, & à testatore reficiatur. Bar.

Captatoriæ.] CASVS. Si instituto hęredẽ si Titius voluerit, nihil valet institutio. idem si lego sub eadem conditione. Et dicuntur captatoriæ. i. adulatorię. volebam enim captare beneuolẽtiã Titij prædicti. h. d. Viuianus.

k *Captatoriæ.* i. adulatoriæ. R. & sunt exempla. ff. de hære. instit. l. illa. & l. captatorias. & C. de test. milit. l. captatorias. sed in libertate tenet: vt. j. de fideicom. lib. l. fideicõmissa. Iteꝝ contra. j. tit. j. l. j. Solu. ibi. ADDITIO. Dic quòd ibi fuit collatum in arbitrium alterius: quod intelligitur boni viri: hic in liberam voluntatem alterius, secundum Barto. hic.

Si ita legatum.] CASVS. Legaui Titio decẽ de seruis meis: postea ita dixi: Lego Seio decem seruos præter eos decem quos Titio legaui. certe si tantum decẽ serui in hæreditate inueniãtur, Seij legatũ inutile est: quia illos decẽ debet habere Titius primus legatarius. si autem plures quàm decẽ serui in hęreditate inueniãtur, Titius primus legatarius primo accipiet suos decem, postea Seius accipiet reliquos si sunt decem, vel infrà. si autem sunt vltra decem, non accipiet vltra decem: quia non fuerunt ei legati plures. [*ILLI SI VOLET.*] Ita dixi in testamento: Titio Stichum do si ipse Titius volet. antequã dicat se velle Stichum, legatarius decessit. Certe nó transmittit ad hæredem suum legatum: quia cõditionale est. secus autẽ si nõ dixisset, si volet: quia bene trãsmittet. expressa enim nocent. [*SI DOMVS.*] Legaui tibi domum Titianam. illa domus destructa est, & postea refecta. nũquid debetur legatario? Et distinguitur: aut particulariter est refecta, & tunc debetur. aut simul tota cecidit, & ibi alia domus posita est, & non debetur. Viuianus.

† *Limita nũ valere quãtum ad institutionem legata: sed quoad distribuendam hæreditatem sic. Bal. in. l. cũ captatorias. C. de testa. milit. Bar. in. l. præsenti. vers. dignus. induxit ad quæstionem.*

† *In tantos, pro in tot, dictum est, Græcorũ imitatione, qui τοσοῦτος, pro tot & tantus vsurpant.*

l *Titio legaui.* cui vere legauerat. aliàs per hæc verba non videtur legare: vt. j. titu. j. l. Titia. in princ. Accursius.

m *Elegit.* eligit legatarius. sic. ff. eo. l. qui duos. secus in contractibus: vt. ff. de contrahen. emp. l. comprehensum.

n *Quanti inueniantur.* ad hoc. ff. de act. empt. l. qui fundum. §. qui agrum. & l. si debitor. §. j.

o *Ad hæredem legatarii.* sed videtur nõ valere: vt. C. de cõtrahẽ. emp. l. in vendẽtis. cõtra. Sol. hic etiã si non dicatur, tamen erit in eius arbitrio. ibi secus: vt. C. de act. & obli. l. sicut. Iteꝝ videtur non cõditionale. vt. ff. eo. l. iij. quæ est contra. Sol. ibi hæredi, hic legatario fuit apposita. ADDITIO. Dic q̃ istud nihil est dicere secundum Bart ideo dic aliter secundũ eundem q̃ hic exprimitur per alium modum quàm tacite inest. nam legatum acquiritur mihi etiam ignoranti: vt. l. cum pater. §. surdo. j. titu. j. sed hic exprimitur cõditio si velit expresse, & sic aliter quàm insit. ita not. in. l. si quis ita. ff. de condi. insti. & l. aliquando. de condi. & demon.

p *Exprimatur.* vt &. j. de condi. & demon. l. si ita expressum. &

l.nonnunquam. &.l.si in diem.& de regu.iur. l.actus. &.j.titu.j. l.j.&.iij.& infra,de verb.obliga.l.eum qui.§.fina. Sed argu.contra.j.de condit.& demon.l.aliquando.

a *Interire.* sic infra,de fun.instru.l.tabernam. &.j.de verb. obli. l.inter stipulantem.§.sacram. & infra, de solu. l.qui res.§.aream. & infra, tit.ij.l.si chorus.§.aream.&.ſ.quib⁹ modis vsusfru. amit.l. qui tamen.§.j. &.ſ.eo. l.certa.§.fin. Sed argu. cõtra.ſ.eo.l.seruum filij.§.areæ. Sed ibi est econtra casus.Item est contra.ſ.de pigno.l.si fundus.§.si res. Sed ibi de damno vitando agitur,hic de lucro captãdo. Item arg.contra.ſ. eo.l.si grege. in fi. Sed ibi cõbusta, & non refecta. hic destructa, & refecta. & sic nihil fit ibi à testatore p quod videatur mutari volũtas.Accursius.

†De materia dilationis rei legatæ, vide ad longum per Bar. in.l.is cui.§.postquã.j.vt in posſ.le.Bal. in.l.1.ſ.ſi certum pe. Cy.& Bal. in.l.2.C.ad Trebell.

†Si domus fuerit legata: licet particulatim ita refecta sit, vt nihil ex pristina materia supersit, tamen dicemus vtile manere legatum. at si ea domo destructa aliam eodẽ loco testator ædificauerit, dicemus interire[a] legatũ:nisi aliud testatorẽ sensisse fuerit adprobatum.

Valet legatum de re emenda vel vendenda iusto pretio.Barto.

LXVI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

ET si æquo pretio emere vel vendere iusserit hęredem suum testator, adhuc vtile legatum est. Quid enim si legatarius à quo emere fundũ hęres iussus est, cũ ex necessitate eum fundũ venderet[b], nullum inueniret emptorem? vel ex diuerso, quid si legatarij magni interesset eum fundũ emere[c], nec aliter hæres venditurus esset, quàm si testator iussisset?

Traditio rei legatæ differtur ex causa legitima.Bartolus.

LXVII. IDEM libro primo de Legatis ad Edictum Prætoris.

SEruus†vni ex hęredibus legatus[d] si quid in hęreditate malitiosè fecisse dicatur, fortè rationes[e] interleuisse: non aliter adiudicãdus[f] est,quam[vt] ex eo volentibus cohæredibus quæstio habeatur. Idem est,&

b *Venderet.*id est,vendere vellet.& dic, necessitate rei familiaris, quæ necessitas non facit rescindi venditionem: vt.C. de rescin. ven.l.non idcirco.

c *Emere.* quia confines fundos habet: vt.j. tit.j.l.si cui fundus.vel quia maiorũ eius fuit.ſ.de mino.l.si in emptione.& facit.j.tit.ij.l.qui concubinam.§.si fundus.Accursius.

Seruus.] CASVS. Institui mihi tres hæredes: & vni eorum prælegaui Stichum seruum. sunt modo hæredes coram iudice ad diuidendam hæreditatem: & ille cui prælegatus est seruus, petit eum sibi adiudicari.cohęredes volunt eum prius facere torqueri propter malitiam quam in hæreditate commisit. Certe audiuntur cohęredes.& idem est si legatus esset extraneo. [SI EX PLVRIBVS.] Institui mihi quatuor hæredes, & dixi, Titius meus hæres & Seius hæres meus dent Sempronio viginti, sicque tenentur dare pro virilibus partibus: vt.ſ.eo.l.turpia.in fin.postea dixi: volo quòd Sempronius prædictus det fundum eisdem hæredibus meis. certe sicut dicti hæredes dederunt illa viginti Sempronio pro virili: ita debent habere fundum pro virili. & sic non obstat.ſ.e.l.plane.§.si duobus. Viuianus.

d *Legatus.* id est,prælegatus.Accursius.

e *Rationes.* vel per se cõfectas:vt.j.e.l.seruo.§.seruus.vel aliàs, vt.ſ.famil.ercisc.l.his consequenter.in princ.

f *Adiudicãdus.*vt in iudicio famil.ercisc.vt.C.fami.ercisc.l.si qua.

g *Si ex pluribus.* tres sunt hæredes,vnus in sex,alter in quatuor vnciis, tertius in duabus vnciis institutus,& in sex institutus rem suam dare duobus iussus est, vel à legatario cui centum legauerat, præcepit dari fundum duobus. ab his enim potest legari: vt institu. de lega.§.non solum. si autem res erat testatoris, & tunc idem in parte qua valet legatum. nam pro parte duorum quibus legatur, non valet: vt.j.eo.titu.l.legatum.§.j.

h *Habere debent.* cum propriis expresis nominibus eis fuisset relicta: vt.j.ad Trebel.l.nonnunquam. & supra,eo.l.turpia.§.fi. & infra, de stipu. ser.l.si seruus communis. si autem appellatiuis, tunc pro hæreditaria: vt.ſ.eo.l.planè.§.si duobus.&.j.eo l.si hæredes. quæ sunt contra . Alij dicunt quòd hic plures erant instituti ex eisdem partibus, & legatũ eis simpliciter relictum, ideóque in virilem admittuntur.quod non placet. A

Si post mortem.] CASVS. Filio tuo post mortem tuam aliquid legaui.certe valet legatum.Sed pone quòd legaui seruo tuo post mortem tuam.certe & hic valet legatum.Sed cui acquiritur? & distinguitur: Aut tu dominus cum decederes instituisti alium seruũ tuum hęredem,aut alium hęredẽ. si non instituisti alium tuum seruũ:dictus seruus cui legaui,acquirit hæreditati tuæ, & per cõsequens hæredi tuo: & hoc si seruũ tuũ cui legaui,non manumisisti in testamento tuo. Idem tamen est, & si eum liberum esse instituisti, scilicet vt acquirat legatũ hæreditati tuæ, & per cõsequens hæredi: quia dies legati à me sibi relicti post mortem tuam domini cedit à morte tua domini,& ita antequã adeatur hæreditas tua per hęredẽ tuum,& ita antequam libertas cõpetat ex testamento tuo huic seruo cui legaui post mortem tuam.dies enim libertatis nõ cedit nisi adita hæreditate. Si autẽ tu dominus serui cui legaui, instituisti tibi hæredẽ alienum seruum tuum,& dicto seruo cui legaui, libertatem in testamento tuo dedisti: tunc legatum quod reliqui dicto seruo, post mortem tuã domini ei seruo libero facto acquiritur, & sic hæredi tuo necessario,id est seruo quem instituisti: quia dies dicti legati & dies libertatis ei à te demino relictæ, in vna hora cedit, id est statim te domino serui mortuo.vnde cum sit liber eo tempore quo cedit dies legati,non est mirum si ei acquiritur. quòd autem dies libertatis cedat statim mortuo te domino, apparet eo quòd hæres tuus prædictus scilicet seruus tuus alius est tuus hæres statim mortuo te, siue velit, siue nolit: vt instit.de hære.quali.& diffe.in princ. [SI PVRE.] Legaui Titio seruum pure: postea dixi, si nauis ex Asia venerit vsque ad mensem, do eidem seruo libertatem. certe aut venit nauis, & valebit libertas: aut non venit, & valebit legatum Titij. videtur enim legatus dictus seruus dicto Titio si non venerit nauis, ex quo est eidem seruo data libertas si venerit nauis, sicque legatum conditionale effectum est: & ideo si intra mensem Titius decedat,non transmittit ad hæredem suum legatum. Sed pone quòd dicto Titio legaui dictum seruum pure: vt supra, & à Paschate in antea iussi eum esse liberum, vel etiam post mortem eius legatarij. certe videtur relictum legatum Titio si Pascha non venerit, vel mortuus non fuerit legatarius, vt dictum est supra,quando sub cõditione fuit ei data libertas. quia autem certum est Pascha venire debere,& morituũ legatarium non valet legatum. Viuianus. B C D

i *Durabit.* seruus sub.& moriatur dominus.Accursius.

k *Iussus.* non tamen institutus: vt subiicit.

l *Existat.* ergo antequam libertas huic seruo cõpetat: quia cedit libertas à die aditæ hæreditatis,sed dies legati a die mortis:vt C.de cadu.tollen.l.prima.§.j.&.§.in nouissimo. & ita acquiritur huic seruo legatum, & per eum hæreditati non aditæ, & per hæreditatem futuro hęredi.& facit supra,si certum peta.l.eius qui in prouincia.ver.quòd si sibi.secundum H.

m *Existat.* domino aliquis. ergo libertas competit seruo relicta, quia cum cedit dies legati, liber est. Azo.necesse est ergo vt adita

Si extraneo fuerit legatus.

Nominati per nomina propria, vocantur in viriles.Barto.

†Si ex pluribus[g] hæredib⁹[&] ex disparibus partibus institutis, duobus eadẽ res legata sit: hæredes non pro hæreditaria portione, sed pro virili id legatum habere[h] debent.

Quo ad adquisitionem inspicitur dies legati cedentis: & si occurrit in puncto, fauemus ei cui legatum est.Barto.

LXVIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI post mortẽ patris filio legetur, dubium nõ est quin mortuo patre ad filium pertineat legatũ. Nec interest an patri hæres extiterit,nécne.Sed si seruo post mortẽ domini relictum legatum est:si quidem in ea causa durabit[i], ad hæredem domini pertinet: vsque adeò, vt idem iuris sit & si testamẽto domini liber esse iussus[k] fuerit. Ante enim cedit dies legati, q̃ aliquis hæres domino existat[l]: quo fit, vt hæreditati adquisitum legatũ, postea hærede aliquo existente, ad eum pertineat: præterquam si suus hæres aliquis aut necessarius domino ex eo testamento factus erit. tunc enim quia in vnũ concurrit vt & hæres existat[m],& dies

BIU Cujas

adita sit hæreditas, vt valeat legatum libertatis & pecuniarum. & sic est contra infra, titu. j. l. peculium. §. Titio. ij. respon. Solu. necesse est adiri hæreditatem eius qui libertatem reliquit, vt hic: nō eius post cuius mortem alij reliquit: vt ibi. Azo. & facit infra, de optio. lega. l. si optio. & infra, titu. j. l. statuliberum. &. l. quod seruus. Accursius.

a *Non pertinet.* videtur enim legatū ita esse, si cōditio aduenerit. Io. vt. j. de cōdit. & demon. l. aliquando. in fi. & ideo ea pendēte nō trāsmittit: vt hic, &. C. de cadu. tol. §. fin autē.

b *Certum est.* alioquin legatū serui est in suspenso: vt &. C. de necess. ser. l. pen. §. fina. & supra, proxi.

c *Inutile.* libertas tamen tenet: sed videtur etiam primum valere: vt j. titu. j. l. peculiū. §. fina. quę est cōtra. Sol. hic primo fuit legatus, & postea liber esse iussus: ibi vero econtra. quod non placet: argu. infra. titu. j. l. si idē. Dic ergo secundum H. hic directam fuisse libertatem relictam, vel fideicommissariam ab hærede præstandā: ibi de fideicommissaria, & ab hærede legatario præstanda. Accursius.

Seruo.] CASVS. Legaui tibi seruū: & eidem seruo legaui decem. valet vtrumque legatum. Secūdo dicit, legaui tibi seruum sub conditione, & interim hęres meus eum manumisit. venit postea conditio. certe non extinguitur legatum: & vindicat eum legatarius ab eo qui possidet. Tertio dicit: Institui quatuor hæredes, & iussi duos eorū soluere debitum quo Titio tenebar & Sempronio. certe creditores non agūt contra eos: immò alij hęredes quorū interest vt isti etiam soluant. & ita alius habet actionē ex testamento, & non ille cui iussit testator dari. & hoc etiam euenit in alio casu qui plane ponitur in litera. Quarto dicit: Legaui tibi fundū Titianum. reperitur postea quod debet seruitutē. certe talis debet legatario dari, qualis est: id est, seruiens. Secus autem si ita dixit: Lego tibi fundum Titianum vti optimus maximúsque est. quia liber præstari debet tunc. Quinto dicit: Legaui tibi Stichum seruum. tu petis ab hærede. hæres dicit, non dabo tibi nisi ipse seruus reddat mihi rationes quas administrauit. vnde fuerunt propter hoc coram iudice. certe audiri debet hæres. Sexto dicit: Legaui tibi seruū meum qui in fuga existebat. decessi, & dubium est nunc vtrum viuat dictus seruus vel non. certe hæres debet tibi legatario cauere quòd eum persequetur, & tibi restituet si eum habere poterit. Viuianus.

d *Adita.* veritate inspecta: vt & infra, eodem. l. si tibi homo. §. cum seruus.

e *Legatum.* id est, res legata sequitur seruum. & sic ab adita hæreditate cedit dies legati relicti à domino seruo legato: vt hic, & C. de cad. tollen. §. in nouissimo. si autem ab extraneo relinquatur tali seruo, tunc inspicitur tempus quo cedit dies legati: vt si ante aditam hæreditatē cederet, tunc hæreditati & per eam hæredi futuro. si autem post, tunc legatario: vt. j. tit. j. l. quod seruus. & supra. l. proxi. circa princ. & facit. j. de opti. leg. l. si hæres.

f *Alienauerit.* sed manumittere non potest: vt. j. qui & à quib. l. generaliter. §. j. & arg. C. si man. ita fue. al. l. ea quidem. sed hodie nec alienare: vt. C. communia de lega. auth. res quæ. Accursius.

g *Legatario.* id est, legatarius poterit vindicare: vt infra, de cōditio. & demon. l. fundū. in medio autem, an teneat alienatio, dic vt C. communia de lega. l. fin. §. sin autem.

h *Sed cohæredes.* vt &. s. fami. ercis. l. si filia. §. si pater. &. §. idem Papini. Accursius.

i *Non enim gener.* sic j. titu. ij. l. fideicōmissa. §. interdum. & infra, de libe. lega. l. non solum. §. j. in fi. &. l. Aurelius. §. pe. & de iure do. l. cū pater. Sed contra. C. de do. pro. l. si pro te. Sol. ibi stipulatio: hic legatum. Item contra. s. de iure dot. l. tali. & infra, de condit. & demon. l. Titio. §. fina. vbi etiam sponso competit actio ex testamento. Solu. vt in. l. Titio. notatur. Itē contra. j. de libe. lega. l. iij. in fin. Sol. alius est ibi casus. & adde quod not. supra, eo. l. si ita legatum. §. fina.

k *Maxime.* hoc ideo, quia viri interesset, propter fructus: vt. C. de iure do. l. pro oneribus. & reipublicę: vt supra, solu. mat. l. j.

l *Qualis est.* vt &. j. titu. j. l. Męuius. §. pen. & arg. s. eo. titu. l. si à substituto. §. fina.

m *Præstādus est.* sic. s. de contrahen. empt. l. cum venderes. & de euic. l. pen.

n *Seruus qui in negotio.* id est, qui domini negotium gesserat.

o *Tradi debet.* extra ius, vt differat à seq. resp̄. Ille agit ex legato cuius interest, licet ad eum verba non dirigantur. Bart.

¶ Si testator quosdam ex hęredibus iusserit æs alienum soluere: non creditores [eius] habebunt aduersus eos actionem, sed cohæredes [h], quorum interest hoc fieri. Nec solum hoc casu alius habet actionē, quàm cui testator dari iusit: sed alio quoque, veluti si filiæ nomine genero aut sponso dotem dari iusserit. non enim gener [i] aut sponsus, sed filia habet actionem, cuius maximè [k] interest [indotatam non esse.]

Species legata debet dari talis qualis est: nisi aliud sit expressum. Bart.

¶ Si fundus qui legatus est, seruitutem debeat impositā: qualis est [l], dari debet. Quòd si ita legatus sit, *vti optimus maximúsque*: liber præstandus [m] est.

Seruus qui in negotio [n] fuerit legatus, non ante tradi debet [o] quàm rationes explicet [p]. & si ad iudicium itum sit, iudicis eædem partes esse debent.

Si dubitatur, an res legata existat, hæres debet cauere de persequendo & restituendo si eam inuenerit. Bart.

¶ Si res quæ legata est, an in rerum natura sit dubitetur, fortè si dubiū sit, an homo legat [q] viuat: placuit agi quidē ex testamento posse: sed officio iudicis cōtineri, vt cautio interponeretur qua hęres caueret eā [se] rem persecuturum, & si nactus sit, legatario restituturum [q].

Si res in qua vel pro qua ius habeo, peruenit ad me sub spe restituendi, possum per retentionem conseruare ius meum. Bart.

LXIX. IDEM libro secundo de legatis ad Edictum Prætoris.

SEruo legato legari posse receptū est: quòd adita [d] hæreditate statim seruus adquiratur legatario, deinde sequatur legatum [e].

Alienatio rei sub conditione legatæ vires legati non perimit. Bart.

¶ Si seruum sub conditione legatum hæres alienauerit [f], deinde conditio extiterit: potest nihilominus à legatario [g] vindicari: nec extinguitur legatū.

LXX. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI seruus Titij furtū mihi fecerit, deinde Titius hærede

p *Explicet.* facit. C. de bonis proscript. l. j. &. s. e. l. seruus vni. & infra, famil. ercis. l. is cum. in princ.

q *Restituturum.* infra, eo. l. si seruus legatus. in princ. &. s. eod. l. cum seruus. &. l. cum res. §. sed si nulla. Accursius.

SI seruus Titii.] CASVS. Seruus Titij mihi furtum fecit. dictus Titius me instituit hæredem, & eundē seruum Sempronio legauit. certe non ante dabo legatario dictum seruum, quàm ipse me indemnem conseruet de dicto furto. Et idem est, si fecit mihi furtum postquam Titij domini sui hæreditatem adiui: vt in fin. l. Item ponit simile tale: Titij fundus meo fundo seruitutem debebat. dictus Titius me instituit hæredem, & dictū suum fundum seruientē legauit à me sub cōditione Sempronio, & ita dominium dicti fundi seruientis meum factum est: sicq; extincta est seruitus quam meo fundo debebat. petit Sempronius fundum sibi legatum à me hærede. certe nō debeo ei prius tradere dictū fundum seruientē sibique legatū, quàm ipse constituat mihi in eo de nouo seruitutē: sicut & prius quàm hæres essem institutus, habe-

BIU Cujas

bam. Sic euenit etiam alibi. mandato meo seruũ mihi emisti. ille seruus fecit tibi furtum, vel antequam eum nomine meo emeres, vel post. certe dictum seruum non teneris mihi restituere, nisi cõ seruem te indemnem de dicto furto. Et idem est in isto alio casu: Emisti à me seruũ, qui seruus fecit tibi furtum, vel antequam à me emeres, vel post. inueniſti postea eum vitiosum esse: ideoque egisti cõtra me redhibitoria, vt redderem tibi pretium serui, & tu mihi seruum. certe nõ solũ teneor tibi restituere pretiũ serui, sed etiã cõseruare indemnẽ te de furto quod tibi seruus fecit. & hoc si fui cõdemnatus in redhibitoria. Viuianus.

a *Legauerit.* sub cõditione vel in diẽ, vt aliqua sit dubitatio.

b *Is fecerit.* ſ. mihi. ad quod infra, de furt. l. à Titio. & l. si seruus cõmunis.

c *Recipiã.* vt &. j. e. l. legatũ. §. fi. &. ſ. de serui. l. Papinian⁹. aliud in seruitute personali vsusfructus: vt. j. titu. j. l. is cui. &. l. cum filius. §. dominus. quę sunt cõtra. & est ratio: vt ibi in. §. dominus.

*Flo. sufferatur

d *Seruũ emit.* vt. ſ. mãda. l. inter causas. §. sed cum seruus. Accursius.

e *Redhibet.* ſ. de ædil. edic. l. cũ autẽ fili⁹. §. Iulian⁹. & facit. j. ad Trebel. l. cũ hęreditas. Ac.

f *Quare.* & sic redit ad primum casum.

g *Legatario.* nã & si esset manumissus, actione in factũ teneretur ex illo edicto. j. si qs testali. esse iuſ. su. l. prima.

Si domus.]CASVS. Legaui tibi domũ in genere. aut habebã domũ vel domos: & valet legatũ, & habet hęres electionem. aut nõ habebam, & nihil valet. Secundo dicit: Legaui tibi domum in genere, vt dixi. nunquid tenetur hæres meus tibi de euictione cauere? & si quidẽ prẽstet eam tibi sine iudicio, & tibi euincatur: habes adhuc actionem ex testamento. si autem priusquã daret, permisit se ad iudicium vocari: iudex debet facere vt hæres promittat de euictione. Tertio dicit: Legaui tibi pecuniam, & hæres confitetur hoc coram iudice. certe iudex debet ei dare ad suum arbitrium spatium ad soluendum. Quarto dicit: Si lego tibi aliquid, & hæres illud habet, tenetur illud dare tibi legatario: nisi habeat iustam causam quare non det. & de hoc duo plana exempla ponit. hoc dicit cum sequen. l. Quinto dicit: Municipes fundum suum Titio in emphyteusin dederunt. Titius legauit eis dictum fundum. certe valet legatum ratione iuris quod in eo habet Titius. & idem si leget alij. nam semper videtur ius legare, & non proprietatem fundi, cum eam non habeat, immò municipes. Viuianus.

h *Simpliciter.* sensit tamen de certa, licet nesciamus de qua: vt infra, eo. l. legato. §. j.

i *Habebat.* sic & infra, de auro & argen. leg. l. si vxori. in fi.

k *Reliquerit.* id est, non habuerit. Accursius.

l *Deriſorium.* quoniam non natura, sed nostra destinatione domus & fundus cõstituuntur: vt supra. e. l. quod in rerum. §. si quis post. & facit supra, de iur. do. l. cum post. §. gener. Sed arg. cõtra. j. de tri. vi. & ole. lega. l. iij. &. C. de donat. l. si quis ar. §. sin autem. sed ille in quantitatibus vel generibus. & not. vt supra, eo. l. legato. in princ. Accursius.

m *Sine iudicio.* hæc verba, sine iudicio, determinant illud verbum, præstita, non illud, euincitur. Azo.

n *Ex testamento.* nec enim potest implorare iudicis officium, vt caueat de euictione quia non est actio cui seruiat. est enim solutione sublata: quod est vbi iudicio petitur.

o *Petita.* ab hærede.

p *Ex stipulatu.* & nihilominus ex testamento. alioquin contra: vt infra, de except. rei iudi. l. euidenter. &. j. de regu. iur. l. non solet. & l. nemo enim. H. vel sic: Alioquin si cautũ non sit: nõ ex stipulatu, sed ex testamento agetur licet dicat contra Azo. & no. secundum R. aut genus legatur, & hic debetur euictio magis ex qualitate quàm titulo siue obligationis specie: vt supra, eod. l. si à substituto. §. hæres. & infra, titu. ij. l. qui concubinam. §. si hæres. & supra, de euict. l. hæres seruũ. Aut legatur species aliena. de propria enim frustra quæreretur: nisi forte in pignerata: vt. C. de fideicommiſ. l. prædia. & instit. eo. §. sed si rem. legatur quidem res aliena aut à sciente, aut ab ignorante, seu tacente. primo casu debetur euictio: vt. C. eod. l. cum alienam. & instit. eo. §. non solum. &. j. titu. ij. qui concubinam. §. fin. secũdo & tertio aut cõiunctæ personæ: & hic debetur euictio, nisi aliàs non legatorũ prædecẽtis causę nullę vel etiã finitæ error adlegandum induxisse præsumitur quempiam: vt infra, eo. l. cum alienam. & infra, de auro & argen. lega. l. Quintus. & infra, tit. j. l. cum pater. §. euictis. & infra, de vsufru. le. l. Sticho. & supra, eo. l. quod in rerum. in princ. &. §. j. aut extraneè, & hoc casu cessat euictio: vt infra, titu. j. l. vnum. §. si rem. & instit. eo. §. non solum. &. C. eo. l. cum aliæ. & infra, de auro & argen. lega. l. qui vxori. Ro. de donatore dic vt nota. C. de euict. l. ij. Accursius.

q *Modicum tempus.* quod indulgetur condemnatis: vt supra, de iud. l. si debitori. Io. Alij dicunt ad arbitrium iudicis: vt infra, de iur. delib. l. j. & hic subiicit. & facit infra, de iure fis. l. in fraudem. §. fiscalibus. & infra, de solu. l. quod dicimus. in fin. titu. & infra, de re iudi. l. ij. & de suc. edi. l. j. §. licet. & infra, de col. bo. l. si quis filium. §. fina. &. ſ. de procu. l. si reus.

r *Adfirmet.* dabitur ergo iusta æstimatio: vt hic, & infra, tit. ij. l. qui concubinam. §. fina. &. l. nondum. §. fina.

s *Præstare.* habetur ergo ratio affectionis rei. & sic est contra supra, de ope. ser. l. fin. sed non habetur ibi ad vtilitatem actoris, sed rei sic: vt hic. Item not. aliud pro alio solui. sed regulariter contra. quæ dic vt no. supra, si cer. pe. l. ij. §. j. & facit infra, proxi. §. &. C. commu. vtriusque iu. l. possessorium.

t *Non impetrauit.* quia erat in specie, secus si in pondere: vt infra, de auro & argen. lega. l. ij. &. l. cum certum. & facit. C. de donatio. l. si quis argentum.

¶ De euictione, an cauere debeat is qui seruum præstat ex causa legati, videamus. Et regulariter dicendum est, quotiens sine iudicio [m] præstita res legata euincitur, posse eam ex testamento [n] peti. Cæterùm si iudicio petita [o] est: officio iudicis cautio necessaria est, vt sit ex stipulatu [p] actio.

Confitenti sit præceptum de soluendo à iudice, & datur terminus ad soluendum: & ex causa permittitur vt soluatur æstimatio pro specie, sine causa non. Barto.

¶ In pecunia legata confitenti hęredi modicum tempus [q] ad solutionẽ dandum est, nec vrgendus ad suscipiendum iudicium. quod quidem tempus ex bono & æquo prætorem obseruare oportebit. ¶ Qui confitetur se quidem debere, iustam autem causam adfert cur vtique prẽstare nõ possit, audiendus est: vtputa si aliena res legata sit, negetq; dominum eam vendere, vel immensum pretium eius rei petere adfirmet [r], aut si seruum hęreditarium neget se debere præstare, fortè patrem suum vel matrem, vel fratres naturales. æquissimum est enim concedi ei ex hac causa æstimationem officio iudicis præstare. ¶ Cum alicui poculum legatum esset, vellétque hæres æstimationem præstare [s], quia iniquum esse aiebat id separari à se, non impetrauit [t] id à prætore. Alia enim cõditio est hominum, alia cæterarũ rerum. in hominibus

Legatum incertum rei quæ habet fines facto hominis, valet si in patrimonio reperiatur: alias secus. Bartolus.

LXXI. VLPIANVS libro quinquagesimoprimo ad Edictum.

SI domus alicui simpliciter [h] sit legata, neque adiectum [sit] quæ domus, [cum de certa domo testator senserit, non tamen appareat de qua:] cogentur hęredes quam domũ vellet ex his quas testator habebat [i], legatario dare. Quòd si nullas ædes reliquerit [k], magis deriſorium [l] est quàm vtile legatum.

Re legata euicta non præstita cautione, agitur ex testamento: sed antequam euincatur, officio iudicis cautio postulatur. Bar.

a *Supra.* sic supra, proxi. §. Accursius.
b *Si fundus municipum.* qui municipes dederunt in emphyteusin.
c *Legatus.* ab emphyteuta. Accursius.
d *Possit.* à municipibus.
e *Municipum.* directo dominio.
f *Aliquod ius.* id est, vtile dominium.
g *Habuit.* aut ergo est plene legantis, aut hæredis, vel extranei prorsus: & tunc dic vt institu. de leg. §. nó solũ. & supra, ea. l. §. qui confitetur. aut in aliena, sed legat⁹ habet in ea aliquod ius: & tunc id solum videtur legare, scilicet ius quod habeti vt hic, & infra, eo. l. si cui. §. fin. &. l. non quocunque. §. j. & infra, de libe. leg. l. j. in fi. & supra, eo. l. senatus. §. fi. & argu. supra, de contrahen. emp. l. qui tabernas. &. ẽ. eo. l. seruũ. §. fi. Accursius.

Si quis.] CASVS. Habebam fundum nomine Cornelianũ: in angulo cuius fundi erat aliquantulum vineæ. feci testamentum, & eum talibus verbis interuenientibus legaui, lego Titio fundum Cornelianum exceptis vineis quæ ibi erunt tempore mortis meæ: post autem mortẽ meã incidi vineam quæ erat in dicto angulo tẽpore testamẽti mei. certe nihilominus angulus fundi vbi fuerat vinea, legatarij erit. Vi.

h *Cornelianum.* in cuius parte erant vineæ.
i *Erunt.* futurum facit conditionem scilicet hoc verbum, erũt. præsens, scilicet sunt, demõstrationem facit: vt. ẽ. eo. l. Stichum qui meus. & facit infra, de auro & ar. leg. l. si quis ita. &. l. fin. in prin.

Si hæres.] CASVS. Iussi hæredi meo vt ita faciat quòd Lucius habeat centũ. certe tenetur Lucio dare centũ. Secũdo dicit quòd nó solum ciuitatibus, sed etiam vicis legari potest. Vinianus.

k *Centum dare.* immò non: quia reũ locupletem offerendo liberabitur: vt supra, si cer. pe. l. fi. §. fin. &. j. de verbo. obliga. l. ista stipulatio. §. eum. Solu. secundum R. in testamentis verba ª plenius quàm in stipulationibus exponũtur. ibi siquidem magis rigori statur.

l *Vicis legata.* Villa castellum dicitur, vici qui nulla ciuitatis dignitate honorantur. sed quia vice ciuitatis reguntur, vici dicuntur. vel dic quia viis, non muris clauduntur, secundum H.

m *Ciuitatibus.* de quibus constat: vt infra, eo. l. ciuitatibus. &. ẽ. eo. l. si quis à filio. & infra, ad Trebel. l. omnibus. &. C. de hære. institu. l. hæreditatis. Accursius.

Licet.] CASVS. Institui hæredem filium meum, & ab eo legaui centum, posteà ei substitui Titium. mortuus fuit hæres, ff. Infort.

enim benigna ratione receptũ est quod supra ª probauimus.

Ei qui habet dominium directum, potest legari ab eo qui habet vtile: & in dubio videtur quis legare ius quod habet in re. Bartolus.

¶ Si fund⁹ municipum ᵇ vectigalis ipsis municipibus sit legatus, ᶜ an legatum consistat, petiúe possit, ᵈ videamus. Et Iulianus libro trigesimooctauo Digestorum scribit, quãuis fundus vectigalis municipum ᵉ sit, attamẽ quia aliquod ᶠ ius in eo is qui legauit habet, valere legatum. Sed & si non municipibus, sed alij fundũ vectigalem legauerit: nõ videri proprietatẽ rei legatã, sed id ius quod in vectigalibus fundis habuit. ᵍ*

Exceptio rei quæ non reperitur, nihil importat. Bartolus.

LXXII. PAVLVS libro quadragesimooctauo ad Edictum.

SI quis legauerit fundũ Cornelianum, ʰ exceptis vineis quæ mortis eius tẽpore erũt: ⁱ si nullæ vineæ erunt, legato nihil decedit.

Qui iussus est facere vt habeam, tenetur mihi dare. Bartolus.

LXXIII. GAIVS libro tertio de legatis ad Edictum Prætoris.

SI hæres iussus sit facere vt Lucius centum habeat, cogendus est hæres cẽtum dare: ᵏ quia nemo facere potest vt ego habeam centum, nisi mihi dederit.

Vicis potest legari, sicut ciuitatibus. Bar.

¶ Vicis legata ˡ perinde licere capere atque ciuitatibus, ᵐ rescripto Imperatoris nostri significatur.

Legata ab instituto relicta cẽsentur tãtum repetita à substituto vulgari: nisi ex aliqua cõiectura de contraria voluntate defuncti constet. Alexand.

LXXIIII. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

LIcet Imperator noster cũ patre rescripserit videri voluntate testatoris repetita à substituto, quæ ab instituto fuerãt relicta: tamen hoc ita erit accipiendum, si nõ fuit euidens diuersa voluntas (quæ ex multis colliget) quòd quis ab hærede legatum vel fideicõmissum relictũ, noluerit à substituto deberi. Quid enim si aliam rẽ relinquit à substituto ei fideicõmissario vel legatario, quã ab instituto non reliquerat? Vel quid si certa causa fuerit, cur ab instituto reliquerat, ⁿ quæ in substituto cessaret? Vel quid si substituit ex parte fideicommissarium, cui ab instituto reliquerãt fideicõmissum? In obscura igitur voluntate locum habere rescriptũ dicendũ est.

Valet legatum si in arbitrium hæredis tanquam in bonum virũ collatum sit. Bar.

LXXV. IDEM libro quinto Disputationum.

SI sic legatum vel fideicommissum sit relictum, *si æstimauerit hæres, si comprobauerit, si iustum putauerit.* & legatum & fideicõmissum debebitur: º quoniã quasi bono viro ei potius commissum est, non in meram volũtatem hęredis collatum. ᵖ

Defectus debiti demonstrati quantitate non expressa facit deficere substantiam legati. idem si quantitas exprimatur, & ipsi debitori vel tertio relinquatur: secus si per debitorem creditori. Bartolus.

¶ Si mihi quod Titius debet, ᑫ fuerit legatum, neque Titius debeat: sciendũ est nullum esse legatum. Et quidem si quantitas non sit adiecta, euidenti ratione nihil debebitur: quia nõ apparet quantum fuerit legatum. ʳ Nam & si quod ego Titio debeo, ei legauero quantitate non adiecta: constat nullum esse legatum: cũ si decem quæ Titio debeo legauero, nec quicquàm Titio debeam, falsa demonstratio nõ perimit legatũ, ˢ vt in legato dotis Iu-

A & sic substitutus habuit hæreditatem. Certe bene tenetur præstare legatum ab instituto relictum, nisi appareat contraria voluntas mea testatoris expresse vel etiam tacitè: quod potest apparere in tribus exemplis, quæ hic plane ponuntur. & hoc dicit. Viuia.

n *Reliquerat.* fideicõmissum. tunc enim non videtur repetitum: vt infra, titu. j. l. Latinus. & facit. j. eo. titu. l. Titio. §. Iulianus. &. l. cum patronus. &. l. cũ pater. §. ab instituto. & C. ad Trebel. l. nõ iustam. &. ẽ. titu. j. l. quidam. &. j. eo. l. seruo alieno. §. penul. &. ẽ. eo. l. si quis à filio. in prin. & infra, de ali. & ciba. leg. l. Gaia. Accursius.

Si sic legatum.] CASVS. Quamuis in expressa voluntate hęredis non possit legatum committi, tamen tãquam bono viro bene potest cõmitti: veluti si dicat testator, Lego Titio si hęres ęstimauerit &c. Secundo ponit tres casus. Primus est talis: Lego Titio quod mihi debet Sempronius. & in veritate nihil mihi debet Sempronius. certe nihil valet legatum. & idem est si dixi, lego Titio decem quæ mihi debet Sempronius. & Sẽpronius nihil debeat. &. h. d. in versiculo, proinde &c. vsque ad fi. §. probat per similia quare non valet legatum. Secundus casus est in versiculo, nam & si. &c. & est talis: Lego Titio quod ei debeo. & in veritate nihil ei debeo. & nõ valet legatum: quia non fuit adiecta quantitas. si autem adiiceré quãtitatem certã, valeret: quia falsa demonstratio & cætera. Tertius casus est in versiculo, quòd si addiderit & cætera. & est talis: Lego Titio decem quæ ipse mihi debet. & in veritate ipse nihil mihi debet. & non valet legatum: quia ego testator posui in legãdo falsam causam siue cõditionẽ, quæ bene vitiat legatum. h. d. vsque ad. §. si quis ita. Viuia.

o *Debebitur.* vt & infra, tit. ij. l. fideicommissum. &. §. sic fideicommissum. &. §. hoc autem. &. §. quamquam.

p *Collatum.* hoc non valeret: vt supra, eodem. l. senatus. §. legatũ. quæ est contra. & facit infra, de verborum obliga. l. stipulatio nõ valet. & infra, titu. j. l. j. & supra, de contrahen. emptio. l. hæc vẽditio. Item facit hæc lex ad id quod no. supra, de arbi. l. pe.

q *Debet.* testatori.

r *Fuerit legatum.* idem si dixerit certam quãtitatem, vt decem tibi lego quę debet mihi Titius: vt ibi, quòd si addiderit & cętera. siue eidem, siue alij legem quod Titius debet: vt ibi, quòd si addiderit. & ibi, proinde &c.

ſ *Non perimit legatum.* refert ergo dicam in prima persona: &

tunc si non debeo, distinguitur, adiiciam certam quantitatem, vel non: vt in dote: vt hic, &.C. de fal. cau. adiec. leg. l. iij. & l. fina. & l. ij. aut in tertia: vt quod debet Titius mihi, ei lego. vel alij, & tunc non valet, certum vel incertum: vt supra, & infra, in hoc. §. & est ratio, quia si verum esset debitum, non teneretur hæres nisi ad cessionem actionis.

Idem ergo in secunda: vt quod debes, tibi lego. quia & ibi si verum esset debitum, nō teneretur hæres nisi ad liberationem. at cum in prima, imponitur necessitas hæredi dandi si vere debetur: ergo & vbi nō debetur. idem si certum adiiciat: vt in fin. huius legis. & infra, eodem. l. non quocunque. §. qui Gaium. & infra, de lib. leg. l. legaui.

a *Demonstrationē.* falsa demōstratio nō nocet legato: [a] vt institu. de leg. §. huic. Ité falsa causa non nocet: vt infra, de conditio. & demon. l. cum tale. §. falsam, sed conditio si- ue de futuro (quæ proprie dicitur conditio) nocet eiusdē defectus: vt infra, de condit. & demon. l. qui hęredi. §. fi. siue de præterito, vt impropriè, nocet defectus: vt instit. de leg. §. longe. in fine. §. quare ergo ponit hic causam cum conditione? Respon. pro eodē poni cōditionem & causam: vel aliàs non erat legaturus: vt. d. §. falsam. vel conditionaliter fuit causa expressa: vt dicto. §. longe. Sed quid ad prædicta? Respō. cū dicit in prima persona, certa est demonstratio. cū vero dicit in tertia vel secūda, quæ & quod faciūt cōditionem: vt. j. de an. leg. l. Quintus. &. C. de fal. cau. l. iij. & l. fi.

[a] *Adde melius text. in l. demōstratio. & ibi docto .j. de condit. & demō. glos. secundis. §. qui quinq;. j. e. & in l. 2. & .4. C. de fal. causa adiecta lega.*

lianus respōdit. Quòd si adiderit, *Decem quæ mihi Titius debet, lego*: sine dubio nihil erit in legato. Nam inter falsam demōstrationem, [a] & falsam conditionē siue causam multum interest. Proinde & si Titio decē quæ mihi Seius debet, legauero: nullum erit legatum. esse enim debitor debet. Nam & si viuus [b] exegissem, extingueretur [c] legatum: & si debitor maneret, actiones aduersus eū hæres meus dūtaxat præstare cogeretur.

In alternatiua obligatione si legatur quod debetur, cogitur hæres ad eedendum. si legatur vna de rebus, cogitur ad agendum. si legatur vtraquę res diuersis, cogitur hæres vtrique satisfacere insolidum. Bartolus.

¶ Si quis ita stipulatus, *Stichum, aut decem, vtrum ego velim,* [d] legauerit quod ei debebatur, tenebitur hæres eius vt præstet legatario actionem, electionem habituro [e] vtrum Stichum, an decem persequi malit. Proinde si Stichum [f] legauerit, cum ille ei Stichū, aut decem deberet: incerti actio [g] legatario aduersus hæredem cōpetit (vt scripsit Iulianus libro trigesimotertio Digestorū) per quam actionem compellat hæredem experiri. & si Stichum [h] consecutus fuerit, pręstabit ei. si decem, nihil cōsequetur. secūdū quod erit in arbitrio debitoris, an sit legatarius is cui Stichus legatus [i] est.

LXXVI. IVLIANVS libro trigesimoquarto Digestorum.

QVod si quis Stichum aut Pamphilum [k] stipulatus, Sempronio Stichū legasset, Mæuio Pāphilum: oneratus hæres intelligitur, vt necesse habeat alteri actionem suam, [l] alteri ęstimationem Stichi aut Pamphili dare.

Debitor potest grauari onere fideicommissi. Bartolus.

LXXVII. VLPIANVS libro quinto Disputationum.

SI pecunia fuit deposita apud aliquē, eiusque [m] fideicommissum, vt eam pecuniam præstet: fideicōmissum ex rescripto diui Pij debebitur, quasi videatur hæres rogatus remittere id debitori. [n] Nam si conueniatur debitor ab hærede, doli exceptione vti potest. [o] quæ res vtile fideicōmissum facit. Quòd cùm ita se habeat, ab omni debitore [p] fideicommissum relinqui potest.

b *Et si viuus.* postquam legaui, ante mortem tamen.

c *Extingueretur.* vt & infra, titu. ij. l. fideicommissa. §. si rem. Sed contra infra, titulo. j. l. cum filius. §. hæres. & facit infra, de fun. instru. & instru. leg. l. nepoti. & infra, de condi. & demon. l. nominatim. §. finali. &. l. quibus. §. dominus. &. §. qui dotalem. &. l. cum tale. §. finali. &. l. demonstratio. & infra, titu. primo. l. Lucius. §. quisquis. &. §. ciuibus. &. l. cum filius. §. hęres. & infra, eodem. l. legatū.

Si quis ita.] CASVS. Tria dicit hic. §. cum. l. sequen. Primum est tale: Titius promisit mihi Stichum, aut decem ad meam electionem: & ego testamentum faciēs legaui Sempronio quod mihi Titius debebat. quæritur, ad quid teneatur hæres meus legatarius Sempronio? Et certe tenetur ei vt præstet actionem contra dictum debitorem: & sicut habebam electionem ego testator vtrum à Titio peterem Stichum, aut decem, quæ electio transiuit ad hęredem meum: ita habebit legatarius cui cessæ sunt actiones. Secundum dictum tale est: Titius tenebatur mihi dare aut Stichum, aut decem, & erat electio promissoris. & econuerso legaui Sempronio Stichum. quæritur, ad quid hæres legatario teneatur? Et tenetur ei vt experiatur cōtra promissorem alternatiuum: qui promissor præstabit hæredi Stichum, aut. x. quodcunque promissor ipse voluerit. & si quidem præstiterit hæredi Stichum, hæres eum legatario dabit. si autem det ei decem, nihil ei debebit: quia decem non fuerunt ei legata, immò Stichus, vt dictum est. Tertium dictum est: Ego stipulatus fui à Titio Stichum aut Pamphilum, ad meam electionem: postea Sempronio Stichum legaui, & Mæuio legaui Pamphilum. quæritur, quando hæres legatarij teneatur? Et certe vni de legatariis cuicūque voluerit tenetur præstare actiones suas contra debitorem, & alteri legatario dare tenetur æstimationem Stichi: vel si vult, Pamphili. Viuianus.

d *Velim.* secus: si verbum subiunctiui modi posuisset: vt infra, de verborum oblig. l. si stipulatus fuerim. sed certè immò idem: sed non posset ibi mutare electionem: & est ratio vt ibi not.

e *Habituro.* scilicet legatario. Accursius.

f *Proinde si Stichum.* Supra loquitur vbi testator habebat electionem, hic quando promissor: vt in fi. huius legis apparet. & ideo aliud quàm supra statuit, illa præcipua ratione, quia supra quod sibi debetur legauit: ergo ceditur actio, & transit ad legatarium electio. hic vero Stichum qui sibi debetur legauit: vnde non ceditur actio, quia non est legata, sed ius quod habet in Sticho: vnde non Sticho, sed alio soluto apparet Stichū non debitum fuisse: & ita nihil videtur legatum, quia in arbitrio est debitoris quid debeat: vt argu. supra, de eo quod cer. loco. l. ij. §. Scæuola. dic ergo proinde, id est, ergo. q. d. vbi non legat ita vt ś. aliud est. Azo.

g *Incerti actio.* id est, ex testamēto: vel proprium actionis nomē, vbi factum est in obligatione citra stipulationem: vt not. supra, de condict. ind. l. sed si me. §. j. & facit supra, loca. l. cum plures. §. messem.

h *Si Stichum.* hoc adiecto, quod mihi debetur: vt ex superioribus patet. Sed quare non cogitur hęres Stichum redimere & prę- stare? sciebat enim testator Stichum suum non esse quando legabat: vt instit. de leg. §. non solum? Respon. illud quando ius nullum in eo vel pro eo habet: aliàs illud legare videtur: vt supra, eo. l. si domus. §. fina. & l. serui. §. j. euentus ergo dubiæ persecutionis Stichi legatus videtur: vt & aliàs. C. de litig. authent. nunc si hæres.

i *Legatus facit.* infra, titulo primo. l. si Titius.

k QVod si quis. *Aut Pamphilum.* vtrum ipse stipulator vellet. & ideo quia hæres habet electionem suo facto, scilicet eligendo vnum, videtur soluta fieri indebita, vnde tenetur: vt infra, titulo primo. l. qui duos. secus si non habet electionem. tunc enim res soluta præstatur ei cui legata est, & alteri nihil. idemque & si soluatur testatori: sicut & cum Stichum tantum legat vni: vt supra, proxi. & hoc est quòd ex euentu &c. vt infra, titu. j. l. si Titius. & argu. l. cum Titius. §. hæres.

l *Actionem suam.* id est, actionis commodum: ideoque melius dixisset, exactionem suam: vt supra. l. proxi. dixit. non ergo ceditur actio: quia non fuit legatum quod in stipulatione continetur. & facit infra, de lib. leg. l. si damnatus.

Si pecunia.] CASVS. Deposui pecuniam apud Titium, post ea feci testamentum, & fidei depositarij commisi vt præstet eam Sempronio. certe bene tenetur depositarius ad fideicommissum præstandum: & si hæres meus ab eo depositario pecuniam repetat, repellet eum per exceptionem. & quod dixi in depositario, idem est in omni alio debitore. Sequens lex dicit quòd legatarius à quo relictum est fideicommissum, non tenetur ad illud nisi legatum ad eum peruenerit. Viuianus.

m *Eiusq;.* depositarij.

n *Debitori.* id est, depositario. Accursius.

o *Vti potest.* sic infra, de doli excep. l. dolo.

p *Debitore.* contra infra, titu. j. l. cum pater. §. qui dotale. Solu. si defuncti agnoscat iudicium, tenetur, vt prædixit. si non, non tenetur: sed

BIU Cujas

tur: sed tamen valet vt hæres actiones cedat: vt ibi. & facit infra, eodem. l. si seruus. §. qui margaritam. & infra, titu. ij. l. cum quis decedens. §. pater. & j. l. proxi.

a *Fideicommissum. Peruenerit.* vt &. C. cõmuni. de leg. l. j. §. cum enim. & infra, titu. j. l. imperator. & infra, titu. ij. l. viij. & l. cum quis decedens. in princip.

Si quis testamento.] SCÆVS. Legaui Titio & Sticho decẽ. certe inter ambos habebunt decem, & non quilibet decem. Secũdus casus est planissimus. Viuianus.

b *Si quis testamẽto.* facit infra, de verb. obli. l. stipulatio ista. §. eum. & l. eum qui. & infra, tit. j. l. si pluribus. & de duobus reis. l. reos. §. j.

c *Is, qui. Reliquerat.* id est, in bonis dimisit.

d *Consecuturos.* sic supra, de libe. & posthu. si ita sit. & de hæredi. instit. l. interdum. &. l. Clemẽs. &. l. si ita fuerit. & infra, eo. titu. l. mortuo. in fin.

Si fundũ.] CÆSVS. Legaui Titio fundum sub cõditione. & hæres meus eundẽ fundum legauit Sempronio sub cõditione. venit postea cõditio mei testamenti: & sic legatum fundi fuit acquisitum Titio primo legatario. postea venit cõditio legati quod reliquit hæres meus. nõ amittet ppter hoc primus legatarius. [*SI SERVO.*] Seruo Titij & Sempronij legaui equum meum. certe vn⁹ de dominis potest repudiare legatum, alter acquirere. [*STICHVM.*] Sempronio Stichum legaui: & ita subiunxi: si prædictus Sempronius non manumiserit dictum Stichũ, lego eum Titio. certe antequam annus sit completus, Sempronius debet habere apud se Stichũ, & elapso anno & Sticho non manumisso totum eum Stichum habebit Titius. si autem manumiserit eum intra dictum annum, Sempronius liber erit. [*QVI FVNDVM.*] Titius habebat fundũ in quo erat quædam villa, id est domuncula ad fructus colligẽdos. fecit testamentum hic Titius, & legauit mihi fundum prædictum excepto ædificio dictæ villæ. quid iuris sit? & certe aut voluit excipere hæredi solam villæ superficiem, aut voluit excipere etiã solum super quod erat dicta villa: aut dubiũ est quid voluerit excipere. primo casu ego legatarius possum vindicare ab hærede totum fundum. sed tamdiu habebit exceptionem contra me, donec permittam eum habitare in dicta villa, & etiã ire ad dictam villam, item & actum per reliquam partẽ fundi, non tamen iure seruitutis: cum solum super quod est villa, sit legatarij, & etiam totus fundus. vnde res sua suæ rei seruire non potest. In secũdo casu ego legatarius totum fundum vindicabo excepta villa cum solo, & seruitutem eundi habebit ad villam hæres per reliquã partem fundi: quia neque illa villa, neque solũ villæ est suum. & ad hoc adducit simile in tertio casu. præsumere debemus testatorem voluisse excipere hæredi non solum superficiem villæ, sed etiam solum. & sic est idem quod in secundo casu dixi. h. d. vsque ad. §.

LXXVIII. IDEM libro octauo Disputationum.

FIdeicommissum quod a legatario relinquitur, ita demum ab eo debetur, si ad legatarium legatum peruenerit. a

Qui relinquit decem, non videtur relinquere viginti. Bartolus.

LXXIX. IVLIANVS libro quinto Digestorum.

SI quis testamento b Titio & Seio decẽ dari iusserit, nullam hęc verba recipiunt ambiguitatẽ, vt dena dixisse videatur qui decem dixit.

Propter defectum facultatũ & propter Falcidiam fit deminutio legatorũ pro rata. Bartolus.

LXXX. Apud Iulianum libro trigesimosecundo Digestorum Marcellus notat.

IS, qui sola triginta reliquerat, c Titio triginta legauit, Seio viginti, Męuio decẽ. Massurius Sabinus probat Titium quindecim, Seium decem, Męuium quinque cõsecuturos: d ita tamẽ, vt ex his pro rata portionis Falcidiæ satisfiat.

Per legatum hæredis non aufertur dominium legatario defuncti. Bartolus.

LXXXI. IVLIANVS libro trigesimosecundo Digestorum.

SI fundum sub conditione legatũ hęres pendente conditione sub alia conditione alij e legasset, & post f existẽtem conditionem quę priore testamento proposita fuisset, tũc ea conditio sub qua hæres. legauerat, extitisset: dominiũ à priore legatario non discedit.

Vnus ex dominis potest repudiare legatum factum seruo communi. Bartolus.

℣ Si seruo communi res legata fuisset: potest alter dominus agnoscere legatum, alter repellere. g Nam in hac causa seruus cõmunis quasi duo serui sũt. h

Existente conditione substitutionis factæ legatario legatum transit ad substitutum. Bartolus.

℣ *Stichum Sẽpronio do lego: si Sempronius Stichum intra annum non manumiserit, eundem Stichum Titio do lego.* Quæsitum est, quid iuris esset? Respondi Sempronium interim totũ habiturum: & si quidem intra annum manumisisset, liberũ eum effecturum. sin autem hoc non fecisset, totũ ad Titium pertinere. i

Qui excipit ædificium, videtur excipere solum in quo consistit, in dubio: & per rem legatam debet hæredi constitui ius eundi sicut ibat testator. Bartolus.

℣ Qui fundum excepto ædificio legat: appellatione ædificij aut superficiẽ significat, aut solum quoque cui ædificium superpositum est. Si de sola * superficie exceperit, nihilominus iure legati totus fundus vindicabitur: k sed exceptione doli mali posita consequetur hęres id, vt sibi habitare in villa liceat: in quo inerit, vt iter quoque & actum l in ea habeat. Si verò solum quoque exceptum fuerit: fundus excepta villa vindicari debebit, & seruitus ipso iure m villę debebitur: nõ secus ac si duorum fundorum dominus alterum legauerit, ita vt alteri seruiret. n Sed inclinandũ est testatorẽ etiam de solo cogitasse, o sine quo ædificiũ stare non potest.

a *Fideicommissum.* id est, relictum.

b *Titio & Seio.* Titio & Seio. Falcidia. l. j. §. si. & l. ij. §. si. & l. iij. §. si. & l. iiij. §. si. & l. v. §. si. & l. vj. §. si. & l. vij. §. si. & l. viij. §. si. & l. ix. §. si. & l. x. §. si. & l. xj. §. si. & l. xij. §. si. & l. xiij. §. si. & l. xiv. §. si. & l. xv. §. si. & l. xvi. §. si. & l. xvii. §. si. & l. xviii. §. si. & l. xix. §. si. & l. xx. §. si. & l. xxi. §. si. & l. xxii. §. si. & l. xxiii. §. si. & l. xxiv. §. si. & l. xxv. §. si. & l. xxvi. §. si. & l. xxvii. §. si. & l. xxviii. §. si. & l. xxix. §. si. & l. xxx. §. si. & l. xxxi. §. si. & l. xxxii. §. si. & l. xxxiii. §. si. & l. xxxiv. §. si. & l. xxxv. §. si. & l. xxxvi. §. si. & l. xxxvii. §. si. & l. xxxviii. §. si. & l. xxxix. §. si. & l. xl. §. si. & l. xli. §. si. & l. xlii. §. si. & l. xliii. §. si. & l. xliv. §. si. & l. xlv. §. si. & l. xlvi. §. si. & l. xlvii. §. si. & l. xlviii. §. si. & l. xlix. §. si. & l. l. §. si. & l. li. §. si. & l. lii. §. si. & l. liii. §. si. & l. liv. §. si. & l. lv. §. si. & l. lvi. §. si. & l. lvii. §. si. & l. lviii. §. si. & l. lix. §. si. & l. lx. §. si. & l. lxi. §. si. & l. lxii. §. si. & l. lxiii. §. si. & l. lxiv. §. si. & l. lxv. §. si. & l. lxvi. §. si. & l. lxvii. §. si. & l. lxviii. §. si. & l. lxix. §. si. & l. lxx. §. si. & l. lxxi. §. si. & l. lxxii. §. si. & l. lxxiii. §. si. & l. lxxiv. §. si. & l. lxxv. §. si. & l. lxxvi. §. si. & l. lxxvii. §. si. & l. lxxviii. §. si. & l. lxxix. §. si. & l. lxxx. §. si. & l. lxxxi. §. si. & l. lxxxii. §. si. & l. lxxxiii. §. si. & l. lxxxiv. §. si. & l. lxxxv. §. si. & l. lxxxvi. §. si. & l. lxxxvii. §. si. & l. lxxxviii. §. si. & l. lxxxix. §. si. & l. xc. §. si. & l. xci. §. si. & l. xcii. §. si. & l. xciii. §. si. & l. xciv. §. si. & l. xcv. §. si. & l. xcvi. §. si. & l. xcvii. §. si. & l. xcviii. §. si. & l. xcix. §. si. & l. c. §. si. & l. ci. §. si. & l. cii. §. si. & l. ciii. §. si. & l. civ. §. si. & l. cv. §. si. & l. cvi. §. si. & l. cvii. §. si. & l. cviii. §. si. & l. cix. §. si. & l. cx. §. si. & l. cxi. §. si. & l. cxii. §. si. & l. cxiii. §. si. & l. cxiv. §. si. & l. cxv. §. si. & l. cxvi. §. si. & l. cxvii. §. si. & l. cxviii. §. si. & l. cxix. §. si. & l. cxx. §. si. & l. cxxi. §. si. & l. cxxii. §. si. & l. cxxiii. §. si. & l. cxxiv. §. si. & l. cxxv. §. si. & l. cxxvi. §. si. & l. cxxvii. §. si. & l. cxxviii. §. si. & l. cxxix. §. si. & l. cxxx. §. si. & l. cxxxi. §. si. & l. cxxxii. §. si. & l. cxxxiii. §. si. & l. cxxxiv. §. si. & l. cxxxv. §. si. & l. cxxxvi. §. si. & l. cxxxvii. §. si. & l. cxxxviii. §. si. & l. cxxxix. §. si. & l. cxl. §. si. & l. cxli. §. si. & l. cxlii. §. si. & l. cxliii. §. si. & l. cxliv. §. si. & l. cxlv. §. si. & l. cxlvi. §. si. & l. cxlvii. §. si. & l. cxlviii. §. si. & l. cxlix. §. si. & l. cl. §. si. & l. cli. §. si. & l. clii. §. si. & l. cliii. §. si. & l. cliv. §. si. & l. clv. §. si. & l. clvi. §. si. & l. clvii. §. si. & l. clviii. §. si. & l. clix. §. si. & l. clx. §. si. & l. clxi. §. si. & l. clxii. §. si. & l. clxiii. §. si. & l. clxiv. §. si. & l. clxv. §. si. & l. clxvi. §. si. & l. clxvii. §. si. & l. clxviii. §. si. & l. clxix. §. si. & l. clxx. §. si. & l. clxxi. §. si. & l. clxxii. §. si. & l. clxxiii. §. si. & l. clxxiv. §. si. & l. clxxv. §. si. & l. clxxvi. §. si. & l. clxxvii. §. si. & l. clxxviii. §. si. & l. clxxix. §. si. & l. clxxx. §. si. & l. clxxxi. §. si. & l. clxxxii. §. si. & l. clxxxiii. §. si. & l. clxxxiv. §. si. & l. clxxxv. §. si. & l. clxxxvi. §. si. & l. clxxxvii. §. si. & l. clxxxviii. §. si. & l. clxxxix. §. si. & l. cxc. §. si. & l. cxci. §. si. & l. cxcii. §. si. & l. cxciii. §. si. & l. cxciv. §. si. & l. cxcv. §. si. & l. cxcvi. §. si. & l. cxcvii. §. si. & l. cxcviii. §. si. & l. cxcix. §. si. & l. cc. §. si. & l. cci. §. si. & l. ccii. §. si. & l. cciii. §. si. & l. cciv. §. si. & l. ccv. §. si. & l. ccvi. §. si. & l. ccvii. §. si. & l. ccviii. §. si. & l. ccix. §. si. & l. ccx. §. si. & l. ccxi. §. si. & l. ccxii. §. si. & l. ccxiii. §. si. & l. ccxiv. §. si. & l. ccxv. §. si. & l. ccxvi. §. si. & l. ccxvii. §. si. & l. ccxviii. §. si. & l. ccxix. §. si. & l. ccxx. §. si. & l. ccxxi. §. si. & l. ccxxii. §. si. & l. ccxxiii. §. si. & l. ccxxiv. §. si. & l. ccxxv. §. si. & l. ccxxvi. §. si. & l. ccxxvii. §. si. & l. ccxxviii. §. si. & l. ccxxix. §. si. & l. ccxxx. §. si. & l. ccxxxi. §. si. & l. ccxxxii. §. si. & l. ccxxxiii. §. si. & l. ccxxxiv. §. si. & l. ccxxxv. §. si. & l. ccxxxvi. §. si. & l. ccxxxvii. §. si. & l. ccxxxviii. §. si. & l. ccxxxix. §. si. & l. ccxl. §. si. & l. ccxli. §. si. & l. ccxlii. §. si. & l. ccxliii. §. si. & l. ccxliv. §. si. & l. ccxlv. §. si. & l. ccxlvi. §. si. & l. ccxlvii. §. si. & l. ccxlviii. §. si. & l. ccxlix. §. si. & l. ccl. §. si. & l. ccli. §. si. & l. cclii. §. si. & l. ccliii. §. si. & l. cclv. §. si. & l. cclvi. §. si. & l. cclvii. §. si. & l. cclviii. §. si. & l. cclix. §. si. & l. cclx. §. si. & l. cclxi. §. si. & l. cclxii. §. si. & l. cclxiii. §. si. & l. cclxiv. §. si. & l. cclxv. §. si. & l. cclxvi. §. si. & l. cclxvii. §. si. & l. cclxviii. §. si. & l. cclxix. §. si. & l. cclxx. §. si. & l. cclxxi. §. si. & l. cclxxii. §. si. & l. cclxxiii. §. si. & l. cclxxiv. §. si. & l. cclxxv. §. si. & l. cclxxvi. §. si. & l. cclxxvii. §. si. & l. cclxxviii. §. si. & l. cclxxix. §. si. & l. cclxxx. §. si. & l. cclxxxi. §. si. & l. cclxxxii. §. si. & l. cclxxxiii. §. si. & l. cclxxxiv. §. si. & l. cclxxxv. §. si. & l. cclxxxvi. §. si. & l. cclxxxvii. §. si. & l. cclxxxviii. §. si. & l. cclxxxix. §. si. & l. ccxc. §. si. & l. ccxci. §. si. & l. ccxcii. §. si. & l. ccxciii. §. si. & l. ccxciv. §. si. & l. ccxcv. §. si. & l. ccxcvi. §. si. & l. ccxcvii. §. si. & l. ccxcviii. §. si. & l. ccxcix. §. si. & l. ccc. §. si. & l. ccci. §. si. & l. cccii. §. si. & l. ccciii. §. si. & l. cccv. §. si. & l. cccvi. §. si. & l. cccvii. §. si. & l. cccviii. §. si. & l. cccix. §. si. & l. cccx. §. si. & l. cccxi. §. si. & l. cccxii. §. si. & l. cccxiii. §. si. & l. cccxiv. §. si. & l. cccxv. §. si. & l. cccxvi. §. si. & l. cccxvii. §. si. & l. cccxviii. §. si. & l. cccxix. §. si. & l. cccxx. §. si. & l. cccxxi. §. si. & l. cccxxii. §. si. & l. cccxxiii. §. si. & l. cccxxiv. §. si. & l. cccxxv. §. si. & l. cccxxvi. §. si. & l. cccxxvii. §. si. & l. cccxxviii. §. si. & l. cccxxix. §. si. & l. cccxxx. §. si. & l. cccxxxi. §. si. & l. cccxxxii. §. si. & l. cccxxxiii. §. si. & l. cccxxxiv. §. si. & l. cccxxxv. §. si. & l. cccxxxvi. §. si. & l. cccxxxvii. §. si. & l. cccxxxviii. §. si. & l. cccxxxix. §. si. & l. cccxl. §. si. & l. cccxli. §. si. & l. cccxlii. §. si. & l. cccxliii. §. si. & l. cccxliv. §. si. & l. cccxlv. §. si. & l. cccxlvi. §. si. & l. cccxlvii. §. si. & l. cccxlviii. §. si. & l. cccxlix. §. si. & l. cccl. §. si. & l. cccli. §. si. & l. ccclii. §. si. & l. cccliii. §. si. & l. ccclv. §. si. & l. ccclvi. §. si. & l. ccclvii. §. si. & l. ccclviii. §. si. & l. ccclix. §. si. & l. ccclx. §. si. & l. ccclxi. §. si. & l. ccclxii. §. si. & l. ccclxiii. §. si. & l. ccclxiv. §. si. & l. ccclxv. §. si. & l. ccclxvi. §. si. & l. ccclxvii. §. si. & l. ccclxviii. §. si. & l. ccclxix. §. si. & l. ccclxx. §. si. & l. ccclxxi. §. si. & l. ccclxxii. §. si. & l. ccclxxiii. §. si. & l. ccclxxiv. §. si. & l. ccclxxv. §. si. & l. ccclxxvi. §. si. & l. ccclxxvii. §. si. & l. ccclxxviii. §. si. & l. ccclxxix. §. si. & l. ccclxxx. §. si. & l. ccclxxxi. §. si. & l. ccclxxxii. §. si. & l. ccclxxxiii. §. si. & l. ccclxxxiv. §. si. & l. ccclxxxv. §. si. & l. ccclxxxvi. §. si. & l. ccclxxxvii. §. si. & l. ccclxxxviii. §. si. & l. ccclxxxix. §. si. & l. cccxc. §. si. & l. cccxci. §. si. & l. cccxcii. §. si. & l. cccxciii. §. si. & l. cccxciv. §. si. & l. cccxcv. §. si. & l. cccxcvi. §. si. & l. cccxcvii. §. si. & l. cccxcviii. §. si. & l. cccxcix. §. si. & l. cd. §. si. & l. cdi. §. si. & l. cdii. §. si. & l. cdiii. §. si. & l. cdiv. §. si. & l. cdv. §. si. & l. cdvi. §. si. & l. cdvii. §. si. & l. cdviii. §. si. & l. cdix. §. si. & l. cdx. §. si. & l. cdxi. §. si. & l. cdxii. §. si. & l. cdxiii. §. si. & l. cdxiv. §. si. & l. cdxv. §. si. & l. cdxvi. §. si. & l. cdxvii. §. si. & l. cdxviii. §. si. & l. cdxix. §. si. & l. cdxx. §. si. & l. cdxxi. §. si. & l. cdxxii. §. si. & l. cdxxiii. §. si. & l. cdxxiv. §. si. & l. cdxxv. §. si. & l. cdxxvi. §. si. & l. cdxxvii. §. si. & l. cdxxviii. §. si. & l. cdxxix. §. si. & l. cdxxx. §. si. & l. cdxxxi. §. si. & l. cdxxxii. §. si. & l. cdxxxiii. §. si. & l. cdxxxiv. §. si. & l. cdxxxv. §. si. & l. cdxxxvi. §. si. & l. cdxxxvii. §. si. & l. cdxxxviii. §. si. & l. cdxxxix. §. si. & l. cdxl. §. si. & l. cdxli. §. si. & l. cdxlii. §. si. & l. cdxliii. §. si. & l. cdxliv. §. si. & l. cdxlv. §. si. & l. cdxlvi. §. si. & l. cdxlvii. §. si. & l. cdxlviii. §. si. & l. cdxlix. §. si. & l. cdl. §. si. & l. cdli. §. si. & l. cdlii. §. si. & l. cdliii. §. si. & l. cdliv. §. si. & l. cdlv. §. si. & l. cdlvi. §. si. & l. cdlvii. §. si. & l. cdlviii. §. si. & l. cdlix. §. si. & l. cdlx. §. si. & l. cdlxi. §. si. & l. cdlxii. §. si. & l. cdlxiii. §. si. & l. cdlxiv. §. si. & l. cdlxv. §. si. & l. cdlxvi. §. si. & l. cdlxvii. §. si. & l. cdlxviii. §. si. & l. cdlxix. §. si. & l. cdlxx. §. si. & l. cdlxxi. §. si. & l. cdlxxii. §. si. & l. cdlxxiii. §. si. & l. cdlxxiv. §. si. & l. cdlxxv. §. si. & l. cdlxxvi. §. si. & l. cdlxxvii. §. si. & l. cdlxxviii. §. si. & l. cdlxxix. §. si. & l. cdlxxx. §. si. & l. cdlxxxi. §. si. & l. cdlxxxii. §. si. & l. cdlxxxiii. §. si. & l. cdlxxxiv. §. si. & l. cdlxxxv. §. si. & l. cdlxxxvi. §. si. & l. cdlxxxvii. §. si. & l. cdlxxxviii. §. si. & l. cdlxxxix. §. si. & l. cdxc. §. si. & l. cdxci. §. si. & l. cdxcii. §. si. & l. cdxciii. §. si. & l. cdxciv. §. si. & l. cdxcv. §. si. & l. cdxcvi. §. si. & l. cdxcvii. §. si. & l. cdxcviii. §. si. & l. cdxcix. §. si. & l. d. §. si. & l. di. §. si. & l. dii. §. si. & l. diii. §. si. & l. div. §. si. & l. dv. §. si. & l. dvi. §. si. & l. dvii. §. si. & l. dviii. §. si. & l. dix. §. si. & l. dx. §. si. & l. dxi. §. si. & l. dxii. §. si. & l. dxiii. §. si. & l. dxiv. §. si. & l. dxv. §. si. & l. dxvi. §. si. & l. dxvii. §. si. & l. dxviii. §. si. & l. dxix. §. si. & l. dxx. §. si. & l. dxxi. §. si. & l. dxxii. §. si. & l. dxxiii. §. si. & l. dxxiv. §. si. & l. dxxv. §. si. & l. dxxvi. §. si. & l. dxxvii. §. si. & l. dxxviii. §. si. & l. dxxix. §. si. & l. dxxx. §. si. & l. dxxxi. §. si. & l. dxxxii. §. si. & l. dxxxiii. §. si. & l. dxxxiv. §. si. & l. dxxxv. §. si. & l. dxxxvi. §. si. & l. dxxxvii. §. si. & l. dxxxviii. §. si. & l. dxxxix. §. si. & l. dxl. §. si. & l. dxli. §. si. & l. dxlii. §. si. & l. dxliii. §. si. & l. dxliv. §. si. & l. dxlv. §. si. & l. dxlvi. §. si. & l. dxlvii. §. si. & l. dxlviii. §. si. & l. dxlix. §. si. & l. dl. §. si. & l. dli. §. si. & l. dlii. §. si. & l. dliii. §. si. & l. dliv. §. si. & l. dlv. §. si. & l. dlvi. §. si. & l. dlvii. §. si. & l. dlviii. §. si. & l. dlix. §. si. & l. dlx. §. si. & l. dlxi. §. si. & l. dlxii. §. si. & l. dlxiii. §. si. & l. dlxiv. §. si. & l. dlxv. §. si. & l. dlxvi. §. si. & l. dlxvii. §. si. & l. dlxviii. §. si. & l. dlxix. §. si. & l. dlxx. §. si. & l. dlxxi. §. si. & l. dlxxii. §. si. & l. dlxxiii. §. si. & l. dlxxiv. §. si. & l. dlxxv. §. si. & l. dlxxvi. §. si. & l. dlxxvii. §. si. & l. dlxxviii. §. si. & l. dlxxix. §. si. & l. dlxxx. §. si. & l. dlxxxi. §. si. & l. dlxxxii. §. si. & l. dlxxxiii. §. si. & l. dlxxxiv. §. si. & l. dlxxxv. §. si. & l. dlxxxvi. §. si. & l. dlxxxvii. §. si. & l. dlxxxviii. §. si. & l. dlxxxix. §. si. & l. dxc. §. si. & l. dxci. §. si. & l. dxcii. §. si. & l. dxciii. §. si. & l. dxciv. §. si. & l. dxcv. §. si. & l. dxcvi. §. si. & l. dxcvii. §. si. & l. dxcviii. §. si. & l. dxcix. §. si. & l. dc. §. si. & l. dci. §. si. & l. dcii. §. si. & l. dciii. §. si. & l. dciv. §. si. & l. dcv. §. si. & l. dcvi. §. si. & l. dcvii. §. si. & l. dcviii. §. si. & l. dcix. §. si. & l. dcx. §. si. & l. dcxi. §. si. & l. dcxii. §. si. & l. dcxiii. §. si. & l. dcxiv. §. si. & l. dcxv. §. si. & l. dcxvi. §. si. & l. dcxvii. §. si. & l. dcxviii. §. si. & l. dcxix. §. si. & l. dcxx. §. si. & l. dcxxi. §. si. & l. dcxxii. §. si. & l. dcxxiii. §. si. & l. dcxxiv. §. si. & l. dcxxv. §. si. & l. dcxxvi. §. si. & l. dcxxvii. §. si. & l. dcxxviii. §. si. & l. dcxxix. §. si. & l. dcxxx. §. si. & l. dcxxxi. §. si. & l. dcxxxii. §. si. & l. dcxxxiii. §. si. & l. dcxxxiv. §. si. & l. dcxxxv. §. si. & l. dcxxxvi. §. si. & l. dcxxxvii. §. si. & l. dcxxxviii. §. si. & l. dcxxxix. §. si. & l. dcxl. §. si. & l. dcxli. §. si. & l. dcxlii. §. si. & l. dcxliii. §. si. & l. dcxliv. §. si. & l. dcxlv. §. si. & l. dcxlvi. §. si. & l. dcxlvii. §. si. & l. dcxlviii. §. si. & l. dcxlix. §. si. & l. dcl. §. si. & l. dcli. §. si. & l. dclii. §. si. & l. dcliii. §. si. & l. dcliv. §. si. & l. dclv. §. si. & l. dclvi. §. si. & l. dclvii. §. si. & l. dclviii. §. si. & l. dclix. §. si. & l. dclx. §. si. & l. dclxi. §. si. & l. dclxii. §. si. & l. dclxiii. §. si. & l. dclxiv. §. si. & l. dclxv. §. si. & l. dclxvi. §. si. & l. dclxvii. §. si. & l. dclxviii. §. si. & l. dclxix. §. si. & l. dclxx. §. si. & l. dclxxi. §. si. & l. dclxxii. §. si. & l. dclxxiii. §. si. & l. dclxxiv. §. si. & l. dclxxv. §. si. & l. dclxxvi. §. si. & l. dclxxvii. §. si. & l. dclxxviii. §. si. & l. dclxxix. §. si. & l. dclxxx. §. si. & l. dclxxxi. §. si. & l. dclxxxii. §. si. & l. dclxxxiii. §. si. & l. dclxxxiv. §. si. & l. dclxxxv. §. si. & l. dclxxxvi. §. si. & l. dclxxxvii. §. si. & l. dclxxxviii. §. si. & l. dclxxxix. §. si. & l. dcxc. §. si. & l. dcxci. §. si. & l. dcxcii. §. si. & l. dcxciii. §. si. & l. dcxciv. §. si. & l. dcxcv. §. si. & l. dcxcvi. §. si. & l. dcxcvii. §. si. & l. dcxcviii. §. si. & l. dcxcix. §. si. & l. dcc. §. si. & l. dcci. §. si. & l. dccii. §. si. & l. dcciii. §. si. & l. dcciv. §. si. & l. dccv. §. si. & l. dccvi. §. si. & l. dccvii. §. si. & l. dccviii. §. si. & l. dccix. §. si. & l. dccx. §. si. & l. dccxi. §. si. & l. dccxii. §. si. & l. dccxiii. §. si. & l. dccxiv. §. si. & l. dccxv. §. si. & l. dccxvi. §. si. & l. dccxvii. §. si. & l. dccxviii. §. si. & l. dccxix. §. si. & l. dccxx. §. si. & l. dccxxi. §. si. & l. dccxxii. §. si. & l. dccxxiii. §. si. & l. dccxxiv. §. si. & l. dccxxv. §. si. & l. dccxxvi. §. si. & l. dccxxvii. §. si. & l. dccxxviii. §. si. & l. dccxxix. §. si. & l. dccxxx. §. si. & l. dccxxxi. §. si. & l. dccxxxii. §. si. & l. dccxxxiii. §. si. & l. dccxxxiv. §. si. & l. dccxxxv. §. si. & l. dccxxxvi. §. si. & l. dccxxxvii. §. si. & l. dccxxxviii. §. si. & l. dccxxxix. §. si. & l. dccxl. §. si. & l. dccxli. §. si. & l. dccxlii. §. si. & l. dccxliii. §. si. & l. dccxliv. §. si. & l. dccxlv. §. si. & l. dccxlvi. §. si. & l. dccxlvii. §. si. & l. dccxlviii. §. si. & l. dccxlix. §. si. & l. dccl. §. si. & l. dccli. §. si. & l. dcclii. §. si. & l. dccliii. §. si. & l. dcclv. §. si. & l. dcclvi. §. si. & l. dcclvii. §. si. & l. dcclviii. §. si. & l. dcclix. §. si. & l. dcclx. §. si. & l. dcclxi. §. si. & l. dcclxii. §. si. & l. dcclxiii. §. si. & l. dcclxiv. §. si. & l. dcclxv. §. si. & l. dcclxvi. §. si. & l. dcclxvii. §. si. & l. dcclxviii. §. si. & l. dcclxix. §. si. & l. dcclxx. §. si. & l. dcclxxi. §. si. & l. dcclxxii. §. si. & l. dcclxxiii. §. si. & l. dcclxxiv. §. si. & l. dcclxxv. §. si. & l. dcclxxvi. §. si. & l. dcclxxvii. §. si. & l. dcclxxviii. §. si. & l. dcclxxix. §. si. & l. dcclxxx. §. si. & l. dcclxxxi. §. si. & l. dcclxxxii. §. si. & l. dcclxxxiii. §. si. & l. dcclxxxiv. §. si. & l. dcclxxxv. §. si. & l. dcclxxxvi. §. si. & l. dcclxxxvii. §. si. & l. dcclxxxviii. §. si. & l. dcclxxxix. §. si. & l. dccxc. §. si. & l. dccxci. §. si. & l. dccxcii. §. si. & l. dccxciii. §. si. & l. dccxciv. §. si. & l. dccxcv. §. si. & l. dccxcvi. §. si. & l. dccxcvii. §. si. & l. dccxcviii. §. si. & l. dccxcix. §. si. & l. dccc. §. si. & l. dccci. §. si. & l. dcccii. §. si. & l. dccciii. §. si. & l. dcccv. §. si. & l. dcccvi. §. si. & l. dcccvii. §. si. & l. dcccviii. §. si. & l. dcccix. §. si. & l. dcccx. §. si. & l. dcccxi. §. si. & l. dcccxii. §. si. & l. dcccxiii. §. si. & l. dcccxiv. §. si. & l. dcccxv. §. si. & l. dcccxvi. §. si. & l. dcccxvii. §. si. & l. dcccxviii. §. si. & l. dcccxix. §. si. & l. dcccxx. §. si. & l. dcccxxi. §. si. & l. dcccxxii. §. si. & l. dcccxxiii. §. si. & l. dcccxxiv. §. si. & l. dcccxxv. §. si. & l. dcccxxvi. §. si. & l. dcccxxvii. §. si. & l. dcccxxviii. §. si. & l. dcccxxix. §. si. & l. dcccxxx. §. si. & l. dcccxxxi. §. si. & l. dcccxxxii. §. si. & l. dcccxxxiii. §. si. & l. dcccxxxiv. §. si. & l. dcccxxxv. §. si. & l. dcccxxxvi. §. si. & l. dcccxxxvii. §. si. & l. dcccxxxviii. §. si. & l. dcccxxxix. §. si. & l. dcccxl. §. si. & l. dcccxli. §. si. & l. dcccxlii. §. si. & l. dcccxliii. §. si. & l. dcccxliv. §. si. & l. dcccxlv. §. si. & l. dcccxlvi. §. si. & l. dcccxlvii. §. si. & l. dcccxlviii. §. si. & l. dcccxlix. §. si. & l. dcccl. §. si. & l. dcccli. §. si. & l. dccclii. §. si. & l. dcccliii. §. si. & l. dccclv. §. si. & l. dccclvi. §. si. & l. dccclvii. §. si. & l. dccclviii. §. si. & l. dccclix. §. si. & l. dccclx. §. si. & l. dccclxi. §. si. & l. dccclxii. §. si. & l. dccclxiii. §. si. & l. dccclxiv. §. si. & l. dccclxv. §. si. & l. dccclxvi. §. si. & l. dccclxvii. §. si. & l. dccclxviii. §. si. & l. dccclxix. §. si. & l. dccclxx. §. si. & l. dccclxxi. §. si. & l. dccclxxii. §. si. & l. dccclxxiii. §. si. & l. dccclxxiv. §. si. & l. dccclxxv. §. si. & l. dccclxxvi. §. si. & l. dccclxxvii. §. si. & l. dccclxxviii. §. si. & l. dccclxxix. §. si. & l. dccclxxx. §. si. & l. dccclxxxi. §. si. & l. dccclxxxii. §. si. & l. dccclxxxiii. §. si. & l. dccclxxxiv. §. si. & l. dccclxxxv. §. si. & l. dccclxxxvi. §. si. & l. dccclxxxvii. §. si. & l. dccclxxxviii. §. si. & l. dccclxxxix. §. si. & l. dcccxc. §. si. & l. dcccxci. §. si. & l. dcccxcii. §. si. & l. dcccxciii. §. si. & l. dcccxciv. §. si. & l. dcccxcv. §. si. & l. dcccxcvi. §. si. & l. dcccxcvii. §. si. & l. dcccxcviii. §. si. & l. dcccxcix. §. si. & l. dcccc. §. si. & l. dccccc. §. si. & l. dcccccc. §. si. & l. dccccccc. §. si. & l. dcccccccc. §. si. & l. dccccccccc. §. si. & l. dcccccccccc. §. si. & l. dccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc. §. si. & l. dcccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccccc

imò cohæredes sui.& ideo Titius legatarius non poterit petere à dictis cohæredibus patroni nisi illam partem quam in dictis seruis habét.i.de duodecim partibus quinque.Sed pone quòd ita parũ habét in sua parte hæreditatis dicti cohæredes patroni, ꝙ possunt & volũt de dicta parte dictorũ seruorũ detrahere Falcidiã: vtputa quia data ꝑ eis legatariis parte quam í seruis habent, nõ remanet eis dodrans eorum partis, & de seruis non possũt eã trahere, quia diuidi non possunt: & sic oportet ꝙ æstimẽt, vt quartã partẽ æstimationis eorũ dent eis legatariis ꝑ Falcidia: nũquid remanebit æstimatio firma quam fecit libertus idéq; testator si plº vel minº valet quilibet seruorũ de.xx.aureis?& certè non: imò æstimabuntur secundũ quod in veritate valét. [*TITIO FVNDVM.*]Ita dixit testator quidam: lego fundũ Titio si dederit hęredi meo decem.hæres debebat dicto Titio decẽ.vnde Titius vult ea decẽ remittere hæredi,& habere fundũ.certe bene potest hoc facere.[*SI TITIVS.*] Cornelius pone fecit testamentum, & Titio Stichũ legauit. iste Titius antequam sciret dictum Stichũ ad se pertinere, legauit eũ Seio. postea hæres Titij prædicti didicit quòd legauerat Cornelius Titio dictum Stichum: & illud legatum non repudiauit:imo habere voluit. certe tenet eũ Stichum Seio dare.h.d.vsque ad.§.si pater.Viuianus.

Vnus ex hæredibus in specie hæreditaria grauatus, pro portione sua tantum grauatus videtur: & æstimatio testatoris nihil operatur.Bartolus.

℣Si libertus patronũ ex septũce hæredem scripserit, alios ex cæteris, [a] & ita legauerit, *Quisquis mihi* [b] *alius ex supradictis cum patrono meo hæres erit, seruos illum & illum Titio lego, quos æstimo singulos vicenis aureis.* intelligendũ erit à cohærede patroni dumtaxat legatũ datum.& ideo Titium [c] non amplius quincũce [d] in seruis vindicare posse. Adiectio autem illa, *Quos æstimo singulos vicenis aureis:* non mutat [e] legati conditionem,si legis Falcidiæ rationem habere oporteat [f].nihilominus enim verum pretium seruorum in æstimationem deducetur.

Liberatio habetur pro solutione etiã quoad conditionem implendam.Bartolus.

℣*Titio fundum do lego si hæredi meo decem dederit.* Si decem hæres Titio debuisset, & ea Titius accepta ei feciſſet:fundum vindicare potest [g].

Dominium quod erat apud defunctum, transit ad legatariũ etiã si defunctus ignorabat,& possessio apud eum nõ erat. Bar.

℣Si Titius cui Stichus legatus fuerat, antequã sciret ad se legatum pertinere [h] decesserit, & eundem fundum eidem Titio.impubes adiuit hereditatem,& dedit legatario fundum:postea habuit locũ substitutio Mæuij, vult prædictus legatarius petere à substituto æstimationem prædicti fundi quem habuit ab impubere.certe non poterit.sicut enim nõ debetur legatum nisi semel cum repetitum est à substituto: ita & cum idem legatum datum est substituto, vt fuit in nostro casu. & quod dixi in impubere soluente legatum, scilicet vt non possit iterum peti à substituto:idem est si non solũ per eum non remansit, veluti quia legatarius repudiauit: & idem est si pure legaui ab impubere,& sub condit.à substituto:quia non debebitur nisi ex institutione, secus autem econtra,scilicet quando legaui sub cõditione ab impubere,& pure à substituto,& pendente cõditione legati impubes decedat, sicque locum sibi vindicet substitutio.nã quia eo casu expedit legatario habere magis à substituto pure,quàm expectare conditionem sub qua fuit legatum ab impubere: valebit legatum ex sola substitutione.[*HIS VERBIS.*]Ita dixit quidam testator,Lucio & Titio fundum lego, vel alicui eorum.nunquid valet legatum?Et certe sic.vnde si Lucius & Titius sunt viui,iam tempo habebunt legatum. si autem vnus eorum fuit tantum viuit, ille solus habebit.hoc dicit usque ad.§. cum statuliber.Viuianus.

eundem Seio legauerit, & hæres Titij legatũ non repudiauerit [i]:Stichũ Seius vindicabit.

Repetitio facta à substituto impuberis habet locum etiam si legata cœperunt non deberi ab instituto.Bartolus.

℣Si paterfamiliàs ab impubere filio [k] Titio fundũ legauerit. & à substituto [l] eundẽ eidẽ Titio,& pupillus patri hæres extiterit,siue vindicauerit Titi legatum,siue repudiauerit: quãuis filius impubes decesserit, à substituto vindicare nõ potest [m]. hoc enĩ qđ rursus à substituto legaĩ, perinde habendũ est ac si repetita legata essent [n]. quare & si purè à filio [o],sub cõditione à substituto legatũ fuerit: perinde omnia seruabũtur, ac si tãtũ à filio legatũ fuisset [p]. contra autẽ si à filio sub conditione, à substituto purè legatũ fuerit,& pupillus pendẽte conditione decesserit : ex substitutione sola [q] legatum valebit.

Hæc verba,vobis vel alteri vestrũ,intelliguntur si omnes non supersunt. Bartolus.

℣His verbis, *Lucio & Titio, eorũmve,* [r] *cui* [s] *fundum do lego,* vtiliter legatur: & si vterque [t] vixerit,*vtrique [t]:si alter [u],alteri totum debebitur [x].

[t] *Defectus cõditionis libertatis validat legatum serui.hoc dicit.cum.l.seq.Bartolus.*

a *Quid ꝑprię sit, dare, & quo modo ponitur in contractib⁹,& quo modo ĩ* — *Ex cæteris.*ſ.quinq; vnciis.

b *Mihi alius.* à patrono scilicet: & ita liquet quòd patrono voluit consulere vt in seruis retineret portionẽ suam.alij ergo portiones suas tantummodo præstabunt : quia nihil amplius habent: nec habere possunt vt exigatur à patrono cui prospexit testator. sed aliud in quantitate : & est ratio, quia insolidum præstari potest de eorũ parte quos onerauit testator. Azo.vt.ĩ. eo.l.ab omnibus.in principio.quæ est contra.& facit infra, titu.j.l.ſi tibi.§. j.&.ĩ.titu.j.l.cum pater.§. pater qui filio.&.l.fi.§.j.Accursius.

c *Titum.* legatarium.

d *Quincunce.* nam in tantum erant illi alij instituti.

e *Nõ mutat.*videbat cõtra per id qđmodo dixi:aliud ĩ quãtitate.

f *Oporteat.* quia non remanet eis quarta institutionis:vt insti.ad legem Fal.§.j.& facit infra,ad le.Falci.l.pretia.& infra,titu.j.l.cũ pater.§.pater qui filio.

g *Potest.* sunt enim paria,dare [a],& accepto ferre:vt hic, &.ĩ.de condit.& demon.l.Iulianus ait.&.s.de condic.ob cau.l.ſi mulier. &.s.de calum.l.ij.Accursius.

h *Pertinere.* pertinebat tamen,quia cesserat dies eius: vt.C.quãdo di.leg.ce.l.fi.& facit.s.eo.l.seruum.§.j.

i *Non repudiauerit.* sed quo modo hæres Titij potest repudiare iam in secundum legatarium translatum: vt supra, quemadmodũ *Bart.& alios ſ.l. vbi* ſer.amit.l.ſi partem.§.j?Respon. ante aditam hæreditatem Titij *autẽ nõ apparet.§.fi.* tunc nec sibi competit : vnde repudiare non potest : vt supra,de ĩ.de *verbo.* acqui.hæredi.l.is qui. Dic ergo, hic non dicit quòd teneret re*obli. Alex.* pudiatio.Accursius.

k *Filio.* instituto.

l *Substituto.* scilicet pupillariter,licet tacitè insit vulgaris: vt.s. de vulg.substi.l.iam hoc iure.

m *Non poterit.* vt pote cum habet,vel repudiauit: vnde perinde est ac si haberet.

n *Legata essent.* ab instituto ita vt non nisi semel debeantur: vt C.de lega.l.cum quæstio.§.fina.Vel dic,relicta ab instituto impubere videntur repetita à substituto.quod non valet vt debeantur expressa repetitione : sed ex tacita debentur : vt.ĩ. eo.l.seruo.§. quis.ij.respon.&.s.eo.l.licet.

o *Filio.* scilicet instituto.

p *Fuisset.* si habuit,vel repudiauit: vt.s. vel etiam neutrum fuit: vt infra,eo.l.seruo.§.ſi quis.

q *Sola.* hoc ideo,quia non valet ab instituto relictum expresse nec ergo tacita repetitio : vt arg. s. de serui.rust.prædi.l.item.§. fina.Refert ergo interſit legatarij valere repetitionem expressam: & tunc valet,vt hic.an non:& tunc non valet:vt.s.proxi.respon. inde est quòd quandoque tacita repetitio non intelligitur, & valet expressa:vt infra,eo.l.ſi seruo.§.ſi ab impubere.quæ est cõtra. Sed videtur quòd aut ex interuallo reliquit à substituto, & valet secundum legatum tantum.aut incontinẽti: & tunc vtrumque ex quo eliget petere : vt.ĩ.de condit.& demon.l.nam ad ea.quæ est contra.Sol.ibi non erat tacita repetitio per.l.hic ſic.& facit.s.de vulg.substi.l.ex facto.§.fi.

r *Ve.* pro, vel.& facit supra, de hære. institu.l.Titius & Seius. &.l.seq.& seq.

s *Cui.* id est, alicui.

t *Vtrique.* scilicet debebitur.Accursius.

u *Alter.* scilicet vixerit.

x *Debebitur.* ex ordine literæ hoc intelligitur:vt infra,eo.titu. cum pater.§.penul.

in.l.ſi quis nec causã. — *Si paterfamiliàs.*] *CASVS.* Institui mihi hæredem filiũ meum impuberem:& ab eo legaui fundum Cornelianum Titio.postea *s.ſi cer.pet.* dicto impuberi substitui Mæuium:& ab eodem substituto legaui

BIU Cujas

Cum statuliber. CASVS. In testamento meo dedi libertatem seruo meo sub conditione si nauis venerit ex Asia vsq; ad annũ, & decessi, hæres meus eundem seruum legauit Titio sub alia cõditione. pendente alia conditione legati transiuit annus, & nõ venit nauis ex Asia: sicq; conditio libertatis defecit. Certe legatum relictũ ab hærede meo sub cõditione de dicto statulibero erit vtile cõditione existẽte sub qua fuit relictum. secus autẽ si extitisset cõditio libertatis: quia tunc extinguitur legatũ ab hærede meo relictum. *AFILIO.* Instituo mihi hæredem filium meum impuberem, & ab eo legaui Titio Stichum. postea ei substituo Mæuium, & à substituto dedi libertatem dicto Sticho. Certe si impubes perueniat ad libertatem, sicq; deficiat conditio sub qua libertas tacite fuit relicta dicto Sticho, id est, nõ habeat locum substitutio: legatarius vindicabit Stichum ab impubere quondam sibi relictum. si autem impubes moriatur intra pubertatem, & sic habeat locũ substitutio, libertas cõpetit dicto Sticho relicta sibi à substituto. & qđ dixi, quãdo dict⁹ Stichus fuit legat⁹ pure ab impubere, idẽ est si sub cõditione. h. d. tota lex. Vi.

¶ Cùm statuliber [a] sub conditione [b] legatus [c] est, & pendẽte conditione legati conditio statutæ libertatis deficit [d], legatũ vtile fit [e]. nã sicut statuta [f] libertas tunc [g] perimit [h] legatũ, cùm vires accipit [i]: ita legatũ [k] quoque non antè perimi potest, quàm dies eius [l] cesserit. ¶ A filio impubere [m] legatus [n], & à substituto liber esse iussus: si quidem pupillus ad pubertatem peruenerit, ab eo cui legatus fuerat, vindicabitur [o]: mor tuo verò pupillo libertas cõpetit. Longè magis hoc seruari [p] cõueniet, si idẽ seruus sub cõditione ab impubere legat⁹ [q] fuerit, & pendẽte cõditione filius intra pubertatem decesserit.

Si res ex causa lucrativa nobis debita ad nos peruenerit sub spe recedendi: alia actio ex causa lucrativa competens non perimitur. Bartolus.

LXXXII. IDEM libro trigesimotertio Digestorum.

NOn quocumq; [r] modo legatarij res facta fuerit, die cedente [s] obligatio legati extinguitur: sed ita, si eo modo fuerit eius, quo [ab eo] auelli nõ possit. Ponamus rem [t] quæ mihi purè legata sit [u], accipere me per traditionem die legati cedente [x], ab eo hærede [y] à quo eadem sub conditione alij legata [z] fuerit, nempe agam [a] ex testamẽto, quia is stat⁹ est ei⁹, [b] vt existente conditione discessurum sit à me dominium. Nã [c] & si ex stipulatione [d] mihi Stichus [e] debeatur [f], & is cum sub cõditione alij legatus [g] esset, factus fuerit [h] meus ex causa lucratiua [i]: nihilominus existente conditione ex stipulatu agere potero [k].

Regula Catoniana cessat quando impedimentum subest vere, non tamen iuris fictione. Bartolus.

¶ Si ex bonis eius qui reipublicæ causa aberat, rem vsu adquisierim: & ea antequam euinceretur, mihi legata sit [l]: deinde postea euincatur: rectè ex testamento petam eam mihi dari oportere.

Non quocumque. CASVS. Ad euidentiam huius. l. no. quòd mea res mihi legari non potest: vt. ff. eo. cætera. §. quemadmodum. & si non sit mea tempore quo legatur, inueniatur tamen mea tempore quo cedit dies legati: similiter non valet legatum: sed hæc lex dicit, quòd si talis inuenitur in eo tempore quo cedit dies legati, quòd possit mihi auelli, non vitiatur legatum. & de hoc ponit duo exempla. Primum est tale: Titius legauit mihi Stichum quem sciebat esse alienum: puta Gaij. postmodum Gaius dominus legauit eundem Stichum Mæuio. deinde hæres Gaij donauit mihi primo legatario dictum Stichum pendente condit. legati relicti per Gaium. venit conditio. vnde legatarius Gaij vindicat à me primo legatario Stichum quem donauerat mihi hæres Gaij: quod potest: vt supra, eo. l. seruo legato. §. j. volo agere ex testamento Titij etiam antequam vindicet à me Stichum dictus legatarius Gaij. certe bene possum. & est idem in stipulatione. nam si Titius promittat mihi ex causa lucratiua Stichum quem alienum sciebat, puta Gaij: & Gaius dominus eundem Stichum legauit Mæuio sub cõditione, postea hæres Gaij donauit eundem Stichum mihi: adueniente conditione poterit à me Mæuius vindicare: & ideo possum agere ex stipulatione contra Titium. Secundum exemplum est tale: Rem absentis causa reipub. vsucepi. postea eam mihi legauit quidam alius qui non fuerat eius dominus. certe quamuis habeam eam ex causa lucratiua, scilicet vsucapionis: tamen possum agere ex testamento contra hæredẽ illius qui mihi eam legauit. & hoc ideo, quia potest à me auelli per illũ cuius fuit si reuertatur, & in integrũ restitutionem petat. h. d. vsque ad. §. fundus. Vi. r *Nõ quocumque.* Regulariter traditur duas lucratiuas causas in eadem re & persona concurrere non posse: vt ff. de actio. & obliga. l. omnes. hinc est quòd si res mihi legata ab aliquo fiat mea ex causa lucratiua per aliũ, desinit mihi deberi ex causa legati: vt instit. de leg. §. si res. hoc autem est verum si ita fiat mea, vt mihi auelli non possit: aliàs secus. de quo hic ponit duo exempla. Primũ: Titius legauit mihi rem Gaij pure: deinde Gaius eius dominus legauit sub conditione eandem rem Seio. hæres Gaij pendente conditione dominus existens mihi donauit. certe licet sit mea, tamen quia auelli mihi potest per Seium existente conditione sui legati, adhuc petam ab hærede Titij. Aliud exemplum est: Titius ex causa donationis mihi promisit rem Gaij pure. deinde eandem Gaius sub conditione legauit Seio: hæres Gaij pendente conditione dominus existens mihi donauit. quia potest mihi auferri per Seium, idcirco adhuc agam ex stipulatione contra Titium.

a *Cum statuliber.* Titius reliquit Stichõ libertatẽ si Seius erit cõsul. hæres Titij legauit eundem Stichum si nauis ex Asia venerit.
b *Statuliber.* qui debebat esse liber si Seius esset consul.
c *Sub conditione.* si nauis ex Asia venerit.
d *Legatus.* ab hærede defuncti.
e *Deficit.* quia decessit Seius.
f *Fit.* id est, fieri potest existente eius conditione.
g *Statuta.* si Titius fuerit consul.
h *Tunc.* scilicet demum: si non habes in textu.
i *Perimit.* hæredi relictum.
k *Accipit.* quia Titius factus est consul.
l *Legatum.* ab hærede relictum.
m *Eius.* statutæ libertatis. & facit. ff. de optio. le. l. cum ita. in fi.
n *A filio impubere.* instituto.
o *Legatus.* scilicet seruus. & dicunt quidam sub conditione hac si ad pubertatem peruenerit. quod valet: vt. ff. eo. l. seruo legato. §. pe. sed secundum hoc idem videtur repetere cũ dicit, si idem seruus &c. scilicet quòd sub conditione fuit legatus: vnde dic quòd pure fuit legatus in primo casu: sed cum postea relinquitur libertas à substituto, videtur relinqui sub cõditione. & sic videtur ademptum esse legatum sub contraria conditione: vt. ff. cõdit. & demon. l. aliquando. in fin. inde est quòd debetur nisi perueniat pupillus ad pubertatem. & facit. C. de necess. ser. l. quidam. §. fi.
p *Vindicabitur.* id est, legatarius vindicabit. Accursius.
q *Hoc seruari.* videlicet vt seruus iste perueniat ad libertatem.
r *Legatus.* sub. & liber iussus esse à substituto.
s *Hoc seruari.* videlicet vt seruus iste perueniat ad libertatem.
t *Rem.* scilicet Gaij.
u *Legata sit.* à Titio qui eam rem sciebat alienam: vel eram cõiunctus, ita quòd mihi legasset etiam si alienam scisset. aliàs non teneretur hæres de euictione: vt. C. de leg. l. cum alienam.
x *Cedente.* sub. etiam: vt supra.
y *Eo hærede.* s. Gaij cuius erat res.
z *Legata.* in testamento Gaij: vt. ff. l. proxi. in prin.
a *Agam.* vel statim, vel re mihi iá oblata cõditione existẽte. R.
b *Eius.* scilicet rei legatæ.
c *Nam.* à simili.
d *Ex stipulatione.* interposita ex causa lucratiua.
e *Stichus.* seruus.
f *Debeatur.* à Titio: non à domino, cum esset Gaij.
g *Legatus.* à Gaio eius domino.
h *Fuerit.* quia hæres Gaij mihi donauit pendente conditione legati relicti.
i *Lucrativa.* à Gaio.
k *Potero.* contra Titiũ. & facit. ff. de acqui. pos. l. nõ videt. & ff. e. l. seruo. §. j. & l. plane. §. j. & ff. eo. l. si seruus. §. Stichum. Accursius.
l *Legata sit.* Sed videtur quòd non valeat legatũ, cũ res sit legatarij: vt instit. eo. §. sed si rem leg. & ff. e. l. apud Iulianũ. §. si Titius. Sed respon. non videtur vsucepisse, cũ ab eo res auferri possit: vt ff. de in integr. resti. l. nemo. & dic legata sit, scilicet ab alio cuius non erat: & fuit sciens vel coniuncta persona legatarij: vt. C. de le. l. cum alienam. & sic non ob. ff. tit. j. l. cum pater. §. euictis. & ff. de vsufruc.

de vsufruct.leg.l.Sticho.quæ sunt contra.

Fundus mihi.] CASVS. In tribus.§.§. superioribus dictũ est quòd si res mihi legata inuenitur mea ex causa lucratiua tempore quo dies legati cedit,& tali modo ꝙ potest à me auelli,possum agere ex testamento.vbi colligitur ꝙ si non posset à me auelli,nõ possem petere ex testamento. nũc dicit, quãdo efficitur mea ex causa non lucratiua. & est talis casus: Titius legauit mihi fundũ alienũ sciens alienũ esse. ego postea emi à vero domino proprietatẽ dicti fundi detracto vsufructu.postea dominꝰ idẽque vẽditor nudę proprietatis fuit minutꝰ capite: quare vsusfructus ad me proprietariũ ptinere cœpit.& sic habeo proprietatẽ ex causa non lucratiua, & vsumfructũ ex causa lucratiua.egi postea ex testamento illius nõ domini qui mihi fundum prædictum legauit, & petij fundũ, quãuis eũ haberé.Certe bene potui hoc facere:& iudex condẽnabit mihi hæredem legãtis in tantum quantum dedi pro pretio ꝓprietatis vero domino.non autẽ æstimationé vsusfructus: quia eum ex causa lucratiua habeo.& idẽ esset si emissem à domino partẽ fundi mihi à nõ domino legati,& partẽ haberem ex causa lucratiua. nam partẽ tantũ quam emi,petã ab hęrede nõ domini qui mihi legauit,& æstimationé eius consequar,& aliam partem non.Sed pone quòd Titius nõ domi nus Pamphilæ legauit mihi quod ex Pãphila nasceretur. postea ego à vero domino Pamphilam emi, & ipsa peperit apud me:nũquid videor habere partum ex causa nõ lucratiua, vt sic eum petere possim ex testamẽto illius qui mihi legauit?& certe sicut matrem habeo ex causa nõ lucratiua,quia eã emi à nõ domino:ita & partum qui erat in ventre tẽpore quo emi.nam & video aliàs ꝙ si emo Pamphilam prægnantem,& ipsa pariat apud me, & partus mihi euincatur: habeo actionem ex empto contra venditorẽ pro euictione, quamuis mihi non vendiderit partũ expresse. [QVI CAIVM.] Gaius & Lucius mihi promiserunt.x.insolidũ.ego feci testamentum,& ita legaui quibusdam,quod mihi Gaius debet, lego Sempronio.quod mihi debet Lucius,lego Mæuio. Certe hęres meus tenetur præstare actiones suas cntra vnum de reis vni legatario,& alteri legatario tenetur præstare litis æstimationem. Sed quid si ego testator post testamentum factum vnum de dictis reis per acceptilationem liberaui? Certe annihilatur vtrumque legatum:quia vno de reis liberato, & alter liberatus est. [CVM MIHI.] Titius legauit mihi Stichum aut Pamphilum: & Gaius legauit mihi Stichum aut Pamphilum.bene possum petere ex vnius testamento Stichum, & ex altero Pamphilum.& adducit simile planum.Viuianus.

Quatenus ex te ad me ex causa lucratiua peruenit : eatenus actio ex alia causa lucratiua perimitur. Bartolus.

¶ Fundus mihi legatus est:proprietatẽ eius fundi redemi detracto vsufructu.postea vendi tor capite minutus est: & vsusfructus ad me pertinere cœpit. Si ex testamento egero : iudex tanti litem æstimare debebit, quantum mihi aberit. [a] Marcellus. Idem erit & si partem redemero, [&] pars mihi legata est, aut donata. partẽ enim dũtaxat petere debebo [b].

Quo titulo ad me peruenit ancilla, eodẽ titulo partus dicitur peruenire. Bartolus.

¶ Iulianus. Quòd si legatũ mihi est quod ex Pamphila natũ erit,[&] ego Pamphilam mercatus sum,& ea apud me peperit,non possum videri partũ ex causa lucratiua habere, ꝙa matrem eius mercatus sũm [c].argumentũ rei est, quòd euicto eo actio ex empto [d] competit.

Si duobus separatim contra singulos ex duobus reis actio legetur: hæres cuilibet insolidum satisfacere compelletur: licet exactione vnius facta per testatorem vtrumq; legatum perimatur. Bartolus.

¶ Qui Gaium & Lucium eiusdem pecuniæ reos habebat, si ita legauerit. *Quod mihi Gaius debet, id hæres meus Sempronio dãnas esto dare : quod mihi Lucius debet, id hæres meus Mæuio damnas esto dare.* eã conditionẽ hæredi suo* cõstituit, vt is necesse habeat alteri actiones suas, alteri litis ęstimationem præstare [e].si tamen viuus testator Gaio acceptum fecit,necesse est,vt Sẽpronij & Mæuij legatum inutile [f] sit.

Si vna ex rebus alternatiue debitis ex causa lucratiua efficitur mea : aliam petere potero. Bartolus.

¶ Cùm mihi Stichus aut Pamphilus legati fuissent duorum testamentis [g],& Stichum ex altero testamẽto consecutus fuissem,ex altero [h] Pamphilum petere possum [i]:quia etsi vno testamento Stichus aut Pamphilus legati fuissent,& Stichus ex causa lucratiua meus factꝰ fuisset,nihilominus Pamphilũ petere possem.

In re quæ nõ potest ad oculũ demõstrari: duæ causæ lucratiuæ possũt cõcurrere. Bar.

LXXXIII. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorũ.

TItius Stichi [k] partem tibi legauit:eiusdem Stichi partẽ Seius tibi legauit.ex vtriusque testamento consequeris [l].

Ex empto. vt &.ſ.de euic.l.venditor.non autem ad duplam:vt eo.tit.l.ſi prægnans.&.l.vaccæ.quæ sunt contra.

Præstare. vt &.j.tit.j.l.qui duos.Sed arg.cõtra in eo.tit.l.ſi Titius. ADDITIO. Dic secundũ Bar.hic ꝙ hæres habebat electionẽ conueniẽdi quẽ volebat:ibi erat electio debitoris:vt not. ſ.e.l.quod ſi quis.secũdum Dy. & hoc prout contrariũ vadit ad primam partẽ.§.sed prout opponi.ad fi. dic quòd ibi in solutione debitoris, hic in liberatiõe ſa. facta per testatorem per quam præsumitur mutatio voluntatis.Bar.

*Inutile.*quia videtur testator in vtroq; voluntatem mutare.Io.& facit.ſ.eo.l.ſi ſic.§.in fi.&.j.de libe.le.l.non ſolum.&.l.ſi damnat, &.j.tit.j.l.fideicommiſſum.§.ſi rem.& de acceptil.j.&.l.per iuſturandum.§.fi.

Testamẽtis. ſi quolibet Stichus aut Pamphilus.

Ex altero. nũc respondet. Accursius.

Possum. hic potest colligi vtrumq; esse in obligatione: aliàs non possent in eadẽ re duæ causæ lucratiuæ cõcurrere.ſic.ſ.de conſti pe. l.illud.& semper dicas quòd testator sciebat alienum quod legabat vel erat legatario coniunctus: vt.C.de legat. l.cum alienam. & facit infra, eo.l.huiuſmodi. §.ſi cui.&.§.Stichum.

Titius.] CASVS. Titius legauit tibi partem in Stichio,& nõ dixit ex quo latere Stichi,vtrũ ex dextro,vel ſiniſtro: & Seius legauit tibi eidem partem eiusdem Stichi:neq; apparet quam.certe ex vno testamento habebis dimidiam Stichi, & ex altero aliam dimidiam.& ita habebis totum Stichum.Viuianus.

Titius Stichi. alieni.vnde dic testatorem sciuisse alienum,vel coniunctum legatario fuisse.

Consequeris. dimidiam.nam appellatione partis dimidia intelligitur: vt.j.de verbo.ſignifi.l.nomen.§.portionis.& ita totũ Stichum:vt.j.tit.j.l.Mæuius.§.duobus.ibi,ſed ſi pars &c.

Vsusfructus vicem domini obtinet.

a *Aberit.* videbatur quòd nihil possem consequi, cum vsusfructus vicem domini obtineat : vt supra, de vsufruct.l.iiij.& cum sim consecutus ex causa lucratiua: vt supra,ea.l.in princi.ſed certe immo hoc casu vicem seruitutis obtinet : vt institu.eo.§.ſi cui fundus.ergo proprietas tantum præstabitur. & intellige quòd testator sciuit alienum : vel erat coniuncta persona : vt.C.eod. l.cum alienam.

b *Debebo.* ſic.ſ.de contrahen.emp.l.ſuæ rei.&.l.ſeq.

c *Mercatus ſum.* & plus propter partum.& ſic etiam eum videor emisse:igitur nihilo deducto petam vtrámque æstimationem.Sed contra.j.tit.j.l.ſi quod ex Pamphila.Solu.ibi.

HVIVSMODI.] CASVS. Testator dixit, lego Titio centum ſi ipſe cauerit hæredi meo ſe daturum Mæuio centũ,certe bene valet legatum sicut ſi dixisset, Titio lego centum,& rogo eum vt ea restituat Mæuio.valet ergo istud aliud legatum,lego Titio centum aureos ſi ipſe cauerit hęredi meo ſe facturum opus in municipio ex centum aureis. SI SEMPRONIVS.]Sempronius instituit ſibi Titium hæredem, & legauit Mæuio fundum post bienniũ:postea Titius prędictꝰ hæres Sępronij legauit prędicto Mæuio eũdẽ fundũ pure.egit Mæuiꝰ legatari cõtra hęredẽ hęredis dicti Sępronij,& habuit æstimationẽ fundi prędicti.certe nõ potest petere fundũ ex testamẽto Sępronij. [SICVI HOMO.] Legaui tibi hominẽ in genere tali modo,ꝙ erat hæredis electio. hæres elegit Stichũ dare tibi,tu noluisti accipere:& postea mortuꝰ fuit Stichus.ſi agas cõtra hæredẽ,repellet te exceptiõe.[AEDES QVIBVS.] Aedes meæ seruiebãt tuis.tu institutus me hæredẽ,& legasti Titio ædes tuas dominas ſub conditione,& ita me hęrede habente dictas ędes dominas confusæ sunt seruitutes: ego hæres tradidi dictas ædes legatario non impoſita seruitute quæ prius extincta fuerat.certe adhuc potest agere legatarius actione ex testamento contra me,vt reponam seruitutem:& adducit simile planum. [QVI SERVVM.]Legasti mihi Stichum ignorans eum mihi legatum.emi ab hærede tuo.postea cognoui quòd mihi legaueras.vnde egi contra hæredem tuum actione ex testamento,& seruum habui.postea egit hęres tuus actione ex vẽdito

BIU Cujas

dito contra me ad pretium. certe absolui ab eo debeo. Sed pone quòd hæredi iam solui pretium dicti hominis ex causa emptionis: & postea ago ex testamento non ex empto ad hominem. certe per eam consequar dictum hominem: sed actione ex empto pretium potero recuperare: sicut si mihi homo euictus fuisset ab alio. nam ego in hoc casu videor eum mihi euicisse cum habeo hominem ex testamento: & nó ex causa emptionis qua tenebatur mihi hæres. Sed pone quòd solui hæredi pretium dicti hominis ex emptione: & postea intétaui contra eum actionẽ ex empto vt hominem mihi tradat. & postea pendẽte actione ex empto cóperiens mihi hominem eundem legatũ fuisse egi contra hæredem actione ex testamento: & seruum consecutus fui. actione ex empto pendẽte nó absoluetur hæres idemq; venditor: nisi pretium quod ei solui, restituat mihi: & nisi faciat meũ hominem quem ab eo habui agens actione ex testamẽto. hoc dicit vsque ad. §. cum pater.

Legatum sub conditione. si cauerit de aliquo dando vel faciendo: assimilatur legato cui in vim modi vel cõditionis fideicommissi onus imponitur. Bartolus.

LXXXIIII. IVLIANVS libro trigesimotertio Digestorum.

HVIusmodi legatum [a], *Si Titius hæredi meo cauerit centum Mæuio se daturum, & hæres meus Titio centum dato*. vtile legatum est: quemadmodum quod alicui legatur, vt* ex causa fideicommissi restituatur. Eadẽ ratione [b] hoc quoq; legatum vtile sit, *Si Titius hæredi meo cauerit se in municipio ex centum aureis opus facturum, tum ei centum aureos hæres meus dare damnas esto.*

Duæ causæ lucrativæ ex persona duorũ qui habentur loco vnius, iudicatur ac si ex testamento vnius procederent. Bartolus.

¶ Si Sempronius Titium hęredem instituerit, & ab eo post biennium fundum dari iusserit Mæuio: Titius deinde ab hærede suo eundem fundũ Mæuio præsente die [c] legauerit, & Męuius pretium fundi ab hærede Titij acceperit: si ex testamento Sempronij fundũ petere velit, exceptione repelli [d] poterit si pretio fundi cõtẽtus nõ erit.

Debitor generis re oblata perempta liberatur. Bartolus.

¶ Si cui homo [e] legatus fuisset, & per legatarium stetisset quo minus Stichum [f] cùm hæres tradere volebat [g], acciperet: mortuus Sticho †, exceptio doli mali hæredi proderit.

Actio ex testamento durat ad rem si res est tradita legatario: non tamẽ pfecte. Bar.

¶ Aedes [k] quibus hæredis ædes seruiebant, legatę sunt, [&] traditæ legatario, non imposita [i] seruitute. Dixi posse legatariũ ex testamento agere, quia non plenum [k] legatũ accepisset. nã & eum qui debilitatum ab hærede seruum acceperit, rectè ex testamento agere.

Qui rem legatam sibi emit, debet habere rem, & pretium non soluere: quod si soluerit, potest repetere mediis competentibus hic expręssis. Bartolus.

¶ Qui seruum testamento sibi legatum [l], ignorãs eum sibi legatum, ab hærede emit [m]: si cognito legato ex testamẽto egerit, & seruum acceperit, actione ex vendito [n] absolui debet: quia hoc iudicium [o] fidei bonę est, & continet in se doli mali exceptionẽ. Quòd si pretio soluto, ex testamento agere instituerit: hominẽ consequi debebit [p], [&] actione ex empto pretium recuperabit, quẽadmodũ recuperaret si homo euict[9] fuisset [q]. Quòd si iudicio ex empto actũ fuerit [r], & tũc actor cõ pererit legatũ sibi hominẽ esse, & agat ex testamẽto [s]: nõ aliter absolui hæredem oportebit, q̃ si pretiũ restituerit, & hominẽ quòd incipiat rem habere ex causa legati: vt. j. ad legẽ Fal. l. fundo. quæ sunt cõtra. Sol. hic emit ab extraneo, ibi ab hærede. in. l. cui res. & ideo cũ possit ibi agere cõtra hęredẽ actione ex empto, non agit actione ex testamẽto. at hic secus est. Sed obstare videt, quia dicit in prin. §. quòd si ab hærede emit: nisi punctes ibi post verbum, ab hærede. Itẽ videtur obstare quod in fi. dicit, quia hominem actoris facere cogitur: quia id conuenit tantũ hæredi. Sed dic, quòd non aliter absolui &c. s. ab actione ex testamento, nisi reddat pretium. s. extraneo solutũ. q. d. æstimationẽ rei legatæ, & hominem faciat actoris. i. legatarij. quod non erat factum per extraneum vendentẽ: vt. s. de act. emp. l. ex empto. §. j. Sed in hoc est contra. s. eo. l. si à substituto. §. j. vbi hæres non cogitur facere accipientis: sed hic hæredis erat, licet ab alio esset emptus. Vel secũdo dic, q̃ emit ab hęrede. & quod dicit, actione ex testamẽto, improprie pone. i. actione ex empto occasione testamenti. siue etiam proprie ponas, dic quòd non dicit quod de iure potuerit agi. & quod dicit, absolui, scilicet ab actione ex empto. Et quod dicit. s. actum fuerit ex empto: dic, sed non peractum, & ita etiam aliud venit in condemnatione quàm petitum est. Vel dic planius agi ex testamento, & petere legatarium quod habet: quia nõ videtur habere ex causa legati nisi rehabeat pretium. arg. j. de sol. l. etiam. & s. de euic. l. si seruus venditus. & emit ab hærede. & quod dicit, fecit actoris, id est, factum reliquit. Nam quando tradidit ex venditione, transtulit dominium ex quo erat suum, scilicet hæredis: vt. j. de acquiren. rerum domi. l. traditio. Accursius.

Cum pater.]CASVS. Pro filia mea promisi in dotem. c. genero meo: & postea eidem filiæ eadem. c. legaui. certe si agat contra hæredem meũ filia ex legato, & gener ex promissione: exceptionem doli

---

A uitus aditione hæreditatis. Accursius.

k *Non plenum.* inspecta vniuersitate, nõ ipsa re. & facit. j. de sol. l. etiam. &. j. eo. l. si legatum. §. fi. &. s. de serui. l. Papinianus.

l *Legatum.* sub cõditione, vel in diẽ. alioquin cũ sua esset res [a], nulla etiã esset emptio. vel dic, seruus erat hæredis, non defuncti.

m *Emit.* sed non accepit adhuc, nec pretiũ fuit solutum.

n *Ex vendito.* ppriè. & dic, absolui debet legatarius si hæres petat pretium. alij, ex vendito, id est, ex empto: & debet absolui hæres, cum pretium non habeat, & rem tradiderit ex causa legati.

o *Hoc iudicium.* scilicet ex vẽdito: vt instit. de act. §. actionũ. & ideo omnia veniunt quę rationabile est venire: licet nõ sit actum tam ex parte actoris, quàm rei, vt insti. de ob. quæ ex cõ. in fi. & hic subiicit, & continet &c. & supra, sol. mat. l. sed si ideo. in fi.

p *Consequi debebit.* actione ex testamento. & sub. act. &c. & dic recuperabit: quasi re sibi euicta, cum ex alia causa habet: vt supra, de euic. l. si vendideris.

q *Fuisset.* ab extraneo.

r *Actum fuerit.* ad rẽ: & sic res tradita, & pretium solutum. aliàs autem non admittitur ad agendum: vt. s. de act. emp. & ven. l. Iulianus. §. offerri. vel dic actũ, sed non peractum.

s *Ex testamento.* alio iudicio, & alia actióe, scilicet ex testamento. sed certe immo videt quòd actione ex empto debeat agere: vt. s. de actio. emp. l. cui res. &

a Debitum enim extingueretur cõ fusione per reg. illam, quod meum est, amplius meum fieri non potest. Vide spe. in tit. de loca. §. nunc alia qua. vers. 65. & notã. l. Stichũ. §. aditio. j. de sol.

† *Limitabis hũc tex. dũ videtur sentire debitorem generis liberari re oblata perempta, per text. in. l. fi. & quod ibi no. Bald. C. de nauti. fœ. no. vt proce dat quando creditor integre oblatas recipere recusauit.*

Præsente die. scilicet cuius solius ratione valet hoc sequẽs legatum: scilicet propter repræsentationem. alioquin non valet, eo quòd eidẽ Mæuio Titius tenetur: vt insti. de leg. §. econtrario.

Repelli potest. quoniam testator duplicare legatum nec potuit, nec voluit, sed solutionem dumtaxat accelerare. R. non potuit dico quia debitum eidem: & quia ius quod habet, scilicet retentionem biennij, legare videtur: vt. s. eo. l. si domus. §. fi. Sed contra instit. eo. §. hac ratione. &. s. eo. l. plane. §. sed si. duorũ. vbi distinguitur, primo res vel æstimatio habita fuerit: sed ibi ex testamentis prorsus diuersorum, hic hæredis, qui est vnus cum testatore: vt in auth. de iureiuran. à mo. præsti. colla. v. in prin. & facit. j. eo. l. si mihi Sempronius. &. j. titu. j. l. vnum ex familia. in princi. &. l. stanuliber. &. l. Mæuius. &. l. Lucius. §. pe. &. s. eo. l. si fundum sub conditione. in prin. & arg. j. de verb. oblig. l. si stipulatio.

Si cui homo. in genere: sed si in specie, ipso iure interitu speciei liberaretur: vt. j. de solu. l. qui decem. in prin.

Stichum. mediocrem.

Volebat. hæres ergo eligit: quia non erat in familia: vt not. s. eo. l. si quis à filio. §. penul.

Aedes. dominantes.

Imposita. nam oportet quòd imponatur. nam cõfusa fuerat ser

nem doli idem hæres habebit. [*SI ITA.*] Titius erat debitor Sempronij in.xij.pone,& habebat inde chartã Sempronius.forte Titius prædictus fecit testamentum,& legauit dicto Sépronio.x. hoc modo: Hæres meus det decem Sépronio si idem Sépronius reddiderit ei instrumentum in quo teneor ei ad.xij.certe perinde est ac si dixisset: hæres meus det.x.Sépronio si Sempronius eum liberauerit à debito.xij.aut ergo prędictum instrumentum extat, aut nó. si extet:nõ sufficit creditori eidemq; legatario, scilicet Sépronio instrumẽtum reddere, vt testator dixit:immò necesse est quòd etiam hæredẽ liberet per acceptilationẽ si vult habere legatum. si autem nó extat:nó curo quãdo interciderit:sufficit si hęredem liberet:nec exigitur quòd instrumentum reddat:& impleſſe conditioné videtur,vt sic legatũ habeat. [*SI TITIO.*] Stichum Titij seruum legaui eidem Titio & Mæuio.nõ valet legatum quãtum ad Titiũ: quia res sua sibi legari non potest.nũquid ergo Mæuius totum habebit ex testamẽto? Et certe non, immò medietatem tantũ.[*STICHVM AVT.*]Ita dixit testator: Stichum aut Pãphilum lego Titio:& sit electio hæredis quẽ det. certe si vnum hęres eligat,& ille decedat: liberat[a] est hæres.ex quo autẽ vnũ elegit hæres:nõ potest mutare volũtatẽ.[*LEGATVM.*] Ita dixit testator: Lego Titio fundũ Cornelianũ, & mancipia mea quæ in meo fundo erũt tẽpore mortis meę.postea ancilla aufugit ante mortem testatoris de dicto fundo,& alibi peperit. certe nihilominus habebit eam Titius & etiam partum eius. [*SI TITIO.*] Legaui Titio ad suam electionem Stichum aut Pamphilum:postea vnum de dictis seruis alij donaui. certe alter remanet in obligatione.[*QVIBVS ITA.*]Siue ita dicat testator: Titio & Mæuio singulos seruos lego. siue ita: Titio seruum lego.Mæuio alterum seruum lego. semper habebit quilibet eorũ vnum seruum insolidum. non autem erunt eis communes pro indiuiso ambo serui. [*SI IS CVI.*] Quamuis legatarius possit eligere vtrum agat pro legato actione ex testamẽto,an rei vindicatione: tamen quilibet hæredum suorum nõ potest ita eligere.vnde si vnus eligat actionem ex testamento, & alter rei vindicationem:non admittuntur. si autem consentiant in vnam actionem vel sua sponte, vel etiam iudice ad hoc eos constringente: bene admittuntur ambo.Viuianus.

a *Promisisset.*genero.

b *Eadem.*quod semper præsumitur,nisi aliud liquet.Ro.vt infra.titu.j.l.Titia.§.quæ in vita.&.l.cum pater.§. pater filiæ.& de do.præleg.l.ij.in prin.& supra,solu.ma.l.si cum dotẽ.§.si pater.

c *Contenti sint.* vt se non impediant:vt & infra,eo.l.j.in fi.Si autem separatim veniant,dic vt supra,de iure do.l.cum pater.& facit.C.eo.l.filia.Item nota ex prædictis patrem legare filiæ profectitiã dotem:& debet esse contenta alterutro.secus in viro:vt.C. de rei vxo.act.l.j.§.j.Accursius.

d *Cui.*id est,alicui.& facit infra,tit.ij.l. qui chirographum. &j. de lib.leg.l.iij.&.ſ.de pac.l.Labeo. Sed contra.j. eo.l. ab omnibus.§.in testamento.Sol.ibi.Item facit.ſ.eo.legatũ.Et no.vsilẽ.§. pro instrumentis quæ nó possunt reddi.sic.C. de solu.l.pecuniæ.

e *Liberauerit.*scilicet si tabulæ non sunt. aliàs secus,vt subiicit.

f *Si Titio.*scilicet domino Stichi.

g *Pars.* quasi dicat, non totus:quia Titius facit partem, vt subiicit,id est, facit aliũ admitti ad partem tantũ. Et nota quibus casibus fit pars, & quibus non fit: vt ecce legatur mihi & ei qui non est in rerum natura tempore testamenti. Iteꝝ legatur mihi & ei qui est tunc, sed decedit ante testatorem, & non fit mihi pars:vt.C.de cadu.tol. l.j.§.in primo.&.§.pro secundo. &.ſ. eod.l.si duobus.in princ. Item ecce legatur mihi & posthumo qui nascitur abortiuus: & tunc idẽ vt.ſ.e.l.plane.§.si duobus. in fi. Item legatur mihi & hæredi: & tũc idem quod.ſ.eo.l.plane.§.si duobus. Iteꝝ legatur mihi & tibi,& tu repudias:& idẽ vt instit. de leg.§. si eadem, quæ omnes sunt huic contrariæ. Iteꝝ legatur mihi & non capaci: & tunc fit mihi pars.vt.j. titu.j.l.si Titio. Iteꝝ legatur mihi & tibi res tua:& tunc idẽ vt hic. Item legatur mihi & seruo tuo:& tũc idem vt supra, eo.l.plane.§. si cõiunctim. Iteꝝ legatur mihi & seruo meo, & tũc idem: vt.j.titi.j.l. si mihi pure. Item sunt ar.cõtra.ſ.de auct.tut. l.si seruus cõmunis.& j.de stip.ser.l. iteꝝ.&.l. proinde. &.j. titu.j.l. cum pater. §. liberti. concor.j. de leg. præstan.l.ij.§.ij.

h *Non poterit.*immò videtur quòd sic: quia verbũ,volet,tractũ habet &c.vt.j.de verb. oblig.l.si quis stipulatus. quæ est contra. Sol.hic erat electio debentis,ibi stipulatoris.vnde ne sit hic in eius potestate an debeatur, non potest mutare: vt.C. de eo quod cert.loc.l.ij. Sed certe idem si legatarij esset electio : vt infra, de op.leg.l.apud Ausidium. Dic ergo a aliud in stipulatione quãm in legato : quia hic facta electione statim fit res legatarij:& ideo mutare non potest:vt.d.l. apud Ausidium. &.j.titu.j.l statuliberum.§. Stichum.in stipulatione secus. Item sunt arg. contra.j.de sepul.viola.l.iij.§.penul.&.ſ.depoſi.l.j.§.penul.& infra,de verb. oblig.l.eum qui certarum.§.j. item facit.j. de solu.l. Stichum. in princi.& infra,tit.j.l.si is cui. *ADDITIO.* Dic quòd istud est fauore vltimæ voluntatis,secundum Bart.hic.

i *Dũ moriar.*sic.j.de fundo instru.& instr.lega.l.Scię.§.Pãphile. &.ſ.de hæredi.instit.l.ex facto.§.fi.&.j.de auro & argẽ.leg.l.qui vxori.& infra,tit.ij.l.quæsitum.in prin.&.l.seruus.&.l. si ita.Ac.

k *Sequatur.*accessorium sequitur principale. sic.j.de pec.le.ij.

l *Malit.* Ex hoc notant quidã quòd aliàs legatarius nõ eligeret nisi à testatore ei data esset electio:sed est falsum, & hic sub.maxime.si enim hoc casu hæredi daret electionẽ, posito q testator nõ dederit legatario,iã eligeret Pãphilũ: & sic legatũ esset inutile:quod esse non debet:immo sic interpretari debet vt valeat: vt infra,tit.j.l.Titia.§. Lucius. & argu.j.eo.l.plane.§. si cui. & facit supra,eo.l.si tibi.§.fi.&.l.sequen.&.l.non quocunque.§.fi.

m *Quibus.*sic supra,de vsufruct.acc.l.fina.

admittatur,partem faciet.

Ei qui habet electionem ex vltima voluntate,variare non licet. Bartolus.

¶ *Stichum aut Pamphilum, vtrum hæres meus volet,† Titio dato.* si dixerit hæres Stichum se velle dare, Sticho mortuo liberabitur. cum autem semel dixerit,hęres vtrum dare velit: mutare sententiam non poterit.[h]

Qui est in fuga, videtur esse in loco à quo recesſit. Bartolus.

¶ Legatum est ita, *Fundum Cornelianum, & mancipia quæ in eo fundo cum moriar*[i] *mea erunt,hæres meus Titio dato.* ancilla quæ in eo fundo esse cõsueuerat,mortis tempore (cum in fuga esset) enixa est. Quæro, an vel ipsa, vel partus eius legato cedat? Respondi, Ancilla quamuis in fuga sit, legata videtur. & licet fugitiua erat, perinde habetur ac si in eo fundo fuisset moriẽte patrefamiliàs. Huic consequẽs est,vt partus quoq; matrẽ sequatur,[k] & perinde legato cedat, ac si in fundo edit[e] fuisset.

Si vna ex rebus alternatiue legatis à testatore donatur : alia in legato remanet. Bartolus.

¶ Si Titio Stichus aut Pãphilus,vtrum eorum malit,[l] legatus est, deinde Pamphilum testator Titio donauit, Stichus in obligatione remanet.

Coniunctio verbalis non inducit ius accrescendi in rebus prorsus diuersis. Bar.

¶ Quibus[m] ita legatum fuerit, *Titio & Mæuio singulos seruos do*

BIU Cujas

a *Vti vellet.* cū plures ei cōpetant: vt.j.tit.j.l.cum filius.§.variis.

b *Simul.* secus si separatim: vt infra.l.proxima.

c *In personam.* scilicet ex testamento. & facit supra, de vsufru.l. quoties.in princ.contra. Solu.ibi.& de serui. rusti. prædiorum.l. itinere.contra. Solu.ibi. Item facit.ē. quibus modis vsusfru.amit. l.ij.in prin.&.§.fi.

Duobus.] CASVS. Legaui coniunctim fundum duobus: alter egit actione ex testamento, & fuit cōsecutus æstimationem medietatis fundi. alter vult fundum totū vindicare. certe non potest. Viuianus.

d *Duobus coniunctim.* re & verbis, vel re tantum: vt.C.de cadu.tol. §. vbi autem. & .§. sin autem.

e *Personalem.* ex testamento.

f *Vindicare.* per rei vindicationem.

g *Voluit.* pro virilibꝰ portionibus: vt supra, eo.l.si mihi. in prin. & l.si plurib⁹.in prin.

Si tibi homo.] CASVS. Stichum seruum meū obligaui Titio, & Sempronius eū mihi legauit. certe tenetur mihi hęres Sempronij vt luat pignus meum prædictum. [*SI TESTAMENTO.*] In testamento meo legaui Stichū Titio ab vno de hæredibꝰ meis. postea feci codicillos, & eūdem Stichum ab omnibꝰ heredibꝰ meis legaui eidē Titio. antequam aperirētur codicilli, egit Titius cōtra heredem grauatum in testamēto, & habuit æstimationem Stichi. certe apertis postea codicillis non potest ex eis agere contra hæredes ad eundem Stichū cuius æstimationē habuit. [*CVM SERVVS.*] Titius legauit mihi seruum, & decessit: & adita est hæreditas eius, vnde dominiū prædicti serui habeo ego legatari? etiā ignorans mihi legatum. certe adhuc est in suspenso status serui, scilicet vtrum debeat remanere apud me, vel non. nam bene possum repudiare. & si repudio, nunquam fuisse meus fingetur: quamuis in veritate fuerit. vnde si aliquid seruus prædictus interim acquisiuit, id est, postquam legatus fuit mihi vsque ad tempus quo repudiaui eum, hæredi videtur acquisisse. si autem velim ad me pertinere seruum: intelligitur fuisse meus à tempore aditæ hæreditatis, sicut in veritate fuit. & ea quæ interim acquisiuit, mihi acquisiuit. [*SI FVNDVS.*] Institui mihi tres hæredes: & ab eis reliqui fundum vnius hæredis Titio. certe pro hæreditariis partibus tenetur Titio: nō autem solus ille hæres cuius est fundus. [*VALET.*] Habeo superficiem in solo Titij. feci testamentum: & ei legaui superficiem in solo Titij. valet legatum, & lucrificiet dominus soli ipsam superficiem. Viuianus.

h *Si tibi homo.* scilicet Titius.

i *Dederas.* alij non leganti. alioquin aliud esset: vt infra, de lib. leg.l.j.§.j.

k *Luatur.* pignoris enim luitionem potius legasse quàm dominium eius voluisse testatorem est verisimile. R. Sed arg.contra.j. titu.j.l.Mæuius.§.penul. Et nota hic quòd valet legatum rei meæ in qua alius habet ius.[a]

Lego: constat eos non concursuros in eundē seruum: sicuti nō concurrūt cum ita legatur, *Titio seruum do lego: Mæuio alterum seruum do lego.*

Plures simul venientes ad legatum, concordare coguntur qua actione agant: secus si veniant separatim. h.d.cum.l.seq.

¶ Si is cui legatum fuerat, antequam constitueret qua actione vti vellet, [a] decessit duobus hæredibus relictis: legatū accipere simul [b] venientes, nisi cōsenserint, non possunt. quare quādiu alter rē vindicare vult, alter in personam [c] agere nō potest. sed si cōsenserint, rem cōmuniter habebunt. consentire autē vel sua sponte debent, vel iudice imminente.

LXXXV. PAVLVS libro vndecimo ad Plautium.

DVobus coniunctim [d] fundus erat legatus. alter ex his partis æstimationem per actionem personalem [e] abstulit. alter, si fundum totū vindicare [f] velit, exceptione doli [mali] pro parte dimidia repellitur: quia defunctꝰ semel ad eos legatum peruenire voluit. [g]

Si res mea pignerata mihi legatur ab extraneo: tenetur hæres mihi soluendo pignus liberare. Bartolus.

LXXXVI. IVLIANVS libro trigesimoquarto Digestorum.

SI tibi homo [h] quem pignori dederas, [i] legatus ab alio fuerit: actionem ex testamento habebis aduersus hæredem vt pignus luatur. [k]

Qui consecutus est æstimationem totius à grauato singulariter: nil debet consequi à grauato vltra. Bartolus.

¶ Si testamēto Stichus ab vno hærede legatus fuerit Mæuio, & eidem codicillis idē Stichus ab omnibus hæredibus, [l] & antequam codicilli aperirentur, Mæuius litis æstimationem cōsecutus [m] fuerit: ipso iure vindicari ex codicillis nō potest: [n] quia testator semel legatum ad eum peruenire voluit.

Rei legatæ verè dominiū transit ab adita hæreditate: & eodem modo debētur quæ rei legatæ accedunt. Bartolus.

¶ Cùm seruus legatur: & ipsius serui status, & omniū quæ personam eius attingunt, in suspēso [o] est. Nam si legatarius repulerit à se legatum: nunquā eius fuisse videbitur. si non repulerit: ex die aditæ hæreditatis [p] eius intelligetur secundum hāc regulam. & de iure eorum quæ per traditionē seruus acceperit, aut stipulatus fuerit, deque his quæ legata ei vel donata fuerunt, statuetur, vt vel hæredi* vel legatario seruus singula gessisse existimetur.

Actione personali ex testamento nō potest cōueniri hæres nisi pro hæreditaria portione, etiam si insolidum rem possideat.

¶ Si fundus [q] ab omnibus hæredibꝰ legatus sit, qui vnius hæredis esset: is quidem cuius fundus esset, nō amplius quàm partem suā præstabit: cæteri in reliquas partes tenebūtur. ¶ Valet [r] legatum si superficies legata sit ei, cuius in solo fuerit: licet is dominus soli sit. nā cōsequetur vt hac seruitute liberetur, & superficiē lucrifaciat. [s]

Suus vel emancipatus si se abstinet, prælegatum in totum consequitur, nisi testator aliud voluerit, vel prælegata loco hæreditatis posuerit. h.d. vsq; ad.l.quæsitū. Bar.

LXXXVII. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

FIlio pater quem in potestate retinuit, hæredi pro parte

a *Pone exemplum vt in.l.1.C. de vsufru. leg.*

Consecutus. petēdo Stichum non æstimatum. sed quia nō præstitit eum inæstimatū, & ediu damnatur ille hæres à quo fuit relictus.

Scilicet ī re testatoris alteri locata.

& ediu-

so, an possit legari res

n *Nō potest.* quia nullum cōmodum esse potest. Aliàs contra, infra, tit.j.l. Mæuius. circa princi. Item contra ea.l.§.eum. Solu. ibi, & dic plene vt ibi notatur. Accursius.

in qua quis habet ius: not.in.l. cū alienā.C. de lega.

o *In suspenso.* Nec ob.j.eo.l.legatum.§.fi. quia refert, an suspendatur legatum expressim, vt per cōdi. vt ibi: aut tacite, vt quia legatarius deliberat: vt hic. ibi ergo non suspenditur, sed statim extingui tur seruitus.

Dominium rei legatæ quādo trāseat in legatarium.

p *Aditæ hæreditatis.* Not. quando dominium rei legatæ transit in legatarium. sic infra, titu.j.l.mortuo. in princip. Sed alij dicūt à morte testatoris: vt infra, de fur.l. à Titio. & supra, de noxa.l. si seruus leg. & supra, de pecu.l. sed si damnum. §.j. & infra, titu.j.l. legatum. Sed primo inspecta veritate, istæ aliæ de fictione. & facit infra, de rebus du.l. quædam. &.j. de fur.l. si is qui. &.l. si dominium. &.ē. de re.eo.l. magis.§. fundum autē. & supra, eod.l. legatarius.§.j.&.l. apud.&.l. seruum.§.j. & supra, si certum peta.l. proinde. & infra, si quid in frau.pa.l.j.§.vtrum.

**Flo. hæredis vel legatarij*

q *Si fundus.* plana est litera. & facit.j. tit.j.l. vnū ex familia.§. si rē.

r *Valet.* quia ei vindicanti de cætero non obstabit exceptio quæ cōpetebat superficiario: vt.j. de superfi.l.j.§.quod ait.

s *Lucrifaciat.* sed nonne superficies sequebatur solū: vt insti. de rerū diui.§.cū in suo? Respō. sic: sed per hoc dicitur lucrari, quia petet rem exceptione nō obstāte. & facit supra, eo.l.si domus.§.fi.

Filio pater.] CASVS. Filium meum quem in potestate habebam, hæredem instituī cum quibusdam aliis, & ei prælegatum dedi. filius vult abstinere ab hæreditate, & legatum consequi. dicebant cohæredes sui: tu impugnas iudicium patris tui abstinendo ab hæreditate sua, vnde nō debes aliquid ex eo cōsequi. quæritur, quid iuris sit? & dicitur quod bene habebit legatum, quamuis ab hæreditate abstineat: nisi ego pater nolui eum aliàs habere prælegatum prædictum quàm si adiuerit hæreditatem meā: quia tunc non habebit nisi adeat. & bene dixi filium in potestate constitutum debere habere legatum etiam si abstineat ab hæreditate patris quando non apparet contraria voluntas patris: quia idem dicitur in emancipato. & in potestate constitutus non habet minus ius abstinendi per prætorem, quam habeat emancipatus per ius ciuile. hoc dicit vsque ad.l.quid ergo. Viuianus.

BIU Cujas

a *Petitionem.* quia non denegatur: vt.C.eo.l.cum responso.&.ĭ. de except. doli.l.apud.§.si quis.&.s̆.eo.l.qui filiabus.§.fi.&.l.seq. & infra,eo.l.quæsitum.§.duobus.Sed contra.j.tit.j.l.miles.§. fin. nam ibi decedens & sic repudians non habet, nec transmittit legatum pro sua parte,& ita non valet. Solu.hic repudiauit,ibi decessit:quæ non sunt paria:quia cum repudiat, extat cõditio tacita sub qua valet pro sua parte.at cum moritur ante aditam hęreditatem,vt ibi, non extitit conditio eo viuo, & sic non transmittit pro sua parte, vt ibi.pro alia enim semper valet: & ideo transmittit:vt ibi.Item contra infra, de excep. do.l.fi.§.fi.Sol.vt.C.e. l.cum responso. *ADDITIO.* Vel dic secundum Bart.hic quod ibi legatum habebat in se aliam conditionem quàm istam, si hæres non erit: quia conditio apposita in institutione videbatur repetita in legato.

b *Iustis.* vel nõ iustis. nam est pro ratione voluntas:vt infra, ad Trebel.l.quia poterat.& facit supra, si quis omis. cau.test.l.in testamento.in fi.& infra,titu.j.l. Sextiliam. Accursius.

c *Nam nec. Abstinere.* permittit enĩ quod ius ciuile nõ facit: vt supra de acquiren.hære.l.necessariis.& instit.de hæred. quali.& diffe.§.sed his. Accursius.

Quid ergo.] C ASVS. Pater ita prælegauit filio quem habet in potestate: hoc amplius quã habet in hæreditate mea, prælego ei centum.nunquid erit idem quod dictum est quando pater non dixit, hoc amplius:scilicet vt patris hæreditatem volens adire in potestate constitutus, nihilominus habeat prælegatum? & certe sic, nisi probetur per cohæredes patrem noluisse eum habere prælegatum nisi adeat hæreditatem suam. Sed quid si plures filios puta tres sibi instituit pater,& inter eos diuisit totam hęreditatem verbis legatorum,hoc modo:vni hęredi lego tertiam hæreditatis,secundo aliam tertiam,& tertio aliam tertiam : & vnus eorum vult repudiare suam tertiam iure hæreditario, & eandem habere iure legati?nũquid potest? Certe non.verisimile est enim in hoc casu quod nõ aliter vellet eos habere ea quæ assignauit, nisi hæredes existant.& hoc dicit litera, voluntatis ratione.s. præsente. Viuia.

d *Plane.* Fecit quidam testamentum suum : filios suos hæredes instituit:& diuisit inter eos bona : vt vnus haberet vltra Rhenum,& alter citra Rhenum.nunc iste qui habebat citra Rhenũ, habet in quolibet cespite medietatem iure suo : alteram medietatem iure prælegationis.si autem velit habere id quod habet iure prælegationis : aliud repudiare non potest. Sed contra.s̆.eo.l.qui filiabus.§.fina.Sed ibi prelegatum est à testatore,hic autem habet illud prælegatum à lege.

a Quia voluntas testatoris ea præsumitur, quæ de iure esse debet. Bal. in.l.1. C. de impuber.& aliis substit. Ioã. de Imo.in. l.fi.ĭ.de cõdit.& demon.

e *Si pluribus.* hic intendit quod quando plures sunt instituti, vnusquisque suam partem partim habet iure cohæredis, & sic iure prælegati: partim suo iure habet.sed si id quod suo iure habet,noluit,non potest habere aliquid iure cohæredis, & sic iure prælegati:quia habet à lege.& sic non ob.s̆.eod.l.qui filiabus.§.fin.vbi habet à testatore prælegatum.

f *Bona diuiserit.* sed non omnia, sed maiorem partem : alia bona indiuisa reliquit.H.

g *Voluntatis.* præsumptæ. a cum enim pater inter eos diuiserit omnia,vel partem maiorem: verisimile est non aliter velle eos habere assignata,nisi essent hæredes.

h *Ei qui.* cui per diuisionem maiorem partem assignauerat,quã ab intestato habiturus erat.& facit.s̆.fami.erc.l.si cum pater.

Quæsitum.] CASVS. Filium,& ex eo nepotem habebã in potestate.dictus filius hæres fuit institutꝰ à quodam extraneo, & ab eo fuit legatũ dicto nepoti meo. certe valet legatũ.& etiam si legatũ fuisset fratri præ dicti instituti, vel etiã seruo suo, vel patris sui,valet legatum: quia etiam à filio meo instituto potest mihi legari. [*PRÆSENTE.*] quando in testamento meo dedi pure libertatem seruo meo, bene possum ei legare. vel volo pure, vel volo sub conditione. si autem dem ei libertatem sub conditione, & do ei legatum pure: quandoque valet legatum, quandoque non.nam si cõditio libertati apposita potest adimpleri ante aditam hęreditatem, & sic tempore quo cedit dies legati sibi seruo pure relicti,inuenitur liber: vnde potest sibi acquirere.dies autem dicti legati cedit ab adita hæreditate: vt C.de cad. tollen.l.ĭs. in nouissimo. si autem cõditio libertati apposita non possit adimpleri ante aditam hæreditatem : si alius esset institutus, de quo ponit duo exempla, non valet dictum legatũ: quia cum dies eius cedit,licet ab adita hæreditate, inuenitur seruus heredis. vnde sibi non potest acquirere legatum dictus seruus : nec hæredi : quia iam esset hæres & legatarius : quod esse non debet. quod autem diuisit relere legatum purè relictum seruo cui data est libertas sub conditione, si conditio possit adimpleri ante aditam hæreditatem, & adimpleta sit: fallit in vno casu, veluti quando Stichum seruum meum instituo mihi hæredem necessarium, & Pamphilo seruo meo dedi libertatem sub tali conditione, quæ posset adimpleri ante aditam hæreditatem si alius esset institutus, & eidem Pamphilo aliquid pure legaui : quia hoc casu statim mortuo testatore Stichus hæres est : siue velit, siue nolit.vnde non potest inueniri aliqua conditio quæ in hoc casu possit adimpleri ante aditam hæreditatem.tempore ergo quo cedit dies legati scilicet aditæ hæreditatis, si inuenitur seruus,vt dictum est, sibi legatum acquiri non potest: nec hæredi.vnde iudicatur non valere. Hoc dicit vsque.§.duobus.Viuianus.

i *Institutus fuisset.* à patre secundũ quosdam: immo ab extraneo vt statim innuit cum dicit,aliena.

k *Patri legari.* etiam pure : quod dic vt.s̆.eod.l.à filio.& facit, quando dies leg.ce.l.cum legato.

l *Seruo.* immo videtur quod filio vel seruo hæredis non iure legetur : vt instit. le leg.§. an seruo. quæ est contra. Solu. hic sub conditione vt & ibi permittit. Vel dic secundum Ioan. quod hic non erat filius vel seruus hæredis, sed patris hæredis. Vel dic secundum quosdam quod valeret secundum noua iura, secundũ quæ quæritur proprietas legatario filio, sed secundum vetera iura valebat, siue ipse hæres, siue legatarius fuit ante aditam hæreditatem emancipatus.

m *Data.* i. directe relicta à testatore.

n *Legari.* eidem seruo.

o *Poterit.* & vtriusque legati dies cedit ab adita hæreditate: vt C.de cadu.tollen.§.in nouissimo.

LXXXVIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

SEd si non aliàs voluit eum pater habere legatum, nisi hæreditatẽ retineat : tunc neq; aduersus cohæredem dandã ei legati petitionem secundũ Aristonis sententiã cõstat: cum ipsi filio non videretur esse soluendo hæreditas.& hoc ita est, licet non conditionaliter expressisset,intellexisse tamẽ manifestissimè adprobetur.

LXXXIX. IVLIANVS libro trigesimosexto Digestorum.

NAm nec emancipatus hæreditate omissa legatũ ab hærede petere prohibetur. Prętor enim permittendo his qui in potestate fuerint,abstinere[c] se hæreditate paterna: manifestum facit,[id]ius se in persona eorum tribuere, quod futurum esset si liberum arbitrium adeundæ hæreditatis habuissent.

XC. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

QVid ergo si ita legauerit, *Hoc amplius filio meo*? Non dubiæ voluntatis quidem quæstio erit,sed non absimilis est prioris casus circa filij prouidentiam,nisi euidens voluntas contraria patris probetur.Planè[d] si pluribus[e] filiis institutis, [inter eos verbis legatorum bona diuiserit:[f] voluntatis[g]] ratione, legatorũ actio denegabitur ei qui[h] non agnouerit hæreditatem.

A filio instituto potest legari patri vel alteri cuicunque in eadem potestate constituto. Bartolus.

XCI. IVLIANVS libro trigesimosexto Digestorum.

QVæsitum est, si filiusfamiliàs,qui filiũ habebat,hæres institutus fuisset[i] cum esset vterque in potestate aliena, an ab eo filio eius legari possit? Respondi: cum possit à filio patri legari,[k] consequens est vt vel fratri ipsius, vel filio,vel etiam seruo[l] patris sui legetur.

C *Si libertatis dies & legati cedit simul, vel libertatis prius,valet legatum : secus si prius cedit dies legati. Bartolus.*

[Præsente quidem die data[m] libertate, seruo legari[n] vel purè vel sub cõditione poterit.[o] cum verò libertas sub condi-

BIU Cujas

a *Pure legabitur.* scilicet à domino. ab extraneo vero indistincte etiam pure legaretur.
b *Vtile.* scilicet de decé. nam de libertate legatum semper valet.
c *Legatum est.* immo quandoq; non: vt.j.de condit.& demon.l. cum seruus.in princi.Sol.ibi mixta conditione.& dic vt ibi no.
d *Efficient.* quia dies huius legati ab adita hę reditate cedit: vt.in.d. §.in nouissimo. quod hic esse nó potest. Sed contra.j.tit.ij.l.qui có cubinam.§.cum testamento. Solu.ibi. & facit.ś.de hære.institu.l. qui filio.§.ij. &.ś.co.l. si post mortem. &.j.de opti.leg.l.si optio.&.j. tit.j.l.si quis seruo.
e *Scripto.* & relicta libertate seruo,& legato vt supra.
f *Aditam.* aliàs cum institut⁹ est extraneus, secundú Ro. nam suus vel necessarius non dicitur adire. Vel dic ante aditam hæreditaté.i. ante immixtionem: prętor enim permittit abstinere: vt.ś.e.l.ná nec.
g *Efficient.* si non impletæ fuerint statim testatore mortuo, vel adhuc eo viuo. & est ratio secundum Ro. quia in hoc casu inter mortem & hæreditatis acquisitionem nullú est medium.

Duobus. [CASVS.] Duos mihi hęredes instituí, & alteri eorú legaui Stichum, & eidé Sticho legaui.x. Stich⁹ peruenit ad libertatem me testatore viuo, certe legatum prędictú habebit insolidú. nam & si non peruenisset Stichus ad libertatem me testatore viuo, certe legatum prędictú habebit insolidú. nam & si nó peruenisset Stichus ad libertaté, sed remanisset apud hæredé cui prælegatus fuit, & ipse hæres hæreditatem nó adiisset: totum legatum prædictum dicto hæredi acquireretur per seruú prædictú sibi legatú. [SERVO.] Titio seruú legaui: & seruo legaui.x. & postea seruú alienaui in Mętium. certe Męuius habebit legatú seruo relictú. [CVM SERVVS.] Legaui Titio Stichum, & eidé Sticho legaui.x. certe possum grauare Titium de fideicommisso alicui dando, vel ipsi seruo cum erit liber. [SI QVIS.] Legaui Titio Stichum: & postea eundem alienaui in Sempronium, postea eidem seruo dedi in codicillis legatum. certe illud legatum Sempronio acquiritur. & idem est si eum manumisi postquam eum legaueram, & eidé postea legatum dedi in codicillis. nam ei manumisso acquiritur legatum. [SI MIHI.] Titius instituit te hæredé, & mihi Stichum legauit. Sempronius quidé alius fecit testamentú, & dicto Sticho legauit.x. decesit Sempro. secúdus testator, & viuo Titio primo testatore, sicque cesit dies legati Sticho relicti: quare acquiritur hæreditati Titij primi testatoris. i. ipsi Titio qui adhuc viuebat, vt dictum est. certe licet postea moriatur Titius cui acquisitum est legatum relictum seruo qui adhuc erat suus, quamuis mihi legauerat eum, vt dictum est tamen ad me cui Titius Stichum legauit, non pertinebit legatum relictum dicto Sticho per Sępronium: immo pertinebit ad hæredé Titij prædicti. [CVM HOMO.] ff. Infort.

tione data fuerit: aliàs vtiliter, aliàs iutiliter purè legabitur. [2] nam si ea cõditio libertatis fuerit, vt patrefamiliàs statim mortuo posit ante aditam hæreditatem existere conditio, veluti, *Stichus si decem Titio dederit*, vel *Capitoliũ ascenderit, liber esto.* vtile[b] legatũ est. [c] Huiusmodi autem conditiones, *si hæredi decem dederit: si post aditam hæreditatem Capitolium ascenderit:* inutile legatum efficient. [d] Necessariò autem ex asse hærede scripto, [e] etiam hę cõditiones quę ante aditam [f] hæreditatem impleri possunt, inutile legatum efficient. [g]

Si seruo legato viuo testatore obuenit libertas: relictum eidem debebitur. Bartolus.

¶ Duobus hęredibus institutis, alteri Stichum legauerat, & eidem Sticho decem. cum Stichus viuo testatore ad libertatem peruenerit, *totum legatũ ei[h] debebitur. Nam insolidum cõstitisse causam legati in eius persona, hoc quoque argumẽto est, quod si hæres cui legatus fuerat, hęreditatẽ non adisset, solidum ab altero hærede consequi potuisset. [i] *¶ Seruo legato legatum datum est. Si alienatus à testatore fuerit, * legatum ad emptorem pertinebit. [k] ¶ Cùm seru⁹ Titio, & eidem seruo aliquid legatur: fidei [Titij] committi potest, vt aut seruum alicui restituat, vel ea quæ seruo legata sunt. Hoc amplius, etiã ipsi seruo cum liber erit, fideicõmissum à Titio dari potest. ¶ Si quis Stichum legauerit, & eundẽ alienauerit, vel manumiserit, deinde codicillis eidem legatum dederit: legatũ vel manumisso vel emptori debebitur. [l]

Ea quæ adquiruntur per seruũ viuo testatore, nõ debẽtur legatario: secus in quæsitis post mortẽ & aditã hæreditatẽ. Bart.

¶ Si mihi seruus à te hærede legatus [m] fuerit, & eidé seruo aliquis [n] legauerit, & viuo eo qui mihi seruũ legauerat, dies legati seruo dati cesserit: [o] confestim [q] id legatum hęreditati [p] adquiritur. & ideo quãuis post ea moriatur is qui seruum mihi legauerat, ad me id quod seruo legatum est, nõ pertinebit.

Si legatur homo alienus, fructus & accessiones veniũt à tępore litis cõtestatę. Bar.

¶ Cum homo ex testamẽto petitus [r] est, causa eius temporis quo lis contestabatur, [s] repræsẽtari debet actori. & sicut partus ancillarũ, sicut fructus fundorũ interim percepti in hoc iudicium deducuntur: ita quod seruo legatorum vel hæreditatis nomine interim obuenerit, præstandum est petitori.

Qui cõsentit alienationi rei à testatore pure sibi relictæ, potest adhuc petere pretium, licet hæres soluendo rem liberare se posit. Bartolus.

XCII. IVLIANVS libro trigesimonono Digestorum.

SI fundum per fideicommissum relictum vnus ex hęredibus excusso pretio secũdum reditum [t] eius fundi mercatus sit [u] propter ęs alienũ [x] hęreditarium, præsente & adsignante eo cui fideicommissum debebatur: placet non fundum, sed pretium eius restitui debere. [y]

Si fundũ. [CASVS.] Pluribus mihi hæredibus institutis fundũ Titio per fideicõmissum reliqui. vnus ex hęredibus dixit cohæredibus: quia hæreditas est multum onerata debitis, vendamus fundum prædictum, & expediamus nos à creditoribus, & si vultis, ego inquiram reditus fundi, & ita quid potest valere fundus, & emam eum. dixerunt cohæredes, vocemus Titium cui relictus est dictus fundus: & si placebit ei, faciemus. vnde vocauerunt eum, & dixerunt ei prædicta: & ipse respon. non consentiam aliter nisi detis mihi quantum postea valet fundus: sed ita bene consentio. & ita factum est. postea vult fideicommissarius fundum. non potest, sed pretium eius sic. si tamen hæredes velint ei dare fundum, bene possunt. Viuianus.

a *Limita istud dictũ quando cõmittatur mora: & à quo tępore incipe.* l. cũ fundus. &.j. de *piat*: vide *per Angel.* & *Imol.* l. *viuum.* 2. & *Bart.* ff. eo. l. apud Iulianũ & *Alex.* ff. *si cer. pet.*

a Legaui mihi Stichum. ego fui litem contestatus contra hæredem tuum super hoc. certe quicquid à lite contestata vsque ad sententiam habiturus fuissem si mihi datus esset tempore litis cõtestatę, totum debet mihi dare hæres. & ponit simile de ancilla legata, & de fundo legato. Viuianus.

h *Totum legatũ ei.* Sticho: vt &.j. quãdo dies leg. ce. l. cum legato.
i *Potuisset.* j. ti. j. l. milites. §. fi. contra. Sol. ibi.
k *Pertinebit.* j. §. ij. &.j. quando di. le. ce. l. cũ legato.
l *Debebitur.* ś. §. ij. &.j. quando dies leg. ce. l. cum legato.
m *Legatus.* à testatore.
n *Aliquis.* extraneus.
o *Cesserit.* quia decessit qui legauit.
p *Confestim.* eo legante mortuo.
q *Hæreditati.* id est, bonis quæ nunc sunt, spe futuræ hæreditatis. & sic nomen destinatum post mortẽ, imponitur ante mortẽ: vt & posthumus dicitur post testamentum natus etiam in vita. & facit.j. tit. j. l. quod seruus.
r *Petitus est.* per legatarium.
s *Contestabatur.* ex hoc dicunt quidam moram fieri à tempore litis cõtestatę. [a] Io. vero prius etiam à die interpellationis: vt.j. ti. j. l. si quis seruo. quod plene dic vt. C. de vsur. & fru. lega. l. j. & facit. ś. si cert. pe. l. cũ fundus. &.j. de *piat*: vide *per Ange.* & *Imol.* l. *viuum.* 2. & ś. eo. l. apud Iulianũ & *Alex.* ff. *si cer. pet.*
t *Secundum reditũ.* Nota pretiũ rei secundú reditũ: vt in auth. de non alie. §. quod autem. in fi. col. ij. &. C. de rescin. ven. l. si quos.
u *Mercatus sit.* à cohæredibus suis. quo casu etiam partem suam potest emere: vt. ś. de in di. addic. l. quod si vno. §. fi.
x *Propter ęs alienum.* quod forte minuebat legatum. R. sed hoc non allegabatur hic.
y *Restitui debere.* immo nihil videtur deberi: vt.j. tit. j. l. codicillis. §. j. contra. Sol. hæc secundum illam: quia eo animo hic consensit, vt non perderet fideicommissum. Et eodé modo respõ. ad l. j. eo. l. nihil. §. j. quæ est contra. vel dic vt ibi. Item eodem modo respon. j. tit. j. l. cum pater. §. libertis. Item no. hic præsentiam no-

BIU Cujas

cere quoad fundum.sic.ff.de pigno.l.fideiussor.§.j. Sed arg.cõtra ff.de pig.act.l.Gaius.&.j.tit.ij.l.Titia.§.Lucia.Sed dic vt in quibet earũ nota. Item no.quod pretium succedit loco rei. [a] sic.ff. de peti.hære.l.si & rem.

[a] *Limitabis hãc glo. & l.in ea alleg. per tex.sing. in l.1.j. de distrac. pign. secundum Barto. in.l. is qui à debitore. in prin.versi. sed quæro. j.de his quæ in frau. credi. Bald. in l.fina.§. & si præfatã. 3.nota.C.de iure delib. & Ang. & Alexã. plene in.l. si rẽ. de peti. hære. vt non procedat actione hypothecaria parti culari.*

a *Marcellus notat.* corrigendo, vt tantum fundus debeatur secundum quosdã.quod non placet, sed est in solutione fundus.& facit.ff. fol.matrimo.l.si vero. §.fi.item facit.j.titu.j.l. fi.§.quatuor.cõtra.Sed ibi alij ignorauerunt.

Si Titio.] CASVS. Titio legaui.x.& fidei eius commisi vt seruũ Mæuij manumitteret. si dominus serui non vult eum vendere, nihilominus Titius legatum habebit. nam non remanet per eum, ac si mortuus esset dictus seruus.[SICVT.] Filium meum impuberem mihi hæredem institui, & ita dixi: quicunque erit hæres filio meo ab intestato, volo quod det Titio.x.certe valet hoc fideicõmissum.nã & valet cum relinquo ab hærede meo legitimo.& est verum quod dixi,si dictus filius meus decedat impubes, non aliàs.h.d.cum.l. sequẽ. Viuianus.

b *Si Titio.* aliàs.§.Iulianus.aliàs.l.si Titio.

c *Velit.* idem si velit, sed immenso pretio: vt infra,tit.j.l.non dubium.§.fina.

d *Non summoueretur.* vt & arg.ff.eo.l.turpia. §.j.&.j.de op.le.l.filiũ. &.C.de instit.& substit. l.j.&.j.de ali.leg.l.pecuniæ. &.ff. de condi. insti.l.quæ sub condi. §.quoties. &.j.tit.j.l. si quis Titio.&.j.tit.ij.l. pater.§.Tusculanus.

e *Dare.* vt &.ff.tit.j.l. iij.&.C. de fideicommiss.lib.l.ex testamẽto.

f *Filii.* instituti, non exhæredati: vt.C.de le. l.cum quidam.&.j.eo. l.plane.in princip.cum enim posset pro eo testari: vt instit.de pupil.substi.in princi.ergo si non facit ipse pater, videtur relinquere legitimis filiis: vt supra,titu.j.l.conficiuntur.circa princip.Vel dic quod pater intestatus obiit:sed codicillos fecit pro filio: secus in testamento quod hic pater tantum filio faceret: quia non valeret nisi & pater sibi faciat: vt.ff.de vulgari sub.l.ij.§.prius.

g *Quod fideicommissum. Quatenus.* id est, quando.

h *Euanescit.* sic substitutio pupillaris euanescit adueniente pubertate: vt instit.de pupil.substit.§.j.

Plane.] CASVS. Ego exhæredaui filium, & ab eius legitimo reliqui fideicommissum. non valet nisi legitimus filius fuerit meus hæres, & tunc præstabit fideicommiss. non quasi hæres filij, sed quasi meus. [QVI ROGATVS.] Seruum tuum hæredem instituì, & hæreditatem meam rogaui te dominum vt alij restitueres.tu vendidisti seruum, & habuisti pretium serui & hæreditatis. certe teneris ad fideicõmissum præstandum,& emptor

Marcellus notat: [a] Si fundum restituere malit hæres, audiendum existimo.

Licet modus per casum deficiat, debetur legatum. Bartolus.

¶ Iulianus. Si Titio [b] pecunia legata fuerit, & eius fideicõmissum, vt alienũ seruũ manumitteret, nec dominus eũ vendere velit: [c] nihilominus legatum capiet:quia per eũ non stat quomin[9] fideicõmissum præstet.nã & si mortuus fuisset seruus, à legato non summoueretur. [d]

Potest relinqui fideicommissum à succedentibus ab intestato pupillo, quod expirat pubertate adueniente.h.d. vsque ad.§.qui rogatus.in.l. plane. Bartolus.

¶ Sicuti conceditur vnicuique ab eo ad quẽ legitima eius hæreditas vel bonorum possessio peruentura est, fideicõmissum dare: [e] ita & ab eo ad quem impuberis filij [f] legitima hæreditas vel bonorũ possessio peruentura est, fideicommissa rectè dabuntur.

XCIII. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum.

QVod fideicõmissum hactenus quaten[9] [g] impubes decedat, valebit.cæterùm si pubes factus decesserit, euanescit [h] fideicommissum.

XCIIII. IVLIANVS libro trigesimonono Digestorum.

PLanè si filium impuberem exhæredauerit, fideicõmissum legitimus hæres præstare cogendus [i] non erit, nisi idem & patri hæres fuerit. [k]

Venditor serui hæredis de restituendo rogati tenetur fideicõmissario si est soluẽdo: aliàs cõtra emptorẽ habetur regressus. Bar.

¶ Qui rogatus erat hæreditatẽ ex qua seruus eius hæres instititutus erat, restituere, [cùm] alij seruum vendidisset: [l] quæsitum est, an hæreditatem restituere cogendus est is ad quem hęreditas ex emptione serui hęredis scripti peruenerit? Dixi compellendũ esse ad fideicommissum restituendum eum qui seruum suum hæredem scriptũ vendidit:cum pretium hęreditatis quam restituere rogatus est,habeat. [m] Is autem ad quẽ hęreditas ex emptione serui hęredis scripti puenerit: [n] ex causa cogendus erit fideicommissum præstare,id est,si dominus serui hæredis scripti soluendo non erit. [o]

Grauatus dare vnam de rebus alternatiue relictis,tenetur ad illam etiam si aliam elegerit. Bartolus.

¶ Si cui Stichus aut Dama legatus esset electione legatario data,& fidei eius commissum esset vt Stichum alteri præstaret: si Damam vindicare maluerit, nihilominus Stichum ex causa fideicommissi præstare debebit. Siue enim pluris est Dama, compellendus est Stichum redimere:siue minoris,æquè Stichum iustè dare cogetur, cum per eum steterit [p] quo min[9] ex testamento haberet quod fidei [eius]commissum fuerit.

Cui est prouisum non pecuniariter, grauari non potest. Bartolus.

¶ Qui testamento manumittitur, [q] & neque legatum neq; hęreditatem capit:fideicõmissum præstare cogendus non est.ac ne is quidem qui seruum legatum rogatus fuerit manumittere. [r] Is enim demum pecuniã ex causa fideicommissi præstare cogendus est, qui aliquid eiusdẽ generis vel similis ex testamento consequitur.

XCV. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum.

VIdendum tamen est numquid si vice operarum rogauerit eum aliquid [f], debeat ita demum si tu soluendo non es. [SI CVI.] Legaui tibi Stichum aut Damam, ad tuam electionem, & rogaui te quod Stichum Titio dares ex testamento. tu petisti Damam, & habuisti. certe quamuis Dama sit vilior quàm Stichus, nihilominus Stichum Titio dabis: quia per te stetit quo minus habeat Stichum ex testamẽto meo quo rogoui te Titio dare. [QVI TESTAMENTO.] Si do seruo meo libertatem, & nihil aliud: non possum grauare eum in aliquo: nec illum similiter possũ grauare cui lego seruum, vt eum manumittat: quia illi duo non recipiunt in testamento meo pecuniariũ cõmodũ, quidã tamẽ dicebãt recipere pecuniariũ commodũ illum qui rogatus est de manumittẽdo: quia potest eidem manumittendo operas imponere. vnde sic potest grauari fideicommisso, quod vetat lex sequens. Viuianus.

i *Cogendus.* vt & infra, titu.ij.l.fina.&.C. de lega. cum quidam. & infra,ad leg. Falcid. l.qui fundum.§. qui filios.

k *Hæres fuerit.* sic infra, ad leg. Falcid.l.in ratione.§.fina.

l *Vendidisset.* antequam vellet adire hæreditatem. & sic iussu emptoris adibit: vt instit. de hære. institu. §. alienus. aliàs si iam adisset, apud venditorem remaneret: sicuti aliud eius peculium: vt ff.de contrahen. empt. l.quoties.Accursius.

m *Habeat.* per medii. fiducia enim hæreditatis quærendæ carius emit. Et no.pretium succedere loco rei: vt.ff.de peti.hære.l.si & rem.

n *Peruenerit.* quia emptor serui iussit adire.

o *Non erit.* sic.ff.de eo per quem fact.erit.l.fina.in princip.Sed quid in nostro casu si eum manumisit antequã adeat iussu domini? Respon. manumissum teneri: vt infra,titu.j.l.si alienus seruus.

p *Steterit.* est & alia ratio,quia is videtur melior quẽ elegerit: vt instit. de actio.§.huic autem.aliàs nisi essent istæ rationes, esset contra.j.titu.j.l.imperator.

q *Qui testamento manumittitur.* directò,idem si per fideicommissum, vt statim innuit.Sed arg.contra.j.de manumiss.testa.l.libertas.§.hæc scriptura.&.l.Mæuia.sed reddere rationes non est soluere de suo: & accendere candelas nõ est pecuniarium:& sic nec per hoc potest grauari: vt.ff.proxi.

r *Manumittere.* nam non est locupletior qui libertum habet: vt j.de reg.iur.l.nemo.§.fi.&.j.de assigna.lib.l.assignare.

r *Manumittere.* non enim perseuerauit commodum: vt & infra, eo.l.quidam.§.si tibi.

s *Videndum. Aliquid.* scilicet dare. vel dic ad dationem pertinens.

Exigunter

a *Exiguntur.* vt.C.de ope.lib.l.mater.etiam si hoc dixit testator:vt.j.de ope.li.l.cerdoné.&.l.Campanus.nisi esset filius testatoris,& pater hoc præceperit:vt.j.de bo.lib.l.qui ex causa.& de fideicommiss.li.l.si filius.in princip.

Quidam.] CASVS. Titius ita legauit:Pamphilæ volo dari aureos quadringentos: & volo quod hæredes mei accipiant partem tertiã de dictis quadringentis à Iulio castaldo meo:& superfluum accipant de talibus aliis locis.postea testator accepit denarios castaldo, & in alios vsus conuertit,& decessit non mutato testamẽto.certe nihilominus valet fideicommissum Pamphilæ datum,quãuis sint summę in alios vsus translatæ:quia nõ apposuit conditionem, immo demõstrationé, cum dixit, à Iulio &c. [QVOTIES.] Instituit mihi hæredem, & ab eo legata reliqui.ipse non vult hæreditatem, & vacat hæreditas.vnde fiscus debet eam habere.certe fiscus præstabit dicta legata. [SI TIBI.] Legauit tibi Stichum valentem x.& rogauit te quod Titio.x. dares. postea antequam legatum agnosceres,est mortuus Stichus.certe non præstabis fideicõmissum à te relictum.[SI SCRIPTVS.] Plures instituit mihi hęredes,& legata ab eis reliqui: & dixi,volo quod Titius hæres percipiat omnia legata,& ea inter legatarios distribuat.certe legatum alicui sub conditione relictũ nõ percipiet Titius hæres ante conditionem.pendente tamen conditione legati cauebunt coheredes aut Titio commissario, aut legatario conditionali quod prę stabunt legatum conditione adueniente.

[CVI STATVLIBER.] Libertatẽ dedi seruo meo sub conditione si daret tibi.x. & te grauaui in præstãdis Titio.x.certe bene valet fideicommissum à te relictum Titio. & est ratio quare possum te grauare vt dicit litera, nam cum posit. &c. Viuianus.

b *Aßore.* id est,castaldo.

c *Quos.* aureos.Accursius.

d *Inieciße.* sic.j.tit.j.l.Lucius.in prin.&.j.titu.ij.l. Paulo Callimacho.§.fi.&.j.de adi.leg.l.Lucius.&.j.titu.ij.l.prædiis. in prin. &.l.fideicommissa.§.si rem.

e *Præstantur.* à fisco: vt.ſ.ad Sil.l.cum fisco.&.j.de iure fisci.l. quod dicitur.&.j.ad Trebel.l.Marcellus.§.fi.&.ſ.si quis ali.test. pro.l.si quis.&.C.ad.l.Falci.l.etiam.

f *Decesserit.* non præcedente mora hæredis antequam legatum agnosceres.Vel dic etiã postea:& ideo liberatur interitu serui:qa

ff. Infort.

hoc fideicommissum valere. Quod nequaquam dicendum est:quia nec operæ imponi huiusmodi liberto possunt, nec impositæ exiguntur, a quamuis testator ita cauerit.

Designatio vnde legatum soluatur,post legatum relictum apposita:ipsum conditionale non facit. Bartolus.

XCVI. IVLIANVS libro trigesimonono Digestorum.

QVidã testamento vel codicillis ita legauit, *Aureos quadringentos Pamphilæ dari volo,ita vt infra scriptũ est: ab Iulio actore* b *aureos tot,& in castris quos* c *habeo,tot:& ĩ numerato quos habeo,tot:* post multos annos eadem voluntate manente decessit,cũ omnes summę in alios vsus translatæ essent. quæro, an debeatur fideicõmissum? Respõdi,vero similius est,patrẽfamiliàs demõstrare potius hæredib' voluisse vnde aureos quadringentos sine incõmodo rei familiaris contrahere possent, quam conditionem fideicommisso iniecisse d quod initio purè datũ esset: & ideo quadringenti Pamphilæ debebuntur.

Bona vadunt ad fiscum cum onere legatorum. Bartolus.

℣ Quotiẽs lege Iulia bona vacantia ad fiscũ pertinẽt:& legata & fideicõmissa præstantur, e quæ præstare cogeretur hæres à quo relicta erant.

Qui tenetur ad pretium rei,re peremptæ liberatur.h.d.Vel sic:Qui tenetur ad quantitatem respectu speciei,peremptæ specie liberatur.Bartolus.

℣ Si tibi seruus legatus fuerit,& petitum à te vt Titio aliquid præstares vsque ad pretium serui,deinde seruus decesserit: f nihil fideicommissi nomine præstare cogendus eris.

Executor non debet ante pecuniam petere quam conditio legati extiterit. Bar.

℣ Si scriptus ex parte hæres,rogatus sit percipere g * pecuniã, & eis quibus testamento legatum erat, distribuere: id quod sub conditione legatum est, h tunc præcipere debebit, cum conditio extiterit: interim i aut ei,aut his quibus legatum est, satisdari oportet.

Ille cui datur aliquid causa conditionis implendæ, potest onere fideicommissi grauari. Bartolus.

℣ Cui statuliber pecuniã dare iussus est, k is rogari potest vt eandem pecuniam alicui restituat. Nam cum posit testator codicillis purè libertatẽ dare, & hoc modo conditionem extinguere: l cur non etiã per fideicommissum eandẽ pecuniã adimendi potestatem habeat?

Fideicommissum iniunctum de re legatum præstatur vt accipitur: si de alia præstatur in integrum. Bartolus.

XCVII. IDEM libro quadragesimosecundo Digestorum.

SI mihi Stichus legatus esset, fideique meæ commissum, vt aut Stichum m aut pamphilum meum seruum redderem, & in Sticho aliquid ex legato propter legem Falcidiam perdidissem: necesse habebo, aut Pamphilum seruum meum totum Titio dare, aut eam partem n Stichi quam legatorum nomine accepero.

Is in quo ius est postliminii, potest legari. Bartolus.

XCVIII. IDEM libro quinquagesimosecundo Digestorum.

SEruus o ab hostibus captus rectè legatur.hoc enim iure postliminij fit.vt quẽadmodũ hæredẽ instituere possumus seruũ q in hostiũ potestate est, ita legare quoq; eũ possumus.

Cui optio est legata,potest optare seruum specialiter alteri legatum. Bartolus.

XCIX. IDEM libro septuagesimo Digestorum.

SI domino p Stichus legatus esset, & seruo eius q optio

A cum dixit testator vsq; ad pretiũ serui:videtur ei electionẽ dedisse velit dare seruũ, vel eius pretiũ.& sic cũ alterũ tantũ sit in obligatione,& electio sit debitoris,seruo mortuo debet liberari:quia eum eligere potuit:arg.ad hoc.j.co.l.filiusfami.§.apud Marcellũ. &.j.de re iud.l.miles.§.j.& dixi.ſ.eo.l.cum res. H.sed in vera alternatiua altero mortuo,qui supersest dãdus est: vt.ſ.de eo qđ cer. *Flo.prac.* lo.l.ij.§. qui Stichum. *pere* & facit. C. communia de leg.l.j.&.j.titu.ij.l. si legatarius.

g *Percipere.* vt minister, & vt momẽtaneã curã habeat.aliàs cõtra .j.ti.j.l.si quis Titio.& de adi.leg.l.pecuniæ.

h *Legatum est.* facit.ſ. fami.ercisc.l.& post.§.j.

i *Interim.* id est, pendente conditione.

k *Iussus est.* ĩ testamẽto.

l *Extinguere.*& sic directo aufert pecuniam ei cui statuliber iussus erat dare.quandoq; tamẽ per obliquum, siue per fideicommissum: vt hæreditas in codicillis: vt.C.de codicill.l.hæreditatem. & facit supra, de do.cau. mor.l. quod statuliber.

Si mihi Stichus.] CASVS. Mæuius legauit mihi Stichũ, & rogauit me quod darẽ Titio dictum Stichũ aut Pamphilũ seruũ meũ, hæres Mæuij detraxit mihi Falcidiam de Sticho.certe adhuc est mea electio vtrũ dẽ Titio partẽ Stichi quã habeo, an Pamphilũ seruum meum.Viuianus.

m *Aut Stichum.* mihi legatum.

n *Eam partem.* nõ deducto aliquo. sic.ſ. de annu. leg.l. liberto.§.à liberto.&.j.ti.j.l.cũ pater.§.j.&.l. imperator. Sed contra.j.ad.l. Falcid.l.pœnales.§.fi. vbi legatarius deducit si ei deductũ est. Sol.ibi in relicto quantitatis, hic in specie indiuisibili. sic & aliàs.ſ.eo.l.si fundus sub cõditione.§.si libertus.&.j.e.l.ab omnibus.j.respõ.& no.de hoc C. cõmu.de le.l.j.

Seruus.] CASVS. Dicitur hic quod sicut seruũ ab hostib' captum possum hæredem instituere:ita eum alij legare possum.Viuianus.

o *Seruus.* facit.ſ.de hære.instit.l.illa.§.j.&.j.e.l.si seruo.§.j.&.l. ab omnibus.§.etiam.&.ſ.eo.l.id quod.Sed arg.contra.j.de verb. oblig.l.liber homo.

Si domino.] CASVS. Pãphilo Titij seruo legaui optionẽ seruorum meorũ, inter quos erat Stichus.postea ipsi Titio domino legaui dictũ Stichũ.certè viuo Pãphilo cui legaui optionẽ, nõ habet dominus Titius Pãphili nisi dimidiã in Sticho:qa poterit esse quod Pãphilus pueniet ad libertatẽ,& optabit Stichũ qui legat' est domino suo.vnde i eo cõcurreret quilibet in dimidia.Vi.

p *Si domino.* puta Pamphili.Viuianus.

q *Seruo eius.* domini,scilicet Pamphilo.

a Quæ debet fieri ab hærede etiã si agatur de iudicio tertii in lucris captandis: non si de damnis inferendis. Bart.in.l.si quis à filio. §.1.ff.eod. Quãdo autem agitur de interpretatione totius testamẽti: ptinet ad iudicẽ p.l. voluntatis. & ibi Bal. C. de fideicommiss.

a *Data.* scilicet vt optet vnum ex illis, cum duo tantum essent: alioquin generale legatum optionis in vno seruo de familia non derogaret speciali: vt.j.de pec.le.l.seruo manumisso. & de opt.le. l.cum ita.§.j.&.l.si hæres.quæ sunt contra. Sed R. intelligit quod hic dicit, esse verum ex significatione verborum defuncti: sed secus ex interpretatione voluntatis[a] eius: vt in contrariis. Et hoc not. hic per plura verba, & secundum hoc fuit legata optio serui de tota familia. Sed pone me instituũ, & seruo meo relictam optionẽ seruii. videtur non valere: vt insti. de le.§.an seruo. Séd dico cõtra: qa legatũ optionis est cõditionale .s. si optauerit: vt insti. de le.§.optionis. sed regula Cato. non pertinet ad cõditionalia relicta: vt.j. de regu.Cato.l.j.&.d. §.an seruo.ĩ fi. Accur.

b *Quod.* id est, quia.

c *Optare.* de rigore verborũ. vel dic q̃ erant duo tantũ, vt dixi. & secundũ vtrumq; fiunt partes cõcursu. ná potest eligere in Sticho, cũ & ipse cõtinebatur in optione hominis cui legatur &c. vt j.ti.j.l.Mæuius.§.j. Sed huic.l.secundum quod R. ponit, sunt cõtraria iura quę dicunt generi per speciem derogari, non speciei per genus: vt.j.tit.ij.l.seruis vrbanis.&.j.de reg. iur.l.in toto. sed ex prædictis appãret sol.

SI mihi.] *CASVS.* Sempronio legauit mihi equum suum sub conditione ab hærede suo Titio. Titius hæres postea mihi eundem equum sub eadem conditione legauit. certe adueniente conditione consequar equũ ex primo testamento Sempronij, & non ex secundo Titij. Viuianus.

d *Si mihi.* facit.j.de le.ij.l.Mæuius.j.respon.&.j.ad.l. Fal.l.fundo. Sed contra.ĩ.eo.l.plane.§.j.solu. vt dixi.ĩ.eo.l.huiusmodi.§.j.

SI seruo.] *CASVS.* Titius in testamẽto suo legauit seruo meo Stichũ, & postea fecit codicillos, & mihi legauit eũdẽ Stichũ. ego nesciens mihi legatum esse Stichum in codicillis, repudiaui ex testamento. certe nihilominus postea potero petere ex codicillis. [*SI EI.*] Capto apud hostes aliquid legaui, & ipse ibi mortuus est. certe nihil valet legatum, quamuis si rediisset ab hostib⁹, per postliminium confirmaretur legatum, & valeret. Viuianus.

e *Possum.* vt.j.tit.j.l.si duobus.&.l.si mihi pure.&.ĩ.de transac. l.cum Aquiliana.&.l.qui cum tu. in princip.& instit.de inoffi.testa.§.mater.&.§.cæterum.

f *Momenti.* habetur enim hoc legatum pro non scripto: vt.C.de cadu.tollen.§.in primo.& facit.ĩ.eo.l.seruus.

SI minor.] *CASVS.* Quidam minor.xx.annis manumisit seruum suũ non probata causa apud conciliũ, sicut debet facere per.l.Aeliam Sentiam, & ita non valuit manumissio. & postea eidem seruo legatum reliquit in testamento suo, & postea eundem seruum alienauit in Titium, & Titius dedit ei libertatẽ, quæ valuit. nunquid capiet dictus seruus nũc liber legatũ sibi à dicto minore relictũ? Et dicitur quod non. sicut enim nõ valeret legatum si ei legasset sine libertate, ita non valet quando legat ei data ei libertate inutiliter: vt fuit in nostro casu. Viuianus.

g *Alienatus.* ab illo testatore viuente postea.

h *Sine libertate.* nam non potest minor sine causa probata corã iudice dare libertatem etiam in vltima voluntate: vt hic, & instit. qui ma.non pos.§.eadem. licet ibi ad.xvij.an. reducatur, & hodie per authen.ad.xiiij.an.vt.C.qui ma.non pos.authen.sed hodie.& data: a partem dimidiã Stichi dico ad dominum pertinere, quod b possit seruus manumissus eundem Stichum optare. c

Dispositio hæredis non tollit dispositionẽ defuncti. Bartolus.

C. IDEM libro septuagesimo-septimo Digestorum.

SI mihi d Sempronius à Titio hærede legauerit, Titiúsque mihi sub eadẽ conditione eandẽ rem legauerit: existente conditione capiam legatum ex testamento Sempronij.

Qui repudiat ex persona serui, potest agnoscere ex sua. Bartolus.

CI. IDEM libro septuagesimo octauo Digestorum.

SI seruo meo Stichus legatus fuerit testamento, ídque legatũ repudiauero, deinde prolatis codicillis apparuerit mihi quoque eundem Stichum legatum esse: nihilominus eundẽ vindicare possum. e

Qui decedit apud hostes, videtur mortuus tempore captiuitatis. qui reuertitur videtur semper fuisse in ciuitate. Bartolus.

¶ Si ei qui in hostium potestate est, legatũ fuerit, & is apud hostes decesserit: nullius momenti f legatum erit, quamuis postliminio confirmari potuit.

Legatum pure relictum seruo non iuste manumisso non valet, nec confirmatur si postea manumittatur. Bartolus.

CII. IDEM libro octagesimoprimo Digestorum.

SI minor quàm vigíti annis dominus seruum causa non probata manumiserit, & postea legatum ei dederit, ísq; alienatus g ad libertatẽ perductus fuisset, legatũ nõ capit. nã perinde nullius est momenti legatum, ac si sine libertate h datum fuisset.

Tunc in fraudem videtur quis fideicommissum assumere, quando non publicè sed secretè de restituendo promittit. Bartolus.

CIII. IDEM libro octagesimotertio Digestorum.

IN tacitis fideicõmissis fraus legi fieri videtur, quotiens quis neque testamento neq; codicillis rogatur, i sed domestica cautione vel chirographo obligat se ad præstandum fideicõmissum ei qui capere nõ potest. k

Si testator vnum ex hæredibus exemit ab onere, cæteri ad onus integrum tenebuntur. Bartolus.

CIIII. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

ABomnibus hæredibus legatum ita erat, *Quisquis mihi hæres erit, damnas esto Titio dare centum.* deinde infra comprehensum erat, ne vnus ex

A sic non ob.C.e.l.seruis. sed cum tẽpore mortis minoris sit libertas, videtur valere. sed certe ideo non valet, quia sub conditione videtur lagatum. s. ac si ex manumissione peruenerit ad libertatẽ vt ĩ.de condic.indebi.l.seruo.

IN tacitis.] *CASVS.* Si testator non in testamento vel codicillis domestica cautione obligat hæredẽ suũ de prestando fideicommisso illi qui capere nõ potest, videt fieri fraus legi quę dicit quod nõ capientibus non relinquatur. & habebit fisc⁹ illud fideicommissum. Viuianus.

i *Rogatur.* expresse & euidẽter, licet dicat, fac cias quod scis, vel da ei cui scis me velle.

k *Non potest.* ad hoc j.de iu.fis.l.iij.in princi. &.l. in fraudẽ. &.ĩ. de vsur.l.cum quidã.§. in tacita. Accursius.

B

ABomnibus.] *CASVS.* Ita dixit testator, Quisquis mihi hæres erit, det Titio cẽtum, id est, inter omnes hæredes dent Titio cẽtum. postea dixit, volo quod Titius hæres meus aliquid præster debonis centum. certe reliqui hæredes dabunt tota centum Titio. [*INTESTAMENTO.*] Ita dixit testator, Hæres meus det centũ Lucio Titio si ipse Lucius Titius reddiderit dicto meo hæredi tabulas siue chartam in qua sum ei Lucio obligat⁹ in.lx.pone. Lucius decessit antequam daret chartam hæredi. nunquid hæres Lucij poterit petere legatum de centum? & certe si tempore testamenti tabulæ siue charta erant in rerum natura, non habebit hæres Lucij legatum: quia non adimpleuit Lucius conditionem dandis tabulis hæredi testatoris, quare non transmisit ad hæredem suum legati petitionem. si autem non erant in rerum natura, videtur apposita legato Lucij impossibilis conditio, vnde pro non scripta habetur, sicque legatum purum transmisit ad hæredem suum Lucius Titius prædictus. [*ETIAM.*] Quędam res hostium possunt emi, & quædam non. illa res ergo hostium quæ potest emi, potest legari, & non alia. *SI ATTIO.*] Instituit mihi hæredes Attium & duos alios, & postea ita dixi, Quisquis mihi hæres erit, det.x. Attio. certe pro parte cohæredum habebit legatum Attius, & non pro sua: quia hæredi à semetipso sibi legari non potest. Quid si ita dixi, volo quòd Attius habeat fundum Cornelianum, & det hæredibus meis.x? certe pro parte cohæredum habebit fundum. & non pro sua. & sicut pro tertia non habet fundum, ita pro tertia non soluit.x. Quid si ita dixi, Quisquis mihi hæres erit, det hæredibus meis.x? & sic grauati omnes hæredes dare omnibus hæredibus decem. certe omnes hæredes habebunt æquales partes de.x. & sic nullus dabit aliquid de legato alteri. [*CVM QVIDAM.*] Instituit mihi hæredem Titium quandocunque mater eius decederet: quod perinde est ac si sub conditione eum instituissem: quia sub die incerto eum instituí; & si hæres non esset Titius, substituit ei Mæuium, & à substituto prædicto reliqui legata instituto. me postea mortuo, & sic cedente die legati à me testatore instituto relicti præstandi ei per substitutum, ipse institutus decesit viua matre sua, & ita antequam existeret dies sub quo eum instituí, vnde hæreditatem meam non transmisit ad hæredem suum, immo habet eam dictus substitutus qui de legato præstãdo instituto erat oneratus, venit hæres instituti, & petit legatum à substituto dicens, quamuis institutus ad me suum hæredem non transmiserit hæreditatẽ,

tamen

tamen legatum bene transmisit: quia tempore quo decessit institutus, cesserat dies legati, vt dictum est. certe optime petit, & habere debet legatū, non solū quando ego testator ei instituto taliter reliqui legatum vt dictum est, id est, pure: sed etiam si reliquissem sub conditione si hæres non esset institutus prædictus. illa enim conditio impletur eo moriente: vnde debet hæres eius habere legatum sub dicta conditione relictum. & ita intelligitur illa conditio etiam si nō esset apposita. non tamen posset habere legatū si hęres esset: vt dixi in casu §. proxi. §. si intelligitur etiam si non sit apposita, ergo legatū non facit cōditionale: vt supra, eo. l. iij. non est ergo mirum si hæres institutus habet legatum in prædicto casu. [*SI SOCERO.*] Dedi dotem pro filia mea Titio genero meo. ipse gener me socerum instituit hæredem, & partem hęreditatis suæ legauit Mæuio. certe ego socer & hæres possum ante partem accipere dotem quam dedi genero, & postea legatum soluere. & idem est si alio modo erat me[2] debitor gener qui me instituit. Viuianus.

hæredibus ei daret. Quæritur, reliqui hæredes vtrùm tota [a] centum dare deberent: an deducta vnius illius hæreditaria portione? Respondit verius esse reliquos hæredes tota centū dare debere: cum & significatio verborum non repugnet huic sententiæ, & voluntas testatoris congruat.

Legatario mortuo ante conditionis possibilis existentiam, legatum extinguitur: secus in conditione impossibili. Bartolus.

B ¶ In testamento sic erat scriptum, *Lucio Titio, si is hæredi meo tabellas quibus ei pecuniam expromiseram, dederit, centum dato.* Titius deinde antequam tabellas hæredi redderet, decesserat. Quæsitum est, an hæredi eius legatū deberetur? Cassius respondit, si tabulæ fuissent, non deberi: quia non redditis his, dies legati nō cessit. Iulianus notat: Si testamēti faciendi tempore tabulæ nullæ [b] fuerunt, vera * ratione dici potest legatū Titio deberi: quòd ἀδύνατος † conditio [c] pro non scripta habeatur.

C ¶ Etiam rem hostium posse legari Sabinus ait, si aliquo [d] casu emi possit. Si Attio [e] ita legatū fuerit. *Quisquis mihi hæres erit, damnas esto hæredi Attio decem dare.* deducta [f] sua parte Attius decem petet. Item si iussus fuisset [g] hæres decem dare, & fundum sibi habere: deducta sua parte decem dabit. [h] Denique cōstitit cum ita legatū fuisset, *Quisquis mihi hæres erit, damnas esto hæredi meo [i] decē dare.* exæquari omniū hæredum partes, eo quòd vnusquisque & sibi & cohæredi suo dare damnatus videtur. [k]

Conditio adiecta in institutione, non videtur repetita in legato eidem ab alio gradu relicto. h. d. Vel sic: Conditio tacita vel expressa quæ tacitè inerat, transmissionem non impedit. Bartolus.

¶ Cum quidam hæredem instituisset [l], quandocunq; * mater eius [m] decessisset, deinde secūdus hæres [n] scriptus fuisset, & ab eo legata ei qui sub conditione [o] hæres institutus fuisset, relicta essent, ísque [p] viua matre decessisset [q] postquam dies legati cesserat [r]: quæsitum est, an hæredi [s] eius legata deberentur? Verius est legatum hæredi deberi, siue purè à substituto [t] legatum datum est primo hæredi, siue sub hac conditione, *Si hæres non fuerit:* quia moriente eo conditio impletur. [u]

Hæres instituit fideicommissum deducto eo quod sibi debetur. Bartolus.

¶ Si socero à genero suo hærede instituto, pars hæreditatis alij legata fuisset: deducta dote, eum debiturum esse partem hęreditatis legatam Sabinus respondit: quemadmodum si pecunia ex crediti causa socero debita fuisset, ea deducta [x] partem hęreditatis daturus fuisset.

Qui legat quod alius sibi debet, videtur legare actiones. Bartolus.

CV. IDEM libro primo ex Minicio.

LEgatū ita erat, *Quæ Lucius Titius mihi debet, ea hæres meus Cornelio dare damnas esto.* Nihil ampli[3] ex hoc legato quàm actiones [y] suas hæres præstare debet.

Oratio imperfecta perficitur ex præsumpta voluntate defuncti. Bartolus.

CVI. ALFENVS VARVS lib. secūdo Digest. à Paulo Epitomatorū.

D SI in testamento [z] scriptum esset, *Hæres meus aureos centū Licinio damnas esto:* neq; adscripsisset *dare*: deberi [ei] legatum constat. ſ

a *Tota centum.* supra, eo. l. si fundum sub conditione. §. si libert[9]. cōtra. Solu. ibi. Item arg. contra supra, de admini. tut. l. si pupillus. [a] & infra, de lega. ij. l. cum ab vno. [b] sed pro hoc infra, de duo. reis. l. penul. & infra, de fideiuss. l. si stipulatus. §. fi.

b *Nulla fuerunt.* & sic fuit conditio impossibilis legatario impositā: & sic vitiatur, & nō vitiat: vt institu. de hære. institu. §. impossibilis. & hic subiicit: & infra, de condit. & demon. l. obtinuit.

c *Cōditio.* hic est Græcū quod significat impossibilis. Sed videtur non haberi pro nō adiecta: quia debet acepto ferri: vt supra, eo. l. huiusmodi. §. si ita. quæ est contra. Sol. quoad ipsas tabulas reddēdas dicitur impossibilis.

d *Si aliquo.* si id est, quia, secundū quosdā. & facit. §. de act. emp. l. fi. Sed contra infra, de verb. oblig. l. liber homo. & dic vt ibi. Ité facit. §. eo. l. id quod. & l. seruus. Accursius.

e *Si Titio.* alias Titio, aliàs, Attio: vt hic, &. j. & dic, testator instituit quinque hæredes: & Attio qui erat vnus ex his, legauit. i. prælegauit decem, quinta deducta: & petit octo à cohæredibus. in sua enim parte non tenet legatum: vt. §. eo. l. & quidem. & facit j. de condi. & demon. l. qui hæredi. §. fi.

f *Deducta.* scilicet de decem. sibi enim ipsemet Titius & sui cohæredes decem dare damnati videntur. secus si in specie consistat legatum: quia nihil deduceretur: vt supra, eo. l. plane. §. si duobus. contra. & infra, titu. j. l. cum pater. in princip. &. j. ad Trebel. l. deducta. §. nummis. & infra, ad leg. Falci. in quarta. Alij dicunt deducta sua parte, scilicet hæreditatis.

g *Iussus fuisset hæres.* scilicet Titius. & dic decē pure hæredibus, scilicet omnibus. & sic sibiipsi & aliis: vt in fine huius. §.

h *Dabit.* scilicet cohæredibus, & percipiet fundum.

i *Hæredi meo.* impersonaliter, non adiecto proprio nomine. vel dic personaliter, puta Titio decem det Sempronius, & Sempronio decem det Titius. & sic admittitur compensatio ab vtraq; parte. H. & facit supra, familiæ ercisc. l. hæredes. §. fina. & l. seq. Sic ergo patet ex prędictis quòd aut relinquitur vni hæredum ab hæredibus: aut econtra ab vno hæredum hæreditibus, aut hæredibus ab hæredibus. **Flo. quandoque*

k *Videtur.* quare, vtpote illusorium, nullū est legatum.

l *Hæredem instituisset.* puta Titium.

m *Eius.* Titij.

n *Secundus hæres.* i. secūdo in testaméto scriptis, & sic pure: & improprie. j. vocat institutum. Vel dic, quòd fuit substitutus sub cōditione si primus hęres non esset.

o *Sub cōditione.* id est, sub die ícerta, scilicet quando mater eius morietur: quæ pro conditione habetur: vt. j. de cōdi. & demōst. l. dies.

p *Ique.* scilicet Titius.

q *Decessisset.* sic ergo institutionis conditio deficit.

r *Cesserat.* quod est à morte testatoris.

s *Hæredi eius.* scilicet Titij, qui primo fuit institutus.

t *A substituto.* i. qui est secundo institutus. vel dic propriè. vt. §.

u *Conditio ipletur.* hęc scilicet, Si hæres non erit: vtpote cum decedat anteq̄ conditio extet sub qua erat hæres institutus: id est, antequam mater moriatur. Ité tunc videtur diem legati viua matre non debere cedere, cum pēdeat ex institutione facta sub conditione, cū mater decesserit. Sed ob hoc non cedit tardius: vt. j. quando di. leg. ce. l. hæredis. & facit. j. ti. j. l. si pecuniam. §. j. contra. *ADDITIO.* Dic quòd hic non erat relictū legatum post mortem alicuius: sed institutio fuit collata post morte: quod non videtur repetitum in legato, secundum Bartolum. † *Ampliabis hanc. l. inquantum dicit quòd oratio imperfecta ex præsumpta mente testatoris perfici debet, p tex. in l. cū pater. §. cū imperfecta. j. de lega. 2. vt p cedat etiam ex præcedētibus si commode fieri potest.*

x *Ea deducta.* vt & arg. j. ad leg. Fal. l. pater filiam. &. C. de iure deli. l. fi. §. in computatione. &. j. de vsufru. le. l. fi.

Legatum.] *CASVS.* Ita dixit testator: illud quod debet mihi Lucius, volo quòd hæres meus det Cornelio. certe ad nihil aliud tenebitur hæres Cornelio, nisi vt cedat ei actiones contra Lucium. Viuianus.

y *Actiones.* sic. §. eo. l. si sic. §. j.

SI in testamento.] *CASVS.* Hæc. l. dicit quòd licet quædā verba deficiant in legato, nihilominus valet. Viuianus.

z *Si in testamento.* C. de testa. l. errore. & de fideicommiss. l. verbum. &. §. de hære. institu. l. qui neque. & infra, tit. j. l. cum pater.

BIU Cujas

§.cum imperfecta.

Si à pluribus.] *CASVS.* A pluribus mihi hæredibus institutis legata multa quibusdam reliqui: & iussi vni ex hæredibus vt legata acciperet,& legatariis præstaret. certe habebunt legatarij electionem vtrum conueniant hæredem iussum,an omnes hæredes.& si iussus accipiat legata prædicta à cohæredibus, debet eis cauere de præstãdo eos indemnes.[*SI QVIS SERVVM.*] Seruũ meum legaui Titio, & eidẽ seruo legaui decẽ sine libertate,cũ morietur ipse seruus.bene valet legatum:& illud habebit ille Titius cum morietur seruus. Viuianus.

Legatarii possunt conuenire omnes hæredes pro hæreditaria portione, vel eum hæredẽ qui factus est executor insolidũ.Bar.

CVII. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

SI à pluribus hęredibus legata sint ea, quæ vnus ex his præcipere iubeatur, & præstare: [a] in potestate eorum quibus sit legatum,debere esse ait, vtrúmne à singulis hæredibus petere velint,an ab eo qui prę-
B cipere sit iussus. Itaq; eum qui præcipere iussus est, cauere debere cohæredibus,indẽnes eos præstari. ℣Si quis seruum [b] cui aliquid sine libertate legauerit, cũ morietur ipse seruus, leget: minimè dubitandum, quin vtile legatum futurũ sit, propterea scilicet, quòd moriente seruo id quod ipsi legatum erit, ad eum cui ipse legatus fuerit, peruenturum sit.

Seruus qui fugit post testamẽtũ ante mortẽ,debet ꝑsequi sumptibus legatarii.Bar.

CVIII. IDEM libro quinto Quæstionum.

SI seruus legatus viuo testatore fugisse [c] dicatur: & impensa & periculo eius cui legatus sit,reddi debet: quoniã rem legatam eo loco præstare hæres debeat, [d] in quo [e] à testatore sit relicta.

Duæ causæ lucrativæ quæ habuerunt ori

ginem in personis diuersorũ, possunt in eadem re concurrere.Bartolus.

℣Si id quod ex testamento mihi debes, quilibet alius seruo meo donauerit, manebit adhuc mihi ex testamẽto actio. [f] & maximè si ignorem meã factam esse. alioquin consequẽs erit, vt etiã si tuipse seruo meo eam donaueris inuito me, libereris: quod nullo modo recipiendum est, [g] quando ne solutione quidem inuito me facta libereris.

In legato generali legatarii est electio. Bartolus.

℣Cùm homo [h] Titio legatus esset:quæsitum est,vtrùm arbitrium hæredis est quẽ velit dãdi,an potius legatarij?Respondi verius dici electionem eius esse cui potestas sit qua actione vti velit,id est,legatarij. [i]

Potest legari vni ex duobus qui prius cõditionem impleuerit.Bartolus.

℣Huiusmodi legatum, *Illi aut illi, vter eorum prior Capitolium a-*
C *scenderit.* vtile esse, [k] euidenti argumẽto probari ait, quòd constet vsumfructũ libertis legatũ, & [ei] qui eorum superuixerit, proprietatem vtiliter legari [l]. Idque & de hærede instituẽdo dicendum existimauit. [m]

---

a *Et præstare.* sic ergo bis legauit.i. semel ab omnib⁹,& semel ab vno: nec per hoc multiplicauit: vt.ſ.eo.l.plane.§.ij.&.iij.& facit.ſ. fami.erci.l.ſi filia.§.Póponius.&.§. idem Papinianus.&.j.ti.j.l.cũ ab vno.&.C.de episcopis & cler.l.nulli. &.ſ. eo. l.quidam.§.ſi scriptus.

b *Si quis seruum.* scilicet leget, quod est.j.& dic q̃ pure legauit seruum Titio,& eidẽ seruo decem cum morietur ipse seruus.valet enim: vt & arg.j.de condit.& demonst.l.hęres meus.sec⁹ ecõtra si seruũ legat Titio cũ morietur seruus,& ipsi seruo decẽ, quia sic inuenitur legare suo seruo sine libertate, quod nõ valet: vt.C.eo.l.seruus. nec enim potest tũc cedere dies legati: vt.ſ.e. ti.l.quęsitũ.§.pręsenti. & facit.j.de opti.lega.l.ſi optio. in prin.&.j.ti.j.l.ſi legatarius.

Si seruus.] *CASVS.* Legaui tibi Stichum, & ipse Stichus me viuo iuit Mutinam.certe impensam debes tu legatarius præstare in eo recuperando. [*SI ID QVOD.*] Debebas mihi equum ex testamento.quidam alius donauit dictum equum seruo meo, & ita acquisitus est mihi per obliquum ex causa lucrativa, scilicet donationis seruo meo factæ.certe nihilominus petam eũ à te ex testamento.nam & tu ipse qui tenebaris mihi ex testamento ad equum, si donasses eum seruo meo, nõ libereris ab actione ex testamento.nam & si solueris seruo meo illud quod debebas mihi ex testamento,inuito me:non liberaris. [*CVM HOMO.*] Legaui tibi hominem in genere.certe tu habes electionem,& nõ D hæres.nam ex pluribus actionibus tibi pro legato competentibus tu habes electionem quam intentes. [*HVIVSMODI.*] Ita dixit testator: Titio aut Mæuio lego.x quicunque eorum prius Capitolium ascenderit.vel ita dixit:Instituo mihi hæredem Titium aut Mæuium quicunque eorum prius Capitolium ascenderit.certe valet legatum, & valet institutio. & hoc probat tali argumento:quidam legauit libertis suis vsumfructum fundi Corneliani, & legauit proprietatem eiusdem fundi illi ex dictis libertis qui vixerit post alios.certe valet legatum.h.d.vsq; ad.§.Stichũ.Viuia.

c *Fugisse.* postquam legauit,& ita hæredem non commisisse culpam certum est. secus si cum legabat erat in fuga: vt supra, eod.l. cum seruus.&.l.ſe.quæ sunt contra.&.j.tit.j.ſi quis seruum.&.ſ. eo.l.seruo legato.§.fina.

d *Debet.* vbi relictum est,quoniam.&c.vt & no.ſ.eo.l.cum res.

e *In quo.* vt hæredis quidem sit inquisitionis labor,legatarij vero periculũ sit & dispẽdiũ.R.& facit.ſ.ad exhib.l.ſed si hęreditas.

f *Ex testamento actio.* nam per seruum meum deterior mea conditio fieri non potest.Item hoc nisi in rem meam sit versum, vel nisi habui ratum: vt instit.eo.§.ſi res aliena.&.ſ.e.l.cũ seruus.

g *Recipiendum est.* vt &.C.de pac.l.seruus.

h *Cum homo.* in genere.

i *Legatarii.* legatarius eligit actionem: vt hic, & infra, titu.j.l. cum filius.§.variis.Item rem legatam.sed hoc dicit R.si hæres differat eligere. Sed tu dic, secundum Ioan. etiam à princip.vt no. supra, famil. erciscun. l. hæredes. §. si incerto. vt tamen mediocrem eligat supra,eod. titu.l.legato.& arg.infra,de au. & argẽ.l.qui lancem.& facit supra, eo.l.qui duos.& instit. eo.§.ſi generaliter.Sed argu. contra supra,eo. l.quis à filio.§.ij.

k *Vtile esse.* vt instit.e. §.sub certa. & infra,de re.dub.l.ſi fuerit.

l *Vtiliter legari.* vt infra, de re dub. l. quoties.

m *Existimauit.* vt & supra, de hæredi.institu.l. quoties. §. ſi quis ita. in prædictis autem erat causa dubitandi, obscuritas: vt infra,de iniu.l. prætor. §. quod autem prætor.

Stichum.] *CASVS.* Promisisti mihi Stichum.postea Titi⁹ instituit te hæredem,& eundem Stichum mihi à te legauit. nunquid valet legatũ?& distinguitur, vtrum promisisti mihi ex causa non lucrativa, & valet legatum prædictum.an debes mihi dictum Stichum ex duabus lucrativis, puta quia dicta stipulatio fuit interposita ex causa lucrativa, & ex testamento mihi debes, quæ est causa lucrativa:& tunc non valet legatum,scilicet si iam sum consecutus dictum Stichum ex stipulatione ex causa lucrativa mihi à te facta: quia mihi legatario de Sticho mihi legato nihil abest: quia habeo eum ex stipulatione, vt dixi: nec potest mihi legatario præstari eadem res bis.Item pone quòd Titius te instituit, & à te mihi legauit Stichum,& postea Sempronius instituit te hæredem,& eundem Stichum à te mihi legauit, & rogauit me dictus Sempronius secundus testator per fideicommissum vt eundem Stichum restituam Gaio. certe teneris mihi ad dictum Stichum præstandum ex testamento primi testatoris, quia non videor capere ex testamento secundi testatoris, cum aliis restituere debeam. & idem est si dictus Sempronius secundus testator à me cui legauit Stichum, legauit pecuniam Gaio tantam quantum valet Stichus prædictus: quia bene potero agere contra te ad Stichum ex testamento primi testatoris. & idem est si primus testator qui mihi à te hæredem Stichum legauit, rogauit me per fideicommissum vt Gaio restituam dictum Stichum, aut tantam pecuniam quantum valet Stichus. nam agere potero contra te ad Stichum ex testamento Sempronij secundi testatoris qui mihi à te eundem Stichum legauit. non enim videor habere ex testamento primi, cum alij debeam restituere, vel tantum quantum valet. Item quid si in testamento Titij primi testatoris tu hæres eius abscidisti mihi Falcidiam de Sticho prædicto mihi à te hæredi legato? certe illud quod mihi abscidisti, consequar à te ex testamento Sempronij secundi testatoris qui mihi à te suo hærede dictum Stichum legauit. Item pone quòd Sempronius legauit mihi fundum Titij à te suo hærede: Titius prædicti fundi dominus instituit me hæredem, & hæreditas sua Titij non est soluendo creditoribus suis: vnde creditores abstulerunt mihi dictum fundum, & omnia alia bona. certe tu prædictus hæres Sempronij teneris mihi ad dictum fundum:quia non videor

non videor habere fundum ex testamento Titij qui me instituit, cum eum mihi auferre creditores possint ex eo quòd hæreditas Titij non est soluendo. & idem est in isto casu ac si fundum mihi ab aliquo legatum emissem ab alio. nam possum ex testamento petere, cum habeã eum ex causa nõ lucratiua: vt in princ.§.dictũ est. hoc dicit vsq; ad.§. sita scriptũ. Viuianus.

a *Ex duabus.* ſ. causis lucratiuis: quia & ſtipulatio erat ex causa lucratiua, non ſolum legatum. & eſt ad hoc. j. de verbo.oblig.l.inter ſtipulantem.§.ſi rem.& de actio.& oblig.l.ſi is qui. &.j.titu.ij. l.nutu. §.j.Sed argu.contra.ſ. eo.l.plane.j.§.ij.

b *Nec abſit quicquam.* mihi legatario. tunc enim eatenus valet: vt.j. proxi.reſpon.

c *Item ſi domino.* Titius non ſoluendo ſuis creditoribꝰ fecit me hæredem. fundum eiuſdẽ Titij legauit mihi Sẽpronius. petam legatũ. nam nõ habeo ex causa lucratiua, ſicut ſi emiſſem: vt inſtitu.eod.§.ſi res aliena.

Si ita ſcriptum.]CASVS. Ita dixit teſtator, Titio lego ſex: & amplius quã Titio legaui, lego Seio decem. certe quilibet habebit ſuum legatum integrum, & nõ plus. ſed ſi ita legauit teſtator: Lucio Titio lego ſex, & hoc amplius lego decem, vxori eius & liberis. certe vxor & liberi Lucij Titij debent cõcurrere in legato de ſex cum ipſo Lucio Titio, propter illud pronomen, hoc. & ſic non obſtat contrarium. Sed pone q Titio cui nihil legauerã, legaui hoc modo, hoc amplius Titio lego decẽ, certe bene valet legatũ. nã & ita eſt in ſtipulatiõe. [*SI SERVVS.*] Seruo alieno directò libertatẽ reliqui: & poſtea eũ alij legaui. certe valet legatũ, & non libertas. [*QVI QVINQVE.*] Quinque libras in arca mea habebã. ita dixi in teſtamento, decem quę in arca habeo, Titio lego. certe valet legatum quantũ ad quinque, quæ ibi ſunt, & non quantũ ad alia quinque quæ ibi nõ ſunt. quantũ enim ad alia quinq; quæ deſunt, videtur certum corpus legatũ quod in rerum natura nõ ſit: quo caſu non valeret legatum. ſi autẽ tempore mortis meæ teſtatoris erant integra decem in arca, & aliquid de eis poſtea periit culpa hæredis: ipſe hæres legatario tenetur ad integra decem. & quod dixi in legato, idẽ eſt in ſtipulatione. [*SI SERVVS.*] Legaui tibi Stichum. hæres meus fuit in mora dandi eum tibi. certe ammodo eſt in periculo hæredis. [*CVM QVID.*] Titius teſtator legauit tibi equum, & rogauit te q eum mihi dares. ſi equus moriatur antequam exigam ab hærede Titij, nunquid teneris mihi? & diſtinguitur, an accepiſti aliquid aliud in teſtamento Titij, & tunc teneris mihi ſi non exegiſti eum ſine dolo tuo & lata culpa ſiue leui. ſi autem nihil aliud habuiſti in teſtamento Titij, non teneris mihi niſi de dolo & lata culpa. & ita eſt etiam in contractibus bonæ fidei. h.d. vſque ad.§. qui margarita. Viuianus.

d *Nihil vltra.* contra, infra, titu.ij.l.ſi ſic. &.l.ſi tibi pure. & infra, de do.præleg.l.qui ita legat. in quibus dicit admitti cum Titio in primo legato. Solu. verbum hoc tollit cõtra. nec ob. infra, proxi. nam & vſitatum &c. quia ibi non dicit, quòd nihil vltra ſuum legatum habeat. Item nec.j.proxi.§. quia nec ibi dicit quòd nihil vltra. vnde etiam in primo legato ibi admittitur. Sed alij, vt R. dicunt quòd hoc eſt verũ regulariter & in dubio, niſi ex verbis vel dignitate vel charitate vel cõiectura ſimili aliter appareat: vt in.ll. contrariis. & infra, titu.ij.l.pater.§.fin. Tertij dicũt, aut ex hac tacita repetitione præiudicatur alij legatario: & tunc obtinet quod hic. aut ſoli hæredi, vt in cõtrariis: & pro hoc facit illa. l.ſi tibi pure. ſed non placet: vt prædicta. l.ſi ſic.

e *Debeatur.* participat enim cũ primo: vt no. ſupra, proxi.§.

f *Multòque minus.* arg. quod valet ĩ vltima voluntate, magis valet inter viuos. ſic ſupra, de pac.l.pactum. ſic econtra inſtitut. de lege Fu. Ca. tol.§.fin. & facit. j. de verbo.ſignifi.l.verbum amplius.

g *Ait.* quia rem alienam poteſt quis legare[a]: vt inſtit.eo.§.non ſolum.

h *Memẽti.* quia alienꝰ: vt.C. de manumiſ.teſt. l.ſeruo. & not. vt ibi.

i *Infirmari.* ſic.ſ.e.l.ſi fundũ ſub conditione. §. cum ſtatuliberũ. &.j. titu.j. l.ſi quis ſeruum. Sed contra.j.titu.j. l.ſi quis quos. Solu. ibi. Itẽ contra.j. de fun.inſtru. l.iij.§.fin. Solu. hic expreſſe fuit legatus: ibi tacite: quod nõ placet: vt.ſ.e.l.ſeruũ filij. §. ſi idem. Solu. ergo vt ibi. Item no. non vitiatur vtile per inutile. ſic.ſ. de vſur.l.placuit. Sed arg. cõtra inſti.qui.mo.teſt.infr.§.j.in fi. & inſt.qui.mo.tol.obli. §. prẽterea. *ADDITIO.* Dic q ibi nõ erat omnino inutile: vt ibi patet. & p Dy. in.c. vtile p inutile. de re.iur.li.vj. ſecũdũ Bar. hic.

k *Valebit.* vt & infra, de do.præleg. l.j.§.pen.&.ſ.e.l.ſi certos. & infra, de verbo.oblig.l.ſi ita.

l *Vix.* id eſt, nullo modo. ſed cõtra.ſ. de act.empt.l.ſi quis eum. ſed ibi affirmauit tot dolia: vel ibi emptor, qui habet titulũ oneroſum: hic legatarius, qui habet titulum lucratiuum. Item contra ſupra, famil. erciſ. l.hæredes.§.fina. Solu. ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi fuit relicta vt quantitas, hic vt ſpecies ſecundum Barto.

m *Deperierit.* culpa hæredis, non aliàs: vt.j. ad leg. Falc. l. in ratione. in princ.&.ſ.eo.l. cum res.&.j. ad Trebel. l. mulier.§.ſi hæres.&.j. proxi.§.

n *Teneatur.* vt ſupra, eo.l. cum res.§.fin. &.l. huiuſmodi.§. ædes. & ſupra, proxi.§.

Duæ cauſæ lucratiuæ non poſſunt concurrere circa idem, niſi ex altera aliquid abſit ex ipſa re, vel eius occaſione. Barto.

¶ Stichum quẽ de te ſtipulatus eram, Titius à te hærede mihi legauit. Siquidẽ non ex lucratiua cauſa ſtipulatio interceſſit, vtile legatum eſſe placebat. ſin è duabus[a], tunc magis placet inutile legatũ eſſe: quia nec abſit[h] quicquam, nec bis eadẽ res præſtari poſsit. Sed ſi cùm mihi ex teſtamento Titij Stichum deberes, eundẽ à te hærede Sẽpronius mihi legauerit, fideique meę cõmiſerit vt eum alicui reſtituam, legatum vtile erit, quia non ſum habiturus. Idem iuris erit & ſi pecuniam à me legauerit. Multò magis ſi in priore teſtamento fideicommiſſum ſit. Item ſi in priore teſtamẽto Falcidię locꝰ ſit: quod inde abſcinditur* ratione Falcidiæ, ex ſequente teſtamento conſequar. Item ſi domino[c] hæres extitero, qui non eſſet ſoluendo, cuius fundum tu mihi dare iuſſus eſſes: manebit tua obligatio, ſicut maneret ſi eum fundum emiſſem.

Dictio, amplius, quando facit comparationem actus ad actum, non inducit repetitionem. ſed ſi rei ad rem, tunc repetitionẽ inducit ſi repetitur quod repetatur. Barto.

¶ Si ita ſcriptum erit, *Amplius quàm Titio legaui, hæres meus Seio decem dato.* dubitandum nõ erit quin & Titio ſuum legatũ maneat, & Seio nihil vltra[d] decem debeatur. Nam & vſitatũ fere eſt ſic legare, *Lucio Titio tot, & hoc amplius vxori & liberis eius tot.* ¶ Si ei cui nihil legatum eſt, cũ hac adiectione, *hoc amplius*, aliquid legetur: minimè dubitandum eſt, quin id quod ita legatum erit*, debeatur[e]. Multòque minus[f] dubitandum, ſi ab eo qui nihil mihi debet, ita ſtipulatus fuero, *Amplius quàm mihi debes, decẽ dare ſpondes?* quin decem debeantur.

Vtile legatũ per inutilem libertatis dationem non vitiatur. Barto.

¶ Si ſeruus alienus liber eſſe iuſſus, & legatus ſit: peti eum ex legato poſſe ait[g]. Nã cùm libertas nullius momenti[h] ſit: abſurdum eſſe per eam legatum infirmari[i], quod alioquin valeret & ſi [id] ſolum datum fuiſſet.

Defectus demõſtrationis per quam deficit ſubſtantia legati, legatum perimit. hoc dicit. Vel ſic: Demonſtratio falſa adiecta rei quæ non reperitur, vitiat legatum. Bar.

¶ Qui quinque in arca habebat, ita legauit, vel ſtipulanti promiſit, *Decem quæ in arca habeo.* Et legatũ & ſtipulatio valebit[k]: ita tamen, vt ſola quinque vel ex ſtipulatione, vel ex teſtamento debeantur. Vt verò quinque quæ deerunt, ex teſtamento peti poſsint, vix[l] ratio patietur. nam quodãmodo certum corpus quod in rerum natura non ſit, legatũ videtur. Quòd ſi mortis tempore plena ſumma fuerit, & poſtea aliquid ex ea deperierit[m]: ſine dubio ſoli hæredi deperit.

Poſt moram hæredis res legata eſt in periculo eius. Bartolus.

¶ Si ſeruus legatus ſit, & moram hæres fecerit: periculo eius & viuit & deterior fit: vt ſi debilem fortè tradat, nihilominus teneatur[n].

In legatis & fideicõmiſſis dolus & culpa venit ad ſimilitudinem contractuum bonæ fidei. Bartolus.

¶ Cùm quid tibi legatũ, fideíve tuæ cõmiſſum ſit vt mihi reſtituas: ſiquidẽ nihil præterea ex teſtamento capias, dolum malum dumtaxat in exigendo

[a] *Facit ad hoc. ſ. e. l. ſi domus. §. de euictione. & glo. in verbo ex ſtipulatu.*

a *Alioquin.* id est,si aliquid habuisti.

b *Tantummodo præstetur.* vt.j.de reg.iur.l.contractus.&.ſ.commo.l.ſi vt certo.§.videndum. & de præſcript.ver.l.ſi tibi rem. in princip. quid autem ſi non vult agere? Reſpon. non cogitur niſi cedere actiones: vt infra, titu.j. l.imperator in princ.

Qui margarita.] CASVS. Titio margaritam meã pignori obligaui pro centum.poſtea feci teſtamentum,& inſtitui mihi hæredem filium meum, & filiam meam exhæredaui: & poſtmodum ita dixi in teſtaméto:creditor rogo vt vendas margaritam, & accipias quod debes recipere, & ſuperfluum des filiæ meę quam exhæredaui. núquid aget filia contra creditoré vt védat margaritã, & ſuperfluũ eius quod debet recipere,ei filiæ præſtet? & certe non, immo aget cótra fratrem ſuum hęredem patris, vt ipſe cedat filiæ actionem ex teſtamento quã habet idem filius cótra creditoré, vt prædicta faciat. & ita creditor eſt rogat[a], & hęres tenet, & iſtud nõ ſolum in hoc caſu euenit, ſed etiã in hoc alio ſi teſtator ita dixit: rogo Titium vt acceptis centum manumittat Stichũ ſeruũ ſuum: & non expreſsit à quo acciperet centum prædicta: & tamen hæres tenetur dicta centũ Titio præſtare. Titius ergo qui rogatus eſt ſcilicet ſeruum ſuum manumittere, aget cũ hærede.ſ.ad centum:& libertatem ſeruo prædicto præſtare cogetur. & idẽ eſt ſi teſtator ita diciſſet, rogo Titium vt acceptis centum ſeruum ſuũ Stichum Sempronio præſtet.nam & hic Titius ipſe qui rogatus eſt præſtare Sempronio ſeruũ, acturus eſt cum hęrede ad centum, & Sẽpronio præſtare cogẽdus dictũ ſeruum. [AVIDIVS.] Quidam teſtator rogauit filium ſuum quem hæredem inſtituit, vt quatuor libertis daret centum mutuo ſub certis vſuris.certe valet fideicõmiſſum,& poterunt agere liberti prædicti contra filium.Viuianus.

eo legato, alioquin [a] etiam culpam te mihi præſtare debere exiſtimauit: ſicut in contractibus fidei bonæ ſeruatur, vt ſi quidem vtriuſque cõtrahentis cõmodum verſetur, etiam culpa: ſin vnius ſolius, dolus malus tantummodo præſtetur [b].

Licet verba legati referantur ad debitorem: actio competit contra hæredem cui in dubio videtur onus impoſitum. Bart.

¶ Qui margarita Titio pignori dederat, filium hæredem inſtituit, & filiã exhæredauit: deinde ita cauit, *Te Titi rogo, fideique tuæ cõmitto vti margarita quæ tibi pignori dedi vendas, & deducto omni debito tuo, quod amplius erit, id omne filiæ meæ reſtituas.* Ex ea ſcriptura filiam à fratre fideicõmiſſum petere poſſe, vt is actiones ſuas aduerſus debitorem [c] ei præſtaret. hoc enim caſu eum qui creditor fuiſſet, debitorem intelligendum, eius ſcilicet quod pretium pignoris ſummã debiti excedat. Non autem mirandum, ſi cùm alius rogatus ſit, alius fideicommiſſo obſtringatur [d]. Nam & cum in teſtamento ita ſcribatur, *Te Titi rogo, vt acceptis centum, illum ſeruum manumittas, vel Sempronio quid præſtes.* parum quidẽ aptè ſcribi: verùm æquè intelligendum hæredis fideicõmiſſum vt pecuniam Titio præſtet: ideóque & ipſum Titium cum hærede acturum, & libertatẽ ſeruo, vel Sempronio quod rogatus ſit, præſtare cogendum.

Onus de mutuando alicui iniunctum valet. Bartolus.

¶ Auidius filij ſui fideicommiſit, vt certam pecuniam quatuor libertis ſuis mutuã daret: & vſuras leuiores taxauerat. Placuit hoc fideicõmiſſum vtile [e] totum eſſe.

Verba debent intelligi vt aliquid operentur. Bartolus.

CIX. IDEM libro ſexto Quæſtionum.

SI quando quis vxori ſuæ ea quæ viuus donauerat, vulgari [f] modo leget: non de aliis donationibus videri eum ſentire ait [g], quàm de his quæ iure valituræ non [h] ſint: alioquin & fruſtra [i] [ei] legaturus ſit, atq; ſi ita exprimat, *Quæ vxori [meæ] iure donauero* [k], [*ea ei lego.*] vel ita, *Quæ vxori manumiſſionis* [l] *cauſa donauero, ea ei lego.* nam inutile legatum futurum [m] eſt.

Facultas ſoluendi aliud pro alio tranſit ad ſingularem ſucceſſorem. Barto.

¶ Hęres cuius fidei commiſſum erat vt mihi fundum aut centum daret, fundum Titio vendidit. Cum electio ei relinquatur [n], vtrùm malit, dandi, vt tamen alterum ſolidũ præſtet [o], prætoris officio cõuenire exiſtimo, vt ſi pecuniam Titius [p] offerat, inhibeat fundi perſecutionem. ita etenim eadẽ cauſa cõſtituetur*, quæ futura eſſet ſi alienatus fundus non fuiſſet: quando etiam aduerſus ipſum hæredem officium prætoris ſiue arbitri tale eſſe deberet, vt ſi fundus nõ præſtaretur [q], neque pluris neq; minoris quàm centum, æſtimaretur.

Qui ſoluit ſeruum malum, actione de dolo tenetur ad damnum, & actione perſonali tenetur ad rem legatam. Barto.

CX. IDEM libro octauo Quæſtionum.

SI hęres generaliter ſeruum, quẽ ipſe voluerit, dare iuſſus, ſciens furem dederit, ĩſque furtũ legatario fecerit: de dolo malo [r] agi poſſe ait. Sed quoniam non eſt neceſſe: ſed ad illas quæ nõ valuerunt, & idem eſt in hoc caſu quantum ad donationes quę valuerunt, quod eſſet ſi expreſſiſſem hoc modo: ea quæ iure ei donaui, ei lego. quo caſu ſine dubio non valet legatum. [HAERES CVIVS.] Ita dixit teſtator, lego Seio fundum: & ſi hæres non dederit ei fundũ, volo quòd det ei centum. poſtea hæres vendidit dictũ fundum Titio. petit Seius fundum ab hęrede. venit Titius cui hæres eũ vendidit, & offert Seio cẽtũ. certe inhiberi debet Seio fundi perſecutio aduerſus hæredem. nã & ipſe hæres ſi fundum nõ alienaſſet, & ſi nollet præſtare fundũ, nõ tenetur niſi ad centũ. habet ergo hęres electionem vtrũ det fundum, vel centum: vel alius pro eo. Viuianus.

a *Aliquin.* id eſt, ſi aliquid habuiſti.

b *Tantummodo præſtetur.* vt.j.de reg.iur.l.contractus.&.ſ.commo.l.ſi vt certo.§.videndum. & de præſcript.ver.l.ſi tibi rem. in princip. quid autem ſi non vult agere? Reſpon. non cogitur niſi cedere actiones: vt infra, titu.j. l.imperator in princ.

c *Debitorem.* id eſt creditorem, qui & debitor eſt quoad quid, vt ſubiicit. ſed & Titius poteſt conueniri ſi vtatur exceptione contra hæredem: vt &.ſ.eo.l.ſi pecunia.

d *obſtringatur.* ſic.j.tit.ij.l.fideicõmiſſa.§.interdum.&.ſ.e.l.ſeruo legato.§.ſi teſtator. &.j.tit.ij.l.iiij.&.l.Paulo Callimacho.§.j. &.l.cum quis decedens.§.pater.& de adi.le.l.alio. Sed argu.contra.C.de fideicom.l.eam quam. ADDITIO. Die quòd ibi hæreditas non fuit addita per hæredem, ſecundum Barto.

e *Vtile.* ſic.ſ.eo.l.& ſi æquo.&.j.titu.ij.l.xj.§.hæres.

SI quando.] CASVS. Vxori meæ donaui plura, & in quibuſdam valebat donatio de iure, in quibuſdã non. poſtea feci teſtamentum, & ita dixi: ea quæ viuus vxori meæ donaui, ei lego. certe ad illas donationes quæ valuerunt, non pertinet legatum; alterius: vt.ſ.e.l.ſi ex toto.§.fin.&.j.titu.j.l.ſi quis duobus.&.j.de ſol.l.qui hominem.in prin.& de verbo.obliga.l.fin.§.penul.

f *Vulgari.* vt lego et quæ ei donaui.

g *Ait.* Africanus de ſe loquens.ſic.ſ.de nego.geſt.l.ſi ex duobus.

h *Non ſint.* vt ſuntregulariter omnes inter viuos: licet fallat in certis casibus: vt.ſ.de dona. inter virum & vxorẽ.l.ſi ſponſus.§.cõceſſa. vſque ad.§.fina.

i *Fruſtra.* ſic no.intelligi ſcripturam, vt aliquid operei & addat. ſic.ſ.de vſur.l.ſi ſtipulatus.&.j.ad munic.l.j. in fi. Sed arg.contra.j. de verb.obli.l.ſtipulatio iſta.§.eum. &.l.quiſquis.

k *Iure donauero.* quod eſt in caſibus: vt modo not.

l *Manumiſſionis.* vt.C. de dona.inter virum & vxorem.l.maritus.

m *Futurũ eſt.* cum nihil plus ſit in legato. arg. inſti.eo.§.econtrario.

n *Relinquatur.* etiam poſt alienationem. & hoc ex generali regula: vt ſupra, de iure do. l.plerumque.in fi.

o *Præſtet.* non ergo parte vnius, & partem

p *Titius.* poſſeſſor.

q *Non præſtaretur.* quod fieri poterat: vt.ſ.ibi, cum electio &c. Et not.quod videtur hic primo ferenda ſententia de fundo præſtando. ſed non eſt ita: quia non fertur ſententia, ſed quæritur, & interrogatur an velit fundum præſtare. ſi dicat, nolo, damnatur in centum. Azo.

SI hæres.] CASVS. Rogaui hæredẽ meum vt daret Titio ſeruum in genere ad ſuam hæredis electionem. ipſe dedit Stichũ quẽ furẽ ſciebat, & ille Stichus fecit furtũ legatario. certe aget legatarius aduerſus hęredẽ actione ex teſtamento propter dolũ hęredis, quia ſciens furem, dedit furẽ: & per eam actionẽ coget hæredem vt alium hominẽ præſtet ſibi, & illum quem ſoluit, relinquat legatario pro noxa quam cõmiſit apud legatarium. Viuian[us].

r *De dolo malo.* id eſt, ex teſtamento nomine doli ad ſolidum damnum;

BIU Cujas

damnum: vt arg. ff. de pig. act. l. si seruus pig. Vel dic de dolo prie. licet enim actio ex testamento similia aliqua haberet cum bo. fi. vt. C. in quib. cau. in integ. resti. l. in minorum. est tamē stricti iuris, cum nō sit numerata inter bo. fi. actiones: vt insti. de act. §. actionum. ergo nō ex eo cōtractu vel quasi, sed de dolo agitur dolo cōmisso: vt. ff. de dolo. l. elegāter. §. non solum. in fi.

a *Non pessimū det.* vt infra, de verbo. obliga. l. quicquid. &. ff. eo. l. legato. &. C. de dona. l. si quis argentum.

b *Præstet.* actione ex testamento cōuentus.

c *Relinquat.* si voluerit legatarius qui insolidū agere potest, si velit: vt dictū est. Sed tu dices, eadem ratione liberaretur si quamlibet aliam speciem præstet pro noxa legatario volenti. Respon. verū est: sed non ipso iure, sed per exceptionē. at cum illud præstatur ad quod præstandum quis tenetur, ipso iure liberatur: vt. j. de verb. oblig. l. fi. §. fina. in princ. Vel dic q̄ hic corrigit quod. ff. dixit dari de dolo insolidum. & aliud in cōtractibus: vt. ff. de pign. actio. l. si seruus. cum similib⁹ ibi not. Hic igitur liberatur dādo pro noxa, si non vult præstare litis æstimationē. & facit. ff. de ædil. edic. l. cum autē. §. Iulianus.

Etiam.] CASVS. Ego habens patrimonium meum in Italia & prouincia, institui filium meum hæredem in omnibus, & ei dedi tutorem Titium, & ei Titio legaui centum. hic Titius excusauit se à tutela filij mei pro parte bonorum, puta Italicorum. certe etiam totum amittere debet legatum. qui enim deliquit etiam in parte, reus est in totum. Viuianus.

d *Totum.* plus videtur egredi pœna quàm delictum, & sic sunt argu. contra. vt infra, de iis qui. vt indig. l. rescripto. &. ff. de admin. tut. l. si duo, & facit ad. l. ff. de excu. tuto. l. tutor petitus. §. j. & de testa. tute. l. qui tutelam. in princ. &. j. de iis qui. vt indig. l. post legatum. §. amittere. &. C. de leg. l. penul. in fi.

Si quis inquilinos.] CASVS. Colonos qui erant adscripti fundo meo, legaui Titio sine fundo. certe non valet legatum: quia non possunt alienari sine fundo. sed si tacite vel expresse voluit testator æstimationem colonorum dari legatario, bene dabitur. [CVM SERVVM.] Rogaui hæredem meum vt daret Titio seruum suum proprium: & ipse hæres eum manumisit. tenetur legatario ad æstimationem siue sciuit a se legatum, siue non. & idem est si alij donauit, & donatarius eum manumisit. [SI ITA LEGATVM.] Ita dixit testator, Titio cum Seio lego decem. certe vtrique legasse videtur, & vtrumque videtur legatum, cum testator ita dixit: talem rem cum tali lego Titio. [SI QVIS.] Testator iussit in testamento fieri aliquid quod erat contra bonos mores, vel contra leges, vel prætoris edictum. non valet iussio, adeo quòd si faciat iurare hæredem de hoc adimplendo, non valet. Viuianus.

e *Si quis inquilinos.* id est, adscriptitios.

f *Inutile.* quia nec vendi possunt sine solo: vt. C. de agri. & censil. quemadmodum. lib. xj.

g *Ex voluntate.* expressa, vel etiam tacita: quia erat coniuncta persona: vel alio modo, vt. C. eo. l. cum alienam. &. ff. eo. l. si seruus plurium. §. fina. vel quia sciebat eos adhærere solo. argu. ff. eo. l. si res. &. j. tit. ij. l. nō dubium. §. fi. Sed contra. ff. eo. l. apud Iulianū. §. fina. vbi nec æstimatio debetur. Solu. ibi erat legatum inutile ratione rei cuius nō erat commercium alicui. sed certe & hic non

niam illud verum est, hęredem in hoc teneri, vt non pessimū [a] det: ad hoc tenetur, vt & alium hominem præstet [b], & hūc pro noxæ dedito relinquat [c].

Onus pro parte recusatum facit legatarium perdere totum. Barto.

CXI. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

ETiā si partis bonorū se excusauerit tutor, puta Italicarum vel prouincialiū rerum: totum [d] quod testaměto datū est, ei auferetur. & ita diui Seuerus & Antonin⁹ rescripserūt.

Si legatur res cuius non est cōmercium separatum ab alia, debetur æstimatio. Bar.

CXII. IDEM libro sexto Institutionum.

SI quis inquilinos [e] sine præ- B diis quibus adhærēt*, legauerit, inutile [f] est legatum. Sed an æstimatio debeatur, ex voluntate [g] defuncti statuendum esse diui Marcus & Cōmodus rescripserunt.

Qui alienat rem legatam, tenetur legatario ad æstimationem. Barto.

ℙ Cùm seruū suum hęres damnatus dare, eum manumiserit, C tenetur in eius æstimationē [h]: nec interest, scierit, an ignorauerit legatū. Sed & si donauerit seruum hæres, & eum is cui donatus est, manumiserit: tenetur hęres, quāuis ignorauerit à se eum legatū esse. ℙ Si ita legatū [i] fuerit, *Titio cū Seio do lego.* vtriq; legatū est: sicut vtrūque legatū est, cum fundus cum domo Formiana legatus est.

Legatum & iuramentum contra bonos mores, non tenet. Bartolus.

ℙ Si quis scripserit testamento fieri quod contra ius est, vel bonos mores, non valet: veluti si quis scripserit contra legē aliquid, vel contra edictum prætoris, vel etiam turpe [k] aliquid. ℙ Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, iusiurandum cōtra vim legum & auctoritatem iuris [l] in testamento scriptum, nullius esse momenti.

Seruo alieno legari potest quoad seruiet. Bartolus.

CXIII. IDEM libro septimo Institutionum.

SEruo alieno ita legari potest, *Quoad seruiet* [m]. vel, *Si forte seruus Titij* [n] *erit.* vt & Marcellus ait.

Alimenta possunt relinqui seruo proprio. Bartolus.

ℙ Si quis post tempus libertatē seruo suo dederit [o], & interea rogauerit hæredē, donec ad libertatē perueniat, cibaria ei [p] donec seruiet domino suo. valet legatum. vel legaui decem seruo Sempronij, cum idem seruus erit Titij: & hoc casu valet legatū tunc cum erit Titij. [SI QVIS POST.] Post Pascha venturum dedi libertatē seruo meo, & iussi hæredi meo vt daret ei interim cibaria. certe valet legatum cibariorum. [SI QVIS A PRIMO.] Institui mihi hæredem Primum nomine, & postea institui Secundum: & primo legaui Titio centum, & secundo legaui ducenta eidē Titio. postea ita dixi, quæ legata reliqui, præstari volo. certe videor repetisse trecenta. s. vt primus soluat centum Titio, sicut fuit rogatus, & secūdus ducenta. secus autem est in isto alio casu: Institui mihi hæredem filium meum impuberem. ab eo legata reliqui, & eidē substitui Stichum, & ab eo substituto ita repetij: illa legata quæ reliqui ab impubere præ- D standa, volo & à substituto præstari. postea impubes hæres mihi extitit, & intra pubertatem decessit: & sic vindicabit sibi locum substitutio. non valet dicta repetitio à substituto facta: quia non tenetur substitutus præstare dicta legata nisi semel ex persona impuberis, non ex sua. voluisse enim videor ego testator vt nō præstentur legata nisi semel. Item quid si ab impubere legem Titio si ad pubertatem impubes peruenerit, & à substituto legatum repetij simpliciter, & substitutus habeat postea hæreditatē ex substitutione? certe debet substitutus legatum, nec in repetitione legati à substituto facta videtur repetita illa conditio si ad pubertatem impubes peruenerit: quia illa faceret inutile legatum. non enim impubere decedente intra pubertatē valuisset legatū etiam à substituto repetitum. [INEPTAS.] Iussi in testaměto meo vt hæres indueret me de scarleto cum essem mortuus, & cum eo me sepeliret. non debet mihi obedire. vel iussi q̄ expenderet mille marcas in facienda arca mea. non debet obedire. Viuianus.

A est commercium: vnde dic quòd & ibi debetur æstimatio si appareat testatorem voluisse. & distingue hic vt no. ff. eo. l. sed si res.

h *Æstimationem.* vt instit. de lega. §. si res legata. & arg. j. tit. j. l. si hæres. &. l. vnum. §. si rem. & de verb. obli. l. si seruum. §. j. Sed cōtra. j. de manu. l. seruum qui sub cōditione. vbi non tenet manumissio. sed hic tenet. Solu. ibi testatoris erat seruus: hic hęredis. sic soluitur. j. qui & à quib. l. hæres. vel dic vt ibi.

i *Si ita legatum.* vt. j. de vsufr. leg. l. illi. &. ff. de vsufr. l. si qs Titio.

k *Turpe.* pone exempla. vt. j. l. proxi. §. fi. & l. filiusfamilias. §. ædes. &. ff. de cōd. insti. l. quidā. &. C. de iis quę pœ. no. l. j. & facit. j. de verbo. obli. l. generaliter. &. j. proxi. §.

l *Iuris.* vt lego ædem destruendā, & volo hæredem vel legatariū iurare: vt. j. tit. j. l. cum filius. §. filius matrē. vel dixit: lego tibi decē si iuraueris nō ascendere Capitoliū. quod hodie non valet: vt. ff. de condi. instit. l. quæ sub cōditione. nisi in duobus casibus: vt. j. de cō. & di. & demon. l. municipib⁹. &. j. de manumis. compe. testamen. l. si quis li. Et ad hoc facit q̄ iuramētum nō firmat quod nō valet: vt. C. de leg. & §. & generaliter. & arg. ff. qui satisd. cogan. l. fi. &. ff. proxi. §.

†*Concor. si diligenti. in gl. super verbo iura-mentū. ibi, tra, de foro compe. Iuramentū non firmat quod de se non valet.*

SEruo alieno.] CASVS. Sticho seruo Titij legaui alimenta

m *Seruiet.* vt & argu. j. de an. lega. l. fin. &. j. tit. j. l. debitor. §. fin.

n *Titii.* & valet tunc cum erit factus Titij.

o *Dederit.* id est, reliquerit.

p *Ei.* seruo.

obtemperandum

BIU Cujas

a *Obtemperandum esse.* officio iudicis, fauore alimentorum: vt & j. de ali. & ci. leg. l. seruus. &. C. de necess. seruis. l. pe. §. illos. aliàs cõtra. C. eo. l. seruus. &. j. tit. ij. l. si legatarius. §. j. &. ſ. fami. ercis. l. ex parte. §. seruo. quæ sunt contra.

b *Si quis à primo.* Primus & Secundus propria nomina sunt: vel si dicas notari ordiné, dic ambos institutos, vnum prius, & alterum post: & non vnum alteri substitutum. tunc ducẽtis ab eo relictis, & centũ quæ ab intestato fuerũt relicta, videntur inesse in ducẽtis: vt. ſ. eo. l. si cui. &. l. quid ergo. secundũ R. cũ enim rursus à substituto idem eidem legatur, perinde est ac si eadem legata repetita essent: vt. ſ. eo. l. si fundum sub. §. si paterfami. j. respon.

c *Sed si pater.* superiori casu dixit vbi à duobus cohæredibus. & facit. j. titu. j. l. si pluribus separatim legatum sit. hic vero cum ab instituto & substituto.

d *Substituerit.* pupillariter.

e *Legata.* scilicet ab impubere relicta.

f *Debeantur.* cũ igitur hic ex primis debeatur tabulis, ex secundis vltra deberi nequeũt legata, licet modo prædicto repetita. debebit ergo substitutus vel qlibet alius hæres hæredis. si autem non debeantur ex primis tabulis, vt quia prius decederet impubes quam esset hæres: valebũt ex secundis, siue ex expressa, siue etiam ex tacita repetitione. idem si cõditianaliter à primis, sed pure ex secũdis tabulis essent relicta: vt. ſ. eo. l. si fundum sub conditione. §. si pater. &. §. fin. &. ſ. eo. l. licet. &. j. proxi. §.

†Idẽ constituisse Lycurgum refert Alexã. ab Alex. lib. 3. Gen. dier. ca. 2. & li. 6. cap. 14. vbi copiosè de concessis aut vetitis apud varias gentes impensis disserit.

g *Sub conditione.* scilicet hac, si ad pubertatem &c.

h *Repetitum.* s. idẽ legatũ. & facit. ſ. proxi. respõ. & quod ibi no.

i *Repetita.* ideo, quia vitiaret: vt hic dixit. &. ſ. eo. l. si quis à filio. nisi expresse repetatur: vt ibi dicitur. & facit ad repetitionem quod not. institu. ad leg. Aquil. §. cæterum. &. j. de verb. oblig. l. Titia. §. idem respondit.

k *Non valere.* vt. C. de iis qui. vt indig. l. nõ oportet. &. ſ. de cõdit. instit. l. quidam. &. ſ. l. proxi. §. penul. &. ſ. de peti. hæred. l. hæreditas. §. j. &. j. de aur. & argen. leg. l. fin. Sed contra. C. de relig. l. militis. Sed ibi non præcepit illicite. Item argu. contra. j. de cõdi. & demonst. l. Memius. Sed ibi non præcepit.

Filiusfamiliàs.] CASVS. Filius meus familiàs miles vel veteranus potest facere testamentum si vult: & si ab intestato decedat, bene potest fideicommissum à me qui debeo habere bona sua, relinquere. Iteé si libertus meus ab intestato decedat, bene potest à me patrono fideicommissum relinquere, ita quòd non tangat de parte mihi in bonis eius debita. Item si aliquis alius ab intestato decedit, & sic bona sua ad fiscum peruenire debent, ex eo quòd non credit se habere aliquem successorem, bene potest fideicommissum à fisco relinquere. [APVD MARCELLVM.] Legaui fundum Gaio, & fidei eius commisi vt dictũ fundum restitueret Sempronio post mortem suam Gaij. Iteé eiusdem Gaij fidei commisi vt Titio centum daret ex fructibus dicti fundi perceptis ante morté suam Gaij. & ita videtur rogatus Gaius de præstandis cẽtum Titio in tempus mortis suæ Gaij. quæritur, quantum debeat Gaius præstare Titio in dictis centum? dicitur quòd si Gaius tamdiu viuat quòd ex fructibus dicti fundi percipiat integra centum, vel plus, Titio cẽtum dabit ipse si viuit, vel hæres eius si mortuus est. si autẽ vixerit ita parum Gaius quòd ex fructibus fundi nihil percepit, vel minus quòd centum, tantũ dabit Titio quantum percepit, & non plus; quia non potuit in plus dare: testatoris volũtati obtẽperãdum a esse diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

Ab illo qui substitutus est vulgariter, intelliguntur repetita relicta ab instituto: à substituto pupillariter nõ debentur ex repetitione quæ à pupillo deberi cœperũt. Bar.

¶ Si quis à Primo b hærede centum legauerit alicui, & eidem à Secundo ducenta, posteaq; generaliter repetierit legata: trecenta videtur repetisse. Sed si pater c impuberi filio substituerit, d & à substituto legata e repetierit: si pupillus hæres extiterit, & intra pubertatem decesserit, repetitio nõ valet: quia voluntas defuncti hæc est, vt semel debeantur. f

Non censetur repetita conditio quæ repetita vitiaret. Bartolus.

¶ Si ab impubere legatum fuerit sub conditione, g *Si ad pubertatem peruenerit*, & à substituto repetitum h fuerit legatũ: debetur & à substituto: nec videtur repetita i conditio quæ inutile legatum facit.

Ineptæ voluntates defunctorum nõ sunt seruandæ. Bartolus.

¶ Ineptas volũtates defunctorum circa sepulturã: ¶ veluti vestes, aut si qua alia supervacua vt in funus impendantur: non valere, k Papinianus libro tertio Responsorum scribit.

Filius pubes à patre, libertus à patrono, quilibet à fisco succedente potest ab intestato fideicommissum relinquere. Bartolus.

CXIIII. IDEM libro octauo Institutionum.

FIliusfamiliàs miles vel veteranus, licet sine testamento decedat, potest fideicõmittere l à patre: quia etiam testamentum facere potest. m ¶ Si libertus ab intestato decesserit, à patrono potest vsq; n ad partem [sibi] debitam fideicõmissum relinquere: quia si testamẽtum faceret, licebat ei partem debitã solã relinquere. ¶ Qui intestatò o decedit, & scit bona sua ad fiscũ peruẽtura vacãtia, fidei fisci committere potest.

In quantum quis honoratur, in tantum granatur. Bartolus.

¶ Apud Marcellum libro duodecimo Digestorum talis quæstio agitatur: Quidã ab eo, cui fundum legauerat, fideicõmiserat vt eum fundũ post mortem suam p restitueret Sẽpronio. eiusdẽ legatarij fideicommissarius petijt à Titio centum: Titius respondit, se non debere, quia ea pecunia ex fructibus fundi soluenda esset: fundum autem nondum restitutum esse. quæritur, an Titius recte respondisset? Respondit, si fundus ita legatus fuisset, vt ex fructibus eius centum soluerentur, & ante dies cessisset, quàm fructus percepti essent, non videri Titium moram fecisse, quia per eum non stetisset, quo minus fructus perciperentur. Quòd si ante fructus percepti, quàm dies legati cederet, fundus restitutus esset, non videri Titium moram fecisse, quia per eum non stetisset, quo minus fructus perciperentur. Quòd si ante fructus percepti, quàm dies legati cederet, fundus restitutus esset, non videri Titium moram fecisse, quia per eum non stetisset, quo minus fructus perciperentur. Quòd si ante fructus percepti, quàm dies legati cederet, fundus restitutus esset, non videri Titium moram fecisse, quia per eum non stetisset, quo minus fructus perciperentur.

Filius pubes à patre, libertus à patrono, quilibet à fisco succedente potest ab intestato fideicommissum relinquere. Bartolus.

CXIIII. IDEM libro octauo Institutionum.

FIliusfamiliàs miles vel veteranus, licet sine testamento decedat, potest fideicõmittere l à patre: quia etiam testamentum facere potest. m ¶ Si libertus ab intestato decesserit, à patrono potest vsq; n ad partem [sibi] debitam fideicõmissum relinquere: quia si testamẽtum faceret, licebat ei partem debitã solã relinquere. ¶ Qui intestatò o decedit, & scit bona sua ad fiscũ peruẽtura vacãtia, fidei fisci committere potest.

In quantum quis honoratur, in tantum granatur. Bartolus.

¶ Apud Marcellum libro duodecimo Digestorum talis quæstio agitatur: Quidã ab eo, cui fundum legauerat, fideicõmiserat vt eum fundũ post mortem suam p restitueret Sẽpronio. eiusdẽ legatarij fideicommissarius petijt à Titio centum: Titius respondit, se non debere, quia ea pecunia ex fructibus fundi soluenda esset: fundum autem nondum restitutum esse. quæritur, an Titius recte respondisset? Respondit, si fundus ita legatus fuisset, vt ex fructibus eius centum soluerentur, & ante dies cessisset, quàm fructus percepti essent, non videri Titium moram fecisse, quia per eum non stetisset, quo minus fructus perciperentur. Quòd si ante fructus percepti, quàm dies legati cederet, fundus restitutus esset, non videri Titium moram fecisse, quia per eum non stetisset, quo minus fructus perciperentur. Quòd si ante fructus percepti, quàm dies legati cederet, fundus restitutus esset, non videri Titium moram fecisse, quia per eum non stetisset, quo minus fructus perciperentur. Quòd si ante fructus percepti, quàm dies legati cederet, fundus restitutus esset, non videri Titium moram fecisse, quia per eum non stetisset, quo minus fructus perciperentur.

l *Fideicommittere.* in codicillis: vt infra, ad legem Falci. l. filius. qui sunt quasi testamentum, cum testamentum non sit: vt supra, titu. j. l. si quis cum. & sic non ob. infra, de castren. pecu. l. ij. nam qui potest testari, de iure & codicillari potest: vt supra, titu. j. l. diuus. §. penul. & hic subiicit.

m *Potest.* aliter tamen miles: quia iure singulari. aliter veteranus: quia iure communi: vt instit. de testa. milita. §. j. & facit infra, proxi. §. &. j. tit. ij. l. j. §. fi.

n *Vsque.* a excluſiuè. nam in ea non potest onerari: vt instit. de succeſſ. lib. §. noſtra. ſed nonne eo decedẽte intestato, vt hic fuit, tota est debita? certe sic, vt dicto. §. noſtra. ſed R. hic dicit debitam. scilicet aliàs vbi decederet testatus, & patronum vellet excludere, quæ erat olim dimidia, hodie tertia: vt instit. de succeſſ. lib. §. j. &. §. noſtra. & facit. j. &. ſ. §. proxi.

o *Qui intestatò.* supra, proximis duobus responſis.

p *Suam.* scilicet legatarij.

BIU Cujas

miserat, vt Titio daret centū.[a] quæritur, quid iuris sit? Et ait Marcellus, si Titio testator cētum ex fructib[9] quos viuus legatarius perceperit, reliquerit, & legatarius post tantum temporis decessisset, vt ex fructibus centum fierēt: Titium centum accepturum. si post acceptum legatum confestim decessisset legatarius, Titij fideicōmissum extingui: quia placet non plus[b] posse rogari quē restituere, quàm quantum ei relictum est. Sed si Titij fideicommissum nō est in tempus mortis legatarij collatum, ait Marcellus[c] cōfestim fideicommissum Titio dādum: sed cautione exacta, quāto amplius[d] ceperit, reddi. quam cautionē ita cōmitti, si prius legatarius decesserit, quàm ex fructibus cētum perciperet. Sed vix[e] est vt legatarium ex reditibus voluerit ante dare, quàm fructus legatarius percepisset. [f]Certè erit legatarius audiēdus,[g] si velit totum fundū præstare, si de restituendo caueatur. Absurdum[h] enim est de suo eū præstare cētum, maximè si fundus centum, vel non multo pluris est. quo iure vtimur.[i]

Legatum rei cuius est cōmercium in cōmuni, licet non sit legatarii, valet: & æstimatio debetur. Bartolus.

[f]Si quid[k] alicui licitè fuerit relictum, vel ius aliud, quod ipse quidē propter corporis sui vitium,[l] vel propter qualitatem relicti, vel aliā quācunq; probabilem causam[m] habere non potuit,[n] alius tamē hoc habere potuit: quanti solet comparari, tantam æstimationem accipiet.

Verba directa trahuntur ad fideicōmissum si iure directo nō possunt valere. Bar.

[f]Vt quis hæredem instituat aliquem, rogari nō potest. Planè senatus censuit perinde habēdum atque si rogasset hæreditatem[o] restitui. Quid ergo si hæres post mortē suam rogatus fuerit hæreditatis suæ[p] partem quartam restituere? Verius esse existimo (quod & Scæuola notat, & Papirio Fronto scribit) valere fideicommissum, atque si de hæreditate sua[q] restituenda rogatus esset. & eatenus restituenda est, quatenus hæreditas testatoris patitur secundū vulgarem[r] formam iuris.

Non potest quis grauari vt filium suum emancipet. Bartolus.

[f]Sed si liberos suos emancipare rogatus fuerit: non cogitur hoc facere. Potestas enim patria inæstimabilis est.

Nō possunt legari ædes destruēdæ. Bar.

[f]Aedes[s] destruendæ neque legari neque per fideicōmissum relinqui possunt. & ita senatus censuit.

Legatum seruo acquiritur ei si liber reperitur tempore quo dies cedit. Bartolus.

[f]Si fideicommissum relictum fuerit seruo alieno sine libertate, & ad libertatem peruenerit:[t] dicendum est posse[u] eum admitti ad capiendum.

Fideicommissum vniuersale cōditionale non potest ante cōditionem restitui fideicommissario in potestate constituto, etiam si sint plures fideicommissarii. Item ante diem quis nō cogitur restituere, sed cauere: aliàs patitur missionem: & missio patris vel domini potest prodesse seruo vel filio. h. d. multum nota. & magistraliter. Bartolus.

[f]Diui Seuerus & Antoninus rescripserūt eū qui rogatus est

[f]*Aedes.* Pone lego tibi centum vt ædes tuas destruas: quæ forte mihi obsunt, secundum quosdam. immo sic, lego tibi ædes, vt eas destruas, & aliàs fortè ædifices. & facit infra, de dam. infec. l. fi. & l. ad curatores. & C. de ædi. pri. l. ij. & ſ. eod. l. cętera. §. j. & de cōtrahē. emp. l. senar[9].

t *Perueneri.* antequā dies legati cedat: vt infra, quando di. leg. ce: l. v. §. fina.

u *Posse.* nisi dominus quondam repudiet: vt infra, de op. leg. l. si pater filio. & facit infra, proxi. §.

Diui.] CAVS. Titius habebat fratrē Seium, & Seius habebat filios tres in potestate sua pone. ego feci testamentum, & instituti mihi hæredem dictum Titium, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam filiis fratris sui Seij prædicti, qui Seius viuebat, sub conditione si nauis ex Asia veniret: & nolui quòd aliquod cōmodum dictæ hæreditatis peruenirent ad Seiū patrem fideicōmissariorum, & fratrē hæredis Titij. veniūt filij Seij, & petunt à Titio hærede & eorum patruo vt eis restituat hæreditatem prædictā etiam ante cōdi. prædictam: & Titius cōsentit. certe nō potest hoc facere cum illi sunt in potestate patris: quia acquireretur iam cōmodum patri, quod testator noluit. sed nonne etiam aduenīente cōditione tenebitur eis restituere, & acquiretur cōmodū patri eorum? ergo illam conditionem expectare non debem[9]: immo ex quo consentit hæres, & fideicommissarij similiter, etiam ante conditionem debet posse eis restitui. sed ista oppositio non obstat: quia potest esse quòd aduenīente dicta cōditione: & ita fideicommissi die cedente, ipsi fideicommissarij nō erūt in potestate patris, & ita non acquiretur cōmodum patri, sed fiat eis omnibus viuentibus tunc restitutio, vel eis qui supersunt. seeus autem esset vbi non esset fideicommissum relictum sub cōditione, sed ex die, vt in tali casu: Quædam mulier virum habens & filios, instituit sibi hæredem quendam extraneum, & rogauit eum quòd restitueret hæreditatem huius mulieris filiis suis prædictis, qui erant in potestate patris, post Pascha vēturū: & nolebat quòd inde haberet maritus suus prædictus aliquod commodum. certè si hæres vult eis restituere ante diem, bene potest. non enim est damnum filiorū si acceleretur restitutio: quia quantumcunq; differatur restitutio, semper patri acquiritur qui eos habuit in potestate, cedente die fideicommissi, id est, tempore mortis matris testatricis etiam ante diei aduentum. si autem nolit hęres matris restituere ante diem, non tenetur: sed tenetur cautionem præstare quòd aduenīente die restituet. si autem cautionem præstare non posit, dicti filij testatricis mittentur in possessionem dictę hæreditatis

a *Daret centum.* repete, tunc, scilicet post mortem legatarij.

b *Non plus.* facit infra, titu. j. l. imperator. §. j. &. l. cum pater. §. Titio. & de an. leg. l. Titia. & de dot. præleg. l. iij. §. fina. & instit. de singu. re. per fideicommiss. re. §. j. &. C. communia de leg. l. j. & infra, titu. ij. l. si legatarius.

c *Ait Marcellus.* & male.

d *Quanto amplius.* scilicet quàm legatarius ex fundi fructibus percepit antequam obcat. R.

e *Sed vix est.* auctor l. corrigit Marcellum.

f *Percepisset.* & ideo nō est verum quod dixit Marcellus, scilicet fideicōmiss. confestim Titio dandum.

g *Audiendus.* sed nō cogendus: vt sic supra dicatur corrigi. R. & secundum hoc dic totum, scilicet legatum. & hic non habeas, fundum. si autem habeas, totū fundum, alius casus est quàm supra. Ac.

h *Absurdum.* adiungitur proxi. secūdū R. si habeas, fundū, redit ad aliud respon. supra.

i *Quo iure vtimur.* vt audiatur legatarius volés cautione exacta de suo totū præstare: non etiam vt compellatur inuit[9]. R. vel si habeas fundum, dic vt volens fundū præstare audiatur, non cogatur.

k *Si quid.* scilicet corporale. & dic licitè, q[a] testator legare, & hæres dare, & ipsa res legari potest: sed in legatario erat defectus. Accursius.

l *Vtium.* vt muto militia, seu feudum caufidici: vel ei qui ire nō potest, militia cursoris. & quod subiicit, de qualitate relicti, dic idē exemplum: vel dic exemplum vt infra, de an. leg. l. legatū. §. vini. Item quòd subiicit, aliam causam, vt seruo militia liberi: & semper dic testatorem scisse: alias non debere-

tur æstimatio: vt infra, tit. ij. l. fideicōmissa. §. si seruo. cætera dic vt not. supra, eo. l. sed si res. Accursius.

m *Probabilem causam.* quæ causa ad legatarij difficultatem potius quàm impossibilitatem pertineat. R.

n *Non potuit.* facile. non tamen legatario eius rei quæ legatur, sit interdictum commercium: scilicet in sui delictum. Azo. vt quia hæreticus vel Iudæus: & legatur mancipium Christianum, quia tunc nec æstimatio: vt. j. titu. j. l. mortuo. §. Labeo. & infra, de ver. sign. l. multum. ADDITIO. Intellige hanc glo. quòd non erat prohibitus propter delictum: sed alia ratione, secundum Bar.

o *Hereditatem.* rogantis: vt infra, ad Trebel. l. ex facto. in prin. & facit infra, tit. j. l. j. in prin. &. l. pater. §. pe.

p *Suæ.* scilicet rogati. Azo.

q *Suæ.* scilicet rogantis. & facit infra, tit. j. l. cum pater. §. Titio.

r *Secundum vulgarem.* id est, secundum stricti iuris regulam: secus de æquitate vel iure actionis: sed cogetur officio iudicis: vt. j. de condi. & demon. l. si cui. quę est contra. & eodē modo respondeo supra, de cura. fu. l. j. quæ est contra. & facit infra, tit. ij. l. vxo-

A rem. §. hæres. & supra, de condi. insti. l. si quis testamento. & infra, de reg. iur. l. non est. §. j.

s *Aedes.* Pone lego tibi centum vt ædes tuas destruas: quæ forte mihi obsunt, secundum quosdam. immo sic, lego tibi ædes, vt eas destruas, & aliàs fortè ædifices. & facit infra, de dam. infec. l. fi. & l. ad curatores. & C. de ædi. pri. l. ij. & ſ. eod. l. cętera. §. j. & de cōtrahē. emp. l. senar[9].

t *Perueneri.* antequā dies legati cedat: vt infra, quando di. leg. ce: l. v. §. fina.

u *Posse.* nisi dominus quondam repudiet: vt infra, de op. leg. l. si pater filio. & facit infra, proxi. §.

Diui.] CAVS. Titius habebat fratrē Seium, & Seius habebat filios tres in potestate sua pone. ego feci testamentum, & instituti mihi hæredem dictum Titium, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam filiis fratris sui Seij prædicti, qui Seius viuebat, sub conditione si nauis ex Asia veniret: & nolui quòd aliquod cōmodum dictæ hæreditatis peruenirent ad Seiū patrem fideicōmissariorum, & fratrē hæredis Titij. veniūt filij Seij, & petunt à Titio hærede & eorum patruo vt eis restituat hæreditatem prædictā etiam ante cōdi. prædictam: & Titius cōsentit. certe nō potest hoc facere cum illi sunt in potestate patris: quia acquireretur iam cōmodum patri, quod testator noluit. sed nonne etiam aduenīente cōditione tenebitur eis restituere, & acquiretur cōmodū patri eorum? ergo illam conditionem expectare non debem[9]: immo ex quo consentit hæres, & fideicommissarij similiter, etiam ante conditionem debet posse eis restitui. sed ista oppositio non obstat: quia potest esse quòd aduenīente dicta cōditione: & ita fideicommissi die cedente, ipsi fideicommissarij nō erūt in potestate patris, & ita non acquiretur cōmodum patri, sed fiat eis omnibus viuentibus tunc restitutio, vel eis qui supersunt. seeus autem esset vbi non esset fideicommissum relictum sub cōditione, sed ex die, vt in tali casu: Quædam mulier virum habens & filios, instituit sibi hæredem quendam extraneum, & rogauit eum quòd restitueret hæreditatem huius mulieris filiis suis prædictis, qui erant in potestate patris, post Pascha vēturū: & nolebat quòd inde haberet maritus suus prædictus aliquod commodum. certè si hæres vult eis restituere ante diem, bene potest. non enim est damnum filiorū si acceleretur restitutio: quia quantumcunq; differatur restitutio, semper patri acquiritur qui eos habuit in potestate, cedente die fideicommissi, id est, tempore mortis matris testatricis etiam ante diei aduentum. si autem nolit hęres matris restituere ante diem, non tenetur: sed tenetur cautionem præstare quòd aduenīente die restituet. si autem cautionem præstare non posit, dicti filij testatricis mittentur in possessionem dictę hæreditatis

BIU Cujas

ditatis matris fideicommissi seruandi causa: & tenebunt iure pignoris cum patre eorum prędicto, non tamen poterunt vendere, sed fructus percipient & conseruabunt. & quod dixi in filio cui iussa est restitui hæreditas per fideicommissum, idem est in seruo. h.d. vsque ad.§.cum quis. Viuianus.

a *Sub conditione.* emã cipationis: vt.C.de inoffic. test.l. filius. vel dic in extraneo. & tũc dic, scilicet sub conditione si nauis venerit ex Asia.

b *Cedentem.* quod est existente conditione: vt.C.de cadu.tollen.§. sin autem.

c *Agentibus.* sic ergo emancipẽtur. sic &.C. de fideicó.l. post mortem. quæ est contra, quasi præsumatur patrẽ distulisse fauore filiorum: vt & infra, ti.j. l.si ita.§. Pegasus. Alij dicũt hic pluribus. sed in.l.contra. vni erat faciẽda restitutio. & dic vt ibi.

d *Decesserit.* scilicet si possit debere restitui solis qui supererunt: & dic secundum Azo. etiam si decesserit postquam cessit dies fideicommissi.

e *Iidem principes.* mater instituit extraneũ: & post tempus præcepit restitui filiis suis.

f *Non esse.* immo quãdoque non posse: vt supra, proxi.§.

g *Vulgarem cautionem.* quæ præstatur nomine singularium relictorum: vt infra, vt leg.no.ca.per totũ. & etiã nomine hæreditatis: vt hic, &.C.vt in poss.leg.l.cum Archimedorã. & dic vt ibi.

h *Poterit.* vel nolit.

i *In possessionem.* scilicet rerũ hæreditariarum, & statim: sed hæredes post.vj.menses: vt.C.vt in poss.leg.l.certa.

k *Per patrem fructus.* scilicet custodiẽdos: vt res principales, nõ vt lucretur: vt infra, vt in poss.leg.l.is cui.§.quæri.&.§. qui legatorum. & facit infra, qui.ex cau.in poss.ea.l.cũ legati.& infra, quę in frau.cre.l.patrem.&.C.vt in poss.leg.l.qui legati.

Cum quis.] CASVS. Instituí hæredem Titium, & rogaui eum quòd si sine liberis decederet, restitueret hæreditatem Seio. ipse habuit filios, qui non fuerũt ei hæredes. certe deficit nihilominus conditio. [DIVI.] Institutis mihi quibusdam hæredibus prohibui ne fundum Sempronianum alienarent. nunquid poterunt alienare? certè sic, nisi ponam causam quare prohibeam alienationem, vel nisi inueniatur persona cuius respectu hoc prohibui. si autem aliquid istorũ subsit, non poterunt alienare quin ille cuius gratia facta est prohibitio, reuocare possit. hoc autem quòd possit reuocare, est verum quando voluntariè alij alienauerũt. secus autem si ex necessitate, puta quia creditores mei testatoris rem à me prohibitã alienari acceperunt in solutum pro debito. [CVM PATER.] Filium habebam, & ex eo tres nepotes in potestate. dictum filium instituí, & fideicommissi ne fundũ meum Sempronianum alienaret: & adieci bene causam prohibitionis & alienationis, scilicet vt in familia relinqueret dictus meus filius dictum fundum. hic filius fecit testamentum, & duos de dictis suis filiis instituit hæredes: tertium exhæredauit: & cuidã extraneo dictum fundum legauit: & sic alienauit extra familiam. certe exhæredatus reuocare poterit dictum fundum à legatario possidente. filiis autem institutis non permittitur contra voluntatem patris eorũ venire. & idem est si vnum de dictis suis filiis instituit, & duos exhæredauit: quia duo exhæredati reuocabunt. Sed quid si dictos filios à se exhæredatos emancipauit postea ad hoc vt non dicerentur de familia, sicque non possent reuocare? certe nihilominus reuocabunt. Sed pone quòd hic filius institutus à patre, & taliter rogatus vt dictum est, non alienauit fundum extra familiam, sed dictos suos tres filios ex disparibus partibus instituit. nunquid illi qui sunt ex minore parte scripti, poterũt petere vt habeãt cum

sub conditione[a] fratris sui filiis restituere, ante diem fideicommissi cedẽtem, [b] ne quidem ex voluntate eorũ posse restituere his in potestate patris agẽtibus: [c] cum possit die fideicommissi cedente sui iuris constitutis ipsis debere restitui: vel, si aliquis ex his antè decesserit, [d] non omnibus. ℣ Iidem principes [e] rescripserũt, filiis ante diẽ fideicommissi veniẽtem restitui hæreditatem maternam necesse non esse, [f] sed præstare hæredem posse vulgarem cautionem: [g] aut si præstare eam non poterit, [h] mitti liberos in possessionem [i] fideicõmissi seruãdi causa: vt pro pignore, nõ vt pro dominis possideant: vel alienandi ius, sed vt pignus habeant: vt filius per patrem fructus [k] cõsequatur, & seruus per dominum.

Quoad cõditionis defectum sufficit extare liberos, licet non sint hæredes. Bar.

℣ Cum [quis] rogatus erit, si filiis æqualem partem in dicto fundo propter verba fideicõmissi? & certè non: immo etiam vni eorũ soli potest relinquere totum dictum fundum si vult: nedum quòd ex disparibus partibus habeant, ex quo extra familiam eum non alienauit. Item si vnum filiorũ instituit, & alios exhęredauit, sicut & fuit in secundo respõ. huius.§. fundum tamẽ alij non legauit, non poterũt exhæredati fundum petere, ex quo extra familiam non est alienatus. [INTERDVM.] Seruum meũ, vel alienum, non facio vim, Titio & Seio ita legaui, vt vnus eorum haberet eum, & alter eius æstimationẽ. mortuus est seruus prædictus sine culpa hęredis mei. certè liberatur hæres ab vtroque. & sic dicitur lucrari hæres propter mortem serui, id est damnum vel dispẽdium non pati. Lex sequẽs est planissima. Viuianus.

ne liberis [l] decesserit, per fideicommissum restituere: cõditio defecisse videbitur si patri superuixerint liberi: nec quæretur an hæredes extiterint. [m]

Prohibitio alienationis facta sine causæ non respectu certæ personæ, non valet: alias valeret, nisi in præiudicium creditorum. hoc dicit vsque ad.§.cum pater. Bartolus.

℣ Diui Seuerus & Antoninus rescripserũt eos [n] qui testamẽto vetãt quid alienari, nec causam [o] exprimũt propter quam id fieri velit: nisi inuenitur persona cuius respectu [p] hoc à testatore dispositum est, nullius esse momenti scripturam, quasi nudum præceptũ reliquerint: quia talem legẽ testamẽto non possunt dicere. [q] Quòd si liberis, aut posteris, aut libertis, aut hæredibus, aut aliis quibusdã personis consulentes, eiusmodi voluntatem significarent: eam seruãdam esse. sed hæc [r] neque creditoribus, neque fisco [s] fraudi esse. Nam si hæredis, [t] propter conditio. & quòd dicit non quæri an sint hæredes: subaudi, dum tamen esse possint ex testamento, vel ab intestato. Sed contra vtrumque. C.de condi.inser.l.j. vbi videtur quòd debeãt instituí. sed subaudi ibi, maximè.

l *Liberis.* quod dic vt infra, ad Trebellia.l. ex facto.§. si quis autẽ.

m *Extiterint.* ergo etiam exhæredati: arg. supra, de reli.l.familiarem. maximè non malamente: vt infra, de bo. lib. l. si patronus.§. si quis. a Vel dic secus si exhæredentur: quia fiet liberorum causa, vt habeant, apposita videlicet

n *Eos.* caret regimine hic accusatiuus, eos, propter obliuionem iuris cõsul. sed dic, eos, id est, eorum scripturam, quod est.j. sic casus pro casu. C. de fideicommiss. l. eam quam. Et pone casum in legatario cui fundus est legatus ea lege vt non alienet, vel etiam in hærede vel hæredibus vetito vel vetitis alienare fundum, neque apparet causa quare, nisi quia ipsi sunt prohibiti vt sibi remaneat. certe non valet, vt hic dicit.

o *Causam.* vt quia velit in familia remanere: vt infra, tit.j.l.cum pater.§. libertis. &.l. peto.§. fratre. & not. de causa sic supra, de transact.l.cum hi.§.in causa.&.§.vlti.& supra, manda.l.si procurator.in princi.&.l.seu ob aliam.& infra, de libe.cau.l. si pariter, &.C.de iudi.l.properandum.§.illo.

p *Respectu.* vt quia voluit certam personã habere si cõtra fieret.

q *Non possint dicere.* Sed nõne gratia hæredis videtur apposita, si nihil aliud appareat: vt infra, ti.j.l.peto.ij. respõ. contra. Respõ. non: quia hic prima facie gratia legatarij vel hæredis cui fit prohibitio, videtur apposita prohibitio, sicut verba innuunt. nam ita dixit testator, ne alienaret, id est apud se semper haberet. si ergo alienet, quis est admittendus? at ipse non admittitur: quia alienando, fauori suo renuntiauit: quod potuit: vt infra, ad.l.Fal.l. potest hæres. at in contrario nũquam gratia hæredis cui loquitur ita testator statuit, contentus esto centum aur. immo in eius onus: quia apparuit voluisse testatorem vt careat sua parte acceptis centum. at illa ad legitimum venire non potest: quia pro parte testatus, & pro parte intestatus decederet: quod esse non potest. deuenit ergo ad cohæredẽ per fideicommiss. nisi gratia legitimi hæredis id appareat dixisse testatorem: vt ibidem dicitur, secundum Azo. Itẽ cõtra. j. de condi.& demon.l. Titio. in prin. sed ibi apparet solu.

r *Sed hæc.* id est huiusmodi prohibitiones etiam cum causa.

s *Fisco.* si aliquid ei debeatur à defuncto causa tributorum, vel alia.

t *Nam si hæredis.* id est, si bona testatoris vendantur propter creditores hæredis, secundum quosdam. sed hoc fieri non debet petita separatione: vt infra, de separa.l.j.in prin. vel econtra, id est si bona hæredis vendãtur propter creditores testatoris. sed nec hoc placet: quia iure isto non tenetur hæres vltra vires hæreditatis licet

BIU Cujas

licet secus iure nouo si non fiat inuentarium: vt in auth. de hære. & Falc. §. si vero. col. j. secúdum alios certè immo etiam olim tenebatur vltra vires hæreditarias: vt. C. de iure deli. l. fi. §. j. Tu dic bona hæredis, scilicet quæ fuerunt testatoris. vel sub nomine, scilicet hæredis. bona defuncti: vt instit. qui ma. non poss. §. j.

a *Fideicõmissarii.* scilicet illi quibus relictę sunt res si alienentur. Ro. ab hærede prohibito. Io. & dic cõmunę, scilicet legatariorum cæterorũ quibus nihil debetur quando supererat æs alienum: vt infra, ad Trebel. l. j. §. pe. &. infra, ad. l. Fal. in ratione. §. quod vulgo. &. l. æris. &. C. ad. l. Falcid. l. in imponenda. Sed videtur quòd mortuo hærede reuocent: vt infra, titu. j. l. peto. §. prædium. contra. Sol. ibi propter creditores hæredis facta fuit alienatio, at hic defuncti. Azo. Alij q hæc secundũ illam. & est ratio secũdum eos, quia æs alienũ non sequitur fundum: vt infra, ad Trebel. l. j. §. si hæres. & facit ad. §. istũ in authen. de restitu. fideicom. §. nos igitur. col. ix. & infra, titu. j. l. pater. §. iij. iiij. &. v. & C de re. alie. nó alie. l. finali. &. C. de pignor. l. debitoré &. C. debi. ven. pign. impe. non poss. l. j. & ij. & infra, proxi. §.

b *Filium.* & sic exhęredatus reuocat: vt & infra, proxi.

c *Exhæredatos.* institutos non: quia ex qua persona & cæt. vt infra, de regu. iu. l. ex qua persona. sed an in totum reuocent? Respon. vt infra, tit. ij. l. is. qui.

d *Emancipasset.* vt hunc fundum posset ex fideicommiss. nunc consequi nón obstante eo quòd familiæ iura capi. demi. videantur iam perdidisse.

e *Ex disparibus partibus.* nec tamen fundus alienatus, nec extraneo legatus.

f *Vni reliquisset.* scilicet totum, nedum quòd hic quilibet habet partem, licet non æqualem. & facit. C. de fideicom. l. voluntas. & supra, proxi. §. cum suis concor.

g *Capiat.* nam in primo casu redimere vel æstimationẽ dare debebit: vt infra, titu. ij. l. non dubium. §. fina. si modo testator sciebat eam alienam. in secundo vni rem, & alteri æstimationem: vt supra, eo. l. si pluribus. §. sin autem. à quibus liberatur nunc: vt hic, & infra, tit. j. l. si quis. in prin. §. finali. & argu. supra, de hære. ven. l. venditor ex. & supra, ad leg. Aquil. l. liber homo. §. fina.

h *Etiam hoc modo.* facit infra, titu. j. l. vnum. §. fina. & infra, titu. ij. l. Pamphilo. & l. iij. §. hæc verba. & infra, de vsufruct. leg. l. generaliter. in princip. & de annu. leg. l. qui marito. & infra, eod. l. & eo modo. Sed contra infra, titu. ij. l. pater filium. §. penul. Solu. vt ibi.

Legatum. Casus in prin. est planus. [*HAEREDI.*] Regulam ponit quam vno comprobat exẽplo. Regula est talis: Hęredi à semetipso legatum dari non potest, sed à cohærede suo sic: Pone ergo quòd institui mihi hæredes Titium & Seium, & Seio prædicto & Gaio & Sempronio legaui fundum. certe Seius cohæres & legatarius habebit in fundo legato sextam partem, id est duas vncias. duo autem extranei sui collegatarij habebũt decem vncias, scilicet Gaius & Sempronius. & est ratio: quia Seio à semetipso legari non poterit. vnde de medietate fundi quam erat ter testatoris creditores, bona venierunt: fortunam communem fideicõmissarij [a] quoque sequuntur.

Ad reuocandum fundum contra defuncti voluntatem alienatum viuo hærede admittuntur filii eius emancipati: in potestate vero retenti, eo mortuo, si ei hæredes non sunt. Item non videtur extra familiam alienatum, si omnibus inæqualiter vel vni tantum est relictum. Bartolus.

¶ Cùm pater filio hęrede instituto, ex quo tres habuerat nepotes, fideicommisisset ne fundũ alienaret, & vt in familia relinqueret: & filiꝰ decedẽs duos hęredes instituisset, tertium exhæredasset, [&] eum fundũ extraneo legasset: diui Seuerus & Antoninus rescripserũt verum esse non paruisse voluntati defuncti filiũ. [b] Sed & si cũ duos exhæredasset, vnum hęredẽ instituisset, fundumq́ extraneo legasset: putat* Marcellus posse exhæredatos [c] petere fideicommissum. Quod euenit & si viuus filios emancipasset, [d] & postea fundum alienasset. Sed si omnes filij hæredes instituti sint ex disparibus [e] partibus, nõ possunt petere fideicõmissum ex minore parte scripti: vt viriles, non hæreditarias partes in eo habeant. verum est enim in familia reliquisse, licet vni reliquisset. [f] Item si vnũ hæredem instituisset, nec quicquam legasset: exhæredati nihil interim quamdiu in familia res est, petere possunt.

Per interitum speciei pluribus insolidum debitæ quis liberatur ab omnibus. Barto.

¶ Interdum † etiam cùm lucro hęredis moritur seruus legatus, vel per fideicõmissum relictus: veluti si alienus, vel licet proprius, tamẽ pluribus separatim ita relictus, vt vnusquisque insolidum capiat, [g] scilicet si sine culpa hæredis mortuus sit.

CXV. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

ETiam hoc modo: [h] *Cupio des, opto des, credo te daturum:* fideicommissum est.

Ponit hic definitionem legati. Bartolus.

CXVI. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

LEgatum est delibatio [i] hæreditatis qua testator ex eo quòd vniuersum hęredis foret, alicui quid collatum velit.

Quatenus relinquitur hæredi à seipso, non valet: & accrescit coniuncto. Bar.

¶ Hæredi à semetipso legatum dari non potest: [k] à te cohærede [l] potest. Itaque si fundus legatus sit ei qui ex parte dimidia hæres institutus est, & duobus extraneis: ad hæredem, cui legatus est, sexta pars [m] fundi pertinet: quia à se [n] vindicare non potest: à cohærede vero illius medietatis quam Titius in fundo habebat. [*ALIENVS.*] Seruum Titij mihi hæredem instituti, & eum legaui Mæuio. nihil valet legatum. [*SERVO.*] Iacẽte hæreditate Titij mortui seruo hæreditario legaui decem. certe valet legatum, quia hæreditas & cætera. [*FVNDVS.*] Fundũ meum Sempronianum tibi legaui sub conditione. certe tantum eum tibi dare debet hæres, qualis est: quia si ipse fundus legatus debuit seruitutẽ fundo hæredis mei, pristinum ius restituẽdum est fundo hęredis in ipso fundo legato: quod ius erat extinctũ dominij confusione: quia cum dominiũ fundi mei quẽ legaui sub conditione (vt dictum est) peruenit ad hæredem meũ, extincta est seruitus, cum res sua nemini seruiat: & si legatarius petit legatum fundum prædictum ab hærede, & non patiatur seruitutem ei inponi, hæres repellet eum per exceptionem. si autẽ fundo prædicto legato sub cõditione fundus hæredis mei seruitutem debeat, quæ extincta est per dominij confusionem, restitui debet cum traditur legatario: & si per hæredem non restituatur, adhuc habet legatarius actionem ex testamento. Viuianus.

† *Limitabis hoc dictum p text. in. l. quãdo periculum eum tibi dare debet hæres, quia si ipse fundus legatus debuit seruitutẽ fundo hæredis mei, pristinum ius restituẽdum est fundo hęredis in ipso fundo legato: quod ius erat extinctũ dominij confusione: quia cum dominiũ fundi mei quẽ legaui sub conditione (vt dictum est) peruenit ad hæredem meũ, extincta est seruitus, cum res sua nemini seruiat: & si legatarius petit legatum fundum prædictum ab hærede, & non patiatur seruitutem ei inponi, hæres repellet eum per exceptionem. si autẽ fundo prædicto legato sub cõditione fundus hæredis mei seruitutem debeat, quæ extincta est per dominij confusionem, restitui debet cum traditur legatario: & si per hæredem non restituatur, adhuc habet legatarius actionem ex testamento. Viuianus. ver. obli. vt non ꝑcedat conditione. certe tantum eum tibi dare debet hæres, qualis est: tẽpus purgãdi moram.*

i *Delibatio.* id est, deminutio. aliàs, deliberatio. & sic dic proprie. deliberat enim in legando: vt hic. sic in donando causa mortis: vt supra, de dona. cau. mor. l. senatus. §. j. definitur & alio modo: vt infra, titu. j. l. legatum.

k *Non potest.* quando est solus. sed si habet cohæredem, tunc sic pro parte cohæredis, siue dicat, prælego illi ab hæredibus. siue etiam dicat, à seipso: vt partem habeat iure hæreditario, aliam iure legati: vt infra, titu. j. l. Titia. §. Lucius. quæ est contra. si autem cum duo sunt hæredes, fundus legetur vni hæredum, & duobus extraneis: duo extranei petunt totum semissem fundi quem habet hæres legatarius, scilicet duas tertias iure suo, aliam iure accrescendi. nam cum non valet iure legati, accrescit collegatariis: vt hic, & supra, eod. l. plane. §. si duobus. sed in alio semisse fundi quem habet cohæres, non legatarius, quilibet, scilicet tam hæres legatarius quàm duo extranei petent tertiam: & sic sextam tantum habet cohæres legatarius: vt hic subiicit. sed R. dixit, vereor ne huic interpretationi voluntas testatoris refragetur: nimirum inter omnes æqualiter rem legatam diuidi voluisse testator videtur. Ro. & ita aliam sextam dabit ei iure hæreditario.

l *A cohærede.* puta Gaio.

m *Sexta pars.* totius fundi quam habet à cohærede: & quam vocat tertiam secundum Ro. & aliam sextam iure cohæreditario, si vult: vt infra, titu. j. l. Titia. §. Lucius. quod non placet: vt supra dixi.

n *Quia à se.* bene dico sextam tantum, quia aliam sextam quam videtur habere debere à seipso, non potest vindicare à se: id est dicere,

BIU Cujas

dicere, asserere se habere vt à se iure legati: quia à seipso non potest ei legari.

a *Semissario.* id est instituto in alio semisse.

b *Tertia parte.* scilicet vindicabit cohæres legatarius: & hanc tertiam istius semissis vocauit sextam totius fundi.

c *Semissem.* id est totam medietatem fundi quam habet cohæres legatarius, scilicet duos trientes iure sui legati, & tertiũ iure accrescẽdi: vt. ſ. dixi. Accursius.

d *Trientem.* i. quilibet extraneorũ tertiam. reliquam tertiã petet cohæres legatari²: vt prędixi. & facit ad præd. j. quorũ lega. l. j. §. si quis ex. &. j. de iis quib. vt indig. l. cohæredi. &. j. titu. j. l. miles. §. penult. &. ſ. eod. l. ab omnibus. §. si à Titio. &. j. titu. j. l. fin. §. iij. &. ſ. de vſufru. acc. l. si mulieri. Sed argu. contra. j. tit. j. l. si Titio. §. j.

Flo. licet ea adita nõ sit:

e *Ipse à se.* videtur cõtra: quia cum ipse seruus aliquid dare rogatur, ipse hæres rogari videtur: vt. ſ. eo. l. cum filio. & cum ad dominum perueniat hęreditas, videtur cp ipse tali modo posſit adstringi. & facit supra, eod. l. senatus. §. fi. H. *ADDITIO.* Dic cp in. l. cum filio. loquitur in aliena re, hic in seruo: & rationem vide ex iis quæ not. in. l. sed si in cõditione. §. fina. in fin. magnæ glos. supra, de hære. instit. secundũ Bart.

f *Seruo hæreditario.* id est, qui est in aliqua iacente hæreditate.

g *Fungitur.* vt supra, de hæredi. instit. l. non minus. §. fina. & infra, de acquir. rerum do. l. hæreditas &. j. de noua. l. nouatio. in fin.

h *Fundus legatus.* sub conditione: alioquin recta via transit in legatarium: & sic nõ extinguitur: vt infra, de fur. à Titio. cõtra. j. tit. j. l. legatum. & no. ſ. de serui. l. Papinianus.

i *Opponetur.* aliud in seruitute vsusfruct. vt infra, titu. j. l. is cui. quæ est contra. & est ratio: vt infra, titu. j. l. cum filium. §. dominus. &. l. Mæuius. §. penult.

k *Ex testamento.* supra, eo. l. huiusmodi. §. ædes.

Si quid.] *CASVS.* Si lego aliquid ciuitati, valet legatum in quamcũque rem ei legem. Secundo dicit quosdam modos per quos potest legatum relinqui: & sunt planissimi. Viuianus.

l *Omne.* id est, totum valet. Io. vt. C. de hære. instit. l. hæreditatis. &. j. ad Trebellianum. l. omnibus. &. j. eo. l. ciuitatibus.

m *Siue in quid aliud.* nam hoc totum est honor ciuitatis. cæterum si non sit iusta causa, non valet: vt infra, de donatio. l. hoc iure. in princip. nisi in casibus tribus: quia cœpit facere: vel ab alio ea contemplatione est cœptum: vel cœpit soluere: vt infra, de pol. l. j. §. j. &. l. toties. §. primo. secundum quosdam, vel illud quando inter viuos.

n *Et eo modo. Valet.* contra. j. titu. ij. l. pater. §. pen. Solu. vt. ſ. eo. l. etiam hoc modo.

Si seruus.] *CASVS.* Seruo meo libertatem dedi in testamento, & vetaui eum reddere rationem de rebus meis dominicis rò semissario[a], duobus extraneis concurrentibus, non amplius tertia parte[b]: extranei autem & ab ipso hęrede cui legatum est, semissem[c], & ab alio hærede trientem[d] vindicabũt. ℣ Alienus seruus hæres institutus legari ipse à se[e] nec totus nec pro parte potest. Seruo hæreditario[f] rectè legatur, licet* hæreditas adita nõ sit: quia hęreditas, personę defũcti qui eam reliquit, vice fungitur[g].

Seruitutes prædii legati aditione hæreditatis confusæ sunt restaurandæ. Bart.

℣ Fundus legatus[h] talis dari debet, qualis relictus est. Itaque siue ipse fundo hæredis seruitutem debuit, siue ei fundus hę redis: licet confusione dominij seruitus extincta sit, pristinum ius [ei] restituendum est: & nisi legatarius imponi seruitutẽ patiatur, petenti ei legatum exceptio doli mali opponetur[i]. Si verò fundo legato seruitus non restituatur: actio ex testamento[k] supereſt.

Quod relinquitur in honorem ciuitatis, valet. Bartolus.

CXVII. MARCIANVS libro tertiodecimo Institutionum.

Si quid relictum sit ciuitatibus†, omne[l] valet, siue in distributionem relinquatur, siue in opus, siue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, siue [in] quid aliud[m].

CXVIII. NERATIVS libro decimo Regularum.

Et eo modo relictum, *Exigo, desidero vti des*: fideicommissum valet[n]. sed & ita, *Volo hæreditatẽ meam Tityi esse, Scio hæreditatem meam restituturũ te Titio.*

Remissio reddendarum rationum non se extendit ad reliqua: nec ad dolum, nec ad peculium. Barto.

CXIX. MARCIANVS libro primo Regularum.

Si seruus vetitus est à testatore rationes reddere: non hoc consequitur, vt nec quod apud eum sit, reddat, & lucrifaciat: sed ne scrupulosa inquisitio fiat[o]: hoc est, vt negligentiæ ratio nõ habeatur, sed tantum fraudium: ideo & manumisso non videtur peculium legari per hoc quòd vetitus est rationes reddere.

Onus præstandorum reditiuum alienationem proprietatis non impedit. Barto.

CXX. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

Nihil proponi[p] cur prohibeatur hæres ædificia distrahere, è quorũ* reditu sportulæ† sunt relictæ: salua tamen causa legati[q].

Quoties est prohibitum aliquid: cõsensu eorum in quorum fauorem prohibitum est, efficitur licitum. Barto.

℣ Omnibus quibus fideicommissum relictum est, ad distractionem consentientibus, nullam fideicommissi petitionem superfuturã[r]. ℣ Fructus ex fundo purè legato, post aditam[s] hæreditatem à legatario perceptos, ad ipsum pertinere: colonum[t] autem cum hærede ex conducto habere actionem.

Dictio, cum, siue proferatur a testatore, siue à lege: coniunctionem inducit. Barto.

CXXI. MARCIANVS libro tertio Regularum.

Si quis† legauerit Titio cum Mæuio[u]: & sine altero alquas administrauit. certe non videor propter hoc peculium suum sibi legare: nec remittere fraudes si quas commisit in administratione rerum mearum dominicarum: sed videor remittere vt de negligentia nullatenus teneatur quam habuit in dicta administratione. Viuianus.

o *Fiat.* facit supra, de admini. tu. l. qui plures. &. l. quidam decedens. & infra, de li. leg. nõ solum. ij. §. si hæres. &. l. si quis rationes. &. l. Aurelio. §. Gaius. &. l. Aurelius. §. Mæuia. &. §. filias. &. l. creditor.

Nihil.] *CASVS.* Ita dixit testator: lego Titio residuũ talium meorum ędificiorum, vt posit soluere sportulas quas oportet eũ soluere in curia domini papæ. certe hæres bene potest vendere dicta ædificia: dummodo tamẽ præstet tantũ omni anno legatario quãtum erat reditus ædificiorũ. sed si venditioni consentiat legatarius, nõ habebit amplius rationẽ fideicõ. [*FRVCTVS*] Locaui fundum meum Titio vt coleret, & certam fructũ partem haberet. postea feci testamentũ: & eum fundum legaui Męuio: & mortuus fui: & hæres quẽ institui, adiit hæreditatem meam, & dedit fundũ legatario. certe legatarius debet omnes fructus habere: & colonus potest agere cõtra hæredem. Viuianus.

p *Proponi.* Præcepit testator reditus cuiusdã domus dari ad sportulas, vel alimenta decurionũ vel officialiũ. vt. j. eo. l. si quid. &. l. ciuitatibus. in princ. nihilominus hæres potest vendere domum: vt supra, de cõtrahẽ. emp. l. fin. §. fina.

q *Causa legati.* præstandi ab hærede. aliàs pos. fundi: vt infra, de vſufruct. leg. l. fundi. & supra, de vſufruct. l. hactenus. & infra, de an. le. l. liberto. j. respon.

r *Superfuturam.* vt &. C. eo. l. quoties. & infra, titu. j. l. cum pater. §. libertis. Sed contra supra, eo. l. si fundum per fideicommissi in princi. Solu. ibi tacuit: hic expressè consensit. Vel hic in fundo: ibi in pretio. vel distinguitur quo animo sit concessum: vt infra, titu. j. l. codicillis. §. j.

s *Aditam.* ante secus: vt infra, titu. j. l. quod seruus. & facit supra, de vſur. l. Herennius.

t *Colonum.* qui fuit expulsus à legatario: quod potuit fieri: vt supra, loca. l. qui fundum. &. C. eod. l. emptori. & supra, de vſufruct. le. l. arbores. §. j. Sed videtur quòd talis sit dandus qualis est: vt supra, eo. l. si domus. §. fina. &. l. si à substituto. §. fina. &. l. legatum. §. fina. quæ sunt contra. Solu. ibi alius ius in re habebat. hic non in re, sed in persona locatoris habet ius colonus, scilicet personale.

Si quis.] *CASVS.* Titio cum Mæuio fundum legauit Titius non est in rerum natura: & ita deficit pars sua legata. certe Mæuius totum habebit. & adducit simile quod est leuissimum. Viuianus.

u *Cum Mæuio.* ergo coniunctim: vt. ſ. eo. l. Titiæ. §. penul. R.

†*Quid si legatum fuerit imaginibus in ciuitate depictis? tenet Ang. quòd valet, & debetur legatum loco vel domino loci in quo depictæ sunt per eundem in auth. de sanctiss. epis. §. œconomos. col. 9. Flo. in. l. statuæ. ſ. de vſufruct.*

BIU Cujas

a *Admittitur.* dubitatio erat ex eo quod est infra, de cõdi. & demonst. l. pen. in princ. & facit. ſ. ad leg. Aquil. l. Titio. & infra, de manumiſſ. teſta. l. ſi ita.

Ciuitatibus.] CASVS. Non ſolum quod ad cõpendium pertinet, poteſt legari ciuitatibus: ſed etiam illud quod pertinet ad honorem ciuitatis & ad ornatum. & de vtroq; leuiter exemplũ ponit. [LVCIVS.] Quidam inſtituit ſibi hæredes Lucium Titium & Gaiũ & Seiũ: & poſtea dixit, Lucius Titius & cætera. poſtea Gaius Seius hęres ei non extitit, quia repudiauit. certe ſolus Lucius Titius dabit totũ legatũ, cum hęres ſit in totũ. [EVM CVI] Legaui tibi fundũ centum valenté tantum ſi dares hæredi meo centũm. poſtea rogaui te vt dares Titio decem nihil valet fideicõmiſſum de decem. Viuia.

b *Ciuitatib⁹ legari.* No. hãc legem quæ ad honorem vel ornatum ciuitatis pertinet.

c *Ad munus.* de frumento vel vino in die natalis. argu. j. de verborum ſignifi. l. inter.

d *Venationémve.* vt ſi legat venatoribus vel decurionibus.

e *Ludos ſcenicos.* vt cũ relinquitur recitantibus verſus vel comœdias in ſcena. aliter autem ponitur ſupra, de iis qui notan. infa. l. ij. §. ait prætor. & facit. ſ. eo. l. ſi hæres. §. vicis. & l. ſi quid. &. j. de ope. pub. l. pecuniam. & infra, de auro & arg. leg. l. Luci⁹. & infra, de annu. leg. l. v. &. vj. & infra, de vſufru. le. l. legatum. &. l. quidam.

f *Hæres.* accreſcit ergo cohæredi cum ſuo onere etiam inuito: vt C. de cadu. tollé. l. vnica. §. his ita. & facit ſupra, eo. tit. l. ſi duobus. §. hæres. & infra, titu. j. l. ſi Titio. &. l. mortuo. §. fina. & ſupra, titu. j. l. quidam. Sed contra. j. titu. j. l. Celſus. §. finali. Solu. ibi.

g *Tantum ſit in pretio.* & non plus.

h *Præſtare.* vt omnia contraria tollas, dic quòd centum nõ ſunt in legato: vt hic, &. ſ. ſi quis omiſſ. cau. teſta. l. ſi quis ſub conditione. ſed fundi legatum valet: quia poteſt intereſſe legatarij eum habere, licet non valet plus: vt infra, titu. j. l. ſi cui. & infra, ad legem Falcidiam. l. ſi fundus. in princip. quæ ſunt contra. & argu. ſupra, eod. l. & ſi equo. quæ ſunt contra. ſi autem non intereſſet, non valet: vt quia centum ſunt legata ſi centum det hæredi: vt infra. l. ſi fundus. in fine. Item contra infra, titulo primo. l. imperator. §. j. Sed ibi vtrumque eſt legatum, & quod alicui relinquitur, & quod ab eo: & valet vtrumque, vt ibi dicit: ſed non dicit quòd prius cogatur accipere, cum nullum commodum habeat. tantum ergo cogitur cedere actiones: vt infra, titulo ſecundo. l. ſi legatarius. ſed ſi accepit, tenetur alteri dare: vt in contrario dicit.

ter ad legatũ admittitur[a]. Nam & cum dicit prætor, *Ventrẽ cum liberis in poſſeſſionem eſſe iubeo.* etſi non ſint liberi, venter in poſſeſſionem mittetur.

Ciuitas poteſt petere quod relinquitur in honorem vel ornatum ciuitatis. Bartol.

CXXII. PAVLVS libro tertio Regularum.

CIuitatibus legari[b] poteſt, etiam quod ad honorem ornatumque ciuitatis pertinet. Ad ornatum puta, quod ad inſtruendũ forum, theatrum, ſtadium, legatum fuerit. Ad honorem puta, quod ad munus[c] edendum, venationémve[d], ludos ſcenicos[e], ludos Circenſes relictum fuerit: aut quod ad diuiſionem ſingulorũ ciuium, vel epulum, relictum fuerit. Hoc amplius, quod in alimenta infirmæ ætatis (puta ſenioribus, vel pueris puellíſque) relictum fuerit, ad honorem ciuitatis pertinere reſpondetur.

Portio hæreditatis pro non ſcripta accreſcit cum onere cohæredi ſimul cum deficiente grauato. Bartolus.

¶ *Lucius Titius & Gaius Seius Publio Mæuio decem dare dãnas ſunto.* Gaius Seius hæres[f] non extitit. Sabinus ait Titium ſolum legatum debiturum. nam Seium pro non ſcripto habendum eſſe. Hæc ſententia vera eſt: hoc eſt, Titius tota decem dare debebit.

Non poteſt quis in plus grauari quàm apud eum remaneat deductio onere conditionu. Bartolus.

¶ Eum cui ſub hac conditione fundus legatus eſt, ſi centum hæredi dediſſet: ſi tantum[g] ſit in pretio fundi quantum hæredi dare iuſſus eſt, non eſt legatarius cogendus fideicommiſſum à ſe relictũ præſtare[h]: quoniam nihil ex teſtamento videtur capere qui tantum erogat, quantum accipit.

Si creditor debitori ſuccedit, creditum extinguitur parte hæreditaria: niſi probetur teſtatorem compenſare voluiſſe. Bar.

CXXIII. MARCELLVS libro ſingulari Reſponſorum.

LVcius Titius cum duos filios hæredes relinqueret, teſtamento ita cauit: *Quiſquis mihi liberorum meorum hæres erit, eius fideicommitto, vt ſi quis ex his ſine liberis decedat, hæreditatis*[i] *meæ beſſem, cum morietur, fratribus*[k] *ſuis reſtituat.* frater decedens fratrem ſuum ex dodrante fecit hæredem[l]. quæro, an fideicõmiſſo ſatisfecerit? Marcellus reſpondit, id quod ex teſtamẽto Lucij Titij fratri teſtator[m] debuiſſet, pro ea parte[n] qua alius hæres[o] extitiſſet, peti poſſe: niſi diuerſum ſenſiſſe eum probaretur. nam parum* inter hanc ſpeciem intereſt, & cum aliàs creditor debitori ſuo extitit hæres. Sed planè audiendus[p] erit cohæres ſi probare poſsit ea mente teſtatorem hæredem inſtituiſſe fratrem ſuum, vt contentus inſtitutione, fideicommiſſo abſtinere deberet.

Si ex verbis teſtatoris non apparet perſona cui debet fieri reſtitutio: qualiſqualis præſumptio aſſumitur tacitæ fidei in fraudem legis aſſumptæ. Bartolus.

¶ In teſtamento ita ſcriptũ eſt, *Gaio Seio illud & illud hæres meus dato: & te rogo Sei, fideique tuæ mando, vti ea omnia quæ ſupra ſcripta ſunt, reddas ſine vlla mora, &* q* *reddas ipſe.* Quæro, an tacitum fideicommiſſum ſit, cum perſonam teſtator cui reſtitui

A *Lvcius Titius.*] CASVS. Duos habebat filios Lucius Titius, Seium & Gaium: eos ſibi inſtituit hæredes, & præcepit eis vt ſi aliquis eorum decederet ſine liberis, quòd beſſem hæreditatis fratri ſuo reſtitueret, id eſt octo vncias. Seius ſine liberis deceſſit, & fratrem ſuum Gaium hæredé inſtituit in nouem vncijs: & quédam extraneũ in tribus. nũc vult Gaius agere contra illum hęredem extraneum, dicens: frater meus debebat mihi beſſem partis ſuæ hæreditatis paternæ: & te inſtituit in tribus vncijs ſuæ hęreditatis. volo q; pro his tribꝰ vncijs ſatisfacias mihi de beſſe fratri meo relicto in teſtamẽto patris noſtri: & ita cũ ſis in quarta inſtitutꝰ, ſóluas mihi quartam beſſis. quæritur, nunquid hoc dicere poſsit? Et reſpõ. quòd ſic, niſi probetur Seiũ dicenté animo cõpenſandi Gaio fratri ſuo dodranté reliquiſſe. & quòd Gaius poſsit agere, vt dictum eſt, addũcit ſimile. nam ſi creditor ſuccedat debitori ſuo cũ aliis, pro ea parte qua hæres eſt, agere non poteſt: pro aliis autẽ partibus agit contra hęredes ſuos. & hoc vſque ad verſicu. ſed plane & cętera. vbi repetit idem quod dixerat in verſi. niſi euidenter & cætera. [IN TESTAMENTO.] Dictum eſt ſupra, eod. l. in tacitis. quòd tunc videtur fieri fraus legi quæ vetat relinqui nõ capacibus, & relictũ dicit fiſco applicari, quãdo aliquis hæredé ſuũ, vel etiam illum cui legauit aliquid, obligat domeſtica cautione ad dandum fideicommiſſum nõ capaci. non autem tunc ſit fraus cum obligat in teſtamento illum. hic autem. §. dicit quòd arrogando in teſtamẽto illum cui legauit, & eum obligando ad fideicommiſſum præſtandum non capaci, videtur fraus dictæ legi fieri, veluti ſi illũ non capacem non nominat, ſed dicit: des ei, impersonaliter: & inter ſe intelligunt de non capace: & ideo fiſco applicatur fideicommiſſum. Viuianus.

Flo. partem

Flo. ei red de res ipſe

i *Hæreditatis.* totum pro parte, id eſt hæreditatem pro ſemiſſe, & beſſem pro triente accipe. Ro. id eſt dicere, beſſem ſuæ dimidiæ: quod eſt quatuor vnciæ totius hæreditatis.

k *Fratribus.* id eſt fratri. duos enim tantum reliquerat.

l *Hæredem.* ſub. etiam extraneum in quadrante.

m *Teſtator.* ſcilicet vnus de filiis ſine liberis decedens.

n *Pro ea parte.* ſcilicet quadrante. Accurſius.

o *Hæres.* quia pro rata tantũ inſtitutionis extinguitur debitum: vt. C. ad leg. Falc. l. irritum. & de bo. auct. iu. poſſ. l. ſi vxor. & de neg. geſt. l. ſi ab eo. Accurſius.

p *Audiendus.* vt &. C. de hære. inſtit. l. ſi compenſandi. & infra, tit. j. l. creditorem. & facit. j. tit. j. l. fin. §. pen. & de ali. le. l. penul.

q *Et.* non dicit cui. ſed addit, reddas ipſe ſcilicet tu. & ita ex his verbis

his verbis præsumitur in Seij fide aliquid secretũ esse collatum, quod palam dicere erubesceret testator, secundum R.

a *Prodesse.* ad euitandum pœnam.

b *Existimandus est.* dũmodo personæ cui verbis talibus prospicere voluit testator, ex testamento illius capere sit legibus vetitũ.

c *Voluerit.* scilicet ac si omnia tacuisset testator. aut ergo palam relinquitur capaci, vel non capaci: & non patitur hæres pœnam: vt infra, de iure fisc. l. non intelligitur. in prin. aut tacite, vt quia nihil testator dixit: sed aliàs in secreto: vel etiam dixit, sed non clare: & tunc si non est capax, patitur pœnam: quia perdit nisi se deferat: quo casu retinet partẽ: vt. C. ad legem Falc. l. etiam. & ibi not. si autem est capax, nulla est pœna. in dubio videtur præsumere hæc lex non capacem. sed magis videtur cõtra: quia non potest hæres facere quin testator talia dicat: est tamen qualisqualis præsumptio: vt hic dicit. & facit infra, tit. ij. l. cum quis. §. Titia. &. j. de iure fisci. l. ita fideicommissum.

vellet testamento non significauerit? Marcellus respondit, si in fraudem legum tacitam fidem Seius accommodasset, nihil ei prodesse potest, [a] si his verbis paterfamiliàs cũ eo locutus esset. non enim ideo circumueniisse minus leges existimandus est, [b] cum perinde incertum sit cui prospectum voluerit. [c]

Nominati nomine proprio, tenentur in viriles: si appellatiuo, tenentur in hæreditarias portiones. Bartolus. B

CXXIIII. NERATIVS libro quinto Membranarum.

SI hæredes nominatim enumerati, dare quid damnati sunt, propius est vt viriles [d] partes debeant: quia personarum enumeratio hũc effectum habet, vt exequentur in legato præstãdo: qui si nominati non essent, hæreditarias partes debituri essent.

Sicut legata per contra tabulas patroni minuuntur: ita præceptiones hæredũ. Bar.

CXXV. Rutilius Maximus libro singulari ad legem Falcidiam.

SI hæres [e] centum præcipere iussus sit, & restituere [f] hæreditatem, & patronus bonorum possessionem contra tabulas [g] petierit: sicut legata, [h] ita & præceptio pro parte quam patronus abstulit, minuetur. C

Si hæredem.] CASVS. Instituit mihi hæredes Titiũ & Sempronium & Gaium, & ex disparibus partibus. & postea dixi Titio & Sẽpronio & Gaio hæredibus meis, lego Mæuio centũ. certe tenentur ad fideicommissum præstandũ, & non pro hæreditariis, secus autem si eos non nominassem: quia tunc tenerentur pro hæreditariis. Viuianus.

d *Viriles.* contra. j. de duo. re. l. siue. vbi dicit hæreditarias. Solu. ibi. Item facit. §. eo. l. turpia. §. fi. &. j. tit. j. l. si pluribus. & infra, ad Trebel. l. nonnunquam. &. §. eod. l. iiij. in fi. & infra, de stip. ser. l. si communis seruus.

Si hæres centum.] CASVS. Libertus meus instituit sibi hæredem Titium, & rogauit eum vt restitueret hæreditatem Gaio deductis sibi hæredi centum de dicta hęreditate. & quibusdam aliis legata reliquit, & me patronum præteriit: vnde ego patronus petij bonorum possessionem contra tabulas liberti, & partem tertiam bonorum liberti consequi debeo. quæritur, vnde debet extrahi dicta tertia? nunquid de vniuersa hæreditate solummodo, quam debet habere fideicommissarius ab hærede liberti? an vero & de illis centum quæ debet retinere hæres liberti, & etiam de aliis legatis? Et certe dicitur quòd debet extrahi de omnibus prædictis, & omnia prædicta debet minuere dicta portio mei patroni. Viuianus.

e *Si hæres.* quidam extraneus à liberto cuiusdam instituto, & hoc præterito patrono.

f *Restituere.* puta Mæuio.

g *Contra tabulas.* & sic tertiam habet.

h *Legata.* pro tertia parte vitiantur legata, & pro eadẽ parte minuantur centum: vt hic, &. j. de condi. & demon. l. Plautius. & est hoc in contra tabu. patroni. sed in contra tabu. libertorum in totum cassantur: vt no. C. de bono. poss. contra tab. lib. l. j. & facit. §. eo. l. si mihi Stichus.

A. B exhæredati.] CASVS. Filium meum impuberem exhæredaui, & ei Titium substituui: quod bene possum facere: & à dicto substituto reliqui fideicommissum Mæuio. nũquid poterit Mæuius? & certe nó, & idem est si ab illo qui debet ab intestato succedere filio meo impuberi quẽ exhæredaui, relinquam fideicõmissum alicui per eum præstandum: quia non tenetur præstare. illi enim legitimi eo iure præstare coguntur fideicommissa à se relicta, quasi si scripti fuissent hæredes. quamuis enim scripti non fuissent, ex eo quòd ab eis fideicommissum relinquitur, tacite ad hæreditatem relinquentis fideicommissum vocãtur: & ideo hoc casu grauari non possunt instituti ab intestato venientes. in nostro autẽ casu nó possent grauari etiã si essent instituti à me patre impuberes prædicti. ecce enim si instituo mihi Titiũ & Sẽpronium hæredes qui tantum attinebãt filio meo impuberi q̃ possent eius esse hæredes ab intestato, & dictum impuberem exhæredo, & ei substituo Titium & Sẽpronium quos mihi instituerã, & ab eis tãquam à substitutis filij mei impuberis fideicommissum relinquo, nõ præstabũt illud. In nostro casu ergo quãdo nó fuerunt instituti, nõ præstabunt. quãuis autẽ substitutus exhæredati grauari non possit fideicõmisso nisi in primo respon. tamẽ substitutus instituti præstat quandoque legata ampliora quàm deberet præstare ex testamento grauantis. & de hoc ponit exemplũ tale: Filium meũ instituui hæredem in tribus vnciis: & ab eo multa legata reliqui, quę erubescãt taliter dictas tres vncias, quòd habet locum Falcidia, si nó peteretur contra tab. bo. poss. & quędam extraneum in nouem: & alium filium meũ præterij: & filio instituto in tribus vnciis substituui Titium. certe filius iste præteritus dicitur committere in edictum prætoris taliter quòd nó solum ipse, sed filius institutus potest petere bonorum possessionem cõtra tabulas si vult. petita ergo bonorum possessione contra tabulas quilibet filiorum habet sex vncias de hæreditate, excluso extraneo instituto, & nihilominus valet ista substitutio filio facta. substituus ergo filij instituti prẽstat legata pro toto illo quod à filio instituto ad eum peruenit ex substitutione, id est, pro sex vnciis, nó pro tribus tantum in quibus fuit filius institutus. [CVM POSTHVMO.] Filiũ quem in ventre vxor tua portabat, instituimihi hæredẽ: & si nõ esset hæres, substitui ei Titiũ & Mæuiũ, & ab eo posthumo reliqui legata sub hac cõditione si hæres erit. certe illa cõditio superuacua est, & nõ facit legata cõditionalia: quia intelligitur etiam si non apponatur: vt supra, eo. l. iij. vnde perinde est ac si pure legatũ esset à posthumo. posthumo ergo nó nato, & sic substitutis hæreditatẽ habẽtibus, legata prędicta ipsi prẽstabunt. legata enim ab instituto relicta, repetita videtur à substituto. Vi.

A substituto vel legitimo exhæredati nõ potest legatũ reliqui. Secus in instituto qui beneficio prætoris succedit per contra tabulas. Bartolus.

CXXVI. PAVLVS libro singulari de Secundis Tabulis.

AB exhęredati substituto inutiliter legatum datur. [i] ergo nec à legitimo exhæredati fideicommissum dari poterit, quod [k] & legitimi eo iure præstare coguntur, quo si scripti fuissent. Sed si committente [l] aliquo ex liberis [in] edictũ prætoris quo cõtra tabulas bonorum possessionẽ pollicetur, [m] scriptus quoque filius cõtra tabulas bonorum possessionẽ petierit: substitut⁹ eius legata pro modo patrimonij [n] quod ad filium peruenit, præstabit, perinde ac si id quod per bonorum possessionẽ filius habuit, à patre accepisset.

Relicta à posthumo instituto debentur à substituto non nato posthumo. Bartolus.

Cum à posthumo [o] ita legetur, *Si hæres erit.* & nõ nato posthumo substituti adeant: legata eos debere [p] existimandum est, quæ ille, si viueret, debiturus erat.

Posthumo alieno potest legari: & potest hæres institui. Bartolus.

CXXVII. IDEM libro singulari de Iure Codicillorum.

i *Datur.* vt. C. e. l. cũ quidã. nec ab ipso exhęredato: vt ibidẽ not.

k *Quòd.* id est, quia: vt infra, tit. ij. l. j. §. fi. ergo à contrario à cuius substituto non possum, nec ab eius legitimo: vt hic dicitur.

l *Sed si committente.* pone casum vt. j. tit. ij. l. fi. §. fi.

m *Pollicetur.* libertis, scilicet præteritis.

n *Patrimonii.* scilicet pro bessẽ personis exceptatis. sed si ab ipso sunt repetita, insolidum: vt supra, de vulga. substi. l. & si contra.

o *Cum à posthumo.* hæc conditio superflue ponitur. nam & non dicta intelligitur. sic. C. de fideiusso. l. iij. in fi.

p *Eos debere.* quasi ab instituto pure relicta. conditio enim si hæres erit, quasi nulla, conditionale legatum non facit: vt quando di. le. ce. l. si dies. §. si sub conditione. &. l. si Titio. §. quædam. &. j. de condi. & demon. l. aliquando.

BIU Cujas

Haeredi.]*CASVS.* Posthumum alienum instituimihi hæredem in testamento legitime confecto, & quosdã alios cum eo: quod bene possum facere, vt dixit Gallus Aquilius: & ei posthumo aliquid prælegaui. nunquid valet? & certe sic. hic tamen posthumus nó poterit habere legatum quantum est pro parte sua hæreditaria, sed p parte cohæredum sic: vt dixi supra, eo. l. legatũ. §. j. & sic ponitur principium legis plane sic. cut iacet. Alij dicunt hæredi, id est, ab hærede: sed mea positio satis est plana, & eorum similiter. Viuianus.

a *Haeredi.* aliàs, hæredi & aliàs, fratri. & dic reliqui à cohærede vel ab aliquo legatario à quo potest legari vni hæredum: vt instit. de sing. re. per fideicommissa. re. in princip.

b *Volũtas.* siue ex verborum proprietate, siue ex eorũ cõsueta interpretatione liqueret. & facit infra, ad Trebell. hæredes. §. j. & C. de fideicõmiss. l. cum virum. & infra, titu. j. l. cum proponeretur. & infra, tit. j. l. fideicommissa. §. item si quis.

c *Legimus.* ergo iure veteri poterat instituiposthumus alienus. nã ius Galli dicitur vetus. sed l. Vell. nouũ: vt. ſ. de libe. & posthu. l. Gallus. sed iure vetustissimo secus: vt insti. eo. §. posthumo. qui est contra.

HAeredi[a]** posthumo fideicõmissum dari potest. Sola enim volũtas[b] seruatur in fideicommissis: & obtinuit Galli sentẽtia, ꝛ alienos quoq; posthumos legitimos[c] nobis hæredes fieri.

Qui accipit vxorem illegitime scienter, ab ea non capit: sed ipsi relinquere potest. Bartolus.

CXXVIII. MARCIAVVS libro secundo Institutionum.

SI tutor pupillã suam[d] contra senatusconsultũ vxorem duxit, illa quidem ex testamẽto eius capere potest: ipse autẽ non potest:[e] & meritò. delinquunt enim hi, qui prohibitas nuptias contrahunt: & merito puniendi sunt. quod imputari non potest mulieri, quę à tutore decepta[f] est.

Digestorũ
seu Pandectarum Liber trigesimusprimus.
DE LEGATIS ET FIdeicommissis Liber Secundus.
TITVLVS I.
Si legatum in arbitrium alterius conditionaliter conferatur, suspenditur sicut per quemlibet aliam cõditionem. sed si nõ conditionaliter, non suspenditur. Bartolus.

I. VLPIANVS libro nono ad Sabinum.

IN arbitriũ[g] alterius conferri legatũ, veluti conditio,[h] potest. Quid enĩ interest, *Si Titius in Capitolium ascenderit*, mihi legetur: an, *Si voluerit*?[i] Sed cùm[k] ita legatum sit pupillo siue pupillæ, *Arbitrio tutorum.* neq; cõditio inest legato, neque mora:[l] cum placeat, in testamentis legatum in alterius arbitrium collatum: pro viri boni arbitrio accipi. Quæ enim mora est in boni viri arbitrio, quod iniectũ legato, velut certam quãtitatẽ exprimit, pro viribus[m] videlicet patrimonij?

Si plures res nominentur, plura sunt legata: secus si vno vniuersali nomine comprehendantur. Bartolus.

II. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum.

QVotiens nominatim plures res in legato exprimũde contrahen. emp. l. hæc venditio. debet ergo hoc arbitrari, si arbitretur, pro viribus patrimonij testatoris: vt arg. ĵ. in fi. huius. l. & secundum merita legatarij vel charitatẽ. nam secundum hæc dicuntur deberi legata: vt supra, pro soc. l. nec adiecit. Vltimo not. quòd legatum arbitrio legatarij relictũ valet, siue dicatur ad arbitrium, siue si voluerit: vt. ĵ. de condi. & demon. l. si ita. Si autem hæredis, refert dicat ad arbitrium, an si voluerit: vt primo valeat, secundo non: vt. ſ. tit. j. l. senatus. §. pen. & ĵ. tit. j. l. fideicõmissa. §. quanquã. sic enim esset in eius arbitrio an deberet: quod esse non debet: vt. ĵ. de actio. & oblig. l. si sub hac. & ſ. de cõtrahen. emp. l. si in emptione. §. pen. si autẽ extranei: aut si voluerit, & nó valet: vt. ĵ. de códi. & demon. l. nonnunquam. Aut si arbitretur,[a] & sic in vim conditionis: & obtinet quod hic dicit. aut non in vim cõditionis, vt lego arbitrio Titij: & tunc obtinet quod hic subiicit.

Legatũ arbitrio legatarii rectè relinquitur.

a Legatum arbitrio Titi, aut si Titius arbitrabitur, differunt: quod require per not. Bal. in l. 2. §. sed & si quis. colla. 11. C. communia de lega.

A hoc, veluti, ponitur similitudinarie pro, sicut.

h *Conditio.* scilicet quelibet alia: vel dic, veluti, id est, in vim cõditionis per si. & quod subiicit, quid enim &c. interrogatiue lege, quasi dicat, nõ est differentia si dicitur, si Capitolium ascenderit: an si voluerit, scilicet arbitrari. secundũ Ioan. Sed R. sic, lego illi si Titius arbitratꝰ fuerit, valet quidem sicut quodlibet cõditionale: & hoc, qa tacita est volũtas: secꝰ si expressa, scilicet si Titiꝰ voluerit: quia non valet: quid enim &c. id est, aliquid interest inter hanc, si Titius ascẽderit Capitoliũ: & hanc, si voluerit: quia prima valet, secunda nó: vt. ĵ. de condi. & demon. l. nonnunquã. & de reg. iur. l. expressa. &. ſ. de hæredi. instit. l. si quis Sẽpronio. & secundũ hoc, quid enim &c. nó legitur interrogatiue. In arbitrium ergo extranei potest conferri. Sed an cogatur arbitrari? Respon. nó memini me legisse. nihilominus tamẽ valet. sed si nó arbitretur deberi, vel arbitretur, & malè: an recurratur ad aliũ? Respon. sic: vt. ĵ. de regu. iur. l. in persona. §. generaliter. sed in cõtractibus non sic semper, quia nó arbitrante eo nó decurritur ad alium. sed si malè, sic: vt C. de cõtrahen. emp. l. si. & de verbo. oblig. l. si quis arbitratu. &. ſ.

B

C

D

i *Si voluerit.* arbitrari, sub. id est, si voluntarie fuerit arbitratus: vt supra, si certum peta. l. quod si ab. & de rerum diui. l. fi. non enim voluntas, sed arbitrium facit videri paritum conditioni. & facit supra, titu. j. l. si ita. §. j.

k *Sed cum.* supra inest cõditio per, si. hic nó. & hoc dicit, si &c. Item fuit expressa quantitas si arbitretur tertius: hic non. Alij cõtinuant ad casus subauditos: quasi dicat, valet in arbitrio hęredis: sed certe & in arbitrio tertij: quod sic non placet.

l *Neque mora.* vt differatur obligatio vel diei cessio quãtum ad transmissionem: inest tamen quantum ad solutionem quæ differtur propter incertas vires patrimonij: & est hoc tempus in iudicis arbitrio: vt. ĵ. eo. l. cum quidam fideicõmis. & infra, de solu. l. ratum. & supra, de hæredi. institu. l. si quis institutus.

m *Pro viribus.* ergo hoc legatum tenet pro viribus patrimonij. sed an recurratur ad alium? Respon. vt. ſ. ea. l. Sed videtur nó valere hoc casu: vt. ſ. de iure do. l. cum post. §. gener. ibi, nec videri simile &c. Sol. hic incertitudo committitur alicuius arbitrio, ibi non: quod in dote non requiritur: vt ibi dicit. Item contra, infra, de rebus dubiis. l. vtrum. §. j. Sed ibi hæredis arbitrio, id est, volũtate: hic tertij. & facit. C. de do. promis. l. iij.

QVotiens.]*CASVS.* Ita dixit testator: lego Titio equum, bouem, & asinum. certe plura legata sunt. vnde legatarius Ti-

BIU Cujas

ff. Infort.

tius vnam de illis rebus poterit petere,& alteram repudiare.si autem relinquat testator plures sub vno nomine Titio, puta lego Titio supellectilem meam. & his similia, de quibus dicit litera, vnum est legatum: vnde legatarius debet aut petere totum, aut repudiare totum. Viuianus.

a *Plura legata.* & ita vnum sperni, alterum peti potest: vt infra,eo. l.sed si duobus.

b *Vnum legatum.* idē in stipulationibus: vt infra, de verbo. obli.l. scire debemus.in prin. &.§. stipulationū. &.l. quod dicitur.&.l. pluribus. & facit infra,eo. l.si illud.& infra, eo.l. grege.

Si ita legetur.] CASVS. Testator ita dixit: hæres meus det Titio decem si Seius Capitolium non ascēderit. certe valet legatum: quia in tacita voluntate Seij legatū est Titio: vt dictū est in.l. j.subaudi,& poterit petere legatarius tunc legatum quando certum erit Seiū ascēdere Capitolium nō posse.Vi.

†*Nemo pro parte velle, & pro parte nolle potest. limitabis quod hic dicitur, p.l. si mihi pure. & quod ibi posui.ĭ. eo. de quo vide tex.in l.legatari⁹. & quod ibi not. ŝ. titu. proxi.*

c *Non ascenderit.* scilicet hęres.& ita est tacite eius voluntati cōmissum an debeat. vel dic extraneo, vel dic de legatario: & ita habet locum cautio Mutiana: vt infra,de cōdi. & demon.l. Mutianæ. & secundum hoc non est contra,supra,titu.j.l.senatus.§.penult. & facit supra,eod.l.j.& quod ibi not.

tur, plura legata[a] sunt. Si autē supellex, aut argentum, aut peculium, aut instrumentū legatum sit: vnum legatum[b] est.

Valet legatū etiā si cōferatur in cōditionem quæ in alterius potestate cōsistit. Bar.

III. IDEM libro quarto ad Plautium.

SI ita legetur, *Hæres dare damnas esto, si in Capitolium non ascenderit.*[c] vtile legatum est: quāuis in potestate eius sit ascēdere vel non ascendere.

Si vna res vel plures legantur sub nomine collectiuo, non potest vna acceptari, alia non: secus si plures nominatim: nisi illa quæ repudiatur, habeat onus annexum. h.d.cum duabus.ll.seq.Bartolus.

IIII. IDEM libro octauo ad Plautium.

NEminem seiusdem rei legatæ[d] sibi partem velle, [&]partem nolle, verius est.

V. IDEM libro septimo Quæstionum.

SEd duobus[e] legatis relictis, vnum quidē repudiare, alterum verò amplecti posse, respondetur. Sed si vnum ex legatis onus habet, & hoc repel-

NEminem.] CASVS. Aut lego tibi vnam rem, aut plures. primo casu non potes habere partem, & partem repudiare. secundo potes vnam habere,& aliam repudiare. Istud tamen fallit in duobus casibus. Vnus est quando legaui tibi decem, & Stichum,& tot alia legata aliis reliqui, quòd Falcidia locum habet. vnde & pro seruo & pro decem quæ tibi legaui, debet detrahi Falcidia de dictis.x. quia de seruo non potest detrahi Falcidia. si ergo tu legatarius repudies Stichum,& velis decem habere, non poteris euitare quin hæres meus detrahat tibi duas quartas de legato de decem quæ non repudias: scilicet vnam pro legato de decem quod non repudiasti, & aliam pro legato Stichi quod repudiasti. non ergo in hoc casu ita potes repudiare vnum legatum, quin onus eius apud te remaneat. Secundus casus est in quo fallit principium huius.l.sed duobus.quando sub vno nomine lego plures res: veluti lego Titio gregem meum,vel prædium, vel vestem, vel argentum: quia vnum est legatum. vnde idem debet iudicari quod dictum est in.l.neminem. & hoc dicit cum duabus legibus seq.Viuianus.

d *Legatæ.*insolidum. secus si sibi & alij.nam partem accrescentem potest repudiare,licet suam agnouerit: vt.C. de cadu.tollen. §.vbi.& facit supra, titu.j.l.legatarius.&.ĭ.eo.l.si cui res.&.ĭ.pro dereli.l.iij.&.ĭ.co.l.grege.

e *Sed duobus.*id est,duabus rebus.

f *Non idem.*vt.ĭ.de fideicom.liber.l.si legatario.

g *Seruum.*scilicet Stichum prædictum.

h *Deducetur.*sic infra,ad.l.Falc.l.plane.in prin.&.§.j.

i *Seruo.*quod fieri potest: vt in princ.legis.

k *Sed legatarius.*scilicet prædictus.

l *Ex pecunia.*id est,ex decem.

m *Duas quartas.*vnam pro decem,aliam pro Sticho.

n *Rege.*facit supra,eo.l.quoties.& supra, commo.l.in commodato.§.fi.&.C.de iure delibe.l.quidam.& supra,de acqui.hære.l.j.&.ij.

Si Titio.] CASVS. Titio capaci & Seio non capaci legaui decem.certe Titius capax habebit quinque,& Seius nihil,& tamen facit quòd Titius non capit nisi medietatē, vt dictū est. Vi.

latur, non idem[f] dicendum est. pone[enim]eum cui decem, & Stichus legatus est, rogatū seruum[g] manumittere. si Falcidia locum habet, ex decem vtriusque legati quarta deducetur.[h] Igitur repudiato seruo,[i] non euitabitur on⁹ deductionis: sed legatarius[k] ex pecunia[l] duas quartas[m] relinquet.

VI. IDEM libro singulari ad legem Falcidiam.

GRege[n] autem legato non potest quædā [res] sperni, quædā vindicari: quia nō plura,sed vnū legatū est. Idemque dicem⁹ peculio legato, aut veste,aut argento,& similibus.

Qui non capit partē quia indignus, facit partem.Bartolus.

VII. IDEM libro octauo ad Plautium.

SI Titio, ° & ei qui capere non potest, decē legata sint: quia duobus hæres dare dānatur,& vnus capere non potest, quinque[p] sola Titio dantur.[q]

VIII. IDEM libro nono ad Plautium.

o *Si Titio.*cōtra.C.de caducis tollēdis.l.vnica.§. in primo.&.§. pro secundo.& infra,de contra tabulas.l.si post mortem,§. liberi. Sed speciale est hic: vt supra,de legatis.j.l.plane.§.si coniunctim. &.l.huiusmodi.§.si Titio.&.l.si duobus.in princ.Sed illud hodie corrigitur: vt.C.de caducis tollēdis.l.vnica.§. in pro nō scripto.

Item & aliàs assignatur speciale: vt infra, de cōditionibus & demonstrationibus.l.mulieri.Sed ibi illa est ratio, quia ridiculum est vt admittatur tāquam virgo, & tanquam vidua: vt infra,de conditionibus & demōstrationibus.l.Titię si nupserit. Item illius.l.plane.potest assignari ratio: vt.C.de necessariis & seruis hæredib. instituendis.l. penul. Idē illius.l. hæc est ratio, quia in re ipsa est impedimentum, non in persona legatarij: sicut infra,de lib.leg.l.antepenul. ergo illud solū est speciale.sed secundum R.hic loquitur in casu qui est supra, titu. j.l.si duobus.in princi. &.§.fi. scilicet quando alter non potest capere nunc, sed spes est quòd poterit, quia sub conditione institutus, vel cum sit posthumus nascturus. Alij assignāt aliud speciale: vt infra,eo.l.fi.§.Seio.H. Item aliud supra, de inoffi. testa.l. Papinianus.§.quoniam autē quarta.Item contra, supra,titu.j.l.qui quartam.§.fi.[a] &.l.plane.§.si duobus.sed vt dixi,hic speciale est.& facit infra,de verb.oblig.l.si mihi & Titio.

p *Quinque.*nunc respondet. Accursius.

q *Dantur.*id est,dari debent.

SI quis seruum.] CASVS. Seruum hæredis mei tibi legaui, vel etiam alienum. & hic seruus aufugit viuo testatore, scilicet me, & cūlpa hæredis prædicti. certe debet hic cauere tibi legatario de reducendo eo tuis expensis. si autem aufugit me testatore mortuo, debet cauere de reducendo eo tuis expensis.[SI ITA.] Ita dixit testator,Sempronio decem do lego.& si noluerit decem,lego ei Stichum. hoc casu duæ res sunt legatæ: sed legatarius non potest petere nisi vnam,quam vult. [SI QVIS ITA LEGAVERIT.] Legaui Titio decem amphoras vini ex certo dolio. modo non inueniuntur in dolio nisi quinque amphoræ. certe illæ quinque debentur ei solæ.[SI INTER.] Titio legaui equum meum: & plures habeo Titios amicos, & non apparet de quo sensi. & hæres bene vult vni soluere qui promittet ei quòd conseruet eum indemnem ab aliis Titiis. omnes autem Titij petunt legatum: & quilibet vult promittere.certe hęres debet habere electionem cui det.[CERTAM.] Viginti Titio legaui, & rogaui eum quòd dicta viginti daret Seio & Sempronio: & sic sunt substituti Titio in legato per fideicommissum. Titius petit legatum ab hærede, & vult ei cauere quòd extrahet eum indemnem à substitutis prædictis.& substituti ex alia parte petunt legatum prædictum ab hærede, & ei eodem modo volunt cauere. certe hæres potest eligere cui det, & ab eo cautionem prædictam recipere: & si nullus petitorum est in calumnia, bene faciet hæres si præferat Titium cui primo legauit dicta. xx. [SI CVI.] Tertiam partem hæreditatis meæ legaui Titio: nunquid æs alienum deducetur de parte legata, scilicet ad hoc vt solus hæres onera sustineat, & non legatarius: & maxime pretia manumissorum, & impensas funeris? Et dicitur quòd non, immo pro ea parte quæ legata est,onera legatarius sustinebit.secus autem si dixi: lego Titio tertiam partem bonorum meorum. quia tunc nullum de dictis oneribus legatarius sustinebit. & hoc dicit cum.l.seq. Viuianus.

Alienum.

BIU Cujas

SI quis seruum heredis vel alienū [a] legauerit, & is fugisset, [b] cautiones [c] interponendæ sūt de reducēdo eo. Sed si quidē viuo testatore fugerit, expēsis legatarij reducitur: [d] si post mortem, sumptibus hæredis.

Legatū alternatiue censetur plura quoad rerum nominationem: vnū quoad præstationem. Bartolus.

¶ Si ita legetur, *Sempronio decem: aut si noluerit, hominem Stichum lego.* hoc casu duo legata [e] sunt, sed vno*contentus esse debet.

Si legatur certum corpus: illud debetur quod ex illo corpore reperitur.

¶ Si quis [ita] legauerit, ex illo dolio amphoras decem: etsi nō decem sed pauciores inueniri possint, non extinguitur legatum: sed hoc tantummodo [f] accipit quod inuenitur.

Si testator sensit de certo legatario, nec apparet de quo: potest hæres eligere quem vult. Bartolus.

¶ Si inter duos † dubitetur de eodem legato, cui potius dari oporteat: vt puta si Titio relictum est, & duo eiusdē nominis amici testatoris veniant, & legatum petant, & hęres soluere paratus sit, deinde ambo defendere hæredem parati sint: eligere debere [g] hæredē cui soluat, vt ab eo defendatur.

Si in petendo legatarius & substitutus sibi concurrant: in dubio est primus legatarius præferendus. Bartolus.

¶ Certam pecuniam legatam si & legatarius [h] & substituti [i] legatarij [k] peterent, & hæres soluere paratus sit: si ambo defendere hæredem parati sint, eligere debet hæres cui soluat, vt ab eo defendatur. & si neutrius [l] manifesta calumnia videatur: ei potius soluēdum, cui primum legatum est.

Si legatur pars hæreditatis, intelligitur cum honoribus & oneribus: si pars bonorum, intelligitur deductis oneribus. Bar.

¶ Si cui certam partem [m] hęreditatis legauero: diuus Hadrianus rescripsit, vt neque pretia manumissorum, neque funeris impensa deduceretur. [n]

IX. MODESTINVS libro nono Regularum.

CVm autem pars bonorum ita legatur, *Bonorum meorum quæ sunt cum moriar, ° do.* *manumissorum [p] pretia de medio [q] deducenda sunt.

Quod rei legatæ accedit, ad legatarium pertinet. Bartolus.

X. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

CVm fūdus [r] nominatim legatus est, si quid ei post testamentum factum adiectū est, id quoque legato cedit, etiam si illa verba adiecta non sint, *Qui meus erit.* si modo testator eam partem non separatim possēdit: sed vniuersitati prioris fundi adiunxit.

---

a *Alienum.* multo magis si suum: vt infra, tit. j. l. cum seruus. & l. cum res legata. §. j. & ij. secundum H.

b *Fugisset.* culpa hæredis. nam in alieno culpa potest esse: vt. ff. tit. j. l. cum res. §. sed si alienus. & l. apud. & l. cū seruus. vnde vel æstimationem dat, vel cauet de reducendo: vt. ff. solu. mat. l. si filiofamil. & ff. titu. j. l. cum res. §. itaque. alioquin nō tenetur reducere sed cauet de restituendo si recipiat: vt. ff. titu. j. l. cum res. §. si vero non fuit. &. §. sed si culpa. &. ff. de rei vin. l. si à bo. fid. & l. si vero. Accursius.

c *Cautiones.* si hoc maluerit legatarius. nam & æstimationem consequi potest si hæredis culpa interuenerit: vt ff. tit. j. l. cū seruus. &. l. cū res. & supra, de rei vin. l. si à bonę fidei. & l. seq. H.

d *Reducitur.* cauet enim de restituēdo si recuperauerit: nō de persequēdo: quia eo tempore nō tenetur de culpa: sed post morte sic: & hoc ideo, quia sic post mortem quasi in re aliena præstat culpam. ante enim nec hæres in culpa, nec legatarius videtur fuisse dominus. Item quòd dicit post morte, & supple & ante aditam hæreditatem. aliàs cōtra, arg. supra, ad le. Aquil. inde Neratius. §. ij. *ADDITIO.* Dic quòd ibi aufugit post mortem & aditam hæreditatem. vnde cū legatarius sit dominus, potest sibi per actionē legis Aquil. cōsuli, secundum Bart.

e *Duo legata.* quātum ad nominationem plurium rerum: vt supra, eo. l. ij. vnum autē quantum ad vnam solutionem: vt. ff. eo. l. si illud. ij. respon. quod non placet: vt infra, quādo di. le. ce. l. cum illud. dic ergo ideo, quia in vnum tempus non possunt concurrere. nam necesse est primo repudiari. x. quàm petat Stichum: sicut vsusfructus diuersi separati videtur propter diuisionem temporis: vt. ff. qui. mo. vsusfru. amit. l. si duobus. sic supra, titu. j. l. plane. §. fi.

f *Tantummodo.* quia quodammodo certum corpus quod in rerum natura non sit, legari videtur, scilicet in quinq; quæ desunt: vt. ff. tit. j. l. si seruus legatus. §. qui quinque. &. l. sed si certos. secus autem si vt quantitas. nam si. x. quæ tibi debeo, valet, licet nihil tibi debeam. si. x. quæ Titius debet: nō valet, cum nihil debeat: vt. ff. titu. j. l. si sic. §. j. &. l. legatum. & infra, de lib. leg. l. legauit. & facit. ff. de contrahen. emp. l. si debitor. §. j. & infra, ad legem Falcid. l. in ratione. §. diligenter. Accursius.

g *Debere.* id est, posse. sic. ff. de offic. procō. l. obseruare. in fi. non enim necesse habet: immo dicitur impedire legatum: vt. ff. de reb. dub. l. si fuerit. licet sit contra. ff. de adimen. lega. l. iij. §. si duobus. prout est ibi in litera, vterque. sed sol. ibi. Et not. quòd quidā dicunt omnino nullum esse legatum: tu dic aliquod esse, sed impediri: & ei præstandum qui probauerit de se testatoré sensisse: vt. ff. de condi. & demon. l. falsa. alioquin non. nec enim deficit ius sed probatio: vt. ff. de ma. test. l. cū ex pluribus. &. ff. de testa. tute. l. duo. secus autem si est incertum legatū propter rerū incertitudinē. tūc enim res minoris pretij est præstāda, nisi ꝓbetur cōtra: vt. ff. ti. j. l. apud Iulianū. §. Scio. Ité habebit locū tunc quod dicitur. ff. tit. j. l. qui duos. &. l. si qs à filio. §. si quis. Et nota hic gratificationi [z] esse locū: vt. ff. ad Silla. l. iij. §. sicut. &. ff. loca. in naue. in fi. &. ff. proxi. §.

ff. Infort.

A & supra, depositi. l. j. §. si apud. argu. contra. ff. eo. l. si Titio. Acc.

h *Legatarius.* primus scilicet.

i *Substituti.* per obliquum: quia rogatus erat eis restituere.

k *Legatarii.* nominatiui vel genitiui casus.

l *Neutrius.* vel substituti tantum. aliud si legatarij tātum: vt quia alij daturus, vel statim cōsumpturus. nec fidē de facto seruaturus petit: vt. ff. sol. mat. l. si cū dotem. §. eo. tempore. Argu. infra, pro emp. l. si quis cum. & facit. C. de edi. diui Hadria. tol. l. j. & infra, de secun. tab. l. ij. §. defertur. Ité supra, proxi. §.

m *Partem.* puta tertiam. Accursius.

n *Deduceretur.* loquitur secundum primam naturam legatorū: quia legatarius olim etiā in tali legato non sentiebat onera. vnde stipulationes interponebātur: sed hodie stipulationes captiosæ vidētur. ideoque vt in vniuersali fideicom. ita & in tali legato vniuersali pro parte diuidūtur onera: quia vna eorū est natura: vt instit. de fideicō. hære. §. post quod. &. §. sed quia. & j. eod. l. cū filius. §. j. & C. cōmunia de lega. l. j. &. ij. secundum Ro. & quod. ff. l. proxi. dicitur, est in speciali casu secūdum eum. Vel dic certam partem, id est, rem quæ faciat tertiā. sic. ff. si pars hære. pet. l. j. §. j. &. j. de vsufru. lega. l. fi. Aliud si quotā partē: vt. ff. l. proxi. quæ est contra, secundum Azo. arg. instī. de fideicom. hære. §. nihil. Vel secūdū Azo. dic quòd si legé quotam portionem hæreditatis, diuiduntur onera: quod denotat nomen hęreditatis: vt hic, &. d. l. cum filius. Aliud si dico parté bonorum: vt. ff. l. proxi. quia bona non intelliguntur nisi deducto ære alieno: vt. ff. de verb. signi. l. nihil aliud. &. l. bonorū. &. l. subsignatum. §. j. &. l. hæreditas. & not. ff. titu. j. l. non amplius. §. penul. Accursius.

*Fl. dos & manumiss.

o *Cvm autē. Cū moriar.* id est, mortuus ero. sic. ff. de neg. gest. l. iij. §. hæc verba. & hæc primo deducta intelligūtur: quia protinus mortuo testatore est facienda impensa. & idem in pretio seruorum fauore libertatis. R. Est ergo secūdum eum speciale in his duobus casibus: regulariter contra. hoc iure antiquo: vt supra. l. proxi. vel aliter vt ibi not. Accursius.

p *Manumissorum.* non tantum funeris impensa. R. vt colligitur ex ista dictione, autem, quæ est in princi. l. & dic manumissorum; id est, eorum quos præcepit redimi & manumitti. & facit instit. ad. l. Falcid. §. cum ratio.

q *De medio.* id est, ex medio. Accursius.

Cvm fundus.] CASVS. Legaui tibi fundum Sempronianum: & postea aliquid de dicto fundo adieci: & adiectionem prædictam cum dicto fundo vniuersaliter simul possedi. Certe tu legatarius & fundum & adiectionem vindicabis. Viuianus.

r *Cum fundus.* facit. ff. titu. j. l. si ex toto. in princi. &. l. quod in rerum. §. si quis post. &. j. titu. j. l. prædiis. &. j. de verb. signi. l. locus. &. ff. de vsufruc. l. item si fundi. §. huic. & de peri. & commo. rei vendi. l. id quod. Accursius.

Statuliberum.] CASVS. Instituī mihi hæredē Titium: & dedi libertatem Sticho seruo meo si nauis ex Asia venerit. & sic dictus Stichus est statuliber: & dubiū est vtrum sit liber, vel non. dictus Titius quem instituit, legauit eidem statulibero decem in

suo testamento:& non dedit ei libertatem.certe nihil valet legatum:quia nemo potest seruo suo sine libertate legare. sed si prædictus Titius meus hæres legauit eidem statulibero sub ea cõditione sub qua ego ei libertatẽ dederam,valebit legatum:quia inuenitur tunc liber eo tempore quo cedit dies legati sibi ab hærede relicti.& idem est si dicto meo seruo reliqui libertatem cũ moreretur hæres meus: & dictus hæres eidẽ seruo leget: quia valet legatum etiam si nõ det ei hæres libertatẽ:quia & si daret, superfluum esset. nõ enim caperet ex hæredis testamento libertatẽ, sed ex meo: & inuenitur liber eo tẽpore quo cedit dies legati sibi ab hærede relicti, id est tempore mortis dicti hæredis.

Statulibero non potest hæres legare nisi sub conditione libertatis: vel si moriẽte hærede seruus futurus sit liber. Bartolus.

XI. POMPONIVS libro septimo ex Plautio.

STatuliberum ab hærede ne tunc quidem cùm dubia sit eius ex testamento libertas, legatum sine libertate accipere posse Labeo ait, quia seruus eius esset. [a] sed si hæres eandem conditionẽ legato inserat, quæ libertati à testatore datæ proposita*fuerit,valet legatum.nã & si cùm moreretur hæres, seruus liber esse iussus esset: rectè sine libertate ei ab hærede legari posse constitit,quòd [b] superuacuum [c] sit ei libertatẽ dare, quàm ex testamento hæredis capturus non sit, sed ex testatoris [d] habet.

Permissum ad tempus, post tempus videtur prohibitũ esse: & post electionem sola res electa, videtur esse in legato: & variare non licet. Bartolus.

℣ *Stichum, aut Pamphilum, vtrum* [e] *hæres meus volet, Titio dato: dum vtrum velit dare, eo die quo testamẽtum meum recitatum erit, dicat.* Si nõ dixerit [f] hęres, Pamphilum, an Stichum dare malit: perinde obligatum eum esse puto, ac si Stichum aut Pamphilum dare damnatus esset, vtrùm legatarius elegerit. si dixerit se Stichum dare velle, Sticho mortuo liberari eum. si ante diẽ legati cedẽtẽ alter mortuus fuerit: alter qui supererit, in obligatione manebit. [g] Cum autẽ semel dixerit hæres vtrum dare velit, mutare sententiã non potest. [h] & ita & Iuliano placuit.

Pecunia legata etiam si in bonis nõ esse reperitur, ex hæreditate soluenda est. Bar.

XII. PAVLVS libro secundo ad Vitellium.

SI pecunia legata in bonis legantis non sit, soluẽdo tamen hæreditas [i] sit: hæres pecuniam legatam dare compellitur siue de suo, siue ex venditione rerũ hæreditariarum, siue vnde voluerit.

Dies incertus habetur pro cõditione. Bar.

℣ Quod ita legatum est, *Hæres cum morietur,* [k] *Lucio Titio dato decem.* cum incerta die [l] legatum est, ad hæredes legatarij non pertinet, si viuo hærede decesserit. [m]

Quando facto hæredis debitor liberatur, imputatur hæredi. Bartolus.

XIII. POMPONIVS libro septimo ex Plautio.

QVi duos reos eiusdem pecuniæ habebat, Titiũ atque Męuium, ita legauit: *Quod mihi Titius debet, Mæuio* [n] *hæres meus dato. quod Mæuius, Seio* [o] *dato.* his verbis [p] onerat [q] hæredem.namcum actiones suas hæres Męuio præstiterit aduersus Titiũ, videtur Mę uius facto eius liberatus esse,& idcirco Seio hæres tenebitur.

Si idem legatur duobus insolidũ: vni debetur res, alii æstimatio. Bartolus.

℣ Si is qui vnum reũ habebat, quod is sibi deberet, duobus insolidum † separatim legasset, oneratur hæres duobus satisfacere, vni actione cedendo, alteri pecuniam soluendo. [r]

In dubio libertas præualet legato. Bar.

---

*Flo.data præposita

[STICHVM.] Seiũ hæredẽ mihi instituì, & legaui Titio Stichũ, aut Pãphilum, ad electionẽ hæredis: dũ tamen hæres eligeret intra certum diem quẽ apposui. intra illũ diẽ hæres non eligit.conuertitur certe electio in legatarium. Si autẽ intra dictum diẽ eligeret Stichus, & Stichus postea moriatur, liberatus est. Quid si moriatur Stichus ante diẽ legati cedentem? Alter certe remanebit in obligatione. Quid si hæres intra dictum diem eligit dare Stichum, & nunc vult dare Pãphilum? Certe non auditur.&.h.d.Viuianus.

a *Eius esset.*scilicet hęredis:vt.j. de statulibe. l.statuliberũ.& sic non tenet legatum : vt hic, &.C. de lega.l.seruus. & infra, titu.j.l.viij.§. seruo.&.ſ. titu.j.l.plane.§.si cõiunctim. fallit in casibus: vt in authen. vt liberti de cætero .§. si quis. colla. vij. & infra, de adimẽ. leg.l.seruos.&.j.ad le.Fal.l.Plautius.&.ſ.ti.j.l.si à pluribus.§.fi.

b *Quòd.*pro,quia.

c *Superuacuum.*id est,quid inutile.& no.ſ.man.l.ij.in prin. &.j. eo.l.Lucius.§.fi.&.l.vnum.in prin.Accursius.

d *Sed ex testatoris.*sic.ſ.tit.j.l.si fundũ sub cõditione.§.si pater.

e *Vtrum.*q.d.dummodo eligat vsq; ad diẽ recitati testamẽti. nã per hoc videtur extũc dare legatario electionẽ.sic.ſ.de neg.gest. l.qui in aliena.§.libertos.&.ſ.de serui.l.si cui.aliàs si semper esset electio hæredis,inutile esset:vt.ſ.tit.j.l.senatus.§.pe.Accursius.

f *Si non dixerit.*nunc incipit respondere.

g *Manebit.* sic.ſ.de contrahẽ. emp.l.si in emptione.§.pe.&.j.de fol.l.Stichum aut Pamphilum.in princ.

h *Non poterit.*cõtra.j.de verb.obli.l.si quis stipulatus. fuit enim hic verbum, volet.Solu.illa in contractibus.& est ratio,quia dominium hic transiuit, quod sine facto meo non potest discedere: vt infra,de reg.iur.l.id quod nostrum. & not.ſ.titu.j.l.huiusmodi.§.Stichum.& infra,de op.le.l.Apud Ausidium. Vel aliud est si dico,cum volet: & aliud,quem volet: vel aliud, cum reus volet: quia tunc habet electionem:vt hic.& aliud,cũ actor: vt ibi.Arg. ſ.de eo quod cer.lo.l.ij.§.qui Stichum. & facit.j.titu.j.l.fideicõmissa.§.si fideicommissum.Accursius.

Si pecunia.] CASVS. Leguai tibi decem.non inuenitur in hęreditate pecunia, sed res tantum. Certe compellitur hæres meus soluere tibi pecuniam: inueniat eam vndecunque vult.Secundo dicit,testator ita dixit, Cum morietur hæres meus, det Titio decem.postea Titius viuo hærede decesit.Nõ transmittit certe ad hæredem suum legatum:quia legatum relictũ est sub die incerta, quæ habetur pro conditione. Cõditionalia autem legata non trãseunt ad hæredẽ legatarij eo mortuo ante conditionem.Viuia.

i *Hæreditas.*aliter nõ tenetur: vt.j.ad.l.Falc. l. in ratione. §. quod vulgo. in fi. hodie fecus, si nõ fiat inuentarium: vt in authen. de hære. & Falci. si vero non fecerit. colla.j.& facit.ſ.fami.ercisc.l.heredes.§.fi.&.l.seq. Sed contra.ſ. eod.l. si quis seruum.§.ij.Sol.ibi.

k *Cum morietur,*scilicet ipse hæres. secus si dixit, cũ Titius vel legatarius morietur: vt.j. quando di.le.ce.l.si cũ hæres.&.j.de condi.& demon.l.hæres meus.

l *Incerta die.*& sic est conditio:vt.j.de cõdi. & demon.l. dies. &.ſ. titu.j.l.talis.Item contra.ſ.titu.j.l. ab omnibus.§.cum quidam.sed alius est ibi casus.

m *Decesserit.* scilicet legatarius.Accursius.

Vi duos.] CASVS. Titius & Mæuius mihi insolidum decẽ debebant.ego feci testamẽtum, & ita dixi: quod mihi Titius prædictus debet, Mæuio prædicto lego:& quod mihi Mæuius prædictus debet, Seio extraneo lego. Certe oneratus est hæres meus ad cedendum actionem Mæuio aduersus Titium sui conreum,& ad dãdum tantum Seio extraneo quantum Mæuius debebat hæredi antequã eidem Mæuio cederet actionem cõtra Titium, & per cõsequens dictum Mæuium liberaret.& est ratio quare tenetur taliter Seio hæres,quia facto ipsius hæredis eueniet quòd nõ potest ipse hæres cedere actiones dicto Seio aduersus Mæuiũ:& factum hæredis fuit cessio quã fecit Mæuio cõtra Titium:propter quod Męuius liberatus fuit ab hærede si fuit liberat? ab eo.ergo alij aduersus eum cedere actionẽ nõ potest.Secundo dicit:Quidã debebat mihi decem,puta Titius:ego legaui Mæuio illud quod mihi Titius prędictus debet,& postea Seio legaui eadẽ decẽ. Certe hæres meus tenetur vni actionem cedere,& alteri decem soluere.Vi.

n *Mæuio.*Conreo.

o *Seio.*cuidam extraneo.

p *His verbis.*scilicet proximis.

q *Onerat.*etiã ad dandũ Seio de suo, nõ solũ ad cedẽdũ.sic.j.de lib.leg.l.si dãnatus. sed cõtra.ſ.tit.j.l.si sic.§.j.vbi cedẽdo liberatur.sed hic redditur ratio quare sic : quia facto hæredis liberatur Mæuius,& ideo nõ liberatur hæres cedẽdo actiones Mæuio cõtra Titium.& ad idem in.d.l.si sic.§.fi.&.l.seq.& facit.j. proxi.§.

r *Soluendo.*contra.j.titu.j.l.vxorem.§.j.Solu.ibi.Item contra.ſ. tit.j.l.si sic.§.j.sed loquitur in alio casu. Item facit contra.ſ.tit.j.l. si pluribus.&.l.plane.in prin.&.l.non quocunque.§. qui Gaium. &.j.tit.j.l.si res mihi.& de vsufru.leg.l.duos

Si idem.

BIU Cujas

Si idem.] CASVS. Legaui tibi Stichum: & postea ei libertatem dedi. prævalet certe libertas. Et idem est si primo dedi libertatem: & postea eum tibi legaui: quia adhuc prævalet libertas: nisi expressi quòd volebam per legatum libertatem adimere. Secundo dicit: Seruũ Titij instituì mihi hæredem, & ita Titio acquiritur hereditas post mortem meam. postea eidẽ seruo libertatem per fideicõmissum reliqui post mortem dicti sui domini: id est, rogaui dictum suũ dominum vt daret ei libertatem post mortem suã domini. Certe valet fideicommissum libertatis. Viuianus.

a *Prævalet.* quodcunque præcedat, in dubio: vt. j. de fideicom. lib. l. si seruus. & facit supra, de dona. inter vi. & vxo. l. vxori suæ. & j. de manumiss. test. l. si peculium. in prin. & C. de necess. ser. l. quidam. in prin. & §. fi.

b *Prævalebit.* idem si libertas valere non potest: vt. ŝ. tit. j. l. seruum filij. §. si idem. & j. eo. l. qui testamento. Acc.

c *Seruo alieno.* facit supra, tit. j. l. cum filio. & insti. de singu. re. per fideicommiss. re. §. libertas.

d *Dari.* id est, relinqui à testatore: sed dãdam ab eo cui per seruum institutum quæsita est hæreditas.

Si quis duobus.] CASVS. Instituì mihi duos hæredes, & ita dixi: hæredes mei dent Titio Stichum, aut decem. Certe si vnus de hæredibus velit dare Titio quinq;, & alter medietatem Stichi: nó debẽt audiri, sed & inter ambos debẽt dare, vel volunt Stichũ vel volunt decem integra. Viuianus.

e *Soluere.* sic in stipulationibus: vt. ŝ. de cõdic. inde. l. si non sortem. §. fi. & facit. ŝ. tit. j. l. si ex toto. §. fi. & l. si quando. §. hæres. & j. de solu. l. qui hominem. §. si decem. & j. de verb. obli. l. in executione. §. pro parte.

Si Titio.] CASVS. Ita dixit testator: Titio aut Seio Lego decem, ad electionem hæredis. si hæres certe eligit vnũ, & soluit ei decem: liberatur ab vtroque. si autẽ nullum vult eligere, vterque eorum poterit petere ac si sibi soli esset legatum. Viuianus.

f *Liberatur.* immo vtriq;: vt aut, pro &, accipiatur: vt. C. de verb. sig. l. cum quidam. & ŝ. de condic. indebi. l. si non sortem. §. fi. Sol. electio hic data tollit contrarium.

g *Foret.* sunt ergo duo rei debendi: vt hic, & infra, de duobus reis. l. eandem. & sic occupantis melior est conditio: vt. j. de verb. oblig. si Titius. & j. de duo. re. l. ex duobus. & argu. j. l. proxi. §. fi. sed ille qui exigit, tenetur alteri neg. gest. vt not. C. de duo. re. l. j. Item facit. ŝ. eo. l. si quis. §. si inter. Sed arg. contra. j. de statulibe. l. qui pecuniam. Accursius. ADDITIO. Dic quòd hic hæres dãnatus est dare alternatiue: ibi simpliciter: & ideo cuilibet pro parte secundum Barto. hic.

Si quis Titio.] CASVS. Legaui Titio. x. & rogaui quòd ea restituat Mæuio. Mæuius ante diem legati cedentem decessit: & ita in sua persona defecit fideicommissum. Certe Titius legatarius habebit dicta. x. & non hæres: nisi Titius esset electus vt minister à testatore: quia tũc ad hæredem redibunt. & idem dico in vsufructu eo modo legato sicut fuerunt. x. [*SI HAERES.*] Damnaui hæredem meum vt vni ex libertis meis quem eligeret, daret. x. hæres non vult eligere cui det. Certe omnes liberti admittentur ad petitionem dictorum. x. Viuianus.

h *Vt ministrum.* cũ alicui sic relinquitur vt ministrõ, sicut fit cotidie commissariis. petere nõ potest relictũ: vt. j. de adi. le. l. filio. §. matri. & j. ad Trebel. l. Lucius. §. j. nisi relictũ sit pro anima, seu ad pias causas: vt. C. de episco. & cle. l. nulli. & nisi in aliméta: vt. j. de ali. lega. l. alio hærede. Vel nisi aliquod commodũ sit ipse habiturus quod debet sibi remanere, vel alij restituere: vt. j. titu. j. l. si legatarius. Sed tunc non relinquitur vt ministro. Item facit. ŝ. ti. j. l. si à pluribus. in princi. & l. quidam. §. si scriptus. & j. si cui pl⁹ quàm per leg. Falcid. l. diuus. Item contra. j. eo. l. codicillis. in prin. sed refert an ab initio posit consistere fideicom. in persona eius cui restitui debet, quia Mæuius viuit tempore testamẽti: & tũc obtinet quod hic dicitur, & infra, tit. j. l. pater. §. Tusculan⁹. aut non: & tunc nõ cedit in commodum legatarij: vt. d. l. codicillis. Accursius.

i *Legatum.* Titio, sic vt ipse Titius rogatus sit Mæuio restituere. Ro. vt. j. de vsufru. leg. l. si quis vsumfructum. Item facit. j. de ali. le. l. pecuniæ. & j. eo. l. Iulianus. & infra, de dona. cau. mor. l. si filiofamilias.

k *Cogendus est.* ŝ. eo. l. si quis seruum. §. si inter. & l. si Titio. contra. sed aliis casibus loquuntur. Item facit. j. eo. titu. l. cum quidam.

ADDITIO. Dic quòd ibi in l. si Titio. testator legauit duobus alternatiue: hic vni de certis quẽ hęres elegerit: vnde eo non eligente omnes simul admittuntur & vocantur, secundum Bart. hic.

Hæredem meum.] CASVS. Tu habebas seruum Stichum. ego feci testamentum: & rogaui hæredem meum, vt si dictus Stichus non erit tuus tempore mortis meæ, eum tibi det. nunquid valet legatum? Et videtur quòd non: quia res tua non potest tibi legari. & tamen dicit quòd valet. possum enim tibi rem tuam legare in eum casum quo tua non erit. Viuianus.

l *Hæredem meum.* facit. ŝ. tit. j. l. cætera. §. j. & infra, de condit. & demon. l. in ea.

Si is cui.] CASVS. Legaui tibi Stichum aut Pamphilum, ad tuam electionem. tu credens Stichum tantum tibi legatũ, Stichũ ab hærede meo vindicasti. postea cognouisti te electionem habere, & volebas Pamphilum petere, & Stichum reddere. Certe non audieris. & idé est si hæres meus habens electionem vtrum det tibi Stichum aut Pamphilum, credens se tãtum teneri ad Stichum, eum tibi soluerit. nam non repetet. Viuianus.

m *Legatum.* à testatore. & sic in facto errabat.

n *Permissum.* à iure. Ro. vel dic, à testatore, quod melius est dicere: vt sit hic casus similis primo casui. Io. cuius ergo est electio in alternatiuo legato? Respon. vt. j. eo. l. Lucio.

o *Nihil repetere.* immo repetet, & aliud soluet si vult: vt. ŝ. de

XIIII. PAVLVS libro quarto ad Vitellium.

SI idem seruus & legatus, & liber esse iussus sit: fauor libertatis prævalet. [a] sin autem & in posteriore scriptura legatus est, & euidens ademptio libertatis ostẽditur: legatũ propter defuncti voluntatem prævalebit. [b] ℣ Seruo alieno [c] hærede instituto, post mortem domini eius, cui adquisita hereditas est, libertatem fideicõmissariam dari [d] posse constat.

Vtriusque rei legatæ alternatiue non potest pars præstari: sed vna solida debet solui. Bartolus.

XV. CELSVS libro sexto Digestorum.

SI quis duobus hæredibus institutis ita legauerit, *Stichum aut decem hæredes danto.* nõ potest alter hæredũ quinque, alter partẽ Stichi dare: sed necesse est vtrũque aut Stichum totum, aut decem soluere. [e]

Duo rei credendi per dictionem alternatiuam possunt constitui: & ille erit potior qui prius litem contestabitur. Bartolus.

XVI. IDEM libro sextodecimo Digestorum.

SI Titio aut Seio, vtri hæres vellet, legatum relictum est: hæres alteri dando, ab vtroque liberatur. [f] si neutri dat, vterque perinde petere potest, atque si ipsi soli legatum foret. [g] nam vt stipulando duo rei cõstitui possunt, ita & testamento potest id fieri.

Quando fideicõmissum deficit, legatum remanet penes legatarium: nisi sit nudus minister. Bartolus.

XVII. MARCELLVS libro decimo Digestorum.

SI quis Titio decem legauerit, & rogouerit [eum] vt ea restituat Mæuio, Mæuiusque fuerit mortuus: Titij commodo cedit, non hæredis: nisi si dumtaxat vt ministrum [h] Titium elegit. Idem est & si ponas vsumfructum legatum. [i]

Negligentia eius qui potest eligere vnum ex certis: facit omnes ad legatũ admitti. Bartolus.

℣ Si hæres damnatus esset decem vni ex libertis dare, & non constiterit cui daret: hæres omnibus eadem decẽ præstare cogendus est. [k]

Potest mihi legari res mea sub conditione si mea esse desierit. Bartolus.

XVIII. CELSVS libro septimodecimo Digestorum.

HAeredem meum [l] † ita tibi obligare possũ, vt si quãdoque ego moriar, tuus seruus Stichus non erit, dare eum tibi damnas sit.

Per petitionem vel solutionem vnius ex rebus alternatiue legatis, ius eligendi consumitur, etiam si eam solam quis legatam putauit. Bartolus.

XIX. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

SI is cui legatus sit Stichus aut Pamphilus, cùm Stichũ sibi legatum [m] putaret, vindicauerit: amplius mutandæ vindicationis ius non habet. tanquam si damnatus hæres alterutrum dare, Stichum dederit, cũ ignoraret sibi permissum [n] vel Pamphilum dare, nihil repetere [o] poterit.

† *Sic potest legari mihi res mea in qua alius habet ius. quæ not. p Bar. l. l. Manius. & ibi glos. ŝ. e. gl. etiã. in. l. si tibi homo. in prin. ŝ. de le. i.*

condi.inde.l.cum is.§.fi.Solu.illa hãc corrigit,vtpote à Iustiniano approbata:vt.C. de condic.inde.l.penul.vel ibi in facto erravit,hic in iure credens se teneri ad meliorem.tu dic vt ibi.Acc.

ET *Proculo.*] CASVS. Ego & Titius seruum communem habebamus:scilicet ego pro duabus partibus, & ipse pro tertia. Seius testator ei seruo decem legauit.ego repudiaui legatũ. Certe nó accrescit Titio habito respectu ad domi norum personas.& nó videntur eis legata decem prædicta coniunctim, sed pro partibus quas in seruo prędicto habent.vnde eorũ personis inspectis nó est inter eos ius accrescẽdi.Viuianus.

In legato proprietatis coniunctio legalis non inducit ius accrescendi.Bartolus.

XX. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

ET Proculo placebat, & à patre [meo] sic accepi, quod seruo cõmuni legatum sit,si alter dominorum omitteret,alteri nõ adcrescere. [a] non enim coniunctim, sed partes [videri] legatas. nam si ambo vindicarent, eam quemque legati partem habiturum, quam in seruo haberet.

Falsa demonstratio quantitatis expressa legatum non vitiat.Bartolus.

XXI. IDEM libro vicesimo Digestorum.

CVm quidam vxori suæ dotem reddidisset, [&] quadraginta ei legare voluisset, & quãquam sciret dotem[ei]redditam,hoc tamen prętextu [b] vsus esset, quasi dotis reddendæ nomine eam summam legaret: existimo deberi quadraginta. Etenim reddendi verbũ,quanquam significationẽ habeat retro dandi,recipit [c] tamen & per se dandi significationem.

Legato facto à testatore postea soluto legatario actio denegatur:nisi per eum de testatoris mente doceatur idem de parte soluta.Bartolus.

XXII. IDEM libro vicesimo primo Digestorum.

LVcius Titius in testamento suo Publio Męuio militiam [d] suam reliquit,siue pecuniam eius, quæcũque redigi ex venditione eius [e] potuerit,cum suis cõmodis. [f] sed cùm superuixisset testamento Lucius Titius, militiam vendidit, & pretiũ exegit, & dedit ei cui illam militiã vel pretium eius testamento dari voluerit.post mortem Lucij Titij iterũ [g] Publius Mæuius vel militiam vel pretium eius ab hæredibus Lucij Titij exigebat. Celsus: Existimo pretiũ militiæ præstari non oportere, [h] nisi legatarius ostẽderit testatorem & post factam solutionẽ iterũ eum pretiũ militiæ accipere voluisse. [i] quòd si non totum pretiũ militię,sed partẽ viuus testator legatario dedit, reliqui [k] supereſſe exactionẽ: nisi hæres & ab hoc recessisse testatorem ostẽderit. [l] onus enim probandi mutatam esse defuncti voluntatem, ad eum [m] pertinet qui fideicommissum recusat.

In alternatiuis in dubio electio est legatarii.Bartolus.

XXIII. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

LVcio Titio *fundum Seianum, vel vsumfructum fundi Seiani lego.* Potest legatarius, vel fundũ vindicare, [n] vel fructum: [o] quod facere non potest is cui tantum fundus legatus est.

Si electio personæ committitur in liberam voluntatem hæredis, potest eligere indignum: secus si in arbitrium. & si eligere differat, omnes vocantur, & ad hæredes transmittunt,nisi ipsi in petendo negligentes fuerint.Bartolus.

a *Non accrescere.* immo sic accrescit: vt.ſ. de vsufru. accres.l.j.§. j.contra.Sol.hic secũdum rigorem verborum,illud secundũ interpretationem & mẽtem testatoris.Ro. Tu dic quòd ibi in vsufr. hic in proprietate. qui vsusfructus sicut facilius accrescit,vt.j.ea.l. §.fi. ita facilius ius cõiunctionis recipit. alij aliter, vt not.ibi. Item contra.j.eod.l. si duobus.Solu.vt ibi.

Cvm quidam.] CASVS. Titia dedit mihi in dotẽ.xl. & soluto matrimonio ea sibi restitui. post feci testamentum,& volẽs ei donare.xl.ita dixi, Lego vxori meæ.xl. quæ ei nomine dotis debeo. nunquid valet legatum? Et certe sic, nõ obstante quòd ei dotẽ reddiderã.etenim verbum &c.Viuianus.

b *Prætextu.*id est,colore verborũ, scilicet præcipio ei reddi dotem.xl.valet enim non obstãte falsa demõstratione: quia quãtitas vel species est nominata.aliàs sec⁹:vt.ſ.ti.j.l.si sic.§.j.&.C.de fal.cau.adie.lega.l.ij.& fi.

c *Recipit.*sic.j. de verbo.signi.l. verbum reddendi. &.j. titu.j.l. Lucius.§.j.&.l.hæres meus.Accursius.

Lvcius Titius.] CASVS.Lucius Titius habebat quandam militiam ex qua certos reditus quolibet anno colligebat.dictam militiam Publio Mæuio legauit, vel pecuniã quæ redigi poterat ex vẽditione dictæ militiæ.postea idẽ testator antequam decederet,dictã militiam vendidit,& pretium habuit:& illud pretiũ dedit prædicto legatario,& mortuus est Lucius Titius testator.nũc petit legatarius dictam militiam iterum.Certe non tenentur hæredes nisi legatarius probet testatorẽ voluisse eum iterum habere pecuniam.Sed quid si dictus testator qui vendidit militiam postquam eam legauerat, & pretium habuit,nõ dedit dicto legatario nisi pretij medietatẽ? Certe mortuo testatore petet legatarius ab hæredibus superfluum pretij, nisi probent hæredes quòd eo animo dedit testator legatario medietatem pretij militiæ,cum nolebat legatarium amplius debere habere. nam si hoc probauerint, nihil amplius legatarius habebit.& hoc dicit.Viuianus.

d *Militiam.* talem, scilicet quæ alienari possit,vt subiicit:vt.C. de pign.act.l.fi.

e *Eius.*militiæ,scilicet quæcunque.Accursius.

f *Commodis.* sed hoc non dicto non debent præstari commoda quæ medio tempore obuenissent: vt in fructu video: vt.j.eod.l. cum pater.§.filia.&.l.Lucius.

g *Iterum.* proprie considerata datione habita inter viuos. sic.ſ. de eden.l.veluti.§.hæc vox.

h *Non oportere.*vt.C.eo.l. filia. &.ſ. de iur.do.l.cum pater. &.ſ. so.ma.l.si cum dotem.§.si pater.&.j.eo.l.Titia.§.qui in vita.&.j. de do.præleg.l.j.§.adeo.&.j.de manu.testa.l.iiij.

i *Voluisse.*præsumitur ergo quod noluit plus dari nisi contra liqueat.ſ. si illud pretiũ cõsumpsit testator vitæ adhuc, vel aliàs in rationes suas cõuertisset:vt.j.eo.l.Lucius.in princi. & in.l.cum pater.§.filia.

k *Reliqui.*ſ.pretij propter illa verba,sine pecunia &c. aliàs res ipsa peteretur si ex necessitate esset alienata: vt.j. tit.j.l.fideicommissa.§. si rem.aliud si ex voluntate: vt.j.de adi.legat.l. rem legatam.Azo.

l *Ostenderit.* qui enim mutatã voluntatem dicit, probet: vt &.ſ. de proba.l. eum qui, &.l. quingenta.Accur.

m *Ad eum.*ſ.hæredẽ.

Lvcio Titio.] CASVS. Ita dixit testator,lego Lucio Titio fundũ Seianũ, vel eiusdẽ fundi vsumfructũ: & do ei electionẽ quod habeat quodcũq; vult.Certe poterit Legatari⁹ petere vel vult proprietatẽ nudã dicti fundi, vel vult vsumfructũ sine proprietate. si autẽ legasset fundũ ei:quamuis & vsumfructũ videatur ei legasse,tamẽ nõ poterit petere vsumfructũ, & dimittere proprietatẽ, vel ecõtra: quia vnũ solũ legatũ est:& ideo illud diuidere nõ potest: vt ſ.eo.l.neminẽ.Viuia.

n *Vindicare.* eligit ergo legatarius: vt hic. Sed contra.ſ. de iure do.l.plerũq;.§.fi.Solu. illud in contrarium. quod nõ placet:vt.j.e.l.si ita.§.fi.Vel hic expresse dedit electionẽ legatario.Tu dic,si dicat testator, vindicato vel percipito tibi rẽ istã. in vindicãdo videt dedisse electionẽ: vt hic,&.ſ.de le.j.plane.§.fi.sed si dicat,hęres dato,in dãdo videtur dedisse hæredi electionẽ:vt.j.e.l.si ita.§.fi.sed si dicat lego, in dubio interpretor legatario:qa benigni⁹ & pleni⁹:vt hic,&.ſ.e.l.si is cui.&.j.de re. iur.l.in testamẽtis.hic in legatis.secus in cõtractibus,vt in cõtrariis: vt.ſ.de cõtrahẽ.emp.l.si ita distrahitur.&.l.si in ẽptione.§.fi.

o *Vel fructum.* non partem vnius,& partem alterius:cum vnum legatum sit:vt.j.eo.l.si illud.&.ſ.eo.l.neminem.sed quoad numerationem sunt plura:vt.ſ.titu.j.l.plane.§.fi.Accursius.

Cvm quidam. CASVS. In hac.l.primo ponuntur dicta quatuor Marcelli, vsque illuc, Scęuola autem.& in primo & secundo suo dicto bene dixit vsque illuc, Idem ait. in tertio & in quarto male. Idem in tertio vna ratione per Scæuolam reprehẽditur,in quarto duabus:In primo ergo & secundo dicto facit differẽtiam inter hæredem rogatum vt restituat fundũ pone quibus libertis volet: & rogatum vt restituat illis quos dignos putauerit. nam primus potest eligere etiam indignum,alius nõ: immo si eligat,& ei restituat,digne habet repetitionẽ contra cum indignum ab hærede electum. Tertiũ dictũ est Marcelli, quod si hæres cui data est electio vt præstet quib⁹ libertis volet(vt in primo dicto cõtinetur)omittat eligere libertos quos vult, & incõtinenti,omnes liberti continuo admittũtur ad repetitionẽ fideicõmissi.& in hoc tertio reprehenditur:quia hoc nõ est verũ,nisi aliquo modico tẽpore transacto,quo poterit hæres eligere.& hæc reprehẽsio colligitur

colligitur in fi.l.ibi, nisi forte &c. Quartū dictū Marcelli est ibi, Plane &c. & dicit quod si omnes decedant liberti retēto primo casu huius.l. & vnus solus libertus supersit: ille solus ad petendum fideicommissum admittitur, cū hæres iam fuerat in mora eligendi ante morte dictorū libertorum, vel eius liberti hęres si moriatur ipse antequā petat, alij autē primo mortui ad suos hæredes nō transmittunt. & in hoc quarto casu reprehenditur duabus rationib⁹. Prima est illa, si omnes liberti petere potuerūt: quare superstes tantum potest transmittere, & non cæteri? q.d. nulla ratione. & sic omnes trāsmittere possunt. Secunda reprehēsio sumitur ex ipsius Marcelli dicto vbi dicit, si hęres nulli restituit, & nō elegit incontinēti quos libertos vult, continuo omnes habent petitionē. male ergo dixit qđ vnus tantū transmittat ad hæredē suū. Vltimo occasione reprehēsionis tertij dicti Marcelli, quæ est i fi. legis, adiicitur similis casus in l. seq. & dicit: si hærede differente eligere, sicq; liberti petitionē habēt, aliq ex libertis sint absentes, & presentes petant fideicōmissum, vocari debēt absentes per iudicē vt sciatur an velint petere: & debet eis certū tēpus dari, intra quod veniant: & si nō veniant intra illud tēpus, nō audiētur postea. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

1 *Et indignum*. nec enim &c. vt. j. de reb. dub. vtrum. §. cum ita.

b *Ait*. Marcellus. Accursius.

c *Qui non offenderint*. ſ. si eligat indignos: quia vt bono viro est ei commissum: vt. j. tit. j. l. fideicommissa. §. quamquam. secus autē si dignos: quia alij repelluntur. vbi autem nullū eligit, habet locū quod sequitur. Azo. Quid si aliqui sunt plus digni? Respon. non est vis: vt. j. eo. l. cum pater. §. rogo. Item no. quod quilibet præsumitur bonus &c. sic. j. de manu. testa. l. seruos. Accursius.

d *Idem ait*. scilicet Marcellus, & male. nam reprehenditur à Scæuola.

e *Neminem elegerit*. ſ. eo tempore quo debuerit, scilicet cum potuit, & ita cœpit esse in mora: vt in fi. Azo.

f *Admitti videri*. quod dic vt. j. eo. l. cum filius. §. pater.

g *Cum sic*. q.d. hęc sunt vera cum sic &c. ná si dixit, quos dignos &c. tantū digni admitterentur. hic vero omnes. vel sub. etiam cū sic &c. quasi dicat, multo magis idē erit vbi ita dixit, quos dignos pu. &c. quia minorem habet potestatem, cum tanquam vir bonus sit electus.

h *Offerat*. scilicet hæres, & sic sit in mora. Accursius.

i *Hæredi eius*. ſ. superstitis. q.d. non cæterorum primo defunctorum hæredibus. & sub. dicit Marcellus.

k *Decesſit*. scilicet superstes.

l *Notat*. ſ. quod Marcellus dixit: & superstiti, & eius hæredi tantum, non autem cæterorum hæredibus. Accursius.

m *Noluerunt*. i. non agnouerunt legatum antequam decederent: non tamen spreuerunt. Accursius.

n *Offertur*. scilicet ab hærede. Accursius.

o *Ad hæredem transmiserunt*. scilicet potestatē hāc petendi subaudi, & certe transmittunt.

p *Vtique si vno*. scilicet de superstitibus, vel de hæredibus præff. Infort.

XXIIII. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

CVm quidam ita fideicommissum reliquisset, *Rogo restituas libertis meis quibus voles.* Marcellus putauit posse hæredem & indignum[a] præferre. at si ita: *Iis, quos dignos putaueris.* petere posse ait[b] eos qui non offenderint. [c] Idem ait, [d] si neminem elegerit, [e] omnes ad petitionem fideicommissi admitti videri, [f] quasi iam præsenti die datum: cum sic[g] relinquitur, *Quibus voles*. nec vlli offerat. [h] Planè si cæteri defuncti sunt, superstiti dandum, vel hęredi eius, [i] si prius, quam peteret, decesſit. [k] Scæuola autē notat, [l] si omnes petere potuerūt, [& alij noluerūt, [m]] cum nulli offertur: [n] cur non & qui decesſerūt, ad hęredē [o] transmiserūt? vtiq;, si vno [p] petente iam elige re nō potest, cui det? Videtur [q] enim Marcellus cū fideicōmissum ita relinquitur, *Ex libertis cui volueris.* arbitrari, nisi offerat cui hæres velit, & statim offerat, sine aliquo scilicet interuallo, [r] statim competere omnibus petitionē. [s] Cum igitur omnibus cōpetat, merito notatus [t] est, cur superstiti soli putet dandum: nisi fortè ante quā iustum [u] tempus prętereat, quo potuit eligere cui potius offerat, cæteri decesſerint.

XXV. MARCELLVS libro quinto decimo Digestorum.

SI tamen quibusdam absentibus præsentes petant, cum præsenti [x] die relictum sit fideicommissum: causa cognita [y] statuendum est, explorandūmq; an & alij sint petituri.

Hæres non potest retinere vsumfructum in re legata antea sibi debitum. Bartolus.

XXVI. IDEM libro sexto decimo Digestorum.

IS cuius in seruo proprietas erat, fructuario hęrede instituto, alicui eum seruum legauit [z]. Nō potest hæres doli mali exceptione vti, si legatarius vindicare seruū velit,* nō relicto hæredi vsufructu.

Legatum alternatiuè, vel sub diuersis conditionibus relictum est vnum respectu vnius solutionis. Bartolus.

XXVII. CELSVS libro trigesimo quarto Digestorum.

SI illud, aut illud legatū sit, vnum legatum [a] est. Si sub contrariis conditionibus aliud atque aliud legatum est: vnum legatum esse arbitramur. neq; refert, & hæredum, & eorum quibus legatum est, diuersas personas esse: veluti si ita legatum est, *Si Nerua consul factus erit, Titius hæres Attio [dato] fundum. si nō erit Nerua consul factus, Seius hæres Mæuio centum dato.*

A mortuorum. Et no. primo committi moram, & sic omnes posse petere, & superstites, & hæredes mortuorum: sed adhuc potest offerre hæres & eligere quasi purget moram: vt probatur hic, ibi, sed omnes petere &c. & ibi, cum nulli offertur. cæterum si vnus de prædictis in iure petat: aufert hæredi electionem. & hoc dicit, vtique &c. quasi dicat, transmittitur ad hæredes, ita quod hæres nō purget moram: vtique &c. Sed an petens aufert ius aliis legatariis? Respon. quod sic. quasi sint plures rei credendi: arg. infra, de duo. reis. l. ex duobus. & supra, de constit. pecu. l. idem est. nisi per in integ. restit. iuuetur: vt. j. l. proxi. vel dicas quod non, sed solūmodo hæredi aufertur electio.

q *Videtur enim*. merito Marcell. notat. quia hoc etiā ex verbis eius apparet: videt enī &c.

r *Interallo*. ſ. maximo. modicum autē est quod magis intellectu quam elocutiōe potest exprimi: vt. j. de solu. l. ratum. &. j. ad le. Fal. l. j. §. item si ita. hoc autē contingit cū est in mora eligendi, vel eligit indignum. *Flo. vellet*

ſ *Petitionē*. multo magis cum relinquitur his quos dignos esse putaueris, cū min? sit in cōditionali relicto. Acc.

t *Notatus est*. ſ. Marcellus i eo quod dixit. §. plane. & statim repetit.

u *Iustum*. quod est modicum tēpus post quod cedit dies legati: & vsque tunc videt cōditionale: & ideo pendente cōditionale legatarius ad hæredem non transmittit: vt. C. de cadu. tol. §. finautem.

x SI tamen. *Præsenti*. cum iam fuerit hæres in mora eligendi: & sic præsenti die videtur relictum. Accursius.

y *Causa cognita*. ſ. sit talis quę indulgeat restitutionē in integrū vel non, secundū. R. quod est falsum aperte: quia licet iusta causa sint absentes, non tamē petunt legatum per restitutionem, sed suo iure. Azo. sed est intelligendum quod explorabit iudex, & statuet tēpus intra quod veniāt & petant si voluerint: & si nō venerint, non admittentur post: vt. j. de bo. auctor. iudi. posſi. l. iiij. Accur.

D IS cuius.] *CASVS*. Cum nudā proprietatē in seruo Sticho habe rem, & tu vsumfructū te fructuariū hęredē instituit, & dictū seruū alij sub cōditione legaui. & sic pendēte cōditione existēte dominio serui apud te hæredē, extinctus est vsusfructus tuus. postea aduenięte cōditione legati, legatarius petit à te seruū prędictū, & plenā eius proprietatē: tu hæres vis eū exceptione repellere, ex eo quod ipse legatarius nō permittit sibi restituere vsumfructum in dicto seruo. Certe non potest eum repellere. Viuianus.

z *Seruum legauit*. pure, vel sub cōditione: vt. j. e. l. cū filius. §. dominus. diuersum tamē in seruitutibus prædialibus: vt. ſ. de serui. l. Papinian⁹. &. ſ. ti. j. l. si seru⁹ Titij, & est ratio, qa hic duas res videt legasse. quod nō potest dici in seruitute prædiali: vt. d. §. dominus. H. & facit. j. de verbo. oblgi. l. qui vsumfructum. Accursius.

SI illud.] *CASVS*. Si lego tibi Stichū aut Pamphilum, vnū est legatum. Et idem est si lego tibi Stichum si nauis ex Asia venerit: & si non venerit, lego tibi Pamphilum. & idem est si sub contrariis conditionibus lego diuersas res à diuersis personis hæredum, & diuersis personis legatariorum: de quo litera plane exemplum ponit. Viuianus.

a *Vnum legatum*. mirū est hoc casu: & magis in inferiori, quod

BIU Cujas

Priuilegium personale nõ transit ad hæredem. Bartolus.

XXVIII. MARCELLVS libro vicesimonono Digestorum.

CVm patronus ex debita[a] parte institutus, fideicommissum relictum ab eo prẹstare non cogitur: [b] si omiserit institutionem: vtrùm qui eã partẽ vindicant, eodẽ modo retinere, an verò præstare debeant fideicõmissum. Et magis est deberi [c] fideicommissum: quoniã quod illius personę [†] præstaretur, hoc nequaquam ad alium pertinere deberet.

Legata caduca remanent apud hæredẽ cum onere suo. Bartolus.

XXIX. CELSVS libro trigesimosexto Digestorum.

CElsus pater* meus referebat, cum esset in consilio Duceni Veri consulis, itum in sententiam suã, [d] vt cum Otacilius Catullus filia ex asse hærede instituta, liberto ducenta legasset, petissetque ab eo, vt ea cõcubinæ ipsius daret, & libertus viuo testatore [e] decessisset, C & quod ei relictum erat, apud filiam remansisset: cogeretur filia id fideicommissum concubinæ reddere.

Portio cohæredis deficiens adcrescit sine onere illi nominatim adiuncto.h.d. cum.l. sequen. Bartolus.

¶ Quod alicuius hæredis nominatim fidei cõmittitur: potest videri ita demum dari voluisse, si ille extitisset [f] hæres. Si filio [g] hæredi pars eius à quo nominatim legatum est, adcrescit: non præstabit legatum, quod [h] iure antiquo capit. [i]

Legatum incertum ad viam reficiendã valet. Bartolus.

XXX. IDEM libro trigesimoseptimo Digestorum.

B QVidam in testamento ita scripsit: *Reipublicæ Grauiscanorum lego in tutelam viæ reficiendæ, quæ est in colonia eorum, vsque ad* [k] *viam Aureliam.* Quæsitum est, an hoc legatum valeat? Iuuentius Celsus respõdit, Propemodum quidem imperfecta est hęc scriptura, *in tutelam Aureliæ viæ*: quia summa adscripta non est: potest tamẽ videri tãta summa legata, quãta ei rei sufficeret, [l] si modò nõ apparet aliã fuisse defuncti voluntatẽ, aut ex magnitudine ei⁹ pecunię, aut ex mediocritate facultatũ quas* testatrix reliquit. tunc enim officio iudicis secundũ æstimationẽ patrimonij & legati quãtitas definiri potest.

Si deficit fideicommissum, legatum non remanet apud nudum ministrum. Bartolus.

XXXI. MODESTINVS libro primo Regularum.

SI quis quos nõ poterat manumittere, [m] legauerit vt manumitterent: nec legatũ nec

---

est vnum: vt.j.quando di.le.ce.l.cũ illud.& sic est contra.s.ti.j.l. plane.§.fi.Sol.vnũ est, quia vnius rei præstatione liberatio contingit: sed duo propter duas res nominatas in legando.sic dicitur in duobus reis stipulandi vel debendi. vt.j.de duo.re.l.iij.§.fi. & l.eadẽ.§.fi.& insti.de duo.re.§.fi.Itẽ contra.s.e.l.si quis seruũ.§.si ita.Sol.vt ibi.Accursi⁹

CVm patronus.] CASVS. Libertus instituit patronũ suũ hæredẽ in ea parte bonorum suorũ liberti quã lex dat ipsi patrono: & eum patronum de fideicommisso alicui dãdo grauauit. Certe nõ cogitur patronus illud prẹstare. Sed quid si patron⁹ repudiet dictam partem in qua eum instituit libert⁹, & sic accrescat cohæredi suo? nunquid cohęres tenebitur præstare fideicõmissum prẹdictum à patrono relictũ? Et dicitur ꝙ sic. & redditur ratio in litera. Viuianus.

a *Ex debita.* olim dimidia: hodie tertia: vt instit. de succes. lib.in princi.&.§.sed nostra. H. ADDITIO. Istam materiam Dy. tractat latius ĩ.c.priuilegiũ ꝑsonale.de reg.iur.li.vj.

b *Nõ cogatur.* nisi qđ relictum est liberis & parentibus: vt.j.de cõdi.& demonstra.l.si is. hodie autem habet debitam partem sine omni grauamine: vt instit. de succes.lib.§.sed nostra. H.

c *Deberi.* sic.s.de admini.tu.l.ex plurib⁹.& j.de reg. iur.l.priuilegia. &.s. si quis omis. cau.testa.l. quia autẽ.§. si patronus.& facit.j.ti. j.l.fin.&.§.fina.&.s.de vulg.substitu.l.& si cõtra.&.s.de iis quæ in testa.delen.l.ij.&.j.de leg.præstã.cõtra tab. bono.posses. pe.l.filium.&.s.tit.j.l.si duobus.§.hæres.Accursius.

† *Quando priuilegium personale alteri prosit, vide plenè p Bald. in.l.si infãti.3.oppo.C. de iure delib.Spec. in ti.de instru. edi.§.nunc. autẽ videndũ.ver. itẽ qđ fuit concessum personæ.*

**Fl. icipit, Pater &c.*

CElsus.] CASVS. Hæc lex tres casus ponit. Primus est, quando legatum est in causam caduci: vt quia ille qui debebat habere legatum, & alij dare, decessit post testamentum adhuc viuo testatore: quo casu legatum redit ad hæredem cum suo onere. Secundus casus est, quando ab vno de hæredibus proprio nomine eius expresso legatum relinquitur: quo casu si ille hæres non existat, ille cui portio sua accreuit, non præstat legatum. Tertius casus dicit idem quod secundus, & de filio cui accreuit portio cohæredis, specialiter loquitur: ne quis credat quod in filio aliud sit q̃ in alio hærede, quasi ipse tantam debeat affectionem patri vt omnino debeat suam voluntatem adimplere. Viuianus. D

d *Suam.* .i.consulis.vel suam Celsi consulentis. vel dic interlocutum, id est, interlocutoriam datam. Accursius.

† e *Viuo testatore.* sed post testamentum: & sic est in causa caduci, & ita remanet cũ onere: sed secus in pro non scripto: vt.C.de cadu.tollen.§.in primo.&.§.pro secundo.&.j.§.pe.&.§.fi. Sed cum hoc sit ius vetus remanere cum onere quasi caduca: quo modo dicit Iusti.ibi se hoc nouum inuenisse? Respon.i.nullus alius Imperator ante eũ fecit: vt & ibi no. Item huic cõtra.j.de an.leg.l.Titia. Solu.hic non cœpit vtile legatum esse: ibi cœpit deberi.vel ibi finitur commodum, sic ergo & onus: hic autem incipit commodum hæredis: & ita onus. Item facit.j.eo.l.cum pater.§.cũ existimaret.&.j.eo.tit.l.peculium.

f *Extitisset.* Ex hoc & seq.§. no.partem hæreditatis defectã accrescere alteri cohæredi sine onere. Sed cõtra.s.de iis quæ in testa.delẽ.l.ij.&.j.eo.l.si Titio.§.Iulianus.&.j.ad leg.Falc.in singu A lis.&.l.seq.&.C.de cadu.tol.§.pro secundo.&.j.de vsufruct.legl.si ab eo.&. C.ad Trebel.l.non iustam. &.s.in princip. huius.l. Solu.hic loquitur in pro non scriptis: aliæ in quasi caducis & in caducis: vt.C.de cad.tol.§.in primo.& secundum hoc dic hic, extitisset hæres id est, esset in rerum natura tẽpore testamenti. Nam tunc demum vel ab eo vel ab alio cui accrescit, præstatur. Alij distinguũt an testator vtatur verbis appellatiuis, puta, hæredes mei sic faciant vel dent. & tunc transibit onus ad alios hæredes vno non existẽte hærede. An proprio, puta, Titius hęres meus ita faciat. & tunc non: vt.s.tit.j.l.si duobus.§.hæres. & hoc se.§.cum dicitur nominatim. Tertij vt Ro. distinguũt: an onus sit tale quod posit ab alio adimpleri, vel non: vt C.de cadu.tol.§.ne autem.sed illa distinctio habet locum quãdo in faciendo, non in dãdo, vt ibi dicit: sed hic dicit in dando: vnde non deberet distingui. Tu dic secũdũ Azo. quod hic loquitur secundum ius antiquum, quod hodie corrigitur: vt.j.eo. l.si Titio.§.Iulian⁹.sic etiam loquitur in caduco, & in causa caduci: vt.C.de cad.tol.§.ne autem.in fin.§.

g *Si filio.* superiori in genere: hic in specie, id est, in filio qui videbat teneri quasi magis debeat adimplere votũ patris.sed tamẽ idẽ est.

h *Quid.*.s. legatũ vnã cum aliis bonis accrescentibus. Accursius.

i *Capit.* i.caperet de iure antiquo.i.leg.xij.tabu.si nemo esset institutus: vt insti.de hære.ab intest.in prin.non autẽ dico quod suã habeat iure institutiõis accrescẽtẽ ab intestato: quia si ꝑ parte testatus, & pro parte intestat⁹ decederet: quod nõ potest esse: vt insti. de hære.insti.§.nõ autẽ.vel dic, capit ꝓprie iure antiquo.i.le.xij. tab.quę cõfirmat testamẽtarias succesiõẽs: vt.j.de ver.sig.l.lege. & facit.j.de reg.iu.l.quoties duplici.&.s.ꝓxi.§.& qđ ibi no. Ac.

QVidam.] CASVS. Reipublicæ cuiusdã ciuitatis ita legauit: Lego ei ad reficiendum talem viam.& eam nominaui: non tamen nominaui certam summam in legato. Certe valet legatum fauore reipublicæ, licet sit incertum: & tantã dabit hæres meus pecuniam dictæ reipublicæ, quanta sufficiet ad dictã viam reficiendam: nisi forte nimis magna summa esset necessaria ad viã reficiendam: vel non erat nimis magna, sed tamen facultates meæ testatoris non erant sufficientes ad commodè soluendam summã necessariam vię: quia in his duobus casibus debet præsumi me testatorem voluisse tantam summam dari, quanta esset necessaria viæ. vnde iudex debet tunc æstimare quantam soluet hæres, videndo quantitatem patrimonij mei. Viuianus.

k *Vsque ad.* inclusiue: vt.j.patet ibi, in tutelam viæ Aureliæ.

l *Sufficeret.* sic ergo valet fauore relicti.sic.j.tit.j.l.Stichus.&.j. de an.leg.l.si cui.&.j.de ali.lega.l.pe. Sed regulariter contra: vt.s. de iure do.l.cum post.§.gener.&.j.eo.l.Titia.j.respon.nisi conferatur in arbitrium alicuius: vt.s.eo.l.j. Accursius.

SI quis quos.] CASVS. Quidam minor.xx.an.cum seruos suos non posset manumittere propter legem Aeliam Sentiã, legauit eos Titio, vt eos manumitteret. Certe non valet legatum: & ideo legatarius eos manumittere non poterit. Viuianus.

m *Manumittere.* quia ad libertatem nõ poterant peruenire. secus si in frau-

BIU Cujas

si in fraudem creditorũ faciat. tunc enim interdũ tenet legatum; quandoque non: vt supra, tit. j. l. seruum filij. §. si idem seruus. Sed videtur etiam quod in primo valet legatum, licet non libertas: vt infra, de conddit. & demõ. l. si quis eũ quẽ. quæ est contra. Solu. hic vt ministro legabatur: ibi non. vel sol. vt ibi. Item facit infra, eo. l. qui testamento. & supra, titu. j. l. si seruus. §. si seruus. & facit. j. c. l. codicillis. in princip. & j. ti. j. l. vxorem in fi. Accursius.

libertas valet.

Legata simpliciter debẽtur ab adita hæreditate. Bartolus.

XXXII. IDEM libro nono Regularum.

OMnia[a] quæ testamẽtis sine die vel conditione adscribuntur: ex die[b] aditæ hæreditatis præstentur.

Pendente conditione legati potestres legata cũ fructib⁹ revocari à legatario. Bar.

¶ Fundum ante conditionem[c] completam ab hærede non traditum, sed à legatario detentũ, hæres vindicare cum fructibus poterit.

Appellatione rerum quæ sunt in loco, continentur serui. Bartolus.

¶ Cùm ita legatur, *illi hoc amplius*[d] *fundum illum cum omnibus rebus quæ in eodem fundo erunt.* mãcipia[e] quoq; continentur.

Non videtur esse in loco quod dolo legatarii illuc illatum est. Bartolus.

¶ Cum ita legatur. *Quidquid in horreo meo erit,*[f] & is cui legatum est, ex rebus nõ legatis, ignorãte eo, ampliãdi legati sui gratia in horreũ intulerit: quod illatũ est, non videtur esse[g] legatum.

Mortegrauati non extinguitur fideicõmissum Bartolus.

¶ Quod à legatario petitum erat vt alij restitueret: si legatarius decedat, [h] hæres quoq; eius id quod legatum est, præstare debebit.

Hæres non tenetur ad speciem legatam, nisi probetur eum habere, vel dolo desiisse possidere. Bartolus.

¶ Species[i] nominatim legatæ si non reperiantur, nec dolo[k] hæredis deesse probentur: peti ex eodem testamento non possunt.

Ad relictum familiæ primo vocantur nominati: post eos qui proximiores sunt in gradu. Bartolus.

¶ In fideicommisso quod familiæ[l] relinquitur: hi ad petitionem eius admitti possunt, qui nominati[m] sunt: aut post eos omnes extinctos, [n] qui[o] ex nomine defuncti fuerint eo tẽpore quo testator moreretur, [p] & qui[q] ex his primo[r] gradu procreati sint: nisi specialiter defunctus ad vlteriores[s] voluntatem suam extenderit.

Non tenetur quis ad legatum ex persona cohæredis qui non est soluendo. Bar.

a Dolũ al. legans probet. concor. glo. in. c. fi. extra de rẽnun. lib. 6. & qualiter probetur, vi de bo. gl. in l. si quis domũ. §. imperator supra, loca.

a *Omnia.* nisi talia sint quę in se tacitã conditionem habent: vt. j. de condit. & demon. l. j. in fi. & de verb. obli. l. interdum. H. aliàs est in litera, nomina.

b *Ex die.* cum quodã tẽporis temperamento: quod magis intellectu percipi, quam elocutione possit exprimi: vt infra, de solu. l. quod dicimus. & diximus supra, eod. l. cum quidam. H. & facit infra, de regulis iur. l. in omnibus. Accursius.

c *Fundum ante conditionem.* sed postea poterit hæres petere per interdictum quorum legatorum: vt. j. quo. leg. l. j. &. C. quo. lega. l. non autem per rei venditionem. H. & facit infra, de condit. & demon. l. legata.

d *Hoc amplius.* forte legauerat ei aliud. Vel dic quod alij domũ, & huic hoc amplius fundum. vnde & in domo habet partem: vt infra, titu. j. l. si sic.

e *Mancipia.* quæ perpetuo ibi sunt: vt. j. tit. j. l. si ita legatum. & C. de verb. signifi. l. ij. Accursius.

Cum ita.] CASVS. Ita dixit testatur: lego Titio quicquid in horreo meo erit cum moriar. Titius posuit me viuente testatore quasdã res in horreo, quæ nõ erant sibi legatę. posuit dico ad hoc vt contineantur in legato. certe non continebuntur. Secundo dicit, legaui tibi. x. & rogaui te vt alij restitueres. postea cedente die legati legatarius decessit. certe hæres legatarij ad fideicõmissum tenetur. Tertio dicit, Legaui tibi certã speciem, puta equũ meum brunum: & sine dolo hæredis non inuenitur in hæreditate. certe non potest petere legatarius legatum. Quarto dicit, Titius faciẽs testamentum familiæ suæ fideicommissum reliquit: dixit tamen de quibusdam de familia quod volebat eos ad fideicommissum admitti primo, puta Titium & Scium & Gaium qui erant adgnati ipsius, & forte non de proximioribus. certe ipsi debent prius admitti ad fideicommissum. eis autem deficientibus admittentur ij qui de familia fuerunt tempore mortis testatoris: vt tamen ipsi primo admittantur qui sunt in gradu proximiori: & hoc nisi defunctus dixerit aliquos primo admittendos qui erãt in gradu vlteriori. Viuianus.

f *Exit.* puta cum moriar. Accursius.

g *Non videtur esse.* sic. C. de transac. l. si de certa. &. §. de transac. cum Aquiliana. &. §. de pac. l. tres fratres. & de contrahen. empt. hãc lege. & infra, ti. j. l. si ita legatum. &. l. si fundus. &. j. de auro & arg. leg. l. penul. §. fi.

h *Decedat.* qui sponte agnouerat legatum sibi relictũ esse. nec eũim cogitur, nec hæres eius tenetur: vt. j. ad Trebel. l. nã quod. §. fi. sed hæres legantis: vt. §. eo. l. Celsus. siue sit caducum, siue in causa caduci: vt. C. de cadu. tollen. §. ne autem. in fi. §.

i *Species.* secus in pecunia: vt. §. eo. l. si pecunia.

k *Nec dolo.* qui ergo dolũ dicit, probet[a]: vt. §. de pba. l. quoties. §. qui dolo. Sed contra. §. loca. l. si quis domũ. §. imperator. vbi caprarius probat se sine fraude amisisse capras. Sol. ibi. Item cõtra. §. de eden. l. si quis ex argentariis. §. phibet. sed speciale in argentario vt probet ea sum: quia eius officium est custodire & habere rationes. sic & in custode carceris. nam probare debet nõ suo dolo occisum illũ qui custodiatur: vt. j. de cu. rei. l. fina. §. fina. & facit supra, eo. l. cum res. §. item.

l *Familiæ.* accipe vt C. de verb signi. l. fi.

m *Nominati sunt.* quid est quod dicitur nominatos admitti, cum, vt §. dictum est, familię relictum est? si enim familiæ est relictum, omnes de familia priores debent admitti. Itẽ si quibusdã nominatis de familia reliquit, alij non admittuntur: vt. C. de verb. signi. l. fi? Respõ. ita reliquit, familię meę centum do. s. Petro & Ioann. Azo. Vel sic, vt prius vocentur Petrus & Ioãnes. hi enim omnibus aliis præferũtur: post hos admittuntur qui eodem gradu & eodẽ nomine sunt tẽpore mortis defuncti. puta nominati erant fratres cõsobrini: innominati sunt similiter consobrini: hi admittuntur post nominatos, & nõ patrueles qui sunt ex alio nomine. s. agnationis, sed prędictę cognationis, (& hoc innuit verbũ, ex eo nomine: quod, ex eo, quidã habẽt cãcellatũ) deinde filij cõsobrinorũ nõ patrueliũ: licet hodie hæc differẽtia agnationis & cognationis sublata est: vt in auth. de hęre. ab intest. §. ex his. col. ix. planius autẽ est si habeas cancellatum, eo: & dic, ex nomine, id est, ex familia. & sic post nominatos admittuntur omnes qui proximiores sunt in gradu siue agnationis siue cognationis: & secundum hoc non est quæstio quæ fit an post nominatos admittantur præcedentes, vt fratres defuncti, & patrui: & dicunt quòd non, quasi per hanc literam, post eos &c. vocentur tantum sequentes, non præcedentes. sed dic post eos defunctos notare ordinem successionis, non ordiné graduum. Item est pro eis arg. contra. j. de suc. edic. l. j. §. quibus.

n *Extinctos.* scilicet nominatos.

o *Qui.* subaudi, illi possunt admitti qui &c.

p *Moreretur.* immo & tempore testamenti: vt. j. de re. du. l. si cognatis. quæ est contra. Solu. ibi non erat ordo in succedendo: & ideo etiã tunc tempus testamenti inspicitur. omnes enim cognati ibi vocantur quocunq; gradu: at hic per ordiné admittuntur post nominatos: vt. C. de verb. signi. l. fi. sic an sit capax, tẽpore mortis inspicitur: vt. j. de iure fis. l. non intelligitur. §. quando.

q *Et qui ex his.* scilicet consobrinis. Vel dic, ex his, scilicet proximis tempore mortis.

r *Proximo.* quandoque qui sunt in gradu impari, æqualiter admittuntur: vt filij fratrum cum fratribus: vt. C. de legi. hęre. authẽ. cessante. Accursius.

s *Ad vlteriores.* puta patrueles: vt dicunt. Vel dic ad quintum, vel ad sextum gradum. Item facit. j. de aur. & arg. leg. l. fi. in prin.

Legatorum.] CASVS. Legatarij debẽt cõuenire hæredes pro partibus hæreditariis: & vnus hęres nõ debet pro altero teneri. Secundo dicit: Titius instituit sibi quatuor hæredes: & à duobus legata reliquit. postea fecit codicillos, in quibus reliquit alia legata ab hæredibus, & dixit: Præcipio quòd hæredes mei indistincte

distincte legata prestent legatarijs.& istos codicillos misit omnibus hæredibus,cum essent absentes.queritur,vtrum legata in codicillis data ab hæredibus indistincte debeant præstari ab omnibus hæredibus: an vero ab illis duobus solum qui onerati fuerũt in testamento? Et dicit quod illi soli debent præstare legata omnia.& sic per precedentia determinatur sequẽtia.Viuianus.

a *Legatorũ.* aliàs.l.legatorum. aliàs.§.idem respondit.

b *Cõpetit.* nisi nominauit hæredes omnes, vel quosdã propriis nominibus: & tũc tenentur ad viriles: vt.ſ.tit.j.l.turpia,§.fi. &.j.tit.j.l. si plures. &.j.ad Treb. l.nõnunquã. &.l.quoties.Accursius.

c *Hæredes scripsit.* scilicet præcipiens hæredes suos indistincte legata præstare.R.

d *Munere.i.* onere.& facit.C. famil. ercis. l. quoties.&.j.de alie.leg. l.Gaio.in prin.&.j.eo. l.Mæuius. §.eum. Arg. cõtra.j.de verb. significa. l.si cum fundum. *ADDITIO.* Dic secundũ Dy.q̃ hic præcedentia declarãt & limitant sequẽtia: ibi sequentia declarant & limitant præcedentia, & sic nõ est cõtra.Itẽ hic non dicit quod omnes dãnauerit in codicillis, sed quod scripserit codicillos ad omnes, secundũ Bar.post Dy.

* *Flo. debeant.*

XXXIII. IDEM libro nono Responsorum respondit.

LEgatorum[a] petitio aduersus hæredes pro partibus hæreditarijs cõpetit[b]: nec pro his qui soluendo nõ sunt,onerari cohæredes oportet.

Clausula generalis restringitur ad specificata tantum, si plura fuerunt. Bart.

QUi plures hæredes instituit, testamento à quibusdã nominatim reliquit legata: postea codicillos ad omnes hæredes scripsit[c]. Quæro, quæ legata debeãtur? *Modestinus respondit, Cum manifestè testator testamento expresserit à quibus hæredibus legata præstari vellet: licet codicillos ad omnes [hæredes] scripserit,apparet tamen ea quę codicillis dedit,ab his præstanda esse quos munere[d] fungi debere, testamento suo ostendit testator.

Verba enũtiatiua de futuro emissa propter aliud, vel enuntiatiua de præterito, sine expressione rei dispositionem non inducunt. Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro decimo Responsorum.

TItia cùm testamento facto decederet, hæredibus institutis Mæuia, & Sẽpronio filiis suis exæquis partib⁹ petiit[e] à Męuia vt Stichũ seruũ suum[f] manumitteret, in hæc verba: *Ate autem Mæuia filia [mea] charissima peto vt Stichum seruũ tuum manumittas, quum in ministerium tuum tot capita[g] seruorum tibi his codicillis legauero*, nec legauit. Quæro,quid his verbis relictũ videatur: cum (vt suprà cautũ est) duobus hęredibus institutis defuncta testatrice*, & mancipia[h] hæreditaria duarũ[i] personarum fuissent*, & codicillis nihil[k] relictum sit de præstandis mancipiis, nec possit vtile fideicõmissum putari quod datum non sit,cum legasse[l] se dixerit,nec adiecerit[m] legati speciem[n], nec ab hærede vti præstarentur mãcipia,petierit? Modestinus respõdit ex verbis cõsultationi insertis,Mæuiam neque legati[o] neque fideicõmissi petitionẽ habere, neq; libertatem seruo suo dare compelli.

TItia.] *CASVS.* Titia instituit sibi hæredes Mæuiã & Sempronium filios suos ex æquis partibus. postea fecit codicillos, & in eis dixit:peto à te filia mea Męuia vt Stichũ seruũ tuum manumittas cum legauero tibi.x.seruos. & postea decesit hæc Titia,& non legauit ei dictos.x.seruos.quæro,nunquid Męuia possit petere dictos seruos propter verba testatricis, & nunquid teneatur seruum Stichum manumittere? Et dicitur q̃ non tenetur, nec potest. [*LVCIVS.*] Lucius Titius instituit sibi hæredes Octauianam & Octauianũ filios suos:& postea ita dixit: volo te Octauianam a te ipsa accipere talẽ meum fundũ,& volo te Octauianum à teipso accipere talem alium meum fundũ.nunquid quilibet eorum poterit habere totum fundũ sibi prælegatũ,vt partem habeat iure hæreditario, & aliam partẽ iure prælegationis à cohęrede?an vero oportet q̃ filia soluat cohęredi suo pro parte sua pretium fundi, vt sic habeat totum:& idem sit in filio? Et respon. quod quilibet habebit integrũ suum prælegatum, vt dictum est. [*LVCIA TITIA.*] Lucia ab intestato decedens reliquit seruo Titij quandam domum. ea mortua filij qui sunt ei hæredes, diuiserunt hæreditatem & etiam domum prædictam inter se: & Titius prædictus dominus serui prædicti fuit testis illi diuisioni, & non contradixit diuisioni prædictæ domus. certe non amittit propter hoc legatũ domus per seruum sibi acquisitũ.[*GAIVS.*] Gaius iuit ad standũ in domo vxoris suæ,& portauit secum quasdam suas res, & ibi decesit facto testamẽto in quo instituit vxorem suam hęredẽ cum quibusdam aliis:& ita dixit:sciant hæredes mei nullam pecuniam penes vxorem meam esse, nec aliud quicquam: ideoq; hoc nomine eam inquietari nolo. certe nisi mulier probet maritum dixisse dicta verba in testamento, quia volebat eam habere pręcipua & ante partem omnia quæ portauit maritus in domum suę vxoris,non habebit mulier ea pręcipua:immo cõmunicabit cohæredibus suis. [*SIEA.*] Liberto meo legaui.x. si à filiis meis non recederet. me mortuo tutor filiorum meorum non permittit libertũ stare cum dictis filiis meis.habebit certe libertus legatum:quia per eum nõ remanet. [*QVI INVITA.*] Solũ. matrimonio inter filiam meam & maritum suum egi inuita dicta filia mea actione de dote cõtra generum meum quondam, & exegi dotem:postea exhęredaui filiam prędictã,& filium meum mihi hæredem institui, & legaui dictæ filiæ.c.vt ea in dotem habeat. certe propter hoc legatum nõ amittit act.de dote filia contra maritum suum quondam: sed non debet cõsequi totum legatum à fratre suo, & totã dotem à marito: sed si dos est maior quã legatum, & illam vult petere à marito suo quondam: non petet à fratre legatum.si autem plus sit in legato quàm in dote, & vult legatũ petere, non admittetur nisi in eo quod excedet dotis quantitatem: & postea rationẽ reddit. [*LVCIVS.*] Lucius Titius instituit sibi hæredes Titianũ & Paulianã filios suos:& Titianum in octo vncias pone, & Paulianam in quatuor: & inter alia verba quæ dixit,ita dixit: Volo quod Titianus pręster omnia legata quæ reliqui.& post ea dixit: peto à te Pauliana vt nõ irascaris ei eo quod plus dedi Titiano quàm tibi: quia tu scis eum magna onera sustentaturum,& legata quę supra reliqui, præstaturũ.certe propter ista verba, quia tu scis &c.non debet Titianus soluere creditoribus solus: sed legata debet bene præstare solus. [*TITIA.*] Titia Gaio Seio nupsit: & ei in dotem dedit prędia, & partem Castelli Nucleorum,& multa alia & ex eo postea filia habuit:& ab intestato cedens hęc Titia ita dixit filiæ,Gaium Seium cõmendo tibi ô filia, & volo quod des ei omnia quæ ei in dotem dedi: vt inde habeat vitã suam:& rogo te quod nõ molestes eũ in prædictis:quia erunt prædia tua & filiorum tuorum post mortem dicti mei viri. & postea multa alia eidem viro legauit, vt habeat ea quamdiu vixerit. mortua hac Titia maritus suus prædictus habuit omnia prædicta, & donec vixit tenuit: & postea mortuus est.petit filia prædicta ab hæredibus dicti viri omnes illas res quas reliquit ei Titia: tanquam ex fideicom.propter illa verba quæ dixit Titia.erit enim post mortem eius tua ô filia, & filiorum tuorum &c.certe bene potest hoc facere.& h.d.tota hæc lex.Viuianus.

a *Legatorum.* Quid si dixerit? Respon. quod quilibet habebit integrum suum prælegatum, vt dictum est. Sed

conditionem inducit: vt.ſ.titu.j.l.vj. Item contra.j.eo.l.cum pater.§.fina. Sō.ibi non inducit conditionem, licet futuri temporis ſit: & hoc ideo, quia hic in repræſentatione oneris, ibi ſecus. & facit.j.de vſufru.lega.l.qui plures.

a *Villam.* id eſt, vniuerſitatem quandam prędiorū & hominum. vel id eſt, domum. nam infra, vocat prædium.

b *Synthesin.* nomē villæ legatæ.

c *Videatur.* hoc erat verum.

d *Contineat.* hoc non erat verum.

e *Non sic interpretandam.* innuit hanc ſcripturam, lego vni hęreditū talem rem à ſeipſo: multas habere ſignificationes ſeu interpretationes, duas malas, & tres bonas. Prima, vt capiat portionē hęreditariam tantum, & nō vltra: quia ei à ſe legari nō poteſt. Secunda, vt capiat totā, ſed nō gratis: quia debet pretium ſoluere pro parte cohęredis: quaſi à ſe.i.à ſua burſa capiat alterā partem: & has reprehendit Modeſtī. Sunt aliæ benigniores quę non vitiant, vt à ſeipſo dicatur accipere.i. non per filium vel ſeruū: quod poſſet quāloq; ſibi p̄ceſſe: vt.j.de lega.prælā.l.iij.§.liberis. &.§. hoc ſolum. q.d. non lego filio vel ſeruo inſtitutis: quia tunc non vitiatur legari à ſe, vel non ab alio accepit per fideicomiſ. quod eſſet ſi teſtator extraneo legaſſet, & eum rogaſſet reſtituere vni hęredum: ſed à ſe.i. per ſe habet directō: quod eſt expeditius. Vel tertio à ſe, id eſt vt nō petat ab alio, ſed ſua auctoritate ingrediatur, quaſi ex permiſſione defūcti. ſic & aliis. C. de pigno. l. creditores. iſtæ expoſitiones ſic quidem ſunt eligendæ, nō vt pereat: vt.j.de reb.dub. l.quoties. & ſecundū hoc cōtra.ſ.titu.j.l.plane. §.ſi duobus. &.l.legatū. §. hæredi. quę dicunt hęredi à ſeipſo nō legari. Solu. ſi vnus hęres tantum eſt, ei à ſe nunquā legatur. Si autē plures ſunt hæredes, vni ab altero legatur, & tenet vt præcipiat: vt.ſ.titu.j.l. qui filiabus. §. fina. &.j. eo.l.ſi. §. quatuor. &.l. miles. §. pro parte. &.ſ. de hæredi. inſti. l. ex facto. & ſic hic intelligitur. ſi autem legatur vni hæredum, & alij vel aliis extraneis, puta duobus: dic vt ſupra, titu.j.l.legatum. §. hæredi. & not. in.l.plane. §. ſi duobus.

f *Reliquit.* in codicillis.

Verba teſtatoris extra propriam ſignificationem verborum intelliguntur vt legatum non reddatur inutile. Barto.

¶ Lucius Titius in teſtamento ſuo ita cauit: Ὀκταβιάνῃ Ἀλεξάνδρῳ τῷ γλυκυτάτῳ μου υἱῷ. ἐξαίρετον βούλομαι αὐτῷ παρ' ἐμαυτοῦ λαβεῖν χωρίον Γάζαν σὺν τοῖς ἐπιθήκαις αὐτοῦ πάσαις. Ὀκταβιάνῳ Ἀλεξάνδρῳ τῷ γλυκυτάτῳ μου υἱῷ, ἐξαίρετον βούλομαι αὐτὸν παρ' ἐμαυτοῦ λαβεῖν σύνθησιν ἀμνοφόρον* κωμάνην, σὺν αὐλαῖς ἔχει, ἐπιθήκαις πάσαις. [id eſt, Octauianæ Stratonicæ dulciſſimæ filiæ meæ ſalutem: Volo eam à ſeipſa accipere villam [a] Gazan cum impoſitionibus ſuis omnibus. Octauiano Alexandro dulciſſimo filio meo ſalutem: Præcipuam volo eam à ſeipſo accipere ſynthesin [b] ſterilium villarum cum impoſitionibus ſuis.] Quæro, an huiuſmodi ſcriptura integrum prædium ſingulis [hæredibus] datum eſſe videatur [c]: an verò partem hęreditariā dumtaxat contineat [d], cum inutiliter à ſemetipſo quēque eorum quam habebat partem accipere voluerit? Modeſtinus reſpōdit, non ſic interpretandam [e] ſcripturam de qua quæritur, vt fideicōmiſſum inutile fiat. Itē quæro, ſi integrū prædium relictum eſſe videtur, an pretium portionis fratri & cohęredi ſoluendum ſit: vt hoc ipſo quòd à ſemetipſo accipere præcepit, pretio illato integrum eum habere voluerit? Itē reſpondit, ad ſolutionē pretij fideicōmiſſarium minimè compellendum.

Qui eſt adhibitus actui vt teſtis: nō præiudicat turi ſuo. Barto.

¶ Lucia Titia inteſtata moriēs, à filiis ſuis per fideicommiſſum alieno ſeruo domū reliquit [f]. poſt mortē filij eius, iidem qui hæredes, cum diuiderent hęreditatem matris, diuiſerūt etiam domum. in qua diuiſione domin' ſerui fideicōmiſſarij quaſi teſtis adfuit [g]. Quæro, an fideicommiſſi perſecutionē adquiſitā ſibi per ſeruū, eo quòd interfuit diuiſioni, amiſiſſe videatur? Modeſtinus reſpondit, fideicommiſſum ipſo iure amiſſum non eſſe [h], quod ne* repudiatum quidem videri poteſt. ſed nec dominum per doli exceptionem ſummoueri, niſi euidenter apparuerit omittendi fideicommiſſi cauſa hoc eum feciſſe.

Verba enunciatiua non inducunt diſpoſitionem vltra verborum ſignificationem. Bartolus.

¶ Gaius Seius cùm domū ſuam haberet, & in prætorio vxoris ſuæ [ſe] tranſtuliſſet, quaſdā res de domo ſua in eodem prætorio tranſtulit: ibíque poſt multos dies decedens teſtamento vxorem ſuam hæredē & alios complures reliquit: quo teſtamento ſignificauit verba quæ infra ſcripta ſunt: *In primis ſciant hæredes mei nullam pecuniam eſſe penes vxorem [i] meam, ſed nec aliud quicquam: ideóque hoc nomine eam inquietari nolo.* Quæro, an ea quæ viuo eo in prætorio vxoris eius tranſlata ſunt, communi hęreditati vindicari poſſint: & an ſecundum verba teſtamenti præſcribi cohæredibus poſſit à parte vxoris defuncti? Modeſtinus reſpōdit, ſi ea quæ in domum ſeu prętorium vxoris defunctus tranſtulit, præcipua ad eam pertinere voluit: nihil proponi cur voluntati ipſius teſtatoris ſtandum non ſit. neceſſe igitur habet mulier talem voluntatem fuiſſe teſtatoris oſtendere [k]. quod niſi fecerit: in hæreditate mariti & hæc remanere oportet.

Si non ſtat per legatarium, videtur impleta conditio. Bartolus.

¶ Si ea conditione liberto fideicommiſſum relictum eſt, ne à filiis eius recederet: & per tutores factum eſt quo minus cōditionem impleret: iniquū eſt, eum, cum ſit inculpatus, emolumento fideicōmiſſi carere [l].

Si pater legat filiæ qua inuita dotē exegerit: filia debet eſſe contenta alterutro, niſi plus ſit in dote. Bartolus.

g *Adfuit.* ſolummodo, & forte ſui iuris ignarus.

h *Non eſſe.* Tria no. ad primum, ſcilicet quòd non præiudicat præſentia, eſt contra.ſ.de pign.l.fideiuſſor.§.j.& quib.mo.pign. vel hypo.ſol.l. Titius.§.fina. Solu. ſuper huiuſmodi quęſtionibus inter ſcientiā domini & cauſam quare interfuit diuiſioni, diſtinguitur ſecundum Ro. tu die ſecundum Ioan. an eo cōtradicente poterat fieri: & tunc præſentia vel ſcientia non nocet, vt hic: an non: & tunc nocet, vt in cōtrariis: vt not.ſ.de pig. ac.l. Gaius. Item contra ad idem.j.in eo.tit. l.codicillis.§.j. Sol. ibi conſenſerunt. Item cōtra ad idem ſupra, tit.j. l.ſi fundum. in prin. Solu. ibi plus fecit, quia aſſignauit. & ſic nō in fundū, ſed in pretium remanet fideicommiſ. Item ad id quod ſubiicit nō poſſe dominum repudiare: eſt contra.ſ. titu.j. l.legatū. in prin. Solu. non poteſt: ſcilicet taliter exiſtendo teſtis: alio modo ſic. Vel ſubaudi, videri: quod in idem recidit. vel hic agnouerat iam: vt.j.de ſucceſſ.edic.l.j.§.decretalis. & facit.j.de condi. & demon.l.qui hæredi. & de ſolu. Stichū. §. vſumfructum. &.l.ſi ſtipulanté. & de do.excep.l.apud.§.quæſitū.

**Flo. quod ne repudiari quidē poteſt. ſed nec per doli exceptionem ſummouetur.*

i *Penes vxorem.* quod verum erat: quia teſtator penes ſe dicebatur habere tranſlata, non vxor: vt.j.de verb.ſig. l.penes. niſi vxor teſtamenti tempore amouerat res, & teſtator ſciebat [a]. nam tunc liberationē legaſſe videtur: niſi hæredes probēt cōtrariū: vt.C.de fal.cau. adiec. leg.l.j.quod poſſunt: niſi teſtator iuraverit: vt in authē.de iureiu.à mo.§.j.col.v.

k *Oſtendere.* non ergo debentur tranſlata in prætorium. ſed contra infra, de condit. & demon. l.legatum. ſed ibi certa quantitas vel ſpecies fuit nominata in legando: hic non. Et eodem modo ſolu. aliud contra, infra, de auro & argen.leg.l.qui vxori. nam & ibi res eſt in teſtamento nominata, & iuſſi ſunt hęredes reddere quaſi p̄priam vxoris: hic neutrum fuit. & facit. C. cōmunia vtriuſq; iur. l.ſcriptura. & infra, de condi. & demonſt. l.ſi ita. &.C.arbitr. tut.l.j.

a Collige ex iſta glo. quòd ſcientia & patientia habetur p̄ expreſſo conſenſu de fiſiofami. & quēadmodū pater. C.li. 10. vide omnino Bald. in.l.ſi ſine. in fin.1.col. C.ad Vel-leia.

l *Carere.* & facit infra, de an.le.l.Mæuia.&.l.annua. & infra, de adi.lega.l.iij.§.ſi quis Titio.&.C.de leg.l.j.& infra, de condit.& demonſt.l.ſi quis ita.&.C.de condi.inſer.l.ſi ea conditione.

Qui inuita.

BIU Cujas

¶ Qui inuita[a] filia de dote egerat, decesit eadem illa exhęredata, filio hærede instituto: & ab eo fideicōmissum filiæ dotis nomine reliquit. Quæro, quantum à fratre mulier cōsequi debeat? Modestinus respondit, Quod in primis[b] est, non esse cōsumptam de dote actionem mulieri, cum patri suo non cōsenserit[c], vtiq; nō ignorās[d].* Sic enim[e] res explicatur, vt si quidē maior quātitas[f] in priore dote fuit, illius[g] portione[h]* sit tantūmodo mulier contenta. quòd si in summa dotis nomine legata amplius sit quam in dote principali, compensatio[i] fiat vsque ad eandem summam quæ concurrit: & id tantummodo quod excedit in sequenti summa[k], ex testamēto consequatur. non est enim verisimile[l] patrem duplici prestatione dotis filium eundémque hęredem onerare voluisse. prēterea cùm[f] putauerit se efficaciter (licet non consentiente filia) instituisse aduersus generū de dote actionem[m].

Dispositio specialis derogat generali. Item verba generalia obscura declarantur per præcedentia clara. Bartolus.

¶ Lucius Titius relictis duob[a] filiis suis hæredibus diuersi sexus institutis, addidit caput[n] generale, vti legata & libertates ab his hæredibus suis præstarentur. quadā tamen parte[o] testamēti à filio petiit vt omne onus legatorū in se sustineret, in hunc modum: *Ea quæcunque in legatis reliqui vel dari præcepi, ab Attiano filio meo & hærede dari præstarique iubeo.* deinde subiecit in præceptione relinquenda filiæ suæ, hæc verba: *Paulinæ filiæmeæ dulcissimæ si quid me viuo dedi[p], comparaui[q], sibi habere iubeo: cuius rei quæstionem fieri veto: & peto à te filia charissima ne velis irasci quòd ampliorem substantiam fratri tuo reliquerim, quem scis magna onera[r] sustenturum, & legata quæ supra feci, præstaturum.* Quæro, an ex his extremis verbis, quibus cū filia sua in testamēto pater locutus est, effectū videatur vt hæreditariis actionibus, id est omnibus [oneribus] filiū suum [solū] onerauerit: an verò iam solùm propter onus legatorum locutus esse videatur, petitiones autem hæreditariæ, in vtrumque hæredem creditoribus dari debeant? Modestinus respondit, vt actiones creditorum filius solus excipiat, iusisse testatorem non proponi.

Verba dispositiua ad quemcūque directa, fideicommissi petitionem inducūt. Item qui voluit res ad aliquem pertinere ad tempus, post illud videtur velle ad suum hæredem redire. Bartolus.

¶ Titia cū nuberet Gaio Seio, dedit in dotem prædia, & quasdam alias res. postea decedens codicillis ita cauit[s]: Γάϊε Σέϊε ἐμὲ ἄνθρωπε παρακαταθήκαί σοι, ὦ θύγατερ, ᾧ βέλομαι δοθῆναι εἰς βίον χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν, μετὰ γὰμης Ναιλήνας, ἣν ἔφθασε διαθέσθαι εἰς πεῖσμα σοὶ σύμασι τοῖς ἐμοῖς τῇ πειθοῖ: καὶ μηδὲν εἰσελθεῖν αὐτὴν πρὸ τῶν πειθῶς. ἔσται γὰρ μετὰ τοῦ πάλαι τοῦ αὐτῆς (ἀνδρὸς) τέκνα σου. [id est, Gaium Seium virū meū cōmendo tibi ô filia, cui[c] volo dari ad vitę vsumfructū & participationem[t] castelli Nacleorum, quam[u] præueni dedisse in dotē, cum corporibus quæ inferūtur[x] doti: & in nihilū molestari eum de dote. erunt enim post mortē eius tua, & filiorū tuorum.] Præterea alia multa huic eidem marito legauit[y], vt quādiu viueret, haberet. quæro, an propter hęc quę codicillis ei extra dotē relicta sunt[z], posit post mortē Gaij Seij ex causa fideicōmissi petitio filiæ & hæredi Titiæ competere, & earum[a] rerum nomine quas in dotē Gaius Seius accepit? Modestinus respondit, Licet non ea verba proponantur ex quibus filia testatricis fideicōmissum à Gaio Seio postquā præstiterit quæ testamento legata sunt, petere posit[b], tamen nihil prohibet propter voluntatem[c] testatricis post mortem Gaij Seij fideicommissum peti.

a *Qui inuita.* i. cōtradicente, & causam cōtradicendi habente: vt.ſ.sol.matri.l.ſi cum dotem.§.eo tempore. aliàs patre recipiente liberatur maritus: vt.ſ.sol.ma.l.doté. quod hic inferi[s] negat. Ac.

b *In primis est.* scilicet respondendum.

c *Non consenserit.* i. contradixerit. poterit ergo filia ista legatum spernere: sed an maritus aget ad legatum qui adhuc est debitor filiæ: & ei soluit? Respō. nō: quia eius cōtēplatione non reliquit hic pater: vt in ſi.hui[s].§.&.j.ti.j.l.fideicōmiſſa. §.interdum. secundum Azo.

d *Non ignorās.* Quid autem si ignorauerit? Respon. idem: quia videtur cōtradicere: vt.ſ. sol.matri.l.ij.in ſi.ſub. ergo hic, maxime.

e *Sic enim.* mutat casum. nā supra nō agnouit legatum, hic sic.

f *Maior quantitas.* puta dos fuit decem, legatum quinque.

g *Illius.* scilicet dotis quæ excedit legatum.

h *Portione.* ſ. quinq;. & dic, contenta à fratre residuā dotis quantitatē scilicet alia quinque à marito cōsequitur actione ex stipu. de dote. nam cum agnoscit legatum, scilicet pro dote: & onus ei iniunctum agnoscere cogitur, vt scilicet à viro id non petat: vt.j.eod.l.imperator.§.ſi centū. &.j.ad leg.Falci. l.ſed si nō seruus. immo verius die econtra, sit cōtenta à viro scilicet de quinque agendo contra eum virū. nec enim plus potest onerari quā fuerit honorata: vt dictis.ll. Prima non placet: quia male diceret, contenta: cum in plus nullū ius habet vel habuit cōtra fratrem. Sed quid si nolit legatum admittere, sed tantum dotem à viro recipere? Respon. potest. hoc enim innuit Modestin[s] cum dicit, actionem de dote supereſſe.

i *Compensatio[z].* dotis & legati: & dic ꝙ improprie dicit: cum non sit hinc inde debiti cōtributio vbi proprie dicitur cōpensatio: vt.ſ. de cōpen.l.j.sed est tale, id est, reputatio.ſ.de rei vin. l.emptor.& de neg.gest.l.Nesennius.

k *In sequēti summa.* legati nomine debita.

l *Nō est verisimile.* immo certū est quòd non voluit ex verbis. sic enim dixit, nomine dotis: eo autem nō dicto præsumptiones istæ maximè in filio suoq; hærede ꝓdessent: vt.j. de do.pręle.l.ij.& ar.C.de impo.lu.de.l.j.sed ab extraneo vtrum.

m *Actionem.* per hoc apparet ꝙ non voluit filiam vtrūque habere, sicut opinabatur testator. nam sine filia se posse exigere credebat. & est ad legē istam.j.de ali. lega. Gaio.§.j.& l.Stichū.§.ſi. &.ſ.solu. matri.ſi cum dotem.§.ſi pater.&.j. de do.prælel.pe.& de solu.l.qui hominem.§. ſi gener. Accurſius.

n *Caput.* i. capitulum vt in.l.Aquil. quæ habet tria capita. i. capitula.

o *Parte.* inferiori: ex qua apparet immutatā priorem volūtatem: vt supra, de vulga.ſub.l.ſi quis eum. Azo.

p *Dedi.* tibi.

q *Comparaui.* pro te.

r *Magna onera.* Ecce quod quæstionē inducebat: sed dicas quòd ex abūdanti hęc verba ponūtur, & sic nihil ꝓficiunt: vt & aliàs, ſ.de auro & argen.leg.l.pediculis. §. Labeo. &.j. de fūdo instruc.l.quæſitum.§.ſi. Sed argu. cō tra.ſ.de vſur.l.ſi ſtipulatus. ADDITIO. Dic secundum Dy. ꝙ ibi sunt verba quorum significatio potest aliquid certum inducere: hic non: quia ſimpliciter dixit, onera. sicut enim incertitudo reddit legatū inutile: vt.l.ſi post. §.gener.ſ.de iure dotiū. ita reddit inutile onus. argu.l.cum pater.§. fina.j. eo. secundum Bartolum.

s *Cui.* scilicet viro vel marito.

t *Participationē* aliàs, perceptionē: aliàs, portionem: aliàs, participationem, & dic castel li Nacleorum. ſcilicet dam castri nomen.

u *Quam.* scilicet participationem præueni &c. id est, olim dederā in dotem eandem perceptionem.

x *Quę inferuntur.* id est, cum aliis quę dederam in dotem.

y *Legauit.* quæ non erant in dote.

z *Relicta sunt.* vt supra, ibi, præterea &c.

a *Et earū.* q.d. de iis quæ in dotē erant data, & dicto modo legata, similiter quæro.

b *Posit.* nō enim rogauit virum vt filiæ restitueret, quia tūc esset expeditū: vt.j. de auro & arg.lega.l.species.

c *Voluntatē.* qui enim reliquit donec viueret, videtur nolle vt post mortem haberet: & sic filiæ restituatur. Itē quia dixit, erūt tua: vt.C.de dona.ante nup.l. ſi cum ante. sed an in medio habuit vir proprietatē vel vſumfru-

BIU Cujas

ctum? & videtur q̃ vsumfru. quia sic dixit, ad vitę vsumfru. & arg. side serui. rusti. prædio. l qui duo. sed dic proprietatem: quia dixit dari. accipientis fieri: vt. j. de verb. obli. vbi autem. §. fi. Item quia dixit, erũt tua post mortem. arg. j. de auro & argen. lega. l. species.

L *Legatu.*] CASVS. Vxori meæ legaui omnia quæ parauerat

Ea videntur ad alicuius vsum parata, quæ ad eius tantum, non quæ ad communem vsum cum alio sunt parata. Barto.

XXXV. IDEM libro sextodecimo Responsorum respondit.

LEgatis[a] vxori[iis]q̃ vsus eius causa parata sunt: eos seruos ad eam non pertinere, qui nõ proprij ipsius sed communis vsus causa parati* sunt[†].

XXXVI. IDEM libro tertio Pandectarum.

LEgatum est[quædã[b]] donatio testamento relicta[c].

Vtile per inutile non vitiatur. Barto.

XXXVII. IAVOLENVS libro primo ex Cassio.

QVi testamento inutiliter[d] manumissus est, legari eodem testamento potest[e]: quia totiens efficacior est libertas legato, quotiens vtiliter data est.

XXXVIII. IDEM libro secundo ex Cassio.

QVod seruus legat'ante adi tam hæreditatẽ adquisiit, hæreditati adquirit[f].

Quod ædificatur in area legata, cedit legato. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro tertio ex Cassio.

SI areæ legatæ post testamẽtum factum ædificium im-

A vnde duo serui duorum dominorum sunt coniuncti in legato, & sic habet locum hic ius accrescendi, & sic non obstat cõtrarium. supra, eo. l. & Proculo. Viuianus.

h *Nolo.* quod possum scilicet repudiare: vt. ſ. titu. j. l. legatum.

i *Pertinebit.* scilicet per alterum per quẽ ad me pertinere volo.

k *Serui.* scilicet repudiatam.

l *Per alterũ seruum.* cuius nomine candẽ rem volo meã fieri. Accur.

m *Legatum.* si tũc dominus alterius legatum repudiet. nam mihi accrescit. Sed cõtra. ſ. eo. l. & Proculo. Solu. ibi vni seruo cõmuni duorum. vnde nõ sunt cõiuncti re, cum non faciant partes per cõcursum, sed dominicas. hic duob⁹ seruis dominorum diuersorum: & sic sunt cõiuncti re & verbis. Itẽ facit. j. e. l. si mihi pure. & j. de except. rei iudi. l. si mater. §. j. & §. eandem. & l. & an eadem. §. actiones. & j. de regu. iur. l. quoties duplici. & ſ. de vsufru. ac. l. fin. Accursius.

M *Aemio.*] CASVS. Ita dixit testator: lego Mæuio partẽ dimidiã fundi Seiani: Seio lego eãdem partẽ dicti fundi, eundem fundum lego Titio. & ita omnes eos coniunxit re, & verbis disiunxit, & Titius debet habere in fundo dimidiam, & Mæuius & Seius aliam dimidiam. Sei⁹ postea decessit ante diem legati cedentem, & sic pars sua debet accrescere collegatariis, & non transire ad hæredes suos Seij. sicut ergo Titius habuit plus in legato quàm Mæuius, ita nunc habeat plus quàm Mæuius in parte Seij quæ eis accrescit. [AME.] Gaius instituit me suum hæredem, & à me legauit vxori meæ Titiæ quicquid propter eam ad me peruenit. ipsa nunc agit cõtra me pro legato, & ego volo ei tantum minus dare de legato, quantum expendi ob necessaria in dote quæ ab ea ad me peruenit. quæ expensa solet minuere dotem ipso iure. certe non possum: quia dicta verba, quicquid propter &c. ponuntur loco taxationis à testatore, vt non possit minus dari. secus si legasset à me hærede vxori meæ dotem: quia tunc videtur legare ei illud quod actione potest mulier consequi. vnde dictas expensas bene possum detrahere. & quod distinxi in extraneo, idem distinguo in marito vxori legante. Viuianus.

n *Mæuio.* Tribus modis potest loqui. Primo vt sint verbis coniuncti, sed re disiuncti: hoc modo, Mæuio & Seio lego fundum pro æquis portionibus, & Titio eundem fundum. & secundũ hoc dic. i. cum separatim &c. ſ. quoad rem, & non quoad verba. aliàs si quoad verba nullo modo essent coniuncti, nec esset locus iuri accrescendi: vt. ſ. eo. l. & Proculo. sed cũ verbis tantum, sic: vt. j. titu. j. l. re cõiuncti. Alij dicunt primos duos coniunctos re, quia eandem dimidiam: sed tertius sit coniunctus verbis: & secundum hoc coniunctus re tantum admittitur cum coniuncto verbis tantum: licet videatur quòd coniunctus re tantum præferatur: vt. j. titu. j. l. re coniuncti. quod non est verum, vt hic. tu dic quòd omnes sunt coniuncti re tantum.

o *Eundem fundum.* videlicet totum.

p *Et partes.* id est, pars: plurale pro singulari, secundum duos vltimos modos: vel dic partes per concursum secundum eosdem, sed secundum primum proprie.

q *Adcrescat.* Titio in duas, alij in tertiam secundum duos vltimos modos, vel cuilibet in virilem secundum primum. ar. C. de leg. l. cum quæstio. & facit supra, de vsufru. acc. l. j. in princ. & C. de cadu. tol. §. his ita. & supra de hæred. instit. l. si ita quis.

positum est: vtrũque debebitur, & solum, & superficies[g].

Si relinquitur duobus seruis: ita habet locum ius accrescendi, sicut si duobus liberis legetur. Bartolus.

XL. IDEM libro primo Epistolarum.

SI duobus seruis meis eadẽ res legata est, & alterius serui nomine ad me eam pertinere* nolo[h], totum ad me pertinebit[i]: quia partẽ alterius serui[k] per alterũ seruum[l] adquiro, perinde ac si meo & alterius seruo esset legatum[m].

Portio deficiens adcrescit coniuncto verbis domini, & coniuncto re tantum pro rata. Bartolus.

XLI. IDEM libro septimo Epistolarum.

M*Æuio*[n] *fundi partem dimidiam, Seio partem dimidiam lego: eundem*[o] *fundum Titio lego.* Si Seius decesserit, pars eius vtriq; adcrescit[p]: quia cum separatim & partes[p] fundi, & totus legatus sit, necesse est vt ea pars quę cessat, pro portione legati cuíque eorũ quibus fundus separatim legatus est, adcrescat[q].

Si maritus vel alius legat mulieri dotem, aut dicit, quicquid in dotem dedero: & non deducuntur impensæ. aut dicit dotem simpliciter: & impensæ deducuntur. Bar.

† *In hũc locum nonnihil Alciat. li. 7. Parer. cap. 8.*

Quæ vidimus.] CASVS. Dedi seruo meo libertatem in testamento inutiliter, & eum postea legaui alicui. prę̃ualet legatum. Viuianus.

d *Inutiliter.* puta sit liber post mortem suam: vt infra, de ma. testa. l. libertas.

e *Eodem testamento potest.* Si enim primo legetur seruus, obstat doli exceptio. licet non valeat libertas: vt. ſ. titu. j. l. plane. in prin. & supra, de iis quibus vt indig. l. cum quidã. Azo. & infra, de fun. instru. l. iij. §. minor. Item nota vtile per inutile non vitiari. sic insti. quibus mo. testa. infir. §. posteriori. & ſ. de rescin. ven. l. si id quod. & ſ. de in di. addic. l. si venditor. §. fi. & facit. ſ. tit. j. l. seruum filij. §. si idẽ. & l. si post mortẽ. §. fi. & j. de ma. testa. l. si peculiũ. §. j.

Quod seruus.] CASVS. Legaui tibi seruum: ipse seruus acquisiuit aliquid ante aditam hæreditatem meam. certe hereditati acquirit. Viuianus.

f *Adquirit.* sed postea omnia debent restitui legatario si pure erat legatus seruus: vt. ſ. tit. j. l. si tibi homo. §. cũ seruus. & l. apud Iulianũ. in prin. & l. nihil. §. fi. si autem sub cõditione, non restituetur: vt. C. de fideicõ. li. l. iij. Azo. Item no. acquisiuit. nam quædam non quærit, vt hæreditatem & vsumfructum: quia in primo iussus debet præcedere hæredis ĩstituti: in secũdo requiritur persona quæ possit vti frui: vt. j. de acquiren. rerum domi. l. hæreditas. in multis. & instĩtu. de hæredi. insti. §. seruus. Accursius.

Si area.] CASVS. Lego tibi aream: & postea superpono ei ædificium. legatarius vtrumque habebit. Viuianus.

g *Et superficies.* facit ad istam. l. j. de solu. l. qui res. §. aream. & ſ. titu. j. l. seruum filij. §. si areæ. & l. si ex toto. in princ. & l. quod in rerum. & j. de auro & argen. lega. l. si statuam. Sed est argu. cõtra. infra, titu. j. l. si chorus. §. aream. Solu. vt ibi. Accursius.

Si duobus.] CASVS. Titius legauit duobus meis seruis fundum: ego repudiaui legatum ex persona vnius seruorum. certe ex alterius serui persona possum totum habere legatum: quia accrescit vna pars alteri. & idem est in hoc alio casu: Legauit Titius fundum seruo meo proprio, & alij seruo qui erat Sempronij.

Ame

a *A me hærede.* qui vocor Seius.
b *Vxori.* quæ vocatur Titia. Accursius.
c *Ad Seium.* testator in tertia persona loquitur de hærede & legatario.
d *Fierent.* secundum tenorem l. C. de rei vxo. act. l. vnica. §. sed nec ob impensas.
e *Vxori suæ.* adiunge, tota dos &c. quæ est. j.
f *Quòd.* i. quia ita leg. &c. secus ergo si aliter, vt in viro dicit statim.
g *Dotem vxori legauit.* simpliciter, nõ ita: q. d. quidquid ad me peruenit. tunc enim idẽ quod in extraneo dico. & hoc dicit. s. quòd. i. quia ita le. &c. q. d. secus si aliter leget puta dotẽ siue extraneus siue vir: vt. j. de dote præ. l. j. in prĩ. & ita inter legata tantum, non personas fit differentia: valet autem semper legatum dotis saltem propter repræsentationem dotis: vt j. de dot. præl. l. j. §. verum est.
h *Hic enim.* id est, super dicto primo casu scilicet in testamento extranei.
i *Quicquid ad te.* & ita prin. donationis. sed cũ dico dotẽ &c. tunc quod hodie est, videor legare, & sic fit deductio. Sed contra. j. de do. præ. l. dote prælegata. sed hanc secundum illam intellige. Itẽ cõtra. j. eo. l. cum filius. §. hæres. Sol. hic legatum dotis valet ctiã facta relatione ad præsens: quæ ibi non esset: & ideo ad principium sit ibi relatio, vt non pereat.
k *Cum ei.* pone exemplum. C. de natu. li. l. ij. vbi naturali filio vnà cum matre relinquitur vncia cum extant legitimi.
l *Partem.* tantum.
m *Legatum esset.* videlicet vltra partem.
n *Capere posse.* impropric dicitur capere. nam cum effectu dicitur: vt. j. de verb. signi. l. aliud est capere. & facit. s. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. meminisse. ibi, eo autem so. &c. de vsucap. l. nunquam. §. ij. &. s. si quis ali. test. prohi. l. j. §. sed si. &. l. ij. §. si fidei ei⁹. & j. ad Trebel. l. cogi. §. hi qui solidũ. &. j. tit. j. l. si fidei meæ cõmittatur. &. j. ad. l. Falci. l. cum dotem.
o *Quantum quis.* aliis, quantũ quis hæres: & aliàs, quintus. &c. & aliàs deest vtrumque: & est, quantũ hæres &c.
p *Omnes hæredes.* & est ratio si habeas, quintus: quia hoc nomen, quintus, habet significare de pluribus tantum: & respectu plurium tãtum dicitur: ideoque omnium hæredũ vt vnius, quia quilibet potest dici quintus, portio videtur legata: nomẽ vero vnius de quo subiicit, vt ipsum nomen indicat, vni tantum, non respectu plurium potest attribui. ideoque vnius tantem, & minima propter incertitudinem videtur portio legata: vt infra, titu. j. l. nummis. & supra, ti. j. l. si ita sit adscriptum. j fi. licet qlibet hæredũ vnus posset dici. Ato. Si vero habes, quis, nomẽ est infinitum: & sic omnes cõprehendit secundum Hu. & facit. j. eo. l. si pluribus. in principio. & quod ibi not. & j. titu. j. l. si plures. & de reg. iu. l. semper in obscuris. &. j. eo. l. Sępronius. &. j. de ole. vi. mi. le. l. quidam. &. j. tit. j. l. qui concubinam. §. j.
q *Intelligenda.* s. quæ dicta sunt in primo casu. & facit ad hoc. s. de vsur. l. in fideicom. §. cum Pollidius. &. j. ti. j. l. quod his verbis. & de op. leg. l. filiũ. & j. ad Treb. l. mulier. §. si hęres. &. l. in fideicõ. §. j. &. l. si ante. &. C. eo. l. post mortem. &. j. de an. lega. l. eum. &. l. liberto. §. filium.
r *Pro eo est.* non omnino, quia quindecim non sunt indebita cũ eligi possunt: vt in fine huius legis. nõ tamen est verisimile quòd eligantur: vt hic, &. j. de verbo. oblig. l. si ita stipulatus fuero decẽ aut quinque. &. l. inter stipulantem. §. ij. &. s. titu. j. l. si quis à fi. §. si quis. &. l. apud Iulianum. §. Seio. Sed contra. s. eo. l. Lucio. vbi legatario datur electio. Solu. ibi, & eodem modo sol. s. tit. j. l. plane. §. fina. &. s. eo. l. si is qui. & facit infra, titu. j. l. qui concubinam. §. cum ita. &. j. de re iudi. l. inter pares.
s *Sed omnes.* coniunctim & generaliter. nam si quilibet esset cõdemnatus, quilibet in solidum teneretur: vt in sententia: vt. C. si plures vna sen. l. j. &. ij. Et not. ex hac lege differentiam inter has propo-

* *Flo. hæc* * *Flo. habẽda*

† *Hic indefinita æquipollet vniuersali. sed an in statutis æquipolleat? Videtur velle.*

Bald. quòd non in. l. si. §. in compu tatione. C. de iure delib. vide ple ner Bar. in. l. omnes populi. s. de iusti. & iu. ibid. 9. col. circa me. tu adde meli⁹ Dy. in rub. de reg. iur. lib. 6. glo. & Card. in cle. 1. q. 2. extra vt lite non contest. Panor. in. c. fi. in fi. extra de cõiug. leproso. & Philip. Franc. post glo. in. c. cũ in multis. extra de rescrip. lib. 6.

¶ A me hærede [a] vxori [b] meæ ita legatũ est: Quidquid propter Titiã ad Seium [c] dotis nomine peruenit, tantã pecuniam Seius hæres meus Titiæ det. quæro, an deductiones impensarum fieri possint quę fierẽt, [d] si de dote ageretur? Respondit, Non dubito quin vxori [e] suæ quod [f] ita legatum est, *A te hæres peto, quidquid ad te peruenit, vt tantum ei des*: tota dos sine ratione deductionis impensarum mulieri debeatur. Nõ autem idẽ ius seruari debet ex testamẽto extranei, quod seruatur in testamento viri qui dotẽ vxori relegauit. [g] hic * enim [h] taxationis loco habendũ * est, *Quidquid* [i] *ad te peruenit*: illic autẽ vbi vir vxori relegat, id videtur legare quod in iudicio dotis mulier consecutura fuerit.

Qui partẽ tantũ capit propter se, potest solidum capere propter alium. Bartolus.

XLII. IDEM lib. vndecimo Epistolarum.

CVm ei [k] qui partẽ [l] capiebat, legatũ esset [m] vt alij restitueret: placuit solidum capere posse. [n]

Indefinita æquipollet vniuersali, secus in oratione particulari: quæ si dubia sit, interpretatur in minorem partem. Bartolus.

XLIII. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

SI ita relictũ fuerit, *Quantũ* [o] *hæres meus habebit, tantum Tithaso dari volo*. pro eo est quasi ita sit scriptũ, *Quantũ omnes hæredes* [p] *habebũt*. Quòd si ita fuerit scriptũ, *Quantum vnus hæres habebit, tantum Tithaso hæredes meos dare volo*. minor pars erit accipiẽda quæ venit in legato.

Relictũ in diẽ debetur sine fructib⁹ medii temporis si gratia hæredis fuit appositus dies: secus si gratia legatarii. Bartolus.

¶ Pegasus solitus fuerat distinguere, si in diẽ fideicõmissum relictũ sit, veluti post annos decẽ: interesse cuius causa tempus dilatũ sit: vtrũne hæredis: quo casu hęredẽ fructũ retinere debere. an legatarij: veluti si in tẽpus pubertatis ei qui impubes sit, fideicommissum relictũ sit: tunc enim fructus præstandos antecedentis temporis. Et hæc ita intelligenda [q] sunt, si nõ nominatim adiectum est, vt cum incremẽto hęres fideicommissum præstet.

In alternativa summarũ vel temporum inspicitur illud quod minus est in obligatione. Bartolus.

¶ Si ita scriptũ sit, *Decem aut quindecim hæres* [meus] *dato*. pro eo est, [r] ac si decẽ sola legata sint. aut si ita sit [scriptũ,] *Post annum aut post biennĩũ quàm ego decessero, hæres dato*. post bienniũ videtur legatum: quia hæredis esset potestas in eligendo.

Indefinita æquipollet vniuersali. Bar.

XLIIII. IDEM libro quarto ad Quintum Mucium.

SI plurib⁹ hæredibus institutis ita scriptũ sit, *Hæres meus damnas esto dare aureos quinq;*. nõ quilibet hæres, sed omnes [s] vi-

A beat? Et distinguitur, aut tempus dilatum est in fideicõmisso præstando gratia hæredis, & tunc non tenebitur hæres ad fructus, nisi ego testator nominatim dixissem vt hęres præstet. aut gratia legatarij & fideicommissarij, & tũc tenebitur ad fructus. & de hoc vltimo ponit exemplum. [*SIC A.*] Instituti mihi hæredem, & ita dixi, decẽ aut viginti hæres meus dato Titio. hæres vult soluere decẽ, & nõ viginti. certe bene auditur: quia eius est electio. & quod dixi in quantitate, idẽ est in tẽpore. Viuianus.

B

C

D

BIU Cujas

propositiones: omnes isti ferunt lapidem. & quilibet istorum fert lapidem. nam, quilibet, distributionem notat: sed, omnes, non sic, sed magis collectionē. nam secundū Azo. verbum, quilibet, rem de qua agitur, in solidum cuilibet appropriare solet. secus in verbo, omnes. nec enim semper attribuit insolidū: vt hic. nec est contra. ff. de hære. instit. l. hoc articulo. quia ibi quilibet instituisse oportet vel insolidū, vel pro parte, vt impleatur conditio. Itē not. quòd indefinita equipollet vniuersali. lic. ff. de pign. act. l. si necessarias. §. si annua. & j. de verb. signi. l. in vsu. & facit. j. titu. j. l. si plures. & de duob. re. l. reos. §. fin. & ff. ti. j. l. turpia. §. fina. & l. si hæredes nominati.

a *Quinos.* i. quíq; sic ergo duplicatur legatū quātitatis. & sic est cōtra. ff. titu. j. l. plane. §. j. Sol. secundum Ro. ibi legata fuit binis vicib⁹ eidem quantitas ab vno eodēq; hærede instituto: quo casu non nisi semel debetur: nisi contrarium probet legatarius: vt ibi. hic autem à diuersis: & sic debetur bis, nisi pars hæredum probet contra: vt hic. quæ distinctio in corpore legato non habet locum: quia ibi etiā si à diuersis, nō debetur nisi semel: vt j. c. l. Lucius. §. impuberē. ff. si. §. nisi testator dicat ab vno quoq; rem præstari insolidum: vt supra, tit. j. l. quid ergo. §. si quis duos. Itē hoc quādo in vno testamēto. si autem in diuersis, die vt infra, eo. l. Sempronius. alij indifferenter dixerunt specié vel quantitatem deberi insolidum. si à singulis legauit testator illā rem vel summā. secus si ab vno nominatim, & postea ab aliis legat generaliter: vt supra, titu. j. l. si tibi. §. j. & facit. ff. ti. j. l. si seruo alieno §. si quis à primo. & C. de leg. l. cum quæstio. Accursius.

Si ita.] CASVS. Ita dixit testator: Do filiabus meis centū aureos. nunquid esse videtur legatū etiam masculis? Et dicitur q̄ non: quia sub fœminino non continetur masculinū: sed econtrario sic. [SI SVB CONDITIONE.] Aliq̄d fuit mihi legatū sub conditione, vel ex die. certe interim repudiare non possum. [SI PATER.] Ita dixit testator: Tibi lego decē aureos cum nupseris. ipsa autē erat nupta tēpore testaméti, & petit legatū: nūquid potest? Et certe sic, si testator ignorabat eā esse nuptam. si autem sciebat, non habebit nisi secundo nubat. & h. d. Viuianus.

b *Datos esse.* vt. ff. de testa. tute. l. si quis ita. in prin.

c *Contineantur.* arg. contra. j. de iure patr. l. adigere. in prin.

d *Vocabulo.* quia quod minus dignum est, dignius nō continet: vt j. de verbo. signi. l. j. & l. pronuntiatio. in prin. & ff. de senat. l. j. & de consti. pecu. l. j. §. j. & ff. de neg. gest. l. iij. & j. tit. j. l. qui duos. sed in duobus casibus non continet: vt j. de vent. in pos. mit. l. j. §. sed si incertum. vbi exhæredato filio non videtur exhæredari filia: quia est odiosa exhæredatio: vt ff. de libe. & posthu. l. cū quidam. alius. j. de iure immu. l. j. §. fi. vbi data immunitas ex masculis descendentibus non videtur dari descendentibus ex fœminis: & illud, ne infringatur publica vtilitas. Item arg. cōtra. j. de ope. lib. l. licut. in princip. & §. fi.

e *Non possumus.* sic. ff. de acqui. hære. l. is qui. & l. is potest. & j. de iure. edic. l. j. §. decretalis. Sed contra habetur. C. de pac. l. j. Solu. a-

debūt dānati vt vnà quíq; dēt.

Si vni à diuersis hæredibus quantitas relinquatur in dubio ab vtroque debebitur tota. Bartolus.

¶ Si ita legatū fuerit, *Lucius Titi⁹ hæres meus quinque aureos Tithaso dare damnas esto.* deinde alio loco ita, *Publius Mæuius hæres meus Tithaso quinq; aureos damnas esto dare.* nisi Titius ostenderit adimēdi causa [id] à Publio [Mæuio] legatum esse relictū, quinos[a] aureos ab vtroq; accipiet.

Masculinum concipit fœmininum: non econtra. Bartolus.

XLV. IDEM libro octauo ad Quintum Mucium.

SI ita scriptum sit, *Filiabus meis centum aureos do.* an & masculini generis & fœminini liberis legatū videatur? Nam si ita scriptū esset, *Filiis meis hosce tutores do.* responsum esset etiam filiabus tutores datos esse: [b] qđ non est ex contrario accipiendum, vt filiarum nomine etiam masculi contineantur. [c] Exemplo enim pessimum est, fœminino vocabulo [d] etiam masculos contineri. †

Ante aduentum diei vel conditionis legatum non potest repudiari. Bartolus.

¶ Si sub conditione vel ex die certa nobis legatū sit, ante conditionē vel diē certū repudiare nō possumus. [e] nam nec pertinet [f] ad nos antequam dies veniat, vel conditio existat.

Conditio nuptiarum intelligitur de futuris nuptiis: nisi testator ignorauerit præsentes. Bartolus.

¶ Si pater filiæ suæ testamento aureos tot hæredem dare iusserit vbi ea nupsisset: [g] si filia nupta sit cum testamētum fit, sed absente patre & ignorante, [h] nihilominus legatum debetur. si enim hoc pater non ignorabat, videtur de aliis nuptiis sensisse.

Verba præsentis temporis non porriguntur ad debita in diem vel cōditionalia, nisi aliud exprimatur. Bartolus.

XLVI. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

SI [ita] scripsisset qui legabat, *Quidquid mihi Lucium Titium dare facere oportet, Sempronio lego.* nec adiecisset, *præsens in diémve:* non dubitarem, (quantum ad verborum significationē [i] attinet) quin [k] ea pecunia cōprehensa non esset, cuius dies moriente eo qui testamentū fecisset, nondum venisset. adiiciendo autem hæc verba, *præsens in diémve:* apertè mihi videtur ostendisse eam quoque [se] pecuniam legare voluisse.

Si in duabus scripturis principalibus eiusdem testamenti apparent diuersæ quantitates legatæ: minor debetur. Bartolus.

XLVII. IDEM libro sexto Epistolarum.

SEmpronius Proculus nepoti suo salutē: [l] Binæ tabulæ testamenti eodē tempore exēplarij [m] causa scriptæ (vt vulgo fieri solet [n]) eiusdē patrisfamiliàs proferūtur. in alteris centū, liud est repudiare vt hic, quàm pacto remittere: vt ibi. &. ff. de pac. l. & hæredi. §. filia. Accursius.

f *Pertinet.* proprie quoad conditionale: quia nō cessit vt debeatur, nec vt trāsmittatur: & improprie quoad diē, quia cessit quōd vtrumque: vt. j. quando di. leg. ce. l. si dies &c. &. C. de cadu. tol. §. cum igitur. &. §. finautem. non tamen transit in me dominiū statim: vt not. j. eo. l. antepē. §. fi. & est sic in verbo, potero: vt. ff. si cer. pe. l. certi condictio. alij vt. R. dicunt diē conditionū certam quoad nominationē, non quoad euentū. & sic dicit de incerta die, quę est pro conditione: vt. j. de condi. & demon. l. dies. diuersis ergo respectib⁹ dies dicitur certa, & incerta. sic & trāsactio dicitur fieri de re certa, & incerta diuersis respectibus: vt. C. de transac. l. si de certa. & supra, de transac. l. j. & facit infra, de condit. & demon. l. j. & infra, de op. leg. l. homine. Accursius.

g *Vbi ea nupsisset.* i. postquā: vel, cū: vel, si.

h *Ignorante.* quo modo hoc, cùm matrimonium nō valuit sine voluntate patris: vt instit. de nup. in princip. &. ff. de sta. ho. l. Paulus? Rñ. erat emancipata. & facit. j. de condit. & demon. l. si iam. &. l. solemus. &. l. si ita legatum. &. C. de institu. & substit. l. si quis. Accursius.

Si ita scripsisset.] CASVS. Lucius Titi⁹ debebat mihi quædam facere & dare pure, q̄dam sub cōditione, & quædam in diē. ego in testamento meo ita dixi: quicquid oportet Lucium Titium mihi dare facere, lego Sēpronio. certe non continetur in legato ea pecunia cuius dies nondū venerat me testatore moriente, & hoc euenit propter dictum verbum, oportet. sed bene contineretur in legato dicta pecunia, si ita dixisset: lego Sempronio quicquid præsens in diémve Luciū Titium mihi dare facere oportet. Viuianus.

i *Significationem.* cui statur, nisi contrarium ostēdatur: vt infra, titu. j. l. non aliter.

k *Quin.* id est, quòd. q. d. non debetur. Sed quid si euenisset tempore mortis: non autem venerat tempore testamenti? Respon. nō debebitur: vt. j. tit. j. l. Iulianus respon. §. fin. & de auro & arg. leg. l. si ita. Azo. Sed arg. contra. j. eo. l. si ita quis test. Sed ibi propter largam significationem verbi, potest. Item arg contra. j. eo. l. cum filius. §. hæres. Solu. ibi ne pereat legatum. Item habet ibi principium veritatis: hic non. Item facit. j. de verbo. oblig. l. si stipulatus fuero. §. j. &. l. si à colono.

Sempronius.] CASVS. Titius fecit testamētum: & exemplatus fuit tenor testamenti in duabus chartis: & in vna charta inuenitur legatum Titio centum, in alia quinquaginta. certe non debet habere Titius nisi vnum de illis legatis, & quidē minimū. Vi.

l *Salutem.* & hanc quæstionem.

m *Exemplarii.* quia cum vellet ire vltra mare, vel ad bellum, fecit scribi duo testamenta: quorum vnum portauit secum, aliud dimisit in domo sua: in quorum vno legata sunt centum Titio, in alio eidē Titio quinquaginta: debebuntur tantum quinquaginta.

n *Solet.* vt. j. de secun. tabu. l. j. §. si quis. vnum tamen est testamētum: vt instit. de testa. §. pe.

Aurei.

BIU Cujas

a *Aurei.* immo videtur vtrumque: vt.ſ.de proba. l.quingenta. Solu.ibi duarum voluntatum duæ ſcripturæ erant:quæ ſimul poſſunt eſſe veræ,at hic vnius tantum volũtatis duæ ſcripturæ: quarum vna alteram nõ patitur,ſed ſeorſum cenſentur.aut enim centum,aut quinquaginta tantũ legata ſunt. Ro.Sed contra huic ſolutioni.ĩ.de ali.leg. l.libertis. in princ.ſed dic vt.d.l.quingenta.& facit.ſ.tit.j.l.plane.§.j.& ſupra, eod.l.ſi ita relictum.in prin.

L*icinni*⁹.] *CASVS.* Titia dedit mihi in dotem mãcipia eſtimata centũ.ego poſtea feci teſtamentum: & ita dixi:do electionẽ vxori meæ vt accipiat ab hærede meo. ipſa vel vult mãcipia, quia extant: vel vult centum, quibus æſtimata fuerũt mãcipia.ipſa vult poſtea mãcipia,& eorũ partus.certe nõ poteſt habere niſi mãcipia. [*BONORVM.*] Quendã furioſum vel demẽtem mihi hęredem inſtitui, & legata ab eo reliqui. curator eius accepit nomine eius bonorũ poſſeſſionẽ. certe legatarij poſſunt petere à curatore legata.debẽt tamen ei cauere cp̃ ſi hæreditas fuerit ei curatori euicta, reſtituẽtur ei legata ei ſoluta per eũ curatorem.Viuianus.

b *Licinnius Lucuſta,* aliàs,Lucius.Accur.

c *Faciat.*marit⁹,idẽmque teſtator. dixit enĩ, lego tibi mancipia quę in dotẽ æſtimata mihi dediſti,ſi magis volueris quàm æſtimationẽ. eſt enim conditionale: vt ſupra,tit.j.l.ſi ita legatum.§.illi. Accurſi⁹.

d *Conditionẽ.* ſi eligeret mãcipia:quæ ſi noluerit,eligat pecuniã.

e *Releganda.* aliàs, leganda: aliàs,præleganda. & nihil ibi operatur,præ: vt infra,de do.præleg.per totum.

f *Numeratam.* id eſt,æſtimationem factam.

g *Quàm dotem.* id eſt, dotis æſtimationem.

h *Non etiam partus.* ſic.ſ.de iure do.l.ſi mancipia.&.ſ.ſolu.matrimo.l.in his.§.ſi mancipia.&.ĩ.tit.j.l.vxorem.§.ſorori. &.C.de rei vxo.act.§.cumq́ue.ibi,æſtimatorum enim &c.& hęc eſt ratio, quia cum mancipia debeantur ex cauſa legati, non debetur partus niſi à tempore quæſiti dominij ex cauſa legati. quod dic vt.ſ. de vſur. l.Herennius. Sed quid ſi pure huiuſmodi mancipia vir legaſſet? Reſpon. idem: ſed hoc plus eſt in puro legato: quia & æſtimationem dotis & mancipia haberet.Item & in puro ea quæ poſt aditam hæreditatem naſcerentur, legatarij eſſent. in conditionali, vt hic erat, ea tantum quæ naſcuntur poſt exiſtentẽ conditionem id eſt,declarationem voluntatis.ſ.iſtius vxoris: vt.ſ.titu.j.l.ſi ita legatum.§.illi.&.C.de fideicommiſſ.lib.l.cum libertatem. Item contra.ĩ.de pecul.leg.l.fin. *ADDITIO.* Dic ſecundum Barto. quòd in exercendo vſuras noluerit augere legatum: quia filij nomine fœnus exercuit.

i *Bonorum poſſeſſione.* ſecundum tabu.vel aliqua ab inteſtato.

k *Data.*accipit ergo bo.poſ.quę ius tribuit.alioquin quo modo peterentur legata,cũ nec eſſet pro eis actio?Reſpon.vere non eſt adquiſita niſi reſpuerit,& tũc velit: vt.C.de cur.fur.l.fi.§.tali.ſed pro quæſita interim habetur antequã furioſus factus ſanæ mentis agnoſcat: vt &.C.de cur.fu.l.fin.§.j.vnde interim petuntur legata: ſed quia vere & incommutabiliter non eſt quæſita, præſtatur cautio: licet nulla quæſtio moueatur: quãuis R.dicat contra,ſcilicet caueri mota demum quæſtione. Azo. & eſt hæc cautio neceſſaria: vt ſupra, qui ſatiſd.cog.l.de die.§.item legatarius.

l *Defendit.* nam ſi non defenderet,non peteretur ab eo: cum ab adminiſtratione remoueatur: vt.C.de procu.l.eum.

M*ortuo.*] *CASVS.* Legaui tibi bouem: & ante diem legati cedentem mortuus eſt bos. non habebis tu legatarius niſi

in alteris quinquaginta aurei[a] legati ſunt Titio. Quæris,vtrũ [centum] & quinquaginta aureos, an centum dumtaxat habiturus ſit? Proculus reſpõdit: In hoc caſu magis hæredi parcendũ eſt:ideoq; vtrũque legatũ nullo modo debetur,ſed tãtũmodo quinquaginta aurei.

Fructus & partus percepti conditione pendente,ad legatarium nõ pertinẽt.Bar.

XLVIII. IDEM libro octauo Epiſtolarum.

L*icinnius Lucuſta*[b] *Proculo ſuo ſalutẽ:* Cum faciat[c] cõditionem[d] in relegãda[e] dote, vt ſi mallet vxor mancipia quę in dotem dederit,quàm pecuniam numeratam[f] recipere: ſi ea mancipia vxor malit,nunquid etiã ea mãcipia quę poſtea ex his mancipiis nata ſunt, vxori debeantur,quæro? Proculus Lucuſtæ ſuo ſalutem: Si vxor mallet mãcipia quàm dotem[g] accipere: ipſa mancipia quæ æſtimata in dotem dedit, non etiam partus[h] mancipiorum ei debebuntur.

Curator qui bonorum poſſeſſionem pro demente accepit, & agnouit: tenetur ad legata cautione recepta.Barto.

¶Bonorũ poſſeſſione[i] dementis curatori data[k], legata à curatore qui furioſum defendit[l], peti poterunt: ſed qui petent, cauere debebunt, ſi hæreditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datum ſit,redditũ iri*.

Quod ſupereſt ex re mihi debita,ante moram perempta non debetur.Bartolus.

XLIX. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

M*ortuo boue*[m] *qui legatus eſt,neque corium neque caro debetur.*

Legatum cuius æſtimatio debetur,ita ad hæredem tranſmittitur,ſicut quando res legata debetur.Bartolus.

¶Si Titio frumentaria teſſera[n] †[vel militia]legata ſit,& is deceſſerit, quidam putant extingui legatum: ſed hoc non eſt verum. nam cui teſſera vel militia legatur,æſtimatio videtur legata.

Res cuius commercium legatarius propter eius delictum nõ habet,non debetur,nec eius æſtimatio: ſecus ſi legatarius habet eius commercium, hæres non.Barto.

¶Labeo[o] refert, agrum cuius commercium non habes,legari tibi poſſe, Trebatiũ reſpondiſſe:quod meritò Priſcus Fulcinius falſum eſſe aiebat. Sed Proculus ait, ſi quis hæredem ſuum eum fundum cuius commercium is hæres non habeat, dare iuſſerit ei qui eius cõmerciũ habeat: putat hæredẽ obligatũ eſſe (quod verius eſt) vel in ipſam rem, ſi hæc in bonis teſtatoris fuerit: vel,ſi non eſt, in eius æſtimationem.

Mortuo boue. antequam ſit factus legatarij, vt quia ſub conditione legatus deceſſit ante conditionẽ:vel non erat legantis.aliquin contra.ſ.de rei vindi. l.non ſolum.§.j.vt enim in domo teſtatoris legata & poſtea diruta diſtinguitur an poſt cedentẽ diem legati, & maxime poſt aditam hæreditatem ruat, vt tunc debeatur area quaſi pars rei: vt.ſ.eo.l.ſi areæ.& infra,titu.j.l.ſi chorus.§.area.aliàs,ſi ante. ſecus.ĩ.titu.j.l.ſi ita legatum.§.ſi domus.ſic & in boue diſtinguitur. vt & arg.ĩ.eo.l.peculium.§.quadrigæ.&.ſ. quibus modis vſufru. amit. l.quid tamen.§.fina. &.l.ſeq.&.ſ.de pecul.leg. l.tunc inutile. Alij vt R.dicunt idem quod hic dicit, etiam ſi poſt aditam hæreditatem hæres non ſit in culpa vel mora: quod admitto in perſonali, in qua interitu ſpeciei liberatur vt infra, de verbo. obliga.l.ſi ex legato. & infra,eo.l.antepenult. §.fina. at in rei vindicatione ſecus: vt in.d.l.non ſolum.§.j.& in condic. fur. quæ & ipſa datur domino: vt ſupra, de condic. fur. l.ſi ſeruus.§.boue.& facit.ſ.quibus mo.vſufru.amit.l.pen.&.ſ.titu.j. l.quid ergo.§.ſi hæres.

Frumentaria teſſera. erat forte vas quo ſoli ciues Romani & eo ſolo menſurabãt.arg.ſ.de iudi. l.ſed & ſi ſuſceperit.§.ſi libertis.iſte autẽ legauit prouinciali cuidam teſſeram frumentariam:& ſic cum ea menſura metiri nõ poſſit, videtur legatum nullum:ſed tamẽ valet,& debetur æſtimatio.Sed nũquid diſtingues vt in militia de qua ſubiicit? in qua diſtinguitur, ſi legatur ei qui capere non poteſt:aut propter delictũ ſuum,& tunc nec æſtimatio debetur:aut propter aliam cauſam,& tunc ſi teſtator ſcit,debetur æſtimatio: aliàs non: vt.ĩ.tit.j.l.fideicom.§.ſi ſeruo. &.ſ.tit.j.l.filiusfamiliàs.§.ſi quid.& certè videtur idem: vt.ĩ.eo.l.Titia.in princ. & facit.ſ.de iure dot.l.ſi mulier.§.ex aſſe.& ad legem Aquil.l.ares.& infra,proxi.§.& ſupra,titu.j.non amplius.§.fina.

Labeo. hic diſtingue vt not.ſupra,titu.j.l.ſed ſi res.

BIU Cujas

a *Munus.* cum causa, sed donum sine causa: vt infra, de verbo. significa. l. inter donum. & est hęc distinctio legis, non testatoris: sed & testatoris dici posset.

b *Pro portione.* scilicet accrescente quę est hæreditaria: vt. C. de cadu. toll. l. j. §. his ita. accrescit & onus. & sic loquitur in caducis, & in causa caduci, non pro non scriptis: vt. C. de cadu. toll. l. vnica. §. ne autem. in fin. &. §. in pro non scripto. Item referas ad cætera legata, non operis: quia illud insolidum quęque obligat: vt infra, de verbo. obliga. l. stipulationes nó diuidũtur: &. j. tit. j. l. fideicom. §. pen. vel fit opus pro parte, sed non cõtingit liberatio nisi facta alia parte. & facit. ſ. titu. j. l. si duobus. §. hæres. &. l. ciuitatibus. §. penul. &. ſ. titu. ij. l. sed cum ea.

Portio hæreditatis deficiẽs adcrescit cum onere pro rata. Bartolus.

¶ Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus [a] dari: pro portione [b] sua eos præstare quibus pars hæreditatis adcresceret, æquè atque cætera legata, placet.

Hæredibus legatariis & donatariis causa mortis potest substitui. Barto.

L. MARCELLVS libro vicesimooctauo Digestorum.

VT hęredibus substitui potest [c], ita etiã legatariis. Videamus an idẽ fieri possit, & cũ mortis causa donabitur: vt id promittat ille alteri, si ipse capere nõ poterit [d]. Quod magis est: quia in posterioris quoque personam donatio cõfertur [e].

Si legatur vna ex rebus alternatiuè debitis: euentus solutionis declarabit an legatum valeat. Bartolus.

¶ Si Titius mihi Stichũ aut decem debeat [f], & legauero tibi Stichum quẽ mihi [g] debet: placet extingui legatũ, decem solutis. Et si diuersis, alij decem, alij Stichus legatus fuerit [h]: ex euẽtu [i] solutionis legatũ valet.

Relatiuum quantitatis cõiunctum verbo futuri temporis, in dubio conditionẽ non facit. Bartolus.

¶ Cùm ita legatum est, *Quantã pecuniam hæres meus à Titio exegerit, tantam Mæuio dato*, si sub cõditione legatum est ante, quàm exacta pecunia sit, legatarius agere non potest [k]. quod si statim dies legati cedit [l] (vt Publicius rectè putat) legatarius agere potest vt actiones præstentur.

Verbum, potest, est extensiuum: & ideo licet sit præsentis temporis, porrigitur ad futura. Bartolus.

LI. VLPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

SI ita quis testamento suo cauisset, *Illi, quantum plurimum per legem accipere potest, dari volo.* vtique tunc cum quãdoque [m] capere poterit*, videtur ei relictum. Sed & si dixerit, *Quam maximam partem dare possum* [n], *dãnas esto hæres meus ei dare.* idem erit dicendum.

Ciuiles filii cõditionem non implent. Vel aliter: Ad implementum conditionis non sufficit ciuiliter factum. Bartolus.

¶ Is cui in tempus liberorũ tertia pars relicta est, vtique non poterit adoptãdo tertiam partem consequi [o].

Non debet de habilitate personæ disputari separatim ab alia lite. Barto.

LII. TERENTIVS CLEMENS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

NOn oportet [p] prius de cõditione cuiusquam quæri, quàm hæreditas legatúmve ad eum pertineat [q].

Si legatum ab vno hærede relictum animo compensandi cum debito, deficiat: ille hæres illius debiti onus sustinet: & debitum quod quis insolidum sustinet, in totum computat in imponenda ratione Falcidia. Bartolus.

LIII. IDEM libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SI ita quis testamento suo cauisset, *Illi, quantum plurimum per legem accipere potest, dari volo.* vtique tunc cum quãdoque [m] capere poterit*, videtur ei relictum. Sed & si dixerit, *Quam maximam partem dare possum* [n], *dãnas esto hæres meus ei dare.* idem erit dicendum.

Ciuiles filii cõditionem non implent. Vel aliter: Ad implementum conditionis non sufficit ciuiliter factum. Bartolus.

¶ Is cui in tempus liberorũ tertia pars relicta est, vtique non poterit adoptãdo tertiam partem consequi [o].

Non debet de habilitate personæ disputari separatim ab alia lite. Barto.

LII. TERENTIVS CLEMENS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

NOn oportet [p] prius de cõditione cuiusquam quæri, quàm hæreditas legatúmve ad eum pertineat [q].

Si legatum ab vno hærede relictum animo compensandi cum debito, deficiat: ille hæres illius debiti onus sustinet: & debitum quod quis insolidum sustinet, in totum computat in imponenda ratione Falcidia. Bartolus.

LIII. IDEM libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Tertij dicunt ex euentu: quia si mihi soluatur, non debetur, sed hæredi meo sic. prima placet: & si soluatur mihi, non distinguitur quis habeat electionem. Si vero soluatur hæredi meo: distingue vt dixi. ſ. titu. j. l. quòd si quis. Item est contra. j. titu. j. l. fideicommissa. §. si rem. Solu. hic sponte obtulit debitor, vt ibi distinguitur, & patet ex prædictis. vel ibi nomen fuit legatum: vnde exactum debetur quasi olim debitum, si conseruetur. hic vero res alternatiuè debita fuit legata, vnde alia soluta nec ista videtur fuisse debita. ius ergo quod in ea habuit, legasse videtur: vt. ſ. tit. j. l. si domus. §. fin. & facit. j. de lib. leg. l. nõ solum. §. j.

Floquãdo capere potuerit

k *Non potest.* vt infra, de condit. & demonst. l. qui hæredi. §. fina. l *Cedit.* & ita dicas pu rũ. Sed quid in dubio? Respõ. præsumo purũ, vt hic dicit, & supra, eo. l. omnia. & infra, de condi. & demon. l. j. in princ. & de reg. iur. l. in omnibus.

SI ita quis.] CASVS. SIta dixit testator, lego Titio tantũ quantum potest capere secundum leges. Vel ita, lego Titio tantũ quantum ei dare possum secundũ leges. certè etiã si tunc nõ potest capere, si tamen poterit capere tempore procedẽte, illud quod poterit capere, videtur ei relictũ. [IS CVI.] Tertiam partẽ hæreditatis meæ legaui Titio cum liberos habuerit. ipse Titius adoptauit sibi filios quosdam, vt consequi posset legatũ. certe nihil valet ei vt legatũ habere possit. Vim *Quando.* i. quãdocumque. Et not. quòd hæc benignitas cõtingit propter duo. Primo propter verbum, potest, quod est extensiuum [a] ad futura, licet sit præsentis temporis: vt hic, & supra, de condic. cau. da. l. quod seruus. in fi. & insti. qui bus mo. testa. infir. §. j. Secundo vt res non pereat: vt argu. supra, eo. l. Titia. §. j. aliàs præsens tempus testamenti inspiceretur: vt. ſ. de iniusto testa. l. cum in secundo. §. quod si ad præsens. & infra, de auro & argen. lega. l. si ita scripsisset. & infra, de verbo. obliga. l. continuus. §. cum quis. & supra, de hæredi. instit. l. si alienum. §. j. & facit infra, de condit. & demonstra. l. eum qui.

a *Concord. gl. in cle. 2. vbi etiã bo. tex. de cele. mis. & in ca. cõsuluit. extra de of fic. lega. & in cle. auditor. de re scrip.*

n *Possum.* inspecta sua capacitate legatarij.

o *Consequi.* non sufficit ciuiliter fieri. sic. j. de condi. & demon. l. fideicom. & j. de verbo. oblig. l. ex causa. §. insulam. &. C. de iis qui ve. æta. l. fina. Sed argu. contra. C. de insti. & substi. l. si mater.

NOn oportet.] CASVS. Legaui Titio decem, vel institui eum hæredem. certe vtrum capere possit hæreditatem vel legatum, vel non possit: debemus inspicere illud tempus quo possit ad eum pertinere hæreditas vel legatum: & si tunc est capax, habebit, etiam si prius non fuit capax. si autem tunc non sit capax, illud non habebit etiam si prius fuit capax. illud autem tempus est quando morior ego testator. Viuianus.

p *Non oportet.* id est. non expedit.

q *Pertineat.* i. pertinere possit, vel sit possibile: vt quia testator decessit, non ante: vt. ſ. ad legẽ Aquiliam. l. inde Neratius. §. idem Iulianus scrib. & tunc ergo, id est tempore mortis quæretur de eo tempore, & de præcedenti, id est institutionis. sed & tempore aditionis debet esse capax. quod dic vt not. instit. de hæredum

qualita.& diff.§.in extraneis. & supra,de hære.instit.l.si alienum. §.j.& infra,de reb.dub.l.si cognatis. & facit ad hoc infra,de iure fisci.l.non intelligitur.§.quando. & infra, titu.j.l.j.§.j.&.l.si deportati.& infra,de condit.& demon.l.hæres.& supra,tit.ij.l.quidam. vbi dicit, esse enim debet cui detur, deinde quæri an datum consistat.

Cvm ab vno.] CASVS. Tres hæredes mihi institui, & vxori meę à qua.c.in dotem habueram, legaui fundum in recõpensationẽ dotis ab vno solo de hæredibus: vnde ipsa habet electionem vtrum petat dotem, vel legatum. vult ipsa nũc dotem. quæro, vtrum solus hęres legato grauatus debeat præstare ei dotem, an vero omnes hæredes? Et dicitur quòd ille solus: & si dos est plus quàm legatum, ad illud plus cum aliis cõmuniter tenebitur:& idem est si eam hæredẽ institui animo cõpensandi ei dotem, & ei substitutum dedi. nam si repudiet hæreditatem,& dotem suam potius habere velit,dabitur ei actio de dote cõtra substitutũ suum. Sed pone in primo casu huius.l.quòd ab illo hærede qui fuit grauatus de legato vxori dãdo, fuerunt etiam aliis legata relicta, & tot ꝙ soluta per eũ vxori dote, & aliis legatis solutis, remanet ei quarta pars suæ partis hæreditatis.nunquid poterit detrahere de aliis legatis Falcidiam? Et videtur quòd non: quia nomine duorũ suorum cohæredum ipse soluit vxori duas partes dotis. ergo ipsi videntur soluere. si ipsi soluere videntur,ergo videtur soluere tantum tertiam. vnde non habet locum lex Fal. sed verius est vt detrahere possit Fal. & totam dotem in suo ære alieno computare, cum ipse solus eam soluat:vt dictum est.Viuianus.

CVm ab vno hęrede mulieri pro dote compensandi animo[a] legatũ esset, eaque dotem suam ferre quàm legatum maluerit: vtrùm in omnes hæredes, an in eum solum à quo legatum est, actio de dote[b] ei dari debeat,quæritur? [Et] Iulianus in eum primũ à quo legatum sit,actionẽ dandam putat[c]. Nam cum aut suo iure[d], aut iudicio mariti[e] cõtenta esse debeat: æquum esse, eum à quo ei maritus aliquid pro dote legauerat, vsque ad quantitatem legati onus huius æris[f] alieni sustinere, reliqua parte dotis ab hęredibus[g] ei pręstanda. Eadem erunt dicenda[h] si hæres instituta[i] pro dote omiserit hæreditatem, vt in substitutum[k] actio detur.& hoc verum est. Sed de legatis,& legis Falcidiæ ratione bellè dubitatur, vtrùm is in quẽ solum dotis[l] actio datur, legata integra ex persona sua[m] debeat perinde,ac si omnes hæredes dotem [totam] præstarent: an dotem totam in ære alieno cõputare, A partem suam de dote, Titius præstaret integra legata, & dimidiã dotis:quæ dimidia sunt.iiij.lib.Boñ.cum Fal.habeat:& plus,cum habeat.iiij.lib.Boñ. sic ergo habet plus Fal.xx.soli.Boñ. cum tres lib.sint quarta de.xij.libris.hic ergo vbi Titius soluit totũ, idem videbatur: quia nomine Mæuij facit: ergo Mæuius videtur soluere.sed non est ita.cõputat enim totã dotem in ære alieno, habito respectu ad mulierem: non ad cohæredẽ, cui videtur legatum. & ita de legatis.ſ. de.iiij.lib. Boñ.detrahit Fal. tantum, non de aliis octo quæ sunt dos,& debetur vt æs alienum, secundum Azo.

quia in eum solum actio eius detur. Quòd sanè magis rationem habere videtur[n].

Valet legatum rei vendendæ pro iusta æstimatione.Bartolus.

LIIII. IDEM libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI cui fundus centum dignus legatus fuerit:si centũ hęredi vel cuilibet alij dederit,vberrimum[o] videtur esse legatum: B nam aliàs interest legatarij fundum potius habere ꝙ centum. Sæpe enim confines[p] fundos etiã supra iustam æstimationẽ interest nostra adquirere.

LV. GAIVS libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI mihi & Titio eadẽ res legata fuerit, & is die cedente[q] legati decesserit me hærede relicto, & vel ex mea propria causa vel ex hęreditaria legatũ repudiauero: magis[r] placere[s] video partem[t] defecisse.

Hæreditas repræsentat personam defuncti, non hæredis.Bartolus.

SI eo hęrede instituto qui vel nihil vel non totum capere potest[u], C seruo hæreditario legatum fuerit: tractantibus nobis

Videtur. vt cum Titius esset instituꝰ in dimidia hæreditatis,quæ dimidia valebat.xij.lib. Boñ. & grauatꝰ ad dotem,quę est octo:& ad legata quę valebãt.iiij. libr.Boñ. vni.xl.alteri alia.xl.& sic ad totã dimidiam: deducit.viij. lib.Boñ.pro dote dandis à Titio, remanent iiij.lib.Boñ.penes Titium: & de his.iiij.habet soluere legata.& si soluerit legata quæ sũt iiij.nihil penes eum de sua parte. i. xij. remanet. ergo deducet Fal. de his.iiij.legatis, non de octo: quæ octo vt æs alienum deducũtur. Accursius.

Si cui.] CASVS. Fundum valentem centum legaui Titio si Titius daret alicui centum: nunquid valet legatum? Et certe sic. si legatarij interest aliquo modo dictum fundũ habere: puta quia erat vicinus aliis eius fundus, vel aliis modis interest eius.aliàs non valeret.Viuianus.

Si mihi.] CASVS. Mihi & Titio legauit Seius fundũ: & Titius die legati cedente moriens instituit me hæredem.ego autem meam vel hęreditariam partem repudiaui.certè illam partem quam repudiaui,non habebo tanquam meæ personæ debitam:licet habeam eam quia accrescit alteri parti quam non repudiauit. [*SI EO HAEREDE.*] Titius instituit sibi hæredẽ Seium D non capacem:postea Gaius fecit testamentũ,& seruo hęreditario Titij legauit.c.certè propter dictum seruũ acquiritur legatũ hæreditati Titij quę iacet,& per cõsequens illi qui postea hęres extiterit si totum potest capere: aliàs pertinet ad eum pro ea parte quam capere potest:& superfluum ad hæredes Titij venientes ab intestato:& si nil capere potest,totum habebũt legatarij.Viuia.

a *Compensandi animo.* alioquin vtrũque consequi posset sublato interdicto de alterutro:vt.C.de rei vxo.act.§.sciendum.

b *De dote.* quæ vocatur ex stipulatu:vt instit.de actio.§.fuerat.

c *Putat.* ex stipulatu: vt supra,& infra,hac.l.si mulier vult: non aliàs. sed hoc quo modo, cum omnes hæredes pro portionibus hæreditariis teneantur: vt.ſ.titu.j. l.seruo legato.§.si testator. & infra,titu.j.l.nomen.§.vni.& supra,fami.erciscũ.l.si filia.&.C.de pact.l.pacto? Responsio. speciale in dote causa vitandi circuitus: vt argu.ſ.de condic. indebi. l.dominus. Alij dicunt dari in eum actionem non directò,sed per obliquum: quia conuenientur hæredes omnes actione de dote, & cæteri conuenient istum actione fami. ercis.vt supra, fami. erciscun.l. si filia.§.j.&.§. Papinianus.&.§.fina.&.l.his consequenter.§.sed si monumentum.vel dicas actione ex testamento.

d *Suo iure.* scilicet dotis: quo tenentur omnes hæredes.

e *Mariti.* quia tenetur vnus solus.

f *Onus æris.* Not.vnum hæredem solum grauari. sic ecõtra exoneratur vnus tantum:vt.ſ.titu.j.l.ab omnibus.

g *Ab hæredibus.* isto & aliis:ad quod est.ĵ.titu.j.l.nomen.§.vni.

h *Eadem erunt dicenda.* scilicet vt sit cõtenta iudicio defuncti, vel suo iure: vt.C.de hære.instit.l.si compensandi.

i *Instituta.* vel sola,vel cum alia.

k *In substitutum.* scilicet ei mulieri.

l *Dotis actio.* scilicet ex stipulatu: vel dic ex testamento nomine dotis: vt supra dixi.

m *Ex persona sua.* puta duo sunt hæredes Titius & Mæuius: vnusquisque habet.xij.lib.Boñ. pro sua dimidia. à Titio legati sunt.xl.solidi Boñ.vni,&.xl.solidi Boñ alij.octo sunt in dote:in quibus Titius tantum est grauatus. si Mæuius præstaret tantum

n *Valet legatum rei vendendæ pro iusta æstimatione.* Bartolus.

o *Vberrimum.* vt & infra, ad legem Falcidiam. l.si fundum.in princip. Sed contra,ibi in.l.j. & supra, titu.j. l.ciuitatibus.§.fin. vbi plene solui.

p *Confines.* & ratione consanguinitatis: vt supra,de mino.l.si in emptione. & de tut.& ratio.detra.l.j.§.sed nonnullos.& supra,titu.j.l.& si æquo.& infra,de bo.lib.l.libertus qui soluendo.& arg. supra, man.l.cum seruus.

q *Die cedente.* idem & non cedente die: quia tunc & deficit & accrescit: vt habetur.C.de cadu.tollen.l.j.§.pro secundo.sed de die ideo dicit, quia tunc demum repudio quod delatum est: ante non: vt infra sequitur.& supra,eo.l.si ita.§.si sub conditione.

r *Magis.* electiuè ponitur.

s *Placere.* sapientibus.

t *Partem.* repudiatam, quæcũque sit illa, aut cuicumque detur: sed tamen accrescit alteri parti non repudianti: vt.ſ.titu.j.l.si mihi & tibi.quę est contra.&.ſ.eo.l.si duobus seruis. Alij dicunt ꝙ erat ibi legatũ vt vterque haberet insolidum, hic viriliter: quod esse posset:vt.ſ.tit.j.l.si pluribus.sed nõ placet:quia tunc non accresceret,quod lex illa contraria dicit: sed ex se haberet: vt dicta l.si pluribus.&.C.de cadu.toll.§.si vero nemo. Accursius.

u *Capere potest.* qui multi sunt: vt not.instit.eo.§.legati.

BIU Cujas

de capacitate[a], videndum est vtrùm hæredis[b], an defuncti[c] persona, an neutrius spectari debeat. Et post multas varietates placet, vt (quia null' est dominus in cuius persona de capacitate quæri possit) sine vllo impedimento adquiratur legatum hæreditati[d]: atque ob id omnino ad eum pertineat, quicũque postea hæres exstiterit, secũdũ quod accipere potest[e]: reliqua autem pars[f] ad eos qui iure vocantur[g], venit.

Relictum sub nomine dignitatis transit ad successorem in dignitate si dignitatem quis habebat per se: secus si per consequentiam alterius. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

LVI. IDEM libro quartodecimo ad legẽ Iuliam & Papiam.

QVod principi relictũ est, qui antè quàm dies legati cedat[h], ab hominibus[i] ereptus est: ex cõstitutione diui Antonini successori eius debet.

LVII. IVNIVS MAVRICIANVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

SI Augustę legaueris, & ea inter homines esse desierit[k], deficit quod ei relictũ est: sicuti diuus Hadrianus in Plotinæ, & proximè imperator Antonin' in Faustinæ Augustæ persona constituit, cùm eà ante inter homines esse desiisset, quàm testator decederet.

Qui agnoscit partem, videtur agnoscere totum legatum. Bartolus.

LVIII. GAIVS libro quartodecimo ad legẽ Iuliam & Papiam.

SI cui[l] res legata fuerit, & omnino aliqua ex parte voluerit suam esse: totã adquirit.

Potest quis ex persona sua repudiare, & ex persona serui agnoscere. Barto.

LIX. TERENTIVS CLEMENS libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI mihi purè[t], [&] seruo meo vel purè vel sub cõditione eadem res legata[m] est, egóque legatũ quod mihi datũ est, repudiem: deinde cõditione existente id quod seruo meo legatum est, velim ad me pertinere: partem legati deficere responsum[n] est: nisi si quis dubitet an existẽte cõditione si seruus viuat[o], omnimodo legatũ meũ[p] fiat quod semel ad me pertinere voluerim[q]. quod æquius esse videtur. Idem est & si duobus[r] seruis meis eadem res legetur.

Si fideicommissum deficit, legatum remanet penes legatarium, & ad hæredem non redit. Bartolus.

LX. VLPIANVS libro sextodecimo ad legẽ Iuliam & Papiam.

IVlianus ait: Si à filio hærede legatũ sit Seio, fideíq; eius[s] cõmissum fuerit sub conditione[t] vt Titio daret, & Titius pendente cõditione decesserit: fideicõmissum deficiens[u] apud Seium[x] remanet*, nõ ad filium hæredẽ pertinet: quia in fideicommissis potiorẽ causam habere eũ cuius fides[y] electa sit, senatus voluit.

Si portio non grauata accedit grauatæ, fit contributio, & legata solida præstantur. Bartolus.

LXI. IDEM libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI Titio & Męuio hęredib' institutis, qui quadringenta

---

a *Capacitate.* esse enim debet persona cui detur: deinde quæri an datum constat: vt supra, titu. ij. l. quidam.

b *Hæredu.* qui non est capax.

c *Defuncti.* qui est capax.

d *Hæreditati.* velut dominæ: vt. ſ. titu. j. l. legatũ. §. seruo legato. hic secus in hæreditate ei relicta & vsufru. vt infra, de acqui. re. do. l. hæreditas. licet institui possit: vt. ſ. de hære. instit. l. si seruus. Item cõtra. j. de noua. l. nouatio. vbi hæredis personam obtinet hæreditas. So. ibi.

ADDITIO. Dic secundũ Barto. quòd iacente hæreditate personam defuncti repręsentat: vt hic, & l. mortuo. de fideiusso. & ea adita retro fingitur repręsentasse personã hęredis: vt. l. hæres quandoque. de acqui. hæredi. & l. si ex rebus. in fi. de stipu. ser. cum concor. quæ fictio non habet locũ nisi p ea parte pro qua quis potest succedere: vt hic patet.

e *Accipere potest.* de hæreditate in qua est seruus legatarius.

f *Pars.* illius legati. Azo.

g *Vocantur.* ſ. ad hęreditatis partẽ quã hic institutus capere vetat: & sunt isti coheredes vel substituti, vel vxor, vel fiscus. & facit. ſ. de hære. instit. l. nõ minus. §. j.

QVod principi.] CASVS. Legaui imperatori. c. & ipse decesit ante diem legati cedentem. i. ante mortẽ meam: certe ad sequentẽ imperatorem transmittitur. secus autẽ esset. in Augusta cui legatum esset. & h. d. l. seq. Viuianus.

h *Cedat.* Loquitur de iure veteri, secundum quod cedebat dies legatorũ ab apertura tabularum, nisi in parentibus & liberis: vt. C. de cadu. tollen. §. j. & nisi in principe: vt hic. & secundũ hoc dic, cedat. ſ. ante apertas tab. hodie vero communiter à die mortis: vt. d. l. C. de cadu. tollen. §. cum igitur. Vel die hic loqui etiam secundum noua iura. & secundum hoc dic, cedat scilicet antequam decedat testator: sed post testamentum: quo casu priuatus non transmittit: princeps sic: vt. C. de cadu. toll. §. pro secundo. & hic. & secundum vtramque positionem est contra. C. qui testa. facere poss. l. cum hæredes. vbi dicit communi iure eos viuere. Sol. ibi quoad testamenti solẽnitatem: hic quoad transmissionem. Item contra. j. l. proxi. Solu. ibi.

i *Ab hominibus.* aliàs, ab omnibus: & aliàs, ab hominibus.

k *SI Augustæ. Desierit.* aliàs, deficit. contra. ſ. l. proxi. nam cum eadem deberet habere priuilegia Augusta: quę princeps: vt supra, de legi. & senatusc. l. princeps. &. j. de iure fisci. l. si fiscus. §. hic nõ habet. Sol. hic est pro nõ scriptum. superior. l. in causa caduci. & secundũ hoc dic hic, antequam testator decederet subrogari, & antequam faceret testamentum. vel tu dic eadem priuilegia. sed non omnia. nam nec legis condendæ.

l *Cui.*] CASVS. Legaui tibi fundum. tu vis habere medietatem tantum. certè non potes. Viuianus.

l *Si cui.* facit. ſ. ti. j. l. legatarius. &. ſ. e. l. ij. &. iiij. &. v. &. vj. &. ſ. de

ff. Infort.

A acqui. hæ. l. si ex asse. &. C. de iure delibe. l. quidã. vbi plene notaui.

SI mihi.] CASVS. Titius legauit mihi pure fundum Sempronianum: & eundem sub conditione seruo meo legauit: & ita nisi repudiarem, acquisitus est mihi totus. ſ. propter me medietas, & propter seruũ meum alia medietas. ego repudiaui meã medietatẽ: & adueniente conditione sub qua legatũ fuit seruo meo, volo habere partem quã habeo propter seruũ. certe inspecta mea persona deficit pars mea: sed inspecta pars quã repudiaui, debet adcrescere pars quã repudiauit, & totũ debet esse legatum meũ: & hoc est *quòd legauerius & æquius.* & idẽ *tarius non* est in re legata duobus *poterat pro* meis seruis, cũ partem *parte acce*per vnũ adquisitã repu*ptare &* diaui, & aliã non. Viu. *parte repu*m *Legata sit.* in eius*diare lega*dẽ testamento. Io. aliàs *tum. de quo* non diceret infra par*vide ſ. l. ne*tem deficere, cum to*minẽ. ſ. eo.* tũ deficeret ex vno testamento, & totum peteret ex alio.

B

n *Responsum est.* & bene vt nec ad me pertineat nisi per ius adcrescendi: & hoc est, nisi &c. Azo. & no. ſ. eo. l. si Titio & mihi.

o *Viuat.* scilicet apud me non alenatus existente cõditione: vt. j. quando di. le. ce. l. si vsusfructus. §. fina.

p *Mem.* partim iure meo: partim iure adcrescendi: quia pars deficientis alteri adcrescit. *Flo. mã.*

q *Voluerim.* aliàs, vo*net,* luerit scilicet testator.

r *Duobus.* facit. ſ. eod. l. si duobus.

C

IVlianus.] CASVS. Institui mihi hæredem filium meum, & legaui Seio decem, & rogaui Seium vt dicta. x. daret Titio sub conditione si nauis ex Asia venerit. pendente conditione Titius decessit: & ita antequã dies fideicommissi cederet: quare defecit in eius perso. fideicommiss. certe non redibit ad hæredem: sed Seius retinebit. Viuianus.

D

s *Eius.* scilicet Seij.

t *Conditione.* scilicet aliqua.

u *Deficiens.* deficit enim: vt. ſ. eo. l. si pecunia. §. quod ita. Accur.

x *Seium.* qui non vt minister tantum fuit electus: vt. ſ. eod. l. si quis Titio. & infra, titu. j. l. pater. §. Tusculanus. & supra, eod. l. si quis quos. & dic vt ibi nota. in. l. si quis Titio.

y *Fides.* non vt minister tantum, vt dixi. & facit. j. de ali. lega. l. pecuniæ. Argu. contra. j. de adi. leg. l. filio. §. j.

SI Titio.] CASVS. Seius habens in bonis. cccc. instituit sibi hęredes Titiũ & Męuium, & à Titio ducenta legauit: & postea dixit: quisquis mihi hæres erit, det Gaio. c. Mæuius postea hæreditatem repudiauit: & ita Titius habet eam totam. certe omnia trecenta soluet Titius legatariis. [IVLIANVS.] Cum duos ab intestato hæredes habere sperarem, ab vno eorum fideicommissum Titio reliqui in codicillis. me mortuo grauatus fideicommisso repudiauit suam partem hæreditatis, & sic accreuit cohæredi suo. nunquid cohæres tenetur præstare Titio dictum fideicommissum? Et Iulianus dixit quòd non, & male. verisimile est enim quòd teneatur, sicut substitutus tenetur præstare legata relicta ab instituto. Viuianus.

BIU Cujas

relinquebat[a], à Titio ducenta legauerit: & quisquis hæres esset, centum[b]: neque Mæuius hæreditatem adierit, trecenta Titius debebit.

Portio deficiens adcrescit cum onere, etiã succedentibus ab intestato. Bartolus.

¶Iulianus quidem ait, si alter ex legitimis[c] hæredibus repudiasset portionem[d], cum essent ab eo fideicõmissa relicta[e] cohæredem eius nõ esse cogendũ fideicõmissa præstare. portionem enim[eius]ad cohęredem sine onere pertinere. sed post rescriptum[f] Seueri quo fideicommissa ab instituto relicta, à substitutis debentur, & hic quasi substitutus cum suo onere[g] consequetur adcrescentem portionem.

Si per seruum non quæritur hæreditas domino, sed sibi: manumissor tenetur ad onera domino imposita. Barto.

LXII. LICINNIVS RVFINVS libro quarto Regularum.

SI alienus seruus hęres institutus fuerit, à domino eius fideicommissum relinqui potest:[h] sed ita hoc fideicommissum dominus prestare debet, si per seruũ factus sit hæres. quòd si ante, quàm iussu eius adiretur hæreditas, seruus manumissus fuerit, & suo arbitrio adierit hęreditatẽ[i]: dominus id debiturus non est, quia hæres factus non est[k]: nec seruus, quia rogatus[nõ]est[l]. Itaque[m] vtilis actio[n] hoc casu competit, vt is ad quem emolumentũ hæreditatis peruenerit, & fideicõmissum præstare compellatur.

Si per hæredem res legata sine dolo consumatur: legatario per actionẽ in factum succurritur. Bartolus.

LXIII. CALLISTRATVS libro quarto Edicti Monitorij.

SI hæres rem legatam ignorans in funus cõsumpsit, ad exhibendũ actione nõ tenebitur: quia nec possidet, nec dolo[o] malo fecit quò minus possideret: sed per in factũ actionẽ legatario cõsulitur[p], vt indemnitas ei ab hærede præstetur.

Verba enũtiatiua inducũt probationem eorum quæ in testamento sunt gesta. Bar.

LXIIII. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum.

CVm proponebatur[q], ſin scriptura[r] fideicommissi, quod pluribus sub conditione fuerat relictũ, per errorẽ omissam mutuam substitutionẽ quã testator in secũdis tabulis cum eosdem substitueret[s], expressit: diui Marcus & Cõmodus imperatores rescripserunt, voluntatem manifestã videri mutuæ factę substitutionis. etenim[t] in causa fideicommissi, vtcũque[u] precaria volũtas[x] quęreretur[y], meum impuberem instituimihi hæredem, & ei pupillariter substitui Titium & Sempronii, & eosdem adinuicẽ substitui. postea dixi: si non eritis hæredes filij mei, eius fidei committo vt vobis det fundum Sempronianũ: & in eo fundo vos adinuicẽ substituo. & omnia hæc scripsit tabellio præter substitutionẽ in fundo factam: & illam dimisit, quia non fuit recordatus. postea dictus pupillus excesit pupillarem ætatem, sicque euanuit substitutio, & solum fundum pubes factus dicto Titio & Sempronio restituit. Titius postea decesit sine filiis: venit Sempronius, & quærit, vtrum possit petere partem fundi ex substitutione que fuit dicta, non tamen scripta? Et dicitur ei quòd sic, dummodo probet eam esse dictam. Vel dic vt in gloss. seq. Viuianus.

---

a *Relinquebat.* in hæreditate.

b *Centum.* scilicet præstet, dixit testator. in his ergo centũ Mæuius si adiret, pro medietate teneretur: quæ medietas imponitur Titio propter accrescentẽ partem: qui Titius suo iure in.ccl. teneretur. Sed quid ecõtra si Titius nõ adiuit, sed Mæuius? Respõ. idem: quia Mæuius in ccc. teneret: sed in.l.iure suo: in residuo propter partem Titij: vt.j. proxi.§.&.C.ad Trebell.l.non iustam.& vt dixi supra, eo.l.Celsus. §.penul.&.§.fina.& facit supra, titu.ij. l.quidam.& supra, titu.j.l.si duobus.§.j.&.l.ciuitatibus. §. Lucius. &.C. de cadu.toll.§.his ita.

c *Ex legitimis.* ab intestato venientibus.

d *Portionẽ.* obuenientem sibi ab intestato: puta dimidiam cum sunt duo in eodem gradu.

e *Relicta.* i codicillis.

f *Sed post rescriptum.* cuius habetur mentio supra, titu.j.l.licet imperator.

g *Cum suo onere.* Hic est argu. contra.j.tit.j. l.j.§.fina. vbi sine onere venit ad alium. Sol. hic ambos grauauit in codicillis, dicens: rogo venientes ab intestato. ibi vnum tantum nominando eum, secundũ R. sed certe nec hic nec ibi grauauit, ni si vnũ. Dic ergo quòd hic erant ambo eodem gradu: vnde ambo succedunt ex tacita voluntate defuncti: vt supra, titu.ij. cõficiuntur.§.j. & ex tacita voluntate defuncti accrescit: cum testator sciebat eos esse pares. at in cõtrario erant in diuerso gradu: nec habet sequens ex tacita voluntate qui cœpit esse proximus post mortem: sed suo iure: vnde non cum onere secundum Azo. Sed huic solu. secundum Hug. videtur obstare. ſ. titu.ij.l.qui grauí.&.l.pen. vnde prima placet. Item facit quod not. ſ. eo.l. Celsus. §.penul.& fin.& infra, eo.l.cum pater.§.cum pater.

SI alienus.] CASVS. Seruum Titij hæredem instituí,& à Titio domino reliqui fideicõmissum Sempronio. certe bene tenetur dominus si per seruum est factus hæres. aliàs non, puta quia dictum seruum ante aditam hæreditatẽ manumisit, & liber factus adierit hæred. Sed nunquid hoc casu ille liber factus tenetur? secundum rigorem non: quia non fuit rogatus de fideicommisso præstando. sed de æquitate bene tenetur: quia emolumentũ hæreditatis habet. & hoc dicit. Viuianus.

h *Potest.* vt. ſ. titu.j.l.cum filio. in principio.

i *Adierit hæreditatem.* quod facere potest: vt insti. de hæred. instituen.§.seruus autem.

k *Non est.* id est non potest lucrari. aliàs, id est non habet lucrum: ergo non potest onerari. & est bona ratio: vt infra, titu.j. l.sed & si sic. in fin. Accursius.

l *Rogatus nõ est.* sub. nec rogato substitutus vel cõiunctus: alioquin nulla esset ratio: vt probatur supra. l.proxi.j.respon.&.§.Iulianus. nec successor rogati: tunc enim teneretur: vt infra, titu.j. l.sed & si sic.j.respon. Item videtur quòd directò teneatur seruus. si enim seruus vel filius iussu domini vel patris rogati adierit, dominus tenetur ex persona serui: & pater ex filij persona: vt supra, titu.j. l.cum filio.§.denique. vnde patet seruum adeuntem naturaliter teneri pro eo quòd rogatus est dominus. si ergo liber factus adeat, tenetur ciuiliter & naturaliter, quasi liber adeundo contrahere videatur: vt infra, quibus ex cau. in posses. ea.l.apud Iulianum.§.fina.&.l.seq. Respon. si rogatus esset & adiret in seruitute, naturaliter teneretur: sed cum dominus sit rogatus, seruus adiens vtili obligatione naturali (vt ita dixerim) tenetur, & ciuili vtili tenetur adiens liber. Azo.

m *Itaque.* quia æquũ est aliquam actionẽ dari: cum seruus gaudeat testantis voluntate, licet nõ sit rogatus. & ita soluitur contrarium quod est.j.titu.j. in.l.j.§.fina. & not. ſ. eo. proxi.§.fina.

n *Vtilis actio.* quia de rigore alia actio deficit. Accursius.

SI hæres.] CASVS. Instituí mihi hæredem, & tibi legaui fundũ: hæres ignorans fundum tibi legatum, eum vendidit, & pecuniam consumpsit in meũ finus. certe tenetur legatario act. in fac. vt de hoc conseruet cum indemnem: non autẽ tenetur act. ad exhibendum. Viuianus.

o *Nec dolo.* nec culpa, alioquin contra: vt C. ad exhi. l. exhibitionis. Accursius.

p *Cõsulitur.* de æquitate. sic ergo non distinguitur fuerit sciẽs, vel ignorãs: vt insti. eo.§. hæredis. & est ratio, quia cõmodũ habet defuncto. aliàs secus. vt in argu. cõtra. ſ. de cõdic. inde. l. ſi in summa. §.pe. Itẽ cõtra. ſ. de re. li. l. ſi plura.§.fin. Sole. ibi. & facit in eo. tit. quis. &. l. fin.§. ſi hæres. &.§. fi.&. ſ. tit. j. l. ſi hæredis. &. l. cætera.§. fin. &. l. ſi quis. &. l. quid er go.§.pe. &. j. eo. l. Mæuius.§. in fundo.

CVm proponebatur.] CASVS. Filium meum impuberem instituí mihi hæredem, & ei pupillariter substitui Titium & Sempronii, & eosdem adinuicẽ substituí. postea dixi: si non eritis hæredes filij mei, eius fidei committo vt vobis det fundum Sempronianũ: & in eo fundo vos adinuicẽ substituo. & omnia hæc scripsit tabellio præter substitutionẽ in fundo factam: & illam dimisit, quia non fuit recordatus. postea dictus pupillus excesit pupillarem ætatem, sicque euanuit substitutio, & solum fundum pubes factus dicto Titio & Sempronio restituit. Titius postea decesit sine filiis: venit Sempronius, & quærit, vtrum possit petere partem fundi ex substitutione que fuit dicta, non tamen scripta? Et dicitur ei quòd sic, dummodo probet eam esse dictam. Vel dic vt in gloss. seq. Viuianus.

q *Cum proponebatur.*] CASVS. Titius instituit duos filios pupillos hæredes, & fundum per fideicõmis. reliquit duobus extraneis sub conditione, si nauis venerit ex Asia: & cum pupillariter substitueret prædictos duos fideicommissarios, fecit mentionem quòd eos duos adinuicem grauauerat vt qui eorum decederet sine liberis, alteri suam partem fundi redderet: quod tamen scriptum non fuerat. Accursius.

r *Scriptura.* Not. in scriptura. q.d. non est omissum in voce, vel in verborum prolatione: sed in scriptura, errore librarij: vt infra, de regu. iur. l. ſi librarius. vel testantis: vt supra, de hære. instituí. l. quoties.§. finali.

s *Substitueret.* pupillo. Accursius.

t *Etenim.* ſ. est verum: enim. i. quia in causa fideicom.& cætera.

u *Vtcumque.* aliàs, vbicũque id est, in cuiuscumque testamento. aliàs, vtcumque, id est qualitercumque.

x *Voluntas.* scilicet rogatiua.

y *Quæreretur.* id est inueniretur. per argumẽta potest cõiectura admitti

admitti. & sic est contra. C. de fideicom. l. fin. ibi, cum enim &c. vbi per solennitatem testium, non coniecturis probatur. Sol. per secundas tabulas, & per septem testes in testamento nuncupatio, vel quinque in codicillis probatur coniectura, & non alio modo etiam per scripturam nuncupatiui testamenti. sed si erat in scriptis, sola scriptura probat substitutionē, secundum R. & Azo. Alij vt Io. & H. generaliter intelligunt prædictis. s. aliis modis vel aliis: vt in princ. huius l. no. & l. contraria intelligatur cū vult probare per testes, & non per cōiecturas alias. & pro hoc. ff. titu. j. l. pen. & infra, tit. j. l. nutu. & ff. de sup. leg. l. Labeo. Item cōtra. C. de testa. l. iubemus. Solu. ibi.

a *Cōiectura.* id est, probatio per legitimū numerum septem testium in testamēto, vel quinque in codicillis: sicut in fine huius legis dicitur: & probatur de substitutione facta de fundo legato, vt ad superstitē veniat si vnus decedat sine liberis: licet secundū testamentum id est tabulæ, non proferretur, quod tamen hic proferebatur secundum R. & Azo. vel secūdum Io. & H. potest esse & alia coniectura, si testator coram testibus septem dixit se ita velle disponere vt substituat, & postea vocauit tabellionem, & omisit substitutionem: & postmodum facto testamento dixit, coram eisdem testibus per errorem se omisisse vel oblitionem. tali enim cōiecturæ ex hac lege in fin. videtur standum: vt infra, de do. præleg. l. Theopompus.

P*Eculium.*] *CASVS.* Legaui tibi peculium quoddam. certe si minuam aliquas res, tantum de eo minus habebis: si adiungam, tantum plus habebis. & idem est si lego tibi familiam seruorum vel pedissequas meas quę lectos facere sciunt. Quid si legem tibi quadrigam, & vnus de equis postea mortuus est? certe extinguitur legatum. Sed quid si eo mortuo alium equum adiungam? debetur quadriga. [*TITIO.*] Titio legaui Stichum seruū meū, & rogaui eum Titium vt post mortem suam Titij eidem det libertatem. certè si hæres meus adeat hæreditatem, valet legatum Stichi Titio à me relictum, & etiam libertas post mortem Titij. & idem est si iussi eum esse liberum moriente Titio: & hoc casu statim cum Titius erit in articulo mortis, erit liber Stichus, & idem est si instituī Titium ex parte, & dictum Stichum dicto Titio legaui: & libertatem post mortem Titij Sticho reliqui. nam & hoc casu valet legatum & libertas, siue adierit Titius hæreditatem, siue non, dum tamen cohæres eius adeat. &. h. d. Viuianus.

b *Minui.* etiam viuente testatore. Accursius.

c *Desinant.* distinguitur vt instit. eō. §. si peculium. &. j. de pecu. lega. l. denique. §. fina. & facit supra, de pecu. l. peculium.

d *Vrbanam.* quod dic vt infra, de verbo. significa. l. vrbana. & infra, titu. j. l. seruis vrbanis.

e *Officia.* differentiam inter hæc duo vide. ff. quibus mod. vsusfru. amit. l. si cui. & facit. j. de adi. leg. l. si filio. j. respon. Accursius.

f *Mutauerit.* in perpetuum, non ad tempus: vt infra, tit. j. l. si fundum. &. l. si ita.

g *Mortuo.* testatore viuo: secus si postea: vt. ff. titu. j. l. si ita. §. si domus. &. l. grege. &. l. si ex toto. &. l. si grege. &. l. quod in rerum. & si quis. Accursius.

h *Demonstrabat.* quia erat magister quadrigæ. immo demōstrabat, quia erat de substantia quadrigæ factæ à testatore. secus si legaret quadrigam cōficiendam ex equis testatoris nō nominatis: quia genus non potest perire: vt. j. ad. l. Falc. in ratione. §. si vero

ff. Infort.

coniectura[a] potuit admitti.

Si legatur vniuersitas, augmentum & deminutio contingens etiam viuo testatore, ad legatarium pertinet. Bartolus.

LXV. IDEM libro sextodecimo Quæstionum.

PEculium legatum augeri & minui[b] potest, si res peculij postea esse incipiant, aut desinant[c]. Idem in familia erit, siue vniuersam familiam suam, siue certam, veluti vrbanam[d] aut rusticam legauerit, ac postea seruorum officia[e] vel ministeria mutauerit[f]. Eadem sunt [in] lecticariis aut pedissequis legatis.

Si legatur res ex pluribus corporibus cōsistens: si extinguitur quod ibi est principale, perit legatum. Bartolus.

FQuadrigæ legatū, equo postea mortuo[g] perire quidam ita credunt, si equus ille decesit qui demōstrabat[h] quadrigam. sed si medio tempore deminuta suppleatur, ad legatarium pertinebit.

Si legatum relinquitur ab vno sub conditione quæ ex eius persona dependet: si legatum transferatur ad alium, non transfertur conditio. Bartolus.

FTitio Stich' legat' post mortem Titij libertatem[i] accepit. Et legatum[k] adita hereditate[l], & libertas post mortem Titij competit. Idémque est[m] etsi moriente Titio liber esse iussus est. si tamen Titio ex parte hærede instituto seruus legatus sit[n], & post mortem eius liber esse iussus sit: siue adierit hæreditatem Titius, siue non adierit[o], post cuius[p] mortem libertas ei data est, defuncto eo libertas competit.

Debitor partis fundi si creditori sub eadem conditione qua debebat legauit: intelligitur aliam partem non illam quam debebat legare.

LXVI. IDEM libro septimodecimo Quæstionum.

MAeuius fundum mihi ac Titio[q] sub cōditione legauit: hæres autē eius eundem sub eadem cōditione mihi legauit. Verendum esse Iulianus ait, ne[r] existente* conditione pars eadem[s] ex vtroque testamento mihi debeatur. volūtatis[t] tamen quæstio erit. Nam incredibile[u] videtur, id egisse hæredem, vt eadem portio bis argenti. Sed cur aliud in peculio: vt supra, in princip. huius l. & area postea ædificata: vt supra, eod. l. si areæ. Respond. quia quadriga desinit vno mortuo: vt supra, quibus modis vsusfruc. amit. l. qui tamen. §. fina. &. l. nisi. & facit infra, de conditio. & demon. l. filiæ. §. fina. & supra, pro. soc. l. si id quod. Accursius.

i *Libertatem.* hęc sunt verba testatoris. & dic accepit à testatore. Ac.

h *Et legatū.* hic incipit respōdere sic, & le. &c. & quod dicit, & legatum: sub. Stichi relicti Titio: & ita nō est contra quod legitur. ff. titu. j. l. si post mortem. §. sed si seruo. &. §. vsque adeo. Si autē diceres & libertatem & pecuniariū legatū relictū seruo post mortem Titij, nō valet pecuniarium. Vel aliter ibi ab alio legatū, ab alio libertas fuit relicta, hic ab eodē: si intelligas secundo modo. Ir. tamen dedit multas solutiones quæ nil valent. s. quòd iste Titius fuit necessarius, vt ibi, postquā &c. vel hic res aliena fuit legata seruo, ibi testatoris. Item contra ad hoc prin. & fin. huius. §. ff. titu. j. l. si post mortē. in fi. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic q̄ ibi fuit relicta *stante* libertas per fideicōmissum. & hoc tenet Dy. secundum Barto.

*Flo. exā

l *Hæreditate.* eius qui Stichum legauit. Ro.

m *Idemq; est.* quod dixi post mortem Titij. hoc tamen hic plus quàm. ff. quòd hic etiam viuo Titio moriendo tamen competit libertas: vt. j. de ma. test. l. qui duos. §. j.

n *Legatus.* id est, prælegatus. Accursius.

o *Non adierit.* alius tamen adiuit: vt. ff. de testa. tu. l. si nemo.

p *Cuius.* scilicet Titij. & facit supra, eo. l. si idem seruus.

M*Aeuius.*] *CASVS.* Mæuius instituit hæredē Sempronium: & mihi & Titio legauit fundum sub condi. & ita debemus habere quilibet dimidiam. Sempronius hæres instituit sibi hæredem Gaium: & ab eo legauit mihi eundem fundum, & sub eadem conditione: modo est quæstio, an partem tantum legatam mihi in primo testamento posim habere: an aliam: & æstimationem illius quę iam mihi relicta erat? Et respon. quòd hæres Mæuij videtur sensisse tantum de alia. & ita hæres hæredis Mæuij, scilicet Gaius, tenetur mihi ad aliam, & Titio cui ipsa erat legata, dabit æstimationem. nam non erat solutum adhuc à Sempro. legatum mihi & Titio ex testaméto Mæuij. Item debebit mihi illam partem quæ mihi erat legata in testamento Mæuij, quæ non erat adhuc soluta, vt dictum est: & eius æstimationem non debebit iterum ex testamento sui testatoris, scilicet Sempronij hęredis Mæuij: & hoc ideo, quia incredibile videtur vt eadem portio bis eidem debeatur. h. d. vsque ad. §. duobus. Viuianus.

q *Ac Titio.* ac, pro etiam. non autem habeas, à Titio.

r *Ne.* id est, an.

s *Pars eadem.* id est, ex vtroque pars eidem: vt confuse ponatur & coniunctiuè. i. vna dimidia ex vno, & alia dimidia ex altero.

t *Voluntatis.* licet eam pro iuris quæstione posuerit, in facto tamen quod ignotum est, consistit. verius tamen est vt attendam quid magis præsumatur. præsumā enim alterum magis. nam &c. Vel sic, bene dixi voluntatis esse quæstionem: cum vtrumque testator posit velle, & quòd eadem ex vtroque, vel ex vno vna, ex alio altera. & magis videtur vltimum. nam &c. & secundum H. ponitur. nam, continuatiuè. sed R. ponit. pro, certe.

u *Nam incredibile.* posibile tamen est: vt. j. de fideiuss. l. hæres à debitore. §. non est. Azo. licet sit argu. contra. j. de verb. obli. l. qui bis. sed expone vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd alia res est in secundo legato quàm in primo, secundum Barto. hic.

a *Parte.* cuius æstimatio præstabitur.

b *Sane.* pater denuo grauari hæredem circa eandem rem. & sic obstat constitutio: vt supra, de lega.j.l.plane.§.j.sed hic respon. Item & non circa idem hic dicit, sed circa aliam partem non prius legatam eidem. Accursius.

c *Corpus.* ab vno quod ipse qui legat facere potest: non autem hæres eius qui est debitor legati. & hoc est, debitor autem &c. ne ergo sit inutile facta relatione ad partem debitam, referatur legatum ad alteram non debitam. sic supra, titu.j. l.si quando. in prin. & supra, eo. tit.l. Titia.§.j. Vel dic, non obstat huic. l. constitutio, sed nec quòd debitũ aliàs legauerit. ad hoc debitor autem &c. facit. ff. de insti. act. l. in eum.§. tabernæ.

d *Vnum testamentum.* id est, vni[9] hominis testamẽtum. nam si idem plura fecerit, & in eis sępe idem corpus legauerit, idem erit: vt infra, ea.l.§.eum.

e *Debitor autẽ.* vt hæres Mæuij erat.

f *Plus sit.* quod quatuor modis attenditur: vt instit. de act.§. plus. Item & quinto modo: vt supra, titu.j.l.si creditori.§.idem. & facit supra, tit.j.l.huiusmodi.§.j.&.j. de do. præle.l.j.& de lib. leg.l.si idem.&.j.titu.j.l.nutu.& instit.eo.§.econtrario.

g *Legati futurum est.* q.d.nullum.

Duobus testamentis.] CASVS. Mæuius habebat partem in fundo aliquo. primus eam mihi legauit in suo testamento, & similiter secundus in suo testamento legauit mihi eandem partem, & ita dixit quilibet testatorum: Lego tali partem Mæuij quam habet in tali fundo. certè soluta parte Mæuij ex vno testamento, ex alio non possum petere: quia sublata est obligatio ex vtroque testamento per solutionem eius quod debebatur: nec renascitur postea, licet alienum mihi sit solutum. secus si primus in suo testamento legauit mihi partem fundi simpliciter, & similiter secundus, hoc non addito, quæ Mæuij est: quia tunc licet pars Mæuij mihi fuerit soluta, quam scilicet habebat pro indiuiso ex testamento primi: non propter hoc est liberatus hæres secũdi: cum non possit dicere quòd illud quod mihi debebat, fuerit mihi solutum: quia tenebatur mihi ad partem simpliciter, non ad partem Mæuij. & plus dicit, quòd si alienauero partem solutam mihi pro indiuiso, illa eadem poterit mihi solui. Postea respondet tacitæ obiectioni quæ sibi posset fieri. diceret enim quis, ergo duæ lucratiuæ causæ in eadem re concurrunt: quod esse non debet. sed respondet quòd non concurrunt in eadem re quæ ad oculum possit demonstrari: de qua regula intelligitur, vnde eadem pars dicitur esse soluta quoad iuris intellectum, non quoad oculum: quia iuris intellectu non dicitur dominium eiusdem fundi, id est, certæ partis fundi habuisse legatarius qui alienauit, & hæres qui non ei soluit. & hoc quando pars erat indiuisa. si diuisa esset ea quæ soluta fuit mihi legatario ex testamento primi, & alienata fuit postea à me illa pars, non posset mihi solui ex testamento secundi: quia iam posset ostendi res in qua concurrunt duæ causæ lucratiuæ: vt infra. de verbo. significa.l.recte.§.quòd Quintus. ita ergo est quòd eadem pars indiuisa potest solui ex testamento duorum, quæ pars fuit legata simpliciter. secus autem est, quando homo legatur mihi in testamento duorum. quia si solutus fuit mihi Stichus ex testamento vnius, ex alio non potest mihi solui ille idem. & idem in stipulatione. nam si duo promiserunt mihi hominem, & vnus soluit Stichum: alius eundem soluere non potest. & reddit rationem quare, quia vbi soluitur Stichus ex legato vel stipulatione, ille videtur ab initio debitus. & hoc dicit ibi, hominis enim &c. & subaudi, vt sit bona ratio, & ad oculum potest demonstrari res in qua duæ causæ lucratiuæ concurrunt, si alius eundem solueret. quod esse non debet. vnde sicut ille qui promittit hominem, non potest illum qui tempore stipulationis est stipulatoris, soluere: ita nec illum qui postea factus est suus, licet alienare. Viuianus.

eidem debeatur: sed verisimile est de altera parte[a] eum cogitasse. Sanè[b] constitutio principis, qua placuit eidem sæpe legatũ corpus[c] nõ onerare hæredem, ad vnũ testamentũ[d] pertinet. Debitor autẽ[e] nõ semper quod debet, iure legat: sed ita, si plus sit[f] in specie legati. Si enim idem sub eadẽ conditione relinquitur, quod emolumentum legati futurum est[g]?

Duæ causæ lucratiuæ in eiusdẽ persona & in eadẽ specie, quæ vere possũt ad oculũ demõstrari, nõ possunt cõcurrere eodem tẽpore quoad effectum solidæ exactionis. Bar.

⌜Duorũ testamentis[h] pars fundi quæ Mæuij est[i], Titio legata est. Non ineleganter probatum est, ab vno hærede soluta parte fundi quæ Mæuij fuit, ex alio testamento liberationem obtingere[k]: neq; postea[l] parte[m] alienata reuocari actionẽ semel[n] extinctã[o]. Sed si pars[p] fundi simpliciter, non quę Męuij fuit, legetur[q]: solutio prior non peremit[r] alterã actionem: atque etiam hãc eandem[s] partem aliquo modo suam[t] factam, poterit alter hæres soluere. neque† plures in vno fundo dominium iuris intellectu, non diuisione[u] corporis obtinent. Non idem[x] respondetur, cum duobus[x] testamentis generatim homo legatur[z]. Nam qui[a] soluente altero, legatarij factus est: quamuis postea sit alienat[b], ab altero hęrede idem solui non poterit. Eadémq; ratio stipulationis[c] est.

A h *Duobus testamentis.* id est; duorum, scilicet Titij & Sempronij. *ADDITIO.* prius legebatur sic in textu, ad quod respicit glossema. sed Florentiæ, duorum, legitur.

i *Mæuii est.* habebat ergo Mæuius fundum cõmunem cum alio pro indiuiso. Accursius.

k *Obtingere.* propter regulam infra, de actio. & obli.l.omnes. & institu.eo.§.si res.

l *Postea.* bene dicit, postea: quia secus forte si alienetur viuente testatore altero ex cuius testamento nõ est solutum: quia tũc ex eius testamẽto solui poterit.

m *Parte.* ſ. soluta.

n *Semel.* solutione ab vno facta secũdum quosdam.

o *Extinctam.* sic infra, de solu.l.qui res.§. aream. & de verb.obli. l.inter stipulãtem.§. cram. circa princ.

p *Si pars.* dimidia, si aliud nõ liqueat, vt vsq; cesima: vt infra, de verbo. signi. l.nomen.§.j. vel dic, pro indiuiso.

q *Legetur.* puta dixit vnus testator, lego Titio medietatem fundi Corneliani. & alter testator eodem modo dixit.

r *Non peremit.* & est ratio, quia soluta pars ab vno, non erat ab altero debita illa eadem pars soluta: quia si esset ab eodem debita illa pars, iam esset sublata solutione ab vno facta: quia nõ possunt duæ lucratiuæ causæ in eadem persona concurrere: vt dicta l.omnes. & supra, si pars hære. pet. l.j.§.ij. &.iij. &.j. statim ibi, neque plures &c.

B

C

ſ *Hanc eandẽ.* male dicit, hanc, cum per hanc, id est, per dictionem, hanc, corpus visibiliter & pro diuiso debeat ostendere. dic ergo, hanc eandem. ſ. iuris intellectu, & pro indiuiso. & hoc est quod subditur, neq; plures &c. hoc modo, dixi soli posse eandem partem iuris intellectu nõ facta demonstratione ad corpus: quia nõ potest dare aliquã partem, vt dimidiam, insolidũ. neque enim plures &c. id est, legatarius cui pars soluta est, & alter hæres qui non soluit aliquid, & sic est quasi socius collegatario: & repete, neque obtinẽt dominiũ in vno fundo, vel parte aliqua fundi insolidum, vt possit hic vel ille dicere: hæc pars tantũ mea est, non tua. non obtinent, inquã, iuris intellectu. ius enim intelligit quẽcumq; habere dimidiã indiuisibiliter in qualibet parte quæ possit ostendi nõ facta diuisione. & sic nõ offenditur regula. j. de act. & oblig. l.omnes. cum nõ possit designari ad oculũ pars in qua duæ causæ lucratiuæ cõcurrant: alioquin facta diuisione ego meum, tu tuum dicere possumus: vt. j. de verb. sig. l. recte. §. quòd Quintus. & tunc offenderetur regula, si eandem partem diceremus solui posse. & secundũ hoc subauditur ibi enim, neq; enim plu. &c. vel dic secundũ R. neque &c. scilicet ob hoc quòd dixi eandem partem solui posse. nam intellexi de parte indiuisa quę sensu percipitur, non oculo videtur. nec enim videri potest. & ita nõ subauditur enim ibi, neque plures &c. & facit. ff. commo. l.si vt certo. §. fina. & infra, de castrensi pecu. l. penul. §. pater. & supra, tit. j. l. non quocunque. in princ. Accursius.

D

t *Suam.* alterius hæredis.

u *Non diuisione.* scilicet facta. *ADDITIO.* Florentię scriptum fuerat, diuisionem. sed hodie extrema litera deleta est.

x *Non idem.* scilicet quod dixi, quãdo simpliciter pars fuit legata. Sed certe immo idem: quia sicut. ff. ita nec hic vno soluente liberatur alius. est tamẽ hic aliud: quia homo qui ab vno mihi soluitur, si desinat esse meus, nõ soluetur ab alio, quia ostendi potest homo ad oculũ in quo cõcurrit huiusmodi causa lucratiua: vnde & solut[9] videtur in obligatiõe solus fuisse, & nõ alius: & hoc est, hominis &c. sed pars fundi soluta nõ potest ostẽdi: vnde nec fuisse videtur ex causa lucratiua debita: vnde eadẽ solui potest. Azo.

y *Duobus.* id est, duorum.

z *Legatur.* eidem.

a *Nam qui.* puta Stichus.

b *Alienatus.* à legatario.

c *Stipulationis.* puta si sim stipulatus à te hominem in genere, & ab alio

BIU Cujas

ab alio stipulatus sim similiter hominem in genere. aliud autem si ab vno essem tantū stipulatus: quia poterit solui qui meus fuerit: vt.j.de sol.l.qui decē.§.Stichū.&.l.si qs duos.quę sunt cōtra. Vel dic hic de rigore: ibi de æquitate. dicit enim ibi in ipsa.l.q decē.

a *Orationis.* scilicet si homo legetur. hoc enim est &c.

b *Homines continet.* quantum ad solutionē: quoniā quilibet in solutione est: non autem quātum ad obligationē: vt probatur supra, titu.j.l. cum incertus. cum faciat ibi similitudinem inter legatū hominis in genere, & legatum Stichi: & sic nō obstat supra, de pac.l. si vnus.§.sed generaliter. secus dico cū quis promittit Stichum aut Pamphilum sub alternatione, quia vterque est in obligatione: licet quidam contra: vt supra, de mino.l. & si sine.[a] & infra, de verb. oblig.l.si duo. Alij dicunt, continet: id est, continuisse videtur etiam quoad obligationem facta solutione eius qui solutus est.

Hominis enim legatū, orationis[a] compēdio singulos homines continet: [b] vtque ab initio non consistit in his qui legatarij fuerunt, ita frustra soluitur, cuius dominium postea legatarius adeptus est, tametsi dominus esse desinit [legatarius.]

Si res legata traditur nō perfecte, actio ex testamento adhuc durat ad ipsam. Bar.

¶ In fundo legato si hæres sepelierit, [c] æstimatio referenda erit ad totum pretium [d] fundi, quo potuit ante sepulturam æstimari. Quare si fuerit solutus, [e] actionem adhuc ex testamēto [f] propter locum [g] alienatum [h] durare, rationis est.

Dispositio generalis sequēs derogat speciali præcedenti, quando cadit inter grauatos. Bartolus.

¶ Eum qui ab vno ex hæredibus, qui solus oneratus [in testamento] fuerat, litis æstimationem legatæ rei [i] abstulit: [k] postea codicillis [l] apertis, ab omnibus hęredibus [m] eiusdem rei relictæ dixi dominium non quærere. Eum enim qui pluribus speciebus iuris vteretur, [n] non sæpius eandē rem [o] eidem legare, sed loqui sæpius.

Hæres tenetur si fundus traditur deminutus iure vsusfructus, vel pignoratus, vel ab alio possessus: secus si alteri seruiat. Item non valet legatum rei meæ propter seruitutem alii debitam. Bartolus.

¶ Fundo legato, si vsusfructus alienus sit, nihilominus petendus est ab hærede. [p] Vsusfructus enim etsi in iure, non in parte [q] consistit: emolumētum tamen rei [r] cōtinet. [f] Enimuero fundo [t] relicto, ob reliquas [u] detur quòd etiā pro parte primi trāseat dominium: cum aut sciēs se non debere soluit, & non condicit: aut errando, credens se debere, & tunc transit: sed condicit vt indebitum, vel sine causa. Respon. non transit irreuocabiliter: sed pars aliorum sic.

In fundo.] *CASVS.* In testamento meo legaui tibi fundum. & hæres meus non iussu meo, sed suo arbitrio sepeliuit in eo mortuum: & sic alienatus videtur: quia incipit in nullius bonis esse. petit legatarius æstimationem fundi. certe debet æstimari fundus secundū quod valebat antequam fieret religiosus. valebat enim plus ante. Quid si hæres meus soluat legatario dictū fundū ita religiosum factū? certe adhuc poterit peti fundus per legatariū: & consequetur illud in quo deterioratus est fundus propter sepulturam. [*EVM QVI.*] Instituī mihi plures hęredes in testamēto: & ab vno eorū, Titio pone, legaui Mæuio fundum, & postea feci codicillos: in quib⁹ grauaui omnes hæredes meos vt darent eidē Mæuio eundē fundum. & antequā codicilli aperirētur, Mæuius legatarius egit cōtra Titiū hæredem solū in testamēto grauatū: & fundi legati æstimationem ab eo consecutus fuit. postea codicilli fuerunt aperti: & vult Mæuius legatarius ab omnib⁹ hæredibus petere fundū prædictū, & ab omnibus eis dominium consequi. certe bene potest hoc facere pro parte cohæredum illius qui soluit eius æstimationē, non autē pro parte ipsius soluētis. Et est ratio extra literam quare pro parte aliorum possit dominiū quęrere, quia ille hæres qui soluit, potest condicere ab eo legatario æstimationē legatę rei pro partibus cohæredū suorum: vt supra, de pac.l.si cum te ex causa. Ratio autem quare non possit habere dominium rei dictæ pro parte illius cohæredis qui soluit ei æstimationem, est in litera: quia non credimus testatorem voluisse sæpius eidem eandem rem legare, quamuis scripserit eam ei in testamento & codicillis, sicque vsus fuerit pluribus speciebus. sed credimus quòd circa eandem rem locutus fuerit sæpius. h.d. vsque ad.§.fundo.

[*ADDITIO.*] Istam sol. glo. sequitur Bart. posses tamen aliter dicere, scilicet quòd ibi in codicillis non fuerunt grauati omnes, licet omnes fuerint scripti secundum eundem Bar. Solu. tamen glo. est melior.

Fundo legato.] *CASVS.* Fundū meum in quo Titius vsumfr. habebat, tibi legaui. certe nō solū proprietatē fundi, sed vsumfr. ab hærede meo petere poteris. Item si dictus fundus esset per me obligatus, vel esset eius alienata possessio, pro vtraque ages cōtra hæredē meum. si autē seruitutes debebat aliis dictus fundus, non tenebitur hæres eum liberare: puta si debeat fundus Titij seruitutem itineris aquæductus. Sed quid si Titius prædictus qui habet dictas seruitutes in fundo meo, eum meum fundū mihi leget? nūquid valet legatum ad hoc saltē vt videantur remissæ seruitutes? Et dicitur quòd non: quia extra rem sunt dictæ seruitutes. [*A MVNICIPIBVS.*] Instituī mihi hæredes municipes alicuius loci: & ab eis legaui Titio fundum detracto vsufru. nunquid valet legatum? Et videtur quòd non: quia municipes non videntur posse amittere vsumfru. vnde legatū proprietatis videtur inutile semper ab ea vsufru. abscedente: sed certe non est verū, quia municipes bene possunt amittere vsumfru. non vtendo. Viuianus.

a *Orationis.* scilicet si homo legetur. hoc enim est &c.

b *Homines continet.* quantum ad solutionē: quoniā quilibet in solutione est: non autem quātum ad obligationē: vt probatur supra, titu.j.l. cum incertus. cum faciat ibi similitudinem inter legatū hominis in genere, & legatum Stichi: & sic nō obstat supra, de pac.l. si vnus.§.sed generaliter. secus dico cū quis promittit Stichum aut Pamphilum sub alternatione, quia vterque est in obligatione: licet quidam contra: vt supra, de mino.l. & si sine.[a] & infra, de verb. oblig.l.si duo. Alij dicunt, continet: id est, continuisse videtur etiam quoad obligationem facta solutione eius qui solutus est.

c *Sepelierit.* suo arbitrio, non testatoris.

d *Totum pretium.* vt appareat quanto minus valeat propter sepulturam. sic.ē.famil.erciscun.l.Mæuius.§.fina.

e *Solutus.* pro parte quæ supererat. Vel dic totus, licet inefficaciter quoad religiosam partem.

f *Ex testamento.* immo in factum: vt.ē.eo.l.si hæres rem. quæ est contra. Solu. hic alibi poterat commode inferri: vnde quasi dolo desiit possidere: alioquin mero iure liberatus est. sed si sit soluendo, agitur in factum: vt ibi, & supra, de relig.l.scriptus. in fi.&.l. at si quis.§.sed si res legata.

g *Locum.* locus est pars fundi: vt infra, de verb.signifi.l.locus. & not. quòd caute dicit, propter partem petitur totum. soluto tamen quod deest, contingit liberatio. & est idem vbicumque in re soluta aliquid deest, vt hic erat, & infra, de solut.l.etiam. vel cautio quæ rem solutam respicit: vt infra, de verb.oblig.l. Iulianus. §.j. secus si pars soluitur integre: quia in ea parte contingit liberatio, siue species certa, siue quantitas debeatur: licet secus sit in genere: vt infra, de solu.l.si stipulatus. &.j.ea.l.§. fundo. &.C. de reb.alie.non alie.l.fi.

h *Alienatum.* dedicando: vt.C. de reb.alie.non alie.l.fi.

i *Rei.* legatæ. nunquid hic solus grauatus posset rem hæreditariam insolidum præstare, & si alij non essent grauati, quasi videatur sibi prælegata: an habeat sibi necesse dare æstimationem partium aliorum? Respon. satis est, si pro portione sua tantum præstet: vt supra, titu.j.l.si fundum.§.si libertus.

k *Abstulit.* id est, accepit. sic.j. de fur.l.qui vas.j. respon.

l *Codicillis.* in quibus omnes grauauit hæredes.

m *Ab omnibus hæredibus.* nunc respondet non quæri dominium ab omnibus. nec enim quæritur pro parte eius qui præstitit æstimationem, sed aliorū: vtpote cum æstimatione condicere quasi indebitam pro partibus aliorum posit qui soluit: vt supra, de pac.l.si cum te ex causa. Azo. & sic isti alij vel dimittent solutam, vel soluent si non soluerūt. Sed videtur quòd nec pro partibus aliorum posit peti: vt supra, titu.j.l.si tibi.§.j. contra. Solu. hic sponte fuit solutum. Itē vi-

n *Vteretur.* quia fecit testamentum & codicillos.

o *Eandem rem.* & nō præsumitur quòd hoc facere voluit: posset tamen si vellet: vt.ē.titu.j.l.quid ergo.§.j. Sed contra videtur: vt supra, de proba.l.quinquaginta. sed ibi quantitas, hic species: vt arg.ē.titu.j.l.plane.§.j. Item videtur solum primum teneri: vt supra, eod.l.cum vno.&.l.legatorum.§. qui plures. Solu. ibi verbum, omnes, refertur ad designatos in testamento, hic non potest referri: quia vnus solus erat in testamēto grauatus. vnde cum plurale circa eum restringi non posit, merito applicatur ad omnes: vt hic.& facit.C. de lega.l.cum quæstio.

p *Ab hærede.* pasiue, quia legatarius petit, scilicet vsumfructū, id est, vsusfructus æstimationem.

q *Non in parte.* scilicet proprietatis: vt insti.eo.§.sed si cui. Vel dic, in parte, id est, in proprietate, quæ est pars dominij quandoque. quæ dic vt.ē.de vsufru.l.iiij.

r *Rei.* scilicet proprietatis.

f *Continet.* scilicet vsumfru. sed fundi legatum continet omne emolumentum etiam vsumfru. ergo vsusfru. peti posset acti. ex testamento: vt.j.de vsufru.leg.l.si Titio. &.l.si alij. sed in casu seq. petitur ipse fundus. & est ratio, quia in primo casu pro parte cōtingit liberatio quasi in parte proprietatis, in secūdo non: vt.j.de solu.l.si stipulatus.§.j.& not.ē.commo.l.iij.§.j.

t *Fundo.* scilicet testatoris. sed in alieno potest poni casus.

u *Ob reliquas.* ab vsufructu.

a *Legatum*.id est,rem legatam.
b *Agetur*.ad ipsum fundum: vt modo nota.
c *Aliena possessio*.i.alius possidet, & hæres tenetur dare possessionē legatario:aliàs nec rē tradere videt:vt.ff.de act.emp.l.ij.§.j.
d *Seruitutibus*.prædialibus, vt ob eas teneatur hæres si extraneo debeātur: nisi vti optimus maximusq; est,legatus est.tunc enim liber tradi debet:vt hic, &.ff.titu.j.l.seruo legato.§. si fundus. & arg. supra, de euic.l. quod ad seruitutes.

†*Bal. facit ad hoc in.l. cū aliena. C. de lega. & ī rubri. C.de cōtrahen. emp. & ven.*

e *Res mea*. supra, ergo erat testatoris, vel aliena:hic legatarij.
f *Istas causas*.quia testator in ea habuit vsumfru. vel aliā seruitutem personalē,vtpote cum plenā etiam sine legato sim habitur⁸ proprietatē illo mortuo secundū R.Idē dici potest in qualibet prædiali seruitute quæ debetur legāti in prædio meo quod mihi legauit: vt hic innuit, & arg.j.eo.l.cum filius.§. dominus. Azo.& secū-

præstationes quæ legatum [a] sequuntur,agetur: [b] verbi gratia, Si fundus[mihi]pignori datus, vel aliena possessio [c] sit. Non idem placuit de cęteris seruitutibus. [d] Sin autē res mea [e] legetur mihi, legatum propter istas causas [f] non valebit.

Municipibus potest vsusfructus reseruari:quia potest extingui.Bartolus.

¶ A municipibus hæredibus scriptis detracto vsufructu legari proprietas potest: quia nō vtēdo [g] possunt vsumfructum amittere.

Iussus restituere vni ex certis cū morietur, sufficit quòd eligat: & vsque ad mortem potest variare. Bartolus.

LXVII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum.

dum hoc refertur hic ad primum & ad proximū.Sed quid de medio,scilicet si habet ius pignoris? videtur idem,quòd non videatur esse remissum:vt hic secundum Azo. sed contra secundū Py. vt.j.de lib.le.l.j.&.ff.titu.j.l.senatus.§.fi.sed potest dici hic de rigore, illas de æquitate loqui secundū Azo. Vel dic hoc non referri ad pignus vel ad possessionem quā habet testator. aut ergo testator habet ius in re vel pro re legatarij : aut extra rem, licet propter rē legatarij.si in re,vt hypothecæ,vel ius superficiei, vel simile vnde habet vtilem in rem: & tūc valet legatum rei legatarij:vt.ff.tit.j.l.si domus.§.fi.&.d.l.j. de li.le.&.ff.titu.j.l.si tibi homo.in princi.Item si pro re,vt quia legatarius debet eam testatori ex venditione vel alia causa:& tunc idem:vt.ff.tit.j.l.apud.§. si Titius.& arg.C.de contrahen.emp.l.cū res.in tertio,quando extra rem puta seruitutem pro qua habeo confessoriam quæ extra rem datur,licet pro seruitute rei inhærenti:& tunc siue personalis sit seruitus,siue realis,siue testator, siue alius habet hæc iura in re legatarij, non valet,vt hic.nam hic non facit vim quis habeat hæc iura: licet quidam dixerunt valere quando testator habebat, arg.d.l.apud.§. Titius.Sed ibi erat ei debita,nō autem dicitur habere ius in re.Item pro eis erat.ff.de cōtrahē.emp.l.qui tabernas. & facit.ff.de euic.l.sed & si quid.§.j. &.ff.eo.l.is cui. &.j. de verbo.sign.l.recte.in prin.&.ff. de dolo.l.& eleganter.§.non solum. &.j.de do.præleg.l.licet.&.ff.tit.j.l.si res.

Legari an possit alicui res sua.

g *Non vtendo*.vt supra,de vsufru.l.v.Item & aliis modis, vt per aratrum: vt supra, quibus mo. vsusfru.amit.l.si vsusfructus ciuit. Item centum annis:vt infra,de vsufru.lega.l.qui vsufru.

VNum ex familia.]CASVS.Hic casus porrigitur vsque ad.§. si rem tuam.& vsque illuc multas formæ quæstiones.& casus primi respōsi talis est:Sempronius instituit hęredem Titium: & rogauit eum vt cum moreretur idē hæres, restitueret fundum Cornelianum vni de familia ipsius testatoris cui vellet idē Titius.& ei dedit electionē. certe debet eligere Titius cui det cum credit se moriturum in breui.& si quidem in suo testamēto leget illi quem elegit,dictum fundum, inutile est legatū: quia ex testamento Sępronij peti potest.Sed nūquid dicemus omnino nō valere legatū quasi creditori relictū? an vero dicemus valere ppter hoc quòd Titius potest mutare electionem: & sic nō erit creditor ille qui prius erat electus?& certe siue duret electio,nō poterit ex illo testamento in quo datum est ei legatum, ab hærede petere,sed ex testamento Sempronij:siue aliū de familia eligat,non poterit primus electus petere ex testamento Sempronij, neque ex testamēto Titij hæredis Sempronij.& capias versiculum, itaq; si cum &c.& legas vsq; ad.§.sed si vno. & postea reuertaris. ad.§.si de Falcidia.vbi ita quæritur: Nūquid vt habeat locum lex Falcidia in dicto legato,vel nō habeat,inspiciemus bona Sępronij testatoris?an bona Titij hæredis qui elegit vnū de familia vt daret dictū fundū secundū præceptū Sępronij?& certe inspiciemus bona Sempronij, perinde enim omnia debent seruari,acsi nominatim legasset Sępronius dictum fundū illi quem hæres postea elegit.& hæres nihil ei de suo dat,sed Sępronius testator.modo vade ad.§.sed si vno.& ita ponas ibi casum:Pone eodem casu retēto quòd Titius hæres vnum ex familia Sępronij instituit sibi hęredem,& dictum fundum extraneo totum legauit.certe nō videtur voluntati Sempronij testatoris satisfeciſſe, vnde alij de familia illum fundū petēt, & pars eius qui institutus est deducetur,& tūto minus alij petent. Quid si instituit dictus hæres duos de familia Sempronij,& quartam partem dicti fundi extraneo legauit: & sic tres partes fundi in illa hæreditate reliquit: & rursic illi duo de familia sua hæredes instituti ab hęrede habent illas tres partes? certe alij de familia non petent de illis tribus partibus aliquid,sed de quarta extraneo per hæredē relicta petēt partes suas. Sed pone quòd dictus hæres Sępronij dictū fundum vni de familia Sempronij reliquit, & rogauit vt eum extraneo restituat. certe si tantum illi in alia manu reliquit,quātum prædictus fundus valet, bene valet fideicommissum: & nō aliàs.& hæc omnia locum habent,quādo ita rogauit Sempronius testator hæredem suum Titium,vt dixi in prin.l.Si autem dixisset quòd non exiret de familia sua dictus fundus:si quidem instituat Titius hæres aliquem de familia,& roget eum vt dictum fundum alij det,illum fundum alij petent de familia. sed hæres institutus ab hærede tenetur dare extraneo æstimationem fundi. sed si hæres Sempronij non rogat illum de familia quem instituit vt extraneo restituat,habebit fundum: sed cauebit aliis de familia quòd ille fundus de familia non exibit,nec alij præstabitur. & hoc vsque ad.§.rogo.vbi ita ponas casum:Pone quòd dictus Sępronius testator rogauit Titium hęredem suum vt dictum fundum vni ex libertis det,cui volet.certe potest hæres eligere cui det : & tamen nullus ex libertis potest petere.& si ante moriatur hæres quàm elegerit:omnes liberti petent fundum,vel etiam vnus,si vnus tantum existat. [*SI REM TVAM*.]Institui mihi hæredem Titium, & rem suam,credens meam esse,legaui Sempronio. certe bene valet legatum,quāmuis non valeat legatum,si legē Sempronio rem quę non est mea nec hæredis,& eam credo meam esse. [*SI OMISSA*.] Si instituo te hæredem , & rogo te vt hæreditatem alij restituas,& rogo per alia verba:certe bene valet fideicommissum.& de hoc ponit vnū exemplum:Ecce si maritus instituta vxore dixit,Nō dubito quin filiis meis hoc restituas. verba quidem huiusmodi habētur pro fideicommisso, & filij possunt fideicommissum petere: sed vxor ea quæ donauit sibi vir,non restituet filiis.nam donationes his verbis non continentur:nisi maritus nominatim eam rogasset de dictis rebus donatis filiis restituendis:quia tūc bene tenetur.& hoc dicit cum.l.seq.Viuianus.

VNum [h] ex familia, propter fideicommissum à se [i] cum moreretur relictum, hæres eligere debet: [k] [&]ei quē elegit, frustra [l] testamento suo legat, quod postea quàm electus est, ex alio testamento petere potest. Vtrum ergo nō consistit* quod datur, quasi creditori relictum: [m] an quādiu potest mutari voluntas, [n] non rectè creditori comparabitur? Siue tamen [o] duret electio,fuisse videtur creditor: [p] siue mutetur, [q] ex neutro testamento petitio competit.

Electus non capit ex testamento eligētis, sed eius qui iussit restitui : & secundum illud Falcidia ratio non minuitur: & vno electo cæteri excluduntur.Bartolus.

h *Vnum*. quandoque dignum, quandoque indignum: vt supra, eo.l.cum quidam.j.&.ij.respon. & dic quod dicit testator:hæres cum morieris,fundum Botrianum restituas vni de familia mea.& vocetur testator Sempronius,hæres Titius.
i *Ase*.hærede.
k *Debet*.non enim [a] est in potestate hæredis an debeat, sed cui de familia det:vt.j.§.fi de Falcidia.Accursius.
l *Frustra*. nam etiam si non legaret, nihilominus ex alio testamento agetur:vt supra.l.cum quidam.iij.respon.& sic dicitur superuacuum,id est nullum:vt.ff.eo.l.statuliberum.iij.respon.
m *Relictum*.quod non valet:vt supra.l.proxi. circa principiū, debitor autem &c.
n *Voluntas*.in eligendo.Accursius.
o *Siue tamen*.nunc respon.quòd non valet tale legatum.
p *Creditor*.facit.j.ad leg.Falc.l.pater filium.&.j.eo.§.si duos.
q *Mutetur*.& alium eligat.nam primo electus ex nullo testamento petet: alioquin si tantum mutet, & neminem eligat, huic cum cæteris competit petitio:vt supra,eod.l.cum quidā.iij.respon.est ergo ante mortē hæredis in suspēso sit creditor, an non.& est sic infra,de reb.dub.l.quædam. Sed videtur non posse mutari: vt.ff.tit.j.l.

BIU Cujas

tit.j.l.huiusmodi.§.si Stichum.contra.Solu.hic dixit,cum moriatur hæres.Item hic electio personæ legatarij,ibi rei legatæ.

a *Si de Falcidia.* psequit superiorē materiā p multas quæstiōes vsq; ad.§.rogo.& ideo nō est hic.§.nisi gratia euidētioris ītellectꝰ.

b *Primo testamēto.* ideoq; primi testatoris nomine dūtaxat.& eiꝰ bonis inspectis, nō etiā hæredis, hoc legatum minuere valet lex Falc.R.vt.j.ad.l. Falc. Lpater filiū.&.§.de hæred.instī.l. alle.&.C.de indi.l.apertissimi.in fi. & dic ar.quod ibi not.

c *Necessariæ.* necesse habet hæres eligere: vt hic,&.§.in princip.huius.l.&.j.de reb.dub.l. vtrum.§. cum quidam. quia si nō eligat, pximiores de familia veniēt: vt.§.eo.l.cū quidā.iij.respon.&.§.fi.& l.cum ita.§.in fideicōmisso.& facit.§.de hæredi.instit.in.l.si seruo fideicōmiss.& ad Silla. l.iij.§. vtrū.&.§. de vsufru.earū re. quæ vsu cōsu.l.tribus.§.illud etiam.&.j.de aqua coti. &astī.l.j.§.pe. in fin. Accursius.

d *Beneficium.* hoc est, non dicitur hæc liberalitas puenire ab hærede,quia tunc nō detraheret Falc. sed modo detrahit, quia non prouenit ex eo legatū, vt hic subiicit,quid est enim &c. licet eligere posit.

e *Vni.* etiam vlterioris quia hic habebat electionē: vt supra,eo.l. cū quidam. si vero familiæ relictum esset, priores in gradu peterent: vt.§.eo.l.cū ita.§.in fideicōmiss.& no.C.de verb. signifi.l.fi.

f *Cæteri.* de familia.

g *Conditione.* legati tacita.cum enim leget testator sic,vni de familia dato.singulis, si alteri non dedit, dare iussus videtur hæres: vt supra eo.l.cum quidam.

h *Instituto.* à Titio hærede rogantis, id est, ipsius primi testatoris.& dic,insolidum.at sequens.§. si duos.in parte hæreditatis, & parte fundi ponit casum.

i *Ille fundus.* Botrianus qui vni ex familia cum moreretur hæres iussus est restitui.R.

k *Ex illo testamento.* scilicet primo,puta Sempronij.

l *Petatur.* i.petēt alij de familia illa qui nō sunt instituti hæredes ab instituto hærede rogati.& hoc ppōsita actiōe psonali ex testamēto:cū possent agere in rē cōtra legatariū extraneū possidentē.

m *Hæres extitisset.* hoc videtur falsum. nam instituēdo hæredem videtur eum elegisse: vt infra,ea.l.§.sed & si fundum.contra. Sol. hic recta via iuit ad extraneum : vt nec momento apud hæredem maneat: vt.§.de pecu.l.sed si damnum.§.j.ibi, licet nullo &c.&.j. de fur.l.à Titio.quod ibi est secus.Vel dic vt ibi.

n *Doli exceptionis.* quæ transit ad legatarium, si conueniatur ac. in rem: vt arg.§.de pac.l.si tibi decem.§. pactū. hæres autē legātis pro vna parte infringere legatū non potest: vt.j.ea.l.§.si rē.Azo.

o *Partem intelligitur.* id est, vt habeat partes tantum viriles deducta parte instituti.& ad hoc facit quod no.supra,eo.l.si Titio.

p *Quæ ratio.* est autem hæc ratio, quia de familia sunt. & hæres relinquit extraneo: ergo & ipse cum sit de familia, admittitur. sic ergo partem facit. & hoc vocat compensationem, improprie tamen. institutus enim est obligatus, sicut & testator erat, actione ex testamento iis qui sunt de familia: sed econtra illi nullo modo instituto sunt obligati.nec enim plures legatarij sunt inuicē obligati:sed si vnus totam rem possidet, tenetur aliis rei vindicatione.non ergo potest dici compensatio, cum non sit hinc inde debitū: vt.§.de cōpēsa.l.j.ponit ergo p cōputatione.sic.§.e.l. Titia. §.qui in vita.quidā tamē dicunt cōtrarium, notātes & dicētes hic cōpēsari quod vtriq; debetur in genere: quod satis cōcedi potest per.l.§.de hære.instī.l.qui nō militabat.j.respō.&.§.si pars hære. peta.l.j.§.pe.lex tamen ista non probat hoc,secundum Azo.

Si [de] Falcidia [a] quæratur, perinde omnia seruabuntur ac si nominatim ei qui postea electus est, primo testamento [b] fideicommissum relictū fuisset. Non enim facultas necessarię [c] electionis propriæ liberalitatis beneficiū [d] est. Quid est enim quod de suo videatur reliquisse, qui quod reliquit, omnino reddere debuit? Itaque si cùm fortè tres ex familia essent eius qui fideicōmissum reliquit, eodem vel dispari gradu, satis erit vni [e] reliquisse.nam postquam paritum est voluntati, cæteri [f] conditione [g] deficiunt.

Si vnus ex certis instituatur, & fundus extraneo legetur: ab eo vindicabitur deducta persona hæredis. Bartolus.

Sed si vno ex familia hærede instituto, [h] ille fundus [i] extraneo relictus est: perinde fideicommissum ex illo testamēto [k] petetur, [l] ac si nemo de familia hæredi hæres extitisset. [m] Verū is qui hæres scriptus est, ratione doli exceptionis [n] cęteris fideicommissum petentibus facere partē intelligitur. [o] Nam quę ratio [p] cęteros admittit, eadem tacitam inducit compensationem.

Si plures ex certis instituantur, & pars fundi extraneo relinquatur: illa vindicabitur excepta parte quæ instituti cōpeteret. Bar.

*Si duos de familia [nō] æquis portionibus [q] hæredes scripserit, [r] & partē fortè quartam extero eiusdem fundi legauerit: pro his quidē portionib⁹ quas iure hæreditario [s] retinēt, fideicommissum non * magis petetur, quàm si alteri [t] fundū prælegasset: pro altera [u] verò parte quæ in exterum collata est, virilem, qui sunt de familia, petent, [x] admissa propter hæredum virilem portionem compensatione. [y] **

Ęligens non potest electum grauare vt alteri restituat, nisi ei tātundem relinquat: & tūc etiā potevit ab extraneo vindicari, si domin⁹ fuerit, ne exeat de familia. Bar.

Sed & si fundū hæres vni ex familia reliquerit, eiusque fidei commiserit, vt eum extero restituat: quæsitum est, an hoc fideicommissum [ab extraneo [z]] peti possit? Dixi ita demū [a] peti posse, si [pręterea tantūdem ei [b] relictum esset, quod] fundi pretium efficiat. [c] Sed si quidē ille prior testator ita fideicommissum reliquisset, Rogo, fundum, cui voles, aut quibus voles ex familia, relinquas, rē in expedito fore. [d] Quòd si talia verba fuissent,

q *Portionibus.* tribus. Ioan.

r *Scripserit.* Titius rogatus restituere fundū Botrianum.

s *Hæreditario.* id est, hoc ipso q̄ sunt hæredes rogati, non tamen ex eius testamento, sed legantis, scilicet testamēto: vt.§.e.l.j.in prin. Azo. Melius ergo dixisset,legatario.H,

t *Si alteri.* qui esset de familia. facit enim hic tantū generalis collatio, quantum specialis: vt.C.de secun.nup.l.si quis prioris.§. incertū. Sed arg. cōtra authen. nunc autem.ibi posita, quæ est in authen. de nup. §. soluto .

non.in primo casu satisfactum est testanti,in secundo non,quia alia mẽte: vt quia meruerat, vel cognat⁹ erat,potuit eũ instituere. & hoc est quod dicit,propterea tantum &c.& in hæreditate prę-sumam, non propterea relictum quod legat extraneo . alioquin non faceret partem aliis : quod tamen facit: vt supra.§.si duos.at in legato semper prę-sumam quòd propterea leget,vt eum grauet de fideicõmiss. quia aliter diceretur nullum, cùm alia ratione eum grauare nõ possit : vt.ſ.eo.l. Titia.§.j.in fi. quæ ratio in hærede falsa est. Alij dicunt,si ab instituto legetur, nullũ est legatũ: vt.ſ.secus si per fideicõ.ab instituto relinquatur: vt hic : quia aliquo tempore fuit penes rogatum dominiũ: quod displicet,qa non differunt legata à fideicommiss. vt. ſ.titu.j.l.j. &.C.communia.de lega.l.j.&.ij.

*Flo.non

Peto ne fundus de familia exeat:* hæredis [a] hæredẽ ꝓpter sequẽs fideicõmissum quod in exterũ collatũ est, oneratũ [b] intelligi: petituris deiceps cęteris ex primo testamẽto [c] fideicõmissum, post mortẽ videlicet eius [d] qui primò electus est. & ideo si [e] electo vno fideicõmissum in exterũ non conferatur [f]: nõ aliàs ei qui electus est,fideicommissum præstandũ erit, quàm interpositis [g] cautionib⁹, *fundum, cum morietur, si non in familia cum effectu relinqueretur, restitui.* [h]

Iussus cum morietur eligere,potest donec viuit eligere: & ante nullus admittetur,sed eo non eligente omnes. Bartolus.

¶ *Rogo,fundum,cum morieris,restituas ex libertis cui voles.* Quod ad verba [i] attinet,ipsi⁹ erit electio: nec[hoc] petere quisquã poterit quamdiu præferri [k] alius potest.defuncto eo, pri⁹ quàm eligat,petent omnes.itaq; eueniet vt quod vni datũ est [l], viuis pluribus vnus [m] petere non possit,sed omnes petant [n] quod [o] non omnibus datũ est [p] : & ita demum petere possit vnus si solus moriente eo superfuerit.

Si testator legat rem hæredis vt suã, valet legatum. Bartolus.

¶ Si rem tuã, quã existimabam meã,te hærede instituto, Titio legẽ:non est Neratij Prisci sententiæ nec cõstitutioni loc⁹, qua cauetur non cogendũ [q] præstare legatum hæredẽ. Nã succursum est hæredibus, ne cogerẽtur redimere [r] quod testator suũ existimãs reliquit. Sũt enim magis in legandis suis rebus, q̃ in alienis comparandis,& oneradis hęredibus faciliores [s] volũtates . quod in hac specie nõ euenit, cum dominium rei [t] sit apud hæredem.

Licet verba fideicõmiss⁹ sint defectiua: tamen debetur si ex mente colligitur. Bar.

¶ Si omissa fideicommissi verba [u] sint,& cętera quæ legũtur, cum his quæ scribi debuerant, congruãt: rectè datũ, & minus scriptũ, exemplo institutionis, legatorúmq;, intelligetur. quã sententiam optimus quoq; imperator noster Seuerus secutus est.

Verba enuntiatiua futuri euentus ad grauatum directa fideicommissum inducunt. Bartolus.

¶ Item Marcus imperator rescripsit: verba quibus testator ita cauerat, non dubitare se, quodcumque vxor eius [x] cepisset,liberis suis reddituram: pro fideicõmisso accipiẽda. Quod rescriptum summã habet vtilitatem:ne scilicet honor [y] bene transacti [z] matrimonij, fides etiam communiũ liberorũ decipiat patrem,qui melius [a] de matre præsumpserat. Et ideo princeps prouidentissimus [b], & iuris religiosissimus,cum fideicõmissi verba [c] cessare animaduerteret,eũ sermonẽ pro fideicommisso rescripsit accipiendum.

Ea quæ quis caperet alio hærede existente,non vt ex vltima voluntate,in fideicõmissum generale non veniunt. Bartolus.

LXVIII. PAVLVS libro vndecimo Quæstionum.

SEquens quæstio est, an etiã quę viuus per donationẽ in vxorẽ contulit, in fideicõmissi petitionẽ veniant? Respõdi ea extra causam [d] bonorũ defun-

a *Hæredu.* scilicet rogati ne de familia exeat:qa hęres reliquit vni de familia,puta Gaio : & rogauit eũ Gaiũ vt extero restituat.

b *Oneratum.*in ęstimationem fundi: quasi testator scilicet Titius sciés reliquisset per fideicom. rem alienam: vt.C. eo.l.ré alienam. & hoc tunc cum cæteri de familia petent.qđ quando sit,subiicit.

c *Ex primo testamẽto.* scilicet Sempronij.

d *Eius.* scilicet legatarij, scilicet Gaij qui erat de familia,& rogatus erat extero præstare.nam donec iste legatarius viuit, cum sit de familia, non debet : & quia habere videtur,cũ alius habeat ab eo: sed eo mortuo cum extraneum,id est, fideicommiss. reliquit successorem,in ea re cæteri admittuntur. posset tamẽ & aliter distĩgui vt no. infra,eo.l.peto.§. prædium.in fine.

e *Et ideo si.*i. quãuis.q.d.multo magis fit hæc cautio de qua hic subiicit,vt in extraneũ conferatur,secundũ R.vel lege secundum Azo.si conditionaliter: quia si rogauit hæres Titius eũ legatariũ qui erat de familia,vt extero restitueret,cessaret cautio,vtpote cũ in extraneum conferat ex hæredis expressa voluntate.

f *Non conferatur.* id est,non rogauit eum qui erat de familia cui legauerat,vt extraneo daret.

g *Interpositis cautionibus.* id est,cautione.ad quod.ĩ.de aur.& argen.leg.l.si vxori.§.fina.&.l.Titia.Item facit.ĩ.titu.j.l.pater.§.ij. & de reb.du.l.vtrum.§.j.

h *Restitui.*ipsi danti,cum dans sit de familia.alioquin caueret se restituturum familiæ:vt.ĩ.eo.l.peto.§.fratre.

i *Quod ad verba.* non tamen minus quoad sententiam.

k *Præferri.*quod est semper viuente rogato:vt.ſ.ea.l.in prin.

l *Datum est.* id est,dari potuit per electionem:vt.ĩ.de statulibe. l.Labeo.vel ponitur pro dandum.

m *Vnus.* scilicet tantum.

n *Sed omnes petant.* si simul veniant.quod dic vt supra,eo.l.cum quidam.&.l.si tamen.

o *Quod.* sub.illud quod &c.

p *Datum est.*ex primo testamento.voluit enim vnum eligi,non omnibus dari pręcepit:sed quia nõ est electus,omnes petẽt.Azo. & facit.ĩ.eo.l.cũ pater.§.hęreditate.&.§.rogo.&.ĩ.tit.j.l.pater.§. filiam.&.ĩ.de reb.dub.l.vtrũ.§.j.&.ĩ.de bo.lib.l.si filius.§.cũ filiꝰ. &.ĩ.vnde cog.l.j.§.si quis.&.ĩ.de iure fisc.l.edicto.§.idẽ.&.ſ.cũ autem.&.ſ.si pars hęre. pe.l.antiqui.&.ſ.titu.j. l.si à pluribus.

q *Non cogendum.*nam in aliena locum habet: vt hic subiicit, &.C.e. l.cũ alienã.& de fideicõmiss.l.prædia.&.ſ.titu. j.l.si quis inquilinos.§. j.Sed arg. contra.ſ.tit. j.l.si domus.§.j. ² &.l. non quocunque.§.j.

r *Redimere.* quia erat extranei, hic autem ipsius hæredis.

s *Faciliores.* ideoque in re hæredis est eadẽ facilitas.nam sicut propriã, ita hæredis legare possumus: vt institu.eo. §.non solum.&.ĩ.de v. sufru.le.l.Sticho.

t *Rei.*ſ.legatæ.

u *Verba.*solénia,quæ olim exigebantur, hodie nõ: vt insti.de sing. re. per fi. relic.§. fina. vel pone (& hæc est melior) sic,quòd testator semiplene reliquit fideicommiss. ita scilicet hæres meus per fideicõmiss. fundum Sempronio.licet enim verbum,dato, vel æquipollens non sit expressum: tamen quia scriptura congruit menti testatoris, sicut & ea quæ debuerunt scribi,tenet ſ. deicom.vt.C. de fideicom.l.j. sic enim est in institutione : vt supra, de hære.instit.l.j.§.qui neque. &.§. sin autem, &.l.quoties.§.j.& .C. de testa.l. errore. &.in legatis: vt institu.eo.§. nostra autem.&.C.cõmunia de lega.l.ij.&ſu pra, tit.j.l.ſi in testamẽto. Vel dic tertio,qua testator legauit chartas suas, intelligens libros . nam significatio verbi non congruit sensui testatoris : sed quia aliquo modo potest aptari,tenet:vt.ĩ.tit.j.l.librorum.§.quod tamen Cassius.

x *Vxor eius.* hæres instituta.

y *Honor.* habitus à viro vxori. *ADDITIO.* Not.ex hac glo. iuncto text.secundum Bal.quòd viri honorant vxores.facit.ĩ.de leg.iij.l.item in legato.Vtrum autem debeant confidere in eorũ vxoribus?dic quòd sic,vt per hunc text.

z *Transacti.*i.finiti per mortẽ,non mala gratia per diuortium.

a *Qui melius.*i. bene:vel melius quàm modo ipsa facere velit.

b *Prouidentissimus.*prouidẽtia in armis,religio in legib⁹:vt sibi in procœmio in prĩ.ibi,viris religiosis &c.& ibi,summa prudẽtia.

c *Verba.*solénia, vel etiam consueta hodie . nam omnia cessabant:& tamen valet: vt hic,&.ĩ.tit.j.l.Pamphilo.& de adi.leg.l. alũnę.Sed contra.ĩ.eo.l.cum pater.§.mando.Solu.ibi dando cõsilium.Item contra infra,titu.iij.l.generali.Solu.ibi.Item contra, infra,titu.j.l.pater filium.§.penul.Solu.ibi.Item facit supra, titu. j.l.& hoc.&.l.eo modo.& infra.l.peto.ij.&.iij.respon.&.ſ. tit.ĩ. l.filiusfamilias.§.vt quis.

d *Sequens.Extra bonorum causam.* immo contra,cum rerũ donatarum à viro in vxorẽ detur viro rei vindicatio:vt.C.de rei vx.

BIU Cujas

rei vxo.aſt.§.taceat.&.ſ.de do.inter vir.& vxo.l.vtilé.ergo ſunt in bonis defuncti:vt.j.de verb.ſigni:l.bonorum.§.in bonis.Solu. quidam dicunt hic loqui de donationibus quę nõ ſunt prohibitę inter coniuges:quod nõ videtur,ex eo quod ſequitur,plane ſi no minatim &c.Nam nec in his poteſt nominatim rogare, niſi tan-

tundem eidẽ relinquat: vt.ſ.eod.l. proxi.§. ſed & ſi fundum.Dic ergo extra cauſam bonorũ, id eſt,quia ſeparata ſũt ab alia ſubſtantia:& licet ſint in bonis,nõ tamen ſunt ex bonis: & ſic intellige extra bona.hæc nempe inter ſe differunt: vt inſtitu.vi bo.rap.§.ſi.in prælegationibus autem diſtingue vt not.C. de fideicõ.l.cum virũ. Vel dic extra cauſam bonorũ, quia trahitur retro reuocatione non ſecuta: vt.C.de dona. inter vi rum & vxorem.l. dona tiones. Accurſius.

Peto Luci.] C A S V S. Volẽs Titio c.legare, ita dixi: peto Luci Titi vt contẽtus ſis.c.aureis. bene valet legatum.idem eſt ſi pro parte eum hęredem inſtituí, & dixi vt.c.aureis eſſet contẽtus pro ſua hæreditatis parte, quæ forte valebat.cc. nam cohæredes ſui petẽt ab eo totum ſuperfluum.c.aureorũ, quaſi eis ſit relictum fideicõmiſſum. & idem eſt ſi Titium ſolum hæredem inſtitui, & dixi poſtea eum debere eſſe contentum.c.aureis pro tota hæreditate.nam legitimus meus petet totum ſuperfluum à.c.aureis.[*PRAEDIVM.*]Si relinquo prædium vni de familia hærede eo inſtituto,& prohibeo ne iſtud prædium alienet extra familiam,& creditores eius hæredis illud vendideruut cũ aliis bonis hæredis: ſecurus eſt emptor quamdiu viuit hæres. [*MATER.*]Titia inſtituit filium ſuũ impuberem, eiq; tutorẽ dedit, & fidei tutoris cõmiſit,vt ſi filius iſte decederet intra.xiiij.an.reſtitueret illam hæreditatem Sempronio.certe valet fideicommiſſum,licet mater filio de iure non det turorem.Idem in patre non iure tutorem filio ſuo dante.nam & tunc valet fideicommiſſum à tutore relictum.& idem eſt ſi à principio valuit tutoris datio, & poſtea annihilatum eſt.quod poteſt euenire tribus modis qui in litera ponuntur,& eſt ratio in omnibus ſupradictis, quia videtur relictum fideicõmiſſum à pupillo,& nõ à tutore:& eadem ratione attenta,à tutore filio meo ipſe legare nõ poſſum, ſi nihil lego tutori.[*FRATRE.*]Si præcipio hæredi quem inſtituo, vt domum hæreditariam non alienet extra familiam: ſi hic hæres contra faciat,alij de familia domũ petent,& omnes de familia admittentur:ſed priores gradu prius admittuntur, & poſtea inferiores: & illi poſteriores ſiue remotiores poſſunt petere cautioné ab illo priore qui habet domum vt non alienet eam extra familiam: & ſi exacta non fuit cautio,nõ tenetur poſtea cauere.& interponitur hæc cautio,etiam ſi nullus ſit in vlteriori gradu: & filij emãcipati admittuntur ad petitionem dictæ cautionis.Viuianus.

a *Peto Luci.* primo caſu loquitur fideicommiſſario. ſecundo ibi, quid ergo &c.hęredi ex parte,& ſic honorato.Item tertio ibi,idẽ dicemus &c.hæredi ex aſſe.

b *Fideicommiſſum.*ſcilicet.c.aureorũ.& ſic hæres præſtabit Lucio Titio centum aureos per fideicõmiſſum quaſi tacite relictũ: vt hic,&.j.tit.j.l.fideicommiſſum.§.ſi quis ita.

c *Inſtituiſſet.* ſcilicet Lucium Titium.

d *Eo.* ſcilicet Lucio Titio.

e *Quo.*ſub. illo &c.

f *Hoc probare.* quod dictum eſt in ſecundo caſu.

g *Illud.* quod dictum eſt in primo caſu.

h *Ibi.* ſcilicet in primo caſu.

cti computari debere: & propterea fideicõmiſſo nõ cõtineri, quia ea habitura eſſet, etiã alio hærede exiſtente.Planè nominatim maritus vxoris fidei cõmittere poteſt, vt & ea reſtituat.

Verba diſpoſitiua ſeu præceptiua ad gratuatum vel honoratũ directa, fideicommiſſi petitionem inducunt. Bartolus.

LXIX. PAPINIANVS libro nonodecimo Quæſtionum.

Peto Luci[a] *Titi*[vt] *contentus ſis centum aureis.* Fideicommiſſum[b] valere placuit: ídque reſcriptum eſt. Quid ergo,ſi cum hæredem ex parte inſtituiſſet[c], ita locutus eſt? *Peto pro parte tua contentus ſis Luci Titi centum aureis?* Petere poterunt cohæredes partem hæreditatis, [eo][d] retinente ſiue præcipiente[id,] quo[e] contentũ eſſe voluit defunctus.Sine dubio facilius eſt hoc probare, [f] quàm probari potuit illud[g]:cũ ibi[h] fideicommiſſum petatur ab his[i] cũ quibus teſtator nõ eſt locutus.Idẽ dicemus[k] ſi cũ ex aſſe ſcripſiſſet hæredẽ, eius gratia[l] qui legitimus hæres futurus eſſet, ita loquatur: *Peto,pro hæreditate quam tibi reliqui, quæ ad fratrem meum iure legitimo rediret*[m]*, contentus ſis centum aureis.*

Res prohibita poteſt alienari ex cauſa neceſſitatis. Bartolus.

¶ Prædium[n] quod nomine familiæ relinquitur,ſi nõ voluntaria[o] † facta ſit alienatio, ſed bona hæredis[p] veneant: tãdiu emptor retinere debet, quamdiu debitor[q] haberet bonis nõ venditis:poſt mortem[r] eius nõ habiturus, [ſ] quod exter hæres[t] præſtare cogeretur.

Relicta à tutore videntur relicta à pupillo:& ideo valent,licet tutoris datio non ſortiatur effectum. Bartolus.

¶ Mater filio impubere hęrede inſtituto[u],tutorẽ eidẽ adſcripſit,eiúſq;[x] fidei cõmiſit, vt ſi filius ſuus ĩtra quatuordecim annos deceſſiſſet,reſtitueret hæreditatẽ Sẽpronio.Non ideo minus fideicõmiſſum rectè datũ intelligi debet,quia tutorẽ dare mater nõ potuit[y].Nam & ſi pater nõ iure facto teſtamento tutoris fideicommiſerit, æquè præſtabitur[z],quemadmodũ ſi

† *Not.appellatione alienationis venire volũtariã, nõ neceſſariã.ſic in.l. & ideo.j. de condic. fur.l.cum poſtulaſſẽ. §.fina.j. de dam.infe.l. alienationis.ſ.fa.erciſc.& cum hoc tex.cõcor.text. in c. nulli. extra de re. eccle. non alie. glo. in cle.1.eo. tit. & in cle.1. §.ſi.& ibi Card.q. 2. eo.titu.*

i *Ab his.* ſcilicet hæredibus,vt ipſi hæredes præſtent, cum quibus &c.i.ad quos non direxerit ſermonem.in ſecũdo caſu ſecus: & ita facilius præſtatur.& ponitur hoc verbum, facilius, comparatiue.nam vtrumq; valet:& ſic probatur nõ eſſe neceſſarium, vt teſtator loquatur cum eo quẽ onerat,ſi tamẽ apponat verba præceptiua, vt hic. ſecus ſi deprecatiua. tunc enim ſi dirigat ad legatariũ, nõ valet. ſecus ſi ad eũ quem grauat:vt.ſ.eo.l. vnum.§.ſi.&.j.de vſufru.leg.l.generali.j.reſpon.Item huic reſpõ. eſt contra.j.eo.l.cũ pater.§.pater qui filio.Solu.ibi.Item cõtra.ſ.tit. j.l.filiꝰ.§.diuus. ſed hic tacite videt dixiſſe cauſam prohibitionis:quia videtur voluiſſe reſiduum à centum aureis eſſe reſtituendum per fideicommiſ.cohæredibus. Nam veniens ab inteſtato habere non poſſet: quia ſic pro parte decederet teſtatus,& pro parte inteſtat[o]: qđ eſſe non debet:vt inſtitu.de hæred.inſti.§.nõ autem.videtur ergo voluiſſe quod eſſe poteſt. Item facit.ſ.tit.j.l.pen.

k *Idem dicemus.* ſcilicet vt in fideicommiſſo tacite contineat qđquid ſit vltra centum. ad quod facit ſupra,eo. l.vnum.§.fina.

l *Gratia.* ſecus ſi nullius gratia ſic fuiſſet locutus: vt.ſ.titu.j.l.ſi filiusfamilias.§.penul.

m *Rediret.* ſi inteſtatus decederet.

n *Prædium.* teſtator inſtituit aliquem hæredẽ de familia ſua, & rogauit eum ne fundum Botrianum alienaret extra familiã.nam diſtinguitur inter voluntariam alienationem,& neceſſariam.

o *Voluntaria.*tunc enim ſtatim fieret reuocatio: vt.j.eo.l.cũ pater.§.libertis.ſed hic differtur poſt mortem debitoris,ſcilicet hęredis:quia fuit neceſſaria alienatio: vt.ſ.eo.l. vnum ex familia.§. quòd ſi talia.ſic.ſ.de fundo do.l.j.

p *Bona hæredis.* id eſt,teſtatoris nomine hęredis:vt not.ſ.titu.j. l.filius.§.diuus.in ſi.Azo.

q *Debitor.* quamdiu viuit debitor,remanebit res emptori.

r *Poſtmortem eius.* ſcilicet hæredis.vel,id eſt,debitoris.

ſ *Non habiturus.* ſcilicet emptor extraneus.

t *Exter hæres.* inſtitutus à primo hærede,qui fuerat de familia, cogitur præſtare familiæ rem non alienatam : vt.j.§.fratre.& ſic mutat caſum.Vel dic quod dixi,ſi fuit inſtitutꝰ aliquis de familia, vt diſtinguatur,neceſſario vel voluntariè alienet: hoc idem cogitur præſtare,id eſt,ſeruare,& ſi extraneus ſit inſtitutus, & prædicto modo rogatus ne exeat de familia . Vel dic tertio aliquem de familia inſtitutum & rogatũ,qui neceſſario vendidit.& certe non habebat emptor extraneus poſt mortem rogati.quod eſt verum, quãdo extraneus inſtituit.& hoc dicit, quod exter &c. & ſecundum hoc innuit fideicommiſſum non poſſe peti ſi aliquẽ de familia,non extraneum habeat hæredem:quia eiuſdem iuris debet cõſeri cuius & defunctus qui erat de familia.& facit.l.qui ſolidum. ſ.eo.&.ſ.tit.j.l.filius.§.cum pater.

u *Inſtituto.* in teſtamento ſolenni.

x *Eiuſque.* ſcilicet tutoris.

y *Non potuit .* immo poteſt, quando inſtituit eum hæredem : vt hic fecit:vt.ſ.de teſta.tute.l.pater.ij.reſpon.&. C.de teſta.tute.l. mater.quæ ſunt contra.Sol.dic,non poteſt aliàs cum nõ inſtituit eum:vel non poteſt vt datio teneat per ſe: confirmatur tamẽ ſine inquiſitione.ſed vbi non inſtituitur,tunc cum inquiſitione: vt.ſ. de teſta..tute.l.pater.iij.reſpon.

z *Æque præſtabitur.* ſed quo modo hoc ex imperfecto teſtamẽto:vt.C.de teſta.l.ex imperfecto teſtaméto.& fami.erci.l.ſi? Reſpon.iuſsit reſtitui vni ex liberis:vt.C.de teſta.l.hac cõſultiſsima.

§.ex

BIU Cujas

§.ex imperfecto.& secundū hoc loquitur secundū noua iura Codicis.vel secundum R. cauit hic vt valeat pro codicillis. vel dic testamentum non solenne quantum ad dationem tutoris: quia filius erat emancipatus, vel dedit quem dare nō poterat: sed quantum ad alia solenne erat.Accursius.

a *Arbitrabatur*.sic.C. de reb.cre.l. cum etiā. &.C. de fideicom.l. etiam.item facit.ſ.de cō fir.tu.l.j.

b *Debet probari*. vt & j.de vsufru.leg.l.codicillis.§.fina.

c *Datus*. vt quia maior.xiiij.an.vt.ſ.de tut. & cu.da ad his.l.Seiæ.

d *Datum videtur*. ſi ergo hoc valeret,præstaretur de rebus pupilli, & rebus pupilli applicaretur:vel ipse pupillus ſibiipſi eſſet obligatus: qđ eſſe nō poteſt: vt.ſ.tit.j.l.cum filio.

e *Accepit*. à teſtatore pupillo præſtandum.

f *Petiit*.alter frater teſtatoris.

g *Vel extero*.ex hac.l. &.C.de ſecun.nup.l.ſi quis prioris.§. certū.& §.j.&.j.de verb.oblig. l.ſi ita quis promiſerit. §.ea lege.colligitur qđ hi qui alienare prohibētur in teſtamento,etiam inſtituēdo extraneum hæredem videntur facere contra prohibitionē: vnde cōueniri poſſunt:dominium tamen tranſit:vt.j.tit.j. l.pater. §. fundus. &.j. de acquiren. re. do. l. quædā.Io.tamen dicit non tranſire dominiū ad extraneum inſtitutum. vnde etiam dicit rei vindicationem cōpetere legatario cuius cauſa prohibita fuit alienatio. Quod enim dicitur.j.titu.j.in.l.pater.§.fundus. verum eſt ideo, quia teſtator dixit ne viuus alienaret: & quia eam ſolam prohibuit alienationem quæ fieret in vita,conceditur ei poſt mortem alienare:quod eſt verius.Item contra.j.tit.j.l.pater.§.quindecim. Solu.ibi portio ad legitimum ſine pœna tranſit:& ſiquidem ſemper ſecundū Io.vt in illo.§.fundus.no.Sed quid ſi in contractu alienare prohibeam:nunquid impune extraneū hæredē inſtituet?Rñ.poteſt: ſed poteſt agi ad intereſſe: vt.C.de cōdic.ob cau.l.ea lege. &. d.l.de verbo.oblig.l.ſi quis ita promiſerit.§.ea lege.Itē ad.l.quædā. dicloqui cum decedit ab inteſtato.ſecus ſi teſtamento facto.Iteē contra.ſ.de aliena.iudi.l.ex hoc edicto.§.ſed hæredem. Sed illud, vt ceſſet illud edictum.Item arg.contra.ſ.de fun.do.l.j.

† *Limitabis hunc text. inquantum ſentit rem alienatam extra familiam nō valere, quinimmo poſſe reuocari p omnes per text. in.l.i. & quod ibi not.Bald. q.16.C. de iis quæ pœno. vt non procedat, quādo alienatio à teſtatore prohibita habet ꝓpetuā cauſam phibitionis.*

h *Proximus quiſque*. ſic.ſ.titu.j.l.cum ita.§.in fideicommiſ.&.ſ. tit.j.l.filius.§.diui.&.§.cum pater.&.l.nihil.§.j.& infra,eo.titu.l. cum pater.§.libertis.&.§.hæreditatem.&.j.titu.j.l.is qui plures.& l.pater.§.j.ij.iij.iiij.&.v.& penul.&.C.de verb.ſignifi.l.fi.&.j.ad leg.Falci.l.pater filium.

i *Cauere*. publico ſeruo,vt familia vtilem habeat actionem : vt ſupra.de adopt.l.non enim. &.l.his verbis. ſed R. dixit quod inuicem inter ſe caueant.Azo.

k *Reſtituturum*..ſ.poſt ſuam morte,aut forte alienationem.Azo.

l *Condictio*. incerti,vel alia per quam petetur caueri. Sed cōtra. ſ.de vſufru.ea.re.quæ vſu cōſu.l.hoc ſenatus.§.j.ſed hic alio modo conſulitur actione ex teſtamento, & rei vindicatione: vt hic ſubiicit,&.ſ.l.vnum.§.ſed ſi vno.ibi ſecus.Item hic non intereſt: quia nunquam forte ſit habiturus.ſed ibi ſic.Accurſius.

m *Cautionem*.illam,ſcilicet de re reſtituēda,ſi nō relinquatur in familia:vt.ſ.eo.l.vnum.§.quod ſi talia.alia vero de reſtituēdo familiæ præſtatur iudicis officio,& hoc etiam ratione excep. doli. ſed propter nullam datur cōdictio.Item de ſecunda videtur tantum loqui hic,vt dixi.ſ.eo.l.vnum.§.quod ſi talia.

n *Deſiderari*. propter primā,vel propter ſecūdā cautionē.Azo.

o *Ex familia illa ſuperſit*. nec ſupereſſe ſperatur. & ſic ſuperflua exponitur cautio,ex qua non agetur: vt argu.ſ.de cuic.l.emptori. §.fina.ſecundum quoſdam,ſed Ioan.contra, vt nunquam ſuperuacua iterponatur.nor. ſ.de procu.l.non cogēdum.§.fina.&.j.vt legno.ca.l.hæc ſtipulatio. §.Diuus. Dic ergo q nullus ſupereſt,ſed ſupereſſe ſperatur. vel etiam dic, ſi nullus ſperatur vlterior,eſt tamē vel eſſe ſperatur ali⁹ in eodē gradu: alias ſi nec eodem, vel alio gradu eſt,vel eſſe ſperat, non interponit cautio:vt.j. e.l.cū pater.§. libertis. &.l.qui ſolidum.§.pe.

p *Quoniā familia*.nā tempore teſtamenti cū ſic de domo ſua diſponebat,erant de familia: vt infra, de reb. du.l.ſi cognatis. vel licet deſignat agnatus eſſe, de familia tamen eſt marime, per authen.de hære.& Falci.coll.j.&.infra,de verb.ſign.l.pronuntiatio.§.cōmunis.

q *Fratre hærede inſtituto, petiit ne domus alienaretur, ſed vt in familia relinqueretur. Si nō paruerit hæres volūtati,ſed domū alienauerit, vel extero hærede inſtituto deceſſerit:omnes fideicōmiſſum petēt, qui in familia fuerūt. Quid ergo,ſi nō ſint eiuſdē gradus? Ita res temperari debet, vt proxim⁹ quiſque primo loco videatur inuitatus: nec tamē ideo ſequentium cauſa propter ſuperiores in poſterum lædi debet:ſed ita proximus quiſq; admittendus eſt,ſi paratus ſit cauere ſe familiæ domū reſtituturū. Quod ſi cautio nō fuerit ab eo q primo loco admiſſus eſt, deſiderata : nulla quidem eo nomine naſcetur condictio: ſed ſi domus ad exterū quandoq; peruenerit,fideicōmiſſi petitio familię cōpetit. Cautionem au tē ratione doli mali exceptionis puto iuſtè deſiderari:quāuis nemo alius vlterior ex familia[illa]ſuperſit. Si quidā ſint poſtea emancipati:tractari poteſt an hi quoq; rectè fideicommiſſum petant. Et puto rectè petituros: quoniā familiæ appellatione hæ quoque perſonę demonſtratæ intelliguntur.*

Legatarius tenetur cedere fideicommiſſario actionem,vel rem ſi habet. Bartolus.

LXX. IDEM libro viceſimo Quæſtionum.

IMperator Antoninus reſcripſit,legatariū,ſi nihil ex legato accepit,ei cui debet fideicōtitatem quæ continetur in fideicōmiſſo, & nō in plus certe iuſtū eſt deſideriū tuū.& idē eſt,ſi legatū iā cōſecutus es. [*SI CENTVM.*] Legaui tibi.c. & rogaui te quod ducenta Mæuio reſtitueres.non teneris in plus quàm tibi legauerim. ſed ſi legaui tibi c.& rogaui te quod dares ducenta Mæuio poſt biennium: certe eatenus præſtabis Mæuio vltra quatenus interim habuiſti de vſuris ducentum , & non plus: etiam ſi tu propter legatum de centum perceptum magnum emolumentum es conſecutus ex alio negotio, puta quia domum optimam inde emiſti, vel euaſiſti aliquā pœnam in quam incidiſſes, ſi non habuiſſes dicta centum.& hæc omnia vera ſunt,ſi legaui tibi quantitatem, & rogaui te de quantitate aliqua danda,ſicut dictum eſt. ſi autem legaui tibi centum, & rogaui te vt dares Mæuio domum tuam quæ valebat ducenta , & tu agnouiſti legatum de centum : bene teneris Mæuio domum dare. [*CVM QVIDAM.*] Filium meum & fratrem meum qui eſt ei patruus, inſtitui mihi hæredes pro dimidia pone:& rogaui dictum meum fratrem vt dictum filium meum inſtitueret hęredem pro virili portione cum filiis ſuis cum veniret ad mortem.& ita factum eſt.certe aut minus vel tantum eſt in virili portione hæreditatis fratris mei quam debet habere filius meus, quàm pars dimidia hæreditatis meæ in qua fratrem meum inſtitui, aut plus . ſi minus vel tantum , non poterit filius meus vltra petere de hæreditate fratris mei . ſi vero plus ſit in dicta virili portione, quàm in parte dimidia meæ hæreditatis quā fratri meo reliqui, & tantum percepit dictus frater meus ex dicta mea hæreditate nomine fructuum , quod inter meam hæreditatem & eius fructus quos percepit, vel percipere potuit, capit tantum quantum dicta virilis : bene percipiet dictam virilem integram filius meus : aliàs non, ſed eatenus ex dicta virili habebit, quatenus pars mea hæreditatis quam fratri meo dedi,& fructus eius capiſſe, & non plus : quia non debet plus à me onerari frater meus quam ſit honora-

BIU Cujas

sic honoratus.& ponit simile ibi,non secus &c. vsque illuc, cum autem &c. ibi ponitur talis casus: Pone quod rogaui dictum meum fratrem, quod quicquid ex dicta hæreditate mea quam ei reliqui, supererit ei post mortem suam, restituat dicto meo filio.& ipse postea vendit quasdam res de dicta hæreditate, & ex pretio alias emit, vel etiã pretium illud soluit creditoribus suis. nunquid hæres eius fratris mei tenebitur filio meo ad res emptas, vel ad pretium? Et dicitur quod sic.& h.d. cum duabus ll.seq.Viuianus.

a *Posse cedere.* id est, cedendo liberari. sed an cogatur? Respon. si agnouit,sic:non aliter: vt.j. ad Trebel. l. mulier.§. fin.&.l.nã quod. §. fin. & sic intellige.j. titu.j.l.si legatarius.

b *Abstinuit.* id est,differat agere, non repudiet. sic. ſ. eod. l. cum quidam.§.Scæuola.Azo. Sed pone quod repudiat. dicunt quidam nullum. quod est verũ quãtum ad legatarium: sed hæres tenetur ad tantum quem redit cum onere: sic in vt. C.de cadu.tollẽ.§. fin.ibi jj.&.ſ.eod.l.si Titio.§. fin. Iulianus.

c *Quod.* scilicet vltimum.

d *Non amplius.* nisi in casibus: vt infra proxi. §.ibi,habita &c.not.& faciũt, communiter ad hoc & ad inferiorem proxi.§.infra, de verb. significa. l. aliud. & .C. communia de lega. l.j. §. fi. & de iis quæ sub modo re.l. ij. & supra, titu.j.l. filius. & infra, titu.j.l.cũ quis. in princip.&.l.fin. in princip. &.l.j.§.sciẽdum. & infra,de ali.leg.l.Stichus. & supra, titu.j.l. si seruus.§. cum aliquid . & institu.de singu.re. per fideicommiſ.re.in principio.&.j. ad.l. Falci.l. si fundus.in fin.& .ſ.titu. j.l.ciuitatibus.

e *Si centum legatis duplum.* puta.cc.& facit supra,proxi.respon.

f *Relictum.* scilicet duplum. vt post quinquennium præstet duplum.

g *Additamentum.* quod si interim colligat vsuras, quod possit soluere duplum:quod teneatur.

h *Percepto.* à primo legatario.

i *Emolumentum.* sic.ſ.de act.emp.l.si sterilis.§.cum per venditorem.arg.contra.ſ.de in litem iuran.l.nummis. & de eo quod cer. loc.l.ij.§.fi.

k *Cum quantitate.* idem si hæreditas cum hęreditate: vt.j.proxi.§. &.l.cum pater.§. Titio.

l *Propriam.* scilicet legatarij. secus si alienam quam præstare nõ potest nisi redimat: vt.ſ.eo.l.vnum ex.§.si rem.

m *Offerat.* sic ergo nota casum, vbi in plus grauatur quàm honoretur. Est & alius.j.ad.l.Falci.l.sed si non seruus.&.ſ. de mino.l.si minor.& alius.j.eo.l.cum pater.§.mense. & alius.ſ.titu.j.l. plane §.si cui.regulariter contra: vt.ſ. in princ. huius.§.&.ſ. proxi.§. in fin.cum suis concor.&.ſ.man.l.si hæreditatem. & institu. de singu.re. per fideicõmiſ.re.in princip. Item no.de vsuris medij temporis:ſic supra,titu.j.l.filius.§.apud.& infra,de an.lega.l. Titia.&

missum, actionibus suis posse cedere, [a] nec id cogendum soluere. Quid ergo,si non totum, sed partem legati relicti restituere rogatus, abstinuit [b] eo? vtrùm actionibus suis in totum cogetur cedere, an verò non, nisi ad eam quantitatem quæ fideicommisso cõtinetur? quod [c] ratio suader. Sed & si legatum perceperit : non amplius [d] ex causa fideicommissi cogendus erit soluere, quàm recepit. Si centum legatis duplum, [e] restituere rogatus sit: ad summam legati videbitur constitisse. * Si autem post tempus fideicommissum relictum [f] sit: vsurarum dumtaxat additamentum [g] admittetur. Nec mutanda † sententia erit, quod fortè legato percepto [h] magnũ emolumentum [i] ex aliquo negotio consecutus est, aut pœnam stipulationis imminẽtem euasit. Hæcita, si quãtitas cum quantitate [k] conferatur. Enimuero si pecunia accepta rogatus sit rem propriam [l] (quamquam maioris pretij est) restituere: non est audiendus legatarius legato percepto, si velit computare. Non enim æquitas hoc ꝓbare patitur, si quod legatorum nomine perceperit legatarius, offerat. [m]

Honoratus in quota non potest grauari in alia quota vltra vires relicti. Bar.

¶ Cùm quidam filio suo ex parte hærede instituto, patruum [n] eius [o] cohæredem ei dedisset, & ab eo petisset vt filium suum pro virili portione filiis suis [p] cohæredem faceret: [q] si quidẽ minus esset in virili portione, quàm fratris hæreditas habuit, nihil amplius [r] peti posse.quod si plus, etiam fructuum [s] quos patruus percepit,vel cum percipere potuerit, dolo non percepit, * habendam [t] esse rationem responsum est: non secus quàm si centum milibus legatis rogetur post tempus maiorem quantitatem restituere.

Pretium & res cõparata ex pretio succedit loco rei in vniuersalibus. Bar.

¶ Cùm autem rogatus quidquid ex hæreditate supererit, post mortem suam restituere, de pretio rerum venditarum [u] alias [x] comparauit: deminuisse quæ vendidit,non videtur: [y] †

LXXI. IDEM libro octauo Responsorum.

SEd quod inde comparatũ est, vice permutati dominij restituetur.

LXXII. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

IDem seruandum [z] erit, & si proprios creditores ex ea pecunia dimiserit. Non enim absumitur [a] quod in corpore patrimonij retinetur. [b]

Partum dicitur quis hãbere eo titulo quo habet matrem. Bar.

LXXIII. IDEM libro vicesimo tertio Quæstionum.

SI quod ex Pamphila nascetur, legatum mihi fuerit, & ego Pamphilam [c] emam, eáque apud me sit enixa: ratione summa responsum est, non ex causa lucratiua [d] partum intelligi meum factum: ideóque petendum ex testamento, tanquã hoc iure veteri. Hodie autẽ omnino quartam seruare cogitur nisi in casibus: vt .C. ad Trebel.authen. contra rogati. Item contra.j.eod.l.cum pater.§. dulcissimis. Solu.ibi. & facit.ſ. de dona. inter vir.& vxo.l.vxor mea.&.j.de adi.le.l.pater.in.§.j.&.ſ.quod metus cau.si ipsa.&.ſ.de do.l.itaque.& de pecul.l.sed & si quis. & j.eod.l.codicillis.§.insulam.

z *Idem seruandum.* facit.j.de solu.l.in pupillo. &.ſ.titul.j.l. Mæuius.§.in fundo.ar.contra.j.titu.j.l.prædiis.j.respon.

a *Absumitur.* id est,consumitur.

b *Retinetur.* fictione iuris per aliam rem emptam, vt in primo: vel per hoc quod iste soluit pecuniam hęreditariã creditori proprio: & sic ipse effectus est debitor hæreditatis.Accursius.

SI quod ex Pamphila. IACVS. Titius legauit mihi illud quod nascetur ex Pamphila ancilla. ego postea emi Pamphilam grauidam,& ipsa peperit apud me,& ita habeo partũ eius ex causa non lucratiua. bene ergo potero dictum partum ex testamento petere.

c *Pamphilam.* grauidam.Io.licet R.dixerit forte,Azo.

d *Lucratiua.* ergo videor emisse partũ.& sic est cõtra.ſ.de euict. l.vaccæ.&.l.si prægnans.Sol.non emi, sed matrem cariorem emi propter

A de alimen.lega.l.Stichus.§. Titia.Item facit.j.eod.l.cum pater.§. qui dotale.& infra,titu.j.l.iij.§.Iulianus.

n *Patruum.* scilicet fratrem testantis.

o *Eius.* scilicet filij.

p *Suis.* patrui.

q *Faceret.* quod valet iure fideicommiſ. non directo: vt supra, titu.j.l.filius.§. vt quis. &.j.ad Trebell.l. ex facto. §. non tantum. & facit.j.eo. l.cum pater. §. Titio.

r *Amplius.* scilicet q̃ virilem.

s *Fructũ.* scilicet hęreditatis secundæ percipere potuit. *Flo.cepit.*

t *Habendam esse.* virilis ergo ad virilem fit compensatio vel computatio, sicut in pecunia.ſ.proxi.§.dixi:quia est debitum in genere: sicut dixi supra, si pars hęred.peta.l.j.§.penul. Azo. & facit infra, de dote prælegata.l.iij. & supra, de rei vindica.l. venditor.ibi, quemadmodum &c.&.j.titu.j. l. sed si sic. & .ſ. si certum peta.l. rogasti.§. si decem.

u *Venditarum.* id est, quas vendidit.

x *Alias.* scilicet res.

y *Non videtur.* est ergo in fideicõmiſ. quod comparatum est: vt.j.l. proxi.sic.ſ.de iure dot. l.itaque. &.ſ. solu.matri.l.si cum dotem.§.fina. &.ſ.de peti.hære.l. si & rem in fine. Sed contra.j.eo.titu. sed & si le. §. j. Sol. hic emit nomine hęreditatis:ibi nomine suo.arg.j.eod. tit.l.itẽ ve.§.j.ij. &.iij. Item quid si alio modo alienauit quàm vendẽdo, vt quia dissipauit vel donauit? Respon. distinguitur an fecerit causa interuertendi fideicommiſ.an non: vt j. ad Trebel.l. Titius. &.ſ.de peti. hære.l.sed & si.§. quod autem. & tit. de peti. hære.l.sed & si.§. quod autem. & hoc iure veteri. Hodie autẽ omnino quartam seruare cogitur nisi in casibus: vt .C. ad Trebel.authen. contra rogati. Item contra.j.eod.l.cum pater.§. dulcissimis. Solu.ibi. & facit.ſ. de dona. inter vir.& vxo.l.vxor mea.&.j.de adi.le.l.pater.in.§.j.&.ſ.quod metus cau.si ipsa.&.ſ.de do.l.itaque.& de pecul.l.sed & si quis. & j.eod.l.codicillis.§.insulam.

† *Quia res empta succedit loco rei & consortio.c.eccleſia ſanctæ Mariæ.cum glo. ſuper verbo ſuccesſerit.extra vt lite pendente.*

propter hoc quod erat grauida. & hoc subiicit, tanquam &c. eo ergo euicto non agitur ex stipulatu, vt in cõrariis: sed ex empto: vt.ſ.de euic.l.venditor.&.ſ.titu.j.l.non quocunque.§.Iuli. & est arg.ad hoc quod not.in distinctione quæ habetur.C.de fur.l.ancillę.vbi dico quòd in partu non est titulus: & ideo superueniens sciẽtia nocet. ſi autem hic apud me fuisset cõceptus, esset sec⁹ quàm hic dicat: vt.ſ. titu.j.l. non quocunque.§. fundus. Accursius.

a *Constitisse.* scilicet tunc cum mater venderetur.

Titio.] CASVS. Legaui tibi.c.& præsenti die dari tibi præcepi,& postea in testamẽto subiunxi, omnia quæ legaui, volo quod prorogentur soluenda vsque ad Pascha pone, quæritur, vtrũ sit istud tuum legatũ de.c.prorogatũ? Et respõ.quod prorogatum videtur, Alfeni sententia reprobata, q dixit quod ex generali progatione non videbatur fieri prorogatio huiusmodi legati præsenti die relicti.& mouebatur Alfenus, licet male, eo quod dictum legatum proprium diẽ habuit, scilicet præsentem, vt dictũ est. & secundum hunc casum adapta totam literam,& plane.Viuianus.

** Flo. præsens dato*

b *Legatorum omnium.* scilicet diem habentium, & non habentium.secus si protulisset tantum legata sine die relicta: vt.ſ.tit.j.l. talis.contra.Azo.

c *Quia.*ratio contra Alfenum. & secundum hoc dic,diem, scilicet prolatum.vel ratio pro Alfeno,quasi prolatio diei pertineat ad legata sine die, non ad hoc quod habet diem: vt.d.l.talis.Sed arg.contra.infra,de verb.oblig.l. liber homo.§. decem. Solu. vt in dicta.l.talis.

Miles.] CASVS. Cum essem miles, epistolam misi sorori meæ dicens quod volebam dare sibi.c.aureos. Dicitur hic quod hæc verba trahuntur ad fideicommissum, & soror.c.aureos petere potest.hoc idem seruandum erit in voluntatibus priuatorũ:nec refert sit præsens vel absens qui hoc dicit[PRO PARTE.] Titius instituit sibi tres hæredes: & vni aliquid prælegauit: & illi substituit cohæredes suos. legatum præceptionis non valet pro sua parte,sed pro parte cohæredum sic. vnde si decedat iste talis,& sic portio suæ hæreditatis deueniat ad substitutos, legatum præceptionis pro partibus cohæredum transmittit ad hæredem suum.q.d.non suam partem: & ita non videtur habere totum prælegatum.Viuianus.

d *Epistolam.*in præsentia quinque testium factam.aliàs non valet:vt.C.de codicil.l.fi.§.fi.&.C.de fideicom.l.& in epistola.

e *Mortem.*per hoc probatur fideicommissum.

f *Donare me.*ex hoc putabatur donatio inter viuos.

g *Nec aliud.*quàm dixi in milite.Azo.

h *Cuiuslibet.*etiam Pagani.

i *Fideicommissum.*licet etiam per fideicommiſ.non loquatur testator,quia absens erat.Azo.

k *Cum eo.*scilicet fideicommissario.

l *Quem precario.* quia rogat hæredẽ de prestãdo fideicõmissum.

m *Remunerat.* nam ob præcedens meritum videtur dari: vt.ſ. pro socio.l.nec adiecit.& facit.j.eo.l.cum pater.§.donationis.Et not.hac.l.fideicommiſ.fieri per verbum, dono: nam donatio est: quæ in quo differat à legato,dic vt.ſ.titu.j.l.legatum.

Fideicommissum per verbum, dono, fieri potest.

n *Relictæ.*puta duo fundi ante partem.

o *Cedentem.*quod est à morte testatoris:vt.C.de cadu.tol.§.j.

p *Substitutos.*vulgariter.

q *Placuit.*quia hæreditas non nisi ad hæredes transmittitur: vt C.de cadu.tollen.§.in nouissimo.

r *Constiterunt.*id est valuerunt iure legati, ad hæredem &c.& ad hoc.C.de cadu.tollen.§. in nouissimo. pro alia autem parte qua ipse fuerit hæres,non valuerunt: quia hæredi à seipso non potuit legari:vt.ſ.tit.j.l.legatum.§.hæredi.Sed contra.ſ. tit.j.l.qui filiabus.§.fi.&.l.seq. vbi dicit altero repudiante totum alteri deberi. Solu.hic cohæres fuerat ei substitutus in omne quod iure hæreditario capiebat qui decesſit: vnde portionẽ præceptionis quam

istum emissem: vt scilicet pretij contributione facta, cõsequar tantum quanti puerũ deducta matris æstimatione constitisse[a] mihi iudex in causa legati datus æstimauerit.

Prolongatio diei legatorum facta simpliciter,refertur etiam ad ea quæ diem habent.Bartolus.

LXXIIII. IDEM libro vicesimoseptimo Quæstionum.

Titio centum aureos hæres præsenti die dato.* deinde protulit diem legatorum. [b] Nõ est verum(quod Alfenus retulit) centum præsenti [die] deberi: quia [c] diem proprium habuerunt.

Non refert cum quo quis loquatur, quãdo verba dispositiua proferuntur.Barto.

LXXV. IDEM libro sexto Responsorum.

Miles ad sororem epistolam [d] quam post mortẽ [e] suam aperiri mandauit, talem scripsit:*Scire te volo, donare me [f] tibi aureos octingentos.* Fideicommissum deberi sorori constitit. Nec aliud [g] probandum in cuiuslibet [h] suprema voluntate. Placet enim consistere fideicõmissum, [i] ac si defunctus cum eo [k] loquatur quem precariò [l] remunerat. [m]*

Prælegata non veniunt in substitutione vulgari.Bartolus.

¶ Pro parte hæres institutus cui præceptiones erant relictæ, [n] post diem legatorũ cedẽtem [o] ante aditam hæreditatem vita decesſit. Partem hæreditatis ad cohæredes substitutos [p] pertinere placuit: [q] præceptionum autem portiones, quæ pro parte cohæredum constiterunt, [r] ad hæredes eius transmitti.

Si testamẽtum rumpitur pro parte, prælegata non debentur, sicut nec legata extraneis: libertates debentur, & præstantur insolidum. pro seruitute actio datur insolidũ: sed pro parte obstat exceptio, nisi partis æstimatio offeratur.h.d.Bar.secũdũ.Dy.

nomine hæredis,vel in re hæreditario habebat, substitutus capit: ibi nõ fuerat substitutus, sed iure accrescõdi ei deferebatur. Vel aliter sub cõditione vi detur ei legari pro sua parte, scilicet si hæres non erit:quæ hic defecit eo demũ mortuo & sic moritur pendente cõditione: vnde nõ transmittit: vt.C. de cadu. tol.§. sin autem. ibi viuit, & sic extitit conditio eo viuo: quia repudiat. Vel ibi loquitur in suo hærede: quod patet ex eo quod dicit abstinuit, hic in extraneo sine dubio. suus enim trãsmittit hæreditatem: vt.C. de iis qui ante aper. tabu.l. & eisdem modis ſol.ſ. tit.j.l.quæsitum.§.duobus.quæ est contra.Ité contra.ſ.eo.titu.l. Titia.§.j. vbi in totũ valet. Solu. ibi ambo viuunt, & ambo adeunt, & omnes sunt hæredes.vnde in vna dimidia dominium habet iure hæreditario:alia iure legati.& facit.C.eo.l.cum respõso. &.j.titu.j.l.Sextilis. &.C.de fideicommiſ.l.ſi in persona.

Cum filius.] CASVS. Titia fecit testamentum,& instituit sibi hæredes Titium & Seium, & Titio prædicto prælegauit.c. & quibusdam aliis extraneis legata reliquit, & quibusdam suis seruis reliquit libertatem, & quibusdam aliis extraneis reliquit seruitutem in fundo vel fundis suis: & filium suum exhæredauit,scilicet Gaium. Gaius filius egit contra vnum de prædictis hæredibus, scilicet Titium querela inofficiosi testamenti coram vno iudice, & contra alium scilicet Seium coram alio iudice.& ita euenit quod iudex coram quo Titius conueniebatur,absoluit eum,& sic pro parte sua remansit testamentum firmum: & quod alius iudex coram quo Seius conueniebatur per filium, condemnauit eum,& sic pro parte sua fuit infirmatum testamentum. Titius hęres qui habuit prælegatum,vt dictũ est,& qui vicit filium, vt dictum est, vult habere prælegatum sibi datum etiam pro parte cohæredis sui Seij quem filius vicit, quamuis pro ea parte sit ruptum testamentum,vt dictum est.Ité alij extranei legatarij quibus reliquit mater legata, vt dictum est:nolũt ea etiam pro parte hæreditatis cohæredis victi per filium.certe non possum habere, nisi pro parte hæredis qui vicit filium. Sed nunquid erit idem in libertatibus seruis supradictis relictis? certe non,immo integrę præstabũtur,cum hoc sit quod pro parte tantum vicerit filius,& sic ruptum sit testamentũ,& non in totum.Ité nunquid erit idem in seruitutibus prædiorum relictis per testatricem,vt dictum eſt, quod est in prælegato relicto Titio hęredi,& in aliis legatis,scilicet vt pro parte tantũ debeantur? Respõ.nõ,immo in totũ: hoc tamen modo,scilicet vt illi quibus relictæ sunt seruitutes,petant eas integras à Titio hærede qui vicit filiũ in querela inofficiosi testamenti. & præstabunt partem æstimationis seruitutum eidem hæredi qui vicit filium.licet enim hic hæres qui vicit filium,non habeat nisi dimidiam hæreditatis,tamen præstabit integras seruitutes,vt dictum est. cõcordabit enim cum filio qui habet aliã dimidiã hæreditatis à cohærede qui succubuit, vt ipse filius patiatur seruitutes integras legatariis præstari.Sed pone quòd legatarius seruitutis petit integram ab hærede qui vicit filium pro parte,qui habet tantum dimidiam hæreditatis. venit filius qui habet aliam dimidiam,& dicit: Nolo pati imponi seruitutẽ in mea parte:& tu legatarie seruitutis præsta mihi dimidiã æstimationis seruitutis quã petis.dicit legatarius, ego peto ab hærede qui vicit te filium integrã seruitutem,& ei volo offerre dimidiam æstimationis,&

BIU Cujas

nis,& non tibi: & volo quod ipse hęres integrā mihi præstet seruitutem,certe dicitur hic quod dictus hęres remouebit exceptionē legatarium: nisi ipse legatarius offerat filio partem æstimationis:sicut fit etiam circa legem Falcidiam. nam si lex Falc. resecat partem aliquam ex legatis & legatarius seruitutis petat eam integram ab hærede, debet hæredi offerre æstimationem pro ea parte qua Falcidia resecat ex legatis, aliter remouetur exceptione.Vi.

a *Cum filius.* pone casum vt.C. de inoffic. testā.l.cum duobus.

b *Tribunalibus.* id est, apud diuersos iudices pro tribunali cognoscentes.idem dico & si essent delegati, vel si vnus esset tantum:quia actor contra vnum nō contra alium apud iudicem probauit. Azo. Ad quod.ſ. de inoffic. testa.l. nā & ſi.ſ, filius.

c *Actionem.* id est, querelam.

d *Filius.* hic puncta.

e *Sibi.* scilicet hæredi qui vicit filium.

f *Constitit.* nam iure isto rupto testamento per querelā annihilantur legata: vt.ſ. de inoffic. testa.l. Papinianus.ſ.fina.

g *Placuit.* scilicet in totū, & pro parte quæ est rescissa. consulitur tamen filio ꝓ parte officio iudicis:vt.ī.de excep.rei iudi.l. iudicatę. Vel dic aliter secundum R.& vt not.C.de inoffic. testa.l.cū duobus.hodie non: cum valeant per se:vt.C.de libe.præter.authen.ex causa.

h *Cum.* id est,quamuis.vel dic,cum,pro parte,scilicet tantum.

i *Litigasset.* & obtinuisset.H.

k *Quod.* scilicet quod dixi in legatis vt legata minuantur.Io. & est plana.vel dic quod.ſ.dixi in libertatib⁹.est enim inter ea hæc differentia,quia seruus potest dicere se totum liberum:at seruitutem in toto prædio legatarius vindicare non potest, quia prædiū pro parte liberū est,vt in constitutione dicitur.est enim per consequentiam,vel tacite pro parte facta cōdemnatio.sed expressim non potest: vt.ſ.de ser.l.vt pomū.ſ.fi.&.l.pro parte.ſ.fi. licet autem seruitus pro parte extinguatur, obligatio tamen & actio ex testamento pro eo competens contra institutum qui vicit,insolidum durat: quia obligatus remanet vt in vtraque parte cōstituatur,licet vtrunque non habeat: quia & in aliena potest quis promittere seruitutem.habet tamen exceptionem, nisi partis offeratur æstimatio: vt hic,&.ſ.fami.erciscun.l.hæredes.ſ.antea.prętita autem æstimationis parte necesse habet cum filio conuenire vt patiatur seruitutem imponi : alioquin damnatur ad interesse secundum Azo. Item & ad hoc quod de libertate dicitur, est contra.ſ.de codicil.l.penul.Sol.ibi agnatione posthumi:hic per querelam rumpitur.vel dic vt ibi.

l *Quæ pro parte.* scilicet vna, id est, ea quæ apud institutum qui vicit residet.nā pro illa durat:pro alia quā habet filius, extinguitur seruitus.Azo.Vel dic,nō minuitur quoad actionē vt insolidū duret:vt modo not. cū omnes sint indiuiduæ præter vsumfructū: vt.ī.ad legē Falc.l.j.ſ.ſi vsusfructus.& hoc subiicit, plane &c. & dic,petetur actione ex testamento quæ insolidum durat.

m *Ab eo.* scilicet hærede,& lege passiue.alius enim inuitus cōueniri potest.Azo.

n *Partis æstimatio.* id est,pars æstimationis: sicut.ſ.de iure dot.l. cum in fundo.ſ.ſi fundus.nec enim potest propriè poni:quia seruus partem nō recipit præter vsumfructum:vt modo dixi.Item in iis quæ diuiduntur vt insolidū æstimentur,quia maior,ex vniuerso fit æstimatio:vt.ſ. eo.l.Mæuius.ſ. in fundo & infra, ad legem Falcid.l.j.ſ.ſi vsusfructus.sic & ponitur in eo. titu.l.ſi is qui quadringenta.ſ.fi.

LXXVI. IDEM libro septimo Responsorum.

CVm filius[a] diuisis tribunalibus[b] actionem[c] inofficiosi testamenti matris pertulisset, atque ita variæ sententiæ iudicum extitissent: hæredem qui filium vicerat,pro partibus quas aliis cohęredibus abstulit filius, [d]nō habiturum præceptiones sibi [e] datas, non magis quàm cęteros legatarios actiones, constitit: [f]sed libertates ex testamento cōpetere placuit:[g] cum[h] pro parte filius de testamento matris litigasset[i] quod[k] non erit trahendum ad seruitutes, quæ pro parte[l] minui non possunt. Planè petetur integra seruitus ab eo[m] qui filium vicit: partis autē æstimatio[n] præstabitur. * aut si paratus erit filius[o] pretio accepto seruitutē præbere, doli summouebitur exceptione legatarius,si nō offerat partis æstimationē:exemplo scilicet legis Falcidiæ.[p]

Legatarius hæreditatis debet sustinere commoda & incommoda illius.Bartolus.

Lucio Sempronio lego omnem hæreditatem Publij Mæuij.[q] Sēpronius ea demum onera[r] suscipiet, quæ Mæuianæ hæreditatis fuerunt,& in diem mortis eius[s] qui hæres Mæuij extitit, perseuerauerunt:sicut vice mutua præstabūtur[t] actiones quæ [ei]præstari potuerunt.

Hæres non potest retinere vsumfructum vel partem rei legatæ : secus in cæteris seruitutibus.Bartolus.

Dominus hærede fructuario scripto, fundum sub conditione legauit. Voluntatis ratio nō patitur,vt hęres ex causa[vsus] fructus emolumētum retineat. Diuersum in cæteris prædiorū seruitutib⁹ quas hęres habuit,[u] responsum est:quoniā fructus, portionis[x] instar obtinet.

Non videtur esse falsum quod innatur primordio veritatis.Bartolus.

Hæres meus Titio dato quod ex testamento Semproniꝰ debetur mihi. Cum iure nouationis,quam legatarius idemque testator antè fecerat, legatum ex testamento[y] non debeatur: placuit falsam demonstrationem legatario non obesse:nec in totū faldare legatario nisi & vsumfr.eius det.secus si habes in fundo meo aliam seruitutem quam vsumfru. nam nō cogeris fundum tradere legatario, nisi ipse patiatur seruitutes redimpon : quia tales seruitutes præter vsumfru. non sunt pars fundi. [*HAERES MEVS.*] Sempronius mihi aliquid legauit:ego nouaui istā obligationem: quia stipulatus sum animo nouandi ab hærede Sępronij.postea feci testamētum.& sic dixi: Quicquid debetur mihi ex testamento Sempronij,lego Seio.nunquid valet legatum? Et dicit quod sic.& duas reddit rationes. [*SERVVS PVRE.*] Titia commisit adulterium cum seruo suo.postea fecit testamentum,& ei libertatem reliquit, & legata similiter. Certe neque libertas neque legata valent. hoc dicit vsque ad.ſ.pater.Viuianus.

a *Filius.* vltro respondēs pro instituto animo nouandi. vel dic institutū cōuentū habere exceptionē ex facto filij si insolidū cōueniatur,si & filiꝰ dare velit seruitutē accepta parte ęstimationis.

p *Falcidiæ.* nā legatarius seruitutis offerre debet æstimationem Falcidiæ hęredi si vult integram seruitutē: vt.ī.ad legē Fal.l.lege Falcidia interueniēte. &.ī.de do. excep.l.pure.ſ.j. & facit.ī.de ser. lega.l.fi. &.ſ. de codicil.l.qui graui. Itē no. in quo immutētur prędicta per authē.ex causa. quæ est .C. de lib. præteri.

Lucio Sēpronio.] CASVS. Publius Mæuius me hæredem instituit: ego hanc hæreditatem Lucio Sępronio legaui.dicitur hic quòd Sępronius iure sustinebit onera hæreditaria illiꝰ hæreditatis Mæuianæ. & habet etiā Sempronius actionem contra debitores dictæ hæreditatis Mæuianæ. [*DOMINVS HAERE-DE.*] Cum proprietatem in fundo Titiano haberē, tu autē vsumfru. te hæredē instituī, & hunc fundū sub cōditione alij legaui. legatarius petit à te fundum adueniente cōditione.tu vis retinere vsumfru. & dare ei fundum. Certè nō potes: quia vsusfructus dicitur petitio rei in qua est vsusfru. vnde non dicitur hæres fundum

q *Publii Mæuii.* cui Mæuio testator hæres fuerat.vt hic subiicit, & facit.C.de hæredi.instit.l.fi.

r *Onera.* promittendo creditoribus animo nouandi,vel ipso iure:vt not.ſ.eo.l.ſi quis seruum.ſ.fin.Azo. & institu.de fideicom. hæredi.ſ.post quod.&.ſ.sed quia.

s *Eius.* Lucij Sempronij.

t *Præstabuntur.* per cessionem.sed & sine ea habet vtilem: vt.C. eo.l.ex legato.& facit.ī.ad Trebel.l. cogi.ſ.sed & sine.&.ſ.ti.j.l. non amplius.ſ.fi.&.ī.eo.l.Lucius.ſ.ij.

u *Habuit.* in prædio testatoris,qui prędium seruiens sub conditione legauit.Accursius.

x *Portionis.* id est, sicut si testator partem haberet in prædio legato.& partem eius hæres,teneretur dare totum.Arg.ſ.eo.l.vnū. ſ.ſi rem.ita & vsumfru. quia instar dominij obtinet:vt.ſ.de vsufru.l.iiij.&.ſ.eo.l.Mæuius.ſ. fundo. Et not. quod distinctio huius.ſ.tollit contra quarundam legum,scilicet.ſ.eo.l.is cuius.&.ſ. tit.j.l.ſi seruus Titij.quæ de vsufru.dicunt: &.ſ. titu.j.l.legatū.ſ. fundus.&.ſ. de ser.l. Papinianus.quæ de cæteris seruitutibus dicunt.& facit.ſ.de rei vindi.l.fructus.

y *Ex testamento.* scilicet actione : debetur tamen ex Aquiliana stipulatione animo nouandi facta. secus si esset per acceptilationem extincta,vel alio modo:vt.ſ.eod.l.ſi ita scripsisset. &.l. ſi ita quis.&.ī.de do.præ.l.j.ſ.adeo.&.ſ.titu.j.l.ſi sit.ſ.j. in princi.quæ sunt contra.hic autem nunquam deficit debitum:vt.C. ſi cer.peta.l.ſi ex pretio.Accursius.

Veritatis.

BIU Cujas

Origo obligationis nō titulus actionis considerandus est.

titulus actionis cōsiderandus est.sic &.j.de fideiuss.l.tutor & de dona.l.qui id.& C.ad Macedo.l.si filius.&.j.de libe.lega.l.fi.&.ſ. de consti.pecu. l.item.§.quod dicitur.Arg.contra.ſ.de condic.sine cau.l.j.§.siue autem.&.j.de cap.l.in bello.§.codicillis.&.ſ.de hære. ven.l.j.Itē facit.j.de auro & argē. lega.l.Quintus.in fi.

b *Manumissus.* id est, iussus esse liber à domino, & ei legatum relictū:quod potest esse: vt C.e.l.seruus. nisi aliud impediret: vt hic fuit.

c *Quod.* id est,quia.

d *Quæstionem.* adulterij cum domina à seruo commisi.vnde accusatur: vt.ſ.de hæred. insti.l.his verbis.§.interdum.Alij dicunt,vt R.cum domina ab alio cōmisi.& sic interim differt libertas vt de seruo possit haberi quæstio: vt.j.qui & à qui.l. prospexit.quod nō placet: quia tunc speraret legatum post purgationē criminis: vt arg.C. ad Sill.l.penul. Item si aliàs ex delicto serui non competit libertas: vt.C. qui non pos. ad lib.perue.l.j.& quibus ad lib.procla.non licet l.ij.quid dicos? Respō. idem quod hic,arg.ſ. communia prædio.l.fi. in fi.nec ob.C. qui nō pos.ad lib. perue.l.j.in fi.quia dicit ibi,eo tempore.s. finito tempore pœnæ. Sed Azo dixit hic & alibi percipi primo legata finito impedimento.secus si ex senatusconsulto Silla. is impediretur: vt.C.ad Silla.l.penul.Accursius.

Flo.datū

c *Sperare.* audi R. Sed ipse dicit ante innocentiam ab eo purgatam,& sic no.secundum primum actus morientis non suspēdi. sic.ſ.communia prædi.l.fi.in fi.

Pater cum filia.] CASVS. Sempronius fecit testamentum, & instituit filiam suā Titiam pro semisse,& alios quosdā in reliquo: & rogauit dictam suā filiā in testamento, vt Sēpronio nepoti suo quem habebat ex dicta filia,relinqueret plus ex dicto semisse cū veniret ad mortē,quam alicui alij de filiis suis si quos alios haberet tempore mortis,& hoc ea ratione dixit,quia ita vocabatur nepos prædictus sicut testator, vt dictum est. Certe videtur testator imposuisse necessitatem filiæ vt relinquat viriles partes de dicto semisse nepotibus testatoris ad minus:sed tamē secundū filiæ arbitrium Sēpronio nepoti videtur maiorē partē reliquisse: ipsa ergo debet arbitrari circa maiorē partē Sēpronio nepoti dādā.[NON IVRE.] Titia filio suo tutorē dedit:& sic inutiliter,& nō iure: eo quòd mater filio tutorē dare non potest.& eidē tutori.x.legauit.prætor postea confirmauit dictū tutorē, eius tutoris cōsensu, nō putās eū iure datū prætor,immo bene sciēs quòd nō iure erat datus:& ita nō fuit prætor deceptus.certe legatū tutor prædictus cōsequetur[QVI MVTIANAM.]Legaui Titio.x.si nō ascenderet capitoliū. Titius rogauit hæredē meū de nō ascendēdo capitoliū,& sic hęres soluit ei legatū secūdū naturā Mutianę cautionis.postea Titius prædictus ascendit capitoliū,& ita fecit contra cautionem suā.Certe legatum vel legata quod vel quæ conse cutus fuit ab hærede,debet ei restituere, & etiā fructus inde perceptos.[VARIIS.]Legatarius habet plures actiones ad consequendum legatum,scilicet actionem ex testamento, & rei vin.& hypothecariam: vt insti.de leg.§.j.Pone ergo quòd legaui Titio fundum.ipse vult petere ab hærede medietatem rei vindi. & aliā actio.ex testamento.Certè non potest,immo debet vnam de prędictis eligere, & aliam interim non habebit. [REPETENDORVM.] Titius commisit crimen perduellionis.i.læsæ maiestatis.postea testamentū fecit,& legata reliquit Gaio & Seio.hæres ab eo institutus soluit eis legata.mortuo prædicto Titio testatore accusatus fuit ipse Titius crimine læsæ maiestatis & condēnatus,& sic testamentum suum fuit irritatum,& hæreditas eius ad fiscum peruenit.Certe fiscus ad quem deuoluta est dicta hæreditas, potest à prædictis legatariis legata eis soluta repetere. Viuian?

f *Nepoti meo.* nato ex eadem filia.

g *Nominis.*quia vocatur vt testator.& no. p hæc verba duo voluisse testatorem.ſ.nepotibus restitui: vt vni pl⁹. primum necessitatis,secundum ad arbitrium. & si hoc secundum nō fuisset, viriles deberent restitui nepotibus: vt hic,&.ſ.eo.l.cum quidam.ij.respon.si autem arbitretur quanti plus habeat,illi stabitur.dic modo parum:quia hoc indicat dictio,plus: vt infra, de verbo.signifi. l.hæc adiectio. & arg. j.de regu.iur.l.in personā.§.j.& de opelib. l.si libertus,& si nō arbitretur morte præuenta: vel iudicis stabitur arbitrio, vel nil pl⁹ habebit.arg.ſ.e.l. cū quidā.&.j.de verb.obli.l. triticū.& facit.j.e.l.cū pater.§.hæreditatem.

h *Dato.* à matre: vt quia eum non instituit hæredem: vt not.ſ.eo. l.peto.§.mater.

i *Consentiat.* non ergo stat per eum:vt hic, &.C. eo.l. ab administratione.aliàs secus vt C.eo.l. penul. quæ est contra . Alij distinguunt,an dixit,ideo lego vt sis tutor: & tunc obtinet contra.aut non:& tunc quod hic.& facit.ſ.de excu.tutl. tutor.§.j.& le. Nesennius.& de testa.tu.l. qui tutelam. & facit.ſ. de confir.tuto.l.j. & de iis quib.vt indig.l.v.§. ei qui tu.&.ſ. vbi pupil.edu.l.j.&.ſ.titu.j.l.etiam.

k *Non faciendi.* vt.j.de condi.& demon.l.Mutianæ.

l *Fructus.* nam & fructus & rem promittere debet & reddere si contra faciat: vt hic,&.j.de condi.& demon.l.hæres meus.§.qui post.&.C.de indi.vi.tol.l.ij.& authen.cui relictum.

m *Legatorum.* scilicet nomine.

n *Non potest.*quod fieret si legatarius partem rei peteret rei vindicatiōe,& sic haberet rē & partē actiōe ex testamēto,& sic haberet æstimationē.H.Idē si vni legatario duo sunt hęredes:vt.ſ.ti. j.l.huiusmodi.§.fi.Sed qd ecōtra si duo sunt hæredes: videi sec⁹.

o *Datum est.* id est,concessum à lege.

p *Vti.* vt eas simul exerceat.

q *Electa.*hæc electio fit tempore dati libelli:vt.C.de eden.l.edita.& eligit legatarius: vt hic,&.ſ.tit.j.l.si seruus legatus.§.cum homo.Sed contra.j.quorum leg.l.j.§.quia autem.vbi non eligit actor.Sol.ibi in odium rei qui non certificat actorem de modo possidendi.cætera dic vt no.ſ.de tribu.l.quod in hæredem.§.fi.& facit.C.communia de leg.l.j.&.j.de act.& obli.l.plura.

r *Danda est.*ſ.fisco qui obtinuit si de hæreditate sint soluta.& hoc condictione indeb.licet alius soluat: vt.ſ.de condi.indeb.j. §.j.&.l.ij.iij.iiij.&.v.si vero de pecunia hæredis,ipse repetit: vt supra,de peti.hæ.l.quòd si possessor.

s *Apparuit.*licet defuncto viuo mota nō fuit quæstio : qd est in hoc crimine magis speciale, & quibusdam aliis: vt.j.de accu.ex iudiciorum.aliàs regulariter contra : vt.C.vbi causæ fis.l.j.& C. si reus vel accu.l.j.

t *Si iam solutis.*nā si postea sit soluta,aliud esset:quia non repetit soluens:sed magis fisco tenetur: vt.j.ad leg.Falci.l.dolo.

u *Perduellionis.*i.hostilis.nā perduelliones dicuntur hostes: vt.j. de verbo.

BIU Cujas

de verbo.signifi.l.quos nos. Alij dicunt ideo, quia hoc solo casu permittitur duellum [a]: quod non placet vt vllo casu admittatur, secundum l.Rho.vt not.ff.ad.l.Aquil.l.qua actione.§. si quis in colluctatione. Accursius.

Cum pater.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes vxorẽ suã & vnum suum filium, & vnam suã filiã. postea rogauit dictam suã filiam per fideicom. vt suam partem hæreditatis restitueret dictæ vxori testatoris retentis sibi.c.aureis, & prædio Tusculano. filia vult hoc totum facere. Certe fundum Tusculanũ in quo habent cohæredes quilibet tertiam, habebit filia iudicio familiæ erciscund. centum autem aureos prædictos habebit de parte sua, & superfluum suæ partis restituet matri. [EORVM QVIBVS.] Quatuor sunt dicta huius. §. Primum est tale: Testator aliquis donauit alicui causa mortis. quæritur, an possit ipsum donatarium rogare per fideicommiss. vt quod sibi donatum est, restituat? Et respõ. quod potest. In secũdo dicitur, q si ipsa donatio remaneat penes hæredẽ, ipse debet onus fideicõmissi agnoscere detracta Falc. in tertio dicitur, q siue totã rẽ donatã seu partẽ eius rogatus sit restituere donatarius: q quẽadmodũ donatio sua per Falcidiã deminuit, debet ei fideicõmissum deminui. In quarto dicit, q si nõ sit donatarius rogatus de re sibi donata restituẽda vel de parte ei⁹, sed sit rogat⁹ præstare aliud, vtputa aliméta: licet res sibi donata per leg. Fal. deminuitur, tamẽ ipse de residuo præstabit aliméta sine deminutione: quia testator ita voluisse videtur. h.d. vsq; ad. §. mater. Viuia.

cies de tota hæreditate deducitur: pecuniæ de parte restituentis tantum. Bartolus.

LXXVII. IDEM libro octauo Responsorum.

CVm pater filios, eorúmq; matrem hæredes instituisset, ita scripsit, *Peto à te filia, vt acceptis ex hereditate [a] mea in portionem tuam centum aurcis, & prædio Tusculano, partem [b] hæreditatis restituas matri tuæ.* Respondi, prædium [c] quidem hæreditarium iudicio diuisionis de cõmuni filiam habituram [d]: pecuniam [e] autẽ de parte sua retenturam.

Donationi causa mortis potest fideicommissum imponi: & ex ea detrahitur Falcidia: qua detracta fideicommissum intrinsecum minuetur. secus in extrinseco. Bart.

¶ Eorum quibus mortis causa donatum est, fideicõmitti quoquo [f] tempore potest. quod fideicõmissum hæredes, [g] salua Falcidiæ ratione (quam in his quoq; donationibus exemplo legatorum locum habere placuit) præstabunt. Si pars [h] donationis fideicommisso contineatur: * fideicõmissum quoq; munere Falcidiæ fungetur. Si tamẽ aliméta præstari voluit: [i] collationis totũ onus [k] in residuo donationis esse respondẽdũ erit, ex defuncti voluntate, qui de maiore pecunia prętari non dubiè [l] voluit integra [m].

Legatario eidemq; debiteri nõ solum actio competit. sed exceptio. Bartolus.

¶ Mater filiis suis vulgò conceptis dotem suam mortis causa donando stipulari permisit [n], cum aliis hæredibus institutis petisset [o] à filiis viro dotem restitui. Totum viro fideicommissum dotis deberi, [p] si Falcidię ratio [q] non interuenerit: ideo retentionẽ dotis virum habere placuit [r]: alioquin [f] Falcidiæ partem [t] hæredibus à filiis ex stipulatu cum viro agẽtibus ex dote esse, per in factũ actionem reddendam.

Mater filiis.] CASVS. Titia quæ habebat virum cui dederat in dotem centum, instituit sibi hæredes Titium & Gaium: & volens donare causa mortis filiis suis quibusdam vulgo conceptis dictam suam dotem, permisit eos eam stipulari à dicto suo viro. postea rogauit dictos suos filios quibus taliter donauerat causa mortis, vt dictum est, vt dictam dotem restituerent dicto suo viro si vir eis soluerit eam ex stipulatione. nunquid valet hoc fideicommiss. dotis relictum viro per vxorẽ à filiis? Et certe sic. vnde si maritus] nõ soluit adhuc filiis mulieris dotem, habet eius retentionem: sed Falcidia non habet locum in dicto fideicommisso: puta quia non est exinanita hæreditas propter legata vel fideicommiss. si autem habeat locum Falcidia, & dictus maritus habeat adhuc penes se dotem, agent dicti filij mulieris contra maritum ex dicta stipulatione quam fecit mater interponi, & petent ab eo partem quam Falcidia requirit ex dicto fideicommisso viro relicto: & eam partem reddent filij hæredibus dictæ mulieris conuenti ab eis hæredibus actione in factum. [SVRDO ET MVTO.] Titio qui erat surdus vel mutus, reliqui legatum: & mandaui ei vt cum moreretur, restitueret Seio. Certe valet fideicommissum Seio relictum. nam sicut ignorantes possunt acquirere ex testaméto, ita possunt grauari. & ita est de hoc muto vel surdo. h.d. vsque ad. §. hæreditatem. Viuianus.

a *Ex hæreditate.* per hoc videbatur ex vniuersa hæreditate centum esse deducenda: quod remouet. R.

b *Partem.* tuam filiæ.

c *Prædium.* Tusculanum.

d *Habituram.* immo videtur quòd veniat in restitutione quod habet filia in prædio iure hæreditario: vt infra, ad Trebel. l. in fideicommissum. §. fi. sed hoc est quando vult detrahere quartam Trebellianicam: & tũc restituit in quartã imputando. Azo. quod hic etiam faceret, si esset necesse detrahi quartam.

e *Pecuniam.* quare secus est quòd pecuniam de parte sua tantũ retinet, dic vt. j. ad Treb. l. dẽducta. §. nummis. & arg. j. de solu. l. si is cui. & si cer. pe. l. nam & si. in fi. &. C. depos. i. l. fi. Et no. quòd mater videtur rogari de sua parte prædij & centum vt filiæ det: vt. j. tit. j. l. post emancipationem. §. fi. Sed quo modo de parte centum, cum ad eum non peruenerint: vt. ff. tit. j. l. fideicommiss. contra. sed satis videtur peruenire cum accepit eo minus: arg. instit. de rerũ diui. §. interdum. Item in eo quòd dicit totum prædium relinqui filiæ. est contra. ff. titu. j. l. si fundum sub conditione. §. si libertus. ibi apparet solu. & facit. j. de ali. leg. l. alio. & ff. fami. erciscun. l. hęredes. §. fi. &. l. seq.

f *Quoquo.* vel eadem voluntate, vel postea alia. & facit. C. de fideicommiss. l. ab eo. Accursius.

g *Hæredes.* immo donatarius detrahere debet cum & ipse patitur Falci. vt hic subiicit. & est. C. ad leg. Falci. l. si mortis. &. l. pe. Respon. expone fideicom. id est, donatio quæ postea cadit in fideicom. Vel dic quòd hæredes prestant apud quos cum onere remisit donatio vt caduca, vel in causam caduci: vt. C. de cadu. tol. §. pro secundo. &. §. in nouissimo.

h *Si pars.* donaui Titio causa mortis quantitatem vel speciem, & eandem Gaio. refert onere intrinseco, vt ex eadem donatione: vel extrinseco. & primo de vno, postea de alio dicit: vt ecce, donauit quis tibi viginti causa mortis: ex his decem Seio rogauit te restituere. si tibi auferatur quarta per legem Falci. ab hærede, tu

ff. Infort.

i *Præstari voluit.* reliqua mortis causa dona ta. H. idem in quolibet alio legato. vt enim cætera legata, ita & aliméta deminuũtur per legem Falcid. vt. j. ad legem Falcid. l. hereditatum. sed hæc ea est ratio, quia non pars donationis, sed extrinsecum onus continet fideicõmiss. vt & supra, tit. j. l. si mihi Stichus. Azo.

Florentea tur

k *Onus.* vt aliméta prę stentur.

l *Non dubiè.* id est, sine dubio. & dic maiore quàm esset onus aliméntorum. q.d. & si plus esset onꝰ quàm fuit emolumentum, necesse habet subire. sed & si maius esset quàm donatio, quandoque tenetur donatarius: vt supra, titu. j. l. si mihi Stichus. non est igitur ita exponendum, id est, de pecunia donata: licet Falci. nil reseruasset. nec enĩ est argumentum necessarium si de pecunia maiori te oneraui, & de minori: quia fallit vbi pars donationis est in fideicommissario.

m *Integra.* alimenta. & facit. j. ad legem Falci. l. pœnales. §. si Titio. contra. Solu. Azo. ibi plene dices. & facit. j. de annuis lega. l. liberto. §. j. &. j. ad Trebel. l. facta. §. si Titius. &. ff. de vulga. substi. l. cohæredi. §. cum filiæ. &. ff. eo. l. si Titio. §. j. &. j. si cui plus quam per legem Falc. l. videamus. &. ff. e. l. Celsus. &. j. de cõdi. & demõst. l. Plautius. §. fina. &. j. proximo. §.

n *Permisit.* à viro: quod fieri potest nisi ex dãnato coitu sint nati: vt instit. ad Orfi. §. nouissime. & in authen. quibus mo. na. effi. sui. §. fina. colla. vj.

o *Petisset.* donationis ergo in filios collatæ pœnituisse videtur.

p *Deberi.* s. viro à filiis donatariis q grauari possunt: vt. ff. pxi. §.

q *Falcidiæ ratio.* quia non est exinanita hæreditas.

r *Placuit.* scilicet in totum.

f *Alioquin.* id est, si Falcidiæ ratio interuenit. Azo. vel, id est, si in donatione perseuerauerit.

t *Falcidiæ partẽ.* i. Falci. quæ erat pars donationis. Vel dic Falci.

partem, quæ Falcidia debetur ex omnibus legatis. & accipe, ex de te esse, & per in factum actionem &c. Sed quare tenentur filj hæredibus si volunt habere donationes? Respō. quia stipulādo semel incōmutabiliter agnouisse videtur. sed aliud in legatis: vt no. j. de dona. cau. mor. l. ei. & facit. j. ad Treb. l. mulier. &. l. facta. in prin.

a *Quæritur.* commutabiliter. nam adhuc potest repudiare: ergo nō obstat supra, de condi. insti. l. si quis ita hæres. quæ est contra. & facit supra, quemadmo. ser. amit. l. si partem. §. j. & C. quando dies leg. ce. l. fina. &. s. de iudi. l. cū furiosus. j. respon. in fi. & supra, de reb. eo. qui sunt sub tut. l. magis. §. fundum autem legatū. & infra, de act. & obliga. l. si à furioso.

† *Quid si ignoretur cui testator legauerit? debebitur ei cui testator verisimiliter dare voluerit. Bar. in. l. quē hæredi. j. de rebus dub.*

Legati onus & emolumentum quæritur etiam ignorantibus. Bartolus.

Hæreditatem.] C A T O. Institui mihi hæredem filium meum: & rogaui eū vt cum moreretur, restitueret hæreditatem meam filiis suis, vel cui ex his voluerit restituere. filius meus prædictus antequam naturaliter moreretur, fuit deportatus in insulam. Certe adhuc potest eligere vnū ex filiis suis cui relinquat hæreditatem meam. Item quamuis sit mortuus ciuiliter per deportationem, tamen antequam veniat mors naturalis, non cogitur filiis suis inuitus restituere hæreditatē prædictam. Sed quid si tempore mortis naturalis dicti mei filij quidam de filiis suis viuunt, & quidam non: & ipse filius meus nullum elegit cui daret dictam hæreditatem: & sic quilibet suorum filiorum debet habere virilem partem: nunquid hæredes filiorum mortuorum, filij mei debent cum viuis habere virilem. an solummodo viui? Et dicit quòd solummodo viui. Viuianus.

Mutatione status non perditur ius eligēdi: & mors ciuilis non facit conditionem existere, sed mors naturalis sic. Bartolus.

Hæreditatem filius cum moreretur, filiis suis, b vel cui ex his voluisset, restituere fuerat rogatus, quo interea in insulā deportato c, eligendi facultatē non esse pœna d peremptā placuit: nec fideicommissi conditionem e ante mortem f filij hęredis existere: g viriles h autem inter eos fieri, qui eo tempore

b *Filiis suis.* sic. C. ad. Trebel. l. iubemus.

c *Deportato.* & sic ciuitatem tantum amisit. secus in damnato in metallum: vt. j. ad Trebel. l. ex facto. §. si quis rogatus. &. C. de donation. inter virum & vxo. l. res vxoris. &. s. de donation. inter virum & vxorem. l. sed si mors. & infra, de verb. obligat. l. ex ea. §. in insulam.

d *Pœna.* deportationis.

e *Conditionem.* quòd bona restituantur filiis.

f *Mortem.* naturalem.

g *Existere.* incommutabiliter, scilicet, vt dixi infra, eo. l. penul. §. à filia. id est, vt inuitus alicui restituere teneatur. volens enim & ante restituere potest: vt. C. de fideicommiss. l. post mortē. dum tamen duret voluntas: vt. s. eo. l. vnum. Hug.

h *Viriles.* puta si neminem elegerit. alioquin contra: vt. s. eo. l. cū quidam. &. l. cum filius. §. pater. &. l. vnum. §. rogo.

i *Non fuerit.* vt quia sit mortuus qui eligere debuerat: vt supra, eo. l. vnum. §. rogo. cum enim conditionale fuerit fideicom. pendente conditione non potuerunt transmittere: vt. C. de cadu. tol. l. sinautem. licet quidam contra, per. l. C. de iis qui ante aper. tabu. & facit infra, tit. j. l. vxorem. §. Seia. & infra, ea. l. §. penul. & infra, de reb. l. vtrum. §. cum quidam.

Qui dotale.] C A S V S. Prædium inæstimatum ab vxore mea in dotem accepi: & cum non liceret mihi alienare istud prædium propter legem Iuliam quæ inhibet alienationem, & dat mulieri licentiam faciendi irritam venditionem, illud vendidi Titio pro decem, cum valeret duodecim, postea feci testamentum, & legaui dictæ vxori meæ viginti, & dicti emptoris qui totum pretium mihi soluit, scilicet decem, fidei commisi vt restitueret dictæ meę vxori superfluum eius quod valebat fund[o], scilicet duodixi enim quòd fundus valebat. xij. & ego dedi pro. x. certe emptor non tenetur fideicommiss. de illis duobus. rogatus est enim illud restituere ad quod non tenebatur. potuit enim bene me maritum in pretio circumuenire. Sed nunquid mulier potest reuocare ab emptore dictum suum fundum? Certe sic, si non accepit legatum de viginti quod ei reliqui, & si non offertur ei per hæredes mariti, vel per emptorem prædij verū pretium prædij: id est,

A duodecim. si autem hæc duo concurrunt, & ipsa velit venditionem rumpere: remouetur exceptione. Viuianus.

k *Legem Iuliam.* vt instit. qui. ali. licet. in princip.

l *Dedit.* in quo erat etiam minus quàm in fundi pretio: vt. s. eo. l. imperator. §. si centum. Accursius.

vixerint, cum de aliis eligendi potestas non fuerit. l

Qui legat pretium rei, videtur legare animo compensandi cum re. Bartolus.

Qui dotale prędiū contra legem Iuliā k vendidit, vxori legatum dedit: l & emptoris m fidei cōmisit, vt amplius n ei pretium o restituat. Emptorem fideicommisso * non teneri constabat p. si tamen accepto legato q mulier venditionem irritam facere vellet: *eam, r oblato pretio, f doli placuit exceptione summoueri.

B

Mandatum simplex cuius effectus confertur post mortē, reuocatur morte, si mādatarius sciuerit: secus si ignorauerit. Bar.

Mæuio debitori suo reus stipulandi mādauit, vt Titio cui mortis causa donabat, t pecuniā debitam solueret. Cū sciēs dominum vita decessisse u Mę-

m *Emptoris.* istud fuit fideicommissum.

n *Amplius.* quàm legatum relictum ab hæredibus.

o *Pretium.* iustum.

p *Constabat.* immo potest ab omni debitore fideicommis. relinquit vt. s. titu. j. l. si pecuniā. in fi. & l. si seruus. §. qui margaritam. quæ sunt contra. Solu. non valet ab emptore siue à debitore: vt hic, nisi debitor vtatur exceptione doli contra hæredem, sicque agnoscat tacitum sibi legatum: vt dicta. l. si pecuniam. ij. respon. sed hęres tenetur cedere actiones: vt d. §. qui margaritam. Alij dicunt quòd hic constabat quibusdā imperitis, & male. Tertij dicunt quod totum pretium fuerat solutū defuncto, sed aliquid plus valuerat fundus quàm venditus fuerat: & illud plus præcepit testator solui vxori: quod non potuit, cum non erat vltra dimidiam iusti pretij. & secundum hoc quòd dicit postea, pretio, scilicet iusto. & facit supra, de fun. do. l. dotale. §. fina. &. s. solu. matrimo. l. si cum dotē. §. si pater. &. s. man. l. diligentes. §. j.

C

q *Legato.* relicto ab hæredibus.

r *Eam.* vxorem.

f *Pretio.* ab emptore.

Mæuio debitori.] C A S V S. Seius fuit stipulatus à Mæuio decem. hic Seius reus stipulandi cum vellet Titio donare causa mortis illa decem, mandauit prædicto Mæuio reo promittendi vt solueret dicto Titio dictam pecuniam. postea decessit Seius reus stipulandi, institutis sibi aliquibus hæredibus. Mæuius debitor sciens creditorem suum decessisse, & ita mandatum esse finitum, dedit dictam pecuniam Titio. Certe non est liberatus ab hæredibus rei stipulandi: immo poterunt eum nihilominus conuenire ad dicta decem. Sed quid si reus promittendi non habet vnde soluat dictis hæredibus rei stipulandi? nunquid ipsi hæredes poterunt conuenire Titium cui donatum fuit causa mortis, cuique soluit Mæuius debitor, vt dictum est? Certe quòd non possint cum conuenire ad integra decem, non est dubium. sed & pro eo quod quærunt hæredes habere ab eo ratione Falcidiæ, non poterit similiter conueniri: quia ipse Titius non videtur accepisse dicta decem causa mortis. nam ipsa euanuit annihilato mandato per mortem Sej creditoris, vt dictum est. quasi dicat, si

D

esset donatio causa mortis, bene posset habere Falcidiam. Si autem dictus reus promittēdi ignoraret mortuum esse Seium reum stipulandi, & soluisset dictam pecuniam Titio cui reus stipulandi causa mortis donare volebat: liberatus est debitor ab hæredibus creditoris. & ipsi hęredes reuocabunt à Titio portionem tantum eis iure Falcidiæ competentem: scilicet si habet locum Falcidia in hæreditate creditoris. Viuianus.

t *Donabat.* promittendo per stipulationem reus stipulandi Titio olim, vel hodie sine stipulatione, secundum Azo. alioquin non video quare in sequenti casu totum reuocaretur, cum mandatum mortuo mandante sit finitum, & per consequens donatio. Hug. Item non audeo dicere, quòd solutio per mandatum debet fieri post mortem: quia tunc non finiretur morte: vt supra, man. l. si vero non remunerandi. §. fina. hic ergo inter viuos fuit conceptum, sed quantum ad effectum post mortem concipitur: quia tunc demum confirmatur donatio: vnde quædam media via in finiendo mandato eligitur, scientia ab ignorantia separata: vt hic subiicit.

u *Decessisse.* ergo sciebat vel scire debebat mādatū reuocatū: vt C. mā. l. mādatū. & insti. mā. §. recte. &. s. mā. l. inter causas. in pri.

BIU Cujas

uius, pecuniam dedisset, nõ esse liberationem secutam cõstitit: nec si Mæuius soluendo nõ esset, in Titium actionem solidi, vel iure Falcidiæ dandã esse: [a] quia mortis causa cœpisse non videretur. Diuersum probandum foret, si Mæuius ignorans dominum vita decessisse, pecuniam errore lapsus dedisset. tũc enim portio iure Falcidiæ reuocaretur. [b]

Portio deficiens defertur à substitutis & cohæredibus cum onere suo. Bartolus.

¶ Cum pater [c] fideicommissum prædiorum ex testamento matris filiæ deberet, eandem [d] pro parte ita hæredem instituit, vt hæreditatẽ fideicommisso cõpensaret [e]: eademque prædia filio exhæredato dari voluit. Quamquam filia patris hæreditatem suscipere noluisset, fideicommissum tamen ab hæredibus esse filio præstandum, ad quos hæreditatis portio quam accepit [f] filia, redierat [g], placuit. quòd si alium filiæ substituisset, eum [h] oportere filio fideicommissum reddere.

In prælegato vni non debetur euictio: secus si pluribus prælegetur. Bartolus.

¶ Euictis [i] prædiis quæ pater qui se dominũ esse crediderat, verbis fideicommissi filio reliquit: nulla cum fratribus & cohæredibus actio erit. Si tamen inter filios diuisionem fecit [k]: arbiter coniectura voluntatis non patietur eum [l] partes cohæredibus prælegatas restituere, nisi parati fuerint & ipsi patris iudicium fratri conseruare.

Si testator iubet hæredem dotem filiæ stipulari, intelligitur ea moriente in matrimonio, non ea superuiuente. Item sermo simpliciter prolatus intelligitur pro prima vice. Bartolus.

¶ Pater certam pecuniam exhęredatæ filiæ verbis fideicommissi reliquit, eámque nupturæ dotis nomine dari voluit. Filio dotem stipulante [m], cùm filius minorem dotẽ dedisset [n], superfluum esse filiæ reddendum constabat. Diuortio quoque secuto, fideicommissum filiam rectè petituram, vt actio stipulationis sibi præstaretur: quoniã verisimile nõ erat, patrẽ interponi stipulationẽ voluisse [o], quo filia post primas nuptias indotata cõstitueretur. Cæterùm si postea nuberet, ad secundas nuptias cautionẽ extendi non oportere. [p]

Euictis prædiis.] CASVS. Titius instituit sibi tres suos filios, & vni prædium prælegauit: quod prædium suum credebat esse dictus Titius: & aliis nihil prælegauit. habuit prędium à cohæredibus ille cui prælegatum est, & est ei euictum. nunquid aget de euictione contra fratres? Certe non. iam enim crescet inuidia inter eos. si autem & aliis fratribus prælegauit, & isti euictum est dictum prædium: si alij petant ab eo partes rerum eis prælegatarum, non restituet eis nisi & ipsi patris iudicium ei conseruent satisfaciẽdo ei de prædio quod sibi euictum est. Viuianus.

Pater certam.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem filium suum, & filiam exhæredauit, & eidem filiæ centum per fideicom. reliquit: & iussit dicto filio vt daret in dotem prædicta centũ marito filiæ, & sibi filio stipularetur. filius autem non dedit marito filiæ nisi quinquaginta. Certe alia quinquaginta debet dare filię. nã centum continebantur in fideicom. filiæ, vt dictum est. Quid autem si diuortium fiat inter dictam filiam & maritum suum? Certe petet filia actione ex testamento à fratre suo fideicommissum. i. tanquam quoddam fideicõmissum petet filia à fratre, quòd actio ex stipulatione fratris proueniens contra maritum, sibi filiæ cedatur per fratrem contra maritum. & reddit in litera ratione planã quare hoc debet fieri ibi, quoniã verisimile &c. Quid si facto dicto diuortio filia nubat secundo, & filius testatoris velit stipulari dotem à secundo marito, quia testator voluit quòd stipularetur à primo, vt dictum est? Certe non potest. Viuianus.

A filia pater.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem filiam suam Seiam, & rogauit eam vt duo prædia restitueret post mor-

a *Dandam esse.* hæredibus institutis: scilicet condictione sine causa, quæ consueuit dari pro reuocandis huiusmodi donationibus infirmatis, insolidum: vel si sint confirmatæ, quoad Falci. vt hic, & supra, de donatio. causa mortis. l. senatus. §. j. &. C. ad leg. Falci. l. si mortis. & redditur hic bona ratio. Sed an si quis soluit, possit repetere? Respõ. non videtur quòd possit quia sciẽs soluit indebitum: nisi ponas q̃ errore iuris soluerit id indebitum. Et sic not. quòd stultitia soluentis lucratur donatarius: vt infra, ad legem Falci. l. iij. in princip.

b *Reuocaretur.* per hæredes domini. Et nota mirabile quòd ignorãtia alterius, scilicet Męuij, facit non finiri donationẽ à creditore in Titium collatam. & sic est cõtra supra, de iur. & fac. ignoran. l. iniquissimum. Vel dic q̃ Mæuius promisit centum mortuo Titio iussu creditoris: & eidem iussit soluere. si ergo ignorabat Mæuius cũ ille percepit debitum, repeti non potest, secundum Azo. Item nota quòd hic finis corrigitur per. C. de dona. l. si quis argentum. §. fina. quasi in nihilum hodie reuocetur, secundum Rog. & quod hic scripsit, respicit antiqua tẽpora &c. quod Hug. non placet, quia dixit mandatum finiri morte: & per consequentiam videtur reuocata donatio: nisi quando soluit Mæuius. & facit ſ. de iudici. l. de qua re. §. fina. &. j. de solu. l. fi. &. C. de actio. & obliga. l. si quidem. &. j. de dona. l. hoc iure. §. si quis.

Cum pater.] CASVS. Titia instituit sibi hæredem Seium maritum suum, & rogauit eum per fideicommiss. vt filiæ eorum communi quædam prædia præstaret. prædictus Seius instituit prædictam filiam cum quibusdam aliis ea conditione vt partem in qua eam instituerat, compensaret cum fideicommisso prædiorũ quod ei filiæ debebat ex testamento dictæ Titiæ suæ vxoris. & iussit prædictus Seius pater dictæ filiæ & suis cohæredibus vt dicta prædia darent Gaio filio dicti Seij, quem exhæredauit. filia autem prædicta noluit accipere partem hæreditatis patris in qua eam instituit, vt dictum est: & sic illa pars deuenit ad cohæredes filiæ. nunquid ipsi cohæredes tenentur dare dicto filio exhæredato dicta prædia? Certe sic, quamuis non ipsi sed filia habet prędia. Sed quid si dictus pater instituit filiam pro parte, & substituit Sempronium filiæ in dicta parte hæreditatis, & filia noluit hæres esse, & sic habet partem filiæ substitutus eius? Certe debet tantum de fideicõmisso præstare dicto filio exhæredato, inquantum filia teneretur si non repudiasset hæreditatem. Viuianus.

c *Cum pater.* ab vxore institutus, & rogatus vt quædam prædia filiæ daret per fideicommissum.

d *Eandem.* scilicet filiam.

e *Compensaret.* quod potuit: vt ſ. tit. j. l. cum ab vno. sed hoc non dicto fideicommissum deduceret, & hæreditatem haberet: vt. C. ad leg. Falci. l. in imponenda.

f *Accepit.* destinatione.

g *Redierat.* vel iure accrescendi, & sic cũ onere: vt. C. de cadu. toll. j. §. his ita. vel quia erant substituti, vt statim subiicit.

h *Eum.* substitutum: vt. j. ea. l. §. ab instituto. &. ſ. ea. l. si Titio. §. j. &. C. ad Treb. l. non iustam. &. ſ. tit. j. l. si duobus. §. j. &. ſ. ti. ij. l. quidam. Item not. secundum Hu. quòd hoc videtur hodie correctum: vt. C. communia de leg. auth. res quæ.

ſi. Infert.

i *Euictis.* refert an vni tantum filiorum rem certam prælegauit: quo casu non agitur nomine euictionis. an omnibus: quo casu agitur. Sed oppo. immo videtur posse agi, cum sit coniuncta persona: vt C. eo. l. cum aliæ. Solu. hic speciale, ne crescat inuidia inter fratres: vt C. de bo. quę lib. l. cum oportet. §. j. Vel vt ibi. Item ad idem contra C. de inoffic. testamen. l. scimus. §. j. Solu. ibi. Item contra ad idem. ſ. titu. j. l. non quocunq; §. j. Solu. ibi. Item contra infra, tit. j. l. qui concubinam. §. si hæres. Solu. hic in genere, ibi in specie fuit legatum. Itẽ facit. C. de euictio. l. ij. & supra, de donat. l. Aristo. & infra, de vsufruct. leg. l. si à Sticho. §. fina.

k *Fecit.* scilicet pater.

l *Eum.* cui prælegata sunt euicta, & sic ope exceptionis. sed & potest dici quòd habeat actionem quasi fuerit diuisio inter eos facta ab eis: vt. C. communia vtriusque iudi. l. si fratres. Vel refert diuidat testator, vt hic: an partes, vel iudex, vt ibi: quod est verius. & facit. ſ. tit. j. l. si domus. §. j. & quod ibi notatur.

m *Stipulante.* hoc totum voluit pater, scilicet filium etiam stipulari dotem.

n *Dedisset.* per quod videbatur satisfactum voluntati patris.

o *Voluisse.* subaudi, propterea: quo, pro vt &c. sed & si voluisset, non valeret, tum fauore dotis: vt supra, de pac. do. l. ij. tum quia Falcidiam iure naturæ debet habere: vt. C. de inoffic. testa. l. quoniam. in princip.

p *Non oportere.* sic. j. de verbo. signifi. l. boues. §. hoc sermone. & ſ. de iure dot. l. dotis. & facit in eo. tit. l. stipulatio quæ. &. C. de rei vxo. actio. authen. sed & quamuis. Accursius.

BIU Cujas

tem suam filiæ, vni ex liberis suis filiæ, cui ipsa filia vellet. ipsa autem donauit inter viuos vni ex filiis suis. Certe videbatur sapientibus non tenere dictam donationé inter viuos incómutabiliter: & hoc ideo, quia fideicómissum datum erat filiis post mortẽ filię, vt dictũ est, qui dicitur dies incertus, & nõ venerat adhuc tépore quo ipsa donauit inter viuos: vnde poterit mater mutare voluntatem donec viuet. secus autẽ si certæ personæ ex filiis suis rogata fuit restituere post mortẽ suá filiæ: quia tunc bene valet dicta donatio inter viuos: quia illa certa psona habitura esset fideicommiss. etiam non interueniente matris electione. Viuianus.

Cui committitur electio personæ cum moreretur: non potest ante tempus cum effectu eligere. Bartolus.

¶ A filia pater petierat, vt cui vellet ex liberis suis [a], p̃dia, cũ moreretur, restitueret. vni ex liberis prędia fideicommissi viua donauit. Non esse electionem [b] propter incertum diem fideicómissi certæ donationis videbatur. Nam in eũ [c] destinatio dirigi potest, qui fideicómissum inter cæteros habitur[o] est, remota matris [d] electione.

Manumissi ex causa fideicommissi continentur appellatione libertorum testatoris. Bartolus.

¶ *Fidei hæredum meorum committo ne fundum Tusculanum alienent, & ne de familia nominis mei exeat.* Secundum voluntatem [e] eos quoque inuitatos [f] intelligendum est quibus hæredes [g] extranei fideicommissam libertatem reddiderunt.

Fideicommissum factum in testamento, censetur repetitum in codicillis de bonis in illis relictis.

¶ *Fidei tuæ committo vxor, vt des vt restituas filiæ meæ cum morieris, quidquid ad te quoquo nomine de bonis meis peruenerit.* Etiam ea quæ postea codicillis [l] vxori dedit, fideicommisso continebuntur [h]: (nam ordo [i] scripturę non impedit causam iuris ac voluntatis) sed dos prælegata retinebitur [k]: quoniam reddi [l] potius videtur quam dari. [m]

Filius naturalis in seruitute conceptus excludit substitutum. Bartolus.

¶ *Volo prædia dari libertis meis. quòd si quis eorum sine liberis vita decesserit, partem* eius ad reliquos pertinere volo.* Collibertum patris eundémque filium ex voluntate substitutionem excludere placuit. [n]

Frustra legatur debitum creditori à debitore. Item dilatio in tempus non perfectæ ætatis creditoris fauore præsumitur. Bartolus.

¶ Curatoris sui frustra fidei cõmisisse videbatur vt hæredi fratri negotiorum gestorum ratione [o] redderet. Quamquam igitur [p] testamento cautum esset, vt cum ad statum [q] suũ frater peruenisset, ei demũ solue-

---

a *Suis.* scilicet filiæ. Accursius.

b *Non esse electionem.* accipe, videbat, quod est. j. Sed contra. ſ. eo. l. vnum. in prin. vbi est electio nisi reuocet. Solu. dic non esse electionem, scilicet incommutabiliter factã: quia adhuc potest mutare, & alium eligere: vt. ſ. ea. l. §. hæreditatem. sed propter commodũ medij temporis valet, vt ibi. Alij vt R. dicunt nullo modo eligi propter incognoscibilem personam fideicommissarij. & secundum hoc etiam commodum medij temporis reperitur: vt supra, de condic. inde. l. sufficit. Item contra. C. de fideicommiss. l. post mortem. vbi etiam ante restituit. Solu. aliud esset si certæ personæ post mortẽ suam quis hæreditatem restituere fuerat iussus. tunc enim quandocunq; vellet restituere, voluntas defuncti non aduersatur. at hic secus propter incognoscibilem fideicommissarij personam: vt. j. tit. j. l. vxorem. §. Scæuola. Vel solue vt ibi.

c *Nam in eum.* bene dico electionẽ non tenere, quia adhuc potest eligere vnum alium de filiis: quia nulla facta electione admittebatur ad fideicommissum vna cum aliis filiis. demum ergo morte insecuta firma est electio vltima.

d *Matris.* eiusdemque filiæ. & facit. j. de manu. testa. l. libertas. in prin. & l. qui duos. §. fi. & ſ. tit. j. l. filiusfami. §. diui.

Fidei hæredum.] CASVS. Titius instituit sibi duos filios hæredes, & ita dixit postea: Rogo dictos meos hæredes ne alienẽt fundum meum qui vocatur Tusculanus, & ne exire permittant de mea familia, id est, ne alienent fundum meum in aliquem qui non fuit de mea familia. Certe si hæredes alienent dictum fundum in extraneos, illi de familia possunt admitti ad reuocandum fideicommiss. & certe non solum illi qui sunt proximiores in familia, admittuntur ad reuocandum, sed etiam eis deficiẽtibus admittuntur illi liberti quibus etiam extranei hæredes dederunt fideicommissariam libertatem, id est, à Titio defuncto per fideicómissum relictam. Viuianus.

e *Secundum voluntatem.* istius testatoris.

f *Inuitatos.* ad reuocandum si alienent.

g *Hæredes.* istius testatoris iudicio, non hæredis. nec enim sunt liberti hæredis, sed defuncti: vt. j. tit. j. l. pater. §. j. & j. de alimẽ. le. l. ij. quæ sunt contra. & facit. C. de verb. sign. l. fi. & ſ. tit. j. l. filiusfamiliàs. §. diui. ADDITIO. Dic quòd ibi fuerunt manumissi iudicio hæredis, hic iudicio testatoris. secundum Barto. hic.

Fidei tuæ.] CASVS. Titius sibi instituit hæredem Seiam vxorem suam cum quibusdam aliis, & dotem quam habuerat ab ea, ei prælegauit: & postea ita dixit: Rogo te Seia per fideicom. vt quicquid ad te peruenerit aliquo nomine de bonis meis, restituas filiæ meæ cum tu morieris. postea idem Titius fecit codicillos, & in eis quædam alia eidem vxori legauit. mortua est dicta vxor. petit filia testatoris ab hæredibus vxoris non solum ea quæ legata sunt vxori in testamento, sed etiã ea quæ in codicillis. quæritur, vtrum possit. Et respon. quòd sic præter dotem vxori prælegatã & ad vtrumque reddit plenam rationem. Viuianus.

h *Continebuntur.* quid miri, cum verbum, peruenerint, sit futuri téporis? sed forte hic in præterito posuit. sic & aliàs. ſ. tit. j. l. talis scriptura. §. fi. & l. seq. Azo. Item contra. j. titu. j. l. vxori. §. vxori. Solu. ibi in donatione inter viuos, quæ statim cum fit, cedit: hic autẽ tam relicta codicillis quàm testamento, eodem tempore cedunt, scilicet post mortẽ: vt supra, titu. ij. l. ab inte. §. fato. in fine.

i *Ordo scripturæ.* sic. j. de sol. l. nec enim. Sed arg. contra. j. e. §. pen.

k *Retinebitur.* ab ipsa vxore: quia vxor retinebit in dotem.

l *Reddi.* isti priori. Accursius.

m *Quam dari.* sic. j. depo. l. j. §. eleganter. & facit ad. §. j. de auro & argen. leg. l. vxori. §. j. & j. de dote prælegat. l. iij. in princip. & §. fini. & j. ad Treb. l. cum hæres. & l. Lucius. §. marius. & j. ad l. Falci. l. fed vsumfr. §. dos. & C. ad leg. Falci. l. in imponẽda. & l. irritum.

Volo.] CASVS. Titius instituit sibi hæredibus ita dixit: Talia prædia volo dari talibus libertis meis: & si quis eorum libertorũ decesserit sine liberis, parte eius volo ad reliquos libertos pertinere: quasi dicat, si aliquis eorũ libertorũ decesserit, & reliquerit liberos suos, liberi eius habeant. & sic colliberti hæredes dederunt prædia dictis libertis. vnus eorũ libertorum qui conceperat filium in seruitute, & cum eo postea manumissus fuerat, & sic habebat filium naturalem, & non legitimum, decessit eo relicto. nunquid ille filius naturalis habebit partem prædiorum quam habebat pater suus, ita quòd alij colliberti ab ea excludantur? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

n *Placuit.* est filius, & de libertis: quia hic filius simul cum patre fuerat manumissus. q. pater decedit nõ relicto alio filio. hic ergo naturalis pro legitimo succedit hodie: vt instit. de gradi. §. illud. Azo. & est sic. j. eod. l. Lucius. §. fin. & j. ad Trebel. l. ex facto. §. si quis rogatus. Sed contra. C. de insti. & substit. l. generaliter. §. & dic vt ibi. Item facit. j. de alimen. lega. l. ij. Accursius.

Curatoris sui.] CASVS. Titius adultus curatorem habens fecit testamentum, & instituit sibi hæredem fratrẽ suum qui erat adultus similiter, & curatorem habens: & rogauit hic Titius curatorem suum proprium vt dicto suo fratri redderet rationem eorum quæ administrauit: quod quidem necesse habebat dictus curator facere: & ita postea subiunxit dictus Titius: Tu curator meus tunc demum soluas dicto meo fratri illud quod apparebit te debere ex administratione curæ meæ, cum ipse frater meus erit maior vigintiquinque annis. quæritur, an frater hæres possit agere contra cura. fratris mortui antequam habeat vigintiquinq; annos? Et certe dicitur quòd sic. & reddit rationem, cum illis verbis &c. Viuianus.

o *Rationem.* & quia non est oneratus in aliquo: vt. C. de fideicó. l. ab eo. & quia sine hoc tenebatur curator. & ita nec recte grauari, nec onerari valet.

p *Quamquam igitur.* infert fideicómissum nullum: ergo dilatio data ad idem soluendum nulla est. sic & aliàs. j. de verb. obli. l. eũ qui ita. §. te & Titium. est & alia, quia fauore fratris erat data dilatio: vt. ſ. eo. l. si ita. §. Pegasus. Azo. & j. de an. leg. l. eũ. & secundum hoc non ob. C. quando di. leg. ced. l. ex his.

q *Ad statum.* id est, maiorem ætatem. quod dic vt infra, tit. proxi. l. cum filiofamiliàs.

Ab instituto extraneo.] CASVS. Institui mihi hæredem quẽdam qui erat mihi extraneus. & reliqui per fideicommissum quẽ-

dam

BIU Cujas

dam prædia libertis meis quibusdã cũ moreretur dictus hæres: & petij ab eodẽ hærede ne alienaret prædicta prædia extra familiã meam. & postea dedi substitutũ dicto hæredi. hæres institutus repudiauit hæreditatem, & ita habet eã substitutus. nunquid substitutus tenetur libertis prædictis dare dicta prædia, sicut hæres tenebatur, & sub eadem conditione. s. cum moreretur substitutus? Nã sub illa erant relicta ab instituto, vt dictũ est. Et certe respõdetur q̃ sic. Viuianus.

a *Substitutum.* scilicet vulgariter.

b *Debere.* facit. ff. ea. l. §. cũ pater. & ff. eo. l. si Titio. §. Iulianus.

c *Instituti. i.* substituti. nam omnis substitutus est institutus vt. j. ad. l. Falci. l. in ratione. & l. j. §. si filio. H. Vel dic proprie. arg. C. quando dies lega. ced. l. ex his. sed quicquid dicat, est contra. ff. de hære. instit. l. sub conditione. Solu. siue repetũ legatũ, siue substituã, & nihil dicam de conditione: pure videor repetere & substituere: vt ff. ti. j. l. licet. & l. l. si quis à filio. & l. si cui. §. j. quę sunt contra similiter. sed hic non repetit testator: sed lex repetiit sub eadẽ conditione, arg. C. de cadu. tol. §. si vero nõ omnis. in fi. Itẽ facit. j. de adimen. leg. l. legatum sub conditione. & ff. titu. j. l. seruo alieno. §. penul. Accursius.

Relicta ab instituto videntur repetita à substituto per legem sub eadem conditione. Bartolus.

¶ Ab instituto extraneo prędia libertis, cùm moreretur, verbis fidecommissi reliquerat: & petierat ne ex nomine familiæ alienarentur. Subst itutum [a] ea prædia debere [b] ex defuncti voluntate respondi. Sed vtrũ confestim, an sub eadem conditione, voluntatis esse quęstionem. sed coniectura ex volũtate testatoris capienda, mors instituti [c] expectanda est.

Legatum vniuersitatis iure valet etiam si incommodum contineat. Bartolus.

¶ Mensæ [d] negotiũ ex causa fideicõmissi cum indẽnitate hæredũ per cautionẽ susceptum, emptioni simile videtur: & ideo nõ erit quęrendũ, an plus in ære alieno sit, q̃ in quæstu. [e]

Mensæ negotium.] CASVS. Titius conduxit à fisco vel ab alio negotium, id est, commodum & incommodum mensæ nummulariæ vel argentariæ. postea decedens instituit sibi hæredes, & per fideicõmissum reliquit Sẽpronio dictam negotiationem. Sempronius fideicommiss. suscepit ab hæredibus dictã negotiationem, & cauit eis se conseruaturum eos indemnes ab omni eo quod mensæ creditoribus debeatur. Certe ista talis susceptio videtur similis emptioni, in qua licitum est contrahentibus se decipere. & ideo etiam si plus sit in ære alieno, tamen ex cautione tenebitur fideicommissarius ad præstandum indemnitatem hæredibus. & sic inuenitur fideicommissarius deceptus in cautione quam fecit hæredibus: sicut & in emptione dixi. Viuianus.

d *Mensæ.* inde mensularius qui præest mensæ, in qua sunt debita & credita. & ponit mensam pro vniuersitate debitorum & creditorum in eadem statione: vt infra, de priuil. cre. l. si venti. §. in bonis. & supra, de pigno. l. cum tabernam. Reliquit ergo hic testator mensam per fideicommissum. hæredes autem timentes ne creditores mensæ conuenirent eos, petierunt & habuerunt cautionem indemnitatis à fideicommissario. tenet quidem cautio, licet fideicommiss. decipiatur: quia plus est in ære alieno quàm in quæstu: quia hoc videtur simile venditioni: in qua si alter decipitur [a] re ipsa, nihilominus statur venditioni: vt supra, de minorib. l. in causæ. §. penulti. & facit supra, titu. j. l. imperator. §. si centum. Sed an hic fideicommissarius teneatur creditoribus? dic vt not. supra, eo. l. si quis seruis. §. fina. Item proprietas loci vbi sita est mensa, non curo cuius sit, legantis, vel ab alio conducta: quia ipsa non fuit legata.

e *Quæstu.* ff. pro socio. l. coiri. & l. quæstus. & ff. quan. act. de peculio. est an. l. j. §. penul. ibi, Pegasus autem. & c.

Pater filiæ.] CASVS. Maritaui filiam meam Titio, & ei filiæ nubenti donaui quædam mancipia simpliciter: & sic donatio non valuit. postea feci testamentum, & institutis mihi hæredibus dicta mancipia per fideicommiss. reliqui eidem filiæ, & ita expresse confirmaui donationem prædictam, trahitur ergo retro tantum donatio: vt etiam si mancipia sint mortua ante dictum testamentum, nihilominus partus pertineat ad filiam ex causa fideicommissi. & idem est in donatione quam

ff. Infort.

A fecit maritus vxori matrimonio constante, & postea confirmat. Viuianus.

f *Mancipia.* vel æstimata vel inæstimata: & ita debetur vtroque casu filiæ æstimatio: quia rem alienam filiæ potuit legare, debeatur filiæ à marito an non: quia non concurrunt duæ causæ lucratiuæ. maritus enim non donauit vxori: vt infra, de act. & oblig. l. si is qui. &. j. de libe. leg. l. ij. §. fina. secus si pater primo legasset, & postea in dotẽ dedisset. Azo. quod dic vt. C. eod. l. filia. & supra, tit. j. l. huiusmodi. §. cum pater.

Si pater legat filiæ res quas dedit in dotem filiæ, debetur æstimatio ipsarum, & earum quæ ex eis natæ sunt, si sunt dotales. Idem si res donatæ legentur vxori. Bartolus.

¶ Pater filiæ mancipia [f] quæ nubenti dedit, verbis fideicõmissi præstari voluit. Partus susceptos, (etsi matres ante testamẽtum mortuæ fuissent) ex causa fideicommissi præstandos [g] respondi: nec aliud [h] in vxore cõfirmatis donationibus [i] pridem obseruatum est.

Per simplicem diuisionem non tollitur ius fideicommissi: & ideo non tenetur quis de periculo rerũ vltra quàm teneretur primo. Bartolus.

¶ Hæreditatem [k] post mortem suam rogati restituere, nominũ periculo quæ per diuisionem obtigerũt, inter cohæredes interpositis delegationibus, non adstringuntur: nõ magis quàm prædiorum [l], cum [m] permutatio rerum discernens communionem [n] interueniet.

Qui legat hæreditatem sibi quæsitam, non videtur legare fructus quos ipse consumpsit. Bartolus.

Præstandos. contra infra, titu. j. l. vxorem. §. sorori. Solu. hoc ideo contingit, q̃ hi partus dotales sunt: ideoque si appellatione datorum in dotem contineantur, non est mirum: vt. C. de rei vxor. act. l. j. §. itaque. & supra, de iure dot. l. cum post. §. fina. Ro. & eodem modo non obstat supra, de vsu. l. Paulus respondit mora. in principio. §. j. nam ibi non processerant à legante matres: vt hic fuit. licet ergo non sint in dotem dati, sed potius nati, quasi per medium in dotem dati & ipsi videntur occasione matrum, siue inæstimati, secundum Ro. siue etiam æstimati, secundum Azo.

h *Nec aliud.* immo idem multo magis: quia trahitur retro: vt. C. de dona. inter virum & vxo. l. antepenul.

i *Donationibus.* à viro viuente collatis. Rog. & dic tacite vel expresse. Azo.

Hæreditatem.] CASVS. Institui mihi sex hæredes: & rogaui tres eorum vt partes eorum de dicta hæreditate mea restituerent Titio post mortem suam hæredum. dicti hæredes diuiserunt inter se nomina hæreditaria, ita quòd cuilibet ex hæredibus adsignati fuerunt certi debitores, & delegationes inter eos factæ fuerunt. illi autem debitores qui fuerant delegati illis tribus hæredibus qui fuerunt rogati de restituendis partibus eorum Titio, fuerunt facti nõ soluendo viuẽtibus tribus dictis hęredibus. mortuis tribus hæredibus prędictis vult Titi⁹ cui ipsi debebãt restituere, vt dictum est, partes eorum: nunquid erit hæredum mortuorum periculum nominum prædictorum? Certe non, sicut nec periculum prædiorum debet ad eos pertinere quando ipsi hęredes diuiserunt communionem prædiorum permutando res & prædia hęreditaria inter se, id est, quia vnus cohæres dat alteri partem quã habet in vno prædio, vt in alio prædio recipiat ab eo partem quam non habet. Viuianus.

k *Hæreditatem.* duo instituti, & de restituendo post mortem rogati nõ tenentur de periculo nominum vel corporalium rerum: licet diuiserunt hæc inter se. & hoc nisi lata culpa intercedat: vt j. ad Trebel. l. mulier. §. si enim. & l. deducta. §. cum autem. & ff. ti. j. l. si seruus legatus. §. cum quid.

l *Prædiorum.* periculo. Azo.

m *Cum.* id est, quando.

n *Communionem.* per diuisiõnem. Azo.

Filia mea.] CASVS. Institui mihi hæredem filiam meam cũ quibusdam aliis, & ita dixi: Volo quòd filia mea habeat ante partem domum meam Titianam quæ fuit matris suæ. Certe de domo non est dubium quin debeat habere filia. Sed nunquid debet habere fructus quos percepit pater ex dicta domo post factum testamentum & ante mortem sui patris? Et certe sic si pater cum eos colligebat, ponebat separatim & per se, nec eos consumebat vel in patrimonium suum vertebat. alias autem non videntur filiæ relicti. Viuianus.

BIU Cujas

¶ *Filia*[a] *mea præcipiat, sibique habeat volo rem*[b] *matris suæ*. Fructus quos medio[c] tempore pater percepit,* nec in separato[d] habuit, sed absumpsit, vel in suum patrimonium cõuertit:[e] non videntur filiæ relicti.

Dictum restringitur per rationẽ. Barto.

¶ *Dulcissimis*[f] *fratribus meis, auũculis autem tuis, quæcumque*[g] *mihi supersunt in Pãphilia, Lycia, vel vbicumque, de maternis bonis, concedi volo, ne quam*[h] *cum his cõtrouersiam habeas*. Omnia corpora maternę hęreditatis quæ in eadem[i] causa dominij manserũt, ad voluntatem fideicommissi pertinent. Ex iisdem igitur facultatibus percepta pecunia[k], & in corp' proprij[l] patrimonij versa[m], itẽ iure diuisionis res propriæ factæ, non pręstabuntur: cũ discordiis[n] propinquorum sedãdis prospexerit, quas materia cõmunionis † solet excitare.[o]

Traditio clauium & assignatio rerum in dubio præsumitur causa custodiæ si titulus habilis non præcedit ad dominii translationem. Bartolus.

¶ Pater pluribus filiis hæredibus institutis, moriens claues & anulum custodiæ causa[p] maiori natu filiæ tradidit: & libertũ eidem filiæ, qui[q] præsens erat, res quas sub cura sua habuit, adsignare iussit. Commune filiorum negotium gestum intelligebatur[r], nec ob eam rem apud arbitrum[s] diuisionis præcipuam causam filiæ fore.[t]

Oratio imperfecta perficitur ex præcedenti & sequẽti, si cõgruè fieri potest. Bar.

¶ Cùm imperfecta[u] scriptura inuenitur, ita demum verbum legati vel fideicommissi quod præcedit vel sequitur, ad communionem adsumitur, si dicto scriptum[x] congruat.

Iuramentũ testatoris vel hæredis habet vim repetitionis ab intestato. Bartolus.

¶ Filius matrem hæredem scripserat, & fideicommissa tabulis data cum iurisiurandi[y] religione præstari rogauerat. Cũ testamentũ nullo iure[z] factũ esset, nihilominus matrem legitimã hæredem cogendam præstare fideicommissa respondi. nam obnixæ[a] volũtatis preces ad omnem successionis[b] speciem porrectæ videbantur.

Verba quæ proferuntur modo consilii, non important necessitatem. Bartolus.

a *Filia.* pater loquitur.
b *Rem.* quæ olim in totum, hodie quoad vsumfructum patri quæritur.
c *Medio.* ante mortem, & post testamentum.
d *Nec in separato.* tunc enim esset contra. j. tit. j. l. xj. §. si rem. & infra, de adimen. leg. l. penul. §. fi. Item contra infra, de pecu. leg. l. fin. Solu. ibi.
e *Conuertit.* supra, eo. *Fl. ycipiet* l. Lucius.

Dulcissimis fratribus.] CASVS. Titia habés duos fratres, & vnum filium: instituit sibi hæredem filium: & ita locuta est filio in testamẽto: Volo concedi per te filium omnia quæcunque mihi supersunt in Pãphilia, Lycia, vel vbicunque de aliis meis bonis, fratribus meis, q̃ sunt tui auunculi: & hæc omnia ideo relinquo eis, quia nolo q̃ cũ eis habeas aliquã cõtrouersiam. Certe hæc ratio posita in fine verborũ testatricis facit vt mulier videatur reliquisse fratribus omnia quę sunt ei communia cũ fratribus: cũ per illã rationem videatur ipsa prospexisse vt sedaret † discordiam filij & fratrũ: quas discordias sota præclare let excitare cõmunio. *Aristot. lib. 2. Polit. c. 3.* non autem videtur eis fratribus suis reliquisse alia quæ non remanserunt ei mulieri communia cum fratribus: de quibus exemplum ponit ibi, ex eisdem igitur &c. Viuianus.

f *Dulcissimis.* mater est quæ filio loquitur, fratribus relinquens bona quæ communia cum eis habebat ex successione matris eorum communis.
g *Quæcunque.* hoc facit pro auunculis.
h *Ne quam.* hoc obiiciebat auunculus. Et sic not. quòd hoc restringit primo generalia verba. nam cum. ſ. dixerit generaliter de omnibus bonis communibus, & non communibus cum fratribus matris, restringitur ad communia: & hoc ne quã cum his &c. sic infra, de acquiren. pos. l. si is qui.
i *In eadem causa. i.* sicut per maternam successionem pro indiuiso ad hunc testatorem peruenerunt, & sic communia cum fratribus. & facit. j. tit. j. l. prædiis. in princi.
k *Pecunia.* ab ista matre.
l *Proprii. non communis.*
m *Versa.* maxime. nam idem dicam & si habuit eam separatam, vt statim subiicit de rebus diuisis: & tunc ratio sequẽs idem probat. Sed arg. contra. ſ. eo. l. idem seruandum.
n *Discordiis.* Nota inspici causam legandi. sic. j. de condit. & demonst. l. illis libertis.
o *Excitare.* sic. C. quando & qui. quar. pars. l. ij. & supra, de ser. vrb. prædi. l. in re communi. &. C. de donatio. l. sancimus. §. sin autem. Item ad hoc infra, eo. l. Lucius. in prin. &. l. Gaius. & supra, eo. l. j. §. curatoris.

Pater pluribus.] CASVS. Titius habés duos filios, & vnam filiam, instituit eos sibi hæredes, & filiæ tradidit claues & anulum causa custodiæ, & Pãphilũ libertũ suũ qui erat sibi præsens: & res quas sub cura habuit dictus libertus, iussit eidem filiæ assignari. Certe nõ poterit filia ꝓpter hoc dictas res habere præcipuas. Vi.
p *Custodiæ causa.* quod semper præsumitur.
q *Qui.* libertus. Accursius.
r *Intelligebatur.* aliàs, intelligitur.
s *Arbitrum. i.* iudicẽ familiæ erciscũdæ, ordinariũ vel delegatũ.
t *Fore.* refert ergo quid dator clauium agat. Ro.

Cum imperfecta.] CASVS. Titius inter alia verba quę dixit in testamento suo, ita dixit: Sempronio. x. in superioribus autẽ direrat, vel dixit in sequentibus, Titio fundum lego. vel dixerat, Titio fundum talem per fideicõ. relinquo. Certe verbũ, lego vel relinquo, licet non sit ibi appositũ in verbis semiplenis vel imperfectis quæ dicta sũt de Sępronio: tamen quia in præcedentibus vel in sequentibus appositum est verbum, lego vel relinquo, iungitur etiam cũ illis semiplenis verbis: qa cõgruit eis, & iunctum cũ illis perfectam reddit orationem, & est bona Latinitas. secus autẽ esset si verbũ non congruret: vtputa dixit testator, Sempronius. x. Titio fundũ lego vel relinquo. quia verbũ, lego vel relinquo, nõ cõuenit verbis prædictis semiplenis: nec eis potest coniungi salua ratione recti sermonis: & ideo non coniungitur. Viuianus.

u *Cũ imperfecta.* duobus modis dicitur imperfecta. Primo. i. semiplena: puta dixit, Sempronio decẽ. superioti autẽ parte vel inferiori dixit, Titio nominato fundum lego, & sic verbum, lego, est cõmune. sic. ſ. de eden. l. si quis ex. §. si initium. secus si non congruit, puta, Titio. x. lego, Sempronio Romæ. Secundo imperfecta, quia non proprie significat quid testator sensit. quia dixit, Trifero in illum decẽ, vel muto. nam quia aliquo modo adaptari potest significatio positorum iis quæ debuerunt poni, tenet. secus si esset omnino extranea: vt. j. titu. j. l. librorum. §. quod tamen Cassius. &. ſ. tit. j. l. iiij. & facit. ſ. tit. j. l. si in testamento.
x *Scriptum.* id est, id quod non fuit scriptũ, si fuisset scriptum, ita ne conueniret cum dictis secundum primum. vel scriptum scilicet improprie congruit dicto, id est, ei quod dicere voluit secundum alium.

Filius matrem.] CASVS. Instituit hæredem matrẽ meam: & ab ea fideicõmissa reliqui: & feci eam iurare quòd ea præstaret, apparuit postea testamentũ meũ nullum ipso iure, & ita mater hereditatem meã habuit ab intestato. nũquid cogetur præstare dicta fideicõmissa? Et dicitur quòd sic. & rationẽ reddit in litera. Viuia.
y *Iurisiurandi.* à se testatore præstiti. Arg. j. ti. j. l. cum quis de. §. codicillis. & in auth. de iureiur. à morié. præ. §. j. coll. v. vel ab hærede præstandi. voluit enim matrem iurare de his præstandis: vt C. communia de lega. l. ij. in princip. & fortè ideo sic fortiter rogabat, quia testamento suo solennitatem deesse credebat.
z *Nullo iure.* quoad fideicommissi solennitatem.
a *Obnixæ.* aliàs, enixæ. id est, porrectæ, & sic adiectiuum substiti, preces: vel substantiui, voluntatis. aliàs obnixæ, id est, vinculo iuramenti firmatæ, & cætera.
b *Successionis.* etiam ab intestato. & sic est contra. C. de fideicõmiss. l. si veritas. &. l. ex testamẽto. &. l. eam. Solu. hic speciale propter dictum iuramentum.

Mando filiæ.] CASVS. Instituit mihi hæredes duas meas filias, scilicet Titiam & Seiam: & postea dixi in eodem testamento, Mando filiæ meæ Titiæ, solicitus pro ipsius salute, vt donec habeat filios, non faciat testamentum: & ita poterit viuere sine periculo. nunquid propter dicta verba rogasse videor Titiam filiam meam vt partem suam hæreditatis restituat sorori suę Seiæ? Et certè non: quia verba prædicta fuerunt consilium, & non præceptum. & hoc dicunt illa verba, quòd, id est, quia non prohibuit eam testari de pecunia sua, id est, de eo quod sibi reliquit

pater,

BIU Cujas

pter, sed obtentu consilij voluit derogare iuri communi, quod concedit vnicuique testandi facultatem: & hoc dico prohibendo fieri testamentum. Viuianus.

a *Ipsius.* scilicet filiæ.

b *Apparuit.* licet antequã liberos habeat testetur. Azo. Sed contra infra, eod.l.penult. Solu. ibi. Item contra infra, ad Trebell. l.qui filium. Sol. ibi alia euidenter voluntas testatoris apparet.

c *Tyssari.* scilicet prohibuit. sequens enĩ verbum prohibẽdo hic cõcipitur. Azo.

d *Consilii.* Nota vtuba præceptiua esse cõsilium: vt hic, & .ŝ. ead. l.ŝ.curatoris. & econtra suasoria inducunt necessitatem: vt dicimus supra, eod.l.peto. ad præpõ. & l.vnum. §.fi.

e *Iuri.* scilicet cõmuni ad tempus cõsulendo ne faciat testamentum: & quia est filiæ fauor, potest ei renuntiare: vt C. de pact. l.pen. & hic dicitur.

Rogo filia.]CASVS. Titius instituit sibi filiam suam hæredem: & ita dixit ei in codẽ testamento: O filia rogo te vt bona tua scilicet quæ tibi relinquo, quandocumque decesseris distribuas inter liberos tuos, sicut vnusquisque eorum meruit cõmunicare. Certè videtur relictum fideicõmissum filiis filiæ, quãuis non æqualiter meruerũt, dum tamen nõ offenderint: quia illi qui offenderunt eam, non admittuntur. & hæc omnia cum mater non eligit aliquos. &.h.d.à princip.§.vsque ad versi. eos autem. cum cauda versi. qui incipit, quòd si neminem. si autem mater elegit quosdam ex filiis fratris qui ei seruierant, & erant alij qui non seruierant: tunc omnes qui seruierunt, soli admittuntur & electi & non electi: non autem alij qui non seruierunt. & idem est si omnes qui seruierunt elegit. & hoc dicit ille versiculus, eos autem & cætera. vsque illuc, quòd si neminem &c. Viuianus.

f *Tua.* quæ es habitura à me, vel habes à te, cum & mihi sis hæres: vt.j.ead.l.§. Titio.

g *Vt.* id est, sicut.

h *Cessante.* Not. cessante id est, matre neminem eligente. si enim nullum eligat, vel eligat indignum, omnes admittuntur. tam illi qui seruierunt, quàm illi qui non offenderunt: vt hic, & in fi. huius.§. & supra, eo.l.cum quidam. si vero eligat eos qui seruierant: alij qui non seruierunt, licet non offenderint, repelluntur. si vero sunt qui seruierunt, quos tamen cum aliis non elegit, ipsi admittuntur. & hoc indicat verbum, soli, infra positum.

i *Non offenderint.* nam & aliàs præsumitur quid legitimè factum: vt institu. de fideiuss. §.fina. & infra, de iniur. l.iniuriarum. §.j. & facit infra, de manu. testa. l.seruos. & infra, de statulib. l.Labeo. in fi. & supra, ea.l.§. hæreditatẽ. & l.cum quidam. & l.vnum. §.rogo. & infra, titu. j. l.xj. §. quanquam. & infra, de fideicom. lib. l.si cum. §. ex iusta.

k *Promeruissent.* quo casu non sufficit liberis aliis nõ offendisse.

l *Non admitti.* id est, repelli.

Donationis prædiorum.]CASVS. Titia fecit quandam epistolam in qua ita scripsit: Filio meo Titio dono duo prædia quę habeo in tali loco. & deposuit illam epistolam in quadam ecclesia ignorante dicto filio, & misit tales literas ad sacristam dictæ ecclesiæ: Instrumentum voluntatis meæ vltimæ, id est dictam epistolam quam deposui in tua ecclesia, volo tradi filio meo prædicto post mortem meam, & non ante. postea decessit dicta Titia, & plures ab intestato habuit hæredes. Certè videtur mater prædicta reliquisse per fideicom. dicta prædia filio suo per verba dicta: nec obstat, quòd Titia direxit verba ad sacristam, & nõ ad filium: non enim &c. vt dicit litera in fine. Viuianus.

m *Non subnixam.* ita scilicet, dono centum filio meo. hæc enim verba nõ fideicom. sed donationem innuunt.

n *Deposuit.* apud ædituum.

o *Ad ædituum.* id est, ad eum qui ædes tuetur: vt institu. de tu. §.j. Azo. id est, aliquẽ magistratuum.

p *Post mortẽ.* ex hoc videtur fideicõmissum.

q *Nõ enim quæri.* No. bonum verbũ. sic. ŝ.e. l.miles. in princip. &.l. vnum. in fi. &.l.peto. in princ. & supra, titu. ij. l.quidam. & infra, tit. j. l.cum quis. §. Scia. Ac.

Libertis prædiũ.]CASVS. Titius habet quinque libertos pone, scilicet Primũ nomine, &.ij. &.iij. &.iiij. &.v. eis omnib⁹ reliquit fundum in alios non alienandum. Certè si primus & secũdus & tertius & quartus partes suas simul extraneo vẽdiderunt: solus quintus qui suam partem non alienauit, ad reuocandas aliorum partes admittetur. at si primo primus, postea secundus, deinde tertius partẽ suã alienauit, ad partẽ primi reuocandam omnes admittuntur ipso excepto. ad partem secundi reuocandam non primus neque secundus, sed alij admittuntur. ad partem tertij non primus neque secundus, neque ipse, sed alij qui non alienauerunt, admittuntur. & sic licet ad partem tertij non admittatur secundus, tertius tamen ad ipsius partem primo alienatam admittitur. sed si primus secũdus tertius & quartus nõ alienatis suis partibus decedant, sicque eorum partes ad quintum perueniant: ipse dum sine liberis moritur, relinquere potest partem suam cui vult: nec erit qui possit reuocare. Viuianus.

r *Reliquit.* scilicet patronus.

s *Ne id alienarent.* fortè aliud est cum pater duobus filiis institutis vicissim eos per fideicommiss. substituit, nec expressim prohibuit alienationem. nam ibi licet vnus alienet, nihilominus alterius partem reuocabit: quia non fecit expressè contra voluntatem. Item hic nullo modo tenet alienatio: quia testãtor prohibuit eam. sed ibi tenet statim, licet reuocetur ex postfacto: secundum Azo.

t *Vendiderint.* vnus post alium.

u *Voluntatem.* sed si consensit, nunquid statim pretium petet? Videtur quòd sic: vt supra, titu. j. l.si fundum per fideicom. in princ. Sed contra infra, eod.l.codicillis. §. insulam. Azo. ADDITIO. Pro solutione huius contrarij vide Barto. in l.fundum per fideicommissum. in princ. supra, titu. j.

x *Paruerunt.* i. non alienauerũt, vel non cõsenserunt. Accursius.

y *Alioquin.* i. si non alienauerunt, vel non cõsenserunt, secundum R. & male: quia & is qui alienauit, inuitatur in partibus alienatis priusquam ipse alienauerit: vt.j. sequitur. Item si consenserit quibusdam, tamen in aliis non paratur ei præiudicium, vt hic innuit. Intelligas ergo hic in partibus alienatis postquam alienauit is qui vult reuocare alienatum ab altero. secus si consentiat alienanti: quia fauori suo videtur renuntiare. vnde partes alienatas postea sine se reuocat: quia in nullo peccauit, secundum Azo.

z *Perdiderit.* s. ius petendi in alienatis post. secus si ante. Azo.

a *Procedere potest.* scilicet vt iure alienetur, vel vt nemo repetat alienatum: quia absurdum sit, vt dictum est, vice mutua in-

¶ *Mãdo filiæ meæ, pro salute ipsius solicitus, vt quoad liberos tollat, testamentum non faciat. ita enim poterit sine periculo viuere.* Fideicõmissariam hæreditatem cohæredi sorori non videri relictam apparuit [b]: quòd non de pecunia sua testari [c]: sed obtentu consilij [d] derogare iuri [e], testamentum fieri prohibendo, voluit.

Si non eligitur vnus ex certis, omnes admittuntur qui non sunt indigni. Barto.

¶ *Rogo filia,* [vt] *bona tua [f] quãdoque distribuas liberis tuis, vt [g] quisque de te meruerit.* Videtur omnibus liberis, etsi non æqualiter promeruerint, fideicommissum relictum: quibus, matris electione cessante [h], sufficiet si non offenderint [i]. Eos autem quos mater elegerit, fore potiores, si soli promeruissent [k], existimaui. Quòd si neminem elegerit, eos solos nõ admitti [l], qui offenderunt.

Quando verba sunt dispositiua, non refert cum quo quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur. Barto.

¶ Donationis prædiorum epistolam, ignorante filio, mater in æde sacra verbis fideicommissi non subnixam [m] deposuit [n], & literas tales ad ædituum [o] misit: *Instrumentum voluntatis meæ post mortem [p] meam filio meo tradi volo.* Cum pluribus hæredibus intestatò diem suum obiisset, intelligi fideicõmissum filio suo relictũ respondi. Non enim quæri [q] oportet, cum quo de supremis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur.

Qui venit contra voluntatem defuncti in eo quod est causa fideicommissi, ab eius petitione repellitur. Barto.

¶ Libertis prædium reliquit [r], ac petiit ne id alienarent [s], vtq; in familia libertorũ retinerent. si excepto vno cæteri partes suas vendiderint [t]: qui nõ vendidit, cæterorum partes, quibus nõ dedit alienandi voluntatem [u], integras petet: eos enim ad fideicommissum videtur inuitasse, qui iudicio paruerunt [x]. alioquin [y] perabsurdum erit, vice mutua petitionem induci: scilicet vt ab altero partem alienatam quis petat, cum partem suam alienando perdiderit [z]. Sed hoc ita procedere potest [a], si pariter alienaue-

BIU Cujas

duci petitionem. Azo.

a *Prior.* Pone Titius & Mæuius & Seius & Gaius sunt liberti. alienauit Titius primo, Mæuius secúdo, Seius tertio, Gaius quarto. in alienatis primo omnes tres sequentes admittũtur. in alienatis à secundo admittitur tertius & quartus. in alienatis à tertio solus admittit quartus. in alienatis à quarto nullus. & ita regula est vt de alienato postquam alienaui nihil petam: in alienatis prius petã pro parte. Azo.

b *Non faciet.* id est, nõ faciet vt alij qui fortè nondum alienauerunt, scilicet tertius & quartus, vindicent tantum pro parte partẽ secundi alienatam. immo totam petent: non obstãte primo qui suam ante alienauit. at licet huic secundo alienãti ammodo actio non nascatur, nata tamẽ primo in parte primi perseuerat.

c *Tardius vendidit.* puta tertius.

d *Non vendidit.* puta quartus.

e *Partibus.* primi & secundi qui ante alienauerunt.

f *Vendiderit.* etiã. nam & ei qui vendidit posterius, faciet partem. Azo. & facit supra, titu.j. l.nihil.§.j. &.j.de annuis leg. l.Quintus. &.C.de fideicõ.l.quoties.&.ſ.tit.j. l.filiusfamiliàs.§.diui. &.j.tit.j. l.pater.§.quindecim.& supra, de mino. l.auxilium.in fine.

Nomẽ familiæ, persona & hæreditatẽ cõplectitur. l.fi.C.de verbo.sign. sed quomodo cognoscatur vide ibi docto. maxime Barto.

Flo.ab ea

aliàs deest æquitatis

rint. Cæterum prout quisque prior[a] alienauerit, partem posterioribus non faciet[b]. Qui verò tardius[c] vendidit: ei qui non vendidit[d], in superiorum partibus[e] feciſſe partem intelligitur. At ſi nemo vendiderit[f], & nouiſsimus ſine liberis vita deceſſerit: fideicommiſsi petitio non ſupererit.

Filius libertæ connumeratur in familia libertorum. Bartolus.

℣ Cùm inter libertos ad prædij legatum liberta quoque fuiſſet admiſſa[g]: quod[h] patronus petiit, vt de nomine familiæ[i] ſuæ nõ exiret, hæredẽ libertæ filium[k] partem prædij quam mater accepit, retinere viſum eſt.

Si ille quem defunctus putabat ab intestato successurum insolidum, succedit pro parte: legata ab eo nominatim relicta præstabũtur pro parte libertatis insolidũ. Bar.

℣ Cùm exiſtimaret[l] ad ſolam conſobrinam ſuam bona peruentura: codicillis ad eam*factis, pluribus fideicommiſſa reliquerat. Iure ſucceſsionis ad duos[m] eiuſdem gradus poſſeſſione[n] deuoluta, rationibus[o] æquitatis*, & perpetui[p] edicti exẽplo, pro parte dimidia mulierem releuãdam reſpõdi: ſed libertates ab ea præſtandas[q], quas intercidere damni cauſa[r] durum videbatur.

Si fideicom. inuicem datum continet tantumdem in quotitate & quantitate, non valet. Item æstimatio testatoris nullam necessitatem inducit. Barto.

℣ Pater qui filio ſemiſſem dederat, & ſororibus eius impuberibus quadrantes, quibus fratrem tutorem dedit, ita fuerat locutus: *Fili, contentus eris pro tuo ſemiſſe aureis ducentis[ſ]: & vos filiæ, pro veſtris quadrantibus centenis aureis.* Vice mutua liberis fideicommiſſum hæreditatis[t] reliquiſſe non videbatur, ſed æſtimationem (vt à parentibus frugi[u] fieri ſolet) patrimonij ſui feciſſe: nec idcirco fratrem iudicio tutelę bonæ fidei rationes quandoque præſcriptione demonſtratæ quantitatis excluſurum[x].

Si testator grauat hæredem in eo quod sibi hæredi debebat, & debitum cum fructibus compensat, fraudem facere non videtur. secus si debitum cum Falcidia compensaret. Barto.

Cum inter libertos.] CASVS. Titius habebat tres libertos, & vnam libertam: eis omnibus fundum legauit non alienandum in alios. dicta liberta habebat vnum filium ſuum collibertum: & ea mortua fuit eius hæres. Certè illam partem prædicti fundi quam liberta accepit, retinebit filius eius. nam erat ita bene libertus teſtatoris ſicut ipſa. Viuianus.

g *Admiſſa.* vt infra, de verbo.ſigni.l.liberti.

h *Quod.* ſubaudi, de eo quod &c. vel quod.ſ.legatum prædium.

i *Familiæ.* libertorum.

k *Filium.* fortè collibertum. cæterum familiæ maternæ (aliàs, paternæ) quid pertineret? Reſpon. certe nihil: vt infra, de obſe. l.hæres. & infra, de iniu. l.non ſolum. §.quamquam. & infra, titu.j.l.pater.§.j.quæ ſunt contra. Sed certe ſecundum Azo. immo videtur eſſe de familia, licet ſit ingenuus: quia viuente matre vt liberta poteſt reuocari in ſeruitutem: vt.C.de libe.& eorum libe. l.fina. & hoc innuit lex iſta, cum inter & cætera. quaſi diceret, quia mater. nam ſi filius eſſet libertus, admitteretur ſiue admittatur mater, ſiue non. Sed argu. contra.ſ.eod.l.peto.§.fratre. Sed poteſt dici quòd ibi non loquitur de familia libertorum. Accurſius.

Cum exiſtimaret.] CASVS. Titius habens vnam cõſobrinam, & vnum conſobrinum, & neſciens ſe habere conſobrinum, & ſic credens ad ſolam conſobrinam prædicta omnia ſua bona debere peruenire ab inteſtato, fecit codicillos, & ab ea reliquit plura fideicommiſſa, & libertates. mortuo Titio peruenit hæreditas eius ad conſobrinum & ad conſobrinam. Certè conſobrina tenetur tantum pro parte ad ſoluenda fideicommiſſa pecuniaria ab eo relicta. ſed libertates ab eo relictas inſolidum præſtare debebit: quia durum videtur releuare conſobrinam in medio damno libertatis præſtandæ, & ſic facere intercidere libertates prædictas, id eſt interire. interirent enim in totum ſi pro parte interirent. nam nemo poteſt eſſe pro parte liber, & pro parte ſeruus. Viuianus.

l *Cum exiſtimaret.* ſcilicet aliquis.

m *Ad duos.* ſcilicet dictam conſobrinam & alium.

n *Poſſeſſione.* vnde cognati.

o *Rationibus.* æquitatis.

p *Perpetui.* id eſt, generalis, quo continebatur, vbi emolumentum minuitur, & onus. ſic & in inſtituto: vt infra, titu.j. l.ſi.ſed certè immò adhuc inſolidum tenetur conſobrina: vt infra, titu.j. l.poſt emancipatum.§.item quæſiit.&c. Solu. hic de æquitate vt hic prædixit. vel dic vt ibi. ADDITIO. Vel dic aliter ſecundũ Bar. quòd ibi ſuccedit pro parte, ſicut teſtator putabat, licet non eodem modo quo putabat. hic vero ſucceſsit pro parte, & teſtator putabat inſolidum.

q *Præſtandas.* ſcilicet reſpondit.

r *Damni cauſa.* id eſt, ea ratione quòd habeat damnũ conſobrina. nã hic non attenditur. Sed cur non præſtatur ab vtroque, ſicut fideicommiſſũ? Reſpon. quia fideicõ. pro parte præſtari poteſt, libertas non. vnde ab eo ſolo præſtatur qui rogatus eſt. Azo. redemptis partibus à cohærede, ſcilicet iſtius ſerui qui debuit manumitti: vt.ſ.titu.ij. l.qui graui. &.l. ſeq. Sed videtur quòd à nullo: vt ſupra, titij. l.pen. in fine. Solu. hic æquitas: vt & ſupra, eo. l.cum filius. in prin. ubi rigor. & facit infra, de excep. rei iudi. l.iudicatæ. in princ. & de libe. cau. l.duobus. &.C.de inoffi. teſta. l.cum duobus. & ſupra, de pact. l. tale. §.fina. & infra, de verbo. oblig. l.eum qui ita. §.te & Titium. & infra, titu.j.l.j.§.fina. & infra, eod. l.ſi quis teſtamento. & infra, ad Trebel. l.epiſtolam.

Pater qui filio.] CASVS. Titius habens filium maiorem xxv. an. & duas filias impuberes, reliquit filio ſex vncias bonorũ ſuorum, & duabus filiabus alias ſex vncias: & dictum filium ſororibus ſuis tutorem dedit: & ita dixit poſtea: Fili contentus eris pro tuo ſemiſſe ducentis aureis. & vos filiæ ſitis cõtentæ centenis aureis pro veſtris quadrantibus, id eſt, pro veſtro ſemiſſe quem vobis reliqui. Certè non videtur pater rogaſſe eos per fideicommiſſum vt vnus alteri reſtitueret id quod plus habet de hæreditate quàm ſit quantitas à patre deſignata: immo videtur pater eſtimaſſe patrimonium ſuum, ſicut boni patres ſolent facere: & ideo fratrem eundémque tutorem ſororum ſuarum non excluſurum aliquo tempore rationẽ reddendæ tutelæ ſororum, ſcilicet quin teneatur reddere rationem etiam de eo quod ſorores habent plus in earum ſemiſſe quem pater poſtea æſtimauit dicendo, Et vos filiæ pro veſtris quadrantibus &c. quod eſt. ſ. in litera. Viuianus.

ſ *Aureis ducentis.* per hæc verba videbatur legaſſe. cc. filio: & eum rogaſſe reſtituere quicquid habet de hæreditate: ſic econtra dic filiabus. quod remouet hæc lex. Accurſius.

t *Hæreditatis.* nec etiam aureorum. nam quantũ dat filiis in aureis, tantum recipit: & ſic filiæ dat. & eodẽ modo in partibus hæreditatis. vnde videtur ridiculum: vt.j.ad legem Falc. l.ſi fundus. in fi. ſecus ſi appareat vtilitas eius cui relinquitur: vt ſupra, eo. l.poto. in princ. quæ eſt contra. ADDITIO. Dic quòd hoc ideo, quia eſſet ridiculum. tantum enim daret vnus quantum acciperet. ſimile. ſ.tit.j.l.ab omnibus.§.quòd ſi Titio. ſecundum Bartolum.

u *Frugi.* fruges ſuas æſtimantibus. q.d. bene ſufficit quòd dimitto vobis, quia valet tantum.

x *Excluſurum.* id eſt frater, idémque tutor nõ excludet rationes quin in ſolidam ſubſtantiam teneatur, licet teſtator videatur eam taxaſſe. & hoc dicit præſcriptione taxatæ quantitatis, ſcilicet à teſtatore: vt hic, &.C.arbi.tut.l.j. niſi iuraſſet: vt in auth. de iure iuran. à mo. præ. col. v. §.j. & facit ſupra, tit.j.l.ſi fundum ſub conditione. §.ſi libertus.

Titia,

BIU Cujas

Titio. Seius instituit Mæuium, & rogauit restituere Titio fratri Mæuij post mortem ipsius Mæuij. hic Mæuius postea fratrem Titium instituit tam in suis, quàm in Seianis bonis, & rogauit vtrúque restituere Sempronio post mortem Titij. hic Titius rogatus vult retinere hæreditatem Seianam vt æs alienum, & non restituere Sempronio.

Item de Męuianis vult retinere quartam: quod videtur posse: vt. C. ad leg. Fal. l. irritũ. sed tamen distinguitur, percepit tot fructus de hęreditate Mæuiana qui valeant Seianã, & non potest: aliàs sic. non dico de fructibus Seianæ: quia suo iure eos percepit Titius, & vt à se. Secũdo pone quòd Mæuius prędictus Titium instituit ea lege, ne accipiat fideicom. Seianæ hæreditatis. certè non adibit Mæuianam, nisi renunciet fideicommiss. quo facto adeat, & computet sibi in damnũ amissi fideicommiss. Falci. hære. Mæuianæ. quod est grauis: maxime quãdo non æquiualet illa Falcidia fideicómisso, & ideo cótra iniquitatem dat consiliũ, quod habet locũ re integra.

b *Fratri suo.* s. Męuij.

c *A quo.* Seio.

d *Erat.* Mæuius.

e *Rogatus.* à Seio.

f *Scripto.* in hæreditate Mæuiana.

g *Tam suam.* scilicet Mæuianam. Quid si de Titiana rogasset? Respon. vt supra, titu. j. l. filius. §. vt quis. Accursius.

h *Ex fructibus.* scilicet Mæuianæ hæreditatis.

i *Debitam quantitatem.* id est fructus: quorum æstimatio continet tantam quantitatem quantam continet dodrans Seianæ hęreditatis, vel etiã totam si Mæuius ex fructibus habuit quartam: arg. contra videtur. ſ. e. tit. l. imperator. §. j. ibi, enimuero &c. *ADDITIO.* Dic quòd ibi quantitas legatur, & in propria specie quis grauatur. hic autẽ grauatur in hæreditate quę loco quantitatis habetur, in. d. l. imperator. §. cum quidam. secundum Barto.

k *Compensationis.* id est cóputationis. sic impropriè ponitur. ſ. e. l. Titia. §. qui in vita. quæ sit ad concurrentem æstimationem fructuum, & hære. Seianæ: vt. ſ. e. l. imperator. §. cum quidam. immò & si non concurrat, idem videtur: vt. j. ad leg. Falci. l. si debitor. Sed respon. hoc non dixerat ne computaret: sed si dixisset, idem tamen esset: vt. ſ. eo. l. imperator. §. cum ita. Azo.

l *Retineat.* quo casu ex testamento hæreditatem non aliter adire conceditur, quàm si illi cuius interest, vt cohæredi sui Titij, vel etiam seruo publico propter legatarios caueat se non defuturum fideicommiss. vt æs alienum: vt. j. de condit. & demonst. l. Mutianæ. quo facto Seianam hæreditatem non iure proprio fideicomiss. sed Mæuianæ hæredi. nomine velut cætera bona Titij accipiet cum cohærede, vel solus: vt. ſ. e. l. si mihi pure. R. Sed quod dixit de cautione Mutiana, non habet locum: quia loquitur quando sub conditione non faciendi aliquid relinquitur: vt. d. l. Mutianæ. Dic ergo quòd aut sub conditione, scilicet dandi vel faciendi aliquid relinquitur: & tunc prius debet impleri quàm accipiatur relictum a: vt infra, de condit. & demonst. l. qui hæredem. in fi. Aut non faciendi, & tunc etiam habet locum cautio Mutiana. Aut sub modo, & tunc cauetur de implendo modum, & postea percipitur: vt hic, & infra, titu. j. l. si tibi. & infra, de fideicommiss. liber. cum in testamento. est enim hic modus, ne retineat, id est, vt non retineat. Accursius.

m *Falcidiam.* quæ ex bonis Męuij detrahitur. licet enim ex Męuianis & Seianis possit detrahi Falcidia, quia omnia debent dici de Mæuiana: tamen compensationi obiicitur illa tantum Falcidia quæ ex Mæuianis detrahitur, quæ valuerunt pone. l. non illa quæ ex Seianis, quæ fortè valuerunt centum tantum. sic ergo Mæuiana possunt esse adeo ampla, vt eorũ Falcidia sufficiat & æquipolleat fideicommisso. alia enim scilicet Seianã quoad hoc nõ videtur capere à Mæuio. R. tamen hic scripsit Falcidiam Męuianorum semper esse minorem fideicommiss. quòd apertè quilibet potest perpendere esse falsum. Azo.

n *Compensationi.* id est, computationi, vt prædixi. Item quòd dicit sufficere. s. posse. potest enim esse sic ampla hæreditas Mæuiana, cp eius Falcidia tanta est quanta fideicommiss. & potest esse quod non. vtroq; enĩ casu iniquitas, sed altero maior.

o *Iniquitatem.* quia & Fal. Męuianę sine onere & fideicom. Seianæ debet habere secundũ R. argu. C. de iure dot. l. cum patrẽ. Sed contra. j. ad Trebell. l. Lucius. §. maritus. vbi sufficit si habet tantũ in hęreditate testantis, quantũ erat dos debita. Dic ergo iniquitatem esse, quia iure communi sic solet cótingere vt Fal. habeat, & debitum deducat: vt. C. ad legem Falci. l. in imponenda. & l. irritum. sed hic nõ facit: sic ergo iniquũ. sed tamẽ quia ipse sciẽs voluntatẽ defuncti adeundo & cauendo consensit, cogitur pareret vt. j. ad legem Falci. l. si debitor. Azo. si modo tantum est in Falcidia Męuianæ, quantum est Seianæ: vt. d. §. maritus.

Disiuncta posita inter personas inter quas cadit affectio ordinata, non resoluitur in coniunctam. Barto.

Vt te peto marite, si quid liberorum habueris, illis prædia relinquas: vel si non habueris, tuis siue meis propinquis, aut etiam libertis nostris. Non esse datam electionem, sed ordine q *scripturæ factam substitutionem respondi.

Valet legatum licet qualitas non fuerit adiecta, quam testator adiecturum se dixerit. Bartolus.

Vicos r ciuitati relictos, qui proprios fines habebant, ex causa fideicommissi s non ideo minus deberi placuit quòd testator fines eorum significaturum, & certaminis formam t quam celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturũ promisit: ac postea mortẽ prævenius u non fecit.

Iusta causa in parte non tollit moram in alia parte. hoc dicit.

LXXVIII. IDEM libro nono Responsorum.

Flo. ordinem scripturæ factum substituto.

p *Excluserit.* no. sic. j. ad Trebel. l. recusare. §. penul. & supra, de inoffi. test. l. Papinianus. §. cum igitur. &. l. nihil. §. si cum filius. & de neg. gest. l. acquiri. §. cum me. & de aqua plu. arcen. l. j. §. denique. &. ſ. si quis omiss. cau. te. l. qui autem. §. quid deinde dicemus. & institu. ad legem Aquil. §. iniuria. & infra, de except. do. l. j. §. j. Item facit ad. §. C. de bo. auctо. iu. pos. l. j. & infra, de do. præleg. l. iij. & de auro & argen. leg. l. si vxori. Accursius.

A te peto.] CASVS. Titia vxor Mæuij fecit testamentum: & dicto Mæuio reliquit duo prædia: & postea ita locuta est marito: peto à te &c. vsque illuc, non esse datam. & dicit quòd per dicta verba Titiæ non est data electio marito vt det dicta prędia liberis vel propinquis aut etiam libertis cui vult, sed videtur substituisse propinquos liberis secundũ ordinem verborum dictæ mulieris, scilicet vt si habet maritus liberos, illis relinquat. alioquin sui mariti propinquis, illis non existentibus relinquat propinquis mulieris, & sic postea libertis ordo seruetur. Viuianus.

q *Ordine.* No. de ordine, sic supra, de vsufru. l. quotiens. in prin. argu. contra. ſ. ea. l. §. fidei tuæ. Item videtur quòd simul admittantur, & ita vel, pro &, accipiatur: vt. C. de verbo. signifi. cum quidam. & supra, de institu. & substitu. l. generaliter. in princip. Solu. secundum R. ex sermonis conceptione & personarum affectione hæc & illa verba aliter intelligenda proculdubio patet.

Vicos ciuitati.] CASVS. Titius fecit testamentum, & reliquit vicos. id est quasdam contratas ciuitati Bononiæ: qui vici habebant certos fines. & ita dixit postea dictus testator: Ego designabo infra fines vicorum. Item, scribam quod certamen volo quòd dicta ciuitas faciat omni anno in meam memoriam propter vicos quos ei relinquo. postea morte prævenius Titius non fecit prædicta duo. Certè nihilominus valet legatum vicorum. Viuianus.

r *Vicos.* expone vt supra, titu. j. si hæres. §. j.

s *Fideicommissi.* in testamento perfecto relicti.

t *Formam.* quam formam voluit seruari in illo prædio, puta volebat forte vt ibi fieret ludus gratitiorum (aliàs, pugnę) & hanc formam dixit se dicturum in alia voluntate.

u *Prævenius.* prima scriptura per omnes suas partes iam est perfecta, & sic non obstat infra, de vsufruct. lega. l. qui cum plures. Item contra supra, eo. l. Titia. in princ. Solu. ibi. Item contra supra, de hære. institu. l. quotiens. §. tantumdem. Solu. ibi. &. C. de institu. & substitu. l. penultima.

Qui solidum.

BIU Cujas

Vi solidum.] CASVS. Titius fecit testamentum, & reliquit per fideicom. ab hærede suo Titio. xx. & tot alia legata reliquit aliis quòd debebat Falcidia locum habere. postea Titius petiit ab hærede dicta. xx. integra: & frustra petebat, quia de eis debebat detrahi Falc. sicut de aliis relictis: & hoc ei hæres obiiciebat in iudicio. dixit fideicommissari[9] hæredi, ego peto à te xx. & vis detrahere quartam propter Falc. soluas modo mihi in nomine domini. xv. & procedam[9] in causa su*Flo.eam* per. v. dixit hæres ei, Ego nolo tibi aliquid dare nisi prius causa finiatur. quæritur, quid iuris sit? Et certè quàtum ad dicta. xv. hæres videtur fuisse in mora, & ideo ad vsuras tenetur. [*CVM POST MORTEM.*] Respubli. vēdidit Titio quandā vniuersitatem prædiorū in certa contrata positorum, puta in Coralcola. Titius emptor diuisit dictā vniuersitatem prædiorum in plura prædia. postea fecit testamētū dictus emptor, & vnum de dictis prędiis puta Cornelianū legauit Sępronio, & sic decesit emptor relictis plurib[9] hæredib[9]. Venit postea administrator dictæ reipublicę coram imperatore Seuero, & petiit restitui in integrū nomine dictæ reipublicæ venditricis, & probans eam lęsam in dicta venditione vniuersitatis prędiorum, habuit restitutionem eius nomine, & sic dictus Imperator iussit dictam vēditionem rescindi, & prædia reipubli. per hæredes emptoris restitui: & iusit ei quòd respu. restitueret hæredibus emptoris pretium quod receperat ab emptore. quæritur, quo modo consuli debeat Sempronio legatario cui emptor legauit prædium Cornelianum ex dicta vniuersitate. quod prædium Sępronius habere non potest: quia reipubli. debet restitui ex iussu dicti imperatoris. & certe de pretio quod restituit respubli. hæredibus emptoris, ea pars æstimationis quæ dictum prædium legatum contingit, soluetur legatario: & hoc ideo, quia ita videtur voluisse emptor qui ei legauit. & hoc dicit, coniectura voluntatis. & cætera. [*ETIAM.*] Titius instituit sibi hæredē rempublicam, & ab ea reliquit fideicommissa. fuit in mora soluēdi fideicommissa. certè tenetur ad vsuras sicut teneretur aliquis priuatus: sed totum illud damnum quod contingit reipub. propter vsuras prædictas fideicommissario, debent resarcire reipub. administratores eius. Item debent resarcire sumptus quos fecerunt de bonis reipu. litigando contra fideicommissarium. & quod dixi in administratoribus reipu. idē est in tutoribus pupillorum. [*PRAEDIVM.*] Titius instituit sibi hęredes tres suos filios pone, & ita postea dixit: Rogo vos per fideicōmissum quòd prædia mea quæ sunt in tali loco, non alienetis extra familiā nostram. Vnus de dictis filiis decesit, & non reliquit suam partem dictorum prædiorum in familia. secundus decesit, & fecit idem. Vnde Titius superstes potest reuocare partes mortuorum in extraneos alienatas. Decedens ergo iste Titius sine liberis, instituit sibi hæredem quendam extraneum. quæritur, nunquid iste extraneus hæres Titij posit ita reuocare partes præcedentium in extraneos alienatas, sicut poterat Titius? Et videtur quòd nō: quia dictus Titius ita bene fecit cōtra præceptum testatoris, sicut alij duo. sed certe bene potest. nam in persona tertij vltimo decedētis finitū fuit testatoris præceptum. [*SI CREDITOR.*] Ego obligaui domum meam Titio. post feci testamentum, & dictā domum legaui Seio, vel per fideicommissum reliqui. postea dictus creditor Titius vēdidit dictā domū Gaio scienti etiā quòd ego debitor legaueram dictam domū Seio. nūquid Seius fideicōmissarius poterit petere domū ab emptore? Et dicitur quòd nō. Vi.

a *Frustra.* propter Falci. quæ resecat, & dic quòd commode poterat diuidi.

QVi solidum fideicommissum frustra[a] petebat, hærede Falcidiā obiiciēte, si partē[b] interī solui sibi desiderauerit, neq; acceperit:[c] in ea[d] *morā passus[e] intelligitur.

Legatario debetur æstimatio ipsius rei vel partis, quæ ad hæredem loco rei peruenit. Bartolus.

¶ Cùm post mortem emptoris venditiones prædiorum reipublicæ[f] optimus maximusq́ princeps noster Seuerus Augustus rescindi, hæredibus pretio restituto, iussisset:[g] de pecunia legatario, cui prædium emptor ex ea possesione[h] legauerat, cōiectura voluntatis,[i] pro modo æstimationis[k] partem soluendam[l] esse respondi.

Respublica propter moram tenetur ad vsuras, propter temeritatem ad impensas litis, licet habeat regressum contra administratorem. idē in pupillo & tutoribus. Bar.

¶ Etiā respublica[m] fideicommissi post moram vsuras[n] prę stare cogitur: sed damnum si quod ex ea re[o] fuerit secutum, ab his[p] sarciendum[q] erit, qui post dictam sentētiam iudicatū soluere supersederūt.[r] Nec aliud seruabitur in litis sumptibus,[s] si ratio litigandi nō fuit.[s] Ignauiam[t] etenim prætendentes audiri non oportere. quod in tutoribus[u] quoq; probatur.

Vltimus de familia prædium alienare prohibitus, eius petitionem ad extraneū hæredem transmittit. Bartolus.

¶ Prædium pater de familia liberorum alienari verbis fideicōmisi prohibuit. Supremus ex liberis qui fideicommissum petere potuit,[x] non idcirco minus actionem[y] in bonis suis reliquisse visus est, quòd hæredē extrarium[z] sine liberis decedens habuit.

Qui vocantur ad fideicommissum, prædio alienato non reuocant ab eo qui emit à creditore testatoris. Bartolus.

¶ Si creditor ab eo qui testamētum fecit,[a] domum acceptam iure pignoris[b] vēdidit: cō-

b *Partem.* quæ scilicet deberi poterat ad minus, puta tres partes. & dic quòd nō offerebat satisfa. aliàs totum petere potest: vt. C. de vsufruct. leg. l. ij.

c *Acceperit.* quia hæres non dat.

d *In ea.* scilicet parte.

e *Passus.* & sic ad vsuras accesserit, & tenetur hæres: vt. C. de vsufru. leg. l. j. & j. §. etiā. & l. si quis seruo. Item hoc si hæres credebat se teneri: vt supra, si cer. peta. l. quod te. & de vsur. l. sciendum. & facit supra, de rei vindi. l. quæ de tota. Ac.

f *Reipublicæ.* respub. vēdidit poss. Titio in qua erāt plura prædia quorum vnum Titius legauit alij legauit. tādem respu. restituta in integrū recuperauit prædia, & pretium restituit hæredib[9] Titij. de hoc pretio dic satisfieri legatario, secūdum valētiam prædij legati.

g *Iussisset.* per in integ. restit. vt. C. eo. qui cau. maio. l. respublica.

h *Possessione.* per prædia diuisa, vel à republ. vel à Titio, quod potest fieri: vt supra, tit. j. l. quod in rerum. §. si quis. Accursius.

i *Voluntatis.* scilicet Titij. nam qua ratione voluit habere prædium, eadem & eius pretium.

k *Æstimationis.* quæ subtiliter perpenditur quantū pro eo pretio datum fuit: vt. ff. de ædili. edic. l. pen. & ff. de euict. l. j. & ff. eo. l. si quid. Item videtur huic. l. cōtra. ff. eo. l. cum pater. §. euictis. Sed ibi rem alienam legauit, hic suam, & quoddam speciali iure euictam. & ideo ei, id est, legatario quodam speciali iure fuit prouidendum. sic supra, de euict. l. minor.

l *Soluendam.* ab hæredibus quibus respublica restituit, vtili forte actione ex testamento, vel officio iudicis.

m *Etiam respublica.* instituta & grauata.

n *Vsuras.* vt infra, eodem. l. si quis seruo. & infra, ad legem Falcidiam. l. diuus. §. j. & ad Trebellianū. l. deducta. in principio. & infra, eodem. l. Titia. §. j. & ff. eadem. l. in principio.

o *Ex ea re.* id est mora: vt in vsuris, vel aliis accessionibus. Ac.

p *Ab iis.* scilicet rempublicam administrantibus.

q *Sarciendum.* id est, restituendum reipub. sic supra, si cer. pet. l. ciuitas. &. C. vt in possess. lega. l. fina.

r *Supersederunt.* Vel etiam ante si prius mora fuit: vt. C. de vsufruct. leg. l. j. no.

s *In litis sumptibus.* quos dederunt administrantes tunc rempublicam victori de pecunia reipublicæ: quia redderet reipublicæ. & not. si ratio & cætera. quia iusta ignorantia excusat à litis sumptibus, etiam olim. quod dic vt. C. de iudi. l. properandum. §. sin autem alterutra.

t *Ignauiam.* id est, stultitiam. sic. ff. de iur. & fac. ignoran. l. regula. §. quod imperitia. Accursius.

u *In tutoribus.* vt damnum ex eorum mora, vel malitia in litigando resundant pupillis. sic. C. de iudi. l. properandum. §. fina. & arg. ff. de administra. tuto. l. quoties. §. sicut. &. C. de administra. tuto. l. non est.

x *Potuit* aliis alienantibus.

y *Actionem.* per quam reuocat alienationem factam ab eis. sic ergo extraneus hic hæres habebit actionem pro partibus alienorum alienatis, & reuocabit. Accursius.

z *Hæredem extraneum.* nā quia nullus est qui petere posit, etiam extraneum instituit: vt supra, eodem. l. cum pater. §. libertis. in fi. nec ob. ff. eo. l. peto. §. fratre. in fin. vt ibi dixi. Azo. & facit. C. quādo dies leg. ce. l. ij. & infra, titu. j. l. pater filium. §. fundus. & l. Iulianus. & l. Lucius. & supra, titu. j. l. filius. §. diui.

a *Testamentum fecit.* & eam domum per fideicōmissum reliquit.

b *Iure pignoris.* ex pacto, vel ex lege. si autem vendita non esset, quis de-

BIU Cujas

quis debeat luere, dic vt supra, titu. j. l. si res obligata.

a *Contra emptorem.* & est ratio, quia debitor non potuit impedire venditionem: vt. C. debito. vendi. pigno. impe. non possl. l. j. a. liàs est in text. contra hæredem: & tunc est eadem ratio vt hæres nó teneatur, hoc tamen casu imputatur hæredi, si soluere potuit, & non fecit.

Quæ fideicõmissa.] CASVS. Titi[9] instituit sibi hæredem vxorẽ suam, & eam per fideicommissam rogauit, vt prædia quædam viri restitueret quibusdam libertis viri. hęc vxor decessit, postea reliquit vsumfructum dictorũ prædiorum libertis prædicti viri, & quibusdam aliis libertis ppriis vxoris. liberti autem viri cum libertis vxoris longo tempore postea perceperunt vsumfructum dictorũ prædiorum. nunquid præiudicant sibi liberti viri taliter percipiendo, vt dictũ est, quin possint petere proprietatẽ dictorum prædiorum ab hæredibus vxoris? Et dicitur quòd nó Bart.

b *Debuit.* ex testamẽto mariti sui illa moriẽs eorũdẽ & cætera.

c *Suis quoque.* q.d. nõ solum libertis mariti.

d *Iuris ignoratione.* quia putabant quòd vxor testamentum mariti sui posset immutare. Accursius.

e *Peremptã.* & sic nocet hic iuris error. Sed contra. j. si in frau. pa. l. si patronus hæres. Sol. quarta quæ debetur patrono, dicitur quasi debita vt arrogato: vt. s. de inoffic. test. l. Papinianus. §. si quis impubes. hic autẽ per testamentum videtur debitum. sic & filij hæreditas dicitur quasi debita matri: vt. C. de codi. l. finali. §. j. & ideo error iuris perdet: vt. C. qui pe. tu. l. finali. Item cõtra supra, de acquiren. hære. l. Clodius. in prin. & in fin. vbi per factũ erroneum iure perdit debitam hæreditatem. Solu. vt ibi. & not. non vitiari vtile per inutile.

a sic supra, de dona. inter virũ & vxo. l. quod autẽ. §. fi vxor. & s. de inoffi. test. l. mater. & C. de iuris & fact. igno. l. si post dies. & supra, fami. erciscun. l. cum putarem. Accursius.

Legatum.] CASVS. Sicut hæreditas alicui delata facit hæredis res singulas quæ sunt in hæreditate, scilicet si hæres adit hæreditatem: ita legatum facit dominium rei legatæ legatarij recta via si legatarius legatum non repudiauit. &. h. d. Viuianus.

f *Legatum.* id est, legatio seu ipsum legare.

g *Legatarii.* vt & infra, de fur. l. à Titio. &. s. de pecu. l. sed si dãm. num. §. j. & infra, si in frau. pa. l. j. §. aduersus. & supra, titu. j. l. seruum filij. §. j. & l. seruus Titij. & supra, eo. l. cum pater. §. surdo. Sed contra supra, tit. j. l. legatum est delibatio &c. §. finali. Solu. ibi. Item contra supra, de ser. l. Papinianus. Solu. ibi. Item contra supra, de condi. instit. l. si quis ita. Solu. ibi. Item contra supra, tit. j. l. si tibi homo. §. cum seruum. Solu. ibi. Accursius.

h *Vt hæreditas hæredis.* ibi tamen est necessaria aditio: vt infra, de acquiren. poss. l. cum hæredes. sed legatum etiam ignoranti: vt supra, eodem. l. cum pater. §. surdo. & facit supra, de rebus eorum. l. magis. §. fundum. & de dolo. l. & eleganter. §. item si. Accursius.

i *Purè.* nec tacitè insit conditio. Accursius.

Si quis testamẽto.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes filios suos, & ab eis reliquit fideicommissa, & dixit: Volo quòd ea præstetis si eritis hæredes mihi ex testamento, & non aliàs. postea testamentum eius fuit irritum & annihilatum, & ita filij eius habẽt hæreditatem ab intestato. nunquid præstabunt dicta fideicommissa? & dicitur quòd non. Viuianus.

tra emptorem, a fideicommissi causa (tametsi voluntatem defuncti non ignorauit) nihil decernetur.

Qui per ignorantiam iuris patitur aliũ vti re sibi debita: non cadit à credito. Bar.

LXXIX. IDEM libro vndecimo Responsorum.

QVæ fideicommissa moriẽs libertis viri debuit, b eorundẽ prædiorum suis quoque c libertis fructum reliquit. iuris ignoratione d lapsi qui petere prædia ex mariti testamento debuerunt, secũdum fideicommissum inter cæteros longo tempore perceperunt. Non ideo peremptam e videri petitionem prioris fideicommissi constitit.

Dominium transit in legatarium recta via, sicut in hæredem adeunte. hoc dicit. vel aliter: Quod operatur aditio quoad hæredem: illud operatur agnitio legati quoad legatarium. Bartolus.

LXXX. IDEM libro primo Definitionum.

LEgatum f ita dominium rei legatarij g facit, vt hæreditas h hęredis res singulas. Quod eò pertinet, vt si purè i res relicta sit, & legatarius non repudiauerit defuncti voluntatem: recta via dominium quod hæreditatis fuit, ad legatariũ trãseat, nunquam factum hæredis.

Legata relicta à scriptis venientibus ab intestato, non debentur. Bartolus.

LXXXI. PAVLVS libro nono Quæstionum.

SI quis testamento facto à filiis suis quos hæredes instituisset, fideicõmissũ reliquerit, non vt à legitimis k hæredibus, sed vt à scriptis [filiis,] & testamentum aliquo casu l irritum factum sit: filij ab intestato venientes fideicommissa ex testamento præstare compelli non possunt.

Quando superuenit causa tendens ad eundem effectum: licet ea existente dispositio ab initio non valuisset, dispositio nõ vitiatur. Bartolus.

LXXXII. IDEM libro decimo Quæstionum.

DEbitor decem legauit creditori, quæ ei post annum sub pignore debebat. Non (vt quidam putant) medij temporis tantum commodum ex testamento debetur, sed tota decẽ peti possunt: nec tollitur petitio si interim m annus superuenerit. nam sufficit quòd vtiliter n dies cessit. Quòd si viuo testatore annº superueniat: dicẽdum erit inutile o effici legatum, quanquam constiterit ab initio. Sic & in dote prælegata respõsum est, totam eam ex testamento peti posse: alioqui secundum illam sentẽtiam, si interusurium tantum est in legato, quid dicemus si fundus legatus sit ex die debitus? nã nec pecunia p peti potest, quæ non est legata: nec pars fundi facilè inuenietur quæ posit pro cõmodo peti.

Si plures sunt substituti, quilibet tenetur ad legata relicta ab institutis in quorũ locum succedunt. Bartolus.

k *Vt à legitimis.* id est, nó repetiit ab intestato, quod posset nisi in casu: vt. s. de inoffic. testa. l. Titia. Accursius.

l *Aliquo casu.* vno excepto secundũ hæc iura: vt supra, de iniust. test. l. posthumus. quæ est contra. hodie rupto præteritione vel exhęredatione relicta valent: vt. C. de libe. præteri. authen. ex causa. Vel in. l. posthumº. iure ciuili non prætorio fuit ruptum: hic vtroque, vt maxima vel media capitis deminutione testatoris. & facit C. de fideicõmiss. l. eã quam. &. l. ex testamẽto. &. s. eo. l. cũ pater. §. filius. &. j. eo. l. Lucius. §. filiam. &. l. codicillis. §. fina. Accur.

DEbitor.] CASVS. sub pignore debebã tibi decem. post annum feci testamentum, & dicta. x. tibi legaui. nunquid valet legatum? & dicitur quòd sic. Sed quid cõtinetur in isto legato? & dixerũt quidã quòd continetur commodũ medij temporis tantũ, id est vsuræ quæ possent redigi ab illis. x. vsq; ad annũ: sed hoc est falsum, immo ipsa. x. poterit petere ab hærede meo. Quid autem si mortuo me testatore finitº sit dictus annº? Nó tollitur certè propter hoc petitio de. x. sufficit enim q; semel valuit legatum. si autem me viuo testatore finitus sit annus, efficitur inutile legatum: quia tempore quo fuit finitus annus, non cesserat dies legati: quia ego testator viuebam. vnde cum postea tempore mortis mei testatoris non inueniatur aliqua cõmoditas in legato vltra quàm esset in debito, nihil valet legatum. sicut autẽ possunt peti tota. x. legata quæ debebantur legatario post annum, vt dictum est: ita est in dote in pecunia consistente quæ debetur quidẽ vxori post annum à morte viri. nam si maritus eam purè leget vxori, poterit petere vxor. x. & non solummodo commodum quod inde euenire posset. Illos autem qui dicunt quòd in dicto legato de decem continetur commodum medij temporis tantum, & non. x. deduco ad inconueniens. pone enim quòd debebam tibi fundum post diem, & eum tibi legaui. certè ex fundo non potest vsura peti: & sic pro certo apparet, & quòd. x. sunt in legato, & non cõmodum tantum. h. d. vsque ad. §. si primo. Viuianus.

m *Interim.* id est, lite pendente post testatoris mortem.

n *Quòd vtiliter.* quia post mortem testatoris.

o *Inutile.* id est, sine commodo, valet tamen legatum, vt actione ex testamento peti possit: vt insti. eo. §. econtrario. quæ est cõtra. ad quod est. j. de verb. oblig. l. qui bis. & de fideiuss. l. hæres. §. non est. vel illud nouum, hoc vetus ius.

p *Nec pecunia.* id est, vsura. sic ergo in primo casu huius. l. sunt decem in legato, & non vsura, vel commodum medij temporis: sed tamen quoad. l. Fal. vt detrahi possit commodum, videtur legatum esse: vt. j. ad leg. Fal. l. j. §. si creditori. & facit. s. tit. j. l. si creditori.

BIU Cujas

ditori.&.l.sequen. & infra, de lib.leg.l.si creditor.&.ĵ.ad legem Falc.l.verbis.&.s̃.titulo.j.l.Mæuius.§.debitor autem.

Si primo & Secundo.] CASVS. Institui mihi hæredem Primum, Secundum,& Tertium:& si hæres nó esset Primus, substitui ei Quartum:& si secundus hæres non esset, substitui ei Quintũ. & postea legata reliqui primo & Secundo hæredibus hoc modo:si Primus hæres mihi non erit, volo quòd Secundus det Titio:& si Secundus hæres non erit, volo quòd det Primus Seio fundũ Tusculanũ. postea Primus & Secundus omiserũt hæreditatem. quęritur, nunquid Quartus & Quintus substituti Primi & Secundi debeant soluere relicta ab illis quibus fuerunt substituti? & dicitur quòd sic. Quartus ergo substitutus, Primo debet soluere fundũ Tusculanum Seio, & Quintus substitutus Secundo debet soluere Titio.x.&.h.d. Viuianus.

† *Iste.§.facit quòd in dex talẽ potestatẽ habet in recõnẽtiõe, qualẽ habet in cõuentione: vt in.c.2. extra de mu.peti.*

¶ Si primo† & Secundo & Tertio hæredibus institutis sic legata dentur, *Si mihi Primus hæres non erit, Secundus Titio decem dato: si Secundus mihi hæres non erit, Primus Seio fundum Tusculanum dato.* vtrisque omittentibus hæreditatem, Primo & Secundo: quęrebatur, substituti quos eis dederat, an & cui legata præstare debeant. Ab vtroque [a] substituto legata debentur.

Seruo eius qui est capax, potest relinqui quod eidem seruo facto libero relinqui posset, licet non eo modo. Bartolus.

¶ Seruo alieno posse rem [b] domini legari, Valens scribit. [c] Itẽ id quod domino [d] ei[e] purè debetur. [e] Cùm enĩ seruo alieno aliquid in testamẽto damus, domini persona ad hoc tãtùm inspicitur, vt sit cum eo testamẽti [f] factio. cæterùm [g] ex persona serui constitit [h] legatũ. & ideo [i] rectissimè Iulianus definiuit, id demũ [k] seruo alieno legari posse, quod ipse liber factus capere posset. Calũniosa [l] est enim illa adnotatio [m] posse legari seruo & quamdiu seruiat. nam & hoc [n] legatum ex persona serui vires accipit. [o] alioquin [p] & illud adnotaremus, [q] esse quosdã seruos, qui licet libertatem consequi non possint, [r] attamẽ legatum & hæreditatẽ possunt adquirere domino. [s] Ex illo igitur præcepto, quòd dicimus serui inspici personã in testamentis: dictum est seruo hæreditario legari posse. [t] itaque [u] * non mirum, si res domini, & quod ei debetur, seruo eius purè legari possit, [x] quamuis domino eius nõ possent hæc vtiliter legari.

Cõditio adiecta fideicommisso intelligitur repetita in substitutione facta circa idẽ de eadem persona. Bartolus.

LXXXIII. IDEM libro vndecimo Quæstionum.

Seruo alieno.] CASVS. Sempronius fecit testamentum,& seruo Titij legauit propriam rem ipsius Titij,& id quod Sempronius purè Titio debebat. quærebatur, vtrum teneret legatum? Et dicitur hic quòd sic. Diceret aliquis, immo videtur quòd nó teneat: quia cum legatur seruo alieno, capit legatum vires ex persona domini. & domino, scilicet Titio non posset legari res sua, vel quod sibi debetur. ergo nec seruo suo, cũ ex persona domini, scilicet Titij, capiat vires legatum. Ad istud autẽ respõdet iurisc̃onsultus,& dicit: Quòd dicimus personam domini inspici, hoc ad id solum pertinet, vt sciamus sit capax ex testamento, vel non: vt si sit capax,& seruo eius legari possit, aliàs non. sed nó inspicimus personam domini, vt sciamus possit capere rem relictam, vel nó: vt sic dicamus interdum posse legari rem illã seruo, interdũ non. sed in casu proposito ex persona serui cõsistit legatum: hoc est dicere, quia si tẽpore quo cesserit dies legati, inuentus fuerit liber, habebit legatũ. aliàs non habebit. & quia sic ex persona serui consistit legatum, dixit Iulianus,& recte, quòd id demũ seruo alieno legari potest, quod ipse liber factus capere posset. Et si aliquis vellet insultare & argumentari hoc modo, nõ posset, vt sic diceret, dicis quòd ea demũ res potest legari seruo alieno quam ipse liber factus capere posset. ergo sibi, scilicet seruo, quamdiu seruiat, legari non potest. certe legari posse seruo, quamdiu seruiat, istud reprehendere calumniosum est. non est enim vera reprehensio legari posse seruo quamdiu seruiat. nam posset legari: & si aliquis hoc reprehenderet, calumniosè, id est, non vere reprehenderet. nam & hoc legatum ex persona serui capit vires, id est, quia res talis est quã caperet liber factus. alioquin, id est, si reciperetur illa reprehensio, iam eueniret istud absurdũ, quòd si seruus esset talis qui nó posset ad libertatem peruenire, iam si legaretur sibi, non valet legatum. seruum enim, quia non potest ad libertatem peruenire, posse domino acquirere, istud reprehendere malũ esset, immo bene potest acquirere. ex quo ergo apparet quòd serui persona inspicitur, apparet quòd seruo hæreditario legari potest. & ex his apparet quòd in proposita specie res domini, vel quod pure sibi debetur, legari potest seruo suo. Viuianus.

b *Rem.* hoc est, quòd extraneus seruo meo rẽ meã legare potuit.
c *Scribit.* à non domino, scilicet potuit legari: vt instit. eo.§.sed si rem.&.s̃.titu.j.l.cætera.§.j. Accursius.
d *Domino.* nec hoc domino: vt instit. eo.§. ex contrario.
e *Debetur.* à testatore, sub. legari potest.
f *Testamenti factio.* non vt sciam dominus capere possit, vel non rem seruo legatam: quia potest esse quòd potest capere, aliàs non habere rem.& est ad hoc s̃.titu.j.l.si mihi & tibi.§.regula.&.ĵ.de hære.instit.l.non minus.&.C.de hære.instit.l.neque per se.Ac.
g *Cæterum.* pro, certe.
h *Constitit.* vt liber factus eo tẽpore quo cedit dies legati capiat, nullum autem sit legatum seruo in eadem causa manente: vt.ĵ. quando dies leg.ce.l.si vsusfructus.§.fi. Azo. sed videtur obstare regula Cato. vt infra, de reg.Cato.l.j. Solu.ibi.
ADDITIO. Aduerte hic secundum Bart. quòd regula Catoniana nó habet locũ quãdo legatum non valeret ab initio propter personã legatarij. Ac.
i *Et ideo.* quia ex persona serui, nó domini valet, ideo &c.
k *Id demum.* sed non ne omne, & non semper: vt.ĵ.tit.j.l.fideicõmissa.§. sed si seruo alieno.&.d.l.si vsusfructus.in fi. Christianum [1] ergo mancipium seruo hæretico legari nó potest, quia etiã liber nó caperet: nec illa quorũ commercium non est: vt.C.de epi. & cle.l.i. §.fi.&.s̃.tit.j.l. apud Iulianũ.§.fi. &.l. cætera. Item est bonum exemplum.ĵ.de ser.legal.& si maxime. & hoc dicit R. rei aut personæ ratione non obstante.
l *Calumniosa.* id est, mala. q.d. dixisti posse legari seruo, quod libero facto,& ecótra: sed seruo possum legare quãdiu seruiat, puta.x.annua,& valet quasi domino relictum: vt hic, &.ĵ.de cõdit. & demon.l.filiæ.& infra, de annu.lega.l.fina. ergo & libero quãdiu seruiat. Respon. nó valet: quia infert de quid ad quale, vel ad qualitatem relinquendi. sic.ĵ.de regu.iur.l.ea est natura. Accur.
m *Adnotatio.* id est, reprehensio.
n *Nam & hoc.* scilicet quamdiu seruiat.
o *Accipit.* quia res talis est legata quam caperet liber. non dico quòd possit sic libero relinqui: vt dixi. Item nó valet hoc ad vtilitatem serui, sed domini: vt.d.l.filiæ. Accursius.
p *Alioquin.* s̃.si prædicta annotatio siue reprehẽsio reciperetur.
q *Adnotaremus.* id est, reprehenderemus, sub. quod dicitur ecótra secundum quosdam &c. quod facere non debemus.
r *Non possint.* pacto forte domini vendentis.
s *Domino.* nam & hic videtur vitiari regula prędicta: quia seruo relinquitur quod libero non potest, cum liber esse non possit. sed tamen hic valet ex persona serui, licet ad vtilitatem domini: vt superiori casu dixi.
t *Posse.* & quæritur hæreditati statim non inspecto sit capax hęres, vel defunctus, vel nó: licet postea inspiciatur: vt.s̃.eo.l.si mihi & Titio.§.fi. Accursius.
u *Itaque.* q.d. patet ex prædictis esse verum rem domini &c.
x *Possit.* vt in prin.§.no. hoc verum, nisi ratione iuris quod habet aliquis alius: vt supra, eo.l.Mæuius.§.penul. dixi. Item contra supra, titu.j.l.si mihi.§.regula. Solu.ibi. Accursius.

Latinus.] CASVS. Titius libertus Sempronij fecit testamẽtum,& Sempronium patronum suum instituit in vnũ semissem, id est, dimidiam hæreditatis sui liberti. quandam suam libertæ filiam in alium semissem: & rogauit dictam filiam per fideicõmissum quòd suum semissem restitueret quibusdam ancillis dicti sui patroni cum liberæ factæ essent. Itẽ fecit postea substitutionem, dicens quòd si filia sua non esset hæres, illæ ancillæ hęredes essent quibus fideicommissum reliquerat. Accidit autem quòd filia non adiuit,& patronus iussit adire dictas ancillas: ancillæ autem petebant fideicommissum illud cum peruenissent ad libertatem: quia ille patronus postea manumisit eas. & hoc ideo petebãt, quia illud fideicommissum relictum fuit à filia liberti hæredem instituta quæ habuit substitutas ipsas ancillas à quibus dicebant fideicõmissum relictum repetitum videri. quæritur, quid iuris sit? Et respon. quòd non videtur repetitum fideicommissum in hunc casum

BIU Cujas

casum vbi filia liberti non adiuit: sed alterutrum, scilicet vel hæreditas, vel fideicomiss. videtur dictis ancillis datum, scilicet hæreditas cum filia liberti non adiuit fideicom. aut cum filia adiuit. melius est ergo quòd dicatur quòd in eum casum videantur esse substitutæ, in quem fideicommissum habituræ erant, hoc est cum essent liberæ. Viuia.

a *Latinus.* attulit talē quæstionem.

b *Semisse.* sub condi-
tione quæ sequitur.

c *Restitueret.* Sed an posit cogere institutū adire, & restituere? Dic vt j. ad Treb. l. cogi. §. sed si seruo. & l. mulier. §. non est. Accur.

d *Filia.* ecce substitutio.

e *Patroni.* scilicet testatoris, id est, adierunt ancillæ iussu domini qui est patronus testatoris. Accursius.

f *Fideicommissum.* scilicet ancillis restituēdum. sed videtur repetitum: vt. ſ. eo. l. cū pater. §. ab instituto. & ſ. tit. j. l. licet imperator. Solu. hic eædem sunt substitutæ & fideicōmiss. vt. d. l. licet. in fin. vel hic repetitio esset inutilis, quia legaretur ancillis à domino: vt instit. eo. §. an seruo. & j. de verb. oblig. l. Titia. §. antepen. aliàs sec⁹ vt ibi dicitur. sed licet fideicommiss. non sit repetitum, conditio tamen libertatis sic: vt infra. proxi. §. Accur.

g *Melius.* quàm contrariū. vel meli⁹ quàm alterū dictum: licet & illud bene sit, & non reprobat prædicta, secundum Roge.

h *Casum.* scilicet si erunt liberæ. Accur.

i *Substitutionem.* si sunt liberę tępore quo cedit dies substitutionis, & domino quæritur. vt. j. proxi.

k *Pure.* quoad verba: licet non repetita conditione libertatis.

l *Videtur.* vt. ſ. de condic. inde. l. cum seruus. & j. de condit. & demon. l. aua. sic ergo hæreditas domino quæritur, quia non erat delata: vt infra, de regu. iur. l. quæ legata. Accursius.

LAtinus[a] Largus. Proxime ex facto incidit species talis: Libertus* patronum ex semisse hæredem instituit, & filiam suam ex alio semisse. [b] fidei commisit filiæ, vt quibusdā ancillis patroni restitueret[c] [suum semissem] cū hæ manumissæ essent: & si eadē filia[d] hæres non esset, substituit ei easdē ancillas. Quoniam filia nō voluit hæres existere, ancillę iussu domini, id est, patroni, [e] adierunt defuncti hæreditatē. post aliquantū temporis ab eo manumissæ quęrebant, an fideicōmissum[f] petere ab eodē patrono possent? Rogo ergo quid de hoc existimes, rescribas. Respondi, nec repetitum videri in hunc casum fideicōmissum: sed alterutrum datum, vel fideicōmissum, vel ipsam hæreditatē. melius[g] autem dici in eundem casum [h] substitutas videri, in quem casum fideicommissum meruerunt: & ideo ad substitutionem[i] eas vocari. Cùm enim seruo alieno fideicōmissum ab vno ex hæredibus sub cōditione libertatis fuerit datum, idēq; seruus ei hæredi substituatur: licet purè[k] substitutio facta sit, tamen sub eadem conditione substitui videtur, [l] sub qua fideicommissum meruit.

Si libertas per fideicōmissum debita retardetur: nihilominus ipsa & fideicommissum pecuniarium debebitur. Bartolus.

LXXXIIII. IDEM libro vicesimo primo Quæstionum.

Si quis seruo.] CASVS. Instituit mihi hęredē Titium, & rogaui eum per fideicō. qp daret libertatē Sticho seruo meo, & eidem Sticho legaui. x. postea Titius hæres adiuit hęreditatem meam, & manumisit dictum Stichū. vult nunc Stichus petere ab hærede dicta. x. quæritur, vtrum posit? Et quidā dixerunt qp non. & dicunt quòd dies dicti legati Sticho relicti cesit à morte testatoris, & Stichus tunc nō erat liber, immo fuit libertas ei data tantum post aditā hæreditatē ab hęrede. si cesit dies eo existente in seruitute, ergo videtur acquiri legatū hæredi: vnde nō valet. sed certe ipsi male dicunt: immo bene potest petere: quia dies libertatis suæ & legati sibi relicti cesit ab adita hæreditate tātū, & simul cesit libertati & legato. vnde si hęres nō manumittat eū incōtinēti adita hæreditate, facit morā libertati, & etiā fideicōmisso, & tenetur ad vsurā fideicōmissi. & non solum fideicōmissum debet habere facta sibi mora in libertate præstanda, sed etiā omnia quæ acquisiuit domino interim dum fit sibi mora in libertate præstāda. Vi.

m *Fideicōmissariā.* in directa nō erat dubiū: quia simul cedit dies legati & libertatis. sed hic suspēditur dies legati propter libertatem: vt supra, tit. j. l. quæsitum. §. j. & de cadu. tol. §. in nouissimo.

n *Manumitti.* ergo domino. i. ab isto hærede q est domin⁹ modo.

o *Cesśit.* scilicet de æquitate: licet de rigore aliud innuat.

p *Acquisiuit.* ex hoc patet quòd seruus est adhuc, licet mora sit ei facta: quia vt domino quærit: vt hic, nec potest hic dici bonæ fidei possess. vt ex ea causa quærat: cū interpellatus scit se debere: vt infra, de acqui. rerum do. l. quæsitum. Ité lex vocat ancillā eam quæ est passa moram: vt. j. ad Trebel. l. non est cogendus. & j. de suis & legi. hære. l. j. §. quæri. Sed tamē ex seruā, vt ibi dicitur, nascitur ingenuus. competit ergo libertas morā passo cū iudicatum est libertatē deberi: vt. j. de fideicōmiss. lib. l. cū vero. §. subuentum. & C. de fideicōmiss. lib. l. ancillam. Azo. & facit. ſ. eo. l. q insolidū. in prī. &. §. etiā. &. j. eo. l. Titia. §. vsuras. &. ſ. ti. j. l. apud. §. ipsius. & j. de fideicō. lib. l. cū vero. §. j. &. C. ad Sill. l. pe. & j. tit. j. l. si legatarius. §. seruo. &. l. patronus. in prin. &. l. qui concubi. §. cum testamento. &. j. ad. l. Falci. l. impuberē. §. j. & de ali. leg. l. cum vnus. §. j.

SI quis seruo suo fideicōmissam[m] libertatem reliquit, & aliud quid adscripsit: quidā dicunt: quia placeat ab hærede eum manumitti[n] debere, futurum esse, vt non admittatur ad fideicommissum. Sed hoc iniquum est. in huiusmodi enim persona vtriusque quodāmodo dies cessit,[o] & libertatis, & pecuniæ petendæ: adeo vt putem, si mora fiat præstandæ libertati, etiam fideicōmisso moram videri factam, & vsurarum onus accedere. nam & cætera quæ medio tēpore adquisiuit[p] domino, dum moratur præstare libertatem, eidem restitui oportere rectissimè respōnsum est.

Si debitor legat creditori: in dubio non intelligitur animo compensandi. Bartolus.

LXXXV. IDEM libro quarto Respōnsorum.

CReditorem cui res pignoris iure obligata, à debitore legata esset: non prohiberi[q] pecuniam creditam petere, si voluntas testatoris compensare volentis euidenter non ostēderetur.

In legato generali non continentur nomina debitorum. Bartolus.

LXXXVI. IDEM libro tertiodecimo Respōnsorum.

Gaius Seius pronepos meus hæres mihi esto ex semisse bonorū meorum, excepta domu mea & paterna in quibus habito, cum omnibus quæ ibi sunt: quæ omnia scias ad portionē hæreditatis quam tibi[r]

Creditorem.] CASVS. Titio obligaui codicē meū p. x. postea feci testamētū, & dictum codicē legaui eidē Titio. nunquid poterit Titius petere ab hærede meo. x. prædicta? Et dicitur quòd sic, nisi euidēter probēt hęredes mei quòd ego legaui Titio creditori codicē vt amplius non peteret debitum, id est, decem. Viuianus.

q *Prohiberi.* licet agnouerit legatū. si autem nō agnouerit, certe petit pecuniā, licet testator cōpensare voluerit. de rei vero æstimatione non est quærendum: vt. ſ. eo. l. imperator. §. si cētū. Azo. & facit. C. eo. l. creditor. &. ſ. tit. j. l. Lucius. &. j. eo. l. fi. §. pe.

Gaius Seius.] CASVS. Instituit mihi hęredē Titiū Seiū pronepoté meum in semisse hæreditatis meæ, exceptis domibus meis in quib⁹ habitabā, relictis mihi à patre meo cū omnibus quę in dictis domibus sunt, & instituit mihi Sēproniū & Titiū in alio semisse. quæritur, vtrū omnia quæ sunt in dictis domibus exceptis, debeant pertinere ad Sēproniū & Titium, an vero & ad pronepoté meū prædictū? Et distinguitur inter res quæ erāt in dictis domibus exceptis. nā si erant ibi nomina debitorū, illa nō cōtinebuntur in exceptione facta per testatorē: immo erūt & pronep-tis, & aliorum hæredū. si autē erat in dictis domibus exceptis argentū, vel suppellex, vel mācipia, vel aliæ res: in eis nullū participiū habebit pronepos: immo Sēpronij erūt & Titij. [TITIVS.] Titius habebat fundū nomine Seianū. quē fundū ipse Titius donec vixit habuit vno nomine vniuersum: sed vt facili⁹ cōductorē inueniret, dictus Titius locabat eū per duas partes, & superiorē partē dicti fundi appellabat fundū Seianū superiorem: inferiorem; partem dicti fundi appellabat fundū Seianum inferiorem. fecit hic Titius testamētum, & filiæ fratris sui legauit multa prædia, inter quæ erat totus dictus fundus Seianus. quęritur, an ad dictā legatariā pertinet totus fundus prædictus, scilicet inferior & superior pars? Et respōdet quòd sic, nisi hæredes dicti Titij probauerint de vna dictarum partium testatorem sensisse. Viuia.

r *Tibi.* pronepoti. Accursius.

BIU Cujas

a *Nomina debitorum.* nec enim cæteras res augent: vt infra, tit.j. l.vxorem.§.legauerãt. nec minuunt: vt supra, de iudi.l.si fideicõmissum.§.tractatum. &.d.§.legauerat. &.l.si fundus. &.l.quæsitũ. in princ.&.§.j. &.l.si mihi Mæuia. in princi.&.§.his verbis. &.l. qui filium.Io. Sed contra.s.titu.j. l.seruum filij.§.eum. Solu. ibi. *ADDITIO.* Dic ꝙ ibi legauit chirographum specialiter, hic generaliter legauit omnia quæ in domo sunt: in quo legato non venit chirographum. secus si vniuersaliter legaret mensam vel kalendarium: vt.l.cum pater.§.mensæ.s.eo. cum simi. secundum Barto.

b *Verò.* qui ibi non sunt ad tempus: vt infra, titu.j.l.si fundus.& facit.j.de vsufru.leg. l. generali.§.vxori. & de fun.instru.l.prædia.

c *Vno quidem.* secus si duo fundi essent eodẽ nomine: tũc minor debetur, nisi ostendat legatarius testatorem de maiori sensisse.s.titu.j. l.apud Iulianũ.§.Seio. quæ est contra. sed hic vnus erat fundus: sed diuisit vt congruentius locaretur. simile secundum vnum intellectũ C.de sacrosanc. eccle. l.iubemus. §.j. & facit infra, titu.j. l.prædiis. §.fina. & supra, titu.j. l.plane.j.§.fina. &.j.de rebus dub.l.j. Accur.

d *Appellaret.* hoc est, partem superiorem appellabat fundum Seianum superiorem, inferiorem autẽ partem vocabat fundũ Seianum inferiorem.

T*itia Seio.*] *CASVS.* Titia fecit testamentum, & iussit hęredibus suis vt emerent Seio vnam tesseram frumentariã post certum tempus. Seius emit, vel ex causa lacratiua habuit vnam tesseram frumentariam. nũquid poterit petere vt hæredes emant ei aliam tesseram? Et dicitur ꝙ sic: & ideo Seio est præstandũ pretium tesseræ. & est ratio, quia dictum fideicõmissum nõ fuit in specie, immo in quãtitate. [*VSVRAS.*] Titiæ puellæ in testamento meo.x.legaui, quæ Titia erat minor.xxv.an.quæritur, quando currat vsura dictis.x.legatis? Et dicitur ꝙ ante.xxv.an.dictæ puellæ currũt etiã sine interpellatione.cõpletis autẽ.xxv.annis, desinũt currere, donec interpellatio congruo loco & tẽpore sit facta. sed ea interueniente perpetuò debebũtur. [*SEIA.*] Seia habebat duos libertos: vnus quorũ vocabatur Verus, & alter Sapidus. & fecit testamentũ, & instituit sibi hæredẽ Semproniũ, qui erat similiter suus libertus: & fundũ Titianum legauit dicto Vero & Sapido libertis, & fidei eorum cõmisit, ne dictum fundũ venderent, & vt ille qui ex eis vltimus decederet, restitueret cum moreretur dicto Sẽpronio instituto, & etiã duobus suis seruis quos infra se manumissuram dixit (quorũ vnus vocabatur Beryllus, & alter Sapidus, sicut libertus qui nominatus est) vel restitueret illi ex dictis tribus qui superuiueret eo tẽpore quo vltimus ex dictis libertis legatariis moreretur. postea decessit verus libertus pone. quæritur, vtrũ pars sua fundi pertineat ad Sapidũ suum collegatariũ? Et videtur quòd nõ: quia cũ eis legauit fundũ, non substituit eos adinuicem in legato. sed certe bene pertinet ad Sapidum collegatariũ: quia dixit testatrix in secũda parte testamenti vt ille collegatarius qui vltimus decederet, restitueret cum moreretur Sempronio successori, & dicto Beryllo & Sapido libertis. Videtur ergo testatrix duos gradus substitutionis fecisse, vnũ vt is qui ex duobus liber-A tis collegatariis prior moreretur, alteri restitueret. alterum gradum substitutionis videtur fecisse, vt nouissimus collegatarius decedẽs restitueret Beryllo, & alij Sapido quos nominatim postea enumerauit testatrix. [*IMPERATOR.*] Titia habebat duos nepotes ex filio suo mortuo, scilicet Titium & Seium, & ipsa magis diligent Titium quàm Seium, & timens ne Seius ageret querela inofficiosi testamenti, si ipsa institueret solum Titium, & volens Titiũ debere habere, omnia sua bona donauit inter viuos dicto Titio. nunquid Seius poterit habere remedium contra fraudem auiæ suæ? Et dicitur quòd sic. nam poterit reuocare à Titio dimidiã eius quod ei donauit auia. hoc dicit vsque ad.§.Lucius. Viuianus.

dedi, non pertinere. Quæro, cum sit in his domibus argentũ, nomina debitorũ, supellex, mancipia, an hæc omnia quæ illic inueniũtur, ad alios hęredes institutos debeãt pertinere? Paulus. respõdi nomina debitorũ [a] non cõtineri, sed omniũ [hæc] esse cõmunia: in cæteris verò [b] nullum pronepoti locum esse.

Diuisio gratia vberioris culturæ, diuersos fundos non facit. Bartolus.

¶ Titius cùm fratris filio fundos & vrbana prædia legaret, in his & fundũ Seianũ legauit, quem ipse paterfamiliàs quoad viueret, vno quidem [c] nomine vniuersum habuit: sed quo facilius conductorem inueniret, per duas partes locabat, ita vt ex qualitate loci superiorẽ partem Seianũ superiorẽ, inferiorem autẽ partem Seianum inferiorẽ appellaret [d]. Quęro, an is fundus totus ad fratris filium pertineat? Paulus respondit, Si testator fundũ Seianũ vno nomine vniuersum possedit, quãuis eundẽ diuisis partibus locauerat, vniuersum eum ex causa fideicõmissi præstari oportere: nisi si hæres de qua parte testator senserit, euidẽter ꝓbauerit.

In legato quantitatis non habet locum regula de duabus causis lucratiuis. Barto.

LXXXVII. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

TItia Seio tesseram [e] frumentariã cõparari voluit post diem trigesimum à morte ipsius [f]. Quæro, cum Seius viua testatrice tesseram frumentariã ex causa lucratiua [g] habere cœperit, nec possit id quod habet petere [h]: an ei actio competat? Paulus respõdit, ei de quo quęritur, pretium tesseræ præstandum: quoniam tale fideicom-B missum magis [i] in quantitate quàm in corpore consistit.

Finita causa priuilegii finitur priuilegium, & ad moram sufficit vna interpellatio. Bartolus.

¶ Vsuras [k] fideicommissi post impletos annos vigintiquinq; puellæ ex quo mora [l] facta est, deberi respondi. Quãuis enim constitutum sit, vt minoribus vigintiquinq; annis vsuræ omnimodo præstentur: tamen nõ pro mora [m] † hoc habendũ est: quam sufficit semel interuenisse [n], vt perpetuo [o] debeantur.

Fideicommiss. relictum ab vno ex hæredibus qui vltimus decesserit, facit videri hæredes inuicem substitutos. Barto.

C ¶ Seia libertis [p] suis fundum legauit [q], fideíque eorum ita cõmisit, *Fidei autem vestræ Vere & Sapide committo, ne eum fundum vendatis* [r]*: cúmque, qui ex vobis vltimus decesserit, cum morietur, restituat Symphoro liberto & successori* [s] *[meo,] & Beryllo & Sapido* [t] *quos*

e *Tesseram.* vas ad mẽsuram, sicut si præcepisset emi corbem. vel, id est, mensurã frumenti. sicut no. supra, de iu. di.l.sed & si susceperit. §.j.& dic in genere. Et not. quòd non legauit tesseram. tunc enim nõ esset in quantitate, sed in specie: licet in genere iussisset cõparari tesseram. vnde vel res vel pretium datur: vt.j.titu.j.l.non dubiũ.§.fin. & de auro & argẽ. leg. l.Titiæ.& hic in fina. liàs tessera tantum esset in obligatione.

f *Ipsius.* scilicet Titiæ. Accursius.

g *Lucratiua.* idem si non ex lucratiua causa sit nactus.

h *Petere.* id est, tesseram in genere, quã habet in specie: nec impeditur, quia habet: vt not.s.eo.l.Mæuius.§.duobus. sed quia hæres non potest, vel non nisi immodico pretio redimere: vt.j.titu.j.l.non dubium.§.fina.

i *Magis.* comparatiue: quia possit vel non possit redimere, tenetur ad pretium, sed ad rem ita demum si possit redimere. Azo. & facit.s.eo.titu.l.mortuo.§.j.&.s.titu.j.l.plane.§.j.&.ij.

k *Vsuras.* Casus est ꝙ si fideicommiss. debetur minori, ex solo tempore tardæ solutionis currit vsura, vt in bo.fi. iudi. vt hic, & C.in quibus cau.l.in minorum. sed eo facto maiore desinũt cur-D rere iure speciali, & sic solo cursu tẽporis purgatur mora hic specialis: quia finita ætate pro qua priuilegiatur, finitur & priuilegium, & de nouo incipiũt currere facta de nouo interpellatione iure communi post.xxv.an.vt hic, & no.s.de vsur.l.mora.

l *Mora.* communis, & post minorem ætatem. Accursius.

m *Mora.* scilicet ætatis priuilegio. Accursius.

n *Interuenisse.* scilicet per interpellationem.

o *Perpetuo.* vt supra, de vsur. l.cum patrifa. & facit supra, eod. l.qui solidum. §.fina.& de admini.tuto.l.maxime.& infra, de adimen.lega.l.iij.§.j.in fi.§.

p *Seia libertis suis.* scilicet Beryllo & Sapido.

q *Legauit.* id est, prælegauit: vt.j.dicit, cum esset de institutis. vel dic proprie, quia alius institutus erat: vt infra dicit. Accursius.

r *Vendatis.* ex hoc patet quòd vnum altero vendente vel alienante noluit substitui: non autem ex inferiori verbo, vltimus decesserit.& sic non est contra.s.de vulga.substi.l.vel singulis.

s *Successori.* nam eum scripserat hæredẽ vel solũ, vel cum aliis.

t *Beryllo & Sapido.* hic de alio Sapido quàm supra loquitur. alioquin sibiipsi substitui non posset, vel alius Sapido mortuo restituere rogari nõ potest vt ei Sapido iã mortuo restituatur: vt.s. de vulg.

BIU Cujas

de vulga. substitu. l. fina. §. j. Azo.

a *Manumisi.* id est, manumittam. & hoc indicat infra aduerbium quod est in textu. Item quod dicit in fin. §. postea numerauit. quidam tamen vtrobique habent verbum siue aduerbium præteriti temporis. nam infra habent, antea numerauit.

b *Prælegauit.* vel proprie, vel, id est, legauit. sic infra, de do. præ. per totum.

c *Vltimus.* ex hoc tamen verbo, qui vltimo decesserit &c. nō inducitur substitutio. Azo. sed aliàs substitutio erit ex verbis testatricis: vt. j. in fin. §. & modo no. s. proxi. §. in glo. ex hoc patet. Accursius.

d *Dimidia.* Dicas q̄ mulier duos habebat nepotes ex filio vel filia præmortuis, & vni donauit omnia: alter reuocat pro dimidia. sed non aperit cuius totius sit dimidia. sed dic secundū Hug. & M. eius quod excessit dodrantem, scilicet medietatem trium vnciarū, cum tres vnciæ deberentur inter ambos pro debito bonorum subsidio. & sic non obstat. C. de inoffic. do. l. si totas. & l. si liqueat. & aliæ quæ dicunt hanc querelam ad instar querelæ inofficiosi testi. inductā, in qua non fit reuocatio in plures vt supra, de inoffi. testa. l. j. ij. & iij. & l. cū donationibus. & secundum hoc intelligitur. l. si mater. in eo. tit. Alij dicunt hic dimidiā partem omnium donatorum, & sic totum quod erat habiturus ab intestato, pro quibus est. C. de reuo. do. l. si vnquā.

infra manumisi[a], *quive ex his tunc superuiuent.* Quæro, cùm nec in prima parte testamēti, qua fundum prælegauit[b], eos substituit: in secūda tamen adiecerit verbum, *qui vltimus*[c] *decesserit*: an pars vnius defuncti ad alterum pertineret? Paulus respondit testatricem videri in eo fideicommisso de quo quęritur, duos gradus substitutionis fecisse: vnum, vt is qui ex duobus prior moreretur, alteri restitueret: alterū, vt nouissimus his restitueret quos nominatim post ea enumerauit.

Donatio inofficiosa collata in filium vel nepotem per alium, vsque ad legitimam reuocatur. Bartolus.

¶ Imperator Alexander Augustus Claudiano Iuliano præfecto vrbi: Si liquet tibi, Iuliane chariſsime, auiam interuertendæ inofficiosi querelæ[e], patrimonium suū donationibus in nepotē factis exinaniſse: ratio deposcit, id quod donatū est, pro dimidia[d] parte reuocari.

Is cui donatur inofficiose, potest onere fideicommissi grauari. Item querela potest in modum replicationis proponi. Barto.

¶ Lucius Titius cum haberet quinq; liberos, vniuersos emācipauit, & in vnū filiū Gaium Seiū ampliſsimas facultates donationibus contulit, & modicum sibi reſiduum seruauit, & vniuersos liberos cū vxore scripſit hæredes. in eodem testamento duas posſesſiones quas retinuerat, eidē Gaio Seio prælegauit, & ab eo petiit vt ex reditibus prædiorum quæ viuus ei donauerat, Mæuiæ filiæ tot aureos daret: item alteri fratri alios tot. conuentus à Mæuia sorore sua, legem Falcidiā implorat. quæro, cum sanctiſsimus imperator, vt supra scriptum est[e], contra voluntatem donantis, ea quæ donata sunt, reuocari præceperit, an Gaius Seius compellendus sit secundum volūtatem[f] patris ex donationibus fideicōmiſſum prēstare hæredi sororis? Paulus respondit, post literas imperatoris nostri dubitari non oportere quin in hac quoque ſpecie de qua quæritur, ſubueniendum[g] sit liberis quorum portio in vnum filium donationibus collatis imminuta est: præſertim cū Imperator noſter cōtra volūtatem patris ſubuenerit[h]. In propoſita autem causa etiam voluntas[i] patris pro iis qui fideicōmiſſa petunt, intercedit. Sed ſi Falcidia lex intercedit: fideicōmiſſa inſolidū esſe præſtanda propter immodicarum[k] donationum rationem.

A pater noſter Lucius Titius mihi multa donauerit, & ſic te sororē meam & alios noſtros fratres debita portione fraudauerit, poſſunt tamen à me reuocari per vos: & ita non habeo niſi hæreditariam portionem in qua fui inſtitutus vobiſcum. vnde nolo tibi sorori meæ ſoluere dictos. xx. aureos niſi ſecundū hæreditariam portionem cōtingentem mihi, & quia mea pars hæreditatis est exinanita propter tuum fideicommiſſum de. xx. & propter aliud fideicom. relictum à me alteri meo & tuo fratri, volo tibi Falcidiā detrahere. Iſta quæſtione pendēte deceſsit dicta Mæuia, & habuit hæredem Sempronium. modo quæritur, an dictus Gaius Seius sit compellendus ſecundum voluntatem Lucij Titij patris prēſtare Sempronio hęredi sororis fideicōmiſſum de. xx. ex donationibus immenſis ſibi per patrem factis? an vero ex hæreditaria portione ſibi in dicta inſtitutione contingente? & vtrum poſsit detrahere Fal. dato q̄ pro hęreditaria portiōe debeat cō uenire tantum, & dato q̄ ſua hęreditaria portio ſit exinanita propter dicta fideicommiſſa à ſe relicta? Et reſpō. q̄ tenetur dictus Gaius præſtare dictum fideicommiſſum hęredi ſororis ſecundum hæreditatis portionem ſibi contingentem, & non ſecundum donationes ſibi immenſas per patrem factas: quæ quidem donationes immēſæ reuocari ab eo poſſunt per fratres dicti Gaij ſecum inſtitutos, & etiā per Luciū Titiū patrem ſi viueret, ſecūdū reſcriptū ſacratiſsimi imperatoris Alexādri, de quo fuit facta mentio. ſ. proxi. §. & ſi in hoc caſu habeat locū Fal. non tamē detraheret eam Gaius Seius propter rationem immodicarū donationum in eum per patrem collatarū. nam cum pater poterat dictas donationes reuocare, vt dictū est, ergo Gaius Seius ſuus filius erat in hoc ſuus debitor: & ideo potuit pater ab eo fideicōmiſſum relinquere inſolidū præſtandum ſecundum ſuam hęreditariam portionem. Viuianus.

e *Supra ſcriptum est.* vt &. ſ. proxi. §.

f *Secundum voluntatem patris.* fideicommiſſum relinquentis.

g *Subueniendum.* iure replicationis.

h *Subuenerit.* iure actionis, ſcilicet querelæ.

i *Voluntas.* venit pater cōtra factum ſuum quod iure non tenet. ſic. C. de agri. & cenſi. l. quemadmodum. lib. xj. argu. contra. ſ. de adopt. l. poſt mortem. & not. C. de inoffi. dona. l. ſi totas. & de inoffic. teſta. authen. vnde & ſi. *ADDITIO.* Intellige iſtud verum quando donatio valet omnino: ſed hic poterat aliquo modo reuocari, ſecundum Barto. hic.

k *Immodicarum.* hoc eſt, immodicæ donationes ſiue magnæ faciunt Falci. in fideicommiſ. &c. Accurſius.

Lucius Titius.] *CASVS.* Lucius Titius habens quinque liberos, ſcilicet Gaium Seium & Mæuiū, & tres alios, & habens vxorem Titiam, emancipauit vniuerſos ſuos liberos, & in prędictum Gaium Seium cōtulit per donationes ampliſsimas facultates ſuas, & reſeruauit ſibi modicum reſiduum, & ſic alios filios ſuos fraudauit ex portione quam ab inteſtato habituri eſſent: & dictam ſuam vxorem Titiam, & Gaium Seium prędictum, & Mæuiam ſuam filiam prędictam, & tres alios ſuos filios ſcripſit ſibi hæredes in illo modico quod ſibi retinuit: & in eodē teſtamento legauit prędicto Gaio duas poſſeſsiones quas ſibi reſeruauerat in dicto modico: & in eodem teſtamento petiit ab eodem Gaio Seio vt daret. xx. aureos pone Mæuiæ filiæ ſuæ prędictæ ex reditibus prædictarum ampliſsimarum facultatum quas eidem Gaio Seio inter vnos donauerat. Item q̄ daret alteri ex dictis quinque fratribus & filiis ſuis Lucij Titij alios. xx. mortuo dicto Lucio Titio teſtatore Mæuia prędicta ſua filia egit cōtra dictum Gaium Seiū fratrem ſuū, & petiit dicta. xx. per fideicōmiſſum ſibi relicta. exiſtentibus eis coram iudice dictus Gaius Seius ita opponebat ei: quāuis

Vcius Titius.] *CASVS.* Lucius Titius inſtituit ſibi hæredes tres ſuos filios pone. vnius autem ex dictis filiis nomine fecerat idem Lucius Titius kalendarium, id eſt, nomina debitorum. poſtea deducto kalendario ſiue nominibus debitorū quæ nomine filij fecerat, aliquid exegit antequam faceret dictum teſtamentum: & poſtea iterum in nomen filij conuertit. poſtea ita dixit in dicto teſtamento: ſi aliquid dedi alicui liberorū meorū, aut donaui, aut in vſum cōceſsi, aut ſibi acquiſiuit, aut ab aliquo datū, aut relictum eſt: id ſibi præcipiat, & ſumat & habeat. poſtea de dicto kalendario,

BIU Cujas

kalendario, siue nominibus debitorũ quæ nomine filij fecerat te-
stator, fuit quæstio inter dictum filium & fratres suos: & fuit iudi-
catum deberi filio illud quod sub nomine ipsius filij in kalenda-
rio remãserat, non etiam id deberi dicto filio quod pater exegit,
& in suas patris rationes conuertit. quæritur, nũquid propter di-
ctam sententiam, siue
pronuntiationem per-
tineat ad dictũ filium
id quod exegit pater
ex nominibus filij, &
antequã faceret testa-
mentum, in nomen fi-
lij conuertit? & respõ.
quòd sic. Viuianus.

a *Fecerat.* s. pater.

b *Sententia dicta.* in iudicio famil. erciscũ. & placuit, scilicet iu-
dicanti per sententiã, & bene, id quod &c. vt ff. tit. j. l. quidã in testa-
mento. & j. de pecu. le. l. fi. & j. tit. j. l. prædiis.

c *Ante testamẽtũ.* vnde in kalendario permansisse negabatur.

d *Conuertisset.* vnde nullo tempore à kalẽdario separatum vide-
batur, id est, ante testamentum exegit à debi-
tore kalẽdarij, & post testamentum ex illa pe
cunia exacta aliũ constituit debitoré in ka-
lendario.

e *Ex eadem.* scilicet in qua redigit postea.

f *In eandem.* adeo vt non videatur exisse: vt ff. de pig. l. pe. & j. de adimen. leg. l. pe. §. fi. & infra, tit. j. l. fideicommissa. §. si rẽ. & facit. ff. eo. l. Lucius.

A te peto.]CASVS. Gaius instituit sibi hæ redes Seium & Sẽpro. & Titiũ: & dicto Titio fuit locutus in te-
stamento ita, fidei tuæ committo vt suscipias curam sepeliẽdi me, & pro hoc volo quòd ac
cipias ante partẽ. x. aureos. mortuo testatore Titius accepit à co-
hæredibus. x. aureos, & fecit sepeliri corpus, & non expendit nisi sex aureos. nunquid retinebit sibi alios quatuor aureos? & dicitur quòd nõ, immo erũt omnium hæredum. alij dicunt quòd dictus Lucius fuit hæres institutus. & vtrunque stare potest. Viuianus.

g *Vti.* pro, vt. Accursius.

h *Corporis mei.* id est, sepeliendi. Accursius.

i *Proficere.* fuit enim electus vt minister, vnde nihil apud eũ de-
bet remanere: vt. ff. eo. titu. l. si quis Titio. & sic non ob. ff. man. l. antepe. §. si inter. quia & si ibi deficeret vsura, tenebatur de suo supplere maritus: hic secus. & facit. ff. man. l. ex mandato. &. ff. de condic. ob cau. l. si hæres. & facit. j. de au. & arg. leg. l. fi. §. fin. &. j. de annu. leg. l. libertos. §. Lucius. &. j. titu. j. l. Titius. & infra, de verb. signi. l. cum testamento. &. ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. li-
bertos. & de relig. & sump. fu. l. at si quis. §. æquum. & de condit. & demon. l. quibus. §. fi. Accursius.

Quæ marito.]CASVS. Titius instituit sibi vxorem suam Mæ-
uiam in dimidam hæreditatis suæ, & quosdam alios in alia dimi-
dia. postea dicta Mæuia fecit testamentum, & Mæuium & Sẽpro. filios suos instituit hæredes cum quibusdã aliis, & ita dixit dicta Mæuia: volo quòd tu Mæuius & Sempro. qui estis mei filij, accipiatis ante partem quidquid ex hæreditate Titij mariti mei prædicti ad me peruenit mortis eius tempore, sub hac cõdi. vt omne onus eius quod peruenit ad me de hæreditate dicti mariti mei, agnoscatis, & tam in præteritum, quàm in futurum, necnon & si quid post mortem dicti mei mariti solui creditoribus suis. quæri-

In legato vniuersitatis cedit quod ex ea deducitur, si in eam postea redigatur. Bar.

LXXXVIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

LVcius Titius testamẽto ita cauit: *Si quid cuique liberorũ meorum dedi, aut donaui, aut in vsum concessi, aut sibi adquisiuit, aut ei ab aliquo datum, aut relictum est: id sibi præcipiat, sumat, habeat.* filij nomine kalẽdarium fecerat. [a] postea sententia [b] dicta est, & placuit id quod sub nomine ip sius filij in kalendario remãserat, ei deberi: non etiã id quod exactum in rationes suas pater cõuertisset. Quæro, si id quod exegisset pater ex nominibus filij ante testamẽtum [c] factum, iterum post testamẽtum factũ in nomen filij cõuertisset, [d] an ad filium secundum sentẽtiam pertineret? Respondi, id quod ex eadem [e] causa exactũ, in eandem [f] causam redisset, deberi.

Nudus minister nullum commodum sentire debet. Bartolus.

¶ *A te peto Titi, fideiq; tuæ committo, vti [g] curã condendi corporis [h] mei suscipias, & pro hoc tot aureos è medio præcipito.* Quæro an si Lucius Titius minus quàm decem aureos erogauerit, reliqua summa hæredibus proficiat? Respondi, secundum ea quæ proponerẽtur, hæredum commodo proficere. [i]

Cum iniungũtur onera præterita & futura, intelligitur de præteritis pendentibus nondum finitis. Bartolus.

¶ Quæ marito [k] hæres extiterat, ita testamento cauit: *Mæui & Sempronifilij dulcissimi, præcipito te omne quidquid ex hæreditate bonisve [l] Titij domini [m] mei patris vestri ad me [n] peruenit mortis eius tempore: ita tamen, vt omne onus eius dẽ hæreditatis tã in præteritum [o] quàm in futurum, [p] necnon [q] etiam si quid post mortem Titij domini mei [solui,] adgnoscatis.* Quæro, an si quid soluisset post mortem ma riti, cum ipsa fructus [quos] cepisset, dedisset, [r] ad onus [s] eorũ pertineret? Respondi, secundũ ea quæ proponerentur, ea dũtaxat onera legatariis impo-
suisse, quæ superessent.

Legatarius per quem nõ stat quo minus impleat modum, etiam si stet per casum, admittitur ad legatum. Bartolus.

¶ *Quisquis mihi hæres, hæredésve erunt, hoc amplius Lucius Eutychus quàm quòd eum hæredem [t] instituí, è media hæreditate sumito, sibiq; habeto vnà cum Pamphilo quem liberum esse iubeo, instrumentum tabernæ ferrariæ, ita [u] vt negotium exer-
ceat.* * is Lucius Eutychus viua testatrice decesit: pars hæredi-
tatis eius ad cohæredem pertinuit. Quæro, an Pamphilus eo-
dem testamento manumissus, ad petitionem partis instrumẽ-
ti admitti possit, licet taberna, vt voluit testatrix, exerceri nõ possit? Respondi, admitti. [x]

Qui factum hæredis impugnat, non testamentum, non est indignus legato. Bar.

A tur, nũquid pertineat ad onus dictorum filiorum, si ipsa soluit a-
liquid creditoribus mariti post mortem mariti? an vero illud tan-
tum sit ad onus filiorũ quod remãsit soluẽdum creditoribus ma-
riti post mortem Mæuiæ? Respon. vt in litera. Viuianus.

k *Quæ marito.* scilicet domino Titio. Accursius.

l *Bonisve.* id est, fa-
cultatibus. Accursius.

m *Domini.* qui fuerat maritus.

n *Ad me.* vxorem.

o *Tam in præterit.* id est, purè à defuncto debitum.

p *In futurũ.* quod ip-
se debuit sub cõditio-
ne quæ adhuc pendet. & dic, quòd hic mater filios & quosdam alios instituerat hæredes.

q *Necnon.* pro, id est, secundum R. vel dic tertium esse membrũ, scilicet olim debitum, sed per hãc satisfactũ: vnde nolebãt quod filij hoc refunderent a-
liis hæredibus.

r *Dedisset.* ad onera hæreditaria: & hoc si habes in text. si tamen hoc est &c.

s *Ad onus.* hoc est in quibusdam libris cancellatũ: sed bene pos-
set poni. Azo. & facit supra, eo. l. cũ filius. §. j. & de rei vin. l. emptor. &. l. sumptus.

Quisquis.]CASVS. Titia testatrix instituit sibi hæredem quẽdam, qui vocabatur Lucius Eutychus, [p] dimidiã, & Gaium pone pro alia dimidia: de quo Gaio non fit mentio in hoc. §. & postea ita fuit locuta in eodem testa-
mento: Lucius Euty-
chus, quanquam eum hæredẽ instituí in me-
dia hæreditate mea, hoc amplius sumito sibiq; habeto vnà eum Pamphilo, quisquis mihi hæres hæredésve erunt, instrumentum tabernæ meæ in qua venditur ferrum: ita scilicet vt negotium dictæ tabernæ ferrarię exerceat. his ita factis Lucius Eutychus prædictus decesit viua testatrice, vnde pars eius hæreditatis cadens pertinuit ad Gaium cohæredem suum. quæritur, vtrum Pampi-
lus prædictus eodem testamento manumissus & collegatarius dicti Lucij Eutychi in instrumento tabernæ, possit admitti ad petitionem partis dicti instrumẽti relicti sibi Pamphilo? & videtur quòd non: quia dicta taberna non potest exerceri sicut voluit testatrix, id est, per Lucium Eutychum & Pamphilum: quia Lucius Eutychus mortuus est, vt dictum est. respondet tamen quòd po-
test admitti Pamphilus. Viuianus.

t *Eum hæredem.* vnde non videbatur esse necessarium quòd in-
terim restitueretur: quod fit per hęc verba, hoc amplius &c. vt in-
fra, de annu. leg. l. Seio. §. vxori. sed tamen testator (quia forte of-
fensæ inter eos interuenerũt) hoc fecit quod prodest hęredi: vt. ff. de adimen. leg. l. iij. §. fi. &. l. seq. &. l. ex parte. nec tamen vt habeat maiorẽ partem, vt. C. de leg. l. cum quæstio. §. fi. licet sit argu. contra, infra, de stipula. ser. l. iiij. sic & in diuina scriptura, Dicite di-
scipulis eius, & Petro: vt. C. de serui. & aqua. in rubrica.

u *Ita vt.* ergo sub modo, qui fit per, vt: vt infra, de condit. & de-
mon. l. demonstratio. §. fi. Accursius.

x *Admitti.* quia scilicet per Pamphilum non remanet quo mi-
nus pareatur modo, vel exerceat tabernam cum Lucio: vt. C. de leg. l. j. sed ad quam partem admitttatur? ad suam dimidiam cõstat eum admitti. sed dic secũdum Azo. ad dimidiam alterius dimidiæ quæ fuit

BIU Cujas

que fuit Lucij. nam suam dimidiam habiturus erat Lucius partim iure hereditario, in qua non valebit legatum, & hoc vadit ad coheredem. aliam quartam iure legati, & hoc ad Pamphilum collegatarium: vt supra, eo. l. miles. §. h. &. C. de cadu. tol. §. his ita. &. §. pro secundo. Alij dicunt totam dimidiam Lucij habere cohæredem quasi cóiunctum re & verbis, & sic Pámphilus suam dimidiam tantum habet. & facit infra, de condit. & demon. l. cui. & infra, tit. j. l. vxorem. & infra, de vsufru. lega. l. illi. & supra, eo. l. cum filius. §. non iure.

¶ Sempronia substituta hæredi instituto, legata accepit si hæres non esset. mouit [a] contra institutum actionem, [b] quòd dolo eius factũ esse dicebat quo minus testatrix [c] volens primo loco scribere eam hæredẽ, testamentum mutaret: nec obtinuit. Quæro, an legati persecutionem saluam haberet? [d] Respondi, secundum ea quæ proponerentur, saluam habere.

Solutum ab hærede plus debito, non cedit ad incommodum aliorum legatorum. Bartolus.

¶ Testator [e] legata ante quinquennium vetuit peti prestarique: sed hæres quædã sua spõte ante quinquennium soluit. Quæsitũ est, an eius quod ante diem existentẽ solutum est, repræsentationem [f] in reliqua solutióe legati reputare posit? [g] Respõdi, nõ propterea minus relictum deberi, [h] * quòd aliquid ante diem sit solutum.

Plures coniuncti admittuntur in viriles portiones, si res prohibetur alienari extra familiam. Bartolus.

¶ Lucius Titius testamento ita cauit, *Prædiolum meum dari volo libertis libertabúsque meis, & quos hoc testamento manumisi, & Seiæ alumnæ meæ: ita ne de nomine familiæ meæ exeat, donec ad vnum proprietas perueniat.* [i] Quæro, an Seia in cõmunione cum libertis habeat portionem? [k] an verò sibi partem dimidiã eius prædioli vindicare posit? Respõdi, perspicuam esse testantis voluntatem, omnes ad viriles [l] partes vocantis.

Duplicatio legatorum trahitur ad legata quæ consistunt in quantitate, non ad ea quæ consistunt in specie. Bartolus.

¶ Impuberem filium hæredem instituit: [m] vxori dotem prælegauit, item ornamenta, & seruos, & aureos decem: & si impubes decessisset substituit: [n] à quibus ita legauit, *Quæcunque primis tabulis dedi, eadem omnia ab hæredib⁹ quoque hæredis mei in duplum dari volo.* Quæritur, an ex [hac] substitutione, impubere mortuo dos quoque iterum debeatur? Respondi, non videri de dotis legato duplicando testatorem sensisse. [o] Itẽ quæro, cum corpora legata etiam nunc ex lucratiua causa possideãtur, an à substitutis peti possint? Respondi, non posse. [p]

Si legatur nomen debitoris, hæres liberatur cedendo actionem. Bartolus.

Sempronia.] CASVS. Titia instituit sibi hæredẽ Seium, & substituit Semproniã, & ita dixit postea Titia in eodẽ testamento, si Sépronia prædicta nõ erit mihi hæres ex substitutione, lego eidem Sempronizc. & equũ meũ similiter. dicta Sépronia egit mortua dicta testatrice cõtra dictum Seium prædictũ institutum, dicés quòd dolo instituti factũ erat quo minus dicta testatrix volés primo loco scribere dictã Sempronium hæredem, testamentum mutaret: & non obtinuit Sempronia. queritur, vtrũ possit cõsequi dicta legata sibi à testatrice relicta? Et dicitur quòd sic. Vinianus.

a *Mouit.* dicta Sépronia. Accursius.

b *Actionem.* de dolo, vel in factum ad interesse: vt arg. supra, de dolo. l. si quis affirmauerit. & de præscrip. ver. l. quoties. hodie conflictione ex. l. ad duplum. vt in authen. vt nulli iudi. §. j. col. viij. & hic peruenit. nam hic confiscatur: vt supra, si quis aliquem te. prohi. l. j. §. j.

c *Testatrix.* scilicet testamentum mutaret. quod est. j. quod volebat testator, sed institutus prohibuit.

d *Saluam haberet.* immo perdit: vt. C. de iis quib. vt indig. l. aliam. &. j. de iis qui. vt indi. l. post legatum. §. j. in fi. quæ est contra. Solu. hic non egit contra testamentum: sed de dolo conuenit hæredem. ibi vero contra testamẽtum dicens falsum idem quod hic si dixit non iure factum: vt. d. l. post legatum. §. j. in prin. &. l. pe. & facit supra, tit. j. l. ab omnibus. §. cum quidam. & in authen. vt cum de app. cog. §. causas. colla. viij.

e *Testator.* Casus sic ponitur secũdum Ro. testator reliquit plura legata Titio soluẽda post quinquennium. quædam soluit hæres ante quinquenniũ. nunc adueniẽte tempore ex aliis vult tantum detrahere, quantum fuit commodum repræsentationis sicut si soluisset plus re. quod remouet. Vel secundum Azo. hic hæres soluit quædam ante quinquennium. nunc conuenitur ab eodem & ab aliis vt & alia soluat: quasi in solutis & in soluẽdis sibi præiudicauerit. quod remouet. & secundum hoc dic, non propterea minus subaudi, vel plus. vel etiam, minus, pro magis: quod in idẽ recidit. & sic est arg. contra. C. ad legem Falc. authen. sed cum testator. sed ibi re, hic tempore plus soluit. Item contra. C. de fideicommiss. l. j. Solu. ibi re, & est fauor alimentorum. Accursius.

f *Repræsentationem.* id est, compensationem repræsentionis secundum primum casum.

g *Posit.* scilicet legatarius secundum primum: vel, id est, hæres secundum alium.

h *Deberi.* sua die. & facit. j. ad. l. Falci. l. iij. &. l. pœnales. §. annua.

Lucius Titius.] CASVS. Lucius Titius sibi instituit aliquos hęredes, & postea dixit ita, prædiolum meum volo dari libertis libertabusq; meis, & illis quos manumisi in hoc testamento, & aliis quos prius manumiseram, & Seiæ alumnæ meæ: ita ne de nomine familiæ meæ exeat dictum prædiolum donec ad vnum de supradictis proprietas eius peruenerit. quæritur, vtrum omnes prædicti habeant viriles partes, an vero habeat tantum Seia prædicta quantum omnes alij simul? & dicitur quòd viriles debent habere omnes prædicti in prędiolo. Viuianus.

i *Peruenia.* q. d. etiã si vnus solus supererit de familia.

k *Portionem.* virilem. Accursius.

l *Ad viriles.* immo Seia quantũ omnes alij: vt. C. de impu. & ali. substit. l. fi. &. §. alia applicata. & §. in secũda. & supra, de vulg. substit. l. si pater. & supra, de vsufruct. ac. l. si quis Titio. & supra, de hæred. institu. l. interdum. ij. respon. Solu. omnes liberti & libertæ viriles partes habebunt, id est, vnam dimidiam, aliam habet Seia. vel dic, ex verbo quo vetuit alienari extra familiam, præsumitur voluisse cuique dari virilem: quia magis voluit prouidere familiæ quàm Seiæ quę nõ erat de familia. vel hic fuit appositum verbũ, æque, vel aliud æquipollens: quod denotat æquas portiones esse faciendas. sic supra, de hæred. institu. l. interdum. j. respon. vel dic vt not. d. l. C. de impu. & aliis substi. l. fi. & facit infra, de vsufru. lega. l. codicillis. §. fin. & ea. l. fina. C. de impu. & aliis substit. in princip. Accursius.

Impuberem.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem filiũ suum impuberem, & vxori suæ prælegauit dotẽ quam ab ea habuit, & legauit ei etiam ornamenta, & seruos, & aureos. x. & postea ita dixit, Si filius meus prædictus decesserit, substituo ei primum & secundum vicinos meos: à quibus substitutis, si hæreditatẽ meam habuerint, in duplum dari volo ea omnia quæcumque primis tabulis dedi. decesit postea dictus filius testatoris impubes. & ita substituti habuerunt hæreditatem. quæritur, nunquid teneantur substituti prestare duplicatum legatum dotis vxori relictum sicut alia legata, & nunquid teneantur præstare vxori prædictæ illa legata ex supradictis quæ ipsa inuenitur nũc possidere ex causa lucratiua? & respon. ad vtrumque quod non. Viuianus.

m *Instituit.* scilicet aliquis.

n *Substituit.* aliquos extraneos.

o *Sensisse.* forte ideo, quia in spem dos consistebat. aliàs cõtra. ff. tit. j. l. plane. §. sed si non corpus. &. l. si seruus. &. ff. eo. l. cum quidam. vel quia ad dotem inuitatur mulier tanquam ad æs alienũ: vt. j. ad leg. Fal. si vsufru. §. j. &. j. ad Treb. l. cum hæredes. H.

p *Non posse.* aliud in quantitate: vt. ff. tit. j. l. plane. j. §. j. &. ff. eo. l. si pluribus. §. j. & est ad hoc instit. eo. §. si res. &. j. tit. j. l. nutu. §. j. &. j. de act. & oblig. l. omnes. & de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. j. &. j. tit. j. l. Lucius. §. Semproniæ.

Ciuibus meis.] CASVS. Titius fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Lucium: & postea in eodẽ testaméto ita dixit, Reipublicæ Bononiæ lego chirographum Gaij Seij in quo ipse debet mihi. c. postea autem fecit codicillos, & in eis vetuit exigi dicta. c. à dicto Gaio Seio. Item in eisdem codicillis petiit ab hęrede suo Lucio, vt de debito quod debebat sibi Petrus, dictã summam de. c. daret dictæ reipub. mortuo postmodum testatore inuenitur non soluendo Petrus debitor in codicillis nominatus. nũquid tenebitur Lucius hæres ad præstandum integra. c. reipu? & dicitur quod non, immo liberatur à repu. si cedat ei actiones cõtra dictum

tra dictum Petrum non soluendo existentem. Viuianus.

a *Ciuibus.* per hoc videtur ciuitati reliquere: vt.ĭ.de reb.dub.l.ij.

b *Chirographum.* per hoc videtur legare debitum chirographi: vt.ĭ.titu.j.qui chirographum.

c *Debeat.* quod videbatur fauore reipu. quod reuocet.

d *Præstare.* sic.s̆. titu. j.l. si sic. §.j. Sed arg. contra.ĭ.titu.j.l. Paulo Cal.§.fi. Sol. ibi hæres exegerat pecuniã à fisco, & fiscus à debitore: vnde cum ad hęredem peruenerat pecunia, restituit eam de suo. & facit.ĭ. de vi. tri. & ole. leg.l. cum certus. &.s̆. eo.l. seruũ filij.§. eum. Item arg. contra.s̆.tit. j.l.quidam.in prin.

Filiam ex asse.] CASVS. Titius habebat filiã Titiam, & nepotem ex alio filio vel filia, & pronepotem ex dicto nepote. fecit testamentum hic Titius, & instituit sibi hæredẽ filiam ex asse, & substituit ei prædictum nepotem: & ita postea dixit, Si neque filia, neq; nepos prædicti erunt mihi hæredes, volo ptinere tunc ad libertos meos portionẽ meam partis dimidiæ fundi Titiani. habebat enim in eo fundo dictus testator forte dimidiam dimidiæ. his actis dicta filia & nepotes decesserunt ante testatorem dictum, & sic hæreditas deuenit ab intestato ad dictũ pronepotẽ. nunquid tenebitur præstare dictis libertis dictũ fideicõmissum? & dicitur quòd sic. Vi.

†*Cõcor. glo. in verbo, actiones. ibi, si cessio actionis sit in vltima voluntate, tenet cessio. cap. ex parte. extra de alie. iudi. mutã. causa fac.*

Hal. intestata

e *Instituit.* pater. Ac.

f *Mea.* instituta. Ac.

Fl. præsta rẽtur. Vulg. præstarent.

g *Nepos.* substitut⁹. Ac.

h *Partis dimidiæ.* id est, quæ est dimidia pars. habet ergo cõmunionem cum alio.

¶ *Ciuibus* [a] *meis do lego chirographum* [b] *Gaĭ Seĭ.* postea codicillis vetuit à Seio exigi, & ab hęrede petiit, vt ex alterius debitoris debito quẽ codicillis nominauit, eandem summam reipublicæ daret. Quæsitum est, si posterior idoneus non esset, an integrã quãtitatem hæres præstare debeat? [c] Respõdi, hæredem reipublicæ aduersus eum dumtaxat debitorem qui nouissimis codicillis, vt proponitur, designatus est, actionẽ prę stare [d] debere.†

Relictum in defectum institutorum videtur relinqui à venientibus ab intestato. Item verbum, pertinere, trahitur ad fideicommiss. Bartolus.

¶ Filiam ex asse instituit [e] hæredem: eiq́ue substituit nepotem suũ, & ita cauit: Si (quod abominor) neque filia mea, [f] neque nepos [g] meus hęredes mei erũt: tunc portionẽ meam partis dimidiæ [h] fundi illius ad libertos meos pertinere volo. Quæritur, cum ante testatorẽ & filia & nepos decesserũt, & intestati *bona pertinuerũt ad pronepotem eius: an fideicõmissum [i] ad libertos pertineret? Respõdi, secundum ea quæ proponerentur, si nullus alius hæres instituꝰ substitutusq́; esset quàm filia & nepos, videri legitimorum fideicõmissum esse vt [eis] præstaretur.*

Confessio debiti facta à testatore nõ probat debitum: sed fideicommiss. petitionem inducit. Bartolus.

i *Fideicommissum.* & est ratio: quia id videtur dixisse. cum enim ita dixit, si neque filia neque nepos &c. nec alios instituerat: perinde est ac si dixisset, si decedam intestatus. & sic non est contra: sed concordat. C. de fideicom.l. eam quam. &.l. ex testamento. sic.s̆.eo.l.cum pater.§.filius.&.ĭ.l.proxi.§.fi.

Quisquis mihi.] CASVS. Feci testamentum, & institui mihi hæredes: & postea dixi: quisquis mihi hæres erit, sciat me debere tria denaria Demetrio patruo meo, & sciat similiter quod Seleucus patruus meus deposuit apud me alia tria denaria quę etiã protinus reddi & solui eis iubeo. in veritate autem nihil debebam alicui de dictis meis patruis. nunquid poterunt petere dicti patrui dicta denaria quasi ex fideicommisso? & dicitur quòd sic: non autem poterunt petere quasi debita eis. Viuianus.

k *Ex debito.* vt &.C.de proba.l.rationes. nisi iurauerit: vt.ĭ.titu. j.l.cum quis in codicillis. Itẽ cõtra. C. de nõ nu.pe.l.generaliter.

l *Sed ex fideicommisso.* vt.ĭ.de do.l.ex hac.&.C.de do.l.si donatio. Sed contra.s̆.de proba.l.qui testamentum. Sol. ibi non capax. Item hoc nisi probetur testatorem per errorem scripsisse: vt.ĭ.de au.& argen.leg.l.qui vxori.&.C.de fal.cau.adiec.le.l.j.& facit.s̆. titu.j.l.si sic.§.j.&.ĭ.de libe.leg.l.legaui.&.ĭ.tit.j.l.Lucius.§.j.

Lucius Titius.] CASVS. Lucius Titius habebat duos libertos, scilicet Damam & Pamphilum, & habebat multos seruos quibus omnibus dabat alimenta: & secum in domo tenebat eos. Lucius Titius dictos Damam & Pamphilum de domo expulit, quia ipsi offenderunt eum, & desiit eis duobus alimenta præstare. postea stetit per biennium, & tunc fecit testamentum, & instituit sibi hæredem, & quibusdam ex dictis seruis dedit libertatẽ directam, & quibusdam fideicommissariam: & postea ita dixit in eodem testamento: quisquis mihi hæres erit, omnibus libertis meis quos in testamento hoc manumisi, & quos ante habui, quosque vt manumittantur petij: do alimẽtorũ nomine. xx. in singulos mẽses. Quæritur, vtrum illis duobus libertis quibus desiit præstare alimenta, fideicõmissum prædictum debeatur, id est Damæ & Pãphilo qui eum offenderãt: vt dictũ est? & respõ. quòd non, nisi ipsi duo deceant manifeste quod dictus Lucius Titius patronus cœpit habere de nouo eũ animũ cum fecit testamẽtum, vt ipsi fideicommissum haberent. Viuianus.

¶ *Quisquis mihi hæres erit, sciat debere me Demetrio patruo meo denaria tria, & depositа apud me à Seleuco patruo meo denaria tria, quæ etiam protinus reddi & solui ei* iubeo.* Quæsitum est, an & si non deberentur, actio esset? Respõdi, si non deberentur, nullam† quasi ex debito [k] actionẽ esse, sed ex fideicommisso. [l]

Verba generalia etiam in beneficiis restringuntur, vt odiosa non comprehendantur. h.d. secundum Ia. de Are. vel aliter: Offendentibus non probantibus sequẽs meritum legatum non debetur. h.d. secundum Dy. Bartolus.

¶ Lucius Titius Damam & Pãphilum libertos suos ante biẽniũ mortis suæ de domo* dimisit, [m] & cibaria quę dabat, prę stare desiit: [n] mox facto testamento ita legauit: *Quisquis mihi hæres erit, omnibꝰ libertis meis quos hoc testamẽto manumisi, & quos ante habui, quosque vt manumittantur petij, alimentorum nomine in mẽses singulos certã pecuniã dato.* Quæsitum est, an Damę & Pamphilo fideicommissum debeatur? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, ita deberi, si hi qui peterent, manifestè docerent [o] eo animo circa se patronum cũ testamentum faceret, esse cœpisse, vt his quoque legatũ dari vellet: alioquin nihil ipsis præstetur.

Si hæres in suo testamẽto relinquit quod testator legauerat, debetur ex primo testamento, non ex secundo. Item appellatione filiorum continentur naturales in seruitute concepti. Bartolus.

m *Dimisit.* id est, licentiauit non alens eos postea.

n *Desiit.* offensus seruis quondã qui modo sunt liberti.

o *Docerent.* sequentibus eorum meritis inspectis: vt quia offensus fuerat patronus. alioquin si non fuit offensus, secus puto, cum generalibus verbis includantur, quibus si dum est: vt.ĭ.tit.j.l.nõ aliter. Azo. & ad hoc ĭ.de ali.& ciba.l.iij. in fi.&.l.iiij. &.C.fimi. erciscũ.l.in ipsus.

Damæ & Pamphilo.] CASVS. Titia habebat duos seruos, scilicet Damã & Pamphilum, & dictus Pamphilus habebat vnam filiã quæ vocabatur Pamphila, & sic erat filia naturalis dicti Pãphili. fecit dicta Titia testamentum, & instituit sibi hæredes Seium & Sępronium, & Damæ & Pãphilo dictis dedit libertatẽ directã: & fundum Cornelianum eisdẽ Damæ & Pãphilo legauit, ita vt post morte eorum Pãphili & Damæ restituerent dictum fundum filiis eorum Damę & Pãphili. Item periit à dictis hæredibus dicta testatrix vt dicti Pamphilam Pamphili filiam manumitterẽt. mortua dicta testatrice dictus Pamphilus instituit sibi hæredem Mæuium, & rogauit eum per fideicõ. vt hæreditatem suam Pamphili, id est, fundi prædicti partem dimidiã quam solã in bonis patronæ suæ prædictæ habebat Pamphilus, restitueret Pamphilæ filiæ suæ Pãphili, cum primum libera fuisset dicta Pamphila sua filia. mortuo Pamphilo prædicto, & manumissa dicta Pamphila volebat Pamphila habere dictum fideicõmissum medietatis fundi ex testamento superiore patronæ prædicti patris sui Pamphili: vt sic Fal. ei nõ detrahatur, quia patri suo non fuit detracta, eo quod dicta Titia testatrix erat dies ita quod non habuit locum lex Falcidia in testamento suo. Mæuius autem hæres dicti Pamphili patris Pamphilæ volebat ei Pamphilæ dare dictum fideicõ. ex testamẽto Pamphili pauperis, ita quod habebat locũ lex Fal. Nam vt dictum est, nihil habebat in bonis Pamphilus nisi medietatem dicti fundi. quæritur, quid iuris sit? Et dicitur quod ex superiore testamento patronæ Pamphili habebit Pamphila fideicom. & sic nõ detrahetur ei Fal. & est ratio secundum Claudium: quia cum dicta testatrix reliquit fundũ prædictum Damæ & Pãphilo, ita vt post mortem eorum Pam-

BIU Cujas

rum Pamphili & Damæ restituerent filiis eorum, bene cõtinetur dicta naturalis filia Pamphili appellatione filiorum. &.h.d. Viuia.

a *Manumiserat.* scilicet testatrix directò.

b *Fundum dedit.* id est, legauit purè.

c *Suam.* Damæ & Pamphili vel suam, scilicet testatricis.

d *Filiis suis.* id est, Damæ & Pamphili. & ex hoc oritur dubitatio: quia dicit, filiis, in plurali: & nõ fuit nisi vna ex Pãphilo. Iteꝝ & quia non fuit legitima, sed naturalis tantũ. sed primum nõ nocet: vt. j. de condi. & demon. l. pater Seuerinã. §. ita. nec secundum nocet. vt in fi. huius. l.

e *Pãphilã.* p fideicõ.

f *Pamphili.* prædicti.

g *Cedentem.* quod est post aditam hæreditatem: vt. C. de cad. tol. §. in nouissimo. sed certe immo quia purũ erat, nõ solum cessit, sed etiã venit dies eius: vt. j. de verb. signi. l. cedere dic. sed dic, & veniente, secus si ex die: vt. j. ad l. Falc. cum quo. §. is qui. & .s. vsufructua. quẽadmo. ca. l. si vsusfructꝰ nomine. §. plane.

h *Quã solã.* nã aliã dimidiã habebat Dama.

i *Cum primum libera.* Pãphilus enim directã, eius filia fideicõmissãriã meruit libertatem: vnde tardius ad libertatem peruenit. Azo.

k *Superiore.* cõstrue, patronæ patris sui.

l *Legis Falcidiæ.* quæ cessat si ex primo accipiat vt æs alienũ: vt. C. de bo. auct. iu. possi. l. j. & ad hæc quæ sequũtur, facit. s. eo. l. statuliberũ. in princ. & .s. tit. j. l. si fundum sub conditione. §. si pater. & l. huiusmodi. §. j.

m *Petere posse.* huic subiicit rationem. Azo.

n *Creditur.* à sapientibus propter similitudinem talium personarum. & ad idem .s. de iure delibe. l. fi.

o *Filiorũ.* cauit enĩ testator vt post mortẽ restituat filiis suis. Azo.

p *Id est in seruitute.* ideo glossauit sic Claudius, quia secus est in iis qui sunt ex cõcubina: nisi in casibus: vt. j. ad Treb. l. ex facto. §. si quis. quilibet tamen naturalis grauatus, si decedat, vt restituat, ita demum si naturales & legitimos non habet, restituit: vt. C. de instit. & sub. l. generaliter. §. fi. & facit. s. eo. l. cũ pater. §. volo. &. j. ad Treb. l. ex facto. §. si quis. &. l. hæredibus. §. j.

Scæuola. IC. AS VS. In testamento meo institui mihi hęredem Seium, & postea feci codicillos in quibus legaui Gaio Seio. c. & rogaui dictum Gaium Seium per fideicõmissum vt Sẽproniæ ancillæ meæ restitueret dicta. c. nũquid valet secundum fideicõmissum? & dicitur quòd non, & ita Gaius Seius non tenetur dare ancillæ meæ dicta. c. sed nunquid tenetur ea dare hæredi meo? & dicitur quòd nõ. sed si Seius meus hęres prædictus nondũ soluerat dicta. c. dicto Gaio Seio, nũquid ea poterit ab eo petere Gaius Seius? & dicitur quod non. Viuianus.

q *Non esse.* hic. s. eo. l. seruus. Accursius.

r *Copellatur.* iã ei solutũ. & sic nota potiorẽ cõditionẽ possidẽtis.

s *Petere posse.* hãc regulã serua, cp potior sit hæredis vel legatarij possidẽtis cõditio vbicũq; fideicõ. est ab initio nullũ mixta cõsiderationẽ testãtis, & eius cui dãdũ est habita. Idem si & legatũ sit nullum propter rẽ quę legatur. nã & ibi neutrũ tenet. idẽ dico & si qualitercũq; deficiat à principio fideicõ. & ita expone quod est. s. eo. l. si quis quos. &. j. de cõdit. & demõ. l. si quis eũ. s. vt non teneat legatũ, vt possit peti: tenet tamẽ vt habeat exceptionẽ, nisi e-

ff. Infort.

A ligatur vt ministeꝛ. si vero solũmodo fideicõ. deficiat ex postfacto, secus est: quia valet legatũ: vt. s. eo. l. si quis Titio. & ibi not. &. j. tit. j. l. pater. §. Tusculanus. &. s. tit. j. l. si fundũ per fideicõ. §. Iulianus. quæ sunt cõtra. nisi eligatur vt ministeꝛ: vt dictum est. si autem solum legatũ sit nullum aut à principio, vt pro nõ scriptũ: & tũc nec fideicõmissum tenet. si autem ex postfacto, & sic in causa caduci, & tũc sic: vt C. de cad. tol. §. in primo. &. §. pro secundo. Ex prædictis no. quòd autẽ vtrũq; nullũ propter rẽ vel aliã causam: aut alterum: & tunc si fideicõ. solũ: refert vel ab initio, vel ex postfacto. idẽ si legatũ solũ. nã & ibi distinguitur à principio, vel ex postfacto. Iteꝝ ex prędictis patet nõ esse contra. C. de cadu. tol. §. in primo. vbi legatũ inutile non remanet apud legatariũ: hic sic. quia hic est inutile fideicõ. nõ propter se: ibi propter seipsum. Iteꝝ ex prędictis videtur cp malę scripsit H. respon. sic, si tibi legetur vt tertio restituas, vt valeat vel deficiat fideicom. illius tantum inspicitur persona cui fideicom. relinquitur: vt .s. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. meminisse. ibi, eo autẽ solo &c. &. s. si quis ali. test. pro. l. j. §. j. & de excu. tut. l. legatarius. & .j. de leg. præ. bono. possess. contra. tabu. petita. l. iij. & infra, de bono. liber. l. in seruitute? Respon. quinimmo & hic legatarij tantum inspicitur psona quoad aliquid, scilicet vt habeat re-

singularis lex, secundum Bartolum.

B ¶ Scęuola. codicillis Gaio Seio centum legauit, eiusque fideicommisit, vt ancillæ testatoris ea daret. Quæro, an vtile fideicommissum sit quod legatarius ancillę testatoris dare iussus est? Respondi, non esse. q Item si vtile non est, an legatarius hæredi cuius ancilla est, restituere compellatur? r Respondi, non cõpelli: sed nec ipsum legatarium legatum petere posse. s

Si liberti consentiunt hæredi patroni alienanti rem eis relictam, præsumitur animo donandi, nisi aliud appareat. Bar.

C ¶ Insulam t libertis vtriusque sexus legauit, ita vt ex reditu eius masculi duplum, fœminæ simplũ percipiant: eãque alienari vetuit. ex consensu omniũ ab hærede venumdata est. u Quæro, an ex pretio insulæ duplum mares, simplum caperẽt fœminæ? Respõdi, ob pretium nullam fideicommissi persecutionem esse, nisi ea mente x vẽditioni consenserunt, vt similiter ex pretio mares quidẽ duplum, fœminæ autem simplum consequantur. y

Prohibitus vendere vel obligare nõ videtur prohibitus locare. h. d. Vel sic: Qui obligat nomen conductoris domus alienare prohibitæ, non videtur alienare domũ vel obligare. Bartolus.

tentionem, vt hic dicit.

Insulam. IC. AS VS. Titius habebat vnã insulam forte in quodam flumine ex qua magnum reditum consequebatur. habebat enim forte ibi cuniculos, vt habent Perusini in lacu eorum. Iteꝝ habebat duos libertos & duas libertas. hic Titius fecit testamẽtum, & instituto sibi hærede, dictis libertis vtriusque sexus dictam insulã legauit ita vt ex reditibus eius insulę masculi liberti duplum percipiant, & fœminæ simplum. Iteꝝ vetuit dictam insulã alienari. Mortuo dicto Titio testatore, hæres eius vendidit dictam insulam Seio pro. c. pone, & voluntate omniũ prædictorum libertorũ. volebant nunc liberti masculi habẽre duplum pretij dictæ insulæ, & fœminæ volebant simplum, sicut habere debebant, de reditibus insulæ. Quæritur, vtrum hoc consequi possint? & dicitur quod non, nisi hoc pacto venditioni consenserint. Viuianus.

t *Insulam.* quoad proprietatem. &. j. vetat alienari: sed reditus eius posset legare: vt. j. de adimen. leg. l. libertõ. j. respon.

u *Venumdata est.* quod esse potest: vt. C. de fideicommiss. l. quoties. &. s. tit. j. l. nihil. §. j. Accursius.

x *Ea mente.* id est, eo pacto. eorum enim mens tantummodo nõ sufficeret: vt argu. s. de condic. indebi. l. quod quis. Accursius.

y *Consequantur.* tunc ergo vt aliqua sit exceptio, persecutio erit fideicommissi ad pretium. Sed hoc quo modo, cum nõ sit legatũ, sed insula: vt. d. l. liberto. quæ in hoc est contra? Respon. sub. hic nullam fideicom. persecutionem vel ex alia causa nisi &c. & secundũ hoc agetur ex pacto, vel mandato, vel ex stipulatione. Io. Vel dic secundum Azo. agi actione ex testamento ad pretiũ, cum loco rei succedat: vt. s. tit. j. l. imperator. §. fi. & secundum hoc intellige. s. tit. j. l. si fundum per fideicom. in prin. quæ est contra. & in. d. l. liberto. non consensit legatarius venditioni.

BIU Cujas

Instituto.]CASVS. Titius habens filios, & ex eo nepotes emancipatos, instituit eos omnes sibi hæredes: & ita dixit postea in testamento: Volo quod hæredes mei non vendant domos meas, neque obligent alicui pro denariis ad vsuram: sed volo manere dictas domos firmas & simplices meis filiis & nepotibus per vniuersum tempus. & si aliquis dictorũ hæredũ meorum voluerit vendere partem suam, vel obligare ad vsuras, faciat hoc cũ vno de cocũ hunc ex hæredibus suis. & si cũ alio faceret, volo q̃ sit inutile. Mortuo testatore filius prędictus accepit mutuam pecuniam sub vsuris à quadam vsuraria quæ vocabatur Flauia Dionyder vero sic sia: & obligauit per fidem ei parte suam dotarum domorũ datarum ad pensionem. quid dicti filij obligãtis poterunt ex mente testatoris & ex fideicõmisso petere dictã partem quasi nunc obligatam contra testatorris præceptum? Et dicitur quòd non: quia non obligauit filius tenus, imo pẽsioné. Vium inuiolabiliter q̃ maneãt. Si quis vero eorũ partem suã vel vẽdere, vel in causam mutui obligare voluerit: sal dicit. tẽ. coheredi suo eius vẽdendi vel obligãdi potestatẽ habeto. Quod si aduersus ea quis fecerit, quicquid eius rei gestũ esse dicetur, id infirmũ atque irritum esto.

† Instituto filio hærede, & ex eo [a] nepotibus emancipatis, [b] testator ita cauit: † βούλομαι δὲ τὰς ἐμὰς οἰκίας μὴ πωλεῖσθαι ὑπὸ τῶν κληρονόμων μου, μηδὲ δανείσασθαι κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ μένειν αὐτὰς ἀκεραίας αὐτοῖς καὶ υἱοῖς καὶ ἐκγόνοις εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον. ἐὰν δέ τις βουληθῇ αὐτῶν πωλῆσαι τὸ μέρος αὐτοῦ, ἢ δανείσασθαι κατ' αὐτοῦ: ἐξουσίαν ἐχέτω πωλῆσαι τῷ συγκληρονόμῳ αὐτοῦ, καὶ δανείζεσθαι παρ' αὐτοῦ. Ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, ἔσται τὸ χρηματιζόμενον ἄκυρον καὶ ἄκυρον. [id est, volo meas ædes non vendi ab hæredibus meis, neq; fœnerari [c] super eas, sed manere eas firmas [d] simplices [e] meis filiis & nepotibus per vniuersum tempus. si autem aliquis eorum voluerit vendere partem suam, vel fœnerari super eam, potestatẽ habeat vendere cohæredi suo, & fœnerari ab eo. si autem aliquis præter hæc fecerit, erit quod obligatur, inutile atque irritũ.] Quæritur, cùm filij defuncti mutuã pecuniã à Flauia Dionysia acceperit, & locatis ædibus pro parte sua pẽsiones sibi debitas creditrici delegauerit: an conditio testamẽti extitisse videatur, vt filiis suis [f] fideicommissi nomine teneatur? Respõdi, secundum ea quæ proponerentur, non extitisse. [g]

Prohibitus alienare in personas certas, prohibetur in eas ab intestato legitimo iure transferre. Bartolus.

¶ Matre & vxore hæredib' institutis, ita cauit: *A te vxor charissima peto, ne quid post mortẽ tuam fratribus tuis relinquas. habes filios sororum tuarum, quibus relinquas.* [h] *scis vnum fratrem tuum filium nostrum occidisse,* [i] *dum ei rapinam facit: sed & alius mihi deteriora* † *fecit.* Quæro, cùm vxor intestata decesserit, & legitima eius hæreditas ad fratrem pertineat: an sororis filij fideicommissum ab eo petere possunt? Respondi, posse defendi fideicommissum deberi.

Hæc verba, quod valeat omnimodo quo melius de iure potest, intelliguntur etiam ab intestato. Bartolus.

¶ *Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi sine vllo iurisperito, rationẽ animi mei potius secutus, quam miseram & nimiam diligentiam:* [k] *& si minus aliquid legitimè, minúsve peritè fecero, pro iure legitimo haberi* [l] *debet hominis sani voluntas.* deinde hæredes instituit. Quæsitum est, intestati eius bonorum possessione petita, an portiones adscriptæ ex causa fideicõmissi peti possunt? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, posse.

Volũtas testatoris tacita à cõtrario sensu sumpta, per tacitam voluntatem reuocatur. Bartolus.

LXXXIX. IDEM libro quarto Responsorum.

TEstator* filium & vxorem suã hæredes instituit: postea epistolam scripsisse dicitur, † qua & quidquid in peculio habuit filius, ei donauit, & adiecit, [se] præcipua hæc eum, suíque iuris, & post mortem suam habere velle. Quæro, cùm testamento significauerit si quid obsignatum [m] reperisset, [n] id

TEstator.]CASVS. Titius instituit sibi hæredem filiũ suum & vxorem, & ita dixit in testamento, quod si quid obsignatum reperisset à patre dictus filius, id valeret iure codicillorum. postea scripsit epistolã dicto filio absenti, in qua donauit eidem filio quicquid in peculio habuit filius idem: & ibi erat in eadem epistola quod volebat dictũ filium habere præcipua omnia prædicta quæ habebat in peculio. quæ quidẽ epistola nõ fuit signata. quæritur, nunquid ea quæ in epistola cõtinentur, ad filium pertineant? Et videtur quod nõ: quia eo tẽpore quo dixit in testamento, si quid obsignatũ &c. non erat facta epistola: & si facta fuisset, non erat signata. Et tamen dicitur quod pertinent, dum tamen filius possit probare dictam epistolam factam esse per patrẽ suum & relictam. h. d. vsque ad. §. qui indiuisam. Viuianus.

Matre & vxore.]CASVS. Titius instituit sibi hæredes matrẽ suam & vxorem: & ita dixit vxori in testamẽto, Peto à te ne quid post mortem tuã fratribus tuis relinquas. habes filias sororũ tuarum, quibus relinquas. nam scis vnũ fratrem tuum filium nostrum occidisse dum ei filio rapinã faceret: & alia mihi deteriora fecit. Mortuo dicto Titio testatore vxor sua prædicta decessit postea ab intestato, & sic legitima eius hæreditas. s. vxoris pertinuit ad fratrẽ prædictũ. de quo taliter vt dictum est, locutus fuit testator, & etiã ad alios fratres dictæ vxoris. veniũt filiæ sororũ dictę vxoris, & petunt à dicto fratre vxoris partem ipsius fratris quã habet in hæreditate dictæ vxoris tanquam ex fideicõmisso eis relicto per dictum testatorẽ. dixit enim vxori. Habes filias sororũ tuarũ, quibus relinquas &c. Quæritur, vtrum possint? Et dicitur q̃ sic. Vi.

[a] *Ex eo.* filio.
[b] *Emancipatis.* instimanẽat. *Si*
[c] *Fœnerari.* i. obligari fœneratitio creditori: sed necnon fœnerare, *vel in*
[d] *Firmas.* id est, non alienatas.
[e] *Simplices.* id est, nõ obligatas.
[f] *Filiis suis.* scilicet defuncti nepotibus. nã *aduersus ea*
[g] *Non extitisse.* non ob. C. de re. alie. non alie. l. fi. quia pensionẽ vel ius pensionis obligauit hic, ibi vero rẽ. Et est ar. hic q̃ si quis alienare prohibitus locet in centum annos, vel mille, quòd non alienet, sic. s. locati. l. non solet.
[h] *Quibus relinquas.* Hic potest subaudiri, præcipio: &, si vis. sed Scæuola, præcipio, subaudit, ne res pereat. sic. s. eo. l. Titia. §. Lucius. tum amore filiorum prædictorum: tum odio fratrum. & sic non est contra. s. eo. l. cum pater. §. mando. vbi est consilium.
[i] *Occidisse.* hoc odium etiam ante legatum reuocat: vt. j. de adi. leg. l. iij. in fi.
[k] *Diligentiam.* id est, *solennitatem.* & audi
[l] *Haberi debet.* in plurali. aliàs impersonaliter loquitur de seipso. & dic *sani mentis, licet non corpore:* vt. C. qui testa. face. pos. l. senio. & est tale ac si diceret: si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum. & sic nota ob. C. de fideicõ. l. ei. & l. ex testamẽto. quæ sunt contra. & facit. s. eo. l. proxi. in. §. filia. & l. cũ pater. §. filius. & l. si quis ex testamẽto. & j. ad Treb. l. Scæuola.

[m] *Obsignatũ.* id est, sigillatũ. sic. C. quéadmo. testa. aper. l. j. Azo.
[n] *Reperisset.* aliàs, reperisti, scilicet tu filius in hoc testamẽto signato. quasi diceret, quod hoc testamento tibi reliqui, volo valere etiã iure codicillorum. quæ scriptura nõ porrigitur ad epistolam quæ tũc facta nõ erat, propter verbũ præteriti tẽporis, reperisti. aliàs, recepisset. s. filius ex dicto testamẽto signato. Vel dic secundum

BIU Cujas

cundum hanc literam loqui etiam de futuro. quasi diceret, si quid mihi legauero in scriptura obsignata, valeat iure codicillorũ. nam per hoc voluit valere non signatum. & secundum hoc nõ est cõtra. ff. tit. j. l. si quis. in prin. immo & si hoc expresse dixisset, pœnitere posset: vt. ff. titu. j. l. diuus. §. licet. & ff. eo. l. cum pater. §. fi. Ac.

Qui indiuisam.]CASVS. Titius habebat hæreditatẽ suã indiuisam cũ Lucretio Pacato fratre suo. hic Titius in testamẽto suo instituit sibi hæredes filias suas proprias, & in eodẽ testamẽto ita postea dixit, ò filiæ meæ fidei vestræ cõmitto vt pro portione vestra illarũ rerũ quas habeo cõmunes cũ dicto fratre meo: quas vniuersas. l. partẽ meã & fratris mei cõstiterit esse æstimationis duorũ milium aureorũ, accipiatis ab eo mille aureos. facto hoc testamento vixit idẽ Titius per. v. annos, & multa fuit lucratus in illis. v. annis vltra quàm haberet tẽpore quo fecit testamẽtum, & sic maior hereditas remansit filiabus suis quàm remãsisset si decessisset testator tẽpore testamenti. postea decessit dict⁹ frater testatoris. s. Lucretius Pacat⁹. & habuit hæredes Titium & Mæuiũ pone. veniũt hæredes Lucretij Pacati, & offerũt filiabus testatoris Titij mille aureos, & volũt quod ipsæ dẽt eis vniuersa quæ habuit Titius tẽpore mortis. filię autẽ volunt eis dare illud tantũ quod Titius habebat tẽpore testamẽti. quęritur, quid iuris sit? Et videtur quod dictũ hæredũ Lucretij Pacati pręualeat ꝓpter verba quæ sunt in hoc. §. ibi, ꝓpter res vniuersas &c. vsq; illuc, huic testamẽto quĩquenio &c. & tamẽ iudicatur hic qđ dictũ filiarũ prævaleat. Vi.

vice codicillorum valere: *epistola autem non sit obsignata: an quæ epistola cõtinentur, ad filium pertineant? Respondi, si fides epistolæ relictæ cõstaret, deberi quæ in ea* dare se velle significauit.

Verba generalia debẽt ad tempus testamenti referri. Bartolus.

¶ Qui indiuisam [a] cum fratre suo rem habebat, filias suas hęredes instituit, & ita cauit: *Propter res vniuersas quæ mihi cum illo fratre meo patruo vestro communes* [b] *sunt, quas æstimationis constiterit esse vniuersas* [c] *duorum milium aureorum, fidei vestræ committo, vti pro portione vestra mille aureos à Lucretio Pacato patruo vestro accipiatis.* huic testamento quinquennio superuixit, & abunde patrimonium [d] reliquit. Quæsitum est, an hęredes Lucretij [e] Pacati secũdum verba suprascripta offerentes mille aureos, fideicõmissum consequantur? Respõdi, secundum ea quæ proponerentur, nõ facere [f] voluntatẽ vt vniuersa [g] datis millenis aureis restituerentur: sed æstimationis quę mortis tẽpore in reb⁹ fuerat, oblationem [h] debere fieri.

Conditio apposita in personam vnius, in personam alterius sibi coniunctã non videtur repetita. Bartolus.

¶ Seio quem hæredi substituerat, ita legauit: *Seio si mihi hæres non erit, & vxori eius Marcellæ argenti libras quindecim dari volo.* quæro, cum Seius hæres extiterit, an Marcellę [i] legati dimidia portio debeatur? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, deberi.

Valet fideicommissum iniunctum de bonis communicandis. Bartolus.

¶ Lucius Titius intestatò moriturus, cum haberet vxorẽ, & ex ea filiam emãcipatam, [k] codicillis hęc verba inseruit, *Pertinent* [l] *autẽ hi codicilli ad vxorem & filiam. Primum autẽ rogo, sic inter vos agatis, vt me viuo egistis. Itaque rogo, quidquid aut ego reliquero, aut quod vos ipsæ habetis, cõmune vobis sit.* filia intestati patris bonorũ possessionem accepit. quæritur, an aliqua pars hæreditatis Lucij Titij ex causa fideicõmissi à filia matri deberetur, & quota? Respõdi, secundum ea quæ proponerentur, dimidiam [m] partẽ deberi, si modò vxor parata sit in commune bona sua conferre.

Qui ratione coniunctionis non admittitur vt ipse: admitti tanquam alius prohibetur. Bartolus.

¶ Quatuor filios [suos] æquis partibus instituit, & fundum [n] libertus. & C. com. vtriusque iudi. l. scriptura. & in authen. de iureiur. §. j. sed in casu huius. §. videtur secus.

Seio quem.]CASVS. Instituit mihi hęredẽ Titium, & substituit ei Seium, & postea ita dixit: Si Seius prædictus nõ erit mihi hæres ex substitutione, lego ei & vxori suæ Marcellæ quindecim libras argenti. postea Titius voluit habere hæreditatem, & ita Seius mihi successit ex substitutione: & ita quantũ ad eũ defecit conditio legati prædicti. nunquid ergo deficiet dictũ legatum quantũ ad Marcellã? Et dicitur quòd non, immo habebit dimidiã iure legati: subaudi, & aliam dimidiã iure accrescendi, & sic totum. Viuianus.

Lucius Titius.]CASVS. Lucius Titius ab intestato moriẽs fecit codicillos: & cum filiam haberet emancipatam, & vxorem, ita fuit locutus eis in dictis codicillis: Isti mei codicili pertinent ad te filiam & vxorem meã matrem tuam. & in primis rogo vos vt sic inter vos agatis, vt me viuo egistis. Item rogo vt quicquid aut ego relinquo, aut quod vos ipsæ habetis, sit vobis cõmune. Mortuo dicto Lucio Titio dicta filia accepit bo. pos. ab intestato, & ita habuit omnia bona patris. vxor prædicta Lucij Titij petiit nunc à filia propter fideicõ. dimidiam bonorum mariti sui, & sua vxoris bona vult in commune conferre sicut dixit maritus in codicillis. nunquid debet audiri? Et dicitur quod sic. Viuianus.

a *Qui indiuisã rẽ.* i. res plures: vt subiicit. j. vel. i. hæreditatẽ. Ac.

b *Communes sunt.* ex hoc verbo, sunt, quod est præsentis temporis, patet quod hic voluntas nõ porrigitur ad ea quæ postea cœperunt esse cõmunia: vt in fi. huius. §. dicitur. & arg. ff. ea. l. in prin. & j. de aur. & arg. leg. l. si ita. & ita spectatur tempus testamenti. at verbum, constiterit, quod statim sequitur. quoad æstimationẽ rerum est futuri tẽporis. & sic ad tempus mortis refertur prout tunc valent res quondam communes tempore testamenti.

c *Vniuersas.* q. d. eas æstimo, quia poterant valere tempore mortis tantum: & nõ plus. subaudi ergo, dumtaxat. iusto enim pretio volebat dari res tales patruo: vt hæc verba denotant: quas æstimationis &c. Vnde quidam non concedunt hanc propositionem: tu habes vnum oculum. quia subaudiunt, tantum. sed tamẽ licet iusto pretio debuit dari, valet legatum propter vicinitatẽ. vt. ff. eo. l. si cui. sic ergo si plures res incipiunt esse, non debebitur augmentum nisi augmenti præstetur pretium.

d *Patrimonium.* scilicet auctũ. Itẽ videtur cõtra. j. tit. j. l. xj. §. iij.

e *Lucretii.* mortui post mortem fratris. aliàs esset pro non scripto, vel caducum, vel in causa caduci, secundum R.

f *Non facere.* id est, non operari.

g *Vt vniuersa.* quia nũquã cœperũt post testamẽtũ esse cõmunia.

g *Vniuersa.* quæsita post testamentum, vel quæ sunt vltra quantitatem duum milium aureorum. Azo. siue ex transcursu temporis, siue ex augmento patrimonij.

h *Oblationem.* aliàs obligationem. aliàs, oblationem. Sed quid si statim decessisset? nunquid stabitur illi æstimationi? Videtur arg. quod non, nisi iurasset: vt. ff. titu. j. l. si fundum sub conditione. §. si ff. Infort.

i *Marcellæ.* putabatur cõditio adiecta legato mariti esse repetita in legato vxoris, sed cõtra est, vt subiicit: quia sic redderetur legatum inutile, vt. ff. tit. j. l. seruo alieno. §. si ab impubere. Sed contra. j. de condit. & demõ. l. mulieri. vbi apposita mulieri repetita intelligitur in Titio, & tamen per hoc fit legatũ Titij inutile. Solu. ibi testator voluit repetere, vt ibi in text. patet, & sic non tacite, sed expresse. vel hic & ibi trahitur conditio ad vnam personã, ad aliam non. Sed an pars collegatarij ei accrescit? Respon. sic, vt. ff. titu. j. l. plane. j. §. si duobus. x. & l. legatum. §. hæredi. quæ sunt contra. habet ergo dimidiã, scilicet iure suo, vt hic: & aliã iure collegatarij. & de hoc dic vt not. ff. eo. l. si Titio. & facit. j. de condit. & demon. l. Iulius Paulus.

k *Emancipatam.* idem si esset in potestate.

l *Pertinent.* hæc sunt verba testatoris, vel iurisconsulti.

m *Dimidiam.* Not. sic. ff. de hære. instit. l. quoties. §. si hæredes. & pro soc. l. si non fuerit. in prin. & est sic. j. ad Trebel. l. Lucius.

Quatuor.]CASVS. Instituit mihi æqualiter hæredes quatuor meos filios, & cuilibet eorũ prælegaui vnũ fundũ, & decessit: nũc inueniũt dicti mei filij quod ego pro. c. mutuo acceptis à Titio, obligauerã ei omnia bona mea. vnde ipsi nõ habẽtes pecuniã, acceperunt mutuo dictam pecuniã à Sempronio, & obligauerũt ei omnia bona dicta, & soluerunt eam Titio qui erat primus creditor. procedente tẽpore cum nõ restituerẽt pecuniã Sẽpronio, ipse Sẽpronius vẽdidit vni ex dictis meis filiis. nã licebat ꝓ pactũ factũ in obligatione ei vẽdere. s. Sẽpronio secũdo creditori. veniũt modo alij tres, & petit quilibet à fratre qui emit prædiũ sibi prælegatum. quæritur, vtrum possint? & dicitur quod sic. non tamen tenetur frater eis dare: nisi quilibet eorum soluat ei partem sibi contingentem de debito quod acceperunt à Sempronio. Viuia.

n *Fundum.* vel singulis singulos fundos, vel vnum inter omnes.

BIU Cujas

tamen valet legatum:& si repudiet hæreditatem,habebit:vt.ſ.tit. j.l.qui filiabus.§.fi.&.l.& quidam.

a *Competentem.*sed quæ est hæc actio? Respon.fa.ercisc. vt.ſ.fa. ercisc.un.l.si ita legatum.&.C.fami.ercis.l.si qua. & datur vt percipiat partem cohæredis in qua sola consistit perceptio,id est,legatū. aliam enim partē debet habere vt hæres, sed vt liberatā tradat:vt.ſ.fami. ercisc.l. rem.Azo.Itē no.propter vinculum fraternitatis & communionis non debere vnū emere, sed luere sicut fideiussor: vt.ſ. mandа.l.si mādato.§. Paul⁹.&.C. de dolo.l.j.& sic est ar. de tāquam. vt no.ſ. de adop.l. si pater. §. qui duos. Item non ob.ſ. fami.ercis.l. hęredes.§. quod pro emptore. & communi diui.qui cohæredes. vt ibi not.Itē arg. contra.ſ. titu.j.l.si fundus per fideicōmiſ. in prin.Solu.ibi.

b *Nisi prius.* sic.ſ. de rei vindi.l. emptor. & C. si antiqui.credito.l. j. in fi. facit ad.§.ſ. de in diem addic.l. quod si vno.in fi.&.C.de repu.hęre.l.ij.&.ſ.de distra.pig.l.cū secundus.

Filiæ.]CASVS.Seius instituit sibi hæredes Titium & Sépro. suos filios,& Titiā suā filiam quam iam maritauerat, & pro ea dotē dederat marito,& eam sibi Titio reddi stipulatus fuerat. postea in testamento fidei dictæ suæ filię cōmisit vt dictam cautionē de dote reddenda taliter cū marito suo renouaret, vt dicti fratres Titiæ stipulentur sibi reddi dotem prędictam à marito si ipsa filia in matrimonio moreretur sine liberis vno vel pluribus. postea post mortē dicti Seij patris decessit marit⁹ dictæ Titiæ antequam renouaretur dicta cautio dotalis, postea dicta Titia nupsit alij.postea decessit Sépronius prędictus vnus de fratribus:remānsit Titius alter frater.postea decessit dicta Titia sine liberis vno vel pluribus, per quam steterat quo minus Titius frater superstes stipularetur dotem à marito secundo Titiæ.modo quæritur, nūquid dictus Titius possit petere ab hæredibus Titiæ suæ sororis res quæ fuerunt in dote apud secundum maritum, quas quidem secundus maritus restituit dictis hæredibus Titiæ post mortem ipsius Titiæ quæ sine liberis decessit, vt dictum est?& respondetur quod sic.Viuianus.

*Flo.dotē

c *Stetit.*quia interpellata non fecit: vt.ſ.si certum pe.l.quod te. Sed quid si non stetit per eam ? Respon. cum ipsa vel rem dotalem vel actionem habeat,sola oblatione non potuit liberari: nisi sequeretur interitus: vt infra, de sol.l.qui decem. &.ſ. de arbi.l. Celsus.§.idem ait.Accursius.

Filium & filiam.]CASVS. Titia testatrix instituit sibi hæredes filium suum Seium,& filiam suam Mæuiam: & duobus pone suis libertis legata reliquit,& fidei dictorum libertorum commisit vt legatis eis relictis contenti essent vsque ad mortem eorum, & post mortem restituerent dictis filiis testatricis. mortua dicta testatrice decessit dicta Mæuia eius filia, & remansit frater suus per præceptionem singulis legauit. filij, cum vniuersa bona patris obligata essent, mutua accepta pecunia, hæreditario creditori soluerūt,& posteriori obligauerūt. qui, cum ei debitum non solueretur, prædia vniuersa lege pignoris vni ex hęredibus vendidit.Quæritur, an cum iste filius ex causa emptionis ea possideat,fratribus & cohæredibus fideicommissi petitio esset:an verò ea perempta esset,cum communiter vniuersa sequenti creditori obligauerint? Respondi, actionē quidē fideicōmissi in personā competētem [g] omnibus inuicē manere,non autē[id] fideicōmissum restituendum esse, nisi prius [b] debitū ab eis emptori eidēque cohęredi persolueretur.

Filia potest grauari in dotem quatenus dos est vltra legitimam.Bartolus.

℣ Filiæ fidei commisit in hæc verba: *Peto à te filia mea, vt dotalem cautionem post mortem meā mutes, & ita renoues, vt fratres tui dotem stipulentur hoc casu, vt si sine liberis vno pluribúsve in matrimonio morieris,dos ad eos perueniat.* post mortem patris decessit maritus antequam renouaretur cautio dotalis,& postea alij nupta decessit,nullo liberorum relicto, viuo adhuc Titio vno ex fratribus. quæsitum est,an Titius petitionem haberet rerum quę in dote*fuerant? Respōdi posse fideicommissum ab hæredibus sororis peti,si per eam stetit [c] quo minus dotem frater stipularetur.

A dictus, scilicet Seius. vnde post mortem libertorum debebat habere legata libertis relicta hæres Mæuię,& ipse Seius frater suus. postea vnus de dictis libertis decessit instituto hęrede dicto Seio filio testatricis ex debita parte,id est, ex tertia hodie quæ debetur patronis in bonis libertorum: & instituto extraneo quodā in superfluo hæreditatis fuit liberti, postea dictus Seius & extraneus adierūt hæreditatē dicti liberti. nūc dictus Seius vult petere à cohærede suo extraneo dimidiam eius quod debebat habere idē Seius in legato liberto dicto relicto à Titia testatrice,id est,quartam partē dicti legati. dicebat enim Seius, testatrix dixit quod quilibet libertorū relinqueret mihi & sorori meæ legatum sibi relictum post suā mortē suā liberti.vnde de legato relicto liberto mortuo nunc ego debeo habere dimidiā, dimidiam ergo dictæ meæ dimidiæ debeo habere à te cohærede meo, & aliā dimidiam dimidiæ à me. quæritur, nunquid bene petat? Et dicitur quod sic.Viuianus.

Pluribus post eorum mortem simul rogatis,vno mortuo aliis superstitibus statim cōpetit fideicommissi petitio.Bartolus.

℣ Filium & filiam hæredes instituit, [d] & libertis legata dedit: eorumque fidei cōmisit in hæc verba: *A vobis peto, vt quidquid vobis legaui,*[eo]*contenti sitis viuētes: vt post vos filiis meis restituatis.* defuncta testatricis filia Mæuia,libertus decessit hęrede in- B stituto * patronæ filio ex parte debita, [e] ex altera [f] extraneo. Quæsitum est,an adita hæreditate, [g] patronæ filius à cohærede suo partem eorū quæ ex testamēto matris ad Mæuium libertū peruenerant, petere posset? Respōdi, eius quod ei [h] deberetur [i] si hęreditatē non adisset, partem [k] à cohærede petere posse.

Iusta hæredis ignorantia alienationem rei per fideicommiſ.relictæ quæ subiacet restitutioni,confirmat.Bartolus.

℣ Maritus vxorē ex asse hæredē instituit,cuius post mortem codicillos aperiri testator præ- C cepit. prædium hæreditarium vxor infructuosum rationi suę existimans, vendidit. emptor quærit, an retractari hæc vēditio possit post mortem mulieris ab his quibus codicillis per fideicommissum hæreditas data deprehēderetur: an verò solum quantitas pretij ab hęrede vxoris fideicōmissariis debeatur? Respondi propter iustam ignorātiam [l] tā mulieris quàm emptoris,hæredem mulieris,vt fundus apud emptorem remaneat, fideicōmissario pretium dare debere.

Maritus.]CASVS. Vxorē meā in omnibus meis bonis mihi hæ- D dē instituī.postea feci codicillos,in quibus eā rogaui per fideicō. vt Titio pone illā hæreditatē restitueret.postea iusi vt dicti codicilli aperirētur solūmodo post mortē dictæ meæ vxoris me testatore & codicillatore mortuo.vxor mea prædicta vēdidit prædiū hæreditarium existimās esse dictum fundū infructuosum rationi suę.postea decessit dicta vxor,& habuit hęredē Gaiū pone. veniunt nunc Titius & Seius fideicōmissarij prædicti, & petunt hæreditatē meā ab hærede dictæ meæ vxoris,id est,à Gaio.Itē pe- tūt ab emptore prædiū quod vēdidit ei vxor,vt dictū est, dicēs quod ipsa non potuit alienare prædiū quod eis restitui debebat. quæritur , nunquid possint dictum prædium taliter reuocare ab emptore?Et dicitur quod nō, propter iustā ignorantiā vēditricis & emptoris.nam tempore quo ipsa vēdidit dictum fundum, non erant adhuc aperti codicilli in quibus de restitutione hæreditatis continebatur.pretium autē fundi poterunt petere dicti fideicommissarij ab hærede dictæ vxoris.Viuianus.

DE LE-

BIU Cujas

DE LEGATIS ET FIDEI-commissis III.

Hic quæritur, quare in tres libros posuit de lega. Respon. in titu. de lega. dixit quid, & quantum. Item in titu. de lega. 2. dixit quis, & à quo, & quibus verbis. In isto de significatione verborum tam circa res quam circa personas positorum: vt in summa. C. de verbo. signifi. verum quia frequenter quod vni esset attribuendum, in alio ponitur: alii dixerunt propter prolixitatem euitandam: quod non placet. cùm enim sint libri, ergo distinctos debet habere tractatus: licet liber quandoq; ponatur pro toto volumine: vt. j. eo. l. librorum.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber trigesimus secundus.

DE LEGATIS ET FIdeicommissis Liber tertius.

TITVLVS I.

Dubius de statu suo per errorẽ facti vel iuris, non potest testari. Bartolus.

1. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum.

Incert⁹.] CASVS. Ad euidentiam huius legis not. quòd hostes sunt quib⁹ populus Romanus bellum indixit, aut ipsi eis. latrúculi autem sunt quibus priuatis ciuitas priuata bellũ indixit, vel ipsi ei, & capti à primis efficiuntur serui: capti à secundis non: vt. j. de captiuis. l. hostes. & ſ. de testa. l. q à latronib⁹. ſ prædictis ergo aut captus errat in facto, aut iure, & in vtroq; casu statuitur idẽ: scilicet vt nõ possit dictus captus facere testamentũ, nec fideicõmissa relinquere. de errore autẽ facti ponit exẽplũ in primo responso huius. l. de errore iuris in secundo. Viuianus.

a *Si incertus.* vel errãs: vt. ſ. de testa. l. de statu. Accursius.

b *Captiuus.* ſ. ab hostib⁹. quod dic vt. j. de capti. & postlim. reuer. l. hostes. primus testari non potest, secundus sic: vt. ſ. de testa. l. qui à latronibus. & l. eius.

c *Obsessus.* id est, detentus.

d *Facere non potest.* nisi sit miles: vt. ſ. de mili. test. l. ex militari. ſ. j. vel veteranus: vt. ſ. de codicil. l. Aristo.

e *Sui iuris.* ſ. facti, hic iuris errorem ponit.

f *Vel relegatus.* aliquis, repete, forte in insulam, vel apud Sarracenos vel hostes. Accursius.

g *Potest.* magna iuris ignorantia, quia relegatus retinet ciuitatẽ & libertatem: vt instit. quib. mo. ius pa. po. solu. ſ. relegati. & ideo testari possunt: vt. j. de interdi. l. relegatorum. ſ. hæc est differẽtia. In captis secus: vt instit. de iure personarum. ſ. j.

h *Qui nec testari.* à simili. & est bonũ arg. ſ. de lega. ij. l. ij. secus in aditione hæreditatis, vbi non nocet error conditionis hæreditis: vt. ſ. de acqui. hære. l. sed & si de sua. ſ. cur autem. Azo. & facit infra, de vsucap. l. si fur. ſ. j. Accursius.

Sed si filiusfamilias.] CASVS. Filiusfamiliàs vel seruus fecit codicillos. & in eis reliquit legata & fideicommissa. & existens adhuc filiusfamiliàs, vel seruus decesit. nõ valet certe legatum vel fideicommissum. Sed quid si post codicillos prædictos factos fuit filius prædictus à patre emancipatus, vel seruus à domino manumissus, & postea decesserunt non mutata voluntate? Certe valebunt legata & fideicommissa prædicta quasi facti sint codicilli tẽpore mortis eorum. secus autem si dicta legata reliquissent in testamento ab eis facto: quia tunc etiam si inueniantur sui iuris tempore mortis, non tamen valent dicta legata & fideicommiss.

i *Reliquerit.* in testamento vel codicillis: vt instit. qui non possunt fa. testa. in princip.

k *Fideicommissum relictum.* in alia voluntate quàm testamento: vt infra dicit.

l *Quasi nunc datum.* ergo retro facta trahuntur ad præsens: vt. ſ. ff. Infort.

A de serui. rusti. prædio. l. per fundum.

m *Durauerit voluntas.* quod debet, apparet per aliquod indiciũ: vt. j. de secun. tabu. l. qui ex libe. ſ. testamẽto. & insti. qui. mo. test. infir. ſ. non tamen. & est sic. j. ea. l. ſ. si quis plane.

n *Manumissionem.* hoc proprie in seruo: improprie in filio: vt supra, quando ac. de pec. est. an. l. j. ſ. annus. sic verbum semel positum &c. supra, titu. j. si ita scriptũ. ſ. si sub conditione.

o *In testamentis.* factis à filiisfamiliàs.

p *Nos.* ſ. filiosfamiliàs.

q *Quotiẽs ipsum.* quandoque tamen quod in medio tempore deficit, conualescit iure prætorio ex postfacto si in iitio valuit: vt. ſ. de iniusto testamento. l. posthumus. & insti. qui mo. test. infir. ſ. non tamen.

B Item fallit hæc regula in pluribus casibus: vt nota. C. de fideicõmiss. l. eam quam.

r *Si aliàs.* puta in codicillis, vel epistola corã quinque testibus facta: vt. C. de codicil. l. fina. ſ. in omni. Sed videtur quòd quinõ potest testari, nec codicillari: vt supra, de iur. codi. l. diuus. ſ. codicillos. Solu. facilius codicilli cõfirmantur quàm testamentum: vt. j. de regu. iur. l. omnia quę. in fin. & ſ. de testa. l. si filius. & infra, de secun. tabu. l. j. ſ. exigitur. Item cõtra ad id quod de codicillis hoc dicit. ſ. de testa. l. Paulus. sed ibi non prohibet confirmari matrimonium.

Hi quib⁹.] CASVS. Deportati non possunt facere testamentum, & ideo non possunt legata vel fideicõmissa relinquere. deportatos intelligo illos tantum qui sunt deportati per præsidẽ in insulã per principem designatam, vel qui sunt à præside etiam solo deportati in insulam à præside designatam: cui tamen præsidi princeps scripserat quòd eos deportaret. siue ergo ante sententiam præsidis super deportatione latam reliquerunt etiam in testamento legata vel fideicommissa, & decesserunt: siue post sententiam, ante tamen quàm imperator comprobet sententiam: semper valebunt fideicommissa & legata. Item deportatos intelligo illos etiam qui sunt deportati à præfecto prætorio, vel ab eo qui vice præfecti cognoscit iussu

D imperatoris: vel à præfecto vrbis. Sed pone quòd Titius fuit deportatus in insulam ab eo qui ius deportandi habet. existẽs in insula fecit codicillos in quibus reliquit legata vel fideicommissa. postea restitutus & extractus est de insula iussu imperatoris, & decesit durante eadem voluntate? Certe valent legata & fideicommiss. hoc dicit vsque ad. ſ. sciendum. Viuianus.

videri, quasi nunc datũ, l† cùm mors ei contigerit: videlicet si duraverit voluntas m post manumissionẽ. n Hæc vtiq; nemo credet in testamẽtis o nos p esse probaturos: quia nihil in testamento valet, quotiens q ipsum testamentũ non valet: sed [valet] si aliàs r fideicommissum quis reliquerit.

Deportatus à præside potest testari antequam eius sententia per principem confirmetur: sec⁹ in deportato à præfecto prætorio vel eo qui eius vice cognoscit. Bartolus.

Hi quibus aqua & igni interdictũ est, itẽ deportati s, fideicõmissum relinquere non possunt, quia nec testamenti faciẽdi ius habẽt, cũ sint ἀπόλιδες. t† Deportatos autẽ eos accipere debemus, quibus princeps insulas adnotauit, u vel de quib⁹ deportãdis scripsit. x Cæterùm prius quàm factũ præsidis [princeps] cõprobet, y nondũ amisit se quis ciuitatẽ videtur. Proinde si ante decesisset, ciuis decesisse videtur: & fideicõmissum quod ãte reliquerat, quàm sententiã pateretur, valebit. Sed & si post sententiã, antequam Imperator cõprobet, valebit quod factũ z est: quia certũ statum vsq; adhuc habuit. A præfecto verò prętorio, vel eo qui

† *Concor. c. licet ex suita scripto. cum glo. super verb. terminetis. extra de foro com peten. vbi literæ prius impetratæ incipiũt valere ex nũc quoad effectum.*

† *id est, exules. Cæterũ in hũc locũ vide Alex. ab Alex. li. 3. ca. 5. Cal. Rhod. lect. Antiq. lib. 7. ca. vlt. & li. 25. ca. 20 Codicilli facili⁹ cõfirmãtur quã testamentũ.*

s *Id est, deportati.* bene exponit, vt. j. ad. l. Iul. pecu. l. iij. immo & ante factum rumpitur: vt. ſ. de testa. l. eius. ſ. j. secus autẽ est in relegatis: vt. j. de interdi. & releg. l. relegatorum. in prin.

t *Apolides.* id est, sine ciuitate. ab à, quod est sine, & polis, ciuitas: vt. j. de pœnis. l. quidam.

u *Adnotauit.* i. designauit. & hoc lata sententia à præside, vel ab alio, vt præfecto prætorio vel vrbis, vel qui cognoscit vice principis, vt. j. subiicit, &. j. de interdic. & relega. l. relegatorũ. in prin.

x *Scripsit.* approbando sententiam præsidis, & assignando insulam: vt. d. l. relegatorum. in prin. &. l. inter pœnas. &. j. quando appel. sit. l. j. in prin. &. ſ. de iniusto testa. l. si quis ex. ſ. eius.

y *Comprobet.* princeps, si non habes in text.

z *Quod factum.* id est, si decedat ante comprobationem principis. aliàs secus: vt. ſ. de testa. l. eius.

BIU Cujas

a *Vice præfecti.* vt si in locũ præfecti defuncti donec ali[a] eligat, substituat: vt.ſ.de offi.eius cui mã.eſt.l.ij.&.C.de offi.eius qui vi. al.l.ij.& adde quod no.ſ.de offi.præſi.l.illicitas.§.qui vniuerſas. & facit ſupra,de interdic.& releg.l.antepe.& ſupra, de offi. præfec.vrb.l.j.§. relegandi.

b *Ei.* ſcilicet præfecto vrbis.

c *Codicillos.* ſecus ſi teſtamẽtum: vt ſupra, ea. l.§.j.in fine.

d *Durauerit.* aliquo voluntatis indicio: vt no. ſ.ea.l.§.fina.

Sciendum eſt.] C A S V S. A principio.l.vſque huc dictũ eſt qui poſſunt relinquere legata & fideicõmiſſa, & qui nõ:nũc vult dicere à quibus poſſunt relinqui. Et certe ab his omnibus poſſunt relinqui legata & fideicõmiſſa ad quos aliquid puenturum eſt de meo per mortẽ meã, vel quia eis

Fl.cõmitti do, vel quia eis nõ adimo.& nõ ſolũ poſſum fideicõmittere illius q eſt mihi proximior,ſed etiã illius qui venit ad ſucceſsionẽ meã poſt eum,& etiam illius qui nondum natus eſt,dum tamẽ natus ſit mihi ſucceſſurus.ſed ſi fidei cõmiſero eius qui eſt mihi proximior,& ipſe repudiet poſtea hæreditatem meã,& ad ſequentem gradũ ſit deuoluta: ſequens dictus gradus non tenetur præſtare fideicommiſſum relictum ab eo qui repudiauit hæreditatẽ. Idémq; eſt in hoc alio caſu.Stichus libertus Titij ab inteſtato decedẽs fecit codicillos,& fideicommiſſa reliquit à patrono qui totã hæreditatẽ eius habere debebat,eo quòd libert[o] nõ habebat filios. ante autẽ q̃ patronus adiret hæreditatem liberti,deceſsit patronus.vnde filius patroni habuit ab inteſtato hæreditatem liberti per bo.poſ. quæ vocatur vnde liberti patroni.tamẽ non tenetur hic filius patroni præſtare legata relicta à patrono per libertum.h.d.vſq; ad fi.Viuianus.

e *Peruenturum.* ſcilicet demum.non tamen ſemper.nam nõ niſi pupillus vel alius qui non poteſt teſtari.

f *Non adimitur.* datur hæredi inſtituto legatario, vel fideicommiſſario, vel donatario cauſa mortis à quibus poteſt relinqui: vt hic,&.C.de fideicom.l.ab eo.Item & illi qui capit cauſa mortis: vt.ſ.tit.ij.l.qui teſtamẽto.§.fi.Itẽ nõ adimit vt veniẽtibus ab inteſtato,à quib[o] ſimiliter poteſt reliqui: vt hic,&.ſ.de codic.l.cõficiũtur.in fi. &.§.j.Item facit.j.e.l.ſed ſi ſic.in fi.&.l.ſi fuerit.in fi.

g *Inferioris.* adgnati.

h *Non debere.* Immo videtur quòd ſic: vt.ſ.de codicil.l.ſi quis cum.j.reſpon.Sol.hic nominatim & ſpecialiter ab eo qui erat in primo gradu,& ita à certa perſona: vt.j.eo.l.qui graui.&.l.is qui. in prin.&.l.cum pater,§.cum exiſtimaret.&.l.Celſus.§.pe.&.§.fi. ibi,ab omni qui ab inteſtato ſuccederet,relinquitur. Et eodẽ modo ſoluitur.ſ.ti.j.ſi Titio.§.Iulianus.quę eſt cõtra. vel dic vt ibi.

i *A patrono.* libertus in teſtamento decedens reliquit legata à patrono ſucceſſuro ab inteſtato,quod poteſt,vltra legitimam: vt ſupra,titu.ij.l.filius.§.j.

k *Eo.* ſcilicet patrono ante aditam hæreditatem.

l *Admiſſus.* ex ſua perſona.ſecus ſi ex perſona patroni quando aliquod fit: vt.j.de contra tabu.l.illud.§.fi.&.l.ſeq.

m *Ad bonorum poſſeſſionem.* ſcilicet olim vnde liberi patroni,hodie vero vnde legitimi: vt inſtit.de bon.poſ.§.ſexta.&.§. cúmq;. &.j.vnde legiti.l.ij.§.j.& facit.ſ.de leg.j.l.ſi fundum per.§.fina.

Ex filio.] C A S V S. Titium inſtitui,& filium meum preterij: & ab eo filio per fideicommiſſum reliqui Sempronio.teſtamento autem meo non valente,ipſo iure habuit dictus meus filius hæreditatem meam ab inteſtato. certe non tenetur præſtare dictum fideicommiſſum. Viuianus.

n *Ex filio.* aliàs,ex filio:& aliàs,à filio.& pone in matre vel auo

vice præfecti[a] ex mãdatis principis cognoſcet, itẽ à præfecto vrbis deportatos,(qa ei[b] quoque epiſtola diui Seueri & imperatoris noſtri ius deportandi datũ eſt) ſtatim amittere ciuitatem, & ideo nec teſtamenti faciendi ius,nec fideicõmittendi conſtat habere. ℣ Si quis planẽ in inſulã deportat[a] codicillos[c] ibi fecerit,& indulgentia imperatoris reſtitutus, iiſdẽ codicillis durantibus deceſſerit:poteſt defendi fideicõmiſſum valere, ſi modò in eadẽ voluntate durauit.[d] ℣ Sciendum eſt autẽ eorum fidei cõmittere* [quẽ] poſſe, ad quos aliquid peruenturum[e] eſt morte eius: vel dũ eis datur, vel dum eis non adimitur.[f] Nec tantũ proximi bonorum poſſeſſoris, verùm inferioris[g] quoq; fidei cõmittere poſſumus. Sed & ei[a] qui nondũ natus eſt,fideicõmitti poſſe:ſi modò natus nobis ſucceſſurus ſit.

Relictum nominatim ab eo qui eſt in primo gradu,non debetur ab eo qui eſt in ſecundo,ſi ad eũ hæreditas pertinet. Barto.

℣ Illud certè ĩdubitatè dicitur, ſi quis inteſtatus decedens ab eo,qui primo gradu ei ſuccedere potuit, fideicõmiſſum reliquerit:ſi illo repudiante ad ſequentem gradum deuoluta ſit ſucceſsio, eũ fideicõmiſſum nõ debere.[h] & ita Imperator noſter reſcripſit. Sed & ſi à patrono[i] ſit relictũ,& aliquis ex liberis ei[a] mortuo [eo[k]] admiſſus[l] ſit ad bonorũ[m] poſſeſsionem: idem erit dicendum.

Non valet fideicommiſſum quod relinquitur à præterito. Bartolus.

II. GAIVS libro primo Fideicommiſſorum.

EX filio[n] præterito:licet ſu[a] hæres erit, fideicõmiſſum relinqui non poteſt.

Ab eo cui mortis cauſa donatur vel relinquitur, poteſt fideicommiſſum relinqui. Bartolus.

III. VLPIANVS libro primo Fideicommiſſorum.

SI mulier dotem ſtipulata fuerit,& accepto tulerit ma

A materno:quorũ prẽteritio pro exhæredatione habetur:vt inſtitu.de exhære.lib.§.fin.dic ergo,mater extraneum inſtituit, filium prẽteriit,à quo reliquit legatum. ſi filius agit querela, & rumpit teſtamentum, & habeat bona: non tamen valet fideicommiſſum:vt.ſ.de inoffi.teſt.l.Titia.Vel pone in emancipato prẽterito à patre, qui grauari non poteſt:vt.C.de fideicommiſſ.l.pe.& hoc etiam ſi generaliter ab inteſtato repetiſſet, nõ valet:vt.d.l.Titia.& j. eo.l.patronus.in fi.Vel tertio pone: quia pater inſtituit nepotem, filium prẽteriit, & legatum reliquit à nepote. non valet, cum nec valet teſtamẽtum propter prẽteritionem filij. & ſecundum hoc conſtrue: licet ſuus hæres erit, ſubaudi, natus ex filio &c.& ſecundũ hos tres caſus non ponitur verbum, ſuus, vt ponitur inſtit.de hære. quali. & diffe. §.j. Vel quarto pater filium in poteſtate prẽteriit, aliũ inſtituit,à filio prẽterito reliquit legatũ. filius dixit nullum teſtamentum, vel per contra tabu.rumpit: quod poteſt: vt.C.de libe prẽte.l.fina.§.fina. & hæc bona.certenõ tenet fideicommiſſ.ſed nonne eſt ſuus hoc caſu ab inteſtato filius?& hic reliquit à ſuccedẽte ab inteſtato . vel etiam quid ſi dixit vt etiam ab inteſtato generaliter debeantur? videtur quòd valet hic, & ſuperiori caſu proximo: vt ſupra.l.proxi.§.ſciendum.& hoc quidam dicunt, & ſubaudiũt hic, non poteſt:ſcilicet vt valeat ex teſtamento.ſed ab inteſtato ſic ſi hoc voluit teſtator.Sed contra videtur: quia contra voluntatem patris filius habet bona.tunc autẽ ab inteſtato valent,quando teſtator nõ ademit bona ſucceſſori ab inteſtato.per quod videtur eis relinquere : vt dicto.§.ſciendum.& ſupra, de codicil.l. conficiuntur.

B

C

Si mulier.] C A S V S. Vxor mea Titia dedit mihi in dotem centum.& fuit à me ſtipulata quòd redderem ei ſoluto matrimonio inter me & eã.dicta Titia infirma exiſtens,cauſa mortis liberauit me per acceptilationem à dictis centum ad hoc vt fideicommiſſum daré Sempronio,puta equum meum: & ego ita liberationem recepi.certe teneor dare equum meum Sempronio ex fideicom.& eſt ſatisfactum in noſtro caſu legi quæ dicit,quòd ille poteſt fideicommiſſ. onerari qui aliquid percepit ab onerante.nam ego maritus videor percepiſſe dicta centũ ab vxore mea,cum ipſa me liberat ab eis ſibi præſtandis.& non ſolum in dicto caſu vlet fideicom.ſed etiam in his aliis duobus,puta ſi cauſa mortis fecit mihi pactũ dicta mea vxor de dote tota lucranda, vel ſi in matrimonium meum rediit mortis cauſa, in eo caſu cùm mea culpa inter me & eam factũ erat diuortiũ,& ita quod potuit lucrari ex rebus meis propter dictum diuortiũ,mihi remiſerit ad me redeũdo,id eſt,in meum matrimonium:cum inquam mihi remittat,bene videtur mihi dare:vt dictũ eſt.vnde non eſt mirum ſi à me poteſt fideicõmiſſum relinquere. [IVLIANVS SCRIBIT.] Titius legauit mihi Stichũ ſeruum,& rogauit me quòd eum pure manumitterem.Item à me reliquit Seio decem.certe non teneor ad præſtandum decem Seio.ſi autem rogaſſet me vt dictum ſeruũ manumittam ſub conditione,vel in diem : bene eſſem obligatus Seio prædicto ad præſtanda ei dicta decem ſi medio tẽpore poſſem percipere tantũ nomine fructuũ ex dicto ſeruo quod valeat dicta decem. [SI REM QVIS.] Titio debebam equum ex ſtipulatione.dictum equum in meo teſtamento legaui dicto Titio,& ab eodem Titio reliqui decem dãda Sempronio.nunquid tenetur dare Sẽpronio dicta decẽ? Et videtur quòd ſic: quia ipſe Titius videtur ſentire commodũ ex dicto legato equi: quia nõ habet neceſſe agere actione ex ſtipulatu contra hæredes meos: ſed

D

BIU Cujas

sed statim adita hæreditate mea nanciscitur dominiũ equi. Item à me videtur testator lucrari sumptus quos faceret agendo contra me actione ex stipulatu ad equum. Sed non obstantibus prædictis dicitur hic quòd non tenetur Titius ad præstanda dicta decem Sempronio, secus autem esset si Titio habenti nudam proprietatẽ equi vel alterius rei, donasset causa mortis vsumfructum: quia tũc bene possem ab eo fideicõmissum relinquere: qa licet morte mea fructuarij interiret vsusfructus, & ad Titiũ proprietarium rediret, tamen commodum cõsequitur Titius propter donationem vsusfructus, scilicet medij temporis quo ego viuam. Quid si dictus Titius debebat mihi .x. & ego habebam in pignore equum suum, & liberaui equum à vinculo pignoris mortis causa, & non liberaui Titiũ à debito: nũquid id possum à Titio fideicommissario relinquere? Et dicitur quòd non. Viuianus.

rito in hoc dotem, vt fideicommissum det: [a] dicendũ est fideicõmissum deberi. percepisse [b] enĩ aliquid à muliere videtur. hęc ita, si mortis causa [c] donatũra mulier marito fecit acceptũ. Sed & si mortis causa auxerit [d] marito dotem, vel in matrimonium eius mortis causa redierit: [e] potest dici fideicõmissum ab eo deberi. ℣ Iulian[o] scribit, [f] si seruus mihi legatus sit, eúmque manumittere rogatus sim: fideicommissum à me relinqui non posse, [g] scilicet si purè roger. [h] Nam si sub conditione, vel in diem: propter fructũ medij temporis [i] posse me obligari nec Iulianus dubitaret.

Licet legatum certũ rei purè debitæ valeat, non tamen poterit legatarius onere fideicommissi grauari. Bartolus.

℣ Si rem quis debeat ex stipulatu, eíq; [k] rem legauerit: fidei cõmittere eius non poterit: [l] licet ex legato commodũ sentire videatur, quòd dominiũ nãciscatur statim, [m] nec expectet ex stipulatu actionem. Fortassis [n] quis dicat & sumptum litis quẽ sustineret si ex stipulatione litigaret, eũ lucrari: sed nequaquam dicendũ est huius me fidei cõmittere posse. ℣ Sed & si habẽti tibi proprietatẽ, vsũfructũ mortis causa cessero: potest dici fidei committere me [o] posse. nec quẽquã moueat, ℣ vsusfructus solet morte extingui. Nã medij potius temporis quo viuat qui donauit, cõmodum cogitamus. [p] Si autem pignus debitoris liberauero mortis causa, & eius fidei cõmisero: nõ potest [q] valere fideicõmissũ.

Pater vel dominus cuius filius vel seruus est institutus, non tenetur legata à se relicta præstare si filius aut seruus sibiipsi adquirit hæreditatẽ, nõ patri vel domino. h. d.

IIII. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

A Patre [r] vel domino relictũ fideicommissum, si hæreditas ei non quæratur [s] ab emancipato filio, [t] vel seruo manumisso vtilibus [u] actionibus postulatur. penes eos [x] enim quæsitæ [y] hæreditatis emolumentũ remanet.

V. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum.

SI fuerit municipio legatum relictũ [z] ab his [a] qui rempublicam gerũt, fideicommissum dari [b] potest. ℣ Si quis nõ ab hęrede, vel legatario, sed ab hæredis vel legatarij hærede fideicommissum reliquerit: hoc valere, benignum est. [c]

---

a *Det.* scilicet marit⁹ ex testamento vxoris: vel det. i. relinquat mulier à viro. Accursius.

b *Percepisse.* quia nihil interest &c. vt. ſ. de condic. ob cau. l. ſi mulier. hoc enim est necesse. vt. C. de fideicõmiſ. ab eo.

c *Si mortis causa.* Quid si inter viuos? si quidẽ teneat: certum est quia non ex testamento, sed vi pacti adstringi potest, secus si non teneat, vt à viro vxori secundũ quosdam. ego contra: quia tunc confirmatur lege per mortem: non tamen habet ex iudicio vltimo, sed inter viuos habito: quod exigit oneris impositio: vt supra, eo. l. proxi. §. sciendum. & infra, eo. l. sed & si sic. §. fina.

d *Auxerit.* simul cũ pacto de lucrãda dote. & sic auxit paciscẽdo.

e *Redierit.* culpa viri solutum erat matrimoniũ, & amiserat donationem propter nuptias: vt. C. de repu. l. cõsensu. §. hęc nisi vir. hic redit ad virum, & remittit pœnam donando eam viro causa mortis. Et no. quòd aliàs est, redierit: & aliàs, redegerit.

f *Iulianus scribit.* impersonale verbum, scribit, secundum R.

g *Non posse.* vt & dixit. ſ. tit. ij. l. plane. §. fin. &. j. de manu. testa. l. Iulianus ait. & ſ. de præscrip. verb. l. naturalis. §. fina. &. j. de regu. iur. l. nemo prædo. §. j.

h *Roget.* manumittere.

i *Medii temporis.* sic & supra, titu. j. l. imperator. & infra, de do. præle. l. iij. §. fina.

k *Eique.* ſ. creditori. & facit. ſ. tit. ij. l. ſi creditori. §. fina.

l *Commodum.* duplex, vt sequitur.

m *Statim.* adita hæreditate: vt supra, titu. ij. l. ſi tibi homo. §. cum seruus.

n *Fortassis.* temperamentum philosophicum. valet enim legatum sumptus: sed non quòd per hoc possit grauari, vt subiicit. Certum est enim quòd in proprietate quæ nunc legata est, stipulator nullum habet ius, licet haberet personalem actionem: vnde & rei vindicationem vel ex testamento, & sumptum qui fit in lite ista, petit actione ex testaméto legatarius: quem sumptum, si ageret ex stipulatu, de suo faceret: vt hic dicit. cæterum si res erat creditoris, non valet legatum in re certa: nec in sumptu valet legatum: vt. j. de libe. lega. l. petitor. sed quid prodest legatario: cũ victus victori condemnetur in expensis: vt. C. de iudi. l. properandum. §. sin autem? Respon. quòd rationem litigandi potuit habere

p *Cogitamus.* si autem commodum post suam mortẽ fructuarius proprietario leget, non valet: vt hic innuit. & supra, titu. j. l. Mæuius. §. penul. in fi.

q *Non potest valere.* quasi illi debitori nihil sit legatum: quia remissio pignoris non est donatio: vt. j. quæ in frau. cred. l. ſi pignus. ergo nec legatum: vt. ſ. tit. j. l. legatum. & facit. j. de libe. leg. l. j. in fin. &. C. ad Velle. l. etiã. &. l. iubemus. &. ſ. qui. mo. pign. vel hypo. ſol. l. j. §. j. Sed argu. contra. ſ. de pac. l. postquam.

Patre vel domino. ACASVS. Instituit mihi hæredem filium Titij vel seruum: & ab eodem Titio domino reliqui decẽ Sẽpronio. postea dictus Titius manumisit seruum suum, vel filium suum emãcipauit à me institutum. seruus autem vel filius postea adiuerunt hæreditatem meam, & sic non acquisiuerunt emolumentum dicto Titio, immo sibiipsis. certe Titius eorum domin⁹ vel pater non tenetur præstare dicta decem Sempronio: sed ipse filius emãcipatus, vel seruus manumissus. Viuianus.

r *A patre.* pone casum vt. ſ. titu. j. l. ſi alienus seruus.

s *Non quæratur.* per filiũ & seruũ hæredes institutos: quia nõ fũt iussi adire, vel iussi nõ paruerũt: vt. C. de hære. insti. l. cũ proponas. in fi. sed si adiissent, pater teneretur: vt. ſ. tit. j. l. cum filio.

t *Filio.* potest dictum testamentum.

u *Vtilibus.* ex testaméto, vel in factũ. & sic no. quòd alius soluit, & ab alio relinquitur: vt. ſ. tit. ij. l. ſi seruus. §. qui margaritam.

x *Eos.* filium vel seruum.

y *Quæsitæ.* ſ. filio & seruo p aditionẽ post manumissionẽ factã: vt insti. de leg. §. ex diuerso. vel dic, quæsitæ seruo ante manumissionẽ destinatione testatoris. reuera tamẽ ei queri nõ poterat etiã si adiret: qa nec mométo post aditionẽ penes eũ vel filiũ remaneret: vt. ſ. de acquir. hęr. l. placet. sed hic dñs vel pater nõ auocat eã hæredi. vt insti. de hær. insti. §. alien⁹. & facit. ſ. ti. ij. l. plane ſi. ſ. j. Ac.

Si fuerit. ACASVS. Municipio alicui reliqui cẽtũ nomine legati, & reliqui fideicommiſ. præstandum Titio de quinquaginta per potestatẽ municipij prædicti, vel per consules. certe valet fideicommiſ. & præstabitur fideicommiſſ. de bonis municipij. [SI QVIS NON AB HAEREDE.] Instituí mihi hæredẽ Titium, & ita dixi postea in testamento: ab hærede Titij mei hæredis relinquo Mæuio decem, ex causa fideicõmiſi. nunquid valet fideicommissum? Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

z *Relictum.* & ideo onus fideicommiſſi.

a *Ab his.* incipit responsio tacita intellecta quæstione.

b *Dari.* id est, relinqui: velut instituto pupillo potest relinqui à tutore: vt. ſ. tit. j. l. peto. §. mater. cum concordan.

c *Benignum est.* quasi de æquitate potius quàm de rigore iuris. & facit. ſ. tit. ij. l filiusfa. §. apud. sed hoc fallit in casu vbi à legatarij hærede non possum legare: vt. C. de leg. l. antepenul. Item hoc verum nisi prius reliquerit ab hærede hæredis, quàm hæredi: tunc enim non valet, secundum Ro. Idem ſi relinquat à Titio qui postea

BIU Cujas

qui postea extitit hæres hæredis, quia ab initio nullum est: vt arg. supra, de vulga. & pupil. sub. l. ij. §. prius. Sic ergo quod hic dicit intellige si prius ignorauit. secus si econtra secundū R. sed Azo. & H. idem in vtroque casu videtur. & pro eis est eadem. l. §. fi. & illud arg. cōtrà. solue. vt ibi no. Item cōtra. j. proxi. §. Solu. vt ibi.

Hæres hæredis potest onere fideicommissi grauari sub nomine appellatiuo, non sub nomine proprio. Bartolus.

VI. PAVLVS libro primo Fideicommissorum.

SEd & si sic fideicommissum dedero ab hęrede meo, *Tero go Luci Titi, vt ab hærede tuo petas dari Mæuio decem aureos*. vtile[a] erit fideicommissum: scilicet vt mortuo Titio ab hęrede[b] eius peti possit. ídque & Iulianus respondit. ℣ Sic autem fideicōmissum dari non poterit, *Si Stichus Seij factus*[c], *iussu eius hæreditatem adierit, rogo det.* quoniam qui fortuitò, non iudicio testatoris consequitur[d] hæreditatem vel legatum, non debet onerari: nec recipiendum est vt cui nihil dederis, eum rogando obliges.

Legatum factum seruo deportati nil valet, & adquiritur fisco nisi tempore quo cedit dies legati, reperiatur seruus alienatus: quia tunc adquiritur nouo domino: vel deportatus reperiatur restitutus, quia tūc adquiritur sibi. h. d. Paulus.

VII. VLPIANVS libro primo Fideicommissorum.

SI deportati[f] seruo fideicommissum fuerit adscriptū, ad fiscum pertinere dicendum est: nisi si eum deportatus viuo testatore alienauerit, vel fuerit restitutus. tūc enim ad ipsum[e] debebit pertinere. ℣ Si miles deportato fideicōmissum reliquerit, verius est (quod & Marcellus probat) capere eum posse[f]. ℣ Si quis creditori suo legauerit id quod debet: fidei cōmitti eius non poterit, nisi commodum aliquod ex legato cōsequatur: fortè exceptionis[g] timore [leuatus,] vel si quid in diem debitum fuerit, vel sub conditione.

Legatarius non tenetur fideicommissario nisi inquantum ad eum peruenit, vel per ipsum factū est quo minus ad eum perueniret: & nisi ad cedendū actionem quā habet. hoc dicit.

VIII. PAVLVS libro primo Fideicommissorum.

SI legatarius à quo fideicommissum datum est, petierit[h] legatum: id tantum[i] quod per iudicem exegerit, præstare fideicommissario cogetur: vel, si nō exegerit, actione cedere. Ad eum enim litis periculū spectare, iniquū est, si non culpa[k] legatarij lis perierit. ℣ Seruo hæredis fideicōmissum vtiliter nō relinquitur, nisi[l] fidei eius cōmiserit vt seruum manumittat.

---

a *Vtile.* quasi de æquitate potiùs quā de rigore.

b *Ab hærede.* licet Lucius Titius ab hærede suo nihil petierit. Azo.

c *Seij hæres factus.* instituit Seium hæredem, & addidi, si Stichus seruus Seij fuerit hæres institutus à Seio domino, & iussus adire hęreditatem, & adierit: tunc det Stichus decem. sed contra. ff. l. proxi. §. fina. Solu. hic proprio nomine expresso, ibi appellatiuo: vt institut. de stipu. seru. l. seruus hæreditarius. & l. si ex re. §. fina. & est ratio, quia Stichum esse hæredem est de fortuna, cum multos alios habere potest: vel aliquem habere in genere ex testamento, vel ab intestato est necesse. Vel si deest, hæres, in litera: dic me instituisse Stichum seruum alienum, & grauasse Seium si Stichus fuerit factus suus, & eius iussu adeat hæreditatem. ad quod. ff. tit. j. l. si alienus. & sic non est contra. ff. l. proxi. in fine.

d *Consequitur.* vt. C. de fideicommiss. l. ab eo. & supra, eod. l. j. §. sciendum.

Inquantū iste text. dicit legari nō posse seruo deportati. ista est ratio: quia videtur incapaci legari, cum seruus domino acquirat, & eius dominꝰ hoc casu sit infamis: vt in l. is cui. §. si quis ob carmen. al. ob crimē. j. de pœ. & in. l. eiꝰ. §. si cui. & vtrobiq; per Bar. eo. titu.

SI deportati.] CASVS. Titius fuit in insulam deportatus: qui Titius seruum Stichum habebat. dicto Sticho in testamento meo legaui decem. certe illa decem ad fiscum pertinent nisi in duobus casibus. Vnus est, quando Titius fuit in integrum restitutus à me viuo testatore, & dictum seruum alienauit: quo casu pertinet dictum legatum ad nouum dominū serui. Secundus est, quando Titius dominus qui fuit restitutus, dictum seruum alienauit: quo casu ad ipsum dominum restitutum pertinet legatum, & ita non ad fiscum. quòd si aliquis miles legauit alicui deportato, certe capiet deportatus legatū propter priuilegiū militum. [SI QVIS CREDITORI.] Titio debebam decem. dicta decem ei legaui, & ab eo fideicommiss. reliqui. certe nō valet fideicom. nisi dictus creditor aliquod commodum ex dicto legato consequatur. potest autem consequi commodum, puta si habebam contra eum exceptionem, quæ per legatum ei remissa à me videtur, vel si debebam in diem, vel sub conditione: quo casu representaui debitum propter legatum: & ita habet creditor commodum. Viuianus.

e *Ad ipsum.* restitutum, vel ad nouum dominum: quia tempore mortis quo cedit dies legati, dominus serui capere potest ex testamento. aliàs non quæreretur ei: vt hic, & supra, de acquir. hæred. l. si seruus eius. & supra, tit. ij. l. si mihi & tibi. §. regula. &. j. de reb. du. l. si cognatis. §. certe. non ergo sufficit tempore testamenti dominum serui esse capacem: vt dictis. ll. nec obstat. l. si cognatis. in princ. quia sub. ibi, & mortis. sed cum bona deportatorum confiscentur, vt. C. de pœ. l. deportatorū. quo modo potest alienare, vt hic dicit? Respon. hoc sententiatum erat à præside, non tamen princeps cōprobauerat: vt supra, eod. j. §. hi. secundum R. sed certe tunc legatum sibi non fisco quæritur: vt d. §. vnde dic & hunc seruū post deportationem quæsierat ex aliquo contractu forte: & sic suus, nō fisci: vt. C. de bo. proscr. l. ij. & fecit ad hanc. l. institutus. de hęre. quali. & differ. & in extraneis. & C. de hære. instituen. l. v.

f *Posse.* iure singulari: vt supra, de milit. testa. l. neque. §. j.

g *Exceptionis.* tūc ergo eatenus potest grauari, quatenus est emolumentum: vt hic, & ff. titu. ij. l. si creditori. in prin. & ff. titu. j. l. debitor. in princ. & infra, de do. prælega. l. ij. §. fina. & Falcidia detrahitur: vt. j. ad legē Fal. l. j. §. si quis creditori. sed aliquando etiam si nō sit pecuniarium cōmodum, valet: vt cum tenebatur iure prætorio tantū: vt. ff. tit. j. l. si creditori. §. j. sed nō potuit quòd per hoc posset grauari.

Si legatarius.] CASVS. Legaui Titio decem, & ab eo reliqui Seio quinque. dictus Titius petiit ab hærede meo dicta decem, & non exigit nisi quatuor. certe non tenetur præstare Seio nisi dicta quatuor. si autem nihil exegit ab hærede meo Titius, nō tenetur præstare Seio fideicōmissario nisi actionem quam habet propter legatum: quia iniquum est spectare ad Titium legatarium periculum litis: nisi forte dictus legatarius fuit in culpa vt lites amitterentur. [SERVO HAEREDIS.] Instituo mihi hæredem Titium: & Sticho seruo eiusdē Titij legaui decem, & rogaui dictum Titium hæredem meum vt dictū seruum manumitteret. certe tenetur hæres præstare seruo suo libertatem & legatum. si autem non rogasem eū de libertate, non tenetur ei dare legatum. [CVM ITA.] Instituo mihi hęredē Seium: qui Seius habebat filiam nomine Titiam: & ita postea in eodem testamēto dixi: quicquid ad te Seium peruenerit ex bonis meis filiæ tuæ, ita restituas vt hoc habeat Titia vltra illud quod dedisses ei de bonis tuis si te nō instituissem. mortuo me testatore petiit Titia à patre suo Seio vt sibi restitueret illud quod à me habuit Seius. Seius nō vult ei restituere nisi post mortem suam Seij. certe melius dicit Seius. Viuianus.

h *Petierit.* id est, agnouerit, scilicet petendo. aliàs nec agere, nec cedere cogeretur: vt not. ff. titu. j. l. imperator. in princ. Item nec fuit minister tantum: quia tunc non ageret nisi in casibus: vt no. supra, titu. j. l. si quis Titio. voluit enim testator in hunc transire dominium, & de eo in fideicōmissarium: vt. C. communia de lega. l. j. §. penul. & ff. si vsusfr. pe. l. qui vsumfructum. Accursius.

i *Id tantum.* nisi post tempus sit rogatus restituere: vt supra, titu. j. l. imperator. §. j. Accursius.

k *Si nō culpa.* sub. maxime. nam de culpa nō tenetur, sed de dolo tantum, quando nil cōmodi remanet: vt. ff. si quis omis. cau. testa. l. si pecunia. §. quanquā. &. ff. tit. ij. l. si seruus. §. cum quid. vel si aliquod commodum sibi remanet, nil subaudies: vt. d. §. cum quid.

l *Nisi.* facit. C. de leg. l. seruus. & supra, de hære. instit. l. antepenul. & insti. eo. §. an seruo. & ff. titu. j. l. statuliberum. in prin. & l. si quis seruo. Sed contra. ff. ad Trebel. l. cogi. §. sed & si seruo. Solu. ibi. Item facit. ff. titu. ij. l. seruo alieno. §. j. Accursius.

BIU Cujas

a *Eius.* scilicet debitoris.
b *Ad patrem.* scilicet quendam factum extraneum, quem hæredem faciebat.
c *Suæ.* scilicet hæredis.
d *Habitura.* illa filia. id est, meam hæreditatē in qua pater illius filiæ est hæres: habeat filia illa ante partem.
e *Post mortē.* sic infra, eo.l.fideicommissa. §.si filio. &.j.ad Trebel. l. vbi pure. &.l.epistola. §.fina. & infra, de auro & argen.lega. l.filiam. &.C.de fideicommiss. l.quamuis. & ita tacita mora interuenit ex voluntate defuncti. Acc.

Quando duo recipiunt vnam determinationem, intelliguntur eam vniformiter recipere. Bartolus.

¶ Cùm ita petisset testator, vt quidquid ex bonis eius[a] ad patrem[b] peruenisset, filiæ suæ[c] ita restitueret, vt eo amplius haberet quàm ex bonis patris habitura[d] esset: Diuus Pius rescripsit manifestū esse de eo tēpore sensisse testatorē, quòd post mortem[e] patris futurum esset.

Verba generaliter prolata referūtur ad omnes, & ad omne tempus. Barto.

IX. MAECIANVS libro primo Fideicommissorum.

SI ita fuerit fideicommissum relictum, *Ad quemcūque ex testamento meo, vel ab intestato.* vel ita, *Ad quemcūque quoquo iure bona mea perueniant.* hac oratione & eius qui postea natus erit, inve familiam[f] venerit, & eius [quoque] qui postea cognatus esse cœperit, fideicommissum videtur: eius quoque[g] quæ nōdū nupta erit, sed postea, eo [scilicet] casu quo ex edicto[h] ad vxorē bona mariti intestati solent pertinere.

Si testator leget certam summā aliquibus si certum quid fecerint: vno nō faciente alter nihilominus habebit partem legati sui. Bartolus.

X. VALENS libro secundo Fideicommissorum.

SI tibi[i], & ei qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legauero: non minuetur[k] in tua persona legatum si nemo venerit.

XI. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

A de gerebam codicillos facere, sed testamentum. [*SI ITA.*] Instituí mihi Titium & Seium hæredes: & ita postea eis in eodem testamento locutus fui, commendo vobis Sempronium. nunquid per hæc verba tenentur hęredes aliquid Sempronio dare ex causa fideicommissi? Et dicitur quod non: quia aliud est commendare, quod importat significationem laudandi: aliud alia verba dicere per quæ velit fideicōmissū relinquere testator. [*CVM ESSET QVIS.*] Instituí mihi Titium & Seium, & rogaui Titium vt suam partem hæreditatis restitueret Seio cohæredi suo acceptis centum à dicto Seio. Certe si vult Titius petere dicta centū à dicto Seio cohærede, & dare ei suā partem hęreditatis, suo arbitrio potest hoc facere. Sed nunquid econtra cohæres suus prædictus potest ei dare. c. prædicta, & habere ab eo Titio suam partem hæreditatis etiam malo velle ipsius Titij? Et dicitur ꝙ sic. nam duplex est fideicōmissum prędictū relictū ab am bobus hæredib⁹ sibi ipsis. vnde vn⁹ potest cō strīgere aliū, & ecōtra. *re ꝙ ablati absoluti non solum conditionem, sed etiam dispositionē inducunt quando referūtur ad eos quos testator potest gravare. Bartolus.*

¶ Cùm esset[q] quis rogatus[r] restituere portionē accepta certa quantitate, respōsum est vltrò petere ipsum fideicommissum[s] ab hærede[f] posse. Sed vtrùm si volet, percipiet[t] * restituétque portionem[u]: an verò & si noluerit, cogatur accepta [certa] quātitate portionem restituere, propriæ est deliberationis. Et sanè[x] cùm quis rogatur accepta[y] certa quantitate portionem restituere, duplex est fideicōmissum: vnum vt possit petere quantitatem,

Inquantū *iste text⁹ vis.* vnde vn⁹ potest cō *detur* *sentistrīgere* aliū, & ecōtra. *re ꝙ abla-* [*SI QVIS ITA.*] *tiui absolu-* Institui mihi hæredem *ti cōditionē* Titium: & ita dixi: Suf *inducūt.* *li-* ficiant Sempronio vi- *mitabis illū* neæ meæ positæ in ta- *per text. in* li loco, vel fund⁹ meus *l.1.& quod* positus in tali loco. nū- *ibi no. Bal.* quid poterit Sempro- *C. quādo li-* nius petere ex causa fi- *ce. ab em-* deicommissi dictas vi- *ptio. dis. de* neas vel fundum? Et *quo vide in* dicitur quòd sic. & idē *l.ab empti-* esset si dixissem, Con- *one & ibi* tentus sit Sempronius *bonā gl. in* domo mea in tali loco *verbo, resti-* posita. Hoc dicit vsque *tutis. §. de* ad. §. sic fideicommis- *pac.* sum. Viuianus. **Flo. prā-*

1 *Punico.* id est, Aphri *cipiet* cano. & est infra, de verbo. oblig. l.j. §. fin. immo etiam nutu: vt infra, eo.l.nutu. & facit supra, de supel. leg. l. Labeo.

a *Eius.* scilicet debitoris.
b *Ad patrem.* scilicet quendam factum extraneum, quem hæredem faciebat.
c *Suæ.* scilicet hæredis.
d *Habitura.* illa filia. id est, meam hæreditatē in qua pater illius filiæ est hæres: habeat filia illa ante partem.
e *Post mortē.* sic infra, eo.l.fideicommissa. §.si filio. &.j.ad Trebel. l. vbi pure. &.l.epistola. §.fina. & infra, de auro & argen.lega. l.filiam. &.C.de fideicommiss. l.quamuis. & ita tacita mora interuenit ex voluntate defuncti. Acc.

Si ita fuerit.] CASVS. Feci testamentum, & in eo ita dixi: ad quemcūque bona mea peruenerint ex testamento meo, vel ab intestato, vel quoquo iure: lego ab eo Titio centum. postea nat⁹ est mihi filius, & in familiam meā venit, & habuit hæreditatē meam ab intestato: nunquid tenetur præstare dicta centum Titio? & dicitur quòd sic. & idē est si aliquis post dictum meum testamentū cœpit mihi esse cognatus, & hereditatem meā habeat ab intestato. nam tenebitur ille cognatus præstare Titio dicta cētum. Sed si aliqua mulier nupserit mihi post dictum meū testamentum, & habuit hæreditatem meam ab intestato, eo quòd non habebam agnatos vel cognatos, etiā ipsa tenetur præstare dicto Titio centū prędicta. Vi. *In familiam.* per adoptionem. nam & hi ab intestato succedūt: vt inst. de adop. §. j.

g *Quoque.* s. mulieris extraneæ quæ fuit nupta huic testatori qui postea ab intestato decessit, & hæc ei successit per edictum: vnde vir & vxor. & hoc subiicit.

h *Ex edicto.* vnde vir & vxor: vt. C. vnde vir & vxor. l.j. & facit. §. de codicil. l. si quis cum. & l. ab intestato. Accursius.

Si tibi & ei.] CASVS. Institui mihi hæredes tres filios meos, & ita dixi postea: Titio vicino meo lego. c. aureos, & ei qui ex dictis meis filiis venerit ad meū funus. me mortuo nemo ex filiis venit ad funus meū. nunquid debet habere tota centū Titius? Et dicitur quòd sic: & non minuitur legatum propter hoc. Viuia.

i *Sitibi.* si, id est quamuis: vel proprie.

k *Non minuetur.* habebis ergo. l. sic. C. de condit. inser. l. pe. &. §. tit. j. l. Lucius. §. quisquis. &. §. pen. & l. fin. §. Seio. &. §. de test. tu. l. qui tutelam. in princ. Alij dicunt te habere integra centum quę tibi non minui debent. quod esset si disiunctim esset nobis legatum. at hic coniunctim fuit legatum: vt. C. de cadu. tol. l. vnica. §. vbi autem. &. §. si vero non omnes.

Fideicommissa.] CASVS. Hic dicitur quòd fideicommissa possunt relinqui per omne vulgare. & ponit exēpla de prouinciis in quibus sunt varia vulgaria. [*QVOTIENS.*] Ego scripsi in quadam charta tenorem testamenti quod vōlebam ordinare: & forte etiam adhibui ibi quinque testes: & antequam legerem coram septem testibus testamentum, decessi. Certe non valet dicta scriptura vt testamentum, nec etiā vt codicilli. non enim in cor-

B

C

D

m *Quotiens.* Nota casum mirabilem, quòd si aliquis tabellio fecit imbreuiaturam testamenti, nec legit eam coram testibus, nec in charta pura scripsit: quòd non valet iure testamenti, nec iure codicillorum, etiam si fideicommissum sit ibi relictum. Accursius.

n *Exemplum.* quod dicitur scheda: vt. C. de fide instru. l. contractus. & etiam imbreuiatura in vulgari.

o *Non valent.* vt supra, de codicil. l.j. & de testa. l. ex ea scriptura, & infra, de secun. tab. l.j. §. si quis in duobus. in fin. §.

p *Suam.* id est, sui. est ergo commendare, id est, laudare, sic. C. de fideicom. lib. l. ex illa. &. §. mand. si vero non remunerandi. §. cum quidam. & hic quandoque pro deponente: vt. j. de verbo. significa. l. commendare. &. §. depositi. l. Lucius.

q *Cum esset.* testator instituit tres hæredes: vnum rogauit restituere suam partem Titio acceptis centum à cohæredibus.

r *Fideicommissum.* quantitatis.

s *Ab hærede.* vnà cum eo instituto.

t *Percipiet.* quantitatem. Accursius.

u *Portionem.* hæreditatis. Accursius.

x *Et sanè.* modo respondet repetendo quæstionem.

y *Accepta certa.* vel à cohæredibus: vt. §. vel à fideicōmissario.

BIU Cujas

a *Præstare quantitatem.* hic fideicõmissum quantitatis valet si fideicommissarius hoc velit. non autem cogitur inuitus: nisi iam quid aliud ex testamento percepit. & sic potest solui cõtrarium. j. ad Trebel. l. facta. §. rescripto. & aliud. j. ad legem Falci. l. in ratione. §. tametsi. ibi, quo loco &c. vel dic vt ibi. Item argu. contra. ff. tit. j. l. fina. §. j. Sed ibi vt esset pretium, fuit taxata quãtitas: & ideo non statur ei si plus valeat tempore mortis.

b *Fundus.* certe, & certus. aliàs nõ valeret: vt ff. de iur. do. l. cum post. §. gener. & facit. ff. tit. j. l. peto. in princ. Sed argu. cõtra. ff. de offi. prę si. l. sæpe.

Si fideicõmissum.] CASVS. Hic loquitur principaliter in quatuor generibus legatorũ. Primum est tale. Titio decẽ dari volo, nisi Seius hæres meus noluerit. & istud certe fideicõmissum est conditionale, & exigit primâ voluntatem hæredis. vnde si semel placuit hęredi tale dictum fideicommissum, necesse habebit dare, & volũtatem mutare nõ poterit in præiudicium fideicommissarij. Secundum est tale: Lego Titio decem, cum voluerit Seius hæres meus. & istud fideicommissum exigit primam hæredis voluntatem, sicut & superius: & dicitur habere dilationẽ donec viuat hæres: dum tamen nõ dicat se velle soluere fideicommissum. Si autem constituat se velle dare, & postea decedat antequã det hęres suus: tenetur dare fideicommissario. sed econtra si fideicommissarius decedat antequam hæres instituat se ei dare, ad hæredem suum nihil transmittit: quia est conditionale antequam hæres constituat se ei dare. & conditionalia legata vel fideicommissa non transeunt ad hæredem legatarij vel fideicommissarij ante conditionem impletam. Tertium est tale: Lego Seio decem, si Titius hæres meus noluerit. quod legatum non debetur. Quartum est tale: Si Titius hæres meus fuerit tale arbitratus, Lego Titio decem. vel det Seio decem, quod quidem legatum debetur: quia non videor ego testator commisisse legatum in meram voluntatem hæredis mei: sed quasi in voluntatem alicuius boni viri. Et idem est si ita dixi, si hæres meus putauerit, volo quòd det Seio decem, vel ita: si hæres meus existimauerit, volo quòd det Seio. x. vel ita: si fuerit visum, vel videbitur hæredi meo vtile, volo quòd det Seio decem. Quid si ita dixi, ego testator lego Titio decem, si te Seium hæredem meum meruerit? nunquid debetur fideicommissum? Et dicitur quòd sic, si modo possit probare fideicõmissarius si taliter meritum hæredi quod bonus vir staret cõtentus. Item quid si ita dixi, Lego Titio decem, si te Seium hæredem meum non offenderit? certe debetur fideicommissum si fideicommissarius probet similiter se taliter esse meritũ dicto hæredi quòd bonus vir & non infestus staret contentus. h. d. vsque ad. §. hæc verba. Viuianus.

c *Noluerit.* id est, si noluerit. Accursius.

d *Exigit.* id est, quòd semel velit. nam sufficiet semel velle.

e *Noluisse.* Not. sufficit semel voluisse. sic. ff. de aqua plu. ar. l. in diem. & ff. quorum leg. l. j. §. prodest. Sed cõtra. ff. de verb. obli. l. si quis stipu. Sol. vt no. ff. tit. j. l. statuliberum. §. fi. & facit. ff. proxi. §.

f *Hoc autem.* idem in legato libertatis: vt. ff. de manu. testa. l. seruus. & sic habet dilationem.

g *Tractum habet.* id est, conditionale est.

paratus portione cedere: aliud, vt etsi non petat, tamen cogatur fideicommissario restituere parato præstare quãtitatẽ[a]. ¶ Si quis ita scripserit, *Sufficiunt tibi vineæ, vel fundus*[b]: fideicõmissum est: quoniam & illud fideicõmissum esse arbitramur, *Contentus esto illa re.*

Iste. §. ponit quadruplicem casum: ideo non potest commodè summari.

B ¶ Sic fideicõmissum relictum, *Nisi hæres meus noluerit*[c], *illi decem dari volo.* quasi conditionale fideicommissum est, & primam voluntatẽ exigit[d]: ideóque post primam voluntatem non erit arbitrium hæredis dicendi [se] noluisse[e]: hoc autem[f] legatum, *Cùm voluerit*: tractum habet[g] quamdiu viuat is à quo fideicõmissum relictum est. verùm si ante, quàm dederit[h], decesserit: hæres eius[i] præstat[k]. Sed & si fideicommissarius ante quàm hæres constituat, decesserit, ad hæredem suum nihil transtulisse videtur. conditionale enim esse legatum nemini dubiũ est[l], & pendente conditione legati videri decessisse[m] fideicõmissarium. ¶ Quamquam[n] autem fideicõmissum ita relictũ, *Si volueris*[o], non debeatur: tamen si ita scriptum fuerit, *Si fueris arbitratus, Si putaueris, Si æstimaueris, Si vtile tibi fuerit visum*, vel *videbitur*: debebitur. non enim plenum[p] arbitrium[q] voluntatis hæredi dedit, sed quasi viro bono[r] [fidei]cõmissum relictum. ¶ Proinde si ita sit fideicommissum relictum: *Illi, si demeruerit.** omnimodo fideicommissum debebitur: si modò meritũ quasi apud virum[f] bonum collocare fideicõmissarius potuit. Et si ita sit, *Si te non offenderit.* æquè debebitur[t], nec poterit hæres causari nõ esse [eum] meritum, si alius vir bonus & non infestus meritũ potuit admittere.

Verbum, peruenire, inducit fideicommissum. Bartolus.

¶ Hæc verba, *Te fili rogo vt prædia quæ ad te peruenerint, pro tua diligentia diligas, & curam eorum agas, vt possint ad filios tuos peruenire.* licet non satis exprimant fideicommissum, sed magis cõsilium quàm necessitatem relinquendi: tamen ea prædia in nepotibus post mortem patris eorum vim fideicommissi videntur continere[u].

A patre potest relinqui filio, si verba sapiant quoquo modo vt fideicommissum in tempus existentiæ sui iuris videatur dilatum. Bartolus.

h *Dederit.* id est, dare voluerit. & sic est contra. ff. de verb. obli. l. centesimus. §. si ita. vbi hęres non dat. sed ibi in stipulatione. vel expone hic dederit, dare tamen voluit: quia dixit hoc, vel aliter constat de eius voluntate, & sic concordat. l. illa.

i *Eius.* hæredis.

k *Præstat.* & statim.

l *Dubiũ est.* No. diem incertũ esse cõditionẽ.

m *Decessisse.* aliàs, defecisse. vnde legatũ est factum caducum. vt. C. de cad. tol. §. sin autem. dies enim incertus est conditio: vt infra, de cõdit. & demon. l. dies. & supra, titu. ij. l. talis. Azo. Item huic. §. & præceden. est contra. ff. tit. ij. l. senatus. §. legatum. Sol. vt ibi.

n *Quamquam.* no. ex isto. §. expressa nocere. Item not. differentiam inter, si &, cum.

o *Volueris.* tu hæres, id est, si tu nõ vis, non debetur: vt. ff. tit. ij. l. senatus. §. legatum.

p *Plenum.* aliàs, ad plenum. Accursius.

q *Arbitrium.* sed quæ est differentia inter primum & secundum casum? Respon. quia in primo liberæ voluntati hæredis cõmittitur: & licet testatori iusti appareat, tamen hæredi permittitur ex tam libera volũtate interpretari æquum iniquum, & iniquũ æquũ: quod est absurdum. At in secundo casu solum permittitur vt æquum videat an sit æquũ: quod si est, non permittitur hæredi aliter interpretari secundũ R. vt hic. & sic not. expressa nocere: vt infra, de condit. & demon. l. nonnunquam. Item not. differentiam inter, si &, cum. & sic est contra supra, de condit. indeb. l. qui promisit. Solu. ibi. Item contra supra, titu. ij. l. senatus. §. legatum. Solu. vt ibi.

r *Viro bono.* sic infra, de reb. dub. l. vtrum. §. cum ita. & de inist. l. sed si vnius. §. ait prætor. & de fideicom. lib. l. fideicommissa.

s *Virum.* Not. arbitrium & æstimationem alicuius electi reduci ad arbitrium boni viri.

t *Æquè debebitur.* nam æquipollent hæc duo: vt. ff. titu. j. l. quidam. &. l. cum pater. §. rogo.

D *Hæc verba.*] CASVS. Titium filium meum, qui & ipse habebat duos filios, mihi hæredem instituit. & cum essent in hæreditate mea prædia, ita fui locutus in eodem testamento dicto filio meo, te fili rogo vt prædia quæ ad te peruenerint de hæreditate mea, pro tua diligentia diligas, & curam eorum agas vt possint ad filios tuos peruenire. me testatore mortuo dictus meus filius instituit sibi hæredes dictos suos filios, & quosdam extraneos, & decessit. nunc petunt dicti filij sui ante patrẽ dicta prædia ex testamento meo qui eram eorũ auus: quęritur, vtrum possunt? Et videtur q̃ non, quia dicta verba quæ direxi ad filiũ meum, magis videntur importare consilium à me datum filio meo de supradictis prædiis, quàm necessitatem dandi fideicõmissi filiis filij mei. inspecta tamen voluntate mea potius q̃ verbis, dicendũ est dictos filios filij mei posse habere ante patrem dicta prædia. Viuianus.

u *Continere.* scilicet inspecta potius mente testatoris quàm ipsius verbis. & sic non obst. infra, eo. l. pater. §. penulti. & est sic supra, titu. j. l. vnum. §. fina. & supra, ea. l. §. si quis ita. & infra, eod. l. Pamphilo. in princ. Accursius.

Si filio.] CASVS. Mæuius instituit sibi hæredem Titium habentem filium Gaium, & in dicto testamẽto reliquit Mæuius per fideicommissum

BIU Cujas

fideicommissum à dicto Titio hærede centum Gaio filio prædicti Titij. quæritur, quando Gaius filius Titij hæredis possit petere dictum fideicõmissum? Et certè siue efficiatur sui iuris Gaius per mortem Titij patris sui, siue alio modo, potest petere fideicõmissum prædictum, & nõ ante. & hoc est verum, siue Mæuius testator dixit expressè quod Titius hæres daret fideicõmissum Gaio filio suo, cum sui iuris esset Gaius vel morte patris, vel alio modo, sic tacitè intelligi possit quòd Mæui[2] habuit eam voluntatem, puta quia dixit Mæuius testator, volo vt tu hęres Titius relinquas centum Gaio filio tuo. vel quia dixit, volo Gaium habere centũ, vel volo ad eum pertinere. Viui.

a *Si filio.* pater fuit institutus ab extraneo, & filio instituti legatum relictum.

b *Non sit ita.* scilicet expressum.

c *Intelligi possit.* scilicet ex mente.

d *Efficiatur.* ex morte testatoris. & facit ff. de leg.1. si legatarius. §. fina. cum concordantiis.

Si cui.] *CASVS.* Dilegabã Titium, & non patrẽ suum Gaium. vnde nolebã quòd de legato quod volebã dare Titio, aliquod emolumẽtũ haberet Gaius pater. dixi ergo ita, si morte patris sui iuris fuerit effectus Titius, lego ei centum. postea Titius fuit emãcipatus a patre suo, & ita sui iuris effectꝰ est. vnde per mortem patris amplius sui iuris effici non potest. quæritur, nunquid defecerit fideicõmissum? Et dicitur quòd non, immo potest petere, vel vult statim post emancipationem, vel vult mortuo patre. Viuianus.

e *Non videri.* cõtra videbatur iam per mortem patris: quia non poterat fieri sui iuris. sed contra est, immo statim extitit quoad effectum: vt ff. ad Trebel. l. mulier. in princ. & ff. quando dies leg. ce. l. ita. & C. de institu. & substitu. l. iij. cum concor. vbi no. nisi refert quid de æquipollentibus fiat. & per hoc supra, quemadmo. testa. ape. l. antepenul. ij. respon. argu. contra. C. de his qui ve. æta. impe. l. fina. Accursius.

f *Admittetur.* scilicet proculdubio. nam & ante extitit, vt dixi. & pro hoc optime supra, de dona. inter virum & vxorem. l. sed si mortis. §. j. & argu. contra. ff. de cap. l. in bello. §. si quis seruum.

Suum fuam.] *CASVS.* Legaui Titio equum meum. postea ante quam morerer, fui effectus pauper: & propter necessitatem eum alienaui in alium. postea decessi. venit Titius ad hæredes meos, & petit dictum equum, vel iustam æstimationem equi. nunquid potest? Et dicitur quòd sic, nisi hæredes mei probent ideo me alienasse equum, quia volebam ei adimere dictũ legatum siue fideicõmissum. Sed pone quòd legaui eidem Titio illud quod debebat mihi Seius: qui quidem debebat mihi decem. & postea ex necessitate exegi dicta decem à Seio prædicto: & non probant hæredes mei quòd exegerim quasi vellem extinguere fideicõmissum. Certe deberent hæredes mei dicta decem Titio cui legauerã nomen de dictis decem, nisi quia interest huius legati & superioris, id est, differẽtia est inter hoc legatũ & superius de equo. vide ideo quia interest, non debebunt hæredes. & est ratio quare non: quia in hoc legato nominis extinguitur ipsa substantia debiti cum exigo ego testator à debitore. in legato autem superiori de equo, durat equus, quamuis sit alienatus per me testatorem. sed secus si dicta decẽ quæ exegi à Seio debitore, cum nomen eorum

A legassem Titio, posui in depositum, & non expendi: quia tunc bene poterit petere Titius, & multo magis si ea non exegi à dicto meo debitore, sed ipse debitor sponte ea mihi obtulit: quia hoc casu non potui accipere ea decem cum ipse debitor ea mihi offerret. sed & si partem dictorũ. x. quę exegi à dicto meo debitore, vel quæ ipse mihi obtulit, posui in depositum, & de alia parte emi prędium: adhuc poterit petere Titius fideicõmissum de decem. Viuia.

g *Necessitate.* rei familiaris: vt. C. de rescindenda vendi. l. non idcirco. vel quia erat peritura: vt supra, de rei vindicatione. l. item si verberatum. §. si quis. aliud si ex voluntate: vt. ff. de adi. leg. l. rem legatam. & argu. infra, de fideicommiss. lib. l. cum fideicommissa.

h *Probationẽ.* No. pbationẽ mutatæ volũtatis hæredi incũbere.

i *Exigendam.* scilicet nunc. Sed ecõtra tunc non oportet probari à legatario, cum sponte res fuisset alienata: vt. ff. de adi. leg. l. cum seruus. & facit institu. co. §. si rem suam. & supra, de proba. l. iij. & l. cum.

k *Fortè.* philosophicum temperamẽtũ est. vere enim nõ interest: vt subiicit hic. & dic interest. s. inter hæc secundũ literã Pisanam.

l *Substãtia* debiti. ex hac differentia oportet hic legatariũ probare: vt hic, & supra, titu. ij. l. non quocũque. §. qui sum relinquere ex eo fi. & l. Lucius. j. respõ. & l. cũ pater. §. filia. & infra, de auro & arg. leg. l. Seia. in fi. & ff. de libe. lega. l. nõ solum. §. liberatio. quod secus est in superiori casu vbi hæres probat.

m *Exegisset.* à sponte soluente. & sic impropriè vt sequitur.

n *Pro deposito.* aliud si pro deposito non habuisset, vt modo notaui per plures leges. Et nota hic qualiter probetur animi perseuerantia, non ergo &c. Accursius.

o *Exegerat.* Not. ergo exigere, id est ab inuito extorquere. sic infra, quæ in fraudem credi. l. pupillus. Item contra supra, titu. j. l. si Titius. Solu. ibi.

p *Non accipere.* scilicet rationabiliter, cum videatur velle durare dominus debitoris. Nam qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis: vt. C. de noua. l. iij. & ad hoc. j. de solu. l. si debitor. Accursius. *ADDITIO.* Prius legebatur, non potuit non accip.

q *Admittemus.* scilicet valere fideicommissum.

r *Non hoc animo.* & hoc probatur per hoc quòd habuit eam in depositum, vel alio modo. Et not. quòd quidam habent cancellatum hunc versum, & si ex hac &c. & facit. ff. de adi. leg. l. pater.

Si quis illicitè.] *CASVS.* Ad huius. §. intelligentiam no. quòd senatusconsultũ factum Auiola & Pansa cõsulibus existentibus, vetat quòd aliquis nõ leget columnas vel marmora de domibus: vt supra, de leg. j. l. cætera. §. j. quid ergo si ego feci domum in publico loco vel in alio loco vetito: quam quidem oportet me destruere: vt infra, ne quid in loco pub. l. j. & ij. nunquid potero ex ea domo legare marmora vel columnas non obstante dicto senatusconsulto? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

s *Iubent.* vt in loco publico: vt. ff. ne quid in lo. pub. l. ij. in prin. & l. fina. vel contra. s. fini. regun. l. fina.

t *Ex eo.* ædificio illicito, puta vnam columnam. secus in licito: vt supra, titu. ij. l. cætera. & l. filius familiàs. §. ædes. & facit infra, eo. l. nutu. §. ij.

u *Impedimento.* huic legato columnæ.

Si hæres.

*Flo. pugnat cum Bartolo.

*Flo. concordat cum Bartolo.

*Flo. an fideicommissum non quocũque. §. qui sum relinquere ex eo quis &. l. cũ pater. §. filia. & †Nã quod necessario destruendũ est, nõ est in eius destructione auctoritas superioris: vt extra de elect. c. venerabilẽ. cum gl. sup verbo, venire in ius.

Si hæres.]CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & iussi ei quòd mutuaret Seio amico meo centum vsq; ad sex menses pro duobus denarijs librã quolibet mense, cum alij vsurarij mutuarent ad sex denarios libram. Certè valet tale fideicommissum, & putauit Mæuius quòd deberet dare fideiussores hæredi de dictis centum reddendis ei in termino: sed non est verum: immo nudam tantum cautionem. Viuianus.

a *Vtile.* vt.ff.tit.ij.l.si seruus legatus.§.fina.

b *Idoneè.* scilicet cũ fideiussoribꝰ vel pignoribus: vt. ff. manda.l. si mandatum.§.fina.

c *Cautionem.* scilicet talem, vt dixi. sed nuda sic: vt.ff.de iudi.l.in omnibus. Accursius.

Si seruo.]CASVS. Seruo Titio legaui militiam meã. volui enim quòd dictꝰ Seruus Titij staret ad quoddam meum castrum pro milite, & haberet quolibet die quinq; solidos pone. quam quidem militiam serui habere nõ possunt, vt datur intelligi in fi. huius. §. modo quæritur, an Titio domino acquiratur dictũ legatum? Et distinguitur: aut ego testator sciui eum esse seruũ cũ ei legaui militiã: aut ignoraui. Primo casu debetur legatũ. sed quia seruus non potest habere militiam vt dictum est, datur domino eius æstimatio militiæ. Secundo casu non valet legatum aliquo modo: & est ratio in hoc secundo casu, quia non est verisimile quòd ego testator reliquissem seruo militiam: si sciuissem eum esse seruum. quamuis cum sciui eum esse seruum tempore quo legaui ei militiam, valeat legatum quantum ad æstimationem militiæ dandam domino serui vt dictum est in ipso casu. ex his autem quæ dicta sunt in dicto primo casu, istud potes colligere, quòd cum aliquid relinquitur alicui per fideicõmissum vel per legatum, illud præstandum est quod relictũ est si potest præstari. aliàs æstimatio est præstanda. Viuianus.

† *Quòd rursus verificet de duabus vicibus, vide in.l.1.§. si cui. ff. vt lega. noũe. ca. & do. Bart. in.l. eum qui. ff. de ver. obli.*

d *Militia.* quam seruos habere fuerat inusitatum, non tamen iure aut natura vetitum penitus secundũ R. vel forte de iure est vetitum: vt.C.qui mili.non poss.l.super seruis. per totum.

e *Deberi.* huic enim relicto talis ineſt natura: vt supra, titu.j.l. mortuo.§.j.R.

f *Denegari.* sed hæc militia posset legari ei libero: ergo ei seruo: vt.ff.ti.j.l.debitor.§.seruo. quæ est contra. Sed dic non omne: sed nec id quod ratione rei legatæ vel personæ legatarij impedit, potest legari libero & seruo. & quod impedit, nec vni nec alteri. hic autem nõ rei personæúe ratione impeditur omnino legatum: sed ex coniectura mẽtis defuncti. præsumitur enim, quoniã non consueuerunt serui militiam habere, si sciisset seruum, nil ei relicturus esset testator. nam & aliàs ex legatarij vsu & scientia testatoris voluntas colligitur: vt.ff.de vsu & ha. plenum.§.sed si pecoris. &.§. equitij. & supra, de lega.j.l.si seruus plurium.§.fin. & de iud.l.sed & si susceperit.§.j.&.ij.

g *Non reliquisset.* hoc enim hic præsumitur, sicut in re aliena legata, & in substitutione seruo instituto hæredi vulgariter facta aliud voluisse eum præsumitur: vt.C.eo.l.cum alienam. & supra, de hære. instit.l.pater filio.

h *Apparet.* Not. rem legatam præstari debere: quæ si præstari non potest, eius æstimatio præstetur à legatario.

i *Præstari non potest.* huic ergo minime est inhærendum. difficultatis enim & non impossibilitatis respectu hoc nõ posse dicitur: vt in re aliena legata quam dominus non vult vendere. cæterũ iuro naturáve relicto resistente nihil omnino dabitur: vt in mancipio orthodoxo hæretico, & in fundo Martio, & homine libero relictis dicitur: vt.ff.tit.ij.l.apud Ialianum.§.fi.&.l.cætera. & distingue vt ibi no. in.l.sed si res. & facit. ff. de aur. & argen.l. Titius. §.j.&.ff.tit.ij.l.filiusfamilias.§.iiij.&.ff.de verb.obli.l.multum.

Si quis decem.]CASVS. Legaui decem Titio ab hærede meo, & ita dixi, si Titꝰ perdiderit dicta. x. rursus lego ei. x. modo quæritur hic de tribus. Primum, vtrum valeat secundum legatum? Secũdum est, vtrum hæres meus possit exigere à Titio legatario cautionem, vt ipse legatarius faciat salua. x. quæ primo ei soluuntur: ita q hæres non teneatur ad pręstãda amplius. Tertium est, si Titius legatarius perdiderit bis, vel ter. vel quater dicta decem, an hæres teneatur semper dare alia. x? Et iurisconsultus respondet ad secundum & tertium: per quam responsionem colligitur responsio primi, & dicit quòd hæres nõ potest exigere. x. nec dictã cautionem à legatario. Itẽ dicit quòd si legatarius vltra semel perdiderit x. non tenetur ei iterũ dare hæres. colligitur ergo responsio primi, scilicet quòd si semel perdiderit decẽ legatarius, alia decem ei hæres dare nõ tenetur amplius. Viuianus.

k *Cautionẽ.* à legtario.

l *Fideicommissum.* scilicet legatario.

Si hæres rogat sit certã summam vsuris certis fœnori dare, vtile[a] est fideicommissum: sed Mæcianus putat non aliàs cogendum credere, quàm [si] idoneè[b] ei caueatur. Sed ego procliuior sum vt putẽ cautionẽ[c] non [esse] exigendam.

Si rem legatam legatarius habere non potest absque sui delicto, præstabitur æstimatio si testator fuit sciens. Bartolus.

Si seruo alieno militia[d] relinquatur, an domino quęratur legatum, quæritur? Et aut scit seruum esse, & dico æstimationẽ deberi.[e] aut ignorauit, & denegari[f] fideicommissi persecutio debet: quã si sciisset seruũ, nõ reliquisset.[g] Ex his apparet,[h] cũ per fideicõmissum aliquid relinquitur, ipsum præstandum quod relictũ est. cum verò ipsum præstari[i] non potest, æstimationem esse præstandam.

Dictio, rursus, verificatur in duabꝰ vicibus tantum. Bartolus.

Si quis decẽ alicui per fideicõmissum reliquerit, & si perdidisset id quod testamento relictum est, rursus ei reliquerit:† quærebatur, an sequens fideicommissum valeat? vel an exigere hęres debeat cautionem[k] salua fore decẽ, ne cogatur ad præstationem? & an si sæpius perdidisset, sæpius ei sarciretur fideicõmissum?[l] Diuus Pius rescripsit neq; cautionem exigendã,[m] & non amplius quàm semel[n] postquàm ꝑdidisset, præstandũ. nõ enim onerandus est hæres vt in infinitũ[o] †quotiens perdiderit, restituere ei tãtũdẽ debeat: sed vt per fideicõmissum posteriꝰ duplicata ei legata videãtur: nec amplius ad periculum hæredis pertineat, * si quid postea is consumpserit, exoluto & posteriore fideicõmisso.*

Fideicommissum relictum animo compensandi, petitionẽ non inducit. Bartolus.

Item si quis certam quantitatem cui[p] reliquerit, & addiderit facilius hanc summã posse[q] compensari, cùm debitor sit fideicommissarius ex causa hæreditatis Gaij[r] Seij, nec velit ille adire hæreditatẽ Gaij Seij, sed petat fideicommissum: Imperator noster contra voluntatẽ[s] eum testantis petere fideicommissum[t] rescripsit: cùm in fideicommissis præcipuè spectanda seruandáque est testatoris voluntas.

m *Exigendam.* id est, non exiget hæres cautionem.

n *Quàm semel.* contra. ff. qui. mo. vsusfru. amit. l. sicut. sed ibi dexit quoties: sed hic dixit rursus. Itẽ no. sufficit semel solui, & quãdoque non: vt not. C. de iur. delibe. l. fi. §. sed quia. Item not. contra infinitatem. sic. ff. de dam. infect. l. qui bona. §. fina. &. ff. de ædi. l. non distinguemus. §. quæsitum. & infra, de re iudi. l. à diuo. §. sed si emptor. &. C. de sacrosan. eccle. l. fin. §. sed ne. & supra, pro socio. l. si socius pro filia. §. quòd si salua. &. ff. vt leg. no. ca. li. §. si cui. Sed arg. contra infra, de fideiuss. l. si ita stipulatus à Seio. & supra, de in lit. iur. l. videamus. §. iurare. & in auth. de non alie. §. sancimus. colla. ij. ibi, in quo optima mensura &c. & supra, de eden. veluti. §. hæc vox. Azo.

o *In infinitum.* Not. infinitatem vitandam.

Item si quis.]CASVS. Cum Cornelius peteret existere hæres ab intestato Gaio Seio, qui Gaius Seius fuerat debitor Titij in decem ex aliqua causa, & ita Cornelius propter dictam hæreditatem est debitor Titij in dictis decem, si eam adeat: hic Titius fecit testamentum, & instituit sibi Martinum hęredem, & legauit dicto Cornelio. x. & ita subiunxit: tu Martinus hæres poteris facile compensare hæc. x. cum Cornelio, qui, vt dictũ est, debet mihi. propter hæreditatẽ Gaij Seij. postea Cornelius noluit adire hæreditatem Gaij Seij: sed volebat fideicommissum de decem sibi à Titio prædicto relictum. quæritur, nunquid posit habere? Et dicitur quòd non: quia videtur esse contra voluntatem testatoris, quæ præcipuè seruanda est in fideicommissis. Viuianus.

p *Cui.* id est, alicui.

q *Posse.* No. facilius compensamus quàm soluamus.

r *Gaij.* quia Gaius instituit fideicommissarium qui Gaius fuerat debitor testatoris secundi.

s *Voluntatem.* tacitam, quasi sub hac conditione legauerat, si ille Gaio Seio fuerit hæres, & compensauerit. Facilius enim remittimus quæ speramus, quàm demus quę possidemus. sic. ff. de legij. l. vnum ex. §. si rem. & facit. ff. titu. j. l. j.

t *Fideicommissum.* No. in fideicõmissis præcipuè spectanda seruandáque est testatoris voluntas.

Volun-

BIU Cujas

commissis præcipuè spectanda seruandáque sit testatoris voluntas. [a] ℣ Plerumque [b] euenit multorũ ĩteresse id quod relinquitur verum testatorem vni [c] voluisse honorem habitum, [d] & est hæc sententia Marcelli verissima. [e] Sic enim euenit, vt interdum si pluribus [f] testator honorem habere voluit, & de pluribus sensit, quamuis vnum legatum sit, tamen ad persecutionem eius [g] plures admittantur: vtputa si decem fuerunt eiusdem [h] rei [i] stipulandi [k], & hæres vel fideicommissarius rogatus est [l] vt eis solueret. hic enim si omnium [m] interest, & de omnibus [n] sensit testator: fideicommissum relictũ omnes petere poterunt. Sed vtrùm in partem agent, [o] an insolidum, videamus. Et credo, prout cuiusque interest, consequentur. Vnus igitur qui occupat agendo, totum cõsequitur: ita, vt caueat defensu'iri* [p] aduersus cæteros fideicõmissarios eũ [q] qui soluit: [r] siue socij sint, siue non. ℣ Interdũ alterius nomen scribitur in testamento, alteri verò fideicommissi petitio vel legati competit: vt puta si fidei hæredis cõmittatur vt ipse publicano* pro Titio præstet fideicõmissum: hoc vel legatum, nõ publicanus [s] petit, licet ei sit adscriptũ: sed ipse petere poterit, pro quo legatũ relictum est. Multũ autem interesse arbitror cui voluerit [t] * ꝓspectum, cuiusq; contẽplatione testator fecerit. Plerũq; autem intelligẽdũ est priuati causa hoc fecisse, licet emolumentum publicano quæratur. [u]

In indiuiduis quilibet hæredum tenetur insolidum. Bartolus.

℣ Si in opere ciuitatis faciendo aliquid relictum sit: vnumquẽque hæredem insolidum teneri diuus Marcus & Lucius Verus Proculæ [x] rescripserunt: tempus tamen cohæredi [y] præstituerunt, intra quod mittat [z] ad opus faciendum: post quod solam [a] Proculam voluerunt facere, imputaturã cohęredi sumptum [b] pro parte eius. Ergo & in statua, & in seruitute, cæterisque quæ diuisionẽ nõ admittunt, [c] * idem diuus Marcus rescripsit. ℣ Si quis opus facere iussus, paratus sit pecuniam dare reipublicę, vt ipsa faciat, cùm testator per ipsum id fieri voluerit: non audietur. [d] & ita diuus Marcus rescripsit.

Legatum incertum relictum in his quæ alimenta respiciunt, valet. Bartolus.

XII. VALENS libro primo Fideicommissorum.

STichus liber esto: & vt cũ hæres artificium doceat vnde se tueri

alteri petitio cõpetit legati. Exemplũ est tale: Titius debebat publicano x. propter passagium forte. ego feci testamentũ, & rogaui hæredem meũ ꝙ solueret decẽ publicano pro dicto Titio. certe Titi⁹ admittitur ad petitionẽ fideicõmissi & non publican⁹: nisi probet publicanus quòd pro suo publicani amore ego reliqui fideicõmiss. prędictum. Viuianus.

volet. Fl.

Non publicanus. cũ nulla eius gratia sit relictũ: immo vt minister eligatur: vt. s. titu. j. l. si quis Titio decẽ. aliàs secus: vt. j. de condi. & demõ. l. Titio. §. Titio genero. & s. ea. l. proxi. §. & s. de vsufru. ea. re. l. tribus. in fi. quæ sunt contra. & facit. s. tit. ij. l. si fideiuss. & l. seruo legato. §. si testator. & l. si seruus legat⁹. §. pe.

t *Voluerit.* testator.

u *Quæratur.* prima facie.

Flo. recipiunt

Sin opere. CASVS. Instituit mihi hæredes Proculã & Titiũ: & rogaui eos quòd facerẽt fieri vnũ palatiũ reip. Bononię, in quo expẽderent mille libras. vel iussi eis quòd ponerẽt vnam statuam in curia cõmunis ad honorem reipublicę. vel iussi eis quòd sustinerẽt per domos meas quæ erãt iuxta palatium communis, seruitutem cloacæ cõmunis immittendę. vel iussi eis quòd facerent aliquid aliud quod diuisionẽ non recipit. nunc veniunt procuratores communis, & conueniunt ad prædicta facienda vel aliquod prædictorum dictam Proculam solam, cum Titius eius cohæres sit absens. vnde hæc Procula cõquesta fuit de hoc per literas suas diuo Marco & Lucio vero imperatoribus, dicendo eis quòd ipsa volebat adimplere bene pro parte sua, & nõ pro parte Titij cohæredis sui. certe dicti imperatores rescripserunt ei quòd volebant eam certum tempus habere intra quod faciat venire cohæredem suum pro faciendis prædictis: post quod tempus volunt quòd ipsa sola faciat prædicta: & quòd possit imputare cohæredi suo Titio partem dimidiam sumptuum quos faciet in prædictis, vel aliquo prædictorum quæ diuisionem non recipiunt. Viuianus

STichus. CASVS. Instituit mihi hæredẽ Titium, & Sticho seruo meo libertatẽ dedi, & præcepi prædicto hæredi vt doceat vel do-

---

a *Voluntas.* vt &. s. tit. ij. l. pe. not. & infra, de supel. lega. l. Labeo. & infra, de auro & argen. leg. l. Quintus.

Plerumque euenit. CASVS. Hic. §. duas ponit regulas. In prima non ponit exempla, in secunda sic. Prima est talis: Potest esse quòd multorum interest fieri quod dictum est à testatore: & tamẽ vnus tantum habet actionem: eo quòd testator eum solum honorare voluit. & potes si vis ponere exemplũ quando duo non socij promiserunt centum insolidum testatori: & ipse legauit vni eorum liberatem. quãuis enim interfit alterius vt ambo liberẽtur: tamen nõ liberabitur nisi ille cui legata est liberatio: & liberabitur per pactũ, & non per acceptilatio nẽ: ad hoc vt liberatio non prosit alij: vt. j. de lib. lega. l. iiij. §. ij. Secunda regula est econtra ad primam. Potest enim esse quòd vnum est legatum à testatore relictum: & tamen plures ad illud admittuntur: eo qđ testator plures voluit honorare. & ponitur in litera tale exemplum: Ego & Titius stipulati fuimus insolidum à Seio nobis dari Stichum. postea Cornelius fecit testamentũ, & petiit ab hærede suo vt daret mihi & Titio dictum Stichum debitum nobis à Seio. quamuis enim vnum id est, vnius hæredis Stichi sit legatũ: tamen Seius & Titi⁹ admittentur ad petitionẽ ipsius: & prout cuiusq; nostrum interest, tantũ ex dicto legato consequetur. Quid si ego petij totum Stichum ab hærede Cornelij, & litem secũ fuit cõtestatus? certè totum debet mihi soluere: dũ tamẽ caueat ei quòd defendam eum à Titio collegatario meo. & hæc sunt vera siue ego & Titius meus collegatarius eramus socij, siue non. & quod dixi in hærede Cornelij rogato à Cornelio vt daret mihi & Titio Stichum nobis debitum à Seio: idem est si Cornelius dictum Stichum alicui per fideicõmissum reliquisset, & dictum fideicommissarium rogasset de dando mihi & Titio dictũ Stichum. Viuianus.

b *Plerumque.* No. ex prin. huius. §. illi soli deberi fideicommissum, quem testator voluit honorare. Accursius.

c *Vni.* ergo ei soli ex fideicommisso tali competit actio.

d *Habitum.* pone exemplum, si plures sint rei debendi, & vni legatur liberatio: vel si lego tibi quod Titius tibi debet, qui est forte non soluendo. nam refert gratia vnius vel plurium: vt. j. de lib. lega. l. iij. §. fi. & j. ea. l. §. interdum.

e *Verissima.* vt ei tantũ debeatur quẽ testator voluit honorare.

f *Si pluribus.* creditoribus Titij.

g *Eius.* scilicet legati.

h *Eiusdem.* scilicet hominis.

i *Rei.* non testatoris.

k *Stipulandi.* non testatoris.

l *Rogatus est.* ab eo qui erat non debitor.

m *Omnium.* scilicet creditorum.

n *De omnibus.* scilicet honorandis. alioquin aget debitor tantũ: vt. j. proxi. §. & facit. s. tit. j. l. fideiussor.

o *Agent.* s. quilibet pro parte debiti sui.

p *Defensu'iri.* j. de libe. lega. l. quid ergo.

q *Eum.* s. hæredem.

r *Soluit.* legatum.

Interdum. CASVS. Hic. §. ponit vnã regulam: & super eã ponit exemplũ, & illud exemplũ postea determinat. Regula est talis: Quandoq; vnius nomen in testamento scribitur in legãdo, & alteri petitio cõpetit legati. Exemplũ est tale: Titius debebat publicano x. propter passagium forte. ego feci testamentũ, & rogaui hæredem meũ ꝙ solueret decẽ publicano pro dicto Titio. certe Titi⁹ admittitur ad petitionẽ fideicõmissi & non publican⁹: nisi probet publicanus quòd pro suo publicani amore ego reliqui fideicõmiss. prędictum. Viuianus.

s *Non publicanus.* cũ nulla eius gratia sit relictũ: immo vt minister eligatur: vt. s. titu. j. l. si quis Titio decẽ. aliàs secus: vt. j. de condi. & demõ. l. Titio. §. Titio genero. & s. ea. l. proxi. §. & s. de vsufru. ea. re. l. tribus. in fi. quæ sunt contra. & facit. s. tit. ij. l. si fideiuss. & l. seruo legato. §. si testator. & l. si seruus legat⁹. §. pe.

t *Voluerit.* testator.

u *Quæratur.* prima facie.

x *Proculæ.* ipsi Proculæ supplicanti, quæ sola pulsabatur.

y *Cohæredi.* Proculæ genitiui casus. ad quod est. s. de vsur. l. cum quidam. §. fina. & j. de ope. pub. l. si legatum. §. j.

z *Mittat.* ille cohæres.

a *Solam.* Proculam in iudicio conuentam. Accursius.

b *Sumptum.* in iudicio fami. erciscun. vt supra, famil. erciscun. l. hæredes. §. non tantum.

c *Non admittunt.* nam quæ diuisionem non admittunt, tunc insolidum ab hæredibus & hæredibus debentur. vt supra, fami. erci. l. hæredes. §. an ea. & j. de ser. leg. l. fina. & facit. j. titu. j. l. Quintus. §. ad auctoritatem.

d *Non audietur.* vt infra, de polli. l. antepenul.

BIU Cujas

vel doceri faciat dictum Stichum vnum artificium, ex quo artificio possit lucrari victum & vestitum cõpetentem. quæritur, nunquid Stichus poterit petere ab hęrede vt faciat eum doceri leges, vt fiat doctor legum? certè non, imò arbitrabitur iudex quod artificium cõpetens potius hæres docere eum debeat sumptibus hęredis ipsius: & in causæ cognitione debet inspicere iudex ætatem voluntatem defuncti, qui dixit, vnde possit se tueri &c. Itẽ debet inspicere iudex ætatem Stichi, & conditionem, & naturam, & ingenium: vt si est aptus ad calculariã, ad eam eum ponat. si est aptus ad aliã artem, ad eam eum ponat. Pegasi autem sententia qui dixit fideicõmissum prædictum non valere, est reprobata. Viuianus.

poßit, peto. Pegasus inutile fideicommissum esse ait[a]: quia genus artificij adiectum nõ esset. Sed prætor aut arbiter ex voluntate[b] defuncti †, & ætate & conditione & natura ingenióque[c] eius cui relictum erit, statuet quod potißimum artificium[d] hæres docere eum sumptibus suis debeat.

†*Concor. c. cum in iuuentute. in gl. sup verbo, ad senilem. ibi, itẽ præsumitur pro senili ætate potius quàm pro iuuenili. Et iurisperitus ex verbis senũ rusticorum argumẽtatur. extra de p̃sumpt.*

a *Ait.* & male.

b *Voluntate.* C. de fideicõmiss. l. voluntatis.

c *Ingenioq;.* No. q̃ ex ingenio natura & ętate & cõditione alicuius, eius cõsideraẽ officiũ.

d *Artificiũ.* valet ergo relictum licet incertum propter fauorẽ alimentorũ: vt no. supra, titu. j. l. quidam. & facit infra, de solu. l. inter artifices.

XIII. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

SI sic locutus erit testator, *Hæres meus illi fundum dato*[e]: *Seio hoc amplius decem*[f]. non erit dubitandum, quin Seius & fundi partẽ & decem ex testamento percipere debeat[g].

XIIII. GAIVS libro primo Fideicommissorum.

NOn dubium[h] est quin si vxori legatum sit *si nõ nupserit*, ídque alij restituere rogata sit: cogẽda sit, si nupserit, restituere. ℣ Hæres quoq; cui iurisiurandi conditio[i] remittitur, legatum & fideicõmissum debet. ℣ Sed si cui legatum relictum est vt alienã rem redimat vel pręstet: si redimere nõ possit, q̃ dominus [id] nõ vendat, vel immodico[k] pretio vendat, iustam ęstimationem inferat[l].

XV. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

HAeres * testatoris legata quæ in profundo[m] esse dicuntur, quandocũque[n] apparuerint, præstat.

XVI. POMPONIVS libro primo Fideicommissorum.

SAepe[o] legatũ plenius[p] restituitur fideicõmissario q̃ est relictum: veluti si alluuione ager auctus[q] est, vel etiam insulæ natæ.

XVII. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

ETiam ea quæ futura sunt, legari possunt, vt insula vel in mari, vel in fluminib'[r] enata. Seruitus quoq; seruo prędium[s] habenti rectè legatur.

Legatum relictum in voluntate solenni, per voluntatem minus solennem non intelligitur tacite reuocatum. Barto.

Casũ ponit.

h *Non dubium.* pone casum tribus modis. Primo quòd loquatur secundum iura noua quę permittunt talem casum imponi nuptiæ, ne secundas ineat nuptias: vt in authen. de nup. §. quæ vero colla. iiij. & C. de indi. vidui. auth. cuì. sed iure veteri contrà: vt infra, de condit. & demon. l. quoties. & l. cum tale. in fin. & secundum hoc hæc dictio, quin, simpliciter ponitur pro, quòd. & secundũ hoc valet fideicommissum in eum casum in quem voluit testator, vel in quocũque si hoc voluit, scilicet vel viduitatis, vel si nupserit. Secundo dic, q̃ in casu viduitatis tantum relinquitur fideicommiss. sub qua & legatum erat relictũ. sed v. in. l. quoties. quę est cõtra, dicit non valere si. fideicõmissum si fuit relictum in casu si nube. ret. & lege, quin, pro quòd: vt. §. Vel dic ter. tio, quòd non valet fideicommiss. & dic re. lictũ in pœnã si nupserit: vt. d. l. quoties. & secundũ hoc, quin, ponitur pro quòd: & hęc dictio, nõ, ponitur iuxta verbum, est. & quòd dicit, si nupserit, sub. erit. & tũc hęc & illa. l. quoties. quæ dicunt idem, corrigũtur per dictam authenticam.

i *Conditio.* erat enim institutus si iuraret se daturum Titio decem. nam licet iuramẽto remittatur, decẽ tamẽ dare oportet: vt hic, & §. de cõdi. insti. l. quę sub cõditione. in prin. & §. quoties. & j. de cõdit. & demon. l. hæc scriptura. & §. titu. ij. l. si quis inquilinos. §. f.

k *Immodico.* id est, magno. Et not. non vendere, vel immodesto pretio vendere, æquipollent.

l *Inferat.* Not. de re aliena prestanda grauatus si eam habere nõ possit, vel difficulter: tenetur ad æstimationem: vt institu. eo. §. non solum. & infra, eod. l. qui concubinam. §. fina. & dic vt ibi & infra, de auro & argen. lega. Titia. §. j. & argu. §. deposi. l. iij. & §. titu. j. l. mortuo. §. j. & ij. & j. ad. l. Falc. l. alienus. & infra, de fideicommiss. libe. l. alieno. §. si quis.

HAeres.] CASVS. Instituì mihi Titium hæredem: & legaui Sempronio loricam meã quam credebã esse in scrinio meo & ipsa erat in profundo maris. certè non tenetur hæres ante prestare legatario loricam, vel eius æstimationem, quàm extracta fuerit de profundo maris. tunc enim bene tenetur. Viuianus.

m *In profundo.* maris. Accursius.

n *Quandocumque.* aliàs, quandoque.

SAepe legatum.] CASVS. Legaui Titio agrum, & rogaui eum quòd restitueret Sempronio. fuit cõsecutus Titius agrũ prædictum ab hærede meo: & antequam eum Sempronio restitueret, per alluuionem auctus est ager, vel insulæ in eo natæ sunt, nunquid tenetur Titius restituere Sempronio agrum & augmentum? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

o *Sæpe.* id est, frequenter.

p *Plenius.* id est, pinguius.

q *Auctus.* sic supra, titu. ij. l. quod in rerum. §. si quis. & infra, de acquir. rerum do. l. ergo. & supra, de pign. l. grege.

ETiam.] CASVS. Hæc lex dicit plane q̃ non solum præsentia, sed etiam futura legari possunt. Item dicit, q̃ si seruus Titij habeat in peculio fundũ: bene potest alius extraneus legare seruitutem prædij seruo propter prędiũ quod in peculio habet. Viu.

r *In fluminibus.* quod frequenter accidit: sed in mari raro: vt. j. de acquiren. re. domi. l. adeo. §. insula. & cum de futuris dicat, dic nata, id est, nascitura. sic. C. de legib. & senatusco. l. j. & supra, pro soc. l. omne. & infra, de verb. signi. l. verbum erit.

s *Prædium habenti.* aliàs deest, seruo: & est plana. & concor. s. communia prædio. l. j. & aliàs est, seruo habenti prædium: & tunc dic in peculio, non dominico: vt infra, de ser. leg. l. & si maxime. & supra, titu. j. l. si debitor. §. fina.

Si vero

Si iure.] CASVS. Feci testamentum solēne: & in eo Titio reliqui centum. postea feci aliud testamentum non solenne, in quo reliqui eidem Titio vnum equum, vel etiam nihil reliqui ei in secundo. nunquid per secundū testamentum annihilatur illud quod Titio reliqui in primo. i. centum? Et videtur quòd sic: quia nuda voluntate etiam verba fideicōmissi infirmātur. sed certè hoc non est verum in hoc casu: quia verisimile est ita demum me vellere cedere à primo testamento, si secundū valet, & nō aliàs: & quia fideicommiss. equi lictum à me Titio in secūdo testamento nō solenni, non debetur ei Titio etiam si iidem hæredes instituti à me in primo & secūdo testamento extiterint mihi hæredes ex priore testamento. si ergo nō potest aliquo modo Titius habere legatum sibi à me relictum in secundo testamento, quo modo auferri debet ei illud quod ei in primo reliqui? certè nullo modo. Viuianus.

a *Nolim ratum.* quod semper presumitur, nisi contrarium sit liquidum. H.

b *Quia.* & videbatur quòd sic.

c *Fideicommissa.* Nota nuda volūtate fideicommissa infirmari.

d *Nuda.* à sermone. Azo. ad hoc. C. de fideicommiss. l. fideicommissum. &. j. de adimē. leg. l. ex parte. &. l. iiij. & de his qui. vt indig. l. cum quidam. &. j. ad Trebel. l. si quis priore. & de supelle. lega. l. Labeo. & institu. qui mo. testa. infir. §. j. & facit ad hoc supra, de mili. testa. l. miles. §. si testamentum.

e *Fortasis.* abundat.

f *Velim.* Nota ita demum à priori testamento recedi, si posterius valeat. Accursius.

Si tibi.] CASVS. Legaui tibi centū vt facias foueam cuidā extraneo de Francia pone. petis centū ab hærede meo: dicit hæres, non soluam tibi, nisi caueas mihi de cauea faciēda: & tu dicis hæredi, nō teneor cauere: quia tua nō interest q̄ fouea fiat. certè iudicatur hic quòd bene tenearis cauere si vis centum. Viuianus.

g *Facias.* quod tamen ineptum nō sit: vt. ſ. tit. ij. l. seruo legato. §. fina. item quod fieri non tui solius interſit: vt. j. de condi. & demon. l. Titio. j. respon. & facit. ſ. de arbi. l. cum pœna. Accursius.

h *Caueas.* No. omnino cauendum: vt no. C. de iis quæ sub modo. l. j. Sed contra. j. titu. j. l. liberto. §. largius. vbi non cauetur. Solu. ibi Mæuius nō legatarius, sed legatarij minister erat. & facit. ſ. loca. l. si insulam. §. finali.

Si res.] CASVS. Legaui Titio & Sempronio insolidū equum meum. venit Titius ad hęredē meum, & fecit sibi dari equum. certè Sempronius nihil habet dicere Titio qui habet equum: sed habet integram actionem ad pretium equi cōtra hæredem meum Sempronius. Viuianus.

i *Insolidum.* hoc expresso à testatore: vt. ſ. titu. ij. l. si pluribus. & supra, titu. j. l. qui duos. §. si is. &. j. titu. ij. l. duos. &. C. de cadu. tollen. §. sin autem disiunctim.

Nutu etiam.] CASVS. Non solum verbis, sed & nutu potest fideicommissum relinqui, dummodo is qui nutu relinquit,

XVIII. POMPONIVS libro primo Fideicommissorum.

SI iure testamento facto fideicōmissum tibi reliquero, deinde postea aliud fecero non iuret, in quo fideicommissum* tibi relinquam, vel aliud quàm quod priore testamēto, vel omnino nō sit relictum: videndum est [an] mens mea hæc fuerit facientis postea testamētum, vt nolim ratū [a] [esse quod] tibi sit priore testamento relictum: quia [b] fideicōmissa [c] nuda [d] voluntate infirmarentur. Sed vix id obtinere potest: fortasis [e] ideo, quòd ita demum à priore testamento velim [f] recedi, si posterius valiturum sit: & nunc ex posteriore testamento fideicommissum ei non debetur, etiam si iidem hæredes vtroque testamento instituti, ex priore extiterunt.

Non potest peti legatum, nisi caueatur de modo implendo. Bartolus.

XIX. VALENS libro quinto Fideicommissorum.

SI tibi legatum est vel fideicommissum relictū vti quid facias [g]: etiam si non interest hæredis id fieri, negandam tibi actionem si non caueas [h] hæredi futurum quod defunctus voluit, Nerua & Atilicinus rectè putauerunt.

XX. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

SI res mihi per fideicommissum relicta, eadem tibi legata, vel per fideicōmissum relicta sit, non cōmunicandi animo, sed vtrique insolidum [i]: ambigendum non est, si alteri sit soluta, alterum quidem nullum ius in ipsam rem habere, sed actionē de pretio integram eum habere.

XXI. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

NVtu [k] etiam relinquitur fideicommissum, dummodo is nutu relinquat, qui & loqui [l] potest [m], nisi superueniēs morbus ei impedimento sit. ℣ Fideicōmissum [n] relictum, & apud eum cui relictum est, ex causa lucratiua inuentum, extingui placuit [o]: nisi defunctus æstimationē quoque eius præstari voluerit. ℣ Columnis ædium vel tignis per fideicommissum relictis, ea tantūmodo amplissimus ordo † præstari voluit (nulla æstimationis facta mentione) quæ sine domus iniuria auferri [p] possunt [q].

Si prima voluntas est derogatoria vltimæ, prima præualet: nisi per vltimam specialiter reuocetur. Barto.

XXII. HERMOGENIANVS libro quarto iuris Epitomarum.

SI quis in principio † testamenti adscripserit, *Cui bis legauero, semel deberi volo.* postea eodē testamento vel codicillis sciens sæpe eidem legauerit: suprema voluntas potior [r] habetur. Nemo enim [ſ] eam sibi potest legē dicere, vt à priore [voluntate] ei recedere non liceat. Sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit prioris voluntatis se* pœnituisse, & voluisse eum debere habere æstimationem, & nō fundū. [COLVMNIS.] Legaui Titio columnas vel tigna domus meæ. certè ea tigna & columnas tenetur hęres meus ei dare, quæ possent de domo extrahi sine iniuria domus. & non præstabit hæres æstimationē earū legatario. quæ si nō possent à domo separari sine iniuria domus, præstaret estimatio earum, & nō ipsę colūnę vel marmora. Viuian.

k *Nutu.* Nota q̄ nutu legari vel fideicommitti potest, nisi sit mutus à natura.

l *Loqui.* alioquin nullo modo fideicom. potest relinquere mutus, nisi superueniat morbus &c. quasi dicat, si à natura. i. à natiuitate sit mutus & surdus, non potest. si ex accidenti, literarū peritus potest, non tamen nutu. si autem discretus sit morbus, dic vt. C. qui testa. fac. poss. l. discretis. & facit. C. de fideicōmiss. l. & in epistola. &. j. de supel. leg. l. Labeo.

m *Potest.* id est, loqui posset nisi esset impedimento morbus.

n *Fideicommissum.* facit. ſ. titu. j. l. Mæuius. §. duobus. &. l. antepen. §. impuberem. & infra, de acti. & oblig. l. omnes. & instit. eo. §. si res.

o *Placuit.* No. nō posse cōcurrere duas causas lucratiuas in eūdē.

p *Auferri.* Nota posse de domo aliquid legari propter quod domus destruatur.

q *Possunt.* supra, titu. ij. l. senatus. in princ. contra. Solu. ibi. Item facit in eo. titu. l. cætera. &. l. filius familiàs. §. ædes. & supra, eo. l. fideicommissa. §. si quis illicitè.

Si quis in principio.] CASVS. Titius in capite testamenti sui ita scripsit, cui bis legauero, semel deberi volo. postea in eodem testamento vel codicillis legauit Seio equum, & postea legauit eidem Seio codicem. & postea ita dixit, pœnitet me prioris voluntatis quam scripsi in capite testamenti, & volo, vt dictus Seius habeat dictum equum & codicem. nunquid habebit Seius equum & codicem? Et dicitur quòd sic, non obstante prima voluntate: quia Titius non potuit eam legem sibi dicere vt ab ea sibi recedere nō liceat. [MILES.] Miles deseruit militiam, propter quod damnatus fuit, & in sententia ei permissum est vt testari posset. certè poterit testari, & fideicōmissum relinquere. [MORTIS.] Reliqui tibi Stichum per fideicōmissum, qui Stichus erat meus, vel non erat, non facio vim. antequam hæres meus esset in mora dandi tibi, decesit dictus Stichus: certè damnum est tuum, & non hæredis mei. Viuianus.

r *Potior.* si modo hoc exprimat: vt hic subiicit. aliàs esset contra. ſ. de lega. j. l. si mihi & tibi. §. fina.

ſ *Nemo enim.* No. neminem sibi posse legem imponere vt ab ea recedere non possit. Item not. quòd quantumcūque dicat testa-

† *De amplissimo ordine pulchrè Bda. ſ. de senato. l. vlt.*

† *Facit ad hanc. l. c. i. cum glo. super verbo, mortis. circa me. respon. dicitur quod verum est. extra quod vi met. cau. factum est.*

* *Flo. sibi*

tor, nolo me posse reuocare hoc meum testamentum: nihilominus potest reuocare, si modo hoc exprimat in vltimo testamento.

a *Accipiat.* aliàs prima volũtas quasi vltima valet: vt hic, &.d.l. *vnde Claudianꝰ, in cõmune iubes si quid censesse tenendũ: Primus inssa subi, tunc obseruantior æqui Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum Auctorem pacere sibi. Et Plutarch. de doctrina principum. Quis igitur, inquit, imperabit prĩcipi? Nempe lex omnium regina, & mortaliũ & immortalium, vt ait Pindarus: non ista quidem lex foris in libris aut tabulis scripta ligneis: sed viua illi insita ratio semper conniuens & familiarũ prĩcipi. Priuilegiũ cõtra legem quandoque validũ est.*

Item contra. ſ. de codicil. l. diuus. §. licet. Sol. valet quidem, vt ibi dicitur. sed si agitur, obstat except. Vel distingue an in eodẽ testamẽto fiat hæc determinatio, quę quasi adẽptio est, in quo postea legat: sicut &. ſ. de lega. j. l. ſi ita sit adscriptum. dixit. illud nõ multum placet, vt dicam: hic determinauit antequam legaret, vnde facili⁹ impeditur legatũ. an postquã legauit. nã & ibi facta videtur ante: quia dicit, nã ea quę postea &c. Vel sol. vt ibi. Item quid si dicat, nolo valere si quod testamentum fecero? Respon. hæc lex locũ habet. Item quid si dicat, nolo valere si quod fecero, nisi fiat illo vel illo modo, vel nisi tales sint testes, vel nisi expresſim hæc verba rogetur? Respõ. semper videtur cꝙ habet locum hæc lex cꝙ valeat primũ: nisi specialiter reuocetur primũ per secundum. tunc enim primum vitiatur. argu. C. de test. auth. hoc inter. super. l. hac cõsultiſsima. & argu. j. de verbo. obliga. l. qui Romæ. §. Flauius. Itẽ no. hic arg. pro rescriptis vel priuilegiis contra legem quòd valeant ſi dicat princeps: non obstante &c. vt. C. de testa. auth. hoc inter. ſuper. l. hac consultiſsima. & C. ſi contra ius. l. ſi. no. Item facit ſupra, de vulga. ſubſti. l. ſi quis eum. & de legi. & ſenatuſcon. l. non est. &. ſ. famil. erciſc. l. ex parte. §. fina. &. ſ. de dona. cau. mor. l. ſi alienam rem. Sed argu. cõtra in eo. titu. l. vbi ita. Item no. ex ſola ſcientia non præſumi voluntatem. Sed argu. contra. ſ. de vſu & ha. l. plenum. §. equitij. &. C. de testa. mili. l. ſicut.

b *Consequitur.* facit. ſ. de mili. testa. l. ex militari. &. ſ. de dona. inter vi. & vxo. l. cum hic ſtatus. §. ſi miles. &. ſ. de iniuſto testa. l. ſi quis exhæredato. §. irritum. &. no. C. de testa. mili. l. & militibus.

c *Patitur.* vt nec ęſtimatio debeatur. ſecus ſi post morã decedat. ſic &. ſ. tit. ij. l. cum res. §. ſi. &. ſ. tit. j. l. ſi quis ſeruo. &. j. de verbo. oblig. l. ſi ex legati. Item facit. ſ. tit. ij. l. ſi filiusfamilias. in fin.

EX imperfecto.] *CASVS.* Titius reliquit imperatori legatum vel fideicommiſſum in testamento ſuo non iure facto. Certe non debet capere imperator: quia verecũdia eſſet imperatori nõ ſeruare leges, quamuis ipſe legibus ſit ſolutus. Viuianus.

d *Inuerecundum.* aliàs, inuerecundum, id eſt, valde. ſic. ſ. de lib. & poſthu. l. Gallus. §. ille. & facit. C. de teſt. l. iij. & qui testamen. face. poſ. l. cum hæres. & inſtit. quibus mod. teſta. infirmen. §. fina. &. C. de legi. & con. l. digna. &. ſ. de iud. l. non quicquid.

e *Decet.* No. decet tantæ maieſtati eas leges ſeruare quibus ipſe ſolutus eſſe videtur[a].

a *Concor. glos. in. c. 1. de conſtitu. lib. 6. & in c. inter cætera. 16. q. 3.*

CReditori.] *CASVS.* Titio debebam decem. ipſe fecit mihi pactum de non petendo. poſtea feci teſtamentum, & legaui ei dicta decem. poſtea hęres meus ſoluit ei dicta decem. Certe nõ poterit hæres meus ab eo repetere dicta decem quaſi indebita, quamuis ego habueram cõtra eum exceptionem perpetuam & fauorabilem. ſ. prædicti pacti. &. h. d. licet obſcure. Viuianus.

f *Creditori.* dic putatiuo, cum iam eſt ſolutũ indebitum, & ſic factus eſt debitor. vel dic creditori vero, cõtra quem debitor habet exceptionẽ fauorabilem: vt mulier Velleiani. nã ſue iam ſoluerit mulier, valet legatũ, vt hic, ne cõdicat hęres cõdictione indebiti: ſiue non ſoluerit, tenetur hæres ſoluere, & ſolutum nõ repetere: quod repeteret aliàs: vt. ſ. de condic. inde. l. qui exceptionem.

luiſſe vt legatarius plura legata accipiat[a]. ꝟ Miles, in eum ex militari delicto capitali dicta ſententia, permittente eo in ipſa ſententia qui damnauit, ſicut teſtamenti faciendi, ita fideicommiſſi relinquendi poteſtatem cõſequitur[b]. ꝟ Mortis dãnum per fideicommiſſum ſerui relicti, antè quàm mora fiat, fideicõmiſſarius ſolus patitur[c], licet alienus relinquatur.

XXIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

EX imperfecto teſtamento legata vel fideicõmiſſa imperatorẽ vindicare inuerecundũ[d] eſt. decet[e] etenim tãtæ maieſtati eas ſeruare leges[f], quibus ipſe ſolutus eſſe videtur.

XXIIII. NERATIVS libro ſecundo Reſponſorum.

CReditori[f] ita poteſt legari, ne indebitum ab eo repetatur.

XXV. PAVLVS libro primo ad Neratium.

ILle aut ille hæres Seio centum dato. poteſt Seius ab vtro[g] velit, petere[h]. Cum in verbis nulla ambiguitas eſt, nõ debet admitti voluntatis quæſtio[i].

XXVI. IDEM libro ſecundo ad Neratium.

IS qui fideicõmiſſum debet, poſt moram[k] non tantũ fructus, ſed etiam omne damnum quo adfectus eſt fideicõmiſſarius[l], præſtare cogitur.

Legatum filiæ in teſtamento non reuocatur per legatum factum patri in codicillis. Bartolus.

XXVII. IDEM libro ſecundo Decretorum.

PAula Callinico ex parte hę rede inſtituto, filię eiuſdẽ[m] Iubẽtianæ cum in familia nupſiſſet, decem teſtamento legauit: deinde poſt tempus codicillis factis, centum eidẽ Callinico reliquerat[n], non adiecto[o], *hoc amplius*. Pronuntiauit[p] vtrãque ſummã[q] deberi, maximè, cum in codicillis filiæ Callinici nihil legatum fuiſſet.

Si teſtator iubet aliquem eſſe contentum aliqua certa re pro his quæ in teſtamento reliquerat: intelligitur de relictis pure, non ſub conditione. h. d. iſte notabilis. §. Bar.

ꝟ Pompeius Hermippus filium Hermippum ex dodrante, filiam Titianã ex quadrante hęredes inſtituerat, & prędia cer-

B

C

D

ILle.] *CASVS.* Inſtitui mihi hæredes Titium & Gaium: & ita poſtea dixi, Titius prædictus aut Gaius dent Seio centum. certe poteſt petere Seius centum à quo eorũ vult. Secundo dicit: pone cꝙ Titio legaui centum libras Bononinorũ paruorum. certe iſta verba certum habent ſenſum: & ideo non debemus recurrere ad interpretandam voluntatẽ mei teſtatoris. in certis enim nõ eſt locus coniecturis. Viuia.

g *Ab vtro.* id eſt, à quo velit.

h *Petere.* vt &. ſ. tit. iij. l. ſi ex toto. §. j. & facit ſupra, ti. j. l. ſi Titio aut Seio. & ſic, aut, pro &: vt. C. de verb. ſig. l. pe.

i *Quæſtio.* vt. ij. eod. l. non aliter. & facit. C. de fideicommiſſ. l. voluntatis. &. ſ. de teſt. hæredes. §. pe. &. j. de ſupleg. Labeo. &. j. de auro & argen. lega. l. pe. diculis. Accurſius.

IS qui.] *CASVS.* Cõtum per fideicõmiſſum Titio reliqui, vel etiam fundum. me mortuo hæres meus fuit in mora ſoluendi Titio, certe tenet hæres præſtare Titio fructus. & etiã omne damnũ quod ſuſtinuit Titius ex eo quòd ſibi per hęredem ſatisfactũ non eſt. Viu.

k *Poſt moram.* facit. ſ. eod. l. ſi quis in principio teſtamenti. in. §. ſi. &. ſ. de vſur. l. equit. & de vſufru. l. ſi vſufructus. &. l. quæſitũ. &. ſ. tit. ij. l. apud. §. itẽ. &. j. de adimen. leg. l. cum vnus. §. verbis. &. j. de an. leg. l. ij. &. C. de vſufru. l. ſi pater.

l *Fideicommiſſarius.* vt quia res periit. ſecus ſi in rebus ſuis propriis patiatur damnum. Accurſius.

PAula.] *CASVS.* Paula inſtituit ſibi hęredem Callinicum & in eodem teſtamento legauit Iubentianæ filiæ eiuſdem Callinici decem, cùm ipſa Iubentiana nupſiſſet in familia ipſius Paulæ teſtatricis. Poſtea fecit dicta Paula codicillos, & reliquit per prælegationem centum eidem Callinico, & in ipſo prælegato non dixit, Paula hoc amplius quàm Paulum Callinicum pro parte dimidia hæredem inſtitueram, centum ei relinquo. ſed ita limpliciter dixit, centum ei relinquo. certe de legato de centum Callinico in codicillis relicto dubium non eſt quin debeatur. ſed eſt dubium de decem Iubentianæ relictis. nam videbatur quibuſdã coram iudice allegantibus pro hæredibus Paulæ cꝙ non debeantur, quia legatum prædictũ de decem Iubentianæ relictũ fuit adquiſitum Callinico, cùm Iubentiana eſſet in ſua poteſtate. legando ergo poſtea Callinico centum, non adiiciendo, hoc amplius videbatur reuocatũ legatum de decem ſecundũ eos. iudex tamen prædictus pronũtiauit & bene Callinico deberi decẽ & centum.

m *Eiuſdem.* ſcilicet Callinici.

n *Reliquerat.* per præceptionem.

o *Non adiecto.* nam præter hæc. c. nihil in codicillis fuerat relictum. Azo. ſecundum R. idem eſt ſi aliud quid, non tamen animo mutandæ primæ voluntatis: vt. ſ. e. l. ſi in re.

p *Pronuntiauit.* ſcilicet ego Paulus auctor huius. l.

q *Summam.* id eſt, præceptionem & filiæ legatum.

Pompeius.] *CASVS.* Põpeius Hermippus fecit teſtamentum, & filium ſuum Hermippum nomine inſtituit ſibi hęredem in nouem vnciis hæreditatis ſuæ: & filiam ſuam nomine Titianam inſtituit hæredem in tribus vnciis: & poſtea prælegauit cuilibet eorum certa prædia. poſtea ita in eodẽ teſtamento dixit, rogo filium meum Hermippum cꝙ det filiæ meæ prędictæ Titianæ poſſeſſionem meam quã habeo ad burgum Panicalem ſi ipſe Hermippus deceſſerit ſine liberis. facto hoc teſtamento fecit codicillos, & in eis reliquit filiæ prædium Titianum & Cornelianũ quæ habebat ad Bixanum, & poſtea ſubiunxit in eiſdem codicillis cꝙ voluebat dictam

BIU Cujas

dictam suam filiam esse cõtentam dicto prædio Titiano & Corneliano pro illis tribus vnciis hæreditatis quas ei dederat in testamẽto prędicto,& pro his quę in testamento prędicto eidẽ filiæ reliquerat,postea prædictus filius testatoris nomine Hermippus commisit maleficium propter quod bona sua peruenerunt in fiscũ.Titiana prædicta soror Hermippi cœpit agere cõtra fiscum hęredem dicti sui fratris, & petiit ab eo fisco dictam possessionem positam ad burgum Panicalem relictã sibi in testamento per fideicommissum si dict⁹ suus frater sine liberis decederet.fiscus autẽ, siue ille qui pro fisco allegabat, taliter respõdebat, nõ solum non potes a me petere partem hæreditatis tibi relictã in testamento, sed etiã non potes petere dictã possessionem ad burgum Panicalẽ positam: quia testator voluit te esse cõtentã prædio Titiano & Corneliano qđ erat ad Bixanum, pro parte hæreditatis tuæ, & pro his quæ in testamento tibi reliquit in codicillis supra nominatis. Titiana autẽ respõdit ita,testator ademisse mihi videtur in codicillis ea sola quæ viuente fratre meo acceptura eram.i.partem meam hæreditatis, & prædia mihi prælegata in testamento. non autem videtur mihi ademisse illud quod habere debebã post mortem fratris mei si sine liberis decederet.i.fideicõmissum quod à te fisco peto.quæritur,quid iuris sit? Et respondetur quòd de iuris rigore fiscus melius allegat,de æquitate autem melius allegat Titiana.& ita pronuntiauit secundum æquitatem iudex super hoc aditus. Viuianus.

a *In testamento reliquerat.* hic oritur dubitatio.

b *Pro hæreditate tantum.* subaudi,& pro legato in vita fratris.

c *Mihi.* Paulo auctori huius legis.

d *Videbatur.* quoad verborum angustias,vel prima facie.

e *Non etiam.* sed certe immo & futura videntur adimi : vt.ĩ.de verbo.oblig.l.qui Romæ.§.fi.quæ est contra,vbi duo fratres hæreditatem cõmunem diuidentes & promittentes non venire contra,etiam ratione fideicommiss. futuri non possunt venire contra. Solu. ibi rigor, hic æquitas. vel hic benignius inter filios quàm ibi inter fratres. nam vt ait R.enixo immo ardenti desiderio parentum inspecto, & voto & charitate transmittendarum ad liberos facultatum sic princeps interpretatur:vt hic, & argu.C.de institu.& substit.l.generaliter.§.cum autem.vel aliud in contractu, vt ibi: quàm in vltima voluntate,vt hic.

f *Pronuntiauit.* scilicet ego. vel pronuntiauit imperator vel eius procurator qui inter fiscum & dictam filiam cognoscit,illa agente actione ex testamento.

Iulius.] CASVS. Iulius Seuerus in articulo mortis existens fecit testamentũ,& instituit sibi hæredes Titiũ & Seium,& Gaium alumnũ suum legauit quinquaginta,& ita dixit: volo dicta quinquaginta prestari & dari Gaio prędicto per Iulium Maurũ colonum meũ qui Iulius debet mihi quinquaginta ex pẽsionibus fundi mei Corneliani quẽ colit & coluit : & eidẽ Mauro colono lego Codicem & Digestũ meum. mortuo dicto testatore & posidẽtibus dictis suis hęredibus hæreditatẽ suam, vocauit ꝓcurator fisci dictos hęredes corã procuratore Cęsaris,& petiit per libellũ hæreditatẽ dicti testatoris forte,ideo quia dicebat dictũ testatorem cõmisisse in legẽ Iuliam maiestatis pendẽte lite coram procuratore Cæsaris. procedit dictus procurator Cæsaris cum dicto Mauro

ff. Infort.

A colono vt solueret fisco dicta quinquaginta quæ debebat idem Maurus prædicto testatori pro pensione fundi dicti. postmodum procuratore fisci nõ probante dictum testatorẽ in legem Iuliam maiestatis cõmisisse,obtinuerũt hæredes prędicti cõtra fiscum,& sic retinuerunt dictam hæreditatẽ.postea decessit Gaius alumnus testatoris prædictus,& habuit hæreditatem.& postea decessit Maurus colonus prędict⁹,& habuit hæreditatẽ. venit hæres Gaij Baili, cui Gaio legata fuerũt quinquaginta, vt dictũ est, & petiit ea quinquaginta ab hærede Mauri coloni,ideo quia testator dixit cũ legauit ea Gaio Bailo, volo dicta.l.dari Gaio per Iuliũ Maurum colonũ meum:qui Iulius debet mihi quinquaginta ex pensionib⁹ fundi mei Corneliani quẽ colet & coluit.nũquid potest petere ab hærede Mauri coloni? Et dicitur ꝙ non: quia non videtur fidei Mauri coloni cõmissum vt præstaret Bailo quinquaginta,sed demõstrauit testator vnde Bailus accipere posset legatum sibi relictũ. hæredes ergo testatoris.s. Titius & Seius prædicti præstare debent dicto Bailo dicta quinquaginta, & ea repetẽt à fisco, cui fisco soluta sunt per Maurum colonum iussu procuratoris Cæsaris pendente lite corã eo inter dictos hęredes,& procuratorem fisci : vt dictũ est supra.Viuianus.

B Iulianus Seuerus decedẽs instítutis quibusdam hæredibus, alumno suo quinquaginta legauerat: eáque [à] Iulio Mauro colono suo ex pensionibus fundi debitis ab eo præstari vo

ta singulis prælegauerat: præterea si sine liberis Hermippus moreretur, aliã possessionẽ filiæ dari iusserat.post testamentum factis codicillis filiæ certa prædia dederat,eamq; his contentã esse voluit pro omni hæreditate,& his quę in testamento [a] reliquerat.Hermippi bona ad fiscum peruenerãt: Titiana soror fideicõmissum petebat. Quærebatur,vtrùm pro hæreditate [b] tantũ,an & pro his quę post mortẽ frater rogatus erat restituere, pater eam voluisset accipere ea quæ codicillis reliquerat?Mihi [c] ab omni volũtate recessum videbatur [d].Placuit [autem] humani⁹ interpretari, ea sola quæ viuente fratre acceptura erat adẽpta videri, nõ etiam [e] quæ post mortem eius reliquerat, si sine liberis decederet : & ita pronuntiauit [f]*.

Si debitum demonstratur vnde soluatur, seu vt ex eo fiat solutio,non videtur grauatus debitor, sed hæres. Bartolus.

C Qvi concubinã habebat,ei vestem prioris cõcubinæ vtendã dederat: deinde ita legauit,*Vestẽ quæ eius causa empta,parata esset.* Cascelius [&] Trebati⁹ negãt ei deberi prioris

D *Si fidei.*] CASVS. Scias quòd filius naturalis tantum non potest capere de bonis patris vltra vnam vnciam filiis legitimis & naturalibus extantibus: vt in auth.qui.mo.nat.effi.sui.§.discretis. Pone ergo quòd filio meo naturali tantum reliqui sex vncias de bonis meis,& rogaui eũ vt Titio capaci restitueret.certe quãuis nó possit sex vncias ad suam vtilitatem,tamen capiet propter vtilitatem Titij.Viuianus.

Iuliũ, Seium, Gaium alumnũ suum legauit quinquaginta, volo dicta quinquaginta prestari & dari Gaio prędicto per Iulium Maurũ colonum meũ qui Iulius debet mihi quinquaginta ex pẽsionibus fundi mei Corneliani quẽ colit & coluit : Titio capaci restitueret, Titij.

iussit,eidémque Mauro quędam legauerat.Cùm de hęreditate [g] fiscus quęstionẽ mouisset,iussu procuratoris Maurus pecuniã fisco soluerat:postea hæres scriptus obtinuerat [aduersus] fiscum. alumno autem mortuo, hęres eius [h] fideicommissum ab hærede Mauri [i] petebat. Placuit imperatori non videri eius fideicommissum, sed demonstratum vnde accipere [k] posset: & ideo hæres Seueri hoc præstare debet.

XXVIII. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Tertyllianum.

SI fidei meæ committatur [l], vt quod mihi relictum fuerit supra quod capere possum, alij restituam : posse me id capere constat.

Duo adiectiua prolata respectu generis verificant dispositionẽ in altero, licet vtriusque veritas non concurrat. Barto.

XXIX. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVi concubinã habebat,ei vestem prioris cõcubinæ vtendã dederat: deinde ita legauit,*Vestẽ quæ eius causa empta,parata esset.* Cascelius [&] Trebati⁹ negãt ei deberi prioris

g *Cum de hæreditate.* scilicet Seueri.

h *Eius.* scilicet coloni, aliàs alumni.

i *Ab hærede Mauri.* id est,alumni.

k *Vnde accipere.* scilicet sine incommodo rei familiaris : vt & supra,titu.ij.l.quidam. in princ.& facit ad hoc infra,de condit.& demonst.l.in conditionibus. Sed contra.ŝ.titu.j. l.antepe.§.ciuibus.Solu.ibi. Item quare non tenetur vt legatarij, quædam enim alia erant in auro legata?Respon.quia non vt à legatario,sed vt à debitore fuit ab eo relictum : vt patet ex verbis. sed certe etiam à debitore potest legari: vt supra,titu.ij.l.si pecuniam.& l.si seruus legatus.§.pe.Sed respon.coactus fuit per iudicem soluere alij,vel non agnouit legatũ liberationis tacite ei relictæ opponendo exceptionem: vt no.in.d.l.si pecuniam.

l *Committatur.* dic casum & concordantias: vt supra,tit.j.l.cum rei. Accursius.

Qui concubinam.] CASVS. Titiam habui concubinam, & eam expuli,& retinui vestes mihi quas paraueram eius causa. postea accepi secundam concubinam,& vestes prioris ei vtendas dedi.& postea feci testamentum,& legaui dictæ secundæ concubinæ vestem quæ eius secundæ concubinæ causa empta parata esset. quæritur, nunquid dictæ vestes quæ fuerunt primæ concubinæ, videantur legatæ secundæ per dicta verba?& Cascellius Trebatius dixit quòd non.aliud est enim in vxore secunda cui maritus tali modo legasset, cui quidem bene deberentur vestes prioris vxoris : & aliud est in concubina secundum dictum Cascellium Trebatium. Labeo autẽ dicit quod sic, & non

approbat prædictam distinctionem inter vxorem & cõcubinam, immo idem iuris dicit esse in concubina quod in vxore, & idem in qualibet alia persona cui tali modo legatum esset. & sententia Labeonis est vera. Viuianus.

a *Quia alia.* q.d. iam video aliud in vxore secunda cui sic legatur: vt.j.eo.l.si quis eorum. sed differunt secundum istos.

b *Non probat.* s. distinctionẽ inter vxorem & cõcubinã. nam idẽ erit in vtraq; : vt hic, &.j.e.l.item legato.§.parui.

c *Non ius vxoriũ.* q.d. nõ debet vxori quia sit vxor, sed quia verba portant. sunt enim eius causa parata, licet fuerit causa primæ parata.

Cum ita.] CASVS. Institui mihi vnũ hæredẽ in quinq; vnciis, aliũ in quatuor, & aliũ in tribus. postea ita dixi: volo q̃ vxor mea habeat quantũ vnus de hęredibus meis. nunquid habebit vxor quinque vncias, an tres? & dicitur q̃ tres tantum. Sententia autẽ Quinti Mucij & Galli est reprobata qui dixerũt eã debere habere quinq;. Viui.

d *Esset.* vt &.j.de excep.rei iudi.l.si quis cũ eo.&.j.de verb. oblig.

†*Istum tex. in quantum dicit verbũ, peruenit, esse cum effectu intelligendum: limitabis per text. in.l.2.§.peruenisse.ff.de hære. vel act. ven. vt non procedat in cõtractibus & vlt. vol. nisi deductis expensis.*

e *Minor.* Nota, maiori summæ ineſt minor.

f *Daret.* cõsonat.ff.titu.ij.l.si ita sit adscriptum.in fin.&.l.apud.§. Seio. &.ff.titu.j.l.si ita relictum.in princ.&.§. fina. Sed cõtra.j.de auro & argen.lega. l.qui lancem. Solu. vt ibi.

Cum ita.] CASVS. Titius instituit me hęredem, & de hęreditate sua peruenerunt ad me centũ libræ, & ego hęres scripsi in libro rationum mearũ. postea feci testamentũ, & ita dixi: quanta pecunia ex hęreditate Titij ad me peruenit, tantam pecuniã hęres meus Seio dato. certe illud videor Seio legasse quod posui in dicto meo libro rationum. i. centum prædicta. Sed nunquid cum hæres meus soluit dicta centũ Seio, tenetur Seius ei cauere de cõseruãdo eum hæredem quantũ est pro centũ libris prædictis indẽnem si nomine dictæ Titianæ hæreditatis in aliquo hæres meus dãnatus esset alicui? quidam dixerunt q̃ non: sed verius est q̃ sic. Viuianus.

g *Ad me.* Sempronius fecit testamentum, quo legauit Seio quicquid habuerat à Titio.

h *In tabulas.* id est, quod in libro rationum scripsit Sempronius habuisse à Titio.

i *Damnatus.* id est. si velit hæres sibi caueri à legatario hoc modo, caueas mihi de reddẽdo si testator cui extiti hæres, fuit grauatus à suo testatore aliquid dare propter illud legatũ ei relictum.

k *Præstaturus.* sic.j.ad Treb. l.cogi.§.sed & si quis. circa princ. &.j.de verb.sign.l.aliud.&.ff.de hære.ven.l.ij.§.illud.

Si hæres.] CASVS. Legaui tibi seruum in genere. postea hæres meus tradidit tibi Stichũ, & postea Stichus tibi euictus est ab aliquo. nunquid tenetur hæres ex testamento adhuc? Et dicitur q̃ sic, si tu legatarius eidem denuntiasti quòd Stichi prædicti nomine mouebatur tibi quæstio, vel agenti tibi ex testamento contra hæredem opponet doli exceptionem. Viuianus.

l *Si hæres.* construe, si hæres tibi Stichum tradiderit, & hoc dico, seruo &c. sic sunt ablatiui absoluti.

m *Legato.* vel etiam promisso: vt.ff.titu.ij.l.qui legata.

n *Ex testamento.* hoc magis ex obligationis qualitate quàm genere: qui tit. procedit quasi plene tradita, sed postea euicta. er quacũque enim causa genus sit debitum, non aliter contingit liberatio, quàm si res accipiẽtis facta fuerit, secundum R. vt &.j.de sol.l.qui res. in princ. &.l.cum quis.§.qui hominé. & hic subiicit, quia &c. secus si in specie legatũ sit: quia tale quale est, datur: vt.ff.titij.l.si à substituto.

In legato generis ab hærede debetur euictio: item qui ex causa lucrativa est habiturus regressum de euictione, debet ante iudicium acceptũ denuntiationẽ facere. Bar.

¶ Si hæres[l] tibi, seruo generaliter legato [m], Stichum tradiderit, ísque à te euictus fuisset, posse te ex testamento [n] agere, Labeo scribit: quia nõ videatur hęres dedisse [o] quod ita dederat, vt habere nõ posis [p]. & hoc verum puto. Sed hoc amplius ait, debere te prius quàm iudicium [q] accipiatur, denũtiare hæredi. Nã si aliter feceris, agenti ex testamento opponetur tibi doli mali exceptio.

Pluralitas geminat duas singularitates. h.d. concordat.l.falsa. in fine de conditionibus & demonstrationibus. Bartolus.

¶ *Si Stichus & Dama serui mei in potestate mea erunt, cum moriar, tum Stichus & Dama liberi sunto, & fundum illum sibi habento.* Si alterum ex his post testamentũ factũ dominus alienasset, vel manumisisset: neutrum liberũ futurum [r] Labeo putat: sed Tubero eum qui remãsisset in potestate, liberum futurum, & legatũ habiturum [s] putat. Tuberonis sententiam voluntati defuncti magis puto cõuenire [t].

XXX. IDEM libro secundo Posteriorum à Iauoleno Epitomatorũ.

QVi quatuor [u] pocula olea ginea [x] habebat [y], ita legauit: *Pocula oleaginea paria [z] duo.* Respõdi, vnum par legatum esse: quia non [a] ita esset, *Bina paria [b].* neque ita, *Poculorum paria duo.* Idem & Tre-

o *Hæres dedisse.* s. talẽ casu in genere. Item cõtra.ff.titu.j.l.cum pater. §.euictis. Solu. ibi. Item cõtra.j.de vsufru.leg. l.Sticho. Solu. ibi. & facit supra, de euic. l. hæres. & de condic. indeb. l.eleganter.§.penul.

p *Non posis.* No. non videtur dari quod ita datur vt nõ possit reuocari ab eo cui traditur.

q *Iudicium.* i. sententia, dum modo non minuta, sed propria: & sic non est cõtra.ff.de euic.l.ti rem quam.§.fina. vel dic vt ibi. & facit. C. de euic. l.emptor. Accursius.

Si Stichus.] CASVS. Titius ita dixit in testamento suo, si Stichus & Dama serui mei in potestate mea erũt cum moriar, tũc dictus Stichus & Dama liberi sint, & fundũ meum Titianum habeant. postea facto testamento alienauit vel manumisit testator vnum ex eis, puta Stichum. nunquid Dama qui remansit in potestate, erit liber, & habebit legatum? Et dicitur quòd sic, quamuis Labeo diceret contrarium. Viuianus.

r *Neutrum liberũ futurum.* s. ex testamento.

s *Et legatum habiturum.* scilicet maxime. nam & manumissus habebit legatum, cum non est verisimile testatoré voluisse adimere legatũ ei cui libertatem donare festinauit. & sic nõ est contra.ff.de hære.instit.l.nolem.§.si quis. quia ex eo quod est ibi, suppletur quod hic deficit vel solu. vt ibi. Item facit.ff.de leg.j.l.vj.&.j.de auro & argẽ.legl.scribit.§.item.&.ff.de cõdi.insti.l.ij.ité no. hic q̃ pluralis locutio geminat singularẽ significationẽ. sic.j.de cõdit.& demõ.l.falsa.§.fin. Sed argu. contra. C. de impu. & ali. substi. l. quamuis.

t *Conuenire.* ergo præualet: vt.d.l.falsa. Accursius.

Qui quatuor.] CASVS. Ego habens quatuor pocula adreponendũ oleum apta, ita legaui: Lego Titio pocula oleaginea paria duo. quæritur, nũquid videar legasse vnũ par poculorum tantum, an vero omnia quatuor pocula? Et dicitur q̃ vnum par tantum videor legasse. secus autem si ita legassem, lego Titio bina paria poculorum: vel ita, poculorum paria duo: quia tunc bene viderer legasse omnia quatuor pocula mea. Viuianus.

u *Qui quatuor.* aliàs. l. aliàs.§.

x *Oleaginea.* id est, plena oleo vel apta ad oleum reponendum vel tenendum. H.

y *Habebat.* aliàs, paria habebat. & dic, paria, id est, æqualia.

z *Paria duo.* id est, duo pocula.

a *Quia non ita esset.* scilicet legatum.

b *Bina paria.* id est, quatuor.

Qui hortis

batius. ¶ Qui hortos publicos à republica conductos[a] habebat, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum quo conducti essent, Ausidio legauerat: & hæredem eam cõductionem[b] eorum hortorum ei dare damnauerat[c], sinereque vti eum & frui. Respondi, hæredẽ teneri sinere frui. hoc amplius, hæredem mercedem quoq; hortorum reipublicę prestaturum[d].

Conditio apposita libertati videtur apposita legato. Bartolus.

¶ Cùm [in] testamẽto scriptum esset, *Sticho seruo meo hæres quinque dato: & si Stichus hæredi meo biennium seruierit, liber esto.* post biennium legatũ deberi existimo[e]: quia in id tẽpus & libertas & legatum referri deberet. quod & Trebatius respondit. ¶ Si fundũ mihi vendere certo pretio dãnatus es, nullũ fructũ eius rei ea venditione recipere tibi liberum erit[f]: quia id pretium ad totam causam[g] fundi pertinet. ¶ Qui fundũ mandatu meo in societatẽ mihi & sibi* emerat, deinde eum finibus diuiserat: & prius quàm mihi traderet, ita eum tibi legauerat: *Fundum meum illi do.* Negaui amplius partem [illi] deberi: quia verisimile non esset ita testatũ esse patrẽfamiliàs, vt mandati hæres eius damnaretur[h].

Qui hortos.] CASVS. Quosdam hortos à repub. Bononiæ cõduxi vsque ad quinquennium, & constitui ei dare pro mercede quotlibet an. xx. postea feci testamentum, & legaui Ausidio per fideicom. fructus dictorum hortorum qui ex eis colligentur vsque ad dictũ quinquennium. & damnaui hęredẽ meum vt daret dicto Ausidio dictam condu

Conductos. mercede in pecunia constituta. & proprie est locutio: vt supra, depositi. l. j. §. si quis seruum.

b *Conductionem.* aliàs, conductionem: aliàs, conditionem.

c *Damnauerat.* id est, permittas ei sic frui ac si conduxisset.

d *Præstaturum.* immo cõductor: vt. ff. de vsufruct. l. hactenus. & l. si põderes. §. si quid cloacarij. & infra, de vsufr. legat. quero. Solu. si cõductor hic solueret, nil vel quasi nihil cõtineretur in legato: argu. ff. titu. j. l. si res. vel refert pro fructibus, vt hic: in ex fructibus pensio præstetur: vt ibi. & facit infra. e. l. his verbis. §. fina. & ff. tit. ij. l. apud Iulianũ. §. hęres. & arg. supra, de serui. vrba. prædio. l. binas. & ff. si vsufru. pe. l. j.

Cum in testamento.] CASVS. In testamẽto meo ita dixi, Sticho seruo meo hęres quinque dato: & si dictus Stichus seruierit hæredi meo per biennium, liber esto. certe non debetur Sticho legatum prædictum nisi post biennium, ad hoc vt si seruierit hęredi post bienniũ habeat libertatem & legatum: aliàs si diceremus ante bienniũ ei legatum deberi, periret legatum. Viuianus.

e *Existimo.* immo videtur non valere vt legatum: vt. ff. titu. ij. l. quæsitum. §. j. Solu. illud verũ nisi cõtrarium liqueat: & nisi sem per cõtrarium liqueat, cõditio apposita libertati videtur apposita legato: vt. ff. de cõdi. & demõ. l. Iulianus. & l. cum seruus. & l. auia. ff. de hære. instit. l. iij. & facit. ff. titu. j. l. si quis seruo.

Si fundum.] CASVS. Titius instituit te hæredem, & damnauit te vt fundũ Titianũ mihi pro centũ venderes. tu in venditione volebas tibi retinere fructus qui pendebãt in dicto fundo. certe nõ potes: quia dicta centũ quæ tibi do pro pretio, pertinent ad totam causam fundi: id est, etiã ad fructus in eo pendentes. Viuia.

f *Liberum erit.* me inuito.

g *Ad totam causam.* scilicet tam ad fundum quàm ad fructus. & facit ff. fami. ercis. l. hæredes eius. & ff. ad leg. Falc. l. in ratione. §. j. & ff. de rei vin. l. fructus pendentes. & de actio. empt. l. Iulianus. §. si fructibus. & l. si hæres. in princ. Accursius.

Quo fundum.] CASVS. Mandaui Titio vt emeret mihi & sibi fundũ. & ipse emit: & postea eũ diuisit per mediũ, vt daret mihi medietatẽ. antequam autẽ traderet mihi medietatẽ, legauit dictum fundum Seio hoc modo: Seio fundũ meum do lego. nunquid debebit habere Seius totum fundũ, an vero tantum dimidiam? Et dicitur ꝙ dimidiam tantũ: quia non est verisimile ꝙ dictus testator voluerit legasset Seio fundũ, vt hæres suus testatoris teneretur mihi mandati actione propter medietatem dicti fundi. Viuianus.

h *Damnaretur.* vt argu. infra, de vsufruct. leg. l. Sticho in fi. & ff. Infort.

A titu. ij. l. v. §. Labeo. & §. ij. & facit. ff. pro soc. l. si societatem. & infra, de do. præleg. l. pen. & infra, de pecu. leg. l. dominus. §. testamẽto. & infra. e. si quis seruos.

Vxori.] CASVS. Ita dixi in testamẽto meo, vxori meæ dum cum filio meo Capuæ erit, hæres meus ducenta dato omni anno.

Legatum quoad quis cum filio moraretur, debetur semper si per filium stat: sed si per casum, debetur pro eo anno tantum quo morari incepit, non pro futuris. Barto.

¶ *Vxori meæ dum cum filio meo Capuæ erit, hæres meus ducenta*[i] *dato.* filius à matre migrauit[k]. Si ambo Capuæ habitassent, legatũ matri debitu'iri* putaui, quamuis vnà nõ habitassent[l]. Sinautem in aliud municipiũ transissent, vnius anni tantummodo debitu'iri, quo vna habitassent, quantolibet tempore[m]. Trebatius ait: Videamus an his verbis, *dum cum filio [meo] Capuæ erit.* non cõditio significetur, sed ea scriptura pro superuacua* debet haberi. Quod non probo. Sinautem per mulierem mora nõ est quo minus cum filio habitet, legatum ei deberi.

B

Qui non potest emere quod testator iussit, tenetur ad æstimationem. Bartolus.

¶ Si ædes[n] alienas vt dares dãnatus sis, neque eas vlla conditione emere possis: æstimare iudicem oportere Ateius scribit,

C quanti ædes sint, vt pretio soluto hæres liberetur. Idémque iuris est, & si [cùm] potuisses[o] emere, non emeris.

Ratione aditus iudicatur de cœnaculo cui cedat. Bartolus.

XXXI. LABEO libro primo Pithanorum.

SI cui ædes legatæ sint, is omne habebit id ędificiũ quod

Pro debitum iri.

Fl. superuacuo

i *Ducenta.* scilicet singulis annis.

k *Migrauit.* id est, recessit.

l *Nõ habitassent.* quia stetit per filium.

m *Quantolibet tempore.* quanto tempore habitare sufficit? peto boni viri arbitrio cõmitti. Vel dic quòd etiã si minima parte anni habitauerit, debere habere pro toto: vt infra, de annu. leg. l. à vobis. & l. in singulos. & facit. ff. de ali. leg. l. Gaio. §. imperator. & l. Stichus. §. fi. & C. de lega. l. j. & infra, titu. j. l. Mæuia. §. pe. & fi. & l. annua. & ff. de auro & argen. leg. l. Titia. & ff. de condi. & demon. l. si quis ita.

†*Concor. c. non semper ꝓmissa omnia soluenda sunt. debitauerit, debere habere pro toto: vt infra, de annu. leg. l. à vobis. & l. in singulos. & facit. ff. mutat sententiam si infra, titu. j. l. Mæuia. §. pe. & fi. & l. annua. & ff. de auro & argen. leg. l. Titia. & ff. de condi. & demon. l. si quis ita. cut scriptura indicat.*

Si ædes.] CASVS. Institui mihi hæredẽ, & rogaui eum quòd daret Seio ædes Gaij. certe siue Titius hæres potuit emere dictas ædes à Gaio, & nõ emit, siue nõ potuit emere, debit iustum pretium ædium Seio legatario, & erit ab eo liberatus. Viuianus. 12. q. 4.

n *Si ædes.* illa conditione quòd dominus non vendat, vel pretio immodico: vt. ff. eo. l. non dubium. §. fina.

D

o *Potuisses emere.* pretio immodico, non iusto. Sed quid si iusto potuisti prius emere pretio, nunc autẽ dominus nullo modo vendere vult? dico te non liberari præstando iustam æstimationem: vt probatur. ff. ad leg. Falc. l. cum pater. §. fin. & l. seq. & ff. de in lit. iur. l. j. & facit ad hoc ꝙ detur æstimatio. ff. titu. ij. l. sed si res. & l. filiusfa. §. siquidem. & l. apud. §. fina. & l. seq. & C. de fideicommiss. l. prædia. & supra, titu. j. l. mortuo. §. j. & l. codicillis. §. insulam.

SI cui.] CASVS. Legaui Titio ædes meas Titianas. certe habebit Titius omne ędificium quod supra solum earum Titianarum ædium est. istud tamẽ fallit in hoc casu: pone ꝙ habebam ædes Titianas & Seianas, & supra cõcamerationem Titianarum erat quoddã conclaue. i. quidàm locus tutus: sicut videmus de facto quia ciuis aliquis duas domos habet cõiunctas, puta Titianas & Seianas, & in Titianis moratur in inferiori earũ parte: & Seianas locat scholaribus cum superiori parte Titianarũ: & ita scholares habent aditum de ædibus conductis, scilicet Seianis in partem superiorem Titianarũ. hic Titius legauit Titio dictas ædes Titianas quæ habent supra se dictum conclaue: immo remanebit conclaue ad vsum ædium Seianarum. Viuianus.

BIU Cujas

a *Aedium erit.* nam quicquid est inædificatum, solo cedit: vt instit.de re.diui.§.cum in suo.& nulla cohæret solo superficies, vt & infra,de actio.& oblig.l.obligationum fere.§.placet.

b *Alterarum.* legatarum.

c *Accedet.* quibus legatis cõclaue debetur ex vsu testatoris, nẽpe ex vsu testatoris eius volũtas quandoq; colligitur: vt.j.de vsufru. leg.l.damnas.§.fi.&.j. eo.l.seru⁹ legatus.&.§. si ser.vin.l.testatrix.Ité quod hic dicit,est verũ non solum si cõtignatio quę conclaue sustinet,orietur ex parte illa ædiũ in quarũ vsum cõuersum erit,sed & si cõtignatio tota in aliarum ædium pariete sedebit: vt.j.de dam. infec.l.pe.in prin. &.§.j. & fa.j.e.l.prędiis.§.balneas.&.§.fina.

Extiã.] CASVS. SEgo habens filiam nomine Sextiã,& duos nepotes ex sorore mea, scilicet Seium & Marciũ:institui mihi hæredem Sextiam in tribus vnciis hęreditatis meę, & Seium & Marciũ in residuo, & Marcio prędicto prælegaui Codicem & Digestũ meum. & postea Marciũ & Sextiam adinuicem substitui. Marci⁹ me mortuo omisit suam partẽ hæreditatis meę,& postea ab intestato decessit: vnde bona sua peruenerunt ad dictũ Seium fratrẽ suum. venit modo Sextia,& vult habere ex substitutione nõ solum partẽ hæreditatis Marcij quã ego eũ instituí: sed & Codicẽ & Digestũ quę ei prælegaui. Et respondetur hic quòd dicta prælegata habere non potest.Viuianus.

d *Substituit.* scilicet vulgariter.

e *Marcio.* s. soli.cęterum si iure diuisionis.i.si singulis prælegasset res certas,secus contingeret:vt.s.tit.ij.l.quid ergo si ita.R.H.& Azo. & facit.s.tit.ij. l.qui filiabus.§.fi.&.l.seq.&.l.filio.&.j.de iis qui.vt indig.l.cum. §.pen.&.j.e.l.si Titius.&.C.de leg.l.cum responso.

f *Non esse.* hoc in substitutione vulgari,in fideicommissaria autem dic vt.C.de fideicommiss. l.cum virum. & infra,ad Trebell. l.Marcellus.§.penul.

Vxori.] CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ Seium,& vxori suæ Titij legauit pone victum & vestitum,& domus eam partem in qua morari cõsueuerunt.quæritur, an ea tantummodo cubicula videatur ei legasse,in quibus cum ea dormire consueuerat? an vero omnẽ eam partem domus in qua morari cum familia sua consueuisset? Et dicitur quòd omnem partem domus videtur vxori legasse in qua morari cum familia sua consueuisset.vnde si totam domum in vsu habebat, totam videtur vxori legasse si de ea aliquid alicui alij non legauit. [VXORI SVAE.] Titius instituit sibi hæredem Seium, & vxori suæ legauit pone victum & vestitum, & postea ita dixit, vxori meæ quicquid viuus ei dedi, donaui, vsibúsve eius comparaui, concedi volo. facto testamento donauit vxori suæ prædictæ vnũ equum.nunquid equum videtur ei cõcessisse per dicta verba testamenti? Et dicitur quòd non, quia dicta verba testamenti fuerunt de præterito,& non de futuro: & vt hic casus non videatur tibi derisorius, videas legem [supra] solum earũ ædiũ erit[a]. Paulus. Hoc tunc demum falsum est, cum dominus ædium binarũ aliquod cõclaue, quod supra concamerationem alterarum[b] ædium esset,in vsum alterarum cõuertit, atque ita his vsus fuerit. namque eo modo alteris ædibus id accedet[c], alteris decedet.

Prælegata non veniunt in substitutione vulgari. Bartolus.

XXXII. SCAEVOLA libro quartodecimo Digestorum.

SExtiam filiam ex quadrante, ex reliquis Seiũ & Marcium sororis filios scripsit hæredes:Sextiam substituit[d] Marcio,& Marciũ Sextiæ.dedit autem per præceptionẽ Marcio[e] certas species.Marcius partẽ hę reditatis ex qua scriptus erat, omisit: & eo intestato defuncto,bona eius ad fratrem legitimum Seium deuoluta sunt. Quæsitũ est, an Sextia ex substitutione etiã hæc quæ prælegata Marcio erant, iure substitutionis à legitimo hærede defuncti sibi vindicare posit?Respondit, secundũ ea quæ proponerentur, Sextiam in legatis quę Marcio data essent,substitutam non esse[f].

Ibi dicitur quis morari, vbi cum familia sua moratur. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro quintodecimo Digestorum.

VXori suæ inter cætera ita legauit, *Et domus eam partẽ in qua morari consueuimus.* Quæsitũ est, cum tam testamenti faciundi tempore, quàm mortis, totam domum in vsu habuerit, nec quicquam ex ea locatum [sit[g]:]an ea tantũmodo videatur legasse cubicula[h], in quibus dormire consuerant*? Respondit,eam omnẽ partem[videri legasse,]in qua morari[i] cũ familia[k] sua consueuisset.

Verbum præteritum licet aliàs porrigatur ad futurum, non tamen porrigitur ad ea quæ à iure communi exorbitant. Bar.

VXori suæ inter cætera ita legauit, *Vxori meæ quidquid viuus dedi, donaui, vsibúsve eius comparaui,cõcedi volo.* Quæro,an quod post testamentũ factum ei donatum est, id quoque concessum ei videatur? Respondit, verba quæ proponerẽtur[l], nihil pro futuro tempore significare. CÙm Seius pro vxore centum aureos creditori soluerit, & ornamentum pignori positum[m] luerit,postea autem testamento facto vxori suæ legauerit quidquid ad eũ[n], ínvstipulatum[o] eius concessit[p],& hoc ampli⁹ vicenos aureos annuos:quęsitum est,an hos centum aureos hæredes viri ab vxore vel hæredibus eius repetant? Respondit, si[q] donationis causa creditori[r] soluisset[s], teneri hæredes ex causa fideicommissi[t] si repetant: atque etiã petentes exceptione summoueri: quod præsumptum[u] esse debet, nisi contrarium ab hærede approbetur.

A

B

C

D

a *Aedium erit.* nam quicquid est inædificatum, solo cedit: vt instit.de re.diui.§.cum in suo.& nulla cohæret solo superficies, vt & infra,de actio.& oblig.l.obligationum fere.§.placet.

b *Alterarum.* legatarum.

c *Accedet.* quibus legatis cõclaue debetur ex vsu testatoris, nẽpe ex vsu testatoris eius volũtas quandoq; colligitur: vt.j.de vsufru. leg.l.damnas.§.fi.&.j. eo.l.seru⁹ legatus.&.§. si ser.vin.l.testatrix.Ité quod hic dicit,est verũ non solum si cõtignatio quę conclaue sustinet,orietur ex parte illa ædiũ in quarũ vsum cõuersum erit,sed & si cõtignatio tota in aliarum ædium pariete sedebit: vt.j.de dam. infec.l.pe.in prin. &.§.j. & fa.j.e.l.prędiis.§.balneas.&.§.fina.

d *Substituit.* scilicet vulgariter.

e *Marcio.* s. soli.cęterum si iure diuisionis.i.si singulis prælegasset res certas,secus contingeret:vt.s.tit.ij.l.quid ergo si ita.R.H.& Azo. & facit.s.tit.ij. l.qui filiabus.§.fi.&.l.seq.&.l.filio.&.j.de iis qui.vt indig.l.cum. §.pen.&.j.e.l.si Titius.&.C.de leg.l.cum responso.

f *Non esse.* hoc in substitutione vulgari,in fideicommissaria autem dic vt.C.de fideicommiss. l.cum virum. & infra,ad Trebell. l.Marcellus.§.penul.

g *Locatum sit.* s. alij.

h *Ea cubicula.* quod est infra.

i *Morari.* i. habitare.

k *Cum familia.* nõ ergo horrea aut penus cõtinebuntur tali relictõ sed tota alia domus cõtinebitur si totam cum familia habitationẽ occupabat.nec enim de vna parte magis posset dici quàm de alia. & ita propter incertitudinẽ nomine partis continebitur tota, sicut in figura Synecdoche, secundum Rege. dicitur.& facit.C.de hæredibus instit.l.ij.

l *Proponerentur.* à quibus nõ receditur nisi appareat testatorẽ cõtrariũ sensisse: vt.j.eo.l.Iulianus.§.fi.&.l.nõ aliter.Sed cõtra.s.tit.j.l.cum pater.§.fideicõ.& facit.s.de vsu & habi.l.si ita.§.licet. Sol.ibi. Item cõtra.s.tit.j.l.si mihi.§.fi.&.l.talis.in fi.Solu.vt.l. talis.in fi.Item cõtra.j.de ali.le.l.Mela.§.j.Sol.hic in præteritũ loquitur,vt euidẽter apparet.& facit.j.de lib.le.l.Aurelius.§.Titius.

m *Positum.* ab vxore.

n *Ad eum.* scilicet creditorem vxoris.R.

o *Instipulatũ.* talis est litera Py.& ponitur vel,pro etiã:& dic instipulatum.i.in eius stipulationem vel obligationem soluendam.

p *Concessit.* pro sua vxore.R.

q *Si.* id est,quamuis.Accursius.

r *Creditori.* scilicet vxoris.

s *Soluisset.* scilicet vir.

t *Fideicommissi.* nulla enim fuit donatio: sed specialiter potuit confirmari: vt.C.de donat. inter virum & vxo.l.antepen.di vero non tenuisset donatio,nulla esset confirmatio: vt supra,titu.ij.l.si quando. & infra,de lib.leg.l.petitor.Azo.

u *Quod præsumptum.* scilicet vt sit donatio ideo, quia sic dixit, quicquid

BIU Cujas

quicquid concessi pro vxore, ad eius obligationem soluẽdam do lego. nisi enim vellet innuere quòd donasset, non posuisset illud verbum, concessi: quia ibi soluisset pro ea vt eam obligaret. est cum cõtra. C. de dona. l. donatio. sic ergo pro alio statur verbo, eius: vt & supra, ad Silla. l. j. in fi. R. Azo. ideo præsumitur donatio, quia erat vir nobilis & diues: vt supra, de dona. inter vi. & vxo. l. vtrũ. Alij aliter dixerunt: vt not. C. de do. inter virum & vxo. l. si filij tui. H. & facit supra, de iur. do. l. cum post. j. respon.

In legato nominis cõtinetur debitum & vsura. Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro sexto-decimo Digestorum.

NOmẽ debitoris in hæc verba legauit, [a] *Titio hoc amplius dari volo decem aureos, quos mihi hæredes Gaij Seij debent: aduersus quos ei actionem mãdari volo: eiq; eorũdem pignora tradi.* Quæro, vtrum hęredes tantum [b] decem dare debeant? an in omne debitum, hoc est, [&] in vsuras debeant mandare? Respondit, videri vniuersam eius nominis obligationẽ legatam. Itẽ quæro, cùm ignorante matrefamiliàs [c] actores in prouincia adiectis sorti vsuris decem stipulati sint. an ex causa fideicommissi suprascripti etiam incremẽtum hui[9] debiti ad Titiũ pertineat? Respondit, pertinere. [d]

Verba futuri temporis propter fraudem hæredis trahuntur ad tẽpus testamẽti. Bar.

VFilio [e] ex parte hęredi scripto præceptionem dedit [f] inter cætera his verbis, *Titio filio meo nomina ex kalẽdario* [g] *quæ elegerit* [h] *filius meus sibi, viginti* [i] *dare dãnas sunto,* [k] *si sine dolo* [l] *malo.* eidem filio viuus omnium rerũ suarum administrationem permisit: qui post testamentum factum ante mortem patris annos [m] decem quibus procurabat patri, cõtra veterem cõsuetudinem [n] patris qua kalendarium exercebatur, nouos debitores amplarum pecuniarum fecit: & in priores, quos pater exiguarũ fortunarum habebat, maius creditum contulit ad hoc, vt viginti nominibus propè [o] omnis substãtia [p] kalendarij esset. Quæsitum est, an huic filio eorum nominum quæ ipse fecit, præceptio permittenda esset? Respondit, ex his electionem [eum] habere quæ testamẽti [q] tempore testator in kalendario habuit.

Legatarius hæreditatis non tenetur ad onera nisi inquantum res fuerint oneri per testatorem destinata. Bartolus.

VVni ex hæredibus per præceptionem reliquit [r] ea quæ ex patrimonio viri sui Aretonis ei supererant: eiusq; fideicõmisit hæc eadẽ restituere pronepoti cum erit annorũ sedecim in quib[9] hęc verba adiecit: tre datam, haberet ipse quasi totam substãtiam patris, & cohæredes sui haberent quasi nihil. modo quęritur, nũquid debeat ei dari præceptio siue electio eorum nominum quæ ipse fecit? Et dicitur quod non, immo eorum tantum quę testator habuit in kalendario tempore mortis. & sic fraus sua nihil ei proderit. Viuianus.

a *Legauit.* quædam mulier.

b *Tantum.* quasi diceret, non vsuras.

c *Matrefamilias.* quæ legauerat Titio decem: vt dictum est.

d *Petiuere.* facit supra, tit. ij. l. seruum filij. §. eum qui chirographum. & j. de lib. leg. l. Aurelius. §. j. & ij. & l. creditor. §. pen. & ſ. qui pot. in pigno. habe. l. Lucius.

Filio ex parte.] CASVS. Seius habebat multos debitores, quos omnes habebat in quaterno quodam scriptos: in quo quaterno ponebat ea quæ mutuabat, & ea quæ à debitoribus recipiebat: & illum quaternum kalendariũ appellabat. hic Seius fecit testamentum, & instituit sibi hæredem filium suum Titium, & duos alios pone. & dicto suo filio Titio multa legauit: & inter alia quæ ei legauit, præceptionem siue prælegatum dedit ei his verbis: damno cohæredes mei filij Titij dare ei. xx. nomina quæ elegerit dictus meus filius ex kalendario meo. facto hoc testamento nõ decessit incontinẽti dictus testator, immo magno tempore vixit, & dicto suo filio sine dolo aliquo omniũ rerum suarũ administrationem cõcessit. filius autem ante mortem dicti testatoris procurauit negotia patris bene per. x. an. & contra veterem cõsuetudinem dicti testatoris suiq; patris qua per eum patrem kalẽdarium exercebatur, multos nouos debitores fecit, & omnes in dicto kalẽdario scripsit: quibus nouis debitoribus amplas patris pecunias mutauit. Item & veteribus patris debitoribus qui erant in kalẽdario scripti, & qui paruam debebant pecuniam, magnã pecuniæ quantitatem mutauit, & eos postea in kalendario scripsit. & ista fecit ideo vt viginti nominibus fere omnis substãtia in kalendario scripta contineretur: vt sic eligendo ipse filius viginti nomina quæ vellet ex kalendario secundum præceptionem sibi à pa-

e *Filio.* datiui casus.

f *Dedit.* testator.

g *Ex kalẽdario.* quid sit hoc, dic vt. j. eo. l. qui filium.

h *Elegerit.* scilicet ipse filius. & hoc verbũ futuri tẽporis facit pro eo filio, arg. ſ. tit. j. l. cũ pater. §. fidei tuæ. sed alia hic repugnant.

i *Viginti.* scilicet nomina, id est, viginti psonales actiones cõtra debitores.

k *Sũto.* scilicet vos omnes mei hæredes. quo casu deducta sua parte cohæredes dare debẽt: vt. ſ. titu. ij. l. ab omnibus. §. ſi Titio.

l *Sine dolo.* hæc oratio & cũ superioribus, & inferioribus melius legi potest.

m *Annos.* subaudi, per. Accursius.

n *Cõsuetudinem.* ergo & contra voluntatem: nisi cõtrariũ sit liquidum. nimirũ ex cõsuetudine viuentiũ, & eorum moriẽtium volũtates præsumũtur: vt. ſ. tit. ij. l. ſi seruus pluriũ. §. fi. & j. eo. l. nummis. & j. de aur. & arg. le. l. inter vestem.

o *Prope.* id est, fere.

p *Omnis substantia.* ex hoc quod fere omnis substãtia in kalendario erat, dol[9] præsumitur: vt. j. quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius.

q *Quæ testamenti tempore.* sic. j. de aur. & ar. le. l. medico. Sed cõtrariũ. j. de opti. le. l. fi. Sol. hic præter rigorẽ verborũ quib[9] in legãdo fuit pater vsus, recte obiiciebatur & causa trãscursus tẽporis, & dolus suus, & patris cõsuetudo contra quam filius nomina ampliauerat. & sic etiam soluitur contra. j. de ali. leg. l. Mela. §. j. quæ est contra. &. j. de lib. leg. l. fi. in fi. sed dicas ibi tunc, id est, tẽpore mortis. sed si dicas tũc, id est, tẽpore testamenti, cõcordat.

Vni ex hæredibus.] CASVS. Titia virum habuit nomine Aretonem: qui maritus eam hæredem instituit. ipsa autem multa expendit de hæreditate viri, ita quòd non remansit ei forte vltra centum libras de eius hæreditate. postea fecit ipsa testamentum, & instituit sibi tres hæredes pone: & vni dictorum suorum hæredum reliquit per præceptionẽ ea quæ supererant testatrici ex patrimonio dicti sui viri, & eiusdem hæredis fidei cõmisit vt prædicta quæ ei supererãt, restitueret cuidam pronepoti ipsius testatricis, cum ipse pronepos erit. xvj. annorum. Itẽ adiecit hæc verba dicta testatrix: Item rogo te hæredem meum cui prælegatum prædictum dedi, vt reliquum æs alienum quod debetur creditoribus ex bonis dicti mei viri, ex reditibus eorum bonorum quæ supererãt mihi de bonis dicti mei viri interim donec veniat annus. xvj. dicti mei pronepotis soluas, & satisfacias. veniunt modo mortua testatrice creditores dicti sui viri, & petunt ab isto testatricis hærede cui ipsa taliter prælegauit vt dictum est, vt secundum præceptum testatricis eis soluat creditum eorum: & dicunt quòd ipse tenetur eis in totum satisfacere debitum nõ solum de reditu dicti prælegati, sed etiam de bonis testatricis & de bonis sui hæredis. hæres autẽ prædictus allegat se nõ teneri nisi secũdũ reditũ q exiuit de dicto prælegato à tẽpore mortis testatricis vsq; ad. xvj. an. pnepotis prædictæ testatricis. & pbat dictus hęres per testes quod dictus redit[9] prælegati nõ sufficit ad prędictorũ creditorũ solutionẽ. quęritur, quid iuris sit? Et respõdetur q dictus hęres nõ tenetur soluere dicta credita nisi ex dictis reditib[9] dicti prælegati: & non de bonis dictæ testatricis, neque de suis. Vi.

r *Reliquit.* scilicet testatrix.

a *Aretonis.* proprium nomen viri.
b *Non de proprio.* ipsius testatoris: aliàs, multo minus de proprio hæredis.

Pater filio.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes filium suum Seium, & filiam suam Teucarē: & cuilibet eorū prælegauit certa prædia, & certa kalendaria: & postea in eodē testamēto ita dixit: à te autē Seio filio charissimo peto vt præstes quæcūq; legaui alicui vel aliquibus: & si quid euenerit æris alieni, id est, si quid pro tēpore præterito mutuo accepi & debui, à te solui volo: vt quod sorori tuæ reliqui, integrū ad eā pertineat. quæritur, nunquid omnia legata & debita testatoris solus dictus filius debeat, ita quòd soror sua integram habeat suā partem? Et dicitur quòd sic. & hoc dicit. Vi.

Item rogo vti reliquum æs alienum quod ex bonis Aretonis [a] *debetur, omnibus creditoribus ex reditibus eorum bonorum soluas, reddas, satisq; facias.* Quæsitū est, an si ꝓbauerit hæres non sufficere reditum bonorum ad totius debiti solutionē, nihilominus tamen ipse debeat adgnoscere onus æris alieni? Respondit, manifestè ꝓponi ex reditibus bonorū eorū iussum [esse] æs alienum soluere, nō de proprio. [b]

c *Prælegasset.* id est, ꝓ diuisionē assignasset.
d *Ex quacunque.* s. etiam extra mutuum.
e *Leuaretur.* pro filia erat, quia dixit, æris alieni. Item quod dixit, debuerā: ideo in integrum ad eā: sed contra eam, quia specificauit mutuū. dic ergo, leuaretur. s. ab omni ære alieno, & non à mutuo tantum: licet ipsum solū fuerit nominatū. & facit. ff. fa. ercis. l. si vni. §. idem pa. & ff. tit. ij. l. ibi, *profecto* seruo le. §. ij. & sic aliꝑ nominatur, & alij legata sunt illa tur: vt ff. eo. l. fideicō missa. §. interdum.

Verba ad declarationem apposita non debent deminutionem inducere. Bartolus.

Pater filio & filia hæredibus institutis, cū singulis certa prędia & kalendaria prælegasset, [c] ita cauit: *A te autem, filij charissime peto, quæcunque legaui, præstari volo: & si quid euenerit æris alieni, si quod in tempus pro mutuo acceperam, & debuero, à te solui volo: vt quod sorori tuæ reliqui, integrum ad eam perueniat.* Quæsitum est, an quod ex quacūque [d] causa debuit pater, à filio sit præstādū? Respondit, posse filiā ex fideicommisso consequi, † vt leuaretur [e] quo magis integrū quod testator dedisset, ad eam peruenisset.

† *Concor. c. abbate. §. cōtra quod. ibi, profecto sic intelligē da sunt illa verba vt res de qua agitur valere ꝓssit potius quā perire. & glos. in verb. potiꝰ extra de verb. sig.*

Si hæres est iussus rem alteri comparare: post moram potest ad æstimationem conueniri. Bartolus.

XXXV. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

PAtronus liberto statim tribum [f] emi petierat. [g] libertus diu moram [h] ab hærede patroni passus est, & decedens hæredem reliquit clarissimum virum. Quæsitū est, an tribus æstimatio hæredi eius debeatur? Respōdit, deberi. [i] Idem quæsiit, an & cōmoda & principales liberalitates quas libertꝰ ex

Atronus.] CASVS. Titius fecit testamētum, & iussit hæredibus suis vt liberto suo Sticho emerēt tribum, id est, progeniem quādam seruorū quam habebat quidā eius vicinus, statim post mortem suā patroni. mortuo dicto patrono hæredes sui fuerūt in mora emendi dictā tribū liberto prædicto. postea libertus decessit, & habuit hæredē quendā virum, non facio vim vtrum fuerit hæres clarissimus, vel non. modo quæritur, an æstimatio dictæ tribus hæredi liberti debeatur, cum dispersa forte sit tribus? Et respondetur quòd sic. Item quæritur, an commoda & liberalitates quæ essent collatæ aliquibus de seruis qui erant in dicta tribu, quas libertus ex dicta tribu vsque in diem mortis suæ cōsecutus fuisset si dicta tribus esset ei comparata statim mortuo testatore: an vero vsuræ æstimationis tribus hæredi eius liberti debeantur? Et dicitur, quicquid ipse libertus consecutus esset, ad hæredem suum transmittit. Viuianus.

† *Tribum emi, vt & militiam dicebant, cum quis in tribū vel militiā aliquo dato coptabatur. ca. 7. ii. & vltimo. C. de proxim. sacr. scrin. & Const. No. 57. & 97.*

f *Tribum.* id est, progeniem seruorum, sicut dicimus, ex tribu Neptalim. Accursius.
g *Petierat.* ab hærede.
h *Moram.* quia potuit hæres statim tribum emere, & non fecit.
i *Deberi.* sed quare non ipsa tribus? Respon. quia certæ personæ liberto voluit emi: sed propter moram debetur æstimatio. & facit. ff. tit. j. l. Titia Seio. in principio.
k *Consecuturus.* & hoc propter moram hæredis: vt. ff. titu. j. l. qui

A solidum. §. etiam. & l. si quis seruo. & supra, titu. ij. l. apud Iulianum. §. ipsius. & l. quæsitum. §. fi.

Sempronio.] CASVS. Titius testator ita Sempronio legauit: Sempronius sumito prædia mea omnia quæ sunt vsque ad prædium quod vocatur Gaas, sub finibus cuiusdam contratæ quæ vocatur Galatia, & sub cura villici mei qui vocatur Primus. ita sumito dico dicta prędia sicut ipsa omnia instructa sunt, modo inueniatur vsque ad prædium Gaas vnum prædium positū in finibus Cappadociæ, non autem Galatiæ, & sub cura dicti villici Primi. quæritur nūquid illud prędium pertineat ad Sępronium, cum aliis prędiis, licet sit in eo erratum quantum ad fines Galatiæ? Et dicitur quod sic. Viuianus.

B *Sempronio ita legauit, Sępronius sumito prædia ea omnia quæ sunt vsque* [l] *ad prædium quod vocatur Gaas, [in] finibus* [m] *Galatiæ, sub cura villici Primi, ita vt hæc omnia instructa sunt.* Quæsitum est, cum in eodē confinio prædiorum vnum sit prædium nō [in] Galatiæ sed Cappadocię [n] finibus, sub cura tamen eiusdē villici, an etiam id prædium cū cęteris ad Semproniū pertineat? Respondit, & hoc deberi. [o]

l *Vsque.* inclusiuè. [a]
m *Finibus.* impositū, id est, eodē extra prædiū quod vocatur Gaas.
n *Cappadocię.* quę ipsa sit citra Galatiam.
o *Et hoc deberi.* quasi non noceat falsa demonstratio, vel quia in finibus sit erratum: vt j. §. j. & infra, eo. l. prędiis. §. Titio. & §. fin. & j. de rebus dubi. pēnul. & C. de legi. fi Fortidianum. & de testa. l. in nomine.

Error regionis non nocet si de corpore constat. Bartolus.

C Libertis quos nominauerat, ita legauit, *Fundum Trebatianum qui est in regione Attellata, itē fundū Satrianū qui est in regione Niphana, cum taberna dari volo.* Quæsitum est, cùm inter fundos quos supra legauit, sit quidā fundus vocabulo Satrianus, in regione tamen Niphana nō sit: an ex causa fideicōmissi libertis debeatur? Respōdit, si nullus esset Satrianus in regione Niphana, & de eo sensisse testatorē certū sit, qui alibi esset: † non idcirco minus deberi, quia in regione designanda lapsus esset. [p]

Libertis.] CASVS. Titius testator ita dixit: volo dare Pamphilo & Sticho libertis meis fundum Trebatianum qui est in regione Attellata, item fundum Satrianum qui est in regione Niphana, cum taberna quæ est in dicto fundo Satriano. mortuo testatore inuenitur quidem fundus vocabulo Satrianꝰ inter fūdos quos supra legauit dictus testator, non est tamen ꝑ in regione Niphana. quæritur, nunquid libertis prędictis debeatur dictus fundus, quis in regione designa-

Legato vsu balinei videntur legata omnia necessaria ad balineum. Bartolus.

D Codicillis cōfirmatis [q] ita cauit, *Tiburtibus municipibus meis* da lapsus sit testator? Et dicitur quod sic, si de eo legando sensit testator. Viuianus.

† *Lapsus esset.* ff. ic. ff. proxi. §. cum suis concord. & ff. titu. ij. l. iij.

p *Codicillis.*] CASVS. Titius fecit testamentum, & in eo confirmauit codicillos si quos postea faceret. postea fecit codicillos, & in eis ita cauit, Tyburtibus municipibꝰ meis quos valde diligo, scitis, siue sciatis vos hęredes mei me legare balineum nomine Iulianum domui meæ iunctum, ita vt publico decem mensibus totius anni præbeatur gratis sumptu hæredum meorum & diligentia. mortuo dicto Titio quæstio fuit inter municipes & hæredes suos. nā municipes volebant quòd hæredes Titij facerent sumptus non solum ad calefaciēdum & præbendum balineum, sed etiam ad reficiendum balineum. hæredes autem nolebant sumptus facere nisi ad calefaciendum & præbendum. quæritur, quid iuris sit? Et dicitur quod municipes habent ius. Viuianus.

q *Codicillis confirmatis.* testamento: quòd erat olim opus si fierēt post testamentum: hodie vero non: vt insti. de codicill. §. j. Acc.

BIU Cujas

a *Ita.* scilicet lego vt &c. & sic not. vsu balinei legato, & ad id necessaria legari videntur.

b *Publice.* id est, publico sumptu hæredum &c.

Apud Scæuolam.]C A S V S. Titius fecit testamentũ, & instituit sibi hæredem quendam extraneum, & filiũ suum proprium exhæredauit, & legata dedit quibusdã: & postea ita dixit in eodẽ testamento: Si contingeret aliquo modo testamentũ meum rumpi, & ita me intestatũ remanere: lego ab eo qui erit mihi hæres ab intestato, decẽ Seio, &.xx. Sempronio, mortuo dicto testatore filius suus prædictus egit querela inofficiosi testamenti, & fecit rũpi testamẽtum: & habuit hæreditatem patris ab intestato. nũquid tenetur ad prestãda legata relicta ab intestato? Et dicitur qđ non, quia nec aliud aliquid valet quod pertineat ad suprema iudicia eius cuius testamẽtum ruptũ est, quasi testator fuerit furiosus. creditur enim furiosus fuisse qui filium exhæredat. Viuianus.

c *Nec fideicom. Data.* id est, relicta. & ficit. ſ. de inoffi. test. l. Titia. & l. Papinianus. §. fi. & quod not. ſ. eo. l. ij. & facit. C. de fideicom. l. quidam. & ſ. ti. ij. l. antepenul.

Cum quis.] C A S V S. Titius habebat matrẽ Seiam, & vxorẽ nomine Flauiã Albinã. dictus Titius decedẽs dictæ suę matri legauit fundum qui erat proprius ipsius matris, & ab ea matre petiit vt cum moreretur ipsa mater restitueret dictum fundum dictæ vxori suæ. mortuo dicto testatore mater dixit coram iudice qp volebat facere illud quod dixerat testator: & quòd volebat tradere dictum fundum dictæ vxori filij si sibi matri præstarẽtur redituũ nomine binæ libræ singulis annis donec moreretur ipsa mater. possessionẽ autẽ fundi tradidit dictæ vxori filij: nec dictas binas libras ab ea accepit mater: nunc autẽ volebat mater vẽdere alicui dictũ suũ fundũ. nunquid potest hoc facere? Et videtur quòd nõ, propter confessionẽ supradictam quam corã iudice fecit: tamen respondetur quòd bene potest vendere. nam legatũ sibi relictum à filio de dicto suo fundo nihil valuit: nec potuit filius eam grauare de restituẽdo vxori, cum nihil aliud matri reliquerit. Viuia.

d *Seæ matri.* aliàs, suæ matri.

e *Professa.* at hinc quæstio oriebatur: & pro hoc. ſ. de test. tute. l. ex sententia. &. j. de falsis. l. vxori. §. j. quæ sunt contra.

f *Aanua.* id est, duobus annis duo pondo auri vel argenti.

g *Legabatur.* vt. C. eo. l. proprias. tu dic vt ibi not.

h *Processisse.* scilicet cum effectu, cum nõ possit onerari qui honoratus non est: vt &. C. de fideicommiſ. l. ab eo. &. ſ. titu. ij. l. place. §. fina. &. ſ. titu. j. l. imperator. Accursius.

Qui testamento.]C A S V S. Titius instituit sibi Gaiũ hæredem, & Mæuio ducenta legauit: & fidei Mæuij cõmisit vt centum daret eidam nomine Claudiæ, & quinquaginta daret Albinæ, & quinquaginta daret dicto Gaio hæredi. & sic rogauit eum de relinquendo aliis totum legatum suum ducentorum. postea Mæuius legatarius prædictus volente dicto testatore literas misit ad dictã Claudiam & Albinam fideicommissarias in quibus ita cõtinebatur: sciatis quòd ego dabo vobis fideicommissa vestra secundum voluntatem testatoris. postea testator fecit codicillos in quibus Mæuio legatario prædicto legauit vnũ prædiũ loco ducẽtorum quę ei legauerat: & precepit in eis codicillis vt præter hos codicillos si quid aliud appareret, non valeat: & ita noluit valere dictã epistolam quã de sua volũtate miserat Mæuius fideicommissariis. mortuo Titio testatore petunt Claudia & Albina fideicõmissa à Mæuio legatario. quæritur, an possunt? Et videtur quod sic propter prædictas literas. videtur enim Mæuius dictis literis cauisse dictis fideicõmissariis de præstando eis fideicõmissum. vnde non obstãtibus verbis quæ in codicillis dixit testator, videtur quod fideicõmissarię possunt cõuenire Mæuiũ ex propria eius cautione. Respon. tamen hic quod nõ possunt petere. Vi. *Claucæ Tychæ, Elpidi.* .i. Titię & Seiæ secũdũ R. earũ enĩ nomina posuit in Græco. Ac.

k *Quinquaginta.* aliàs, viginti. Accur.

l *Literas.* quib⁹ adhærebãt fideicõmissariæ, quasi ex propria cautione Mæuiũ legatariũ sibi teneri ostendentes.

m *Testatoris.* promittendo se &c.

n *Fecit codicillos.* in quibus legauit prædiũ Mæuio p. cc. vt in fine patet, & præcepit &c.

o *Codicillos.* quib⁹ Mę uio pro. cc. prædiũ legauit. Roge.

p *Aliud.* vel in epistola ad eos missa. Azo. vel in testamento.

q *Pro his accepit.* in testamento vel codicillis.

Seiã.]C A S V S. Lucius Titius qui erat libertus Publij Sępronij pupilli, & qui erat eius pupilli domini sui tutor, habebat duos libertos, scilicet Seiam & Mæuium. fecit hic Lucius Titius testamentum, & dictos Seiã & Męuium libertos suos scripsit hæredes æqualiter: & Mæuio prædicto substituit dictum Publium Męuiũ suum dominũ. postea in eodẽ testamento cõfirmauit per fideicõmissum codicillos quos postea cõtingeret eũ forte facere. postea fecit codicillos, & ita in eis cauit: ego Lucius Titius testator & codicillator mitto salutes Seiæ hæredi meæ quã pro parte dimidia hæredem instituo. scias quòd Mæuium libertum meũ prædictum quẽ tecũ æqualiter institui, eam partẽ hæreditatis quæ eum tangebat, veto accipere, in cuius locum & partem volo esse hæredem dictum Publium Sępronium dominũ meum: & dicto Mæuio dari volo centum quinquaginta lagenas vini vetusti. modo quæritur, an dictus Publius Sępronius dominus Lucij Titij testatoris possit petere fideicommissum de parte hæreditatis in qua institutus fuerat Mæuius libertus testatoris, & à quo possit illud fideicommissum petere? Et videtur quòd non possit petere duabus rationibus. Vna, quia in codicillis erat dicta pars hæreditatis Mæuij liberti verbis directis relicta eidem Publio Sępronio, & dicto Mæuio adempta. Secunda, quia ad Seiam libertam fuerunt scripti codicilli, nõ ad Mæuium qui erat oneratus. Respondetur tamen

Amantissimisq; : scitis balineum Iulianum iunctum domui meæ, ita a vt publicè b sumptu hæredum meorũ & diligentia decẽ mensibus totius anni præbeatur gratis, Quæsitũ est, an & sumptus refectionibus necessarios hæredes præstare debeant? Respondit, secũdum ea quæ proponerentur, videri testatorem super calefactionis & præbitionis onus, de his quoq; sensisse qui ad cottidianam tutelam pertineant, quibus balineæ aut instruuntur, aut deniq; inter solitas cessationũ vices parari purgariq;, vt habiles ad lauandum fierent, sint solitæ.

Rupto testamẽto per querelam, nõ præstantur legata, nec si ab intestato fuerant repetita. Bartolus.

XXXVI. Apud Scæuolam libro octauodecimo Digestorũ Claudius notat:

NEc fideicommissa ab intestato data c debẽtur ab eo cuius de inofficioso testamento cõstitisset, * quia crederetur quasi furiosus testamentum facere non potuisse: ideoq́ue nec aliud quid pertinens ad suprema eius iudicia valet.

Si nõ tenet legatum, nec onus fideicommissi adiectum. Bartolus.

XXXVII. SCAEVOLA libro octauodecimo Digestorum.

CVm quis decedens, Seiæ matri d fundũ qui propri⁹ matris erat, legauerat: ab ea petierat vt eundem, cum moreretur, Flauiæ Albinæ cõiugi suæ restitueret. post mortem testatoris mater apud magistratum professa e est nihil se aduersus voluntatem filij sui facturã, paratamq; esse fundũ Flauiæ Albinæ tradere si sibi annua f bina præstarentur redituum nomine: sed neq; possessionẽ tradidit, neque annua bina accepit. Quæsitum est, an iure fundum alij vẽdere possit? Respõdit, si de legati iure fideiq; cõmissi quæreretur, secundum ea quæ proponerẽtur, nec valuisse, quod matri suũ legabatur: g neque onus fideicõmissi processisse, h si modò nihil præterea mater cœpisset.

Promissio facta contẽplatione alicuius certi emolumẽti, ipso cassato nõ tenet. Bar.

Qui testamẽto hæredẽ scripserat, Mæuio ducẽta legauit, & fidei eius cõmisit vt cẽtum daret Glaucæ Tychę, Elpidi i auẽ quinquaginta, k postea Mæuius volẽte testatore literas l emisit ad eas, secũdũ volũtatẽ testatoris m [se] restituturũ. postea testator fecit codicillos, n quibus & hoc præcepit, vt prẽter hos codicillos o si quid aliud p prolatũ esset, nõ valeret. quæsitũ est, an Mæuius qui ducẽta accepit (quia mutauit voluntatẽ de ea epistola testator) à mulieribus cõueniri ex causa fideicõmissi possit? Respõdit, secundũ ea quę proponerẽtur, frustra Mæuiũ [ex causa fideicõmissi] cõueniri, siue ducẽta, siue prædiũ pro his accepit. q

Verba directa in codicillis prolata trahuntur ad fideicommissum. Bartolus.

Seiam & Mæuium libertos

tamen hic quòd bene potest dictus Publius Sempronius petere fideicommissum à Mæuio prædicto. Viuianus.

a *Substituit.* scilicet vulgariter.

b *Pupillum suum.* eumdemq; patronum cui erat tutor, & ideo .j. dominum, hic vero pupillum vocat suum. Accursius.

c *Codicillos.* scilicet futuros.

d *Confirmauit.* ita scilicet committo fidei hæredum meorum ea fieri quæ dicam in codicillis. Azo.

e *Lucius Titius.* testator.

f *Accipere.* id est, capere. volebat enim meâ restitui Sépronio. nâ directo nó potest adimi hęreditas in codicillis.

g *Dominum.* id est, patronum. sic enim causa honoris vocat.

h *Elogio.* id est, sermone qui sequitur.

i *Lagenas.* quasdâ mẽsuras.

k *An fideicommissum.* portionis hęreditatis relictæ Mæuio.

* *Flo. lagenos puto scribi debuisse* λαγυνὸς.

l *Ad certam personã.* Puta Seiam. quod tamẽ non nocet fideicom. vt supra, ti. j. l. peto. in princip. &. l. vnum. §. fi. &. l. cũ pater. §. donationis.

m *A Mæuio.* non tamen à Seia: quia ipsa non habebat eam partem, nec eam poterat dare: licet ad eâ codicilli sint facti. Et not. ꝙ duo obiiciebantur Sépronio, codicillis solis per verba directa nec dari nec adimi posse hęreditẽ: & ita nec adimi Mæuio, nec dari Sépronio: vt instit. de codicil. §. penul. Item ad Seium non ad Mæuiũ qui erat honorãdus, codicillos fore directos. sed ad primũ dic quòd in codicillis verba directa trahuntur ad fideicom. vt & infra, ad Treb. l. Scæuola. quod est notandum. & sic nó de rigore verborum, sed ex benignitate tantum. & facit infra, de iis qui. vt indi. l. iij. Sed arg. contra. ŝ. de condi. instit. u. l. penul. in fi. Sol. ibi. Item facit. j. de excep. do. l. apud Celsum. §. præterea. & supra, de mili. testa. l. militis.

* *Flo. & Vulg. dolóve malo.*

suos ęquis partib⁹ hæredes scripsit: Mæuio substituit [a] Sẽpronium pupillum suum: [b] deinde codicillos [c] per fideicõmissum confirmauit, [d] quibus ita cauit: *Lucius Titius* [e] *Seiæ hæredi suæ, quã pro parte dimidia [hæredem] instituo, salutem. Mæuium libertum meũ, quem in testamento pro parte dimidia hæredem instituo, eam partem hęreditatis veto accipere:* [f] *cuius in locum partémve eius Publium Sempronium dominum* [g] *meum hæredem esse volo.* Et Mæuio ad quem hę reditatis portionẽ noluit peruenire, cum hoc elogio [h] fideicommissum reliquit: *Mæuio liberto meo de me nihil merito dari volo lagenas* [i] * *vini vetusti centũ quinquaginta.* Quæsitum est, cum voluntas testatoris hæc fuerit, vt omnimodo perueniat portio hæreditatis ad Semproniũ pupillum: an fideicommissum [k] ex verbis suprascriptis valere intelligatur: & à quo Sẽpronius petere possit, cum ad certam personam [l] codicillos scripserit? Respondit, posse [id] fideicommissum à Mæuio [m] peti.

Donatario oblato potest imponi onus fideicommissi tanquam debitori. Bartolus.

¶ Pater emancipato filio bona sua vniuersa, exceptis duobus seruis, non mortis causa donauit, [n] & stipulatus est à filio in hæc verba: *Quæ tibi mancipia, quæque prædia donationis causa tradidi, cessi: per te non fieri dolo* malo, neque per eum ad quẽ ea res pertinebit, quo minus ea mãcipia, quæque ex his adgnata crũt, eáque prædia cum instrumento, cum ego volam, vel cum morieris, quæque eorum extabunt, neque dolo malo aut fraude factóve tuo, eiúsque ad quem ea res pertinebit, [ita] in rerum natura* [o] *aut in potestate esse desiissent: si viuam, mihi, aut cui ego volam, reddantur, restituantur. Stipulatus est Lucius Titius pater: spopondit Lucius Titius filius.* Idem pater decedens epistolam fideicommissariam ad filium suum scripsit in hæc verba: *Lucio Titio filio suo salutem. Certus de tua pietate, fidei tuæ committo vti des præstes illi & illi certam pecuniam: & Lucrionem seruum meum liberum esse volo.* Quæsitum est, cum filius nec patris bonorum possessionem acceperit, nec ei hæres extiterit, an ex epistola fideicommissa & libertatem præstare debeat? Respondit, & si neque hæreditatem adisset, neque bonorũ possessionem petisset, & nihil ex hæreditate possideret: tamen nihilominus & ex stipulatu ab hæredibus [p] patris, & [ex] fideicõmisso ab his quorum interest, quasi [q] debitorem conueniri posse, maximè post constitutionem diui Pij, quæ hoc induxit.

Qui stipulatur dotem sibi reddi mãdato mulieris: in dubio præsumitur vt ministeriis adhibitus. Bartolus.

¶ Nuptura, duobus filiis suis, quos ex priore marito habebat, mãdauit [r] vt vigĩti quę doti dabat, [s] stipularẽt in omnẽ casũ

B

C

D

Pater.]C *ASVS.* Lucius Titius habens filium à se emancipatum qui vocabatur similiter Lucius Titius, donauit inter viuos dicto suo filio vniuersa sua bona exceptis duobus seruis: & à dicto filio ita stipulatus est, tu promittis mihi quod omnia ea quæ extabunt de bonis meis quæ tibi donaui, restitues mihi cum volam, vel cum morieris si viuam, aut cui ego volam: & filius dixit promitto. postea pater decedens misit epistolam filio hæc verba continentẽ: fidei tuæ fili cómito vt Mæuio præstes decẽ, & Gaio decem: & Lucrionem seruum meũ liberum esse volo. mortuo patre venit Mæuius & Gaius & Lucrio, & petunt à filio fideicõmissum: & filius respondet eis, ego nó sum hæres vel bonorũ possessor patris mei, & nihil ex hæreditate sua possideo: immo habent hæreditatẽ eius Petrus & Martinus. vnde non debeo vobis respõdere. quæritur, quid iuris sit? Et respõdetur quòd hæredes patris. s. Petrus & Martinus possunt conuenire filiũ ex stipulatu vt adimpleat prædicta. Item Mæuius & Gaius & Lucrio quorũ interest, possunt petere fideicommissa eorum à filio quasi à debitore patris. bene enim potest creditor onerare fideicommissis debitorem suum. Viuianus.

n *Donauit.* s. inter viuos sub modo. aliàs nulla esset quæstio. nam tam legatario quã donatario causa mortis potest legari: vt supra, eo. l. j. §. penul. &. l. iij. in prin. &. l. v. §. j.

o *In rerum natura.* subau. esse desiisset, aut in potestate esse desiisset &c.

p *Ab hæredibus.* patrit s. tantũ veteri iure: hodie vero istis fideicommissariis datur ex stipulatu: vt. C. de do. quæ sub modo. l. quoties.

q *Quasi debitorem.* à debitore potest legari: vt. ŝ. ti. j. l. si pecuniam, &. l. si seruus leg. §. qui margaritam. & facit. ŝ. de dona. l. hæreditatẽ. &. ŝ. titu. ij. l. filio. &. eo. l. Sextiliam. &. j. ad Trebel. l. si cui.

Nuptura.]C *ASVS.* Titia habuit duos filios ex marito suo Titio. mortuo dicto Titio volebat nubere Sépronio, & dare ei in dotem. xx. fecit ergo dicta Titia venire dictos suos filios duos, & fecit eos stipulari à dicto Sépronio secundo marito dictam dotẽ in omnem casum quo solei posset matrimoniũ inter eam & Semproniũ, & fuerũt stipulati à Sépronio insolidum. l. vt etiam alterutri ex eis filiis Titiæ tota dos soluatur. i. duo rei stipulandi fuerunt. istud autem faciebat mulier prædicta vt magis esset secura de dote sua: non autem volebat quicquam dictis suis filiis donare. postea ita euenit de facto quòd constãte matrimonio vn⁹ ex dictis suis filiis decessit: vnde remansit filio superstiti integra actio dotis Titiæ autem prædictæ petiit per epistolã suam vltimam voluntatẽ continentẽ à dicto filio superstite, vt cum exegerit à Sempronio suo marito partẽ dimidiã dictę dotis, ea dimidia contentus esset, & aliam dimidiam remanere cõcederet apud maritum. postea decessit dicta Titia, & habuit hæredem ab intestato dictum filium superstitẽ, & quosdam alios. vult nunc filius cõuenire Sempronium maritum ad integrã dotem ex stipulatione. maritus opponit ei excep. doli propter epistolã matris suprad. & dicit, nó debeo tibi soluere nisi dimidiã dotis, immo dico tibi plus. dicit enim maritus: ego volo quòd tu liberes me per acceptilationem de media dotis. quæritur, quid iuris? & dicitur quòd maritus habet ius in eo quod dicit. soluit ergo maritus dimidiam dotis filio vxoris, & aliam dimidiam sibi retinuit. vnde veniunt alij hæredes mulieris, & agunt actione mandati contra filium eorum cohæredem, & petunt ab eo dimidiam dotis quam soluit ei maritus. filius respondet eis, & dicit, nõ debeo vobis dimidiam dotis quia mater mea reliquit eam mihi per fideicommis. in epistola suprad. quam mihi misit. expressit enim in ea epistola vt ego essem contentus parte dimidia dotis. propter quæ verba videtur mihi eam per fideicommissum reliquisse. quæritur, quid iuris sit? Et dicitur quod filius habet ius. Viuianus.

r *Mandauit.* volens illis quicquã dare. sed in stipulationis illius negotio illorum filiorum volens vti ministerio. R.

s *Dabat.* secundo marito. Accursius.

BIU Cujas

a *Per epistolam.* ſ. vltimæ voluntatis: vt &. C. de fideicom. l. & in epistola. & hoc etiam declarat responsio quæ fit infra.

b *Petit posse.* quasi à debitore fideicom. relicto quod potest: vt. ſ. proxi. §. ſ. vt liberetur: vt. j. de lib. leg. l. iij. §. nunc. Sed cõtra. C. de iure do. l. ij. Sol. ibi voluit filio donare, hic non: & eodem modo resp. ſ. de pac. do. l. cũ maritus. §. fi. &. ſ. solu. mat. l. quæ dotis. & infra, de do. præle. l. Seia. quæ sunt contra.

c *De reliqua.* quæ nõ remanet in viro.

d *Maxime.* abundat, vt statu subiicit. sic. C. de man. testa. l. fina. §. j. præterea nullum esset fideicõ. si filius ante literas teneret mandati, qa ei donatum esset. Azo.

e *Claudius.* confirmãs prædicta.

f *Dimidia.* præmittit dimidiæ.

g *Relinqui placuit.* nõ ergo præsumitur ab initio donatum filio: alioquin quo modo valeret fideicommiss. eius quod ei donasset? & sic sicit hæc lex ad id qđ no. ſ. de neg. gest. l. Neſennius.

Codicillis.] CASVS. Titius libertus cuiusdã qui vocabatur Maximus, fecit testamentũ suũ, & instituit sibi hæredes Gaium & Sẽpronium. postea fecit codicillos, & ita in eis scripsit: Maximo domino meo x. milia denaria dari volo. Item eidem domino meo dari volo quinquies mille, quæ ab eo accepi in depositum à patruo dicti mei domini sui ea conditione, vt eidem dẽ domino meo maximo viro facto reddã: q patruus vocabatur Iulius Maximus. & dictũ depositũ volo dari eidem domino meo cum usuris quæ cucurrerũt vsq; nunc, quæ sunt in summa triginta milia. ab ita enim iurauit dominus meus do Iulio Maximo patruo dicti domini mei Maximi. mortuo dicto Titio agunt procu. domini dicti Titij cõtra hæredes dicti Titij actione depositi, & petunt sibi dictas pecuniæ quãtitates: & nõ habẽt pro se alias probationes nisi dicta verba codicillorum. quæritur, nunquid obtinere debeant dicti actores? Et dicitur quod sic: & hoc ideo, quia dictus Titius testator & codicillator affirmauit in codicillis se iurasse prædicta reddere patruo domini sui.

h *Codicillis.* videtur hic in medio esse Græcum: eius autem interpretatio, volo omnia &c.

i *Maximo.* proprium nomen est.

k *Viro.* ſ. nepoti ac viro. Not. virum demum esse adultum: sicut & mulier, corrupta: vt. ſ. de contrahen. emp. l. alioquin.

l *Iurauit.* vsq; huc est Græci interpretatio: quam interpretationẽ non habebat, qui vaticinabatur hic dicens quòd hæc pecunia fuit ab aliquo deposita apud testatorẽ, vel à se apud vnũ de hæredibus suis, & sic fuit in Græco cõfessus: & quòd iurauit: verũ hęc confessio & iuramentum parum prodest: arg. C. de proba. l. rationes. &. l. exempla. &. ſ. de iureiuran. l. iij. §. j. secundum R. sed certe immo prodest, vt hic expresse dicit: quia contra se est confessus, & dictæ. ll. loquuntur quando pro se. & est ad hoc. ſ. de interro. act. l. de ętate. §. j. & supra, depo. l. Publia. §. fina. &. C. de fal. cau. adie. l. j. &. ſ. de leg. ij. l. antepenul. §. quisquis. &. j. de dona. l. ex hac scriptura.

m *Credenda.* ab hæredibus tantum: vt in authen. de iureiur. à mo. §. j. colla. v. &. C. communia vtri. iu. l. scriptura. Arg. contra. j. proxi. * *Flo. hab.* §. sed & si non credere *beat?* tur, vim haberet fideicom. vt. d. §. quisquis.

Titia.] CASVS. Honestissima mulier quæ vocabatur Titia, ita dixit in testamento suo, quod testamẽtum fecit sua manu: sciebat enim scribere: Volo dari Callimacho decem milia denariorum gratia mercedis: quia o- (*sequit Alpera sua vsa fui in ne- ci. lib. Prægotiis meis. & in veri- ter. 2.*) retate dictus Callimach[o] *stituit Anerat talis persona, qui gelus Poli* ex testamento alicuius *tian[o] ex Pã* aliquid capere non po *declis Flo-* terat. quæritur, nũquid *rẽtinis: quẽ* dict[o] Callimachus pos *ita vertas,* sit petere dictam pecu- *Costitui da-* niam sub nomine mer- *rque volo* cedis? Et dicitur quòd *Callimacho* non: quia præsumitur *mercedis lo* ei relicta in fraudem le *eo decẽ mi-* gis quæ eum prohibe- *lia dena-* bat ex testamento cape *vium.* re. Viuianus.

† *Locũ hũc*

n *Qui.* Callimachus. Accursius.

o *Sua.* Titiæ. sic ergo fuit in scriptis.

p *Ita cauit.* habeas, disposui & volui dari decem milia nomine mercedis, Accursius.

q *Exigi posse.* quasi sit idonea probatio quòd merces debeatur Titię confessione, arg. superioris rñ. sed tamẽ contra est, vt subiicit. &. ſ. de testa. l. qui testamentum. & est ratio: qa ibi iurauit, & fuit capax legatarius: hic in vtroq; secus. & facit. ſ. tit. ij. l. in tacitis. &. l. Lucius. §. in testamento.

r *In fraudem.* quod semper præsumitur nisi contrarium probetur, secundum Ro. vt. d. l. qui testamentum.

Ex his.] CASVS. Titius fecit testamentum, & multos seruos suos & ancillas libertati donauit: & alios & alias in seruitute reliquit: & postea in eodem testamento ita dixit: omnibus quos quásve manumiserim siue his tabulis, siue quibuscũq; aliis, volo concedi filios filiásve omnes eorum manumissorum. quæritur, an filij eorum seruorum & ancillarum quos quásve viuus manumisit, debeant eis concedi? Et respon. quod sic. Viuianus.

s *Oportere.* ſ. ab hærede. ſi habeas in textu, instituerat, ſubau. quas. & dic præstari oportere, scilicet eorum filios & filias. & facit. j. de ali. leg. l. à filio. §. fina.

quo ſolui posset matrimoniũ, vt etiam alterutri ex his tota dos soluatur. constante matrimonio vno ex filiis mortuo, vxor per epistolã [a] petiit à superstite filio vti quandoq; partem dimidiã dumtaxat dotis exigeret, & ea contẽtus eat: * alteram autẽ partẽ apud maritũ eius remanere concedat. Quæsitũ est, postea in matrimonio muliere defuncta, an maritus ſi de tota dote conueniatur à filio, doli mali exceptione se tueri possit: & an vltro ex causa fideicõmissi actio ei competat, vt de parte obligationis accepto ei feratur? Respõdit, & exceptionem vtilem fore, & vltro ex fideicõmisso peti posse. [b] Idem quęrit, an de reliqua [c] dimidia parte mandati actio vtilis sit hæredibus mulieris aduersus filium eius? Respondit, secundũ ea quę proponerẽtur (maximè [d] post literas ad filium scriptas) nõ fore vtilem. Claudius. [e] Quoniã in his expresit vt contẽtus esset parte dimidia [f] * dotis. quibus verbis satis fideicõmissum filio relinqui placuit. [g]

Confessio debiti facta in testamento si testator iurauit, vel iurasse se dicit, probationem inducit.

Codicillis [h] ita scripsit, † Βούλομαι πάντα τὰ ὑποτεταγμένα κύρια εἶναι. Μαξίμῳ τῷ κυρίῳ μου δηνάρια μύρια πεντακισχίλια, ἅτινα ἔλαβον παρὰ κατὰ πίστιν παρὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Ἰουλίου Μαξίμου, ἵνα αὐτῷ ἀνδρωθέντι ἀποδώσω: ἃ γίνονται σὺν τόκῳ τρὶς μύρια, ἀποδοθῆναι αὐτῷ βούλομαι. ὅυτε γὰρ τῷ θείῳ αὐτοῦ ὤμοσα. [id est, Volo omnia quæ infrà ordinata sunt, firma esse. Maximo [i] domino meo denaria quinquies mille, quæ accepi in depositũ à patruo eius Iulio Maximo, vt ei [k] viro facto vel adulto reddam, cum vsuris, quæ sunt triginta milia, ei dari volo. ita enim patruo suo iurauit. [l]] Quęsitum est, an ad depositam pecuniam petendam sufficiant verba codicillorum, cum hanc solam, nec aliam vllam probationem habeant? * Respõdi, ex his quæ proponerentur, scilicet, cum iusiurandũ dedisse super hoc testator adfirmauit, credenda [m] est scriptura.

Si testator confitetur se debere nõ capaci, talis confessio nil operatur. Bartolus.

Titia honestissima fœmina cũ[in]negotiis suis opera Callimachi semper vteretur, qui [n] ex testamento capere non poterat, testamento facto manu sua [o] ita cauit: [p] † Τιτία δίεθέμην Θέλομαι δοθῆναι Καλλιμάχῳ μισθὸν χάριν δηνάρια μύρια. [id est, Titia testamẽtũ cõdidi, ac placet vt Callimacho dẽtur mercedis gratia denarij duo.] Quæro, an hæc pecunia ex causa mercedis ab hæredibus Titiæ exigi possit? Respõdi, non idcirco quòd scriptũ est, exigi posse, [q] in fraudẽ [r] legis relictũ.

Dictio, siue, non inducit restrictionem, simile de dictione, seu. Bartolus.

Et his verbis testamenti, *Omnibus quos quásve manumisi, manumiseram siue his tabulis, siue quibuscũque aliis, filios filiásve suos omnes concedi volo.* Quæsitum est, an his quos viuus manumisisset, debeantur filij? Respondit, his quoque quos quásve ante testamẽtũ factũ manumisisset, filios filiásve ex causa fideicõmissi præstari oportere. [s]

Prohibitio alienationis ad alienationẽ necessariam se non extendit, sed ad voluntariam. Bartolus.

XXXVIII. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

BIU Cujas

Pater

Pater filium.] CASVS. Titius instituit sibi hæredē Seiū suum filiū,& prohibuit ei alienare seu pignori ponere prædia quæ in hæreditate sui testatoris erāt: sed fidei eius cōmisit vt dicta prędia cōseruaret filiis suis conceptis ex iustis nuptiis,& cęteris eius cognatis.mortuo Titio patre Seius eius filius trāstulit pignoris & hypothecæ nomine in Gaiū prædia hæreditaria quæ pater obligata reliquerat Martino: & acceptis à dicto Gaio centū mutuo super dictis pdiis soluit ea cētū Martino prædicto cui pater obligauerat dicta prædia pro cētū: vel dicta prædia hæreditaria vēdidit Gaio pro cētū, & ea soluit Martino cui ea obligauerat pater pro cētū.quæri,nū quid valeat obligatio vel alienatio prędicta? Et videt cp nō,quia testator prohibuit obligationē & alienationē eorū, & cū causa.dicit tamē hic cp valet vtrūque quia ea fecit filius ex necessitate, & nō ex voluntate.Viuianus.

PAter filium hæredem [a] prędia alienare seu pignori ponere prohibuerat: sed cōseruare liberis ex iustis nuptiis & cæteris cognatis fideicōmiserat. filius prædia quæ pater obligata reliquerat, dimisso hæreditario creditore nūmis noui creditoris, à priore in sequētē creditorē pignoris hypothecęve nomine transtulit. quæsitū est, an pign' rectè cōtractū esset? Respōdit, secūdū ea quę proponerētur, rectè cōtractū. [b] Idem quęsiit, cū filius prędia hæreditaria, vt dimitteret hæreditarios creditores, distraxisset: an emptores qui fideicommissum ignorauerunt, [c] bene emerint? Respōdi secundū ea quæ proponerentur, rectè contractū, si nō erat aliud in hæreditate vnde debitum †exsoluisset. [d]

a *Hæredem.* institutum à se.

b *Recte contractum.* quasi secundus loco sit primi.sic.C. de his qui in prio. cre.l.j.&.ij. & ſ.de do.inter vi. & vxo.l.si donatæ.§.j.

† *Concor.c. placuit.in glo.sup verbo, necessitate.12.q.2. & ca.ea enim. §. hoc ius porrectū.ibi, i cæteris eaten⁹ excipitur, si debitum vrget. & ibi, si autē debitū quod vrget,ex mobilibus solui non valet, primo res immobiles dentur pignori &c. 10.q. 2.*

c *Ignorarunt.* maxime. nam idem si scissent.

d *Exsoluisset.* i. solui posset. prohibita ergo alienatione voluntaria videtur prohiberi non necessaria. sic.ſ.tit.ij.l. filiusfa.§. diui.&. §. cū pater.&.ſ.ti.j.l.peto. §. prædiū.&.l.qui solidū. §.fi.&.ſ.fa.erci.l.alienationes.&.ſ.de admi.tu. l.quidā.§.pe.& de rebus eo. qui sub tu. vel cura.l.si pupillorum.

Libertus liberti non continetur appellatione libertorum. Bartolus.

¶ Duobus libertis Sticho & Erote hæredibus institutis,ita cauit: *Fundum Cornelianum de nomine† meorum exire veto.* vnus ex hęredibus Stichus ancillā Arescusam,testamēto liberā esse iussit, cíq; partem suā fundi legauit. quæro, an Eros & cæteri conliberti Stichi ex causa fideicommissi eius fundi partem ab hærede Stichi petere possint? Respondit,non contineri. [e]

Res cotemplatione plurium prohibita alienari,ad eum ex pluribus pertinet qui superest tempore alienationis. Bartolus.

¶ Filiam suā hæredē scripserat, & ita cauerat, *Veto autē ædificiū [f] de nomine meo exire: sed ad vernas [g] meos, quos hoc testamento nominaui,* [h] *pertinere volo.* quęsitū est, defuncta [i] hærede, & legatariis [k] vernis, an ad vnum libertū qui remāsit, totū fideicommissum pertineret? Respōdit ad eū qui ex vernis supereſſet, secundum ea quæ proponerētur, virilem partem pertinere.

Alienatio prohibita ad tempus, videtur esse permissa post tempus. Bartolus.

¶ Fundū [Titianū] à filio, quoad viueret, vetuit venundari, donari, pignerari: & hęc verba adiecit: *Quod si aduersus voluntatem meā facere voluerit, fundum Titianum ad fiscū pertinere [volo.] ita enim fiet vt fundus Titianus de nomine vestro* [l] *nunquā exeat.* Quæsitum est, cū viuus filius eū fundum secundū voluntatē patris retinuerit: an defūcto eo, nō ad hæredes [m] scriptos à filio, sed ad eos qui de familia sunt, pertineat? Respondit, hoc ex voluntate defuncti colligi posse, filiū quoad viueret, [n] alienare vel pignerare non posse: testamenti autem factionē & in eo fundo in extraneos [o] etiam hæredes habiturum.

Nudum præceptū vel prohibitio alienationis sine causa alienationē nō impedit. Bar.

Duobus.] CASVS. Titius habebat multos libertos, inter quos erant Stichus & Eros. fecit dictus Titius testamentū, & instituit sibi hæredes dictū Stichū & Erotē: & ita postea in eodē testamento cauit: fundū Cornelianum meū de nomine meorū familiarium exire veto. mortuo Titio testatore Stichus prædictus qui erat vnus ex hæredibus, venit ad mortē: & Arescusam ancillā hæreditariam testamēto suo liberā esse iussit, & eidē Arescusę legauit partem suā dicti fundi Corneliani. postea defecerunt omnes illi qui continebātur appellatione familiæ dicti Titij: & remanserūt omnes liberti sui prēter dictū Stichū. veniunt modo dictus Eros cohæres Stichi, & cæteri colliberti Stichi, & petunt dictū fundum Cornelianum ab hærede Stichi prædicti quasi dicta pars fundi Corneliani sit alienata per Stichū in eam personā.ſ.Arescusam prædictam, quæ non continetur appellatione familiariū dicti Titij testatoris, quæritur, vtrū possint? Et respō. quod sic. Viuianus.

Tu ad loci huius intelligentiā vide Alci. lib. Disp.4.c.1. circa fi.

e *Non contineri.* Arescusam istā nomine meorum: & ideo Stichi pars ad Erotem & cæteros collibertos pertinet: scilicet si deficiāt cæteri qui familiæ appellatione continentur, qui sunt præferēdi: vt.C.de verb.signi.l.fi.&.ſ.tit.j.l.peto.§.fratre. & fa.j. de verbo. signi.l.Modestinus. Sed contra.ſ.tit.j.l.cum pater.§.cū inter. Sol. vt ibi. Vel ibi in filio libertæ, hic in liberto libertæ & futuro de quo nō cogitabāt. Itē arg.cōtra.j.de ali.leg.l.aliméta.§.j. Sed ibi apparet solu. Item contra supra, tit.j.l.cum pater.§.fidei.sol.ibi.

Filiam suā.] CASVS. Titius habens ædificiū super solo Sempronij instituit sibi hæredē filiā suā Seiā: & ita postea dixit, veto autem ædificiū de nomine meo exire: sed ad vernas meos.i.seruos ex ancillis meis natos, quos vernas hoc testamento nominaui & vel ad eos quos superuixisse dictū est, pertinet totum dictū ædificiū? Et dicitur quod nō: sed si omnes vernæ superuixisset, vel eorū pars, ad quēlibet eorū virilis pars dicti ædificij pertineret. si autē vnus tantum ex dictis vernis vixisset, totū dictum ædificium haberet: & hoc vult dicere litera, licet ipsa nimis sit breuis. Vi.

f *Meo nomine.* huic verbo cæteri liberti q nō erant vernæ, cōsiderabant: sed perperā. Ro.

g *Sed ad vernas.* id est, domesticos ex ancillis suis scilicet natos: vtsi. e. §. huic autē proti.

h *Nominaui.* manumittendo.

i *Defuncta hærede.* & relicto hærede alio qui non sit de familia. R.

k *Et legatariis.* alias est, ad legatarios vernas: & tunc dic ad vnū libertū. ſ.aliū vt vernā. Item secundū hoc dic, ad eū. i. ad eos omnes. vulgari enim & simplici sermone hic Scæuola vtitur. nam ad eum, pro, eos omnes ponit. sic.ſ.tit.j.l.cū quidā.& l.si pluribus. in princi. & proprie ponit, virile: vt. C. de cadu. tol. §. vbi autē. alias est in littera, & legatariis vernis. ſ. defunctis omnib⁹ præter vnū. & quod dicit, ad vnum.ſ. vernā. & propriè ponit eum: sed quod dicit, virile, continet totū: * ex quo vnus tantū verna supereſt, nam pro toto pars, sicut pro plurali singularis numerus ponitur: vt.j. de verb. signifi.l. virili. &.l. in vſu.&.j. eo.l.Lucius.§.collegium. sic & vniuersitas remanet [a] in vno: vt supra, quod cuiusque vniuer.l.sicut. §.fina. Accursius.

Fundum.] CASVS. Seius instituit sibi hæredem filium suum: & in eodem testamento quo eum instituit, eum vetuit venundare, donare, & pignerare fundum Titianum hęreditarium: & adicit hæc verba: si aduersus meam voluntatem facere voluerit dictus meus filius, fundum Titianum prædictum ad fiscum pertinere volo. ita fiet vt fundus Titianus prædictus de nomine vestro nūquā exeat. mortuo testatore filius retinuit dictū fundum vsq; ad mortem suam: & cū venit ad mortem, instituit sibi quendam extraneū in dicto fundo & in aliis suis bonis. modo quæritur, nunquid dictus extraneus possit tenere dictum fundū, an vero illi de familia testatoris Seij: an verò fiscus? & videt quòd extraneus habere nō possit: quia ita dixit testator Seius ita enī fiet vt fundus Titianus de nomine meo nunquā exeat &c. iudicatur tamē hic cp dict⁹ extraneus habeat: quia per verba Seij testatoris talis eius volūtas colligi potest. ſ. filiū donec viueret solūmodo alienare vel pignerare vel donare non posse, sed hæredes etiam extraneos non solum in aliis rebus, sed etiam in dicto fundo instituere posse. Viuianus.

l *Nomine vestro.* loquitur familiæ, & ex hoc oritur dubitatio.

m *Hæredes scriptos.* scilicet extraneos.

n *Quoad viueret.* solummodo.

o *Extraneos.* vnde apparet cp superflua sint illa verba, ita enim &c. & fa. C. de fideicom. l. voluntas. &.ſ. titu. ij. l. filiusfami. §. diui. &.§.

&.§.cum pater.&.l.qui solidum.§.prædium.&.j.proxi.§.Itē contra.ff.tit.j.l.peto.§.fratre.Solu.vt ibi.

Iulius Agrippa.] CASVS. Iulius Agrippa primipilaris habēs filiam Titiam, & existens patruus magnus cuiusdā mulieris quæ vocabatur Iulia.i.frater aui Iuliæ dictæ:fecit testamentum,& instituit sibi hęredem dictam suam filiā,& præcepit in dicto testamēto ne vllo modo reliquias rationū quæ superarent à quodam qui administrauerat negotia sua,& prędiū suburbanū aut domū maiorē hæres eius pigneraret, aut vllo modo alienaret nec adiecit causam prohibitionis. dicta filia sua hæres ab eo scripta(vt dictū est) mortuo eo testatore hærēdē reliquit filiam suā, quæ erat neptis dicti testatoris.i. Iulij Agrippæ primipilaris:quę neptis mortua dicta sua matre easdē res diu possedit: & decedens ipsa neptis extraneos instituit hæredes in dictis rebus quæ prohibitæ sunt alienari,& in aliis suis bonis. modo quæritur, an dicti extranei hæredes neptis possint habere dictas res alienari prohibitas: an verò pertinerent ad dictam Iuliā cuius erat patruus magnus dictus Iulius Agrippa primipilaris: ficq; ipsa Iulia erat de familia Iulij. Et videtur quòd ad dictam Iuliam debeāt pertinere: quia ideo dictarū rerū videtur prohibuisse alienationem, vt remanerent illis de familia sua siue cognatione.quia autem ipse hoc non expressit, sicq; fuit suum præceptum nudum:iudicatur hic quòd hæredes extranei dictæ neptis habere debeant.& hoc dicit.Viuianus.

¶ Iulius Agrippa primipilaris testaméto suo cauit ne vllo modo reliquias [a] eius & prædium suburbanum aut domū maiorem [b] hęres eius pigneraret,aut vllo modo alienaret. filia eius hæres scripta hæredē reliquit filiam suā, neptē primipilaris, quæ eadem res diu possedit,& decedēs extraneos instituit hęredes. Quæsitum est,an ea prędia extraneus hęres haberet:an verò ad Iuliā dominā quæ habuit patruum maiorem Iulium Agrippā,pertinerent?Respondi, cū hoc nudū præceptū est, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, [c] quo minus ad hæredes pertinerent.

Qui prohibetur alienare partem suam, non videtur prohibitus alienare partē quā redemit. Bartolus.

¶ Quindecim libertis quos nominauerat, prædiolum cum taberna legauerat, & adiecerat hęc verba:*Sibiq; eos habere,possidere volo ea lege & cōditione ne quis eorum partem suam* [d] *vēdere,donare aliúdve quid facere alij velit.quòd si aduersus ea quid factum erit:tunc eas portiones prædiúmve cum taberna ad rempublicam Tusculanorum pertinere volo.*quidā ex his libertis [e] vēdiderūt partes suas duobus collibertis suis ex eodem corpore: emptores autem defuncti Gaium Seium extraneū hæredem reliquerunt. quæsitū est, partes quæ venierunt, vtrum ad Gaium Seium [f] [extraneum,] an ad superstites collibertos suos qui partes suas nō vendiderunt,pertinerent?Respondit secundum ea quæ proponerentur, ad Gaium Seium pertinere. Idem quæsiit,an partes venditæ ad rempublicam Tusculanorū pertinerent? Respondi non pertinere. [g] Claudius:quia non possidentis persona, qui nunc extraneus est, respicienda est, sed emptorum qui secundum voluntatem defunctæ ex illis fuerunt quibus permiserat testatrix venundari, nec conditio extitit [h] dati fideicommissi reipublicæ Tusculanorum.*

Fideicommissum quod tenuit à principio: si deficit ex post facto, remanet apud legatarium.

¶ Fideicommisit eius cui duo milia [solidorum] legauit, in hæc verba:*A te Petroni peto vti eā duo milia solidorum reddas collegio cuiusdam templi.* quæsitum est, cùm id collegium postea dissolutum sit, vtrùm legatum ad Petronium pertineat: an verò apud hæredem remanere neum instituto à Sticho & Pamphilo emptoribus,an ad superstites collibertos qui partes suas non vendiderunt,an vero ad rempublicam Tusculanorum?Et respon.quod ad Gaium Seium extraneum debent pertinere,& non ad alios collibertos,vel rempublicam Tusculanorum.& est ratio secundum Claudium quare non pertinent ad collibertos,quia non est respicienda persona possidētis.id est, Gaij Seij extranei instituti à Sticho & Pamphilo qui emerūt ab aliis: sed est inspicienda persona dicti Stichi & Pamphili emptorum qui secundum voluntatē defunctæ tacite ex illis libertis quindecim fuerunt, quibus tacite permiserat testatrix vendi si inspiciatur eorum persona.& ipsi nec alij non sunt prohibiti alienare nisi partes suas. ergo partes quas emerunt ab aliis secundum tacitam voluntatem defunctæ, non sunt prohibiti alienare, vel extraneos in eas hęredes restituere. Item ratio est quare nō habet respubli. Tusculanorum: quia conditio dati dictæ reipu. fideicom.partium contra præceptum testatricis alienatarum nō extitit, eo quòd fuerunt partes prædictæ venditæ dicto Sticho & Pamphilo: vel ideo q̄ dicti emptores extraneum hæredē reliquerunt: quia vt dictum est,inspicienda est persona emptorum, & nō hæredis extranei.Vi.

** Flo.fideicōmissi Tusculanis*

a *Reliquias.* puta monumentum quod vnà cum prædio in quo est,posset alienari vel ignoranti, nisi esset prohibitio: vt.ff.de act. empt.l.si mercedem.§.j.&.ff.de contrahen.empt.l.& liberi.

b *Maiorem.* fratrem aui paterni: vt insti.de gradi.§.quarto.

c *Fallum.* immo extraneum instituendo facit contra voluntatem:vt.ff.titu.j.l.peto.§.fratre.quæ est contra.Solu.transit ad hæredem etiam extraneum: vt hic.sed agitur ad interesse, vt ad legitimum institutum transiret sine pœna, secundum Io. Sed contra supra,tit.j.l.codicillis.§.matre.vbi excludunt legitimos omnino. sed certe ibi fuit specialiter prohibitus legitimus: vel hoc fuit præceptum nudum in.l.illa peto.& in illa.l.codicillis.non fuit nudū. ad quod est.ff.titu.ij.l.si filius.§.diui. Item ad hoc infra,eo.l.Lucius,in princip.&.ff.ti.j.l.cum pater.§.libertis.&.l.qui solidum.§. prædium.& supra,proxi.§.

d *Partem suam.* nota partem suam.

e *Ex libertis.* quod permisit tacite defunctus.vt.C.de fideicom. l.voluntas.&.l.quoties.R.& in fine huius.§.

f *Ad Gaium Seium.* ad collibertos enim nō pertinent.quia si alienarentur,non ipsi sed republi.testator eas voluit restitui.R.

g *Non pertinere.* sed ipsorum partes quas ex testamento habuerunt, non quas à collibertis emerunt, reipub. debebuntur extraneo hærede instituto: vt.ff.tit.j.l.peto.§.fratre.quæ est cōtra.quilibet enim de familia de parte sua tantum,& non de parte eorum qui sunt de familia,rogatus est ex quacumq; causa eam partē quērat:sed partem suam quilibet necesse habet seruare,vt dixi.

h *Conditio extitit.* scilicet quia fuerant partes venditæ collibertis,sed extitit,quia extraneum instituit: vt.ff.titu.j.l.peto.§.fratre. quæ est contra, secundum H. Vel dic, nec tunc, nisi in partibus suis quas ex testamento habent: vt dixi secundum R.& facit.ff.eo. §.fundum Titianum.&.ff.titu.j.l.cum pater.§.libertis.&.l.qui solidum.§.prædium.&.l.vnum ex familia.§.j.

Quindecim.] CASVS. Titia fecit testamentum,& instituit sibi hæredem, & legauit quoddam prædiolum suum cum taberna quindecim suis libertis quos nominauit in testamento,& adiecit postea talia verba:& volo eos libertos sibi habere & possidere dictum prædiolum cum taberna ea lege & conditione ne quis eorū partem suam vendere, vel donare, vel aliquid aliud facere alij extraneo velit.quòd si aduersus ea aliquid factū erit.tūc eas portiones prædiúmve cum taberna ad rempublicam Tusculanorū pertinere volo.mortua dicta testatrice duo ex dictis quindecim libertis vendiderunt suas partes dicti prędioli cum taberna duobus aliis de dictis quindecim libertis, puta Sticho & Pamphilo.dicti autem emptores venerunt ad mortem,& instituerunt sibi hæredē quendam extraneum qui vocabatur Gaius Seius.modo quæritur, vtrum partes dictæ venditæ pertineant ad Gaium Seium extra-

Fideicōmisit.] CASVS. Quidā nomine Tusculanus instituit sibi hæredem Titium, & legauit cuidam nomine Petronio duo milia solidorum: & fidei dicti Petronij commisit in hæc verba: A te Petroni peto vt dicta duo milia solidorum quæ tibi legaui, reddas collegio pone beati Dominici. mortuo dicto Tusculano dictum collegium dissolutum est antequam dictus Petronius assequeretur ab hærede dicti Tusculani dicta duo milia solidorum: & sic annihilatum est fideicommissum dicto collegio relictum. modo quæritur, vtrum dictum legatum pertineat ad Petronium legatarium, an vero remaneat apud hæredem Tusculani? Et respondetur quòd si non remansit per Petronium quo minus solueret dictum fideicommissum collegio, sed per casum dissolutionis collegij: potest petere Petronius ab hærede Tusculani dicta duo milia solidorum.Viuianus.

Non

a *Non stetit.* sed per casum fortuitum. Sed contra. ff. tit. j. l. si quis Titio. Sol. hic alias erat legaturus, ibi non, sed vt ministro. Item contra. ff. tit. j. l. codicillis. in princi. Solu. vt ibi. Item contra. j. de adimen. leg. l. filio. §. j. Sol. & ibi vt ministro. Item facit. ff. tit. j. l. si quis quos. & l. Iulia. & ff. titu. ij. l. si fundum per. §. j.

Pater filios.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes Seium & Gaiũ suos filios: & adiecit hæc verba: prædia quæ ad eos ex bonis meis peruẽtura sũt, nulla ex causa alienẽt, *Fl. mater.* sed conseruent successioni suæ. scilicet filiorum. & ita fecit Titius quòd dicti filij cauerẽt sibi inuicem quòd ita obseruarẽt. mortuo dicto Titio, successores dictorum filiorum Titij petebant à dictis filiis Titij dicta prædia per fideicõ. quæritur, nunquid possint? Et dicitur q̃ non: sed mortuis dictis filiis Titij bene debent peruenire dicta prædia ad successores filiorũ Titij. Viuianus.

b *Proponi.* quoad verba, secus ex mente, quę prævalet: vt ff. eo. l. fideicõmissa. §. hæc verba. & ff. tit. ij. l. hoc modo. & ff. l. eo modo. & ff. titu. j. l. vnũ ex familia. §. fi. & facit. j. eo. l. Iulianus. §. j.

Ex parte.] CASVS. Titius instituit sibi hęredes Seium & Sęproniũ quemlibet pro dimidia, & præter partẽ hæreditariã prędictam prælegauit Seio quendam suum fundum nomine Iulianũ, & ab eo Seio ita petiit: peto à te vt velis cohæredẽ tibi recipere in dicto fundo Claudiũ Verũ nepotem meum, qui est tuus cognatus. quæritur, an pars dicti fundi debeatur dicto Claudio ex causa fideicom. Et respon. quòd sic, licet nomine cohæredis sit vocatus. Viuianus.

c *Deberi.* licet nõ nomine fideicõmissarij sed cohæredis sit vocatus. & facit. j. eo. l. Lucius. §. fin. Sed cõtra, infrà eo. l. Iulianus. §. ex his. sed illud de rigore: vt. j. proxi. nota. vel alia verba sunt ibi.

PAmphilo.] CASVS. Titius fecit codicillos, & Pamphilo liberto suo in eis codicillis multa reliquit: postea fecit testamẽto dixit, Pamphilo liberto meo hoc amplius quàm in codicillis reliqui, dari volo centum. Item postea ita subiunxit, scio omnia quæ tibi Pamphile relinquo, ad filios meos peruentura, cum affectionem tuam circa eos bene perspectam habeam. quæritur, vtrum videatur Titius per dicta verba Pamphili fideicommisisse vt post mortem suam Pamphili restituat centũ prædicta filiis defuncti? & dicitur quòd nõ quantum ad dicta verba testatoris, sed secũdũ sentẽtiam sic. [PROPOSITVM.] Titius & Gaius Seius milites erant, & erant contubernales, id est socij in quodã castro pro imperatore. dictus Titius non habẽs liberos nec cognatos, infirmus existens, cõuocatis amicis suis dixit dicto Gaio cõtubernali suo quòd volebat ei relinquere prædium suum Titianum, & Cornelianum: & Gaius Seius interrogauit eum corã testibus si ita placebat ei, & ipse respondit quòd sic. quæritur, nunquid ex causa fideicõmissi dicta prædia pertineant ad Gaiũ Seiũ? Et videtur quòd non: quia Titius nõ dixit, relinquo: immo dixit, volo relinquere. Respõdetur tamẽ q̃ sic. [DVAS FILIAS.] Titius instituit sibi hęredes duas suas filias ex æquis partib⁹, quarum vna vocabatur pone Titia, & alia Seia: & alteri puta Titiæ prælegauerat fũdũ Titianum: & ab eadẽ Titia petiit gratia dicti prælegati vt sorori suæ Seiæ viginti daret. Ille petiit ab eadẽ Titia vt parte dimidiã dicti fundi Titiani dictæ Seiæ restitueret. mortuo Titio est nũc quæstio inter Titiã & Seiam de dictis viginti. & dicebat Seia se debere habere medietatem fundi & viginti. Titia autẽ dicebat quòd Seia nõ debebat habere nisi medietatẽ fundi: quia per fideicõmissum relicti Seiæ à Titia de medietate fundi fuit annihilatum legatũ Titiæ de dicto fundo: quia illa pars fũdi prædicti quæ remanet apud Titiam, nõ remanet apud eam iure prælegati: immo iure hæreditario. cũ enim vni ex hæredibus aliqd prælegatur, medietatem prælegati capit à cohærede suo iure prælegati: & aliam medietatem iure hæreditario: quia à seipso nõ potest sibi legari. Si ergo est annihilatum prælegatum meum, dicit Titia: ergo debet præsumi quòd nec tibi Seiæ voluerit pater noster dari per me viginti prædicta. quæritur, quid iuris sit? Et respõ. quòd Titia fouet rationem: & non debet Seiæ nisi medietatem fundi. Viuianus.

d *Perspectam habeam*, quasi dicat. & ideo nominatim & expressim te non grauo.

c *Cum sentẽtiã.* tacitã.

f *Defuncti.* qui plurimum confidens de liberto non grauauit eum expressim.

g *In simili specie.* s. inter virũ & vxorem: vt ff. ti. j. l. vnũ ex. §. fi. & facit. j. de adi. le. l. alũnæ. in pri. & facit. ff. l. pxi. §. pe. cũ suis cõcor.

h *Propositum est.* quendam militem.

i *Arcessitis.* id est, vocatis.

k *Contubernali.* ex hoc verbo liquet testatorem hunc fuisse militem: R. cũ cõtubernales ꝓprie dicantur in exercitu, in eodẽ putẽtorio duo milites vel tres: vt. ff. cõmoda. l. rẽ mihi. §. in exercitu.

l *Dixisse.* propositum est. quod est. ff. in princip. §.

m *Redegisse.* id est, vocauit de hoc testes. non autem fuit scriptũ.

n *Tali inserto.* scilicet quòd dixit se dixisse. nã ad interrogatũ in Latino, videtur respõsum in Græco: vt insti. de inuti. stip. §. præterea. est enim hic Græcum. & facit. ff. de mili. testa. l. diuus.

o *Duas.* puta Titiam & Seiam.

p *Alteri.* scilicet Titiæ.

q *Et ab ea.* scilicet Titia.

r *Petierat.* scilicet gratia huius prælegati.

f *Ab eadem.* scilicet Titia: & sic prælegatum est nullum.

t *Præstanda.* cum enim certum sit testatorẽ pœnituisse de prælegato, ergo & de onere propter id imposito videtur pœnituisse. & sic no. secũdum R. quòd si vni ex hæredibus aliquid prælegatur, &

A

B

C

D

Non stetit a parere defuncti voluntati.

Non solum ex verbis, sed ex mente testatoris fideicommissum inducitur. Bar.

Pater *filios hæredes scripserat, & adiecerat: *Prædia quæ ad eos ex bonis meis peruentura sunt, nulla ex causa abalienent, sed conseruent successioni suæ: deq; ea re inuicem sibi caueant.* ex his verbis quæsitum est, an prædia per fideicommissum relicta videantur? Respondit, nihil de fideicommisso proponi. [b]

Verba institutionis trahuntur ad fideicommissum. Bartolus.

Ex parte dimidia hæredi instituto per præceptionem fundum legauit, & ab eo ita petiit: *Peto vti velis cohæredem tibi recipere in fundo Iuliano meo, quẽ hoc amplius te præcipere iussi Claudiũ Verum nepotem meum, cognatum tuum.* quæsitum est, an pars fundi ex causa fideicommissi nepoti debeatur? Respondit, deberi. [c]

Verba enũtiatiua ad granatum directa dispositionem inducunt. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro vicesimo Digestorum.

PAmphilo liberto hoc amplius quàm codicillis reliqui, dari volo centum. Scio omnia quæ tibi Pamphile relinquo, ad filios meos peruentura: cùm affectionem tuam circa eos bene perspectam [d] habeam. Quæro, an verbis suprascriptis Pamphili fidei cõmisit, vt post mortem filiis defuncti centum restituat? Respondit secundum ea quæ proponerentur, nõ videri quidem (quantum ad verba testatoris pertinet) fideicõmissum Pamphili vt cẽtum restitueret: sed cùm sententiam [e] defuncti [f] à liberto decipi satis inhumanum sit, centum ei relicta, * filiis testatoris debere restitui: quia in simili specie [g] & imperator noster diu⁹ Marcus hoc constituit.

Verbum volo, seu vellem, inducit dispositionem quando à testatore profertur. Bar.

Proponitur est, [h] non habẽtem liberos nec cognatos, in discrimine vitæ constitutũ per infirmitatem, arcessitis [i] amicis, Gaio Seio contubernali [k] dixisse [l] quòd vellet ei relinquere prædia quæ nominasset: eaq; dicta in testationẽ Gaium Seium redegisse, [m] etiam ipso testatore interrogato an ea dixisset, & responso eius tali μάλιστα, inserto. [n] Quæsitũ est, an prædia quæ destinata essent, ex causa fideicõmissi ad Gaiũ Seium pertinerent? Respondit, super hoc nec dubitandum esse quin fideicommissum valeat.

Reuocato legato, videtur reuocatum onus legato appositum. Bartolus.

Duas [o] filias æquis ex partibus hęredes fecerat: alteri [p] fundũ prælegauerat: & ab ea [q] petierat [r] vt sorori suæ viginti daret. ab eadem [f] filia petiit vt partem dimidiam fundi eidẽ sorori restitueret. quæsitum est, an viginti præstari non deberent? Respondi, non esse præstãda. [t]

Granatus præstare fideicommissum tenetur ad illud insolidum: licet tam ipse quàm alius cum eo succedat defuncto alio iure quàm defunctus crederet, sed in eadẽ portione. Bartolus.

ra,& parte eius & aliquid aliud rogetur restituere p eo quod.ff. ethnon valet relictum.

Post emancipationē.] *CASVS.* Gaius habēs filiam Titiā quam habuit postquā fuit emancipatus à patre suo,habebat similiter fratrē Seiū qui erat patruus ad dictā Titiā, & qui Seius per emācipationē dicti Gaij fratris sui desiit esse eius agnatus, & cœpit esse inter cognatos.Iteē habebat dictus Gaius pater Titiæ fratrē vxoris suæ Gaiæ:quæ Gaia erat mater dictæ Titiæ. qui frater vxoris Gaij erat auunculus ad dictā Titiā,& vocabatur Titius.decessit dict⁹ Gaius,& remāsit filia Titia:quæ Titia fecit codicillos:& credens dictū suū patruū adhuc esse eius agnatū, & solum habere debere hæreditatē ei⁹ ab intestato,petiit ab ea in dictis codicillis vt parte hæreditatis dicto Titio auunculo suo daret, & vt daret eidē auūculo fundū Titianū & Seianū qui erat ipsius Titiæ.Iteē petiit ab eodē patruo vt quædā fideicōmissa quibusdā aliis daret.mortua dicta Titia bonorum possessio sua peruenit simul ad dictū patruū & auunculum: quia erant eius proximi cognati.auunculus est enim inter cognatos:patruus autē factus est inter cognatos per emācipationē prædictā Gaij patris Titiæ:& sic deuenit hæreditas Titiæ ad eos quos ipsa volebat, licet alio tramite.de fideicōmisso ergo patris hæreditatis dando per patruū auunculo,planum est quòd nō valuit, ideo quia suo iure per bonorum possessionē eam partem hæreditatis habiturus erat auunculus. sed de fideicommisso dicti fundi Titiani & Seiani dando per dictum patruū auunculo quæritur hoc modo,id est,an dictus Titius auūculus ambas partes dictorum agrorum habere possit, scilicet vnam partem suo iure per bonorum possessionem, aliam vero ex causa fideicōmissi petere possit à patruo cohærede suo? & dicitur quòd sic.Sed quid?nunquid dictus patruus debet solus & insolidum præstare alia fideicōmissa relicta per Titiam ab eo patruo quibusdam aliis? an vero tantū pro parte hæreditatis Titiæ quæ sibi remansit?Et dicitur quòd insolidum.[*SEIAM EX.*]Titius instituit sibi hæredem Seiam ex nouem vnciis hæreditatis suæ,& Mæuium in tribus:& ita postea dixit:quisquis de omnibus hæredibus meis hæres mihi erit,præstet illud quod alicui legaui, & præstari fierive iussero. postea fidei prædictæ Seiæ in nouem vnciis institutæ commisit in hæc verba:à te Seia peto, fideique tuæ committo,vt quicquid ex hæreditate mea ad te peruenerit,restituas filio tuo retentis tibi hortis meis;in quibus quidē hortis dicta Seia habebat tres partes,sicut ipsa erat instituta in nouē vnciis, & cohæres suus Mæuius habebat in eis hortis tres partes, sicut ipse fuit in tribus vnciis institutus. modo quæritur, vtrū Seia debeat habere integros hortos prædictos,cū dictas nouem vncias hæreditatis restituit filio suo secundū præceptum testatoris? Et respōdetur quòd sic.nam fidei Mæuij cohæredis videtur commissum per testatorem vt redderet Seiæ illas tres partes quas in dictis hortis habebat dictus Mæuius: vt dictū est. Vi.

a *Suscepta.*& concepta:vt insti.quibus modis ius pa.po.sol.§.fi.

b *Vt legitimo.*ergo in codicillis rogauit: in quibus possunt grauari legitimi:vt.ff.titu.iij.l.cōficiuntur.in prin. Et nota.quòd hic

XL. IDEM libro vicesimoprimo Digestorum.

POst emācipationem patris suscepta [a][filia,]à patruo vt legitimo [b] hærede petierat vt partem hæreditatis auunculo [c] suo daret, & agros duos.ad vtrumq; autem vt proximū cognatū successio eius pertinuit per bonorum [d] possessionem. Quæsitum est, cùm in parte hæreditatis fideicōmissum nō cōstiterit,quā suo iure per bonorum possessionē auunculus habiturus est, an nihilominus in parte agrorum cōsistat, vt Titius partes agrorum duas, [e] id est, vnā quam suo iure per bonorum possessionē habeat: alteram verò partem ex causa fideicōmissi petere debeat? Respondit,posse [f] petere.Idē quæsiit, si ab eodē patruo fideicōmissa aliis quoque dederit, vtrùm insolidū,an verò pro parte ab eo præstāda sint? Respōdit,insolidum præstari. [g]

Iussus aliquod corpus hæreditarium retinere, pro parte sua retentionem, pro parte cohæredum etiam petitionem habebit. Bartolus.

[f] Seiam ex dodrante, Mæuiam ex quadrante instituit hęredes: fidei Seiæ commisit in hęc verba: *A te peto, tuæq; fidei committo,* [vt] *quicquid ex hæreditate mea ad te peruenerit,restituas filio tuo,retentis* [h] *tibi hortis meis.* Quæsitū est, cum generali capite fideicommisisset, quisquis hæres esset de omnibus, vt præstaret* quod cuique legasset,præstari fierive iussisset: an cùm dodrantē hæreditatis restituerit, hortos in assem vindicare Seia debeat? Respondit,etiam cohæredis fideicommissum videri, [i] vt quadrantem quem in his hortis haberet Seia,redderet.

Si verba legati sunt ambigua, causa legati est inspicienda. Bartolus.

XLI. IDEM libro vicesimosecundo Digestorum.

VXorem & filium communē hæredes instituit,& vxoris fidei cōmisit in hæc verba: *Peto à te domina vxor, ne ex fundo Titiano partem tibi vindices,* [k] *cùm scias me vniuersam emptionem eius fundi feciſſe,sed beneficio affectionis & pietatis quam tibi debui,eandem emptionem (cum nummis meis cōparassem) tecum communicasse.* Quæsitum est,an eum fundū insolidum filij esse voluerit? Respōdit,eū de quo quæreretur,perinde rationem in fundo haberi voluisse,† ac si vniuersus hæreditarius esset, vt pro dimidia parte & vxor & filius agrū hæreditarium habeant.

Non est verisimile testatorē grauare hæredem voluisse duplici præstatione. Bar.

[f] In testamento ita scriptum

A ignorabat ius agnationis esse finitum per emācipationem sui patris:hodie tamen nō tollitur inter patrem & filium: & sic nec inter hanc neptem & patruum:vt institu.de leg.agna.suc.§.fi.

c *Auunculo.*& sic per fideicommissum auūculum hæredem fieri voluit simul cum patruo scilicet quem sperabat ei successurum.

d *Per bonorum possessionem.* vnde cognati: qua vocantur etiam agnati capite minuti: vt institu.de succeſſ. cog. in princip.& sic deuētum est eō quò defuncta voluit, licet alio tramite.

Flo. præstarens.

e *Duas.* non dicit, duas, respectu tertiæ: sed,id est ambas,eis diuisis in duas partes.

f *Posse.*hoc enim voluit testatrix vt prædia insolidū haberet auunculus.

g *Præstari.* non aperit à quo: vnde si dicas ab vtroque, obstat.ff. tit.j.l. Celsus.§. penul. vbi neuter præstat:nec is qui sperabatur & nō est, nec alius qui est præter spem. Solu. illud est cū fit testamentū, & vnus instituitur. tunc enim si ille nō est hæres, nō valet testamētum,& ideo nec legatum. hic autē fecit codicillos : sed dicas à patruo solo. Sic enim hic quærit: ad quod videtur esse responsum. sed tunc est cōtra.ff. ti. j.l.cū pater.§.cum existimaret. & de codic.l. is qui.Sol.ibi de æquitate: hic de rigore. vel ibi vnū tantū credebat successurum: vnde nō mirum si legatum minuitur.hic autē de ambob⁹ credidit:& ambo sunt,licet alio tramite,

†Cōcor.glo. in verbo. p posuit. ibi ar.quòd nō est recedendum à significatiōe verborū.nisi cū cōstat testatorem aliud voluisse,c. ex literis. extra de spon.& matrim.

quàm sperabat: & sic patruus solidum præstat.

h *Retentis.*hinc oritur quæstio,vt.j.dicam.

i *Fideicommissum videri.* licet sit retinere eorum tātum quæ iam habemus.& facit.ff.titu.j.l.cum pater.in prin.&.ff.tit.ij.l.si seruus legatus.§.fina.& de alimen.leg.l.à filio.

Vxorem.] *CASVS.* Titius de sua propria pecunia emit fundum Titianum:sed quia diligebat vxorem suam Seiam,fecit dicere chartam emptionis in se: & in ea postea fecit testamētum, & instituit sibi hæredē dictam vxorem, & filium quem ex ea habebat:& vxoris fidei cōmisit in hæc verba:peto à te domina vxor ne vindices tibi ex causa emptionis partem ex dicto fundo, cum scias me vniuersam emptionem ipsius fundi feciſſe, sed cōmunicasse me tecum eandem emptionem beneficio affectionis & pietatis quam tibi debui.modo quæritur, vtrum per dicta verba debeat habere filius totum fundum?Et dicitur quòd non: immo videtur voluisse dictus Titius testator vt pro dimidia diuidant dictum fundum:cum si non dixisset dicta verba, & nō apparet alio modo totam emptionē in veritate testatoris fuisse, vxor haberet dimidiā fundi ex emptione, & aliā dimidiā diuideret cū filio.Vi.

k *Vindices.*id est,dimidiam,aut partem: alioquin si hoc non dixisset,vxor haberet dimidiam, & aliam dimidiam diuideret cū filio per medium, & sic filius haberet quartam, & reliquam vxor: vt.j.de pecu.lega.l. dominus.§. dominus.& facit.C. si quis alteri vel sibi.l.multum.&.ff.titu.ij.l.serui electio.§.fi.

In testamento.] *CASVS.* Titius habens multos libertos, inter quos erat quidam qui vocabatur Fortunius, ita inter alia scripsit in testaméto suo: domū meam Titianam cum horto ei applicito libertis meis concedi volo.postea ita dixit:Fortunio liberto meo ex dicta domo diætam in qua habitabam, item cellariū iunctum eidem

BIU Cujas

eidem diætæ ab hærede meo concedi volo.quæritur, vtrum hæres teneatur præstare Fortunio dictã domum & cellarium? Et dicitur quòd non: quia vniuersa domus Titiana in qua erat dicta diæta,& cellarium,fuit legata libertis:inter quos libertos erat dictus Fortunius.vnde non debet eadem res esse legata bis ab eodẽ testatore, quod esset si deberetur ei diæta & cellarium.Viuianus.

a *Applicito.* eidem do mui.

b *Et alio capite.* ſ. ita scriptum fuit.Hu.

*Flo.domus

c *Oneratum* .ſ. omnibus libertis generaliter, & isti specialiter: vel isti æstimationem diętæ & cellarij ex hac clausula. ex superiori vero sibi & aliis totum legatum.quod in idem recidit.& hoc verũ nisi aliud appareat voluisse testatorem: vt.C.de cad.tol.l.j.§.penulti.& supra,ti.j.l.si pluribus. §.j.Item non obstat supra,tit.j.l.qui duobus. §.j.sed ibi in quantitate: hic in specie legata bis eidem personæ: vt C. eod.l.cum quæstio. §.j.& supra, titulo.j.l. plane.§.j.Dic ergo,secundum Azo. primum legatum minui tantum quantum secundo datur:& secundum contentum esse suo speciali: quia sic videtur testator voluisse: vt supra,titu.j.l.si pluribus. &.C.eod.l. cum quæstio.in princip.

*Flo.erunt

Codicillis.]CASVS. Titius fecit testamentum & instituit sibi hæredem vxorẽ suã Seiã, & quosdam alios: & in eodem testamẽto confirmauit codicillos, si quos postea faceret.postea fecit codicillos.& ita in eis cauit: omnibus autem libertis meis quos manumisi iter viuos,vel in his codicillis, vel quos postea manumisero,lego contubernales suas,quæ sunt meæ ancillæ.Itẽ lego eis filios & filias eorũ prẽter illos filios & filias libertorũ quos & quas volui in testamẽto meo pertinere ad vxorem meã: & prẽter illos quos eidem vxori meæ nominatim legauero.postea fecit quandam epistolã dictus Titius, & in ea petiit ab hæredibus suis vt regionem Vmbriæ Tusciæ positã in Piceno restituerent vxori suæ prædictæ quæ erat eorum cohæres,cũ omnibus quæ in dicta regione erant, & cum mancipiis rusticis & vrbanis, & actoribus qui in dicta regione erant,exceptis manumissis: & nõ subiunxit,& exceptis filiis eorum & filiabus & contubernalibus.mortuo dicto Titio venit Dama qui stabat in dicta regione vxori legata,quem Damam testator prædictus viuus manumiserat: & petebat a dicta vxore & à cohæredibus suis duos suos filios seruos testatoris,quorum vnus vocabatur Stichus,& alter Eros: & allegabat pro se verba codicillorum quæ talia fuerunt, vt dictũ est, omnibus autem libertis meis &c.dicebat vxor, immo debẽt dicti tui filij ad me pertinere: quia in epistola supra posita mariti mei non continetur aliquid de filiis, immo dixit in ea maritus meus, exceptis manumissis &c.& non dixit,& exceptis filiis eorũ.quæritur,quid iuris sit?Et dicitur quòd ad Damam patrem debẽt pertinere intuitu pietatis.Viuianus.

*Flo.codicillis

d *Dama.* datiui casus Damæ.

e *Pietatis intuitu.* cuius intuitu nonnunquam à iure communi

suit, *Domum meam cũ horto applicito* [a] *libertis meis concedi volo.* & alio [b] capite [testamenti scriptum erat,] *Fortunio liberto meo ex domo* mea quam libertis meis dedi, diætam in qua habitabam, item cellarium iunctum eidem diætæ ab hærede meo concedi volo.* Quæsitum est, an hæres testatoris oneratus videatur in præstando legatõ Fortunio, quãuis dom' vniuersa libertis sit prælegata? Respondit,non esse oneratũ. [c]

Legato generali per minus generale derogatur. Bartolus.

¶ Codicillis confirmatis ita cauit, *Omnibus autẽ libertis meis & quos viu', & quos his codicillis manumisi, vel postea manumisero: cõtubernales suas,item filios filias lego, nisi si quos quásve ad vxorem meã testamento pertinere volui,vel ei nominatim legaui, legauero.* idẽ postea petiit ab hæredib' suis vt regionem Vmbrię Tuscię,Piceno cohæredes vxori suæ restituerent cum omnibus quæ ibi essent, * & mancipiis rusticis vel vrbanis, & actoribus, exceptis manumissis. Quæsitum est, cum Eros & Stichus serui in diem vitæ testatoris in Vmbria in Piceno actum administrauerint, sint autem Damæ [d] (quem testator viuus manumiserat) filij naturales: vtrum eidem Damæ ex verbis codicillorum * ab hæredibus præstandi sint: an verò ad Seiam vxorem ex verbis epistolæ pertineant? Respondit, ex codicillis ad patrem naturalẽ eos pietatis intuitu [e] pertinere.

Generi per speciem derogatur. Bartolus.

¶ Felicissimo & Felicissimæ, quibus libertatem dederat, [f] fundum Gargilianum legauit cum casa: & alio capite Titio filio quem ex parte quarta hæredem scripserat, prælegauit in hæc verba, *Titi fili hoc amplius de medio sumito legata mea quæ mihi tam pater tuus Præsens quam Cælius Iustus frater patris reliquerunt.* Quęsitum est, cum fundus Gargilian' testatrici à marito eius, id est à patre Titij filij, legatus sit, cui fundus ex causa fideicommissi debeatur? vtrum Titio filio tantum, an Felicissimo & Felicissimæ, an trib'? [g] Respondit non esse verisimile, eam quæ nihil aliud Felicissimo & Felicissimę, nisi hęc, quę specialiter legauit: ad filiũ cui & hæreditatis suæ partem reliquit, legatum generali sermone [h] transferre voluisse.

Verba præsentis temporis restringuntur ad tempus testamenti. Bartolus.

¶ Testamento pueros ita legauerat, *Publio Mæuio dominulo meo ab hæredibus meis dari volo pueros quinque ex meis, dumtaxat intra annos septem.* [i] post annos complures quàm fecit testamentum, moritur. Quæsitum est, cuius ætatis Mæuio mancipia debeantur? vtrùm neque testamenti facti tempore intra septem annos fuerũt? an quæ mor

Felicissimo.] CASVS. Titia habens filium Titium, & habẽs seruum nomine Felicissimum,& ancillam nomine Felicissimam,& habens multa legata ex testamẽto præsentis sui viri quondam, inter quæ legata erat quidã fundus qui vocabatur Gargilianus,& habens similiter multa legata ex testamẽto Cœlij Iusti fratris dicti mariti, fecit testamẽtum,& instituit sibi hæredem dictum suum filium,& tres alios: & dicto Felicissimo & Felicissimæ libertatem dedit, postea legauit dictis Felicissimo & Felicissimæ dictũ fundum Gargilianum cum quadam casa siue domo quæ erat iuxta eum fundum: postea filio suo prædicto prælegauit in hæc verba, Titi fili hoc amplius de medio sumito legata mea quæ mihi tam pater tuus Præsens quàm dict' Cœlius Iustus frater patris tui reliquerũt.in veritate autem, sicut dictum est, dictus fundus Gargilianus erat inter alia legata quæ præsens maritus testatricis reliquerat eidem testatrici:modo quæritur,cui dictus fundus debeatur, vtrũ Titio filio testatricis tantum ex verbis generalibus testatricis: an Felicissimo & Felicissimæ ex speciali legato eis prius per testatricẽ relicto:an vero utrisque eis? Et dicitur quòd ad Felicissimum & Felicissimã:quia non est verisimile quòd testatrix voluerit transferre legatũ dicti fundi de Felicissimo & Felicissima:quibus nihil aliud reliquerat nisi dictum fundũ,specialiter in filium suum Titium cui hæreditatis suæ quartam partem reliquit:& hoc per illa generalia verba,Titi fili hoc amplius &c.quæ supra posita sunt.Viuianus.

f *Dederat.* quædam mulier.

g *Au tribus.* id est,Felicissimo & Felicissimæ & Titio.

h *Generali sermone.* Not.ex generali concessione videri detrahi quod alij cõceditur specialiter:quia species generi derogat: [a] vt &.C.de secun.nup.auth.nunc autẽ.&.ſ.quibus causis ma.l.sed & si per prætorem.§.deinde.&.ſ.si quis cau.l.sed & ſi.§.quæsitum.

Testamento ita pueros.]CASVS. Titius libertus Publij Mæuij fecit testamentum, & instituit sibi hæredes Gaium & Seium: & ita postea dixit:Publio Mæuio domino meo dari volo ab hæredibus meis quinq; pueros ex seruis meis existentes dumtaxat intra annos septem.postea post multos annos decessit dictus testator. certe iudicatur hic quòd illi septem pueri qui fuerunt intra septem annos tempore testamenti,debent dari legatario: & non illi qui sunt septem annorum tempore mortis testatoris.Viuianus.

i *Intra annos septem.* id est, qui sunt minores septem annis.& ſicit.j.de verbo.signifi.l.pueri.in fine.

Cum

BIU Cujas

tis tempore intrà eã ætatem inueniantur? Respondit, eam videri ætatem designatam, quæ esset cùm à testatore [a] relinquerentur.

Propter duram separationem vitandam verbum filii porrigitur ad nepotes. Barto.

¶ Concubinæ [†] inter cętera his verbis legauerat, *Fundum in Appia* [b] *cum villico suo & cõtubernali eius & filiis dari volo.* Quæsitum est, an nepotes quoque villici & contubernalis eius testator ad concubinam pertinere voluit? Respondit, nihil proponi cur non deberentur. [c]

Appellatione patriæ etiam suburbia continentur. Item kalendaria & pecunia ad kalendarium destinata non cedunt legato eorum quæ sunt in loco. Bartolus.

¶ Legauerat per fideicommissum Mæuiis [d] ita, *Et quidquid in patria Gadibus* [e] *possideo.* Quæsitũ est, an si quam suburbanam [f] adiacentem possessionem [testator] haberet, hæc quoque ex causa fideicõmissi Mæuiis debeatur? Respõdit, posse ad hãc quoq; verborum significationem extendi. [g] Item quæsitũ est, [si] kalendarij [h] † quod in patria sua, vel intra [i] fines eius defunctus exercuit, instrumẽta in domo quam in patria sua [k] habebat, reliquit: [l] an id quoque kalendarium propter verba supra scripta Mæuiis ex causa fideicommissi deberetur? Respondit, non deberi. Item quæsitum est, an pecunia quę in arca domi Gadibus inuẽta esset, vel ex diuersis nominibus exacta, & ibi deposita, ex fideicommisso debeatur? Respondit, supra responsum [esse.] [m]

Ex legato reuocato, vel cui renuntiatũ est, nil petitur. Bartolus.

¶ Testamẽto quo filiũ & vxorem hæredes instituerat, filiæ per fideicõmissum centũ cum in familia nuberet, legauit, & adiecit ita: *Fidei tuæ filia cõmitto, vt cùm in familia nubas, & quotiẽs cumque nubes, patiaris ex dote tua quam dabis, partẽ dimidiã stipulari fratrem tuũ, & Seiam matrem tuam pro partibus dimidiis dari sibi si in matrimonio eius cui nubes,* [n] *siue diuortio facto prius quàm dos tua reddatur, eóve nomine satisfactum erit, morieris nullo filio filiáve ex eo relicto.* Pater filiam virginem nuptum collocauit, eiusque nomine dotem dedit, [o] & post diuortium eandem recepit, & alij in matrimonium cum dote dedit, & stipulatus est eam dotem sibi aut filiæ suæ reddi. manente filia in matrimonio secũdo [testator] mortuus est eodem testamento relicto, eíque hæredes extiterunt filius & vxor. postea marito defuncto puella dote [p] recepta nupsit alij, prę sentibus & consentientibus fratre & matre, quæ etiam dotem eius auxit: & neuter eorum stipulati sunt dotem. mox matri filius & filia hæredes extiterũt: deinde in matrimonio [q] filia decessit, marito hærede relicto. Quæsitum est, cùm puella non ex causa legati pecuniam in dotem ab hæredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito materfamiliàs facta dotem recuperauerat: [r] an dictis: quæ mater etiam dotem dictæ filiæ auxit Titio viro: & neque frater neque mater stipulatus est dotem pro aliqua parte à tertio viro. postea mater decessit, & dicta filia & filius extiterunt ei hæredes. postea filia decessit, & instituit sibi hæredẽ dictum suum virum tertium. modo quæritur, an dictus vir tertius hæres dictæ filiæ suæ vxoris ex causa fideicõmissi teneatur fratri in doté suæ vxoris in tanta pecunia quantã percipere potuisset dictus frater si doté stipulatus esset iuxta præceptũ patris? Et dicitur quòd non: quia filia non accepit pecuniã in dotem ex causa legati, sicut pater præceperat, à fratre & à matre hæredibus patris: sed mortuo primo & secũdo marito materfamilias facta dicta filia dotem recuperauit, vt dictum est, & tertio viro dedit. Viuianus.

---

a *Cum à testatore.* immo mortis tempore: vt. j. de ali. & ciba. lega. l. Mela. §. j. Solu. ibi. [a] Item arg. contra. j. de condit. & demonstra. l. filiæ. §. fi. & j. de fund. instru. & instrumen. lega. l. pe. & facit. §. e. l. Lnomen. §. filio. & quod ibi no. & j. de auro & argẽ. lega. l. si ita.

Concubinæ.] CASVS. Titius legauit concubinæ suæ hoc modo: fundum meum posi tum in Appia volo da- ri concubinæ meæ cũ villico qui stat pro me in dicto fundo, & con- tubernali dicti villici, & filiis. Certe dicitur hic cp in hoc legato cõ tinetur non solum di- cta cõtubernalis & filij villici, sed etiam nepos villici. Viuianus.

b *In Appia.* nomẽ re- gionis: sed aliàs, man- cipia.

c *Cur non deberentur.* nam appellatione filij continẽtur nepotes ex cau- sa pietatis dum de dura separatione tra- ctatur: vt hic, & infra, de verbo. signifi. l. libe- rorum. §. j. & sic potest intelligi in eo. ti. l. filij. & l. iusta. & sic solui- tur contra instituti. qui dare tuto. possunt. §. fi. Vel aliter vt ibi not. & facit. §. ea. l. §. codicillis

Legauerat.] CASVS. Titius qui erat de quadam terra quæ vocaba tur Gadibus, & qui habebat multas possessio nes & domos in dicta terra, & in eius suburbiis, & qui habebat in dicta terra vel in subur- biis kalendariũ vbi erãt scripta debita sua & credita, & qui habe- bat in quadã domo in dicta terra posita pecu- niam depositã in qua- dam arca: dictus Titi⁹ dico legauit ita Mæ- uio, lego Mæuio quic- quid in patria Gadibus possideo. certe non so- lum possessio quæ est intra dictam ciuitatem, continetur legato: sed etiã illa quæ est in sub- urbiis. non autẽ conti- netur dictum kalenda- rium vel pecunia deposita. Viuianus.

d *Mæuio.* aliàs, Mæuius: scilicet testator: sed est falsa: vt. j. patet.

e *Gadibus.* sic enim vocatur illa patria de qua fit mentio, supra. titu. ij. l. si mihi. §. j. & subest Venetis. & est sedes eorum patriarchalis. aliàs autem est hic, Gradibus: & similiter est nomen loci.

f *Suburbanam.* id est, in suburbio ciuitatis: sed quandoque ponitur pro rustico: vt. C. de prædi. mino. l. si prædium. Hug.

g *Extendi.* sic infra, eod. l. cui quæ. & infra, de verbo. significa. lij. & l. vt Alphenus. & l. ædificia. & l. qui in continentibus.

h *Si kalendarii.* Hoc expone vt. j. e. l. qui filium. Accursius.

i *Intra.* id est, iuxta: sic. C. de posthu. hęredit. instit. l. fi.

k *Patria sua.* scilicet Gadibus prædicta.

l *Reliquit.* id est, dimisit instrumenta kalendarij in domo: non dicas quòd ea legauerit: & sic non continetur dictis verbis: quicquid & cætera. vt hic, & supra, titulo. ij. l. Gaius. & sic sunt verba iurisconsulti, non testatoris: aliàs rectè contradiceret. infra, eodem. l. qui chirographum. & supra, titulo. ij. l. seruum filij. §. eum. sed certe si sint iurisconsulti, quare non continentur instrumenta? Respon. quia non vt perpetuo ibi sint, erant ibi: vt. §. de hæredi. instit. l. ex facto. §. rerum. & j. proxi. respon. no.

m *Supra responsum esse.* scilicet non deberi per hoc quòd nec kalendariũ nec instrumenta debentur: & hoc si ad tempus sit ibi. scilicet vt fœneretur: non perpetuo vt thesaurus: vt infra, eod. l. si chorus. §. j. & l. si fundum. & infra, de auro & argento, lega. l. si vxori. §. cum ita. & infra, titulo. ij. l. generali. §. vxori. & infra, de fun. instru. & instrum. leg. l. cum de lanionis. §. Sabinus. & l. prædia. §. j. & argumen. infra, eod. l. prædiis. §. Titio.

Testamẽto quo.] CASVS. Titius habens vxorem, & filium & filiam, instituit sibi hæredes filium & vxorẽ: & filiæ legauit centum cum ipsa in familia nuberet: & adiecit ita, Fidei tuæ filia committo vt cum in familia nubes, & quotiescunque nubes, patiaris de dote tua quam dabis, partem dimidiam stipulari dictum meum filium fratrem tuum, & matrem tuam prædictam in casum dotis restituendæ. facto hoc testamento ipsemet Titius pater maritauit dictam suam filiam, eiusque nomine dotem dedit: postea filia diuertit à viro suo. dictus pater repetiit dotem quam dederat pro ea. postea maritauit dictam suam filiam secũdo, & dedit dotem similiter, & stipulatus est pater à secundo viro dotem sibi aut filiæ red di. manente filia in matrimonio secundo decessit pater non mutato dicto testamento in quo instituerat filium & vxorem, & in quo legauerat filiæ prædictæ centum, vt dictum est. & eius extiterunt hæredes filius & vxor, sicut eos instituerat. postea decessit secundus maritus dictæ filiæ: & ipsa dote sua recuperata ab hæredibus secundi viri, nupsit tertio præsentibus fratre & matre sua prę-

n *Cui nubes.* accipe, morieris, quod ponitur. j.

o *Dedit.* scilicet centum: vt. §. dixit. & quod supra. e. §. legauerat. vnde legatum videtur ademisse: vt. C. e. l. filia.

p *Dote.* eadem: quod hodie facere tenetur: vt Cod. de rei vxo. act. authen. sed quanuis.

q *Matrimonio suo.* alias, suo: alias, secundo. & dic mortuus est, scilicet pater.

r *Recuperauerat.* quod facere potuit vel ex stipulatione patris:

vt supra, solu.matri.l.Gaius.& infra, de verb.obliga.l. quodcunque.§.j. vel ex stipulatione legali: vt Co.de rei vx. acti.§. videamus.&.§.& hoc. Accursius.

a *Hæres eius.* scilicet maritus: eius, scilicet puellæ.

b *Non teneri.* tribus rationibus. scilicet tum quia pater dotem dando, sibique vel filiæ reddi dotem stipulando, voluntatem testaméto expressam creditur mutasse: tum quia mater & frater fideicõmiss. repudiasse videntur, cum sorori danti consentientes stipulationem omiserũt, præterea quòd nec ad filiã legatum peruenire potuit si pro ea in dotem viuus pater dedit quod testamento antea reliquerat: vt Cod. de legat.l.filia. R. & facit.j. ad Trebel.l. filia.

*Flo. Eius hæres

Hæres vel.]*CASVS.* Instituit mihi hæredem Titium,& rogaui eum vt adoptaret Seium: & si non adoptaret, dixi quòd esset exhæres. Titius hæres non adoptauit Seium: & certũ est quòd ammodo nõ adoptabit. nunquid Seius qui debebat adoptari, habebit hæreditatem meã? Et dicitur quòd nõ.& quod dixi in hærede, idem dicas in legatario. Viuianus.

c *Non esse.* ad hoc scilicet vt ille qui adoptatus non est, petere possit hæreditatem vel legatum quasi ex tacito fideicommiss. secus tamen quantum ad illum qui iussus est adoptare: quia habet si paratus est hoc facere: vt.ſ.de condi.instit.l.si quis testa. vel dic quòd vocat hic fideicommiſ.i.rogauit de adoptando: quod non valet nec hic, nec ibi: quia cõtra bonos mores, vel contra ius: sed liberè remanet apud rogantem: & illam expone vt ibi no. Aliud autem si rogatur de emancipando: vt infra, de condi.& demon.l.si cui. licet sit argu. contra supra, titu.ij.l.filiusfami.§.secundum vulgarem[a].

a Solue vt ibi, secundũ Barto.

Agri plagam.]*CASVS.* Instituit mihi hæredes Publiũ & Gaiũ & Petrum & Martinum: & ita postea dixi, agri mei plagam siue partem quæ est ad burgum Panicalis, dicto Publio & Gaio transcribi volo per dictum Petrum & Martinum quos cum eis hæredes instituit, pretio facto boni viri arbitratu, & hęreditati illato: & volo quòd Petrus & Martinus promittãt de euictione dicto Publio & Gaio nomine dictæ plagæ. Item volo quòd dictus Publius & Mæuius promittant Petro & Martino sub pœna centum quòd dicta plaga vel pars eius non perueniet aliquâ ratione ad Seium vel posteros eius. me testatore mortuo Gaius non vult emere aliquid de dicta plaga: Publius autem sic. quæritur, nunquid Publius debeat habere dimidiã ex causa emptionis? Et dicitur ꝙ sic: & debet promittere Publius dicto Petro & Martino quòd dimidia quam consequetur, non perueniet ad Seium vel ad eius posteros aliqua ratione: & hoc sub pœna centum. Viuianus.

d *Agri plagam.* id est, partem.

e *Illa.* Septemtrionali, vel Australi. Hug.

f *Et Gaio.* qui pro parte fuerant hæredes scripti, & alij plures eum eis: vt patet ex sequentibus.

g *Transcribi.* id est, vendi: quod vellet etiã iusto pretio; vt hic, & supra, titu.ij.l.& si æquo.

h *Expromissa.* Mæuio & Gaio ac cæteris hæredibus. Accursius.

i *Promittant.* Mæuius & Gaius.

k *Qua.* aliàs, qua: & semper dic, id est, aliqua: & sunt verba testatoris vsque illic: quæsitum est &c. vel si habes, qua, posset ibi incipere quæstio: qua ratione quæsitum est, &c.

l *Petere.* nil mirum: quia etiam totum si velit, potest: vt. C.de cadu.tol.§.vbi autem.R.& facit.ſ.titu.ij.l.si quis leg.in fin.&.ſ.tit. j.l.antepenul.§.iij.

m *Cautio.* ne ad Seiam aliqua ratione perueniat. Ioan.& sub pœna centum.

n *Cuique.* i. cuilibet ex illis quibus est præstanda.

o *Præstanda sit.* à Publio Mæuio qui solus vult.

p *Præstatur.* ſ. pro dimidia: & sic sub pœna quinquaginta: vel si totum accipiat (quod potest, vt dixi) sub pœna integra centum promittet.

Sorori.]*CASVS.* Titius faciens testamẽtum instituit sibi hæredes duos suos filios, & duos extraneos alios: & sorori suæ Titiæ legauit duos seruos, & duas ancillas: & sororis fidei commisit vt eã moreretur ipsa soror, restitueret dicta mancipia filiis suis testatoris. quæritur, vtrum ea quę nata sunt ex dictis ancillis & seruis medio tempore ante mortem sororis, contineantur fideicommisso cum patribus & matribus eorum, & ita debeant restitui filiis testatoris, vel aliis ei hæredibus. Et dicitur ꝙ nõ: immo mortua dicta sorore debẽt remanere apud hæredem sororis. Viuia.

q *Homines.* i. ancillas: vt patet.j. quia dicit, de partu. est enim commune nis generis.

r *Filiis.* ſ. testatoris: & dic non instituris, sed exhæredatis, vel cum aliis extraneis institutis. Accursius.

ſ *Adgnata.* id est, nata.

t *Hæredibus.* dicunt quidam scilicet filiorum: & sic opponitur eis quòd sit conditionale: & sic interim non transmittitur: vt infra, quando dies lega.ce.l.iij.& dicunt hic extitisse conditionem viuis filiis. vel dicunt fuisse diem, non conditionem: vel esse hæredes filios filiorum qui comprehendantur sub verbo, liberi: quæ somnia sunt. nã hic dicit, an: vnde & filij & hæredes, scilicet testatoris erant viui, & hęredes legatariæ. Dices ergo hæredibus, scilicet testatoris, siue filius nullo modo sit hæres, siue sit cũ aliis.

u *Non contineri.* scilicet quia nec sunt relicta, nec accessioni iure debentur, scilicet cum post mortem testatoris, & ante mortem sororis, & sic ante moram nata sunt: aliàs secus esset: vt.ſ.de leg.j.l.apud Iulianum.§.item partus. & infra, de fideicommiſſ.liber.l.cum vero.§.cum quidam.&.C. de fideicommiſſ. liber.l.ij. & infra, de op. leg.l.penulti. & supra, de vſur.l. Paulus respon. & supra, titu.j.l.Licinius. Sed contra supra, titu.j.l.cum pater.§. pater filiæ. vbi partus ♭ debetur. Solut. ibi ex testatoris scientia speciale præsumitur: vel ideo est illud, quia dotalis ancillæ partus nec minus quàm ipsa mater dotalis intelligitur: vt. C.de rei vxo.actio.§.itaque.at ancillæ legatæ portus nunquam legatus matris ratione dicitur.

Pater naturalis.]*CASVS.* Titia habens patrem naturalem, & non legitimum, habebat virum Titium: qui vir veniens ad mortem instituit hæredem dictum patrem naturalem vxoris suæ Titiæ: & ab eo hærede multa fideicommissa reliquit vxori suæ. mortuo dicto Titio marito suo dicta Titia nupsit secundo, & dictus suus pater dedit centum nomine dotis marito secundo pro ea, cũ non teneretur hoc facere, ideo quia naturalis tantum erat, vt dictum est: & stipulatus est dictus pater à viro secundo sibi dictam dotem reddi si filia sua decederet in matrimonio sine liberis. filia postea suscepit filiam ex dicto secundo viro, & ita defecit conditio stipulationis patris. modo petit dicta filia à patre suo illa fideicommissa quæ primus suus vir ei reliquit. nunquid potest? Et videtur quòd non: quia certum est ex quo habet filiam et secundo viro, quòd dos data pro ea secundo viro debet ire-

rum ma-

Quæsitum est, an legatum valeat, cum Publius emere velit, Gaius nolit? Respondit, eũ qui fideicõmissum præstari sibi velit, posse partem dimidiam eius agri qui legatus est, petere, l quãuis alter persequi nolit. Itẽ quæsitum est, cautio m quæ interponi debeat secundum voluntatem, pro quota parte cuique n hęredũ pręstãda o sit? Respõdit, pro ea portione quę ex fideicommisso præstatur. p

Appellatione mancipiorum non continentur postea nati ex eis. Bartolus.

ℱ Sorori legauit homines q quos nominauit testamẽto: eiusq; fidei cõmisit vt eadẽ mancipia filiis r suis, cum obiret, restitueret. Quæsitum est, adgnata ſ ex his, an defuncti filiis, an hæredibus t ** restituenda sint post mortem legatariæ, an remaneant apud* hæredes eius? Respondit, ea quæ postea adgnata ſ essent, verbis fideicommissi non contineri. u

Pater naturalis dotando filiam in dubio non videtur habere animum donandi: sed magis animum compensandi cum eo quod filiæ debet. Bartolus.

Onus de aliquo adoptando, & fideicommissum in defectum adoptionis iniunctum non tenet. Bartolus.

ℱ Hęres* vel legatarius rogatus est vt quendam adoptaret, his verbis adiectis, *Si aliàs fecerit exhæres esto*: vel, *perdat legatũ*. Quęsitum est, si nõ adoptauerit: an ei qui adoptatus non est, actio quædam ex fideicõmisso competat? Respondit, fideicommissum quo quis rogatur vt adoptet, ratum non esse. c

Vno ex his cui hæres iussus est vẽdere, parato emere cõpetit vindicatio partis. Bar.

ℱ *Agri plagam* d *quæ est in regione illa,* e *Mæuiis Publio & Gaio* f *trãscribi* g *volo, pretio facto viri boni arbitratu, & hæreditati illato, duplæ euictiõe expromissa,* h *à reliquis hæredibus, ita vt sub pœna centum promittant* i *eam agri plagam partémve eius ad Seiam posterósve eius non peruenturam quaqua* k *ratione.*

rum manere apud eam. vnde videtur quòd fideicõmissa debeant compensari cum dote. Respon. tamen hic quòd bene potest filia petere fideicõmissa si non habet ratam dationem prædictam dotis quam fecit pater marito eius secũdo. & idem est etiam si pater paratus est liberare per acceptilationem maritum secundum filiæ dictæ dotis promissionem. Sed quid si dict' pater ea cõditione dedit dictam dotem dicto secundo marito filiæ, vt ipse faceret dictam filiam ratum habere, & ipsa nunc non habet ratum, vt dictum est certè aget pater cõtra maritum cõdictione ob causam ad repetendam dotẽ. Vivianus.

a *Pater.* institutus à marito filiæ naturalis. Accursius.

b *Naturalis*, scilicet tantum. nam legitimus videtur de suo dedisse: nec à fideicommiss. videtur liberat⁹: vt. C. de dot. promissione. l. fin.

c *Fideicommissum.* alias, fideicommissi debitor: alias, fideicommisso debebat: vt quia maritus filiæ institueret patrem, & eũ fideicommiss. grauauerat.

d *Sinec ratam.* ratam autem dotẽ habere tũc cogitur pater, si vult, & remittat stipulationem vxo. alias nullus est effectus ratihabitionis, cum sibi stipulatus est pater: cum in eius dationem vtiliter negotium ipsius pater gessisset: vt supra, de nego. gest. l. quæ vtiliter. in prin. & §. fina. &. j. de dolo exce. l. si opera. R.

e *Respõsum.* vt non sit deneganda nisi ratã habeat dotem datam.

f *Eumq;* tertium annectit casum.

g *Mulier ratum.* id est, vt tunc demum apud virum remaneret. Azo.

h *Condicere.* scilicet condictione ob causam ea ratum non habente vt & supra, de condi. ob cau. l. si donaturus. §. j. & facit. j. de col. do. l. j. §. penult.

Seium maritum.] CASVS. Titia scripsit hæredem Seium maritum suum, & substituit ei Appiam. Item commisit fidei dicti sui mariti vt post mortem sui mariti hæreditatem restitueret dictæ Appiæ: vt si ante Appia moreretur quàm maritus, tunc restitueret maritus hæreditatem dictam Valeriano. Seius maritus viuus existens restituit dictam hæreditatem dictæ Appiæ, cum non teneretur hoc facere. modo quæritur, nunquid sit liberatus Seius à Valeriano? Et dicitur quòd non: imò est in pendenti vt si quidẽ moriatur Appia ante Seium, teneatur Seius Valeriano ex fideicõmisso, secundum quod voluit testatrix. Vivianus.

i *Seiũ maritũ scripsit.* s. Berta: & hoc si habeas, Seiũ: alias est Seia.

k *Substituit.* vulgariter. s. si hæres non esset maritus.

l *Commisit.* scilicet si hæres esset.

m *Restitueret.* sic alumna vulgariter & fideicommissi iure Seio fuit substituta. R.

n *Contigisset.* alias, accidisset: quia decederet alumna: vt. j. de ver. ego. l. in vulgari. §. j. sic ergo apparet dupliciter suspensum alumnæ relictum in diem mortis hæredis. Item & si tunc vixerit ipsa alumna. nullo ergo modo testatricis voluntate Appiæ restitutam hæreditatem dici potest in casu proposito. at ea simpliciter relicta post mortem hæredis secus diceretur: vt. C. de fideicommiss. l. post mortem. & supra, titu. j. l. cum pater. §. hæreditatem. &. §. à ff. Infort.

¶ Pater[a] naturalis[b] filiæ suæ ex testamento mariti eius fideicõmissum[c] debebat. * cùm ea mulier alij nuberet, non mandatu mulieris dotẽ marito eius dedit, & sibi reddi eam stipulatus est si sine liberis filia moreretur. mulier filiã suscepit. Quæsitum est, an fideicommissum à patre exigere possit? Respondit, si nec ratam[d] habuisset dotem datam, superesse fideicommissi petitionem. Item quæsitũ est, * an si pater acceptò facere stipulationẽ velit, mulieri persecutio fideicommissorum deneganda sit? Respondit, supra [esse] responsum, [e] eumq; [f] patrem de quo quæreretur, si ita dedisset vt mulier[g] ratũ haberet, posse condicere.[h]

Restitutio fideicommissi facta ante diẽ, alii non præiudicat Bartolus.

¶ Seium maritũ scripsit[i] hæredem, eiq́ue substituit[k] Appiam alumnam: fideiq; hæredis commisit[l] vt post mortem suam hæreditatem eidem alumnæ restitueret: [m] aut si quid ante contigisset[n] alumnæ, tunc Valeriano fratris filio restitueret eandem hæreditatem. Quæsitum est, si Seius viuus quidquid ad eum ex hereditate peruenisset, alumnæ restituisset: an secundũ voluntatem defunctæ id fecisse videretur, præsertim cùm hæc eidem substituta esset? Respondit, si viuo Seio Appia decessisset, [o] nõ esse liberatũ[p] à fideicõmisso Valeriano relicto.

Rogatus restituere cum volet, post mortem rogatus videtur. hoc dicit. Vel aliter: in vltimis voluntatibus moriendo quis velle videtur. h.d Bartolus.

¶ Scæuola[q] respõdit: Cum hæres scriptus rogatus est, cũ volet, [r] alij restituere hæreditatẽ: interim[r] non est compellendus[s] ad fideicommissum. Claudius: Post mortem[t] enim vtiq; creditur datum.

Fideicommissum purè relictum potest peti incontinenti: & qui vetat satisdationem exigi, non videtur fideicommissi diem differre. Bartolus.

¶ Hæredis scripti fidei commiserat vt Seiæ vxori vniuersam restitueret hæreditatem: & vxoris fidei cõmisit in hæc verba, *Ate Seia peto vt quidquid ad te ex hæreditate mea peruenerit, exceptis his si qua tibi supra legaui, reliquum omne reddas [&] restituas Mæuiæ infanti dulcissimæ. à qua Seia [u] satis exigi veto: cum sciam eam[x] potius rem[y] aucturam, quàm detrimento futuram.* Quæsitũ est, an statim Mæuia fideicommissum à Seia petere possit?[z] Respondit, nihil proponi cur non possit.

Is cui cura monumenti committitur, ad expensas insolidum non tenetur. Bartolus.

XLII. IDEM libro trigesimotertio Digestorum.

Hæredis.] CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ Seium, & eius fidei cõmisit vt Seiæ vxori Titij vniuersam restitueret hæreditatem, & dictæ vxoris fideicõmisit vt quicquid ad eã ex dicta hæreditate peruenerit, reddat Mæuiæ infanti exceptis iis quæ ei vxori legauerat: & vetuit exigi satisdationẽ ab vxore de præsiãdo fideicommisso Mæuiæ infanti. postea Seius hęres restituit hæredi. dictæ vxori testatoris. modo petit Mæuia infans à dicta vxore vt statim restituat sibi dictam hæred. nunquid potest? Et dicitur q̃ sic. Viu.

u *A qua Seia.* s. in secunda persona dixit Seiæ: nunc in tertia dicit de ea: & dic satis, id est, satisdare de restituendo fideic. vniuersali infanti, quã alias præstaret nisi testator remisisset: vt. C. vt in poss. leg. cum Archimedoram. an autem retineat quartam hæc secundo rogata, dic vt. C. ad Trebel. l. sancimus. §. fin. Accur.

x *Eam.* Seiam vxorem.

y *Rem acturam.* id est restitutionem facturam, quàm detrimentum &c. cui detrimento adesset Seia si restitutionem differret. & alias est, aucturam.

z *Posit.* scilicet statim: dubium autem erat, quia per hoc quòd satis remisit, videbatur fideicommiss. detuliss: quod est falsum. nam & pro puro præstatur satisdatio: cum multas moras habeat iudicium: vt infra, vt in possess. lega. l. etiam. in princ. & facit supra, titu. j. l. omnia. & infra, de condi. & demonst. l. j. in prin. Sed contra infra, ad Trebell. l. epistola. §. fina. sed ibi alia voluntas fuit: vt ex verbis ibi apparet.

Titius.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem vxorem suam in vna vncia hæreditatis suæ, in qua vncia esse poterant de

A filia. Ro. & supra, de leg. j. l. si filiusfamilias. §. diuus.

o *Decessisset.* vnde defecit Appiæ relictum, & conditio alterius scilicet Valeriani extitit: licet vtriusque dies, id est mortis viri, tunc quoque penderet. Ro.

p *Liberatum.* non ergo secũdum testatricis voluntatem alumnæ restituisse est dicẽdum: sed esset liberatus si illa superuixisset: vt supra, de condict. indebi. l. sub conditione.

Scæuola.] CASVS. Instituit Titia Seium maritum suum sibi hæredẽ, & rogauit vt hæreditatẽ restitueret Appiæ cum vellet ipse ma- † *Facit iste* ritus. certè creditur ro- *text. ad hoc* gatus vt restituat post *quod not.* mortem suã mariti: & *Alex. post* ideo interim dum viuit *Bartol. &* maritus, non est com- *Ang. in. l.* pellendus ad fideicom- *centesimis.* missum præstandũ. Vi- *§. fin. alias* uianus. *est. l. si ita*

q *Scæuola.* alias. §. & *stipulatus.* tũc dic quòd fuit roga- *2. j. de ver.* tus restituere post mor- *obl. s. quod* tem. vnde tacitè quan- *legatũ cum* do vellet, prius vide- *hæres volet,* tur rogatus: vt Cod. de *intelligitur* fideicom. l. post mor- *deberi post* tem. Vel dic quòd ex- *mortem hæ-* pressè dixit, cum voles *redi.* vel velles, secundum diuersas literas: secus si velles: vt not. supra. c. l. fideicommissa. §. si sic. & infra, de verbo obligat. l. centesimis. §. j. alias deest. §. & tunc secundum Ro. Pone vt supra, quia fuit rogatus restituere alũnæ quando vellet tacitè. sed si ipsa præcederet, tunc Valeriano. nam nõ suspẽditur post mortem.

r *Interim.* dum viuit.

s *Compellẽdus.* sed spõte potest.

t *Post mortem.* hæredis tantũ, & non quandocũq; vellet ipse hæres. Ro. secundum tertium casum.

hæreditate centum quinquaginta aurei,& non plus.Mæuiam autem instituit in.xj. vnciis:& ita postea dixit: corpus meum vxori meæ tradi volo sepeliendũ in fundo Titiano:& volo extrui monumentum in dicto fundo in quo expendantur quadringenti aurei. quæritur, nunquid per dicta verba videatur testator voluisse vt vxor sola faceret monumentum,an pro hæreditariis partibus ab vtroque hærede? Et dicitur quòd ab vtroque pro hæreditariis partibus videt voluisse fieri monumentum. Viuia.

a *Instituit.* his verbis, Seiam &c.

b *Extruendum.* aliàs, inferendum. & ad hoc cogitur pontificali vel præsidis auctoritate, & prætoris officio: vt supra, de peti.hære.l.hæreditas.& de relig.l.at si quis.§.si cui. & iudicio fami.erciscun.vt supra, fami. erciscun.l.iscum.§.j.sola ergo operis faciendi solicitudo seorsum vxori iniuncta est verbis testatoris, & hoc tam gratia oneris quod erat iniunctum, magnitudine,q̃ huius emolumenti pretio, vnà cum persona quæ dicebatur sola grauata, affectione. pensatis verbis sic dubiis, talis merito adhibenda fuit distinctio secundum Ro.

* *Flor.& Bul.instruendum.*

† *Concor.gl. in verbo alieno arbitrio.ibi, testamentũ in alterius voluntatem expresse cõmissum non valet. sic nec legatũ expresse cõmissum in alterius voluntatem vt ipse det: sed vt arbitretur bene. c. super eo.extra,de condi. appo.*

SI filiæ.]*CASVS.* TItius habẽs plures filios & vnam filiam fecit testamentum,& eos omnes sibi hæredes instituit,& dictę filię quę pupilla erat, dedit tutorem Seium:& dictæ filiæ cum nuberet,iussit dari dotem arbitrio tutoris prædicti.certè perinde est ac si dixisset, arbitrio boni viri.bonus autem vir, & per consequens dictus tutor debet inspicere in constituenda dote dignitatem defuncti,& facultates,& numerum liberorum eius:& secundũ prædicta inspecta debet constituere dotem paruam vel magnam vel mediocrem.Viuianus.

c *Legatum sit.*hoc enim generale est:vt infra,de verbo. signifi.l. illa verba.& supra,pro socio.l.societatem.& supra, tit.j.l.j.& infra,titu.j.l.si cui.& supra,eodem.l.fideicommissa.§.si sic.& supra, de iure dotium.l.quæro.&.l. cum post.§.gener.&. Cod.de nupt. l.si furiosi.&. Cod.de administr.tut.l.si curatoris.Sed contra Co. de do.promiss.l.j.Solu.ibi.

d *Ex numero liberorum.* Propter quos minor cõstituitur dos,argu.infra,de bonis dam.l.fin.§. fina.

SI fundus.]*CASVS.* Legaui tibi fundum cum iis quæ ibi sunt vel erunt tempore mortis meæ.certè ea quæ sunt vel erunt ad tempus,& non perpetuo,non debentur tibi. & de hoc ponit vnũ planum exemplum. Viuianus.

e *Quæ.* modo respondet.

f *Fœnerandi causa.* vel alteri ad tempus. & facit.ĩ. e.l.si ita legatum.&.s.e.l.vxorem.§.legauerat.&.ĩ.titu.ij.l.generali.§.vxori.& infra,de auro & arg.leg.l.si vxori.§.j.&.s.tit.j.l.Gaius.in prin.& C.de verbo.sign.l.j.&.s.de pigno.l.debitor.

HOc legatũ.]*CASVS.* Institui mihi hæredem Titiũ,& vxori meæ ita legaui:vxoris meæ causa paratum ei lego.quæritur,quid videatur vxori legatum per dicta verba? Et respondetur quòd dictum legatum est generale, & continet omnia quæ vxoris meæ causa parauisiue sit vestis,siue argentum,siue aurum,siue ornamenta.& certè illud videtur vxoris causa parari quod magis paratum causa vxoris foret quam communis viri & vxoris vsus causa: & non est vis vtrum aliqua paraui pro vxore mea antequã eam ducerem in vxorem : an postea paraui pro ea aliqua ex rebus quibus ego vti solebam : quia semper continebuntur in dicto legato. Dicta tamen adiectio quam feci in testamento meo.s. quæ vxoris meæ causa parata sunt,lego ei &c.quandoq; facit legatum vxori relictum exiguum,quandoque plenius facit.augetur autem legatum per dictam adiectionem cum ita scripsi, lego vxori meæ aurum & argẽtum, & vestem, quæque eius causa parata sunt.nam continentur tunc in legato non solum ea quæ nominaui, sed etiã alia quæ non nominaui,vxoris tamen meæ causa paraui.minuitur autem legatum per dictam adiectionẽ cum detrahoconiunctionem, quę: & ita dico, lego vxori meæ aurum & argentum, & vestem, & seruos,quæ eius causa parata sunt. & non dixi, quæque eius causa parata sunt.nam continẽtur tũc in legato ea sola quæ ex supradicta vxoris causa parata sunt & non alia. Item scias quòd in dicto legato continẽtur ea quæ cõparaui antequam dicta vxorẽ ducerẽ, & postea ei tradidi ad vtendũ. Itẽ continentur ea quæ prioris meæ vxoris fuerũt, vel filiæ vel neptis vel nurus:dum tamẽ ego ad vsum vxoris meę paraui. Interest autem inter emptum,& paratum vxoris causa: quia paratũ quod est genus, inest in empto, quod est species:sed nõ conuertitur id est, in parato non semper cõtinetur emptum:de quo vltimo ponitur exemplũ. Pone q̃ ea quæ prioris vxoris meæ causa emi, posteræ meæ vxori tradidi ad vtendum certè constat me dictas res parauisse causa vxoris meæ secundæ: non autem comparasse eius causa.bene est ergo verũ, quia in parato non semper continetur emptũ. Item est alia differentia inter emptum, & paratum vxoris causa : quia si ego posterioris vxoris causa nihil emi, tamen tradendo ei ea quæ prior mea vxor in vsu habuit, eius secundæ vxoris meæ causa parasse videor.quæ enim causa prioris meæ vxoris parauietiam si secundæ vxori non assignaui,dicto legato secundæ vxoris cedunt.ea autem quæ prioris vxoris causa comparaui: ita demum debentur posteriori ex dicto legato,si ei posteriori assignaui:quia nõ est ita de posteriore vxore cogitatum cum compararẽtur dictæ res pro prima vxore,sicut videtur cogitatum de posteriore vxore cum comparaui dictas res pro prima vxore. nam etiam id non cedet dicto legato secundæ vxoris quod tradidi ei,si postea ei abstuli.Itẽ scias quòd in dicto legato de quo dixi in principio,continentur mancipia puta lecticarij qui solam matremfamilias portabãt:& multa alia quæ plane in litera nominantur.Non autem est differentia vtrum quis leget prædicto modo vxori,an vero concubinæ:quia semper continebuntur in legato ea quæ dicta sunt. Quid si legaui vxori meæ aurum quod eius causa paraui:postea autem conflatũ est dictum aurum:extat tamẽ materia eius? certè materia vxori debebitur.intelligas autem supradicta vera esse si vxor cui ita legatum est,mortis testatoris tempore vxor inueniatur:& non alias.Item & prædicto modo potest legari non solũ vxori & concubinæ (de quibus dictũ est) sed etiã filio & filiæ & seruo & seruæ.& eadẽ obtinebunt quæ dicta sunt in vxore & concubina.& hoc dicũt istæ.v.le.Vlp.

g *Parata.* scilicet do lego.

h *Quod in vsu.* Hæc sunt verba Sabini vsq; illuc:neq; &c. quibus concor.s.tit.j.l.legatũ vxori.&.ĩ.de auro & arg.le.l.Quintus in prin.&.j.e.l.idem.§.proinde.&.ĩ.de ver.sign.l.in lege.§. quid &.ĩ.de fun.instr.leg.l.quæsitum.§.quod.&.s.e.l. vxori.§.j.

i *Promiscuique.*ĩ.c.l.cum quæreretur.§.Iana.in fi.contra.Sol.ibi.

k *Interesse.*infra eodem.l.si quid.

A

B

C

D

Eatamen

a *Etiamen adiectio.* ſ. quæ eius causa parata ſunt, do lego. R.
b *Augetur.* ſcilicet legatum ea adiectione. Accurſius.
c *Significatur.* ſcilicet tali adiectione.
d *Quæ dicta ſunt.* ſcilicet nominatim: puta ſic dixit vir, aurum & argentum & veſtem quæcunque eius causa ſunt parata, vxori do lego. Ro. nam & ſi qua alia ſunt præter prædicta ei⁹ vſus, ſunt legata. ſed Io. dixit in hoc augeri, vt etiã quæ cõmunis vſus causa ſunt parata, videantur relicta. primum placet. ſic ia copula, ſeu, vt. j. de aur. & arg. leg. le. ſi ita quis legata.
e *Minuitur.* ſcilicet legatum adiectione tali. Accurſius.
f *Detracta coniunctione.* ſcilicet copula, quę: ſic puta, aurum, argentum, & veſtem, quæ eius gratia vel causa parata ſunt, vxori meæ do lego.
g *Comprehẽſis.* ſcilicet nominatim: puta aurũ, & argen. & veſtem.
h *Definiuntur.* id eſt, determinãtur. & ſic per inferiora reſtringũtur ſuperiora: vt. j. de ſupel. leg. l. legata. ij. reſpon. & infra, de fun. inſtru. & inſtru. leg. l. cum de lanionis. §. cũ fundum.
i *Quid.* adiunge cũ lege præcedenti.
k *Comparauiſſet.* relicto ſic legato, quę causa vxoris meæ ſic parauit, ei do lego. vt hic, & ſupra, eod. l. hoc legatum. §. neque intereſt.
l *Empta.* empta, pretio comparata, alio modo quæſita, vt permutatione: vt. ſ. de contrahen. empt. l. j. §. j.
m *Retenta.* nam alienaſſet niſi pro ea retinuiſſet: & hoc ſiue ſit ibi copula, ſiue non.
n *Vxori.* hoc ſi fuerunt ei adſignata: aliàs non: vt. j. eo. ver. quæ enim. ficit. ſ. eo. l. qui concubinam. in prin.
o *Paratum meſſe.* ſi. eſt genus ineſt ſpeciei. nam ſi eſt emptum, eſt paratum: ſed non conuertitur. ſic in agnatis vt in ſpecie continentur cognati vt genus: vt infra, vnde legi. l. inter agnatos. in princip.
p *Non continuo.* id eſt, ſemper. q. d. non quicquid eſt paratũ, ſtatim & continuo eſt emptum.

ff. Infort.

ſum eſt, ante ductam vxorem id paterfamiliàs parauiſſet, an poſtea: an etiam ex his rebus quibus ipſe vti ſoleret, vxori aliquid adſignauiſſet, dum id mulieris vſibus propriè attribu tum eſſet.

Relatiuum, quis vel qui, poſitum ſine copula præcedentiũ ſignificationẽ reſtringit: ſed ſi copula apponatur, augebit. Bartolus.

XLVI. PAVLVS libro ſecundo ad Vitellium.

EA tamen adiectio, [a] legatũ aliàs exiguius, aliàs plenius efficit. augetur [b] cum ſic ſcriptum eſt, *Quæque eius causa parata ſunt.* id enĩ ſignificatur, [c]* & ſi quid præter ea quæ dicta ſunt, [d] eius cauſa paratum eſt. Minuitur [e] detracta coniũctione [f], [*que:*] quia ex omnibus ſupra cõprehẽſis [g] ea ſola definiũ tur [h] quæ ei⁹ cauſa parata ſunt.

XLVII. VLPIANVS libro viceſimo ſecundo ad Sabinum.

SI quid [i] earum rerum ante comparauit, quàm vxorem duxit: ſi id ei vt vteretur tradidit, perinde eſt qua ſi poſtea parauiſſet. [k] ex eo autem legato ea pertinẽt ad vxorem, quæ eius cauſa empta, [l] comparata, quæque retenta [m] ſunt: in quibus etiã quæ prioris vxoris, [n] quæque filiæ, neptis vel nurus fuerunt, continentur.

Ad poſitionem ſpeciei ſequitur poſitio generis: non econuerſo. Bartolus.

¶ Inter emptum & paratũ quid intereſt, quæritur? Et reſpõſum eſt in empto paratum ineſſe, [o] in parato non continuo [p] emptum contineri: † veluti ſi quis quæ prioris vxoris cauſa emiſſet, poſteriori vxori tradidiſſet, eas res eum [q] poſterioris vxoris cauſa parauiſſe, nõ emiſſe, conſtat. Ideóque quamuis maritus poſterioris vxoris cau ſa nihil emerit, tamen tradendo quę prior habuerit, eius cau ſa [paraſſe videtur. Quæ enim poſterioris vxoris cauſa] parata ſunt: & ſi ei [r] adſignata non ſunt, legato [f] cedunt. At quæ prioris vxoris cauſa parata ſũt, ita poſteriori debentur, [t] ſi ei adſignata ſint: quia non eſt ita de poſteriore vxore cogitatũ [u] cum compararentur:

XLVIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

B NAm ne [x] id quidẽ quod traditum eſt, ſi poſtea ademptum ſit, legato cedet.

XLIX. VLPIANVS libro viceſimo ſecundo ad Sabinum.

ITem legato [y] continẽtur mãcipia, puta lecticarij [z] qui ſolam [a] matrem familiàs portabãt. Itẽ iumẽta, [b] vel lectica, vel ſella, vel burdones. † Itẽ mãcipia alia, puellæ [c] fortaſsis quas ſibi comatas mulieres exornãt. Sed & ſi fortè virilia ei quædã donauerit, [d] quodãmodo eius cauſa parata videbũtur. Proinde & ſi quædã promiſcui vſus ſint, ſolitus [e] tamen fuerit ab ea quaſi [ad] vſũ mutuari: dicẽdũ C erit ipſius cauſa videri parata.

Legato generis continẽtur omnes ſpecies: ſed legato ſpeciei non continetur alia ſpecies ſub genere contenta. Bartolus.

¶ Item intereſt, ipſius cauſa parata ſint ei legata, an ipſius cauſa empta. Paratis enim omnia continentur quæ ipſius vſibus fuerunt deſtinata: emptis* verò ea ſola [f] quæ propter eam empta fecit maritus. vnde nõ con tinebũtur emptis ſolis legatis, quæ alia ratione [g] paterfamiliàs adquiſita ei deſtinauit. vtróque [h] autem legato contine buntur & quæ maritus emi mãdauerat, vel quę emerat, necdũ D autem ei adſignauerat, adſigna turus [i] ſi vixiſſet. Parui [k] autem refert, vxori, an cõcubinæ quis leget quæ eius cauſa empta paratá[ve] ſunt. ſanè enim, niſi dignitate, [l] nihil intereſt. ¶ Si vxori aurũ quod eius cauſa paraſſe videtur. Quæ enim

q *Eum.* virum.
r *Etſi ei.* ſcilicet vxori.
f *Legato.* relicto primæ vxori his verbis, Quæ eius cauſa parata ſunt, do lego.
t *Poſteriori debentur.* ſi ſint ei relicta ſui cauſa parata.
u *Cogitatũ.* ſ. in emendo, ſicut de priore cui⁹ cauſa fuerunt empta.
x *Nam ne.* aliàs. l. Paulus. nam ne &c. & continua, verè huic legato aſsignatio prodeſt: quia eius contrariũ. i. adẽptio nocet. Vel ſic: Bene dico non deberi quando non eſt traditũ. nam & quãdoque etſi ſit traditũ, non tamen cedet legato. R. nam ne &c. Accurſius.
y *Item legato.* prædicto. ſ. vxoris cauſa paratũ ei do lego: vt. ſ. e. l. hoc legatum.
z *Lecticarii.* qui lecticas vel lectos dominæ faciunt. vel verius qui portant eam in lectica, vt ſubiicit.
a *Qui ſolam.* id eſt, ſolummodo, &c.
b *Iumẽta.* quæ dominam portabant vel trahebant in lectica. i. caretta, & ipſa lectica & ſella. i. ſambuca. ad qđ eſt. ſ. de ſer. ru. præ. l. qui ſella. &. j. de auro & argẽ. leg. l. vxori. Item burdones. i. baculi quibus apodiabatur domina: vel etiã illi qui eam portabãt. & ſemper repete, cõtinetur legato.
† *Burdones muli dicuntur qui ex equo & aſina naſcuntur, teſte Feſto Pompeio & Valla.*
c *Puellæ.* quæ deſeruiunt in camera, quas puellas mulieres. i. dominę, comatas, quia comas habent. vel comatas. i. ornatas exornant ſibi, vt decẽtius ſint in domo. alias quæ. ſ. puellæ exornant comatas mulieres. i. dominas iuuando eas exornare caput ſibi. ſ. dominabus.
* *Fl. empte*
d *Donauerit.* i. omnino eius vſibus conceſſerit. & ad hoc. j. de auro & arg. leg. l. inter veſtem. & infra, de verbo. obliga. l. ſi mihi. §. j.
e *Solitus.* ſcilicet vir: vt infra, de fun. inſtr. l. quæſitũ. §. ſi quis eodẽ.
f *Ea ſola.* ſcilicet cõtinentur. ad quæ facit. ſ. l. ſi quid. §. inter.
g *Alia ratione.* ſcilicet ſine emptione. Hug.
h *Vtroque.* caſu: id eſt, ſiue empta ſiue parata legentur. vel id eſt vtroque modo legato relicto. Rog. vt quæ empta parataque & cætera.
i *Adſignaturus.* tamen empta fuerunt vtroque viuente viro & vxore, & ante diuortium factum: vt infra, de auro & argento. leg. l. ij. &. iij. &. iiij. & facit infra, eod. l. cum vxori. &. ſ. eo. l. hoc legatum. &. l. ea. &. l. ſi quid. &. ſ. tit. j. l. legatis.
k *Parui autem refert.* quantum ad emptorum paratorumve ſignificationem: vt. ſ. e. l. qui concubinam.
l *In dignitate.* quam viri tribuunt: vt &. ſ. de ſenato. l. fœminæ.

non concubinarij. Vel dic, nisi quòd dignius & fauorabilius est relictum vxori quàm concubinæ.

a *Conflatum.* voluntate non mutata : aliàs secus: vt.j.de auro & argen.leg.l.Seia.&.j.eo.l.Iana.&.ſ.de leg.j.l.ſeruum filij.§.ſi pocula.& ſupra, quibus mo.vſusfru.amit.l. quid tamen.§.ſi maſſæ. H.quæ eſt contra.

b *Maneat.*quia in maſſam liquidata eſt.

c *Ea.* materia.

d *Debetur.*ſcilicet hoc faciente materiæ ipſius poteſtate.R.ſcilicet qa remanet non ſpecificata:aliàs ſecus: vt inſtit. de rerũ diui.§.cũ quis.

e *Separatio.*non bona gratia facta:vt.j.de auro & argento legato.l. ij.&.l.iij.&.ſ.de donatio.inter virum & vxorem.l.cum hic ſtatus.§. ſi diuortiũ. ſicut aliàs, vt inimicitia:vt.j.de adimẽ.leg.l.iij.§.ſi. No. ergo tempore mortis eſſe vxorem.ſic.j.vnde vir & vxor.l.j.§.j.&.j. de leg.præſtan.l.ſed & ſi.§.j. & ſupra, de do. inter vir. & vxorem.l. ſed & interim.§.ſi.Sed contra infra,de ven.in poſſeſſ.mit.l.j.§.rectiſſimè.Solu.ibi.

f *Seruo.* cũ libertate, non aliàs: vt.C.de leg. l.ſeruus . Vel dic ſeruo quondam, & ſic liberto & libertæ,quamquã non ſint poteſtate legãtis . nam nec vxor nec concubina.& facit ſupra,eod.l.qui concubinam.in princip.

g *Ipſis.* filio & filiæ, ſeruo & ſeruæ.

h *Attributa.*id eſt,aſſignata ſine traditione: vt.ſ.eod.l.ſi quid.circa fi.&.ſ.co.l.vtroque.

Cvm filiofamiliàs.] CASVS. Hec lex ponit ſex modos legandi : & dicit ꝙ illi ſex modi debent intelligi ſecundum voluntatem teſtatoris.ſi autem non appareat voluntas teſtatoris,ſtatur ei quod dicit hæc lex.Primus modus eſt talis: Titius legauit filiofamil.Seij minori.xiiij.annis cum is filius in ſuam tutelam peruenerit,centum.& dicitur quòd poteſt capere legatarius legatum cum erit pubes. id eſt maior.xiiij. annis : & non expectatur quòd fiat ſui iuris, niſi in caſu,veluti: Titia habens filiũ ſiue minorem ſiue maiorem. xiiij. annis ex marito ſuo, cuius vitã ſuſpectam habebat , legauit ei filio centum cum in ſuam tutelam peruenerit . nam tunc non ſolum expectatur pubertas , ſed etiam quòd fiat ſui iuris . Secundus modus qui incipit ibi, quòd ſi quis & cætera, eſt talis : Lego Titio impuberi cum ſuæ tutelæ fuerit. quo caſu de pubertate intelligitur:quãdoque intelligitur de.xxv. annis : veluti ſi puberi ita legatum ſit.ſi autem furioſo vel prodigo ita legatum ſit , tunc intelligitur ei legatum cum liberabitur tutela & cura.ſi autem puberi vel maiori.xxv.ann.ita legetur,intelligitur ei legatum cũm erit ſuæ poteſtatis . Tertius modus qui eſt ibi, ſi autem &c. eſt talis : Lego Titio cum ſui iuris fuerit factus. quæ ſcriptura ita varia eſt , & ita habet voluntatis quæſtionem,ſicut ſuperiores.nam quandoque continet liberationem poteſtatis, puta in caſu qui dictus eſt,ſupra, ead.le.§.cæterum. &.§. nam & ſi. quãdoque continet pubertatem:vt in ſecundo reſpon. huius le. quandoque continet. xxv. annos, vt in caſu qui eſt ſupra,ead.l.§.interdum. Quartus modus qui eſt in.§.eodem &c.eſt ratum eſt,legatum ſit,& poſtea ſit conflatum, [a] materia tamen maneat, [b] ea [c] ei debetur [d]: ſed vt legatũ valeat,mortis tempore vxorem eſſe debere Proculus ſcripſit:& verum eſt. Separatio [e] enim diſſoluit legatum. ¶ Hoc legatum, *Quæ eius gratia parata ſunt.*& filio & filiæ relinqui poteſt,& ſeruo [f] ſeruæq;: & continebuntur quæ ipſis [g] ſunt attributa [h] vel deſtinata. [i]

Hæc verba,cum in ſuam tutelam peruenerit:diuerſimode intelliguntur inſpecta cõditione proferentis,& eius de quo proferũtur.idem in verbis ſimilibus.Bartolus.

L. IDEM libro viceſimo tertio ad Sabinum.

CVm filiofamiliàs ita legatur,*Cũ is in tutelam ſuam peruenerit,*pubertatis tempus ſignificatur. Et ſanè ſi impuberi filiofamiliàs ſit legatum : plerũque ſentiendũ eſt (quod Sabinus ait)vt non & paterfamiliàs fiat,ſed vt pubes. [k] Cæterùm ſi mater quæ ſuſpectam habuit mariti,à quo diuerterat,vitam, filio ſuo quamuis impuberi leget: [l] nõ videtur ſẽſiſſe de eo [m] tẽpore quo pubes eſt, ſed [de] eo quo & pubes & paterfamiliàs eſt. Nam & ſi pubes fuit: [n] multò magis [o] dicemus de patrefamiliàs eam ſenſiſſe: ac ſi diciſſet, *In ſuam tutelam & in ſuam poteſtatem [peruenerit.*] Quod ſi quis patrifamiliàs impuberi leget cum ſuæ tutelæ ſit, de pubertate ſenſit. Interdum & de vigintiquinque annis, ſi mens teſtantis appareat . Nam ſi iam puberi,minori tamen vigintiquinque annis legauit, [p] proculdubio anni vigintiquinque erunt præſtituti . Item ſi furioſo,vel prodigo,vel ei cui prætor ex cauſa curatorem [q] dedit, ita ſit legatum: [r] puto & de eo ſenſum caſu, quo cura & tutela [ſ] liberentur*. ¶ Ex his & huiuſmodi apparet volũtatis quę ſtionem Sabinũ interpretatũ. & vtique non dubitaret,ſi puberi, [t] & multò magis[ſi]maiori vigintiquinque annis ita ſit legatum: [u] de ſua poteſtare teſtatorẽ ſenſiſſe. [x] Sic autẽ hæc ſcriptura [y] varia eſt,& voluntatis habet quæſtionem, vt [z] illa quoque ſi quis ita ſcripſerit, *Cũ ſui iuris fuerit factus.* [a] Nam aliter aliàs accipitur : & plerumque [b] poteſtatis liberationem continet,plerumque pubertatem [c] vel viceſimumquintum annum. [d] Ego quidẽ etſi quis iam puberi, [e] minori tamen vigintiquinque annis ſic legauerit, *Cum ad pubertatem peruenerit.* puto de[ea] ætate [f] eum ſenſiſſe,quæ caret in integrum reſtitutione . Idẽ & ſi quis, *Cum ſuæ ætatis fuerit factus*, vel,*legitimæ ætatis.* vtrùm de pubertate,an de vigintiquinq; annis ſenſum? diſputari de voluntate [g] poteſt, non minus quàm ſi ita adſcripſerit, *cùm iuſtæ ætatis ſit factus.* vel,*Cùm maturæ ætatis[ſit.]*vel,*Cũ adoleuerit.*

LI. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

talis:Lego Titio minori.xxv.ann.& maiori.xiiij.centum cum ad pubertatem peruenerit. quo caſu intelligitur ei legatum cum habuerit.xxv.ann. Quintus modus qui eſt in.§.idémque &c. eſt talis : Lego Titio cum ſuæ ætatis vel legitimæ ætatis factus fuerit. quo caſu intelligitur ei legatum quandoque cum fuerit pubes, quãdoque cum habuerit.xxv.an. vt ſupra, in aliis dictum eſt . Et idem eſt in ſexto modo,lego Titio cum iuſtæ ætatis factꝰ erit: vel cũ maturæ ætatis erit: vel cũ adoleuerit. Quid ſi filiofa.ita legatum ſit,lego Titiæ cũ in ſuam tutelam peruenerit?tũc certè debebitur cum habuerit. xij. annos, hoc dicit cum leg. ſeq. Vi. [k] *Sed vt pubes.* ſic inſtit.de pupil.ſubſtit. in princ . Accurſius.

l *Impuberi leget.* ſcilicet ſic,cum in ſuam tutelam venerit.R. & ſic.j.ad Trebel.le.mulier.circa prin.

m *De eo.* ſolo.

n *Pubes fuerit.*cui prædicto modo legatur.R.

o *Multo magis.* quia hic nõ cogitauit de pubertate .

p *Annis legauit*, illis verbis,cum in ſuam tutelam venerit.

q *Curatorem dedit.* vt mente captæ aut luxurioſè viuẽti mulieri: vt ſupra, de cura.furio.l. antepenul .

r *Ita ſit legatum*, illis verbis,cum in ſuã tutelam venerit.

ſ *Tutela.*ſi furioſus eſt ſpubes , datur ei tutor: vt ſupra,de tu.l.qui hebet.ſed adulto eo facto datur curator . oportet ergo ab vtroq; liberatum vt capiat reſtitutum, ſic , ſcilicet cum in ſuam tutelam peruenerit. quod erit etiam poſt xxv. annos : vt inſtit. de cura.§.furioſi.videlicet quando furioſus ſanam mentem,vel ſanos mores recuperat prodigus: vt ſupra,de cura. fu. le. j.

t *Si puberi.* ſcilicet filiofamilias.

u *Ita ſit legatum.*ſ.cum in ſuam tutelam venerit.

x *Senſiſſe.* ad hoc.ſ. ea.l.in princip. Et no.ex hac.l. & inferiore proxima ſecundũ R. quòd vox,hæc.i.hæc propoſitio,cum in ſuã tutelam peruenerit quis:nũc pubertatẽ ſignificat, & hoc plerumque.ſ.quoties teſtatorem ſecus ſenſiſſe non liqueat:nunc propriã poteſtatem, vt cum filiofamil. puberi vel maiori.xxv.annis ſic legatur : nunc vtrumque, vt cum mater patrem odiens impuberi filiofamil.ſic legauerit.quòd & in ſimilibus dici poteſt. nunc.xxv. annis clauditur , vt in adulto patrefamil.nunc etiam vltra extenditur, vt in furioſo & filiofam. & ſimilibus.

y *Hæc ſcriptura.* ſcilicet cum in ſuam tutelam venerit.

z *Vt.* id eſt, ſicut.

a *Factus.* ſcilicet Titio do lego.

b *Plerúmque poteſtatis.* ſ. quoties ſeruo vel filiofam. ſic legatur.

c *Pubertatem.*ſ.cum patrifam.impuberi ſic fuit legatum.

d *Viceſimumquintum annũ.*ſ.cum puberi patrifam.ſic eſt relictũ.

e *Iam puberi minori.* ſcilicet patrifam.

f *De ea ætate.* ſcilicet ſola. ſ. xxv. ann. non autem hic ſufficeret ætatis venia: vt.C.de iis qui ve.æta.impe.l. fin.

g *De voluntate poteſt.*in dubio de xxv.an.intelligitur: vt.C.de iis qui

BIU Cujas

qui ve.æta.impe.l.fin.& quando di.leg.ce.l.ex his.& infra,de cō. & demon.l.fin.

a *Si filiæfamiliàs.* impuberi.

b *Scripturus.* id est,cum.xij.ann.habebit: vt.ff.l.proxi.in prin. nam tunc pati potest virum: vt institu.de nup. in princ. & infra, quādo di.le. ce.l.quod pupillæ.

Librorū. IACVS. L Legauī Titio libros meos. certè continebūtur in legato omnia volumina quib? p libris ego vtebar, siue sint illa volumina in charta siue in quacunque alia materia. Sed pone q̄ legauī tibi centum libros. certè non continebūtur in legato centū volumina librorum:non auté comparabimus quēlibet librum qui est in vno volumine pro vno libro. & ponit exemplum in Homero qui habet in.xxiiij libros: nō autem debet cōputari nisi pro vno libro. Sed quid si legauī tibi corpus Homeri qui habet in.xxiiij.libros,vt dictum est,& non habeo de eo nisi.xxiiij.libros? certè nō debebūtur tibi nisi.xxiiij.libri. Sed nūquid appellatione librorum cōtinebuntur bibliothecæ,vel alia in quibus scripta reponūtur?Nō:nec etiā membranæ puræ,id est,non scriptæ, nec chartæ purę similiter. nec econtra chartis legatis debebūtur libri, nisi in vno casu: puta cum aliquis studiosus nō habēs nisi libros legauit alij studioso vniuersas chartas suas. tunc enim bene continebuntur libri appellatione chartarū: quia talis videtur fuisse testantis voluntas. Sed pone quòd legauī tibi chartas meas puras. certè non continebuntur membranæ nec aliæ materiæ in quibus scribi solet, nec libri qui sunt incepti scribi. Sed & si libros meos tibi legauī, non continebuntur libri qui sunt incepti scribi: sicut nec continetur vestis appellatione vestis nondum detexta: sed bene continebuntur appellatione librorum libri completi, quamuis non sint in asseribus ligati, vel conglutinati, vel emendati. Item continebuntur membranæ scriptæ, quamuis non sint simul sutæ. Sed quid si legauī tibi chartas? certè non continebitur materia parata ad faciendum chartas. [*SED ET SI BIBLIOTHECAM.*] Legauī tibi bibliothecam meam. quæritur, nunquid contineatur legato armarium tantum: an verò etiam libri qui reponuntur in bibliotheca, vel armario?Et dicitur quòd illud continebitur quod testator senserit. si autem non appareat voluntas testatoris,non cōtinetur nisi illud armarium quod est affixum solo: quia armarium quod est affixum solo, dicitur bibliotheca:sed propriè armarium dicitur illud quod non est affixum solo:& largè dicitur armarium etiam bibliotheca. Item dicitur largissimè bibliotheca ipsi libri. quia igitur appellatione bibliothecæ cōtinetur illud quod testator vult ita vt etiam libri cōtineantur:si testator vult,vt dictum est,nō est per omnia verum illud quod Sabinus scribit.ff.e.l.§.libris.f.quòd libris legatis non continentur bibliothecæ.nam libris legatis etiam armaria debentur si testator

SI filiæfamiliàs[a] ita legatum sit, *Cum in tutelam suam peruenerit.* tunc debebitur cum viripotens[b] facta fuerit.

Appellatione librorum continentur omnia volumina in quacunque materia scripta. Bartolus.

LII. VLPIANVS libro vicesimo quarto ad Sabinum.

LIborum appellatione cōtinētur omnia volumina, siue in charta[c], siue in mēbrana[d] sint, siue in quauis alia materia. Sed etsi in philyra,aut in tilia[e] (vt nōnulli conficiūt)aut in quo alio corio:idem erit dicendū. Quòd si in codicibus[f] sint membraneis[g], vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiæ,vel in ceratis codicillis:an debeātur,videamus. Et Gaius Cassius scribit deberi & membranas, libris legatis. Cōsequēter igitur cætera quoque debebuntur,si non aduersetur voluntas testatoris.

In dubio appellatio libri intelligitur de vno volumine: non de libris numeralibus per quos volumen diuiditur. Barto.

Si cui centum libri sint legati, centū volumina ei dabimus: non centum quæ quis ingenio suo metitus est,cui ad libri scripturā sufficerent: vtputa, cum haberet Homerū totum in vno volumine, non quadraginta octo[h] libros computamus, sed vnū Homeri volumen pro libro accipiendum est.

Hæres librum legatum non tenetur facere compleri. Barto.

Si Homeri corpus sit legatum[i], & nō sit plenum: quantæcumque[k] partes hodie[l*] inueniantur, debentur.

Libris legatis non cōtinentur ea in quibus libri reperiuntur. Barto.

Libris autem legatis bibliothecas[m] nō cōtineri[n] †Sabinus scribit. idē & Cassius. ait enim membranas quę scriptę sint,cōtineri[legatis libris:]deinde adiecit, neque armaria, neq; scrinia, neque cætera in quibus libri conduntur, deberi.

Libris legatis chartæ non scriptæ non cōtinentur: & chartis legatis non continentur libri, nisi aliter volūtas esset inefficax. Item legato chartarū non cōtinentur membranæ,nec econuerso. Bartolus.

Quod tamē Cassius de membranis puris[o] scripsit, verū est. Nam nec chartæ puræ debentur,libris legatis:nec chartis legatis,libri debebuntur:nisi fortè & hic nos vrserit voluntas: vt puta siquis[p] fortè chartas sic reliquerit, *Chartas meas vniuersas.* qui nihil aliud q̄ libros habebat, studiosus studioso. nemo enim dubitabit libros deberi[q]. Nam & in vsu plerique libros chartas appellant. Quid ergo[r] siquis chartas legauerit puras? Membranæ non continebuntur[s], neque cæteræ ad scribendum materiæ[t].

Libri cœpti scribi non cōtinentur appellatione librorum: secus si sunt bene cōplete scripti,nō tamen correcti vel miniati. Bar.

Sed nec cœpti scribi[u] libri. Vnde nō malè quęritur,si libri legati sint,an cōtineantur nondum perscripti? Et non puto[x] cōtineri,nō magis quàm vestis appellatione nōdum detexta[y] dixit scriptas deberi:innuit q̄ nō scriptæ nō debebuntur. Accur.

A voluit: dum tamen dicta armaria non sint affixa solo.nam eo casu non debebuntur.quod autem dictum est in bibliotheca librorum, habet locum etiam in dactyliotheca anulorum. nam dactyliotheca legata continentur etiam anuli qui sunt in ea si testator voluit. quædam tamen sunt quæ omni modo legatum sequūtur. nam legato lecto continentur etiā fulcra: & armariis legatis & vinculis ferreis in quibus mittūtur homines capti, cōtinentur clausura & claues.Viuianus.

c *Charta.* de bōbyce.

d *Membrana.* de mēbris animalium.

e *In philyra aut in tilia.* coria sunt quorūdam animalium,vt statim patet cum dicit, in quo alio &c.& semper dic, si pro libris paterfami.vtebatur.

f *Quòd si in codicibus.* repetit,vt addat.

g *Membraneis.* id est, libros scriptos in membranis. q.d. non inceratos & eboreos: sed statim corrigit,consequenter &c. vt omnes contineantur in dubio si pro libris eis vtebatur testator:nisi cōtraria probetur voluntas, vt hic, &.ĵ.proxi.§.fortè enim paterfamil.pauper tabulis cereis vtebatur pro libro.

h *Quadraginta octo.* nota quot libros fecit Homerus.

i *Legatum.* id est,libri ab eo facti.

k *Quantæcūque.* sic.ff. titu.ij.l.si seruus.§.quinquinque.

l *Hodie.* tēpore mortis in bonis defuncti.

m *Bibliothecas.* id est, armarium vbi libri reponuntur: vt.ff.de contrahen.emp.l.Labeo.

n *Cōtineri.* scilicet libris legatis. no.pro materiato materiam poni.

o *Puris scripsit.* scilicet tacitè,vt nō debeantur libris legatis.cum enim

p *Vtputa siquis.* scilicet studiosus studioso:quod est infra.

q *Libros deberi.* immutatur ergo appellatiuum: & sic est cōtra.ff. titu.ij.l.iiij.Solu.si id quod sensit testator,prorsus extraneū est ab eo quod expressit,nil debetur: vt ibi.vbi vero coaptari potest ratione cōsuetudinis alicuius loci, secus est secundum Io.vt hic,& ĵ.e.§.fin.& eodem modo soluitur.ĵ.de rebus dub.l.in ambiguo.

r *Quid ergo.* aliàs,quid ergo:aliàs,si quis ergo:aliàs,& ideo si quis.

s *Non continebuntur.* quia appellatione chartarum continentur quæ de bombyce sunt, vt hic: sed hanc interpretationem nō admittit R.in nostris eloquiis: cum membranas nostro vsu tantum chartas dicamus: qui vsus omni regulæ omnique constitutioni in exaudiendis sermonibus derogat solus: qui quoniam sit magis facti, nulla iuris constitutione mutari potest: tam cæteris quàm Prisciano & Horatio nostri eloquij authoribus in hac re inuocatis testibus.Ro.

t *Materiæ.* vt eboreæ & cereæ.

u *Scribi.* scilicet continentur appellatione chartarum.

x *Et nō puto.* sic ergo libri cœpti nec appellatione chartarū,nec appellatione librorum continētur: secus si legetur argentum factum: vt.ĵ.de auro de argen.lega.l.& si non sint.§.quid ergo.

y *Detexta.* quæ sit hæc,dic vt.ĵ.de au.& argē.leg.l.vestimentū.

Anto. Au gu. Emēd. lib.4.ca.2. rhapsodiæ legendū opi natur. nam singuli Homeri libri hoc nomine significātur ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν. quasi à contim patet cum dicit, in suendis seu contexendis carminib?.

†*Cōcor.glo. in verb. ꝓposuit.circa med.ibi, nō est recedendū à significatiōe verborum, nisi cum constet testatorē aliud voluisse.c.ex literis.extra de sponsa. & mat.*

a Quid sit philyra, vide, si libet, Pli.lib.16. ca.15. ac ꝓfuse. Politianū Miscel.ca.72.

BIU Cujas

a *Perscripti.* id est, in totum scripti.
b *Malleati.* id est, asseribus inclusi[a].
c *Ornati.* id est, cinnabriati vel capitulati.
d *Conglutinati.* id est, ligati, scripti tamen.
e *Sed & membranæ.* scriptæ. Vel dic etiam non scriptæ, si talis appareat defuncti voluntas: vt.ĭ.de auro & argen.lega.l.argumento.§.pen.in fin.§.

a Mallea-ti libri qui dicantur, pulchrè Nebrisi.in lexico suo iur. ciui.in hac ipsa dictione.

f *Continebuntur.* vt & supra.§.pxi.in fine: nisi alia fuerit voluntas defuncti: vt.ĭ.de auro & argen. leg. l.argumento.§.pen. item secus in argēto: vt.ĭ.de auro & argen. lega.l.& si non sint.§.quid ergo.
g *Solum.* s. sine libris.
h *Bibliothecæ.* & subaudi, per.
i *In bibliotheca.* id est, sacristia.
k *Emisse.* sic ponitur supra, de cōtrahen.emptio.l.Labeo.
l *Non sequi.* id est, vt legando libros non videatur legasse bibliothecam: quod Sabinus dixit.s.ea.l.§.libris autem. & secundum hoc planū est quod sequitur. Alij dicūt Sabinū alias dixisse, & intellexisse, vt legādo bibliothecam nō videatur legasse libros. & ita est hic fallacia amphiboliæ: vt, verum est panē comedere canem. nam licet bene diceret Sabinus: tamen hæc litera non portat hūc sensum ppter verbū, quoque, quod est statim.

**Flo. locū significari bibliothecā eo, aliàs armarium, sicuti dicim⁹ eboreā &c.*

m *Verum est.* Scilicet cum mens testatoris sit in cōtrarium, vt appellatione librorum contineatur armariū secūdum primū. Vel dic vt appellatiōe bibliothecæ contineantur libri, secundum Ir. nec obstat.s.de leg.j.l.iiij.quia sol.s.ea.l.§.libris.
n *Quæ.* scilicet armaria.
o *Planè.* pro, sed.
p *Adhærentia.* solo vel ædificio domus, vel affixa: vt subiicit.
q *Sine dubio.* quamuis in supradictis possit dubitari. Accursius.
r *Non debebuntur.* scilicet cum legantur libri.
s *Tractauimus.* vt libris legatis videatur bibliotheca legata, si hoc testator voluit: vt.s.§.sed & si bibliothecam.
t *Dactyliotheca*[b]. vas vbi anuli reponuntur, vt subiicit. legatis ergo anulis & vas videtur legari si hoc voluit testator.
u *Thecam.* id est, dactyliothecam, vt dixi, quod est vas: vt.ĭ.de penu.lega.l.iij.in fine.
x *Coniectatur*, id est, coniecturatur vel præsumitur quòd pars in toto contineatur.
y *Existimasse ait.* scilicet Pompo. aliàs non dicturus nisi in casu proposito, cum addiderit: & anulo &c. nec enim regulariter id dixit Pomponius. & facit.ĭ.l.proxi.
z *Omnimodo.* licet non sit certa mens testantis: sed in superioribus aliud est.
a *Vt lectum.* hic ponitur in neutro genere: aliàs in masculino: vt supra, de peri.& commo.rei ven.l.lectos.
b *Fulcra.* id est, ornamenta lecti secundum Hug. & facit.ĭ.de acquiren.rerum domi.l.sed si de meis.§.j.
c *Armariis.* scilicet legatis.
d *Et loculis.* aliàs, vinculis, scilicet legatis. secundum hoc dicit de vinculis quibus homines vinciuntur: qui cū clauaturis & claA uibus firmantur, vt in scyphis videmus: sed aliàs deest, &, & est vincula & cla.&c. Et secundū hoc dic, vincula quibus firmantur armaria, id est, seræ & clauaturæ: & quibus claudūtur ostia. aliàs est, loculis, id est, vasis quæ clauibus firmantur. Accursius.
e *Cedunt.* accessionis potius iure, quàm ex significationis verbi natura, secundū Rog.

b Plin.lib. natura. histo.27.ca.1. gemmas inquit plures (quod peregrino appellāt nomine dactyliotheca) primus omniū habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus.

tineri, non solum thecam[u] quę anulorum causa parata sit. hoc autē ex eo cōiectatur[x]*, quòd ita proponitur quis legasse, *Dactyliothecam meam, & si quos præterea anulos habeo.* & ita Labeonem quoque existimasse[y] ait.

¶ Sunt tamen quædā quæ omnimodo[z] legatum sequuntur: vt lectum[a] legatū contineat & fulcra[b]: & armariis[c] & loculis[d] clauſtra & claues cedunt[e].

LIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

ARgento legato constat arculas[f] ad legatarium non pertinere[g]. Item anulis legatis dactyliothecæ non cedunt.

Dictio, hoc amplius, præcedentium repetitionem inducit. Barto.

LIIII. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum.

SI purè tibi legauero, deinde postea scripsero ita, *Hoc amplius, si nauis ex Asia venerit, hæres meus ei fundū dato.* verius est eo verbo, amplius, superiora repeti[h]: sicuti dicimus, *Lucius Titius plebi quina milia dedit: hoc amplius Seius viscerationem*[i]: quina quoque milia Seium dedisse intelligimus. & *Titius*[k] *accepit quinque, Seius hoc amplius fundum:* Seium quinque quoque accepisse intelligimus[l].

Appellatione ligni legati continetur lignum comburendi causa paratum à terra separatum speciali nomine non submissum, nisi voluntas testatoris vel eius cōditio aliud induceret. h.d.Iota.l.secundum Ia. de Are.

ARgēto. IC. AVS. Legaui tibi argētum meū, certe nō continentur arcæ, in quibus erat repositum: sed & anulis legatis nō cōtinentur dactyliothecæ in quibus anuli reponuntur. Viuianus.

f *Arculas.* parula arca vbi ponitur argentum: vt infra, de penu. lega.l.j.in fine.
g *Non pertinere.* nisi mens testantis sit contra, arg.s.l.proxi.§.sed & si bibliothecam.

SI tibi purè.] CAS. VS. Legaui tibi centum pure, postea ita dixi: hoc amplius si nauis ex Asia venerit, hæres meus tibi fundū det. certe propter hoc verbum, amplius, repetita videntur à secundo legato fundi cētū primo legata. vnde etiā centū debebunt tibi sub cōditione, quāuis forent primo pure legata. postea ponit leue simile. Sed pone q̄ legaui Titio quinque: & postea ita dixi: Seio hoc amplius fundū lego. certe Seius habebit nō solum fundum, sed etiā alia quinque. & hoc propter dictum verbum, hoc amplius. & hoc dicit. Vin.
h *Repeti.* & etiā conditio, vt in cōtrariosu: vt.ĭ.de cōdit. & demonstra. l. auia. secundum H. sed R. dixit hic nō intelligi repetitam conditionē nisi aliquibus appareat coniecturis: vt.ĭ.eo.l.non aliter. Accursius.
i *Huiusmodi.* id est, propter illud verbū, hoc. Azo. *ADDIT IO.* Ne pereat glossematis intellectus, scire oportet vulgarem lectionem prius hoc modo habuisse: hoc amplius Seius. huiusmodi oratione quina quoq; Seium dedisse intelligimus. sed & si Titius accepit quinque, Seius &c. Itaque pro huiusmodi oratione ex fide Florentini codicis substituimus viscerationem. Erat autem visceratio, cum carnis epulum plebi dabatur. Cicero libro.ij. Offic. Omnino duo sunt genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis, & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorū venationúmq; apparatu pecunias profundunt. Liuius lib.viij. P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula consulib. populo visceratio data à M. Flauio in funere matris. Latinis quoque feriis viscerationem dari proditum est. Nam & Cicero in oratione Planciana ait, Nisi forte te Lauicana, aut Boullana, aut Gabina vicinitas adiuuabat, quibus è municipiis vix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. Et Varro lib.ij. de lingua Latina. Similiter Latinæ feriæ dies conceptiuus dictus à Latinis populis, quibus ex Albano monte ex sacro carnem petere fuit ius cum Romanis. Plinius quoque maior lib.iij. Cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aefolani, & cæteri. Idque est, quod Pōponius capite posteriori de origine iuris ait, Latinarum feriarum causa præfectum vrbi introductum. Antonius August. lib.iiij.cap.j.
k *Titius.* ecce tertium exemplum.
l *Intelligimus.* id est, intelligere possumus, si ea mens loquētis appareat.

BIU Cujas

pareat.cæterum nō est talis perpetuus intellectus,secundū R.pro quo est.ǰ.eo.l.nō aliter. & sic soluitur contrarium.s̈.de lega.ǰ.l.si seruus legatus.§.si ita. Sed tu dic aliter vt ibi not. & facit.s̈.eo.l.si fit.&ǰ.de dot.præle.l.qui ita.&.s̈.titu.ij.l.legata inutiliter.

Igni.] CASVS. Lignum aliud dicitur materia ad ædificandū parata, aliud lignum causa cōburendi paratum. sed vtrum videtur esse lignum ita demum si cōcisum sit: an etiam si non sit concisum?& certe arbores materiæ causa succisæ non cōtinentur appellatione lignorū legatorum.& hoc dicit Quintus Mucius,nec adiecit dictus Quint[a] Mucius pertinere ligna ad eum cui legata sunt ligna etiam si non sint succisa causa comburendi,sed tantum ad comburendum parata,& nō succisa. Sed Ofilius dixit consequens esse sic intelligi, vt ad eum pertineāt:cuius Ofilij verba sunt hæc, Cui ligna legata sunt,ad eum omnia ligna pertinere quę alio nomine nō appellantur:etiam si nō succisa,dum tamen ad cōburendū parata. Alieno autē nomine appellatur, sicq; appellatione lignorū legatorum non cōtinentur virgæ, carbones,nuclei oliuarum, quibus ad nullā aliam rem nisi ad cōburendū posit vti.Sed& balani[f],vel si qui alij nuclei[g] sint alij nuclei: quāuis eis non possit vti legatarius cui legata sunt ligna,ad vllum alium vsum nisi ad cōburendum.Item negat dictus Ofilius ei cui ligna legata sunt, videri legatas arbores nōdum cōcisas,nisi quæ minutatim sunt cōcisæ. sed & si nō minutim sunt cōcisæ, sed sunt ad concidendum destinatæ,videntur legatæ. Quid si sylua habebat testator destinatam ad cōburendum,& legauit Titio ligna?certe sylua legato non cedet: sed arbores deiectæ in dicta sylua sic. Quod autem dictum est lignorum appellatione contineri illud quod est paratum causa comburendi, verum est siue ad balnei calefactioné solebat vti testator, siue ad calefactionem diætarum, siue hypocaustorum: siue solebat vti ad coquendum calcem, siue ad aliam rem coquendā. Sarmenta autem non cōtinentur appellatione lignorum,nisi hoc testator voluerit.nam tunc continebuntur & sarmenta,& virgulæ, & germina, & superamenta materiarum, & stirpes & radices vitium. In quibusdam etiam regionibus continentur appellatione lignorum herbulæ quædam & spinæ & vepres: sicut est in Aegypto, vbi arundine pro ligno vtuntur, & vbi arundines & papyrum cōburunt. nam & homines de Aegypto appellant lignū* naueū quæ ducit ligna de paludibus. Item in quibusdā aliis prouinciis vtuntur homines ad comburendum editu, id est, stercore boum: & ideo ibi stercus boum continetur appellatione lignorum. Sed pone quòd lignum est paratum à testatore ad carbones conficiendos. certe non continebitur appellatione lignorum, neque carbonum: nec etiam titiones, nec alia ligna cocta ne fumum faciant: nec sulphurata de ligno, nec ea quæ sunt parata ad faces:nisi testator hoc voluit. Pineæ autem ex quibus nuclei sunt extracti, bene continentur lignorum legatorum appellatione.palli & perticæ non continentur: quia sunt in numero materiæ.hoc dicit cum.l.seq.Viuianus.

a *Separatur.* à sapientibus propter diuersos vsus.

b *Aliud lignum.* nomen generis imponitur speciei. sic supra,de adop.l.ij.§.j.Accursius.

c *Comburendi causa.* principaliter, vt cōbustio prima & sola parandi causa fuerit.Rog.

d *Si.* aliàs est,si non.& tūc dic,si,pro quia:vel proprie.& quod subiicit,ad eum.s̈.hæredem.aliàs sine,non:& dic tūc,ad eum.s̈.legatarium:sed habetur pro dicto,vt subiicit.Accursius.

e *Alio nomine.* scilicet speciali, qualia sunt virgæ &c. nam habent speciale nomen: & ideo non cōtinentur appellatione ligni, licet ad nil aliud valeant nisi ad cōburendum. Sed contra.ǰ.eo.§. Ofilius.vbi virgæ & similia continentur.Sed ibi speciale ratione prouinciæ vnde erat testator.arg.ǰ.ea.l.§.lignorum.sed.R.distinguebat an erant ad alium vsum aptæ, vt ad faces, vel ad plantandum salictum: vt.ǰ.arfur.cæsarū.l.iij.& tunc non cōtinentur: vt hic. an non: & tunc sic, vt ibi.cui obstat quod hic dicit,quibus &c.sed ipse refert ad ligna,& nō ad proxime dicta: quibus scilicet lignis &c. & facit ad totam hanc legem.ǰ.de verb.signi. l.carbonum.

LV. VLPIANVS libro vicesimo quinto ad Sabinum.

LIgni appellatio nomen generale est: sed sic separatur[a], vt sit aliud* materia, aliquid lignū[b]. Materia est quæ ad ędificādū fulciendúm[que] necessaria est: lignū, quicquid cōburendi[c] causa paratum est. Sed vtrùm ita demum, si cōcisum sit,an & si nō sit?Et Quintus Mucius libro secundo refert, si cui ligna legata essent quę in fundo erāt,arbores quidem materiæ causa succisas nō deberi:nec adiecit,si[d] nō cōburendi gratia succisæ sunt, ad eū pertinere:sed sic intelligi cōsequens est. Ofilius quoq; libro quinto iuris partiti ita scripsit, Cui ligna legata sunt,ad eū omnia ligna pertinere quę alio nomine[e] nō appellātur:veluti virgæ,carbones,nuclei oliuarum, quibus ad nullā aliam rem nisi ad cōburendū posit vti.Sed& balani[f],vel si qui alij nuclei[g].

Idem[h] libro secūdo negat arbores nondum concisas[i], nisi quę minutatim cōciduntur,videri ei legatas cui ligna legata sunt.Ego[k] autem arbitror hoc quoque ligni appellatione cōtineri,quod nondū minutatim fuit cōcisum, si iam concidendo[l] fuerit destinatum. Proinde[m] si sylua huic rei[n] habebat destinatam,sylua[o] quidem non cedet: deiectæ[p] autem arbores, lignorum appellatione continebūtur: nisi aliud testator sensit. Lignis autē legatis,quod cōburendi[q] causa paratum est,cōtinetur,siue ad balnei calefactionem, siue diætarū[r],* siue hypocaustorū[s], siue ad calcē,vel ad aliā rem coquēdam solebat vti. Ofilius libro quinto iuris partiti scripsit nec sarmēta[t] ligni appellatione cōtineri[u]. Sed si voluntas non refragatur[x], & virgulæ[y],& gremia[z] †,& sarmēta,& superamēta[a] materiarū, & vitiū stirpes[b] bant Ofilius vt arbor ligni appellatione contineatur,scilicet quòd sit à terra separata, Item facto hominis, Item quòd postea minutatim fuerit incisa.

k *Ego.* scilicet Vlpianus.

l *Concidendo.* fuerat tamen à terra separatum: & sic Vlpianus primum curat, tertium non curat, dummodo hoc testator facere destinabat, sed nec medium curat, scilicet facto hominis, vt sequitur.

m *Proinde.* id est,ergo &c.

n *Huic rei.* incidendam, & minutatim incidendam, etiam magnas arbores.

o *Sylua.* si habes, sylua,scilicet nō incisa, non cedet legatario: quia nō sunt ligna dum terra aluntur. si vero habeas,sylua:dic, non cedet legatarius eadem ratione quam dixi.

p *Deiectæ.* licet non sint concisæ facto hominis, sed vi ventorum, vel alio modo deiectæ:in quo secus putabat Ofilius,vt prędixi.& dic quòd & hic minutatim incidere proponebat: vt & superiori casu quando ab homine sunt concisæ.

q *Comburendi.* scilicet principaliter, non etiam per medium.Io. puta faces: vt infra.§.penul.

r *Diætarum.* [b] in aulis vbi stant domini ad ignem.

s *Hypocaustorum.* vbi stant ægroti,qui quandoq; indigent igne: vt argu.supra,man.l.si quis mihi.Accursius.

t *Nec sarmenta.* vulgare Tuscorum, quod inciditur de vitibus in capitę quando putantur.Accursius.

u *Continere.* si ad alium vsum sit quàm ad comburendum,secundum Rog.quod reprobauit.s̈.in.§.Ofilius.Accursius.

x *Non refragatur.* vel quia non sint ad alium vsum secundū R. vel quia sit consuetudo illius terrę vt eis vtantur pro lignis secūdum nos:vt infra.§.proxi.Accursius.

y *Virgulæ.* aliàs virgæ:aliàs, virgulæ.

z *Germina.* id est, pedamenta iuxta aliàs arbores: vt supra, solu. matri. l.diuortio.§.si fundum. ADDITIO. Florentiæ gremia legitur. ídque rectius vt ex Columellæ auctoritate patet, lib.xij. cap.xix.Mustum de lacu in vasa defrutaria deferemus,leuiq́ue primùm igne, & tenuibus admodum lignis, quæ grǽmia rustici appellant,fornacem incendemus.

a *Superamenta materiarum.* quas vocant Bononiæ amaniclos.

b *Stirpes.* scilicet vetustas.& facit.ǰ.arb.fur.cæ.l.iij.

Continebuntur.

a De balanis vide scilicet Dioscor. cap. 154. extra duc. Hermo. & Hermo. ipsum in corolla. cap. 152. & Plin. libr. 13.c.4.

**Flo. diætarum hypocaustarum*

†aliàs,gremia.

a De diætis & hypocaustis vide Nebrif. in lexico suo iur. cum. in his ipsis dictionibus.

BIU Cujas

a *Continebuntur.*ff.§.Ofilius.contra.Sol.ibi.
b *Lignorum appellatione.*continebuntur herbulæ quædam &c.in quibusdam &c.
c *Papyrum.*id est,iuncum vnde fit papyrus ad lampades.
d *Quid mirum.*hoc est Græcum, quod lignum interpretatur: & sic Græci naues appellant lignum.
e *Quę hæc.*scilicet ligna: & habẽt hic aliud Græcum, cuius sensus est,de paludibus.
f *Prouinciis.*vt in Vngaria & quibusdã partibus Hispaniæ.
g *Editu.* id est, id quod boues comedũt, & postea stercorant,& eo vtuntur ad ligna.
h *Coquendos.* puta ad fabricam vbi prius minutatim inciduntur ligna.Accursius.
i *Testator habuit.*sicut nec appellatiõe librorum chartæ continentur, vel alterius materiati alia materia: vt.ff. eo.l.librorũ.§.sicut. & infra,eo.l.seruus.
k *Cocta.* forte in furno.a
l *Sulfurata.*sic fit quãdo in castro proiicitur ignis, id est, titiones sulfurati.
m *Parata nõ erunt.*licet per medium ad cõburendum sint parata, & hæc fiũt maxime in alpibus.Accursius.
n *Strobili.*b aliàs, troboli, qui vulgariter pineæ vocantur,sed hoc accipe quando nuclei sunt extracti. & facit infra,de verbo.signifi. l. carbonũ.§. finali.Ac.
o *Ali.* Facit infra, de verb.signifi.l. pali. & supra, de act. empt.l.fundi.§.finali.
p *Seruius.*facit supra, eo.l. librorum.§. quod tamen de membranis. ibi,nec chartis &c.

*Flo.cõburitur
* id est, lignum.
*id est, vectrices lignorum.
†aliàs, ξυλαγωγοὺς
*Vide Alci. lib. Prætermiss. 2. hoc ipso titulo.
*id est,à pa ludibus.
*Flo. bubũ
a Leo Albertus li. 5. circa finẽ. lignorũ colorũ memi nit: memi nit & Cælius Rhodig.li. lect. antiq. 13. cap.48.
b De strobilis pulchrè Nebri. in lexi. suo iuris ciui. in hac ipsa dictione.& Rhod.li.11. lect. antiq. cap. 19. & nonnihil Hermolaus in corollario.ca.440

Vm vxori.] CASVS.Legaui vxori meæ ea quę eius causa paraui. me mortuo petebat ipsa ab hærede meo vt daret ei quasdã purpuras quas ego viuus existens vel procurator meus emeramus in prouincia, nec mortis meæ tempore apportaueramus domum,quas quidem purpuras ego destinauerã assignare dictæ meæ vxori causa vsus sui. certe tenetur ei dare hæres meus.Viuianus.
q *Quæreretur.*scilicet quid iuris sit.
r *Cum is.*aliàs,cum is:& aliàs,cum vnus:& dic comparasset causa vxoris.Accursius.
s *Aduexisset.*scilicet purpuras ad mulierẽ, & sic nec assignauit, assignaturus tamen si viueret:vt supra,eo.l. si quid. & l.itẽ legato.§.vtroque.& facit infra, de auro & argen.lega.l.cum quidam.

Vi chirographum.]CASVS.Habebam chirographũ siue instrumentum in quo cõtinebatur quòd Titius debebat mihi centum.dictum instrumẽtum legaui Seio.certè videor ei legare actiones quas habeo pro cẽtum cõtra dictũ Titium, quarum actionum probatio cõtinetur in dicto instrumento. nã & si ego vẽdidissem dicto Seio dictum instrumentũ,videor ei legasse nomen quod habeo cõtra Titium prædictum. sed si vsus fui hoc verbo in legando Seio: lego Seio nomen quod habeo cõtra Titiũ.certe videor ei legasse similiter cẽtũ prædicta quæ cõtinetur in actionibus quarum probatio cõtinetur in dicto instrumento.Vi.
t *De actionibus.* vt.ff. titu.ij.l.seruum filij.§. eum.& l.huiusmodi.§. si ita.Accursius.
u *Venditu.* vt.C. de donatio l.j. &.C. quæres pigno. obliga.pos. l.ij.&.j.de liber. leg. l. iij.in prin.Accur.

Vm quæreretur.] CASVS.Legaui Titio agnos meos.certe cõtinẽtur legato omnes illi agni qui nõ habẽt adhuc annum. Sed pone quòd legaui Titio seruos & ancillas meas vrbanos.certe nõ cõtinentur legato agaso siue mulio qui tunc erant rustico operi destinati, sed cõtinentur illi tantum serui & ancillæ quos quásve ego testator habebã circa me causa mei cultus. Sed pone quòd legaui vxori meæ lanã & linum,& purpuram,quæ eius causa paraui. modo quæritur, cum ego reliquerí in bonis meis multã & omnis generis lanam, vtrum vniuersa lana ei vxori debeatur? Et dicitur q non, immo videtur legata lana in tãta quãtitate quãta mulieris esset ad annum vsum.& idem de lino & purpura, & hoc ad exemplum penus legatæ. nam si ego lego vxori meæ penum, & multas res in bonis meis reliqui quæ penus essent, ex quibus omni anno vendere solitus erat, debebitur legatariæ illud tantum quod ei & suæ familiæ erit quoibet anno necessariũ,& nõ plꝰ.[PRAEDIA.] Legaui Titio prædia meũ Titianũ & Seianũ,& ea quę eorũ prædiorũ colẽdorũ causa emi & paraui.certe ea videtur ei legata quę sunt parata causa eorũ colẽdorũ:puta asinus q erat à me in dictis fundis paratꝰ vt apportaret ibi materias ad faciẽda ędificia necessaria dictis fũdis.Itẽ oues quas parauerã causa stercorãdi dicta prędia:& opilio q custodit dictas oues. nõ autẽ videtur ei legata ea quæ posui in dictis prędiis causa ornãdi,puta topiarij:nec ea quę ibi posui causa tuẽdi & custodiẽdi dicta prędia,puta saltuarij.Vi.
x *Viderentur.*scilicet legati.
y *Essent.*nisi aliud ex consuetudine regionis liqueat: vt infra eod.legatis.§.fi.Accursius.
z *Agasonẽ.*qui agit,id est,ducit equos:vt.ff.si quadru.pau.l.fina. sed mulio qui mulos:& dic ad opera rustica,aliàs secus: vt.j.eo.l. seruus.§.muliones.& facit infra,de verb.signifi.l.vrbana.
a *Circum se.*ergo & mulio,si ad vrbanã familiã fuerit deputatus.
b *Reliquisset.*i.in domum dimisisset ad vsum vxoris specialiter.

LVIII. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

CVm vxori suæ quis ea quę eius causa parata*essent legasset, deinde quæreretur, q cum is r purpuras comparasset in prouincia, necdũ tamen aduexisset: s rescriptũ est, ad mulierem purpuras pertinere.

Legato instrumentorum continentur nomina debitorum.Bartolus.

LIX. IVLIANVS libro trigesimoquarto Digestorum.

QVi chirographum legat, non tantum de tabulis cogitat,sed etiã de actionibus t quarum probatio tabulis continetur.Appellatione enim chirographi vti nos ℔ ipsis actionibus palam est:cũ vẽditis u chirographis intelligam' nomen veniſſe. Quinetiã si nomen quis legauerit : id quod in actionibus est, legatum intelligitur.†

LX. ALFENVS libro secundo Digestorũ à Paulo epitomatorum.

CVm quęreretur,agni legati quatenus viderentur: x quidam aiebant agnum dumtaxat sex mensium esse.Sed verius est eos legatos esse,qui minores anniculis*essent. y ℣ Seruis & ancillis vrbanis legatis,agasonem, z mulionem legato non contineri respondi. eos enim solos in eo numero haberi,quos paterfamiliàs circũ se a ipse sui cultus causa haberet.

In iis quæ quis promiscue vtitur, illud videtur vxoris causa paratum quod ad eius vsum annuum est necessarium.Bar.

℣ Lana,lino,purpura,vxori legatis, quæ eius causa parata essent: cum multã lanam & omnis generis reliquisset, b quærebatur,an omnis deberetur?Respondit, si nihil ex ea destinasset ad vsum vxoris, sed omnis

LVII. POMPONIVS libro trigesimo ad Sabinum.

SEruius P respondit, cui omnis materia legata sit, ei nec arcam,nec armariũ legatũ esse.

PAli ° & perticæ in numerũ materiæ redigendi sunt, & ideo lignorũ appellatione nõ continebuntur.

Cui est legata materia, non est legatum materiatum.Bartolus.

LVII. POMPONIVS libro trigesimo ad Sabinum.

SEruius P respondit, cui omnis materia legata sit, ei nec arcam,nec armariũ legatũ esse.

Commixta.

a *Commixta.* in communem vsum.
b *Deliberationem.* scilicet huic qui sequitur, cum penus &c.
c *Reliquisset.* id est, remansisset in bonis.
d *Vendere solitus.* hoc autem in penu legata non cederet: vt infra, de penu leg. l. nam quod. §. j.

eõmixta[a] esset, non dissimilem esse deliberationem,[b] cum penus legata esset, & multas res quæ penus essent, reliquisset,[c] ex quibus paterfamiliàs vẽdere solitus[d] esset. nã & si vina diffudisset,[e] habiturus vsioni† ipse, & hæres eius: tamen omne[f] in penum existimari. sed cum probaretur eum qui testamentum fecisset, partem penus vẽdere[g] solitum esse: constitutum esse vt ex eo quod ad [vsum] annuum opus esset, hæredes legatario darent. sic mihi placet & in lana[h] fieri: vt ex ea quãtũ ad vsum annuum mulieri satis esset, ea sumeret. non enim deducto eo quod ad viri vsum opus esset, reliquum vxori legatum esset: sed quod vxoris causa paratum esset.

Quæ pertinent ad ornatum vel custodiam fundi: non pertinent ad culturam. Bartolus.

¶ Prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum colendorum causa empta parataque essent:[i] neq; topiarium,[k] neq; saltuarium[l] legatũ videri ait. topiarium enim ornandi,[m] saltuarium autem tuendi[n] & custodiẽdi fundi magis quàm colendi [causa] paratum esse. Asinũ machinarium[o] legatum videri. Itẽ oues quæ stercorãdi fundi causa parārentur.[p] Item opilionem,[q*] si eius generis[r] oues curaret.

Mutatio artificii ad officium, non mutat substantiam legati. Bartolus.

LXI. IDEM libro octauo Digestorum à Paulo epitomatorum.

e *Diffudisset.* id est, infudisset, vel miscuisset in penũ, ita quòd totũ erat in penu.
f *Omne.* licet videatur excedere modum. nam nil erat venale.
g *Penus vendere.* si habes, vẽdere, dic & parato habeas, pẽdere, dic, id est, in penu ponere: & subaudi, partem vẽdere. erat ergo cõmixta venalis & vsualis, & sic eligitur hæc via: vt j. de penu lega. l. nam quod. §. item si quis. & facit. j. titu. j. l. si cui. & infra, titu. ij. l. generali. §. vnori. & infra, de auro & argen. leg. l. pediculis. §. item cum quæreretur. Accursius.
h *In lana.* quæ est in cõmuni vsu, vt in quæstione proposuit: & est speciale in lana & in lino quę appetunt mulieres. sed aliud in seruis & aliis speciebus quæ sunt in promiscuo vsu: vt. ff. eo. l. hoc legatum. §. pe. & l. ité. §. proinde.
i *Essẽt.* repete, legatis.
k *Topiarium.* seruum.
l *Saltuarium.* seruum.
m *Ornandi.* purgat enim agrũ spinis, & eũ plantat & circuit sepibus & fossis.
n *Tuendi.* vt. ff. de vsu & habi. l. si ita.
o *Machinarium.* quod portat necessaria machinæ quæ in fundo fiebat forte prope hostes posito. Accursius.
p *Parārentur.* secus si ad fructus: vt. j. de fun. instru. & instru. leg. l. de grege. Accursius.
p *Parārentur.* scilicet legata videri.
q *Opilionem.* id est, custodem ouium. sic dictus, quia oues ferunt opes, vel quia earum vellere cooperimur. & facit. C. de verb. sig. lij. & j. eo. l. aut ibus. & l. seq. & j. de fun. instru. & instru. le. l. si ita.
r *Generis.* vt dixi, scilicet causa stercorandi.

Extoribus.] CASVS. Titius habens multos seruos textores, legauit Seio omnes textores qui sui inueniantur cum morietur. postea vnum de dictis textoribus fecit ostiarium, & ita fecit eũ trãsire de artificio ad officiũ aliud siue vsum, puta Stichũ. certe nõ propter hoc min[9] cõtinetur dictus Stich[9] in dicto legato. Vi.
s *Textoribus.* aliàs. l. aliàs. §.
t *Omnibus.* secus si non addidisset, omnibus: quia tũc hæc verba, qui sui essent, facerent cõditionẽ: vt. ff. titu. ij. l. vj. sed certe & hic faciunt conditionem ad verbum, sui: non ad verbum, textoribus.
u *Artificium.* tunc enim secus: vt infra, eo. l. legatis. §. j. & supra, quibus mod. vsusfru. amit. l. si cui.

Vi duos.] CASVS. Titius habens duos mulos ita legauit Seio: Seio lego duos mulos qui mẽi erũt cum moriar. postea dictus Titius alienauit dictos mulos: & tempore mortis inuenitur habere duas mulas tantũ. certe illæ duæ mulæ debẽtur legatario: quia appellatione masculi cõtinetur fœmininũ. Vi.
x *Duas mulas.* forte post testamentum quæsitas.

A y *Seruæ plerũque.* vt infra, de verbo. signifi. l. detestatio. §. j. & l. inter ituprum. §. fina.
z *Eò.* id est, ideo.
a *Fœminimum.* nisi in casibus: vt no. ff. titu. j. l. si ita sit scriptum. in princip. & facit. j. de verbo. signi. l. j. Accursius.

TExtoribus[f] omnibus[t] qui sui essent cùm moreretur, legatis: quæsitũ est, an & is quẽ postea ex his ostiariũ fecisset, legato contineretur? Respondit, cõtineri. non enim ad aliud artificium,[u] sed ad alium vsum transductum esse.

Masculinum concipit fœmininũ. Bar.

LXII. IVLIANVS libro singulari de Ambiguitatibus.

B QVi duos mulos habebat, ita legauit: *Mulos duos qui mei erunt cum moriar, Seio hæres dato.* idem nullos mulos, sed duas mulas[x] reliquerat. Respondit Seruius, deberi legatũ: quia mulorum appellatione etiam mulæ cõtinentur, quemadmodum appellatione seruorum etiam seruæ plerumque[y] continentur. Id autem eò[z] venit, quòd semper sexus masculinus etiã fœmininum[a] sexum continet.

Vbi personarum vel rerum identitas est: dictio, item, inducit repetitionem præcedentis qualitatis. Bartolus.

C LXIII. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

IN repetẽdis[b] legatis hęc verba quæ adiici solent, *Item dare damnas esto.* & ad cõditiones, & ad dies legatorũ easdẽ repetẽdas referri Sabinus respõdit.

Kalendarium continet nomina debitorum, & pecuniam ad kalendarium destinatam, siue kalendariũ legetur, siue à legato excipiatur. Bartolus.

LXIIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

D QVi filium & nepotem hæredes instituerat, certa prędia, quęque in his mortales

In repetendis.] CASVS. Instituit mihi Titiũ hæredẽ, & ab eo multa legata reliqui & pure, & in dié, & sub conditione. postea di substituti Seium, & ita repetij legata relicta à dicto instituto, & à dicto substituto. Itẽ dãno te substitutũ quòd si habueris hæreditatẽ meã ex substitutione, des & soluas ea legata quæ reliqui ab instituto. quæritur, nunquid substitutus habens modo hæreditatẽ meã ex substitutione, teneatur præstare dicta legata omnia pure? & videtur quòd sic, quia in repetẽdis ab eo legatis nõ† fuit mẽtio facta de die vel cõditione dictorũ legatorũ. dicitur tamẽ quia in mahic qp ita & taliter tenetur præstare substitutus legata, sicut relicta ab instituto fuerũt. Vi.
b *In repetendis.* lego Titio decẽ sub cõditione, vel in dié. Item eidem vel alij eo amplius fundũ. videor in secũdo legare decẽ, & erit repetitio diei vel cõditionis tã ad decẽ quàm ad fundum: vt supra, eo. ti. l. si sic. & l. si tibi pure. & infra, de cõdi. & demõstra. l. auia. & l. libertis omnibus. & supra, de condi. instit. l. cũ seruus. & j. ti. ij. l. codicillis. in prĩ. & p has. ll. ponitur hic casus, nisi cõditio esset talis quæ redderet secũdũ legatum inutile: vt. ff. titu. ij. l. si quis à filio. j. & ij. respon. Sed quid si sic dixerit, lego Titio decẽ sub cõditione, ité Seio fundum. an videatur conditio repetita? videtur qp nõ: quia nõ est repetitio legati, scilicet eiusdẽ, neq; legatarij eiusdẽ: nec est ibi illud verbũ, eo amplius, vel simile. sed hæc lex est ar. cõtra. Itẽ facit infra, de cõdi. & demõstra. l. legatum. & infra, de fun. instru. & instru. lega. l. iij. j. respon.

Vi filium.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes filiũ suum & nepotẽ, & prælegauit nepoti prædium Titianũ & Seianum, & ea quæ in dictis prædiis erunt tempore mortis sui testatoris, excepto kalendario quod erat in dictis prædiis in quadã arca, id est, excepto libro rationũ debitorũ testatoris. & sicut legauit ei kalẽdarium prædictũ, ita & dicta prædia, & ea quæ in eis erant. postea tẽpore mortis testatoris fuit inuentum in dicta arca nõ solum kalendarium, sed etiam pecunia numerata eidem kalendario destinata per testatorẽ, quam quidẽ testator exegerat à quibusdam debitoribus qui continebantur in dicto kalẽdario, vel aliunde habuerat, & in dicta arca posuerat. nunquid dicta pecunia continetur legato sicut & kalendarium? Et dicitur quòd sic, sicut cõtinentur in legato kalẽdarij prædicti illa nomina quæ contraxit defunctus post dictum testamentum à se factum de pecunia quam exegit à quibusdã de debitoribus qui in dicto kalendario cõtinebantur: de quo quidem vltimo non est dubium, quia permutatio nominum non perimit vel minuit fideicõmissum. Vi.

† *Cõcor. glo. verbo, sed cũ eas. ibi,* quia in mahic qp ita & taliter tenetur præstare substitutus legata, sicut relicta ab instituto fuerũt. Vi.
b *In repetendis.* lego Titio decẽ sub cõditione, vel in dié. Item eidem vel alij eo amplius fundũ. videor in secũdo legare decẽ, & erit repetitio diei vel cõditionis tã ad decẽ quàm ad fundum: vt supra, eo. ti. l. si sic. & l. si tibi pure. & infra, de cõdi. & demõstra. l. auia. & l. libertis omnibus. & supra, de condi. instit. l. cũ seruus. & j. ti. ij. l. codicillis. in prĩ. & p has. ll. ponitur hic casus, nisi cõditio esset talis quæ redderet secũdũ legatum inutile: vt. ff. titu. ij. l. si quis à filio. j. & ij. respon. Sed quid si sic dixerit, lego Titio decẽ sub cõditione, ité Seio fundum. an videatur conditio repetita? videtur qp nõ: quia nõ est repetitio legati, scilicet eiusdẽ, neq; legatarij eiusdẽ: nec est ibi illud verbũ, eo amplius, vel simile. sed hæc lex est ar. cõtra. Itẽ facit infra, de cõdi. & demõstra. l. legatum. & infra, de fun. instru. & instru. lega. l. iij. j. respon. *porro. c. indemnitatibus. de Electio. lib. 6.*

BIU Cujas

a *Excepto kalendario.* quod alteri legauit: & sic à legato nepotis excepit. Vel dic secundum R. quòd præter kalendarium delegauit, & hoc similiter legauit. Accursius.

b *Videbatur.* & recte: scilicet quòd non debeatur nepoti secundum primum casum. Vel dic, & male secũdum alium, & ideo statim corrigit cum dicit, ego autem &c.

c *Voluerit.* alij quàm nepoti secundum primum: vel nepoti secundum alium.

d *Cedere debeãt.* duplici ergo ratione pecunia de qua quæritur, nepoti debetur: tũ quia in fundo continetur: tum quia kalendarium quod fuerat nepoti legatum, cedit si ibi fuit destinata pecunia nominibus faciendis: & hoc secundum secũdã lecturam. secundum aliam duplici ratione à legato nepotis excepti videtur. & dicitur kalẽdarium liber rationum seu nominũ, eo quòd kalendæ terminorum sunt ibi. & facit infra, de adimen. le. l. filio. §. fi. &. §. eo. l. vxoré. §. legauerat. & infra, ti. ij. l. generali. §. vxori. & infra, de fun. instru. & instru. leg. l. nepoti. & supra, de hære. instit. l. ex facto. §. rerũ. & supra, tit. j. l. Gaius. &. C. de verb. signifi. l. ij.

Kalẽdarium quid sit.

Legatis.] CASVS. Legaui tibi omnes seruos meos, exceptis illis qui sunt negotiatores. certe videtur excepti illi serui de legato qui sunt præpositi ad vendendum, & emẽdum, & ad locãdum, & cõducendum, & ad aliquid aliud quod appellatione negotij exercendi cõtinetur. Alij autem nõ videtur excepti, quamuis habeãt artificium vel officium, puta cubicularij, vel obsonatores, vel piscatores. [*SI EX OFFICIO.*] Titio legaui omnes seruos meos cocos & ostiarios, qui serui dicuntur habere officium, & nõ artificium. postea ante mortem meã feci de coco vel ostiario seruo vel seruis lecticariũ, vel in alio artificio eum vel eos posui. certe quãtũ ad eos qui iuerunt de dictis offic. ad artificium, extinguitur legatum: quia per artificiũ mutatur officium: secus autẽ si de artificio trãsissent ad officium: quia nõ extinguitur propter hoc legatum, quia artificiũ nõ mutatur per officium ad quod vadãt serui. [*SI VNVS SERVVS.*] Ego habebam multos seruos cocos qui sciebãt diuersas epulas facere, & optime erant docti circa hoc, sicut est Botus: & habebam plures textores, & plures lecticarios: & habebã vnum seruum Stichum qui erat bonus cocus, & textor, & lecticarius: magis tamen versabatur in coquina, quàm ad texendum, vel faciẽdum lectos. feci testamẽtum, & legaui Titio cocos, & Scio textores, & Gaio lecticarios. quæritur, cuius legato cedat Stichus prædictus? & dicitur quòd legato Titij cedet, cui coci legati fuerũt: quia magis, vt dixi, versabatur Stichus in coquina quàm ad texendũ, vel ad faciẽdum lectos. [*ORNATRICIBVS.*] Ego habens multas ancillas quæ sciebãt ornare dominas: legaui ornatrices meas Titio. certe continentur legato omnes ancillæ quæ sciebãt ornare, siue steterunt apud magistrum qui docebat ornare, per duos mẽses, siue plus, siue minus. reprobata illorum sententia qui dicebant illas non cedere quæ nõ steterant apud magistrum per duos mẽses: & ea ratione hoc dicebant, quia illæ adhuc addiscere poterant. sed certe eorum dictum non erat bonum, nec ratio: quia illæ quę steterant per. xx. an. apud magistrum, possent adhuc addiscere: quia omne artificium suscipit incrementum per exercitium. [*PECORIBVS.*] Legaui tibi pecora mea. certe omnes quadrupedes quę tis tẽpore sua essent, nepoti per fideicõmissum dederat, excepto kalẽdario. a mortis tempore in ea arca in qua instrumẽta & cautiones debitorum erant, pecunia numerata inuẽta est. Plerisque videbatur b vix vero simile esse vt testator de pecunia numerata sensisset: ego autẽ illud dignũ animaduersione existimabam, cùm quis kalendarium præstari alicui voluerit, c vtrúmne nomina dũtaxat debitorũ præstari voluisse intelligẽdus est, an verò etiam pecuniam siqua ab his exacta, eidẽ tamen kalẽdario destinata fuerit? Et magis puto, quẽadmodum si exactæ pecuniæ, & rursus collocatæ essent, permutatio nominũ non perimeret vel minueret fideicõmissum: ita ipsæ quoq; pecuniæ, si adhuc kalẽdario, id est, nominibus faciẽ dis destinatæ essent, eidẽ fideicõmisso cedere d debeãt. quinetiam illud quoque putem defendi posse: vt non modo à debitoribus exactæ pecuniæ, sed quacumque de causa redactæ, eidem tamẽ rationi fuerint destinatæ, fideicommisso cedant.

Negotiatores dicuntur qui cum aliis cõgregatim pascuuntur, cõtinentur, & porci etiã. Sed si lego iumenta: nõ continentur boues, nec ecõtra. Sed equis legatis bene cõtinentur equæ. ouibus autẽ legatis non cõtinentur agni: & cognoscemus agnos inspiciendo cõsuetudinẽ illius regionis vnde erat testator. auibus autẽ legatis cõtinentur anseres, & phasiani, & gallinæ, & domunculæ in quibus eas tenebat testator: non autem continentur custodes dictarũ auium. h. d. cũ. l. seq. Viuianus.

trahunt: secus in eis qui exercent aliquod officium vbi contractus non immineret. Bar.

LXV. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

LEgatis seruis, exceptis negotiatoribus, Labeo scripsit eos legato exceptos videri, qui præpositi essent negotij exercendi causa: veluti qui ad emendum, locandum, conducẽdum præpositi essent: cubicularios autẽ, vel obsonatores, e vel eos qui piscationibus* præpositi essent, non videri negotiationis appellatione cõtineri. & puto veram esse Labeonis sententiam.

Artificium extinguit nomen officii, non econuerso. Bartolus.

Si ex officio f quis ad artificium transierit, g quidam rectè putãt legatum extingui: h quia officium i artificio mutetur. Nõ idem ecõtrario, k cum lecticarius l cocus m postea fact' est. n

Seruus cedit legato eius artificii in quo plus versatur. Bartolus.

Si vnus seruus plura artificia o sciat, & alij p coci legati fuerunt, alij textores, alij lecticarij: q ei cedere seruum dicẽdum est, cui legati sunt in quo artificio plerumque versabatur. r

Legatis ornatricibus cedũt scholares illius artificii. Bartolus.

a *Obsonatores.* [illegible] qui cum [illegible] stodiunt dominũ in [illegible] cto: vel obsonatores, [illegible] qui resonant & cantãt domino in mensa.

f *Si ex officio.* quod est [illegible] generale nomẽ ad omne [illegible] ne ministeriũ, sit artificium vel nõ, secũdum Io. Ité secũdũ R. in officio habetur, quòd [illegible] liàs (vt puto) ministerii appellatur, mulio, agaso, opilio, saltuari[us], armiger, dapifer, cocus, pastor, ostiari[us], pistor, & alij qui sine vlla arte ministeria sua dominis exhibẽt, de quibusdam quorum habetur mentio. §. eo. l. cũ quæreretur.

g *Transierit.* voluntate testatoris. Azo. vt quia cũ legasset muliones aut opiliones suos, de vno istorũ mechanicum vel artificẽ fecerit vel lecticarium. Ité hoc si expresso proprio nomine: vt supra, de cupi. demi. l. tutelas. circa princip.

g *Transierit.* legatis seruis officialibus.

h *Extingui.* in seruo mutato.

i *Officium.* quod nõ est artificium: & idẽ est vt mutetur artificium per artificium eadẽ ratione: vt supra, eo. l. textoribus. & qua ratione mutatur officium, eadẽ ratione testatoris voluntas: nõ ita ecõtra de artificio ad officium, vt subiicit: & est ratio secundũ Ioan. quia officium in quo prius erat seruus, non potest dici artificium: & sic nouum statum incipit habere. si autẽ prius erat in artificio, & postea transiuit ad officium: secus est, quia artificium potest dici officium. hæc autem ratio cessare videtur vbi ex artificio trãsit ad aliud artificium: ideoque Ro. reddit aliã rationem quę nõ cessat: quia officium artificio ideo mutatur, nõ autem artificium officium, quia artificia potẽtiora sunt, & cum quadam animi petitate dicuntur, eo quòd inde vberior & honestior quæstus percipitur: officia vero ad tempus propter necessitatẽ vel inopiã insurgentes subeuntur, secundum R.

k *Non idem econtrario.* si de artifice fiat officialis, legatis artificibus: quia nõ extinguitur legatũ seruo mutato, & Græcũ est istud.

l *Lecticarius.* qui facit lecticas: & sic est artifex.

m *Cocus.* nomen officij [illegible] cum erat vsitatorum ciborum cocus: secus si subtilia præparat cibaria: vt supra, de ædil. edic. l. si quid §. fi. quæ est contra. Item contra infra, proxi. §. Item contra. §. quidam. vsusfru. amit. l. si cui balineum. sed ibi ministerium pro artificio ponitur. est enim ministerium genus: vt modo dixi.

n *Factus est.* nam non per hoc desinit lecticarius esse. sed quid si de officio ad officium? Respon. videtur extinctum.

o *Artificia.* improprie quoad cocos: proprie quoad alia artificia. dicit. nam cocus nomen officij est: vt. §. proxi. §. vel dic de subtili coco hic loqui: ibi de communi. vel vt ibi not.

p *Alii.* legatario. Accursius.

q *Alii lecticarii.* scilicet legati fuerunt. & facit. j. de auro & argen. lega. l. pediculis. §. argento. & de sup. leg. l. Labeo. & supra, tit. ij. l. Titiæ textores.

r *Versabatur.* is qui plura habebat artificia.

Ornatrices.

BIU Cujas

a *Ornatricibus.* ancillis quæ ornant dominas. Item cosmetæ: vt supra,eo.l.item legato.vel ornant pannos quos debent frizare.

b *Non cedere.* quia nesciunt ornare, sed addiscunt: sed contra est,vt subiicit.

c *Alii,*sapientes.

d *Cedere.*supra,titu.j. l.Titia.§.Lucius.

e *Incrementū.*sic.C.de re milit.l. milites.li.xij.

f *Humanæ naturæ.*quę affectat addiscere:vt.j. de fideicommiss. lib.l. apud Iulianum.

g *Pascuntur.* sic insti. ad leg.Aquil.in princ. &.ff.ad le.Aquil.l.ij.

h *In Odyssea.* nomē libri Homeri. & sequitur Græcum nullius vtilitatis.Accursius.

i *Non continentur.* vt supra,de ædil.edic.l.ædiles.§.iumētorum. & j.de verb.sig.l.boues.

k *Equæ.*vt.ff.eo.l.qui duos.&.j. de verb. sig. l.Neronūtiatio.in pri.& l.j.&.j.eo.l.seruis. Ac.

l *Sumēdū.*hoc vsu dicitur lex dicit annicula:vt.ff.eo.l. cū quæreretur.in pri.vnde Horatius:Vsus,& arbitriū ædi,& vis & norma loquēdi.R. & est ad hoc l.l.seruis.§.fi.&.ff.e.l. librorū.§.j.&de supel. l.l. Labeo.&.j. de aur. argē.leg.l.pediculis. & argento.&.ff.ti.ij.l.fi seruos plurium.§. fina.

m *Vibus legatis.Calina.* sylvestres, puta phasianæ fœminæ:vt patet per sequētia. diuersum enim ius in his & domesticis observatur:vt insti.de rerum diui.§. Gallinarū.

n *Auiaria.*id est, gabiæ vbi stant aues: & hoc ideo, quia sine his leuiter fugerent aues. Item hoc est verum si testator talia habebat: aliàs secus: vt.ff.tit.ij.l. fi domus.in prin.Ac.

o *Phasianarii.*id est, serui qui sciunt artificia capiendi aues. vel dic esse falcones vel accipitres vel astures,qui alias aues capiunt. H. prima verior: vt patet, quia subiicit de pastore, & secundum hoc astures auium nomine continentur.

Qui saltum.]*CASVS.*Ego habebā vnam villam in qua morabar in æstate,& habebā ibi pecudes & boues pone:& eas & eos faciebam semper ibi stare.Ité habebā quādā aliam villam in qua morabar in hieme,& habebā capras quas ducebam mecum in villam prædictā in qua morabar in hieme,& easdē capras ducebam mecum in æstate in villam prædictam in qua morabar in æstate.feci testamentum,& dictam villam æstiuam legaui Titio cum his rebus quæ ibi esse solent. certe nō videntur legatæ dictæ capræ,sed dictæ pecudes & dicti boues sic.Viuianus.

p *In hibernis.*scilicet saltibus:sunt enim æstiui, & hiberni: vt.j. de acquiren.poss.l.peregre.§.fi.&.l.iij.§.saltus.Item not. non dicitur esse in fundo quod ad tempus est ibi.sic.ff.eo.l.vxorem.§.legauerat.& de pig.l.debitor.&.ff.eo.l. qui filium.&.j.titu.ij.l. generali.§.vxori.&.j.de auro.& argen.lega.l.si vxori.§.cum ita.

Testatorem.]*CASVS.*Medietas prædij Seiani pertinebat ad me iure dominij,& aliam medietatem obligauerat mihi Seius. ego legaui Titio omne siue totum dictum prædium. videor certe legasse etiam illam partem quam habeo in pignore. [*EXHIS.*] Ego manumisi duos meos seruos, & retinui in potestate filios eorum.postea feci testamētum,& institui mihi hæredem filium meum Titium,& ita fui locutus dictis duobus libertis: ô liberti curate accēdere agrum meum Titianum & Seianum, & ita fiet vt filius meus filios vestros vobis condonet.me mortuo petebant dicti liberti filios.certe non possunt.[*SERVOS.*]Seia habens mecum communes duos seruos,ita eos legauit Titio, si sui id est Seiæ essēt dicti serui cū moreretur Seia. & ita volebat valere legatum,si tēpore mortis essent sui insolidū. certè si tempore mortis non inueniūtur sui insolidum,non debentur Titio. [*PRAEDIIS.*] Legaui Titio prædium Titianum & Seianum cum his insertis quæ in ea possessione sunt.certe mācipia quæ sunt in dictis prædiis tēpore quo fecit testamentum,cedūt legato: non autem illa quæ in eis fuerūt postea:nisi ego testator specialiter de eis dixerim quod cederent legato. Viuianus.

† *Concor. ff. solitæ.§.nos autem.in fi. ibi,nihil excipiens qui dixit quodcunque. & glo.in vercialiter de eis dixerim bo,quodcūque.ibi, qui dicit omnia, nihil excipit.extra de maioritate & obe.*

q *Omne.* secus si simpliciter fundum Seianum legasset: quia tūc eam tantum partē quæ sua est,legasse videtur: vt.ff.titu.ij.l.v.&.vj.§. j.&.ij.sic.ff.eo.l.textoribus.

r *Debitoris.* aliàs, deliberationis,vt scilicet debitor posit luere. eam enim partem respectu sui iuris tantum legasse videtur.sic.ff.de lega.j.l. si domus.§. fi. &.l.senatus.§.fi.

† *id est,cum dotibus.Caterū Entheas hic eas intellige de quibus.j.de fun. instru.*

s *Attendere.*aliàs, accendere.aliàs,vendere. aliàs,attente.

t *Cōdonet.*vobis liberis quorū filij remāserunt serui, & erant futuri seruiliorū dominorum.c.ad aboliendā. in glo.super verbo,in secularibus.

† *Facit optime.c.ad anni. & dic cōdonet, vt vos manumittatis, vel ipsi manumittāt, vt ita vobiscum possint manere.Accursius.*

u *Non posse.*de rigore verborum.secus de æquitate:vt.ff.eodē.l. ante fi. extra de fil. presby.

x *Sensit.*& hoc probetur.nam alia pars quę erat testatoris,debetur:vt.ff.titu.ij.l.v.§. fina.&.l.vj.in fin. & de condi.instit.l.ij.in prin.&.ff.eodem.l.qui concubinam.§.Stichus.Accursius.

y *Prædiis cum iis.*hoc est Græcum,id est insertis.

z *Tempore.*sic.j.de auro & argen.leg.l.si ita.&.j.de lib.lega.l.si. in fi.& no.ff.eo.l.nomen.§.j.

a *Accesserunt.*vt.j.de fundo instr.l.si mancipia.quæ videtur cōtra,& hoc vbi legatarius accedere fecit:vt.ff.titu.j.l.cum ita.

Non aliter.]*CASVS.* Habebam fundum Titianum & Seianum,& quilibet habebat per se confines. legaui Titio fundum Titianum cum in animo gererem legare ei Seianum. certe debebitur ei Titianus, nisi euidenter appareat me voluisse ei legare Seianum. [*TITIVS.*] Fecit codicillos Titius, & ita in eis cauit: Publio Mæuio dari volo omnes seruos meos iuuenes quos in ministerio habeo.quæritur,qui contineantur appellatione iuuenum?& certe illi quos Titius voluit.si autē non appareat quos voluit contineri, existimabimus eum iuuenem esse qui maior est viginti quinque annis,& minor.lxx.Viuianus.

b *Significatione.*magis vsitata.H. ad quod est.j.de supel. leg.l. Labeo.Accursius.

Aliud.

Ornatricibus[a] legatis, Celsus scripsit eas quæ duos tantū mēses apud magistrū fuerūt, legato nō cedere:[b] alij[c] & has cedere:ne necesse sit nullā cedere,[d] cum omnes adhuc discere possint, & omne artificium incrementum[e] recipiat.quod magis obtinere debet, quia humanæ naturæ[f] cōgruum est. Pecoribus legatis Casi[o] scripsit quadrupedes cōtineri quæ gregatim pascuntur.[g] Et sues autem pecorum appellatione cōtinētur: quia & hi gregatim pascūtur.Sic denique & Homerus in Odyssea[h] ait:†

Δῆεις τόνγε σύεσσι παρήμενον, αἱ δὲ νέμονται

πὰρ Κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσης.

Iumētis legatis boues nō cōtinentur,[i] nec cōtra. Equis autē legatis & equæ[k] cōtinentur. Ouibus legatis agni nō continentur. Quamdiu autē agnorum loco sunt, ex vsu cuiusque loci sumendum[l] est. Nā in quibusdam locis ouium numero esse videntur cum ad tōsuram venerint.

LXVI. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

Vibus legatis,anseres,phasiani, & gallinæ[m] & auiaria[n] debebūtur:phasianarij[o] autē & pastores anserū nō cōtinētur,nisi id testator expresserit.

Verbum,solet,denotat perpetuitatē.Bar.

LXVII. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

Qvi saltum æstiuum legauit, & hoc amplius etiam eas res legauerit quę ibi esse solent: non videtur de illis pecorib[p] sensisse quæ hieme in hibernis, aut æstate in æstiuis esse solent.sed de illis quæ perpetuo ibi sunt.

Qui omne dicit,nil excipit.Bartolus.

LXVIII. VLPIANVS libro primo Responsorū Iunianio respōdit.

Testatorem adiiciēdo, *Prædium Seianū*[q] *omne.*† eā quoque partem fundi suprascripti quasi ad se pertinentem videri per fideicommissum reliquisse quā ex causa pignoris nact[p] est saluo scilicet iure debitoris.[r]

Verba annuntiatiua futuri euentus non inducunt dispositionem.Bartolus.

Ex his verbis, *Curate agros attendere:*[s] *& ita fiet vt filius meus filios vestros vobis condonet.*[t] fideicommissum peti non posse.[u]

Hæc conditio, si meus erit, intelligitur insolidum, si testator hoc senserit.Bartolus.

Seruos cōmunes à Seia ita relictos, *si mei erunt cum moriar.* nō deberi: si modo hoc sensit[x] testatrix vt ita deberētur,si insolidum eius fuissent. Prædiis[y] συνταῖς ἐνθήκαις† quæ in ea possessione sunt,relictis: mancipia quoque prædiorum cum illic testamenti facti tempore[z] fuerunt,cedent: sed & quæ postea accesserunt,[a] si modò hoc testator manifestè expresit.

LXIX. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

Non aliter† à significatione[b] verborū recedi oportet.

BIU Cujas

a *Aliud.* quàm sonare verba videntur.

b *Testatorem.* tunc enim receditur à significatione verborum: vt infra, de auro & argen.leg.l.pediculis.§.Labeo.& de cõdi.& demon.l.Publius.§.j.& in alio, quãdo est talis regionis cõsuetudo: vt.j.de fundo instru.& instr.leg.l.cum de lanionis.§.asinam.in fi.§.& in alio: vt supra, titu.ij.l.iiij. Ité contra.j.titu.ij.l.si alij. Sed potest dici q̃ ibi erat dubium quid testator senserit. Ité facit.ſ.de exercito.l.j.§.si is. ibi, in re igitur &c.&.j.qui & à qui.l.prospexit. Item oppo. vt not. C. de fideicommiss. l. voluntatis. & facit. C. de fideicommiss. l. cum virum. & not.ſ.de legi. & senatusco. l. nõ possunt. Item oppo.j.de rebus dub. l. in ambiguo. sed dic vt ibi.

c *Iuuenes.* seruos.

d *Aqua.* id est, vnde incipiat dici iuuenis, & vsquequo.

†*Plus ergo statur vsui quàm significationi. con. glo. 2. post princ. in ca. nonnulli, vbi al. legatur hæc lex. extra de rescrip.*

e *Ad notionem.* sic. C. de fideicommiss. l. voluntatis. & supra, eo. l. Stichus.

f *Ad definitionem.* i. ad strictam verborum significationem.

g *Posset.* considerato vero sensu verbi.

h *Aetatem.* i. complebit. xxv. an. vt.ſ. de minor. l.j. in fin.

i *Seniores.* is est senex qui est à. lxx. ann.ſ. vt j.de iure immu. l. maiores. & instit. de excusatuto. §. item maior. Ité maior quãdoq;. lx. an. vt.ſ. de adop. l. si pater. §. fin. quãdoque. lv. an. vt. C. qui æta. lib. x. l. fi. hoc secundũ leges: sed secundũ vulgares provinciarum mores, & ipsarum varietates, verborum significationem sæpe mutant secundũ Ro.j.de fun.instru.& instr.lega.l.cum de lanionis.§.fina.in fin.& facit.ſ.in princ.huius legis.

ideſt, quod ita persenatum sit, nulla arte facũ. cuiusmodi Virgilius finxit: Nec varios discet mentiri lana colores: Ipse sed in pratis aries iã suauerubenti Murice, iã croceo mutabit vellera luto. Sponte sua sandix pascẽtes vestiet agnos.

tet, quam cum manifestum est aliud[a] sensisse testatorem[b].

Quilibet iuuenis dicitur qui inter seniores non numeratur. Bartolus.

Titius codicillis suis ita cauit, *Publio Mæuio omnes iuuenes[c] quos in ministerio habeo, dari volo.* Quæro, à qua[d] ætate iuuenes, & in quã intelligi debeãt? Marcellus respondit, quos verbis, quæ proponerẽtur, demõstrare voluerit testator, ad notionem[e] eius qui de ea re cognituros esset, pertinere. non enim in causa testamentorũ ad [verborũ] definitionẽ[f] vtiq; descendendũ est, cum plerũque abusiuè loquãtur[f], nec propriis nominibus ac vocabulis semper vtantur. Cæterũ existimari posset[g] iuuenis, is, qui adolescẽtis excesit ætatem[h], quoad incipiat inter seniores[i] numerari.

Appellatione lanæ cõtinetur lana etiam à pellibus animalium mortuorum nõ separata: succida vel purgata, & filata vel nõ, dummodo non sit tincta, nec ad formam tela redacta, vel ad alium specialem vsum deputata. Bartolus.

LXX. VLPIANVS libro vicesimo secundo ad Sabinum.

SI cui lana legetur: id legatũ videtur, quod tinctum non est[k], sed αὐτοφυὲς*. Siue autẽ facta[l] est, siue infecta, lanæ appellatione cõtinetur. Quæsitum est, vtrũ lanę appellatione

SI cui.] CASVS. Legaui Titio lanam meam. certe continetur lana filata & non filata, dum tamen non sit tincta. Item continetur carminata, & nõ carminata, succida & lota: sed lana filata quæ iam ordita est in tela, non cõtinetur, nec tomentum, id est, coopertorium de lana factum: nec ea lana de qua ego testator feci vestimentum gratia valetudinis vel delitiarum, vel medicinæ: sed boltrones bene continentur, & lana leporina, & anserina, & caprina, & lignea, non autem cõtinetur linum. Quid si lego Titio linum meum? certe cedit legato linum filatum & non filatum, & pectinatum: & quod iam est orditum in tela, & linum tinctum: quamuis aliud sit in lana: vt dictum est supra. Quid si legaui ei versicoloria mea? & certũ est quod appellatione lanę non continentur versicoloria mea: sed legatis versicoloribus omnia ea videntur legata quæ tincta sunt & neta: id est, carminata & pectinata quæ non sunt detexta, nec contexta. Sed nunquid purpuræ continentur? & certe ea quæ tincta non sunt, non continentur: ergo purpura bene continetur, quia bene est tincta: & non habet naturalem colorem. quod si legaui ei purpuras meas, certe cedit legato omnis generis purpura: coccum tamen non cõtinetur, id est, quædam purpura intrinsecus viridis, ex extrinsecus rubea. buccinum autem & ianthinum bene continetur, & subtegmen factum: lana autem destinata causa tingendæ purpuræ non continetur. Viuianus.

k *Non est.* No. appellatione lanæ non cõtineri tinctam: & vt.j. §.j.&.§.lino. Sed cõtra.j.de auro & arg.leg.l.pediculis.§.Labeo. vbi dicit cõtineri. Solu. inspecta naturali significatione continetur, vt ibi, &.j.de acquir.re.do.l.sed si ex meis.§.fin. vbi dicit non

A desinere esse lanam licet tincta sit: sed considerata voluntatis interpretatione non, vt hic: quæ præualet secundum R.

l *Facta.* tunc est facta quando est carpinata & pectinata & bene tuta, & in manellis parata ad ponendum in tela.

m *Neta.* id est, filata. nam neo. i. subtiliter filum à colo trahit, secundum H. licet aliter alij hoc exponant. Accursius.

ea sola cõtineatur, quæ neta[m] non est: an & ea quę neta est, vt puta[n] stamen[o], & subtegmen? Et Sabinus & netam[p] cõtineri putat, cuius sententia vtimur. Lanæ appellationem eatenus extẽdi placet, quoad ad telam peruenisset[q]. Et sciendum [est] succidam[r] quoq; contineri, & lotam, si modò tincta nõ sit[s].

Lanę appellatione tomentũ[t] non cõtinebitur. Sed nec ea lana ex qua quis quasi vestimentũ fecerit valetudinis[u], vel delitiarũ gratia, cõtinebitur. Nec ea[x] quidẽ quę fomentationis[y] gratia parata sunt, vel medicinæ, lanarũ appellatione continentur. Sed an* pelles lanatæ[z] cõtineantur? Et has** lanæ cedere manifestũ est. Lana legata, etiã leporinam[b] lanam & anserinã[c] & caprinã credo cõtineri, & de ligno[d], quã ἐριόξυλον* [Græci] appellant. Linum autẽ lana legata vtiq; non cõtinebitur. Lino autẽ legato, tam factũ[e], quã infectũ cõtinetur, quódq; netũ[f], quódque in tela est[g], quod nõdum est detextũ. Ergo aliud in lino quã in lana est. Et quidẽ si tinctũ linũ sit, credo lino cõtinebitur. [De] versicoloribus[h] † videndũ est. Et cõstabat apud

n *Viputa.* hæc exempla de neta & non neta possunt intelligi, & non est vis: quia clare soluet.

o *Stamen.* stamen dicitur lana quæ trahitur à trama. nam trama remanet in dentibus pectinũ: & sic bona lana & purgata ex qua ordita postea tela, appellatur stamẽ: & trama quę remanet, appellat subtegmen, ex qua postea texitur tela ordita. hoc stamen aliqui vocant barbam lanæ.

p *Netam.* non tamen tinctam: vt.ſ. in princ.

q *Peruenisset.* i. ita ela parata vt solũ restet texere: nódum tamen ela in tela posita: quia tunc lanæ appellatione non continetur: licet secus sit in lino: vt infra.§. linum autem.

r *Succidam.* quæ ſola est de inferiori parte ouis. i. de corpore ouis. cta, quia plena est succo. i. sudore & pingue dine ouis: & affert lanitatem. vel dicitur succida. i. non lota: vt stim colligitur. nã hoc carij malitiosi non lauant, vt plus ponderet & pro hoc facit quod subiicit de lota.

ſ *Nõ sit.* dic vt.ſ. in pri.

t *Tomentum*[a]. genus vestis de lana. non autem dicas quòd lana habeat aliud tomentum quam trama: quæ bene continetur lana vocabulo: vt.ſ. eod.l.j.§. quæsitum est. Vel dic, tomentum est coopertorium quoddam de lana factum, vt est lana vel fragana quę vtuntur rustici pro culcitris.

u *Valetudinis.* hoc & sequens nescio quale erat.

x *Nec ea.* scilicet lana. Accursius.

y *Fomentationis.* calefiebat vt foueret stomachum. Accursius.

z *Lanatæ.* vnde lana non est tonsa adhuc: non autem dicit de pellibus quibus operimur.

a *Et has.* scilicet pelles lanatas.

b *Leporinam.* si lanam habebat.

c *Anserinã.* vt pluma. & semper dic, si vt lana ad pãnũ vtebatur.

d *Et de ligno.* scilicet lana, & de cannis: vt dicunt: forte id quod in vallibus producunt canellæ.

e *Factum.* quando non resta: nisi vt ponatur in tela: licet quidam aliter dicant: vt no.ſ. ea.l. in princ.

f *Netum.* id est, filatum: vt in princ. huius.l.

g *In tela est.* quia lana quæ est in tela, non continetur: vt.j.§.j. & infra, proxi.§. Item differt in tincto lino & lana, vt subiicit & est ratio vtriusque diuersitatis, quia plus pretiositatis accipit lana per tincturam & per telam quam linum, secundum Ir. sed Ro. non curauit reddere rationem.

h *De versicoloribus.* id est, de versis in alium colorem quam naturalem. Et dic quæstionem esse an appellatione latè contineantur versicoloria: & secundum hoc quod dicit, sed ea quæ tincta sunt, scilicet naturaliter: & sic facit supra, ea. l. in princ. & quod ibi not. Alij dicunt quæstionem esse quæ legatis versicoloribus videantur legari: & quod subiicit, & constabat: non respondet sed ibi: sed ea videri legata. ſ. legando versicoloria quæ tincta sunt, scilicet

BIU Cujas

scilicet accidentaliter: scilicet cum color naturalis est mutatus.

a *Detexta.* No. differentiam inter detexta & contexta: vt infra, de auro & argen. lega. l. vestimenta.

b *Ego arbitror.* non respondet quæstioni adhuc: sed infra, purpuram autem &c.

c *Nō sunt.* scilicet accidentaliter.

d *Contineri.* s. legatis versicoloribus.

e *Arbitror.* nomine versicolorium.

f *Coccum.* statim hoc exponit.

g *Non cōtinebitur.* purpuræ appellatione.

h *Buccinū.* genus coloris: sic & sequens: & est alias, ianthinum: & alias, hyacinthinum. & de cocco bis tincto & hyacinthino dicitur in veteri testamēto in cōstructione tabernaculi. Et dicitur coccus bis tinctus panus quidā sericus qui est duorū colorū, & extra videtur viridis, & int⁹ rubeus: & qualitercūque volueris, sic apparet. & facit infra, eo. l. quæsitū. §. coccum. Hug.

i *Ianthinum.* dic vt. s. eo. l. circa princ. & dic dictum vt & ibi.

k *Non cōtinebitur.* purpuræ appellatione. arg. supra, de acti. empti. l. fundi. §. finali.

CVm sua.] CASVS. Legauit Titio seruos vel ancillas meas. certe illi serui cedūt legato quos ego habui numero meorū. & qđ dixi in seruis & in ancillis: idem est in aliis rebus taliter legatis: & cōtinentur appellatione seruorum & ancillarum mearum illi serui & ancillæ qui erant mei pleno iure: sed illi in quibus habeo vsumfructum tantum, non continentur: sed bene cōtinentur illi qui mihi seruiebant bona fide, & quos habebā numero meorū, & etiam illi quos alij obligauerunt. secus autem si pignori accepissem aliquos seruos: quia illi non continentur. Sed numquid continebuntur illi mei serui quorum operas aliis locabam? Et dicitur quòd sic: non autem continebitur ille meus seruus qui erat emptor & venditor seruorum causa lucri: nec etiam mancipia venalia: nisi ego testator hoc voluissem, & hoc appareat: nec vicarij seruorum meorum ordinariorum: sed illi qui sunt mihi communes cum alio, bene continentur meorum appellatione. Hoc dicit vsque ad. l. nummis. Viuianus.

l *Scribuntur.* vt legati.

m *Seruos. Pleno.* scilicet saltem quoad opinionem, vt bonæ fidei pos. vt subiicit. Vel dic, pleno iure: sed non solus.

n *Non continebuntur.* quia nec quoad opinionē sunt eius qui habet vsumfructum: & hoc si fructuarius leget suos seruos: secus si proprietarius: vt. j. l. proxi. Accursius.

o *Voluit contineri.* scilicet expressim: vt infra, de auro & argen. leg. l. Quintus. §. argento. Vel aliud est eū dicit, suos, vt hic. aliud cum dicit, qui sui sunt: vt ibi, si quidem in testamentis &c. vt. j. reguitur. l. in testamentis. Sed argu. contra. s. ad Silla. l. j. §. j. &

veteres lanæ appellatione versicoloria non contineri: sed ea omnia videri legata quę tincta sunt & neta, quę neq; detexta, [a] neq; cōtexta sunt. Proīde quęritur, an purpura appellatione versicolorium contineatur? Et ego arbitror [b] ea quę tincta nō sunt [c], versicoloribus nō adnumerari: & ideo neq; albū, neq; nigrum naturaliter cōtineri [d], nec alterius coloris naturalis. Purpurā autē & coccū, (quoniā nihil natiui coloris habēt*) contineri arbitror [e]: nisi aliud sensit testator. ℣ Purpuræ autē appellatiōe omnis generis purpuram cōtineri puto. sed coccum [f] non cōtinebitur [g]: buccinū [h]* & ianthinū [i] cōtinebitur. Purpurę appellatione etiā subtegmē factū cōtineri nemo dubitat. Lana tingendæ purpuræ causa destinata nō cōtinebit [k].

Sui dicūtur serui qui ad aliquem pertinent iure dominii vel quasi: secus si iure vsusfructus vel pignoris. Item secus in iis qui ad vendendum habentur: vel sunt vicarii seruorum. communes vero serui sui dicuntur. h. d. cum tribus. ll. seq. Barto.

LXXI. IDEM libro vicesimo ad Sabinum.

CVm suæ ancillæ siue serui in testamento scribūtur [l]: hi designari videntur quos paterfamiliàs [seruorum] suorum numero habuit.

LXXII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

EAdem in omnibus rebus quas suas quis legauerit, dicenda sunt.

LXXIII. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

SEruos autē suos vel ancillas eos accipimus, qui sunt pleno [m] iure testātis: inter quos fructuarij non cōtinebuntur [n]. Sed qui bona fide testatori seruiūt, suorū appellatione magis est vt cōtineātur: si modò suorū appellatiōe eos quos seruorum* numero habuit, voluit cō tineri [o]. ℣ Eos verò quos quis pignori hypothecęúe dedit, sine dubio inter suos legasse videbitur debitor [p], creditor nequaquā [q]. Proīde si quis seruos habuit ꝓprios, sed quorū operas locabat [r], vel pistorias, vel histrionicas, vel alias similes: an suorū* appellatione etiā hos legasse videatur? Quod & pręsumi oportet: nisi cōtraria voluntas testatoris appareat. ℣ Eum [s] qui venalitiariā vitam exercebat [t], puto suorū numero non facilè contineri velle eiusmodi mācipia [u], nisi euidens volūtas fuit etiā de his sentiētis [x]. Nam quos quis ideo cōparauit, vt illico distraheret: mercis [y] magis loco ꝙ suorū habuisse credendus est. Vicarios autē, seruorū suorum numero nō cōtineri [z] Pōponius libro quinto scribit.

LXXIIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI quis seruos suos legauit: communes quoque continentur [a], & in quibus vsusfructus alienus sit*.

LXXV. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

NVmmis indistinctè legatis, hoc receptū est, vt exiguiores [b] legati videātur: si neque ex cōsuetudine [c] patrisfamiliæ neque ex regione [d] vnde fuit, neque ex contextu [e] testamenti posit apparere [f].

LXXVI. IDEM libro secundo ad Edictum.

A facit infra, eod. l. nuper. & supra, eo. l. cum suæ.

p *Debitor.* sic. C. de pign. act. l. pignus.

q *Nequaquam.* nisi volente debitore erant in vsu creditoris: vt infra, de supel. lega. l. legata. §. fina. & facit supra, qui satisda. cog. l. sciendum. §. creditor.

r *Locabat:* vt tamen per dies necessarios sibi vtatur: alias mercis nomine magis cōtinentur: vt infra, de auro & argen. leg. l. cum testamento.

s *Eum.* testatorem. *Flo: suum*

t *Exercebat.* emendo & vendendo seruos.

u *Mancipia.* venalia.

x *Sentientis.* scilicet testatoris.

y *Mercis.* scilicet ex interpretatione nō seruata significatione vocabuli: vt supra, de tribu. l. j. §. j. & j. de verb. signi. l. mercis. *Flo. seruorum*

z *Non cōtineri.* in lib. R. est, non: sed in lib. Io. est cancellatum. & pro R. est. j. de pec. lega. l. seruo manumisso. & supra, eo. l. cum suæ. & infra, de fun. instru. & instru. leg. l. quæsitū. §. Celsus. & j. de libe. lega. l. cum ita. in fin. Itē pro eo: quia magis officiis alterius. i. ordinarij sunt parati.

a *SI quis. Continentur.* vt &. s. titu. j. l. v. §. j. & infra, de verbo. sign. l. pupillus. §. fi. & supra, de cōdi. insti. l. ij. in fi. nisi cōtra probetur sensisse: vt. s. eo. l. Iulianus. §. seruos. in fin. Accursius.

NVmmis.] CASVS. Legauit tibi decem libras Bononinorum, & decessi: & nō apparet nūc de quibus Bononinis sensi, vtrum de grossis, vel de paruis: nec apparet qualem vsum intelligerem in vita mea cū nominabam Bononinos: nec apparet qualiter illi de regione mea hoc intelligunt: nec aliqua parte testamēti mei sūt nominati taliter Bononini quod possit intelligi de certis. i. grossis, vel de paruis. certe. x. libræ Bononinorū paruorum legatæ videntur. si autē aliquod de prædictis quatuor appareret, illi standum esset. Viuianus. *Flo. fuis*

b *Exiguiores.* vt supra, titu. j. l. si ita sit scriptum. in fin. cum suis concor. Sed contra. j. de auro & argen. leg. l. qui lancem. Solu. vt no. supra, titu. ij. l. apud Iulianum. §. Seio.

c *Consuetudine.* locutionis: vt supra, titu. ij. l. si seruus plurium. §. fina. non vsu: vt infra, de vi. triti. oleoque lega. l. cum certum. quæ est contra. est tamen arg. contra. j. titu. j. l. si cui. & infra, de ali. & cibaria lega. l. alimenta. Accursius.

d *Ex regione.* expone, id est consuetudine regionis. & facit infra, de regu. iur. l. semper.

e *Ex contextu.* sic supra, de testa. l. hæredes. §. j. & infra, de verbo. oblig. l. Titia. §. idem respondit.

f *Apparere.* quales legati sunt, ex aliis quoq; apparere potest: vt. s. de leg. j. l. si seruus pluriū. §. fi. &. j. de vi. tri. & oleo lega. l. cum certum. quæ sunt cōtra, secundum Io. & facit. j. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. si stipulante. &. j. de supel. lega. l. Labeo. Accursius.

BIU Cujas

Chartis.] CASVS. Legaui tibi chartas meas vel tabulas meas ad scribendum paratas. certe non continétur legato libri facti vel scripturæ. Viuianus.

a *Nemo dicet.* nisi vt.ſ.eo.l.librorum.§.libris. Accursius.

b *Cum in substitutione.* Hãc legem intelligas planam esse per casum positũ supra, eod. in repetendis. Vi.

c *Continentur.* appellatione ergo legatorũ libertates continétur. Sed contra.ſ.de transactio.l.j.§. imperatores. Sed dic vt ibi.

Fl. scripsa

Chartis legatis nemo dicet[a] scripturas* & libros iã factos legato cedere. Hoc idẽ & in tabulis est.

LXXVII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

Cum in substitutione[b] legata repetuntur, libertates etiam continentur.[c]

Qui studiorum causa abest, abesse non videtur. Bartolus.

LXXVIII. PAVLVS libro secundo ad Vitellium.

Quæsitum est, Stichum seruum ex eo fundo ante annum mortis testatoris abductum, & disciplinæ traditum, postea in eum fundum[d] non reuersum, an deberetur? Responsum est, si studẽdi causa misisset, non quò de fundo eũ aliorsum trãsferret, deberi.

Genus in medio positum ex præcedentibus & sequentibus restringitur. Bartolus.

V Mæui fili, quod iam tibi maximã partem facultatum dederim, contentus[e] esse debes fundo Sempronian o cum suis inhabitantibus, id est familia, & quæ ibi erunt. Quæsitum est, de nominibus debitorum, & nummis? [f] Eadem[g] epistolã talem emisit: *Argẽtum omne,*[h] *& supellectilem quamcunque*[i]* *habeo, tibi dono, & quidquid in prædio Sẽproniano habeo.* An supellex quæ in aliis prędiis vel domibus esset, ad Mæuium[k] petineret? & an serui quos ex eo fundo aliis legauit? [l] Responsum est, [m] nomina & nummos [n] non videri deberi: nisi manifestè de his quoque legandis voluntas defunctæ adprobaretur. seruos[o] ex eisdẽ fundis aliis datos[p] deminuisse[q] filij legatũ. de argento[r] & supellectili quæ alibi esset, eum cuius notio est, æstimaturum: vt id obtineat quod testatori placuisse à legatario ad probabitur.[ſ]

Ea videntur esse in fundo, quæ ibi sunt vt perpetuo sint.

V Prædia quidam reliquit, adiectis his verbis: *Vti à me possessa sunt, & quæcumque ibi erunt cum*

A reuerti ad rudem materiam. [COCCVM.] Legaui tibi versicoloria mea. certe continetur legato etiam quædam purpura quæ vocatur coccum: de qua dixi supra, eod.l. si cui.§. sed coccum. Item continentur quædam aliæ purpuræ, scilicet coracinum, & hysginum, & melinum. nam ita bene designantur suo nomine dictæ tres purpuræ, & sunt diuersi coloris, scicut coccum & purpura: & dicas in litera, porro,ꝑ, certe.ſ.quin minus, pro, quod non. & repete, nemo dubitauit: & dic, certe nemo dubitauit quod coracinum, aut hysginum, aut melinum non munus suo nomine designantur, quam coccum vel purpura. & ita est plana lex. [CVM VIR.] Legaui vxori meæ ea quæ eius causa parata sunt, vere post mortem meam vxor mea, vel ea mortua hæres suus ad prætorem qui cognoscebat de fideicommissis & legatis, & petebat ab hærede meo nõ solum res quas paranoram pro vxore mea, sed etiam res æstimatas quarum pretium erat in dote. certe non obtinuit, nec obtinere debuit petitio dictæ meæ vxoris, vel hæredis eius coram dicto prætore quãtum ad dictas res æstimatas, nisi in vsum dictæ meæ vxoris datæ fuissent per me. nam tunc semper dicto legato cedent, siue ab ipsa vxore siue ab alio comparatæ fuerunt, & mihi in dotem datę æstimatæ & à me in vsum eius datæ & paratæ: & ita etiam relatum fuit apud quendam iurisconsultum qui vocabatur Aburnus Valens. [REBVS QVAE] Legaui Titio fundum Titianum. res quæ in eo fundo sunt. certe cedent legato illæ res quæ consueuerunt esse in dicto fundo, quamuis per aliquem casum nunc non sint ibi: non autẽ cedunt ea quæ non solebant ibi esse, quamuis sint ibi nunc per aliquem casum. & hoc dicit hic.§. qui fundum bonus est. Viuianus.

B

C

D

b *Fundum.* mala videtur esse Grammatica: sed dic, fundum legatali cum instrumento, & cum his quæ in eo erunt cum moriar. vt.ꝯ.de fun.instru.& instru.leg.l.Seiæ.§.Pamphilæ.

c *Contentus.* per quod videtur legasse. vt.ſ.tit.j.l.peto.in prin.

f *Et nummis.* scilicet an contineantur legato: & hæc est prima quæstio.

g *Eadem.* scilicet mater testatrix. aliàs eidem, scilicet filio. &c.

h *Omne.* hic oritur dubitatio ex eo quod subiicit, quodcũq; &c.

i *Quamcunque.* scilicet supellectilem: vel, quodcunque, scilicet argentum.

k *Ad Mæuium pertineret.* secunda quæstio.

l *Aliis legauit.* scilicet contineatur legato. & est tertia quæstio.

m *Responsum est.* responsio prime.

n *Nummos.* quos habebat testatrix in aliis suis prædiis secundum quosdam: immo quos habebat in prædio Sempronian o, ſ. ad tempus: vt.ꝯ.eo.l. si chorus.§.j.&.l.ſi ita. &.ſ.titu.j.l.Gaius. de hæredi.institu.l.ex facto.§.rerum.&.ꝯ.de fun.instru.& instru. leg.l.quæsitum.§.Papinianus.

o *Seruos.* respon.tertiæ quæstionis.

p *Datos.* id est, relictos.

q *Deminuisse.* nam per speciale derogatur generali: vt & supra, eod.l.vxorem.§.felicissimo.& infra, de vi.triti. & oleo leg.l.j.& de auro & argen.leg.l.j.& de pecu.leg.l.seruo.&.ꝯ. de supellec. legata. in princip.

r *De argento.* Solu. secundæ quæstionis.

ſ *Probabitur.* Sed quid in dubio? Respõ. id tantum quod in prædio Sempronian o habetur, videtur relictum: nam & illa demonstratio, & quicquid prædio Sẽproniano &c. superiora potest restringere: vt.ꝯ.de penu leg.l.nam quod.§.fi. Sed contra.ꝯ. de fun. instru.

BIU Cujas

instru.& instru.leg.l.quæsitũ.§.j.&.j.de ali.lega.l.à filio. Sed ibi, quia talis apparebat voluntas testatoris: vel die vt in eis dixi. Ace.

a *Fuerunt.* non ad tempus, sed perpetuo destinata. & facit.j.de fun.instru.l.Seiæ.§.finali.&.l.prædia.§.j.

b *Ducentorum.* id est, pro.cc.aureis vos hæredes detis fundum a-

moriar. Quæsitum est, de mancipiis quæ in his prædiis morata fuerũt, [a] vel operis rustici causa, vel alteri[us] officij, cæteris[que] rebus quæ ibi fuerunt in diem mortis, an ad legatarium pertinerent? Respondit, ea omnia de quibus quæreretur, legata videri. ℣ *Peto vt fundum meum Capanianum Geneſiæ alumnæ meæ adſcribatis, ducẽtorum [b] aurecrum, ita vti eſt.* Quæritur, an fundus,* & reliqua colonorum & mancipia, si qua mortis tempore in eo fuerũt, debeantur? Respondit, reliqua quidẽ colonorum non legata: [c] cætera verò videri illis verbis, *ita vti eſt*, data.

Appellatione materia non cõtinetur materiatæ, quod ad ſui materiam reuerti non poteſt. Bartolus.

℣ Illud fortasse quæsiturus sit aliquis, cur argenti appellatione etiam factum argentum cõprehendatur: cum, si marmor legatum esset, nihil præter rudem[ſ]materiam demonstratum videri possit? Cuius hæc ratio traditur: quippe ea quæ talis naturæ sint, vt sæpius in sua redigi possint initia: ea [d] materiæ potentia victa [e] numquam vires eius effugiant. ℣ Coccum, quod proprio nomine appellatur, quin versicoloribus cederet, nemo dubitauit: [f] quin minus [g] porro [h] coracinum, † aut hysginum, aut melinũ suo nomine, quam coccum purpuráve designatur?

Res æstimatæ in dotem datæ non continentur in legato empti vel parati, ſi non fuerunt ad vſum traditæ. Bartolus.

℣ Cum vir ita legasset, *Quæ vxoris causa parata ſunt, ei do lego.* ego [i] apud prætorem fideicommissarium petebam etiam res æstimatas quarum pretium in dotẽ erat, nec obtinui, [k] quasi testator de his rebus [l] non sensisset. Atquin si in vsum ei[us] dataæ sint: nihil interest, ab ipso,* an ab alio cõparatæ sunt. Postea apud Aburnium Valentem inueni ita relatum, Mulier res æstimatas in dotem dederat, ac deinde maritus ei legauerat his verbis: *Quæ eius causa comparata, emptaq; essent.* Dixit emptorum paratorumq; appellatione non contineri ea quæ in dotem data essent, nisi si maritus eas res postea, quàm ipsius factæ essent, in vxoris vsum conuertisset.

Quæ caſualiter abſunt, abeſſe non videntur: & quæ caſualiter adſunt, adeſſe nõ videntur. Bartolus.

℣ Rebus quæ in fundo sunt, legatis, accedunt etiam ea quæ tunc non sunt, si esse solebant: nec quæ casu ibi fuerunt, legata existimantur.

Quod operatur genus quoad omnes, idẽ operatur particulare quoad particularia. Bartolus.

LXXIX. CELSVS libro nono Digestorum.

SI chorus [m] aut familia [n] legetur: perinde est quasi singuli [o] homines legati sint.

Nummi repoſiti vt mutuo dentur, non videntur eſſe in loco: ſecus ſi vt ibi perpetuo ſint. Bartolus.

℣ His verbis, *Quæ ibi mobilia mea erunt, do lego.* nummos ibi repositos vt mutui darentur, nõ esse legatos Procul[us] ait: at eos quos præsidij causa repositos habeat (vt quibusdam bellis ciuilibus factitasset [p]*) eos legato contineri: & audisse se rusticos senes† ita dicentes, pecuniam[ſ] sine peculio fragilem [q] esse: peculium appellantes quod præsidij causa seponeretur. [r] ℣ Area legata, si inædificata medio tempore fuerit, ac rursus area [facta] sit: quamquã tunc peti non poterat, [ſ] nũc tamen debetur. ℣ Seruus quoque legatus si interim manumittatur, & postea seruus in dicto legato. & ita audiuit Proculus dicentes senes rusticos, secunda autem pecunia quæ fuit à me reposita in dicto fundo causa præsidij, dicitur peculium, & non est ita fragilis & mobilis sicut prima: & ideo nõ est mirum si continetur in legato. [*Ad L.Aq.21.*] Legaui Titio quandã meã aream, & postea feci super eam domum, & postea destruxi domum, & remansit area sicut erat prius. certe debetur legatario dicta area: quãuis ei non deberetur, si dicta domus destructa non fuisset. sed pone quod legaui Titio seruum meum Stichum. postea hæres meus manumisit eum antequam traderet Titio. & postea rediit in seruitutem dicti mei hæredis, certe poterit eum Titius legatarius petere. per factum enim hæredis peruenit ad libertatẽ, Viuianus.

*Floipſa

a *Si chorus.* seruorum cantantium cum instrumẽto quodã musico quod dicitur chorus. habet & alias significationes, vt supra, de ædil. edic.l. eiusdẽ. Accursius.

n *Familia.* seruorum. sic ponitur infra, si fami. fur.fe. dicatur. Accursius.

o *Singuli.* quoad hoc vt omnes peti possint: & legato cedunt quoad quid: tamen aliud est: vt supra, titu.j.l.ij. & iij.&.v. &.vj. Item quoad actionem de euictione: vt supra, titu.ij.l. si domus.§.j. & supra, de euictio.l. seruo venditor.

p *Factitasset.* facere consueuisset testator. aliàs, factitassent: scilicet testatores. aliàs, accidisset.

*Fl.vt quido bellis ciuilibus factitaſſent.

† *Qui faciè veritatẽ &.iij.&.v. &.vj. Item rerũ noſcũt. & facit.c. vlti.cũ glo. super verbo, maiores eccleſiæ Sep nonen. canonicos.extra de offi. archid.

† *Vide Eraſ. chil.4. cent.6. prouer.2.*

q *Fragilem.* id est, de facili potest perdi. sic. C. de admini. tut.l. lex quæ tutores.§.finali.

r *Seponeretur.* habet & alias significationes: vt not. supra, de pecu. in rubr. & facit ad. §. fin. infra, eodem.l. si ita. cum suis concor.

ſ *Non poterat.* contra videtur.ff.titu.j.l.ſi areæ.&.ff.titu.ij.l.ſeruum filij.§.ſi areæ. Solu. hic fuit mutata volũtas, vt & ibi, & in.l. seruum filij.§.ſi areæ. plene no. Item facit infra, de ſol.l.qui res.§. aream.& infra, de verb. oblig.l.inter ſtipulantem.§.ſacram. &.ff. de vſufruc.l.qui vſumfructum.in princip.&.l. si non in area. Sed contra.ff.quibus mod.vſusfruc.amit.l. repeti.§.fina. Sed aliud in vſufructu, secundum Hug.

Rebus. facit infra, eod.l. seruus qui in fundo. cum suis concor. & supra, eod.l.qui saltum.& infra, de vſufruct.leg.l. generali.§.j. &.l.proxi.§.j. Accursius.

Seruos.] CASVS. Legaui tibi chorum seruorum. perinde poteris petere singulos, ac si singulos tibi legassem.& idem esset, si legassem tibi familiam seruorum. [HIS VERBIS.] Legaui Titio fundum Seianum, & quæ ibi mobilia mea erunt me mortuo. inuenitur in dicto fundo pecunia à me ibi reposita causa mutuandi eam: & pecunia quam ibi reposui causa præsidij, donec quibusdam bellis ortis in ciuitate me expediuissem. quæ-

BIU Cujas

a *Peti potest.* alias, peti nō potest: & tunc nullum est contra. aliàs est, peti potest: & tunc est contra. ĭ. de solu. qui res. §. aream. &. ĭ. de adi. lega. l. si seruus. in fi. &. l. cum seruus. Solu. vt not. in. d. §. aream. vel hic viuente testatore redlit in seruitutem, & postea ex voluntate noua voluit peruenire ad legatarium: vt dixi. s. proxi. §. & est arg. huius solutionis. ĭ. de adi. leg. l. iiij. & facit supra, quib. mod. vsusfruc. amit. l. repeti. §. fin. & .l. quid tamen. §. j. &. s. titu. ij. l. filiusfamilias. §. fin. & supra, proxi. §. cum suis concor.

Coniunctim.] CASVS. Ita dixit testator, instituo mihi hęredem Titium & Seium. certe quia coniuncti sunt re & verbis: concursu diuident hęreditatem meam, id est per medium. sed & si ita dicat testator, Lego Titio & Seio fundum Cornelianū, erit idem in hoc legato quod dixi in hæreditate. Viuia.

b *Concursu fieri.* hoc autem contingit, siue re & verbis, siue re tātum, siue verbis tātum sit coniunctio: vt. s. de vsufru. l. j. §. interdum. sed alias duo vltimi dicuntur disiuncti: vt. C. de cadu. tollē. §. his ita. & facit. s. e. l. qui duos. & facit. ĭ. eo. l. re coniuncti. &. ĭ. de verbo. signi. l. triplici. Accur.

Eruis.] CASVS. Legaui Titio seruos meos, siue pueros, siue non. certe continentur ancillæ: sed nō econtra, id est ancillis vel puellis legatis non cōtinētur serui & pueri. si autē legaui ei mulieres meas, etiam virgines debētur. & idem in masculis. sed si legaui ei pecudes meas, cōtinentur boues, & cætera iumenta. si autem legaui ei armentū, cōtinentur boues, & non oues & capræ. si autem legaui ei oues meas, non cōtinentur arietes & agni: quamuis continentur legato grege ouium mearū. Vi.

c *Commune nomen.* immo est masculini sexus: sed hic dicit, quasi: & fit ex legis interpretatione. sic ergo masculinum concipit fœmininum, sed non conuertitur nisi in casibus: vt not. s. titu. j. l. si ita sit scriptum. & facit. s. eod. l. qui duos. & infra, de verbo. signi. l. detestatio. §. j. &. l. illa verba. §. pueri. &. s. de adop. l. hoc autē. §. j.

d *Virgines.* vt &. ĭ. de verbo. signi. l. mulieris. in prin. & hoc large accepto vocabulo: alias pro corrupta tantum: vt. s. de ædili. edic. l. quæritur. §. mulierem. & de act. empt. l. ex empto. §. si quis virginem. Accursius.

e *Pecudibus.* pecus pecudis vel pecoris, generale nomen est ad ea quæ gregatim pascuntur: vt supra, eo. l. legatis. §. pecoribus.

f *Armento.* facit. ĭ. de verb. signi. l. boues. in princip.

g *Agnos.* qui sunt minores anno: nisi consuetudo patriæ aliter se habeat: vt supra, eo. l. cum quæreretur. in princip.

Eruus.] CASVS. Legaui Titio fundum Seianū sicut instructus est. de eo fundo aufugit postea seruus Stichus: & post mortem meam capit eum hæres meus. certe continetur in dicto legato dictus Stichus. Viuianus.

h *Cedit.* quia non intelligitur ibi morari, vbi est in fuga: vt. s. de ser. expor. l. si Titius. & facit. ĭ. eo. l. si ita. cum suis concor.

factus sit: postea peti potest.[a]

LXXX. IDEM libro trigesimo quinto Digestorum.

CONiunctim hæredes instituti, aut coniunctim legari, hoc est, totam hæreditatem, & tota legata singulis data esse, partes autem concursu fieri.[b]

Masculinum genus concipit fœmininū, & non econtra. Bartolus.

LXXXI. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

SEruis legatis etiam ancillas quidam deberi rectè putāt: quasi commune nomen[c] vtrūque sexum contineat. Ancillis verò legatis, masculos non deberi nemo dubitat. sed pueris legatis etiam, puellæ debentur. id non æquè in puellis pueros contineri dicendū est. Mulieribus verò legatis, etiam virgines[d] debentur: sicuti viris legatis, etiam pueros deberi respōdetur. ℣ Pecudibus[e] autem legatis, & boues, & cætera iumēta continentur. Armento[f] autem legato, etiam boues contineri cōuenit: non etiam greges ouium, & caprarum. Ouibus legatis, neque agnos,[g] neque arietes contineri quidā rectè existimant. Ouiū verò grege legato, & arietes, & agnos deberi nemo dubitat.

Qui fugit, dicitur esse in loco à quo fugit. Bartolus.

LXXXII. IDEM libro nono Regularum.

SEruus qui in fundo morari solitus erat, si fugerit: licet post mortē testatoris adprehēdatur, fundo legato vt instructus est, etiā ipse legato cedit.[h]

LXXXIII. IDEM libro decimo Responsorum.

QVod his verbis relictum est, *Quidquid ex hæreditate bonisve meis ad te peruenerit, cùm morieris restituas.* fructus quos hæres viuus[i] percepit, itē quæ fructuum vice[k] sunt, non venire placuit. nec enim quicquam proponi[l] ex quo de his quoque restituēdis testatricem rogasse probari possit.

Appellatione posterorum cōtinentur liberi, non liberti. Bartolus.

℣ Idem testator[m] qui libertis fideicommissum relinquebat, substitutiōe inter eos facta expresit, vt post mortē extremi ad posteros eorum pertineret. Quæro, cùm nemo ali⁹ sit, nisi libertus eius qui extremò mortuus est, an is ad fideicōmissum admitti debeat? Respondi, posterorum appellatione liberos tantummodo, nō etiam libertos eorum quibus fideicōmissum relictum est, fideicommisso cōtineri nequaquam incertum est.

LXXXIIII. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio.

CVi quæ Romæ essent, legata sunt: ei etiam quæ custodię causa in horreis extra vrbem reposita sunt, debentur.[n]

Pronomen, meum, adiectum certo corpori, & verbo præsentis temporis, facit demonstrationem: si incerto corpori, taxationem: si vero verbo futuri temporis, conditionem. Bartolus.

LXXXV. POMPONIVS libro secundo ad Quintum Mucium.

QVod his verbis.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium. & ita ei dixi: Quicquid ex hæreditate bonisve meis ad te peruenerit, restituas Seio cū morieris. me mortuo tenuit Titius bona mea per. x. an. & habuit inde fructus & pecorum fœtus, & decessit. nunquid tenetur hæres Titij dare fructus Seio percepctos & fœtus? Et dicitur quod non, sed alia omnia sic. Sed pone quod in dicto testamēto reliqui quatuor meis libertis fundum Titianum per fideicommissum, & volui, & dixi quod si aliquis eorum decederet, pars sui decēti fundi ad alios pertineret. & eum eremus eorum decesserit, dixi quod pertineret dictus fundus ad posteros omnium dictorum libertorum. euenit ita quod omnes liberti decesserūt, & vltimo decedens non reliquit liberos, sed vnū libertum suum. nunquid libertus liberti eorum veniet ad fideicōmissum? Et dicitur quod non. Viuianus.

i *Viuus.* aliud si in hereditate eos inuenisset & additionis tempore, defuncto forte, vel etiam ab ipsa hæreditate dudū perceptor. R.

k *Vice.* quæ sint vicefructuum, habes. s. de vsur. l. vsuræ. &. l. prædiorum. &. l. in pecudum. &. s. de petit. hæred. l. mercedes.

l *Proponi.* si testatoris mentem benigne ampliadias, licet verborū rigor contra forte sudeat: vt. ĭ. ad Trebellista. &. s. de vsur. in fideicōmissi. §. nec nunquam. Vel lex illa balista. nō obstat: quia ibi dixit testator, quicquid pecuniæ esset in hereditate, siue ex bonis meis ad eum perueniret. at hic nō dixit nomen pecuniæ. Item

m *Idem testator.* vt si quis nollet, alij haberent. Iteē vt altero deficiente ad alios. Iteē post mortē vltimi ad posteros. nā liberi nō liberti continentur appellatione posterorum. sic. ĭ. de gradib. l. risconsultus. §. parentes. &. C. de fideicommiss. l. cum acutissimi.

CVi quæ.] CASVS. Legaui Titio omnia ea quæ habeo Romæ. certe cedunt legata non solum ea quæ sunt intra mœnia ciuitatis Romanæ causa custodiæ, sed etiam ea quæ sunt in horreis extra vrbē posita, dum tamē sint intra cōtinētia ædificia. Vi

n *Debētur.* scilicet sicuti intra vrbem: quia nec hæc nec illa debētur, si sunt causa custodiæ: aliàs secus si perpetuo. hoc enim solū quærebatur, scilicet quatenus extenderetur ratione appellationis secundū R. & sic facit. ĭ. de auro & argē. leg. l. si vsori. §. j. &. eo. l. si chorus. §. j. &. l. quæsitum. §. fina. &. ĭ. l. si ita. cū suis cōcor. quæ omnia essent contraria, nisi sic exponeretur. & facit. ĭ. de penu leg. l. nā quod. §. si ita. &. ĭ. de verb. sig. l. ij. &. l. vt Alfenus. &. l. ædificia. &. l. qui in continentibus. &. l. collegarum. §. j.

NVper.] CASVS. Legaui Titio fundum Seianū, & non dixi, Lego Titio fundum meum Seianum. ita tamen voluerim

Titium

Titium habere fundum, si meus esset. certe non habebit Titius fundum, nisi sit meus. vnde distingue: aut legaui certum corpus, aut incertum. si certū lego corpus: & ita dico, fundum meum Scianum lego Titio: aut est meus fundus, & debetur legatario: aut nō, & similiter debetur legatario, si sciui ego testator alienum esse. si verò incertū corpus legaui, & ita dixi: Vinum meum vel vestem meā lego Titio: tunc istud vinum & illa vestis quod & quæ est meum vel mea, debetur legatario, & nō alia: nisi ego testator habebā numero meorum ea quæ non sunt mea. tunc enim debebūtur legatario. & hoc quādo dictum verbū, meum vel meam, adiectum est ad præsens tēpus, vt posui in exemplis. si autem in tempus mortis collatū est, tunc habetur pro conditio. & ita demum debetur legatario, si inuenietur testatoris tēpore mortis, & nō aliàs: puta ita dixi, vestem quæ mea erit cum moriar, lego Titio: & Stichum qui meus erit cum moriar, lego Titio: & multo magis si dixi ita, Stichum lego Titio, si meus erit cum moriar: quidam tamen dicebāt quòd pro demonstratione accipitur in hoc casu. sed non est verū, immo pro conditione tantum, vt dictum est. Viuianus.

a *Hoc meum.* scilicet vocabulo.

b *Nō hoc verbū.* quod non fuit appositum, vt ideo dicat quis legatū deberi: licet res nō fuit testatoris, quia non debetur: vt magis inspiciamus mentē defuncti, qui voluit ita valere si suum esset, non aliter.

c *Et ideo.* quia demum probata voluntate defuncti non valet in alieno, ideo &c.

d *Meum.* quia dixit, Stichum seruum meum: vel, qui est meus.

e *Conditionem.* tenet ergo legatum: licet res aliena sit, dummodo testator sciat: aliàs non nisi in casibus: vt. C. eod. l. cum alienam.

f *Illius sint.* scilicet tempore testamenti: vt. ff. de auro & argen. leg. l. si ita. & l. medico. in princip.

g *Quod.* scilicet quòd non intelligatur, nisi sit suum quando est incertum corpus.

h *Habuerit.* vt. & ff. eo. l. suos.

i *Responsum est.* vt. ff. de vino triti. & oleo leg. l. j.

k *Sermonem.* certi vel incerti corporis: non est vis quando est de futuro.

l *Conditione.* vt non debeatur si non est suum.

m *Pro demonstratione.* quæ nō vitiat legatum, licet sit falsa: vt. ff. decondit. & demonst. l. demonstratio.

Quia.] CASVS. Legaui Titio domum meam, & omnia quæ in ea domo erunt cum moriar. certe cedet legato illud meum quod ibi non solebat esse, quamuis aliquo casu absit: non autem cedet illud meum quod ibi non solebat esse, quamuis in aliquo casu ibi sit. Item non cedent nummi ad diem exacti per me à debitoribus meis vt aliis mutuarētur, quos nummos in dicta domo reposueram. Sequens lex dicit quòd appellatione legati continetur fideicommissum, & donatio causa mortis. Viuianus.

n *Cum moriar.* subau. Titio lego.

o *Ad diem.* id est, in termino. vel, id est vt ad tempus teneret exactos, & postea collocaret. Sed quid si proposito retinendi ibi, vt thesaurū? Respō. secus: vt. ff. eo. l. si chorus. §. j. nisi mutato proff. Infort.

NVper cōstitutū est à principe, vt & nō adiecto hoc *meum*, [a] si quis corpus alicui leget, & ita sentiat, vt ita demum præstetur, si suum sit: ita valere legatū, vt appareat magis sententiam legantis, non hoc verbum, [b] *meum*, respiciēdum esse. & ideo [c] elegans est illa distinctio, vt quotiēs certum corpus legatur, ad præsens tempus adiectū hoc verbum, *meum*, [d] non faciat conditionē. [e] Si verò incertū corpus legetur, veluti ita, *Vina mea, vestem meam*: videatur pro cōditione hoc verbū, *mea*, esse: vt ea demū quæ illi [f] sint, videantur legata. Quod [g] non puto fortiter posse defendi: sed potius & hic vestē vel vinum quod suorum numero habuerit, [h] hoc legatum esse. sic enim responsum est, [i] etiā quod coacuerit vinum, legato cedere, si id vini numero testator habuisset. Planè in mortis tēpus collatum hūc sermonem, [k] *Vestem quæ mea erit*. sine dubio pro cōditione [l] accipiēdum puto. Sed &, *Stichum qui meus erit*. puto pro conditione accipiendū, nec interesse vtrùm ita, *Qui meus erit*. an ita, *Si meus erit*. vtrubique cōditionē eam esse. Labeo tamen scribit, etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem, *Qui meus erit*. pro demonstratione [m] accipiendum. sed alio iure vtimur.

Inspici debet vbi res esse solēt perpetuo, non vbi casu desunt vel absunt. Bartolus.

LXXXVI. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

SI ita legatum est, *Domū, quæque mea ibi erunt cùm moriar*. [n] nūmos ad diem [o] exactos à debitoribus, vt aliis nominibus collocarentur, non puto legatos esse: & Labeonis distinctionem valde probo, qui scripsit, nec quod casu abesset, minus esse legatum: nec quod casu ibi sit, magis esse legatum.

LXXXVII. PAVLVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

ET fideicōmissum, [p] & mortis causa donatio, appellatione legati continentur.

LXXXVIII. IDEM libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

LAna legata, vestem quæ ex ea facta sit, [q] deberi nō placet. Sed & materia legata: nauis, armariumve ex ea factum, non vindicetur. [r] Naue autem legata dissoluta: [s] neque materia, neq; nauis debetur. [t] Massa autem legata, scyphi ex ea facti exigi possunt. [u]

LXXXIX. IDEM libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SPecies, bene continetur legato. Viuianus.

q *Facta sit.* nondum cedente die legati: alioquin contra: vt. ff. titu. j. l. seruum filij. §. si pocula. & nota. ff. titu. j. l. mortuo. j. respon. Azo. & hæc ratio est. ff. eod. l. quæsitum. §. illud. & l. si cui lana. & ff. de acquiren. rerum domi. l. omnibus. & ll. sequentibus.

r *Non vindicetur.* quia aliud si materia, & aliud si nauis: vt. ff. de pigne. act. l. si conuenerit. §. si quis ea.

s *Dissoluta.* scilicet ea postea.

t *Debetur.* quia esse desinit: secus si refecta sit eadem carina non mutata: vt. ff. tit. j. l. quod in rerum. §. fi.

u *Exigi possunt.* quia aurum esse minime desinit: vt not. ff. eod. l. quæsitum. §. illud. Sed contra hoc videtur supra, de vsufru. l. qui vsufructu. in princip. & supra. quibus modis. vsufru. amitt. l. qui tamen. §. si in asse. Sed dic aliud in vsufruc. legato, quàm in proprietate legata. Item facit supra, eod. l. item. §. penul. & ff. de auro & argen. lega. l. vj. & infra, de verb. obliga. l. inter stipulantem. §. sacram. & ff. eod. l. si cui lana.

RE cōiuncti.] CASVS. Lex ista diuiditur in partes duas principales. Primo loquitur de cōiunctis, secundo de effectu cōiunctionis: scilicet de iure adcrescēdi. secūda ibi, præfertur igitur. Item prima subdiuiditur in tres partes: quia primo loquitur de coniunctis re tantum, secundo de coniunctis verbis tantū. tertio ponit rationem præcedentium. secunda ibi, itē verbis. tertia ibi, quoniā semper. Iterū secūda pars principalis subdiuiditur in duas: quia primo ponit dictum, secundo illud probat per argumentum à sufficienti diuisione. secunda ibi, quod si re tanum. B. *Casū ponit.*

Quidam legatarij sunt coniuncti in legato re, & non verbis: quidam verbis, & non re: & quidam re & verbis. re tantum dicuntur coniuncti cum lego duobus eandem rem separatim hoc modo, Titio lego fundum Scianum: Gaio lego eundem fundum.

BIU Cujas

verbis autem tantū dicuntur coniuncti cum lego ita duobus: Titio & Seio fundū Seianum æquis partibus do lego. quo casu pro parte dimidia habet quilibet fundum. & hæc duo exempla in litera ponuntur: tertium autē exemplum, scilicet quando sunt coniuncti re & verbis, nō ponitur in litera. est tamen tale, Lego Titio & Seio fundum Seianum. & ita est ibi copula, & non sunt ibi illa verba, æquis partibus: quo casu habet quilibet dimidiā. si ergo decedat legatarius vnus qui habet coniūctum in legato re & verbis, & coniunctum verbis tantum, & coniunctum re tantum, vel etiā repudiet suā partem legati: prēfertur in partem illius legatarij mortui, vel repudiantis suam partem, vel alio modo amittētis, cēteris omnibus ille qui coniunctus est re & verbis, id est, præfertur illi qui est coniunctus re tantum cum illo qui amisit suā partem, & illi qui est coniunctus verbis tantum, & omni alij personæ. Et ponas ita exemplum: Lego Titio & Seio fundum Titianum. certe Titius & Seius sunt coniuncti re & verbis, vt dictum est. postea ita dixi: Lego prædictum fundum Titianū Gaio. certe hic Gaius coniunctus est prædictis Titio & Seio re, & non verbis. postea ita dixi: Titio prædicto & Sempronio lego pro partibus æquis dictum fundum Titianum. certe Titius prædictus & Sempronius sunt coniuncti in dicto fundo verbis, & non re. me testatore postea mortuo decessit Titius prædictus legatarius antequam haberet suum partem dicti fundi, id est quartam, vel repudiauit dictus Titius dictam suam partem, vel alio modo amisit. certe suam partem prædictam debet Seius habere qui erat ei coniunctus in legato re & verbis, vt dictum est: & non debet de ea aliquid habere Gaius qui erat coniunctus re tantum, vt dictum est: nec Sempronius qui erat ei coniunctus verbis tantum, vt dictum est. Nec aliquis alius debet habere aliquid in dicta parte Titij, nisi dictus Seius. hoc ibi, quod si re tantum &c. vbi dicitur: Pone quòd dictus Titius non habebit coniunctum re & verbis, sed vnum coniunctum re tantum, & alium coniunctum verbis tantum. certe in eo casu habebit partem Titij vterque eorum, & non erit potior re tantum coniunctus illo qui verbis tantum erat coniunctus: nec econtra. Si autem dictus Titius habuit tantum collegatarium vnum coniunctum verbis tantum: certe ille solus habebit partem Titij, & potior erit omnibus aliis hominibus. & idem credo, si habuit dictus Titius vnum tātum collegatarium coniunctum sibi re tātum: quia & ille potior erit omnibus aliis hominibus: quamuis hoc vltimum non sit in litera. &.h.d. hæc lex. Viuianus.

† *Vide quæ ad intelle-ctū huius capitis scripsit Alc. lib. Parado. 6. cap. 7.*

RE coniuncti videntur, nō etiam verbis, cum duobus separatim [a] eadem res legatur. Item verbis, non etiam re: *Titio & Seio fundum æquis partibus do lego.* quoniam semper [b] partes habent [c] legatarij. Præfertur [d] igitur omnimodo cæteris, [e] qui & re & verbis coniunctus est. Quòd si re tātum [f] coniunctus sit, [g] constat nō esse potiorē. [h] si verò verbis quidem coniunctus sit, re autem nō: [i] quæstionis est, an coniunctus [k] potior sit? [l] Et magis est vt & ipse præferatur. [m]

a *Separatim.* puta Titio fundum talem: Sempronio eundem fundum do lego. & sic insolidum, sed concursu faciunt partes: vt &.ſ. de vſufru. ac. l. iij. & l. j. §. interdum. &. ſ. eo. l. coniunctim. & C. de cadu. tollen. §. ſi vero non omnes. Accurſius.

b *Quoniam semper.* id est, quoties verbis non re sunt coniuncti.

c *Habent.* scilicet ab initio. vel dic semper, id est non demum per concursum: quod est in superiori casu. Alij dicunt semper, id est hoc casu: & in superiori: sed hic ab initio, ibi per concursum: quod non placet: quia dictio, quoniam, non bene potest contineri.

d *Præfertur.* in parte deficiente, quæ debet legatariis accrescere, & dictio, igitur, ponitur inceptiue: vel dic etiam illatiue. quasi dicat, quia. ſ. non ad plenū sunt coniuncti: igitur cum vtroque modo coniuncto ad plenum coniungitur: igitur &c.

e *Cæteris.* id est, coniuncto verbis tantū, vel re tantum. nō ob. ſ. titu. j. l. Mæuio. in princ. quæ est contra: vt ibi nota.

f *Quòd si re tantum.* Duos casus ponit vsque ad finem. Primus, an coniunctus re tantum potior sit coniuncto re & verbis, vel verbis tantum? & dicitur quòd non. Secundus est, an coniunctus re & verbis præferatur coniuncto re tantum? Et dicitur quòd sic. Tertius casus, an qui coniunctus est re tantum, præferatur coniuncto verbis tantum? non est in litera hic, secundum Io. & Azo. sed. R. dixit quòd primo quæritur, an coniunctus re tantum præferatur coniuncto re & verbis? & dicitur quòd non. Secundus, an coniunctus re tantum præferatur coniuncto verbis tantum? & dicitur quòd sic. Tertij vltimo hoc dicunt econtra: sed vt verbis tātū coniunctus præferatur re tantū cōiuncto: quod magis sonat

A hæc litera, sed neutra placet: immo ambo simul admittuntur, scilicet coniunctus verbis tantum, & re tantum: vt. ſ. de hæred. inſtit. l. ſi ita quis. & arg. ſ. de leg. ij. l. Mæuio. in princip.

g *Coniunctus sit.* semper dic ei cuius portio deficit.

h *Potiorem.* coniuncto re & verbis, vel verbis tantum secundum Io. vel secundū R. coniuncto re & verbis. nā coniuncto verbis tātum præfertur secundum eum.

i *Re autem non.* sed alius sit re & verbis cōiunctus eidem: secundum Io. vel secundum Rog. est alius qui re tātum cōiunctus est.

k *Coniunctus.* re & verbis, secundum Io. vel re tantum secundum R.

l *Potior sit.* coniuncto verbis tantum, secundum omnes.

m *Vt ipse præferatur.* qui re & verbis coniunctus est, secundum Io. vel secundum Rog. re tantum. & facit. j. de verb. ſig. l. triplici. & inſtitu. de leg. §. ſi eadem. &. ſ. de leg. j. l. ſi pluribus. &. ſ. de hæredi. inſtru. l. interdum. in princ. & adde distinctionem quæ est. ſ. de vſufru. accreſcen. l. j. in fi.

B *Verba generalia accessoriè apposita ad suum principale restringuntur. Bartolus.*

XCI. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

NOminatim legatum accipiēdum est, quòd à quo [n] legatū sit intelligitur, licet nomen [o] pronuntiatum non sit.

n *A quo.* onerato. Accurſius.

o *Nomen.* onerati, vt à primo hærede, vel ab hærede legatarij: vt supra, eod. ſi ſic. §. j. vel ab hæredibus simpliciter: vt. j. eod. ſi plures. sic econtra in personam legatarij: vt. j. de condit. & demonſt. l. nominatim. & facit. ſ. ſi certum peta. l. certum. & inſtitu. de exhæred. lib. §. j.

XC. IDEM libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

NOminatim.] CASVS. Ad intellectum huius legis nota quòd cum inſtituo mihi plures hæredes, & ab vno eorum nominatim lego Titio, ille solus debet præstare legatum Titio: vt. j. eo. l. ſi plures. quid autem sit nominatim ab vno legare, dicit hic plane hæc lex. Viuianus.

C PRædiis.] CASVS. Inſtitui mihi hæredes filium meū Titium, & filiam meam Seiam. & prælegaui dictæ meæ filiæ prædium meum Titianum & Seianum, & quoſdam meos actores & colonos qui morabātur pro me in dictis prædiis, cum reliquis eorum. certe illa reliqua colonorum & actorū videntur filiæ legata quæ de reditu dictorum prædiorum remanſerunt penes dictos colonos & actores, non autem illa quæ ab eis exegi ante mortē meā. [EX HIS VERBIS] Legaui Lucio Titio prędia mea, scilicet Titianum & Seianum cum prætoriis, sicut à me in diē mortis meæ poſſeſſa sunt. certe videor ei legasse inſtrumentum rusticum paratum à me pro dictis prędiis: & omnia quæ in dictis prædiis erant à me parata vt esset inſtructior: non autem reliqua colonorum existentiū in dictis prædiis. [PATER FILIÆ.] Legaui filiæ meæ quandam meam ſtationē in qua faciebam vendi purpuras per quoſdam meos ſeruos quos illi negotiationi proposueram, & legaui eidem purpuras quæ erant in dicta ſtatione causa vendendi, & etiam dictos ſeruos præpoſitos. certe non videor legasse ei pretium purpuræ quam vendiderant dicti ſerui in credētiam, neque debita, neque credita ſtationis, sed solos ſeruos & purpuras. [TITIO.] Ego emi prædia Seiana & Gabiniana, & vno pretio: & in rationibus meis quas ſcribebam in quaternis meis, cum colonis prædiorum ſemper intelligebā cum dictis colonis contineri Gabiniana appellatione Seianorū: & ſemper fructus vtrorumque prædiorum ſimul miſcebam. feci testamentum, & legaui Titio Seiana prædia, sicut ea cōparaui. quæritur, vtrum contineantur Gabiniana? Et dicitur quòd ſic. ſecus autem ſi prædicta non feciſſem cum dictis colonis, ſed ſolummodo emiſſem Gabiniana cum Seianis: quia tunc non cōtinerentur Gabiniana. [BALNEAS.] Habebā ſtufam in domo mea, sicut habet Girardinus Salaros. dictam meam domū legaui Titio, nunquid cōtinetur ſtufa? & diſtinguitur: aut publice ſtufam præbebam cuilibet volenti intrare pro certa mercede pone: aut non. primo casu non videtur contineri ſtufa ſub legato domus, niſi multa cōcurrant. Vnū est quod debet concurrere, quòd ſtufa adiretur per intrinſecam partem domus legatæ. Secundum est quòd in vſu Girardini & vxoris ſuæ dominæ Lōbardiæ ſit quādoque dicta ſtufa. Tertium est, quòd mercedes ſtufæ miſceantur in rationibus Girardini cū mercedibus aliarum rerū de domo ex quibus merces percipitur. Quartum est, quòd vno communi pretio comparata fuiſſet ſtufa cum domo legata. Quintum est, quòd vno communi pretio inſtruatur cum domo legata. puta cum neceſſarium

est cooperiri

BIU Cujas

est cooperiri domum, cooperitur & stufa cum ea. vel etiam alia quæ sunt necessaria ad instructionem domus & stufæ, fiunt simul à Girardino. Secundo casu indistincte continetur stufa domo legata. [*OVI DOMVM.*] Ego emi hortũ vicinum domui meæ, vt amœniorem domum & salubriorem possiderem: & per domum coepi ire ad hortum, postea domum legauit Titio. certe continetur & hortus. secus autem si non emi diuersis de causis. nam non cõtinebitur hortus legato domus. Quid de domuncula iuncta dictæ domui à me legatæ? certe cõtinetur legato domus dicta domuncula, si duo interueniant, & non aliàs. Primum est, si domuncula fuit à me comparata cũ domo vno prelatio. Secundum est, si pensioné domus & domuncula ponebam simul in rationib⁹ meis. Viuianus.

PRædiis per præceptionem filiæ datis cũ reliquis actorum [a] & colonorum, ea reliqua videntur legata, quæ de reditu prædiorum [b] in eadẽ causa mãserunt. [c] alioquin pecuniam à colonis exactam, [d] & in kalendarium [e] in eadem regione versam, reliquis non cõtineri, neque colonorum, neque actorum, facile constat: tametsi nominatim actores ad filiã [f] pertinere voluerit. [g] ℣ Ex his verbis, *Lucio Titio prædia mea illa cũ prætorio, sicut à me in diem mortis meæ possessa sunt, do.* instrumẽtum rusticum, & omnia quę ibi fuerũt quo dominus fuisset instructior, [h] deberi conuenit: colonorum reliqua nõ debentur. [i] ℣ Pater filio tabernam purpurariam cum seruis institoribus, & purpuris quæ in diem mortis eius ibi [k] fuerũt, legauit. Neque pretia purpuræ condita, [l] neque debita, [m] neque reliqua legato contineri placuit.

Ex vsu testatoris magis quam ex instrumentis emptionis voluntas eius perpenditur. Bartolus.

℣ *Titio Seiana prædia sicuti comparata* [n] *sunt, do lego.* Cũ essent Gabiniana quoq; simul [cum Seianis] vno pretio comparata: nõ sufficere solùm argumẽtũ emptionis [o] respondi: sed inspiciendum, an literis & rationibus [p] appellatione Seianorũ Gabiniana quoque continerẽtur, [q] & vtriusque possessionis cõfusi reditus, [r] titulo Seianorum acceptolati [f] essent.

Ex auditu iudicatur an balneæ vel hortus cedant domui. Bartolus.

℣ Balneas, legatæ domus esse portionem constabat. [t] Quòd si eas publicè præbuit, ita domus esse portionem balneas, [u] si per domum quoque intrinsecus adirentur, [x] & in vsu patrisfamiliæ vel vxoris nonnunquam fuerant, & mercedes [y] earum* inter cæteras [z] meritorio-
B rũ domus rationibus accepto ferebantur, & vno pretio [a] cõparatæ vel instructæ, coniunctæque fuissent.* ℣ Qui domũ possidebat, hortum vicinũ ædibus cõparauit, ac postea domum legauit. Si hortũ domus causa comparauit, vt amœniorẽ domum ac salubriorẽ possideret, aditumque in eum per domum habuit, & ædium hortus additamentum fuit: domus legato continebitur. [b] Appellatione domus, insulã quoque
C iunctam* domui videri [legatam,] si vno pretio [c] cum domo* fuisset cõparata, & vtriusque pẽsiones similiter acceptolatas rationibus ostenderetur.

In legato generali non continentur instrumenta. Bartolus.

XCII. PAVLVS libro tertiodecimo Responsorum.

SI mihi Mæuia [d] & Negidia filiæ meæ hæredes erunt, [d] tunc Mæuia è medio sumito præcipito, sibiq;

a *Actorum.* qui fuerunt & ipsi filio prælegati, vel etiam eidem filiæ vt. j. dicitur.

b *Prædiorum.* restringitur nomen reliquorum propter adiuncta: vt. ſ. titu. j. l. cum pater. §. dulcissimis. &. ſ. de ſer. ruſti. præ. l. qui duo.

c *Causa mãserunt.* vsque in diem testatoris R.

d *Exactam.* per testatorem.

e *In kalendarium.* sic continerat quòd in kalendariũ fuerat redacta. alioquin sufficeret sola exactio ad huius legati deminutionem. sicut in quolibet debito legato: vt. ſ. titu. ij. l. ſic. §. ſi mihi. &. j. eodem. l. Offidius. & dic vtrũm nõ nomine filij: aliàs secus: vt. j. de pecul. lega. l. ſi. &. ſ. tit. j. l. antepe. in prin.

f *Ad filiam.* quare eorum reliqua ad se potius pertinere allegat filius: licet perperam.

g *Voluerit.* per quod volebat filia etiam pecuniam kalendarij.

h *Instructior.* & sic etiã instrumentũ patrisfamiliàs. sic. j. de fund. instr. l. Seiæ. §. ſi. &. l. prædia. §. liberto. &. ſ. eo. l. quæſitũ. §. prędia.

i *Debentur.* vt &. ſ. eod. l. quæsitum. §. peto.

k *Ibi.* id est, in taberna. Azo.

l *Condita.* in taberna, cum erant iam exacta: & dic, purpuræ venditæ. aliàs, credita: sed tũc superfluit propter hoc q̃ dicit, debita.

m *Debita.* scilicet pretia nõdum exacta. & facit. j. de auro & argen. leg. l. vxori. §. j. &. j. titu. ij. l. generali. §. vxori. & supra, eod. l. vxorem. §. legauerat. & supra, titu. j. l. Gaius. in princip. & infra, de fun. instru. & instru. leg. l. Seiæ. §. prædia. in princi. &. §. j. &. ij. &. ij. proxi. §.

n *Comparata sunt.* hinc oritur quæstio. R.

o *Emptionis.* not. quòd instrumenta emptionis non probant fines plebatus, vel plebium, vel curiarum. sic. C. de iure delib. l. cum aliquis. Sed arg. contra. C. de contrahen. ſtipu. l. optimam.

p *Et rationibus.* aliàs, traditionibus: aliàs, rationib⁹, id est, instrumento emptionis & traditionis continetur Seiani vocabuli tantum: & de Gabiniano cum eo fuit intellectum. vel dic instrumẽtis locationum, & traditionibus factis colonis à patrefamiliàs.

q *Cõtinerẽtur.* id est, significarẽtur. & facit. j. de rebus du. l. j. &. iij. ſ. ſi. j. l. Gaius. §. ſi. &. j. de fun. instr. & instr. le. l. Seiæ. §. tyrãnæ.

r *Reditus.* & forte sunt sub eiusdem villici curã: vt. ſ. eo. l. patronus. §. Sempronio.

f *Acceptolati.* aliàs, acceptolati: & tũc plana. aliàs, accepto legati. & tunc dic titulo, id est, nomine accepto, id est electo & expresso in legando: & legati essent, id est, legati intelligerentur. nimirum enim quo magis Seiano prædio quasi toti pars cedat, vt Gabinianum: domini satis erit destinatio: vt. j. de verbo. sign. l. locus. &. ſ. ti. ij. quod in rerum. §. j.

t *Constabat.* vnde legata domo continetur balneum, vel balnea. & hoc si nõ publice præbuit: aliàs distingue vt subiicit.

u *Balneas.* scilicet dicendum est.

x *Adirentur.* scilicet balneæ.

y *Et mercedes.* scilicet balneorum. *Flo. eius

z *Inter cæteras.* scilicet mercedes.

a *Et vno pretio.* scilicet cõmuni. & facit. j. ni cõiunctum proxi. §. & §. fin. &. ſ. fuissent. proxi. §. cum suis concor. & no. hũc. §. & sequentes, quia faciũt ad quæstionẽ facti. Item facit. ſ. de act. empt. l. ſi mercede. §. j. Accur. *Flo. cõmu

b *Cõtinebitur.* hortus. sic. j. de dam. infect. l. quod conclaue. &. ſ. de ſer. vrba. prædio. l. ſi. & de ſer. ruſti. prædi. l. ſi partem. Item faciũt. ſ. proxi. duo. §§. cum cõcor. &. j. proxi. §. cum suis cõcor. & supra, de act. empt. l. fundi. §. fin. Accursius. *Flo. iniũ-ctam *Flo. domus

c *Vno pretio.* maximè ad hoc enim vt cedat, sufficit domini destinatio: vt. ſ. de lega. j. l. quod in rerum. §. j. & not. ſ. ea. l. §. Titio. & *iſte text. difaciũt ad hoc superiores. §§.* tres cũ suis cõcord.

Multi Cujas. in Cap.
Non obscurum Arnisæi, & Rubio, quæ hic scribuntur, reprehendit Ruinus. & Cujacius in Cap. Ruinus fidem derogat. Cujac.

† *Inquantũ cit quòd inres. strumẽta nõ veniunt in*

SI mihi.] CASVS. Institui mihi hæredes filias meas Mæuiam & Negidiam: & ita postea dixi, Si dictæ meæ filiæ erunt mihi hæredes, tunc Mæuia prædicta percipiat fundos meos Titianum & Seianum cum casulis, & custodibus eorũ fundorum, & cũ his omnibus agris qui ad cõiunctionem cuiusque eorum fundorum pertinent. obtigerint emptione, vel quolibet alio casu: & cum aliis mancipiis & pecoribus & iumentis, cæterisque vniuersis speciebus quæ in dictis fundis, & quolibet eorum erunt cum moriar, & vti optimi maximique sunt dicti fundi, & sicut eos possedi in diem mortis meæ: & vt plenius dicam, sicut claudũtur dicti fundi. me mortuo inuenitur in vno de dictis fundis puta Titiano vnum tabularium, sicut sunt tabulæ campsorum: in quo tabulario sunt scriptæ emptiones plurium mancipiorum & fundorum, & in quo sunt scripta instrumenta variorum meorum contractuum, & in quo sunt scripta nomina plurium debitorum. quæritur, vtrum prædicta quæ continẽtur in dicto tabulario, contineantur in dicto legato Mæuiæ? Et dicitur quòd non, immo remanẽt communia ei & Negidiæ. [*HIS VERBIS.*] Institui mihi hæredes Titium & Seium, & ita postea dixi: fidei hæredũ meorum commitO, vt sinant Gaium domum meas habere in quibus habito, nullo omnino excepto, cum omni instrumento, & repositis omnibus. nunquid videtur legata dicto Gaio pecunia numerata quæ erat in dictis domibus, vel etiam instrumenta debitorũ quæ ibi erant? Et dicitur quòd non. Viuianus.

d *Hæredes erunt.* quos instituerat.

in legato generali vetant omne quod habet in re: siue scripta instrumenta sint, siue scripta nomina debitorum. de quo vide. l. si domus. §. 2. ſ. de lega. I.

BIU Cujas

a *Cum casulis.* id est, paruis domibus quæ in fundis erant: aliàs casalis, id est, locum siue aream paratam ad ædificandum.

b *Emptione.* quia vno pretio cum his sunt empti: vt supra.l. proxi.§. Titio.

c *Tabularium.* id est, liber imbreuiaturarum, à tabulis, id est instrumẽtis dictum. vel, id est scrinium de tabulis vbi erant instrumenta.

d *Communia.* vtriusq; hæredis. Accursius.

e *Legato.* scilicet Mæuiæ. & sic rémanent communia. & facit infra, de fundo instru.l. quæsitum. §. Papinianus. & supra, eod.l. vxorem. §. legauerat. & infra, de vsufru.lega.l. generali.§.vxori. & supra, titu.j.l.Gaius. &.ſ. l.proxi.§.pater.

f *Excepto.* ex hoc verbo quæstio procedebat quæ erat similis superiori. Accursius.

g *De pecunia.* quæ fœnerádi vel cuiusuis prę sentis erogationis causa ibi foret. R. secus si vt thesaurus: vt supra, eod.l. si chorus.§.j. & l. quæsitum. & l. si ita. cum suis concor. &.ſ. proxi.§.

habeto fundos meos illum & illum cum casulis a *& custodibus omnium horum fundorum, & cum his omnibus agris qui ad conunctionem cuiusque eorum fundorum emptione,* b *vel quolibet alio casu obtigerint. Itẽ cum omnibus mancipiis, pecoribus, iumentis, cæterisq; vniuersis speciebus quæ in iisdem fundis, quóve eorum cùm moriar erũt, vti optimi maximiq; sunt, vtique eos in diem mortis meæ possedi, & (vt plenius dicam) ita vti cluduntur.* in fundo autem vno ex his qui prælegati sunt, tabularium c est, in quo sunt & complurium mãcipiorum emptiones, sed & fundorum & variorum contractuum instrumenta: præterea & nomina debitorũ. Quæro, an instrumenta cõmunia d sint? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, instrumenta emptionũ, item debitorum quæ in fundo prælegato remanserunt, nõ videri legato e cõtineri. ℣ His verbis domibus legatis, *Fidei hæredum meorum cõmitto vti sinant eum habere domus meas in quibus habito, nullo omnino excepto,* f *cum omni instrumento, & repositis omnibus.* nõ videri testatorem de pecunia g numerata, aut instrumentis debitorum sensisse.

Nudum præceptum testatoris non valet. Bartolus.

XCIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

[*LVCIVS.*] *CASVS.* Lucius Titius qui erat patruus magn⁹ Iulij, id est frater aui dicti Iulij, fecit testamentum, & instituit sibi hæredem filiã suam Titiam: & præcepit ei ne vllo modo prædia suburbana, aut domus quæ erant in hæreditate alienaret: & non adiecit causam quare prohibuit. mortuo dicto Lucio Titio Titia prædicta sua filia reliquit hæredem filiam suam Seiam, & ita non fecit contra præceptũ testatoris quod non alienauit in extraneũ. mortua dicta Titia filia testatoris, Seia filia Titiæ inter alias res dictæ hæreditatis possedit diu dicta prædia suburbana & domum. decedés dicta Seia instituit sibi hęredes quosdam extraneos. quæritur, quis debeat habere dictas res vetitas alienari, vtrum extranei hæredes Seiæ, an vero ad Iulium debeant pertinere qui erat de familia testatoris? Et dicitur quòd ad hæredes extraneos. præceptum enim Lucij Titij fuit nudum, quia non fuit ibi causa prohibitionis: & ideo non valet. [*SEMPRONIAE.*] Ita dixi in testamento meo, Semproniæ vxori meæ reddi iubeo ab hæredibus meis centum aureos quos mutuo ab ea acceperam. me mortuo petiit dicta mea vxor ab hæredibus meis dictos centum aureos ex mutuo, & succubuit. certe potest iterum petere ex fideicommisso. [*QVIDAM.*] Titius in testamento suo legauit prædium suum Titianum & Seianum sicut ab eo Titio possessa sunt, & quæcumque in eis erunt cum morietur dictus Titius duobus suis libertis. certe mancipia quæ in his prædiis morata fuerunt, in dictis prædiis operis rustici causa vel alterius officij causa vsque ad mortem dicti Titij pertinent ad libertos. Item cæteræ res quæ ibi fuerunt. [*QVAESITVM.*] Institui mihi hæredes duos meos filios, cum haberem quatuor filios, & duas filias, & rogaui institutos vt restituerent fratribus suis, certe & sororibus tenentur restituere, nisi ego testator aliud sensi. [*COLLEGIO*] Titius legauit cuidã collegio fabrorum fundum Titianum cum syluis quæ ei solent cedere, vti optimus maximusq; est dictus fundus. quæ verba, vti optimus &c. tantum libertatem fundi significant: vt supra, de leg. j.l. seruo.§. si fundum. modo quæritur, vtrum cedat legato prædicto fœnum, & pabulum, & palea, & machinæ, & vasa vinaria, & dolia, & granaria non affixa in terra? Et dicitur quòd non. [*EX PARTE.*] Titius instituit sibi hæredes Seium & Gaium, & Seio prælegauit fundum suum lulianum, & ab eo Seio petiit hoc modo, pacto vti velis cohærere. dem tibi recipere in dicto fundo Claudium. quæritur, an Claudius habere debeat dimidiã fundi? Et dicitur quòd sic. Vivianus.

[*LVCIVS.*] Lucius Titius qui erat patruus magn⁹ Iulij, id est frater aui dicti Iulij, fecit testamentum, & instituit sibi hæredem filiã suam Titiam: & præcepit ei ne vllo modo prædia suburbana, aut domus quæ erant in hæreditate alienaret: & non adiecit causam quare prohibuit. mortuo dicto Lucio Titio Titia prædicta sua filia reliquit hæredem filiam suam Seiam, & ita non fecit contra præceptũ testatoris quod non alienauit in extraneũ. mortua dicta Titia filia testatoris, Seia filia Titiæ inter alias res dictæ hæreditatis possedit diu dicta prædia suburbana & domum. decedés dicta Seia instituit sibi hęredes quosdam extraneos. quæritur, quis debeat habere dictas res vetitas alienari, vtrum extranei hæredes Seiæ, an vero ad Iulium debeant pertinere qui erat de familia testatoris? Et dicitur quòd ad hæredes extraneos. præceptum enim Lucij Titij fuit nudum, quia non fuit ibi causa prohibitionis: & ideo non valet. [*SEMPRONIAE.*] Ita dixi in testamento meo, Semproniæ vxori meæ reddi iubeo ab hæredibus meis centum aureos quos mutuo ab ea acceperam. me mortuo petiit dicta mea vxor ab hæredibus meis dictos centum aureos ex mutuo, & succubuit. certe potest iterum petere ex fideicommisso. [*QVIDAM.*] Titius in testamento suo legauit prædium suum Titianum & Seianum sicut ab eo Titio possessa sunt, & quæcumque in eis erunt cum morietur dictus Titius duobus suis libertis. certe mancipia quæ in his prædiis morata fuerunt, in dictis prædiis operis rustici causa vel alterius officij causa vsque ad mortem dicti Titij pertinent ad libertos. Item cæteræ res quæ ibi liam, k quæ Lucium Titiũ testatorem patruum maiorem habuit? Respondit, nihil proponi contra voluntatem defuncti factũ quo minus ad hæredem l pertineret, cum hoc nudum m præceptum esset.

Si fertur absolutoria in vna causa, non obstat exceptio rei iudicatæ in alia agenti. Bartolus.

℣ *Semproniæ mulieri meæ reddi iubeo ab hæredibus meis centum aureos quos mutuos acceperam.* Quæsitum est, si hanc pecuniam vt debitam Sempronia petens, n victa o sit: an fideicommissum p peti possit? Respondit, secundũ ea quę proponerẽtur, posse ex causa fideicommissi peti, quod apparuisset non fuisse ex alia causa debitũ. ℣ Quidam q prædia legauit libertis adiectis his verbis: *Vti à me possessa sunt, & quæcumque ibi erũt cum moriar.* Quæsitum est, an mãcipia quæ in his prædiis morata in diem mortis patrisfamiliàs fuerũt, operis rustici causa, vel alterius officij, cæteræque res quæ ibi fuerũt, ad legatarios pertineãt? Respondit, pertinere. r

Appellatione fratrum continentur sorores. Bartolus.

℣ Quæsitum est, an quod hæredes fratribus rogati essent restituere, etiam ad sorores pertineret? Respondit, pertinere: nisi aliud sensisse testatorẽ probetur. ℣ Collegio s fabrorum fundum cum syluis quæ ei cedere solent, vti optimus t maximusque esset, legauit. Quæro, an ea quoque quæ in diem mortis ibi fuissent, id est fœnum, pabulum, palea, item machinæ, vasa vinaria, id est cuppę & dolia quę in cella defixa u

a *Cum casulis.* id est, paruis domibus quæ in fundis erant: aliàs casalis, id est, locum siue aream paratam ad ædificandum.

b *Emptione.* quia vno pretio cum his sunt empti: vt supra.l. proxi.§. Titio.

c *Tabularium.* id est, liber imbreuiaturarum, à tabulis, id est instrumẽtis dictum. vel, id est scrinium de tabulis vbi erant instrumenta.

d *Communia.* vtriusq; hæredis. Accursius.

e *Legato.* scilicet Mæuiæ. & sic rémanent communia. & facit infra, de fundo instru.l. quæsitum. §. Papinianus. & supra, eod.l. vxorem. §. legauerat. & infra, de vsufru.lega.l. generali.§.vxori. & supra, titu.j.l.Gaius. &.ſ. l.proxi.§.pater.

f *Excepto.* ex hoc verbo quæstio procedebat quæ erat similis superiori. Accursius.

g *De pecunia.* quæ fœnerádi vel cuiusuis prę sentis erogationis causa ibi foret. R. secus si vt thesaurus: vt supra, eod.l. si chorus.§.j. & l. quæsitum. & l. si ita. cum suis concor. &.ſ. proxi.§.

h *Suburbanum.* id est, hortos in ciuitate: vt C.de præ.min.l.si prędium.

i *Instituit.* & sic facta est alienatio quam testator vetuit fieri. Azo. vt supra, titu.j.l.peto.§.fratre. Sed arg. contra supra, de alien.iudi. l.ex hoc.§.alienare.

k *Iuliam.* aliàs Iulium, cui testator erat adgnatus, & sic quæ de familia nolebat remanere extra familiam alienatum.

l *Ad hæredem.* etiam extraneum.

m *Nudum.* sic supra, de lega.j.l.filius.§. fin. & supra, eodem.l.pater.§. Iulianus Agrippa. & contra ibi positum, & hic potes ponere & soluere. & facit infra, de condit. & demonstra.l. Titio. in princip.

n *Petens.* adiecta causa ex mutuo: & secundo aget ex testamẽto.

o *Victa.* quod esse debuit nisi iurasset: vt.ſ.tit.j.l.Lucius.§.quisquis.&.ſ.eo.l.cum quis.§.codicillis.

p *Fideicommissum peti.* nisi probetur errore ductum, & credentem debitum legasse: vt.C.de falsis causis.l.j.&.j.de condit.& demon.l.cum tale.§.falsa.

q *Quidam.* facit.ſ.eo.l.quæsitum.§.prædia.&.j. de auro & argẽto lega.l.si vxori.§.j.

r *Pertinere.* nota appellatione fratris & sororem contineri: vt.ſ. de pact.l.tres fratres. quia masculinum cõcipit fœmininum: vt.ſ. eod.l.qui duos.&.l.seruus.

s *Collegio.* quod est licitum collegium: vt.ï.de iure immu.l.fi.

t *Optimus.* quo verbo liberum tantum legat: vt.ſ.titu.ij.l.seruo legato.§.si fundus. Accursius.

u *Defixa.* id est, quæ non fixa sunt: quia sic desierunt, secundum Hug.ſic.ſ.de vsufru.l.sed si quid.in princip.

BIU Cujas

a *Non esset.* obscure respon. sed dic quòd supra nominata non videntur legata: quia fundi nihil est, nisi quod intra se affixũ sit: vt supra, de act. emp. l. fundi. in prin. & .j. de sup. leg. l. fi. sed si dixisset instrumentum, vel cũ instrumento, continerẽtur instrumẽta fundi prædicta & patrisfa. vt. j. de fund. instru. & instru. leg. l. quęsitũ. §. j. & §. sed si fundus. sed simpliciter legato nequaquam, vt dixi: vt j. de fun. instru. & istru. leg. l. ij. §. j. Accursius.

b *Ex parte.* sic p omnia. ŝ. eo. l. pater. §. fina. Sed contra. ŝ. eod. l. Iulianus. §. ex his. Solu. in pater. in fine.

Is qui complures.] CASVS. Titius habens quatuor libertos tribus ex his fundum Titianũ legauit: & ab eis tribus petiit vt curarent ne de nomine suo exiret dictus fundus, mortuo Titio habuerũt tres liberti dictum fundum. post ea vno ex his tribus decedens volebat relinquere partem suam dicti fundi quarto colliberto cui nihil de dicto fundo fuerat legatum, & non illis qui erant sibi coniuncti in legato, vel alicui eorũ. certe dicitur quòd bene potest hoc facere: nisi Titius testator aliud sensit, & hoc appareat. Sed quid si dictus libertus decedens non reliquit suam partem dicti fundi alicui de tribus collibertis suis, sed cuidam extraneo? certe omnes tres dicti liberti simul & æquabiliter possunt petere à dicto extraneo. Viuianus.

c *Is qui complures.* puta quatuor.

d *Nomine suo.* id est, familia sua: vel dic, libertorum.

e *Alii colliberto.* non nominato.

f *Facturum.* ſ. voluntate testatoris.

g *Alii.* ſ. non nominato. Accursius.

h *Omnibus.* non occupanti, & non nominatis tantum. nam non sunt coniuncti ex quo semel habuerũt: secus in vsufru. qui etiam postea accrescit: vt supra, de vsufruc. accresc. l. j. §. fina. Item & hoc verum, si omnes volunt. omnes enim sunt pariter proximi patrono: & ideo alter alteri non est præferendus: vt supra titulo. j. l. peto. §. fratre. Accursius.

Quisquis.] CASVS. Institui mihi Titium & Seium hæredes, & ita postea dixi, Quisquis mihi hæres erit, damnas esto dare, fideique eius committo vti det quãtas summas dictauero & dedero aliquib⁹. post hæc verba reliqui prædia quædam quibusdam, & quibusdam reliqui mancipia, & quibusdam vestem & argentum. nunquid dictæ res coporales aliquibus legatæ continentur sub dictis meis verbis, Quisquis mihi hæres erit & cætera, vt & ipsæ debeantur, quamuis non videntur esse in eis quantitas vel summa? Et dicitur quòd sic. nam dictum verbũ, quantas, quod posui inter verba mea, non pertinet tantum ad numeratam pecuniam, sed etiam ad corpora: & hoc potest sumi argumento dotis legatæ vxori per maritum, & argumento stipulationis quæ interponi solet inter venditorem & emptorem alicuius hæreditatis. nam si maritus leget vxori tantam summam quantam in dotem ab ea accepit, non solum pecunia numerata, sed & cæteræ res etiam corporales continentur: vt infra, de dote prælegat. l. vxori meæ. Item si vendo tibi aliquam hæredit. & interponitur inter me & te illa stipulatio quæ solet interponi hoc modo, quia ego venditor promitto tibi emptori quòd quanta summa peruenient ad me ex dicta hæreditate quam tibi vendo, tibi restituam. non solum continetur pecunia numerata, sed etiam aliæ res corporales de dicta hæreditate quæ ad me venditorem peruenerint postquam tibi vendidi: vt habes hic, & infra de verbo. significa. l. cum stipulamur. & supra, de hæredit. vel act. ven. l. venditor. si ergo est ita in legato dotis, & in stipulatione hæreditatis venditæ, vt dictum est, bene debet esse idem in nostro casu. Item & verbum, summas, quod posui ego testator inter dicta mea verba, quisquis mihi hæres erit & cætera. debet similiter accipi, sicut dictum est accipiendum verbum, quantas: sicut ostensum est in dictis argumentis, scilicet dotis prælegatæ, & stipulationis venditæ hæreditatis. Est & tertium argumẽtum ad probandum quòd dicta verba, quantas summas & cætera. pertineant non solum ad numeratam pecuniã, sed etiam ad corpora postea legata. non enim est verisimile quòd ego testator legassem corpora aliqua postquam dixi illa verba, quisquis mihi hæres erit & cætera. nisi voluissem etiam corpora postea legata sub dictis verbis contineri. & hoc dicit. Viuianus.

i *Dictauero.* scilicet in futuro: vt infra, in fine. l. secus si primo dedit, & postea hanc additionem ponat: vt supra, titulo. ij. l. talis. in princip. & in fine huius. l. innuit.

k *Corporales.* relictas post dictam præfationem.

l *Ex dotis.* puta dixit vir, vxori meæ tantam summam quantam in dotem accepi ab ea, ei do lego. nam non solum pecunia numerata, sed etiam aliæ res continentur. & est ad hoc infra, de dote prælega. l. vxori meæ.

m *Emptæ hæreditatis.* de qua dic: vt infra, de verb. significa. l. cum stipulamur. & supra, de pecu. l. si creditor. in princip. & supra, de hæred. vend. l. venditor. Accursius.

n *Accipi.* in præfata propositione, scilicet, vt pertineat etiam ad alias res præter pecuniam numeratam. Accursius.

o *Vt.* id est, sicut.

p *Argumentis.* de dote & hæreditate.

q *Ei sententiæ.* vt summæ appellatione corpora contineãtur. & nota voluntatem circa fideicommissum. vt. ŝ. titu. ij. l. penul.

r *Adiecturum.* ex posteriore ergo scriptura intelligitur prima. sic. ſ. e. l. nummis. in fi. & ad hoc quòd propter voluntatem verba protrahantur, facit. j. de supel. lega. l. Labeo. *Posteriores priora declarant.*

Si Titius.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium & Gaium, & rogaui Titium prædictum vt restitueret hæreditatem Mæuio, & postea rogaui Gaium vt restitueret prædicto Titio cohæredi suo suam partem hæreditatis meæ, vel etiam dimidiam suæ partis, non facio vim, postea Gaius ex fideicommisso restituit Titio suam partem, vel dimidiam suæ partis. petit modo Mæuius à Titio partem hæreditatis Titij ex fideicommisso, & etiam illud quod restituit Titio Gaius suus cohæres. certe dicitur hic quòd illud quod restituit Gaius Titio, non potest à Titio petere Mæuius: quia in hoc casu non continetur appellatione hæreditatis legatum vel fideicommissum relictum Titio à Gaio cohærede suo: quia eo tempore quo rogaui Titium de restituenda Mæuio hæreditate, non rogaueram adhuc Gaium de restituenda sua parte Titio per fideicommissum. vnde non est verisimile quòd rogem Titium de eo restituendo Mæuio quod adhuc eidem Titio non reliqui. hoc dicit hæc. l. Viuianus.

sunt, itẽ granaria legata essent? Respondit, nõ rectè peti quod legatum non esset. a

Verba institutionis directa ad alium non ad eum qui instituitur, habent vim fideicommissi. Bartolus.

Ex parte b dimidia hęrede instituto per præceptionem fundum legauit, & ab eo ita petiit: *Peto vti velis cohæredẽ tibi recipere in fundo Iuliano meo, quem amplius te recipere iussi, Claudiũ Verũ nepotem meũ, cognatum tuũ.* Quæro, an pars fundi ex causa fideicõmissi nepoti deberetur? Respondit, deberi.

Appellatione familiæ continẽtur etiam qui à testatore non sunt nominati. Barto.

XCIIII. VALENS libro secundo Fideicommissorum.

IS qui cõplures c libertos reliquerat, * tribus ex his fundũ legauerat, & petierat vt curarent, ne de nomine suo d exiret. Quærebatur, ex tribus qui primus moriebatur, vtrũ vtriq; vel alteri ex his qui sibi in legato coniuncti essent, relinquere partem suam deberet: an posset vel alij conliberto e suo eã relinquere? Placuit (& si voluntatis quæstio esset) satis illum facturum, f & si alij g reliquisset. Quòd si nulli dedisset: occupantis, an omnium colliberto rum, & num eorum tantũ quibus pariter legatum esset, petitio fideicommissi esset, dubitabatur. Et Iulianus rectè omnibus h deberi putauit.

Verbum, quanta: & verbum, summa, referuntur etiam ad corpora. Bartolus.

XCV. MAECIANVS libro secundo fideicommissorum.

QVisquis mihi hæres erit, damnas esto dare, fideique eius cõmitto vti det, quãtas summas dictauero i, dedero. Aristo res quoque corporales k contineri ait: vt prædia, mancipia, vestem, argentum: quia & hoc verbum, *quantas*, non ad numeratam dumtaxat pecuniam referri ex dotis l relegatione, & stipulationibus emptæ m hæreditatis apparet: & *summæ* appellatio similiter accipi n debet, vt o in his argumentis p quæ relata essent, ostenditur. voluntatem pręterea defuncti (quę maximè in fideicõmissis valeret) ei sententiæ q suffragari. neque enim post eam præfationem adiecturum r testatorem fuisse res corporales, si dumtaxat pe-

a *Ex parte.* puta dimidia. Accursius.
b *Hæreditatem.* ita his verbis: rogo te Titium vt Mæuio hæreditatem restituas. qui Mæuius non erat hæres in aliquo.
c *Cohæres.* puta Gaius qui in alia dimidia erat hæres.
d *Partis partem.* de dimidia suę partis intelligitur, nisi dixerat aliud: vt.j. de verb. signi. l. nomen filiarum. §. j.
e *Restituere.* per fideicommissum.
f *Non debere.* imò videtur quòd sic: vt. C. de fideicom. l. cum virum. quæ est cótra. Sed distingue vt ibi no. per l. infra, ad Treb. l. Marcellus. & ad legem Falcidiam. l. Titia. & facit supra, eodem. l. Sextiliam. & supra, titu. j. l. miles. §. fina.

Sidius.] CASVS. Quidam nomine Osidi[o], instituit sibi hæredem filiam suam Valerianam: & cuidá suo actori siue castaldo, qui vocabatur Antiochus, dedit libertatem, & legauit eidem Antiocho prædium Titianum & Seianum, & peculium suum Antiochi, & reliqua sua Antiochi, & aliorum colonorum reliqua: qui coloni erant in dictis fundis. Mortuo dicto Osidio testatore Antiochus legatarius petebat coram præside à Valeriana hęrede in quadam sua scriptura, siue libello illa reliqua quæ exegit testator viuus existens ab ipso Antiocho, & ab aliis colonis. Item in eadem scriptura dicebat sibi deberi omnia ea quorum rationem reddere debebat dictus Antiochus cum erat castaldus domino suo Osidio, scilicet frumenti & vini & cæterarú rerum: quæ quidem omnia apud eum Antiochum in dictis prędiis in condito habuerat dictus Osidius paterfami. & dicebat dictus Antiochus in dicto suo libello omnia prædicta esse de reliquis sibi legatis à domino suo Osidio. Valeriana autem hæres ipsum prædicta habere non debere dicebat. præses tulit sententiam contra hæredem, & in ea dixit quòd Antiochus deberet habere omnia prędia prædicta quæ petiit in libello suo. Valeriana autem hęres appellauit ad imperatorem, & existens nunc in causa appellationis coram imperatore allegauit Valeriana hæres reliqua colonorum prædicta quæ exegit Osidius à colonis, ab eo Antiocho non posse peti: nec etiam propria Antiochi reliqua quæ similiter exegit Osidius ab Antiocho, vt dictum est. Item allegabat Valeriana causam eorum quæ in condito essent, scilicet frumenti & vini, & aliorum quæ dicta sunt, diuersam esse à legato, id est, non contineri in legato prædicto relicto Antiocho per Osidium: & ita dicebat Valeriana hæres vtraque reliqua prædicta Antiochum iniustè petiisse in libello suo, ac multo iniustius prædicta quæ erant in cóndito. Ex aduerso dixit Antiochus legatarius: domine, sicut præses pronuntiauit, ita debet firmum stare: immo peto à vobis etiam plusquam præses pronuntiauerit. nam peto vt faciatis mihi dari quædam reliqua quę Valeriana exegit à dictis colonis post mortem Osidij testatoris. Dixit imperator Antiocho legatario: pone in condito centies centum aureos esse, quos in vsum suum solebat sumere Osidius testator: diceres tu totú quod esset conditum & relictum in arca, deberi tibi, id est, omnes centum aureos? certè malè diceres. vnde placet mihi, & ita iudico bene appellatum à Valeriana, & male pronuntiatum pro te. dico tamen quòd ea reliqua quæ exegit Valeriana à colonis post mortem Osidij, restituentur tibi. cum ergo legauit Osidius Antiocho castaldo suo reliqua sua, & aliorum colonorum, vult imperator quòd intelligatur de reliquis quæ remanserunt penes eum, & alios colonos post mortem ipsius Osidij, & de his reliquis quę exegit hæres Osidij post mortem Osidij: non autem de his reliquis quæ exegit ab Antiocho & aliis colonis dictus Osidius in vita sua post testamentum factum, nec etiam de dictis conditis in arca apud dictú

cuniam numeratã præstari voluisset.

Appellatione hæreditatis non continentur legata & fideicommissa. Bartolus.

XCVI. GAIVS libro secundo Fideicommissorum.

SI Titius ex parte[a] hæres rogatus sit Mæuio hæreditatem[b] restituere, & rursus Titio cohæres[c] eius rogatus sit partẽ suam, aut partis partem[d] restituere[e]: an hanc quoque partẽ quam à cohærede ex fideicommisso recepit, Titius restituere Mæuio debeat? Diuus Antoninus cõsultus, rescripsit nõ debere[f] restituere: quia hæreditatis appellatione neque legata, neque fideicommissa continentur.

Appellatione reliquorum non continentur pecunia iam exacta, vel quæ vsibus patrisfamiliàs est disposita. Bartolus.

XCVII. PAVLVS libro secundo Decretorum.

OSidius quidam instituta filia Valeriana hærede, actori[g] suo Antiocho data libertate, prædia certa & peculium, & reliqua[h] legauerat* tam sua, quàm colonorum. [i] Legatarius[k] proferebat[l] manu[m] patrisfamiliæ reliquatũ,[n] & tam suo, quàm colonorum nomine. Item in eadem scriptura[o] adiectum in hunc modum, *Item quorum rationem reddere debeat. scilicet quæ in condito*[P] *habuerat paterfamiliàs frumẽti, vini, & cæterarum rerum*: [q] quæ[r] ab ipsa[f]* libertus petebat, & ex reliquis esse dicebat, & apud præsidẽ obtinuerat.[t] Ex diuerso[u] contradicebatur,[x]* reliqua colonorum ab eo[y] non peti,[z] nec propria: diuersam autem[a] causam esse eorum quæ in cõdito[b] essent. Imperator[c] interrogauit partem legatarij, quærendi causa: Pone (inquit) in condito centies aureorum[d] esse quæ in vsum [suum[e]] sumi solerent: diceres totũ quod esset relictũ in arca, [f] deberi?[g] Et at sub redditione rationis etiam redditio reliquorum continetur vt infra, de condit. & demonstr. l. cum seruus. reliqua autem Antiocho legauit Osidius. vel dic, scriptura testamenti. nam hæc verba sunt testatoris: Item eorum reliqua lego quorum rationem reddere debet. Sed ea quæ sequuntur, scilicet quæ in condito &c. non sunt testatoris verba, sed liberti petentis: & secundum hoc dictionem, quę, infra positam repetit, quasi oblitus de prima quæ. sed lectura prima planior est, & coniunge, scilicet vini &c. Alij, vt. R. hos genitiuos pro accusatiuis ponunt.

A Antiochum per Osidium. & sic est plana. Viuianus.
g *Actori.* id est, villico seruo qui vocabatur Antiochus.
h *Reliqua.* quæ nomine tam in horreis penes se Antiochum reposita antequam fieret testamentum, quàm post ex reliquis istis exacta, & sic desierunt esse reliqua, ad se pertinere dicebat iste libertinus, sed perperi. Rogerius.
i *Colonorum.* quos habebat seruus hic in pe-culio. R. vel dominus. & q sint, dic vt supra, eodẽ. l. prædiis. in principio. & supra, titu. j. l. Lucius. in princip.
k *Legatarius.* s. libertus. & siue habeas, manu, siue manum, quia testator sua manu scripsit: ité siue habeas, reliquatũ, siue reliquorũ, s. legatum: bene est.
l *Proferebat.* i. dicebat in libello cõuentionali.
m *Manu.* aliàs, manum. Accursius.
n *Reliquatum.* aliàs, manum reliquorum: aliàs, manu reliquatorũ aliàs, reliqua eorum.
o *Eadẽ scriptura.* scilicet libelli conuentionalis dati à liberto hoc modo. Ité petebat, qd est infra, reliqua eorũ quorum rationem reddere debet, scilicet vini & cæterarum rerum & cætera. quod est, iudicebat enim, de his debeo rationem reddere.
P *In condito.* aliàs, in crédito. i. in depósito apud Atiochum pro sua villicatione, scilicet penu & hortis ad suã administrationem pertinentibus. vel. i. in penu vsui suo habuit, scilicet Osidius.
q *Rerum.* quę ex reliquis exierant in vita domini, & vsui domini esse cœperant. ea enim sola reliquorum nomine[a] videtur quis dominus in vsum suum non retinuit, sed apud colonos remanere & probatur hoc etiam infra ibi, pone inquit &c.
r *Quæ.* scilicet omnia petebat libertus.
s *Ab ipsa.* scilicet Valeriana.
t *Obtinuerat.* & appellatum fuerat. Accursius.
u *Ex diuerso.* scilicet à parte filiæ.
x *Contradicebatur.* liberto.
y *Ab eo.* actiue. & dic, à liberto.
z *Non peti.* scilicet posse. & sic si habet duo, non iuste petit, nato iniustius quæ sunt in condito. sed falsa est positio. Vel verius petendo quæ sunt in condito, non petis reliqua tua vel colonorum: quia in istis non resisterem.
a *Autem.* pro, quia: vel, autem, ponitur pro, certè. & fiebat hæc allegatio in causa appellationis.
b *In condito.* aliàs, in cõdito: & bene, id est in depósite: aliàs, credito, & pro eodem secundum Hug. nam qui deponit, credit & confidit depositario. & erat conditum apud Antiochum.
c *Imperator.* de appellatione cognoscens.
d *Aureos.* aliàs, aureorum, scilicet summam.
e *Suum.* scilicet Osidij. Et not. hic quòd iudex potest opponere partibus: vt hic, & supra, de iis quæ in testa. delen. l. proxime. & l. Antoninus. ibi, Cæsar dixit. & silentium imponere, vt ibi subiicit in. l. proxima. & de iure supplere, & de facto quandoque: vt. C. vt quæ desunt aduoc. par. l. j.
f *In arca.* apud Antiochum.
g *Deberi.* scilicet ei liberto. quasi diceret, non.

BIU Cujas

placuit [a] rectè appellasse. [b] A parte legatarij suggestum est [c] quædam à colonis post mortẽ patrisfamiliæ exacta. [d] Respõdit, hoc quod post mortẽ exactum fuisset, reddendum esse legatario. [e]

Indefinita æquipollet vniuersali. Barto.

XCVIII. IDEM libro singulari de Forma testamenti.

SI plures gradus [f] sint hæredum, [†] & scriptum sit, *Hæres meus dato.* ad omnes gradus hic sermo pertinet, sicuti hæc verba: *Quisquis mihi hæres erit.* Itaq; si quis velit non omnes hæredes onerare legatorum præstatione, sed aliquos ex his, nominatim damnare debet. [g]

In vltimis voluntatibus illi dicuntur serui vrbani quos testator vrbanorum numero habuit. Bartolus.

XCIX. IDEM libro singulari de Instrumenti significatione.

SEruis vrbanis legatis, quidam vrbana mancipia non loco, [h] sed opere separant: vt licet ī prędiis rusticis sint, tamẽ si opus rusticũ non faciant, vrbani videntur. Dicendum autẽ est quòd vrbani intelligendi sunt quos paterfamiliàs ĩter vrbanos adnumerare solit[9] sit. quod maximè ex libellis [i] familiæ, [†] item cibariis [k] deprehendi poterit. ℣ Venatores [l] & aucupes [m] vtrũ in vrbanis, an in rusticis contineãtur, potest dubitari. Sed dicendũ est, vbi paterfamiliàs morabatur, & hos alebat, ibi eos numerari. ℣ Muliones de vrbano ministerio [n] sunt, nisi propter opus ruresstre testator eos destinatos habebat. ℣ Eũ qui natus est ex ancilla vrbana, & missus in villã nutriendus: interim in neutris esse quidã putãt. [o] Videamus ne in vrbanis esse intelligatur. quod magis placet. ℣ Seruis lecticariis legatis si idẽ lecticarius sit & cocus, accedet legato. [p]

Generi per speciem derogatur: & quod in duabus speciebus reperitur, inter legatarios diuersarũ specierũ communicatur. Bar.

℣ Si alij [q] vernæ, alij cursores [r] legati sunt: si quidã & vernæ & cursores sint, cursoribus cedent. [s] Sẽper enim species [t] generi derogat. [u] Si [verò] in specie aut in genere vtrique [x] sint:

a *Placuit.* imperatori: quoniam obiectioni legatarius rationabiliter non voluit respondere.

b *Appellasse.* hæredem: & sic rescissa fuit sententia præsidis. Et not. iudici appellationis sufficere, si dicat, pronuntio rectè appellatum. licet fortè secus si prima sententia fuit absolutoria: vt not. C. de appel. l. eos. ī prī.

c *Suggestum est.* post cassatam priorem sententiam.

d *Exacta.* per hæredem.

e *Legatario.* quia hoc in reliquis mansit, nec à patrefami. nec principis iudicio fuit ademptum. secus autem si ipse paterfamiliàs viuus exegisset: vt supra, hac l. colligitur, & ī. eod. l. prædiis. in prin. & ī. ti. j. l. Lucius. in princi. & ī. supra, de lega. j. l. si sic. & ī. j. in fi. & arg. ī. de lib. leg. l. ij. in fine.

f *Si plures.*] CASVS. Institui mihi hæredes Titium & Seium, & ei substitui Gaiũ & Sempronium, & postea ita scripsi, hęres meus dato Mæuio. c. certè & substituti & substituti tenentur ad hoc legatũ, & idem esset, si ita dixissem retento eodem casu, instituti dẽt Mæuio. c. illi soli tenebuntur. & idem si dixissem, substituti dent Mæuio cani soli substituti tenebuntur. & idem si dixissem, Titius & Seius dent Mæuio. c. & ita Gaius & Sempronius dent Mæuio. c. quia nominatim ab eis legatum est. Viuianus.

g *Si plures gradus.* instituti & substituti.

h *Debet.* & tenentur illi, & nõ alij: vt ī. tit. ij. l. Celsus. §. pe. & fi. & ī. cit. ī. tit. ij. turpia. §. fi. & l. si hæredes. & ī. co. l. nominatim. go

Seruis.] CASVS. Legaui Titio seruos meos vrbanos. quæritur, qui serui appellatione vrbanorum contineantur? Et dicitur quòd illi continentur quos ego inter vrbanos annumerare sum solitus. quod potest deprehendi & intelligi, quia dabam eis cibaria cum illis de vrbe. sed & serui venatores & aucupes continentur, si ego continebam & habebam eos in vrbe, & non aliàs. Item & continentur serui muliones, nisi ego habebam eos causa ruresstris operis. Item & continetur ille seruus qui natus est ex ancilla mea vrbana, quamuis sit missus ad villam causa nutriendi. [SERVIS LECTICARIIS.] Legaui Titio seruos meos habentes artificium faciendi lectos. nunquid continebitur legato Titius seruus meus qui est lecticarius, & habet officium eoci? Et dicitur quòd sic. [SI ALII.] Habebam multos seruos vernas, id est, natos ex ancillis meis qui serui nõ erant cursores. & habebam multos alios seruos qui habebant officium curendi ad pallium: qui cursores non erant nati ex ancillis meis, immo eos emeram aliunde: & habebam quosdam alios qui erant vernæ & cursores. legaui Titio omnes seruos meos vernas, & Seio legaui omnes cursores. quæritur, cuius legato cedant illi serui qui erant vernæ simul & cursores? Et dicitur quòd cedunt legato Seij cui omnes cursores legati sunt. Sed quare magis Seio quàm Titio? Respon. quia in dictis seruis qui erant vernæ simul & cursores, continebatur genus, quia erant vernę. & species, quia erant cursores. semper autem species derogat generi. Sed pone quòd vnus seruus est in specie tantum, id est, cursor: & duobus cursores legati sunt: puta Titio & Seio. certè concurrent Titius & Seius in legato dicti cursoris, & quilibet eorum habebit in eo dimidiam: nisi appareat aliud me testatorẽ sensisse. & propter hoc dicit, plerumque. vel pone quod vnus seruus est in genere tantum, id est, verna: & Titio & Seio sunt vernæ legati. certe eodẽ modo concurrent in legato vernæ: vt dict. in legato cursoris. Vi.

i *Non loco.* sic. C. de prædiis mi. si prædiũ. & ī. de sup. leg. l. quẽ admodum. Item facit. ī. de fun. instru. l. quæsitum. §. Alphenus.

i *Ex libellis.* id est, panibus albis: quo pane non vtuntur rustici: sed grosso. sic. C. de episco. audien. l. iudices.

k *Cibarius.* scilicet aliis: nam nõ vtitur familia rustica pullis, vel aliis delicatis cibariis: sed caseo, cepis, & fabis. Accursius. *Cibaria rusticorum.*

l *Venatores.* ferarum. Accursius. † *Closs. hic exponit qui dicantur li*

m *Aucupes.* auium. *belli fami-*

n *Ministerio sunt.* ī. e. *lia. sed quot*

l. cum quæreretur. con *modis poni-*

tra. Solu. vt ibi. *tur, & quot*

o *Putant.* & male: vt *habet signi-*

subiicit: & facit ī. de *ficata, vide*

verb. signifi. l. vrbana. *in Spec. tit.*

&. l. is qui natus. ; *de libel. §. 3.*

p *Legato.* ī. eod. l. le- *& Rog. in*

gatis seruis. §. j. & quod *sum. de libel*

ibi not.

q *Si alii vernæ.* verna dicitur domesticus ex ancilla natus in domo: vt instit. de lega. §. huic proxima. *Verna quis dicitur.*

r *Cursores.* nulli vernæ sunt cursores tantũ: immo omnis cursor erat verna: sed non ecõtra omnis verna erat cursor.

s *Cedent.* scilicet legato cursorum: & continebuntur illi qui sunt vernæ & cursores.

t *Species.* species vocat cõtẽtũ, vt cursores sub vernis continentur: genus vocat continens, sicut vernas qui continent cursores.

u *Derogat.* vt. ī. de regu. iur. l. in toto. &. ī. e. l. vxorem. §. fœlicissimo. &. ī. de manumiss. testa. l. si peculium. in principio. & infra, de tri. lega. l. ij. in principio. & de pecu. lega. l. seruo.

x *Vtrique.* i. isti & illi habẽt suam speciem, vel suum genus: quia isti nõ continẽtur sub vernis, nec illi sub cursoribus: immo quidam sunt cursores tantum, & non vernę. alij vernę tantum, & nõ cursores. & alij cursores sunt & vernæ: & secundũ hoc communicabuntur. s. serui qui sunt vernæ & cursores, inter eũ cui sunt legati vernæ, & illum cui sunt legati cursores. vel dic, si in specie s. eadem, vel in genere eodẽ modo vtriq; sunt: quia omnis cursor sit verna, omnisq; verna sit cursor, & secundum hoc cũmunicabuntur. s. omnes serui inter eum cui cursores, & eum cui vernæ sunt legati. plerumque autem ideo dicit, quia si cursore aliquo inter vernas testator vtebatur, cederet legato vernarum: & econtra, si aliquo verna inter cursores, cederet legato cursorum: vt supra, eodem. l. legatis seruis. §. j. vel ideo, quia si testator expresserit quos vernarum numero, & quos cursorum numero intelligebat, sic erit: vt supra, eod. l. non aliter. aliquo autem non apparente erunt communes: vt hic, & ī. de lega. j. l. Titiæ. in prin

Hæres meus.] CASVS. Institui mihi Seium hæredem: & ita dixi, Hæres meus damnas siue damnatus esto reddere seruũ meum Stichum Lucio Titio. vel ita dixi, Hæres meus Stichum reddito Lucio Titio. Certè poterit petere Lucius Titius Stichũ, quamuis nunquam suus fuerit: quia verbum reddendi, habet in se significationem dandi. [DVAE STATVAE.] Habebã sex statuas marmoreas. item habebam multum aliud marmor. legaui Titio duas statuas marmoreas. item legaui eidem omne meũ marmor. nunquid poterit petere omnes sex statuas marmoreas? Et dicitur quòd non nisi duas legatas: quia cum legaui ei specialiter duas statuas marmoreas, non videor velle quòd aliæ meæ quatuor statuæ marmoreæ contineãtur sub nomine illius legati: quia ita dedi eidem, omne marmor meum lego Titio & cætera. Si enim voluissem legare dictas quatuor statuas Titio, vel si voluissem eum eas habere: verisimile est quòd ego legassem ei cum aliis duabus. & hoc dixit Cascellius & Labeo, & bene. Ofilius autem & Trebatius dixerunt contrarium, & male. vel potes ponere quòd omne marmor legaui Seio. [VXORI MEAE.]

Vxori

Vxori meæ legaui vestem muliebrẽ,& omnia ornamenta:& mundum,& aurum, & argentũ quod eius causa factum paratúmve esset.quæritur,nũquid omnis vestis muliebris & omnia ornamenta & omnia quibus mundiores efficiuntur mulieres,videantur vxori meæ à me legata: an vero ea sola quę eius vxoris causa facta & parata essent ? Et videtur ꝙ omnia : quia illa verba,quod eius causa factũ paratũq; est &c. sunt apposita tantũ ad aurum & argentũ. Dicitur tamen hic ꝙ nõ tantũ ad argentũ & aurum videntur apposita dicta verba: sed etiam ad omnia alia supradicta,& ideo nõ debetur vxori aliquid de supradictis nisi illud quod eius causa factum paratúmque esset. [*CVI CORINTHIA.*] Habebam vasa vitrea, & casulas eorũ vasorũ de palea vel panetis: & fuerant facta illa vasa & casulæ in quodã loco qui nominabat Corinth[a]. legaui Titio dicta vasa. Certè continentur legato etiã casulæ prædictæ. Secus autẽ si ego testator habebã numero vasorũ dictas casulas : puta quia sunt æneæ. nã tunc nõ cõtinebũtur legato vasorum vitreorũ: etiam si dicta vasa vitrea solebant in eis reponi. [*CVI TESTVDINEA.*] Habebam lectos qui erãt facti in loco qui dicitur testudineus : & quidã ex eis lectis habebant pedes inargentatos, & quidã nõ. legaui testitudinea mea Titio. Certè continentur legato etiã lecti qui habẽt pedes argenteos. Viuianus.

a *Iubetur.* nisi aliud appareat ex vsu testatoris, vel eius verbis, vel alio modo : vt no.ff.titu.j. l.cum quidam. & infra,de fundo instruc. l.cũ de lanionis. §.asinam. & sic non obst.ff. titu.j. l.cum pater.§.fideicom.&ff.depos.l.j.§.eleganter. & facit.ff.de verb.signi.l.verbum reddendi.&ff.de auro & argen.lega.l.qui vxori.

b *Legatum.* scilicet eidem.

c *Præter duas.* licet plures sint statuæ, sed tamen omne aliud marmor debetur.

d *Putat.* & bene, vt.ff.e.l.quæsitum.§.illud. Vel dic quòd nõ est ratio quæ ibi redditur : quia hic dixit, omne. sed illa quæ statim sequitur,quia duas &c.

e *Non putasse.* s. testatorem,sic ergo in cęteris videtur prohibere.sic.ff.de iudi.l.cum prætor.&ff.de sup.lega.l.legata.& infra,de fundo instru.l.quæsitum.§.fina.& infra,de auro & argen.lega.l.j. in princ.&l.Quintus.

f *Putat.* nudam & puram superficiem secutus.R.nam ad proximum dictum tantum refertur:de quo dic vt supra,titu.ij.l.talis.

g *Verum est.* & sic sequentia minuunt omnium præcedentium significationem. & facit.ff.de sup. leg. cum quidam. & de auro & argen.leg.l.cum in testamento.& infra,de penu.leg.l.nam quod. in fin.& infra,de ali.lega.l.à filio.§.fina.

h *Cui Corinthia.* vitrea forsan à loco sic dicta.

plerumque cõmunicabuntur.

Verbum reddendi, habet significationẽ per se dandi. Bartolus.

C. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

Hæres meus damnas esto Lucio Titio Stichum seruũ meum reddere. vel ita: *Illum seruũ meum illi reddito*. Cascellius ait deberi : neque id Labeo improbat: quia qui reddere iubetur,simul & dare iubetur[a].

Si nominentur aliqua individua speciei contenta sub genere, ad alia in eadem specie cõtenta nõ porrigitur illud genus. Bar.

¶ Duæ statuæ marmoreæ cuidam nominatim, item omne marmor erat legatum[b]. Nullam statuam marmoream præter duas[c] Cascellius putat[d] deberi: Ofilius[&] Trebatius cõtra. Labeo Cascellij sentẽtiam probat. quod verũ puto : quia duas statuas legando potest videri non putasse[e] in marmore se statuas legare.

Singulare vniuersale positum neutraliter potest referri ad omnia præcedentia cuiuscũque generis vel numeri existunt. Bar.

¶ *Vxori meæ vestem,mũdum muliebrem,ornamenta omnia, aurum, argentum, quod eius causa factum paratúmque est, omne do lego.* Trebatius hæc verba,*quod eius causa factum paratúmque est*, ad aurum & argentum dumtaxat referri putat[f]. Proculus ad omnia. quod & verum est[g].

Legatis vasis nõ cedunt alia vasa in quibus reponuntur:nisi sint vilis materiæ. Bar.

¶ Cui Corinthia[h] vasa legata essent, & βάσεις[i] quoque eorũ vasorum collocandorum causa paratas deberi, Trebatius[k] respondit. Labeo[l] autẽ id non probat, si eas βάσεις testator numero vasorum habuit. Proculus[m] verò rectè ait, si æneæ[n] quidem sint[bases,]non autem Corinthiæ, non deberi.

Principale trahit ad se accessoriũ quãquam sit pretiosius. Bartolus.

¶ Cui testudinea legata essent, ei lectos[o] testudineos pedibus inargẽtatos deberi,Labeo,[&] Trebatius respõderunt. quod verum est.

Legatis prædiis testator non videtur legare quæ sibi sunt obligata,nisi ex cessione debitoris ea habeat vt propria. Barto.

CI. SCAEVOLA libro sexto decimo Digestorum.

QVi habebat in prouincia ex qua oriũdus erat, propria prędia,& alia pignori sibi data ob debita, codicillis ita scripsit[p] *τῇ γλυκυτάτῃ μου παιδίσκῃ βούλομαι εἰς τὰ μέρη αὐτῆς δοθῆναι. ἀφορίζω αὐτῇ χωρὶς πάντα, ὅσα ἐν Συρίᾳ κέκτημαι σὺν πᾶσιν τοῖς ἐνοῦσιν βοσκήμασιν, λοιποῖς, καρποῖς, ἀχθέτοις, κατασκευαῖς πάσαις.* [id est, Suauissimæ patriæ meæ volo in partem suam dari, & ipsi separatim adiudico prædia omnia quæcũque in Syria possideo, cum omnibus in eis existentibus & pecoribus, & seruis, & fructibus, & vsu consumptibilibus,& apparatu omni.] Quæsitum est, an etiam prædia quæ pignori habuit testator, patriæ suæ reliquisse videatur? Respõdit, secundum ea quæ proponerentur,non videri[q] relicta:si modo in proprium patrimonium (quod ferè cessante[r] debitore fit) non sint redacta[s].

i *Huic abaces.* id est casulas quasdam in quibus collocabantur, vt subiicit. & incipit respon. ibi abaces &c. alias est in littera, & bases. & secundum hoc verba ista non sunt de responsione, sed testatoris. prima verior.

k *Trebatius.* sed minus bene.

l *Labeo.* determinans quod diceret Trebatius.

m *Proculus.* adiuuans sentẽtiam Labeonis & determinans.

n *Aeneæ.* s. illæ abaces, & sunt pretiosæ : vnde non debentur. si vero Corinthiæ,i.de vili materia, vt de palea vel herba palustri, quales venduntur Bononiæ cum vitris & cum me diolis,sic:vt.ff.de vi. & ole.lega.l.si cui.§. &.l.vinum.&.l.vino.

o *Lectos.* quosdã, vel à loco sic dictos, vel quia facti erant ad modum testitudinis.i,vel tæ lapideæ. & est animal testudo, quod habet duram testam vt lapideam, & concauam si remoueretur à carnibus. erat ergo fortè latum vt intus quis posset iacere.licet ergo pedes argentei sint positi, debẽtur. sic infra, de auro & argen.lega.lpe diculis.in princ.

p *Scripsit.* hic sequitur Græcũ cuius interpretatio incipit,patriæ meæ dulcissi.& finitur ibi,quæsitum &c.Et no.cuilibet suam patriam dulcissimam.sic.ff.de offi.præfect.vrb.l.j.§.pen.Accurs.

q *Non videri relicta.* No.quod testator dixit,prędia mea dari volo.non autẽ addidit vniuersitatis signũ.s.omnia,secundum R.sed certè imò addidit,vt in translatione Græci hic facta. & facit.ff. l.suos.&ff.de sup.lega.l.legata.§.fina.& infra, de auro & argen. Quintus.§.argento.&ff.e.l.Iulianus.in princ.

r *Cessante.* & fortè desperante deliberatione.

s *Redacta.* quasi scilicet consensu debitoris præsumpto tum ex penuria debitoris, tum propter cumulum vsurarum quæ omnem debitorẽ

BIU Cujas

debitoris spē abstulerunt, secundū R. Vel dic quòd hoc, scilicet vt in patrimonio redigatur creditoris, fere fit, id est, vix fit debitore cessante. nam tunc postulabat creditor à principe possidere iure dominij: vt. C. de iure dot. impe. l. fin. & supra, de pign. actio. l. eleganter. in princ. & facit ad hoc quod hic dicit infra, de iure fisci. l. sed si accepto. *ADDITIO.* Per istā glossam potest determinari quæstio quā formant doctores, an si est prohibita alienatio, sit prohibita pignoris obligatio? Distingue: Aut sunt pignora obligata pro tanta pecunia quòd nō est spes luitionis, & videtur prohibita obligatio: aliàs non. ita debet intelligi. l. quorū. §. de pign. & facit. l. legata. in fin. infra, de sup. leg. sed in feudis est expressum quòd nullo modo licet obligare: vt cap. imperialem. §. fina. de prohi. feu. aliena. in vsi. feudo. secundum Barto. hic.

1 *Data.* facit infra, de fin. instruc. l. prædia. §. finis. & §. eo. l. quæsitum. §. peto. & §. prædia. & §. eod. l. prædiis. vt §. Accursius.

His verbis.] *CAVS.* Ego Bononiēsis vxori meæ legaui his verbis, Lego vxori meę lateralia mea quę sunt mea viatoria, id est vasa quædā quæ portabam ad latus meū cum ad aliquem locum proficiscebar: & quicquid in his viatoriis cōditum fuerit. Item lego ei ea quæ continebuntur membranulis manu mea scriptis si non erūt exacta cum moriar, licet in ratiōes meas modo translata sint, & licet cautiones ad actorem siue castaldum meum transtulerim. Facto testamento cum essem profecturus ad vrbem Romanam, cōdidi in dictis lateralibus chirographa debitorum meorum, &c. libras Bononiēn. & steti Romæ per biennium: & ibi stando exegi dicta nomina condita in lateralibus quæ mecum portaui, & pecuniam exactam, & illa centum quæ portaui in lateralibus, expendi. postea reuersus fui Bononiam, & emi prædia: & chirographa emptionis quæ scripsi membranulis manu mea, condidi in dictis lateralibus, & etiam alia centum, & postea decessi. modo quæritur, vtrum chirographa & pecunia quæ inuenitur in lateralibus tempore mortis meæ, debeantur vxori meæ? Et dicitur quòd non. De dictis autem nominibus quæ exegi Romæ, & de dicta pecunia quam ibi expendi, non est dubium quòd non debentur vxori, quamuis portauerim Romæ in lateralibus: quia ego dixi in legando, nec ea sint exacta cum moriar &c. quamuis hoc non dicatur in responsione quæ fit hic. Sed quid si in dictis lateralibus condideram tempore testamenti mei chirographa emptionum prædiorum quę emeram? Certè illa chirographa & prędia bene continentur in legato vxoris meæ prædicto, si ea mente chirographa prædicta habui in dictis lateralibus, vt dictis lateralibus vxori meæ datis proprietas prædiorum præstaretur eidem. quamuis videretur aliquibus contrarium ex eo, quòd in verbis legati dicunt non esse verba apta ad chirographa emptionum prædiorum, sed ad chirographa debitorum. sunt enim hæc verba ibi, vt dictum est, nec ea sint exacta cum moriar & cætera. sed certè imò sunt verba apta ad chirographa emptionum, illa scilicet, & quicquid in his conditum fuerit & cætera. [*PATERFAMILIAS.*] Ego emeram à quibusdā qui vo-

Fundo legato vti est, non cedunt reliqua colonorum. Bartolus.

¶ *Peto fundū meum ita vti est, alumnæ meæ dari.* Quæsitum est, an fundus* & reliqua colonorum & mancipia, si qua mortis tempore in eo fundo fuerint, debeantur? Respōdit reliqua quidem colonorum non esse legata: cætera verò videri illis verbis, *ita vti est*, data[a].

Si verbum potest, se habere ad præteritum & futurum, ex coniuncta scriptura declaratur ad quod se habeat. Item præsentis vel præteriti temporis verba restringuntur ad ea quæ sunt tempore testamenti. Bartolus.

CII. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

HIs verbis legauit, *Vxori meę lateralia*[b] * *mea viatoria*[c], *& quidquid in his conditum*[d] *erit: quæ membranulis mea manu scriptis cōtinebuntur, neque* exacta erūt cùm moriar, licet in rationes*[e] meas transtlata sint, & cautiones ad actorem*[f] *meum transtulerim.* hic chirographa[g] debitorum & pecuniam, cum esset profecturus in vrbem, in lateralibus condidit, & [tā] chirographis[h] exactis[i], quàm pecunia erogata[k], reuersus in patriam post biennium, alia chirographa prædiorum quæ postea comparauerat, & pecuniam in lateralia condidit. Quæsitum est, an ea tantum videatur nomina ei legasse, quæ postea reuersus in hisdem lateralibus condiderit? Respōdit, secundū ea quę proponerētur, nō deberi[l] quę mortis tempore[t] in his lateralibus essent, & membranis manu eius scriptis continerentur.

In legato generali veniūt ea quæ in instrumentis continentur. Bartolus.

¶ Idem[t] quæsiit, an cū emptiones prędiorum in hisdem lateralibus condiderat[m], prædia quoque legato cedant? Respōdit, non quidem manifestè apparere quid de prædiis sensisset: verùm si ea mente emptiones ibi haberet, vt his legatariæ datis, proprietas prædiorū præstaretur: posse defendi prædia quoque deberi.

Falsa demonstratio nō vitiat legatum. Bartolus.

¶ Paterfamiliàs ita legauit: *Lances numero duas leues, quas de sigillaribus*[s] *emi, dari volo.* is de sigillaribus[n] leues quidē non emerat, lances autem emptas[o] habebat, & dictauerat testamentum ante triduum quàm moreretur. Quæsitum est, an hæ lances quas emptas de sigillaribus habuit, legato cederent, cum nullas[p] alias de sigillaribus emerit, nec legauerit[q]? Respondit, secundū ea quæ proponerentur, deberi eas quas de sigillaribus emisset[r].

cabantur sigillarij, eo quòd faciebant sigilla & alia quæ faciunt artifices, duas scutellas argenteas graues, & magni ponderis. feci testamentum ante triduum quàm morerer: & ita in eo inter alia dixi, Volo dari Titio lances siue scutellas argenteas leues numero duas quas de sigillaribus emi. modo quæritur, an eæ scutellę debeātur Titio quas emi à sigillaribus, licet nullas leues ab eis emerim? Et dicitur quòd sic. falsa enim demonstratio nō vitiat legatum. [*ALVMNO.*] †*De mortis* Titius instituit sibi hæ *tempore, &* redes Seium & Gaium, *tempore te-* & Sempronio alumno *stamēti, qđ* suo dari per hæredes *illorū in le-* suos præcepit his ver- *gatis debeat* bis, Sempronio alum- *inspici, ma-* no meo Stichū & Pam *gna est dis-* philum seruos Marti- *ceptatio in-* ni comparari volo: & *ter docto. de* cum per ætatem suam *cide per gl.* alumni licebit, eidem & *genera-* alumno militiam illam *liter omnes.* cōparari volo cum in- *in. l. eū qui.* troitu ipsius militiæ. & *in fi. de con-* demōstrauit heredibus *di. & de-* suis certam militiā. & *mon.* huic alūno omnia prę- †*al. Item,* dicta integra dari vo- *quæsitū est.* lo. postea tēpore mortis testatoris inuenitur dict⁹ Sēpronius alūnus habere dictā militiā ex causa nō lucratiua, scilicet emptionis. quęritur, nūquid posit cōse- †*Elegāter* qui ab hæredibus iustū *hoc Scæuo-* pretium dictæ militiæ, *la respon-* & id quod pro introi- *sum explicat Alex.* tu militiæ erogari so- *ab Alexā.* let? Et dicitur cp sic. sed *libr. 3. Cen.* & si ita dixisset Titius *die. cap. 4.* testator: liberto meo Seio lego dictam militiam, & demonstrauit certam vt dixi, quam quidē militiam ipse testator habebat: certè debent hæredes ei dare non solum militiam quam habebat testator, sed etiam illud quod solet erogari pro habenda militia. Viuianus.

b *Lateralia.* id est, vascula facta de terra.

c *Viatoria.* vasa fortè quibus in itinere vtebatur. Accursius.

d *Conditum.* aliàs, conditum, id est repositum. & aliàs, creditū: & tunc idem est sensus. Et not. quòd in hoc vase condita erat quædam priuata scriptura scripta manu patrisfamiliàs in qua erant nomina debitorum, de quibus erant cautiones publicæ extra vasa.

e *In rationes.* quia destinaret paterfamil. hoc nomen destino, tali sumptui. & sic de aliis.

f *Actorem.* id est, castaldionem.

g *Hic chirographa.* incipiunt verba iurisconsulti: hucusque fuerunt testatoris.

h *Chirographis.* exegit ergo nomina, & pecuniam exactam posuit in vase. Accursius.

i *Exactis.* scilicet istis.

k *Erogata.* i. in vase deposita. sed. R. dicit hic esse falsam literam.

l *Nō deberi.* anterior ergo pecunia nō debet. quia fuit exacta: nec secūda, quia nō erat tēpore testamenti: quod esse debet cū dicitur, lateralia mea: & quia dixit, manu mea scriptis: vt. ff. de au. & ar. leg. l. si ita legatū. vel ideo hic secūda nō debet, quia ad tēpus fuit deposita: quasi iturus in vrbē: vt. ff. e. l. si chorus. §. j. & l. si ita. Accur.

m *Considerat.* ante testamentum, ita quòd tempore testamenti erant ibi: aliàs secus: vt no. ff. proxi. §.

n *De sigillaribus.* nomen fortè generis: vel genus venditorum.

o *Emptas.* à sigillaribus: puta graues.

p *Nullas.* scilicet leues.

q *Nec legauerit.* scilicet alias nisi leues.

r *Emisset.* aliàs si aliud dicas, nullum est legatum: quia de nullo corpore

BIU Cujas

corpore certo consistit legatum. falsa enim demonstratio nõ noceet: vt infra, de condi.& demon.l.demõstratio.& institu.c.§.huic. & infra, de auro & argen.leg.l.Quintus.

a *Militiam.* scilicet dari.

b *Cum introitu.* id est, cum expensa quæ fit in ingressu militiæ.

c *Integra.* scilicet cõparari volo.

d *Posse.* etiam consequi expẽsam introitus. quædam enim expenduntur pro introitu militiæ: vt arg.in auth.vt iudi. sine quo. suffrag. §.hæc autẽ omnia.colla.ij.& facit.ſ.de negot.gest.l.quæ vtiliter.

e *Danda.* sed cõtra.j. titu.ij.l.quæro.vbi huiusmodi sumptus non præstat hæres.Solu.refert inter sumptum qui fit vt habeatur legatũ, & id præstat hæres etiã vsufruct.legato: vt.ſ.si vsusfruc. peta.l.j.§.j.& hic. an eo iam habito: & tũc non, vt ibi.& de his dic vt supra, titu.ij. l.apud.§.hæres. & facit ſ.de impen.l.neque.

Si legatarius quod sibi debet emi ab hærede, emat: actionem habet ad pretiũ. Bar.

¶ Alumno præcepit militiam[a] his verbis: *Sempronio alumno meo illud, & illud. & cum per ætatem licebit, militiam illam cum introitu*[b] *comparari volo: huic quoque omnia integra*[c]. Quæsitum est, si Sempronius [ipse] eam militiam sibi comparauerit: an pretium eius, sed & id quod pro introitu erogari solet, ex causa fideicommissi ab hæredibus consequi possit? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, posse[d].

Si legatur res empta, pretium rei debet solui ab hærede, non à legatario. Barto.

¶ Idem testator liberto militiã his verbis legauit, *Seio liberto meo militiam do lego illam.* Quam militiã & testator habuit. Quæsitum est, an onera omnia & introitus militiæ ab hærede sint danda? Respondit, danda[e].

Legata ab exhæredati substituto non valent, etiam si ad eum bona defuncti perueniant per mediam personam. Barto.

CIII. IDEM libro singulari Quæstionum publicè tractatarum.

SI pater.] CASVS. Titius habens filiũ impuberem, exhæredauit eum, & instituit sibi hæredem Seium extraneum: & postea ita dixit: si filius meus impubes quem exhæredaui, decesserit in pupillari ætate, substituo ei dictũ Seium meum hæredem, & Gaium extraneum similiter, quem Gaium non instituit: nec aliquid de suis bonis ei reliquit: & ab eodem Gaio multa legata reliquit quibusdam. postea decessit dictus Titius testator, & postea decessit prædictus hæres à Titio institutus: & instituit sibi hæredem dictum filium testatoris impuberem. postea impuberis hæres factus dicti Seij decessit in pupillari ætate, & sic Gaius substitutus ei, & non à Titio patre impuberis institutus habet hereditatem tam impuberis quàm patris sui. quæritur, vtrùm teneatur hic Gaius præstare legata prædicta à se relicta? Et dicitur quòd non: quia hereditas patris scilicet Titij non peruenit directò ad filium Titij impuberem, quia fuit exhæredatus: sed per successionem, quia ipse impubes successit dicto Seio instituto à patre impuberis. & idem esset multo magis si Titius instituisset vnum suum filium fratrem impuberis, & impuberem exhæredasset, & substituisset impuberi quendam extraneum, puta Gaium: & ab eo Gaio reliquisset legata quibusdam, & mortuo Titio frater institutus instituisset sibi hæredem dictum impuberem, & postea impubes decessisset in pupillari ætate, & sic habuisset Gaius hæreditatem: quia non teneretur substitutus Gaius soluere legata à se relicta, quia non directo, sed per successionem ad filium impuberem hæreditas patris peruenit. sed & si intestato mortuo prædicto fratre impuberis successit ei impubes retento eodem casu, nõ tenetur substitutus impuberi præstare legata à se relicta, & hoc propter eandem rationem. Vel aliter vt in glo.

Casum ponit.

f *Si pater.* Testator Titium extraneum instituit hæredem: filium pupillum exhæredauit: & ei pupillariter Titium institutum & Sempronium non institutum substituit: à quibus substitutis reliquit legatum. tandem Titius decessit instituto pupillo prædicto: & pupillus decessit in pupillari ætate. vnde bona patris habuit filius, & tandem substitutus: & tamen dicit quòd non valet legatum: & redditur ratio. Item dicit, si dictus pater alium filium maiorem instituit, qui postea fratrem exhæredatum instituit, vel ab intestato habuit eum pupillum hæredem: sicque bona patris ad pupillum, & per eum ad substitutũ peruenerũt: tamen nõ valet relictũ: vt hic, &.C.eo.l.cum quidã. Sed quid erit de relictis à Titio dandis? Dicũt quidam aliud. ſ. vt valeant, & præstentur à substituto. Alij dixerũt idem quod hic. & sic fallit quod dicitur. ſ.eo. l.si fuerit. quia ab hærede hæredis potest legari. Accursius.

g *Plus.* id est, non tantum in extraneo, sed & in fratre. q.d. hoc plus tibi dico & in fratre &c. Vel dic plus.i. promptius. Accursius.

h *Eius.* scilicet exhæredati.

i *Bona fratris.* scilicet facta. quod ergo nõ valet à principio non confirmatur ex postfacto: vt infra, de reg.iur.l.quòd ab initio & facit ad.l.ſ.situ.ij.l.antepe. & j.ad legẽ Falc. qui fundũ.§.qui filio. &.ſ.e.l.ij. Accursius.

SI pater[f] exhæredato filio substituit hæredem extraneũ, deinde ille extraneus hũc filium hæredẽ instituat, & hæres factus intra pubertatem decedat: puto à substituto ei filio omnino legata præstari nõ debere: quia nõ directò, sed per successionẽ ad filium hereditas patris peruenit. Plus[g] ego in fratre, qui cum hæres extitisset patri, exhæredatũ fratrem hæredem instituit: accepi substitutũ eius[h] legatũ non debere: ac ne quidẽ, si intestato fratri successerit: quia nõ principaliter, sed per successionem bona fratris[i] ad eum peruenerunt.

Quod operatur propositum in proposito: operatur oppositum in oppositio. Barto.

¶ Si filius[k] ex vncia hæres institutus sit, & ab eo legata data sint, habeat & substitutũ[l]: deinde cõmisso edicto per alium filium, accepit partis dimidiæ bonorum possessionẽ substitutus eius: vtrùm ex vncia legata præstet, an verò ex semisse[m]?

Si filius.] CASVS. Titium filium meũ impuberem institui mihi hæredem in vna vncia, & ei pupillariter substitui Seium extraneũ & à dicto meo filio reliqui legata quibusdã, quæ quidem videntur repetita tacite à dicto suo substituto: & alium meum filiũ emancipatũ præterij: qui emancipatus vocabat Gaium & quẽdam extraneum nomine Sépronij. stitui mihi hæredem in vndecim vnciis, vnde per ꝓdicta apparet cõmissum esse edictũ contra tabulas per filium meum prædictum emancipatum præteritum, & taliter cõmissum dictum edictum, quòd non solum ipse emancipatus, sed etiam frater suus impubes & hæres in vncia institutus potest petere bonorũ possessionem cõtra tabulas meas. petit ergo filius impubes bonorum possessionem contra tabulas: & ita factum est quòd dictus extraneus in.xj.vnciis institutus est ab hereditate mea exclusus & impubes & frater suus prædictus diuiserunt hæreditatem meam per medium inter se. postea decessit impubes in pupillari ætate, & ita medietas hæreditatis meæ peruenit ad substitutum impuberis, id est, ad Seium prædictum. Certè substitutus prædictus tenetur præstare legata ab impubere relicta, non pro vncia tantum, in qua fuit institutus impubes, sed etiam pro medietate hæreditatis quam habebat ex persona impuberis mediante beneficio bonorum possessionis contra tabulas, scilicet illis legatariis qui sunt de liberis vel parentibus mei testatoris, vel sunt de aliis exceptuatis personis quæ sunt numeratæ. j. de lega. præt. bonorum poss. contra. tabu. pe. l. j. sed reliquis legatariis præstabit legata habito respectu ad vnciam tantum in qua impubes institutus fuit. Sed retento eodem casu pone impuberem à me institutum in vnciis, & dictum extraneum institutum in tribus vnciis, & cõmisso edicto per dictum fratrem impuberis emancipatum, & à me præteritum accepisse dictum impuberem sex vncias tantum per bonorum possessionem contra tabulas, & ita minus quàm prius haberet. Certè substitutus prædictus impuberis non præstabit legata aliquibus nisi habito respectu ad sex vncias tantum, & non ad nouem in quibus fuit impubes institutus. sicut enim dictum est augeri legata à substituto præstanda in primo casu huius. §. ex eo quòd per bonorum poss. contra tabu. plus accepit impubes, quàm fuerit illud in quo fuit institutus: sic & vbi minus accepit per bonorum posses. contra tabu. quàm fuerit illud in quo fuit institutus, vt dictũ est in secundo casu huius. §. debent minui legata. Vi.

k *Si filius.* scilicet impubes. & dic quòd pater filium impuberem in vnam vnciam instituit: alium emancipatum præteritpupillo substituit pupillariter: & à pupillo legata reliquit. sed emancipatus rumpit per contra tabu. testamentum, & sic aperuit viam succedendi ab intestato etiam pupillo instituto, sicque pupillus ab intestato succedit. quæritur, qualiter ipse vel eius substitutus debit legata?

l *Et substitutum.* à quo saltem tacitè relictum intelligitur repetitum: vt supra, titu.ij.l.licet imperator.

m *Ex semisse.* nam non eo minus succedit ex pupillaribus substitutus, quòd testamentum paternum sit ruptum: quia hic filius

BIU Cujas

filius ex testamento succedere valens maluit ab intestato succedere: nec pro eius parte, sed fratris tantum fuit ruptum testamentum: vt.ſ.de vulga.ſubſti.l.ij.§.planè.&.l.ex duobus.§.fi.&.l.ſeq. & ſupra, de inofficio.teſta.l.Papinianus.§.ſed nec impuberis.

a *Ex reliquis.* ſcilicet quinque vnciis.

b *Et parentibus.* & quibuſdã aliis coniunctis: vt infra, de legat. præſtan.l.j.&.ij.&.iij. Accurſius.

c *Inſtitutus.* ſcilicet impubes à patre, cui eſt pupillariter ſubſtitutus ab eo. Accurſius.

d *Bonorum poſſeſſione.* vt in primo caſu.

e *Deducitur.* vt in ſecũdo. & caue tibi, quia hic.§.nil facit cũ principio huius legis. Item not. hic argumentũ eſt ad numerũ vnciarum: hæreditas tamen totalis nec ſit maior, nec minor. Item nõ obſtat.ff. ad legẽ Falci.l.in quãtitate, vbi non prodeſt augmentum nec nocet deminutio legatariis: quia de alio augmento hic dicit. & facit ad hũc ſ.infra, de contra tabu. l.iij.§.ſi quis. &.l.non potuit.§.fina.&.l.ſi ex duobus.& infra, de collat.bono.l.j.& infra, de lega. præſtan.l. filium. ſcrit.&.l.legatus.& ſupra, cod.l.cum patronus.& ſupra, tit.j.l.cum pater.§.cum exiſtimaret.& ſupra, cod.l.poſt emãcipationẽ. in prin. &.j.ad legẽ Falcidiã.l. in ratione.§.ij.&.ſ. vbi pupil. educ. de.l.iiij.in fin.& ſupra, de adopt. per adoptionem. Accurſius.

Finit liber trigeſimus ſecundus Digeſtorum ſeu Pandectarum.

Et verius eſt ex ſemiſſe: ſed ex vncia, omnibus: ex reliquis[a], liberis & parentibus[b]. Contra quoque, ſi ex dodrante inſtitutus[c] cõmiſſo edicto ſemiſſem acceperit bonorum poſſeſſionem: ex ſemiſſe tantùm legata ſubſtitutus debebit. Quo modo enim augetur*, vbi amplius eſt in bonorũ poſſeſſione[d]: ſic & vbi minus eſt, deducitur[e].

Digeſtorũ

ſeu Pandectarum Liber trigeſimus tertius.

DE ANNVIS LEgatis & fideicommiſsis.

TITVLVS I.

I. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SVm in annos ſingulos q̃d legatũ ſit, neque adſcriptũ quo loco detur: quocũq; loco petetur, dari debet: ſicuti ex ſtipulatu aut nomine facto peteretur[f].

Si mora particularis aufert commodum totius partis, obligatio ſtatim ad totale intereſſe committitur. Bartolus.

II. IDEM libro ſexto ad Sabinũ.

INannos ſingulos hæres dãnatus ſinere me[vti]frui fundo[g]: ſi initio[h] anni quo colere deberem, moram fecerit: licet poſtea patiatur, (quia cultura ſim excluſus) tamen totius anni nomine mihi tenebitur: quẽadmodũ[&] ſi diurnas operas Stichi dare dãnatus, non à mane, ſed à ſexta diei hora det[i], totius diei nomine tenetur.

Legatum annua bima trima die debet præſtari per annuas præſtationes æquales, niſi alia mens teſtatoris appareat. Bart.

III. VLPIANVS libro viceſimoquarto ad Sabinum.

SI legatum ſit relictum annua bima trima die, (triginta fortè[k]) dena per ſingulos debentur annos, licet nõ fuerit adiectum, *æquis penſionibus*. proinde & ſi adiectum fuerit, *penſionibus*, licet non ſit inſertum, *æquis*: item & ſi ſcriptũ fuerit, *æquis*, licet non ſit adiectũ, *penſionibus*: dicendũ erit æquas fieri. ſed ſi adiectum ſit, *penſionibus inæquis*: inæquales debebũtur.

Quæ ergo debeãtur, videam[l]. Et puto eas deberi (niſi ſpecialiter[l] teſtator electionẽ hæredi dedit) quas* vir bonus fuerit arbitratus: vt pro facultatib' defuncti, & depoſitiõe* patrimonij debeãtur. Sed & ſi fuerit adiectũ, *viri boni arbitratu*: hoc ſequemur, vt ꝓ poſitione* patrimonij ſine vexatione[m] & incõmodo[n] hæredis fiat. Quid ſi ita, *Penſionibus quas putauerit legatarius*? an totũ petere poſsit, videamus. Et puto totũ nõ petendũ ſimul: ſicut & in hęredis electione.[o] fieri enim pẽſiones

A idem eſt in hoc alio caſu. damnauit hæredem ſuum Titius vt daret mihi diurnas operas Stichi ſerui ſui. hæres in quodam die Iouis pone, non permiſit Stichum venire ad laborandũ ad vineam meam in mane, ſed miſit eũ in ſexta hora diei. Certe tenetur mihi ad æſtimationẽ totius diei. nam non videtur mihi dediſſe aliquid de dicta opera in dicta die, cum nõ dederit in mane: nec ꝓdeſt ei ad excuſationẽ ſi paratus eſt dare ſequẽti die per totam diem operam dicti ſerui. Viuianus.

g *Fundo.* quod perinde eſt ac ſi vſusfructus relinqueret: vt.ſ. de vſufru. l.ſi quis ita. &.j.tit.j. l.patrimonij.

h *Si initio.* igitur in initio anni eſt ſoluendum. quod dic vt not. C. quãdo dies leg. ced. l.j. ad quod eſt.ſ.loca. ſi in lege.§.colonus. & de dolo.l.rem quãdã.

i *Det.* id eſt, dare paratus ſit in primis ſex horis: vt infra, de opelib. l.iij.& facit.ſ.titu.j.l.is qui. &.j.titu.j. l.vj. & infra, de verb. ſigni.l.ij.§.j.& de vſufru.l.quæſitum.

†*Iſta lex eſt multum nota. & ſingularis ſecundum Bart. hic.*

Si legatũ.] CASVS. SLegaui Titio.xxx. libras Bonoñ. annua bima trima die æquis pẽſionibus. certe in quolibet trium annorũ debet habere Titius ab hærede meo.x.& idem eſt ſi non poſui in legato dicta verba, equis penſionibus &c. & idẽ ſi dixiſſem, Lego Titio.xxx. libras Boñ. annua bima trima die pẽſionibus. & idem ſi dixiſſem, æquis. & nõ ap poſuiſſem ibi, penſionibus. nam ſemper habebit.x. quolibet anno. ſed ſi ita dixiſſem, Lego Titio.xxx. annua bima trima die in æquis penſionibus, inæquales penſiones ſiue partes dabũtur ei quolibet de dictis tribus annis in dictis.xxx.& certe arbitrio boni viri. ſ. vt inſpiciantur facultates defuncti, & diſpoſitio eius patrimonij. & idem ſi expreſsiſſem ego teſtator dandas penſiones Titio arbitrio boni viri. Sed quid ſi ita dixiſſem, Lego Titio.xxx. annua bima trima die penſionibus quas putauerit idem legatarius? certe nõ poterit petere Titius tota-xxx. in primo anno. volui enim fieri portiones de dictis.xxx. per ſingulos de dictis tribus annis, & poſui in arbitrio legatarij ſolũmodo quantitates penſionũ, & quod dixi in legatario, idem eſt in hærede, vt ſi poſuiſſem in dicto legato hæc verba, penſionibus quas putauerit hęres, non poſsit differre hęres ſolutionẽ dictorum.xxx. vſque ad finem triennij. ſi auté ita dixiſſem, Hæres meus Titio.x. trima die dato. perinde eſt ac ſi dixiſſem. annua bima trima die. vnde quod dictũ eſt in.xxx. dicto Titio legatis, erit in dictis decem. [*SI CVI CERTA.*] Legaui Titio.c.& donec ei præſtentur per hæredem meum, iuſſi eidem Titio præſtari quolibet anno.x. nomine vſurarum. Certe legatum de.c. valet, & etiam legatum vſurarum prædictarum ſi eſt intra legitimum modum vſurarum. aliàs non. Viuianus.

Sine vexatione. ſcilicet magna. Accurſius.

Et incommodo. intolerabili: vt.j. de verb. ſign. l. nepos. Accur.

In hæredis electione. ſcilicet diceremus hęredẽ non poſſe totam præſtationem

DE ANNVIS LEGATIS & fideicommiſsis.

Vm in annos.] CASVS. Legaui Titio centũ corbes frumenti in annos ſingulos, & nõ dixi in quo loco ſoluat ei hęres meus quolibet anno. Certe tenetur ei ſoluere hæres meus vbi ipſe hæres habet domiciliũ, & vbi eſt maior pars hæreditatis. quocunque ergo loco de his duobus petat ab eo Titius legatarius, debet ei dare. nam & ita eſſet ſi promiſiſſem Titio per ſtipulationẽ dictos centum corbes frumenti ſingulis annis, vel alio modo eſſem debitor in dictis centũ corbibus frumenti annuis. Viuianus.

Peteretur. ſ. iure-peti autem poteſt abſque fori præſcriptione vbi teſtator voluit, & vbi hæres habet domicilium, & vbi eſt maior pars hæreditatis, & vbi cœpit ſoluere vel reſpondere: vt.ſ.de iudi.l.ſi fideicommiſſum. in princip. &.§.fina. &.l.quamuis. &.l. ſeq. & not. in.l.quod legatur. & ſupra, de tranſact. cum hi.§.cauſa. & facit ſupra, ſi cer.peta.l.vinum. Accurſius.

In annos.] CASVS. Damnauit hæredem ſuum Titius vt ſineret me vti frui fundo Titiano ipſius Titij in ſingulos annos, id eſt, reliquit mihi vſumfructũ in fundo ſuo Titiano. hæres Titij non permiſit me colere dictum fundum tempore quo debebat coli. certe tenetur mihi ad æſtimationem fructuum omnium qui in dicto anno potuiſſent eſſe collecti ex fundo ſi permiſiſſet mihi eum colere eo tempore quo debebat coli. nec prodeſt ei ad excuſationem ſi paratus eſt permittere me colere poſtea in eodem anno dictum fundum: quia non permiſit ei tempore quo debuit. Et

Flo. qui

aliàs. portione.

Vulg. portione

BIU Cujas

Annua, bima, trima die soluere, quid sit.

præstatione differre vsq; ad triēnij finē. Sic ergo per.l.istā exponūtur leges quę dicūt ānua bima trima die aliquid soluēdū: vt. C. de rei vxo. act. l.j.§. exactio. &.ſ. de pig. act. l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. &.ſ. de pac. dota. aliud. & de contrah. emp. ſed Celſus. §. j. Ac.

a *Vſuras.* ſcilicet certas: vt patet: quia dicit certum &c. aliud ſi non expreſsiſſet certū quid, vel certam quantitatem: ſed ſimpliciter dixiſſet vſuras: vt. ſ. de vſur. l. quod in ſtipulatione. &.ſ. de iure dot. l. cum poſt. §. gener. & infra, de verbo. obliga. l. triticum. &. l. ita ſtipulatus.

b *Præſtari.* ab hęrede.

c *Probabilē.* Quis eſt probabilis [a]? Reſpon. vt. C. de vſur. l. eos. & ſic etiam per teſtamentum non debetur vſura vltra legitimum modum. & facit ſupra, de vſur. l. placuit.

a Id proba bile eſt qđ per ſe vel aliis iunctū facit admiculū. Sali. in .l. ad ꝓbationē. ſ. C. de ꝓba.

I in ſingulos.] *C A S V S.* Legaui Titio. x. in ſingulos ānos. certè cuiuſlibet āni vnum eſt legatum, & primi anni eſt purum legatum: ſequentium autem annorū legata ſunt conditionalia: quia ineſt conditio, ſi viuat legatarius. vnde primum tranſit ad hæredem legatarij: ſequentia autem non. quod eſt notandum. quod vltimū eſt verum vbi legatarius ante mortem ſuam tetigiſſet de ſecūdo anno, vel tertio, vel quarto, vel quinto, vel ſexto, vel de alio. nam tūc bene tranſmitteret ad hæredem ſuū, vt in caſu ſequen. Viuianus.

d *Non tranſire.* ſecus in aduocatis fiſci: vt. C. de aduo. diuer. iudi. poſt duos. ſed dic, immo conſonat huic. Item quod dicit hic, verum eſt niſi exonerādi hæredis gratia fuerit legatum per annos diuiſum: vt infra, quando dies leg. ced. l. nec ſemel. circa princip. &. l. ſi cum præfinitione. in princip. &. l. Firmio. §. fi. quæ ſunt contra. Vel ibi cum non cauſa alimentorum fuit relictum, hic ſic. Vel in. l. ſi cum præfinitione. certum tempus fuit adiectum. prima vera. Item ſecus in ſtipulatione quàm hic dicat in legato: quia facta ſtipulatio etiam in ſingulos annos vna eſt, nec finitur morte ſtipulatoris. Idem in donatione cauſa mortis: vt infra, de verb. oblig. l. ſi Stichū. §. j. & de do. cauſa mor. l. ſenatus. §. fi. & ſic quantū ad præſcriptionē tēporalem facimus differentiā inter legatum relictum in ſingulos annos, & ſtipulationē: licet. M. & B. inter ſe diſſentiētes aliter dicāt: vt no. C. de præſcrip. xxx. an. l. cū notiſsimi. §. pe. Ité facit. j. quādo dies leg. ce. l. cū in annos. &. j. eo. in ſingulos. &. l. cū in annos. & j. tit. j. l. cū vſusfructus. &. j. ad leg. Fal. l. j. §. ſi in annos. Accurſius.

debere teſtator voluit: quantitates dumtaxat penſionū in arbitriū hæredis aut legatarij cōtulit. Sed ſi ita ſit legatū, *Hæres meus Titio decē trima die dato.* vtrū penſionibus, an verò poſt triennium debeatur? Et puto ſic accipiendum, quaſi paterfamiliàs de annua bima trima die ſenſiſſe proponatur.

Vſura etiam in vltima voluntate nō poteſt legitimum modum excedere. Bartolus.

ſ Si cui certa quantitas legetur, & quoad pręſtetur, in ſingulos annos certum aliquid, velut vſuras, [a] iuſſerit teſtator præſtari: [b] legatum valet. Sed in vſuris hactenus debet valere, quatenus modum probabilem [c] vſurarum non excedit.

Legatum annuū pro primo anno eſt purum: pro ſequentibus eſt conditionale. Bar.

IIII. PAVLVS libro ſexagesimo ſecundo ad Edictum.

SI in ſingulos annos alicui legatū ſit, Sabinus (cuius ſententia vera eſt) plura legata eſſe ait, & primi anni purū, ſequentium conditionale. videri enim hanc in eſſe conditionem, *Si viuat*: & ideo mortuo eo ad hęredem legatum non tranſire. [d]

Sufficit vltimum annum eſſe cœptum vt legatum annuum pro illo anno tranſmittatur. Bartolus.

V. MODESTINVS libro

A Vobis.] *C A S V S.* Inſtitui mihi quatuor hæredes pone: & à duobus ex eis dedi multa legata quibuſdā. & poſtea ita dixi. A vobis quoq; cæteri hæredes peto vt vxori meę pręſtetis quoad viuet. x. aureos annuos. me mortuo vxor mea vixit per quinq; annos, & quatuor męſes de ſexto anno: & deceſsit. Certe debēt habere hæredes ſui integrū legatum ſexti anni. in initio enim cuiuſlibet anni cedit dies annui legati. & hoc dicit. Viuianus.

e *Deberi.* cedit enim dies huius legati in initio cuiuſlibet anni: vt. j. eo. in ſingulos. ſed non videtur deberi niſi pro rata anni ſexti: vt. ſ. de vſufru. l. ſi operas. &. l. ſed & ſi quis. §. ſi operas. Solu. ibi delicto fuit amiſſus vſusfructus, ſcilicet capitis deminutione: hic morte: vt arg. j. eo. l. in ſingulos. &. ſ. quib. mo. vſusfru. amit. l. j. §. ſi non mors. Vel ſol. vt ibi. Ité facit. j. de ſtipū. ſer. l. ſeruus cōmunis. §. cum ſeruus. &. C. de aduo. diuer. iudic. poſt duos. §. his. &. j. eo. l. filiæ. Argu. contra. C. de aduo. diuer. iudi. petitionem. §. quando.

ADDITIO. Pro ſolutione huius contrarij dic vt dicit gl. quia nihil ad hæredem tranſit: ſubaudi, niſi ſalarium illius anni. & no. in. l. poſt duos. eo. tit. ſecundum Bar.

Annuam.] *C A S V S.* Titius reliquit in ſuo teſtamento ciuitati Bononiæ annuas. c. libras Boñ. cauſa faciendi curri pallium ad portheeam & roncinum & accipitē in caſſatacula: cui ludo, ſeu quibus ludis voluit pręſidere hęredes ſuos. poſt mortem huius Titij hæredes ſui præſtiterunt communi Bononiæ centū libras quolibet anno, pone per quatuor annos: & quolibet anno præfuerunt dicto ludo fieri faciendo: & poſtea deceſſerunt. petit in ſequenti anno commune Bononiæ ab hæredibus dictorum hæredum Titij vt dent ei. c. libras cauſa faciendi dictum ludum. dicunt hæredes hæredum: Nos non tenemur amplius præſtare. c. quia hæredes Titij, quorum hæredes ſumus, non poſſunt præſidere ludo, ſicut teſtator præcepit. Certe dicitur hic quod nō obſtante allegatione hæredum debent. c. præſtare communi Bononiæ quotannis, id eſt, ſingulis annis in perpetuum. & ita quamuis morte legatarij pereat annuum legatum, vt. l. proxi. nó tamen morte hæredis, vt hic. Vi.

f *Ad ludos.* ſacros cubus honeſtas & verecundia moribus caſtis ſeruata perſeuerat: vt. C. de ſpecta. l. j. & de meiuma. l. j. lib. xj. Azo. aliud ſi ad impudicos. nā tūc nó in perpetuū præſtaretur, ſed nullo modo, vel in aliud opus reipub. expenderetur: vt. j. de admini. rerum ad ciui. perti. l. legatum. §. fi. Accurſius.

g *In perpetuum.* plus ergo eſt in hoc legato quàm in vſufru. legato: quia tempore finitur: vt. j. tit. j. l. ſi vſusfru. l. municipibus. ſecundum R. & facit. ſ. tit. iij. l. ciuitatibus. &. j. eo. l. pe. &. j. de verb. oblig. l. ſi Stichum. §. j. Accurſius.

Quintus.] *C A S V S.* Titius inſtituit ſibi hæredes duos ſuos filios, & duas ſuas filias: & Seium extraneū & Gaium & Martinum dedit tutores dictis ſuis filiis: quia impuberes erāt. & ita poſtea ſubiunxit in teſtaméto, filij filiæq; meæ ibi morētur vbi vxor mea eorum mater eos morari volet: eiſq; filiis & filiabus meis Seius prædictus hæres meus in annos ſingulos, inq; pueri puellāſq; ſingulas det nomine cibarij aureos. x. Mortuo iſto Titio teſtatore mater dictorū puerorū poſuit eos ad ſtandum & ad morandum cum Sempronio. venit nunc Sempronius apud quem collocati ſunt pueri, ad Seium hæredem & Gaium & Martinum tutores: & petit ab eis. x. aureos pro hoc anno, pro cibariis dictorum puerorū. dicit Seius hæres tutoribus, Accipiatis ſi vultis. x. aureos de hæreditate, & date Sempronio. dicunt tutores, Nos nolumus ei aliquid dare. Modo quæritur, nunquid actione ex teſtaméto poſsit agere Sępronius ad dictos. x. aureos? Et dicitur quod nó vſq; illuc, Póponius &c. & dimitte ibi. & vade. j. per. xx. lineas ibi, itaq; hæc Quinti Mutij &c. & ibi recipilogat & examinat dicta verba Titij teſtatoris, filij filięq; meę ibi morētur &c. & illa, eis quæ hæres meus &c. Et dicit quod dicta prima verba non pariunt aliquam obligationē: ſcilicet vt omni modo teneantur filij ibi morari vbi pater iuſsit, vel mater ex iuſſu patris: ſed pertinent dicta verba ad conſeruandam auctoritatem defuncti. vnde ſecundum iuſsionem iudicis debent morari vbi pater iuſsit, vel mater. ex iuſſu patris autem non debent morari. Quid enim ſi iudex cognoſcit

VI. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

ANnuam pecuniam ad ludos [f] ciuitati reliquit, quib' præſidere hæredes voluit. ſucceſſores hæredum negāt ſe debere, quaſi teſtator tamdiu præſtari voluiſſet, quamdiu præſiderent hæredes. Quæro igitur, cum præſidēdi mentionem fecerit: ad tempus fideicommiſſum, an perpetuò præſtari voluerit? Modeſtinus reſpondit, fideicommiſſum quotannis in perpetuum [g] reipublicæ præſtandum eſſe.

Diſpoſitio reſpiciens ſolam auctoritatē defuncti, non commodum alterius: non iure actionis, ſed per officium iudicis effectui demandatur. Bartolus.

VII. POMPONIVS libro octauo ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius ait: Si quis in teſtamento ita ſcripſit,

decimo Reſponſorum.

A *Vobis quoque cæteri hæredes peto, vt vxori meæ præſtetis quoad viuet, annuos decē aureos.* vxor ſuperuixit marito quinquēnio, & quatuor menſibus. Quæro, an hæredibus eius ſexti anni legatum integrū debeatur? Modeſtinus reſpondit, integri ſexti anni legatum deberi. [e]

Propter mortem executoris legatū annuum non extinguitur. Bartolus.

B

C

D

BIU Cujas

gnoscit nunc esse Sodomitas vel adulteratores illos, apud quos iussit pater filios suos morari, vel mater ex iussu patris: quod quidem pater nesciebat tépore quo fecit testamentū? Certe non debet permittere iudex apud illos morari. Item dicit ibi, si autē pro cibariis &c. quamuis dictum sit in principio legis quòd Sempronius apud quē filij collocati erant, non potest agere ad. x. aureos actione ex testamento contra tutores: rāmen ita distinguo, aut sunt relicti. x. aurei gratia filiorum, aut gratia Sempronij prædicti. primo casu potest agere Sempronius contra tutores iudicis officio si ipse Sempronius erat bonus homo. gratia autem puerorum semper præsumuntur relicti dicti. x. aurei, nisi contrarium appareat. secundo casu potest agere Sempronius bonus homo existens actione ex testamento. & hoc vsque in finem legis. Modo reuertaris ad versiculum, Pomponius &c. & ibi ponit quædam exempla de iis quę pertinent ad auctoritatem testatoris, & non ad obligationem, puta instituto te solum hæredē, & iussi tibi vt faceres mihi monumētū quod constet centum. Certe potes facere monumentum, si vis, alias non cogeris. secus si haberes cohæredem retēto eodem casu: quia tunc posset te cogere cohæres tuus actione familiæ erciscundæ. sed & si tu & cohæres tuus paratus sit pro sua parte facere, potest te cogere pro tua. Secundum exemplum est cū iussi hæredi meo vt ponere in municipio imagines, nā nō potest cōpelli nisi gratia honoris municipij hoc iussisset. Viuianus.

a *Eisque.* hæc est duplex. nam vel filiis, vel illis apud quos debent ali, potest attribui: vt in fin. l. Item potest esse quòd soli filij, vel quòd soli alij, vel etiam tertio quòd filij cum aliis sunt hæredes. Item & not. duo præcepta: Vnum vbi debet morari: aliud de alimentis.

b *Agere possit.* ille apud quem erunt, scilicet aliqua actione, sed iudicis officio: vt. j. in fine dices. Azo.

c *Vti possint.* ſ. si velint. sed nō cōpelluntur nisi vt in fine dicet.

d *Pomponius.* circa prædicta clarius respondens, & præmittens duo similia. primum de monumento: secundum de imagine.

e *Si velis facere.* immo & pontificali auctoritate, vel iudicis officio est cogendus: vt supra, de peti. hære. hæreditas. §. fi. & ſ. fami. erciscū. l. his cōsequenter. §. sed & si. & infra, ea. l. in fi. Accur.

f *Interest illius.* quia ibi sepeliret: vt. ſ. de reli. l. familiaria. &. l. seq.

g *Habebitis.* scilicet si alteruter vestrum parere voluerit: aliquin communis culpa a poterit opponi agenti: vt. ſ. de lega. j. nisi. §. j. &. ſ. de lega. ij. l. cum pater. §. libertus. Accursius.

h *Nulli competit.* etiam si ad eius commodum aliquis sibi præferat. & facit infra, de priuileg. credi. l. Aufidius.

i *Itaque.* redit ad primum casum huius legis.

k *Iusserit.* facit. ſ. de admini. tuto. l. quidam decedens. §. vsque. & de consti. tuto. l. vtilitatem. & vbi pupil. edu. de. l. j. Accursius.

l *Hoc sermone.* eisq; hæres meus in annos &c. vt supra, in prin. huius legis.

m *Debeatur.* quod potest præsumi si sunt alij hæredes vel etiam cohæredes his pueris, & ex annuis cibariis decē pro magna parte superabundabit: & sic habet locum actio ex testamento. si autem soli filij, tunc officio iudicis tantum, vel actione ex testamento, si gratia eorum apud quos morari debent, est relictū.

n *Vtile.* scilicet visū. Accursius.

o *Videatur.* nisi aliud liqueat. Accursius.

Filij filiæque meæ ibi sunto, vbi eos mater sua esse volet: eisq; a hæres meus in annos singulos, inque pueros puellásque singulas damnas esto dare cibarij nomine aureos decē. si tutores eam pecuniā dare nolunt ei apud quē pueri atq; puellæ sunt, nihil est quod ex testamēto agere possit. b Nā ea res eò pertinet, vti tutores sciant quæ voluntas testatoris fuit, vti possint c eā pecuniā sine periculo dare. Pomponius. d In testamentis quædam scribuntur quæ ad auctoritatem scribentis dūtaxat referuntur, nec obligationem pariunt. hæc autē talia sunt, Si te hæredē solum instituam, & scribā vti monumētū mihi certa pecunia facias. nullam enim obligationē ea scriptura recipit: sed ad auctoritatē meam conseruandā poteris, si velis, facere. e aliter atq; si cohærede tibi dato idē scripsero. Nam si te solū damnauero vti monumentum facias, cohæres tuus agere tecū poterit familiæ erciscundæ vti facias: quoniā interest illius. f quinetiam si vtriq; iussi estis hoc facere, inuicem actionē habebitis. g Ad auctoritatē scribētis hoc quoq; pertinet, cum quis iussit in municipio imagines poni. Nam si non honoris municipij gratia id fecisset, sed sua: actio eo nomine nulli competit. h Itaque i hæc Quinti Mucij scriptura, *Liberi mei ibi sunto, vbi eos mater sua esse volet.* nullam obligationē parit: sed ad auctoritatē defuncti conseruandam id pertinebit, vt vbi iusserit, ibi sint. Nec tamen semper voluntas eius aut iussum cōseruari debet, veluti si prætor doctus sit nō expedire pupillū eo morari vbi pater iusserit, k propter vitium quod pater fortè ignorauit in eis p̄sonis esse apud quas morari iussit. Si autem pro cibaris eorum in annos singulos aurei decem relicti sint: siue hoc sermone l significātur apud quos morari mater pupillos voluerit, siue ita acceperimus hūc sermonem, vt ipsis filiis id legatū debeatur m: vtile n erit. Et magis enī est vt puidētia filiorū suorū hoc fecisse videatur. o Et in omnib' vbi auctoritas sola testatoris est, neque omnimodo spernenda, neque omnimodo obseruanda est: sed interuentu iudicis hæc omnia debent (si non ad turpem causam referūtur) ad effectum perduci.

Legatū in annos singulos est simile legato vsusfr. nisi i trib⁹ quæ hac. l. ponūtur. Bar.

VIII. GAIVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

IN singulos annos relictū legatū simile est vsuifructui, cùm morte finiatur. p Sanè capitis deminutione nō finitur, q cū vsusfructus finiatur. & vsusfructus ita legari potest: *Titio vsumfructum fundi lego: & quotiensque capite minutus erit, eumdem vsumfructum ei do.* r Illud certè ampli⁹ est in hoc legato, quòd [in] ingressu cuiuslibet anni si decesserit legatarius, eius anni legatum hæredi suo relinquit: quod in vsufructu nō ita est, cū cuius anni, puta secūdi vel tertij vel quarti vel sequentium, illius anni totum legatū ad hæredem suū transmittit. in initio enim cuiuslibet anni cedit dies annui legati. Viuianus.

p *Finiatur.* vt & insti. de vsufru. §. finitur. &. ſ. e. l. si in singulos. secus in seruitutibus prædialibus: vt. ſ. quemadmo. ser. amit. l. iij.

q *Non finitur.* scilicet legatum in singulos annos relictum: quia legatum sequentis anni est aliud legatum: & sic istud habebit legatarius. plura enim sunt legata, & sic in capite cuiuslibet anni inspicitur an sit capax vel non: vt. ſ. eo. l. si in singulos. &. j. eo. cū in annos. sed secus est in vsufructu cum legatum est simplex, non in singulos annos. & secundum hoc expones capitis deminutione, scilicet maxima & media, non minima. & sic est cōtra. C. de vsufruct. l. corruptionem. Vel dic etiam minima si est relictus vsusfru. in singulos annos: secus si simpliciter: quia tunc non minima, vt ibi. Vel dic secundum iura vetera vt quocunq; modo relictus, scilicet vel simpliciter vel in singulos annos, pereat capitis deminutione etiam minima: hodie secus vt. d. l. corruptionem.

r *Ei do.* vt & supra, quib. mo. vsusfru. amit. l. si cum. &. l. repeti. in princip. & secundum R. hoc casu videtur perpetuo relictum si ciuitati vel templo sic relinquitur, nisi aratrū patiatur: vt. ſ. quib. mo. vsus-

BIU Cujas

mo.vsusfruc.amit.l.si vsusfruc.sed certe imò & alio modo potest finiri: vt ibi no.Accursius.

a *Non relinquat.* vt & no.institu. de re. diui.§.is vero. Et no.in princ.huius legis vnam conuenientiam: quia vtrũque morte naturali finitur. postea tres differentias. prima cum dicit, sane &c. secunda cum dicit, & vsusfru.&c. tertia cum dicit,illud certe. & facit ad legẽ istã.ſ.quib. mo. vsusfruc. amit. l.si vsusfruc. meus. &.ſ.de vsufruc. l.si quis ita. & l.defuncta.&.j.titu.j.l. patrimonij. &.j.ad legem Falc.l.pœnales.in princ.& supra,de capi. demi. l.legatum. &.C. quando dies leg.cc.l.j. & supra,de euictio.l.si rem quam.§.fin. &.ſ.si vsusfru.peta. l.vti frui. §.fin.&.ſ.eo.l.à vobis. & infra,eod.l.codicillis.&.j.titu.j. l.habitationis.&.l.licet.&.l.generali.Accursius.

*Halo.pignori

Fvndus.] *CASVS.* Duobus meis libertis legaui centum corbes vini,& centum frumenti in annos singulos, & iussi q̃ pro his legatis cõsequendis ab hærede meo haberent in pignore fundũ meũ Titianum.Me mortuo petebãt dicti liberti ab hærede meo vt caueret eis cum satisdatione de prestandis eis dictis legatis quolibet anno:& hæres noluit satisdare. Certe possunt & debẽt dicti liberti legatarij mitti in possessionem dicti fundi Titiani, & aliarum rerum hæreditariarum causa rei seruandæ,id est,legatorum seruandorum.& hoc dicit.Viuianus.

b *Petetur.* vt & supra, de transact. l.cum hi.§.si vni. nam testamento potest constitui pignus: vt & supra, de pigne.actio.l.non est.&.C.communia de leg.l.j.

c *Paulus notat.* scilicet esse verum quod dictum est.Vel dic notat, scilicet infra scripta.i.notabiliter dicit.Accursius.

d *Mittatur.* si non satisdetur.quinimo etiam in res hæredis post sex menses: vt.C.vt in pos.leg.l.certa.cum enim sit conditionale huiusmodi legatum, quoad sequentes annos debet satisdari: vt infra, ad legem Falc.l.j.§.si in annos.Accursius.

Seio amico.] *CASVS.* Titia habebat vnum suum bonũ amicum qui vocabatur Seius:cui Seio ipsa cõcesserat vnam suam domum ad habitandum, quia ipse multum bene se habebat circa negotia sua Titiæ. Item habebat hæc Titia tres filios: scilicet vnam fœminam,& duos masculos.hæc Titia fecit testamentum, & instituit sibi hæredes dictos suos filios, & filiam. & ita postea locuta fuit, Seio amico fidelissimo volo præstari annuos senos aureos & habitationem qua vtitur,si ipse voluerit interuenire negotiis filiorum meorum eodẽ modo sicut interueniebat meis negotiis.Mortua postea hac Titia ambo filij sui masculi decesserũt, & ita per casum mortis factum est quo minus dictus Seius posset interuenire negotiis omnium trium filiorum Titię testatricis.petit nunc Seius tertiam partem dictorum legatorum, dicens se paratum interesse negotiis filiæ Titiæ quæ viuit. filia Titiæ viuens dicit quòd non tenetur ei præstare: quia testatrix legauit ei sub cõditione si interueniret negotiis filiorum suorum qui erant tres. nunc autem non est nisi vna:ergo non potest interuenire negotiis omnium, sicut testatrix videtur voluisse: ergo non adimplet conditionem: ergo non potest habere legatum pro aliqua parte. sed certe ipsa male allegat:quia conditio adimplenda per Seium, bene recipit diuisionem,& pecunia legata eidem Seio bene recipit diuisionem.vnde bonum est quòd pro ea parte qua potest adimplere,& adimplet conditionem,pro ea habeat legatum. [*MEDICO.*] Legaui medico Sempronio ea quæ viuus ei præstabam. certe ea videor ei reliquisse quæ ei singulis annis præstare solitus

fructuarius etiã si maturis fructibus nondum tamen perceptis decesserit, hæredi suo eos fructus non relinquat[a].

Etiam res pignerata potest capi ex primo decreto.Bartolus.

IX. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

FVndus,quem paterfamiliàs libertis legatorum nomine quę in annos singulos reliquit, pignus* esse voluit:ex causa fideicõmissi rei seruandæ gratia rectè petetur[b].Paulus notat[c]: hoc admittendum est & in aliis rebus hæreditariis, vt & in eas legatarius mittatur[d].

Legatum relictũ ob causam determinatur secundum causam sibi annexam. Bar.

X. IDEM libro octauo Responsorum.

Seio amico fidelissimo, si voluerit,sicut meis[e] *negotiis interueniebat, eodem modo filiorum meorum interuenire: annuos senos aureos, & habitationem qua vtitur, præstari volo.* Non ideo minus annua Seio pro parte hæreditaria viuentis[f] filiæ deberi placuit,quòd ex tribus filiis Titiæ

[testatricis]duo aliis hęredibus institutis vita decesserunt: cùm tam labor quàm pecunia diuisionem recipiant.

Dictum generale ad extraordinaria non refertur.Bartolus.

¶ Medico Sempronio quæ viua præstabã, dari volo. Ea videtur relicta,quę certã formã erogationis annuæ, nõ incertã liberalitatis voluntatem habuerunt[g].

Dictio,præter, ponitur incluſiue quando cadit inter res separatas quarum vna non comprehendit aliam.Barto.

¶ Vxori præter id quod à me viuo[h] *annui nomine accipiebat,aureos centum dari volo.* Annuum[i] videtur, & semel centum[k] aureos reliquisse.

Si testator legat quod viuus præstabat: ea sola debentur quæ legatarii causa præstabantur.Bartolus.

¶ Libertis dari volo quæ viua[l] *præstabam.* Et habitatio præstabitur[m].sumptus[autem]iumentorum non debebuntur, quos actori[n] domina præstare solita fuit vtilitatis suæ causa. ideo nec sumptũ medicamentorum medicus libertus rectè petet: eram: & perpetuam quasi præstationem habebit: putà quia ei dabam vel mittebam quolibet anno quatuor libras piperis in natiuitate,eo quòd ipse videbat vrinam meam cum patiebar,& dabat mihi cõsilium.si autẽ inuitabam eum quãdoque ad comedendum mecum,vel si mittebam ei quãdoque vnum ferculum, hoc nõ videor ei legasse.[*VXORI.*]Legaui vxori meæ aureos.c.præter id quod à me viuo annui nomine accipiebat. dabam enim ei forte quolibet anno vnam gonellam, nunquid ei legasse videor centũ aureos annuos,& vnã gonellam annuam? Et dicitur q̃ non, immo semel tantum centum aureos & annuam vnam gonellam. [*LIBERTIS DARI.*] Habebã libertos quibus præstabam habitationem: & cum vnus eorum esset meus actor siue castaldus, & alter esset medicus, præstabã castaldo sumptus pro iumentis meis quæ custodiebat: & præstabam medico sumptũ quę sumptum accipiebat medicus vt me & filiã meam curaret.feci ego patronus testamẽtũ, & ita in eo dixi, Libertis meis dari volo ea quæ viuus præstabam. Certe debetur ei dicta habitatio, non autẽ dicti sumptus iumẽtorũ vel medicamẽtorũ. & hoc dicit hic.§.Viuianus.

e *Meũ.* scilicet Titiæ testatricis.& sic apparet quòd filiorũ gratia fuit conditio apposita.Accursius.

f *Viuentis.* non etiam morientium:quia in eorum vtilitatem fuit cõditio apposita,vt in principio legis patet: & quia etiam in eorum persona conditio casu solummodo fortuito deficiebat: vt.j. de condi.& demon.l.in testamento.&.l.cum ita datur. & sic non obstat contrarium.C.de instit.& substi.l.j.&.j.e.l.Mæuia.vbi not. per casum. Item nec.C.de lega.l.j.vbi non contemplatione hæredum.vel dic, refert an hic Seius adhuc non cœperat gerere: & tunc indistincte deficit, cuiuscũque causa sit conditio inserta. si vero cœperat: & tunc distinguitur,an impediatur casu:vt & non deficiat: aliàs secus si non casu: vt.j.de condi.& demon.l.illi libertis. & secundum hoc in.l.C.de leg. l.j.cœperant iam morari prima placet. Item nota quòd hic casus in aliquo nocet Seio: in aliquo prodest.nocet in partibus defunctorum. nam licet nõ fiat per eum,& sic habere debet:vt.j.eo.Męuia.nocet ei casus.at prodest vt non toto legato careat, licet non totam conditionem impleat: quod aliàs noceret: vt.j.de condi. & demon.l.qui ducibus scilicet quia staret per eum. Item cõtra.ſ.de condit. inser.l.certum.Item contra.j.de adi.leg.l.Gaio.§.j.&.l.Stichus.§.fin.Sed ei supradictis apparet solutio. & facit ad legem istam.C.de lega.l. Item facit.j.de condit.& demon.l.pe.§.j.&.ij.&.j.tit.j.l.cui.&.l. eo.l.annua.& distingue vt no.C.de instit.& substi.l.j.Accursius.

g *Habuerunt.* vt vna comestio, vel par gallinarum, & similia: hæc enim non debentur: vt arg.infra,titu.j.Sempronio.& supra, titu.j.qui saltum.& infra,eo.§.fin.

h *A me viuo.* aliàs,à me viuo: aliàs,à Mæuio.

i *Annuum.* scilicet quod præstatur à Mæuio.

k *Et semel centum.* facit supra,de acti.emp.si venditor hominis, & infra,de dote prælega.l.Seia.nec est contra.C.de lega. l.j.quia ibi apparet esse aliud ex voluntate defuncti.

l *Viua.* aliàs,viuus.

m *Præstabitur.* vt & infra,tit.j.l.Sempronio.& supra,eo.l.medico.Accursius.

n *Actori.* i. castaldioni quondã seruo.sic ergo ex superueniente dignitate.i.libertate aliquid immutatur.sic.ſ.de procura.l.filiusfamilias.§.fi.&.l.aut.&.l.vel hæreditas.&.ſ.de adop. l.in omni.

Accipiebat

a *Acceptabat.* cum erat seruus. Accursius.

Cum in annos.] CASVS. Legaui Titio.c. in singulos annos. Certe cuiuslibet anni est vnum legatum, & sic plura sunt legata: & in principio cuiuslibet anni debet inspici vtrũ Titius legatarius sit capax, vel non. & si sit capax, cõsequetur legatum: aliàs non. Idem est si legaui Sticho seruo Titij.c. in singulos annos. nam in principio cuiuslibet anni debet inspici vtrũ Titius dominus sit capax, vel nõ. & si sit capax, cõsequitur legatũ seruo suo relictũ: alias non. & h.d. Viuianus.

b *Placet.* dic vt no. ff. eod. si singulos.

c *Dominorum.* vt &. ff. de lega. ij. l. debitor. §. fina. & j. quando dies leg. ced. cum in annos. Item ex sua: vt eo. titu. l. Firmio. §. j. Accur.

Aius.] CASVS. Gaius Seius habẽs prędia Potitiana ad burgum Panicalis, & habẽs prędia Lutatiana ad sanctam Mariã in mõte, legauit Mæuię dicta prędia Põtiana, & Seię dicta prędia Luciana, & postea ita dixit: Prędiari autẽ volo ex prædiis Pontianis, prædiis Lucianis annua arũdinis milia.ccc. & salicis mundæ annua librarum singula milia, causa releuandi forte multas vineas quę erãt in dictis prędiis Lucianis. Mortuo dicto Gaio Seio, Mæuia quæ habebat prædia Pontiana, præstitit per tres annos pone dictas arundines & salices Seiæ quę habebat prędia Luciana. Postea decessit dicta Seia, quæ habebat dicta prædia Luciana, quibus debebant dari dictæ arundines & salices. quæritur, numquid extinctum sit dictum legatum annuæ arundinis & salicis? Et dicitur quòd sic, quia annuum fuit legatum, cuius petitio competebat Seiæ: non autẽ fuit seruitus in rem vel in personam. si autem fuisset seruitus in rem, id est, constituta prędiis Lucianis in prædiis Pontianis, non finiretur morte legatariæ: sed si fuisset in personam, bene finiretur. & hoc dicit. Viuianus.

d *Pagis.* aliàs, plagis. alias, pagis, id est, contratis vel villis.

e *Et Seia.* scilicet vnum vni, alterum alteri: puta Pontiana Mæuiæ, Luciana Seiæ, secũdum R. & sic sunt omnia plana. sed Ioan. dicit Luciana his fœminis relicta: & Titio cuidam Pontiana: ex quibus Pontianis voluit fieri huiusmodi præstationes.

f *Singula,* id est, omni anno. Accursius.

g *Milia.* id est, mille librarum. i. libratarũ. i. certæ mensuræ duodecim pedum: cum & libra duodecim vnciarum dicitur.

h *An id legatum.* scilicet annuæ præstationis, secundum R. vel dic prædiorum Titio relictorum vt solueret annuam quantitatem, nam cum annua solutio sit extincta, & legatum Titio extinctum videbatur. quod remouet, secundum Io.

i *Neque in personam.* scilicet Seiæ dominantis. quam infra vocat legatariam. vel dic in personam Mæuiæ seruientis. vel ideo dicit non in personam, scilicet vt sit vsusfru. tum quia prædia prædiis dari dicit: tum quia Seia cui annuum soluebatur, non poterat per se percipere: vt. j. tit. j. l. fundi. & l. patrimonij. & ff. de vsufruc. defuncta. §. fi. & sic nõ obstat. ff. de seruit. rusti. prędi. l. item. & l. veluti. quæ est contra. & hoc etiam apparet ex eo quòd dicit præstari volo: ex quo verbo non cõstitui seruitutem liquet: quia si sit seruitus, percipere potius potest quàm prestationem ab alio expectare per personalem actionem: vt in prædictis legibus dicitur.

k *Neque in rem.* scilicet propter illam annuam commemorationem: & quoniam cum quadam perpetuitate annui huiusmodi seruitutes reales constituuntur: vt supra, de ser. l. iiij. numerus enim ille. xxx. milia &c. ostẽdit quòd potius obligatio personalis quàm seruitus constituatur: quia seruitus vera nullam certam quantitatem, sed magis sufficientiam seu integritatem exposcit. Illud quęro, an prędia Pontiana sint obligata ob talem prestationem: quod hic non dicit. videtur tamen quòd non: vt. ff. titu. j. l. quidam testamento. in princip. nisi forte pro alimentis: vt infra, de alimen.

ff. Infort.

quem, vt patronam, eiusque familiam curaret, acceptabat [a].

XI. PAVLVS libro vicesimo primo Quæstionum.

CVm in annos singulos legatur, plura legata esse placet [b]: & per singula legata ius capiendi inspicietur. idẽ in seruo inspiciendum est ex persona dominorum [c].

Annua præstatio fienda ex reditu certa rei, finitur morte legatarii. Bartolus.

XII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

GAius Seius prædia diuersis pagis [d] [posita] Mæuiæ & Seiæ [e] legauit, & ita cauit: *Præstari autem volo ex prædiis Potitianis* [f] *prædiis Lutatianis* [f] *annua harundinis milia trecena, & salicis mundæ annua librarum singula* [f] *milia* [g]. Quæro, an id legatum [h] defuncta legataria extinctũ sit? Paulus respondit, seruitutẽ iure constitutã non videri, neque in personã [i], neque in rem [k]: sed fideicõmissi [l] petitionem cõpetisse ei cui prędia Lutatiana legata sunt: & ideo cùm annua legata fuerint, mortua legataria [m] finitum legatum videri.

Conditio quæ pendet ex potestate legatarii, & alterius: si ex facto alterius impediatur sine legatarii culpa, habetur pro impleta. Bartolus.

XIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

MAeuia nepotem ex Mæuio puberem [n] hæredem instituit, & Lucio Titio ita legauit: *Lucio* [o] *Titio viro bono, cuius obsequio gratias ago, dari volo annuos, quamdiu viuat, aureos decem si rebus nepotis mei interueniat, omnémque administrationem rerum nepotis mei ad sollicitudinem suam reuocauerit.* Quæro, cùm Lucius Titius aliquo tempore Mæuij negotia [p] gesserit, & per eũ non stet quò minus gerat, Publius lega. l. Lucius. & l. ij. & supra, de vsufru. hactenus.

l *Fideicõmissi.* scilicet annuæ prestationis. & dic, ei, scilicet Seiæ per actionem, scilicet personalen ex testamento donec viuit, non vltra: vt in fine. Sed Ioan. dicit fideicommissi prædiorum Titio relictorum. & dic, ei Titio etiam post mortem Seiæ & Mæuiæ. Sed contra eũ est, quia dicit prædia Luciana? nam debet dicere Pontiana. Vel si diceret de fideicõmiss. annuæ prestationis, deberet secũdum eũ dicere, eis quibus, in numero plurali. dic ergo secundũ R. vt prius dixi.

m *Legataria.* annuæ prestationis, & nõ prędiorum: vt. ff. titu. j. l. pater. §. Tusculanus. & ff. de lega. j. l. si fundus. §. Iulianus.

Maeuia.] CASVS. Męuia habẽs nepotem Mæuium ex filio suo Mæuio, dictum suum nepotem hæredem instituit, & Lucio Titio ita legauit, Lucio Titio dari volo annuos aureos. x. si rebus nepotis mei iterueniat, omnémq; administrationem rerum eius ad suam sollicitudinẽ reuocauerit. Mortua Męuia Lucius Titius gessit negotia dicti nepotis per duos annos pone, & percepit ab eo omni anno. x. aureos. postea dictus nepos prohibuit Lucium Titium administrare negotia sua prosequentibus annis, & nolebat ei dare. x. aureos amplius, & ita non remanet per Lucium Titium quo minus administraret. quæritur, vtrum debeat consequi quolibet anno fideicõmissum de. x? Et dicitur quòd sic, nisi nepos remouisset eum à negotiis suis propter fraudem ipsius Lucij Titij, quam committebat in administrando negotia dicti nepotis Mæuiæ: vel nisi interueniat alia iusta causa ad improbandũ operam dicti Lucij Titij. [VXORE.] Dominus Ioseph instituit sibi hæredem vxorem suam: & ita cauit postea in testamento, Libertis meis omnibus alimentorũ nomine singulis annis denarios. xij. ab vxore mea, quam instituit hæredem, dari volo si ab ea nõ recesserint. Mortuo testatore vxor prædicta assiduè volebat exire ciuitatem, & secum libertos ducere: & liberti dicebant ei, Dominus Ioseph nõ solebat tantum & toties ciuitatem exire: vnde nos nolumus toties vos sequi: & nihilominus volumus legata nostra. quæritur, quid iuris sit? Et dicitur quòd hoc debet committi ad arbitrium boni viri: & ipse æstimabit vtrum vxor habeat iustam causam toties proficiscendi extra ciuitatem: & tunc liberti teneantur eam sequi, & aliàs non habeant legata. aut non habeat iustam causam, & tunc nihilominus habeant liberti legata, quamuis eam non sequantur. Sed quid si ipsa habeat iustam causam proficiscendi extra ciuitatem, & liberti noluerint eam sequi ea ratione quia ipsa nihil amplius eis offert quàm sit in legato eorum annuo? nunquid debent legata eorum annua consequi? Et certe committitur hoc similiter arbitrio boni viri vt videat vtrum ipsa velit proficisci in tam longinquas partes, quòd non sufficiant libertis eam sequentibus legata eis relicta pro dispendio: & tunc non teneantur eam sequi, nisi ipsa det eis plus quàm sit in eorum legatis annuis, & quod sufficiat eis ad perficiendas excursiones cum ea quæ vult proficisci, ita prope quòd ad faciendum dispendium in itinere bene sufficiunt libertis eorum legata: & tunc teneantur eam sequi, etiam si ipsa non det eis amplius quàm sit in eorum legatis. & si tunc eam non sequantur, legata eis relicta annua consequi non possunt. & h.d. Viuianus.

n *Puberem.* aliàs, puberem: aliàs impuberem. & vocatur Mæuius vt. j. patet ibi, quæro &c. & hic in principio.

o *Lucio.* cuidam extraneo. Accursius.

p *Mæuii negotia.* scilicet nepotis. idem si nunquam, sed non stetit per eum: vt subiicit, &. C. de condit. insert. si ea. &. j. de condi. & demon. l. iure. & l. si quis ita. & ff. de leg. iij. l. qui cõcubinam. §. vxori. & j. quando dies le. ced. l. v. §. item si qua. & j. de alimen.

BIU Cujas

lega.l.Gaio.§.j.&.l.Stichus.§.fin.&.j.de condi.& demon.l.in testamento.&.C.de institu. & substitu.l.j.&.ij.& supra, de lega.ij. l.Titia.§.si ea.&.s.commoda.l.si vt certo.§.abesse.Accursius.

a *Nolit eum administrare.* secus si staret per casum fortuitum: vt supra,eod.l.Seio.in princip.& infra, eod.l.annua.

b *Nō recesserint.* ex hoc oritur quæstio.Accur.

c *Difficile.* id est, raro. & sic cogitabat facturam vxorem, vt allegant liberti.Accur.

d *Nihil amplius.* aliàs amplius, scilicet propter hoc quòd eos secū duceret dare voluit. & aliàs,nihil magis: & aliàs,nihilominꝰ. & tūc dic.i.magis.sic.C.de iuris & facti igno. l.non idcirco.Accursius.

e *Ex longinquis.* sic.s. de iudi. l.si longius. in princ.&.§.j.&.l.sed & si susceperit.§.j.&.j.de ope. liber. l.quod nisi. §.j. Item est attendendum cuius contemplatione est dictum, vt ab ea non recedant : vt.j. de cōdi.& demon. l.illis. & facit.s.tit.j.l.qui concubinam.§.penult.

ADDITIO. Quærit hic Bar.an vxor teneatur sequi virū peregri-

†*Huic sententiæ conguit quod præclarè Cic. orat. pro Cn. Plan. non semper easdem sententias ab iisdem, sed quasque ab eisque reipub. status,inclinatio tēporū, postularet esse defendendas.*

nantē? Respō.secundū eundē Bar. q si vir ingreditur peregrinari per mundum, non tenetur virū sequi,arg.huius.l. &.l.quod nisi.§.j.j.de ope.liber.nisi tempore quo ipsa duxit eum in virum,cōditionē suam sciebat.tūc enim videtur in eum cum illis cō ditionibus cōsensisse, cōsiderata qualitate p tio tēporū, sonæ: vt.l.plenum.§.ceratio cōcordiæ.s.de vsu & habitā. C.de spon.l.fi. circa mediū. &.l. pmittēdo. §.pen.de iure do.Sed si esset quædā peregrinatio modica & honesta, tūc tenet ipsa virū sequi.arg.huiꝰ.l.& gl.extra de cōiug.lepro.c.j.

*Flo. per

f *Modo.* id est, quantitate.sic.s.de transac.l.cum hi.§.modus.

SI cui annuum.] *CASVS.* Legaui Titio annua alimenta pone: & non adieci aliquam summam. certe id videor ei reliquisse quod ego eram solitus prestare in vita mea.si autē non eram solitus aliquid ei præstare,ex dignitate personæ Titij legatarij statui oportebit illud quod debeat ei dari quolibet anno p alimēt is.Vi.

g *Solitus fuerit.* consuetudo patrisfamiliàs attenditur.sic.s.de lega.j. l.si seruus plurium.§.fi.& de pig.act.l.vel vniuersorum.&.s. titu.j.l.cum quæreretur.§.lana.&.l.nummis.&.s.e.Scio.§.j.& fin. Item & dignitas legatarij,vt subiicit: vt.s.de iudi.sed & si susceperit.§.j.&.s.de leg.j.l.si seruus plurium.§.fin.& charitas: vt.j.de adi.leg. l.cum alimenta. & no.quòd hoc locum habet in alimentis legatis indubitanter: vt licet incertū,valeat tamen: vt.d.l.cum alimenta. & in simili pia causa : vt &.s.de lega.ij. l.quidam. &.s. tit.j.l.Stichus.& sic lex ista potest loqui. Alij dicunt in omni annuo relicto quantumcūque incerto, vt valeat fauore vltimæ voluntatis: vt hic,& arg.s.tit.j.l.ij.nec obstat.s.de iur.dot.cum post. §.gener.quia possumus dicere quòd ibi nō erat annuum.in cōtractibus autem inter viuos constat non valere: vt.d.§.gener.&.j.de verbo.oblig.l.triticum.&.l.ita stipulatus.in princ.Accursius.

EVm qui.] *CASVS.* Titium hæredem meum rogaui, vt daret Seio centum post.x.annos à tempore mortis meę numerādos.

autem Mæuius nolit eū administrare[a] : an fideicommissum præstari debeat? Respōdi,si nō propter fraudē,aliámve quam iustā causam improbādæ operæ causa remotus esset à negotiis quæ administrare secūdum defuncti voluntatē vellet, percepturum legatum.

Qui tenetur cum alio morari, non tenetur eum simpliciter sequi : sed hoc declarabitur boni viri arbitrio.Barto.

B VVxore hærede scripta,ita cauit: *Libertis meis omnibus, alimentorum nomine singulis annuos denarios duodecim ab hærede dari volo, si ab vxore mea non recesserint*[b]. Quæro, cum paterfamiliàs sua volūtate de ciuitate difficilè[c] profectus sit,ea autem aussiduè proficiscatur:an liberti cum ea proficisci debeāt? Respōdi,nō posse obsolutè respōderi,cùm multa oriri possint quę pro bono sint æstimandaꝫ:ideoq; huiusmodi varietas viri boni arbitrio dirimenda est. Itē quęritur, cùm proficiscēs eis nihil amplius[d] obtulerit, ac propter*hoc eam secuti non sint,an legatum debeatur? Respondit, & hoc ex longinquis[e] breuibúsque excursionibus, & modo[f] legati æstimandum esse.

Fauore alimentorum valet legatum incertum.Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

SI cui annuū fuerit [legatū] relictū sine adiectione summæ, nihil videri huic adscriptū Mela ait: sed est verior Neruæ sentētia,quod testator præ-

A hæres autem soluit non transacto adhuc quinquennio pone, nō quid est liberatus? Et distinguitur hic.aut reliquit fideicōmissum prædictum post diem propter legatarij personam, puta quia rem familiarem suam poterat tueri: quia erat forte pupillus.aut propter commodum hæredis : scilicet vt ipse hæres sentiret commodum

stare solitus fuerat[g], id videri relictum.si minus,ex dignitate personæ statui oportebit.

Si dilatio apponitur gratia legatarii, non potest ei solui ante : secus si gratia hæredis.Bartolus.

XV. VALENS libro septimo Fideicommissorum.

EVm qui[h] rogatus post decem annos restituere pecuniam,ante diem restituerat: respōdit, si propter capiētis personam (quòd rem familiarem tueri non posset)in diem fideicōmissum relictū probaretur, & perdituro[i] ei id hæres ante diem restituisset: nullo modo[k] liberatum esse. Quod si tempus hæredis causa[l] prorogatū esset,vt cōmodum medij temporis ipse sentiret: liberatum eum intelligi. nam & plus eum præstitisse, quàm debuisset.

Legatum annuū relictū seruo à domino, debetur tēpore seruitutis & libertatis. Bar.

XVI. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

SEruus post decem annos liber esse iussus est: legatúmque ei ex die mortis domini in annos singulos relictū est.Eorum quidē annorū quibus iam liber erit, legatū debebitur[m]: interim autem hęres ei alimenta præstare compellitur[n].

Legatum donec nubat, intelligitur annuum.Bartolus.

XVII. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

LEgatum ita est, *Attiæ,donec nubat, quinquaginta damnas esto hæres meus dare.* neque adscriptum est, *in annos singulos.*

medij temporis.Primo casu si soluit ante tempus,& legatarius amisit legatum, & baratauit propter suam facilitatem, non est liberatus hæres. Secūdo casu est liberatus.Viuianus.

h *Eum qui.* aliàs incipit, eum.& aliàs,Iuolenus.

i *Et perditur.* sic.s. pro empt.l.si quis cum &.s.de mino. l.quod si minor.§.testamento.& infra, de in rē ver.l.ij. §.necnon.

k *Nullo modo.* nisi forte habeat pecuniā sufficiuam: vt arg.instit.eo. alie.licet vel nō.s.m. videdū.&.C.pro emp. l.fi. &.s.de admi. tut. l.si minoris. & facit hanc distinctionem de vsur. l.iij.§.cū Pedius. & supra, tit. l.si ita relictū. §.Pegasus.&.l.cum pater.§.ratoris. &.C.de fideicommiss. l.post mortē. vbi no.contraria & solutiones de legibus: supra, de lega.ij.l.cum pater.§.hæreditatem.s. §.à filia. &.j.ad Trebel. l.sed si ante. & ibi plene solui.

l *Hæredis causa.* quæ præsumitur in dubio vt.j.de re iudi.tempus & argu.j.de verb.obli. l.eum qui kalendis in fin.&.l.cōtinuus. §.cū in fin.§.&.j.de adi. & obli. l.quod quis.&. de sol.quod in diem. &.j.e.liberto.§.filius.

SEruus post decem CASVS. Iussi testaméto meo seruum meū Stichū liberū esse post.x.annos, & postea dixi:Volo dari eidem Sticho ex die mortis meæ centum annos singulos. certe ante.x.annos hæres meus tenetur præstare alimenta dicto Sticho. post.x.autem annos debebit habere centum anno dictus Stichus centū. post dictos enim.x.annos incipit esse liber, & incipit posse capere legatum.Viuianus.

m *Debebitur.* actione ex testamento: vt.s.tit.ij.l.si quis seruo.

n *Compellitur.* officio iudicis : quia naturaliter non ciuiliter debetur: vt & infra,de ali.leg.l.seruos ad custodiam.&.s.fami.ercis. ex parte.§.seruo. &.s.de lega.j. l.feruo alieno.§.j.&.C.de necessar.hære.institu.l.pen.§.illo.&.s.de lega.iij. l.seruus.posset etiam hæc.l.intelligi secundum quod dicitur.j.de verbo.oblig.l.huiusmodi.&.s.si cer.peta.l.lecta.in fin.

LEgatum.] *CASVS.* Legaui Attiæ donec viuat quinquaginta,& non adieci,in annos singulos. Certe debebit habere Attia quolibet anno quinquaginta,reprobata sententia Labeonis & Trebatij, quæ dixerunt tantum semel ei deberi quinquaginta. [*VINI FALERNI.*] Legaui Attio binos culleos,siue corbes optimi vini quod nascetur ad domum meam.i.in vinea quæ pertinet ad domum meam,singulis annis.me mortuo soluit hæres meus Attio per duos annos pone duos culleos dicti vini natiui dicta vinea.in tertio anno fuit vinea tempestata,ita quod nihil in ea natum fuit : & ita in tertio anno nihil potuit habere Attius de legato.

BIU Cujas

legato.in quarto autē & in quinto anno fuit satis de vino in dicta vinea. modo petit Attius ab hærede duos culleos vini pro tertio anno in quo nihil habuit. Certe bene debet habere.h.d. Viuianus.

a *Putant.* & male.

b *Singulos.* s. quousque nubet,& omni anno habebit.l.sunt igitur paria, quamdiu nubes, & singulis annis quamdiu nubes. sicut si lego tibi vsumfructum quadiu viues, vel vsq; ad decennium: tale est quoad repetitionem ac si legassem singulis annis: vt.ē.qui. mo. vsusfru. amit. l.sicut in annos. in prin. &.§.vnde tractatum est. & maxime quia in testamentis plenius facienda est interpretatio[a]: vt.j.de reguitur. l.in testamētis. Vel dic,in annos singulos, id est singulis annis debet aliquid solui. de his legatis: vt.ē.eo. l.iij.&ad hoc.j.quando di.leg.ce.si cū præfinitione. &.j.eo.l.annua.§.fina.Accursius.

c *Vini Falerni.* à loco sic dicti. vel, id est optimi.sic enim dicitur in vulgari vinum Falernum.Accursius.

d *Culleos.* vasa de corio vel alia materia quibus mensurabatur vinum, & etiam annona quādoque: vt supra,de pig.act.l.fi.§.fina.

e *Annorū.* antecedētium & sequentium.ad quod.i.quando di.leg. ce.l.Firmio.in prin. & infra,de verb.obl.l.interstipulātem. §.sacrā. &.ē.de leg.j.l.quod in rerum natura.in princ. &.ē.de contrahen.emp.l.si debitor.§.j.&.ē.locati.si vno.&.C.locati.l.licet.& infra,de tritico,vino & oleo leg.eum certus. &.l.ex eo.& infra, de alimen.leg.l.Lucius.Accursius.

Codicillis.] CASVS. Titius in testamento suo in quo instituit sibi hæredem Seium minorem.xxv.annis, confirmauit codicillos quos postea faceret.& postea fecit codicillos: & ita in eis dixit: lego fundū meum Titianum libertis meis:& nolo quod eum alienent: immo volo quod pertineat post mortē libertorum ad filios eorum & nepotes : à quibus libertis volo præstari dicto Seio hęredi meo ex reditu dicti fundi.x.per annos singulos vsque ad annum.xxv.à die mortis meæ . Postea decessit hic Titius testator & codicillator.postea præstātibus libertis omni anno.x.dicto Seio,ipse Seius decessit ante.xxv.annum.modo quæritur,an residui temporis fideicōmissum debeatur hæredi dicti Seij?Et dicitur quod sic, nisi liberti probent testatorem eundēmq; codicillos facientē respexisse ad.xxv.an. Seij hæredis, cū dixit in codicillis,vsq; ad annos.xxv.à die mortis &c.quia tunc non debetur fideicōmissum hæredi hæredis. [STICHO ALVMNO.] Titius habens Stichum alumnū minorem.xxv.annis,& sororē suam Semproniam, instituit eam hæredē in quatuorvnciis hæreditatis suæ,& Seium & Semproniū pone in octo vnciis: & postea iussit dari alumno suo prædicto centum, & omni mense.x.& omni anno alia centum : & aliis quibusdā suis alumnis legata reliquit: & cōmendauit omnes dictos suos alumnos dictæ suæ sorori vt eos gubernaret & custodiret donec haberet.xxv.annos : & tali modo rogauit postea dictam suam sororem:Fidei tuę commito Sempronia soror vt legata quæ alumnis meis reliqui , recipias à cohæredibus tuis, & apud te habeas donec commendatos habeas dictos alumnos. & postea decessit dictus Titius testator , & dicta sua soror abstinuit se ab hæreditate sua antequam perciperet à cohæredibus suis pecuniam alumnis relictam. venit modo dictus Stichus alumnus,& petit à Seio & Sempronio cohęredibus Sem-

pronię legata sibi relicta.quęritur,vtrum possit?Et videtur quod non : quia non habebat adhuc.xxv.annos dictus Stichus, & ante xxv.annum suum noluit testator Sempronium accipere pro eo legata eius. ipsa autem Sempronia inuenitur nunc non hæres,& ita non posse accipere pro eo de medio hæreditatis,vt dixit testator.

Labeo,[&] Trebatius præsens legatum deberi putant[a]: sed rectius dicetur, id legatū in annos singulos[b] deberi.

Quod deficit in fructu vnius anni, supletur ex fructibus sequentium annorum in annuo legato. Barto.

¶Vini Falerni[c] *quod domi nascetur, quotannis in annos singulos binos culleos hæres meus Attio dato.* Etiam pro eo anno quo nihil vini natum esset, deberi duos culleos[d] [respondit,] si modò ex vindemia cęterorum annorum[e] dari possint.

Petitio legati diuisi per tempora exonerationis gratia transmittitur ad hæredem: & adiectio temporis in dubio non refertur ad tempus ætatis. Barto.

XVIII. SCAEVOLA libro quartodecimo Digestorum.

CODicillis testamento confirmatis[f] fundum libertis legauit, eúmq; alienari vetuit, sed pertinere voluit & ad filios libertorum, vel ex his natos: deinde hæc verba adiecit: *A quibus præstari volo hæredi ex reditu eius fundi decem per annos singulos vsque ad annos triginta quinque à die mortis meæ.* Quæsitum est, cum hæres à Titio institutus, intra trigesimumquintum annum ætatis decesserit, an residui temporis fideicōmissum ex verbis suprascriptis hæredis quoque hęredi[g] debeatur? Respondit deberi : nisi ostendatur à libertis;testatorem ad hęredis[h], trigesimumquintū annum respexisse.

Nudo ministro recusante legatū recipere,legatarius potest petere ante diem. Bar.

¶Sticho alumno suo centum, & menstruos decem,& annuos centum dari voluit: & Sempro niam quam hæredem ex triente instituerat, rogauit in hæc verba, *Fidei tuæ committo Sempronia soror, vti legata quæ alumnis*[i] *meis reliqui, ex medio recipias, & apud te habeas quoadusque cōmendatos habeas*[k] . Quæsitum est, cùm Sempronia,cuius fidei cō missum sit,abstinuerit se hæreditate antequam secundū voluntatē defuncti perciperet pecuniam alumnis[l] relictam: an Sticho de legatis actio etiā ante vicesimūquintum annū cōpetat? Respondit,competere.

Legato incepto, & per mortem legatarii finito, onus sibi iunctum extinguitur quoad omnes. Barto.

XIX. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

TItia, hærede Seia scripta, vsumfructū fundi Mæuio legauit,eiúsque fidei commisit

a *Putant.* & male.

b *Singulos.* s. quousque nubet,& omni anno habebit.l.sunt igitur paria, quamdiu nubes, & singulis annis quamdiu nubes. sicut si lego tibi vsumfructum quadiu viues, vel vsq; ad decennium: tale est quoad repetitionem ac si legassem singulis annis: vt.ē.qui. mo. vsusfru. amit. l.sicut in annos. in prin. &.§.vnde tractatum est. & maxime quia in testamentis plenius facienda est interpretatio[a]: vt.j.de reguitur. l.in testamētis. Vel dic,in annos singulos, id est singulis annis debet aliquid solui. de his legatis: vt.ē.eo. l.iij.&ad hoc.j.quando di.leg.ce.si cū præfinitione. &.j.eo.l.annua.§.fina.Accursius.

c *Vini Falerni.* à loco sic dicti. vel, id est optimi.sic enim dicitur in vulgari vinum Falernum.Accursius.

d *Culleos.* vasa de corio vel alia materia quibus mensurabatur vinum, & etiam annona quādoque: vt supra,de pig.act.l.fi.§.fina.

e *Annorū.* antecedētium & sequentium.ad quod.i.quando di.leg. ce.l.Firmio.in prin. & infra,de verb.obl.l.interstipulātem. §.sacrā. &.ē.de leg.j.l.quod in rerum natura.in princ. &.ē.de contrahen.emp.l.si debitor.§.j.&.ē.locati.si vno.&.C.locati.l.licet.& infra,de tritico,vino & oleo leg.eum certus. &.l.ex eo.& infra, de alimen.leg.l.Lucius.Accursius.

f *Confirmatis.*quod hodie opus non est:vt instit.de codicillis.§.j.

g *Hæredi.*nōdū anniculo:vt statim innuit.

h *Hæredis.* quasi personaliter ei aliméta cō stituendo.nec enim est facile credendū quod testator voluerit dare aliméta à legatario rei singularis hæredi omnium bonorum domino: & ideo nō pro alimentis videtur legasse, sed in plures pensiones diuisisse legatum exonerandi gratia grauatis & ideo omnium annorum vnum est legatū : vt.j. quando dies leg. ced.si cum præsinitione. &.l.Firmio. §.fina. Accursius.

i *Alumnis.* id est,alūno: scilicet Sticho. vel dic quod & aliis alūnis similiter reliquerat.

k *Cōmendatos habeas.* id est,habere volueris. vel dixit quod vsq; ad xxv.annos haberet cōmendatos:vt statim innuit.Accursius.

l *Alumnis.* i.alumno. vel dic vt dixi.ē. & fa. ē.titu.ij. l.cum pater.§. curatoris. &.j. quando dies leg.ced. l.Firmio. §.j.&.ij.

Titia hærede.] CASVS. Titia instituit sibi hæredem Seiam, & legauit Męuio vsumfructum fundi sui,qui vocabatur Pacatianus : & in hæc verba commisit fidei dicti Mæuij: A te Mæui volo præstari Arrio Pamphilo & Arrio Sticho ex die mortis meæ singulis annis donec viuent annuos sexcentos ex reditu dicti fundi. & postea decessit dicta Titia testatrix.& postea habuit Mæuius à Seia hærede Titia dictum fundum : & præstitit dictus Mæuius aliquot annis annuos sexcentos prædicto Pamphilo & Sticho : & postea decessit dictus Mæuius , sicque fundus prædictus rediit ad Seiam hęredem Titiæ pleno iure:eo quod vsusfructus extinctus est per mortem Mæuij. modo quæritur , nunquid Seia hęres Titiæ teneatur prętare Pamphilo & Sticho omni anno sexcenta?Et dicitur quod non:quia non sunt ab ea hęrede relicta, sed à Mæuio vsufructuario . Sed nunquid hæredes Mæuij prædicti tenebuntur præstare? Et dicitur quod non, nisi probent Pamphilus & Stichus manifeste testatricē voluisse præstari prędicta prædictis etiā vsufructu finito.& tūc etiam ita demū tenebūtur hęredes Mæuij fructuarij,si illud quod Męuius viuus existens percepit ex vsufructu, sufficit ad prædicta præstanda,& nō aliàs. [QVI MARCO.] Titius habens quendam doctum aduocatum nomine Marcum , præstabat ei quolibet anno vnam libram piperis, & vnam croci , eo quod ipse iuuabat eum de causis suis in curia. fecit hic Titius testamentum , & instituit sibi hæredem Titiam vxorem suam : & ita in eodem testamento locutus est ei: domina sanctissima,scio te de amicis meis curaturam,ne quid his desit : verūtamen volo dari Marco octoginta. & postea decessit dictus Titius.& postea Titia eius hęres præstitit octoginta Marco : Marcus nihilominus petebat ab ea omni anno vnam libram piperis, & vnam croci, secundum quod testator solebat ei dare : nūquid potest ? Et dicitur quod sic. [LVCIO TITIO.] Titia præstabat Lucio Titio quadraginta omni anno: & nomine salarij decem omni anno præstabat eidem:& nomine dierū festorum

BIU Cujas

præstabat ei certum pondus argenti, aut pretium pro eo ponderе. hæc Titia fecit testamentum, & instituit sibi hæredes Seium & Gaium: & ita postea dixit: do lego Lucio Titio quoad viuet tria pondo auri, quæ ei viua præstabam. decessit postea dicta Titia: nunc petit Lucius Titius à dictis hæredibus omnia prædicta quę ei viua Titia prętabat.

quæritur, nũquid propter dicta verba testatricis posśit ea consequi? Et dicitur quod sic. Vi.

a *Speratiani.* cuius vsumfructum legauerat. Accursius.

b *Redierit.* per cõsolidationem: vt insti. de vsufru. §. fin. vnde sicut emolumentum [a] mortę finitur, ita & onus, licet testator largius sit locutus.

a Impropriè pro omni commoditate accipitur, quid sit, & quo modo præstandũ sit, & quib⁹: vide do. Car. in Cle. statutũ. in pri. de elect. & ẽ Spec. ti. de salar. §. 4.

c *Debeãtur.* aliàs, debeant, scilicet hęredes.

d *Si modo.* tunc enim prętabitur, si non &c. & tunc illud, si, nõ potuit: vt not. supra, si quis cau. l. si eum. §. fina. & C. de trãsactio. l. actione. Accursius.

e *Ei rei.* aliàs, ei rei: & aliàs, eius rei. Item cõtra. j. tit. j. l. si ab eo. in eo quod hic dicit, ab hæredibus nõ præstandũ fideicom. Solu. hic finitũ erat legatum: & ideo eius onus. at ibi caducũ, aut in causam caduci factum remanet apud hæredem: & ideo cum suo onere. & sic etiam soluitur cõtra. §. de lega. ij. l. Celsus. in princ. & facit. §. titu. ij. l. imperator. in princi. &. §. j. &. j. de adimen. leg. l. Stichus. §. Titia. &. §. de lega. j. l. filiusfamiliàs. §. apud. & infra, de dote prę lega. l. iij. in princ. & supra, de contrahen. empt. l. fin. §. fina. Accursius.

**Flo. patuda*

f *Qui, Marco,* aliàs, lex, aliàs. §. Accursius.

g *Præstabat.* puta. x. aureos. Accursius.

h *Domina sanctissima.* loquitur vxori quã instituerat hæredẽ. Acc.

in hæc verba, *A te Mæui ex reditu fundi Speratiani*[a] *præstari volo Arrio Pamphilo, & Arrio Sticho ex die mortis meæ annuos sexcẽtos quotannis quoad viuent.* Quæsitum est, cum Mæuius annua alimenta præstiterit, post mortem autem eius fundus ad hæredem Titiæ pleno iure redierit[b], an alimenta ex fideicommisso Pamphilo & Sticho debeantur[c]? Respõdi, nihil proponi cur debeãt prętari ab hæredibus Titiæ: cum ab vsufructuario alimenta relicta sint. Idem quæsiit, an ab hæredibus Mæuij legatarij prętstanda sint? Respondit, nihil ab hæredibus legatarij [prętandũ,] nisi testatorem manifestè probetur voluisse, etiã vsufructu finito prętari: si modò[d] id quod ex vsufructu receptũ esset, ei rei[e] prętandæ* sufficeret.

Legato generali per speciale, non derogatur quando fit simpliciter nõ ob eandem causam. Bartolus.

ℸ Qui Marco[f] homini docto certa annua præstabat[g], testamento cauit: *Domina sanctissima*[h], *scio te de amicis meis curaturam, ne quid his desit: verũtamen & Marco [volo] dari octingẽta*[i]. Quęsitũ est, an Marcus prętitis sibi ex causa legati octingentis, annua quoque consequi debeat? Respõdit, nihil apponi cur nõ secundũ ea quæ in cõsultationem collata essent, debeãtur[k].

Si testator reliquit ad pondus quod præstabat ad numerum: ad pondus tamen valet legatum. Bartolus.

ℸ *Lucio Titio auri pondo tria [quoad viuet,] quæ viua præstabam, [do lego.]* Quæro, cum testatrix quadraginta[l] Titio quoad viueret[m], [&] salarij nomine certã summam[n], & amplius festorũ dierum nomine certum pondus argenti[o], aut pro eo pretium præstiterit: an eadem ex causa legati vel fideicommissi ab hæredibus eius Titio præstari debeant? Respõdit, nihil proponi cur præstãda nõ sint.

Si cõditio deficiat per mortẽ eius in cuius personã cõfertur, nõ extinguit legatũ. Bar.

XX. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

ANnua[p] his verbis legauit[q], *Si morẽtur cum matre mea, quã hæredem pro parte instituit.* Quæsitum est, an mortua matre cõditio adposita defecisse videatur, ac per hoc neque vestiaria, neque cibaria his debeantur? Respõdit, secundũ ea quæ proponerentur, deberi[r].

Relictũ sacerdoti vel ministro ecclesiæ, ipsi ecclesiæ videtur esse relictum. Barto.

ℸ Attia fideicõmissum his verbis reliquit, *Quisquis mihi hæres erit, fidei eius committo, vti det ex reditu cœnaculi mei & horrei post obitum sacerdoti, & ἱεροφύλακι*[t]*, & libertis qui in illo templo erunt, denaria decem die nundinarũ: quas ibi posui.* Quæro, vtrùm his dũtaxat qui eo tempore quo legabatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his qui in locum eorum successerunt? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, ministeriũ [quidem] nominatorum[t] designatũ, cæterum datũ templo. Item quæro, vtrùm vno dumtaxat anno

A

B

C

D

i *Dari volo octingenta.* aliàs non habetur in textu verbum, volo, sed subauditur: vt. C. de fideicommiss. l. volo. vel æquipollens: vt, scio te præstaturam: vel, credo: vt hic, & supra, de lega. j. l. etiam hoc modo. &. l. & eo modo. &. §. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. fin. &. §. de lega. iij. l. fideicommissa. §. quãquam. Accursius.

k *Debeantur.* præsumenda ex viuentis vsu eiusdem morientis voluntate: vt infra, titu. j. l. Sempronio. §. fina. Sed videtur contra. j. de adimen. leg. l. alimenta. §. basilicæ. &. l. penul. §. j. &. l. Stichus. in princip. Sed ibi aliud apparet dicendum ex voluntate expressa defuncti. Accursius. *ADDITIO.* Vel solu. aliter secundum Petrum de Bel. perti. quòd hic loquitur in legato reiterabili: ibi loquitur in legato alimentorum, quod non est reiterabile secundum Barto. hic.

l *Quadraginta.* scilicet aureos.

m *Titio quoad viueret.* scilicet testatrix.

n *Summam.* puta viginti aureorum.

o *Argenti.* scilicet vnciam, vel pretium quod sit decẽ. hoc quidem præstabat testatrix dum vixit: non autem tria pondo auri. vnde quia ad numerum præstabat, sed legauit ad pondus: videbatur non valere: sed tamen valet vt istæ tres præstationes sint loco trium pondo auri: & sic falsa demonstratio non vitiat legatum: vt infra, de condit. & demon. l. demonstratio.

Annua his.] GASVS. Titius instituit sibi hæredem Titiam matrem suam in dimidia, & Seium in alia dimidia: & legauit duobus pone libertis suis. c. omni anno, si morarentur cũ dicta sua matre. & postea decessit dictus Titius testator: & postea decessit dicta sua mater: & sic dicti liberti non possunt ammodo cum ea morari. nũquid nihilominus debent habere omni anno dicta c. annua? Et dicit quod sic. [*ATTIA FIDEICOM.*] Attia habens vnum cœnaculum, siue domũculam, & vnum horreum cum ea domo, ordinauit ita quòd quolibet ãno debant ibi nũdinæ, & sic magnam pensionem de cœnaculo & horreo percipiebat. hæc Attia fecit testamentum, & instituit sibi hęredes Titium pone & Seium & Sempronium: & postea ita fideicommissum reliquit: quisquis mihi hæres erit, fidei eius committo, vt det ex reditu cœnaculi mei & horrei post obitum meum sacerdoti ecclesiæ sancti Damiani pone, & clerico suo, qui vocatur Hierophylacus, & libertis qui in illo templo erunt, denarios decem die nundinarũ quas ibi posui. i. iuxta cœnaculum & horreũ. & postea decessit dicta Titia, & postea decessit dictus sacerdos, & clericellus, & liberti, & alij in eorum loco & officio positi fuerũt. nunquid illis subrogatis debetur legatũ pro tẽpore recipientibus? Et dicitur quod sic, & etiã in perpetuum. Viuianus.

p *Annua.* puta centũ libertis. Accursius.

q *Legauit.* s. aliquis, puta duobus libertis suis.

r *Deberi.* verum ob. exceptio si propter vtilitatem matris cõditio talis fuisset apposita: vt infra, de condit. & demon. l. illis libertis. Alij distinguunt, an cœperunt morari, vel per eos stetit: & tunc distingue vt dixi modo. aut non, & tunc indistincte non habent: vt no. §. e. Seio. & dic plene vt ibi. & facit. §. de lega. j. turpia. §. j. & infra, de condi. & demon. l. in testamento. &. l. cum ita. &. l. si quis ita. &. l. iure ciuili. Accursius.

s *Hierophylaci*[b]. nomen est capelle, vel loci vbi est capella: vt sacerdos Ricardinæ delectabilis nostræ villæ. Accursius.

t *Nominatorum.* scilicet vt sic per ipsos præbentes ministerium ipsi templo potius relictum quàm eorum personis legatum videatur. non enim sui causa ipsis, sed potius templi cui ipsi deseruebant, legatum fore est verisimile: quod eo maxime apparet, quoniam legando mentionem templi fecit testator: & ita de eo dicitur qui in relinquẽdo seruo vel filio alieno domini patrisve mentionem fecerit: vt infra, de condit. & demon. l. filio. &. C. de iur. delib. l. pen. & facit infra, de re. du. l. ciuibus. & supra, de pac. l. ale. §. fina. & de tribu. l. procuratoris. §. si plures. &. C. de episco. & cleri. authen. licentiam. & infra, de ope. no. nũ. l. de pupillo. §. ij. & l. operis. & in decret. xij. q. iij. ca. pontifices.

In perpetuum.

BIU Cujas

a *In perpetuum.* scilicet deberi, scilicet si templum perpetuo duret, aliàs secus: vt supra, titu. j. l. pater. §. Tusculanus. Item pro hoc quod in perpetuũ, est. ſ. eo. l. legatum. in prin. & ſ. de vsufru. l. defuncta. §. fina. & de condic. inde. l. eleganter. §. pen. in fin.

Liberto suo.] CASVS. Titius institutis sibi quibusdã hæredibus ita legauit liberto suo qui vocabatur Philo: volo præstari Philoni donec viuet quinquagesimã partem omnis reditus qui reditus præstaretur p prædiis meis Corneliano & Semproniano ex cõsuetudine domus meæ à colonis meis, vel ab emptoribus fructus dictorum prediorũ. postea decesit dictus Titius, & hæredes sui vẽdiderũt prædia prædicta, & pretium habuerũt: nũc Philo petit ab hæredibus omni anno quinquagesimã partem vsuræ dicti pretij adæstimationẽ illarũ vsurarũ quæ in prouincia frequentabãtur, dicens quod sicut debebat habere quinquagesimam fructus si prędia nõ essent alienata: ita debet nunc habere quinquagesimã fructũ pretij, id est vsurarũ, quę vsuræ capiebant maiorem summã quàm fructus. quæritur, nunquid eas petere posit? Et dicitur quod nõ, immo potest petere solummodo quinquagesimã fructuum dictorum prædiorum, licet ipsa prædia vendita sint, vt dictum est. Viuianus.

b *Reditus qui.* aliàs, quos. ſ. reditus. & secundũ hoc debet esse. j. præstarent. aliàs, quæ. ſ. quinquagesima: & tũc habeas, præstaretur. & quod subiicit, prædiis. sub. aliàs, ex. aliàs est, pro prędiis. vel dic, prædiis. i. ad prædiorũ aliquam vtilitatem, scilicet seminandi vel colendi, vt quinquagesimæ expensa videatur legata.

c *Vendiderunt.* iuste quidem, non obstante tali legato: vt infra, titu. j. l. fundi.

d *Reditu.* aliàs, reditus: alias, reditum.

e *Dematxat.* quę tamen per suã æstimationẽ satis præstari absq; illis reditib⁹ potest: vt. j. tit. j. l. fundi. & ſ. de leg. ij. l. codicillis. §. j.

f *Vendita sint.* ab emptoribus autem constat nil deberi: vt supra, de contrahen. empt. l. fin. §. fina. Accursius.

Alicui cui.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium, & legauit Sticho liberto suo fundum Titianum, ex cuius fundi fructibus percipiebantur omni anno sexaginta libræ: & rogauit dictum Stichum vt daret omni anno. x. Pamphilæ. Item à dicto Seio suo hęrede reliquit quibusdã multa alia legata, scilicet vltra dodrantem hæreditatis suæ: & postea decesit dictus testator: & postea Seius hęres dedit dictum fundũ Sticho extracta de eo Falcidia. nunc venit Pamphila, & petit à Sticho annua. x. Stichus autem vult ei soluere detracta tamen Falcidia, sicut & ei Sticho detracta fuit per hæredem. quæritur, vtrum possit detrahere? & resp. quod non, nisi alia mens testatoris probetur cum ex reditu dicti fundi legata sunt. x. annua Pamphilæ, qui reditus largitur annuam præstationem Pamphilæ, id est. x. etiam si Falcidia abstulit liberto partem dimidiam fundi. nam cum totus fundus reddat nomine fructuum. lx. libras, vt dictũ est, bene reddet. xxx. libras medietas fundi remanens apud Stichum. legatum autem Pamphilæ non erat nisi. x. quolibet anno, vt dictum est. Viuianus.

g *Legata sint.* scilicet dena, qui scilicet reditus sufficerent ad annuam præstationem decem, etiam si medietatem fundi Falcidia auferret. quod tamen facere non potest, nisi ad plus quartam: cum in singulis rebus Falcidia imponatur: vt. C. ad. l. Falc. l. in imponẽda. licet quidã contra: vt ibi no. pro quibus erat hæc. l. Item male dicit. x. ex reditu legata: sed dic, id est occasione fundi cuius reditum habet libertus. nam aliàs non posset onerari. Accursius.

h *Minutum.* Not. legatarium non detrahere Falc. Sed contra. j. ad leg. Falc. pœnales. §. fina. Solu. ibi rei legatæ pars fideicom. continetur: ideoque pro rata deminutionis dãnum iuste sentit fideicom. at hic secus: vt apparet per id quod dicit, annua decem &c. & eodem modo sol. j. si cui plus quã per leg. Falc. videamus. &. j. ad Trebel. l. Lucius. §. hęres. & l. facta. §. si Titius. & j. de condit. & demon. l. Plautius. & in qualibet earum no. & sic etiam non obstat. ſ. titu. j. l. fin. §. j. & de lega. j. l. antepe. in princ. item facit. ſ. tit. ij. l. cum pater. §. j. & quod not. C. commu. de lega. l. j. Accursius.

Filium.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem in tribus vnciis hæreditatis suæ vxorẽ suam Titiam, & Seium suum filium quem habuerat ex alia vxore, infirmum existentem, & minorẽ. xxv. annis instituit sibi hęredem in. ix. vnciis: & cõmisit fidei dicti sui filij vt nouercæ suæ supradictæ restitueret dictas. ix. vncias. à dicta autem nouerca petiit vt infirmitatẽ prædicti filij sui priuigni cõmendatam haberet, & ei filio præstaret denos aureos mẽstruos donec dictus filius peruenerit ad. xxv. an. & cum implesset dictam ætatem, partem dimidiam hæreditatis ei restitueret dicta nouerca. & postea decesit hic Titius testator, & postea dictus filius existens adhuc minor. xxv. an. restituit dictæ nouercæ hæreditatẽ deducta ex Trebelliano quarta parte dodrantis ex quo à patre institutus fuerat. & ita restituit nouercæ sex vncias, & tres partes alterius vnciæ: & retinuit sibi duas vncias cum quarta parte alterius vnciæ. & postmodũ factus est dictus filius maior. xxv. an. & ita venit tempus quo nouerca erat rogata à testatore de restituenda priuigno dimidia parte hæreditatis, vt dictũ est. modo quęritur, qualiter debet accipi illa dimidia hæreditatis quã nouerca debet priuigno restituere? Videtur quibusdam cp ipsa debeat ei restituere dimidiã totius hæreditatis testatoris. i. sex vncias. sed nõ est verũ: immo debet restituere solũmodo tantum eius quod habet de hæreditate, quantũ faciat semissem. i. sex vncias hæreditatis, cõputato in eo semisse illo quod detraxit filius per Trebellianũ cum restituit nouercæ dodrantẽ. detraxit autẽ duas vncias, & quartã partem alterius vnciæ, vt dictũ est. vnde apparet cp nouerca non debet ei restituere nisi tres vncias, & tres partes alterius vnciæ: & ita habebit sex vncias filius. nam nouerca tẽpore quo restituit priuigno dimidiã hæreditatis, non inuenitur habere de vniuersa hęreditate testatoris nisi dodrantem, id est. ix. vncias: & semũciã. i. mediam vnciam: & sicilicum. i. quartam partem vnius vnciæ, id est computatis tribus vnciis in quibus fuit instituta à viro, inuenitur habere. ix. vncias, & mediam aliam vnciam, & quartam partẽ alterius vnciæ. restituit ergo priuigno tres vncias, & tres partes alterius vnciæ, vt dictum est: & sibi retinet sex vncias: & ita nouerca inuenitur habere sex vncias, & priuignus alias sex de tota hæreditate testatoris. Sed nunquid nouerca restituit priuigno tres vncias, & tres partes alterius vnciæ, vt dictum est, debet similiter eidem restituere, & fructus qui exiuerunt de dictis tribus vnciis, & tribus partibus alterius vnciæ à tempore mortis testatoris vsque ad tempus quo eas vncias priuigno restituit? Et dicitur quod sic: & hoc intelligitur ex verbis testatoris, qui dixit infirmitatem filij habere nouercam cõmendatam. vnde videtur voluisse quod fructus prædictos ei restitueret. Viuianus.

i *Commendatam.* hic oritur vltima quæstio.

k *Hæreditatis.* No. hæreditatis. ſ. totius, non hęreditariam: quia

Liberto suo.] CASVS. Titius instituit sibi quibusdã hæredibus ita legauit liberto suo qui vocabatur Philo: volo præstari Philoni donec viuet quinquagesimã partem omnis reditus qui reditus præstaretur p prædiis meis Corneliano & Semproniano ex cõsuetudine domus meæ à colonis meis, vel ab emptoribus fructus dictorum prediorũ. postea decesit dictus Titius, & hæredes sui vẽdiderũt prædia prædicta, & pretium habuerũt: nũc Philo petit ab hæredibus omni anno quinquagesimã partem vsuræ dicti pretij adæstimationẽ illarũ vsurarũ quæ in prouincia frequentabãtur, dicens quod sicut debebat habere quinquagesimam fructus si prędia nõ essent alienata: ita debet nunc habere quinquagesimã fructũ pretij, id est vsurarũ, quę vsuræ capiebant maiorem summã quàm fructus. quæritur, nunquid eas petere posit? Et dicitur quod nõ, immo potest petere solummodo quinquagesimã fructuum dictorum prædiorum, licet ipsa prædia vendita sint, vt dictum est. Viuianus.

Alienatio hæreditatis non extinguit legatum præstandũ ex reditu certæ rei. Bar.

XXI. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum.

LIberto suo ita legauit, *Præstari volo Philoni vsque dum viuet, quinquagesimam omnis reditus*[b] *qui* pro prædiis à colonis vel emptoribus fructus ex consuetudine domus meæ præstaretur**. hæredes prædia vendiderunt[c], ex quorum reditu[d] quinquagesima relicta est. Quæsitum est, an pretij vsuræ, quæ ex consuetudine in prouincia præstarentur, quinquagesima debeatur? Respondit, reditus dũtaxat[e] quinquagesimas legatas, licet prædia vendita sint[f].

Legatarius onere extrinseco grauatus, non defalcat contra legatarium: licet sibi fuerit defalcatum. Bartolus.

¶ A liberto cui fundũ legauerat ferentẽ annua sexaginta per fideicommissum dederat Pamphilæ annua dena. Quæsitum est, si lex Falcidia liberto legatum minuerit, an Pãphilę quoque annuum fideicommissum minutum videatur: cum ex reditu legata sint[g]: qui largitur, etiam si Falcidia partem dimidiam fundi abstulerit, annuam Pamphilæ præstationem? Respondit, secundum ea quę proponerentur, non videri minutum[h], nisi si alia mens testatoris probaretur.

Ex voluntate defuncti portio quæ iure fideicommissi percipitur, in fideicommissum deducitur, & fructus percepti iudicio testatoris. Barto.

¶ [Quidam] filium ex dodrãte, vxorem ex quadrante instituit hæredes: & filij fidei cõmisit, vt nouercæ restitueret hæreditatem. ab ea autem petiit vt infirmitatem filij cõmendatam[i] haberet, eíque menstruos aureos denos præstaret donec ad vicesimumquintũ annum ætatis perueniret: cum autem implesset eam ætatem, partem dimidiam hæreditatis[k] ei restitueret. filius deducta dodrantis

tres tantum vnciæ quas iure institutionis habet, veniunt in restitutionem: non autē quod per Trebel. filius nouercæ restituit: vel licet dixisset, tamen venirent: quia hæc videtur esse defuncti voluntas. aliàs autem dic: vt. C. de fideicommiss. l. cum virum.

a *Quarta parte.* quæ est duæ vnciæ, & quarta alterius.

b *Restituit.* quod fuit sex vnciæ, & tres partes alterius vnciæ.

† *Vide ad hunc locum Ant. Aug. Emend. libro. 2. ca. 8.*

c *Semunciam.* id est, mediam vnciam.

d *Sicilicum.* i. quartā vnius vnciæ. quod sic collige. habet enī tres vncias iure institutionis, item habet sex & tres partes alterius iure restitutionis: & sic habet nouem, & dimidiā, & quartā vnciæ. & noquòd in lib. Azo. est sicilicū, aliàs siliquā, vel silicem. & semper est idem sensus[a], scilicet vt quartam vnciæ, siue xlviij. partem assis cōtineat, vel cuiuslibet rei. & facit qđ de hoc no. C. de episco. & cle. auth. sed hodie. Iteē ad hanc cōputationem facit instit. de hæred. instit. §. hæreditas.

a Tu vide in hunc locum Alcia tum in annotationib⁹ ad tres poste. lib. C. ti. de metallariis. & Bartolinū Puū in ānot. ad leges. c. 26.

e *An eius.* s. totius qđ habet, quod est vere dextans, nō nisi quarta vnciæ minus. Accur.

f *Cum eo.* quod erat sextans, & quarta vnius vncię. sic ergo quatuor vncias restituet de eo quod habet, deducta quarta vnius, & filiꝰ habet. ij. & quartā alteriꝰ, & sic semissem habebit.

g *Voluerit.* in prædictis tēporis dilatione.

h *Deberet.* scilicet omnes qui menstruā superabant dationem.

i *Debere.* s. ex tacita voluntate patris. præsumitur enim pater inducias medij temporis pro vtilitate filij posuisse: vt & supra, eo. l. Quintus. in fi. & supra, de leg. ij. l. si ita. §. Pegasus. aliàs in fructibus aliter distinguitur, vtrum veniant in restitutione: vt not. C. ad Trebellia. l. iubemus. & facit supra, de vsur. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius. & supra, eo. l. eum qui. & infra, de reg. iur. l. cum in tempus. & infra, titu. j. l. generali. §. duas. & infra, ad Trebellia. l. facta. §. si hæres. Accursius.

parte quarta[a], ex qua institutus erat, nouercæ hæreditatem restituit[b]†, & postea impleuit vicesimumquintū annum ætatis. Quæsitum est, cum nouerca vniuersæ hæreditatis haberet dodrantē, semunciam[c], & sicilicum[d], an eius[e] partem dimidiam priuigno suo restitueret? Respōdit, secundū ea quę proponerentur, tantū testituendū, quantū cum eo[f] quod Falcidię nomine filius deduxisset, semissem faceret. Idem quæsiit, an quòd infirmitati filij pater consulere voluerit[g], fructus quoq; medij temporis nouerca ei restituere deberet[h]? Respondit, secundū ea quæ proponerentur, debere[i].

Si legatarius non implet modum à testatore adiectum, legatum sibi solutum reuocatur. Bartolus.

¶ Lucius Titius testamento patriæ suæ ciuitati Sebastenorum centum legauit: vti alternis annis ex vsuris eiusdem certamina[k] sub nomine ipsius celebrarentur: & adiecit hæc verba: *Quod si conditione suprascripta recipere legatam sibi pecuniam ciuitas Sebastenorum noluerit, nullo modo hæredes meos obligatos ei esse volo, sed habere sibi pecuniam.* postea præses prouinciæ ex nominibus debitorum hæreditariorū elegit idonea nomina, & in cautis debitoribus. à debitoribus autem qui nō soluerant adhuc dictæ reipu. vel non promiserant animo nouandi dictæ reipub. possunt repetere debitum dicti hæredes.

k *Certamina.* id est, festiuitates quæ sub ludibrio non fiant, sed sub commemoratione aliquorum honestorum morum, vel rerum bonarum præteritarū boni exempli gratia ex eis capiendi. R. vt dixi supra. l. annua. Accursius.

Lucius Titius.] CASVS. Lucius Titius instituit sibi hæredes Seium & Gaium, & ciuitati Sebastenorum, quæ erat sua patria, centum legauit ita, vt alternis annis ex vsuris eiusdem pecuniæ celebrarentur in dicta ciuitate certamina suo Lucij Titij nomine: & postea hæc verba adiecit: si conditione suprascripta voluerit dicta ciuitas recipere dictam pecuniam, nullo modo volo ei esse obligatos hæredes meos: imò volo quòd sibi habeant dictam pecuniā. & postea decessit dictus Lucius Titius testator. & postea venit procurator reipub. Sebastenorum, & petiit dictam pecuniam ab hęredibus dicti Lucij Titij corā prędicto illius prouincię in qua erat dicta ciuitas Sebastenorū. & cum non inueniretur in hęreditate pecunia, vel aliæ res mobiles vel immobiles, elegit prędictos idonea nomina hæreditaria: & dedit ea insolutū dictę reipub. vsque ad quantitatē prædictā ei legatā. postea autē dicta respub. exegit pecuniam à quibusdam de dictis debitoribus, quorum nomina erant ei adiudicata: & à quibusdam nō exegit. postea respu. prędicta desiit alternis annis certamina facere, quæ iusserat dictus testator fieri. & sic, vt dixit testator, debet remanere dictum legatum apud hæredes. quæritur ergo, qualiter sibi possint hęredes cōsulere? Et respō. quod possunt repetere à dicta repu. illas summas quæ per numerationem vel nouationem reipub. solutæ sunt à dictis debitoribus. à debitoribus autem qui nō soluerant adhuc dictæ reipu. vel non promiserant animo nouandi dictæ reipub. possunt repetere debitum dicti hæredes.

sam legati reipublicæ adiudicauit[l]: post cuius sententiā respublica à pleriſq; adiudicatas* sibi pecunias percepit. Quæsitum est, an si respublica conditionibus testamento adscriptis postea non paruerit, legatum ad filios hęredes pertineat? Respondit, rempublicam voluntati[m] testatoris parere compelendā: ac, nisi faciat, in his quidem summis quæ per numerationem vel nouationem solutæ sunt, vtili repetitione[n] hæredes adiuuandos. ab his verò nominibus quæ neque soluerunt reipublicæ, neque nouatione abscesserunt, à pristina obligatione nō prohibendos[o] quo minus debitum petant.

Minister electus ad distribuendum satisdare non debet, nisi pauper fiat testatore ignorante. Bartolus.

¶ Largius Euripianus consuluit[p] alumno certam pecuniā patronum testamento legasse, deque ea re testamento ita cauisse, *Pecuniam quam Titio liberto & alumno meo legaui, esse volo penes Publiū Mæuium vsque ad annum vicesimumquintū ætatis eius*[q], *próque ea computari*[r] *cum eo vsuras quadrantes. quantū autem in sumptum ei statuendū sit: tu Publi Mæui, cum patris affectum ei præstare debeas*[s], *æstimabis.* Quæsitum est, an hęredes à Publio Męuio

l *Adiudicauit.* sic qđ res iudicata præiudicare videtur hæredibus.

m *Voluntati.* licitā umen: vt infra, titu. j. l. legatum.

n *Vtili repetitione.* id est, efficaci, scilicet cōditione sine causa, vel ob causam: vt supra, de condic. ob cau. l. si hæres. & infra, tit. j. l. quidam. & supra, de leg. ij. l. antepen. §. à re. & hoc nisi iussu præsidis fuerit erogata in muros ciuitatis: vt. C. de expen. ludo. l. j. & infra, de admini. l. ad ciui. pen. l. j. & iiij. & infra, tit. j. l. legatum. secundū R. & Hug. sed hic expresse dicit testator remanere apud hæredes ciuitas nollet sēsū facere. Accursius.

o *Nō prohibēdos.* quoniā hoc casu nihil præses iudicauerit. & facit C. de do. quæ sub modo. l. ij. Item no. ex hoc §. relictū sub modo de bere solui ante completum modū cautione exacta: vt not. C. de iis quæ sub modo. l. j. Accursius.

Largius Euripianus.] CASVS. Seius habet Titium libertum suum eundémque eius alumnum, fecit testamentū & instituit sibi hæredes Primum & Secundum: & legauit dicto Titio suo alumno & liberto centum. & postea ita dixit in eodem testamento, Dicta centum volo esse penes Publium Mæuium vsque ad. xxv. ann. ætatis dicti Titij legatarij: & pro ea pecunia volo computari cum eo Publio Mæuio vsuras quadrantes per eum præstandas dicto Titio legatario. quantum autem Titio statuendum sit nomine sumptuum, tu Publi Mæui æstimabis, cum patris affectum ei Titio præstare debeas, & postea decesit dictus Seius testator. postea venit dictus Publius Mæuius ad dictos hæredes, & petiit ab eis dicta centum: & ipsi soluerunt non exacta ab eo aliqua cautione de attendendis dicto Titio iis quæ testator iusserat. postea autem dictus Publius Mæuius fuit factus non soluendo, & sic non attendit Titio. Nec attendere potest illa quæ testator iusit. Vnde Titius vel hæredes Titij eo Titio mortuo volunt agere contra dictos hæredes testatoris, pro eo quod à Publio Mæuio satisdationem non exegerunt. quæsiuit Largius Euripianus à Scæuola iurisconsulto, vtrum possent? Et ipse respondit ei quod non possunt, nisi viuente testatore Publius Mæuius soluendo esse desiisset. tunc enim bene debuissent hæredes ab eo satisdationem exigere, soluentes ei dictam pecuniam. & si non exegerunt, tenentur dicto Titio liberto testatoris, eidémque alumno testatoris & legatario. Viuianus.

p *Consuluit.* scilicet me Scæuolam, dicens, alumno &c.

q *Eius.* scilicet liberti.

r *Computari.* repete, volo vt ita singulis annis Publius libertо tales vsuras præstet. Accursius.

s *Debeas.* quia es forte socer eius: vt. ff. solu. ma. l. quia parentis.

BIU Cujas

satis accipere[a] debuerint soluẽtes eam pecuniam? Respondit, cum testamento nulla exigendæ satisdationis commemoratio fiat, satis habuisse[b] hæredes secundum volũtatem defuncti Publio Mæuio pecuniam numerare. & ideo nec Titius alũnus vel hæredes eius audiri debent aduersus hæredes patroni agentes, quod satis non exegerunt. ex ea enim numeratione, B etiam à Titio, ac proinde etiam ab hæredibus eius liberatos[c] esse supraſcriptos hæredes: nisi viuente[d] testatore Publius Mæuius soluẽdo esse desierit. tunc enim cautio ab eo exigenda est.

Dispositio collata ad tempus quo tutela finitur. pubertate sortitur effectum, etiam si tutela finiatur morte. Bartolus.

V Pater duos filios æquis ex partibus instituit hæredes, maiorem,[e] & minorem, qui etiam impubes[f] erat, & in partẽ eius certa prædia reliquit:[g] & cum quatuordecim annos impleuerit, certam pecuniã ei legauit:[h] idque fratris eius fidei commisit,[i] à quo petiit in hæc verba: *A te peto Sei, vt ab annis duodecim ætatis, ad studia liberalia fratris tui inferas matri eius annua tot*[k] *vsque ad annos quatuordecim eo amplius tributa fratris tui pro censu*[l] *eius dependas, donec bona*[m] *restituas: & ad te reditus*[n] *prædiorum illorum pertineant, quoad perueniat frater tuus ad annos quatuordecim.* Quæsitum est, defuncto maiore fratre, hærede alio relicto,[o] vtrum omnis conditio percipiendi reditus fundorum anniuersaria[p] præstetur,[q] alia, quæ præstaturus esset, si viueret Seius, ad hæredẽ eius trãsierint:[r] an verò id omne protinus ad pupillum & tutores[s] transferri debeat? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, intellegitur testator quasi cum tutore locutus,[t] vt tẽpore quo tutela restituenda[u] est, hæc quæ pro annuis præstari iussisset, percipiendisque fructibus, finiãtur: sed cũ maior frater morte præuentus sit, omnia quæ relicta sunt, ad pupillum & tutores eius[x] confestim post mortẽ fratris[y] transisse.

Sufficit anni initium esse cœptum. hoc dicit. habes simile supra, eodem. l. à vobis. Bartolus.

C XXII. ALFENVS VARVS libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum.

FIliæ meæ quotiescumque[z] vidua erit, in annos singulos centum hæres meus dato. Quæritur, si filia minus annuo[a] tempore vidua fuisset, nunquid minus ei centũ deberentur? Respondit, sibi videri, tametsi totus annus non-

a *Satis accipere.* tã de vsuris per tẽpora quàm de sorte post. xxv. annum liberti ei restituendis. Accursius.

b *Habuisse.* id est, debuisse: vel, id est satis fore si numerauerunt: licet cautionem non exegerint. Accursius.

c *Liberatos.* hoc autem contingit triplici ratione: vna quia testator nil dixit de satisdatione: vt hic. alia quia paternum testimoniũ eum excusat: vt & alias in satisdat. rem pupil. fal. fo. quæ remittitur tutori testamẽtario: vt instit. de satisdat. tutor. §. j. tertia: quia est publicus minister, & nullum in hoc habet commodum. aliàs secus: vt in contrario: vt supra, titu. j. l. si cui. & ad exhiben. l. Iulianus. §. si tibi. & infra, de cõdi. & demon. l. Titio. in princip.

d *Viuente.* post factũ testamẽtum, vel etiam ante, cum hoc ignorabat testator: vt arg. j. vt in possess. lega. si is à quo. §. fin. &. l. sequen. &. §. qui satisda. cog. ab arbitro. §. j. & idẽ multo magis si post eius mortem: quia non est verisimile patrem habuisse ei fidem lapso facultatibus & opulentia: vt supra, de confirman. tuto. l. in confirmãdo. &. l. vtilitatem. &. ã. de adimen. leg. l. iij. §. fi. Accursius.

Pater duos.] CASVS. Gaius habebat vnum filium maiorem xv. ann. qui vocabatur Seius. & habebat alium filium impubẽrem, qui vocabatur Publius Mæuius. hic eorum pater instituit eos hæredes pro æquis partibus: & in partẽ dicti Publij Mæuij minoris reliquit prædium Titianum & Seianum, & legauit eidem Publio Mæuio centum cum xiiij. ann. impleuerit. à Seio autem maiore filio petiit in hæc verba, A te peto Sei vt des matri fratris tui Publij Mæuij annua. x. ab annis. xij. eiusdem tui fratris, vsque ad. xiiij. ad studia liberalia addiscenda per dictum tuum fratrem: & vt soluas tributa pro dicto tuo fratre do nec bona eius ei restituas. nam bona eius siue partem suam volo quod teneas tanquam tutor donec ipse habebit. xiiij. annos. Item volo quod ad te perueniant reditus dictorum prædiorum quæ D venerunt in partem dicti tui fratris donec ipse tuus frater peruenit ad. xiiij. an. postea decessit dictus Gaius testator, & postea dictus Seius maior frater decessit antequam minor frater compleuisset. xiiij. annos, & instituit sibi hæredem quẽdam extraneum. nunquid erit in eadem conditione hæres eius Seij in qua erat ipse Seius dũ viuebat, scilicet vt possit recipere fructus fundorum prædictorum qui venerunt in partem minoris fratris donec minor frater habuit. xiiij. an. & vt teneatur præstare minori fratri centum prædicta ei legata, & vt teneatur præstare mater minoris fratris annua. x. à. xij. annis minoris fratris vsque ad. xiiij. ann. ad studia liberalia addiscẽda per dictum minorem fratrem, & vt teneatur tributa minoris fratris soluere, sicut hæc omnia tenebatur facere Seius maior frater si viueret? an vero id omne quod dictũ est, protinus ad Publium Mæuium pupillum & ad tutores suos transferri debeat, ita quod nihil habeat ibi facere hæres Seij maioris fratris? Et respon. quod trãsferri debet ad minorem fratrem & tutores suos cum maior frater morte præuentus est, vt dictum est. si autem non fuisset morte præuentus ante. xiiij. ann. minoris fratris, non transirent prædicta ad minorẽ fratrem & tutores suos

ff. Infort.

A ante. xiiij. an. immo teneretur maior frater vsque ad. xiiij. an. non autem plus. testator enim cum ita rogauit maiorem fratrem, vt dictum est, intelligitur quasi cum tutore locutus, scilicet vt tempore quo tutela restituenda est, id est tempore. xiiij. annorum minoris fratris finiantur illa quæ iussit præstari per maiorem fratrem minori: & finiatur perceptio fructuum quam debebat facere maior frater de dictis prædiis quæ venerunt in partem minoris fratris. Vi.

e *Maiorem*; scilicet Seium. Accursius.

f *Impubes.* & ita maior frater est fiduciarius eius tutor: vt insti. de fidu. tute. in pri. Ac.

g *Reliquit.* ante partem, vel etiam in suam partẽ, seu pro sua parte soluenda ei cum erit. xiiij. an. vt infra, patet. Accursius.

h *Legauit.* id est, prælegauit. puta centum.

i *Fideicommisit.* vt dicta. c. daret.

k *Annua tot.* puta decem.

l *Pro censu.* prædiorum prædictorũ legatorum.

m *Bona.* scilicet prædia prædicta. Accur.

n *Reditus.* hæc verba prosunt fratri maiori: aliter enim de fructibus istis nihil lucraretur: vt supra, eo. l. eum. & de leg. ij. l. si ita. §. Pegasus.

o *Alio relicto.* scilicet extraneo. Accursius.

p *Anniuersaria.* id est, singulis annis.

q *Præstetur.* id est, reliquatur hæredi fratris.

r *Transierint.* cũ onere eiusdẽ præstationis.

s *Et tutores.* datos de nouo post mortem fiduciarij. Accursius.

t *Locutus.* scilicet cum fuit locutus cum fratre maiore.

u *Restituenda est.* à tutore fiduciario: quod est ea finita, nõ prius: vt instit. de Attilia. tut. §. fi. quæ finitur morte tutoris, & aliis modis: vt instit. quibus mod. tu. fi. per totum.

x *Et tutores eius.* scilicet postea datos.

y *Fratris.* si enim maior frater fratris impuberis fuit tutor, semper illis verbis quibus testator iussit restituere eũ res pupilli post pubertatem, intelligitur restitutionem velle fieri quoquo tempore tutela finiretur, vt pubertatis, vel. xiiij. an. appellatione omnis tutelæ significetur terminus. Si vero non est, scilicet frater maior minoris fratris tutor: sed alius minoris fratris fuit tutor: iubendo pater prædia pecuniãque filio prælegatã in tẽpus pubertatis eius minoris apud maiorẽ fratrẽ remanere tutelæ iudicio, fratrẽ sanguinis necessitate fideicõmissi remedio prætulisse creditur testator, potius quàm maiori voluisse cõsultum. Cũ ergo fratris hæres pupillo nõ sit ea necessitudine cõiũctus sicut defunctus: prædiorũ reditus (quãuis frater eos fuisset lucraturus) minime percipiet: cum nõ eadẽ quæ fratri habeatur fides: vt. ã. de lega. ij. cũ pater. §. curatoris. & de vsur. l. iij. §. cum Pollidius. R. lucraturus dico fuisset, si hoc voluisset testator expresse: non aliàs: vt dictis. ll.

Filiæ meæ.] CASVS. Ego habens filiam viduã institui mihi hæredem Titium, & ita postea dixi: Hęres meus dato centum filiæ meæ in annos singulos quibus erit vidua, & postea decessi. & postea dicta mea filia nupsit ante annum completum à tempore mortis meæ: & petiit nihilominus ab hærede integra cẽtum pro eo anno. Certe bene debet habere. Viuianus.

z *Quotiescumque.* id est, quotannis.

a *Minus annuo.* quia forte ante annum à morte patris nupsit.

BIU Cujas

a *Expletus.*& in viduitate.
b *Tamen deberi.*tota centum:vt.ſ.eo.l.à vobis.& facit.C.de indic.viduí.l.fi.§.ſed quia.&.j.quando di.leg.ce.l.nec ſemel.Ac.

CVm quidam.] CASVS. In teſtamento meo iuſsi hæredi meo,vt die natalis mei diuideret inter decuriones Bononiæ centum libras de hereditate mea.Certe quolibet anno in perpetuũ debet hęres meus diuidere inter decuriones centum libras in ſimili die qua ego natus fui. Quidam autem dicebant,& male, quòd vno tantum anno deberet dare.Viuianus.

c *Diuiſiones.*id eſt,ali quid inter eos diuidẽdum.ſic ſupra,de lega. j.l.ciuitatibus.
d *Natalis.* id eſt, tali die quali natus fuit. ſic C.de fer.l.omnes. vel dic quali deceſsit,quaſi nũc naſcatur ad gloriam,vt ſit de natiuitate ſanctorum.
e *Perpetuo.* ſic.ſ.cod. l.legatum.in prin.&.l. annua.§. fina.in fi.&.j. l.proxi.

CVm erat.]CASVS. Titius legauit. c. reip. Sardianorum vt inde fieret in quolibet capite quatuor annorum quoddam certamen,ſiue ludus qui appellabatur in dicta ciuitate Chryſãthianus. certe non videtur eſſe relicta dicta pecunia præſtanda tantum per vnum quadriennium, ſed vt præſtetur perpetuo dictæ reipu. cauſa faciendi dictum ludum in quolibet capite quatuor an.Viuianus.
f *Id eſt.*hoc verbum,id eſt,ponitur exemplificatiue pro ſicut,nõ expoſitiue,ſicut ponitur.ſ.de vulga.ſubſti.l.qui liber.s.§.j.
g *Per quadrienium.*id eſt,vt ſemel fiat præſtatio in quadriẽnio.
h *Perpetuam.*aliud in vſufru.reipu.relicto,vt.j.tit.j.l.ſi vſusfru. vbi finitur centum annis : vt not.ſ.eo. annua. vel forte idem erit hic quod ibi dicitur in vſufru.Accurſius.
i *Primum quadrienniũ.*ſ.tantũ.& facit.ſ.l. proxi.cũ ſuis cõcord.

FIliofamilias.] CASVS. Legaui filio Titij in eius poteſtate conſtituto dena in ſingulos annos donec in poteſtate dicti ſui patris erit.Certe valet dictum legatum: & cõtemplatione patris videtur filio relictum:& ita pater petet.Viuianus.
k *Dena.*vel proprie,id eſt.x.&.x. vel improprie,id eſt.x.tantum. & facit.ſ.de leg j.ſi quis teſtamento.Accurſius.
l *Dari.*id eſt,relinqui vt dẽtur quæ pater petet quaſi ſibi relicta: vt.j.de condit.& demonſt.l.filio.& not.ſ.eo.l.annua.§.j.& dicitur valere ex perſona filij,ſicut in ſimili ex perſona ſerui:vt.ſ. de leg.ij.debitor.§.fi.& facit.ſ.de lega.j.ſeruo alieno.in prin.Acc.

DE VSV ET VSVFRVCTV &c.

Sed quid differt hic titulus ab illo de vſufr.ſ. in quo de his tractatur? Reſpõ.hic in vltima volũtate tantũ pſequitur plene: ibi etiã inter viuos.

NEc vſus.] CASVS. Ego habebam ſeruituté itineris, vel viæ, vel actus, vel aqueductus in prædio Titij vicini mei:feci teſtamentum in quo inſtitui mihi hæredem Gaium,& legaui Sempronio vſumfruct. vel vſum alicuius de dictis ſeruitutib⁹ quas habebã in fundo dicti Titij mei vicini,& poſtea deceſsi.venit Sempronius legatarius & petit à dicto Gaio hærede meo vſumfructum vel vſum dictarum ſeruitutum: nunquid poteſt ? Et dicitur quòd non. & eſt ratio: quia ſeruitus ſeruitutis eſſe non poteſt, vſusfructus autẽ vel vſus eſt ſeruitus ſcilicet perſonalis,& ſic non poteſt conſtitui aliqua dictarũ ſeruitutum realium.Sed oppo.nonne continetur in quodam ſenatuſconſ. quod eſt.ſ.de vſufru.earũ rerum quæ vſu conſu.l.j.quòd omnium quæ in bonis noſtris ſunt,vſumfructum legare poſsimus? Certe ſic.ergo videtur quòd vſumfructum dictarum ſeruitutum nobis competentium legare poſſumus.Sed hoc nõ obſtat iis quæ ſupra diui: quia ſeruitus itineris,vel actus,vel viæ,vel aquæductus nõ eſt ex bonis noſtris, neq; extra bona noſtra. quãuis autẽ non poſsimus cõſtituere vſumfr.vel vſum dictarum ſeruitutum, vt dictum eſt, tamen dictus Sempro.cui legaui, habet act. incerti cõtra Gaium prædictũ hæredẽ meũ vt eidẽ legatario præſtet facultatem eũdi,agendi & ducendi aquã per fundum dicti Titij mei vicini quãdiu vixerit dictus Sempro. legatarius,& tenebitur hoc facere hęres meus, aut ſinõ vult hoc facere hæres meus, debet cõſtituere dicto legatario ſeruitutẽ eũdi agendi & ducendi per fundum dicti mei vicini.Item debet promittere dicto legatario q ſi deceſſerit ipſe legatarius,vel magnam deminutionẽ capitis paſſus fuerit, ſicque quãtum ad eũ legatarium extincta fuerit dicta ſeruitus, reſtituet ei dictã ſeruit. in prædio dicti vicini. quamuis enim ego teſtator qui habebam dictas ſeruit.realer in prædio vicini, deceſſerim, tamen remanent hæredi meo:vt.ſ. de ſerui.leg.l.pater.Vi.

FIlioſamiliàs quoad in poteſtate patris ſit, in annos ſingulos dena[k] dari[l] poſſunt.

DE VSV ET VSVFRVctu, & reditu, & habitatione: & operis per legatum vel fideicommiſſum datis.

TITVLVS II.

Vſusfructus ſeruitutis realis nõ poteſt legari vt proprie præſtetur: ſed præſtabitur prout poteſt. Bartolus.

I. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

NEc vſus nec vſusfructus itineris,[m] actus, viæ, aquęduct' legari poteſt:[n] quia ſeruitus ſeruitutis eſſe nõ poteſt. nec erit vtile[o] ex ſenatuſcõſulto quo cauetur, vt omniũ quæ in bonis ſint, vſusfructus legari[p] poſsit:quia id[q] neque ex bonis,[r] neque extra bona ſit: ſed incerti actio[ſ] erit cũ hærede, vt legatario, quamdiu vixerit,eundi,agendi, ducendi facultatem[t] præſtet, aut ea ſeruitus cõſtituatur[u] ſub hac cautione, vt ſi deceſſerit legatari[y], vel capite deminut'ex magna[x] cauſa fuerit,reſtituatur.[y]

m *Itineris.* quid ſit iter, & actus, & via, & aquæductus, habes.ſ. de ſerui.ruſti.prædi.j. Accurſius.
n *Legari poteſt.* ab eo cui debentur huiuſmodi ſeruitutes præfatæ:quia ſeruitus &c. & argumẽtatur à toto.poteſe enim ſeruitus intellecta ſine re quæ ſeruit, nullius fructũ eſt, vt.ſ.de vſur.l.videamus. Item nec de loco ſeruiẽti poteſt legari, ab eo ſcilicet cui debetur ſeruitus:quia dominiũ eſt alterius:vt.ſ. ſi ſerui.vindi.loci corpus.vnde non poteſt cõſtituere ſeruitutem ille cui debetur: vt.ſ.commu. prædi.l.j.§.ideo.ab eo autẽ qui debet ſeruitutes prædictas, bene poteſt conſtitui ſeruitus alia quæ non noceat primæ:vt.ſ.de ſerui. ru.prædio.l.ij.§.j. &.§.ij.& pa. &.l.per quam.&.ſ.com.prædi.l.qui per certum.
o *Vtile.*ſcilicet legatum.
p *Legari.*vt.ſ.de vſufru.earum re.quæ vſu conſu.l.j.Accurſius.
q *Quia id.*ſcilicet ſeruitus.
r *Ex bonis.*immo in alienis bonis eſt ſemper:quia ſua res nemini ſeruit:vt.ſ.ſi vſusfru.peta.l.vti frui. ſed dic non in proprietate aliena.ſecundum quid ergo dicitur non eſſe in bonis: quia per ſe ſine fundo dominante non poteſt alienari : cum ille non habeat forte prædiũ cui alienaretur:vt.ſ.de cura.fur.l.Iulianus.& inſtit. de ſer.§.ideo autem.Item nec vſusfru. poteſt alienari:vt inſtit.de vſufru.§.finitur. Item prædiales non ſunt in bonis alia ratione: quia videntur non eſſe, vel extinctæ eſſe.nam & manica videtur extincta cum accedit veſtimento:vt inſtitu.de rerum diui.§.ſi tumen.& tignum non videtur poſsideri cum accedit ædificio:vt.ſ. de vſuca.l.eum.&.l.rerum.Item nec in petitione hæreditatis veniunt:vt.ſ.de peti.hære.l.& non tantum.§.fina.ſed non ſimpliciter ſunt ſeruitutes extra bona, cum poſsidentes exceptionem, & non poſsidentes habeamus actionem: vt.j. de acquiren.rerũ do. l.rem in bonis.& poſſunt obligari ruſticæ, licet non vrbanæ: vt ſ.de pign.ſi is.§.fina.&.l.ſeq.& facit.ſ.de ſer.ru. præ.l.cum eſſet. in fi.Accurſius.
ſ *Incerti actio.*ſcilicet actio ex teſtamento:quæ datur ad factum, vt.C.de re.permu.rebus.Accurſius.
t *Facultatem.*de facto.
u *Conſtituatur.*de facto.
x *Ex magna.*ſcilicet maxima vel media, vel etiã minima olim ſed hodie ſecus:vt.C.de vſufr.l.corruptioné.§.ſed nec omni.
y *Reſtituatur.*hæredi.& ſic non tranſit ad hæredem legatarij.ſic

&ſ. de vſu & hi. l. vſus aquæ. & de ſerui. ruſti. prædi. l. pecoris. & de lega. j. l. apud. §. ſi quis. Accurſius.

Omnis operæ.] CASVS. Legaui tibi operas in Sticho ſeruo meo. poſt mortẽ meam tu fuiſti capite minutus minima capitis deminutione, puta quia fuiſti emancipatus vel adoptatus: vt ſ. de cap. de. l. fi. in fin. vel ſtetiſti per. x. annos inter preſentes, vel per xx. inter abſẽtes, quòd nõ fuiſti vſus illius operis: quo quidem tẽpore amittitur vſufructus: vt. C. de vſufr. l. corruptionem. nunquid dictis duobus caſibus amitteres operas? Et dicitur quòd non: & ita in hoc vltimo caſu differt legatũ vſufructus à legato operarum. Sed nunquid poteris tu legatarius operas dicti ſerui locare, & mercedem recipere? Et dicitur quòd ſic. & ſi hæres prohibet conductorẽ capere dictas operas, tenetur legatario qui locauit eas. ſed & ſi ſeruus in quo legaui tibi operas, locauerit ſe alicui: certe tu legatarius operarũ debbis capere mercedẽ, & poteris agere cõtra hæredem ſi non patiatur vti illum qui conduxit à ſeruo operas. Item nunquid te legatario mortuo trãſit legatum operarum ad hęredem tuum? Et dicitur quòd ſic: quia non es fructuarius. ſeruo autem in quo tibi operas legaui, vſucapto à quodam alio extraneo, bene perit legatum prędictum operarum. Apparet ergo per ſupradicta quòd poſſum tibi legare operas in ſeruo meo. ſed & in libero homine, puta in liberto meo poſſum tibi operas legare, ſicut & locare & promittere poſſem. &. h. d. cum. l. ſeq. Viuianus.

Iſta lex ponit tres differentias inter legatum operarum, & legatum vſusfructus. Bartolus.

II. PAPINIANVS libro ſeptimodecimo Quæſtionum.

HOminis operæ legatæ, capitis deminutione, [a] vel non vtẽdo non amittuntur: & quoniam ex operis mercedem percipere [b] legatarius poteſt: etiam operas eius ipſe locare poterit: [c] quas ſi prohibeat hæres capi, tenebitur. [d] Idem eſt & ſi ſeruus ſe locauerit. Et quia legatarius [e] fructuarius nõ eſt, ad hæredem ſuum operarũ legatum trãſmittit: [f] ſed ſeruo vſucapto [g] legatum perit. [h]

III. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

HOminis [i] quoque liberi operæ legari poſſunt, ſicut locari, & ĩ ſtipulationẽ deduci.

IIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI purè proprietas legata erit, ea ad legatarium perueniet, [k] quamuis fructuarius hæres ſit inſtitutus.

Non poteſt quid ab eo caſu incipere quo debet extingui. Bartolus.

V. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

VSumfructum cum moriar, inutiliter ſtipulor. idem eſt in legato: [l] quia & conſtitutus vſusfructus morte intercidere ſolet.

In obligationibus faciẽdi quando deſiit poſſe fieri, petitur intereſſe. Bartolus.

VI. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI vſusfructus mihi in biennium cõtinuum à morte teſtatoris legatus ſit, [m] & per hęredem ſteterit quo minus eum mihi daret, præterito biennio nihilominus tenetur: quemadmodum teneretur ſi res legata in rerum natura eſſe deſiiſſet, quàm quis deberet, moratuſq; eſſet in ea danda, [n] vt peti quidem iam vſusfructus qui legatus ſit, non poſſit, quia alius futurus ſit, [o] quàm qui legat' fuerit: ſed æſtimatio eius bima [p] dumtaxat facienda ſit.

VII. VLPIANVS libro viceſimoſexto ad Edictum.

OPeræ teſtamento relictæ quando cedere debeant? vtrum ex quo petit [q] eas legatarius, an ex quo adita hęreditas [r] eſt? & cui pereãt dies quib' eger ſeruus fuit? Et puto ex die petitionis.

Perueniet. recta via, vt nec momento apud hæredem fuerit: vt. ſ. de pecu. l. ſed ſi damnum. §. ij. & ideo aditione hæreditatis facta à fructuario hærede, non extinguitur vſusfructus. quod ſecus eſſet, ſi ſub conditione proprietas eſſet legata: vt. ſ. de ſerui. l. Papinianus. & facit quod nota. ſupra de vſufru. l. v. §. fina. Accurſius.

Vſumfructum.] CASVS. Titius promiſit mihi vſumfructũ fundi Titiani cũ moriar: vel eodem modo legauit mihi vſumfructum dicti fundi. certe non valet promiſsio vel legatũ: quia ſi iam eſſet mihi conſtitutus dictus vſusfructus, morte mea ſuperueniente intercideret. Viuianus.

Si vſusfructus.] CASVS. Titius legauit mihi vſumfructũ fundi ſui Titiani vſque ad biennium continuum à tempore mortis ſuæ, & deceſsit. poſtea per hæredem ſuum ſtetit quo minus daret mihi dictum vſumfructum intra biennium. certe tranſacto biennio nihilominus tenetur mihi hæres, & poſſum ab eo petere æſtimationem dicti vſusfructus per biennium, non autem vſumfru. quia ex quo tranſactum eſt biennium, iam peterem alium vſumfructũ, quàm qui mihi legatus ſit, & teneretur mihi hæres Titij, ſi aliqua res legata mihi à Titio in rerum natura eſſe deſiiſſet poſt moram quam fecit hæres in ea mihi danda. h. d. Viuianus.

Perę teſtamento.] CASVS. Titius in teſtamento ſuo legauit mihi operas ſerui. modo quæritur, quando cedant dictæ operæ vt ſic cum effectu eas petere poſsim? & certe non ſtatim adita hæreditate ab hærede dicti Titij, ſed quando peto eas ego legatarius. & ſi poſt petitionem meam infirmatus fuerit ſeruus in quo legatæ mihi fuerunt dictæ operæ, mihi legatario pereũt dies infirmitatis eius. Viuianus.

a *Deminutione.* ſcilicet minima. Sed contra inſtitu. de acquiren. per ar. in princip. ſed ibi in opera liberti, quæ non tribuit ius in perſonam, quia eſt liber: hic ſerui. Et nota in duobus hoc diſtare legatum operæ ab vſufructu: vt inſtitu. eo. §. finitur. item facit. ſ. de ope. ſer. l. ij.

b *Percipere.* imponendo eas ipſi ſeruo: vt. ſ. de vſu & habi. l. ſed ſi ipſi. non dico locando: vt. ſ. de vſufru. l. adhuc. §. ſi ſeruo.

c *Poterit.* ſcilicet alij.

d *Tenebitur.* ad intereſſe illi legatario.

e *Qui legatarius.* cui ſcilicet operæ ſunt legatæ, non eſt, &c. immo differt in multis: vt hac. l. &. ſ. de ope. ſer. l. ij. not. Sed contra. eo. titu. l. v. vbi dicit vſum videri legatum. ſed dic vſum, & etium plus: vt ibi. Accurſius.

f *Tranſmittit.* niſi aliter teſtator dixerit: vt. ſ. vſufruct. quemad. eat. idem eſt. &. l. penu. vel illud ad annuum legatum operæ.

g *Vſucapto.* ab extraneo. ſecus in vſufructu & vſu. Accurſius.

h *Perit.* vt. ſ. de vſufruc. l. locum. §. proprietarius. &. j. de vſufru. Linſto. §. non mutatur. & quare ſecus, poteſt quæri. ſic & poſſet quæri ratio aliarum differentiarum. & facit. j. ad legem Falc. l. j. §. ſed operis. Accurſius.

i *Hominis.* pone exemplum in liberto qui debet operas patrono certas: qui patronus poteſt locare & promittere & legare vt. ſ. de cõdic. indeb. l. ſi non ſortem. §. libertus. ibi, ſed ſi delegatus. &. ĩ. de oper. lib. l. operæ in rerum. Item & ſi liber homo locauit mihi operas ſuas in quinquẽnium, ius meum poſſum aliis legare. An autem in perpetuum poſsit liber homo ſuas locare operas: dic vt not. ſ. de vſufruct. l. iij. §. ne tamen. Accurſius.

k *Sed pure.*] CASVS. Inſtitui mihi hæredem Titium qui habebat vſumfructum in fundo meo Titiano: & Seio legaui pure proprietatem fundi prædicti. certe recta via tranſit in legatarium dicta proprietas nuda. Videbatur aliquibus contra, eo quòd fructuarius inſtitutus fuit hæres. Videbatur enim eis quòd adita hæreditate à dicto fructuario dominium dicti fundi ad eum tranſiſſet, ſicque extinctus eſſet vſusfructus, & ſic non nudam proprietatem habere debeat dictus Seius, ſed plenam. Sed ipſi male credunt: quia ſicut litera dicit, purè legata fuit proprietas: & ideo recta via, vt dixi, tranſit in Seium legatarium, taliter quòd non efficitur Titij fructuarij: ſecus autem ſi ſub cõditione dicto Seio legaſſem: quia tunc pendente conditione eſſet hæredis facta dicta proprietas, ideoque extinctus eſſet ſuus vſusfructus: ſicque adueniente conditione legati habebit eam plenã legatarius: vt not. ſ. de lega. j. l. ſeruus Titij. Vi.

l *In legato.* puta lego tibi vſumfructum alicuius rei cum morieris: vt. ſ. de vſufruct. Titio. & ſic in libertate: vt. ſ. de manu. teſta. l. libertas. in prin. ſic &. ſ. de iur. do. l. Iulianus. Accurſius.

m *Legatus ſit.* & ſic ad diem: quod eſſe poteſt: vt. ſ. famil. erciſ. l. & puto. §. vſusfructus.

n *Danda.* nam tunc tenetur hæres ad æſtimationem: quod dic vt. ſ. de leg. j. cum res. in fine.

o *Futurus ſit.* id eſt, alius eſſet vſusfru. ſi diceremus cõſtituit: ſed nõ dicimus, ſed æſtimationem damus: vt hic, &. ſ. de vſufru. quæſitũ. &. l. qui vſumfru. §. fi. & facit. ſ. de lega. j. l. ſi quis inquilinos. in prin. & de lega. iij. non dubium. § fina. Accurſius.

p *Bima.* id eſt, duorum annorum: vt. ſ. tit. j. l. iij. aliàs bina, id eſt, biennij. aliàs neutrum habetur in textu.

q *Petit.* quaſi tunc indicat eas. Accurſius.

r *Hæreditas.* etiam ſi non petantur.

BIU Cujas

a *Petitionis.* factæ post aditam hæreditatem, & non prius: vt infra, quando dies lega.ce.l.ij.& nota.C.de caduc.tol.§.in nouissimo.in fine.& dic hic quando sunt incertæ.aliàs etiá ante petitionem scilicet cedút: vt.ff.de ope.liber.si quis hac lege.§. iudicium. &.l.cum patronus.in princip.&.l.quoties.& not.ff.de ope.seruorum.l.j. Accursius.

b *Peribunt.* sic.ff.de sta. liber.l.cum hęres.§.Stichus.&.ff.de ope. liber. l.libertus qui post.&.l. interdú. *ADDITIO.* Quærit hic Barto. quádo famulus infirmatur, an debeat habere salarium. videtur quòd sic, quasi domino pereant operæ. de hoc est gl. in l.de arboribus.§. de illo.ff. de vsufru. veritas tamen est in contrarium: vt.l.si vno.§. item cum quidam.ff.de loca.

† *Not. vitá hominũ nõ excedere cẽtum annos, licet quandoque reperiatur longior: vt legitur de illo Zosimo abbate, qui vixit cẽtũ & viginti annis: vt in authen. de monachis.§. si vero. col. 4. Porrò de spatiis vitæ longissimis Plin. lib. 7. nat. hist. ca. 48.*

Nec ob. hæc lex: quia iste tractat de lucro, merito propter infirmitaté perdit lucrum: nó autem debet pati damnum, id est, dare salarium tépore infirmitatis: secundũ eundem. Bart.

SI vsusfructus.] *CASVS.* Legaui vsũfructum fundi mei municipibus alicuius cástri, & postea decessi. modo quæritur, quantum duret dictus vsusfruct'? Et videtur quòd perpetuo: quia municipes semper durant, licet decedant illi qui vibebant tempore legati. vnde nó videtur quòd morte vel capitis demi nutione municipũ extinguatur vsusfructus. Ex alia parte videtur quòd non duret perpetuo: quia iam nulla vtilitas erit nudæ proprietatis dicti fundi, vsufructu abscedéte ab ea perpetuo. statuit itaq; iuriscósultus Gaius vt duret centũ annis, & non plus: quia illud tempus est longissimus finis vitæ. Viuia.

c *Tuendi.* municipes. Accursius.

d *Centum annos.* finitur ergo tempore centum annorum: vt hic, & supra, de vsufruct.l.an vsusfructus. Item non vtendo: vt supra, de leg.ij. Mæuius.§. fina. Item aratro: vt supra, qui.mo.vsusfruct. amit.l.si vsusfructus. sed ad id quod dixi tolli centum annis, est contra.ff.ad legem Falcid. hæreditatum. Solu. ibi. Item an idem in annuo legato relicto ciuitati, vt centum annis tollatur? Respon. quòd non, secundum Rog. vt.ff.titu.j.l.annuam. &.l.annua.in fi. &.l.antepenult.& penult. Vel secundũ Hug. idem quod hic. nam & finitur annuum legatum sicut vsusfructus: vt.ff.titu.j.l.in singulos. Item an idem si ecclesiæ relinquitur? Respon. vt not. in dicta l.an vsusfructus. Accursius.

SI ab eo.] *CASVS.* Legaui Titio vsumfructum fundi mei Titiani. & ab eo Titio reliqui Seio. x. postea Titius me mortuo repudiauit legatum vsusfructus: vel me viuo decessit, & sic non habet legatum prædictum vsumfructum, immo remanet apud hæredem meum. nunquid hæres meus tenetur præstare. x. Seio prædicto? Et dicitur quòd sic. & quod dixi in me testatore pagano, idem esset in testamento militis. &. h. d. Viuianus.

e *Fideicommissum.* puta decem.

f *Remanet.* caducus, vel in causam caduci factus.

g *Præstat.* quia cum onere apud eum remanet: vt. C. de cad. tollen. §. pro secundo. &. §. in omnibus. Accursius.

h *Repudiauerit.* post mortem testatoris, & sic est caducum factũ legatum. sed si viuo testatore deficit, quia decedit legatarius: tunc in causa caduci, vt subiicit: &. C. de cadu. tol. §. & cũ triplici. sed vbi ante testamentum, tunc pro non scriptum, & non remanét cũ onere: vt. d. §. & cum triplici. &. §. in primo. Item. ff. tit. j. l. Titia. in

titiõis[a] eas cedere, quare si post petitas æger esse seruus cœperit, legatario peribunt.[b]

VIII. GAIVS libro tertio de legatis ad Edictum Prætoris.

SI vsusfructus municipibus legatus erit, quæritur quousque in eo vsufructu tuendi[c] sint? Nam si quis eos perpetuò tueatur, nulla vtilitas erit nudæ proprietatis, semper abscedente vsufructu. Vnde centum annos[d] obseruandos esse cõstat: qui finis † vitæ longissimus est.

Legatum caducum, vel quasi, remanet apud hæredem cum onere suo. Bartolus.

IX. VLPIANVS. libro octauo Disputationum.

SI ab eo cui legat° esset vsusfructus, fideicõmissum[e] fuerit relictum: licet vsusfructus ad legatarium non peruenerit, hæres tamen penes quem vsusfructus remanet,[f] fideicommissum præstat.[g] Quod & in militis testamento erit dicendum, si legatarius à quo fideicommissum relictum est, repudiauerit[h] legatum, vel viuo testatore decesserit.

Coniunctio posita inter incompatibilia, resolutur in disiunctiuam. Bartolus.

X. IVLIANVS libro septuagesimooctauo Digestorum.

SI Titio fundus, & eiusdem fundi vsusfructus[i] legatus fuerit: erit in potestate eius, fundum, an vsumfructum vindicare malit. & si fundum elegerit, necessariò plenam proprietatatem habebit, licet vsumfructum à se repulerit. Si verò vsumfructum habere maluerit, & proprietatẽ fundi repulerit: solum vsumfructum habebit.

XI. IDEM libro primo ex Minicio.

HAbitationis legatum[k] in singulos annos, ab initio[l] anni deberi constat.

Non potest hæres tollere ædificium positum in re cuius est alterius vsusfructus, eo inuito. Bartolus.

XII. ALFENVS VARVS libro secundo Digest. à Paulo epitomatorũ.

HAeres in fundo cuius vsusfructus legatus est, villam[m] posuit. Eam inuito fructuario demolire non potest,[n] nihilo magis quàm si quam arborẽ posuisset,[o] [eam] ex fundo is euellere vellet. Sed si antè, quàm vsufructuarius prohibuerit, demolierit: impunè[p] facturum.

XIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Plautium.

CVm vsusfruct° alternis annis legatur: non vnum, sed plura legata sunt.[q] aliud est in seruitute aquæ & viæ.[r] viæ enim seruitus vna est: quia natu-

A prin. contra. Solu. ibi. & eodem modo respon. ff. de adimen. leg. l. Gaio. in princip. &. l. Stichus. §. j. & facit supra, de lega. ij. l. si quis Titio. &. l. Celsus. in princip.

B

C

D

i *Vsusfructus.* formalé repulit: sed habet causalem. & facit. ff. de leg. j. l. plane. §. fi. &. l. legatarius. in princip. &. §. j. & de lega. ij. cum filius. §. variis.

Habitationis.] *CASVS.* Non solũ alia legata relicta in singulos annos, sed etiam legatũ habitationis prædicto modo relictũ debetur legatario ab initio cuiuslibet anni. Vide *Habitationis.* siue habitatio ipsa in singulos annos, siue pro ea centũ aquãtitas in singulos annos legetur. Accur.

l *Ab initio.* sunt enim plura legata hoc casu, cum dixit in singulos annos: & pluries cedit dies, & in initio anni: vt hic, & supra, titu. j. l. in singulos. &. j. quando di. lega. ced. l. nec si mel. &. C. quando di. leg. ced. l. j. aliàs si non esset dictum in singulos annos, secus esset: vt infra, eodem. l. damnas. in principio.

Aeres in fundo.] *CASVS.* Legaui Titio vsumfructum fundi mei Seiani, & postea decessi: & postea hæres meus in dicto fundo fecit vnam villam, id est domunculam paruã causa reponendi fructus: vel plantauit ibi quandã arborem, & postea vult eam tollere. quæritur, vtrum possit? Et certe non fructuario prohibente, sed ante prohibitionem potest. Viuianus.

m *Villam.* id est, domunculam fructuum gratia in villa: vt. ff. de verborum significa. l. fundi. Accursius.

n *Non potest.* scilicet hæres. sic econtra nec vsufructuarius ædificare imposita: vt. ff. de vsufru. sed & si quid. & facit in eo. titu. l. æquissimum. §. j. &. ff. si vsusfruc. peta. l. si ab hærede. Accursius.

o *Posuisset.* scilicet hæres.

p *Impune.* Nota non omne illicitum puniri. sic supra, de relig. at si quis. §. Labeo. in fi. Accursius.

Vm vsusfructus.] *CASVS.* Legaui Titio vsumfructũ fundi mei Seiani hoc modo, scilicet vt vno anno frueretur, & altero nõ: & sic de singulis annis. Certe plura legata sunt. nã vsusfructus ex tempore & ad tempus constitui potest: vt. ff. de vsufruct. l. iiij. & fin. sed si prædicto modo legaui dicto Titio seruitutem aquæ ducendæ per fundum meum prædictum, vel seruitutem viæ, vnum est legatum, & non plura: quamuis dictæ seruitutes reales habeant de earum natura intermissionem. nam seruitutes reales siue prædiales non possunt constitui ex tempore vel ad tempus: vt supra, de seruitu. l. iiij. Viuianus.

q *Legata sunt.* quia ex tempore & ad tempus constitui potest: vt ff. de vsufru. l. iiij. &. ff. fami. ercis. l. & puto. §. vsusfructus.

r *Aquæ & viæ.* etiam sic relictæ alternis annis: quia nec ex tempore nec ad tempus, neque sub conditione constituuntur: vt supra, de seruit. l. iiij. licet habeant quandoque intermissionem sua natura,

BIU Cujas

sua natura, vt via: vt supra, de serui.l. seruitutes. & quandoque expacto vel voluntate hominum de æquitate: vt.d.l.iiij.de seruit.& quemadmo.seruit. amitt.l.si sic.& facit infra,de itine. actuque pri.l.j.§.j.

a *Intermissionem.* id est,interualla.Accursius.

Dvos separatim.] CASVS. Damnati in testamento hæredem meum Titiũ vt sineret Seium & Gaiũ separatim vti frui fundo meo Corneliano, volés ego testator quélibet prædictorum habere insolidum vsumfructum dicti fundi, & postea decessi: & dict⁹ meus hæres passus est eos vti frui communiter, & non insolidum. quæritur,an vtrique ex testaméto teneatur? Et respon. quòd sic,scilicet vt suppleat cuilibet eorũ æstimationé medietatis vsusfructus.nã cum vnus deberet habere vsumfructũ totũ, & alius æstimationem: nó habuit quilibet eorum nisi medietaté vsusfructus,vt dictũ est. nam ipsius hæredis onꝰ est,vt singulis prędictorum præstet legatũ insolidum.qua parte igitur alterum frui sineret dictꝰ hęres,ea parte nó finit alterũ vti frui.hoc dicit hæc lex.Viuia.

b *Duos separatim.*si separatio fit in vtédo,puta vnus vno anno,alius alio, planum est per.l. si quibus modis vsusfruct.amitt.l.ij.in prin. &.§.fin.sed litera inferior hunc sensum non importat:sed est separatio in relinquédo:vt primo vni, secundo alij in eodem fundo: eo dicto vt vterque insolidum: & sic alter rem, alter æstimationem habet:vt hic,& supra,de lega.ij.l.qui duos.§. si ita.aliàs si hoc non diceret.pro virilibus haberet:vt supra,de lega.j.l.si pluribus.& de lega.ij.l.si pluribus.& de leg.iij.l.si res. & C.de caduc.tollen.§.vbi.Accursius.

c *Voluit.* & hoc expressit, vt dixi.Accursius.

d *Non sinere.* vsus vnius impedit alterius vsum quoad solidum. & est ad hoc quod no.j.de vi & vi arma.l.vim facit.

Damnas esto.] CASVS.Ita dixi in testamento meo, damnas esto hæres meus sinere Titium habitare donec viuet in domo mea Seiana. Certe vnum legatum est. [QVI DVOS.] Gaius habebat duos fundos : quorum vnus vocabatur Titianus, & alter Seianus pone : Legauit Titianum Titio, & vsumfructum Seiani legauit Seio, & postea decessit : nunc apparet quòd Seius fructuarius non habeat viam ad fundum Seianum, nisi vadat per fundum Titianum Titio legatũ.vnde petit dictus Seius à Titio seruitutem viæ per fundum Titianum.quæritur, vtrum teneatur præstare ei Titius?Et respon. quòd non aliter potest Titius vindicare fundum Titianum ab hærede, nisi prius ius transeundi per eum præstet dicto Seio. nam & si fundus Titianus non esset legatus Titio, sed remansisset in hæreditate Gaij, teneretur hæres præstare viam per eum dicto Seio fructuario fundi Seiani. Sicut ergo Gaio testatore viuo ibant nuntij Gaij per fundum Titianum ad fundum Seianum : ita & Gaio mortuo seruetur, scilicet vt Seius possit ire ad fundum Seianum per fundum Titianum Titio legatum donec dũrat Seio vsusfructus ad fundum Seianum.per mortem vel capitis deminutionem Seij hæ-

ra sui habet intermissionem.[a]

Si hæres non præstat duobus insolidum, secundum defuncti voluntatem, cuilibet tenetur ad id quod sibi deficit. Bartolus.

XIIII. CELSVS libro octauodecimo Digestorum.

DVos separatim[b] vti frui sinere damnatus hęres,communiter vti frui passus est.Quę rebatur, an vtrique ex testamento teneretur? Dixi teneri, si testator vtrumque solidum habere voluit[c]. nam ipsius onus est, vt solidum singulis legatum præstaret. Qua parte igitur alterum vti frui sineret hæres, ea parte eum non sinere[d] alterum vti frui:ideoque per æstimationem vnicuique quod deest,replere debere.

XV. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

DAmnas esto hæres[meus] Titium sinere in illa domo habitare quoad viuet. Vnum videtur esse legatum.[e]

Ei cui legatur fructꝰ fundi,debetur via per alium fundum testatoris,etiam alteri legatum. Bartolus.

VQui duos fundos habebat,vnum legauit, & alterius fundi vsumfructũ alij legauit. Quæro, si fructuarius ad fundum aliunde viam non habeat, quàm per illum fundum qui legatus est, an fructuario seruitus debeatur[f]? Respondit, Quemadmodum si in hæreditate esset fundus per quem fructuario posset præstari via, secundum voluntatem[g] defuncti videretur id exigere ab hærede:ita & in hac specie non aliter concedendum esse legatario fundũ vindicare,nisi prius ius transeundi vsufructuario præstet:[h] vt hæc forma in agris seruetur, quæ viuo testatore obtinuerit, siue donec vsusfructus permanet,siue dum ad suam proprietatem redierit.

Relictum ad opus illicitum debet conuerti ad opus licitũ de consensu partiũ: secus si ad opus licitum fuerit relictum. Barto.

XVI. MODESTINVS libro nono Responsorum.

LEgatum[i] ciuitati relictũ † est, vt ex reditibus[k] quotannis[l] in ea ciuitate memoriæ defuncti conseruandæ gratia spectaculum celebretur, quod illic celebrari non licet. Quæro, quid de legato existimes? Modestinus respondit, cũ testator spectaculum edi voluerit in ciuitate,sed tale, quodibi celebrari non licet:iniquũ esse, hanc quantitatem quam in spectaculum defunctus destinauerit,lucro hæredũ cedere.[m] Igitur adhibitis hæredibus,& primoribus ciuitatis dispiciẽdum est in quam rem conuerti debeat fideicommissum, vt memoria testatoris alio & licito genere celebretur.

XVII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

QVidam prędia reipublicę

A res apud quem erit plena proprietas fundi Seiani, poterit habere viam ad fundum Seianum per fundum Titianum dicto Titio legatum.Viuianus.

e *Vnum videtur esse.* & ideo semel dies eius cedit.aliàs secus: vt supra,eod.l.habitationis.Accursius.

f *Debeatur.* ab alio fundo legato.Accursius.

g *Secundum voluntatem.* scilicet tacitam, [a] *a Voluntas* & ex eius viuentis con *tacita ex er* suetudine præsumẽdã. *dine inter-* Accursius. *pretatur nõ*

h *Præstet.* legatarius. *expressa.* sed certe immo hæres *Salic.l.cum* debet redimere à lega- *virũ.4.col.* tario,non legatari⁹ gra *C.de fideitis* præstare:vt.ꝭ.de le- *commiss.* ga.j.l.seruum filij.§.fina.quę videtur contra. Solu.hic aliunde viam non habebat: vt supra, hac.l.ibi sic, licet cum incommodo. nam aliquid statuitur vbi prorsus vsusfructus perimeretur, quod non fieret † *Videẽ hũc* aliàs:vt.C.de pre. im- *locũ Alci.* pe.offe.l.ij. &.l.rescrip *li. Parer.* ta. *cap.22.* Vel verius hanc expone secundum illam, scilicet vt legatarius præstet coactus ab hærede per retentionem, vel condictioné incerti,si oblitꝰ tradidit nullo precio dato:vt in cõtra.no.In via ad sepulchrum die vt.ꝭ.de reli. si quis sepulchra.& facit.ꝭ.si ser.vind.l.testatrix.& de leg.j.l.si fundum.§. qui fundum.& supra,de serui.vrba prędi.binas.& si vsusfruc. peta.l.j.& supra,titu.j. l.j.de lega.iij. si cui ædes.&.j.de fund. instr. l.prædia.§.fina. &.ꝭ.de serui.vrba prædi.l. Olympico.

Legatũ.] CASVS. Legauit ciuitati Bononiensi duos fundos pone, vt ex reditibus eorum singulis annis in ea ciuitate memoriæ meæ seruãdæ gratia curratur ad pallium:quod Bononiæ fieri non licet propter statutum fratris Ioan. quæritur, vtrum pecunia quæ debebat expendi in pallio,debeat cedere lucro hæredum meorum ? Et dicitur quòd non,sed potestas Bononiæ debet in alio licito spectaculo expendere eam in memoriam mei testatoris cum consilio hæredũ meorum,& ancianorum populi,& mercatorum.Viuianus.

i *Legatum.* scilicet fundi.

k *Ex reditibus.* scilicet dicti legati.Accursius.

l *Quotannis.* id est,singulis annis.Accursius.

m *Cedere.* nullo igitur priuilegio vtetur hic respublica, quoniam omnibus quibus illicitæ cõditiones aut modi apponuntur, hoc in commune conceditur, vt multis exemplis ostenditur. Ro. vt.ꝭ.de condit.institu.l.conditiones contra edicta. & institut.de hæredi.institu.§.impossibilis. & facit.j.de condit. & demon.l.in testamento quidam. & de admi.rerum ad ciui.perti.l.legatum.in prin.&.§.fina.&.l.proxi.&.ꝭ.de leg.j.l.ciuitatibus.

Qvidam.] CASVS. Iussi fieri ludos licitos:& rogaui ancianos ne vellent conuertere pecuniam omni anno in aliam speciem,aut in alios vsus.post mortem meam respublica Bononiæ stetit per quatuor annos quòd non fecit dictos ludos. nunquid reditus collectos in dictis quatuor annis,debet respublica restituere hæredibus meis, vel compensare sibi in aliis legatis quæ reliqueram eidẽ reipublicæ?Et respon.quòd perceptos fructus in dictis quatuor annis ex dictis fundis,debet hæredibꝰ meis restituere respubli.si iam respublica apprehenderat possessionem aliorum

aliorum legatorum à me sibi relictorum inuitis hæredibus meis. si autē non apprehenderat possessionem aliorum legatorum, debet compensare dictos fructus in dictis aliis legatis. Viuianus.

a *Ludos.* scilicet non illicitos. aliàs secus: vt. ſ. l. proxi.

b *Testamento.* reipub. relicto. Accursius.

c *Restituendos.* etiam si sint erogati: vt. C. de leg. non dubium. Item secundum voluntatem apprehensa compēsantur, vt subiicit. & facit supra, ti. j. liberto. §. Lucius. & C. de expen. lu. l. vnica. & j. eod. vxori. & ſ. l. proxi. & ſ. de lega. j. ciuitatibus. & j. de admini. re. ad ciuit. perti. l. j.

Qui plures.] CASVS. Ego habēs plures libertos, ita dixi: In meo testamento relinquo habitationem illis meis libertis quos in codicillis nominabo. & postea nullos in codicillis nominaui, & postea decessi. Certe nullus libertorum debet habere habitationem: non enim fuit perfectum legatum. Viuianus.

d *Non videtur.* secus si dixerit, vni ex libertis meis dato: vt. ſ. de lega. ij. l. si quis Titio. §. si hęres. Accursius.

e *Intelligi possit.* nam incertæ personæ non potest legari: vt instit. de lega. §. in certis. & j. de re. du. l. iiij. & v. & ſ. de hęredi. instit. quoties. §. tantumdem. Sed contra. ſ. de lega. ij. cū pater. §. fin. Solu. vt ibi. & eodem modo sol. C. de instit. & substitu. si testamentum. & facit. j. de verb. oblig. triticum. *ADDITIO.* Dic quòd ibi erat certa persona, licet fines erant incerti. hic vero erat icerta persona, secundum Barto. hic.

legauit, de quorū reditu quotannis ludos [a] edi voluit: & adiecit, *Quę legata peto decuriones, & rogo, ne in aliam speciem, aut alios vsus conuertere velitis.* Respublica per quadriennium cōtinuū ludos non edidit. Quęro, an reditus quos quadriennio respublica percepit, hæredibus restituere debeat, vel compensare in aliam speciem legati ex eodem testamento? [b] Respondit, & inuitis hæredibus possessione adprehensa, perceptos fructus restituendos [c] esse: & non erogatum secundum defuncti voluntatem, in alia quæ deberentur, compensari.

Si nō apparet persona legatarii, legatū redditur nullum. Bartolus.

XVIII. MODESTINVS libro nono Responsorum.

QVi plures habebat libertos, testamēto suo dixit se habitationē relinquere his quos codicillis designasset. Cùm nullos postea designauerit: quæro, an omnes admitti debeant? Respondit, si patronus qui se designaturū personas libertorū pollicitus est, nullum postea designauit: legatum habitationis perfectū esse non videtur, [d] nō existente cui datum intelligi possit. [e]

In dubio debet stari scripturæ, etiam si aliud actum sit, dummodo de illo non constet. Bartolus.

XIX. IDEM libro singulari de Eurematicis.

SI alij [f] fundum, alij vsumfructum eiusdem fundi te-

Si alii fundum.] CASVS. Legaui Titio fundum meum Titianum, & Seio legaui vsumfructum eiusdem fundi eo animo vt Titius haberet nudam proprietatem, & Seius vsumfructum, & postea decessi. certe fundus erit Titij, & medietas vsusfructus erit eiusdem Titij, & alia medietas Seij: quia ego testator lapsus fuit errore. appellatione enim fundi plena proprietas continetur. & ita hoc casu pl⁹ valet scriptura, quàm illud quod in corde agebam ego testator: agebam autem vt dixi, vt Titius haberet nudam proprietatem, & Seius totum vsumfructum. si autem vellem ita venire sicut in corde gerebam, ita deberem dicere, Titio fundum detracto vsufructu lego. Seio eiusdem fundi vsumfructum hæres dato, quo casu Titius habebit nudam proprietatem, & Seius totum vsumfructum.

f *Si alii.* Sticho vel Titio. Accursius.

g *Communicabitur.* immo nō. vt. ſ. fami. ercis. & puto. §. Iulianus. quę est contra. Solu. ibi. sed pro hoc. ſ. de vsufruc. accrescen. l. inde Neratius. §. non solum. & de vsufruc. ea. re. l. si tibi.

h *Actum sit.* id est, actum dicitur, non tamen est certum. aliàs prævalet actum, secundum R. sed Ioan. & Azo. & Hug. dicunt etiā si probetur hoc sensisse, tamen stabimus scripturæ: vt &. C. de fideicom. cum virum. in eo quòd dicit ibi plerumq;. & secundū istos est contra. C. plus va. quod agitur. l. j. &. C. de lib. præter. l. si quis filium. Solu. hic speciale, vt & alia quę notantur. C. plus val.

A quod agi. l. j. & fa. j. de supel. leg. l. Labeo. & de leg. iij. l. nō aliter.

Si seruum.] CASVS. In testamento meo dedi libertatem Sticho seruo meo sub cōditione si nauis ex Asia venerit vsq; ad annū: & eiusdē serui vsumfr. legaui pure Titio. certe valet legatū vsusfructus. pendēte enim cōditione libertatis non est liber. Vi.

i *Legatum.* interim & facit. C. de necessa. ser. hære. instit. l. penul. §. fi. & quod ibi no. Accur.

Titio vsusfructum.] CASVS. Legaui Titio vsumfructū Stichi serui mei: aut si nauis ex Asia venerit. & postea decessi. vult statim Titius petere vsufructum Stichi sibi pure legatum. nūquid potest? & dicitur quod non. cum enim fuerit alternatiuum legatum, debet esse hæredis electio quod legatum solueretur. auferetur autē hæredi electio prędicta & statim posset Titius petere vsumfructum Stichi, & non expectare tur vtrum conditio de legato de. x. existat, vel deficiat, quod quidē esse non debet. Viuia.

k *Titio vsusfructum.* licet pure legatum.

l *Deficiat.* facit. j. quido di. le. vel fideicom. cedit. si vsusfructus. in princip. & l. cum ita. & l. cum illud. & ſ. de lega. j. cum res. §. si Stichus restitutus. & l. si quando quis. §. j.

Patrimonij.] CASVS. Ita dixi in testamēto meo: Patrimonij mei reditum volo dari vxori meæ omnibus ānis, & postea decessi. & postea cum vxor mea aliquot annis percepisset dictum reditum, decessit. nūquid dictum reditum ad hæredem suum transmittit? Respon. quòd non: quia dictum legatum est simile vsuifructui

B

XX. POMPONIVS libro octauo ad Quintum Mucium.

SI seruum sub conditione liberum esse iubeā, & vsumfructum eius tibi legauero: valet legatum. [i]

XXI. PAVLVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

TItio vsusfruct⁹ [k] Stichi aut si nauis ex Asia venerit, decem legata sunt. Non petet vsumfructum antequam conditio, decem existat vel deficiat, [l] ne potestas hæredi vtrùm velit dandi, auferatur.

C

XXII. VLPIANVS libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

PAtrimonij mei reditum omnibus annis vxori meæ dari volo. Aristo respondit ad hæredem vxoris non transire, quia aut vsuifructui simile [m] esset, aut huic legato, In annos singulos. [n]

XXIII. IVNIVS MAVRICIANVS lib. secūdo ad leg. Iul. & Papiā.

LIcet [o] testatori repetere legatū [p] vsusfructus, vt etiā

D

gato, vel legato relicto in annos singulos: de quibus duobus legatis non est dubium quod finiantur morte legatarij. Viuianus.

m *Simile.* & sic morte finitur: vt instit. de vsufru. §. finitur.

n *In annos singulos.* & tunc similiter finitur morte: vt. ſ. tit. j. l. in singulos. sed non aperit an sit vsusfruc. sed dic, quòd non: vt no. supra, de vsufruc. si quis ita. & facit. j. eo. l. fundi. & supra, vsufruc. quemadmodum ca. l. idem est.

Licet testatori.] CASVS. In quadam constitutione Iuliani iurisconsulti ita continebatur, quòd si testator leget vsumfru. Titio in sui testatoris fundo, & postea Titius patiatur minimam capitis deminutionem, per quam secundum hæc iura amittatur vsusfructus, licet iterum Titio legatario habere dictū vsumfruct. quasi videatur tacite repetitus per dicta verba testatoris. Antonius autem dixit, & bene, quòd dicta constitutio Iuliani habet locum tantum in vno casu, id est, cum legatur vsusfructus in annos singulos: quia tunc sequentium annorum non tollitur vsufructus per dictam capitis deminutionem, sed præcedentium tantum: & idem in qualibet alia re legata in annos singulos. non autem debet intelligi dicta constitutio Iuliani ita large sicut ipse eā intellexit. intellexit autem eam generaliter etiam si simpliciter fit legatus vsusfructus, & male: vt. ſ. tit. j. in singulos. Viuianus.

o *Licet.* id est, licitum est.

p *Legatum.* etiam tacite: vt. j. exemplificat.

BIU Cujas

a *Capitis deminutionem.* legatarij.

b *Locum.* vt tacita fiat repetitio, cum &c. quasi dicat, non quando simpliciter legatur, sed certe & expresse potest repeti: vt. ff. tit. j. in singulos. & ff. quib⁹ modis vsusfru. amit. l. iiij. in prin.

Xori vsufructu.] CASVS. Legaui vxori meæ vsumfructum bonorum meorum cũ haberem multos debitores, quibus mutauerã denarios, & postea decessi. venit vxor mea ad hæredes meos, & cauit eis de tanta pecunia restituenda si morietur, vel capite minuetur, quantam ego defunctus mutaueram dictis meis debitoribus: & petiit ab eis hæredibus pecuniam creditã prædictam, vt sic ex ea habere posset vsumfructum secundum meum præceptum testatoris. postea hæredes egerũt contra dictos debitores, & exegerunt ab eis pecuniam cum vsuris quæ cucurrerunt ante dictam cautionem, & post. vnde dicta mea vxor vult habere vsuras anteriores & posteriores. quæritur, vtrũ possit habere & petere? Et respon. quòd non: immo illas tantum quę cucurrerunt post dictam cautionem: & eas non tenebitur restituere hæredibus finito vsufructu. illas autem vsuras quæ cucurrerunt ante prædictam cautionem, consequi debet vxor, sed non lucrariummo in dictam cautionem debẽt deduci, sicut deducuntur siue ponuntur sortes: & eas restituere tenebitur sicut sortes. si autem hęredes mutuassent dictam pecuniam, & non ego testator: non debebit tunc habere dicta mea vxor nisi sortes, & non vsuris quæ cucurrerunt ante dictam cautionem, vel post. si autem hę redes sint in mora dandi dictas sortes vxori meæ prædictæ, tunc ex mora eorum tenentur ei ad vsuras, & non debebit vxor cauere eis de restituendis eis dictis ex mora vsuris finito vsufructu: licet teneatur cauere de restituendis eis illis vsuris quæ ante dictam cautionem cucurrerunt contra debitores hæreditarios, vt dictum est.

[SCORPVM.] Ego habens seruum nomine Scorpum, ita dixi in testamento meo: Scorpum seruum meum Sempronię concubinæ meæ seruire volo. & postea decessi. certe non videor legasse concubinæ proprietatem serui, sed vsumfructum tantũ. & hoc dicit. Viuianus.

c *Sortium.* id est pecuniarum.

d *Collocauit.* id est, sub vsuris mutuauit.

e *Ex senatusconsulto.* quo constituitur in pecunia quasi vsusfru. vt instit. de vsufru. §. constituitur.

f *Cautionem.* de reddenda pecunia finito vsufructu: vt infra, eod. nota.

g *Præstabitur.* ab hærede vxori legatariæ, quod fœnus præstabitur velut fructus pecuniæ, non velut sors: nec de restituendo eo fœnore cauet vxor. Accursius.

h *Ante cautionem.* nam posteriores iure fructuum lucratur.

i *In cautionem.* de reddendo finito vsufru. & no. arg. quòd fructuarius non facit fructus suos ante cautionem præstitam, secundum Al. Azo. contra si bona fide percipiat, id est si nó credebat se teneri satisdare.

k *Dumtaxat.* non autem vsuras quas lucrifecit hęres ex pecunia hæreditaria: quia ex sua negotiatione est eas consecutus: vt arg. ff. de hære. ven. l. venditor. & j. ad. l. Fal. l. iij. Iteꝝ nec fuerunt defuncti, licet sors fuerit hæreditatis. de sua enim intelligi non potest, cum dicat sorte dandã legatariæ. Item fœnerabat suo periculo: vt arg. ff. mãd. ideꝝ. §. si mãdauero. & pro sol. si vnus. §. si vnus.

l *Aut quòd.* Potest dici quòd sit vnus casus ab inde, non idem &c. vsque ad fin. huius. §. & sic est sensus quòd hæres det sortem, item vsuras quas percepit ex mora debitorum, vel ex stipulatione: & hoc quando erat iam in mora dandi vxori cui mutuauit. & secundum hoc non cauebit vxor. vel secundũ aliã lecturam non

XXIIII. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

VXori [vsu] fructu bonorũ legato, fœnus quoq; sortium [c] quas defunctus collocauit, [d] post impletã ex senatusconsulto [e] cautionẽ [f] præstabitur. [g] Igitur vsuras nominũ in hæreditate relictorũ, ante cautionem [h] interpositam debitas, velut sortes in cautionem [i] deduci necesse est. Nõ idẽ seruabitur [in] nominibus ab hęrede

A cauebitur ab vxore hæredi: quia eas lucratur propter moram hæredis. sed secundũ hoc quare dixit dumtaxat, sortes? Respon. corrigit se cum dicit, aut quod &c. q. d. aut pro &, scilicet & illud qđ placuit heredi stipulanti vsuras propter moram debitorum reddi, postea sub. & super his vsur. &c. Sed hæc lectura non placet: quia

factis. tunc enim sortes dumtaxat [k] legatario dabuntur: aut, quòd [l] propter morã [m] vsuras quoque reddi placuit, [n] super his non cauebitur. *Scorpum seruũ meũ Sẽproniæ concubinæ meæ seruire volo.* Non videtur proprietas serui relicta, sed vsusfructus. [o]

Non valet relictum quo fructuarius de re cum fructibus restituenda proprietario post mortem suam granatur. Bartolus.

B

XXV. IDEM libro octauo Responsorum.

QVi fructus prædiorum [p] vxori reliquit post mortẽ eius [q] prædia cũ reditibus ad hæredes suos redire voluit, imperitia [r] lapsus. Nullum fideicõmissum dicimus, * neq; proprietatis [s] neq; fructus [t] ad eos reuerti debere. * etenim reditus futuri nõ præteriti tẽporis demonstrati videntur. [u]

cum ex sua mora hæres teneatur legatariæ ad vsuras, iã nõ curo mutuauerit ante morã vel post. dic ergo duos esse casus abinde, non idẽ & cætera. vsque in fi. §. & primus deducit vsuram quam hęres percepit à debitoribus nõ dandam legatariæ: sed eam lucratur rationib⁹ quas prædixi in superiori glo. ff. & ideo nõ cauet legatariæ, qa nõ habet vsuras. secũdus, si hæres fuit in mora, dabit vsuras legatariæ vt lucretur, & non caueat: vt ibi, aut quòd &c. & dic, aut, pro, &: moram, scilicet hæredis. & placuit. ff. iurisc. vt ff. de leg. ij. l. Titia. §. vsuras. & facit ad §. C. eo. l. j.

* *Flo. dominus*

m *Propter moram.* scilicet hæredis.

* *Flo. dedit*

n *Placuit.* scilicet iã. Azo.

o *Vsusfructus.* nisi hoc testator intellexerit: vt. j. de sta. libe. l. cum hæres. §. Stichus.

Qvi fructus.] CASVS. Titius legauit vxori meæ vsumfructũ prędiorum suorum Titiani & Seiani: & ita postea dixit in eodem testamento: Volo redire ad hæredes meos dicta

C prædia cum reditibus post mortem dictæ meæ vxoris. & postea decessit dictus Titius testator: & post multos annos forte decessit dicta vxor sua quæ iam vsa & fruita erat dictis fundis. nunquid ex fideicommisso prædicto testatoris proprietas dictorum fundorum vel vsusfructus debet reuerti ad eos hæredes? Et dicitur quòd non: & est ratio: quia reditus futuri dictorum prædiorum post mortem vxoris videbantur demonstrati per verba dicti testatoris qui dixit, vt dictum est, post mortem vxoris prædia cũ reditibus redire debere ad hæredes suos. dicti autẽ futuri reditus reuertuntur ad hæredes ipso iure. ergo nihil operantur dicta testatoris verba ad fideicommissum. Item præteriti reditus non debent redire ad hæredes: quia ratione vsusfructus eos lucrata est vxor. Item & proprietatem dictorum fundorum habent iure hæreditario: & sic non possunt habere ex fideicommisso, bene ergo imperitia fuit lapsus dictus testator, qui voluit & credidit quòd dicti fundi cum reditibus redirent ad hæredes suos post mortem vxoris suæ fructuariæ ex fideicommisso. Viuianus.

p *Prædiorum.* scilicet aliquorum certorum.

q *Eius.* scilicet vxoris. Accursius.

r *Imperitia.* iuris, quia nesciebat morte finiri vsumfructũ, cum

D l. dicat contrarium: vt instit. de vsufru. §. finitur.

s *Neque proprietatis.* quoniam habet eam iure hæreditario. Accursius.

t *Neque fructus.* ff. præteriti temporis quos vxor percepit, & quia fuerunt sui iure legati: & sic bene sequitur, etenim &c. ad quod est. ff. de lega. iij. l. quod his. Sed arg. contra. j. ad Trebel. in fideicommissariam. Vel dic, fructus futuri temporis non redeunt ad eos, id est ad hæredes, scilicet iure fideicom. sed iure consolidationis. quia ergo de futuris sensit, nullum est fideicommiss. in eis. & hoc subiicit, etenim &c.

u *Videntur.* sic ergo adiectio illa, post mortem &c. superflua est. & hoc ideo, quia imperitia lapsus sic dixit: aliàs secus forte: vt infra, de auro & argen. leg. species. & ff. de vsufru. ea. re. quæ vsu consu. l. fina.

Sempronius.] CASVS. Quidam nomine Sempronius Attalus instituit sibi hæredem Titium, & fundum suum Sempronianum quẽ habebat in Italia, iussit dari Gaio Seio post decennium deducto vsufruct. & ita voluit quòd Titius hæres esset vsufructuarius dicti fundi post decennium, & Gaius Seius esset proprietarius: & postea decessit dictus testator: & in quinquennio po-

BIU Cujas

mio pone decesſit dictus hæres eius: & postea transiuerunt alij quinque anni: & sic transiuit decennium à morte testatoris: & sic venit tempus dandi dictum fundum dicto Gaio Seio, vt testator dixerat. petit modo ab hærede hæredis Gaius Seius plenum fundum, id est non deducto vsufructu. hæres autem hæredis vult deducere vsumfructũ sicut posset deducere Titius hæres si viueret. quæritur, quid iuris sit? Et videtur quòd dict⁹ hæres hæredis nõ possit vsumfructum deducere: quia dies dicti legati siue fideicommissi iam cessit. nam fuit relictum post diem scilicet post decennium, & illa legata quæ relinquuntur post diem certum, cedũt etiam antequã veniat dies: & per hoc etiam ad hæredem Gaij Seij legatarij pertinere potuit si moreretur legatarius ante diem. & ideo iam videtur debitum dictum legatũ Gaio Seio: & videtur per consequens vsusfruct⁹ pertinere ad hæredẽ etiam ante decẽnium. vnde mortuo hærede ante decenniũ, vt fuit in nostro casu, vsusfruct⁹ videtur extinct⁹: nec videtur posse pertinere ad hæredẽ hæredis: sed tamen respon. in contrariũ, scilicet quòd hæres hæredis possit deducere vsumfructum dicti fundi cũ dat eum post decenniũ dicto Gaio Seio: quia licet dies dicti legati siue fideicõmissi cesserit statí post mortem testatoris, tamẽ vsusfructus dicti fundi nondum est hæredis, nisi cum dominiũ deducto vsufructu præstitit: & ideo capitis deminutione, vel morte perire non potest, [f] quod nondum habuit. Idẽ euenit, si proprietas deducto vsufructu sub conditione legata sit, & pendẽte conditione hæres decesserit. tunc enim ab hæredis hærede incipit vsusfruct⁹, [g] qui ex persona eius finietur. Sed his casibus de sententia testatoris quærẽdum est: qui vtique de eo vsufructu detrahendo sensit, [h] qui cõiũctus esset hæredis personæ: quo extincto, solidã proprietatẽ ad legatarium voluit pertinere: nec plus trãsmitti ad successorem suum qui nõdum habere cœpit vsufructũ, quàm si iam habere cœpisset. [i]

Sicut morte finitur spes vsusfructus iam constituti: ita finitur spes vsusfructus constituendi. Bartolus.

XXVI. PAVLVS libro decimo Quæstionum.

SEmpronius Attalus ab hærede suo fundum in Italia Gaio [Seio] post decennium deducto vsufructu dari iussit. Quæro, cum medio [a] hoc decẽnij spatio hæres vita funct⁹ sit: an post tempus decẽnij plenus fundus ad legatariũ pertineat? mouet enim me, quòd dies legati huius siue fideicõmissi cesserit, [b] ac per hoc & ad hæredẽ legatarij pertinere potuerit, & ideo quasi circa debitum iã legatũ mortuo hærede vsusfructus extinctus [c] sit, nec ad hæredem hæredis pertinere possit. Respondi: Dies quidem fideicõmissi vel legati cedit statim, cum post [d] tempus certum hæres dare rogatur siue iubetur: sed vsusfructus [e] nondũ est hæredis, nisi cum dominiũ deducto vsufructu præstitit: & ideo capitis deminutione, vel morte perire non potest, [f] quod nondum habuit. Idẽ euenit, si proprietas deducto vsufructu sub conditione legata sit, & pendẽte conditione hæres decesserit. tunc enim ab hæredis hærede incipit vsusfruct⁹, [g] qui ex persona eius finietur. Sed his casibus de sententia testatoris quærẽdum est: qui vtique de eo vsufructu detrahendo sensit, [h] qui cõiũctus esset hæredis personæ: quo extincto, solidã proprietatẽ ad legatarium voluit pertinere: nec plus trãsmitti ad successorem suum qui nõdum habere cœpit vsufructũ, quàm si iam habere cœpisset. [i]

Plures coniuncti ad vnã portionem vocantur cum alio disiuncto. Bartolus.

Si fundus duobus, [k] alij vsusfructus legatus sit: non trientes in vsufructu, [l] sed semisses constituũtur. [m] idemq; est ex cõtrario si duo sint [n] fructuarij, & alij proprietas legata sit: & enim inter eos [o] tantum adcrescendi ius est.

Quod postea apparet indebitè solutum, repetitur. Bartolus.

XXVII. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

VXor i maritus per fideicõmissum vsumfructum & alia & dotem prælegauit. hæredes vsumfructum ei concesserunt. post biennium illicitum matrimonium fuisse pronũtiatum est. Quæsitum est, an id quod prẽterito tempore possedit, ab ea repeti possit? Respõdit, [p] cum ex causa fideicommissi ei restituta sit dos, & ab hæredibus eius [q] ei concessus vsusfructus, [r] quod ex bonis eius ei debebatur, non videri indebitum solutum, quod ante restitutionem dotis ex fructibus bonorum eius mulier percepit.

a *Cum medio.* scilicet antequam possit extingui vsusfru. qui non est à proprietate separatus.

b *Cesserit.* quia cum in diem certum relinquitur, cedit à morte testatoris: vt infra dicit.

c *Extinctus est.* aliquam enim separationem habebat à proprietate iam, quia erat debita legatario. sed non erat plena separatio: quia dominium erat apud hæredem.

d *Cum post.* id est, quãdo. & dic, cedit vt sit debitum: vt. j. de verb. sig. l. cedere. Itẽ vt fiat transmissio: vt. C. de cad. tol. §. cum igitur.

e *Sed vsusfructus.* scilicet formalis. sed causalem habet.

f *Non potest.* ratione meræ, sed de æquitate secus: vt. j. dicit. Et nota quòd non perit quod non est; vt hic, & j. de condit. & demon. l. Titio vsusfructus. Et nota pro & contra. ff. vsufr. quemad. ca. l. iij. §. j.

g *Incipit vsusfructus.* scilicet stricto iure. vel dic, si hoc voluit testator, vt & j. de verb. obli. stipulatio ista. §. quis. & l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. in fine. Accursius.

h *Sensit.* id est, sensisse videtur: vt. ff. de vsufru. l. si Titio, in prin. & l. qui vsumfr. §. j. nisi contrariũ liqueat eum voluisse: vt. j. de verb. obliga. l. stipulatio, & dicto. §. Chrysogonus. Accursius.

i *Cœpisset.* sicut enim tũc res, sic nũc species periit. & facit j. de cõdit. & demon. l. j. §. j.

k *Duobus.* scilicet bimul. si anté separatim verbis, fierent trientes: vt argu. supra, de vsufru. ac. si tibi. & intelligitur plena proprietas: vt supra, eo. l. si alij.

l *Vsufructus.* separatim.

m *Constituuntur.* scilicet, vt vnum semissem habeãt legatarij fundi, alium ille cui legatus est vsusfructus.

n *Duo sint.* siue re cõiuncti, siue separati, secundũ R. tu dic coniuncti vt habeat locũ quod subiicit, aliàs accresceret ei cui fundus relictus est sicut aliter fructuario: vt supra, de vsuf. ac. l. si tibi.

o *Inter eos tantum.* scilicet quibus est coniunctim vsusfru. relictus: quia sunt coniuncti re & verbis, sed legatario fundi re tantum: vt. ff. de le. iij. re coniuncti. sic & in superiori casu præfertur collegatarius fundi, vtpote re & verbis coniunctus: tamen illis duobus pereuntibus accresceret ei ab eis, & econtra: vt. ff. de vsufr. ac. l. inde Neratius. §. fin. & l. seq. Item quod dicit fieri duos sertantes hoc secundo etiam casu, est contra. ff. de vsufru. ac. l. si tibi. sed ibi nuda proprietas vni, item vsusfru. eidem & aliis duobus. vnde omnes sunt pariter coniuncti. sic ergo fiunt ibi trientes. & sa. supra, de vsufr. ac. l. si proprietas. & l. si Titio. in prin. & supra, de hære. instit. Titius. & l. liber homo. §. Titius. Accursius.

Vxori maritus.] CASVS. Legaui vxori meæ dotẽ suam quæ fuit. c. & duas meas domos pone & vsumfructũ aliorũ meorum bonorum: & decessi. postea hæredes mei concesserunt ei vsumfru. bonorũ meorum: & dederunt ei domos prædictas, & dotem. postea cogitauerunt hæredes quòd matrimonium quod fuit inter me & eam, fuit illicitum, puta quia ego eram præfectus cohortis vel equitum. vnde dixerunt inter se, probemus hoc coram iudice, scilicet quòd ipsa cõtraxit illicitum matrimonium scienter, & faciamus hoc pronuntiari, & non habebit amplius vsumfr. bonorum: & illum quem percepit, ab ea repetemus. & ita fecerũt. nunquid poterunt repetere vsumfructum quem percepit mulier? & dicitur quòd sic. Viuianus.

Repeti posse.

BIU Cujas

a *Repeti posse.* si habes, repeti posse, concor. ff. eo. l. quidam. & ff. lib. j. l. liberto. §. Lucius. Sed contra. ff. de ritu nup. præfectus. vbi valet relictum illicitè coniugi à præfecto. Sed ibi ipsa fuit ignorans illicitum: hic vterque sciuerat, vel saltem vxor. Aliàs est, nó posse: & tunc dicas eam ignorasse: vt ibi plene not. Et eodem modo respon. ad illam j. de his qui. vt indi. l. ij. §. j. & facit. C. de incest. nup. l. qui contra. & ff. vnde vir & vxor. l. j. §. j.

dit, id quod fructus nomine percepisset, repeti posse. a

Vsufructuarius tenetur ad soluendum collectam & alias præstationes. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro tertiodecimo Responsorum.

QVæro, si vsusfructus fundi legatus est, & eidē fundo indictiones b temporariæ indictæ sint, quid iuris sit? Paulus respondit, idem iuris esse & in his speciebꝰ quę postea c indicūtur, d quod in vectigalibus e dependendis responsum est: ideoque hoc onus ad fructuarium pertinet. f

Vsufructu legato & per fideicommissum relicto inspicitur potius persona fideicommissarii quàm legatarii. Bartolus.

XXIX. GAIVS libro primo Fideicommissorum.

SI quis vsumfructum legatum sibi alij restituere rogatus g sit, eumque in fundum induxerit fruendi causa: licet iure ciuili morte & capitis deminutione ex persona legatarij pereat vsusfructus, qui h *huic ipso iure adquisitus i est: tamen prætor [ex] iurisdictione sua id agere debet, vt idem seruetur quod futurum esset si ei cui ex fideicommisso restitutus esset, legati iure adquisitus fuisset.

Conditione sub qua legatum diuiduum debet resolui, impleta pro parte: legatum pro parte resoluitur.

XXX. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

CVi k vsusfructꝰ legatus esset donec ei totius dotis satisfieret, l cum ei hæres m pro sua parte satisfecisset, quamuis reliqui satis non darent: tamen pro ea parte vsumfructū [fundi] desinere habere mulierem ait Labeo n. idem fieri & si per mulierem mora fieret quò minus satis acciperet. ℣ Colono suo dominus vsumfructū fundi quem is colebat, legauerat. aget o colonus cum hærede, ita vt iudex cogat hęredem ex locationis actione eum liberare.

Diuisio facta cum proprietario nō præiudicat fructuario. Bartolus.

XXXI. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno Epitomatorū.

IS qui fundum tecum cōmunem habebat, vsumfructum fundi p vxori legauerat. post mortem eius tecum hęres arbitrum communi diuidundo petierat. Blæsus ait Trebatiū respondisse, si arbiter certis regionibus fundū diuisisset: eius partis quæ tibi obtigisset, vsumfructum mulieri nulla ex parte deberi: sed eiꝰ quę * hęredi obtigisset, totius vsumfructū eam habiturā. Ego hoc falsum puto. nam cùm ante arbitrum * cōmuni diuidūdo coniunctus pro indiuiso ex parte dimidia

b *Indictiones.* id est, onus impositum tēpore fertilitatis: & sic tēporariæ. Accursius.

c *Posteq.* no. postea. sed si ante: vt. ff. de le. j. l. idem Iulianus. §. hęres.

d *Indicuntur.* aliàs, indicantur.

e *In vectigalibus.* scilicet perpetuis: vt differat præcedēti. & dic pro tempore futuro: vt modo dixi.

f *Pertinet.* sicut & lutrum: vt. ff. de vsufr. l. vj. & l. item si fundi. Item alia ratione, quia fructuum sunt onera, quod patet: quia plus vel minus secundum quantitatem fructuum percipitur: vt. C. de censi. l. omne. & j. de vino triti. l. j. & ij. & j. de censi. l. forma. & C. de allu. & pal. l. ij. Item contra. ff. de le. iij. qui cōcubinam. §. qui ortos. Sol. ibi. Item est contra in eo. tit. l. pe. §. fi. Sol. ibi. & vt ait R. in illis. ll. anteriorū temporis expensam facit hæres: quia cum rem debeat dare, sic debet facere, vt eam dare possit. at quæ fit postea iam liberato hærede, desinit: & pro non deminuendo sui legati commodo facit legatarius. Item. ff. de vsufru. l. hactenus. & l. pe. & ff. de impen. in re. eo. l. neque. & j. eo. l. generalia. §. fina.

g *Rogatus.* per fideicommissum.

h *Qui.* aliàs, quid.

i *Adquisitus.* scilicet ab initio, non tamen per omnia: vt. ff. de le. ij. l. si quis Titio. in prin. & facit. ff. qui. mo. vsusfr. amit. l. j. in prin. & l. si legatum. & l. antepe. & ff. si vsusfru. pe. l. qui vsumfructum. Item facit. j. de noua. l. si vsusfructus. Accur.

k *Cui vsusfructꝰ.*] CASVS. Institui mihi tres hæredes pone, & legaui dotem suā vxori meæ. Item legaui vxori meæ vsumfructū omnium bonorum meorū donec ei satisfieret p hæredes meos nomine totius dictæ suæ dotis, & postea decessi. & postea vnus de dictis meis hæredibus satisfecit pro sua parte dictæ meæ vxori de reddenda dote prædicta ei. & alij hæredes non satisfecerunt. nūquid pro ea parte qua ei satisfactū est, desinit habere vsumfru. bonorum? Et dicitur quòd sic. sed & si aliquis hæredū non satisfecit eo quia ipsa noluit, idem est, scilicet vt pro ea parte qua noluit satis acciperе, finiatur vsusfructus. [COLONO.] Titius nūmis colebat fundum meum Seianū: legaui ei in testamento meo vsumfr. dicti mei fūdi: & postea decessi. certè potest agere dictus colonus cum hærede meo vt liberet eū ab actione locati. Vi.

l *Satisfieret.* id est, satisfaceretur: quæ satisfactio valet: vt. ff. sol. ma. l. si cōstāte. §. quoties. nō autem valet constante matrimonio: vt. C. ne

m *Hæres.* vnus de pluribus.

n *Ait Labeo.* de æquitate, secus de rigore: vt in cōtrario. ff. fami. erciſc. inter cohæredes. §. vsufruct. leg. Solu. vt ibi. Item facit. j. de condit. & demon. l. tales. §. j. & ij. & l. si quis legata. §. j. & l. cui fundus. & ff. titu. j. l. Seio. in princip.

o *Aget.* actione ex testamento: & idem est si damnauerit hæredem liberare cōductorē: vt. ff. loca. si in lege. §. fi. & j. de libe. le. l. Cassius. sed actione ex conducto cōsequitur vtrumque, vt neque mercedem præstet, & impensam quam in culturam fecerat recipiat: vt supra, de vsufructu. l. quoties. §. si colono. Accursius.

p *Fundi.* pro parte sua.

*Flo. quòd

*Hal. arbitrium.

Si quis.] CASVS. Legaui Titio vsumfru. fundi mei Seiani: & rogaui eum vt dictum vsumfru. restitueret Seio: & postea decessi. hæres meus induxit dictum Titium in dictum fundum causa fruendi, & Titius induxit in dictum fundum causa fruendi dictum Seium cui vsumfructum restituere fuit rogatus: & postea decessit dictus Titius qui erat primus legatarius vsusfructus. nūquid remanet dictus vsusfruct. Seio? Et videtur quòd non: quia iure ciuili morte & capitis deminutione dicti Titij ex persona eius petit vsusfru. quia ei ipso iure adquisitus est. Et tamen respō. quòd nō est verum: quia prætor ex iurisdictione sua id agere debet, vt idem seruetur in hoc casu quod seruaretur si dicto Seio ab initio esset adquisitus vsusfru. iure legati. seruaretur autē quòd non periret vsusfructus in persona Seij ex quo ipse Seius nō esset mortuus, vel capite minutꝰ: & in nostro casu nō erat mortuus, vel capite minutus Seius. ergo in eius persona nō debet perire vsufr. licet mortuus sit, vt dictū est, Titiꝰ cui primo legaui vsumfru. & qui tenebatur eum dicto Seio restituere. h. d. hæc lex. Vi.

Si quis fundum.] CASVS. Ego habens fundum communem cum Titio, in testamento meo vsumfructum dicti fundi legaui vxori meæ, instituto mihi hærede Seio pone. & postea decessi. postea Seius hæres meus intentauit iudicium cōmuni diuidundo cū Titio prædicto meo socio, & iudex diuisit fundum per medium inter eos. modo quęritur, an vxor mea debeat habere vsumfructum pro ea parte quæ obuenit dicto Titio socio, nedum ex parte quę obuenit hæredi meo? & dicitur quòd sic, & dictus hæres meus tenetur ei totum præstare: quia ante dictum iudicem totus vsusfructus pro indiuiso ex parte dimidia coniunctus mulieris fuit: & dictus iudex iudicando inter hæredem meum & Titium socium non potuit mutare ius vxoris. Trebatius autem dixit eius partis fundi quæ Titio socio obtigit, vsumfructum mulieri non deberi ab hærede mariti vel à dicto socio, sed dixit eam habituram vsumfructum eius partis tantum quæ hæredi meo obtigit in partem. sed ipse male dixit. Viuianus.

BIU Cujas

a *Receptum est*. communi & regulari iure.ad quod est supra, quibus modis pign.vel hypo.sol.l.si consensit.§.fina.& qui po.in pi.hā.l.iij.§.fina.&.C.communi diui.l.tertia.

Generali.]CASVS. In principio testamenti mei talem generalitatem posui:omnia quę legauero,dari volo.& postea ita dixi:Felici quem liberum esse iussi, vsumfructū fundi mei Vestigiani lego.& postea ita in secunda persona fui locutus dicto Felici:proprietaté dicti fundi puto te Felicem consecuturum si non contenderis cū hærede meo, sed potius concordaueris.& postea ita fui locutus hæredi meo, sed & tu hæres omnia facto vt amici sitis.hoc enim vobis expedit.& postea decessi ego testator.quæritur, an viuente hærede meo possit dictus Felix exigere ab eo proprietaté fundi?& respon. quòd nō videtur legata proprietas fundi.Viuianus.

b *Te Felicem*. de tertia persona trāsit ad secundam, & ex his verbis orit dubitatio. sed secundum R.sunt verba adulationis. Accur.

c *Expedit*.per hoc etiam apparet consilium esse.

d *Nihil proponi*. immò videtur quòd sic: vt.ſ. de leg.j.l.& hoc modo.&.l.& eo mō. sed hic dirigit sermonē ad oneratū, & sic sunt blanditiæ:ibi ad hæredem, & sic probabilis fiducia non debet ipsum fallere: vt & supra, de leg.ij.l.vnum ex familia.§.fi.Accursius.

totius fundi vsusfructus mulieris fuisset:non potuisse arbitrum inter alios iudicando, alterius ius mutare.quod & receptum est. a

Verba adulatoria ad honoratū directa non inducunt dispositionem. Bartolus.

XXXII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum.

GEnerali capite præposito, quidam in testamento suo ita adiecit: *Felici, quē liberum esse iussi, vsumfructum fundi Vestigiani lego: cuius proprietatē puto te [Felicem b] consecuturum, si non contenderis cum hærede meo, sed potius concordaueris. sed & tu hæres omnia fac, vt amici sitis.hoc enim vobis expedit.* c Quæsitum est, an viuēte hærede exigere possit Felix fundi proprietatem? Respondit, nihil pponi d cur Felici proprietas fundi legata videretur.

Verba à testatore prolata debēt intelligi vt aliquid operentur:ne aliàs dispositio reddatur inutilis. Bartolus.

FFilios ex Seio, & filiam ex alio marito hæredes instituit e equis portionibus: & matri f ita legauerat, *Aeliæ Dorcadi matri meæ dari volo quoad viuat, vsumfructum bonorum meorum* g: *ita, vt post obitum eius ad liberos meos, aut ad eum qui ex his viuet,* h *pertineat.* filij post aditam hæreditatem decesserunt. Quæsitū est, mortua matre, superstite filia testatricis, vsusfructus vtrum ad solam filiam, an verò pro portione hæreditatis pertineret? Respōdit, ad eos redire, apud quos proprietas esset. i Claudius k non credidit ipsum vsumfructum in vicem portionum hæreditariarum post mortem auię inter ipsos l datum, eo magis m quòd æquis partibus hæredes erant scripti. n

Legatum generaliter merces & venalia non comprehendit, & per consequens per speciale generale restringitur. Bartolus.

FVxori vsumfructum domuū, & omnium rerum o quæ in his domibus erant, excepto argento, legauerat: item vsumfructum fundorum, & salinarū. p Quæsitum est, an lanæ cuiusq; coloris mercis causa q paratæ: item purpuræ quæ in domibus erāt, vsusfructus ei deberetur? Respondit, excepto argento, & his quæ mercis causa comparata sunt, cæterorum omnium vsumfructum legatariam habere. FIdem quæsiit, cum in salinis quarum vsusfructus legatus esset, salis inuentus sit non minimus modus, an ad vxorem ex causa fideicommissi vsusfructus pertineat? Respondit, de his legandis quæ venalia r ibi essent, non sensisse testatorem. FIdem quæsiit, cum eodem testamento ita cauerit: A te peto vxor vti ex vsufru.quem tibi præstrari volo in annum.xv.contenta sis annuis quadringentis: & quod amplius fuerit, rationibus hæredum meorum inferatur,& postea decesit dictus Titius testator.modo quæritur hic de tribus. Primū est,an dictæ lanæ & purpuræ mercis causa in domibus paratæ vsusfru.debeatur vxori, & etiam dicti argenti? Et dicitur quòd non, sed bene debetur ei vsusfru.omnium aliarum quæ erant in dictis domibus.Secundum est, an dictus magnus modus salis qui inuentus est in salinis post mortem testatoris, pertineat ad dictā vxorem?Et dicitur quòd nō: quia testator non sensit de iis legidis quæ essent venalia.magnus autē modus salis in salinis inuentus bene erat venalis: sed videtur sensisse de tanto sale legando, quantum sui causa parasset. Tertium est,an propter prædicta vltima verba testamenti ibi, à te peto vxor &c. videatur recessum à superiori capite testamenti, & sic vxor non amplius habeat ex vsufru. quàm annuos quadringentos in.xv.annis? Et certè sic.sic.tis enim apertè hoc declarant dicta vltima verba testamenti. Viuianus.

Filios ex Seio.]CASVS. Titia habebat filium Titium ex Seio,& filiam Sempronian ex alio marito:& habebat matrem quæ vocabatur Aelia Dorcas.fecit ista testamentum,& instituit sibi hæredes dictum Titium & Sempronian filios suos ex æquis partibus,& dictæ suæ matri ita legauit: Aeliæ Dorcadi matri meæ dari volo donec viuet, vsumfru. bonorum meorum,ita vt post obitum eius ad liberos meos, aut ad eum qui ex his viuet,pertineat: & postea decesit dicta Titia testatrix, & dicti filij adiuerunt hæredi. suam: & postea decesserunt filij, id est,decesit filius:& postea decesit Aelia Dorcas mater testatricis, superstite dicta Sempronia filia testatricis.modo quæritur,vtrum dictus vsusfr.qui extinctus est morte matris testatricis, pertineat ad solam filiam testatricis, id est, ad Sempronian.an vero pertineat pro dimidia ad dictam Sempro. quæ habet dimidiam proprietatis omnium bonorum testatricis: pro alia vero dimidia pertineat ad hæredes dicti Titij filij testatricis qui habet aliā dimidiam proprietatis bonorum?& dixerunt quidam quòd sic.sed Claudius dixit,& melius,quòd sola filia habebit totum vsumfru. licet hæredes filij habeant medietatem proprietatis bonorum: quia quamuis filius & filia fuerint pro æquis partibus instituti,tamen non credit dictus Claudius ipsum vsumfru.datum per testatricem inter filium & filiam post mortem auiæ dicti filij & filiæ inuicem portionum hæreditariarum,sed tantum secundū numerum superstitum liberorum post mortem dictæ auiæ.filia autem sola erat superstes tempore mortis auiæ: ergo ipsa sola debet habere vsumfru.& istud assumit Claudius ex verbis testatricis prædictis ibi,aut ad eum qui ex his viuet &c.Viuianus.

b *Bonorum meorum*. scilicet omnium: nisi excedat dodrantem: vt supra, de vsufru.l.omnium.licet sit argu. contra.infra, eod.l. vxori meæ.

h *Ex his viuet*. hinc oritur quæstio.

i *Proprietas esset*. hæc responsio est vera considerata sola natura vsusfructus.

k *Claudius*.ſ.corrigés prędictam sententiam, & inspiciés ipsam substitutionem factam in vsufruct.

l *Inter ipsos*. filios, & filiorum hæredes: sed tantum secundum numerum liberorum superstitum: & hoc ex illis verbis.ſ.ita vt post obitum eius &c.

m *Eo magis*. non credit hoc Claudius.

n *Scripti*. vnde iam facta substitutio in vsufructu superflua foret si æqualiter,id est,consolidationis modo ad hæredem filium & cæterorum filiorum hæredes vsusfructus peruenisset.Accursius.

Vxori.]CASVS. Titius habens multas domos,& in his domib', multas res,& etiam argentum, & etiam lanā cuiusq; coloris & purpuras paratam & paratas causa mercis,& etiā habens multos fundos & multas salinas in q̄bus erat non minimus modus salis,fecit testamentum,& instituit sibi hæredem Seium,& vxori suæ Gaiæ legauit vsumfru. dictarum domuum, & omnium prædictarum rerū quæ in his domibus erant excepto argento, & vsufructu dictorū fundorum & salinarum.& postea ita dixit in eodē testamento, A te peto vxor vti ex vsufru.quem tibi præstrari volo in annum.xv.contenta sis annuis quadringentis: & quod amplius fuerit, rationibus hæredum meorum inferatur,& postea decesit dictus Titius testator.modo quæritur hic de tribus. Primū est,an dictæ lanæ & purpuræ mercis causa in domibus paratæ vsusfru.debeatur vxori, & etiam dicti argenti? Et dicitur quòd non, sed bene debetur ei vsusfru.omnium aliarum quæ erant in dictis domibus.Secundum est, an dictus magnus modus salis qui inuentus est in salinis post mortem testatoris, pertineat ad dictā vxorem?Et dicitur quòd nō: quia testator non sensit de iis legidis quæ essent venalia.magnus autē modus salis in salinis inuentus bene erat venalis: sed videtur sensisse de tanto sale legando, quantum sui causa parasset. Tertium est,an propter prædicta vltima verba testamenti ibi, à te peto vxor &c. videatur recessum à superiori capite testamenti, & sic vxor non amplius habeat ex vsufru. quàm annuos quadringentos in.xv.annis? Et certè sic.sic.tis enim apertè hoc declarant dicta vltima verba testamenti. Viuianus.

o *Omnium rerum*. hic oritur prima quæstio.

p *Salinarum*. hic oritur alia quæstio.

q *Mercis causa*.ſi habes,non:bene.vel ſi deeſt,nō,idem eſt:quia responsio sic certa est, vt venalia non veniant in legato, vel quæ ad tempus ibi sunt, vt hic,&.j.proxi.respō.&.ſ.de leg.ij.l.Gaius, &.ſ.de leg.iij.l. vxorem.§.legauerat.&.l.ſi fundum.&.l.quæſtū, &.l.ſi chorus.§.j.&.l.ſi ita.&.l.prędiis.per totā.l.&.l.cū quęritur, §.lana.&.j.de aur.& argen.leg.l.ſi vxori.§.j.&.j.de fundo inſtru. & inſtru.leg.l.prædia.§.j.&.ij.Accursius.

c *Instituit*. scilicet mater.

f *Et matri*. suæ, scilicet testatricis.

r *Venalia*.ſ.mercis loco:vt.ſ.proxi.respon.cum ſuis concor.

BIU Cujas

A te peto vxor, vti ex vsufructu quem tibi præstari volo, in annum quintumdecimum contẽta sis annuis quadringentis: quod amplius fuerit, [a] rationibus hæredis hæredúmve meorum inferatur. an recessum videatur à superiore capite, idcóque vxor non amplius habeat ex vsufructu, quàm annuos quadringentos? Respondit, satis id quod quæreretur, apertè verba quæ proponerentur, declarare. [b]

Ad expensas factas pro fructibus colligendis fructuarius tenetur pro rata. Bar.

¶ Lucius Titius [c] testamento suo Publio Mæuio fundum Tusculanum reliquit: eiusque fidei commisit vti eiusdem fundi partem dimidiam vsusfructus Titiæ præstaret. Publius Mæuius villam vetustate corruptam, cogendis & conseruandis fructibus necessariam, ædificauit. Quæro, an sumptus partem pro portione vsusfructus Titia adgnoscere debeat? Respondit, si prius quàm vsumfructum præstaret, necessariò ædificauit: non aliàs cogendum restituere, quàm [si] eius sumptus ratio habeatur. [d]

Finita causa finali in legato, extinguitur legatum: secus si aliud constat de mente testatoris. Bartolus.

¶ Duas filias, & filium [e] mente captum, hæredes scripsit. filię,* portionis mente capto datę, vsumfructũ legauit [f] in hæc verba: *Hoc amplius Publia Clementiana præcipiat sibi [vsumfructũ] quartæ partis hæreditatis meæ ex qua Iulium Iustum filium meum hæredem instituit: petóque à te Publia Clementiana, vti [g] fratrem tuum Iulium Iustum alas, tuearis, dependas pro eo, pro quo tibi vsumfructum portionis eius reliqui, donec mentis compos fiat & conualescat.* Quæsitum est, cùm filius in eodem furore in diem mortis suæ perseuerans decesserit, an vsusfructus intercideret? Respondit, verbis quæ proponerentur, perseuerare legatũ: nisi manifestissimè [h] probetur aliud testatorem sensisse.

Vsusfructus surrogatus in locum annui legati, debet sequi naturam ipsius. h. d. secundum Dy. Barto.

¶ Hæredis instituti fidei commisit, [i] filio suo annua decem præstare: aut ea prædia emere, & adsignare, vt vsumfructum haberet, [k] reditum efficientia annua decem. filius fundos sibi ab hęrede secundum matris voluntatem traditos locauit. Et quæsitum est, defuncto eo, reliqua colonorum vtrúmne ad hæredem filij fructuarij, an verò ad hæredem Seiæ testatricis pertineant? [l] Respondit, nihil proponi cur ad hæredem Seiæ pertineant.

Cui relinquitur vsusfructus partis bonorum, potest hæres soluere æstimationem, vel rem: & onus tributorum pertinet ad legatarium vsusfructus. Bartolus.

¶ Vsumfructũ tertiæ partis bonorum suorum: & postea decessit dictus Titius: & postea Seius & Gaius hæredes acceperunt iudicem pro diuidenda hæreditate: & iudex res quasdam hæreditarias quæ diuisionem commode recipere non poterant, adiudicauit totas Seio hæredi cui datum fuit prælegatum vsusfruct. & eum condemnauit in æstimatione dictarum rerum Gaio cohæredi meo. petit dictus Seius à Gaio cohærede suo tertiam partem dictæ pecuniæ effectæ propter æstimationem dictarum rerum, vt sic in ea tertia habeat vsumfructum, sicut pro tertia habebat in omnibus aliis rebus quæ fuerunt testatoris. Gaius autem cohæres non vult ei præstare: imò vult ei dare tantum vsumfructum quãtum posset exigere de tertia parte rerum prædictarum adiudicatarũ dicto Seio per iudicem fam. erciscun. quæritur, quid iuris sit? Et dicitur quòd electio est dicti Gaij cohæredis quòd prædictorum præstet. de alia autem pecunia quæ est in hæreditate, non est dubium quin Seius

1 *Amplius fuerit.* id est si amplius collegit ex fructibus quam sint quadringenti aurei, rationibus hæredum inferatur. Accursius.

b *Declarare*, & sic videtur recessum à capite priori. Accursius.

Lucius Titius.] CASVS. In testamento suo reliquit fundum suum Tusculanum Publio Mæuio, & commisit fidei Publij Mæuij vt partem dimidiã vsusfru. eiusdem fundi præstaret Titiæ. & postea decessit dictus Lucius Titius testator. & hæres suus dedit Publio Mæuio legatario dictum fundũ. accidit ita postea quòd quædam villa siue domuncula quæ erat in dicto fundo causa cogendorum siue colligendorũ & conseruandorũ fructuũ corrupta fuit propter vetustatem, & dictus Publius Mæuius necessario eam reædificauit. petit modo dicta Titia medietatem vsusfr. dicti fundi sicut testator ei reliquit à Publio Mæuio legatario prædicto. dicit Publius Mæuius, ego volo detrahere de vsufru. quę petis, medietatem expensarum quas feci in dicta domũcula. quæritur, quid iuris sit? Et respon. quòd bene potest detrahere.

c *Lucius Titius.* de verbo ad verbũ. ff. de vsufruct. l. Titius Mæuio.

d *Ratio habeatur.* pro rata vsusfr. sed si postea expendat, vel prius, sed oblitus nõ retinuit: agit neg. gest. vt supra, de vsufr. si absente. sed hic exceptione doli & officio iudicis consulitur. Accursius.

Duas filias.] CASVS. Titius habebat vxorem filium mente captum qui vocabatur Iulius Iustus, & duas filias: quarũ vna vocabatur Titia pone, & alia Publia Clementiana. fecit testamentum hic Titius & instituit sibi hæredes dictas suas duas filias in tribus partibus hæreditatis suæ, & filium suum prædictum in quarta. & Publiæ Clementianæ prædictæ in hæc verba legauit, vsumfru. dictæ portionis dicto filio dato: hoc amplius Publia Clementiana præcipiat sibi vsumfru. quartæ partis hæreditatis meæ ex qua Iulium Iustum filium meum hæredem instituit. petoque à te Publia Clementiana vt fratrem tuum Iulium Iustum tuearis, & alas, & dependas pro eo illud quod habet vel habebit necesse dependere nomine collectarũ fortè: pro quo id est, pro quibus omnibus vt facias, reliqui tibi vsumfru. portionis eius donec mentis compos fiat, & conualescat. & postea decessit dictus Titius testator, & postea dictus filius testatoris decessit perseuerãs in eodem furore vsque ad diem mortis suæ. modo quæritur, vtrum dictus vsusfru. filiæ relictus in parte fratris finiatur per mortem fratris prædicti? Et dicitur quod non: nisi probetur per hæredem filij testatorem velle finiri per mortem filij. credo autem quòd hoc probat hæres filij eo ipso quòd contrarium non probatur. Viuianus.

e *Et filium.* in quartam instituit: vt infra dicit. Accursius.

f *Legauit.* id est prælegauit. Accursius.

g *Vti.* pro, vt.

h *Manifestissimè.* quod forte non difficiliter probabit si legandi causam diligenter inspicias: vt supra, titu. j. l. liberto. §. filium. Ro. probat ergo, secundum H. eo ipso quòd contrarium non probatur. Item facit. C. de vsufru. l. ambiguitatem.

Hæredis instituti.] CASVS. Seia habens filium exhæredauit eum, & Seium instituit sibi hæredem, & commisit fidei dicti Seij vt præstaret dicto filio annua decem, aut talia prædia emeret & eidem filio assignaret ex quibus filius posset percipere annuatim decem, & postea decessit dicta Seia. & Seius hæres suus tradidit filio tales fundos quales ipsa præceperat: & filius locauit eos postea Gaio & Sępronio. pendente locatione decessit dictus filius. modo quæritur, vtrũ reliqua colonorum prædictorum pertineant ad hæredem filij, an verò ad hæredem Seiæ testatricis? Et respõ. quod non pertinent ad hæredem Seiæ. Viuianus.

i *Fidei commisit.* Seia testatrix, si non habes in textu. Accursius.

k *Haberet.* prædia dico efficientia reditum & cæt. Accursius.

l *Pertineant.* dicta reliqua. & potest dici q hic filius habuit vsumfructum. & secundum hoc dic reliqua id est, fructus percepti, aut pẽsiones quæ iam cucurrerunt. pendentes autẽ suo iure percipiet, & nullã pensionẽ pro eis exiget à colonis: quoniam cum eis non contraxit: vt supra, titu. j. l. in singulos. in fin. & supra, si vsusfru. pet. vti frui. §. si post litem. & de vsufru. l. defuncta. & supra, quibus mo. vsusfruct. amit. l. si vsusfructuarius. & secundum hoc nihil est contra. Potest dici & aliter quòd pro toto anno quo decessit, habeat: licet in primo mense anni decessit filius: & sic est contra supra, de vsufru. si operas. & l. adhuc. §. si operas. vel dices secundum Rog. quòd fuit annuũ legatum: cuius legati dies cessit in initio cuiusque anni, & debetur insolidum annuum, licet decesserit anno non completo: vt supra, titu. j. l. in singulos. & l. à vobis. & quod hic dicit, vt vsumfruct. haberet, id est, fructus vel reditus. at in contrariis est vsusfruct. vel etiam si est hic vsusfruct. potest dici quòd habeat integrum annuum, secundum distinctionem quam nota supra, de vsufruct. l. adhuc. §. si operas. in fine. §. & supra, titu. j. l. à vobis.

Vsumfructum.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes Seium & Gaium: & eidem Seio prælegauit vsumfructum tertiæ partis bonorum suorum: & postea decessit dictus Titius: & postea Seius & Gaius hæredes acceperunt iudicem pro diuidenda hæreditate: & iudex res quasdam hæreditarias quæ diuisionem commode recipere non poterant, adiudicauit totas Seio hæredi cui datum fuit prælegatum vsusfruct. & eum condemnauit in æstimatione dictarum rerum Gaio cohæredi meo. petit dictus Seius à Gaio cohærede suo tertiam partem dictæ pecuniæ effectæ propter æstimationem dictarum rerum, vt sic in ea tertia habeat vsumfructum, sicut pro tertia habebat in omnibus aliis rebus quæ fuerunt testatoris. Gaius autem cohæres non vult ei præstare: imò vult ei dare tantum vsumfructum quãtum posset exigere de tertia parte rerum prædictarum adiudicatarũ dicto Seio per iudicem fam. erciscun. quæritur, quid iuris sit? Et dicitur quòd electio est dicti Gaij cohæredis quòd prædictorum præstet. de alia autem pecunia quæ est in hæreditate, non est dubium quin Seius

BIU Cujas

debeat habere apud se tertiam, vt inde habeat vsumfru. detractis tamen prius tributis de vniuersa pecunia hæreditaria: quæ tributa deberi & reddi necesse est pro prædiis hæreditariis, & pro rebus se mouentibus. Viuianus.

a *Legauerat.* id est prælegauerat.

b *An pecuniæ.* scilicet tertia: quæ tertia pecunię effecta est, id est effici vel redigi potest rebus diuisis. debent etenim fieri tres partes de tota hæreditate: & æstimatio tertię debet dari.

c *Rerum.* commodam diuisionem recipientium. cæterum partim legatarij, & partim iudicis arbitrio committitur: vt supra, de lega. j. l. non amplius. §. fin. & l. sequenti.

† *Dic secus vbi nõ esset dare mediũ: tũc electio esset legatarii, nõ hæredis. Sa-li. in l. 2. §. sed & si quis. C. communia de lega.*

d *Æstimationis.* in pecunia, aut etiam in certa re pro omnibus, si hoc voluit hæres: vt supra, de leg. j. l. potest. & l. pe. & sic no. quòd hic liberatur soluendo æstimationem etiam eius quod legatum est. sic supra, de le. j. si domus. §. qui confitetur. &. §. sequen. & infra, de auro & argen. leg. l. j. §. fi. & l. cum certum.

e *Item quæsitum.* continua præcedẽtibus, & non habent quidam. §.

f *Mouentibus.* scilicet rebus. aliud si pro capite tributũ debeatur. Accursius.

g *Præstandam.* quandoq; tributa quæ ex re dãtur, de fructibus præstantur: vt Co. de an. & tribu. l. j. & ij. R. & no. supra, eo. l. quæro. æstimabitur ergo quanto minus valet propter onus tributi. nam Stichus nõ petet nisi ab hærede qui possidet: vt Cod. fine cen. vel reli. l. omnes. & sic fructuarius soluet tanto minus accipiendo: vt Co. de col. do. l. dotis. & infra, eodem. l. fina.

norum suorum vni ex hæredibus legauerat. [a] Quæsitum est, an pecuniæ [b] quæ ex rebus diuisis secundum æstimationem effecta est, tertia præstanda sit? Respõdit, hæredis esse electionem, vtrùm rerum, [c] an æstimationis [d] † vsumfructum præstare velit. Item quæsitum [e] est, an tributa præter ea quæ vel pro prædiis aut mouentibus [f] deberi & reddi necesse est, eximẽda sint ex quãtitate vt reliquæ dumtaxat pecuniæ, si hoc hęres elegerit, reddi debeat? Respondit, reliquæ pecuniæ tertiam præstandam. [g]

Legato generali habitationis vel vsusfructus nõ derogatur per legatum proprietatis. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

Sempronio ea quæ viuus præstabam, dari volo, is [h] etiam habitabat in testatoris domo, [i] quæ vni ex hęredibus prælegata erat. Quæsitum est, an habitatio quoq; debeatur? Respondit, nihil proponi cur non debeatur [k]. ¶ Ex his [l] verbis testamenti. *Libertis meis quibus nominatim nihil reliqui: quæ viuus præstabam, dari volo.* Quæsitum est, an libertis qui cum patrono suo in diem mortis habitabant, etiam habitatio relicta videatur? Respondi, videri.

Si hæres grauatur aliquid pati: intelligitur grauatus vt patiatur eo modo quo patiebatur defunctus. Bartolus.

¶ Codicillis ita scripsit, [m] *Negidium, Titium, Dionem, libertos meos senes & infirmos peto* [vt] *in locis, in quibus nunc agunt, senescere patiamini.* [n] Quæro, an ex hoc capite liberti suprascripti ex fideicommisso fructus [o] locorũ [in] quibus morantur, recipere debeant: cùm alia quæ eis specialiter legata sunt, sine controuersia consecuti sint? Respondit, verbis quæ proponerentur, id petitum, vt ad eum modum paterentur hęredes ibi eos esse, ad quem modum ipsa patiebatur. [p]

Fideicommissum relictum post mortem omnium, ab vltimo decedente videtur esse relictum. h. d. & est notabilis casus. Bar.

XXXIIII. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

CODICILLIS fideicommissa in hæc verba dedit, *Libertis, libertabusq; meis, & quos ĩ codicillis*

Empronio.] CASVS. Dominus Ioseph tenebat in domo sua Vsupinum siue Sempronium. fecit testamẽtum dictus Ioseph, & instituit sibi hæredes Seium & Gaium: & Seio prælegauit dictam domum vbi habitabat Sempronius, & ita postea dixit: Sempronio dari volo ea quæ viuus præstabam. certè debetur Sempronio etiam habitatio. [EX HIS VERBIS.] Hic. §. planus est propter princ. huius. l. quia idem dicit. [CODICILLIS.] Titia instituit sibi hæredes Seium & Caium: & tribus suis libertis scilicet Negidio & Titio & Dioni, quos tenebat in quibusdam suis prædiis, multa legata reliquit: & postea fecit codicillos in quibus ita scripsit: Negidium & Titium & Dionem libertos meos senes & infirmos peto à vobis hæredibus meis vt patiamini eos senescere in locis in quibus nunc degunt. postea decessit dicta Titia, & hæredes sui soluerunt sine controuersia ea quæ specialiter legata fuerunt dictis libertis. modo petunt dicti liberti à dictis hæredibus fructus dictorum prædiorum in quibus morari solebant viua testatrice, & hoc propter dicta verba quę dixit testatrix in codicillis. nunquid possunt hoc petere liberti? & dicitur quòd sic, si testatrix viua existens permittebat eos accipere fructus de dictis fundis. & aliàs non possunt petere. & hoc dicit. Viuianus.

h *Is.* scilicet Sempronius.

i *Domo.* forsitan spatiosa. Accursius.

k *Non debeatur.* scilicet Sempronio habitatio, & similiter hæredi cui est domus prælegata: ideo quia concursus fit inter eos: sicut solet fieri cum alij fundus & alij vsusfructus legatur: vt supra eod. l. si alij. & cum alij vsus, & alij fructus legatur, quando concurrunt in vsu: vt supra, de vsufruct. l. si alij. & facit infra. §. j. & §. fin. & supra, tit. j. l. Seio. §. medico. &. §. fin. & quod ibi not.

l *Ex his.* fa. supra, in princi. huius legis. & supra, titulo. j. l. Seio. §. medico. &. §. fin.

m *Codicillis ita scripsit.* s. testatrix, si non est in ter.

n *Patiamini.* ô vos hæredes. Accursius.

o *Fructus.* qui fortè ex parte domus poterat percipi, vel orto seu alio loco quo vtebantur in domo liberti. Accursius.

p *Patiebatur.* fa. supra in princ. huius legis. & §. j. & supra, titu. j. l. Seio. §. medico. &. §. fina. & supra, tit. j. l. si tibi. & l. qui Marco. §. Lucio.

Codicillis.] CASVS. Titius fecit codicillos, & in eis ita dixit, Libertis libertabusque meis etiam quos in codicillis manumisi, fundum vbi me humari volui, dari volo: ita vt qui ex his libertis decesserit, portio eius reliquis accrescat, ita vt ad nouissimum libertum pertineat. post cuius nouissimi decessum ad rempublicam Arelatensium pertinere volo dictum fundum. & postea ita dixit dictus Titius: hoc amplius libertis libertabusque meis prædictis habitationes in domo mea Titiana pertinere volo quamdiu viuant: & diætas omnes quibus vti quisq; libertorum cõsueuit, habitet vnusquisque dictorũ libertorum: quam domum supradictam Titianam post mortem dictorum libertorum ad dictam remepubli. Arelatensium pertinere volo. & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur hic de duobus. Primum est, vtrum ab hærede Titij qui fecit dictos codicillos, fideicõmis. fundi supradicti datum sit dictæ reipu. an vero à libertis? & respon. quòd ab illo de libertis videtur esse datum reipu. fideicommissum, qui vltimo decesserit. Secundum est, an defunctis quibusdam ex libertis prædictis quibus habitatio relicta erat, portiones domum prædictarum in quibus habitauerant, pertineant iam ad dictam rempu? Et videtur quòd sic: quia testator ita dixit, vt dictum est quam domum post mortem eorum ad rempubli. pertinere volo. & non repetiit in domus legato verba quæ dixerat in legato fundi. dixerat autem in legato fundi hæc verba, ita vt ad nouissimum libertum pertineat: post cuius nouissimi decessum ad rempublicam Arelatensium pertinere volo & cætera. Respon. tamen hic quòd donec aliquis dictorum libertorum viuat, non debetur reipubli. fideicommissum domus: quia dicta verba in legato primo fundi dicta videntur repetita in legato domus suę domuum. [QVI SEMPRONIAM.] Titius habens duas nutrices, scilicet Semproniam & Mæuiam, & habens Gaium alumnum, instituit sibi hæredem dictam Semproniam in decima parte hæreditatis suæ, & dictam Mæuiam in alia decima, & dictum Caium alumnum in reliquis partibus, & dedit curatorem dicto alumno Sempronium: quæ datio curatoris non valuit, tum quia alumnus non erat in sua potestate, tum quia in testamento dedit ei curatorem. putabat tamen testator valere dationem. & dicti Sempronij curatoris fidei commisse pateretur vendi fundum Titianum hæreditarium, sed cum dicta Sempronia & Mæuia reditu dicti fundi fruerentur: & in eodem Testamento adiecit, omnem voluntatem meam fidei hæredum meorum committo. & postea decessit dictus Titius testator. modo quæritur, an quælibet dictarũ mulierum possit petere tertiam partem vsusfructus dicti fundi ex fideicõmisso? Et videtur quod non: quia curator fuit eis associatus in fideicõmisso, qui iure, vt dictum est, nõ potuit dari alumno. Respõ. tamẽ quòd sic, & fruc-

BIU Cujas

& frueatur dictæ mulieres dicto fundo simul cum dicto alumno, & non cum curatore. Viuianus.

a *Manumiss.* aliàs, manumissurus: & aliàs, manumisero: aliàs, manumissum.

b *Ab his*, id est, ex his, id est, primo quàm alij decesserint. & ex hoc oritur prima quæstio. Accursius.

c *Hoc amplius.* p hæc verba & in fundo videtur repetere legatum: vt supra, de le. iij. l. fi. Accursius.

d *In domo.* dari volo. Accursius.

e *Pactia.* nomina duorum libertorum vel libertarum quibus solã habitationem reliquit.

f *Quisque.* aliàs, quisque. alias deest. & tunc subaudi, quisq;, scilicet eorum duorũ vel earũ. & dic, consueuit, scilicet testator: vel, cõsueuit ego testator. Accur.

g *Quibusdam.* sic loquitur quasi fuerit plures quàm duo. sed dic, id est, quodam. Accur.

h *Non deberi.* condi-tio enim primo legato apposita, scilicet in fundo primo legato, & in habitationis legato repetita creditur: vt infra, de conditio. & demonstra. l. auia. in prin. & l. illis libertis. & supra, de leg. iij. in repetendis. & supra, de condit. instit. l. cum seruus.

i *Item* ad legem istam bene est supra, de lega. ij. l. Titia Seio. §. Seio. & l. fi. §. filium. Accursius.

i *Putaret.* cum facere non possit, quia nõ est in eius potestate: vt infra, de tute. §. permissum. Item quia curator testamento non datur etiam ab eo qui habet in potestate: vt insti. de cura. §. dantur. Accur.

k *Frueretur.* aliàs, frueretur. scilicet alumnus. aliàs, fruerentur, scilicet alumnus & curator. Accursius.

l *Ei.* scilicet alũno. Accursius.

m *Receptus.* id est, datus fuerit: scilicet talis q nõ potest dari. vn de nec videbatur ab eo posse relinqui: sed tamen alumno potest relinquere: vt hic, &. §. de lega. j. l. peto. §. mater. &. C. de fideicõ. lectam. &. §. de lega. j. l. legata inutiliter. Accursius.

n *Vterentur.* scilicet pro virilibus partibus: vt supra, de leg. j. legata inutiliter. §. fina. & hoc facit enumeratio personarum facta propriis nominibus expressis: vt infra, de statulibe. l. ita. §. j. & supra, de leg. j. l. si hæredes. §. fina. & facit. §. de leg. ij. l. Lucius. §. Lucius. & supra, de vsufruct. accre. l. si quis Titio. &. §. de leg. j. l. seruus Titij. §. fina.

manumisi, a *fundum vbi me humari volui, dari volo: vt qui ab his* b *decesserit, portio eius reliquis accrescat, ita vt ad nouissimum pertineat: post cuius nouissimi decessum ad rempublicam Arelatensium pertinere volo. hoc amplius* c *libertis libertabúsque meis habitationes in domo* d *quamdiu viuent, Pactiæ* e *& Trophimæ diætas omnes quibus vti [qu sque* f *] consueuit, habitet: quam domum post mortem eorum ad rempublicam pertinere volo.* Quæsitum est, reipublicæ fideicommissum vtrum ab hærede, an à libertis datum sit? Respondit, secundum ea quæ proponerẽtur, posse ita verba accipi, vt eius legatarij qui nouissim' decederet, fideicommissum videatur. Idem quæsiit defunctis quibusdam g ex libertis quibus habitatio relicta erat, an portiones domus in qua* habitauerant, iám ad rempublicam pertineant? Respondit, quoad aliquis eorum viuat, fideicommissum reipublicæ non deberi h.

Fideicommissum relictũ à curatore quẽ quis putabat legitime datum: ab hærede scripto debetur. Bartolus.

QVi Semproniã ex parte decima, & Mæuiam ex parte decima, alumnum ex reliquis partibus instituerat hæredes: curatorem alumno dedit, cum iure facere putaret: i & curatoris fidei commisit, ne pateretur fundum venire, sed cum Sempronia & Mæuia nutricibus suis frueretur k reditu eius: & in ima parte testamenti ita adiecit, *Omnem volũtatem meã fidei hæredum meorum committo.* Quæsitum est, an tertias partes vsusfruct' fundi nutrices ex fideicõmisso petere possint, quamũis curator ei l receptus m sit, quẽ iure dare non potuit alumno? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, vtiliter fideicommisso voluntatem suam confirmasse. Id igitur cuique dedisse, vt & nutrices vnà cum alumno reditu fundi vterentur. h

Licet extiterit conditio, tamen expectanda est dies quæ superest. Bartolus.

XXIV. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum.

VXori vsumfructũ villæ legauit in quinquennium à die mortis suæ: deinde hæc verba adiecit: *Et peracto quinquẽnio, cum eius vsusfructus esse desierit, tũc eum fundũ* o *illi & illi libertis dari volo.* Quæsitum est, cum vxor intra quinquennium decesserit, an libertis proprietatis petitio iam, an verò impleto quinquennio competat, p quia peracto quinquennio testator proprietatem legauerat? Respondit, post completũ q quinquennium fundum ad libertos pertinere.

Qui habet ius in re, in dubio videtur legare rem respectu iuris quod habet, licet morte finiatur. Bartolus.

XXXVI. IDEM libro vicesimoquinto Digestorum.

STicho testamento manumisso, fundi vsusfructus legatus r erat: & cũ is vti frui desiisset, fideique hæredũ testator quennium finiatur. Viuianus.

o *Fundum.* s. in quo erat villa, & per consequens villam. Accur.

p *Competat.* petitio.

q *Completum.* scilicet demum. sic infra, quando di. le. ce. l. si dies, & supra, quãdo dies vsusfru. le. ce. l. j. in fi. & j. de ver. obli. in illa stipulatione si kalendis. Sed arg. contra supra, ad Velle. l. aliquando. §. fina. &. §. si vsusfruct. peta. l. si fundus. ADDITIO. Dic, q ibi est tantum conditio: hic vero dies est & cõditio: vnde debet expectari dies: vt. l. ĩ illa j. de ver. oblig. Vel dic quòd hic operatur dictio, tunc, quæ extremitatẽ temporis significat: vt. l. iiij. j. de condit. & demonst. secundum Bart. hic.

Sticho testamento.] CASVS. Seius instituit sibi hæredẽ Caium & Sempronium, & libertatem directã dedit Sticho seruo suo, & eidem Sticho legauit vsumfruc. fundi sui Seiani: & commisit fidei dictorum suorum hæredũ, vt dictum fundum darent Lucio Titio cum dictus Stichus vti frui desiisset p mortem, vel capitis deminutionẽ. & postea decessit dictus Seius testator, & dicti sui hæredes tradiderunt causa fruendi dicto Stiho dictum fũdum: & postea Stichus fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Primum & Secũdum, & duobus suis nepotibus legauit proprietatem dicti fũdi in quo habebat vsumfru. & postea decessit dictus Stichus: & ita finitus est vsusfru. suus. & postea dicti hæredes Stichi fructuarij dictum fundum tradiderunt ex testamẽto Stichi dictis nepotibus Stichi: & postea dicti nepotes Stichi tenuerũt dictum fundum. x. annos inter præsentes ignorantes conditionem dicti fundi quã Seius primus testator dedit eidẽ fundo: quæ conditio fuit talis, scilicet vt hæredes dicti Seij dictum fundum darent Lucio Titio cum Stichus prædictus desiisset vti frui: & ita habuerunt bonam fidem dicti nepotes Stichi, & titulum pro legato. nunquid acquisierunt dicti nepotes Titij dictum fundum titulo pro legato? & dicitur quòd sic. Si autem non habuerunt dictam bonam fidem dicti nepotes Stichi, & ita Lucius Titius prædictus auferre eis potuit dictum fundum etiam post decennium prædictum, & abstulit ponamus: nunquid habebunt repetitionem dicti fundi dicti nepotes Stichi ab hæredibus prædictis Stichi? & dicitur quod sic, nisi in vno casu, puta si Stichus fecit dictum suum testamentum eo tempore quo mortui iam erant illi, id est, Lucius Titius, quibus, id est, cui proprietas dicti fundi legata fuit per Seium primum testatorem: quo quidem casu videtur legasse Stichus nepotibus suis dictum fundum, ea ratione magis quòd proprietatem eius fundi crederet ad se pertinere, quàm quòd honorare vellet hæredes suos si eis fundus auferatur per hæredes dicti Lucij Titij mortui, vt dictum est. Viuianus.

r *Legatus.* ab eodem qui libertatem reliquit.

a *Stichus.* lapsus errore: quia nesciebat ius suum morte finiri. idē error est institu. de vsuca. §. item si is.

b *Legatarii.* id est, Stichi. Accursius.

c *Statuto.* scilicet decennio inter præsentes. xx. inter absentes: vt C. de præscrip. lon. temp. l. fi. & instit. de vsuca. in princi.

d *Adquisierint.* iure quasi dominij per præscrip. lon. temp. tit. pro legato.

e *Auferri possit.* quia nondum præscripserāt vel scierāt cōditionē primi testamenti, & sic fuerunt malæ fidei.

f *Possint.* quasi de euictione agentes, vel quasi debeant redimere, & præstare, vel saltem æstimationem vt in realiena legata: vt. ſ. de leg. iij. l. non dubiū. §. j. Accursius.

g *Post mortem eorum.* id est, eius scilicet Lucij Titij cui fuerat legatus. sic pluralis sententia pro singulari ponitur, vt. C. de ser. reipu. ma. l. fi. Item ideo dicit post mortem, quia per hoc sibi remansisse credebat: quod non est verum. nam licet deficiat legatum Titij, quia pēdente die incerto decedit, id est, viuente Sticho: vt. j. de condit. & demon. l. j. §. j. remanet tamē apud hæredes primi testatoris, vt cætera caduca: vt. C. de cadu. tol. §. sin autē aliquid. ibi, quòd si in medio &c. & isti sunt qui euincunt.

h *Quòd.* aliàs, quàm.

i *Crederet.* ex causa precedenti quam ignorabat finitā. & ideo aliàs non legaturus presumitur, quasi ad eum legandum solus hic error induxerit. R. alioquin secus esset: puta si sciens prefatam conditionem legasset, vel aliàs legaturus esset si scisset: vt. j. de condi. & demō. l. cum tale. §. falsam. & C. de leg. l. cum alienam. & sic non obstāt contraria signata, vt supra, de lega. j. l. si domus. §. j. & l. non quocumque. §. si ex bonis. & de leg. iij. l. qui concubinam. §. si hæres. sed & aliter responderi potest, vt & ibi no. sed his obiicitur: quia & hic coniunctis personis legauit, id est, nepotibus: & sic videtur quòd fuisset relicturus etiam si scisset: vt. d. l. cum alienam. sed certe, vt hic dicit Rog. solus error eum induxit ad legandum, quia antea habuerat, & quia legatarius proprietatis decesserat, & ideo aliàs non legaturus præsumitur, vt dixi. & facit supra, de lega. ij. l. vnum ex. §. si rem. & l. cum pater. §. cuictis. & l. fi. §. fin. & infra, de aur. & arg. leg. l. ornamentorum. & l. Titia. Item facit. C. de leg. l. vxori. & supra, de leg. j. l. quod in rerum. §. j.

Vxori meæ.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem filiam suam Seiā impuberem: & postea ita dixit: Vxori meæ vsumfruc. lego bonorum meorum vsque dum filia mea Seia annos impleat. xviij. & postea decessit dictus Titius testator. modo quæritur, an propter dicta verba pertineat ad dictam vxorem Titij vsusfruct. prædiorum tam vrbanorum quàm rusticorum, & mancipiorum & supellectilium, & kalendarij? Et respon. quòd sic. Viuianus.

k *Pertinere.* nisi excedat dodrantis æstimationem: vt supra, de vsufru. l. omniū. & facit. j. de verb. signi. l. bonorū. &. C. de vsufru. l. j. &. j. ad Trebel. l. nā quod. §. fi. &. l. seq. Sed cōtra. &. C. de inof. testa. auth. nouissima. Solu. ibi quādo solā legitimā volunt filij qui puram debent habere. hic autē omnium proprietatē habēt: & sic compensetur cū vsufructu quē non habent: & sic ad aliquod supplementum non possunt agere. Vel hic corrigitur, vt. C. de inoffi. testa. l. scimus. §. cū autē. vt in contrario not. Accursius.

Vndi.] CASVS. Institui mihi hæredem filium meum impuberem: & ei dedi tutorem Titium: & posteā ita dixi: Fundi mei Trebatiani reditus vxori meæ, donec viuet dari volo. & postea decessi. modo quæritur hic de quatuor. Primum est, an posit dictus tutor hæredis dictum fundū vendere, & legatario, id est, legatariæ prædictæ meæ vxori offerre quantitatem annuā qui ego viuus ex locatione dicti fundi redigere cō sueueram? Et respon. quòd sic. Secundū est, an teneatur hæres ad præstandum habitationem dictæ meæ vxori? Et respon. quòd non. Tertium est, an cōpellatur hæres reficere dictum prædium taliter forte destructū, quòd minores reditus præstet quàm consueuerit? Et respondetur quòd sic, si eius facto minores reditus dicti fundi facti essent: & non aliàs. Quartum est, quid differt dictum legatum à legato vsufructus? Et respon. quòd differentia potest colligi ex iis quæ dicta sunt supra, ea. l. quædam enim statuta & responsa sunt in hac l. circa hoc legatū quæ non habent locum in legato vsusfructus. Viuianus.

l *Dari.* No. dari quasi de manu hæredis singulis annis.

m *Legatario.* scilicet vxori testatoris.

n *Posse.* ad quod est. ſ. tit. j. l. liberto. in prin. Et not. quòd emptor legatariæ in nullo tenebitur: vt. ſ. de contrahē. empt. l. fi. Item & no. aliud pro alio solui. sic. ſ. eo. l. generali. §. pe. &. §. fi. &. j. de aur. & argen. leg. l. j. §. fi. & l. cum certum. &. ſ. de leg. j. l. non amplius. §. fi.

o *Habitare.* scilicet in domo quæ est in fundo.

p *Prædium.* id est, domum prædij.

q *Facto.* id est, culpa: vt. ſ. de leg. j. cum res. &. l. quid ergo si maiorem. §. si hæres. &. l. non quocumque. in prin. Accursius.

r *Differentiam.* quia vsufructuarius non de manu hæredis annis singulis, sed ipsemet percipit omne commodum: nec potest ab hærede vendi in sui præiudicium. Item non potest prohiberi habitare, cum omnis fructus rei ad eum pertineat: vt supra, de vsufruc. l. vj. &. l. item. &. l. sed & si quid. &. l. arbores. & de vsu & habi. l. si habitatio. §. fina. &. l. sequen. Sed videtur huic fini cōtra. infra, eo. cum ita. & supra, de vsufruc. l. si quis ita. sed dic vt in eis nota. Item facit supra, si vsusfructus. peta. l. ij.

Filios hæredes.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes duos suos filios, & duas filias pone: & legauit vxori suæ vestem, & mundum muliebrem, & lanam, & linum, & alias res. postea ita dixit in eodem testamento: proprietatem omnium prædictorum quæ vxori meæ legaui, volo reuerti ad dictas meas filias post mortem dictæ meæ vxoris, vel ad illam ex dictis filiabus quæ tūc viuent. & postea decessit dictus testator. modo quæritur, vtrum videatur legatus vxori vsusfructus dictarum rerum, an vero proprietas? Et respon. quod videtur ei legata proprietas. Viuianus.

Qui legat vsumfructum omnium bonorum suorū: intelligitur de mobilibus & immobilibus. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro trigesimotertio Digestorum.

Vxori meæ vsumfructum lego bonorum meorum vsque dum filia mea ānos impleat octodecim. Quæsitum est, an prædiorum tam rusticorum quàm vrbanorum, & mancipiorum, & supellectilis, itémque kalēdarij vsusfructus ad vxorem pertineat? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, omnium pertinere. k

Hæc est notabilis lex, & ponit multos casus: ideo nō summo eam: & vltima quæstio posita in fine, clauis est totius legis. Bar.

XXXVIII. IDEM libro tertio Responsorum.

Vndi Aebutiani reditus vxori meæ quoad viuat, dari l *volo.* Quæro, an posit tutor hæredis fundum vendere, & legatario m offerre quantitatem annuā quā viuus paterfamiliàs* ex locatione fundi redigere cō sueuerat? Respōdit, posse. n Itē quæro, an habitare o impune prohiberi posit? Respōdit, nō esse obstrictum hæredē ad habitationem præstandam. Item quæro, an compellendus sit hæres reficere prædium? p Respōdi, si hæredis facto q minores reditus facti essent, legatarium rectè desiderare, quod ob eam rem deminutum sit. Item quæro, quo distet hoc legatum ab vsufructu? Respondit, ex his quæ supra respōsa essent, intelligi differentiam. r

Proprietas reuertēda mortuo legatario ad hæredem tanquam ipsi relicta sit, declaratur. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro sexto Responsorum.

Filios hæredes instituit: vxori vestem, mundum muliebrem, lanam, linum, & alias res legauit, & adiecit: *Proprietatem autem eorum quæ supra scripta sunt,*

Reuerti.

BIU Cujas

a *Reuerti.* per hoc apparet proprietatem legatam: quia aliàs reuerti non posset. Accursius.

b *Ad filias.* post mortem vxoris.& facit.ĭ.de aur.& argen.leg. l.species.& supra,de vsufru. Proculus.&.s.de vsufruc.ea re.quæ vsu consu.l.fina.Accursius.

Vti cũ illo.]CASVS. ITa dixit Titius testator in testamento suo: Seio cũ Gaio lego habitationé in domo mea Titiana.& decessit.certe vterque eorum habebit pro dimidia habitationem: quia perinde est ac si ita legasset, Gaio& Seio lego habitationem in dicta domo.Viuianus.

c *Perinde.* idem si dixit,illam cum illa re lego.vt.s.de lega.j.l.Titio.§. nihil. &.l.si quis inquilinos.§.si ita.idé si dixit, illi aut illi. vt.C. de verb. signi.l. penul.

d *Legasset.* posset & aliter itelligi, vt supra, depositi.l.j.§. quæ depositi. quæ est contra. Solu.vt ibi. Item contra.s.de vsufru.l.si cui. Solu.ibi.& facit supra, de vsufru. accrescen.l. si quis Titio. & supra, commo.si vt certo.§.si me.& infra, de ven.in pos.mitten.l.vbicumque.§.quamuis.

Cùm ita.]CASVS. ITa legauit Titius in testamento suo, fructus annuos fundi mei Corneliani Publio Męuio do lego.& postea decessit dict⁹ testator. postea Publius Męuius pone decessit, vel capite minutus est. nũquid finitur dictum legatũ? Et dicitur quòd sic, quia videtur legatus vsusfru. dicti fundi.& hoc dixit Labeo,& bene.Sed quid continetur in fructu prędicto? & certè illud quod ad vsum hominis est inductũ. vnde si tales sint fructus qui non valẽt ad vsum hominis nisi sint maturi,illi cõtinebuntur in dicto fructu tunc demum cum erunt maturi, vt sunt persica, & sorba, & multi alij fructus.si autem sint tales fructus qui meliores sunt immaturi quàm maturi, vt sunt oleæ, tunc erit in fructu etiam si immatura collecta est olea. &.h.d.cum.l.seq.

e *Similiter.* id est, in singulos annos.alioquin obuiaret.s.quando di.vsufru.lega.ce.l.j.in.j.respõ.vbi dicitur esse differentia,in diei cessione legetur simpliciter vsusfru.an in annos singulos.vel dic quòd perinde est &c.scilicet quia vtrumque legatum finitur morte legatarij: vt supra, vsufruc.quemadmo.ca.l.huic.§.fina. & Iidem.Vel dic vt dixi supra,de vsufruc.l.si quis ita.& sic non obstat supra,eo.l.fundi.Item facit supra, eo.l.patrimonij.& supra, tit.j.l.in singulos. Accursius.

f *In fructu. Colono.* qui nummis colit,qui proprie colonus dicitur:non autem partiarius:vt supra,loca.l.si merces. §. vismaior.partiarius ergo teneretur si non suo tempore colligit:vt in eo.titu.l.si merces.§.cõductor.Sed quid si ille qui nummis colit, in vltimo mense locationis colligit immaturos, vt dominus non habeat maturos?Respon.tenetur:vt supra,loca.& hęc distinctio. §.cum fundum.Accursius.

g *Plus habeat reditus.* id est,plus humoris: a non tamen ita sani & boni:vnde teneretur leg.Aquil.qui taliter in alieno damnum daret:vt.s.ad leg.Aquil.si seruus seruum.§.si oliuam. & facit.s.de vsufru.si absente.§.fina.Accursius.

h *Legata.* aliàs,lecta.

Nihil.]CASVS. Legaui Titio vsumfru. bonorum meorum & decessi.certe hęres meus detrahere poterit de dicto legato æs alienum, id est, prius detrahet æs alienum de bonis meis, ff. Infort.

reuerti[a] *volo ad filias*[b] *meas,quæve ex his tunc viuent.* Quæsitum est, vtrùm vsusfructus,an proprietas earum rerũ data sit? Respõdit,proprietatẽ legatã videri.

XL. ALFENVS VARVS lib. octauo Digest. à Paulo Epitomatorũ.

ILli cum illo habitationem lego. perinde[c] est ac si ita,*Illi & illi,* legasset. [d]

Legatum annuum propria manu percipi debet ad instar vsusfructus,si verba concurrunt.Bartolus.

XLI. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

CVm ita legatum esset,*Fructus annuos fundi Corneliani Publio Mæuio do lego.* perinde putat accipiendũ esse Labeo, ac si vsusfructus fundi similiter[e] esset legatus: quia hæc mẽs fuisse testatoris videatur.

XLII. IDEM libro quinto ex Posterioribus Labeonis.

IN fructu id esse intelligitur, quod ad vsum † hominis inductum est.Neq; enim maturitas naturalis hic spectanda est, sed id tempus quo magis colono[f] dominóve eum fructũ tollere expedit. Itaque cùm olea immatura plus habeat redit⁹ [g] quàm si matura legatur:nõ potest videri, si ĩmatura legata[h] ★ est,in fructu non esse.

A & postea vsumfruc.constituet legatario.in bonis tamen meis cõputabitur illud quod alij mihi debebant. Et quod dixi in vsufru. legato omnium bonorum, habet locum si legem vsumfructum partis bonorum, puta tertiæ vel quartæ, vel alterius partis: secus si legaui ei vsumfructum certarum rerum:quia tunc non extrahitur æs alienum: & non computatur illud quod debetur mihi. Viuian⁹.

i *Nihil interest.* aliàs ★*Vulg. mul* est in litera (vt Py.) *tum* multum interest.& tũc dic rerum,scilicet certarum: & est plana. vel secundum eandem literam dic bonorum an rerum tertiæ partis sub vocabulo hæreditatis, nam bonorum.nam primo deducitur æs alienum, secundo diuiditur:vt no.supra,de leg. ij.si quis seruum.§.fin. &.l. seq. & secundum hoc quod dicit,at si certarũ,mutat casum : vel certarum, id est, certæ quotæ,id est,tertiæ hæreditatis. & erit aliud, quia diuiduntur onera, vt dixi.Alij habent,nihil interest : & tunc,id est, nihil interesse videtur,bonorum an rerum scilicet certarum.sed tamen interest: nam si,id est, quia si bonorũ &c. vel secundum eandem nihil interest tertiępartis bonorum, an tertiæ partis rerum mearũ sim pliciter. nam vtrobiq; æs alienum deducitur. secus si certarum rerũ, vt in fin. & facit ad.l.j. ad Trebel. nam quod. §.fina.&.l.sequen.& etiam sequen.& de verbo.significa.l. bonorũ. & supra, de lega.j.non amplius.§.fina.&.l.seq.&.s.eo.generali.§.fina.&.§.pe.&.s.de vsufru.quoties.§.fina.vbi etiam alia differentia est legetur omniũ bonorum,an certarum rerum.

B

XLIII. VENVLEIVS libro decimo Actionum.

NIhil * interest, [i] vtrũ bonorum quis,an rerũ tertię partis vsumfructum legauerit. Nam si bonorum vsusfructus legabitur,etiã æs alienũ ex bonis deducet: & quod in actionibus erit, computabitur.At si certarũ rerũ vsusfructus legatus erit, non idẽ obseruabitur.

DE SERVITVTE LEgata[vrbana & rustica.]

TITVLVS III.

Si domus vna sustineat actum seruitutis habentis causam continuam & permanentem,& alienetur in dubio seruitus videtur imposita.Bartolus.

I.IVLIANVS li.primo ex Minicio.

C

QVi duas tabernas coniunctas habebat, eas singulas duobus legauit. Quesitũ est,si quid ex superiore taberna in inferiorẽ inædificatũ[k] esset, num inferior oneri ferundo in superioris tabernæ loco contineretur?[l] Respõdit, seruitutem impositã videri. [m] Iulianus notat:[n] Videamus ne hoc[o] ita verũ sit,si[p] aut nominatim hæc seruitus imposita[q] est,aut ita legatum datum[r] est: *Tabernam meã vti nunc est,do lego.*

II. MARCELLVS libro tertiodecimo Digestorum.

D

DE SERVITVTE LEGATA [vrbana & rustica.]

Et quære in his vt in vsufr.quæsiui.s.tit.1.in rubri.Accursius.

QVi duas.]CASVS. Legaui Titio vnam meam tabernã Mutianam,& Seio legaui aliam meam tabernam Seianã, quæ erat supra prædictã Titianam:& ex ea superiore aliquid erat inædificatũ in inferiorem:& decessi.hæres postea meus dedit cuilibet legatario suam tabernam.numquid dicta inferior taberna debet ita seruire superiori sicut seruiebat me viuente? Et dicitur quòd sic.aut enim ego nominatim in testamẽto meo imposui dictam seruitutem:aut ita legaui cuilibet legatariorum, tabernam meã Titianam lego Titio vt nunc est: & tabernã meam Seianam lego Seio vti nunc est.quod quidẽ semper est præsumẽdum nisi contrarium sit liquidũ:vt.s.tit.j.l.damnas.§.j. Viuianus.

k *Inædificatum.* id est, superædificatum esset.Accursius.

l *Contineretur.* q.d.an inferior videatur esse pars superioris in eo quòd ferret eius onus:ac si dicat,an debeat hanc seruitutem?

m *Videri.* tacite.Accursius.

n *Notat.* esse verũ qđ dictũ est,nõ corrigẽdo,sed determinãdo.

o *Ne hoc.* q.d.an ideo verum sit.

p *Si.* id est,quia.

q *Imposita.* in vltima volũtate:secus si inter viuos, siue remanet domus vtriusque:quia sua res sibi non seruit: vt.s.si vsusfru.pe.l. vti frui.vel etiam si aliis tradat simul.si autem successiue diuersis temporibus,potest tunc: vt supra,communia prædi.l.si quis duas. &.l.seq.&.l.si cum duas.

r *Datum.* id est,relictum.quod semper præsumitur,nisi contrarium sit liquidum:vt.s.in prin.huius.l.& facit supra,tit.j.l.dãnas.

BIU Cujas

§.j.&.ſ.ſi ſerui.vindi.l.teſtatrix.

Fvndum.] *CASVS.* Titio & Seio habentibus fundum communem legaui viam per fundum meum. nunquid valet legatum? Et dicitur quòd ſic. nã & cõmunis ſeruus dicti Titij & Seij poſſet à me ſtipulari viam ad fundum eorum. eſt & alia ratio quare dicto Titio & Seio habentibus fundum cõmunem poſſum legare viam per fundũ meum: quia ſi Gaius fuiſſet à me ſtipulatus viam per fundum meum ad fundum ſuũ, & dictus Titius & Seius extitiſſent ei hæredes, non corrũpitur ſtipulatio. Viu.

a *Legari.* ſ. duobus.

b *Poteſt.* ſed ecõtra ſi duo domini legent, diſtinguiñ an adeatur hæreditas vtriuſq; ſimul: & valet: aliàs non. ſed ſi duo promiſerint etiã diuerſis tẽporibus, valet poſt vltimam conceſsionem: vt.ſ.cõmunia prædio.l.fi.in fin.

c *Stipuletur.* concordat ad ſecũdũ & tertiũ caſum.ſ.de ſerui.vrba. prædi.ſi vnus ex ſociis. §.j.&.§.fin. Accurſius.

d *Non corrũpatur.* licet pro parte ab initio conſtitui nõ poteſt, tamen per partes retinetur: vt &.ÿ. de verbo. obl.l.pluribus.§.j.&.ſ. de ſer.l.vt pomum.§.fi. &.l.pro parte.&.l.viæ. & ſic nõ vitiatur, licet venerit in eum caſum à quo incipere non poteſt, vt dictis legibus.

FVndum cõmunem habentibus legari[a] poteſt[b] via: cũ & cõmunis ſeruus rectè viam ſtipuletur[c]: & cùm duo ei qui ipſe viam ſtipulatus fuerit, hæredes extiterint, non corrumpatur[d] ſtipulatio.

Vt valeat legatum viæ, requiritur vt legatarius tempore mortis teſtatoris reperiatur dominus prædii dominantis in totũ vere vel ficte: aliàs legatũ extinguitur. Bar.

III. IDEM libro viceſimonono Digeſtorum.

SI fundũ Mæuio, & ad eum[e] viam per alium fundũ[f], & eundem[g] fundum ſine via Titio[h] legaſſet: ſi vterque fundũ vindicaſſet, ſine via legato fundum ceſſurum: quia neque adquiri[i] per partem ſeruitus poſſit: & ſi prius Mæuius fundum vindicaret altero[k] deliberãte, poſſe dubitari an ſi poſtea[l] Titius omiſiſſet[m], viæ legatũ ſaluum eſſet. Et hoc magis videbatur[n]: quãquam ſi ſub cõditione quis fundũ legaſſet, viam purè[o]: aut pro parte fundum purè, pro parte ſub conditione, & viam ſine conditione: ſi pendente[p] ea legati dies[q] ceſſiſſet, interiturum fore viæ legatum: vt reſponſum[r] eſt cum alteri ex vicinis qui fundum cõmunem habebant, viam ſub conditione, alteri purè legaſſet, [&] pendente conditione deceſsiſſet[s]: quia alterius legatarij perſona impedimento eſſet quo minus ſolidus[t] fundus cum via vindicaretur.

Hic eſt bonus caſus: & ex ipſo habes quòd ſi ego vendo tibi domum quæ ab alia diſtinguitur pariete communi tantum: medietatem parietis videor vendere. Barto.

IIII. IAVOLENVS libro nono Epiſtolarum.

SI is qui duas ædes habebat, vnas mihi, alteras tibi legauit, & medius paries qui vtraſque ædes diſtinguat, interuenit: eo iure[u] eum[x] communem nobis eſſe exiſtimo, quaſi* paries tantum[y] duobus nobis cõmuniter eſſet legatus: ideoque neque me neque te agere poſſe[z], ius non eſſe alteri ita immiſſum[a]* habere. Nam quod[b] cõmuniter ſocius habet, & id* iure eum habere conſtitit. itaque de ea re arbiter communi diuidundo ſumendus eſt[c].

a *Cum via vindicaretur*, id eſt, via ſolida fundo. Supra autẽ dictum eſt quòd ſeruitus viæ nõ poteſt acquiri fundo pro parte fundi indiuiſa: vnde ſi non poteſt hoc caſu acquiri ſeruitus ſolido fundo, nec eius indiuiſæ parti: ergo eſt annihilata. Viuianus.

e *Ad eum.* ſcilicet fundum.

f *Fundum.* retentum.

g *Et eidem.* quẽ mæuio legauerat.

h *Titio.* & ſic pro virili ſunt legatarij: vt.ſ. de leg.j.l.ſi pluribus.§. ſin autem.

i *Neque adquiri.* ſcilicet ſic, nedum aliter. R. & dic pro parte. ſincerta: vt.ſ.de ſer.l.pro parte.&.ſ.communia prædio.ſi quis duas.§.j.ſed ad certam poteſt vt ſupra, de ſer.l.ad certam. &.ſ. de ſer. ruſti. prædi.l.certo.

k *Altero.* Titio.

l *An ſi poſtea.* i. poſt mortem ante aditã hæreditatẽ. R. quãdo dies legatæ ſeruitutis cedit: vt iam dicam. Accur.

m *Omiſiſſet.* i. repudiaſſet legatum. Accurſius.

n *Videbatur.* ſ. vt viæ legatum ſit ſaluum.

o *Viam purè.* per fundum retentum.

p *Pendente ea.* ſcilicet cõditione ſub qua fundus totus, vel pro parte fuit legatus.

q *Legati dies.* ſ. viæ. qđ eſt adita hereditate.

r *Vt reſponſum eſt.* ſcilicet interire. ſimile legatum, vt ſubiicit.

s *Deceſsiſſet.* ſ. teſtator. ex quo videtur qꝫ viæ legatum cedit à morte teſtatoris. eſt tamen argu. contra.ſ.communia prædio.l.fin. &.ſ.quemadmo. ſeruit. amit.ſi partem.§.fina. &.ÿ.eo.l.ſi. ſed in ſeruitutibus perſonalibus certum eſt eas cedere ab adita hæreditate: vt.ÿ.quando di.lega.c. l.ij. Azo.&.C.de cadu.tol.§.in nouiſſimo. Accur. *ADDITIO.* Dic qꝫ ibi erat defectus ex parte legãtis qui nõ erat dominus niſi pro parte fundi cui ſeruitus legatur: ideo nõ eſt defectus ex parte legãtis vel promittẽtis viam, quia nõ eſt dominus niſi pro parte, nõ impeditur cõtrahi obligatio perſonalis ad viam, licet ius reale non poſsit conſtitui: vt.l.per fundum.ſ.de ſerui.ruſti. prædio. & ideo quando eſt defectus ex parte legantis, non inſpicitur tempus mortis: quia illo tempore ſubeſt habilitas ad contrahendum obligationem perſonalem: & ideo tunc ius reale non debet cõſtitui vt.l.ſi tibi homo.§.cum ſeruus.ſ.de leg.j. ſecundum Barto. hic.

t *Solidus.* id eſt, ſolido fundo via vindicatur. ponit enim caſum pro caſu, vt & aliàs ille libertati donatur, vel ille libertati vindicatur, id eſt, libertas illi datur aut vindicatur. ſic & ille ſe in libertatem vindicat, id eſt, ſibi libertatem defendit. R. ſic & Dauid, in cõuertendo dominus &c. id eſt, dominum: &.C.de fideicommiſ. l.eam quam. & facit.ſ.l.proxi. & quod ibi no.

SI fundum.] *CASVS.* Gaius legauit fundũ Seianum Mæuio, & ad eundem fundum eidem Męuio legauit viam per alium fundum ſuum Cornelianum. & poſtea eundem fundũ Seianum legauit Titio ſine via, & poſtea deceſsit, & poſtea dictus Mæuius & Titius legatarij vindicauerunt ab hæredibus dictum fundũ Seianum: & ſic habuit quilibet eorum dimidiam dicti fundi pro indiuiſo. modo quæritur, vtrum dictus Mæuius cui fuit legatus dictus fundus cum ſeruitute viæ, habeat eam ſeruitutem pro ſua parte quæ vt dixi eſt indiuiſa? Et dicitur quòd non, quia ſeruitus per partem incertam acquiri non poteſt. Sed quid ſi deliberante Titio prædicto Mæuius cui fuit legatus fundus prædictus cum ſeruitute viæ, vindicauerit à dictis hæredibus dictum fundum, & ſic eum habuit pro dimidia pro indiuiſo, & ſic nõ habuit ſeruitutem vt dictum eſt: & poſtea Titius omiſit legatum fundi, & ſic ſua pars fundi accreuit Mæuio, & ſic habuit Mæuius poſtea totum fundũ: nunquid viæ legatũ erit ſaluum Mæuio? Et dicitur qꝫ ſic. non autem eſſet ſaluum Męuio legatũ viæ in iſto caſu quem dicã: Gaius prædictus legauit ſub condi. Mæuio dictum fundum Seianum, & ſeruitutem viæ legauit eidem pure, & pendente condi. fundi legati dies legati ſeruitutis viæ quæ pure fuit legata, ceſsit per mortem Gaij teſtatoris. nam iſto caſu incertum erit viæ legatum. & idem eſſet. ſi pro parte fundum pure legaſſet, & pro parte ſub cõditione, & viam ſine conditione legaſſet. & eſt extra literam ratio iſtorum duorum caſuum: quia fundus prædictus ſub cõditione legatus vel pars fundi ſub conditione legata eſt pendente conditione in bonis hæredum Gaij teſtatoris. vnde cum tempore legati viæ cedentis per mortem teſtatoris non poſsit ſeruitus eiuſdem viæ acquiri eidem fundo, eo quòd eſt in bonis hæredum, & ſic non inueniat ſeruitus cui ſe appodiet, annihilatur, vt dictum eſt. ſic & annihilatur ſeruitus viæ in iſto alio caſu. Gaius legauit Mæuio & Titio vicinis ſuis habentibus fundum communem, ſeruitutem viæ ad fundũ Cornelianum, ſcilicet Titio pure, & Mæuio ſub conditione: & pendente conditione dicto Mæuio appoſita deceſsit idem Gaius. certe non poterit ſeruitutẽ Titius ad partem fundi ſuam habere: quia perſona Mæuij cui fuit legata ſeruitus ſub conditione, eſt impedimento quo minus fundus ſolidus

SI is qui.] *CASVS.* Titius habens duas domos, inter quas erat vnus paries qui ſuſtinebat onera vtriuſq; domus: legauit vnã mihi, & alteram Seio: & deceſsit. certe dictus paries erit mihi & Seio cõmunis, ac ſi mihi & ei eſſet legatus: & quilibet noſtrũ poterit prædicta onera domorum nobis legatarum iure ſupradicto in pariete habere. dictum tamen parietem poſſumus diuidere iudicio communi diuidundo ſi volumus. Viuianus.

u *Eo iure.* ſcilicet legati.

x *Eum.* ſcilicet parietem. Accurſius.

y *Tantum.* id eſt, ſine domibus. ſecus eſt in tigno protenſo: vt ſupra, de ſerui.vrba.prædio.l.binas. Accurſius.

z *Poſſe.* iure ſeruitutis.

a *Immiſſum.* habere, ſub. vel habere iure ſeruitutis.

b *Nam quod.* bene dico nõ poſſe agi quaſi nõ ſit iure immiſſum: quia iure habetur qđ iure cõmuni habet. arg.ſ.pro ſoc.l.marito.

c *Sumendus eſt.* ſi inter nos ſit diſcordia. nam quia cõmuni iure hoc

BIU Cujas

hoc habetur, ideo actione de communione de ea agi potest, scilicet actione communi diui. vt. s. de serui. vrba. prædio. l. in re com muni. & facit. j. de dam. infec. l. inter quos.

Etsi maximè.] CASVS. Per fundum meum legaui Seio seruo Titij seruitutem viæ ad fundum eiusdem Titij. nunquid valet legatum? Et dicitur quòd non: quia quamuis ex persona dominorum sit testamenti factio cum seruis eorum, tamen ea quę seruis relinquuntur, ita demum valent, si valerent si essent liberis hominibus relicta. libero auté non posset legari via ad fundum vicini sui: ergo seruo ad fundum domini non potest legari via. Viuianus.

a *Etsi maximè*. quod maximè videbatur facere vt hoc legatú valeret. Accursius.

b *Dominorum*. s. vt capere possint. Et sic no. duo necessaria vt legatum seruo valeat, scilicet q domin⁹ sit capax. Item q talis sit res legata quæ possit legari ei liberto: vt hic, &. s. de leg. ij. l. debitor. §. fi. & de lega. j. l. si mihi. §. regula. quorú vnú quia hic deficit, quia ei liberto ad fundú non suum nó posset ei seruitus legari: vt. s. cómunia prędio. l. j. non valet legatum: vt hic dicit.

c *Domini*. secus forte ad fundú peculij: vt. s. de leg. iij. l. etiam. §. fi.

d *Legatur*. sed stipulari potest seruus seruitutem ad fundú domini: vt. s. de ser. rusti. prędi. si vnus ex sociis. &. j. de stipu. ser. l. proinde. §. fi. &. l. si communis. quę sunt contra. nam & aliàs in multis differt stipulatio à legato: vt not. s. pro soc. l. verum. §. si seruo.

Non possunt legari seruis ea quæ ipsis factis liberis legari non possunt. hoc dicit.

V. PAPINIANVS libro sexto decimo Quæstionum.

ETsi maximè [a] testaméti factio cum seruis alienis ex persona dominorum [b] est: ea tamen quę seruis relinquũtur, ita valent, si liberis [factis] relicta possent valere. Sic ad fũdú domini [c] via seruo frustra legat̃ [d].

Ex qualitate rei legatæ & personæ legatarii præsumitur legatú seruitutis magis factum cótemplatione personæ quàm rei. Bar.

VI. IDEM libro septimo Responsorum.

PAter [e] filię domum legauit, eiq́; [f] per domũ hæreditariam* ius transeũdi pręstari voluit [g]. Si filia domũ [h] suam habitet, viro quoq; ius transeundi præstabitur: alioquin filiæ pręstari non videbitur [i]. Quòd si quis nó vsum transeũdi personę datum, sed legatú seruitutis esse plenum [k] intelligat: tantumdẽ iuris ad hæredem [l] quoque trãsmittetur. quod hic nequaquã admittendú est [m]: ne quod affectu filiæ datum est [n], hoc & ad exteros eius hæredes transire videatur.

VII. PAVLVS libro vicesimoprimo Quæstionum.

A CVm à pluribus.] CASVS. Institui mihi tres hæredes, & ab eis legaui viam per fundum hereditariú ad fundum Titij vicini mei. certe si omnes adeant hæreditaté meam, quemlibet insolidú poterit Titius cóuenire vt pręstet sibi viam: quia dicta seruitus est indiuidua, & quia vno solo ex hæredibus adeũte potest ab eo vindicari via. Viui.

CVm à plurib⁹ hęredib⁹ institutis via legata est: quia partem non recipit, singuli hęredes insolidú conueniuntur [o]: quia & vno [p] ex hęredibus adeunte vindicari potest.

o *Conueniuntur*. vt. s. de ser. l. viæ. &. s. fami. ercisc. heredes. §. an ea. & de leg. iij. l. fideicom missa. §. pe. & de leg. ij. l. cú filius. §. variis. Ac.

p *Vno*. Not. sic. s. de testa. tute. si nemo. &. j. de bo. lib. etiá. §. vt patronus. Item no. hic cedere diem legatæ seruitutis ab adita hęreditate: vt no. s. eo. l. si fundus. in fine.

DE DOTE PRAElegata*.

*relegata

TITVLVS IIII.

Dotis legatum continet id quod actio de dote originaliter cótineret. & exceptio quæ B *ex pacto oriretur, tollit etiã dilationẽ legalem: exceptionẽ vero peremptoriã quæ à lege inducitur, tale legatum nó perimit. Bar.*

I. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

CVm dos prælegatur [q]*, verum est id dotis [r] legato inesse, quod actioni de dote inerat [f]. & ideo si inter virum & vxorem conuenerat [t], vt morte viri soluto matrimonio, filio cómuni interueniente dos apud mariti hæredẽ remaneret, & maritus decedens dotem prælegauerit: stari [u] pacto non debet, ob hoc quòd C dos prælegata [x] est. Verùm & citra prælegationẽ hoc probari debet [y]. Nam quod est admissum, posse deteriorem códitionem dotis fieri interueniẽtibus

DE DOTE prælegata.

Istud, præ, nihil operatur hic, vel hoc toto titulo: sicut & cum dicitur præelectio: vt. C. de emen. Iusti. codi. l. 1. & est figura epilepsis, vel tautologia secundũ Azo. vel dic, secũdum Ro. dotis relictum, quod ante suæ dotis tempus capitur, prælegatum vocatur: sicut cohæredi relictũ quod ante vel extra suam partem habet, prælegatum appellatur.

*relegatur. & sic deinceps per totum titulũ:

CVm dos.] CASVS. Cú marit⁹ legat vxori suæ dotem quá ab ea habuit: illud inest in legato prædicto, quod inesset actioni de dote si maritus eam nó prælegasset. & de hoc ponit exemplú vsq; illuc, verum &c. Ité in dicto legato habet vxor cómodum repræsentationis. nam cum sine legato nó posset mulier petere dotem nisi annua die. i. post annum à morte mariti, poterit nunc petere statim eo mortuo. est & illud bonum argumentú ad dicendú quòd dotis prælegatum valeat. video enim q si maritus donat aliquid vxori, & decedit nulla habita mentione de dicta domo, ita est cófirmata donatio per illá taciturnitatem, quòd hæredes viri eam reuocare nó possũt. si taciturnitate cófirmatur dicta donatio, multo ergo magis est firma si in testamento leget vxori quod ei donauit. si ergo valet legatum dictarum rerum donatarum, & dotis legatum valere debet. impensæ tamen necessariæ quas fecit maritus prædictus in rebus dotalibus, vniuersitatem dotis minuunt ipso iure. non autem minuunt singula dotis corpora. adeo auté exactioné continet prælegatum D dotis, vt dictum est in princi. l. vt in quibus casibus cessaret actio dotis non interueniente legato dotis, cesset etiá actio ex testaméto propter legatú dotis. & de hoc ponit tres casus planos vsq; illuc, nam & si quis &c. vbi ponit planú simile prędictis tribus casibus. [SI QVIS VXORI.] Vxori meæ taliter legaui, fundum Titianú habenté tales cófines vxori meæ lego: is enim fundus ad me peruenit propter eandé meam vxorem. & decessi. núc reperitur q dictus fundus peruenit ad me aliunde. nunquid debetur? Et dicitur q sic: & pro superfluis habentur illa verba, is enim fundus &c. quia quicquid adiicitur rei satis demonstratæ, frustra est. Viu.

q *Cum dos prælegatur*. id est, legatur.

r *Id dotis*. scilicet & nihil plus, nisi in tempore: vt. j. ea. l. §. j. & hoc verum si quantitatem ad æquipollens nó adiecit, sed simpliciter dotem legauit. aliàs continet etiam non datam dotem: vt instit. de leg. §. sed si vxori. & facit. j. ea. l. §. adeo autem.

f *Inerat*. scilicet originaliter. & sic bene subiicit: & ideo &c.

t *Conueniat*. tempore matrimonij. Accursius.

u *Stari*. pacto primo.

x *Prælegata*. id est, si non est dos prælegata. Accursius.

y *Hoc probari debet*. scilicet pacto standum non esse.

PAter filiæ.] CASVS. Titiæ filiæ meæ legaui domum meam Titianam, & eidem iussi præstari ius transeundi ad dictá domum per domos quæ remanebant in hæreditate. certe si filia prędicta habitet dictam domú cum viro, non solum ei sed etiam viro præstabitur ius transeundi: non autem hæredi eius: ne quod affectu ei filiæ dedi, transeat ad extraneos eius hæredes. secus autem si legassem seruitutẽ transeundi filiæ propter domum quam ei legabam: quia tunc transiret etiam ad hæredes. & hoc dicit. Viuia.

e *Pater*. aliàs, pater: aliàs, mater.

f *Eique*. scilicet filiæ, non etiam domui.

g *Præstari voluit*. cum tamẽ & aliunde aditus erat: vt infra dicá.

h *Domum suam*. scilicet sibi legatam.

i *Non videbitur*. scilicet si ei vetabitur cú quo in promiscuo vsu habitat: vt supra, de vsu & habi. cæterum. §. j. &. j. de verb. obli. l. si stipulatus fuero per te non fieri. & infra, de auro & arg. leg. l. vxori quis legauit. in fi.

k *Plenum*. id est, in rem: & dicetur vrbana eo quòd domui debetur: licet sit via.

l *Ad hæredem*. si ad eum transiret fundus dominans, aliàs sequitur fundum: vt supra, de ser. rusti. prædio. via. §. si fundus. & §. quæcumque.

m *Admittendum est*. vt sit seruitus rei: sed est quoddam ius personale, non dico seruitus personalis: licet hoc quidam dicant: vt no. supra, de serui. rusti. prędio. pecoris. &. j. de ali. leg. l. Mela. §. fi. & supra, de vsufruc. l. si quis binas.

n *Datum est*. id est datum præsumitur: quoniam aliunde domui legatæ patebat aditus. aliàs seruitus domui etiam realis tacite videtur concedi: vt. s. tit. j. l. damnas. §. j. &. s. de leg. j. l. si fundum. §. qui fundum. &. s. de ser. vrba. prædio. binas. Item facit. s. de leg. j. apud Iulianum. §. si quis. H. & de admini. tuto. l. ex pluribus.

BIU Cujas

liberis: totiens locum habet, quotiēs ipsa in matrimonio decedit, vel diuortium interuenit[a]. Et verum est cōmodum in dote prælegata esse repræsentationis[b]: quamuis[c] annua die dos præstaretur[d]. Est & illud[e], quòd[f] ob res donatas hodie post senatusconsultum nulla sit exactio: si modò voluntatem nō mutauit testator. Impensæ autem[g] ipso iure dotem minuunt. Sed quod diximus, ipso iure dotem impensis minui, non ad singula corpora[h], sed ad vniuersitatem[i] erit referendum.

Dotis legatum extinguitur si postea dos mulieri rectè soluatur, vel res dotales intereant: vel si ab initio dos perfectè constituta nō fuit: sicut cum legatur corpus quod in rerum natura non est. Barto.

¶ Adeo autē dotis actionem[k] cōtinet dotis [purè[l]] prælegatio[m], vt si viuus eā vxori (scilicet quibus licet casibus[n]) soluerit[o]: cesset legatum. Sed & si mancipia fuerint [data] in dotē nō æstimata[p], & hęc demortua sint: legatum dotis[q] in his euanescit. Sed & si dotem promiserit mulier, neque dederit, & decedens maritus vxori dotem prælegauerit: mulier nihil amplius quàm liberationem[r] habebit. Nam & si quis[s] ita legauerit, *Centum quæ in arca habeo, aut quæ ille apud me deposuit.* si nulla sint, nihil deberi[t] constat: quia nulla corpora sint.

¶ Si quis[u] vxori fundū Titianum legasset his verbis, *Is enim fundus propter illam ad me peruenit.* omnimodo[x] debebitur fundus. nam quidquid demōstratæ[y] rei additur, satis demōstratæ, frustra est.

Socero prælegante nurui ius actionis ad dotem repetendam, non potest agere nurus contra maritum: secus si legauerit ei dotalem pecuniam ab hæredibus suis: & quouis ipsorum siue nuru siue marito agente cōtra hæredes debet interponi cautio de indemnitate. Bartolus.

¶ Celsus libro vicesimo Digestorum quæ in dotem habui: vel quæ ad me peruenerunt: pro constanti pono sic esse: & ita valet: vt dictum est. Alij vt R. dicunt hic eum errasse: & hoc probari debet: aliàs in dubio præsumebat quod magis animo designandi quantitatem, quam ad certorum nummorum corpus se retulit: & sic valere legatum non obstante falsa demōstratione: licet nulla deposita sunt: vt d. l. Lucius. §. quod quis. in princi. & infra, de condit. & demon. demonstratio. & l. cum tale. §. falsa. & C. de fal. cau. l. j. item facit supra, de contrahen. emp. l. hæc venditio. §. pen.

Si socer.] CASVS. Titius habens filium habentē vxorem cuius dotem ipse Titius receperat, dictę suę nurui dictam dotem legauit. & decessit instituto sibi hærede dicto filio, & aliis. modo quæritur, nūquid valeat dictum legatū? & distinguitur: aut voluit plegare ius actiōis de dote, vt. s. actionē de dote intētet nurus cōtra maritū: aut voluit eam recipere dotalem pecuniā pro se & marito ab hæredibus sui testatoris. Primo casu nō valet legatū, ideo quia adhuc nupta est. Secūdo valet. Sed pone in hoc secūdo casu quòd ipsa nurus recepit dotē ab heredibus. nūquid maritus poterit petere ab hæredibus prædictis dotem iterum? Et dicitur q̄ sic. vnde caute hæredes soceri facient si nuru agente ex testamēto ad dotē cōtra eos, petāt sibi per eam caueri q̄ defendet eos aduersus virum suū: & ipsa aliter nō cōsequitur dotē, nisi caueat eis. sed & si maritus nurus prius agat pro dote cōtra hæredes testatoris, ipsi nō aliter soluent ei dotē, nisi caueat eis de defendendo eos aduersus vxorē suā volentē postea agere ex testamēto. Sed pone cōtra q̄ dictus Titius legauit dotē prędictā dicto suo filio, & eū exhęredauit. nūquid soluto matrimonio etiā poterit nurus petere à viro suo dictā dotē? Et dicitur q̄ nō, nec etiā cōstāte matrimonio poterit tamē petere ab heredib⁹ soceri cū cōsecuta fuerit ab heredib⁹ dotē. legatū mariti sui de dicta dote extinguit ideo, quia nihil est iā de dote qđ marito pręstari possit. & hoc dicit vsq; ad verūculū, verūtamē ipsum &c. & in versi. Idē Iulian⁹ querit, si dotē &c. in illo

a *Interuenit.* nō autē si vir prędecedat: vt hic, &. ff. de pac. do. l. ij. Item quod de diuortio dicit, locum habet si consensu vel cōmuni culpa, vel captiuitate mulieris, vel culpa fiat. cæterū si tantum culpa viri, iniquum est stari pacto: quia sic per hoc pactum quod esse nō debebat, inuitaret ad delinquendū: vt. ff. de pac. dota. l. cōuenire. sic ergo nihil operatur pactū hoc casu, sicut & cum sola lege posset lucrari dotem omnibus etiā deficientib⁹ liberis, quia solius vxoris culpa diuortiū fieret: quo casu tale pactum superfluum efficeretur. illud autem palam est, etiā ab ipso Iustiniano quodam tempore, nedū ab anterioribus principibus matrimonij solutionē fieri prædictis modis: vt C. de epi. & cle. l. fi. §. j. & de repu. si cōstante. & l. consensu. & ff. de repu. vxores. & ff. soluma. l. viro. & in auth. de nup. §. distrahūtur. & §. sed & captiuitatis. col. iiij. & in auth. vt lic. matri & auiæ. §. quia vero ex cōsensu. col. viij. R. hodie autē non permittit ex tot causis: vt not. ff. de neg. gest. l. diuortio. sic ergo secūdū R. si de retētione dotis (si liberi forte superessent soluto matrimonio) factum fuit pactum, profecto stabitur etiā nūc: vt hic, & in auth. de nup. §. distrahūtur. aliàs autem, id est, sine pacto speciali maximè facto diuortio propter liberos dotis conditio nequaquam fieret deterior: vt superiores leges ostendunt. & facit supra, de pac. dota. inter socerum. per totam legem. & l. si pater. §. j. & C. de pac. con. l. iij. & l. si conuenerit.

b *Repræsentationis.* & ideo valet legatū, quasi hac prospecta ratione singulari. Accursius.

c *Quamuis.* id est, quia: vel proprie.

d *Præstaretur.* scilicet aliàs, si non foret prælegata. R.

e *Est & illud.* scilicet commodum vxoris ex legato viri: quia si donauit vir vxori, confirmatur morte tacite, ac si legaret: & hoc per senatusconsul. etiam vt hæres non reuocet nisi vir pœnituerit: vt supra, de dona. inter vi. & vxo. l. cum hic status. multo magis ergo expresse relictum vxori valet. vel dic, est & illud, argu. scilicet quod valeat relictum dotis expressum.

f *Quòd.* i. quia &c. & dic vt prędixi. & secūdū hoc dic exactio. i. repetitio donationis: vel dic exactio donationis per retentionem dotis: vt. C. de rei vxo. act. §. taceat. si modo nō mutet &c. quia tūc reuocat, sed non per retentionem dotis: vt. d. §. dicitur.

g *Impensæ autem.* hoc aduersatur ei quod dixerat, verum est cōmodum &c. & dic, autem, pro sed &c. vel dic aduersari ad proxi. dictum, prout dixi per. l. C. de rei vxo. act. l. vnica. §. taceat. q. d. nō retinetur dos ob res donatas: sed secus est propter impensas. & secundum vtrāque expositionem deminuetur hoc legatum dotis propter impensas, secundum R.

h *Corpora.* de hoc dic vt no. ff. de impen. in re. do. fac. l. quod dicitur. & ff. de iure do. si is. §. quod dicitur. & C. de rei vxo. ac. §. sed nec ob impensas. & facit. j. e. l. cum quis. in prin. & l. dote.

i *Sed ad vniuersitatē.* sic. ff. de iudi. l. si fideicōmissum. §. tractatū.

k *Actionem.* id est, summam dotis: vt supra, eo. in princ.

l *Purè.* id est, simpliciter non adiecta certa re, vel summa: aliàs secus: vt institu. eo. §. sed si vir.

m *Prælegatio.* aliàs, pure legatio.

n *Casibus.* scilicet qui sunt supra, de iur. do. l. mutus. §. manente. & facit. ff. de leg. ij. l. Mæuius. §. duobus. Sed arg. contra in eo. titu. l. cum filius. §. hæres. ADDITIO. Dic secundum Dy. quòd ibi debitum non erat extinctum, sed erat in aliam speciem obligationis translatum: hic vero erat omnino extinctum. Barto.

o *Soluerit.* s. vir qui ante vel etiam post eandem eidem legauit.

p *Æstimata.* mancipia dico. Accursius.

q *Dotis legatum.* simpliciter relictum: vt lego tibi dotem tuam. secus si centum pro mancipiis: vt. j. e. l. vir vxori.

r *Liberationem.* quia de ea tantum sensisse videtur.

s *Nam & si quis.* q. d. si non valet vbi magis videtur valere, quia quantitas exprimitur, multò minus valet in casibus superioribus vbi quātitas nullo modo exprimitur.

t *Deberi constat.* immo contra: vt. C. de fal. cau. adie. leg. si non designata. Solu. distingue an quantitas exprimatur vt corpus: vt hic, & supra, de leg. j. l. plane. §. sed hoc ita. & tūc nō debetur quantitas, vt hic: sicuti nec corpus ignotum debetur: vt. ff. de lega. ij. l. Lucius. §. quod quis. nam sue dixi, quæ in arca habeo: siue, quæ apud me deposita sunt, ea tibi lego: quodammodo videor dubitare sit penes me, an non: & sic est corpus ignotum in ea demonstratione, aut vt quantitas in genere certa: & tunc falsa demōstratio non nocet, sicut nec in corpore certo: vt ibi, & infra, de lib. le. l. legaui. & supra, de le. j. si seruus legatus. §. qui quinque. & l. sed & si certos. & l. si sic. & j. e. cum scriptū. quę sunt similiter contra. licet enim dicam, centum

u *Si quis.* nullo errore lapsus.

x *Omnimodo.* etiam si aliunde obuenit.

y *Demonstratæ.* scilicet ad plus demōstrandum. q. d. satis apparet eum voluisse deberi per hęc verba, is enim &c. & non oportet q̄ adiiciat plus. Et nota quod manifesta non indigent demōstratione vel probatione. sic. ff. qui fatisda. cog. si vero. §. qui pro rei. & facit infra, de condit. & demonst. quibus diebus. §. qui dorale. & cum tale. §. falsa. & no. ff. proxi. §. Accursius.

in illo autem versi. dicit quòd filius potest petere dictã doté antequam vxor sua petat ex causa legati ab hæredibus patris sui: sed dicti hæredes non tenẽtur aliter ei dare, quam si eis cauerit se eos defensurum aduersus vxorem suam agere contra eos postea volenté. nam quamuis hæredes soluerint marito, nihilominus competit contra eos actio mulieri. & in hoc est differẽtia inter dictum maritum cui dos vxoris suæ prælegata est in testamẽto patris sui, & Orcinum libertum cui peculium legatum est. nãque ipse libertus potest cõueniri de peculio: hæres autem illius qui prælegauit ei peculium, non potest conueniri de peculio: quia ipse hæres desiit habere penes se peculiũ. at, vt dictũ est, dotis actio nihilomin[9] cõpetit mulieri cõtra hæredes soceri, quãuis hæredes soceri doté habere desierint eo quod soluerũt marito. h.d. vsq; ad.§. idem quærit si dos. Vi.

a *Si socer.* aliàs, lex, aliàs. §. Celsus.

b *Actionis.* scilicet vt actionem ex stipulatu pro dote intẽderet cõtra maritum.

c *Nupta est.* bona ratio, vt C. si dos cõstã. mal. j.

d *Legatũ.* & ideo cõtra maritum non aget tunc, sed contra soceri hæredes: vt. ff. sol. ma. l. si constante. §. j. & l. si marito. §. cum patri. Azo. sed donatio causa mortis cõstante matrimonio nõ valet: vt. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. mortis. in prin. quæ est contra. Sed illa magis accedit donationi inter viuos, quę non valet, quàm legato. ad quod est. ff. de dona. inter vi. & vxo. l. cum hic status. §. oratio. & econtra legatum dotis magis alij legato quàm donationi accedit.

e *Si tamen hæc.* scilicet nurus.

f *Iudicio.* sed si non habuit cohæredes, nec est soceri hæreditas oĩta: nunquid nurus potest intendere hypothecariam etiã constãte matrimonio? de personali cõstat, vt dixim[9]. j. e. pater. & l. antepe. sed subuenitur ei ex generali regula: vt. ff. de iur. do. l. si is. §. j.

g *Vtili actione.* id est, vtili iudicio fami. erciscun. vel actione in factum: vt not. ff. famil. erciscun. si filia. & l. si maritus. Accursius.

h *Vt bis.* ad quod est. ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. cum pater. & de iure do. l. cum pater. & C. de rei vxo. act. §. sciendum. Item videtur contra huic. l. j. de leg. præ. l. sed si. §. si nurus. sed non ob. vt dicit seq. §. illius. l. §. sed & cum.

i *Defensu iri.* facit. ff. fami. erci. l. si filia. in prin. & §. j. & §. pe. & ff. de condic. indebi. frater à fratre. & j. eo. l. pater. Accursius.

k *Per contrarium.* nam. ff. nurui, hic filio legat. & facit. j. eo. l. pater. in princip.

l *Non posse.* scilicet vxoré nisi in subsidiũ: vt. j. eo. l. pater. in fi.

m *Eum.* filium exhæredatum.

n *Orcinum.* a cui directo libertas à testatore relinquitur: vt insti. de sin. reb. per fideicom. reli. §. libertas.

o *Posse conueniri.* immo videtur econtra ipsum nõ posse, sed hęredem posse: vt. C. an ser. ex suo fa. l. ij. Solu. secundum Ro. non cõuenitur Orcinus libertus: sed hæres ab initio, vt ibi: sed inspecto exitu conuenitur Orcinus, & non hæres: vt hic. nã hæres cõ ad uentus de peculio conuictus & exactus recuperat à liberto. & sic per medium libertus conuenitur: vt aliàs. C. de vsur. rei iudi. l. fi. in fin. nec in plus tenetur quam à liberto recuperare potest: vnde liberatur cedendo actiones: vt. ff. de pec. quod debetur. in fi. & ad hanc mentem applicabat hanc literam. Alij dicunt teneri libertum in subsidium, quia hæres non est soluendo. Tu dic quod hic

storum scribit: si socer [a] nurui dotem prælegauit: si quidem ius actionis [b] de dote voluit prælegare, nullius momenti esse legatum: quippe nupta est. [c] Sed si voluit eam recipere dotalem pecuniam: vtile, inquit, erit legatum. [d] Si tamen hæc [e] dotem receperit, nihilominus maritus dotis persecutionẽ habebit, siue hæres institutus est, familiæ erciscundę iudicio: [f] siue non, vtili actione. [g] Ego puto quoniam non hoc voluit socer, vt bis [h] doté hæres præstet: mulierem agentem ex testamento, cauere debere defensu'iri [i] hæredem aduersus maritum. ergo & maritus idẽ debebit cauere, aduersus mulierẽ defensu'iri, si prior agat.

Contra filium exhæredatum non potest agere vxor pro dote: sed ipse filius agit cõtra hæredes institutos, præstita cautione de indemnitate. hoc dicit.

℣ Per contrarium [k] apud Iulianũ libro trigesimo septimo quę ritur, si socer filio suo exhæredato dotem nurus legasset. Et ait agi quidem cum marito exhæredato de dote non posse: [l] verumtamen ipsum doté persecuturum ex causa legati: sed non aliàs eum legatum consecuturum, quàm si cauerit hæredes aduersus mulierem defensu'iri. & differentiam facit inter eum [m] cui dos prælegata est, & Orcinum [n] libertum cui peculium legatum est. namque eum de peculio posse cõueniri [o] ait, hæredem nõ posse: quia peculium desiit penes se habere. [p] at dotis actio nihilominus cõpetit & si dotem desierit habere. ℣ Idem Iulianus quærit, si dotẽ marito prælegauerit socer, an dote soluta mulieri, [q] legatum mariti [r] extinguatur. Et dicit extingui: quia nihil esset iam quod marito posset præstari. [s] ℣ Idem quærit, si dos alij legata esset, eamque rogatus sit [is] mulieri restituere: an lex Falcidia in legato locum haberet? Et dicit habere: [t] sed quod minus est in fideicommisso, mulierem dotis actione consecuturam. [u] Ego quæro, [x] an commoda repræsẽtationis in hoc legato sic obseruentur, [y] atque si dos ipsi mulieri fuisset prælegata? Et puto habere. ℣ Idem Iulianus quærit, si mulieri dos sit prælegata libertas relicta: ibi per fideicõmissum: quod patet, quia *quoniã* [illegible] dicit Orcinus: vt insti. de singu. re. per fideicommis. re. §. libertas. *Vbi directũ* sed quæ est diuersitatis ratio, nota in. l. cõtraria. Et eodem modo *significat*, respon. ad. l. de pecu. leg. l. si seruo manumisso. &. ff. quando. act. de *tametsi in* pecu. est an. l. j. §. item hæres. &. ff. de tribu. quod in hæredem. §. si *Græcis scho* seruo. nã in prædictis *liis per. v. le* legibus per fideicom- *gatur Oppo* missum fuit relicta li- *nor, nõ p. l.* bertas. Prima enim so. non placet: quia sic nõ esset aliud in Orcino liberto, quam in eo cui est dos prælegata: quia & ibi cõuenitur hæres ab initio: sed recuperat à filio: at hic vult esse differentiam. & facit. j. de pecu. lega. l. at cum hæres.

B

C

D

p *Se habere.* sine dolo.

q *Mulieri.* solu. matrimonio. quã solutionẽ cogitur maritus habere ratam quasi suo creditori datam: vt. ff. de neg. gest. si liber. &. ff. de iu. do. cum pater. in fin. &. j. de excep. do. si opera. &. j. de bo. lib. libertus qui sub. §. j. vel si hoc non placet, dic nomine mulieris hanc doté marito legatã. ad quod. ff. de leg. j. seruo legato. §. j. &. C. de do. pro. l. si pro te. & eodẽ modo respon. j. eo. pater. ij. respõ. *ADDITIO.* Intellige istã gl. secundũ Bar. hic quod matrimoniũ fuit postea solutum inter vxorem & virũ eius: aliàs nõ peteret: vt in prin. huius. l. vel si ponis cõstante matrimonio, de-

bes exponere actio de dote, id est, spes actionis de dote: aliàs non procederet, secundum eundem Bart.

r *Mariti.* id est, marito relictum.

s *Præstari.* vltra commodum repræsentationis: vt. j. l. proxi. hoc enim commodũ erat vir habiturus propter legatũ si socer nurui dotem non restituisset.

Idem quærit si dos.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & dotem vxoris meæ legaui Sempronio: & eũdem Sempronium rogaui vt restitueret dictam doté dictæ meæ vxori, & postea decessi. nunc Titius cum grauauerim hæreditatem meã aliis etiam legatis, vult detrahere de dicta dote Falcidiam. quæritur, nũquid possit? Et dicitur quod sic, & mulier non cõsequetur à legatario nisi illud quod recepit ipse legatarius ab hærede: & quod minus est in fideicommisso restituto mulieri per legatarium prædictum, cõsequetur mulier ab hærede per actionẽ de dote. Sed nunquid dictus hæres poterit detrahere Falci. dicto legatario de commodo repræsentationis dictæ dotis, sicut posset detrahere mulieri si mulieri esset dos legata? Et dicitur quod sic, & ita mulier in hoc casu non recuperabit ab hærede prædicto illud quod hæres detrahit nomine Falcidiæ pro commodo repræsentationis dotis, quamuis in superiori casu recuperet, vt dictum est. Viuianus.

t *Et dicit habere.* vt. j. ad. l. Falci. cum doté. contra. Solu. illa finẽ, hæc medios respicit circuitus, qui tandem parum aut nihil prosunt. R. vel hic fuit dos æstimata, ibi non. vel vt ibi.

u *Consecuturam.* cum in medij temporis commodo Falci. nocere non debeat secundum R. immo nocet: vt. j. ad. l. Falc. l. j. §. si quis. &. l. cum dotem. &. l. si vsusfructus. §. j. dic ergo consecuturam ab hæredibus. & sic Falcid. inspecto exitu non prodest nisi in commodo repræsentationis, vt dixi.

x *Ego quæro.* quoniam in superioribus parum aut nihil Falcid. profecisse videtur. H.

y *Sic obseruentur.* quantum ad Falci. repræsentationem. R. Quid ergo tunc seruatur? Respon. secundum quosdam non habet locum Falc. sed totam dotem soluet statim: vt. ff. ad legem Falc. l. si vsusfru-

BIU Cujas

vsusfructus.§.j.sic ergo & quod retinuit hęres à legatario,insolidum dabit mulieri annua bima trima die.tu dic Falc. habere locũ in commodo repræsentationis:vt.j.ad.l.Falci.l.j.§.si quis.vt eccedos est.lx.legat vir eam mulieri.certe statim debet habere,quæ aliàs nõ haberet nisi annua bima trima die.cõmodũ ergo medij tẽporis potest valere.xx.

certe de his.xx.detrahitur quarta,scilicet quĩque quæ retinet hæres libere. sic & in nostro casu dabit mulieri qđ detraxit legatario, vt v.tantũ libere retineat vir: vt hic, &.j.ad.l. Fal.cũ doté.i fine. nec ob. d.l. si vsusfructus. quia de dote legata nõ detrahitur, sed tantum de cõmodo repræsentationis.

Idẽ Iulianus quærit.] CASVS. Ego recepi doté p vxore filij mei Titij,& postea feci testamẽtũ, & dictæ meæ nurui doté prælegaui: & rogaui eã quod restitueret dictã doté Sẽpronio, & vltra dodrãté multa alia legata reliqui, ita quod habeat locũ Falcidia in hæreditate mea.nũquid poterit hęres meus detrahere Falcidiam dictæ meæ nurui? Et dicitur quod non, nec tenetur ipsa dictã dotem dicto Sempronio ex fideicommisso restituere: quia ego legaui ei illud quod suum erat, & nihil de meo.si autẽ præter doté legaui ei cẽtum,in eo casu hæres meus detrahet ei Falcidiã de dictis.c.& superfluum de dictis.c.dabit mulier fideicõmissario pro fideicommisso dotis. sed si dictum meum filium hæredẽ institui cum quibusdam aliis,& dotem nurui meæ prælegaui(vt dictum est)nunquid hæredes mei detrahent Falcidiam de cõmodo repræsentationis dotis? Et dicitur quod sic. repræsentatur enim dos mulieri cũ hæredes ei eam soluunt ex legato. quæ dos si non esset ei legata, non debebat ei solui,eo quòd indebita erat quantũ ad eam, ideo quia adhuc cõstabat matrimonium inter eam & filiũ meum prædictum.dictam tamen Falcidiã quam cohęredes filij mei extraxerunt de prælegato dotis,habebit filius meus ante partem cũ intẽtabitur iudiciũ fami.erci.inter eũ & dictos suos cohæredes, sicut totã doté haberet ante parté si nõ prælegassem eã vxori suæ. Vi.

Flo. in dote sit, & spec.

a *Locum habeat.*scilicet ad damnum fideicommissarij.

b *Negat valere.*& sic non potest ei nocere Falc.& hoc est verũ nisi in cõmodo repræsentationis, in quo tenet legatũ & fideicõ. vt.j.l.proxi.& sic etiam Falc.detrahitur vxori,& per consequens fideicõ. de hoc cõmodo repræsentationis: vt no.ś.proxi.§.& facit ad hoc quòd non valeat fideicõ.ś.de le.iij. cum quis. in prin. &.l.iij.in prin.&.§.si rem.&.ś.de leg.ij.cum pater.§.Titio.

c *Purè.*aliàs est, libere.Azo. & secũdum hoc dicunt quòd non fuerit grauatus restituere illud.Et quòd subiicit,fideicõ.ab vxore præstari,dicunt ex voluntate: quia nõ illud,sed dotem solam rogatus fuit restituere,secundum R.Sed secundum hoc quare diceretur fideicom.dic ergo quòd & de hoc fuit rogata: & sic ex necessitate præstet.& non habeas,pure.vel si habeas,expone,id est, non in diem,vel sub conditione.

d *Quod.*scilicet residuum,id est,legatum extra dotem.

e *A socero.*mulieris,qui & pater erat mariti.

f *Prælegata.*eidem marito.

g *Indebita.*scilicet nurui.viro enim debita est:cum penes ipsum maneat onus matrimonij:vt.ś.fa.ercisc.si filia.§.j.&.l. si maritus. &.j.de leg.præ.sed & si.§.si nurui.&.§.sed & cum.

h *Præceperũ.*s. statim,& omnino,cũ hic de cõmo.repræsentatiõis nil sit:vt.j.e.l.pater. quæ.l.bene facit ad hoc qđ hic dicitur.

Mela scripsit.] CASVS. Vxor mea dedit mihi in dotem fundũ Titianum,& ego postea legaui eũ,& ei postea generaliter legaui doté suam.certe non poterit petere ab hæredibus meis nisi semel fundum prædictum. sed & si dictum fundũ dotalem quem legaui vxori meæ,vt dictum est,locaueram Seio vsq; ad certum tempus: A non aliter consequetur dicta mea vxor dictum fundum ab hæredibus meis quam si cauerit eis se passuram colonũ prædictũ fruidummodo ipsa percipiat pensiones dicti fundi.Viuianus.

i *In dotem.*etiam inæstimatus: & valebit etiam legatum propter commodum repræsentationis:sed hodie statim reddi debet:vnde non valet legatũ secũdum quosdã. Tu dicetiã olim non valere in re immobili: vt.C. de rei vxo.ac.l.vnica.§.cũ autem.&.§.exactio. & insti.eo.§.si quis debitori.hic enim fuerat estimatus.Accursius.

k *Sed semel.*sic.ś. de lega.ij.l. Mæuius. in prin.§.&.ś.de leg.j.plane. §.j. & .j. de verb. oblig.qui bis. &.ś. de iur.do.cum pater.Ac.

l *Consequi.* immo videtur quod posset eũ deiicere:vt.ś. de le.j.l. nihil.§.fi.& .ś. de vsufr. arbores.§.j. &.ś. loca. & conduc.l.qui fundũ. quæ sunt contra.Solu. speciale in dote:vt hic, &.ś.solu.ma. si filio.§. fi.Vel dic, quod & hic eum deiecerat: & ideo cauet hæredi:vt hic,& d.l.si filio. deiectus ergo colonus agit cõtra hæredẽ: & hæres aget ex cautione.& sic facit supra, quando act. de pe. est an.l.j.§. item si

B dem Mela coniungit, si fundus in dotẽ fuerit locatus à marito ad certum tempus, vxorẽ non aliàs fundum ex prælegatione consequi, l quàm si cauerit se passuram colonum frui, dummodo ipsa pẽsiones percipiat.

Supra locutus est iurisconsultus de prælegato dotis.hic vero loquitur de fideicommisso quo grauatur mulier cui dos est prælegata. siue legetur dos mulieri, siue aliud pro ea: eatenus potest onere fideicommissi grauari,quatenus relictum dotis quantitatem excedit.h.d.secundum Dy.Bartolus.

II. VLPIANVS libro quinto Disputationum.

CVm quis vxori suæ dotem relegat, fideiq́ue commissum ab ea relinquit: hoc fideicommissum ex cõmodo quod ex relegatione mulier sentit,æstimabitur. m & ita Celsus quoque libro vicesimo Digestorũ scripsit. Quòd si necessariæ fuerunt impẽsæ(quæ ipso iure dotem minuunt n) amplius o dici

hæres.& supra loca.si merces.§.j.

C CVm quis.] CASVS.Vxori meę legaui doté suam quæ erat, & rogaui eam quod daret.xx. Titio.certe ex ipsa dote nõ debit mulier Titio.xx.sed ex cõmodo repręsentationis dotis.& idẽ est si ego feceram in dote necessarias expẽsas, quæ quidẽ ipso iure dotem minuunt. nam non solum ex repræsentatione prædicta dabit mulier Titio.xx.vt dictum est:sed etiam ex dictis expẽsis. est enim legataria quantum ad dictas expensas: & de meo videor ei dotem prælegasse,sed & si nõ legaui ei dotem, sed legaui ei vnum fundum loco dotis,adhuc videor ei dotem prælegasse,tenebitur mulier præstare dicta.xx.Titio de cõmodo repræsentationis & de expensis prædictis.& idẽ est si nõ dixi expresse quod legabam ei fundũ pro dote,sed hoc in animo gerebam.de dote autem nihil tenetur dare Titio fideicõmissario. Quid ergo si eam institui hæredem, & rogaui eam quod restitueret hæreditatẽ dicto Titio?certe id demũ ei restituet,quod quantitatẽ dotis excedit.vnde idẽ est in eo quod excedit, quod est in dicto commodo repræsẽtationis. Item quid si recepi dotem à nuru mea, & postea filium meum hæredem institui, & eum rogaui quòd restitueret Titio quicquid ad eũ filiũ ex hęreditate mea peruenisset,& postea per mortem vxoris suæ meæ nurus lucratus est dotem?nũquid restituet Titio quod ex ea dicta dote à me percepit? Et dicitur D quod non:quia non est lucratus illam dotem ex meo iudicio,sed causa matrimonij. [MVLIER, DOTEM.] Vxor mea quæ promiserat mihi nomine dotis quadringenta, dedit mihi pro decentis fundum Titianum &Seianum : & pro aliis.cc. dedit mihi nomina duorũ suorum debitorum qui debebant ei.cc.postea ego decedẽs legaui ei pro dote sua dictos duos fundos, & etiam alios duos qui valebãt.ccc.& cõmisi fidei eius vt quicquid ad eam peruenisset ex hæreditate mea, restitueret Seio cũ ipsa moreretur.& decessi.postea decessit dicta mea vxor.quæritur, quantum debebat dare dicto Seio nomine fideicommissi? & certe illud solum quod peruenit ad eam deducta quãtitate dotis. recepit enim à me dotem, & non accepit illud lucrum quod habet propter repræsentationem dotis: & illud superfluum de dote tenetur restituere dicto Seio cum fructibus.&.h.d.Viuianus.

m *Æstimabitur.*vt tantum esse possit,non vltra: vt.ś.de lega.j. imperator.§.j.&.ś.de lega.j.plane.§.fi.&.j.ea.l.§.fi.

n *Minuunt.* quia fundus & pecunia est in dote, & in fundo impensa facta:vt.ś.de impen.l.quod dicitur.

o *Amplius.*facias pũctum minuunt, & dic amplius quam supra. dixit enim fideicõ.esse in cõmodo tãtũ:nũc dicit,plus si tãta &c.

Sitama.

BIU Cujas

poteſt, ſi tanta [a] quãtitas dotis, quãtam* maritus accepit, ei relegata [b] eſt, oportere dici etiam eam quãtitatem poſſe fideicõmiſſo erogari, * quæ ipſo iure dotem minuit. eſſe enim mulierem legatariam [c] nemo eſt qui dubitet. Sed & ſi non dos, ſed pro dote aliquid vxori fuerit legatum: adhuc quaſi dos relegata accipitur. [d] Hoc amplius Iulianus ſcripſit, & ſi nõ fuerit adiectũ pro dote eſſe legatum, hoc tamẽ animo [e] relictum: adhuc eius eſſe cõditionis. [f] Vxor igitur ſi rogetur vel dotem, vel quod pro dote legatum eſt, vel quod in vicem dotis ſibi [g] adſcriptum eſt, [h] reſtituere: nõ cogetur niſi eatenus, quatenus diximus [i] reſtituere: & ideo hæres inſtituta rogataque quãtitatem hæreditatis reſtituere: id demũ reſtituet quod quantitatem dotis excedit, idque [k] quod ex repræſentationis commodo ſentit. Nã & ſi quis cùm à nuru dotem accepiſſet, filium ſuum hęredem inſtituerit, eúmque rogauerit quidquid ad eũ ex hæreditate peruenisſet reſtituere, mox morte vxoris dotem fuerit lucratus: [l] id non reſtituet quod ex dote percepit: [m] quia matrimonij cauſa id lucrat⁹ eſt, non ex patris iudicio. [n] Mulier dotem promiſit quadringẽtorũ, & dedit fundos duos in ducenta, [n] præterea nomina debitorũ in reſidua ducẽta: mox maritus eius decedens pro dote fundos ei duos, nõ eos quos in dotem acceperat, reliquit: & præterea duos illos dotales quos æſtimatos acceperat, reliquit: fideíque eius cõmiſit, vt quidquid ad ſe ex hæreditate eius peruenisſet, id reſtitueret Seio cum moreretur. Quærebatur, quãtum eſſet in fideicõmiſſo muliere defuncta? Dicebam vxorem hanc quæ rogata eſt, quidquid ad ſe peruenerit ex teſtamento, reſtituere: in ea eſſe conditione, vt id demũ reſtituere rogetur, quod deducta dotis quãtitate ad eam peruenit. dotẽ enim recepiſſe [o] eã magis quàm accepiſſe, ſaluo eo quod ex commodo repræſentationis ab ea fideicõmitti potuit. [p] Proinde id quidẽ quod pro dote maritus ei reliquit, nõ cogetur [q] reſtituere, niſi pl⁹ fuerit in eo quàm in quãtitate dotis. Reſiduum verò quod præterea illi relictum eſt, cum fructibus cogetur reſtituere. Habebit igitur præcipuam dotem cũ ſuis fructib⁹: [r] id verò quod extrinſecus ei relictũ eſt, cum fructibus qui ad eam peruenerint, reſtituet.

III. IVLIANVS libro trigeſimoquarto Digeſtorum.

C Qui ita legat vxori ſuæ, *Titiæ amplius quàm dotem, aureos tot [s] hæres meus damnas eſto dare.* manifeſtum* eſt dotem quoque relegaſſe.

IIII. AFRICANVS libro quinto Quæſtionum.

CVm vulgari [t] modo dies legatorum profertur, nihil eam rem ad dotis prælegationem pertinere ait, [u] quia ſuum diem [x] habeat.

Propter vtiles ẽpẽſas ĩ dotẽ aut donatiões in vxorẽ factas, hæres nõ poteſt differre ſolutionẽ dotis prælegatæ vxori à marito.h.d.

V. MARCIANVS libro tertio Regularum.

D Dote prælegata, [y] nõ eſt hęres audiẽdus ſi velit ob donationes in mulierẽ factas ſolutionẽ [z] differre, vel ob impenſas aliàs [a] quàm quæ ipſo iure

---

a *Si tanta.* aliàs, ſi tota.

b *Relegata.* hoc adiecto, ſcilicet ſine deminutione expenſarum: vel fuit nominatim ipſa quantitas dotis prælegata. aliàs aliud eſſet: vt not. ſ. eo. l. j. §. impenſæ.

c *Legatariã.* ſcilicet purã. & in duob⁹, ſcilicet in cõmodo repręſentatiõis: & impẽſarũ remiſſione: & ideo poteſt fidei eius cõmitti. & facit. ſ. de leg. j. l. debitor. in prin. &. §. j.

d *Accipitur.* ſcilicet vt cõmodũ repræſentationis ſit in legato.

e *Hoc tamen animo.* quod olim præſumebatur per edictum de alterutro. hodie ſec⁹, niſi hoc ꝓbetur quòd voluerit altero eſſe contento: vt. C. de rei vxo. act. §. primum itaque.

f *Conditionis.* ſ. vt poſſit grauari in eo ſolo quod pl⁹ ſit in legato, quã i actiõe dotis. Ac.

g *Sibi.* ſcilicet vxori.

h *Adſcriptũ.* ſ. à viro.

i *Diximus.* ſcilicet ꝙ plus eſt in legato quã in actione dotis.

k *Idque.* q. d. & id reſtituit, ſcilicet ꝓ fideicõ. quod habet ex cõmodo repreſẽtationis.

l *Lucrat⁹.* vel ex pacto vel vxoris iudicio. Ac.

m *Percepit.* ſcilicet familiæ erciſcundæ forſan iudicio, quaſi præceptionis iure magis quã eius titulo inſpecto: vt. j. de fideiuſ. tutor. R. & ad idem. C. ad Macc. l. iij. &. j. de don. qui id quod. & cõſonat prædictis. j. ad Trebel. l. cũ hæres. & l. deductis. & j. ad. l. Falc. ſed ſi dos. &. j. de leg. prętã. virilis. §. pe. & ĩ. &. j. de aur. & arg. l. quæ vxori. in prin.

n *In ducenta.* ſcilicet æſtimatos: vt. j. dicit nomine ducentorum.

o *Recepiſſe.* ſunt enim diuerſa accipere & recipere. ſic &. ſ. depoſi. l. j. §. eleganter. in fin. Sed arg. cõtra. ſ. de leg. ij. l. cum quidam.

p *Potuit.* vt &. ſ. ea. l. in princip.

q *Cogetur.* non lucratur ergo legataria fructus medij temporis. & ſic eſt contra. ſ. de leg. iij. quod his verbis. Sol. hic ſpeciale cõiectura voluntatis. ex eo enim quod legabat ꝓ debito dotis: quaſi quædam taxatio eſt, vt quidquid vltra habeat, reddat. ſic &. ſ. de vſur. l. in fideicõmiſſi. §. cum Pollidius. nam & ibi fundus retinẽdus quandam taxationẽ facit, vt reſidua cum fructibus reddat: vt ibi dicitur. Itẽ & ſi legatur minus, & rogetur reſtituere plus poſt tempus diſtinguitur quantitas pro quantitate: & ſic fructus medij temporis computantur vt valeat fideicom. ſecus ſi ſpecies: vt. ſ. de leg. ij. imperator. §. j. &. l. cum pater. §. Titio.

r *Dotem cum ſuis fructibus.* id eſt, quantum dos facit cum ſuis fructibus. & facit. j. de auro & argen. lega. l. qui vxori. &. ſ. l. proxi. cum ſuis concordantiis.

Quinta.] CASVS. Titiæ vxori meæ ita legaui: Titiæ ampl⁹ quã dotẽ ſuã aureos. c. det hæres meus. certe nõ ſolũ cẽtũ aureos, ſed etiam dotẽ videor ei legaſſe. Sed quid ſi poſt dicta legata ita dixi, volo quod legata ſoluat hæres meus vſque ad menſem? certe iſta prolongatio ſolutionis non pertinet ad legatũ dotis, ſed ad alia legata tãtum. dos ergo ſoluetur incõtinenti, & alia legata poſt mẽſem numerãdũ à morte mea. & eſt ratio, quia actio de dote habet ſuũ diẽ quo debeat ſolui dos mulieris ſoluto matrimonio, ſcilicet qa debet ſolui poſt annum quãdo non eſt legata. vnde prorogatio legatorũ nõ debet pertinere ad dotẽ, cũ ad præſentia tantũ legata debeat ptinere, & vt. ſ. de lega. j. talis ſcriptura. &. h. d. cũ. l. ſequẽ. Vi.

s *Tot.* puta decem. ſic videtur huic. l. cõtra. ſ. de le. j. ſi ſeruus. §. ſi ita ſcriptum eſſet. Solu. vt ibi, vel vt dixi. ſ. de le. iij. l. ſi ſic. &. l. ſi pure. quæ cõcor. vel hic dixit, amplius quã dotem decẽ aureorum: ſecus ſi dixerit, amplius decem aureis, & omiſit, quam dotem. Accur.

t *CVm vulgari.* puta, ego teſtator qui legaueram vxori meæ dotem, ſic dixi: Cuicũque aliqua legaui, poſt x. an. dari volo. vel ita, Quibus legatis dies appoſitus nõ eſt, poſt annos. x. dari volo. & facit ad hoc. ſ. de leg. j. talis ſcriptura.

u *Pertinere ait.* præſumpta tali cõiectura voluntatis, tũc nec relictum euaneſcit: vt. ſ. de leg. j. ſi quando. in prin. &. ſ. de lega. ij. Titia. §. Lucius. tũ etiã ex legatariæ charitate: vt ſ. de vſufru. le. qui fructus. &. C. de leg. cũ alienã. &. ſ. de le. j. ſi ſeruus pluriũ. §. fi. H. non ergo differt mulier petere ſi dos ei eſt legata. * *Flo. manifeſtus*

x *Suum diẽ.* ſ dos, annua bima trima. ſ. die: quod nõ placet: qa ſic nihil plus eſſet in legato quã in debito: & ſic nõ valet: vt inſti. de lega. §. ſi quis debitori. quod eſſe non debet: vt. ſ. de le. j. l. ſi quãdo. dic ergo, dos habet diẽ ſuum, id eſt pro exiſtẽtia ſui. nec enim eſt aliud eſſe vel eſſentia huius legati, quã commodum repræſentationis: vt. ſ. eo. l. iij. in princi. vel ſub. in, & dic ſuum eſſe, ſcilicet in diẽ, ſcilicet tantum. & idem eſt ſenſus. Ac.

Dote.] CASVS. Cum in dote vxoris meæ feciſſem vtiles expenſas quæ quidem non minuunt dotẽ ipſo iure, & cum vxori prædictæ aliqua donaſſem, legaui ei dotem ſuam, & deceſſi. certe propter dictas expẽſas & donationes nõ poteſt hæres meus differre dotis reſtitutionem. ſecus eſſet in neceſſariis expenſis quę ipſo iure dotem minuunt: quia tunc tanto minus reſtituet de dote, quantum capiunt dictæ expenſæ neceſſariæ: vtiles autem prædictas poteſt à muliere repetere. Viuianus.

y *Dote prælegata.* id eſt legata. de hoc dic vt not. in rubrica.

z *Solutionem.* ſcilicet dotis.

a *Aliàs.* ſcilicet vtiles in res dotales factas: vel etiam in alia re vxo-

BIU Cujas

a *Dic secus in gestis affectione paterna. nam nō haberēt locū hæ actiones māda.l.is qui. & ibi ad lō gū.do. Bar so.ff.de ne.gest.*

vxoris. [a] pro quibus agitur mandati vel nego.gest.vt.C.de rei vxo.act.l.vnica.§.sed nec ob impensas.Accursius.

a *Minuunt.* quod est in necessariis: sed tamen quandoque etiam istæ dotem nō minuunt,nec legatum:vt.ff.eo.l.cum quis.in prin. & in alio casu qui ponitur.ff.de leg.ij.Mæuia.§.j.qui videtur cōtra. *ADDITIO.* Pro sol.huius contrarij intellige hanc glo.quando legauit dotem simpliciter:secus si legauit quicquid ad eū peruenit : quia tunc nō deduceret impēsas necessarias:vt.ff.eo.l.iij.Bar.

dotem minuunt. [a] Aliud est enim minorem esse factam dotem, quod per necessarias impensas accidit: aliud pignoris [b] nomine retineri dotem [c] ob ea quæ mulierem inuicem pręstare æquum est.

St legatur aliquid pro dote adiecta certa quantitate.siue dos fuerit nulla,siue minor,tenet legatum.hoc dicit.Barto.

VI. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

CVm scriptū esset, *Quæ pecunia* [d] *propter vxorem meam ad me peruenit,quinquaginta: tantumdem* [e] *pro ea dote hæres meus dato.* Quāuis quadraginta dotis fuissent,tamē quinquaginta deberi Alfenus Varus Seruium respōdisse scribit:quia proposita [f] summa quinquaginta adiecta sit. [g] Itē ei quæ dotē nullā [h] habebat,vir sic legauerat: *Quanta pecunia dotis nomine, & reliqua:* [i] *pro ea quinquagīta hæres dato.* Deberi ei legatum Ofilius,[&]Cascellius,item [k] & Seruij auditores [l] retulerunt perinde habendū esse, ac si seruus mortuus alicui,aut pro eo centum legata essent.quod verum est:quia his verbis nō dos ipsa,sed pro dote [m] pecunia legata videtur.

b *Pignoris.* quod hic nullum est.

c *Dotem.*ſ.velle,quod fieri nō debet: vt.C.de rei vxo.act.§.taceat. & C.commo.l.fi.&.ff.hac l.& facit.ff.e.l.j.in prī. &.§.j.&.l.cum quis.

CVm scriptum.] CASVS.Cum habuissem.xl.in dotem ab vxore mea, ita scripsi in testamento meo, quæ pecunia propter vxorē meam ad me peruenit l.tantumdem pro ea dote hęres meus dato.certe debentur dictæ vxori meæ.l. Quid si nullā dotem ab ea habui, & ita ei legaui, quanta pecunia dotis nomine ab vxore mea ad me puenit, & reliqua,pro ea.l.hæres dato.& decessi.certa debentur vxori.l.nam & si legaui alicui seruum qui iam mortuus est,aut pro eo.c,c.debentur legatario.Viuianus.

d *Quæ pecunia.*i.quæcunque pecunia.Accursius.

e *Tantumdem.*aliàs,tantum:aliàs,tantumdē.& tunc puncta post, quinquaginta.

f *Proposita.* id est,dicta.

g *Adiecta sit.* scilicet in testamento.

h *Nullam.* in superiori casu aliqua erat,sed minor.

i *Et reliqua.*ſ.peruenit ad me.Accursius.

k *Item.* aliàs,idem.

l *Auditores.* id est,discipuli.

m *Sed pro dote.*i.sub dotis simulatione.R.& facit.C.de fal.causa adie. le.l.ij.&.iij. & fi.& supra, de eden.l. si sic.§.j.&.ī.de lib.le. l.legaui.&.ff.de leg.ij.l.cum quidā.&.l.Lucius.§.quisquis.& inst. de leg.§.econtrario. Sed cōtra.ff.e.l.j.§. adeo.in fi.§.Sol.vt plene no.ibi.Itē facit.ī.eo.tit.l.vir vxori. *ADDITIO.* Ad.§.ideo.dic quòd ibi fuit relicta dos non adiecta certa quantitate:hic vero fuit expressa certa quantitas,secundum Barto.

Diuisio. PAter. Ista lex videtur aliquantulum intricata:sed in veritate non est.Primo ponit vnū dictum vulgare. Secundo, circa illud formatur septē quæstiones per ordinē.Secūda ibi,sed si priusq̄. Tertia ibi,quòd si ratum.Quarta ibi, quòd si totam. Quinta ibi, sed si priusquā.Sexta ibi,si fortè.Septima ibi,quid ergo.Bar. CASVS. Ab vxore filij mei accepi.c.nomine dotis, & postea feci testamentum,& exhæredaui dictū meum filium,& alios mihi hęredes instituì:& legaui dicto meo filio dictam dotem, & decessi. petit nunc dotem dictus meus filius.certe obstat ei doli exceptio donec caueat hæredibus de indēnitate propter damnū quod posset eis contingere soluto matrimonio inter dictū meū filiū,& dictam suā vxorē.posset enim ipsa ab eis petere tunc dotē.Sed quid si hæredes soluerunt dictæ mulieri dotē priusquā dictus meus filius eā ab eis peteret?certe nō poterit filius amplius eā petere.Sed quid si eis cauit de dicta indēnitate:& ipsi soluerunt ei dotē detracta tamen inde Falcidia,eo quòd in hæreditate nimiis legatis grauata habeat locū Falcid.& dicta mulier habuit postea ratā dictam solutionē?certe propter eā quantitatē quā hæredes retinuerunt nomine Falcidiæ,vtilis actio dotis dabitur eidē mulieri soluto matrimonio inter se & dictū filiū.si autē mulier non habet ratam dictam solutionem marito suo factā,immo soluto matrimonio vult agere cōtra hæredes ad dotē:debebit vir defendere hæredes,sicut eis promisit cū ipsi soluerunt ei dotē.sed si totam litē quā mouebat mulier hęredibus prędictis,subierit vir solus,& nō cauerit de iudi.sol.& succubuerit : actio iudicati dabitur mulieri contra hæredes pro dicta quātitate,quæ iure Falci.detractæ viro per hæredes,petēda est per mulierē.nā si cautū esset per dictū maritum de iudicato soluēdo,ex illa cautione ageret mulier contra eū.de superfluo autē dotis quod habuit maritus ab hæredibus,credo quòd teneatur hoc casu maritus actione iudicati. & hoc vsq; illuc, Sed si priusquā &c.vbi dicit: Pone quòd dicta mulier diuertit à viro antequam legatū dotis viro soluerint hęredes.certe ipsa nō potest secundum hæc iura repetere dotem ab hæredibus nisi annua bima trima die.vir autem eius prædictus potest statim ab hæredibus petere dictam dotem. Et est ratio quare statim potest petere:quia tunc demum responsum est filio solui dotē eisdem prædictis diebus quibus mulieri solui debet, quando pro parte filius hæres extiterit patri,& ad præceptionem dotis soluto matrimonio postquam hæres extitit, admissus est.in nostro autem casu subaudi,fuit exhæredatus filius : ergo actio sua differtur,vt dictum est.& hoc vsque illuc, si forte &c. vbi dicit: Pone quòd hæredes soluerunt dotem prædicto filio meo exhæredato à me:& per errorem non fecerunt sibi caueri per dictum filium de defendendo eos aduersus mulierem: nunquid poterunt ab eo repetere dictam dotem quasi indebitam? Et dicitur quod non . necessitas enim præstandæ prædictæ cautionis hæredibus per filiam moratur solutionem dotis prædicto filio legatæ.nō autem facit indebitum illud quod fuit debitum ipsi filiæ : id est ipsam dotem ei legatam . & hoc de iure stricto.de æquitate autem subueniri debet dictis hæredibus:scilicet vt si mulier agat contra eos soluendo existentes,& dotem ab eis exigat: possint ipsi agere contra virum conditione sine causa ad repetendam dotem quam ei soluerunt ex causa legati.si autem mulier non inueniat hęredes soluendo,dabitur eidem mulieri vtilis actio dotis soluto matrimonio aduersus virum suum,cui mulieri dos perire non debet.& ideo datur hoc casu vtilis actio dotis mulieri cōtra virum suum, quia hæredes non fecerunt sibi caueri per virum cum soluerunt ei dotem ex causa legati, vt dictum est.si autē interponi fecissent dictam cautionem, cederent mulieri contra maritum actionēt stipulatu:& sic non esset ei necessaria vtilis actio dotis.Viuianus.

n *Legauit.* forte vt onus dotis solus subeat:vt.ff.fami.erciscun.l. filia.§.penul.&.ff.de lega.ij.cum ab vno.& sic potest intelligi.ff. eo.l.ij.§.per contrarium.&.ff.famil.erciscun. si filia.§.j.quæ bene concor.huic responso.

o *Soluto matrimonio.*id est,quam posset pati muliere agente soluto matrimonio.ante enim agere non posset:vt.ff.eo.l.ij.in princi. & statim dicam.

p *Recuperauerit.* agendo actione ex stipulatu pro dote.quod est soluto matrimonio,vel viro ad inopiam vergente : vt.C.de iure do.l.vbi.secundum R.Vel dic,secundum Azo. constante matrimonio, & recuperauit ab hærede soceri. Sed qualiter? nunquid enim est nata interim actio de dote?Respon.secundum Azo.nō sed de facto recuperauit.& pro eo quod actionem non habeat,sicut quia potest ei nurui dos legari:vt.ff.e.l.ij.ij.&.iij.respō.quod non posset,si actio ei competeret:vt inst.de lega.§.ex contrario. Item pro eo.C.de præscri.xxx.an.cum notissimi.§.illud. Sed Io. dicit natam,& hoc act.ex stipulatu. & pro eo.ff.solu. matrimo.si constante.§.j.Sed ibi vel solutum erat matrimonium, vt ibi not. vel agebat ex testamento cum esset ibi nurui dos legata: non actione ex stipulatu.Item pro Ioan.infra, de bo.dam.l.iij.in fine. sed expone vt ibi,sed si velis tueri Ioan. dicas quod licet habeat act. ex stipulatu, vt ipse dicit : tamen potest ei legari: quia ineficacem habet:& hac eadem ratione non currit præscriptio ante solu.ma.Item quo modo alij soluendo liberatur?Respon.vt.ff.eo. l.ij.§.idem Iulianus quærit si dotem.

VII. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

PAter dotem à nuru acceptam filio exhæredato legauit. [u] hæres patris,opposita doli exceptione, non antè soluere legatum cogēdus est, quàm ei cautum fuerit de indemnitate soluto matrimonio. [o] Sed si priusquā legatū filio solueretur, mulier dotē suā recuperauerit : [p] frustra filius de legato aget. Sed si lex Falcidia locū in legato dotis aduersus filium

BIU Cujas

exhæredatũ habuerit,[a] & mulier ſolutionem ratam fecerit:[b] propter eam[c] quantitatẽ quam hæres retinuerit, vtilis actio dotis ci[d] dabitur. Quod ſi ratum non habeat: defendi quidẽ debebit hæres à viro qui ſe defenſurum[e] promiſit. Sed ſi[f] totam litem vir ſolus ſubierit,[g] actio iudicati (ſi cautum[h] non erit) pro ea quãtitate quæ iure Falcidiæ petenda eſt, aduerſus hæredem[i] dabitur. Sed ſi prius quàm legatum filio ſolueretur, mulier diuerterit: quamquã ipſa nõdũ percipere* dotem poſſit,[k] non ideo tamen actio[l] filij differtur: quia tunc[m] iiſdem diebus[n] filio ſolui dotẽ reſpõſum eſt. Cum patri[filius] pro parte hæres extitit,[o] & ad præceptionem[p] dotis ſoluto matrimonio poſtquam hæres extitit, admiſſus eſt: ſi forte per errorem cautio † defenſionis omiſſa ſit, & ex cauſa fideicommiſſi filius dotem acceperit: vt indebitum fideicõmiſſum non repetetur. Cautionis enim præſtãdæ neceſsitas ſolutionẽ moratur:[q] nõ indebitũ facit, quod fuit debitum. Sed non erit inquũ, hæredi ſubueniri.[r] Quid ergo, ſi patris hæres ſoluendo non ſit? nónne iuſtè mulieri dabitur aduerſus virũ vtilis actio dotis, cui[s] dos perire non debet,[t] quia nõ interpoſuit cautionem[u] hæres, per errorem?

Licet mãcipia moriantur, æſtimatio eorum certa legata debetur. Bartolus.

VIII. IDEM libro ſeptimo Reſponſorum.

B VIr vxori quę dotem in mãcipiis[x] habebat, pecuniã[y] pro dote legauerat. viuo viro mancipiis mortuis,[z] vxor poſt virum vita deceſsit. Ad hęredẽ eius actio legati rectè trãſmittitur: quoniã mariti voluntas[a] ſeruanda eſt.

IX. IDEM libro octauo Reſponſorum.

V*Xori meæ fundũ Cornelianũ,*[b] *& quæ nuptura obtulit*[c] *æſtimata, in ſpeciebus reſtitui volo.* Reſpondi, non æſtimatum[d] prædium in dotem datum, exceptum nõ videri:[e] ſed vniuerſa[f] C dote prælegata, rerum æſtimatarum pretium non relictum, verùm ipſas res, quales inuenirentur.[g]

X. SCAEVOLA libro octauo Quæſtionum.

VIr.] CASVS. Vxor mea dedit mihi in dotem mancipia inæſtimata pone decẽ. ego poſtea feci teſtamẽtum, & legaui ei. c. pro dote. & poſtea ante mortem meam dicta mancipia deceſſerunt ſine culpa mea, & ita nihil in dote remanſit. & poſtea deceſsi. & poſtea deceſsit dicta mea vxor, & habuit hęredem Titium. nũquid Titius poterit? petere ab hæredibus meis ex cauſa legati centum? Et videtur quòd nõ: quia cum nihil remãſerit in dote, vt dictum eſt: nihil videtur remanſiſſe in legato pro dote relicto. dicitur tamen hic quòd petere poteſt. voluntas enim mea ſeruãda eſt, qui aliud pro dote ei legaui, & non dotem. Viuianus.

x *In mancipiis.* inæſtimatis: aliàs nulla eſſet huius legis dubitatio.

y *Pecuniam.* ſcilicet certam. R.

z *Mortuis.* ſcilicet ſine culpa viri: & ſic in dote nihil deinceps ſit. vnde & in legato nihil forſan diceretur perperam: quoniam non ſit hic dos pure legata, ſed pro dote aliud: vt. ſ. de iur. do. plerumque. & l. in rebus. & ſ. eo. l. j. in princip. ſ. j. R. & etiam facit ſupra, de pac. dota. cum maritus. in princ. & ſ. eo. l. cum ſcriptum. in fi.

a *Volũtas.* qui dotẽ pure legare nolui, ſed aliud p dote: vt. ſ. dixi.

V*Xori meæ.*] CASVS. Vxor mea dedit mihi in dotem fundum Cornelianum, & quoſdam alios fundos: inter quos erat vnus inæſtimatus. & multa alia æſtimata dedit mihi in dotem. poſtea ego feci teſtamentum, & ita in eo dixi, vxori meæ fundum Cornelianum, & ea quæ obtulit mihi æſtimata cum mihi nupſit, volo reſtitui in ſpeciebus: & deceſsi. modo quæritur, nunquid prædictum fundum inæſtimatũ videar ei legaſſe? Et videtur quod non: quia in legando non nominaui eum fundum inæſtimatum, nec etiam alios: ſed tãtum nominaui Cornelianum fundum. dicitur tamen hic quod eum legaſſe videor, & etiam omnes alias res quas habui ab ea in dotem, ſiue erant æſtimatæ, ſiue nõ: & hæres meus ſoluet ei dictas res tales quales inuenientur, non autem earum pretium. per dicta enim verba videor ei legaſſe vniuerſam dotem talem qualis eſt. Viuianus.

b *Cornelianum.* hunc dederat inæſtimatum: vt. ſ. patet. Accur.

c *Obtulit.* id eſt, dedit: & fac punctum, æſtimata. q. d. tam inæſtimata quàm æſtimata volo in ſpeciebus ipſis, cum extent, non in pecunia reſtitui: quod poteſt eſſe vtile in rebus æſtimatis ſi meliores factæ ſunt apud virum: vt. ſ. de iure do. plerumque. & ſ. de pac. dota. l. cum maritus. in prin. Accurſius.

d *Non æſtimatum.* id eſt, inæſtimatum prædium, ſcilicet corpus. infinitatur enim inæſtimatum: vt ibi, non homo currit. Accur.

e *Non videri.* de legato prædicto.

f *Vniuerſa.* ergo omnia prædia æſtimata & inæſtimata, & etiam mobilia.

g *Quales inuenirentur.* ſcilicet eſſe relicta, ſub. apparet ergo ex tali legato omnia relicta eſſe in ſpeciebus cum dixit, vxori meæ &c. Accurſius.

a *Exhæredatum habuerit.* erat ergo ſolutũ matrimoniũ. cæterum quoniam aliàs ſibi debitũ reciperet filius, ſcilicet iudicio fami. erciſc. vt. ſ. fami. erc. ſi filia. §. j. ceſſat Fal. vt. ſ. eo. l. ij. §. idẽ Iulianus quærit ſi mulieri. &. j. ad legem Falc. l. j. §. ſi quis creditori. &. ſ. de lega. j. ſi creditori. ſecundum R. Sed certe & tunc ſi peteret act. ex teſtaméto, patitur Fal. ſed act. fami. erciſcun. conſequetur quod eſt detractum: vt. ſ. eo. l. ij. §. idẽ Iulianus quærit ſi mulieri. in fi. ſecundum H. & facit in ea. l. §. idem Iulianus quęrit ſi dotẽ. & quod ibi no.

b *Ratam fecerit.* venerat igitur caſus quo ille petere poterat. R.

c *Propter eam.* id eſt, ad eam retentam quãtitatem petẽdam. Azo. non autẽ ad redditam quantitatem.

d *Ei.* ſcilicet mulieri, vt eam exigat. Ac.

e *Defenſurum.* & ita ab hærede repeteret totam dotem nihil habẽdo ratum.

f *Sed ſi.* aliàs, & ſi: aliàs, quòd ſi.

g *Subierit.* ſcilicet hæredis mandato defendendo hæredẽ procuratorio nomine cõtra mulierẽ repetẽtem dotem, vt ita habeat locum quod de act. iudi. dicit: vt infra, de re iudi. l. iiij. & ſupra, de procu. Plautius. &. l. ſi procurator.

h *Si cautum.* ſcilicet iudica. ſolui cũ defenſione hæredẽ. ſi enim cautũ eſſet, & ex illa cautione agat, totam pecuniã à marito petet. ſed aliter ſi agat actione in factum vtili. ſed ſecundum R. ideo dicit, ſi cautũ non erit, quia tunc ex ſtipulatu etiã in hæredẽ forſan daretur ſi in iudicio præſens firmaſſet perſonã ſui procuratoris ſatiſdando p eo: vt inſti. de ſatiſd. §. ſed hodie. &. ĩ. iudi. ſol. l. ſi ad defendẽdũ. ſed hoc nõ placet. vt. ſ. de pcurato. l. ſi pcurator. in fine.

i *Hæredem.* defenſum. ſed quare non in totum? Reſpon. reſpicit finem, quia cum maritus factus eſt procurator in rem ſuam, quia promiſerat hæredi ſe ſeruaturum indemnem eum, ipſe nihil redderet ſi ad inopiam vergat: vel retinebit loco dotis, & mulier non debet velle plus. ſi autem velit in totum agere contra hæredẽ defenſum, poteſt: vt. ſ. de procur. l. ſi actor. &. l. ſi procurator. & tunc hæres ageret ex cautione contra virum: quia mulier ratum non habet: vt. ſ. proxi. reſpon.

k *Dotem poſſit.* ſcilicet annua, bima trima die ſecundum hæc iura hodie poſt annum: vt. C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. exactio.

l *Actio.* ex teſtamento. nam nec filia differt ſi eſſet ei legata: vt ſ. eo. l. j. in princip.

m *Quia tunc.* ſcilicet tantum. Accurſius.

n *Iiſdem diebus.* quibus & mulieri ſolui deberet. Accurſius.

o *Extitit.* repete, & diuortiũ factum ſit, vt præmiſit. ſi enim cõſtat matrimonium, ſtatim percipiet: vt. ſ. eo. l. ij. §. idem Iulianus quærit ſi dotem. &. ſ. fami. erciſ. l. ſi filia. §. j. &. l. ſi maritus. vbi de hoc dixi.

p *Ad præceptionem.* per iudicium fami. erciſcun. non act. ex teſtamento: vt hic erat.

q *Moratur.* re integra. Accurſius.

r *Subueniri.* condictione incerti ad exponendum cautionem: vt ſ. de vſufr. earũ rerũ. l. hoc ſena. §. j. &. ſ. de cõdictione indebiti. l. ſi quis cum. &. ĩ. ſi cui plus quam per legem Falcidiam. l. niſi. §. fi. Alij dicunt ſine cauſa. arg. ſ. de condic. ſine cauſa. l. ij. &. iiij. quod non placet: vt no. ſ. de cõdic. indebi. l. ſed & ſi me. §. cum inter.

s *Cui.* mulieri. Accurſius.

t *Non debet.* & certe dabitur, quaſi eam perceperit vxoris nomine: & quaſi ſine cauſa ſit apud eum. Accurſius.

u *Cautionem.* nam ſi interpoſuiſſet, non eſſet hic timor, cum habens hoc nomen hæres non eſſet non ſoluendo. Item not. quòd *Inopia alterius in alium quandoque datur actio:* vt. C. quando fiſcus vel pri. l. pen. & facit. ſ. ad exhi. l. Iulianus. §. ſi cui. &. ſ. de eo per quem fac. erit. l. ij. §. j. Accurſius.

terius in alium quandoque datur actio.

Si Seia.] CASVS. Ab vxore mea Seia habui in dotem centũ. & postea feci testamentum,& fundũ meum Cornelianum qui valebat centũ, legaui ei pro dicta dote: & postea eundẽ fundum legaui Mæuio:& ita inter eũdem Męuium & Seiam vxorẽ meam debet esse concursus in dicto fundo,scilicet vt quilibet eorum in eo habeat dimidiam:& postea multa alia legata quibusdam aliis reliqui,ita quòd habeat locum Falcidia. & postea decessi. veniũt Seia & Mæuius prædicti ad hæredes meos,& petũt pro dimidia quilibet dictum fundũ.dicunt mulieri hæredes, quamuis tibi non possimus detrahere Falcidiã, quia tu recipis tibi debitum, tamen Mæuio de sua parte fundi volum[g] detrahere Falcidiam. dicit mulier, bene placet mihi: sed tamen illud quod vultis detrahere de fundo nomine Falcidię quã vultis retinere de parte Mæuij quã habet in dicto fundo, volo mihi vindicare: & ita cũ ego mulier debeã habere in fundo.l. pro dimidia dotis meę, & Męuius alia.l.nomine legati, & cum velitis & debeatis detrahere quartam de dictis.l. Mæuij nomine Falcidiæ, quæ quarta capit XII. & dimidium detis Mæuio in dicto fundo.XXXVII.& dimidium, & mihi. LXII. & dimidium.nam & adhuc amplius est in dote mea,quę fuit centum: & ita non remanebitis mihi ad dandum pro dote mea nisi XXXVII. & dimid.venit dictus Mæuius ad ista verba, & dixit: certe ipsa bene dicit. quæritur,quid iuris sit? Et dicitur quòd dictum dictæ mulieris seruandum est: & ita non habebit locum rectus concursus inter eam & dictum Mæuium: eo quòd quilibet eorum non habebit dimidiam in dicto fundo: immo mulier habebit in eo, vt dictum est. LXII.lib.& dimidiam: & Mæuius XXXVII.& dimi. & remanebunt hæredes ad dandum Seiæ pro dote sua.XXXVII.lib.& dimidiam.Viuianus.

a *Centum.* id est,fundus valebat centum: sed dos erat tantũdem, vel plus, vel etiam minus.Accursius.

b *Mæuio.* & ita ambobus insolidum,sicque concursu faciunt sibi partes: vt.C.de cadu.tol.l.vnica.§.vbi.

c *Non fuerit.*quia mulier sit sola,& sic non concurrit cum Mæuio quasi id plus non sit Mæuio legatum.at mulieri non detrahitur Falcidia:sicut nec de dote detraheretur: cuius vice hoc legatum cedit, nisi aliquid plus esset in legato, vel nisi in commodo repræsentationis: vt.ſ.eo.l.ij.§.idem Iulianus quærit.

d *Amplius.* quàm in fundi parte,quod etiam quadrantem poterit excedere, cum etiam hoc postulet æs alienum.R. & facit.ĵ.ad legem Falcid.l.j.§.si quis creditori.&.l.si vsusfruct.§.j.

Seia.] CASVS. Seia dedit nomine dotis Lucio Titio centum aureos: & adhibuit Quintum Mucium qui stipulatus fuit à marito sibi dotem restitui mortua Seia. postea dicta Seia fecit testamentum in quo instituit sibi hæredes Gaium & Cornelium, & postea ita dixit in eodem testamento,Lucio Titio marito meo dari volo super dotem quam ei dedi, centum aureos. & decessit dicta Seia. modo quæritur, vtrũ dictus Quintus Mucius qui fuit stipulatus dotem,possit conuenire maritũ actione de dote? Et dicitur quòd non: quia aut fuit stipulatus dictam dotem mandato dictæ Seiæ, eo quòd ipsa Seia volebat ei donare, aut noluit donare. Primo casu videtur stipulatus causa mortis. nam in stipulatione fuit facta mentio mortis mulieris:& ideo fidei eius committere potuit Seia de danda dote viro suo.commisit autem eius fidei cum dixit in testamento, vt dictum est, Lucio Titio marito meo dari volo super dotem quam ei dedi, centum aureos. dolo ergo faceret in hoc casu Quintus Mucius si pereret à marito illud quod teneretur ei restituere si haberet. Secundo casu tenetur dictus Quintus Mucius dictis hæredibus mulieris actione mandati, vt pecuniam quam iam foret consecutus à viro, aut actionem cum nihil fuit cõsecutus,eis cedat:& ideo eundem Quintum Mucium exceptione à viro repellendum. quod est notandum.Viuianus.

SI Seiæ pro dote centũ[a] fundus legatus sit, idẽque Mæuio[b]: quod Mæuio Falcidia aufert,pro eo,quasi concursus non fuerit[c],mulier plus vindicet: quia amplius[d] sit in dote mulieris.

Adhibitus ad stipulãdum totam dotem, in dubio non videtur adhibitus animo donandi. Item adhibitus animo donandi,intelligitur causa mortis: si mortis est mentio facta. Bartolus.

XI. PAVLVS libro septimo Responsorum.

SEia cùm nuberet,Lucio Titio dedit nomine dotis centum aureos, & adhibuit Quintum Mucium, qui nihil numerauit,sed dotẽ stipulatus[e] est,si morte mulieris solutum fuerit matrimoniũ. Seia moriens testamento suo ita cauit,*Lucio Titio marito meo,cui maximas gratias ago,dari volo supra dotem[f] quam ei dedi, tot aureos.* Quæro,cùm instituit[g] Lucium Titium conuenire Quintus Mucius ex stipulatu actione, an repellere eũ maritus possit ex verbis testamenti? Respondit, si Quintus Mucius mãdante Seia, nõ donationis[h] causa stipulatus est: hæredibus mulieris eũ teneri[i]: & ideo Quintũ Muciũ exceptione[k] repellendũ esse. Quòd si donationis causa Seia stipulari permisisset, videri eum in eum casum qui morte mulieris extitit,mortis causa stipulatũ[l]: & ideo fidei eius cõmitti potuisse in eũ casum[m], dicẽdũ fore.

Si cõditio pro parte est possibilis, sufficit si ei pareatur in eo quod possibile est. Bar.

XII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

QVi dotem in pecunia numerata & æstimatis rebus acceperat, vxori ita legauit: *Seiæ vxori meæ, si omnes res quæ tabulis dotalibus cõtineantur, hæredi meo exhibuerit & tradiderit, summam[n] dotis, quam mihi pro ea pater eius intulit, dari volo: hoc amplius denarios decem.* Quæsitum est, cum res in dotem datæ plures ipso vsu finitæ essent, nec moriente marito fuerant: an quasi sub impossibili conditione[o] legatũ datum debeatur? Respondi, videri conditionabiliter præsumitur: vt supra, de leg.j.si pecunia.& notan dicto.§.nuptura.Accursius.

e *Stipulatus.* nõ aperit an gerendo negotium mulieris, vel vt donatarius causa mortis, vel vt inter viuos stipularetur, & ideo distinguit.Accursius.

f *Supra dotem.* per hęc verba & dotem ei videtur legare: vt.ſ.eo.l. qui ita.&.ſ.de annu.le. ga.l.Seia.§.vxori.

g *Instituerit.* id est,proposuerit.

h *Nõ donationis.* quod præsumitur quòd non donationis causa: vt.ſ. de leg.iij.cum quis decedens.§.nuptura.& ar gu.ſ.de neg.gest.l.Nesennius.Accursius.

i *Eum teneri.* actione mandati, vt pecuniam si iam exegit, reddat: alias actiones cedat: vt ſ.mãd.idémq;.§.si cui. & de leg.iij. cum quis. §.nuptura. &.ſ. de iur. do.mulier.§.fina.& argu.supra,de nego.gest. l.penul.vnde etiam fidei eius committi potuit, vt cuiuslibet debitoris,ne quicquã peteret. & sic hoc fociliter præsumitur : vt supra, de leg.j.si pecunia.& notan dicto.§.nuptura.Accursius.

k *Exceptione.* scilicet doli mali.

l *Stipulatum.* nisi liqueat contra, scilicet quòd inter viuos donare voluit: & hoc ideo, quia in stipulatione habita est mortis mentio.aliàs esset donatio inter viuos: vt infra,de dona.cau.mor. l.Seia.§.fina.quæ est contra.

m *In eum casum.* cum est donatio causa mortis: vt.ſ.de lega.ij. cum pater.§.j.sic ergo nota tres casus. Primus cum stipulatur ut procurator vel gestor,quod semper prima facie præsumitur.vt.ſ. dixi. Secundus cum stipulatur mortis causa, quod præsumitur si modo constet cum stipulari causa donationis: vt.ſ.proxi. & in vtroque potest fideicommitti.& hi sunt in hac.l.Est & tertius casus quando stipulatur ex causa donationis inter viuos,& hoc cõstat : & hoc casu non potest grauari vel reuocari nisi eum instituat,vel aliud ei relinquat: vt.ſ.de pactis dota. l.cum maritus.§.& &.C.de iur.do. l.ij.&.l.cum patrem. &.ſ.solu.matri.l.quæ dotis quæ sunt contra.Item nota hic sine stipulatione posse substitui in donatione causa mortis: vt.C.de dona.cau.mor.l.j.

n *Summam.* scilicet prædictam in pecunia, & in rebus æstimatis consistentem.

o *Conditione.* legatario appositæ: quod si cõcedatur,nihil omnino relictum

Qui dotem.] CASVS. Cum vellem accipere Seiam in vxorem,pater eius dedit mihi in dotem centũ in denariis:& res alias res æstimatas,quę valuerũt centum: & ego feci ei chartam qꝫ restituerẽ ei ducenta pro dote soluto matrimonio: & in ea charta fuerunt nominatæ dictæ res æstimatæ. postea feci testamentũ,& ita legaui eidẽ meæ vxori, Seiæ vxori meæ summã dotis quã mihi pro ea pater eius intulit,dari volo,hoc amplius denarios.x.sub ea cõditione si omnes res quæ in charta dotali cõtinentur: hæredi meo exhibuerit & tradiderit. modo quæritur,cum plures de rebus dictis in dotem mihi datis ipso vsu finitæ sint me viuente,& quædã non:an valeat legatũ quasi sub impossibili conditione datum à me vxori meæ? Et respõdetur qꝫ valet legatum, si vxor fecit peruenire in potestatem hæredis mei illud quod fuit pepererat ex rebus in dotem datis.nam quãtum ad alias res quæ non supererant,videtur impossibilis conditio à me adiecta.Viuianus.

BIU Cujas

relictum valet: vt. C. de his quæ pœ. no. l. j. & institu. de hære. instituen. §. impossibilis. & de lega. §. fina.

a *Paritum.* vtpote impossibili. Accursius.

b *Supererat.* & quidem de his tantum testatorem cogitasse credendum est, quoniam & vitio caret: ideoque non minus tutior quàm benignior est talis interpretatio: vt. ff. de legi. & senatusconsul. l. benignius. & l. in ambigua. Accursius.

Filiusfamilias.] CASVS. Filius meus in mea potestate constitutus accepit centum ab vxore sua nomine dotis, & postea eũ emancipaui. & ipse postea fecit testamentum, & legauit dictæ suæ vxori dictam dotem. & postea antequam ipse decederet, ego exhæredaui eum. & postea decessit ipse, & ego. nunquid hæres eius tenetur præstare vxori dictam dotem legatam ei? Et dicitur quòd sic, quàuis ego exhæredauerim eũ meũ filium. Viuianus.

c *Acceperat.* vnde de ea reddenda aduersus eum solu. ma. competere debet actio inquãtum facere potest: sicut de cæteris suis negotiis sed hæredi eius nõ datur hoc beneficium: vt supra, quod cum eo. l. sed & si.

d *Solet.* id est, solitum est.

e *Debebitur.* insolidũ: quia & de dote actio insolidum datur, vt modo dixi.

Theopompus.] CASVS. Theopompus habebat duas filias, scilicet Titiã & Crispinam quę erat minor: & habebat vnum filium qui vocabatur Gaius. ipse Theopõpus maritauit dictam Titiam, & dedit ei in dotem centum. & postea fecit testamentum, & instituit sibi hæredes pro æquis partibus dictos tres suos filios. & postea fecit codicillos, & in eis ita cauit, filiam meam Crispinam quam vellem tradere nuptui cuicumque amici mei & cognati approbabunt, prouidebit tradi Pollianus cognatus meus: qui pollianus scit bene vtrum velim dare tantum Crispinæ in dotem, quãtum dedi Titiæ sorori suæ. & postea decessit dictus Theopompus. postea amici & cognati eiusdẽ Theopompi, inter quos fuit dictus Pollianus, maritauerunt dictam Crispinam Sempronio. venit nunc dictus Sempronius, & petit à Titio & Gaio fratribus & cohæredibus dictæ Crispinæ tantum ante partem hæreditariam pro dicta Crispina nomine dotis suæ, quantum habuit dicta Titia cum maritauit eam dictus Theopõpus. & hoc ideo petebat, quia dicebat hoc voluisse Theopompum. & cum cohæredes hoc negarent coram iudice, fecit dictus maritus Crispinæ venire dictum Pollianum coram iudice, & iurare se scripturum veritatem super voluntate Theopompi: qui Pollianus iuratus scripsit Theopompum voluisse eandem quantitatem in dotem accipere etiam minorem filiam, scilicet Crispinam, quam Titia maior soror accepit. nunquid habebit dicta Crispina tantum quantum habuit dicta Titia? Et videtur quòd non: quia vox vnius testis reputatur vox nullius. maritus autem Crispinæ nõ introduxit super hoc nisi vnum testem, scilicet prædictum Pollianum, vt dictum est. Respon. tamen hic quòd sic. & est ratio, quia Theopompus voluit stare super hoc dicto Pollianus, vt apparet in dictis verbis quæ dixit in codicillis. Viuianus.

f *Cauit.* hic est Græcum cuius interpretio est, filiam meam &c. sed alij id non habent: & ideo dicunt esse sensum, filias meas

tioni paritum[a], si quod ex rebus in dotem datis supererat[b], in potestatẽ hæredis peruenit.

XIII. LABEO libro primo Pithanorum à Paulo epitomatorum.

SI* filiusfamiliàs cum vxorẽ haberet, dotem [ab ea] acceperat[c], deinde paterfamiliàs factus dotẽ ei, vt solet[d], legauit: quãuis patri hæres nõ erit, tamen id legatum debebitur[e].

Dicto vnius testis statur ex voluntate & dispositione defuncti, cuius solius dispositioni staretur. Bartolus.

XIIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum.

THeopompus† testamẽto facto duas filias & filiũ æquis partib⁹ instituit hęredes, & codicillis ita cauit[f]: † τὼ θυγατέρα μὲ κρισπίναμ ἣν ἐγὼ θέλω ἐνδοῦναι, ᾧ ἂν οἱ φίλοι μου καὶ οἱ συγγενεῖς δοκιμάσωσι, προνοήσει ἐνδοθῶναι Ῥολλιανὸς, εἰδὼς μου τὼ γνώμω ὧδὶ τοῖς ἴσοις, ἐφ' οἷς καὶ τὼ ἀδελφὴν αὐτῆς ἐξέδωκα. [hoc est, Filiam meã Crispinam, quam vellem tradi nuptui cuicũque amici mei & cognati approbabunt, prouidebit tradi Pollianus[g], sciens mentẽ meã, in æqualibus portionibus in quibus & sororem eius tradidi.] Pollianus [autem] à marito puellæ iuratus[h] scripsit voluisse patrem eandẽ quantitatẽ in dotem accipere etiam minorem filiam, quam maior accepisset. Quæro, an eandem summã dotis nomine cohæredes extra partẽ hæreditatis minori filiæ præstare debeãt? Respõdit, eũ cuius notio est, æstimaturũ vt eadem quantitas[i]† ex cõmuni pecunia* minori filiæ dotis nomine detur[k].

XV. GAIVS libro secundo de Legatis ad Edictum Prætoris.

LIcet placeat[l], pigneratas res, vel in publicum obligatas, hæredem qui dare iussus est[m], liberare debere. tamen si is qui tales[n] res in dotem[o] accepit, dotem prælegauerit[p]: non cogetur[q] hæres liberare eas, nisi aliud specialiter testator dixerit.

Non est verisimile testatorem velle grauare hæredem duplici præstatione. Barto.

XVI. PAVLVS libro secundo ad Vitellium.

QVi dotem à matre vxoris acceperat, & stipulanti ei promiserat, testamento vxori dotem legauit. Cùm quæsitum esset, an vxor dotis summam consequi posset? respondit Scævola non videri dari vxori quod necesse[r] sit matri reddi. Aliàs sic respõdit[s], nõ deberi*, nisi manifestè vxor docuisset eam testãtis voluntatẽ fuisse, vt onerare

A pares esse volo. Accursius.

g *Pollianus.* testatoris forte filius. Et no. quòd prouisio filiæ est in dote, sed amicorum est in eligendo maritum.

h *Iuratus.* i. iurauit, & dixit. sic enim scribunt tabelliones. talia testis iuratus dixit. Vel iuratus, id est, adiuratus. maritauerat ergo de consilio amicorum.

i *Quantitas.* No. ergo hic stari dicto vnius. & sic est contra. C. de testi. l. iurisiurãdi. Sol. hic voluit testator, quod potuit, sicut & si ipse iurasset: vt. ff. de leg. iij. l. cum quis. §. codicillis. Item est ar. cp vnus testis inducat præsumptionem. vel semiplenam probationẽ. sic. ff. ca. 3. cũ glo. quemadmo. testa. apert. l. j. in fin. nec ob. j. de quæsti. l. maritus. quia tra de probi, nõ quia deficiat incu. vbi de dicti, prohibetur quæhoc vide. stio, sed quia cõtra do-

†*Statur dicto vnius inducat præsumptionem. vel semiplenam probationẽ. sic. ff. ca. 3. cũ glo. quemadmo. testa. apert. l. j. in fin. nec ob. j. de quæsti. l. maritus. quia tra de probi, nõ quia deficiat incu. vbi de dicti, prohibetur quæhoc vide. stio, sed quia cõtra do-*

*Flo. præminum: vt hic not. & cipua. C. de rebus cre. l. in bonæ fidei.

k *Detur.* Not. ex hac l. Theopõpus. stari dicto vnius testis. Itẽ no. quòd vn⁹ testis inducit præsumptionẽ, vel semiplenam probationẽ. *semiplena*

Testis vnus

LIcet.] CASVS. Duo mea prædia obligaui reipu. vel Titio priuato: & postea Seiam filiam meam maritaui Gaio, & dedi ei in dotẽ dicta prędia ita obligata sicut erant, & hoc sciente dicto Gaio meo genero. postea dictus Gaius fecit testamentum, & legauit dictam dotem dictæ meę filiæ vxori suæ. nunquid hæredes eiusdem Gaij debent dicta prędia liberare à pignore, & postea dare dictę meæ filiæ? Et videtur cp sic: quia ipse Gaius sciebat dicta prædia esse taliter obligata eo tẽpore quo accepit ea in dotem. dicitur tamen hic cp non tenetur liberare pignora, nisi Gaius testator hoc specialiter dixisset in testamento cp hæredes luerent. Viuianus.

*Flo. non videri,

l *Licet placeat.* ex ordine. R. vt institu. de lega. §. non solum. & supra, de lega. j. si res. & C. de fideicom. prædia. & supra, de leg. ij. Mæuius. §. penul. Accursius.

m *Iussus est.* à testatore sciente eas obligatas. aliàs secus: vt. d. ll.

n *Tales.* iam obligatas. Roge.

o *In dotem.* æstimatam. R.

p *Prælegauerit.* vxori pure & simpliciter.

q *Cogetur.* quoniam in hoc legato sola dos venit: sicut veniret in dotis acti. vt solum repræsentationis commodum hic sit in legato. R. vt. ff. eo. l. j. in princ. & §. adeo. H.

QVi dotem.] CASVS. Titia dedit mihi in vxorem filiam suam Seiam, & dedit mihi in dotem. c. & ego promisi eidẽ Titiæ me restituturum ei soluto matrimonio: & postea feci testamentũ, & legaui dictæ meæ vxori dicta. c. & decessi. nũquid dicta mea vxor poterit petere ab hæredibus meis dicta. c. & ab eis consequi? Et dicitur cp non, nisi eis caueat se defensurã eos aduersus Titiam matrem suam: & hoc nisi probauerit dicta mea vxor me voluisse onerare hæredes meos duplici dotis præstatione: quia tunc habebit ipsa. c. & mater sua Titio alia. c. Viuianus.

r *Necesse.* igitur non dabitur vxori actio ex testamento contra hæredem, nisi caueat eum defensum iri contra matrem: vt. ff. e. l. ij. in prin. & §. j. & l. pater. & supra, de iure do. l. cum pater. & ff. sol. ma. l. si cum dotem. §. si pater.

s *Aliàs sic respondit.* scilicet idem Scævola. & alias tractans de hac materia respond. non deberi, scilicet dari. Accursius.

BIU Cujas

Onere duplici quis onerari non debet.

a *Duplici.* Not. ex hac.l. non esse quem onerãdum duplici onere, vel addi afflictionẽ afflicto. sic.ſ. de lega.ij. Titia.§. qui in vita. &.ſ. ad.l. Rho. de iactu. l. nauis.§. cum autem.&.§. quid ergo.&.ſ. de offic. præſ. diuus.&.C. de impo. duc. de.l.j. Item facit.ſ. de leg. ij.j.ſi res.&.l. qui concubinam.§. qui fundum.&.j. de fund. inſtru. & inſtru. le. l. prædia.§. liberto.&.ſ. de lega. ij. l. Mæuius. in prin.

V Xori.] *CASVS.* Vxor mea dedit mihi in dotẽ. c.& postea ego cõparaui ei veſtes & monilia. ipſa etiam dedit mihi quædã alia. poſtea tẽpore procedente feci teſtamentum,& ita ei legaui: vxor mea ſumat ſibi ex medio hereditatis meę quicquid ei cõparaui, & quod mihi ipſa dedit, & deceſsi. modo quæritur, an videar ei dotẽ prælegaſſe? Et dicitur quòd ſic, niſi pbẽt hæredes mei aliud me ſenſiſſe. Sed pone quòd de dictis centum erant duo inſtrumenta facta: in quorũ vno cõtinebãtur quinquaginta,& in alio tantundẽ: & ego ita legaui dictæ meæ vxori, Titiæ do lego tantam pecuniam quanta ad me dotis eius nomine peruenit, quæ dos eſt, dotalibus duobus cõſignatis inſtrumentis, centum aureorum. nũquid poterit vxor mea conſequi vtramque ſummam? Et dicitur quòd ſic. Vi.

**Fl. ad me, inve ſtipulationem*

b *Loqui.* licet ſimpliciter dixit, dedit: & nõ adiecit, pro dote.

c *Ex ſtipulatione.* aliàs eſt, inve ſtipulationem. & dic, ve, pro, & ſecundum Hug.

d *Vtramque ſummam.* id eſt, vtriuſque inſtrumenti quantitatem. vel dic quòd aliquid peruenit re ipſa: aliud deductum erat in ſtipulationem tantum. & ſecundum hoc vtrũque, ſcilicet datum & promiſſum, licet non datum: vt inſtitu. eo. titu.§. ſed & ſi vxori.

DE OPTIONE LEGATA.

D *Iuus Pius.*] *CASVS.* Titius legauit mihi electionem ſeruorum. quæritur, quot poſsim eligere & habere? Et dicitur quòd tres. ſecus autem ſi leget mihi optionem ſiue electionem ſerui: quia tunc non poſſum eligere niſi vnum. optabo tamen illum quem volam. ſic & pertinet ad me arbitrium eligendi ſi legauit mihi hominem in genere. pone ergo quòd elegi, & male, ita quòd non valuit electio. nunquid potero iterum eligere? Et dicitur quòd ſic. & de hoc ponit tria plana exempla vſque ad.l. mancipiorum. Viuianus.

Pluralis numerus in tribus quãdoque cõſiſtit.

e *Diuus.* Pone caſum quod aliquis legauit mihi optionem ſeruorum ſuorum in plurali numero loquẽs. eligam tres: vt ita pluralis locutio contineat tres, licet aliàs duos, vt.ſ. de teſti. l. vbi. & hoc fauore vltimæ voluntatis: vt.j. de regu. iur. l. in teſtamẽtis. ſecus ſi in ſingulari, quia tunc vnum tantum: vt.j. per totum hunc tit. Vel dic quòd teſtator legauit mihi electionem ſeruorum qui debẽt optare vnũ ſeruũ vel equum, vel aliud mihi dandũ. Nã eligã tres de familia teſtatoris qui eligẽt. ideo autem tres, quia ſi diſcordãt, inuenietur pars maior: vt arg.ſ. de arbi. l. item ſi vnus.§. ſi.

f *Votiens. Datur.* à teſtatore.

g *Quem velit.* etiam optimum, ſecundum Ro. nos contra, vt ſtatim dicam.

h *Ad legatarium.* idem quod hic habes, inſtitu. eo.§. generaliter. &.ſ. de lega. j. l. ſi ſeruus.§. cum homo. & omnes prædictas leges intelligit Ro. hærede fruſtrãte. & pro eo.ſ. de leg. j. cum res.§. roties. &. l. huiuſmodi.§. ſi cui. & arg. C. de ſol. l. j. at Bul. etiã ab initio dat legatario, vt hic. & dictis primo concordat, vt & not.ſ. de leg. j. ſi quis à filio.§. pe. quæ videtur contra. &.ſ. fa. ercisc. hæredes.§. ſi incerto. Itẽ nõ eligit optimum ſecundũ omnes: vt.ſ. de le. j. legato generaliter. ſed in inferiori caſu eligit optimũ ſecundum R. ſed dic quod nec ibi eligit optimũ: & pro eo eſt hic copula, ſed & homine. &c. &. C. cõmunia de leg. l. fi.§. j. & arg.ſ. de leg. j. ſi hæres generaliter.

i *Vel hominẽ liberum.* vel ante aditam hæreditatem: vt.j. eo. l. optione. Accurſius.

k *Amphorarum.* ſubaudi, vini.

l *Data.* à teſtatore, vel à lege: vt.ſ. proxi. duobus reſpon. ſed Roge. dixit ibi tranſlata. quãdo à lege.

m *Cõſumere.* quia nõ tenuit ipſo iure: vt.j. pxi.§. aliàs ſecus: vt.j. eo. tit. apud Aufidiũ. & ſ. de le. j. l. v. in prin. Et not. nihil refert nõ fiat aliquid, vel id nõ iure fiat. a ſic.ſ. qui ſatisda. cog. l. quoties. & de in reiuran. qui p ſaluté.ſ. de cõdic. ideb. cũ indebitũ. in fi.&.j. de adim. ſi maritus.§. fi. Sed arg. contra.j. de re iudi. l. index. *ADDITIO.* Dic quòd ibi ſententia tenuit ipſo iure: aliàs eſſet idẽ quod hic: vt.l.ſ. vt pponis. C. quãdo & quo modo iudex. Bart.

n *Si id.* aliàs, ſi nõ id & abundat negatio. ſ. C. de ſeruis fugitil. j. aliàs deeſt ſcilicet, nõ

B hæredes duplici a præſtatione dotis vellet.

Teſtatore præcipiente vxori reddi quicquid vxor ei dedit, venit etiam id quod dedit ob cauſam. Bartolus.

XVII. SCAEVOLA libro tertio Reſponſorum.

V Xori ita legauit, *Vxor mea quidquid ei cõparaui, & quod mihi dedit, è medio ſibi ſumat.* Quęro, an dos prælegata videatur? Reſpondit, verbis quæ proponerentur, videri & de dote legata loqui, b niſi aliud teſtatorem voluiſſe probaretur. *Titiæ vxori meæ quãta pecunia ad me ex ſtipulatione c * dotis eius nomine peruenit: quæ dos eſt, dotalibus duobus conſignatis inſtrumentis, centum aureorum.* Quæſitum eſt, an vtramque ſummam, d conſequi poſsit? Reſpõdit, nihil proponi cur non poſsit.

DE OPTIONE VEL electione legata.

TITVLVS V.

In hac lege ponitur qualiter relinquitur optio vel electio. Item quis eligat, quid eligatur, quid ſi electio non valeat, & qualiter debeat electio fieri. & hoc vſque ad.l. mancipiorum. Bartolus.

I. VLPIANVS libro ſecundo ad Sabinum.

D *Iuus* e Pius Cæcilio Proculo reſcripſit, eum cui ſeruorum legata ſit electio, tres poſſe eligere.

II. IDEM libro viceſimo ad Sabinum.

Q Votiens ſerui electio vel optio datur, f legatarius optabit quem velit. g Sed & homine generaliter legato, arbitrium eligendi quem velit accipere, *ad legatarium h pertinet. Data igitur optione ſi quis optauerit alienũ ſeruum vel hominem liberum, i videndũ eſt an conſumpſerit optionẽ. Et puto nõ conſumi. *Eũ,* C cui centum amphorarum k electio data l ſit, acetum eligentẽ, † non conſumere m optionem, ſi id n acetũ elegerit, quod vini numero paterfamiliàs nõ habuit.

III. IDEM libro viceſimo tertio ad Sabinum.

S Cilicet ſi ante exhibitionẽ, hoc eſt ante deguſtationẽ, o acetum elegerit.

Ante exhibitionem rerum electio non tenet, niſi legatarius fuerit ſciens. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

S Cyphi electione data, p ſi non omnibus ſcyphis exhibitis legatarius elegiſſet: integram q ei optionẽ manere placet, niſi ex his dũtaxat eligere voluiſſet, cũ ſciret r & alios eſſe.

V. AFRICANVS libro quinto Quæſtionum.

N Ec ſolum f ſi fraude hæredis, ſed etiam ſi alia qualibet cauſa t id euenerit.

Legatario optionis terminus ad eligendum ſtatuitur: quo elapſo eligere non poteſt, ſi res non eſt integra. Bartolus.

& ſic eſt plana. facit.j. titu. j. l. j. & l. iij. & l. ſi quis vinum. Accurſ.

o *Cilicet. Deguſtationẽ.* Si autem poſt, ſibi imputet. & facit.ſ. de pe. & commo. rei ven. l. j.§. j. & l. ſi quis vina.§. ſi in auerſione. & l. ſi vina quæ in doliis.

p *Cyphi. Data.* id eſt, legata.

q *Integram.* quia non tenuit prima, aliàs ſecus: vt.j. eo. apud Aufidium. in fi. & nota.ſ. l. ij.§. j. & poterit ad exhibendum agere legatarius: vt.ſ. ad exhib. l. iij.§. item ſi quis optare. Accurſius.

r *Cum ſciret.* nã tunc videtur de omnib⁹ ſatisfactũ, maxime ſi legatarius cognoſcebat illos abſentes: vt argu.ſ. de act. emp. l. j.§. ſi.

ſ *Nec ſolum.* ſcilicet tunc integra manet electio. Accurſius.

t *Cauſa.* quo minus omnes exhibiti ſint, niſi fraude tertij: qui tũc agit de dolo contra eum: vt.ſ. de dolo. l. ſi quis. quæ eſt contra. Solu. vt ibi.

M *Ancipiorum.*] *CASVS.* Legaui Titio optionem ſeruorum meorum, & deceſsi: & ita poteſt Titius eligere & habere tres: vt.ſ. eo. l. j. hæres meus vult vendere vel obligare vel manumittere omnes ſeruos hereditarios: & timet ne vẽditio vel obligatio vel manumiſsio annihiletur. eligente poſtea dicto legatario tres ſeruos ex his quos vult vendere vel obligare vel manumittere. certe conſulitur hic hæredi vt adeat prætorẽ, & petat ab eo vt decernat actionem legatorũ legatario nõ cõpetere, niſi intra tempus ab ipſo prætore præfinitũ elegiſſet ſeruos legatarius: & prætor bene audiet hæredẽ hoc petentẽ. pone ergo quòd prætor ſtatuit vnum mẽſem, & tranſiuit menſis antequam legatarius eligeret, non tamen vendidit adhuc hęres ſeruos. nunquid audietur legatarius volens vindicare tres ſeruos? Et dicitur quòd ſic quia non

BIU Cujas

quia non sustinet hæres aliquod damnũ propter vindicationem prædictam legatarij: propter quod solet prætor decernere vt legatarius eligat intra certum diem, id est, propter hoc vt hæres nõ sustineat damnum. si autẽ præterito dicto mense manumiserit vel obligauerit vel vẽdiderit hæres omnes seruos, vel quosdã ex his: nõ poterit amodo legatarius vindicare aliquos ex dictis seruis. Item & in alio casu debet prætor statuere certum tẽpus legatario optionis: puta si legaui Titio electionem serui, & Seio legaui reliquos seruos meos. & hoc dicit vsque ad primum. §. legis, si tibi. Viuianus.

a *Vẽditio.* eorũ scilicet.

b *Quandoque.* id est, quandocumque.

c *Nõ cõpetere.* Nota quòd ad tẽpus quis agere cogitur. sic. ĩ. eo. l. si optio. §. fi. & sunt similia. ĩ. d. si tibi. &, C. de ingenu. manumiss. diffinari. regulariter cõtra. vt. C. vt nemo inui. Ité ad statuẽdum diem alicui facto, facit. ff. de iure deli. l. j. & ĩ. de dã. infec. l. q bona. §. fi. Ac.

d *Quẽ.* scilicet diẽ.

e *Finierit.* id est, statuerit. aliàs præfiniit.

f *Libertatem.* & certe tuebitur. & facit. ff. si qs cau. & si post tres.

g *Deneganda.* legatario. Accursius.

h *In integro.* facit. ff. de mino. quod si minor. §. Scæuola. &. C. de rep. hæred. l. fi. &. ff. de iure delibe. l. si quis.

i *Idẽ est.* vt actio denegetur: & dic quod idem referatur non ad proximũ, sed superius.

k *Post diem.* à prætore vel iudice statutum. & continua seq. l.

l *Immo. Cum tam.* aliàs sic fortè non dispositurus, nisi optionis timor esset.

Si tibi.] CASVS in prin. cõtinuatus est. ff. pxi. casui. [*SI EX.*] Titius habens quatuor viriolas legauit mihi duas quas ex eis elegissem: & postea alienauit duas ex eis, & decessit. nunquid potero vindicare duas quas reliquit in hæreditate post mortẽ suam? Et dicitur quòd sic. & idem esset si tẽpore quo legauit mihi prædicto modo, non habebat nisi duas viriolas. [*VNIVS HOMINIS.*] Titius legauit mihi optionem vnius de seruis suis quem volam: & postea eodem modo legauit Seio, & decessit: & postea ego elegi Stichum, & postea Seius optauit eundem. certe erit Stichus communis mihi & Seio: nisi ego post electionem meam mutassem voluntatem. Sed quid si post meam electionem & ante dictam electionem Seij decessi, vel factus sum furiosus? certe de iure stricto non erit dictus Stichus mihi & Seio cõmunis. quia non videor consentire qui sentire non possum. de equitate autem sic: quia semel fuit à me facta electio. [*SI REVM DEPOSITARVM.*] Titius deposuit apud Seium scyphos argenteos: & postea legauit dictus Titius mihi electionem dictorum scyphorum: & ita possum eligere tres: vt. ff. l. j. certe contra Seium depositarium possum agere ad exhibendum, & cum hærede Titij possum agere ex testamento vt hæres agat depositi contra Seium, & ab eo consequatur scyphos, & postea mihi facultatem eligendi præstet.

m *Non datum iri.* scilicet quia de cætero mei fiẽt omnes si optare cessaueris: vt. ĩ. eo. l. cum optio.

n *Si ex quatuor viriolis.* Dicunt quidam quòd sunt vasa: sed certe immo ornamenta muliebria: vt. ĩ. de auro & argen. lega. l. argumento. §. ornamenta. Accursius.

o *Relicta.* tempore mortis testatoris: vt arg. ĩ. de tabu. exhi. l. j. §.

ff. Infort.

VI. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

MAncipiorum electio legata est. Ne venditio [a] quãdoque [b] eligente legatario interpelletur, decernere debet prætor, nisi intra tempus ab ipso præfinitũ elegisset, actionem legatorum ei nõ competere. [c] Quid ergo, si die præterito, sed antè, quàm vẽderet hæres, vindicare legatarius velit? [Audietur,] quia nõ est damnum subiturus hæres: propter quod decernere prætor id solet. Et quid si die præterito quem [d] finierit [e] prætor, hæres aliquos ex seruis, vel omnes manumiserit? nonne prætor eorũ tuebitur libertatem? [f] Ergo totiens actio deneganda [g] non est, si omnia in integro [h] sint. Idem est, [i] & si pignori aliquos ex his seruis hæres dederit post diem, [k] vel vẽdiderit.

VII. PAVLVS libro decimo Quæstionum.

IMmo & si quosdã seruos distraxerit, quosdã retinuerit: non est audiẽdus legatarius, si velit optare ex retẽtis ab hærede, cum iam [l] disposuerit familiam hæres.

VIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI tibi electio serui, & mihi reliqui legati sint: decernendũ est à prætore, nisi intra certum tempus optaueris, petitionem tibi non datum iri. [m] *[f] Si ex quatuor viriolis [n] †duę, quas elegissem, mihi legatæ sint: siue duæ solæ sint relictæ, [o] siue ab initio [p] duæ solæ [q] fuerint, valet legatum. [r] [f] Vnius hominis mihi & tibi optio data est. [f] cùm ego optassem, [t] si non mutassem [u] voluntatẽ, deinde tu eundem optaueris: vtriusq; nostrũ seruũ futurũ. Quòd si ante decessissem, [x] vel furiosus factus essem, nõ futurum cõmunem: quia nõ videor [y] cõsentire, qui sentire nõ possim. [z] Humanius autẽ erit vt & in hoc casu, quasi semel electione facta, fiat communis. [f] Si rerum [a] depositarũ electio mihi relicta sit: & ad exhibẽdum [b] cum eo apud quem depositæ sint, agere [c] potero: & cum hærede agere, vt is depositi agendo, facultatem mihi eligendi præstet.

IX. IVLIANVS libro trigesimosecundo Digestorum.

CVm ita legatur, [d] *Titio Stichum do lego, si Pamphilũ non elegerit [& eidem Titio Pamphilum, si Stichum non elegerit.]* simile est

a *Ab initio.* tempore testamenti.

p *Ab initio.* tempore testamenti.

q *Duæ solæ.* idem si dixit, duo paria: vt. ff. de leg. iij. l. qui concubinam. §. qui quatuor.

r *Legatum.* scilicet quasi purum.

s *Data est.* id est, relicta: vt simul optemus.

t *Optassem.* scilicet nõ iure. Accursius.

u *Nec mutassem.* quam mutare possem iure forte minoris ætatis: vt. ff. de mino. l. & si fine. in prin. aut patriæ potestatis: vt. ff. de lega. j. l. Iulianus. aut quia nõ fuit mihi tota familia exhibita: vt. ff. eo. l. scyphi. aut ante aditam hereditatem: vt. ĩ. eo. l. optione. cæterũ semel iure facta optio mutari non posset: vt. ff. de leg. j. l. v. in princ. &. ĩ. eo. apud. in fi. & dixi. ff. eo. l. ij. §. j. &. l. scyphi. Accursius.

x *Ante decessissem.* q̃ mutarem optionem minus recte factam.

y *Non videor.* aliàs, videtur.

z *Non possim.* vt arg. ff. loca. l. qui ad certum. & de codicil. l. ij. §. pe. argu. cõtra. ff. solu. matri. l. ij. §. fina. Ité ad. l. istam est. ff. de leg. j. l. si domino. Item &. ff. cõmunia præ. l. fina.

a *Si rerum.* puta plurium scyphorum.

b *Ad exhibendũ.* quia mea interest iusta de causa: vt. ff. ad exhi. l. iij. §. item si optare.

c *Agere.* scilicet actione ex testamento. & sic ago vt agas. sic &. ff. loca. cum in plures. §. messem. vel dic, ad exhidendum: quia agendo depositi potest exhibere. sic &. ff. man. l. si mandauero tibi vt à Titio. & facit. ĩ. titu. j. l. ij. §. j. Accursius.

Cum ita.] *CASVS.* Hæc. l. dicit esse idem in his duobus legatis: quorum vnum est tale: Titio Stichum do lego, si Pamphilum non elegerit: & eidem Titio lego Pamphilum si dictum Stichum non elegerit. Secundum legatum est tale: Titio do lego Stichum aut Pamphilum, vtrum eorum volet. quibus duobus casibus habet electionem dictus Titius. [*QVÆSITVM EST.*] Titius instituit sibi hæredem Seium, & Sticho seruo suo libertatem dedit siue statuit sub conditione si nauis ex Asia venerit vsque ad annum: & mihi reliquit optionem serui, siue seruum mihi generaliter reliquit, quod idem est: & postea decessit dictus Titius. quæritur, nunquid dictum Stichum optare possim? Et dicitur quòd non: sicut nec possem optare seruum cui testator libertatem pure reliquisset. Quid ergo si dictum Stichum elegero? certe non valet electio, & iterum eligere potero. Item quid si antequam eligerem, defecit dicta conditio? nunquid optare potero dictum Stichum? Et dicitur quòd sic, si dicta conditio defecit viuo dicto testatore, vel mortuo eo ante aditam hæreditatem eius: & hoc secundum Mucium, cui placuit perimi legatum Stichi ipsa libertate contingente Sticho per existentiam conditionis libertati appositæ, non autem datione testatoris qui dedit Sticho libertatem sub conditione. sicut enim pura libertas accipit vires tempore aditæ hæreditatis, ita & data sub conditione. vnde si defecit conditio libertatis ante aditam hæreditatem siue viuo testatore, siue mortuo, deficit libertas, & valet legatum Stichi, vt dictum est: & ideo non est mirum si possum eum optare. Viuianus.

d *Cum ita legatur.* quo casu habeo electionem per. l. vt supra, eodem. l. ij.

Flo. datur iri

†*Viriola seu viria, ornamẽtũ est celli ex gẽmis viridibus, vt putat Bayfius. viriolarum fit mẽtio in lege fi. §. mulier. j. de aur. & arg. leg.*

BIU Cujas

Species quæ doq; generi derogat.

a *Præsentem.* id est puram. nã speciale derogat generali: vt. ff. de lega. iij. l. vxoré. §. feliciſsimo. & sic est cõtra. ff. de lega. j. si domino. vbi non derogat species legati generali legato optionis. Sol. ibi nõ fuit libertas relicta Sticho pure vel sub cõditione, sed fuit alteri legatus: ad quod est. ff. eod. si hæres. & quare hic aliud quàm ibi? est ratio propter id quod dicitur q̃ præualet legatũ libertatis: vt ff. de leg. ij. si idẽ. &. C. de ser. necess. hære. instituend. l. quidam. & ff. de man. testa. l. si peculiũ. §. j. Vel sol. vt ibi.

b *Optabo.* si voluero. ad hoc est. ff. eo. l. j. in fi. j. respõ. & q̃ ibi no.

c *In eodem casu.* scilicet quando vni seruorũ optio, & Sticho libertas sub conditione.

d *Optare.* aliàs, optarẽ, scilicet ego legatarius. aliàs, optaret, scilicet legatarius similiter.

**Vulg. ex optione, Hal. in optione.*

e *Possim.* aliàs, possim: & aliàs possit. Accur.

f *Mucianæ.* Mucius enim fuit in sẽtẽtia quæ sequitur.

g *Ipsa libertate.* scilicet contingente.

h *Perimi.* scilicet optionis quoad eũ seruũ cui contingit libertas.

i *Non conditione.* scilicet, sola. & aliàs est, datione: & aliàs, ratiõe.

k *Ante aditam hæreditatem.* & sic antequã possit optari iure: vt. ff. eod. l. optione.

** Flo. datione*

l *Erit vtile.* etiã Stichi ratione: vt sic optari possit.

m *Pura libertas.* vt. C. de cadu. tol. l. vnica. §. in nouissimo. & ff. de leg. præ. l. virilis. §. si adierit. & ff. quã. di. le. ce. l. nam cum libertas.

n *Statuta.* id est, data sub conditione, si tunc, scilicet conditio extiterit ante aditam hereditatem: aliàs demũ existente conditione cedet dies eius: vt. C. de cadu. tol. §. sin autem sub conditione.

o *Possum.* quoniam pure seruus est. R. scilicet cum defecerit cõditio datæ libertatis ante aditam hæreditatẽ: & est bene ad legem istam. ff. de leg. j. l. si fundus. §. pe. & ff. de manumiss. testa. l. iiij.

SI Pamphilo.]C. CASVS. Gaius faciẽs testamentũ legauit vnum seruum generaliter Pãphilo seruo Lucij Titij, & decessit: & ita cessit dies legati dicto Pãphilo relicti: & sic fuit quæsita actio legati Lucio Titio domino Pãphili: & postea dictus Lucius Titius dominus Pamphili manumisit eum Pamphilum. modo quæritur, an Pamphil[9] manumissus possit optare vnũ de seruis Gaij? Et dicitur quòd sic, si Lucius Titius dominus eius repudiasset legatum: aliàs non. & redditur plana ratio in litera. Viuianus.

p *Generaliter.* sicque habet electionem: vt. ff. eo. l. j.

q *Cessit.* quod est à morte testatoris cum erat purum: vt. C. de cadu. tollen. l. vnica. §. in nouissimo.

r *Titius.* scilicet dominus, quem. ff. vocauit Lucium Titium.

s *Vindicauerit.* quod potest, quia quæsitas actiones per seruũ nõ perdit per manumissionẽ: vt. ff. de ac. & obl. l. quæcũq;. & ff. de iureiur. si seruũ cuius nomine. in hæreditate secus: quia ante aditam hæreditatem nulla est actio. & ideo ibi inspicitur tempus aditionis: vt insti. de hære. insti. §. alienus. sed hic dies cessionis. Ac.

t *Possit optari.* ff. de iure. vno enim petito cõsumitur electionis facultas: vt. ff. eo. l. apud. & ff. de procura. l. si is qui Stichum. Acc.

u *Repudiasset.* scilicet expresse. Alij dicunt manumittendo eo animo vt legatum eum sequatur: vt. ff. de leg. j. l. seruo legato. §. j. & instit. de hære. instit. §. seruus.

x *Duæ personæ.* id est, duo legatarij, cũ antea vna persona fingebatur: vt insti. de inuti. stip. §. ei qui. Et no. hic legatũ optionis vel in genere esse cõditionale quoad optionẽ, sed purũ quoad seruũ vt. ff. qui & à qui. l. ij. si enim esset omnino purũ, semper domino quæreret si fiat manumissio postquã cessit dies legati: & econtra Pãphilo si ante esset manumissus. sed certe etiã quoad hoc nõ videtur cõditionale, qa si esset cõditionale, vel domino tantũ, vel Pãphilo tantũ deberetur: vt. ff. de reg. iur. quæ legata. & ff. quãdo di. le. ce. si post. §. fi. Sed dicas illud quando res certa sub cõditione legatur, hic incerta: & ideo ambulat electio, vt hic dicit. Itẽ olim nõ transmittebatur si decedebat antequam optaret: hodie per Iustinianũ secus: vt insti. co. §. optionis. & C. cõmuni de le. l. fi. §. fi. & facit. ff. de sol. l. si stipulat[9]. & ff. de le. j. l. filius. §. fideicõmissũ. & l. quæsitum. §. duobus.

SI Eros] CASVS. Titius fecit testamẽtũ, & instituit sibi hęredẽ Gaium, & seruum suũ Eroté legauit Seio: & eidem Eroti legauit fũdũ Titianũ, & postea Mæuio legauit optionem vnius de seruis suis, & decessit postea dictus Titius testator, & postea dict[9] Mæui[9] optauit dictũ Eroté: & sic debet habere in Erote dimidiã Mæuius, & aliã dimidiã dictus Sei[9]: vt &. ff. de leg. j. si domin[9]. modo quæritur, an idẽ debeat esse in fundo prædicto Titiano legato Eroti? Et dicitur q̃ nõ: immo sol[9] Seius debet habere dictũ fundũ. & ratio est, quia tẽpore aditę hęreditatis Titij testatoris, à quo tẽpore cedit dies optionis legatæ Mæuio, vt. ff. eo. optione. sol[9] Seius prædictus est ille ad quẽ potest pertinere legatũ dicti fundi. legatũ enim de Erote Seio datũ cessit à morte testatoris: vt. C. de cad. tol. §. in nouissimo. & sic acquisitus fuit dictus fundus dicto Seio, quãuis postea auferatur ei p Męuiũ medius Eros, vt dictũ est. nã & si dicit Titius habuisset dictũ Eroté cõmunẽ cũ Martino, & legasset eidem Eroti dictũ fundũ, tot[9] fund[9] pertineret ad Martinũ: & hoc ideo, quia cedẽte die dicti legati fundi, qđ est ab adita hęreditate dicti Titij iam mortui, supereſt solus Martinus qui per dictum seruum Erotem potest acquirere legatum fundi. & hoc dicit. Viuianus.

y *Optauerit.* quod facere potuit: quia testator hoc permisit. nec ob. ff. eo. l. cum ita. §. j. quia ibi a propter libertatis fauorem: & sic iste Eros erit communis Seij & Meuij. Alij dicunt quòd optauit de facto: sed de iure non potuit, quasi tacite ex mẽte testatoris ex generali optione sit exceptus Eros: vt ar. ff. eo. l. cũ ita. §. fi. & infra, tit. j. l. ij. in prin. & ff. de au. & arg. le. l. j. in prin. & ff. de leg. iij. l. vxorem. §. feliciſsimo. & l. seruis vrbanis. §. fi. & l. quæsitum. §. j. & sic Eros erit solius Seij, nõ cõmunis. sed certe simile quod inducit de seruo cõmuni, magis suadet quod primo dixi, & quod dicitur. ff. de leg. j. l. si domino. secundum H.

z *Solum Seium.* sed Eros est communis Seio & Mæuio.

a *Aditæ hæreditatis.* hoc enim tempore cedit dies legati relicti seruo legato: vt. C. de cadu. tollen. l. vnica. §. in nouissimo.

b *Legatum.* scilicet fundi.

c *Pertinere.* id est, acquirere per Erotem seruum. nam Mæuio sub cõditione videtur legatus seruus, si optauerit: vnde cum ante aditam hæreditatem optare non potuit, vt. ff. eo. optione. appareret Seium solum dominum.

atque ita legatum fuisset, *Titio Stichum aut Pamphilum, vtrum eorum volet, do lego.*

Cui est legata optio, non potest eligere seruum pure, vel sub conditione manumissum, nisi conditio defecerit. Bartolus.

F Quæsitum est, si Stichus sub conditione liber esse iussus, & mihi optio serui data esset, vel seruus generaliter legatus esset, quid iuris esset? Dixi commodius constitui, eum qui sub cõditione libertatem Sticho det, &*optionem seruorum nõ cogitare de Sticho: sicuti constat nõ cogitare eum de eo cui præsentem a libertatem dederit. Secundum quod, si Stichũ optauero vel elegero, nihil agã, & ex cæteris nihilominus optabo. b In eodẽ casu c quæsitum est, si optione seruorum data, antequã optarem, conditio stat tutę libertatis defecisset: an Stichum optare d possim? e Puto Mucianæ f sententię adsentiendum, qua placet ipsa libertate g legatum perimi, h non conditione i*statutæ libertatis: quare siue viuo testatore, siue post mortem eius & ante aditam hæreditatem k conditio statutæ libertatis defecerit, legatum erit vtile. l Nã sicut pura libertas, m ita statuta n libertas aditæ hæreditatis tempore vires accipit.

ideoq; Stichũ optare possũ. o

Ius electionis relictum seruo competit eius domino post manumissionem si vult: si nollet, tunc ipsi seruo manumisso licet petere. Bartolus.

x. IDEM libro trigesimoquarto Digestorum.

SI Pamphilo seruo Lucij Titij seruus generaliter p legatus sit, deinde dominus Pãphili postquam dies legati cessit, q eum manumiserit: si quidẽ Titius r seruum vindicauerit s extinguitur Pãphili legatũ: quia nõ esset in hæreditate qui possit optari. t si verò Titius legatum à se repudiasset, u Pamphilum optare posse legatum cõstat. licet enim manumissione Pamphili duæ personæ x cõstituantur, Titij, & Pamphili: vnius tamen rei legatũ inter eas vertitur: & Titio vindicante, optio extinguitur: repudiante, Pamphilus optare potest.

De legato facto seruo alii legato, ad legatarium optionis nil pertinet. Bartolus.

XI. IDEM libro trigesimosexto Digestorum.

SI Eros Seio legat' sit, & Eroti fundus: deinde optio serui Mæuio data fuerit, isque Erotem optauerit: y fundus ad solum Seium z pertinebit: quoniam aditæ hæreditatis a tempore is solus erat ad quem posset legatum b pertinere. c Nam

BIU Cujas

& cùm seruo communi [a] alter ex sociis legat: idcirco ad solũ socium totum legatũ pertinet: quoniã die legati cedente [b] solus est, qui per eum seruũ possit adquirere.

XII. IDEM libro primo ex Minicio.

SEruo generaliter legato, verius est omnes hæredes, † si eis [c] electio data sit, eundẽ [d] dare debere: [&] si non consentiant hæredes, ex testamento eos teneri. [e]

Legatum factum seruo proprio sine libertate, licet sit inutile, potest tamen conualescere, & hoc hærede voluntario instituto. secus in necessario: quia legatum ei factum est inutile propter regulã Catonianã. Bart.

XIII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SI optio serui data mihi fuerit, & Sticho aliquid testator sine libertate [f] legasset, tunc sequẽs legatum [g] consistit: cum tota familia ad vnum, id est Stichum reciderit, [h] vt quasi purè legato [i] vtiliter sit legatum: nec aduersatur Catoniana [k] [regula,] si voluntarius [l] hæres institutus sit: quia potest ante aditam [m] hæreditatem, etiam si statim decesserit, [n] familia minui.

Quòd si necessarius [o] hæres institutus sit, sequens legatum [p] propter Catonianã inutile est.

Vendita hæreditate prætor potest cogere legatarium vt optet petente emptore hæreditatis: sicut si hæres peteret vt optaret. h. d.

PPomponius scribit, emptore hæreditatis [q] postulãte vt is cui serui optio legata sit, optet: videndum esse an prætor, vt id faciat, cogere debeat legatariũ: quemadmodum si hæres institutus id postularet, quia possit per hæredem id emptor [r] consequi. Et quare non possit, [s] non video.

XIIII. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio.

SI cum optio serui ex vniuersa familia legata esset, hęres aliquem prius quàm optaretur manumisit, ad libertatem eum interim nõ perducit. [t] seruum tamen quem ita manumiserit, amittit: quia is aut electus legato cedit, aut relictus tunc liber ostenditur.

XV. IDEM libro secundo Epistolarum.

SEruo [u] sine libertate [x] legaui: [y] deinde optionem seruorũ Mæuio dedi. is [z] eundem seruum optauit. [a] Quæro, an id

a *Seruo communi.* iam nunc, & non sola destinatione. & argumentatur à minori.

b *Cedente.* quod est tempore mortis: vt. C. de cadu. tol. l. vnica. §. in nouissimo. Sed huic respon. est contra. ĵ: de acquir. re. do. per seruum. §. j. & ĵ. de stipu. ser. proinde. §. j. Sed sol. vt no. s̃. pro soc. verum. §. si seruo. quæ consonat huic: &. j. ad legem Falc. l. Plautius. & facit. j. eo. l. si optio. & l. seruo.

Erno.] CASVS. Titio legaui seruũ generaliter, & dedi hæredibus meis electionẽ quem darent ei seruũ, & decesi. certe hæredes mei debent cõsentire in vno seruo dãdo dicto Titio: & non poterit vnus hæredum dare Titio medietatẽ, vni⁹ serui, & alius medietatẽ alterius serui: & ad consentiendum possunt constringi actione ex testamento. Viuianus.

c *Si eis.* hæredibus: & dicta. scilicet, nomi. natim à testatore: aliàs legatarij est electio: vt ĩ eodem. l. ij. ij. respõ.

d *Eundem.* facit. j. de verbo. oblig. l. ij. circa princip. & l. in executionibus. §. pro parte. & de solu. l. si stipulatus. §. j. & l. qui hominem. §. j. & s̃. de cõdic. inde. si non sortem. §. fina. & s̃. de lega. j. l. si ex toto. §. fin. & de leg. ij. l. si quis duobus. Ac.

e *Teneri.* cogẽtur ergo consentire iudice nõ minẽte: vt supra, de lega. j. l. huiusmodi. §. fina. vel sorte: vt. C. communia de lega. l. fina. in princip.

f *Optio.*] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium extraneum, & mihi optionem serui legauit: & Sticho seruo suo legauit fundum sine mentione libertatis: & sic non valet legatum Sticho datum: vt. C. de legatis. l. seruis. nũquid poterit aliquo casu conualescere dictum legatum non obstãte regula Catoniana quæ dicit, quòd legatum inutile non potest postea conualescere: vt. j. de regula Ca. l. j. in princ? Et respon. quòd sic: puta si omnes serui hæreditarij præter dictum Stichum decesserũt ante aditam hæreditatem à dicto hærede volũtario. eo enim casu videtur pure mihi legatus dictus Stichus sine aliqua optione: & ideo recõualescit legatum eidem Sticho datum. nam seruo alicui specialiter legato bene potest legare testator qui eum legauit, etiam non habita mentione libertatis: vt. s̃. de leg. j. seruo legato. & est ratio in dicto voluntario hærede, quia hæreditatis aditionem differre potest post mortem testatoris. & per consequens differtur optio: quia ante aditam hæredi. fieri non potest: vt. j. eo. l. optione. & sic ante aditam hæredi. familia seruorum potest minui, etiam si statim tempore testamenti decesserit testator. si autem retento eodem casu Titius instituisset sibi necessarium hæredem, qui quidem non potest differre aditionem, immo statim mortuo testatore est hæres: sequens legatum fundi Sticho datũ est inutile propter prædictam regulam Catonianam. [POMPONIVS.] Legauit Titio optionem serui, & decesi. postea hæres meus vendidit Seio hæreditatem meam. nunquid Seius poterit cogere Titium ad eligendum, sicut posset hæres eo modo qui dictus est supra, eodem. l. mancipiorum? Et videtur quòd non: quia dictus Seius potest hoc consequi per hæredẽ: dicitur tamen hic quòd sic. Vi.

g *Sine libertate.* contra. C. de lega. l. seruus. Solu. hic seruus apparet alij legatus, quod ibi non fuit.

h *Sequens legatum.* seruo relictum. R.

i *Reciderit.* ante aditã hæreditatem, id est, antequã optare possit. R. vt. j. eo. l. optione. & dic reciderit, scilicet aliis mortuis.

A i *Pure legato.* scilicet Sticho.

k *Catoniana.* de qua tractatur. ĵ. de regu. Cato. l. j. nam legatum seruo legato relictum non cedit nisi ab adita hæreditate: vt hic patet aperte, &. C. de cad. tollẽ. §. in nouissimo. nam si statim post mortẽ cederet, ergo quolibet instituto esset nullũ: quia inutiliter cederet, cum sit possibile alium de familia optari: & Catonis regula ad talia legata nõ pertinet: vt. ĵ. de regula Cato. l. Catoniana. &. s̃. de lega. j. l. cætera. §. ij. Accursius.

l *Si voluntarius.* id est, si hoc est quòd voluntarius est, qui hæreditatis aditionem differre potest: & sic differtur optio. R.

m *Ante aditam.* post factũ testamẽtum. Ac.

n *Decesserit.* scilicet testator.

o *Quòd si necessarius.* qui hæreditatis aditionem differre non potest, & sic per eũ optio nequiuit suspẽdi. ei enim mortis tẽpore ipso iure fingitur quæsita hæreditas: & si nihil inter mortis tempus & hæreditatis aditionem euenire fieriũe possit, nullũ equidem ibi medium inueniri potest.

p *Sequẽs legatum.* Sticho relictũ. & facit. j. de leg. j. l. seruo legato. §. j. & l. si à pluribus. §. j. & l. quæsitum. §. præsenti. & l. si post mortem. in princ. & s̃. eo. l. si Eros. & ĵ. de condi. & demon. l. Iulianus. & ĵ. eo. l. seruo.

q *Hæreditatis.* quoniam emptoris non minus quàm hæredis, si non vendidisset, interest optionem non semper impedire dispositionem seruorum: vt supra, eo. l. immo.

r *Id emptor.* aliàs, id tempus. & aliàs, id emptor, scilicet agendo ex empto, vt cogat venditor legatarium optare: quia in bonæ fidei iudiciis omnia veniunt quæ æquum est venire, etiam si non sint dicta: vt instit. de oblig. quæ ex consensu. in fi.

s *Non posit.* scilicet eum suo iure, vt optet cogere. Accursius.

SI cum optio.] CASVS. Legaui Titio optionẽ serui, & decesi. postea hæres meus manumisit Stichum antequã Titius optaret aliquem. certè interim non erit liber Stichus. hæres tamen eum amittit: quia si Titius eligat eum, cedet legato. si autem eligat alium, liber ostenditur. Viuianus.

t *Non perducit.* sic infra, qui & à quibus. l. ij. nisi de certo dato tẽpore & finito: vt. s̃. eo. l. mancipiorum. & facit. ĵ. de ma. vin. l. iij. & j. titu. ij. l. fundum. §. minor. &. ĵ. de pecu. leg. l. cum dominus. §. fi. &. s̃. de le. j. l. seruo. §. j. &. s̃. eo. l. si optio. in prin. &. C. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. &. s̃. de mili. testa. l. si miles. Accursius.

SEruo sine.] CASVS. Sticho seruo meo legaui fundũ sine mẽtione libertatis, & postea optionem seruorum legaui Mæuio, & decesi. postea hæres meus adiuit hęreditatem. & postea dictus Mæuius optauit dictum Stichum. certè bene potuit eum optare, & eum habebit. Sed nunquid habebit fundum quẽ legauit eidem Sticho? Et dicitur quòd non. tempore enim aditæ hæreditatis erant plures serui in hæreditate: vt. s̃. apparet, & ita non est contra s̃. eo. l. si optio. immo concordat. & bene dixi quòd optio fuit secuta aditionem hæreditatis. nam ante aditionem nõ valet optio. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

u *Seruo.* scilicet meo.

x *Sine libertate.* & sic inutiliter: vt. C. de leg. l. seruus.

y *Legaui.* fundum quendam.

z *Is.* scilicet Mæuius.

a *Seruum optauit.* scilicet cũ plures essent serui, secundũ R. aliàs secus:

secus: vt.ſ.eodē.l.ſi optio. *ADDITIO.* Dic quòd hic remanſerunt plures in hæreditate: ibi vnus tantum, ſecundum Bartolum.

a *Ei.* ſcilicet ſeruo, ſcilicet cui fundus debetur optantis. Ac.

b *Serui nomine.* qui hæredis erat aditæ hæreditatis tempore. Ac.

c *Ad dominum.* hūc nouum, & poſt aditam hæreditatem factum dominum: ſed ad hęredem: quoniā huic ſeruo relictum, ab extraneo quærere poſſet. R. vt.ſ. de leg.j.l. ſi poſt mortem. in prin. & facit ad.l.ſ. de le.j.l. quęſitum. §.j.&.ſ. eod.l. ſi Eros. Sed arg. cōtra. ſ. de le.j.ſi à plurib⁹. §.fi.

d *Optione. Hæreditatem.* vnde hoc legatū olim non cedebat à die mortis quoad tranſmiſsionem, vtpotè conditionale. hodie ſecus: vt inſtitu. eo. §. optionis. R. & facit ſupra, de lega.j.l. Iulianus. *ADDITIO.* Vel dic, ſecundum Barto. quòd ibi loquebatur de iure antiquo ante tempora Digeſtorum.

Cvm optio.] *CASVS.* Seius legauit Titio optionē duorum ſeruorum: & reliquos ſuos ſeruos legauit Mæuio, & deceſsit. poſtea Titius refutauit optionem. certe omnes ſerui debent pertinere ad Mæuium. Viuianus.

e *Primo.* ſcilicet Titio: & dic ceſſante, id eſt repudiante, vel tēpore à prætore ſtatuto excluſo: vt.ſ. eodem. l. mācipiorū. & facit. C. de hære. inſti. l. ij. &. j. de verb. ſig. l. cæterorum. Accurſius.

quoque quod legatum eſt, ei[a] deberetur? Reſpondit, Non puto legatū huius ſerui nomine[b] ad dominum[c] pertinere.

XVI. TERENTIVS CLEMENS libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

OPtione legata placet non poſſe ante aditam hęreditatem[d] optari, & nihil agi ſi optaretur.

XVII. IDEM libro ſeptimodecimo ad legē Iuliam & Papiam.

CVm optio duorum ſeruorum Titio data ſit, reliqui Mæuio legati ſint: ceſſante primo[e] in electione, reliquorum appellatione omnes ad Mæuiū pertinent.

XVIII. SCAEVOLA libro tertiodecimo Quæſtionum.

HOmine legato,[f] Neratius ait nihil agi repudiato Pāphilo:[g] itaque eum ipſum eligi poſſe.[h]

Facultas eligendi quæ competit alicui iure ſuo, tranſmittitur ad hæredes. Barto.

XIX. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

ILlud aut illud, vtrum elegerit legatarius. nullo à legatario electo, decedēte[i] eo[k] poſt diem legati cedentem, ad hæredem[l] tranſmitti placuit.[m]

Homine legato.] *CASVS.* Si legatarius cui legatus eſt ſeruus in genere, quique habet electionem, repudiet Pāphilum: nihil valet repudiatio: & ideo poterit etiam eum eligere. Viuianus.

f *Homine legato.* ſcilicet in genere.

g *Pamphilo.* ſcilicet in ſpecie.

h *Eligi poſſe.* immo aliud agitur, & ideo non poteſt eligi: vt.ſ. de pact. l. ſi vnus. §. ſi generaliter. Solu. hic hæres habebat electionem per expreſſam teſtatoris volūtatem: vt ſupra, eodem. l. ſeruo. ibi vero creditor ex pacto expreſſo: & ſecundum hoc eligit eundem hæres non obſtante repudiatione legatarij. Alij, vt. R. quòd hic non erat tranſlata electio in legatarium ab hærede, cuius hęredis dicebat ab initio fore electionem: & ideo hæredem eligere eandem. ſed hoc non placet, quia legatarius habet electionē: vt.ſ. eodē. l. ij. ij. reſpō. Tertij dicūt vtrobique creditorem habere electionem, ſed ibi ex pacto: & ideo per pactum determinatur remiſsio. ſed hic per legē habet legatarius electionē. & ideo per. l. determinatur remiſsio, vt nil valeat. Vel quarto ibi pactum: hic repudiatio: vnde hoc nō valet de futuris: vt ſupra, de leg. j. l. ſi ita ſcriptum. §. ij. ſed pactum ſic, vt ſupra, de pactis. l. & hæredi. §. filia. & eſt ratio, quia pactum duorum conſenſu, repudiatio vnius vallatur arbitrio: vt no. ſupra, de pac. l. j. vere autem hoc legatum generis de futuro pēdet: quia eſt ſimile legato optionis: vt ſupra, eodem. l. ij. §. ij. ſed illud eſt conditionale, ſi eligat: vt infra, qui & à quibus. l. ſi optio. & ſupra, eodem. l. ſi optio. & ſupra, eo. l. ſi Pāphilo. in fi. ergo & iſtud. plana eſt ergo gloſſa eundem eligi poſſe: ſcilicet vt pro quocumque eligendi facultas videatur conceſſa expreſsim aut tacite. Item cōtra infra, de adimen. lega. l. qui hominem. &. l. ſequen. Sol. ibi ademptio per teſtatorem, quæ valuit: hic repudiauit legatarius cum non petiit. & facit infra, de regulis iuris. l. qui poteſt. §. quod quis. Accurſius.

Ilud.] *CASVS.* Pone quòd ego legaui Titio Stichum aut Pamphilum vtrum ipſe elegerit, & poſtea deceſsi: & ita ceſsit dies legatorum: & poſtea deceſsit Titius antequam eligeret. nunquid tranſmittit ad hæredes ſuos dictam electionem? Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

i *Decedente.* poſt mortem teſtatoris. Accurſius.

k *Eo.* ſcilicet legatario.

l *Ad hæredem.* ſcilicet legatarij.

m *Placuit.* hodie forſan à compoſitoribus eſt hoc additum. nam olim ſecus: vt inſti. eo. §. optionis. vel illud quando ex omni familia legatur optio: hic ex certis duobus. Ac.

Quando electio trahit ſecum executionem, non admittitur variatio. Bartolus.

XX. LABEO libro ſecundo Poſteriorū à Iauoleno Epitomatorum.

APud Aufidiū libro primo [regularum] ſcriptum eſt, cum ita legatum eſt, *Veſtimēta*[n] *quæ volet triclinaria*[o] *ſumito, ſibiq; habeto.* ſi is dixiſſet[p] quæ vellet: deinde antequam ea ſumeret, alia ſe velle dixiſſet: mutare voluntatem eum non poſſe,[q] vt alia ſumeret: quia omne ius legati prima teſtatione qua ſumere ſe dixiſſet, conſumpſit.[r] quoniā res cōtinuo eius fit, ſimul ac ſi dixerit eā[ſe] ſumere.

Fructus pendente conditione ex re legata percepti legatario non debentur, nec modo miniſtro. Bartolus.

XXI. SCAEVOLA libro vicesimoſecundo Digeſtorum.

FIlium & vxorem hæredes ſcripſit: filiam exhæredauit, & ei legatum cētum dedit cum in familia nupſerit, *his verbis: *Inſuper*[ſ] *arbitratu Semproniæ matris eius mancipia decem, quæ confeſtim*[t] *poſt aditam hæreditatem meā à Sempronia vxore mea eligi volo:*[u] domus quæ triclinium diceretur: quia in ea tres lecti ſternuntur. ſic ponitur. ſ. commoda. ſi vt certo. §. ſi de me. Accurſius.

Pud.] *CASVS.* Ego habens veſtes triclinarias, id eſt quibus vtebar in triclinio, id eſt in loco vbi comedebam (quod ideo vocabatur triclinium, quia bene erat ſcopis mundatū, & tres lecti ſtrati) & habens multa alia genera veſtium ita dixi in teſtamento meo: Titius veſtimēta quæ volet triclinaria ſumito, ſibiq; habeto. & deceſsi. poſtea dixit Titius hæredi meo quæ veſtimenta triclinaria volebat: & poſtea antequam acciperet electa, dixit quòd volebat alia veſtimenta triclinaria. nunquid poteſt voluntatem mutare? Et dicitur quòd non. & ratio eſt plana in litera. Viuianus.

n *Veſtimenta.* duo ſerte paria vel tria: vel ſic dixit cum plura haberet teſtator.

o *Triclinaria.* id eſt quibus vtebatur in camera, aliàs aliqua parte

p *Dixiſſet.* ſcilicet congruo tempore, id eſt poſt aditam hæreditatem, & omnibus ſuis veſtimentis exhibitis: vt ſupra, eodem. l. optione. &. l. ſcyphi. &. l. homine.

q *Non poſſe.* niſi eſſet minor. xxv. an. vt. ſ. de mino. l. & ſi ſine. prin. vel niſi quādo optio nō tenet: vt. ſ. eo. titu. l. ij. notatum eſt.

r *Conſumpſit.* vt & ſupra, de procu. l. ſi is qui. ſed videtur q poſſit voluntatem mutare: vt infra, de verbo. oblig. l. ſi quis ſtipulan. prin. &. l. eum qui. §. j. ſolu. vt no. ſupra, de lega. ij. ſtatuliberum. ſi. &. l. huiuſmodi. §. Stichum. &. l. v. in principio.

Filium.] *CASVS.* Titius inſtituit ſibi hæredes filium ſuum Seium, & vxorem ſuam Semproniam, & filiam ſuam Gaiam exhęredauit, & ei legauit. c. cum nupſerit: & poſtea ita dixit, inſuper arbitratu Semproniæ prædictæ matris dictæ meæ filiæ volo eligi ab ipſa Sempronia decem mancipia ſtatim poſt aditam hæreditatem meam, quæ mancipia volo dari dictæ meæ filiæ cum nupſerit: & ſi antequam nupſerit dicta mea filia, aliquod ex dictis mancipiis deceſſerit: tūc in locū eius, arbitratu dictæ Sępronię matris eius dari volo, dum ad dictā meā filiā perueniat plenius numerus dictorū decē ſeruorū: & ſi dicta Sępronia nō elegerit dictos ſeruos, tūc ipſa mea filia eligat ſibi decē māncipia quæ volet. & poſtea deceſsit dictus Titius teſtator, & dictus ſuus filius & vxor ab eo inſtituti adiuerūt hæreditatē: & dicta vxor Sępronia quæ erat mater filiæ teſtatoris, elegit decem ſeruos hæreditarios pro dicta ſua filia: & poſtea antequā dicta filia nuberet, nata ſunt aliqua ex dictis decem mancipiis. quæritur, nunquid pertineant ad dictā filiā vltra numerū dictorum decē māncipiorū? Et reſpō. q nō, quia legatū māncipiorū prædictorū. x. trāſtulit teſtator in tēpus nuptiarū filiæ exhæredatæ: immo pertinebūt ad dictā Sęproniā teſtatoris vxorē, & ad dictū Seium filiū eiuſdē teſtatoris qui ab eo fuerunt hæredes inſtituti, non autem ad ſolam Semproniam. Viuia.

s *Inſuper.* ſub. legauerit. Accurſius.

t *Confeſtim.* hoc facit pro filia, licet non multum.

u *Volo.* ego teſtator. & ſic trāſit de tertia ad primā perſonā. Ac.

BIU Cujas

quæ mancipia cum in familia nupserit, dari volo: & si ante quàm nupserit, aliquod ex [his] mancipiis decesserit, tunc in locum eius, arbitratu Sẽproniæ matris eius dari volo, dum ad eam plenus numerus perueniat. quod si Sempronia mater eius non elegerit: tũc ipsa sibi quæ volet, eligat. Quæsitum est, cùm mater elegerit, an ea quæ ex his mãcipiis ante nuptias adsignata [a] sunt, ad puellã supra numerum [b] decem mancipiorum pertineant? Respondit, cùm mancipiorum legatum in tempus nuptiarum testator trãstulerit, id quod medio tẽpore ancillæ enixæ sunt, ad filiam [c] non pertinere. Idem quæsiit, ante nuptias eorũdem mancipiorum fructus [d] & vsus an ad Semproniam matrẽ pertineant? Respondit, nihil proponi [e] cur ad matrem pro solido pertineant.

XXII. IDEM libro septimodecimo Digestorum.

MAritus vxori suæ codicillis per fideicõmissum dedit prædia: item lances, quas elegerit, quatuor. Quæsitum est, an ex his lancibus quæ mortis [f] tempore sint, eligere posit? Respondit, posse.

DE TRITICO, VINO, vel oleo legato.

TITVLVS VI.

I. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

VIno legato, acetũ quoq; continẽ qđ paterfamiliàs vini numero [g] habuit.

Generi per speciem derogatur. Bartolus.

II. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

CVm alij penum, [h] alij vinum legatum esset: excepto vino, omne penũ ad alium legatarium [i] pertinebit. ℣ Si cẽtum amphoræ, [k] quas velles, tibi legatæ sint: ex testamento agendo consequi potes vt degustare [l] tibi liceat: aut quãti [m] interfuerit licere tibi degustare, ad exhibẽdum agere potes.

III. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

SI cui vinum sit legatum cẽtum amphorarum, cũ nullum [n] vinum reliquisset: vinum hæredem empturum & præstaturum, non acetum quod vini numero fuit. [o]

Vino legato non cedũt vasa magna nec parua in quibus vinũ portatur de loco ad locum: sed vasa parua in quibus vinũ cõseruatur, & cum vino venduntur, cedunt. Bartolus.

℣ Si vinum legatum sit, videamus an cũ vasis debeatur. Et Celsus inquit, vino legato (etiam si non sit legatum cum vasis) vasa quoq; legata [F] videri: non quia pars vini vasa sunt (quẽadmodũ emblemata † argenti, scyphorum [q] fortè, vel speculi) sed quia credibile est mentem testantis eam esse, vt voluerit [r] accessioni vino esse amphoras: & sic, inquit, loquimur, habere nos amphoras mille. ad mensuram vini referẽtes. In doliis non puto verum, vt vino legato & dolia debeantur: [s] maximè si depressa in cella vinaria fuerit, aut ea sint quę per magnitudinẽ [difficilè] moueantur. In cuppis [t] autem siue venditor habebat numero vini. Itẽ nunquid hæres meus tenetur dicto Titio dare vasa in quibus erat vinum meũ, posito quòd reliqui in hæreditate mea vinũ? & distinguitur inter magna vasa & parua. nã magna, vt dolia, non debẽtur ei siue sint depressa in cella vinaria, siue nõ: parua autẽ, vt amphoræ, & cuppæ, & cuppulæ, bene debẽtur: nisi erãt affixæ in agro vel in cella: & est ratio quare debẽtur dicta parua vasa, qa credibile est mẽtem meã eam fuisse, vt voluerim accessionem vini esse dicta parua vasa: non autẽ ea ratione quòd vasa sint pars vini, quia nõ sunt. quædã tamen parua vasa non debẽtur legatario, puta vtres & cullei: quia in his portatur vinum, & nõ cõseruatur sicut in superioribus: & hoc docit cum. l. seq. Viuia.

---

a *Adsignata.* aliàs, agnata, id est, nata: & aliàs, adsignata, scilicet per electionem matris. Accursius.

b *Supra numerum.* aliàs, datum, id est, expressum. Accursius.

c *Ad filiam.* aliàs sine, non. & tunc die, quia tantum vt ministra fuit electa mater. aliàs est, non: & bene colligitur cum dicit. ĭ. Respon. cum mancipiorum &c. & sic ante omnẽ moram: & facit tũc ĭ. de reg. iur. l. cũ tẽpus.

d *Fructus.* part⁹ enim de quo prædixit, nõ est in fructu: vt. s. de vsu. Lin pecudum.

e *Proponi.* aliàs, nõ ad matrem: & tunc est ratio quæ est. s. quia ante omnẽ moram percepti sunt: ad quod est. ĭ. ad Treb. l. mulier. §. si hæres, aliàs sine, non. q. d. ptinet ad filiam: & tũc die matrem electã vt ministrã. ad quod. s. de lega. ij. l. si quis Titio. & facit ad prædicta. s. de lega. ij. l. si ita relictũ. §. Pegasus. &. s. de annu. lega. l. eum qui. & de lega. j. l. apud Iulianum. in prin. &. §. j. & l. cum res. & l. quæsitum. §. si. &. ĭ. ad Trebel. mulier. §. si hæres. &. ĭ. tit. iij. l. iij. in prin. &. s. de lega. ij. l. si vxorem. §. sorori.

Maritus.] CASVS. Ego habens. x. lãces, id est scutellas argenteas feci testamentum, & institui mihi hæredẽ Titium: & postea feci codicillos, & in eis reliqui vxori meę duo mea prędia, & quatuor lances quas ipsa elegerit. postea antequam morerer, multas aliàs lances acquisiui, & postea decessi. venit tunc vxor, & vult eligere quatuor lances ex omnibus quas habebã tempore mortis meæ: & hæres non vult ei dare electionẽ nisi de his quas habebam tempore testamẽti. certè mulieris desideriũ est præferendũ. Vi.

f *Mortis.* tempore. licet tempore testamenti condendi non fuerunt. Sed videtur contra. s. de lega. iij. nomen. §. j. [a] Solu. vt ibi.

DE TRITICO, VINO, VEL OLEO LEGATO.

Vino legato.] CASVS. Legaui Titio vinum meum. quæritur vtrum in legato cõtineatur acetũ? Et dicitur quòd sic, illud scilicet quo vtebatur pro vino. Viuianus.

g *Numero habuit.* sumpta voluntatis coniectura ex ipsius defuncti viuentis consuetudine: vt. ĭ. eo. l. si quis vinum. §. item acetum. &. ĭ. titu. j. l. ij. §. fi. & arg. s. de leg. iij. l. nomen. §. j. &. l. nuper. &. l. seruis vrbanis. &. l. quæsitum. in prin. &. §. pe. &. l. vxori. in princi. Sed contra. ĭ. eo. titu. l. si cui. in prin. Solu. vt ibi.

Cum alij penum.] CASVS. Legaui Titio vinũ, & Seio legaui penũ, id est ea quæ sunt esui & potui. certè Titi⁹ habebit totum vinũ, & Seius omnem aliam penum. Item quid si legaui Titio. c. amphoras vini quas vellet? certè potest agere cõtra hæredẽ meum actione ex testamẽto, vt hæres faciat ei copiã degustandi: & si non faciat ei hæres copiã degustandi, potest petere interesse suum Titius actione ad exhibendũ. Sed quid eodẽ casu si ego nõ reliqui in hæreditate mea vinũ? certè hæres meus debet emere. c. amphoras vini, & præstare ei. nõ autẽ debet emere acetum quod

ff. Infort.

D

m *Quanti.* id est, quantum interest mea. nam in actione ad exhibendum ad interesse fit condẽnatio, & oportet interesse vtroque tempore, vel saltem tempore sententiæ: vt. s. ad exhi. l. tigni. §. fi. & facit. ĭ. titu. j. l. si tibi. §. fi. &. s. ad exhib. l. iij. §. ij. Accursius.

n *Cui. Nullum.* aut quo pro vino vteretur.

o *Numero fuit.* scilicet in bonis vendentis vinum. nõ enim hic ea quæ. s. l. j. potest capi coniectura. & facit. s. de leg. iij. l. nup. & ĭ. eo. l. si quis vinum. §. item acetum.

p *Legata.* si sunt parua, velut amphoras, & cados quæ cum vino vendi consueuerunt: vnde ex regionis consuetudine hoc potius præsumitur: vt. ĭ. eo. l. vinum. §. fin.

q *Scyphorum.* hæc enim sunt pars scyphorum si sunt adiuncta vel infixa: vt supra, ad exhibend. tigni. §. j. Vel dic econtra, non sunt pars quando adhuc non sunt adiecta: vt. ĭ. de auro & argen. leg. l. argumento. §. penult.

r *Voluerit.* tã ex regionis cõsuetudine, quàm ex vasorũ vtilitate, & quia ad vsũ ꝓpetuũ nõ parãtur: vt. ĭ. e. l. vino. &. l. vinũ. §. fi. R. ſ *Debeãtur.* ergo. s. de interpretatiõe multũ facit vasorũ vilitas. R. t *In cuppis.* genera vasorum doliis viliora: vt ex prædictis hic apparet. Accursius.

† *Emblemata, inquit Bud. in anno. tit. ad exhi. in vasis argẽteis aureisq; Legatarium.* quoniã *& corithus ornamenta erant apud antiquos ex emptilia cũ libitũ erat. dicta autẽ sunt, inquit Bayfius, de pe. leg. l. seruo. &. s. ἀπὸ τοῦ ἐπιτιτ. j. l. si tibi. in prin. & πιμελλᾶσθαι l. cũ optio. Itẽ facit. s. quod vasis adiicerẽtur aut reuellerentur. Si centum amphoræ. † Ad hunc locum facit quod scribit Macrobius lib. 7. Vnguentario: de, inquit, agricolæ dolia non cõtenti sub tectũ reposuisse defodiũt: & operimẽtis extrinsecus illitis muniunt: remouentes inquantum fieri potest à vino aeris contagionẽ. viæ se tuetur in & ideo aeri minus peruio.*

a *Vtres.* vasa de corio caprę cum pilo, quibus vtuntur Tuscani. sed cullei forte sine pilo: vt &.ſ.de pi.act.l.fi.§.fi.& est ratio: quia in his non seruatur vinum, sed de loco ad locum portatur: vt infra, titu.j.l.quæsitum.in fi.& facit ad.l.supra, de leg.iij.l.hæres.§. cui.& infra, de penu leg.l.iij.in fi.& l.iiij.in prin.

*Flo.ea

CVm certum.] CASVS. Legaui tibi centum cados olei, & non adieci qualitatem olei, & decesi. certè potest hæres meus tibi soluere oleũ cuiuscũque generis sit: dum tamen non vilissimi generis. nec inquiretur in hoc casu cuius generis oleo ego eram solitus vti, aut cui[a] generis oleum habeãt in vsu homines regionis meæ. Viuianus.

b *Solitus.* in dubiis nõ semper ſtatur defuncti consuetudini: vt infra, de ali.le.l.à filio.§.fina. sed regulariter contra: vt supra, de le. tertio.l. nummis.& supra, titulo primo.l.secunda. in fine.& supra, de testa.l. hæredes.§.sed & si notam.in fine.§. & infra, de ali.& cibar.leg.l.cũ alimenta. & supra, de legat.j.l. si seruus plurium. quæ sunt contra. Solu. defunctus hic dicitur dedisse expresse electionem hęredi. sed hoc est diuinare, vel secundum Ro. hic speciale. Sed quare aliud quàm in nũmis: vt.d.l. nummis? Respon. hic, scilicet cõsuetudo defuncti & regionis, & alia quædã in nummis considerantur: vt.d.l. nummis. quoniam eorum dubietas quanto in pluribus consistit, scilicet materia, põdere, forma, & vsu, & quãto in singulis vniuersisq; legatis variatur vtilitas, tanto eorum inquiri magis quàm in oleo interest cõsuetudo patrisfamiliàs defuncti. vel dic vsus loquendi, nõ vtendi: vt ibi nota. licet sit argu. contra. j.eo.l.ex vsu. Accur. ADDITIO. Dic secundum Barto. hic quòd ibi erat incertum genus rei legatæ, & etiam qualitas. hic vero qualitas tantum. sed de hoc vide latius Barto. hic.

c *Liberum.* scilicet arbitrium, dũmodo mediocre: vt.ſ.de leg.j.l. legato.& de ædi.edic.l.ſi quid. Sed argu. contra.ſ.man.l. fideiussorem, & supra, de leg.iij.l.nummis. sed dic vt not.in.d.l.legato.

a Quid si legatarius ante aditã hæreditatẽ occupasset legatũ? vide de materia optionis per glo. & doc. in.l. 1. C.quo.lega.

Item quòd dicit hæredem eligere, [a] est contra, institu.de leg.§.ſi generaliter.&.ſ.titu.j.l.ij.§.j. Sol. hic testator expresse voluit, sed ibi noluit. Vel dic quòd testator reliquit in bonis suis oleũ. vnde est idem quod esset vbi de certis reliquisset incertum: vt supra, de leg.j.l.ſi quis à filio.§.pe. aliàs legatarij esset electio. & facit supra, de contrahen.emp.l.comprehensum. Accursius.

CVm certus.] CASVS. Legaui tibi cẽtũ amphoras vini quod in fundo meo Semproniano nascetur, & decesi: & postea venerunt vindemiæ, & non recollegit hæres meus de dicto fundo nisi.l. amphoras. certè non dabit tibi nisi dictas.l. amphoras. nam dicta verba suprapositа, quod natum erit &c. obtinent vim taxationis: vt ita demum centum amphoras possis petere. si in dicto fundo nascentur. Viuianus.

d *Natum esset.* tunc, vel eo anno quo decesit testator.

e *Non amplius.* scilicet quàm natum esset.

f *Taxationis.* id est, determinationis. vt ita demum petat tantum, si tantum natum erit: vt supra, de contrahen. empt.l.ſi debitor.§. verisimile. secus si dictum esset, decem pondo ex illo fundo. tunc enim expectatur: vt.j.de ver.oblig.l. inter stipulantem.§.sacram. Azo. Item secus cum in singulis annis ad aliméta, vel simpliciter

cuppulis puto admittendũ [esse] & eas* deberi: nisi pari modo immobiles in agro, velut instrumẽtum, agri erant. Vino legato, vtres [a] non debebũtur. nec culleos quidẽ deberi dico.

Quantitate legata simpliciter, electio est hæredis quale soluat: nec consuetudo testatoris inspicitur. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

CVm certũ pondus olei nõ adiecta qualitate legatur: non solet quæri, cuius generis oleo vti solitus [b] fuerit testator, aut cuius generis oleum istius regionis homines in vsu habeant: & ideo liberum [c] est hæredi cuius velit generis oleum legatario soluere.

Tantum est dicere, quod natũ esset, quãtum dicere, quod natum erit. Bartolus.

V. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

CVm certus numerus amphorarum vini legatus esset ex eo quod in fundo Semproniano natum esset, & minus natum esset: [d] nõ amplius [e] deberi placuit, & quasi taxationis [f] vicẽ obtinere hæc verba, *Quod natum erit.* [g]

Si testator legat vinum simpliciter, valet legatum etiam absque mẽtione vasorũ.

VI. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

A singulis annis aliquid relinquitur ex illo fundo: vt.j. eo. ex eo. &.j.de alimen.leg.l.Lucius. &.j. quando di.leg. ce.l Firmio. in prin.&.ſ.de an.lega.l.legatum.§.j. & facit ad.l.ſ.de leg.iij.l.antepe.§.ciuibus.&.ſ.de iudi.l.ſi fideicommissum.§.quid tamen.

g *Natum erit.* scilicet in eo fundo. R.

CVm* vinum hęres dare dã natus est: quod in amphoris [h] & cadis diffusum est, dari debet, etiam si vasorum mẽtio facta nõ est. Item quamuis cũ vasis [&] cadis legatum est: tamẽ id quoque quod in doliis [i] [est,] legatum esse videtur: sicuti si seruos omnes cum peculio cuiusque eorum legasset, etiam eos quibus peculij nihil esset, legasse videretur. [k]

Verbũ indefinitũ refertur ad omnia. h.d.

VII. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

QVidam hæredem damnauerat dare vxori suæ vinum, oleum, frumentum, acetum, mella, salsamenta. [l] Trebatius aiebat ex singulis rebus non amplius deberi, quàm quantum hæres mulieri dare voluisset: quoniam nõ adiectum esset, quantum ex quaque re daretur. Ofilius, Cascellius, Tubero omne, qnantum paterfamiliàs reliquisset, legatum putant. Labeo id probat, idque verum [m] est. *V Lucio Titio tritici modios [n] centum, qui singuli pondo centum pendeant, hæres dato.* Ofilius nihil legatũ esse. quod & Labeo probat: quoniam eiusmodi triticum in rerũ natura non esset. [o] quod verũ puto.

CVm vinum.] CASVS. Legaui vi* num meum Titio. certè non solũ vinũ quod est in doliis, sed etiam illud quod est in amphoris & cadis, debet dari Titio, quãuis non fecerim dictorum vasorum mẽtionem cum legaui. Sed quid si legaui ei vinũ cum vasis & cadis? certè non solum illud debetur ei quod est in vasis & cadis, sed etiam illud quod est in doliis: sicuti si legassem ei seruos meos omnes cum peculio cuiusque eorũ: videor ei legasse etiam illos qui nõ habent peculium. Viuia.

h *Quod in amphoris* nunc respondet.

i *Quod in doliis.* quæ dolia non dicũtur vasa, cum sint magna: at vasa parua: vt.ſ.eo.l. cui.§.j.

k *Videtur.* talis enim adiectio nihil nisi augmentum significare potest. Ro. sic.ſ.de lega.j. l.ſi cui.in princi.&.l.ſi ancilla.&.j. de auro & arg. leg.l. ſi quis.&.ſ. eo.l.vinũ.in princ. lẽ cõtra.ſ.de leg iij.l. hæres.§.pe. sed non est cõtra. Itẽ facit.j.e.l.vinũ.

QVidã.] CASVS. Titius legauit vxori suæ oleũ & vinum, & frumenti, & acetũ, & mella, & salsamenta: & decesit. modo quæritur, quãtum debeat habere mulier de quolibet prædictorum? Et respon. quòd totum legatum ei videtur quãtum dictus Titius ei reliquit in hæreditate sua de omnibus prædictis, reprobata sentẽtia Trebatij qui dixit ex singulis non amplius vxori deberi, quàm quantum hæres vellet dare mulieri. [LVCIO TITIO.] Seius ita dixit in testamẽto suo, Lucio Titio tritici modios. c. qui modi singuli pondo centũ ponderant, hæres dato. & decesit. modo quæritur, an aliquod triticũ debeatur Lucio Titio? Et dicitur quòd non: quia in rerum natura non est aliquod triticum quod tantum ponderet vt dixit Seius testator. Viuianus.

l *Salsamenta.* id est, materias vnde consueuerunt facere salsamenta, quæ sunt saluia, serpillum, piper, allia, sal, petrosillum: & his fit salsa, nisi sit sententia falsa.

m *Verum est.* quia verbum generale vniuersaliter est intelligendum. sic.j.de aur.& arg.lega.l.ſi.§.vxori.&.ſ.de lega.j.l.ſi ita legatum.in princi.&.C. quæ res pig.oblig.possl.l.ſi. & supra, de ser. vr.præ.l.ſi seruitus. Item aliud in stipu. quàm hic in legato: vt infra, de verb.oblig.triticum.&.l.ſi ita stipulatus fuero.in princi.& supra, de iur.do.l.cum post.§.gener. Item & in vsuris: vt.ſ.de vsufruct.l.quod in stipulatione.

n *Modios.* aliàs, modia, in neutro genere: & postea, qui singuli &c. in masculino: vt infra, de verbo.signifi.l.Paulus. aliàs, modios: & sic totum in masculino.

o *Non esset.* nec esse potest: vt arg. insti.de inuti.stipu.l.j.&.ſ.de lega.j.l.apud Iulianum. Accursius.

SI hæres.] CASVS. Damnaui hæredem meum vt daret Titio vinum meum quod in doliis esset, & decesi: postea stetit per Titium quò minus dictum vinum acciperet: nunquid potest hæres effundere vinum? Et dicitur quòd non. sed si legatarius petat postea ab eo vinũ, poterit hæres eum remouere exceptione doli mali, si

BIU Cujas

mali, si non præstaret legatarius ei id quod propter moram ipsius legatarij damnum passus est. Viuianus.

a *In doliis.* & sic non cedunt vino: vt. ff. eod. l. si cui. §. j.

b *Facturum.* quod non foret si vendidisset: vt supra, de per. & com. rei vend. l. j. §. licet. &. §. si doliare. & est ratio, quia emptor eméd videtur conuenire de accipiédo: quæ conuétio non est in legatario: vt argu. supra, de act. empt. l. si is qui lapides.

Si quis vinum.] CASVS. Legaui Titio vinum meum, queritur, quid cõtineatur appellatione vini? Item legaui Titio acetũ meũ. quæritur, quid contineatur appellatione aceti? & hæc plane solu[untur] à prin. huius. l. usque ad. l. ex eo vino. & magis est plana litera quam esset casus positio. Viuianus.

c *Si quis vinum.* scilicet solum. R.

d *Mulsum.* id est, nectar. Accursius.

e *Hydromeli.* quod fit de aqua & melle. & est hydromeli genitui casus: & abũdat vnũ, nec.

f *Et passum.* i. maturum. Accursius.

g *Defrutum.* forsan ideo sic dictũ, quod de vsu sit sublatũ: vt quan[do] diu posit seruetur: & est potio: vt infra. l. fi. §. j. Accursius.

h *Acinatitium.* id est ad vsum comparatum, & profertur penultima correpta.

i *Cydoneum.* quod fit ex pomis cotoneis.

k *Non continebuntur.* alias, non: & alias sine, non. & vtrumq; potest legi secundum consuetudinem testantis: vt infra. §. proxi. & facit. l. fin. §. si cui.

l *Hæc omnia.* quæ dicimus vini numero nõ contineri.

m *Habebuntur.* sub. vini appellatione contin[e]nentur.

n *Totum vinum.* scilicet nedum pars.

o *Quod vini numero.* i. vsu simili cuius vsus vi[ni] centis voluntatem deficientis alias dubiã declarat, vt dixi. ff. e. l. j. & de supel. lega. l. Labeo.

p *Demonstratũ est.* Nota inspici tempus testamenti. sic. j. de li. leg. l. Aurelius. §. testaméto. & §. Titius. &. j. de auro & argẽ. lega. l. si ita. & §. de leg. iij. vxorem. §. testamento. Sed contra. ff. tit. j. l. fina. sed dic vt dixi. ff. de lega. iij. l. vxori. §. j. Accursius.

q *Aduersetur.* quã certe aduersari credo: nisi aliud liqueat, secundum quosdam. Accur.

r *Vini numero habuit.* scilicet de illo vino paterno.

s *Serui habuerunt.* scilicet vsum vini etiam si est acetũ. & ita non testatoris, sed seruorum vsus inspicitur: sed in superiori testatoris, non patris. Accursius.

VIII. POMPONIVS libro sexto Epistolarum.

SI hæres damnatus sit dare vinũ quod in doliis [a] esset, & per legatarium steterit quò minus accipiat, periculosè hæredem facturum [b] si id vinum effundat: sed legatarium petentem vinum, ab hærede doli mali exceptione placuit summoueri, si nõ præstet id quod propter moram eius damnum passus sit hæres.

Omnis liquor ex vinea procedẽs est vinũ: secus si aliundè, nisi consuetudo vtentium aliter se habeat. h. d. . cum. l. ex vsu. & l. nã aliter. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

SI quis vinũ [c] †legauerit, omne continetur quod ex vinea natum vinum permansit. Sed si mulsum [d] sit factũ, vini appellatione nõ continebitur propriè: nisi fortè paterfamiliàs etiam de hoc sensit. Certè zythum, quod in quibusdam prouinciis ex tritico vel ex hordeo vel ex pane conficitur, nõ continebitur. Simili modo nec camum, † nec ceruisia continebitur, nec hydromeli. [e] Quid conditum? nec hoc puto, nisi alia mens testantis fuit. Oenomeli planè, id est, dulcissimum vinũ continebitur: & passum, [f] nisi contraria sit mens, continebitur. Defrutum [g] non continebitur, quod potius condituræ loco sit. * Acinatitium [h] planè viuo [non*] continebitur. Cydoneum, [i] & si qua alia sunt quæ non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebuntur. [k] Item acetum vini appellatione non continebitur. Hæc omnia [l] ita demũ vini nomine non continentur, si modò vini numero à testatore nõ sunt habita. alioquin Sabinus scribit omnia vini appellatione contineri, quæ vini numero paterfamiliàs habuit. igitur & acetum quod vini numero paterfamiliàs habuit, & zythum & camum, & cætera quæ pro hominum affectione atque vsu numero vini habebuntur. [m] Quòd si totum vinum [n] quod paterfamiliàs habuit, coacuerit: non extinguitur legatum. ¶ Si acetum quis legauerit, nõ conf. Infort.

tinebitur legato acetum, quod vini numero [o] testator habuit. embamma autẽ continebitur: quia aceti numero fuit. Item si quis vinum quod habuit, legauit, deinde hoc coacuit: licet postea in aceti locum translatũ sit à patrefamiliàs, vino legato continebitur: quia id quod testamenti facti tempore vinum fuit, demonstratum est. [p] & est hoc verum, nisi volũtas aduersetur. [q] ¶ Vino autem paterno legato, id demum legatũ videtur, quod testator vini numero habuit, [r] non quod pater. Itẽ si peculiare vinum legatũ sit, id cõtinebitur quod serui habuerunt. [s] Cur tã diuersè? [t] Quod paternum vinum iam cœpit in vsu* ipsius testatoris [u] esse: at peculiare in vsu seruorũ remãsit. Item si vinũ [x] vetus sit legatũ.

X. HERMOGENIANVS libro secũdo iuris Epitomarum.

EX vsu testatoris legatũ æstimabitur, [y] id est, quot annorum vino pro vetere vtebatur. Quod si non appareat:

XI. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

VEtus accipietur, quod non est nouum: id est, & anni prioris vinum appellatione veteris continebitur:

XII. PAVLVS lib. quarto ad Sabin.

NAm aliter obseruantibus, quis finis, [z] aut quod initium veteris vini sumetur?

Si legatum non potest solui ex fructibus fundi vnius anni supplebitur de fructibus alterius anni. h. d.

XIII. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

EX eo vino quod in illo fundo nascetur, hæres meus amphoras decem quotannis [a] in annos singulos dato. quo anno natum non fuisset, ex superiore anno eius fundi eum numerum amphorarũ hæredem daturum Sabinus existimat. [b] quæ sententia, si voluntas non aduersetur, mihi quoque placet.

XIIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

VIno legato, † ea demũ vasa sequuntur, quæ ita diffusa sunt, vt non ad perpetuum [c] vsum vasa reseruentur, veluti amphoræ, & cadi. [d]

XV. PROCVLVS libro secundo Epistolarum.

t *Diuersè.* scilicet hoc dicũt: & subaudi, respõ. quòd, id est, quia &c.

u *Testatoris.* id est, cœpit vti pro vino quo pater pro aceto vtebatur, vel ecõtra, & desiit esse in vsu patris. quod secus est in peculio: vt subiicit. Accursius.

x *Item si vinum.* hic. §. cum. ll. seq. coniũgitur.

y *EX vsu. Aestimabitur.* qđ alias sæpe contingit: vt infra, de pecu. le. l. dominus Sticho. §. testamento. &. j. de supel. le. l. legata. §. fin. Accursius.

z *NAm aliter. Quis finis.* sic infra, de verbo. obliga. l. eum qui kalẽdis. vbi de primis kalendis intelligitur, ne alias non inueniatur finis. Accursius. *Flo. cœpit vsus

EX eo vino.] CASVS. Ita dixi in testaméto meo, ex eo vino qđ in fundo Titiano nascetur, hæres meus amphoras. x. dato Titio singulis annis. & postea decessi, & postea in sequenti anno fuerunt in dicto fundo. xx. amphoræ vini, & in alio sequenti non fuit aliquid. certè debet hęres dare Titio decem amphoras vini etiã in isto secundo anno de eo quod natum fuit in primo anno, & hoc nisi voluntas mea huic sententiæ aduersetur. Viu.

a *Quotãnis.* sub, id est, & sic quod sequitur, est expositio præcedentis. alij habent in textu. Ité no. in singulos annos. aliàs secus: vt no. supra, eo. l. cum certus.

b *Existimat.* facit infra, de ali. leg. l. Lucius. & supra, de an. leg. l. legatum. §. j. & supra, locati. l. si vno. & Co. locati. l. licet.

Vino.] CASVS. Legaui Titio vinum meũ. certe ea vasa debent dari legatario quæ ita diffusa sunt vt non seruẽtur ad perpetuum vsum: sicut sunt amphoræ & cadi. Viu.

c *Perpetuum.* sed quo magis cum ipso vino vendãtur. R. vt infra. l. proxi. §. illud. † *in hanc. l. nõnihil Alcia. lib. Dispũ. 4. c. 21.*

d *Et cadi.* hęc enĩ cedunt: vt. ff. e. l. si cui. §. j.

Vinum cum vasis.] CASVS. Ego le-

gaui Titio vinum cum vasis.nunquid debebitur vinum quod est in amphoris & cadis,& etiam illud quod est in doliis? Trebatius putat non deberi Titio : & dicebat sensum mei testatoris qui ita legaui,alium esse,& sensum verborum meorum esse alium. vnde dicebat quòd licet ego testator senserim de vino, verba tamen mea non possunt hoc portare,vt debeatur vinum quod est in doliis: quia dicebat quòd dolia non continebantur appellatione vasorum vinariorum.sed dictus Trebatius in omnibus male dixit: quia appellatione vasorum bene continétur dolia: vt & infra,de ver. sign.l.vinaria.sed & si non continerentur, tamen non esset concedendū Trebatio dicenti non esse legatum vinū quod in doliis esset id est,quod in vasis non esset id est in amphoris & cadis:imò bene est,& videtur legatum.perinde est enim ac si legatum esset vinū, & vasa. vnde licet secundum Trebatium non essent legata dolia,tamen totum vinum debetur:nedum qp ipse mentitus fuit dum dixit quòd dolia non continentur in vasis vinariis,vt dictū est.Item quid si legaui dicto Titio vinū in vasis? certe debétur Titio amphoræ & cadi : non autem dolia.& est ratio plana in litera.Viuianus.

† *De vasis vinariis,pulchre Alci. in cōm. ad l.vinaria. ff.de verb. & re.signi.* * *Flo.esset*

VInum cum vasis [a] † legauit. Negat Trebatius [b] quod in doliis sit, deberi : & sensum testatoris aliū putat esse, [c] verborum aliū: [d] cæterū [e] dolia in vasis vinariis nō esse. [f]* Ego, [g] & si dolia in vasis vinariis non sunt, tamen non concederem Trebatio vinū quod in doliis esset, [h] id est, quod in vasis non esset, nō esse legatū . Illud verū esse puto, cui vinum cum vasis legatum erit, ei amphoras, [&] cados in quibus vina diffusa seruamus, legatos [i] esse. Vinum enim in amphoras & cados hac mente diffundimus, vt in his sit donec vsus causa probetur : & scilicet id vendimus cum his [k] amphoris & cadis. In dolia autem alia mente coniicimus, scilicet vt ex his postea vel in amphoras & cados diffundamus, vel sine ipsis doliis veneat.

XVI. IDEM libro tertio ex posterioribus Labeonis.

QVi vinum Surrentinum [l] in vrnalib' [m] habebat diffusum, is tibi vinū legauerat ī amphoris. [n] Omne illud quoq; vinū quod in vrnalibus fuisset, legatū esse Labeo & Trebatius responderunt.

Adiectiua indefinitè vel generaliter vel neutraliter posita,referuntur ad omnes res ad quas possunt adaptari ratione adiuncti cuius significatio restringitur. Bartolus.

¶ Cui dulcia [o] legata essent, si nihil aliud testamento significetur, omnia hæc esse legata, mulsum, [p] passum, [q] defrutum, & similes potiones : item vuas, ficos, palmas, [r] caricas. [f] Quòd si ita esset legatum, *Vinum amphorarium,* [t] *aminæum* † *Græcum, & dulcia omnia:* [u] nihil inter dulcia, nisi quod potionis [x] fuisset, legatum putat Labeo ex collatione [y] vini amphorarij. quod non improbo.

DE INSTRVCTO, † vel instrumento legato.

TITVLVS VII.

I. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SIue cū instrumēto fūdus legat' est, sicue instruct': duo legata intelligūtur. [z]

¶ Fūdo cū instrumento legato, & alienato, [a] īstrumētū nō vindicabitur [b] ex sentētia defūcti.

a *Vinū cum vasis.* quod est ac si vinum & vasa: vt supra,de leg. j.l. Titiæ textores.§.nihil. &.l.si quis inquilinos.§.si ita.

b *Negat Trebatius.* & malè : vt infra patet.

c *Aliū putat esse.* i.latiorē forsitā,cū de omni vino cogitauerit.R.

d *Verborum alium.* scilicet strictiorem, vt de eo solo quod sit in vasis.& sic sensui verba desunt.R.

e *Cæterum.* pro,sed:aliàs pro,certè:aliàs est, cæterorum scilicet verborum. quæ est falsa . Accursius.

f *Non esse.* vnde vino legato simpliciter vasa cedunt,non dolia: vt supra,eod.l.si cui.§.j. vnde videbatur de vino in doliis posito non contineri , nec de doliis, & pro Trebatio quoad dolia : sed contra eum quoad vinum in eis positum,est supra,eod.l.cum vinum.§.item quamuis.Item & pro eo quoad dolia.ff.ea.l. proximo §.in fi. sed contra eum quoad dolia.ff.de verb.sig.l.vinaria. dicas ergo cum expressit cum vasis, quòd etiam dolia debeātur:vt.d.l. vinaria. Item & pro hoc est quod subiicit , non esse:quasi dicat, quod non concedo . Accursius.

g *Ego.* ideo qp doliare vinū non continetur legato,putat Trebatius,licet perperā. R.sed melius esset in litera,ego.ff.Proculus.

h *In doliis esset.* aliàs, non esset:& tunc dic, non concederem.i. non assentirem : & assume,non concederem dico vinum & cæt. aliàs deest , & est plana. & secundum hoc dic in vasis non esset, prout ipse accipiebat vasa.& facit.ff.de auro & arg. leg.l. si quis.

i *Legatos.* Quid de doliis ? dic vt.ff.proxi.

k *Cum his amphoris.* ideo, quia cum eisdem legatum præsumitur apud nos Romanos.nō ergo talis præsumptio meo habetur iudicio apud eos qui cum vasis non consueuerunt vina vendere:vt.ff. titu.j.l.cum de lanionis.§.asinam. Ro. & facit ad hunc.§.supra,l. proxi. &.l. si cui. §. j.

l *Qui vinum Surrentinum.* à loco sic dictum.

m *Vrnalibus.* vasa de terra forte.

n *In amphoris.* puta dixit testator , lego vinū quod est in amphoris, & habebat vinū in amphoris & vrnalib': vel in vrnalibus tātum, & nullas habebat amphoras . & pro hoc supra, eo.l.cum vinum.& supra, de legat.j.l. si cui serui. in prin. & infra, de alimen.leg.l.à filio, §. finali. secus autem si dixisset, vinū quod est in amphoris: cū plures haberet amphoras, & plures vrnas, & in amphoris nihil, in vrnalibus vinum erat.tunc enim nihil videtur legatum: vt.ff.de leg.j.l. sed & si certos.&.l.si seruꝰ, §.qui quinque. Accur.

o *Cui dulcia.* scilicet simpliciter, non facta mentione vini.

p *Mulsum.* de vino & melle.

q *Passum.* id est vua tramarina passa & dulcis . Vel dic hoc & sequens, vt & supra,eod. l.si quis vinum.

r *Palmas.* id est, dactylos ab arbore de qua nascuntur, quæ vocatur palma. Accursius.

f *Caricas.* genus rei dulcis,non dicas de ficubus caricis Bonon. quia iam dixit ficus. Accursius.

t *Amphorarium.* à loco vel vase sic dictum.

u *Omnia.* sub. lego.nam sunt verba testantis. & caue, quia non repetit, vinum: quia nullum tunc esset dubium. Accur.

x *Potionis.* id est, quod possit potari.

y *Ex collatione.* id est, coniunctione.& sic no.hic quòd præcedentia minuunt significatum sequentium vel generalitatem,& econtra sequens restringit præcedentia: vt infra,de pen.leg.l.nam quod.§.fin.& facit ad.§.supra,eod.l.si quis.& infra,de auro & argen.lega.l.pediculis.§.idem. Accursius.

DE INSTRVCTO VEL instrumento legato.

Tractat hic titulus de instrumēto fundi,& domus & patrisfamilie, & orti,& taberna,& caupona,& balnei,& villa,& vinee,& pistoris,& piscatoris,& lanionis,& pistoris,& medici.

SIue cū instrumento.] CASVS. Legaui Titio fundū Seianum cū instrumēto.nūquid potest Titius accipere ab hærede meo fundū,& dimittere instrumentū,vel econtrario? Et dicitur quod sic: quia duo legata sunt.& idem est si legaui ei fundum instructum. Sed quid si post dictum legatum alienauī ego testator fundum,& non instrumentum ? nunquid poterit dictus legatarius petere instrumentum ? Et dicitur quòd non. Viu.

z *Intelliguntur.* Sed in primo casu alterum est accessorium, in secundo vtrumque principale : vt infra, eodem.l.si cui. & infra, proxi . sed & fundo simpliciter legato aliqua cedunt: vt infra, eod. l. cui fundus.

a *Alienato.* & sic reuocato legato.

b *Non vindicabitur.* facit infra,de pec.le.l.j.& ij.& de penu.leg. l.ij.&.ff.eo.l.quæsitum.§.si fundus.Sed contra inst.de leg.§.si quis ancillas.&.ff.tit.j.l.iij.&.iiij.Sol.vt.ff.l.si cui. *ADDITIO.* Intellige istam glos. secundum Bart. hic quòd fundus fuit voluntarie alienatus:& sic est reuocatum legatum fundi:ideo non potest stare legatum instrumenti cum dixit,fundus cum instrumento: quia instrumentum est accessorium.secus si dixit,fundū & instrumentum, vel fundum instructum : vt in dicta.l.si cui.

Cum pa-

Cum pater.] CASVS. Titia mater mea instituit me hæredē, & decessit. postea ego feci testamentum, & institui mihi hæredes quatuor meos filios, scilicet vnum puta Titiū in vna vncia: & alium puta Seiū in duabus vnciis, & alium in sex, & aliū in tribus. & postea dicto Titio & Seio dedi per præceptionem bona dictæ meæ matris quæ fuerat eorū auia: & hoc vltra partes hæreditarias. & postea decessi. vnde dicta bona auiæ debēt venire ad dictos meos filios iure hæreditario, & pro partibus quas ei dedi. sed in iudicio iam. erciscun. debet dictus Titius & Seius qui fuerūt legatarij quantum ad dictā præceptionem habere partes quas habebant cohæredes eorū in dictis bonis auiæ, pro modo personarum, & non secundum partes hæreditarias eorum, scilicet vt Titij & Seij. [*DOTES PRÆDIORVM.*] Legaui tibi prædium meum Titianum & Seianum simpliciter. nunquid dotes dictorum prædiorum debentur tibi? Et dicitur quòd non. secus autem si legassem tibi dicta prædia instructa: quia tūc bene debētur tibi dotes eorum. Viuianus.

a *Scriptis.* portionibus inæqualibus.

b *Auiæ.* scilicet paternæ cui successerat testator.

c *Præter partes.* id est, præter eas quas erant habituri iure hæreditario in quibus nil dixit: & si dixisset prælegando, non valeret à seipsis: vt supra, de lega. j. l. legato. §. j. Accursius.

d *Cohæredum.* in quibus tenuit prælegatum: vt. d. l. legato.

e *Viriles.* id est, pro numero personarum: vt Co. de cadu. tol. l. vnica. §. vbi autem. & sic non hæreditarias: & hoc ideo, quia propria nomina fuerunt expressa: vel forte aliquam pecuniā viriliter iussi sunt dare cohæredibus pro hoc legato: vt infra, ad Trebel. l. nonnunquam. & l. pen. & supra, de legat. j. l. seruus vnius. §. fi. & l. si hæredes nominatim. Accursius.

f *Dotes.* vt sunt instrumenta.

g *Legantur.* legatario, non cum instrumēto, sed simpliciter. Acc.

h *Non præstantur.* scilicet instrumenta: quia fundi nihil est nisi quod terra se tenet, paucis exceptis: vt supra, de act. emp. l. fundi. & supra, de legat. iij. l. Lucius. §. pe. & infra, eo. l. cum fundus. Item no. hic dotem prædij instrumentum vocari: vt infra, de fideiuss. l. amissi. §. pe. & C. ad legem Falci. si prædiorum. & facit. ff. de contrahen. empt. l. quoties. arg. j. eod. l. Seiæ. §. Tyrannæ. & hoc si habet, non instructa. aliàs deest, non. & tunc dic, dotes prædiorum non vocari instrumenta, sed fortè quod est in supellectili vel ornatu. ad quod est infra, eod. l. quæsitum. §. supellex. & §. fina.

Fundum.] CASVS. Quatuor meis libertis legaui fundum Titianum instructum. postea feci codicillos, & in eis petij vt liberti morientes partes eorū dicti fundi restituerent superstitibus libertis: nec habui mentionē instrumenti. & postea decessi. postea decesserunt duo ex libertis: & sic debet peruenire pars eorum ad superstites ex fideicommiss. certe talis veniet ad superstites dictus fundus, qualis omnibus libertis legatus fuit, id est, cum instrumentis eiusdem fundi, in quibus instrumentis continentur etiam ancillæ quæ positæ erant in eo gratia fructus quærendi. vnde si medio tempore dictæ ancillæ habuerunt partum, continebitur partus in fideicommisso, sed decedet de fideicommiss. illud quod periit per fatum. [*MINOR VIGINTI.*] Titius minor viginti annis legauit consobrinæ suæ Seiæ duo prædia instructa, & sic tacite continebantur serui qui in eis erant. & postea antequam decederet, quosdam ex dictis seruis manumisit: quæ manumissio non valuit: vt institu. qui ma. non pos. §. eadem. & postea decessit dictus Titius. nunquid dictæ suæ consobrinæ debebuntur dicti serui de facto manumissi? Et videtur quòd sic: quia manumissio non valuit. sed certe dicitur quòd nihilo magis ei debebuntur. & idem esset si ex quacunque alia causa dicta libertas impediretur. Viuianus.

Prælegatis partibus in virilem deducuntur propter expressionem propriorum nominum. Bartolus.

II. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

CVm pater pluribꝰ filiis hæredibus scriptis, [a] duobus præceptionem bonorū auiæ, [b] præter partes [c] hæreditarias dedisset: pro partibus cohæredū [d] viriles [e] habituros legatarios placuit.

Legata proprietate instrumentum non videtur esse legatum. Bartolus.

Dotes [f] prædiorum, quę Græco vocabulo ὑποθῆκαι † appellantur, cū non instructa legātur [g], legatario non præstantur. [h]

Talia sunt subiecta qualia prædicata demonstrant, & econtra. Bartolus.

III. IDEM lib. octauo. Respōsorū. FVndum instructum libertis patronus testamento legauit. [i] postea codicillis petiit vt morientes partes suas fundi superstitibꝰ restituerēt: nec instructi mentionē habuit. Talē in causam fideicommissi deductum videri placuit, qualis fuerat legatꝰ [k]: sed [&] medij tēporis augmenta fœtuū & partuū, item detrimēta fatalium, fideicommisso contineri. [l]

Manumissio licet innualida, extinguit serui legatum. Bartolus.

Minor viginti annis instructa prædia consobrinæ suæ dari voluit, & quosdā seruos prædiorū viuus manumisit. [m] Nō idcirco serui manumissi [cum prædiis ex causa fideicōmissi] præstabuntur, [n] quòd ad libertatem peruenire non possunt. Idem iuris est, cū ex quauis alia causa libertas non competit.

Magis inspicitur fundus in quo quis operatur, quàm fundus in quo moratur. Bar.

IIII. IAVOLENVS libro secūdo ex Posterioribus Labeonis.

CVm quidam duos fundos iunctos haberet, & ex altero boues, cū opus fecissent, in alterū reuerterētur: vtrumque fundum cū instrumēto legauerat. Labeo, [&] Trebatiꝰ boues ei fundo cessuros putāt, vbi opus fecissent, non vbi manere cōsueuissent: Cascellius cōtra. Labeonis sententiam probo. [o]

Dictio, cum: & dictio, &, participātur in cōiungendo: sed in modo coniungendi differunt. Bartolus.

V. LABEO libro primo πιθανῶν à Paulo Epitomatorum.

Quando currant fatalia & quādo non, vide not. in c. ex ratione. extra de appella.

a *Quando.* currant fatalia & quādo non, vide not. in c. ex ratione. extra de appella.

i *Legauit.* vel cum instrumento, vel simpliciter.

k *Fuerat legatus.* scilicet instructus. argu. supra, manda. l. si vero non remunerandi. §. idem Papinianus.

l *Contineri.* sed quomodo augmentum fœtuum animalium quæ fuerunt instrumēta fundi ad stercorandum fore, debent restitui, cum defuncti iudicio sunt habiti: vt infra, ad Trebell. in fideicommissaria? Respon. ad instar peculij legati, vbi est accessio & deminutio: vt supra, de legat. ij. l. peculium. in princi. & infra, de pecu. legat. l. denique. §. fin. & idem in equitio, & omni vniuersitate sub nomine collectiuo legata: vt etiam mora non commissa veniant augmenta: vt supra, de vsur. l. equis. §. equitio. & aliud in relicto iure institutionis, vt dicta. l. in fideicōmissaria. Vel hic continetur non tāquam vniuersitatis augmentum, sed tanquam instrumēti augmentū: vt. j. eod. l. pen. Vel dic, fœtuum & partuum pro eodem poni, scilicet ancillarum, qui non sunt fructus: vt. j. ad Treb. l. mulier. §. si hæres. ibi, præterea &c. sed dominus. M. dixit, timeo ne hic desit, non. tunc enim litera esset plana: & quòd diceres partuum, dicas quod non sunt instrumenta hi partus. Item quod dicit de damnis fatalium [a] contineri, vel secundū M. non contineri: dic prout fuit in culpa vel non, vtrunque posit esse: vt infra, ad Treb. l. mulier. §. si hæres. & facit infra, ad Trebel. l. deducta. §. hæreditatem.

m *Manumisit.* de facto, non de iure propter. l. Aeliam Sentiam: vt insti. qui manumit. non pos. §. eadem.

n *Præstabuntur.* certum est enim mutatam voluntatē esse in his, licet non teneat manumissio: vt &. j. de adimen. le. l. & ideo. &. l. si legatum. in prin. &. l. legatum. §. fi. &. ff. de leg. j. l. plane. in prin. Sed contra. ff. de le. j. l. seruum filij. §. si idem. &. l. si seruus legatus. §. si seruus. &. ff. de lega. ij. l. qui testamento. Sol. ibi expressē legauerat: vnde valet cum non valeat libertas. at hic non expressē legauerat, sed sub illo verbo, instructa. Vel hic loquitur cum viuus manumisit, secus si eodem testamēto. facit infra, de pec. leg. l. cum dominus. §. fin. &. l. sequenti.

Cum quidam.] CASVS. Titius habebat duos fundos, scilicet Titianum & Seianum, & erant simul iuncti dicti duo fundi: & tenebat duos boues in dicto fundo Seiano de die & nocte: & semper cum erat necesse, faciebant dicti boues opus suum in fundo prædicto Titiano, & cum fecerant opus in fundo Titiano, reuertebantur ad standum in Seianum. dictus Titius fecit testamentum, & dictum fundum Titianum legauit Seio cum instrumēto, & dictum fundum Seianum legauit Gaio cum instrumento. & postea decessit. modo quæritur, cui prędictorum fundorū cedant dicti boues? Et dicitur quòd ei fundo debent cedere in quo opus faciebant, id est, Titiano, & nō ei fundo in quo manere consueuerunt, id est, Seiano. Viuianus.

o *Probo.* pro isto. j. de penu lega. l. nam quod. §. penul. &. l. fin. & supra, de lega. iij. l. si ita. cum concor.

Si cui.] CASVS. Legaui tibi fundum meum Titianum cum instrumento. certe debetur tibi fundus, & instrumentum. idem est si legaui tibi fundum & instrumentum. Item idem est si legaui

si legaui tibi fundum instructum. Est tamen in vno differentia inter dicta legata: quia si ego testator alienaui dictum fundum sine instrumento, post legata prædictis modis à me relicta ex duobus dictis legatis poterit legatarius vindicare instrumentũ fundi, puta cum ego testator legaui fundũ & instrumentum, & cum legaui ei fundum instructũ. in tertio autem non: puta cum legaui ei fundum cum instrumento. Viu.

a *Nihil interest.* scilicet quantũ ad hoc: quia semper vtrũque videtur esse relictum, & fundus & instrumentum: sed tamen primo extincto differentia erit: vt infra dicit. & sic non obstat. ff. de vsufru. acc. l. si quis Titio. & supra, de lega. j. l. Titiæ. §. nihil. & l. si quis inquilinos. §. si ita.

b *Cum instrumento.* huius enim sermonis tenore adeo secundũ legatum primo adhęrere designatur, vt eius fultura subducta non possit esse quin illico ruat: cum se sustinere nequeat vltra. R.

c *Ex cæteris.* scilicet fundum & instrumentum: item fundũ instructum: sed ad hoc secundum est cõtra instit. de leg. §. si quis ancillas. ibi, idẽ erit si fundo &c. Solu. quod ibi simpliciter, hic distincte dicitur. & quid miri? cum ibi leui ac simplici via, quoniam rudibus animis: hic vero diligentissima & exactissima, quoniã prouectis singula iura traduntur, secundũ R. sed non placet ꝙ propter rudes ibi male dicat. dic ergo: quod ibi dicit, idem est, vt fundus instructus referatur ad primos duos casus: scilicet de ancilla, & de seruis orcinis & vicariis. & quod subiicit, vel cum instrumento: referatur ad proximum, scilicet de seruo cum peculio. hoc Io. non placet. Alij quòd illa hanc corrigat in hoc articulo. quod satis dici potest. Vel secundum Azo. vt fundo instructo legato & postea alienato[a] extinguitur legatum instrumenti, vt ibi: & non extinguatur, vt hic. extinguitur dico instrumentum fundi, vt ibi, non instrumentum patris familias quod in legato continetur: vbi fundus instructus est legatus: vt. j. e. l. quæsitum. §. sed si fundus. &. §. instructo. & hoc etiam in contrario nota. &. C. de verbo. signi. l. ij. Item facit infra, titu. j. l. ij. §. j. & supra, titu. ij. l. ij. &. ff. e. l. ij. §. j. & supra, de lega. j. l. vij. &. viij.

a Quid si alienatum postea sit redemptũ, an superueniẽte redẽptione fundi redimatur legatum: dic quòd nõ: vt in. l. cũ seruis. j. de adimen. lega. nisi tantum fauore libertatis secundum Bal. in l. 3. C. de le.

SI cui fundum & instrumentum eius legare vis, nihil interest[a] quo modo leges, *fundũ cum instrumento*[b], an *fundũ & instrumentum*, an *fundum instructum*. Paulus. Immò contra. Nã inter ea legata hoc interest, quòd si fundo alienato mortuus fuerit, qui ita legauit: ex hac scriptura, *Fundum cum instrumento*. nihil erit legatũ: ex cæteris[c] poterit instrumentum esse legatum.

Per solam sententiam non fit renouatio vt legatum extinguatur. Barto.

VI. SCAEVOLA libro sexto decimo Digestorum.

NEpoti legauerat[d] prædia quę certa regione habuerat, vt instructa sunt, cum vino, grano, kalẽdario[e]: & adiecerat hæc verba: *Quidquid erit, cum moriar, in illa regione. &, Quicquid in quacũque specie erit in illa regione. vel, quod meũerit.* viua testatrice[f] vnus ex debitoribus condẽnatus, viuente testatrice satis non fecit[g]. Quæsitũ est, an quod ex sententia iudicis deberetur, ad nepotẽ pertineret? Respondit, nihil ꝓponi cur nõ[h] deberet.

In eo in quo apparet esse mutata volũtas testatoris, videtur esse reuocatum legatum, non in alio. Bartolus.

NEpoti.] CASVS. Titia legauit nepoti suo Seio prędia quæ habebat ad burgum Panicalis, sicut erant. instructa, scilicet cum vino, & grano, & kalend. quæ in dictis fundis erant. in quo quidem kalendario erant scripta nomina debitorum ipsius testatricis: & postea dixit dicta Titia in eodem testamento: lego dicto meo nepoti quicquid erit cum moriar in dicta regione burgi Panicalis, vel quicquid in quacumque specie erit in dicta regione cum moriar. postea dicta testatrix conuenit vnum ex dictis debitoribus qui continebantur in dicto kalendario, & fecit eum condemnari: & prius quàm idem debitor ei satisfaceret, ipsa decessit. nunquid debetur nepoti illud quod debet dictus debitor condemnatus? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

d *Nepoti legauerat.* scilicet auia.

e *Kalendario.* hoc expone: vt. ff. de lega. iij. l. qui filium. Accur.

f *Viua testatrice.* & in eadem voluntate durante erga nepotem: quod præsumitur propter coniunctionem: aliàs secus: vt. ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. si rem. &. ff. de lega. j. l. si sic. §. j. in fin. secundum R. Sed certe ibi plus erat: quia exegerat.

g *Satis non fecit.* sufficienter.

h *Cur non.* scilicet tam coniunctæ personæ. non igitur fit nouatio per sententiam solam: sed demum exactione facta. argu. contra. C. de excu. rei iudi. l. fin.

Tabernam.] CASVS. Titius in testamento suo legauit cuidam suæ libertæ quam manumiserat, & quæ vocabatur Pardula, insulam siue tabernam cũ cœnaculo, & cum mercibus & instrumẽtis & supellectili quę ibi erant, & horreum vinariũ cum vino, & vasis, & instrumento, & cum instito. ribus quos ibi secũ habere cõsueuerat dictus testator: & postea viuente eodem testatore insula siue taberna prædicta in qua erat dictũ cœnaculum dictę Pardulæ legatum, exusta fuit. & postea idẽ testator refecit aliam nouã ibidem, & postea vendidit idem testator dictum horreũ vinarium quod eidẽ Pardulæ legauerat: vini autẽ venditionẽ distulit ad hoc vt postea carius illud venderet, & postea decessit dictus testator. modo quęritur, an vniuersa prædicta legata possit cõsequi Pardula prædicta? Et dicitur ꝙ sic, præter ea in quibus voluntas testatoris fuit mutata: mutata autem fuit in insula siue taberna de nouo facta. Item in horreo vinario quod vendidit dictus testator. Viuianus.

VII. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum.

TAbernam[i] cum cœnaculo[k] Pardulæ[l] manumissæ* testamẽto legauerat cum mercibus & instrumentis & supellectili, quæ ibi esset: item horreum[m] vinariũ cũ vino, & vasis, & instrumento, & institoribus quos secũ habere consueuerat. Quæsitũ est, & cum viuo testatore insula[n] in qua cœnaculum fuit quod ei legatũ erat, exusta sit, & post bienniũ eodẽ loco constituta noua[o], & horreũ quod eidem legatũ erat, à testatore venierit, vini autem venditio dilata sit, vt ex eo cõmoda* venirent: an vniuersa legata Pardula consequi possit? Respondit, ea in quibus voluntas mutata esset, non deberi[p].

Instrumenta fundi dicuntur quæ gratia colligendorum & conseruandorum fructuũ sunt parata: & quæ sint illa, hic ponuntur exempla. Barto.

VIII. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

INstrumenta*† fundi ea esse, quæ fructus quærẽdi, cogendi, cõseruãdi gratia parata sunt, Sabinus libris ad Vitelliũ euidenter enumerat. Quærendi,

i *Tabernam.* i. domũ ad habitãdũ vtilem vt j. de verb. sign. l. tabernæ. nam & hic. j. vocat eam insulam. Accur.

k *Cœnaculo.* locus vbi cœnat paterfamilias, vel vbi fit cœna: quo loco frequenter aqua proiicitur: vt supra, de iis qui deie. l. i. vero. Accursius.

l *Pardulæ.* proprium nomen ancillæ quã manumisit inter viuos, vel in testamento: & ideo ꝙ dicit, testamento, potest determinare præcedens, manumissæ: vel sequens verbum, legauerat. Accur.

m *Item horreũ.* in quo vinũ est repositũ. Vel dic, in quo triticũ & hordeũ vnde fit vinũ, est repositũ: vt. ff. tit. j. l. si quis vinũ. §. j. Ac.

n *Insula.* id est, taberna.

o *Noua.* scilicet fuerit.

p *Non deberi.* sic ergo taberna, id est, insula exusta, & postea testatore noua facta non debetur: vt supra, de lega. ij. l. peculium. §. j. & supra, de vsufru. l. qui vsumfruc. in prin. & supra, quib. mod. vsusfruc. amit. l. quid tamen. §. j. &. §. antepenul. & fin. & supra, de lega. j. l. si ita legatum. §. fina. Item nec horreum debetur, cum testator illud vendiderit: vt supra, eo. l. si cui. & supra, de leg. j. vj. &. l. si ex toto. in princ. & supra, de leg. iij. l. fideicõmissa. §. frem. & instit. de leg. §. si rem suam. vinum autem cum vasis debebitur, nihil enim prohibet in quibusdam tenere voluntatem, in quibusdam mutatam esse: vt. d. l. si ex toto. in princ. & facit ad hanc. infra, de auro & argen. lega. l. Seia.

Instrumenta.] CASVS. Legaui tibi fundũ, & instrumenta fundi, & decessi. quæritur, quid nomine instrumenti fundi contineatur? Et dicitur ꝙ illa continentur quæ parata sunt à me testatore gratia quærendi fructus, & gratia cogendi siue colligendi fructus, & gratia conseruandi. quæ autem parata videantur gratia quærendi fructus, & quæ gratia cogendi, & quæ gratia conseruandi, plane dicitur vsque ad finem legis. Sed nunquid in dicto legato continetur grex ouium qui erat in dicto fundo? & distinguitur, vtrum cõparaueram gregem vt ex eo fructus caperetur, & tũc non continetur in dicto legato. si vero ideo cõparauram, quia non aliter ex fundo siue saltu vbi erat fundus, fructus percipi poterat, nisi esset ibi grex qui stercoraret agrũ: tunc bene continebitur in legato. & idem in alueis apium, & in auibus et quibus

quibus habeat fundus reditum, & in frumento & vino ad cibaria cultorum fundi parato, & illo frumento quod paratū erat in fundo causa seminis. & hoc vsq; ad. l. quæsitum. §. cōseruandi. Viuia.

a *Homines.* id est, seruos.

b *Villici.* qui occasione fructuum insistunt: vt. j. e. l. villæ.

c *Et monitores.* id est, qui agros monent, id ipse est, muniunt a fossatis & sepibus, vel qui monent laboratores.

d *Vilia.* in quib⁹ portantur blada ad seminandum, vel vinum labentibus.

e *Ligones.* i. sarpæ.

f *Sarculi.* sunt cultri quibus terra scinditur, vel paruę sarpę ad arandum fabas & meligas.

item bidētes, id est, vomeres vel gomeres: qui vndique scindunt terram: vel furcæ vel rastelli qui plures habent dentes. & facit ad. l. ſ. de petit. here. si à patre. §. fi. & C. de verb. sign. l. ij.

g *Cogendi.* s. sunt instrumenta.

h *Messoriæ.* i. segulæ.

i *Fœnariæ.* id est, fœnisecæ.

k *Qualli.* i. canistri ad vindemiandū in eis.

l *Excepterii.* id est, corbes & castellatę, sed torcularia sunt canales & tinacij.

m *Defossa non sint.* igitur & si sint defossa instrumenta, appellatione fundi cōtinētur. seruus autē dicendū de instrumento domus: quia id quod defossum est, pars dom⁹ est. ergo nō poterit dici domus instrumentū: vt. ſ. de act. empt. l. granaria. & j. eo. l. quæsitum. §. Papinianus ait. sed certe & in fundo idem erit dicendum: vt. j. eo. quæsitū. §. ea vero. sed certe erit distinguendū: vt. j. eo. cum fundus. Accurs.

n *Cuppæ.* vasa quædā sunt lapidea de terra facta. H. & hic puncta, & quod subiicit quibusdā &c. incipit alia oratio.

o *Atrienses.* qui purgant vel custodiunt atrium: vt supra, nau. cau. l. j. §. j.

p *Scoparii.* id est, qui scopis domum purgant. vnde in euangelio: scopis mundatam.

q *Viridaria.* scilicet sunt instrumenta fundi artificialiter facta, aliàs pars fundi sunt: vt. j. eo. quæsitum. §. ea vero.

r *Topiarii.* id est, qui ornant & ordinant saltus fundi: vt supra, de leg. iij. l. cum quæreretur. §. fina.

s *Greges.* hoc dic vt infra. l. proxi.

t *Saltuarii.* qui custodiunt fundum, & tuentur magis quàm fructibus colligendis præsunt: vt. ſ. de leg. iij. cum quæreretur. §. fin. & infra, eo. l. quæsitum. §. saltuarium.

u *De grege. Comparatus.* scilicet principaliter.

x *Debeatur.* instrumento fundi legato. & est ad hoc. C. de verb. sign. l. ij. & ſ. de lega. iij. cum quæreretur. §. pe. sin autem pro vtroque, dic vt infra, eo. l. quæsitum. §. si quis eodem.

y *Si reditus.* scilicet fundi. vt quia locus aptus erat ad mel propter flores & aquam & alia quæ apes desiderant, & non ad alium fructum. & facit. j. e. l. quæsitum. §. & si ab aucupio.

veluti homines [a] qui agrum colunt, & qui eos exercēt, prępositive sunt his: quorū in numero sunt villici [b], & monitores [c]: præterea boues domiti, & pecora stercorandi causa parata: vasaq; vtilia [d] culturæ, quæ sūt, aratra, ligones [e], sarculi [f], falces putatoriæ, bidentes, & siqua similia dici possunt. Cogendi [g], quemadmodū torcularia, corbes, falcésq; messoriæ [h], falces fœnariæ [i], quallik vindemiatorij, exceptoriiq; [l], in quib⁹ vuæ cōportātur. Cōseruandi, qualia* sunt dolia, licet defossa nō sint [m], & cuppę [n]. Quibusdā in regionib⁹ accedūt instrumēto, si villa cultior est, veluti atrienses [o] †, scoparij [p]. Si etiā viridaria [q] sint, topiarij [r]. Si fund⁹ saltus pastionésque habet, greges [s] pecorum, pastores, saltuarij [t].

IX. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

DE grege ouium ita distinguendum est, vt si ideo cōparatus [u] sit vt ex eo fructus caperetur, nō debeatur [x]: si verò ideo, quia non aliter ex saltu fructus percipi poterit, contra erit: quia per greges fructus ex saltu percipiuntur.

X. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

SI reditus [y] ex melle constat, etiā aluei apésq; cōtinētur [z].

XI. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio.

EAdem ratio est in auibus quæ in insulis [a] maritimis aluntur.

XII. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

QVæsitū est, an frumentum quod cibariis cultorū paratum foret, instrumēto cederet? Et plurimis nō placet, quia cōsumeretur quippe instrumētum [b] est apparatus rerum diutiùs mansurarū, sine quibus exerceri nequiret possessio. Accedit [c] eo quòd cibaria victus magis q̄ colendi causa parētur. Sed ego puto & frumentum & vinùm ad cibaria paratum instrumēto cōtineri [d]: & ita Seruium respōdisse auditores eius referūt. ℣ Item nōnullis visum est frumentū, quod serendi causa sepositū est, instrumento cō tineri. puto, quia & instar culturę esset, & ita cōsumeretur, vt semper reponeretur. Sed causa seminis nihil à cibariis differt. ℣ Cōseruādi fructus [e] causa, veluti granaria [f], quia in his fructus custodiūtur: vrceos [g], capsellas, in quibus fructus cōponuntur. Sed & ea quę exportādorū fructuū causa parātur, instrumenti esse cōstat: veluti iumenta, & vehicula, & naues, & cuppæ, & cullei [h]. Alfenus autem, si quosdā ex hominib⁹ aliis legauerit: cæteros [i] qui in fūdo fuerūt, non cōtineri instrumento ait: quia nihil animalis, instrumēti esse opinabatur. quod nō est verum. Cōstat enim eos qui agri gratia ibi sunt, instrumento cōtineri. ℣ Quæritur, an seruus qui quasi colonus [k] in agro erat, instrumento legato cōtineatur? Et Labeo & Pegasus rectè negauerunt: quia non pro instrumento [l] in fundo fuerat, etiam si solitus fuerat & familiæ imperare. ℣ Saltuariū autem Labeo quidem putat eum demum cōtineri, qui fructuum

A z *Continentur.* fundi instrumento legato.

E *Adē ratio.* Hæc lex diuiditur in tres partes. Primo ponit quid sit instrumentū fundi vsque ad. §. si domus. Secundo, quid sit instrumentū domus vsq; ad. §. sed si fundus. Tertio, quæ sit differentia inter legatū fundi simul instructi, & simul cum instrumento. & circa hoc multa dicta interserit vsque ad finem. l. Barto.

a *In insulis.* vt pauonibus & phasianis, sicut & cuniculis: vt in lacu Perusino. & facit. j. eo. l. quęsitum. §. si in agro. & §. si ab aucupio.

b *Quæsitū. Instrumentum.* principale. R. & est hic definitio instrumenti. sic &. j. e. §. sed si fundus. & supra, de trib. l. procuratoris. §. si propter.

c *Accedit.* scilicet sententiæ illorum qui dicunt nō esse instrumētū. R. & facit. C. de verbo. signi. l. j. &. ij. &. ſ. de vsufru. l. item si fundi. §. seminarios.

d *Contineri.* per medium, accessionis iure.

Conseruandi.] CASVS. Dictum est. ſ. e. l. instrumēta. de quibusdam quibus fructus cōseruātur: quæ quidē cōtinentur in instrumento fundi. nunc adiūgit alia, sicut sunt granaria quæ sunt in fundo instructo legato, & vrcei, & capsellæ, & iumenta, & vehicula, & naues, & cuppæ, & cullei, quæ parata erant in fundo causa exportandi fruct⁹ de fundo. Sed quid si testator legauit aliis quosdam ex hominibus siue seruis qui erant in fundo quē Titio legauit instructum? nūquid alij qui remanserunt in fundo, cōtinebuntur in instrumēto fundi? Et dicitur q̄ sic, licet Alfenus diceret cōtrariū. seruus autem qui quasi colonus in agro erat, non continetur in instrumento fundi. Viuianus.

e *Conseruandi fructus.* scilicet contineri dicimus.

f *Granaria.* de hoc dic vt, ſ. e. l. instrumenta. in fin.

g *Vrceos.* de terra.

h *Cullei.* vasa de corio: vt &. j. de au. & argen. leg. l. legatum. §. j.

i *Cæteros.* nam fundum & instrumentum vni, & alij cæteros seruos eius fundi.

k *Quasi colonus.* s. quasi extraneus [b], puta mercede certa constituta: vt. j. e. Seiæ. §. liberto. & l. cum de lanionis. §. j. &. ij.

l *Pro instrumento.* ipsi enim instrumentum parant.

Saltuarium.] CASVS. Quæritur, nūquid fundo instructo legato cōtineantur saltuarij? Et dicitur q̄ sic: siue custodiant fruct⁹ siue fines. Item cōtinetur pictor & tonsor qui sunt parati causa familiæ rusticæ, & faber & mulieres quæ panē coquunt, & illi qui molunt frumentū, & focaria, & villica, & lanificæ, & illæ quę coquunt pulmentaria. Item nūquid cōtinentur vxores prędictorum masculorū? Et dicitur q̄ sic. neque enim credendū est testatorem iniunxisse tam duram separationem. Item cōtinentur pecora quę aliqua parte anni in fundo pascūtur, & in alia parte anni pabulum his

b *De colonis pulchrè Columel. libro. 1. de re rust. ca. 7.*

BIU Cujas

his conducitur aliunde,& serui qui aliqua parte anni colunt fundum,& in alia parte anni mittuntur ad lucrandum alibi.Item cõtinetur cellarius, & ostiarius, & mulio, & molæ, & machinæ, & fœnum,& stipulæ,& asinus machinarius,& machina frumẽtaria, & multa alia quæ nominãtur hic vsque ad.§.si fundus nõ sit &c. quorũ quædã continẽtur,& quædam non,& est planissima litera vsque illuc.Viuianus.

a *Nõ eum.* aliàs deest, non: & interrogatiue tunc legitur, & postea determinat: sed Neratius &c. ad quod est.ff. de lega.iij. l.cum quæreretur.§.penul. &.ff.e. l.instrumenta.in fin.

b *Fabrum.*tignarium vel quadratarium.

c *Focariam.* quæ facit focum.

d *Et villicam.*contubernalẽ villici.Accur.

†foratiam, legit Blon. libro. 9. de Roma triumphante.

e *Lanificas.* à lana sic dictas in qua operãtur: vt.ff.de vsu & hab.l.plenũ.§.fi. nec ob.j.c.villæ.in fi.vt ibi dices.H.

f *Pulmentaria.* i. farina de hordeo.Accur.

g *Sed an instrumenti.* reuocat in dubiũ,quod tamẽ iam soluerat,licet non ita aperte.

*Flo.lanæ

h *Rusticorum.* id est, operantium,vel,id est, instrumentorum.

i *Iustrumenti.* vt.j.eo. l.villæ.§.fina.

k *Vxores.* improprie, id est, contubernales: vt.C.de incest. nupt.l. cum ancillis.

l *Duram separationẽ.* sic.C.cõmunia vtriusque iudi.l.possessionũ. &.ff.de leg.iij.itẽ.§.pe. &.l.vxorem.§.codicillis.&.j.ea.l.§.sed si fundus.in fi.§.& si etiã exprimatur, succurritur: vt.ff.de leg.j.si domus. §.qui cõfitetur.Accur.

m *Cõtinentur.* dũmodo illi agro sint perpetuo attributi:vt.ff.de lega.iij.qui saltum.

n *Saluæ sint.* vt sunt massarij.

o *Ostiarium.* qui custodit ostium.

p *Mulionem.*qui ducit mulũ ad molendinum.

q *Molas.* de lapide.

Machina quid est.

r *Et machinas.* i. ipsum ædificiũ molẽdini vel pistrini. nam secũdũ H.omnę artificioſè factũ dicitur machina.

†aliàs, faba.

s *Fœnum.* de prato.

t *Stipulas.* quę secantur cum herba remotis primo spicis.Accur.

a *De sapa Plin. li.13. c.9.& eiusdẽ lib.c.21. De defruto idẽ lib.14. cap.9.& ca.21.*

u *Machinã frumentariam.* id est arcã ad frumentũ tenendum, vel aliud artificium artificioſè factum.

x *Sapa.* id est[a], quoddam quod fit ad potandum:dicta quasi parum saporis habens secundũ H.& defrutum eodem modo: vt & supra,titu.j.l.si quis vinum.

seruandorũ gratia paratus sit: nõ eum[a] qui finium custodiendorũ causa.Sed Neratius etiam hũc.& hoc iure vtimur,vt omnes saltuarij cõtineãtur.¶ Trebatius amplius etiam pistorẽ & tonsorem, qui familiæ rusticæ causa parati sunt,putat cõtineri.Item fabrum[b] qui villæ reficiendæ causa paratus sit,& mulieres quæ panẽ coquant,quæque villã seruent.Item molitores, si ad vsum rusticum parati sunt. Item focariam[c]†,& villicam[d], si modo aliquo officio virũ adiuuent. Item lanificas[e], quæ familiã rusticã vestiant, & quæ pulmentaria[f] rusticis coquant.¶ Sed an instrumẽti[g] instrumentũ legato instrumento cõtineatur,quęritur:Hęc enim quę rusticorũ[h] causa parantur, lanificæ,& laniæ*,& tõsores,& fullones, & focariæ, non agri sunt instrumentum,sed instrumenti[i].Puto igitur etiam focariam cõtineri, sed & lanificas, & cæteros qui supra numerati sunt: & ita Seruium respõdisse auditores eius referunt. Vxores[k] quoque, & infantes eorũ qui supra enumerati sunt,in eadem villa agentes, credendum est voluisse testatorẽ legato cõtineri. Neq; enim durã separationẽ[l] iniunxisse credẽdus est.¶ Si aliqua parte anni in fundo pascantur pecora, aliqua parte his pabulũ conducitur:vel serui, si aliqua parte anni per eos ager colit,aliqua parte in mercedẽ mittũtur:nihilominus instrumẽto cõtinentur[m]. Cellariũ quoque, id est ideo præpositũ, vt rationes saluæ sint[n]. item ostiariũ[o], mulionémq;[p], instrumenti esse cõstat: & molas[q],& machinas[r]:fœnũ[s],[&] stipulas[t]: asinum machinariũ, machinã frumentariam[u] : vas æneum in quo sapa[x]†coqueretur, & defrutum fieret: & aqua ad bibendũ,lauãdámq; familiã pararetur, instrumenti esse, & cribra, & plaustra quibus stercus euehatur[y]:ea verò quę solo continerentur[z],instrumenti fundi nõ esse Cassius scribit: veluti arundineta & salicta antequam cæsa sint: quia fundus fundi instrumentũ esse non potest[a]. Sed si cæsa sint[b], puto cõtineri[c]: quia quærendo fructui deseruiunt. Idem & in palis erit dicendum.¶ Si in agro venationes sint, puto venatores quoque, & vestigatores[d]†, & canes, & cætera quæ ad venationẽ sunt necessaria,instrumẽto cõtineri: maximè si ager & ex hoc reditũ[e] habuit.¶ Et si ab aucupio reditus[f] fuit, aucupes, & plagæ[g], & huius rei instrumentũ,agri instrumento continebitur[h].Nec mirũ, cum & aues instrumẽto, exemplo† apium,cõtineri Sabinus & Cassius putauerint[i].¶ Si quis eodẽ instrumento in plurimis agris vtatur:cuius agri sit instrumentum,quęritur?Et ego arbitror, si quidem apparet voluntas patrisfamiliæ,cui potius agro destinauerat,eius esse instrumentum[k].cæteri enim agri mutuãtur veluti ab hoc agro. Si non appareat, nullius[l] instrumento cedet.Neque enim pro parte[agri]diuidimus[m] instrumentum.¶ Supellex[n], cæteraque siqua in agro fuerunt quo instructior esset paterfamiliàs[o], instrumento fundi[p] non cõtinentur.¶ Si domus[q] sit instrumentum legatum: videndum, quid contineatur. Et Pegasus ait instrumentũ domus id esse quod tempestatis arcendæ,aut incendij[r] causa paratur, non quod voluptatis gratia.Itaque neque specularia[s], neque vela quę frigoris vel vmbræ causa in domo sunt,deberi[t]. quæ sententia Cassij fuit, qui dicebat inter instrumentum[u] & ornamentũ multum interesse.instrumenti[x], enim ea esse, quæ ad tutelam domus pertinent: ornamenti, quæ ad voluptatem[y],sicuti tabulas pictas. Vela autem Cilicia instrumẽti esse Cassius [ait:] quæ ideo pa-

A y *Euehatur.* in quo serua distinctionem Trebatij: vt supra, de act.empt. fundi.§.fina. & facit in.d.l.fundi.§.Labeo. & supra,de lega.iij.seruis vrbanis.in princ.

z *Cõtinerentur.*secus in doliis in fundo affixis: vt.ff.e.l.instrumenta.§.fi.vel distingue possint remoueri, vel nõ:vt.j.e.cum fundus.

a *Esse non potest.* talia enim quãdiu non sunt cęsa,pars fundi sunt:vt ff.de rei vindi.l.frustẽ pendẽtes. & facit.j.e.l. §.Papinianus.&.ff.de vsufruc.item si.§.fi.& de act.empt.fundi.§.si ruta.&.§.pe.&.fi.&.l.granaria.in prin.&.j.e.l.fi.

b *Sed si cæsa sint.* fundi gratia.

c *Contineri.* f. posse.

d *Et vestigatores.* per † odores nariũ vel oculorum solicita indagatione:vel cũ canibus.

e *Reditũ.*quia in hoc casu potest locari.& ficit.ff.de lega.iij. seruis vrbanis.§.j.& de vsu.l. venationẽ.&.ff.de vsufru. item si.§.aucupiorum.&.j.proxi.§.

f *Reditus.*fundi.Acc.

g *Plagæ.*i.pali quibus tenentur retia recta.

h *Continebuntur.* vt.ff. proxi.respon. cum sit concor.

i *Putauerint.*vt &.ff.e. si reditus. &.l.seq.

k *Instrumentũ.* sic supra.de hęre.instit.ex facto.§.fi.Accursius.

l *Nullius.*Nota ratione incertitudinis neutrum valere.& sic.ff.de hære.instit.l.in tempus. §.j.&.ff.de vsufruc.sed & si quis.§.quid ergo si amisso.in fi.§.&.ff.communia prædio. in tradendis. vbi de hoc no.

m *Diuidimus.* sic.ff.de nego.gest. Nesennius. in fi.& ibi dixi.

n *Supellex.*quid sit, die vt.j.de supel. lega.l.j. &.iij.Accursius.

o *Paterfamiliàs.* non etiam fundus.

p *Fũdi.*Sed instrumento patrisfamiliàs sic & ideo fũdo instructo legato cedit legato: vt.j. ea.l.§.sed si fũdus.Ac.

q *Si domus.*dixit de instrumento fundi: nunc domus,vsque ad.§.sed si fundus.

r *Incendii.*f.arcendi.

s *Specularia*[b].non affixa.aliàs sunt pars domus: vt infra,e.§.Papinianus. in fi.

t *Deberi.*vt instrumẽtum:vt.j.eo.§.Papinianus. nec vt pars rei: vt supra,de act. emp.fundi.§.quæ tabulæ.

u *Instrumentum.* scilicet domus.

x *Instrumenti.* scilicet domus.

y *Ad voluptatem.* quæ possunt dici instrumenta personæ, cum ex his domus non perficiatur: vt infra,de verb.sign.l.pe.

BIU Cujas

a *Laberent.* secus si ad voluptatem: vt supra, proxi. §.
b *Paratur.* vt & infra, de penu. leg. l. iij. §. penori.
c *Centones*, id est, puluinaria: opus factum ad modum plumarum, secundum Hug.
d *Funes.* ad trahendum aquam, qui propter domũ habentur: vt §. de act. empt. l. funes.
e *Perticas.* ad tenendos pannos: vt. j. eo. §. canales.
f *Scalas.* ad ascendendum ad granaria, vel vt infra, eo. §. scalæ.
g *Spongias.* quæ mundant vestes vel alia: vt infra, eo. §. canales.
h *Et scopas.* ad purgandam domũ. sic &. §. eo. l. instrumenta. in fi.
i *Tegulam.* non aſſimilatur: aliàs domus portio est, & cedit legato domus: vt. j. eo. §. Papinianus. in fi. §.
k *Hypæthris.* aliàs, apothecis, siue statiõib.
l *Supellectili.* & ideo non cõtinentur instrumento domus vel fundi: vt. §. eo. §. supellex. sed bene continebitur instrumẽto patrisfamilias: vt infra, ea. l. §. sed si fundus.
m *Non continentur.* vt supra, de act. empt. fundi, §. si ruta. & l. granaria. & supra. e. §. ea vero. Sed arg. cõtra. §. eo. instrumenta. §. fin.
n *Instrumento.* scilicet domus: aliàs est in textu. & ita est in libro domini Accursij.
o *Non continentur.* nõ tamen est hoc generaliter verum vt statim subijcit: vt. §. e. l. §. si domus. &. §. seq. Accur.
p *Prothyrum.* b. thyra Græcè, dicitur ianua Latinè.
q *Magis domus.* vt. §. de act. emp. fundi.
r *Affixa.* aliàs sec: vt §. eo. §. si dom. Accur.
s *Tamen sint.* de nouo facta & parata. si autem fuissent detracta, licet non dũ sint reposita, tamẽ ad hoc seruãtur vt reponantur: magis pars domus sunt, quàm instrumenta sint: vt. §. de vrbãno. emp. l. fundi. §. fi. & l. granaria. §. fi. H.
t *Cæcellos.* infra, quod vi aut clam. l. nam & si ramos.
u *Sed si fundus non sit.*] CASVS. Legaui tibi fundum meum instructum, certe in hoc legato nõ tantum continetur instrumentum eiusdem fundi: sed etiam proprium meum instrumentum: sicut est supellex quæ erat in fundo causa mei vsus, & vestes meæ, & lecti, & mensæ, & aurum, & argentum, & vina, & omnia alia vtensilia, & serui supellecticarij: & cæteri serui huius generis, id est, ministeria quibus eram instructus in eo fundo. Item pædagogia quæ habebam in dicto fundo, vt cum illuc irem, præsto essent in triclinio. Item vxores & filij seruorum.

rantur, ne ædificia vẽto vel pluuia laborent[a]. Acetũ quoq; quod extinguẽdi incendij causa paratur[b]: item centones[c], siphones, [funes[d],] perticas[e]* quoq;, & scalas[f]*, & phormiones, & spongias[g], & hamas, & scopas[h] cõtineri pleriq; & Pegasus aiunt. Tegulam[i] autẽ & tignũ eius rei causa paratũ, instrumento cõtineri, si ad huiusmodi causam habeat tigna parata, ad alios vsus nõ deseruiẽtia. Proinde, & fulcimẽta siqua habebat huic rei necessaria, etiã ea instrumento domus cõtinebũtur. De velis quę in hypæthris[k] extendũtur, item de his quę sunt circa colũnas, Celsus scribit magis supellectili[l] adnumerãda. & ita Sabinũ & Cassiũ putare. Canales autẽ & harpagones & hamas instrumento cõtineri cõstat. Item perticæ quibus araneę detergãtur: item spongiæ quibus colũnæ, pauimenta, podia extergãtur: scalæ [quoq;,] quæ ad lacunaria admoueantur, instrumenti sunt: quia mundiorẽ domũ reddũt. ℣ Papinianus quoq; libro septimo responsorum ait: Sigilla, & statuæ adfixæ[r], instrumẽto domus nõ cõtinentur[m], sed domus portio sunt: quę verò non sunt adfixa, instrumento[n] [domus] nõ cõtinentur[o], inquit: supellectili enim adnumerantur, excepto horologio ęreo quod nõ est adfixũ. nã & hoc instrumento domus putat contineri: sicut prothyrũ[p] domus. si velamẽ est, inquit, instrumẽto domus continetur. ℣ Fistulę autẽ, & canales, & crateres, & siqua sunt alia ad aquas saliẽtes necessaria: item seræ* & claues, magis domus[q] portio, q̃ dom[s] instrumentũ sunt. Specularia quoque adfixa[r] magis puto domus esse partem. Nam in emptione domus & specularia & pegmata[t] cedere [solent,] siue in ędificio sunt posita, siue ad tempus

A Item bibliotheca & libri quos ibi habebam. Item imagines, hæ tamen dumtaxat quæ fuerunt in ornatu fundi. Item actor qui stabat in fundo, quem quidem miseram in prouinciam vt ordinatis in prouincia quibusdã meis negotiis rediret ad fundum. est ergo plenius legatũ fundi instructi, quàm fundi cum instrumẽto: quia cum lego fundum cum instrumento, non continetur meũ instrumentum. quędã tamen non cõtinentur in dicto legato fundi instructi: puta ea quæ congesseram in eo fundo non vsus mei causa, sed gratia cu stodiæ, puta vinũ quod habebam ibi in apotheca causa custodiæ, vel fructus quos ibi reposueram vt venderem. Item nec serui qui iam à me consecuti fuerant libertatem. Item nec illa mancipia quæ tẽporis causa in dicto fundo erant, & non vt essent fundi instrumentum vel meum. & hoc dicit vsque ad. §. idem respõdit instructis horreis &c. vbi dicit quid contineatur in legato horreorũ instructorũ, & dom[s] instructæ vsq; ad. §. Celsus scribit seruis qui in fundo &c. Vi.

B detracta. Sed si nõ sint reposita, ad hoc tamẽ sint[s] vt suppleãtur siqua desint: instrumẽto potius cõtinebuntur. Cancellos[t] quoq; instrumento cõtineri puto. ℣ Sed si fundus non sit cum instrumento legatus, sed ita vt instructus est: quæsitum est, an plus cõtineatur q̃ si cum instrumẽto legatus esset? Et Sabinus libris ad Vitelliũ scribit fatendum esse, plus esse cum instructus fundus legatur, quàm si cũ instrumento. quam sententiam cotidie increscere & inualescere videmus. Quanto igitur hoc legatum vberius sit, videndum est. Et Sabinus definit, & Cassius apud Vitelliũ notat: Omnia quæ eo sunt collata* vt instructior esset paterfamiliàs: instructo, inquit, continebuntur, id est, quæ ibi habuit vt instructior esset. Hoc ergo legato nõ agri instrumẽtũ[u], sed propriũ suum instrumentum reliquisse videtur. Proinde si fund[s] sit instructus legatus, & supellex cõ

C tinebitur quæ illic fuit vsus ipsius gratia: & vestis non solum stragula, sed & qua ibi vti solebat. mensæ quoq; eboreæ, vel siquæ aliæ, item vitrea[x] & aurum & argẽtum, vina quoque, siqua ibi fuerint vsus ipsius causa, cõtinebũtur: & si quid aliud vtensilium. Sed siqua eò cõgesserat nõ vsus sui causa, sed custodię gratia: non cõtinebũtur. Vina etiam quæ in apothecis[y] sunt, nõ cedent. & hoc iure vtimur, vt quæ ibi paterfamiliàs quasi in horreo habuit, hęc nõ cõtineantur. Celsus quoq; li-

D bro nonodecimo Digestorum scribit fructus ibi repositos vt venirent, vel in alium vsum q̃ fundi cõuerterentur, instructo fundo nõ cõtineri. Idẽ Celsus eodẽ libro ait, etiã supellecticarios[z] & cęteros hoc gen[a] seruos contineri[b]: id est, ministeria quib[s] instruct[s] erat in eo fundo, extra eos[c] qui* libertatẽ

Vi. †Videl. huc locũ Ant. Augu. emend. 2. cap. 4.

*Flo. collocata sunt

† Horreum

*Fl. ea quæ

u *Non agri instrumentum.* tantum, sub. alioquin contra: vt supra, de vsu & habi. si ita legatus. in princ. & quod dixit. §. proxi. plus esse cum instructus &c. & infra. e. l. §. Neratius. & §. Papinianus quoque. & facit. C. de verbo. significa. l. j. & ij. & supra, de tribu. procuratoris. §. si propter.
x *Vitrea.* scilicet vasa.
y *In apothecis.* nõ vsus sui gratia.
Celsus scribit.] CASVS. Legaui tibi seruos qui erant in fundo meo Titiano. nũquid cõtinentur vicarij eorum? Et dicitur quòd non: nisi ego & de eis † Horreum sensi. Item pone quòd hic accipe iustitui mihi hæredem locum nõ sepulchrum meum, & vxori lũ ad cultum meæ legaui omnia quę diã frugũ, in domo erant. certe sed & verũ non continentur caduca aliarũ sepultiones debitorum vel suarũ ab emptiones seruorum, tidiano venisi in alia parte testa- su. testis Mamenti appareat me vo- rius Gralluisse ei legare dictos pal. libr. 1. seruos, & dicta debi- cap. 3.
ta: quia tunc bene cõ- *Fl. ea quæ
tinebuntur dictæ cautiones & emptiões. Vi.

z *Supellecticarios.* id est, qui faciunt ibi supellectilia.
a *Hoc genus.* id est, huiusmodi seruos. sic supra, nau. cau. sta. l. & ita. §. j. & supra, de iis qui notã. infa. l. athletas. §. ait prætor. &. C. de infa. l. detractores. Accursius.
b *Contineri.* legato fundo instructo. Accursius.
c *Extra eos.* id est, præter eos qui libertatem &c. ad quod supra, de opti. lega. l. cum ita. §. j.

Et qui

BIU Cujas

acceperunt,& qui rure[a] morari solebant. ¶ Si instructum fundũ legasset:ea pædagogia[†] quæ ibi habebat,vt cùm eò * venisset, præsto essent[b] in triclinio, legato continẽtur. Contubernales quoq; seruorum,id est,vxores & natos,instructo fundo contineri verum est. [c] ¶ Instructo autem fundo,& bibliothecam[d] & libros qui illic erãt, vt quotiẽs venisset, [e] vteretur, cõtineri constat.Sed si quasi apotheca librorum vtebatur: contra erit dicendum. ¶ Neratius quoq; libro quarto epistolarũ Rufino respõdit: instructo fundo & supellectilẽ & vina & mãcipia non solũ ad cultũ custodiãve villæ, sed etiã quæ vt ipsi patrifamiliàs in ministerio ibi essent, legato cedere. [f] Imagines quoq; eæ solę[g] legatę videntur,quæ in aliquo ornatu villæ fuerunt. ¶ Papinianus quoque prædiis instructis legatis, mancipia nõ cõtineri[h] quæ tẽporis causa illic fuerunt, ac nõ eo animo transtulit[i] paterfamiliàs, vt aut fundi, aut suũ instrumentum faceret. Idem respondit, prædiis instructis legatis,actorem ex his in prouinciam missum, vt ordinatis negotiis ad pristinum actũ rediret, legato prædiorũ cedere, quãuis nondum redierit. [k] ¶ Idẽ respõdit, instructis horreis * legatis, etiã vina[l] quę ibi fuerũt quo domi nus esset instructior, contineri. aliud esse, si horrea ibi habuit, vnde instruebatur vel in vrbe, vel in aliis prædiis. ¶ Idẽ respõdit,domo per fideicommissum relicta cũ supellectili Claudio Hieroniano clarissimo viro ab Vmbrio Primo, & mensas[m] & cæteram supellectilẽ[n] quam in horrea °* paterfamiliàs in proconsulatũ profecturus cõtulerat,vt tutiore loco essent, contineri. Idẽ respondit, theriacã quoq; & cætera medicamenta quæ secessus[p] causa dominus ibi habuit, & vestẽ propter secessum ibi depositã, instructo fundo legato ĩesse. ¶ Idẽ respõdit, domo ita vt ĩstructa est cũ omni iure suo legata, vrbanam familiã,item artifices quorũ operæ cæteris quoq; prædiis exhibebantur, [q] legato nõ contineri.Hostiarij autẽ, inquit, vel topiarij, diætarij, aquarij domui[r] tantum deseruientes,cõtinebũtur. Sed quod de artificibus ait,falsum est si eius domus causa parati sũt: licet aliis quoque prædiis cõmodabantur. [f] ¶ Idẽ respondit, domo instructa legata mẽsas eboreas & libros nõ contineri. [t] sed & hoc falsum est. Nam omne, quidquid in domo fuit, quò instructior ibi esset paterfamiliàs,cõtinebitur.Suppellectilẽ autẽ patrisfamilię instrumentum esse[u] nemo dubitat.Deniq; Neratius libro quarto epistolarũ Marcello fratri suo respondit, & vestẽ domus instructæ legato contineri:maximè,inquit,in proposita specie. proponebatur enĩ qui legauerat, [x] argentũ & rationes excepisse.nam qui hæc, inquit,excepit,non potest non videri[y] de cęteris rebus quæ in ea essent, sensisse. ¶ Sed & ipse Papinianus eodẽ libro responsorum ait patrem mercatorem ac fœneratorẽ qui duos filios, totidemq; filias hæredes instituerat,ita legasse: *Filiis meis domum meam instructã do lego, dariq; iubeo.* merces & pignora an contineantur, quæri posse.sed facilẽ iudici voluntatis coniecturã fore, cæteris patris facultatibus ęstimatis. [z] * ¶ Celsꝰ scribit,seruis qui in fundo morarẽtur legatis, vicarios[a] eorũ non contineri:nisi appareat & de vicariis eũ sensisse. ¶ Papinianus quoq; libro septimo responsorũ vxori cui vir omnia quæ in domo erãt, ab hærede filia præstari voluit: cautiones debitorum, emptionesq;[b] seruorũ nõ videri legatas respõdit: nisi,inquit,ex alia parte & de seruis[c] eũ cogitasse apparuerit: scilicet vt eorũ seruorũ ei legasse videatur emptiones, quos & ipsos voluit ad eam pertinere.

a *Et qui rure.* repete,& præter eos qui rure,id est, in villa:non tamen in fundo legato.Vel dic non repeti.& secundum hoc non ad proximum : sed ibi,in eo fundo &c.& sic cedunt legato.

b *Præsto essent.* ad tenendum stripedium & calcaria, & eum sequendum.& de his loquitur instit.qui ma.non pos. §. eo. & facit C.de ver.sign.l.j.&.ij.

c *Verum est.*sic.ff.ca.l. §.saltuarium.in fi. §.& C. communia vtriusq; iu.l.possessionum.&.ff. de leg.j.si domus.§.qui confitetur.Sed arg.cõtra.j.eo.l.fin.in fi.

d *Bibliothecam.*vas librorum:vt supra,de legat.iij.l. librorum.§.fi. Accursius.

e *Venisset.* patersfamilias in fundum. Accur.

f *Cedere.*sic supra,eo. §. sed si fundus.

g *Solæ.* q. d. non illæ quæ nec fundi nec patrisfamilias instrumẽta essent.Item contra.j.c. l.si ita.§.domo.Sol.ibi.

h *Non contineri.*sic.ff. de leg.iij. si fundus. & l.quæsitum.§. fin.&.l.si ita.cum suis conc.aliàs est contineri,sine non: sed est falsa litera.Acc.

i *Transtulit.*in fundũ. Accursius.

k *Redierit.* sic supra, de hæred.instit.l.ex facto.§.rerum.&.ff. proxi.§. cum concordan.

l *Vina.* C.de ver.sig. l.j.&.ij. Sed cõtra.j.c. l.si ita.§.domo. So.ibi.

m *Mensas.*incipit respondere.

n *Supellectilem.*in domo esse solitam.

o *In horrea.* aliàs est, mortis, & sub. tẽpore. aliàs,in hortis.cum forte esset extra vrbem: & quod subiicit,contulerat scilicet in domum secũdum primam: vel,

*Flo.hortis in hortis,secundũ aliã.

p *Secessus.* vt ad tempus secederet à curis ciuitatis. Accursius.

q *Exhibebantur.*secũdario:vt sic bene corrigatur.j.item dic quæ sit vrbana familia.ff.de legat.iij.l.cum quæreretur.&.l.seruis vrbanis.

r *Domui.* q.d.non afferebant aquam in domum,sed illatam in do

*Flo.hortis mum ministrabãt.Acc.

f *Commodabantur.* sic ff.de legat.iij.l. item.§. proinde.&.ff. ead.l.§.si quis instrumentum. & infra,e.l.si ita.§.domo. Accursius.

t *Non contineri.* habeas,non, & sic bene corrigit statim.aliàs deest, non: & secundum hoc qꝰ subiicit falsum est.f. sine distinctione.nam distinguitur: vt.ff.§.sed si fundus.&.§.instrumẽto.& sic tollitur cõtra quod tunc signatur.j.e.l. si ita.§.domo.

u *Instrumentum esse.*vt &.j.de supel.legat.l.j.&.l.Labeo.in prin.

x *Legauerat.* scilicet domum instructam.

y *Non potest non videri.* aliàs est,non potest non videri:& tunc dic, sensisse,scilicet in legando.nam sine dubio cedunt.aliàs est, potest videri:scilicet sine,non:& tunc dic, sensisse:scilicet excipiendo.& sic not.quòd qui in vno excipit,in cæteris videtur re-

gulam firmare:vt in au as thẽ. de non alie.§. vbi autem.&.j.eod.l. cum de lamonis.§.cum fundum.& facit.j. de auro & arg.lega.l.j.&.C.de procur.l. marcus.&.ff. de iudic.l.cum prætor. in princ. & de minol. & si sine.§.sed quod Papinianus. &.l. patri. in prin.&.ff. de lega.iij.l. vxorẽ.§. fœlicissimo. &.l. seruis vrbanis. & j.de manumiss.tella.l. si peculium. in princi. Sed argu. contra.ff.de peti.hær.l.ité veniunt. §.senatusconsul. &.§. in priuatorum.

z *Æstimatis.*vt si sint paucæ, ista non cedãt. argu.ff.de leg.j.l.si ret. in dubio tamẽ non cedunt,cum tẽporis causa ibi sint:vt.ff.§. Papinianus.&.j.§.Papinianus quoque.&.§.sed si fundus.&.§.instrumẽto.&.ff.de le.j.l.si chorus.cum corum cõcer.

a *Vicarios.* qui sunt extra fundum morabãtur:alioquin contra videtur: vt.j.tit.j.l.si peculium.§. vicario. vbi videtur legato seruo ne cedere peculium: sed tamen contra est:vt.j. tit.j.l. antepen.vbi autem quis tibi legat seruos suos qui continẽtur,dic vt.ff.de leg.iij. l.cum suæ. cum tribus legibus seq.

b *Emptionesq;.*sed cauere debet de exhibendo : vt.C.de fideicom. l. instrumenta.

c *Et de seruis.*scilicet & instrumentis,vt subiicit.& facit.ff. de lega.' iij.l.si mihi. in prin.& §.fi.&.l. quæsitum.§. &.ff.eod.§.idem respõdit domo instructa. in fi.&.§.Papinian*.Acc.

Si quis fundum.]C.A-SVS. Fundo instructo legato continentur in legato suppellex & mancipia, & multa alia de quibus dictum est.ff.e. l.§. sed si fundus nõ sit &c. modo pone quod legaui tibi fundum instructũ non nominando aliqua expresse de prædictis quæ tacitecõtinentur in dicto legato,& postea adieci hęc verba, cũ suppellectilibus quæ in dicto fundo sunt. vel adieci, cum mancipiis quæ in dicto fundo sunt. vel nominaui aliquam aliam rem de prædictis quæ tacite in legato continentur.nunquid videor minuisse legatum fundi

†*Vide in hunc locum Ambrosiũ Calepinum in dictione, pædagogiũ.* *Flo.ibi

BIU Cujas

tum fundi instructi. ſ. vt non alia contineantur in legato niſi fundus & ſupellectilia nominata à me ſpecialiter? Et dicitur ꝙ non, & ex abũdanti videor adieciſſe ſpecialiter illud quod tacite cum multis aliis continebatur: ſicut cum dicitur in diuina ſcriptura, Dicite diſcipulis eius, & Petro &c. & de hoc etiã ponit aliud exẽplum in matre & filia.

Accurſius.

Enumeratio ſpecierum reſpiciens actum legandi nõ reſtringit genus præcedẽs. Item quando vni legatur genus, alteri ſpecies: à legato generis ſpecies videtur exempta. h. d. cum. §. ſeq. Bartolus.

a *Non videri minutum.* Sed contra. ĭ. de ſupel. lega. l. legata. ij. reſpon. vbi minuitur. Solu. ſecundum R. hic nõ minuitur perſonæ legatũ: ibi agri minuitur. vel hic nominauit aliquam de ſpeciebus quãdo plures ſpecies erant in inſtrumento, vt ſupellex & mancipia quæ nomi nãdo non eſt receſſum à priori voluntate: verum ſi nominaſſet aliquod indiuiduũ de illis quæ continebantur in inſtrumẽto, vel proprio nomine, vel aliqua demonſtratione q̃ vice nominis fungitur, vel adiiciendo verum numerum, vt duos vel tres: receſſum videtur à priori voluntate eatenus vt de aliis mãcipiis eiuſdem ſpeciei præter quæ nominauit (licet ibi ſint plura) nõ teneatur. R. & hoc etiam modo ſoluitur. ĭ. eo. l. cum de lanionis. §. cui fundum. Vel plenius diſtingue: quia cum legatur ab eodem genus & ſpecies, aut vni, aut diuerſis. ſi vni, aut à ſciente, aut ab errante. Primo caſu aut remouẽdæ dubitationis cauſa, ſiue ad maiorem euidẽtiam, & tunc non minuit: vt hic. Aut determinationis gratia, & in hoc caſu ex abundanti genus nominatur: quoniam ei per ſpeciem derogatur: vt. ĭ. e. cum de lanionis. §. cui fundum. &. §. quidam. &. ĭ. de ſupel. leg. l. legata. in prin. ſi vero ab errante: eo caſu ex abundanti fit ſpecierum nominatio: ideoque per eam nihil generi derogatur: vt. ĭ. de ſupelle. leg. l. legata. in princ. &. ĭ. de auro & arg. leg. l. pediculis. §. Labeo. &. ĭ. de reg. iur. l. quæ dubitationis. ſi autem vni genus, alteri ſpecies legatur, tunc loquitur ſequens. §. vt de genere ſemper intelligas ſpeciem exceptam, niſi contrariũ liqueat: & ſic generi per ſpeciem derogatur: vt &. ſ. de legat. iij. l. vxorem. §. fœliciſſimo. &. l. ſeruis vrbanis. §. fi. &. ĭ. de reg. iur. l. in toto. &. ĭ. de manumiſ. teſt. l. ſi peculium. in prin. &. ſ. de lega. iij. l. hæres meus. §. j. &. l. quæſitum. §. j. ſi autem vniuerſitas & pars legatur vt Richardina Paganella, pro ea parte quæ proprio nomine caret, videtur poſitũ totum: vt. ĭ. de rebus dub. l. j. Azo. item facit. ĭ. de alimen. le. l. verba. &. l. alimenta. §. baſilicæ. &. l. Stichus. Accurſius.

b *Adiectum.* id eſt, appoſitum: ſcilicet quandoque videri: vt patet ex prædictis: ſic &. C. de teſta. l. ſi teſtamentum. Accurſius.

c *Idem Papinianus.* aliàs. §. idem Papinianus. & aliàs lex, inſtructus aliàs nec lex, nec. §. vſque in finem. & dic quod prędium erat inſtructum ſeruis & aliis rebus quæ erant inſtrumenta ortorũ vel patrisfamiliàs: inter quæ erat argenti muliebris quædã ſpecies, & ea filio videtur legaſſe illam ſpeciem nõ expreſsim, ſed tacite. R.

d *Ad filiam.* ſumpta præſumptione in hoc tali dubio tam ex rei legatæ quàm ex legatariorũ ipſorum qualitate vel conuenientia. non ergo hic derogatur generi per ſpeciem hoc præcipue efficiendo, quoniam in legando hic ſpecies non ſit expreſſa, & ſic non obſtat huic. ſ. de legat. iij. l. ſeruis. §. fina. &. l. hæres meus. §. j. &. l. quæſitum. §. j. & quod dixi in ſuperiori. §.

Aberæ.] CASVS. Legaui tibi inſtrumentũ tabernæ meæ, vel tabernam inſtructam. certe continebuntur inſtrumenta ipſius loci, vt vaſa doliaria, & ſimilia. Si autem legaui tibi cauponam inſtructam: continẽtur non ſolum prædicta, ſed etiam inſtitores quos præpoſuerã dictæ cauponæ exercendæ. hoc enim nõmen caupona eſt nomen negotiationis, quod non eſt in nomine tabernæ. ſed & ſi legaui tibi balneum inſtructum: continetur balneator & fornacator. ſed & ſi ita ſcripſi in teſtamento meo, quæ tabernarum exercendarum & inſtruendarum cauſa facta parata ſunt, do lego Titio: & etiam lego eidẽ ea quæ cauſa exercendi & inſtruendi piſtrini & cauponę facta parata ſunt. & poſtea deceſsi. certe legati videntur caballi qui in piſtrinis erãt: & piſtores & iſtitores qui erant in caupona, & etiam focaria quæ erat in caupona, & etiã merces quæ erat in prædictis locis. Sed nunquid domo inſtructa legata continentur vina quæ ibi erant? Et dicitur ꝙ non: quia nõ poteſt dicere intelligi inſtructa vinis. & hoc vſq; ad. l. ſi ita. §. mulier. Viuian.

Taberna nomen eſt loci, caupona nomẽ eſt negotiationis. Bartolus.

XIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

TAbernæ, cauponiæ[e] inſtrumento legato, etiam inſtitores contineri Neratius exiſtimat.[f] Sed videndum §[eſt,] ne inter inſtrumẽtũ tabernæ cauponiæ, & inſtrumentum cauponæ ſit diſcrimen: vt tabernæ non niſi loci[h] inſtrumenta ſint, vt dolia, vaſa, ancones, † calices, trullæ † quæ circa cœnam ſolent traiici: item vrnæ æreæ, & cõgiaria, ſextaria, & ſimilia. Cauponæ autẽ, cum negotiatiõis nomẽ ſit, etiã inſtitores.[i] Inſtrumento[k] balneario legato, etiam balneatorẽ contineri Neratius reſpondit.

XIIII. IDEM libro ſecundo ad Vitellium.

COntinetur autem & fornacator.*[l]

XV. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum.

SI ita teſtamento ſcriptũ ſit, *Quæ tabernarum exercẽdarum, inſtruendarũ, piſtrini, cauponæ † cauſa facta paratáque ſunt, do lego.* his verbis Seruius reſpondit, & caballos qui in[m] piſtrinis eſſent, & piſtores,[n] & in cauponio inſtitores & focariam, mercéſque quæ in his tabernis eſſẽt, legatas videri. Domo inſtructa † [legata,] reſponſum eſt ſupellectilem legatam, non etiam vina:[o] quia domus vinis inſtructa intelligi non poteſt.[p]

e *Tabernæ cauponæ.* id eſt, vbi eſt vinũ & ſimilia parata ad vendẽdũ, ſed nõ vendũt adhuc: vt differat à caupona ſtantia & tiatio vini, & vt differat à taberna in genere quæ eſt vbicũque negotiatio exercetur: vt. ĭ. e. & l. cum quęritur. Accur. *Neratius exiſtimat.* & male. Accurſius.

f *Neratius exiſtimat.* & *Sed videndum.* corrigendo Neratium.

g *Sed videndum.* cor-

h *Loci.* id eſt, quæ ſem per ibi ſtant. ſed inſtitores finito negotio recedunt. & ſecundũ hoc intelligi poteſt, infra, de verb. ſignl. l. ſi inſtructum. §. j. ſecundum H.

i *Etiam inſtitores.* ſcilicet contineri qui tantũ negotiationi cauponæ vel tabernæ operã præſtant. ipſi enim potius inferri putantur, quam ipſi tabernæ inferant: vt. ĭ. eo. cum de lanionis. §. j. & de colono dicitur. §. eodem. l. quæſitum. §. Alphenus. &. ĭ. eod. §. fina. & ĭ. h. proxi. in princ. Accurſius.

k *Inſtrumento contineri.* ſcilicet quandoq;, vt ſi paterfamiliàs per ſe balneum exercebat: vt &. ĭ. eod. cum de lanionis. §. j. &. ſ. proxi. reſpon. &. ĭ. eod. l. pictoris. §. fin.

l CONTINETVR. *Et fornacator.*[a] qui facit ignem ad calefactionem balnei. ſed certe ille dicitur fornacarius, vt. ſ. ad leg. Aquil. ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi fornacarius. Vel ſorte fornacator, qui meretricem ducit vt cacus, vel ipſe eſt meretricator.

m *Si ita. Et caballos.* cauſa ducẽdi piſtrinum.

n *Et piſtores.* hos piſtores & inſtitores dicas contineri quãdo dominus exercet per ſe, & iſtis vtitur vt inſtrumentis. cæterũ ſi ipſi exercent inſtrumentũ eis paratũ, nõ ipſi ſunt inſtrumẽtum: vt de colono. ſ. l. quæſitum. §. Alphenus. in fine. §. & ſupra, eo. tit. cum de lanionis. §. j. &. ſ. eo. l. proxi. in principio. &. §. j. &. §. fi. & hic dicit. R. ſecundos non primos contineri.

o *Non etiam vina.* contra. C. de verb. ſignifi. l. j. &. ſ. eo. l. quæſitum. §. ſed ſi fundus. &. §. Neratius. &. §. idẽ reſpon. inſtructis horreis quibus dicitur contineri vina. Sol. aliud in fundo, vt ibi: quã in domo, vt hic: & eſt ratio, quia ex fundo plerũque naſcitur. Vel ibi gratia vſus patrisfamiliàs: hic cauſa cuſtodiæ & ſecundũ hoc non refert inter fundum & domum.

p *Intelligi non poteſt.* niſi, ſecundum quod dixi, quando eſt gratia vſus. Accurſius.

Mulier.] CASVS. In fundo meo Titiano erat quædam villa, id eſt, paruula domus, in qua ſtabat Arethuſa ancilla mea cauſa perpetuæ cuſtodiæ. ego feci teſtamentum, & legaui dictum fundum Titio cum inſtrumento, vel inſtructum. nunquid continebitur in legato dicta mulier? Et dicitur quod ſic, ſicut continentur ſaltuarij quos habebam in eodem fundo. cum enim ſit vtriuſque

† *Quæ vaſa dicãtur anpone, cones, pulcire Catelianus Cotta in hac ip ſa dictione, & Nebriſ. i lexico ſuo iuris ciuil.*

† *Quid trulla, Alciat. lib. Paregr. 7. cap. 3.*

* *Flo. fornicator.*

† *Cauponiæ.* ſi ita. §. mulier. Viuian. † *Adde hic e Tabernæ cauponæ.* id quòd etiam quandoque appellatiõe domus continetur ſubſtantia & patrimonium: vt. l. i. C. de Iudæ. & Ma. & l. cum quęritur. Accur. l. i. C. ne liceat. Neratius exiſtimat. & male. Accurſius. Alex. in l. lecta. §. ſi cer. peta. *De fornacatore (ita enim malo legere, quam fornicator, quòd & ſenſui magis conueniat, & in Victorem exemp. altero proſe balneum exercebat: vt &. ĭ. eod. cum de lanionis. §. j. &. ſ. proxi. batiore ita ſcriptũ olim fuerit, quã ſcilicet ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi fornacarius. Vel ſorte fornacator, qui meretricem ducit vt cacus, vel ipſe eſt meretricator. aliquis depraua uerit) pulchrè Bud. ſupra, ad. l. Aqui. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi cum de lanionis. §. j. &. ſ. eo. l. proxi. in principio. &. §. j. &. §. fi. & hic dicit. R. ſecundos non primos contineri. fornacari[a] idẽ enim eſt fornacari[a] qui & fornacator.*

BIU Cujas

sit vtriusque par ratio, idem ius statuendū est.desiderant enim ita bene custodiā villæ sicut agri.illic enim.i.in agris desideratur custodia per saltuarios,ne quid vicini occupent de agro vel de fructibus in agro pendentibus. hic autem.i.in villa desideratur custodia ne quid vicini occupent cæterarum rerum quæ continentur in villa. dicta autē villa sine dubio est pars dicti fundi: & ideo dictus legatarius vindicabit eam propter dictum legatum.Viuia.

a *Perpetua.* ad hoc supra,de pign. l.debitor. cum concor.

b *Saltuarius.* ad quod est.ſ.eo. l.instrumenta. §.fina.&.l.quæsitum.§. saltuariū. & de leg.iij. cum quæreretur.§.fina. &.j.eo.l.idem.§.fina.

c *Par enim.* ergo idē est ius: vt &.ſ.ad.l.Aquil.l.illud. Accursius.

d *Pars fundi.* facit.j. de verb. sig.fundi.&.ſ. quibus modis vsusfruc. amit.l.fundi.

Instrumento fundi cedit mulier quæ villam custodit, sicut & saltuarius. Bart.

¶ Mulier villæ custos perpetua[a] [in]fundo qui cum instrumēto legatus est,aut instructo, cōtinebitur, sicuti saltuarius[b]: par enim[c] ratio est. Nam desiderant tam villæ quàm agri custodiā: illic, ne quid vicini aut agri aut fructuū occupent:hic, ne quid cæterarum rerum quæ in villa continentur. Villa autem sine vlla dubitatione pars fundi[d] habetur.

Villæ instrumento non continetur supellex. Bartolus.

XVI. ALFENVS libro secūdo Digestorū à Paulo epitomatorū.

VIllæ[e] instrumēto legato[f], supellectilem non cōtineri[g] verius est. ¶ Vinea & instrumento eius legato, instrumentum vineę nihil esse Seruius respondit.qui eum[h] consulebat, Cornelium respondisse aiebat: palos[i], perticas, rastros, ligones,instrumēti vineę esse.quod verius est. ¶ Quidā vxori [suæ] fundum vt instructus[k] esset, in quo ipse habitabat,legauit.Cōsultus de mulieribus lanificis, an instrumento cōtinerentur? respondit,non quidem esse instrumenti fundi[l]:sed quoniam ipse paterfamiliàs qui legasset, in eo fundo habitasset: dubitari non oportere quin & ancillæ & cęteræ res quibus paterfamiliàs in eo fundo esset instructus,omnes legatæ viderentur.

e *Villæ.* id est, rustici ædificij: vt infra, de verbo.sign.fundi appellatione. &.ſ.l.proxi.§.fina.

f *Legato.* secus si villa instructa legetur: vbi distinguitur, legetur fundus instructus,vel cum instrumento: vt.ſ.l.quæsitum.§.supellex.&.§.sed si fundus.ibi,proinde &c. Accursius.

g *Non contineri.* contra.j.eo.Scia.§.penul.Solu.ibi.

h *Qui eum.* Seruium.

i *Palos.* sic supra,de vsufru.item.ſi.§.fi.

k *Instructus.* Not.instructus. secus si cum instrumento: vt.ſ.eo. quæsitum.§.sed si fundus.

l *Instrumenti fundi.* sed patrisfami. si modo vt ibi esset instructior, habebat: aliàs si vt extra fundum locaret, non continetur legato: vt.ſ.e.quæsitum.§.sed si fundus.&.§.Papinianus.&.j.eo.l. & si mancipia.in prin.in casu tamen sunt etiam instrumenta fundi: vt si erant lanificæ ad vestiendum familiam rusticam: vt.ſ.e. l.quæsitum.§.saltuarium.

Cum de lanionis.] CASVS. Hæc lex primo ponit quid contineatur legato instrumento serui lanionis. Secundo dicit, videlicet quod ad sciendum quid contineatur instrumento legato, est necesse quandoque inspici personas legantium. nam si lego tibi instrumentum pistorium,ita demum cōtinentur legato seruires qui seruiebant molæ in pistrino si ego pistrinum exercebam, & non aliàs. multum enim interest vtrum instrumēto sit paratum pistoribus,id est,ipsis dominis per se molentibus quo casu continebuntur in dicto legato seruipistores. an pistrinum sit paratum seruis molentibus suę dominis: quo casu non continentur ipsi serui.

Pictoris vel balneatoris vel lanionis instrumento legato omnia necessaria ad suum ministerium continentur. Bart.

XVII. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

PIctoris* instrumento legato, ceræ, colores, similiáque horū legato cedunt: item peniculi, & cauteria[m],& conchæ[n]. ¶ Instrumento piscatorio[legato]contineri Aristo ait nauicellas*, quæ piscium capiendorum causa comparatæ sunt. Sed & piscatores[o] contineri verius est. ¶ Instrumento balneatorio legato, dictum est balneatorem[p] sic instrumento cōtineri balneario,quo modo instrumento fundi saltuarium[q] & topiarios, & instrumento cauponio institorem[r]: cum balneæ sine balneatoribus vsum suum præbere non possint[s].

Pictoris.] CASVS. Ista lex plane ponit quid contineatur legato instrumento pictoris serui, vel instrumento piscatorio, vel instrumento balneatorio.Viuianus.

a Calius Rhodig.li. lect. antiq. 7.cap.vlti. sunt & sua inquit pictoribꝰ cauteria, in ea pingēdi ratione quam vocant encausticem, Latine inustariam di-

m *Cauteria*[a]. plumbea cum quibus fiunt designationes antequā fiat pictura.

n *Et conchæ.* vascula in quibus stant colores,quæ dicuntur esse de auriculis piscium.Accursius.

o *Piscatores.* seruos, & hoc cum ipse testator piscator erat, & seruos piscatores habebat in eo ministerio: vt &.j.l.proxi.§.j. & dixi.ſ.eo.si ita.in princ.

p *Balneatorem.* scilicet seruum: vt.ſ.e.l.tabernæ.in fi. cum ipse dominus præsit balneo.& no.ſ.proxi.respon.

q *Saltuarium.* id est saltus custodē: sed topiarius ordinator saltus:vt supra,de lega.iij.cum quæreretur.§.fin.& facit.ſ.eo.instrumenta.§.fin.&.l.quæsitum.§.saltuarium.&.l.si ita.§.fina.

r *Institorem.* ſ.eo.l.tabernæ.§.pen.

s *Non possint.* facit.ſ.de iurisdi.om.iudi.l.ij.cum suis concor.

res qui seruiebant molæ in pistrino si ego pistrinum exercebam, & non aliàs. multum enim interest vtrum instrumēto sit paratum pistoribus,id est,ipsis dominis per se molentibus quo casu continebuntur in dicto legato seruipistores. an pistrinum sit paratum seruis molentibus suę dominis: quo casu non continentur ipsi serui.

[ASINAM.] Titius habēs in fundo suo molendinū quod alius pducebat,fecit testamentum,& legauit Seio dictum fundū cum instrumento fundi. nunquid cōtinetur dicta asina & mola molendinit? Et dicitur quod nō. tamen continentur cacabi & patinæ:quia pertinentarium siue comestio nō potest coqui sine prædictis.Item cōtinetur vas aheneū quod supra focum pendet in quo calefit aqua ad potandū. & eadē ratione continentur vrcei quibus aqua infunditur in dictum vas aheneū, & etiā illa vasa continentur quibus aqua infunditur in dictos vrceos & sic vsque ad infinitū & hoc si voluit testator.si autē non apparet voluntas testatoris,debemus inspicere consuetudinē regionis vnde erat testator.ſ.quid erat in cōsuetudine ibi quid cōtineretur appellatione instrumenti fundi. Item continetur appellatione instrumenti fundi villicus seruus qui colebat fundū fide dominica:non autē si colebat certa quantitate pensionis. Item continetur meta.i.inferior pars molæ si molebatur rusticis fundi. Item bubulcus siue arabat fundum cum bobus, siue pascebat boues aratorios.quilibet enim prædictorum dicitur bubulcus.Item & putatores vineæ qui erant in fundo.Item pastores & fossores. [ITEM CVM FVNDVS.] Legaui Titio fundum Seianum ita vt optimus maximúsq; est cum omni instrumēto rustico & vrbano,& mācipiis quæ ibi sunt.nunquid debentur ei semina quæ in fundo erant? Et dicitur quod sic,nisi hæres probet aliud me testatorem sensisse. Item debetur ei frumentum repositum in fundo pro pascendis mancipiis quę erant in fundo sequens.§.dicit quid contineatur instrumento serui medici cum instrumento legati. [CVI FVNDVM.] Titius habens fundum in quo erant decem serui qui operabantur ibi, & ita erant fundi instructi dicti serui: legauit Seio dictum fundum instructum: & postea eidem Seio legauit specialiter quinque de dictis mancipiis. nunquid alij serui qui non sunt nominati, continentur amodo sub appellatione instrumenti fundi? Et dicitur quòd non: quia ex eo quòd testator nominauit specialiter postea quinque ex seruis, vt dictum est, apparet eum non intellexisse dictos decem seruos esse annumeratos instrumento fundi, id est,contineri instrumento fundi. [SABINVS AIT.] Legaui tibi fundū, & ea quæ in eo sunt. certe habebis fundum: & ea quæ solita sunt esse in eo fundo: non autem ea quæ tu curasti poni in eo fundo, vnde legatum tuum cumularetur. [QVIDAM.] Titius legauit Seio hoc modo: Villam meam vti ego ipse possedi, lego Seio cum supellectili & mensis & mancipiis quæ ibi deputabantur vrbanis & rusticis,& cum vinis quæ in diem mortis meæ ibi erunt, & cum decem aureis. & postea decesit dictus testator, & repere

mortis

BIU Cujas

mortis suæ inuenta fuerunt in fundo non solum prædicta nominata, sed etiam libri plures, & vitrea vasa, & vesticula ipsius. nunquid debentur legatario dicti libri & vitreamina & vesticula? Et dicitur quod non. immo sola ea quæ expressit in legato. [DOMVM.] Legauit Titius mihi domum instructam cum omnibus actis. certe nó continétur nomina debitorum quæ erant in domo. Viuianus.

CVm de lanionis [a] instrumento quæritur: semota carne [b], mensas [c], pōdera [d], ferramentaq̃ue laniandæ [e] carnis causa præparata, itē trutinas [f], cultros, dolabras [g] instrumento relinquimus. ℣ Instrumento legato, aliquādo etiam personas legantium necesse est inspici: vt ecce, pistorio instrumento legato ita ipsi pistores [h] inesse videri possunt, si paterfamiliàs pistrinū exercuit [i]. nam plurimum interest, instrumentum [k] pistoribus [l], an pistrino paratum [m] sit. ℣ Asinam [n] molendinariam *, & molam negat [o] Neratius instrumēto fundi contineri. Item cacabos [p] & patinas [q] in instrumēto fundi esse dicimus: quia sine his pulmentarium [r] coqui non potest. Nec multum refert inter cacabos & aënum [s] quod supra focum pendet. hic [t] aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur. Quod si aënum instrumento cōtinetur [u], vrcei quoque quibus aqua in aënum infunditur, in idem genus rediguntur: ac deinceps in infinitū primis quibusq; proxima copulata [x] procedūt. Optimum ergo esse Pedius ait, non propriam verborum significationem scrutari, sed in primis quid testator demonstrare voluerit, deinde in qua præsumptione [y] sint qui in quaque regione cōmorantur. ℣ Cum de villico [z] quæreretur, & an instrumento inesset, & dubitaretur: Scæuola consultus respondit, si nō pensionis certa quantitate [a], sed fide dominica [b] coleret *, deberi. Idem cōsultus de meta molendinaria * respōdit, si rusticis eius fundi operariis moleretur, eam quoq; deberi. Est autem meta inferior [c] pars molæ, catillus superior.

De bubulco quoque ita respondit, siue de eo qui bobus * ibi araret, siue de eo qui boues eius fundi aratores pasceret, quæreretur, deberi [d]. De putatoribus [e] quoq; ita respōdit, si eius fundi causa haberentur, inesse [f]. Pastores [g] quoq; & fossores [h] ad legatariū pertinere. ℣ Item cū fundus ita legatus esset, *Mæuio fundum Scianum ita vt optimus maximúsq; est, cum omni instrumēto rustico & vrbano, & mancipiis quæ ibi sunt*: & quæreretur, an semina [i] deberentur? respōdit verius esse deberi, nisi aliud testatorem sensisse hæres probaret. Idem respondit, de frumento repositō ad mancipiorum exhibitionem. ℣ In instrumento medici esse collyria [k], & emplastra, & cætera eius generis Cassius scribit.

Enumeratio quorūdam indiuiduorum à legato generis eximit speciem sub qua indiuidua enumerata cōprehenduntur. Bar.

℣ Cui fundum instructū legauerat, nominatim [etiā] mancipia [l] legauit. Quæsitū est, an reliqua mācipia quę nō nominasset, instrumēto cederēt? Cassius ait responsum esse, tametsi mancipia instructi fundi sint, tamen videri eos solos [m] legatos esse, qui nominati essent: quod [n] appareret non intellexisse [o] patremfamiliàs instrumēto quoque seruos [p] adnumeratos esse.

In dubio ea videntur esse in fundo quæ maiori parte anni ibi sunt. Barto.

℣ Sabin' [ait,] Cui fund', quę́q; ibi sint, legata sunt: ei fundus, & omnia quæ in eo solita sunt esse, quæque ibi maiore parte anni morari, & hi qui in eum manendi [q] causa recipere se cō sueuerunt, legati videntur. At si qua consultò [r] in fundo congesta contractáve sunt, quo legatum cumularetur: ea non videntur [s] legata esse.

a *Cū de lanionu.* id est, macellarij siue bocharij: à laniando sic dicti, quia dilaniant, id est per frusta incidunt carnes, & vendunt. vel id est, quia lanam separant & diuidunt à coriis bestiarum, & exuūt siue excoriant bestias: & sic dicitur lanio à lanicio: vt argu. ſ. de vſu & habi. l. plenū. §. fi. H.
b *Semota carne.* hæc enim nó cedit legato.
c *Mensas.* super quibus venditur caro vel etiam lana.
d *Pondera.* quibus pōderantur carnes cū venduntur.
e *Laniandæ.* id est, occidendæ, vel diuidendæ, vel separādæ à coriis & lana. Accursius.
f *Trutinas.* id est, stateras siue balanceas.
g *Dolabras.* id est, bipennes cum qua dolantur ligna, vel quod habet duo labra, secundum Hugo. Accursius.
h *Pistores.* ſ. serui.
i *Exercuit.* per se.
k *Instrumentū.* i. serui de quibus quæritur.
l *Pistoribus.* i. dominis per se exercentibus.
m *Pistrinum paratum.* scilicet seruis, quasi ipsi præcipiant in pistrino: vt primo casu cedit legato: secūdo nō. & sic instrumēto agri: vt ſ. e. l. quæsitū. §. Alphenus. & dicitur hic pistrinū. i. furnus: aliàs pro molendino ponitur, secundum Hugo.
n *Asinam.* redit ad instrumenta fundi. dic ergo asinam quæ ducit molam.
o *Negat.* nisi sit rusticoperi deputata: vt. ij. eo. §. idem consultus.
p *Cacabos.* id est, lebetes. Accursius.
q *Patinas.* i. patellas.
r *Pulmentariū.* suauis cibus, secundū Hugo.
s *Et aenum.* id est, caldarium vel patolum à materia sic dictum.
t *Hic.* id est, in aēno.
u *Continetur.* quod apparet ex præmissis, cum non differat à cacabo, & hoc secundario: directo autem instrumento coquinario continetur: vt infra, de auro & argen. lega. l. & si non sint. §. si cui.
x *Copulata.* infra, eo. fundi. §. fin. & ad idem. ſ. de iurisd. om. iudi. lij. cum concor.
y *Præsumptione.* i. consuetudine ex qua volūtas testatoris præsumitur. hic. ſ. de ædil. edic. sciendum. §. illud. & de lega. j. l. si seruus plurium. §. fina. & de lega. iij. l. nummis. & l. non aliter. §. j. & de

A regu. iur. l. semper in stipulationibus. & infra, de flu. & ne quid. in flu. pu. l. ij. §. j. Accursius.
z *Cum de villico.* ad hoc. ſ. e. l. instrumenta. in princ.
a *Quantitate.* vt extraneus colonus.
b *Sed fide dominica.* i. domino debita. & facit. ſ. eo. quæsitum. §. Alphenus. in fi. & ſ. e. l. Seiæ. §. j. Hug.
c *Inferior.* i. pauimentum molendini, vel forte inferior mola siue machina. sed catillus superior, quia paulatim de eo cadit frumentum in molam. * *Flo. bubus*
d *Deberi.* legatario: vt fundi instrumentum.
e *De putatoribus.* vitiū vel arborū. ad quod. ſ. ad. l. Aquil. si putator.
f *Inesse.* instrumento fundi.
g *Pastores.* ouiū: vt. ſ. eo. instrumenta. in fin.
h *Et fossores.* qui faciūt fossata vt aqua nō ſtet in fundo. Et not. quod ab illo. §. bubulco. vsque huc dicit de instrumētis causa quærendorū fructuū: vt. ſ. eo. l. instrumēta. in prī.
i *Semina.* facit supra, de vsufr. l. item si. §. seminarios.
k *Collyria.* expone vt instit. de rerum diui. §. cum ex aliena. Accur.
l *Mancipia.* scilicet rustica.
m *Eos solos.* Sic ergo genus præcedēs restringit per species expressas. Sed contra. j. de supellec. legata. l. legata. j. respon. Sol. hic sciebat defunctus quid cōtinebatur appellatione instrumenti, ibi non. vel hic propria nomina expressit, vt Stichū Pamphilū & Erotem: ibi speciem generis, vt mancipia. Sed huic solutioni ob. infra, de ali. & cib. leg. l. verba. Vel hic certum numerum expressit, vt & ibi in. ij. & iij. respon. eiusdē legis contrariæ dicitur. Vel hic non intellexit seruos cōtineri in primis verbis, scilicet instrumento, ibi sic. Vel dic plene vt not. ſ. eo. quæsitum. §. pe. & fi. & facit. ſ. de leg. iij. quæsitum. §. j. & l. hæres. §. j. & j. e. quidā. & j. de ali. leg. l. Stichus.
n *Quod.* id est, quia.
o *Intellexisse.* cum dixit, fundum instructum &c. Accursius.
p *Seruos.* scilicet nominatos vel alios.
q *Manendi.* perpetuo.
r *Consulto.* legatarij dolo & machinatione: vt supra, de lega. ij. cum ita legatur.
s *Non videntur.* nisi testatorem id voluisse euidenter appareat: vt ſ. de leg. iij. Iulianus. §. fi. & facit. j. de pe. lega. l. nam quod. §. j. & j. de auro & argen. leg. si vxori. §. j. & ſ. de leg. ij. si fundus. & l. quæsitum. §. ij. & fi. & l. pe. in prin. & §. j. & l. si ita. & l. si chorus. §. j. & supra, de vsufru. lega. l. generali. §. j. & de leg. ij. l. Gaius.

a *Villam.* id est, domum.

b *Supellectili.* hoc est generale nomen: sequentia specialia sunt, quæ restringunt genus: vt.ĭ.subiicit. Accursius.

c *Cederent.* non autem cætera: vt &.s.ea.l.§.cui fundus.& quod no.s.eo.l.quæsitum.§.pen. Item ad hoc quod species derogat generi: vt.s.de lega.iij.l. vxorem. §.felicissimo. &.l.hęres.§.j.&.l.ea tamen. &.ĭ.de supel.leg. l.legata.ij.&.iij.respō. & infra, de ali.leg.l.alimenta. §.basilicæ. &.l. Stichus.in princ.

Si enumeratio specierū venit ad determinationē verbi per quod genus significatur, videtur facta causa determinationis. Bar.

¶ Quidam cū ita legasset, *Villam*[a] *meam ita vt ipse possedi, cum supellectili*[b] *, mensis, mancipiis, quæ ibi deputabantur*[*], *vrbanis & rusticis, vinis, quæ in diem mortis meæ ibi erunt, & decem aureis.*& quæreretur, cùm in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & vesticulam habuerit, an ea omnia legato cederent[c], quoniam quędam enumerasset? Scæuola respōdit, specialiter expressa quæ legato cederent. ¶ Domum instructam legauit cum omnibus adfixis. quęritur de instrumentis debitorum, an ea legatarius habere possit? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse[d].

Legatum instrumenti est vniuersale, ideo recipit augmentum vsque ad mortem testatoris. Item enumeratio specierum in dubio fit causa augendi legatum. Barto.

XIX. PAVLVS libro tertiodecimo Responsorum.

SI mancipia[e] quæ post testamentum factum in fundum Seiæ relictum à testatore inducta [sunt,] fundi colendi gratia in eodem fundo fuerint[f]: ea quoque instrumento fundi cōtineri respondi. quamuis enim ea mancipia testator demonstrasset quę tunc ibi essent, cum legaret: tamen non minuendi legati, sed augendi causa mancipiorum quoque fecit mentionem. Cæterum instrumento[g] fundi mancipia quoque colendi agri causa inducta[h] contineri non ambigitur. ¶ Paulus respōdit, villæ instrumēto neque fructus repositos, neque equitium contineri, supellectilem autem legato cedere[i]: seruum verò arte fabrica peritum, qui annuam mercedem præstabat[k], instrumento villæ non contineri.

Per enumerationem specierum factam in codicillis restringitur legatum generis factum in testamento. Barto.

XX. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

SEiæ ex parte hęredi institutæ, si hæres erit, fundos per apotheca.& postea decessit. modo quæritur, an propter prædicta in codicillis nominata cōtineantur legato, etiam ea quæ fuerunt in fundo causa cotidiani vsus patrisfami. i. prędicti Titij testatoris. Et respon. quòd non. [*LIBERTO SVO.*] Titius legauit liberto suo his verbis, Scio liberto meo fundū Titianum & Srinum do lego ita vt instructi sunt cum dotibus & reliquis colonorum, & salutariis cum cōtubernalibus & filiis & filiabus suis. & postea decessit. modo quæritur, an Stichus seruus qui prædium vnum ex his coluit, & reliquatus est amplam summam, debeatur Scio ex causa fideicōmissi? Et respō. quòd nō, si coluit mercede. si autem fide dominica colebat, bene debetur. [*GAIO SEIO.*] Ita dixi in testamento meo: Gaio Seio alumno meo fundos meos Titianum & Seianū dari volo ita vt instructi sunt, & domum superiorem. & decessi. petit legatarius ab hærede nō solum fundos instructos, sed etiam domū instructam: hæres nō vult ei dare instrumenta domus: quia ego testator nō feci mentionē instrumenti legando domū. quæritur, quid iuris sit? Et respon. quòd petitio legatarij admittenda est, nisi hęres manifeste doceret aliud me testatorem sensisse. in instrumento autem domus non continebuntur serui parati operæ aliive rei. [*PRAEDIA.*] Titius legauit Seio prædia vt instructa sunt cum dotibus eorūdem prædiorum, & cum reliquis villicorum & colonorū, & cum mancipiis & omni pecore, & cum peculiis, & cum actore. i. seruo castaldo qui morabatur in ciuitate. erāt autē tępore testaméti dicti Titij, quidam coloni qui de colonia discesserāt: qui quidā reliquati erāt. facto autē testaméto dictus testator iuit in prouinciā, cum ipse esset de Italia, & postea quædā sua mancipia transiuerūt in fundos legatos ad parentes & notos sibi homines sua spōte, & nō auctoritate alicuius: & postea decessit dictus testator: & postea quædam alia eius mācipia trāsiuerūt similiter ad dictos fundos. modo quęritur, hic de tribus: an reliqua dictorū colonorū qui tempore testamenti discesserūt de colonia, cedant legato prædicto? Item, an cedant eidem legato vxor & filia dicti actoris qui in ciuitate morabatur? Item, an cedant legato dicto mancipia quæ post professionē testatoris in prouinciam, aut post mortem eiusdē testatoris transierūt in dicta prædia? Et in omnibus respon. quòd non.

Pamphilæ libertæ. Hunc.§.habes supra, de leg.iij.l.quæsitum in princ. & ponas hic casum sicut ibi posui. [*TYRANNAE.*] Ita

*Flo. deputabuntur

d *Nō posse.* sic.s.de lega.ij.Gaius. in prin.& s.de leg.iij. vxorem.§. legauerat. &.l.si mihi. in prin.§.j.&.ĭ.eo.l.cū fundus. Accursius.

Si mancipia.] CASVS. Titius legauit Seię fundū cum instrumento & mācipiis quæ ibi sunt. & postea in eum fundū transtulit idem Titius quosdā seruos vt ibi perpetuo morarentur. & postea decessit idē Titius. nūc quæritur, nūquid dicti serui cedāt dicto legato? Et videbatur quibusdam quod nō, quasi in hoc casu nō possint contineri appellatione mācipiorū propter verba in legato posita: illa.s.& mancipiis quæ ibi sunt &c. quibus demōstrauerat testator illos tantum seruos cōtineri qui erant in fundo tępore mortis. Item & videbatur eisdē quod non, quasi in hoc casu non possint cōtineri dicti serui appellatione instrumenti: quia qui instrumentū legat, & mancipia nominat, videtur nolle intelligere in instrumēto seruos. sed eis male videtur: quia bene continebuntur in legato dicti serui non ob. alleg. illorum. [*PAVLVS RESPON.*] Legaui Titio villam. i. paruulā domum cū instrumento. certe non cōtinetur legato equitium quod erat in dicta domūcula: nec etiā fructus ibidē repositi: nec seruus peritus in arte fabrica qui annuam mercedem præstabat domino, sed suppellex bene continetur. Viuianus.

e *Si mancipia.* testator legauit fundū cum instrumento, & cum mancipiis quæ ibi erant. deinde in eodem fundo induxit postea mancipia vt perpetuo ibi essent. quæritur, an cedant legato? Et videtur quòd non: nam ex vocabulo[a], mancipiis, non: quia dixit, quæ ibi erant: at hi non erant tunc. Item ex verbo, cum instrumento, non: quia eo verbo non continentur serui, cum postea de his dicit: vt.s.eo.l.proxi.§.cui fundum. sed tamen dicit ea contineri ex primo ver. scilicet cum instrumento. nam adiectio, cum mancipiis, causa ampliandi nō minuendi legatum fuit facta, vnde non debet retorqueri in læsionem legatariæ. sicut ergo ex primis verbis, scilicet cum instrumento, cōtinentur postea inducta mancipia si nihil esset adiectum: vt.ĭ.eo.l.penul. ita & nunc. nec ob. prædictus.§.cui fundum. quia ibi propriis nominibus expressit: hic in genere adiecit cum mancipiis. Accursius.

a Vltra hoc quæro: quid in partu eorū? an contineatur in legato mancipiorum? dic quod non s per tex. in l.vxorē.§. sorori.s.de lega.3.

f *Fuerint.* scilicet tunc cum testator moritur: vt scilicet sic liqueat hac voluntate ibi dimisisse. Accursius.

g *Caterū instrumento.*& si nihil esset adiectū: vt.ĭ.l.pen. Accur.

h *Inducta.* vt ibi sint perpetuo: vt.s.de actio.empt.l.fundi.§.Labeo. & sic apparet testatorem hoc voluisse.& sic nō est contra.s. de leg.iij.l.Iulianus.§.fina.& facit quòd huiusmodi generalia legata possint augeri.s.de vsuris.l.equis.§.j.& de lega.ij.peculium. in princi.& de lega.ĭ.l.si ex toto. in princ.&.l.grege.in princ. & §.j.&.l.quod in rerum.§.si quis.& institu.de lega.§.si grex. & infra, de ali.leg.filio.§.fina.

i *Cedere.* contra.s.eo.l.villæ.in princ. Solu. hic quidam habent literam, supellectili: scilicet legata. & dicunt cedere.i. prædicta omnia, sed seruos non: vt subiicit: quia animalia in supellectili non sunt: vt.ĭ.de supel.leg.l.ij.& sic nō habent.§.seruū vero &c. sed non placet: quia nō dicit infra appellatione supellectilis non contineri seruum, sed seruū non contineri instrumento. Alij habent supellectilem, & tunc est cōtra.l.villæ. vnde dicunt cancellandum hunc versum. Sed tu dic si legatur instrumentū villę hoc modo, villam cum instrumento: tunc non cedit: vt in cōtrario. si autem villam instructam, tunc sic. vt.s.eo.l. quæsitum.§.sed si fundus. Et quod de seruo subiicit, ideo est, quia nec fundi nec patrisfamiliæ est instrumentū: vt.s.l.quæsitū. §.Papinianus quoq;.&.§.Alphenus.&.j.l.pxi.ĭ.j.

Animalia in supellectili non sunt.

k *Præstabat.* i. domino, & laborabat cui volebat. non autem dicas quòd dominus locet si operas: vt supra, de vsu & ha.l.sed & ipsi. &.s. de vsufru.lega.l.si seruum. contra. Solu. vt in princ. Accursius.

Eiæ ex parte.] CASVS. Titius instituit sibi hæredē Seiam & Gaium, & eidē Seiæ legauit fundos instructos cū suis villicis & reliquis colonorū sub cōditione, si hęres erit. & postea fecit codicillos, in quibus ita scripsit, mihi venit in mentem & volo Seiam habere fundos quos eidē Seię reliqui, ita vt sunt instructi rustico instrumento & supellectili, & pecore, & villico cū reliquis colonorum &

BIU Cujas

Ita dixit Titius in testamento suo: Tyrannæ sorori meę fundum meum Græcianum cum stabulo & cum omni instrumento rustico relinquo. & postea decessit. modo quæritur, an cedant legato pascua siue prata quę peruenerũt ad eum simul cum fundo, & quę habuerat semper in vsibus fundi, & quæ ita coniunxerat fundo vt haberentur sub vna appellatione fundi? Et respon. quòd sic. [INSTRVCTIS.] Titia habens grabatum in domo sua Seiana qui grabatus siue lect[a] erat textus auro & argento: ipsa extraxit grabatum de domo, & posuit in horreo quodã vt haberetur in loco tutiore. postea fecit testamentũ eadem Titia, & legauit Gaio dictam domum Seianã, & aliam suam domum Titianã instructas, & decessit. modo quæritur, an contineatur legato dict[a] grabatus? Et dicitur q̃ sic. [QVOD ADIECIT.] Ita dixit Titi[a] testator in testamẽto suo: lego fundũ Titianum & Seianũ Gaio vti dicta prædia possedi, & decessit. certè videtur legasse dicta prędia instructa. i. cũ mancipiis, & pecoribus. & instrumento rustico. nó autẽ videtur per illa verba legasse tantũmodo ius quod habebat testator in dictis prædiis. Viui.

a *Instructos.* per hoc verbũ, instructos, cõtinebũtur instrumẽta patrisfamilias: vt. ff. eod. l. quęsitũ. §. sed si fundus. nisi esset restrictum per sequentes codicillos.

b *Postea.* determinat verbũ præcedẽs, scripsit, vel verbũ sequens, venit.

c *Seiæ.* cõstrue: Fundos quos reliqui Seiæ, volo habere. s. eã ita vt sunt &c. & sic restringũtur verba testamẽti.

d *Cotidiani.* vt frumẽtum, vinum, & alia instrumenta patrisfamilias: & hoc videbatur ex verbis testamenti.

e *Insuper.* i. vltra institutionẽ. Accursius.

f *Manifeste.* sic ergo præcedẽtia per sequentia restringuntur. sic. ff. eod. cũ de lanionis. §. cui fundum. & infra, de supel. lega. l. legata. ij. & ij. respon. sed in primo est contra. j. de ali. leg. l. verba. sed omnia dic vt not. ff. eod. l. quæsitum. §. pen. quæ est similiter contra. & facit. j. de ali. leg. l. cũ certum. & j. de ili. leg. l. Aurelius.

g *Instructi sunt.* ergo cum instrumento. & facit. ff. eod. l. quæsitum. §. sed si fundus.

præceptionem dederat instructos[a] cum suis villicis, & reliquis colonorũ: & codicillis ita scripsit: *Postea*[b] *mihi venit in mẽtem, Seiæ*[c] *fundos quos reliqui, ita vt sunt instructi rustico instrumento, supellectile, pecore, & villicis, cum reliquis colonorum & apotheca, habere volo.* Quæsitũ est, an etiã ea quę patrisfamiliàs vsus cotidiani[d] causa in fũdis fuerũt, legato cõtinerẽtur? Respõdit, testamẽto quidẽ, vt ꝓponeretur, Seiæ insuper[e] fundũ legatũ: verum nõ amplius deberi, q̃ in codicillis, quos sanè post obliuionẽ testamentariæ scripturæ feciſſet, instructi appellatione contineri velle se manifeste[f] ostendisset.

Legato fundi instructi non cedit seruus qui colit data mercede. Barto.

℣ Liberto suo quidã prędia legauit his verbis: *Seio liberto meo fundos illum & illum do lego ita vt instructi sunt*[g] *cum dotibus & reliquis colonorũ & saltuariis, cum contubernalibus suis, & filiis & filiabus.* quæsitũ est, an Stichus seruus qui prædium vnum ex his coluit, & reliquatus est amplã summam, ex causa fideicõmissi Seio debeatur? Respondit, si non fide dominica[h], sed mercede (vt extranei coloni solẽt) fundum coluisset, non deberi.

Virtus copulatiua qualitatem præcedentis legati repetit in sequenti. Barto.

℣ *Gaio Seio alumno meo fundos meos illum & illum ita vt instructi sunt, & domum*[i] *superiorem dari volo.* Quæsitũ est, an etiã domum instructã dari voluerit? Respõdit, secundũ ea quę ꝓponerentur, ita videri[k] dedisse, nisi is à quo peteretur, aliud testatorem sensisse manifestè doceret. at si habitationis, id est ædificij instrumentũ[l] legasset, nõ cedere seruos operæ aliíve rei paratos[m].

Debita in nouationẽ deducta legato instrumenti non cedunt. Bartolus.

℣ Prædia vt instructa sunt cum dotibus[n] & reliquis colonorũ & villicorũ, & mancipiis, & pecore omni legauit, & cũ peculiis, & actore. quæsitũ est, an reliqua colonorũ qui finita conductione interposita cautione de colonia discesserãt, ex verbis suprascriptis legato cẽdãt? Respõdit, nõ videri de his reliquis esse cogitatũ. ℣ Idẽ quęsiit in actore legato, an vxor & filia legato cedãt: cum actor non in prędiis, sed in ciuitate moratus sit? Respõdit, nihil ꝓponi cur cedãt[o]. ℣ Idẽ quæsiit, cũ testator facto testamẽto in ꝓuinciã sit ꝓfectus: an ea mãcipia quæ post profectionẽ eius aut mortem sine cuiusquã auctoritate[p] spõte sua ad parentes & notos sibi homines in fundos legatos transiere, legato cedãt? Respõdit, nõ legatos eos fore qui veluti commeantes transissent.

Non videtur absens à fundo qui alibi causa disciplinæ est missus. Barto.

℣ *Pãphilæ libertę meæ dari volo fundum Titianũ cum instrumẽto, & his quæ in eodẽ erũt cùm moriar.* Quæsitũ est, si Stichus seruus ex eo fundo ante annũ mortis testatoris abductus, & in disciplinã traditus, postea in eũ fundum non reuersus[q] sit, an debeatur? Respõdit, si studendi causa mississet, non quo à fundo eum aliorsum transferret, deberi.

Pascua deputata ad vsum fundi, & cũ eo vno nõie nũcupata, legato fũdi cedũt. Bar.

℣ *Tyrãnæ sorori meæ fundũ meũ Græcianũ cũ stabulo & instrumẽto rustico omni relinquo.* Quæritˇ, an fũdi appellatiõe etiã pascua quæ ad eum[r] simul cũ fũdo ꝓuenerint, & quę semp in vsibus hui[a] possessionis habuerat, legato cederent? Respõdit, si prata fundo Græciano ita coniunxisset, vti sub vna fundi appellatione haberentur: ea quoque deberi.

Quod alibi causa custodiæ est repositum, instrumento domus cedit. Barto.

℣ Instructis domib[a] legatis, grabatus[f*] argẽto inaurato tectus mortis Titię tẽpore in domib[a] non est repertus, sed in horreis tantisper cõditus. quæro, an is quoq; pręstãdus sit? Respõdit, si in domo esse soleret[t], & quo tutiore loco haberetur, interim in horreũ delatus esset: nihilominus præstandũ. ℣ Quod adiecerit testator, *Vti possedi*[u]. an hoc significet, sicut instructa in diem mortis habuit, id est cum mancipiis, pecoribus, instrumento rustico? Respondit, nõ de jure[x] quæritur.

h *Fide dominica.* hoc expone vt. ff. e. l. cum de lanionis. §. cum de villico. & facit. ff. eod. quæsitum. §. Alphenus. Accursius.

i *Et domum.* copula, &, plenariam inducit repetitionẽ. ad quod infra, de condit. & demon. l. auia. & j. fubiicit.

k *Ita videri.* id est, etiam personæ instrumentum: quia dixit, instructos. alij dixerunt de instrumento fundi tantũ vel domus: quod non placet.

l *Instrumentũ.* i. domũ & instrumentum, vel cum instrumento. & facit. ff. e. l. quæsitũ. §. sed si fundus. Accursius.

m *Paratos.* qui. s. non sunt instrumẽta dom[i], sed vel personæ, vel neutrius. & facit. ff. eod. l. si ita. §. domo. Accur.

n *Cum dotibus.* expone vt. ff. eo. l. ij. §. ij. & facit ff. de lega. iij. prædiis. in prin. &. j. de au. & arg. leg. l. qui vxori. §. j. H.

o *Cedãt.* Sed nõne est cõtra. ff. eo. l. quæsitũ. §. saltuariũ. in fin. §. &. §. sed si fundus. in fine. §. sed certe ibi actor in fundo morabat, & erat instrumẽtum fundi. hic nõ. & facit. j. eo. l. prædia. §. j. in fine. Accur.

p *Auctoritate.* aliud si voluntate testatoris: vt ff. eo. mancipia. & j. de ali. le. filio. ff. de leg. iij. Iulianus. in fin.

q *Reuersus.* Idẽ habes ff. de leg. iij. l. quęsitum. in prin. & facit. j. e. l. in fin. & l. si ita. & ff. e. l. quæsitum. §. idẽ respondit prædiis. & j. eod. l. prędia. §. j. & j. de auro & argen. leg. l. qui vxori. §. j. & ff. de lega. ij. l. Gaius. Accursius.

r *Quæ ad eum.* testatorẽ. & facit. ff. de leg. iij. l. prędiis. §. iiij. &. §. pe. & fin. & facit. j. e. l. prędia. §. j. &. ff. de lega. ij. l. Gaius. §. fi. &. ff. si ser. vindi. l. penul. §. j. arg. contra. ff. de serui. rusti. prædio. si per te. &. ff. eod. l. ij. §. fin. & infra, de reb. dub. l. j.

f *Crabatus.* id est, lectus. vnde in euangelio: Tolle grabatum tuum, & ambula. **Flo. crabattus* *Matth. 9.*

t *Soleret.* pro instrumẽto personæ aut rei. R. vt probatur. ff. eod. l. quæsitum. §. sed si fundus. & ad hoc infra, de auro & argen. lega. l. si vxori. §. j. & infra, de penu. leg. l. nam quod. &. ff. de lega. iij. l. quęsitum. §. fi. &. j. eo. l. prædia. §. j. Accursius.

u *Possedi.* vt lego fundum vti ego possedi.

x *Non de iure.* sed de facto. nisi tamen aliud liqueat, omne instrumẽtum debetur illis verbis. Ro. ad quod. ff. de lega. iij. l. prædiis. §. j.

BIU Cujas

&.ij.&.iij.&.l.quæsitum.§.peto.&.l.Lucius Titius.&.j.eo.l.prędia.§.penul.&.l.penulti.Accursius.

Cvm fundus.] CASVS. Legaui tibi fundum, & nihil dixi de instrumento eius.nunquid cõtinentur in legato dolia fundo infixa, & molæ oliuariæ, & prælum quo premitur olea in torcu-

Fundo simpliciter legato absque mentione instrumenti, ea continentur quæ in textu exprimuntur.hoc dicit.

lari, quæ omnia erant infixa in fundo prædicto taliter vt viderentur esse pars fundi? Et respon. quòd sic.secus autem si prædicta erãt taliter in fundo vt essent apta ad remouendum inde:quia tunc nõ continerentur appellatione fundi.Viuianus.

†*Hũc textũ ampliabus per tex. in. l. testatrix. §.i.j. si ser. vin. vt etiã fundo legato veniant pascua.de quo vide. l.fin. §.i.ff.de lega.i.*

*Flo. nulla

a *Cum fundus sine instrumento.* id est, nihil dictũ est de instrumẽto.

b *Oliuariæ.* quib⁹ premitur & machinatur olea: at prælum quando postea premitur in torculari.Accursius.

c *Infixa.* s.sic vt fundi pars sint. Accursius.

d *Cõtinentur.* nõ enim sunt fundi instrumentum: vt.ff.eo.l.quæsitũ. §.ea.&.§.pater quoq;. & ideo cedet legato vt pars rei,non vt instrumentũ personę vel rei. & sic nõ ob.j.de supel. leg.l.fin.Accursius.

e *Ex his rebus.* ergo nec dolia nec molæ: si tamen non possunt moueri. & facit supra, de act.empti.l.fundi.

f *Quæri solet.* an contineantur appellatione fundi? Et respon. sic, cum &c. vel in fi. lege interrogatiue.& respõ. sic tunc demum. & facit infra,eod.l.dolia.in princ.& supra,eod.l.ij. §.j.Accursius.

Fvndo.] CASVS. Legaui tibi fundum vti optimus maximus est.certe cõtinentur legato retia apraria, & cætera instrumenta venationis.& idem est si legaui fundum cum instrumento. quod quidem est verum, si quæstus siue reditus fundi ex maxima parte in venatione cõsistit. [FVNDO LEGATO.] Legaui tibi fundum cum mancipiis & pecoribus, & cum omni instrumento rustico & vrbano, & postea decessi. modo quæritur, an pertineat ad te legatarium peculium actoris seruí siue castaldionis qui erat ex eodem fundo, & qui defunctus erat ante me testatorem? Et respon. quòd sic,licet videretur quibusdam cõtrarium ex eo quòd actor decesserat ante me testatorem qui eram eius dominus.Viuianus.

g *Instrumenta.* quæ sint ista, habes.ff.eo.l.quæsitum.§.si in agro. &.§.seq.Accursius.

h *Instrumenta.* quasi dicat, non solum si dixit, vti optimus: sed etiam si dixit,cum instrumento. nam sunt fundi instrumenta hoc casu. & facit.ff.eo.l.si reditus.

i *Pertinere.* licet etiam aliud esset si principaliter seruus cum peculio legatus esset.R.vt infra,tit.j.l.j.&.ij. ADDITIO. Intellige secundum Barto. hic quòd hic erat aliquid in peculio quod erat instrumentum: quia hic cedit peculium tanquam instrumentum: non autem cedit seruo: aliàs in legato instrumenti non venirent nomina debitorum: vt ibi.

Cvm quæritur.] CASVS. Legaui tibi tabernam cum instrumento.quæritur, quid sit instrumentum tabernæ?& respon. quòd illud est instrumentum tabernæ quo exercetur negotiatio quæ fit in taberna.Viuianus.

k *Negotiationis.* licet magis loci quàm negotiationis sit nomen taberna: vt.ff.eo.l.tabernæ. & facit infra,de verbo. significa.l.in-

XXI. POMPONIVS libro primo Fideicommissorum.

CVm fundus†sine instrumẽto[a] legatus sit: dolia, molæ oliuariæ[b], & prælũ,& quæcumque infixa[c] inędificataque sunt, fundo legato continentur[d].Nullę*autẽ ex his rebus[e] quæ moueri possunt,paucis exceptis, fundi appellatione continentur. De molis tum quæri solet[f], cùm ita adfixæ,itáve inædificatæ sunt vt partes ædificiorum esse videantur.

XXII. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

FVndo legato vti optim'ma ximúsq; est, retia apraria & cætera venationis instrumẽta[g] continebũtur:quod etiã ad instrumenta[h] pertinet,si quæstus fundi ex maxima parte in venationibus consistat. FFundo legato cum mancipiis & pecoribus,& omni instrumento rustico & vrbano, peculiũ actoris ante testatorẽ defuncti(si ex eodem fundo fuerit)magis placet ad legatarium pertinere[i].

XXIII. NERATIVS libro secundo Responsorum.

CVm quæritur, quod sit tabernæ instrumentum: interest quod genus negotiationis[k] in ea exerceri solitum sit.

A structam autem tabernam.Accursius.

Fvndus.] CASVS. Seius locauit Titio fundum, postea idem Seius legauit eundem fundum Gaio cum instrumento. certe cedit legato instrumentum quod colonus in eo fundo habuit, scilicet si erat testatoris dictum instrumentum. non autem continetur instrumentum quod erat coloni nisi in vno casu: scilicet si dominus nõ habebat in fundo aliquod suum instrumentum: sed colonus habebat ibi suum. tunc enim bene continebitur legato instrumentum coloni.Viuianus.

XXIIII. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

FVndus qui locatus erat, legatus est cum instrumento. Instrumentũ quod colonus in eo habuit,legato cedit.Paulus. An quod coloni fuit, an tantum id quod testatoris fuit? Et hoc magis dicendum est[l], nisi nullum domini fuerit[m].

Illud instrumentũ quod est in fundo,inspicitur:nõ quod fundo sustinere potest.Bar.

B XXV. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

FVndi instrumento legato, id pecus cedere putabat Tubero, quod is fundus sustinere potuisset[n].Labeo cõtra.Quid enim fiet, inquit, si cum mille oues fundus sustinere potuisset,duo milia ouium in eo fundo fuerint? quas oues potissimum legato cessuras existimabimus? Nec quærendum esse, quid debuisset parari pecoris instrumenti fundi causa, sed quid paratũ esset[o]. Non enim ex numero aut multitudine le-

C gata æstimanda esse. Labeonis sententiam probo.

Qui legat instrumentũ fundi vbi est fornax,non videtur legare fornacem. Bar.

FQuidam cùm in fundo*figlinas[p] haberet, figulorum[q] opera maiore parte anni ad opus rusticum vtebatur:deinde eius fundi instrumẽtum legauerat. Labeo,[&] Trebatius non viti fundi, sed quid paratum esset, & illud legato cedere, nam legata non sunt æstimanda ex numero, aut multitudine magna vel parua, vt dicebat Tubero.inquit etiam Labeo cõtra dictum Tuberonis, quid fiet si cum mille oues sufficerent ad stercorandum fundum, testator posuerit in eo duo milia? quas oues secundum Tuberonem existimabimus potius cessuras legato? quasi dicat, non possumus discernere: & ideo male dixit Tubero. [QVIDAM.] Titius habebat in fundo suo Titiano fornaces ad ficiendum figulos, id est, vasa figularia, id est, vasa de terra: & vtebatur maiore parte anni opera dictorum vasorum ad opus rusticum, id est, alterius fundi. Idem Titius faciens testamentum legauit Seio instrumentum dicti fundi. nunquid dictæ figlinæ, id est, fornaces continentur appellatione dicti instrumenti legati? Et dicitur quòd non, quamuis dicta vasa in eis facta contineantur. Sed quid si legauit omne instrumentum fundi excepto pecore? numquid continẽtur legato pastores ouium, id est, ouiliones qui eas custodiunt, & ouilia in quibus oues clauduntur? & Ofilius putauit quod sic: quod non est verum. Viuianus.

D

l *Dicendum est.* scilicet id quod testatoris fuit, tantum deberi.sic supra, de lega.j.l.v.§. finali.

m *Domini fuerit.* tunc enim aliud non posset videri cedere legato, nisi quod colonus habuerat. ad quod de lega.j.l.& si quando.in princip.

Fvndi instrumento.] CASVS. Legaui tibi fundum cum instrumento eius. certe dixit Tubero quòd cõtinentur legato pecora quæ erant in fundo causa stercorandi, scilicet quot sufficerẽt ad stercorandũ illum fundum, & nõ plus,etiam si plura erant posita in fundo causa stercorandi.sed Labeo cuius sententia approbatur, dixit contrarium, & dixit quòd omnia pecora parata ad stercorandum fundum continentur legato: licet essent parata vltra numerum qui necessarius erat. & dixit non esse quærendum quid pecoris debuisset parari causa instrumẽti fundi, sed quid paratum esset, & illud legato cedere, nam legata non sunt æstimanda ex numero, aut multitudine magna vel parua, vt dicebat Tubero.inquit etiam Labeo cõtra dictum Tuberonis, quid fiet si cum mille oues sufficerent ad stercorandum fundum, testator posuerit in eo duo milia? quas oues secundum Tuberonem existimabimus potius cessuras legato? quasi dicat, non possumus discernere: & ideo male dixit Tubero. [QVIDAM.] Titius habebat in fundo suo Titiano fornaces ad ficiendum figulos, id est, vasa figularia, id est, vasa de terra: & vtebatur maiore parte anni opera dictorum vasorum ad opus rusticum, id est, alterius fundi. Idem Titius faciens testamentum legauit Seio instrumentum dicti fundi. nunquid dictæ figlinæ, id est, fornaces continentur appellatione dicti instrumenti legati? Et dicitur quòd non, quamuis dicta vasa in eis facta contineantur. Sed quid si legauit omne instrumentum fundi excepto pecore? numquid continẽtur legato pastores ouium, id est, ouiliones qui eas custodiunt, & ouilia in quibus oues clauduntur? & Ofilius putauit quod sic: quod non est verum. Viuianus.

n *Potuisset.* scilicet iste fundus. Accursius.

o *Paratum esset.* Not. non quod fieri debuit, sed quod factum fuit. sic supra,de lega.iij.l.cum quæreretur.§.lana.Sed argu.contra.ff.de offi.præsid.l.sed licet.Accursius.

p *Figlinas.* id est, fornaces: vt.ff.de seruit.rusti.prædio.l.veluti.

q *Figulorum.* id est, seruorum qui exercebant fornacem.& die rusticum.s.alterius fundi:& ideo nõ videntur legati, licet fundus in quo sunt figlinæ,sit cum instrumẽto legatus,& sic tam figlinæ vt pars,

vt pars, quàm vasa ad rusticum opus parata cedunt. ad quod. ff. eo. l. quæritum. §. Alphenus. & secundũ hoc habeas infra, figulos instrumento &c. scundum Hug. Vel dic quòd opera, id est, vasis. & dic legatũ tantum instrumentũ fundi: vnde nec fundus, nec etiam fornax est legata. nam licet instrumentum fabricæ legetur, non ideo domus vbi sit fabrica. & ita habeas, figlinas instrumẽto. Ac.

a *Pecore.* quod & ipsum est instrumentum fundi si vt fructus de fundo perciperetur, sit comparatum: vt. ff. eod. l. de grege. Accursius.

b *Pastores.* ouium. vnde illud, Angelus ad pastores ait &c. nam verbum, pecus, cõprehendit etiã magnas bestias: vt. ff. de ædili. edic. l. ædiles. §. iumentorum.

c *Ouiliones.* qui custodiunt oues, qui & opiliones dicũtur. Accur.

d *Ouilia quoque.* vbi oues clauduntur. & sic no. remoto principali, & accessorium: vt. j. tit. j. & ij. Accursius.

deri figulas in instrumẽto fundi esse [aiunt.]

A quo remouetur principale, & eius accessorium. Bartolus.

¶ Item cùm instrumentũ omne legatum esset excepto pecore [a], pastores [b] ouiliones [c], ouilia quoque [d] legato cõtineri Ofilius non rectè putat.

XXVI. IDEM libro quinto ex Posterioribus Labeonis.

DOlia fictilia, item plũbea quibus terra aggesta est, & in his viridiaria posita, ædium esse Labeo, [&] Trebatius putant. ita id verum [esse] puto, si ita illigata sint ædibus, vt ibi perpetuò [e] posita sint. ¶ Molas manuarias [f] quidem supellectilis, iumentarias [g] autem instrumenti esse Ofilius ait. Labeo, Cascellius, Trebati[i] neutras supellectilis, sed potius instrumenti putant esse. quod verum puto.

Dolia.] CASVS. Legaui Titio ædes meas Titianam & Seianam. nunquid cõtinentur in legato dolia fictilia & plumbea quibus terra est aggesta, & viridaria posita in dictis ædibus? Et respon. quòd sic, si prædicta sunt ita illigata ædibus prædictis, vt ibi perpetuo posita sint, non ad tẽpus. [MOLAS.] Titius habens fundũ in quo erant molæ quæ manu hominum ducebantur, & aliæ molæ quæ iumento ducebantur: legauit Seio instrumenta dicti fundi. certe cõtinentur in legato vtræque molæ: quamuis Ofilius diceret, & male, quòd manuariæ molæ sunt supellectilis, & non instrumenti. Viuianus.

e *Perpetuo.* sic. ff. eo. l. cũ fundus. & de act. emp. l. fundi. §. Labeo.

f *Molas manuarias.* i. quæ manu ducuntur vt molant. Accursius.

ADDITIO. Vel dic quòd istæ molæ erãt paratæ ad vsum prædij rustici: secus si ad vsum cotidianum, vt molæ in quibus fit sals: quia tunc magis putarem quòd continerentur appellatione supellectilis quam appellatione instrumenti secundũ Bartolum hic.

g *Iumentarias.* quæ à iumento ducuntur: vt supra. eod. l. cum de lanionis. §. asinam. Accursius.

Prædia.] CASVS. Titius legauit nutritori suo sua prædia iuxta mare posita cum seruis qui ibi erant, & omni instrumento & fructibus qui ibi erant, & cum reliquis colonorum. & postea decessit. modo quæritur, an videantur esse legati serui piscatores qui solebant esse in ministerio dicti Titij testatoris, & qui solebant vbique eum sequi non solum ad dicta prædia maritima, sed etiam ad alia sua loca, & qui fungebantur vrbicis rationibus dicti testatoris? Et videtur quòd legati sint dicti serui, quia ipsi erant piscatores, & solebant esse in ministerio testatoris in dictis fundis circa piscationem. dicitur tamen hic quòd non videntur esse legati: quia non stabant in dictis prædiis continue, immo ad tempus vt dicit litera. [ADFINI SVO.] Seia quę erat de Africa, adfini suo Titio legauit ita: inter cætera quæ ei legaui, fundum Cornelianum Titio adfini meo dari volo ita vt est instructus cum omnibus rebus & mancipiis & reliquis colonorum. postea dicta testatrix iuit Romam occasione cuiusdam litis quam ibi habebat, & duxit secum quædam mancipia quæ solebant stare in dicto fundo cum conseruabus eorum & filiis, & alia mancipia de dicto fundo duxit secum quæ solebant stare in eodem fundo cum eorum patribus & matribus, & hoc fecit ideo, vt citius se expediret de itinere: & postea reuersa dicta testatrix domum, decessit. nunc quæritur, an dicta mancipia quæ secum duxit Romam ad tempus, debeantur dicto Titio adfini? Et respon. quòd sic. Item quæritur, an cedant dicto fideicommisso fructus eiusdem fundi qui coacti ibi, id est, in dicto fundo, manserunt ibi vsque ad diem mortis dictæ testatricis? Et videtur quòd sic, quia voluntas testatricis fuit plenissima circa adfinem. quod ex eo probatur, quia ipsa voluit pertinere ad eum reliqua colonorum eius-

A dem possessionis siue fundi. Respon. tamen quòd non cedunt nisi manifeste appareat testatricem hoc voluisse. nam cum fecit testatrix in legando specialiter mentionem de mãcipiis & reliquis colonorum prædictis, nihil videtur dixisse de dictis fructibus conditis. [LIBERTO QVEM.] Titius habens fundum Titianum & agellum Sempronianum, in quo erat aliquantulum vini, instituit sibi hæredẽ pro dimidia Pamphilum libertum suum, & Seium & Gaium ex alia dimidia, & postea per hæc verba prælegauit fundum eidẽ liberto: Pamphile liberte præcipito, tibique habeto fundum meum Titianum, & agellum Sempronianum cum instrumẽto, & cum iis quæ in eodẽ erunt cum moriar, & cum familia quæ in eo fũdo moratur, exceptis illis seruis quos manumisero. & postea dict[a] testator vẽdidit totum dictũ vinum quod erat in dicto agello, & non tradidit emptori: accepit tamen ab emptore partem pretij: & postea decessit. nunc quæritur, an dictum vinum remanẽs in doliis post mortẽ testatoris pertineat ad libertũ ex cau-

Instrumento fundi maritimi non cedunt serui piscatores dominum sequentes. Bar.

XXVII SCAEVOLA libro sexto Digestorum.

PRædia [h] maritima cum seruis qui ibi erũt, & omni instrumento, & fructibus qui ibi erunt, & reliquis colonorũ nutritori suo legauit. Quæsitum est, an serui piscatores qui solebant in ministerio testatoris esse, & quocũque* eum sequi, & vrbicis rationib[us] fungebãtur [i], * nec mortis testatoris tẽpore in prædiis legatis deprehensi fuerint, legati esse videantur? Respondit secundũ ea quę proponerentur non esse legatos [k].

Qui, peregrinatur ad tempus, cedit instrumento fundi. Item fructus non expressi non cedunt. Barto.

¶ Adfini suo [inter cætera] ita legauit [l]: *Fundum Cornelianũ Titio ita vt est instructus, cum omnibus rebus & mancipiis & reliquis co-*

*Flo. vbi cumque

*Fl. expun gebantur

† Adfinis quis dicatur, & vnde processit adfinitas, vide in specu. tit. de cõsangui. & adfi. per totum. & in l. nõ facile. §. adfines. ff. de grad. adfin.

sa præceptionis? Et dicitur q̃ sic, secundum verba testatoris: nisi cohæredes prædicti liberti manifeste approbent contrariam voluntatem defuncti, quæ ex multis liquet, vt hic notatur in glossa. Sed pone q̃ dictus testator reliquit in dicto agello instrumenta kalendaria & nummos. nũquid nummi debebũtur dicto liberto? Et respõdetur sicut supra respõsum est in vino. ff. vt secundũ verba testatoris cedant legato nisi cõtraria sit volũtas testatoris, quæ ex multis præsumitur: vt & circa vinum notaui. [ITA LEGATVM EST.] Seius legauit Septitiæ suæ sorori hoc modo: Septitiæ sorori meæ volo dari partem dimidiam fundi mei Seiani qui fuit patris mei, sicut est nunc illa pars. i. tempore testamenti, & alteram partẽ dicti fundi ita dari volo Septitiæ sorori meæ, vt in diem mortis meæ fuerit. & postea decessit dictus testator. nunc quæritur, an pertineant ad legatariam aggeres & præla parata ad olea premenda, & ea quæ sunt imposita & parata in dicto fundo vt ædificio immitterentur, & instrumentum vibanum & rusticum, scilicet quodlibet aliud, & mancipia quæ erant causa dicti fundi? Et respon. quod dicta verba, sicut est &c. quæ sunt in verbis testatoris, possunt referri ad prædiũ instructum: & si prædicta erant in dicto fundo tempore testamenti, debeantur legatariæ ex dictis verbis. & quod dixi in dictis verbis, sicut est &c. idem intelligo in aliis verbis testatoris quæ fuerunt talia, vt in diem mortis fuerit &c. scilicet vt si prędicta erant in fundo tẽpore mortis testatoris, debeantur legatariæ. & hoc vult dicere hic. §. [FVNDVM.] Titius habens fundum Cassianum & Numerianum, & habens quosdã agellos adiectos dictis fundis, quos agellos simul cum dictis fundis comparauit, & in quibus agellis erant syluæ & salicta, legauit Sempronio fratri suo fundum in hæc verba: Sempronio fratri meo hoc amplius lego fundos meos, scilicet Cassianum & Numerianum, ita vt instructi sunt cum suis salictis & syluis. & decessit. nunc quæritur, an cedant legato dicti agelli in quibus erant syluæ & salicta. & etiam syluæ cedant & salicta? Et respon. quòd solum syluæ & salicta cõtinentur legato, & non agelli cõiuncti prædictis fundis. Viuianus.

h *Prædia maritima.* prope mare posita.

i *Fungebantur.* quod maxime ex libellis familiæ, item cibariis potest deprehendi: vt. ff. de lega. iij. l. seruis vrbanis.

k *Non esse legatos.* cõtra videbatur propter eorum artem & prędij situm cõprehendi vbi cõmodius possum eam exercere. & facit. j. de auro & argen. leg. l. si vxori. §. j. & ff. de hære. insti. l. ex facto. §. fin. & ff. de lega. iij. l. si ita. & l. quæsitum. §. fin. & j. de penu lega. l. nam quod. §. j. & ff. de vsufru. leg. generali. §. j. Accursius.

l *Legauit.* mulier quædam.

BIU Cujas

a *Operam legaret.* id est mitteret operam scilicet effectui. operam dico eundi. nam lego te in Tusciam. i. mitto secundū H. Item per hoc patet q̄ non perpetuo à fundo voluit remouere. Accursius.

b *Ex his.* quæ in fundo erant.

c *Rusticis.* sub. à.

d *Ad tempus.* ergo nō perpetuo. alias est in litera, elegerant. Accur.

*Fl. Romæ

e *Et filiis.* scilicet relictis. per quos etiā ipsi videtur esse ibi: vt. C. de agrico. & cen. l. cum scimus. §. fi. lib. xj.

*Flo. operā elegeret. Hal. oram legeret,

f *Et quædam.* scilicet abducta sunt.

g *Patribus.* s. relictis.

h *Deberi.* ꝓpter prædictam seperationem: vt. ſ. eod. l. quæsitum. §. saltuarium. in fi. & facit. ſ. de leg. iij. l. ſi ita.

i *Dari voluisse.* hanc quæstionē inducit mētio mancipiorum & reliquorū colonorū specialiter facta: non ergo debetur nisi cōtra probetur. sic & infra, de alimen. leg. l. alimenta. §. penult. & l. Stichus. in princ. & supra, de vsufru. leg. l. generali. §. ij. & j. proxi. §.

*Flo. quo

k *Liberto.* id est, libertæ: vt subiicit.

l *Et agellum.* id est, paruum agrum.

m *Vendiderat.* vel ante testamentū, vel post.

n *Pretii.* id est, pretiū tertiæ partis: per quod saltem duæ vini partes videntur remanere in legato. Accursius.

*Flo. noluisse

o *Verbis.* s. quæ in eodem erunt cū moriar.

p *Cōtineri.* scilicet legato secundū rigorem verborum.

*Fl. rescripsit

q *Contrariā.* quæ sane liquet maxime si post testamentum nulla vrgente necessitate vinū sit venditum: vt supra, de lega. j. l. ſi ex toto. & supra, de leg. iij. l. fideicōmissa. §. ſi rem suam. R. Et no. secundū eundem R. quòd si quis leget quæ in fundo sunt, aut mortis tēpore erūt legantis: quæcūque tūc ibi reperiuntur, legato cedere verborū tenor anguſtiaq; facit. sed liquido contrariam voluntatem sæpe demonstrant, aut rei positæ in instrumento, quoniam legatario nihil profit eius qualitas, aut patrisfamiliàs consuetudo, destinatio, scientiáve. si quo ergo casu vel ex improuiso inconsultóve, vel vendendi mercísq; causa seu ad tempus sit ibi delatum, non longe post inde alio portandū, aut nummi fœnerandi, alitérve cito erogandi, indéve mutandi eo reperiantur: tali legato cedere voluntatis intuitu iuste puto derogatum: quod etiam eo magis in re præsenti, ne fidem fregisse, dupliq̄ue. i. tam legati q̄ venditi præstatione grauasse cohæredes ere deretur ex eo ipso q̄ vinum vendidit, testatoris facto satis euidēter probatur: cętera vero ibi inuenta. i. in penu cōseruanda, vel ad rei personæúe instrumenta pertinentia, vel custodiæ perennis vt nomine thesauri deposita, seu aliter perpetuitatis iure destinata licet absint casu forsan, huic cedunt legato: vt. ſ. eo. l. cum de lanionis. §. cui fundum. & l. Seiæ. §. Pamphilæ. & supra, de hæred. instit.

lonorum dari volo. hæc testatrix Romam* litis causa ex Africa veniens, mancipia quædam ex fundo supraſcripto, quo citius per hiemē ad operā legaret [a], * secum abduxit. Quæsitū est, an ea mancipia fideicommisso cedant, cum quædā ex his [b] rusticis [c] officiis ad tempus [d] peregrinatiōis abducta sint relictis cōseruab [e] & filiis [e] suis, & quædam [f] matribus & patribus [g]? Respōdit, mancipia de quibus quæreretur, secundum ea quæ proponerentur, ex causa fideicōmissi deberi [h]. Idem quæsiit, an fructus eiusdē fundi qui ibi in diem mortis coacti manserint, fideicōmisso cedant, cùm plenissima testatoris erga adfinem voluntas ab eo quoq; manifestetur, quòd* reliqua colonorum eiusdē possessionis ad eum pertinere voluerit? Respō dit, in huiusmodi scriptura posse responderi hoc solum quærendum, an manifestè appareat defunctam id de quo quæreretur, dari voluisse [i]*.

Generali legato eorū quæ in fundo erant, cedunt omnia, nisi aliud demente testatorū appareat. Barto.

¶ Liberto [k] quem hæredem ex parte scripsit*, fundū per præceptionem dedit, in hæc verba, *Pamphile liberte præcipito, tibique habeto fundum meum Titianum, & agellum [l] Semproniānū cum instrumēto & his quæ in eodē erunt, cùm moriar: familiáque quæ in eo fundo moratur, exceptis quos manumisero.* Quæsitum est, cùm testator in eo fundo aliquantum vini in doliis habuerit, quod viuus totum vēdiderat [m], & partem tertiam pretij [n] pro eo acceperat: an vinum in doliis remanens ad libertum ex causa

A ex facto. §. fina. & supra, de lega. iij. l. qui concubinam. §. qui fundum. & l. vxorem. §. legauerat. & l. quæsitū. & l. ſi fundus. & l. qui filiam. & l. ſi chorus. §. j. & l. ſi ita. & l. ſi inihi. in princ. & §. fina. & infra, de auro & argen. lega. l. ſi vxori. §. j. & supra, de dote prælega. l. qui dotem. & supra, de vsufru. leg. l. generali. §. vxori. R. & de lega. ij. l. Gaius. & de lega. iij. l. prædiis. §. fina. Accursius.

præceptionis pertineat? Respō dit, verbis [o] quæ proponerentur, contineri [p], nisi manifestè contrariam [q] voluntatem cohæredes approbent. In eo fundo instrumenta kalendarij, & nummos reliquit. Responsum est, de nummis quoque vt supra [r] responsum [est.]

Legare fundum sicut est, vel sicut erit, æquiparatur legato fundi instructi. Barto.

B ¶ Ita legatum est, *Septiciæ sorori meæ fundi paterni mei Seiani partem [s] dari volo sicut est, & alteram partem ita vt in diem mortis [meæ] fuerit.* Quæsitum est, an ex verbis supraſcriptis aggeres [t] * & pręla [u] iam imposita parataque [ita] vt immitterētur ædificio, item instrumentū vrbanum & rusticum [x] cum mancipiis quæ fundi causa erant, ad legatariā* pertineant? Respondit, possunt hæc verba, *sicut est*, ad instructum [y] referri. Fundos legauit [z] in hæc verba, *Sempronio fratri meo hoc amplius fundos meos ita*

C *vt instructi sunt, Cassianum [a] [&] Nonianū cum suis [b] salictis & syluis.* Quæsitum est, cum syluę & salicta nō in fundis supraſcriptis [sint,] sed in adiectis agellis [c], & quos simul testator cōparauit, nec sine his fundi coli possint, an legato cederēt? Respōdit, id tantū cedere legato, quod verbis cōprehēdisset [d]. ¶

In legato fundi instructi inspicitur tempus mortis. Bartolus.

XXVIII. IDEM libro vicesimotertio Digestorum.

D LVcius Titius fundum vti erat instructus, legauerat. quęsitum est, fundus instructus quemadmodum dari debeat: vtrùm sicut instructus fuit mortis patrisfamiliæ tēpore, vt quæ

r *Vt supra.* scilicet vt secundum verborū rigorem cedant legato, nisi contraria sit voluntas: quod ex multis præsumitur, vt dictum est.

s *Partem.* ergo dimidiam: vt infra, de verbo. sign. l. nomen filiarum. §. portionis.

t *Aggeres.* id est, de instrumēto ad aggeres, vt ligones & scandiles. & sic sunt instrumenta fundi. Vel die proprie vt ageres & fossata sint pars fundi, & sic cedūt in modum cum fundus vēditur: via autem & similia non, vt dictum est: vt. ſ. de con. trahen. emp. l. littora.

u *Et prela.* instrumēta quib [3] premitur olea, & sic fundi: vt. ſ. loca. l. sed addes. §. illud.

x *Rusticum.* s. quod libet aliud.

y *Ad instructum.* vt si erant tempore testamenti, debeātur ex verbis: sicut est, & facit supra, eod. l. Seiæ. §. fin. & de lega. iij. l. quæsitum. §. ij. & l. prædiis. §. j. & ij. & l. qui habebat. in princ. & §. j.

z *Fundos legauit.* aliàs, legauit: & aliàs, legant.

a *Cassianum.* nomina sunt fundorū legatorū.

b *Cum suis.* hic oritur dubitatio. Accursius.

c *Agellis.* id est, paruis agris. Accursius.

d *Comprehendisset.* tūc ergo agelli legato cedūt nisi volūtate & destinatione domini fundum nominantis & legantis ita sint vniti, vt vno nomine censeantur, eorúmque rationes fructuum vno tenore accepto ferantur. supra, de lega. j. l. quod in rerum. §. fin. & de lega. ij. l. cum fundus. & de leg. iij. l. ſi cui ædes. & l. prædiis. §. iij. & §. penul. & §. fina. & supra, eo. l. Seiæ. §. Tyrannæ. & supra, de lega. iij. l. Gaius. §. fina. & supra, de vsufruc. lega. l. damnas. §. fina. & supra, de vtufruc. l. item ſi. §. fina. Accursius.

LVcius.] CASVS. Lucius Titius legauit Scio fundum: vti erat instructus, & decessit. nunc quæritur, quemadmodum fundus debeat dari legatario instructus, vtrū sicut fuit instructus tempore mortis testatoris, vt sic sint hæredis ea quæ agnata sunt in fundo, vel illata medio tempore mortis testatoris vsque ad hereditatē aditam: an vero debeat inspici instructus fundus eo tēpore quo factū est testamentū: an vero tēpore quo fundus petitor petierit per legatariū, quod erat forte dudū post aditam hæreditatē: vt scilicet legato ꝓficiat quicquid prędicto tēpore petitionis deprehendatur esse instrumēti? & respon. quòd inspicitur tēpus mortis testatoris. & hoc dicit litera, cum dies legati cedit &c. Vinianus.

Medio

medio tempore[a] adgnata, aut in fundum illata sunt, hæredis [eius] sint: an verò instructus fundus eo tempore inspici debeat, quo factum est testamentum: an verò eo tempore quo fundus peti cœperit, [b] vt quidquid eo tẽpore instrumenti deprehendatur, legatario proficiat? Respõdit, ea quibus instructus sit fundus, secũdum verba legati quæ sunt in eadem causa cùm dies legati cedit, [c] instrumento contineri.

Disponens & dispositum non compatiũtur se sub eodem genere. Item quæ differunt secundum plus & minus, non differunt genere, sed specie. Bartolus.

XXIX. LABEO libro primo Pithanõn.

SI nauem cum instrumento emisti, præstari tibi debet scapha nauis. [d] †Paulus. Immo cõtra. Etenim scapha nauis, nõ est instrumẽtum nauis. etenim mediocritate, [e] non genere ab ea [f] differt. [g] instrumentum autem cuiusque rei necesse est alterius generis esse atq; [h] ea quę quę† sit. quod & Põponio libro septimo epistolarum placuit.

DE PECVLIO legato.

TITVLVS VIII.

Extincto principali extinguitur accessorium. hoc primo. & dictio, cum, coniungit accessorie in iis quorum natura est vt vna res alteri accedat: in aliis coniungit principaliter. hoc dicit cum tribus. ll. seq. Bar.

DE PECVLIO LEGATO.

Eruo legato.] CASVS. Legaui Stichũ seruũ meũ tibi cũ peculio suo, & postea alienaui eundem seruũ vel manumisi, vel etiã mortuus fuit idẽ seruus: in quorũ quolibet triũ casuum est extinctũ legatũ serui. nunquid est etiam extinctũ legatum peculij? Et dicitur quòd sic, quia extincto principali, id est, legato serui, extinguitur accessorium, id est, legatum peculij. secus si legaui tibi ancillam cum natis suis: quia tunc etiam mortua ea vel alienata vel manumissa pertinebũt nati ad legatarium. & est ratio, quia duo legata sunt separata. idẽ si legaui tibi seruum meum ordinarium cum vicariis suis. nam mortuo seruo ordinario, aut alienato, aut manumisso, nihilominus durat legatũ vicariorum. & hoc dicunt istæ quatuor leges,

i *Manumisso.* viuo testatore, nõ etiã si post: vt. ĩ. eo. l. tũc inutile.

k *Extinguitur.* etiam si in peculio sunt vicarij serui, secundum Io. & facit cum hac & seq. ĩ. tit. j. l. ij. &. ŝ. fami. erciscũ. ex parte. §. duos. & institu. de leg. §. si quis. &. ŝ. titu. j. l. j. &. v. Sed contra in eod. titu. l. fundo. §. fundo. Solu. ibi. Accursius.

l *Nam quæ accessionum.* nec per accessoriũ confirmatur principale: vt. ŝ. de vulg. substitu. l. ex pupillari. Ro. & facit. ĩ. de reg. iur. l. cum principalis. &. C. de vsuris. l. eos. in prin. &. ŝ. de rei vin. si autem. §. si homo. &. ŝ. de arbi. non distinguemus. §. item nõ est cogendus. &. ŝ. l. proxi. Item sic. ŝ. si quis cau. l. ij. in prin.

m *Extinguuntur.* idem si principale differatur: vt. ŝ. si certum

peta. l. electa. Azo. Itẽ hoc nisi accessiones pretiosiores [a] sint, vel plus reditus habeant quàm principale. tunc enim nõ extinguitur: vt. ŝ. quib. mo. vsusfru. amit. l. quid tamen. in prin. &. ĩ. de auro & argen. leg. l. & si non sint. §. perueniamus.

n *ET si ancilla. Quia duo.* & principale est vtrumque. nam accipitur, cum, pro &, ac si ancilla & nati sint legati: vt &. ŝ. de lega. j. l. si quis inquilinos. §. ij. & de vsu lega. l. illi. R. & facit. ŝ. de leg. j. l. si ancillas. & institu. de leg. §. si quis.

o *Sed & si cum vicariis.* & sic cum accessione.

p *Eo.* scilicet ordinario. R. nec enim vt res peculiares ordinariũ, ita & vicarij prærogatiua humanę naturę sequuntur, secundũ Ioã. vt. ŝ. de ædili. edict. l. iustissime. id est, propter hominis dignitatẽ. & facit institu. de lega. §. si quis.

Peculio.] CASVS. Sticho seruo meo reliqui libertatẽ & peculiũ suum, & decessi. nũquid hæres meus, potest exigere à debitoribus peculiaribus illud quod debebant dicto Stichõ? & dicitur q̃ sic, & act. tenetur cedere dicto Sticho legatario. Item tenetur dare eidem legatario illud quod ipse hæres tenebatur suo nomine dare dicto seruo. Viuia.

q *Posse.* & cedẽdo actiones legatario liberatur: vt. ŝ. de pecu. l. quod debetur. & adde quod not. in. l. Sticho. in eodem titulo.

r *Debeat.* hæres suo nomine. & dic, reddere, id est, dare. sic &. ŝ. de lega. ij. cũ quidam. hoc tamen secundum determinationem quæ fit ĩ. l. proxi. §. sicut.

SI peculium.] CASVS. Stichus seruus meus habebat in peculio corpora tantum, puta fundos vel ædes, & nihil ipse mihi debebat, vel liberis meis vel conseruis suis. prædicto Sticho legaui libertatẽ & peculium, vel etiam cuidam liberto legaui peculium dicti mei serui. quæritur, an legatarius dicti peculij possit vindicare ab hærede meo integra corpora quæ sunt in dicto peculio? Et dicitur quòd sic. secus autem si dictus seruus debebat mihi aliquid vel etiam liberis meis vel conseruis suis: quia pro illo debito peculiarij hæres meus poterit pro rata deminuere singula prędicta peculiaria corpora. [ET SI FVERIT LEGATVM.] Titius dominus Stichi legauit peculium eiusdem Stichi Gaio non deducto de dicto peculio, eo quòd dictus Stichus eidem domino debebat, & decessit dictus Titius dominus relicto hærede Scio. modo quæritur, an valeat dictum legatum peculij? Et videtur quòd nõ, quia illa verba, nõ deducto ære alieno &c. quæ fuerunt adiecta in legato, videntur fuisse contra naturam legati prædicti: scilicet peculij. nã natura peculij est vt semper intelligatur deducto ære alieno dominico. Respõdetur tamẽ quòd dicta verba legato adiecta non vitiant legatum prædictum, & nihil adiiciunt dicto legato. per dictam enim adiectionem verborum prædictorũ non potest crescere legatario vindicatio rerum peculiarium. nam semper potest deducere hæres æs alienum dominicum. secus autem si legatarius nactus sit possessionem rerum peculiarium: quia tunc potest vti ipse legatarius exceptione doli aduersus hæredem vindicantem patem dictarum rerum peculiarium pro rata eius quod seruus debebat domino. & est ratio quare hoc

a *Ista glo. communiter dãnatur p scribẽtes in l. cũ aurum j. de auro & argẽ. le. vbi est cal. sus de direcło in oppo. & Bald. in l. cũ te. C. de dona. ante nup. Immo. in l. 4. ŝ. de lega. 1.*

† *Accessoria extinguũtur extincto principali. cor. ca. accessoriũ. cũ glo. in prin.*

Flo. At si

re hoc casu habet legatarius dictam exceptionem, cũ ipse habeat voluntatem defuncti non deducendi æris alieni dominici in rebus solidis peculiaribus, quas (vt dictum est) possidet ipse legatarius. voluit enim defunctus in legando vt non deduceretur de rebus peculiaribus æs alienum suum dum dixit in legando, non deducto ære alieno. Est & alius casus in quo non deducitur æs alienum dominicũ de peculio legato, veluti si dominus significauerit vel dixerit se remittere seruo quod seruus ei debet: vel seruũ nihil sibi domino debere, quia dominꝰ potest remittere seruo suo illud quod debet ei seruus, nuda sua voluntate. [*VICARIO.*] Dominus meus manumisit me seruum suum ordinarium in testamento suo, & legauit mihi Pãphilum vicariũ meum. nũquid debeo habere peculium dicti mei vicarij? Et videtur quòd nõ: quasi vicarius meꝰ non habeat peculium, sed magis debeat dici pars mei peculij. Respon. tamen hic quòd in dicto legato vicarij continetur eius peculium, & hæc vera sunt, nisi voluntas testatoris desit, siue contraria sit. [*SI SERVVS.*] Titius fecit testamentum, & iussit liberum esse seruũ suum Stichum ordinarium, & Pamphilum vicarium dicti Stichi: & legauit eis peculia eorum. modo queritur, vtrum vicarius dicti vicarij communicetur inter eos? Et dicitur quòd non. nam verba sunt intelligenda secundum voluntatem testatoris: quasi fuerit locutus de duobus peculiis separatis. & hæc vera sunt, nisi testator prædictus voluerit vicarium vicarij communicari: quia tunc bene communicaretur. [*SICVT AVTEM.*] Dictum est.ſ. in prin. huius legis, quòd legatum peculij minuitur propter id quod seruus debet domino. certè & econtra id quod dominus debet seruo, auget peculium siue legatum peculij. Sed ad hoc vltimum opponitur: nonne dicit rescriptum quorundam imperatorum quòd legato seruo peculio suo non habeat seruus petitionem eius pecuniæ quam dicit se impendisse in rationes domini? certe bene dicit hic: ergo nõ videtur quòd id quod dominus debet seruo, augeat peculium eiusdem serui, siue legatum peculij. sed certe dictum rescriptum intelligitur quando nõ apparet voluntas testatoris volentis: quòd illud quod ipse debet seruo, augeat legatum peculium, si autem appareret in hoc voluntas testatoris, bene auget peculium legatum id quod dominus seruo debet, & ita non obstat contrarium dicti rescripti. Sed quid si dictus seruus debet domino. x. & impendit in rationes domini alia. x. nunquid poterunt compensari adinuicem? Et dicitur quòd sic, etiam si non appareat expressa volũtas domini vt seruus habere debeat quod impẽdit in rationes domini, dum tamen non contradicat. Sed pone quòd dominus scripsit in testamẽto suo quòd debebat dicto seruo. x. nunquid illa. x. cedent peculio legato? Et dicitur quòd non, & hoc probat per quandam quæstionem de facto quæ fuit talis: Gnęus Domitius solitꝰ erat dare Seiæ filiæ suæ omni anno. xxv. stetit biennio quòd non dedit, sed scripsit in rationibus suis se debere dictæ suæ filiæ quinquaginta, & postea in testamento suo legauit filiæ peculium quod erat dictæ filiæ. in quadam quæstione iudicatum fuit per Atilicinum dicta. l. legato nõ cedere: quod quidem bene iudicatum fuit: quia concordauit cum rescripto dictorum imperatorum. Nõ solum autem deducitur de peculio legato illud quod domino debet seruus, sicut dictum est in princ. huius. ſ. sed etiam illud quod debet seruus hæredi domini qui do minus legauit seruo peculium. Viuianus.

a *Sit.* scilicet peculium.

b *In corporibus.* scilicet tantum.

c *Aedes.* scilicet sint in peculio, non etiam quantitas. cæterum

SI peculium legetur, & sit[a] in corporibus, [b] puta fundus vel ædes: [c] si quidem nihil sit, quod seruus domino, vel cõseruis liberisve[d] domini debeat: integra corpora vindicabuntur. [e] Sin verò sit quod domino vel suprascriptis personis debeatur: deminui singula corpora[f] pro rata debebunt. & ita & Iulianus & Celsus putãt.

Peculium non potest legari non deducto ære alieno. quòd si ita legatum fuerit: talia verba nihil adiiciunt legato: nec vitiant ipsum legatum. hoc dicit.

¶ Et si fuerit legatũ peculium non deducto ære alieno, [g] verẽdum [est,] ne inutile legatum sit: quia quod adiicitur, contra naturam legati [h] fit. Sed putauerunt[i] hanc adiectionem non vitiare legatum, sed nihil ei adiicere. [k] nec enim potest crescere vindicatio[l] peculij per hanc adiectionem. Planè si proponas legatarium nactum possessionem rerum: exceptione doli aduersus hæredem vindicantem[m] vti potest. habet enim in solidis rebus voluntatem[n] æris alieni non deducendi. Sed & si dominus remittere se seruo qđ debet, vel nihil sibi seruum debere significauerit, [o] valet hæc adiectio: [p] quia nuda voluntate[q] potest dominus seruo remittere quod ei debet.

Si dominus meus me seruum suum ordinariũ manumisit, & mihi legauit seruum vicarium meum: videtur mihi etiam peculium vicarii legasse. hoc dicit.

¶ Vicario[r] autem meo mihi legato, an & vicarij mei peculiũ ad me pertineat, quæritur? Et putamus cõtineri legato vicarij eius peculium: nisi aduersa sit voluntas testatoris. ¶ Si seruus[s] & vicarius[t] eius liberi esse iussi sint, eisque peculia sua legata sint: verba secundum[u] voluntatem testatoris exaudienda [sunt,] tanquam de duobus

d *Liberisve.* vel is quorum negotia gesserit dominus, vel etiam hæredi: vt. ſ. de pecu. l. peculium. ſ. præterea. &. j. eo. l. fina. secus si debeatur seruo vicario: vt. j. eo. l. id quod. in princip.

e *Vindicabuntur.* per legatarium, id est, legatarius vindicabit, & sic incertam partem: vt. ſ. cõmuni diui. l. & si nõ omnes. ſ. j.

f *Singula corpora.* quæ sunt in peculio mẽsura: aliàs non: vt. j. eo. ſi Sticho. & hoc si non soluerit hæredi quod domino debuit seruus vt. j. eod. l. dominus seruo. & not. quòd pro rata: & sic non potest eligere hæres sibi debitum in vna re. in domino secus, qui de peculio conuenitur: vt. ſ. de pecu. ſi noxali. ſ. idem recte ait. & facit ad id quod not. C. ad l. Falc. l. ij. item facit. ſ. de dona. inter virum. & vxo. l. si vir. ſ. si duo mancipia.

g *Aere alieno.* dominico, & sic sub impossibili quasi modo: quod equidem verũ est quãtum ad strictam rationem, scilicet insiecta peculij proprietate.

h *Legati.* scilicet peculij. est enim eius natura & definitio vt intelligatur deducto ære alieno, id est, dominico: vt. ſ. de pec. l. depositi. ſ. fina.

i *Sed putauerunt.* aliàs, puto: aliàs, putauerũt, scilicet sapiẽtes. Ac.

k *Adiicere.* vt sit plenius. Accursius.

l *Vindicatio.* id est, petitio per act. ex testamẽto vel rerum singularium quin deducatur de singulis pro rata rerum singularium: vt supra, proxi. respon.

m *Vindicantem.* corporum partẽ pro debiti rata. & sic no. quòd habet legatarius exceptionem, non act. vt hic, &. j. eo. ſ. sicut. secundum H. sed. R. etiam actionem. & hic de rigore dicat. & pro eo quod. j. dicit quod potest remittere expresse vel tacite. Itẽ arg. contra huic respon. j. quorum leg. l. j.

n *Voluntatem.* scilicet defuncti.

o *Significauerit.* id est, significare voluerit quòd procul dubio illa adiectione facere voluerit: vt. C. de fal. causa adie. le. l. j. &. iiij.

p *Hæc adiectio.* quæ remittat, vel quæ dicat eum non debere.

q *Nuda voluntate.* nõ expectata solutione: vt &. ſ. de pecu. legꝺ. peculio. in prin. Itẽ & alio modo si leget ei res singulas quæ sunt in peculio specialiter exprimendo secũdum Io. vt. j. eo. l. si peculium seruo. & secundum hoc facit ad quæstionem monasterij an teneatur soluere creditoribus conuersi: vt si bona omnia conulit. si aliàs singulas, non teneatur. Accursius.

r *Vicario.* Testator mihi ordinario legauit libertatem, & vicarium meum Pamphilum cum suo peculio. quærebatur, an valeret peculij legatum? & allegabatur quòd non valeret, quasi non habeat peculium, sed magis pars peculij ordinarij dici potest. vt ex sequentibus colligi potest. sed hæc nõ est bona allegatio, quia & vicarij peculium habẽt: vt. ſ. de pec. l. definitio. Item alia ratione, quia seruo legato non videtur eius peculium legari: vt. j. eo. l. antepe. sed nec hæc bona: quia hic expressum est cum peculio, ibi non. vt ergo ordinario suum potest adiungi peculium: sic vicario suum. Vel pone secũdo casum quòd mihi ordinario fuit vicarius legatus, nec fuit adiectum, cum peculio. Et quod subiicit in fine aduersetur &c. id est, nisi desit: quod semper est vt desit, nisi nominatim peculium quoque legatum sit: vt. j. eo. tit. l. antepe. & secundum hoc non est contra. ſ. tit. j. l. quęsitum. ſ. Celsus. vel solue vt ibi. & facit. ſ. titu. j. l. fundo. ſ. j.

s *Si seruus.* scilicet ordinarius, puta Stichus. Accursius.

t *Vicarius.* puta Pamphilus.

u *Secundum voluntatem.* & non secundũ verborũ rigorem: quoniam forsan vnum tantum & solius ordinarij peculiũ sit dãdomi

Non cre-

a *Nō communicabitur.* sed soli Pamphilo vicario debebitur. nam per speciem generi derogatur: vt &. ſ. de triti. leg. l. ij. &. ſ. de leg. iij. l. ſeruis vrbanis. §. fi. &. j. de auro & argen. leg. l. j. & de manumiſ. teſta. l. ſi peculium.

b *Imperatoris noſtri.* diui Veri & Ant. vt inſt. de le. §. peculiū. in fi.

c *Conceditur.* eo ſolo quòd ſuum legauit peculium: niſi aliud liqueat, vt ſtatim dicet.

d *Voluntas.* manifeſta vel ex verbis, vel ex cō ſuetudine: vt. j. eod. l. dominus. §. teſtamento. in fi.

e *Conſequi.* ſcilicet q̄ nulla ratione impedit, & certe poterit illud conſequi.

f *Compenſari.* compēſationi equidē nō nolle, petitioni vero palā demū velle ſufficit. R. vt &. ſ. ea. l. in prin. ij. reſpon. ſic & aliàs admittitur compenſatio, nec tamen datur petitio: vt. ſ. de neg. geſt. l. ſit prætor. §. pupillus. & ſ. de compen. ſi cum filio. & l. etiam quòd. Accurſius.

g *Debetur.* veluti debitū naturale: vt & ſ. de compē. l. etiā quòd. & de pec. l. nec ſeruus. & l. non ſolum. §. j. & ij. & ſicut. ſ. de pecu. l. quā Tuberonis. §. ſed & id. Accurſius.

h *Retuliſſet.* etiam nuda ratione & voluntate, id eſt, quòd nec vlla demonſtratio, nec eius filiæ nomine depoſitio, nec fœnori pro ea datio: vt. j. eo. l. fin. &. ſ. de leg. iij. l. qui filium. R. nec vlla cauſa debiti præceſſit: vt. ſ. de pecu. l. non ſolum. §. fi. ſic in liberis nuda ratio non facit aliquem debitorem. vt. j. de don. l. nuda.

i *Reſcripto.* de quo meminit. ſ. proxi. §. Accurſius.

k *Deducitur.* vt inſtit. quod cum eo. §. cum autem.

l *Haredi.* vt quia creditor ſerui hæres domino extitit: vt. ſ. de pec. l. ſed ſi dānū. §. ſed & ſi creditor. vel quòd hæres ſtatulibero mutuauit, cui peculium erat legatum: vt. j. eo. l. denique. Accur.

m *De peculio.* ex contractibus poſt arrogationem factis, non antè vt ſupra, de pecu. l. in arrogatorem. Sed nonne per arrogationem fuit actio extincta? Videtur quòd ſic: vt ſupra, de capi. diminu. l. ij. §. penulti. Sed dic quòd obligatio naturalis non eſt extincta: vt. ſ. l. proxi. in fi. & infra. l. proxi.

n *Et corpora ſingula.* ſtatulibero danda. Rog. vt infra, eod. l. ſi Sticho. Accurſius.

o *Alienum.* ſi non fuerit perſolutum: vt. j. eod. l. dominus. §. ſeruus. & facit. ſ. eo. l. ſi peculium. ij. reſpon.

separatiſque peculiis teſtatorè locuto. & ſecundum hæc vicarius vicarij nō communicabitur, [a] niſi hæc mens fuit teſtantis. ¶ Sicut autē æs alienū, hoc eſt, quod debetur domino, minuit legatum peculium: ita per contrarium id quod dominus debet ſeruo, augere debet. Sed huic ſententiæ aduerſatur reſcriptum Imperatoris noſtri [b] & patris eius, quod ita eſt, Cùm peculium ſeruo legatur, non etiam id conceditur [c] vt petitionem habeat pecuniæ, quam ſe in rationes domini impendiſſe dicit. Quid tamen ſi hæc volūtas [d] fuit teſtatoris, cur nō poſſit conſequi? [e] Certè compenſari [f] debet hoc quod impēdit, cū eo quod domino debetur. [g]

An & quod dominꝰ ſcripſiſſet ſe ſeruo debere, peculio legato cederet? Pegaſus negat. idem Nerua. Et cū Gnæus Domitius filiæ ſuæ peculiū quod eius eſſet, legaſſet, & annuū qđ ei ſolitus erat dare, biennio nō dediſſet, ſed in rationibus ſuis retuliſſet [h] filiæ ſe debere quinquaginta: Atilicinus exiſtimauit legato nō cedere. quod verum eſt: quia conſonat reſcripto. [i] ¶ Non ſolum autem quod domino debetur, peculio legato deducitur, [k] ſed & ſi quid hęredi [l] debitum fuerit.

VII. POMPONIVS libro ſeptimo ad Sabinum.

SI quis creditori ſuo adrogandum ſe dederit, & agetur de peculio [m] cū adrogatore: idem puto dicendum quod de hærede dicitur.

VIII. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Sabinum.

DEnique Pegaſus reſpondit, ſi ſtatulibero, cui peculium legatum ſit, hæres interim crediderit: id ipſo iure detrahi, & corpora ſingula [n] etiā per hoc æs alienum [o] deminui. Proinde ſi purè libertatem acceperit, & hæres vel viuo domino vel ante aditam hæreditatem ſeruo crediderit: legatū peculij minuetur, ſecundum peculium, & vetui hæredem meum petere à debitore peculiari dicti ſerui? certè hoc debitum remiſſum non eſt amodo in peculio computandum, immo de peculio detrahendum. [*INTERDVM.*] Quamuis generaliter peculium non debeatur ſeruo cui relicta eſt libertas, niſi ei ſit legatum: tamen quandoque etiam ſi non ſit legatum ei peculium, accipitur ac ſi eſſet ei legatum, ſicut euenit in tali caſu: Titius dedit libertatem ſeruo ſuo ſi rationes redderet, & ſi hæredibus teſtatoris inferret tantum. c. & poſtea deceſſit dictus Titius, & poſtea ſeruus paruit prædictis conditionibus reddendo rationes, & dando hæredibus. c. certè in hoc caſu interpretatur iuriſconſul. voluiſſe teſtatorem quòd ſeruus retineret, ſcilicet peculium. & hoc ideo, quia teſtator iuſsit dictum ſeruum inferre centum hæredibus de peculio. nam cum ſeruum vetuit idem teſtator centum retinere de peculio, eo quòd iuſsit ea. c. inferre hæredibus, videtur ei permittere vt reliquum peculium ſibi retineat. quod enim in vno vetatur, in aliis videtur permiti. Sed pone quòd dictus Titius ſpecialiter legauit dicto ſeruo peculium. qualiter accipere debemus dictum peculium? vtrum quod fuit tempore mortis teſtatoris? an applicamus peculio illud quod poſtea acceſsit, vel detrahimus quod poſtea deceſsit? Et dicitur quòd id tempus ſpectandum eſt quo cedit dies legati ſeruo peculij, id eſt, tempus aditæ hæreditatis. nam cum ipſi ſeruo ſuum peculium legatur, ſicut fuit in hoc caſu, veriſimile eſt dominum voluiſſe pertinere ad ſeruum totum augmentum, cum ſeruo manumiſſo peculium eſt futurum patrimonium. ſecus autem ſi legaſſet peculium extraneo: quia tunc eſt ſpectandum tempus mortis teſtatoris: vt ſi quid accedat peculio poſt mortem teſtatoris ex operis ſerui, vel ex alia extrinſeca cauſa: non pertineat ad eum extraneum: niſi teſtator hoc voluiſſet: incrementa tamen naturalia prouenientia pro rebus peculiaribus poſt mortem teſtatoris vſque ad aditam hæreditatem bene pertinent ad dictum extraneum peculij legatarium, vt partus ancillarum, vel fœtus pecorum. & hoc vult dicere hic. §. Viuianus.

Nunquam

BIU Cujas

a *Numquam fuerit.* nam non est dominus hæres nisi adita hæreditate, & ea adita statim est liber: vt Co. de cadu.tol.l.vnica.§.in nouissimo.& sic nullo momẽto est dominus: vt supra, de pecu.l. sed si damnum.§. sed si creditor.

b *Accedere.* vt supra, de pecu.l.quam Tuberonis.§.fin. &.l.sed si damnum. ij. respon. &.j.cod.l.id quod.§.j.

c *Dedisset.* id est, dare debuisset.

d *Hoc minus.* quia de eo permissum est statulibero dare causa implẽdæ conditionis: vt ff.de condic. cau. da.l. iij.§. penul.

e *Seruum.* quem in peculio habebat.

f *His consequẽter.* quia supra quando domini facto minuitur peculium, hic quando serui facto minuitur.

g *Pecuniæ.* paratæ pro libertate.

h *Cum peculio.* & sic libertate gratis danda.

i *Imputandum.* & sic manumisso dandum.

k *Decedere.* & sic apud hæredem remanere.

l *Esse placuit.* & sic præstandum cum reliquis rebus peculiaribus. R. Sed nonne hoc domino debetur? ergo debet deminuere peculium legatum: vt supra eo.l.si peculium.ij. respon.&.§.sicut? Resp. aliud est forte cum debetur ob libertatem: vt infra, de manu.l.vj. qa tunc forte alio modo succurri potest domino scilicet per actionẽ in factum contra liberum factum: vt Co. an seruus ex suo facto. l. promissæ: & aliud quãdo ex alia causa naturaliter tantũ, quod non potest peti, & ideo deducit. ad quod supra, de pecu. l. si noxali. §. idem & in filio. vel bene dicit, id in peculio esse placuit: quia sola destinatione, non re ipsa erat detractum, & ideo remanet in peculio adhuc, & dominus vel eius hæres poterit deducere. ad quod supra, de pecu.l.si noxali. §. est autẽ quæstionis. &. §. sequenti. vel hic non præstitit libertatem ex conuentione, sed gratis postmodũ in testamento. & sic iam non est debitũ quod debebatur ob libertatem, & ideo non detrahitur de peculio. secus in iam detracto vel soluto: quia illud iam desierat esse in peculio, & ideo non est amplius petendum.

† *Quid operetur traditio, vide Barto. in.l. ff. de acti. emp. & vẽ.*

m *Hoc minus esse.* scilicet debitum remissum.

n *Debitori.* s. peculiari remittendo: ad quod.j.eo.§.Sticho.

o *Non sit legatum.* scilicet ex ordine: vt.j.eo.l.antepenul.

p *Interpretamur.* scilicet in hoc casu. & est argu. ad hoc supra, de iud.l.cum prætor.in prin.& supra, de fun.instru.l.quæsitum.§.idẽ respon.domo. Item facit.ff.eodem.l.si peculium.§.j. Item not. de tacito legato peculij. Accursius.

q *Vtrum.* seruo libertatem & peculium lego.

r *Si ipsi.* scilicet quia largius.

Iuliani sententiam, licet dominus serui numquam fuerit.[a]

Duos seruos suos testator manumittẽdo eisdẽ peculia eorũ legauit. Quod alter seruus debet alteri, deducetur de peculio serui creditoris, & accedet peculio serui creditoris. h.d.

¶ Qui Stichum & Pamphilum seruos habebat, testamẽto eos manumisit, & vnicuiq; peculiũ suum legauit. Placet quod [alter] alteri debet, de peculio eius decedere, & alterius accedere[b] legato. ¶ Item quæritur, si seruo libertas data sit, si decem dedisset[c] hæredi, peculiumq; ei legatum sit: an decem quæ dedisset hæredi, debeant de peculio decedere? Et est verũ, quod Sabino placuit, hoc minus[d] esse in peculio legato. Plus ait Sabinus, si statuliber seruũ[e] hæredi vendiderit, perinde desinere eum in peculio esse, atq; si extraneo vendidisset. ¶ His cõsequenter[f] quæritur, si seruus cũ domino de libertate pact' fuerit, & partem pecuniæ[g] dederit, & antequam residuũ daret, dominus decesserit, liberumque esse testamento iusserit cum peculio[h] legato: an quod domino dederit, in peculio sit imputandum? [i] Et ait Labeo de peculio decedere. [k] Planè si nondum dederat, † sed donec totũ traderet, pro deposito apud eũ fuerit, id in peculio esse placuit. [l] ¶ Item si seruo peculium sit legatum, & à debitore eius peculiari hæres vetitus sit petere: verum est hoc minus esse[m] in legato peculio: hoc est, detrahendum id quod debitori[n] legatum est.

Quæ inducuntur ad deminutionem, operantur augmentum quando aliàs dispositio non posset habere effectum. Bartolus.

¶ Interdum & si non sit legatum[o] peculium, velut legatum sic accipitur. idque est in huiusmodi specie: Quidam seruo libertatem, si rationes reddidisset, dederat, & si hæredibus cen tũ intulisset. Imperator igitur noster cum patre rescripsit peculium quidem non nisi legatum deberi: verũ, inquit, si conditionib' præscriptis paruit seruus, testatorẽ voluisse eum retinere peculiũ interpretamur,[p] videlicet ex eo quòd ex peculio eum iusserat centum inferre. ¶ Vtrùm[q] autem id demum peculiũ accipimus, quod mortis tempore fuit? an verò & quod postea accessit, applicamus: vel quod decessit, detrahimus? Iulianus aliàs accipiendum legatum peculij ait, si ipsi[r] seruo legetur: aliàs si alij. [s] Nam si ipsi: id tempus in legato spectandum, [t] quo dies legati cedit. [u] si verò extraneo, mortis tempus: sic tamen, vt incrementa[x] ex rebus peculiaribus ad eum perueniant: vtputa partus ancillarum, vel fœtus pecorum. quod autẽ ex operis suis, vel ex alia re accedit, id, si alij quàm ipsi[y] legetur peculiũ, non debebitur. Hoc vtrumq; Iulianus secundum voluntatẽ testatoris scribit. Cùm enim ipsi suum peculiũ legatur, verisimile est eũ omne augmentũ ad ipsum[z] pertinere voluisse, [a] cui patrimoniũ manumisso futurũ est. [b] cum alij, nõ sic. tamẽ vt si in alterius[c] persona hoc eum[d] sensisse appareat, idem dicas.[e]

Non minuitur peculium serui ordinarii cui relicta est libertas, propter delictum quo tenetur seruo vicario.

IX. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

ID quod seruo[f] qui in ipsius peculio est debetur, non deuus, & fecit eum viliorem? nunquid deducitur de dicto peculio illud quod domini interest seruum non fuisse vulneratum? Et dicitur quòd sic. nam nihil interest vulneret seruus conseruum, an scindat aliquid, vel frangat, vel surripiat. quibus casibus sine dubio minuitur peculium seruo legatum, quamuis non vltra simplum. sed si vulnerauerit vel occiderit se seruus cui legatum est peculium, nihil hoc nomine deducendum est de peculio. alioquin dicemus, & si fugerit dictus seruus, deducendum de peculio id quanto vilior factus est propter fugam. quod quidem non est verum. Viuianus.

s *Si alii.* quia strictius: vt statim patet.

t *Spectandum.* scilicet Iulianus ait.

u *Legati cedit.* intra tempus aditæ hæreditatis quo cedit dies legati relicti seruo manumisso: vt Co. de cadu. tollen. l. vnica. §. in nouissimo. in fin. §. Accursius.

x *Incrementa.* scilicet naturalia. & no. quòd aliter dicitur intrinsecus & extrinsecus quã hic. ff. de petitione hæreditatis. l. item venit. §. sed ea. Accursius.

y *Ipsi.* s. seruo.

z *Ad ipsum.* etiam extraneum postquam est sit dies.

a *Voluisse.* dominum.

b *Futurum est.* ideoq; apud eum semper manserum totum testatoris volũtate & destinatione. R. sicut enim dominus perpetuo vult esse peculium apud manumissum, sic & eius augmẽta. at extraneo illud legans post mortẽ suã, destinat à seruo peculium separare: & eadẽ ratione augeri nõ vult per eum: & hoc subiicit, cum aliis &c. Acc.

c *Alterius* s. extranei.

d *Hoc eum.* scilicet q omne emolumentũ detur legatario. Accur.

e *Idem dicas.* quod dicere si seruo legaretur suum peculium. Roge. & facit institu. de lega. §. si peculium. &. ff. de pecul. l. penul. & arg. supra, de vsuris. l. equit. in fin. & de lega. j. peculium. & supra, tit. j. l. penul. Sed contra. ff. l. cum dominus. §. fin. Solu. ibi. Item ad hoc infra, de statulibe. l. si hæreditas. §. j. Hug.

f *Id quod seruo.*] ANSVS. Sticho seruo meo ordinario reliqui libertatem, & suum peculium. certè non deducitur de legato prædicto peculij illud quod ipse ordinarius debet Pamphilo qui est suus vicarius, & qui est in suo peculio: quia etiam si deduceretur, remaneret adhuc in peculio ordinarij prædicti. Sed quid si conseruum suũ vulnerauerit dictus seruus, & fecit eum viliorem? nunquid deducitur de dicto peculio illud quod domini interest seruum non fuisse vulneratum? Et dicitur quòd sic. nam nihil interest vulneret seruus conseruum, an scindat aliquid, vel frangat, vel surripiat. quibus casibus sine dubio minuitur peculium seruo legatum, quamuis non vltra simplum. sed si vulnerauerit vel occiderit se seruus cui legatum est peculium, nihil hoc nomine deducendum est de peculio. alioquin dicemus, & si fugerit dictus seruus, deducendum de peculio id quanto vilior factus est propter fugam. quod quidem non est verum. Viuianus.

f *Id quod seruo.* scilicet vicario. nam si Sticho ordinario reliqui libertatem & suum peculium, non deducitur quod debet vicario: quia deductum adhuc in peculio ordinarij remanet: vt & supra, de pecu. l. si seruus. §. illud vero. & instit. quod cum eo. §.

BIU Cujas

eo.§.aliquando.secus si vtrique libertatem & suum peculiũ: quia tunc quasi duo peculia sunt: vt.ff.eo.l.si peculium.§.si seruus.& fit decessio: vt.ff.e.l.denique.§.j.

a *Minuitur.* vt &.ff.de pecu.l.iiij.§.sed sæpe.&.l.sed si damnum.§.sed si ex eodem delicto.&.§.& si ipse.Accursius.

Si peculium.] CASVS. Quamuis generaliter debeat deduci de peculio legato illud quod domino deberetur: vt supra, eo.l.si peculium. in princip. & §. j. tamen bene potest facere dominus legans seruo peculium, ne deducatur sibi debitum: puta si leget seruo specialiter & singulariter res quæ sunt in peculio. Et scias quòd etiam ei qui non habet peculium, potest legari peculium. non enim tantum præsens peculium potest legari seruo, sed etiam futurum. Fit tamen quandoque inutile legatum peculij: puta cum seruus cui legatum est peculium, decedit viuo testatore: secus si tempore mortis testatoris seruus inuenitur viuus: quia tunc bene cedit peculium legato. Secus autem si seruus vestitus legatus foret: quia tunc vestimenta legato non cedent, etiam si seruus vixerit tempore mortis testatoris. & hoc dicit cum tri.b *Specialiter.* vt nulla ambiguitas nullaq; sub alicuius rigoris velamine sit dubietas. potest & alio modo fieri: vt.ff. eo.l.si peculium. §.j. & ficit.ff.de vsufru.l.quoties. §. fi. &.ff.quibus mo. vsusfru. amit.l. quid tamen.§.quadrigæ.& institu.de fideicommiss.hære.§.si quis vna.Accursius.

ducitur ex legato peculio, quãuis conseruus eius sit. ¶ Si conseruum suum vulneraverit seruus, & viliorem fecerit: Marcellus [ait,] non esse dubitandum deduci ex peculio quod domini interest.* Nam quid interest, conseruũ vulneret, an scindat aliquid, vel frangat, aut subripiat? quo casu sine dubio minuitur[a] peculium, sed nõ vltra simplum. Sed si se vulnerauit, vel etiam occidit, nihil est deducendum hoc nomine. alioquin dicemus & si fugerit, deducendum id, quanto vilior sit factus propter fugam.

x. POMPONIVS libro septimo ad Sabinum.

SI peculium seruo vel filio prælegare velis, ne deducatur id quod tibi debebitur: specialiter [b] ea quæ in peculio erunt, leganda sunt.

xi. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

EI quoque qui nihil in peculio habet, potest [c] peculium legari. Non enim tantum præsens, sed etiam futurũ peculium legari potest.

xii. IVLIANVS libro trigesimoseptimo Digestorum.

TVnc inutile legatum peculij fit, cum seruus viuo testatore decedit. [d] Cæterũ si mortis [e] tẽpore seruus vixerit, [f] peculium legato cedet:

xiii. CELSVS libro nonodecimo Digestorum.

ALiter atque si seruus vestitus [g] legatus foret.

Transpositio verborum legatum non vitiat. Bartolus.

xiiii. ALFENVS VARVS libro quinto Digestorum.

QVidam in testamento ita scripserat: *Pamphilus seruus meus peculiũ suũ, cum moriar, sibi habeto, liberq; esto.* cõsulebatur, rectè [h] ne Pãphilo peculiũ legatũ videretur: quòd [i] prius q̃ liber esset, peculiũ sibi habere iussus esset? Respõdit, in coniunctionibus [k] ordinẽ nullum esse, neq; quicquã interesse vtrùm eorum primũ diceretur, aut scriberetur: quare rectè peculium legatũ videri, ac si prius liber esse, deinde peculium sibi habere iussus esset.

Generi per speciem in aliam translatam derogatur. Bartolus.

xv. IDEM libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum.

SEruo manumisso peculium legatũ erat. alio capite omnes ancillas suas vxori legauerat. in peculio serui ancilla fuit. Serui eã [l] esse respõdit: neq; referre vtri prius [m] legatum esset.

e *Etiam quoque. Potest.* sic.ff.de lega.iij.l.etiam.& de pecu.lega.l. quæsitum.in prin.&.ff.de leg.ij.l.peculio.in prin. Accur.

d *Tunc inutile. Decedit.* scilicet antequam testamentum relictæ confirmentur. Rog.ad quod supra, eo.l.j. &.j.tit. j.lij.Accursius.

e *Mortis tempore.* scilicet testatoris.

f *Vixerit.* & sic legatum sit iam re aut spe debitum. Accursius.

g *Aliter. Vestitus.* tunc enim vestimenta legato nõ cederent: licet seruus vixerit tẽpore mortis. hæc enim, id est, vestimenta, adhærentiæ occasione, & fere quasi continuæ accessionis, immò sequelæ nomine, & non suo iure petuntur. & velut appendicia quædam nunquam per se debita æstimantur: sic in armaria, loculos, lectos, & libros, auésque legatas, claustra, fulcra, claues & armaria continentur: vt.ff.de lega.iij.l.librorum.§.fina.&.l.auibus. &.l.hæres.§.penul. secundum Rog.& H.

Quidam.] CASVS. Titius ita rescripsit in testamento suo: Pamphilus seruus meus peculium suum cum moriar sibi habeto, libérque esto: & ita legauit ei peculiũ primo quàm libertatem: & decessit dictus testator. nunquid videtur rectè Pamphilo peculium legatum? Et videtur quòd non: quia prius quàm liber esset, iussus erat sibi habere peculium. Dicitur tamen quòd rectè videtur legatum, non enim est spectandus ordo in coniunctionibus dictionum vel orationũ. perinde enim est, ac si primo data esset ei libertas, & postea peculium. Viuianus.

h *Rectè.* adiunge.ff.q.d. dubitabilis erat quæstio, id est, an rectè sit legatum? Et videtur quòd non. Accursius.

i *Quod.* id est, quia &c.

k *Coniunctionibus.* scilicet dictionum, vel orationum, vel locutionum: & sic no. quòd verba transposita idé significant. [a] sic. C. de test.l.prepositeri.&.ff.de leg.ij.l.cũ pater.§.fidei tuę.&.j.de sol. l.nec enim.& instit.de lega.§.ante hæredis.&.j.de dam.infec.l.si finita.§.si plures. Arg.contra.ff.de vsufruc.l.quoties.j.respõ. [b] cũ suis concordan.&.ff.de vulg.substi.l.ij.§.quisquis. Accursius.

Serno.] CASVS. Ego habens Stichũ seruum qui habebat in peculio ancillam Arethusam, dedi libertatẽ in testamento meo eidem Sticho, & peculiũ suum ei legaui. postea in alio capite, siue capitulo testamenti legaui vxori meę omnes ancillas meas: & postea decessi. nunc quęritur, cuius esse debeat dicta Arethusa: vtrum dicti Stichi, an vxoris meæ? Et dicitur quòd Stichi debet esse: & idem esset si prius legassẽ vxori meę omnes ancillas meas, & postea Sticho prędicto legassem peculium suũ in quo peculio erat dicta Arethusa. nam semper erit Stichi dicta Arethusa: nec obstat. l. Titiæ testaméto. de lega.j. quæ est contra. nã hic pars derogat toti, vel species generi. Vi.

l *Serui eam.* immò videtur neutrius: vt.ff.de lega.j.l.Titię textores. in prin. quæ est contra. Solu. hic species derogat generi, vel pars toti: vt &.ff. de triti.l.ij. cum cõcor. at ibi vtrũque genus, scilicet textores & vernę: vel quia hic dicendo suas, vicarias non comprehendit: vt supra, de leg.iij. l.seruos.§.fin. secundũ lecturam vnam. Accursius.

m *Vtri prius.* sic.ff.l.proxima.

Stichus habet.] CASVS. Titius habens Stichum seruum ordinarium, qui Stichus habebat in peculio Pamphilum vicarium valentem viginti. fuit conuentus noxali actione pro dicto Pamphilo, & fuit condemnatus hoc modo: Condemno Titium domi num Pamphili in.xxx. aureis: & permitto ei quòd det Pamphilum pro noxia si nõ vult soluere dictos. xxx. aureos. taliter enim solet fieri condẽnatio in noxali actione: vt instit.de offic.iudi.in prin. dictus autem dominus soluit litis æstimationem. i. dictos triginta aureos. & postea fecit idem dominus testamentũ, & in eo manumisit dictum Stichũ ordinarium, eiq; legauit suum peculium, & postea decessit dictus dominus. nunc quæritur, an hæres domini cum soluit peculiũ Sticho ex causa legati, in quo quidem peculio est Pamphilus cum suo peculio, possit deducere de peculio Pamphili vel Stichi illud quod nomine Pamphili præstitit dominus condemnatus noxaliter, id est, dictos triginta aureos? Et dicitur quòd sic. deducitur enim de peculio Pamphili quamtacumque fuit illa summa quam dedit dominus pro litis æstimatione, etiam si expediebat Sticho ordinario, vt Pamphilus fuisset datus pro noxia. nam quicquid dedit dominus pro capite serui Pãphili, in eo est constitutus eius debitor idé Pamphilus. si autẽ peculium Pamphili non sufficit ad satisfaciendũ domino de dicta litis æstimatione, tũc deduci debet superfluũ ex peculio Stichi ordinarij, non tamen vltra pretiũ Pamphili. nõ enim expediebat Sticho ordinario dari pro æstimatione litis vltra pretiũ Pamphili. secus autem esset, si ex alia causa, puta ex promissione Pãphili debebat pecuniam domino: quia tunc non deducetur aliquid de dicta pecunia ex peculio Stichi: immò tantũ de peculio Pamphili. Nec est hoc contrarium ei quod dictũ est.ff.in versi.quòd si Pamphili &c. quia ibi propterea pretium vicarij deducendum est de peculio ordina-

BIU Cujas

ordinarij, quia eo nomine ipse Stichus fuit constitutus debitor domino ob defensionem vicarij sui quam dominus fecit in noxali iudicio: de quo dictum est in princip. l. sed in casu proposito in versic. quæsitum &c. vt si debitor est Pâphilus domini ex promissione, nihil est deducendum de peculio Stichi: quia hoc casu Stichus nihil debet domino. nec enim in hoc casu gessit domin[a] negotium Stichi peculiariter: sed est deducendum hoc casu dũtaxat ex Pamphili peculio. nunquid ergo in dicto peculio Pamphili computabitur ipse Pamphilus, id est, illud quod valet Pâphilus, vt sic maius eius peculium intelligatur, & melius satisfiat hæredi domini de eo quod Pâphilus promisit domino? Et respon. quòd non, quia ipse Pamphilus non potest intelligi esse in suo peculio. Viuianus.

Quod dominus soluit pro vicario quem in causa noxali defendit, de ipsius vicarii peculio totum deducit, & de peculio ordinarii vsque ad æstimationem vicarii. quod vero alius pro vicario soluit, de ipsius vicarii peculio tantum deducit: de peculio ordinarii nullo modo. Item nemo est in peculio sui ipsius. Bartolus.

XVI. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

STichus [a] habet in peculio Pâphilũ: [b] dominus [c] hũc [d] noxali iudicio defendit: & dãnatus litis æstimationem [e] soluit. deinde Stichum testamento manumisit, eíque peculium legauit. Quæsitum est, an quod Pamphili nomine præstitũ sit, ex peculio vel ipsius Pamphili vel Stichi deducendum sit? Respõdit, [f] Pamphili quidem de peculio vtique deducendum, quantacumq; [g] ea summa esset, id est, etiam si eum noxæ dedere expedisset. [h] quidquid enim pro capite serui præstitum sit, in eo debitorem eum domini cõstitui. Quòd si Pamphili peculium nõ sufficiat: tunc ex peculio Stichi nõ vltra [i] pretium Pamphili deduci debere. Quæsitum est, si ex alia [k] qua causa Pâphilus pecuniã domino debuisset, nec ea ex peculio eius seruari posset: an vsque ad pretium eius ex peculio Stichi possit deducere? Negauit. [l] neq; enim simile id superiori esse. ibi enim propterea pretiũ vicarij deducẽdum, quòd eo nomine ipse Stichus ob defensionẽ [m] vicarij sui domino debitor [n] constituatur. at in proposito, [o] quia Stichus nihil debeat, [p] ex eius peculio nihil esse deducendum, sed ex Pamphili dũtaxat: qui certè [q] ipse in suo peculio esse, intelligi non potest.

XVII. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio.

QVi peculium serui [r] legauerat, iudicium eo nomine acceperat, deinde decesserat. Placuit nõ aliter peculium ex causa legati præstari, quàm si de accepto iudicio hæredi caueretur.

XVIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

SI seruo manumisso [s] peculiũ legatum fuerit, in eum sine dubio creditoribus peculiariis actiones non competunt: [t] sed non aliàs hæres [u] peculium prę stare debet, nisi ei caueatur defensu' iri aduersus creditores peculiarios.

a *Stichus*. seruus alicuius ordinarius.

b *Pamphilum*. vicarium.

c *Dominus*. vtriusque s. ordinarij Stichi, & Pamphili vicarij.

d *Hunc*. Pamphilũ. Accursius.

e *Litis æstimationẽ*. in qua sola fuit damnat[a], licet datio noxæ sit in solutione: vt institu. de offic. iudi. in princip. Accursius.

f *Respondit*. Iulianus magister meus. Accur.

g *Quantacumque*. etiã si plus quàm valeat seruus. nec enim potest dicere Pamphilus plus pro se datum, quàm valeat ipsemet. nam corpus rebus suis est præferendum. argu. Co. de sacrosan. eccle. l. antepenulti.

h *Expedisset*. ipsi ordinario, aut etiam domino, aut Pamphilo nunquã illud expedire posset. Item contra. s. de pet. hære. l. vtiles. vbi debet fieri quod est vtilius, vel datio noxæ, vel litis æstimatio. sed ibi alius non dominus: hic dominus. & facit supra, de peculio. l. si noxali. in princ. Accursius.

i *Non vltra*. quia vltra hoc dari non expediebat Sticho: est ergo ideo, quia in tantum negotium Stichi gessit vtiliter in re sua peculiari: vt supra, proxi. §. dicitur. ad instar enim liberorũ & seruorum obligationes sunt admissæ: vt supra, de pecu. l. non solum. §. j. &. §. an debitor.

k *Ex alia*. i. ex alia causa quàm prædicta: vt in promissione.

l *Negauit*. scilicet Iulianus magister meus.

m *Ob defensionem*. à domino factam.

n *Debitor*. & sic eatenus deminutum esset peculium Stichi. omisisset enim Pamphilum Stichus libertus, si eius æstimationem dominus non soluisset.

o *In proposito*. vbi ex promissione debuit Pamphilus. Accursius.

p *Nihil debeat*. nec enĩ est eius negotiũ peculiare vtiliter gestũ.

q *Qui certè*. respon. tacitæ obiectioni, si deducitur ex peculio Pamphili debitum ex promissione, igitur æstimetur & ipse Pamphilus. sed certe ipse &c. vt hic, & supra, de pecu. l. depositi. §. Stichus. qui. §. signatur contrarius huic. l. ad alium casum. sed iurisconsul. reddit rationem diuersitatis. Item ad idem supra, de negot. gestis. l. qui seruum.

QVi peculium.] CASVS. Titius habẽs Stichum seruum, qui Stichus seruus habebat multos creditores peculiares, in testamento suo legauit eidem Sticho peculium suum, & antequã decederet idem Titius, creditores Stichi peculiares conuenerunt eundem de peculio: & pendente iudicio decessit idem Titius. certe hæres eiusdem Titij nõ aliter tenetur præstare peculium Sticho, quã si ipse Stichus cauerit hæredi defensum eum iri de dicto iudicio accepto. Sed & si dictus Titius manumisit dictum Stichum in testamento per fideicommissum, & ei peculium legauit, non competent actiones creditoribus peculiaribus contra eum manumittendum, sed contra hæredem domini, sed hæres prædictus nõ tenetur aliter præstare peculium dicto seruo manumittẽdo, nisi ipse manumissus caueat ei defensum eum iri aduersus creditores peculiares, qui intra annũ possunt conuenire hæredem, vt dictum est. hoc dicit cum. l. seq. Viuia.

r *Qui peculium serui*. aliàs, teruo. & facit infra. l. proxi. &. C. de hæreditate vendi. l. secunda. & supra, quãdo aff. de pecu. est an. l. j. §. an autem. & supra, de tributor. l. quod in hæredem. §. fina. & supra, de pecu. l. sed si damnum. §. fina.

s *Seruo manumisso*. id est, manumittendo per fideicommissum.

t *Non competunt*. imò contra: vt supra, de dote prælegat. l. ij. §. per contrarium. sed ibi directo fuit manumissus: vt not. Cod. an seruus ex suo facto. l. ij. Sed an econtra aget cõtra debitores peculiares? Videtur quòd non: vt supra, de pecul. l. si Sticho. Sed ibi inter viuos: in vltima voluntate secus: vt. C. de legat. ex legato.

u *Hæres*. qui intra annum potest de peculio conueniri. & facit supra. l. proxi. cum concor.

CVm dominus.] CASVS. Cum Titius vellet manumittere inter viuos seruum suum Stichum, iussit eidem seruo vt ederet & monstraret sibi professionem peculij, id est, confessionem in scriptis redactam de rebus peculiaribus. & seruus apportauit ei chartam vbi erant scriptæ omnes res peculij. dominus autem accepta charta dixit, Ego volo quòd talis & talis res quæ est hic scripta, sit amodo in peculio tuo. & postea inter viuos cundẽ seruum manumisit, & sic tacite videtur ei dedisse peculium: vt Co. de pecu. eius qui liber. me. l. j. modo quæritur, nunquid contineantur in peculio dictæ res quas subtraxit dominus de dicta professione peculij? Et respon. quòd non. [TESTAMENTO] Titius in testamento suo dedit libertatem Sticho seruo suo, & legauit ei peculium. postea procedente tempore manumisit eum inter viuos, & sic ex testaméto amodo non erit liber. Item & per hoc quòd manumisit eum inter viuos, videtur tacite ei concedere peculium, vt dixi in prin. l. & postea decessit idem Titius. nũc dictus Stichus libertus vult agere contra debitores suos peculiares, quod quidem non potest, nisi hæres domini cedat ei actiones contra dictos debitores. vnde quæritur, nunquid actione ex testamento possit libertus consequi, vt dictæ actiones ei præstẽtur? Et videtur quibusdam quòd non: quia ex quo libertate non consequitur ex testamento, vt dixi: ergo non deberet posse consequi ex testamento peculium, siue actiones peculiares quæ videntur esse accessio libertatis. Respon. tamen hic quòd sic. [FILIVSFAMILIAS.] Titius legauit peculium filij sui eidem filio, in quo peculio erat Stichus seruus, & instituit sibi hæredem eundem filium cum quibusdam aliis. postea dictus filius viuo patre manumisit dictum Stichum sine voluntate patris, & ita non valuit manumissio: vt infra, de iure pa. l. filius. & postea decessit pater. nunc quæritur, cuius debeat esse dictus Stichus prædicto modo exemptus de peculio eo quòd filius destinauit ei libertatem

BIU Cujas

libertatem dare, quamuis libertas non valuerit? Et respon. quòd debet esse communis omnium hæredum patris: quia id demum peculium ad filium legatariũ pertinet, quod inuenitur patre moriente in causa peculij. Stichus autem dictus non inuenitur in peculio tempore mortis patris: ergo nõ debetur filio. & idem esset, si primo esset inutiliter manumissus à filio, & postea eidem filio per patrem legatus sub legato peculij filij: quia seruus esset communis omnium hæredum patris, & nõ solum illius filij cui pater legauit peculium in quo erat idẽ seruus. & hoc dicit cũ l. seq. Viuianus.

a *Manumittere.* scilicet inter viuos. R.

b *Professionem.* id est, confessionem in scriptis de rebus peculiaribus ad quod facit infra de cess. bo. l. pe.

c *Subtractas.* à domino qui dixit, has volo esse in peculium: & per hoc tacite excipit à generali & tacita concessione peculij. Accur.

d *Non videri.* reliquũ peculium. sic & quãdo inter viuos data est libertas: vt Co. de pecu. eius qui lib. me. l. j. Sed quid si in vltima volũtate peculium legauit & excepit: vt hic fecit? Respon. idem quoad exceptas: vt & supra, de fun. instru. l. quæsitum. §. idem respon. domo instructa. in fin. §. Vel forte etiam reliqua legare videtur propter exceptionem: argu. dicti. §. idem resp. & supra, eo. l. denique. §. interdum. Accursius.

e *Manumiserat.* inter viuos, & sic tacite videtur ei concessisse peculium: vt. C. de pecu. eius qui liber. me. l. j. bene ergo subiicit actiones cedẽdas: vt & supra, de pecu. l. si Sticho. Sed op. quomodo agitur ex testamento, cùm extincto principali & accessorium videatur extingui: vt supra, titu. j. l. j. &. ij. quæ sunt contra? Sol. hic vtrumque principale libertas & hæreditas. ibi vero fuit legatus alij, & sic peculium est accessorium: vt argu. supra, de hæred. instit. l. talem. §. j.

f *Manumisit.* non iure, quia sine voluntate patris: vt infra, de iure patrona. l. filius. Accursius.

g *Exemptus.* id est, de peculio exceptus.

h *Inueniatur.* cum suis tamen incrementis. nec enim ad sequentis temporis exclusionem hoc dicitur, sed præteriti tantum. aliàs esset contra supra, eod. l. denique. §. fin. hic ergo sonat quasi diceret, non quod desiit: vt supra, tit. j. l. iiij. §. j.

i *Nihil interest.* immò videtur interesse: vt. j. de manu. testa. l. duo filij. quæ est contra. Solu. ibi volente patre manumiserunt filij, hic non.

k *Peculiaris.* repete, sit legatus.

l *Tantum.* nam æs dominicum insolidũ de peculio legato deducitur vbicumq; pro eo legatum serui Titio relictum minuitur. & hoc dicit secundum R. vel inquantũ est detractum. i. detrahendũ: aliàs de seruo peculiari, si nõ esset specialiter legatus, scilicet pro rata debiti: vt. ff. e. l. si peculium. in prin. &. l. deniq;. in prin. hoc tamen non detrahitur modo: sed Titio accedet, cui peculiaris seruus est legatus. habet ergo peculium instar hæreditatis: vt eius creditores & succedentes in vniuersum non in rem singularem conueniant: vt. C. de hæredi. ac. l. fina. & si certum peta. l. j. & facit supra, de do. præleg. l. si Sciæ.

XIX. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

CVm dominus seruũ vellet manumittere,[a] professionem[b] edi sibi peculij iussit, atq; ita seruus libertatem accepit. Res peculij professioni subtractas[c] non videri[d] manumisso tacitè cõcessas, apparuit. ℣ Testaméto data libertate peculiũ legauerat, eumdémque postea manumiserat.[e] Libertus vt & nominum peculij actiones ei præstẽtur, ex testamento consequetur.

Inutilis dispositio circa speciem factã, inter viuos derogat generi. Bartolus.

℣ Filiusfamiliàs cui pater peculium legauit, seruum peculij vi uo patre manumisit.[f] Seruus communis omnium hæredum est exemptus[g] peculio propter filij destinationem: quia id peculium ad legatariũ pertinet, quod in ea causa moriente patre inueniatur.[h]

XX. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

NIhilque interest[i], antè legat[a], deinde inutiliter manumissus sit, an contra.

XXI. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum.

SI Sticho manumisso peculium legatum sit, & Titio seruus peculiaris[k]: quantum peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantũ[l] ei accedere cui vicarius legatus est, Iulianus ait.

XXII. LABEO libro secundo Posteriorum à Iauoleno Epitomatorũ.

DOminus seruũ testamento manumiserat, & ei peculium legauerat. is seruus mille nummos domino debuerat, & eos hæredi soluerat Respondi, oẽs eas res[m] deberi Orcino, si pecuniã Orcin[a] quã debuerat, soluisset. ℣ Dominus[n] seruum qui cum eo vicarium commu-

A *Dominus.*] CASVS. Titius habens Stichum seruum, qui Stichus debebat eidem domino mille nummos: manumisit eum directo in testaméto suo, & ei peculium legauit, & postea decessit idem Titius, & sic dicitur amodo Orcinus libertus dictus seruus: ipse autem Orcinus soluit dictam pecuniam hæredi domini. certè integras res peculiares poterit petere ab eodem hærede. [DOMINVS.] Titius habebat Stichum seruum ordinarium, & Pamphilum vicarium: qui Pamphilus erat communis dicti Titij, & dicti ordinarij, vel quia communiter emerant, vel quia medietatem Pamphili dominus eidé ordinario tantũ dederat in peculio. sic ergo medietas Pãphili erat dominica & alia medietas erat peculiaris. dictus autem Titius fecit testamẽtum, & in eo manumisit dictum Stichũ, & peculium ei legauit: & postea dictum vicarium qui communis erat eidem domino & Sticho, legauit nominatim ipsi Sticho & Sempronię libertæ suę testatoris: & postea decessit idé testator. nũc quæritur, quam partem debeat habere in dicto Pamphilo dictus Stichus, & quã dicta liberta? Et respon. quòd quarta pars dicti Pãphili debet esse dicti Stichi liberti, & dictæ duæ quartæ sunt de

B parte dimidia quam habebat dominus in dicto Pamphilo, vt dixi. erat enim dictus Pamphilus communis pro dimidia dicti domini & dicti Stichi, vt dixi: nam cum legauit dominus Sticho libertatem & peculium, videtur ei legasse medietaté Pamphili, quæ medietas erat Stichi, id est, in eius peculio, vt dixi. Item & cum postea legauit eumdem Pamphilum eidem Sticho & libertæ, videtur eis legasse aliam dimidiam Pamphili, quæ erat dominica: & ita ex hoc secundo legato Stichus habet quartam Pamphili, quæ est medietas dimidiæ dominicæ: & liberta habet aliam quartam. vnde cum ex primo legato peculij Stichus habeat medietatem Pamphili peculiarem, inuenitur nunc habere in Pamphilo tres partes: & liberta quartam. & ita est planus hic casus. Viuianus.

C m *Omnes eas res.* id est, integras, & non detractas pro rata: quod fieret aliàs: vt supra, eo. l. si peculium. in princip. &. l. denique. & dic Orcinus, id est, directo manumissus: vt instit. de sin. re. per fideicommiss. re. §. libertas. *Casũ ponit.*

n *Dominus.* Titius habebat Stichum ordinarium, & Pamphilum vicarium: qui Pamphilus erat communis Titij & ordinarij, vel quia communiter emerant, vel quia medietatem Pamphili dominus ei tantum dederat in peculio. sic ergo medietas

D Pamphili erat dominica, & alia medietas peculiaris. cum ergo Sticho libertatem & peculium legat, medietatem peculiarem videtur ei legare. cum vero tantum eumdem Pamphilum legat eidem Sticho, & alij dominicam legat: & ita ex hoc secundo legato quilibet partem quartam habet Pamphili: verum ex primo legato peculij Stichus habet medietatem peculiarem, & sic habet tres partes. Sed contra Cod. de lega. cum quæstio. §. fina. vbi dicitur quòd non ideo maiorem partem habet legatarius in re, quòd pluries fuerit nominatus. b Solu. hic non fuit pluries nominatus circa idem, sed circa diuersa. nam primo super peculiari parte, secundo super dominica: at ibi super eodem. Sed nonne & hic secundo dixit vicarium, & sic totum: & sic videtur repetere circa idem? sed certe licet dicat vicarium, & sic totum, tamen pro parte accipitur totum, & tota quæ fuit testatoris, id est, dominica: vt supra, de lega. j. l. v. §. j. &. ij. & quòd illa hanc corrigit. Tertij distinguunt, an secundo legauit appellatiuo nomine expresso, an proprio: vt si appellatiuo, tunc sit communis & æqualiter: secus si proprio, argu. infra, de stipu. *Adde etiam quòd nominatio tributi ius nominato, nisi aliud interueniret. vide in Cle. fi. c. 1. de com. & ibi Cardi. post glo.*

BIU Cujas

de stipu.ser.l.si communis. Quarti dicunt quòd hic vicarius erat communis cum extraneo: & secundum hoc dicũt quòd est legata tantum pars peculiaris tam primo quàm secundo legatario, & non extranei pars: & communiter eam habeant. & sic mutat casum. & concor.d.l.cum quæstio. quod non placet: quia hic dicit, cũ eo, scilicet ordinario: non dicit, cum extraneo. prima ergo verior. Item facit. j. de stipu.ser.l.iiij.

a *Legauerat.* & sic dimidiam peculiarem.

b *Ipsum vicarium.* qui cum non esset, nisi pro dimidia suus, id est, dominicus, eã tantũ partem videtur legare.

c *Reliquam partem.* si habes, reliquam quartam: plana est. si vero, reliquam partem simpliciter, & non quartam: tunc, id est, tres partes: vt tamẽ duæ ex primo legato, tertia ex secundo debeantur.

Domin⁹.] CASVS. Titi⁹ habebat Stichum seruum, & habebat vnum libertũ qui vocabatur Pamphilus: qui Stichus gessit bona liberti eiusdem domini sui, id est, bona dicti Pãphili. postea decessit dictus Pãphilus libertus, & pro dimidia extitit ei hæres dictus Titius dominus, & pro alia dimidia Gaius pone: in dictis autẽ bonis Pamphili liberti quæ administrauerat Stichus, erant kalẽdaria, id est fœneratitiæ cautiones. dictus autẽ Titius dominus fecit testamentum, & in eo dedit libertatẽ prædicto Sticho sub conditione si redderet rationem de dicta administratione bonorum liberti hæredibus eiusdẽ Titij domini. Itẽ per fideicom. dedit eidem Sticho peculium dicti Stichi, & postea decessit idem Titius dominus. postea dictus Stichus volens adimplere dictam conditionem libertatis suæ, fuit simul cum hæredibus domini, & reddidit eis rationem dictę administrationis pro ea parte, scilicet dimidia quæ contingebat dictum dominum ex hæreditate dicti liberti, & reddidit eisdem hęredibus ~~domini~~ summas quæ remanserunt apud eum ex dicto kalendario, & ex aliis similibus causis, id est quæ remanere debuerant, si exegisset à debitoribus kalẽdarij. sed ipse Stichus non exegit ab eis, quia nõ erant soluẽdo: sed de suo proprio soluit propter dictos debitores. vnde dicti debitores remanserunt adhuc debitores: & sic dictus Stichus adeptus est libertatem conditione impleta. & postea decessit idem Stichus, & habuit duos hæredes, puta primum & secundum. nunc veniunt dicti hæredes dicti Stichi, & petunt ab hæredibus dicti domini eiusdemque patroni, vt ipsi hæredes domini præstent eisdem hæredibus Stichi actiones aduersus omnes debitores propter quos dictus Stichus intulit pecuniam hæredibus domini. nũquid debent ei cedi? Et dicitur quòd sic. [TESTAMENTO.] Titius habẽs tres seruos, scilicet Pamphilum, & Damam, & Stichum: in testamento vel in codicillis suis manumisit dictum Pamphilum & Damam, & legauit eis peculia eorum: & de prædicto Sticho ita cauit in dicto testamento vel codicillis: Stichum seruum meum volo esse liberum: & volo ei dari nem habebat testamẽto manumiserat, & peculium ei legauerat: [a] deinde ipsum vicarium [b] qui cõmunis erat, nominatim & ipsi & libertæ suæ legauerat. Respondi, partem quartam libertæ, reliquam partem [c] quartam liberti futuram. quod & Trebatius [ait.]

Primo seruus gessit negotia liberti. Secundo libertus decessit, & instituit patronum pro dimidia. Tertio decessit patronus, & dedit libertatem sub conditione si rationem reddiderit de iis quæ gessit in bonis liberti. Quarto decessit Stichus redditis rationibus, & reliquis solutis, & ad libertatem perductus. Quæstio est, an patroni teneantur cedere actiones hæredibus agentibus contra debitores pro quibus soluit: & dicit quòd tenẽtur: & ita ponit casum Dynus, & bene. Bartolus.

XXIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum.

DOminus Sticho seruo suo qui bona liberti eius [d] gessit, cui [e] pro parte dimidia testamento hæres extiterat [f] (in quibus negotiis gestis & kalendaria fuerunt) testamento suo libertatem dederat, si rationem reddidisset: eique peculiũ suũ per fideicommissum dedit. Stichus summas quib⁹ reliquatus erat [g] tam ex kalendario, quàm ex vicariis * causis, [h] reddidit, manentibus debitoribus, pro quibus [i] ipse pecuniam hæredib⁹ patroni refuderat: libertatemque adeptus decessit. Quæsitum est, an hæredibus Stichi aduersus nomina debitorũ, pro quibus [k] Stichus pecuniam hæredib⁹ patroni intulit, hæredes patroni ex causa fideicommissi compellendi sint actiones præstare: cùm nihil aliud à Sticho patrono debitũ fuerit? Respõdit, præstandum.

Quod dominus debet seruo, cõputatur in peculio: si talis erat domini cõsuetudo. Bar.

Testamento codicillisve seruos manumisit, & peculia legauit, & de Sticho ita cauit: *Stichum seruum meum liberum esse volo, eiq; volo dari decem aureos, & quidquid ex ratione loculorũ [l] meorũ habet. rationes autẽ hæredibus meis dari [m] volo. his omnibus quos hoc testamento manumisi, peculia sua cõcedi volo.* [n] Quæsitũ est, an quod amplius rationi loculorum in in diẽ mortis erogauit Stichus ex peculio suo ab hæredib⁹ recipere debeat: cum ex consuetudine [o] domus esset, vt quidquid amplius ex suo in rationẽ loculorum erogasset, dominica ratio ei deberet atq; exsolueret? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, propter consuetudinem id quoque peculio legato contineri, quod & dominica ratio deberet, & solita erat reddere.

Seruis quos testator iubet nõ debere scrutari, & sine inquisitione esse: eis non videtur legare peculium nec reliqua. Bartolus.

Seruis libertates legataque dederat, & cõditionẽ ita scripserat [p] †: ὅσους κατέλιπε ἐλευθέρους, καὶ τὰ λήγατα αὐτοῖς, τούτους βούλομαι εἶναι ἀνεξετάστους* [id est, Quotquot reliqui libertos, atq; eis legata, eos ipsos inexcussos esse volo.] Quæsitũ est, an peculia quoque le-

A decem aureos, & etiã quidquid habeat ex ratione loculorũ meorum. aliàs autẽ meas rationes volo reddi hęredibus meis per eundem Stichum. Itẽ volo cõcedi peculia sua omnibus iis quos hoc testamento manumisi: & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur, an illud quod amplius in rationes dictorũ loculorum in diẽ mortis testatoris erogauit Stichus ex peculio suo, ab hæredibus domini recipere debeat, cum ex consuetudine domus domini esset, vt quidquid amplius de suo erogasset Stichus in rationẽ loculorũ, ratio dominica, siue dominus eidẽ Sticho deberet atque exolueret? Et rũ. & sic. [SERVIS LIBERTATES.] Titius in testamento suo libertatem Sticho & Pamphilo seruis suis dedit, & postea cuilibet eorum legatum reliquit, & postea scripsit in dicto testamẽto talẽ cõditionẽ: Quotquot seruos reliqui libertos, quibus etiam legata reliqui: hos volo nõ esse scrutatos, & volo eos esse sine inquisitione. nunquid propter hoc videntur eis legata peculia eorũ? Et dicitur quòd nõ. Item non videntur eis legata reliqua rationũ dominicarum quas ipsi serui administrauerant, nec res dominicę quas apud se habuerunt, nec pensiones prædiorum quorũ prædiorum fuerint coloni dicti serui vel aliqui eorum. Viuia.

B

C

D

d *Eius.* s. domini. Ac.

e *Cui.* liberto.

f *Extiterat.* dominus.

g *Reliquatus erat.* in quib⁹ debitor erat. Ac.

h *Ex vicariis causis.* aliàs, ex vicarij causis aliàs, ex vicariis, id est ex aliis negotiis vicissim ab eo gestis.

i *Pro quib⁹.* melius dixisset, propter quos. nõ enim illorũ gratia soluit, nec eorũ nomine vt eos liberaret, sed ideo vt libertatis sibi relictæ impleret cõditionem. R. alioquin cedi non possent ei actiones, cũ sublatæ & extinctæ essent per solutionem: vt infra, de sol. Modestinus. & l. Stichum. §. si mãdato. & infra, de fideius. l. cum his. &. s. de leg. j. res. in fi. l. & supra, mãd. l. Papinianus. & C. de cõtra. iudi. tut. lib.

k *Pro quibus Stichus.* id est, propter quos: vt modo notaui. Acc.

l *Loculorum.* id est, bursarum domini. nam fortè tenebat bursam domini: vnde dicitur locuples, id est, loculos habens plenos.

m *Dari.* id est reddi. & dic de aliis dominicis negotiis, & non loculorum cum id seruo legauerit. Accursius.

n *Cõcedi volo.* hic oritur dubitatio ex cõsuetudine quæ sequitur.

o *Consuetudine.* testatoris viuentis, ex qua sæpissime voluntas etiã vltima exprimitur: vt &. s. de fund. instru. & instru. legato. l. cũ de lanionis. §. ij. &. s. de triti. lega. l. j. & l. si quis vinum. & l. ex vsu. &. s. de leg. iij. nummis. & l. cum quæreretur. §. j. & de lega. j. l. si seruus plurium. §. fi. &. s. de an. leg. l. si cui. &. j. de supel. lega. l. Labeo. &. j. de ali. leg. cum alimenta. in prin. Sed arg. contra. s. de triti. lega. cum certum. Item nota quòd secus esset, si hæc consuetudo non esset: vt. s. eo. l. si peculium. §. sicut. & institu. de lega. §. peculium. &. s. de lega. iij. qui concubinam. §. qui fundum. Ac.

p *Ita scripserat.* Græcum quod Py. exponit. quotquot reliquit libertos

bertos &c.aliàs hic non est,sed exponitur,vt rationes nó reddat.

a *Rationum.*dominicarum.

b *Pensiones.*scilicet apud se habeat:Accursius.

c *Supra responsum esse.*id est,neque reliqua,neq; dominicas res, neque possessiones videri legatas: vt.j.de li.leg.l.nó solum.§.pe. & l.si quis rationes. & l.Aurelio.§.j.&.l.procurator.&.l. Aurelius. &.l.creditor.R.&.ſ.de leg.j. si seruus vetitus. Item ad hoc supra, de adminiſt. tut.l.quidam decedens.&.ſ.eo.l.denique.§.interdum.

Si legatus.]CASVS. Legaui Titio Stichum seruũ meum.nũquid videor ei legare peculiũ dicti serui? Et dicitur qnòd non, nisi legem expresse:& ideo non est necesse quòd excipiam peculium cũ lego seruum.Viuia.

d *Nó sequitur.*scilicet nec domũ, nec fundũ, supellex, instrumentumue sequitur: vt.ſ. de fund.instru.l.ij.§.j. &.ſ. de sup. leg.l.fi.R. &.ſ.titu.j.l. quæsitũ.§. supellex.hoc tamen fal lit.ſ.eo. denique.§. interdũ.Sed certe ibi videtur legatũ.& facit.ſ. de cótrahen.emp.quoties.&.C.de pe.ei⁹ qui liber. me.l.j. Item cótra.ſ.eo.l. si peculiũ.§. vicario.Solu.ibi.

Si seruus.]CASVS. In testamento meo dedi libertatẽ seruo meo,& legaui ei peculiũ suũ.nũquid vicarij vicariorũ dicti serui mei cõtinebũtur in dicto legato peculij? Et dicitur q̃ nó,si ego testator nolui cõtineri. sed qdã nó habẽt in fi.huius.l.non, & tũc est plana: vt &.ſ.eo.si peculiũ.§.vicario.Vi.

e *Vicarii.*hi enim vicarij legato peculio cõtinentur: vt.ſ.de pe. si seruus meus.§.j.R.& supra,eo.si peculium.§.vicario.

Titi fili.]CASVS. Seius instituit sibi hæredes tres suos filios, puta Titium & Sempronium & Gaium, & postea ita locutus est dicto filio Titio: Titi fili è medio præcipito,sumito, tibiq́ habeto domum illam,puta Seianã,item aureos centum. postea in alio capite testaméti prælegauit suũ peculiũ cuilibet dictorũ filiorũ.postea dictos cẽtũ aureos quos prælegauerat dicto suo filio Titio,dedit fœnori:& sicut faciunt alij creditores, cõplexus fuit idẽ testator sortem & vsuras dictorum centum aureorũ in ære alieno in quaternello suo breuiariarũ rationũ.habebat enim idem testator instrumenta sua in scrinio, & extra scrinium habebat vnum quaternellum in quo breuiter scribebat: talis debet mihi tãtum nomine sortis,& tãtum nomine vsurarum: & talis debet tãtum,& talis tantum.nunc quæritur,an peculiũ filio Titio prælegatum,& centum aurei eidẽ prælegati,& vsuræ eorundẽ centum aureorum debeantur eidem Titio? Et respõdet Scęuola cautè,dicens qnòd si dictum fœnus dictorum cẽtum aureorum exercuit pater nomine dicti filij Titij, & vsuras eorundem cẽtum aureorum eidẽ filio adscripsit in dicto quaternello, id quoque fœnus, nedum sortem deberi eidem filio sub legato peculij.Viuianus.

f *Peculia.* ita qnòd cuilibet suum.Accursius.

g *Centum aurei.*dati postea fœnori à testatore.R.

h *Deberentur.*Titio filio.Accursius.

i *Inter cæteros,*melius diceret,debitores.sed dic,id est, sicut creditores cæteri facere videntur.

k *Complexus.* scilicet pater. & non aperit nomine filij, vel suo, sed Scæuola cautè respondet.Accursius.

l *Nomine filii.*scilicet Titij.

m *Exercuisset.*volens & tibi & ei legatum augere peculium.

n *Adscripsisset.* vnde destinatione fœnus hoc iam factum peculium peculiarium foret: vt supra, de leg.iij.l. item in legato.§.j. &.l.qui filium.in fine.R.

o *Deberi.*cõtra.ſ.de lega.ij.cũ pater.§.filia.&.l.Licini⁹.j.respõ. Sol.ibi volũtas sola & nuda,ideoq; min⁹ valida,hic autẽ ad factũ processit, & sic efficacior erat.R.magis enim ex secundo facto, quàm ex primo legato centũ aurei debẽtur.& facit ad le.ſ.de leg. ij.l.Lucius.ij.in prin.&.ſ.de lega.iij.l.fideicommissa.§.si rem.

DE PENV LEGATA.

Quid sit penus, dic vt j.l.3.in prin.Accur.

Vxori suæ.]CASVS. Titi⁹ faciens testamẽtum, iussit hæredi suo vt vxori suæ testatoris daret in annos singulos aliquid penoris, puta.x.corbes vini vel frumenti: & si non daret, dãnauit eundem hæredem vt daret eidẽ vxori nummos, puta decẽ: & postea decessit idẽ Titius Testator. nunc quæritur,an vxor testatoris posit petere dictum vinũ vel frumẽtum, an vero solũmodo sit in præstatione: & si non prẽstaretur ei per hæredem, tũc possit vxor petere ab hærede dicta decem quolibet anno? Et respon. iurisconsul. Altius exordiendo & incipiendo ab alio capitulo q̃ sit quæsitum,& dicendo quòd si semel penus sit legata vxori vel alij, & non per singulos annos,erit penus in præstatione, id est, q̃ hæres poterit præstare eam legatario si voluerit,& aliàs non constringetur.quãtitas autem prædicta,id est,dicti.x.nũmi erit in petitione, vt scilicet legatarius possit eã petere tantũ.in hoc casu habet hæres oblationẽ penoris tandiu quãdiu cõtestetur cũ eo lis de dicta pecunia,nisi forte testator præstituerit aliud tẽp⁹ in præstatione penus, quàm tẽpus litis cõtestatæ sit: præstituit dico,vel im mente sua,vel in verbis:quia tunc haberet hęres oblationẽ penoris tãdiu quãdiu veniret dictũ tẽpus præstitutum à testatore:& post illud tẽpus nó haberet oblationẽ penoris,immo posset ab eo peti pecunia,id est, dicti decem nummi.& idẽ est in nostro casu, vbi in singulos annos penus legata fuit vxori,vel etiã alij:& si hæres nó prẽstaret,dãnatus fuit vt daret legatario decẽ nummos.nam per singulos annos erit penus in præstatione.& si hæres nó prẽstet,poterit legatarius ab eo petere per singulos annos decẽ nummos. Sed quid si penus sit legata in singulos annos,vt dictũ est:& si penus nó præstaretur per hæredem singulis annis, damnatus sit hæres dare legatario vnam summam nummorum,puta centum nó singulis annis, sed semel tantum: & primo anno penus non sit præstita legatario? nunquid legatarius poterit petere totam summam centum nummorum, quasi totum penoris legatum sit transfusum in petitione dictæ summæ? an vero poterit petere tantum solummodo de dicta summa centũ nummorum quam capit quantitas æstimationis dictæ summæ centum nummorum,quantum ad primũ annũ quo penus non est præstita per hæredem legatario,quasi toto penoris legato transfuso in dictam summã? Et respon.quòd legatarius penoris, siue sit vxor testatoris,siue alius,potest petere totã summam centum nummorũ. nam in hoc est coërcenda hæredis indeuotio.Viuianus.

p *Vxori.* cui talia frequenter legantur.Accursius.

q *Aliquid.* puta decem corbes vini.

r *Nummos.* puta decem aureos. sunt ergo duo legata, primum penoris,& purum: sequens conditionale, & forsan pœnale. infra, quando di. le. ce. si penum. in princip. nec ob. in eo. titu.l. cum sine præfi. in princip. quia vnum est quoad vnam exactionem.si autem dicam,si penum non dederis.x. dato,tunc vnum est legatum: vt. d. l. si penum. in fi. & infra, de verbo. obliga.l. ita stipulatus. & infra, de act. & obli.l. obligationum fere.in fi. Sed arg. contra, infra, ad leg. Falc.l.j. §. item. in fi.ſ.vbi dicit, idem videtur vtrobique.sed dic ad hoc vt vna fiat exactio.

Petatur.

Fl.peculio prælegato †*Rationes breuiarias hic putẽ dici quas quis in breuiariis præscribserit. dicitur autem breuiarium cõpendium: hoc est,liber in quo vel res gestæ, vel aliud quippiam, puta rationes,acceptã impensaq; breuiter cõprehendunt. vide si libet Bud. ſ. de offic. quæsto.*

BIU Cujas

a *Petatur*.ex sequẽti legato.nam in primo sola penus erat legata.
b *Non per singulos*.sed certe & tunc idem:vt infra,dicit.& sic facti est varietas,non iuris diuersitas. Accursius.
c *Dumtaxat*. id est,non in petitione.est tamen in naturali & ciuili obligatione donec in mora non est hæres : vt infra, quando di. lega. ce.l. si penum.

sed ideo non petitur, quia testator qui pœnã apposuit,penũ peti noluit. Item ei quod hic dicitur, non obstat infra,ad leg. Fal.l.j.§.itẽ. vt ibi plene no.
d *Contestetur*. sic. j. de verbo. obli.l.ita stipulatus.&.l. si insulam.
e *Mente*. vt quia voluit dari de fructibus futuri anni: vnde tantum voluit differri: vt infra, de verb. obliga. interdum.vel expresse dixit, in kalẽdis Ianuarij volo penum dari.
f *Quòd si in annos*.factũ diuersum,sed ius idem.
g *Legata sit*. id est, si nõ prestetur penus per singulos annos decem.
h *Si minus*.id est,si nõ præstetur penus.
i *Quid ergo si vna*. id est, vnica summa: puta centũ aurei,si in singulis annis non præstetur penus per singulos annos relicta.& ita. c. nõ per singulos annos,sed semel tantũ sunt legata.
k *Coercenda*. ablatiui absoluti.

gata peti possit: an verò solũmodò sit in præstatione: & si non præstetur, tunc quantitas petatur [a] ? Et si quidem semel penus sit legata,non per singulos [b] annos: certo iure vtimur (vt & Marcellus libro trigesimonono Digestorum apud Iulianũ notat)in præstatione esse dumtaxat [c] penũ,quãtitatẽ verò & peti posse.Habebit igitur hæres oblationẽ tãdiu quãdiu lis cum eo de pecunia contestetur [d]: nisi fortè aliud tẽpus, vel mẽte [e], vel verbis testator præstituit. Quòd si in annos [f] singulos penus legata sit [g]: per singulos annos penus adhuc poterit præstari. si minus, [h] summæ per singulos annos petentur. Quid ergo, si vna [i] summa legata sit,& primo penus non sit præstita? vtrũ tota summa debeatur,quasi toto penoris legato transfuso: an verò quantitas primi anni estimationis sola sit translata? Dubitari potest. Puto tamẽ sic voluntatẽ sequendã testatoris, vt tota summa illico postquam cessauerit hæres dare penũ, vxori præstetur:hæredis indeuotione coërcẽda. [k]

PEnu certa.] CASVS. Legaui Titio certam penum,puta centũ corbes vini cum vasis in quibus erat dictum vinum.& postea dictum vinum consumpsi. nunquid hæres meus debet legatario dicta vasa ? Et dicitur quòd non,sicut non debetur peculium legatario cui legaui seruum cum peculio, cum postea alienaui vel manumisi dictum seruũ , vel mortuus fuit dictus seruus:vt supra,titu.j.l.j.ij.iij.&.iiij. Viuianus.
l *Et consumpta*.viuo testatore scilicet,vt.ſ.tit.j.l.j.&.ij.&.l.tunc inutile.item facit.j.e.nam quod.in prin.& inst.de leg.§.si quis ancillas.&.ſ.fam.ercis.l.ex parte.§.duos.&.ſ.tit.ij.l.j.in fi.&.l.si.cui.

QVi penum.] CASVS. Titius legauit Seio penum.quæritur, quid contineatur in legato ? Et respon.quòd ea continẽtur quæ sunt parata ad esum & potũ. & hoc dixit Quintus Mucius , & bene.& idem scripsit Sabinus in libris quos misit ad quẽdam nomine Vitellium,determinans dictus Sabinus,& exponens dictum Quintum Mucium, & dicens in penu legata contineri omnia quæ parata sunt causa harũ rerum,id est,ad esum potumque dicti Titij patrisfam.& vxoris suæ & liberorum eius:vel quæ parata sunt ad esum potumque familiæ quæ solet esse circa eos,id est,circa dictum patremfa.& vxorem suã,& liberos. Item ea quæ parata sunt ad esum potumque iumẽtorum, quæ iumenta parata sunt causa vsus dominici,id est,dicti patrisfa. Aristo etiam notando dicit quòd in prædicto legato continẽtur quædam quæ non sunt parata esui potuique:vtputa ea in quibus,id est,cum quibus esse,id est,comedere solemus,vtputa oleũ,& garum,& amurca,quæ sunt genera salsamenti,& mel,& cætera his similia.plane inquit dictus Aristo Labeonem scripsisse nihil prædictorum cedere legato,si penus esculenta legetur: quia prædicta nõ solemus per se esse,id est,comedere:sed per ea solemus esse, id est, comedere. dicti tamen Aristo & Labeo iuste reprehenduntur per Trebatium & Proculũ.dicit enim Trebatius quòd mel ad minus bene continetur in legato penus esculẽtæ:quia mel etiam per se solemus esse,id est,comedere. Proculus autem generaliter loquitur dicens quòd omnia prædicta continẽtur in legato penus esculẽtæ,nisi appareat mens testatoris contraria. & hoc idem dicit Vlpianus conditor huius.l.adiiciens quòd etiã lacertæ,id est,brissæ mellis continentur in dicto legato. [POCVLENTA PENV.] Titius legauit Seio penum poculẽtam. certe continẽtur in legato ea quæ vini loco paterfa. id est, dictus Titius habuit.non autẽ continebũtur suprascripta,id est,ea quæ solemus esse per se, vel per quæ solemus esse,id est comedere,quæ sunt numerata.ſ.e. l.§.sed Aristo. Item & acetũ continetur in dicto legato,nisi erat paratũ causa ignis extinguendi: quia tunc non pertinet dictum acetũ ad esum & ad potum. [SED QVOD DIXIMVS.]Dictum est.ea.l.ij.respõ.quòd in legato penus continetur illud quod paratum est causa vsus sui legatis penũ.certe illud ita accipiendũ erit, vt cedat dicto legato illud quod paratũ est causa amicorũ eiusdem legatis & clientũ quos circa se habet legãs, & vniuersorũ aliorũ quos circa se habeat.non autem sic accipiẽdũ erit, vt legato penoris contineantur cibaria eius familiæ quã neq; circa se habeat legãs,nec circa suos : puta si qui de familia sunt ĩ villis deputati,vt ibi faciant aliquod opus.si autẽ non faciant ibi opus,sed stabant circa patremfami. qui multoties ad villas ibat, bene continentur cibaria eorum, vt dicit Mucius. sed & textorũ & textricũ cibaria continentur , & iumentorum quæ vsibus legantis & amicorum seruorũ seruiebant.non autẽ continentur cibaria eorũ iumentorũ quæ in agris deseruiebant,vel locabantur.[SIVE AVTEM.]Quæritur,numquid penore legato contineatur frumentum, siue legumen & hordeum? Et dicitur quòd sic.Sed numquid continentur ligna & carbones propter quæ penus conficitur, & thus & cera parata ad domesticũ vsum patrisfa? Et dicitur quòd sic,reprobata sententia Quinti Mucij & Ofilij.Item continẽtur in dicto legato vnguentum & chartæ epistolares & odores, & chartæ paratæ ad ratiunculas,& logarium,id est,rationarium, & vasa penuaria sine quibus penus non recte potest stare.illa autẽ sine quibus non potest stare,non continẽtur,sicut sunt dolia & arcæ,vel arculæ frumenti,vel leguminũ.nec alia vasa quæ in litera continentur,sine quibus bene potest esse penus:sed,vt dixi,ea sola vasa continẽtur sine quibus haberi penus non recte potest. & est ratio quãtum ad hoc,quia illud quod est liquidæ materiæ,rapit secũ in accessionis locũ id sine quo esse non potest:& hoc ideo,quia per se non potest esse.dicta autẽ vasa sine quibus esse non potest, sunt accessio penus legatæ,& non sunt legata.vnde penu post legatum à testatore consumpta , dicta vasa legatario non debentur. & idem est etiam si penus cum vasis specialiter sit legata. &. h. d. cum l.seq. vsque ad.§. si cui. Viuianus.
m *Mucius scripsit*. recte & sufficienter. R.
n *Potuique sunt*. scilicet parata,non autem causa vendendi:vt.ſ. eo.nam quod.§.si cui.&.ſ.de lega.iij.cum quæreretur.§.lana.nec causa medendi:vt.j.eo.l.non omne. Accursius.
o *Scribit*.scilicet Quintus Mucius determinans & exponens eũ dicit, contineri omnem rem.
p *Harum*. scilicet rerum quæ sunt paratæ esui, vel potui ipsius patrisfamilias,& esui & potui vxoris, & sic sequentia. & probat insti.de vsu & habi.§.si cui.&.j.e.l.§.sed quod diximus.
q *Sed Aristo notat*. non tamen per omnia bene.
r *In quibus*. id est,cum quibus.
s *Esse*. id est,comedere. Accursius.
t *Garum*.genera salsamenti.facit ergo differentiam Aristo inter quod,

II. MARCIANVS libro tertio Regularum.

PEnu certa cum vasis certis legata, & consumpta, [l] ne vasa quidẽ cedunt legato, exẽplo peculij.

Esculenta & poculenta ad vsum patrisfamilias & amicorum ipsius indefinite legato penorum continentur. speciale vero legatum ad ipsius vsum restringitur. & si arida penus legetur, nulla vasa comprehendit:liquida vero vilia tantum vasa comprehẽdit.& si legatum penorum extinguitur,& legatum vasorum. Bartolus.

III. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

QVi penum legat,†quid legato cõplectatur, videamus. Et Quintus Mucius [m] scribit libro secũdo iuris ciuilis, penu legata cõtineri quæ esui potuique sunt. [n] Idẽ Sabinus libris ad Vitelliũ scribit: [o] Quæ harum [p] † (inquit) patrisfamiliæ, vxoris, liberorũmve eius,vel familiæ quæ circa eos esse solet:item iumentorum quæ dominici vsus causa parata sunt. Sed Aristo notat [q] etiam quæ esui potuique non sunt, contineri legato : vt puta ea in quibus [r] esse [s] solemus, oleum fortè, garum, [t] muriam, mel,cæteráq; his similia. ſ Plaseruiebant.non autẽ continentur cibaria eorũ iumentorũ quæ in agris deseruiebant,vel locabantur.[SIVE AVTEM.]Quæritur,numquid penore legato contineatur frumentum, siue legumen & hordeum? Et dicitur quòd sic.Sed numquid continentur ligna & carbones propter quæ penus conficitur, & thus & cera parata ad domesticũ vsum patrisfa? Et dicitur quòd sic,reprobata sententia Quinti Mucij & Ofilij.Item continẽtur in dicto legato vnguentum & chartæ epistolares & odores, & chartæ paratæ ad ratiunculas,& logarium,id est,rationarium, & vasa penuaria sine quibus penus non recte potest stare.illa autẽ sine quibus non potest stare,non continẽtur,sicut sunt dolia & arcæ,vel arculæ frumenti,vel leguminũ.nec alia vasa quæ in litera continentur,sine quibus bene potest esse penus:sed,vt dixi,ea sola vasa continẽtur sine quibus haberi penus non recte potest. & est ratio quãtum ad hoc,quia illud quod est liquidæ materiæ,rapit secũ in accessionis locũ id sine quo esse non potest:& hoc ideo,quia per se non potest esse.dicta autẽ vasa sine quibus esse non potest, sunt accessio penus legatæ,& non sunt legata.vnde penu post legatum à testatore consumpta , dicta vasa legatario non debentur. & idem est etiam si penus cum vasis specialiter sit legata. &. h. d. cum l.seq. vsque ad.§. si cui. Viuianus.

BIU Cujas

quod,& cum quo:in quo infra,etiam reprehenditur. Accursius.

a *Non hæc esse.* id est, comedere,sed per ea &c.quia cum eis melius appetimus.

b *Contra scribit.* & bene.

c *Sed Proculus.* reprobata sententia Aristonis & Labeonis.

d *Contineri.* in penu legata.

e *Esculeta.* brisca mel lis & cætera.

f *Esse.* id est, comedere. Accursius.

g *Legauerit.* sub. quæritur, & respon. & ea &c.scilicet per quæ solemus esse. Accursius.

h *Et ea.* Mucius respondet.

i *Penui.* vt dixit Treb.

k *Lacertas.* brisicas mel lis*. Accursius.

l *Contineri.* scilicet esculenta penu legata.

m *Supra scripta vero.* scilicet quæ solemus esse, vel per quæ esse solemus,quæ cónumerata sunt superiori. §. H.

n *Non fiunt.* sed instrumentum domus est: vt supra,de fun.inst.quæsitum.§. si domus.

o *Sed quod diximus.* ff. eod. circa princ.

p *Circa se habet.* vt inst. de vsu & habi.§. si cui.

q *Vt eorum.* id est,etiã in villis positorum.

r *Contineri.* in penu legata.

s *Non facerent.* in villis vel agris.

t *Prohibit.* Quintus Mucius.

u *Diceret.* Seruius.

x *Cótineri.* scilicet penu legata.

y *Significare.* cum dixit, qui opus in villis non facerent.

z *Sunt.* quo numero continentur, & qui in villis, non tamẽ operis causa sunt: vt.ff. de leg. iij.l.seruis vrbanis. R.

a *Continebitur.* nam & hoc per medium vsui potuique comparatur.

b *Per quæ penus.* scilicet seruãda. sed melius dixisset, propter quæ, aut pro quibus.

c *Vnguentum.* vulgare est nomẽ medicinæ, nec causa vtendi parata: vt infra.l. proxi.§. si cui.&.j.l. non omne.

d *Ad logariũ.* id est, ratiocinarium[a].à logos, quod est sermo,vel ratio: vt supra, de admi.tut.l.quidam decedens. Accursius.

e *Vasa pennaria.* sine quibus penus non potest stare: vt in fi. huius legis. & infra, proxi.

f *Supra in vino fecimus.* vbi parua & vilia vasa diximus cõtineri vino legat, scilicet amphoræ & cadi: vt.ff. de vi.leg.l.iij.§.j.&.l. vinum.&.l.vino.& idem hic in penu liquida.sed in arida etiam vilia non debentur, vt subiicit.

g *Instrumenta.* in his enim vasis seruantur fructus.ad quod supra, de fun.instruct.l.instrumenta.

Nam quod.] Casus in prin.continuatur casui præceden.[*SI CVI.*] Titius legauit Seio ea quæ in promptuario sunt,id est,in vsu cotidiano pro bibendo & comedendo. certe nulla pe-

ff. Infort.

ne(inquit)si penꝰ esculẽta legeẽ, Labeo lib.ix.posteriorũ scribit nihil eorũ cedere: quia nõ hæc esse,[a] sed per ea solemus. Trebatius in melle cõtra scribit[b], merito: quia mel esse solemus. Sed Proculus[c] omnia hæc contineri[d] rectè scribit, nisi cõtraria mens testatoris appareat. Esculẽta[e] † vtrum ea quæ esse, an & ea per quæ esse[f] solemus, legauerit[g]? Et ea[h] quoq; legato contineri credẽdũ [est,] nisi cõtraria mẽs patrisfamiliàs doceatur. Mella certè semper esculẽtæ penui[i] cedere, lacertas[k] quoq; cum muria sua contineri[l], nec Labeo negauit. ℣ Poculenta penu[legata]ea,quæ vini loco paterfamiliàs habuit cõtinebuntur: suprascripta verò[m] nõ cõtinebũtur. Penori acetũ quoque cedere nemo dubitat: nisi extinguẽdi ignis causa fuit paratum. tunc enim esui potuique nõ fuit[n]. & ita Ofilius libro sexto decimo actionũ scribit. ℣ Sed quod diximus[o] *vsus sui gratia paratum*, accipiendum erit,& amicorũ eius,& clientũ, & vniuersorũ quos circa se habet[p], non etiã eius familiæ quã neque circa se, neq; circa suos habet: puta siqui sunt in villis deputati: quos Quintus Muciꝰ sic definiebat, vt eorũ[q] cibaria contineri[r] putet qui opus non facerent[s]. Sed materiam præbuit[t] Seruio notandi, vt textorum & textricum cibaria diceret[u]* cõtineri. [x] Sed Mucius eos voluit significare[y] qui circa patremfamiliàs sunt[z]. Simili modo & iumentorũ cibaria penui continẽtur, sed eorũ iumentorum quæ vsibus ipsius & amicorũ deseruiunt. Cæterũ siqua iumenta agris deseruiebãt, vel locabantur, legato non cedere

A nus videtur legata nisi illa. sed pone quòd dictus Titius solitus fructus suos vendere, legauit dicto Seio penum. certè ea sola videtur legasse, quæ seperabat sibi pro penu. si autẽ non seperabat, sed promiscue vtebatur, tunc cedet dicto legato tantũ quantũ ad annuum vsum eidẽ leganti sufficeret,& familiæ eius,& cæterorũ

cibaria eorũ. ℣ Siue autẽ frumẽtũ, siue quid leguminis in cella penuaria habuit, penore legato continebitur[a]. Sed & hordeũ, siue familiæ, siue iumẽtorũ gratia [paratũ contineatur, quæritur?] Et Ofiliꝰ libro sexto decimo actionũ [scribit cõtineri.] ℣ Ligna & carbones, cæteraq; per quæ penus[b] cõficeretur, an penore legato contineantur, B quæritur? Et Quintus Muciꝰ & Ofilius negauerunt, non magis quã molæ, inquiũt, continẽtur. Idem & thus & ceras cõtineri negauerunt. Sed Rutilius & ligna & carbones quæ non vendẽdi causa parata sunt cõtineri ait. Sextus autẽ Cæcilius etiam thus & cereos in domesticum vsum paratos contineri legato scribit. ℣ Seruius apud Melã & vnguentũ[c] & chartas epistolares penoris esse scribit. & est verius hæc omnia, odores quoq; contineri. Sed & chartas ad ratiunculã, vel ad λογάριον[d] * paC ratas cõtineri. ℣ Vasa quoq; penuaria[e] quin contineãtur, nulla dubitatio est. Aristo autẽ scribit dolia nõ cõtineri, & est verũ secũdũ illã distinctionẽ quã supra in vino[f] fecimꝰ. Nec frumẽti, nec leguminũ thecę, [vel] arculæ forte, vel sportę, vel siqua alia sũt quę horrei penuarij, vel cellæ penuariæ instruẽdę[g] gratia habentur, non continebuntur: sed ea sola continentur, sine quibus penus haberi non rectè potest:

IIII. PAVLVS lib. quarto ad Sabi.

NAm quod liquidæ materiæ est, quia per se esse nõ D potest, rapit[h] secũ in accessionis locũ id sine quo esse nõ potest. Vasa autẽ, accessio legatæ penꝰ, nõ legata sunt. Deniq; penu cõsumpta, vasa[i] nõ debẽt.

qui circa eũ sunt. quod quidem euenit in personis mercatorum, qui cum est necesse, comedunt de rebus quas habent venales, & etiã quoties cella vini & olei quæ vendi solebãt, est relicta in hæreditate. nã hæres bene solet vti promiscue iis quæ in dicta cella sunt. scias etiã quòd in penu continentur res omnis generis, dum tamen pertineant ad esum vel potum. [*SI ITALECETVR.*] Legaui Titio penum meã quæ est Romæ. quæritur, vtrũ ea penus legata videtur quæ est intra cõtinentia ædificia vrbis Romæ: an vero ea sola quæ est intra murũ Romæ: & subaudi, etiã ea penus videt legata quæ est intra cõtinẽtia ædificia, nedum ea quæ est intra muros. Ité subaudi, si est simul legata penus quæ est in vrbe, ea sola videtur legata quę est ítra muros. & est ratio in vtroq;, quia vr- * *Id est, ratiunculam.* bem fere omnes sapientes dicũt finiri muro tenus, Romam autẽ continẽtibus eodem modo ædificiis finiri dicunt omnes fere sapiẽtes. & vltra prædicta dico tibi plus. s. vrbẽ Romanã continentibus eodem modo ædificiis finiri. si autem legaui eidẽ Titio penum vrbanam, tunc cõtinetur plus in legato, quàm si legassem penum quæ est in vrbe. nam omne sub penore contentũ quod vbique est, videtur legatũ, etiam si sit in villa destinata vrbico vsui: sicut vrbana ministeria dicimus quæ extra vrbem existẽtia ministrare consueuerunt in vrbe. Si autem extra vrbem sit penus, id est, † *An legato vino sint legata vasa sine quibus vinum esse non potest, Bar. in l. si cui. §. si vinum. ff. de vi. triti. & oleo lega. concludit quòd non. vide ibi.* extra muros vrbis, sit tamen Romę eadẽ penus, puta in continẽtibus ædificiis vrbis: idẽ erit dicendũ quod est. j. s. quòd cõtineatur dicta penus in legato prędicto vrbanæ penus. Sed & si penus sit in ortis iũctis vrbi, qui quidẽ orti sunt vltra dicta continentia ædificia, idẽ erit dicendũ, scilicet vt dicta penus in ortis existens contineatur in prædicto legato vrbanæ penus. & hoc vult dicere hic. §. [*SI CVI PENVS.*] Legaui Titio penũ meã præter vinũ. certe excepto vino omnis penus legata videtur. Sed quid si ita legaui: omnem penũ meam lego Titio præter vinum meũ quod est Romæ? certe sola penus mea quæ Romæ est, videtur legata præter vinum quod habebam Romæ: quia posteriora verba restringunt priora. Viuia.

h *Rapit.* sic infra, de aqua plu.ar.l.sed interdum.

i *Non debentur.* vt supra, eod.l.ij.cum concor.

a *Vel adempta.* sic vt supra, eo.l.ij. & de fun.instru.l.si cui. & supra, titu.j.l.j. &.ij.

b *Quæ in promptuario.* id est, in promptu, vt cotidie vtatur. & sic alia non videntur legata. vel dic, in promptu, id est cellario. & sic illa quæ est extra cellarium, non videtur legata. Vnde Psal. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Accursius. *Psal. 143.*

c *Separabat.* facit supra, de legat. iij. l. cum quæreretur. §. lana. & de vsufru. lega. l. generali. §. vxori.

d *Omnibus generibus.* nam hic penus, & hæc penus, & hoc penus, huius penoris. teste Prisci. vel dic omnis generis res continentur in penu, si modo aptæ sint esui & potui.

e *Continentibus.* ædificiis: vt infra, de ver. signi. l. ij. & facit infra, tit.j.l.quemadmodum. & supra, de leg.j.l. huiusmodi. & supra, de lega.iij.l. seruis vrbanis. &.l. cuique. &.l. quæro. &.supra, de fun. instru. l. cum quidam. & l.quæsitum. §. si quis. & l.cum de lanionis. §. Sabinus. &.l.Seiæ. §. Pamphilæ. &. l. prædia. in princ.

f *Quod vbique.* idem ergo dico, & si legaui eam quæ Romæ sit, sci licet vt videatur legare omnem. *ADDITIO.* Ista glossa videtur cõtra istum tex. quia si lego ea quæ sunt Romæ, significatur locus, vt ea tantum quæ sunt Romæ veniant. sed si lego penum vrbanũ, videor significare qualitatem, vt omnis quæ vbicunque est, veniat, si tamẽ sit vrbico vsui destinata: vt hic, & infra, tit.j. l.antepe. Bart.

† *Vide in hunc locum Petrum Crinitum lib. de honesta disciplina. 4.cap.9. & infra, de verb. signi. l.2.*

g *Sola penus.* in ambiguis enim quod minus est, videtur legare: vt infra, de regu.iur.l.semper in obscuris. argu. contra in eo.tit.l.in testamentis. nam relatiuum, quod, potest referri ad vinum, & ad penum, cum sit neutri generis: vt supra. §. nomen. Item no. præcedentia restringi per sequẽtia: vt. ſ. de leg.iij. l.quæsitum. §.j.&.ij. ibi, eadem est &c. & est sic contra. ſ. de triti. leg.l.fi.§.fi. & de leg.iij.l.hæres. §.j.& facit. ĵ. de auro & arg.le.l. Plautius. *ADDITIO.* Dic quòd dictio, penus, est omnis generis: vt supra.l.proxi.§. nomen. & ideo debes habere in tex. omne penum, vt sit generis neutri. sed si habes, omnẽ penũ, dicas quòd dictio, penũ, assumatur diuersis modis. vno modo quòd sit generis masculini, & referatur ad dictionẽ, omnẽ. Alio modo quòd sit generis neutri, & referatur ad relatiuum, quod, secũdum Bar. hic.

NOn omne.] *CASVS.* Quamuis ea quæ sunt parata ad esum & potum, contineantur in legato penoris: vt. ſ. eod. qui penum. in princip. tamen non omne quod bibitur, in penu habetur: puta medicamenta quæ non bibuntur principaliter causa alendi bibentem. Sed & piper, & alia quæ in litera continentur, in penu continentur: quia prædicta & per prædicta comedimus: non autem continetur instrumentum pistrini, nec vasa deputata ad coquendum. &.h.d.cum.l. seq. Viuianus.

h *Antidotum.* quoddam medicamentum est: vt supra, de contrahen. empt. quod sæpe. §. veneni. Accursius.

Sed & si penus cũ vasis specialiter sit legata, vasa nõ debebũtur, vel consumpta penu, vel adempta. [a] ℣ Si cui quæ in promptuario [b] sunt, legata fuerint, non omnis penus legata est.

Penoris legatum venalia non comprehendit: & si promiscue vtebatur, tunc ad vsum annuum venalia continet. Bartolus.

℣ Itẽ siquis solitus fructus suos vendere, penum legauerit: non omnia quæ & promercij causa habuit, legasse videtur: sed ea sola quæ in penum sibi separabat. [c] Quòd si promiscuè vti solebat, tunc quantũ ad annuũ vsum ei sufficeret, familiæq; eius, cæterorumq; qui circa eum sunt, legato cedet. quòd ferè (inquit Sabinus) euenit in personis mercatorũ: aut quotiens cella est olei & vini, quæ venire solebant in hæreditate relicta.

℣ Nomẽ autẽ, *penus*, mihi traditũ est omnib' generib' [d] dictũ.

Vrbis seu ciuitatis appellatio muris finitur. Roma & Perusium, & similia continẽtibus ædificiis. & hæc adiectio, vrbana, magis qualitatẽ quàm locum significat. Bart.

℣ Si ita legetur, *Penum quæ Romæ sit.* vtrũ quæ est intra continentia, legata videtur? an verò ea sola quę est intra murũ? Et quidem vrbes ferè omnes muro tenus finiri, Romã continentibus, [e] & vrbem † Romã æquè continẽtibus. Quòd si vrbana penus sit legata: omnẽ quæ vbiq; [f] est, legatam videri Labeo ait, etiam si in villa sit vrbico vsui destinata: sicuti vrbica ministeria dicimus, & quæ extra vrbem nobis ministrare consueuerunt. Si autem extra vrbem, Romæ tamẽ sit, sed & si in hortis sit vrbi iunctis: idem erit dicendũ. ℣ Si cui penus legata sit præter vinum, omnis penus legata videtur excepto vino. Sed si ita scriptum sit, *Omnem penum præter vinum quod Romæ erit*, sola penus [g] quæ Romæ est, legata videtur. & ita & Pomponius libro sexto [Digestorum] ad Sabinum scribit.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum.

NOn omne quod bibitur, in penu habetur: alioqui necesse esset vt omnia medicamenta quæ biberẽtur, contineantur. Itaque ea demũ penoris esse, quæ alẽdi causa biberẽtur, quo in numero antidotũ [h] non est. & sanè verè Cassius sensit. Sed, quod quidã negauerũt, piper, & liguſticũ†, & careũ, & laser, & cætera huiusmodi in penu non esse, improbatum est [i].

VI. IDEM libro decimo ad Sabinum.

INstrumentum pistrini, item vniuersa vasa coquinaria, [k] ** penu non continentur.

VII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

PEnum meam omnẽ ad matrem liberósque meos qui cum matre sunt, pertinere volo.* Quæro, si tutores pupilli [l] eam solummodo penum deberi quæ in cœnaculo esset, dicãt: sint autẽ & in horreis amphoræ [m]: an hæ quoq; debeãtur? Respõdit, quidquid penoris, vsus causa vbicumque habuisset, [n] deberi.

PEnum.] *CASVS.* Ita dixit testator, Penum omnem meam ad matrem meã pertinere volo, & ad liberos meos qui sunt cum dicta mea matre. & instituit sibi hæredem filium suum impuberẽ, & dedit ei tutorem Seium, & decessit. & reperitur nunc quòd testator habebat penum in cœnaculo, & etiam in horreis. dicebat tutor quòd nolebat legatariis dari, nisi penũ quæ erat in cœnaculo. respond. tamẽ quòd quicquid penoris vsus causa habuisset testator in quocunque loco, debetur legatariis. Viuian.

l Pupilli. filij testatoris.

m Amphoræ. id est, vasa: de quibus dic vt. ſ. l.iij. §. vasa. Accursius.

n Habuisset. scilicet testator.

DE SVPELLECTILI legata.

SVpellex.] *CASVS.* In hac l. dicitur quid est supellex. & certe supellex est domesticum instrumentum patrisfa. quod ipse paterfa. non annumerat argẽto vel auro factọ, vel vesti, id est, res mobiles paratæ ad cotidianũ vsum patrisfa. sunt supellex. nõ autem sunt in supellectili animalia. supellectili ergo legata continentur mensæ in lecto, & trapæ, id est, magna trapeta: & omnia illa vasa quæ continentur vsque ad versi. praterea &c. capsæ autẽ & armaria non continentur. & est plana ratio in litera. Sed nunquid sunt in supellectili vasa vitrea escaria & potoria? Et dicitur quòd sic: sicut continentur vasa fictilia, id est, de terra. nec solum continentur in supellectili vasa vitrea & fictilia quæ sunt vulgaria, id est, parui pretij, sed etiam illa quæ sunt in magno pretio. & est ratio, quia pelues & aquiminaria, & mẽsæ, & lecti argentei vel argẽtati sunt in supellectili, si paterfamilias habebat ea in supellectili. Sed an vasa muricis & crystalli continẽtur? Et videtur quòd non: quia sunt maximi pretij, & pertinẽt ad vsum maximorũ hominũ. Respon. tamẽ ọ bene continẽtur. nam non interest cuius materiæ sunt res quas paterfa. habet in supellectili: quia omnes continẽtur. Antequã autẽ homines seculi veterẽtur supellectili argẽtea, vel alterius magni pretij, sicut iam fit, non continebãtur in supellectili vasa prædicta pretiosa. sed cũ hodie homines seculi quãtũ ad hoc imperiti vtãtur supellectili argẽtea, & aliter pretiosa: si candelabrũ vel aliud vas argenteũ sit à paterfam. relatum in argẽto quod erat in sua supellectili, videtur dictũ vas esse argenti. ſ. quod erat in supellectili, & ita in supellectili. & sic tunc error. i. stultitia prædictorũ hominũ imperitorũ facit ius quantũ ad hoc. Itẽ significatione instrumẽti domestici patrisfa. de quo dicitur in l.j. & sic significatione supellectilis solẽt annumerari rhedæ, id est, rotæ plaustri, & etiã sedularia. Quæri autẽ solet de tapetis

i *Improbatum.* quia hoc & per hoc edimus. igitur in penu continẽri videtur: vt supra, eod.l.iij. circa prin.

k *INstrumentum. Coquinaria.* id est, deputata ad coquendum: vt infra, de aur. & argen. legat. l. & si non sint. §. si cui. & de aliis vasis dic vt supra, eod.l.iij. §. vasa.

BIU Cujas

de tapetis quibus insterni solent subsellia cathedralia patrisfami. vtrum sint in veste, & sic non in supellectili: vt in.l.j. sicut est in veste stragula.i. vestimentum quod sternitur, vt ibi superius quis iaceat: an sint dicta tapeta in supellectili sicut toralia, id est, cortinæ quæ ponuntur supra thorum, siue lectũ patrisfa. Et respon.

DE SVPELLEctili legata.

TITVLVS X.

I. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SVpellex est domesticum patrisfamiliæ [a] instrumentũ, quod neq; argento, auróve [b] facto, vel vesti adnumeretur [c]:

II. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

B

ID est, res mobiles, * non animales.

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SVpellectili legata hæc continentur, mẽsæ, trapezophora, † delphicæ, subsellia, scãna, lecti etiã inargentati, culcitræ, toralia, mappa villosa, * vasa aquaria, pelues, aquiminaria, *cãdelabra, lucernæ, trullæ: itẽ vasa ænea vulgaria, id est, quæ nõ proprio essent loco attributa, præterea capsæ, [&] armaria. Sed sunt qui rectè putãt capsas & armaria, (si librorum, aut vestium, aut armorum * gratia parata sint) non esse in supellectili: quia ne hæ quidem ipsæ res quibus adtributæ essent, supellectilis instrumento cederent.

C

¶ Vitrea [d] escaria & potoria in supellectili sunt, sicut fictilia: nec solũ vulgaria, sed etiã quæ in pretio magno sunt. Nam & pelues argenteas, & aquiminaria * argentea, & mẽsas, & lectos inargẽtatos, vel inauratos atq; gẽmatos in supellectili esse nõ dubitatur, vsq; adeo, vt idẽ iuris sit, & si tota argentea vel aurea sint. ¶ De murrhinis & crystallinis dubitari potest an debeant adnumerari supellectili, propter eximiũ [e] vsum & pretium [f]. Sed & de his idem dicẽdum est. Nec interest, cuius materiæ sint res quæ sunt in supellectili. Sed craterem argẽteum non esse in supellectili [g], nec vllum vas argenteum, secundum seculi seueritatem [h], nondum admittentis supellectilẽ argenteam. Hodie propter imperatorum [i] vsum * si in argento relatum sit candelabrum argenteum, argẽti esse videtur, & error ius facit.

D

IIII. IDEM libro singulari de instrumenti significatione.

RHedæ [k], & sedulariæ † supellectili adnumerari solent.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum.

DE tapetis quæri potest [l], quibus subsellia cathedraria insterni solent, vtrũ in veste sint, sicut stragula: an in supellectili, sicut toralia, quę propriè * stragulorum non sunt? Et hoc magis placuit, ea supellectili cõtineri. De tapetis autem vel linteis quibus insternuntur vehicula [m], dubitari potest an sint in supellectili. Sed dicendũ est potius instrumenti viatorij ea esse, sicut pelles [n] quibus inuoluuntur vestimẽta, lora quoque quib' hæ pelles cõstringi solẽt.

VI. ALFENVS libro tertio Digestorum à Paulo Epitomatorum.

SVpellectilis [o] eas esse res puto, quæ ad vsum [p] communẽ patrisfamiliàs paratæ essent, quæ nomẽ sui generis [q] separatim non haberent. quare, quæ ad artificij genus aliquod pertinerent, neque ad communem vsum patrisfamiliàs accommodatæ essent, supellectilis non esse. Sed nec pugillares [r] & codices in supellectili sunt.

A relatum, id est, annumeratũ sit argento, tunc numero argenti non supellectilis cõtinetur: vt supra, eo.l.j. & hic ergo si numero non est argenti, continetur appellatione supellectilis: & sic error principis facit ius vt supellectilis appellatione contineatur argentum: quod tamen est verum, secundum quod dicitur infra, eo.l. Labeo vt sic legata supellectili candelabrum argenteũ cedat. Sed quomodo solius principis error facit ius? Resp. quia & alij debent sequi quæ ipse facit. argu. Cod. de epis. au. l. iij. & sic communis error hic facit ius. sic & supra, de offi. præto. l. Barbarius. Itẽ quomodo princeps erret in iure, cum omnia sint in eius pectore: vt Co. de testa. l. omnium. & ab eo nascuntur: vt C. vnde vi. l. mementerint? Respon. non est verisimile eum errare. potest tamẽ. & facit infra, ad Trebell. seruo inuito. §. cum prætor. Sed arg. contra, supra, de legi. & senatusconsul. l. quod nõ ratione. & infra, de vsucap. l. vbi lex. & supra, de iurisdic. om. iudic. si per errorem. & infra, de auro & argen. legat. l. ornamentorum.

Flo. vsum imperatorũ

†*Sedularia hic putẽ diuinito. ci sedilia*

quæ rhedis imponebãtur vt mollius gestarentur vectores. à sedendo scilicet, quemadmodum & sedulus testatur Sypontino à sedeo deducitur, & sella dicta est quasi sedda.

k *Hedæ.* id est, rotæ plaustri forte: vt instit. de rerum diui. §. fina.

l *De tapetis quæri potest.* hic accipe quibus scilicet tapetis subsellia &c. Et sic not. tapeta esse in supellectili quibus in domo vtimur, non in via: vt subiicit, de tapetis & c.

Flo. pronot. tapeta esse in supellectili quibus in domo vtimur, non in via: vt subiicit, de tapetis & c.

m *Vehicula.* quibus vehitur paterfamiliàs.

n *Sicut pelles.* scilicet non sunt in supellectili. & facit infra, de aur. & argen. lega. l. argento. in prin.

o *Supellectilis.* huc vsque & infra. l. proxi. §. j. dicitur de quotidianis.

p *Ad vsum.* scilicet cotidianum. Accursius.

q *Sui generis.* hic dic vt. j. l. proxi. §. j. Accur.

r *Pugillares.* de cera in quibus scribebantur nomina debitorum: vt supra, commo. l. in commodato. §. igitur. Accursius.

Labeo ait.] CASVS. In hac lege multi iurisconsulti loquuntur super supellectili. & quidem Labeo primo loquitur super origine supellectilis dicens, ideo fuisse originẽ supellectilis, quia olim iis qui in legationem ciuitatum suarum proficiscerẽtur, solebant alij locare ea quæ forent vsui sub pellibus. Tubero autem dicit secundo quid est supellex, dicens quòd supellex est quoddã instrumentum patrisfami. rerum ad cotidianum vsum paratarum, quod instrumentũ non caderet in aliam speciem: id est, non computaretur ab ipso patrefamil. cadunt autem in aliam speciem ea quæ sunt in penu, & in argento, & in veste, & in ornaméto, & in instrumento agri aut domus: & ideo prædicta non continẽtur in supellectili. Diceret aliquis, quomodo dicis tu quòd argentum non est in supellectili? nonne contrarium dicitur supra, eodem. l. iij. in fin. scilicet quòd continetur? Certe sic. Dicit Tubero,

de tapetis. in supellectili. tapeta autẽ quibus paterfa. nõ vtebatur in domo, sed in via, nõ sunt in supellectili, sed continentur appellatione instrumẽti viatorij: sicut nõ sũt supellectili pelles quibus inuoluuntur vestimenta patrisfa. cũ equitat extra domũ: & sicut nõ sunt in supellectili lora. i. funes quibus dicte pelles solẽt cõstringi. pater enim familias equitare volens inuolebat vestimẽta sua in pellibus, & postea cum funibus ligabat & stringebat pelles. Et vt generaliter tibi dicã, hæ res sunt supellectilis, quę ad vsum cõmunẽ, siue cotidianũ vsum patrisfami. paratæ sunt, & quæ non habent separatim nomen sui generis. vnde ea quæ pertinent ad aliquod genus artificij, & nõ sunt accõmodata ad communem vsum cotidianum patrisfamiliàs, nõ sunt in supellectilis. sed & pugillares & codices rationum testatoris non sunt in supellectili. & hoc dicit cum quatuor legibus seq. Viuianus

a *Patrisfamiliàs.* non fundi: vt supra, de fun. instru. l. quęsitum. §. supellex. & §. sed si fundus. Accursius.

b *Auróve.* auri numero continetur quod paterfamilias habet & reponit inter aurea, vel est, lut thesaurum: & sic de alijs: non ergo quod in cincturis vel zonis est, auri numero continetur: vt infra, de auro & argento lega. & si non sint. in prin. & §. j. & l. scribit. & infra, eo. l. iij. §. vitrea. Accursius.

c *Adnumeretur.* à patrefami. & sub. quod nec penui, vel ornamentis, vel instrumentis, nec alij etiam vsui vel speciei alteri: vt. j. eo. l. Labeo. sed tunc est contra huic. l. C. de administra. tutorum. l. lex quæ. §. ante omnia. sed ibi improprie dicit, cætera supellectilia. vel ibi non erant in thesauro, sed vsu. & continua. l. seq. cum ista. Accursius.

d *Supellectili. Vitrea.* vasa. facit infra, de auro & argen. lega. l. cum aurum. §. fina. & l. si non sint.

e *Eximium.* quia magnates tantum vtuntur.

f *Et pretium.* scilicet magnum.

g *Non esse in supellectili.* contra supra, ea. l. §. vitrea. Solu. distingue tempora, & cõcordabis scripturas: quia hic de tempore ante hanc. l. ibi de futuro: vt & infra. l. proxi.

h *Seueritatem.* id est, vsum qui est seuerus & rigidus, & contra fauorem legatorum: quia legata supellectili non cederent argentea. Accursius.

i *Vsum imperatorum.* vtebantur imperatores: vt si vas argenteum

BIU Cujas

illud non obstat, quia dicta lex.iij.in fin.loquitur secundum iura & consuetudinem nouam:hæc autem loquitur secundum veteré. moribus enim ciuitatis & vsu rerum appellatio supellectilis est mutata.nam antiqui vtebantur supellectili fictili,& lignea,& vitrea,& ærea : nunc autem,id est, secundum nouam consuetudiné hominũ vtimur supellectili ex ebore atque testudine, & ex argento & auro & gemmis. quare secũdum dictam nouam cõsuetudinem oportet intueri potius speciem rerum quæ dicuntur esse in supellectili, quàm materiã ex qua sunt specificatæ dictæ res. ex quacunque enim materia nũc sunt, continétur appellatione supellectilis,dum tamen paterfam.numeret eas in sua supellectili. Hoc tamen vltimũ dictum Tuberonis Seruius distinguit hoc modo,scilicet vt aspici debeat sententia patrisfami. qui legauerat supellectilem, in qua ratione ea solitus sit referre de quibus potest dubitari an sint potius supellectilis, an argenti, an vestis : scilicet vt si sit solitus referre in supellectili, sint supellectilis.si autem in aliam rationem sit solitus ea referre, non sint in supellectili. Si autem paterfa.solitus sit adscribere supellectili ea de quibus non dubitaretur quin essent in alio genere quàm in supellectili,puta argẽtum escarium,aut penuales,id est,viles vestes, aut togas,id est,longas & pretiosas vestes, non idcirco oportere existimare,ea etiam cõtineri in legato supellectilis.non enim fatetur dictus Seruius nomina rerũ exaudiri debere ex opinionibus singulorum, sed ex communi vsu. Tubero autem ait sibi non liquere,nec placere id quod placuit dicto Seruio,immo dicit quòd etiam ea continentur in legato supellectilis de quibus non dubitaretur,quin essent in alio genere quàm supellectilis,si paterfam. erat solitus adscribere supellectili,& reddit Tubero talem rationem:quia nomina rerum non sunt,nisi vt monstrent voluntatem dicentis.pater autem famil.dicebat esse in sua supellectili escariũ argentum,& penulas,& togas de quibus non dubitatur,quin sint in alio genere: ergo voluntas sua videtur esse, vt in supellectili sint.si est sua voluntas, ergo continentur in supellectili. & certe dicit idem Tubero,non arbitror quemquam patremfamil.dicere quod non sentit, cum dicit aliquas suas res esse in supellectili, & specialiter quando est vsus eo nomine quo solet appellari id de quo quæritur, vtrum contineatur appellatione supellectilis. vtimur enim ministerio vocis,dicit dictus Tubero.nemo autem existimandus est dixisse quod non agitauerit in mente, dicit idem Tubero.& subaudi secundum eundem Tuberonem,ergo dictus paterfamil. qui nominauit in supellectili etiam ea de quibus non dubitabatur quin essent in alio genere quàm supellectili,videtur in mente agitasse vt prædicta sint in supellectili. si videtur voluisse vt prædicta sint in supellectili: ergo secundũ eundem Tuberonem sunt in supellectili. Celsus autem conditor huius legis reprobata sententia Tuberonis reuertitur ad sententiam Seruij supradicti curialiter Tuberonem reprehendens,& dicens,quamuis multum me moueat ratio & auctoritas Tuberonis, non tamen dissentio à Seruio dicente non videri quenquam dixisse, id cuius non suo nomine vsus sit. quod quidem dixit Seruius in versiculo, verum si ea & cætera. nam quamuis prior & potentior sit mens patrisfamiliàs qui legauit supellectilem, quam vox ipsius patrisfamiliàs dicentis,sicut & Tubero dicebat: tamen nemo existimatur dixisse sine voce. ergo non solum in mente dicentis est vis, sed etiam in voce eiusdem. ergo si in voce sua annumeret in supellectili ea de quibus non dubitatur quin sint in alio genere quàm supellectilis, non continétur in supellectili,quamuis gerat hoc ipse in mente, vt & dixit Seruius.quamuis autem dixerim ego Celsus conditor huius legis neminem sine voce dicere, tamen existimo dicere eos qui loqui nõ possunt, & hoc per

Instrumenta domestica ad vsum patrisfamiliàs deputata supellectilis legatũ comprehendit ex propria significatione vocabuli:& ea quæ possunt ex diuersis generib⁹ contineri, ex vsu testantis complectũtur legato:sed in iis quæ constat aliã speciẽ continere,testantis vsus non inspicitur.Bar.

VII. Celsvs libro nonodecimo Digestorum.

LAbeo ait originẽ fuisse supellectilis, quòd olim his qui in legationem proficiscerẽtur,locari solerent quę sub pel B
libus† vsui forent. Tubero hoc modo demonstrare supellectilem tentat,instrumentũ quoddam patrisfamiliæ rerũ ad cotidianum vsum paratarũ,quod in aliam speciem non caderet: vt(verbi gratia)penũ,[a] argentum,vestem,ornamenta, instrumenta agri aut domus. Nec mirum[b] est, moribus ciuitatis, & vsu rerum,appellationem eius mutatam[c] esse. Nam fictili, aut lignea, aut vitrea, aut ærea denique supellectili vtebantur: nunc[d] ex ebore atq; testudine, & argento,iam ex auro etiã atque gemmis supellectili vtuntur.[e] Quare speciem potius rerum quàm materiam intueri oportet. [Sed de his quidem de quibus dubitari[f] potest,] supellectilis potius, an argenti, [g] an vestis sint:Seruius fatetur sentẽtiam eius qui legauit, aspici oportere, in quã rationem ea solitus sit referre. Verùm si ea de quibus non ambigeretur quin in alieno genere essent, (vt puta escarium[h] argentũ, aut penulas[i] & togas) supellectili quis adscribere solitus sit : nõ idcirco existimari oportere supellectili legata ea quoq;[k] cõtineri. Nõ enim ex opinionibus[l] singulorum,sed ex cõmuni vsu[m]

† *vide hic Alcia.lib. disp.1. ca.5.*

a *Verbi gratia penum.* quasi diceret,penus & quæ sequuntur,cadunt in speciem certam,& sic nõ sunt in supellectili, licet sint in vsu cotidiano.cum ergo omnia esculenta & poculẽta sint in penu:vt.ẽ.tit.j.l.iij.in prin.similiter & ea quæ continentur nomine eorum quæ hic sequuntur : vt &.ẽ.eo.l.j.&.ẽ. l.proxi.Accursius.

b *Nec mirum*, tacitæ obiectioni respondet.

c *Mutatã*. scilicet ab eo quod ab initio fuit. vnde versus,Multa renascentur quæ iam cecidere, cadentq; Quæ nũc sunt in honore vocabula, si volet vsus, Quem penes arbitrium est & vis & norma loquendi. & facit supra, de legi. & senatusc.on. l.de quibus. in fi.

d *Nunc*. ex sequenti tempore.

e *Vtuntur*. vt &.ẽ.eo. l.iij.§.vitrea.&.§.fin.

f *Dubitari*. tali dubitatione non ex generis qualitate tantũ de quo quæritur,sed ex eius vsu pendente.R.puta de escario:vt.j.de auro & argen.lega.l.& si non. §.si cui escarium.R.

g *An argenti*.quę argenti numero sint, dic vt infra,de auro & argen.leg.l.cum aurum.&.l.Quintus.§.penul. &.§.fi.&.l.& si non sint.in prin.&.§.j.&.ij.

h *Vt puta escarium*. de hoc dubitari potest in argenti numero sit,vel non:vt infra,de aur.& argen.lega.l.& si non sint.§.lectum. C
&.§.si cui escarium.supellectilis ergo numero constat non contineri : vt supra, eo.l.j.Azo.nisi probetur testatorem contra sensisse:vt infra.l.proxi.

i *Penulas*. vilis vestis,sed toga longa & pretiosa.

k *Ea quoque*. scilicet omnia,sed argentum escarium contineri poterit,si id testatorem sensisse constiterit: vt infra.l.proxi.& supra dixit.H.

l *Opinionibus*. Not.sic.ẽ.de adquirẽ.hære.l.cum quidam.§.quod dicitur in medio.l.H.

m *Ex communi vsu*.scilicet proprio,aut figurato.nam & figuratiua significatio communis est,& sic vsitata potest appellari. Item nota hic quod si per appellatiuum nomen testator aliud significare voluit: si quidem deminuere voluit significationem verbi testator,vt si plura significabat,& pauciora voluit significari:stabitur testatoris voluntati:vt supra, de fun.instruct. & instru.leg. l.cum de lanionis.§.asinam.&.§.quidam.& infra,de auro &argẽ. lega.l.Quintus.§.item argento.&.j.eo.l.legata. secundum Rog. quandoque tamen secus reperio, vt supra, de vsufru.leg.l.si alij. licet.R.aliter ibi dixerit: vt ibi not.si vero voluerit augere significationem,sentio cum Seruio, reprobata sentẽtia Tuberonis:vt D
si quidẽ voluit augere per ea de quibus dubitari potest, an sint in alio genere, vel quæ eisdem verbis prima facie contineri videntur,tunc stabitur eius voluntati.si vero certum est ea in alio genere esse, non ideo augebitur legatum : vt hic, & superiori respon.& infra,de aur.& argen.leg.l.pediculis.§.ij.sed quando non deminuere vel augere (sicut dictum est) significationem testator voluit,sed appellatiuum nomen incongruens ei de quo sensit expressit,sed congruens alij : si quidem omnino est extranea & remota significatio apposita ab eo quod voluit, vt si sensit de auro, & dixit de lapide,nihil omnino debetur: vt supra,de lega.j.l.iiij. in fi.j.respon.si vero sentẽtia potest aptari quoquo modo, quod sæpe per consuetudinem apparet, vel per vnicam essentiam & materiam, secus est. quod dic vt supra, de lega.iij.non aliter.sic ergo ad ea quæ super hac.l.dicuntur,facit infra,de auro & argen. lega.l.pediculis.§.j.&.ij.&.l. Quintus Mucius.per totum. & supra, de legi. & senatusconsul. de quibus.§.inueterata.& supra,de lega.iij.nummis.&.l.ille.§.j.&.j.de regu.iur.l.in stipulationibus. Sed arg. contra.ẽ.de lega.j.l.iiij.Item contra.ẽ.de tri.vi.& oleo lega.l.si quis.in principio.Item contra.j.tit.ij.l.inter.vestem.Solu. vt ibi. Accursius.

BIU Cujas

a *Id.* vsque huc Seruius. Nunc Tubero incipit: & dic, Tubero ait, non sibi liquere, id est, manifestum esse, & sic nec placere, id scilicet quod Seruio. nam quorsum, id est, quare sunt nomina inuenta? & sunt verba Tuberonis per Celsum hic relata.

b *Vt maxime.* idem ergo si nomine non congruo, secundum Tuberonem.

c *Agitauerit.* ex omnibus, licet perperâ inferre volebat Tubero quem quolibet verbo dicere quicquid vellet.

d *Me.* Celsum authorem huius legis.

e *Suo nomine.* proprio, vel quod vice proprij nominis fungitur: vt. ſ. si cer. pet. l. certum. & facit infra, de reb. dub. l. iij. & de manu. testa. l. qui habebat. & l. Stichus. & supra, de hære. instit. l. quoties.

f *Dicentis.* sic supra, de lega. iij. l. non aliter. & l. xj. §. cũ. & l. quisquis mihi. arg. contra supra, de vsufru. lega. l. si alij.

g *Existimemus.* facit C. de fideicom. lib. l. & in epistola. &. ℨ. de leg. ij. l. cũ ponneretur. & supra, de leg. iij. l. nutu.

Cum quidam.] CASVS. Titius legauit vxori suæ domum Titianã cum omni suo iure, & cum instrumẽto & supellectile, & decessit. modo quæritur, an cõtineatur in dicto legato argentum escarium & potorium? & dicitur quod non, nisi vxor legataria doceat hoc sensisse testatorẽ. aliud autem argentum quod testator annumerabat supellectili, sine dubio continetur. Vivianus.

h *Iure suo.* id est, seruitute ei & ab ea debita. idem tamen si hoc non dixisset: vt supra, de ser. rusti. præ. l. via. §. quæcunque.

i *Escale.* quod dicatur escarium argẽtum, dicitur infra, de auro & argen. leg. l. & si non sint. §. si cui. &. l. pediculis. §. argento.

k *Argentum.* sine omni dubio. R.

l *Escale.* de quo potest dubitari, an alio genere contineatur: vt infra, de auro & argen. leg. l. pediculis. §. j. sed in supellectili constat non contineri, vt hic, & supra, eo. l. Labeo. §. verum si ea. nisi hoc testator senserit, vt infra, statim subiicit. Accursius.

m *Non deberi.* quia prius generali nomine posito scilicet instrumento, deinde supposuit speciale nomen, scilicet supellectile. & ideo restringit præcedentia omnia: vt supra, de le. iij. l. hæres. §. vxori. Sed arg. contra infra, tit. j. à filio. §. fin.

Legata.] CASVS. Titius legauit mihi supellectilem suam, in qua quidem multæ species continentur quæ sunt enumeratæ supra, eod. l. iij. in prin. & postea per imperitiam enumerauit quasdam de dictis speciebus solis, & non enumerauit aliàs, & decessit. nunquid debentur mihi omnes species quæ sunt in supellectili enumeratæ specialiter, & aliæ? Et dicitur quod sic. nam dicto generali, legata supellectili, non derogatur per dictam enumerationem quarundam specierum. si autem ex certa scientia ita dixit testator, Lego Viuiano supellectilem meam, scilicet mensas, trapezophora, & delphicas, intelligitur tunc datus modus legato generis, id est, supellectilis, in dictis speciebus ex certa scientia numeratis: scilicet vt illæ solæ debeantur, & non aliæ quæ solent in supellectili contineri scilicet subsellia & scanna, & aliæ species enumeratæ in dicta. l. iij. in prin. & quod dictum est in ſ. Infort.

nomina, exaudiri debere. Id[a] Tubero parum sibi liquere ait. Nã quorsum† nomina, inquit, nisi vt demõstrent voluntatem dicentis? Equidẽ non arbitror quenquã dicere, quod non sentiret, vt maximè[b] nomine vsus sit, quo id appellari solet. Nam vocis ministerio vtimur. cæterum nemo existimandus est dixisse quod non mente agitauerit[c]. Sed & si magnopere me[d] Tuberonis & ratio & auctoritas mouet, non tamen à Seruio dissentio, non videri quẽquam dixisse, cuius nõ suo nomine[e] vsus sit. Nam & si prior atque potentior est, quàm vox, mens dicentis[f], tamẽ nemo sine voce dixisse existimatur: nisi fortè & eos qui loqui non possunt, conatu* ipso, & sono quodam, κὴ τῇ ἀνάρθρῳ φωνῇ † dicere existimemus.[g]

Argentum escarium & potoriũ appellatione supellectilis non continetur nisi ex vsu patrisfamiliàs aliud significetur. Bartolus.

VIII. MODESTINVS libro nono Responsorum.

CVm quidam vxori suæ legauerat domum cum iure suo[h] omni, & instrumento, & supellectili. quærebatur, an videretur & argentum escale,[i] & potorium legato cõtineri? Respondit, si quid in supellectili argentum[k] est, deberi escale[l] autem vel potorium argentũ nõ deberi,[m] nisi hoc quoq; testatorẽ sensisse legatarius doceat.

IX. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

LEgata supellectili, cũ species ex abundanti per imperitiam enumerantur,[n] generali legato non derogatur. † Si tamen species certi numeri demonstratæ fuerint,[o] modus generi datus in his speciebꝰ intelligitur. Idem seruabitur instructo prædio legato, si quædam species numerũ certum acceperint. [Supellectilis mensas esse cuiuscumque materiæ (scilicet vel argenteas vel argẽto inclusas) placet. Nam & argẽteos lectos, item argentea candelabra supellectili cedere posterior ętas[p] recepit: cũ & Vlysses[q]* auro & argẽto lectũ viuẽtis arboris truncis ædificatũ ornasset,* quẽ Penelope recognoscẽdi viri signũ accepit, vt voluit Homerus. [* De lecto enĩ loquẽs, ὁ δ' ἐγὼ, inquit, κάμον, οὐδὲ τις ἄλλος. Θάμνος ἔφυ, λαυθυλλος ἐλάϊνος ἕρκεος ἐντὸς ὁλοιδάλλαν χρυσῷ τε ⊙ ἀργύρεα ἠδ' ἐλέφαντι. †] Supellectili sua omni legata, acceptũ argentũ pignori non cõtinebitur, quia supellectilem suã legauit: vtiq; si nõ in vsu creditoris id argẽtũ volũtate[r] debitoris fuit, sed repositum* propter cõtractus fidẽ, ac restituendæ rei vinculum.

A pellectile legata, habet locũ in prædio instructo legato, si postea testator numerauit ex certa scientia quasdam species quæ solent contineri in instrumento fundi, & non aliàs: scilicet vt in speciebus enumeratis intelligatur datus modus generi. [*SVPPELLECTILIS.*] Titius legauit mihi supellectilem suam. certe continentur mẽsæ cuiuscunque materiæ, etiã si sint argenteæ, vel argento inclusæ, & lecti argentei, & candelabra argẽtea. & hoc secundũ posteriorem ætatem, secũdum quam homines vtuntur supellectile argentea etiam: cum perpriorem ætatem nõ esset in vsu argentea supellex, sed tantum fictilis & vitrea & lignea & ærea: vt. ſ. eo. l. iij. in fi. & l. Labeo. §. nec mirum. & cum Vlysses qui fuit de dicta posteriori ætate, haberet vxorem Penelopẽ, hic Vlysses absentauit se diu, & redargutus postea à dicta sua vxore per Homerum siue Ouidiũ, quem ei tanquã nuntium destinauit, fecit lectum in trũcis ligni, quod nec comburi nec putrefieri poterat: & ornauit dictum lectum argento & auro, & misit dictæ suæ vxori vt esset signum quod ipse Vlysses viuebat. [*SVPPELLECTILI.*] Titius mutuauit Seio centum, & accepit argentum in pignore. postea idem Titius † fecit testamẽtum, & legauit Gaio omnem suã supellectilem. nunquid dictum aurum cõtinebitur in legato? Et dicitur quod nõ, quia vt dictum est, legauit supellectilẽ suam. appellatione autem sui continetur res testatori obligata propter fidem contractus, & propter vinculum rei obligatæ restituendæ debitori soluto debito: vt in fi. huius. l. & hæc vera sunt si dictum argentum non fuit in vsu creditoris volũtate debitoris, sed fuit tantum apud eum repositum causa pignoris: quia si prædicto modo fuisset in vsu creditoris eiusdem testatoris, bene contineretur in legato prædicto à contrario sensu huius literæ. Viuianus.

n *Enumerantur.* à testatore. Accursius.

o *Fuerint.* ex certa scientia, non per imperitiam. & dic vt not. supra, de fun. instru. l. quæsitum. §. pe. &. §. fin. & facit in eod. titu. l. cum de lanionis. §. quidam cum. &. l. Seiæ. in prin. & infra, tit. j. l. verba. &. l. alimenta. §. basilicæ. &. l. Stichus. in prin. & arg. supra, de iudi. l. cum prætor.

p *Aetas.* sic supra, eod. l. Labeo. circa prin. &. l. iij. §. fin.

q *Cum Vlysses.* Hic Vlysses cum diu fuisset absens, & per literas ab vxore sua scilicet Penelope redargueretur, fecit lectũ in truncis ligni quod nec comburi nec putrefieri poterat, & ornauit auro & argento, & misit vxori vt esset signum viri viuentis. & facit supra, de contrahen. empt. l. cum ab eo. §. mensam.

r *Voluntate.* quia præsumebatur nolle lucrum: vt supra, de leg. iij. l. antepenul. in principio. Item not. quod ex vsu testatoris voluntas colligitur. sic supra, de vi triti. & oleo lega. l. ex vsu. & infra, titu. j. l. cum alimenta. in principio. Sed arg. contra infra. l. proxi. Accursius.

Voluntas testatoris ex vsu colligitur.

Qui vestem.] CASVS. Titius solitus erat ponere & annumerare in supellectile sua omnem vestem suam, & alias

† *Et sic superflua non vitiant: necessaria vero prætermissa demi nuunt cõtractum. facit gl. super verbo, sapior. posse. me. in cap. quia ppter. extra de eluidiũ. vbi hæc verba ponũtur p hãc. l.*

*Fl. vlixẽ

* *Flo. ornasse.*

*Inclusanẽ sunt in exẽplari Florẽtino.

† *Id est, Haud aliꝰ quisquam, fabricauit hoc ipse cubile: Intercitur quod nõ, quia vt septa secãs ramosq; vitiis, Argento atque auro variũ, lẽque elephanto. vide Alci. li. 2. hoc ipso tit.*

Flo. propositum

res plurium generum.idem Titius fecit testamentũ, & vxori suæ legauit supellectilem.nunquid in legato continetur dicta vestis? Et Labeo & Ofilius & Cascellius recte negabant vestem cessurã dicto legato:quia vestis non potest videri contineri appellatione supellectilis.vestis enim cadit in aliam speciem.Viuianus.

a *Expenso.* id est, cũ expenderet supellectilẽ, nominabat hæc omnia, & vtebatur in supellectili.

b *Contineri.* quia certum genꝰ habet vestis: vt.ff.l.j.& .l. Labeo. §. verum si ea.& dic vt ibi plene notaui.

Vasa aenea.] *CASVS.* Titius legauit mihi supellectilem suam.quæritur,an in legato contineãtur vasa aenea posita in domo causa aquæ salientis & fluentis in domo, quæ quidẽ vasa sunt ad voluptatem, & nõ ad necessitatem? Et dicitur quod non. & idem est in qualibet alia re posita ad voluptatem.murrhea autem vasa & vitrea quę parata sunt ad vsum edendi & bibendi, bene continẽtur in dicto legato: & dicuntur murrhea vasa illa quæ sunt picta vel ornata murice,id est,sanguine muricis, de quo solet tingi purpura: vt C.de diuersis rescrip.l. penul.Viuianus.

† *Murrhea vasa eadẽ sunt, quæ & murrhina: de quibus passim apud authores.*

c *Vsus.* necessarij. & facit supra, de ser.l.vt pomum.

Quemadmodum.] *CASVS.* Titius Romanus pone, legauit mihi supellectilem suam vrbanã. habebat autem quædã supellectilia in rure, quæ erant ad vsum vrbanum destinata.nunquid illa supellectilia posita in rure continẽtur in legato? Et dicitur quòd sic, & est ratio,quia quemadmodũ vrbanus seruus & rusticus non loco,sed genere vsus distinguitur,ita vrbana penus & supellex est dirigenda ad vsum vrbanum, non ad locũ vrbanum aut peregrinum.secus autem si legasset mihi supellectilem quę est in vrbe, quia non continentur tunc nisi ea quæ est intra muros vrbis. Viuianus.

d *Non loco.* vt supra,de lega.iij.l.seruis vrbanis.in princip.&.l. cum quæreretur.in prin.&.j.de verborum significa.l.vrbana.& C.de prædiis mino.l.si prædium.

e *In vrbe.* sic.ff.tit.j.l.nam & si.§. si ita. Accursius.

Vxmquam.] *CASVS.* Titius legauit vxori suæ supellectilẽ suam quam habebat in domo sua Titiana.nũquid vxor poterit vindicare supellectilem & domum,id est, habitationem domus? Et dicitur quod solam supellectilem vindicare potest.

Fundo.] *CASVS.* Legaui Titio fundum.certe non continetur in legato instrumẽtum fundi,nisi specialiter hoc expresserim. nam & si legassem ei domum,non cedit legato instrumentum domus,nec supellex quæ erat in domo,nisi specialiter hoc dixi.

f *Fuerit.* sed nec legato seruo peculium: vt.ff.tit.iij.l.antepenul. nec vendito: vt.ff.de contrahẽ.empt.l.quoties. Item facit.ff.de act. empt.l.Iulianus.§.fin.&.l.seq.&.l.fundi.&.ff.de lega.iij.l.Lucius. §.collegio.&.ff.de fun.instru.l.cum fundus. Sed contra.ff.de vsufru.l.sed & si quid.§. proprietatis. Solu. aliud si vsusfructus legetur,quia tunc instrumentum fundi vel domus continetur,vt ibi. aliud si fundus,vt hic.& est ratio vt ibi not.

x. IAVOLENVS libro tertio ex Posterioribus Labeonis.

QVi vestẽ omnẽ, & res plurium generũ supellectilis [nomine] expenso [a] ferre solitus erat, is vxori supellectilem legauerat. Rectè negabant vestẽ legato cessuram Labeo, Ofilius,[&] Cascelli': quia non posset videri vestis appellatione supellectilis cõtineri [b].

xi. IDEM libro decimo ex Posterioribus Labeonis.

VAsa aenea saliẽtis aquæ posita, itẽ siquid aliud magis deliciarũ quàm vsus [c] causa paratum esset,non esse supellectilis Labeo, [&] Trebati' putãt. Murrhea† autem vasa & vitrea quæ ad vsum edendi & bibendi causa parata essent, in supellectili esse dicuntur.

xii. LABEO libro quarto Pithanon à Paulo Epitomatorum.

QVemadmodum vrbanus seruus & rusticus distinguitur non loco, [d] sed genere vsus: ita vrbana penꝰ & supellex ad vsum vrbanũ, non ad locum vrbanũ aut peregrinum dirigenda est: multumq; interest penus & supellex ea quæ in vrbe [e] sit, an vrbana legetur vel promittatur.

xiii. MODESTINVS libro nono Responsorum respondit.

NVmquam ex eo quod supellectilem legauit[mulieri] maritus testamento, habitationem in qua supellex fuit,legasse videtur:quare contra defuncti voluntatem habitationem sibi mulierem vindicare procul dubio est.

xiiii. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

FVndo legato instrumentũ eius non aliter legato cedit, nisi specialiter id expressum sit. Nam & domo legata, neq; instrumentum eius,neq; supellex aliter legato cedit,quàm si idipsum nominatim expressum à testatore fuerit [f].

Digestorũ

seu Pandectarum Liber trigesimusquartus.

DE ALIMENTIS vel cibariis legatis.

TITVLVS I.

Legato alimentorum cedit aqua quæ est venalis. Bartolus.

I. VLPIANVS lib.quinto de omnibus Tribunalibus.

SI alimẽta fuerint legata, dici potest etiã aquam legato inesse,si in ea [g] regione fuerint legata, vbi venundari aqua solet.

Appellatione libertorum suorum continentur serui legati vt manumittantur. Item bona transeunt ad quemlibet cum onere alimentorum. Bartolus.

II. MARCIANVS libro octauo Institutionum.

SI quis libertis [h] [suis] alimẽta reliquerit:& si [i] legati fuerint serui, [k] & rogati legatarij manumittere,ad fideicommissum [l] admittuntur [m], vt & diui quoque Seuerus & Antoninus rescripserunt:& licet ad fiscum bona fuerint deuoluta ex quibus [n] alimenta debeantur, præstanda sunt [o], sicuti si ad quẽlibet successorem transissent [p].

Si alimẽta.] *CASVS.* Titius legauit mihi alimenta.certe etiam aqua in legato continetur si legata fuerunt alimenta in ea regione in qua solet vendi aqua, vt in Africa, & in Aegypto,& Venetiis. Viuianus.

g *Si in ea.* vt in Africa, vel Aegypto: vt.j. eo.l.Mela.§.quidam.

Si quis.] *CASVS.* Titius legauit mihi Stichum & Pamphilũ seruos suos: & rogauit me vt eos manumitterem.& postea in eodẽ testamento legauit alimenta libertis suis, & postea decessit,& postea ego manumisi dictũ Stichum & Pamphilũ, sicut ipse Titius testator me rogauerat.nunc quæritur, an dictus Stichus & Pamphilus admittantur ad fideicom. alimentorum cum aliis libertis testatoris? Et dicitur quod sic.quamuis enim testator eos non manumiserit, immò ego cui legauit ipse testator, & sic nõ sint liberti testatoris: tamen per medium ipsum testatorem sunt liberti: quia me rogauit vt manumitterem. Viuianus.

h *Si quis libertis.* scilicet suis.

i *Et si.* id est, quãuis.

k *Serui.* illius testatoris.

l *Ad fideicommissum.* alimentorum.

m *Admittuntur.* isti liberti, quasi per medũ istius testatoris fuerint liberti, cum defuncti rogauerit eos manumitti, vt dicit litera. aliàs secus forte: vt.ff.de leg.iij.l.pater.§.duobus. & infra,de verborum signifi.l.Modestinus.&.j.eo.l.alimenta.§.j. & not.ff.de lega.ij.l.cum pater.§.fidei hæredum. Accursius. *ADDITIO.* Dic ad.§.duobus.hoc verum secundum Bart. in iis quæ sunt postea manumissi ex voluntate testatoris:aliàs secus: vt dicitur hic:licet bona sint ad fiscum delata, tamen debentur alimẽta.

n *Ex quibus &c.* bona dico quibus &c.

o *Præstanda sunt.* licet ipse priuilegiatus siue successor vltimus fuit: vt Cod.de eadu.tollen.l.vnica.§.fina.tamen in hac parte vtitur iure priuati,vt & alias. C.si aduer.fisc.l.j.&.ij. Item non obst. supra,de contrahen.empt.l.fin.§.fin.quia hic loquitur de vniuersali successore: ibi de singulari: licet & aliter dici posset: vt nota.ff. de vsufru.l.hactenus.&.j.eo.l.Lucius. Accursius.

p *Transissent.* bona ex quibus alimenta debebãtur. Item facit ad. l.istam.j.de condi.& demon.l.illis.&.j.e.l.alimenta.in prin. Acc.

Solent iudices.] *CASVS.* Titius instituit sibi tres hæredes, & libertis suis alimẽta reliquit, & decessit.nunc hæredes volunt soluere libertis alimenta hoc modo: quia quilibet hæredum vult dare cuilibet ex libertis tantum quantum tangit eum, vt alimenta ita ad nihilũ deducantur.liberti autẽ sunt coram iudice,& petunt se libertos diuidi inter hæredes quantum ad alimenta eis libertis præstanda,

BIU Cujas

præstãda. ſ. vt vnus hæres præſtaret vni liberto, & alter alteri. & ſic de ſingulis. & dicũt etiã iudici, Si hoc facere nõ placet vobis, eligatis vnum de hæredibus per quẽ nobis alimenta præſtentur, & ipſe hæres cõcordet ſuper hoc cum cohęredibus ſuis. nunquid debet iudex hoc facere quod liberti petunt? Et dicitur quod iudices ſolent & debẽt hoc facere: & ſi faciũt, perinde valet ac ſi teſtator hoc feciſſet. & hęc quęſtio fuit de facto in hęredibus cuiuſdam qui vocabatur Fauilla, qui libertis ſuis aliméta reliquerat, qui liberti petierunt ab imperatore vt faceret eos ali per vnum de hæredibus data pecunia ei à cohęredibus vt ex vſuris eius pecuniæ aleret eos. qđ quidẽ Imperator eis cõceſſit, & ſupplicationẽ eorum cum reſpõſione ſua mittit quibuſdã iudicibus vt hoc fieri faciant: vt tamen hæres cui pecunia datur, caueat cohęredib[b] de red denda pecunia eũ fuerit reddenda. i. poſtquã quiſquã ex libertis deceſſerit ciuiliter vel naturaliter, vel aliquo alio modo deſierit eſſe in ciuitate. reddere autem debet cohęredibus tantum ex ſorte prædicta, quantum ab eis accepit, & quantũ efficit cõputatio pro portione ſcilicet eius liberti qui naturaliter vel ciuiliter deceſſit, vt dictum eſt, & ſic de ſingulis libertis. & iſtud eſt vnum reſcriptum quod loquitur circa hoc. diuus etiam Pius fecit aliud reſcriptum ſuper hoc, & reſcripſit in hęc verba cuidam nomine Rubrio Teleſphoro qui erat vnus de libertis quibus patronus reliquerat alimenta præſtanda per hæredes ſuos: qui quidem Rubrius Teleſphorus ſupplicauerat eidem Imperatori pro ſe & pro collibertis ſuis. dicta autem verba Imperatoris ſunt iſta: Conſules, vocatis his hæredibus patroni veſtri à quibus alimenta vobis deberi ex cauſa fideicommiſſi conſtiterit per teſtamentum quod oſtendetis, decernent dicti conſules vt vel omnes vos liberti ab vno ſcilicet hærede percipiatis alimenta, ſcilicet eo modo qui dictus eſt ſupra, proxi. §. vel decernent quis veſtrum percipiat alimenta, & à quo vel quibus hæredibus, & hoc facta diſtributione libertorum inter hæredes pro rata. & idem ſeruabunt conſules etiam ſi fiſcus habet bona patroni veſtri qui reliquit vobis alimenta vel partem bonorum. ſciatis etiam ab hodie in antea, dicit idem Imperator, partes eorum hæredum qui deſierunt eſſe ſoluendo, non pertinere ad onus reliquorum hæredum, ſiue prædicta aſsignatio libertorum fuit facta, ſiue non. Viuianus.

Si pluribus à pluribus alimenta debentur, fiet diuiſio præſtationis: vel vnus qui præſtet, eligitur. Item executor datiuus cogitur ſatisdare. Barto.

III. VLPIANVS libro ſecundo de Officio Conſulis.

SOlent iudices ex cauſa alimentorum libertos diuidere[a], quotiens plures ſunt hęredes: ne à ſingulis hęredibus minutatim alimenta petentes diſtringantur[b]*. quam diuiſionẽ perinde haberi* oportet, atque ſi paterfamiliàs ipſe libertos diuiſiſſet[c]. ſolent[d] & vnũ eligere per quem alimenta præſtentur, aut ex volũtate defuncti, aut [ex] arbitrio ſuo, vt reſcripta ſubiecta oſtendunt: Exemplum[e] libelli dati mihi à libertis Silij*, miſi vobis, ſciens ad exemplum iſtam rem pertinere: quia multi teſtamẽtis ſuis præſtari libertis iubent neceſſaria: quæ quia minimi æris ſunt, ad nihilum perducuntur, cum plures hæredes cœperunt per ſucceſsiones exiſtere. qua de cauſa puto vos rectè facturos, ſi cõuocatis Fauillæ hæredibus, procuratoribúſve eorum, conſtitueritis cui[f] à cæteris[g] dari debeat pecunia ex cuius vſuris alimẽta præſtentur[h]. Debebit autẽ is qui accipiet[i], cauere eis[k] qui dabunt[l], redditurum ſe vt quiſque ex libertis deceſſerit[m], alióve quo modo in ciuitate eſſe deſierit[n], tantum ex ſorte, quantum efficiet pro portione computatio. Diuus[o] Pius Rubrio cuidam Teleſphoro reſcripſit: Conſules, vocatis his à quibus vobis alimenta deberi ex cauſa fideicõmiſsi conſtiterit, vel omnes ab vno, vel facta pro rata diſtributione, quis & à quibus percipiatis, decernent[p]. Fiſcus etiam*, ſi eo nomine quid ab eo vobis debebitur*, [id]exemplum[q] ſequetur. Iam nũc[r] ſciatis partes eorum qui ſoluendo eſſe deſierint, nõ pertinere[f] ad onus reliquorum hæredum.

Cauſa quæ reſpicit fauorẽ legatarii, non arctat legatum. Bartolus.

IIII. MODESTINVS libro decimo Reſponſorum.

Accipiet. à cohæredibus.
Eis. cohæredibus.
Qui dabunt. hanc pecuniam.
Deceſſerit. naturaliter vel ciuiliter, vt ſeruus pœnæ factus.
Deſierit. vt per deportationem, quæ cauſæ ciuitatis amiſsionis non extinguunt legatum[a] alimentorum: vt

a Iſta glo. j. e. l. is cui. &. ſ. de ca. pi. de. l. eas. &. l. pen. ſed facit op. in arg. quod ſunt occaſiones quare bannitũ pa apud hæredem qui ab trem filius aliis accepit pecuniã, tenetur ale remaneãt aliméta prop re: vt not. ter abſentiam alimen- Bar. in. l. ſi tarij qui aquam vinum quis à libe- vel ſimilia ſecum por- rti. in prin. tare multis ex cauſis po j. de lib. ag. teſt impediri, & ideo & in au- cohæres cauet cohære- then. ince- di. Vel dic quòd fue- ſtas. & ibi runt relicta vt habeat Bald. C. de interim dum erit in ci- nup. uitate, & ita perierunt per deportationẽ. Item no. quod hic hęres qui miniſtrat, vt miniſter eligitur: & ideo cauet, & nil lucratur: vt &. ſ. de le. ij. l. ſi quis Titio.

o Diuus. aliud reſcriptum. Accurſius. **Flo. enim*
**Flo. debe-*
p Decernent. dicti cõ retur ſules. Accurſius.
q Exemplum. prædictorum reſcriptorum. Accurſius.
r Iam nunc. q. d. antea propter nimiũ alimentorũ fauorem dubitatur.
f Non pertinere. ſiue aſsignatio hęc fuerit facta, ſiue non. & facit ad legem iſtam. ſ. de lega. j. l. non amplius. §. fina. & l. ſeq. &. C. famil. erciſ. filium. & ſupra, de an. leg. l. in ſingulos. & ſupra, de tranſact. l. cum hi. §. conſtat autem. & ſupra, de vſufru. l. dominus. §. fina. & infra, eo. l. pecuniæ. &. l. cum vnus. in princi. &. j. iudi. ſol. iam tamen. §. penul. Accurſius.

Libertis.] CASVS. Titia faciens teſtamentum ita locuta eſt in teſtamento, Libertis libertabuſq; meis quos viuens in teſtamento & in codicillis manumiſi vel manumittam, dari volo prædia mea quæ ſunt in Chiis: id eſt in talibus locis, ad hoc vt quæcumque viuente me acceperunt à me iidem liberti, conſtituantur eis cibarij & veſtiarij nomine. & poſtea deceſsit. nunc quæritur hic de quatuor. Primum eſt, vtrum ipſi liberti per ſe capient alimenta ex dictis prædiis, quaſi proprietas prædiorum fuerit eis legata: an vero percipient ab hærede teſtatricis cibaria & veſtiaria propter dicta prædia, quaſi vſusfructus prædictorum prædiorum ſit eis relictus ab hærede præſtandus? & iſtud ſoluitur in verſiculo, Modeſtinus reſpondit &c. dicentis quòd dicta prædia videntur relicta pleno dominio libertis, & non per ſolum vſumfru. Secundum eſt de quo hic quæritur, vtrum pertineat ad hæredem patronæ teſtatricis illud quod inuenitur ſuperfluum in reditibus dictorum fundorum quam eſt in quãtitate cibariorũ & veſtiariorũ prædictorum libertorũ, an vero pertineat ad libertos qui habent plenam proprietatem fundorum, vt dictũ eſt? & illud ſoluitur in verſiculo, & ideo ſi quid ſuperfluũ &c. vbi dicitur q̃ ad libertos pertinere debet. Tertium eſt, de quo hic quæritur, ſi aliquis ex libertis ſit mortuus ante diem fideicõmiſſ. cedentem. i. ante aditam hæreditatem, an pars eorum mortuorũ quam habebat in fideicõ. pertineat ad alios libertos fideicommiſſarios ſuperſtites: an vero ad hæredes mortuorum? & iſtud ſoluitur in verſiculo, ſed & ſi deceſſerit &c. vbi dicitur quod ad cęteros fideicommiſſ. pertinet. Quartum eſt, de quo hic quæritur, an portiones libertorum morientium decedente fideicom. id eſt adita hæreditate vt dixi, pertineant ad hæredes eorum libertorũ mortuorum, an vero ad hæredem teſtatricis? & iſtud ſoluitur in verſiculo, poſt diem autem &c. vbi dicit quod pertinent ad hęredes libertorum mortuorum. [LVCIVS TITIVS.] Lucius Titius inſtituit ſibi hæredes Gaium & Seium ſuos filios, & iuſsit eis vt præſtarent cibaria & veſtiaria

a *Diuidere.* non tamen libertorum iura ſeparando, ſed tantum alimentorum præſtationes diuidendo ipſis cõmunibus remanentibus: vt. j. de iure patro. l. fin. &. ſ. fami. erciſ. l. quædam. Accur.
b *Diſtringantur.* ad quod. ſ. famil. erciſ. l. plane. & de tranſact. l. cum hi. §. in cauſa. & ſupra, de exerci. l. ij. &. j. iudi. ſolui. l. iam tamen. §. penul. Accurſius.
c *Diuiſiſſet.* æquiparantur iudex & teſtator. ſic habetur. C. de dit. tut. l. ij.
d *Solent.* ſcilicet iudices. Accurſius.
e *Exemplum.* petierunt liberti quibus alimenta erant relicta, vt ab vnõ ex hæredibus alerentur data pecunia ei à cohæredibus vt ex vſuris eius alat eos: quod Imperator conceſsit, & ſupplicationem & reſponſionem mittit quibuſdam iudicibus vt hæc fieri faciant: vt tamen hæres cui pecunia datur, caueat cohæredibus de reddendo cum erit reddenda. Accurſius.
f *Cui.* hæredi.
g *Cæteris.* cohæredibus. Accurſius.
h *Præſtentur.* libertis.

ff. Infort.

BIU Cujas

vestiaria libertis & libertabus suis testatoris, & circa hoc nullam conditionem adiecit. Item instituit duos extraneos, & postea decessit. dicti autem sui filij noluerũt esse hęredes, & sic pars eorum accreuit cohæredibus eorum. nunc liberti & libertæ agũt contra dictos cohęredes petentes ab eis alimenta, & non agunt cõtra dictos libertos defuncti: quia nõ sunt hæredes. nunquid debent posse ab eis consequi cibaria & vestiaria? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

Τοῖς τε ἀπελεύθερος, ταῖς τε ἀπελευθέραις μου, ἓς ζῶσι, ἔντε τῇ δόσει, ἔντε τοῦ κωδικίλλου ἠλευθέρωσα ἢ ἐλευθερώσω: λοιπὸν βούλομαι τὰ ἐν Χίοις μου χωρία, ἐπὶ τοῦ ᾗ ὅσοι ζῶσιν μου ἐλάμβανον, ἐπιτρέπεσθαι αὐτοῖς χιβαρίσι καὶ βεσιαρίσι ὀνόμασι.

*[id est, Libertis libertabúsque meis [a] quos viuens in testamento & codicillis manumisi, vel manumittam, dari volo mea prædia, ad hoc vt quæcumque viuente me acceperint, constituantur eis cibarij & vestiarij nomine [b].] Quæro, quam habeant significationẽ, vtrum vt ex prædiis alimenta ipsi [c] capiant: an verò vt præter prædia, & cibaria & vestiaria ab hęrede percipiant: & vtrũ proprietas [d], an vsusfruct⁹ relictus sit? & si proprietas relicta sit, aliquid tamen superfluũ inueniatur in reditibus quàm est in quantitate cibariorũ & vestiariorum, an ad hæredem patronæ [e] pertineat? & si mortui aliqui ex libertis sint [f], an pars eorum ad fideicommissarios [g] superstites pertineat [h]? & an die cedente [i] fideicommissi, morientiũ libertorũ portiones ad hæredes [k] eorum aut testatoris [l] decurrant? Modestinus respõdit, Videtur mihi ipsa prædia esse libertis relicta, vt pleno dominio hæc habeant, & non per solum vsumfructum. Et ideo & siquid superfluum [tam] in reditibus quàm in cibariis erit, hoc ad libertos [m] pertineat. Sed & si decesserit fideicommissarius [n] ante diem fideicommissi cedentem, pars eius ad cæteros fideicommissarios [o] †pertinet: post diem autẽ cedentem si qui mortui sint, ad suos hęredes [p] hæc trãsmittent.

Legatum alimentorum relictum à quibusdam hæredibus nominatim, debetur à substitutis & à coniunctis. Barto.

⌜Lucius Titius testamẽto suo libertis libertabúsque [suis] cibaria & vestiaria à liberis [q] suis eisdémque hæredibus præstari iussit, nulla conditione addita. quæro, an si sine patroni liberis iidem liberti agant [r], cibaria & vestiaria accipere possint? Modestinus respondit, nihil proponi [s] propter quod petitio eorum quę testamẽto purè legata sunt, non competat.

Enumeratio quorũdam indiuiduorum legatum generale non vitiat. Barto.

V. IDEM libro vndecimo Responsorum.

VErba testamẽti [t], *Omnibus libertis nostris cibaria præstabitis pro arbitrio vestro, non ignorantes quot ex his charos habuerim.* Item alio loco: *Prothymum, Polychronium, Hypatium cõmendo* [u], *& vt vobiscũ sint, & cibaria præstetis, peto.* Quæro, an omnibus cibaria debeãt dari, an his [tantùm] quos cõmendauit, & cum hæredibus esse iussit? Modestinus respõdit, omnibus libertis cibaria relicta proponi, quorum [x] modus* viri boni [y] arbitrio statuendus sit*.

Nomine alimentorum continentur ea sine quibus nutriri corpus non potest.

VI. IAVOLENVS libro secundo ex Cassio.

LEgatis alimẽtis, cibaria [z], & vestitus, & habitatio debebitur: quia sine his ali corp⁹ nõ potest: cętera quę ad disciplinã pertinẽt, legato nõ cõtinentur:

VII. PAVLVS libro quarto decimo Responsorum.

NIsi aliud testatorem sensisse probetur.

---

i. Libertis, libertabúsq; meis, quos viua siue in testamento, siue in codicillo, aut manumisi aut etiã manumisero: prædia, quæ in Chio insula habeo, dari volo: vt ad ea, quæ a viuente me acceperunt, adiiciantur illis cibarii & vestiarii nomine.

†*Non ergo ad hæredes fideicõmissarii. quod limita, & tene menti, nisi ex conjecturis & mẽte testatoris posset colligi quod voluisset ad hæredes eius transferri. Bal. in l. 1. C. de iis qui ante aper. tab. & ibi glos.*

Hæredis appellatio extraneos continet.

a *Libertis libertabusq; meis.* patrona testatrix loquitur. Accursius.

b *Nomine.* his verbis Græcis expressis quæ significant, illis libertis illa prędia dari volo vt inde se alãt. vt. j. e. l. pe. §. fi. aliàs nõ est hic aliquod Græcum. Accur.

c *Ipsi.* liberti, & per se: & hoc verum erit.

d *Et vtrũ proprietas.* quod verũ erit. Accur.

e *Ad hæredem patronæ.* hoc nõ erit, sed ad ipsas libertas.

f *Ex libertis sint.* ante diem fideicommissi cedentem. Accursius.

g *Fideicõmissarios.* id est, alios collibertos.

h *Pertineat.* quod verum erit.

i *Cedente.* hoc est adita hęreditate. s. quando legatur seruo manumisso vt hæredi: vt. C. de cadu. toll. §. in nouissimo. Accursius.

k *Ad hæredes.* quod verum est.

l *Testatoris.* id est, testatricis.

m *Ad libertos.* per hoc apparet quod non fuerũt alimẽta relicta, sed proprietas: aliàs colliberti nõ haberent hoc reliquum: vt. ſ. de vsufru. l. dominus. §. fina.

n *Fideicõmissarius.* s. vnus de libertis.

o *Fideicõmissarios.* scilicet cõiunctos: vt. C. de cadu. tol. l. vnica. §. j. ij. & iij. & §. in nouissimo. & no. quod etiam per hoc apparet nõ fore alimenta relicta: vt d. l. dominus. §. fina.

p *Ad suos hæredes.* ideo non fuerunt alimenta relicta. nam illa morte finiuntur: vt. ſ. de transact. l. cum hi. §. constat etiam &c. Item nec vsusfru. vt institu. de vsufru. §. finitur. & facit ad hoc dicta. l. cum hi. §. si pluribus. & habetur. C. de fideicommiss. l. si in persona. & supra, de lega. ij. l. miles. §. pro parte. & infra, quando dies lega. ced. l. v. in princip.

q *A liberis.* per hoc videbatur personale.

r *Agant.* id est, petãt alimenta: & dic sine liberis. i. non contra liberos patroni, quia liberi instituti noluerunt esse hæredes: & sic coniunctis cohæredibus extraneis accrescit si sunt ex tacita voluntate defuncti: vel ad substitutos quos pater dederat: & contra hos agunt liberti cum hæreditas transierit cum onere: vt. ſ. de leg. ij. l. si Titio. §. j. & C. de cadu. toll. l. vnica. §. his ita. Item no. hic appellatione hæredum etiam extraneos contineri: argu. contra. j. ad Trebel. l. ex facto. §. si quis ita. Accursius.

s *Proponi.* scilicet validum. proponitur enim quod filij fuerint rogati, & non sunt hæredes. sed hoc non est validum cõiunctis vel substitutis.

t *Verba testamenti.* CASVS. Titius proposuit in testamento suo talia vorba dirigens ea ad filios suos, quos sibi sperabat hæredes futuros: Omnibus libertis nostris cibaria præstabitis pro arbitrio vestro, non ignorãtes vos filij quos ex his libertis charos habuerim. Item alio loco testaméti dixit talia verba idem testator, Commẽdo vobis filius meis tres meos libertos: scilicet Prothymũ & Polychronium & Hypatium, & peto vt vobiscum sint dicti tres liberti, & cibaria eis præstetis. & postea decessit dict⁹ testator. nũc quæritur, an omnib⁹ libertis cibaria dari debeãt: an tantũ his trib⁹ quos commendauit filius? Et respõdetur quod omnibus, modus tamen cibariorũ debet statui arbitrio boni viri. Viui.

u *Commendo.* id est, pręcipue pro eis rogo. sic. ſ. mãda. l. si vero nõ remunerandi. §. cũ quidam. Accursius.

x *Quorum.* scilicet alimentorum.

y *Viri boni.* cui viro bono conueniet dari plus à testatore dilectis sibi commendatis: vt. j. l. pe. nul. in princ. Item not. nõ dero gari generi per specié nominatã. sic. ſ. de supelle. lega. l. lega. ta. in prin. Sed cõtra. ſ. de fun. instru. l. cum de lanionis. §. cui fundum. & §. quidam. Sed plane dic vt not. ſ. l. quæsitum. §. pe, Accursius.

ADDITIO. Die secundũ Bart. quod præcessit genus cum signo vniuersali. s. omnis. ibi secus. Vel dic quod lex cõtraria loquitur quãdo genus & species cadũt inter res: hic vero quando cadũt inter personas quib⁹ relinquitur. Vel aliter dic quod hic post relictũ generis sequitur dinumeratio plurium indiuiduorũ: ibi specierum.

Legatis. CASVS. Titius legauit mihi alimenta, certe continentur in legato cibaria, & vestiaria, & habitatio. sine his enim non potest corpus ali. alia autem quæ pertinent ad disciplinam meam, non continentur, nisi probem testatorem hoc sensisse. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

z *Cibaria.* ergo & potus: vt. j. titu. j. l. & si non sint. §. si cui esc arium. & l. fina. & infra, de verbo. signifi. l. verbo victus. & l. seq. & l. quos nos. §. verbum viuere. sed aliud in verbo, diariis: vt. j. eod. l. diariis. Item facit. ſ. famil. erciscun. l. ex parte. §. ij. Sed contra. ſ. de transact. l. cum hi. §. qui transigit. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quod ibi tractatur de materia odiosa: hic vero de materia fauorabili, secundum Barto. & Buti.

Permit

Pecunia sortem.] CASVS. Instituit mihi hæredes Titium & Sempronium & Gaium pone, & legaui prædicto Titio centum. & iussi ei quod ex illis centum præstaret alimenta quatuor libertis meis pone, & postea decessi. nunc dictus Titius petit à cohęredibus suis dicta centũ ante partem. dicũt ei cohęredes, Bene damus tibi: sed volumus vt caueas nobis quod si aliquis libertorum quibus debes alimẽta præstare ex dictis centũ, decesserit, & sic quantũ ad eũ finita fuerint alimenta, quod restituas nobis duas partes illius partis de centum propter quam debebas alimẽta mortuo, & tertiam dictæ partis tibi retineas. nunquid debet eis cauere? & dicitur quod non. vnde etiam si moriantur omnes dicti liberti, non cõpetit indebiti actio cohęredibus eiusdẽ Titij contra eum, nec etiã vtilis actio. nam necessitas alimentorum præbendorum cum oneribus mẽstruis & annuis quæ sustinebat Titius in præbendis alimentis libertis, non solum excepdat ei cõtra dictos cohæredes, sed etiam adstringit, id est, obiicit verecundiam prædictis cohæredibus pulsantibus eum pro dictis. c. secus autem esset si hic Titius esset electus tanquam minister à me testatore vel à cohęredibus pro dandis dictis alimentis libertis, & inter eos distribuendis: quia tunc bene tenetur cauere cohæredibus & restituere etiam pro partibus eorum. & est ratio, quia mandatũ prædictum distribuẽdi iniungit dicto Titio electo vt ministro prędictum curam, & momentariã, vacuam. s. à damno & à lucro. Viuia.

Hæres cui est aliquid prælegatum cum onere alimentorum, non tenetur cauere vel reddere cohæredibus deficientiũ portionem. secus si est electus vt nudus minister. Bar.

VIII. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

PEcunię sortem alimentis libertorũ destinatam, vnum ex hęredibus [a] secundũ voluntatẽ defuncti percipientẽ [b], cauere nõ esse cogendum, ex persona deficientium partes cohęredibus restitui, placuit. ob eam igitur speciem post mortẽ omnium libertorum indebiti non cõpetit actio, nec vtilis dabitur [c]. Diuersa causa est eius cui legatorum diuisio mandatur [d]. Nam ea res [e] prędentem ac momentariam curam iniungit [f]: alimentorum vero præbendorum [g] necessitas [h] oneribus mẽstruis atque annuis verecundiam quoque pulsantibus [i] adstringitur.

Nudus minister non potest bona defuncti distrahere, sed actionem habet pro relictis in causa alimentorum vsque ad Falcidiam. Bartolus.

IX. IDEM libro octauo Responsorum.

ALio hærede [k] instituto ita scripsit: *A te peto Gai Sei, quidquid ex hæreditate mea redegeris, illis alumnis meis des singulis denos aureos [annuos] eandémque summam penes te esse volo, cuius ex incremento eos alere te volo: reliquum restitues Numerio colliberto nostro.* Respondi [l], quãuis distrahere bona Gaius Seius alio scripto hærede non possit [m], tamen eum alumnis relictam pecuniam [n], vt seruet ac restituat intra Falcidiam [o], rectè petiturum [p]. quod de superfluo [q] num menstruum. quę Seia cum decederet, condidit testamentum, & instituit sibi hærede Titium: & legauit libertis suis ea quæ viua eis præstabat: quod legatum valere certum est. postea petiit à Gaio Seio tanquam à cõmissario vt Sticho & Pamphilo alumnis suis testatricis daret. xx. aureos, id est. x. cuilibet eorum: quos. xx. aureos voluit esse apud eundé Gaium Seium, & nutriri dictos legatarios ab eodem Gaio Seio ex fœnore eorũdem. xx. aureorũ. Item voluit qđ dict⁹ Gaius Seius commissarius restitueret Numerio reliquũ dictorum. xx. aureorum quod supereſſet ab alimentis dictorum libertorũ. prædicto autẽ Gaio Seio nihil reliquit: & decessit dicta testatrix. nunc quęritur, an valeat legatum alimentorũ relictorũ libertis à dicto Gaio Seio cõmissario, & legatũ superfluũ relictũ Numerio? Et videt quod nõ: quia, vt dictũ est, nihil reliquit testatrix dicto Gaio Seio. Respõdetur tamen hic, quod idem Gaius Seius commissarius recte potest petere à Titio hærede dictos. xx. aureos relictos alũnis, intra Falcidiã tamen. nam Titius hæres bene potest ex eis detrahere Falcidiã, si in hæreditate dictæ testatricis habet locum Falcidia. potest petere dico dictos. xx. aureos, vt eos seruet causa dandi alimẽta dictis libertis ex fœnore eorũdem. xx. aureorum, & vt reliquũ restituat Numerio prędicto. non tamen potest dictus Gaius Seius petere à dicto hærede superfluum, à dodrante dictorũ. xx. aureorum. i. quartam, quam detrahit hęres nomine Falcidiæ. quãuis autem dictus Gaius Seius commissarius possit petere eo modo quem dixi, tamen non potest distrahere de bonis hęreditariis pro habendis dictis. xx. aureis, cum ipse non sit hæres, immo Titius, vt dictum est. Item fit hic alia quæstio, scilicet vtrum Stichus prædictus libertus alumnúsque testatricis, qui quidem. xx. aureos annuos, pluribus annis ab ea testatrice accepit, & etiam menstruum frumentũ atque vinum, possit petere fideicommiss. cibariorum & vestiariorum inter eos alios libertos testatricis, quibus ipsa testatrix patrona reliquit cibaria & vestiaria quæ viua eis præstabat? Et respõ. quod bene potest petere. Vel aliter vt in glos. Viuianus.

Probari.

---

a *Vnum ex hæredibus.* non huius præstationis ministrum solummodo electum, sed quo magis etiam ipsi cõsuleret testator, ab eo inuitatum ad hoc prælegatum.

b *Percipientem.* vt legatarium, non vt ministrum.

c *Nec vtilis dabitur.* onere enim finito quasi præceptionis causa cessante in posterum & ipsum prælegatum ad communionem reuocandam allegabatur, sed perperam. R.

d *Mandatur.* à cohæredibus vel testatore, quia tunc vt minister constitutus nullúmque lucrum habiturus cauebit pro parte decedentium libertorum cohęredibus restituere: vt supra, eo. l. solent. §. j. de lega. ij. l. si Titio.

e *Nam ea res.* id est, mandatum. Accursius.

f *Iniungit.* electo, à damno lucroq; vacuam, sicut & aliàs in mãdatis regulariter est traditum: vt. s. man. l. ex mandato.

g *Præbendorum.* non distribuendorum dumtaxat. Accursius.

h *Necessitas.* vt legatario non vt ministro imposita. Accursius.

i *Pulsantibus.* dic duobus modis. Primo pulsantibus, scilicet alimentariis. q.d. necessitas impositа electo vt soluat alimenta, adstringit non tantum patrimoniũ electi. s. vt soluat, sed etiam verecundia. nam & damnum. s. vt soluat, & verecundiam habebit si non soluat. merito ergo apud eum remaneat lucrum. Secundo dic pulsantibus. s. cohæredibus qui post mortem alimentariorum volunt repetere prælegatum. q.d. necessitas quã partitur electus, adstringit quasi frænum. i. obiicit etiam verecũdiam, non solum exceptionem circa actus iudicis. planius secundum hoc dixisset, verecundia adstringit pulsantes cohęredes. i. repellit. & sic casus pro casu ponitur. sic ergo de fideicõmissariis potes notare quod nullum lucrum debent habere, & facit ad prædicta. s. de lega. j. l. quidam. §. si scriptus. & l. seruum filij. §. si idem. & s. famil. erciſc. l. ex parte. §. ij. & s. de vsufru. l. dominus. §. fi. & s. de lega. iij. l. pater. §. Tusculanus. & s. de lega. ij. si quis quos. & j. de condi. & demon. l. si quis eum. Sed contra. s. famil. erciſc. l. si filia. §. Papinianus. Solubi. Item contra. j. de adi. lega. l. filio. §. matri. sed plene dic vt not. s. de lega. ij. l. si Titio. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. quod in. §. matri. deficit onus iniunctũ legatario ex voluntate defuncti: hic vero deficit casu, scilicet libertorum morte.

Alio hærede.] CASVS. Seia dum viueret, præstabat Sticho alumnoq; suo annuos. xx. aureos, & frumentũ & vi-

Casum ponit.

k *Alio hærede.* Testatrix dum viueret, Sticho liberto alumnóque suo annuos. xx. aureos, & frumentum & vinum menstruum præstabat. quæ cum decederet, libertis suis quæ viua præstabat, legauit. quod legatũ valere certũ est. deinde à Gaio cui nihil reliquerat, petiit Sticho, & Pamphilo. x. aureos singulis annis dari; quos apud eũdem esse, & ex eodem fœnore nutriri legatarios à Gaio voluit, ac Numerio restitui reliquum. vnde cum ex verbis testatricis Gaio nihil relictum videatur: quod ab eo dari præceperat testatrix, inutile fore dicebatur: quod non fore verum hac l. dicitur, secundum R. Alij dicunt etiam Gaium institutum hoc modo, alio scripto hærede: & isto Gaio, similiter subaudiunt. & secundum vtramque positionem accipiuntur hæc verba testatricis quæ sequuntur, perinde ac si dixisset testatrix, Volo Gai Sei vt de hæreditate mea denos aureos accipias, de quorum vsuris illis alumnis meis alimenta des. vt supra, de leg. j. l. si seruus. §. qui margaritam. Accursius.

l *Respondi.* quia Gaius & alius hæres. i. cohæres fuerunt liberti.

m *Non possit.* quid si hoc ipsum esset permissum? Respon. tunc posset, arg. C. de episc. & cleri. l. si quis ad declinandam. & quod dicit, non possit, in aliquo, quando non est hæres Gaius: vel non potest in totum quando cum alio est hæres Gaius. Accursius.

n *Pecuniam.* scilicet denos aureos.

o *Intra Falcidiam.* id est, citra.

p *Petiturum.* quia ad fauorabilem causam: vt. C. de episc. & cle. l. nulli. §. j. aliàs secus: vt. j. ad Treb. l. Lucius. §. Mæuia. & not. s. de lega. ij. l. si Titio. & no. vnum pro fideicõmissariis, quia petunt: & aliud cõtra eos, quia nõ possunt distrahere de bonis defuncti.

q *De superfluo.* id est, vltra dodrantem

BIU Cujas

a *Probari*.id est,probabiliter dici.
b *Acceptauit*.id est,pluribus annis accepit.& facit.ſ.de leg.iij.l. poſt emancipationem.§.fina.

CVm vnus.] *CASVS*. Titius ſibi inſtituit hæredes Seium & Gaium & Sempronium: & prælegauit prædicto Seio.c. & iuſsit ei quòd ex ſorte dictorum. c. præſtaret aliméta quibuſdam libertis ſuis, ſcilicet teſtatoris: & poſtea deceſsit idem Titius teſtator: & poſtea deceſsit dictus Seius relicto vno hærede. nunquid hæres dicti Seij debet admitti ad petitionem dictorum.c. Seio prælegatorum,& per conſequés ad præſtanda alimenta dictis libertis? Et dicitur quòd ſic. Sed quid ſi dict⁹ Seius habuit plures hæredes? nunquid omnes hæredes eiuſdem Seij admittuntur ad petitionē dictorum.c. & per cōſequens ad præſtanda aliméta dictis libertis? Et certe prima facie videtur ad hoc refragari voluntas defuncti. per vnum enim hæredem voluit defunctus alimēta præſtari, nūc autem non apparet per quem potius ſint præſtanda. ſed certe aliud non oportet probari ſcilicet quàm vt hæredes hæredis electi præſtent alimenta, quamuis ſint plures. Quid enim ſi cæteros hæredes ſuos euitauit teſtator tāquā infideles, & maluit ſequi quantū ad præſtāda alimenta libertis domum dicti Seij tanquam quietam & verecundam & idoneam? Certe hoc caſu hæredes omnes dicti Seij admittuntur ad hoc. in dubio autem præſumo ſemper teſtatorem elegiſſe domum,id eſt,familiā Seij hæredis: & ita non eſt mirum ſi ad prædicta admittuntur omnes hæredes Seij hæredis electi. [*VERBIS FIDEICOMMISSI*.] Titius inſtituit ſibi hęredem Seium,& rogauit eum pure vt manumitteret Stichum ſeruum ſuum teſtatoris,& eidem Sticho annua vel menſtrua aliméta reliquit:& poſtea deceſsit idem teſtator. hæres autem non fuit in mora communi,quia non fuit interpellatus:vt.ſ.de vſur.l.mora.ſed interceſsit mora in rem: vt.ĭ.de fideicom.li.l.cum vero.§. apparet. Idem hæres poſt triennium pone manumiſit eūdem Stichum.certe habebit Stichus ab hærede alimenta prætērita,quamuis tunc eſſet ſeruus. nam oportet explorari moram hæredis cum quæritur de vſuris fideicommiſſ. non autem tunc oportet explorari cum quæritur de ipſis fideicommiſſ.vt fuit in noſtro caſu. ſiue enim hæres ſit in mora,ſiue non,ſemper tenetur ſoluere fideicom. [*ALIMENTIS*.] Titius inſtituit ſibi hæredem filium ſuum Seium,& filiam ſuam Semproniā exhæredauit, & iuſsit eidem filio quòd daret dictæ filiæ centum in dotem cùm ipſa nubere vellet. Item ab eodem filio reliquit filiæ alimenta præſtāda arbitrio boni viri.nunc quæritur,qualiter filius debeat eam exhibere ſiue alere? Et reſpon.quòd debet eam alere pro modo legatæ dotis,& pro incrementis ætatis ipſius filiæ.nam quantum plus creſcit puella,tanto plus in eam impendendum eſt, nó autem debet ali pro viribus hæreditatis.Viuianus.

c *De cuius ſorte*.id eſt,de ipſa ſorte:vel dic de vſuris ſortis.Ac.
d *Ad præceptionem*.& per conſequens ad onus,vt ſubiicit.Ac.
e *Refragari*.ſcilicet videtur,eo quòd per vnū hæredem aliméta præſtari voluit teſtator:nunc non apparet per quem potius ſint præſtanda:cum ille ſit mortuus per quem teſtator voluit fieri.
f *Non oportere*.quàm vt hæredes hæredis præſtent,quanquā ſint plures.ad quod.ĭ.eo.l.alimenta in princip.&.ſ.eo.l.ij.in fi.

probari[a] nō poteſt. Eum quoque libertum inter eos quibus cibaria,item veſtiarium patrona quę viua præſtabat,reliquit: rectè fideicommiſſum petiturū exiſtimaui, qui annuos viginti aureos & menſtruum frumentum atque vinum acceptauit.[b]

Prælegatum cum onere alimentorum tranſit ad hæredes hæredis, licet ſint plures. Bartolus.

X. IDEM libro nono Reſponſorum.

CVm vnus ex hęredib' certam pecuniam præcipere iuſſus eſſet, de cuius ſorte[c] libertis alimenta pręſtaret:hæredem quoque hæredis ad præceptionem[d] admitti placuit.ſi tamē plures hæredes hæres haberet,intentionem quidem defuncti prima facie refragari,[e] ſed aliud probari non oportere.[f] Quid enim ſi cæteros hæredes ſuos euitauit,[g] & quietā ac verecundam atque etiā idoneam, libertis conſulens, domum[h] ſequi maluit?Et ideo ab omnibus hæredibus hæredis[i] alimenta præſtabuntur.

Alimenta debētur etiam pro eo tempore quo fuit retardata libertas abſque mora hæredis. Bartolus.

ℙ Verbis fideicommiſſi[k] purè manumiſſo, præteriti quoque tēporis alimenta reddēda ſunt, quamuis tardius libertatem recuperauerit, nec hæres moram libertati fecerit. Tūc enim explorari morā oportet, cùm de vſuris[l] fideicommiſſi quęritur, non de ipſis fideicommiſsis.

Vir bonus debet arbitrari alimenta pro qualitate relictæ dotis:quæ alimēta creſcūt creſcente ætate. Bartolus.

ℙ Alimentis viri boni arbitratu filiæ relictis,[m] ab hærede filio pro modo legatę dotis,quā ſolam pater exhæredatæ filiæ nubenti dari voluit, atque pro incrementis ætatis[n] eam exhibendam eſſe reſpondi,non pro viribus hæreditatis.

Damnatus in metallum, poſt reſtitutionem, præteriti temporis & futuri alimenta petere poteſt. Bartolus.

XI. PAVLVS libro decimo Quæſtionum.

IS cui annua alimenta relicta fuerant,in metallum damnatus,indulgentia principis reſtitutus eſt.Reſpōdi, eum & prę-cedētium[o] annorum recte cepiſſe alimenta, & ſequentium deberi ei.

Si prædia pro alimētis relictis obligentur,ex hoc legatum alimentorum non augetur vel minuitur. Bartolus.

g *Euitauit*.vt infideles.
h *Domum*.id eſt, familiam: & ſic nō perſonam tantū certam.R. quod in dubio hic præſumitur. nam quidam præſumuntur boni, quia de bono genere ſunt. econtra quidam mali, quia de genere reprobato:vt.ſ.de ædil.edic.l.quod ſi nolit.§.qui mancipia.
i *Hæredis*.ſcilicet, electi in præſtatione alimentorum.Accur.
k *Verbis fideicōmiſſi*. teſtator rogauit pure hęredem manumittere Stichum: & ei Sticho annua vel menſtrua alimenta reliquit.hæres non fuit in mora communi,quia non fuit interpellatus: vt.ſ.de vſuris.l. mora. ſed in rē fit mora: vt.ĭ.de fideicommiſſ.liber.l.cū vero.§. apparet. ſi hæres poſt triennium manumiſit, habebit Stichus aliméta prętaxata,quōuis tunc erat ſeruus.ſe ĭ.eod.l.ſeruos.&.ĭ.l. proxi.&.ſ.famil.erciſ. l.ex parte.§.ij.Accur.
l *Cū de vſuris*.ad hoc ſ. de lega.ij.l. ſi quis ſeruo.&.C. de vſu.l.j. &.ſ. de leg.iij.l.is qui. &.C.ad Silla.l.fina.
m *Relictis*.ex centum puta quæ dari voluit cum nuberet.Ro. vel ſecundum Hugo. de ſimpliciter relicta aliméta arbitrio boni viri.Sed tunc quare dicit pro modo legatæ dotis? Reſpon.ex conſtructura voluntatis: quia taliter videtur dilexiſſe in alimētis ſicut in dote,arg.C.de impu.& aliis ſubſtitut.l.j.Item quod ſubiicit,quam ſolam &c.ſubaudi præter aliméta: & facit.ĭ. de hære.inſtit.l.qui volebat.
n *Ætatis*.Not. quantum plus creſcit puella, tanto plus in eam impendendum eſt.Accurſius.

IScui annua.] *CASVS*. Titius reliquit annua alimenta Seio. poſtea Seius fuit in metallum damnatus,& exiſtēs in dicta pena percepit alimenta ab hærede dicti Titij,& poſtea fuit in integrum reſtitutus,& petit alimenta pro futuro tempore.dicit hęredem quòd præſtem tibi nunc alimenta,ſed etiam ea quæ præſtiti te exiſtente in pœna,reddas mihi.Certe dicitur hic quòd res non habet ius.Viuianus.

o *Præcedentium*.immo videtur indulta pœna non reſtitui bona, vt habetur.C.de ſen.paſ.l.in inſulam.quæ eſt contra.Sol.hic fuit reſtitutus: vt.ĭ.eo.titu.l.j.ibi vero ſola indulgētia pœnæ. Vel dic hoc ſpeciale in alimentis. nam & manēti in pœna relinqui poſſunt:vt.ĭ.de iis quæ pro non ſcrip. haben.l. ſi in metallum. & eſt ratio,quia parum prodeſt indulgentia ſine alimentis,cum ſine his viuere non poſsit: ergo ſequuntur: vt arg.ſ. de pen.lega.l. nam quod. in princip. ſic nec tranſigitur de eis ſic facile vt in cæteris vt.ſ.de tranſact.l.cum hi.& eo modo ſoluitur.C. de leg.l.ſeruos. &.C.de neceſ.ſer.l.quidam.§.j. quæ dicunt non valere relictum ſeruo,& hic eſt ſeruus pœnæ:vt inſtitu.quib.mo.ius pa.po.ſol.§. ſerui autem.Item eodem modo ſoluitur.ĭ.de iure fiſci.l.in metallum.Item eodem modo ſoluitur.C. de bo.proſcrip.l.ij.vbi dicit confiſcari:vel ibi in deportato:vt ibi not. etiam eſt ſic in liberto vel patrono vbicunque reſtituto, vt iura patronatus ſequantur vt.ĭ.de iure patro.l.ſiue.&.ſ. de in ius vocā.l. ſed & ſi per pœnā. &.ĭ.de ſen.paſ.l.fi.idem in iure cognationis:vt.ĭ.de ſen.paſ.l.fin. Item contra.ſ.eo.l.ſolent.§.debebit.ſed dic vt ibi: & facit.ĭ.eo.l. ſeruos ad cuſtodiam.Item contra.C.de re mili.l.cum allegatis.vbi indulta pœna deſertori militiæ non videntur reſtituta ſtipendia præterita.ſed ſpeciale hic in alimentis.

LVcius Titius.] *CASVS*.Lucius Titius fecit teſtamentum: & reliquit

reliquit libertis suis cibaria & vestiaria annua certorũ nummorum, & postea ita dixit, scilicet volo obligatos esse ob prædicta fideicõmissa fundum Titianum & Seianum, vt ex reditu eorum fundorum alimenta prædicta percipiãt dicti liberti. & postea decessit, & postea in vno anno fuit minus perceptum ex reditu dictorum fundorũ quàm necesse foret in eodem anno ad cibaria & vestiaria dictorum libertorum. nunc quæritur, an hæredes supplere debeant: vel si alio anno sequenti post sterilẽ annũ excesserit fructus dictorum fundorum quantitatẽ dictorum cibariorum & vestiariorum: an supplẽdum sit ex fructibus dicti anni fertilis quod superiori anno sterili minus perceperunt liberti? Et respon. quòd integra debẽtur dictis libertis cibaria & vestiaria: siue minus, siue plus percipiatur ex dictis fundis. Viuianus.

a *Obligatos.* hoc enim facere potest: vt & ff. de pign. act. l. non est. Accursius.

b *Ex reditu.* hic modus pro cõditione videbatur, vt habetur. C. de iis quæ sub modo. l. j. Sed cõtra, vt hic subnicit. magis enim pro securitate alimentarij, videtur hæc verba posuisse testator, quàm vt conditionem faciat. sic & aliàs prospiciendo commodo rei familiaris: vt ff. de leg. j. l. quidam. Sed quid si testator non dixit de hypotheca aliquid, sed solũmodo ex his fũdis præstari? Respõ. esse obligata, arg. ff. eo. l. ij. in fi. & ff. de vsufru. l. hactenus. Alij contra vt nõ sint obligata, & tũc expectari sequentem annũ vt j. de verb. obli. l. inter stipulantem. §. sacram. ibi, pro quo & illud &c. & j. quando di. leg. ce. l. Firmio. & ff. de annu. lega. l. legatũ. §. vini. Itẽ pro vtraque opinione. ff. de transac. l. cum hi. §. si vni. & §. si pluribus. & §. idẽ est, & si ager. sed prima opinio verior est, secundũ Azo. vt & nota. ff. de an. lega. l. Gaius. & dicta. l. cum hi. & facit. ff. de contrahen. emp. l. fi. in fi. erant ergo obligata, & integra debentur actiõ expressisset alimentorum fauore. Accursius.

c *Integra deberi.* contra. ff. de tri. vi. & oleo leg. l. certus. vbi non plus quàm natum. sed hic fauore alimentorum. Item aliud est dicere, vt inde percipiant. aliud quod ibi natum erit. Accursius.

Gaio Seio.] CASVS. Titius testator legauit Gaio Seio trecentos aureos vt ex vsuris eius summæ libertis ipsius testatoris cibaria & vestiaria certa præstaret. postea fecit codicillos, & in eis vetuit dari Gaio Seio dictam summam: sed voluit eam dari Publio Mæuio. nec nominatim alimenta repetiit in persona Publij Mæuij, & postea decessit dictus testator: & hæredes sui soluerũt dicto Publio Mæuio dictos trecentos aureos. nunc quæritur, an idem Publius Mæuius debeat dictis libertis dictũ fideicommiss. cibariorum & vestiariorum? Et dicitur quòd sic, nisi testator iniunxit aliquod onus ei Publio Mæuio. [IMPERATOR.] Basilia Sextilia instituit sibi hæredem Claudiũ Iustum, & legauit libertis suis testatricis aliméta donec cum dicto Claudio Iusto morati essent, & postea decessit dicta testatrix. dicti autẽ liberti steterũt cum Claudio Iusto donec ipse vixit. mortuo autem

XII. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

LVcius Titius libertis suis cibaria & vestiaria annua certorũ nummorum reliquit, & posteriore parte testamenti ita cauit: *Obligatos* [a] *eis* [*esse*] *ob causam fideicommissi fundos meos illum & illum, vt ex reditu* [b] *eorum aliméta suprascripta percipiant,* [*volo.*] Quæsitum est, an si quanto minores redit⁹ peruenerint B quàm est quantitas cibariorum & vestiariorũ, hæredes ad supplendam eam onerari non debeant: vel si alio anno excesserint, an supplẽdum sit, quod superiore anno minus perceperint? Paulus respondit, cibaria & vestiaria libertis defuncti integra deberi: [c] neq; ex eo quòd postea prædia his pignoris iure testator obligare voluit, vt ex reditu eorum aliméta percíperent, minuisse eum vel auxisse ea quæ reliquerat, videri.

Legatum in dubiis videtur translatũ in alium cum onere suo. Bartolus.

XIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum. C

GAio Seio trecentos aureos legauit, vt ex vsuris eius summæ libertis cibaria & vestiaria præstaret quæ statuerat. codicillis autem eandem summã vetuit dari Gaio Seio, sed dari Publio Mæuio voluit. Quæro, an libertis fideicõmissum debeat Mæuius? Respondi, Mæuium (nisi aliud de quo non dubitaretur* doceat sibi à A postea dicto Claudio Iusto petunt liberti ab hæredibus alimenta. hæredes dicunt se nõ teneri: quia liberti non stant cum Claudio Iusto: quia est mortuus. iuerunt igitur dicti liberti ad imperatorem Antoninum, & consuluerũt eum super hoc. & ipse respõ. eis quòd perpetuo, id est, donec viuent ipsi liberti debent habere alimenta; & interpretatur idem Imperator talem fuisse voluntatẽ testatricis. Sed pone quòd dicta testatrix ita locuta fuit dicto Claudio Iusto hæredi suo; Volo quòd des libertatem talibus meis seruis: & cum erunt liberti, alimenta: & volo vt semper tecũ sint, postea hæres eos manumisit, & ipsi postea diu cũ eo steterunt, & postea discesserũt ab eo, quia ipse hęres nimis eos in seruitute grauabat. nũquid nihilominus hæres debet eis præstare alimenta? Et respon. cp̃ sic. nec enim isto vel superiori casu videtur stare per libertos quo minus cũ hærede morentur. Viuianus.

d *Transferebatur.* sic ergo fit translatio cum suo onere: vt & habetur. C. de cadu. tollen. l. vnica. §. pro secũdo. & §. his itaque. & ff. de leg. j. licet. & ff. de vsufruc. leg. l. si ab eo. Et arg. ff. de condit. insti. l. quę sub conditione. & facit. j. de adimen. leg. l. sicut. & l. seq. & l. nihil ꝓhibet. Sed arg. cõtra. j. de adimen. leg. l. si tibi certum. *ADDITIO.* Dic secundum Bart. quòd ibi legatum fuit translatum in eundem, hic in alium.

*Fl. negat

e *Rescripsit.* ea quæ sequuntur.

f *Perpetuo.* nisi gratia eius cum quo morari debeãt, hoc fuerit scriptum: vt j. de cõdit. & demon. l. illis libertis. in fi. & dic contra vt no. C. de leg. l. j. Acc.

g *Consultus.* mutat quæstionem super idem thema.

h *Grauiorem.* quia nimis grauabat hæres eos in seruitiis. Ac.

i *Negauit.* hæres.

k *Seruitutis.* id est, nisi seruiant.

l *Deberi.* nec enim isto vel superiori casu videtur stare per libertos. ad quod est. ff. de condit. instit. l. quæ sub conditione. §. pe. & de leg. iij. qui concubinam. §. vxori. & de reg. iur. l. iure ciuili. & ff. de an. leg. l. Seiæ. in prin. & l. Mæuia. in princip. & l. annua. in prin. & j. de condi. & demon. l. viij. & ff. de leg. ij. l. Titia. §. si ea. & j. eod. l. libertis. §. fi.

Mela ait.] CASVS. Titius legauit alimenta puero vel puellæ. quæritur, vsque ad quod tempus debeantur eis alimenta? & dixit Mela deberi vsque ad pubertatem, & male. nam debẽtur donec testator voluit deberi. si autem non appareat voluntas eius, debentur per totum tempus vitæ alimentarij. si autem vsque ad pubertatem reliquit eis testator alimenta, alentur pueri vsque ad. xviij. annos: puellæ autem vsque ad. xiiij. & hoc pietatis intuitu, & alimentorum fauore. Nã & alibi generaliter aliter definitur pubertas, scilicet in masculo vsque ad. xiiij. annos: & in fœmina vsq; ad. xij. Sed quid si legauit dictus testator dicto puero vel puellæ alimenta quæ eis viuus præstabat? Certe ea demum alimenta præstabuntur eis quæ mortis sui testatoris tempore erat eis solitus præstare: siue minus præstabat tempore mortis quàm alio tempore:

XIIII. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

MEla ait, si puero vel puellæ alimenta relinquãtur,

BIU Cujas

tempore: siue plus. [*QVIDAM LIBERTIS.*] Titius qui erat de Africa vel de Aegypto, in quibus terris vēditur aqua: instituit sibi hæredem Seium: & libertis suis testatoris reliquit alimenta, & aquā eis necessariam: & decessit idem Titius. nūc quæritur, vtrum fideicom. aquæ valeat, vel non? Et certe quia emolumentum continet in se dictum aquæ fideicō. eo quòd est relictū in terra, vbi venditur aqua: respon. illud valere. & hoc siue testator habebat cisternam, siue non: & tunc quādo non habebat cisternā, continetur in fideicō. quanti liberti essent aquam cōparaturi si nō esset eis legata. Dicebat aliquis, quo modo valet fideicom. aquæ, cū testator habebat cisternā in fundo suo pone? Certe non videtur valuisse: quia videtur relicta seruitus prędiacū vide Cælium Rhodiginum li. 19. lect. antiq. cap. 21. &. 22. iuxta: posito quòd fideicōmissarius non habebat ibi prædiū. quo quidem casu nō valet: vt. ſ. communia prædi. l. j. in fi. Sed certe respon. non eum inutile propter hoc fideicom. aquæ: quia dicta aqua relinquitur personę fideicommissarij: & ita non est prædialis seruitus, nec etiam personalis hoc casu cum relinquitur propter personam fideicommissarij, & non propter prædiū fideicom. sed est quoddam ius quod debetur fideicō. actione ex testamento: vt in fi. l. Si autem diceres eam esse prædij seruitutem, nō valeret, cum non habenti vicinum prædium non posset legari. & merito non valeret tunc, quia quamuis seruitus hauſtus aquæ est seruitus personæ, id est, prædialis quæ cum persona finitur, cum hoc actum est vt ad hæredem nō transeat, sicut & seruitus pecoris ad aquam apulsus: tamen ei qui vicinum non habet prædium, inutiliter relinquitur si vt seruitus realis vel personalis ei relinquitur. nam neutra est, vt dixi. & idem dico in seruitute gestandi, id est, portādi aliquid in fundo testatoris: & in seruitute premendi vuas in agro testatoris: & in seruitute vtendi area testatoris ad exprimēda frumenta, & cætera legumina. nam si prædiales seruitutes legentur ei qui non habet ibi iuxta prædium, non valent, cum non sint eo casu prædiales seruitutes, nec etiam personales, immo quoddā ius debitum fideicommissario actione ex testamento. Viuianus.

†Et sic vsque ad finē quia finis spectatur. & de hoc an initium an finis spectetur, vide bonam glo. in. c. dudū. super verbo, tempore. de elect.

†In hunc locū vide Cælium Rhodiginum li. 19. lect. antiq. cap. 21. &. 22.

a *Ad pubertatem.* si sensit de duodecim & quatuordecim annis, pessime dixit. si sensit de. xviij. an. male dixit: quia vsque ad mortem: vt statim corrigit. Accursius.

q *Vitæ suæ.* nam cùm vita finitur: vt. ſ. de transact. cum hi. §. cōstat. &. j. ad legem Falc. l. hæreditatum. & sic large fit interpretatio: vt. j. de reg. iur. l. in testamentis.

c *Dudum.* id est, ante hanc. l. nam per hanc. l. vsque ad mortem.

d *Constituisse.* prædicto casu quando vsque ad pubertatem fuit relictum.

e *Non sic.* ad. xviij. annos: sed ad. xij. vel. xiiij. vt infra. quib. mo. tut. fi. §. ij. &. iij. hic ergo est speciale fauore alimentorum. sic & aliàs. ſ. de adopt. l. arrogato. §. non tantum. quandoque pro. xvij. vt. ſ. de postu. l. j. §. pueritiam. Accursius.

f *In sola.* & alio casu vt modo not. & facit infra, de verbo. significa. l. pueri.

vsque ad pubertatem [a] deberi. sed hoc verum non est. tamdiu enim debebuntur, donec testator voluit: aut si nō paret quid sentiat, per totum tempus †vitæ [suæ [b]] debebūtur. Certè si vsque ad pubertatem aliměta relinquātur: si quis exemplum alimētorum, quæ dudum [c] pueris & puellis debantur, velit sequi: sciat Hadrianū constituisse, [d] vt pueri vsque ad decimūoctauum, †puellę vsq; ad quartumdecimum annum alantur. & hanc formam ab Hadriano datam, obseruandam esse Imperator noster rescripsit. Sed & si generaliter pubertas nō sic [e] definiatur, tamē pietatis intuitu in sola [f] specie alimentorum hoc tēpus ætatis esse obseruandum, non est inciuile. ℣ Sed si alimenta quæ viuus præstabat, reliquerit: ea demum pręstabūtur, quæ mortis tempore præstare solitus erat. quare si fortè variè præstiterit, eius tamen tēporis præstatio spectabitur, qđ proximū morti eius fuit. Quid ergo si cùm testaretur, minus præstabat, plus mortis tēpore, vel contra? adhuc erit dicendū eam præstationem sequendam quæ nouissima [g] fuit.

Qui relinquit aquam, videtur relinquere pretium aquæ: & tale legatum nō continet seruitutem, sed debitum personæ. Bar.

℣ Quidam libertis suis vt alimenta, ita aquam quoque per fideicōmissum [h] reliquerat. Cō sulebar de fideicommisso, cùm in ea regione, Africæ vel fortè Aegypti, res [i] agi [k] proponebatur, vbi aqua venalis est. dicebam igitur esse emolumentum fideicommissi, siue quis habēs cisternas [l] id reliquerit, siue nō: vt sit in fideicommisso quanto quis aquam sibi esset comparaturus: nec videri inutile esse fideicommissum, quasi seruitute prædij [m] non possessori [n] vicinę possessiōis relicta. [o] Nā etsi hauſtus aquæ, vt pecoris ad aquam appulsus, est seruit [p] personę: †tamen [p] ei qui vicinus nō est, inutiliter [q] relinquitur. In eadem causa erūt [r] [seruitutes] gestandi, vel in tuo vuas præmēdi, vel area tua * ad frumenta cæteráque legumina exprimenda vtendi. Hæc enim aqua personæ relinquitur.

Mulier potest esse executrix in testamēto, & cogitur illud officium acceptare si agnouit legatum à defuncto sibi relictum. Itē hoc officium si habet onus hursale annexū, transit ad hæredes. Bartolus.

XV. SCAEVOLA libro septimodecimo Digestorum.

A Filio hærede codicillis Seiæ decem reliquit, & alumno his verbis: *Mæuio infanti alūno meo quadringēta dari volo: quæ, peto à te, Seia suscipias, & vsuras ei*

g *Nouissima.* sic habetur. C. ne de sta. defun. si mater. & nota tēpus mortis inspici. sic. ſ. de fund. instru. & instru. leg. l. si mancipia. in princ. sed videtur tempus testamēti: vt. j. de lib. leg. l. Aurelius. §. testamento. &. l. fina. §. fi. &. j. titu. j. si ita. &. l. medico. &. ſ. de leg. iij. vxori. in princi. &. §. j. &. l. vxorem. §. testamento. Solu. secundum R. in alimentis prout minuit vel auget præstationē: sic & voluntatē alterare videtur. sed cū debitori liberationē legat, & de nouo aliud debere incipiat: separatum est quod additur. & sic est in similibus. Vel dic q in qualibet earum apparet ratio: quia tēpus testamenti inspicitur. Item contra. ſ. de leg. iij. l. nomē. §. filio. Sol. vt ibi. Item facit contra. ſ. de an. lega. l. Seio. §. j. &. §. fin. &. ſ. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. in legatis. &. j. de re iudi. l. in iudicati. & de adi. lega. l. translatio. & l. seq. &. j. de secun. tab. l. j. §. non tamen.

h *Per fideicommissum,* scilicet aquæ.

i *Res.* id est, hæc quæstio.

k *Agi.* id est, tractari. Accursius.

l *Cisternas.* posset habere tem personalis seruitus esse, secundum Ro.

m *Prædii.* id est, prædiali. Accursius.

n *Nō possessori.* id est, domino: vt. ſ. communia prædi. l. j.

o *Relicta.* hic accipe quod est in fin. hoc enim &c. si autem diceres, & prædij seruitutem, non valeret: cum non habenti vicinum prædium nō possit legari, & merito: nā &c.

p *Personæ tamen.* scilicet aliquando: vt cum relinquitur habenti prædiū. sed hoc aliō vt ad hæredem non transeat, quo casu est seruitus personalis, secundum R. vt hic. quod Ioan. non placet: immo realis, sed hæres legatarij exceptione repellitur, quod patet: quia vindicatur scilicet per confessoriam: vt. ſ. de ser. rusti. præ. l. pecoris. &. l. seq. & hic expone seruitutē personæ, id est, prædialem quæ finitur cum persona quando hoc actum est, vt dixi. & sic non est contra. l. illam, pecoris. Item quod dicit ius hauriendi esse personale, immo reale: vt. ſ. de ser. rusti. præd. l. si mihi. §. fi. sed dic vt modo not. quando scilicet ita fuit dictum. at cum non habenti prædium relinquitur, non est realis, vt subiicit, sed personalis si hoc velit relinquens vel constituens, secundum Ro. vt. ſ. de ser. rust. prædi. Lucius. & secundum hoc per confessoriam petetur: sed Io. dicit nec personalem esse: vt. ſ. de ser. l. vt pomum. sed quoddam ius quod actioni personali ex testamento vel pacto debetur: sicut si decem mihi stipuler: vt not. d. l. pecoris. & facit. ſ. de vsu & habita. l. vsus aquæ. &. ſ. eo. l. j.

q *Inutiliter.* vt sit seruitus realis: sed personalis, secundum R. tu dic vt sit seruitus realis vel personalis. nam neutrum est. vt. ſ. dixi.

r *Erunt.* scilicet seruitutes vel iura. scilicet, vt sint personales seruitutes, secundum R. vel vt non sint reales vel personales, sed quoddam ius: vt. d. l. vt pomum.

Filio hærede.] CASVS. Instituit sibi Titius suum filiū Gaium hæredē. & postea fecit codicillos: & in eis reliquit Seiæ decem, & alūno suo reliquit dictus Titius quadraginta his verbis: Mæuio infanti alumno meo quadraginta dari volo. & peto à te prædicta Seia vt suscipias dicta. xl. apud te, & vt præstes eidem Mæuio alumno vsuras quincūces vsque in annum. xx. ætatis eius, & vt

BIU Cujas

& vt eundem Mæuium suscipias & tuearis. & postea decessit dictus Titius testator, & postea dicta Seia recepit dictum suum legatum de.x. à filio testatoris hærede. nunc idem hæres vult dare ei Seiæ dicta.xl. vt ipsa faciat ea quæ iussit testator. & ipsa noluit recipere. vnde quæritur, an ipsa compelléda sit agnoscere onera alimétorum Mæuij ex die mortis testatoris? & dicitur quòd sic, & etiam hæres eiusdé Seiæ. [TESTATOR.] Caius instituit sibi hæredes Titium & Seiũ, & legauit concubinæ suæ octo rustica mancipia, & his mancipiis rusticis iussit præstari cibaria in hæc verba, eisque mancipiis quæ supra legaui concubinæ meæ, volo præstari nomine cibarij ab hæredibus meis ea quæ à me accipiebant dicta mancipia me viuo. & postea decessit dictus Caius testator. núc quæritur, cum viuo dicto testatore semper mancipia rustica tempore messium & arearũ delegata fuerint ad areas vt faciunt rustici Bononi. & ex eo tempore cibaria ex ratione domini sui nunquam acceperint excepto custode prædiorum: an hæredes quoque eius temporis, id est, messiũ & arearum debeant præstare cibaria concubinæ prædictis mancipiis rusticis? & resp. quòd iudex debet hoc æstimare tenendo distinctionem Claudij quæ sequitur. nam si testator legauit dicta mancipia concubinæ vt stent eo modo apud concubinã, quo fuerunt apud testatorem, non debebuntur cibaria eius temporis de quo quæsitum est. si autem dicta mancipia transferebantur à testatore ab his ministeriis rusticis velut in ministerium vrbanum, vtputa vt faciant aliquid in ciuitate pro ipso testatore: bene debebuntur cibaria concubinæ pro eis. [TITIA DECEDENS.] Titia habens decé libertos, tribus ex eis cibaria & vestiaria præstabat. & illud quod in hoc expendebat, scribebat in rationibus suis ipsa Titia. postea decedens fecit testamentum, in quo ita cauit: Omnibus libertis libertabúsq; meis cibaria & vestiaria quæ viua præstabam, dari præstariq́ue volo. & decessit. núc quæritur, an hæres eius Titiæ debeat præstare cibaria & vestiaria omnibus x. libertis, an vero prædictis tribus tantum? & respon. quòd omnibus debet præstare. illa enim verba, quæ viua præstabã &c. non restringunt præcedentia. Viuianus.

a *Compellendam.* ad hoc est. ff. de leg. ij. l. v. Et not. non licere in partem velle, in partem nolle defuncti parere iudicio. sic. ff. de oper. libe. l. si ita stipulatio. in fi. & de bo. lib. l. nã absurdum. & ff. de acquir. hæredi. l. j. & ij. & ff. de leg. j. l. quidam. Accursius.

b *Debere.* sic. ff. eo. l. cum vnus. in princip.

c *Delegata.* quia testator accommodabat aliquibus qui interim eos alebant, vel ibant in area, vt vadunt rustici huius ciuitatis ad medicinam: & sic non alebantur ex bursa domini. Accursius.

d *Claudius.* f. dixit idem adiiciendo & distinguendo: vt subiicit.

e *Ab his.* id est, ab hac concubina: & ita de singulari transit ad pluralem numerum. Vel dic ab his ministris: scilicet rusticis, & ab ipso testatore. nam tunc hæc variatio non nocet quo minus debeantur: verum vt vrbana familia alatur inspecto tempore mortis. vt. ff. eod. l. Mela. §. sed & si alimenta. Accursius.

f *Ab omnibus.* scilicet hæres poterit conueniri: quoniam omnibus quantum quibusdam dabat, legare videtur. sic forte variatum & alibi collectiuum nomen ponitur, sicut hoc nomen, libertis:

quincunces in annum vsque vicesimum ætatis præstes, cumq́; susciperis & tuearis. Quæsitũ est, an Seia postquam legatum suum acceperit, si noluerit pecuniam alũno relictã suscipere, vel in suscipienda ea cessauerit: onus alimentorum ex die mortis testatoris compellenda sit adgnoscere? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, cõpellendam [a] præstare, cum fideicommissum sit. Idem quæsiit, an hæres quoque Seiæ in annos viginti alimenta prestare debeat? Respondit, debere. [b]

Relatiuum, quis, vel qui, limitat suum antecedens non solum in quantitate, sed etiam in tempore. Bartolus.

℣ Testator concubinæ mancipia rustica numero octo legauit, & his cibaria prestari iussit, in hæc verba: *Eisq́; mancipiis quæ supra legaui, cibarij nomine ab hæredibus meis præstari volo, quæ me viuo accipiebant.* Quæsitum est, cum viuo testatore semper mãcipia rustica tempore messium & arearũ delegata [c] fuerint, & eo tempore cibaria ex ratione domini sui numquam acceperint, excepto custode prædij: an hæres quoque eius tẽporis, id est, messis & arearum & cibaria concubinæ pro mãcipiis rusticis præstare deberet? Respondit, eum cuius notio est, æstimaturum. Claudius. [d] Merito. Nam si eodem modo quo apud testatorem fuerunt, & apud concubinam futura legauit, non debebuntur eius tẽporis de quo quæsitum est, cibaria. Verum si velut in ministerium vrbanum ab his [e] transferentur, debebuntur.

Relatiuum, quis vel qui, limitat suũ antecedens ad quod refertur, non alia. Bar.

℣ Titia decedens testamẽto ita cauit, *Omnib⁹ libertis libertabusq́; meis cibaria & vestiaria quæ viua præstabam, dari præstariq́; volo.* Quæsitum est, cum tribus solis eo tempore quo ea vixit (sicut rationibus continebatur) cibaria & vestiaria prestiterit: an hęres eius à cæteris quoque libertis conueniri possit: an verò tribus tãtum sit obnoxius qui rationibus ipsius cibaria & vestiaria accepisse reperiũtur? Respondit, ab omnibus. [f]

Legata relicta ab hærede debentur ab hærede hæredis. Item appellatione libertorum hæredis, libertus liberti cõtinetur quem testator tractabat vt suum. Bartolus.

XVI. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

A vt. ff. de tri. vi. & ol. leg. l. cum vinum. & l. fi. in princ. sic ergo hic ista verba, quæ viua præstabam, non restringunt præcedentia. sic ff. eo. l. verba. & ff. tit. j. l. legata. in prin. & ff. de fund. instru. l. quæsitum. §. pe. & ff. de leg. iij. l. ea tamen. & l. cum quis decedens. in fi. Sed arg. contra. ff. de pe. leg. l. nam quod. in fi. & ff. de leg. iij. l. quæsitum. §. j. & l. hæres. §. vxori. & ff. tit. j. l. cũ quidã. & ff. de le. j. l. nõ solũ. §. fi. & facit. ff. eo. tit. l. testaméto. *ADDITIO.* Dic secundũ Bar. q̃ relatiuũ restringit antecedẽs ad quod refertur, nõ alia. & sic non ob. contra.

B *Alimenta.*] CASVS. Titius fecit testamẽtum, & instituit sibi hæredes Moderatum & Seium & Sempronium, & reliquit aliméta libertis suis nominatim à dicto Moderato: & decessit dict⁹ Titi⁹. & postea decessit dict⁹ Moderat⁹. núc quæritur, an hęredes Moderati teneãtur ad præstãda aliméta dictis libertis? & dicitur quòd sic. [LIBERTIS LIBERTABVS.] Quædam mulier Commoda nomine, quæ erat Bon. fecit testamentum, & in eo iussit dari libertis & libertabus quos & quas manumiserat inter viuos, & etiam libertis & libertab⁹ quos & quas manumiserat in testaméto vel codicillis, alimenta quæ viua eis præstabat. Ité dari iussit certos fundos dictis libertis & libertabus: & postea decessit. núc quæritur, an ad dicta legata libertis libertabusq́ue relicta admittatur Stichus libertus liberti patris dictæ testatricis? & videtur quòd sic: quia testatrix in epistolis suis solebat eũ appellare suum libertum, quamuis non esset. distinguitur tamen vtrũ testatrix viua ea aliméta ei liberto liberti patris sui præstabat, an non. & primo casu admittetur dictus libertus ad dicta legata, secundo non. [BASILICAE LIBERTAE.] Titius in testaméto suo legauit Basilicæ libertæ suæ decem quæ decem voluit esse apud Epictetum & Callistum libertos suos, ita vt cum fuerit Basilica vigintiquinque annorum, cum vsuris quincuncibus restituerentur eidem Basilicæ per eosdem libertos, ita tamen vt interim ex dictis vsuris aleretur Basilica prout ampliaret ætatẽ ipsa Basilica intra dictos vigintiquinque annos. & postea dictus testator in alia parte testaméti reliquit generaliter libertis libertabusq́ue suis cibaria & vestiaria & habitationẽ. & postea decessit idem testator. nunc quæritur, an etiam dictæ Basilicæ deberẽtur cibaria & vestiaria & habitatio? & respon. quòd non, nisi ipsa probet testatorem voluisse eam habere, etiã cibaria & vestiaria & habitationẽ. & est ratio quare in dubio non debet habere. quia testator destinauerat alimentis eius Basilicę vsuras dictorum x. quã pecuniã specialiter ei prælegauerat. [QVI SOCIETATEM.] Titius habuit cum vxore sua societatẽ bene per. xl. annos omnium bonorum: & durante societate manumiserũt quosdam seruos eis cõmunes, & sic fuerunt facti communes liberti viri & vxoris. & postea idẽ Titius dabat eisdẽ libertis aliméta insolidũ pro parte sua & vxoris. & postea idẽ Titius fecit testamẽtũ suũ, & instituit sibi hæredẽ dictã suam vxorem & nepotẽ ex filio ex æquis partibus, & ita cauit in eodẽ testamento. Item volo dari libertis meis quos viuus manumisi, ea quæ eis præstabam, & decessit. núc quæritur, an prædicti liberti quos manumisit, ab vxore possint petere ex fideicõ. ea solida quæ vir præstabat eis p̃ se & vxore? Et dicitur q̃ nõ, immo illud tantũ quod præstabat eis pro parte sua. Vi.

A Moderato.

BIU Cujas

a *A Moderato.* proprium nomen. Accursius.
b *Teneri.* quoniam non personæ est onus indicendum, cum per alium possit impleri[a]: vt habetur. C. de cadu. tollen. l. vnica. §. ne autem. &. ſ. l. proxi. in prin. &. l. cum vnus. in princ.
c *Commoda.* proprium nomen testatricis.
d *Fundos.* certos: aliàs nó valeret: vt. ſ. de iure do. l. cũ post. §. gener.
e *Ita.* hic est Græcũ, cuius sensus est, Rufino liberto meo salutẽ.
f *Quod medicus.* quòd id est quia. Accursius.
g *Vina.* scilicet testatrix. Accursius.
h *Ea.* scilicet alimẽta. Accursius.
i *Aliter vero nõ.* vt & supra, de le. iij. l. pater. §. j. &. j. de verb. signi. l. Modestinus. & facit supra, eo. l. ij. Accursi[9].
k *Restituerentur.* dicta decem.
l *Ampliaret.* i. prout creſceret, maiora præstentur alimenta vsque ad dictum tempus. ad quod est. ſ. eod. l. cum vnus. §. fina.
m *Capite.* scilicet testamenti.
n *Deberentur.* scilicet cibaria & vestiaria & habitatio.
o *Claudius.* ſ. dixit idẽ, addendo rationẽ quæ sequitur. Accursius.
p *Quia destinauerat.* testator. & facit. ſ. de lega. iij. l. hæres. §. j. &. ſ. de fun. instru. & instru. leg. l. quæsitũ. §. fina. & l. cum de lanionis. §. cui fundum. &. §. quidã. & l. prædia. §. idem quæsiit. &. ſ. titu. j. legata. in princ. & de verb. obli. l. doli clausula.
q *Cum vxore.* No. virum socium vxoris[b]. sic supra, de dona. inter virũ & vxo. l. cum hic status. §. antepenul.
r *Præstabam.* scilicet do lego.
ſ *Ab vtrisque.* id est, vtroque, viro scilicet & vxore.
t *Viuente.* viro, quę solida viu[9] præstabat pro parte sua & vxoris.
u *Pro sua parte.* facit ſ. de leg. j. l. v. §. fi. &. ſ. de leg. iij. l. qui concubinam. §. qui fundum.

a Quia si persona insungeretur, c videret eius d esse electa industria, & hoc casu nõ posset per alium impleri: vt plene in ca. firmiter. per Panor. extra de sum. tri. & fid. ca.

b Hæc gl. facit multũ pro dominabus quæ eorum maritis subdi aspernantur, se ancillas eorũ non esse asseuerantes. cõtra quas in oppositũ facit glo. in verb. fuerit in. l. si constante. §. si maritus. ſ. sol. matri.

**Flo. quã*

†*Vide Alcia. lib. præter. 2. hic.*

**id est, Rufina pgnato, liberto nostro.*

ALimenta & vestiaria libertis suis dedit. Quæsitũ est, an quia nominatim à Moderato[a] vno ex hæredibus dari iussit testator, solus Moderat[9] debeat, nõ etiam post mortẽ Moderati hæredes eius? Respõdit, & hæredes teneri[b]. ¶ Libertis libertabúsque item quos quasque testamẽto codicillísve manumiserat, alimenta Cõmoda[c] quæ viua præstabat, dari iussérat: item omnib[9] libertis libertabúsque fundos[d]. Quæsitum est, an ad ea legata admitteretur liberti parterni libertus, cui scribere solebat ita[e]: †* ἀρ᾽ ῥωφίνῳ, ἡμετέρῳ ἀπελευθέρῳ. epistola etiam emissa ad ordinem ciuitatis, vnde oriunda erat, petierat vti publicè, quòd medicus[f] esset, salaria ei præstarẽtur: manifestãdo literis suis eũ suum esse libertũ? Respõdit, eum cuius notio est, æstimaturum: vt si quidẽ viua[g] ea[h] & ei præstabat, nihilominus ad fideicõmissum admitteretur: aliter verò non[i].

In legato non reiterabili dispositio generalis non refertur ad ea de quibus specialiter est prouisum. Bart.

¶ Basilicæ libertæ decem dedit, quæ*apud Epictetum & Callistum libertos esse voluit: vt cũ fuerit Basilica annorum viginti quinque, cum vsuris quincũcibus restituerentur[k], ita vt ex vsuris aleretur, prout ętatẽ ampliaret[l]. Quæsitum est, an ex alio capite[m] quo generaliter libertis libertabúsque cibaria & vestiaria & habitationem reliquit, etiam Basilicæ deberentur[n]? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non deberi: nisi hoc quoque ei datum probaretur. Claudius[c]: Quia destinauerat[p] alimentis eius vsuras pecuniæ, quas specialiter ei prælegauerat.

Appellatione libertorum suorum continentur cõmunes liberti pro ea parte quam quis habebit in eis. Bartolus.

¶ Qui societatem omnium bonorum suorũ cum vxore[q] sua

Seruus propriis potest relinqui legatum in causa alimentorum. Barto.

XVII. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

SEruos[x] ad custodiam templi reliquerat[y]: & his ab hærede legauerat his verbis, *Peto, fideiq; tuæ committo vt des præstes in memoriã meam pediſſequis meis quos ad curam tẽpli reliqui, ſingulis menſtrua cibaria, & annua veſtiaria certa*[z]. Quæsitũ est, cùm templũ nõdum esset extructũ[a], ex die mortis, an verò ex eo tempore quo tẽplũ explicitũ fuerit, percipere serui debeãt legatũ? Respõdit, officio[b] iudicis hæredẽ cõpellendũ seruis relicta præstare donec tẽplũ extrueretur.

Per clausulam generalem appositam in vltima voluntate circa idem, videtur recessum à speciali. Bartolus.

XVIII. IDEM libro vicesimo Digestorum.

LIbertis quos testamẽto manumiserat, alimentorũ nomine menſtruos decem legauerat: deinde codicillis generaliter omnibus libertis[c] menſtruos septem, & annuos vestiarij nomine denos legauit. quæsitum est ex*testamento, an ex codicillis libertis fideicommissum hæredes præstare debeant? Respondit, nihil proponi cur non ea quę codicillis data proponerentur, præstari deberent. nam ab his quæ testamento cibariorũ nomine legata essent, recessum[d] est propter ea quæ codicillis relicta[e] sunt.

A quolibet mense, &. xx. pro vestimentis quolibet anno. & postea decesſit. nunc quæritur, cum dictum templum nondum esset extructum tempore mortis testatoris, an serui debeant percipere dictum legatum ex die mortis testatoris: an vero ex eo tempore quo templum fuit explicitum siue completum? & respon. quòd hæret debet compelli officio iudicis præstare relicta dictis seruis etiam eo tempore quo templum extruitur, nedum postea. Viuianus.

x *Seruos.* omnes, vel quos habet in tali loco. & sic cõtinentur etiam ancillæ pediſſequæ: vt j. ſubiicit, & supra, de lega. iij. l. seruis vibrunis. Accursius.

y *Reliquerat.* aliquis, pediſſequis cõtẽtis sub seruorum vocabulo.

z *Certa.* puta centum. Accursius.

a *Extructum.* & sic serui non sunt templi interim, sed nec sunt hæredis: vt infra, de libe. cau. l. seruos.

b *Officio iudicis.* non iure actionis. ſ. quia deſit persona quæ agere possit: vt &. ſ. de leg. j. seruo alieno. §. ſi quis post. &. ſ. famil. ercis. l. ex parte. §. seruo. Nec ob. id quod habetur. C. de necess. ser. l. quidã. §. illo. & facit. ſ. e. l. ascui. & de iis quæ pro non script. haben. l. iij. &. ſ. de annu. lega. l. ſi quis post. &. ſ. de legat. iij. l. quis Titio. & supra, de leg. iij. j. ſi quis. Accur.

Libertis. CASVS. Titius instituit sibi hæredem Gaiũ: qui Titius habebat. vij. libertos quos inter vivos manumiserat. in testamento autem manumisit tres seruos, & habet nunc. x. libertos. & in eodem testamento legauit dictis tribus libertis quos in testamento manumiserat. x. omni mẽse nomine alimentor. & postea fecit codicillos in quibus legauit generaliter omnibus libertis suis cuiuſcunque mensis septẽ aureos & annuos denos nomine vestiarij, & decessit idem testator. nũc quæritur, an ex testamento prędicto & ex codicillis prædictis hæredes debeant præstare fideicõmiſ. dictis tribus libertis? & respon. q̃ ea quæ sunt eis relicta in codicillis, debent eis præstari, & propter relicta in codicillis prædictis tribus libertis videtur recessum ab his quę in testamento legata erant. Viuianus.

c *Libertis.* testamento manumiſſis.

d *Recessum est.* præsumptione iuris, nisi legatarij probent contra: vt. ſ. de leg. j. l. plane. §. sed si non corpus. Accursius.

e *Relicta sunt.* ab eodem hærede: secus si à diuersis: quia tunc ab vtroque

BIU Cujas

vtroque daretur: vt supra, de lega.j.l.si à pluribus.§.j.vel dic vt ibi no.& supra,de proba.l.quinquaginta.& facit infra,de adi.leg. Lcum certum.&.de lib.leg.l.Aurelius.§.testamento.&.§.testator. & supra,de fun.instru.l.Seiæ.in princ.

Manumissus.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem matrem suum libertã:& in eodẽ testamento manumisit duos suos seruos:& eis manumissis reliquit p fideicõ. annua cibaria si cum dicta sua matre morarentur. & postea decessit dictus Titius, & postea dicta mater superuixit dicto suo filio per trienniũ:& cum dicti manumissi cessarẽt in petitione dicti fideicom.ipsa non præstitit eis. mortua autẽ postea dicta matre testatoris, extitit ei matri hæres Seia sua filia:& ipsa filia vixit.xiiij.annos,& nõ soluit dictis manumissis dictũ fideicõ.cũ nec ipsãm ipsi interpeluerint.mortua autem postea dicta filia extitit ei hæres Sépronius.nũc dicti manumissi petũt a dicto Sépronio nouissimo siue vltimo hærede dictũ fideicõ. cibarij & vestiarij tam pro preterito tẽpore q̃ pro futuro. quæritur, nunquid possint? & dicitur quòd bene possunt ipsi manumissi, quia bene impleuerunt conditionem, puta quia bene steterunt manumissi cum matre donec ipsa vixit,vel per eos non stetit.Viuianus.

Alimenta debita non soluta possunt peti tam præterita quam futura. Barto.

¶Manumissis testamento cibaria annua,si cum matre [a] morabuntur, per fideicõmissum dedit.mater filio triẽnio superuixit:[&]neq; cibaria neq; vestiaria eis præstitit, cũ in petitione fideicõmissi liberti cessarẽt:sed & filia postea q̃ matri hæres extitit, quoad vixit, annis quatuordecim interpellata de eisdem soluendis non est.quæsitũ est,an post mortẽ filiæ à nouissimo hærede petere possint, & tam præteriti temporis[†] quàm futuri,id quod cibariorũ nomine & vestiarij relictum est?Respondit, si conditio [b] extitisset, nihil proponi cur nõ possent.

Tempus etiã grauati adiectum grauato,in dubio conditionem facit. Barto.

¶Ab hæredibus Stichũ manumitti voluit: eiq̃e, si cũ Seio [c] moraretur, cibaria & vestiaria præstari à Seio.deinde hęc verba adiecit:[*A*]*te autem Sei peto,vt cum ad annũ vicesimũquintũ peruenerit,militiam ei cõpares: si tamen te ante nõ reliquerit.* Quæsitũ est, Sticho statim libertatẽ consecuto, prius autẽ defuncto Seio q̃ ad annũ vicesimumquintũ peruenisset, an ab his ad quos bona Seij peruenerunt [d], militia Sticho cõparari debeat: & si placet deberi,vtrum statim militia cõparãda sit,an eo tẽpore quo Seius annum vicesimumquintũ expleturus fuisset si superuixisset? Respondit,cum placeat cõparandam [e], non ante deberi, quàm id tempus cessisset.

Deminutio legatorum relictorum in testamento nõ pertinet ad legata, nec ad alimenta relicta in codicillis vel in tabulis pupillaribus. Bartolus.

¶Posthumis [f] hæredibus instituti nascentur, & mihi hæredes extiterint, & in pupillari ætate decesserint, substituo eis Gaium & Sempronium pone.& ita substituit eis pupillariter dictum Gaium & Semproniũ. & postea ita dixit, volo q̃ dictus Gaius & Sépronius dent duplicata legata quæ reliqui impuberibus libertis.i.illis quibus dedi libertatem in primis tabulis à patre & à matre mea à me institutis præter cibaria & vestiaria. nam & cibaria & vestiaria quę reliqui in primis tabulis dictis libertis impuberibus, nolo duplicari in personis dictorũ substitutorum, sed alia legata sic. perfecto testamẽto & substitutione pupillari nata est ex dicta sua vxore vna filia, & illa fuit vocata Petina.gratia autem dictæ filiæ posthumæ ipse Titius fecit codicillos, & in eis iussit reddi eidem filiæ tertiam partem eorum quæ reliquit in testamento.in his etiam codicillis reliquit legata quibusdã aliis. & postea decessit dictus Titius,& extitit ei hęres dicta filia posthuma, & pater ipsius testatoris & mater. & postea dicta filia decessit in pupillari ætate,& sic ex dicta substitutione extiterunt dictæ filiæ hæredes dictus Gaius & Sempronius. & sic illud ius quod ipsa filia habebat ex codicillis patris.s.vt restitueretur ei tertia pars relictorum, vt dictum est, habent nunc dicti sui hæredes. nunc oriuntur hic tres quæstiones. Prima est circa relicta in primis tabulis. Secunda,circa relicta in codicillis. Tertia, circa relicta in secundis tabulis. Quæritur ergo primo, an in hoc fideicõmisso relicto filiæ in codicillis cõtineatur tertia pars cibariorum & vestiariorum relictorum in primis tabulis impuberibus libertis? Et respon.quòd non. & hoc fauore alimentorum, quasi de his deminuendis non senserit testator. Secundo quæritur, an in dicto fideicom. filiæ contineatur tertia pars eorum quæ pater in codicillis reliquit extraneis? Et respon. similiter quòd non. & est hic ratio, quia in codicillis in quibus reliquit fideicommissum filiæ,dixit dictus pater. si quid testamento quod ante hoc tempus feci legaui, peto ab his cui.i.quibus dare volui.i.dedi legata in dicto testamento,vti.i.vt reddant filiæ meæ Petinæ tertiam partem. & non dixit dictus pater, sed quod his codicillis legaui &c.vt patet in ver.deinde post testamentum &c. Tertio quæritur, an illud quod additum est legatis in substitutione, computari debeat deducta tertia parte, sicut computatur quantitas legatorum testamento relictorum.s.vt duæ partes quantitatis additæ legatis in substitutione debeantur legatariis, & tertia debeatur hæredibus dictæ filiæ testatoris? & videtur quòd sic propter dictos codicillos quibus codicillis voluit testator pertinere ad filiam suam tertiam partem legatorum. respon. tamen hic quòd prædicta additio quæ fuit facta legatis, integra debetur legatariis, non detracto inde aliquo pro dictis hæredibus filiæ. Et vt planius videas, ita dicas, seruis impuberibus, id est, cuilibet eorum fuerunt legati.x.aurei: vt vidisti in princip. huius casus. postea in secundis tabulis fuerunt duplicata legata, & ita quilibet eorum debet habere.xx.aureos, id est, primos.x.& alios.x.adiunctos in substitutione. certè de primis.x.nõ est dubium, quin hæredes filiæ debeant habere tertiam partem propter verba codicillorum, sed de secundis.x.adiunctis in substitutione est dubitatio. & ita soluitur vt dixi, scilicet vt integra legatariis debeantur. de cæteris autem relictis pars tertia sine dubio fuit filiæ debita: ac per hoc certum est pertinere ad hæredes substitutos eidem filiæ.Viuianus.

Casum ponit secundũ Accursiũ.

[f] *Posthumis.* Titius instituit patrẽ & matrem posthumósq; suos hæredes. Item seruos quosdã impuberes à matre patréque manumitti præcepit:& eisdem cibaria & vestiaria annua aliaq̃e pecuniaria legata singulis,puta decem aureos legauit. Item aliis libertis. Item extraneis quoque quædam reliquit. deinde in secundis tabulis pupillariter posthumis substituit, & ab hæredibus substitutis

Si cum matre. testatoris cui fuit hæres filius, & filio mater, & matri vltimo filia: vt.j.patet.

Si conditio. vt quia steterũt cum matre, vel per eos non stetit: vt.C.de leg.l.j. Et no.interpellationẽ nõ esse necessariã.sic.C.de cõtrah.stipu.l.magnã. &.C.de iure emphy.l.ij.&.j.de verb.obli. l.ad diẽ. &.ẽ.de nautico fœno.l.fi.&.ẽ.de vsu.l.pecuniæ.§.j.&.ẽ. de annu.leg.l.annua.in prin.Item cõtra.ẽ.de pba.l.Procula.Sol. ibi & fraternitas inter eos erat,& sæpe & sæpius rationes & solutiões inter se fecerũt.hic nulla ratio vel solutio fuit inter eos.Ac.

Ab hæredibus.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes Seium & Gaium & Semproniũ:& præcepit eis vt manumitterent Stichũ seruum suum.& præcepit vni de hęredibus,scilicet Seio vt eidem Sticho cibaria & vestiaria præstaret,si cum eodem Seio moraretur. postea hæc verba adiecit in eodem testamento: A te autem Sei peto, vt cum ad annum.xxv.peruenerit, militiam ei Sticho compares: si tamen te ante non reliquerit. & postea decessit dictus Titius testator. & postea hæredes prædicti manumiserũt dictum Stichum.& postea dictus Seius hæres decessit antequã perueniret ad.xxv.an.& habuit hęredes dictus Seius Petrum & Martinum. nunc quæritur, an dicti hæredes Seij debeant comparare Sticho militiam? Et respon. quòd sic: non tamen antequã dictus Seius fuisset expleturus.xxv.an.si superuixisset.Viuianus.

Si cum Seio. qui erat vnus de hæredibus.

Peruenerunt. vt ad hæredem. si autem titulo singulari, & tunc hypothecæ sunt: vt.C.communia de leg.l.j.

Comparandam. imò videtur quòd non sit comparanda:vt.j.de manumiss.testa.l.si ita scri. Solu. vt no.C.quando di.le.ce.ex his. & supra,de leg.j.l.si cui. & facit.j.quãdo di.leg.ce.l.Firmio.§.ij. &.C.de vsufruc. l.in ambigua. ADDITIO. Dic quòd ibi erat certum quòd testator volebat facere diem diuinare: & ideo dic quòd ibi apponitur tempus grauato ibi honorato. rationem huius vide per Barto.in.l.si cui legetur.ẽ.de lega.j.

Posthumis.] CASVS. Titius habens patrem & matrem & vxorem prægnantem,instituit sibi hæredes posthumos quos sperabat nasci ex dicta sua vxore, & etiam dictũ patrem suum & matrem. Item præcepit manumitti à patre & à matre quosdã suos seruos impuberes, & eis seruis legauit cibaria & vestiaria annua,& etiã peculia eorum.Item legauit cuilibet eorũdem seruorum.x.aureos pone. Item & aliis libertis suis legata reliquit,& aliis quibusdam extraneis plura legauit. & postea ita dixit, si dicti posthumi à me

BIU Cujas

tutis libertis impuberibus relicta exceptis annuis duplicauit, scilicet pro.x. præcipiens.xx. dari. perfectoque sic testamento nata est ei filia cuius gratia factis codicillis testaméto relictorum partem tertiam filiæ reddi iussit. aliis etiam codicillis eisdem legauit: patrisque effecta filia hæres adhuc impubes decedés substitutos habuit hæredes. quærebatur ergo, an in hoc fideicómisso relictorum filiæ alimentorum: & aliis in codicillis relictorũ, forsitan qui testamento fuerant confirmati, item in tabulis pupillaribus relictorũ pars tertia cõtineatur. quod remouet. de cæteris autẽ relictis partem tertiam filiæ debitam fuisse, ac per hoc ad hæredes ei substitutos ptinere certũ erat.

a *Substitutione.* pupillari, quæ potest fieri posthumis: vt.ſ. de vulga. substi. l. ij. §. j.

b *Actores.* id est, catstaldiones seruos. *Flo. nũmo

c *Manumisit.* id est, manumitti iussit à patre & matre: vt patet. j. l. si cui.

d *Legauit.* scilicet directo. Accursius.

e *Annua.* & sic alimenta: vt. ſ. de annu. leg. l. si cui.

f *Cui.* id est, alicui. Ac.

g *Dari volui.* scilicet fideicó. q.d. quibus aliquid reliqui, peto &c.

h *Petinæ.* propriũ nomen filiæ est.

i *Impuberibus.* in hoc non est vis. nam idẽ si puberes. sed sic de facto erat.

k *Eo amplius.* p quod videtur repetere & primum: vt. ſ. de leg. iij. l. si tibi.

l *Tãtum quantum.* accipe dari volo quantũ in singulis legatis primo dederat in numerato. aliàs enim est, in numerato: aliàs, in numero. sic ergo pro. x. in primis tabulis, reliquit *Flo. præter

tutis, & patre & matre, & substitutione[a] facta, actores[b] manumisit, [c] & peculia eis legauit, [d] & annua[e] & certis libertis suis legata, & aliis exteris plura: deinde post testamentum factum nata filia, codicillis ita cauit: *Si quid [in] testaméto quod ante hoc tempus feci, legaui, cui[f] dari volui,[g] peto ab his vti tertiam partem Petinæ[h] filiæ meæ reddant.* secundis autẽ tabulis facta pupillari substitutione, impuberibus[i] libertis quibus à parentibus libertates dedit, eo amplius[k] alterum tantum quantum[l] [singulis] in numerato * præter cibaria & vestiaria dari voluit. Quæsitum est, cùm superuixisset filia testamento aperto[m] & codicillis,[n] postea autẽ decessisset, & fideicómissum datum eidem de restituẽda[o] parte tertia ad hæredes suos transmisisset, [p] an etiam cibariorũ & vestiariorum tertiæ partes ei per fideicommissum datæ esse videantur? Respondit, non videri. [q] Idem quæsiit, an eorũ quæ codicillis per fideicommissum relicta sunt, tertiæ partes ad filiam pertinere debeãt? Respõdit, non deberi. [r] Idem quæsiit, an alterum tantum[s] à substitutione[t] legatum deducta[u] tertia parte quãtitatis legatorum testamento datorum computari debeat: vt duæ partes[x] quantitatis debeantur[y] propter * codicillos quibus tertiam partẽ codicillis legatorũ ad filiam suam pertinere voluit? Respõdit, integrum ex tabulis substitutionis deberi.[z]

Non impleto onere de morando in certo loco, libertus relicto priuatur. Bartolus.

A Cibaria & vestiaria per fideicõmissum dederat, [a] & ita adiecerat: *Quos libertos meos, vbi corpus meum positum fuerit, ibi eos morari iubeo, vt per absentiam filiarum[b] mearũ ad sarcofagum † meum memoriã meã quot annis celebrent.*[c] B quæsitũ est, vni ex libertis qui à die mortis neque ad hæredes accesserit, [d] neq; ad sepulchrũ morari voluerit, an alimenta præstanda sint? Respondit, non præstanda.

Absens propter negotia testatoris, vt præsens debet alimẽta percipere. Bartolus.

XIX. IDEM libro vicesimosecundo Digestorum.

TEstaméto ita cautum fuit, *Libertis meis cibaria, quæque alia præstabam, ab hæredibus meis præstari volo.* vnus ex libertis ex voluntate patroni negotij sui gratia[e] quadriennio ante diem C mortis abfuit. ex hac causa cibaria quæ ante acceperat, mortis tempore non accepit. cui tamen liberto eodem testamento patronus, sicut & aliis quos viuus manumiserat, legatum quinque dederat. quæsitũ est, an isti quoque cibaria & reliqua quæ cæteris libertis legata sunt, debeantur? Respondi, cur non?[f]

Dispositio generalis non refertur ad ea de quibus circa eandem causam specialiter est prouisum: & legatorum præstatione grauari potest legatarius singularis. Bar.

Cibaria.]CASVS. Titius instituit filiis suis reliquit per fideicommissum libertis suis cibaria & vestiaria. & postea ita dixit in testaméto suo, libertos meos iubeo morari ibi vbi corpus meum repositum fuerit, vt per absentiam filiorum meorũ celebrẽt quotannis, id est, singulis annis memoriam meã ad sarcofagũ, id est, sepulchrum meum, pu- ta aliquas exequias. & postea decessit dictus Titi⁹. postea vn⁹ ex dictis libertis noluit morari ad sepulchrũ cũ aliis libertis, neque ad hæredes accessit causa excusãdi se super hoc. nunquid sunt ei præstanda alimenta? & respon. quòd non, sed aliis libertis sic. Viuia.

a *Dederat.* i. reliquerat libertis, vt subiicit.

b *Filiarum.* quia forte nupserant alibi.

c *Celebrẽt.* aliquas sci licet exequias. & dic sarcofagũ, id est sepul chrũ. & facit infra, de condi. & demon. l. Ti tio. §. ij. & C. de le. l. & de condi. inser. l. & ij. & supra, de annu lega. l. eum. &. ſ. cod. l. Gaio. §. imperator. & supra, de leg. iij. l. qui concubinam. §. vxori.

d *Accesserit.* ad excusandum se forte.

Testamento.]CASVS. Titius habebat libertos quibus præstabat cibaria & vestiaria. ipse Titius misit vnũ de dictis libertis pro quodã suo negotio Romam forte: & stetit ibi libertus per quadriẽnium. & propter dictam absentiam cibaria quæ ante acceperat cũ aliis libertis, à patrono suo non accipiebat. dictus autem patron⁹ interim venit ad morte, & fecit testamentũ, & ita in eo cauit, libertis meis cibaria quæq; alia præstabã, ab hæredibus meis præstari volo. Item legauit dicto liberto absenti quinque, & etiã aliis libertis quos viuus manumiserat, legauit cuilibet quinque, & postea decessit dictus patronus. nunc quæritur, an debeatur isti liberto absenti cibaria & reliqua quæ cæteris libertis legata sũt? Et respõ. q sic. Vi

e *Sui gratia.* vel patroni liberti.

f *Cur non.* q.d. debentur. sic. j. de verb. obli. l. j. §. si quis ita. & facit. ſ. eo. l. à filio. §. fi. & de fund. instru. prædia. §. j.

Stichus.]CASVS. Titius habebat vnum seruum nomine Stichum, qui erat nepos Bailæ Titij ipsius. & ipse Stichus habebat contubernalem, & liberos ex ea. cui contubernali & liberis Stichi dictus Titius præstabat alimenta. Ité habebat plures libertos quibus alimenta præstabat. fecit dictus Titius testamẽtum, & in eo ita cauit: Stichus nutricis meæ nepos liber esto. cui Sticho volo dari omni anno. x. aureos pro alimentis. qui testator prædictus postea designauit nomina, id est, debitores suos ex quib⁹ debebat fieri solutio Sticho de dictis. x. aureis. & postea eidẽ Sticho legauit contubernalem eius & liberos. Item legauit dictæ contubernali & liberis Stichi ea quæ viuus eis præstabat. & postea in alio capite testaméti iussit dari libertis suis ea quæ viuus præstabat eis. & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur, an dictus Stichus possit etiã aliméta percipere cũ aliis collibertis, & sum legatũ. x. aureorum? & respon. quòd non. immo. x. tantũ. Sed pone quòd

a *Substitutione.* id est à substitutis.

b *Deducta.* hãc enĩ cõstat deduci, & filię dari. & sic de primis decẽ.

c *Dua partes.* ſ. istius alterius quãtitatis, scilicet secũdorũ decẽ.

d *Debeantur.* scilicet libertis, tertia filiæ reseruata. & sub. quod videtur propter codicillos &c.

e *Deberi.* scilicet libertis: & sic nihil videtur filiæ de secundis decem dari. sunt ergo tres quæstiones. Prima, circa relicta in primis tabulis. Secunda, circa relicta in codicillis. Tertia, circa relicta in secundis tabulis. Accursius.

BIU Cujas

quòd dictus testator reliquit duo pone prędia reipub.& ita post- ea dixit, volo quòd respubli. præstet prædicta alimenta ex dictis prædiis libertis meis vtriusq; sexus.núquid respu.tenetur dare.x. aureos annuos prędictos,& cótubernali & libertis Stichi ea quę viuus testator eis præstabat, subaudi & aliis libertis ea quæ testator solebat eis præstare? an vero tenetur ad prædicta hæres Titij testatoris? Et respō.q respub. tenetur. [*TITIA VSVMFRVCTVM.*] Titia instituit sibi hæredem Seium, & legauit Mæuio vsumfructum fundi sui Titiani,& fidei eiusdē Mæuij cōmisit,vt ex reditu prædicti fundi præstaret Pāphilo & Stricho annuos centum nummos donec viueret dictus Mæuius fructuarius.& postea decesit dicta Titia.& postea decessit dictus Mæuius fructuarius,nūc quęritur, an dictus Seius hæres testatricis debeat aliméta dictæ Pamphilæ & Sticho vel hæres Mæuij fructuarij? Et respon.quòd hæres testatricis non tenetur præstare,nec etiam hæres fructuarij, nisi dicta Pāphila & Stichus probent testatricé voluisse præstari alimenta eis ab hærede fructuarij, etiam finito vsufructu.nam tunc bene tenetur præstare hæres fructuarij, si modo ad præstanda dicta alimenta sufficiat id qđ ex vsufructu receptum est per dictum fructuarium.& aliàs nó. [*MATER FILIO.*] Titia instituit sibi hæredē filiū suum Seium, & rogauit eum per fideicom.vt daret libertatem Pamphilo:& eidem Pāphilo legauit quinos aureos nomine cibariorum,& quinquagenos aureos quolibet anno nomine vestiarij sub ista conditione, si moraretur idem Pamphilus cum dicto filio testatricis.& postea decessit dicta Titia. & postea dictus Pāphilus bene stetit cum filio testatricis donec ipse filius vixit.nunquid post mortem filij debet consequi alimenta? Et dicitur quòd sic.Viuianus.

a *Dari volo.*pro alimentis.Rogerius.

b *Nominibus.* designauit enim certa nomina ex quibus fieri debebat solutio.Accursius.

c *Præstabat.*sub.legauit.

d *Non posse.*quoniam illi decem aurei annui Stichi videntur alimentis destinati: vt &.ſ.eodem.l.libertis. in principio.& sic nó est contra supra, de an.lega.l. qui Marco. & facit supra, de lega. iij.l.hæres meus.§.j.& de fun.instru.l. quæsitum.§.finali.&.l.cum de lanionis.§.cui.&.l.prædia.§.ij.

e *Benigna.*cum aliàs à legatario legari non poterit iure isto: vt inſitu.de singu.reb.per fideicommiſſ.reli.§.j.Accursius.

f *Titia.*testatrix.

g *Hæres.*Titiæ.

h *Ab hærede Titiæ.*immo videtur teneri:vt.ſ.de vsufru.lega.l. si ab eo.quæ est contra.Solu.hic adiungitur quod est.j.in fi. si modo &c.vel dic vt no.ſ.de an.leg.l.Titia. in princip. & facit.ſ. de an.lega.l.Seio.in prin.&.l.annua.in prin.& de le.iij.l.qui concubinam.§.vxori.&.C.de condi.inser.l.ij.Accursius.

i *Sufficeret.*facit.ſ.de lega.ij.l.imperator.

k *Post mortem.*nisi gratia filij fuisset aliud dictum:vt.j.de cōdit. & demon.l.illis.in princi.& facit.ſ.de leg.iij.l. qui concubinā.§. vxori.&.j.de condit.& demon.l. si quis ita. &.ſ.eod.l. Gaio.§.j. &.C.de leg.l.j.& de condit.inser.l.iij.& de an.lega.l.Mæuia.in prin.&.l.annua.in prin.&.l.Seio.in prin.Accursius.

Diariis.] *CASVS.* Titius legauit mihi daria siue cibaria. certè cibus tantum mihi debetur, quia hoc sensisse videtur testator.diarium enim dicitur quod alicui relinquitur pro cibo singulis diebus, non autem continetur habitatio neque vestiarium, neque calcearium.Vi.

l *Diariis.*aliàs, diariis: *Diarium* & est bona litera. & dicitur diarium quod alicui singulis diebus p cibo relinquitur, vt puta nūmus. ad quod est *Flosteſta* supra, de transact.l. cū tor hi.§.si cui.aliàs est, vestiariis: sed male: quia infra dicit vestiariū nō deberi.aliàs est, viariis: sed nec hoc placet: qa infra dicit calcearium non deberi. aliàs est, viuariis, id est quæ sūt necessaria ad vitā. sed non placet: quia tunc continerentur ea quæ sequuntur:vt infra,eodem.l. finali. Item illa dictio aliud significat: vt supra,de vsufru.l.vsufructuarium. §.j. facit supra,de transactio l.cū hi.§. qui transigit. & supra familiæ erciscundæ.l.ex parte.§. primo. & supra, eodem.l. legatis.

Cum alimenta.] *CASVS.* Seius reliquit aliméta Titio nō adiecta quantitate nec re ex qua præstētur: & etiam quibusdam aliis eiusdem honestatis & ordinis vt erat Titius. & postea decesit idē Seius. nunc quæritur, qualiter & iuxta quem modum sint alimenta præstanda. & certe in primis inspiciendū est quæ alimenta Seius defunctus solitus erat præstare ei Titio legatario:& secundum illum modum & nunc sunt ei præstanda.si autem hoc non appareret, inspiciendum est quod cæteris eiusdem ordinis reliquerit: & secundum illum modum & núc sunt Titio prædicto præstanda.si autem neutrum prædictorum duorum appareat,tunc modus alimentorū debebit statui ex facultatibus Seij defuncti, & ex charitate siue dilectione eius Titij cui fideicommissum alimentorum fuit datum. [*QVI FRATRIS.*] Seius fecit testamentum,& instituit sibi hæredem Titium fratrē suum: & rogauit eum vt daret alimenta libertis suis testatoris:& postea decesit dictus Seius testator, & postea idē Titius hæres Seij fecit testamentum, & in eo reliquit dictis libertis duas suas vineas, & adiecit hæc verba,vt habeant vnde se pascant.& postea dictus Titius hæres Seij fratris sui decesit:& habuit duos hęredes,puta Gaium & Sempronium.nunc veniunt liberti,& petunt ab hæredibus dicti Titij dictas vineas.dicunt hæredes Titij, non volumus vobis dare vineas nisi liberetis nos ab obligatione testaméti prioris quod fecit Seius:in quo,vt dictum est, instituit sibi hæredem Titium fratrem suum,& ab eo reliquit vobis aliméta. nū ex illo testamento adhuc sumus obligati nos hæredes Titij ad præstanda vobis alimenta sicut erat ipse Titius.Titius enim reliquit vobis vineas loco alimentorū.quæritur,nunquid liberti teneantur liberare eos hæredes Titij?& dicitur quòd sic:immo dico tibi plus,quòd si dicti hæredes Titij dederunt dictas vineas libertis,& liberti non liberauerunt eos à dicta obligatione alimentorum, & postea agāt dicti liberti ad aliméta ex testamento priore, scilicet Seij: poterūt hæredes Titij opponere eis exceptionē doli,& per eam erunt tuti.& hoc est verum quod habēt doli exceptionem si non minus valent vineæ, quàm æstimatio alimentorū. dicta autem adiectio quam fecit Titius in legato vinearum, illa, scilicet vt habeant vnde se pascāt liberti:magis pertinet ad dictā

XX. IDEM libro tertio Responsorum.

Stichus nutricis meæ nepos liber esto:cui decem aureos annuos dari volo.[a] qui deinde interpositis nominibus[b] eidem Sticho cōtubernalem † eius & liberos legauit:hisque quæ viuus prestabat.[c] deinde alio capite libertis omnibus quæ viuus prestabat, dari iussit. Quæro, an Stichus præter suum legatum & alimēta percipere possit? Respondit, secūdum ea quæ proponerentur, non posse.[d] Item cum alimenta libertis vtriusque sexus reliquerit à republica,& ex prędiis quæ ei legauit, dari voluerit:quæro, Stichi contubernali & liberis, vtrùm ab hærede instituto, an à republica diaria & vestiaria quæ viuus dabat,præstari debeant? Respondit,posse benigna[e] voluntatis interpretatione dici his quoq; à republica præstanda.

Cum finitur legatum, tunc finitur onus legato adiectum:nisi aliud de voluntate testatoris appareat.Bartolus.

† Titia[f] vsumfructū † fundi legauit Mæuio,eiusque fidei cōmisit,vt ex reditu fundi prestaret Pāphilæ & Sticho annuos cētenos nummos quoad viuerent. Quæro, an mortuo Mæuio hæres[g] alimenta debeat? Respondit, nihil proponi cur debeāt præstari ab hærede Titię,[h] sed nec ab hærede legatarij: nisi id testatrix * manifestè probetur voluisse, etiam finito vsufructu præstari: si modo id quod ex vsufructu receptū esset,ei rei præstandæ sufficeret.[i]

Legatum alimentorum non perit conditione facta per casum cōtingētē in persōā eius in quem specialiter est collata.Bar.

† Mater filio hærede instituto, per fideicōmissum libertatem Pamphilo seruo[suo]dedit,eidem cibariorum nomine legauit quinos aureos, & vestiarij [nomine] in singulos annos quinquagenos,si cum filio eius moraretur. Quæro,filio [eius] defuncto,an alimenta deberētur? Respondit, si conditioni paruisset,deberi etiā post mortem.[k]

XXI. VLPIANVS libro secundo Fideicommissorum.

Diariis[l] vel cibariis relictis, neq; habitationem,neque vestiarium, neque calcearium deberi palam est: quoniam de cibo tantum testator sensit.

Si alimenta principaliter relinquuntur, debentur arbitrio boni viri inspectis cōditionibus hic insertis.Bartolus.

XXII. ABVRNIVS VALENS libro primo Fideicommissorum.

legandi proprietatem vinearum, quàm ad vsumfructum constituendum in dictis vineis. Viuianus.

a *Quantitate.* vel saltem re ex qua sunt. præstanda: vt. ſ. eod. l. cum vnus. in prin. &. §. fi. & facit. ſ. de annu. lega. l. ſi cui. & de leg. ij. l. antepe. in prin. & de le. j. l. ſi ſeruus plurium. §. fi. & de le. iij. l. nummis. & infra, titu. ij. l. Aurelius. §. ſi Titius. & ſupra, de teſta. hæredes. §. j. & . C. de leg. cum alienam. Sed argu. contra. ſ. de triti. vino & oleo lega. l. cũ certum.

b *Deinde.* ſi non apparet primum. Accur.

c *Qui fratris.* vt putà Titij. Accurſius.

d *Debebat.* ex teſtamento Titij qui fratrem habuit hæredem.

e *Teſtamenti.* prioris ſcilicet Titij quo fuerant alimenta relicta.

f *Non minus.* facit. ſ. eo. l. Stichus. §. j. in fi.

g *Cauſam prælegandi.* facit. ſ. de tranſact. l. cũ hi. §. ſi vni. & quæ ibi not. &. C. de iure dot. l. ij. & infra, titu. j. l. ſpecies. &. ſ. de vſufru. earum rerũ quæ vſu cõſu. l. fi. &. C. de iis quæ ſub modo. l. ij. &. ſ. de an. lega. l. in annos. & ſ. de vſufru. & hab. l. ſi habitatio. §. ſed ſi ſic. Accurſius.

RO*gatus.*]*CASVS.* Titi[9] inſtituit teSeium hæredem, & rogauit te vt Gaium educes. quæritur, quid in legato contineatur? & quidam dixerunt contineri ea tantũ quæ ad victũ ſunt neceſſaria. Paulus autẽ dixit quòd etiam veſtiarium & habitatio continetur, ſicut & quando legata ſunt alimenta. Viuia.

h *Ad victum.* ſcilicet tantum. aliàs nil Paulus corrigeret.

i *Cur.* ſi ita ſtricte accipis verbum, educes.

k *Contineri.* vt. ſ. eo. l. legatis. Sed cõtra. ſ. de tranſact. l. cum hi. §. qui tranſigit. Solu. ibi.

l *Ambo.* ſcilicet legatũ alimentorum, & legatum vt eum educes. idẽ ſi victũ: vt. j. de verbo. ſigni. l. verbo victus. &. l. ſeq. &. l. quos nos. §. j. vt non ſolum cibus, ſed etiã veſtiariũ & habitatio debeatur. aliud eſt e contra verbo cibi vel diarij: vt. ſ. eo. l. & diariis.

DE AVRO [ET] ARGENTO, &c.

S*I alij.*]*CASVS.* Gaius fecit teſtamentum, & Titio legauit veſtimenta ſua in genere, & Seio legauit veſtes ſuas muliebres in ſpecie, & deceſsit dictus Gaius. certè primo debent detrahi veſtes muliebres, & debent aſsignari dicto Seio reliqua autem veſtimẽta debent dari Titio. nam generi per ſpeciẽ detrahitur, vt hoc caſu & in omnibus ſeq. caſibus qui ſunt tres. Primus eſt, quando legauit Titio omne argentum ſuum, & Seio legauit mundum muliebrem, in quo mundo erant aliqua de argẽto parata ad hoc vt mulier mundior fieret. nã debet detrahi argentum quod eſt in mundo de alio argento, & debet dari prędicto Seio: & totum aliud argentum debet dari Titio. Secundus eſt, quãdo legauit Titio omne ſuum marmor, & eidem duas ſtatuas marmoreas. nam ſi ſint in hæreditate. iij. ſtatuæ marmoreæ, nõ habebit Titius niſi duas. & omne aliud marmor. Tertius eſt, quãdo legauit tibi ſeruos vrbanos in genere, & mihi ſeruũ diſpẽ

CVm alimenta per fideicõmiſſum relicta ſunt nõ adiecta quantitate, [a] ante omnia inſpiciendũ eſt quæ defunctus ſolitus fuerat ei præſtare. deinde [b] quid cæteris eiuſdem ordinis reliquerit. ſi neutrum apparuerit, tum ex facultatibus defuncti, & charitate eius cui fideicommiſſum datum erit, modus ſtatui debebit.

Cui relictum eſt animo compenſandi, nõ poteſt petere legatum niſi hæredem liberet: quo omiſſo, doli exceptione repellitur. Bar.

Qui fratris [c] ſui libertis alimenta debebat, [d] is teſtamento vineas cum hac adiectione reliquerat. *Vt habeãt vnde ſe paſcãt.* Si pro alimẽtis vineas reliquiſſet, non aliter eis ex fideicommiſſi cauſa eas prętari debere, quàm ſi teſtamenti [e] obligatione hæredes liberaſſent. aut ſi id omiſſum fuiſſet, & poſtea ex teſtamento agerent, doli mali exceptione tutum hęredem futurum: ſcilicet ſi nõ minus [f] valent vineę, quàm alimentorum æſtimatio. illam autẽ adiectionem, *Vt habeant vnde ſe paſcant.* magis ad cauſam prælegãdi, [g] quàm ad vſumfructum conſtituendum pertinere.

Idem eſt alimenta relinquere, & grauare hæredem aliquem educare. Bartolus.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Neratium.

ROgatus es. vt quendã educes. ad victum [h] neceſſaria ei præſtare cogẽdus es. Paulus: Cur [i] plenius eſt [ergo] alimentorum legatum, vbi dictum eſt & veſtiarium & habitationem contineri? [k] Immo ambo [l] exæquanda ſunt.

DE AVRO, [ET] ARgento, mundo, ornamentis, vnguentis, veſte vel veſtimentis, & ſtatuis legatis.†

TITVLVS II.

Legato generis generaliſſimi derogatur per legatum generis ſubalterni vel ſpeciei, & genus reſtringitur, vt non cõtineat ſpeciem de qua ſunt aliqua individua nominata. Bartolus.

I. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum.

SI alij veſtimenta, [m] alij veſtis muliebris [n] ſeparatim legata ſit: detractis muliebribus, [o] & ei adſignatis cui ſpecialiter legata ſunt, reliquum [p] alteri debetur. Idẽ eſt [q] cum alteri mũdus muliebris, [r] alteri argẽtum omne legatum eſt de argento quod in mundo eſſet. Itẽ ſi duæ ſtatuæ marmoreæ tibi, & deinde omne marmor [s] legatum eſſet: prętер duas nulla ſtatua marmorea legata eſt tibi. Idem [in] vrbanis ſeruis tibi legatis, ſi mihi diſpenſator legatus ſit. [t]

Qui debet pondus argenti in genere, liberatur dando æſtimationem: ſecus ſi debeatur certa ſpecies. Bartolus.

Cui certum pondus [u] argenti dare hæres iuſſus ſit, ei pecuniã numeratam [x] dando, iure ipſo* liberatur, ſi in ea pecunia eadẽ æſtimatio fuerit. quod ita verũ eſt, ſi nõ certum genus [y] argenti legatum ſit.

Verba futuri temporis reſtringuntur ad tempus mortis, vt vltra non extendantur. & oratio reſpectiua deficit deficiente perſona vel qualitate eius cuius reſpectu profertur. Bartolus.

ſatorem, qui erat inter vrbanos. nam ego habeo diſpẽſatorem, & tu omnes alios. [*CVI CERTVM.*] Legaui tibi. x. marcas argenti. certe hæres meus liberatur ipſo iure ſi det tibi tantã pecuniã quæ ſit eius æſtimationis cuius ſunt dictæ. x. marcæ. ſecus autem ſi legaſſem tibi certam ſpeciẽ argẽti, puta vnum certum ſcyphum. nam tunc nõ liberatur hæres ſoluẽdo pecuniam. nam in ſpecibus non eſt locus ſubſtitutioni. Viuianus.

m *Veſtimenta.* & ſic genus. Accurſius.

n *Muliebris.* & ſic ſpecies.

o *Muliebrib⁹.* in ſpecie.

p *Reliquum.* ſcilicet ſolum: quia generi per ſpeciem derogatur.

q *Idem eſt.* ſcilicet de argento quod in mundo eſſet, quod eſt. j. eodẽ. l. iij. §. cũ alteri &c. hoc eſt vt debeat detrahi argentum mundi, & dari cum mundo, & totum aliud argentum alteri.

r *Muliebris.* in quo quædam argentea ſpecies continebatur.

ſ *Omne marmor.* ſcilicet legatum ſit tibi ſimiliter: vt. ſ. de lega. iij. l. hæres meus. §. fina.

t *Legatus ſit.* vt ſemper ſpecies generi deroget: vt ſupra, de lega. iij. l. ſeruis vrbanis. §. fin. & ſ. de pecu. lega. l. ſeruo manumiſſo. &. l. vj. §. ſi ſeruus. & . j. de regu. iur. l. in toto. &. ſupra, fin. regũ. l. de modo. & ſupra, de manu. teſta. l. ſi peculium. in princip. & de leg. iij. l. vxorem. §. fideliciſsimo. & . l. quæſitũ. §. j. & ſupra, de triti. vino & oleo leg. l. ij. in princi. &. C. de app. l. præcipimus. in fin. & ſupra, de leg. iij. l. eatmen. & infra, eod. l. pediculis. §. item cum in aures. Accurſius.

u *Pondus.* ergo quantitaté in qua locus eſt viciſsitudini ſolutionis: & ſupra, ſi certum petatur. l. ij. §. j. Accurſius.

x *Numeratam.* ſic. j. eo. l. cum certum. &. l. cum aurum. §. proinde. &. C. de dona. l. ſi quis argentum. Sed contra. j. de ſolu. l. Paulus reſpon. creditorem. &. C. de ſol. eum à quo. Solu. dic non cõtaminatam: aliàs ſecus: vt in contrariis. Vel hic fauore vltimæ voluntatis vt non pereat, ſi aliàs argentum habere non poteſt: vt not. d. l. ſi quis argentum. & facit. ſ. ſi cer. pet. l. ij. §. mutui. ibi, aliud pro alio. & quod ibi not. & ſupra, de leg. j. l. non amplius. §. fi. & infra, de ſolu. l. qui res. §. mihi Romæ. in fin. & de verbo. oblig. quæ extrinſecus. & ſupra, de vſufruct. leg. l. generali. §. penul. & fin. &. l. fundi.

y *Genus.* id eſt ſpecies: vt ſcyphus certus. in ſpeciebus enim non eſt locus functioni. id eſt, vt alia res vice alterius fungatur: vt ſupra, ſi certum petatur. l. ij. §. mutui. Accurſius.

Qui tibi.]*CASVS.* Titius mãdauit tibi vt emeres ornamẽta in vſum vxoris ſuæ. poſtea fecit teſtamentum idẽ Titius, & legauit eidem vxori ſuæ ea quæ eius cauſa parata ſunt, ſicut aſſolet fieri per viros: & poſtea deceſsit idẽ Titius qui mãdauerat tibi. tu autem ignorans eum deceſsiſſe emiſti ornamenta. nunquid debentur vxori eadem ornamẽta? Et dicitur quòd non: quoniam verba teſtatoris quæ poſuit in legato, illa ſcilicet quæ

eius

eius causa parata sunt &c. referuntur ad tempus mortis testatoris. tempore autem mortis testatoris nō erant adhuc empta dicta ornamenta. si autē emisti dicta ornamenta viuēte testatore, & mortua dicta sua vxore, certè & tunc inefficax est dictū legatum: quia non potest vere dici videri paratū ornamentū causa vxoris eius quæ prius decessit, q̄ emeretur ornamētum. & idem erit dicēdum, si tempore quo emisti ornamēta, viuebat vir & vxor, sed diuerterat. nā euanuit etiā in hoc casu legatū. potest tamen esse in hoc casu quæstio facti. nā potest maritus nec voluisse adimere legatū vxori repudiatę, scilicet cum bona gratia fuit factū diuortium: & tunc valebit legatum, & habebit mulier ornamenta prædicta. Itē & potest esse quod maritus qui diuertit, voluit adimere legatum, puta cū nō bona gratia fuit factū diuortiū. quo casu est verum quod dictū est, scilicet vt euanuerit legatum ornamentorum emptorum post diuortium. Sed quid si dictus testator misit libertum suum in Asiam ad emēdas purpuras, & legauit vxori lanam purpureā, scilicet quam eius causa parasset, & libertus viuo viro & vxore emit purpuram? nūquid illa purpura pertinebit ad vxorem ex dicto legato? Et dicitur quòd hic. & ita appellatione lanæ purpureæ continetur purpura. &.h.d. vsque ad.l.apud.Vi.

a *Inefficax.* est enim in causa caduci: vt.C. de cad.tollē.l. vnica.§. pro secundo.Accur.

b *Eadem dicēda.* scilicet legatū euanuisse: licet & alia ratione videatur reuocatum, scilicet propter diuortiū per quod videtur mariti voluntas mutata: vt.j.l.proxi. &.ſ.de dona.inter virū & vxo.l. sed interim.§. fina.&.ſ.de lega.iij.l.item legato.§. penul.& facit.ſ.de leg.iij.l.cum vxori.&.j. de solu.l.cum quis.in princip.Accursius.

c *Vxori. Non deberi.* quasi mutata voluntate per diuortiū: vt.ſ. l.proxi.cum suis concor.

d *Proculus.* contradicens prædictis.

e *Nam potest.* bene dico, quæstio facti. nā quādocūq; repudiatæ videtur adimi, si non bona gratia fiat diuortium: vt.ſ.l.proxi. & hic.& secundum hoc habeas literam, nam potest repudiatæ &c. sinautem bona gratia, tunc nō videtur adimere. ad quod.ſ.de dona.inter virū & vxo.l.& ideo.& tunc habeas hic, nec repudi.&c. & ita cum, nec,& sine, nec, potest legi.

f *Vm quidam. Purpuream.* quā eius causa parasset: vt.ſ.de lega. iij.l.cum vxori.in fi.R.&.ſ.de lega.iij.l.item legato.Ac.

Pud.] CASVS. Titia mādauit tibi vt emēres sibi vniones, id est, margaritas pretiosas causa sui vsus: & postea fecit ipsa testamentū, & his verbis legauit Seio: Lego Seio ornamenta quæ mei causa parata sunt erúntve. & postea decessit eadem Titia. tu autem mandatarius cum putares eam viuere, emisti pro ea vniones. nunc quæritur, an dicti vniones quos emisti, pertinebunt ad

ff. Infort.

II. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

QVi tibi mandauerat vt ornamenta in vsum vxoris suæ emeres, eidem vxori (vti adsolet) legauit quæ eius causa parata erunt. tu deinde post mortē mandatoris, ignorans eum decessisse, emisti. Nō debebuntur mulieri: quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. At si viuēte testatore, muliere autem mortua emeris: non ineleganter dicetur inefficax [a] hoc legatum esse: quando non possit verè dici eius causa paratum videri, quæ prius decessit. Eadem dicenda [b] erunt, & si viuat quidē mulier, sed diuerterit: & quæratur, an post empta ei debeantur: quasi non videantur vxoris causa parata.

III. CELSVS libro nonodecimo Digestorum.

VXori legauit quæ eius causa parata sunt: & ante mortem diuortit. Nō deberi, [c] quia adempta videātur, Proculus [d] ait. nimirum facti quæstio est. nam potest [e] nec repudiatæ* adimere voluisse.

IIII. PAVLVS libro quinquagesimoquarto ad Edictum.

CVm quidam libertum suū in Asiā misisset ad purpuras emendas, & testamēto vxori suæ lanā purpuream [f] legasset: pertinere ad eam si quā purpurā viuo eo libertus emisset, Seruius respondit.

V. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

APud Phuphidium libro secundo quæstionū ita scriptum est: Si mulier mādauerit tibi vt sibi vniones vsus sui causa emeres: si tu post mortem eius, cum putares eam viuere, emeris: Atilicinus negat esse legatos ei cui mulier ita legauerit, *Ornamenta quæ mea causa parata sunt, erúntve.* non enim eius causa videri parata esse, quæ iā mortua [g] ea empta fuerint.

Solutio legati & translatio in aliā speciem facta à testatore legatum extinguit. Bartolus.

VI. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

SEia ab hærede Publio Mæuio ita legauit, *Antoniæ Tertyllæ do lego auri pondo tot, & vnionem* [h] *cum hyacinthis.* postea vnionem soluit, [i] neque vllum mortis tempore inter ornamēta sua vnionem reliquit. Quæro, an hæres ex causa fideicommissi æstimationem rei quæ in hæreditate non est, [k] præstare debeat? Marcellus respondit, non debere. Itē quæro, si probari possit Seiam vniones & hyacinthos quosdam in aliam speciē ornamenti, quod postea pretiosius fecit additis aliis gēmis & margaritis, cōuertisse: an hos vniones &* hyacinthos petere possit, [l] & hæres cōpellatur ornamento* posteriori [m] eximere, & prēstare? Marcellus respōdit, petere non posse. Neque* enim [n] fieri posse, vt legatum vel fideicommissum durare existimetur: cum id quod testamento dabatur, in sua specie non permāserit, &* quodāmodo extinctum sit: vt interim omittam [o] quòd etiā dissolutio- per fideicom. relicta est in aliam speciem trāslata, & sic extincta, omittat aliquis & aliam rationē quæ etiā similiter bona est, hanc, scilicet, id est, quia dissolutione ac permutatione dictorum vnionum & hyacinthorum de qua dictum est, voluntas quoque testatricis videatur mutata. quæ quidem testatrix legauit Antoniæ vnionem & hyacinthos, vt dictū est. q.d. quælibet ratio per se bona est. vnde si capiamus primam rationem, bene potest aliquis interim omittere secundam. & sufficit prima. Viuianus.

g *Mortua.* aliàs. mortuæ: aliàs, mortua ea. & facit.ſ.eo.l.qui tibi. cum suis concor. Ac.

Eia ab hærede.] CASVS. Seia instituit sibi hæredem Publium Mæuiū, & ita ab eo legauit, Antoniæ Tertyllæ do lego auri pō do.x. pone, & vnionē meū cū hyacinthis ei adiūctis. & postea dissoluit vnionē à dictis hyacīthis eo animo vt non cōtineretur in legato, & vendidit: & postea decessit nullo relicto vnione inter ornamēta sua. Quæritur, an hæres teneatur dare Antoniæ æstimationem vnionis? & dicitur quòd non. Item quid si dicta Seia non vendidit dictum vnionem, sed eūdem vnionem & quosdā ex dictis hyacinthis cōuertit in aliam speciē ornamenti: quod ornamētū fecit postea pretiosius quàm esset primum additis aliis gemmis & margaritis eidē secūdo ornamēto. nūquid potest dicta Antonia legataria hos vniones & hyacinthos petere? & nunquid hæres debet compelli eximere ex ornamēto posteriori dictos vniones & hyacinthos, & præstare Antonię Tertyllæ? & respō. quòd nō. nam nō potest fieri vt existimetur durare legatum vel fideicō. eius rei quæ postea est in aliam speciem trāslata. nam per hoc quodammodo videtur extincta dicta res: vt interim do nec habemus hanc rationem quam dixi, scilicet quia extinctū est legatum ideo, quia res

Flo. vtl *Hal. ornamenta.* *Flo. Nam quid fieri potest, vt* *Flo. nam quodāmodo*

omittat aliquis & aliam rationē quæ etiā similiter bona est, hanc, scilicet, id est, quia dissolutione ac permutatione dictorum vnionum & hyacinthorum de qua dictum est, voluntas quoque testatricis videatur mutata. quæ quidem testatrix legauit Antoniæ vnionem & hyacinthos, vt dictū est. q.d. quælibet ratio per se bona est. vnde si capiamus primam rationem, bene potest aliquis interim omittere secundam. & sufficit prima. Viuianus.

h *Vnionem.* id est, lapidem pretiosum. sic.ſ.de doli exceptio. l. apud Iulianum.§. item quæritur.

i *Soluit.* legatariæ: vt &. C. de leg. l. filia.

k *Non est.* scilicet nunc: sed fuit tempore testamenti.

l *Petere possit.* legataria.

m *Posteriori.* ornamēto. vel dic, posteriori legatario, si ponas alij legatum ornamentum pretiosius. Accursius.

n *Neque enim.* aliàs, neque enim. aliàs, nunquid enim &c. & sub. tunc distinguitur. q.d. non durat. Accursius.

o *Interim omittā.* siue habeas, omittat, scilicet aliquis. siue, omittam, ego Marcellus: est sensus quòd ratio prædicta sufficit: quia, scilicet extinctum, vt aliam omittamus, quæ etiam bona est, scilicet quòd,

cet quòd,id est,quia etiam dissolutione &c.& faciunt ad.l.istã.ſ. *Fl.patriã meam de leg.iij.l. item legato.§.pe.& l.lana.& l.legatis.§.j.& instit.de re.diui.§.ſi tamen.& ſ.de leg.j. cætera. in fi. & de pigne. act.l.ſi conuenerit.§.ſi quis ea.argu.contra.ſ. de lega.j. ſeruum filij.§.ij. †Clo. in.c. cũ olim.ſup ver. procuratore.ſ. de offic.deleg. dicit p hãc l.quòd prin cipales pſonæ poſſint prorogare iuriſdictionẽ:tamẽ p curator ſim pliciter cõſtitutus hoc facere non poteſt. Item facit.ſ.ad exhib.l.Iulianus.§.ſi quis.& de contrahen.empt.l. in venditionibus.§.inter. de quæritur. & de leg. j.ſi ex toto fun.in prin. &.l. quod in rerum.§. ſi quis. &.ſ.de inſtito. l.tabernam.& infra, de adimen. lega.l. legatũ. §.j. Item argu.cõtra.ſ. de leg.iij.l. fideicommiſſa.§.ſi ré. *ADDITIO*. Dic ſecundum Barto. quòd ibi res legata extabat: hic vero deſiit extare,quia facta eſt alterius acceſſio: vt patet in fine.l.

Lucius.] *CASVS.* Lucius Titius inſtituit ſibi hęredem Seium,& ita in teſtamẽto ſcripſit: hæredẽ meum volo,fideique eius comitto vt in patria mea faciat porticum publicam,in qua poni volo imagines argenteas & marmoreas. & deceſsit dictus teſtator. nunc quæritur, an valeat legatum,& ad patriã teſtatoris pertineat? & reſpõ.q̃ ſic.& eſt ratio plana in litera.Viuia.

*Valere.*quod dic vt quòd ĩ.de acqui. rerũ domi. l. ſtatuas. & de priui. cre.Aufidius. & ſupra, de vſur.l.cum quidã.§. fin.Accurſius.

ne ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata.

Legatum per quod ciuitati quæritur aliquod ornamentum,valet.Bartolus.

¶Lucius Titius teſtamento ita ſcripſit,*Hæredẽ meum volo, fideiq; eius committo vt in patria mea* faciat porticum publicam, in qua poni volo imagines argenteas, item marmoreas.* Quæro,an legatum valeat? Marcellus reſpondit valere:[a] & operis, cæterorumq́ue quæ ibi teſtator poni voluerit, legatũ ad patriam pertinere.[b] intelligi enim potuit aliquod [inde] ciuitati accedere ornamentum.

Legatum ſimpliciter & indefinitè prolatum, ad tempus teſtamenti refertur.h.d. Vel ſic: Nomina poſſeſſiua, meum, tuum, ſuum,præſens tempus ſignificant.Bartolus.

VII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SIita eſſet legatum†, *Veſtem meam, argẽtum meum*[c] *damnas eſto dare.*id legatũ videtur quod teſtamẽti tempore fuiſſet: quia præſens tempus ſemper intelligitur ſi aliud cõprehenſum nõ ſit.nam cum dicit, *Veſtem meam, argentum meum*: hac demonſtratione,*meum*, præſens, non futurum[d] tempus oſtẽdit. idem eſt & ſi quis ita legauerit, *Seruos meos.*

Verba teſtatoris in dubio debent intelligi, ita quod non ſit in conſtitutione peccatum.Bartolus

VIII. IDEM libro nono ad Plautium.

PLauti[o]. [e] mulier ita legauit, *Quiſquis mihi hæres erit, Titiæ veſtem*[f] *meam, mundum, ornamentaq́; muliebria dãnas eſto dare.* Caſſius ait, ſi non appareret quid ſenſiſſet, omnem veſtem ſecũdum verba[g] teſtamenti legatã videri.Paulus.Idẽ Iauolenus[h] ſcribit: quia veriſimile eſt (inquit) teſtatricem tãtum[i] ornamentorũ vniuerſitati derogaſſe,quibus ſignificationem muliebrium accommodaſſet. Accidere[k]*eo quòd illa demõſtratio *muliebria*, neq; veſti, neque mundo applicari ſalua ratione recti ſermonis[l] poteſt.

IX. MODESTINVS libro nono Regularum.

CVm certũ[m] auri vel argẽti põdus legatũ eſt:ſi nõ ſpecies deſignata ſit:nõ materia,[n] autem omne ornamẽtum,ſed tantum muliebre.& eſt ratio ſecundum Paulum & Iauolenum, quia veriſimile eſt teſtatricẽ quæ prædicto modo legauit, derogaſſe tantummodo vniuerſitati ornamentorum legatorum quibus ſolis ornamentis accõmodauit in legato ſignificationẽ mũliebrium ornamentorũ. appoſuit enim verbum, muliebria, tantum iuxta ornamenta legata, & nõ iuxta veſtem vel mundum legatum. vnde, vt dictum eſt, legatum ornamentorũ videtur reſtrinxiſſe, & non legatum veſtis vel mundi. & iſtud accidit etiam ideo quia illud verbum, muliebria, non poteſt applicari veſti *Fl. vel mundo legato ſalua ratione recti ſermonis,id eſt Grammaticæ. nam non eſſet bona Grammatica, lego Titiæ veſtẽ meam muliebria, vel mũdũ meũ muliebria. bene autem eſt bona Grammatica, lego Titiæ ornamenta mea muliebria.Viuia.

a *Dic quòd ibi tractatur de mobilibus vel nul li præiudicio quia ſẽper tantũ ſoluendo liberatur, & creditori pdeſt.hic vero eſſet magnũ præiudiciũ ſecũ dum Bar.* b *Solue &* c *dic ſecundũ Bart. quòd ĩ.de acqui. rerũ domi. ibi erat ver bum futuri temporis.ſ. reſeruẽtur: vt ibi patet.* b *Pertinere.*licet nondum erat in rerum natura quod legabatur: c *Dic quòd immo.§.teſtamento. & lex, his verbis concordãt cum iſta.l. Bar.* d *Dic quòd etiã cõcordat ſecundum Bar.* e *Solue vt Bart.hic.* f *Dic quòd ibi extabat area quæ eſt maxima pars domꝰ ſecundũ B.* g *Dic quòd ibi cõtingit variatio circa idẽ: vel circa id qđ habetur eo eiuſdẽ ſecũdũ Bar.* h *Ibi fallit propter dictionẽ, tũc, quæ extremitatẽ temporis ſignificat, ſecundum Bar.* vt ibi patet. c *Dic quòd immo.§.teſtamento. & lex, his verbis concordãt cum iſta.l. Bar.* d *Dic quòd etiã cõcordat ſecundum Bar.* e *Solue vt Bart.hic.* f *Dic quòd ibi extabat area quæ eſt maxima pars domꝰ ſecundũ B.* g *Dic quòd ibi cõtingit variatio circa idẽ: vel circa id qđ habetur eo eiuſdẽ ſecũdũ Bar.* h *Ibi fallit propter dictionẽ, tũc, quæ extremitatẽ temporis ſignificat, ſecundum Bar.* b Item contra argu.ſ.de leg.iij.l.vxorem.§.teſtamento.Solu. ibi, &.l. his verbis. c Item argu.contra infra, de lib. leg.l. Aurelius.§.teſtamento. d & argu.contra.ſ. pro ſoc.l.j.in fi. &.l.ſi quis ſocietatem. e Item argu.contra.ſ.de vſufruc.l.quoties.§.fi. f Item contra.ſ. de leg.iij.l. cum pater.§. fidei tuæ.Solu.ibi. Item argu. contra.ſ.de ali.iudi.mu.cau.fa.l.ex hoc.§.j. ſed illud quoad illud edictum.Item contra ſupra,de libe.& poſthu.placet.Sed illud ne pereat teſtamentum. & eodem modo ſoluitur aliud cõtrarium.ſ. de pecu.leg.l.ei quoque.ſcilicet ne legatum ſit nullum. Item cõtra.ſ.titulo primo.l.Mela.§.ſed & ſi alimenta.Solu.ibi.[g] Item argumen.contra ſupra, de teſta.tute.l. tutoribus.[h] Item contra ſupra,de leg.ij.l.ſi ita quis. in principio.Sol.ibi. *ADDITIO.*Dic quòd ibi eſt verbũ,poteſt,q̃ eſt extenſiuũ:vt ibi ſecũdũ Bar.hic.

PLautius.]*CASVS.* Seia ita legauit Titiæ mulieri: Quiſquis mihi hæres erit,damnas eſto dare Titiæ veſtẽ meam,& mundum meum,& ornamenta mea muliebria:& poſtea deceſsit dicta Seia teſtatrix. nunc quæritur, quid in dicto legato contineatur? & dicit Plautius Caſsium dixiſſe ita: Aut apparet voluntas teſtatricis, & illa ſeruanda eſt. aut non, & tunc videtur legata omnis veſtis, ſcilicet tam virilis quàm muliebris,& omnis mundus:non

e *Plautius.*ſcilicet teſtator. & ſic infra mutat ſexum, cum dicit, teſtatricem. vel dic, Plautius, ſcilicet dixit ea quæ ſequuntur. & dic legauit,ſcilicet teſtatrix.Accurſius.

f Veſtem.hæc tria diuerſa ſunt: vt.j.eo.l.argumẽto.§.muliebri. &.§.ornamenta.&.§.mundus.

g *Secundum verba.*rigide accepta,ſecundum R.

h *Iauolenus.*videtur adſcribi princi.l.Paulo.vel dic,Paulus dixit idem quod Caſsius.

i *Tantum.*id eſt, tãtummodo quibus &c.ſed certè immo dictio, muliebria,videtur reſtringere veſtem & mundum, vt pro muliebribus tantum intelligatur. ſed ſecundum Ro.hic de rigore, vel ſecundum verba teſtamenti: ſed aliud ſecundum ſententiam vel æquitatem.& ſic non obſtat.ſ.de penu lega. nam quod.in fi.& de lega.iij.hæres.§.ij.&.l.quæſitum.§.ij.&.j.de verb. ſignifi.ſi cum fundus. Vel dic quòd non nocet hæc derogatio primis legatis: quia expreſſa ſunt.Item nota,muliebria,referri ad proximum tantum,ſcilicet ornamenta.ſic.ſ.de iuriſdic.om.iudic.l.ſi idem.in fi. ſed argu.contra.ſ.de lega.j.talis.in fi. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bart. quòd hic non poterat referri ad omnia ſalua ratione recti ſermonis,ibi ſic.

k *Accidere eo.*q.d.cõtigũt prædicta eo,id eſt ideo,quia illa &c.

l *Recti ſermonis.*ſecundum verum ſenſum verborum,ſed ſecundum ſententiam ſecus:vt prædixi.vel aliter vt modo no.

CVm certum.]*CASVS.* Titius legauit mihi duas marcas argẽti vel auri:& ita legauit mihi certum pondus, & non certam ſpeciem, & deceſsit. nunc quæritur, an hæres eius teneatur mihi præſtare dictas duas marcas:an vero liberatur prẽſtãdo mihi tantam pecuniam non ære contaminatam quantum nũc tempore litis valent duæ marcæ argenti?Et reſpõ.quòd bene liberatur prẽſtando tantam pecuniam quantam dixi.Viuianus.

m *Cum certum.*puta vt duas marcas.

n *Non materia.*vt maſſa:& ſubau.ex neceſsitate.ſed pretium debet:ſcilicet ex volũtate.materia enim eſt in obligatione: ſed pretiũ etiã ære cõtaminatũ eſt in ſolutione. ſicq; ſoluitur aliud pro alio creditore inuito:vt.j.de actio. & obligatio.l.obligationum. in fi. & ſupra, manda.l.ſi quis pro eo. vel dic ab ære non contaminatum. *Creditor tenetur accipere pro alio in pagũ.*

BIU Cujas

minatam: vt nota. supra, eo. l. j. in fi. & dic vt ibi.

a *Præsentis.* scilicet litis: vt supra, de triti. vino & oleo lega. l. fi. vel moræ: vt infra, eo. titu. l. pe. Accursius.

Quintus.] CASVS. Titius ita legauit vxori suæ: Vasa & vestimenta quæ & quot vxoris meæ causa empta parata sunt, lego eidé meæ vxori, & decesit. nunc quæritur, quæ vasa & vestiméta videantur ei legata? Et respó. q̃ ea videtur legata quę illi[9] vxoris causa parata sũt & nó ea quę sunt parata causa vsus cõmunis viri & vxoris. & hoc dixit Quintus Mucius: & dixit idé esse, si quippiá aliud legasset marit[9] vxori prædicto modo. Póponius autem dixit postea: Si hoc verũ est, scilicet vt non debeat vxori qđ paratũ est nõ solius vxoris causa sed causa cómunis vsus viri & vxoris, sicut dixit Quintus Mucius: certe nõ debebitur vxori nó solum si ipsius viri & vxoris cõmunis fuerit vsus circa illud quod vult nunc ex legato vxor, sed etiam non debebitur si liberorum eius & vxoris vsus fuerit, aut alteri[9] alicuius. id enim videtur testator demonstrasse, vt sit legatũ vxori quod ꝓprio vsui vxoris sit paratum. Papinianus autem conditor huius. l. dicit ita postea, illud quod Quintus Mucius demonstrat in princi. huius. l. dixit enim ibi, vas aut vestimentũ aut quid aliud quod vxoris causa emptũ paratúmve esset, legatũ esse vxori: efficit vt falsa sint quæ subiecimus per dictũ Quintum Mucíi & Póponiũ. subiecim[9] auté vt parata causa vsus ipsius solius vxoris cedât legato, scilicet si Quintus Mucius intellexit prædicta fuisse legata in specie. nam multũ interest generaliter, an specialiter legentur prædicta. nam si generaliter legétur, veluti quia legauit vxori maritus ea quæ vxoris causa parata sunt, & tũc vera est Quinti Mucij definitio, scilicet vt non debeatur vxori nisi quod solius vxoris causa paratum est. si vero specialiter legentur prædicta, veluti vestem illam purpuream, certam demonstrando quæ vxoris causa empta parata esset, lego eidem meæ vxori: legatum omnino valet, licet neque empta neque parata, nec in vsum vxori data sit: quia certo corpore legato demóstratio falsa ibi appósita non perimit legatum, sicut si ita esset scriptum à testatore legante: Lego vxori meæ Stichum quem ex vẽditione Titij emi. nam nihilominus valet legatum, licet neque emit à Titio vel ab alio, sed habuit eum ex alia causa, aut ex alia venditione emit, puta Seij. si autem ita legauit maritus vxori: lego vxori meæ vasa, & vestimenta, & quæ eius vxoris meæ causa parata sunt: tũc eodem modo erit vera Quinti Mucij sententia, sicut fuisse dictum est, quãdo generaliter legauit vxori prædicta, vel aliquod prædictorum. & in isto casu etiam si prædictæ res erant alienæ, quas quidem putauit testator suas esse, & vxoris vsibus concesit, tenebitur hæres viri ad dandas eas vxori. Viuianus.

b *Vestimentum.* si certum demóstrauit, male sensit Quintus Mucius: aliàs bene: vt infra statim. Accursius.

c *Magis illius.* electiue: vt supra, de leg. iij. l. legatum. §. j.

d *Sed hoc.* scilicet vt non debeatur quod non solius vxoris causa est paratum. & dic quod sit in vsu: vt. ï. de verb. signi. l. in lege. & j. eo. l. cum in testaméto. & supra de lega. iij. l. hoc legatũ. & l. cum suæ. & facit supra, de lega. iij. l. item legato. Accursius.

ff. Infort.

sed pretium præsentis[a] temporis præstari debet.

Non intelligitur causa vxoris paratum quod ipsius & alterius causa paratur. Item falsa demõstratio legatum generis restringit. secus in legato certæ speciei. Item quãdo disiũctiua cadit inter genus & speciem, accipitur pro coniuncta. Bartolus.

X. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius ait, Si paterfamiliàs vxori vas, aut vestimẽtũ,[b] aut quippiam aliud ita legauit, *Quod eius causa emptum, paratúmue est.* id videtur legasse quod magis illi[9] [c] quàm communis vsus causa paratum esset. Pomponius: Sed hoc [d] verum est, non solum si ipsius viri & vxoris communis vsus, sed etiam si liberorũ eius, aut alterius alicuius communis vsus fuerit. Id enim videtur demonstrasse quod proprio vsui vxoris cõparatũ sit. Sed quod Quintus Mucius demonstrat vas, aut vestimentum, aut quid aliud [e] efficit vt falsa sint quæ subiecimus. [f] Multum enim interest, generaliter, an specialiter[g] legẽtur hæc. Nam si generaliter, veluti ita, *Quæ vxoris causa comparata sunt.* vera est illius definitio. [h] Si verò ita scriptũ fuerit, *Vestem illam purpuream.* [i]* Vt certam demonstraret: licet adiectũ sit, *Quæ eius causa empta, paratáue est.* * licet neq; empta, [k] neque parata, neque in vsum ei data sit: * legatum omnimodo valet: quia certo corpore legato, demõstratio falsa posita nõ peremit legatum, veluti [l] si ita sit scriptum: *Stichum quem ex vẽditione Titij emi.* nã si neq; emit, aut ex alia venditione emit: legatũ nihilominus [m] valet. Planè si ita legatum fuerit, *Vas* aut *vestimenta,* aut *quæ vxoris* [n] *causa parata sunt.* tunc æquè erit vera Quinti Mucij sententia. [o] Quo casu sciendum est, etiam si alienæ res eæ fuerint quas putauit testator suas esse, [p] hęredem teneri vt eas det. [q]

Relatiuum, quis vel qui, restringit antecedens ad quod refertur. Bartolus.

XI. PROCVLVS libro quinto Epistolarum.

SI quis legauerit aurum, gẽmas, margaritas quæ in eo auro[r] essent: etiam[f] id aurũ cui neque gemmæ neque margaritæ ineessent, legasse[t] videtur.

XII. PAPINIANVS libro septimodecimo Quæstionum.

SI imaginem[u] legatam hęres derasit, & tabulã soluit: potest dici actionem ex testamẽto durare: [x] quia legatum imaginis, non tabulæ[y] fuit.

a *Præsentis.* scilicet litis: vt supra, de triti. vino & oleo lega. l. fi. vel moræ: vt infra, eo. titu. l. pe. Accursius.

b *Vestimentum.* si certum demõstrauit, male sensit Quintus Mucius: aliàs bene: vt infra statim. Accursius.

c *Magis illius.* electiue: vt supra, de leg. iij. l. legatum. §. j.

d *Sed hoc.* scilicet vt non debeatur quod non solius vxoris causa est paratum. & dic quod sit in vsu: vt. ï. de verb. signi. l. in lege. & j. eo. l. cum in testaméto. & supra de lega. iij. l. hoc legatũ. & l. cum suæ. & facit supra, de lega. iij. l. item legato. Accursius.

e *Aliud.* certum demonstrando.

f *Quæ subiecimus.* per Mucium & per Póponium, scilicet vt vsui solius vxoris parata cedant legato.

g *An specialiter.* prævalet specialiter dictum: vt. &. ï. de iniur. l. item apud Labeonem. §. hoc edicto. Accursius.

h *Definitio.* id est, sententia, scilicet vt non debeantur nisi quæ solius vxoris causa sunt parata. *Flo. essẽ

i *Purpureã.* Sed quid si dixit vestem omnem eius causa paratam, nõ demonstrãdo certam? Respon. idem quod in genere: & sic potest intelligi dixisse Quintus Mucius. nec enim est certum corpus demóstratum. Accursius. *Flo. sint

k *Neque empta.* differũt empta & parata: vt š. de le. iij. l. si quid. §. j. l *Veluti.* id est, sicuti. vel exemplificatiue.

m *Nihilominus* sed nõ venditio: vt. š. de contrahẽ. emp. l. si quis sundũ. & facit. ï. de cõdit. & demonstra. l. demóstratio. Sed argu. contra. š. de dote præleg. l. j. §. sed & si.

n *Quæ vxoris.* aut, hic ponitur pro, &: vt & infra, eod. l. si quis ita legauit.

o *Sententia.* in princ. huius legis posita. & hoc cum generaliter legauit vasa aut vestimẽta non certa demonstrãdo. Vel dic certa demóstrãdo: sed, aut, pro &, ponitur: vt dixi. H.

p *Suas esse.* & vsibus vxoris concesserat.

q *Eas det.* quia coniuncta erat persona vxor: cui tantundem legasset si sciret: vt. C. de le. l. cum alienam. &. š. de leg. j. l. si res. &. l. non quocumque. §. j. & facit supra, de leg. ij. cum filius. §. hæres. Sed arg. cõtra. š. de le. j. l. legatũ. &. l. Stichũ. &. ï. ti. j. l. legaui. Ac.

Si quis legauit.] CASVS. Titius legauit mihi aurũ suum in genere, cum haberet aurum in quo erãt gemmæ & margaritæ, & aurum in quo non erant. Item legauit mihi gemmas & margaritas quæ in eo auro essent, & decesit. certe videtur mihi legasse non solum id aurum, in quo erãt gemmæ & margaritæ, sed etiam illud in quo non erant. Viuianus.

r *In eo auro.* scilicet legato. Accursius.

s *Etiam id.* nunc respondet. Accursius.

t *Legasse.* illud ergo verbum, quæ in eo, non restringit legatum auri, sed magaritarum: vt supra. l. proxi. ibi, si vero ita scriptũ &c. & de lega. j. l. si fic. §. j. &. š. de leg. iij. l. ea tamen adiectio. Azo. & facit supra, tit. j. l. à filio. §. fi. & supra, de tri. vi. & oleo leg. l. vj. & l. fina. in prin. & supra, de lega. j. l. si cui. &. l. si ancilla cum liberis. Sed arg. contra. š. de penu lega. l. nam quod. §. fi.

Si imaginem.] CASVS. Titius habens imaginem depictam in quadam tabula, legauit mihi eam imaginem, & decesit. hæres autem suus rasit imaginem de tabula, & dedit mihi tabulam. certe nihilominus tenetur actione ex testamento: quia fuit mihi legata imago, & non tabula rudis. Viuianus.

u *Si imaginẽ.* differt statua ab imagine: vt no. C. de sta. & imagi. in rubri. & ad hoc. š. de vsufru. l. statuæ. Accursius.

x *Durare.* facit. š. de leg. j. l. cum res. §. pen. &. š. quibus mo. vsusfru. amit. l. repeti. §. fi.

y *Non tabulæ.* rudis. ad quod instit. de re. diui. §. si quis in aliena.

Vxori quis] CASVS. Titius legauit vxori suæ his verbis: Mundum muliebrem, & omne ornamentum, & quicquid viuus ei dedi & donaui, & eius causa comparaui & confeci, id omne dari

ne dari volo vxori meæ. & decessit dictus Titius. nunc quæritur, an carrucha dormitoria cum mulis qui ducebant carrucham, qua semper vsa fuit vxor, ei vxori debeatur? & respō. quòd sic, si causa vsus eius vxoris habita esset dicta carrucha: sed & vestis præstanda est quam maritus comparauerat vel fecerat ancillis vel lecticariis qui eidē vxori lectum faciebāt. Vi.

a *Cum mulis.* qui muli trahunt eam. & facit supra, de lega. iij. l. item legata. Accursius.

b *Præstāda.* quasi per mediū vxoris causa parata: vt & arg. infra, de verb. oblig. l. si stipulatus fuero.

* *Flo. cùm semper* † *Paulus li. 3. sen. tit. 9. sententia penul.*

Si statuā.] CASVS. Titius legauit mihi vnam statuam quæ nō habebat nisi vnum brachium: & postea adiecit eidem statuæ brachium ex alia sua statua. certe ego potero vindicare statuam mihi legatā cum brachio ei adiuncto. Viuianus.

c *Ei adiecero.* scilicet ego testator. Accur.

d *A legatario.* id est, legatarius potest vindicare. & facit supra, de lega. ij. l. si areæ. & de rei vindi. l. in rem. §. ij. &. iij. & . j. de acquir. re. domi. l. sed si ex meis. &. ś. de leg. j. l. si ex toto. in prin. & supra, de vsufr. l. statuæ.

Species.] CASVS. Titius legauit Seiæ. x. scutellas argēteas, & ab ea petiit in hæc verba: A te Seia peto vt quicquid tibi specialiter in auro & argento legaui, id quoq; cum morieris, reddas & restituas Sticho & Pamphilo vernis meis, id est, natis ex ancillis meis. quarū rerū vsusfructus dum viues, tibi sufficiet. & postea decessit dict⁹ Titius. nūc quæritur, an videatur legatus dictæ Seiæ vsusfru. tātum dicti argenti & auri, an vero & proprietas? Et respon. quòd proprietas videtur ei legata addito scilicet dicto legato proprietatis onere fideicommissi præstandi dictis vernis. Viuianus.

e *Species auri.* ergo & proprietatem.

f *Vernis meis.* i. natis ex ancillis meis: vt insti. de leg. §. huic. Ac.

g *Proprietatē.* facit. ś. de vsufr. Proculus. Sed contra. ś. de serui. rusti. prædio. q. duo. sed dic vt no. ś. de vsufr. ea. re. quæ vsu cōsu. l. fi. & facit. ś. de vsuf. l. numismatū. & de trāsactio. l. cū hi. §. si vni. hic ergo accipitur fruct⁹, id est, vtilitas: vt &. ś. de vsu. l. fi. & de vsu & habi. l. si habitatio. §. sed si sic. &. j. de dona. l. donationes. §. j.

Filiam.] CASVS. Titia habēs maritū Mæuium & filiā Seiam non emācipatam à patre suo prædicto Mæuio, scripsit sibi hęredem dictam filiam, & ei dictum patrem substituit, & ita postea scripsit dicta mater in testamento suo, Quisquis mihi hæres erit, cōmitto fidei eius vti ornamenta mea omnia & aurū & argētum & vestimenta quibus ego vsa sum, ne veneant siue vendantur, & filiæ meæ reseruentur. & postea decessit dicta Titia testatrix. & postea dicta sua filia recusauit hæreditatē eius, & pater habuit hæredi. eiusdē Titiæ ex dicta substitutione, & postea decessit idē pater ab intestato, & dicta sua filia abstinuit se ab hæreditate ei⁹. nūc quæritur, an dicta filia eius possit petere ab hæredibus patris dictū fideicō? Et videtur quòd nō, quasi nō valuerit fideicōmissum quod à patre fuit relictū filiæ per testatricem, cū sibiipsi patri videatur relictum: cū secundū hæc omnia iura patri per filiū quærebantur. Respō. tamen hic quòd bene valet fideicōmis. prædictū. & Claudius reddit rationē cōtra dictā opinionē eorū qui nō credebant valere fideicō. dicēs ꝙ verbo, seruādi, quod scriptum est in verbis testatricis, videtur in id tēpus dilatum fideicōmissum quo sui iuris futura esset dicta filia cui dabatur fideicom. per testatricem, siue alius cui taliter daretur fideicom. Viuianus.

Causa intelligitur de proxima & immediata, & etiā de remota & mediata. Bar.

XIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum.

VXori quis legauit his verbis, *Mundū muliebrem omnē, ornamētum, & quidquid viuus dedi, donaui, eius causa comparaui, cōfeci, id omne dari volo.* Quæsitum est, an carrucha dormitoria cū mulis [a] qua* semper vxor vsa sit, ei debeatur? † Respōdit, si eius vsus causa habita esset, deberi. Idē quæsiit, an ex eadem clausula vestis quā ancillis vel lecticariis eiusdem vxoris suæ comparauerat vel fecerat præstanda [b] esset? Respondit, præstandam.

Additum formæ primæ legatum nō minuit. Bartolus.

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI statuam legauero, & postea ex alia statua brachiū ei adiecero: [c] omnimodo statua à legatario [d] vindicari potest.

Qui legat rem, videtur legare proprietatem: & adiectio, vt habeat vsumfructum, non facit aliud legatum videri. Bartolus.

XV. SCAEVOLA libro quintodecimo Digestorum.

SPecies auri [e] & argenti Seiæ legauit, & ab ea petiit in hęc verba: *A te Seia Peto, vt quidquid tibi specialiter in auro [&] argento legaui: id cum morieris, reddas, restituas illi & illi vernis meis:* [f] *quarum rerum vsusfructus dum viues, tibi sufficiet.* quæsitum est, an vsusfructus auri & argenti solus legatariæ debeatur? Respōdit, verbis quæ proponerētur, proprietatem [g] legatam, adito onere fideicommissi.

A patre potest legari filio si legatum in tempus existentiæ sui iuris confertur. Bar.

XVI. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

FIliam in potestate patris manentem mater scripsit hæredem, eiq́ue patrē Mæuiū substituit: & ita scripsit: *Quisquis mihi hæres erit, fidei eius committo vti ornamenta mea omnia, aurū, argentum, [&] vestimenta quibus ego vsa sum, ne veneant, & filiæ meæ reseruentur.* Quæsitum est, cùm filia recusāte pater [h] ex substitutione hæres extitisset, & intestatò decessisset, [i] filia autē bonis eius [k] abstinuerat: an fideicommissum petere possit? Respondit, secūdum ea quæ proponerentur, videri patris vtiliter fideicōmissum. Claudius: [l] Quoniā verbo, seruādi, quod scriptū est, videtur in id tēpus dilatū fideicōmissum, quo sui iuris futura esset [m] ea* cui dabatur.

XVII. VLPIANVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

SI gemma ex anulo legetur, vel aliæ materiæ [n] iuncta, * vel emblemata: [o] rectè legantur, & separantur, [p] & præstanda sunt.

Quod alicui legatur proprium: si proprium non est quoad omnia, iure legati capitur, & ex fideicommisso vniuersali restituitur. Bartolus.

a *Qua.* Flo. cùm semper. Paulus li. 3. sen. tit. 9. sententia penul.

b *Præstāda.* quasi per mediū vxoris causa parata: vt & arg. infra, de verb. oblig. l. si stipulatus fuero.

c *Ei adiecero.* scilicet ego testator. Accur.

d *A legatario.* id est, legatarius potest vindicare. & facit supra, de lega. ij. l. si areæ. & de rei vindi. l. in rem. §. ij. &. iij. & . j. de acquir. re. domi. l. sed si ex meis. &. ś. de leg. j. l. si ex toto. in prin. & supra, de vsufr. l. statuæ.

e *Species auri.* ergo & proprietatem.

f *Vernis meis.* i. natis ex ancillis meis: vt insti. de leg. §. huic. Ac.

g *Proprietatē.* facit. ś. de vsufr. Proculus. Sed contra. ś. de serui. rusti. prædio. q. duo. sed dic vt no. ś. de vsufr. ea. re. quæ vsu cōsu. l. fi. & facit. ś. de vsuf. l. numismatū. & de trāsactio. l. cū hi. §. si vni. hic ergo accipitur fruct⁹, id est, vtilitas: vt &. ś. de vsu. l. fi. & de vsu & habi. l. si habitatio. §. sed si sic. &. j. de dona. l. donationes. §. j.

h *Pater.* si habes, pater, filia recusauit, & pater ex substitutiōe fuit hæres, & bene. aliàs, patre. & tunc filia fuit hæres ex substitutione, id est, ex institutione, & pater recusauit. & improprie dicitur recusare: quia non fuit ei delata adeunte filia: vt. ś. de acquir. hær. quādiu. & quia quod peti non potest, nec repudiari potest: vt. ś. de acquir. hære. is qui. sed secūdū hoc quo modo valet legatum à seipsa sibi: vt. ś. de le. j. legatū. §. j? Respō. secundum iura vetera quæritur patri hæreditas, & ita rogari videtur vt filiæ restituat: vt supra, de lega. j. cū filio. &. j. ad Treb. l. vbi. i. pri. & l. epistolā. §. fi. & supra, de leg. iij. l. si legatarius. §. fi. & l. xj. §. si filio. & C. de fideicom. l. quamuis.

i *Decessisset.* scilicet pater.

k *Bonis eius.* scilicet patris.

l *Claudius.* scilicet idē dixit reddita ratione quoniam &c. & nota ꝙ verba Claudij sunt in masculino genere: sed verba Scæuolæ sit in fœminino.

m *Futura esset.* No. in præsenti intelligitur futurū. aliàs cōtra. ś. eo. si ita esset. Itē econtra in futuro vel in præsenti intelligitur præteritū: & infra, de verb. signi. l. verbum oportebit. &. l. verbum erit. &. j. eo. l. si vxori. §. cum ita. in fi. Accursius.

n *Materiæ iunctæ.* scilicet gemmæ. & sic, aliæ materiæ, sunt datiui casus: quia antiqui dicebāt, alio & aliæ, in datiuo casu. Vel aliæ materiæ, quia aliæ res sunt iunctæ per applūbaturam. secus si per ferrumination em: vt supra, de rei vind. l. in rem. §. itē si quæcūq; sed fallit in tigno domui iuncto: vt. ś. ad exhiben. l. gemma.

o *Emblemata.* ornamenta sunt vasorum: vt supra, de triti. vino & oleo leg. l. iij. §. fi. Accursius.

p *Separantur.* actione ad exhibendum proposita: vt. d. l. géma.

Si gemma.] CASVS. Titius legauit mihi gemmam ex anulo suo, vel iūctam alij materiæ. certe recte legauit, & valet legatum, & separari debet gemma per actionem ad exhibendum à me propositā. & idem est si legauit mihi emblemata, id est, ornamēta argentea adiuncta vasis. Viuianus.

Qui vxori.] CASVS. Titius legauit vxori suæ decimā partem bonorum suorum pone, & duo mancipia, & tres pone scutellas argēteas. & postea petiit ab hæredib⁹ suis vt rederēt eidē vxori quatuor pone anulos & vnā vestē de bruna pone, quasi dicti annuli & vestis fuissēt eiusdē ppria vxoris: & postea cōmisit fidei dictæ vxoris vt quicquid ad eam ex testamento eius peruenisset, restitueret alumno cōmuni ipsius testatoris & vxoris. & postea decessit idē testator. nūc quæritur, de duobus. Primum est, an dicti anuli & vestis debeant præstari vxori si vxoris nō fuerunt? Et dicitur quòd sic, nisi hæredes probent testatorem voluisse.

BIU Cujas

voluisse contrariũ. siue ergo fuerunt vxoris, siue non, non debentur ei. Secundum est, an eo casu quando fuerunt vxoris, teneatur ipsa dare dicto alumno? Et dicitur quòd non. sed eo casu quando non fuerũt eius vxoris, sed acquisita sunt ei per legatum, bene tenetur restituere alũno. [*MVLIER TESTAMENTO.*] Titia fecit testamentũ, & postea codicillos, & in testamento & codicillis legauit quibusdã multas species vestis, & singulas species argenti, demonstrãdo singulas species vestis, & singulas species argẽti, delignationibus fungẽtibus vice proprij nominis dictarum specierum, quas quidem species ipsa significauit in verbis legatorum prædictorum se confeciſſe vel habere: & postea decesit. nũc quæritur, an non aliæ species ex dictis cederẽt dictis legatariis, quàm illæ quæ in hæreditate inueniũtur? Et dicitur quòd illæ tantum cedunt. nam quantum ad illas quæ nõ sunt in hæreditate, derisorium est legatũ: vt supra, de legat. j. l. si domus. in princ. Viuia.

a *Reddi.* hoc significat & dare, vt hic subiicit, & infra, de verb. signi. l. verbum redden di. Accursius.

b *Videri.* videtur enim emisse: vt &. ſ. de vsufr. leg. l. Sticho. Sed cõtra supra, de leg. ij. l. Titia. §. Gaius. Sol. hic præceptiua, ibi enũtiatiua fuerunt verba. Vel sol. vt ibi. & facit. ſ. de lega. ij. l. Lucius. §. quisquis. &. j. de condit. & dem. l. quibus. §. pen. &. l. cum tale. §. falsam.

c *Eique.* scilicet vxori.

d *Si legato.* id est, si ex legato. & facit Cod. de fideicom. l. cum virum. & supra, titu. j. Stichus. §. j. & de lega. ij. imperator. in prin. &. l. cum pater. §. j. &. l. pater.

e *Specialiter.* demonstrando singulos aureos, aut designationibus fungentibus vice proprij nominis aureorum. secus si generaliter. vt. j. eo. l. Titia. §. j. in prin. &. ſ. de leg. j. ſi domus. §. j. Accur.

f *Inuenta essent.* & de inueniendis cauendum si repertæ fuerint. aliàs enim derisorium esset legatum: vt infra, eod. l. Titia. in prin. & supra, de lega. j. ſi domus. in prin.

Cvm aurum.] CASVS. Titius legauit Seio aurũ suum & argentum. certe continetur in legato quicquid auri relictum sit in hæreditate primo casu, cum legatum est aurum. & quicquid argenti relictum est in hæreditate in secundo casu, cum legatum est argentum. & hoc est verum siue factum siue infectum relictũ est in hæreditate aurum vel argentum. pecunia autem aurea vel argentea non continetur. Quid si legauit eidem Seio certũ pondus auri vel argenti, puta. c. pondo siue marcas? nunquid tanget legatarius velit nolit aurea vel argentea vasa quæ relicta sunt in hæreditate? Et dicitur quòd non: quia videtur hoc casu magis legata ei quantitas quàm species. secus autem si sit ei legatum certũ pondus argenti vel auri facti, puta. c. pondo siue marcæ, quia tũc bene potest & debet legatarius tangere de vasis. Item quid si legauit eidem Seio certum põdus auri vel argenti de quo auro vel argẽto eligere vellet? nunquid vasculum aureum vel argenteum non separatum ab alio argẽto vel auro posit legatarius separare siue diuidere ab alio argento vel auro, & illud petere, & aliud repudiare: vel aliud petere, & illud repudiare? & dicitur quod non. parum enim prodesset legatario talis electio. Item quid si dictus testator habens scyphos argenteos in quibus erat mixtum plumbum, legauit eidem Seio centũ pone pondo argẽti. quo casu potest legatarius tangere dictos scyphos si vult: vt. ſ. dixi, & dicitur Co. de dona. l. si quis argentum. in prin. numquid debebunt dicti scyphi replumbari, id est, auferri inde plumbum, vt sic ponderentur legatario quantum ad argẽtum, & non quãtum ad plumbum? & dicitur quòd sic. nam & illis qui emunt argentum ad pondus, assignãtur per venditores replũbatæ, id est, remoto plũbo. & cum scribit aliquis in libro rationũ suarũ, tot pondo argẽti habeo vel debeo: intelligitur sine plumbo. si autẽ legasset ei certa vascula argentea puta quatuor lances quadratas, etiam plumbũ quod continent dictæ lãces, sequetur eum legatariũ. Item quid si legauit eidẽ Seio argẽtum factũ? an sequẽtur eum legatarium emblemata aurea quę sunt in eo argento, id est, ornamẽta aurea quæ sunt de auro apposita siue adiũcta dicto argẽto facto legato? & distinguitur, an legetur ei certũ pondus argẽti facti: quo casu nõ continẽtur dicta emblemata. an vero legetur argentũ factum, † quo casu continentur dicta emblemata. nam illud quod ad speciem argẽti est iunctũ, cedit argẽto legato, sicut claui aurei qui tenẽt anteriꝰ clausas guarnachias puellarũ, & etiã purpuræ iũctæ in aliqua parte vestimentorum sunt pars vestimentorum. & quamuis dicti claui nõ sint cõsuti dictis guarnachiis puellarũ, tamẽ cõtinẽtur veste legata. Auro autẽ simpliciter legato non debẽtur inaurata de alia materia existentia, nec emblemata aurea affixa apsidibus argenteis. anuli autẽ aurei bene debẽtur. sed argẽto simpliciter legato non continetur lectũ argenteũ, nec alia supellex argentea, si non est habita numero argẽti à testatore siue patrefam. puta quia non reponebat eam in argẽtario, id est, in loco in quo ponebat argentũ suũ, sicut est in iũctura argẽtea, per quã iuncturã argenteã iungebatur aurũ cum auro. sed nec candelabra argẽtea, vel lucernæ argenteæ, vel speculum argenteum parieti affixum, vel illud speculum argenteum quod mulier habuit causa mundi sui: argenti appellatione continebuntur, si modo non sint habita à testatore in numero argenti. h. d. cum. l. seq. vsque ad. §. argento. Viuianus.

† *In hãc sententiã vide quæ argutè disserit Cic. in Top. vbi triplicẽ locũ tractãdi argumenti ex consequẽtibus explicat, & in loco à differẽtibus.*

g *Relictum est.* in hæreditate.

h *Continetur.* si auri argentique mentio habeatur à testatore. R. & not. pro generalitate: vt. C. de fideicom. l. cum virum. &. j. eo. tit. l. in argento. in prin. &. §. fi. Accursius.

i *Non contineri.* vt infra, eo. Quintus Mucius. §. j.

k *Si certum pondus.* vt decem marcas.

l *Magis quantitas.* id est, pretium quàm massa. & tunc expone vt supra, eo. cum certum. vel magis quantitas quàm in specie, vt subiicit, nec ex vasis &c. Accursius.

m *Tangetur.* ex necessitate, sed sponte sic: vt. C. de dona. si quis argen. in princ. Accursius.

n *Quæsitum.* ex eo quod dictum est in. §. proinde. Accursius.

o *Vascula.* vel aliquod argentum.

p *Posit.* scilicet legatarius. Accursius.

q *Separare.* id est, diuidere ab argento, & repudiare: vel illud petere, & aliud repudiare.

r *Separaturum.* quia materia superat hoc materiatum. ad quod. ſ. de lega. iij. quæsitum. §. illud.

s *Ei.* scilicet legatario. Accursius.

t *Optio.* de quo argento vellet. nam licet tali legato vtrũq; contineatur. s. species & quãtitas, siue materia & materiatũ: tamẽ speciei præualet quantitas. & est ratio vt dicta. l. quæsitum. & nõ est hic optioni locus: quasi parum expediat eligere tali casu.

u *Replumbari.* id est, remoueri plumbum de scyphis.

XVIII. SCAEVOLA libro vicesimo secundo Digestorum.

QVi vxori suę legauerat bonorum suorum decimã, & mancipia & species argenti quas expressĕrat, eidem anulos & vestẽ reddi[a] ab hęredibus petiit, quasi propria vxoris fuissent. quæsitum est, si vxoris non fuerint, an præstari ex causa legati deberent? Respondit, legãdi animo dedisse ea videri: [b] nisi contrariũ ab hærede approbetur. ℣ Idem testator fideicõmisit vxoris, vt quidquid ad eã ex testamẽto eius peruenisset, alumno cõmuni restitueret. quæsitum est, an etiã eas res quas proprias vxoris suæ fuisse testator sciuit, eiq; [c] reddi præcepit, alũno præstare debeat? Respondit, si propriæ fuissent, nõ debere. si legato [d] adquirerentur, debere. ℣ Mulier testamẽto, & postea codicillis multas species vestis, argenti, quas vel ipsa se confeciſſe, vel habere significauit, specialiter [e] per fidei commissum reliquit. quæsitum est, an non aliæ legatariis cederent quã quæ in hæreditate inuentæ essent? Respõdit, eas cedere quæ inuentæ essent [f].

Auri appellatio factum continet & infectum, quamuis signatam pecuniam non comprehendat, nec deaurata tantum, vel supellex, argenti pondus quantitatem continet, non speciem: nisi argenti facti mentio habita fuerit in legando. & si pondus auri legatur, plũbea materia separatur: & ornamẽtum sequitur rem ornatum. Bartolus.

XIX. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

CVm aurum vel argentum legatum est: quicquid auri argẽtique relictum sit [g], legato continetur [h]: siue factum, siue infectum [sit.] pecuniam autẽ signatam placet eo legato non contineri [i]. † Proinde si certum pondus [k] auri sit legatũ, vel argenti: magis quãtitas [l] legata videtur, nec ex vasis tãget [m]. Sed si argẽti facti põdo centũ sunt legata: ex facto argẽto debebitur legatũ. Vnde est quæsitũ [n] apud Celsum, an & vascula [o] posit [p] separare [q]? Et scripsit vascula nõ separaturum [r], licet ei [s] optio [t] fuerit relicta. Idem Celsus libro nonodecimo quæstionum quærit, si centum pondo argẽti fuerint relicta, an replumbari [u] debeãt, vt sic appẽ-

a *Appendi.* sic ergo quantitas non species facta legatario debetur, licet vtrumque sit legatum, scilicet quantitas & species.
b *Emptoribus.* argenti ad pondus.
c *Replumbata.* id est, remoto plumbo, vel in pondere non computato. Accursius.
d *In rationes.* arg. vt cum scribis in libro rationum, tot pondo argẽti habeo vel debeo: intelligitur sine plũbo.
e *Quadratæ.* scilicet certæ, & designatæ.
f *Eum.* s. legatarium.
g *Sequantur.* scilicet plumbũ. & sic no. quod sequitur lancem argenteam legatam, legari videtur. sic. ſ. de ædili. edic. l. ædiles. in prin. & §. vendẽdi. &. §. sequẽ. &. j. de preca. quamuis. & institu. per quas perſo. no. acqui. in fi. &. ſ. de supellec. lega. l. iij. §. sed sunt. &. j. de fideiuſ. ſi vt proponis. & infra, proxi. reſpon. & supra, de fun. inſtru. cum fundus. Sed arg. contra in eo. titu. l. ij. §. dotes. & supra, depoſi. l. j. §. quæ depoſitis. &. j. de furtis. l. eum qui. §. non ſolũ. Accurſius.
h *Argentum.* scilicet factum: vt ſtatim patet.
i *Clau.* a expone vt. j. l. proxi. quæ huic continuatur.
k *Veſtimentorum.* facit. ſ. proxi. reſpõ. &. ſ. de act. empt. l. Iulianus. in fi. & de acqui. re. do. l. ſed & ſi. per totum. & l. quicquid. per totum. & de leg. ij. hęres meꝰ. §. pen. & infra. l. proxi. in prin. &. §. peruenimus. &. l. veſtis. in prĩ.
l *Et ſi non ſunt claui.* id est, fibulæ quæ fixa super tunicalia pueilarum anterius tenent clauſa. Accurſius.
m *Conſuti.* ſed aliàs applicati, vel dic remoti vt reponerentur. vt ſupra, de act. emp. l. fundi. §. fi. & hoc niſi ſit factum ornamentum alterius rei: vt ſupra, de fundo inſtru. l. quæſitum. §. ſi quis eo inſtrumento. & facit infra, ead. l. §. fin.
n *In paropſidibus.* vt teſtantur euangelia.
o *Habita non eſt.* aliàs contra: vt infra, de ſupelle. lega. l. iij. in fi.
p *In iunctura.* quia cum argento iniungebatur aurum auro, vel alij materiæ. Accurſius.
q *Quòd.* id est, quia.
r *Nec ſpeculum.* argento incluſum.
ſ *Trullas.* aliàs, tryllas. & est genus vaſis.
t *Supellectilis ſunt.* vt & ſupra, ead. l. in princ. & ſupra, de ſupel. legat. l. j. & infra, eod. Quintus. §. fin. hoc tamen videtur contra. Sed ibi dices.
u *Aliquid.* liquidum.

a *Quos claues hic & i prin. l. ſeq. iuriſconſultus dicat, nõ ab Accurſio ſed à Budæo. ſ. de ſenatoribus. l. vlt. poteris diſcere.*

dantur? Et Proculus & Celsus aiunt exempto plumbo appendi [a] debere. Nam & emptoribus [b] replumbatæ [c] adsignantur, & in rationes [d] argenti pondus sic defertur. Quæ sententia habet rationem. ¶ Planè si cui vascula argentea, vtputa lances quadratæ [e] sint legatæ: etiã plumbum quo continentur, eum [f] sequetur. Simili modo quæritur, si cui argentum legetur, an emblemata aurea quæ in eo sunt, eum sequantur? [g] Et Pomponius libro quinto ex Sabino distinguit multum interesse, certum pondus ei argenti facti legetur, an verò argentum [h] factum. Si [certum] pondus, [argento] non contineri. Si argentum factum, contineri: quoniã argento cedit quod ad speciem argẽti iunctum est: quemadmodum claui [i] aurei & purpurę pars sunt veſtimentorum [k]. Idem Pomponius libris epistolarum, Etsi non sunt claui [l] veſtimentis consuti, [m] tamẽ veſte legata contineri. ¶ Idem Celsus libro nono decimo Digestorum, commentariorum septimo scribit: auro legato, ea quæ inaurata sunt, non deberi: nec aurea ẽblemata quæ in paropsidibus [n] * argenteis essent. An autem auri appellatione anuli aurei contineãtur, quæritur? Et quintus Saturninus libro decimo ad Edictum scribit contineri. Lectũ plane argenteum, vel siqua alia supellex argentea sit, argenti appellatione nõ continetur, si numero argẽti habita non est [o]: vt in iũctura [p] argẽtea scio me dixisse, quòd [q] nõ in argẽtario paterfamiliàs reponebat. Sed nec candelabra, nec lucernæ argenteæ, vel sigilla [argẽtea] quę in domo posita sunt, vel imagines argenteæ, argenti appellatione continebũtur: nec speculum [r] vel parieti adfixũ, vel etiam quod mulier mundi causa habuit: si modo non in argẽti numero habita sunt.

Argentum factum, omnem ſpeciem comprehendit: licet nõ quæ ſupellectilis loco ſint. & vaſorum appellatio generalis eſt. hoc dicit cum. §. ſeq. Bartolus.

¶ Argẽto facto legato Quint' Mucius ait vasa argentea cõtineri, veluti paropsidas, acetabula, *trullas [ſ], pelues, & his similia: nõ tamen quæ supellectilis sunt [t]. Sed si cui vasa sint legata: nõ solùm ea continẽtur quæ aliquid [u] in se recipiant edendi bibendique, scilicet liquidum: sed etiam ea quæ aliquid non liquidum sustineant. & ideo continentur scutellæ in quibus potest teneri liquidum & non liquidum, & etiam promulsidaria in quibus cõtinetur mulsum factum ex vino & melle, & etiam repositoria, id est, vasa quæ portantur in manibus in quibus panis vel aliud reponitur. nam appellatio vasorum est generalis, dicimus enim vasa vinaria & naualia, scilicet contineri appellatione vasorum, id est, vasa ad reponẽdum vinum, & vasa quibus vtimur in naui. si autem legasset mihi argentum infectum, continetur in legato rudis argẽti materia, id est, non facta. Quid ergo in hoc casu si cœptum est argentum fabricari nondũ autem est perfectum? nunquid continebitur appellatione argenti facti, an appellatione infecti? Et respon. quòd continetur appellatione argenti facti. si autem in hoc eodem casu erat factum argentum, sed cælabatur, id est, auro ornabatur, continebitur similiter appellatione argenti facti. Item quid si legauit mihi argentum cælatum? nunquid continebitur illud argentum quod cœptum erat cælari? Et dicitur quòd sic. [*SI CVI FORTE ESCARIVM.*] Titius legauit mihi argentũ suum escariũ. certe continẽtur legato argentũ paratum ad esum & potum, & etiã aquiminarium argenteum. i. vas aquã ministrans. cacabi autẽ argentei ad coquendũ parati non continentur: quia sunt instrumenti coquinatorij. nec etiã continetur miliarium argenteũ in quo coqueba-tur panicũ de milio: nec etiã sartago argẽtea. [*PERVENIAMVS.*] Legauit mihi Titius scutellã suam argenteã vel aureã in qua erant gemmæ incluſæ. nunquid continentur in legato dictæ gẽmæ? Et dicitur quòd sic. cum enim duo sunt [*] *Fla.* coniũcta, id illorũ duo *Gloſſa.* rũ cedit alteri, cuius al- *autem de* teri [o] species est maior, *Cacur.* id est, honorabilior, pu- *Gloſſa.* ta qa illud quod cedit, *Hoſtien.* est positũ causa ornãdi *Gloſſa.* illud. semper enim cum *Gloſſa.* quærimus quid cedat, *Hoſtien.* illud spectam [p] quid ad- *Gloſſa.* hibetur causa ornandæ *Hoſtien.* alicuius rei. ſ. vt acceſ- *Gloſſa.* sio cedat principali. au- ro igitur argentóve le- gato cedunt gẽmæ in- cluſæ phialis & lãcibus argenteis quę sunt duo genera vasorũ, sed etiã in coronis mensarũ di- cendũ est quòd gẽmæ coronis cedãt: & hæc co- ronæ cedũt mẽsis lega- tis. in margaritis quoq; & auro legato in quo- rãt dictæ margaritæ in- cluſæ, idẽ est quod di- ctũ est in gẽmis inclu- ſis auro legato. nã dictę margaritæ cedent auro ꝓdicto si adhibitæ sunt gratia ornãdi auri. si au- tem econtra aurũ adhi- bitum sit gratia ornãdi margaritas, cedet aurũ margaritis, & idẽ est in gemmis incluſis anulis [*] *Gl.* argẽteis legatis. est aut- *Hoſtien.* differentia inter gẽmas *Gloſſa.* & lapillos & margari- *Hoſtien.* tas. nam gẽmæ sunt per- lucidæ materiæ, scili- cet smaragdi & chry- ſolithi & amethysti. la- pilli autẽ non perlucidæ materiæ, vt obſidiani & veientani. margaritæ autem differunt à gemmis & à lapillis: quia margaritæ crescunt & coalescunt apud rubrum mare, sicut est concha margarita. quod non est in gemmis & lapillis. murrhina autem vasa non continẽtur appellatione gemmarum. [*AVRO LEGATO.*] Titius legauit mihi aurum suum. certe continẽtur in legato vasa eius aurea. sed si legauit mihi gemmas suas, gemmea vasa continentur, id est, facta causa gemmarum. patet ergo quòd siue gemmæ sint in aureis vasis, auro legato cedent siue sint gemmæ in argenteis vasis, argento legato cedent: quoniam hic spectamus quæ res fuerit adhibita causa ornandæ alterius rei, & ornamentum cedit rei ornatæ. non autem spectamus quæ sit pretiosior. vnde si gemmæ fuerint incluſæ auro, vt habiliter portari possint, tũc tederet aurum gemmis, & non gemmæ auro. h. d. cum. l. seq. Viuia.

Sustineant.

BIU Cujas

a *Sustineant*. non liquidum.
b *Scutellas*. ad vtrunque est exemplum.
c *Promulsidaria*. in quibus continetur mulsum.
d *Repositoria*. ad quod est. ff. de lega. iij. hæres. §. pen. Accursius.
e *Exnaualia*. quæ in nauibus feruntur, & ibi panis vel aliquid reponitur.
f *Magis facti*. nimis generaliter dicit, secundum quosdam: & ideo statim corrigitur, certe &c. vel restringitur, secundum R. & pro eis, quia id videtur factum quo commode vti possumus: vt infra, eod l. Quintus Mutius. §. cui. & infra, de ver. signifi. l. v. §. opere. & l. ædificia. §. perfeciſſe. & Co. quando di. lega. ce. l. ex his. & infra, de ope. no. nũ. l. stipulatio. §. apud. vel dic vt litera sonat. & sic cœptum pro impleto habetur. sic. ff. de vsuca. l. in vsucapionibus. & supra, de testa. l. quæ ætate. & infra, de ver. signi. l. anniculus. & ff. de polli. l. j. §. cœpisse. & ff. §. pxi. si cui. & ff. de leg. iij. l. legatis. §. ornatricib⁹. & de mino. l. iij. §. minoré. vbi de hoc no. Sed arg. cõtra sunt leges pro Ro. inductæ, & ff. §. de act. emp. l. fundi. §. item.
g *Calabatur*. id est, or nabatur auro, cum esset argentum. Accursius.
h *Facti appellatione*. nisi esset collisum postea vt infra, eo. l. Quintus. §. cui.
i *Et calati*. scilicet nomine. & facit. ff. §. proxi. §. quid ergo &c. Accur.
k *De aquiminario*. hoc repone vt. j. eo. l. in argento in fi.
l *Miliarium*. vbi panicum de milio coquitur.
m *Coquinatorii*. id est, quibus vtitur in coquina. inde dicitur coquinatum secundum vulgare. & facit. j. e. l. pediculis. §. argento. &. §. quidã. & ff. de fun. inst. cum de lanionis. §. asinã. & ff. de vsufr. arborib⁹. §. nauis. & quibus ex cau. maio. l. miles. §. qui. & l. reipublicæ.
n *Argentóque*. puta anulo vel scypho aureo vel argenteo.
o *Species*. non pretio, vel quantitate: sed ornãdi vel specificandi causa posita: vt. j. hac ead. l. §. fi. & sic fictione iuris dicitur gemma extingui, & non possidetur. si autẽ neutrũ alterius causa apponatur, neutrum alteri cedit, & vtrumque possidetur: vt. ff. de vsuca. l. rerũ mixtura. quæ est cõtra: vt no. ff. de rei vin. l. in rem. §. ij. & iij.
p *Phialis*. genera vasorum, & erant de auro vel argẽto. ad quod supra, ad exhiben. l. tigni. in princ.
q *Auro*. scilicet legato.
r *Sed & in coronis*. quædam erant coronæ gemmis inclusis plenæ quæ mensis superponebantur gratia adornandi mensas, gemmæ ergo coronis, & coronæ mensis cedũt. & habeas literam, sed & in coronis mensarum gemmæ coronis &c.
s *Si contra*. id est, si aurum gratia ornandi margaritam ponitur.

bibendiq; causa paratũ, sed & quę aliquid sustineãt: a * & ideo scutellas b vel promulsidaria c † contineri. Repositoria d quoq; cõtinebũtur. Nã vasorũ appellatio generalis est. dicim⁹ [enĩ] vasa [&] vinaria & naualia. e *

Infecti appellatio rudem materiam comprehendit cœptam non fieri paratam. Bar.

† Infecti autẽ argenti appellatio rudem materiam cõtinet, id est non factã. Quid ergo, si cœptum sit argentũ fabricari, nõdum [tamẽ] perfectum? Vtrùm facti, an infecti appellatiõe cõtineatur, dubitari potest. Sed puto magis facti. f Certè si iam erat factum, sed cælabatur, g facti appellatione h cõtinebitur. An & cælati i [appellatione] cõtinebitur quod cælari cœpit? Et puto cõtineri, si cui fortè cęlatum sit argentũ legatum. † Si cui escarium argentũ legatum sit: id solũ debebitur quod ad epulandũ in ministerio habuit, id est, ad esum & potum. Vnde [&] de aquiminario k dubitatũ est. Et puto cõtineri. nã & hoc propter escã paratur. Certè si cacabos argẽteos habebat, vel miliarium l † argẽteum, vel sartaginẽ, vel aliud vas ad coquẽdũ: dubitari poterit, an escario contineatur. Et hæc magis coquinatorij m * instrumẽti sunt.

Cum quid est propter aliud: consideratur id propter quod est. Bartolus.

† Perueniamus & ad gemmas inclusas argento auróque. Et ait Sabinus auro argentóve n cedere. Ei enim cedit, cuius maior est species. o quod rectè expressum [est.] Sẽper enim cum quærimus quid cui cedat: illud spectamus, quid cuius rei ornandæ causa adhibeatur: vt accessio cedat principali. Cedẽt igitur gẽmæ phialis p vel lancibus inclusæ auro q argentóve. Sed & in coronis r mẽsarũ, gẽmæ coronis cedent: & hæ mẽsis. In margaritis quoq; & auro idem est. Nam si margaritæ auro * ornãdi gratia adhibitæ sũt, auro cedunt. Si cõtra, s aurum margaritis cedet. Idẽ & in gemmis t anulis inclusis. Gẽmæ autẽ sunt perlucidæ materię: quas (vt refert Sabinus libris ad Vitelliũ) Serui⁹ à lapillis eo distinguebat, quòd gẽmę essent perluçidę materiæ, velut u smaragdi, chrysolithi, & amethysti: Lapilli autẽ cõtrariæ superiorib⁹ naturæ, vt obsidiani, veientani. Margaritas autẽ nec gẽmis nec lapillis cõtineri satis cõstitisse x ibidẽ Sabinus ait: y quia concha z apud rubrũ mare & crescit & coalescit. Murrhina a autẽ vasa in gẽmis nõ esse Cassius scribit. † Auro legato, vasa aurea b continentur c: & gẽmis [legatis,] gẽmea d vasa. Secũdũ hæc, siue gẽmę sint in aureis vasis, siue in argenteis, auro e argẽtóve cedẽt: quoniam hoc spectamus, quæ res, cuius rei ornãdæ causa fuerit adhibita, non quæ sit pretiosior. f

XX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI vt habiliter gemmæ geri possint, inclusæ auro fuerint: tum aurum gemmis dicimus cedere. g

Appellatione præparati præparatorium continetur. Bartolus.

XXI. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

IN argento potorio vtrum id dumtaxat sit in quo bibi possit, an etiã id quod ad præparationẽ bibendi cõparatũ est, veluti colũ niuariũ h †, & vrceoli, dubitati potest. Sed propius

A t *Idem & in gemmis*. est ergo aliud margarita, aliud gemma: vt infra, statim. & facit infra, de acqui. re. do. sed si ex meis. &. l. quicquid ex tabulis.
u *Velut*. exemplum.
x *Satis constitisse*. mediocres enim huiusmodi sunt.
y *Sabinus ait*. scilicet idem vt margarita differat à gẽmis & lapillis.
z *Quia concha*. id est, quædam species margaritarũ crescit &c. quod in lapillis cum gemmis non est, sed semper sic facti inueniuntur in littore maris: vt instit. de rerũ diui. §. item lapilli.
a *Murrhina*. pretiosa materia ex qua fiunt vasa: vt. ff. de supelle. lega. l. iij. §. de murrhinis. & legatis gẽmis vasa hæc non continẽtur, vt hic. & infra, statim. Accur.
b *Aurea*. id est, de auro & pro auro facta, secundum R.
c *Continẽtur*. velut accessio quæuis alia: vt. ff. eod. l. cum aurum. in fi. &. l. seq. in princip. & §. perueniamus.
d *Gemmea*. non quòd de gemmis, sed gẽmarum causa facta: vt non obsit præcedentibus. & non ob. ff. de lega. iij. l. quæsitum. §. illud. quæ est contra.
e *Auro argentóve*. f. vbi hæc vasa sunt ornata gemmis.
f *Pretiosior*. vt instit. de re. diui. §. si tamen alienam. & ff. de contrahẽ. emp. l. in modicis. & j. eo. l. si quãdo. in fi. Sed arg. contra instit. de re. diui. §. si quis in aliena. & supra, de statu homi. quæritur. & facit. ff. ad exhi. gemma. & de rei vin. l. in rẽ. §. ij. & infra, de vsuca. l. rerum mixtura, & j. l. proxima.
g *SI vt habiliter. Cedere*. ff. l. proxi. in fi.

IN argẽto. CASVS. Titius legauit mihi argentum suum potorium. nunquid id dumtaxat argentum continetur legato, in quo bibi possit, an etiam id quod ad præparationẽ bibendi comparatũ est, sicut est columnarium, id est, anglesteria, quæ quidem habet collum ad modum columnæ. & etiam vrceoli. dubitatur. Et respon. quòd sic. in fi. autem legis: quamdiu dicit, quid si legauit mihi argentum potoriũ, & Seio escariũ: cui legato cedet aquiminarium, id est, vas argenteum paratum ad dandam aquam ad manus? Et respon. quòd cedit legato Seij cui escarium est legatum. [VNGVENTIS.] Hic. §. respicit illam partem rubricæ quæ dicit de vnguentis legatis. dicit ergo quòd vnguentis legatis non tantum ea vnguenta videntur legata quibus vngimur voluptatis causa, sed etiam ea quibus vtimur causa valetudinis, id est, necessitatis. & nominat hic genera vnguentorum. hoc quoq; vnguentum legatum videtur quo vnguntur fœminæ vt elegantiores sint & mundiores. h. d. Viuianus.
h *Colum niuarium*. id est, anglesteria quæ ad modum columnæ habet collum.

De colo niuario vide ff. de Nebri. lexico suo iuris ciui. in fine: quamquam Hero molaus in ad Dioscoridem. ca. 206. colũnarium aegnoscat.

Flo. auri

Vide in hunc locum Laurent. Vallensem lib. elegant. & infra, statim. Accur. 6. c. vlt. & Plin. li. 37. vat. hist.

BIU Cujas

a *Insint.* per hoc enim venitur ad bibendum. sic supra, de procura.l.ad rem.&.l.ad legatum. Item no.secundum Hugo. inspici quod fieri potest.sic supra, de lega.j. l.cum res.in fin. & infra, de verbo.signi.l.ædificia.§.perfecisse.

b *Vnguentis.* ad illam partem respondet vnguentis.

c *Valetudinis.* id est, necessitatis.

d *Hoc.* s. vnguento, quo etiam pedes domini sunt vncti.

e *Sed de aquiminario.* quasi aqua manuarium: vel quasi aquam ministrans.ad quod.ff.e.l.& si non sunt.§.si cui. & infra, eo.l.pediculis.§. quidam.

Fl.crina, rosa, mura, colum, nardum pu.

f *Cedere.*sic.ff.de le.iij. l.seruis vrbanis.§.fi.

Vestimentū.] CASVS. Hæc.l.vsq; ad.l.argumento. §. ornamenta.respicit illam partē rubricæ quæ tractat de vestibus & vestimentis legatis. dicit ergo q̄ appellatiōe vestimenti legati cōtinetur pannus remotus à texendo,siue sit incisus à tela, siue non.nam ex quo consummatū est à textura,nihilomin⁹ appellatur cōtextū,id est, ac si esset incisum à tela, quamuis nōdum sit pertextum vel detextū, id est,à tela separatum. non autem continebitur in dicto legato stamen vel substamen. & non facio vim vtrū legetur vestis, aut vestimentum : quia semper est verum quod dixi.& scias quia vestimentorum sunt omnia vestimenta lanea lineaq́; & serica & bombycina, quæ vestimēta sunt parata causa induendi,vt vestitus & camisia : & quæ sunt parata causa præcingēdi, vt cingula lanea, vel linea, vel serica, vel de bombycino:& etiam quę sunt parata causa amiciendi, vt chlamydes,dictæ à tegendo. & quæ sunt parata causa instrumenti in terram ad iacendum, vt culcitræ & tapeta & similia. & quæ sunt parata causa amiciendi super lecto, vt cultræ:& quæ sunt parata causa accubādi, vt duplæ,siue linteamina. Item sunt vestimentorum ea quæ cedunt his proxime dictis vice accessionis, quales sunt picturæ infixæ prædictis, & quales sunt clauꝰ qui insuuntur vestibus. Item scias quòd vestimenta omnia aut sunt virilia, aut puerilia, aut muliebria,aut communia,aut familiarica.de quibus omnibus singulariter dicitur in litera. Viuianus.

† *Amphitapæ vestes sunt quæ vtrinq; sunt pilosæ.*

g *Detextum.*id est,a textura remotum,secundū Hugo.& est sensus quòd appellatione vestimentorum cōtinetur pannus remotus à texendo,siue à globo incisus,siue non.sic &.ff.de leg.iij.l.librorum.§.vnde non male.& hic dicit simile.j.eo.l.quamuis.

h *Defectum.* i. ab illo globo siue instrumento incisum.Accur.

i *Pertextum.* hæc duo sonant quasi esset à globo incisum.Acc.

k *Contextum.* i.pro eo habetur ac si esset à tela incisum.Accur.

l *Continebitur.* vt supra,de lega.iij.l.si cui lana.&.l.librorum.§.si cui.in fi. & facit infra,de verb.signi.l.stratum.&.l.vestis.

m *Vestis.* facit.j.eo.l.inter vestem.Accursius. *ADDITIO.* Intellige istam legem secundum Bart. hic de panno qui fit causa faciendi vestē. sed si fieret causa vendendi, non ad ipsum vsum: tunc appellatione vestimentorum nō continetur: vt.l.si quis seruos.ff.de leg.iij.

n *Bobycina.*quę fiunt de bombasio.

o *Induendi.* vt camisiæ.Accursius.

p *Præcingendi.* vt cingula.Accursius.

q *Amiciendi.*vt chlamys, à tegendo. vnde amictus.

r *Insternendi.*vt tapeta & coopertoria.

s *Incubandi ve.*vt culcitræ.Accursius.

t *Quæ sunt.* i. quales sunt &c.& facit.ff.eod. l.cum aurum.§.fina.& l.seq.&.j.eo.l.si quando.&.j.de verb. signi. l.in stratum.&.l.vestis.

u *Saga.* vilis & rasa vestis,secundum H.

x *Quibus vir.* id autē fieri nō potest,qđ tur. Iupiter fit: vt.ff.de cōdit. instit.l.filiusfamilias.& j.de verb.sig.l.Nepos.

y *Ornandi.*aliàs ornamētorū magis appellatione cōtinebūtur.Ac.

z *Pennula.* quasi pene nulla, id est vilis vestis. alij dicunt pannus vestis siue ampla.

a *Caprinæ.* & facit.j. eo.l.argumento.§.j.& l.inter vestem.Accur.

b *Argumento. Catilia.* vestes quæ cogunt ppter strictūram vt in Hispania.

c *Vesti.* legatæ.

d *Tegimenta subsellarum.* id est,cooperturæ sellarum equorum.

e *Fibulæ.* mantellorum. Sed contra.ff.eo. l.cum aurum. in fin. & l.fin.vnde dic quòd erant monilia per se ad ornandum collum vel pectus. & ad hoc.j.de verb.sign.l.statuę,&.ff. de supel.lega.l.de tapetis.&.j.ea.l.§.ornamenta.&.ff.de fun. instru.l. quæsitum.§.fi domus.

f *Crinales.* pannus ad caput cum lauatur. vel crurales, vt caligæ laneæ vel lineæ.Accursius.

g *Peduléſque.* id est,culcitra.Accursius.

h *Pileæ.* ad tegendum caput: vnde pileati.

i *Odonum.* id est,camelorum.Accursius.

k *Ceruicalia.* quibus cooperimus ceruicem vel caput,secundum H.vel dic quòd sub capite in lecto tenemus.Accursius.

l *Suam.* scilicet tantum: vt apparet.j.eo.l.cum in testamento. & l.pediculis.§.item cum quæreretur.

m *Habuit.* tempore testamenti: vt.ff.e.l.si ita legatum.& de leg. ij.l.imperator.

n *Vestis erunt.* vt &.ff.e.l.vestis.in fi.&.l.seq.&.l.fin.Accursius.

Fæminæ.

A

Instrumenti appellatio cōtinet necessariam vnctionem.Bartolus.

Vnguentis[b] legatis, non tantum ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis causa, sed & valetudinis[c], qualia sunt cōmagena, glaucina, irina*, rosa, myrrha, costum, nardum purum:hoc[d] quidē etiam quo elegantiores sint & mūdiores,vnguntur fœminæ. Sed de aquiminario[e] Cassius ait cōsultum se respōdisse, cum alteri argentum potoriū, alteri escariū legatum esset,escario cedere[f].

XXII. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Sabinum.

VEstimentū id est,quod detextum[g] est, & si defectū[h] non sit: id est, si sit consummatum. quod in tela est, nondum pertextum[i] vel detextum, contextum[k] appellatur. Quisquis igitur vestem legauerit: neque stamen, neque subtegmen legato continebitur[l].

XXIII. IDEM libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

VEstis[m] an vestimenta legentur, nihil refert. Vestimentorum sunt omnia lanea lineaq́e vel serica vel bombycina[n],quæ induendi[o],præcingendi[p],amiciendi[q],insternendi[r],iniiciendi,incubādive[s] causa parata sunt,& quæ his accessionis vice cedūt: quæ sunt[t] insitæ picturæ, clauiq́; qui vestibus insuuntur. Vestimēta omnia aut virilia sunt,aut puerilia, aut muliebria,aut cōmunia,aut familiarica. Virilia sunt quæ ipsius patrisfamiliæ causa parata sunt, veluti togæ, tunicæ, palliola,vestimēta stragula,amphitapa†,saga[u],reliquaq́; similia. Puerilia sunt quæ ad nullum alium vsum pertinent, nisi puerilē: veluti togæ prætextæ, aliculæ,chlamydes, pallia quæ filiis nostris cōparamus. Muliebria sunt quæ matrisfamiliæ causa sunt cōparata, quib⁹ vir[x] nō facilè vti potest sine vituperatione: veluti stolæ:pallia, tunicæ,capitia,zonæ,mitræ (quæ magis capitis tegēdi q̄ ornādi[y] causa sūt cōparata)plagulæ,penulæ[z]. Cōmunia sunt quibus promiscuè vtitur mulier cū viro, veluti si eiusmodi penula palliúmve est,& reliqua huiusmodi, quib⁹ sine reprehēsione vel vir vel vxor vtatur. Familiarica sunt quę ad familiā vestiendā parata sunt,sicuti saga,tunicę,penulę,lintea,vestimēta stragula,& cōsimilia. Vestis etiā ex pellibus cōstabit. [Item pelles caprinę[a] & agninę,vestis erūt:]

XXIIII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

CVm & tunicas & stragula pellicia nōnulli habeant.

XXV. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

ARgumento sunt etiā nationes quędam,veluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. Aristo etiā coactilia[b] † vesti[c] cedere ait:& tegimenta subselliorū[d] huic legato cedere. Vittæ margaritarū, item fibulæ[e], ornamentorum magis q̄ vestis sunt. Tapeta vesti cedūt,quæ aut sterni,aut iniici solent. Sed stragulas & babylonica quæ equis insterni solent, non puto vestis esse. Fasciæ crinales[f]* pedulésque[g],& pileæ[h] vestis loco sunt:quia partē corporis vestiunt. Alia causa est odonū[i]*: quia vsum calciamentorū prę stant. Ceruicalia[k] quoq; vestis nomine continentur. Si quis addiderit, *Vestem suam*[l].apparet de ea eum sensisse, quā ipse in vsus suos habuit[m]. Culcitræ etiam vestis[n] erunt. Item pelles caprinæ & agninæ,vestis

a *Fœminini.* in larga significatione: quandoque secus: vt no.ff. de lega.iij.l.seruis.Accursius.

Ornamenta muliebria.] CASVS. Hic.§.tangit illam partem rubricæ quæ dicit de ornamentis legatis: & est planissimus. sequens autem.§.respicit illam partē rubricæ quę dicit de mūdo legato.& dicit,quod mūdus muliebris est quo mulier fit mūdior.& in eo modo cōtinentur quędam quę nominātur in litera. alia autē cōtinentur numero ornamentorū, quæ similiter in litera numerātur.nam est differentiā inter mundum & ornamētū.sicut enim mulier potest esse mūda,nō tamen ornata,vt solet contingere in his mulieribᵇ quæ se emūdauerint lotæ in balneo, neque se ornauerint: ita & econtra est aliqua mulier ex somno statim ornata, non tamen adhuc emūdata. Ité habētur loco ornamentorū margaritæ cū auro junctę vel argento parato ad mulierem ornandā:& etiā lapides pretiosi cōiuncti cum dicto auro vel argento etiam si apti sunt ad remouendū à dicto auro vel argento. sed etiā si iam sunt resoluti à dicto auro vel argēto, in hoc tamē vt postea componantur: nihilominus sunt loco ornamentorū. si autē lapilli vel margaritæ vel gemmæ sint adhuc rudes.i. non cū alio cōiuncti, non sunt loco ornamētorum:nisi hoc voluisset testator. Item scias quod vnguenta quibus vngimur causa valetudinis, non continentur in mundo legato.Viu.

erunt. ℣Muliebri veste legata, & infantilē cōtineri, & puellarum & virginū Pōponius libro vicesimosecūdo ad Sabinū rectè scribit. mulieres enim omnes dici quęcūque sexus fœminini[a] sunt. ℣Ornamēta muliebria sunt quibus mulier ornatur[b], veluti inaures[c], armillæ, viriolæ[d], anuli præter signatorios[e], & omnia quę ad aliā rem nullam parantur, nisi corporis ornandi causa:quo ex numero etiā hęc sunt,aurū, gemmæ,lapilli qui aliā nullam in se vtilitatē habent. Mundus muliebris est quo mulier mūdior fit. Continentur eo specula,matulæ,vnguenta[f],vasa[g] vnguentaria,& siqua similia dici possunt, veluti lauatio,riscus[h].Ornamētorum hæc[sunt,] vittæ,mitræ, semimitræ, calautica,acus cum margarita quā mulieres habere solēt, reticula,crocufantia[i]. sicut & mulier potest esse mūda, nō tamē ornata: vt solet cōtingere in his quę se emūdauerint lotæ in balneo, neq; se ornauerint.Et cōtra est aliqua ex somno statim ornata,nō tamen cōmundata. Margarita si nō soluta sunt,vel qui alij lapides[h]:si quidē exemptiles[i] sint,dicendū est ornamentorū loco haberi. Sed & si in hoc sint resoluti, vt cōponantur[k]:ornamentorū loco sunt.Quod si adhuc sint rudes lapilli, vel margaritæ, vel gēmæ: ornamentorū loco non erūt nisi alia mens fuit testātis, qui hęc quoq; quę ad ornamēta parauerat, ornamentorū loco & appellatione cōprehendi voluit. Vnguenta quibus valetudinis[l] causa vngimur,mundo non continentur.

Illud debet attendi ad quod res principaliter paratur,non ad quod secūdario. Bar.

XXVI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

QVamuis quędā ex veste[m] magis[n] ornatus gratia, q̄ quo corpus tegāt,cōparentur: tamen quod eo nomine[o] sint reperta, potius habenda esse vestis numero,q̄ ornamentorū.Similiter ornamentorum, esse cōstat, quibus vti[p] mulieres venustatis & ornatus causa cœperūt: neque referre, si quædā eorum[q] alium quoq; vsum præbeant: sicuti mitræ & anademata[r]. quāuis enim corpus tegant[r], tamen ornamentorum, non vestis esse.

XXVII. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Sabinum.

QVintus Mucius libro secundo iuris ciuilis ita definit, argentū factum vas argenteum videri esse[s].

Illi cui legatur omne argentum, non debetur pecunia signata. Barto.

℣An cui argētum omne legatum sit.] CASVS. Legauit mihi Titia vestes suas. certe cōtinentur legata omnia quę sunt reperta vel cōparata nomine vestimentorū siue parata ad hoc tantū vt corpus tegatur,siue cōparata magis ornatus gratia quā quo corpus tegatur. & idem si legauit mihi ornamenta sua. nam ea cōtinentur legato ornamentorū quibus principaliter mulieres cōsueuerunt vti causa venustatis & ornatus,etiam si quædā eorum ornamentorū prębeant mulieri aliū vsum per cōsequentiam, puta quia tegant corpus.& ita magis inspicimus principale quā cōsequens.Viuianus.

b *Mulier ornatur.* prēter vestem : vt infra,e.l.§.ornamenta.

c *Inaures.* quæ in auribus pertusis suspendi solent : vt supra, de testa.l.ad testium.

d *Viriola.* vt buconcelli & canoletæ.

e *Signatorios.* in quo sunt characteres: vt supra,de testa.l.ad testium.§.signum.& facit.ff.de verb.signi.l.signatorius.

f *Vnguenta.* contra.ff.ea.l.§.fina.Solu.multiplex est vnguentum: vt.ff.eo.l.in argento.§.j.& facit.ff.eo.pediculis.§.fina.

g *Vasa.* ff.de tri.lega.l.iij.& de penu.le.l.nam quod.in princ.

h *Lapides.* innuit quod margarita sit lapis: quod falsum est:vt.ff. eo.l.& si non sunt.§.fina. Sed dic quod verbum, alij,non implicat: vt & not.ff.de procura.l.non solum.§.quæritur.

i *Exemptiles.* i. apti remoueri ab eo cui sunt adiuncti.Accur.

k *Componantur.* sic supra, de actio. empt. l.fundi.§.fina.& infra, de verbo.oblig.inter stipulantem.§.sacram. in fin.§. Item facit.ff. de leg.iij.l.librorum.§.j.&.§.fina. &.l.ligni.§.fina. Sed contra in d.l.librorum.§.chartis.Solu.ibi.Accursius.

l *Valetudinis.* secus in eo quo fiunt mundiores fœminæ:vt.ff.eo. in argento.§.j.&.ff.ea.l.§.mundus.

m *Ex veste.* i. ex numero vestis.

n *Magis ornatus.* quia & villis ita gereret.

o *Eo nomine.* ſ. vt corpus tegatur.H.vel numero vestis sit.

p *Vti.* principaliter.

q *Eorū.* ornamētorū.

r *Tegant.* per consequentiam.

Quintus Mucius.] CASVS. Legauit mihi Titius argentū suū factū. certe cōtinetur vas argenteum.sed si legauit mihi omne argētum suū, non cōtinentur nūmi argentei.immo & si legasset mihi argētū suū factum,non cōtineren tur nūmi argentei. Sed quid si legauit mihi omne argentū quod suum esset? non cōtinetur illud argētum quod alij ei debent:quia non est suum, immo sibi debitum.non enim videtur suū esse quod vindicare nō posset.Quid si,vt dictū est, legauit mihi aurum vel argentū factum?certe nō cōtinetur illud aurū vel argētum quod est cōfractū vel collisum,& ita cōmode vti eo non poterat.Quid si legauit mihi aurū quod suum esset,cum moreretur?certe omne aurū fiet meū qđ testator potuit vindicare suū esse cū moreretur. si autē postquā legauit mihi dictū aurum, legauit idem aurum aliis: tunc interest quo modo legauit aliis; scilicet aut animo adimendi mihi:& tūc ego non habeo aurū,immo secūdi legatarij.aut nō animo adimendi mihi: & tunc ego habeo medietatem auri, & secundi legatarij aliam medietatem : nisi testator voluisset me habere solidum aurum , & secundos legatarios solidum. tunc enim vni parti pretium auri, alij parti aurum assignatur : vt supra, de lega.j.l.si ita sit scriptum. &.l.si pluribus. si autem, vt dictum est, legauit mihi aurum factum : omne aurum ad me pertinet ex quo auro aliquid est effectum : siue id aurum esset paratum sua causa testatoris , siue causa vsus alterius. secus si legauit mihi aurum infectum : quia tunc id videtur legatum esse mihi quod eius testatoris existens ita factum est , vt eo auro non posit testator vti sine refectione ad rem ad quam comparatum est à testatore . Item & illud aurum videtur mihi esse legatum quod testator habebat numero infecti auri. si autem legauit mihi aurum vel argentum signatum : id videtur mihi legatum quod eius testatoris existens aliqua forma est expressum siue impressum, veluti quia impressa sunt in eo auro vel argento ea quæ sunt Philippi imperatoris , puta caput & brachia & alia. Item numismata videntur mihi legata in quibus erat impressa forma Cæsaris , & similia videntur mihi legata. argentum autem si mihi legasset, non continentur scaphia,id est,genera cingulorum de argento quæ testator nō habebat numero argenti. scias etiam quòd argentum factum ita definitur, scilicet illud quod neque in massa sit,neque in lamina quæ est longa admodum baculi:nec in argento signato de quo modo dixi, neque in supellectili,neque in mūdo, neque in ornamentis.Viuianus.

s *Videri esse.* facit supra, de lega. iij. l.librorum. §. quod tamen Cassius. & supra, eod.& si non.§.argento facto.& infra, ea. l.§.cui.&.§.si factum.

chrochisuntia.apud Ioannū Partenopeū in lexico in dictione ornamenta muliebria chrochi finitia. In scriptis quibusdam exem. trochi fūctia. in aliis,cro cisacia.& in Norembergēsi,crocho hyphāta. Tu nūc vide quid substituas.

† *Anademata capitis ornamēta sunt auctore Suida.*

BIU Cujas

a *Non contineri.* vt &.ſ.eo.l.cum aurum.in princ.
b *Nam argento.* probat per quod videtur contineri, & non cõtinetur: ergo nec hic.Accurſius.
c *Non contineri.* aliàs deeſt, non. ſed cum, non, eſt melior litera: vt infra.§.finali.Accurſius.
d *Id quod in credito.* i. id quod teſtator habebat penes ſe ex cauſa crediti,puta ſibi cõmodatũ vel depoſitum vel pignori obligatum. ad quod eſt.ſ.de lega.iij. qui habebat.Vel dic ecõtra q̃ eſt debitũ teſtatoris: quod non eſt ſuum,licet ſibi debitũ. ad quod.j. e. l.ſcribit. in princi.
e *Nõ poſſit.* audi Martine: ergo mulier non eſt domina fundi dotalis: vt.C.de rei vin. l. doce. & facit.ſ. de rei vin.l.ſolum.§.j. &.j.e. l.§.cui legatum.
Mulier fundi dotalis domina nõ eſt.
f *Fractum.* omnino colliſum, & ſic vitiatũ vt eo vti cõmode non poſsimus.
g *Commode.* facit.j.de verbo.ſignifi. l.Nepos Proculo.Accurſius.
h *Eius.* ſ. legatarij.
i *Fiet.* recta via: vt infra,de fur.à Titio.& ſic petet.
k *Suum eſſe.* facit.ſ.§. argento.Accurſius.
l *Diſtributio.* Duobus modis exponitur. primo diſtributio eius rei, id eſt auri facta eſt.ſ.in alios legatarios de eodem auro.nã refert, fecerit hoc vltimo loco animo adimendi, vel non.ad quod.ſ.de le.j. l.ſi ita ſcripſero. Secũdo diſtributio.i. alienatio inter viuos de eodẽ auro.nã tunc refert dixerit, quod meum erit: an,quod meum eſt.primo caſu debetur ſolum quãdo ſuũ eſt tempore mortis: vt.ſ.de leg.j.l. vj.& de le.iij. l.nuper. In ſecundo ſubdiſtinguitur fecerit ſpõte,an neceſſitate:vt primo caſu nõ debeatur:ſecũdo ſic: vt arg.ſ.de le.iij.l. fideicõmiſſa.§.ſi rem.
**Flo.& *Flo.vt eo quod ad rẽ comp.*
m *Effectum.* aliàs,effectum. aliàs,infectum id eſt, validum factum non priuatiue.
n *Vſionis.* id eſt,vſus. ſic.ſ.de lega.iij. l.cum quæreretur.§.lana.
o *Infecti numero.* id eſt,paterfamiliàs pro infecto habebat.Azo. ad hoc ſupra,eo.l.& ſi non ſunt.§.argento. &.ſ.ea.l.in prin.&.§. cum aurum.&.j.eo.§.fi.
p *Quod eius.* ſcilicet teſtatoris exiſtẽs.& quod dicit,expreſſum.i. impreſſum, & quod dicit,Philippi,dicit nomẽ imperatoris: & ſic in ſequẽti numiſmate erat imago Cæſaris:vt in euãgelio. Accur.
Matt.22.
q *Ventris cauſa.* quia corrigia eſt pro ventre ſuſtentando.Viui.
r *Scaphia.* hoc ſcaphiũ huius ſcaphij,genus cinguli quod non continetur appellatione argenti,cum nõ argenti numero tenebatur:vt hic,& arg.ſ.eo.& ſi non ſunt.§.lectum.circa princ.l.
a Scaphiũ vas eſt mulierum ad

tum eſt,ei nummi quoq; legati eſſe videãtur, quæritur? Et ego puto nõ contineri[n].Nõ facilè enim quiſquã argenti numero nũmos cõputat. Item argẽto[b] facto legato,puto(niſi euidenter cõtra ſenſiſſe teſtatorem appareat) nũmos non cõtineri[c].

Illud dicitur ſuum eſſe quod poteſt vindicari.Bartolus.

℣Argento omni legato quod ſuũ eſſet, ſine dubio nõ debetur id quod in credito[d] eſt:hoc ideo, quia nõ videtur ſuũ eſſe, quod vindicari non poſsit[e]. B
℣Cui aurum vel argentũ factũ legatũ eſt:ſi fractum[f] aut colliſum ſit, non cõtinetur. Seruius enim exiſtimat aurũ vel argentum factũ id videri, quo commodè[g] vti poſſumus: argẽtum autem fractũ vel*colliſum non incidere in eam definitionem, ſed infecto contineri.

Qui legat aurum omne quod ſuum eſt, legatario illud debetur quod teſtator potuit vindicare.h.d.

℣Cui legatũ eſt aurum omne quod ſuũ eſſet, [cũ moreretur: C eius[h] omne aurum fiet[i], quod tũc paterfamiliàs]cũ moreretur vindicare potuit ſuũ eſſe[k]. ſed ſiqua diſtributio[l] eius rei facta eſt, tunc intereſt quo modo ſit legatũ. Si factũ aurum legatum eſt: omne ad eum pertinet cui legatũ eſt, ex quo auro aliquid eſt effectũ[m], ſiue id ſuæ, ſiue alterius vſionis[n] cauſa paratum eſſet: veluti vaſa aurea, emblemata, ſigna, aurum muliebre, & cætera quæ his rebus ſunt ſimilia.Sed ſi infectũ legatum eſt: quod eius ita factũ eſt, vt eo*ad rem ad quam cõparatum eſt, non poſsis vti ſine refectione,quodq; ab eo patrefamiliàs infecti numero[o] fuerat: id videtur legatum eſſe. D

Argenti ſignati appellatione continetur, quod eſt aliqua forma expreſſum.h.d.

℣Si autem aurum vel argẽtum ſignatum legatum eſt,id paterfamiliàs videtur teſtamento legaſſe, quod eius[p] aliqua forma eſt expreſſum: veluti quæ Philippi ſunt, itémque nũmiſmata, & ſimilia. ℣Argento legato,non puto ventris cauſa[q] habita ſcaphia[r] contineri : quia argenti numero non habentur. ℣Argentum[ſ] factum rectè quis ita definierit, quod neque in maſſa,neque in lamina[t],neque in ſignato, neque in ſupellectili[u], neque in mundo[x],neque in ornamentis ſit.

Non videtur alicuius cauſa paratum quod cauſa commodandi habetur.Barto.

XXVIII. ALFENVS VARVS libro ſeptimo Digeſtorum.

CVm in teſtamẽto alicui argentũ quod vſus ſui[y] cauſa paratũ eſſet, legaretur, itémque veſtis,aut ſupellex : quæſitum eſt,quid cuiuſque vſus cauſa videretur paratũ eſſe:vtrúmne id argentum quod victus ſui cauſa paratum paterfamiliàs ad quotidianum vſum paraſſet:an & ſi quas*menſas argenteas & eius generis argentum haberet, quo ipſe non temere[z] vteretur, ſed commodare ad ludos & ad cæteras apparationes ſoleret? Et magis placet, quod victus ſui cauſa paratum eſſet tantùm contineri.

Acceſſorium cedit principali.Bartolus.

XXIX. FLORENTINVS libro vndecimo Inſtitutionum.

SI quã do alterius generis materia[a] auro argentóve iniecta ſit : ſi factum aurum vel argentum legetur: & id quod iniectum eſt, debetur. Vtra autem vtrius materiæ ſit acceſsio, viſu atque vſu rei*, & conſuetudine patrisfamiliàs æſtimandum eſt[b].

Dictio,ſeu, eſt ampliatiua.Bartolus.

XXX. PAVLVS libro Singulari de aſsignatione libertorum.

SI quis ita legauerit: *Vxori meæ mundum, ornamenta, ſeu*

A ſ *Argentum.* in maſſa aurea quæ diciter placida.
t *Lamina.* ſcilicet longa quaſi fuſtis.Accurſius.
u *In ſupellectili.* id eſt,quę non ſunt vaſa aurea propter ſeculi ſeueritatem, licet ſint aurei lecti,& ſimilia:vt.ſ. de ſupel.leg.l.iij.in princ.&.§.fi.hodie autẽ ſecus:vt.ſ.de ſupel.leg.l.Labeo. in prin.& ſic nõ obſtat.ſ.eo.l.& ſi non ſunt.§.argento.
x *In mũdo.* Quid mũdus ſit,& quid ornamẽta,dicitur.ſ.eo.l.argumento.§. ornamẽta. &.§.mundus. &.l.quã uis. Item quid ſuppellex, dicitur.ſ.de ſupel. leg.l.Labeo.& facit ad hoc.ſ.eo.cum aurũ. in prin.&.ſ.in hui.l.prin. ci.&.§.j.&.§.ſi factũ.
Vm in teſtamento.]
CASVS. Titius legauit mihi argentum quod paratum erat cauſa vſus ſui teſtatoris,& veſtem & ſupellectilẽ. quæritur, quod argentũ videatur cauſa vſus teſtatoris paratũ vt ſic illud mihi debeatur,vtrũ ne id argentũ quod victꝰ ſui teſtatoris cauſa paratum teſtator paraſſet ad vſum cotidianum, an & ſi eas menſas argenteas & eius generis argentum haberet quo ipſe teſtator nõ temere ſiue indiſtincte vteretur:ſed ſoleret cõmodare ad ludos & cæteras apparationes? Et reſpon. quia illud tantum cõtinetur quod victus ſui teſtatoris cauſa paratum eſt.Vinia.
y *Sui.* ſ. teſtatoris.
z *Non temere.* i. indiſtincte.vel.i.nõ ipſe ſolus.& facit.ſ.de leg.iij. l.ſeruis vrbanis.&.l.ea tamen.&.ſ.eo.l.Quintus.&.l.argumento.§.ſi quis.&.j.de verb.ſign. l.in lege.
Si quãdo.]CASVS. Titius habẽs candelabrũ aureum, cui erat iniectum ſigillũ æneũ, legauit mihi aurũ ſuum factum, certe non ſolũ candelabrũ prædictum mihi debebitur, ſed & ſigillum: quia ſigillum eſt acceſsio cãdelabri. ſi autem ſint tales materiæ ſimul iniunctæ in quibus dubium ſit vtra ſit acceſsio vtriusue hoc eſtimandum eſt ex viſu & vſu rei, & ex cõſuetudine illius cuius erant. & quod dixi in aureo candelabro,idem dicas in argenteo.Viuianus.
a *Materia.* vt ſigillum æneum candelabro aureo : vt.j.e.l.pediculis.in prin.& facit in ea.l.§.fi.&.ſ.eo.l.veſtis.in princ. &.l.& ſi non ſunt.§.fi.&.ſ.de contrahen.emp.l.quid tamen.Accurſius.
b *Aeſtimandum eſt.* vt eo legato cui cedit,totum legari videatur: vt.ſ.eo.& ſi non ſunt.§.perueniamus.&.l.ſequen.
Si quis ita.]CASVS. Titius ita legauit vxori ſuę,do lego vxori meæ mundum,ornamentũ,ſeu quæ eius cauſa parauit.Certe debentur vxori omnia.i.mundus & ornamẽta,& omnia alia eiuſdem

BIU Cujas

dem vxoris causa parata. nam verbum, seu, videtur positum causa ampliandi legati, & nō minuendi: sicuti & si ita legasset, do lego Titio vina quæ in vrbe habeo seu in portu. quo casu debentur Titio vina quæ sunt in vrbe, & quæ sunt in portu. Viuianus.

a *Omnia deberi.* id est, omnia sunt in obligatione, non in solutione tantum. & sic disiuncta pro coniuncta accipitur: vt & supra, e. l. Quintus. in fi. & infra, de verbo. sign. l. sæpe. Sed cōtra. C. de verbo. sign. l. cum quidam. in fi. & ff. de iure dotiū. l. plerumque. in fi. & ff. quādo dies leg. ce. l. cū illud. & ff. de contrahē. empt. l. si ita. quibus dicitur alterum deberi ad electionē debitoris. Solu. hic in verbo, seu: ibi in verbo, autē. Vel secundū Roge. cum præcedit signum vniuersaliter disiuncta pro cōiuncta ponitur, vt hic: vt & ibi, omnis homo seu asinus currit. oportet enim omnem asinū currere, vt vera sit. & facit ff. de noua. là te. ff. de leg. iij. lea tamen. Accur.

quæ eius causa paraui, do lego. placet omnia deberi[a]: sicut cùm ita legatur, *Titio vina quæ in vrbe habeo seu in portu, do lego.* omnia deberi. Hoc enī verbū, *seu*, ampliandi legati gratia positū est.

Minor intelligitur media. Bartolus.

XXXI. LABEO libro secūdo Posteriorū à Iauoleno epitomatorū.

QVi lancem maximam, minorem, minimā relinquebat, ita legauerat: *Lancem minorem illi[do] lego.* Mediæ[b] magnitudinis ſ videri legatā lancem responsum est, si nō appareret quā lancē ex his paterfamiliàs demonstrare voluisset.

XXXII. PAVLVS libro secundo ad Vitellium.

PEdiculis[c] argenteis adiuncta sigilla ænea[d], cæteraq; omnia quæ ad eandem similitudinem redigi possunt, argento facto cedunt.

In legato auri facti veniūt gēmæ, & omnia quæ testator auri numero habuit. Bar.

ℱ Auro facto[e] adnumerantur gemmæ anulis inclusæ: quippe [hæ] anulorum sunt[f]. Cymbia[g] argentea crustis aureis illigata, margaritæ quæ ita ornamentis muliebribus contextæ sunt, vt in his[h] aspectus auri potentior sit, auro facto annumerantur. Aurea emblemata[i] quæ in lapidibus, apsidibusq; † argēteis essent, & replumbari[k] possent, deberi Gallus ait[l]: sed Labeo improbat. Tubero[m] autē quod testator auri numero habuisset, legatū deberi ait[n]. alioquin aurata & inclusa vasa alterius materiæ, auri numero non habēda[o]. ℱ Argento potorio[p] vel escario[q] legato, in his quæ dubium est cuius generis[r] sint, consuetudinem[f] patrisfamiliàs spectandam: non etiam in his quæ certum est eius generis nō esse. Quidam primipilaris[t], vxori suę argentū escariū legauerat. Quæsitum est, cum paterfamiliàs in argento suo vasa habuerit quibus & potabat & edebat: an legato hæc quoque vasa cōtinerentur? Scæuola respondit, contineri[u].

Vi lancem.] CASVS. Titius moriens & relinquens in bonis suis vnā lancem maximā, & aliā minorem, & aliam minimam, ita legauit: Lācem meam minorē lego Titio. certe respōsum est videri legatam lancem mediæ magnitudinis. & hoc est verum si non apparet quam lancem ex prædictis voluit demonstrare testator: quia si illud apparet, illa lanx deberetur Titio de qua testator sensit. Viuianus.

b *Mediæ.* sic supra, de lega. j. l. legato generaliter. sed certe immo minimam: vt ff. de lega. j. l. si ita scriptum. in fin. & l. qui duos. & l. apud. §. Seio. & de leg. iij. l. nummis. & ff. de re. iu. l. semper in dubiis. quæ sunt contra. Solu. hic fuit vsus his verbis, Ego qui relinquo in bonis meis lancem maiorem, minorem, & minimam, lego minorem. & hoc innuit cum dixit, qui lancem maxi. &c. & hæc tria nominando. vel hæc erat sua cōsuetudo loquendi: vt. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. fin. aliàs minima deberetur. vel nō est hic dubium verbum. nam sic lex exponit minorem: vt institu. de liberti. §. libertinorum.

Pediculis.] CASVS. Titius legauit mihi argentum suum factum. certe continentur legato pediculi argentei qui ad modum pedum sustinebant tabulam ad comedendum forte, & etiam sigilla siue signa ænea iuncta dictis pediculis vt pulchriores pediculi viderentur, & etiam omnia alia quæ rediguntur ad eandem similitudinem sigillorum æneorum. Viuianus.

c *Pediculi.* pediculi dicuntur quædam argentea sustentacula, quibus vasa vel res quælibet velut pedibus sustentantur.

d *Sigilla ænea.* id est, signa de ære. dicuntur sigilla à signo. olim enim propter varietatem, quæ rem pulchriorem facit, in argento faciebant quosdam protractus de ære. Azo. & facit. ff. eo. l. si quando. & supra, de lega. iij. l. hæres. §. penul. & §. fina. & de acquiren. re. do. l. sed si de meis. & l. quicquid. Accursius.

Auro facto.] CASVS. Titius legauit mihi aurum suum factum. certe continentur legato anuli aurei, & gemmæ eisdem anulis inclusæ. nam hæ gemmæ sunt dictorum anulorum. Item continentur cymbia argentea illigata crustis aureis. habebat enim testator vasa habentia crustas aureas, & illæ crustæ habebāt cymbia siue cingulos, siue virgas de argento, vt melius viderentur. Item continentur aurea ornamenta muliebria, & margaritæ quæ ita prædictis ornamentis contextæ sunt, vt potentior sit aspectus auri in his margaritis. Sed nunquid continentur in dicto legato emblemata aurea quæ erant in dictis lapidibus & in apsidibus, & quę poterant separari à dictis lapidibus & apsidibus? & Gallus dixit simpliciter quod sic: & quia simpliciter dixit, ideo Labeo improbauit dictum suum. postea autem Tubero ait determinando improbationem Labeonis, & dicendo videri illud legatum quod testator habuit numero auri. vnde si dicta emblemata cum lapidibus vel apsidibus quibus erāt adiuncta, testator habebat numero auri, cōtinebuntur in legato prędicto. si autem non apparet an testator habuit eos lapides vel apsides cum emblematis aureis numero auri, nō debebūtur ex dicto legato. nā eo casu aurata, & vasa alterius materiæ inclusa auro, non sunt habenda numero auri legati. Viuianus.

† *Apsides quid sint, pulchre*

e *Auro facto.* testator legauit aurū factū. Ac. *Hermolaus*

f *Sunt.* quando gratia *in indice ca stigationū* anuli sunt ineluſæ: vt *suarum in* ſ. eo. l. & si non sunt. §. *Pli. in hac* peruenīamus. & §. fin. *ipſa dictio-*

g *Cymbia.* genus or- *ne.*
menti[a]. *a Cymbiū*

h *In his.* margaritis. *poculi ge-*

i *Emblemata.* ſuperfi- *nus dicebā-*
cies: vt not. ſupra, eod. *tur procel-*
l. ſi gemma. *rum ac na-*

k *Replumbari.* id est, *uibus ſimi-*
plumbum quod cōtin- *le. Virg.*
git remoueri. ad quod *Cymbiáque*
est. ſ. eo. l. cum aurū. §. *argēto per-*
idem Celsus. magis au- *fecta, atque*
tem si non possunt se- *aſpera ſi-*
parari. sed de hoc plus *gnis.*
dubitabatur.

l *Gallus ait.* ſ. perperā.

m *Tubero.* quod Labeo dixit determinans.

n *Ait.* scilicet Tubero. & hoc casu bene dixit Gallus.

o *Habenda.* & hoc casu intellige Labeonē dixisse: vt hic, & ff. eo. l. & si non sunt. ij. rñ. & facit. j. de acqui. re. do. l. sed si de meis. & l. quicquid. per totum.

Argento.] CASVS. Titius legauit mihi argentum suum potorium, id est, quo vtebatur ad bibendū. habebat idem Titius argentum escarium, id est, quo vtebatur ad escam, siue ad comedendum. habebat etiam quædam vasa argentea quibus secundū communem consuetudinem & in esca & in potando vtebatur: & ita dubium erat cuius generis essent. i. vtrum de genere argenti potorij mihi legati: an de genere argenti escarij. nunquid dicta vasa continentur in meo legato? Et dicitur quod sic, si testator erat consuetus tenere & habere ea inter argentum potorium. & ita recurrimus in hoc dubio ad consuetudinem patrisfa. In his autem quę certum est non esse eius generis. i. generis argenti potorij mihi legati, non inspicimus consuetudinem patrisfa. & sine vllo dubio non continebuntur in dicto meo legato. Et quod dixi in argento potorio mihi legato, idem per omnia est si legasset mihi solummodo aurum escarium, & reperirentur in hæreditate vasa argentea de quibus dubium esset cuius generis essent. Sed quid si in dictis casibus nō apparet consuetudo patrisfa? Certe in dubio cedent legato dicta vasa. & hoc euenit de facto in persona cuiusdā primipilaris qui legauit vxori suæ argentum escarium. Viuianus.

p *Argento potorio.* quid sit, dic vt ff. eo. l. in argento. in prin.

q *Escario.* & quid sit hoc. ff. eo. l. & si nō sunt. §. si cui escarium.

r *Cuius generis.* vt quia talia sunt quibus secundum communem consuetudinem & in esca & in potando quis vtī potest: vt infra, proxi. §. Accursius.

f *Consuetudinem.* Not. in dubiis locum esse cōiecturis ex consuetudine: vt hic, & ff. de leg. j. l. si seruus plurium. §. fi. non autem in certis: vt hic, & ff. de leg. iij. l. ille. §. j. & de leg. j. l. iiij. & infra, de verb. oblig. l. continuus. §. cum ita. in fin. §. & ff. de supelle. le. l. Labeo. §. sed de his. & l. qui vestem. Accursius.

t *Quidam primipilaris.* vel primus administrās in rebus publicis, vel primum pilum deferens: vt not. C. de episc. & cleri. l. quisquis.

u *Contineri.* in dubio valet. ad quod ff. de leg. j. l. si cui serui. & de leg. iij. l. seruis vrbanis. §. penul. & §. fi. & de tri. lega. l. fi. in princ. Sed arg. contra. ff. de fun. instru. l. quæsitum. §. si quis codē instrumento. & facit. ff. proxi. §. *ADDITIO.* Pro solutione huius cōtrarij dic, quòd escarium est genus comprehendens etiam potorium,

BIU Cujas

rium,nisi aliud de mente testatoris appareat,secundum. Bart.

Item cum quæreretur.]*CASVS.* Titia erat negotiatrix,& habebat argentum ad ornaméta mulierum paratum venale in basilica siue domo regis, in qua singulares homines tenebant res suas ad vendendum. Item habebat intra domum suam in horreo argentum destinatum vsibus suis. dicta Titia fecit testamentum, & instituta sibi hærede Seia filia sua & Gaio filio suo ita legauit dictæ suæ filiæ, Hoc amplius filia mea dulcissima è medio sumito,tibique habeto ornamentum meum omne muliebre cũ auro appositio eidé ornamento, & si qua alia muliebria apparuerint. nunc quæritur, an contineatur in dicto legato dictum argẽtum venale? Et dicitur quod non, nisi filia vel procurator suus probet sensisse testatricem etiam de argento venali.

Qui legat ornamenta sua, non videtur legare ea quæ habet causa vendendi. Bar.

¶ Item [a] cum quæreretur de tali legato, *Hoc amplius filia mea dulcissima è medio sumito,tibiq; habeto ornamentũ omne meum muliebre cum auro, & siqua alia muliebria apparuerint.* [b] cũ testatrix negotiatrix fuerit, an non solum argentũ quod in domo vel intra horreum vsib⁹ eius fuit, legato cedat,sed etiam quod in basilica [c] fuerit muliebre? [d] Respondit, si testatrix habuit propriũ argentũ ad vsum suum paratũ, non videri [e] id legatum quod negotiandi causa venale proponi soleret: nisi de eo quoq; sensisse is qui petat,probet.

Ex aspectu declaratur quæ materia alteri non accedat: & si dubium est, consuetudo testatoris inspicitur. Bartolus.

¶ Neratius Proculum refert ita respondisse,vasis electrinis [f] legatis nihil interesse quantum ea vasa de quibus quæritur,argenti aut electri habeant: sed vtrùm argentum electro,an electrum argento cedat: ídque ex aspectu [g] vasorum facilius intelligi posse. quod si in obscuro sit, inspiciendũ est in vtro numero [h] ea vasa is qui testamentum fecit,habuerit.

Enumeratio specierum non restringit genus præcedens. Bartolus.

¶ Labeo [i] testamento suo Neratiæ vxori suæ nominatim legauit, *vestem, mundum muliebrem omnẽ, ornamẽtaq; muliebria omnia, lanam, linum, purpuram, versicoloria, [k] facta infectáque omnia,* & cętera. Sed non mutat [l] substantiam rerum non necessaria verborum multiplicatio, quia Labeo testamento lanam ac deinde versicoloria scripsit, quasi desierit lana tícta,lana esse: detractóq; verbo, *versicoloria,* nihilominus etiã versicoloria debebuntur, [m] si non appareat aliam defuncti voluntatẽ fuisse.

Mundo muliebri legato argentum balneare debetur. Bartolus.

¶ Titia mundum muliebrem Septicię legauit.ea putabat sibi legata & ornaméta & monilia in quibus gemmæ & margaritæ inessent,& anulos,& vestem tam coloriam [n] quàm versicoloriam. Quæsitum est, an hæc omnia mundo continerentur? Scæuola respondit ex his quæ proponerentur, dũtaxat argentum balneare [o] mundo muliebri contineri.

Accessorio extincto nõ extinguitur principale. Bartolus.

¶ Item cũ inaures [p] in quibus [q] duæ margaritæ, [r] elenchi † & propter signum vniuersale quod præposuerat,cui simile no.ff.eo. l.si quis ita leget. Tertij,vt Roge.dicunt hoc verum naturali inspecta significatione,videlicet nulla adhibita volũtatis interpretatione. [a] cui ob.l.contraria.illud constat tinctam contineri appellatione lanæ: vt.d.l.si cui.§.j.& facit in authen.de referenda.

Neratius.]*CASVS.* Electrum est quædã materia facta ex argento & auro:vt inst.de rerum diui.§.si duorum. Titius ergo habens vasa de dicto electro & de argẽto,legauit mihi vasa electrina.nunquid dicta vasa quæ erant de argẽto & electro,continentur in legato meo? & dicitur quod sic si argentũ cedebat electro: siue erat ibi plus de argẽto quam de electro,siue minus.vtrum autem argentum cedat electro,an electrũ argento:ex aspectu dictorum vasorum potest sciri.si autem non potest sciri per aspectum, inspiciendum est in vtro,id est,in quo numero habuit ea vasa testator scilicet vtrum in numero argẽti sui quod aliàs habebat, an in numero alterius,scilicet electri:vt primo casu non contineantur in legato meo dicta vasa:in secundo sic. Viuianus.

Titia.]*CASVS.* Titia legauit Septicię mundũ muliebré,quę ritur,vtrum in dicto legato contineantur ornamenta, & monilia in quibus insunt gẽmæ & margaritæ & anuli,& vestis coloria & versicoloria?& dicitur quod non:immo cõtinetur illud quod ratum erat Titiæ ad lauandam vel balneandã eã. Sed pone quod Titia dicta legauit eidé Septiciæ inaures.i. anulos aptos ad deferendũ in auribus in quibus erant duæ margaritæ,& duo elenchi, & duo smaragdi,& postea eisdem inauribus detraxit dictos elenchos.nunquid amodo debẽtur Septicię inaures? Et respon. si nihilominus maneant inaures,quãuis margaritæ detractę sint.i. dicti elenchi.Itẽ quid si legauit Septiciæ prædictæ ornamentum mamillarum quod ipsa Titia solebat portare circa pectus,cõpositum ex.xxxiiij.cylindris,& ex.xxxiiij.tympanis & margaritis,& postea extraxit de dicto ornamento quatuor ex cylindris,& sex de margaritis?nunquid dictæ legatariæ debebitur dictum ornamentum mamillarum nihilominus? Respõ.quod idem est in hoc casu quod in superiori.ſ.vt nihilominus debeatur.Viuianus.

Labeo.]*CASVS.* Legauit Labeo vxori suæ Neratiæ vestem & mundum muliebrem omnem, & omnia ornamenta muliebria, & lanam,& linum, & purpuram, & versicoloria facta infectaque omnia & cætera,quæ ei vxori legauit,quæ difficile est hic enumerare,& decessit dictus Labeo. nunc quæritur,vtrũ sola lana versicoloria,id est,tincta in alium colorem, debeatur vxori, an omnis lana siue sit tincta, siue non. & videtur quod sola lana tincta debeatur vxori ex eo quod primo simpliciter nominauit lanam, & postea subiunxit, versicoloria facta infectáque. & sic videtur restrinxisse vt sola lana versicoloria debeatur: sed tamen non est verum:immo debetur legatariæ lana tincta,& non tincta.nam & si non adiecisset de versicoloriis, nihilominus deberentur etiam versicoloria. multiplicatio enim verborum non necessaria non mutat substãtiam rerum. & hæc vera sunt si non appareat defunctum voluisse restringi præcedentia per illud verbum,versicoloria: quia tũc deberetur sola lana quæ est versicoloria,id est,tincta in alium colorem.Vuia.

Electrum metallũ est ex auri argentiq; mixtura.hic electrina vasa, quæ ex eo metallo sunt. vide Plin.lib.33. cap.1. Est etiá electrũ gẽma nigri coloris, quæ vulgo Ambra dicitur. vide eumdẽ lib.37.ca.2.

a *Item.*scilicet respõdet,quod est infra.

b *Apparuerint.* accipe,quæreretur,dico cũ testatrix &c.

c *Basilica.* basilica Grę cè,Latinè domus regis vbi stabant venalia.

d *Muliebre.* scilicet ornamentum.

e *Non videri.* nam videtur restringere per hoc quod dixit,meum: vt &.ſ.e.l. argumento. §.si quis addiderit.&.ſ. de le.iij.l. cum quæreretur.§.lana. Sed quid si non habebat? Respõ. omnia videtur legasse, & etiam quod debetur: vt.j.co.l.Seiæ.&.l. Titia.§.j. &.ſ. de triti.vi. & ol.leg.l.fi.in prin.& supra,de leg.j l.si cui serui. & facit supra, de penu leg.l.nam quod.& de vsufru.leg.l.generali.§.j.& de leg. iij.l.quæsitum.§.j.&.l.suos.§. fin.& supra, eo.l.cum in testaméto. &.l. Quintus. Accursius.

f *Electrinis.**pretiosa materia quæ iũgitur argẽto ad faciẽdũ vas.

g *Ex aspectu.*ſ.quod sit pretiosius,secundũ Ro.Sed arg.contra.ſ. eod.l.& si non sint.§.fi. Sed ibi erat certũ in quo numero habuit.

h *In vtro numero.* scilicet argenti, an electri.& facit.ſ.ead.l.§.j. in fi.&.l.si quando.& infra,in fi. huius.l.

i *Labeo.* nomen testatoris. Accursius.

k *Versicoloria.* id est, ea quorũ color est mutatus: vt supra, de lega. iij.l.si cui lana.§. proinde quæritur. Accur.

l *Sed non mutat.* videbatur restringi lana ad tinctam tantũ.pro quo erat supra,de fun.instr. & instru.lega.l.cum de lanionis.§.cui fundum. &.§.quidam. quæ sunt contra. sed tamẽ secus est:vt hic,& plene not. supra,de fundo instr.l. quæsitũ.§.j. & concor. huic supra, de supelle. leg. l.legata. in princi. Item nota hic quod abũdans cautela non operatur aliquid vt addat,vel minuat,vel vitiet. sic Cod. de testa.l. testamentum. & infra, de reg.iur.quæ dubitationis. & supra, man.l. qui mutuam. & Co.de fideicom.l.nó rectè.& ſ.pro soc.l.sed si adiecit.Sed arg.cótra.ſ.de vsur.l.si stipulatus.

m *Debebuntur.* lanę et † Dicit nomen etiam tincti cótinet:vt hic.Sed cõtra.ſ.de leg.iij.l.si cui. §.lanæ circa prin. Sol. hoc hic voluit testator,& est certũ, & hoc

n *Coloriam.* quę est naturalis coloris,vel alba,vel nigra,sed versicoloria quæ est tincta: vt.ſ.de leg.iij.l.si cui.§.proinde.Accur.

o *Balneare.* quo indiget cum lauatur vel balneatur:vt.ſ.eo.largumento.§.mundus.Accursius.

p *Inaures.*i.anulos quos deferunt mulieres in auribus: quæ continentur appellatione ornamenti: vt.ſ.e.l.argumẽto.§.ornamẽto.

q *In quibus.* essent,subaudi.Accursius.

r *Margaritæ.* appellat ergo hic gemmas margaritas in largo significatione. nam in stricta & propria aliud est:vt supra, eo.l.& si non

BIU Cujas

si non sint.§. fin. sic supra,eod.l.argumento.§. fin.

a *Smaragdi.* qui gemmarum numero sunt: vt supra, eod.l. & si non sint. §. gemmæ. Accursius.

b *De alio.* scilicet casu qui sequitur,cum quædam &c.

c *Mamillarum.* nominatiuè. aliàs mamillarum. & dicitur à mamillis.nam circa pect⁹ portabatur. Accursius.

d *Tympanis.* secus si principale extractũ esset.Azo.& facit.ff.de lega.j.l.si ex toto. in prí. &l.quod in rerũ.§.fi.

[*Inter.*] CASVS. Siue Titius leget mihi vestem suã virilem, siue vestimenta sua virilia,nó est vis: quia semper debentur mihi ab hærede suo ea vestimẽta quæ parata sunt pro ipso Titio, & non ea quæ parata erãt pro vxore sua. sed in vno casu est difficultas siue quæstio super mẽte Titij legantis,puta si ipse Titius solitus erat vti quadam veste quæ sit conueniens etiam mulieribus.Est quæstio de eo, vtrum dicta vestis contineatur in legato virilium vestimẽtorũ? Et respon. eam vestem legatam esse vel videri de qua testator sensit cum legauit vestẽ vel vestimenta virilia, etiã si dicta vestis de qua sensit, erat muliebris, & non virilis. nam & Quintus Mucius ait scire se quendam senatorem solitum vti cænatoriis muliebribus vestibus vel vestimentis id est, illis vestib⁹ quibus vxor sua vtebatur, quę erat quasi senatrix, vt ita dicam, cum esset vxor senatoris: q quidem si legaret muliebrem vestem, non videretur de ea muliebri veste sensisse qua ipse vtebatur quasi virili.verum est ergo quod ea vestis legata videtur, de qua sensit testator,& non alia.Viuianus.

e *Nihil.* sic.ff.eo.l.vestis.in prin.

f *Aut virilis.*scilicet ab initio.nam constitutione scilicet animi & vsu fit de muliebri virilis,& econtra: vt hic, & arg.ff.eo.l.vestis.§.fi.&.j.de dona.inter vi.& vxo.l.sed si vir.in prin.

g *De ea.* immò contra: vt.j.de verbo.obliga.l.si mihi.§.si stipulatos.Solu.non sic in promiscuis solius promittentis,sicut in his solis & solius legantis mens inspicitur.Item contra.ff.de supel.leg. l.Labeo.§.verum si ea.sed certe virilis & muliebris vestis non genere vel substantia,sed vsu & destinatione distinguitur,sicut funditus vt.ff.de leg.j.plane.in fine.&.l.quod in rerũ.§.j.& in domo: vt.ff.commu.prædio.si quis duas.& facit ad.l.ff.de lega.iij.l.item legato.& supra,eod.l.Quintus.circa princ. Accursius.

[*Cribit.*] CASVS. Titius dedit aurum aurifici vt aurifex faceret ei vnum vas pone.postea fecit testamentum hic Titius, & vxori suæ legauit aurum suum omne,& decessit. nunc quæritur, an dictum aurum aurifici datum debeatur vxori? Et dixit Quintus Mucius quod non. Item dixit quod eidem vxori non debetur illud quod ei testatori deberetur ab aurifice si ab eodem aurifice ei testatori non esset repensum dictũ aurum,id est,ad pondus restitutum. Pomponius autem dixit quod dictum prædicti Quinti Mucij est ex parte verum,& ex parte falsum.& est verum quantũ ad id quod dixit Quintus Mucius de eo quod prędicto testatori deberetur ab aurifice si ab eodem aurifice ei testatori nó esset repensum dictum auruni. & est verum dico vt non debeatur vxori cui legauit testator omne suum aurũ.& est ratio:quia de eo quod testatori debetur sine dubio,etiam puta ex stipulatu,dicendum est quod non pertinet ad vxorem prędictam, vtputa si testator stipulatus fuerit ab aliquo libras auri puta. c. cum illius testatoris non sit adhuc factum dictum aurũ ex stipulatione testatori debitũ. id enim quod suũ esset, legauit vxori testator, non autẽ illud quod in actione haberet. est autẽ dictum prædicti Quinti Mucij falsum in aurifice,si aurum dederit aurifici testator, vt ex eo auro aliquid sibi faceret.nam tũc licet apud aurificem sit aurum, dominium tamen non mutauit.*manet tamen eius qui dedit:& tantùm videtur mercedẽ præstaturus pro opera aurifici:per quod eo perducimur, vt nihilominus vxori debeatur. Quòd si aurum dedit aurifici, vt non tamen ex eo auro fieret sibi aliquod corpusculum, sed ex alio: tunc quatenus k dominium transit eius auri ad aurificem(quippe quasi permutationem fecisse videatur) & hoc aurum non transibit ad vxorem.

Legatum factum cum demonstratione præsentis temporis, alienatione rei non extinguitur ipso iure:sed ope exceptionis si alienatio est voluntaria.secus si necessaria. Item secus si legatum est factum cum demõstratione futuri temporis.Bartolus.

[Item scribit Quint⁹ Mucius, si maritus vxori, cùm haberet quinq; põdo l auri, legasset ita: Aurum quodcũq; vxoris causa paratum esset, vti hæres vxori daret. etiam si libra auri inde venisset, m & mortis tempore

Este legata inspicitur consuetudo testatoris.Bartolus.

XXXIII. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

INter vestem virilem,& vestimenta virilia nihil e interest: sed difficultatẽ facit mens legãtis, si & ipse solitus fuerit vti quadã veste quæ etiam mulieribus conueniens est. Itaq; ante omnia dicendum est eam legatam esse de qua senserit testator,non quæ reuera aut muliebris aut virilis f sit. Nã & Quintus Mucius*ait, scire se quendã senatorem muliebribus cænatoriis† vti solitum: qui si legaret muliebrem vestem, non videretur de ea g sensisse, qua ipse quasi virili vtebatur.

Qui legat aurum suum, intelligitur de eo quod potest vindicari.Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro nono ad Quintum Mucium.

SCribit Quintus Mucius, si aurum suum omne paterfamiliàs vxori suæ legasset,id aurum quod aurifici faciendum dedisset,aut quod ei deberetur, si ab aurifice ei repensum h nõ esset,mulieri non debetur. Põponius[ait,]Hoc ex parte verũ est,ex parte falsum.Nam de eo quod debetur sine dubio, vtputa si auri libras stipulatus fuerit:hoc aurum quod ei deberetur ex stipulatu, nõ pertinet ad vxorem:cũ illius factum adhuc nõ sit.id enim quod sũũ i esset, non quod in actione haberet, legauit.In aurifice falsum est,si aurum dederit ita vt ex eo auro aliquid sibi faceret.nam tũc licet apud aurificem sit aurum, dominium tamen non mutauit.*manet tamen eius qui dedit:& tantùm videtur mercedẽ præstaturus pro opera aurifici:per quod eo perducimur, vt nihilominus vxori debeatur. Quòd si aurum dedit aurifici, vt non tamen ex eo auro fieret sibi aliquod corpusculum, sed ex alio: tunc quatenus k dominium transit eius auri ad aurificem(quippe quasi permutationem fecisse videatur) & hoc aurum non transibit ad vxorem.

Legatum factum cum demonstratione præsentis temporis, alienatione rei non extinguitur ipso iure:sed ope exceptionis si alienatio est voluntaria.secus si necessaria. Item secus si legatum est factum cum demõstratione futuri temporis.Bartolus.

[Item scribit Quint⁹ Mucius, si maritus vxori, cùm haberet quinq; põdo l auri, legasset ita: Aurum quodcũq; vxoris causa paratum esset, vti hæres vxori daret. etiam si libra auri inde venisset, m & mortis tempore deprehensæ tempore mortis suæ nisi quatuor libræ auri de dictis. v. nunc quæritur, an hæres teneatur dictæ vxori ad integras. v. libras auri? Et dicitur quòd sic.distingue tamen, aut dictus testator in hoc alienauit dictã libram, & deminuere vellet legatũ qđ reliquit vxori, aut necessitate aliqua rei forte familiaris.Primo casu repellitur mulier doli exceptione si petat integras. v. libras, secundo non:immo ipso iure debẽtur ei integræ.v.libræ. & hæc omnia quãdo legauit per verba præteriti temporis vel præsentis. secus si per verba futuri tẽporis, puta lego vxori meæ aurũ quod eius causa paratum erit. nam tũc habet in se dictũ verbũ,erit,demonstrationem conditionalẽ, & argumentum.i. conditionẽ quæ arguit & restringit legatum.ff.vt non debeatur vxori nisi illud aurum quod inuenitur in bonis tempore mortis testatoris.Viuia.

Deprehen-

* *Flo.mutabit*

BIU Cujas

b *Repensum.* id est, restitutum ad pondus:vt supra,de contrahẽ. empt.l. quod sæpe.§. in his.

i *Suum.* hoc expone vt supra,de leg.iij.l.cum ancillæ.

k *Quatenus.* id est, quia.& facit.ff.loca.l.in naue. & de legat.iij. qui habebat.in prin.& supra,eo.l.Quintus.§.argẽto.& arg.supra de contrahen.emp.l.si quam rem.aliàs incipit Sabinus.

l *Pondo.* parata causa vxori . Item not. quod hic pondo libram notat, & sic pondo & libra idem sunt.Accursius.

m *Inde venisset.*id est,ex illis quinq; libris vendidisset vnã libra.

a *Deprehenderentur.* in bonis defuncti.
b *Articulus est.* facit supra,eo.l.si ita.
c *Summoueatur.* immo ipso iure videtur liberatus: vt.ſ.de leg.j. l.si ita scriptum. Solu.ibi ponitur ipso iure, id est, æquo & naturali, quasi diceret euidentissmo: hic pro mero stricto iure ponitur. hæc autem significatio frequéter,illa autem raro inuenitur: vt infra,de solu.Sticho.§. naturalis.secundum R. sed certe in.§.naturalis ponitur ius naturale ꝓ naturali obligatione. dic ergo quòd ibi in.l. contra. ademit expresse, hic tacite. & de illa expressa dic vt not.ſ. de his quæ in test. delen.l.j.in princ.
d *Petentē.* scilicet mulierem, & facit.ſ.de lega.iij. l.fideicommissa. §.si rem.&.l.qui cōcubinam. §. Stichus. &.l. vxorem. §.testamento. &.l.Iuliauus.§.pe.&.§. fin. &.l.nuper. &.l.his verbis. in princip.&.j. eo.l.medico. &.ſ.de lega. j. l.j. &.v. &.vj. & j.de except. do. l.apud Celsum. §.præterea. & j.de adi. leg.l.seruū. & l.rem legatam.& de cōdit. & demon.l.filiæ.§. sed si ita.
e *Demonstrationem.* futuri tēporis,nō prēsentis, quæ magis dicitur cōditio: vt.ſ.de lega.j. l.vj.& quod subiicit argumentū,id est,conditioné quæ arguit & restringit legatum. Alij dicūt,id est, probationem pro eo petendo.
f *In obligatiōe.* quia deficit cōditio in ea libra.
g *Ex causa.* i. ex necessitate vel voluntate quæ fit supra.& facit.j. de doli excep.l.apud.§. prēterea.& de cond.& de.l.filiæ.§.fi. &.l.si iū. & infra,de adi.leg.l.cū seruus. si autem non dixit,est vel erit:sed simpliciter dixit, seruos meos, tunc serua quod dicitur.ſ.eod.l.si ita.

amplius quā quatuor libræ nō deprehēderent[a], in totis quinque libris hæredē esse obligatum:quoniā articulus[b] *est*, præsentis temporis demonstrationem in se continet. Quod ipsum, (quantum ad ipsam iuris obligationem pertineat) rectè dicetur, id est vt ipso iure hæres sit obligatus. Verùm sciendum,si in hoc alienauerit testator inde librā,quòd deminuere B vellet ex legato vxoris suæ: tūc mutata voluntas defuncti locū faciet doli mali exceptioni: vt si perseuerauerit mulier in petendis quinq; libris, exceptiōe doli mali summoueatur[c]. sed si ex necessitate aliqua compulsus testator, non ꝙ vellet demi nuere ex legato:tūc mulieri ipso iure quinq; libræ auri debebuntur: nec doli mali exceptio nocebit aduersus petentem[d]. Quòd si ita legasset vxori, *Aurum quod eius causa paratum erit.* tunc rectissimè scribit Quintus Mucius vt hęc scriptura habeat in se & demōstrationem[e] legati, & argumentum. ideoq; ipso iure alienata libra auri,amplius quatuor pondo non remanebunt in obligatione[f]: nec erit vtendum distinctione qua ex causa[g] alienauerit testator.

Quando legatur certum pondus auri,liberatur debitor æstimationem soluendo: tamen ipsum aurum est in cōdemnatione & obligatione. Bartolus.

XXXV. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum.

TItiæ amicæ meæ, cum qua sine mendacio vixi, auri pōdo quinque dari volo. Quæro, an hæredes ad præstationē integræ materiæ auri,an ad pretiū, & quantum præstandum,compellendi sint? Paulus respondit, aut aurum ei de qua quæritur, præstari oportere:aut pretium auri quāti cōparari potest[h]. ℣ Item quæro, si lite contestata prætor ita pronuntiauit, vt materia præstetur:an tutores audiendi sint, ab hac sententia pupillum[i] aduersus quem pronuntiatum est, apud successorem eius[k] in integrum restituere volentes? Paulus respondit, prætorem qui auro legato,certi pōderis materiam præstari iusit, rectè[l] pronuntiasse videri.

Legato poculo aureo, licet nullum aureum poculum inueniatur in bonis legantis, debetur tamen aliud poculum alterius materiæ.

XXXVI. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

SEia dulcissimæ poculum aureum quod elegerit, fidei hæredum cōmitto vt dent. Quæro, cùm in hæreditate non sint nisi trullæ†, scyphi, modioli, phialæ, an Seia de his speciebus eligere possit? Respondit,cum omnia potui parata,pocula dicantur, posse eam ex his eligere[m].

XXXVII. PAVLVS libro vicesimoprimo Responsorum.

ORnamentorum appellatione vestem muliebrem non contineri, nec errorem hæredis[n] ius mutasse, respondi.

XXXVIII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

TItia testamento, item codicillis multas species tam

A h *Potest.* ad hoc.ſ.eo.l.j.§.fin.&.l.cum certum. &.l.cum aurum. in princ.&.C.de dona.l.si quis argentū. in prin. Sed arg.cōtra.j. de solu.l.Paulus respon.sed hic non habet creditor damnum.
i *Pupillum.* hæredem Titiæ.
k *Eius.* scilicet prætoris.
l *Recte.* & tamen adhuc iusta æstimatio posset solui: vt.ſ.de leg.j. l.non amplius.§.cū bonorum. & de vsufruc. leg.l.generali.§.fi.&.l. fundi.& de leg.ij.l.Titia Seio.in princ. & de lega.j.l.si domus.§.qui confitetur.Sed arg.cōtra in ea.l.§.cum alicui. Accursius.

SEiæ.] CASVS. Titius fecit testamentum, & ita in eo dixit, committo fidei hæredum meorum vt dent Seiæ amicæ meæ dulcissimę poculum aureū quod elegerit,& decessit.in hæreditate autem sua nō inueniuntur nisi trullæ,id est, vasa ad bibendū,habentia collū nodosū, & scyphi, & modioli, & phialæ. vnde quæritur,an Seia prædicta possit eligere ex his speciebus? Et dicitur quòd sic,cum omnia potui parata dicantur pocula.Viuianus.
m *Eligere.* licet non sint aurea.nō ergo verbum,aureum,à testatore expressum restringit j.de generalitatē poculi. sic vide supra,de vino lega.l.ſi. Accurſ. in princ.&.ſ.de lega.j. Paulus l.si cui serui.&.ſ.eo.pe.ta. diculis.§.quidam.
n *Hæredis.* qui soluit, vel fuit cōfessus extra ius muliebrem vestem:vt &.C.de iuris & facti igno.l.cum testamentum.secus si in iure: vt.j.de confess.l.non fatetur. Item nec testatoris error facit ius: vt.ſ.de sup.le.Labeo.sed vniuersitatis sic, vel principis: vt.ſ. de offic. præſi. l.fin. &.ſ.de supell. leg.l.iij.§.fina. Item facit.ſ.de vsufruc.leg.l.Sticho.&.ſ.eo.l.argumento.§.ornamenta. & de lega.ij.l.vnum.§.si rem.& de lega.j.l.si domus.§.j.

TItia.] CASVS. Titia fecit testamentum,& instituit sibi hęredem Seium, & legauit mihi multas species argenti & vestis,demonstrando eas nominibus expressis vel ad oculum vel ad intellectum,& credendo omnes dictas species esse suas,cum quędam earum tantū essent suæ: postea fecit codicillos, & in eis quidam alij legauit,alias certas species argenti & vestis, & codē modo. & postea decessit. nunc quæritur, an non aliæ species legato cedant,quàm quæ in hæreditate eius Titiæ inuentæ essent? Et dicitur quòd illæ cedunt quæ inuentæ sunt in hæreditate. De cæteris autem quæ non sunt in hæreditate, debet hæres cauere legatariis, vt eis præstentur postea,si inuentæ fuerint in hæreditate. [SEMPRONIAE.] Titius dixit ita in testamento suo, Semproniæ hoc amplius coopertoria Tabiana, & tunicas tres

cum

cum palliolis quæ elegerit, dari volo. & decesſit poſtea. nũc quæritur, an dicta Sempronia poſsit eligere dictas tunicas & palliolas ex vniuerſa veſte quæ erant in Syntheſi ciuitate vbi morabatur dictus teſtator: & an hæres teneatur emere illas quas ipſa elegerit? Et diſtinguitur: aut in bonis dicti teſtatoris relictæ ſunt tunicæ & palliolæ, aut non. Primo caſu poteſt Sempronia eligere dũtaxat ex his quæ ſunt relictæ in bonis. Secũdo debet præſtare hæres eidem Semproniæ aut tunicas & palliolas ex Syntheſi, aut veram æſtimationẽ earũ. [*SEIA TESTAMENTO.*] Seia ita cauit in teſtaméto ſuo: Si mihi per conditionẽ humanam nihil contigerit. i. ſi vixero, ego ipſa faciam ſignũ Dei ex libris centũ in illa æde ſacra, & in patria mea ſtatuã dictũ ſignũ cum ſubſcriptione mei nominis. ſi autẽ non vixero, ab hæredibus meis fieri volo & iubeo prędicta. nec diſtinxit vtrũ facere deberent ex auro, vel argẽto, vel ære. & poſtea deceſsit dicta Seia. nunc quæritur, cũ in eo tẽplo ſiue æde ſacra non ſint niſi aurea aut argentea dona ſiue ſigna Dei, an hæredes euiſdem Seiæ ſint conſulendi & compellẽdi ponere ſignum Dei aureum, vel argenteũ, vel æneũ? Et dicitur quòd argenteum. Viuianus.

argẽti quàm veſtis ſpecialiter[a] per fideicommiſſum reliquit. Quæro, an non aliæ ſpecies legato cedant, quàm quæ in hæreditate inuentę eſſent? Reſpõdit eas cedere quæ inuentæ eſſent: de cæteris cauendum, vt ſi inuentæ eſſent, præſtentur.

Optio legata intelligitur de iis quæ ſunt in hæreditate ſi reperiuntur, aliàs de iis quæ venduntur. Bartolus.

℣ *Sempronię Piæ hoc amplius cooperatoria Tabiana*[b], *& tunicas tres cũ palliolis, quæ elegerit*[c], *dari*[d] *volo.* Quæro, an ex vniuerſa veſte, id eſt an ex ſyntheſi[e] tunicas ſingulas[f], & palliola Sẽpronia eligere poſsit? Reſpondit, ſi eſſent[g] tunicæ ſingulæ* cum palliolis relictæ, ex his[h] dumtaxat eligi poſſe. quòd ſi non eſſent[i], hæredem vel tunicas & palliola, ſed ex ſyntheſi præſtaturũ[k], vel verã ęſtimationem[l] earum.

In fauorem religionis in dubio intelligitur quod eſt maius. Bartolus.

℣ Seia teſtamento ita cauit, *Si mihi per conditionem humanam contigerit*[m], *ipſa faciam. ſin autem*[n] †: *ab hæredibus meis fieri volo, iubeóque ſignum Dei*[o] *ex libris centum in illa ſacra æde & in patria*[p] *ſtatui*[q] [*cum*] *ſubſcriptione nominis mei.* Quæſitum eſt, cùm in eo templo non niſi aut ærea aut argentea[r] tantum ſint dona[f], hæredes Seiæ vtrùm ex argento, an ex auro ſignum ponere compellendi ſunt, an æreum? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, argenteum ponendum.

Mundo muliebri legato cedunt ſolum ea quæ vtendi cauſa vxori ſunt tradita. Bar.

XXXIX. IAVOLENVS libro ſecundo ex Poſterioribus Labeonis.

SI vxori mundus[t] muliebris legatus eſſet: ea tantum modo deberi Ofilius, [&] Labeo reſponderunt, quæ ex his[u] tradita[x] vtendi cauſa vxori [à] viro fuiſſent. aliter enim interpretantibus, ſummam fore captionem[y], ſi vaſcularius[z] aut faber argentarius vxori ita legaſſet.

Argentum quod eſt depoſitum vel commodatum vt habeatur de proximo, in domo eſſe videtur. Bartolus.

℣ Cùm ita legatum eſſet, *Argentum quod domi* meæ erit cùm moriar.* Ofilius, nec quod depoſitum[a] [eſſet] à ſe, nec quod cõmodatum reliquiſſet argẽtum, eſt religionis. argu. ſupra, de relig. ſunt perſonæ. Item legatarij dignitas, qui eſt Deus, vel templum. argu. ſupra, de lega. j. l. ſi ſeruus plurium. §. finali. Accurſius.

f *Dona.* id eſt, huiuſmodi ſigna Dei, de quibus dicitur inſtit. de rerum diui. §. nullius. Accurſius.

SI *vxori.*] *CASVS.* Titius legauit vxori ſuæ mundum muliebrem. queritur, quid in legato continetur? Et dicitur quòd ea tãtum continẽtur quæ ex his in mundo cõtentis fuiſſent tradita cauſa vtendi vxori à viro. non autem indiſtincte omnia quæ poſſent contineri in mundo. ſi autem diceremus cõtineri indiſtinctè omnia quæ poſſent cõtineri in mundo, maxima captio eſſet hæredum teſtatoris ſi ipſe teſtator erat vaſcularius, aut faber argentarius. nam omnia vaſa deberentur vxori quæ habebat venalia, in quibus forte emẽdis cauſa lucri poſuerat totum ſuũ. [*CVM ITA LEGATVM.*] Titius depoſuit apud me quatuor marcas argenti. Item commodauit Seio quatuor ſcutellas argenteas: & poſtea fecit teſtamentum: & ita in eo dixit: Argentum quod in domo mea erit* cũ moriar, lego Gaio. & poſtea deceſsit. nũc quæritur, an videatur legatum Gaio dictum argentum cõmodatum & depoſitum? Et dicit Ofilius quòd non. & Caſcellius dixit idem de argento prædicto commodato. ſed de argento depoſito dubitauit. Labeo autem diſtinxit in dicto argento depoſito: ſcilicet aut erat depoſitum præſentis cuſtodiæ cauſa, aut perpetuæ cuſtodiæ cauſa. Primo caſu debetur dicto legatario, ſecundo non. Et eſt ratio quare debetur in primo caſu: quia dicta verba teſtatoris, quod in domo mea erit &c. ſic accipi ſolebant, ſiue ſolent debere eſſe &c. id eſt, dicta verba teſtatoris, argentum quod in domo mea erit cum moriar &c. exponuntur, id eſt, argentum etiam quod in domo mea eſſe debet. prædictum autem argentum depoſitum debet eſſe in domo teſtatoris, id eſt, debet intelligi eſſe in domo teſtatoris, cum fuit depoſitum præſentis cuſtodiæ cauſa. Sed quid ſi dictus teſtator legauit dicto Gaio argentum quod in fundo Tuſculano cum moreretur teſtator, habuiſſet idem teſtator: & poſtea antequam moreretur idem teſtator fecit transferri in dictum fundum centum marcas argenti, vt ibi perpetuo eſſet: nunquid illud argentum ſic tranſlatum debebitur legatario? Et dicitur quòd ſic, non autem ei deberetur ſi ſine iuſſu teſtatoris eſſet tranſlatum in dictum fundum Tuſculanum. Viuianus.

*Flo. domo

a *Specialiter.* propriis nominib⁹ expreſsis vel ad oculum vel ad intellectum demõſtrando. ad quod. ſ. ſi cer. pe. l. certum. & aut credidit ſuas, & tunc expones hoc. ï. inuentæ, id eſt, rehabitæ. aliàs enim non valet: vt ſupra, de lega. j. l. ſi domus. in princ. nec ob. ï. proxi. §. vt ibi dices. ſi autem ſciebat quaſdam alias, tunc dic inuentæ ſcilicet venales. nam vel ipſæ vel æſtimatio debetur: vt ſupra, de lega. iij. l. non dubium. & facit. ſ. eo. l. Seiæ. & de leg. ij. l. vnum. §. ſi rem. Accurſius.

b *Tabiana.* à loco ſic dicta. Accurſius.

c *Elegerit.* ſcilicet Sempronia.

d *Dari.* ſcilicet generaliter: quia ex his etiam quæ teſtatoris nõ erant, competere ſibi electionem putabat legataria. Accurſius.

e *Syntheſi.* a loco ſic dicti[a].

f *Singulas.* ſcilicet res.

g *Si eſſent.* in teſtatoris bonis. Accurſius.

h *Ex his.* Not. reſtringi larga verba teſtatoris propter eius mẽtem quæ talis præſumitur. argu. ſupra, de lega. ij. l. vnum. §. ſi rem. & ſupra, eo. l. Seiæ.

i *Non eſſent.* in teſtatoris bonis.

k *Præſtaturum.* non ergo eſt nullum. & ſic eſt contra. ſ. in prin. huius. l. & de lega. j. ſi domus. ſed in illis de certis rebus ſenſit: hic non. Accurſius.

l *Æſtimationem.* Not. aliud ſcilicet æſtimationem pro alio ſolui. ſic. ſ. eod. l. Titiæ. cum ſuis concord. ſed quæ erit hæc æſtimatio, cum in genere ſit relictum? Reſpon. quòd ipſa eliget illud quod æſtimabitur.

m *Contigerit.* id eſt, ſi vixero. Accurſius.

n *Sin autem.* i. ſi non vixero: ſiue habeas, non, ſiue deſit. Accur.

o *Dei.* vt crucem, ſecundum Hug. ſed certe hoc tempore Chriſtus non venerat in virginem. vnde dic quandam imaginem.

p *Patria.* ſcilicet ſua.

q *Statui.* id eſt, erigi cum ſubſcriptione qua cõtinebatur quòd ipſa fecerat fieri. Accurſius.

r *Argentea.* immo videtur quod minus eſt, vt æneum: vt. ſ. de leg. j. l. ſi ita. in fi. & de lega. iij. l. nummis. Solu. ſecundum R. fauor

ff. Infort.

t *Si vxori mundus.* quid ſit mundus, dic vt. ſ. eodem argumento. §. mundus. Accurſius.

u *Ex his.* mundo contentis. Accurſius.

x *Tradita.* idem ſi deſtinata: vt. ſ. de lega. iij. item legatarius. §. item intereſt. ſi autem nil datum vel deſtinatum eſt, teneretur quantum ad eius vſum ſufficit: vt ſupra, de lega. iij. l. cum quæreretur. §. lana. in fi.

y *Captionem.* quæ euitari debet: vt infra, de vſucap. l. ſi rem. & ſ. quod met. cau. l. ſi cum exceptione. §. aliquãdo. & de trãſact. l. cum Aquiliana. & de contrahen. emp. l. in lege. *Captio. vitanda eſt.*

z *Vaſcularius.* qui facit vaſa in quibus continentur pertinentia ad mundum, & vendit. Item dicitur faber, cum ſit largum verbum: vt. ï. de verb. ſignifica. l. ferri. §. j.

a *Depoſitum.* quidam dicunt ab alio depoſitum vel cõmodatum apud ſe teſtatorem: pro quibus eſt. ï. l. proxi. in princ. &. §. j. &

quod dicit, à se, scilicet legatum: sed melius dicas, à se depositum apud alium, vel commodatum alij.

a *Idem.* scilicet non deberi. Accursius.

b *Custodiæ.* quasi possit habere testator quando vult: sed in cõmodato secus, nisi vsum perficiat cõmodatarius: vt. ff. cõmo. l. in commodato. §. sicut.

e *Thesaurus.* improprie dicitur thesaurus hic: vt & aliàs. ff. de rei vin. l. à tutore. Et nota quòd quæ perpetuitatis causa vel quasi inde amouentur, non videntur esse. aliàs sic: vt. ff. de lega. j. l. huiusmodi. §. legatum. & de leg. iij. si ita. cum suis concordantiis.

*Flo. veluti thesauro, depositũ esset

d *Solebat.* sic ergo futurũ ponitur pro præterito. sic. j. de verb. signifi. l. verbum erit.

*Flo. domo

e *Habuisset.* testator.

f *Vrbe.* s. Roma.

g *Iniussu.* i. non iussu. ad quod. ff. de le. ij. l. cũ ita legatur. in princip.

h *Translatum.* vt ibi perpetuo sit. Accur.

† *Ex hoc text. infero quòd indefinitũ quãdoque trahitur ad futurũ. Bart. in l. si ita. infra, de auro & arg. leg. in l. si. quæ res pign. obl. pos. vbi de indefinita oratione plene tractat.*

MEdico.] CASVS. Titius paterfamilias diuersis temporib[9] reipublicæ causa abfuerat, & secũ duxerat Seium medicũ, & in qualibet vice portauerat secũ dictus Titius de vasis argẽteis in via necessariis. postea fecit testamentũ, & dicto medico inter cęteras ita legauit: Argentũ viatoriũ meũ dari volo Seio medico meo contubernali & comiti cõmunium expeditionũ. & postea decessit. nũc quæritur, quod argentum viatoriũ videatur esse comprehensum in hoc legato? Et dicitur q[p] debetur medico omne argentum viatoriũ quod testator habebat eo tempore cum faciebat testamẽtũ. [VXORI.] Titius legauit ita vxori suæ: Semproniæ dominæ meæ hoc amplius lego argentum balneare. Certe continetur legato non solum illud argentum quo vtebatur Titius in balneo diebus nõ festiuis, sed etiam illud quo vtebatur Titius in balneo diebus festiuis. [MVLIER.] Titia decedens, ornamenta ita legauit Seiæ: Seiæ amicæ meæ volo dari vniuersa ornamenta mea. & postea ita scripsit in eodem testamento, volo me funerari arbitrio viri mei, & volo mihi vel mecum inferri in sepulturam quæcumque sepulturæ meæ causa feram vsque ad sepulturam, ex ornamentis meis scilicet lineas duas ex margaritis meis, & viriolas sex ex smaragdis meis. & postea decessit dicta Titia testatrix. maritus autem suus & hæredes sui Titiæ non sepelierunt cum ea testatrice ornamenta prædicta quæ corpori testatricis iussi erant adiicere, scilicet duas lineas margaritarum, & sex viriolas smaragdorum. nunc quæritur, ad quem debeant pertinere, vtrum ad Seiam cui ornamenta vniuersa reliquerat, an ad hæredem? Et respon. quod ad Seiam debent pertinere. Viuianus.

i *Contubernali.* qui secum in castris cohabitabat: vt. ff. commo. l. rem. §. in exercitu. Accursius.

k *Testamentum.* Nota inspici præsens, seu testamenti tempus: vt supra, de leg. iij. l. nomen. §. j. & l. vxorem. §. testamento. & l. nuper. §. his verbis. in prin. & j. tit. j. l. Aurelius. §. ij. & iij. & l. fi. §. fi. legatum videri respõdit. idem[a] Cascellius de commodato. Labeo quod depositum esset, ita deberi, si præsentis custodiæ[b] causa, non perpetuæ, veluti *si depositus thesaurus[c] esset: quia illa verba, *quod domi meæ erit*, sic accipi debere, esse solebat[d]. Et hoc probo. Ateius Seruium respondisse scribit, cui argentum quod in Tusculano fũdo cùm moreretur habuisset[e], legatum esset: & quod antequàm moreretur, ex vrbe[f] in Tusculanum iussu testatoris translatum esset, deberi. contra fore si iniussu[g] translatum[h] esset.

Oratio indefinita restringitur ad præsens tempus. Bartolus.

XL. SCAEVOLA libro septimo decimo Digestorum.

MEdico suo cõtubernali[i], & cõmunium expeditionum comiti, inter cætera ita legauerat: *Argentũ viatorium meum dari volo.* Quæsitum est, cùm paterfamiliàs in diuersis tẽporibus reipublicæ causa abfuerit: quod viatorium argẽtum hoc legato comprehensum esse videatur? Respondit, quod habuisset argentum viatorium eo eo tempore cùm testamẽtum[k] faciebat, deberi.

Dictio, hoc amplius, legati dationem inducit. Bartolus.

VXori suæ testamento ita legatum est: *Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argẽtũ balneare.* Quæsitum est, an etiam id argentum quo diebus festis in balneo vti consueuit, legato cedat? Respondit, omne legatũ[l] videri.

Legato generis non derogatur per legatum speciei inualidum. Bartol.

MVlier decedens ornamenta legauerat ita, *Seiæ amicæ meæ ornamenta vniuersa dari volo.* Eodem testamento ita scripserat, *Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri mihi[m] quæcumque sepulturæ meæ causa feram ex ornamentis[n], lineas † duas ex margaritis, & viriolas[o] ex smaragdis.* Sed neque hæredes neq; maritus cùm humi corpus daret, ea ornamẽta quæ corpori iussus erat adiici[p], dederunt. Quæsitum est, vtrùm ad eam cui ornamenta vniuersa reliquerat, pertineãt, an ad hæredes? Respondit, non ad hæredes, sed ad legatariam pertinere[q].

DE LIBERATIONE legata.

TITVLVS III.

Potest legari alicui res sua quam debet alteri actione personali, vel si est alteri obligata. hoc dicit.

I. VLPIANVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

OMnibus debitorib' [etiam] ea quæ debent, rectè legantur[r], licet domini[s] eorum sint. Iulianus scripsit, si res pignori data legetur debitori à creditore, valere[t] legatum, haberéque eum actionem vt pignus recipiat prius, quàm [u] pecuniam soluat. Sic autem loquitur Iulianus, quasi debitum non debeat lucrari[x]. Sed si alia testãtis volũtas fuit[y], & ad hoc peruenietur, exemplo luitionis[z].

l *Omne legatũ.* est nẽpe humanius verbo generali omne argentum significari: vt. ff. de ser. vrb. prædi. l. si seruitus. Ro. & dic omne scilicet balneare. & facit. ff. de triti. leg. l. quidã. in prin. & j. titu. j. l. Aurelius. §. ij. & ff. de leg. iij. l. si tibi pure. Accurs.

m *Inferri mihi.* i. sepeliri mecum. Accursius.

n *Ornamentis.* subaudi. ff. de. f. & sic restringit præcedens, quæcumque.

o *Viriolas.* genus ornamenti, vt bocuncelli, vel canoletæ, & smaragdi sunt intus in bocuncellis: vt. ff. eo. l. argumento. §. ornamẽta. in quo sex smaragdi, id est, gemmæ insunt: vt supra, eod. l. & si non sunt. §. gemmæ. Accur.

p *Adiici.* i. adiicere.

q *Pertinere.* vel quia inepta fuit voluntas: vt supra, de lega. j. l. seruo alieno. §. fina. vel quia sub cõditione videtur ademisse ab vniuersali legato scilicet si secum sepeliantur: vt supra, de lega. iij. l. antepenul. §. ãte. & de excep. do. l. pure. in princ. & supra, de condic. ob cau. l. si hæres. & infra, de condit. & demonst. l. si cum. & l. quibus. §. finali.

DE LIBERATIONE legata.

*Mnibus.] CASVS. Titius promisit mihi Stichũ & Pamphilum seruos suos. ego autem feci testamentum, & legaui ei ipsos seruos, vel propter eos liberationem. Certe valet legatum: licet Titius sit dominus Stichi & Pamphili prædicti: omnibus enim debitoribus rectè legãtur ea quæ debent. Sed quid si dictus Titius nõ promiserat mihi dictos seruos, sed obligauerat mihi pro x. pone, & ego legaui ei eos? Certè valet legatum: similiter & habebit actionẽ contra hęredem meum vt recipiat seruos pigneratos prius quàm soluat pecuniã. non autem liberatur propter hoc à debito: nisi hoc voluisset testator quia tũc bene liberaretur à debito, sicut liberaretur si debitor luisset pignus soluendo creditori pecuniã. Viuia.

r *Legantur.* vt institu. de lega. §. si quis debitori. Accursius.

s *Domini.* vnde cõmuni ratione videbatur nõ valere: vt inst. de lega. §. si rem legatam &. ff. de leg. ij. l. Mæuius. §. pen. in. fi. Accur.

t *Valere.* valet ergo in propria re legatarij. & sic est contra. C. de lega. l. proprias. & aliæ plures. Solu. valet ratione iuris quod habet testator: vt. ff. de lega. j. l. si domus. §. fi. & l. senatus. §. fi.

u *Prius, quam.* quod aliàs nõ esset: vt. ff. de pig. act. l. si rẽ. §. omnib.

x *Lucrari.* scilicet legatarius, eo quòd sit legatum ei pignus.

y *Fuit.* scilicet quòd omnis obligatio remittatur. quod præsumitur secundum Ro. quod non placet. & aliud est in cautione, & est ratio differentiæ: vt nota. ff. de pac. l. Labeo. & l. postquam.

z *Luitionis.* i. sicut liberatur pignus solutione debiti: ita per legatum si hoc expresse voluit testator. & facit. ff. de leg. iij. l. iij. §. fi.

Haredem.]

BIU Cujas

Hæredem.] CASVS. Titius debebat mihi.x.& habebam ab eo fideiussorem.feci ego testamentum,& in eo damnaui hæredem meum vt non peteret à fideiussore prædicto. nunquid poterit hæres petere à reo principali? & Celsus putat quòd sic.Secus autem credit econtra.s.si damnaui hæredem ne peteret à reo. nam eo casu si petat à fideiussore,hæres tenetur reo actio. ex testamento.illud autē quod non potest hæres petere à reo propter liberationem, non poterit petere etiā hæredis hęres. Viuianus.

Damnatus hæres non petere à fideiussore, petere potest à reo principali.secus econtra.

II. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

HAeredem damnatum à fideiussore nō petere, à reo petere posse: sed à reo petere vetitum, si à fideiussore petat, reo ex testamento teneri Celsus putat. Idem Celsus ait nullam dubitationē habere, quin hærede petere à debitore vetito, nec hæres hæredis[a] petere possit.

Qui dat vel dari mādat instrumentum, videtur liberationem relinquere. Barto.

III. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

LIberationem debitori posse legari, iam certum est[b]. Sed & si chirographū quis decedens debitori suo dederit[c], exceptionem ei competere puto, quasi pro fideicommisso huiusmodi datione valitura. ¶ Iulianus etiam libro quadragesimo Digestorum scripsit,si quis decedens[d] chirographū Seij[e] Titio dederit, vt post mortem suam Seio det: aut si cōualuisset,sibi redderet:deinde Titius defuncto donatore Seio dederit,& hęres eius petat debitum: Seius doli exceptionem habet.

Legatum liberationis importat vt debitor acceptilatione liberetur si est solus, & habet cōreum socium. si habet conreum non socium, pacto liberari debebit. Barto.

¶ Nunc de effectu legati videamus. Et si quidē mihi liberatio sit relicta, cùm solus sim debitor, siue à me petatur, exceptione vti possum: siue non petatur, possum agere, vt liberer per acceptilationem[f]. Sed & si cum alio sim debitor (puta duo rei fuimus promittendi) & mihi[g] soli testator consultum voluit: agendo consequar, non vt acceptò liberer, ne etiam conreus meus liberetur contra testatoris voluntatem: sed pacto liberabor[h]. Sed quid si socij fuimus? videamus ne per acceptilationē debeam liberari. alioquin dum à cōreo meo petitur,ego inquietor[i]. Et ita Iulianus libro trigesimosecundo Digestorū scripsit,si quidem socij[k] non simus, sed etiam sua. Item & in alio casu habetur pro legatario etiam ille cui non est legatum, puta si Gaius meus amicus legauit Titio creditori meo illud quod ego eidem Titio debebam: & hoc fecit gratia mea, vt ego liberarer. nam in hoc casu etiam sum legatarius, quamuis nihil sit mihi legatum: & possum agere contra hæredem dicti Gaij vt soluat debitum creditori meo prædicto. & etiam creditor meus est legatarius, quāuis ego sim soluendo. nam interest dicti mei creditoris habere duos conreos,scilicet me & hæredem dicti Gaij mei amici. & potest agere dictus meus creditor actione ex testamēto cō tra hæredē dicti Gaij. non tamen aliter debebat hæres ei creditori cōdemnari, quàm si caueatur eidem hæredi per eūdem creditorem, quod ipse creditor defendat eū aduersus me debitorem. Item & si ego debitor agam cōtra dictum hæredem Gaij, nihil amplius debet mihi hæres præstare quam vt me defendat aduersus dictum meum creditorem. hoc dicit cum lege sequenti. Viuianus.

Liberationem.] CASVS. Per.l.j.huius titu.patet quòd liberatio potest debitori legari. Sed quid si decedens reliquit dandum debitori suo chirographum debiti? Certe competit exceptio debitori contra hæredem. & idem credo si ipsemet decedens dedit chirographum debitori. & pro hoc faciunt verba quæ sunt in fine, quasi pro fideicommiss. &c.quodcumque tamen dicas, non facio vim. Viuianus.

Si quis.] CASVS. Seius debebat Gaio decem.& inde erat chirographum. Gaius autem decedens dictum chirographum dedit Titio,vt post mortem suam Gaij det idem Titius dicto Seio:aut si conualuisset Gaius creditor,sibi debitori redderet Titius dictū chirographum.& postea decessit Gaius donator,& postea dictus Titius dedit dictum chirographum dicto Seio.hęres autem dicti Gaij donatoris petit à Seio dicta.x.Seius certe habet contra eum doli exceptionem. [NVNC DE EFFECTV.] Viso qualiter liberatio potest legari debitoribus, videndum est de effectu legati liberationis. Et certe si mihi sit relicta liberatio, cum solus sim debitor,siue hęres creditoris petat à me,excep.vti possum. siue non petat, possum agere contra eum vt me liberet. sed & si cum alio sim debitor, puta quia sumus duo rei promittendi, & mihi soli voluit consultum testator, qui mihi liberationem reliquit, agendo ego contra hæredem, consequar vt liberer pacto, & non per acceptilationem: ne etiam conreus meus liberetur contra voluntatem testatoris, nisi essemus socij ego & dictus meus conreus, quia tunc bene deberet liberari per acceptilationem, etiam si testator voluit mihi consultum. & illa acceptilatio proderit etiam dicto meo conreo & consocio. nam si diceremus in hoc casu non liberandum me per acceptilationem, ego viderer inquietari dum inquietatur ab hærede dictus meus conreus, & sic socius: quod esse non debet. Sed nunquid dictus meus conreus & socius habetur in hoc casu pro legatario, scilicet vt possit agere ex testamento vt liberetur? Et dicitur quòd sic, si liberatio est mihi relicta non solum mea contemplatione,

a *Hæredi.* personæ. nec enim cohæret personæ hæc prohibitio, nisi exprimat cōtra: vt argu.j.eod.l.nō solum nostrum.§.j. &.ij.&.ſ. de lega.j. l.seruo alieno.§.testamento.& facit ad hanc.l.j.de fideiuſ.l.testaméto.in prin. & supra,de pac.l.& hæredi.§.fina. & sequentibus. vsq; ad.l.si vnus. & de proba. l.si pactū. &.C.de hæred.institu. l.ſi.& de vſufruc. l.antiquitas. &.j.de verbo. ſignifi.hæredis. &.ſ.de teſtam. tut. l.ſi quis ita. §.j.& de lega.iij.ſi plures.in fine. & infra, de verb.ſigni.l.ſciendum. ff. in princ. Accurſius.

b *Certum est.* vt.ſ.e.l.j.

c *Dederit.* ipsemet: licet hoc non sit de natura legati, sed donationis causa mortis. Vel dic,id est, dandum reliquerit. & facit.C. de donat.l.j.& supra,de lega.iij.l.qui chirographum.& de lega.j. l.seruum filij.§.eum qui. & de pact.l.Labeo.&.C.de remiſ. pign. l.creditricem.

d *Si quis decedens.* aliàs est.§.& aliàs lex.& continuatur præcedenti materiæ.

e *Seii.* id est, in quo Seius erat debitor.& facit infra,de dona.caus. mort.l.mortis causa.§.Titia.& infra,de doli excep.l.apud.§.præterea.&.C.de fideicommiſſ.l.ſi creditoris. Accurſius.

f *Per acceptilationem.* facit infra,eod.l.quod mihi.&.j.vt in poſ. lega.l.j.§.ſi debitori.&.C.de fideicommiſſ.l.ſi creditoris.& inſti. de leg.§.ſi quis debitori.

g *Mihi soli.* quod semper præsumimus.nam pactum vni factum, alteri non proderit, cum illius cui fit pactum, non interſit principaliter alium non soluere: vt supra, de pac. l.& hæredi.§.ſi. nam & ſi ſoluerit, mandati actionem non habet, quasi videantur adinuicem fideiuſsiſſe. alij contra. quod dic vt not.C.de duo.re.l.j.

ADDITIO. Tu confitearis contrarium ſecundum Bartolum hic quòd pro illa parte pro qua quis habet regreſſum contra me legatarium, proficit ei liberatio: vt.j.in glo.magna.

h *Liberabor.* ſed nunquid habeo exceptionem ſine pacto: vt.ſ. proxi. ergo ſuperuacua fit: ſed hoc non debet fieri: vt.j.vt lega. no. ca.l.hæc ſtipulatio.§.diuus? Reſpon. hoc fit gratia tollendæ dubitationis: argu.C.de inter.ma.l.iij. Alij dicunt contra: vt no. ſupra,de peti.hæred.l.penul.quod non placet: quia ibi de cautione, hic de pacto dicit. Item, quæ eſt ratio diuerſitatis inter pactum & acceptilationem? Reſpon. quia acceptilatio eſt ſolutio: vt inſtitu. quibus modis toll. oblig.§.j.quæ facta ab vno proficit vtrique, vt infra,de duo.re.l.iij.§.fin.& ſic eſt in rem.ad quod eſt ſupra, de inoffi.teſta.nihil.§.fin.at pactum non egreditur perſonam: vt.ſ.de pac.l.ſi vnus.§.ante omnia.

i *Inquietor.* quaſi dicat,per obliquum,quod eſſe nō debet: vt.C. de vſur.rei iudi.l.fina.§.fi.& in.l.ſi quis in rem.§.j.Accurſius.

k *Socii.* omnium bonorum, vel in illo debito: quia acceperamus mutuum in cauſam alicuius ſocietatis conuentionalis.quod enim facit totum quoad totum,hoc facit pars quoad partem: vt nota.ſ. de vſur. l.qui ſcit. Sed pone, non ſumus ſocij. nunquid conreus remanebit inſolidum obligatus me liberato per pactum? Videtur quod ſic: vt infra, de fideiuſſ. l.Vranius. §.cum altera. quod ſi eſt,quo modo conſuletur ei? nam per ceſsionem actionis non: vtpote me liberato pacto. Item actione pro ſocio,non: quia non eſt ſocietas. Negotiorū geſtorum,non: quia cum iam ſim liberatus, non geſsit meum negotium. rurſus ſi tenerer, non proficeret mihi pactum.ad hoc dic,quòd de rigore iuris tenetur inſolidum:

vt.d.l.Vranius. de æquitate non, propter rationes prædictas, & per.l.s.de neg. gest. si ex duobus. Item hodie constat non teneri insolidum nisi secundum formam authen. de duo. re. in princ. & facit ad hanc distinctioné, sint socij vel non.s.de arbi.l.si duobus. & si quis cau.l.si duo.& de duo.re.l.si duo. Accursius.

a *Si socii.* id est, quia.

b *Scriptus.* s. hæres.

c *Contemplatione.* secus si contemplatione vnius tantum: quia licet cómodú ad vtrumque veniat propter societatem, tamé solus dicitur legatarius, & solus agit ex testamento nominatus. vterque tamen si conueniatur, habet exceptioné nisi repudiauerit legatum nominatus. & probantur hæc per.l.istam.&.j.de condit. & demon. Titio.§.fi.&.s.de lega.iij. l.fideicómissa.§.interdum.&.l.nomen.§.fin. & de lega.j.seruo alieno.§.si testator. Sed videtur cótra.s.de leg.j. si cui.§.fin. Solu. vt ibi.

ADDITIO. Dic secundú Barto. quòd ita demum creditor habetur vt legatarius, si testator ei proficere voluit? in dubio enim fauore debitoris præsumitur ꝓficere cui plus ꝓdest: vt.l.fideicómissa.§.interdú.s.de le.iij.

d *In hoc casu.* s. qui sequitur, nam &c.

e *Creditoris.* si eius gratia sit relictum.

f *Duos reos.* sed hoc nó sufficit nisi & creditoris cótéplatione sit relictú. & cótinua.l.seq.

*Flo. poterit

g *Quid ergo. Defendat.* quod si nó faciat,

*Flo. defensú iri

ad interesse tenetur. i. quatenus creditori est præstaturus: vt.j.eo.l. post emancipationem. &.s.man.si mandato. in princip. &.§.j.ij. &.iij.& facit.s.l.proxi. cum suis concor. &.s.de iur.do. cum pater.&.j.eo.l.non solum vestrum.in princip.

pacto me debere liberari: si socij[a], per acceptilationem.

Etiam nõ nominatus in testamento habetur pro legatario, si testator illi proficere voluit, & interest nostra plures reos habere. Bartolus.

¶ Cõsequenter quæritur, an & ille socius pro legatario habeatur, cuius nomen in testamento scriptum non est, licet commodú ex testamẽto ad vtrumque pertineat, si socij sunt? Et est verum, non solum eum cuius nomen in testamento scriptum est, legatariú habendum: verum eum quoque qui nõ est scriptus[b], si & eius contemplatione[c] liberatio relicta sit. Vtrique autem legatarij habentur & in hoc casu[d]. Ná & si quod ego debeo Titio, sit ei legatum mei gratia, vt ego liberer: nemo me negabit legatarium, vt & Iulianus eodem libro scripsit. & Marcellus notat vtriusque legatum esse, tam meum, quàm creditoris mei, etiã si soluendo fuero. interesse enim creditoris[e], duos reos[f] habere.

IIII. Pomponius libro septimo ex Plautio.

Quid ergo est cùm agere cœperit* creditor ex testamento? Non aliter hæres cõdẽnari debebit, quàm si caueatur ei, aduersus debitorem defensum iri*. Item agente debitore, nihil amplius hæres præstare debet, quàm vt eũ aduersus creditorẽ defendat[g].

Si relinquitur liberatio reo, debet liberari per acceptilationem, vt sic fideiussori proficiat: nisi erat talis quod contra reum non haberet regressum. si relinquitur liberatio fideiussori. debet liberari pacto, & reo non prodest, nisi esset talis reus qui à fideiussore repeteret. Bartolus.

V. Vlpianus libro vicesimotertio ad Sabinum.

Si quis reum habeat & fideiussorem, & reo liberationem leget: Iulianus ibidem[h] scripsit reum per acceptilationem liberandum. alioquin si fideiussorem cœperit[i] conuenire, alia ratione reus conuenitur[k]. Quid tamen, si donationis causa fideiussor interuenerit, nec habeat aduersus reum regressum? Vel quid si ad fideiussorem pecunia[l] peruenerit, & ipse reum dederit vice sua, ipseque fideiusserit? Pacto[m] est reus liberandus. alioquin* solemus dicere[n] pacti exceptioné fideiussori dandam, quę reo cõ petit. Sed cum alia sit mens[o] legantis, alia paciscentis: nequaquam hoc dicimus. Quòd si fideiussori sit liberatio legata: sine dubio (vt & Julian[p] scripsit) pacto erit fideiussor liberãdus. Sed & hic[p] puto interdum acceptilatione liberandum, si vel reus ipse[q] verè fuit, aut in eam rem socius reus[r] [fuit.*]

Si quis reum.] CASVS. Ego reus dederam fideiuss. meo creditori, & ipse meus creditor legauit mihi liberationé. Certe hæres creditoris debet me liberare per acceptilationem: vt sic liberatio perueniat ad fideiussorem meum. alioquin si hæres creditoris cœperit conuenire fideiussorem meum, alia ratione videor ego conueniri. id est, quantum ad effectum bursæ meæ vacuandum. nam fideiussor recuperabit à me quicquid soluit heredi creditoris mei. In duobus tamen casibus ego reus non sum liberandus nisi pacto personali: vt sic non perueniat liberatio ad fideiussorem meum. Vnus casus est, quando fideiusit pro me causa donationis, & sic non habet regressum contra me. Alius casus est, quando pecunia mutua peruenit ad fideiussorem, & ipse me dedit reum vice sua, ipseque fideiussor quo etiam casu non habet regressum contra me. qui quidem duo casus sunt contra communem regulam. Nam regulariter pacti exceptio reo competens datur fideiussori. Sed nequaquam hoc dicamus, scilicet liberationem reo legatam prodesse fideiussori, quòd contraria sit mens legantis in hoc, & etiam quando sit cõtraria mens paciscentis: sicut videtur fuisse in dictis duobus casibus. Sed quid si dictus meus creditor legauit liberationem dicto meo fideiussori? Certe pacto personali erit liberãdus fideiussor: vt sic liberatio ad me non perueniat nisi in duobus casibus. Vnus est, si ipse fideiussor fuit vere reus, id est, veritate inspecta: licet nomine sit fideiussor, & sic punitur tanquam fideiussor. Alius casus est, si ego reus eram socius in eam rem: vt quia ego & ipse accepimus mutuum in societatem aliquam. his enim duobus casibus debet fideiussor per acceptilationé liberari: vt sic ad me perueniat liberatio. h.d. vsque ad.§.idem Iulianus. Viuianus.

h *Ibidem.* scilicet vbi scripsit de duobus reis: vt.s.l.iij.§.nunc de effectu. ibi, sed & si cum ab alio &c. Acc.

i *Cœperit.* s. hæres.

k *Conuenitur.* quod esse non debet: vt.s.cod. l.iij.§.nunc de effectu. ibi, alioquin &c.

l *Pecunia.* scilicet mutua. quod quandoque fit: vt.s.ad Mac.l.sed Iulianus.in princ.

m *Pacto.* personali, & sic personę cohæres exceptio nõ proficit aliis: vt infra, de excep. l.exceptionis.in princ. Sed argu. contra.s.ad Vell. l.si mulier.§.si ab eo.& facit ad prædicta.s.ad Maced.l.sed & si pater. §.non solú. & de pact. l.quod dictum.&.l.sed si fideiussor.& infra, de fideiuss.l.Marcellus. & l.si testamento.in prin.

n *Dicere.* scilicet regulariter. idé in quolibet rei cohærẽte. quod hic dicit pacti: vt.j.de excep.l.omnes. sic ergo inutile est huius.l.consilium.s.de pacto.

o *Sed cum alia mens sit.* cõstrue. Sed nequaquam hoc dicendú est, scilicet liberatione legata reo quòd prosit fideiussori, vel pactú factum reo quòd proficiat fideiussori: cum. quãdo alia est mens legantis vel paciscentis. quod in duobus præmissis casibus presumitur. sic ergo nõ sit differentia inter legatem & paciscentem: sed inter istos ex vna parte, &

p *Sed & hic.* id est, hoc casu legatur liberatio fideiussori.

q *Reus ipse.* si fideiussor vere fuit reus. i. veritate inspecta, licet nomine sit fideiussor, vt pro suo defensore iudicatum soluit: vt.s. qui satisda. cogan. l.de die.§.qui mulierem. vel ipse mutuum accepturus fecit accipere, & ipse fideiusit: vt.s.ad Maced.sed Iulianus.in princ.&.s.de pac.l.sed si fideiussor. Accursius.

r *Socius reus.* vt si duo accipiant mutuũ in societate aliqua. nam quilibet videtur hoc casu fideiubere pro alio etiam secundú Io. vt not.s.ad Vell. l.vir vxori.in fin. est ergo fideiussor vnus pro alio. Item conrei. item socij. & legata liberatione vni debet acceptilatione liberari: vt.s.l.iij.§.sed quid si socij. & vno sic liberato liberatur & alter: vt.j.de duob.re.l.iij.§.j. sed si creditor succedat vni eorum, pro parte tantum tollitur obligatio: vt infra, de fideiuss. Vranius.§.fi. quod est notandum.

Idem Iulianus.] CASVS. Titius filius Seij debebat mihi. ego feci testamentum, & instituto mihi hærede legaui liberationem dicto patri: & decessi. Certe hæres meus debet liberare dictum Seium & patrem per pactum personale: vt sic filius suus non liberetur. Sed quid si nihil erat in peculio dicti filij cedente die legati liberationis patri à me creditore relictum? nunquid erit verum quod dictum est, id est, quòd pater liberetur per pactum? Et videtur quòd non: quia nihil videtur patri prodesse pactum: cum & si pactum ei non fieret, tamen non teneretur ex eo q̃ nihil erat vel est in peculio filij. Respõdetur tamen hic q̃ nihil refert quantum ad hoc vt patri debeat fieri pactum, & ei prodesse fuerit aliquid in peculio die legati cedente necne. pater enim cõsequitur securitatem

BIU Cujas

securitatem per hoc legatum liberationis sibi relictæ de eo quòd postea crescit peculiũ. Nam quid sit de peculio, spectatur tẽpore rei iudicandæ etiam, nedum præcedenti tẽpore. Huic autem patri cui ego creditor filij legaui liberationẽ, similis est maritus quondam cui vxor sua quondam post diuortiũ bona gratia factum legauit liberationem dotis. nam & hunc maritum quondam legatarium esse dixit Iulianus iurisconsultus, licet nõ sit soluendo die legati cedẽte. i. tempore mortis vxoris suæ testatricis. & quantum ad hoc est legatarius dict⁹ marius: vt si postea efficiatur soluendo, prosit ei legatũ liberationis. Item & vtrũque scilicet patrem & maritum prædictos ait dict⁹ Iulianus non posse repetere, si soluerit hæredi mei creditoris: quia legaui liberationẽ. & verum dixit quantum ad maritum, quia maritus soluit à se debitum, licet soluendo non esset tempore solutionis. sed quantum ad patrẽ male dixit. nam pater bene potest solutum prędictum repetere. nondum enim erat debitor cum soluit. soluit autẽ cum nihil erat in peculio, vt dictum est. pater enim nihil debet nisi quatenus est in peculio filij. immo & si vellemus dicere, & male, patrem esse debitorem cum nihil est in peculio filij: attamen esset loco debitoris conditionalis. inest enim conditio si peculium filij crescat vsque ad tempus rei iudicandæ (vt dictum est) quem debitorem conditionalem non ambigitur posse repetere quod soluit. Sed retento eodem casu pone quòd ego creditor damnaui hęredem meum quòd liberaret filium Seij meum debitorem: nunquid erit filius per acceptilationem liberandus vt sic etiam prosit patri? an vero personali pacto erit liberandus? Et respon. quòd est liberandus per acceptilationem: nisi ego creditor idémque testator sensi contrarium, id est, ne filius inquietetur: nisi etiam pater non inquietetur, immo quòd bene inquietetur pater. tunc enim acceptilatione eum filium non liberandum dixit Iulianus, sed pacto solummodo personali. Item pone quòd dictus Seius pater Titij prædicti fideiusserit pro filio suo apud me creditorem: & ita tenetur pro peculio pro obligatione filij, & insolidum pro fideiussione sua, & ego creditor legaui liberationem eidem patri. Certe hæres meus debebit liberare eum pacto quasi fideiussorem insolidum obligatum, & non quasi patrem de peculio obligatum. & sic idem pater poterit conueniri de peculio ab hęrede meo, non autem insolidum tanquam fideiussor. & hoc ita demum putat prædictus Iulianus iurisconsultus si dumtaxat quasi fideiuss. insolidum obligatum, & non quasi patrem de peculio obligatum volui ego testator eum patrem liberari. cæterum si volui eum liberari etiam quasi patrem, nedum quasi fideiuss. erit liberandus etiam de peculio, nedum ex causa fideiusionis: & eo casu siue dictus pater emãcipet filium siue non, eatenus pater habebit actionem ex testamento contra hæredem meum, vt ab eo hærede meo liberetur per pactum quatenus esset præstaturus eidem modo hæredi si ei liberatio legata non esset. præstaturus esset dico ex peculio filij, aut de eo quod in rem suam versum esset. nam illud pertinebit ad patrem nomine legatorum, id est legatarum ei liberationum, vel legatæ liberationis. pertinebit dico, scilicet vt liberetur quod eius interesset scilicet liberari. id est, de quo eius intererit liberari. interest autem eius liberari de eo quod debet creditori ex peculio filij, aut de eo quod in rem suam patris versum est, vt dictum est. Sed nunquid dictus pater cui legaui liberationem tanquam patri & tanquam fideiussori, potest agere contra hæredem meum etiam eo nomine vt filius etiam liberetur, id est vt ipse pater liberetur per acceptilationem, vt sic acceptilatio prolit filio? Et placebat quibusdam extendi actionem ex testamento contra hæredem meum eousque, id est interim, scilicet

Pater cui est liberatio relicta, debet liberari pacto, etiam si nihil est in peculio. sed si filio liberatio relinquitur, acceptilatione liberabitur. Bartolus.

¶ Idem Iulianus eodem libro scripsit, si filiusfamiliàs debitor fuerit, & patri eius fuerit liberatio relicta: patrem pacto[a] liberandum esse, ne etiam filius liberetur[b]. Et parui, inquit, refert[c], si sit aliquid in peculio die legati cedente, nécne. securitatem enim pater per hoc legatum consequitur: maximè, inquit, cum rei iudicandæ tempus circa peculium spectetur[d]. Huic patri similem facit Iulianus maritum[e], cui vxor[f] post diuortium[g] liberationem dotis legauit. nam & hunc, licet die legati cedente soluendo non sit, legatarium[h] esse, & vtrumque ait solutum repetere nõ posse[i]. Sed est verius (quod Marcellus notat) patrem repetere posse[k]: nondum enim erat debitor[l], cum solueret. maritum non posse, quòd debitum soluerit. Patrem enim etsi quis debitorem existimauerit[m], attamen loco esse conditionalis debitoris, quem solutum repetere posse non ambigitur[n]. Sed si damnatus sit hæres filium liberare: non adiicit Iulianus vtrùm acceptilatione filius, an pacto sit liberandus: sed videtur hoc sentire, quasi acceptilatione debeat liberari. quæ res patri quoque proderit. Quod obtinendum est, nisi euidenter approbetur contrarium sensisse testatorem: id est, ne filius inquietetur, non etiam ne pater[o]. tunc enim acceptilatione eum non liberandum, sed pacto[p].

Si liberatio relinquitur ei qui duobus iuribus tenetur, ab vtroque liberandus est in dubio, nisi aliter sit actum. Barto.

vt liberetur per acceptilationem pater. & reddebant talem rationem: quia videtur patris interesse integrum permanere, scilicet ius eius, scilicet patris quod habet in succedendo filio, scilicet si post emancipationem concessisset filio peculium. Labeo autem conditor huius. l. ita dicit: Ego Labeo contra sentio putans ego idem nihil quicquã amplius præstandum patri ex huiusmodi scriptura testamenti, per quam scripturam fuit eidem patri legata liberatio, quàm vt nihil præstetur per eum patrem hæredi ex eo quod præstaturus eidem hæredi fuerat si sibi liberatio non esset relicta. & ita dico dictũ patrem non posse petere vt ipse liberetur per acceptilationẽ, vt sic filius suus liberetur. nec etiam potest petere vt filius directo liberetur. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Viuianus.

a *Pacto.* vt fideiussor: vt supra, ea. l. §. quòd si fideiussori. cui similis est: vt infra, de verbo. obliga. l. cum alius. in princip.

b *Liberetur.* nam si acceptilatio fieret fideiussori, etiam reus liberaretur: vt infra, de acceptila. l. & per iusiurãdum. §. & fideiussori. & hic innuit. Sed quo modo patri potest accepto ferri, cum prætorio iure teneatur: vt infra, de acceptila. l. an inutilis. §. fi? Respon. deducit in stipulatione Aquiliana: vt instit. quib. mo. tol. ob. §. j.

c *Parui refert.* quo ad hoc: quia vtrobique pater conuentus habet exceptionem pacti. refert tamen si velit repetere: vt. j. notari potest. & quantum ad alium: vt. j. eo. l. videamus.

d *Spectetur.* vt supra, de pecu. l. quæsitum. in princ. &. j. quib. ex cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. si quis. vnde si nunc egeat pacto, quia nihil sit in peculio: tunc poterit agere.

e *Maritum.* quondam.

f *Vxor.* quondam.

g *Post diuortium.* bona gratia factum, quod plerique faciunt: vt supra, de dona. inter virũ & vxo. l. cum hic status. §. si diuortium.

h *Legatarium.* quia filius dies est: vt. j. ad legem Falcid. quærebatur. §. si cum debitori. sed in patre secus: quia non est legatarius si nihil est in peculio: vt. j. eo. l. videamus. In quo est ergo hæc similitudo? Respon. si sunt vel erant soluendo. Item in opponendo pacti beneficio.

i *Non posse.* sed cum liberatio marito sit legata, & pactũ factum, & sic perpetuam habet exceptionem, ergo postea solutum repetit: vt. ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. adeo. quæ est contra. Solu. hic ad tempus[a] fuit liberatio relicta, quod potuit: vt. j. e. l. non solum. §. j. & sic est in diem debitor: vnde non repetit: vt. ff. de condi. instit. l. in diem. secus in patre: qui nihil interim debet quando nihil est in peculio. vel hic fuit legata liberatio perpetuo: sed non ob causam quæ locum non habuit vel cessauit, secundum Azo. & Hug. Vel dic quòd hic non erat adhuc pactum factum, nec forte aliquid legatum ei: & tunc concor. ff. de condit. instit. l. qui nomine. &. l. seq. Accursius.

k *Repetere posse.* imò videtur quòd non: vt supra, de condi. insti. l. si is cum quo. quæ est contra. Solu. ibi nomine filij: hic suo. argu. supra, de consti. pecu. l. j. in fin. &. l. ij. Accursius.

l *Debitor.* Not. patrem non debere nisi quatenus est in peculio: vt. j. e. l. videamus. & supra, de pecu. l. quoties. §. si semel. &. C. ne filius pro patre. l. j. Accursius.

m *Existimauerit.* falso tamen, vt modo nota.

n *Non ambigitur.* vt. ff. de condi. insti. l. sub conditione.

o *Non etiam ne pater.* id est, vt filius non cõueniatur: pater sic.

p *Sed pacto.* personali. & ita si filius fuerit emãcipatus, pater b intra annũ de peculio, vel de in rem verso perpetuo tenetur: vt no. ff. quando act. de pecu. est anna. l. j. in princ. sed interim cum est filius in potestate, de peculio patrem etiam teneri puto. Accursius.

a *Non tamen liberatum ad illud tempus remanet obligatũ. Bal. in l. cũ qs. 7. col. C. de iu. & fac. igno. Bar. & Ale. in l. fin. §. procurator. j. rem ra. habe.*

b *Pater tenetur de peculio, quando dicitur quòd pater tenetur de peculio, intelligit deducto eo qđ sibi & suis debetur à filio. Bar. in l. si filiofami. 2. ff. soluma.*

BIU Cujas

a *Fideiusserit.* quod potest: vt.ſ.quod iussu.l.j.§.j.& econtra filius pro patre: vt.j.de fideiuſſ.l.ſi dubitetur.§.filius. Accurſius.

b *Liberari.* ſed quid in dubio præſumitur? Reſpon.quòd etiam quaſi patrē voluerit liberare: quia proniores &c. vt.j.de act.& obli.l. Arrianus.& quia in teſtamētis plenius &c. vt.j.de reg.iur. l.in teſtamentis. & ſic eſt.ſ.de iure do.l.doté. & facit.ſ.e.l.in princ.

c *Post emancipationē vero filii.* cuius patri legata eſt liberatio vt fideiuſſori, & vt patri: vt.ſ.l.proxi.in fi.& dic idem & ante emancipationem.

d *Actionem.* ex teſtamento cōtra hęredem, vt liberet pacto: vt.ſ.l. proxi.§.idem Iulianus.

e *Præſtaturus.* hæredi. & hoc ſi hæres non liberat. Accurſius.

f *Intererit.* ſ.aliquādo pro iure emancipationis. R. Vel dic, plane dicit actiōe ex teſtamēto.

g *Filius.* non ſolum pater.

h *Ius eius.* ſ.patris qđ eſt in ſuccedendo filio vt patronus liberto: vt inſtit.quib.mo.ius pat. pote.ſol.§.præterea.

i *Sentio.* accipe.j.putans &c. Accurſius.

Non solum.] *CASVS.* Si Titius debet mihi.xx. poſſū ei remittere integra.xx.& partē. [*SI IS QVI.*] Titi[9] ꝓmiſit dare Seio Stichū aut Pamphilum ſub alternatione: & ſic eſt eius electio.i.Titij debitoris. Seius autem poſtea fecit teſtamētū, & inſtituto ſibi hęrede dānauit eūdem hæredē vt nō peteret Stichū à dicto Titio debitore. Certe valet legatum, & debet hęres liberare Titiū per acceptilationem, quæ acceptilatio liberabit eundē debitorem à decem etiam. nam acceptilatio cōparatur ſolutioni. & quemadmodū liberatur debitor, ſi Stichū ſoluiſſet hæredi. ita debet eſſe liberatus per dictam acceptilationem. ſed & ſi eum qui debebat decem teſtatori, damnatus ſit à teſtatore hęres liberare in.xx. certè nihilominus liberandus eſt in decem. nam ſi liberetur per acceptilationē in.xx. in dictis.x. liberabitur. in toto enim continetur pars. Sed ſi dictus Seius inſtituit ſibi duos hæredes, & damnauit vnum ex eis vt ſolueret creditori ſuo teſtatoris, valet legatum propter cohæredem non damnatum: eúmque cohæredem nō damnatum ex teſtamento acturum contra cohæredem damnatum, vt creditori prædicto ſoluatur per eūdem cohæredem damnatum. [*LIBERATIO AVTEM.*] Titius legauit liberationem Seio debitori ſuo, & poſtea eo animo exegit ab eo pecuniam debitam, vt euaneſceret legatum. certè euaneſcit legatum. Si autem ante mortem ſuam non exegit teſtator, habet effectum ſua liberatio: ſcilicet vt hæres teſtatoris non poſsit exigere à dicto debitore. quandoque tamen poteſt exigere hæres, & non tollitur legatum liberationis: quod eſt mirabile: vt eſt in tali caſu: Titius inſtituit ſibi hæredem filium ſuum impuberem, & ei pupillariter Gaium ſubſtituit, id eſt, ſi hæres erit impubes, & in pupillari ætate deceſſerit, & debitori ſuo teſtatoris legauit idem teſtator liberationem à dicto ſubſtituto. poſtea impubes exiſtens hæres dicto ſuo patri exegit à dicto debitore patris debitum. certè, vt dixi, non extinguitur legatum liberationis à ſubſtituto relictæ: imò ſi decedat impubes in pupillari ætate, & veniat dictus Gaius ad hæreditatem ex ſubſtitutione, tenetur idem ſubſtitutus act. ex teſtamento dicto debitori teſtatoris ad reſtituendā ei pecuniam quam impubes ab eo exegit. & eſt ratio: quia dictus impubes in iis quæ à ſubſtituto eius relinquuntur, ſuſtinet perſonam eius hæredis à quo legatur aliquid ſub conditione, puta liberatio quam hæredem conditionaliter grauatum conſtat poſſe interim exigere: vt in fin.huius.l. ergo & hoc poſſet exigere impubes. ſed ſecundum hæc illa exactio non nocet legatario, vt videbis in fine huius.l.ergo & hoc poſſet exigere ipubes. ſed hæc exactio non nocet legatario liberatiōis ſibi relictæ ſubſtituto, vt dictum eſt. Sed quid ſi dictus impubes non exegit à dicto debitore, ſed ſolummodo ſit litem conteſtatus contra eum? certè tenetur ſubſtitut[o] prædict[o] qui ſucceſsit eidem impuberi, vt remittat eidem debitori inſtantiam petendi. & ita verum eſt quod dixi.ſ.quòd quādoq; poſsit exigere hęres, & non tollatur legatum liberationis. & bene dixi ita eſſe impuberem qui in iis quę à ſubſtituto eius relinquuntur, æquiparatur hęredi à quo legatur liberatio ſub cōditione. nam ſi debitori liberatio ſub conditione legata fuiſſet à Titio creditore, qui inſtituit ſibi hæredem Sempronium pone, & vel lis fuiſſet cōteſtata per dictum hæredem contra dictum debitorem, vel etiā fuiſſet exactū pendēte cōditione ſub qua liberatio fuit debitori relicta, quod bene poteſt fieri, vt hic pro cōſtāti ponit, & dicitur.j. de do. except. pure. in prin. ex teſtamēto actio remaneret debitori propter liberationē ei ſub conditione relictā, ſcilicet exiſtēte dicta cōditione. & ad hoc remanet dicta ei actio, vt remittatur ei inſtātia eo caſu cum hæres fuit contra eum litem cōteſta. vel vt ei reſtituat pecuniā quam ab eo exegit eo caſu cum hæres ab eo exegit debitum pendente conditione: ſicut & de ſubſtituto impuberis dictum eſt in dictis duobus caſibus. Viuianus.

Flo.puto

Idem Iulianus ſcripſit, ſi pro filio pater fideiuſſerit[a], eiq; liberatio ſit legata: eum pacto liberandum quaſi fideiuſſorem, non quaſi patrē: & ideo de peculio poſſe conueniri. Hoc ita demum putat, ſi dūtaxat quaſi fideiuſſorē, [non quaſi patrem] eum voluerit teſtator liberari[b]. cæterùm ſi & quaſi patrem: & de peculio erit liberandus.

VI. IAVOLENVS libro ſexto Epiſtolarum.

POſt emancipationem verò filij[c] eatenus pater actionem[d] habebit, quaten[9] aliquid ex peculio aut in rē verſo præſtaturus[e] eſt. id enim legatorū nomine ad patrem pertinebit, quod eius intererit[f].

Quod vnus poteſt ad ſucceſsionem alterius venire, in æſtimando intereſſe non debet inſpici. Barto.

Illud quęri poteſt, an eo quoque nomine pater ex teſtamento agere poſsit, vt etiam filius[g] actione liberetur? Quibuſdam eouſque extendi actionem placebat: quia patris intereſſe videretur, ſi peculium filio poſt emancipationem conceſsiſſet, integrum ius eius[h] permanere. Ego contra ſentio[i], nihil quicquam amplius patri præſtandum ex eiuſmodi ſcriptura teſtamenti putans*, quàm vt nihil ex eo quod præſtaturus hæredi fuerit, præſtet.

VII. VLPIANVS libro viceſimotertio ad Sabinum.

NOn ſolum autē quod debetur, remitti poteſt: verum etiam pars[k] eius, vel pars obligationis, vt eſt apud Iulianum tractatum libro trigeſimo tertio Digeſtorum.

Liberatione legata ab vna ex rebus alternatiue debitis per acceptilationem: liberatio ſequitur ab altera. Barto.

Si is qui ſtipulatus [eſt] Stichum aut decem[l], damnauerit hæredem Stichum non petere: legatum valere cōſtat. ſed quid cōtineat, videamus. Et Iulianus ſcribit actionem ex teſtamento in hoc eſſe videri, vt debitor accepto liberetur[m]. quæ res vtique debitorem & in decem liberabit, quia acceptilatio ſolutioni cōparatur[n]: & quemadmodū ſi Stichum ſoluiſſet, debitor liberaretur, ita & acceptilatione Stichi liberari. Sed ſi debitorem[o] [in]decem, dānatus ſit hæres [in] viginti liberare: idem Iulianus ſcripſit libro trigeſimotertio nihilominus eſſe liberandum [in]decem. Nam & ſi ei viginti acceptò ferātur, in decem liberabitur[p]. Sed ſi duobus hęredibus inſtitutis, alterum ex his damnauerit creditori ſoluere, valet legatū propter cohæredem: eúmque [q] ex teſtamento acturum, vt creditori ſoluatur.

k *Pars.* ad hoc ſupra, de lega.j.l.non amplius.§.cum bonorum. & infra, titu.j.l.ij.in fin.& infra, de accep.l.pars.

l *Aut decem.* alternatiuè. & ſic electio ſit debitoris: vt ſupra, de iure do.l.plerumque.§.fina.

m *Liberetur.* à petitione Stichi, ideoque & à decem. Azo ſubiicit, niſi teſtator expreſſè voluerit contra: vt ſupra, de pact.l.ſi vnus.§.ſi cum.& facit infra, de acceptil.l.& per iuſiurandum.§.in qui hominem. Hug.

n *Comparatur.* vt inſti.quib.mo.tol.obl.§.item per acceptilationem. non tamē per omnia eſt ſimilis remiſsio traditioni. nā quandoque valet remiſsio, non traditio: vt.ſ.de do.inter vi.& vxo.l.ſi ſponſus.§.ſi maritus.& econtra quandoque: vt.j.eo.l.ſi.§.fina.

o *Debitorem.* id eſt, eum qui debebat decem.

p *Liberabitur.* ſic infra, de accept.l.ſi is qui Stichum. & infra, de verbo.oblig.l.j.§.ſi ſtipulanti. & l.inter ſtipulantem.§.ſi ſtipulante. & infra, titu.j.l.iiij.§.ſi quis plus. & ſupra, de conſti.pecu.l.hactenus.§.ſi quis centum. Sed argu.contra.j.titu.j.l.qui hominem. ſed dic vt nota.ſupra, de pact.l.ſi vnus.§.ſi cum. *ADDITIO.* Dic quòd hic in obligatione alternatiua, ibi in obligatione generis, ſecundum Bartolum hic.

q *Eúmque.* ſcilicet cohæredē cui liberationem legaſſe videtur, reſpectu

BIU Cujas

respectu autem creditoris non valet: quia id quod debet, legauit: vt.j.e.l.si debitor. & facit.ſ.fami.ercis.l.ſi filia.§. Papinianus.&.ſ. de leg.j.l.ſeruo legato.§.ſi teſtator.&.ſ.eod.l.ſi quis.§.finali.

a *Exactum.* idem eſt ſi alia ratione debitum ſit extinctum: vt.j. eod.l.ſi quod mihi. Hug. Item dic exactũ eò animo vt legatario adimeretur, alioquin cõtra eſt. Idem eſt, ſcilicet quòd non extinguatur, ſi debitor pecuniam obtulit: vt.ſ. de lega.iij.l.fideicommiſſa.§.ſi rem. Item quòd non extinguatur ſi hæres exigit: vt.j.eo.l. ſi quod mihi. Azo. & in fi.huius.l. & facit.j.eo.l.creditor.j. reſpon. & ſupra, de leg.ij.l.ſi Titius.& inſtitu.de leg.§. tam autem.

Legatum liberationis habet effectũ niſi à teſtatore vero legatum ſit exactum. ſecus ſi à teſtatore ficto vel ab hærede exigatur. Bartolus.

¶ Liberatio autem debitori legata ita demum effectũ habet, ſi non fuerit exactum [a] id à debitore, dum viuat teſtator. cæterùm ſi exactum eſt, euaneſcit legatum. vnde quærit Iulianus, ſi ab impuberis ſubſtituto ſit liberatio relicta, deinde impubes exegerit quod debetur, an euaneſcat legatũ? Et cùm conſtet pupillum in his quæ à ſubſtituto relinquũtur, perſonam ſuſtinere eius à quo ſub conditione [b] legatur: conſequens eſt ſubſtitutũ actione ex teſtamẽto teneri, ſi pupillus à debitore exegerit. idemq́ue eſt & ſi pupillus non exegerit, ſed ſolummodo litem ſit conteſtatus. teneri[enim]eum [c] vt remittat actionem. [d] Nam & ſi debitori liberatio ſub conditione legata fuiſſet, & vel lis fuiſſet cõteſtata, vel etiam exactum [e] pendente cõditione: ex teſtamento actio maneret liberatione relicta.

Debitori cuicunque poteſt liberatio relinqui: & damnatus ad tempus non petere, interim liberare non cogitur, nec illius temporis pœna vel vſura petetur. Bartolus.

¶ Tale legatum, *Hæres meus à ſolo Lucio Titio ne petito.* ad hæredẽ Lucij Titij non tranſit, ſi nihil viuo Lucio Titio aduerſus teſtamẽtum ab hærede, eo quòd ab eo exigere debitum tẽtauit, ſit cõmiſſum. [n] Quotiens enim cohæret perſonæ id quod legatur, veluti perſonalis ſeruitus, [o] ad hæredẽ eius, nõ trãſit. ſi non cohæret, tranſit.

tem non cohæret perſonæ legatarij id quod legatur, tranſit ad hæredem legatarij. [*IS QVI REDDERE.*] Legaui libertaté ſeruo caſtaldioni meo, ſi hæredi meo rationes reddiderit de caſtaldia ſua. certè implet conditionem dictus ſeruus ſi fecerit computationem cum hærede meo, & ei reliqua reſtituerit. vnum autem eorũ facere non ſufficit. [*SI HAERES.*] Titius geſſit negotia mea, & in geſtione commiſit fraudem & dolũ, & etiam quædam bene adminiſtrauit. ego feci teſtamentum, & vetui hæredi meo agere cum dicto Titio. certè non videor ei legaſſe liberationem obligationis quæ dolo vel fraude eius commiſſa ſit. vnde ſi hæres meus agat cõtra eum act. neg. geſt. pro quo commiſit dolum vel fraudem, & ipſe procurator ſiue nego. geſt. agat condictione incerti contra hæredem meum vt liberetur, poteſt excludi dictus procurans exceptione doli mali. & ſcias quòd non ſolum prædicto neg. geſt. poteſt legari liberatio de his in quibus non cõmiſit dolum vel fraudem, ſed etiam ſi apud eum depoſuiſſem Infortiatum meum, vel commodaſſem ei, vel pignori dediſſem, vel etiam ſi ſurripuiſſet mihi Infortiatum meum, & ſic tenetur mihi cõdictione furti. Viuia.

**Flo. debitbit*

VIII. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum.

NOn ſolum noſtrum debitorem, [f] ſed & hæredis, [g] & cuiuſlibet alterius, [h] vt liberetur, legare poſſum [p]. ¶ Poteſt hæres damnari vt ad certum [i] tempus non petat à debitore [ſuo:] ſed ſine dubio nec liberare eum intra id tempus cogitur: [k] * & ſi debitor deceſſerit, ab hærede eius intra id tempus peti non poterit. [l] ¶ Illud vidẽdum eſt, an eius temporis intra quod petere hæres vetitus ſit, vel vſuras vel pœnas petere poſſit? Et Priſcus Neratius exiſtimabat committere eum aduerſus teſtamentum [m] ſi petiſſet. quod verum eſt.

f *Non ſolũ noſtrũ debitorem.* ex qualibet cauſa: vt.j.eo.l.ſi. Azo.

g *Hæredis.* vt infra, eod.l.cum hæres. Azo.

h *Alterius.* ſiue leget creditori debitum: vt.ſ.ſi quis decedens. aliàs eſt.§.in.l.liberationem.§. fi. ſiue ipſi debitori quod debet. & ſemper agit debitor contra hæredem actione ex teſtamento vt liberetur: vt ſupra, de lega.j.l.ſi fideiuſſor. in princip. &.l.ſeruo.§.ſi teſtator.

i *Ad certum.* vt inſti. de lega.§. poteſt.&.j.eo.l. Aurelius.§. certũ.

k *Cogitur.* per acceptilationem, licet forte per pactum: vt.ſ.eo.l. ſi quis reum.§. idem. Azo.

l *Non poterit.* quia in rem videtur liberatio relicta: vt infra, eadem.l.§.ſi liberationis. & ſupra, eodem.l.ij.& de proba.l. ſi pactum.& infra, eodem.l.ſi quis in teſtamento.

m *Aduerſus teſtamentũ.* hoc forte dicet quis locũ habere in vſuris, quæ ſola mora iudicis officio petũtur. ſi vero ſtipulatione debeantur, nihilominus currunt: quia & hoc eſt cum fit pactum de non petẽdo: vt.ſ. de pact.l. itẽ quia conuentiones. in fi. & ad idem ſ.ſi certum petatur. l. lecta. ſed hoc non placet: quia hæc loquitur de pœna quæ debetur per ſtipulationem, nõ per moram. nec mirum ſi beneficium teſtatoris curſum vſurarum quocũque modo debitarum vel pœnæ differat: quia hoc legis beneficium aliàs indulget: vt. C. de vſur. rei iudi. l. fi. & de vſur. l. eos. in prin. Azo. & facit.ſ.ſi quis cau. l.j. in princip.

n *Commiſſum.* alioquin ſi ab initio petiiſſet, ab actione caderet: quia ante tempus petit: vt hic innuit, & inſtitu. de excep. §. temporales. quod eſt no. & dixi ſ. l. proxi. in fi.

o *Seruitus.* ſcilicet vſusfructus vel vſus: vt ſupra, de ſer. l.j. quæ duo morte pereunt: vt ſupra, de vſu & ha. l. vſus aquę. &.ſ. quibus modis vſusfruct. amit. l. ſicut. §. fi. ſecus in prædiali ſeruitute: vt ſupra, quemadmo. ſer. amit. l. iij. Azo. licet ſit arg. contra ſupra, de ſer. ruſti. prædi. l pecoris. & facit infra, de regu. iur. l. in omnibus. & ſupra, de pact. l. idem. §. j.

Legatum liberationis perſonale non tranſit ad hæredem, niſi per hæredem teſtatoris petendo contra fiat. Bartolus.

Legatum liberationis habet effectũ niſi à teſtatore vero legatum ſit exactum. ſecus ſi à teſtatore ficto vel ab hærede exigatur. Bartolus.

Debitori cuicunque poteſt liberatio relinqui: & damnatus ad tempus non petere, interim liberare non cogitur, nec illius temporis pœna vel vſura petetur. Bartolus.

a *Collata.* vt quia dixit, qđ mihi debetur à Titio, peti nolo. Azo.
b *Vt adiectio.* facta aliàs. in casu enim ꝓposito facta nõ fuit. Ac.
c *Non valitura.* nomine debitoris expresso. Azo. vt in casu huius. §. Accursius.
d *Debitoris.* vt si dixisset: neque à me, neque ab hærede meo peti volo quod mihi debetur ex venditione talis rei. Et sic not. quòd in pacto exigitur cõsensus duorum, & expressio nominum: vt. ff. de pact. l. j. §. pactum. & si absit debitor, non pacti, sed doli quæritur exceptio: vt. C. de pact. postquam. sed in vltima volũtate non est opus: vt hic, &. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. surdo. & de act. & obliga. si à furioso. & facit. ff. de pigne. act. l. si necessarias. §. penu. &. ff. de pactis. l. tale in prin. Ac.
e *Non editis.* id est nõ facta computatione. nã hæc duo continet: vt infra, de condit. & demõ. l. cum seruus. &. l. qui sub conditione. & C. de testa. manu. l. iiij. Sed contra. ff. de cõdit. & demon. l. quamuis. vbi primũ sufficit. Solu. ibi.
f *Procurator.* id est procurãs: vt &. ff. de ꝓcura. l. Plautius. cum enim dicat de act. negest. ergo non fuit mãdatum: vt instit. de ob. ex consensu. §. j. idem esset tamen in procuratore: vt supra, mãda. l. creditor. §. Lucius. Accursius.
g *Incerti.* scilicet cõditiõe vt liberetur sine causa, vel etiam ex testamento, quæ potest dici condictio: vt instit. de act. §. appellamus. & dicitur incerti, quia ad incertum, id est, factum vel interesse datur.
h *Excludi.* id est, repelli. Et not. ex hoc. §. in generali remissione non contineri dolose facta, sed tantum scrupulosa inquisitio: vt. ff. de leg. j. l. si seruus vetitus. & de admini. tut. l. quidam decedens. &. j. eod. l. Aurelius. §. Gaius. vbi plene not. &. l. Lucius. & infra, de condit. & demonstr. l. cum tale. §. j. & supra, de negot. gest. l. Pomponius. &. j. l. proxi. in princip. Sed contra ibi in fine. sed ibi aliis verbis fuit vsus testator.

Si verba liberationis in rem sint scripta, puta, quod mihi debetur à Titio, peti nolo: non est opus hæredẽ nominare. hoc dicit.

¶ Si verba liberationis in rem sunt collata, [a] pro eo est quasi hæres ab eo debitore hęredeq; eius petere vetitus sit: vt adiectio [b] hæredis perinde nihil valeat, atq; non esset valitura [c] ipsius debitoris [d] persona non comprehensa. ¶ Is qui reddere rationes iussus sit, non videtur satisfacere si reliquum reddat, non editis [e] rationibus.

Quamuis hæres damnetur non petere à gestore, tamen propter ea quæ dolose gesta erant, agere potest. Bartolus.

¶ Si hæres vetitus sit agere cum eo qui negotia defuncti gesserit, non videtur obligatio ei prælegata, quę dolo vel ex frau de eius qui negotia gesserit, cõmissa sit: & testator id videtur sensisse. Ideo si hæres negotiorum gestorũ egisset: agens procurator [f] ex testamento incerti, [g] doli mali exceptione excludi [h] potest.

Liberatio potest relinqui obligato ex causis hic expressis. hoc dicit.

¶ Et ei liberatio rectè legatur, apud quem deposuero, vel cui commodauero, pignoríve dedero, vel ei quẽ ex furtiua causa mihi dare oportet.

IX. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

SI quis rationes exigere vetetur (vt est sæpissime rescriptum) non impeditur reliquas exigere quas quis* reliquatus erit, [i] etsi quid dolo fecerit qui rationes gessit. Quòd si quis & hæc velit remittere, ita debet [k] legare, *Dãnas esto hæres meus quidquid ab eo exegerit illa vel illa actione, id ei restituere, vel actionem ei remittere.*

X. IVLIANVS libro trigesimotertio Digestorum.

SI dãnatus hæres fuerit à fideiussore quidem nõ petere, quod autem reus debet, Titio dare: pacisci [l] debet ne à fideiussore petat, & aduersus reũ actiones suas præstare legatario quemadmodum damnatus hæres ne à reo petat, & damnatus dare quod fideiussor debet: & reo acceptum facere, & legatario litis æstimationem sufferre [m] cogatur.

XI. IDEM libro trigesimosexto Digestorum.

SI debitor fideiussorẽ suum ab hærede suo liberari iusserit, an fideiussor liberari debeat? Respondit, debere. Item quæsitum est, an quia mandati actione hæredes tenerentur, [n] inutile legatum [esset: quemadmodũ inutile legatũ] est: quod debitor creditori suo legat? Respõdit, quotiẽs debitor creditori suo legaret, ita inutile esse legatum, si nihil interesset [o] creditoris ex testamẽto potius agere, quàm ex pristina obligatione. Nam etsi Titius mandauerit [p] Mæuio vt pecuniã promitteret, deinde liberari eum

* Flo. quis se reliquauit: & si

Si damnatus.] CASVS. Cum haberem Gaium debitorem in centum, & Seium fideiussorem, feci testamentum, & in eo damnaui hæredem meum à dicto fideiussore nõ petere. quod autem reus debet mihi, damnaui hæredem meum dare Titio. certè tenetur hæres meus facere pactum personale fideiussori ne ab eo petat. Item debet hæres meus præstare prædicto Titio legatario actiones suas aduersus dictum Gaium reum principalem. si autem damnaui hęredem meum ne à reo peteret, aut daret Titio illud quod fideiussor debet: certe debet cogi hæres meus liberare reum per acceptilationem, vt sic rei liberatio prosit fideiussori, & debet cogi sufferre siue præstare Titio legatario æstimationem litis, id est, tantũ quãtum debebat reus principaliter, & fideiussor secundario. Viuianus.

l *Pacisci.* personaliter. & facit supra, eodem. l. ij. & l. si quis reum. in princip.
m *Sufferre.* id est, dare. & sic erit oneratus hæres: vt supra, de lega. ij. l. qui duos. & de lega. j. quod si quis. & l. non quocumque. §. j. Sed videtur non valere, cum fideiussor non debeat: vt supra, de le. j. l. si fic. §. j. ibi, proinde & si Titio &c. quæ est contra. Solu. hic fideiussor in veritate debebat: ibi non. Accur.

Si debitor.] CASVS. Titius accepit mutuo. x. à Sempronio, & dedit ei fideiussorem Gaium. postea fecit testamẽtum idem Titius debitor, & iussit liberari ab hærede suo dictum suum fideiussorem, & decessit. nunc quæritur, an hæres teneatur dictum fideiussorẽ liberare? Et videtur quòd nõ: quia ipse debitor & per cõsequens hæres eius tenetur dicto fideiussori actione mandati si ipse fideiussor solueret creditori. & ita videtur debitor legasse creditori cum legauit fideiussori liberationẽ. nam quoad act. mandati prædictam videtur dictus fideiussor creditor debitoris & hæredũ suorum. & cum debitor creditori suo legat, inutile legatum est. Respon. tamen hic in contrarium, scilicet vt hæredes debitoris debeãt facere ita quòd liberetur dictus fideiussor à creditore. Nec obstat quòd debitor videtur legare creditori, & sic non valere legatum: quia quoties debitor creditori suo legaret, ita inutile est legatum, si nihil interest creditoris agere potius ex testamento quàm ex pristina obligatione. in nostro autem casu bene interest fideiussoris qui est creditor quantum ad actionẽ mandati agere potius ex testamento quàm ex pristina obl. mandati. nã interest eius fideiuss. potius nõ soluere Sempronio creditori: quod quidem consequitur per act. ex testamento quam intentabat contra hæredes debitoris, quam solutum dicto creditori repetere ab hæredibus debitoris per act. mãdati. & quod dixi in fideiussore, habet locum in mandatore. Viuianus.

i *Reliquatus erit.* id est ex male facta administratione retinuit. & facit. ff. l. proxi. §. si hæres. & quod ibi not.
k *Ita debet.* sed his verbis non fecit supra. l. proxi. §. penultimo. & sic non est contra.
n *Tenerentur.* postquam soluerit: nisi in casibus: vt supra, manda. l. Lucius.
o *Nihil interesset.* Not. sic supra, de leg. j. l. si creditori. §. j. & l. sequenti. & l. sicut. §. finali. & de leg. ij. l. Mæuius. §. debitor autem & cætera. & infra, eodem. l. si creditor. & l. legaui. §. fi. & instit. de leg. §. ex contrario. & de leg. iij. l. iij. §. si rem.
p *Mandauerit.* inter viuos.

BIU Cujas

a *Iussérit.* in testamento.
b *Quantum.* id est, quod.
c *Potius.* interest[a] enim nostra non soluere potius quàm soluentem repetere. ſ. de compen. l. ideoque. Azo.
d *Agere.* & ideo valet legatum.

Vcius Titius.] CASVS. Lucius Titius cum haberet seruũ actoré siuè castaldionem, fecit codicillos, & in eis ita cauit: Erotem liberum esse volo. quem Erotem rationes reddere nolo eius temporis quo administrabit negotia mea post nouissimam meã subscriptionem quam faciã in rationibus eius approbãdis per me. nã pluries subscribebat, & pluries scripturus erat, vt dicebat, & postea viuus adhuc dictus Lucius Titius manumisit dictum Erotem, & in eodem actu siue administratiõe habuit eundé Erotem, & postea vocauit ad se Erotẽ prædictum, & dixit ei: Reddas mihi rationem castaldariæ tuæ: & ipse reddidit ei rationes: quasdã tamen summas quas acceperat dũ erat in seruitute, & post quã do fuit liber, sibi retinuit, ita quòd non manifestauit domino. & domin[b] nesciẽs aliquid de istis summis, subscripsit & approbauit rationẽ suam. & postea post pauciſsimos dies decessit idẽ dominus. nunc quæritur, an hæredes dicti Lucij Titij ab Erote nihil exigere debeãt pro eo tempore quod fuit ante subscriptionem Lucij Titij? Et videtur quòd nihil exigere debeant pro eo tempore: cum testator voluerit exigi ab eo rationes tantum pro illo tempore quod esset post subscriptionem: ergo non pro præcedenti tempore. Respõdetur tamen hic quòd Eros non potest petere liberationem pro dictis summis subtractis: nisi dictus testator hoc ei specialiter remisisset: quamuis dictæ summæ per Erotem subtractæ fuerunt de administratione illius temporis quòd fuit ante dictam subscriptionem domini. Viuianus.

e *Actorem.* id est, castaldionem.
f *Subscriptionem.* quam faciã in rationibus eius approbãdo. nam pluries subscribebat, & subscripturus erat.
g *Subscripsit.* scilicet dominus nunc patronus.
h *Adhuc.* id est, dum adhuc esset in seruitute. Accursius.
i *Liberum.* id est, postea dum esset iam liber factus. & facit ad. l. supra, de pact. l. tres fratres. &. ſ. eodem. l. si quis rationes.

Si creditor.] CASVS. Cum Titius deberet mihi decem, feci ei pactum de non petendo: & postea legaui ei quod mihi debebat. certè non valet legatum. sed si dictus debitor habens dictam exceptionem legauit quod mihi debebat, valet legatum vt posim ab eo petere non obstante excep. Idem est & si non habebat excep. perpetuam dictus debitor meus qui mihi legauit quod mihi debebat, si debebat mihi in diem, vel sub conditione. nam dies vel cõditio videtur remissa per eum, vt sic statim possim petere ab hærede suo. & hoc dicit cum. l. sequen. Viuianus.

k *Deberet.* id est, liberationem eius quod &c.
l *Idem.* qui, scilicet exceptione se tueri poterat.
m *Voluisse.* & sic est vtile legatum: vt. ſ. de lega. j. l. si creditor. in prin. & l. seq. & de lega. ij. debitor. in prin. &. ſ. eo. l. si debitor. §. j. & institu. de leg. §. si quis debitori. &. §. econtrario.

Si quis in testamento.] CASVS. In testaméto meo damnaui hæredem meum ne exigeret à Titio debitore meo. certè neque Titium neque hæredem eius poterit conuenire hæres meus, nec cohæres hæredis mei. vnde nec hæres hæredis debitoris mei poterit conueniri ab hærede meo, vel ab hærede hæredis mei. Vnde apparet quòd hæredẽ hæredis mei damnare possum expresse ne exigat à debitore meo. Viuian.

n *Exigat.* secus si dicat, quamdiu viuat debitor: vt infra, eo. l. Aurelio. in princi. Azo. & facit. ſ. eod. l. non solum. §. j. &. ſ. eo. l. ij.

o *Potest damnari.* vt supra, de leg. iij. l. si fuerit. §. j.

Si ei cui.] CASVS. Cum locassem Titio fundum meum vsque ad quinquénium, legaui vt sineret hæres meus sibi conductori habere quicquid eum conductorem mihi dare & facere oportet, oportebítve: & decessi. certè si hæres meus prohibuerit frui dicto fundo conductoré, ex cõducto fore obligatum aiunt Nerua & Atilicinus: quia hæres meus non liberatus est act. ex cõducto pro iis quæ habet conductori facere. si autẽ hæres meus aliquid retineret vel caperet de eo quod conductor debebat ei ex locatione prædicti fĩdi, vt quia inclusit in dictum fundum inuecta donec conductor soluerit ei pensionem, est obligatus cõductori act. ex testamento vt ei restituat dictã pensionẽ: quia nihil interest peteret hæres meus ea quæ promiserit mihi cõductor: quo casu habet excep. conductor propter liberationem sibi relictam in testamento. an retineret eo modo qui dictus est: quia semper habet conductor beneficium testamenti. nam videor conductori legasse totam locationem, id est quicquid mihi debet ex locatione. non autem est hæres meus ab eo liberatus, immo reliqua quæ solent venire in locatione de natura contractus, scilicet vt locator de his cõductori teneatur, quæ quidem sunt numerata. ſ. loc. l. sed addes. §. illud. venit in iudicio locationis, scilicet vt conductor possit ea petere act. ex conducto. Sed & si locassem domum dicto Titio, & ei legassem habitationẽ hoc modo qui dictus est supra, puta quia ita dixissem: quicquid in quilinum meum mihi dare facere oportet oportebítve, sinat hæres meus eum sibi habere: gratuitam habitationem hæres præstare debet. Scias etiã quod propter ea quæ dicta sunt in prin. huius casus, quòd prædictus colonus siue cõductor fundi potest agere cũ hærede ex testamento, vt liberetur ab iis quæ debet ex cõductione. & hoc dicit cum duabus. ll. seq. Vi.

p *Si ei cui.* aliàs, si ei cui: aliàs, si cui. & sunt duæ partes, scilicet si, & cui.
q *Legaui.* accipe. j. vt sciret hæres &c.
r *Ex conducto.* scilicet fore obligatum.
s *Retineret.* hæres, scilicet vt quia inclusit inuecta ob pẽsionem, & percepit mercedem quoquo modo.
t *Obligatum.* scilicet hæredem.
u *Peteretur.* scilicet hæres.

An retineret.

Fl. Ei cui

a *An retineret.* ſ.hæres. vtrobiq; enim teſtatoris munificentia eſt legatarius oneratus. Azo. ſ.vt gratis dimittatur, non illud quo minus rem deuaſtando ſeu negligendo obligetur. H.& facit. ſ. de le. j.l.apud Iulianum.§.ſi Titius.&.ſ.e.l.non ſolũ.§.fi.&.ſ.loca.l.ſi in lege.§.fi.& de vſufruc.quoties.§.ſi colo.&.ſ.de vſufru.legato. l.cui vſusfructus.§.j.

b *Reliqua quoq;* aliàs, quæque, aliàs quoque.

c *Venire.* ſicut aliàs venirent.& facit ſupra,loca.l.ſi tibi.& continuatur cũ ſequenti & præcedenti.l.Accurſius.

d *Caſſius.* adiungit præcedentibus duabus.

e *Conductione .i.* penſione.& facit.ſ.eo.titu. l.ſi ei cui.cum concordantiis.

† *al. conditione.*

Cum ita.]*CASVS* Ita dixit Titius in teſtaméto,Hæres meus damnas ſiue damnatus eſto liberare eũ q; negotia mea geſſit, puta Seium:& ſi quid eũ mihi dare & facere oportet, ab eo non exigere hæres meus damnatus eſto.certè damnatus eſt hęres à teſtatore, & propter dictam damnationem nó poterit exigere à dicto Seio pecunias etiam ab eo Seio creditas: nedum debitũ ex adminiſtratione.ſed & ſi ſeruis eiuſdem teſtatoris peculij ſiue peculiari nomine debebitur aliquid per dictum neg.geſt.videtur idem teſtator qui taliter legauit,vt dictum eſt,de eo quoque legãdo ſenſiſſe, quamuis hoc ſit verum.Viuianus.

f *Hæres.* quidam dicũt hoc eſſe de verbis defuncti:quæ deberent eſſe in ſecunda perſona: vt ſcilicet reſpõſio incipiat,nec creditas &c.ſed dic quòd ſunt verba iuriſconſulti, & reſpõſio incipit,damnatus hæres.& dic creditas ab hærede vel defuncto ipſi geſtori,vel à geſtore aliis quibus mutauit de pecunia domini.Sed tunc eſt arg.contra.j.eo.l.procurator.ſed hic plenius legauit quàm ibi.Accurſius.

g *Damnatur.* modo reſpondet: vt & ſupra dictum eſt in prima gloſſ. huius.l.

h *In ſimili.* dic quòd legaui ſeruo peculiũ cũ libertate, & quicquid mihi dare debuit. non videor remittere quod vicarius eius id eſt,ſui legatarij debet:ad quod eſt.ſ.de leg.iij l.ſeruos.§.fin.& hoc vix eſt: id eſt,non eſt. ſic.ſ.ad Vellei.tutor.Vel dic caſum vt in princip.l.ponitur: vt videar legare quæ mihi debet geſtor, & quæ ſeruis meis.& quod dicit, vix eſt, id eſt, eſt vt &.ſ.de iudic.l. vix.alij fabulas hic referunt.Accurſius.

Vrelio.]*CASVS.* Seius inſtituit ſibi hæredem Aurelium Sempronium fratrem ſuum,& ita poſtea dixit in teſtamento ſuo:ab Aurelio Sempronio fratre meo neminem moleſtari volo nomine debiti, nec exigere volo dictum meum fratré aliquid ab eo,puta Titio debitore meo quãdiu viuet idem Titius debitor, neque de ſorte,neq; de vſura nomine debiti prædictæ ſortis quã mihi debet, & abſoluo & libero ex pignoribꝰ ſiue ex vinculo pignorum domum eiuſdem Titij debitoris, & poſſeſſionem ſuam nomine Caperlatam, quam domum & poſſeſſionem mihi obligauerat.& poſtea deceſſit dictus Seius teſtator.certè ſi ipſe debitor conueniatur ab hærede eius, exceptione eſt tutus. eo autem debitore mortuo nó iuuatur except.hæres eius. [*CAIVS SEIVS.*] Gaius habens duos curatores ſcilicet Publium Mæuium, & Lucium Sempronium fecit teſtamentum cum eſſet in periculo mortis, & intra.xxv. ann. & ita in eo teſtamento dixit, quæſtionem curatoribus meis nemo faciat:quia ego ipſe tractaui ſiue adminiſtraui omnem rem meam.& poſtea deceſſit idem adultus.certè ſi quid dolo dicti curatores fecerint, aut ſi quæ res teſtatoris ſunt penes eos, eo nomine poterunt conueniri ab hæredibus dicti teſtatoris, & non de aliis.Vi.

i *Aurelio.i.*ab Aurelio Sempronio fratre meo,vt & aliàs mihi,id eſt,à me.hunc enim fratrem inſtituebat hæredem, & liberationẽ Titio debitori legauit per hæc verba.

k *Ab eo.* puta debitore meo Titio.

l *Viuet.* ſ.debitor meus.& per hoc patet hoc legatum perſonale fuiſſe:vt.ſ.de pact.l.epiſtola.§.fi.& ſic nó eſt contra ſupra, de probat.l.ſi pactum.

m *Nomine debiti.i.* vſura ſortis.

n *Caperlatam.* nomen poſſeſſionis, vel loci vbi eſt.

o *Hæredis eius.* ſcilicet debitoris.& facit.ſ.eo. l.ſi quis in teſtamento. &.l.non ſolũ.§.j.&.ij.

p *Intra legitimã.* Not. ergo quòd adultus curator habens curatorem habens poteſt bene teſtari.ſic ſupra, de legat.ij.cum pater.§.curatoris.ſecus in contractu:vt.C.de in integrũ reſtitu. mi.l.ſi curatorem.

q *Eos poſſe.* immo videtur totum remiſſum: vt.j.eo.Aurelius.§.Titius teſtamento.quę eſt contra.Solu.ſpeciale ibi in patre. Item contra ſupra, de pact.ſi vnus.§.illud.& inſti.de lega.§.ſi quis debitori.nã ibi videtur quòd liberatione legata nec de dolo poſſit cõueniri. Sed dic, refert an aliquis eſt debitor pecuniæ tantum, an & doli & culpæ, an doli tantum,vt in depoſito. In primo loquitur inſtit. In ſecundo hic. In tertio iſte.§.illud.Item nota quòd liberatio tribus modis legatur.Primo,quod Titius debet,peti nolo.Vel quod debet, ei relinquo, vel actionem ei remitto.& hic eſt liberãdus legatarius: vt.ſ. eo.l.j.&.l.ſi damnatus.&.l.quod mihi.&.l.legaui. circa princ.& in pluribus aliis.ll.huius titu. Secundo ſi negotium teſtatoris geſſiſſet,& teſtator dixerit,rationes eum reddere nolo.& hic quęq; debitor liberandus eſt,niſi ab eo quod dolo geſſerit, vel quod penes eum ſit, vt hic,&.ſ.eo.non ſol.§.ſi hæres.&.j.e.procurator.& l.fi.§.Titia.&.l.Aurelius.§.Mæuia.&.ſ.de leg.j.ſi ſeruus vetitus. & ſupra,de admini.tuto.quidam decedens.& infra, de condit.& demon.cum tale.§.j.niſi cũ dixit, damnas eſto hæres meus quicquid &c.vt ſupra,e.l.ſi quis rationes.in fi.l. Tertio ita ſi reus vel actor damnat hæredem ne actionem exerceat.quo caſu loquitur infra,eo.l.petitor.

Si id quod.]*CASVS.* Tu Titius debebas mihi decem:ego feci teſtamentum,& in eo legaui dicto Titio debitum vel etiam Seio,poſtea coẽgi te vt mihi ſolueres,& ſoluiſti,& ita fuiſti à me liberatus per ſolutionem prædictam,vel etiam alio modo fuiſti à me liberatus,& poſtea deceſſi.certe non poteſt peti legatum,immo extinctum eſt.de prædicto autẽ alio modo liberationis quàm per ſolutionem,poteſt poni exemplum,vt quia ego creditor extiti hæres tibi debitori, poſtquam taliter,vt dictum eſt,tibi legaui, & poſtea

An retineret [a]. totam enim locationem legatam videri:

XVII. IAVOLENVS libro ſecundo Labeonis Poſteriorum.

Reliqua quoq; [b] *in iudicio locationis venire* [c].

Si cui legata eſt gratuita habitatio, poteſt agere contra hæredem vt eum liberet à penſione. h. d.

XVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

Aſſius [d]. Etiam ſi habitatio eo modo legata eſſet, gratuitam habitationem hæres præſtare deberet. Et præterea placuit agere poſſe colonum cum hærede ex teſtamento, vt liberetur cõductione. [e] † quod rectiſſimè dicitur.

Legatum liberationis extinguitur ſolutione. Bartolus.

XIX. MODESTINVS libro nono Regularum.

Cum ita teſtamur, Hæres [f] *meus damnas eſto liberare illum quòd is negotia mea geſſit:& ſi quid eũ mihi dare facere oportet, ab eo non exigere.* damnatur [g] hæres: nec creditas ab eo quoque pecunias exiget. In ſimili [h] autẽ legato vix eſt vt de eo quoque legando paterfamiliàs ſenſerit, quod ſeruis eius peculij nomine debetur.

Legatũ liberationis eſt perſonale, & ad hæredes non tranſit. Bartolus.

XX. IDEM libro decimo Reſponſorum.

Aurelio [i] *Sempronio fratri meo. Neminem moleſtari volo nomine debiti, neque exigere aliquid ab eo* [k], *quamdiu viuet* [l], *neque de ſorte aut vſura nomine debiti* [m]: *& abſoluo ei, & libero ex pignoribus eius domum, & poſſeſſionem Caperlatham* [n]. Modeſtinus reſpondit ipſum debitorem, ſi conueniatur, exceptione tutum eſſe: diuerſum in perſona hæredis eius [o].

Si teſtator liberat curatores, non videtur relicta liberatio doli vel reliquorum. Bartolus.

B Gaius Seius cum adoleuiſſet, accepit curatores Publium Mæuium & Lucium Sempronium.ſed enim idem Gaius Seius intra legitimã [p] ætatẽ conſtitutus cum in fatum cõcederet, * teſtamento ſuo de curatoribus ſuis ita cauit, *Quæſtionẽ curatoribus meis nemo faciat. rem enim ipſe tractaui.* quæro, an rationem curæ hæredes adulti à curatoribꝰ petere poſsint, cum defunctus (vt ex verbis teſtamenti apparet) confeſſus ſit ſe omnẽ rem ſuam adminiſtraſſe?

C Modeſtinus reſpondit, ſi quid dolo curatores fecerunt, aut ſi quæ res teſtatoris penes eos ſunt, eo nomine conueniri eos poſſe [q].

Legatum liberationis vel nominis extinguitur ſolutione vel alia liberatione viuo teſtatore contingente: ſecus ſi eo mortuo facto hæredis contingat. Bartolus.

XXI. TERENTIVS CLEMENS libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

D

BIU Cujas

& postea decessi. nam in isto casu confusione tollitur obligatio qua mihi tenebaris: sicut in superiori tollitur per solutionem. Si autem legaui tibi liberationem sub conditione, si nauis ex Asia venerit: hæres autē meus præoccupauit, siue petiit à te debitum ante dictam conditionem, & exegerit, aliud dici potest, id est, quòd non extinguatur legatum liberationis, immo existente postea conditione repetes tu debitor ab hærede meo illud quod ei soluisti. & est ratio: quia in arbitrio hæredis mei esse non debet, vt quandocunque siue quandocumq; existente dicta conditione liberationis, neque tibi legatario debeatur legatum, neque ei ad quem commodū debet peruenire, si tu non viuas, vel alio modo capere non possis, puta coniūcto vel substituto tibi. Viuianus.

SI id quod [a] mihi deberes, vel tibi vel alij legauero, idque mihi solueris, [b] vel qualibet alia ratione liberatus à me fueris, extinguitur legatum. Vnde Iuliano placuit, & si debitori hæres extiterit creditor, posteáq; ipse creditor decesserit, legatum extingui: & hoc verum est: quia cōfusione perinde extinguitur obligatio, ac solutione. [c] Sed si sub cōditione dato legato, [d] hæres præoccupauerit, & exegerit debitum, [e] aliud dici oportet: quia in arbitrio hęredis esse nō debet, [f] vt quādoque cōditione existente, neque [g] ipsi legatario debeatur legatum (si tum viuat, & capere possit) neque ei [h] ad quem hoc commodum peruenit, si legatarius capere non possit.

Hæc verba, peti nolo, pariunt exceptionem, & inducunt fideicommissum.

XXII. PAPINIANVS libro nonodecimo Quæstionum.

Quod mihi Sempronius debet, peti nolo †. Non tantum exceptionem habere debitorem, sed & fideicōmissum vt liberetur, petere posse, responsum est [i].

Si relinquitur liberatio à reddendis rationibus, non videtur relictum creditum nomine domini contractum. Bartolus.

XXIII. IDEM libro septimo Responsorum.

PRocurator [k] à quo rationē hæres exigere prohibitus, eóq; nomine procuratorē liberare damnatus est: pecuniā ab argentario debitam ex contractu quem vt procurator fecit, iure mandati cogetur restituere, vel actiones præstare. [l]

Si legatur liberatio debitori hæredis, restringitur ad debitum quod manet à tempore apertarum tabularum. Bartolus.

XXIIII. IDEM libro octauo Responsorum.

CVm hæres rogatur debitorem suū [m] liberare: de eo tantum cogitatum videtur, quod in obligatione māserit. [n] Itaq; si quid ante tabulas apertas [o] fuerit solutum: ad causam fideicommissi non pertinebit. Quod autē post tabulas apertas [p] ante aditam hæreditatem ab eo qui voluntatē defuncti non ignorauit, fuerit exactum, dolo proximum erit: ideóque repeti potest. [q]

Defectus debiti demonstrati impedit substantiam legati relicti à creditore debitori: sed non impedit substantiam legati relicti à debitore creditori si certa quantitas exprimatur: aliàs secus. Bartolus.

XXV. PAVLVS libro decimo Quæstionum.

gaui eum vt liberaret Seium debitorem suum in centū. & decessi. & postea ante apertas tabu. testamenti mei dictus Seius soluit dicto meo hæredi creditori suo de dictis. c. l. certe alia. l. remanent in fideicommiss. scilicet vt hæres meus teneatur dictum suum debitorem in his liberare. non autem potest repetere dictus debitor ab hærede meo dicta. l. quæ ei solui. si autem post aper. tab. meas exegit hæres meus dicta. l. à dicto suo debitore, & ita exegit postquam sciuit idem hęres dictā meam voluntatem, vel scire potuit, dolo fecit: & ideo dictus debitor, id est, legatarius repetit ab hærede quod ei soluit. Viuianus.

a *Si id quod*. aliàs, si quod: aliàs, si id quod.

b *Solueris*. coactus scilicet, alioquin cōtra. ſ. de lega. iij. fideicōmiss. §. fi rem. & not. ſ. eo. l. non solum. §. fi.

c *Solutione*. vt infra, de fideiusso. si debitori creditor. & de solutio. l. Stichum. §. aditio.

d *Legato*. prædicto.

e *Debitum*. hoc in debitore testatoris sine distinctione recipitur: aliud in debitore hæredis quem liberare ipse damnatur: vt supra, eo. l. cum hæres.

f *Non debet*. ad quod supra, de lega. j. l. seruo legato. §. j.

g *Neque*. i. non.

h *Ei*. repete, nec debet esse in arbitrio hæredis vt neque præstet ei ad quem commodum peruenerit relictum alij sub hac conditione, si legatarius capere non possit. Vel dic forsan coniuncto vel substituto: vt. C. de cadu. tollen. §. j. ij. & iij. & facit supra, de lega. j. si sic. §. j. & infra, de fideiusso. Vranius. & infra, ad Trebel. deducta. in princip. & l. debitor. & l. penul. & C. de pac. debitori. & ſ. eo. non solum. §. si liberationis.

Quod mihi.] CASVS. Ita dixit Titius in testamento suo, illud quod Sempronius debet mihi, nolo peti. certe non tantum exceptionem habet debitor si ab eo petat hæres: sed etiam potest petere vt liberetur. Viuianus.

i *Responsum est*. facit institu. de leg. §. si quis debitori &. C. de fideicō. si creditoris. & j. vt in possess. lega. l. j. §. si debitori. Sed arg. contra. ſ. de eo per quem fac. erit. l. j. §. si reus. Item no. aliquid ficri ad exceptionem, quod valet etiā ad actionem. quod est contra Pla. vt not. ſ. de iureiuran. l. sed & si possessori. in prin.

Procurator.] CASVS. In testamento meo damnaui hæredem meum, vt non exigeret rationem à Seio procuratore meo de eo quòd gesserat negotia mea, sed quòd liberaret eumdem procuratorem meū. & decessi. nūquid videtur liberatus dictus procurator. de ea pecun. quam eidem procura. promisit Titius argentarius ex contractu quem fecit cum eo tanquam meus procurator? Et dicitur quòd non, immo aut tenetur hæredi meo actiones præstare adversus dictum argentarium, aut cogitur dicto hæredi meo pecuniam restituere, si eam non exegit ab argentario. Viuianus.

k *Procurator*. aliàs, procurator. aliàs, curator.

l *Præstare*. hoc ideo, quia fraudis rationem reddere debet procurator, non negligentię hoc casū: vt. ſ. eo. Aurelius. §. j. & supra, de admin. tuto. qui plures. & de leg. j. si seruus vetitus. hic autem dolum facit eo ipso quòd ea quæ habet, non reddit, vel actionē non cedit: vt. ſ. manda. si procuratorem. §. dolo.

Vm hæres.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum vt liberaret Seium debitorem suum in centū. & decessi. & postea ante apertas tabu. testamenti mei dictus Seius soluit dicto meo hæredi creditori suo de dictis. c. l. certe alia. l. remanent in fideicommiss. scilicet vt hæres meus teneatur dictum suum debitorem in his liberare. non autem potest repetere dictus debitor ab hærede meo dicta. l. quæ ei solui. si autem post aper. tab. meas exegit hæres meus dicta. l. à dicto suo debitore, & ita exegit postquam sciuit idem hęres dictā meam voluntatem, vel scire potuit, dolo fecit: & ideo dictus debitor, id est, legatarius repetit ab hærede quod ei soluit. Viuianus.

m *Suum*. secus si testatoris: vt supra, eo. si, id quod. §. sed si sub conditione.

n *Manserit*. vsque in diem aditę hæreditatis. nam ante nō est hæres.

o *Ante tabulas apertas*. & ob hoc ante aditam hæreditatem. nam olim ante apertas tab. adire non poterat nisi esset insolidum institutus, vel nisi esset de liberis: vt. C. de cadu. tol. §. j. &. §. in nouissimo. & supra, de iur. & facti ignor. l. j. §. fi. &. C. de iure delibe. l. si fratris.

p *Apertas*. idem si ante apertas fuerit exactū ab eo qui sciuit voluntatē defuncti. nam tunc dolo proximus est: sed potius ideo dicit, quia tunc sæpe contingit vt sciat. Azo. subau. ergo hic, maxime.

q *Repeti potest*. vt in debitum. nam debitum idem legatarius repeteret ab hærede quod ei soluit. & facit. ſ. de condic. inde. in summa. §. penul. vbi distinguitur sciens ab ignorante. Sed contra institu. de leg. §. si vero hæredis. &. ſ. de leg. j. l. cætera. §. fi. &. l. seq. vbi distinguitur sciens hæres ab ignorante. Sed ibi post aditam hæreditatem. vnde videtur scire quod sciuit defunctus, cum sit vna persona: vt in auth. de iureiuran. à morien. præsti. §. j. & quia succedit in scientia: vt. j. de diuer. & tépo. præscrip. cum hæres. hic ante aditam hæreditatem. Accursius.

Legaui.] CASVS. Cum Titius esset meus debitor in centum, vel deberet mihi fundum vel Stichum: legaui ei quod mihi debet, & forte adieci dictam quantitatem vel speciem, vel forte non adieci: & econtra dictus Titius debitor meus legauit mihi quod mihi debebat, & forte adiecit quantitatem & speciem, & forte non adiecit. nunc quæritur, an ad hoc vt valeant dicta legata, debeat requiri an prædicta sint debita, vel non? & certe primo expedit quæstionem mei creditoris qui legaui dicto meo debitori prædicto modo, ab illo versu, respondi si is cui &c. vsque ad illum. §. contra autē &c. & postea vsq; ed finē expedit quæstionem debitoris mei prædicti qui mihi legauit, vt dictum est. Dicit ergo quòd si ego creditor volui dimittere debitū dicto meo debitori, nihil interest iussi hęredi meo vt liberaret eū: an prohibui hæredē ab eo exigere. nā vtroq; casu habet debitor act. ex testamento contra hęredem meū vt eū liberet: siue in legato feci mentionem quantitatis mihi debitæ vel fundi, vel Stichi mihi debiti, siue non. & hęc vera sunt si vere erat meus debitor dictus Titius in dicta quantitate vel specie. si autē nihil debuerat, dicunt quidā posse etiam peti illud quod cōprehensum est in legato, nedū peti liberationē, quasi falsa demonstratione adiecta, quæ nō solet vitiare legata. Sed quo modo possunt ipsi hoc dicere, cū ita, vt dictum est, legaui ego testator idémq; creditor. c. aureos quos mihi Titius debet, vel Stichū qué mihi Titius debet, hæres meus damnas siue damnatus esto non petere? certe non possunt hoc dicere.

nec etiam

BIU Cujas

nec etiam possunt hoc dicere si ego creditor etiá ita legaui,hęres meus.c.aureos quos mihi Titius debet,damnas esto dare eidé Titio. cum verbú dandi in legato positú existimauerim ego testator ad debitú referri,& in veritate Titius non erat meus debitor, vt dictum est. Quidam tamen dixerunt,& male,quòd in hoc vltimo casu petere possit Titius qui mihi debet dicta.c.quasi ego testator adiecerim falsam demonstrationé quæ nó solet vitiare legata:sed, vt dixi,male dicút. Viso circa me creditoré, videamus circa dictum meú debitorem.si ergo dictus meus debitor legauit mihi non adiecta quantitate,non valet.si autem adiecit quantitatem,nó valet similiter: nisi propter repręsentationem si erat in diem vel sub conditione. & hæc omnia vera sunt si mihi debebat in veritate illud quod mihi legauit.si autem non debebat,valet legatum. certa enim númorú quantitas in genere & quátitate legata mihi ab eo qui dicebat se debitorem meum cum non esset, vt fuit in hoc vltimo casu, est similis Stichо legato cum demóstratione falsa,& est similis certę pecuniæ legatæ cum falsa demonstratione per virum vxori nomine dotis acceptæ: quibus duobus casibus valet legatum, licet nó sit vera demóstratio apposita in Stichо legando, licet testator nihil receperit nomine dotis.Viuian[9].

LEgaui Titio quod mihi debetur[a], vel adiecta certa quátitate siue specie,vel non adiecta:aut ex cótrario[b],æquè cum distinctione[c]:veluti, *Titio quod ei debeo. vel ita, Titio centum quæ ei debeo.* Quæro,an per omnia requirẽdum putes an debitum sit?& plenius rogo quæ ad hæc spectant,attingas.cotidiana[d] enim sunt. Respõdi, Si is[e] cui Titius debebat,debitum ei remittere voluerit, nihil interest, hæredẽ suũ iusserit vt eum liberaret,an prohibeat eum exigere.vtroque enim[f] modo liberandus est debitor, & vtroque casu competit vltro ad liberandum debitori actio[g]. Quòd si etiam centũ aureorũ vel fundi debiti mẽtionem fecit: siquidẽ debitor fuisse probetur,liberãdus est. Quòd si nihil debeat, poterit dici[h],quasi falsa demõstratione adiecta,etiã peti quod cõprehensum est,posse:sed poterit hoc dici[i] si ita legauit,*Centum aureos quos mihi [Titius] debet*, vel *Stichũ quem debet, hæres meus damnas esto non petere.* quod si sic dixit,*Hæres meus centũ aureos quos mihi Titius debet,dãnas esto ei dare.* etiã illud tentari poterit,vt petere possit, quasi falsa demonstratione adiecta.quod mihi ne quaquam placet[k], cum dandi verbum ad debitum referre se testator existimauerit. Contra autem[l], si debitor creditori leget: nullam vtilitatem video,si sine quátitate leget. Sed & si id demõstret,quod debere se cõfitetur: nulla vtilitas est,nisi in his speciebus in quibus emolumentum[m] debiti ampliatur. Quòd si cẽtum aureos quos se debere dixit,legauit:si quidem debet,inutile est legatũ. Quòd si nõ fuit debitor, placuit vtile esse legatũ.Certa[n] enim nummorum quantitas similis est Stichо legato cum demonstratione[o] falsa. idq; & diuus Pius rescripsit, certa pecunia dotis acceptæ nomine legata[p].

A legatario potest relinqui liberatio hæredibus: qui agnito legato repellitur exceptione: nisi beneficio ætatis iuuetur. Bart.

XXVI. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

TVtor decedẽs,aliis[q] hæredibus scriptis, pupillo suo cuius tutelam gessit, tertiã[r] partem bonorũ dari voluit, si hæredibus[s] suis tutelæ causa controuersiam non fecerit, sed eo nomine omnes liberauerit.pupillus legatũ prætulit,& postea nihilominus petiit quidquid ex distractione[t] aliáve causa ad tutorem suum ex tutela peruenerit. Quæro,an verbis testamẽti

a *Debetur.* ab eo. vel alio.Azo.

b *Ex contrario.* nam supra creditor legauit,hic debitor.& primum prosequitur vsque ad.§.contra autem &c. & exinde aliud.

c *Cum distinctione.*s.illa an sit adiecta species, vel quãtitas. Azo.

d *Cotidiana.* & ideo tractanda,& fauorabilius admittẽda: vt infra,de vsucap.l.iusto.in prin.

e *Si is.* scilicet creditor.

f *Vtroque enim modo.* id est,casu.

g *Actio.* ex testamento:vt.ś.eo.tit.l.quod mihi.

h *Poterit dici.* hoc verum si dixi, lego.x.quæ mihi debet.si vero sic,volo illum liberare in decem,vel ab eo non peti, secus : vt.j. proxi.sed poterit &c.Vel dic,secundum Ro. quòd non refert hic illo vel illo modo legauerit:sed tamen corrigitur statim in proxi.respon.sed poterit &c.

i *Hoc dici.* in lib.Ioan. est,hic dici.& lege interrogatiue. & respon.non.Azo.

k *Nequaquam placet.* ergo multo magis in superiori proximo casu non posset peti cum dixit,damnas esto non petere.

l *Contra autem.* hic debet esse.§.& prosequitur secundam quæstionem circa principium.l.factam.

m *Emolumentum.* repræsentationis.Et not.quòd hic dixit, lego quod debeo.

n *Certa.* in genere & quantitate,non in specie certa nummorũ: vt differat à sequenti de seruo.Accursius.

o *Cum demonstratione.* vt Stichum quem debeo,tibi lego.

p *Legata.* ad hoc.ś.de do.præle.cum scriptum. & de leg.ij.l.cũ quidam.& insti.de leg.§.sed si vxori.&.j.de condit.& demõ.quibus diebus.§.qui dotalem.&.C.de fals.cau.adic.lega.l.ij.in fi.ité facit ad.l.istam.ś.tit.j.l. Quintus.&.l.qui tibi.&.j.de cõdi.& demõ.falsa.&.C.de fideicommiss.l.si creditoris.& de leg.ij. Lucius. §.j.& de leg.j.si creditori.& instit.de lega.§.huic.&.ś.de lega.ij. Lucius.§.quisquis.&.j.eo.tit.Aurelius.§.fi.Et no.plene si lego tibi decem.quæ tibi debeo,tenet legatum etsi nihil debeatur.sed si debetur pure & efficaciter,nullum est legatum.si sine effectu,vel non pure,tenet:vt hic,&.ś.eo.si creditori.& de lega.j.sinautem.& hoc in prima persona. nunc de tertia,& secunda quæ vicé tertiæ obtinet: vt.si.x.quæ mihi debes, lego illi, vel.x. quæ ille mihi debet,tibi lego.si debentur, in vtroq; casu actioné eo dere tenetur hæres: vt ś.eo.si dãnatus.&.ś. de lega.j.non quocunq; §.qui Gaium.&.l.si hic. §.j.in fi.Si vero nó debentur, nihil est in legato.& est ratio differẽtię inter primũ & duos vltimos: quia primo casu intelligendus est testator ad dandum obligare hæredem, apponẽdo verbum id scilicet, debeo. [a] quod si verũ est,hæredi dandi necessitas incumbit. In aliis vero duobus nõ est intelligendus hæredi iungere vt det. quòd si verũ sit quod debetur, non ad dandum,sed ad faciendum tenetur hæres,id est,ad cedendam actionem quam habet. si ergo habet actioné, eam cedit:si non,nullã cedit, quia non potest. Est & ali[9] casus qui licet à glossatorib[9] sit relictus,à Paulo tamẽ nó est omissus, qui est difficilior aliis: vt si dicã, lego tibi decẽ quæ mihi debes.dicit enim Paulus quòd si debetur, liberari debitor debet: si non debetur.x.sunt in legato : quod falsũ est: vt.j.ipse Paulus postea dixit: vt hac.l.§.quòd si etiam centũ.&.§. quod mihi.&.§.sed poterit. Sed quare aliud hic dicitur quàm in duob[9] superioribus casib[9]:quia & in hoc casu si debetur,nó tenetur hæres ad dandũ,sed ad liberãdũ?sed certe hæc liberatio siue remissio datio est:vt supra,de condic.ob cau.l.si mulier.Item inducit compensationem:vt supra,de compensa.per totum.Item facit videri totum remissum etiam inopinata : vt infra,ad.l.Falcid. quærebatur.sed cessio actionis non est datio pecuniæ,nec prosolutione habetur : cum euentus iudicij possit esse incertus : nisi in casu:vt supra,de pecul.lega.quod debetur.vbi vero quantitas nó exprimitur, in omni casu quod vel quæ pro conditione seruatur : vt supra, titu.j.Quintus Mucius.nisi verba præteriti temporis non præsentis ponantur in legato : vt si dicam, quod debuisti, vel quod debuit.& tunc distingues : vt infra,eo.creditor.Rege.Azo.Hug.

q *Aliis.* quàm pupillo.

r *Tertiam.* quod legatum valet:vt.ś.de lega.j.l.non amplius.§.j.

s *Si hæredibus.* id est,sub hac conditione.

t *Ex distractione.* rerum pupillarium.

TVtor.] *CASVS.* Cum Titius administrauit tutelam Seij,fecit testamentum,& instituit sibi hæredes Gaium & Sempronium : & legauit dicto pupillo tertiã partem bonorum suorũ sub conditione si hæredibus suis testatoris nó fecerit controuersiam causa tutelæ:sed eo nomine eos liberauerit.& postea decessit dictus Titius,& postea pupillus accepit dictum legatum.numquid amodo potest idem pupillus petere à dictis hæredibus tutoris ea quæ peruenerunt ad tutoré ex dicta tutela?Et dicitur quòd obstat ei doli exceptio, nisi sit paratus reddere dictis hæredibus dictum legatum,& super hoc petat in integrum restitu.Viuianus.

BIU Cujas

a *Parere.* i. tutoris hæredes liberasset ab actione tutelæ. Azo.
b *Indulgendum est.* vt. &. ſ. de mino. ait prætor. in fi. &. l. & ſi ſine. in prin. &. l. ſi minor. xxv. an. ſeruum. &. C. de fideicommiſ. libert. l. debitori. &. j. de do. except. l. fi. in fi. &. ſ. de acquir. hæredita. neceſſariis. & infra, de iis quibus vt indig. l. v. §. amittere.

Ideamus.] C A S V S. Filius meus cum Titio cótraxit, & obligauit ſe ei in centum, & ita ego pater teneor dicto Titio de peculio dicti filij mei. dictus autem Titius fecit teſtamentum: & mihi liberationem legauit. tẽpore autem mortis eiuſdem Titij, id eſt, tempore quo cedit dies legatorum, nihil erat in peculio dicti mei filij. vnde quæritur, an debeat haberi loco legatarij? & videtur quòd non: quia nondum debitor fui ego pater. tũc enim incipio eſſe debitor, cum aliquid incipit eſſe in peculio. ſinõ ſum debitor, ergo non habeo emolumentum propter legatum liberationis. ergo non valet legatum: ſed verius eſt vt ſit in pendenti an ſit legatarius liberationis donec aliquid eſſe cœperit in peculio filij mei. Viuianus.

c *Legata ſit.* à creditore.
d *Solent.* mortis teſtatoris hodie: vt. C. de ca ducis tol. §. cum igitur.
e *Quod magis eſt.* & facit ſupra, e. l. ſi quis reũ. §. idem Iulianus.

Vrelio.] C A S V S. A Titius fuit datus tutor Aurelio Latino & Aurelio Felici, & Aurelius Symphorin⁹ fideiuſsit pro eo tutore rem pupil. ſaluã fore. & decedẽs dictus fideiuſſor inſtituit ſibi hæredes Gaiũ & Séproniũ, & dictis pupillis legauit per talia verba, Aurelio Latino & Aurelio Felici lego cuilibet eorum quina cũ vnuſquiſq; eorũ fuerit. xiiij. annorũ: vſque ad quod tempus præſtare volo his ſingulis hęredes meos nomine alimentorũ ſenos denarios omni mẽſe, & nomine veſtiarij. xxv. denarios omni anno. & poſtea ita dixit idẽ fideiuſſor teſtator: quo legato contenti eſſe debetis vos pupilli, ideo quoniã tutela veſtra afflixit rationem meã non minimo damno. nam impẽdi multa circa tutelã veſtram. à vobis autẽ hæredes mei peto ne quid velitis exigere à dictis pupillis meis ex ratione tutelæ, vel legatum eorũ retinere ob hoc quia impendi in res eorum. & poſtea deceſsit dictus teſtator idẽmque fideiuſſor tutoris. poſtea propter malam geſtionem tutoris hæres ſiue hæredes dicti fideiuſſoris fuerunt condemnati pupillis in. c. & ſoluerunt dicta. c. nunquid poterunt repetere ab hærede dicti tutoris? Et dicitur quòd ſic. nam id ſolum videtur commiſiſſe fideiuſſor fidei hæredum ſuorum ne exigerent à dictis pupillis id quod ratione tutelæ eorum quam ipſe Symphorinus fideiuſſ. adminiſtrauerat, ſibi Symphori. debeatur. non autem videtur commiſiſſe fidei eorum hæredum ſuorum ne mandati agerent contra tutorem vel eius hæredes. Viuianus.
f *Fideiuſſerat.* apud pupillos vel apud alios.
g *Quodam.* rem pupilli ſaluam fo. quòd fieri debet: vt inſtitu. de ſatiſda. tuto. §. j.

ab his exactionib⁹ excludatur? Reſpondit, ſi prius, quàm conditioni pareret [a], fideicommiſſum percepiſſet, & pergeret petere id in quo contra conditionẽ faceret, doli mali exceptionem obſtaturã: niſi paratus eſſet, quod ex cauſa fideicõmiſſi pcepiſſet, reddere: quod ei ætatis beneficio indulgẽdum eſt [b].

Aliquando dicitur quis legatarius propter ſpem, licet non propter rem. Bartolus.

XXVII. TRYPHONINVS libro octauo Diſputationum.

VIdeamus, ſi ei cum quo de peculio actio erat, liberatio teſtamento legata ſit [c], an ſi die quo legata cedere ſolent [d], nihil in peculio ſit: legatarij loco habeatur. Atquin nondum debitor fuit, nec procedit vt emolumentũ aliquod ex legato ad eum perueniat, niſi propter ſpem futuri peculij. Numquid ergo in pendenti ſit, an legatarius fuerit, perinde atque ſi qua alia cauſa ſpem legati dubiam faceret? [Quod magis eſt [e].]

Effectus liberationis relictæ pupillis non extenditur ad tutorem. Bartolus.

XXVIII. SCAEVOLA libro ſextodecimo Digeſtorum.

AVrelius Symphorus fideiuſſerat [f] pro tutore quodam [g], & decedens eiuſdem [h] * pupillis legauit in hæc verba, *Arellio Latino & Arellio Felici ſingulis quina* [i], *cum quis eorum quatuordecim annorũ fuerit: ad quod* [k] *tempus præſtari eis volo, ſingulis alimẽtorum nomine menſtruos denarios ſenos, & veſtiarij nomine annuos denarios vigintiquinque. quo legato contenti eſſe debetis* [l], *quando tutela veſtra non minimo damno rationem meam adflixerit* [m]. *à vobis autem hæredes mei peto, ne quid ex ratione tutelæ ab his* [n] *exigere, vel ob * hoc legatum eorum retinere velitis* [o].

Quæſitum eſt, ſi hæres eius ex cauſa fideiuſsionis aliquid præſtiterit, an [ab] hærede filiorum eius [p] pro quo fideiuſſerat, repetere poſsit? Reſpondit, verbis quæ præponerentur, id ſolum videri hæredum fideicommiſſum, ne exigerent quod ex ratione tutelæ quam ipſe Symphorus adminiſtrauerat, ab Arelliis [q] ſibi deberetur.

Legatum liberationis ad debitum tempore teſtamenti reſtringitur, nec ad poſt contractum extenditur. Bartolus.

VTeſtamento facto, debitoribus liberationem reliquerat. pòſt inciſo lino, [r] & recognito teſtamento, aliud teſtamentum fecit, in quo repetiit [ſ] legatum his verbis: *Quibuſcumque * legata in eo teſtamento quod incideram dedi, omnia rata eſſe, & quæcumque * ſcripta ſunt, volo.* Quæſitum eſt, adita ex ſequente teſtamento hæreditate, an debitores quib⁹ priore teſtamento liberatio relicta erat, conſequi poſsint, vt etiam eius quantitatis nomine quam poſt prius teſtamentum debere cœperant, liberarẽtur: & ſi ab his hæredes petere cœperint, an doli mali exceptione ſummouerentur? Reſpõdit, non liberari. VTitius Seio debitori ſuo ita legauit: *Do lego Seio denarios decem. item dono illi quidquid ſortis & vſurarum nomine mihi debebat.* præterea generaliter damnauit hęredes, fideiq; eorũ cõmiſit vti darent, reſtituerent vnicuiq; quidquid ei legaſſet. poſtea Seius aliã præterea pecuniã à Titio mutuatus eſt. Quæro, an hæc quoq; pecunia quæ poſt teſtamẽtũ factũ data eſſet Seio, legata ĩtelligatur? Reſpõdit, cũ in præteritũ tẽpus verba collata proponerẽtur, non eſſe poſsint vt eius quantitatis nomine quã poſt primũ teſtamentum & ante ſecundũ debere cœperunt, liberarentur: & ſi ab his hæredes petere cœperint, an doli exceptiõe ſummouerẽtur? Et dicitur quòd non liberantur ab eo quod mutuatũ eſt poſt primum teſtamentum: ſed ab eo tantum quod debebant tempore primi teſtamenti. & facit in proxi. §. qui eſt planiſsimus. Viuianus.

h *Eiuſdem.* ſ. tutoris.
i *Quina.* id eſt, decẽ: vt & ſupra, de legatis. j. l. ſi quis teſtamento. & ſub. lego. Accurſius.
k *Ad quod.* id eſt, vſque ad quod tempus.
l *Debetis.* trãſit de tertia perſona ad ſecũdã.
m *Afflixerit.* impenderat enĩ Aurelius multa in res illorum pupillorum. Accurſius.
n *Ab his.* ſcilicet pupillis ea quæ impendi.
o *Velitis.* quaſi dicat, non exigatis impenſas à pupillis: nec legata eis retineantur propter dictas impenſas.
p *Filiorum eius.* ſcilicet tutoris.
q *Ab Arelliis.* id eſt, à pupillis. vterq; enim ſic vocabatur. q.d. non prohibetur agere mandati contra tutorẽ vel eius hæredẽ, vt hic: ſed negotiorum geſtorum contra pupillos pro impenſis: vt. ſ. proximo.
r *Lino.* i. chordula de lino quo erat ligatum, per quod rumpitur teſtamentum: vt. C. de teſtamentis. l. noſtram.
ſ *Repetiit.* per hanc repetitionem petetur liberatio eorum quæ debebantur tempore primi teſtamenti: nó vt ex illo, ſed vt ex ſecundo: vt inſti. quibus mo. teſta. infir. §. poſteriori. non autem eorum quæ poſt cœperunt deberi: vt hic dicitur. & facit ad iſtum. §. j. proximo. &. ſ. de tri. lega. l. ſi quis. §. item. & de auro & argẽ. leg. ſi ita. &. l. medico. in prin. &. ſ. de leg iij. vxori. §. j. &. l. nomẽ. §. j. &. l.

Testamento.] C A S V S. Titius fecit teſtamentum, & in eo debitoribus ſuis liberationem reliquit. & poſtea incidit linum quo ligatum erat teſtamentũ, & ita fuit ruptũ teſtamentum. & poſtea duobus de dictis debitorib⁹ quibus liberationem legauerat, mutuauit. c. & poſtea legit dictum teſtamentũ, & pœnituit quòd ruperat illud: vnde & fecit ſecundũ teſtamentũ, in quo repetiit legata his verbis: Quibuſcunq; dedi legata in teſtamẽto meo quod incideram, volo omnia rata eſſe. & poſtea deceſsit. & poſtea ex ſecundo teſtamento liberatione relicta adita fuit eius hæreditas. nũc quæritur, an dicti duo debitores quibus priore teſtamento liberatio relicta erit, conſequi

* *Flo. quibuſque*
* *Flo. quæque*

BIU Cujas

&.l.vxorem.§.testamento.&.ĭ.eo.l.fi.§.fi. arg.cõtra.s̃.de alimen. leg.l.Mela.§.sed & si alimenta.Item.ĭ.ea.l.§.legatum.

a *Credendum.*debitum,sub.& facit supra, proximo.§. cum concordan.& de lega.iij.l.his verbis.

Titius testamento.] CASVS. Seius emancipauit filiũ suum impuberé,& ita.l.xij. tab. fecit eum legitimum eius tutoré. postea dict⁹ filius adultus factus fecit testamentum, & filios suos sibi hæredes instituit: & postea ita locutus est, Seiũ patré meũ liberatũ esse volo ab actione tutelæ. & decessit.núc quæritur, quo modo dicta verba testatoris debeãt accipi, id est, cui pecunias quas ex venditionibus rerum factis, aut ex nominib⁹ exactis in suos vsus pater cõuertit,vel nomine suo fœnerauit, debeat reddere dictis filiis & hæredibus testatoris qui sunt nepotes eius tutoris? Respõ. quòd is iudex cuius notio est, quid esse debeat super hoc æstimabit:sed in dubio omnia patri videntur cõcessa & remissa, nisi filij testatoris probét eũ aliud sensisse. & hoc est speciale in patre testatoris : secus in aliis: vt infra.§.proxi.qui est planissimus. Viuianus.

† *Ad hanc sententiam pertinẽt memorabilia exempla, quæ refert Valerius Max.lib.5. cap.4.*

**Flo.hæredibus*

* *Iulianus, Flo.*

**Flo. causa omni li.*

b *Testamento facto.*ex lege.xij.tabu. vt instit. de legiti. parentũ tute. Accursius.

c *Præsumptio.* scilicet legatarij charitas & necessitudo facit intelligi cõtra consuetũ modum: vt &.s̃.de lega.j. l.si seruus plurium.§.fi. &.ĭ. de conditioni. & demon.l. cum tale. in prin.&.l.cũ auus.&.C. de instit.& substitu.l. generaliter.§. fi. &.C. de curat.furio.l. fin. in princ.&.s̃.de ritu nup. l.non solum.§. denuo. & sic non est contra.s̃. eo.l.Aurelio.§. Gaius. &.ĭ.proxi.§.quia hic est speciale fauore paternæ pietatis.& est sic infra, de except.doli.l.pater.§.j.

Pietati paternæ fauẽdum est.

d *Ex tutoribus.*aliàs, ex tutoribus. & infra est, liberare. & aliàs, executoribus:& infra est,liberari.& est bona.

e *Pupillæ.*quondam:secus si sibi debita.hic ergo nõ vt tutor,sed vt quilibet possessor conuenitur rei vindicatione. facit.ĭ.l. fin.§. Titia.&.C.de transactio. sub prætextu.§.error. sed princip.l. illius est argumen.contra.

Testamẽto.]CASVS.Seius fecit testamẽtũ,& ita in eo scripsit, Titio affini meo volo remitti quicquid mihi debet ex quacũque causa.& postea fecit codicillos,& ita in eis scripsit:prędicto Titio volo præstari ab hærede meo siue remitti donec viuet ipse Titius,hoc amplius vsuram pecuniæ quam mihi debet.si autẽ hęres meus putauerit exigere contra voluntatem meam dictas vsuras,volo quòd restituat ei easdem vsuras.& decessit dictus Seius testator.nũc quæritur, an hæres eius siue hæredes teneantur Titio ex causa fideicom.vt eum liberent ab omni debito.& videtur quòd sic: quia testator videtur habuisse voluntaté potius augendi legatũ quàm deminuẽdi propter dicta verba,hoc amplius &c. Respõ.tamẽ hic in cõtrariũ,id est,quòd per verba codicillorum posterius credendum[a] legatũ.

Generalis liberatio patri relicta cõtinet liberationẽ reliquorum, secus in extraneo. Bartolus.

¶ Titius testamento facto,[b] & filiis hæredibus institutis,de patre tutore suo quondam facto ita locutus est: *Seium patrẽ meum liberatũ esse volo ab actione tutelæ.* Quæro, hæc verba quaten⁹ accipi debeãt? id est, an pecunias quas vel ex venditionibus rerũ factis,aut ex nominib⁹ exactis in suos vsus conuertit, vel nomine suo fœnerauit,filiis & hæredib⁹ testatoris nepotibus suis debeat reddere? Respondit,eũ cuius notio est, æstimaturum. Pręsumptio[c] enim propter naturalem affectum † facit omnia patri videri concessa, nisi aliud sensisse testatorem ab hæredibus eius approbetur.

In generali liberatione non videtur remissa ea quæ possunt vindicari. Bartolus.

¶ Mæuia testamento suo alterũ ex tutoribus[d] *suis actione tutelæ voluit liberari his verbis, *Rationem tutelæ quam egit Iulius* Paulus cum Antistio Ciceronę, posci ab eo nolo,coq́, nomine cura* omnino liberatum esse volo.* Quæro,an siqua pecunia ex tutela apud eũ remansit,peti ab eo possit?Respondit, nihil proponi cur pecunia quæ pupillæ[e] esset, & apud tutorẽ posita maneret, legata videretur.

Verba restrictiua adiecta legato in codicillis facto,restringũt legatum factum in testamẽto cum ipso legato codicillorum tacite repetitum. Bartolus.

¶ Testamento[f] ita scripserat, *Titio adfini meo quidquid mihi qua cũq́ ex causa debebat, remitti volo:* A videtur minutum legatum in testamẽto datum, vt scilicet sortes possint peti:non autem vsura donec viuet dictus debitor. Viuia.

f *Testamento.*aliàs,testator.

g *Hoc amplius.* quoad verba, sed quoad veritatẽ minus.& not. quòd per hęc verba etiã repetit primũ legatũ:vt supra,de leg.j.l. si tibi pure. Accursius.

h *Viuet.* Titius legatarius.

i *Viuet.* scilicet Titius.q.d. non exigatur & si fuerit exactum,restituatur.

k *Volũtatẽ.*ppter illa verba, hoc amplius &c.

l *Fideicõmisi.* propter illud verbũ testatoré ti prioris quod erat, vt omne debitũ sibi, & p cõsequens suis hęredibus remitteretur.nã licet nominauerit Titio,tamẽ in rẽ erat legatũ: vt.s̃. de pac.l. iurisgentium.§.pactorum.

m *Minutũ.* propter illud verbũ, quoad viuet.personale est enim hoc legatũ:vt hic,&.s̃. eo.l.Aurelio. in princ.

Vide

Itẽ vltima volũtas deprogat prime:vt.&.s̃.de

ma

codicil.l. diui.§. codi.

Je re

cillos.&.ĭ.tit.j.l.si tibi

Gotofr

certam. &.l. legato. in princ.&.l. Titius.&.l. Titio.& .l.trãslatio. & s̃.de alimen.& cibaria. l.libertis.in princ.&.ĭ. tit.j.l. cum certũ. &.s̃. de fund. instru.l. Seia. in prin. Arg. contra.s̃. de fundo instru.l.quæsitũ.§.fi. Sed ibi sol.li. Item argu. contra.ĭ.de rebus dub.l. quoties.

ADDITIO. Solue secundũ Bar.quòd hic nullum erat verbũ ambiguum. cũ enim primum legatum sit repetitum tacite per verbũ hoc,amplius:verba restrictiua restringũt hoc legatum & primũ tacite repetitum:vt hic.

Legatum est.] CASVS. Ita dixit Titius in testamento suo:Volo concedi Seio quicquid mihi debet,vel sidem meam pro eo obligaui.& decessit dictus Titius. nũc quæritur, an id solum sit legatum quod debebatur tempore facti testamẽti, an etiã cedat legato si quid postea cessit nomine vsurarum ex ea summa?Et respon.quòd totum videtur remissum.Viuia.

n *Voluisse.* & ideo in posterum vsuræ non currunt principali sublato:vt.ĭ.eo.l.fina.§.Gaio.& arg.C.depositi.l.iiij.& facit.s̃.quipo.in pigno.ha.l.Lucius.Sed arg.contra infra,eo.l.fi.in fi.

Cõ

o *Sticho.* Titius Sticho peculium assignauerat, & castaldum in ratione dominica habuerat:qui de ratione dominica quædã male expendit in quendam fundum.nunc dominus Sticho libertatem,& dictum fundum instructum,& quædam alia legauit,& rationem reddere vetuit apposita hac ratione, quia ipse Stichus est habiturus fundum.quæritur, an debeat reddere rationem tam de male impẽsis in fundũ quàm alibi ? & dic quòd de nullis:retineri tamen possunt reliqua cætera præter male expensa in fundũ. Ac.

p *Quem.*Stichum.

q *Instrumenta.*hæc ratio apposita restringit generale præcedens legatum,rationum scilicet non reddendarum: vt de male impensis in fundum tãtum intelligatur. sic supra,de calum.l.hæc actio. Sed arg.contra.s̃.de iuris & fac.igno.l.regula.§.& licet.

Tenta.

BIU Cujas

teneri. Claudi[9]. Nemo enim ex seruitutis actu post libertatem tenetur, [a] & consultatio [b] ad ius debiti relata fuerat. Retineri [c] ergo reliqua possunt cũ peculio, [d] aut ex eo [e] deduci [f] quod* sibi legatum est.

Cui relinquitur liberatio ad tempus, potest petere vt interim hæredi silentium imponatur. Bartolus.

¶ *Centum quæ apud Apronianum deposita habeo, apud ipsum esse volo donec filius [g] meus ad annos viginti peruenerit: eiusq; pecuniæ vsurã exigi veto.* [h] Quæsitum est, an ex causa fideicõmissi Apronianus cõsequi possit ne ante tẽpus à testatore præscriptum, ea summa ab eo exigatur? Respondit, secundũ ea quæ proponerentur, consequi [i] posse.

Legatum ne rationes exigantur, importat quantum testatorem voluisse probabitur. Bartolus.

¶ Filias hęredes scripserat, quarum fidei commisit in hæc verba: *Ne à Gaio Seio rationes actũ rei meæ quæ per mensam [k] eius siue extra mensam, in diẽ mortis meæ gesta est, exigatis: eoq; nomine eum liberetis.* Quæsitum est, cum vniuersas rationes in diẽ mortis iste administrauerit, & per mensam suam, * & extra mensam: an ad rationes reddendas hæredibus teneatur? Respondit, liberationem quidem secundum ea quę proponerentur, legatã esse: sed quatenus prẽstanda sit, ex qualitate disceptationis [l] iudicem æstimaturum.

a *Tenetur.* nisi in casibus quos no. supra, de nego. gest. l. eũ actũ.
b *Consultatio.* consultus enim fuit Scæuola an debitum peti posset ex principali obligatione remissa. H. Vel dic, non quæro de effectu exactionis, sed de iure. nam effectus certus est, quia non tenetur: vt. C. an ser. ex suo fac. l. j. non ergo etiam de iure tenetur liber factus, scilicet ciuili. sed naturalis obligatio durat: sicut inter patrem & filium post emãcipationẽ: vt. s. de cõdic. indebi. l. frater à fratre. §. quæsitum.
c *Retineri.* scilicet ab hæredibus.
c *Retineri.* bene insert: quia instrumenti tantum videtur vel rationis reddẽdæ necessitatẽ legasse. ergo cæterorum reliqua retineri possunt cũ peculio, scilicet non legato. nam nõ videtur legari: vt. C. de pecu. ejus qui lib. me. l. j. est ergo peculiũ quod superest deducto domini debito: vt. s. de pecu. l. peculium. §. si ære. retinetur ergo & debitum & peculium. & quod subicit, aut ex eo, scilicet peculio: quod peculium. vel quòd, id est, quia peculium &c. & sicerat hic legatũ, & similiter intelligitur deducto ære domini legatum esse.
d *Peculio.* nõ legato.
e *Aut ex eo.* peculio scilicet legato.
f *Deduci.* de reliquo. Accursius.

Centum quæ.] CASVS. Ita dixit Titius in testamento suo. c. quæ habeo deposita apud Sempronium, volo esse apud ipsum donec filius meus peruenerit ad. xx. annos, & veto exigi vsuras eius pecuniæ. certe consequi Sępronius per excep. potest ne dictam summam exigat ab eo ante tempus præscriptum à testatore. Vi.
g *Filius.* qui est hæres.
h *Exigi veto.* per hoc videtur velle vti, id est, quòd Apronianus vtatur etiam si sigillata erat, & sic valet: vt &. s. de lega. j. l. si seruus. §. fi. & facit. s. eo. l. non solum. §. potest. &. §. fi. sed R. videtur intellexisse de fideicõmisso tacito relicto filio à depositario. quod non videbatur valere: cum non esset oneratus: vt. C. de fideicommis. ab eo. Sed contra est: quia per prædicta verba testantis potuit vti deposito, & gratis.
i *Consequi posse.* per exceptionem: vt. j. vt in pos. leg. l. j. §. si debitori. non per actionem vt liberetur: vt supra, eo. l. nõ solum. §. potest. nisi forte vt silentium imponat hæredi: vt in negatoria.

Filias.] CASVS. Titius scripsit hæredes filias suas, & in hæc verba commisit fidei earum, Peto à vobis ne à Gaio Seio rationem actus rei meæ quæ per mensam eius siue extra mẽsam in die mortis meæ gesta est, exigatis: eoque nomine eũ liberetis. & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur, an dictus Gaius Seius teneatur ad rationes reddẽdas dictis hæredibus de prædictis quæ administrauerat? Et respon. quòd iudex debet æstimare quæ prætanda sint dicto Gaio Seio liberato à dictis hæredibus ex qualitate disceptationis & probationis: id est, secundum ea quæ legatarius probauerit euidenter testatorem sensisse. si autem non probauerit, poterit conueniri tantum de his in quibus dolum commisit, & quæ penes eum remanserunt: vt. s. eo. l. Aurelio. §. fi. Vi.

k *Mensam.* hæc mensa testatoris erat.
l *Disceptationis.* id est, secundũ ea quæ legatarius euidenter probauerat testatorem sensisse. in dubio autẽ serua quod dicitur supra, eo. l. Aurelio. §. Gaius. & de leg. iij. l. si seruus vetitus.

Cum qui.] CASVS. Titius administrauit tutelã meam, & fratris mei, & impendit xx. de suo in rationibus nostris. ego autem adultus factus institui mihi hæredem dictum Titium, & dictum fratrem meum, & quosdam alios, & legaui dicto Titio tutori. x. quę impẽderat in me & in fratrem meum, & postea decessi. nunc quæritur, an inutile sit fideicom. in persona eiusdem Titij tutoris? Et dicitur q̃ sic, quantum ad id quod ego ei debebam: sed quantum ad id quod ei debebat dictus frater meus, nõ est inutile: qa propter dictum fideicõmis. debet liberari frater meus à. v. de illis. x. Sed quid si dicat tutor minorem quãtitatem sumptuum cõtineri in dicto fideicõmis. quàm ipse erogauerat in rationib⁹ tutelæ prædictæ, & ideo pro. v. quæ tangebant fratrẽ meũ de dictis. x. legatis, velit agere ex testamento: & cum. xx. impendisset, vult agere ad residuũ actione tutelę? nũquid audiri debet? & respon. quòd sic. h. d. cum. §. sequen. Viuianus.

Non valet legatum factum creditori ad eius vtilitatem: sed ad vtilitatem tertii debitoris valet. Bartolus.

¶ Eum qui tutelam ipsius [m] administrauerat, & fratrem [n] suũ, & alios quosdã scripserat [o] hæredes: & tutori legauit decem quæ impenderat in se, & fratrẽ ipsius. [p] Quæsitum est, an vtile esset in persona eius [q] † fideicõmissum? Respondit, si id dederit per fideicommissum, quod debebatur, [r] peti non posse. [s] Idem quæsiit, si in tutoris persona inutile esset, [t] an in persona fratris vtile videretur, quoniam illi proficeret, cuius & ipsius tutelam administrasset? [u] Respõdit, fratri vtiliter esse legatũ, cũ suo debito liberetur.

Potest quis vni scripturæ pro parte stare, pro parte non, probando contrarium. Bar.

¶ Idem quæsiit, si tutor amplecteretur fideicommissum, [x] ita vt quibusdam stari vellet verbis testamenti, [y] à* quibusdam autem recedat, quòd minorem quãtitatem sumptuum dicat fideicommisso contineri, quàm ipse erogauerat: an audiri deberet? Respondit, non impediri eum scriptura testamẽti quo minus omne [z] quod sibi deberi probasset, petere [a] posset.

Si debitum legatur creditori, non valet legatum: & in diuersis instãtiis admittitur variatio. Bartolus.

¶ Quidam ita legauit, *Semproniæ vxori meæ reddi iubeo ab hæredibus meis quinquaginta ea quæ mutua acceperã chirographo particula-*

m *Ipsius.* s. testantis.
n *Fratrem suum.* scilicet pupilli testantis.
o *Scripserat.* s. aliquis.
p *Ipsius.* s. pupilli.
q *Eius.* s. pupilli.
r *Debebatur.* tutori actione tutelę cõtraria.
s *Non posse.* scilicet iure fideicommissi: vt supra, eod. l. legaui. in fi. & de lega. j. l. si creditori. &. l. sequen. Et no. quòd cautè respõ. Scæuola in genere. in casu tamen nostro licet nõ valeat in quinque impensis in portionem legatis, valet tamen in aliis quinque impensis in portionem fratris: vt supra, eo. l. si quis decedens. §. fi. &. j. statim ibi, idem quæsiit &c.
t *Inutile esset.* quod tamen falsum est in quinque impẽsis in portionem fratris: vt modo notaui.
u *Administrasset.* idem tutor. & facit. s. eo. l. si quis decedens. §. fi. & de leg. j. l. si fideiussor. &. l. seruo legato. §. ij.
x *Fideicommissum.* ergo valet: quod accipe in quinque impensis in portionem fratris.
y *Verbis testamenti.* puta ad quinque agit ex testamento: & cũ. xx. impẽdisset, vult agere ad residuum actione tutelæ. & est argumẽ. contra. s. de procura. l. in causæ. ADDITIO. Dic quòd ibi variatio est alteri nociua: hic vero nemini nocebat: quoniam contrarium probare debet. & sic veritati stabitur. de quo not. Dy. in l. de rebus. s. rerum amo. secundum Bartolum.
z *Omne.* reliquum. hoc verũ nisi testator reliquit. x. tantum pro sua parte animo cõpensandi: vt. C. de hære. instit. l. si cõpensandi.
a *Petere.* actione tutelæ. Accursius.

Quidam.] CASVS. Titius ita legauit: Semproniæ vxori meæ reddi iubeo ab hæredibus meis ea. l. quæ acceperam particulatim ab ea mutuo propter negotia mea expedienda. & decessit dictus Titius. nunc quæritur, an vxor possit petere dicta. l? & distinguitur: Aut

† *Idem si in persona tertii: quia legatum æri alieno absorbetur. tenet glos. & Bal. in. l. i. C. si cer. pe. vbi idẽ dixit in præl. Bal. in. l. nõ amplius. s. de lega. i.*

* *Flo. in*

BIU Cujas

tur: Aut erant debita ex alia causa, aut non.primo casu non potest,secundo sic.Viuianus.

a *Nullum esse.* vt &.ſ.§.proxi.

b *Petierit.* condictione certi ex mutuo.Accursius.

c *Debitum.* cum enim alia sit causa,non obstat exceptio rei iudicatæ:vt.j.de except.rei iudic.l. cũ quæritur,& C.ad exhi.l.neq;.Azo. & ex plurib⁹ causis eadem res deberi potest: vt infra, de excep. rei iudi.l.& an eadem.§.actionis. & facit. C. de fal.cau.adiec.leg.l.j. & iij.& supra, de lega.iij. Lucius. §. Semproniæ. & de lega.ij. Lucius.§. quisquis.& infra,de excep.rei iudi.l.ſi mater. §.fina.& infra, de condi.& demonstra.l. cum tale.§.falsam. & instit. de leg.§. econtrario.& §.huic.&.§.lõge.& supra, de institu.l. habebat.Accursius.

* *Fl.debita*

tim in negotia mea. Quæsitũ est, an si verè vxoris debitor fuerit, fideicommissum cõstiterit? Respondit, si debitor * fuisset, nullum esse [a] fideicommissum. Idem quæsiit, si hanc pecuniã vt debitam apud iudicẽ petierit, [b] & victa fuerit: an fideicõmissum peti possit? Respondit, secundum ea quę proponũtur, posse ex causa fideicõmisi peti quod apparuisset non fuisse ex alia causa debitum. [c]

Inter duos reos quibus est relicta liberatio, est locus iuri adcrescendi. Item socius non capax propter socium capacem percipit commodum legati. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI is qui duos reos promittẽdi habet, damnauerit hæredem vt vtrosq; liberet: si alter ex his capere non possit, [d] nec socij sint, delegari debebit is qui nihil capit, ei cui hoc commodum lege cõpetit: [e] cuius [f] petitioni* vtrumq; [g] accedit, vt & hoc commodũ ad eum per-

* *Flo. petitione vtriũq; accidit*

tinet in negotia mea. Quæsitũ est, an si verè vxoris debitor fuerit, fideicommissum cõstiterit? Respondit, si debitor * fuisset, nullum esse [a] fideicommissum. Idem quæsiit, si hanc pecuniã vt debitam apud iudicẽ petierit, [b] & victa fuerit: an fideicõmissum peti possit? Respondit, secundum ea quę proponũtur, posse ex causa fideicõmisi peti quod apparuisset non fuisse ex alia causa debitum. [c]

Inter duos reos quibus est relicta liberatio, est locus iuri adcrescendi. Item socius non capax propter socium capacem percipit commodum legati. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI is qui duos reos promittẽdi habet, damnauerit hæredem vt vtrosq; liberet: si alter ex his capere non possit, [d] nec socij sint, delegari debebit is qui nihil capit, ei cui hoc commodum lege cõpetit: [e] cuius [f] petitioni* vtrumq; [g] accedit, vt & hoc commodũ ad eum perueniat,& is qui capit, liberetur. Quod si socij sint: propter eum qui capax est, & ille [h] capit per consequẽtias, liberato illo per acceptilationem. id enim eueniret etiam si solum † capacẽ [i] liberare iussus esset.

* *Flo. petitione vtriũq; accidit*

† *Si non valet principale, nec accessoriũ. h.d. vel sic: Si legatum non valet propter rem principalem, non valet propter sumptus litis. Bartolus.*

B

XXX. IDEM libro decimo Quæstionum.

PEtitor [k] vel possessor damnauit hæredẽ suũ ne centũuirale [l] iudiciũ exerceat. De effectu legati quæritur. Et dictũ [est]ita demum vtile videri legatum esse, si malã causam aduersarius testatoris habuit, vt litigante hærede vinci debuerit. [m] Tunc enim non tantum litis emolumentum, sed etiam sumptus [n] hæres legatario prę-

C

stare cogitur. Nã in bona causa nihil videtur esse in legato: sed nec propter sumpt⁹. quod quidam existimauerunt. [o]

D

a *Dic eum capacẽ ab intestato, qui capax est ex testamẽto. l. maximum. & ibi Bal. C. de li. prate.*

b *Quod p me non possum, per alium possũ. vide de hac regula clo. 1.§.1.& ibi Cardina. in prin. de regula. & in cle. fi. de cẽsi. & 46. dist. c. sicut*

b Quod p me non possum, per alium possũ. vide de hac regula clo. 1.§.1.& ibi Cardina. in prin. de regula. & in cle. fi. de cẽsi. & 46. dist. c. sicut

h *Et ille.* scilicet non capax.& sic not. quod habet per alium quod per se habere non potest: vt &.ſ. de transac.l.& post rem.§. j.&.ſ. quæ res pign.ob.pos.l. Aristo. Accursius.

i *Capacem.* secus si non capacem. tunc enim neuter liberatur: vt ſ.de dona.inter virum & vxo.l.ſi sponsus.§.j. Azo. Et facit ad.l.j. de duo.reis.l.eamdem.§.sed si quis.in prin.&.l.ſi duo.&.ſ.eo.l.ſi quis decedens.§.nunc de effectu.&.j.de re iudica.l. miles.§. si is qui. &.ſ.solu.matri.l.ij.§.item si nemo.&.ſ.ſi quis cau.ſi duo.j. respon.& de iureiuran.l.ſi duo.in prin.&.l.duobus.in prin. & de sta.ho.l. imperator Hadrianus.&.j.ſi vnus ex plu. ap.l.j.&.ſ. de inoffic.testa.l.nihil.§.fi.&.j.quando dies leg ced.l.j.§.fi.& supra, de ædil.edict.l.cum autem.§.fina.

P *Etitor.*] CASVS. Titius qui poterat intentare iudiciũ centumuirale cõtra Seium, id est, petitionem hæreditatis inuentam à centum senatoribus, qui.c. erant numero, fecit testamentum, & damnauit in re hæredem suum ne dictum iudicium exerceret, & decessit. nunc quæritur, numquid sit Seio prædicto possessori hæreditatis vtile vel dictum legatum? Et dicitur quod sic si malã causam habebat idẽ Seius: & eo casu cogitur hęres præstare eidẽ Seio non tantũ litis emolumentũ, sed etiam sumpt⁹: vt scilicet liberet eum à petitione hæreditatis, & à sumptib⁹ quos tenetur hæredi refundere si litigasset hęres, & vicisset: cum victus victori in expẽsis debeat condẽnari. si autem bonam causam habebat dictus Seius, nõ est in aliquo vtile legatum: & quod dixi in testatore qui poterat agere, idem dicas & in possessore hęreditatis prędicto modo hæredem suũ in testamento damnante. Viuianus.

k *Petitor.* hæreditatis, vt statim subiicit.

l *Centumuirale.* id est, petitionẽ hæreditatis: sic dictam, quia à senatoribus qui centum erant numero, inducta fuit: vt. C. de pet.hæred. l.fina.in princip.

m *Debuerit.* ſ. aduersarius, siue actor siue reus erat. Accursius.

n *Etiam sumptus.* post legatum relictum facti secundum Azonem, vel dic quandocumque.

o *Existimauerunt.* & bene. forte ea ratione, quia victus victori deberet damnari in expensis: vt. C. de iudi. l. properandum. §. fine autem alterutra. & sic videtur debitor legare creditori suo quod debet, & ideo nullum est legatum: vt. ſ. eo. l. legaui. §. fi. & facit ad id quod not. C. de euict. l. j. an sumptus facti in causa euictionis recuperentur si obtineat emptor.

C *Reditor.*] CASVS. Titius fecit codicillos, & in eis ita legauit Gaio Seio debitori suo, Volo dari ab hæredibus meis Gaio Seio quicquid mihi debuit sub pignore ortorum suorum. cum deberet ei forte dare. c. & post codicillos exegit ab eo. l. pone de dictis. c. & postea fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Semproniũ, & postea decessit. nunc quæritur, an dicta. l. exacta possit petere idẽ debitor ab hæredibus ipsius creditoris? Et dicitur quod non. Sed pone dictum testatoré recepisse à dicto suo debitore quasi omnem siue totam prædictam pecuniam & usuras antequam faceret dictos codicillos quibus legauit Gaio eo modo qui dictus est, & modicum remansit ei ad dandum dictus debitor. numquid propter dictũ legatum in codicillis relictũ competit repetitio dictæ pecuniæ legatæ contra hæredem legatarii? Et videtur quod sic: quia in dicto legato sunt verba præteriti temporis. dixit enim Titius faciens codicillos, volo dari ab hæredibus meis Gaio Seio debitori meo quicquid mihi debuit sub pignore ortorum suorum. iuriscon. tamen altius exorditur dicens illud quod dictum est in prin. huius. l. recte respõsum est, scilicet quod dictus debitor nõ possit petere ab hærede creditoris. l. exacta post legatum in codicil. relictũ. illud autẽ quod posterius exponitur est per Scæuolam. ſ. vtrum propter dictũ legatum in codicil. relictum competat repetitio pecuniæ legatario à quo quasi totam exegit testator ante codicil. illud dico ita esse à iudice æstimandum, scilicet vt respiciat iudex vtrum propter obliuionẽ testatoris pecuniæ sibi solutæ per dictũ debitorem id fecisse testator, id est, legasset in codicil. debitori suo quod ei debuit: vel an ideo ita legasset debitori suo quod esset incert⁹ ipse creditor debitorem sibi pecuniã numerasse: puta quia numerauit Castaldioni creditoris: quibus duobus casibus non poterit debitor repetere quod soluit. an vero consulto id fecisset creditor, eo quod quantitatem sibi quondã debitam dari voluisset debitori per hæredem suum, nõ ius liberationis: quo casu poterit repetere debitor illud

quod

quod soluit ante codicillos. cum enim sciret creditor non deberi sibi illud quod solutum sibi erat ante codicil. per debitorem, non videtur sibi reliquisse liberationem, quę nulla esset: sed pecuniam debitam quondam propter verbum præteriti temporis in legato positum, scilicet debuit. prædicto autem modo à iudice æstimandum est propter ea quę in tempore adderetur, id est proponerétur per Scęuolá qui proposuit secundam quęstionem. proposuit enim in secunda quæstione quod debitor soluit creditori pone omnem pecuniam sortis & vsurarũ antequam faceret idem creditor codicillos in quibus legauit creditori suo eo modo qui dictus est. [INTER CAETERA.] Titius instituit sibi hæredem Seium & Gaium, & Sticho libertaté dedit in testaméto, & eidé Sticho liberto suo multa legauit, & inter cætera legata ita legauit ei, & si quid me viuo gessit, rationes ab eo exigi veto: & postea decessit. nunc quæritur, an hæredibus reddere debeat chartas in quibus rationes gestionis sunt conscriptæ, & etiam reliqua, scilicet accepta & expensa? Et dicitur quod sic. id autem quod credidit dictus libertus conseruis qui remanent in hæreditate, & in rem domini versum fuit, desiit in reliquis esse: & ideo illud non petét hæredes ab eodem liberto. [TITIA.] Publius Mæuius & Lucius fuerunt tutores Titiæ quondã pupillæ. quę Titia nũc adulta fecit testamentum, & ita cauit: rationem tutelæ meæ quam gessit Publius Mæuius cum Lucio, ab eo repoſci nolo. & postea decessit dicta Titia. núc quæritur, an per hæredem Titij peti possit ab eo Publio Mæuio pecunia si qua apud eũ remãsit ex tutela? Et dicitur quod sic. nam nõ debet esse in litera, non. & si est, abundat. Sed numquid per dicta verba videtur liberatus Lucius contutor? Et dicitur quod nõ. [GAIO SEIO.] Titius fecit testamétũ, & ita in eo cauit: Gaio Seio optimè merito hoc amplius lego & cõcedi volo, neq; ab eo peti neq; ab hæredibus eius quicquid mihi est debitor aut chirographis aut rationibus, vel quicquid à me accepit mutuũ, vel fidé meã pro eo obligaui. & postea decessit dictus Titius. núc quæriť, virum sit legatum dicto Gaio id solùm quod per eum debebatur eo tempore quo testamentum fiebat per dictum Titium: an verò cedat etiam in legato prædicto si quid postea accesit nomine vsurarum ex ea summa. & dicitur omnis obligatio videri ei legata. Sed quid si post dictum legatum cœpit de nouo debere dictus Gaius Seius dicto testatori nouatione facta, & ampliata summa prædicta? nunquid nihilominus in causa legati duret id quod ex veteri contractu debebatur: an verò dicta nouatione facta possit dictus debitor conueniri quasi debitor nouus ampliatæ summæ? Et dicitur quod id duntaxat videtur legatum ei quod debuit tempore testamenti: si tamen testator mansit in eadem voluntate qua fuit tempore testamenti. Viuianus.

Legatum liberationis non extéditur ad debitum post testamentum testatori solutum: sed ad debitum primo solutum extenditur si per verbum præteriti temporis legatum fuit relictum, & testator hoc ignorauit. Bartolus.

XXXI. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

CReditor debitori [suo] ita legauit, [a] *Gaio Seio quidquid mihi sub pignore hortorum suorum debuit, ab hæredibus meis dari volo.* Quæro, cũ testator viuus à Seio aliquid recepit, [b] an id ex causa legati peti possit? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, non posse. Idé repetiit, [c] & ait, [d] testatorem ante factos codicillos quibus legauit, [e] pene omnem pecuniam sortis & vsurarum recepisse, ita vt modicum sortis & vsurarum debeatur: & quæsiit, [f] an ei [g] repetitio cõpeteret propter verba [h] ad præteritum relata, *quidquid mihi debuit*? Respondit, [i] priº quidẽ secundũ ea quę proponerẽtur, rectè respõsum esse: verùm posterius [k] propter ea quæ in tẽpore adderentur, [l] ita ab iudice æstimandum, vt inspiceret, obliuione pecuniæ solutæ, aut quod eo inscio numerata esset, id fecisset: [m] an cõsulto, quod quantitatem quõdam [n] debitam, non ius liberationis dare voluisset.

Legatum liberationis non facit quẽ desinere teneri ad reddendum libros rationũ: secus in iis quæ in rem domini versa sunt. Bartolus.

℣ Inter cætera liberto ita legauit, *Et si quid me viuo gessit, rationes ab eo exigi veto.* Quæritur, an chartas in quibus rationes conscriptæ sunt, item reliqua °*secundum accepta & expẽsa hæredib' reddere debeat? Respõdit, ea [p] de quibus quæreretur, posse hæredẽ vindicare: id autẽ quod conseruis qui remanerẽt in hæreditate, credidisset, & in rem domini versum esset, desiisse in reliquis esse.

In generali legato liberationis non venit id quod potest vindicari. Item in dubio relatio fit ad id quod principaliter in oratione ponitur. Bartolus.

℣ Titia quæ duos tutores habuerat, ita cauit: *Rationem tutelæ meæ quam egit Publius Mæuius cũ Lucio Titio, reposci ab eo nolo.* Quęritur, an si qua pecunia apud eum ex tutela remansit, peti ab eo possit? Respõdit, nihil proponi cur non [q] pecunia quæ pupillæ esset, & apud tutorem remaneret, legata videretur. Item quæritur, an cõtutor [r] liberatus videretur? Respondit, contutorem non liberari.

Legatum liberationis porrigitur ad debitum accessorie post testamentum contractum, & etiam ad nouum debitum quod primi loco succedit. Bartolus.

℣ *Gaio Seio optimè merito hoc amplius lego, concedíque volo, neque ab eo peti, neque ab hæredibus eius, quidquid mihi aut [ex] chirographis aut rationibus debitor est, vel quidquid à me mutuum accepit, vel fidem meam pro eo obligaui.* Quæro, vtrùm id solum quod eo tempore quo testamentum fiebat, debebatur, legatum sit: an & si quid ex ea summa vsurarum nomine postea [s] accessit, legato cedat? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri omnem obligationem Seio eius debiti per fideicommissum solui [t] voluisse. ℣ Item quæritur, si postea nouatione facta, & ampliata summa, cœperit debere: an

a *Legauit.* testamento vel codicillis. Accursius.
b *Receperit.* post testamentum vel codicillos exigendo. vnde legatum ademisse videtur: vt supra, eo. l. non solũ. §. liberatio. Azo.
c *Repetiit.* Scæuola. ſ. & dic quod supra exegit post testamentum, hic ante: & vtrobique dixit, lego Gaio quod mihi debuit.
d *Et ait.* subaudi, pone testatorem recepisse ante factos &c. alij habent, testator: & habent, recepit.
e *Legauit.* idem testator Gaio quicquid mihi debuit. Azo. & hic puncta.
f *Quæsiit.* Scæuola.
g *An ei.* legatario.
h *Verba.* sic enim dixit, lego Gaio quicqd mihi debuit.
i *Respondi.* q. d. sicut dixi in primo casu huius. l. quãdo exegit post testamentum: sic & in isto secundo casu quãdo ante testamentum, vt scilicet legatari' nõ petat seu repetat.
k *Posterius.* id est, posteriori casu.
l *Adderentur.* scilicet de soluta pecunia antequam legarem Gaio quicquid mihi debuit. Azo.
m *Id fecisset.* & ex hoc cùm putaret sibi deberi liberationem tantũ, non quantitatem reliquisse videť: quia quãtitas in legato expressa non est. Azo.
n *Quondam.* cũ enim sciret nihil deberi, non videtur reliquisse liberationem, quæ nulla esset: sed pecuniam quõdam debitam propter verbum præteriti temporis, debuit.
o *Item reliqua.* scilicet sunt scripta. Vel dic, id est, teneantur ad ea quę apud eum remanserũt.
p *Ea.* id est, chartas & reliqua quæ apud eum sunt: vt & supra, de leg. j. l. si seruus vetitus. &. ſ. e. l. Aurelius §. Mæuia. sic ergo nota quod reddere chartas rationum tantum, non est reddere rationes, cum is reddat chartas qui est vetitus rationes reddere. nec reddere debita tantum est reddere rationes: sed debet dominũ instruere, & reddere reliqua: vt. j. de condi. & demon. l. cum seruus.
q *Cur non.* si habes, non, abundat: vt &. j. de damno infect. l. fluminum. in princip. aliàs deest, non: & est plana. & concor. ſ. eo. ti. Aurelius. §. Mæuia. &. l. Aurelio. §. Gaius.
r *Contutor.* quod videbatur ideo, quia dixisse videbatur, nolo reposci ab eo qui gesit cum Titio. quasi, cum, pro &, accipiatur: vt &. ſ. de vsufru. lega. l. illi.
s *Postea.* id est, post testamentum factum. Azo.
t *Solui.* id est, dissolui. ad quod est supra, ſ. eod. Aurelius. §. j. & ij. &. §. legatum. & de leg. iij. l. nomen. in prin. Sed arg. contra. j. §. proxi.

BIU Cujas

a *Conueniri.* ſ. ab hærede. ſ. vt totum ſoluat.

b *Tunc.* ſcilicet tépore teſtamenti. & ſic nó eſt contra ſed conſonat. ff. de leg. iij. nomen. §. filia. & hoc ſit vel non ſit facta nouatio: vt &. ff. de leg. ij. cum filius. §. hæres meus. Sed nonne videtur exegiſſe teſtator, cum accepto tulerit & nouauit: hæc enim paria ſunt: vt. ff. de pac. ſi vn°. §. ſed ſi ſtipulatus? Rñ. ſecus in ficta ſolutione, vt hic, quam vera, vbi videtur mutaſſe voluntatem: vt &. ff. eo. nó ſolum. §. liberatio. &. ff. ea. l. in prin. Sed certe immo quocunq; modo extinguitur, videtur fieri nullum: vt. ff. eo. ſi id quod. ſed ibi nulla remanebat petitio: hic ſic noua, quæ originé habet ex veteri: vt. ff. de lega. ij. cũ filius. §. hæres. Item contra. ff. de ali. leg. l. Mela. §. j. Sol. ibi. Item cótra. ff. proxi. reſpon. quia & ibi tempore mortis: ſed ibi acceſſoriũ primæ. Item contra. ff. de opti. leg. l. fina. Sol. vt ibi. & facit. ff. de alimen. leg. medico. in prin. & de leg. iij. Iulianus. §. fi.

* *Flo. qua*

id quod ex vetere cõtractu debebatur, nihilominus in cauſa legati duret: & an vero nouatione facta, quaſi nouus debitor ampliatæ ſummæ poſsit cõueniri? [a] Reſpondit, id dumtaxat legatum videri, quod tũc [b] debuiſſet: ſi tamen manſit in ea voluntate teſtator qua* tunc fuiſſet.

DE ADIMENDIS VEL transferendis legatis, vel fideicommiſsis.

TITVLVS IIII.

Ademptio partis ſubſtantialis nõ valet. Bartolus.

I. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

DE ADIMEN. VEL TRANSFE. LEGATis, vel fideicommiſsis.

QVi actu. A deuidentiã huiꝰ legis nota quod iter eſt ius ſolus eundi & ambulandi, eũ alio non, & ducendi iumentum vel vehiculum. Actus autem eſt ius eundi & ambulandi, ducendi iumentũ vel vehiculum. Qui igitur habet iter, nó propter hoc habet actũ: ſed qui habet actum, bene habet iter: ſcilicet quoad commoditaté eundi & ambulandi, non quoad ſeruitutem itineris. Sunt enim actus & iter duæ ſeruitutes & diuerſæ. ſunt ergo tria: iter, quod eſt ſeruitus: & actus, quod eſt alia ſeruitus: & iter. i. cómoditas eundi & ambulandi, quã habet ille qui habet actum. & illa cómoditas non eſt ſeruitus per ſe. *CASVS.* Pone quòd legaui tibi actũ. & poſtea ademi tibi iter. i. commoditaté eundi & ambulandi. certe non valet adéptio: quia nunquã poteſt eſſe actus ſine itinere. i. ſine cõmoditate eundi & ambulãdi. Quod auté prædicta ſint vera, probat inſt. de ſeruitu. §. j. &. ij. &. ff. ſi ſer. vin. loci. §. j. &. j. de excep. rei iudi. l. mater. §. ſi quis iter. Viuianus.

c *Itinere.* id eſt, commoditate. Accurſius.

d *Eſſe poteſt.* Sed nonne duæ ſunt ſeruitutes, & nulla eſt alia: vt. ff. de ſerui. ruſti. prędi. l. j. §. iter. &. §. actus. & ſi ſer. vindi. l. loci. §. j. ergo vna adimi poteſt: vt. ff. de ſer. vrb. prædi. l. ſi ædes. ſicut vſusfructus & vſus: vt. ff. de vſu & habi. per ſeruum. ibi, ſed ſi de fructu? Reſpon. duplex eſt iter. Vnum quòd eſt per ſe ſeruitus. aliud quod nó eſt ſeruitus, ſed cómoditas quæ ineſt in actu, de quo hic dicitur. Aut ergo de hoc adimendo ſenſit, & non poteſt ſeparari: ſicut nec ſuperficies à ſolo: vt. ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. plane. Aut de eo quod eſt ſeruitus, & nó poteſt, quia illud non legauit: vt. j. eo. l. iij. §. ſi loci. Accurſius.

Iter duplex eſt.

FVndo.] *CASVS.* Legaui tibi fundum Titianum. certe poſſum tibi poſtea adimere proprietatem eiuſdem fundi, & relinquere tibi vſumfructum: & econtra tibi poſſum adimere vſumfructum, & relinquere tibi proprietatem. Item & partem eiuſdem fundi poſſum tibi adimere, & partem tibi relinquere. Viuianus.

e *Et fructus.* quia eſt pars rei: vt. ff. de vſufruct. l. iij. & ſic bene conſonat cum ſequenti caſu. Accurſius.

f *Adimi poteſt.* ſicut legari: vt. ff. tit. j. l. nó ſolum. in prin. & facit ff. de vſu & habi. l. per ſeruum. ibi, ſed ſi de vſufructu &c.

SI quis ita.] *CASVS.* Gaius ita legauit in teſtamento ſuo: Titio fundum do lego: & ſi Titius deceſſerit, Seio Sempronio hæres meus dare damnas eſto. Certe recte videtur legatum tranſlatum in perſonam Seij Sempronij, ſcilicet vt ſi Titius moriatur poſtea antequam accipiat legatum id eſt, accipere velit hærede nó exiſtente in mora, habere debeat legatum Seius Sépronius. ſed & ſi iam tempore teſtamenti mortuo dicto Titio cui legauerat dictus Gaius pure eundem fundum, tranſtulerit teſtator in Seium Sempronium: debetur Seio Sempronio dictus fundus. Sed quid ſi ita dixit teſtator, fundum hæres meus Titio dato: aut ſi Titius deceſſerit antequam accipiat dictum fundum, Sempronio dato. & poſtea deceſsit teſtator, & poſtea Titius? Certe ſecundum meram ſubtilitatem vtrique videtur obligatus hæres id eſt, A hæredi Titij, & Sempronio. ſed ſecundum æquitatem diſtinguitur: aut hæres fecit moram Titio antequam ipſe Titius moreretur, aut non. Primo caſu ad hæredem Titij tranſmittitur exactio legati, & repellitur Sempronius. Secundo accipit legatum Sempro. & non hæredes Titij. Sed retento eodem caſu pone Titium deceſsiſſe ante diem legati cedenté id eſt, ante mortem teſtatoris, certe ſoli Sépronio debetur tunc legatum, nó attento vtrũ hæres fuerit in mora, vel non. & idem eſt in iſto alio caſu. Gaius inſtituit ſibi hęredem Martinum, & rogauit eum per fideicommiſ. vt reſtitueret hæreditatem Titio pupillo, aut matri eiuſdé pupilli reſtitueret, ſi pupilluꝰ decederet ante reſtitutam ſibi dictam hęreditatem. nam ſi puer deceſsiſſet ante diẽ legati ſiue fideicommiſſi cedentem, matri ſuæ debetur dicta hæreditas. ſi autem deceſsiſſet puer poſt diem cedentem fideicommiſsi, tranſmittitur fideicommiſſum ad hæredes eiuſdem pueri: nec requiritur vtrum mora fuerit facta per hæredem in reſtituenda hæreditate dicto puero, an non: vtputa re ipſa mora ſubſecuta propter minoris pſonã. Sed ſi ita legaſſet, Gaius hæres meus Titio fundum dato: & ſi non dederis, Titio Sempronio dato. certe ita demum debetur Sempronio dictus fundus, ſi dies legati dicti fundi non ceſsiſſet in perſona Titij, puta quia Titius deceſsiſſet ante diem dicti legati cedenté id eſt, ante mortem Gaij teſtatoris. à tempore enim mortis teſtatoris cedit dies legati: vt Cod. de cadu. tollen. §. j. [*SI QVIS ITA*] Gaius ita legauit, Titio hæres meus dato fundum: & ſi Titius eundem C fundũ legauerit vel alienauerit, hæres meꝰ eundé fundũ Seio dato. certe ſi Titius alienet poſtea dictũ fundũ, oneratus erit hæres ad dandũ Seio fundũ, vel eius æſtimationẽ, & nó Titius: quia, fideicõ. Seio dandũ nó eſt relictũ à Titio, ſi ipſe Titius alienaſſet fundũ: ſed ſub ea cõditione ab hærede legatũ eſt Seio. Ad hoc ergo vt hęres nó ſuſtineat dictũ grauamẽ, debebit exceptioné deli ꝓponere cõtra Titiũ fundũ petenté ex legato, donec ipſe Titius caueat ei hæredi de non alienando fundo. [*SI QVIS PLVS QVAM.*] Legaui tibi. xx. & poſtea ademi. xl. certe valet ademptio in. xx. quia minor ſumma ineſt maiori. Sed ſi legaui tibi vſumfructum fundi mei, & adimam poſtea tibi iter, non valet ademptio, nec vitiatur legatum vſusfruct. & idem eſſet ſi legaſſem tibi proprietatem fundi, & adimerem poſtea iter. [*SI DVO. BVS.*] Legaui Titio albo ſundum, & Titio nigro demum, & poſtea ita dixi: quod Titio dedi, ei adimo. & ita non apparet cui Titio adimerem. certe vtrique Titio debetur legatum. & idem euenit in dando legato. nã ſi lego Titio, & nó apparet de quo Titio, neutri Titio debetur legatum. Sed pone quod Titio albo legaui fundum pure, & eidem legaui eundem fundum ſub conditione: & poſtea ita dixi, Titio fundum quem ſub conditione D ei legaui, hæres meus ne dato. certe ex nulla ratione debetur fundus Titio, niſi ſpecialiter dixiſſem velle me eum Titium accipere pure legatum. [*CONDITIO LEGATI.*] Sticho ſeruo meo dedi in teſtamento libertatem ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit. numquid poſſum ei adimere dictam conditioné, vt ita pure remaneat liber? Et dicunt Iulia. & Papi. quod non, & rediunt talem rationem, quia conditio non datur ſed adſcribitur. illud autem quod adſcribitur, non poteſt adimi, ſed illud tantum quod datur. verius tamẽ eſt quod adimi poſsit conditio, vt inſpiciamus potius ſenſum teſtatoris, quàm verba. & quod dictum eſt in ſtatulibero, habet locum etiam in legato & in hæreditate ſub conditione relicto & relicta. [*CVM TITIO.*] Seius legauit in teſtaméto ſuo. c. Titio, & eidé Titio in codicillis ita legauit, Titio. l. dumtaxat & non amplius hæres meus dato. certe non poterit petere Titius vltra. l. quaſi alia. l. ſint ei adempta. [*NON SOLVM.*] Legaui tibi. c. vel reliqui ibi nomine fideicom. c. certe ita bene poſſum tibi adimere vnum, ſicut aliud: & non ſolum expreſſe, ſed etiã nuda voluntate. vnde ſi capitales vel graues inimicitię creuerint poſtea inter me & te, propter hoc ſolũ videor tibi ademiſſe legatum vel fideicó. & ſi petieris ab hærede meo, poterit tibi oppo-

QVi actu legato iter adimit, nihil adimit: quia nunquã actus ſine itinere [c] eſſe poteſt. [d]

Si præcedit oratio negatiua: dictio, præter, ponit illud de quo prius erat diſpoſitum. Bartolus.

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

B FVndo legato adimi ita poteſt, Fundum illi præter vſumfructũ neq; do neq; lego. vt vſusfructus in legato relinquatur. Sed & fructꝰ [e] adimi poteſt, [f] vt ꝓprietas relinquaꝰ. Itẽ pars fundi legati adimi poteſt.

BIU Cujas

bi opponere exceptionē doli. sed si postea in amicitiā redimus ego & tu, redintegrabitur legatū & fideicō. quod erat adēptū per inimicitiā: quia volūtas mea & cuiusuis defuncti est ambulatoria vsq; ad supremū exitū vitę. propter autē leuem offensam non videtur adimi fideicō. vel legatum. & hoc dicit cū. l. seq. Viuianus.

a *Decesserit*. antequā accipiat. quod dic vt. ff. proxi. §. & §. si quis ita.

b *Mortuo eo*. tempore testamenti.

c *Sēpronio*. id est, Seio qui erat binomius. Accursius.

d *Accipiat*. id est, qđ per eū stet quo minus accipiat: vt. ff. de condi. instit. l. vter ex fratrib⁹. Azo. nā si per eum stat (quod est eoipso quod hæres in mora nō est) non transmittit ad hæredes Titius hoc casu. si autem hæc verba testator nō adiecisset, aut si Titius &c. cum sit purum, à die mortis transmitteret: vt infra, quando dies lega. ce. l. j. Vel dic plenius accipiat id est, accipere possit, qđ est ante cessationē diei legati. Accursius.

e *Titii*. cū Titius decesserit post diem legati cedentem. Azo. aliàs secus, vt infra, ea. l. ibi, sed & ante diem &c. Accursius.

f *Sed si quidem*. licet sic sit de rigore, tamen si quidē mora &c. & dic quod hic exigitur modicum tempus an Titius videatur pdere legatum si moritur, & an hæres sit in mora. Vel dic moram hęredis eoipso quod cessit dies legati. Accursius.

g *Repellendo*. sic. ff. de in rem ver. l. iij. in fine. & l. seq. Accursius.

h *Interceſſerit*. scilicet hæredis. Accursius.

i *Et non Titii*. nā perinde est fere ac si dixisset, si velit vel noluerit: vt. j. de cōdi. & demō. l. si ita expressū. apparet ergo iniquum esse eiusdem rei nomine hæredem vtriq; damnari: vt j. eo. §. si duobus. Azo.

k *Debetur legatum*. infra, eo. l. si legatum. §. quod si ita.

l *Re ipsa*. scilicet in re singulari: vt. C. in qui. cau. in integ. resti. non est necesse. l. in minorum. & ff. de leg. ij. l. Titia. §. j. Azo.

m *Si non dederit*. id est, si dare non tenebitur, vt ex inferioribus patet. sic. j. de verbo. obli. l. si Titius. secundū Azo. tenetur autem Titio dare cū Titius decedit cedente die legati. & facit. j. proxi.

n *Oneratus*. quod fieri poterit: vt &. ff. in prin. §.

o *Eius*. scilicet testatoris.

p *Cautione*. Mutiana: vt. j. de condit. & demon. l. Mutiane.

q *Si quis plus quam*. & facit. ff. tit. j. l. non solum. §. sed si debitorem. & de verbo. oblig. l. j. §. penul.

In conditionibus quæ possunt semel tantum existere: verbū, quod, potest se habere ad plura tępora, intelligitur secundū quod prius euenerit. Bartolus.

III. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

SI quis ita legauerit, *Titio fundū do lego: si Titius decesserit*, a *Seio hæres meus dare damnas esto*. rectè translatū legatū videtur. sed & si iam mortuo eo b cui legatum erat, easdem res transtulerit: Sempronio c debetur.

Si verba executiua ad legatarium sunt relata, & simpliciter prolata, non dicuntur existere, nec effectū habere nisi mora hæredis præcesserit communis vel specialis: secus si verba ad hæredem sunt directa. Bar.

¶ Si quis Titio legauerit sic, *Titio dato: aut, si Titius antè decesserit quàm accipiat*, d *Sempronio dato*. secundum meram subtilitatem vtrique obligatum videri hæredem, id est & Sempronio, & hæredi Titij. e Sed si quidem f mora Titio ab hærede facta est, ad hæredes eius legati exactio transmittitur, Sempronio repellendo. g Sin autem nulla mora interceſſerit: h tunc Sempronius legatum accipit, & nō Titij i hęredes. Sed si ante diem legati cedentem decesserit Titi⁹: soli Sēpronio debetur legatum. k Idem dicendum est & fideicommissaria hęreditate puero data, aut si ante restitutā decesisset, matri eius relicta: vt si puer ante diem legati cedētem decesisset, matri debeatur. si postea, ad pupilli hæredes fideicomissum trāsmittatur: vtpote re ipsa l mora subsecuta. sed & cum quis ita legasset, *Hæres meus Titio dato: si non dederit* m, *Sempronio dato*. ita demum Sempronio debetur, si dies eius in personam Titij nō cesisset.

Quando ex facto legatarii potest damnificari hæres, cogitur legatarius ei cauere de illo non faciendo. Bartolus.

¶ Si quis ita legauerit, *Hæres meus Titio fundū dato: & si Titius cū fundū alienauerit, hæres meus eumdem fundum Seio dato*. oneratus n est hæres. Non enim à Titio fideicommissum relictū est si alienasset fundū, sed ad hærede eius o * legatū est. Hæres igitur debebit doli exceptione oppo sita * prospicere sibi cautione p à Titio de fundo non alienando. ¶ Si quis plus, quàm q dedit ademerit, adēptio valet: veluti si quis viginti legauerit, & quadraginta ademerit. ¶ Si loci vsumfructum leget testator, & iter adimat: r nō valet ademptio, nec * vitiatur legatum: sicuti qui proprietatē fundi legat, iter adimendo f legatū non minuit.

Illud quod facit actorē in petitione succumbere, facit succumbere reum in exceptione. Bartolus.

¶ Si [quis] duobus Titiis separatim t legauerit, & vni ademerit, nec appareat u cui ademptū sit, neutri x * legatum debetur: quemadmodum & in dando, si non appareat cui datum sit, dicemus neutri legatum. †

Si ademptio referatur ad rem, videtur adimi omnis dispositio facta circa illam rem. Bartolus.

¶ Si Titio fundus purè, eidémque sub conditione legatus sit, deinde postea ademptus sit sic, *Titio fundum quem sub conditione legaui, hæres meus ne dato*. ex nulla datione debetur: y nisi specialiter dixerit purè eum legatum velle accipere.

Non solum quod legatur, sed etiā quod ad qualificandum legatum exprimitur, potest adimi. Bartolus.

¶ Cōditio legati an adimi possit vel hęreditatis, vel statuliberi, videndū. Et Iulianus scribit in statulibero detractam conditionem nō repræsentare libertatem. Papinianus quoq; libro septimodecimo quęstionū scribit generaliter conditionē adimi non posse. Nec enim datur (inquit) conditio sed adscribitur. quod autē adscribitur, non potest adimi, sed quod datur.

r *Adimat*. quod iter sequitur vsumfructum: vt supra, si vsusfructum petat. l. j. §. j.

s *Adimendo*. a Sed nunquid qui fundum legat, videtur legare iter ad eum fundum per alium testatoris fundum vel alterius redi mendum? Quidam dicunt quod sic: vt hic. & sic est bona simili tudo. Vel dic quod nō, sicut nec fundo vendito: vt. ff. de contrahen. empt. l. in vendendo. & ff. de ser. vrb. prædi. l. binas. & quod hic dicit, non minuit, quia aliud adimit quam legatum est: vt no. supra, §. eo. l. j. & facit. ff. de leg. ij. l. seruū filij. §. fi. & l. si fundū. §. qui fundū. de vsu & habi. l. per seruū. §. si vsusfructus. Accursius.

*a Pro deiter ad eum fundum per alium testatoris fundum vel alterius redi cisione isti glo. in vertudo. Vel dic quod nō, bo. adimensicut nec fundo vendido: vt. ff. de contrahen. cto. maxiempt. l. in vendendo. & me Barto. not. ff. de ser. vrb. præin. l. seruum di. l. binas. & quod hic filii. ff. de dicit, non minuit, quia leg. 1. Dy. l. aliud adimit quam le- in damnas. gatum est: vt no. supra, §. qui duos. eo. l. j. & facit. ff. de leg. ij. de vsufr. j. l. seruū filij. §. fi. & l. si leg. fundū. §. qui fundū. de *Flo. ei. vsu & habi. l. per seruū. *Flo. posita §. si vsusfructus. Accursius.*

t *Separatim*. vt Titio albo fundum, Titio nigro domum.

u *Appareat*. quia dixit, quod Titio dedi, a- *Flo. na dimo. nec adiecit, albo vel nigro. Accursius.*

x *Neutri*. quidam habent, neutri: & tunc fit directa similitudo per dictionē, quemadmodū. quibus enim ex causa &c. vt. j. eo. l. legata. §. fi. Alij habēt, vtriq;: & tunc est similitudo per contrarium, vt & *vtrij, Fl. ibi, Lazarus similiter Luc. 16. mala. & ad primā concordat, ad secundā est contra. j. de reb. dub. l. † Huc persi fuerit. vbi dicit non tinet quod valere. Sed distinguitur vtrum vnū fuerit legatū, vt lego Titio fundum. & tunc nō valet: vt ibi. an plura, vt puta Titio fundum, postea Titio domū: quia plura sunt legata, vtrumq; valebit: & vtrique rei medietas pro indiuiso debebitur: vt hic. Item contra. supra, de legat. ij. l. si quis seruum. §. si inter. vbi dicitur quod hęres debet eligere cui soluat, & sic valet. & ita est contra prout est hic, neutri. Sed ibi exponitur, debet: id est, potest. nam non tenetur. & secundum hoc est contra si habes hic, vtrique: quia dic quod ibi idem, hic diuersa fuerunt legata. Alij dicūt quod ibi voluit testator facere duos reos credendi, quod potest fieri etiam per testamētum, vt infra, de duoreis. l. eandem. Et adde quæ sunt in quæstione sabbatina domini Azonis quæ incipit, duo fuerunt fratres &c. & facit prout habes, neutri. ff. §. si quis Titio. ibi, sin autem nulli &c. & ff. de lib. & posthu. l. ij. & ff. de hære. instit. l. in tempus. §. j. & j. de manu. testa. l. cum ex pluribus. & ff. de testa. tut. l. duo. sed prout habes vtrique, & ad primum respon. est argu. contra. ff. de in rem ver. l. sed dicendum. Accursius.*

Infort.

y *Debetur*. & ita adēptio nulla. Sed contra. j. de reb. dub. l. si fuerit. ibi, ademptio autem &c. Solu. ibi. Accursius.

a *Magis quam verba.* Not.sensum &c.sic.C.de libe.præte.l.iij. &.ï.de condi.& demon.l.in conditionibus.&.s.de iureiur.l.sed & si possessori.§.sed & si rerũ.&.C.de constitu.pecu.l.ij.§.sed & sub.&.ï.de re iudi.l.in sũma,&.s.de iur.do.l.promittẽdo.in prin. &.ï.de verb.signifi.l.in conuẽtionibus.Sed arg.contra.s.de vsufruc.leg.l.si alij.[a] &.s.

a Dic vt ibi secundũ Bar.

eo.l.j.Ité facit.s.de eden.l.j.§.diem. in fine §.Accursius. *ADDITIO.* Dic secundum Barto.quod ibi adimebat quod non legabat, nec adscripserat.

Sed melius est sensum magis[a] quàm verba amplecti: & conditiones sicut adscribi,ita & adimi posse.

Dictio taxatiua in residua ademptionẽ inducit.Bartolus.

¶Cùm Titio centũ testamento legasset, & eidem codicillis ita legasset, *Titio quinquaginta dumtaxat, nec amplius hæres meus dato.* non amplius quinquaginta legatarium petiturum.

Nuda voluntate vel tacita & grauissimis inimicitiis legata & fideicõmissa reuocãtur: quæ his cessantibus restaurãtur.Bar.

¶Non solùm autem legata,sed & fideicõmissa adimi possunt, & quidẽ nuda[b] voluntate. Vnde quæritur, an etiam inimicitiis interpositis fideicõmissum non debeatur? Et si quidẽ capitales vel grauissimæ inimicitiæ intercesserint,ademptum[c] videri quod relictum est.sin autem leuis[d] offensa,manet fideicommissum. Secundum hæc & in legato[e] tractamus,doli[mali] exceptione opposita.[f]

IIII. IDEM libro trigesimotertio ad Sabinum.

QVod si iterum[g] in amicitiam redierũt,& pœnituit testatorem prioris offensæ: legatum vel fideicõmissum relictũ redintegratur.Ambulatoria[h] enim est† voluntas defuncti vsque ad vitæ supremum exitum.

V. GAIVS libro secundo ad Edictum Vrbicum.

SIcut adimi legatum potest, ita & ad alium transferri,[i] veluti hoc modo:*Quod Titio legaui, id Seio do lego.* quæ res in persona Titij tacitam ademptionem[k] continet.

VI. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

TRãslatio legati fit quatuor modis. aut enim à persona[l] in personam trãsfertur: aut ab eo qui dare iussus est, transfertur, vt alius det: aut cum res pro re datur,vt pro fundo decẽ aurei:aut quod purè datum est, transfertur sub cõditione. Sed si id quod à Titio dedi,à Mæuio dem: quamuis soleant esse duo eiusdẽ rei debitores, tamẽ verius est hoc casu ademptum esse legatum. Nam cùm[m] dico, *Quod Titium dare damnaui, Seius damnas esto dare.* videor dicere, ne Titius det. Item si pro fundo decẽ legẽtur: quidã putant nõ esse adẽptũ prius legatum: sed verius est adẽptũ esse. Nouissima[n] enĩ volũtas seruaẽ.

VII. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

QVod si alij legeẽ sub cõditione,quod alij purè legatũ[o] est:nõ plenè[p] recessum exitum.nam tunc à primo legatario pure erit legatum ademptũ per translationem in alium sub conditione factã: licet adhuc nõ extiterit conditio.& ideo si viuo me testatore, q omni modo volui recedere à primo legatario purũ per secũdũ cõditionalẽ,mortuus fuit is cõditionalis:nõ propter hoc magis ptinebit legatum ad primũ legatariũ purũ.&.h.d.cũ tribus.ll.seq. Viuianus.

† *Voluntas defuncti est ambulatoria vsq; ad mortẽ. concor.c. cum Marthæ.extra de celeb. miss. & 12.q.2.cap. vlti.*

b *Nuda.* id est, tacita. & sic nuda à verbis: vt supra, de auro & argẽ. lega.l.iij. in fi.&.l.iiij. nimirum etiam relictũ quandoque præsumitur:vt.s.de pecu.lega.l. denique.§.interdũ.Vel dic nuda, scilicet à solennitate. voluntas enim fuit expressa. secus tamen videtur in hæredis institutione: vt. C. de testa.l. hac consultissima.§.si quis autem. & supra, de iniusto testa.l.ij.& institu. quib. mod.test. infir.§.ex eo. & infra, eo.l.ex parte. Sed contra videtur etiam in hæredis institutione: vt infra,de his qui. vt indig.l.cũ quidam.&.C.de testa.l.nostram. & de his qui.vt indig.l.hæreditas. &.s. de acquiren. hæredi.l. Claudius.quæ vix possunt ad concordiã reuocari. Sed dic, legata reuocantur tacita volũtate præsumpta priori voluntati contraria. hæredis vero institutio nõ:vt.ï.e.l.ex parte.Ité legata contraria voluntate & expressa etiã nõ solenni reuocãtur:hæredis vero institutio (quia magis quàm legata solẽnitas est)nõ sic reuocatur sola voluntate cõtraria & expressa:immo factũ defuncti interuenire oportet.Sed hoc magis ptinebit legatum ad primũ legatariũ purũ.&.h.d.cũ tribus.ll.seq. Viuianus.

c *Ademptum.* tacite:vt.ï.de his qui.vt indig.l.si inimicitiæ.sed aliud in institutione hæredis:vt.ï.eo.l.ex parte.quæ non sic facile vt fideicommissum reuocatur:vt.s.l.proxi.notatur.Accursius.

d *Leuis.* similis est distinctio in teste: vt in authen. de testi.§.si vero odiosus.

e *Et in legato.* non solum in fideicommisso, quæ olim differebant:hodie non:vt supra,de leg.j.l.j.distingue ergo in eo sit grauis vel leuis inimicitia.

f *Opposita.* non ergo ipso iure: vt.ï.de excep.do.l. apud.§.præterea.& facit supra,de lega.iij.l.si iure facto testamento. Sed arg. contra.C.de li.& eo.lib.l.ij.Accursius.

g QVod si iterum. facit.s. de lega.ij. l.antepe.§. Lucius. & de leg.iij.l.si chorus.§.pe.&.§.fina.

h *Ambulatoria.* vt &.s.de do.inter vi.& vxo.l.cum hic status.§. ait oratio.

Sicut adimi.] CASVS. Sicut illi cui legaui, possum legatũ adimere: vt dictũ est.s.eo.l.ij.§.si quis plus.vsq; huc, ita etiam & ad alium possum dictũ legatũ transferre hoc modo: Quod Titio legaui,id do lego Seio.quę translatio facta in Seium continet tacitam ademptionẽ in persona dicti Titij.Potest autẽ fieri trãslatio quatuor modis.aut enim à persona in personã transfertur: de qua iam dictũ est.aut ab eo hęrede qui dare iussus est,transfertur: vt alius puta cohæres det.aut cum res pro re datur:vt pro fundo legato dantur decem aurei. aut quod pure datum siue legatũ est, trãsfertur sub conditione. quod autẽ dixi in secũdo modo translationis, dixerunt quidã nõ esse verum,immo dixerunt quidã quod primus & secũdus hęres sunt duo rei insolidũ: sed verius est.s.quod sit adẽptũ: quia primus hæres non teneat,vt dixi.nã cũ dico,quod Titiũ dare dẽ naui, Seius dãnas esto dare.videor dicere,ne Titi[q] det.Ité quod dixi in tertio modo translationis, dixerunt quidã non esse verum: immo dixerunt non esse adẽptum prius legatũ, sed quod dixi, verius est, scilicet vt sit adẽptũ: quia nouissima voluntas debet seruari. quod autẽ dixi in quarto modo translationis,ita verum est si conditio sequens extiterit:nisi expresse appareat,testatorem hoc animo fuisse, vt omni modo putauerit à primo legatario recessum.nam tunc à primo legatario pure erit legatum ademptũ per translationem in alium sub conditione factã: licet adhuc nõ extiterit conditio.& ideo si viuo me testatore, q omni modo volui recedere à primo legatario purũ per secũdũ cõditionalẽ,mortuus fuit is cõditionalis:nõ propter hoc magis ptinebit legatum ad primũ legatariũ purũ.&.h.d.cũ tribus.ll.seq. Viuianus.

i *Transferri.* vt institu.eo.in prin.Accursius.

k *Ademptionem.* pro parte secundũ quosdã,ne sit contra,insti.de leg.§.si eadẽ res.Vel distingue vt dicitur.s.de leg.j.l.si pluribus. &.l.plane.in prin. *ADDITIO.* Ad euidentiã istius glo.dic secundũ Bar. quod ibi.in.d.§.si eadẽ res.legatur secũdo sine cõmemoratione primi legati:hic vero secundũ legatum fit sub commemoratione primi.hoc probatur in.l.nam ad ea.ï.de condi.& demon.

l TRanslatio. A persona. onerata.Et no.quòd hoc casu etiam si seruus non est capax, tamen primo ademptum est: vt.ï. eo.l.& si transferam.&.s.de leg.j.l.plane.in prin.

m *Nam cum.* bene dico ademptum.nam &c.

n *Nouissima.* sic. C. de pact.l. pacta nouissima. &.ï.eo.l. nihil prohibet.&.s.de leg.j.l.si mihi.§.in legatis.&.s.de alimen.lega.l. Mela.§.sed & si.

o QVod si. *Legatum.* est.s.prius. Si autem primo sub conditione pure transfertur,intelligitur conditio repetita:nisi conditio cohæreat primæ personæ:vt.ï.e.l.legatũ sub conditione.& facit.C.de leg.l.datum.

p *Non plene.* quod enim sub conditione adimitur,tale est ac si sub contraria conditione legatum sit: vt.ï.quando di.lega.ce.l. quod pure.&.s.si cer.pet.l.pecuniam.Azo.& facit.ï.eo.l.si legatum pure.&.l.rem legatam.

Cùm centum.] CASVS. Titius fecit testamentum,& in eo legauit Seio pure.c.& postea eidem Seio in eodem testamento reliquit eadem. c. sub conditione si nauis ex Asia venerit, & decesit. Certè si testator voluit hanc summam sub conditione

BIU Cujas

conditione legatam esse quasi aliam. i. primam: statim debentur Scio. c. quæ pure ei relicta sunt. & illud quod sub dicta conditione est ei adscriptum, debetur ei si conditio extiterit. Si autem eandem summam quā primo ei legauerat, mutata voluntate sub conditione ei reliquit: non debebuntur ei sub conditione nisi vltima c. quia hoc casu pura datio est effecta conditionalis. Quid ergo si in eodem testamēto in quo. c. ei legauerat, post ea cidē. l. reliquit? Certe si quidem alia voluit esse hæc. l. centū quinquaginta debentur ei. si vero. l. solum deberi voluit. l. tantum ei debebūtur. & omnia quæ dixi in testamento, habent locum in codicillis. Viuianus.

a *Cum centum quæ.* potest esse simplex relatio, & non simplex. Accursius.

b *Videbitur.* Sed quid in dubio? Respō. secundum Azo. distinguitur eadem scriptura vel alia: vt. j. proxi. §. no.

c *Tantum deberi voluerit.* quod præsumitur si in eodem testamento vel codicillis eisdem hæc legata reliquit: vt supra, de supel. leg. l. legata. in prin. & ſ. de lega. j. l. plane. §. sed si non. secus si in aliis: vt supra, de proba. l. quinquaginta. & de ali. & cib. lega. l. libertis. & ſ. de fun. instru. l. Seiæ. & supra, titu. j. l. Aurelius. §. testator ita. R. vel dic vt dixi in. l. illa, plane. de lega. j. Accursius.

Si legatū.]*CASVS.* S Legaui. c. Titio pure. & postea ademi eadem ei sub cōditione: & postea decesi. & postea pendente dicta conditione dictus Titius decesit, & postea defecit dicta conditio sub qua ademi ei legatum. numquid pertinet ad hæredem Titij dictum legatum? Et dicitur quod non. & est ratio, quia legatum sub cōditione ademptum videtur datum sub contraria conditione, id est, si defecerit conditio sub qua fuerit ademptum. si est vel videtur datum sub contraria conditione: ergo videtur datum sub conditione. si ergo pendente conditione contraria decesit legatarius, non transit ad hæredem eius, vt no. supra, de lega. j. l. iij. [*QVOD SI ITA.*] Seius legauit ita: Titio hæres meus. x. dato. & si Titio non dederit, eadem. x. Sempronio dato: & postea Titius decesit ante testatorem, & ita ante diem legati cedentem. certe poterit Sempronius petere dicta. x. debebit enim intelligi translatum legatum in Sempronium. Viuianus.

d *Ad hæredem Titii.* id est, omnino à primo legato recessum est ad tempus: vt supra, de condi. instit. l. Iulianus. §. vbi autem. & supra, de constit. pec. l. illud. ij. respon. Azo. & facit supra, de lega. j. si post mortem. §. fina. Accursius.

e *Adimitur.* hæc ademptio continet in se tacitam dationem sub contraria conditione: vt hic, & supra, si cer. pe. l. pecuniam. &. j. quando dies lega. ced. l. quod pure. quod enim tacite agitur, pro tacito, id est, expresso habendum est: vt. ſ. si cer. pet. l. quidam. & facit. ſ. eo. l. quod si alij. & de in diem addi. l. ij. Sed arg. cōtra. j. pro empto. l. ij. §. si in diem. Accursius. *ADDITIO.* Solu. secundum Bar. hic quod aliud est in contractibus: aliud in vltimis voluntatibus. nam in contractibus resolutio conditionalis non facit conditionalem primum contractum, sed in vltimis voluntatibus sic: vt not. in. l. contraria. sed plenius in. l. ij. §. j. de in diem addic. in glo. magna. & in. l. quibus dieb⁹. §. quidā Titio. de cōdi. & demō.

f *Diem.* scilicet cedentem. & facit supra. l. iij. §. j. &. §. sed & cum quis. &. ſ. proxi. respō.

SI legatum purè datum Titio adimatur sub conditione, & pendente conditione Titius decesserit: quamuis conditio defecerit, ad hæredem Titij [d] legatum nō pertinebit. Nā legatum cum sub conditione adimitur, [e] perinde est ac si sub contraria conditione datū fuisset. [Quod [si] ita legatum est, *Titio decem hæres meus dato: si Titio nō dederit, eadem decem Sempronio dato.* si moriatur Titius ante diem [f] legati, Sēpronius legatū vtiliter petet. translatum enim legatum intelligi debebit.

XI. IDEM libro quinquagesimoquarto Digestorum.

QVi hominem legat, & Stichū adimit: non perimit [g] legatum. sed extenuat.

XII. VLPIANVS libro quinquagesimo ad Sabinum.

VT Stichum [h] legatarius eligere non posit. [i]

In adimendo id quod à testatore conceditur, verbis testatoris statur. Bartolus.

XIII. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

DIui Seuerus & Antoninus rescripserunt, cū testator postrema scriptura, quaqua [k] ratione motus pessimū libertum esse adiecisset: ea quę priore scriptura ei [l] relicta fuerant, adempta videri.

Quæ inducuntur ad deminutionem, non important augmentum. Bartolus.

XIIII. FLORENTINVS libro vndecimo* Institutionū.

LEgata inutiliter data, adēptione non confirmantur:

Qui hominem.]*CASVS.* Legaui tibi hominē in genere, & ita habes electionem quem de seruis meis eligas. & postea ademi tibi Stichum qui erat vnus de seruis meis. certe non videor perimere legatum, sed extenuare: vt scilicet dictum Stichum eligere non possis, sed vnum de aliis quem volueris. &. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

g *Non perimit.* contra supra, tit. j. l. non solū. §. j. sed ibi alternatiue, hic in genere. Accur.

h *VT Stichum.* aliàs lex: aliàs non est lex.

i *Nō possit.* ergo à cōtrario aliàs legatarius generis habet electionem: vt & not. insti. de lega. §. si generaliter. & supra, de pac. l. si vnus. §. sed si generaliter. & ſ. de opt. leg. l. hominē.

Dui Seuerus.]*CASVS.* Institui mihi hæredē Titiū, & legaui plura liberto meo, & postea aliqua ratiōe motus ego adieci dictū meum libertū esse pessimum. Certe videor ei ademisse priora legata. Viuianus.

k *Quaqua.* i. aliqua.

l *Ei.* scilicet liberto: vt infra, eo. l. libertus. &. C. de his qui. vt indig. l. hæreditas. Sed ar. contra supra, ad Silla. l. iij. §. j. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. quòd hic testator volebat solum auferre beneficium à se concessum: ibi vero volebat pœnam imponere. *aliàs, primo

Legata.]*CASVS.* Institui mihi hæredem Titium: & seruo suo pure. c. legaui, & ita inutile fuit legatum. & postea seruo ademi dictum inutile legatū sub cōditione si nauis ex Asia venerit: & postea decesi: & postea defecit dicta cōditio ademptionis. numquid propter hoc confirmatum est dictum inutile legatum? Et videtur quòd sic: quia si legatum pure adimatur sub conditione, solet intelligi datum sub contraria conditione. Dictum ergo inutile legatum videtur propter hoc cōfirmari, id est, quia fuit ademptum sub conditione, & conditio non extitit: tamen dicitur hic quòd non est verum: quia ademptio solet interuenire ad hoc vt non debeatur legatum primo datum, & non ad hoc vt debeatur. cum ergo ponatur ademptio ad perimendum legatum quod valet, quo modo potest intelligi vt dicta ademptio confirmet & faciat conualescere legatum quod non valet? Certe non esset bonus intellectus. [*QVIBVS EX CAVSIS.*] Si legaui tibi viam pro parte ad fundum meum, non valet legatum: vt supra, de lega. ij. cum filius. in prin. Item si pro parte do libertatem seruo meo, nō valet, scilicet vt pro parte sit liber, & p parte remaneat seruus: vt infra, de lib. cau. duobus. & sicut non valet in dictis casibus legatū, ita nec in eis valet ademptio: puta si lego tibi viam, & postea pro parte adimo: vel si lego libertatem seruo meo, & postea pro parte adimo. Viuianus.

a *Si seruo.* institui Titium : & ab eo seruo eius legaui.non valet relictum: vt insti.de lega.§.an seruo.&.§.econtrario.

b *Nam pure.* merito hoc ita dixi, quia quibusdam videbatur secus tali ratione, nam &c.

c *Datum.* id est,non ademptum.Rog.

d *Confirmatur.* ratione mera: aut certe ironice loquitur secundũ Rog:

e *Ademptio.* remouet quòd confirmetur legatum ratione supradicta secundum Rog.

f *Interuenit.* Not. spectandum fore quare aliquid fiat.sic.ſ.ti.j.l. Aurelius.§. testaméto ita. & de fun.instr.l.si mancipia.in prī.&.j.de cõdit.& demon.l.cũ tale. §.fi.& ad leg.Falci.l.in ratione. §. cũ quidam. & de ope.no. nunti.l.j. §.inde quęritur.&.j.de manu. testa.l. Titia. §. Lucius.& facit.ſ.l.si legatum. Item facit.ſ.de hære.insti.l.ex facto etiam.&.l.si socius.

g *Habetur.* & econtra vbi legatum vtile,& ademptio vtilis est: vt.j. e.l.si seruo.&.l.si seruꝰ.

h *Adimas.* nã nec legari nec adimi pro parte via potest: vt.ſ.de serui.l.pro parte.§.pro parte.& de le.ij. cum filiꝰ. in princip.

i *Vetes.* si leges libertatem,& pro parte adimas: nõ valet.ad quod infra,de excep. rei iud. l.iudicatę.in prin.& de lib.cau.l.duobus. Acc.

veluti* si seruo [a] à domino hæredi instituto purè legatũ, sub cõditione adimatur. Nã purè [b] legatum si sub conditione adimatur,sub contraria cõditione datũ [c] intelligitur: & ideo cõfirmatur. [d] adẽptio [e] autẽ quò minus,non quò magis legatũ debeatur, interuenit. [f] ¶ Quibus ex causis datio legati inutilis est,ex eisdẽ causis etiã adẽptio ĩefficax habetur: [g] veluti si viã pro parte adimas, [h] aut pro parte liberum esse vetes. [i]

** Flo. veluti si domino hærede instituto, seruo purè leg.*

Legatum extinctum alienatione nõ restauratur, nisi de nouo probetur. Bartolus.

XV. PAVLVS libro singulari de adsignatione libertorum.

CVm seruus legatus à testatore, & alienatus, [k] rursus redẽptus sit à testatore: nõ debetur legatario, opposita exceptione doli mali. Sanè si probet legatarius nouã voluntatẽ testatoris, nõ submouebitur. [l]

XVI. IDEM ex libro singulari de Iure Codicillorum.

NIhil interest,inducatur [m] quod scriptum est,an adimatur.

XVII. CELSVS libro vicesimosecundo Digestorum.

NIhil prohibet priorẽ scripturam posteriore corrigere, [n] cõmutare,rescindere.

Alienatione voluntaria extinguitur legatum. Bartolus.

XVIII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

REm legatam si testator viuus alij donauerit, omnimodo extinguitur [o] legatum: nec distinguimus vtrum propter necessitatem rei familiaris, [p] an mera voluntate donauerit: vt si necessitate donauerit,legatum debeatur: si nuda voluntate, non debeatur. hæc enim distinctio in donantis munificentiam non cadit, cum nemo in necessitatibus liberalis existat. [q] †

Legatum ademptum simpliciter manet apud hæredem cum onere suo. Bartolus.

XIX. IDEM lib.vndecimo Respon.

MOdestinus respondit,si adimendo legatum quod Mæuio relictum sit, fideicommissum ab eo datũ defunctus reuocare noluit : hæredes ex causa fideicommissi conueniri posse, [r] rectè probari.

A licet.&.C.de pac.l.pacta.Vel dic ecõtra quòd prima quandoque corrigit vltimam vel determinat: vt.ſ.de lega.j.l.si mihi & tibi.§. fin.& de lega.iij.l.si quis.in princi.Sed contra.j.de regu.iur.l.vbi repugnantia.Solu.ibi nescitur quod prius, & quod posterius sit factum.vel ibi est repugnantia propter prolixitatem verborum: vt supra, de condi.instit. l. si Titius. Accursius.

REm legatã.] CASVS. Legaui Titio equũ meũ : & postea vendidi eum Seio: & postea decessi.numquid dictus Titius potest equum prædictum ab hærede meo petere, vel eius estimationem? Et distinguitur: aut vẽdidi Seio propter necessitatẽ rei meæ familiaris: aut mera mea spõtanea voluntate.primo casu potest Titius petere legatum, secundo non præsumptione habita circa voluntatem testatoris in his duabus diuersis respõsionibus. secus si donassem equũ dicto Seio postquam [†] legaueram eum Titio: dico quia tunc omni modo extinguitur legatũ non cura inspecta dicta distinctione.dicta enim distinctio non cadit in munificentiam donantis : cum nemo dicatur liberalis in donãdo qui dat aliquid alicui ex dicta necessitate rei familiaris:& ita vna pars dictæ distinctionis non potest habere locum in donante : & ita merito non habet locum prædicta distinctio in donatione. Viuianus.

Dico secundum Bar. quòd aliud est in relicto libertatis, vt ibi: aliud in relicto proprietatis, vt hic.

CVm seruus.] CASVS. Legaui Titio seruum: & postea donaui eum Seio: & sic extinctum est legatum: vt.j.eo.l.rem legatam.& postea emi eum à dicto Seio,& postea decessi.& postea dictus Titius petit ab hærede meo dictum seruum. Certe potest hæres meus opponere ei exceptionem doli: nisi probet quòd ego ex noua voluntate volui eum habere dictum seruum. Viuianus.

NIhil.] CASVS. Legaui Titio.c. & postea cũ penna induxi verba legati. certe perinde est ac si verbis ademissem ei legatum: & ita non habebit legatum Titius. Item scias quòd prior testamenti scriptura corrigit quandoque posteriorem,& quandoq; commutat eam,& quandoque rescindit: quamuis quibusdam hoc non videretur. De primo da exemplum : vt quia testator dixit in prin.testaméti,si Titio.c.legauero,nolo ei deberi nisi.l.& ita innuit,& ita videtur corrigere. De secundo da exemplum : vt quia dixit in prin.testamenti, si Titio legauero, volo illud legatum dari Seio.& ita commutauit siue transtulit in Seium: vt.ſ.eo translatio. De tertio da exemplum, vt quia dixit in prin.testamenti, si Titio legauero,nolo ei aliquid deberi.& ita dicitur rescindere cum ex toto tollit.& ita hoc dico per.l.ſ. de lega.iij.l.si quis. in prin.test. Alij ponunt quòd vltima scriptura corrigit primam, & commutet, & rescindat: sed de illo non erat dubium. vnde prima positio mihi placet.&.h.d.cum.l.seq. Viuianus.

B

C

D

m *Inducatur.* quod dic vt not. C.de testa.l.nostram.&.ſ.de leg. j.si ita scriptum.& de his quę in testa.delen.l.j.§.& ideo.&.l.ij.in princip. Item facit.ſ.de petitio.hæredi.l.si quis liber.circa princi. & de iudi.l.& post.§.j. Accursius.

n *Nihil. Corrigere.* Corrigit vltima primam cum addit vel minuit.commutat quando transfert: vt supra, eodẽ,translatio.rescindit cũ ex toto tollit: vt supra.l.proxi.& facit.ſ.de alim. leg.Gaio.& de leg.& senatusco.non est.& de codicil.l.diui.§.

o *Extinguitur.* per exceptionem: non ipso iure : vt supra, eod. l.cum seruus.

p *Rei familiaris.* & non facit rescindi venditionem talis necessitas: vt.C.de rescin.vendi.l.non idcirco. Accursius.

q *Liberalis existat.* quasi dicat.qui dat aliquid ex necessitate,nõ dicitur id donare: vt.ſ.de dona.in.virum & vxo.si quis pro.&.C. de dona.nec ignorans.&.ſ.de dona.l.donari.quandoque tamen dicitur liberalitas vel donatio etiã quæ necessario fit, sed improprie: vt.C.de hæret.l.cognouimus.&.ſ.de admini.tuto. cum plures.§.in primis.&.ſ.de tut.& ra.detra.l.j.§.j.&.j.ad legem Aquil.si, si seruus seruum.§.si oliuam. Vel dic,nemo &c.id est,nemo indigens donat.sed tunc est arg.cõtra.ſ.si cer.pet.l.si ego. Item tertio nemo est liberalis ei qui indiget. Vnde versus: Cum fueris fœlix, multos numerabis amicos. Tempora dum fuerint nubila, solus eris. Sed prima vera.& facit.ſ.de auro & argento leg.scribit.§.itẽ. &.j.eod.l.legatum.§.fi. Sed quid si alienauit titulo non lucratiuo: ex voluntate tamen pura, vt fœneret? Respondent quidam semper videri fieri ex necessitate.arg.ſ.de procura.seruum quoq;.sed dicas tunc habere locum hanc distinctionem quam hic dicit cessare in donatione.q.d.aliàs habet locum.& sic intellige.ſ.de leg. iij.fideicommissa.§.si rem.& colligitur.j.eo.si seruo.& facit. instit.de leg.§.si rem. Accursius.

MOdestinus.] CASVS. Legaui Mæuio centum,& rogaui eũ Mæuium vt daret Titio quinquaginta per fideicõmissum. & postea ademi dictum legatum Mæuio:& non reuocaui expresse fideicommissum prædictum Titio per Mæuium dandum. Certè dictus Titius poterit conuenire hæredes meos vt dent ei dictum fideicommissum.propter ademptionem enim prædictã Mæuio factam redit legatum Mæuij ad hæredes meos. vnde ipsi debent sustinere onus fideicommissi. Viuianus.

r *Posse.* quasi cum onere redeat.sic.C. de cad.tollen.§.j. & supra,de alimen.lega.l.Gaio.in princip. Sed argu.contra infra,eod. l.si tibi. ADDITIO. Dic secundum Barto. quòd ibi in eadem persona,hic in diuersis.

BIU Cujas

Licet transferam.] CASVS. Legaui Titio centum, & postea transtuli dictum legatum in Seium non capacem, puta quia erat in metallum damnatus. vel transtuli dictum legatum in seruum meum proprium: & in illa translatione legati nō dedi eidem seruo libertatem. & sic in his duobus casibus nō valet legatum in persona illorū in quos translatum est: vt. ff. de his quæ pro non scrip. ha. l. iij. & C. de lega. l. seruis. Certe licet eis non debeatur legatum, vt dictū est: tamen non remanet apud Titium cui ademi. Et scias q̄ legatum nulli alij adimi potest, quàm illi cui datum est. Vnde si dictus Titius cui legaui, erat filius vel seruus alienus: nō possū adimere à patre vel à domino suo. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

a *Legatum.* idē in hæreditate: vt infra, de his quibus vt indig. l. cum quidam. Azo.

b *Sine libertate.* & ideo non valet: vt. C. de leg. seruis. & ff. de his quæ pro nō scrip. l. si in metallū. in fine. Sed cōtra ff. de leg. ij. l. si seruus. §. si seruus. sed alio casu loquitur. Itē & hic dicūt quidā valere offi. iudi. vt. C. de necess. ser. hære. institu. l. quidā. §. illo. Sed dic vt ibi.

c *Nec illi.* sic. ff. de lega. j. l. plane. in prin. & de iniusto testa. l. cum in secundo. §. penulti. & infra, eo. l. legatum. in fin. & supra, de mili. testa. l. milites. §. fina.

d *Legatum nulli alij.* sic supra, de vulga. substit. qui liberis. §. fin. & ff. de accep. l. an inutilis. §. fi. & ff. de verb. obli. l. fin. in princ. & ff. de condi. & demon. l. qui hæredi in princ. & institu. de stipu. ser. §. cum factum. Sed argu. contra. ff. de lega. j. l. legatum. & infra, de succ. edicto. l. j. §. per seruū. ADDITIO. Solue secundum Bartolum quòd hic loquitur in ademptione: contraria vero loquūtur in repudiatione. Ratio est, quia repudiatio fit postquam cessit dies legati. iam enim patri vel domino quæsitū erat: & ideo repudiare potest: sed ademptio fit viuo testatore: & sic ante diem legati cedentem: & ideo non potest adimi à patre vel domino: quia eis non erat datum.

Ex parte.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes Gaium & Seium, & Gaio prædicto prælegauit. c. postea inter dictū Titium testatorem & dictū Gaium pro parte hæredē & legatarium ortæ sunt grauissimæ inimicitiæ: & propter hoc ipse testator proposuit facere aliud testamentum, & auferre ei quicquid dederat: & incepit facere secundum testamentum, & non perfecit propter mortem superuenientem: & in eo secundo testamento non perfecto nihil dixerat adhuc de dicto Gaio. nunc enim statim mortuo Gaio petit Gaius dimidiam hæreditatis, & prælegatum. nunquid habebit vtrumque? Et dicitur quòd non, immo medietatem hæreditatis tantum, & non legatum: quia legatum nuda voluntate tollitur, & non hæreditas. Viuianus.

e *Legatum.* id est, prælegatum. Accursius.

f *Instituisset.* in animo: non tamen fecit.

g *Præterit.* aliàs, præteriit, id est omisit, aliàs præterea.

h *Denegabuntur.* cōtra. C. de his qui. vt indig. hæreditas. & ff. de his qui. vt indig. l. cum quidam. Solu. hic nō ipso iure, sed ibi sic per sententiā. vel ibi expressa, hic tacita est reuocatio. Vel dic vt diri in dicta lege, cum quidam. Item nota. in legato secus: vt &. ff. l. iij. §. finali. Item quare secus? Respon. quia hæreditas semel data adimi non potest: in legato secus: vt. ff. de his quæ in testamen. delen. l. j. §. fi. & de milit. testa. l. milites. §. veteranus. Sed quare secus? Respō. quia cum institutio hæredis sit caput testamēti, non potest infirmari nisi certis modis solennibus [a], & quādoque nō solennibus: vt instī. quibus modis testa. infir. §. ex eo. & C. de testa. hac cō sultissima. §. pe. & l. sancimus. & l. nostrā. & ff. si tabu. testa. nul. extat. l. j. §. si hæres. & de hoc no. ff. l. iij. in fi. & facit. ff. eo. l. pen. Acc.

Pater.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes duos suos filios, & vnam filiam suam: & facultates suas inter eos diuisit, paucis bonis communibus remanētibus indiuisis: & voluit dictā filiam accipere. ccc. aureos ex ratione cōmodorū primipili, id est, ex ratione lucrorū quę habebat ipse pater ex quadam publica administratione quā habuerat: & postea de pecunia commodorum cōparauit idem pater quādam possessionem: & dedit in ea possessione quadringentos aureos de dicta ratione cōmodorū. & ita. c. vltra quā filię prælegasset: & post ea decessit. nūc quæritur, an fratres prædicti & filiæ cohæredes teneantur præstare sorori fideicommissum siue prælegatū prædictum? Et videtur quòd non: quia. ccc. aurei cōmodorum cum aliis. c. aureis de dictis cōmodis sunt cōsumpti siue absumpti: & ita videtur extinctū legatum: vt. ff. ad Treb. Titius. Dicitur tamen hic q̄ bene tenentur ei præstare dictum fideicommissum: quia non videtur absumptum quod in corpus patrimonij est versum. habebit ergo dicta filia tantū de dicta possessione cōparata ante partem, quantū capiunt dicti. ccc. aurei. & superfluum dictæ possessionis debet diuidi inter eam & fratres pro hęreditariis partibus. nam cum pater diuisit inter filios patrimonium suum: quicquid remansit in hæreditate non diuisum, videtur voluisse pertinere ad omnes cohæredes. tota autē possessio empta post testamētum non fuit diuisa: cum diuisio fuerit facta in testamento, vt dictum est. vnde bene dixi quòd filia debet ante habere partem tantum de dicta possessione quantū capiunt dicti. ccc. aurei sibi prælegati: & superfluum dictæ possessionis debere diuidi inter eam & fratres pro hæreditariis partibus. nam & si dicti quadringenti aurei non fuissent dati in emptionem dictæ possessionis, sed fuissent relicti in bonis siue hęreditate: idem eueniret, scilicet vt. ccc. ex eis darentur filiæ ante partem: & superflui. c. diuiderentur inter eam & fratres pro hæreditariis partibus. Viuianus.

i *Primipili.* id est [b], cuiusdam administrationis in qua fuerunt multa commoda vel lucra. quasi dicat, ex tali negotiatione.

k *Voluit.* scilicet per præceptionem. Accursius.

l *Comparauit.* pluris quam. ccc. aureis: vt statim patet. Accursius.

m *Videtur.* sic supra, de lega. ij. imperator. §. fina. & l. sequen. & seq. & de peti. hæred. l. sed & si lege. §. j.

n *Indiuisas.* quædam enim indiuisæ remanserant.

o *Voluisset.* scilicet pater. Azo.

p *Vt in eam.* id est, in ea possessione percipiat filia nubens aureos. ccc. & de superfluo portionē accipiat hæreditariam. ad quod est. ff. fami. ercis. l. quæ pater. Sed contra. C. famil. ercis. l. in cognitione. vbi dicit viriliter. sed dic vt ibi Accursius. ADDITIO. Solu. secundum Barto. quia ibi dicit, quòd præcesit institutio æqualis, vel ex certis rebus, quod idem est: vt. l. ex facto. de hære. institu. secundum Dy.

q *Pecunia relicta.* vt. ccc. habeat ante partem, in reliquis hæreditariam: vt. ff. famil. ercis. hæredes. §. fina. & l. seq. & facit supra, de lega. iij. l. xj. §. si rem. Accursius.

Legatum.] CASVS. Titio. c. sub conditione si nauis ex Asia venerit, legaui: & postea transtuli dictum legatum in Seium, nō repetita dicta cōditione. Certe sub ea cōditione nihilominus

---

XX. POMPONIVS libro primo ad Quintum Mucium.

LIcet transferam legatum [a] in eum cum quo nobis testamenti factio non est, siue in seruum propriū, cui sine libertate [b] legauero: licet eis nō debeatur, nec illi [c] tamen debebitur cui fuerit ademptum.

Legatum filio vel seruo non potest adimi à patre vel domino. Bartolus.

XXI. LICINNIVS RVFINVS libro quarto regularum.

LEgatū nulli alij [d] adimi potest, q̄ cui datum est. Quapropter si filio aut seruo alieno legatum fuerit, domino aut patri legatum adimi nnn potest.

Inimicitiæ superuenientes, & testamentum imperfectum hæredis institutionem nō vitiant, sed legatum. Bartolus.

XXII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

EX parte hæres institutus etiam legatū [e] acceperat. eū testator inimicitiis grauissimis persecutus, cùm testamentum aliud facere instituisset [f], neque perficere potuisset, præteriit [g]. Hæreditariæ quidem actiones ei non denegabuntur [h]: sed legatum si petat, exceptione doli mali submouebitur.

Si ex pecunia legata per testatorem aliquid ematur: legatum non extinguitur, sed ex re empta præstabitur. Barto.

XXIII. IDEM libro septimo Responsorum.

PAter inter filios facultatibus diuisis, filiam ex ratione primipili [i] commodorū trecētos aureos accipere voluit [k]: ac postea de pecunia commodorum possessionem cōparauit [l]*. Nihilominus fratres & cohæredes sorori fideicōmissum præstabūt. Nō enim absumptū videtur [m] quod in corpus [o] patrimonij versum est. Cùm autē inter filios diuiso patrimonio, res indiuisas [n] ad omnes cohęredes pertinere voluisset [o], ita possessionem ex cōmodis cōparatam diuidi placuit, vt in eam [p] superflui pretij filia portionē hęreditariā accipiat. hoc enim eueniret in bonis pecunia relicta [q].

Legatū videtur transferri cum cōditionibus suis: nisi cōditio personæ cohæreat. Bar.

XXIIII. IDEN libro octauo Responsorum.

LEgatum sub cōditione datum cùm transfertur, sub

Primipili. lus dicebatur decima legionis centurio: de quo Vegetius lib. 2. Vetus, inquit, cōsuetudo tenuit vt ex primo principe legionis promoueretur centurio primipili. hic tanquā caput totius legionis merita conseruatio quebat & pmia. hæc il. le. vt iā facilis sit hic locus. vide si libet Alcia. c. pe. ad 12. li. C.

videtur translatum in Seium.secus autem si conditio legato apposita cohæreat personæ primi legatarij: quia tunc non videtur repetita in persona illius in quem translatum est legatum: vtputa si legaui vxori meæ sub conditione si habuerit filios ex me:& postea transtuli legatum in Seium. nam in persona Seij non videbitur repetita dicta conditio quæ fuit necessaria in persona dictę mulieris. [PATER HORTOS.] Titius legauit filiæ suæ in codicillis hortos ĩstructos: & postea donauit vxori suæ quędã ex mancipiis dictorũ hortorũ. Certe ammodo nõ debebunt filię dicti serui, siue donatiões cõfirmauit in testamento quod postea fecit, siue nõ: & siue valeat dicta donatio, siue non. posterior enim volũtas in vxoré collata est potior q̃ legatũ filiæ relictũ. Viu.

a *Sublatis.* id est, si habuerit filios. Accursius.

b *Necessaria.* ad legatum habendum. & dic vt.j.de cõdit.& demõ. l.legatum sub cõditione. & sic non est contra.s.de hære.institu.l. sub conditione. & sic facit.C.de cadu. tollẽ. §.ne autem.&.j.de cõdit.& demon.l.legatũ. &.l.quæ conditio.&.j. de verb.oblig.l.Titia. §.idem respondit.

c *Voluntas.* collata in vxorem.

d *Filiæ.* aliàs, filij.i.filiæ. nam masculinũ cõcipit fœmininum: vt supra, de lega.iij.qui duos.&.j.eo.alumnæ. in fin.j.respon.& facit supra, de lega.j.Stichum.&.l.si ex toto. in princ. & de lega.iij. l.xj.§.si rem. &.s.de auro legato. l.scribit.§. item.& de fun.instru.quæsitum.§.fin.&.s.eo.translatio. &.l.nihil prohibet.&.l.& si transferam. Accursius.

eadem cõditione transferri videtur, si non conditio priori personæ cohæreat. Nam si quis vxori sublatis[a] liberis legauerit: repetita conditio non videbitur, quæ fuit in persona mulieris necessaria[b].

Per donationem inutilem inducitur legati ademptio. Bartolus.

PAter hortos instructos filiæ legauit: postea quædã ex mancipiis hortorum vxori donauit. Siue donationes[testamẽto]cõ firmauit, siue non confirmauit: posterior volũtas[c] filiæ[d] legato potior erit. Sed & si nõ valeat donatio: tamen minuisse filiæ legatum pater intelligitur.

Per adẽptionẽ prælegati vni ex hæredibus facti causa adæquationis, prælegatum alteri factum intelligitur reuocatum. Bar.

XXV. IDEM libro nono Responsorum.

ALteri ex hæredibus præceptionẽ prædij dedit[e]: mox alteri pręstari aduersus debitorem actiones ad eum finem mandauit, quo prædium fuerat comparatum[f]. Cùm postea prædio distracto[g], citra vllam offensam eius qui præceptionem acceperat, pretium in corpus patrimonij rediisset[h]: non esse præstandas actiones[i] cohæredi respondi.

Alienato seruo expressa libertate ademptio legati sibi iunctis tacitam reuocationem inducit. secus si adimatur ipso manumisso. Bartolus.

XXVI. PAVLVS libro nono Quæstionum.

SI seruo[k] cum libertate dato[l] legato[m] & alienato[n] adimatur libertas: quãuis alieno inutiliter adimatur[o], tamen legatum ad emptorem nõ peruenturũ[p]. & merito. constitit[q] enim ademptio, quia posit redimi: sicut datio[r], cùm in eum cõfertur qui testamẽti faciendi tempore fuit testatoris, deinde alienato codicillis libertas datur. Quid ergo, si eum quẽ liberum esse quis iusserat[s], manumiserit[t] viuus, deinde codicillis libertatẽ ei ademerit? videamus an perdiderit legatum vana ademptio libertatis. quod quidam putant[u]: sed superuacua scriptura nõ nocet legato.

XXVII. IDEM libro vicesimo primo Quæstionum.

k *Si seruo.* Testator Sticho libertatem in testamento reliquit, & eidem fundum: in sequenti die alienauit Stichum ex voluntate: & sic libertas & legatũ sunt reuocata tacite, tertio in codicillis expresse ademit libertatem. quęritur, an legatum fundi acquiratur emptori serui? Respõ. non, tum propter tacitam reuocationẽ libertatis, tum propter expressam, cum legatum fundi sine libertate esse nõ potest. Nec dicat quis inutilem expressam ademptionẽ libertatis quasi alieno seruo: quia immo est vtilis: quia potest redimi: & sic recõualescere libertas, nisi expresse esset adempta. Accur.

l *Dato.* id est, relicto.

m *Legato.* s. fundi.

n *Alienato.* seruo.

o *Adimatur.* scilicet expresse in codicillis.

p *Peruenturum.* aliud in hæreditate: vt institit. de hære. instit. §. quòd si alienatus. Accursius.

q *Constitit.* i. valet.

r *Sicut datio.* scilicet libertatis cõstitutæ, cũ in eum &c. tunc enim valet libertas: quia potest redimi: ergo & supra valet adẽptio: quia potest redimi: sicut ecõtra vbi nõ valet datio, nec ademptio: vt.s.eo. legatum.§.finali. & dic secundum Ro.& Azo. quod in princ. huius.l. allegabatur: quia solam libertatẽ ademit testator, quòd aliud legatum iam serui alienatione euacuatum silentio roboretur: idémq; de libertate diceremus, scilicet vt esset adẽpta etiam si expressim post alienationem serui non esset facta ademptio: vt institu.de hæred.instit.§.quòd si alienatus. Videtur ergo quòd illa ademptio expressa sit superuacua, sed non est: quia si facta non esset seruo ante aditam hæreditatem, hæreditati quæsito, vel à testatore redempto conualesceret libertas: vt.j.de testa.ma. l.verum est. sed hæc expressa ademptio operatur ne ammodo libertas redẽpto seruo suo data præsumatur. in legato vero nil operaretur expressa, quod non operaretur tacita. nec enim legatum præsumitur datum etiam redempto seruo: vt.s.eo.cum seruus. sed nec finis huius legis corrigit principium. nam in primo casu vitiatur legatum alienatione: nec cõualescere potest redempto seruo: quia sine libertate est. nam nõ videtur data, cum sit adempta: vt supra, de his quæ in testa. delen.l.j.& supra, eod.l.& si transferam. in alio vero casu cum libertatem habeat, nil prohiberet ipsum legatum capere: nec valet ademptio libertatis in vltimo casu, quia inciuile est casum liberi hominis expectare: non autem serui redemptionem: vt.j.de verbo.obliga. l.inter stipulantem.§. homo liber. Sed cur non præsumitur reuocatum legatum per dationem libertatis sicut per alienationem? Respon. quia datio libertatis non videtur alienatio: quia habet eum libertum.

s *Iusserat.* in testamento.

t *Manumiserit.* idem forte si alio modo sit liber factus: vt supra, de hære.institu.l.antepenul.

u *Putant.* sed male. & sic statim corrigitur: sed super &c. cui cõsonat.C.de testa.l.testamentum.& facit.j.eo.l.fin.& instit.de hære.institu.§.seruus.&.j.l.proxi.

Si seruus.] CASVS. Per Gaium legatus est Stichus seruus Titio in testamento: & ei seruo aliquid legatum est per eundem Gaium, puta fundus: & postea idem Gaius alienauit per venditionem dictum seruum in Seium, per quod reuocatum est legatum Titij de ipso seruo, & legatum seruo relictum: & postea fecit dictus Gaius codicillos: & in eis ademit dicto Sticho quod ei legauerat. nunquid valet dicta ademptio? Et videtur q̃ non: quia legatum iam erat reuocatum per alienationẽ serui in Seium.

legatum

BIU Cujas

legatum autem quod non valet, non potest adimi. Respon. tamen hic quod valet ademptio: quia & legatum prædictum potest sortiri effectum si redimatur seruus per dictum Gaium testatorem: & de nouo velit idem testator quod Titius prædictus habeat dictũ seruum ex causa legati: per quod posset per cõsequens dictus Titius habere legatum seruo relictum: nisi fuisset expresse in codicillis ademptum: & hoc secundum quòd est in litera, redimatur, sicut ego habeo. Alij aliter exponunt secundũ eandem literam: puta quia testator redemit seruũ à Seio, & hæredes testatoris spõte dederũt Titio prędicto tam seruum quàm fundum seruo legatum. Alij dicũt secundum eandem literam quòd dictum legatum seruo relictum potest sortiri effectum, si Titius legatarius proferat nouam voluntatem testatoris volentis quòd idem Titius habeat dictum seruum à Seio redẽptum, & etiã fundũ seruo legatum: vt ſ. eod. cum seruus in fin. Alij habẽt in litera, reddiderit: & tũc exponẽ vt notatur in glossa. [*SERVO LEGATO.*] Legaui Stichum seruum meum Titio in testamento meo: & eidem seruo legaui fundum: & postea eundem seruum inter viuos manumisi: per quam manumissionem tacite reuocatum est legatum Titio relictum de seruo, non autem propter hoc est reuocatum dictum legatum seruo relictum. & postea feci codicillos: & in eisdem expresse ademi Titio legatum de seruo, & postea decessi. nunc quæritur, an valeat dicta ademptio in codicillis facta? Et dicitur quòd non: quia legatum de seruo Titio relictum nõ potest resuscitari etiam si rursus in seruitutem reciderit: quia per nouam seruitutem nouus homo esse videtur. si ergo non potest conualescere legatum de seipso seruo: ad quid diceremus vtilem esse ademptionem prædictam? certe ad nihil. ipse ergo seruus liber inter viuos factus remanebit liber, & capiet legatum prædictum sibi à testatore datum. Viuianus.

SI seruus legat' *[a] est, & ei aliquid [b]: si alienato eo adimatur [c] quod ei [d] legatũ est, valet ademptio [e]: quia & legatũ [f] potest procedere [g] si redimatur [h].

Legato seruo alienato extinguitur quod ei legatũ est: tamen non erit inutilis ademptio illius legati facta in codicillis testatoris, si seruus redimatur à testatore.

SSeruo legato [i], & inter viuos manumisso [k], si legatum [l] adimatur nullius momenti ademptio [m] est: igitur legatũ [n] quod ipsi datum est, capiet [o]. nam etsi rursus [p] in seruitutem ceciderit, non tamen legatum [q] eius [r] resuscitabitur. nouus enim videtur homo esse.

Translatio legati facta de vno in eundem non videtur facta cum onere. Bart.

XXVIII. VALENS libro quinto Fideicommissorum.

SI tibi certam rem legauero, & rogauero te vt eam Titio restitueres: deinde eandem rem tibi fideicommisero [f], nec rogauero te vt alij eam præstares: quæritur, an in tua potestate sit ex causa fideicõmissi eligere vt fideicommissum non præstes [t]? Et magis posteriorem scripturam testamenti placuit spectari*.

Si testator appellauerit libertum in testamento ingratum in quo ei legauerat: videtur eidem ademisse legatum. hoc dicit.

XXIX. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

LIbertus [u] qui in priore parte testamenti legatum acceperat, & ingratus postea eadem scriptura à testatore appellatus est: commutata voluntate, actionem ex testamento habere non potest.

Fideicommissum ab vno in alium transfertur cũ onere speciali: & onus primo iniunctũ in persona ad quam transfertur, in onere speciali non videtur repetitum. Bar.

XXX. SCAEVOLA libro vicesimo Digestorum.

ALumnæ suæ [Semproniæ] plura legauerat: quædã ex his abstulit: quædam vt præstarentur, ab hærede suo petiit: in quib' & viginti dari voluit, his

testate sit ex causa fideicõmissi eligere vt fideicommissum non præstes [t]? Et magis posteriorem scripturam testamenti placuit spectari*.

Si testator appellauerit libertum in testamento ingratum in quo ei legauerat: videtur eidem ademisse legatum. hoc dicit.

XXIX. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

LIbertus [u] qui in priore parte testamenti legatum acceperat, & ingratus postea eadem scriptura à testatore appellatus est: commutata voluntate, actionem ex testamento habere non potest.

Fideicommissum ab vno in alium transfertur cũ onere speciali: & onus primo iniunctũ in persona ad quam transfertur, in onere speciali non videtur repetitum. Bar.

XXX. SCAEVOLA libro vicesimo Digestorum.

ALumnæ suæ [Semproniæ] plura legauerat: quædã ex his abstulit: quædam vt præstarentur, ab hærede suo petiit: in quib' & viginti dari voluit, his

ibi, non. Solu. hic post mortem testatoris recidit in seruitutem, nec post habuit nouam voluntatem ibi ante mortem, & post habuit nouam voluntatem: ad *nari. quod est supra, eo. cum seruus. in fin.

*Vulg. seruam

SI tibi.] CASVS. Legaui tibi infortiatũ meũ, & rogaui te vt illud restitueres Titio. & postea idem Infortiatum reliqui tibi per fideicommissum & in hoc secundo relicto nõ rogaui te vt alij restitueres. certe ex posteriori scriptura habebis Infortiatũ, & nulli illud restitues. Viuian [g]. ſ *Fideicõmisero.* id est, tibi per fideicom. reliquero. Azo.

t *Nõ præstes.* aliàs deest, non: & aliàs adest: & bene: & concor. j. si cui plus quàm per leg. Falcid. l. nisi. §. item si ipse. & C. de vsur. l. per retentionem. Sed contra. ſ. de proba. l. iij. Solu. ibi. Item argu. contra. ſ. de condit. institu. l. cum seruus. & infra, de cõdit. & demonst. l. auia. [a] & supra, de alimen. leg. l. Gaio. in princ. & facit. j. eo. alumnæ in fin. j. respon. &. §. ab hæredibus. &. §. qui filias. & de pecu. leg. l. si peculium. & supra, eod. titu. l. Aurelius. §. testamento. *ADDITIO.* Dic secundum Bartolum quòd hic loquitur de onere impositio in eodem legato: ibi vero loquitur de onere imposito institutioni an videatur repetitum in legato.

*Aliàs incipit, quia.

Libertus.] CASVS. Sticho liberto meo legaui. c. & postea dixi in eodem testamento in quo ei legaueram, quòd ipse erat mihi ingratus. certe mutasse videor voluntatem: & ideo legatum petere non poterit dictus libertus ab hæredibus meis. Viuianus.

u *Libertus.* facit. ſ. eo. diui. &. C. de iis quibus vt indi. l. hęreditas.

Lumnæ.] CASVS. Sempronius fecit testamentum, & instituit sibi hæredem quendam nomine Azum: & Semproniæ alumnæ suæ testatoris sororiq́ue dicti Azi hæredis plura legauit: & postea quædam ex his legatis ei alumnæ abstulit, & quædam ex his vt præstarentur ei petiit à dicto suo hærede. inter quæ legata xx. dare voluit eidem alumnæ, his verbis, hoc amplius do lego dariq́ue volo Semproniæ alumnæ meæ. xx. libras auri: & committo fidei tuæ ô Aze hęres meus vt in primis Semproniã sororem tuam alumnam meam pro tua pietate & regere & tueri velis: & si putaueris eam ad bonam vitæ consuetudinem reuersam. xx. auri libras ei alumnæ reddas cum morieris: & interim tu præstes ei reditus, id est, vsuras semisses de dictis. xx. libris auri. & postea fecit codicillos, & in eis transtulit eas. xx. lib. auri ad Mæuium, legando eas ei: & fidei eius Mæuij commisit in hæc verba. xx. libras auri quas in testamento Sęproniæ alumnæ meæ reliqui, eas dari volo Mæuio, cautionibus ab eo interpositis, vt ex ea summa eidem Semproniæ quamdiu vixerit ipsa Sempronia, præstet pro victu. v. denarios. omni mense, & pro vestiariis centenos quinos aureos, id est, quinquies. xx. omni mense, ídque fidei vestræ siue tuæ cõmitto ô Mæui. certus autẽ sum te Mæui pro tua pietate petiturum ab hærede tuo vt voluntas mea in persona alumnæ meæ duret. & postea decessit dictus Sempronius. nunc quæritur, an dictus Mæuius sit cogendus restituere Semproniæ dictas. xx. libras auri post mortem suam Sempronij, sicuti rogatus fuerat Azus hæres? Et respõ. quòd non: sed alia quæ relicta sunt alumnæ à Mæuio per testatorem, id est, menstruos denarios. v. pro victu, & menstruos quinquies. xx. aureos pro vestimentis deberi à dicto Mæuio & ab hæredibus eius eidem Semproniæ alumnæ donec ipsa viuet. Viuia-

Viginti

a *Si seruus legatus.* Titio puta.
b *Aliquid.* scilicet legatum est, puta fundus. Accursius.
c *Adimatur.* scilicet expresse fundus, quod tamẽ tacite per alienationem serui erat reuocatum: vt nota. ſ. l. proxi.
d *Ei.* scilicet seruo: quod legatum non cedit nisi ab adita hæreditate: vt. j. quando di. leg. ce. l. hæredis. §. fina.
e *Ademptio.* fundi expressa.
f *Legatum.* scilicet fundi.
g *Procedere.* id est, sortiri effectum.
h *Si redimatur.* alias est, si reddiderit: & tunc dic, id est, dederit dominus serui legatum legatario, scilicet Titio. licet enim pecunia cum effectu obstante exceptione non possit solui: si tamen soluatur, non repetitur, nisi ademptum sit legatum expresse. tunc enim soluenti per errorem datur repetitio: quia nulla inerat obligatio, vel dic: reddiderit proprie, scilicet seruus domino: & tunc procedit legatum si legatarius testatoris nouam proferat voluntatem: vt. ſ. eo. cum seruus. aliàs redimatur, scilicet seruus. & tunc dic vt. ſ. quia & datus sit Titio sponte tam seruus quàm fundus: vel si proferatur secunda noua voluntas.
i *Seruo legato.* puta Titio. & sunt ibi ablatiui absoluti.
k *Manumisso.* scilicet postea.
l *Legatum.* id est, ipse seruus expressim adimatur legatario.
m *Ademptio.* id est, superuacua: quoniam ademptio per manumissionem iam facta erat.
n *Legatum.* scilicet fundi seruo.
o *Capiet.* vt. &. ſ. l. proxi. in fine.
p *Nam & si rursus.* bene dixi superuacuam ademptionẽ per ma-

A numissionem: nam &c.
q *Legatum.* seruo.
r *Eius.* scilicet serui, id est, legatum quod est ipse seruus. & facit infra, de verbo. obliga. l. inter stipulantem. §. sacram. & de sol. qui res. §. aream. Sed contra. ſ. de lega. iij. l. si chorus. §. fin. si deest

B

C

D

BIU Cujas

a *Viginti auri.* non pure, sed post mortem vt subiicit.
b *Attij.* proprium nomen est hæredis, id est, fratris alūnæ. Azo. vt apparet. j. vel nō erat frater, sed fraterna charitate eam diligebat: vt. ff. de hære. instit. l. nemo. §. qui frater.
c *Ad Mæuiū.* aliàs est, ad Mæuiā legatariā, sed falsa est litera. nā in multis locis oporteret dici, Męuius, id est, Mæuia. aliàs est, Mæuium: & hæc vera.
d *Denarios quinq;* scilicet pro victu.
e *Cētenos.* dic cētenos & vicenos quinos, id est, quinquies viginti poni pro eodem. & dic menstruos.
f *Certa sum.* per hoc videtur relíquere fidei có. vt. ff. titu. j. l. vnū. §. fi. & de lega. j. l. filiusfa. §. vt quis. & de le. iij. l. Pamphilo.
g *Attius.* quod videbatur p verba superiora, certa sum &c.
h *Sed alia.* scilicet mēstrua. & sic posterior scriptura minime grauat. sic. ff. l. si tibi certā.
i *Et ab hærede.* quasi hæres legatarij sit rogatus: qđ valeret: vt. ff. de le. iij. l. si fuerit. §. fi.

Titia.]CASVS. Titia fecit testamētū, & instituit sibi hæredē in vna vncia Seiā libertā suā: & etiā suá collactaneā. fuerūt enim nutritæ de lactæ vni⁹ mulieris: & Seiū & Gaiū pone instituit sibi in. xj. vnciis: & postea Pāphilo suo liberto dedit prædia p fideicō. inter quæ dedit eidē Pāphilo synctesin. i. omnē pēsionē prædiorū quæ appellabatur circa Colonem. Iteē eidē Pāphilo liberto postea donauit per epistolā etiā alias res. inter quæ verba epistolæ ita locuta est dicta Titia de dicta Seia & de dicto Pamphilo: Ego Titia mitto salutē hæredib⁹ meis: & volo firma esse quæ in inferiori parte testamenti mei ordinata sunt: & quæcūq; inueni me fecisse in nomine Pāphili: & si dicta Seia collactanea mea mihi nolue rit hęres esse ex ea parte ex qua eā scripsi, id est, ex. xij. id est, ex vna vncia volo ei dari synctesin quæ est circa Colonē. & postea decesit dicta Titia: & postea dicta Seia liberta omissa parte in qua instituta fuit, elegit ex codicillis siue ex dicta epistola dictū fideicōmissum de dicta synctesi. dictus autē Pāphilus petebat dicta prædia quæ erant in synctesin, ex causa fideicōmissi sibi in testamento per Titiam relicti, quasi debeat concurrere cum dicta Seia. nunquid Gaius & Seius prædicti & etiā Seia prædicta possunt eum Pamphilum repellere exceptione doli? Et dicitur quòd sic: quia fideicommissum prædiorum in synctesin datum Pamphilo in testamento, videtur per epistolam translatum in Seiam. Viuianus.

† *id est, latifundium.*

k *Libertam.* quia eam manumiserat pater Titiæ.
l *Synctesin.* Græce synctesin, Latine dicit omnē possessionem.

verbis: *Hoc amplius do lego, dariq; volo viginti auri*[a] *libras.* & adiecit, *fideiq; tuæ Attio*[b] *cōmitto, vt in primis Sempronium sororem tuam pro tua pietate & regere, & tueri velis: & si putaueris eam ad bonam vitæ consuetudinem reuersam, ita viginti auri libras ei reddere cùm morieris: interim tamen reditus eius, id est, vsuras semisses ei præstes.* postea codicillis ad Mæuium[c] legatariū easdem viginti libras auri trāstulit, & fidei eius commisit in hęc verba, *Viginti libras auri quas testamento Sēproniæ alumnę meæ reliqui, eas dari volo Mæuio, cautionibus interpositis, vt ex ea summa eidem Semproniæ quamdiu aduixerit, præstet menstruos denarios quinque,*[d] *& vestiarij nomine denarios centenos*[e] *vicenos quinos: idq; fidei vestræ committo. certa*[f] *sum autem te Mæui pro tua pietate petiturū ab hærede tuo vt voluntas mea in personā alumnæ meæ duret.* Quæsitum est, an Mæuius legatarius cogēdus sit post mortē suam viginti libras auri Sēproniæ restituere, sicut rogatus fuerat Attius[g] hæres? Respōdit, secūdum ea quæ proponerētur, viginti quidem auri libras nō cogendum præstare, sed alia[h] quę ab eo alumnæ relicta sunt, deberi & à Mæuio, & ab hærede[i] eius, donec viueret alumna.

Si de rebus specialiter legatis, & sub nomine generali confirmatis vna alteri legetur, in totum videtur esse legata, & legatario primo adempta. Bartolus.

℣ Titia testamēto Seiam libertam,[k] eandemque collactaneā, ex parte duodecima hæredem instituerat. Pāphilo liberto suo prædia per fideicōmissum dedit, in quibus & σύγκησιν[l] prędiorū quę appellabat circa Colonem: eidē liberto postea per epistolam alias etiam res donauit, in quibus[m] & de Seia & Pamphilo ita locuta est Titia:† Τοῖς κληρονόμοις μου χαίρειν. Βούλομαι ἐβέβαια εἶναι τὰ ὑπὸ τεταγμένα, ὅσα ἐφθασα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Παμφίλου ποιησάμενα. ἐὰν Σεία ἡ σύντροφος μου κληρονόμος μὴ γένηται, ἐξ ὧν γέγραφα αὐτῇ, μέρος: βούλομαι αὐτῇ δοθῆναι τῶν σύγκησιν τῶν περὶ Κολώνην. [id est, Hæredibus meis salutem:[n] Volo firma esse quæ inferi⁹ ordinata sunt, quæcūque in nomen Pamphili iam ante constitui. si Seia collactanea mea hæres non fiet ex ea parte ex qua eā scripsi, volo ei dari synctesin quę est circa Colonem.] Quæsitū est, cùm Seia liberta, omissa parte hæreditatis ei testamēto adscripta, ex codicillis fideicommissum, id est, σύγκησιν † circa Κολώνην eligat: an si Pāphilus ex causa fideicōmissi eadē prædia vindicet, doli mali exceptione summoueri debeat? Respondit, translatum videri fideicōmissum prædiorū, id est σύγκησιν quæ est circa Colonem.*

Per ademptionem oneris adiecti in vim modi, etiam legatū videtur ademptū. Bar.

℣ Seia liberta[o] ab hæredibus petierat vt si in prouincia decessisset, sexaginta Lucio Titio darētur, vt is corpus eius curaret in patriam reportari: & adiecerat hæc verba: *Cui cōcedi volo si quid ex ea pecunia supererit.* eadem die codicillos ad hæredes suos ita scripserat: *Peto à vobis vt siue in prouincia, siue in via aliquid mihi humanitus*[p] *acciderit, corpus meū curetis & in Campaniā & in monumētum filiorum meorum reportari.*[q] Quæsitum est, an id quod superfuerit ex sexaginta, à Lucio Titio tacitè ademerit? Respōdit, ademptum videri.[r]

m *In quibus.* id est, inter quæ verba epistolæ.
n *Salutem.* Hæc est epistola in Græco, quam quidam libri habēt translatam in Latinum per hæc verba, volo &c. Alij non habent, & exponunt Græcū quod significet, prędia quæ reliqui Pāphilo, Seiæ dono. & secundū istos petet Seia quasi ex donatione inter vitos: secundum primos per fideicommissum.

Seia.]CASVS. Liberta quæ erat de Cāpania, iuit in prouinciā: ante tamē quā iret, fecit testamentū, & instituit sibi hæredes Gaiū & Sēpronium, & petiit ab eis vt si ipsa in prouincia decederet, darētur per eos Lucio Titio. lx. vt is Lucius Titius corp⁹ eius curaret, & in patriā testatricis, id est, in Cāpaniam reportaret. Itē dixit, cui Lucio Titio concedi volo si quid ex ea pecunia supererit ei à prędictis faciendis. his factis fecit eadē die codicillos, in quibus ita scripsit: Peto à vobis hæredes mei vt siue in prouincia siue in via aliquid mihi humanitus cōtigerit, puta qa moriar: corpus meū curetis vos hæredes reportare in Cāpaniā, & in monumētum filiorum meorum. & postea decessit dicta Seia in prouincia, vel in via: & dicti hæredes sui reportauerunt corpus suū in Campaniam, & posuerunt in monumentū filiorum: & in eo faciendo expēderūt quadraginta, pone: & ita superfuerunt viginti, de dictis quadrugita, núc venit Lucius Titius & petit illa. xx. nunquid debentur ei? Et dicitur quòd nó: quia ademptū est ei per codicillos ad hæredes fictos. Vi.

o *Liberta.* habēt quidam, in Seiam libertā. & incipit. §. ab hæredibus. alij non habent, & subaudiunt, scilicet in Seiā libertam. & incipit. §. Seia liberta &c.
p *Humanitus.* expone vt institutio. de donationibus. §. primo.
q *Reportari.* ſ. curetis.
r *Ademptum videri.* cōtra infra, de conditio. & demonst. l. si quis seruum. Solu. ibi fauor libertatis. vel ibi onus seruo iniunctū fuit ademptum. hic autē onus impositum Lucio fuit impositū hæredibus, & adēptum Lucio. & facit. ff. eo. l. si tibi certā. & de fundo instructo. l. quæsitum. in fine. Argu. contra infra de conditio. & demonstra. l. si quis eum. Item argumen. contra supra, de testa. l. hæredes. §. & si quis. Solu. ibi. Item nota quòd onus concomitatur emolumentum, & econtra. sic. ff. de ali. lega. l. Gaio.

Qui filias.]CASVS. Titius habens in bonis. xl. pone, & habēs in ære alieno. l. pone, & habens duas filias, scilicet Primam & Secundam, fecit testamentum, & instituit sibi dictam Primam in. cc. id est, intantum de bonis, quòd capiebat. cc. & Secundam intantum quòd capiebat. c. & Seium & Gaium intantū quòd capiebāt alia. c.

BIU Cujas

alia.c.& postea inter eosdem hæredes & in eodem testaméto fecit diuisionem bonorum suorũ quasi omnium: ita quòd cuilibet hæredum assignauit quasdam res:& remanserunt à dicta diuisione.l.indiuisa,id est, tãtum de bonis quod valebat quinquaginta, & postea subiecit hæc verba in eodem testaméto : reliqua autem omnia bona mihi existentia & superantia à dicta diuisione, similiter & hæreditatis meæ onera erunt dictarum duarum mearum filiarum: quæ onera ex his meis bonis subsistunt. nam quædã ex meis oneribus satisfeci iam, & quædam non.postea fecit codicil. & in eis reformauit totam diuisionem quam in testamento fecit:id est, aliã formam ei dedit,id est, quasdã res quas per diuisioné filiabus dederat, dedit cohæredibus earum: & quasdã quas dederat cohæredibus, dedit filiabus: & quædam ex dictis suis bonis similiter indiuisa remanserũt, sicut & in diuisione in testaméto facta remanserũt quædam indiuisa:& postea decessit dictus Titius. nũc quæritur,an dictæ filiæ Titij possint cõsequi vt ipsæ solæ habeant ea quæ nominatim eis relicta sunt in diuisione quæ nouissimè à patre facta est,scilicet in codicil. quod quidem cohæredes earum negabãt? Et videtur quòd non, propter verba testamenti : per quæ verba testamenti aliter & aliter diuisioné fecerat.Respõ. tamẽ hic quòd bene possunt hoc consequi: quia per diuisionem in codicillis factam non videtur Titius recessisse à tota voluntate expressa in testaméto: sed ab his tantum rebus videtur recessisse quas reformauit in diuisione in codicil.facta.habebunt ergo filiæ malo velle cohæredum res quæ obtigerunt eis per diuisionem in codicil.factam: & cohæredes earum habebunt alias res quæ obtigerunt eis cohæredibus per diuisionem eandem in codicil.factam.tota autẽ alia voluntas in testamento scripta remanebit in suo statu,scilicet,vt ea bona quæ non sunt diuisa in testamento, nec in codicil.& vt onera hæreditaria quæ capiebant.l.vt dixi,sint solummodo dictarum filiarum.Viuianus.

Quantum ad res reformatas videtur testator voluntatem mutare, nõ quantum ad alias. Bartolus.

¶ Qui filias ex disparibus portionibus testamẽto hæredes instituerat, [a] pene omniũ bonorũ suorũ eodẽ testamento diuisionem fecit,deinde hæc verba adiecit: τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τῶν ὑπαρχόντων μοι, ὁμοίως καὶ τὰ τῆς κληρονομίας βάρη ἐσαι μόναν τῶν δύο μου θυγατέρων ῥείμης καὶ Σεκούνδης, ἢ τῆς ἐξ αὐτῶν τοῦ μούσης. [id est, Reliqua autẽ omnia bona existentia mihi, similiter & hæreditaria onera erunt solũ duarum [b] filiarũ mearum, scilicet Primæ & Secũdæ, vel quæ ex his subsistent.]Postea codicillis longè aliam diuisionẽ fecit bonorum[suorum]inter easdem, inter quas & testamento diuiserat: quædam tamẽ nulli nominatim dedit. Quæsitum est, an Prima & Secunda filiæ ex verbis testamenti cõsequi possint, vt solæ [c] habeant ea quæ nominatim nulli relicta sunt in diuisione quæ nouissima à patre facta est? Respondit,non à tota [d] voluntate recessisse videri, sed his tãtũ reb⁹ quas reformasset.

Translatio à legatario facta occasione mortis sperata ex instanti infirmitate, ita demum habet effectũ si ex eadem infirmitate legatari⁹ moriatur,nõsi ex alia. Bar.

¶ Cùm post apertas tabulas testamenti [e] Prisscillianus vixerit, de cuius legato portionéq; hæreditatis mater epistola ita cauerat: *Quoniam cognoui Prisscillianum filiũ meum in extremis esse, iustissimũ & piissimum duxi portionem eius [f] hæreditatis quam ei testamento dederam,legare Mariano fratri meo, & Ianuario marito meo æquis portionibus. & si quid ei amplius legaueram, [g] vt, si quid ei humanitus [h] contigerit,do lego,dariq; eis volo:* postea [autem] ex eadẽ infirmitate [i] Prisscillianusdecessit: quæsitum est, an legatum quoque eius ad Ianuarium & Marianum ex causa fideicommissi pertineat? Respõdit,posse videri(si decessisset ex ea infirmitate) omnimodo & legatum ad eos de quibus quereretur,transtulisse.

Si seruus legatus transferatur in fundum,vt ibi perpetuo sit : legatum de eo factum videtur extinctum. Bartolus.

XXXI. IDEM libro quartodecimo Digestorum.

FIlio ex parte hærede*instituto, duos fundos cum mã- *Fl.hæredi

Prisscilliani hæreditatis quam ei testamento dederam,legare Mariano fratri meo, & Ianuario marito meo æquis portionibus, & etiam si quid amplius eidem Prisscilliano legaueram.vnde si quid humanitus ei Prisscilliano contigerit,puta quòd moriatur: do lego dariq; eis Mariano & Ianuario volo dictam portionem hæreditatis quã habuit à me in testamento Prisscillianus, & dictũ legatum quod ei dedi.& postea decessit dicta Titia testatrix:& postea fuerũt apertæ tabulæ testamenti sui : & postea decessit Prisscillianus ex dicta infirmitate.nunc quæritur,an ex causa fideicom.pertineant ad Ianuarium & Marianum etiam legata eius Prisscilliani, nedum portio eius hæreditatis? & dicebant quidã prædicta ad eos pertinere siue Prisscillianus decessit ex dicta infirmitate,siue ex alia. Respõ. tamẽ hic quòd ita demũ pertinẽt prædicta ad eos,si Prisscillianus decessit ex dicta infirmitate, & non aliàs.Viuianus.

a *Instituerat.*& quosdam alios:vt j.patet.

b. *Solum duarum.*q.d.non cohæredum: & sic duo dixit indiuisa pertinere ad filias,& ipsas subire onera æris alieni.

c *Vt solæ.*& non alij cohæredes.

d *Nõ à tota.*sic &.C.de testa.tu.& si à patre.& de rei vxo.actio. l.j.ꝟ.sciendum.Sed contra.ff.eo.l.si tibi certam. Sol.hic prius testamentum non rumpitur per codicillos: sed ibi vtrũque erat testamentum.Rog.vel vtrũque relictum in eodem testaméto.Item contra.ff.de testa.hæredes.ꝟ.si quid.Solu.secundum Azo.ff.de solennitate testamenti,hic de mutatione diuisionis. *ADDITIO.* Ista solutio displicet Barto. ideo dic aliter secundum Dy. quòd hic res assignata ex causa diuisionis,videtur capi tanquam prælegata,& prælegata potest in codicillis mutari &c. & in.l. contra volebat sine solennitate mutare. Accursius.

e *Testamẽti.* quod fecerat mater Prisscilliani, in quo ei portionẽ hæreditatis & quędam prædia legauit.Azo.

f *Eius.* scilicet Prisscillianiːid est,quã habet in hæreditate.

g *Legaueram.*sub.duxi legare.& adde adiectis his verbis, vt si quid &c.Accursius.

h *Humanitus.*per hoc videbatur quandocũque decederet, & ex quacũque infirmitate Prisscillianus, quod ei relictũ fuerat, etiam ad Ianuarium & Marianum translatum fuisse:quod remouet.

i *Infirmitate.*secus ergo si ex alia.R.& facit.ff.qui.ex cau.maio.l. ab hostibus.ꝟ.sed quod simpliciter.& de vulga.substi.l.in substitutione.&.l.filio.Sed arg.contra.ff.de libe.& posthu.l.placet.

Filio ex parte.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium filium suum,& vxorem suam Gaiam, & dicto filio duos fundos prælegauit cum mancipiis & omni instrumẽto dictorũ fundorum.Item dictæ suæ vxori prælegauit multa,inter quæ prælegauit ei Stichum & Damam seruos suos.postea cum cognouisset idem testator non esse aliquem villicum in altero ex fundis filio prælegatis, misit in dicto fundo Stichum prædictum vxori prælegatum,& præfecit siue præposuit eum tam rei rusticæ quàm rationibus fundi prædicti,& postea decessit idẽ testator.nunc quæritur,vtrum dictus Stichus pertinere debeat ad vxorem, an ad filium?& dicitur quòd ad filiũ.[*MATRI SVAE.*] Titius instituit sibi hæredẽ Seiam matrem suam, & Gaium, & prælegauit quatuor prædia dictæ suæ matri: & fidei eius matris commisit, vt ex his quatuor prædiis duo restitueret socero ipsius testatoris: & postea fecit codicillos, & in eis socero ademit dictum fideicommissum dictorum fundorum,& postea decessit idem Titius. nũc quæritur,vtrum nihilominus ad matrẽ pertineant dicti duo fundi?& dicitur quòd non.[*SEIA TESTAMENTO.*]Seia fecit testamentum, & in eo legauit Titio suo priuigno.x.pondo auri, & postea prædictus Titius accusauit eam,dicens quòd ipsa fecit occidi patrem suum Titj,maritumque quondã ipsius Seiæ. post institutam autem dictam accusationem dicta Seia fecit codicil.& non ademit dicto suo priuigno legatũ prædictum,& ante finem dictæ accusationis decessit ipsa Seia, & nihilominus quoad bona ipsius Seiæ confiscanda peracta non fuit causa prædicta homicidij: & postea pronũtiatum est patrẽ dicti Titij non esse interemptum scelere dictæ Seiæ.nunc quæritur,an ab hæredibus dictæ Seiæ debeat reddi legatum prædictum? Et videtur quòd

BIU Cujas

quòd sic: quia ipsa in codicillis prædictis non ademit ei. Respon. tamen hic quòd non: quasi tacite sit ademptum propter dictam accusationē de eo factam. [*FILIAE.*] Titius instituit sibi hæredem Seiam filiam suam quam habebat in potestate, & Sempronium & Gaium: & inter cætera quæ prælegauit eidem filiæ, prælegauit ei peculium ipsius filiæ. postea idem testator exegit. x. à quodam debitore, & pecuniam ipsius filiæ in suā patris rationem cōuertit: & postea decessit idem testator. nūc quæritur, an dicta filia possit agere cum cohæredibus suis eo nomine, id est, propter dictam pecuniā à debitore exactam? Et respō. quòd non, nisi probet exactā dictā pecuniam per testatorē animo non adimendi. Viuianus.

Fl. Stichū his prædiis, in quæ trās latus est, actorē cedere, nec vxorem &c.

a *Legauit.* id est, prælegauit prædicto filio.

b *Nec vxorem.* inspicitur enim tempus quo cedit dies legati: vt & ff. de fund. instru. l. pen. & argu. ff. de leg. j. l. qđ in rerum. §. si quis post. & de leg. ij. l. peculiū. in prin. & j. eo. l. fi.

c *Legauit.* id est, prælegauit.

d *Codicillis.* sic ergo quod testaméto relinquitur, in codicillis adimitur: [a] vt instit. eo. in prin. & not. ff. de testa. l. hæredes. §. j.

Flo. pertineret a Limita nisi filio iure institutionis legatū certa rei esset factū. quod & elegāter signauit Bal. in authē. ex causa. 6. q. C. de li. præte. vel exhær.

e *Cur ad matrem.* immo videtur apud matrem remanere: vt. ff. de ali. leg. l. pecuniæ. quæ est contra. Solu. ibi fideicommiss. fuit inutile morte fideicommissarij, hic pœnitētia testatoris: quæ patet in adimendo legato. hic grauando matrem videtur pœnituisse de eo quòd quatuor ei legauerat. Arg. ff. eod. l. quòd si. & l. & ideo. Vel hic ab initio nil plus nisi duo matri erat relicturus. Tu dicas quòd hic quoad illa duo mater vt ministra fuit electa: vt & ff. de leg. ij. l. si quis Titio. & l. si quis quos. & j. de dona. cau. mor. l. si filio. sed in contrario vt legatarius. Et eodem modo solue. C. de cadu. tol. §. pro secundo. & ff. de lega. ij. l. si fundum per fideicommissum. §. Iulianus. & de lega. iii. l. pater. §. Tusculanus. & j. de condi. & demon. l. si quis cum. quæ sunt contra. & dic vt. d. l. si quis Titio. apparet ex prædictis quòd id quod dicitur ademptum, non videtur datum: vt. ff. de his quæ in testa. delen. l. j. §. penul. quod verum est quantum ad illum locum cui est ademptum: non quantum ad locum de quo est ademptum: alioquin adempto legato illi ad quem trāslatum est, primus statim viam agendi consequeretur, quod hic negat secūdū Ro. & Azo.

f *Titio.* priuigno: vt. j. patet.

g *Accusauit.* incidenter cum hæres Seiæ dotē repeteret, vt eam priuignus lucraretur: vt. C. de repu. l. consensu. & ff. solu. matri. l. si ab hostibus. Vel dic quòd directo criminaliter accusabat. l. Corne. de sica. vt. C. de sica. l. is qui.

h *Acta causa.* post mortem Seiæ, & hoc ciuiliter excipiēdo. Vel dic etiam criminaliter quoad bona tantum, quod dic vt not. C. si reus vel accu. mor. fu. l. fi.

i *Non ademerit.* quia tacite videtur ademptum: vt. ff. eodem. l. ex parte. & l. iij. §. fina. & l. sequen. & facit. j. de his qui. vt indig. l. j. & l. indignum.

k *Probetur.* præsumitur enim ademptum: vt. ff. ea. l. in prin. & de leg. ij. l. eum pater. §. filia. & l. antepe. in prin. Azo. & de lega. iij. l. fideicommissa. §. si rem. & l. qui filium.

cipiis & instrumento omni legauit, [a] idem vxori plura legata & seruos Stichū & Damam legauit. sed cū in altero ex fundis filio prælegatis cognouisset villicum non esse, Stichum misit, & tam rei rusticæ quàm rationibus fundi præfecit. quæsitum est, Stichus vtrùm ad vxorem, an ad filiū pertineret? Respondit, cum memor erat eorū quæ testamēto cauisset: Stichū* ex his prędiis in quæ translatus est à testatore, non posse recedere: nec vxorē [b] posse Stichū ex fideicommissi causa petere.

Si fideicōmissum est adēptū ex dispositione testatoris expressa, legatum nō remanet penes grauatum, sed videtur ademptum. Bartolus.

Matri suæ hęredi ex parte institutæ quatuor prædia legauit, [c] & fidei eius cōmisit vt ex his duo socero restitueret: deinde codicillis [d] socero ademit fideicōmissum. Quæsitum est, an nihilominus ex prælegatione ad matrem pertinerēt?* Respondit, nihil proponi cur ad matrem [e] pertinerent.

Qui accusat testatorem de crimine capitali, videtur sibi capitaliter inimicus: vnde ei legatū videtur ademptum. Bartolus.

Seia testamento suo legauit [Titio [f]] auri pondo quinque. Titius accusauit [g] eam, quòd patrem suum mandasset interficiendum. Seia post institutam accusationem codicillos confecit, nec ademit Titio priuigno legatum, & ante finem accusationis decessit. acta causa [h] pronuntiatum est patrem Titij scelere Seiæ non interemptū.* Quæro, cùm codicillis legatū quod testamento Titio dederat, non ademerit: [i] an ab hæredibus Seiæ Titio debeatur? Respondit, secúdum ea quæ proponerentur, non deberi.

Per exactionem debitoris legatum de eo factum videtur extinctum nisi aliud appareat. Bartolus.

Filiæ quam in potestate habebat, inter cætera legauit peculium. idem post testamentum factū pecuniam à debitore filiæ exegit, & in suam rationē cōuertit. Quæro, an filia eo nomine cum hæredibus patris agere possit? Respondit, si probetur [k] ** non adimendi animo factum, agere posse.

XXXII. VENVLEIVS libro decimo Actionum.

DEtrahere legatis vel adiicere, si nihil præter numeratam pecuniam [l] legatum sit, promptū est. cum verò res corporales interueniunt: & scriptura difficilior † fit, & obscura portio. Cum libertas adimitur, legata seruis [m] relicta nihil attinet adimi.

DEtrahere.] *CASVS.* Legaui tibi. c. lib. Bonon. certe bene possum prompte & leuiter & expedite adimere totum legatum prædictum, vel eius partem quotam, vel non quotam: & tam minimam quantitatem quàm maximam dicti legati adimere possum: & etiam vnum nummum possum adimere, & etiā dicto legato leuiter adiicere possum. Si autem legassem tibi equum vel fundū, obscurum & difficile esset adimere vnū vel duos denarios in dicto fundo vel equo. nam non possum præscribere in fundo tam breuem partem, vel in equo, quia ad id non habemus respexerimus in próptu propria nomina, sicut habemus in pecunia. pecunia enim designatur in partib⁹ per solidos, & per libras, & per vnum nummum vel plures, vel per quotas partes, sed fundus designatur tantū per quotam: vtputa dimidiā, & tertiam, & quartam, & sic de singulis. [*CVM LIBERTAS.*] Sticho seruo meo legaui. c. & libertatē, postea ademi ei solam libertatem. nunquid videtur ei ademptum legatū? Et dicitur quòd sic. vnde nihil facit ad rem adimam vel non adimam ei legatū: quia semper videtur ademptum ex quo ademi ei libertatem, quia legatum non potest habere sine libertate. Viuia. l *Pecuniam.* cum sola pecunia legatur, expediтè fieri potest vel totius vel partis ademptio, vel quotæ, vel non quotæ, & tam minimæ quātitatis quàm maximæ, veluti vnius nummi. re vero corporali legata vnius nummi ademptio fieri non potest, puta in fundo: quia obscurum & difficile est describere tam breuem partem fundi, ideo quia ad id propria nomina, sicut in pecunia, in promptu non habemus. Ro. nam pecunia per solidos vel per libras, per nummum vnum vel plures, & per quotas in partibus designatur: sed fundus tantum per quotam & dimidiam & tertiam: & sic de singulis.

m *Seruis.* propriis testatoris: quia eis legatum sine libertate nullum est: vt. ff. eo. l. & si transferam. & facit. ff. eo. l. si seruo.

DE REBVS DVBIIS.

Secundum.] *CASVS.* Mæuius reliquit Gaio amplum fundum positum intra certos confines: postea dictus Gaius diuisit dictum fundum in quatuor partes ad hoc vt melius posset colere: & cum totale omnium dictarum quatuor partium vocaretur Mæuianum, eo quòd à Mæuio peruenerat ad eundem Gaium: vni de dictis quatuor partibus imposuit idem Gaius nomen Mæuianum. vnde totale dictum prædium vocabat Gaius Mæuianum, & dictam quartam partem ipsius fundi vocabat similiter fundum Mæuianum. totalis autem dictus fundus valebat. c. pone, & dicta pars quarta valebat. xx. Item alibi habebat dictus Gaius quendam alium fundum quem vocabat Seianum. nunc iste Gaius fecit testamentum, & legauit Titio fundum Mæuianum, aut Seianum subalternatiuè, nō adiiciendo de quo Mæuiano sentiret, vtrum de magno, aut de paruo: & forte dedit electionem Titio legatario vtrum acciperet Seianum, vel Mæuianum, & postea decessit dictus Gaius testator. nunc quæritur, de quo Mæuiano videtur sensisse dictus testator, vtrum de paruo, aut de magno? & distinguitur: aut dictus fundus Seianus æquialet mi-

BIU Cujas

ualet minori fundo Mæuiano : aut maiori fundo Mæuiano. Primo casu videtur testator sensisse de minori fundo Mæuiano legando dicto Titio legatario:& sic legatarius poterit eligere fundum Mæuianum minorem,vel Seianum.Secundo autem casu iudicabimus eum sensisse de totali siue vniuersali fundo Mæuiano: & sic dictus legatarius poterit eligere fundum Mæuianum maioré siue totalem, aut Seianum.Viuianus.

a *Seianum.* alternatiue. quo casu hæredis est electio,nisi testator contradixit: vt not.C. de verbo. signifi.l. penul.in fin. & dic casum secundum Azo. quòd Męuius amplum fundum reliquit Titio: qui Titius vt melius coleret (vt supra, de leg.ij.l.Gaius.§.Titius.) in plures partes diuisit: & cum totale omnium partium vocabatur Męuianú,quia à Mæuio peruenerat: vni portioni imposuit nomen Mæuianum. & totale valere poterat.c. sed hoc paruulum valet.xx. Item hic Titius habebat quoddam aliud prædium quod dicebatur Seianum. núc iste Titius legauit Mæuianum aut Seianum alternatiuè, & forte quem eligeret legatarius.quæritur ergo, de quo Mæuiano videtur sensisse, totali, vel particulari ? & distinguitur an Seianus æquiualeat Mæuiano minori, vel quasi æquiualeat: & videtur quòd sensit de minori. alias si Seianus magis æquiualeat totali, secus: quia cætera continentur, vt hic colligitur.argu.institu.de vulga.substitu.§.sed & si ex disparibus.&.j. eod.l.vtrum.§.finali. nam tunc testator electionem dat: quare merito potest dubitari quod debeat eligere. at cum esset certus testator quod esset pretiosus: si de totali intelligeret, potius totaliter ei legaret precisésicut si vellem legare tibi.c. aut.xx. nam certum est quòd centum potius eligeres: & ideo simpliciter centum tibi potius legabo:aliàs minus intelligitur:vt.s.de lega.ij.l.si ita.§.fi. Item in fin. habeas,non magna &c.&,si,ponitur conditionaliter. alias est sine,non:& tunc dic,si,id est quamuis.Item quid si dubium est cui magis æquiualeat?Respon. de minori sensit: vt supra, de leg.j.l. apud Iulianum.§.Seio.&.l.si ita.in fine. Vel dic secúdo casum secundum Ro.quòd Titius habebat fundum Mæuianum amplum, quem diuisit in partes,& imposuit nomen Seianum: & sic continetur Seianus sub appellatione Mæuiani.tandem legauit Męuianum aut Seianum alternatiuè.q.d. totum aut partem .certe nomine Mæuiani continentur tantum partes non nominatæ,id est, cæteræ à Seiano. & secundum hoc quod dicit, non videri cætera,scilicet Seianum cedere cum ipso Mæuiano.

b *Plurium.* inter quæ non erat Seianus secundum primum casum:vel erat secundum alium.

c *Si.*id est,quamuis [a] &c.& in fine habeas,nó: & distingue circa hoc:quia cum vni genus,alteri species legatur:generi per speciem derogatur: [b] vt.s. de leg.iij.l. seruis vrbanis.§.fi. cum vero eidem genus & species alternatiuè, & tunc nomine generis solæ partes vel species innominatæ intelliguntur:vt hic.aut copulatiuè:& tunc aut causa determinationis nominauit partes: & tunc solæ illæ continentur in legato. idem si à testatore sciente hoc fiat aut causa tollendæ dubitationis, siue ad maiorem certitudinem. nam tunc generali legato non derogatur. idem si testatore ignorante hoc actum est:vt & supra, de fund.instru.l.cum de lanionis.§.cui fundum.&.§. quidam. &.l. Seiæ.§. Tyrannæ. & de sup.leg.l.legata.in principio. & de ma.testa.l. si peculium. & de leg.iij.prædiis.§. Titio. &.§. fina.& not. hoc supra, de fund.instru.l.quæsitum.§.penultimo.&.§.finali.

d *Non magna.* aliàs deest,non:sed tu habeas.Accursius.

Ciuibus.] CASVS. Cum essent duæ potestates Bonoń.ita legaui eis: Potestatibus Bonoń. lego centum. certe videor reliquisse communi Bonoń. & non singulis ciuibus: & sic potestates capient nomine communis legata, & non nomine suo vel singulorum ciuium.Viuianus.

e *Ciuibus.* forte administratoribus ciuitatis Azo. ADDITIO. Istam glo approbant Barto. Pau. & Sosi. circa quam dicas etiam idem si legetur ciuibus indefinitè secundum eosdem.

f *Ciuitati.* non singulis,nisi aliud ostendatur [c] testatorem voluisse:vt infra,eod.l.cum senatus.

g *Videtur.* vnde capient administratores nomine ciuitatis.sic & sacerdoti [d] relictum capit ecclesia:vt.s.de annu.leg.l.annua.§.à Titia. & .j. de condi. & demon.l. filio. in prin. &.§.idem.&.C.de iure delibe .l. cum aliquis. & infra,eo.l.si cognatis.§.fi.

c *Placet Cu.& Sos.*

d *Idē Bar. Pau.Cu. & Sosi.*

DE REBVS DVBIIS.

TITVLVS V.

Si in aliqua parte alternatiue est aliqua res dubia, declaratur habito respectu ad æstimationem rei in alia parte alternatiue positæ. Bartolus.

I. PAPINIANVS libro septimo Responsorum.

FVndum Mæuianum aut Seianū [a] Titio legauerat. Cū vniuersa possessio plurium [b] prædiorū sub appellatione fūdi Mæuiani rationibus demōstraretur:respōdi, nō videri cætera prædia legato voluisse defunctum cedere, si [c] fundi Seiani pretium à fundi Mæuiani pretio nō magna [d] pecunia distingueretur.

A

Quod relinquitur administratoribus alicuius vniuersitatis, videtur relictum ipsi vniuersitati. Bartolus.

II. IDEM libro nono Responsorum.

CIuibus [e] ciuitatis legatum vel fideicommissum datū, ciuitati [f] relictum videtur. [g]

III. PAVLVS libro quartodecimo Quæstionum.

B

IN ambiguo [h] † sermone non vtrumque dicim', sed id dūtaxat quod volumus. Itaque [i] qui aliud dicit quàm vult: neque id dicit quod vox significat,quia nō vult: neq; id quod vult,quia id non loquitur.

Conditio dandi potest conferri in personam certam & incertam. Bartolus.

IIII. IDEM libro nono decimo Responsorum.

IN ambiguo.] CASVS. Cum haberem duos Stichos seruos, legaui tibi Stichum. certè ille Stichus debetur qué debere volui, & non alius.aliud auté est in eo legato quod non est dubiū siue ambiguū: si ego testator dixi in eo aliud quàm sensi: puta quia legaui tibi fundum, & sentiebam de equo. non enim valet in aliquo legatum: quia qui aliud dicit in legando quàm vult, non dicit id quod vox significat:quia non vult.nec dicit id quod vult, quia id non loquitur: & sic non est mirum si legatum est inutile. facit autem ad prædictas partes huius.l.s.de leg.j.l. si quis à filio.§. si quis plures. &.l.iiij. per quas pono hic casum. Alij aliter ponunt:sed nolo plus insistere.Viuianus.

† *Concor.cū hac.l.c.vl. cū glo. suā in fi. extra de postu. præla.*

h *In ambiguo.*in prima parte pone legaui Stichum, [e] cum haberem duos Stichos:vt.s.de leg.j.l.si quis à filio.§. si quis plures. In secunda legaui fundum,& sentiebam de equo:vt.s.de leg.j.l.iiij.

C

si auté lego Stichum,& sentiam de Pamphilo: valet de quo sensi: [f] vt.d.l.iiij.de leg.j. & ita prima pars in proprio nomine: secunda in appellatiuo ponitur. [g] sed & prima posset loqui in appellatiuo,ibi non vtrúque:sed non in eo quod dicit,sed id dumtaxat &c. Alij vt Rog.dicunt [h] ambiguum quod continet amphiboliam, vt Aio te Aeacidem Romanos vincere posse. & similia de quibus no.s.de pac.l.veteribus.item in infinitis aliis potest poni exemplum:vt studiosus indagator poterit inuenire.

i *Itaque.* vere in ambiguo ita est.nam aliud in eo quod dubium non est: prolator tamen quod dixit non sensit.R. vel continua sic, [i] dixi in ambiguo non valere vtrumque:ergo multo magis vbi non est ambiguum, non valet vtrumque, quinimo neutrum. nam si aliquid valeret, vel valeret quod dicit: sed hoc non vult. vel valeret quod vult,sed illud non dicit: est ergo valida illatio, itaque &c.Sed obiicitur primo dicto.l.s. de vsufructu. leg.l.si alij.vbi verbum fundi quod est ambiguum, quia quandoque proprietatem nudam: vt supra, familiæ erciscun.l.& puto.§.j. quandoque plenam continet: vt supra, de vsufruct. accre.l. si tibi. tamen non accipitur prout voluit testator: vt.d.l.si alij. Sed dic, [k] ibi fuit ambiguitas rei:hic verbi vel orationis:vel ibi speciale:vel

D

vt R.ibi [l] dixit. Vel verius [m] nomen fundi non est ambiguum: quia semper plenam proprietatem continet: & sic concordant [n] cum fine huius.l.nec ob.lex illa,& puto.vt ibi not.Item obiicitur secúdo dicto huius.l.s.de lega.iij.l.nó aliter.vbi receditur à verbis si testator vult. Sed illud [o] locum habet vbi vocabulum plures habet significationes, sed alteram consuetam : vt lego decem solidos Bonoń. inspicitur ergo consueta nisi testator aliud velit, vt de paruis Bononiensibus intelligatur. & facit.j. de re. iu.l. in ambiguis rationibus.& de verborū sign.l. Nepos Proculo. &.s. de supel.lega.l.legata.&.l.Labeo.circa finé.Sed argu.cótra.j.de appel.l.j.§. si quis. ADDITIO. Sol.secundum Barto.quòd hic est error in verbi prolatione:ibi in facti executione: circa qué errorem est iuris dispositio:vt ibi patet.

PAulus respondit.] CASVS. Quamuis legatum incertæ personæ relictum non valet:vt institu.de leg.§. incertis. tamen id quod conditionis causa implendæ dandum est, sine dubio debet dari certis & incertis personis vt possit competere petitio fideicommiss. illi cui in fideicommiss. sibi relicto est apposita conditio dandi aliquid certæ vel incertæ personæ: & de certa persona est planú cuilibet.de incerta autem ita pone:Lego tibi equum si dede-

e *Idē Bar. & Pau.cōtra Sosi.*

f *Nisi sit erratū in corpore.Bar. & Pau.*

g *Idē Bar. Pau.Cu.& Sosi.*

h *Placere videtur So. & Bar.*

i *Vtraque expositio videtur placere. Bar. Pau.& So.*

k *Displicet Bar. Pau. & Sosi.*

l *Et bene, quia ibi nō cōstabat de volūtate defuncti: ideo statur proprie significationi. Bar. Pau. & Sosi.*

m *Placere videtur. P.*

n *In hoc displicere videtur Bar. Pau.& So.*

o *Idē Bar. Pau.Cu.& Sosi.*

BIU Cujas

si dederis decem illi qui duxerit in vxorem filiam Titij, vel illi qui prius ascenderit Capitolium. per.l.j.eodem.si fuerit. Sed quid si ita dixi.c.per fideicommiss.relinquo: & non adieci cui. indubitatum est nulli personæ videri datum fideicômiss. nec certæ, nec incertæ: & ideo non valet fideicô.&.h.d.cum.l.seq. Viuianus.

a *Paulus respõdit.* aliàs incipit, id quod: & quidam dicunt quòd hæc lex non est in Pandectis Florentinis.

†*Hoc caput in Pădect. Flo. deest.*

PAulus respondit [a], id quod conditionis implendæ causa dandum est, sine dubio certis & incertis [b] personis dari debere, vt fideicommissi petitio possit competere.

Si persona legatarii non apparet, non valet legatum. Bartolus.

V. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

PAulus respondit: Cum nomen fideicommissarij testamento adscriptũ non sit [c], nulli [d] personæ neque certæ neque incertæ datum fideicômissum videri indubitatum est.

Valet legatum factum incertæ personæ de certis vel de incertis si incertitudo venit declaranda ex aliquo futuro euentu. Bar.

VI. GAIVS libro primo Fideicommissorum.

QVidam relegatus facto testamẽto [e] post hæredis institutionem, & post legata quibusdam data ita subiecit: *Si quis ex hæredibus cæterísve amicis [f] quorum hoc testamento mentionem habui, siue quis alius restitutionem mihi impetrauerit ab Imperatore, & antè decessero quàm ei gratias agerem: volo dari ei qui id egerit, à cæteris hæredibus aureos tot.* vnus ex his quos hæredes scripserat, impetrauit ei restitutionem: & antequam [g] id sciret, decesit. Cum de fideicommisso quæreretur, an deberetur? cõsultus Iulianus respõdit deberi. sed etiam si non hæres vel legatarius, sed alius ex amicis curauit eum restitui: & ei fideicommissum præstari [h].

Posthumus qui non nascitur, non facit partem. si vero plures nascuntur, quilibet cum sibi coniuncto admittitur in virilem. Bartolus.

[Si tibi & posthumo suo vel alieno [i] hæreditatem restituere quis rogauerit,

VII. MAECIANVS libro tertio Fideicommissorum.

VEl ex parte te, & ex parte posthumum hæredem instituisset, legatúmve similiter vel fideicommissum dedisset [k]:

VIII. GAIVS libro primo Fideicommissorum.

VTrum ita posthumus partem faciat, si natus sit, an & si natus non sit, quæritur? Ego

a Legatum incertæ personæ an & quãdo valeat: vide plene per Barto. in l. pxi. in pri. j.e.titu. & per Cy. in l. id quod pau perib⁹. C. de epis. & cle.

b Dic quòd non. & sequũtur Bar. to. Pau. & Sosi.

c Placet Bar. Alex. & Ia. in l. 2. ff. de libe. & posthumi.

a *Legatum incertæ personæ an & quãdo valeat: vide plene per Barto. in l. pxi. in pri. j.e.titu. & per Cy. in l. id quod pau perib⁹. C. de epis. & cle.*

b *Dic quòd non. & sequũtur Bar. to. Pau. & Sosi.*

c *Placet Bar. Alex. & Ia. in l. 2. ff. de libe. & posthumi.*

d *Nulli.* facit supra, de vsufruct. leg. l. qui plures. & supra, de hære. institu. l. quoties. §. hæres. & institut. de leg. §. legari. & de verb. obliga. l. si ita. §. Chrysogonus. sed in casu contra: vt infra, de statulibe. l. qui pecuniam. vbi simpliciter dare iussus seruus & liber esse hæredi videtur iussus. *ADDITIO.* Dic quòd ibi grauatur legatarius vel fideicommissarius. vnde in dubio videtur grauatus dare hæredi à quo sensit commodum: hic vero grauatur hæres qui commodum sensit à seipso, non ab alio secundum Barto. hic.

e *Testamento.* quod potuit: vt. ff. de testa. l. eius. §. sed relegati.

f *Amicis.* Hoc valet etiam hodie: vt instit. de leg. §. sub certa. Sed ad id quod subiicit, sue quis &c. videtur cõtra instit. de leg. §. incertis. Solu. hic implicat dictio, alius, scilicet ex amicis: licet in testamento non nominatis. An autem ille. §. incertis. hodie corrigatur: quidam quòd lic. per. §. sequẽ. d sed nec. & ibi loquitur c secundum nouum ius. alij q non f, & id referunt ad posthumum, & ad soluta indebita piis locis relicta, quę constat valere licet incertæ g personę relictum: vt. C. de epis. & cler. id quod. & l. nulli.

g *Et antequã.* ad hoc est infra, de condit. & demonst. l. hæc condi. §. fina. & l. si iam. C. de epis. & cler. auth. si captiui.

h *Præstari.* debere dicendum est. Accursius.

i *Alieno.* hic & in duabus legibus sequentibus habes fideicõmiss. hæreditatem, item hæreditatẽ directo, item legatum vel fideicommiss. singulare posse relinqui posthumo alieno: & sic est contra instit. de lega. §. posthumo. & de bono. possess. in princ. Solu. illud de lege. xij. tabu. at hic considerauit ius prætorium vel imperatorium: vt eodem titu. de leg. §. posthumus. &. §. sed nec. & de bono. possess. circa princip. Alij hoc coniungunt, si quis tibi vel alieno, id est, alicui alij & posthumo suo &c. vt nihil hic de alieno dicatur.

k *Vel ex parte. Dedisset.* tibi & posthumo.

VTrum.] Casum in hoc princi. l. vide in casu proximo præceden. [*CVM QVIDAM.*] Titius instituit sibi hæredes Seium & Gaium & Sempronium: & commisit fidei dicti Seij, vt cum ipse Seius moreretur, restitueret suam partem hæreditatis vni ex dictis suis cohæredibus cui ipse Seius vellet: & postea decessit dictus testator. nunc quæritur, an valeat dictum fideicommiss. Et videtur quòd non, quia videtur esse positum in arbitrio eius Seij qui rogatus est: quo casu non solet valere fideicommiss. vt supra, de lega. ij. l. fideicommiss. §. quamquam. dicitur tamen hic quòd valet fideicom. quia non est in eius arbitrio positum an omnino velit restituere: sed est cõmissum in arbitrio suo cui potius restituat. Primo enim casu non valeret, isto autem casu bene valet. [*QVAESITVM EST.*] Institui mihi hæredem in. vj. vnciis hæreditatis Titium: & Seium in. iiij. & Gaium in duabus: & rogaui dictum Titium vt cum moreretur restitueret partem suam dictis suis cohæredibus. & postea decessit. nunc quæritur, an debeat Titius restituere suam partem cohæredibus pro virili, id est, vni tantum quantum alteri: an vero pro portionibus hæreditariis ex quibus hæredes scripti sunt dicti sui cohæredes. & distinguitur: aut ego testator ita iussi restitui partem Titij cohæredibus eius si cohæredes darẽt ei Titio. c. pone: aut sine aliqua donatione pecuniæ. Primo casu subdistinguitur: aut æquas partes dictæ pecuniæ iussi eos dare Titio: aut dispares. si æquas partes iussi eos dare, æquas partes debent habere fideicom. id est, de parte Titij eis restituenda. si autem dispares partes dictæ pecuniæ iussi eos dare Titio, taliter. s. vt videantur dispares partes congruere portionibus eorum hæreditariis: pro hæreditariis partibus debet habere fideicommiss. prædictum. Secundus autem casus, id est, quando iussi restitui partem Titij cohæredibus eius sine

sine aliqua donatione pecuniæ per cohęredes facienda eidem Titio, non est in hoc.§. sed dic hoc casu debere eos habere fideicommiss.pro hereditariis partibus: vt.ĭ.ad Trebellia.l.quoties.in princ.& similibus quæ ibi scripsi.Viuianus.

a *Minimè.* cum nec ipse capere possit[a]. sic.ĭ.de contra.tabu.l.si post mortem.§. liberi. Item contra.s̆.de leg.j.l.plane.§.si cõiunctim. vbi seruus qui non capit,facit partem.sed ibi ideo,quia, poterat conualescere seruo libertate donato.

b *Partem.* id est,te nõ admitti nisi ad partem: vt supra, de leg.j.l.huiusmodi.§. si Titio. & dic vt ibi.

c *Quarta debeatur.* hęc vera, & si non appareat quot edantur: quoniã interim quarta debetur: vt.s̆.si pars hęred.pe.l.antiqui. & facit.ĭ.de sol.l.si pater.& supra, de hære.instit. l.si quis ita scripserit. & de lega.j. si duobus. §.fina.&.l.qui filiabus. §.j.Sed contra.ĭ.eo.l.si fuerit[b].& supra,de hære.instit.l.Titius sundi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi omnes erant nati: hic non.Dy.Bar. Pau.Cuma.& Sosi.

d *Portentosum.* nõ tamen est:vt.d.l.antiqui.

e *Vtile esse.* cuius petitionem nullo etiã ele cto aut omnes, aut superstes, si vnus tantum superest, habebit: vt.s̆. de lega.ij.l.si Titio. & l.si quis Titio.§.fin. & l.cum quidã.&.l.vnum ex familia. in princi. & §.j.&.§.sed si quidẽ ille.&.§.rogo.&.l.cũ pater.§.hæreditatem.

f *In arbitrio.* sed nec in alio casu semp est in eius arbitrio[c] hoc omnino: vt supra,de lega. ij.l.fideicõmissa. §.sic fideicommissum . &.§. quamquam.& argu.supra, de eo quod certo loco.l.ij.§. Scæuola[d].& not.expressa nocent. sic.ĭ.de regu.iur.l. expressa.&.ĭ.de condit.& demon.l.si in diem.in fine.Item facit.ĭ. ad Trebell. l.ex facto.§.si quis rogatus.& de verb.oblig.l.centesimis.§.ij.&.ĭ.de actio.& oblig.l.sub hac.& supra, de contrahen. emp.l.hæc venditio.&.l.si in emptione.§.pen.nec ob.s̆.de leg.ij. l.j.[e]& de leg.j.senatus.§.legatum.vt ibi not.Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd ibi confertur legatum in voluntaté legatarij:hic alterius. Cu.& Sosi.

g *Scripti sint.* vnus ex.vj.alius ex quatuor, alius ex duabus vncĩs.& sub.& vnus cæteris portionem suam restituere[f] sit rogatus quando decesserit.

h *Iussi.* fideicommissarij, idémque cohæredes. Accursius.

i *Dispares.* scilicet partes pecuniæ.

k *Videantur.* aliàs est, vt videatur, scilicet pecuniæ distributio: aliàs,videantur.s.partes dispares pecuniæ.

l *Restitui.* idem ergo si sine pecunia iussus est restituere.dic ergo regulariter pro hęreditariis,nisi pecuniæ inęqualitas vel proprietas nominũ expresio cõtrarium inducat: vt C.de impu. & aliis sub.l.j.& hic.&.s̆.de le.j.l.si hęredes nominatim. &.ĭ.ad Trebel. l.quoties.&.l.nõnunquã.&.l.Lucius.§.Mæuia.&.s̆.de leg.j.l.turpia.§.fi.&.ĭ.de statulib.l.ita liber.§.fin.&.s̆.de vul.sub.l.si in testamẽto.&.l.si plures.&.l.qui liberis.§.fi.&.C.de cadu.tol.§.sed vbi.

cõmodius dici puto, si quidem natus nõ est,minimè[a] eum partem[b] facere,sed totũ ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto. sin autem natus fuerit,vtrosque accipere quantum cuique relictum est:vt vno nato, pars tibi dimidia debeatur: duobus natis,tertia tibi debeatur: tribus natis (quia trigemini quoq; nascuntur) quarta debeatur[c]. Et nostra quidẽ ætate Serapias Alexãdrina mulier ad diuum Hadrianũ perducta est cum quinque liberis, quos vno fœtu enixa est. Sed tamen quòd vltra tres nascitur, ferè portentosum[d] videtur.

Substantia legati vel fideicõmissi in alterius voluntatem non potest committi: sed electio personæ bene committitur. Barto.

¶ Cum quidam pluribus hæredibus institutis, vnius fidei cõmisisset, vt cum moreretur, vni ex cohæredibus, cui ipse vellet, restitueret eam partem hæreditatis quæ ad eum peruenisset: verisimum est vtile esse[e] fideicõmissum. nec enim in arbitrio[f] eius qui rogatus est,positum est an omnino velit restituere, sed cui potius restituat. Plurimum enim interest vtrùm in potestate eius quem testator obligari cogitat, faciat si velit dare : an imposita necessitate dandi,soli ei* distribuendi liberum arbitrium concedat.

In fideicommisso hæredibus relicto intelligitur portio pro modo oneris hæredibus per fideicommissum iniuncti: alias debetur pro hæreditariis portionibus. Bartolus.

A *Si inter.*] *CASVS.* Donaui vxori meæ fundum:& postea ipsa decesit antequam ego. certe non confirmatur morte sua dicta donatio: imò redit ad me fundus quamuis cõfirmaretur si ego prius morerer non reuocata donatione. si autem simul ambo decesimus,valet donatio, ea maxime ratione,quia ego donator nõ superuiuo vt possim cõdicere dictum fundum. Et quia tetigi vnum casum de illis qui simul moriuntur,ideo videamus de aliis: vt in.l.sequen.Viuianus.

¶ Quæsitum est, si cohæredes ex disparibus partibus scripti sint[g],vtrùm partem suam in viriles partes restituere singulis debeat: an pro portionibus hæreditariis ex quib' hęredes scripti sint? Et placuit, si testator ita restitui iussisset partem, si aliquam pecuniam dedisset:si quidem æquas partes iussi[h] fuerint dare,conueniens videri esse,etiam ex fideicõmisso æquas partes eis restitui oportere. si verò dispares[i] in ea pecunia distribuẽda significauit testator, vt videantur[k] hæreditariis portionibus congruere: consentaneum esse, etiam fideicommissum pro hæreditariis partibus eis restitui[l] debere.

Ad confirmationem donationis sufficit coniugem donantem donatario non superuixisse. Bartolus.

IX. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

SI inter virum & vxorem donatio facta fuerit:priore defuncto cui donatũ est, ad eum res redit qui donauerat[m]. ꝙ si simul tam is cui donatum est, quàm is qui donauerit: quæstionis decidendæ gratia magis placuit valere donationem: eo maximè quòd donator non superuiuat[n],qui rem condicere* possit.

Vltimus seu supremus dicitur quem nemo sequitur, etiam si nullus præcedat: proximus seu primus dicitur quem nemo præcedit, etiam si nullus sequatur: & sic idem potest esse primus & vltimus. Barto.

X. TRYPHONINVS libro vicesimoprimo Disputationum.

Qui duos.] *CASVS.* Instituí mihi hæredes duos meos filios impuberes,& substitui Titium eisdem meis filiis qui supremus moreretur:& postea decesi: & postea dicti duo mei filij impuberes perierunt simul in quadam naue.nunc quęritur,an dicto Titio substituto deferatur hæreditas,& cuius eorum impuberum deferatur ei hæreditas. & certe iuriscon. altius circa hoc exorditur dicens: si vnus decesisset prius, & alter postea, & ita secundum ordinem decesissent, priori mortuo erit hæres ab intestato frater eius: postremo autẽ mortuo erit hęres dictus substitutus: in ea tamen hæreditate posterioris impuberis mortui habebit dictus substitutus hæreditaté secundi filij impuberis ante defuncti. In proposita autem quæstione vbi simul perierunt impuberes,vtriq; est hæres dictus substitutus:& est ratio,quia cũ neuter superstes fuerit : quasi vtrique vltimi decesisse videntur.quidam tamen dicebant in hoc casu quòd neutri videntur sibi decesisse vltimi : quia comparatio posterioris decedentis solet sumi ex facto prioris mortui: & ideo dicebãt prædictum substitutũ neutri debere succedere in hoc casu. Sed superior sentẽtia magis placet

g *Non est necesse sic exponere: quia idem & si insimul emisisse spiritum pbetur, secundũ Pau.*

h *Placet Cu.& P.*

i *Displiceret videtur Bar. Pau. & Cuma.*

k *Placet Bar. Pau. Cu.& So.*

* *Hal. concedere*

l *Et bene Pau.& Cu.*

m *Imò quia eadem lex phibens hoc dicit secundum Bart. & Pau.*

n *Displicet Bart. Pau. Cu.& Sosi.*

o *Placet ꝑdic. scrib.*

BIU Cujas

placet,scilicet vel substitutus sit vtriq; hæres in hoc casu.nam & video aliter quod qui vnum filium habet, non videtur inutiliter substituisse si substituit Titium filio suo supremo morienti.Item video quòd proximus adgnatus intelligitur etiã is qui solus est, quique neminem antecedit.In nostro ergo casu vtrique impuberes simul mortui, vltimi primique obierũt:

† *videtur p hãc.l. quòd si duo cõmiserint vnũ maleficiũ, & episcop' excõmunicet vnũ ex illis, quòd vterque sit excõmunicat', de quo vide in ca. si sacerdos. in glo. super verb. à communione. extra de offic.ord.* *Fl. perierunt: quia cum neutri frater superstes fuit, quasi vtriq; vltimi decessisse videantur? an vero &c.*

QVi duos † impuberes [a] filios habebat,ei qui supremus [b] moreretur, Titiũ substituit. duo impuberes simul in naue perierunt. quæsitum est, an substituto, & cuius hæreditas deferatur?Dixi,si ordine vita decessissent: priori mortuo frater ab intestato hæres erit, posteriori substitutus. in ea tamen hæreditate [c] etiam ante defuncti filij habebit [d] hæreditatem. In proposita autem quęstione,vbi simul perierũt:* vtrum quia neuter frater superstes fuerit, quasi vtrique [e] vltimi decessisse videãtur: [f] an vero neutri, [g] quia comparatio [h] posterioris decedẽtis, ex facto prioris mortui sumatur, [quæritur?]Sed superior sentẽtia magis admittẽda est,vt vtrique hęres [i] sit. Nam & qui vnicum filiũ habet,si supremo [k] morienti substituit, non videtur inutiliter substituisse: & proximus adgnatus intelligitur etiam qui solus est, quique neminẽ antecedit:[l] & hic vtrique (quia neutri eorũ alter superstes fuit) [m] vltimi primique obierunt.

Si vno casu decedat pater & filius, pater prius decessisse præsumitur. Bartolus.

¶ Cum [in] bello pater cum filio periisset, materq; filij quasi postea mortui bona vindicaret, [n] adgnati [o] verò patris [p] quasi filius antè periisset: diuus Hadrianus credidit patrẽ prius mortuum.¶ Si cum filio suo libertus simul perierit, intestati patrono legitima defertur hæreditas, si non probatur superuixisse patri filius. [q] hoc enim reuerentia patronatus suggerente dicimus.

Stipulatio de dote reddenda habet locũ viro & vxore simul decedentibus.h.d.

¶ Si marit' & vxor simul perierint: stipulatio de dote, [r] ex capitulo,*Si in matrimonio mulier decessisset.* habebit locum, [s] si non probatur illa supstes viro fuisse.

Si filius pubes cum patre moritur, præsumitur patri superuixisse, impubes non: sed pater ei. Bartolus.

¶ Si Lucius Titius cũ filio pubere, quem solum testamento scriptũ hæredẽ habebat,perierit: intelligitur superuixisse filius patri,& ex testamento hæres fuisse: & filij hæreditas successoribus eius defertur,nisi cõtrarium approbetur. [t] Quòd si vt in contrariis,&.ĵ.ad Treb.l.eũ. [d] sed hic fallit forte,ideo quia hic substitutus vtriusque hæreditatem vindicaret: & si non simul decederent,vltimi scilicet,hæreditatem vindicabit ex testamẽto, *ff.* sed primi ab intestato ex persona vltimi: vt infra,ad legem Falcidiam.l.pater.§.fina.& supra,de vulga.substi.l.qui duos.vnde quia alius tali interpretatione non læditur, ad vtriusq; successionẽ in[uitatur ex testamẽto, [e] quasi vtriq; vltimi decesserint. Sed quid si mater esset in medio? nunquid primi successionem ex parte vindicet?Respon.tunc forte aliud est,vt prędicta.l. ad Trebel.l.eum.Azo. & facit.ŝ. de vulg.substitu.l.ex duobus.& supra, de pac. do.l. inter socerũ. & infra, de secun.tab.l. qui ex liberto.in principio.

[a] *Nihil facit secundũ Sosi.*

[b] *Placet Bar. Pau. Cu. & Sosi.*

[c] *Immo ibi: quia incertitudo circa personas vocatas ad institutionẽ vel legatũ: hic circa res hereditarias Bar. Cu. & Sosi.*

a *Qui duos impuberes.*secus si vnus esset pubes, & alter impubes: vt.ĵ.ea.l.§.fi. [a] Azo.

b *Supremus.*id est,vltimus.

c *In ea tamen hæreditate.*scilicet posterioris.

d *Habebit.*substitutus,vt etiam primus dicatur hæres, quia hæres hæredis, &c.vt.C.de hære.instit.l.finali.

e *Quasi vtrique.*repete,an.

f *Videantur.*& sic substitutio locum habeat.

g *Neutri.*scilicet videantur vltimi decessisse.

h *Comparatio.* quasi dicat, non dicitur posterius nisi respectu prioris,& econtra.

i *Vtrique hæres sit.*scilicet substitutus.secus est vbi substitutus,& ille cui substitutus est datus,pariter decedunt.tũc enim neuter alteri superuixisse dici potest:vt.ĵ.eo.l.sed & in illo.Azo.

k *Supremo.*id est vltimo.aduerbialiter enim ponitur.

l *Antecedit.*ad hoc.ĵ.vnde cognati.l.j.§.proximus.&.ĵ.de verb. signi.l.proximi.&.l.in vsu vul.& instit.de leg.ag.suc.§.pximus.

m *Superstes fuit.*id est superuixisse dici potest.vterque ergo dicetb est hæres ex testamento,quasi in duabus hæreditatibus:vt.ŝ. de vulga.sub.l.qui duos.Sed cõtra.ŝ.de testa.tute.l.duo.& de hęre.instit.l.in tẽpus.§.j.&.ĵ.eo.l.si fuerit.Solu.regulac est vt neque ad hæreditatem neque ad legatum,neque ad fideicommissum vel tutelam aliquis admittatur,nisi doceat casu existẽte se inuitatum:

d *Sed hic fallit.*vltimi in contrariis,&.ĵ.ad Treb.l.eũ.

e *Testamẽto.*quasi vtriq; vltimi decesserint.

f *An vero neutri.*quasi vtriq; vltimi decesserint.

g *Quia comparatio.*quasi dicat, non dicitur posterius nisi respectu prioris,& econtra.

h *Posterioris decedẽtis.*scilicet vltimi.

i *Hęres sit.*scilicet substitutus.

k *Supremo morienti substituit.*

l *Neminẽ antecedit.*

m *Vltimi primique obierunt.*

n *Vindicaret.*per Tertul.vt instit. ad Tertul. in princip.

o *Adgnati.* qui præueniunt alios præter suos, & quasi suos p.l. xij. tabu.vt instit.de legna.suc.in prin.

p *Patris.*idem in matre: nisi filius sit impubes [f] in vtroque casu: *ff.* vt.ĵ.eo.l. cum pubere. [b] &.l. si mulier. &.ĵ.§.fi. Sed contra in patre:vt infra,ad Trebel.l.ex facto.§.si quis autem.vbi filius præsumitur ante decessisse. sed ibi alius casus: & est ibi [g] ratio, ne pereat vltima voluntas. hic autem est ratio æquitatis,id est materna pietas, [h] quæ ad luctuosam debet vocari hæreditatem:vt.C.de instit.& substi.l.fi. & de impu.& ali.sub.l.precibus.& infra,ad Trebel.l.eum.Item arg. contra.ĵ.§. proxi. sed & ibi est alius casus: & est propter patroni reuerentiam:vt ibi dicitur.Accursius.

f *Videantur.*& sic substitutio locum habeat.

g *Neutri.*scilicet videantur vltimi decessisse.

h *Comparatio.* quasi dicat, non dicitur posterius nisi respectu prioris,& econtra.

i *Vtrique hæres sit.*scilicet substitutus.secus est vbi substitutus,& ille cui substitutus est datus,pariter decedunt.tũc enim neuter alteri superuixisse dici potest:vt.ĵ.eo.l.sed & in illo.Azo.

k *Supremo.*id est vltimo.aduerbialiter enim ponitur.

l *Antecedit.*ad hoc.ĵ.vnde cognati.l.j.§.proximus.&.ĵ.de verb. signi.l.proximi.&.l.in vsu vul.& instit.de leg.ag.suc.§.pximus.

m *Superstes fuit.*id est superuixisse dici potest.vterque ergo dicetb est hæres ex testamento,quasi in duabus hæreditatibus:vt.ŝ. de vulga.sub.l.qui duos.Sed cõtra.ŝ.de testa.tute.l.duo.& de hęre.instit.l.in tẽpus.§.j.&.ĵ.eo.l.si fuerit.Solu.regulac est vt neque ad hæreditatem neque ad legatum,neque ad fideicommissum vel tutelam aliquis admittatur,nisi doceat casu existẽte se inuitatum:

n *Vindicaret.*per Tertul.vt instit. ad Tertul. in princip.

o *Adgnati.* qui præueniunt alios præter suos, & quasi suos p.l. xij. tabu.vt instit.de legna.suc.in prin.

p *Patris.*idem in matre: nisi filius sit impubes [f] in vtroque casu: *ff.* vt.ĵ.eo.l. cum pubere. [b] &.l. si mulier. &.ĵ.§.fi. Sed contra in patre:vt infra,ad Trebel.l.ex facto.§.si quis autem.vbi filius præsumitur ante decessisse. sed ibi alius casus: & est ibi [g] ratio, ne pereat vltima voluntas. hic autem est ratio æquitatis,id est materna pietas, [h] quæ ad luctuosam debet vocari hæreditatem:vt.C.de instit.& substi.l.fi. & de impu.& ali.sub.l.precibus.& infra,ad Trebel.l.eum.Item arg. contra.ĵ.§. proxi. sed & ibi est alius casus: & est propter patroni reuerentiam:vt ibi dicitur.Accursius.

q *Filius.*quia tunc filius succedit excluso patrono: vt instit.de suc.liber.§.sed nostra.& ingenui iura habet:vt infra,de obse.lib. l.hæres.sic ergo præsumitur filius prius decessisse: & sic est contra.ŝ.proxi.§.vbi dicit patrem prius. sed alius est casus:sed æquitas eadem [i] est hic & ibi: hic scilicet patronalis:ibi materna.nam & vtrique viuẽti pariter prouideretur in honore & alimẽtis:vt.ĵ. de regu.iur.l.semper in dubiis.&.ĵ.de obsequiis.lib.l.parens.&.l. liberto.& de lib.agno.l.si quis à liberis.in prin.&.§.solent.

r *De dote.*reddenda scilicet mulieri. Vel,id est, de dote lucranda [k] à viro.vel,id est, reddenda extraneo qui dederat pro mulire.[l] & per hoc quod dicit, ex capitulo &c. videtur cæteros casus remouisse in quibus matrimonium solueretur: vt.ŝ.solu. matr.l.si cum dotem.in princip.

s *Locum habebit.* quoniã vterque in matrimonio decessit, & sic non obstat.ŝ.l.proxi.quæ est contra.vel sol.vt ibi. Item aliud esset quam hic dicitur, [m] si quis stipuletur dotẽ sibi reddi si superuixisset maritus:vt.ĵ.eo.l. quod de pariter.quæ est contra.Itẽ hic quòd mulier præmori fingitur,vel saltem non post,quasi debilior.arg.ĵ.eo.l.si fuerit.§.fi. Sed arg.contra.ĵ.de adulte.l.nec in ea.Item.fa.ŝ.de dona.inter virum & vxo.l.cum hic status.§.si ambo.& de relig.l.si possessor.§.j.

t *Approbetur.*distinctio huius.§. cum pubere vel impubere, & in matre seruatur:vt.ĵ.eo.l.cum pubere.&.l.seq. & facit.ŝ.§. cum in bello.& supra,de pac.do.l.inter socerum. & infra, ad Trebel. ex facto.§.si quis autem.

SI fuerit.]CASVS.Titius fecit testamentum,& in eo inter cętera ita dixit:Illi qui ex cognatis meis prius capitolium ascenderit,lego.c. & postea decessit pater: & postea duo ex cognatis testatoris ascenderunt capitolium: nec apparet quis prius ascendit.nunquid impeditur legatum ita quòd nullus eorum habeat? Et respon.

BIU Cujas

Et respon. quòd sic. & idem esset si ita legasset dictus testator, ei ex cognatis meis qui monumentū fecerit, lego. c. & post mortem testatoris duo fecerunt. nam nullus eorum habebit legatum. item idē est si ita legauit testator: ei ex cognatis meis qui maximus natu est, lego centū: & postea reperiūtur duo ex cognatis pares ætate, qui nati fuerunt ante alios cognatos. nam neuter eorum habebit legatum. Item idē est si testator legauit cētum Sēpronio amico suo, & postea inueniuntur duo Sempronij coniūcti æqua charitate testatori: nam neuter eorum habebit legatum. Item idem est si testator habens quatuor pone Stichos seruos, ita dixit: lego libertatē Stichō, vel duobus Stichis: & ita non apparet cui vel quibus reliquerat libertatem. nā neuter eorum habebit libertatem. Sed pone q̄ testator reliquit domū duobus Sēproniis suis amicis: puta Sēpronio albo, & Sempronio nigro: & postea dixit, Sēpronio adimo quod ei legaui. & ita non apparet cui Sempronio sit ademptū. nūquid propter hoc est nulla ademptio: sicut dictū est legatū non valere propter incertitudinem: an vero debet valere dicta ademptio in persona vtriusque Sēpronij ita vt datio legati infringatur in persona vtriusque: vt sic nullus eorū habeat aliquid de legato? Et respō. quòd dicta adēptio valet in vtroque eorum, ita vt nullus eorū aliquid habeat de legato. fuit enim hic incertitudo tā in personis, & nō in re. Sed pone quòd testator ita dixit: si Arethusa ancilla mea peperit primum marem, esto libera: & postea dicta ancilla peperit vno vtero marem & fœminam: nūquid erit libera eadē Arethusa? & distinguitur: aut certū est quid prius edidisset siue peperisset: aut incertū. Primo casu aut peperit prius masculum, aut fœminā. si masculum prius peperit, est sine dubio libera Arethusa, & filia eius est ingenua quasi ex libera nata. si autem fœminam prius peperit, non erit libera: nec aliquis filiorum suorum. Secūdo autem casu, scilicet quando incertum est quē prius edidisset: præsumimus prius natū masculū: & ita ipsa Arethusa libertatem ex testamento consequitur, & filia sua ingenuitatē. Vi.

impubes cū patre filius perierit, creditur pater superuixisse: nisi & hic cōtrariū approbetur.

Incertitudo personæ legatarii procedens ex euentu casus in quem legatum confertur, vel ex prolatione defuncti vitiat legatum: ademptio autem non vitiat. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

SI fuerit legatum relictū ex cognatis meis qui prim⁹ capitoliū ascenderit. si simul duo venisse dicantur, nec apparet quis prior venerit: an impedietur legatum? vel, Ei [a] qui monumentum fecerit. & plures fecerint? vel, Ei [b] qui maximus natu est. & duo pares ætate sint? Sed & si legatum [c] Sempronio amico fuerit relictum, & duo sint æqua charitate coniuncti: sed & si duobus hominibus eiusdē nominis fuerit legatū, puta Sēpronij, mox Sēpronio adēptū sit, nec appareat cui ademptū sit: vtrùm datio in vtriusq; persona infringatur, an [ea] ademptio nulla sit, quæri potest? Itē si ex pluribus seruis eiusdē nominis vni, vel quibusdā libertas relicta est? Et verius est in his omnibus etiam legata & libertates [d] impediri: ademptionem [e] autem in vtrūque valere.

Si de natiuitatis ordine nō apparet, prius natus præsumitur ille ex quo mater libertatem consequitur. Bartolus.

Planè si ita libertatem accesperit ancilla, *Si primum marem pepererit, libera esto.* & hæc vno vtero marem & fœminam peperisset: si quidem certum est quid prius edidisset, non debet de ipsius statu ambigi vtrùm libera sit, nécne: sed nec filiæ. nā si postea edita [f] est, erit ingenua. sin autem hoc incertū est, nec potest* per subtilitatem iudicialem manifestari: in ambiguis rebus humaniorem [g] sententiam sequi oportet, vt tam ipsa libertatem consequatur, quàm filia eius ingenuitatem, quasi per præsumptionē priore masculo edito.

Si relinquatur incerto de certis certificando ex aliquo futuro euētu, censetur cuilibet eorum relictū sub cōditione si ille futurus euentus in personam suam euenat. h. d.

XII. IVLIANVS libro trigesimo sexto Digestorum.

QVotiens libertis vsusfructus legatur, & ei qui nouissimus superuixerit, proprietas: vtile est legatū. Existimo enim omnibus libertis [h] proprietatem sub hac cōditione, *Si nouissimus superuixerit*, dari.

XIII. IDEM libro quinquagesimo Digestorum.

QVotiens in actionibus [i] aut exceptionibus ambigua oratio est, commodissimum est id accipi quo res de qua agitur, magis valeat quàm pereat.

[a] *Vel ei.* repete, ex cognatis. aliàs nō valet, vtpote incertæ personæ relictum: vt insti. de leg. §. incertis.

[b] *Vel, ei.* repete, ex cognatis: vt modo dixi.

[c] *Sed & si legatum.* prout refertur ad casum illum: sed & si Sempronio. sic est. ſ. de adi. lega. l. iij. §. si duobus. in fi. §. prout est ibi, neurri. Sed est contra. ſ. de leg. ij. l. si quis seruum. §. si inter. Sol. ibi sponte soluere vult hæres, non autem cogitur: vt hic. Vel dic vt ibi. Item op. quia videtur vtriq; deberi propter æquā charitatem: & in superioribus videtur quòd auctoritas & necessitudo inspiciatur. arg. ſ. de leg. j. l. si seruus plurium. §. fi. & ſ. de ali. leg. l. cum alimen. in prin. sed hic speciale propter incertitudinē. Item hoc verū quòd nō valeat nisi alter probauerit de se sensi e: vt. j. vt le. no. ca. l. si duo. & ſ. de hære. insti. l. in tempus. §. j. & ij. & infra, de condit. & demon. l. falsa. §. j. & supra, de testa. tu. l. duo. quæ in hoc sunt argumenta contraria. & facit supra, de vsufru. l. sed & si quis. §. quid ergo. Accursius.

[d] *Libertates.* sic. j. eo. l. si quis de. Sed opponitur. ſ. l. proxi. vbi in ff. Infort.

multis præfertur benignitas rigori: ergo in libertate multo magis: vt. j. in fi. ne pereat: vt. j. eo. l. quoties. sed dictis generalitatibus derogatur vbi specialiter lex statuit contra, [c] vt hic. & est ratio, quia cum difficilius reuocetur, difficilius detur. Alij vt R. dicunt. refert fiat interpretatio circa eum cui legatur: aut circa eum à quo. quod nō potest [d] stare, vt hic, & infra, test. secundū eo. l. si quis de. Accur.

[e] *Ademptionem.* immo in nullo: vt. C. de adi. lega. l. iij. §. si duobus. in princip. quæ est contra. Solu. aut incertitudo est in ademptione rerum & personarum, aut personarum tantum, aut rerum tantū. Primo, vt lego Titio albo decem: & Titio nigro fundum. tandem dico: quod Titio dedi, adimo. & tunc in neutro valet ademptio, vt ibi: [e] & hoc propter incertitudinē personarum & rerum. In secundo, quando incertitudo est tātum in personis: vt ecce, Titio albo & nigro lego domum: postea adimo Titio domum: valet ademptio in vtroque, vt hic. In tertio, vbi res tantum sunt incertæ: vt lego Titio duos fundos, & tandem adimo fundum: valet ademptio in maiori, & remanet legatū in minori: vt supra, de lega. j. l. idemque. §. Seio. & l. si ita sit adscriptum. in fi.

[f] *Edita est.* scilicet filia. Accursius.

[g] *Humaniorē*, sic. C. de fideicommiss. liber. l. cum inter. & supra, de his quæ in testa. delen. l. proxime. §. sed in re dubia. & infra, de reg. iur. l. eā quæ. §. j. & infra, ad Trebel. l. non est. & infra, eod. l. quoties in actionibus.

Quotiens.] CASVS. Quatuor libertis meis legaui vsumfrufundi mei Titiani: & illi eorum libertorum qui nouissimus superuixerit, legaui proprietatem eiusdem fundi. nūquid valet legatū proprietatis? Et videtur quòd non, quasi sit relictum incertæ personæ. dicitur tamen hic quòd valet. cuilibet enim libertorum videtur proprietas relicta sub hac conditione, si nouissimus superuixerit: id est, si omnes alij ante eum moriantur. Viuia.

[h] *Omnibus libertis.* singulis. nec enim omnibus, sed vni soli, [f] scilicet ei qui superuixerit, reliquit proprietatem: quo superuiuente dies legati cedit. & facit. j. de condi. & demon. l. falsa. §. fi.

Quotiens in actionibus.] CASVS. Talem libellū concepi cōtra Titium: ego de vi ago contra Titium petens ab eo fundum Seianum positum inter tales cōfines, quem dico dictum Titium iniuste possidere, & ad me pertinere. & per talem libellum putabam recuperare dominium fundi, & non possessionem tantum. acta causa cum esset iudex in prolatione sententiæ, dicebat reus iudici: vos non potestis me condemnare in proprietate dicti fundi per verba dicti libelli: vnde absoluatis me. ego autem dicebam sub dictis verbis contineri petitionem dominij. certe commodissimum est id accipi vt res de qua agitur, magis valeat quàm pereat: & ita condemnabit mihi Titium si probaui de dominio fundi. Et quod dixi in exceptione libelli mei actoris, habet locum in conceptione exceptionis à reo oppositæ, si sit ambigua oratio: quia semper debemus taliter intelligere vt res de qua agitur, potius valeat quàm pereat. Viuianus.

[i] *Quotiens in actionibus.* de actionibus pone explū ſ. ſ. de iudi. l.

Reprobatur per Bar. Cu. & Soſi.

Immo poteſt ſecundū Bar. Cu. & Soſi.

Ademptio an legatum vitiet.

Fl. nec poteſt nec per ſubtil.

Diſplicet Cu. & Soſi. licet placeat Bar.

Edita eſt. ſcilicet filia. Accurſius.

Humaniorē, ſic. C. de fideicommiſ. liber. l. cum inter. & ſupra, de his quæ in teſta. delen. l. proxime. §. ſed in re dubia. & infra, de reg. iur. l. eā quæ. §. j. & infra, ad Trebel. l. non eſt. & infra, eod. l. quoties in actionibus.

Quotiens.] CASVS. Quatuor libertis meis legaui vſumfrufundi mei Titiani: & illi eorum libertorum qui nouiſſimus ſuperuixerit, legaui proprietatem eiuſdem fundi. nūquid valet legatū proprietatis? Et videtur quòd non, quaſi ſit relictum incertæ perſonæ. dicitur tamen hic quòd valet. cuilibet enim libertorum videtur proprietas relicta ſub hac conditione, ſi nouiſſimus ſuperuixerit: id eſt, ſi omnes alij ante eum moriantur. Viuia.

Omnibus libertis. ſingulis. nec enim omnibus, ſed vni ſoli, [f] ſcilicet ei qui ſuperuixerit, reliquit proprietatem: quo ſuperuiuente dies legati cedit. & facit. j. de condi. & demon. l. falſa. §. fi.

Placet Pau. Cu. & Soſi.

Quotiens in actionibus.] CASVS. Talem libellū concepi cōtra Titium: ego de vi ago contra Titium petens ab eo fundum Seianum poſitum inter tales cōfines, quem dico dictum Titium iniuſte poſſidere, & ad me pertinere. & per talem libellum putabam recuperare dominium fundi, & non poſſeſſionem tantum. acta cauſa cum eſſet iudex in prolatione ſententiæ, dicebat reus iudici: vos non poteſtis me condemnare in proprietate dicti fundi per verba dicti libelli: vnde abſoluatis me. ego autem dicebam ſub dictis verbis contineri petitionem dominij. certe commodiſſimum eſt id accipi vt res de qua agitur, magis valeat quàm pereat: & ita condemnabit mihi Titium ſi probaui de dominio fundi. Et quod dixi in exceptione libelli mei actoris, habet locum in conceptione exceptionis à reo oppoſitæ, ſi ſit ambigua oratio: quia ſemper debemus taliter intelligere vt res de qua agitur, potius valeat quàm pereat. Viuianus.

Appro-

BIU Cujas

batur etiam secũdũ præ di.quoniã omnia necessaria interueniunt ad validitatem illius contractus: alias secus. Sosi.

Idem de exceptione pone per prædictam.l.si quis.idem in cõtra ctibus:vt.ĵ.eo.l.vbi.&.ĵ.de verb.oblig.l. quoties in stipula. Item hæc vera:vt.C.de vsufru.l.inter.circa fi. Idem in vltimis volun tatibus:vt.ĵ.ad Trebel.l.ex facto.§.si quis autem.hæc autem vera nisi statuat lex contra.

Vel propter pietatem, vel reuerentiam,vel a liam causam: vt.ĵ.eo.l. quod de pariter. & .l. seq. &.s̈. eo.l. si fuerit. & facit.s̈. eo.l. si inter. &.l. qui duos. & .ĵ. de reg.iur.l. quoties.§.idẽ sermo. & .l. in obscuris.&.C.de don.l.sancimus.§. si quis autem. Item secundum Azo. huic.l. est contra illud generale,res dubia &c. sed distingue vt .s̈. de pact.l.veteribus. [a] in fi. glo.quæ incipit,sed pa ctum &c.

a Illa procedit in pactis secũdũ Ias.ibi.

Sicut dictio,&,ita dictio, cum,in dubio dicitur cadere inter diuersa.Bartolus.

XIIII. IDEM libro singulari de Ambiguitatibus.

SI is, qui ducenta deposuit, ita leget:*Seio,cum ducentis quæ apud eum deposui,trecenta lego.* singulæ summæ [a] separatæ [b] quidem certam habent demõstrationẽ:coniunctione [c] verò tali incidunt in ambiguitatem.Sed dicendum est non trecenta, [d] sed quingenta deberi:quia duæ summæ iunguntur.

Si seruus nominatus potest accipi vt res legata,& vt persona legatarii:in dubio accipitur vt res legata.Bartolus.

℣ Si quis[ita]leget, *Fũdum Seianum hæres meus Attio cum Dione Mæuij seruo dato.* [e] dubitatur quidem,Dioni quoque fundus legatus sit, an Dion cum fundo legatus sit. Sed magis dicẽdum est non solùm fundum,sed etiã seruum Dionem esse legatum:

a *Summæ.*scilicet.cc.&.ccc.

b *Separatæ.*id est, si separatim essent legatæ , vtraque quantitas indubitanter debetur.

c *Coniunctione.*quæ sit per,cum.

d *Non trecẽta.* tantũ,sed quingenta &c.sed [b] videtur ex quo est ambiguum,quòd sequamur minimum:vt.s̈.de leg.ij.l.Mæuius.& infra,de reg.iur.l.in obscuris.quæ sunt contra. Solu.illud verum nisi lex statuat contra:quod facit hic, quia hæc dictio, cum,accipitur pro,&:vt.s̈.de leg.j.l.si quis inquilinos.§.si ita.&.l.Titiẽ.§. nihil.& de vsufru.lega.l.illi.

b *Placet Pau.Cu.& Sosi.*

e *Dato.* hæc propositio est duplex.& fit interpretatio latius pro augendo relicto.& puncta ibi,seruo: vt sic dictio, cum, coniungat res legatas,non vero plures faciat legatarios.

℣ *Maximè.*quia ex legatarij charitate alia & alia præsumitur testatoris voluntas:vt supra,de lega.j.l.si seruus plurium.§.fi. & de ali.lega.l.cum alimenta.in prin.&.C.de lega.l.cum alienam.

g *Non dederis.*id est,remanet ad dandum,cum inter contrahentes hoc actum fuerat:veluti si primo [c] fundum & hominem stipulatus fuero.nam si ab initio fundum vel hominem,vel fundũ simpliciter:deinde centum si hominem vel fundum non dederis:sufficit ad pœnam euitandam alterum dari,secundum R. Si nulla stipulatio præcesserat vel pactio ex qua hoc appareat? Respõ.idem vt vtrumque fiat vt non cõmittatur stipulatio: vt.ĵ. de verb.oblig.l.si quis ita stipulatus fuerit decem.in fin.&.l. si ita quis.&.ĵ.§.vtrũ.& sic hic potest loqui.& sic,aut,pro &,accipitur.

c *Approbatur per Bart. Pau. & Sosi.*

d *Sed quid* [d] *Est.*

maximè, [f] si nullas iustas causas habuit Dioni legandi.℣ Cũ ita stipulationem concipimus, *Si hominẽ aut fundum nõ dederis,* [g] *centum dare spondes?* vtrumq; est faciendum, [h] ne stipulatio cõmittatur: id est siue alterum,siue neutrum factum sit, tenebit stipulatio. [i] Idemque est euidẽter, [k] cum propositis specialiter pluribus rebus quas fieri volumus,ita stipulamur: *Si quid eorũ factum non erit?* veluti *Stichum & Damam & Erotem sisti?si quis eorũ non steterit,*decem dari?* necesse est enim omnes* sistere, [l] vt stipulationi satisfiat. Vel,vt propius accedamus, fingamus ita stipulationem factam: *Si Stichum & Damam & Erotem non steteris,*decem dari?* neque enim dubitabimus quin æquè omnes sisti oporteat.℣ Vtrum ita [m] concipias stipulationem . *Si illud aut*

f *Faciendum.* non ex stipulatione prædicta: vt.s̈.de actio. & oblig. l.obligationũ fere.§. si ita. sed metu pœnæ vtrũque est faciendum. Sed quid ad titulũ?Respon. quia de dubiis etiã circa stipulationem hic tractatur,licet principalius circa vltimas volũtates: & quia esset idem si testator iisdem verbis esset locutus.

h *Faciendum.* non ex stipulatione prædicta: vt.s̈.de actio. & oblig. l.obligationũ fere.§. si ita. sed metu pœnæ vtrũque est faciendum. Sed quid ad titulũ?Respon. quia de dubiis etiã circa stipulationem hic tractatur,licet principalius circa vltimas volũtates: & quia esset idem si testator iisdem verbis esset locutus.

i *Stipulatio.* scilicet pœnalis.

k *Euidenter.* scilicet in pl⁹ poterat dubitari.

l *Sistere.*ne incidat in pœnam.& dic vt no.s̈. si qs cau.l. si seru⁹.§.fi.

m *Vtrum ita.* istius.§. summa intentio ponitur in glo.j. sed si quis apertius velit ponere, sic dicat: Promisisti mihi me non impedire ire agere,& rem meam non auocare:& si illud aut illud factum nõ erit, promisisti.c. modo non impediuisti me ire agere,sed rem auocasti. peto à te igitur pœnam , quia conueniſti vniuersaliter illud aut illud non facere,ita quòd vtrũque. [f] Si igitur in aliquo est factum contra, tota oratio est vera vt pœna cõmittatur:quia vtrũque non est factum. tu vero sophista volés me decipere , tanquam ille, duo & tria sint quinque: ergo duo.v. & tria.v.vnum trahis ad duo,& dicis:conueni illud aut illud nõ facere:sed illud vel illud obseruatum est:ergo pœna non est commissa.Ego vero respon. sicut est vera ista propositio, quòd illud aut illud est obseruatum,quia alterum tantum, quia non impediuisti (nam in alternatiuis sufficit vnã partem verã esse) ita sequitur quòd illud aut illud nõ feceris,scilicet quòd rem non auocaueris:quia vtraque vera,quia non impediuisti ire agere,& rem auocasti.quia igitur vtrũque conueniſti,& nõ est factum,ergo tota oratio est vera vt stipulatio pœnæ cõmittatur, ac si in vtraque esset contra factum. & quòd duæ subcõtrariæ possint esse veræ tam quando non sumitur intellectus ex vniuerso,probat à contrario, quia ambæ possunt esse falsæ.Inspicias ergo quo modo fuit concepta stipulatio.nã si conueniſti pœnã si illud aut illud non feceris, oportet neutrum fieri vt nõ committatur stipulatio. similiter si vtrũque facere,scilicet scribere librum,& fodere foueã conueniſti:& si nõ faceres,pœnam:vtrũque est faciendum vt pœna nõ committatur:quia si ex vtraque stipulatione te cõuenirem, & diceré,feciſti nécne promisisti?& tu simpliciter negares , intelligeris vtrũque negasse,licet aliquod feceris.sed dic mihi,quo modo tamen poterit concipi stipulatio quando plura deducuntur in stipulationem,& vnũ fieri volunt contrahentes?Ita comprehendere debet &c.& hoc in contractibus. Item videtur in vltimis volũtatibus.nam si dico sic,si mihi filius vel filia genita fuerit,hæres esto: si mihi filius aut filia hæres non erit,Seius hæres esto. certe videtur Seius ex substitutione semper admitti , siue vnus siue neuter sit hæres:quia in alternatiuis sufficit vnam esse veram: [g] sed tamẽ secus [h] est quàm in contractibus propter votum parẽtum, nisi testator specialiter contra vellet. Consulit igitur quòd si vult substituere in casu quando filius vel filia hæres non erit, dicat sic: si & neque filius neque filia mihi hæres erit,talem substituo.

i *Et.*

m *Vtrum ita.* communis litera est: si illud aut illud factum nõ erit.sed in lib.R. & Py.deest,non: [i] & secundum R. dic casum, Promisisti mihi duo non facere: puta nõ impedire me habere libere, & non impedire me ire per agrum tuum : & adieci pœnam hoc modo,si illud aut illud factum non erit,dabis.c.Item ab alio sum stipulatus duo fieri:puta librũ scribi,& fossam fodi, & adieci pœnam hoc modo:si quid horum factum non erit, dabis.c.quæritur , an differat vna pœna ab alia in committendo , & in quo?

Respon.

BIU Cujas

Respon. [a] quòd sic, quia prima ex igit neutrum factum esse vt stipulatio non committatur, id est, neque impedire me habere licere, neque impedire me ire per agrum tuum: sed altero facto vtroque committitur. Est ergo sensus, si illud aut illud &c. id est, cum vere poterit dici alterum factum non esse. nam altero facto verum est hoc aut illud factum non esse. In secundo oportet quòd fiat vtrumque [b] vt non committatur: qui casus colligitur ex principio & ibi, animaduertendum &c. Sed oppo. in primo. nã pone quòd neutrũ factum est, quia nó impediuit euntem: nec rem auocauit: ergo alterum factum nó est. ergo stipulatio cómittitur. quod est falsum. Sed dic quòd hoc est actum vt tunc non cómittatur: quod inspicitur: vt .j. de reg.iur.l. semper in stipulationibus. & sic ponitur, aut, p &: [c] vt &.j. de verb. signi. l. sæpe. Præterea quando neutrum fecit, vtrúque de promissis feciſſe videtur: quia factum pro nó facto ponitur: & altero non facto quod facere debebas, committitur stipulatio: altero non facto quod facere nó debuit, nó cómittitur. Si auté habeas sine, nó, plana est: & pone eadé exempla nó impedire, & rem non auocare: & differt à sequenti: quia in ista oportet neutrum fieri: in sequenti, si quid eorum &c. vtrúque, vt nó committatur stipulatio pœnalis.

a *Comprehensa sunt.* in secunda stipulatione: puta librum scribi, & fossam fodi: [d] & si quid horum factum nó erit, pœna centum. sed in prima econtra neutrum fieri.

b *Altero facto.* i. obseruato, vt qa nó ipedisti ire, licet ré auoces.

c *Factum.* id est, obseruatum.

d *Non ideo.* immo altero facto, & altero non, vtraque est vera, scilicet alterum factum esse, & alterum factum non esse: vt statim subiicit, nã simul &c. quæ videtur huic literæ cõtraria. Sed dic [e] quòd nó, ideo est secunda vera, quia prima sit vera. nec cõtra prima vera, quia secunda vera sit: sed prima est vera, quia alterũ est, & sic affirmatiue. secunda est vera, quia alterum non est, & sic negatiue. Sunt ergo veræ ambæ, vt subiicit: sed nó vna propter alteram, [f] vt hic. Vel dic, licet sit prima vera, non tamen secunda est vera secundũ intellectũ stipulantiũ, qui neutrum fieri voluerũt. cum ergo alterum tantum est obseruatũ, non est verum in neutro factũ esse contra: & ideo pœna cómittitur. & secundũ hoc quod subiicit, nã simul &c. mutat quando non esset actũ neutrum fieri.

e *Contraria sint.* id est, esse videantur: vel, id est, diuersa: vel dic cõtraria, id est, sub cõtraria, [g] id est, indirecto propter affirmationem quæ est in vna, scilicet illud aut illud factũ esse: & negationem quæ est in altera, scilicet hoc aut illud factum non esse.

f *Quia cum.* vere altero non facto, id est, non obseruato quod faciendum erat: verum est hoc aut illud factum non esse: quia &c.

g *Sed ex aliquo.* cum enim dixi, si illud aut illud nõ erit: assumpsi significationem ex aliquo, id est, si in aliquo fieret cõtra, committeretur stipulatio: nó autem ex vniuerso vt cõmitteretur túc demum cum in vtroque fieret contra. erit ergo tota vera, scilicet vt stipulatio pœnæ committatur, ac si in vtroque contra esset factũ.

h *Sicut.* veræ duæ contrariæ possunt esse veræ, cum significatio non sumitur ex vniuerso, sed ex aliquo: vt supra: sicut ecõtra sunt ambę falsæ quando sumitur ex vniuerso: & quod dicit, veluti, nó est explicatiuum orationum repugnantia continentium, sed veritatis negotij indicatiuum: orationes vero repugnantes, id est, contrariæ postea supponit ibi, nam & hoc falsum &c. & facit supra, de condi. instit. l. si hæredi.

i *Sunt.* quando sumitur ex vniuerso significatio. Accursius.

k *Animaduertendum.* resumit principium. Accursius.

l *Non fuerit.* in primo casu. Accursius.

m *Factum non sit.* contra quod promisit. aliàs enim non committitur stipulatio pœnalis. Vel dic non sit, scilicet quod fieri debuit, scilicet neutrum, vt stipulatio non committatur pœnalis: vt subiicit, illius &c.

n *Illius.* scilicet, si illud aut illud factum non erit, [h] quorũ vtrũque fieri prius conuenerat, id est, non fieri: quia nó facere, factum est: vt non impedire euntem, nec rem auocare.

o *Huius.* scilicet si qđ eorum factum [i] non erit, cum plura fieri cõuenerant. In aliis libris istud totum deest, huius auté, vt vtrũq; fiat. & dic consequor vtrũque vel neutrũ fieri, scilicet metu pœnæ. nã [k] aliàs committitur pœna. Accursius.

p *In illo.* scilicet primo. & dic nõ prodest, [l] scilicet de iure mero secundum Azo. sed de æquitate secus: [l] vt. ſ. si quis cau. l. si seruus. §. j. Sed dic illud in iudiciis speciale: [m] aliàs ecõtra quòd est differẽtiá inter hoc, si aliquod horũ &c. & illud, si illud aut illud factum non erit. quia prius committitur etiam si vnũ non sit factum. In alia exigitur neutrũ factum: & hoc colligitur ex hoc quòd dicit, quòd quãuis altero facto & ibi, non ideo tamen &c. & sic est contra. ſ. §. cum ita. Sol. hæc corrigit illam, [n] vel considera contrahentium volũtatem secundum Ro. vt patet per positionem casus. & facit ad. §. j. de verb. oblig. l. si quis ita stipulatus fuerit. x. & .l. si ita quis stipuletur. &. j. iudic. sol. l. cum quærebatur. &. ſ. de condi. insti. l. si hæredi. Alij dicunt [o] econtra quòd est differentia: quia illa stipulatio, si hoc aut illud factum non erit, committitur in duobus casibus, scilicet si alterum tãtum fiat, vel neutrũ fiat: secus in alia, scilicet si quod horum factum non erit: quia in vno casu tãtum committitur, scilicet si neutrum factum erit: secus si alterum fiat, alterum non. ergo exponũt quod dicitur hic, illius, scilicet si quod horũ factum non erit. Item effectus, scilicet ad hoc vt committatur. & secundum primos & secundos est contra. ſ. ea. l. §. cum ita. vbi non fit vlla de prædictis differentiis: & æquiparantur quoad prædicta: [p] sed soluunt [q] quod corrigit. Vel ex voluntate contrahentium apparet, fuit actor contentus altero, vel non. Tu dicas idem [q] in vtroque casu quoad has defferentias: sed in alio asigna differentiam inter vtramque stipulationem vt patet in positione casus.

h *Placet Barto. & Pau. aliter Sosi.*

i *Placet Barto. & Pau. contra Sosi.*

k *Placet Barto. & Pau.*

l *Dissentit scilicet Barto. & Pau. hic: & ſ. l. eadẽ. §. quis cau. l. si seruus. §. j. Cato. j. de verb. oblig.*

m *Placet Dy. & Bar. hic. & in d. §. Cato. & ibi Pau. contra Iaſ. †Et sic in ma definita ãvnũ non sit factum. In alia exigitur neutrũ factum: & hoc colligitur ex hoc. ſ. in princi. §. ibi, quòd ut circa. in quãuis altero facto &c. glo. super verbo, alio corrigit illam, vel considera contrahentium volũtatem secundum Ro. vt patet per positionem casus. & facit ad. §. j. de verb. oblig. l. si quis ita stipulatus fuerit. x. & .l. si ita quis stipuletur. &. j. iudic. sol. l. cum quærebatur. &. ſ. de condi. insti. l. si hæredi. Alij dicunt econtra quòd est differentia: quia illa stipulatio, si hoc aut illud factum non erit, committitur in duobus casibus, scilicet si alterum tãtum fiat, vel neutrũ fiat: secus in alia, scilicet si quod horum factum non erit: quia in vno casu tãtum committitur, scilicet si neutrum factum erit: secus si alterum fiat, alterum non. ergo exponũt quod dicitur hic, illius, scilicet si quod horũ factum non erit. Item effectus, scilicet ad hoc vt committatur. & secundum primos & secundos est contra. ſ. ea. l. §. cum ita. vbi non fit vlla de prædictis differentiis: & æquiparantur quoad prædicta: sed soluunt quod corrigit. Vel ex voluntate contrahentium apparet, fuit actor contentus altero, vel non. Tu dicas idem in vtroque casu quoad has defferentias: sed in alio asigna differentiam inter vtramque stipulationem vt patet in positione casus.*

n *Dissentit scilicet Bart. Pau. Cu. & Sosi.*

o *Ista lectura reprobatur secundũ Bart. Pau. Cu. & Sosi.*

p *Et male. Barto. Pau. & So.*

q *Placere videt Bar. Pau. & So.*

q *Exprimit.* id est, exprimere videtur in hac responsione.

r *Comprehendere debet.* vt sine dubio procedat actor.

Item si pater.] CASVS. Titius ita scripsit in testamento suo, si aliquis mihi filius aut filia genitus fuerit, hæres mihi esto: & si mihi filius aut filia hæres non erit, Seius hæres esto. & decesserit: postea natus fuit ei filius ex vxore prægnante, & extitit ei hæres. nunquid admittitur substitutus prædictus in aliquã partẽ? & certe secundũ strictũ ius ita distinguitur: aut dictus Titius intẽdebat per dicta verba testaméti nó aliter esse hæredẽ Seium, quàm si neque filius neq; filia sit ei hæres: aut cum haberet filium & filiã, voluit vtrũque hæredem instituere: & siue alter hæres futurus sit, voluit extraneũ, id est, prædictũ Seium immiscere: siue neuter hæres futurus esset, prædictum extraneum voluit substituere. primo casu, id est, quando testator intendebat per dicta verba testaméti non aliter esse hæredẽ Seium, quàm si neque filius neque filia sit ei hæres: nó satis videtur declarasse volũtatem suã prædictã per dicta verba testamenti: quia si etiã filia sit hæres, videtur per dicta verba substitutus admitti: quia aut filius aut filia nó est hæres. omnis enim disiũctiua est vera cuius altera pars est vera: vt supra, proxi. §. sed debuisset ita dicere: si mihi neque filius neq; filia hæres erit, Seius hæres esto. & tunc erit verum quod ipse intẽdebat, scilicet quòd Seius nó esset ei hæres nisi filius & filia nó sit ei hæres. In secundo auté casu aut tertio bene hábẽt effectũ suum dicta verba testamenti, si quis mihi filius aut filia &c. quamuis autem ita dixerim de stricto iure in primo casu: tamen de æquitate ita est interpretanda sententia testatoris, scilicet vt siue filius siue filia nati ei sue-

BIU Cujas

ei fuerint,& ille natus fuerit ei hæres:Seius extraneus non admittatur nisi specialiter testator expresserit velle substitutum admitti si non essent ei hæredes filius & filia.Viuianus.

a *Declarauit.*hoc ideo,quia si etiã filia sit hæres,videtur admitti substitutus : quia filia aut filius non est hæres.nam omnis disiunctiua est vera cuius altera pars est vera: [a] vtã in cõtrã. ẽ.§.vtrũ. licet in fi.huiusmodi.l. contrariũ statuit. in vltimis volũtatib⁹. Accursius.

Si substitutio directa sit filiis disiunctiuè, disiuncta accipitur pro coniuncta.Bar.

Item si paterfamiliàs in testamento ita scripserit,*Si quis mihi filius aut filia gignetur* hæres mihi esto. si mihi filius aut filia hæres non erit,Seius hæres esto.* non satis voluntatem suam declarauit, [a] si nõ aliter extraneum hæredem esse volet, [b] quàm si neq; filius neque filia hæres sit. hoc enim modo concipi oportet, *Si mihi neque filius, neque filia hæres erit.* Potest autem interdũ superior scriptura esse necessaria, si quis cùm filium & filiam habeat, vtrumque hæredẽ instituere velit : sed siue alter hæres futurus sit, extraneũ miscere: [c] siue neuter,extraneum substituere. Sed procliuius*est,sententiam testatoris sic esse interpretandã, vt siue filius, siue filia nati ei fuerint, extraneus non admittatur: [d] nisi specialiter hoc testator expresserit.

Potest quis legare ei qui est testis in testamento : & incertitudo quæ venit certificanda,legatum non vitiat.Bartolus.

XV. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

SI quis ita scripserit: *Illis qui testamentum meum signauerũt, [e] hæres meus decem dato.* Trebatius vtile legatum esse putat. quod Põponius verius esse existimat: quia ipsum [f] testamentum confirmatur,testibus adhibitis. qđ verum esse existimo.

Legatario repudiãte fingitur res nũquã fuisse legatarii, sed semper hæredis.Bar.

XVI. IDEM libro secundo Regularum.

QVędam sunt in quibus res dubia est,sed ex postfacto retroducitur, & apparet quid actũ sit: vt ecce si res [g] legata fuerit, & deliberante legatario eam rem hæres alij tradiderit. Nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est: si verò repudiauerit,valet. Tantundẽ est, & si pecuniam † hæreditariã legatam crediderit hæres. nam si quidem nõ repudiauerit legatarius,alienam [h] pecuniam credidit: [i] si verò repudiauerit, suã pecuniam credidisse videtur. Quid ergo si consumpta fuerit pecunia ? Vtique idem erit [k] ex euentu dicendum.

a *Et bene,* tãin cõtrã. ẽ.§.vtrũ. licet in fi.huiusmodi ius.l. contrariũ statuit. *in vltimis volũtatib⁹.* Accursius.

*Bart. Pau. Cu.& Sosi. *Flo.genium,*

b *Volet.*& hoc faciet. Accursius.

c *Miscere.*id est, adire: quod est extraneorum:vt institu. de hær. qua. & differen.§. extranei.

d *Non admittatur.* licet secus in stipulatione, vbi sufficit alteram partem disiunctiuè esse veram : vt.ẽ.§.vtrũ. ibi,quia cum significatio &c.quæ est contra.

b Placet Cu.Sosi. dissplicet tamẽ Barto. & Pau.

Solu. speciale hic [b] propter votum parentum: vt argu.C. de fideicõmiss.l. cũ acutissimi. & de insti.& substi.l. generaliter.§.fin. &.ẽ. de hære.insti.l. Lucius.ij. Accursius.

** Flo. procliuior est sententia,& paulo post, interpretãda*

SI quis ita scripserit.] CASVS. Titi⁹ in scriptis faciẽs testamẽtũ ita in eo scripsit siue dixit : illis testibus qui testamentum meum signauerĭt, hæres me⁹.x. dato. nũquid valet legatũ? Et videtur quòd nõ,tum propter incertitudinem:vt institu.de leg.§. legari. tum quia in re sua videntur testes?Respon.tamen hic quòd valet legatum:& est ratio,quia testes merentur legatũ prædictũ habere ideo quia seruiunt testatori signando testamentum: & sic per consequens testamentum confirmatur per eorum subscriptionem:& non obstat illud quod dixi de incertitudine: quia corrigitur dictus.§. legari.in sequentibus.§.§. Item non obstat quòd videantur esse testes in re sua , quia non principaliter sunt testes in re sua:sed testamenti sunt testes: licet secundario sint testes in re sua.Viuianus.

c Placet vsque ad fi. Bar.Cu.& Sosi.

e *Signauerunt.*id est,sigillauerunt. & nota testibus idem dictantibus posse [c] legari:vt hic, &.C.de testa.l. dictantibus. non autem scribentibus:vt.C.de his qui sibi assscrip.l.senatusc5sulto.Sed videbatur hoc legatũ nõ valere,tum propter incertitudinẽ:vt insti. de leg.§.legari.tum quia in re sua est testis.sed respõ.non principaliter in re sua,sed testamenti sunt testes, licet secundario in re sua:vt institu.de lega.§.legari. Item primum ratione incertitudinis corrigitur:vt ibidem no.insti.de leg.§.legari.Accursius.

f *Quia ipsum.*non est bona ratio,vt patet ex prædictis,nisi dicas quia meruit seruiẽdo testatori in hoc:vt.ẽ. pro socio.l. nec adiecit.cum seq.& licet eadem ratio sit in scribente,tamen ibi [d] est alia ratio in contrarium, scilicet falsitatis timor : quia per eum facilius posset committi.

d Approbatur per Sosi.

QVadam sunt.] CASVS. Legaui tibi equũ meum,& decessi. postea te deliberante vtrum velles legatum vel non , hæres meus vendidit dictum equum , & tradidit alij. postea tu dixisti te velle habere legatum. certe traditio facta alij per hæredem nulla reputatur.si autem repudiasses legatum,valet dicta traditio.quædam enim sunt in quibus res dubia est quantum ad effectum,sed ex postfacto retroducitur,& apparet quid actum est: vt fuit in dicto casu. Est & alius casus vbi est hoc idem:puta legaui tibi decem quæ habebam in quodã sacculo in scrinio, & decessi. postea te deliberante vtrum velles legatum, vel non: hæres meus mutuauit eam Seio.nam si quidem tu legatarius non repudiaueris legatum,immo ad te volueris pertinere: videtur nunc hæres credidisse alienam pecuniam, id est tuam. & ita non valuit mutuum. si vero repudiaueris legatum , suam pecuniam videtur hæres mutuasse Seio, & sic repeteret per cõdictionem certi ex mutuo. Sed quid si dictus Seius cui hæres mutuauit pecuniã legatã,cõsumpsit eam?Certe idẽ erit dicendum ex euentu: id est, cum certi erimus te legatarium repudiasse,vel nõ repudiasse legatum.nam ex postfacto dicendũ erit,aut suam,aut alienã pecuniam credidisse hæredem Seio. mutuum tamẽ vtroque casu consumptione recõciliatur:vt.ĵ.de fideiuſ.si quis pro eo.§. si nũmos. Vi.

g *Si res.* id est, species: [e] vt differat à sequenti respõ. Sed quo modo est dubia? immo recta via transit ad legatarium ignorantem: vt.ẽ.de leg.ij.cũ pater. §.surdo. Itẽ & legatum esse certum est. sed respõ. dubia est respectu finis vel effectus : quia fingitur retro non valuisse, si postea repudiet:vt.ẽ.de leg.j.legatarius.§.j. & faciunt supra,si cer.peta.l.proinde.&.ĵ.de manu.vin.l. iij. & ad Maced.l. sed Iulianus.§. quanquam. ibi,sed ab initio &c.& de nego. gest. cum pater. & de solu. qui res. † *Ad* circa prin. & de leg.j. *gatari* si mihi & tibi. in prin. *ſe pe* &.l.seruum filij. §.j.& *proxi* l. si tibi homo. §. cum *cunq* seruus. &.ẽ. de vſufr.l. *tam* sed & si quis stipule- *largi* tur.§.interdũ.& de nii- *per fi* li.test.l.si miles.iij.&ad *l.j.* Silla.l. si exhæredatus. *C.de*

e Signauerunt.

h *Alienam.* & ita mutuum non constitit: vt ẽ.si certum petatur.l.ij. §.mutui.Accursius.

i *Credidit.*id est,mutuauit.

k *Vtique idem erit.*quia aut suam aut alienam pecuniã credidisse dicendum erit.Azo. mutuum tamen reconciliatur cõsumptione: vt.ĵ.de fideiuſ.si quis pro eo.§.si nummos.

QVod de pariter.] CASVS. Quamuis tractauerimus de pariter mortuis.ẽ.eo.inter virum.&.l.seq.tamen & adhuc circa idem tractare volumus.& pono quosdam alios casus circa hoc,& est vnus talis:Mater dedit dotem Titio pro filia sua: & stipulata est dotẽ à marito sibi reddi mortua filia in matrimonio ante matrẽ. & postea cum matre sua simul decessit.nũquid ad hæredẽ matris cõpetit actio ex stipulatu pro dote?Et dicitur q; non: quia mater nõ superuixit filiæ.Secũdus casus est: Titi⁹ dedit mihi dotẽ pro vxore mea quæ erat ei extranea , & postea fuit eã stipulatus à me sibi reddi mortua vxore mea in matrimonio ante mortẽ ipsius Titij. & postea ipse Titius decessit simul mecũ viuente vxore mea prædicta , vel me viuẽte decessit simul cũ dicta vxore mea. nũquid transmittit ad hæredẽ suum actionẽ de dote? Et respõ.quòd non , vt dictum est in superiori casu.nã mater de qua ibi dixi,est extranea: vt insti.de hære.quali.& dif.§.extranei. Tertius casus est: Vxori meæ prælegaui dotem suam,quæ erat.c. pone.eãdem institui cum quibusdã aliis,& ipsa postea simul mecum decessit.nunquid valet legatũ vel institutio? Et respõ.quòd non,quia ipsa nõ superuixit mihi:vt.ĵ.l.proxi.ibi, in quibus casibus &c.nam & si hæres vel legatarius testatori nõ superuiuat,nõ valet institutio vel legatum:vt.C.de cadu.tollen.§. pro secundo. Quartus casus est: Institui mihi hæredes duos meos filios impuberes,scilicet Titium & Seium,& substitui pupillariter dictũ Titiũ dicto Seio,non econtra.& postea ambo simul decesserũt post mortem meam. nunquid dicemus & præsumemus ante mortuum Seium,cui facta est substitutio, vt sic Titius fuerit ei hæres,& sic idem Titius transmittat ad hæredes suos, etiam partem fratris? an vero dicemus contra:id est, Titium non successisse Seio ? Et respondetur infra quòd Titius nõ videtur successisse dicto Seio fratri suo,cum non appareat quis ante spiritũ emisit.Quintus casus est : Institui mihi hæredes duos meos filios impuberes, & eos

adinuicem

BIU Cujas

adinuicem substituì, vel rogaui vtrumque per fideicom. vt quicumque eorum prius moreretur, restitueret per fideicó. alteri partem suam hæreditatis. & postea decessi, & postea ipsi simul decesserunt. nunc quæritur, an etiam hoc casu quando simul perierũt, alter alteri hæredes extitisse videantur ex dicta substitutione, vel ex dicto fideicom. vel relicto ab vno alteri, quasi ambo superuixisse videantur? Et respó. quòd nó. nam cum nó appareat quis ante spiritum emisit, non videtur alter alteri superuixisse. Alij aliter exponunt huius casus literam, vt in ea no. & bene stat vtraque litera. Est & sextus casus. ad cuius euidẽtiam est notandũ quòd in quã- ad titate patrimonij testatoris exquiréda ad sciẽ dum si in ea habet locum lex Falci. vel non propter legata quæ reliquit, spectatur tẽpus mortis ipsius testatoris. vnde si postea crescãt bona vel decrescant, non prodest, vel nocet legatariis: vt infra, ad legem Falcidiam. l. in quantitate. cum similibus quæ ibi notaui. Pone ergo quòd Titius habẽs plures seruos fecit testamentum, & instituit sibi hæredem, & reliquit multa legata, ita quòd potest dubitari vtrum habeat locũ lex Falcidia vel nõ: & postea decessit, & cum eo simul decesserunt quidam ex dictis seruis, puta in quadam naui. certe præsumimus seruos prius mortuos esse quàm dominum. & sic ad excludẽdam Falcidiam non computantur dicti serui cum domino mortui, quasi fuerint in bonis eius domini tẽpore mortis eius. & hoc dicit cum duabus. ll. seq. Viuianus.

Vt possit agi ex dispositione inter viuos, vel ex vltima voluntate, vnus de pariter morientibus nunquam superuixisse præsumitur. h. d. cum. l. seq. & l. seq. Bar.

XVII. IDẽM libro tertio Regularum.

QVod de pariter mortuis tractamus, [a] & in aliis agitatũ est: vt ecce si mater stipulata [b] est dotem à marito mortua filia in matrimonio sibi reddi, [c] & simul [d] cum filia perit: an * & hæredibus matris actio ex stipulatu cõpetet? Et diuus Pius rescripsit nõ esse cõmissam [e] stipulationẽ: quia mater filiæ non superuixit. ¶ Item quæritur, si extraneus qui dotem stipulatus [f] est, simul cum marito [g] decesserit, vel cum ea propter quam stipulatus est: an ad hæredem suum actionem transmittat. [h]

XVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium.

IDem est, si dos vxori [i] prælegata sit, & simul cum marito perierit.

XIX. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SEd & in illo quæritur, si pariter pupill', [k] & qui ei substitutus erat frater necessarius, decesserit: an frater fratri existat hæres, an contra? [l] vel si duo [m] inuicem necessarij substituti sunt, & vnà perierint, an hæredes extitisse videantur? [n] vel alter alteri, hoc est si inuicem hæreditatẽ rogati fuerint restituere? In quibus [o] casibus, si pariter decesserint, nec appareat quis ante spiritũ emiserit: nõ videtur [p] alter alteri superuixisse. Sed & circa [q] legẽ Falcidiam, si dominus cum seruis simul vita functꝰ sit: serui quasi in bonis eius mortis tempore fuerint, non computantur.

Qui legat cognatis, videtur legare his qui sunt cognati tempore testamẽti, vel tẽpore mortis. Bartolus.

XX. VLPIANVS libro vicesimoquinto ad Sabinum.

SI cognatis [r] legatum sit, & hi cognati quidẽ esse desierint, in ciuitate autem maneãt: dicendum deberi legatum. cognati enim testamenti facti tẽpore fuerunt. Cæterùm * si quis testamenti facti tẽpore cognatus non fuit, mortis [autem] tẽpore factus est per adrogatiotur quòd erant mihi cognati tempore testamenti mei, & nõ tempore mortis: nunquid venient ad legatum cum aliis cognatis? Et dicitur quòd sic. Sed econtra, si quis tempore testamenti mei non fuit mihi cognatus, sed postea tempore mortis meę inuenitur mihi esse cognatus, puta quia fuit arrogatus post testamentum, multo magis consequetur legatum, quàm superiores qui tempore testamenti erant cognati, & non tempore mortis. & idem est, si legarem cognationi meæ. Viuianus.

SI cognatis.] CASSVS. Habebã multos qui erãt ex cognatione mea, inter quos erant quidam qui erãt mihi cognati per adoptionem, vt quia erant adoptati à patre, vel ab auo meo, vel proauo. feci testamẽtum, & legaui cognatis meis. c. pone. postea prædicti cognati per adoptionem, desierunt esse cognati per emãcipationẽ de eis factam, & sic nihilominus remanserũt in ciuitate, & postea decessi. & sic reperitur quòd erant mihi cognati tempore testamenti mei, & nõ tempore mortis: nunquid venient ad legatum cum aliis cognatis? Et dicitur quòd sic. Sed econtra, si quis tempore testamenti mei non fuit mihi cognatus, sed postea tempore mortis meę inuenitur mihi esse cognatus, puta quia fuit arrogatus post testamentum, multo magis consequetur legatum, quàm superiores qui tempore testamenti erant cognati, & non tempore mortis. & idem est, si legarem cognationi meæ. Viuianus.

a *Tractamus.* melius dixisset, tractauimus. ſ. eo. l. si inter. & l. qui duos per totam. l. & maxime in illo. §. si maritus. Azo.

b *Stipulata esset.* sub [a] cõditione si filia in matrimonio decesserit viuẽte matre. vel dic vt dixi in cõtrario supra, e. l. qui duos. §. pe.

c *Reddi.* si superesset, scilicet mater, secundum R.

d *Et simul.* & sic non superuixit mater.

e *Non esse commissam.* forte hodie econtra, [b] quia ab hæredibus possunt hodie incipere actiones: vt. C. vt ac. ab hære. & contra hære. l. j. immo nec hodie: [c] quia nõ potest dici decessisse existẽte conditione, immo defecisse: quia filia nõ decessit in matrimonio viua matre, aliàs contra, vt instit. de verb. oblig. §. ex cõditionali. & facit. ſ. de do. inter vi. & vxo. cum hic status. §. si ambo.

f *Stipulatus est.* sub conditione simili superiori, scilicet si mulier in matrimonio decesserit viuente stipulãte. vel dic vt supra, eo. l. §. qui duos. §. penul.

g *Cum marito.* hoc casu sine dubio non transmittit ad hæredem: cum conditio [d] defecerit stipulationis, quia non decessit mulier in matrimonio, immo maritus.

h *Transmittat.* Respó. [e] non, vt in superiori casu. nã & mater de qua ibi dicitur, est extranea: vt instit. de hær. qua. & dif. §. extranei.

i *Dem est. Vxori.* à marito hæredi institutæ cum aliis. nam cũ nó superuixerit instituta, nec institurio, nec prælegatũ valet: vt C. de cadu. tollen. l. vnica. §. pro secũdo. & j. l. proxi. & sic conuenit cum prædictis.

k *Sed & in illo. Pupillus.* non necessarius, quia emancipatus erat: vt differat à sequenti casu. & secundum hoc dic substitutus, scilicet vulgariter, vel per fideicommiſ. vel dic quod hic fuit, & ipse in potestate, & substitutio fuit pupillaris. & differt à secundo: quia hic alter tantum alteri, ibi vicissim ambo fuerunt pupillariter substituti. & pro hoc facit quòd dicit, frater fratri: quòd est in pupillari tantum, non in vulgari: vt instit. de vulga. substi. in prin.

l *An contra.* id est, non.

m *Si duo.* cũ ambo essent in potestate: sed in superiori alter tãtum. vel dic vt ibi.

n *Videãtur.* scilicet testatori ex vulgari. quasi quilibet videatur superuiuere. & quòd subiicit, alter alteri, scilicet ex pupillari. Itẽ quòd subiicit hoc est, sub. simile quęrendũ, si inuicem &c. vel dic q fuit expositio illius, vel alter alteri. nã quia fideicommissarius habet de manu hæredis iura sua, videtur quodammodo ei esse hæres.

o *In quibus.* scilicet omnibus supradictis.

p *Non videtur.* vnde videtur vitiari substitutiones, & dotiũ lucra, & substitutiones, & stipulationes: vt hic, & supra. l. quod de pariter. & l. idem est.

q *Sed & circa.* planum est.

r *Si cognatis.* Pone casum secũdum R. in cognatione naturali: & dic desierunt, scilicet per deportationem. [f] & quod dicit, in ciuitate maneãt: dic tempore mortis, quia sunt restituti. Item quòd dicit, cognati enim fuerunt tempore testamenti: sub. & tempore mortis. aliàs si non essent restituti, non caperent: vt. j. de his quæ pro non scrip. l. iij. ij. respon. Sed huic positioni multum obstant primo. C. de hære. instit. l. j. sed ibi [g] nõ erat restitutus, hic sic. Item ob. instit. de capi. de. §. quod autem. vbi etiã reuersus in pristinum statum, non recuperat ius cognationis. sed solue, [h] speciale in legato de quo hic dicitur: quia naturalẽ causam habet: vt. ſ. de capi. de. l. legatũ. Vel ibi [i] fuit manumissus qui seruus fuerat factus. hic autem in integrum restitutus qui fuerat deportatus, arg. C. de sen. pasc. l. j. Item ob. huic positioni: quia infra dicit, facilius: quod est absurdũ [k] quòd ille facilius capiat, qui tẽpore mortis tantum est cognatus, quàm qui vtroque casu, scilicet testamẽti & mortis. Itẽ ob. quòd dicit, cognati enim &c. quasi dicat: licet non tempore mortis. similis lectura & subauditio. ſ. si quis cau. sed & si quis. ibi, damnato &c. Vel pone secundo [l] casum in cognatione naturali: sed non in facto nó capaci, hoc modo: Legaui fratri Titij, & Titius me viuo decessit. nam licet desinat Titij frater esse: quia tamen omni tempore capax fuit, admittitur. & secũdum hoc in prima parte tempore testamenti tantum fuit cognatus, & non mortis. in secunda tempore [m] mortis tantum, quãdo confirmantur relicta, vt iam non mutetur arbitrium: vt. C. de sac. san. eccle. l. j. & ideo dicit, facilius. idẽ in non capace, vt sufficiat, si sit capax tempore mortis tantum, vel tempore existentis conditionis relictis: vt. ſ. de leg. iij. l. si deportati. in prin. & j. de condit. & demonst. l. eum qui post. & j. de fideicommiſ. liber. l. generaliter. §. si homini libero.

f *Placet Bar. Cu. & Soſi. in ſeip ſa: licet non quoad tẽtum.*

g *Placet Bar. Cu. & Soſi. licet aliter dicat Bal. in. d. l. contraria.*

h *Diſplicere videtur Bar. & So.*

i *Placet Bart. Pau. Soſi. & Cu.*

k *Et bene. Bar. & So. ideo iſte intellectus nõ placet eis.*

l *Placet Bar. Cu. & Soſi.*

m *Diſplicet in hoc Bar. iſta lectura, tamẽ ſuſtinetur à So.*

BIU Cujas

libero.&.ĭ. de lega. præstan.l.interuenit.&.ĭ.de dona.cau.mor.l. in mortis.&.ĭ.de iure fis.l.iij.§.j.ibi, quando autē &c.secus si est tempore testamenti tantum:vt eo.§.de iure fisci.Vel pone[a] in cognatione ciuili,quæ fit adoptione:vt in secunda parte.l. & de finit per emancipationē,vt in prima. de qua cognatione habes.s. de adop.l.qui in adoptione. &.ĭ. de gradi.l. non facile.in.§.j.& secundū hāc nil[b] ob.sed prout dixi capacē tempore mortis capere licet nō tempore testamenti: est cōtra regulā Catonis : vt.ĭ.tit.iij.l.j. Solu.illa intelligitur,[c] cum legatum deficit ex persona relinquentis, vel propter rē relictā: aliud si ex persona legatarij : vt dictum est. licet R.aliter dicat. Itē non ob. quod dicitur institu.de leg.§.an seruo.quia ibi propter p̄sonā legantis & legatarij[d] mixta cōsideratiōe habita dicitur nullum.& eodē modo respon.C. de lega.l. seruis.in fin.vel vt ibi.Itē non obstat hic institu. de hære.quali.& differen.§.in hæredibus autem.&.s.de hæredi.instit.l. si alienum.§.j. vt ibi dixi. Itē nec ob.s. de leg.ij.l.peto.§.fi. vt ibi dixi.[e] & facit.C. de testa.l. neque. & infra, de condit.& demōst.l. falsa demonstratio. & supra, de legatis.ij.l.si ita quis in testamento. §.fi. sed quidam habēt p̄ lege,sed nō oportet.

a *Sequūtur Bart. Paul. Cu.& Sos.* — b *Immo habet multa contraria, secundum Bar.& So. Placet Dy.& Bar.* — d *Immo regula Catoniana nil facit ad materiā istius l.secundum Dy.& Bar.* — e *Quia cōcordat cum ista.l.Dy. & Bar.* — † *Dic idē in cognatiōe: vt relictum agnationi, agnatis sit relictum: quia cognati & agnati quoad successionem ādæ sunt per ea quæ not. in authē.post fratres. C. de hære. instit. Barto. post glo. in.l. cū sta. §. fina. versi. quæro vtrū.s. de leg.2.* — *Fl.quod si *Flo.acti

nem: facilius legatum cōsequitur. Si quis[a] cognationi leget, idē est atq; si cognatis[a] legasset.

Collegio licito legari potest: illicito non: singulis tamen de tali collegio licite relinquitur. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro duodecimo ad Plautium.

CVm senatus[b] temporibus diui Marci permiserit collegiis legari, nulla dubitatio est, quin *si corpori cui licet coire, legatum sit, debeatur. cui autem non licet, si legetur, non valebit, nisi singulis legetur. hi enim non quasi collegium, sed quasi certi homines admittentur ad legatum.

XXII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

VBi est verborum ambiguitas, valet quod actum* est: veluti cum Stichum stipuler,[c] & sint plures Stichi:[d] vel homi nem: vel Carthagini dari, cum sint duæ Carthagines.[e] Sēper [enim] in dubiis id agendū est, vt quàm tutissimo loco res sit bona fide contracta: nisi cum apertè contra leges scriptū est.

XXIII. IAVOLENVS libro quinto ex Cassio.

CVm pubere filio mater naufragio periit. Cum explorari non possit vter prior extinctus sit: humanius est credere filium diutius[f] vixisse.

XXIIII. GAIVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

SI mulier cum filio impubere naufragio periit, priorem filiū necatū esse intelligitur.[g]

XXV. MARCELLVS libro vndecimo Digestorum.

CVm in testamento[h] ambiguè, aut etiam perperam scriptum est: benignè interpretari, & secundū id quod credibile est, cogitatū, credendū est.

XXVI. CELSVS libro vicesimosecundo Digestorum.

QVem hæredi[i] meo dixero velle me liberum esse, liber esto. cui vt dare damnas sit hæres meus, dixero: ei hæres meus dare dānas esto. Testatoris voluntas (si quibusdā argumētis apparebit de quo dixit) adimplenda est.

XXVII. IDEM libro vicesimosexto Digestorum.

CVm quæritur,[k] in stipulatione quid acti sit : ambiguitas contra stipulatorem est.

XXVIII. MODESTINVS libro primo Regularum.

SI quis de plurib°[l] vnū manumitti voluerit, nec apareat

Cum senatus.]*CASVS.* Omnia collegia sunt illicita, nisi coierint ex authoritate senatorum vel Cæsaris. sel illa quæ coierunt authoritate Cæsaris vel senatorum, bene sunt licita, & illis potest legari, & legatum capient. Si autem legetur illicitis collegiis, non valet legatum, nisi legetur singulis eorum qui sunt in collegio illicito. nam tunc dicti singuli admittuntur ad legatum quasi certi homines, & non quasi collegium. & facit optime.ĭ. de colle.illi.l.iij.§.in summa. Viuianus.

b *Cum senatus.* facit.s.l.proxi.in fi. &.s.eo.l.iij. &.C. de hæredi. instit.l.collegiū.&.C.de sacrosan.eccle.l.j.& de episco. & cleri. l.id quod.&.j.de colleg.illi.l.j.&.iij.&.s. quod cuiusque vniuer. l.j.&.C.de Iudæis.l.j. Accursius.

VBi est verborum.]*CASVS.* Promisisti mihi dare Stichū cum haberes vnum tantum seruum Stichum: vel promisisti mihi dare hominem: ego peto à te vt acquiras Stichum seruum vicini tui, qui est melior forte quàm tuus Stichus. certe dabis mihi tuum Stichum, & non cogeris emere Stichum vicini tui. nam vbi est verborum ambiguitas, vt fuit hic, valet quod actum est: & in dubio id agendum est, vt res bona fide contracta sit in tutissimo loco quàm plus esse potest: nisi cum esset scriptum aperte cōtra leges. & idem est, si promisisti mihi dare. c. Carthagine, cum essent duæ terræ, quarum quælibet vocabatur Carthago. nam de illa Carthagine intelligere debemus quam frequentare solemus ego & tu promissor. Viuianus.

c *Stipuler.* scilicet dari.

d *Stichi.* quorum vnus est promissoris: de quo verisimile est eos sensisse: vt.s.de lega.ij.l.vnum ex familia.§.si rem.

e *Carthagines.* vnam autem frequentare consueuerunt paciscentes. & facit ad.l.ĭ.de regu.iur.l.semper in stipulationibus. &.s.eo. l.quoties.&.ĭ.eo.l.cum in testamento.&.ĭ. de verbo.oblig.l.cum qui kalendis.§.j.&.l.triticum.&.l.quoties in stipulationibus.& l. quoties quis ita.§.si procurator.&.l.si quis ita.§. Chrysogonus.in fi.§.Sed contra.s.de pac.l.veteribus. sed dic vt ibi dixi.

CVm pubere.]*CASVS.* Adhuc reuertitur iurisconsultus ad illam materiam de illis qui simul perierunt. & dicit quod si mater perierit naufragio cum filio suo pubere, credimus filium ei superuixisse: vt sic extiterit hæres matri, & agnati ipsius filij extiterint hæredes ipsi filio. secus si dictus filius qui simul cum matre periit, erat impubes: quia tunc credimus eū prius decessisse. & hoc dicit cum.l. sequenti. Viuianus.

f *Diutius.* vt sic seruetur ordo mortalitatis, ad quod.s. de inoffic. testa.l. nam & si parēs. &.s.ea.l.qui duos.§.cū in bello.&.§. fin. Item hoc accipe, nisi ratio singularis suadeat cōtrarium, vt pro patrono: vt.s.eo.l. qui duos. §. si cum filio. & quia sit impubes: vt.j.l.proxi. &.s. de pac. dota.l. inter. in princip.

g *Si mulier. Intelligitur.* propter debilem ætatem: vt &.s. de pac. dota.l. inter. aliàs esset secus: vt.s.l. proxi. ad quæ est.s. eod.l. qui duos.§.finali.

CVm in testamento.]*CASVS.* Legauit tibi.x.lib. & non adieci vtrum de Bonoñ. paruis vel grossis, vel Rhegininis paruis vel grossis, vel florenis: cum omnibus his monetis Bononienses vterentur. certe benigne interpretari debemus, id est, secundū id quod credibile est me testatorem cogitasse. quod possumus scire ex consuetudine mea: vt supra, de leg. iij. nummis. & quod dixi in ambiguo vel obscuro sermone, habet locum etiam in verbis perperam in testamento appositis per me testatorem, id est sine mysterio posi is, id est superfluis, scilicet vt intelligantur, secundum quod credibile est me testatorem voluisse. & quod ita accipiatur verbū, perperam, habes instit. in procemio. §. cumque hoc deo &c.

h *Cum in testamento.* facit.s.eo.l.vbi.&.ĭ.de regu.iur.l.semper in dubiis.&.ĭ.ad Trebel.l.cogi.circa princip.

QVem hæredi.]*CASVS.* Titius ita dixit in testamento suo: Ille liber esto quem hæredi meo dixero velle me liberum esse. vel ita dixit idem testator, Hæres meus damnas, siue damnatus esto dare ei. c. Bonoñ. pone enim vt damnatus sit dare, dixero. & postea decessit. certe testatoris voluntas adimplēda est, si aliquibus argumentis apparebit, de quo dixit id testator. Viuia.

i *Quem hæredi.* & facit.s.l.proxi. Itē.s.de hære.instit.l.asse.&.C. de instit.& substi.l.si testamentum.

CVm quæritur.]*CASVS.* Cum haberes seruum Stichum album, & seruum Stichum nigrum, promisisti mihi dare Stichum. nunc cum peto à te Stichum nigrum, tu dicis te sensisse de albo: & illum vis mihi dare tantum. certe hæc ambiguitas contra me stipulatorem est interpretanda: & ita dabis Stichum album.

k *Cum quæritur.* pone exemplum : vt infra, de verbo.oblig.l.stipulatio ista.§. in stipulationibus.&.l.quicquid. Sed contra in eo. titu.l.si mihi.§.j. Solu. ibi. Item contra in eod.titu.l.inter stipulantem.§.si Stichū. sed dic vt distinxi supra, de pact.l.veteribus.

SI quis de pluribus.]*CASVS.* Instituit mihi hæredem Titium: & cum haberem plures seruos Stichos, rogaui eundem per fideicommis. vt manumitteret Stichum: & non dixi de quo Sticho, & postea decessi. certe nulli horum seruorum competet libertas fideicom. & ita non habet hic locum fauore libertatis.

l *De pluribus.* natis: ne sit contra. C. de fideicom. lib. l. cum inter. in fi.&.l.si quis in testamento.& facit.ĭ.de ma.testa.l.cum ex pluribus.& de testa.tut.l.duo. & supra, eod.l.si fuerit.& infra, de his quæ pro

BIU Cujas

quæ pro non scripl.ij.& instit.de le.§.incertis.Accursius.

Qui habebat.]CASVS. Titius habens seruum nomine Flaccum, qui Flaccus erat fullo: & habens seruum nomine Philonicum, qui Philonicus erat pistor: legauit vxori suæ Flaccum pistorem, cum Flaccus esset fullo, vt dictum est, & non pistori: & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur, an debeatur vxori Flaccus & Philonicus: an alter eorũ tãtum, & quis eorum? Et respon. quod vnus tãtum ei debetur, scilicet ille de quo testator sensit. si autem nõ appareat de quo sensit, distingui tur: aut testator nomina dictorũ seruorũ habuit nora: aut non. primo casu is seruus debetur vxori qui nominatus est, quãuis in artificio eius errauerit testator, cum legauit eũ vxori. secũdo casu videtur legatus pistor, ac si legasset vxori pistorẽ nõ adiecto nomine.

a *Deberetur.* subaudi, quærebatur.

b *Nota.* Nota præsũptionẽ voluntatis sumi ex scientia testatoris. sic.ŝ.de vsu & habi.l. plenum.§.equitij. Item & no.qđ testator præsumitur decipi in eo quod ignorat, secundũ R.& facit ad.l.C, de testa.l.si in nomine.& de leg.l.si Fortidianum.& supra, de le.iij.l. patronus.§.libertis.& de hered. instit.l.his verbis. §.fina.& infra, de verborum obligationib.l. si in nomine. & supra, l.proxi.& instit. de leg.§.si quis inquilinos.

c *In artificio.* quia dixit, pistorem.

de quo manumittẽdo testator sensit: nulli eorũ fideicommissa competit libertas.

An nomen proprium vel appellatiuum seu demonstratiuum inspicere debeamus, ex qualitate notitiæ disponentis inspicitur. Bartolus.

XXIX. IAVOLENVS libro tertio ex Posteriobus Labeonis.

QVi habebat Flaccum fullonem, & Philonicum pistorem, vxori Flaccũ pistorem legauerat. Quis eorũ, & num vterq; deberetur?[a] Placuit primò eum legatum esse, quem testator legare sensisset. Quod si nõ appareret: primùm inspiciendum esse, an nomina seruorum dominus nota[b] habuisset. Quod si [nota] habuisset, eum deberi qui nominatus esset, tametsi in artificio[c] erratũ esset. Sin autẽ ignota nomina seruorum essent, pistorem legatum videri, perinde ac si nomẽ ei adiectum non esset.

Clausula in fine posita non refertur solum ad proxima, sed ad omnia præcedentia continuata scriptura prolata. Bartolus.

XXX. SCAEVOLA libro octauodecimo Digestorum.

PLures testamẽto manumiserat[d]: in quibus[e] Sabinam & Cyprogeniam.[f] cum quisq; eorum ad trigesimum annum ætatis peruenissẽt, & cum liber quisque eorum esset, certã summam[g] [eis] dari voluerat, & cõ iuncta scriptura ita cauerat: *Sabinæ & Cyprogeniæ dari volo, cum ad statutam ætatem peruenerint, singulis decem: & hoc amplius*[h] *alimẽtorũ nomine in annos singulos quoad viuent, singulis decem.* Quæsitum est, vtrùm omnibus manumissis alimenta debeantur, an verò, Sabinæ & Cyprogeniæ solis? Respondit, secundum ea quæ proponerẽtur, videri omnibus alimenta legata.

Plures testamento.]CASVS. Titius in testamento suo reliquit libertatem. vj. ex suis seruis, cum quisque eorum ad. xxx. annũ ætatis peruenisset. inter quos erat Sabina & Cyprogenia ancillę. Item cũ quisq; prędictorũ liber esset, certã summã puta. c. dari voluit. & postea incontinenti ita cauit in eodẽ testamẽto: Sabinæ & Cyprogeniæ dari volo cũ ad statutã ætatẽ peruenerint, singulis x. & hoc amplius alimentorum nomine in annos singulos quoad viuent singulis. x. & postea decessit idem Titius. nunc quæritur, vtrum omnibus prædictis. vj. manumissis debeantur alimenta, an vero solis Sabinæ & Cyprogeniæ? Et respon. quod omnibus videntur alimenta relicta.

d *Manumiserat.* id est, libertatem directam reliquerat.

e *In quibus.* id est, inter quos. Accursius.

f *Cyprogeniam.* scilicet manumiserat. i. libertatem reliquerat habendam tunc cum quisque eorum. s. tam aliorum, quàm dictarum duarum fœminarum ad. xxx. &c.

g *Certam summam.* puta quinque.

h *Et hoc amplius.* nunc reconiungit omnes: vt in fine patet. & facit vim quòd dicit, coniuncta. s. incontinenti. secus si ex interuallo: vt arg. j. de verb. oblig. l. Titia. §. idẽ respõ. plerũq;. &. ŝ. si certa. l. lecta. §. dicebã. & facit. ad. l. istam. ŝ. de ali. leg. l. à filio. §. fi. & de le. j. l. talis scriptura. §. fi. *ADDITIO.* Dic secundũ Bar. quòd hoc non est interuallum in eodem testamento non diuertẽdo ad alios actus. nam testamentum debet fieri vno contextu: vt. l. hæredes. in fi. ŝ. de testa. sed veritas est, vt intelligamus coniuncta scriptura, id est, continuato sermone. secus si in medio plura dixisset, quia tunc ad omnia præcedentia non refertur: vt no. glo. in simili instit. de re re. diui. §. item lapilli.

ff. Infort.

DE HIS QVAE POENAE NOMINE RELINQVUNTUR.

Filiofa.]CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ filium vel seruum meum: & sic acquisita est mihi patri vel domino hæreditas. ita quòd apud filiũ meũ vel seruum meũ non remansit aliquo modo: vt. ŝ. de acqui. hæred. l. placet. postea legauit idẽ Titius à me patre x. Seio, quod potuit: vt ŝ. de lega. j. l. cũ filio. & de le. ij. l. si alienus. & si non darem dicto Seio x. præcepit vt darem. c. semper nomine pœnę: & postea decessit dict[a] testator. nũc quæritur, an valeat legatũ de. c. quæ iussus fui dare Sẽpronio, si non darẽ. x. Seio? Et dicitur q̃ nõ: quia in mei patris vel domini pœnã fuit relictum, & sic illicitè vel probrosè. non enim illud solũ nullius momenti habendũ est quod in talem pœnam hæredũ sit scriptum in testamẽto, sed etiã omne illud est habẽdũ nullius momenti quod sit scriptũ in testamento in talem pœnã cuiusq;. cuiusq; dico sentientis lucrum aliquod ex vltima voluntate, sicut fui in hac l. ego pater, vel dominus. nam illud quod in pœnã hæredũ est scriptum in testamento, sine dubio non valet, vt hic pro cõstãti ponit, quãuis hodie sit correctũ: vt in litera notaui. vtrum autẽ verba testatoris in testamento posita intelligãtur posita nomine pœnæ, vel cõditionis, vel translationis, apparet ex voluntate defuncti. Nam si ita dixit testator, hæres meus si Capuã ierit (quod quidẽ volo) Titio x. dato. dicetur relictũ legatũ nomine pœnæ hæredis. Si vero hęredẽ iturũ Capuã pro suo magno lucro, præceperit. x. dare Titio, si Capuã ierit, quasi tunc parũ hæredi noceat si grauetur: tunc est conditio. si autẽ non appareat dictã esse conditionẽ per, si: vt insti. de leg. §. longe. vt si legaui vni Infortiatũ meum, & postea idẽ lego alij animo adimendi primo, tunc est translatio: vt. ŝ. de adimen. leg. l. translatio. in dubio autem non præsumitur primo adimere: vt not. ŝ. de leg. j. l. si pluribus. & hoc dicit cum. l. seq.

Flo.pœna causa relictum quuntur.

Antonin[us] Pius prim[us] constituit ne pœnæ causa legatũ relictum maneret, vt refert Iulius Capitolin[us] in eodem.

Flo.hæredes

Flo.aliquid

i *Filiofa.* filium famil. instituit: & sic hæreditas patri quæritur, vt nec momento apud filium remaneat: vt. ŝ. de acquir. hæredi. l. placet. à patre legaui. x. Titio, quod possum: vt. ŝ. de leg. j. l. cum filio. & de leg. ij. l. si alienus. & si non daret, præcepi vt daret centum nomine pœnæ Sempronio. hæc centum dicuntur hic illicite vel probrosè relinqui eo ipso quod nomine pœnæ relinquuntur. & sic secundum has leges non valet: vt hic. &. j. de cõdi. & demon. l. mulcta. & instit. de leg. §. pœnæ. in princip. hodie contra: nisi primum præceptum, vel relictum de decem sit probrosum, vel impossibile: quia tunc non valet primum, nec secundum quod nomine pœnę relictum est: vt insti. de leg. §. fina. in fi. & C. de his quæ pœnæ nomine. l. j. in fi.

k *Legatum esse.* scilicet secundum nomine pœnæ. primum enim valet etiam olim.

l *Hæredis.* s. scripti. aliàs, in hæredes scriptos: id est, in eorum pœnam: scilicet est relictum, non valet.

m *Sed omne.* accipe, nullius momenti habendum esse in cuiuscumque lucrum aliquid in testamento scriptum sit: cuiuscumque dico sentientis talem pœnam ex vltima voluntate. Accursius.

De his quæ pœnæ nomine relinquuntur.

Si præcedit dispositio illicita vel probrosa: relictum nomine pœnæ à quocumque non valet. Bartolus.

I. AFRICANVS libro Quæstionum.

FIliofamiliàs, [i] vel seruo hęrede instituto, etiam si in patris dominíve pœnam illicitè vel probrosè datum est, nullius momenti legatum[k] esse respondit. Non enim id solũ quod in hæredis,[l] * sed omne[m] quod in cuiusq; lucrũ aliquod * ex vltima voluntate sentientis, talem pœnã in testamento scriptum sit, nullius momenti habendum [esse.]

II. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

POenam à conditione voluntas testatoris separat:

BIU Cujas

& an [a] pœna [b], an conditio, aut trãslatio [c] sit, ex volũtate defuncti apparet. idq; diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

DE REGVLA CAtoniana.

TITVLVS VII.

Legata pura quæ testamenti tẽpore non valerent, si testator tunc decederet, non confirmantur impedimento cessante: secus in legatis conditionalibus, vel in diem incertam. Bartolus.

a *Poenam. Et an.* veluti si ipse testator dixerit: hęres me⁹ si Capuam ierit, Titio dato.x.nã si hoc ideo dixerit, quia Capuã hæredẽ ire nolebat, pœna est, quasi hæredis causa, si ad vetitũ locum iret, apposita. si vero ob aliã causam dixit, puta quia sciebat hæredẽ si Capuã iret, aliquid accepturũ, quod forte habitur⁹ aliàs nõ foret: quo habito legatorũ præstatione grauaretur. Vel melius illa cõditio, si Capuã ierit, est simplex cõditio. R. Hęc glo. R. planior est quàm illa quæ incipit, forte dicebat &c.

b *Pœna.* forte dicebat, causa pœnæ ita & ita statuo. vel si testator dixerit, hæres meus si Capuam ierit, quod nolo: Titio dato decẽ. si vero hęredem iturum Capuam pro suo magno lucro, præceperat decem dari si Capuam ierit, quasi tunc parum ei noceat si grauetur: tunc est conditio. si autem non apparet, dicam esse conditionem per, si: vt insti. de leg. §. longe. Accursius.

c *Translatio.* vt si quod legaui vni, postea lego alij animo adimendi primo: vt instit. de adimen. leg. §. translatio. aliàs in dubio non præsumitur adimere primo: sed vterq; admittitur ad partem, nisi probetur quod testator alterum rem, alterum æstimationem habere voluerit: vt. s. de lega. j. l. si pluribus.

DE REGVLA CATONIANA.

Catoniana. Ad euidentiã huius. l. & vt non obstent cõtraria, nota quod regula Cato. habet locũ in tribus casibus. Primus est, quando legatum est inutile propter rem relictam, siue legatam, vt in eis quę sunt iniuncta ædibus: vt. s. de leg. j. cætera. in prin. Secundus est, quãdo est inutile ex persona relinquentis tantũ: vt si testetur seruus, & nõ decedat liber factus: vt. s. de leg. iij. l. j. §. j. ibi, hoc vtiq; nemo &c. Tertius est, quando est inutile propter personã relinquẽtis & legatarij mixtim: vt si instituti mihi hęredem Titium, & seruo suo legaui. c. vt insti. de leg. §. an seruo. &. C. de leg. l. seruis. ita ergo definit regula Cato. quod id legatum quod inutile foret aliquo de prædictis tribus modis, si testator decessisset testamenti facti tempore, definit dico regula prædicta non valere, ideo legatum quandocũq; decessit testator. ista tamen definitio regulæ Cato. in quibusdã casibus non potest sibi vindicare locum, puta in legatis conditionalibus: de quo ponit hic tria exempla primum est tale. *CASVS.* Seius ita locutus est hęredi suo in testamẽto, si post kalendas mortuus fuero, Titio dato. x. pone. numquid in hoc casu cauillari debemus. i. scienter falsum dicere. i. locum habere regulam Cato. dicere? certe non. nam hoc modo dato legato, si statim mortuus fuerit testator, verius est nõ esse datum legatum, quam inutiliter datum. nam habet locum tantũ in puro legato inutili, non in conditionali: quod est interim pendẽte cõditione nullum. vel verius est quod videatur non datum legatũ, ex quo conditio deficit sub qua fuit datũ, qua videatur datũ inutiliter. defecit autẽ conditio, quia testator fuit mortuus statim facto testamento: legatum autẽ fuit sub illa conditione, si post kalendas moreretur testator: vt dictũ est in litera. Secundũ exemplũ, siue secundus casus est talis: Seius legauit tibi in testamento suo fundũ qui erat suus tẽpore dicti testamenti, sub hac conditione, si eũ fundũ viuo eodẽ testatore alienaueris: & tu alienasti eum fundũ viuo testatore: & postea decessit testator. certe legatũ debetur tibi ab hærede suo, quia impleuisti conditionẽ. quod quidẽ legatũ non deberetur tibi, si testator decessit statim antequam alienares dictũ fundũ: quia iam tẽpore mortis testatoris inueniretur tibi legata res tua: quod certe legatũ non valet: vt s. de leg. j. cætera. §. queãdmodũ. cũ similibus quæ ibi scripsi. Tertius casus est talis: Seius habens filiam impuberẽ fecit testamentũ, & in eo legauit ita filiæ: Si filia mea Titio nupta erit me viuo, lego eidem filiæ meæ centum. postea filia fuit facta pubes, & nupsit Titio, & postea decessit testator. certe habebit filia legatũ. quod quidem legatũ non deberetur ei, si testator statim decessisset antequam ipsa fieret pubes, & Titio nuberet: quia iam tẽpore mortis testatoris impossibile est eã esse nuptã Titio: cũ tunc esset impubes. impuberes autẽ contrahere matrimonium non possunt: vt instit. de nup. in prin. Item non vindicat sibi locum dicta definitio regulæ Catonianæ in hæreditatibus sub conditione relictis, de quibus dixi iam. Item vindicat sibi locum in eis, etiam pure legatis, quorum dies cedit post aditam hæreditatem, & non à morte testatoris, sicut sunt legata relicta seruis testamento manumissis, & legata relicta seruis aliis: vt. C. de caducis tollen. §. in nouis-

A simo. &. j. quando dies leg. ce. l. ij. quando dies aliorum legatorũ cedat à morte testatoris: vt in dicto. §. in nouissimo. nõ enim debet vitiari legatũ, si inueniatur inutile aliquo de prædictis tribus modis eo tempore quo non debetur, sed etiam esset inutile tempore mortis testatoris. Item non vindicat sibi locum dicta definitio regulæ Caton. in legibus nouis. Circa quod nota quod Gallus fuit ante Velleium, & Velleius ante Catonem. vnde. l. Galli appellatur vet⁹: & . l. Velleij appellat noua, quãtum ad. l. Galli: vt. s. de lib. & posthu. l. Gallus. §. nũc de lege. Pone ergo quod habebã in potestate filium, & ex eo nepotem. nunc nepotẽ mihi hęredem institui,

1. CELSVS libro trigesimoquinto Digestorum.

Catoniana regula sic definit: quod, si testamẽti facti tẽpore decessisset testator, inutile foret: id legatum [d] quandocumque decesserit, non valere. [e] quæ definitio in quibusdã falsa est. [f] Quid e-

B & filium præterij. certe si statim decederem, non valeret testa. ex eo quod filius inueniret se præteritum: vt institu. de exhæred. lib. in prin. sed si me viuo decedat filius, testamentum confirmatur: & institutio de nepote facta valet: vt supra, de testa. tut. & si hæreditas. §. ij. & non est mirum, si confirmatur per. l. Vellei. nouam institutio nepotis quæ ab initio non valet: quia, vt dictum est, Catonia. regula ad nouas. ll. non pertinet. & hoc dicit totus hic titulus. Viuianus.

d *Legatum.* i. id genus legati. & pone exemplũ: quia legaui seruo hæredis: vt insti. de leg. §. an seruo. & facit. j. de reg. iur. l. quod in initio. & . l. pen. hæc autẽ regula in multis fallit: vt statim dicam.

e *Non valere.* quia quod inutile foret legatum, si statim post factum testamentum decessisset testator, hoc non debet ideo valere, quia diutius testator vixerit: vt insti. de lega. §. an seruo.

f *Falsa est.* id est, locum non habet. in nullo enim falsa est: sed sic dicitur falsa, quia ad quædam aptari non potest. sic argu. s. de pec. sed hoc in emptore. dic ergo casus in quibus est falsa, id est, in quibus non habet locum. Primus est in conditionali legato, de quo ponuntur in hac. l. duo exempla: licet R. aliter intellexerit secundum. Item in. l. sequenti ponitur tertium exemplum de condi-

C tionali. & idem dicitur. s. de leg. j. l. cætera. §. j. & sic in puris tantũ habet locum: vt ibi dicitur. Sed in hoc exemplo videtur contra. s. de opt. leg. l. si optio. ij. respõ. ibi, quod si necessarius &c. vbi fuit legata optio serui, & Sticho seruo testatoris fuit legatus fundus sine libertate, nam primum, scilicet optionis, est conditionale tacita conditione: vt supra, qui & à qui. l. si optio. & per consequens secundum: & tamen habet ibi locum regula Catoniana. Solu. hic de expressa: ibi de tacita conditione dicit. Secundo fallit hæc regula supra, de lega. iij. l. si deportati. in princip. & infra, de leg. pres. l. interuenit. & supra, de rebus dub. l. si cognatis. & infra, de iure fisc. l. iij. §. quando autem facta fraus. quæ sunt contra, quibus dicitur sufficere quem capacem esse tempore mortis: licet non fuerit tempore testamenti. sed dicas quod locum habet regula in tribus casibus, cum deficit legatũ ex persona relinquentis tantum: vt si testetur seruus, & decedat liber factus: vt supra, de lega. iij. l. j. §. j. ibi, quod nemo &c. Item quando deficit propter rem legatã, vt in eis quæ sunt iniuncta ædibus: vt. s. de lega. j. l. cætera. circa princ. Item & quando deficit propter personam relinquentis & legatarij mixtam: vt si lego seruo hæredis à me instituti: vt institu. de leg. §. an seruo. &. C. de leg. l. seruis. non au-

D tem habet locum quando deficit propter personam legatarij tantum: vt dictis. ll. contrariis. Sed op. quia si deficit ex persona relinquentis tantum, videtur valere fideicommis. à seruo vel à filio relictum, si decedat liber: vt supra, de lega. iij. l. j. §. j. Sed dicas non ex tunc, sed ex nunc, quãdo factus est sui iuris, quasi hodie relinquat: vt ibi dicitur. Itẽ nota quod vbi est mixta causa impedimenti, [a] scilicet legantis & legatarij, ex persona legatarij sola non debere nocere: at ex persona legantis sic. vnde magis inspicitur quod nocet: vt supra, de op. leg. l. si optio. ij. respõ. ibi, quod si necessarius &c. quia magis ibi tempus mortis quod nocet, quam aditæ hæreditatis quod ꝓdest inspicitur. sic. s. ex quib. cau. in pos. ea. Fulcinius. §. quid sit latitare. ibi, quid ergo &c. Item fallit. j. de fideicõmis. lib. l. generaliter. §. si homini libero. sed certe ibi deficit ratione legatarij. Item fallit. s. de lega. ij. l. debitor. §. seruo. sed & ibi ratione legatarij deficiebat. Item fallit in illis relictis quorum dies cedit ab adita hæreditate: vt infra. eo. l. Catoniana. Itẽ fallit in nouis legib⁹. quod dic vt. j. eo. l. fi. Item fallit. s. de lega. j. l. quod in rerum. §. j. sed ibi est legatus vsusfructus, cuius dies cedit nõ à morte, sed ab adita hæreditate: vt C. de caducis tollend. §. in nouissimo. & ideo cessat Catoniana: vt. j. eo. l. Catoniana.

Post

BIU Cujas

a *Post kalendas.* de primis intelligitur, ex quo non dicit, quas: vt ff. de verbo. oblig. l. eum qui kalendis.

b *An cauillamur.* id est, sciēter falsum dicimus, secundum Hug. scilicet habere hic locum regulam. certe non. nam & c. nam habet locum tantū in puro inutili: non in cōditionali. quod est interim nullum. sed secundum leges aliter dicitur cauillatio: vt. ff. de regul. l. ea est natura. scilicet argumentatio ab euidenter veris ad euidēter falsa. & etiam ita potest hic poni. secundum Ioan. qui dixit, id est, argumentamur contra regulam secundum quid & quale.

c *Item si tibi.* pone exemplum secundum R. quod rem tuam tibi lego. valet legatum, si me viuo alienes. & secundum hoc incipit respō sio ibi, si eum viuo &c. & erit casus nouus vbi fallit regula: sed tunc est contra instit. de leg. §. sed si rem legatari j. Solu. ibi post mortem testatoris alienauit. hic eo viuo. contra quod videtur supra, de lega. j. l. cætera. circa principiū. ibi, quemadmodum &c. sed Ioan. hic posuit casum quod legauit tibi rem tuam sub hac conditione, si alienes me viuo. & sic incipit responsio, legatū tibi &c. & dicit, debetur: scilicet si alienaueris me viuo. sed Ioan. obstat: quia iam posuerat aliud exemplum de conditionali: vt. ff. nam hoc modo &c. licet certe nihil prohibet plura exempla poni: vt ostendat se velle in talibus cessare regulam. & facit ad hanc l. ff. de hære. instit. l. in tēpus. & l. potest quis. & ff. de manu. testa. l. libertas. & ff. de conditio. & demonstra. l. Iulianus.

d *Si eum.* subaudi sub hac conditione, si &c.

e *Sed & si sic. Nupta erit.* subaudi, me viuo: vt bene cōueniat responsio, si mortis &c. & secundum hoc fallit regula Catoniana: vt. ff. l. proxi. si autē simpliciter dixerit, si nupserit Titio: tunc & in vita & post mortem nubens implens conditionem habet legatum: vt. C. de insti. & substit. l. si quis hęredem. & ff. de cōdi. & demon. l. si ita legatum esset. nec esset casus contra regulam Catonis: quia & si statim decessisset testator, valere potest legatū. & facit. ff. de manu. testa. l. qui duos. & l. hæc conditio. & de cōdi. & demon. l. hæc conditio. & l. conditionum. & l. Iulianus.

f *Catoniana. Ad hæreditates.* scilicet cōditionales: vt. ff. l. proxi. vel dic fideicommissarias, quarum dies non cedit nisi ab adita hæreditate: vt. ff. ad Trebel. quidam ita. in prin. sed quid erit de pure relicta? Io. & Azo dicunt habere locum regulam quoad mentem: vt instit. de hæred. quali. & dif. §. in extraneis. nam tria tempora exiguntur vt possit capere. vnum est testamenti: ergo si tunc non est capax, non prodest quòd postea tempore mortis & additionis sit capax: & sic habet locum mens regulæ, non verba: vt ff. eo. l. j. circa prin. nam dicit quod si legatum &c. & id legatū &c. non autem dicit, quæ hæreditas. & secundum hoc fallit in casu: vt. ff. de acquir. hære. l. si seruus eius qui. vel ibi, quando per alium. vel ibi in mediis temporibus fuit non capax: sed tribus, scilicet testamenti, mortis, & additionis fuit dominus capax. Sed alij dicunt etiam quoad mentem non habere locum regulam in hæreditate, vt hic: & quia in legato est inuenta: vt. ff. l. j. in prin. & est pro his. ff. de acqui. hære. l. si seruus eius qui. & ff. l. proxi. nam conditionalem tantum excipit. Et quod dicitur instit. de hęred. quali. & differ. §. in extraneis. dicunt esse verum, si à principio poterat capere, & postea desinat posse capere tempore mortis vel additionis. si autem prius non potest, scilicet tempore testamenti: non nocet secundum eos: si modo postea potest: vt. d. l. si seruus.

g *Cedit.* quæ ista sunt, dicitur Co. de cadu. tol. §. in nouissimo. Sed contra supra, de opt. leg. l. si optio. j. respon. vbi relictum seruo legatum pertinet ad Catonianam: & tamen nō cedit dies eius, nisi ab adita hæreditate: vt. d. §. in nouissimo. sed dic vt ibi in. l. si optio.

nim siquis ita legauerit: *Si post kalēdas* [a] *mortuus fuero, Titio dato?* an cauillamur? [b] Nā hoc modo si statim mortuus fuerit, nō esse datum legatū verius est, q̄ inutiliter datum. Itē si tibi [c] legatus est fundus, qui scribēdi testamē ti tēpore tuus est: si eum [d] viuo testatore alienaueris, legatū tibi debetur: quod non deberetur, si testator statī decessisset.

II. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

SEd & si sic [quis] legauerit, *si filia mea Titio nupta erit.* [e] suffi cere visum est, si mortis tēpore nupta inueniatur, licet testamē ti facti tēpore fuerit impubes.

Supra proxime iurisconsul. exposuit verba regula, si testator decederet, legatum quod inutile foret &c. hic autem exponit illa verba, id legatum &c. Bartolus.

III. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum.

A [h] PLacet. *Institutiones.* id est, ad relicta in eo testamento, quod institutionem continet conditionalem. & hoc ideo, quia & legata videntur suspendi sub eadem conditione: vt. ff. de condit. & demon. l. auia. de ipsa autem institutione nō est dubiū: quia nec ad puram institutionē pertinet regula. & hoc secundū quosdam: sed secundū nos pertinet ad mentem: vt ff. l. proxi. no. & sic intelige hoc vt sonat. & facit. ff. l. j. §. q̄ definitio.

CAtoniana regula non pertinet ad hæreditates, [f] neque ad ea legata quorum dies non mortis tempore, sed post aditam hæreditatem cedit [g],

IIII. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum.

PLacet Catonis regulam ad cōditionales īstitutiones [h] non pertinere.

V. IDEM libro vicesimo secundo ad Sabinum.

B REgula [i] Catoniana ad nouas leges non pertinet.

DE HIS QVAE PRO non scriptis habentur.

TITVLVS VIII.

Licet institutio & legatū sit pro nō scripto facto hæredis: substitutio tamē & fideicommissum remanent in suo robore. Bar.

I. IVLIANVS libro septuagesimo octauo Digestorum.

SI quis hæreditatē vel legatū [sibi] adscripserit: quæriē, an hæreditas vel hæreditatem.] CASVS. Mæuius cum vellet facere testamentū, vocauit Seiū qui sciebat scribere, & dixit ei: Ego dictabo testamētū meū, & tu scribas. & Seius dixit, libēter. dixit ergo Mæui [p]: Ego instituo te Seiū, & etiā Gaiū hęredes. Iteē prælego tibi. c. Iteē substituo tibi in tertia parte hęreditatis Sēproniū. & Seius hæc omnia scripsit, & postea decessit dict [p] testator. nūc quæritur, an hæreditatis pars data Seio, & prælegatum habeātur pro nō scriptis? Et rn. q̄p sic: & dicta pars hæreditatis pertinebit ad dictū substitutū. nam senatusco. Libonianū cū constituerit pœnas. l. Cor. de falsis aduers [p] eū qui sibi scripsisset heredi. vel legatum: eodē modo improbasse videtur tales institutiones, quas sibi

i *Regula.* Pone exemplum secundū Bar. si habeo filium legitimum & naturalem, cui vnciā tantum possum dare: vt. C. de natu. libe. l. ij. & eos æqualiter īstituā: postea offero naturalē curiæ: concurrit cum legitimo æqualiter: vt. C. de natu. lib. l. iij. licet si statim decederem, non haberet nisi vnciā. vocat ergo nouam legem prędictam tertiam quę est Theodosij. Vel pone secundum Io. quod cū haberē legitimū & naturalē: si naturalem insolidū instituī, & me viuo decedat legitim [p], totū habebit naturalis. nā īsolidū potest instituī, si nō sunt legitimi: vt. C. de natu. lib. auth. licet. sed certe nec Vlpianus nec Cato cogitauerūt de Theodosio vel Iustiniano. Tertio pone, habeo filiū, & ex eo nepotē. hūc nepotē īstituo filio prętertio. si statim decederē, nō valeret testamētū: sed si me viuo decedat filius, confirmatur testamentū: vt. ff. de testa. tut. si hæreditas. §. qui filium. & illud est per Gallum & Velleiū. & fuit primo Gallus quām Velleius: vnde lex Galli appellatur vetus: Velleia noua. Vel quarto dic quod vocat nouas leges senatusco. Tertyl. & Orfi. vnde si tempore quo filius decedit, non est capax mater: si postea efficiatur capax, accipiat eam hæreditatē. & quod vocentur nouæ leges, habes. ff. de capi. de. l. tutelas. & instit. ad Orfi. §. sciendū. Vel quinto nouas. ll. id est, nouas voluntates defunctorum, quæ leges sunt: vt in authen. de nupt. §. disponat. vt si primo fecit inutile testamentum. tunc enim si statim decederet, non valet. sed si alio solenni postea confirmet, debentur omnia: vt supra, de condit. institu. l. institutio talis. Vel sexto ad imperatorū leges, id est, rescripta se retulit: vt si forte non capax sit institutus, & imperator eum postea restituit vt sit capax, potest quidem: nec contradicit regula Catonis, nec forte alia. Vel septimo pone in eo qui est capax tribus temporibus, scilicet testamenti, mortis, & additionis. nam licet in mediis temporibus non sit capax, non nocet regula Catonis: vt. ff. de hæred. institu. l. liber homo. §. si hæres institutus. & l. seruum meum. & l. si alienum. §. j. Sed hoc vltimo & aliis omnibus præter penul. quo modo dicis regulam non obtinere, cum in hæreditatibus non habeat locum: vt supra. l. iij? Respon. immo habet locum quoad mentem: vt ibi not. vel etiam si non haberet locum (vt alij dicunt) dices quod non sequitur, si non pertinet ad nouas: ergo pertinet ad veteres. veteri autem lege dico deferri hæreditates quæ per. l. xij. tabu. deferuntur: vt supra, de cap. demi. l. tutelas. & etiam testamentarias: vt infra, de verbo. significa. l. lege.

DE HIS QVAE PRO NON scriptis habentur.

BIU Cujas

quas sibi aliquis scribit, quo improbatæ sunt illæ institutiones, id est illa institutio in qua ita cõtinetur, qua ex parte me Titius hæredem scriptum in tabulis suis quas faciet retractauerit, siue recitabit, ex ea parte idem Titius hæres mihi esto. quæ quidẽ institutio & aliæ ei similes perinde habentur, ac si nõ fuissent insertæ in testamento: quia sunt captatoriæ: vt. ſ. de hære. instit. l. captatorias. Viuianus.

a *Pertinet.* vt. C. de cadu. tol. §. in pro nõ scripto. nõ ergo ad fiscum.

b *Corneliæ.* scilicet de falsis, quæ quandoque remittitur: vt. C. eod. l. ij. &. iij. in fin.

c *Eodem modo.* scilicet pro non scriptis. nõ autẽ vt auferatur vt indigno: quia teneꝫ fiscꝰ: vt ſ. de inoffi. testa. Papinianus. §. meminisse.

d *Illæ.* scilicet institutiones.

e *Suis.* quas faciet: & sic verbũ, recitauerit, est futuri tẽporis. secus si præteriti essent: vt qua ex parte recitauit, id est fecit: quia tũc valet institutio quã feci, si ille me in aliquo hæredem fecerat: vt. ſ. de hære. institu. l. hoc articulo. &. l. ille autem. & de condi. instit. mulier. §. fin. quæ sunt contra. primo enim casu pono in alterius arbitrio testamentũ meũ: & ideo est captatoria, & nõ valet: vt. ſ. de hære. instit. l. illa. &. l. captatorias.

f *Haberentur.* tales institutiones. & facit. j. de fal. filius. & l. diuus. & l. si quis legatũ. in prin.

Quæ in testamento.] *CASVS.* Instituit mihi hæredem Titiũ: & cum haberẽ plures seruos Stichos, rogaui eũdem hẽ redem per fideicom. vt manumitteret Stichum: & non dixi, de quo Sticho. certe nulli de Stichis meis debetur libertas: vt. ſ. de rebus dub. l. si quis de pluribus. & facit supra, de his quæ in testa. delen. l. j. Viuianus.

*Flo. datus

g *Quæ in testamento.* facit supra, de his quæ in testa. delen. l. j. & de instito. l. sed si pupillus. §. proscribere. & arg. supra, de reb. dub. si quis ex pluribus.

Si in metallum.] *CASVS.* Titius legauit centum Seio in metallum damnato. pro non scripto certe est legatum. Sed nunquid remanet apud hæredem dictum legatum? an datur fiscꝰ siue Cæsari? Et dicitur quòd remanet apud hæredem. nam damnatus in metallum non est seruus Cæsaris, immo pœnæ. secus autem esset, si dicta. c. essent ei legata ad alimenta: quia tũc valet legatum. quod autem dixi, non valere legatum relictum damnato in metallum, & idem legatum remanere apud hæredem. & non dari fiscꝰ vel Cæsari: habet locum etiam si post dictum legatum damnatus fit legatarius in metallũ, cum prius nõ esset damnatus. & quod dixi de legatario dãnato post legatum, habet locum in hærede instituto dãnato in metallũ post institutionem. ſ. vt sit pro nõ scripta institutio, & ad fiscum non pertineat, sed ad venientes ab intesta. & bene dixi q dictum legatum & institutio sunt pro nõ scriptis: quia ea quæ in eam causam peruenerunt à qua incipere nõ poterant, pro non scriptis habentur: sicut & propter eandẽ causam extinguitur legatũ relictum seruo alieno, si postea testator redimat dictum seruum. nam & hic peruenit legatum in eum casum à quo incipere non potuisset. nam seruo suo non potest testator legare sine libertate: vt. ſ. de lega. j. plane. §. si coniunctim. Viuianus.

legatũ ꝓ nõ scripto habeatur? Et quid si substitutũ habeat huiusmodi institutio? Respondit, Pars hæreditatis de qua me cõsuluisti, ad substitutũ pertinet[a]. Nam senatus cum pœnas legis Corneliæ[b] constitueret aduersus eum, qui sibi hæreditatẽ vel legatum scripsisset: eodem modo[c] improbasse videtur, quo improbatæ sunt illæ[d], *Qua ex parte me Titius hæredem scriptum in tabulis suis*[e] *recitauerit, ex ea parte hæres esto.* vt perinde haberentur[f], ac si insertæ testamento non fuissent.

Idem est aliquid nõ esse scriptum, & ita scriptum vt intelligi non possit. h. d.

II. ALFENVS VARVS libro quinto Digestorum.

QVæ in testamẽto[g] scripta essent, neque intelligerentur quid significarent: ea perinde sunt, ac si scripta nõ essent: reliqua autem per seipsa valent.

Quod relinquitur penitus in capaci, non quæritur fisco. Item quilibet est capax legati alimentorum. Bartolus.

III. MARCIANVS libro vndecimo Institutionum.

SI in metallũ damnato quid extra causam alimẽtorum[h] relictũ fuerit: pro non scripto[i] est, nec ad fiscum pertinet. nam pœnæ seruus est, non Cæsaris. & ita diuus Pius rescripsit. Sed & si post testamentum factum hæres institutus, vel legatarius in metallum damnatus[k] *sit: ad fiscum nõ pertinet[l]. Item si seruo alieno quid legatum fuerit, & postea à testatore redẽptus sit, legatũ extinguitur. nam quę in eam causam[m] peruenerunt, à qua incipere non poterant, pro non scriptis habentur.

Pro non scripto habetur quod relinquitur non existenti in rebus humanis.

IIII. VLPIANVS libro tertio decimo ad legẽ Iuliam & Papiam.

SI eo tempore quo alicui legatum adscribebatur, in rebus humanis nõ erat[n]: pro non scripto hoc habebitur. Sed & si in hostiũ potestate erat[o], quo [tempore] testamentum fiebat, neque ab hostibus rediit[p]: pro non scripto erit. & ita Iulianus scribit.

V. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

QVod quis[q] sibi adscripserit, si alij restituere à testatore iussus est, cũ onere fideicommissi* id apud hæredem remanet, quamuis pro non scripto esset. Idem est, & in testamento militis[r].

DE HIS QVAE VT indignis auferuntur*.

TITVLVS IX.

Qui post mortem defuncti ingratitudinis causam committit, perdit legatum. Bar.

I. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

DIui Seuerus & Antoninus rescripserunt, quasi indignũ carere legato seu fi-

h *Alimentorum.* in eam enim causam relictum valet: vt supra, de ali. leg. l. is cui. & facit in eo. titu. l. seruos.

i *Pro non scripto.* nam tempore testamenti impeditur: vt. C. de cadu. tollen. §. ea enim. &. §. in primo.

k *Damnatus.* & sic in causam caduci deuenit: vt. C. de cadu. tollen. §. ea enim. &. §. pro secundo.

l *Non pertinet.* vt &. j. de iure fis. l. in metallũ. &. C. de bo. proscript. l. in metallũ. &. ſ. de mili. testa. l. neque. §. j. in deportato an sit capax vel non: dic vt not. ſ. man. si mandauero. §. is cuius. &. ſ. de hære. instit. l. j. Itẽ facit. ſ. de acqui. hære. l. si seruꝰ eius.

m *In eam causam.* Nota. ſic. ſ. de seruit. l. pro parte. Sed arg. cõtra. instit. de le. §. ex cõtrario. Solu. hic casus legatarij impedit: ibi inutilitas rei legatæ. Et eodẽ modo respõ. j. de reg. iur. l. in ambiguis. §. nõ est nouũ. quę est cõtra. Itẽ arg. cõtra. ſ. de cõst. pecu. itẽ illa. §. quod adijcitur. *ADDITIO.* Ista. solu. glos. nõ placet. Barto. ideo dic aliter quod ibi casus superueniẽs tendit ad eũ. *Flo. fa* dem effectum cum ipso rem. legato: hic ad alium effectum. de quo per Dy. in ca. factum legitime. de reg. iur. lib. vj. & per eundem Bart. in l. pluribus. §. si placet. infra, *De lib de verb. oblig. bun

Si eo tempore.] *CASVS.* Titius fecit *aſcri* testamẽtũ, & legauit. c. Seio quem viuere credebat, cum esset mortuus. certe pro nõ scripto habetur legatũ. Sed & si dictus testator erat in potestate hostiũ eo tempore quo fiebat per eum testamẽtum, & nõ rediit ab hostibus, pro non scripto erit similiter. Viuianus.

n *Non erat.* is cui legabatur. & facit. C. de de cadu. tol. §. ea enim.

o *Erat.* scilicet eo tempore quo &c.

p *Rediit.* i. ibi decesit. & facit. ſ. de le. j. si seruo meo Stichus. §. j.

Quod quis.] *CASVS.* Titius miles vel paganus, non facio vim, fecit testamentum, & legauit. c. Seio, & rogauit eum vt ea. c. restitueret Gaio, & hoc scripsit ipse Seius voluntate testatoris. certe dictum legatum non debet habere Seius: quia ea est pœna scribentium sibi in testamento: sed debet remanere dictum legatum apud hæredem testatoris cum onere fideicom. vt scilicet teneatur restituere dictum legatum Gaio sicut erat rogatus Seius. Viuianus.

q *Quod quis.* facit infra, de fal. filius. §. fi. &. l. impuberem. §. item si quis id. &. C. de cadu. tollen. §. ij.

r *Militu.* vt. C. eo. l. penulti.

DE HIS QVAE VT INDIgnis auferuntur.

Diui Seuerus.] *CASVS.* Titius habens Stichum seruum, vendidit hostibus ferrum vel frumẽtum, vel salem: vnde tenetur pœna capitis. & fiscus debet habere pretium dictarum rerum: vt infra, de publica. cotem. in princ. &. §. dominus. dictus Titius fecit testamentum, & reliquit dicto Sticho libertatem, &. c. nomine legati. &. c. nomine fideicom. & postea decesit dictus Titius. postea dictus Stichus detulit in fiscum dictũ suum patronum quasi illicitæ mercis negotiatorem. quod potest fieri etiam post mortem ipsius Titij: vt dic. l. cotem. §. illicitæ. certe quasi

BIU Cujas

quasi indignus debet amittere legatum & fideicommissum, quamuis non libertatem. alij aliter intelligunt: vt in litera notaui. Viui.

a *Que*, scilicet legatum & fideicommissum.

b *Post mortem.* cum enim merces sint factæ fisci: vt. C. quæ res vin. non pos. per totum titu. & hæredi, & alij cuilibet auferuntur: vt infra, de publi. l. cotem ferro. §. illicitorũ. & §. commissa. & quolibet nuntiante: vt. ĭ. de iure fisci. l. j. Accursi[9].

c *Et præmium.* scilicet illud quod habent qui aliquid deferũt fisco: quod est vt dices. ĭ. eo. post legatum. in fi.

d *Meruerit.* à fisco cui detulit. & sic not. quod ex eodem facto pœnam & præmium quis consequitur. Sed arg. contra. s. ex quibus cau. ma. l. si cui. &. s. si quis aliquem testa. pro. l. j. §. j. & supra, de neg. gest. si ue hæreditaria. & erit hoc speciale vt indignus aliquid lucretur. regulariter contra: vt infra, eo. l. post legatũ. §. fi. quæ est contra. vel hic super alio est indignus, scilicet legato: & super alio lucratur: scilicet super mercibus. & facit ad. l. s. de adimen. lega. l. penulti. §. Seia.

ADDITIO. Not. ex hac glossa, iuncto tex. quod mortuo potest offendi, adeo quod quis priuetur relicto. & sic glo. l. sororem. in fin. C. eo. est vera, quæ dicit quod ille qui cõcubuit cum vxore defuncti post mortem eius, indignus est legato: & sic applicatur fisco. ratio: quia si viuo defuncto hoc fecisset, ipsum ad iracundiam prouocasset: ergo idem post mortem, secundum Barto. hic.

Avfertur hæreditas.] *CASVS.* Hæc lex cum seq. ponit quinque casus in quibus aufertur relictum alicui, & datur fisco. Primus est talis: Titius habens filium maiorem emancipatum, & impuberem in potestate, fecit principale testamentum, in quo instituit sibi hæredem dictum impuberem, & emancipatũ præteriit: & postea dictum emancipatum pupillariter substituit impuberi: quæ substitutio dicitur accessorium testamentum, siue pupillare, siue secundæ tabulæ. & postea decessit dictus Titius. postea dictus emancipatus petit bo. pos. contra tab. patris, & impugnauit testamentum patris. & postea decessit impubes in pupillari ætate. & dictus emancipatus adiuit hereditatem ex pupillari substitutione. certe debet ei auferri hæreditas ex asse: id est, tota: & ad fiscum debet pertinere: quia principale testamentum arguit, & à secundis tabulis repellendus est. Secundus casus est talis: Potestas Bononien. accepit vxorem de Bononia. postea dicta vxor fecit testamentum, & reliquit ei. c. certe non poterit retinere illud legatum: quia contra mandata imperatorum duxit vxorem. Tertius casus est talis: Titius fuit tutor Seiæ pupillæ: & ea facta adulta accepit eam in vxorem contra decretum amplissimi ordinis senatorum. postea ipsa fecit testamentũ, & reliquit ei. c. certe non poterit retinere illud legatum. in vtroq; ergo casu. i. in hoc tertio & in secundo etiam si ex asse hæres institutus sit dictus potestas vel tutor à dictis eorum vxoribus quas illicite acceperunt, & adierunt hæreditatem: quasi indignis aufertur eis hæreditas, & fisco dabitur. Sed ecõtra dictus potestas, vel vxor bene possunt legare dictis eorum vxoribus. Quartus casus est talis: Donaui vel legaui tibi portionem quæ mihi obueniet ex successione Titij agnati mei. cum ipse Titius adhuc viueret, & ignoraret me ita tibi donare vel legare: recte quasi indigno auferetur tibi illud quod tibi taliter donaui vel legaui: quia de viui hæreditate vel eius parte pacisci nõ possumus eo ignorãte: vt. s. de pac. l. fi. Quintus casus est talis: Titia instituit me hæredem, & postea ipsa decessit per meam culpam vel negligentiam. & postea ego adiui hæreditatẽ suam. certe quasi indigno auferetur mihi, & dabitur fisco. Viuianus.

deicommisso libertum, quæ[a] ei testamẽto patroni relicta erant, cum patronũ suũ post mortẽ[b] eius quasi illicitæ mercis negotiatorẽ detulerat: quãuis & [libertatis] præmium[c] meruerit[d].

Qui contra tabulas petiit, indignus est omni commodo ex eodem testamento. Item qui contra mandatum principum vel senatusconsul. vxorem duxerit, indignus est omni cõmodo ex eius testamento: secus in vxore ducta. Bartolus.

II. IDEM libro vndecimo Institutionum.

AVfertur hæreditas ex asse, & ad fiscũ pertinet, si emancipatus filius contra tabulas bonorum possessionem patris vt præteritus[e] petierit, & ex substitutiõe impuberis[f] adierit hereditatem. Item si quis contra mandata duxerit vxorem ex ea prouincia, in qua officium aliquod gerit, quod ei ex testamẽto vxoris adquisitum est: diui Seuerus & Antoninus rescripserunt retinere eum non posse: tanquã si tutor pupillam[g] contra decretum amplissimi ordinis in domum suam duxisset[h]. Vtroq; ergo casu & si ex asse[i] hęres institutus adierit hęreditatem, fisco locus fit. nam quasi indigno ei aufertur[k] hæreditas. Per contrarium autem ducta tam ab eo qui officium in prouincia gerebat, quàm à tutore illicitè: magis est vt dicatur capere illam ex testamento, nec quasi indignam esse repellendam. Idem erit[l], si quis viui ignorantis bona, vel partem bonorum alicuius cognati donauerit. nam quasi indigno aufertur.

III. IDEM libro quinto Regularum.

INdignum esse diuus Pius illum decreuit (vt & Marcellus libro duodecimo Digestorum refert) qui manifestissimè comprobatus est id egisse, vt per negligentiam & culpam[m] suam mulier à qua hæres institutus erat, moreretur.

IIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

e *Præteritus.* impugnans, scilicet testamentum.

f *Impuberis.* scilicet in secũdis tabulis in quibus pupillariter substitutus fuerat: & facit. s. de vulg. substi. l. is qui. &. l. ex duobus. §. fi. &. ĭ. de leg. præst. l. filium. §. non solum. &. §. si fratri. &. ĭ. ad Trebel. si patroni. §. sed illud. & supra, de inoffic. testa. Papinianus. §. meminisse.

g *Pupillam.* s. quondã.

h *Duxisset.* eo, quia illi aliquid in testamẽto reliquisset.

i *Et si ex asse.* q. d. nõ solũ si aliquid reliquit vt proposuit.

k *Aufertur.* sic supra, de ritu nup. l. præfecti. & de leg. j. l. fin. Sed cõtra. s. de vsufruc. lega. l. vxori. Sol. vt in. l. præfectus. Item contra. s. de dona. inter virum & vxo. cũ hic status. §. fin. sed ibi in donationib⁹ inter viuos. Item facit C. de incest. nupt. l. qui cõtra legem. Item not. hic rationem dissimilem vxoris & mariti: sicut differunt in festinatione matrimonij altero mortuo.

l *Idem erit.* facit. C. de pac. l. fi. &. ĭ. de dona. l. quidẽ. §. fi. &. l. seq. Sed cõtra. C. de capti. l. nec nos. vbi non cõfiscantur. Solu. ibi erat dubiũ an viueret. Item cõtra. s. de actio. emp. l. si quis seruum. Solu. ibi.

m *Indignũ. Culpam.* nõ adhibẽdo medicum, vel malum adhibendo: vt. s. de ædil. edic. quòd si nolit. §. si mancipium. & facit. s. de lib. agno. l. necare. &. s. ad Sillan. l. necessarios. §. fi. &. C. de episco. audien. authen. liberi. &. s. solu. matri. l. si ab hostibus. §. j. &. C. eod. l. sororem.

PApinianus.] *CASVS.* Titius instituit sibi duos hæredes. & à quolibet legauit mihi. c. & decessit. postea ego accusaui vnum de hæredibus quasi per falsum. fecit se scribi hæredem. certe debeo amittere legatum mihi ab eo relictum: non autẽ debeo amittere legatum mihi relictum ab alio hærede. & quod me dixi legatarium amittere legatum, est verum quando nõ erat mihi solutum adhuc. Si autem erat iam mihi solutũ legatum, bene possum accusare testamentum de falso, & etiam contendere testamentum non esse iure factum. i. minus solenniter. inofficiosum autem dicere testamentum nõ possum. & si quidem post legatum acceptum à me, contendam testamentum non esse iure factum, quod mihi licuit, vt dictum est, & succumbam, non propter hoc aufertur mihi legatum quod iam consecutus eram. secus autem si postquam habui legatum, dicam falsum testamentũ, & succumbam: quia tunc amittere debeo legatum quod consecutus sum. ex eo autem quod dixi me non amittere legatum quod acceperam, etiam si dicam testamentum non iure factum, sequitur illud quod fuit iudicatum Paduæ in quadam quæstione de facto. Sophronius enim fecerat testamentum, & instituerat sibi hæredem Seium, & quibusdam suis cognatis reliquerat legata, & postea decessit: & hæres soluerat cognatis dicta legata. nunc dicti cognati volebant testamentum Sophronij dicere non esse iure factum, & ad eos pertinere hæreditatem ab intesta. vnde de hoc interrogauerunt quẽdam imperatorem nomine diuum Pium: & ipse respondit quòd ipsi possunt petere hæreditatem dicti Sophronij ab intesta. si verum est quod dicebant. i. testamentum iure factum non esse, & hoc nõ obstante quòd acceperant legata: commisit tamen dictus imperator iudici vt videret an dicti cognati sint prohibendi petere dictam hæreditatem, an non. in causæ autem cognitione dixit imperator inspiciendam personam cuiusque cognatorũ prædictorum, & conditionem & ætatem Sophronij: puta in quolibet cognato vtrum sit capax, aut non: vtrum sit sui iuris, vel non: vtrum sit pubes, vel impubes. in persona Sophronij defuncti, poterit habere hæredẽ, vel non: fuerit sui iuris, vel non: pubes, vel impubes persona. & hoc dicit cum princip. l. seq. & cum princi. §. non autẽ mireris de eo quòd

BIU Cujas

eo quod dicitur in prin.l.seq. scilicet quòd ille qui accepit legatum, non potest dicere inofficiosum testamentum, sed falsum vel non iure factum potest dicere. reddo tibi talem rationem: quia testamentum quod est inofficiosum, bene tenet, & aliquod est. filius tamen in eo exheredatus potest illud per querelam irritare si vult. vnde si agnoscat legatum, suo iuri renũtiando non auditur postea. nam remittẽtib[g] actiones suas nõ est amplius regressus ad eas: vnde ſ. de ædil. edi. l. quæritur. §. si venditor. testamentũ autem quod falsum est, vel non iure factum, est iure cõmuni nullum, & non fauore alicuius: vt. j. de verbo. signi. l. Paulus respondit falsum &c. &. ſ. de iniusto. test. l. j. in prin. vnde quod fauore meo nõ dicitur nullum, aliquid facere nõ possum etiam expressa volũtate, nedũ tacita: puta accipiendo legatum. non est ergo mirũ: si in vno possum non renũtiare, in aliis duobus sic. & facit ad hãc materiam. ſ. de inoffi. testa. l. si pars. §. fina. & l. penul. & fin. &. h. d. cum. l. seq. vſq; ad. §. amittere id quod. Viuianus.

*Flo. secutus

a *Papinianus ait.* Tres erant scripti: sed primus accusauit secundum, quasi falsõ se fecisset scribi. non ideo perdit legatum à tertio sibi relictum. & sic quatenus non deliquit, non punitur. sic. j. eo. l. rescriptum. & supra, de peti. hære. l. si quis testamentum.

Diuisio.

Post legatum. Primo ponit an ille qui cõsecutus est legatũ, possit testamentũ infringere. Secundo, an ille qui voluit testamẽtum infringere, possit legatũ consequi vel retinere. Tertio iurisconsultus ponit modum dicendi nullum. Quarto ponit quid habeat facere iudex in cognoscendo & pronuntiando. secunda ibi, ille. tertia ibi, de eo vero. quarta ibi, prohibendi. Bartolus.

b *Acceptum.* cum ignoraret falsum. secus forte vbi sciebat tunc falsum: vt. C. de fal. l. iij. & l. qui falsem. & infra, de fal. l. qui ignorans. sed certe iam sequeretur idem esse in inofficioso: vt. ſ. de inoffic. testa. l. mater. quod lex ista v etat.

c *Non iure.* quod dicatur, nõ iure factum, habes. j. de fal. l. si quis legatum. & institu. quibus modis testa. infir. §. ij.

d *Contendere.* & est ratio, quia de eius voluntate non pendet, valeat testamentum vel non, quando est falsum, vel non iure factum. nam si millesies velles id valere, non tamen valeret: sed secus in eo qui dicit inofficiosum.

e *Non permittitur.* post legatum acceptum: vt supra, de inofficio. testa. si pars. §. fina. & l. fin. & facit. ſ. de peti. hæred. post legatum. & C. de inoffic. testa. parentibus. & C. eo. Polla. & l. alia. & de iur. & fac. igno. l. iiij.

f *Ille.* prosequitur præcedentẽ materiam: sed in hoc differt, quia ſ. primo accepit legatum, & postea tractat de viribus testamenti: hic econtra. Item. ſ. est ex vna parte falsum, & nõ iure factum: ex altera inofficiosum. at hic ex vna parte non iure factum, ex alia falsum & inofficiosum.

g *Nec obtinuit.* puta quia destitit: alioquin contra: vt. C. eo. l. alia. vel aliud est, si dicatur minus solenne, vt hic: aliud, si diceretur falsum, vt ibi. Item ideo dicit, non obtinuit: quia si obtinuisset, nihil habiturus esset: quia cum legata non nisi ex testamento[a] solenni valeant: & per sententiam constet non esse iure factũ: ergo legata non debentur: vt. C. de fideicom. l. si veritas. non ob. C. de fideicom. l. fi. & insti. de fideicom. hære. §. fi. vbi videtur ex non solenni testamento deberi legata: quia ibi erat quæstio an esset factum testamentũ, vel non. hic autem cõstabat factum: sed dicebatur, non iure factum: secũdum R. vel ibi in odium mentientis qui negauit relictum: postea delato iuramento dicebat, non iure relictum: hic ab initio fuit confessus relictum, sed non iure. si autem prius quàm legatum consequeretur, dicat testamentum inofficio-

a Limita, nisi esset ab intestato repetita. l. ex testa. & ibi Bar. Cu. de leg. & qd dicit, nõ solenni, dic secus quan-

A sum vel falsum: siue pro testamento, siue contra testamentum legatario à lite non desistente feratur sententia, nihil ex testamento consequitur: vt. C. eo. l. alia. &. ſ. de inoffic. testa. l. Papinianus. ſ. hæredi. Ide meminisse. maxime cum cõtra testamentum feratur: quo casu non valent legata, vt dixi. vbi autem in falso fui victus, & postea petitionem hæreditatis ex alia causa propono, & commissum non dico pro legato, non nocet prima sententia. sic. ſ. de peti. hæredi. Lucius. & ad hoc infra, de exceptio. rei iudi. l. fin. &. C. de iuris & fac. igno. l. iiij.

Quæsti. Bald. in l. Lucius.

P Apinian[a] libro quinto quæstionum ait[a]: Si quis vnum hæredem quasi per falsum adscriptum accusauit: legatum ei nõ auferri à cohærede relictum, quem non inquietauit.

V. Paulus libro primo de Iure fisci.

P Ost legatũ acceptum[b] non tantũ licebit falsum arguere testamentum, sed & non iure[c] factum contendere[d]. inofficiosum autem dicere nõ permittitur[e]. ⁋ Ille[f] qui non iure factũ cõtendit, nec obtinuit, [g] non repellitur ab eo quod meruit. ergo qui legatum cõsecutus*, postea falsum dixit[h]. amittere debebit quod consecutus est. De eo verò qui legatum accepit, si neget iure factũ esse testamentũ[i], diuus Pius ita rescripsit: Cognati Sophronis licet ab hærede instituto acceperint[k] legata: tamen si is eius cõditionis fuerit visus[l], vt obtinere hæreditatem nõ possit[m], & iure intestati ad eos cognatos pertineat: petere hæreditatem ipso iure poterunt. Prohibendi[n] autem sint, an non, ex cuiusque persona[o], conditione, ætate, cognita causa à iudice constituendum erit.

Qui se excusat à tutela testamentaria, indignus est omni commodo testamentario: secus si se excusat à datiua. & qui agnouit legatum ex testamento, à tutela se excusare non potest. Bartolus.

B ⁋ Amittere id quod testamento meruit, & eum placuit qui tutor datus excusauit se à tutela[p]. sed si cõsecutus fuerit, non admittitur ad excusationem[q]. Diuersum puto in eo qui legatum tantum meruit, & à matre pupilli tutor petitus excusare se maluit. hic enim nihil contra voluntatẽ[r]* defuncti fecit. Sed hoc legatum quod tutori denegatur, non ad fiscum[s] transfertur, sed filio relinquitur cuius vtilitates desertæ sunt.

C dicti à petenda hæreditate, vel legatis quæ meruerunt. quæ expositiones necessariæ videntur propter exponendam literam sequentem. Accursius.

b *Acceptum.* aliàs, ex personæ conditione &c. aliàs, ex persona. & tunc dic tam defuncti, quàm cuiuslibet cognati: puta sit capax cognatus, vel non: in defuncti persona, potuit habere hæredem, vel non. H. Item quod subiicit, conditione, scilicet si cognatus sui iuris, vel non, vt ita sibi vel alij quærat. in defuncti persona, sit sui iuris, vel non: vt ita potuerit testari, vel non. Item quod subiicit, ætate scilicet defuncti, vt sit pubes. nam aliàs non posset testari. in cognato similiter sit pubes, vel non: vt pubes per se petat, vel per tutorem. sed quod de ætate dicit, melius posset referri ad accusationem de falso, qui perdit nisi iuuetur per ætatem: vt infra, eo. §. ætati.

Amittere id quod.] *CASVS.* Non solum ille qui accusat testamentũ de falso, amittit legatũ in eo sibi relictum, sed etiam tutor in testamento datus, cui & legatũ datum est, si excuset se à tutela, amittit legatum. si autem tutor datus iam consecutus sit legatum, non potest ammodo se excusare à tutela. secus autem est in eo qui à patre pupilli non datus est tutor pupillo, sed legatum tantum ab eo meruit: & à matre eiusdem pupilli datus est tutor eidem pupillo, & se à tutela excusauit. nam iste talis non repellitur à dicto legato, quia nil fecit contrà voluntatem patris defuncti. dictum autem legatum cuius petitio denegatur tutori qui se excusauit à tutela, vt dictum est in princ. §. non transfertur ad fiscum, sed relinquitur filio pupillo cuius vtilitates desertæ sunt per dictum tutorem, eo quòd se excusauit à tutela. Viuianus.

D

p *A tutela.* tota, vel eius parte: vt. ſ. de leg. j. etiam. & facit. ſ. de excu. tuto. l. tutor petitus. §. j. nec obstat. C. de leg. l. ab administratione. quia ibi speciale in milite. Itẽ nec obstat. ſ. de leg. ij. cum filius. §. de iure. quia ibi nõ remãsit per tutorem. Item nec obstat. j. de iure patro. l. iiij. quia ibi speciale in eo commodo.

q *Ad excusationem.* quasi ei renũtiauerit approbando voluntatẽ defuncti. ad quod est. ſ. de confir. tut. l. fi. &. ſ. de lib. leg. l. tutor.

r *Voluntatem.* facit. ſ. de excu. tuto. l. Nesennius. §. fina. &. l. seq. & seq. Accursius.

s *Non ad fiscum.* sic. C. de lega. l. penul. sed regulariter quod indigno aufertur, fisco applicatur: vt. ſ. de inoffic. testa. Papinianus. §. meminisse. & facit. j. proxi. §.

Si pater.] *CASVS.* Filio meo vel seruo reliquit Titius legatum in testamento suo instituto sibi hærede Seio, & decessit. & postea

BIU Cujas

postea ego accusaui dictum testamentum de falso. certe denegabitur mihi ammodo dicta petitio dicti legati ad me pertinentis. si autem dictum legatum spectaret eorum personam, id est filij mei vel serui, non amittunt ipsi, vel ego legatum propter hoc: puta si rogauit me vt emanciparem filium, vel manumitterem seruum, & eis legata restituerem. Viuianus.

Qui in accusatione falsi succumbit, perdit omne commodum quod sibi debetur ex testamento ex persona sua, vel alterius: secus in eo quod alteri debetur, etiã si in eius sit positus potestate. Bartolus.

¶ Si pater accusauerit testamentum, vel dominus: denegabitur ei actio, etiam eius quod filio eius vel seruo legatum est, si ad ipsos emolumentũ rei peruenturum est. quòd si personam illorum[a] spectet, diuersum dicendum est. ¶ Si seruum suum[b] rogatus sit manumittere qui legatum[c] meruit, vel etiam ipsi seruo vtrumque[d] datum sit: dicendum est non debere obesse seruo[e] factum domini[f], sed à fisco[g] redimendũ vt manumittatur, si tamen velit seruum vendere: quia nõ potest cogi qui iudicium spreuit[h] defuncti. ¶ Si filiusfamiliàs falsum accusauerit testamentum, videndum est, an denegari debeat actio patri[i]. Et puto, si inuito patre accusauit, non esse denegandam patri actionem.

Si is cui rogatus sum legatum restituere, falsum dixerit[k]: restituere id fisco debebo.

In iure quæsito post accusationem non dicitur quis indignus. Bartolus.

¶ Qui accusauit falsum, hæres legatario extitit, vel hęredi scripto. Nihil huic nocere dicendum est[l]. Similis[m] est ei, & qui inofficiosum dixit[n]. ¶ Aetati eius qui accusauit, ignoscitur: & maximè si tutor vel curator dicere falsum [testamentũ] vel inofficiosum velit. & ita imperatores Seuerus & Antoninus rescripserũt. ¶ His verò qui testimonio suo intentionẽ accusatoris adiuuauerũt[p], denegan da est actio. ídq; diuus Seuerus decreuit. Sunt qui putant, & rectè, & ei denegandã [esse] qui accusatori affuerit[q], vel fideiussor[r] pro eo extiterit. ¶ Quidam & prędsidem indignum putant[s] qui testamentum falsum pronuntiauit, si appellatione intercedente hæres scriptus obtinuit. ¶ Aduocatum fisci qui intentionem delatoris exequitur, in omnibus[t] officij necessitas satis excusat.

a *Illorum.* s. filiorũ vel seruorum. quo casu domino nõ quæritur: vt si sub conditione legatum est, si fuerit emãcipatus; vt. s. de mino. denique. §. si quid. Idẽ in suo: vt. & ff. proxi. §. & facit. ff. de bo. possess. contra tabu. l. sub conditione. §. fin. & de bo. lib. l. qui in seruitutem. & l. in seruitute. §. præterea. & s. de testa. tute. l. qui tutelã. §. j. & s. de inoffic. testa. Papinianus. §. eo autem solo.

Si seruũ.] CASVS. Legaui tibi centum, & rogaui te vt manumitteres seruum tuum Stichum: vel etiam seruo tuo legaui centum, & rogaui te quòd eũ manumitteres, quod quidem legatum seruo tuo relictũ tibi acquiritur. postea me mortuo tu accusasti testamentũ meũ de falso. certe non nocet hoc seruo tuo quin habere debeat libertatem. nam fiscus qui debet habere dictũ legatum de centũ eo quòd tibi aufertur vt indigno, debet seruum redimere à te: & manumittere, si tamen tu velis seruum fisco vendere. non autem potes cogi vendere, cum iudicium meum spreueris accusando testamentum meum de falso. Viuianus.

b *Si seruum suum.* scilicet legatarij.

c *Legatum.* fundi pone. Accursius.

d *Vtrumque.* id est, libertas, & legatum: & nihil domino.

e *Seruo.* alieno. Accursius.

f *Factum domini.* accusantis testamentũ de falso: & per hoc debet perdere quod ei vel seruo suo est relictum: vt. s. eod. l. j. §. j. Sed argu. contra. s. si quis aliq. testa. pro. l. j. sed expone vt ibi no.

ADDITIO. Dic secundum Bartolum quòd aliud hic, aliud ibi. ratio, quia ibi seruus vel filius non habebat voluntatem defuncti, cum testator in eadem voluntate decesserit, licet pater vel dominus nisus sit impugnare.

g *Sed à fisco.* id est, fiscus redimit seruum à domino serui, si vult eum vendere, vt subiicit: ad quem fiscum transiuit legatum fundi cum onere manumittendi: vt. s. de lega. j. l. quidam. §. quoties.

h *Spreuit.* alioquin, scilicet si accepisset relictum sibi vt manumitteret, cogeretur vendere, nisi esset minor: vt. C. de fideicom. lib. l. deberi. & s. de mino. l. si minor. xxv. ann. seruum suum. & facit instit. de singulis re. per fideicommiss. re. §. libertas. Accursius.

Si filiusfamilias.] CASVS. Legaui tibi centum in testamento meo, & decessi: & postea Seius filius te inuito accusauit dictum testamentum de falso. nũquid propter hoc denegabitur tibi actio legati? Et dicitur quòd non. si autem te Titium rogaui vt restitueres Gaio dictum legatum, & Gaius testamentum accusauit de falso, debes fisco restituere legatum.

i *Patri.* pro legato petendo ipsi patri relicto, vel etiam ipsi filio secundum iura vetera: secundum quæ patri acquirebatur. hodie secus: vt. C. de bonis quæ libe. l. penul. Item facit. ff. de bo. possess. contra tabu. l. sub conditione. §. fina.

k *Dixerit.* & vsque ad sententiã perseuerauit: vt. C. eo. l. aliam.

Qui accusauit.] CASVS. Legaui tibi centũ, vel institui te hæredem, & decessi. & postea quidam alius puta Seius accusauit testamentum meum de falso. postea tu decessisti, & extitit tibi hæres dictus Seius. nunquid capiet Seius hæreditatem meam, vel legatum quam vel quod inuenit in hæreditate tua sibi delata? Et dicitur quòd sic, & nihilominus idem si dictus Seius dixisset inofficiosum testamentum meum. Viuianus.

l *Dicendum est.* scilicet quòd prius dixit falsum.

m *Similis est.* prædictus accusator.

n *Dixit.* s. si postea instituto, vel legatario successit: vt supra, de inoffi. testa. filius. §. multo magis. & l. fi. §. fina. quæ videtur cõtra: sed expone vt ibi, & cum concor. Item facit. C. de peti. hæred. l. hæreditas.

Aetati eius.] CASVS. Quãuis ille qui accusat testamentũ de falso, perdat legatum in eo sibi relictum: vt dictum est supra, eod. l. quasi per totum. tamen si dictus accusator sit minor. xxv. ann. & per se vel per tutorem suum accusauit testamentum, potest imperator in integrum restituere, vt non amittat legatum. Viuianus.

o *Ignoscitur.* singulare in integrum restitutionis iure, & principe indulgente: vt. ff. eod. l. tutorem. in fine. sed iure communi perdit: vt C. eod. l. Polla. quæ est cõtra. Vel solue vt ibi. & facit infra, de bo. lib. l. qui cum. ij. respon.

His verò qui.] CASVS. In testamento meo reliqui legata Titio & Seio, & decessi. postea Gaius & Sempronius accusauerunt testamentũ meum de falso, & dictus Titius & Seius pro eis in hoc tulerunt testimoniũ volentes vel vrsi, vel fuerunt eorum aduocati. certe perdunt dicta legata. sed & si præsidi coram quo fuit facta accusatio, fuit in dicto testamento aliquid legatum, perdit illud si pronũtiauit falsum testamentum, & postea apparuit id testamentum non esse falsum in appellatione quam interposuit hæres in eo scriptus. Sed pone quòd in dicto meo testamento reliqui legatum aduocato fisci, postea hæres meus cõmisit aliquid propter quod debet hæreditate perdere: quæ causæ sunt multæ: vt. s. eo. l. j. & ij. & in multis legibus huius titu. venit Martinus, & detulit fisco hanc hæreditatem meam ei esse delatam, vel dixit testamentum falsum: & eidem delatori aduocatus fisci præstitit patrocinium, quod habet necesse facere: vt. C. de delatoribus. l. omnes. lib. x. certe non amittit propter hoc legatũ dictus aduocatus fisci: quia officium suum eum excusat. Viuianus.

p *Adiuuauerunt.* sponte: secus si coacte. argu. ff. eo. aduocatũ. & s. quemadmodum testa. ape. l. si quis ex. & facit. ff. ead. l. §. an libertas. & ff. de bo. lib. qui cum. §. sed si non.

q *Affuerit.* vt aduocatus vel procurator: vt argu. supra, de inoffic. testa. l. fin. in princip. Sed contra. ff. de bo. lib. qui cum maior. §. si patroni. vbi qui aduocat, non accusat, nec perdit contra tabu. Sed ibi erant quasi debita patrono bona liberti, ad quæ venit per contra tabu. hic verò lucrum est legatum quod perdit. & non est par ratio lucri ad damnum: vt. C. de codicil. l. fina. & de iure delib. l. fin. §. licentia. nec obstat huic solutioni dicta. l. de inoffic. testa. quia ibi est alia ratio: scilicet quia querela odiosa est. Accursius.

Lucri ad dã tio non est. num par ra

r *Et fideiussor.* de exequenda accusatione: vt. C. ad. Turpil. l. j.

s *Putant.* forte male, cum necesse habeant ius dicere: & hoc iurant: vt in authen. iusiuran. quod præ. §. & æquus. & argu. ff. l. proxi. Vel verius secundum vias literæ, cum à principio sponte receperit præsidatũ, & sic se posuit in necessitate. vel est ideo, quia apparet per appellationis sententiam eum male iudicasse: licet sit argu. contra. ff. de appel. l. j. in princ.

t *In omnibus.* vel cum præcedenti vel sequenti litera legi potest. & facit. C. de admini. tuto. l. cum quidam.

Qui

Qui principale.] CASVS. Filium meum impuberem mihi hęredem instituì in testamento meo quod dicitur principale testamentum: & in eodem testamento legaui Titio.c.& postea dicto impuberi substituì dictum Titiũ pupillariter,quæ substitutio dicitur secundum testamentum, siue secundæ tabulæ.& postea feci codicillos in quib⁹ forte legaui aliquid dicto Titio, & forte dictos codicillos confirmaui in dicto meo testamento:& forte nõ.& postea decessi.& postea dictus Titi⁹ accusauit dictum meum principale testamentũ de falso, & succubuit.certe non solũ repellitur ab his quę forte sibi in dicto testamento reliqui, sed etiã à substitutione impuberis facta in dictis secundis tabu. & etiã ab his quę ei in codicillis prędictis reliqui. Sed non est ita econtra. nam si secundas tabu.vel codicil.arguit de falso, non amittit relictum sibi in testamento principali. & est ratio:quia in hoc casu non videtur improbasse vtrũq; in secun.tabu.& per consequens principale testamentũ vel codicillos, & per consequens non principale testamentũ, sed testamentũ secun. tabu.vel tantũ codicil. q.d. in superiori casu bene videtur improbare vtrumq;. nam secũ. tabu.pendẽt ex primis, & non econtra:vt.ſ.de vulga.substi.l.ij.§.sed si eos.Viuianus.

Qui principale testamentum accusat, repellitur ab omni commodo quod sibi defertur ex eo,vel eius accessorio: secus si ex alia voluntate per se principaliter subsistẽte.sed qui accusat accessorium, non repellitur ab eo quod sibi debetur ex principali. hoc dicit cum seq.Bartolus.

¶ Qui principale testamentum arguit:& à secundis tabulis repellẽdus est, [a] item à codicillis ad testamentum [b] factis, licet non cõfirmatis. [c] Non idẽ sequendũ est si secundas tabulas vel codicillos coarguit: quia non vtrumq; hoc casu improbasse videtur. ¶ An libertas ei seruo data, [d] qui testimonio suo infringere voluerit testamentum, auferri debeat,videndum est.Fideicommissum [e] vtique non est dignus consequi: & de libertate diuus Pius iudicauit esse ea priuandum. [f] ¶ Ei qui tutor datus est, non prodest [g] ad excusationẽ quod falsum dixit:sed à legato remouetur. [h] ¶ Qui mortis causa donationem accepit à testatore, nõ est similis in hac causa legatario. [i] Alia causa est eius [k] qui numquid propter hoc amittit donationem prædictam causa mortis? Et dicitur quòd non,licet legatarij amittant legata si dicãt testamentum falsum.Secus si dictus Martinus qui debebat recipere equum à legatario, vel dictus Petrus qui debebat.x.recipere à statulibero,dixissent testamentum falsum: quia ipsi bene perderent prędicta. Item & si Seius prædictus à me hæres institutus dicat testamentum falsum, & succumbat, nõ poterit amodo detrahere Falcid.legatariis, quamuis reliquerim legata vltra dodrantem:vt dixi.Vi. i *Legatario*.sic in querela: vt.ſ.de inoffic.testa.l.etiam:sed aliud in contra tabu.vt.j.de bo no.possef. contra tabu. l.sub conditione.§.fin. &.j.de bo.lib.l.in seruitute.§.sed & si quid. quæ sunt contra, sed quare secus? Itẽ contra institu.de dona.§.j.sed † *Inquæ* ibi est fere propter hãc *ista.l.* differentiam & alias, vt *ut dicit* ibi nota.& sic etiã non *vulg.* obstat.C.ad legem Fal- *pannam.* cidiã.l.si mortis. & est *tenet ea* ratio quare secus in do *res: cum* natione quàm legato: *testatio* quia donatio morte cõ *in ea.* firmatur,non per testa- *nentis* mentum.Accursius. *& ibi*

propter testamentum à legatario vel à statulibero accipere iussus est.hic enim [l] vt indignus repelletur: & Falcidiæ beneficium hæredi scripto [m] auferri debere diu⁹ Pius & diuus Marcus putauerunt. ¶ Omnes qui vt indigni [n] repellentur, summouẽdi sunt à præmio [o] quod secundum edictũ diui Traiani datur his qui se [p] deferunt.

Pœna non debet egredi delictum.Bar.

VI. MARCELLVS libro viceſimoſecundo Digeſtorum.

REscriptum † est à principe, hęredem, [q] rei quam amouisset,quartam non retinere: & ideo si is qui quadringenta habebat, vniuersa quadringenta legasset, & hæres centum subtraxisset : trecentorum quartam[partem]retinebit, septuagintaquinque scilicet: & ducẽta vigintiquinq; dabit legatariis: [sed] ex centum quæ subripuit, legatariis quidem dabit septuagintaquinque : reliqua, id est, vigintiquinque ad fiscũ venient.

k *Causa est eius.*id est, extra, quàm eius cui mortis *sic.* causa est donatũ. & fa, *in Clar.* cit ad hoc supra,de in- *ibi Cur.* offic.testa.l.Papinian⁹. *de lega.* §.si conditioni.

l *Hic enim.*si testamẽtum velit arguere.

m *Scripto.* qui testamentum voluit arguere.& est ad hoc respon sum.j.ad Trebell.l.Marcellus.§.fi. &.C.ad legem Falcidiã.l.etiã. &.ſ.si quis ali.testa.prohib.l.ij.§.fi.&.ſ.de inoffi.testa.l.Papinianus.§.eo autem solo.Item facit.j.l.proxi.&.l.hæres qui.& infra, ad Trebel.l.Paulus respon.si certam.

Omnes qui.] CASVS. Ad euidentiam huius.§.nota quòd in quodam edicto diui Traiani continetur vt si quis antequam causa eius ad ærarium per aliquem deferatur, professus esset coram præfecto ærarij siue fisci eam rem quam possidebat ex causa legati ab alio sibi relicti, capere sibi non licere ex eo quòd aliqua de causa erat non capax eius rei : quòd ipse taliter se deferens debet habere dimidiam dictæ rei,& fiscus alteram dimidiam. Nunc pone quòd prædictus taliter se deferens vt dictum est,accusauit testamentum de falso in quo fuit ei relicta dicta res,& succubuit in accusatione : numquid amittit dictum benefitium diui Traiani? Et dicitur quòd sic. & facit ad hoc optime infra, de iure fisci.l. edicto in princip.Viuianus.

n *Vt indigni.* vt quia falsum vel inofficiosum accusauerunt, vel quia aliàs sunt indigni:vt.j.de iure fisc.l.edicto.§.eos.Accursius.

o *A præmio.*ſ. dimidiæ partis eius quod perdit: vt.C.de his qui se defe.l.j.vel tertiæ:vt ibi dicit.&.j.de iure fisc.l.edicto.in prin. &.§.extat.licet isti se deferãt innoxij: ergo deferẽtes habẽt dãnũ.

p *Qui se.*i.eam rem quam capere eis nõ licet,sed fallit quod hic dicit.ſ.e.l.j.quæ est contra:vel dic vt ibi.

Rescriptum.] CASVS. Titius habens in bonis quadringenta instituit sibi hæredem Seium, & vniuersa quadringenta quibusdam legauit, & decessit.postea hæres detraxit.c.de hæreditate.certe poterit retinere hæres cum soluit legata,quartã partẽ trecentorum.ſ.lxxv.nomine Falci.&.ccxxv.dabit legatariis.ex.c. autem prædictis quæ surripuit, dabit legatariis tres partes.i.lxxv. & quartam de dictis.c.id est.xxv.debet habere fiscus.& hæc ideo ita sunt,quia rescriptum est per quendam imperatorem hæredem non posse retinere quartam eius rei quam amouisset. Viuianus.

q *Hæredem.* facit infra, ad Trebel.l.Paulus respon.si certam.& institu.pro soc.§. manet.& infra,eod.l.hæres qui.§.sed si maior, & supra.l.proxi.§.penul.ibi,& Falcidiæ,&c.ſ.devulg.sub.l.ex facto.§.fi.&.C.de lega.l.non est.

a *Repellendus.* sic.ſ.de vulg.substi.l.is qui.&.j.de contra tabu.l. sub conditione.§.fi.& de bo.lib.in seruituté.§.si quis.&.j.de leg. præstan.l.v.§.si fratri.&.ſ.e.l.ij. in prin. Sed argu. contra.j.eo.l. qui Titij.Accursius. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. quòd ibi neutrum est accessorium alterius:sed vtrumque principale.vel ibi impugnat accessorium:& sic nó obst.in glo.Vel dic quòd ibi non dixit testimonium,licet professus sit se velle dicere.

b *Ad testamentum.*i.ab eo qui fecit testamentum.

c *Non confirmatis.* quod non erat opus si post testamentum fiebant:secus si ante:vt insti.de codicil.§.non tantum.

An libertas.] CASVS.Institui mihi Titium hæredem,& Sticho seruo meo libertatem reliqui.postea me mortuo Seius accusauit testamentum meum de falso,& dictus Stichus tulit testimonium contra testamentũ:succubuit tamen postea accusator.numquid debet auferri dicto Sticho libertas? Et dicitur quòd sic, & etiam fideicommissum vel legatum si quod ei reliqueram in testamento. Sed quid si dictum Seium qui accusauerat testamentum de falso,dederam tutorem filio meo in eodem testamento?numquid excusabitur propter hoc à tutela, & à legato quod ei dederam,repelletur?Et dicitur quòd à legato tantum repellitur,& nó à tutela excusatur.Viuianus.

d *Data.*i.relicta directe.Accursius.

e *Fideicommissum.* scilicet pecuniarum : vt supra, eod.l.§. is vero.Accursius.

f *Priuandum.* immò contra:vt.j.de fal.l.eius.in fi. Solu. ibi.

g *Non prodest.*nam non debet pati pœnã,vt subiicit.nam debet habere præmium:quod dic vt.ſ.de nego.gest.l.siue hæreditaria.

h *Remouetur.* quia accusauit:vt supra,eod.l.j.§.j.nó quia se excusare voluit,cum effectum non habuit:vt supra, quod cuiusque vniuersi.l.j.in fine.Accursius.

Qui mortis.] CASVS.Causa mortis donaui Titio.c.& postea feci testamentum,& in eo instituì mihi hæredem Seium & legaui Gaio.c.si daret Martino equum. & dedi libertatem Sticho seruo meo sub conditione,si daret Petro.x.Itẽ multa alia legata reliqui quibusdã,ita quod habet.l.Fal.locũ.& postea decessi.postea dictus Titius accusauit testamentũ meũ de falso,& succubuit.

BIU Cujas

Qui Titii.] CASVS. Quamuis ille qui dicit testamentum falsum, &, succumbit, non possit esse hæres illi qui fecit dictũ testamentum: vt. ſ. eod. l. post legatum. §. qui principalis. non tamen prohibetur esse hæres hæredis illius qui fecit testamẽtum. Secundo dicit: Titius meus creditor instituit me hæredẽ, & ego adiui hæreditatem suã: sicq; per additionẽ confusa est actio mea quam habebam contra eũ. postea ex aliqua causa fui pronuntiatus indignus habere hæreditatẽ prędictã: puta quia accusaui testamentũ de falso: vt in prĩ. huius: l. vel fui testis vel aduocatus alicuius qui accusauit de falso testamentũ, & nihilominꝰ remãsit testamentũ firmum: & sic ablata est mihi p fiscum dicta hæreditas propter prędicta. numquid restituitur mihi dicta actio? Et dicitur q̃ non propter delictum meum. l. seq. plana est. Viuianus.

a *Qui Titii*. facit. C. de peti. hæred. l. hæreditatis. &. ſ. e. l. post legatum. §. qui accusauit. & §. qui principale.

b *Nec obtinuit*. i. succubuit: vt. C. eod. l. alia.

c *Indigno. Actiones.* quæ hæredi contra defunctum competebant, quę modo sunt confusæ: vt. ſ. de euic. l. si ei cui. §. fi.

d *Non oportet*. sic. j. eo. l. eum qui. §. bonis. & de iur. fisc. l. eius qui. §. fi. nisi in casu: vt. j. eo. l. §. hæredem. Item contra C. de inof. testa. l. si maritus. sed & ibi ignorauit institutam quærelã posse moueri: vt. d. l. j. e. hæredem.

Si inimicitiæ.] CASVS. Feci testamẽtum, & legaui Titio. c. & postea inimicitię capitales interuenerũt inter me & ipsum: & ita cœpit esse verisimile me nolle ei legatum præstari. & postea decessi. Certe non poterit Titius petere dictum legatum. Item erit dicendum si palam & aperte mihi viuenti maledixerit, & infaustas voces aduersus me iactauit. & his duobus casibus non applicatur legatum fisco: immo remanet apud hæredem meum. si autem mouit mihi quæstionem status, denegatur ei petitio legati, & datur fisco. Viuianus.

e *Non possit*. sic. ſ. de adimen. lega. l. iij. in fine. &. l. ex parte. &. C. de fideicom. l. si fideicommissum.

f *Voces*. ſ. vocando eum cucurbitam, seu cogosam.

In fraudem.] CASVS. Ad euidentiam huius. l. & seq. no. q̃ si hæres vel legatarius accommodat tacitam fidẽ testatori de restituenda hæreditate vel legato sibi relicta vel relicto alicui non capaci (qui multi sunt: vt no. insti. de le. §. legari.) debet perdere relictum sibi, & illud debet dari fisco. & hoc si fidem prædictam accommodat fraudulẽter. i. in fraudem iuris: vt. j. de iure. fisc. l. iij. in princi. &. §. j. ij. &. iij. &. ſ. de lega. j. in tacitis. Quis autem dicatur taliter in fraudem iuris fidem accommodare, plane dicitur in princ. huius. l. Sed quid si hæres vel legatarius sit rogatus restituere hæreditatem vel legatum ei qui capere poterat tempore testamenti, qui quidem postea tempore mortis testatoris inuenitur non capax? certe ei non tenetur restituere fideicomm. dictæ hæreditatis vel legati: & debet remanere apud eum rogatum: &

Accusans testamentum, non repellitur ab hæreditate hæredis scripti in ipso testamento, hoc dicit.

VII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum.

QVi Titij[a] testamentũ falsum dixit, nec obtinuit: [b] hæredi eius hæres existere prohibendus nõ est: quia non principaliter in Titij hæreditatem succedit.

VIII. IDEM libro nono Regularum.

INdigno hærede pronũtiato, adẽpta hæreditate, confusas actiones[c] restitui nõ oportet.[d]

Propter inimicitias tacite videtur esse reuocatum legatum: & qui causam status mouet, legato est indignus, & fisco applicabitur. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro quartodecimo ad legẽ Iuliam & Papiam.

SI inimicitiæ † capitales interuenerint inter legatariũ & testatorem, & verisimile esse cœperit testatorem noluisse legatum siue fideicõmissum prę-stari ei cui adscriptum relictũ est: magis est vt legatum [siue fideicommissum] ab eo peti nõ possit.[e] Sed & si palàm & apertè testatori maledixerit, & infaustas voces[f] aduersus eum iactauerit: idem erit dicendum. Si autem status ei* controuersiã mouit, denegatur eius quod testamento accepit, persecutio: ex qua specie statim fisco deferetur.

X. GAIVS libro quintodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

IN fraudem[g] iuris fidem accommodat qui vel id quod

A non dari fisco. nam nulla fraus videtur interuenisse ex quo erat tempore testamẽti capax fideicommissarius. & hoc est verum nisi dictus hæres vel legatarius accommodauit fidem testatori in casum futurum. i. vt restituat fideicommissario dictam hęreditatem vel legatum: licet idem fideicommissarius cœperit prohiberi per leges capere fideicommiſ. Item pone q̃ Titius instituit sibi hæredem filium suum quem in potestate habebat: et rogauit eum quòd restitueret hæreditatẽ alicui non capaci: & filius accommodauit ei super hoc tacitam fidem. nunquid auferetur hæreditas dicto filio, & fisco dabitur? Et dicitur quòd non: quia habuit necesse parere patri. Scias etiam q̃ si hæres tacitam fidẽ accõmodauit testatori de restituenda non capaci dimidia parte hæreditatis, in ea tantum parte in qua fraudẽ adhibuit, non vtitur Falcidia aduersus legatarios, sed in alia parte sic. Viuianus.

g *In fraudem*. facit. j. de iur. fisc. l. iij. in prin. &. §. j. ij. &. iij. &. ſ. de le. j. l. in tacitis. Accur.

Hal. filio.

h *Videtur*. contra videtur. j. de iure fisc. l. iij. † *Huc pertinet elegãs disceptatio apud Gelliũ lib. 2. noct. Attı. ca. 7.* *Fl. parte, quæ*

B reliquitur, vel aliud tacitè promittit restituturum se personę, quæ legibus ex testamento capere prohibetur: siue chirographũ eo nomine dederit, siue nuda pollicitatione repromiserit.

Rogatus restituere capaci, licet tempore mortis sit incapax, legatum retinet: nisi tempore mortis expresse aliud actũ sit. Barto.

¶ Si quis ei qui capere possit, rogatus fuerit restituere, & is mortis tẽpore prohibeatur legibus hoc capere: non dubito quin & si deficit fideicommissum, apud eum tamẽ qui rogatus est restituere, manere debeat: quia nulla fraus eius interuenisse videtur: [h] nisi si in futurum casum fidem accommodauerit: id est, vt licet capere legibus prohiberi cœperit, restituat. ¶ Rectè[i] dictũ est, si pater filij* quẽ in potestate habebat, tacitam fidem interposuerit, non debere id filio nocere, quia parendi necessitatem habuerit. †

XI. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum.

C HAeres qui tacitã fidẽ contra leges accõmodauit: in ea parte in qua* fraudem adhibuit, Falcidia nõ vtitur.[k] & ita senatus cẽsuit. Sed si maior modus institutionis q̃ fraudis fuerit: [l] quod ad Falcidiã attinet, de supfluo quarta retinebitur.

Licet testamentum vltimum non valeat, tamen à scriptis in primo tanquam ab indignis auferetur hæreditas: non autem prælegata, nisi aliud testatorem voluisse appareat. Bartolus.

XII. IDEM libro sextodecimo Quæstionum.

i *Recte*. pater interposuit fidem filij consentiẽtis patri vt daret nõ capaci. parcitur ei, vt hic, & infra, ad leg. Fal. l. si tacitum. & arg. j. ad leg. Corne. de fal. l. filiꝰ emãcipatus. circa prin. &. j. de bo. lib. l. qui cũ maior. §. fina.

k HAeres. *Non vtitur*. nisi talis persona fuerit quæ parere necesse habuit: vt. j. ad le. Fal. l. si tacitum. Accursius.

D l *Fuerit*. quia fuit insolidum institutus. sed in dimidia contra legem fidem accommodauit. & facit. ſ. eod. rescriptum. &. C. ad legem Fal. etiam si. &. j. tit. ij. l. beneficio.

Cum quidam.] CASVS. Titius fecit testamentum, & in eo sibi hæredes instituit Seium & Gaium capaces. & Sempronium: & ab eis quibusdã legata reliquit: & prelegauit dicto Seio c. & equum suum. postea fecit secundum testamentum, & in eo instituit sibi heredes. P. &. M. quos non poterat instituere ex eo quòd non erant capaces forte. & postea decessit dictus Titius. nunc queritur, quis debeat habere hæreditatem eius? Et respon. quòd quanuis secunda institutio non valeat quantum ad cõmodum institutorum, & sic prius testamentum non sit ruptum per secundam institutionem prædictam: tamen hæredibus in primo testamento institutis, qui quidem non habuerunt pro se supremã voluntatem testatoris, iam pridem senatus abstulit hæreditatem tanquã indignis, & dedit eam fisco. & postea imperator Marcus cũ habuit corã se quæstionẽ de vno hærede cuius nomẽ peracto siue perfecto testamẽto testator induxerat vel cãcellauerat, cõmisit eã cognoscendã ad præfectos ærarij, reseruata sibi sentẽtia. & postea in ea iudicauit idẽ qđ in superiori casu. ſ. vt dicto hæredi

cuius

cuius nomen erat inductum, auferretur sua pars hereditatis, & daretur fisco. salua tamé iussit esse legata ab eo relicta. Item & præceptiones siue prælegata eidem hæredi relicta remanent similiter firma: nisi testator voluisset contrarium. Viuianus.

a *Cum quidam scripsisset.* in secundo testamento. Accursius.

b *Non valeret.* quantum ad instituti commodū: mero tamen iure est hęres, & adire potest hæreditatem. vnde & cōfunduntur actiones sibi competentes: quia solennia testaméti sunt in eo completa: sed tamen quia ipse nō est capax hæreditatis, aufertur ab eo hæreditas: vt.ſ.eo.l.indignū. &.j.eo.l.hęredem.&.ſ. de vulga. substitu. l.ex facto. §. Iulianus. &.j. de iure fis. l.eius qui.§. eum qui. &.§. obligationes. & infra, de donatio.quidam. §.donari.& de verb. significa. l.aliud est capere.& idé dico in eo cuius nomé cancellatur, vt subiicit.nam & ille mero iure est hæres: vt not.ſ. de his quæ in testa. delentur. l.j.§.sed cōsulto.in princ.&.C.de testa.l.nostrā. Quod autem subiicit, non esse superius testamētū ruptum, verum est considerato eo quòd secūdi hæredes efficaciter nō habent hæreditatem:& quia eo iure quo secundum est inualidum, primum videtur validum: sed tamen considerata alia ratione, quia secundū mero iure tenet, & quia primi hæredes non habent supremam voluntatem, potior est fisci causa in bonis auferendis. Azo.

c *Hæredibus tamen.* in primo testamento institutis, vt apparet per sequentia, sed videtur contra his quæ hic dicuntur insti.quibus modis testa.infr.§.posteriore.&.§.ex eo. sed ex his quæ dixi, & ibi not. apparet quòd non obst. Item contra.C.eo.hæreditas. sed dic vt ibi dixi.ad hoc est supra, de hæredi.instituen.l.patet filio. Item argu. contra ad id quod hic dicitur.C.de rei vxo.actio.

a Dic quòd illud est speciale fauore dotis: vt l.i.ſ.sol.matrim.secundum Bar.

in princ. a Item argu.contra.ſ.de in diem addi.l.ſi venditor.§.sed & neuter.&.§.sed si pater.

d *Iudicauit.* ad hoc videtur contra.j.ſi tabu. testa. nul.ex.l.j.§.ſi hæres. sed solu.vt ibi no.&.j.eo.l.cum tabulis.in fin.& supra, de his quæ in testa.delen.l.iij.& fi.H.

e *Ab eo legata.* cuius nomen testator induxit.

f *Manserunt.* vt.ſ.de his quæ in testa. delen.l.iij. &.j.de iure fis. l.iij.§.cum ex causa. nec ob.ſ.de leg.iij.l.ſi iure. quia in alio casu ibi loquitur. & est sic ad hoc quod hic dicit.ſ.de hæred.insti.l.ſi.

g *Denegabitur.* vt.ſ.de his quæ in test.delen.l.iij.&.j.de iure fis. l.iij.§.cum ex causa.nec ob.ſ.de leg.iij.ſi iure.vt.ſ.dixi.H.

C *Laudius.*]C *ASVS.* Mæuius fuit damnatus ad mortem propter adulterium quod commisit cum Sempronia.& postea aliquo casu euasit à custodia nuntiorum, ita quòd non periit.& dictam Semproniam non damnatam accepit postea in vxorem, & postea fecit testamentum idem Mæuius, & dictam Semproniam instituit sibi hæredem, vel ipsa eum hæredem instituit.nunc quęritur, an valuerit dictum matrimonium, & an vnus possit alteri succedere? Et respon. in vtroque quòd non. Sed pone quòd dictus Mæuius erat miles, & commisit stuprum cum dicta Sempronia, & postea accepit eam in vxorem de facto: & ita tenuit eam in suo contubernio. & postea ipse in militia adhuc existens fecit iure militari testamentum, & reliquit ei Semproniæ centum, & eam in totum vel pro parte hæredem instituit, & postea fuit absolutus à sacramento militiæ quo tenetur non euitare mortem propter salutem reipublicæ, vt not.ſ.ex quibus causis maio.l.penul.& sic rediit domum, & postea intra annum decessit.nunquid poterit dicta mulier petere illud quod sibi relictū est in dicto testamento? Et videtur quòd sic, quia ex quo miles decedit intra annum à tempore missionis, ita valet testamentum suum, ac si adhuc esset in militia: vt hic, & instit.de testa.§.quòd in castris. Respon, tamen hic quòd nō propter hoc poterit mulier, sed ad fiscum debet pertinere.& hoc dicit cum.l.seq. Viuianus.

CVm quidā scripsisset a hæredes, quos instituere non potuerat: quamuis institutio non valeret b, neque superius testamentum ruptum esset, hæredibus c tamen, vt indignis, qui non habuerunt supremam voluntatem, abstulit iampridem senatus hæreditatem: quod diuus Marcus in eius persona iudicauit d, cuius nomen peracto testamento testator induxerat. causam enim ad prefectos ærarij misit: verum ab eo legata e relicta salua manserunt f. De præceptionibus eidē datis, voluntatis erit quæstio. Et legatum ei non denegabitur g, nisi hoc euidenter testatorem voluisse appareat.

Non potest quis iustè ducere in vxorem eam quam polluit per adulterium: & à tali vxore tanquam ab indigna aufertur quod ei à viro relinquitur. Bartolus.

XIII. IDEM libro trigesimo secundo Quæstionum.

CLaudius Seleucus Papiniano suo salutem: Mæuius in adulterio Semproniæ damnatus h, eandem Semproniam nō damnatā duxit in vxorem: qui moriens eam hęredem reliquit. Quæro, an iustum matrimonium fuerit: & an mulier ad hæreditatem admittatur? Respondi, neque tale matrimoniū stare, neque hæreditatis lucrū ad mulierem pertinere: sed quod relictum est, ad fiscum i peruenire. Sed & si talis mulier virum hæredem instituerit, & ab eo quasi ab indigno hæreditatem auferri dicimus.

Quod relinquitur à milite ei quam stupro cognouit, à fisco vindicabitur. Bartol.

XIIII. IDEM libro trigesimo tertio Quæstionum.

MVlierem quæ stupro cognita in contubernio militis fuit, (etsi k sacramento miles solutus intra annum mortem obierit) non admitti ad testamentū iure militiæ factum: & id quod relictum est, ad fiscum pertinere, proximè tibi respondi.

h *Damnatus.* olim erat alia pœna adulterij quàm hodie. nam hodie gladio feritur: vt habetur. C.de adul.l.quāuis. in fin. vnde hodie hæc lex non habet locum. Accursius.

i *Ad fiscum.* Nota regulā. quod aufertur indigno, applicatur fisco: indigno vt.ſ.de inoffici. testa.l. *Fisco aufertur quod indigno.*

Papinianus. §. meminisse. quę fallit.ſ.eo.l.post legatum. §. amittere. & j.eo.l.ſi.§.ſi. & facit ad l.istam instit. de hære. insti.§.seruum. &.ſ.de vsufr.leg.l.vxori maritus.&.C.de ſcest. nup. l.qui cōtra legem.&.ſ. de ritu nupt. l. præfectus. Accursius.

k *Mulierem. Eſt.* id est, quāuis: scilicet decesserit intra annū: quia perinde est ac si in militia decessisset: vt.ſ.de mili. testa. l.quod constitutum. & facit in eod.titu. l.miles ita hæredem.§.mulier. Accursius.

HAeredi qui.]C *ASVS.* Instituit in testamento meo mihi tres hæredes: puta Titium & Seium & Sempronium: & postea feci codicillos in quibus iussi Sempronio & Seio quòd nomine prælegati darent Titio prædicto centum. Item iussi Titio quòd alia legata daret dictis cohæredibus suis ex tanta quantitate quòd extendebatur dodrans tertiæ partis. & ita in sua parte habet locum Falci. pro dictis legatis.& postea in eisdem codicillis feci diuisionem bonorum meorum inter dictos tres meos hæredes: & postea decessi, & postea dictus Titius accusauit dictos meos codicillos de falso, & succubuit.nunquid aufertur ei, & datur fisco sua pars hæreditatis quam dedi ei in testamento? Et dicitur quòd non, sed bene denegatur eidem Titio actio eius quod legatū ei fuit à cohærede siue à cohæredibus suis: sed pro ea parte prælegati denegatur ei actio.quam habet iure legati, id est, à cohæredibus suis. nam cum vni de cohæredibus prælegauit à testatore pro sua parte hæreditaria, non valet legatum: quia hæredi à semetipso legari non potest: vt.j.eo.l.cum qui.§.pro parte. vnde iure hæreditario retinet illam partem legati. pro parte autē hæreditaria cohæredū bene valet dictū legatum cohæredi eorum relictum: vt dicto.§. pro parte. tenebit ergo siue retinebit sibi dictus Titius ita quòd fisco non dabit legatum sibi relictum pro partibus hæreditariis in quibus legatum consistere non potuit, id est, pro parte sua hæreditaria, id est, sicut habet tertiam partem hæreditatis, ita & legati prædicti tertiam partem debet retinere iure hæreditario, ita quòd eam non det fisco. & sicut cohæredes sui habent alias duas partes hæreditatis, ita pro illis duabus partibus deberent Titiæ dare legatum si non dixisset falsos codicillos: sed quia dixit, falsos, pro illis duabus partibus amittit legatum, & datur fisco vt dixi. Expedita quæstione legati Titij, veniamus ad legata relicta cohæredibus à Titio in dictis codicillis: & quæramus vtrum dictus Titius possit vti beneficio legis Falcidiæ circa dicta legata, cum per ea legata, vt dixi, dodrans suæ partis exhaustus sit? Et respondetur quod non, si tantum erit vel est in amissis portionibus legati Titij, quòd recusaret siue excluderet Falcidiam siue Falcidiæ beneficium per æquitatem compensationis si dictæ amissæ portiones nō fuissent amissæ per Titium: non fuissent autē amissæ si non dixisset, falsos codicillos prædictos. sicut enim tunc opponerent Titio compensationes cohęredes quando nō essent amissæ dictæ portiones legati Titij, ita & nunc quando sunt amissæ per culpam Titij dicentis falsos codicillos, & succumbentis. oppositissent autem ita tunc cōpensationem Titio coheredes,

BIU Cujas

Tu vis à nobis detrahere Falcidiam de legatis quę nobis præstare debes: sed nos damus tibi duas partes legati tibi relicti, quæ valent tantũ quantũ illud quod vis nobis detrahere de nostris legatis nomine Falcidiæ. nõ ergo debes nobis detrahare Falcidiam: aut si vis detrahere, nõ dabimus tibi aliud de tuo legato. Si autem plꝰ esset in eo quod Titius vult detrahere nomine Falcidiæ de legatis à se relictis cohæredibus suis, quàm sit in portionibus legati Titij amissis per eum eo quòd dixit, falsos codicillos: illud plus bene poterit retinere Titius: nec in eo habet locum aliqua compensatio. & hoc vult dicere hæc lex, licet cum magna difficultate. Viuian.

Qui impugnat accessorium, non priuatur eo quod consequitur à principali: sed eo solo quod consequitur ab accessorio. Bart.

XV. IDEM libro sexto Responsorum.

HAeredi qui falsos codicillos esse dixit, neque obtinuit, hæreditas non auferturᵃ. si tamen aliquid à cohærede codicillis acceperitᵇ, eius actio denegabitur. Itaque si bonorum inter hæredesᶜ diuisionem defunctꝰ codicillis fecerit: partes quidem hęreditarias in quibus legatum consistere non potuit, tenebit: sed Falcidiæ beneficio non vteturᵈ, si tantum in amissisᵉ portionibus erit, ꝙ Falcidiam æquitate compensationis recusset.

Qui dicit pupillum fuisse suppositum, videtur secundas tabulas impugnare: & ideo quod in eis ei relinquitur, auferetur vt ab indigno. Bartolus.

a *Non auferetur*. cum eam ex codicillis non habeat. ad quod est. ff. eod. l. post legatum. §. qui principale. & l. reſcriptum. & l. hæres. & supra, de vulga. substi. l. ex facto. §. fina. & j. e. l. eũ qui. §. qui pro parte. Accursius.

b *Acceperit*. destinatione, vt prælegatum.

c *Inter hæredes*. nã instituit Titiũ & Seiũ æqualiter: & in codicillis dixit Titiũ citra, & Seium vltra Rhenũ habere debere. quos codicillos Titius vt falsos accusauit, & succubuit. & sic amisit dimidiã eiꝰ quod est citra Rhenũ, quam videbatur habere iure prælegationis: vt. ff. de hęred. instit. l. ex facto. & cõfiscatur, sed aliam dimidiã retinet iure hæreditario: cum cõtra testamentũ non deliquit. nõ vero iure legati vt ex codicillis: quia ei à seipso legari non potest: vt. ff. de leg. j. l. & quidẽ. Seius vero habebit totum vltra Rhenum. ſ. dimidiam iure hæreditario: aliam iure prælegati: de quo prælegato Titius Falcidiam nõ deducit si tantum est in parte confiscata quantum est in Falcidia quã vult retinere. ad quę est. j. titu. ij. l. Nesennius. Accur.

d *Non vtetur*. in partibus quas habet Seius iure legati.

e *In amissis*. id est, ablatis vt indigno, & fisco applicatis. Accur.

Cum tabulis.] CASVS. Titius habebat fratrem Seium, qui Seius habebat duos filios: & decessit dictus Seius relictis post se dictis duobus suis filiis. postea Titius prædictus habens vxorem & filium impuberem fecit testamentum, & in eo instituit sibi hæredem dictum suum filium impuberem, quæ institutio dicitur primum testamentum, siue primæ tabulæ. & postea pupillariter substituit dicto suo filio impuberi dictos filios Seij fratris sui, quorum ipse Titius erat patruus, & in ipsa substitutione dedit cohæredes dictis filiis fratris vxorem suam prędictam: & quosdam alios scilicet substituit dicto suo filio filios fratris, & vxorem suam, & quosdam alios, quæ substitutio dicitur secundum testamentum, siue secundæ tabulæ. & postea decessit dictus Titius & extitit ei hæres dictus filius impubes. & postea decessit dictus impubes in pupillari ætate, & sic vindicauit sibi locum dicta pupillaris substitutio in persona dictorum filiorum fratris Titij, & in persona vxoris Titij, & aliorum substitutorũ. Dicti autem filij fratris Titij cogitauerunt qualiter possent excludere consubstitutos eorum, & habere hæreditatem Titij ab intestato. vnde dictam vxorem Titij matrémque dicti impuberis accusauerunt de partu subiecto, id est, quòd ipsa finxit se peperisse dictum impuberem filium ex Titio viro suo, cum non esset filius Titij, nec eiusdem vxoris Titij. & sic pro posse eorum expugnauerũt principale testamentum in quo impubes fuit institutus, & succubuerunt in accusatione. nunquid debet eis auferri pars hæreditatis quæ cõtingebat eos ex dicta substitutione? Et dicitur ꝙ sic, quia non habent sententiam dictam secundũ se ex testamento siue per testamentum quod impugnare volebãt per dictam accusationem partus subiecti: imò habuerunt contra se, vt dictum est. Et ita nota quòd qui vult arguere principale testamentum, à secundis tabulis repellendus est: vt. ff. eod. l. post legatum. §. qui principale. Item nota quòd pauca sæpe stringere dicitur quicumque superfluum amplexatur. & ita plana est hæc lex in principio. Viuianus.

ff. Infort.

f *Fratris*. scilicet sui testatoris.

g *Datis*. scilicet aliis in substitutione pupillari.

h *Filii*. id est, filij fratris qui sunt substituti.

i *Pueri*. cui erant substituti.

k *Postulassent*. & per hoc testamentũ impugnabant patris: vt. C. de hæred. inst. l. si pater tuus. & per consequens pupilli: vt. ff. eod. l. ij. in prin. & l. post legatum §. qui principale.

l *Patrui*. à quo substituti erant filio suo.

m *Partem*. habebant enim cohęredes in substitutione qui non accusauerunt, & sic nihil perdunt. ad quod est. ff. l. proxi. in princip. cum suis cõcor. Accursius.

XVI. IDEM libro octauo Responsorum.

CVm secundis tabulis pater impuberi filio fratris[f] filios cohæredibus datis[g] substituisset. ac substituti fratris filij[h], post mortem pueri[i], matrem eius, partus subiecti ream postulassent[k], vt hæreditatem patrui[l] legitimam obtinerent: victis auferendã esse partem[m] hæreditatis ex causa substitutionis respondi: quia ex testamento sententiam secũdum se dictam non haberent.

Inimicitiæ inter legatarium & testatorem prouenientes absque legatarii culpa, eum legato non priuant. Bartolus.

Quoniam.] CASVS. Titius habebat cõcubinam nomine Seiam. & habebat libertã nomine Gaiam. dictꝰ Titius patronus appellauit dictam suam libertã vt esset similiter sua cõcubina. volebat enĩ tenere duas cõcubinas pro se. ipsa autẽ liberta refutauit dictum cõcubinatũ, & nupsit Sempronio. postea dictus Sempronius fecit testamentũ, & in eo reliquit centũ dictæ Gaiæ suæ vxori. nũquid eidem Gaiæ denegatur actio eius quod sibi relictũ est? Et videtur ꝙ sic: quia liberta refutans cõcubinatum patroni, & alij nubens, videtur cõmittere stuprum: vt. ff. de concubi. l. j. in prin. & §. pe. Cõmittentes autem stuprum nõ possunt aliquid sibi adinuicẽ relinquere: vt. ff. e. l. Claudius. & l. seq. Respõ. tamen hic quòd nõ denegatur ei actio: quia maritus qui accepit eam vel ipsa nõ videtur cõtrahere stuprum, cum patronus habeat aliam cõcubinam. nec enim potest patronus vel alius habere simul plures cõcubinas. sic & actio nõ fuit denegata libertæ quam patronus pro parte instituit hæredẽ in quodam casu qui fuit de facto corã duobus imperatoribus: qui casus fuit talis: Rufina ingenua mulier vulgo quæsiuit vnam filiam nomine Titiam: & postea fuit dicta Titia effecta ancilla Cocceij Cassiani clarissimi viri aliquo casu. & postea fuit effecta bona mulier dicta Rufina. & ita Cocceius prædictus accipit in cõcubinam dictam Rufinam. & cum plene eam diligeret, pro suo amore manumisit dictam Titiam suam filiam. & ita Titia fuit effecta liberta ipsius Cocceij. & pro suo amore etiam aluit eam Titiam & secum tenuit, & postea cum esset effecta Titia multum pulchra, appellauit eam idem Cocceius vt esset sua concubina: sed ipsa Titia non consensit Cocceio prædicto: & hoc ideo, quia habuerat in concubinam matrem suam, & postea idem Cocceius instituit sibi hæredem eandem Titiam, & quandã suam Cocceij neptem. & postea decessit idem Cocceius. & postea fuit quæsitum à quibusdam principibus siue imperatoribus, an dictæ Titiæ libertæ alumnæq; Cocceij denegari debeat actio eius partis hæreditatis, quam Cocceius ei reliquit: & allegabat neptis Cocceij cohæres Titiæ ꝙ debebat denegari actio Titiæ, ex eo quòd ipsa noluit esse concubina patroni. cum ipse de hoc ipsam appellaret. Responderunt tamen dicti principes ꝙ non debet ei denegari dicta actio: quia ista Titia habuit iustam causam quare recusauit concubinatum patroni &c. quia Rufina cõcubinas. mater sua fuerat eius cõcubina. & hoc secundum quòd habes. ff. j. ibi, cum hæredis &c. alij habent. §. vulgo quæsitum apparuit &c. & tunc expone vt notatur in litera. Item & alij aliter intelligunt hanc literam quàm dixerint. & circa hoc dic similiter prout notatur circa literam. Viuianus.

m *Partem*. habebant enim cohęredes in substitutione qui non accusauerunt, & sic nihil perdunt. ad quod est. ff. l. proxi. in princip. cum suis cõcor. Accursius.

n *In ea*. id est, cum ea.

o *Non placuit*. licet alij sit concubina.

p *Eius*. scilicet patroni.

q *Qui concubinam*. scilicet aliam.

r *Relictum est*. à patrono.

ſ *Non denegabitur*. scilicet libertæ. excusabitur ergo liberta si patrono suo nõ consentiat: cum ille cõcubinam aliam habeat. nec enim plures potest habere[a]: vt in auth. quib. mo. na. effi. sui. §. si competen.

a *Quis non potest simul habere plures cõcubinas. adde quid de iure ciuili, an hodie cõcubinatus sit permissus: vide Feli. in. c. cum sit. col. 7. ver. respõdeo cõcubi-*

Mali hoc fecit. A Faba 3. part. 64.

BIU Cujas

quis autem defunctus.col.vij.si autem nō habeat ille aliam, forte non excusatur: vt.ſ.de concubi.l.j.in prin.&.§.pen.Accursius.

a *Honore pleno.* vt cōcubinam tamē: sed vxor habetur plenioris dignitatē per virū habeat: vt.ſ.de leg.iij.l.item legato.§.pe.

b *Iudicauerunt.* scilicet vt valeat relictum. & dic q̄ Cassianus habuit Rufinam cōcubinam: & tandem instituit hæredem neptem suā, scilicet testatoris: & ei dedit cohæredem filiam Rufinæ, quam filiam appellauerat vt esset sibi cōcubina. & ita ponitur appellare.ff.de iniur. l.item apud Labeonem.§.appellare.& §.si quis virgines. sed ipsa non cōsenserat: quia cognouerat matrem. & bene fecit: vt supra, de cōcubi.l.j.§.pe.& ideo quærebatur, an amitteret suam partem hæreditatis. & construe, cuius filiam vulgo quæsitam nepti cohæredem datam testator Cassianus appellauit. quam alumnam apparuit, scilicet esse in domo Cassiani nutritam. sed hoc nō impediret: vt.C.de nup.l.si quis alumnam. Item nota q̄ quidā faciūt.§.vulgo &c. quòd non placet. Accursius.

idque in testamento Cocceij Cassiani clarissimi viri, qui Rufinam ingenuam honore pleno[a] dilexerat, optimi maximique principes nostri iudicauerunt[b]: cuius filiam, quā alumnam testamēto Cassianus nepti cohæredem datam appellauerat, vulgo quæsitam apparuit. ¶ Cum hæredis nomen mutata voluntate paterfamiliàs incisis tabulis induxisset[c], atque ideo fisco portionis emolumētum adiudicatum fuisset[d]: eam rem legatariis non obesse[e] qui retinuerant voluntatem, diuo Marco placuit: & ideo cū suo onere[f] fiscum succedere.

Qui non vindicat mortem defuncti, indignus est hæreditate: & actiones confusæ non restaurantur nisi ignorantia fuerit deceptus. Bartolus.

XVII. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

Cum hæredis.] CASVS. Institui mihi hęredem Titium filium meum impuberem in testamento meo, & postea feci ei secundas tabulas, id est, substitui pupillariter Gaium & Sempronium, & multa legata in secundis tabulis reliqui quibusdam: & postea pœnituit me substituisse Gaium. vnde induxi nomen eius tabulas secundas incidendo, & volendo excludere Gaium tantum: & postea decessi: & filius meus prædictus impubes extitit mihi hæres: & in pupillari ætate decessit. vnde vindicauit sibi locum dicta substitutio. & sic Gaius & Sempronius adiuerunt ex substitutione. & postea fiscus petiit portionem Gaij vt indigni: & de iure habuit. certe hoc non nocet legatariis quibus fuit legatum à Gaio: imò fiscus tenetur ei satisfacere. Viuianus.

a *Quid sit inducere, pulchrè Bal. ſ.de senato.d.vlt.*

c *Induxisset.*[a] cultello incidendo. vel prius induxit pennam, postea incidit. Accursius.

d *Fuisset.* imò venientes ab intestato debent habere: vt.j.si tab. testa.nul.ex.l.j.§.hæres. Solu. hic vt soli hæredi noceret: non vt intestatus decederet. poterit ergo adiri hæreditas: sed hæredi auferetur per fiscum. ibi autē voluit prorsus intestatus decedere, non soli hæredi nocere. Vel dic vt ibi. Accursius.

e *Non obesse.* vt & supra, de his quæ in testa.delen.l.iij.& fin. & supra, eo.l.cum quidam.in fine.

f *Suo onere.* vt.ſ.ad Sillan.l.cum fisco.&.j.ad Trebel.l.Marcellus.§.fina.&.j.de iure fisci.l.dicitur. Sed quid de ære alieno? Respon.vt.j.de iure fisci.l.non possunt. Accursius.

HAeredem.] CASVS. Titius debitor meus instituit me hæredem: & postea fuit à quibusdam occisus. & ego adiui hæreditatem suam, & fructus ex rebus hæreditariis percepi, cum scirem eum ita occisum. vnde per aditionem prædictam fuit confusa actio quā contra eum habebam: & nō vindicaui mortem suam proponendo accusationē contra cædis auctores. certe fiscus potest mihi auferre hæreditatem prædictam, & etiam omnes fructus ex ea à me perceptos siue ante controuersiam mihi per fiscum motam, siue post: & nō potero petere vt mihi restituatur mea actio per aditionem confusa. Si autem credebam eum esse mortuum naturaliter & non occisum, & ita errabam in facto: non teneor de fructibus perceptis ante motam controuersiam. & possum postulare vt mihi restituatur dicta mea actio confusa. Viuianus.

g *Restituere.* ad quod est.C.e.l.j.&.l.proxi.&.C.de agri. & censi.l.quemadmodum. Accuursius.

h *Nec probe.* hoc est secundum dictum, ad quod est.ſ.e.l.indignum. &.j.l.proxi.§.j.& infra, de iure fisc. l.eius qui.§.penult. & fina. Accursius.

i *Facti.* secus igitur si iuris. Argu.contra.ſ.de peti.hære.l.sed & si lege.§.scire. ADDITIO. Tu dic quòd ideo quia ignorantia A iuris quoad fructus non constituit quem in mala fide: vt.l.si fur. §.j.infra, de vsucap.secundum Barto.hic.

k *Defensionem.* qui lucratur pro cultura & cura: vt instit.de rerum diui.§.si quis à non domino.ita & hic lucretur.

l *Subducatur.* id est, subduci petatur.

HAeredem qui sciens defuncti vindictam [omisit, &] insuper habuit fructus: omnes restituere[g] cogendū existimaui: nec probè[h] desideraturum actionem cōfusam restituī. deceptum autem ignoratione facti[i], bonæ fidei possessoris defensionem[k] habiturū (ante motam scilicet controuersiam) si ratio fructuū subducatur[l]: nec improbè confusam actionem reddi postulaturum[m].

Qui tacitam fidem accommodauit de restituendo fideicommisso, tenetur ad fructus, & post litis contestationem ad vsuras istorum fructuum venditorum de rigore: secus de æquitate. Bartolus.

XVIII. IDEM libro quinto decimo Responsorum.

EVm qui tacitum fideicommissum in fraudē legis suscepit, eos quoque fructus quos ante litem motam percepit, re-

m *Postulaturum.* Nota resuscitatur actio. sic C.ad leg.Falc.l.in imponenda. &.ſ.ad Syllañ.l.propter veneni.§. neptis.&.l.iij.§.si ignorans.&.ſ.de acquir.hære.l.cum bonis.§.fin.& j.ad Trebel.l.pen. sed regulariter contra.j.de solu.l.qui res.§.aream.

EVm qui.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & tacite eum rogaui quòd restitueret Seio non capaci. & ipse Titius super hoc mihi fidem accōmodauit in fraudem legis, quæ dicit nō posse relinqui nō capacibus: & decessi. dictus Seius adiuit hæreditatem meā, & fructus ex ea percepit. certe tenetur fisco restituere hæreditatē meam, & omnes fructᵒ qui inde percepti sunt: siue percepit antequam moueretur ei quęstio per fiscū, siue per eum qui detulit fisco: siue percepit postea: quia non videtur bonæ fidei possessor qui taliter fidem accommodauit. Sed quid si dictus Seius ante motam sibi controuersiam vendidit aliquos fructus? Certe post motam sibi controuersiam de dicto tacito fideicōmisso tenetur restituere prætium fructuum, & vsuras eorum: siue fuerunt naturales fructus quos vendidit, siue industriales. & hoc ad exemplum bonorum fisco venditorum ex dicta causa taciti fideicommissi. nam si possessor eorum bonorum vendat ea, tenetur restituere pretium fisco cum vsuris: vt hic, &.C.e.l.j.ij.respon. Si autem dictos fructus nō vendidit, sed habuit eos in suo vsu: satis erat pretia tantum eorum fisco restitui. quamuis autem ita sit stricto iure circa pretium & vsuras fructuum venditorum, vt dictum est.ſ.ea.l.tamen diuus Pius de æquitate decreuit fructus dictorum bonorum tacite non capaci relictorum tantum deberi fisco, & non vsuras pretij eorum fructuum. & hoc citra distinctionem temporis, id est, siue sunt percepti ante controuersiam possessori motam, siue post. Sed quis in istis casibus sustinebit onera hæreditatis? nunquid fiscus qui habet bona: an vero hæres meus? Et dicitur quòd fiscus. & idem est quando fisco sunt vindicata bona testatoris ex eo quòd hæres non vindicauit mortem ipsius testatoris ab aliquibus occisi. si quid tamen ob aditionem hæreditatis amiserit dictus hæres tacite fidem suscipiens, vel non vleiscens mortem defuncti, puta quia actiones quas habebat contra defunctum, sunt confusæ propter dictam aditionem, aut seruitutes quas habebat in prædiis defuncti, sunt confusæ propter dictam aditionem: non meretur auxilium restitutionis dictarum actionum vel seruitutum: quia propter culpam suam amisit bona. [PRO PARTE HAERES.] Institui mihi hæredes Titium & Seium, & prædicto Titio prælegaui fundum: & rogaui eundem Titium vt suam partem hæreditatis restitueret Semponio nō capaci. & ipse Titius accommodauit mihi tacitam fidem super hoc: & sic sua pars hæreditatis debet dari fisco: vt in princip. huius.l.& postea decessi. nunc quæritur, an integrum fundum sibi prælegatum possit sibi retinere, ita quòd non debeat fisco eum, vel eius partem? Et videtur quòd dimidiā partem fundi sibi debeat retinere, & dimidiam fisco dare: quia legatum ipsius fundi pro parte valet, id est, pro dimidia ipsius fundi quam habet idem Titius à cohærede suo: & ita cum illam dimidiam habeat iure legati, non tenetur eam restituere fisco, cum non accōmodauerit fidem de restituendo legato non capaci, sed tantum de restituenda sua parte hæreditatis, vt dictū est. pro alia autem dimidia fundi quam videtur idem Titius capere à seipso, non valet legatum: quia hæredi à semetipso legari non potest. vnde illam partem videtur possidere Titius, eo quia est hæres pro dimidia.

BIU Cujas

dimidia. & ita iure hæreditario videtur eam possidere, & nō iure legati. si possidet eam iure hæreditario, & ipse accommodauit fidem de restituenda sua parte hæreditatis non capaci, vt dictum est: ergo videtur accommodasse fidem de restituenda parte legati: ergo eam partem fundi legati debet dare fisco. Respon. tamen hic quòd nullam partem fundi debet dare fisco, imò integer fundus debet ei relinqui. nec enim dicēdum est rationem iuris, ac possessionis varietatē inducere diuisionem voluntatis, id est, non est dicendum quòd ratio iuris quæ. ſ. varietatem possessionis fundi prælegati inducit, vt scilicet Titius cui prælegatus est fundus, possideat fundum vario modo, id est, partem quam habet à cohærede, iure legati: & partem quam habet eo qp est hæres, iure hæreditario, vt dictum est: non est dicendum dico quòd dicta ratio iuris inducat diuisionem volūtatis testatoris. diuideretur autem voluntas testatoris si parte dicti fundi legati retineret sibi dict⁹ Titius, & aliā fisco restitueret: cum voluerit testator eum Titiū retinere sibi totū fundū ex prælegatione. Viui

a *Nō videtur.* imò prædo: vt supra, de peti. hæredi. l. prædonis. & facit. C. e. l. j. &. ſ. l. proxi. Accursius.

b *Vindicatorum.* cum quib⁹ veniūt fruct⁹ ante litem & post litē percepti à malæ fidei possessore: vt. ſ. proxi. veniunt & vsuræ prætoritorum fructuum: sed cum distinctione temporis, scilicet post motam litem, nō ante. sed postea corrigitur quod de vsuris dicit.

c *Post motam.* hoc lege cum sequentibus.

d *Pretia fructuum.* id est, æstimationem fructuum.

e *Sed diuus.* corrigens quod proximè de vsuris dixit. & facit. ſ. de vsu. l. cum quidam. §. in tacito. &. C. de peti. hære. l. j.

f *Hæredem.* ſubaudi, ad, ſi non habes.

g *Non defensa.* id est, non vindicata per accusationem.

h *Amiserit.* hic distingue: vt. ſ. e. l. proxi. facit. ſ. eo. l. indignum. & de vulga. ſubſti. ex facto. §. fina.

i *Legatum.* id est, prælegatum.

k *Non constitisset.* vt. ſ. de lega. j. l. legatum. §. j.

l *Possideret.* & ideo videbatur sibi auferenda vt ab indigno. & cætera quæ capit iure hæreditario.

m *Integrum.* quoniam in eo fraudem non commisit. ad quod est ſ. e. l. hæredi. j. respon. &. l. hæres. &. l. rescriptum. Sed econtra videtur quòd totum perdat: vt. d. l. hæredi. ij. respon. sed ibi impugnauit voluntatem totam.

n *Rationem iuris.* quæ est vt non valeat pro ea parte legatum.

o *Varietatem.* quæ est vt eam partem pro hærede, aliam pro legato possideat.

Si scriptis.] CASVS. Titium & Seium instituī mihi hæredes: & postea mutata voluntate aliud testamentum facere volui: & ipsi impedierūt me facere, & postea decessi. certè fiscus debet habere hæreditatē: & nihil valebit de eo quod in primo testamento continebatur circa legata, vel fideicōmissa, vel circa alia. Viuia.

ff. Infort.

stituere cogendum respondi: (quòd bonę fidei possessor fuisse non videtur[a]) exemplo bonorū fisco vindicatorū[b]. Post motam[c] [autem] de tacito fideicōmisso controuersiam, ante percepta fructuum pretia[d] cum vsuris esse restituenda respōdi: sed [&] omnium fructuū quorum pretia percepta fuerant. quòd si fructus in vsu habuit, eorum pretia tantum restitui satis erit. sed diuus[e] Seuerus bonorū tacitè relictorum, citra distinctionem temporis, fructus dumtaxat deberi, non etiam vsuras eorum, benignè decreuit. quo iure vtimur.

A quo vniuersa bona auferuntur, apud eum onera æris alieni non remanent: tamen iura confusa non restaurantur. Bartolus.

ſBonis vniuersis ex causa taciti fideicommissi fisco restitutis, hæredem[f] onus æris alieni non spectare conuenit: nec aliud seruatur morte non defensa[g]. Si quid tamen ob aditam hæreditatem actionibus aut seruitutibus cofusis amiserit[h], auxiliū* restitutionis non merebitur.

In bonis quæ auferuntur ex causa taciti fideicommissi, prælegata non veniunt: & prælegata intelliguntur prout testator reliquit, non prout de iuris subtilitate debentur. Bartolus.

ſPro parte hæres instituto, prædij legatum[i] acceperat, & hæreditatem* non capienti restituendi tacitū ministeriū susceperat. Quāquam legatum pro ipsius parte non constitisset[k], ideóque portionem istam pro hærede possideret[l]: tamen ei prædium integrum[m] esse relinquendum respōdi. neque enim rationem iuris[n], ac possessionis varietatem[o], inducere diuisionem voluntatis.

Testamentum primum rumpitur si testator secundum facere inceperit, & impeditus per hæredes non perfecerit. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro sextodecimo Responsorum respondit.

SI scriptis[p] hæredibus ideo hæreditas ablata est quòd testator aliud testamentum mutata voluntate facere voluit, & impeditus ab ipsis est: ab vniuerso iudicio priore recessisse eum videri[q].

XX. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomatorum.

EI qui mortem vxoris non defendit, vt indigno dos aufertur[r].

XXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

POrtiones quoque eorum[s] fisco vindicantur, qui mortem libertorum[t] suspectò[u] decedentium non defenderunt[x]. Omnes enim hæredes, vel eos qui loco hęredis[y] sunt, officiosè[z] agere circa defuncti vindictam conuenit.

Qui, ex necessitate officii testamentum accusat, ab eo quod proprio nomine meruit, non repellitur. Item quando plura iura cōcurrunt in persona vnius, perinde est ac si concurrant in personis diuersorum. Item pupillus ex facto tutoris perdit, sed restituitur. Bartolus.

XXII. TRYPHONINVS libro quinto Disputationum.

p *Si scriptis.* aliàs. §. Paulus respondit. & iungitur præcedentibus. aliàs lex, & incipit: si scriptis.

q *Videri.* nil ergo percipiunt instituti: vt &. ſ. si quis ali. te. pro. l. ij. &. C. si quis ali. te. proh. l. ij. in princ.

r *I qui mortem.*] CASVS. Cum centum haberem in dotem ab vxore mea, ipsa fecit pactum quòd lucraretur dotem si ipsa prædecederet, & postea fuit occisa: & ego nō vindicaui mortem suam accusando interfectores. certe aufertur mihi dicta dos vt indigno, & datur fisco. Viuianus.

r *Aufertur.* & fisco applicatur: vt infra, de iure fisc. l. cum mortem. & facit. ſ. solu. mat. l. si ab hostibus. §. j.

Portiones.] CASVS. Si libertus meus sit occisus, & ego nō vindico mortem suam accusando interfectores: portio quam deberem aliàs habere in bonis suis, aufertur mihi, & datur fisco. conuenit enim omnes hęredes vel eos qui loco hæredis sunt, vt sunt bonorum possessores, agere officioſè siue cum magno affectu circa vindictā defuncti. & si non faciunt ita, puniuntur, vt dictum est. Viuianus.

s *Eorum.* patronorū.

t *Libertorum.* suorum.

u *Suspecto.* quia suspicio erat eos ab aliquo occisos.

x *Non defenderunt.* i. non vindicauerunt.

y *Hæredis.* vt bonorum possessores: vt instituto. de bono. possess. §. quos autem.

z *Officioſè.* id est, cum officio, siue pietate, siue affectu magno, & cæteri. & sic est contra. ſ. eo. l. j. Accursius.

Vtorē.] CASVS. Hęc lex penit vnū casum principalem in princi. sui, vsque illuc: & si libertum &c. & in versi. discreta sunt &c. vsque ad finem. l. & occasione dicti principalis casus ponit tres casus alios secundarios. est ergo talis casus principalis: Cum Titius esset tutor Seij pupilli, fecit Gaius testamentum: & in eo legauit dicto tutori centum, & dicto pupillo alia. c. & instituit sibi hęredes P. & M. & postea decessit dictus Gaius testator. postea dictus Titius tutor videns quòd bona Gaij debebant pertinere ad pupillum suum ab intestato si ipse Gaius non fecisset testamentum, & audiens à quibusdam quòd dictum testamentum erat falsum, nomine pupilli accusauit dictum testamentum de falso, & succubuit: nunquid amittit idem tutor legatum sibi relictū in eodem testamento? Et videtur quòd sic: vt. ſ. e. l. Papinianus. Respon. tamen hic quòd non: quia necessitas officij tutelæ & fides tutoris debet esse excusata. licet enim idem Titius sit tutor & legatarius, tamen iura diuisa sunt. nam aliud est ius tutoris, & aliud ius legati relicti eidem tutori. & cum accusauerit tutor testamentū de falso iure pupilli, & non iure suæ personæ, non debet mereri propriam pœnam. & adeo est ille pupillus defensor tutoris sui qui accusauit testamentum de falso nomine ipsius pupilli, & adeo est quasi patronus dicti tutoris quantum ad excusandum eum tutorem à pœna, vt ipse tutor non patiatur pœnam, vt dictum est, sed ipse pupillus sic circa legatum sibi relictum. nam illud debet amittere nisi iuuetur beneficio in integrum restitutionis. & quod dixi in accusatione falsi testamenti,

habet locum si dixisset testamentum inofficiosum. Explicito principali casu qui pertinet ad hunc titulum, videamus vnum de tribus secundariis casibus, qui est talis: Pone quòd dictus tutor nomine dicti sui pupilli accusauit de crimine capitali libertũ patris sui tutoris, & succubuit: & postea idem libertus fecit testamentũ, & præteriit dictum tutorem filiũ patroni sui. nũquid habet idem tutor bonorũ possessionem contra tabulas ipsius liberti? Et videtur quòd nõ: vt.ĭ.de boñ. liber.l.qui cum minor. in princ. Respõ. tamen hic quòd non repellitur à dicta bonorũ possessiõe: quia officij necessitas & tutoris fides debet esse excusata: nisi instituisset dictã accusationé per suas simultates, siue calúnias: quia tũc bene repelleretur. & idem est per omnia in secundo casu secundario, scilicet si dictus tutor instituat cõtra aliquem accusationé nomine pupilli, & non probet. & sic succumbat. nam non veretur pœnam calumniatoris, nisi instituat dictam accusationem per simultates. Idem est per omnia in tertio casu secũdario, scilicet si dictus tutor instituat cõtra aliquem accusationé nomine pupilli, & ideo desistat ab accusatiõe, quòd interim pupillus ad pubertaté peruenit. nam nõ incidit in Turpilianum tutor. Viuia.

**Flo. suo*

† Et quod plus est, à maleficio excusat: vt l.tres tutores. ĕ. de admi. & peri. tuto. quod verũ in maleficio præsumpto, non vero & liquido: per Bart. in. l. etiam. C. de furtis.

TVtorem qui pupilli sui nomine [a] falsum vel inofficiosum testamentũ dixit, non perdere sua legata, si nõ obtinuerit [b], optima ratione defenditur. Et si libertum patris [c] pupilli sui*nomine [d] capitis accusauerit, non repelli à bonorum possessione cõtra tabulas: quia officij necessitas†, & tutoris fides excusata esse debet: nec quisquam iudicum calumnia notabit tutorem, qui nõ suis simultatibus [e] accusationem sub nomine pupilli instituit, sed cogente fortè matre pupilli, vel libertis patris [f] instantibus. Et si tutor reum aliquem postulauerit pupilli nomine, & ideo non sit exsecutus, quòd interim ad pubertatem pupillus peruenerit: non oportet dici in Turpillianum eum senatusconsultum incidisse [g]. discreta [h] sunt enim iura (quãuis plura in eandem personã deuenerint) aliud tutoris, aliud legatarij. & cum non suæ personæ iure, sed pupilli [i] accusauerit: propriã pœnam mereri non debet. Denique pupillo relicta in eo testamento, nisi à principe conseruata sint, pereunt [k]: adeo ille [l] est accusatoris defẽsor, & quasi patronus. Idem & Sabinus libris ad Vitellium scripsit.

Senatusconsultum quo cauetur auferendum ab eo quod quis tacitè vult restituere incapaci: habet etiã locum si hæres restituat id quod potest retinere ratione Falcidiæ.

XXIII. GAIVS libro Singulari de tacitis fideicommissis.

SI quilibet [m] hæres ex cuiuscumque testamento tacitè rogatus fuerit, vt quadrantem quem legis Falcidiæ beneficio retinuit [n], non capienti restituat: æquè locus erit senatusconsulto [o]. neque enim multum intererit inter tale fideicommissum, & cum quis id quod ad se ex hæreditate peruenerit, restituere rogatus sit.

XXIIII. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

SI testamentũ patris iure factum filius negauit [p]: quoniam de iure disputauit, non iudiciũ [defuncti] impugnauit [q] aut accusauit, retinet defuncti voluntatem.

Sola ratio cõiunctionis non inducit præsumptionem fraudis. Item vt locus sit fisco, oportet in personam incapacis diem cedere. Bartolus.

XXV. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

SI gener socerum hæredem reliquerit: taciti fideicommissi suspicionem sola ratio paternæ [r] affectionis nõ admittit.

Apud Scæuolam libro trigesimo Digestorũ Claudius notat: Si* viuo testatore decesserit is cui illicitè [s] legatum relictum erat: non fisco hoc vindicatur, sed apud eum à quo relictum est, remanet [t].

---

a *Pupilli nomine.* aliud si suo. tunc enim propria perdit legata: vt.ĭ. ea.l.in fi.ibi, & cum nõ suæ personæ &c. &.ĕ. eo.l.post legatum.§.ei. &.§.amittere. Item q dicit nomine pupilli, dic.i.pro vtilitate pupilli: suo tamen nomine: vt.C.de his qui.vt indig.l.Polla.

b *Non obtinuerit.* id est, succubuerit: vt.C.eod.l.alia. & facit ad hoc institu.de inoffic.testa.§.si tutor.&.ĕ.de inoffic.testa.l.aduersus.§.j.& de admini.tuto.l.cum quidam. Accursius.

c *Patru.* scilicet tutoris.

d *Sui nomine.* secus si suo: vt.ĭ.de iure pat.l.eum.

e *Simultatibus.* alioquin aliud esset: vt.C.de admini. tuto.l.non est.&.C.qui accusa.non poss.l.ij.

f *Patris.* scilicet pupilli.

g *Incidisse.* sic &.ĭ.ad Turpil.l.diuus.

h *Discreta.* ratio ad omnia prædicta.

i *Pupilli.* scilicet nomine.i.ad eius vtilitatem: vt.C.de his qui. vt indig.l.Polla.& qui accu.non poss.l.ij.

k *Pereunt.* vt &.C.de his qui.vt indig.l.Polla.&.ĕ.e.l.post legatum.§.ætati. Accursius.

l *Ille.* scilicet tutor.

SI quilibet.] CASVS. Institui mihi duos hæredes, & multa legata ab eis reliqui, & vltra dodrantem hæreditatis meæ. & sic vindicabat sibi locũ lex Falcidia in legatis. & postea quélibet de dictis hæredibus rogaui vt quadranté hæreditatis meæ quem possum retinere ex legatis beneficio legis Falcidiæ, nõ capienti restituerent: & ipsi mihi super hoc tacitã fidem accõmodauerũt. & decessi. nunc quæritur, an sit locus senatusconsulto in quo cõtinebatur q accõmodantibus talem fidem auferretur illud super quo accommodauerunt eam, & daretur fisco? Et videbatur q non, quasi non rem meam, sed rem hæredum rogassem restitui non capaci.

m *Si quilibet.* alias nõ est hic. l. sed ibi incipit §. Idem & Sabinus scripsit si quilibet &c. Ac.

n *Retinuit.* id est, retinere potuit.

o *Senatusconsulto.* cuius nomen non habemus: quo cauetur ei auferendum, & fisco applicandum. Argu. ĭ. ad Trebel. l. Marcellus. §. fin. videbatur autẽ contrarium, ideo quia de suo largitur: vt argu. ĭ. de iure fisci. l. ita fidei. in fine. Accursius.

SI testamentũ patris.] CASVS. Quãuis ille qui dicit testamentum falsum, & succumbit, perdat illud quod sibi in eo testamẽto relictum est, & detur fisco: vt supra, eod. l. Papinianus. &. l. post legatum. §. si pater. tamen ille non amittit qui dicit testamentũ non iure factum propter solennitaté deficientem: quia tũc videtur de iure disputare, & non iudicium defuncti impugnare. Viuianus.

p *Negauit.* iure factum. Accursius.

q *Impugnauit.* scilicet taliter vt perdat relictum, vere tamen impugnat. quod dic vt ĭ. eo. l. post legatum. §. j. *Hallander non hoc loco pro fisco

SI gener socerũ.] CASVS. Cum habe-rem filiã Titij in vxorem, quæ quidem aliqua de causa non erat capax, feci testamentũ, & dictum Titium meum socerum institui mihi hæredem: & decessi. postea venit Seius, & detulit bona mea in fiscum, dicens me debere præsumi rogasse tacite dictum meum socerum vt restitueret hæreditatem meam vxori meæ prædictæ, quæ erat sua filia. & hoc dicebat debere præsumi ratione paternæ affectionis. Sed certe hoc nõ debet præsumi propter hoc solum: imò oportet de hoc tacite hæredem esse rogatum in veritate: vt dicitur. ĕ. eo. in principio. [APVD SCAEVOLAM.] Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd daret centum Seio non capaci: & postea dictus Seius decessit me testatore viuente: & sic in eius persona non cessit dies legati fideicommissi vtiliter vel inutiliter. non vindicatur certe hoc casu à fisco dictum fideicommissum, sed remanet apud hæredem. Viuianus.

r *Paternæ.* quia loco parentis est socer: vt.ĕ.solu. matri. l. quia parentis. quasi de eo confidat. vel paternæ, quia vxor scilicet filia soceri erat non capax: & ideo videbatur socer institutus, vt ad filiam peruenirent: quæ suspicio non sufficit, nisi appareat eum tacite rogatum: vt infra, de iure fisci. l. non intelligitur. in princip. &.§.j.& supra, eo.l. in fraudem. Sed argu. contra. C. de fideicommiss. l. quamuis. &. ĭ. ad Trebel. l. pure.

s *Illicite.* quia non capaci.

t *Remanet.* ad hoc est. C. de cadu. tol. §. pro secundo. &. ĕ. eo. l. in fraudem. §. j. Argu. contra. ĭ. de iure fisci. l. iij. §. quando autem. sed aliud est mori, vt hic: aliud fieri nõ capacem, vt ibi. Item hic fallit regula quam habes. ĕ. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. meminisse. vt ibi dixi. &. ĕ. eo. l. Claudius in fine. Accursius.

DE

DE CONDITIONIBVS ET demonstrationibus &c.

Supra dictum est de legatis: in quibus quia quandoque ponitur condi-tio, & demonstratio, modus & causa: ideo de his dicit. Est autem condi-tio quædã legati suspensio, cuius de futuro defectus seu confirmatio pen-det. Demõstratio est quæ-dã in existẽtibus seu præ-teritis accidentibus noti-tia, quo magis legatũ sit liquidum, adhibita. Causa dicitur quædam de præ-teritu procedens suasio, quo testamento nostro magis quem honoremus: siue ani-mi pulsio à nobis expres-sa. Modus est de futuro, & quasi cuiusdam remu-nerationis à legatario pe-tita exhortatio: quo non completo ita relicto pri-vatur, sicut deficiente con-ditione ab initio non ca-pit. Videndũ ergo de na-tura prædictorum. Natu-ra conditionis est vt si sit potestatiua, ei obtemperetur, vel per eum qui ob-temperare debet, non fiat quo minus adimpleatur: quo casu pro impleta ha-betur, & relictum capie-tur: vt.C.de condit.inser. l.fin.& supra, de condit. instit.l.quæ sub conditio-ne.& de lega.1.l.turpia. si vero turpis vel inhone-sta, si quidem ex parte lega-tarii, pro non adiecta habetur. idem de impossi-bili. aliter si ex parte hæ-redis ponatur. tunc enim legatum vitiatur: vt instit.de leg.§.fina. si vero casualis vel mixta fue-rit, euentus spectatur: vt.C.de cadu. tol.§.sin autem aliquid. In mixta vero legatarius adiuuatur si per eum non stetit, sed per eum in cuius for-tuitum casum steterit: vt.C.de condit.inser.l.legatum. Natura vero cau-sæ vel demonstrationis est vt quamuis falsa demonstratio vel causa di-catur, legatum tamen non vitietur, vt instit. de lega.§.si quis in nomi-ne.&.C.de fal. cau.adie. lega.l.2.& fin. Natura vero modi hæc est, vt modus adimpleatur, vel per legatarium nõ steterit quo minus adimplea-tur: & sic legatum non reuocatur: vt.C.de his quæ sub mo.l.1.&.2.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber trigesimusquintus.

DE CONDITIONIBVS & demonstrationibus, & causis, & modis eorum quæ in testamento scribuntur.

TITVLVS I.

1. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

LEgatis quæ relinquũtur, aut dies [certus, aut] incertus, aut cõditio [a] adscribit: aut si nihil horum factum sit, præsentia [b] sunt, nisi si vi ipsa cõditio [c] insit. Cũ dies certus adscriptus est: quamuis dies nondum venerit, solui tamen possunt [d]: quia certum est ea debitum* iri. ℣ Dies autem incertus est cùm ita scribitur: *Hæres meus cum morietur, decem dato.* nã diem incertum habet mors eius: & ideo si legatarius ante decesse-rit, ad hęredem eius legatũ non transit: quia non cessit [e] dies viuo eo, quãuis certum fuerit moriturum hæredem. ℣ Inest autem conditio legatis [f]*, veluti cum ita legamus: *Quod ex Arescusa natum fuerit, hæres dato.* aut, *Fructus* [g] *qui ex eo fundo percepti fuerint, hæres dato.* aut, *Seruũ quem alij non legauero* [h], *Seio dato.*

Conditiones casuales possunt viuo testatore impleri: secus si fuerint potestatiuæ, & faciles: quia tunc debent impleri post mortem, & scienter, non fato. Bartolus.

II. VLPIANVS libro quinto ad Sabinum.

CONditionum quædã sunt quæ quandocumque* impleri possunt, etiam viuo testatore: vtputa, *si nauis ex Asia venerit.* Nam quandocumque* venerit nauis, conditioni paritum videtur. Quædã, [sunt] quę non nisi post mortem [i] testatoris: [veluti,] *si decẽ dederit* [k]: *si Capitolium ascenderit*. Nam vt [l] paruisse quis conditioni videatur, etiam scire debet hanc condi-brum, scilicet aut dies incertus: vt infra, ea.l.§.dies. sed dices eum contineri sub membro de conditione: vt infra, eod.l.dies. at di-co hoc non esse verum semper vt habeatur pro conditione dies incertus: vt infra, quando dies lega.ced.l.si cum hæres.in fin.l.& infra, eod.l.conditiones. Accursius. *Dies incer-tus, an & quando pro conditione habeatur.*

b *Præsentia.* id est, pu-re debentur. sic supra, de leg.ij.l.omnia.& in-fra, quando dies le.ced. l.si dies. in princip. & infra, de regu. iur. l.in omnibus. sed fallit.j.ad Trebell.l.epistolam.§. fin.&.l.vbi.& supra, de auro & argen.leg.l.fi-liam. quæ sunt contra. Vel dic in illis tacitam inesse conditionem.

c *Conditio insit.* quod est quandoque ex na-tura vel qualitate rei le gatæ. vt in partu Ares-cusæ & fructibus. quan doque ex qualitate le-gandi: vt seruum quem alij non legauero, Seio dato. vt.j.§.fina.

d *Possunt.* cum gratia onerati dies est appos-itus: aliàs secus: vt su-pra, de an.leg.l.eum.& de lega.ij.l.si ita.§.Pe-gasus.& est aliud in cõ ditionali legato relicto in diem incertũ quàm hic dicat: vt infra, de verbo. obliga. l.stipu-latio ista. §.inter certã. & supra, de condic.in-de.l.qui promisit. &.j. quando di. leg. ce. l.si dies. Item in diei cessione differt purum, & cõditionale: vt.C.de cadu.tol.§.si autem sub conditione.

Fl. legati.

Fl. quan-doque

Fl. quan-doque

e *Non cessit.* facit.j.quando dies le. ce. l.si cum hæres. & infra, eod.l.hæres meus. &.l.in testamento. & supra, de lega.ij. l.si pe-cuniam.§.fina. Accursius.

f *Conditio legatis.* non tamen per omnia est conditionale: vt.j. eo.titu.l.conditiones.& dic vt dixi.s.ea.l.

g *Fructus.* sic infra, de verbo.obliga.l.interdum.&.l.inter stipu-lantem.§.sacram.&.s.de triti.& oleo.leg.l.cum certus.& de con-trahen.emp.l.si debitor.§.fina.

h *Non legauero.* idem si dicam, qui meus erit cum moriar: vt.s. de lega.j.l.v.§.j.&.l.vj. Accursius.

Conditionum.] CASVS. Quædam sunt conditiones in testa-mentis appositæ quæ possunt adimpleri per eum cui impositæ sunt quandocũque ex quo appositæ sunt: sed & viuo testato-re, & mortuo, & ante aditam hæreditatem suam, & post: vt puta si ita dixit testator, Centum lego Titio si nauis ex Asia venerit. Aliæ autem sunt conditiones quæ non possunt impleri nisi post mortem testatoris: vtputa si ita dixit testator, lego equum meum Titio si.x.dederit Seio, vel si capitolium ascenderit. sed vt dictus Titius legatarius videatur conditioni paruisse, etiam scire debet dictam conditionem sibi appositam. nam si fato siue per fortunam non sciens sibi appositam conditionẽ adimpleuerit conditionem, non videtur obtemperasse voluntati defuncti. Viuianus.

i *Post mortem.* & harum quædam etiam ante aditam hæredita-tem, quædam tantum post: vt supra, de lega.j. l.quæsitum. &.j. eo.l.Iulius Paulus. Accursius.

k *Dederit.* Titio extraneo, & sic etiam ante aditam hæredita-tem. si autem hæredi, tunc tantum post: vt.d.l.quæsitum. §.j. Et not. quòd conditio aut est casualis, & hæc etiam viuo testatore potest adimpleri, & etiam ignorante eo cui proficit eam adimple-ri. Aut potestatiua: & tunc si in dando, mortuo demum testato-re, & à sciente. si autem in facto: aut quod facile potest fieri, vt exire scholas. & tunc idem quod in dando. si vero non facile: vt si nupserit illi, vel isti, vel simili (quod raro contingit) & tunc etiam viuo testatore: vt hac.l.&.j.e.l.multum.&.l.hæc conditio, &.l.si iam.&.l.Publius.&.l.conditionum. & supra, de hære.insti. l.si quis ita.&.C.de institu.& substitu.l.si quis.

l *Nam vt.* nam, pro certe, vel pro, sed.

a *Fato.* Not.non proficit fieri fato.sic & infra,de bono. possess. secundum tabu.l.j.§.sufficit.in fin.ibi,scientiam &c. & supra, de acquir.hære.l.hæres institutus.&.ş.de arbi.l.diem.in princip.Sed argu.contra.j.de verb.oblig.l.cum seruus. &.ş.quemadmo.testa. ape.l.si in duobus.&.C.de prescrip.lon.tempo.l.fin.&.j.eo.l.mul tum.Accursius.

†*Non sufficit fato cõditiones impleri. facit glo.fin.post med.in fin. extra de dolo & cõtu.*

Obtinuit.] CASVS. Legauiti bi centum sub conditione impossibili de iure, vel de natura. certe pro non scripta habetur cõditio,& legatum consequeris.Viuianus.

b *Adscriptas.* in persona honorati: vt lego tibi vel instituo te si cœlum digito tetigeris: vt hic,&.ş.de cõdi.instit. l.j.& inst.de hære.inst. §.fi. secus si in persona onerati: vt præcipio hæredi vt faciat impossibile:puta vt cœlum digito tangat:aliàs det.x. Titio. nam non valet relictum de decem : vt institu. de lega.§.fi.sed quandoque etiã in persona hæredis idem vt habeatur pro non apposita : sed non ad cõmodum fideicommissarij: vt infra, ad Trebell. l.facta.§.si sub cõditione.Accursius.

Si his legatũ. Ad euidentiam huius.l.no ta quòd si libertus patronum prætereat aliis hæredibus institutis, & legata relinquat liberis vel parentibus suis liberti,& patrõnus postea petat bonorum possess.contra tabu.& sic rumpat testamentum liberti,& pro tertia hodie habeat ab intesta.bona dicti liberti : quòd pro ea parte quam consequitur ex bonis liberti , debet præstare liberis & parentibus liberti legata eis per libertum relicta : vt infra, de leg. præst. bono. possess. contra tabu.pe.l.j.

CASVS.] Pone ergo quòd dictus libertus legauit liberis vel parentibus suis fundum sub conditione, si darent hæredibus scriptis centum : & postea patronus præteritus habuit per contra tabu. bono.possess.liberti tertiam partem.& sic pro tertia parte debet & vult præstare liberis & parentibus liberti fundum prædictum eis legatum.certe prætor debet temperare conditionem sub qua dicta legata erant relicta liberis & parentibus : scilicet vt & dicto patrono & hæredibus scriptis pro portione dentur ea quæ sunt apposita, liberis & parentibus , gratia implendæ conditionis legati eis relicti. [SI ITA SCRIPTVM.] Ita scripsit Gaius in testamento suo , Si in quinquennio proximo Titio filius natus non erit,tunc decem Seiæ hæres dato. & postea decessit Gaius testator,& postea dictus Titius decessit ante quinquennium.nunquid debentur Seiæ statim decem?Et videtur quòd sic, quia iam certum est Titio filium quinquennio nasci non posse. Respon.tamen hic quòd non debentur ei nisi in fine quinquennij: quia articulus, tunc, positus in verbis testatoris significat extremum tempus quinquennij.Viuianus.

c *Si his.* Libertus instituto extraneo & patrono præterito reliquit legata coniunctis personis si decem dent hæredi. si patronus postea petat tertiam partem per contra tabulas , soluet tertiam de legatis,& habebit tertiam de decem dandis causa implendæ conditionis: sed cæteris non soluit: vt supra,de lega.ij.l.cum patronus.& infra, de dona.l.si patronus. & infra, si à paren. quis fuerit ma.l.iij.§.si filius. sed cum hodie habeat tertiam. nec soluat legata etiam coniunctis personis : vt institu.de succes. li.§.si vero testamentum. videtur quòd non de decem dandis causa implendæ conditionis aliquid habere debeat.

d *Præstat.* vt liberis & parentibus liberti. ad quod est.C.de bono.possess.contra tabu.l.j.& dic patronus petens contra tabu.pro tertia contra scriptos hæredes.

e *Temperare.* vt non tota decem dentur scripto: sed producitur tertia etiam ad personam patroni qui non fuit institutus:vt infra, de leg.præ.l.is qui.§.fina.

f *Dentur.* scilicet dari iussa causa implendæ conditionis.& facit tionem incertam. Nam si fato[a] fecerit†, non videtur obtemperasse voluntati.

Conditio impossibilis in vltimis voluntatibus habetur pro non apposita.Bartolus.

III. IDEM libro sexto ad Sabinum.

OBtinuit, impossibiles cõditiones testamento adscriptas[b], pro nullis habendas.

Sicut fingitur legati præstatio,ita conditionis implementum.Bartolus.

IIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI his[c] legatũ est quibus patronus legata præstat[d]:tem perare[e] debet prætor conditionem , vt & patrono & hæredibus scriptis pro portione dentur[f] conditionis explendæ gratia.

Si conditio deficit ante diem,expectatur dies propter dictionem, tunc, quæ temporis extremitatem significat.Bartolus.

†Si ita scriptum sit , *Si in quinquennio proximo Titio filius natus non erit , tum decem Seiæ hæres dato.* si Titius antè mortuus sit[g], non statim Seiæ decem deberi: quia hic articulus, *tum*[h], extremi quinquẽnij tẽpus significat.

Pupillus, seruus, & filius possunt implere conditionem.Bartolus.

V. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

COnditionibus[i] pupillus & sine tutoris auctoritate parere potest. nec quem mouerit* quòd expleta conditione necessarius hæres aliquando[k] esse potest. nam hoc iure potestatis fit*, non conditionis[l] expletæ . Item seruus vel filiusfamiliàs sine iussu patris vel domini conditionem[m] implere possunt, quia eo facto nemo fraudatur.

Quantum ad pœnæ cõmissionem,etiam in vltimis voluntatibus à personæ non receditur.Bartolus.

VI. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

A infra, de dona.cau.mortis.l.ei qui.

g *Mortuus sit.*& sic certum est iam Titio filium intra quinquennium nasci non posse.

h *Tum.* tunc & tum, idem significant. & facit supra, de vulga. substi.l.in substitutione.&.ş.si quis cau.l.si cum.& infra,de verb. obliga.l.in illa stipulatione. & supra,de vsufru.lega. l.vxori vsumfru.villæ.&.j.eo.l.hoc genus.Accursius.

Conditionibus.] CASVS. Titium pupillum institui mihi hæredem sub conditione si ascenderit capitolium: & decessi. certe poterit dictus pupillus adimplere conditionẽ etiam sine auctoritate tutoris sui. Sed obiicitur: nõne solet dici quòd pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur hæreditati? Certe sic: vt.ş.de aucto.tuto, l.obligari.in prin.&.§. hæreditatem.ergo male videtur hic dicere ita indistincte. deberet enim excipere illum pupillum qui est in potestate patris instituentis eum sub dicta conditione. nam ille pupillus adimplens cõditionem prædictam est necessarius patris hæres, & ita inuenitur obligari hæreditati sine auctoritate tutoris: quod esse nõ debet, vt dixi. sed hoc nõ obstat: quia hoc, scilicet qꝯ fiat necessarius hæres,euenit iure patriæ potestatis, & nõ iure conditionis expletæ siue impletæ. Sed pone qꝯ sub dicta cõditione institui mihi hæredẽ seruum Titij,vel filium suum famil.nũquid implere conditionẽ sine iussu patris vel domini possunt? Et videtur qꝯ non, quia filius vel seruus non possunt facere deteriorem conditionem patris vel domini. esset autem deterior conditio patris vel domini si essent hæredes per filios vel seruos eorum adimplentes conditionem sub qua sunt instituti. Sed respõ.hic quòd bene possunt adimplere dictam cõditionem:quia eo facto,id est,per dictam adimplectionem conditionis nemo fraudatur,id est, neque pater, neque dominus. nam non sunt propter hoc hæredes nisi velint.Viuianus.

Flu.

Flu.

i *Conditionibus.* in faciendo existentibus: puta si ascenderit capitolium. secus autem credo si in dando : vt infra,de solu.l.quòd si forte.§.fina.Idem dico ecõtra si aliquis sit iussus dare pupillo, vel facere aliquid ei. nam fieri sine tutore potest,sed dari non potest: vt infra,de solu.l.si seruus.x.H.Item & impedire potest pupillus: vt infra,eo.l.cum pupillus.

k *Aliquando.* puta si sit in potestate testatoris constitutus.

l *Non conditionis.* Argumentum quòd non statim impleta conditione sit quis hæres: vt &.ş.de condic.ob.cau.l.j.§.si parendi.& de acquir.hære.l.Antistius.& de condi.institu.l.antepe.Sed contra.ş.de hæredi. institu.l.iam dubitari.§.quia.sed dic vt supra, de condic.ob cau.l.j.§.si parendi.

m *Conditionem.* quæ sit in faciendo. secus forte si in dando. vel refert, institutus sit sub conditione filius vel seruus, dominus an pater.in primo non potest: vt.ş.de condit.instit.l.quæ sub cõditione. quæ est contra.in secundo potest:vt hic. vel secundũ alios potest,vt habeãtur pro pure institutis dominus & pater. Accur.

Multa testamento.] CASVS.Institui mihi hæredem Titium, & iussi ei quòd faceret mihi monumentum arbitrio Seij:& si nõ faceret,iussi qꝯ daret.c.Gaio nomine multæ,id est pœnæ,& decessi.postea dictus hæres meus non inuenit viuum Seium cuius arbitratu faciat monumentũ: vel non vult adesse idem Seius, vel non vult dicere quale fieri debeat monumentũ.certe in his tribus casibus nõ incidit hæres in dictã pœnã, quia per eũ nõ remanet. & idẽ est, si talis pœna apponatur legatario, vel alicui alij qui capit ex vltima volũtate. [SI SERVOS.] Institui mihi hęredem Titiũ sub conditione,si manumitteret quatuor seruos pone quos nominaui:quorũ duo erãt mortui ante testamentũ meũ me ignorante.& postea decessi.nũc quęritur,an dictus Titius defectus sit conditionet

BIU Cujas

conditione: vt scilicet nō sit hæres, ex eo quòd non potest manumittere mortuos? Et dixit Neratius quòd sic: nec distinguebat dictus Neratius, vt cum dictus Titius posset in totum parere dictæ conditioni, an non: vt primo casu non sit hæres si non pareat. secundo sit hæres, quia parere nō potest: immo simpliciter dicebat, vt dixi, eum cōditione defectum esse. sed male dixit dict⁹ Neratius. vnde Seruius & Labeo, & Sabinus & Cassius reprehendunt eum ponendo similē casum superiori, qui casus est talis: Pone quòd ego ita scripsi in testamento meo: Si filia mea & mater mea viuent, Titium hæredē instituo. cum filia mea iam esset mortua me ignorante, & postea decessi. certe non deficitur cōditione dictus hæres institutus, quāuis filia mea nō inueniatur viua. tales enim cōditiones habentur pro non scriptis quasi impossibiles. Viuianus.

Multa[a] testamento nō cōmittitur ab hærede, [b] vel legatario, vel eo [c] qui ex vltima voluntate aliquid lucratur, qui alicuius arbitratu monumē tum facere iussus sit, [d] si is cuius arbitrium est, nō viuat, vel adesse non possit, aut* arbitrari nolit.[e]

Pro ea parte p quā cōditio est impossibilis, remouetur: pro alia firma remanet. Bar.

V Si seruos[f] certos qui manumisisset, hæres esse iussus erat: quibusdā ex his antè mortuis, Neratius respondit defici eum cōditione: nec æstimabat,[g] parere posset conditioni, nécne. Sed Seruius respondit, cum ita esset scriptum: *Si filia & mater mea viuent*,[h] altera iam mortua[i] non defici[k] conditione. Idem est & apud Labeonem scriptū. Sabinus quoque & Cassius quasi impossibiles eas conditiones in testamēto positas, pro non scriptis[l] esse. quæ sententia admittenda est.

In omnibus conditionibus de non faciēdo quæ non possunt impleri ante vltimum vitæ spiritum sine expectatione tristis euentus, cautio de non faciendo pro implemento habetur. idem si non sit cui caueatur. Bar.

VII. VLPIANVS libro octauo decimo ad Sabinum.

a *Multa.* aliàs dicitur extraordinaria pœna p arbitrio iudicis: vt. j. de verb. sign. l. aliud. §. inter. Sed hic à testatore. Et dic q̄ testator iusit fieri monumentum ab hærede vel aliàs onerato, arbitrio Titij: quo non facto præcepit dari decem cuidam nomine pœnæ. duplici ratione non committitur prima, quia nō arbitratur Titius: vt hic, ad quod. s̄. de vsur. l. cū quidam. §. si à pupillo. & de arbi. l. arbiter. & j. eo. l. si Titius statuas. & l. in testa. Item quia olim nil poterat ratione pœnæ poni: licet hodie contra: vt. s̄. de iis quæ pœ. no. l. j. & institu. de leg. §. pe. & §. fin. *ADDITIO.* Dic quòd illa. l. j. de iis quæ pœnæ no. non ob. quia ibi loquitur, quando præcesserat dispositio turpis, licet glo. ibi aliter sentiat. & non bene, secundum Bartolum.

b *Ab hærede.* scilicet præstanda.

c *Vel eo.* puta fideicommissario.

d *Iussus sit.* & si non fecerit, det decem Titio.

e *Nolit.* ideoque quod iussus est legatarius, nō impletur, nec recurritur ad arbitrium alterius: vt hic innuit, & C. de contrahen. empt. l. fi. & infra, de verbo. oblig. l. si quis arbitratu. Accursius.

f *Si seruos.* testator instituit Titium hæredem, si manumitteret Stichum Pamphilum & Erotem. cum duo ante testamentū decesserint, Neratius dicit deficere conditionem institutionis propter mortuos, nec æstimabat, scilicet referre, parere posset conditioni in viuis, vel non.

g *Æstimabat.* id est, nil cogitabat super hoc: quia pro eo habetur, ac si parere non posset.

h *Viuent.* puta in kalendis: & subaudi, dato illi decem.

i *Mortua.* ante testamentum.

k *Non defici.* si habes, non defici, concordat cum sequētibus iurisconsultis, & contradicit Neratio. vel si deest, non concordat cum Neratio & Labeone, sed Sabinus & Cassius contradicunt: quod seruabitur. & secundum primam, scilicet non defici, dic secundum Azo. & H. si tamen altera quæ erat viua tempore testamenti, viuat in kalendis. cum enim sit casualis conditio, ea deficiēte nullum est legatum, & idem in superiori potestatiua: hic secus: quia ibi in superstitibus si manumissio per casum est impedita, pro impleta habetur conditio: vt. s̄. de condit. instit. l. quæ sub conditione. §. quoties.

l *Pro non scriptis.* hoc intellige in seruis mortuis. sed superstites dico eum manumittere debere. Sed quid si decesserit post testamentum? Respon. non deficit conditio. secus in alio casu quando altera mulierum decessisset post testamentum: quia illa conditio est casualis, sed alia potestatiua. vnde habetur pro impleta, cum non stet per eum, sed per fortuitū casum. & facit supra, de leg. j. l. ab omnibus. §. in testamento. & de condit. instit. l. institutio.

MVcianæ cautionis necessitas[m] * consistit in conditionibus, quæ non in faciendo[n] sunt conceptæ: vt puta, *Si in Capitolium non ascenderit. Si Stichum non manumiserit.* & in similibus.[o] Et ita Aristoni & Neratio & Iuliano visum est. quæ sententia & constitutione diui Pij cōprobata est. Nec solùm in legatis[p] [id] placuit: verùm in hæreditatibus quoque idem remedium admissum est. Vnde si vxor maritum suum cui dotē promiserat ita hæredē scripserit ex parte, *Si dotem quam ei promisi, neque petierit, neque exegerit.* denuntiare eum posse cohæredi, paratum se accepto facere dotem, vel cauere: & ita adire posse hæreditatē. Sed si ex asse sit institutus maritus sub ea cōditione, quoniam non est cui caueat: non impediri eum quo minus adeat hæreditatē. Nam iure ipso videtur impleta conditio, q† eo quòd non est quem possit de dote conuenire ipse adeundo hæreditatem.

Qui debet cum aliquo esse, non tenetur cum eo omni momento morari. Bartolus.

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

Mvcianæ.] CASVS. Legaui tibi. x. si capitolium non ascenderis, vel si Stichum non manumiseris. certe si caueris hæredi meo de non ascēndendo, vel de non manumittendo, consequi debes legatum. & hæc dicitur Muciana cautio à Mucio introducta. & idem est si institutus est aliquis sub aliqua dictarum conditionum: vt ecce instituit vxor virum hæredem pro dimidia si dotem sibi viro per vxorem promissam & non datam nō peteret. nam cauebit vir cohæredi suo de non petendo, & hæres erit. si autem dicta vxor eum solū prędicto modo hæredem instituit, & ita non est cui caueat: erit hæres etiam si nō caueat. Vim *Necessitas.* aliàs, necessitas, scilicet causatiua si vult cōsequi relictum. aliàs, vtilitas: quæ est quia statim legatum consequitur remedio cautionis, & fauore vltimæ voluntatis: nisi alia conditio suspendat: vt infra, eo. l. auia. §. Mutiana. nam in stipulationib⁹ secus & aliàs inter viuos: vt infra, de verb. obli. l. si ita stipulat⁹ fuero te sisti certo loco. in fi. j. respon. & supra, de condic. cau. da. l. ij. in princip. & fuit à Mucio inuenta, vt Publiciana à Publicio: vt insti. de ac. §. aliæ. scilicet de eo. l. hæres. §. qui post. &. s̄. de leg. ij. l. cum filius. §. qui Mutianam. n *Quæ in non faciendo conceptæ sunt.* secus si in faciēdo. tūc enim non nisi extante conditione: vt infra, eo. l. qui hæredi. in fi. Azo.

o *Et in similibus.* quæ non possunt impleri viuo legatario: aliàs secus si possunt impleri eo viuo, vt si Titio equum non dederis, lego tibi decem. nam te viuo potest conditio existere si equus vel Titius moriatur. in casu tamē interponitur cautio etiam si potest impleri viuo legatario: vt decem vxori lego si à liberis nō discesserit. nam durum est euitari cautionem illo prætextu quod liberi præmoriātur matri: vt infra, eo. l. cum tale. in prin. &. §. Titius. & hac ratione fit cautio cum dixi: si Stichum non manumiseris: licet posset præmori Stichus: quia cogitari hoc durum est. Porro quædam est conditio in non faciendo: quæ omnino remittitur quasi contra publicam vtilitatem: vt Bertæ si non nupserit. vel æquipollens: vt infra, eo. l. cum tale. §. Mæuiæ. & facit infra, eo. l. cum sub hac. &. l. hoc genus. &. l. pater. §. socrus. & infra, de manu. testa. l. fi. &. j. eo. l. auia. §. Titio.

p *In legatis.* id est, nō solum cum onus legatario est impositum: sed etiam cum hæredi: vt supra, de adimen. lega. l. iij. §. si quis ita.

q *Videtur impleta conditio.* pro facto habetur, quod nō potest fieri. sic supra, de condit. instit. l. mulier. in prin. & supra, eo. l. multa. circa princip. & argu. supra, de vsur. l. pecuniæ.

Si quis ita.] CASVS. Cum haberem vxorem Titiam libertam Seij, & filios ex ea: ita ei vxori legaui in testamento meo: dum vxor mea cum filio Titio erit, hæres meus ei centum dato omni anno. & postea decessi. postea mea vxor latitans patronū, qui venerat ad eos, quia timebat eum de medio decessisse, interim iuit ad standū in aliam domum, donec patronus recederet: nihilominus tamen tenuit animum habendi secum liberos prędictos, inter

Flo. vtilitas

† *Sic conditio impossibilis vitiat. quod dic, quando testator putat l. auia. §. Mutiana. eā possibilē vt seruo. Et ibi Bart. s̄. de condic. inde. itē si si esset ipsi re cū fructibus restituenda si venerit contra cautionem: vt infra, sibilis & eo. l. hæres. §. qui post. &. s̄. de leg. ij. l. cum filius. §. qui Mutianam. turpis si mul. Bal. in. l. si pa ter. C. de institit. & sublego tibi decem. nam te viuo potest conditio existere si equus vel*

Factū dici tur quod fieri nō potest.

quos erat Titius prædictus.certe quia non remanet per eam quin stet cum dicto Titio,debet habere legatum.Viuianus.

a *Cum filio.*ex hoc patet legatũ esse annuum: & petitur pro quolibet anno quo fuit cum filio quantolibet tempore: vt & supra,de lega.iij.l.qui concubinam.§.vxori.Accursius.

b *Patronum.*subaudi, propter.

c *De medio.* ne cũ filio vel patrono moraretur qui ad eos venerat.

d *Per eam stet.* sic supra, de annuis lega.l. Mæuia. & de lega.ij.l. Titia.§. Seia. &.C. de lega.l.j.Accursius.

Solemus dicere.]*C ASVS.*Cum me sciẽte haberem ex vxore mea liberos, eidẽ vxori meæ legaui centum cũ ipsa habuerit liberos. certe non videor sensisse de iis liberis quos iam ipsa habebat tẽpore testamenti mei: sed de aliis quos in futurum haberet.Viuia.

e *Liberorum.*id est,cũ liberos habuerit: vt supra, de lega.ij.l. si ita §.is cui.

f *Maritus.* hoc si maritus sciebat: vt infra, eo.l. si iam facta.H. & facit infra,eo.l. cũ vir. &.l.si vir.

Hæc cõditio.]*C ASVS.* Filiæ meæ legaui centum cũ nupserit. certe siue me viuo siue mortuo nupserit,videtur impleta cõditio, & sic habere debebit legatũ. Sed quid si taliter nupsit quòd nuptiæ non valuerũt? Certe non videtur impleuisse conditionem: puta si nupsit ante.xij. an. vel nupsit ei cuius nuptiis est ei interdictum per ius, puta tutori suo quondam, vel præsidi illius prouinciæ vnde illa est: vt supra, tit.j.l.ij.§.j. &.ij.

Flo.nõ satis egerit, quando

Sed nunquid quando nupsit nõ legitimæ, potest postea legitimæ nubendo parere conditioni quasi prius non nupserit? & certe de iure stricto distinguitur: aut ego testator sensi de primo nuptiali iugo cum legaui filiæ meæ cum nupserit: aut etiam de secundo. primo casu defecta est conditio,& sic nõ potest amodo adimpleri.secundo casu non est defecta: & sic potest adimpleri.de æquitate tamen dicendum est conditionem impletam,scilicet de facto nondum defectam,id est,nondum defeciſſe:& sic adimpleri posse spreta dicta distinctione. [*SI SIC LEGAIVM.*] Legaui Titio centum sub conditione,si nauis ex Asia venerit: & nõdum completo testamento à me venit nauis.certe pro impleta habetur conditio:& sic Titius legatum consequitur. casuales enim cõditiones adimplentur etiam viuo testatore.& idem est in ea conditione quæ habetur pro casuali : puta quæ est apposita sub incerta die:puta si legaui Titio centum cum pubes erit:& ipse Titius effectus est pubes me viuente. incerta enim dies habetur pro conditione:vt supra,eo.l.j.§.dies autem.cum similibus.Viuianus.

g *Cum nupserit.*subaudi,decem lego.

h *Non satis.*id est,non multum.

i *Post testamentum.*facit supra,eo.l.ij.&.C.de instit.& substi.l.si quis hæredem. Sed quid si tempore testamenti erat nupta ? Respon.distingue sciat testator,vel non : vt supra,de leg.j.l.si ita.§. pater.& infra,eo.l.si iam.

SI quis ita legauerit, *Dũ vxor mea cum filio* [a] *erit, hæres meus ei tantum dato.* si ea latitans patronum, [b] de medio [c] discesit, vt tamen consilium retineret habendi secum liberos: deberi ei legatum Trebatius & Labeo aiunt:quia non omne momentum exigendũ sit vt cum liberis sit, sed si eam mentem & id propositum habeat, ne filium à semet dimittat, néve per eam stet [d] quo minus cum ea filius educetur.

Quando verbum reperitur in præterito & in futuro in vltimis voluntatibus,intelligitur in futuro. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

SOlemus dicere eum qui in tempus liberorum [e] vxori legat: de his non sensisse quos iam tunc vxor habuit cum testaretur maritus. [f]

Conditio non facilis potest quandocumque impleri, dummodo implemẽtum de iure consistat. Bartolus.

X. IDEM libro vicesimotertio ad Sabinum.

HAc conditio, *Filiæ meæ, cum nupserit.* [g] talis est,vt qui testatus est, impleri solummodo conditionem voluerit, non*etiam satis [h] exigi, quando. Et ideo & si viuo testatore nupserit: post [i] testamentum factum impleta conditio videtur: præsertim cum conditio hæc talis sit, vt semel impleri debeat. [k] Sed enim non omnes coniunctiones [l] implent cõditionem. puta enim nondum nubilis [m] ętatis in domũ mariti deducta, non paruit conditioni.Sed & si ei coniuncta sit,cuius nuptiis ei interdictum sit, idem dicemus. An tamen nubendo postea parere conditioni possit,quasi nõ nupserit, dubitari potest. Et si testator de primo nuptiali iugo sensit,puto defectam cõditionem.*benignè [n] tamen dicendum est nõdum impletam conditionem defectam.

Conditio casualis si tempore testamenti extiterat testatore ignorante, facit dispositionem haberi pro pura. Bartolus.

¶ Si sic legatum sit, *Si nauis ex Asia venerit.* & ignorante testatore nauis venerit [ex Asia] testamenti facti [o] tempore, dicẽdum [est] pro impleta haberi. Et si cui legatum est sic, *Cum pubes erit.*simili modo hoc erit dicendum.

XI. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SI iam [p] facta sint quæ cõditionis loco ponãtur,& sciat testator: quæ iterum fieri possunt,expectẽtur vt fiant. Si verò nesciat,præsenti[die]debeãtur. ¶ Item sciendum est promiscuas [q] cõditiones post mortem ipmleri oportere,si in hoc fiant, vt testamento pareatur: [r] veluti, *si[in]Capitolium ascẽderit.* & similia. non promiscuas etiã viuo testatore existere posse: veluti,*Si Titius cõsul factus fuerit.*

Falsa causa non vitiat legatum. Bar.

XII. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

k *Debeat.*Argu.contra.ſ.de libe.& posthu.l.placet.

l *Coniunctiones.*id est,non esse matrimonium. & sic no.non sufficit fieri nisi iuris effectum sortiatur.sic.j. de fideiuſ.l.iij.&.C.si man.ita fue.ali.vt ma.l.ea quidem.&.j.de sol.l.si seruus decẽ.Sed arg.contra.j.eo.l.Mæuius.&.ſ.de condit.instit.l.mulier.§. si quis hæres. *ADDITIO.* Dic secũdũ Bar. quòd ibi non poterat impleri de iure:vnde sufficit quòd impleatur de facto: & ita videtur testator sensisse, secundum Dy.

m *Nubilis.* nec enim videtur nupta quæ virum pati non potest:vt j.quãdo dies lega. ced. l.penul. *Nupta dicitur non pot*

n *Benigne.*spreta illa distinctiõe senserit de primo iugo,vel nõ: & quod subiicit, nondum &c.sic copula,dicẽdum est conditionẽ impletam,scilicet de facto, nõdum defectam, & sic adhuc impleri potest secundum Alb.vel dic, id est, conditionem defectam nõdum impletam de iure, & ita adhuc potest impleri in alterius personã. Sed contra supra, de iure do.l. dotis pro. & infra,de verbo.signifi. l.boues.§. hoc sermone. Solu.in contractibus & testamentis, si legetur vel promittatur cum nupserit, primæ nuptiæ significantur: vt ibi, & supra, de leg.ij.l.cum pater.§.pater.si tamẽ primæ fuerunt vtiles. si inutiles, deficit conditio de iure stricto,sed de æquitate permittuntur iterum impleri in testamentis. sed idem forte in contractibus secũdum Azo. Alij quòd hæ in vltima voluntate,illæ inter viuos: qđ non placet. *Flo.*

o *Testamenti facti.* & facit supra, de leg.ij.l.si ita.§.pater.& infra, proxi.§. & supra, de rebus dub.l.quidam relegatus.

Si iam facta.]*C ASVS.* Institui te hæredẽ si nauis ex Asia venerit.& in veritate nauis iam venerat ex Asia me sciẽte. certe ad hoc vt impleatur cõditio, debet expectari vt iterum nauis veniat.Si vero nesciam nauem venisse, in præsenti potes adire hæreditatẽ. [*ITEM SCIENDVM.*] Institui te hæredẽ,si Capitolium ascenderis.& ita sub promiscua conditione, id est, quæ potest redintegrari, vel iterum adimpleri, & pendet de tua potestate. certe ad hoc vt habeas hæreditatem meam, necesse est vt ascendas Capitolium iterum post mortẽ meam : quia in hoc fuerunt conditiones promiscuæ, vt pareatur testamento. non promiscuæ autem adimplẽtur viuo testatore etiam: veluti,si instituo te hæredem si Titius fuerit factus consul.Viuianus.

p *Si iam.*facit.ſ.de lega.ij.l.si ita.§.si pater.

q *Promiscuas.* [a] id est,quas facile & frequenter adimpleri contigerit.Io.vel secundum alios,id est quas iterari sæpe cõtingit, vt si Capitolium ascenderit,vt subiicit,& pendet de potestate legatarij vel hæredis cum est imposita secundum Ro. & facit.ſ. eo.l. ij.& quod ibi notaui.& facit ad.l.ſ. de libe.& posthu.l. Titius.§. fi.&.j.eo.l.Publius. &.ſ.de leg.j.quæsitum.§.j.&.j.eo.l. Iulianus nosster.&.l.si in diem.&.j.eo.l.si vir.Accursius.

r *Pareatur.*nam scire debet:vt supra,eo.l.ij.

BIU Cujas

Si ita legatum.]CASVS. Institui mihi hæredes Titium & Seium meos filios, quorum vnus tamen erat maior quàm alter, & postea ita dixi: Quoniã filius meus maior ex arca mea sustulit.x. hæres minor filius decẽ de medio sumito, & decessi. nunquid debetur ei minori legatum, etiam si maior filius nihil de arca sustulit? Et dicitur quòd sic:

SI ita legatum sit, *Quoniam filius* [*meus*] *maior ex arca mea decem sustulit, hæres minor filius decem è medio, sumito.* debetur legatum, quia idcirco relictum est, vt conditio filiorum exæquaretur. & sanè hæc causa[a] est. nã causa in præteritum[b] pœna[c] in futurum confertur.

Conditio de dãdo pupillo vel furioso, impletur dando tutori vel curatori. Bartolus.

XIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI fundus alicui legatus fuerit, si pupillo vel furioso pecuniã dedisset: videtur explesse cõditionem curatori vel tutori dando.[d]

Conditio impedita per tertium legitime, habetur pro impleta. Bartolus.

XIIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

Titius si statuas in municipio posuerit, hæres esto. Si parat[e] est ponere, sed locus à municipibus ei nõ datur: Sabin[o] [&] Proculus hæredem eum fore, & in legato idem iuris esse dicunt.[e]

Conditio nuptiarũ impletur, cum nuptiæ consensu contrahuntur. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

CVm* fuerit sub hac cõditione legatum, *Si in familia nupsisset.* videtur impleta conditio statim atq; ducta[f] est vxor, quamuis nondum in cubiculũ mariti venerit. Nuptias enim non concubitus, sed consensus facit.†

XVI. GAIVS libro primo de Testamentis ad Edictum Prætoris.

INhis, quæ extra testamẽtum incurrũt,[g] possunt res ex bono & æquo interpretationem capere: ea verò quæ ex ipso testamento[h] oriuntur, necesse est secũdum scripti iuris rationem expediri.

Falsa demonstratio non vitiat legatum si de corpore constat. Bartolus.

XVII. IDEM libro secundo de legatis ad Edictum Prætoris.

DEmõstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit: *Seruum Stichum quem de Titio emi. fundum Tusculanũ qui mihi à Scio donatus est.* Nam si constet de quo homine, [&] de quo fundo senserit testator: ad rem non pertinet, si is quem [se] emisse significauit, donatus ei sit: * aut quẽ donatum sibi esse significauit,* emerit.[i] Igitur & si ita seruus legatus sit, *Stichũ cocum, Stichum sutorem Titio lego.* licet neque cocus neque sutor sit, ad legatarium pertinebit, si de eo sensisse testatorem conueniat. Nam & si in persona legatarij designanda aliquid erratum fuerit, constet autẽ cui legare voluerit: perinde valet[k] legatum, ac si nullus error interueniret.

Falsa causa non vitiat legatum nisi cõditionaliter sit expressum. Bartolus.

VQuod autem iuris est in falsa demõstratione, hoc vel magis est in falsa causa: veluti ita: *Titio fundũ do, quia negotia mea curauit.* Item, *Fũdũ Titius filius meus præcipito, quia frater eius ipse ex arca tot aureos sumpsit.*[l] Licet enim frater huius pecuniam ex arca nõ sumpserit, vtile [tamẽ] legatum est. At si conditionaliter concepta sit causa, veluti hoc modo: *Titio, si negotia mea curauit, fundum do. Titius filius meus, si frater eius centum ex arca sumpsit, fundum præcipito.* ita vtile[m] erit legatum si in cubiculum mariti venerit. nam consensus facit nuptias, & non concubitus: vt & in auth. de nup. §. nuptias. Viuianus.

f *Ducta.* Hic est ar. quòd opus est ductione ad matrimonium. & arg. C. de do. ante nup. l. cum in te. &. ſ. de rit. nup. l. mulierem. Sed dic contra, vt in fi. huius. l. & ĵ. de reg. iur. l. nuptias. & hic loquitur quando nõ cõstabat esse ante contractum matrimonium.

IN his quæ.]CASVS. Cum me sciente haberem ex vxore mea liberos, eidẽ vxori legaui centum cum ipsa liberos habuerit: & postea decessi. nunc est quæstio inter eam & hæredẽ meum de quibus liberis videar sensisse: vtrum de iam natis, an de nasciturisʔ certe iurisco. ex bono & æquo capit interpretationem, scilicet vt videar sensisse de futuris liberis: vt. ſ. eo. solemus. ſi autẽ hæres meus diceret dictæ meæ vxori, non fuit tibi legatum, & ipsa velit probare sibi legatum: debet hæc quæstio expediri. secundum rationẽ stricti iuris, scilicet audiendo probationes, & faciẽdo ea quæ solent fieri in causis ordinariis. Viuianus.

* *Flo. donatus esset:* * *Flo. significaueret,*

g *Incurrunt.* vt mẽtis & verborum eius interpretatio: vt. ſ. eo. l. solemus. &. ĵ. eo. l. ſi vir vxori. R. & supra, de annu. lega. l. Mæuio. §. vxore. Io. &. C. de leg. l. voluntatis. Hu. & supra, de test. tu. l. duo. & de re. dub. l. ſi fuerit. & l. cum in testamento. Accursius.

h *Ex ipso testamento.* vt legatorum vel fideicommissorum relictorum probatio: vt. ſ. de lega. iij. l. non aliter. & arg. ſ. de transac. l. de his. & facit. C. de testa. l. non codicillum.

Demonstratio.]CASVS. Hæc. l. dicit principaliter tria. primo quòd falsa demõstratio rei legatæ non impedit legatum, & de eo ponit duo exempla satis leuia, vsque illuc, nã & si in persona &c. vbi dicit quòd sicut falsa demonstratio rei legatæ non nocet legato, ita nec falsa demonstratio in persona legatarij apposita, dummodo de persona legatarij constet. Secundo dicit idem in falsa causa: scilicet quòd non nocebit legato: de qua duo plana ponit exempla. secus autem si causa sit apposita conditionaliter: quia tunc ita demum erit legatum vtile, si causa vera inueniatur. de quo ponit duo exempla. Tertio dicit qualiter legatũ dicitur relinqui sub modo. Vi.

i *Emerit.* hoc ita si rem expresse designo: alioquin secus esset: vt supra, de auro & argen. lega. l. Quintus. §. j. & sic determino sequentem. §. quod autem. Hug.

k *Valet.* vt institu. de lega. §. si quis in nomine. Accursius.

l *Sumpsit.* illud no. quòd omnis demonstratio & causa continet conditionem non expressa specie in demonstratione vel persona in causa: vt supra, de auro & argen. lega. l. Quintus. & supra, de dote præleg. l. j. §. sed & si dotem. Azo. & facit supra, de libe. lega. l. legaui. &. ĵ. de secun. tabu. l. ſi ita. §. sed omnia.

m *Vtile.* nisi aliàs relicturus non erat: vt. ĵ. eo. l. cũ tale. §. falsam.

Sub modo.

Si ita legatum.]CASVS. Instituit mihi hæredes Titium & Seium meos filios, quorum vnus tamen erat maior quàm alter, & postea ita dixit: Quoniã filius meus maior ex arca mea sustulit. x. hæres minor filius decẽ de medio sumito, & decessi. nunquid debetur ei minori legatum, etiam si maior filius nihil de arca sustulit? Et dicitur quòd sic: quia idcirco relictum est, vt exæquaretur cõditio filiorũ, & quia in legãdo minori filio apposui causam dicẽdo, Quoniã filius me[o] &c. & causa est de præterito: & ideo licet causa non subsit, id est, quia maior fili[o] nihil de arca sustulit, tamen legatum debetur minori filio: pœna autem cõfertur in futurum, id est, legatũ nomine pœnæ relictum. ergo est cõditionaliter relictũ, & non per causam, vt superius legatum: & ideo nõ debetur, nisi existat conditio. qualiter autẽ relinquatur legatũ nomine pœnæ, dictũ est supra, eo. l. multa. Vi.

a *Causa est.* & ideo licet causa non subsit, id est, quia maior fili[o] nõ sustulit, tamen & legatum debetur: vt infra, eod. l. demonstratio. §. quòd autem.

b *In præteritum.* vt supra, de condic. indebi. l. damus.

c *Pœna.* id est, legatũ nomine pœnę relictũ: vt institit. de lega. §. pœnæ. & idem in stipulatione pœnali. iudiciũ autem cõfertur in præteritum, non in futurum: vt. ſ. de iudi. l. non quemadmodum. & facit. ĵ. eo. l. nominatim. &. ſ. de hære. institu. l. illæ autem.

Si fundus.]CASVS. Legaui tibi fundum si dederis Titio pupillo centum. certe tutori eius pecuniam prædictam dãdo videris adimplere conditionem. & idem est si legaui tibi fundũ si dederis Seio furioso cẽtum. nam curatori eius dando adimplere videris cõditionem, & habebis fundum. Viuianus.

d *Dando.* ita tamen, si quod datum est, versum sit in vtilitatem pupilli vel adulti: vt infra, de solu. l. Stichum aut Pamphilum. §. vsumfru. sed an pupillo potest dari? Respon. sic: vt infra, eod. l. cum pupillus. sed ibi in faciendo, hic in dando. sed in dando videtur idem: vt infra, de solu. l. ſi stipulatus fuero. sed ibi in rem pupilli fuit versa.

Titius ſi.]CASVS. Ita dixi in testamento meo, Si Titius statuas in municipio posuerit, hæres esto. & decessi. certe si paratus est ponere statuas Titius, sed locus ei à municipibus non datur, hæres erit. idem est si reliqui legatum ei sub dicta conditione. Viuianus.

e *Dicunt.* si non stat per eum: ad quod est. ſ. de cõtrahẽ. emptio. l. Labeo. &. ĵ. de reg. iur. l. qui potest facere. &. ĵ. eo. l. cũ ita datur. §. ſi. &. ſ. eo. l. multa. in princip.

Cum fuerit.]CASVS. Legaui Titiæ. c. si in familia mea nupsisset, & decessi. certe videtur per eam impleta conditio statim cum ducta est vxor per aliquem de familia: quamuis nondum

BIU Cujas

a *Sub modo.* & statim capitur præstita cautione de faciẽdo: vt.ſ. de leg.ij.l.ſi tibi legatum. Azo. aliud in conditione. vt.j.eo.l. legata ſub conditione. Accurſius.

Is cui ſub.] CASVS. Legaui tibi decem ſi Capitolium non aſcenderis, & deceſſi. & ſic debes habere ſtatim legatum, & cauere quòd non aſcendes Capitoliũ. quæ cautio dicitur Mutiana, eo quòd à Mutio fuit inducta. nunc quæritur, cui debeas p̃dicto modo cauere? & dicitur quòd illi ad quem poteſt pertinere legatum de iure ſi deficiat conditio, puta quia aſcendas Capitolium: puta ei qui ſubſtitutus eſt in legato, vel coniuncto: vt. C. de cadu. tollen. §. in primo. & ſi non eſt coniunctus aliquis vel ſubſtitutus, debet legatum redire ad hęredem deficiente conditione. & ideo tũc hæredi Mutiana cautione cauendum eſt. Viuianus.

b *Non faciendi.* à ſe ſolo: vt infra, eo.l. auia. §. Titia.

c *Poteſt.* ad hæreditatem & legatum cautio pertinet: vt ſupra, eo.l. Mutianæ. §. nec ſolum. Accurſius.

In conditionibus].CASVS. Legaui Titio centum ſi cũ filia mea contraheret matrimonium. certe ſi cõtrahat cum ea matrimonium me viuente, debet habere legatum poſt mortem meam. nam non fuit opus ipſi Titio expectare mortem meam, vt poſt mortẽ meã contrahat matrimoniũ, & ſic conditioné adimpleat. nam & ante mortẽ meã & poſt mortem poteſt contrahere matrimonium: & eſt ratio quare ante mortem meã poteſt contrahere, ſiue conditioné iſtam adimplere: quia dicta conditio mixta eſt. nam & ſi poteſtatiua eſſet, tantum poſt mortem meã haberet neceſſe adimplere conditioné: vt probatur. ſ. eo.l.ij. & l.ſi iam. & l.hæc cõditio. ſed licet iſta conditio poſsit adimpleri ante mortẽ meã, nec ſit opus vt legatarius expectet mortem meam: tamen ſi legatarius non impleuit eã ante mortem meam, poteſt adimplere poſt: & ita vlterius producitur, id eſt, vltra mortem meam. & hoc quia præſumitur me ita voluiſſe. vnde voluntas mea in hoc patrocinatur. in conditionibus enim primum locum voluntas defuncti obtinet, eáque regit conditiones. & ſecundum hunc caſum dicas. j. placuit, non ſemper mortis tempus obſeruari &c. ſcilicet per legatarium: vt ante mortem adimpleat conditionem ſemper, quamuis ei licentia de hoc detur: ſed voluntate &c. vel pone ſecundo caſum tali modo: Legaui Titio x. ſingulis ann. lego Titio ſi filia mea cum ipſo Titio nupta erit. poſtea me viuente vel mortuo accepit dictus Titius eam in vxorem: vel etiam habebat eam in vxorem tẽpore quo prædicto modo ei legaui. poſtea mortua eſt in matrimonio dicta mea filia. nũc quæritur, an vltra tempus mortis ipſius filiæ debeat Titius percipere illa decem legata ſibi per me ſingulis an? Et reſpon. quòd ſic: & ſic tardius producitur legatum quàm ſit mors filiæ, & ita vltra mortem filiæ producitur, quod non videbatur quibuſdam: quia matrimonium non durabat: & ego teſtator dixi, ſi filia mea cum Titio nupta erit &c. ſed ſecus eſt, vt dixi, voluntate mea teſtatoris ad hoc patrocinante. & cum hac poſitione facit. C. de lega.l.j. & ſupra, de alimen.l.libertis. §.j. &.l. Stichus. §. fina. Vel dic quòd prælegaui filiæ meæ quam cum aliis inſtitui mihi hæredem decem ann. ſingulis, ſi ipſa cum Titio nupta erit: & ipſa poſtea cum Titio contraxit matrimonium ante mortem meam, vel poſt: vel iam contraxerat tempore teſtamenti mei. & poſtea Titius deceſsit in matrimonio. vnde quæritur, an filia poſsit amodo habere dicta decem ſingulis an? Et reſpon. quòd ſic. & ſecundum iſtos duos vltimos caſus diſtingue cuius contẽplatione fuit conditio appoſita, vtrum filię, an Titij. ſi contẽplatione illius qui ſuperuixit, cuiq; legatum eſt, ille habebit legatum, & percipiet vltra mortem alterius. ſi autẽ contemplatione illius qui prẽmoritur, vltra mortem non percipit. & ad hoc facit. j. eo.l. illis. Viuianus.

d *In conditionibus.* licitis.

e *Primum locũ.* vt prælata conditio non habeatur pro cõditione, ſi illud voluit teſtator: vel vt habeatur, ſi id appareat: vt infra, proxi. §. Azo. & facit ſupra. eo.l.j. §. fina.

f *Regit.* vt impleatur cum teſtator id voluit vt ſubiicit.

g *Nupta erit.* ſubaudi, ſit hæres.

h *Mortis.* ſcilicet patris: quòd tunc ſit nupta. ad quod ſupra, de regula Catonia. l.ij. & infra, e.l. ſi ita legatum.

Hæc ſcriptura.] CASVS. Inſtitui mihi hæredes Primum & Secũdum, & ita poſtea dixit: Si Primus hæres erit, damnas eſto dare Titio decem, & deceſsi, & poſtea Titius legatarius deceſsit antequã Primus adiret hæreditatem. numquid tranſmittit ad hæredem ſuum petitionem legati? Et videtur quod non: quia fuit ei legatũ ſub conditione. conditionalia autem legata non tranſmittuntur ad hęredem: vt infra, quando dies lega. ce.l.v. §. ſed ſi ſub conditione. reſponderi tamen poteſt quòd bene tranſmittit, quia dicta ſcriptura non eſt accipienda pro conditione, ſed pro demonſtratione. magis enim videtur teſtator demonſtraſſe, quando legatum debeatur, quàm conditionem inſeruiſſe. nam intelligitur dicta conditio, etiam ſi nõ eſſet apoſita. ſi autem ego teſtator volui dicta verba conditionaliter accipi, pro conditione accipientur. Sed quid ſi ita dixi: Quicquid mihi Epheſi oportet dari, hoc do lego Titio? certe nec iſta verba facient conditionem, niſi hoc teſtator voluerit. Item quid ſi ita dixi: Si Primus non erit mihi hæres, damnas eſto Secundus hæres dare Titio decem. & poſtea ſolus Primus extitit mihi hæres? non debetur Titio dictum legatum: quia defecit conditio legato eius apoſita. & idem eſt ſi Primus & Secundus extiterunt mihi hæredes. Viuianus.

i *Primus.* proprium nomen.

k *Hæres erit.* id eſt, hæreditatem adierit.

l *Dare.* ô Prime. Accurſius.

m *Accipienda.* quia ſi mortuo teſtatore decedat legatarius ante aditam hæreditatem, tranſmittit: vt hic, &. j. quando di. lega. ce.l. ſi Titio. §. quidam. &. ſ. de leg. j.l.iij. Accurſius.

n *Hoc animo.* not. animum facere conditionem: vt. ſ. in prin.

o *Oportet dari.* immo videtur quòd non: quia ſi nihil debeatur, nullum eſt legatum: vt. ſ. de lega. j.l. ſi ſic. §. j. quæ eſt contra. Sol. non eſt conditio, ſcilicet vera: quia eſt de præſenti. argu. ſ. ſi certa. l. cum ad præſens. &.l. itaque. vel dic, quòd non eſt conditio quo ad tranſmiſsionem: vt. j. eo.l. conditiones. eſt tamen quoad verba. Sed quid ſi incipiat poſt teſtamentum deberi vel in vita, vel poſt mortem? Reſpon. nullum eſt legatum: vt ſupra, de lega. ij.l. ſi ita ſcripſiſſet. & de libe. lega. l. fina. §. fi. & arg. infra, de verbo. obliga. l. ſi à colono.

p *Extiterit.* ſcilicet ſolus. & facit ad. §. ſ. de tu. l. muto. §. j. Accur.

Si patronus.]CASVS. Stichus libertus Titij fecit teſtamẽtũ, & inſtituit ſibi hæredem Seium, & Titium patronũ prẽteriit, & à dicto Seio hærede reliquit Gaio centũ nomine legati ſub cõditione ſi dictus Titius patronus non eſſet hæres eidẽ liberto, & deceſſit dictus libertus: poſtea dictus patronus inueniens ſe prætertum accepit contra tabulas liberti bonorum poſſeſſ. & ſic occupauit

---

A

gatum, ſi & ille negotia [meã] curauit, & huius frater centum ex arca ſumpſit. ¶ Quòd ſi cui in hoc legatum ſit, vt ex eo aliquid faceret, veluti monumentum teſtatori, vel opus aut epulum municipibus faceret, vel vt ex eo partem alij reſtitueret: ſub modo [a] legatum videtur.

Cautio Mutiana præſtatur his quorum intereſt. Bartolus.

XVIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

B

IS cui ſub conditione non faciendi [b] aliquid relictum eſt, ei ſcilicet cauere debet Mutiana cautione, ad quem iure ciuili deficiente conditione hoc legatum eáve hæreditas pertinere poteſt. [c]

Conditiones debent intelligi, ſecundum teſtatoris voluntatẽ, quæ dominatur in teſtamentis. Bartolus.

XIX. VLPIANVS libro quinto Diſputationum.

IN conditionibus [d] primum locum [e] volũtas defuncti obtinet, eáque regit [f] conditiones. Denique & in ea conditione, *Si filia mea cum Titio nupta erit.* [g] placuit nõ ſemper mortis [h] tempus obſeruari, ſed voluntate patrocinante tardius produci.

Conditio quæ tacite ineſt, ſi exprimatur, legatum conditionale non facit, niſi teſtator aliter voluerit. Item conditio de præſenti non ſuſpendit. Bartolus.

¶ Hæc ſcriptura, *Si primus* [i] *hæres erit,* [k] [centum] *dare* [l] *damnas eſto.* pro conditione non eſt accipienda. [m] magis enim demonſtrauit teſtator, quando legatũ debeatur, quàm conditionem inſeruit: niſi fortè hoc animo [n] fuerat teſtator, vt faceret conditionem. Proinde nec illud dicendum erit facere conditionem: *Quidquid mihi Epheſi oportet dari,* [o] *hoc do lego.* Sed ſi ſic leget, *Si Primus mihi hæres non erit, damnas eſto Secundus dare.* & Primus hæres extiterit, [p] legatum nõ debebitur. Si primus adierit cum Secundo, non extitiſſe conditionem nequaquam ambigendum eſt.

Conditio, ſi aliquis hæres non erit: deficit illo exiſtente hærede pro parte. Bartolus.

C

¶ Si patronus cõtra tabulas bonorũ poſſeſsione accepta, debitã portionẽ occupet: legata

D

pauit debitam sibi portionem in bonis liberti: id est, dimidiam secundum hæc iura: vt instit. de succes. libe. §. sed nostra. &. §. præcedéti. & sic ipse patronus habet dimidiam ab intestato. nam ruptum fuit testamentum per contra tabu. & ita Patronus & Seius sunt cohæredes. numquid Seius cohæres patroni debet præstare centum dicto Gaio? & dicitur quòd non, quia deficit conditio legati patrono ab intestato p parte hęrede existente.

[SI A PRIMO.] Institui mihi hæredes Primum & Secundum, & postea ita dixi: si Secundus hæres non erit, Primus. xx. Titio dato. & si Primus hæres non erit, Secũdus. xx. Titio dato. & decessi. & Primus & Secundus extiterunt mihi hæredes. certe non habebit amodo legatũ Titius prædictus: quia deficit eius conditio. si autem alter eorum hæres extiterit, & alter non, legatũ debetur Titio ab eo qui hęres extitit. h. d. vsque ad finem. Viuianus.

a *Non debet.* nec patronus: vt instit. de suc. lib. §. sed nostra.

b *Si à Primo.* facit. ĩ. de verbo. obliga. l. si ita stipulatus fuero decé. in fine.

Non dubitamus.] CASVS. Si instituo te hæredem, vel lego tibi sub turpi cõditione, debet haberi pro non scripta, & consequeris hæreditaté vel legatum. in quo numero turpium conditionum sunt plerũque cõditiones iurisiurandi: vt si instituti te hæredé si iuraueris te ascendere Capitolium. nam etsi ista conditio habetur pro non scripta, teneris tamen ascendere Capitolium, & eris hæres. quare autem dicat, plerumque, in litera not. Viuianus.

c *Remittendæ.* vt. s. de condit. insti. l. conditiones. §. filius.

d *Plerumque.* plerumque, adiicit: quia quandoque non remittitur: vt. ĩ. e. l. municipibus. &. ĩ. de manu. testa. l. si quis liber. & arg. supra, de iureiuran. l. iusiurandum. Accursius.

e *Iurisiurandi.* vt. s. de condit. insti. l. quæ sub conditione.

Vtrum interest.] CASVS. Hæc. l. vult distinguere vtrum apponatur cõditio hæreditati vel legato ab homine, id est, a testatore, an à lege. Primo casu debet impleta esse, & sciente legatario vel hærede impleta: & aliàs non habetur pro impleta, & de hoc ponit duo plana exempla. Secundo casu sufficit impletam conditionem etiam ignorante eo cui apposita est. puta es institutus hæres sub conditione, si es paterfamil. & tu in veritate es paterfami. credis autem te esse filiumfamil. certe ignorantia tua non impediet hęreditatis aditionem. inerat enim per ius illa conditio, vt ita demũ posses adire tuo arbitrio, si tui iuris esses vel instituit te hæredem pro parte, vt ita demũ posses adire hæreditatem meã, si tabulæ meæ essent apertæ, siue testamentum meum, & decessi, & tabulæ meæ in veritate fuerunt apertæ, te tamé ignorante. certe ignorantia tua non erit tibi impedimento quo minus adeundo hæreditatem acquiras eam. & hoc dicit. si autem non essent apertæ tabulæ, non posses tu pro parte institutus adire secundum hæc iura: vt supra, de iuris & fac. igno. l. j. §. fi. & dicas vt ibi. &. C. de iur. deli. l. iij. & dicas vt ibi. Viuianus.

f *Facti.* facti conditionem vocat quamlibet conditionem à testatore in institutione insertam, siue in dando, siue in faciendo. iuris autem vocat quoddam iuris statutum tacite intellectum: quo quæ sic data sunt, *Si patronus hæres non erit.* non debet[a] cohæres patroni prętare. [SI A PRIMO.] ita legatum est, *Si Secũdus hæres non erit, viginti Titio dato.* simili modo à Secundo eidem Titio ita legatum est, *Si Primus hæres non erit.* & ambo hęredes extiterint: legati cõditio deficiet. [Sed] si alter hæres extitit, alter hæres non extitit, legatum debebitur.

Conditio turpis habetur pro nõ adiecta. Bartolus.

XX. MARCELLVS apud Iulianũ libro vicesimoseptimo Digestorũ not.

NOn dubitamus quin turpes conditiones remittendæ[c] sint. quo in numero plerũque[d] sunt etiam iurisiurandi.[e]

Ad hoc vt possit adiri hæreditas, requirit quòd cõditio adiecta in institutione existat, & eã extitisse hæres sciat. in cõditionibus iuris sufficit solũmodo q̃ existãt. Bar.

XXI. IVLIANVS libro trigesimoprimo Digestorum.

MVltũ interest, conditio facti,[f] an iuris esset. nã huiusmodi conditiones, *Si nauis ex Asia venerit. Si Titius consul factus erit.* quamuis impletæ essent, impedient hæredem circa adeũdam hæreditatem, quamdiu ignorarit[g] eas impletas esse. quę verò ex iure venient, in * his nihil amplius exigendũ [est,] quàm vt impletæ sint: veluti si quis se filiũfamiliàs existimat, cum sit paterfamiliàs, poterit adquirere[h] hęreditatem. quare & ex parte[i] hæres scriptus, qui ignorat, an tabulæ testamenti apertæ sint, adire hæreditatem poterit.

Fideicommissum relictum in defectum conditionis quæ à iure remittitur, nõ debetur. Bartolus.

XXII. IDEM libro trigesimoquinto Digestorum.

QVotiens sub conditione mulieri legatur, *Si non nupserit.* & eiusdem fidei cõmissum sit, vt Titio restituat, si nubat:[k] commodè statuitur, etsi nupserit, legatum eã petere posse[l], & nõ esse cogendam[m] fideicommissum præstare.

Conditio non potest scindi si pro solido potest impleri. Bartolus.

XXIII. IDEM libro quadragesimotertio Digestorum.

QVi duobus hęredibus decem dare iussus est, & fundum sibi habere:[n] verius est, vt conditionẽ scindere non possit, ne etiam legatum scindatur. igitur quamuis alteri quinque dederit, nullam partẽ fundi vindicabit[o]: nisi alteri quoque adeunti hæreditatem reliqua quinque numerauerit, aut illo omittente hæreditatẽ, ei qui solus adierit hæreditatẽ, tota decem dederit.

XXIIII. IDEM libro quinquagesimoquinto Digestorum.

g *Ignorarit.* contra. ĩ. de acquir. hæredi. l. si quis extraneus. §. fina.

ADDITIO. Dic q̃ ibi putabat se institutũ pure, cum esset institutus sub conditione, & cõditio extiterit, & sic conditio erat purificata: hic sciebat se institutum sub conditione.

h *Adquirere.* id est, adire: vt supra, de acqui. hære. l. vj. §. j. in fi. & supra, si pars hæred. pet. l. illud.

i *Ex parte.* ĩ. de iur. & fac. igno. l. j. §. fin. & C. de iure deli. l. iij. hodie etiam clausis: vt. C. de cad. tol. §. j. & facit ad. l. ĩ. de acquir. hære. l. hæres. &. l. qui putat.

Quotiens.] CASVS. Legaui Titię mulieri cẽtum sub conditione, si nõ nupserit. deide sub contraria cõditione rogaui eam demum legatum Seio restituere: puta si ipsa nupserit, & decessi. & postea ipsa nupsit Gaio. numquid dictum legatum consequetur? & certe vtique: nec etiã cogetur restituere illud legatum dicto Seio. Viuianus.

k *Si nubat.* secus si eiusdé fidei committat restituere si nõ nubat: vt supra, de lega. iij. l. non dubium.

l *Posse.* quia conditio spernenda est quæ viduitatem indicit[a] mulieribus: vt infra, eo. l. cum ita. hoc corrigitur: vt in authen. de nup. §. quæ vero. col. iij. in virgine dic vt. C. de indic. vidui. tol. authen. cui. Accursius.

m *Cogendam.* quia in pœnam nubentis fuit relictum: & facit ĩ. ad Trebel. l. seruo inuito. §. j. Accursius.

Qui duobus.] CASVS. Institui mihi hæredes Titium & Seium, & Gaio fundum legaui sub conditione si prædictis hęredibus. x. daret. & postea decessi. & postea dictus Titius adiit hęreditatem meam, & ei dictus Gaius soluit quinq; nũc quærebatur, an pro ea parte esset adimpleta conditio, vt sibi partem fundi vindicare posset Gaius? & dicit quòd conditionem scindere non poterit: nec vllam partẽ fundi vindicare, nisi alteri hæredi reliqua. v. soluat. tũc autẽ poterit vindicare totum fundũ. & sic per superiora paret quòd nemo potest repudiare partem rei sibi legatę, & partem agnoscere: vt &. ĩ. de lega. ij. l. neminé. & ad idem. ĩ. de acquir. hære. si solus in prin. Viuianus.

n *Habere.* siue erat apud legatarium, siue ab hærede dandus.

o *Vindicabit.* & sic non prodest ad actionem, sed ad exceptioné opponendam quandoque prodest: vt supra, si quis cau. l. si seruus. §. si plurium. & dic vt ibi. Item fallit quod hic dicit quando pars fundi est vsucapta. tunc enim conditionem scindere permittitur: vt infra, eo. l. qui hæredi. §. si duorum. & facit infra, eo. l. proxi. & l. cum fundus. & C. de condi. inser. l. si plures.

Ivre ciuili.] Quidam habent, non impleri, sicut & ego habeo. & alij habent sine, non. secundum primam literam ita pone casum: CASVS. Legaui Titio fundum valentẽ centum, si ipse Titius hæredi meo daret decem, & decessi. certe interest hæredis mei conditionem de. x. dandis non adimpleri. & eũ dicitur hic q̃ si per

a *De hoc legato per verba, si nubat. & an faciant cum conditionẽ etiã alia, nõ nupta decedẽte, ita quòd legatum veniat ad hæredes: vide late p Bar. Dy. Ange. & cõmuniter omnes ĩ l. Titio centum. §. Titio genero. ĩ. de condi. & demon.*

BIU Cujas

si per eum hæredem stetit quo minus Titius pareret conditioni prædictæ,pro impleta debet haberi,& sic tenebitur fundum Titio dare:& quod dixi in legato, posset poni in institutione hæredis, & etiam in stipulatione.& de stipulatione ita pone exemplũ: Promisisti mihi fundum valentem centum si darem tibi decem. certe tua interest quòd ego non impleam conditionẽ dando tibi decem, tamen si per te factũ sit quominus dem tibi decem, puta quia noluisti accipere: ego stipulator videor adimplesse conditionem de.x.tibi dandis: & fundũ à te petere possum. Si autem nõ habeas in litera,non:ita pone casum: Legaui Titio fundum, si ipse Titius Sẽpronio daret.x. postea per Sempro.factum est quo minus Titius daret ei.x.puta quia noluit accipere.certe perinde est ac si esset paritum conditioni. & idẽ potest dici in ĩstitutione & in stipulatione: circa quam stipulationem ita pones exemplum: Titius promisit mihi.x. si irem Romã, & postea impedit me ire Romam. certe perinde est ac si iuissem.& ita ab eo dicta.x.petere possum.& ita hæc.l.est plana.Viuianus.

*aliàs,non impleri

*aliàs, non fuisset

*Flo.quandoque

a *Non impleri.* aliàs est, non impleri: vt quia hęres qui non vult dare legatũ, ĩpedit. ad quod est infra,de reg.iur.l.iure ciuili.&.j.quãdo dile.ce.l.v.§.item si qua.&.s.de an.lega.l.Mæuia. in princip. &.j. de statuli.l.statuliberos.in princip. &.l. seruus. §. imperator. aliàs deest, non: & intelligitur de eo in cuius persona est implenda conditio consistẽs in dando vel faciendo.eius enim interest eam impleri,qui commodũ inde sentit,& non onus.si ergo fiat per eum ne impleatur,pro impleta habetur: vt &.s.de condi.insti.l.iij.Sed hæc regula nõ habet locum in eo qui debet implere conditionem vt capiat relictũ:quia si stat per eum,nihil consequitur: vt.s.eo.l.si Titius statuas.&.j.e.l.cũ pupillus.&.l.Titio centum.§.fi.ibi,quod si nolit &c.Accursius.

b *Stipulator.* puta si stipulatus sim.x. à te dari si Capitolium ascendero,& tu promissor impedis me ascendere: pro impleta habetur conditio secundũ Ioan.& facit.C.de pign.ac.l.fi.& de anna.excep.l.vt perfectius.Sed arg.contra.C.de condi.insert.l.legatum.*ADDITIO.* Dic secundum Bar.quod ibi conditio deficit per casum:hic per factum grauati.

Cvm vir.] *CASVS.* Vxori meæ Titiæ legaui fundum quandocumque liberos haberet.postea ipsa à me diuertit, & me viuente accepit alium virum,& ex eo habuit liberos,& postea solutum fuit secundum matrimonium morte secũdi viri,vel diuortio.& postea ipsa ad me rediit, & postea ego decessi non mutato testamento in quo ei legaueram.nunc ipsa petit fundum prædictum ab hæredibus meis. Certe ipsi non debent ei dare dictum fundum:quia non intelligitur expleta conditio sub qua ei dictum fundum legaui:quia non est verisimile me de his liberis sensisse, qui me viuo fuissent suscepti ab alio.Viuianus.

c *Quod.* id est,quia.Accursius.

d *Fuissent.*facit,j.eo.l.si vir.&.l.seq.& facit.j.qui & à quib.l.matrimonij.&.s.de aur.& argẽ.leg.l.iij.&.s.de pac.do.l.inter virũ.

Hæc scriptura.] *CASVS.* Legaui tibi fundum, si.xx.dederis Titio,aut iurueris ire Romã.certe licet habeat cõditio ista duas partes,tamen vna est conditio alternatiua,& sufficit vnã partem eius impleri:& si cupias adimplere illã partẽ de eũdo Romam,remittitur tibi sacramẽtũ,& sufficit te ire Romã.vnde si fecerit te hæredẽ,vel tibi legaui,si.x.te Titio dare, aut monumentũ facere iuraueris:habebis hęreditatẽ in primo casu,& legatũ in secũdo impleta altera parte cõditióisiuraméto tibi remisso.[*CVM EADEM.*]Legaui Titio equũ meũ pure,& eundem equũ legaui Seio sub cõditione.& postea decessi, & postea decessit conditio apposita dicto Seio legatario. & certe dimidia legati q contingeret Seiũ,si cõditio nõ defecisset,adcrescit dicto Titio cui pure idẽ equus fuit legatus:& etiã hæredi eiusdẽ Titij, si ipse Titius mortuus est,& eius hęreditas adita est phęredẽ suum.Et ita no.q ius adcrescẽdi trãsit ad hæredẽ.& quod dixi in legato, habet locum in ĩsti.puta si ĩstituti mihi hæredẽ Titiũ pure, & Seiũ sub cõditione.

A

B

C

D

exprimit habentem duas partes. g† Quare quicunque hæres scriptus erit sub conditione, Si iurauerit se decem daturũ, aut monumentũ facturum: h quãuis verbis edicti ad hæreditatem vel legatum admittatur, i tamen compellitur facere id quod facturum se iurare iussus est,solo iureiurando remisso.

Ius adcrescendi transmittitur ad hæredes.Bartolus.

¶ Cum eadem res alteri purè, alteri sub conditione legatur: aut cum alter purè, alter sub conditione hæres scriptus est: pars legati vel hęreditatis deficiente conditione adcrescit k etiam hæredi eius cui purè legatum est, vel hæreditas data est, si tamen hæreditas eius adita fuerit.

Si deficit exemplar, deficit exemplandum.Bartolus.

XXVII. ALFENVS Varus libro quinto Digestorum.

IN testamento quidam scripserat,vt sibi monumentũ ad exemplum eius quod in via Salaria esset Publij Septimij Demetrij, fieret: [&] nisi factum esset, hæredes magna pecunia multarentur:* & cum id monumentũ Publij Septimij Demetrij nullũ reperiretẽ, sed Publij Septimij Damæ esset, ad quod

e *Facturum.* puta monumentũ. & ſubaudi, fundũ lego.& no.quod iuramentũ remittit,sed non factũ:vt.j.eo.in fi.

f *Vnam.* quantum ad hoc : quia satis est vnũ impleri.duæ tamẽ vere sunt conditiones: vt.s. de cõdi.instit.l.v.sic etiam duorũ reorũ obligatio vna est propter vnius rei solutionẽ: verè tamẽ sunt duæ: vt.j. de duo.re.l.iij.§.fi.&.l. eandẽ.§.fi.&.j.de verbo.obli.l.si duo.

g *Partes.*quia duobus modis potest adimpleri.& facit instit.de pupil.substi.§.igitur.&.s. de arbi l.quid tamen.&.l. Celsus.§.idem ait.sed ibi vtraque implenda est,scilicet in.l.Celsus.

h *Facturum.* scilicet iurauit.

i *Admittatur.* etiam si non iuret.& facit.s.de condit.instit.l.quæ sub condi.in prin.& de lega.iij.l.non dubium.§.j.

k *Adcrescit.*i.non decrescit: vt.C.de cad.tol.§.vbi autẽ.&.§.sin vero nemo.& facit.j.de suis & le.hær.l.si ex plurib⁹.&.s.de vsufr.ac.l.idẽ & si.§.si mihi.&.s.si pars hær.pe.l.ij.&.j.e.l.si separati.

IN testamento.] *CASVS.* Titius instituit sibi hæredes Seium & Gaium,& iussit eis facere sibi monumentũ ad exẽplũ eius monumenti quod erat situm in quadã via quę vocabatur Salaria,pro quodam qui fuit vocatus Publius Mæuius Septim⁹ Demetrius:& ita dicebat testator:& si dicti hæredes non facerẽt taliter dictum monumentũ,iussit quod darent nomine mulctę siue pœnæ.c.pone Sempronio.& postea decessit dictus Titius testator: & postea dicti sui hęredes bene volebant facere monumentũ,sed nõ inueniebant aliquod monumẽtũ Publij Mæuij Septimi Demetrij:sed inueniebant vnũ monumentũ Publij Mæuij Septimij Damæ:ad quod exemplum suspicabantur dicti hæredes eum Titium qui fecerat testamentum,monumentum sibi fieri voluisse.vnde quærebant iidem hęredes ad cuius monumentum se facere oporteret.& si nullum monumentum fecissent ob eam rem,quia non reperiebant ad quod exemplum facerent: an tenerẽtur dicta pœna? vnde Vlpianus respon.eis,& dicit si potest intelligi quale monumentum voluit sibi fieri testator,tale debet ei fieri:quamuis per scripturam testamenti hoc non possit intelligi.si autem non potest intelligi voluntas testatoris,non tenentur soluere hæredes dictam pœnam Sempronio : quia non apparet ad quod exemplum iussit fieri

BIU Cujas

fieri monumentum: tenentur tamen hæredes facere monumentũ secundum substantiam & dignitatem testatoris. Viuianus.

a *Suspicabatur.* id est, suspicio erat, in vi passiui.

b *Num.* id est, an. Accursius.

c *In scriptura.* ſ. testamenti nõ expresit illud. vel dic in scriptura. i. subscriptione monumenti quæ erat ibi, non erat ita vt testator diceret.

d *Nullam.* innuit ergo aliàs habere locum pœnã. Sed contra. ſ. de his quæ pœ. no. l. j. & insti. de leg. ſ. fi. Sed fortesse speciale in hoc casu. vel ibi erat ius antiquũ, secundum quod nõ vadebat pœna.

e *Debere.* cõpelluntur autẽ pontificali auctoritate: vt. ſ. de peti. hær. l. hereditas. & de an. le. l. Quintus. non tamen cõmittitur pœna: vt. ſ. dixit. & facit. ï. e. l. quæ cõditio. & l. quibus. ſ. fi. & ſ. de vsufr. le. l. legatũ ciuitati. & ſ. ad Sil. l. iij. ſ. si conditioni. & ſ. de iureiu. l. nõ potest videri. & ſ. de vsu. l. pecuniæ. ſ. fi. Sed arg. cõtra. ï. de cõsti. pe. l. j. ſ. eum. *ADDITIO.* Dic secundũ Bart. hic quòd hic suppletur officio iudicis, licet obligatio deficiat.

Filiæ suæ.] *CASVS.* Sépronius ita legauit filiæ suæ Attiæ: Si filia mea Attia nupserit arbitratu Lucij Titij, hæres meus det eidẽ Attiæ centũ. & postea dicẽs Lucius Titius decessit. & postea decessit Sépronius testator: & postea dicta Attia nupsit sine arbitrio Lucij Titij, eo quòd erat mortuus idẽ Lucius Titius, vt dictũ est. certe debetur ei Attiæ legatũ prædictũ. [*TITIA VXOR.*] Titius ita dixit in testamento suo: Titiæ vxori meę lego optionẽ seruorũ meorũ: vt. ſ. possit optare Philargyrũ puerum seruũ, & Agatheã ancillam qui mei erunt cũ moriar. postea idẽ Titius testator vẽdidit ancillã Agatheã quam habuit tẽpore dicti testamẽti: & postea emit ancillas quasdam: & vni ex his imposuit nomen Agatheæ. & postea decessit idẽ testator. nũc quæritur, an hæc ancilla empta cui impositũ nomẽ Agathes, videatur legata Titiæ vxori testatoris? & dicitur q̃ sic. Viu.

f *Deberi.* facit. ï. eo. l. cũ tale. ſ. rescriptũ. & ſ. de leg. j. l. turpia.

g *Videri.* sic. ſ. de donat. inter virũ & vxo. l. si donatæ. ſ. si sponsus. & ſ. de exerci. l. j. ſ. sed & si præposuit. & ſ. de lib. & posthu. l. ideoq;. & ſ. de leg. j. l. Stichum ex te. & de leg. iij. l. vxorẽ. ſ. testamento. Sed arg. contra. ſ. de testamen. l. hæredes. ſ. si quid post. & ſ. de adimen. lega. l. cum seruus. & ſ. de pign. l. fideiussor. ſ. Lucius. *ADDITIO.* Dic quod ibi fuerunt obligata mancipia certa: ideo obligatio non extenditur ad redempta postea: hic autem non legabantur certa de præsenti, secundum Dynum & Barto. & eodem modo responde ad. l. cum seruus. ſ. allega.

Hæc conditio.] *CASVS.* Legaui Titio centum si in Capitolium ascenderit, & decessi. certe ita demum potest Titius petere legatum, si ascenderit Capitoliũ. q̃ primũ potuerit. Viuia.

h *Cum primum.* post mortem testatoris: vt. ſ. eo. l. ij.

i *Ascendere.* aliter si sit stipulatio concepta in nõ faciendo: quia tunc quando desiit posse fieri, nisi in casibus. iiij. vt. ï. de verbo. oblig. l. ita stipulatus. ſ. Sabinus. Itẽ & in legato secus. ſ. si in non faciendo est cõditio: quia statim datur prętita cautione Mutiana: vt. ſ. e. l. Mutianæ. & hoc vbi imponit legatario: sed in hærede idẽ indistinctè, secũdũ Azo. vt. pbat. ï. ti. j. l. j. ſ. itẽ si ita legatũ.

Si separatim.] *CASVS.* Titius legauit mihi fundum Titianũ pure: & postea legauit tibi eumdem fundũ sub cõditione, & decessit, & postea tu decessisti antequã impleretur cõditio apposita tuo legato. certe debeo habere totũ fundũ: nec est mihi necesse implere conditionem. nam & si te viuente dicta conditio exisset, remanet pars mihi vna funcli quam ad illum pertinebat, sed succesſor ille non vindicaturus eras si te viuente conditio extitisset. Viuianus.

† *Secus est si papa aliquam* *nomine pro quo* *prio: quæ* *Defecerit.* te viuẽte. *Adcrescat.* i. nõ de- *lius non co-* *gnoscet vt* *in. c. quo-* *du. tol. ſ. vbi autem. sic* *niã abbas.* *ſ. eo. l. hæc scriptura. ſ. cũ glo. l. in* *fina.* Vel dic adcrescit *me. extra* vt auferri non possit: *de offic. de-* quod in idem recidit. *leg.* & facit supra, de hæredi. institu. l. si sub conditione.

In testamento.] *CASVS.* Ita scripsit Titius in testamento suo, Stichus & Pãphila serui mei liberi sunto. & si in matrimonio simul coierit, hæres meus his c. damnas esto dare. & postea decessit dictus testator. & postea Stichus prædictus decessit ante apertas tabu. di cti testamẽti. numquid hæredes eiusdẽ Stichi debent habere partem legati quæ contingeret Stichum si viueret, & acciperet in vxorẽ Pãphilã? Et dicitur quod non: sed si Pamphila nihil de dicto legato habere potest, quia per casum fortuitum factum est quo minus ipsa posſit nubere Stricho, inde dictũ legatũ remanet apud hæredẽ testatoris. Sed quid si Stichus & Pamphila viuunt, & Stichus non vult eã accipere in vxorẽ, ipsa autẽ est parata? certe ipsa debet habere suã partẽ legati: Stichus autem amittit suã. Et quod dictũ est, quando legatũ est duobus, si in matrimonio coierint: habet locum etiam si vni eorum tantum sit legatum si acciperet alterum. Viuianus.

m *Conditione videri.* immò videtur quòd non: vt. ſ. de an. lega. l. annua. j. respon. arg. contra. Solu. speciale est ibi in alimentis, sed & in eis distinguitur: vt. ï. eo. l. illis. Itẽ ad idẽ est contra. ſ. de condi. insti. l. quæ sub conditione. ſ. quoties. ibi, mortuo autẽ & c. Solu. cum sub conditione quid mihi relinquitur, refert vtrum pendet ex facto meo tantum: vt si manumisero seruum, si ascendero Capitolium. aut ex facto meo & alieno: vt si contraham cum illa, vel si morer cum illa, vel si dem ei decem. In primo casu si casu impedior, totum consequar, vt ibi, nisi sim in mora manumittendi: vt. ï. eo. l. pen. ſ. j. Si impedior per alium, nil consequor: sed impediens libertatẽ tenetur secundum qualitatem delicti, vel. l. Aquilia, vel furti, vel actione in factũ: vt. ſ. ad legem Aquil. l. inde Neratius. ſ. idem Iulianus. & de condic. fur. l. iij. & de condic. ob cau. da. l. iij. ſ. fi. & ï. e. quibus diebus. j. respon. sed illo nõ existẽte soluẽdo forte æquũ erit me ad relictũ admitti. vt. ſ. de eo per quẽ fac. est. l. fi. In secũdo casu, si impedior casu meo, nihil cõsequor nisi in casib⁹: vt hic, & ï. eo. l. cũ ita datur. & l. Titio. ſ. ante. & ſ. de condic.

BIU Cujas

de condic.cau.da.l.iij.§.fina.&.ſ.de an.lega.l.Seio.j.reſpon.&.j. eo.l.illis.Item quandoque partem cõſequor, ſi pro parte impleatur cõditio quæ in duos erat collata: vt.j.eodem.l.penul.§.item. Item ſi impedior per alium in cuius perſona eſt conditio, totum conſequor, vt hic.Illud no. quòd nullo caſu & nulla conditione quid conſequor, ſi ſtet per me: vt hic, &.ſ. de conditio.inſtit.l.finali. In caſuali autem conditione, ſi caſu deficiat, certum eſt me non admitti. In mixta dico idem, ſiue per caſum, ſiue per alium deficiat: quia non pendet ex facto meo tantum: vt.C. de inſtitu.& ſubſtitu.l. ſi pater.ſecundũ Ioan. & facit.C. de condit. inſer.l.legatum.

a *Debetur.* ſic .C. de inſtit.& ſubſti.l.j. &.j. quando di. leg. ce.l.v. §. item ſi qua. &.ſ. de an. leg.l. Mæuia.j. reſpõ. Item facit.j.de ſtatulib.l.ſeruus.§. imperator.&.j.de manumiſ. teſta.l.qui filium.

QVamuis.] *CASVS.* In teſtamẽto meo dedi libertatem Sticho ſeruo meo, ſi rationes reddiderit earũ rerum mearum quas adminiſtrauit, & deceſſi. poſtea hæres meus traxit rationem cum dicto Sticho: & cum in veritate deberet reſtituere Stichus nomine reliquorum.l.hæredi, fuerũt per culpã & ignorantiã vtriuſque in cõmuni concordia quod Stichus nõ debebat reſtituere niſi.xxv.nõ autem per fraudẽ Stichi: & ita Stichus ſoluit hęredi.xxv. tantum. nunquid erit liber? Et dicitur quod ſic. Viuianus.

b *Soluere.* inſpecta verbi propria ſignificatione, vt & tamẽ computet: & ſic eſt mixta ex faciẽdo & dando: vt.j. eo.l.cum ſeruus.

Flo. ediderit

c *Erraret.* idẽ credo ſi nõ erret, ſed bene ſciat minus ſolui, dũ tamẽ ſeruꝰ bona fide faciat.& facit.C.de tranſac.l. pſes.&.ſ.de iureiu. l.eum qui.§.in popularibus. &infra,de fideicommiſ.l.ſi pure.

Falſa demonſtratio.] *CASVS.* Ita dixi in teſtamento meo: lego Titio fratri meo centum, vel inſtituo mihi hæredem Stichum fratrem meum, cum in veritate nõ eſſet meus frater, & ego hoc ſciebam. certe dicta falſa demonſtratio nihil legato vel inſtitutioni nocet. Sed quid ſi legaui Titio ſimpliciter, vel inſtitui mihi hæredem Titium ſimpliciter, & quidam Titius dicat quod ego ſenſi de eo, & alius Titius dicat quod ego ſenſi de eo? Certe ille Titius qui probauerit me ſenſiſſe de ſe, admittetur, & nõ aliꝰ. [*SED ET SI CVI.*] Quatuor ſeruos meos manumiſi: & ſic ſunt facti omnes mei liberti. poſtea vnus eorum puta Stichus accepit ab imperatore ius anulorum aureorum, & ita habetur pro ingenuo quoad multa: vt.j. de iure annu.aur.l.pen. poſtea ego feci teſtamentum: & in eo ita dixi: libertis meis lego.c. nunquid veniet dictus Stichus ad legatum cum dictis aliis tribus libertis? & dicitur quod ſic. nam per accepti.anulorum aureorum honor eius Stichi eſt auctus, & non conditio mutata. [*SI QVIS.*] Ita apud hæredem remãſuram. ſed & ſi vterque viueret, & Stichus nollet eam vxorẽ ducere, cum mulier parata eſſet nubere: illi quidem legatũ deberetur, Stichi autẽ portio inutilis fiebat. nam cum vni ita legatum ſit: *Titio, ſi Seiam vxorem duxerit, hæres meus centum dato.* ſi quidem Seia moriatur, defectus conditione intelligitur. At ſi ipſe decedat, nihil ad hæredẽ ſuum eum trãſmittere: quia morte eius conditio defeciſſe intelligitur. vtroque autem viuente, ſi quidem ipſe nolit vxorem ducere: quia ipſius facto cõditio deficit, nihil ex legato conſequitur. muliere autem nolente nubere, cũ ipſe paratus eſſet, legatum ei debetur.a

Error calculi in reddenda ratione, & reliquorum reſtitutione non facit conditionem deficere. Bartolus.

XXXII. IDEM libro nono Quæſtionum.

QVamuis rationes reddere, nihil aliud ſit quàm reliqua ſoluere,b tamen ſi & ſtatuliberi & hæredis culpa (ſine fraude tamẽ ſerui) minus ſolutum ſit, & bona fide redditas eſſe rationes exiſtimatũ fuerit, liberum fore. Et niſi ita obſeruetur, neminem qui ſub cõditione ita manumiſſus eſſet, vnquam ad libertatem peruenturum, ſi per imprudẽtiam minus ſolutum eſſet. Hæc ita accipienda [eſſe] ait, ſi quãdo is qui rationes reddere iuſſus ſit, per aliquẽ errorem ſine dolo malo ita rationes reddiderit,*vt dominus quoque circa computationem erraret.c

Falſa demonſtratio legatum non vitiat. Bartolus.

XXXIII. MARCIANVS libro ſexto Inſtitutionum.

FAlſa demonſtratio neq; legatario, neque fideicõmiſſario nocet,d neque hæredi inſtituto: veluti ſi fratremᵉ dixerit, vel ſororẽ, vel nepotem, vel quodlibet tale. * Et hoc ita iuris ciuilis ratione & cõſtitutionibus diuorũ Seueri & Antonini cautum eſt. Sed ſi controuerſia ſit de nomine inter plures: qui probauerit ſenſiſſe de ſe defunctum, ille admittetur.f

Augmentum dignitatis non extinguit legatum. Bartolus.

ſ Sed ſi cui quaſi liberto, id eſt inter libertos legatũ fuerit: non idcirco legatum amittit, quia poſtea anulos ab imperatore acceperit. ꝑ Nã honor eius auctus h eſt, non conditio mutata: & ita diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

Vna pluralitas geminat plures ſingularitates. Bartolus.

ſ Si quis legauerit rem ita, Si mortis tempore eius erit, nec tunc eius inuenitur: nec eſtimatio eius legari videbitur. Quid ergo, ſi quis ita ſcripſerit, *Stichũ & Pamphilum Titio do lego ſi mei erunt cum moriar.* & vnum ex his alienauerit? an vel alter poſſit à legatario vindicari? [Et] placet vindicari. nã hunc ſermonem, licet pluralis ſit, pro eo oportet accipi, atque ſi ſeparatim dixiſſet, i *Stichum, ſi meus erit, cum moriar.* [*Pamphilum, ſi meus erit, cum moriar.*]

Demonſtratio ſit per expreſſionem qualitatum rei demonſtratæ. Bartolus.

XXXIIII. FLORENTINVS libro vndecimo Inſtitutionum.

Falſa demonſtratio legatum non vitiat. Bartolus. dixit Seius in teſtamento ſuo: lego equum meũ Titio ſi erit meus dictus equus tempore mortis meæ. & poſtea alienauit equum, & poſtea deceſſit. nũquid debetur Titio equus, vel eius æſtimatio? & dicitur quod non. Sed quid ſi ita dixit dictus Seius, Stichum & Pamphilum Titio do lego ſi mei erunt cum moriar. & poſtea alienauit Stichum pone, & poſtea deceſſit. nunquid poterit legatarius vindicare Pamphilum? & reſpõ. quod ſic. nam licet teſtator dixerit in plurali, ſi mei erunt cum moriar &c. pro eo accipi oportet, ac ſi ſeparatim dixiſſet hoc modo: Stichum lego Titio ſi meus erit cum moriar. & eidem *Flo. Titio lego Pamphilũ, ſi meus erit cũ moriar. Accurſius.

d *Nocet.* vt &.ſ. eo.l. demonſtratio.

e *Si fratrem.* non errando, ſed ex certa ſcientia: vt &.ſ. de hæred. inſtitu.l. nemo.§. j. aliàs nil valeret: vt.C. de fal. cau. adiec.l.j.& C.de hæredi. inſtitu.l. ſi pater.&.C.de teſta.l. neque profeſsio. quæ ſunt contra. Sed arg. cõtra huic ſolutioni.ſ. de cõdic.inde.l.in ſumma.§.id quoque. Item contra.ſ.de hæred. inſtitu.l. fin. Sed ibi fuit falſa cauſa, hic demõſtratio. ad quod eſt.j. eod.l.cum tale.§. falſa. Item contra.ſ.de lega. ij.l. Titia. in princip. Solu. ibi. Item facit.ſ. de an.lega.l.Titia.§.ſi.

f *Admittetur.* facit.ſ. de hæred.inſtitu.in tẽpus.§.fin.& deteſta.tutel.l. duo. &.ſ. de leg. ij.l. viij.§. ſi inter. & quod ibi not.

g *Acceperit.* non enim deſinit libertus eſſe quoad plura: vt hic, j &.j.de iur.aur. annu.l. j.&.j. de bonis liber.l. etiam.in princip.

h *Auctus.* facit.C.de adop.l. cum in adoptionis.& facit.ſ.de adop.per adoptionem. Accurſius.

i *Dixiſſet.* No. pluralem numerum geminare ſignificationẽ ſingularis.ſic.ſ.ſi quis cau.l.ſi plurium.§.j.&.C.fami. erciſcũ.l.quoties.& de condi.inſer.l.ſi plures.&.ſ. de hæredi. inſtitu.l.hoc articulo.&.l.paterfamiliàs. & de nego. geſt.l.ij.§.ſi negotiũ. Argu. contra.ſ.de pig.act.l.ſi neceſſe.§.ſi annua. &.C. de impu. & aliis ſubſtit.l.quamuis.&.l.cum quidam. & facit ad.§.ſ. de condit. inſtitu.l.ij.& de lega.ij.l.Stichum.& de leg.iij.l. qui cõcubinam.§. Stichus. & de hæredi. inſtitu.l. talem.§. fin. & de rebus dubi.l. quoties libertis. Accurſius.

Nominatim alicui.] *CASVS.* Hæc lex dicit quod nihil interest vtrũ leget teſtator nominatim Lucio Titio, an in legato eidem Lucio Titio non nominet eum, ſed ſignificet ſe ei legare per aliquam demonſtrationem ipſius corporis Lucij Titij: vel etiam per demonſtrationem artificij ipſius Lucij Titij: vel officij, vel neceſsitudinis, vel adfinitatis ipſius Lucij Titij. & eſt ratio: quia tales demonſtrationes pro maiori parte funguntur vice nominis. ſi autem certum ſit cui legare voluit teſtator, non nocet legatario etiam ſi teſtator falſam demonſtrationem appoſuit in legando.

BIU Cujas

gando. Et scias quod differentia est inter cõditionem, & demonstrationem: quia demonstratio ostendit plerumque rem factam, conditio autem ostendit rem futuram. Viuianus.

a *Plerumque.* fallit enim quandoque: vt. ĩ. ad Trebel. l. quoties. & l. nonnunquam. & facit. s. si certum pe. l. certum. &. s. de hęred. instit. l. quoties. §. si quis nomen. & l. his verbis. §. fi.

b *Plerumque.* nã quãdoque fallit: vt. s. de le. j. l. vj. & l. si sic. sed tũc nõ demõstrationis vice, sed conditionis ponitur: vt ibidẽ dicitur.

NOminatim alicui legetur ita, *Lucio Titio.* an per demonstrationem corporis, vel artificij, vel officij, vel necessitudinis, vel adfinitatis, nihil interest. Nam demonstratio plerumque [a] vice nominis fungitur: nec interest, falsa, an vera sit, si certũ sit quem testator demonstrauerit. ☞ Inter demonstrationem & cõditionem hoc interest, quod demõstratio [b] plerumque factam rem ostendit, conditio futuram.

XXXV. POMPONIVS libro singulari Regularum.

LEuissima [c] libertatis cõditio ea intelligenda est, quæ ad libertatem perducit, quamuis natura grauior & durior sit,

Conditio casualis potest quandocumque impleri. Bartolus.

XXXVI. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

PVblius Męuius testamento suo ita cauit, *Quisquis mihi hæres hæredésve erũt, do lego, fideiq; eorum committo vti dent Gaio Seio sororis meæ filio in honorem consulatus quadringenta.* viuo Mæuio Seius consul designatus est, & munus edidit: [d] deinde ex kalendis Ianuariis [e] cõsulatum ingressus est, atq; ita Mæuius decessit. Quæro, an quadringenta Seio debeantur? Marcellus respondit, deberi. [f]

Non est verisimile quod testator plus diligat substitutũ, quam primo loco positum: & non potest prius conueniri hæres, quam defunctus poterat. Bartolus.

☞ Titia codicillis de prædiis quæ testamento Septiciæ relinquo, ita cauit: *A te peto Septicia vt filio meo cum annorũ sedecim erit, eadem prædia restituas. quod si filius meus sedecim annos nõ impleuerit, peto vti reddas ea, restituas Publio Mæuio & Gaio Cornelio.* Quæro, cum Septicia decesserit, deinde filio quintũdecimũ annũ agens [g] defunctus sit, an repræsentetur [h] fideicõmissum quintodecimo ãno impleto? &[an] hæredes Septiciæ restituere id Publio Mæuio & Gaio Cornelio debeãt? Marcellus respõdit, Septiciã ius quod in his prędiis habuisset, hæredi suo reliquisse. etenim videri contra volũtatem testatricis repręsentationem fideicommissi desiderari, vt amplius ad substitutos perueniat, quàm ad puerũ peruenire, vel à Septicia, vel ab hęredibus potuisset. Et verba quidem videntur repræsentare [i] fideicommissum: sed non est verisimile, vt maturius voluerit testatrix ad substitutos id trãsferre: [k] nec quicquam mutat quod Septicia ante decesit. Nã & si puer viueret, non prius Septiciæ hæredes, quàm Septicia possent conueniri.

Licet deficiat onus legatario iniunctum, legatum non deficit. Bartolus.

XXXVII. PAVLVS libro singulari ad legem Fufiam Caniniam.

SI quis eum † quem ipse manumittere nõ poterat, legauerit ita vt eum legatarius manumitteret: & si à legato nõ repellatur, [l] non est cõpellendus vt manumittat: quoniã totiens quæ est

A lio, an vero post. xvj. ann. & postea decesit dicta Titia, & postea decesit dicta Septicia legataria prædiorum, & habuit duos hęredes pone. & postea cum dictus filius Titiæ haberet. xv. an. & non plus, decesit ipse puer, & ita antequã esset. xvj. ann. nunc Publius Mæuius & Gaius Cornelius prædicti petunt fideicõmissũ dictorũ pdiorũ sibi dari per hæredes dictæ Septiciæ, & incontinenti ante. xvj. ann. completum: & hoc ideo, quia verba testatricis videtur repræsentare fideicommissum prædictũ, vt ipsi dicebant: quia verum est filium Titiæ nõ impleuisse. xvj. ann. nec amplius posse peruenire ad. xvj. ann. sed respon. quod non possunt statim petere. nam non est verisimile vt testatrix voluisset transferre id fideicõmissum prædiorum ad dictos substitutos filij maturius, id est citius quàm ad dictum filium si viueret. nec obstat huic respõsioni qđ Septicia decesit antequam puer testatricis: quia & si prædictus puer viueret, non prius possent conueniri à puero hæredes Septiciæ, quàm posset conueniri Septicia si viueret.

d *Edidit.* id est, professus est se. suscepturum. Accursius.

e *Ianuariis.* hoc idem videtur posse probari in authen. de consuli. §. hoc autem à nobis. Item ad hoc quod primo fiat designatio, postea susceptio, est. C. de municipi. l. j. Sed arg. contra. C. de aduo. diuer. iudic. l. per hanc. §. fexcenti. vbi innuitur quod kalendis Aprilis: sed forte secũdum diuersa tempora. & facit institu. de leg. §. illud. Accursius.

† *Usta lex fuit ad hoc quod falsus modus, vel causa legato apposita nõ vitiat illud: vt per glo. in. l. si cũ te. s. de pac. & in l. 1. & ibi glo. & Cy. C. de fal. causa adie. legato.*

f *Deberi.* quia etiã vi-

uo testatore potuit impleri: vt. C. de insti. & substitu. l. si quis.

g *Agens.* id est, habens.

h *Repræsentetur.* id est, debeat dari statim ante. xvj. ann. completos. Accursius.

i *Repræsentare.* prima facie: quia verum est filium non impleuisse. xvj. annum, nec amplius ad. xvj. an. peruenire posse.

k *Transferre.* facit infrà, de verbo. obliga. l. in illa stipulatione. &. s. de vsur. l. si stipulatus. &. s. eod. l. filiæ suæ. §. j. Sed arg. contra. ĩ. de iure fisci. l. fiscus. Accursius.

l *Repellatur.* immo videtur repelli: vt. s. de lega. ij. l. si quis quos.

SI quis eum.] CASVS. Titius instituit me hæredem, & damnauit Stichum seruum suum vt ad libertatem peruenire nõ posset. & ita ego nõ poterã manumittere dictum Stichũ: vt. C. de iis qui nõ pos. ad liber. perue. l. ij. postea ego decesi, & legaui prius dictum Stichũ Seio ita vt eum manumitteret. certe habebit Seius seruum, non tamen cogetur eum manumittere. & est ratio quare nõ cogitur eum manumittere: quia toties compellitur legatarius facere secũdum voluntaté meam testatoris, quoties nihil sit futurum contra legem. manumissio auté dicti Stichi erat contra legé. Item est ratio quare habeat legatum serui Seius, quoniam magis eundem Seium legatarium volui ego testator habere aliquod cõmodum ex legato serui, quàm hæredem meum. Viuianus.

Plerumque. fallit enim quandoque: vt. ĩ. ad Trebel. l. quoties. & l. nonnunquam. & facit. s. si certum pe. l. certum. &. s. de hęred. instit. l. quoties. §. si quis nomen. & l. his verbis. §. fi.

Euissima.] CASVS. Testator reliquit libertatem seruo suo sub pluribus conditionib[9] separatim positis: vt. ĩ. de man. testa. quod vulgo. puta quia dixit, Sticho seruo meo relinquo libertatem si nauis ex Asia venerit. postea in alia parte testamẽti dixit: relinquo eidẽ seruo libertatem si dederit Titio. x. tertio dixit: relinquo eidem seruo libertatem si tetigerit cœlum digito. certe spectanda est leuissima conditio: vt infra, de manu. testa. in libertatibus. quæ autem dicatur leuissima, vult hic dicere, id est ea quæ ad libertaté facilius seruũ perducit, quamuis per naturam grauior & durior sit conditio vna apposita, quàm alię conditiones appositæ. quãuis enim per naturam impossibilis sit conditio dicta, si tetigerit cœlum digito &c. tamẽ eam accipiemus, quoniam per eam potest leuiter seruus ad libertatem peruenire, cum habeatur pro non adiecta: vt. s. eo. l. obtinuit. Viuia.

Leuissima. testator reliquit libertatem sub pluribus cõditionibus separatim positis: vt. ĩ. de manumiss. testa. l. quod vulgo. nam accipitur quę ad libertatem perducit, vt hic, quæ facilior & melior est seruo: vt. ĩ. de manumiss. testa. l. in libertatibus. & infra, eod. l. quod traditum.

Publius Mæuius.] CASVS. Publius Mæuius fecit testamẽtum, & in eo instituit sibi tres hæredes pone, & postea ita in eodẽ testamento dixit: Quisquis mihi hęres hæredésve erunt, do, lego, fideique eorũ cõmitto vt dent Gaio Seio sororis meæ filio. cccc. in honorem consulatus, id est, si consul designabitur. postea viuo testatore dictus Gaius fuit designatus consul, & professus fuit se recepturum munus dicti consulatus. & postea ex kalendis Ianuarij, sicut moris erat, ingressus fuit consulatum, & postea decesit dictus testator. nunc dictus Gaius Seius petit ab hæredibus testatoris dicta. cccc. & hæredes dicebant se non teneri, eo quod conditio fuit impleta viuente testatore. Respon. tamen hic quod nihilominus debentur ei. cccc. [TITIA CODICILLIS.] Titia fecit testamentum, in quo sibi instituit hæredem filium suum impuberem: & pone Septiciæ reliquit duo prædia Titianum & Seianum pone. & postea fecit dicta Titia codicillos in quibus ita cauit: peto Septicia vt filio meo cum annorum. xvj. erit restituas prædia quæ tibi reliqui in testamento meo. & si filius meus non impleuerit. xvj. an. peto vt reddas dicta prędia, & restituas Publio Mæuio, & Gaio Cornelio: & non dixit vtrum statim mortuo fi-

BIU Cujas

quæ est contra.Solu.hic non poterat: quia in fraudem creditorũ fieret:vt.ſ.de legatis.j.l.ſeruum filij.§.ſi idẽ.ibi omnino. Vel ſecundũ Bul.ibi manumiſsio & actus manumiſsionis,hic manumiſſio tantum est prohibita.vel ibi propter ſerui delictum,hic propter manumittentem.Vel ibi erat vt miniſter: vt &.ſ.de legatis.ij.l.ſi quis Titio.hic vt legatarius.Accurſius.

a *Habere.* plus enim & tempore accipitur. Azo.& facit inſtit. de dona.§.j.&.ſ. de auro & argent.lega.l.fina.§. fina.Accurſius.

*Flo. aliquid

Si ita ſcripſero.] CASVS. Ita ſcripſi in teſtamento meo:quantum codicillis legauero Titio, hæres meus eidem Titio dato. & poſtea feci codicil. & in eis legaui dicto Titio.c.& deceſsi. nunc quæritur, vtrum dicta c.debeãtur Titio ex teſtaméto,an ex codicillis? & dicitur quod ex teſtaméto.nam & apud veteres talia legata fuere in teſtamẽtis relicta, quantum ei puta Titio per epiſtolas ſcripſero, tantum hæres meus ei dato:Itẽ quantum ex alia actione detraxero.i. à debitore meo exegero,tantum hæres meus dato Titio.quæ quidẽ duo genera legatorum debentur Titio prædicto ex teſtamento.Vi.

*Flo.valet. ſolaq; quãtitas in codicillo dela ta eſt.

b *Titio.* ſubau.hæres dato:quod eſt in fine.

c *Detraxero.*i.à debitore exegero.& facit ad.l.ſ.de hęre.inſtit.l. aſſe.& de condit.inſtit.l.inſtitutio talis.&.C.de codicil.l.j.

Quæ conditio.] CASVS. Inſtitui mihi hæredes Titium & Seium,& ſubſtitui eis Gaium & Sempro.& poſtea ita dixi, cuicumq; hæreditas mea deferetur, ita ſit mihi hæres, ſi Martino decem dederit.& deceſsi.certe ſiue dicti inſtituti velint hæreditatem,debent dare Martino.x.ſiue nolint eam habere, & ſubſtituti velint eam habere, debent iidem ſubſtituti dare dicto Martino.x.quia,vt dicit litera,alia eſt cõditio quæ ad genus perſonarum &c. ſi autem dicta conditio dandi.x.M.ſit adiecta tantũ inſtitutis,vel tantũ ſubſtitutis,illi tantũ debẽt eã implere.[*CVM ITA.*]Ita ſcripſi ego Bono.in teſtaméto meo:Volo per hæredes meos fieri in foro.i.in loco vbi redditur ius,puta in palatio cõmunis,vnã ſtatuã pone in meã memoriã.& nõ dixi in quo foro vtrũ Bon.vel Mutin.vel Imol.vel quo alio.certe ſi non appareat poſt mortẽ meã de quo foro ſenſi,debet fieri ſtatua in foro Bono. Vi.

d *Ad genus.*id eſt,generaliter ad omnes perſonas inſtitutas:vt ſi facta inſtitutione & ſubſtitutione ita dicat,cuicumque hæreditas mea deferetur,ita ſit hæres,ſi Titio decem dederit.Azo.

e *Inſtitutos.* & ſubſtitutos: non autem ad venientes ab inteſtato: vt arg.de vulga.ſubſt.l.qui liberis.§.hoc autem.

f *Ad certas perſonas.* ſcilicet omnes eiuſdem gradus.

g *Gradum.* & omnes perſonas eiuſdem gradus forſan,& ſi deficientis portio ſit pro non ſcripta: vt.C.de ca.tol.§.his ita.&.ſ.de leg.j.l.ciuitatibus.§.Lucius.Azo.licet aliud ſit in legato: vt.C.de ca.tol.§.in primo.Et diſtingue ſi conditio eſt appoſita in omnibus perſonis hæredum, tranſit cum onere: ſiue pro non ſcripta,ſiue in cauſa caduci,ſiue caduca ſit pars deficiens.Si autem omnibus,& tunc aut in omnibus eiuſdẽ gradus, & tunc idem vt alij eiuſdem gradus impleant.Si autem non omnibus ſed quibuſdam de eo gradu ſit adiecta conditio,ſi quidẽ eſt nõ ſcripta,differt hæreditas quæ vadit cũ onere (vt &dixi) à legato quod non tranſit ſecundũ H.Sed quidã dicunt etiã in hæreditate nõ tranſire cum onere:vt in.d.§.in primo.Sed eſt argu. contra.d.l.ciuitatibus.ſed dicunt quòd & ibi fuit appoſitum m perſonis omnium onus.Si autem alio modo deficiat relictũ hæreditatis vel legati:vt in cauſa caduci vel quaſi caduci, vadit cum onere:vt.C.de ca.tol.§.pro ſecundo.&.§.finautẽ.in eo quod dicit,ſimili modo &c. ſiue re & verbis,ſiue verbis tantũ ſint coniuncti. ſi autẽ re tantũ,non vadit ſecundum voluntatem teſtatoris facere compellitur, quotiẽs contra legem nihil ſit futurũ. ídq; Neratius ſcripſit,& tamen à legato non eſſe eum repellendum:quoniã magis legatarium aliquod*commodum teſtator in hoc ſeruo, quam hæredem habere[a] voluiſſet.

Ex teſtamento debetur quod ibi expreſſe relinquitur, vel per relationẽ ad aliud. Bartolus.

XXXVIII. IDEM libro ſingulari de iure Codicillorum.

SI ita ſcripſero, *Quantum codicillis Titio*[b] *legauero.* licet codicillis legatum explicetur, tamen ex teſtamento valet*ſola quantitas quæ in codicillis legata eſt.Nã & apud veteres legata talia fuere, *Quantum ei per epiſtolam ſcripſero. Quantum ex illa actione detraxero,*[c] *hæres dato.*

XXXIX. IAVOLENVS libro primo ex Poſterioribus Labeonis.

QVæ conditio ad genus[d] perſonarum, non ad certas & notas perſonas ptineat, eã exiſtimamus totius eſſe teſtamenti, & ad omnes hæredes inſtitutos[e] pertinere.at quæ cõditio ad certas perſonas[f] accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum dumtaxat gradum[g] quo hæ perſonæ inſtitutæ fuerunt.

Si locus loci in teſtamento non adſcribatur :ſubintelligitur locus vbi teſtator domicilium habuit. Bartolus.

B ¶Cum ita in teſtamento[h] ſcriptum erat,*Vt aliquid in foro fiat.* neq; adſcriptũ erat in quo foro: Labeo ait, ſi non appareat quid mortuus ſenſerit, in eius municipij foro faciendum, in quo is qui teſtamentũ fecerit, domicilium[i] habuerit. quã ſententiam ego quoque probo.

Dies impedimenti non computantur in termino. Bartolus.

XL. IDEM libro ſecundo ex Poſterioribus Labeonis.

QVibus dieb' vicinus tuus te via publica, cum ad

h *Scriptum.* ſecus in ſtipulatione quæ non valet ſi certus locus non eſt:vt.j.de verbo.oblig.l.qui inſulam.

i *Domicilium habuerit.* ſic.C.de epiſc.& cle.l. nulli.&.l.ſi quis ad declinandam. Accurſius.

Vibus diebus.] CASVS. Legauit tibi.c.ſi vſq; ad x.dies aſcenderes Capitoliũ, & deceſsi, poſtea cum velles ire ad aſcendendum Capitoliũ Titius vicinus tuus prohibuit te ire per viã publicam per tres dies qui forte ſupererant de x.dieb' prædictis.tu tamen iuiſti coram iudice, & conqueſtus fuiſti de vicino tuo tempore quo ipediuit te, & per te non remanſit quin eum remoueres ab iniuria quã tibi inferebat. numquid reſtituẽtur tibi tres dies vt intra eos implere cõditionẽ poſſis?& dicitur quod ſic.

[*QVIDAM.*]Emi à Seio fundum Seianum pro.c. pone.& poſtea cauſa meliorandi cum pone feci expẽſas in eũ ſcilicet.xx.& poſtea in teſtamento ita dixi:ſi Publius Cornelius im-

C penſam quam in fundum Seianum feci, hæredi meo dederit, hæres meus eidem Publio Cornelio dato dictum fundum Seianum. & poſtea deceſsi.nunc quęritur,an dictus Publius Cornelius debeat dare hæredi expenſas prædictas,& etiam prędictum fundũ ſi vult fundum?& Caſcellius dixit quod ſic,& male.Ofilius autẽ & Iul.dixerunt, & bene quod ſolos ſumptus ſiue expen.debet dare hæredi.& in dictis ſumptibus non debet hæres cõputare ſibi fructus quos præcepit ex dicto fundo,immò retinet ſibi præcipuos. [*QVIDAM TITIO.*]Seius fecit teſtamentum,& in eo legauit Titio.c.& pluribus aliis legauit ſimiliter.poſtea infra in eodẽ teſtamento ita iuſsit,quas pecunias cuique legaui,eas hæres meus dato ſi mater mea moriſ.i.morietur. & poſtea deceſsit dictus Seius teſtator viuente dicto Titio cui.c.legauerat, & viuente dicta ſua matre.& poſtea deceſsit dictus Titius legatarius viua dicta matre teſtatoris,& habuit hæredes Titius Petrum & Martinum pone,& poſtea deceſsit dicta mater teſtatoris. quæritur, an dicti hæredes Titij debeant habere dictum legatum de.c?& dicit Ofilius quod ſic.& reddidit talem rationẽ,quia dictum legatum non fuit relictum Titio ſub conditione, immo fuit relictum pure, & poſtea fuit adiecta dies ſoluẽdi,ſi nõ fuit cõditionale, ergo legatarius tranſmittit ad hæredes ſuos petitionẽ ipſius legati.Sed certe ratio ipſius Ofilij eſt falſa, & per conſequẽs eſt falſum dictum ſuum.nam bene fuit dictum legatum relictum ſub conditione:& ideo legatarius qui deceſsit ante conditionẽ exiſtentem, non tranſmittit ad hæredes ſuos.& bene dixi quòd fuit conditionale: quia nil intereſt vtrum ita ſcribatur per teſtatorem,quas pecunias cuique legaui,eas hæres meus ſi mater mea moritur, dato.quæ quidẽ verba ſcripſit Seius teſtator in noſtro caſu:an vero ita ſcribatur per teſtatorẽ, niſi mater mea moriatur,hæres meus ne dato. nã in primo caſu ſub conditione eſt datum legatum:in ſecundo autem eſt ademptum ſub condi.[*DOMINVS SERVO.*]Titius ſciens teſtamentum iuſsit Stichum ſeruum ſuum eſſe liberum,& poſtea eidẽ Sticho ita legauit:Hęres meus dato Sticho ſeruo meo quem teſtamento liberum eſſe iuſsi,quinq; aureos quos in tabulis debeo eidem Sticho.& poſtea deceſsit.nunc quæritur, an hæres debeat dare dicto Sticho dictos quinque aureos:& quidam dixerunt,& male,nihil ſeruo legatum eſſe: & adſignabãt talem rationem.ſ.quia dominꝰ ſeruo nihil debere poteſt.ſed verius eſt quod debeantur eidem Sticho.& hęc videtur fuiſſe voluntas teſtatoris. [*QVI DOTALEM.*]Titius accepit in vxorẽ Seiam,& non habuit

BIU Cujas

habuit ab ea aliquem fundum in dotem. postea veniés ad mortẽ, fecit testamentũ, & ita in eo dixit: fundũ Cornelianum quẽ mihi Seia in doté dedit, hęres meus ei dato. & decessit. nunc quæritur, an hæres teneatur dare Seię dictũ fundũ? Et dicitur quod sic non obstante falsa demonstratione. [*THERMVS.*] Quidam qui vocabatur Thermi[9] siue Termilius minor, fecit testamentũ, & instituit sibi hæredẽ Titiũ. Iteé scripsit in eodẽ testamento quorũ arbitratu sibi monumentũ fieri volebat, & scripsit de duobus suis amicis quorum quilibet vocabatur Lucius Publius Corne. postea ita legauit, Lucius Publi[9] Cornelius hæres me[9] dato mille ad ędificandũ monumentum meũ. & postea decessit. nũc quæritur, an dicti Lucij Publij Corne. possunt petere ab hærede dicta mille? Et dicitur quod nó, nisi satisdent se ita facturos monumentũ ex dicta pecunia, sicut testator iussit. Viuianus.

a *Parẽdum.* erat enim tibi relictum si hinc ad decem dies ascenderes Capitolium secundum Rog. & dic quod vicinus, id est, hæres cuius intererat cõditionẽ non impleri secundum quosdam. sed certe immo cuius nó intererat. nam si eius interesset, statim haberet pro ipleta, & caperet legatum: vt. ŝ. e. l. iure. sed hic nó habetur pro impleta, immo postea necesse habet implere.

b *Agendo.* quod iusserat testator, vel agendo contra impedientẽ iuriarũ vel negatoria.

c *Calumniam.* à vicino illatam.

d *Summoueas.* id est, repellas.

e *Conditioni.* id est, dilationi cõditionis: vel id est, defectui siue effectui conditionis: & sic secundum vtramq; significationem necesse habet postea adimplere conditionẽ. & hoc de conditione quæ dependet de potestate tua. alias nisi impleas, nil cõsequeris, cum per aliũ impediaris: vt. ŝ. ad legem Aquiliam. l. inde Neratius. §. idẽ Iulianus. sed tenetur impediens si nullo modo implere potuisti, actione in factũ: vt. ŝ. de condic. causa data. l. iij. §. fi. & dicto. §. idẽ Iulianus. secus si per casum impedior in tali potestatiua: vt. ŝ. de cõdi. insti. l. quæ sub cõditione. §. quoties. & no. ŝ. eo. l. in testamẽto. sed si cõditio est casualis vel mixta, quocũq; modo deficiat, nil cõsequeris: vt. C. de instit. & substitu. l. si pater.

f *Adiecto.* facit. C. quando di. leg. ce. l. ex his. Accursius.

g *Puto.* quia ea videtur fuisse voluntas testatoris: & sic non obstat quod aliàs dicitur. ŝ. de peti. hære. l. si à domino. §. pe. Item facit. ŝ. de leg. ij. l. Lucius. §. quæ marito. contra. Sed aliud est cũ dicit nolo quòd subeat onera hæreditaria, quando ea tamen continentur quæ sunt soluenda creditoribus, non quæ sunt iam soluta: sed appellatione expensarũ & quod solutum & quod soluendum est ratione expensarum, continetur secundum Hug.

h *Moritur.* i. morietur. sed quandoq; pro præterito ponitur: vt. ŝ. de neg. gest. l. iij. in prin. & §. hæc verba.

i *Ne dato.* cùm primo reliquerat. nam per hæc verba non videtur legatũ: vt. j. de manu. test. l. antepe. §. fi. & sic est cõtra. j. de ac. & oblig. l. obligationũ fere. §. conditio. sed ibi in contractibus. Iteé facit. ŝ. de in diẽ addic. l. ij. & de le. j. l. si cui. §. j.

k *Iussi.* & vere iusserat: aliàs per hoc nó videtur legare: vt. ŝ. de lega. ij. l. Titia. in prin.

l *Debeo.* ei seruo.

m *Naturale.* [a] sed certe & si nõ fuit hæc mẽs testantis & nullum sit naturale debitum: tamẽ videtur quòd valeat legatum: quia falsa demõstratio non perimit legatum: vt. ŝ. eo. l. falsa. *possit: tamẽ* & l. demonstratio. & j. eo. proxi. §. Respon. ea fuit testatoris volũtas, vt ita tamen deberetur si sit in rerũ natura hoc debitum: vt. j. proxi. §.

n *Magis.* electiue ponitur. Accursius.

o *Debitum.* improprie tamẽ dicitur debitum: vt infra, de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. j. & supra, de pecu. nec seruus. & l. non solum. & l. sed si damnum. §. peculiũ. & facit infra, quãdo di. leg. ce. l. cum illud. §. hæres. & de lega. j. l. si sic.

p *In rerum natura.* & facit. j. quando dies lega. ce. l. cum illud. §. hæres. & ŝ. de lega. j. si sic. & l. seruus legatus. §. q quinque.

q *Thermus.* proprium est nomen testantis.

r *Satisdedissent.* sic supra, de lega. iij. l. si ita legatum. Sed arg. contra infra, eod. l. Titio. j. respon. b aliud autem in contractibus vbi non satisdatur: vt supra, de condic. ob cau. l. dedi. & l. si hæres. & facit supra, loca. l. insulam. §. quidam. & de lega. ij. l. antepe. §. j. & de nego. gest. l. qui aliena. §. libertos. & supra, de auro & argen. leg. l. fina. §. fina. Accursius.

[a] *Adde ꝑ modũ incidentis quòd naturale debitum licet de iure ciuili peti non possit tamẽ de iure canonico posset peti coram episcopo: vt notat Bar. in. l. si pœnæ. ŝ. pri. ci. ŝ. de cond. indeb. & glo. ŝ. l. quicumq; ŝ. de compensa.*

b *Dic quòd ibi modus ponitur in fauorem legatarii: & ideo videtur magis pulsuus modus finalis: secundum Bartolum.*

* *Flo. delegari*

Dominus seruo aureos quinque sic legauerat: *Hæres meus Sticho seruo meo quem testamento liberum esse iussi,* [k] *aureos quinque quos in tabulis debeo,* [l] *dato.* Nihil seruo legatum esse, Namusa Seruiũ respondisse scribit: quia domin[9] seruo nihil debere potuisset. Ego puto, secundũ mẽtem testatoris naturale [m] magis [n] quàm ciuile debitũ [o] spectandũ esse. & eo iure vtimur.

Falsa demonstratio certæ rei legatũ non vitiat. Bartolus.

Qui dotalem fundum nullũ habebat, ita legauerat: *Fundum Cornelianum quẽ illa mihi doti dedit, ei hæres dato.* Labeo, Ofilius, Trebatius responderunt fundum nihilominus legatum esse: quia cùm fundus Cornelianus in rerum natura [p] sit, demonstratio falsa legatum non perimit.

Legatum sub modo non potest effectualiter peti nisi præstita cautione de modo implendo. Bartolus.

Thermus [q] minor, quorum arbitratu monumentũ sibi fieri vellet, testamento scripserat, deinde ita legauerat: *Luciis, Publiis, Corneliis ad monumẽtum meũ ędificandum mille hæres meus dato.* Trebatius respondit, pro eo habendum, ac si ita legatum esset, si satisdedissent [r] se ita id monumentum ex ea pecunia facturos. Labeo Trebatij sententiã probat: quia hæc mens testantis fuisset, vt ea pecunia in monumentũ consumeretur. Idem & ego & Proculus probamus.

XLI. VLPIANVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

Legata sub conditione relicta, non statim, sed cũ conditio extiterit, deberi incipiunt: [s] ideóque interim legari [t] * non poterunt.

Legata.] *CASVS.* Legaui Titio equum meũ sub conditione, si nauis ex Asia venerit: & sub eadem conditione legaui ei bouem. certe pendente conditione nó debetur ei, sed ea demũ existente. ea ergo conditione pendente non potest dictus legatarius dictas res alij legare. Viuianus.

s *Incipiunt.* vt &. j. quando di. le. ce. l. v. §. sed si sub conditione.

t *Legari.* aliàs, legari: vt res proprias, sed vt alienas potest hic legatarius eas legare interim: vt. ŝ. de vsufru. leg. l. facto testamẽto. in fi. aliàs, delegari: & tunc dic vt statim delegatio, & per eam nouatio sortiatur effectum: sortietur tamen impleta cõditione: vt. j. de noua. l. si Stichum. §. j.

Filiofamilias.] *CASVS.* Titio filio Seij non emancipato legaui centum sub hac conditione, si in potestate patris mansisset. certe videtur patri legatum, & non filio, & pater petere poterit

ff. Infort.

YY nomine

BIU Cujas

nomine suo legatum.& idem iuris esset si reliquissem centum Stichо seruo Seij sub conditione,si in potestate domini mansisset. & ad prædicta facit argumentum,quòd si legarentur cibaria seruis Titij, non est legatum seruorum, immò est domini.intuitu enim domini seruis legatū videtur,ex quo Titius fuit nominatus tanquam dominus seruorum.Viuianus.

Si relinquitur filio sub commemoratione patriæ potestatis, & in id tempus cõfertur: patri videtur legatum.Bartolus.

XLII. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

FIliofamiliàs legatū est sub hac conditione, si in potestate patris mansisset. Magis [a] patri legatū videri ait, & patrẽ suo nomine legatū petere.Idẽ iuris esse & si seruo similiter legetur.Argumentū rei est,quòd & si cibaria seruis Titij legentur : proculdubio [b] domini est, non seruorum legatum.

Si legatum scinditur per contra tabulas, vel alia lege:scinditur onus per modū conditioni iniunctum : secus si per Falcidiam minuatur . item secus in onere in vi modi adiecto.Bartolus.

XLIII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

PLautius.rogatus est hæres à liberto testatore, vt perceptis [c] sibi decem, totam hæreditatem redderet. [d] * postea patronus defuncti bonorum possessionẽ contra tabulas petierat,& partem [e] hæreditatis quæ debebatur, [f] abstulerat.Procu-

** Plo. vt perceptis sibi decem totã hæreditatẽ ei vẽderet.*

lus [&] Cassius fideicõmissariũ pro rata [g] quod soluit, [h] repetere [i] debere aiunt.Paulus.hoc iure vtimur.Nam quemadmodũ prestatione fideicommissorum & legatorũ hæres exoneratur per prætorem, [k] ita etiam ipse [l] partem [m] consequi debet.Diuersum est si Falcidia interueniat, & minuat legatum . Nam his casibus [n] nihil repetetur, [o] quòd [p] insolidum cõditioni paretur.Item scinditur ius dãdi, [q] si is cui legatum [r] est, nõ potest partem hæreditatis sibi relictã totam capere. [s] Nam verius est partem eum præstare debere: partem illos [t] qui auferunt ab eo , quod plus relictum est, quàm à lege conceditur. Neratius libro primo responsorum scribit, ex duobus scriptis hæredibus si vnus rogatus sit tibi hæreditatem restituere, tu Titio certam summam dare, & beneficio legis Falcidiæ in restituendo hæres vtatur: quanto minus[hæres]tibi præ-

filius naturalis tantum:cui non potest relinqui vltrà duas vncias existentibus filiis legitimis: vt.C.de natu.libe.l.ij.& substitui eidem M. Petrũ & Ioan. & sic debet habere dictus Martinus duas vncias tantum, & substituti eius alias duas vncias de dictis quatuor vnciis . nam dimidiam dictorum.x. quæ continebantur in cõditione Martino apposita, debet præstare hæredi Martinus, & aliam medietatem substituti sui . Item scias quòd sicut in primo & tertio responso huius legis scinditur ius dandi causa implendæ conditionis : ita & in hoc quarto casu scinditur ius dandi, quamuis nõ sit in vi cõditionis:instituti mihi hæredẽ Titium & Sempronium, & rogaui Titium per fideicommissum vt tibi restitueret suam partẽ, & te rogaui vt restitueres puta centum Seio, & postea decessi,& dictus Titius adiuit pro sua parte hæreditatem, & tibi eam restituit.deducta tamẽ quarta per legem Falci.id est, per Trebell. & ita effectũ est de facto quòd tres partes partis suæ,quas habes, sunt & valẽt minꝰ quàm sit illud quod debes dare Titio, id est, centum.certe quãto minus tibi præstitit Titius hæres per Trebell.tanto minus debes dare Seio de dictis centum. Viuianus.

a *Magis.*comparatiue ponitur.R.quia tam filio q̃ patri legari videtur.Arg.supra, de lega. ij.l. debitor.§. fina. secundum Rog. sed secundum Azo. & Hug. dic electiue.nã aut est emãcipatus cum petit, & non potest: quia deficit conditio si in potestate &c. & quia patri noluit testator quæri: vt arg.in fi.huius legis, aut in potestate, & tũc non petit : vtpote patri quæsitum:nec ob.l.debitor.quia hoc est verum ibi:quod no. quia id habet vires ex persona serui : quia si esset liber,id ei legari posset.

b *Proculdubio .* vt & C.de iure delibe.l.pe.

P*Lautius.*]CASVS. Stichus libertꝰ Titij fecit testamentum: & præterito dicto suo patrono istituit sibi hæredem Plautium,& rogauit eumdem Plautiũ hæredem vt perceptis sibi decem à Gaio totam hæreditatem restitueret eidem Gaio . & postea decessit dictus Stichus,& Plautius hæres restituit hæreditatem Gaio:& habuit ab eo dicta decem.postea prædictus Titius patronus Stichi videns se præteritum à liberto suo, petiit bonorum possessionem contra tabu.dicti liberti defuncti, & abstulit dicto Gaio fideicommissario possidenti hereditatem partem eius hæreditatis quæ de iure debetur eidem patrono , scilicet hodie tertiam . nunc dictus Gaius fideicommissarius dicit Plautio hæredi, Restituas mihi tertiam partem de decem, quæ tibi solui, sicut patronus testatoris abstulit mihi tertiam partem hæreditatis liberti sui . numquid debet admitti petitio sua? Et dicitur quòd sic.& est ratio : quia sicut hæres liberti prædictus exoneratur à fideicommissorum & legatorum præstatione per prætorem dantem contra tabulas patrono pro tertia contra ipsum hæredẽ non rogatum alicui hæreditatem restituere,& sic hæres pro ea rata nõ tenetur alicui præstare dicta legata vel fideicommissa, nisi certis personis:vt.C.de bo.possess.contra tabu.li.l.j.ita & in nostro casu cum fuit hæres rogatus restituere hæreditatem Gaio perceptis ab eo.x.debet hæres partem dictorum.x.consequi à fideicommissario quando fideicommissarius non soluit ei adhuc.x.vel si soluit, reddidit ei hæres pro rata, vt dictum est . quamuis autem possit fideicommissarius repetere ab hærede liberti tertiam de.x. ideo scilicet quia patronus abstulit ei per contra tabulas tertiam partem bonorum liberti , vt dictum est : tamen diuersum est si Falcidia interueniat, & minuat legatum fundum Gaio sub conditione si daret hæredi.x. pone.nam his casibus scilicet quando Falcidia minuit legatũ,nihil repetetur per legatariũ de dictis decem datis hæredi causa implendæ conditionis legati : & est ratio quare non repetit legatarius in hoc casu:quia insolidum cõditioni pareretur per legatarium.nam non posset legatarius dare hæredi partem de dictis decem,& habere fundum vel eius partem : vt j.eo.cui fundus.j.respon.si pareretur dictæ conditioni insolidũ: ergo propter detractionem quæ fit de legato nomine Falcidiæ, non repetit legatarius partem pecuniæ,vt dictum est. Scias etiam quòd sicut scinditur ius dandi causa implendæ cõditionis in primo respon.huius legis,ita & in hoc alio casu,instituti mihi hæredem Seium,& legaui Martino tertiã partẽ hæreditatis meæ pone id est,quatuor vncias sub conditione si daret hæredi decem,cum ipse Martinus non posset capere nisi duas vncias, puta quia erat

Plautius. scilicet scripsit quæstionẽ talem,rogatus &c.vel Plautius institutus hæres rogatus &c.

c *Perceptis.* de bursa fideicommissarij:vt.j.innuit.

d *Redderet.*aliàs,redderet: & aliàs,reuenderet.i.venderet dicto fideicommissario pro decẽ:quod valet.ſ.de lega.j.l.& si quo.

e *Partẽ.*olim dimidiã,hodie tertiã:vt inst.de suc.li.§.sed nostra.

f *Debebatur.* ipsi patrono.

g *Pro rata.* scilicet pro tertia.

h *Soluit.* scilicet hæredi.

i *Repetere.* conditione ob causam,si hæres redderet:vt.ſ.de cõdic.ob causam.l.ij.§.j.secundum aliam actione ex empto: vt.ſ.de actio emp.l.si hæres. Accursius.

k *Per prætorem.* qui dat contra tab.patrono pro tertia:& sic hæres pro ea rata non tenetur alicui nisi coniunctis personis: vt.C. de bono.possess.contra tabu.liber.l.j.Accursius.

l *Ipse.* scilicet hæres.

m *Partem.* scilicet tantũ de eo quod ei est dandum à fideicommissario: vel si iam consecutus est totũ,reddit pro rata, vt dixit.

n *His casibus.* quando Falcidia minuit legata.

o *Repetetur.* scilicet de dato causa adimplendæ conditionis.i.liud si fideicommissarius esset iussus dare, & sic esset debitum:vt infra,ad Trebel.l.facta.§.si Titius.Sed nonne per Falcidiam sicut per contra tabu.exoneratur hæres à legatis?quare ergo secus quàm in superiori casu?Respon.non dicitur hæres exonerari per Falcidiam, immò totum dicitur deberi, licet Falcidia detrahatur:vt infra,titu.j.l.ad veterani.§.j.&.l.si dignum.nam non rumpitur testamentum, sed per contra tabu.sic. Item supra,quasi pretium repetitur, quasi pro parte euicta re vendita:quod in hoc casu nullum fuit.

p *Quòd.* id est,quia.

q *Ius dandi.* causa implendæ conditionis.

r *Legatum.*i.relictum,vel pars hæreditatis,vt subiicit : vel tota, vel res relicta sub conditione si decem det hæredi.

s *Capere.* quia est filius naturalis tantũ, cui non potest relinqui vltra duas vncias existẽtibus legitimis:vt.C.de natu.lib.l.ij.Vel erat res prohibita à testatore antiquiori alienari inter relicta.

t *Illos.* scilicet substitutos vel coniũctos: vt not.ſ.eo.l.quæ conditio.

BIU Cujas

ditio. & ficit. ĭ. de do. cau. mor. l. ei qui. &. ĭ. l. proxi. §. si duorum.

a *Tanto minus.* immò non minus: vt. s̆. de an. lega. l. liberto. §. j. contra. Sol. cum quid relinquitur mihi, & onus imponitur, & relictum ex postfacto minuitur: aut in vim modi, aut in vim conditionis. si in vim modi, a si quidem imponitur in eadẽ re vel eius parte alij præstãda minuitur relicto: & onus pro rata minuitur: vt. j. titu. de cand. j. l. pœnales. §. fi. Si vero onus in rem est in alio implendum, cum pater. §. j. & de leg. ij. l. Titio, et ga. j. l. si mihi Stichum. Si vero remanet minus onere: quatenus est minus onerãtus, eatenus minuitur onus, vt hic. si in vim conditionis, & demi-nuitur relictũ: quia totum non capio, minuitur onus: vt. s̆. e. §. item si diuitur. Idẽ & si is qui debet relictum, pro parte desinit esse hæres: vt s̆. ea. l. in prin. Idem videtur & si alio modo minuatur: vt. ĭ. l. proxi. §. si pars. secus si minuatur per Falcid. vt supra. §. diuersum. & est ratio vt ibi not. Si vero onus à principio sit maius relicto, dic vt not. supra, de lega. j. imperator. per totam. l. & facit supra, de vulg. substit. &. l. & si cõtra. &. j. eod. l. sed si hoc. §. j.

stiterit, tanto minus a te Titio præstare, non esse iniquum.

Qui iussus est dare seruo causa conditionis implendæ: sub nomine proprio vel sub nomine hæredis dando domino, non implet conditionem. Item iussus dare domino non implet conditionem si dat seruo. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro nono ad Plautium.

QVi hęredi b dare iussus est, seruo alieno instituto, nõ domino c dare debet. Nã & si alio hærede instituto, iussus est d seruo Titij dare, ipsi seruo datur: quia quæ facti sũt, nõ transeũt ad dominũ: e quẽadmodũ si mihi aut seruo Titij stipulatus sim, non Titio, sed seruo eius f dari potest. & hæc vera sunt. Sed cùm hęredi dare iussus est, videamus ne dolo dandũ sit. Et consequẽs est & hic g seruo dari. Certè statuliber h quin domino dare debeat, i non est dubium. Contra qui domino debet dare, nõ implet conditionẽ dando seruo eius, nisi si dominus consenserit. k Nemo enim in tali specie conditionẽ, nesciente me l vel nolente, implere potest.

Conditio de dando hæredi, in ipsius personam impletur, non in fideicõmissarii: & datum causa conditionis implendæ, non venit in restitutione. Bartolus.

FCùm hæreditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, hæredi m dandũ est n vt implea tur conditio: nec hoc restituẽdum o est ex causa fideicõmissi. Sed cũ suspectã adiit, & restituit: dubitatur, an ei auferẽdũ p fundus? Et dicitur quòd non, immò deducit suam partem hæreditariam de dictis. c. id est, tertiam partem cum tres fuerint cohæredes, vt dixi: & reliquam summam id est, duas partes de. c. dabit de sua bursa cohæredibus pro portione qua ipsi instituti sunt. si autem vnus de cohæredibus ita est institutus ex parte tertia si hæredi vnus decem dedisset vel etiam. c. & per testatorem dictum est quòd non esset aliter hæres quàm si tota decem cohęredibus dedisset, non admittetur ante aditam tertiam hęreditatis, quam si totam summam dedisset de bursa sua cohęredibus suis. & hoc probat à simili. video enim, dicit iurisconsultus, quòd si seruus est liber scriptus in testamento, & est scriptus hæres ex parte ita si decem dedisset hæredibus, non aliter est liber & hæres q̃ si tota decem cohæredibus dedisset.

Qui hæredi. CASVS. Institui mihi hæredem Stichum seruum Seij, & legaui Gaio equum meum si daret hæredi instituto à me. x. & decessi. nunc quæritur, an Gaius legatarius debeat dare decem dicto Sticho instituto, an Seio domino suo? Et respon. quòd Sticho, & non domino. nam & si instituissem mihi hæredem Sempronium liberũ, & legassem Gaio equum meum si daret. x. Sticho seruo Titij, debet legatarius dare. x. Sticho seruo Titij, & non Titio: quia ea quę sunt facti, sicut est datio & receptio, non transeunt ad dominum: sicut est etiam in contractibus. nam si mihi aut seruo Titij sim stipulatus ab aliquo, nõ potest promissor dare Titio, sed seruo eius qui fuit adiect. q in stipulatione. sed & cum legatarius est iussus dare hæredi simpliciter instituto seruo Seij, debet dare seruo, & nõ Seio. secus autem est in seruo cui data est libertas si dederit hæredi. x. instituto hærede seruo Seij: quia ille statuliber bene potest dare decem Seio domino, & consequi libertatem. sed ecõtrario si statuliber sit iussus dare domino, non implet conditionem dando seruo eius nisi dominus eius consenserit. nemo enim potest implere conditionem in tali specie siue casu nesciente me domino vel nolente. [CVM HAEREDITAS.] Institui mihi hæredem Titium, & legaui Seio equum meum si daret hæredi decem. & postea rogaui dictum Titium hæredem vt restitueret Gaio hæreditatem meam, & decessi. postea hæres meus restituit hæreditatem dicto Gaio: nunc dictus Seius legatarius vult equum. quęritur, cui debeat dare dicta. x. causa implendæ conditionis? vtrum Titio hæredi, an Gaio fideicommissario? Et dicitur quòd hæredi. & ista. x. quæ dat legatarius hæredi, non debet restituere hæres fideicommissario ex causa fideicommissi. nam capit ea hæres à legatario tanquam extraneus quilibet, & non iure testamenti: & idem est, scilicet quòd hæres non teneatur restituere dicta. x. fideicommissario, etiam si adiuit ipse hæres coactus hæreditatem cum haberet eam suspectam, & eam restituit fideicommissario coactus. Sed pone quòd dicto Titio hæredi instituto facit controuersiam hæreditatis Sępronius: & interim venit Seius vel legatarius, & petit ab eo equum sibi legatũ: & vult ei dare dicta. x. causa implendæ conditionis, & hæres dicit ei: Si tu vis legatum, caueas mihi quòd restitues mihi legatum si Sempronius euincet mihi hæreditatem. dicit legatarius, Et ego volo quòd tu caueas mihi quòd tunc restitues mihi decem quæ tibi do causa conditionis implendæ. certe bene dicit hæres: & bene dicit legatarius: & ita cauebunt sibi adinuicem prædicto modo. Sed quid si dictus hæres rogatus sit restituere hæreditatem Gaio, & Gaius sit iussus dare. x. hæredi, & soluit hæredi Gaius dicta. c. numquid eadem. x. tenebitur hæres restituere Gaio ex fideicommiss. vniuersali? Et dicitur quòd

A non. [SI DVORVM SERVO.] Sticho seruo Titij & Seij legaui fundum meum si daret hæredi meo. x. numquid Titius poterit dare hęredi. v. & habere dimidiam fundi? Et dicitur quòd sic: licet quidam dicerent contrarium. [SI PARS REI.] Cum Titius possideret partem fundi mei bona fide ex aliquo titulo, & vsucaperet: legaui eumdẽ fundũ Seio si daret hæredi meo x. & postea me viuente dictus Titius compleuit vsucaptionẽ dictæ partis fundi: & postea decessi: & ita legatarius non potest habere partem vsucaptã. numquid si vult alterã partem, tenetur in totum parere cõditioni? Et dicitur quòd non: immò sufficit quòd pa reat p parte. [PLAVTIVS.] Plautius fecit testamentum, & instituit sibi tres hęredes pone, & vni ex dictis hæredibus prælegauit fundum si daret hęredibus c. & decessit. nũc quæritur, vtrum integra. c. debeat dare de sua bursa cohæredibus cohæres cui prælegatus est fundus? Et dicitur quòd non, immò deducit suam partem hæreditariam de dictis. c. id est, tertiam partem cum tres fuerint cohæredes, vt dixi: & reliquam summam id est, duas partes de. c. dabit de sua bursa cohæredibus pro portione qua ipsi instituti sunt. si autem vnus de cohæredibus ita est institutus ex parte tertia si hæredi vnus decem dedisset vel etiam. c. & per testatorem dictum est quòd non esset aliter hæres quàm si tota decem cohęredibus dedisset, non admittetur ante aditam tertiam hęreditatis, quam si totam summam dedisset de bursa sua cohęredibus suis. & hoc probat à simili. video enim, dicit iurisconsultus, quòd si seruus est liber scriptus in testamento, & est scriptus hæres ex parte ita si decem dedisset hæredibus, non aliter est liber & hæres q̃ si tota decem cohæredibus dedisset.

b *Qui hæredi.* scilicet scripto. sed quid si dixit simpliciter, hæredi? Quidam dicunt domino dandum. Tu dic contra arg. supra, de vulg. substitu. l. qui liberis. §. hæc verba. & infra, proxi. ibi, sed cum hæredi &c.

c *Non domino.* sed hoc quo modo, cum nullo momento seruus sit hæres: vt. s̆. de adqui. hære. l. placet? Sed potest dici, quia datio & receptio est facti: vt. s̆. de cur. fu. l. cõsilio. in fi. & sic in persona serui fieri possunt: vt arg. insti. de stip. ser. §. sed cum factũ. &. ĭ. de verbo. oblig. l. stipulatio. §. hi. &. ĭ. subiicit: licet ea quæ sunt iuris, nec momento penes eum resideant: vt hæreditas: vt. d. l. placet.

d *Iussus est.* puta legatarius cui fundus est legatus, si decẽ dederit hæredi: aliàs non posset onerari: vt. C. de fideicõ. l. ab eo. Accur.

e *Ad dominum.* cũ factũ serui non sit domini: vel ecõtra. Accur.

f *Seruo eius.* vt. ĭ. de solu. l. si stipulatus sum.

g *Et hic.* i. in dicta specie. Sed nonne in prin. dixerat idem? Rñ. sic ita: vel ibi dixit scripto vel instituto: hic hæredi simpliciter.

h *Certe statuliber.* cui est relicta libertas si. x. dederit seruo hæredi instituto.

i *Debeat.* i. potest dare domino si vult consequi libertatẽ. & hoc non tam demonstratione personæ quam dominij ratione attenta: vt. j. de statuli. l. si statulibera pœnę. §. si filio. & l. seruo si hęredi.

k *Consenserit.* i. vel nisi in eius vtilitatem versum fuerit: vt. ĭ. de sol. l. Stichum aut Pamphilum. §. vsumfructum.

l *Me.* domino. Accursius.

m *Hæredi.* nam licet restituatur, nihilominus remanet hęres: vt instit. de fideicom. hære. §. restituta.

n *Dandum est.* à legatario cui quædam res singularis est relicta si decem dederit hæredi.

o *Restituendum.* i. dandum fideicommissario vniuersali: quia capit hoc quasi quilibet extraneus. non autem capit iure testamẽti: vt. j. eo. l. Męuius. sed in quarta Trebel. bene computatur: vt. j. tit. j. l. in quartam. §. sed & quod. & hæc erat causa dubitandi. Item occasione hæreditatis habet.

p *An ei auferendum.* immò videtur auferri: vt. s̆. de condi. insti. l. is qui. quæ est contra. Sol. hic à legatario singulari, ibi à fideicõ.

BIU Cujas

vniuersali accepit. Vel hic de æquitate. quod patet: quia dicit benignius. ibi de rigore. Vel dic quòd hic à fideicommissario accepit. sed solue vt ibi.

a *Quod dedit.* causa implendæ conditionis.

b *Non restituam.* & hoc est contra. d. l. de condi. instit. l. is qui. Solu. hic sponte adiit: ibi coactus. vel ibi gratia fundi tantũ erant danda decem. hic pro tota hæreditate. Accursius.

Seruus communis vicẽ duorũ sustinet.

c *Contra puto.* quia seruus cõmunis vicẽ duorum sustinet: vt ĵ. de stipula. ser. l. j. §. communis. sed si duobus esset legatum, per partes posset pareri cõditioni: vt ĵ. eo. l. si quis legata. §. fi. & l. cui fundus. & facit. s̈. eo. l. Plautius. §. item scinditur.

d *Vsucapta sit.* viuo testatore, & sit alienata: ad quod est. s̈. de leg. j. l. si ex toto. in prin. at si eo mortuo, imputatur legatario sua negligentia. Accursius.

e *Pro parte.* ac si partẽ alienasset, distinguitur vt. s̈. eo. l. Plautius. in fine.

f *Legauit.* id est, prælegauit.

g *Hæreditariam.* scilicet de centum.

h *Tota decem.* de sua bursa. nam ante nõ est hæres, vt subiicit, &. s̈. de conditio. instit. si ita hæres. aliud autẽ si sub modo: vt. s̈. eo. l. quib⁹.

** Fl. legaui* §. fina. & de leg. iij. si tibi legatum. & tacit. s̈. famil. erciscũ. l. hæredes. §. fina. & de lega. j. l. ab omnibus. §. si Titio. & ĵ. de stipu. ser. l. proinde. §. si seruus. &. C. de his quæ sub mo. l. fi.

Vlianus.] CASVS. Titius debebat Seio decem, & ego institui mihi hæredem dictum Titium debitorem, & legaui dicto Seio creditori hæredis mei equũ meum sub conditione, si daret dicto meo hæredi decem. & decessi. venit Seius legatarius, & liberauit hæredem per acceptilationem à dictis. x. quæ hęres ei debebat causa implendi conditionem legati sui. numquid poterit petere legatum quasi impleuerit conditionem dandi. x. hæredi? Et dicitur quòd nõ, sed poterit petere quasi steterit per hæredem quo minus ipse solueret ei. x. & ita quasi extiterit conditio. Viuianus.

i *Extiterit.* sic. s̈. eod. l. iure ciuili. Est & alia ratio: quia non interest numeratione, an per acceptilationem ad eum peruenerit. s̈. de condic. ob cau. l. si mulier. & facit. s̈. eo. l. Mutianæ. in fin. & de statulib. l. si peculium. & de lega. j. si fundũ. §. Titio. &. C. de condit instit. l. si mater.

Si in diem.] CASVS. Sticho seruo meo reliqui libertatem si daret hæredi meo. c. in diem centesimũ, & non expressi quando inciperent currere. c. dies. & certe ab adita hæreditate mea incipiunt currere. & est ratio plana in litera. & quod dictum est in statulibero, habet locum in legatario, & in omni alio qui est iussus dare hæredi. [SERVO LIBERTATEM.] Titius fecit testamentum, & in eo dedit libertatem Sticho seruo suo tali modo: Stichus si meus erit, liber esto. & postea dedit ei legatum vel hęreditatem non apposita aliqua conditione. & post eumdem seruum vendidit Seio, & postea decessit dictus Titius. nunc quæritur, an dictum legatum relictum vel hęreditas relicta seruo sub cõditione debeatur Seio nouo domino serui. & vtrum iussu eius seruus adire possit hæredi. prædictam? Et videtur quòd non: quia videtur debere dici q cõditio apposita libertati, illa. f. me⁹ erit &c. intelligatur repetita in hæreditate, vel legato relicto, vel relicta ei. dem seruo sine condi. tione: vt infra, eo. quia tempore autem mortis nõ inuenitur dictus ser uus esse testatoris sic, quia deficit cõditio ta cite repetita hæredita ti vel legato: ergo non debet seruus habere le gatum vel hæreditatẽ, & adquirere nouo do mino. Respon. tamen hic quòd dictum lega tum vel hæreditas de betur nouo domino, & iussu eius poterit adiri hæreditas prædicta per seruũ. & est ratio, quia in libertate danda di. cto seruo id expressit testator. i. illa verba, Si meus erit &c. vnde à contrario sensu si testatoris nõ erit seruus tẽpore mortis ipius testatoris, impedit libertatio. testatoris autem nõ fuit tempore mortis eo quòd eum alienauerat. ergo impedita fuit libertas. cum ergo ad nihil lata sit condtio expressa circa libertatem, debet pro nulla haberi & circa legatum vel hęreditatẽ: vt sic sine condition videai esse datum seruo legatum vel hæreditas. vnde ad nouum dominum debet pertinere, vt dixi. & idẽ esset si testator non expressisset dicta verba in libertate danda. scilicet si meus erit &c. nã etiam tunc impediretur libertas propter alienationem serui. & hoc dicit ibi, quo futurum &c. & dic quo, id est, cuius contrario, scilicet si meus non erit &c. siue ergo expressa sit dicta conditio per testatorem, siue non, semper est idem scilicet vt per alienationem serui impediatur libertas, & subsequenter habeat nouus dominus hæreditatem vel legatum prædictum: & ita apparet quòd nihil operatur expressio dictæ conditionis. in multis tamen cãsibus operatur aliquid expressio, & hoc dicit ibi: sępenumero tamẽ &c. & hoc vult dicere hic. §. licet obscura sit litera. Viuianus.

k *Dare.* & dic vt. s̈. e. l. ij. igitur si in omnibus, ergo in isto. Acc.

l *Seruo. Conditione.* Not. non intelligi cõditionẽ repetitam. & sic est arg. cõtra. ĵ. eo. l. auia. & l. libertis. & l. cũ seru⁹. sed hoc ideo: quia testator dixit contra: vt infra, ibi, nam id expressit &c. vel quia infringitur in expresso propter alienationem: ergo in tacito.

m *Alienauit.* inter viuos. secus si legauit: vt. C. de necess. ser. l. penul. in princip.

n *Poterit.* hoc legit Al. interrogatiue, quasi nõ possit iubere adire: sed certe

A

B

C

D

Dare & remittere non est idem proprie.† *Bartolus.*

XLV. IDEM libro sextodecimo ad Plautium.

IVlianus ait, si hæredi legatarius cui sub conditione legatum erat, *Si hæredi decem dederit.* id quod ei deberet, hęres accepto tulisset: non quidem videri cõditioni paruisse, quasi dederit: sed quasi per hæredẽ stet quo minus pareat, posse petere legatum, quasi extiterit[i] conditio.

Dies apposita ad implendam cõditionẽ in persona hæredis, incipit currere à die adita hæreditatis.

XLVI. IDEM libro tertio ad Vitellium.

SI in diem (exempli gratia) centesimum imperatum est statulibero vt pecuniam solueret, neque initium temporis eius quod futurum esset, adscriptum est, adita hæreditate cedere dies incipit: quia absurdũ visum est ante diem præterire, quàm is existeret quem oportet accipere. Et hoc in omnibus qui hęredi dare[k] iussi sunt, dicendum est. Igitur & legatario ex adita hæreditate ad parendum conditioni tẽpus computabitur.

Si conditio expressa nihil operatur in principali, nec in eo operabitur ad quod per repetitionem porrigitur. Bartolus.

XLVII. MARCELLVS libro quartodecimo Digestorum.

SEruo libertatẽ ita dedit: *Ille, si me⁹ erit, liber esto.* legatũ vel hæreditatem sine conditione[l] ei dedit, deinde eũ alienauit.[m] Debebitur domino ei⁹ legatũ vel hęreditas, & iussu eius adiri poterit.[n] nã id expressit, *Si meus*

sed certe immò potest: vt institu.de hæred.instit.§.seruus autem. & ideo plane legas.

a *Quo*, id est, cuius contrario.ſ.ſi meus non ſit &c. ſic.ſ.de dona.inter virum & vxorem.l.mortis.

b *Non esset*. apparet ergo quòd nil operatur expressio ſi meus erit: quādoq; tamen contrarium patet: vt ſubiicit.& patet.j.eo.l.nonnunquam.in fi. & facit infra, eo.l. Iulianus noſter.&.ſ.de le.j.l.quæſitum. Accurſius.

erit. in libertate danda: quo [a] futurū erat vt impediretur libertas, etiam ſi expreſſum non eſſet. [b] Sæpenumero tamen mutatur rei effectus, quanquam id expreſſerit teſtator: quod etſi non feciſſet, ineſſet tamen.

Annus inceptus non habetur pro completo. Bartolus.

XLVIII. IDEM libro quintodecimo Digeſtorum.

NOn putabam [†] diem fideicommiſſi veniſſe, cū ſextumdecimum annum ingreſſus fuiſſet [is] cui erat relictū cum ad annum ſextūdecimū [c] peruenisset: & ita etiā imperator Aurelius Antoninus ad appellationē ex Germania iudicauit.

XLIX. CELSVS libro viceſimoſecundo Digeſtorum.

SI in annos [d] decē hæres dare damnatus, aut quis liber eſſe iuſſus eſt: nouiſſimo eius tēporis die legatum debebitur, & libertas [e] obtinget.

Iussus reddere rationem potest petere vt ponantur calculatores qui iudicabunt de reliquis & libris rationum. Bartolus.

L. VLPIANVS libro primo de officio Conſulis.

SI cui libertas [f] data ſit directò ſub hac cōditione, ſi rationes reddidiſſet. arbitrum [g] à cōſulibus diuus Pius dari permiſit, his verbis, Aditi à vobis ampliſſimi cōſules arbitrū dabunt, qui excuſsis [h] rationibus non tantum quæ reliqua [i] ſunt Epaphroditi, conſtituēt, [k] verūetiā quas rationes, quæq; inſtrumēta tradere aut exhibere dominis ſuis debeat. [l] cuius ſententiæ cū fuerit ſatisfactū, non īpedieī Epaphroditi libertas.

In libertatibus leuissima, in legatis nouissima spectatur conditio. Bartolus.

LI. MODESTINVS libro quinto Differentiarum.

SVb diuerſis [m] cōditionibus diſiunctim poſitis liber eſſe iuſſus, eam conditionem eligere poteſt, quæ ſibi leuior eſſe videbitur. Legato verò eo modo relicto, legatarium nouiſsimę [n] cōditioni parere oportet.

Conditio potest impleri in hærede hæredis, non in hærede legatarii. Bartolus.

HÆredi decem dare iuſſus, & liber eſſe, & hæredis hæredi dādo perueniet ad libertatem. Quod non ſimiliter [o] in legatarij perſona cuſtodiri Publicius ſcribit.

Legatum potest conferri in alterius voluntatem velatam, non explicitam. Bar.

LII. IDEM libro ſeptimo Differentiarum.

NOnnunquam cōtingit, vt quædam nominatim expreſſa officiāt, quamuis omiſſa tacitè intelligi potuiſſent, nec eſſent obfutura. quod euenit ſi alicui ita legatur, *Titio decem do lego, ſi Mæuius Capitolium aſcenderit*. Nam quamuis in arbitrio Mæuij ſit, an Capitoliū aſcendat, & velit efficere vt Titio legatum debeatur, non tamē poterit aliis verbis vtiliter legari, *Si Mæuius voluerit, Titio decem do*. Nam in alienā [p] voluntatē conferri legatum non poteſt. Inde traditum. &.ſ.de tut.l.tutor datus. in fine.

Solu. ibi quoad honores ſpeciale. Accurſius.

Si in annos.] CASVS. Inſtitui mihi hæredem Titium: & damnaui eum dare centum Seio in annos decem completos. certe nouiſsimo die dicti temporis debebitur dictum legatum Seio. & idem eſt ſi iuſſi Stichum ſeruum meum liberū eſſe in ann.x.nam nouiſsimo eius temporis die libertas ei obtingit. Viuianus.

d *Si in annos decem*. completos.

e *Libertas*. ſecus ſi dixit, anno decimo ſit liber: vt.j.de manu.teſta.l.ſi ita fuerit libertas re.arg.contra. Item idem quod hic ſi aliquid relinquatur vel promittatur anno.x.argu.j.de verbo. oblig. l.qui hoc anno. ſecus ſi dicitur annua: vt. C. quando dies lega.ce. l.j.& facit ſupra, l.proxi.

Si cui libertas.] CASVS. Titius fecit teſtamentū, & in eo dedit libertatem dicto Epaphrodito ſeruo ſuo ſub hac conditione, ſi rationes reddidiſſet de his negotiis domini quæ adminiſtrauerat: & poſtea deceſsit dictus teſtator. certe non poteſt Epaphroditus habere libertatem niſi reddat rationes. cum autē reddiderit, non impedietur eius libertas. qualiter autē debeat reddere, quæritur? Et certe debent conſules dare arbitrū ſiue iudicē delegatum, qui conſules excuſsis rationibus quas adminiſtrauit dictus Epaphroditus, per dictū iudicē conſtituent & declarabunt non tantum quæ reliqua ſunt dicti ſerui, & facient ea hæredibus reſtitui: ſed etiam declarabunt quas rationes & quæ inſtrumenta debeat dictus ſeruus tradere aut exhibere dominis ſuis. Viuianus.

Si cui libertas. aliàs non tenetur reddere: vt.ſ.de nego.geſt.l. quæ vtiliter.§.qui pure.

g *Arbitrum*. i. iudicē delegatū: vt &.j.de fideicō.lib.l. ſi pure. & ſ.de iudi.l.vix.§.liber etiā. & facit.l.cum prætor.§.iudicem.

h *Excussis*. idem ſi ſtabit per hæredes quo minus excutiātur: vt ſ.de contrahen. emp.l. hæc venditio. Azo.

i *Reliqua*. i. reliquata.

k *Constituent*. i. declarabunt, & reddi faciēt.

l *Debeat*. repete conſtituent: & ſic in facto conſiſtit etiam ratio: vt j.eo.l.cum ſeruus.

Sub diuersis.] CASVS. Ita dixi in teſtamento meo, Stichus ſeruus meus ſit liber ſi hæredi.x. dederit. & poſtea in alia parte eiuſdē teſtamenti ita dixi: Supradictus Stichus ſit liber ſi dederit hæredi meo equū, certe dictus Stichus eam conditionem eligere poteſt quę videtur ſibi eſſe leuior. ſi autē prædicto modo reliqui alicui legatum, oportet legatariū parere vltimæ conditioni. Scias etiā quòd eo caſu quando iuſſi Stichū eſſe liberum ſi daret hęredi meo.x. perueniet idem Stichus ad libertatem dando.x. hęredi hęredis mei. Si autē legaui equum meū Titio ſi daret hæredi meo.x.& poſtea Titius idē legatarius deceſsit antequā det.x. hæredi, non poterit hæres eius legatarij conſequi eqūm dando x. hæredi. ſemel enim deficit datio mortuo legatario. Viuianus.

m *Sub diuersis*. puta, ſi decem dederis. item, ſi equū dederis. & quod ſubiicit, diſiunctim. ſ. in diuerſis teſtamenti partibus. ad quod.j.de man. teſta.l. v.&.l. qđ vulgo.&.j.eod.l. quod

n *Nouissimæ*. immò cuilibet: vt inſti.de hære.inſti.§.ſi plures.& ſ.de condit.inſti.l.ſi hæredi. quæ ſunt contra. Sed ibi ſeparatim per coniunctionē diſiunctiuā: hic lege ſeparatim in diuerſis partibus teſtamenti.& facit.ſ.de leg.j.l.ſi mihi.§.pe.

o *Quod nō similiter*. i. ſi legatario iuſſum eſt dari, eius hęredi dari nō poteſt ſecūdū Io. alij ſic: ſi legatarius iuſſus eſt dare, nō poteſt dare hæredi hæredis, & ſpeciale eſt in libertate. quod negat Ioā. Vel dic, ex parte hæredis datur ei, & eius hęredi. ſed ex diuerſo in legatarij perſona nō placet ſic vt hęres legatarij dare poſsit: quia ſemel deficit conditio. & hoc placet Io. arg.j.e.l.ſi ita expreſſum.

Nonnunquā.] CASVS. Ita dixi in teſtamēto meo: Titio.x. do lego, ſi Męuius Capitoliū aſcēderit. nūquid valet legatū? Et videt q nō: quia videt in arbitrio Mæuij poſitū eſſe legatū. & ita nō videtur valere: vt.ſ.de hære.inſtit.ſi quis Semproniū. & l. illa inſtitutio. & hac ea.l. ibi, nā in alienā voluntatē &c. dicitur tamē hic quòd valet, & dicę.ll. loquuntur quādo inſtitutio vel legatū cōmittitur in expreſſam voluntatem tertij: quo caſu nō valet. hic autem fuit cōmiſſum legatum in tacitam voluntatem Mæuij. nōnunquam autem contingit vt quædam nominatim expreſſa officiant, quamuis eadem omiſſa tacite intelligi potuiſſent, nec eſſent obfutura ipſa tacite intellecta. inde etiā dictum eſt à ſapiētibus, expreſſa nocent, non expreſſa non nocent. Viuianus.

p *Alienam*. ſ. expreſſam, vel ſimplicem vel nudam.

a *Dictum.* in multis legibus: vt.j.de reg.iur.l.expressa.& l.actus. &.ſ.de hære.inſti.l.ſi quis Sempronių.& l.captatorias. Item hoc in voluntate extranei.heredis autē vel legatarij ſecus: vt.ſ.de leg. j.l.ſenatus.§.pen.&.ſ.de leg.iij.l.xj.§.ſic fidei.ſed in aliena videtur contra.ſ.de leg.ij.l.j. Sol.ibi.Item contra.quandoq; expreſſa

Expreſſa quandoque proſunt: quādoq; nocēt.

proſunt: vt.ſ.de vſufr. l.vetus.& in pupillari ſubſtitutiōe tacita,quæ contra matrem nō admittitur,ſed in expreſſa ſic: vt.C.de inſtit.& ſubſtit.l.fi.& de impu. & aliis ſubſt.l.precib⁹. Item in caſibus vbi exigitur ſpeciale mandatum: vt.ſ.de procur.l. Pomponius. in prin.& in nouatione: vt.C.de noua.l. fina. quandoq; nec proſunt nec nocēt: vt.ſ.co.l.ſi in diē.§.fin. & facit.ſ.de re.du.l.vtrum.§.cum quidam.& de lega.ij.l.iij. &.j.de fideicom.libe.l.fideicō miſſa.& de ſtatulibe.l. cum hæres.§.fina.

dictum [a] eſt, Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent.

Ademptio onere in vi conditionis appoſito, emolumentum non videtur ademptum. Bartolus.

LIII. IDEM libro ſingulari de Eurematicis.

SI quis ſeruum liberum eſſe iuſſerit ſi hæredi rationes reddidiſſet, poſteāq; eū rationes reddere vetuerit, quaſi puram facturus libertatem: cōpetit [b] [ei]ex teſtamēto libertas.

Clauſula relata ad legata quibus dies non eſt appoſita, non refertur ad legatum collatum in tempus certæ ætatis. Bartolus.

LIIII. IAVOLENVS libro ſecundo ex Caſsio.

SI quis legata quib⁹ dies adpoſita non eſſet, annua bima trima die dari iuſsiſſet, & alicui cùm pubes eſſet, pecuniā legaſſet, id quoq; legatū annua bima trima die poſt pubertatem prēſtandum eſſe, in cōmentariis Gaij ſcriptū eſt: quia magis conditio quàm dies legato adiecta eſſet. cōtra ego ſentio: quia ferè [c] dies ponitur ad proroganda ea quæ ad præſens tēpus, non etiam quæ in futurum legata ſunt: diéſque pubertatis habet aliquam temporis demō ſtrationem. [d]

Conditio dandi pluribus adiecta diuiditur inter eos. Bartolus.

¶ Duobus eadem res, ſi hæredi centum dediſſent, legata eſt. Si alter ex his quinquaginta dederit, partem legati conſequetur, [e] & pars eius qui non dederit, alteri cum ſua conditione adcreſcet. [f]

Cōditio deſignat nudū miniſteriū facti, & debet impleri in forma ſpecificata. Bar.

LV. IDEM libro tertiodecimo Epiſtolarum.

MAeuius cui fundus legatus eſt, ſi Callimacho cū quo teſtamenti factionem non habebat, [g] ducēta dediſſet: conditioni parere debet, & ducēta dare vt ad eum legatus fundus pertineat: licet nummos nō faciat accipientis. Quid enim intereſt, vtrum tali perſonæ dare iubeatur, an aliquo loco ponere, vel in mare [h] deiicere? Neq; enim illud quod ad talem perſonam peruenturum eſt, teſtamēti nomine, [i] ſed mortis cauſa capitur.

Conditio dandi adiecta vni non ſcinditur: ſecus ſi pluribus adiiciatur. Bartolus.

LVI. IDEM libro quartodecimo Epiſtolarum.

CVi fundus legat⁹ eſt ſi decem dederit, partem fundi conſequi nō poteſt, niſi totam pecuniam numerauerit. Diſsimilis eſt cauſa cùm duobus eadem res ſub conditione [k] legata eſt. In hac enim quæſtione ſtatim à teſtamento quo [l] pluribus conditio adpoſita eſt, diuiſa quoque in ſingulas perſonas videri poteſt: & ideo ſingu li pro * ſua parte & conditioni parere, & legatum capere poſſunt. Nam quāuis ſumma vniuerſæ conditionis ſit adſcripta, enumeratiōe [tamē] perſonarū poteſt videri eſſe diuiſa. In eo verò quod vni ſub cōditiōe [m] legatū eſt, ſcindi ex accidēte [n] ſoriam conditionem non oportet impleri. Item contra.ſ.de lega. j.l.ſeruo alieno.§.fina. *ADDITIO.* Dic ſecundum Barto. quod ibi in modum diſpoſitionis, hic conditionis.

a *Dictum.* in multis legibus: vt.j.de reg.iur.l.expreſſa.& l.actus. &.ſ.de hære.inſti.l.ſi quis Sempronių.& l.captatorias. Item hoc in voluntate extranei.heredis autē vel legatarij ſecus: vt.ſ.de leg. j.l.ſenatus.§.pen.&.ſ.de leg.iij.l.xj.§.ſic fidei.ſed in aliena videtur contra.ſ.de leg.ij.l.j. Sol.ibi.Item contra.quandoq; expreſſa proſunt: vt.ſ.de vſufr. l.vetus.& in pupillari ſubſtitutiōe tacita,quæ contra matrem nō admittitur,ſed in expreſſa ſic: vt.C.de inſtit.& ſubſtit.l.fi.& de impu. & aliis ſubſt.l.precib⁹. Item in caſibus vbi exigitur ſpeciale mandatum: vt.ſ.de procur.l. Pomponius. in prin.& in nouatione: vt.C.de noua.l. fina. quandoq; nec proſunt nec nocēt: vt.ſ.co.l.ſi in diē.§.fin. & facit.ſ.de re.du.l.vtrum.§.cum quidam.& de lega.ij.l.iij. &.j.de fideicom.libe.l.fideicō miſſa.& de ſtatulibe.l. cum hæres.§.fina.

SI quis ſeruum.] *CASVS.* Titius in teſtamento ſuo iuſsit eſſe liberum Stichum ſeruū ſuum ſub conditione, ſi redderet rationes hæredi de eo quod adminiſtrauerat. poſtea in eodem teſtamento vetuit eum reddere rationes, quaſi puram facturus eius libertatē. certe competit dicto Sticho libertas ex teſtamento. Viuianus.

b *Competit.* contra. ſ. de adi. leg.l.alumnæ.§. Seia. vbi adempto onere videtur adimi emolumētum. Sol. ibi propter onus iniunctū erat legatum relictū. vn de onere alij deputato videtur ademptū legatum. ſed hic nō in vim modi, ſed conditionis, videlicet ſi ratiōes reddiderit, legauit libertatem. vnde licet conditionem adimat, tenet tamen libertas. & facit.ſ.de adi.leg.l.iij.§.conditio legati.

SI quis legata.] *CASVS.* Titius reliquit plura legata quibuſdā, ſcilicet quædam pure,& quædam in diem, & quædā ſub conditione. Item legauit Seio. c. cum pubes eſſet idē Seius: & poſtea ita dixit: Legata quibus dies appoſita non eſt, volo dari annua bima trima die. poſtea deceſsit. modo quęritur, an dicta centum debeant ſolui Seio poſt pubertatem eius annua bima trima die, an vero poſt pubertatem ſtatim. & dicit quòd ſtatim poſt pubertatē. & rationem reddit in litera: licet aliud diceret Gaius in commentariis ſuis. [*DVOBVS.*] Legaui fundum Titio & Mæuio ſub condit. ſi hæredi meo darent. c. & deceſsi. certe ſi Titius dederit hæredi quinquaginta: conſequetur dimidiā dicti fundi. & ſi Mæuius non det alia quinquaginta hæredi, alia pars fundi adcreſcit Titio cum ſua cōdi. ſcilicet vt det hæredi alia quinquaginta. Sed pone quòd ſoli Mæuio dictum fundum legaui ſub condit. ſi daret. cc. Callimacho nō capaci: numquid poteſt idem Mæuius conſequi legatum niſi det Callimacho. cc? Et dicitur quòd non. oportet enim quòd prius det. cc. licet ea eius non faciat. nihil enim intereſt vtrum perſonæ non capaci dare iubeatur. cc. an in aliquo loco deponere, vel in mare deiicere iubeatur. nam ſicut locus prędictus vel mare non dicitur legatarius vel legatarium, ita nec dictus Callimachus non capax, immò capit Callimachus mortis cauſa, & non nomine teſtaméti. ſi enim caperet Callimachus nomine teſtamenti, & ita tanquam legatarius, puta quia eſſet ei legatum, non haberet Mæuius neceſſe ei dare: vtpote cum ſit non capax. quamuis autē vnus ex duob⁹ quibus legatus eſt fundus, ſi darent centum hæredi, poſsit dare. l. & habere dimidiam fundi, vt dictum eſt: ſi tamen vni legatus eſt fundus ſi. c. vel. x. dederit hæredi, non poteſt conſequi partē fundi niſi numeret totam pecuniā. & eſt ratio diuerſitatis plana, vt dicit litera. & hoc dicit vſque ad l. quæſitum. Viuianus.

c *Quia ferè.* fere, ideo dicit, quia quandoque purum non prorogatur per hæc verba vt illud, preſenti die lego. vt.ſ.de lega.j.l.talis.

d *Demonſtrationem.* & nihilominus conditionem: vt.j.quando dies lega.cedit.l.ſi dies.quæ eſt contra.

e *Conſequetur.* immò ex toto debet implere vt ſolidum conſequatur: vt.C.de condi.inſer.l.ſi plures. quæ eſt contra. Solu. ibi conditio indiuidua fuit, hic diuidua. Accurſius.

f *Adcreſcet.* immò ſine onere: vt ſupra, eo. ſi ſeparatim. ſed ibi ſuo iure habet ſolidum. & facit infra, eo.l.cui ſundus.&. C. de cadu.tol. §.ne autem.

g *Mæuius. Nō habebat.* quia capax nō erat: vt inſti.de hæred. qua. & diffe.§. teſtamenti.

h *In mare.* facit.ſ.de condi.inſti.l. mulier.§. ſi quis hæreditarium.

* *Sed contra.* ſ.de condi. inſtit.l.quidam. ſed ibi fauore humanæ conditionis: vt ibi dicit. Ité contra.j.de ſolu.l.ſi ſeruus decem. Solu. ibi fauore pupilli & furioſi, ne perdant qui ſunt capaces. Item contra ſupra, de condit.inſtit.l. conditiones. vbi dicit. *Fi.*

i *Teſtamenti nomine.* ſi enim ſic legatum eſſet, non haberet quid aliud neceſſe dare. ſed hic habet, ſed aufertur per fiſcum: vt infra, de iure fiſc.l. Lucius. & facit infra, de donation. cauſa mortis l. in omnibus.

k *CVi fundus. Sub conditione.* ſcilicet dandi. Accurſius.

l *Quo.* ſcilicet teſtamento.

m *Vni ſub conditione.* ſcilicet, dandi decem.

n *Ex accidente.* ſcilicet, ex noua voluntate legatarij: vt ſupra, in princip. vel quia moritur legatarius. ex perſona enim hæredis &c. vt infra, de verbo. obliga. l.ij.§.j. Sed fallit ſupra, de lega.j.l. legatarius.& facit ad.l.ſ.de adqui.hæredi.l.qui putat.& ſupra, eodem.l.falſa.§.fina.&.ſ.de contrahen. empt.l.fiſtulas.§.qui fundū. &.j.eodem.l.penul.& ſupra, de lega.iij.l.vxorem.§.agri.&.ſ.eo. l.ſi quis legata.§.fina. Accurſius.

QVæſitum.] *CASVS.* Titius in teſtamento ſuo dedit libertatem Sticho ſeruo ſuo ſub cōditione, ſi daret Gaio extraneo quinq; operas. nūquid poteſt ſeru⁹ dare dictas operas, & ad libertatē puenire? Et dicitur q⁹ ſic. hæres tamē Titij poteſt impedire ſeruū quo minus prēſtet operas: quo caſu ſeruus perueniet ad libertatē, & extraneus nō vtet operis ei⁹. ita eſt ergo in prēſtatione

BIU Cujas

tione dictarum operarum, sicut esset si seruus iussus esset ad libertatem peruenire si daret.c.extraneo. quo casu si centum ex peculio suo det extraneo, admittitur sine dubio ad libertatem. hęres tamen potest eum prohibere dare. Viuianus.

a *Vt liber sit.* non est modus, sed conditio, si operas det.

b *Sapienter.* id est, callidè. sic ironicè dicit. nõ enim potest dici sapientia, cũ ob idipsum teneatur actione in factum: vt.ff.de cõdic.ob cau.l.iij.§.fin.&.j.eod.l.si inuitis.& de statuliber.l.cũ hęres.§.Stich[9].

Si ancillæ.] CASVS. Legaui ancillæ Titij.c.cum ea nupsisset. nunquid valet legatũ? & videtur q[p] non: quia ancilla non potest nubere: vt.C.de incest. nup.l.cum ancillis. sed certe imò valet, quia videtur cogitatũ de eo tempore quo posset nubere, id est, cũ esset manumissa. Viuianus.

c *Si ancillæ.* sed si liberæ sit ita legatum, & post fiat serua, intercidit legatum: vt.j.eod.l.proxi. Azo.

d *Nubere.* & de eo statu videi cogitatum quo nubere potest. Azo. & facit.j.eo.l.cum ita.§.j.

Intercidit.] CASVS. Legaui Titio centũ sub condi. si ipse consul factus fuerit. & decessi. postea dictus Titius decessit ante códi. impletam. certè extinguitur dictũ legatũ. secus autem si interim in insulam deportetur dictus Titius, quia tunc antequã naturaliter moriatur, non extinguitur legatũ. potest enim restitui in ciuitatem. secus autem si fuerit factus seruus pœnæ: quia tunc dico idem quod in primo casu: quia seruitus assimilatur morti. Viuianus.

e *Decesserit.* pendente conditione. ad quod C.de cadu.tollẽ.l.vnica.§.fin autem.

f *Arbitror.* non ergo habetur pro mortuo deportatus, nec soluitur matrimonium: vt.j. de bo.dam.l.v.&.C.de dona.iter virum & vxorem.l.res. Sed contra.j.de bo.lib.l.si necem.§.si deportatus. vbi perdit patronus cõtra tabu. si deportetur. Solu. nec ibi perditur ius succedendi: quia admittitur sequens: & etiam idem si restituatur. Et eodem modo respon. infra, de contra tabu.l.j.§.filium. Sed quid in nostro casu si sit ab hostibus captus? Respon. in pendenti est legatum: vt infra, de bo.lib.l.si necem.§.si deportatus. Item quid si fiat conuersus? videtur quòd pro mortuo habetur: vt.C.de episco.& cleri.l.fina.j.respon. Potest tamen dici contra, quia pro mortuo habetur quoad matrimonium soluendum, & lucra ex eo petenda, vt non possit ei legari. & facit infra, de verbo.obliga.l.ex ea.§.in insulam. Accursius.

g *Seruitus morti.* sic infra, de re.iur.l.seruitutem. & infra, de sol. l.qui res.§.aream.

In facto.] CASVS. Hęc.l.dicit q[p] conditiones cõsistentes in facto habent inter se varietatẽ, & recipiũt diuisionem tripertitã. Vna est vt quid detur. alia est vt quid fiat. alia est vt quid obtinet: puta si nauis venerit ex Asia. vel econtra, ne detur: ne fiat: ne obtingat. Et duæ ex istis cõditionibus collocãtur in personas ipsorũ quibus aliquid relinquitur, aut aliorum. s. illæ quæ cõsistunt in dando vel faciendo, vel in nõ dando, vel nõ faciendo. Tertia autẽ species dictarũ conditionum. s. vt quid obtingat, ponitur in euentu, puta si nauis ex Asia venerit: vt dixi. [FISCVS.] Reliqui Titio nõ capaci fundũ sub cõditione si daret hæredi meo decem. & decessi. & sic fiscus debet habere dictũ legatũ: quia quę auferuntur indigno, fisco applicantur. certe debet fisc[9] dare decem hæredi meo. *Flo. adsimulatur.*

h *In facto.* Hic nomine facti complectitur data: vt.ff.de cura. fur.l.consilio.§.fi. &.j. subiicit. sed strictè accepto verbo & propriè sũt species oppositæ dari & fieri[a]: vt.j.de verbo.obli.l.ij. Azo. *a Dari & fieri sũt species oppositæ, & fieri de facto nõ sufficit. l.de di.§.si liber. & ibi Alexan. de condict. ob causam. Bart. in l. vbi. de trãslatio.*

i *Quasi.* hic, quasi, denotat imperfectionem. nam & aliæ multę sunt diuisiones. s. an consistant in facto meo tantum, an in meo & alterius: vt no.ff.eo.l.in testamento. & in summa. sed & hic supponit sex exempla: tria in affirmatiua, & tria in negatiua. & forte de his tantum ponit, quia frequẽtibus contingunt.

k *Vt quid detur.* semper pone, vt, pro si, hic & in sequentibus.

l *Ne detur.* lego tibi fundum si dederis. x. hęredi, vel si feceris ei domũ: vel si nauis ex Asia venerit: & econtra, lego tibi fundum si non dederis hæredi decẽ, vel si non feceris ei domũ, vel si nauis ex Asia nõ venerit. & hęc superior scilicet si non venerit, est tertia species quę.j. dicitur esse in euentu.

m *Ipsorum.* scilicet legatariorũ, scilicet si legatarius dederit vel fecerit: & econtra, non dederit, & non fecerit.

n *Aut aliorum.* puta lego tibi fundum si Titius dederit. x. hæredi, vel fecerit domum: vel econtra non dederit, vel non fecerit.

o *Tertia.* prima species fuit in dando vel nõ dando. secunda in faciendo vel non faciendo. tertia in euentu scilicet si nauis venerit ex Asia vel non venerit.

p *Peruenit.* ad fiscum. vt si legatus est fundus nõ capaci si. x. det hæredi, habebit fiscus legatum si. x. dederit. sic enim & si per legatum prædicta. x. sunt relicta: vt &.ff.ad Sill. l. cum fisco. prædicta autem. x. causa implendæ cõditionis danda nõ sunt legatum: vt.ff. si quis omis. causa test.l.si quis sub conditione.

Si vir vxori.] CASVS. Titius legauit vxori suæ.c.danda ei cũ si haberet liberos. certe siue viuo marito siue post mortẽ eius nascãtur ex ea liberi, habebit legatũ mortuo viro. sed si vir specialiter expressit vt ipsa habeat legatũ etiã si pereauerit liberos ex alio post mortẽ viri, nihilominus ipsa admittetur ad legatũ etiã si procreauerit liberos ex alio post mortẽ viri. h.d.cum prin.l.seq. Viui.

q *Viuo.* post testamentum: vt.ff.proxi. nec ob.ff.eo.l.solemnus.

r *Nascantur.* facit.ff.eod.l.cum vir.&.l.si iam.§.j. Accursius.

conditio non debet: & omnis numerus eorum qui in locum eius substituuntur, pro singulari persona est habendus.

Seruus iussus præstare operas potest per se operari, nisi ab hærede impediatur. tunc enim conditio habetur pro impleta. Barto.

LVII. POMPONIVS libro nono ad Quintum Mucium.

QVæsitũ est, an si iussus fuerit seruus quinque operas extraneo dare vt liber sit[a], conditio talis sit recipienda, vt quemadmodũ circa pecuniæ dationem dicitur, ita & circa præstationem operarum dicamus? Sed hoc iure vtimur, vt quemadmodum dictum est, si pecuniam ex peculio suo det extraneo, admitti eum ad libertatem: ita & si operam præstiterit, necesse sit eum admitti ad libertatem. Itaque & in proposito sapienter[b] faciet hæres si impedierit eum quò minus præstet & operas. hac enim ratione seruus perueniet quidem ad libertatẽ, sed operis eius extraneus non vtetur.

LVIII. IDEM libro decimo ex Variis lectionibus.

SI ancillæ[c] alienæ, cùm ea nupsisset, legatum sit: Proculus ait, vtile legatũ esse: quia posit manumissa nubere[d].

Legatario mortuo vel libertate priuato, conditione pendente legatum extinguitur. secus si sola ciuitate priuetur. Barto.

LIX. VLPIANVS libro tertiodecimo ad legẽ Iuliam & Papiam.

INtercidit legatũ, si ea persona decesserit[e] cui legatũ est sub cõditione. Quid ergo si nõ decesserit, sed in ciuitate esse desierit? puta alicui legatũ [est] si consul fuerit, & is in insulam deportatus est. nunquid nõ interim extinguitur legatũ, quia restitui in ciuitatẽ potest? Quod probabilius esse arbitror[f]. Nõ idem erit dicendum, si ea pœna in eum statuta fuerit quæ irrogat seruitutẽ: quia seruitus[g] morti adsimilatur*.

Hæc lex non potest commodè summari propter multiplicem diuisionem.

LX. PAVLVS libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.

INfacto[h] consistentes conditiones varietatem habent, & quasi[i] tripertitam recipiunt diuisionem: vt quid detur[k]: vt quid fiat: vt quid obtingat. vel retro, ne detur[l]: ne fiat: ne obtingat. ex his dandi faciendíque cõditiones in personas col locantur, aut ipsorum[m] quibus quid relinquitur, aut aliorum[n]. Tertia[o] species in euentu ponetur.

In fiscum transit legatum cum onere cõditionis vel fideicommissi. Bartolus.

FIscus iisdem conditionibus parere debet, quibus persona à qua ad ipsum quod relictũ est, peruenit[p]: sicut etiam cum suo onere hoc ipsum vindicat.

Relictum in tempus liberorum intelligitur de procreandis post testamentum: nisi aliud testator expresserit. Barto.

LXI. VLPIANVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

SI vir vxori ad tẽpus liberorum legauerit, dubitari potest, an de his dũtaxat filiis sensisset testator, qui post mortem eius nati fuissent: an & de his qui viuo[q] eo ab eo fuscepti fuissent post testamentum factum, cum manente matrimonio decessisset? Verùm æquũ est proficere, siue viuo marito, siue post mortem nascantur[r].

*Immo vnicam tãtum vnciam, vt patet ex.l. 2. quæ hic citatur.

*Flo. amplius legi cõcessæ portionis relicta est,

*Flo. derogeti

*Flo. legi cõcessæ portionis

†Huius particulæ á, hoc loco significatione præter illam tritam & à Grãmaticis obseruatam refert Alciat. lib. Paverg. 7. cap. 12. vbi & locũ hunc explicat.

**Flo. ne

SED si hoc.] CASVS in.§.cuidam. est talis: Cum haberem filium naturalem cui quidem non poterã de iure relinquere vltra duas vncias* cum matre sua: vt.C.de na. li. l.ij. legaui ei tres vncias integras cum matre sub conditione si hæredi meo daret.x. & pono quòd vna vncia bonorum meorum valebat.x.& decessi. postea dictus meus filius naturalis soluit hæredi meo dicta.x.& sic impleuit cõditioné. nunc petit ab hęrede meo integras.iij.vncias dicés, quãuis de iure nõ possem capere nisi.ij.vncias, tamen nũc possum capere.iij.quia dedi tibi hæredi tantum causa implendæ conditionis, quod valet bene.j. vnciam. nunquid iustè petit? & dicitur q̃ sic. & idem esset si iussus esset dare decé extraneo causa implendæ cõditionis. [CVM VIR.] Titius legauit vxori suæ annua.x. si non nuberet, & non separet se à liberis eorum communibus puberibus. certe potest mulier nubere, & nihilominus legatũ capere quasi in dicto legato sit ei viduitas indicta. Si autem dicti liberi erant impuberes, non poterit habere legatum si nupserit: quia in hoc casu videtur vir iniunxisse vxori curam liberorum, & non viduitatem. Viuianus.

a *Sed si hoc.* cõtinuatur præcedenti.

b *Capienti.* vt filio naturali tres vnciæ, qui non capit nisi vnã vnciam cum matre: vt.C. de natu. libe. l. ij.

c *Aliquid.* puta quod valet vnam vnciam.

d *Posit.* & ita tres vncias integras. quod videtur quasi &c.

e *Extra sit.* aliàs, detraxit, scilicet de suo, & dedit causa implendæ conditionis.

f *Subsideret.* id est, remaneret. & facit. ĩ. e. l. Plautius. §. item rescinditur. &. j. ad legé Falc. l. at veterani. in fin. & l. quoties. Accursius.

g *Cura.* vt corrigat & castiget. & facit. j. e. l. Titię si nõ. &. C. de indi. vidui. l. ij. & auth. ibi posita, & arg. ĩ. cõmuni diui. l. ĩ hoc iudicio. §. si cõuenerit. &. j. e. l. proxi. ADDITIO. Dic secundum Bar. hic quòd hodie corrigitur in vidua, cui potest relinqui sub conditione, si non nupserit: secus si non esset vidua. nam ista iura remanent incorrecta secundum eundem. Barto.

CVm ita legatum.] CASVS. Lego vxori meæ si Titio nupserit, vel nõ nupserit, Titio neq; Seio neq; Mæuio: certè amittit legatũ si alicui eorũ nubat. nam in isto casu non videtur ei viduitas iniuncta, cum ipsa alij nubere possit q̃ Titio vel Seio vel Mæuio prædictis. Si autè legaui ei sub cõditione si Titio nupserit, distingue: aut honestè Titio potest nubere, aut nõ. primo casu à legato excluditur nisi Titio nubat: secũdo potest cui vult nubere, & legatũ habere. nam hoc casu videtur ei indicta viduitas. cum enim eam iussit Titio nubere, videtur ꝓhiberi ne nubat cæteris. vnde perinde est ac si dixisset testator: lego ei si nõ nupserit. imò in hoc casu secũdo cum Titius est indign⁹ ei⁹ nuptiis, deterior est illa cõditio, si nupserit Titio, quàm si dixisset, si nõ nupserit. nam cũ dixit, si nupserit Titio, cæteris omnib⁹ nubere ꝓhibetur, vt dictũ est: & iubetur nubere Titio, cui inhonestè est nuptura. Si autè ita legauit ei si non nupserit in quadã terra quę vocatur Aritia, vel in aliqua alia terra: certe si hoc in fraudé factũ est à testatore, ipsa nubere poterit, & legatũ accipere. in fraudé autè factum videtur si illa mulier cui appositа est dicta cõditio, non facile possit inuenire nuptias alibi. & hoc dicit vsq; ad. l. l. legato. Viuianus.

h *Cui ita legatum sit,* mulieri, vel alij.

i *Plures personæ.* singulariter. si autem omnibus de ciuitate sua, dic vt. j. l. proxi.

k *Si nupserit.* sed nũquid habet locũ cautio Muciana? Respõ. non: quia impleri potest ea viua: puta si alij nubat: vt not. ĩ. eod. l. Muciana. Accursius.

l *Quale si generaliter.* sic supra, de fun. instr. l. quæsitũ. §. idem respõ. domo instructa. & de condit. instit. l. filius. & C. de insti. & substi. l. j. &. l. reprehendenda.

m *Hoc modo. Legi.* hæc quæ dicit hæreditas legatũ etiam cõditione nõ impleta, quia vt viduitatẽ inducat: quia hæc non inducit: vt. ĩ. eo. l. proxi. in prin. Ac.

n *Aritiæ.* ciuitas est penes Romam.

o *Fraudandæ.* ad hoc infra, de iure pa. l. adigere. §. si patronus.

p *Adiuuandam.* no. fauorem extendi. sic. ĩ. de li. & posth. l. cũ quidã.

I Egato sub.] CASVS. Legaui Titio centum sub cõdi. & decessi. postea pendẽte cõditione decessit hæres meus. certè hæres hæredis mei remanet obligatus legatario. Viuianus.

q *Hæredem suum.* si non decedat legatarius pendente conditione. Azo. vt. C. de cadu. toll. §. fin autem. & facit infra, de verborũ obliga. l. si quis. §. Titius.

HAeres.] CASVS. Institui mihi Titium hæredem, & Stichonem seruo meo reliqui libertatem sub condi. si nauis ex Asia venerit: & rogaui dictum meum hæredem vt daret eidem seruo centum sub ea condi. si nauis ex Asia venerit. & postea decessi. & postea

LXII. TERENTIVS CLEMENS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SEd si hoc a specialiter expressit testator, etiamsi ex alio post mortem suam liberos procreauerit, nihilominus eam ad legatum admitti.

Tantum quis videtur capere, quantum sibi remanet deducto eo quod soluerit causa conditionis implendæ. Bartolus.

VCuidam nõ solidũ capienti b, amplius lege* concessa portione relictũ est, si hęredi aliquid c dedisset. Quæritur, an id quod cõditionis implendæ causa dederit, consequi ex causa legati possit d, quasi nõ capiat id quod eroget*: an verò id extra sit e, nec ideo magis ex bonis testatoris amplius capiat, quàm capturus esset si sine conditione legatum esset? Et Iulianus rectissimè scribit tanto amplius eum capturum, quantũ conditionis implendæ causa dare eũ oporteret: nec interesse, hæredi, an extraneo dare iussus sit: quia cõputatione facta (quæ semper in persona eius introduceretur) non amplius lege concessa portione* ad eum subsideret f.

Conditio quæ inducit viduitatem, in omne tempus respectu omnis personæ & omnis loci spernitur. secus si inducit viduitatẽ respectu certæ personæ, vel certi loci vel tẽporis. hoc dicit cum duabus legibus seq. Bar.

VCum vir vxori, *Si à* †*liberis non* nupserit. in annos singulos aliquid legauit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. Quòd si ita scriptum esset, *Si à liberis impuberibus non* nupserit. legem locum nõ habere: quia magis cura g liberorum quàm viduitas iniungeretur.

LXIII. GAIVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

CVm ita legatum sit h, *Si Titio non nupserit.* vel ita, *Si neque Titio, neque Seio, neque Mæuio nupserit.* & deniq; si plures personæ i cõprehensæ fuerint: magis placuit, cuilibet eorũ si nupserit k, amissuram legatum: nec videri tali conditione viduitatem iniunctam: cum alij cuilibet satis cõmodè possit nubere. Videamus & si ita legatũ sit, *Si Titio nupserit.* Et quidem si honestè Titio possit nubere, dubium nõ erit quin nisi paruerit conditioni, excludatur à legato. Si verò indignus sit nuptiis eius iste Titius: dicendum est posse eam beneficio legis cuilibet nubere. Quæ enim Titio nubere iubetur, cæteris omnibus nubere prohibetur. Itaque si Titius indignus sit: tale est, quale si generaliter l scriptũ esset, *Si non nupserit.* Immo (si verũ amamus) durior hæc conditio est, quàm illa, *Si non nupserit.* nam & cęteris omnibus nubere prohibetur, & Titio cui inhonestè nuptura sit, nubere iubetur.

LXIIII. TERENTIVS CLEMENS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

HOc modo legato dato, *Si Lucio Titio non nupserit,* non esse legi m locum Iulianus aiebat. quod si ita scriptum esset, *Si Aritiæ* n *non nupserit,* Interesse an fraus legi facta esset. Nam si ea esset quæ aliubi nuptias non facile posset inuenire: interpretandũ, ipso iure rescindi quod fraudãdæ o legis gratia esset adscriptum. legem enim vtilem reipublicę †sobolis scilicet procreandæ causa latam, adiuuandam p interpretatione.

Morte grauati non extinguitur legatum conditionale. Bartolus.

LXV. PAVLVS libro sexagesimosecundo ad Edictum.

LEgato sub conditione relicto, si hæres à quo sub cõditione legatum est, pendente conditione moriatur: hęredem suum q obligatum relinquit.

Licet libertas repræsentetur, conditio fideicommissi debet expectari. Bartolus.

LXVI. MODESTINVS libro decimo Responsorum.

HAeres statuliberum cui in euentum cõditionis fideicommissi rogatus restituere, ante existentem conditionem decessit, nihil debet. Quòd si ante diem cedentem, nihil ad eum pertinet.

Legatum sub conditione relictum, ante conditionem existentem, non transmittitur ad hæredem. Bartolus.

LXVII. IDEM libro decimo Responsorum.

SI ita legatum sit, *Si Titius Stichum manumiserit,* & Titius ante conditionem existentem decesserit, nihil ad hæredem eius transmittitur.

Legatum sub conditione relictum, ante conditionem existentem, non transmittitur ad hæredem. Bartolus.

LXVIII. IDEM libro decimo Responsorum.

SI ita legatum sit, *Si Titius Stichum manumiserit,* & Titius ante conditionem existentem decesserit, nihil ad hæredem eius transmittitur.

BIU Cujas

posteà ante euentum dictæ condi. hęres meus manumiſit eum. nũquid & fideicommiſſum ei præſtare debet ante euentum dictæ cõditionis? Et dicitur quòd non. niſi per hæredem ſteterit quo minus implerentur dictæ condi. id eſt, dicta conditio. Viuianus.

a *Per eum.* hæredem: vt. ſ. e. l. iure ciuili. & no. ſic. ſ. ſi pars hære. pe. l. permittendũ. Sed arg. cõtra. C. de iis qui à non do. l. fin. &. ï. e. l. duos. vbi in vno negligens vel agnoſcens, in alio videtur agnoſcere. Accurſius.

commiſſum reſtituere rogatus erat, manumiſit. Quæro, an fideicommiſſum ei præſtare debeat? Herẽnius Modeſtinus reſpondit, Quamquam ſtatuliberum hæres manumiſerit, tamen fideicommiſſum quod ſub iiſdem conditionibus relictum ei debet, ita præſtare cogitur, ſi conditiones impletas eſſe prætenderit*, aut per eum[a] ſteterit quo minus impleantur.

Si deficit cõditio pro qua fuit interpoſita cautio Muciana, legatũ debetur ei in quem in eum caſum fuit tranſlatum. Barto.

LXVII. IAVOLENVS libro vndecimo Epiſtolarum.

CVm ſub hac cõditione fundus alicui legatus eſſet, *Si ſeruum non manumiſerit.* & ſi manumiſerit, legatũ fundi ad Mæuium tranſlatum eſſet: legatarius de non liberando ſatiſdedit, & legatum accepit, & poſtea liberauit. Quæro, an aliquid Mæuio detur? Reſpondit, Si cui ita legatum erit, *Si ſeruum non manumiſerit.* ſatiſdatione interpoſita, accipere ab hærede legatum poterit: & ſi poſtea ſeruum manumiſerit, commiſſa ſtipulatione hæredi vel fundum, vel quanti ea res eſt[b], reſtituet: eoque caſu hæres ei cui ex ſequenti cõditione legatum debuit, reſtituet.

Verbum quod reperitur in futuro & in præterito, in dubio in vltimis voluntatibus intelligitur de futuro. Barto.

LXVIII. IDEM libro ſecundo ex Caſsio.

b *Quãti ea res eſt.* No. de cautione Muciana. ſic. ſ. eo. l. Mucianæ. & l. is cui. &. ï. e. l. Titio. &. l. hęres. §. qui poſt. & l. cum tale. &. ſ. de condit. inſtit. l. iiij. in fin.

Si ita legatum.] CASVS. Titius legauit Seiæ. c. cum nupſerit ipſa Seia: & deceſsit idem Titius, poſtea reperitur quòd Seia erat nupta tẽpore teſtamenti, & quòd teſtator hoc ſciebat. certe non aliter habebit Seia legatum, niſi ſecundum contrahat matrimonium: & ſi ſecundũ contrahat matrimonium, habebit legatum: ſiue illud contrahat viuente teſtatore, ſiue mortuo. Viuianus.

c *Expectandum.* vt. ſ. de lega. ij. l. ſi ita ſit. §. ſi pater. Et argu. ï. de verb. oblig. l. eum qui kalendis. & facit. ſ. e. l. hæc conditio. &. l. ſi iam. in fin. &. C. de inſti. & ſubſti. l. ſi quis hæredem.

Si ita expreſſum.] CASVS. Legaui Titio centum ſub conditione ſi ipſe Titius voluerit. & deceſsi. & poſtea deceſsit dictus Titius: nunquid pertinet legatum ad hæredem eiuſdem Titij? Et dicitur quòd non, niſi Titius prædictus voluerit ad ſe pertinere legatum, quia cõditio videtur iniuncta perſonæ ipſius Titij ſubaudi: & conditionalia legata non tranſeunt ad hæredes legatariorum ante impletam conditionem. Viuianus.

d *Pertinere.* eſt enim conditionale: vt. ſ. de lega. j. l. ſi ita. §. j. Sed nonne ſi ſimpliciter relinquitur, eſt in ſuo arbitrio, & tamen trãſmittit: vt. C. de cadu. tol. §. cum igitur. ſed hic expreſſa nocent: vt &. ſ. eo. l. nũquam. perinde enim eſt ac ſi diceret, ſi acceperit, vt. ſ. de adi. leg. l. iij. §. ſi quis Titio. ſecus in venditione: vt. C. de contrahen. emp. l. in vendentis. & facit. ſ. locati. l. locatio.

Vos.] CASVS. Titia habens virũ Seium, & duos filios ex eo, inſtituit ſibi hæredes dictos filios ſub condi. ſi emanciparentur à patre: & ita nolebat quòd pater haberet commodum ex hæreditate: & cuilibet dictorum filiorum prælegauit fundum ſimpliciter non repetita cõditione emancipationis expreſſæ. poſtea deceſsit dicta Titia, & poſtea pater eos emancipauit, & ipſi hæreditatem matris adiuerunt. De hereditate planum eſt quòd pater non debet habere commodum. Sed nũquid debet habere cõmodum de dictis legatis ſimpliciter relictis? Et dicitur q̃ non. nam & in eis videtur repetita cõditio emancipationis: & emancipando filios videtur velle firmum eſſe iudiciũ vxoris. Viuianus.

e *Emancipationis.* ſic facit. C. de inoffi. teſta. l. filius matrem.

f *Purè.* id eſt, ſimpliciter non appoſita cõditione emãcipationis.

g *Adierunt.* igitur extitit cõditio: quia fuerunt emancipati.

h *Summouere.* imò videtur non ſummoueri: vt. ï. quãdo dies leg. ce. l. ſi poſt diem. §. fin. vbi inſpicitur dies quo cedit legatum. ſed hic nõ cedit niſi poſt emancipationem: quia conditio intelligitur reperita: vt. ï. eo. l. auia.

i *Obſecutus.* Arg. cõtra ſ. eo. l. hęres ſtatu. & facit. ſ. de mino. l. ſi filius.

SI ita legatum eſſet, *Cum nupſerit.* ſi nupta fuerit, & hoc teſtator ſcierit, alterum matrimoniũ erit expectandum[c]: nihilque interierit vtrùm viuo teſtatore, an poſt mortem ea iterum nupſerit.

Conditio. ſi voluerit legatarius: facit cõditionale legatum. Bartolus.

LXIX. GAIVS libro tertiodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI ita expreſſum erit: *Titio, ſi voluerit, do lego.* apud Labeonem Proculus notat, non aliter ad hæredẽ legatarij pertinere, quàm ſi ipſe legatarius voluerit ad ſe pertinere[d]: quia conditio perſonæ iniuncta videtur.

Conditio tacita ex teſtamento proueniens impedit diem legati cedere quoad adquiſitionem. Bartolus.

LXX. PAPINIANVS libro ſextodecimo Quæſtionum.

DVos mater filios ſub conditione emãcipationis[e] ex partibus hæredes inſtituit, eíſque plurium rerum præceptiones purè[f] dedit. hæreditatem adierunt[g]. Patrem à legatorum cõmodo illa quoque ratio debet ſummouere[h], quòd emancipando filios obſecutus[i] voluntati, ſupremum iudiciũ vxoris ſuæ cuſtodiri voluerit.

Modus reſpiciens vtilitatẽ legatarii intelligitur impulſiuus. ſi vtilitatem tertii, dicitur eſſe finalis. Bartolus.

LXXI. IDEM libro ſeptimodecimo Quæſtionum.

TItio centum, ita vt fundum emat, legata ſunt. Non eſſe cogendum Titiũ cauere Sextus

Titio centum.] CASVS. Hæc lex ponit tres caſus vſq; ad. §. Titio genero. Primus eſt talis: Seius legauit Titio. c. ita vt fundũ emat. nũquid tenetur Titius cauere hęredi de fundo emendo cũ recipit centum ab eo? Et dicitur q̃ non. Sed pone quòd dictus Titius legatarius erat filius fratris dicti teſtatoris, vel aliter ei attinebat, & erat alũnus meus induſtrius: & teſtator voluit ei proſpicere in emendo fundo: quia timebat ne pecuniam barataret. certe in hoc caſu bene tenetur idem Titius cauere hæredi de emendo fundo, & nõ de alienando poſtea: quia credendũ eſt intereſſe hæredis ratione affectionis vt Titius emat ſibi fundum, & poſtea non alienet. Secundus caſus eſt talis: Reliquit dictus teſtator dicto Titio centum, ita vt ducat vxoré Mæuiam quæ erat vidua. certe ſi vult Titius legatũ, debet eam accipere in vxorem. & ideo cum accipit legatũ, debet cauere hæredi de ea ducenda. Sed oppono: ego video q̃ ſi Seius promittat pecuniam Titio ſi Mæuiam vxorem nõ ducat ipſe Seius, quòd Titius non poteſt ab eo petere dictam pecuniam: & ſi ipſe Seius nõ ducat Mæuiam in vxorem, ergo idem deberet eſſe in noſtro caſu. ſ. vt Titius habeat dicta centum, etiam ſi nõ ducat in vxorem Mæuiam viduam. Sed certe nõ eſt hoc verum, nec ſimile. nam aliud eſt auferri libertatem matrimonij eligendi metu pœnæ, (ſicut fuit in caſu oppoſitionis: quo quidem caſu prætor denegat actionem, vt dictum eſt) & aliud eſt inuitari certa lege ſiue modo ad matrimonium: vt in caſu principali ſupra poſito: quo quidem caſu nõ habet Titius centum, niſi caueat de ducenda Mæuia in vxorem, vt dictum eſt. Tertius caſus eſt talis: Ego reliqui Titio centum, ita vt à meo monumento non recedat, vel reliqui ei centum ita vt in Boñ. domicilium non habeat. debet Titius cõſequi centum ab hærede meo, & non debet cauere de non recedendo à monumento meo, vel de non habendo domicilium in Bonoñ. quia per hanc cautionem ius libertatis Titij infringeretur. ſi autem dictus Titius eſſet meus libertus, bene teneretur cauere de prędictis. [TITIO CENERO.]

Seius

BIU Cujas

Seius ita dixit in testamento suo: Titio genero meo hæres meus centũ dato nomine dotis Seiæ meæ filiæ.& decesit dictus Seius. certe non solum Seia filia potest petere legatum, sed etiam maritus eius,id est, Titius prædictus:& liberabitur hæres soluẽdo vni eorum.Sed quid si solutum est inter eos postea matrimonium, & hæres voluntate Seiæ soluat Titio? certe & hic liberatur hęres: sed constante matrimonio si soluat Titio, libera-

*Flo. filio, fratri, alumno

tur, vt dictũ est, etiam si soluat prohibẽte muliere. tunc enim interest mulieris Titio solui, vt incipiat esse dotata. nam & si ipsa cõstante matrimonio petat ab hærede dicta cẽtum,& nolit ea fieri dotis, remouetur exceptione.Nõ est ergo mirũ si maritus potest ea petere cõstante matrimonio vxore inuita. Sed quid si tẽpore legati non erant adhuc cõtractæ nuptiæ inter dictos Titium & Seiam,& ante contractas inter eos nuptias moriatur vnus eorum? nõ habebit superuiuẽs legatum prædictum, immo remanebit apud hęredem. si autem nullus eorum decesit,sed Titius noluit eam accipere in vxorẽ: certe quãtum attinet ad personã mulieris, intelligitur satisfactum per eã, ex quo nõ remãsit per eam causa legati,id est, propter legatum,vt ipsa habeat illud.non autem habebit legatũ Titius,ex quo remãsit per eum, immo repellitur excep.doli per hęredẽ. Et scias quòd in dicto casu vbi matrimoniũ cõstat inter Titium & Seiam, hæres tenetur dare legatum Titio, & si nõ caueat hęredi mulieri pecu. reddi. & est ratio:quia pecunia dotis efficitur eo casu. Si autem ante contractũ matrimoniũ petat dictum legatum Titius, quod quidẽ potest, cũ sit purum legatum, tũc erit necessaria cautio mulieri pecuniam reddi. Sed quid si cõtracto iam matrimonio maritus agit contra hæredem ad legatum,& vitio suo causam perdiderit, & tempore reddendæ dotis non est soluendo idem maritus? nunquid potest agere mulier contra hæredem ad dictam pecuniam? Et dicitur quòd sic.Viuianus.

† *Inquantũ iste tex. dicit matrimoniũ debere esse liberum à pœna damni, &c. cõcor. tex. in cã. Secũ locũ. & ibi glo. extra de spõ. & in.c.veniens.2. eo. ti. melius in c.Gẽma. & ibi gl. ordi. prælleg.ti.*

*Fl. ad testamentum

Cæcilius existimat: quoniã ad ipsum dumtaxat emolumẽtum legati rediret.[a] Sed si filio fratris*[b] alumno minus industrio prospectũ esse voluit, interesse hæredis[c] credendum est: atque ideo cautionem interponẽdã, vt & fund[a] cõparetur, ac postea non alienetur.[d]

Matrimonia debent esse libera à pœna damni,non à pœna amissionis dupli. Bar.

℣ Titio centum relicta sunt,ita vt Mæuiam vxorem[e] quæ vidua est,ducat. Conditio[f] non remittetur:& ideo nec cautio[g] remittenda est. Huic sententiæ non refragatur,quòd si quis pecuniam promittat, si Mæuiam vxorẽ non ducat,prętor actionem denegat.[h] Aliud est enim eligẽdi matrimonij,pœnæ metu libertatẽ auferri:aliud ad matrimoniũ*certa lege inuitari.[i]

Cõditio vel modus per quem libertas infringitur, non seruatur præterquam in libertis. Bartolus.

℣ Titio centum relicta sunt, ita vt à monumento meo non recedat, vel vti in illa ciuitate domiciliũ habeat. Potest dici non esse locum cautioni, per quam ius libertatis[k] infringitur. Sed in defuncti libertis alio iure vtimur.[l]

Diuiditur in sex partes. Primo ponitur cui competit petitio.Secundo,cui debeat vel possit fieri solutio. Tertio, quid si matrimonium non contrahitur. Quarto,an quando soluitur constante matrimonio, debeat aliqua cautio recipi. Quinto,quid si ante matrimonium dos soluatur. Sexto, quid si maritus à causa ceciderit.Secunda ibi,Si post. Tertia ibi,Ante nuptias. Quarta ibi, Sabinus. Quinta ibi, Sed cũ ante nuptias. Sexta ibi, Quod si maritus. Bartolus.

℣ *Titio genero meo hæres meus dotis Seiæ filiæ meæ nomine centum dato.* Legati quidem emolumentum ad Seiam quæ dotẽ habere incipit, pertinebit. Sed quia non tãtum mulieri, sed Titio quoque cui pecuniam legauit,consultum videtur:prope est vt ipse legatarius intelligatur, & legatũ petere debeat.[m] Si post diuortiũ genero pecuniam hæres[n] soluerit, æquè liberabitur: quoniam in dotem solutio cõuertitur. Constante autem matrimonio, etiã prohibente muliere, Titio rectè soluetur. Hoc enim & mulieris interest, vt incipiat esse dotata. Nã & si quis[o] ipsam[p] quoque petitionem habere responderit, eaque pecuniam petat, neque dotis fieri[q] velit:nõ dubiè doli summouebitur exceptione. Ante nuptias verò Titio vel muliere defunctis, legatũ apud hęredem[r] manet. Quòd si nolit eam vxorẽ ducere: causæ*legati,[s] quod ad mulieris personam attinet, satisfactũ intelligetur:[t] sed Titio legatum petẽti nocebit exceptio doli[mali.] Sabinus autem existimabat nupta muliere, Titio sine cautione legatũ deberi,quoniam pecunia dotis efficeretur. Sed cum ante nuptias,quia purũ legatum est,peti potest:[u] cautio *Mulieri pecuniam reddi*, necessaria erit. Quòd si maritus vitio suo[x] causa ceciderit,neque soluendo sit:nunquid aduersus hæredem mulieri quæ nihil deliquit, succurri debeat ob eam pecuniam quæ doti fuerat destinata? Sed quoniam ambo legati petitionem habuerũt: saluam habebit non soluta pecunia viro, mulier actionem.[y]

a *Rediret.*sic.ĭ.de dona.l.ij.§. fina.&.l.iij.Sed contra.ŝ. de lega. iij.l.si tibi legatum.Solu.vt ibi. *ADDITIO.* Bart. fatetur istud contrarium,nisi suum commodum respiciat.

b *Fratris.*scilicet testatoris vel legatarij, cui voluit fundũ emi, & non alienari.

c *Hæredis.* ratione affectionis quã habuit testator in alumnum. aliàs cum esset nudum præceptum,non valeret: vt.ŝ.de leg.j.l.filiusfamiliàs.§.diui.& de lega.iij.l.pater.§.Iulianus.

d *Non alienetur.*alioquin aget hęres ex cautione.si enim ex cautione non ageretur,non interponeretur:vt.ĭ.vt lega.no.ca.l.hæc stipulatio.§.diuus.

e *Vxorem.*quam honeste ducere potest:vt.ŝ.eo.l.cum ita.

f *Conditio.*id est modus.& facit.C.de insti.& substi.l.ij.

g *Cautio.* scilicet de ducẽda: & sic etiam prius accepit legatum, cum sit modus,non conditio:vt.ŝ.de lega.iij.l.si tibi legatum.

h *Denegat.*vt infra,de verbo. oblig.l. Titio.in princip.&.C.de spon.l.fin.in fin.Accursius.

i *Inuitari.*sic infra,de dam.infec.l. Proculus. &.C.de codicil.l.fi. &. ĭ. de iniur.l. iniuriarũ. §.si quis de honorib*. Sed argu. contra.ĭ. ne quid in loco pub.l.ij.§. merito. *ADDITIO.* Dic quòd ibi lucrum percipiebatur ex publico, quod non debet auferre priuatus:hic qa percipiebatur à priuato testatore, merito potest auferre eius voluntate,secundũ Bar.hic.

k *Libertatis.* sic.ĭ. de lib. ho. exhi.l. nihil & arg.ŝ. de vsufru.l.iij.§. ne tamen.

l *Vtimur.* cõtra.C.de ope.lib.l. pe. in fin.sed hic tẽpore manumissionis hãc legẽ imposuit, ibi ex interuallo. Vel hic quoad hoc,quia nõ dabitur ei legatũ: vt.ŝ. de adimẽ. lega.l.libertis.§.fin. non autem vt præcisè cogantur ibi *Fl. morari, vt ibi: vel hic fauor religionis.

m *Debeat.* immo mulier tantum:vt.ŝ. de lega.iij.l. fideicõmissa.§. interdum.&.ŝ.de lega. j.l.seruo legato.§.si testator. quæ sunt cõtra. Solu. ibi reliquit contemplatione filiæ tantum:hic vtriusq; secũdum quosdã. sed certe hic & ibi loquitur cũ dubiũ erat cuius cõtẽplatione reliquit.sic enim dicit hic,consultũ videtur. dicit ergo qp de iure stricto filia tãtum habeat vt ibi. sed de ęquitate vterque:vt hic,&.ĭ.eo.§.cõstante. &.§. quòd si maritus.

n *Hæres.* ignorãs diuortiũ. & dic soluerit, scilicet volẽs. nã cogi non potest sicut & vbi nõ vult cõtrahere matrimoniũ Titius: vt.ĭ. eo.§.qp si nolit.& hoc indicat proximus versiculus, cõstante &c.

o *Nam & si quis.*bene dico inuita ea solui viro.nam &c.

p *Ipsam.*scilicet mulierem.

q *Fieri velit.*vnde apparet etiam mariti contẽplatione relictum legatum:& sic ipse petet.

r *Apud hæredem.*hoc secundũ illam distinctionem quam not.ŝ. eo.l.in testamento.Azo.

s *Causa legati.* aliàs, causa legati, id est, propter legatum. aliàs, causæ.

t *Intelligitur.*& sic ipsa petet.

u *Peti potest.*immo videtur inesse conditio si matrimonium fiat vt & in stipulatione:vt.ŝ. de iur. do.l. mulier. j. respon. sed forte aliud in legato.vel dic inesse conditionem muliere promittente: non autem alio promittente vel legante.Azo.

x *Vitio suo.*id est,culpa:quia non probauit legatum.

y *Actionem.*facit supra,de eo per quem factum est.l.fi.& supra, de iure dot.l.si extraneus.

Cum tale.

BIU Cujas

Conditio negatiua quæ nõ potest impleri viuo legatario sine expectatione tristis euentus, impletur præstita cautione Muciana. Bartolus.

LXXII. IDEM libro octauodecimo Quæstionum.

CVm tale legatum esset relictum: *Titiæ, si à liberis non discesserit*: negauerunt eam rectè cauere: [a] quia vel mortuis liberis [b] legati cõditio posset existere. Sed displicuit sententia. [c] Non enim voto matris [d] opponi tam ominosa non interponendæ cautionis interpretatio debuit: & cum patronus liberto certam pecuniam legasset si à liberis ei' nõ discessisset, permisit Imperator veluti [e] Mucianam cautionem offerri. Fuit enim periculosũ ac triste, libertũ cõiunctum [f] patroni liberis, eorundem mortem expectare.

Cõditio negatiua quæ potest impleri viuo legatario, non impletur per cautionem Mucianam. Bartolus.

℣ Titius hæredem [g] institutum rogauit post mortẽ suam [h] hæreditatem restituere, si fideicõmissi cautio non fuisset petita. Mucianæ cautionis exemplũ [i] ante constitutionem [k] remissæ cautionis locũ habere non potuit: quoniam viuo eo cui relictum est, impleri conditio potuit. Quid ergo si ita scriptum sit: *Peto post mortẽ tuam restituas hæreditatem ita, ne satis fideicommissi petatur, néve ratio exigatur?* Sine dubio per huiusmodi verba, non interponendæ [l] quidẽ cautionis conditio videbitur adscripta: rationi verò nõ exigẽdæ modus adhibitus: [m] scilicet vt culpa, non etiã dolus remissus intelligatur. Idque in eius persona qui negotia gessit, cuique rationis reddendæ necessitas fuerat testamẽto remissa, [n] rescriptum est. [o]

Conditio deficiens nõ extinguit, quæ pẽdens non suspendit legatum. Bartolus.

℣ *Si arbitratu Titij Seia nupserit, hæres meus ei fundum dato*: Viuo Titio etiã sine arbitrio Titij eam nubẽtem legatum accipere respondendum est: eamque legis sententiam videri, ne quod omnino nuptiis impedimẽtum inferatur. ℘ Sed si Titius viuo dictã rationem: quia viuo Gaio &c. vt dictum est. & etiam habet locum post dictam constitutionem: quia remitti potest satisdatio per testatorem, vt dictum est. Sed pone quòd dictus Titius testator ita dixit, peto à te Seio hærede vt post mortẽ tuã restituas hæreditatẽ meã Gaio ita ne à te per Gaiũ petatur satisdatio fideicõ. præstãdi sibi, & ita ne à te per eũ ratio exigatur de eo quod expẽdes de hæreditate mea ãte mortem tuã. & ita appositæ fuerũt duę cõditiones. certe in hoc casu sine dubio per huiusmodi verba videt adscripta cõditio nõ interponẽdæ cautionis siue satisdationis fideicõ. præstãdi Gaio. vnde habebit locũ in hac conditione illud quod supra dictum est, scilicet vt Gaius nõ posit habere statim fideicõ. cauẽdo Muciana cautione de non petendo à Seio hærede satisdationẽ fideicõ. sibi Gaio præstã di. secundæ autẽ cõditioni in verbis testatoris appositæ, scilicet rationis non exigendæ à Seio hærede per Gaiũ fideicõ. videtur per testatorẽ modo adhibito, scilicet vt culpa Seij hęredis intelligatur remissa, & nõ dolus cõmissus in dissipãdo res hæreditarias: sicut eueniret in eo qui gessisset alia negotia testatoris, & testator remisisset ei necessitatẽ reddendæ rationis. qui quidem nihilominus de dolo teneretur. Vi.

a *Cauere.* scilicet cautione Muciana. Rog.

b *Liberis.* viua matre. & est bona ratio in extraneo: vt. j. §. Titius. & infra, eodem. l. pater. §. socrus. nõ in matre: vt hic. & est ratio, vt subiicit. nec in patrono: vt infra, proxi. Accursius.

c *Sententia.* id est, dictũ & ratio. & sic mulier cauet, vt legatum habeat. sed alia ratio eam excusare videtur, quia viduitatem inducit: vt supra, eodem. l. sed si hoc. §. finali. & secũdum hoc dic sententia, id est, ratio. non dictum. vel ibi expresis ne nuberet. quod hic non fecit. *ADDITIO.* Non intelligas hanc solutionem quòd tacitè posset induci viduitas, expressè non: quia est contra. l. hoc modo. ff. eo. sed intelligas quòd hic fuit simpliciter relictum si à liberis non discesserit. & sic viduitatem non inducit, secundum Barto. hic.

d *Voto matris.* quod est vt filij viuant post eam: vt. ff. de inoffic. testa. l. nam & si parentibus.

e *Veluti.* nam propriè Muciana locum non habet, cũ posit impleri viuo liberto: vt. ff. proxi. no.

f *Coniunctum.* secus in non coniuncto: vt. j. proxi. §. no.

Titius.]CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium, & rogauit eundem Seium vt post mortem suam Seij restitueret hæreditatem Gaio sub condi. si cautio fideicommissi soluẽdi non peteretur per Gaium prædictum fideicõmissarium à dicto Seio hęrede. & decesit dictus Titius testator. nunc vult Gaius incontinẽti habere fideicommissum hæreditatis, & cauere Muciana cautione Seio hæredi de non petendo ab eo cautionem fideicõmissi præstandi sibi Gaio. quæritur, nunquid posit? Et dicitur quod non: & est ratio: quia viuo Gaio cui relictum est fideicõmissum, potuit impleri conditio non petẽdæ cautionis fideicõmissi præstandi Gaio, puta mortuo Seio hærede viuente eodem Gaio fideicommis. & hoc quod dixi, habebat locum etiam antequam fieret constitutio quæ est. C. vt in posi. lega. l. scire. quæ dicit testatorem posse remittere satisdationem fideicom. præstandi propter

g *Titius hæredem.* sub hac conditione si fidei &c.

h *Suam.* scilicet hæredis.

i *Exemplum.* id est, ista cautio Muciana: sed ideo dicit de exemplo, quia olim cum solennitate interponebatur, quæ hodie cessat.

k *Ante constitutionem.* subaudi etiam ante constitutionem illam quæ dicit testatorem posse remittere satisdationem: vt. C. vt in posi. lega. l. scire. sic ergo nec ante. l. illam interponebatur, quoniã viuo &c. vt. ff. in prin. l. no. Item nec post: tum quia remitti potest, vnde non est necesse cauere: tum quia viuo &c. & dic potuit, scilicet mortuo hærede viuente legatario.

l *Non interponendæ.* satisdat ergo hæres [a] de hæreditate restituenda: nisi testator remiserit: vt hic, &. C. vt in posi. leg. l. cum Archimedoram. sed & iure nouo cauet in casu, vt quando rogatur restituere quod supererit: vt. C. ad Treb. auth. contra rogatus. aliàs non inuenio iure nouo. Item & rationem reddere debet nisi vetuit testator, vt hic. &. j. ad Trebel. l. mulier. §. sed enim.

m *Adhibitus.* sub. videtur &c. ad quod est. ff. de lib. leg. l. non solum. §. si hæres. &. l. Aurelio. §. Mæuia. &. ff. de admini. tu. l. quidam decedens. &. ff. manda. l. penul. §. fina.

n *Remissa.* quia non videtur dolus remitti: vt. ff. proxi. respon. sed aliàs rationem reddere debet: vt. ff. de negot. gest. l. ij.

Rescriptum.]CASVS. Quidam habent hic. §. rescriptum &c. Alij habent. §. ibi, si arbitratu Titij &c. & continuantur illa verba, rescriptum est &c. cum superiori. & vtraque litera bona est. & pone ita casum: Seius ita dixit in testamento suo: Si arbitrio Titij Seia nupserit, hæres meus ei fundũ dato. & decesit dictus testator. certe si Seia nubat viuente dicto Titio, etiam sine arbitrio Titij capiet legatum. & est ratio, ne aliquod impedimẽtum nuptiis inferatur. & idem est si Titius sit mortuus. nam licet conditio Seiæ apposita defecerit per mortem Titij, quia eius arbitrio nubere non potest, tamen succurretur Seiæ nubenti vt habeat legatum. nam & si penderet dicta conditio, eo quòd Titius viueret, pro nihilo foret, vt dictum est. Viuianus.

o *Rescriptum.* aliàs hic est. §. aliàs ibi, si arbitratu.

p *Inferatur.* ideoque & hæc conditio remittitur, quasi viduitatem aut deterius inducat: vt. ff. eo. l. cum ita. in fine. &. l. hoc modo.

a Sed intra quod tẽpus debeat satisdare, vide ad lõgũ in Spec. tit. de. 1. & 2. decre. §. sequitur videre. versi. porro. & quo modo cautio & satisdatio differãt: gl. & doc. no. in rub. ff. qui satisd. cogã. Bar. in rub. in ius voc. vt eant. ff.

Azo.

BIU Cujas

Azo.& facit.ſ.eo.l.filiæ.&.ſ.de lega.j.l.turpia.§.j.Sed argu.contra.ſ.de admini.tuto.l.Titium.in princip. Sed quid ſi pure legauit,& ſub conditione rogauit eam de reſtituēdo ei cuius arbitrio mulier nubere debeat?Reſpon.forte valet ſecundum Azo.

Mæuiæ.] *CASVS.* Ita dixit Titius in teſtamento ſuo: Mæuiæ ſi nō nupſerit, fundum cū morietur lego. certe etiam ſi nubat, admittitur ad legatum,& incontinēti, ſcilicet vt habeat dotem.ſecus eſſet ſi ita dixiſſet teſtator,Mæuiæ ſi nō nupſerit,fundum vſque ad quinquenniū lego, vel fundum ei lego ſi Titius conſul factus fuerit.nam his duobus caſibus, ſcilicet cum eſt appoſitus dies cert⁹ vel incertus alius à morte Mæuiæ,nō conſequetur Mæuia nubens legatum ante dictū diem certū vel incertum venientem.Viuianus.

a *Eam confeſtim.* ſed cur nō expectatur dies mortis in ſolutione legati, licet alij cōditione,ſcilicet ſi non nupſerit,non ſit neceſſe parere: vt ſupra,de cōdi. inſtitu.l. quæ ſub conditione.§. ſi quis. nam & ſi mors tantum eſſet appoſita,ſeruaretur dies eius.Item plus habere non debet ſi non paruit illicitæ cōditioni, quam ſi paruerit licitæ: vt infra,eod.l.mulieri?Reſpond. ideo tollitur dilatio, quia teſtator in euentum conditionis expletæ voluit eam habere legatum.tunc enim eſt certum eam non nubere, cum iam eſt mortua: vnde tantum voluit præſtari legatum. ſed cum conditio ſpernatur,eius diem vel dilationem in ſolutione expectari ſuperfluum eſt. videbantur enim teſtatori hæc duo paria: lego tibi cum morieris:& lego tibi ſi non nupſeris.Sed cōtra eſt:vt infra,eodem.l. hæres.in princip.&.§.quamuis.Azo.Vel ſecundum H.non expectatur dies mortis ad ſolutionem propter publicam vtilitatem, quæ eſt vt ſtatim conſecuta legatum poſsit nubere, & filios procreare:vt ſupra,eodem.l.hoc modo. in fine. Item hoc in muliere quæ virum non habuit.In vidua vero cui à viro vel ab alio legatur ne nubat,ſecus eſt:vt.C.de indic.vi.tollen.auth.cui relictum.

b *Certus.*puta kalendis Ianuariis,vel annum.

c *Incertúſve.*vt cum Titius erit conſul.tunc ergo dies legati expectabitur.ad quod ſupra.l.ſed hoc ita.§.finali.

Falſam cauſam legato.] *CASVS.*Pone quòd ita dixit teſtator, lego Titio centum,quia negotia mea curauit. certe etiam ſi non curauit negotia,tamen habebit legatum:quia falſa cauſa non obeſt legato.ratio enim ſine cauſa legandi non cohæret legato,ſcilicet vt ea ceſſante ceſſet legatum. ſed ſi probet hæres teſtatorem aliter legaturum nōn fuiſſe niſi negotia curaſſet Titius, obſtabit Titio exceptio doli.Falſa etiam conditio non nocet legato:quia impoſsibilis eſt, puta ita dixit teſtator: Pamphilus liber eſto ſi ſoluerit illud quod debeo Titio. & hoc eſt verum ſi teſtator nihil debebat Titio: & ſic cum ſit impoſsibilis conditio, habetur pro non adiecta,& ſeruus libertatem conſequitur. ſed ſi in veritate debebat teſtator centum Titio, & poſt teſtamentum factum ſatisfecit idem teſtator Titio,nō habebit ſeruus libertatem: quia intelligitur defeciſſe cōditio.nam fuit impoſsibilis,& ſeruus eam non impleuit.Sed quid dices de falſa demonſtratione?& certè ſicut non facit inutile legatum: vt ſupra, eod.l.demonſtratio. ita non facit legatum illud quod non eſt legatum:velut ſi teſtator ita ſcribat: Ex centum quæ Titio legaui, quinquaginta hæres Seio dato.cum in veritate non legaſſet aliquid Titio. nam non propter hoc petet Titius centum, quia teſtator non ſcripſit prædicto modo animo legandi Titio,ſed animo deminuendi legatū quod à ſe datum Titio falſo exiſtimabat.propter prædictam tamen falſam demonſtrationem legati non conſequitur Seius plus quàm

teſtatore decedat: licet conditio deficit, quia tamen ſuſpenſa quoq; pro nihilo foret, mulieri ſuccurretur.

Conditio de non nubendo ſi adiiciatur cum tempore mortis, vtrumque reiicitur. ſi cum alio, reiicitur conditio, & tempus remanet.Bartolus.

¶ *Mæuiæ, ſi non nupſerit, fundū cum morietur, lego.* Poteſt dici, & ſi nupſerit,eam confeſtim [a] ad legatum admitti.Non idem probatur ſi cert⁹ [b] dies,incertúſve [c] alius legato fuerit adſcriptus.

Falſa cauſa non vitiat legatum, niſi de voluntate teſtatoris doceatur.Bartolus.

¶ Falſam [d] cauſam legato non obeſſe verius eſt, quia ratio legandi legato nō cohæret. [e] ſed plerumque doli exceptio locū habebit,ſi probetur aliàs legaturus non fuiſſe. [f]

Cōditio de futuro quæ implicat aliquod præteritum vel præſens, ſi eſt impoſsibilis, non vitiat: ſecus ſi eſſet poſsibilis, & deficiat.Bartolus.

¶ Falſam conditionem Caſsius & Cælius Sabinus impoſsibilem eſſe dixerunt [g] veluti, *Pamphilus, ſi quod Titio debeo, ſoluerit, liber eſto.* ſi modo nihil Titio fuit debitū.Quòd ſi poſt teſtamentum factum teſtator pecuniam exſoluit, defeciſſe [h] conditionem intelligi.

Quæ adiiciuntur ad deminutionem,non operantur augmentum.Bartolus.

¶ Falſam legati demonſtrationem nō facere [i] legatum Sabinus reſpondit: veluti ſi quis cū Titio nihil legaſſet', ita ſcriptū reliquerit:*Ex centum quæ Titio legaui, quinquaginta hæres Seio dato.* [k] idque ſumpſit [l] ex defuncti voluntate: quia non animo legandi, ſed deminuendi [m] legatum quòd falſò datum exiſtimaret, ita ſcriberet.propter falſam tamen demonſtrationem legati non plus Seius adſequetur, [n] quàm ſi verè demonſtratum fuiſſet.

Deficiente conditione pro quæ fuit præſtita cautio, debetur legatū ei in quem fuit tranſlatum in eum caſum,& liberatur hæres actionem cedendo etiam ſi cautio ſit defecta.Bartolus.

a *Eam confeſtim.* ſed cur nō expectatur dies mortis in ſolutione legati, licet alij cōditione,ſcilicet ſi non nupſerit,non ſit neceſſe parere: vt ſupra,de cōdi. inſtitu.l. quæ ſub conditione.§. ſi quis. nam & ſi mors tantum eſſet appoſita,ſeruaretur dies eius.Item plus habere non debet ſi non paruit illicitæ cōditioni, quam ſi paruerit licitæ: vt infra,eod.l.mulieri?Reſpond. ideo tollitur dilatio, quia teſtator in euentum conditionis expletæ voluit eam habere legatum.tunc enim eſt certum eam non nubere, cum iam eſt mortua: vnde tantum voluit præſtari legatum. ſed cum conditio ſpernatur,eius diem vel dilationem in ſolutione expectari ſuperfluum eſt. videbantur enim teſtatori hæc duo paria: lego tibi cum morieris:& lego tibi ſi non nupſeris.Sed cōtra eſt:vt infra,eodem.l. hæres.in princip.&.§.quamuis.Azo.Vel ſecundum H.non expectatur dies mortis ad ſolutionem propter publicam vtilitatem, quæ eſt vt ſtatim conſecuta legatum poſsit nubere, & filios procreare:vt ſupra,eodem.l.hoc modo. in fine. Item hoc in muliere quæ virum non habuit.In vidua vero cui à viro vel ab alio legatur ne nubat,ſecus eſt:vt.C.de indic.vi.tollen.auth.cui relictum.

b *Certus.*puta kalendis Ianuariis,vel annum.

c *Incertúſve.*vt cum Titius erit conſul.tunc ergo dies legati expectabitur.ad quod ſupra.l.ſed hoc ita.§.finali.

d *Falſam.* vt quia negotia mea curaſti,tibi lego: vt.ſ.eod.l.demonſtratio.§.quamuis.

e *Non cohæret.*ſcilicet vt ea ceſſante ceſſet legatum. ſecus autem eſt in ratione legis. nā ea cohæret intantum, vt ea ceſſante ceſſet lex: vt infra, de iure patro. l. adigere. §. quamuis. & not.ſ. de legi. & ſenatuſconſul.l. non omnium. & facit.ſ.de cōdic.indebi.l. damus. & ſ.de hæredi.inſti.l.fi.

f *Non fuiſſe.* facit.C. de fal.cau.l.j.

g *Dixerunt.* nunquid cōditio ergo habetur pro non ſcripta & adiecta, & ſic valet relictum,vel vitietur? & certe aut eſt de præſenti,vel de præterito: vt ſi Titius eſt conſul vel fuit. & tunc ſi eſt falſa, quia nec eſt nec fuit conſul,non valet relictum.aut de futuro eſt conditio impoſsibilis: vt ſi cœlum digito tetigeris:& tunc habetur pro non adiecta,& valet'relictum:vt.ſ.de iuſto teſta.l.cum in ſecundo. & inſtit.de hæred.inſtit.§.impoſsibilis. In præſenti autem caſu ſi ſolueris quod Titio debeo, lego tibi libertatem.an ſit de præſenti, & ſic non valeat relictum: quod R.dixit: & pro eo eſt verbum,debeo.an de futuro propter verbum, ſoluerit, quod eſt de futuro:quod eſt verius: & ſic valet fauore libertatis & vltimæ voluntatis.& hoc eſt quod.j.dicit defeciſſe conditionem.

h *Defeciſſe.*ex poſtfacto.ſed ſupra ab initio fuit impoſsibilis.& facit ſupra,de lega.j.l.ſi ſic.§.j.

i *Non facere.*licet ei non noceat ſi de legato cōſtaret: vt ſupra, eo.l.falſa.& infra,in fine huius legis.

k *Dato.*nil ergo per hoc legat Titio: vt hic.ſed eſt deriſorium, vt in eo qui nullā habet domū,& legat domū: vt ſupra,de leg.j.ſi domus.& arg.de le.ij.l.Titia. in prin.ſed Seio ſic: vt infra,in fi.

l *Sumpſit.*Sabinus.

m *Deminuendi.*ad hoc ſupra,de adimen. lega.l.legata inutiliter. & infra,de manumiſ.teſta.l.Titia.§.fi.

n *Adſequetur.*habebit ergo Seius.l. in ea:quia falſa demonſtratio non nocet:vt hic,& ſupra,eod.l.falſa. licet non proſit Titio: vt ſupra dixit.

Titio.] *CASVS.* Legatus eſt per Gaium Titio fundus ſi in Aſiam non venerit idem Titius. & idem fundus legatus eſt per dictum Gaium Sempronio ſi venerit dictus Titius in Aſiam. & deceſsit dictus Gaius teſtator:& hęres eius accepit à dicto Titio cautionem Mucianam de non veniendo in Aſiam.& dedit ei dictum fundum.& bene fecit hæres:quia in omnibus conditionibus quæ morte legatariorum finiuntur,ſicut eſt & prædicta conditio de non veniendo in Aſiam:receptum & ſtabilitum eſt à ſapientibus vt Muciana cautio interponatur. & poſtea dictus Titius venit in Aſiā: & ita fecit contra conditionem, & cōtra ſuam promiſsionem. certe hæres cogitur præſtare dicto Sępronio per vtilem actionem ex teſtamento illud quod conſequi poteſt à Titio ex ſtipulatu ſiue ex ſtipulatione dictæ cautionis interpoſitæ. Sed pone quòd Titius petiit dictum fundum ab hærede, & cum hæres ſolicite peteret ab eo vt caueret ei Muciana cautio. Titius noluit ei cauere,ſed promiſit ei quòd bene caueret, cum eſſet dictus Titius homo cui videbatur credendum:& ſic hæres dedit ei fundum:& poſtea Titius noluit ei præſtare dictam cautionem.& poſtea venit idem Titius in Aſiam:& ſic vindicauerit ſibi locum legatum Sempronij. nunquid hæres præſtabit Sępronio fundum vel eius æſtimationem de ſeruo hæredis?Certe non,ſed ſatis erit ſi hæres

BIU Cujas

si hæres præstet Sempronio contra Titium actiones ex illa promissione quam hæredi fecit Titius de Muciana cautione cauendo. Sed pone quod Titius promisit hæredi de non veniendo in Asiã, & nihilominus venit, & sic cessit dies legati Sépronij adimpleta conditione quæ erat appositа suo legato, & postea decessit Sempronius antequam legatũ acciperet? Certe hæredi eius debetur quod ipsa poterat petere. Viuianus.

a *Titio fundus*. puta Tusculanus.

b *Non venerit*. scilicet Titius.

c *Idem*. scilicet fundus.

d *Si peruenerit*. scilicet Titius in Asiam.

e *In omnibus*. non faciendi. Et not. duo necessaria vt cautio Muciana locum habeat: q̃ sit conditio in non faciendo, ité quòd morte finiatur: vt hic, &.ſ. eo.l. Mucianę. & infra, eo.l. pater. §. socrus. & infra, ad Trebel. l. sertio inuito. §. j. in casu cessat: vt infra, de manumiſ. testa. l. libertas. §. j. contra. Sed est ibi fauor libertatis.

f *Peruenerit*. scilicet Titius. & sic trãsfertur legatũ in Semproniũ.

g *Vtili actione*. id est, efficaci, scilicet ex testamento. Ité habet & rei vindi. secundus legatarius contra primum.

h *Medio tempore*. inter traditionem fundi factam Titio, & antequam ipse veniret in Asiam.

i *Exacta*. id est, petita: non tamen præstitit eam Titius.

k *Obiici*. quia solicite petiit.

l *Actiones*. indebiti, scilicet condictionem: quia indebitum est Titio cautione non præstita, vel quia sciens soluit indebitum, cessat cõdictio indebiti: sed habet condi. sine causa: quia licet ab initio fuit causa, rediit ad non causam cũ Titius venerit in Asiã: vt supra, de condic. sine cau. l. j. §. fi. Vel dic quòd Titius promisit se cautionem præstaturum: & ex hac promissione cedit actionem. sed certe non ad hoc agitur vt Titius caueat: nisi dicas in ea interuenire interesse: quia non cauit: quod interesse est fundi æstimationis præstatio. Item si hæres non exegit cautionem cum posset, videtur esse in dolo: vt infra, ti. j. l. dolo. & ideo tenetur ad exhibendum: quia dolo fecit quo minus possit exhibere: vt. ſ. ad exhi. l. Iulianus. §. si tibi decé. Sed quo modo nõ semper est in dolo, cum non debuit tradere nisi præstita cautione? quid ergo est quod supra, dixit solicite exegit? Respon. promisit se cauturum, & erat homo cui videbatur credẽdum: vel forte habuit sine traditione hæredis: vt infra, pro leg. l. pe. Item an deficiente actione ad exhibendum, habeat in factum Sempronius contra Titium: vt. d. §. si tibi decem? Respon. non, cum detur in defectum, vt ibi: sed hic restat rei vindi. vt dixi.

m *Hæredi eius*. vtpote die legati secũdi cedente, cum Titius venerit in Asiam. & facit. ſ. de vsufru. lega. l. Sticho.

LXXIII. Idem libro nonodecimo Quæstionum.

TItio fundus, [a] si in Asiam non venerit: [b] idem [c] si peruenerit, [d] Sempronio legatus est. Cum in omnibus [e] cõditionibus quæ morte legatariorum finiuntur, receptum est vt Muciana cautio interponatur: hæres cautionem à Titio accepit, & fundum ei dedit. Si postea in Asiã peruenerit: [f] Sempronio hæres quod ex stipulatu cautionis interpositæ cõsequi potest, vtili [g] actione præstare cogitur. Sed si cautio medio tempore [h] defecerit, quæ sollicitè fuerat exacta, [i] nõ de suo præstabit hæres: sed quia nihil ei potest obiici, [k] satis erit actiones [l] præstari. Si tamen cùm Titius in Asiam venisset, Sempronius prius, quàm legatũ accipiat, decesserit: hæredi [m] eius debebitur quod defunctus petere potuit.

Mulieri.] CASVS. Seiæ & Titio extraneo à dicta Seia vsusfructus relictus est per Gaium sub conditione, si non nupserit eadẽ Seia. postea decessit dictus Gaius testator, & postea dicta Seia nupsit: & ita fecit contra conditionem appositam vtriusque legato. vnde Titius quãtum ad suam partem legati defectus est conditione, & sic eam habere nõ potest: vt. C. de indic. vi. l. j. certe quamdiu viuet dictus Gaius Titius, & in eodem statu, ita quòd capite nó minuatur, habebit Seia tantũ partem dicti vsusfructus. & idem credo si moriatur, vel capite minuatur. nam intelligendum est tantum ex legato dicti vsusfruct. cõcessum esse mulieri prædictę per beneficium legis quæ admittit eam ad legatum spreta conditione viduitatis, quantum haberet si conditioni non paruisset, id est, si non nupsisset: quo casu nó haberet nisi dimidiam vsusfru. cum haberet Titium collegatarium. non ergo proderit mulieri si Titius legatum repudiet, id est, habere non posit, vt dictum est. Viuianus.

n *Mulieri & Titio*. extraneo. aliàs si est sic coniunctus mulieri vt non sit verisimile eam nubere sine eius consensu, etiam in persona eius talis conditio spernetur: vt. j. eo. l. hæres. §. fi.

o *Si non nupserit*. hæc conditio in persona vtriusque apponitur, & in persona Titij valet: vt. C. de indic. vi. l. j. & in persona mulieris nõ, vt dicitur hac. l.

p *Nupserit*. & sic Titio relictum deficit: vtpote conditione defecta: vt. d. l. C. de indi. vi. l. j.

q *Statu*. hoc sine dubio. sed si mutet statum, an accrescat mulieri? videtur quòd sic, vt hic à contrario sensu. Sed dic cõtra: vt in fi. l. dices.

r *Partem vsusfructus*. id est, dumtaxat quàm à principio habuit. Sed contra supra, de leg. ij. l. fi. §. Seio. Sed ibi alteri tantum fuit appositа conditio, hic vtrique.

f *Legis*. quæ admittit eam ad legatum spreta conditione viduitatis.

t *Proderit*. vt ei accrescat, quoniam ille repudiare non potest: quod etiam si veller, habere non posset propter conditionis defectum: vt supra, de leg. ij. l. si ita relictum. §. si sub conditione. Idem dicas si capite fuerit deminutus, vel mortuus: quia non potest videri amittere quod non habuit: vt supra, quib. mod. vsusfruct. amit. l. j. §. sed ita demum. & infra, eod. l. Titio. & infra, de regu. iur. l. non videtur rem. Sed nonne fuerunt coniuncti? ergo ius accrescendi inter eos locum habet: vt supra, de vsufruct. ac. l. j. in princip. quæ est contra? Solu. ibi alter tantum amisit, hic vterque, cum communis conditio defecerit: licet mulier ex quadam dispensatione reassumpserit sine iure accrescendi quasi suam partem magis per legem quàm per testatorem habeat. Item est arg. supra, de do. prę. le. l. si Seiæ. Item not. ex præmissis quòd aut apponitur conditio si non nupserit, mulieri tantum, aut alij tantum, aut mulieri & alteri. primo casu remittitur: vt supra, eod. l. sed si hoc. §. fi. secundo non: vt infra, eo. l. auia. §. Titio. &. C. de indic. vi. l. j. In tertio habet locum hæc lex. in qua dic, aut mulier paret conditioni, quia fit monacha vel conuersa. vnde iam non potest nubere: & tunc quilibet habet dimidiam. si vero non paret, sed nubit, socius perdit: ipsa non, sed per legem tantum suam partem habet, & ea sit contenta. si autem in persona Titij tantum esset appositа conditio, mulier totum habet pendente vel deficiente conditione Titij: vt. ſ. de vsufru. ac. l. idem si apud. §. fi.

Qui admittitur ad legatum de iure speciali contra voluntatem defuncti, non habet ius accrescendi. Baldus.

LXXIIII. Idem libro trigesimosecundo Quæstionum.

MVlieri† & Titio [n] vsusfructus, si non nupserit [o] mulier, relictus est. Si mulier nupserit [p] quamdiu Titius & viuet, & in eodem statu [q] erit, partem vsusfructus [r] habebit. Tantum enim beneficio legis [f] ex legato cõcessum esse mulieri intelligendum est, quãtum haberet si conditioni paruisset: nec si Titius qui cõditione defectus est, legatum repudiet, ea res mulieri proderit. [t]

Dies incerta pro cõditione habetur. Bar.

LXXV. Idem libro trigesimoquarto Quæstionum.

DIes incertus [u] cõditionem in testamento facit.

LXXVI. Idem libro sexto Responsorum.

FIdeicommissum à filiis relictum, *Si quis ex his sine liberis*

Dies.] CASVS. Ad euidentiam huius. l. nota quòd si lego tibi aliquid sub conditione: & tu decedis ante condi. impletam, non transmittis legatum ad hæredem tuum: vt. j. quando di. leg. ce. l. iiij. certe idem est si lego tibi sub die incerta, puta quia dixi: Hæres meus cũ morietur. x. dato. nam mors eius hæredis mei habet dié incertum: & ideo si tu legatarius ante decesseris quàm hæres meus, ad hæredem tuum legatum non transit, quia nó cessit dies legati te viuo: vt. ſ. eo. l. j. §. dies autem. Viuianus.

u *Dies incertus*. puta hæres dato cum morieris. secus si dicat, cum morietur legatarius: vt infra, eo. l. hæres. ij. respon. secus in stipulatione vbi spes semper transit ad hæredes. & facit supra, de cõdit. instit. l. quod si sub ea. &. C. de cadu. tol. §. fin autem. Sed arg. contra. ſ. eo. l. cum tale. §. Mæuiæ. vbi non differt dies certus ab incerto. Sed ibi quoad aliud: hic quoad transmissionem.

Fideicommissum.] CASVS. Instituí mihi hæredes Titium & Seium meos filios, & rogaui eos per fideicommissum vt restituerent fundum hæreditarium Gaio sub cõdi. si aliquis ex eis decesserit sine liberis: & decessi. postea vnus dictorum meorum filiorum videns se non posse habere filios naturales & legitimos, vt dominus Bonacosa, adoptauit sibi Sempronium in filium, & decessit

† *Vide i hãc legẽ Alcia. lib. Parad. 6. c. 8.*

BIU Cujas

decesit hic adoptator. nũquid hic legitimus filius excludet fideicommissum Gaij? Et dicitur quòd non. Viuianus.

a *Adoptionis.* nó ergo per omnia naturali cõparatur. sic.ſ.de lega.j.l.ſi ita quis.§.fi.& in auth.quib.mo.natu.effi.ſui.§.adoptionis.

Via.] CASVS. Titia habens filium Seium, & ex eo nepotem Gaium, instituit sibi hęredem dictũ Gaiũ sub códi. si emãciparetur à patre Seio: eiúe, si nõ emanciparetur, substituit Martinum pone: & dedit ei cohæredẽ Semproniũ. & postea ita scripsit dicta Titia in suis codicillis: Hoc amplius nepoti meo, quãquam hęredem eum institui pro parte, lego prædia mea puta Titianum & Seianum. certe sicut nepos non potest habere partem hæreditatis in qua fuit institutus, nisi emãciparetur, ita nec prædia legata. Et ad hoc adduco tibi simile tale: Titia scripsit seruum suum purè liberum: & eundem seruum scripsit hęredem sub conditione pone, si nauis ex Asia venerit vsque ad annum: & iussit eundem seruum accipere fundum puta legatum sub conditione, si hæres non extiterit. certe si non extiterit hæres, puta quia non extitit conditio institutionis, & ita habere debebat legatum: habebit legatum & libertatem: quia in legato videtur repetita libertas, sicut in principali superiori casu videtur repetita conditio emancipationis in legato fundorum. [MVCIANA.] Titius legauit tibi fundum si dederis Seio decem, & si Capitolium non ascenderis. certe non habebis legatum statim cauendo Muciana cautione quòd non ascendes capitolium, immo prius oportet vt des Seio decem. [TITIO.] Ita dixit Gaius testator: Titio hæres centum dato si Seia non nupserit. & rogo Titium prædictum vt dictam pecuniam eidem Seiæ restituat. & decesit dictus testator. & postea nupsit dicta Seia: & ita defecit dicta conditio legati Titij prædicti. nũquid mulier poterit petere à Titio dictum fideicõmissum de centum, & Titius ab hærede? & videtur quòd Titius ab hærede petere non possit: & per cõsequens nec mulier à Titio: quia deficit conditio, vt dictum est. sed certe quamuis Titius non posset petere ab hærede si non erat rogatus de restituendo mulieri, tamen quia rogatus est mulieri restituere, propter mulieris vtilitatem petet, scilicet vt ipsa cõsequi possit per fideicommissum. Sed pone quòd dictus Titius non fuit rogatus de restituendo mulieri dictum legatum. nũquid antequam mulier nubat, poterit ipse consequi legatum, & cauere quòd mulier non nubat? Et dicitur quòd non: & est ratio, licet in litera non dicatur: quia se Titio viuente potest impleri conditio prædicta. nam potest mori Titio viuente: & ita certum erit quòd ipsa amplius non nubet: & hoc potest esse sine malo omine ipsius Titij: puta quia nihil attinebat mulieri: vt dixi.ſ.e.l.Mucianæ.&.l.cum tale. in princ.h.d.vsque ad.§.pater. Viuianus.

b *Instituerat.* eique si non emanciparetur, alium substituit: vt infra patet.

c *Hoc amplius.* per hoc etiam superiora videntur repeti: vt.ſ.de lega.iij.l.ſi tibi pure.

a Ad hoc facit.c.cautam quæ.cũ glos. super. præcedat. in princi. extra de rescrip.

d *Repetitam.* Not.de repetitione[a]: sic.j.eo.l.legatum sub conditione. &.l.libertis. &.ſ.de condit.instit. l.cum seruus.&.ſ.de lega.ij.l.Latinus.in fin.&.ſ.de lega.iij. l.in repetendis. Sed contra.j.eo.l.Iulius Paulus.in fi. Sol.ibi potest dici nó fieri repetitionem: quia alia ratio, scilicet necesitudinis in personis potęst assignari: quia fuit facta coniunctio. sed cum alia ratio non potest assignari quare duo iungantur: tunc copulatiua coniunctio, &, vel cum, inducit repetitionem conditionis: vt hic.

e *Repetitam.* aliàs non valeret: vt hic, &.C.de lega. l.seruus. & facit infra, de manumiſ.testa.l.diuus.

f *Aliam conditionem.* quæ possit impleri viuo legatario: vt lego tibi fundum si Titio decem dederis, & si mulier nõ nupserit. aliàs si ambæ sunt in non faciendo, pro vtraque exponitur cautio.

g *Rogatus est.* repetita vel non repetita conditione.

h *Cedente.* hoc legitur cum præcedentibus: & dic legati Titio relicti: quia testator decesit: vt.C.de cadu. tollen.§.cum igitur.

SIMILE.

Diem suum obierit, adoptionis[a] commento non excluditur.

Conditio apposita in institutione, in legato eidem facto intelligitur repetita. Bar.

LXXVII. IDEM libro septimo Responsorum.

AVia quæ nepotem sub cõditione emãcipationis pro parte hæredem instituerat[b], ita postea codicillis scripsit: *Hoc amplius[c] nepoti meo, quàm quòd eũ hæredem instituí, lego prædia illa.* Conditionem emancipationis repetitam[d] videri placet, quãuis auia nullam in legatis, vt in hæreditate, substitutionem fecisset. Nam & cum seruus purè quidem liber, hæres autem sub conditione scriptus [est,] &, si hæres nõ extiterit, legatum accipere iussus est: in legato repetitam[e] videri libertatem diuus Pius rescripsit. ⁋Muciana cautio locum non habet, si per aliam conditionem[f] actio legati differri possit.

Conditio si non nupserit, in extraneo de restituendo mulieri rogato spernitur. Bar.

⁋*Titio, si mulier non nupserit, hæres centum dato.* quam pecuniam eidem mulieri Titius restituere rogatus est[g]. Si nupserit mulier, die legati cedente[h] fideicõmissum petet[i]. remoto[k] autem fideicõmisso legatarius exemplũ Mucianæ cautionis non habebit.

Conditio apposita administrationi non suspendit dationem tutelæ. Item conditio limitatur ex præsumpta voluntate defuncti. Item conditio cautionis non petendæ remissa intelligitur. Bartolus.

⁋Pater exhæredatæ filiæ tutores dedit: eósque, si mater eius impubere filia[l] constituta, vita decesisset, ad rem gerendam accedere iusit, cùm vxori mandatum esset, vt moriens filiæ communi decies[m] restitueret.

Pater.] CASVS. Titius habens Seiam vxorem, & filiam impuberem ex ea, instituit sibi hæredem vxorem, & rogauit eam per fideicommiſſ. vt restitueret dictæ filiæ dena cum moreretur ipsa vxor: & exhæredauit dictam filiam, & dedit eidem filiæ tutores, & iusit eos tutores ad rem gerendam accedere si dicta vxor siue mater filiæ decederet filia prædicta impubere constituta. & decesit dictus testator. nunc quæritur, an dicti tutores videãtur dati sub conditione, vt sic non possint administrare nisi mater decedat intra pubertatem filiæ? Et dicitur quòd non: immo bene poterunt administrare si puella interim aliquid aliud à dicto fideicommisso acquisierit. Sed nunquid dicta mater tenetur cauere filiæ vel eius tutoribus de fideicommisso præstando ei morte ipsius matris aduenient? Et dicitur quòd non, quia dicta cautio videtur remissa matri per verba testatoris in quibus præcepit tutores ad administrationem accedere si mater decederet impubere filia constituta, & ante mortem matris nolint tutores aliquo modo intromittere se de fideicommisso filiæ à matre relicto, & sic nec de cautione fideicommisi. nam quocumque iudicio voluntatis siue vocis testatoris tacito vel expresso potest remitti cautio legatorum vel fideicommissorum, scilicet vel alterius testamento, omni eo iudicio potest remitti dictæ matri. Sed pone quòd filia vel tutores eius petierunt à matre cautionem fideicommissi præstandi cum hoc petere non deberent, vt dictum est: & mater non præstitit, & postea decesit mater, & dicta filia petit ab hęredibus matris fideicommiſ. prædictum, & ipsi respondent ei: tu petiisti cautionem fideicommiſ. à matre tua contra voluntatem patris tui. ergo nõ debes habere fideicõmiſ. nunquid cõtra eam potest taliter præscribi siue excipi? Et dicitur quòd non. nam ea res, id est, voluntas patris volentis à matre exigi cautionem, non faciet cõditionem circa fideicõmiſ. filiæ præstandum. ſ. vt ita demũ habeat filia fideicõmiſ. si non petat cautionem. nam nõ fuit relictum filiæ sub cõditione si nõ peteret cautionem. Item & licet filia desiderauerit cautionem à matre, tamen nõ fuit secutum onus cautionis: quia & onus hodie sequi non potest aduersus inuitum hæredem iure publico impediente: per quod ius publicum statutum est posse per testatorem remitti cautionem fideicommiſ. præstandi: quod ius est: vt.j. vt le.no.ca.l.licet.&.l.fi. Viuianus.

i *Petet.* scilicet mulier. sed à quo petet? potest dici quòd directò mulier petat ab hærede, non autem Titius: vtpote conditione defecta. Vel verius mulier à Titio, & Titius ab hærede. licet enim ipse non posset petere si ab eo nõ esset relictũ mulieri, & mulier nubaret, nõ pro se, pro alio tamen petet hæres. sic supra, de lega.iij.l.ſi fidei. & infra, ad Treb.l. cogi.§.hi qui solidum. & de bo.liber.l.in seruiture.§.nõnũquam. & ſ.ſi quis ali. test. prohi. l.j.§.j. & de excu.tu.legatarius. &.ſ.de legij. l.ei qui. Accursius.

k *Remoto.* id est, posito quòd tantũ Titio legauit si mulier nõ nuberet, non habet locum exemplum Mucianæ quæ hodie sine solennitate proponitur ad exemplum antiquæ solennis: & hoc ideo, quia viuo Titio potest esse certum eam deficere, scilicet ea nubente: vt & supra, eo. l.cum tale.§.Titius.&.j.eo.l.genus.

l *Filia.* scilicet eadem.

m *Decies quinquies.* id est, quinquaginta. nam dixit sic, cum grauauerim

BIU Cujas

uauerim vxorem meam in quinquaginta dandis filię eius cum morietur, volo tutores interim administrare. & sic videbatur sub cōditione dare si mater decederet. sed tamen aliud est, quia hæc conditio non videtur apposita nisi administratori fideicōmissi à matre restituendi: & per hoc videtur remissa cautio fideicommissi: quia noluit tutores aliquo modo intromittere se de fideicommissis. Accursius.

Non sub conditione[a] tutores videbuntur dati: nec si quid aliud interea puella quæsiisset, eius administratione prohiberi. cautio verò fideicōmisi matri remissa[b]. Quocūque[enim] iudicio * voluntatis cautio legatorum vel fideicōmissorum remitti potest. Itaque si cautionis non petendæ cōditio legato vel fideicōmisso præscribatur[c], cōditionem ea res non faciet. Nō enim deficiet siquis* eam[d] desiderauerit, onere cautionis nō secuto[e]: quod aduersus inuitum hodie iure publico sequi[f] non potest, postquā remitti posse cautionē placuit[g].

Pupillus potest impedire conditionem impleri. Bartolus.

LXXVIII. IDEM libro primo Definitionum.

CVm pupillus aut tutor eius cōditionem in personā pupilli collatam[h] impedit: tam legati q̄ libertatis iure communi conditio impleta esse videtur.

In alternatiuis sufficit alterum impleri. Bartolus.

℣ Disiunctiuo[i] modo cōditionibus adscriptis, alteram defecisse nō oberit, altera vel postea impleta: nec interest, in potestate fuerint accipientis conditiones, an in euentum collatæ.

a *Non sub conditione.* nunc soluit. & facit supra, de tute. l. muto. §. j. Accursius.

b *Remissa.* scilicet videtur sub omni eo iudicio quocūque potest remitti. s. aliàs, vel alterius testamento.

c *Præscribatur.* filia petiit cautionem, sed obtinere non potuit: quia remissa erat, vt dixi. nunc matre mortua petit fideicommissum.

c *Præscribatur.* id est, excipiatur: quod nō potest: quia cautionē petiit. sed nō potest: quia non fuit relictū sub cōditione si non peteret cautionē. Item nec fuit præstita, & sic non habuit hæres onus præstandi. petet itaque filia legatum cum effectu: vt &. j. vt lega. no. ca. l. licet.

d *Eam.* cautionē sibi præstari in quibus non faciendi conditionibus Muciana cautio locum habet.

e *Nō secuto.* id est, quia non fuit præstita cautio, licet fuit petita.

f *Sequi.* id est, locum habere.

g *Placuit.* vt. C. vt in possess. leg. l. scire.

Cum pupillus.] CASVS. Institui mihi filium meum impuberem, & legaui Titio. x. sub cōditione si decennio seruierit dicto meo filio. & decessi. postea Titius vult seruire pupillo: pupillus autem vel tutor eius impedit quo minus seruiat. certe iure cōmuni videtur cōditio esse impleta legati: & sic habebit Titius legatum. & idē esset si dedisset libertatē Sticho seruo meo sub cōditione si decennio seruiret dicto meo filio. nam volēte Sticho seruire decēnio dicto meo filio, & eo vel tutore eius impediente: iure communi condi. libertatis impleta esse videtur. [DISIVNCTIVO.] Legaui Titio. c. si ascenderet Capitolium, vel daret Seio equū suum: & ita disiunctiuo modo apposui ei duas condi. potestatiuas. certe sufficit si adimpleat vnam. & idem est si legaui ei si nauis ex Asia venerit, vel Seius consul factus fuerit. sicque posui disiunctiuo modo duas cōdi. quę sunt per me collatæ in euentum. nam & hoc casu sufficit vnam existere. Viuianus.

h *Collatam.* puta legatum est Titio si per. xx. annos seruierit pupillo: & conditio ita consistit in facto: aliàs pupillo non nocet suum impedimentum: quia nec datio ei facta danti prodesset: vt infra, de solu. l. si seruus.

i *Disiunctiuo*[a]. secus si separatim sunt positæ, vt infra, eo. l. quod traditum. & l. seq. & facit supra, de condi. instit. l. v. & infra, de verbo. obligs. l. si ita.

Hæres.] CASVS. Ita dixit Gaius in testamento suo: Hæres meus dato. c. Titio cum morietur idem Titius. certe hoc legatum iudicari debet purum, quamuis sit sub incerta die relictū, quamuis ita sit ac si esset sub condi. relictū. dies enim incertus pro condi. habetur: vt. ſ. eo. dies incertus. & ita debet iudicari purum, quia dicta cōdi. non potest deficere. certum est enim Titium moriturum, & in hoc casu non videtur conditio apposita legato, sed mora vsque ad mortē Titij, & mori Titio incipiente incipit cedere dies legati, & ita transmittit post mortem Titius ad hæredem suum. secus autem esset si testator ita dixisset, hæres meus. c. Titio dato cum ipse hæres morietur: quia tunc debet iudicari legatum relictum esse sub condi. cùm incerta dies pro condi. habeatur: vt dictum est. vnde si legatarius moriatur ante hæredem, non transmittit ad hæredem suum legati petitionem. quāuis enim moriturum hæredē sit certum, tamen incertū est an dies legati cedat per mortem hæredis, vel non cedat viuo legatario, & non est certum legatum ad legatariū peruenturū: quia si decedat ante hæredem, non habebit legatum ipse vel hæres eius vt dixi. Viuianus.

Dies incertus non aptus suspendere legatum, post legatarii mortem non impedit transmissionem, aliàs secus. Bartolus.

LXXIX. IDEM libro nono Responsorum.

HÆres meus cum morietur Titius, centum ei dato. Purum[k] legatum est, quia non conditione, sed mora suspenditur. nō potest enim conditio non existere[l]. ℣ Hæres meus, cum ipse[m] morietur, centum Titio dato. Legatum sub conditione[n] relictum est. Quāuis enim hæredē [esse] moriturū certum sit, tamen incertū est an legatario viuo dies legati non cedat, & non est certum ad eum legatum peruenturum. ℣ Qui post Mucianam cautionem interpositam legatum accepit, si contra cautionem aliquid fecerit, stipulatione cōmissa etiam fructus[filio] hęredi restituet. hoc enim legatarius & in exordio[o] cauere cogitur. ℣ Quāuis vsusfructus, cū morietur legatarius, inutiliter legetur: tamen cautionis Mucianæ remediū, vsufructu quoque sub cōditione alicuius[p] nō faciendi legato, locum habet.

Conditio si non nupserit, reiicitur in extraneo propter quam verisimiliter cessaret mulier nubere. Bartolus.

℣ Quod in fraudē legis ad impedien-

[QVI POST.] Titius instituit sibi hæredem filiū suum Gaium, & legauit fundū Sempronio si non ascenderet Capitolium, & decessit dictus testator. postea legatarius cauit Muciana cautione hæredi de non ascendendo Capitolium, & hæres dedit ei legatum: postea procedente tempore legatarius ascendit Capitolium, & ita fecit contra dictā cautionem: sicque contra eum fuit commissa stipulatio dictæ cautionis. certe nō solum tenetur restituere hæredi dictum fundum legatum, sed etiam fructus quos ex eo interim percepit. & hoc est verum siue cauit hæredi de fructibus restituendis, sine nō. [QVAMVIS.] Legaui Titio vsumfructū si nō ascenderit Capitolium. nunquid poterit cauere hæredi meo de non ascendendo, & legatum statim consequi? Et videtur quòd non, quia conditio prædicta consistens in non faciendo, tunc demum existit, cum moritur legatarius: vt dixi. ſ. e. l. Titio fundum. Et sic videtur vsque ad mortem legatarij expectandum esse vt vsusfructus ei debeatur: & sic est inutile legatum, cum morte legatarij vsusfructus finiatur. dicitur tamen hic quòd bene habet locum in dicto casu dictum Mucianæ cautionis remedium. [QVOD IN FRAVDEM.] Ad euidentiam nota quòd si lego mulieri si non nupserit, ipsa potest nubere, & legatum capere quasi purum: vt supra, eo. l. sed si hoc. §. fin. Pone ergo quòd legaui Titio centum si Scia quam ipse Titius habet in potestate, non nupserit. nunquid habebit Titius. c. etiam si filia eius nubat? Et dicitur quòd sic, quia cum in fraudem. l. ad impediendas nuptias filiæ datum sit legatum patri, & eidem patri apposita conditio legato ei relicto, nullam vim habet conditio. & idem est si legatum est filiofami. si pater eius non duxerit vxorem. nam poterit pater accipere vxorem, & filius legatum. secus vero esset in extraneis: vt dixi supra, eo. l. mulieri. Viuianus.

k *Purum.* quoad trāsmissionem, nō vt statim possit peti. Accur.

l *Non existere.* & ideo licet cōditionale sit, habetur tamen pro puro: vt argu. j. de noua. l. si pupillus. §. j. Accursius.

m *Ipse.* scilicet hæres.

n *Sub conditione.* quia si conditio extaret viuente hærede, non etiam demum post mortem extitisse videtur: vt infra, de col. bo. l. j. §. si emācipato. Azo. & facit. j. quando di. leg. ce. l. huius. & l. si cum hæres. & C. quando di. leg. ce. l. si Pontionilla. Accursius.

o *In exordio.* licet non caueat, tamen tenetur: vt supra, de leg. ij. l. cum filius. §. qui Muciana. & supra, eo. l. cum sub. & ſ. de vsur. l. videamus. §. in Flauiana.

p *Alicuius.* puta lego tibi vsumfructū si nō ascēderis Capitoliū. videbatur enim nō valere, quasi hęc sint paria, cum morieris, & si

Capitolium

BIU Cujas

Capitoliũ non ascẽderis. nã hanc post mortẽ demũ certũ est existere. Sed tamẽ cõtra est: quia expressa nocẽt: vt ſ. eo. l. nõnũquã.

a *Hæres dato.* nam quia filia sine patris consensu, item pater sine voluntate filij vix capit vxorem: perinde habetur ac si filię si non nupserit, & patri si vxorem non duxerit, lego: & ideo quasi pure capitur: vt ſ. eo. l. sed si hoc. §. fi. secus vero in aliis: vt ſ. eo. l. mulieri. vel forte ideo quia patri legatũ quæritur: vt ſ. eo. l. filiusfamiliàs. secus si extraneo: vt. ſ. eo. l. mulieri.

EAs causas.] CAVSAS. Hæc. l. loquitur de his relictis in quibus non est modus vel cõditio, scilicet à principio vsq; ad versiculum, causas vero &c. postea vsque ad fi. loquitur de iis quæ sub modo relinquuntur, & de iis quæ relinquũtur sub cõdi. & facit inter ea tria differentiã. De primis dicitur ꝙ non habentur pro cõditionalibus: immo protinᵍ siue statim repellũt legatarium agentem. sed non sunt veræ causæ, puta quia legaui Titio c. si rex Parthorũ viuit, vel si Titius fuit consul: & ita in præsens tẽpus vel in præteritum. certe non habẽtur istæ causæ de præterito vel de præsenti pro cõditione. nam in cõditionali expectatur vt vires capiat legatũ ex cõditionis euentu, vel deficiat ex defectu conditionis. hic autem, vt dixi, non expectabitur: immo protinus repellitur legatarius agens si rex Parthorũ non viuit: vel si Titius non fuit consul. eas autem causas in legatis appositas quæ habent morã cum sumptu, vt sunt illæ in quibus est modus admittẽdus oblata cautione per legatarium de modo adimplendo, vt puta si legatum est Titio vt monumentum testatori faciat vel etiam non faciat, quo quidẽ casu sub modo videtur accepisse legatum Titius, & accepit legatũ cauendo de monumento faciendo vel nõ faciendo: & sic hæc causa habet moram cum sumptu, quia in cautione prædicta præstanda dicitur esse sumptus: in eis autẽ causis legatis appositis quæ non habent moram cum sumptu cautionis, sed moram tantum ex conditione suspensa, non habet locum quod dixi in primo & secundo casu, immo expectabitur donec veniat conditio antequam vires capiat legatum, puta legaui Titio si monumẽtum fecerit. nã non habebit legatum nisi faciat monumentum. nec enim parem dicemus eum cui ita datum sit legatum si monumẽtum fecerit: & eum cui datum est legatum vt monumẽtum faciat vel non faciat: quia primus non admittitur nisi adimpleat condi. & secundus sic, si caueat de modo adimplẽdo, vt dictum est. &. h. d. hæc lex, licet non multum aperte. Viuianus.

*Vulg. non faciat

b *Eas.* legata alia pura: & statim agitur sine repulsa. alia non pura, & sic habent repulsam.

c *Protinus.* id est, statim à principio cum agitur, & ista non sunt semper conditionalia: sed aliqua sunt conditionalia quæ patiuntur repulsam nisi existat conditio: vt supra, eo. l. qui hæredi. §. fi. & alia sub modo, & tunc patiuntur repulsam nisi caueant: & ita inspecto exitu sunt conditionalia. quod dic vt not. C. de iis quæ sub mo. re. l. j. quæ est contra.

d *Non pro conditionalibus.* habeas, non: sed aliàs deest, non.

e *Oportet.* scilicet semper.

f *Eas vero.* pro enim. nam quælibet cõiunctio prout est necessaria potest poni pro alia, vel sub conditione. cõditionalia enim tunc demum impleta conditione petuntur, secundum H. Sed sub modo relicta, præstita cautione. & hoc est, eas vero &c. & hoc prout supra, habes, non. si autem deest, prima pars de conditionalibus tantum dicet, & non proprie ponitur. *ADDITIO.* No. ex hac glo. secũdũ Bar. hic quòd vna cõditio ponitur ꝓ alia quãdo expedit. ad idẽ tex. in. l. Gallus. in. §. quæsitũ, supra, de li. & postlim.

g *Moram.* relictum sub modo, est purum inspecto initio: & sic hæres in mora videtur. & modo apposito est conditionale: & sic consumitur dicta mora nisi caueat. tũc enim resuscitatur: sed cõditionale ab ipso principio suspenditur: nec inchoatur nisi existat conditio.

h *Fecerit.* hoc conditionale.

i *Non faciat.* † hoc est † Fiat sub modo, & statim ca tamẽ pit præstita cautione: cia, vt supra, eod. l. quibus diebus. §. fi.

pediẽdas nuptias scriptum est, nullam vim habet: veluti, *Titio patri cẽtum, si filia quam habet is in potestate, non nupserit, hæres dato.* vel, *Filiofamiliàs, si pater eius vxorem non duxerit, hæres dato.* a

Cõditio de præterito vel de præsenti falsa non suspendit legatum, sed vitiat. conditio de futuro possibilis suspendit donec sit impleta: modus non suspendit nec vitiat legati substantiam: sed differt donec sit præstita cautio de modo implendo. Pau.

LXXX. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum.

EAs b causas, quæ protinus c agentem repellũt, in fideicommissis non pro cõditionalibus d obseruari oportet: e eas verò f quæ habẽt moram g cum sumptu, admittemus cautione oblata. Nec enim parem dicemus eum, cui ita datũ sit, si monumentũ fecerit: h & eũ, cui datũ est, vt monumentũ faciat. i*

Cõditio apposita vni in persona alterius sibi coniuncti per hanc dictionem, cum, de æquitate non intelligitur repetita. Bar.

LXXXI. PAVLVS libro vicesimoprimo Quæstionum.

IVlius Paulus Nymphidio: Quæsisti, si ita testamẽto cautum esset, *Stichus, si rationes reddi derit, cũ contubernali k sua libera esto, eisq; decem hæres dato.* an Sticho mortuo antè quàm rationes redderet, vel pariatore, l† vel reliqua habẽte, libera esset mulier: & an de legato idẽ accipiam m libertate data si rationes reddiderit? Hanc cõditionem m rationum reddẽdarum, vt iussus videatur reliqua reddere siqua habet n cum fide o actus sui: quæ si nulla sunt, purè accepisse libertatem videbuntur: & si post aditam hæreditatem decesit, cõpetente p libertate etiam legatũ eos secutum est. Quòd si cũ adhuc reliqua haberet, decesit: sub eadẽ cõditione & contubernalis eius libertatem accepisse videbitur, & defecta q videbitur cõditione. Sed non ineleganter illud dicetur, r Stichum quidem sub conditione manumissum, contubernalem autẽ eius purè: & illam coniunctionem f non ad coniungendam conditionem, sed ad necessitudinem t demõ-

k *Cum contubernali.* ex hac coniunctione, cum, oritur dubitatio.

l *Vel pariatore.* aliàs, paria. aliàs, par esse. q. d. vel nil debeat, vel debeat iam vtrumque solui. aliàs, pariatore. Accursius.

m *Conditionem.* hic incipit respõdere. & dic conditionẽ hãc &c. sub. sic intelligendam.

n *Siqua habet.* scilicet reliqua.

o *Cum fide.* id est, cum fideli computatione. & sic denuo computare & reddere: vt infra. l. proxi. & supra, de euic. l. qui libertatis §. seruus. sed vbi nulla sunt, non differtur libertas: vt hic subiicit, &. C. de manumiss. testa. l. cum testamento.

p *Competente.* quia nulla erant reliqua, vel omnia reddidit.

q *Defecta.* de rigore iuris: vt. ff. de statulibe. l. si seruo.

r *Dicetur.* de æquitate.

s *Coniunctionem.* scilicet, cum, quæ est coniunctio.

t *Necessitudinem.* id est, adfinitatem vel quasi. sic. ff. de iusti. & iur. l. fi.

Vius Paulus.] CAVSAS. Testator ita di & pari xit in testamẽto: Stich⁹ tor, pub si rationes reddiderit, Alitia cũ contubernali sua li- paret, ber esto: eisq; hęres de. 24. cem dato. & decesit Au. co postea testator. & post- li. 4. c ea decesit dictus Stichus antequã rationes reddiderit. nũquid cõtubernalis habebit libertatẽ & legatũ cum hæredib⁹ Stichi? & distinguitur aut reliqua nõ remãserãt apud Stichum de rationibus dominicis quas administrauerat: aut remanserant. Primo casu pure accepisse libertatẽ videbũtur Stichus & cõtubernalis ex eo mortuo libertate cõpetente ei & cõtubernali, siue etiã legatum eũ Stichum & contubernalẽ secutum est. Secundo casu, scilicet cum remanserãt apud eum reliqua, sub eadem condit. reddendæ rationis etiam contubernalis eius libertatẽ accepisse videtur: & de stricto iure defecta videtur esse conditio, eo quòd mortuus est Stichus antequã redderet rationẽ actus sui, & reliqua restitueret. nã cum datur libertas alicui sub cõdi. si rationes redderet, hæc est condi. rationũ reddendarũ, vt iussus videatur reliqua reddere siqua habet, cum fide actus sui, id est, cum fideli cõputatione. & ita cũ Stichus nõ restituerit reliqua, nõ habet cõtubernalis libertatem vel legatum. de æquitate tamen aliud est quantum ad cõtubernalem, licet stricti⁹ iusmaneat Sticho, hoc modo, scilicet vt Stichus dicatur sub condi. manumissus: & nisi eã adimpleat, nõ cõsequatur libertatẽ vel legatũ. cõtubernalis autẽ dicatur pure manumissa: subaudi, & habebit legatũ partim suo iure, & partim iure accrescẽdi. & illa cõiunctio, cũ, posita in verbis testatoris, pertinet ad demõstrandã necessitudinem, siue adfinitatem vel quasi quæ erat inter Stichum & contubernalem: & non ad coniungendam contubernali cõditionem quæ fuit Sticho appositа: scilicet rationũ reddendarum. sed si Stichus prædictus habens reliqua voluisset reddere rationem hæredi, & hæres noluisset: pro impleta habetur conditio etiã quantum ad eum, nedum quantũ ad contubernalem: & sic liber decesisset, & ad hæredem suum partem legati transmisisset. Viuianus.

BIU Cujas

iur.l.fi.Et no.quòd non intelligitur conditio repeti.Sed cõtra.ſ. eo.l.auia.in prin.Solu.illud in vna eademque perſona, hic in diuerſis.Vel hic de æquitate:ibi de rigore.Vel hic fauore libertatis: vel dic vt ibi.Et eodem modo ſol.ſ. de condi.inſti.l.cum ſeruus: & infra.l.proxi.in fi.j.reſpõ. ibi,cum quidam &c. &.j.eo.l.Iulianus noſter.in prin.

a *Habetur conditio.* in perſona Stichi mortui ante redditas rationes. vel dic quoad mulierẽ ſecundum rigorem.

b *Cum per eũ.* ſcilicet hæredẽ. ad quod.ſ. eo. l.iure ciuili.ſed ſecundum æquitatem quã habet cum libera,nũquid & legatũ habebit? Reſpon.ſic partem,& aliã iure accreſcẽdi,cũ ſi caduca: vt.C. de caducis tollẽ.ſ.ſin autẽ aliquid.

c *Debiturus.* aliquid ſub conditione.

Cum ſeruus.] CASVS. Titi⁹ ita dixit in teſtamento ſuo: Stich⁹ ſit liber ſi rationes reddiderit: eique fundum hæres dare dãnas ſiue dãnatus ſit.nũquid legatum fundi eſt purum vel cõditionale? & dicitur quòd eſt cõditionale. reperitur enim in eo cõditio libertati appoſita: & ita adimpleta conditione per Stichum,id eſt,reddita per eum rationibus erit liber, & ſimul cũ libertate dies quoque legati vtiliter cedit. Sed quo modo videtur Stichus adimplere conditionem prędictã reddendę rationis? certe dicunt quidã vbi reliqua reddiderit. & ita dicunt cõſiſtere tãtum in dãdo. ſed certe non eſt verum, immo conſiſtit in faciẽdo & in dando. in faciendo conſiſtit, quia tenetur reddere rationes ſicut ſeruus tenetur reddere,id eſt, legẽdas offerre rationes primũ, deinde computandas, vt explorari poſſint computationes ꝓbe an improbè referantur,& vtrũ accepta per ſeruum rectè ſint relata per eum,an nõ.tenetur etiã inſtruere hæredes notitia rationũ vt ſciãt quid in quacũque ratione ſit ſcriptum. in dando autem conſiſtit, quia redditis prædicto modo rationibus debet reliqua rationum quæ remanſerunt apud eum,reddere hæredibus.Viuianus.

d *Propoſita ſit.* ſcilicet tantum.

e *Inutile.* aliàs,inutile fit.& tunc nil eſt contra.aliàs, inutile non fit.& ſic eſt contra.ſ. de leg.j.l.quæſitum.§.j.Sed ibi fuit conditio in dando tantum,vel in faciẽdo tantum:hic autem mixta: vt ſubiicit,quid ergo &c.Vel ſecundum R.dic quòd nõ fit inutile,ſcilicet ab initio, ſed tamen poſtea vitiatur adita hæreditate: vt.j. eo.l.Iulianus noſter.

f *Rectè putant.* No.intelligi cõditionẽ repetitam: vt.ſ.eo.l.auia. &.j.eo.l.legatum.Sed arg.contra.ſ.l.proxi.&.ſ.de adimen.lega.l. ſi tibi.& facit ſupra,de hæredi.inſti.l.iij.&.l.qui filio.Accur.

g *Reliqua.* reliqua ſunt quę ex adminiſtratione debẽtur.quæ ſic dicũtur,quia raro accidit ꝙ omnia male cõſumpſerit.ſic ergo reliqua debita ex adminiſtratiõe dicũtur: vt.ſ.de admi.tu.l.Luci⁹.j. reſpõ.& reliquatio ipſa retẽtio reliquorũ: vt.e.ti.l.qui nominib⁹.

ſtrãdam pertinere. Tunc demum pro impleta habetur cõditio, a cũ per eum b ſtat, qui,ſi impleta eſſet,debiturus c erat.

Cõditio adiecta libertati videtur repetita in legato,& conditio rationum reddẽdarum eſt mixta dandi & faciẽdi,nec alterũ ſine altero ſufficit vt videatur impleri, ſed vtrumque requiritur.Pan.

LXXXII. CALLISTRATVS libro ſecundo Quæſtionum.

CVm ſeru⁹ ita liber eſſe iuſſus ſit,Si rationes reddiderit, eique fundum hæres dare damnas ſit:videamus vtrùm cõditio libertati præpoſita ſit, d an verò & legato. Et quidem ſi libertati ſoli accipiamus præpoſitam, nullus tractatus amplius ſupereſt.nam legatum purum inuenitur, & ideo inutile e fit. Quòd ſi conditio etiam legato inſita ſit(quod quidam rectè putãt f) ſimul cum libertate dies quoque legati vtiliter cedit. Quid ergo cõtinetur his verbis,*ſi rationes reddiderit?* Quidam hoc aiunt,ſi reliqua g reddiderit. quaſi nihil interſit, vtrum ſub hac conditione, *Si reliqua*:vel ſub hac, *Si rationes reddiderit.* h Sed nos neque conditionem merã putamus eſſe quæ in datione exiſtat, neq; meram conditionem quæ in facto ſit: ſed eam conditionem quæ ex mixtura quadam cõſiſtat.Nam non vtique ſi ille in folle i †reliqua obtulerit, liber erit. non enim teſtator hoc ſenſit: ſed illud,vt rationes reddat,quo modo ſeruus reddere ſolet, id eſt, legendas offerre rationes primũ, deinde computandas,vt explorari poſſit, computationes* probè an improbè referãtur:accepta rectè relata,an non rectè. k Ita enim incipit quidẽ res à facto, l peruenit aut ad pecuniam. m Ineſt his verbis etiã, hęredes notitia inſtrui rationũ, vt ſciãt quid in quaque ratione ſcriptum ſit. Nã quod ipſe viuus facturus erat,[id] ab hæredibus ſuis fieri iuſſiſſe intelligitur. n ille autem vtique non ſic ſolebat ſeruo ſuo oſtẽdenti reliquas* rationes, ſubſcribere: ſed ita,vt legeret, examinaret, exciperet. o Itaque cùm ſeruo ſub hac conditione teſtamento libertas datur, *Si rationes reddiderit*: non hanc ſolam habet ſignificationem, ſi cautiones inſtrumentaque omnia actus ſui exhibuerit hæredi,ſed & ſi reliqua ſoluerit. p

Filiatio non poteſt plene probari.Bar.

LXXXIII. PAVLVS libro duodecimo Reſponſorum.

LVcius Titius ita teſtamentum fecit: *Aurelius Claudius natus ex illa muliere, ſi filium meum ſe eſſe iudici probauerit, hæres mihi eſto.* Paulus reſpondit, filium de quo quæreretur, nõ ſub ea cõditione inſtitutum videri, quæ in poteſtate q eiꝰ eſt: & ideo teſtamẽtũ r nullius eſſe momenti.

Si conditio mixta deficit per caſum,non deficit relictum alimentorum: niſi fauore eius in cuius perſona deficit, alimenta fuiſſent relicta.Bartolus.

LXXXIIII. IDEM libro quartodecimo Reſponſorum.

ILlis libertis, *alimentorum nomine, ſi cum filio meo morati fuerint, menſtruos denarios centenos, & veſtiaria dari volo.* liberti in obſe-

h *Reddiderit.*& ſi tantum datio continetur.

i *In folle,* id eſt in burſa. Sed Pla. poſuit pro vna parte,& expoſuit,id eſt,malitioſe,ſiue obſcure,vel,id eſt,ſtulte.

k *Non rectè.* ſcilicet referantur.ſed certe non videtur exigi hæc cõputatio: vt.C.de manu.teſta.l.cum teſtamento.§.fi. quæ eſt cõtra. Solu. vbi nil eſt in reliquis,ſtatim eſt liber nulla facta cõputatione: vt ibi, &.ſ.l. proxi. ſed vbi eſt,tũc hęc duo exigũtur: vt hic.& ſunt ſimilia, vt in contrario not. *Flo. impũtationes

l *A factо.* id eſt, ratiocinatione.

m *Ad pecuniã.* id eſt, dationem.

n *Intelligitur.* ſic.ſ.de pigne.act.l. vel vniuerſorum.&.l.ſi ſeruos.& C.de epiſco. audi.l.iij.

o *Exciperet.*geminatio ſermonis. vel dic exciperet:ſcilicet ſeruꝰ *qua* dicens non eſſe ita. *Flo. relicta

p *Soluerit.* in quibuſcũque culpæ reus ſaltẽ leuis fuerit : vt.j.eod.l. antepenul. & facit.j.de fideicommiſ. liber.l. ſi pure.in fin. & de verb. ſignifi.l. boues. §. fi. & de ſtatulib.l.ſtatuliber. §.ſi quis nõ dare. & de manu.l. ſi ita ſit. &.l. ſi ita fuerit. & ſupra, de libe. leg.l.nõ ſolum.§. is qui rationes. quibus legibus dicitur duo cõtineri in rationib⁹ reddendis.

Lvcius.] CASVS. Lucius Titi⁹ inſtituit ſibi hæredem Aureliũ Claudiũ hoc modo: Aurelius Claudius natus ex illa muliere, puta Titia,hæres mihi eſto ſi filium meum ſe eſſe probauerit coram iudice. certe teſtamentum nullius eſt momẽti:quia dictus Aurelius Claudius quem Lucius Titius tenebat vt filiũ, eſt inſtitutus ſub impoſſibili cõditiõe. impoſſibile enim eſt ꝙ ipſe ꝓbet ſe filiũ eſſe. & ita de facto eſt impoſſibilis cõditio. Vi.

q *In poteſtate.* filius enim qui eſt in poteſtate patris, non poteſt inſtitui ſub conditione niſi ſit poteſtatiua: vt.ſ.de hæredi.inſti.l. ſuus.niſi in eius defectum ſit exhæredatus: vt.C. de inſtit. & ſubſti.l.iiij.&.j.de bo.lib.l.libertus.§.libertus.in fi.ſi autem eſt emãcipatus, valet teſtamentum in quo eſt inſtitutus ſub conditione: habet tamen contra tabulas quaſi non ſit inſtitutus : vt inſtitu.de exhære.libe.§.emancipatos.ſecundum Azo.

r *Teſtamentum nullius.* videtur ergo non poſſe probari filiatio. quod eſt verum facile,niſi per coniecturas: s vt ſupra, de iis qui ſunt ſui vel alie.iur.l.filium.

Illis.] CASVS. Ita dixit teſtator : Illis meis libertis volo dari nomine alimentorum menſtruos denarios centenos & veſtiaria ſi cum filio meo morati fuerint.& deceſſit poſtea teſtator. liberti autem ſteterunt in obſequio filij prædicti quamdiu ipſe fuit promotus ad militiam.qua de cauſa effectum eſt vt quibuſdam libertis Romæ relictis proficiſceretur filius ad militiam in caſtris. & poſtea apud caſtra deceſſit.Quæſitum eſt,an alimenta debeantur libertis ab hęrede dicti filij? & diſtinguitur:aut teſtator gratia libertorum appoſuit dictam conditionem, aut gratia filij. Primo

s *Concor. bona glo.in c. Michael. extra de ſi. presby. & in.c.ꝓtuas. extra de ꝓba.Bal.no. in.c. præcedenti. in.§. col.ſ. tit.qui feu. da poſſ. in vſi. feu.*

BIU Cujas

casu non videtur defeciſſe conditio, ex quo non remanſit per libertos quo minus morarentur cum filio: & ideo adhuc alimenta conſequentur. Secundo caſu non conſequentur, quia contra voluntatem defuncti eſſet. Viuianus.

a *Promoueretur.* ſcilicet filius.

b *Nõ videri.* hac.l. diſtinguitur cuius cauſa debeant morari cũ liberis. & ſecundum hoc non eſt contra. primæ parti. ſ. de an. lega. l. Seio. quia ibi gratia filiorũ, & ideo aliquo mortuo præſtantur alimenta pro ea parte. Iteꝝ non ob. ſecundæ parti. ſ. de alimen. leg. l. Gaio. §. imperator. quia ibi gratia alimentorum. Item nec ob. ſecũdę parti. ſ. de an. lega. l. Scia. quia hic per caſum, ibi per filium ſtabat. Item cõtra ad primam partẽ. j. de manumiſ. teſta. l. ſi ita ſcriptum. in fi. Solu. ibi loquitur in caſuali conditione, hic autem in poteſtatiua, & licet ita deficiant propter eaſum: nihilomin⁹ legatũ cõſequitur legatarius, ſecũdũ R. vt dixi. ſ. eo. l. in teſtamẽto. Accur.

c *Vtilitatem.* non autem libertorum. tũc enim nõ repelluntur liberti ab alimẽtis, quod eſt in eis ſpeciale: vt notatur. ſ. eo. l. in teſtamento.

d *Nõ oportere.* doli exceptione obſtante.

Titia.] CASVS. Titia habens filiũ Seium, qui Seius habebat tres filios ponam⁹, inſtituit ſibi hæredem dictum ſuum filium, & fidei eius commiſit vt vniuerſam rem ſiue hæreditatem eidẽ Titiæ reſtitueret dictus Seius eius filius Seij, liberiſve eorum filiorum Seij cum ipſi petiſſent, ſine vlla iuris cauillatione. & deceſsit dicta Titia. nũc quæritur, an per dicta verba, cum illi à te petierint &c. videatur adſcripta conditio fideicõmiſ. Et dicitur quod non: & ideo filij dicti Seij ſi moriantur antequam petant, tranſmittunt petitionem ad hæredes eorum. Viuianus.

e *Titia.* Titia inſtituit filium, & fidei filij hæredis inſtituti habentis liberos cõmiſit vt dictis ſuis liberis ſcilicet nepotibus Titiæ, & liberorum liberis (nam in infinitum ſic dicuntur, vt. j. de verb. ſignifi. l. liberorum) reſtitueret cum petierint. Vel dic, quod Titia inſtituit extraneum, & rogauit vt ſuis liberis reſtitueret. ſed tunc quare dicit liberos habentis, & filij? ſuperflueret.

a *Adde ad iſtã gl. quæ dicit Bart. de verbo. cauillatione, hic. & quæ dicuntur in Spec. in tit. depoſi. §. 7. verſi. 17. & 27.*

f *Cauillatione.* a expone, vt. j. de verb. ſignifi. l. natura.

g *Non videri.* ſed magis quædam admonitio: vt. j. de verbo. ſignifi. l. ſi decem. & argu. ſ. de tute. l. muto. §. hanc conditionem.

Vlianus.] CASVS. Petrus pone fecit teſtamentum, & iuſsit ſeruum ſuum Stichum dare. x. Titio, & liberum eſſe: & etiã legatũ ponamus Seiani fundi habere. & poſtea viuens teſtator manumiſit eum. & poſtea deceſsit teſtator idẽ. certe non habebit dictus Stichus aliter legatum fundi quod ei cum libertate datũ fuit, quàm ſi pareat cõditioni prædictæ libertati appoſitę, id eſt, det. x. Titio. ſed ſi teſtator viuus dictum ſeruum non manumiſiſſet, ſed vẽdidit Gaio, nõ poterit Gaius emptor aliter petere legatũ dicto ſeruo relictum, quã ſi pareatur dictæ conditioni. & hęc vera ſunt tunc demum cum omni modo legatũ acquiri potuit ſimul cũ libertate dicto ſeruo ſi nõ fuiſſet à viuo teſtatore manumiſſus vel vẽditus, vel onus cõditionis non ſit impoſitũ expreſſe legato, veluti cum legatum eſſet collatum in tẽpus libertatis, quod eſt ſemper niſi expreſſe præſenti die detur. ſi autẽ legatũ ſit datum præſenti die, libertas vero ſub cõdit. aut valet legatũ, aut nõ. ſi valet, habet locum quod dictũ eſt. ſ. ſcilicet quod nõ aliter habeat Stichus à viuo teſtatore manumiſſus vel emptor Stichi legatũ, quàm ſi pareatur cõditioni libertati appoſitæ. valet autẽ legatum ſi non fuit inſtitutus hæres neceſſarius: quia ſi ſtatim facto teſtamẽto teſtator deceſsiſſet, nõ tamẽ hoc caſu inutile eſſet legatum, cũ poſſet conditio libertatis impleri ante aditã hæreditatẽ: & legatũ manumiſſo deberi, ſcilicet quia ſtatim adita hæreditate nõ impleta conditione libertatis prædicta ante aditã hæreditatẽ ſtatim cũ aditur poſtea hæreditas, eſt liber, & debetur ei legatũ: & ita non inuenitur ſeru⁹ fuiſſe in dominio hæredis. & in hoc caſu nõ eſt locus ſententiæ Catonianæ, quæ iubet vt ea legata quæ eſſent inutilia, ſtatim mortuo teſtatore nõ ſint inutilia, ea ratione ꝙ diutius vixerit teſtator: vt ſ. de regu. Cato. l. j. qa, vt dictum eſt, ſi ſtatim deceſsiſſet teſtator, nõ tamẽ eſſet inutile legatum. Si autẽ non valet legatũ in eo caſu quẽ ſ. poſui, id eſt, cũ legatum fuit datũ pure, & libertas ſub conditione, nõ habet locũ quæſtio vtrum Stichus vel emptor Stichi habeat ante legatũ, quã pareatur conditioni libertatis. nõ valet autẽ dictũ legatum pure relictũ ſi fuit inſtitut⁹ hæres neceſſarius, puta conſeruus dicti Stichi, cui Sticho fuit data libertas ſub conditione ſi daret decem: legatum autem fuit ei datum pure: quia tempore quo implet conditionem Stichus, ipſe Stichus de neceſſitate inuenitur in dominio hęredis neceſſarij: quia inter mortem teſtatoris & aditionem hęreditatis non eſt aliquod medium, cum hæres neceſſarius ſtatim mortuo teſtatore ſit hæres, ſiue velit ſiue nolit: vt ſupra, de lega. j. quæſitum. in fi. ſi ergo eſt in dominio hæredis, non valet legatum: vt. C. de leg. l. ſeruis. & hæc videtur eſſe intentio huius. l. Viuianus.

*Flo. per eos

*Flo. in eo

quio fuerunt quamdiu adoleſcens ad militiam promoueretur. a qua cauſa effectum eſt vt quibuſdam Romę relictis proficiſceretur, & apud caſtra defunctus eſt. Quæſitũ eſt, an ab hæredibus eius alimẽta debeãtur? Paulus reſpondit, cõditionem quidem in perſona libertorũ qui cũ filio defuncti morati ſunt, aut per quos* non ſtetit quo minus morarẽtur, mortuo filio teſtatoris defeciſſe nõ videri: b ſed ſi teſtator propter filij vtilitatem c his qui cum eo morati fuiſſent, alimenta præſtari voluit, contra volũtatem defuncti petentes audiri nõ oportere. d

Legatum factum alicui cum petierit, nõ eſt conditionale. Bartolus.

LXXXV. SCAEVOLA libro tertio Reſponſorum.

TItia c hæredis inſtituti liberos habentis filij fidei cõmiſit vti rẽ eius vniuerſam reſtitueret filiis eius, liberiſve eorũ, cum ipſi petiiſſent, ſine vlla iuris cauillatione. f Quæro, an his verbis, *Cum illi à te petierint*, conditio fideicõmiſſo adſcripta videatur? Reſpondit, nõ videri. g

Seruus cui libertas & legatum relinquitur, manumiſſus vel alienatus legatum non conſequitur niſi impleat cõditionem in cuius euentum legatum eſt expreſſe collatum. Item regula Catoniana non impedit legata quorum dies cedit ab adita hæreditate, niſi hæres neceſſarius exiſtat. h. d. Barto. & Paul.

LXXXVI. MAECIANVS libro tertio Fideicommiſſorum.

IVlianus noſter [ait] eum qui decem dare, h & ita i liber eſſe iuſſus k eſſet ſi à viuente l manumiſſus eſſet, non aliter legatum quod ei cum libertate datum eſſet, habiturum, quàm ſi conditioni m libertatis paruiſſet. n Idem * in emptore, o ſi alienatus eſſet. Sed id tũc locum habet, cum omnimodo ſimul cum libertate legatum acquiri potuit, licet legato impoſita nõ ſit: p veluti cũ in tempus libertatis legatũ collatũ eſſet. q Cùm verò libertas ſub cõditione, legatum autem præſenti die datum eſt: in hoc quæſtio eſt, an conſtiterit legatum. Etenim r nec Catonianæ ſententiæ locũ in propoſito eſſe: quia & ſi ſtatim teſtator deceſsiſſet, non tamen omnimodo s inutile eſſet legatum, cùm poſſet conditio libertatis ante aditam hæreditatẽ impleri, t & legatum manumiſſo u deberi: niſi fortè neceſſarius u hæres extitiſſet. tunc

h *Dare.* cuidam extraneo.

i *Et ita.* per hoc ita collige quod eſt conditio.

k *Iuſſus.* ſubaudi, & fundum Seianum habere.

l *A viuente.* teſtatore.

m *Conditioni.* quaſi in legato tacite repetita: vt. ſ. de leg. iij. l. qui concubinam. §. cum teſtamẽto. &. ſ. eo. l. auia. Sed contra. ſ. eo. l. Iulius Paulus. in fi. Sed dic vt ibi.

n *Paruiſſet.* ſcilicet ſeruus iſte.

o *In emptore.* ſcilicet dicendum eſt, id eſt, vt ita demum legatum huic ſeruo petat ſi conditioni paruit.

p *Non ſit.* ſcilicet expreſsim: ſemper tamen repetita videtur: vt ſupra, eo. l. cum ſeruus.

q *Etenim.* & certe poteſt tenere legatum non obſtante regula Catoniana, etenim &c. quæ eſt. ſ. de regu. Cato. l. j. in prin.

r *Omnimodo.* id eſt, in omni caſu.

s *Impleri.* etiam poſt mortem teſtatoris: quia eſt in dande: vt. ſ. de leg. j. l. quæſitum. §. j.

t *Manumiſſo.* nam licet det decem ante aditam hereditatem, non tamen eſt liber, nec legatum ei relictum valet: licet aliàs valeat à morte teſtatoris: vt. C. de cadu. tol. §. in nouiſsimo. &. §. j.

u *Neceſſarius.* ſcilicet aliquis alius ſeruus: quia tunc inter mortem teſtatoris & aditam hæreditatem nihil eſt in medio, cũ protinus eſt hæres & liber: vt inſtit. de hære. quali. & diffe. in prin. & ſic tempore aditæ hæreditatis, id eſt, mortis inuenitur ſeruus hæredi:

BIU Cujas

redis: & ideo purum legatum regula Catonis impedit. at in suo & necessario dico idẽ quod in extraneo, cum habeat per prætorem beneficium abstinendi: vt instit. de hære. quali. & diffe. §. sed si is. & ſ. de adquiren. hæred. l. necessarius. & C. si vt ab hære. absti. l. j. & facit. ſ. de lega. j. l. quæsitum. §. necessarius. Accursius.

Quod traditũ.] CASVS. Dictum est ſ. eo. l. sub diuersis. in legatis esse spectãdam nouissimã cõditionẽ, id est vltimã, & in libertatibus leuissimam, id est, eam quæ seruo cõmodior sit cui libertas est relicta sub cõditionibus. certe illud quod ita dictũ siue traditum est, nõ pertinet ad ea solummodo quæ dantur sæpius sub diuersis cõditionibus: sed etiã ad ea quæ primo pure dantur, deinde sub cõdit. pone ergo quòd hæres pure iussus est dare Titio Stichum, & postea ex interuallo iussus est da re eidẽ Titio eundem Stichũ sub condit. certe debetur ei aduenięte conditione, & non ante: quia posterius valet. & idẽ est econtra, scilicet si prius sub cõditione est legatũ, deinde pure. nã præsens debetur. & bene dixi ex interuallo. nam si pure legatum ex incontinẽti hæres sub cõdit. iussus est dare, puta quia ita dixit testator, lego Titio Stichũ, & lego Sempronio fundũ Titianum, & Gaio .x. & postea incõtinenti antequam ad alios diuerteret actus, ita dixit: quod Titio legaui pure, lego eidẽ Titio sub conditione si nauis ex Asia venerit: & ita erit perinde ac si ita dixisset: lego Titio Stichũ pure. item lego eidem Titio eũdem Stichum sub cõditione si nauis ex Asia venerit: & ita erit perinde ac si secunda scriptura legati Titio relicti esset cõiuncta primæ scripturæ legati eiusdem: quo casu habet electionẽ Titius vtrũ petat legatũ de Sticho vt purũ: an vero vt conditionale. & hoc est verum, nisi testator apposuit dictam secundam scripturam commemorando legatũ quod erat in prima dicta scriptura: veluti quia ita dixit: Stichum quem Titio legaui purè, heres meus ei dato si nauis ex Asia venerit. nã tũc videtur taliter scripsisse testator animo reuocãdi præsens siue purũ legatũ, & dandi eidẽ legatũ sub conditione. vnde si ante cõditionẽ vindicet Titius Stichũ, poterit cõtra eum habere locũ doli exceptio. quod autẽ dixi in libertatibus leuissimam conditionem esse spectandã, intelligas de directis: secus autem in fideicommissariis libertatibus: quia in eis non leuissima, sed nouissima cõditio spectanda est, sicut & in legatis. & h. d. cum tribus. ll. seq. Vi.

a *Nouissimam.* vt ſ. de testa. tut. l. tutor datus. & ſ. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. in legatis.

b *In libertatibus.* directis: sed in fideicommissariis nouissima: vt hic, & ſ. e. l. leuissima. & j. l. iij. & j. de ma. test. l. v. & habẽt hæc loc cum quando diuersæ conditiones in diuersis partibus testamenti positę sunt separatim. si autẽ simul: aut disiũctim, & sufficit pareri vni. aut cõiũctĩ, & tũc vtriq;: vt. ſ. de cõdi. insti. l. si hæredi.

c *Idẽ est.* facit instit. de actio. §. huic.

enim omnimodo inutile erit legatum ipso iure: quia sub cõditione acceperit libertatem.

In libertatibus leuissima spectatur conditio: in legatis vltimo loco scripta si ex interuallo fuit apposita. sed si incõtinenti, legatario esset electio: nisi secunda sub commemoratione primæ scribatur. hoc dicit cũ duabus. ll. seq. Bartolus.

LXXXVII. VALENS libro primo Fideicommissorum.

QVod traditum est, in legatis nouissimam, [a] in libertatibus [b] leuissimã cõditionem spectandam esse:

LXXXVIII. GAIVS libro primo Fideicommissorum.

IDest, [c] quæ ipsi seruo commodior sit,

LXXXIX. VALENS libro primo Fideicommissorum.

NOn ad ea [d] dumtaxat pertinet, quæ sæpius sub diuersis conditionibus, sed etiam quæ primò purè, deinde sub cõditione dãtur. Itaq; quod hęres purè dare iussus est, quódve purè legatum est: cum id ex interuallo [e] sub conditione legatum est, posterius valet. Si prius sub cõditione, deinde purè legatũ est, præsens debetur. Quòd si purè legatum ex continẽti hæres sub cõditione dãnatus aut rogatus est dare: perinde est ac si iuncta subiecta [f] scriptura idem legatũ esset, vel vt præsens [g] vindicari, si hoc voluerit legatarius: vel cũ conditio extiterit, ab hærede peti possit: nisi [cum] commemoratione superioris legati posterius scriptum fuerit: velut, *Stichum quem illi legaui,* [h] *hæres meus ei,* [i] *si illud factum erit, dato.* tunc enim reuocãdi animo præsens legatum, & sub conditione dãdi ita scripsisse videbitur: & si ante conditionem rem vindicet, doli exceptio [k] locum habere poterit.

XC. GAIVS libro primo Fideicommissorum.

PEr fideicõmissum variè [l] data libertate, nõ leuissima spectãda est, sed nouissima [cõditio:] quia posterior volũtas potior haberi debet. Cui cõsonat etiam rescriptũ diui Antonini.

XCI. MAECIANVS libro secundo Fideicommissorum.

COnditionum quæ in futurum [m] cõferuntur, triplex natura est: vt quædam ad id tẽpus quo testator viuat: quædã ad id [tẽpus] quod post mortẽ eius futurum sit: quædã [ad] alterutrum pertineãt: tempus autem vel certũ vel infinitum cõprehendantur. quę omnia non minus in fideicõmissis quàm in institutionibus ac legatis incidere solent: vt hæc conditio, [n] *Titiæ si mihi nupserit*: non dubiè nisi viuente testatore: illa autẽ, *Si ad exequias funeris mei venerit.* nisi post mortẽ impleri nõ possit. Illa verò, *Si filio meo nupserit.* vel viuẽte vel mortuo testatore impleri possit. Et prima quidem ac tertia ex relatis conditionibus infinitum [o] tempus habẽt. Quãdocũq;*enim nupserit, impletur cõditio. secũda ad certum [p] tempus adscripta est.

d *Non ad ea.* hoc refertur tantum ad nouissimam.

e *Ex interuallo.* quia aliud si incontinenti: vt. j. eo. §. quod si pure. & expone vt aliàs quãdo ad alia diuerteret: licet circa idem testamentum. & facit infra, titu. j. l. fundo legat. contra. sed ibi diuersi testatores.

f *Subiecta.* ablatiui absoluti.

g *Præsens.* Sed quid prodest hæc electio, cũ semper eligã pure? Respon. potest interesse peti vt etiam ex conditionali: si tunc ero capax, nunc non sum. vel si omnia mea pręsentia donaui: vel si publicata sunt. nam postea quæsita non caderent in eas causas. vel nũc seruus, tũc liber ero: vt. ſ. eo. l. Iulianus noster. Item quæ est ratio incontinẽti, vel ex interuallo? Respon. quia non est verisimile vt corrigat quod incontinenti fecerat. & facit. ſ. de cõtrahẽ. empt. l. pacta. & ſ. de rei vin. l. siquam.

h *Legaui.* scilicet pure.

i *Ei.* id est, eidem legatario. alij dicũt, alij. & sic bene concor. ſ. eo. l. si separatim.

k *Exceptio.* scilicet in totum quando ei, vel quãdo diuersis in partẽ: vt. ſ. de lega. j. l. plane. §. si coniunctim.

l *Per fideicõmissum. Variè.* id est, sub variis cõditionibus. & no. per fideicõmissum: qa aliud est in directis: vt. ſ. eo. l. quod traditũ.

m *Conditionum.*] CASVS. Cõditionũ quæ in futurum conferuntur in fideicõmissis & in institutionib⁹ & legatis, triplex natura est. nam quædam earum conditionum pertinent ad id tantum tẽpus quo testator viuit: vt lego Titię. c. si mihi nupserit. nam sine dubio non potest impleri hæc conditio nisi me testatore viuente. mortuus enim non accipit vxorem: & ista etiam conditio habet infinitũ tempus. quandocũque enim mihi viuenti nupserit Titia, impleta est cõditio. quędam autẽ ex dictis conditionibus pertinent ad id tẽpus tãtũ quod post mortẽ testatoris sit futurũ: vt lego Titiæ. c. si ad exequias funeris mei venerit. nã non potest impleri nisi post mortẽ meam: & hęc cõditio ad certũ tẽpus adscripta est: quia nõ quãdocũq; post mortẽ impletur: sed cũ sit funus. quædã ex dictis conditionibus pertinent ad alterũ tãtũ de dictis tẽporib⁹, scilicet & vitæ testatoris, & mortis: vt lego Titiæ. c. si filio meo nupserit. nã siue nubat quãdocũq; filio meo me viuente siue me mortuo, impleta est conditio: & sic dicitur hæc conditio habere infinitum tempus, sicut & prima. Vi.

*Flo. quãdoque

m *In futurum.* quæ veræ conditiones dicuntur: vt. ſ. de iniusto testa. l. cum in secundo.

n *Vt hæc conditio.* reddit singula singulis.

o *Infinitum.* quia prima quandocumque me viuente. tertia quandocumque, ante mortem, vel post mortem.

p *Ad certum.* immo est incertus dies mortis: vt. ſ. eo. l. j. Sed dic respectu præcedentium: quia non quandocumque post mortem, sed cum funus impletur. & facit. ſ. de le. ij. l. si ita sit scriptum. §. fi.

Si cui legatum.] CASVS. Titius legauit Seio centum, & rogauit eum vt liberos suos emãciparet: & decesit Titius, postea

Seius agnouit dictum legatum. nunquid dicti liberi Seij possunt ab eo petere quòd emãcipentur? dicitur quòd non iure actionis: extra ordinem autem cogetur eos emancipare: quia voluntas testantium non debet circũueniri: sicut cogeretur si fuisset ei legatum sub conditione liberorum emancipãdorum, vel fuisset ei ita relictũ vt liberos emãciparet. & adduco tibi tale simile: Titia habẽs filiũ, & ex eo nepotes, eos adinuicem substituit: & rogauit filiũ vt filios emanciparet, & nõ rogauit eum filium expresse vt parte eorũ hæredi. eis restitueret. certe cogetur filios eos emancipare, & eorum parte hæreditatis auiæ eis restituere. & si sit filius in mora emãcipãdi eos, quasi ex mora vsuras eis præstare debet. cũ enim faciat moram emancipationi, videtur etiam moram facere restitutioni fideicommissi. nam videtur cõmissum fidei filij ne eos sui iuris institutos ad hæreditatẽ auiæ peruenire pateretur. &. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

*Flo. deficiebant

Rogatus emancipare filios nõ potest cogi iure actionis, sed officio iudicis. Item qui vult antecedens, vult consequẽs sine quo illud quod quæritur, nullius est momenti. h. d. cum. l. seq.

XCII. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

SI cui legatum fuerit relictũ, isq; rogatus sit liberos suos emãcipare: an cogi debeat manumittere? [a] Et retineo me dixisse, deficere* eos [b] à petitione fideicõmissi. [c] Neq; enim prætor fideicõmissarius [d] eos ad libertatem [e] tuetur vt seruos. [f] Papinianum quoque libro nono respõsorũ scribere referebam, non esse cogẽdum emancipare filios suos. Arbitror tamen extra ordinem [g] debere constitui, eum qui adgnouit id quod sibi relictum est hac contemplatione vt liberos suos emãciparet, cogendũ emancipare. [h] Neque enim debet circumueniri testãtium voluntas. Sic deinde hoc accipiẽdum [est,] quemadmodum si sub conditione liberorum emancipandorum ei fuisset legatum, vel ita relictum vt eos emanciparet. [i] Cui rei consequẽs est quod diuus Seuerus rescripsit. Nam cum quædã mulier nepotes suos [k] hæredes instituisset, & ipsum filiũ [l] cohæredẽ filiis [m] suis dedisset, eosq; inuicem substituisset, [n] rogasset q̃ue filium vt filios emanciparet, non autẽ rogasset vt hæreditatem eis restitueret: ex auctoritate diui Seueri emãcipare eos cõpulsus est, hisque restituere [o] hæreditatem: & adiectũ est, si tardius id faceret, quasi ex mora vsuras præstaturum. videri enim eum qui moram faceret emancipationi, moram restitutioni fideicõmissi eam * facere.

XCIII. PAPINIANVS libro octauo Responsorum.

MAter filio suo cohæredes sine vlla cõditione filias ipsius dedit: ac petiit vt filias suas emanciparet, ita vt curatores à prætore acciperent. [p] Filij videri fideicõmisisse placuit, vt eas sui iuris constitutas ad hæreditatem auiæ peruenire pateretur: [q] nec ad rem pertinere, si portionẽ filiarum iure substitutionis [r] quæsisset.

XCIIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

CVm ita datur libertas, *Si Titio qui non est hæres, decem dederit.* certa persona demonstratur: ac propterea in persona eius tantũ [s] conditio impleri potest. Sanè si cùm cesserit dies, [t] pecuniam conditione comprehẽsam statuliber habuerit: [u] iure cõstituto, [x] nulli dando [y] cõsequetur libertatẽ. Diuersa causa est legatarij, [z] in cuius persona placuit conditionẽ deficere: si ante quã dederit legatarius [a] pecuniã, Titius moriatur. [b] Ex his verbis, *Si hæredi*, vel *Si hæredi Titio* [b] *decem dederit, liber esto.* non tantũ hęredi, sed etiam hęredis hæredi dãdo peruenit ad libertatem. At si nullus hæredi successerit: iure constituto, [c] nulli dãdo, [d] ad libertatẽ perueniet.

[a] *Dic quod illud est regulare, istud speciale. secũdum Bar.*

[a] *Manumittere.* id est, emancipare.
[b] *Eos.* liberos.
[c] *Fideicommissi.* causa emancipationis patri relicti: & hoc mero iure: vt. ff. de leg. j. l. filius. §. secũdum vulgarẽ. sed de æquitate secus in vtroque: vt. j. subiicit. &. §. cui.
[d] *Fideicommissarius.* quia de fideicommisis ius dicit: vt insti. de fideicõmiss. hæredi. §. j. Accursius.
[e] *Libertatem.* id est, emancipationem.
[f] *Vt seruos.* quia seruos tuetur: vt insti. de singu. re. per fideicom. re. §. libertas.
[g] *Extra ordinẽ.* id est, officio iudicis. sic. ff. si cer. peta. l. cum filius.
[h] *Emancipare.* Not. casum vbi pater cogitur emancipare filium. sunt & alij quidam: sed regulariter cõtra: vt not. insti. quib. mo. ius pa. pote. fol. §. fi.
[i] *Emanciparet.* nam semper cogitur: vt hic, &. C. de fideicom. l. quamuis. & arg. ff. de condic. causa da. l. j. &. C. de inoffic. test. l. filiis. &. C. de insti. & sub. l. si mater.
[k] *Nepotes suos.* scilicet ex filio, quem cohæredem eis dedit.
[l] *Filium.* patrem nepotum.
[m] *Filiis suis.* scilicet nepotibus testatricis.
[n] *Substituisset.* scilicet vulgariter. Alij dicunt per fideicommiss. si quis decederet sine liberis. sed tunc non esset necessaria huius legis præsumptio, quæ præsumit etiam bona restitui emancipatis.
[o] *Hisque restituere.* hæc præsumptio est ex testatricis voluntate quæ eos hæredes instituit cum patre suo, & inuicem substituit. vnde de portione nepotum videtur pater rogatus. Sed nunquid ecõtra si rogatur pater institutus restituere suis filiis, etiã emancipare cogitur, cum aliàs iure isto non posset restituere, quia omnia patri per filium quærebantur? sed hodie forte secus est. lex enim videtur velle vt videatur rogatus restituere cum fuerit sui iuris: vt. j. ad Trebel. l. vbi. Azo. &. facit. j. l. proxi.
[p] *Mater. Acciperent.* quam habere non possent in potestate positæ: vt. C. de cur. fur. l. fi. in princip.
[q] *Pateretur.* vt. ff. l. proxi. in fine.
[r] *Substitutionis.* scilicet vulgaris. & dic quod filiæ repudiauerunt ab initio, & sic ex vulgari habuit pater: sed non tenuit repudiatio, cum nec habere poterat nisi emanciparẽtur: vt. ff. de acquiren. hæred. l. is qui. Vel dic quæsisset, id est, quærere potuisset. & facit. ff. de leg. j. l. cum filio. & infra, ad Treb. l. vbi. & * Hal. infra, de reg. iur. l. qui potest.
[s] *Conditio impleri.* scilicet vulgaris. & dic quod filiæ repudiauerunt ab initio, & sic ex vulgari habuit pater: sed non tenuit repudiatio, cum nec habere poterat nisi emanciparẽtur: vt. ff. de acquiren. hæred. l. is qui. Vel dic quæsisset, id est, quærere potuisset. & facit. ff. de leg. j. l. cum filio. & infra, ad Treb. l. vbi. & * Hal. infra, de reg. iur. l. qui potest.
[t] *Cesserit dies.* scilicet libertatis, quod est ab adita hæreditate: licet in cæteris à die mortis: vt. C. de cad. tol. §. in nouissimo.
[u] *Statuliber habuerit.* secus si non habuerit: vt hic à cõtrario sensu. & sic inspicitur quod magis nocet libertati, scilicet quia pecuniam nõ habet: quàm quod prodest, quia Titius decesit. sic. ff. ad Silla. l. ij. §. fi. & magis quod difficultate vel negligẽtia quam casu: vt. C. de condit. inser. l. fi. & de necess. ser. l. fi.
[x] *Cõstituto.* s. singulari. s. fauore libertatis: vt. ff. de le. j. l. turpia. §. j. nã secus in aliis: vt statim dicit, &. ff. de statuli. l. si peculiũ. §. is cui.
[y] *Nulli dando.* quia non est Titius viuus, cui soli fuit dandum: vt. ff. proxi. &. j. proxi. diuersa &c. vel si est, non vult: vt. C. de cõdit. inser. l. fi. & facit. ff. co. l. in testamento.
[z] *Legatarii.* cui fundus est legatus si. x. Titio dederit.
[a] *Legatarius destinatione.* nam deficit, vt dicit. Sed cõtra. ff. de an. lega. l. annua. in prin. Solu. ibi.
[b] *Hæredi Titio.* secus forte si Titio simpliciter iussus est dare: vt. ff. ea. l. §. diuersa. &. j. de sol. l. stipulatus sum. j. respon. &. l. Stichum. §. vsufru. Item quid ecõtra si Titio hæredi dare iussus est? Respon. præcedens verbum, considero, sit proprium, an appellatiuum, vt. j. de stipu. ser. l. si seruus communis.
[c] *Constituto.* scilicet speciali fauore libertatis: vt dixi. Accursius.
[d] *Dando.* hoc priuilegio libertatis. secus in pecuniario relicto: vt &. ff. eo. l. sub diuersis. §. j.

BIU Cujas

Legatum.] CASVS. Legaui Titio equum meum, si nauis ex Asia venerit: & postea simpliciter legaui eundé equum Seio. certe sub eadem conditione videor in Seium trãstulisse legatum. scilicet vt Seius equum non habeat nisi nauis ex Asia venerit. Si autem cõditio apposita legato Titij cohæreat personæ Titij, nõ videtur repetita in trãslatione legati illa conditio, puta quia dixi: Lego Titio equum si duxerit Seiam in vxorem. Viuianus.

a *Personæ.* vt puta si talis vxoré duxerit, vel studiis se imbuerit: quę per aliũ nõ fiunt: vt. C. de cadu. tollé. §. ne autem. vel pone, vt. ff. de adi. leg. l. legatum sub conditione.

b *Videtur.* scilicet tacite: vt &. d. l. legatum. secus in hæreditate: vt ff. de heredibus instit. l. sub conditione. & facit ff. eod. l. auia. & l. quæ conditio.

Titio.] CASVS. Titio legaui vsumfructum Stichi serui mei, & ita postea dixi: Si ad Titiũ pertinere desierit dictus vsusfructus, idé Stichus sit liber. postea dictus Titius decesit me viuo, & ita non habuit dictũ vsumfructum. nũquid erit liber Stichus? Et dicitur quòd non. non enim videtur vsusfructus desisse esse Titij qui non incepit esse eiusdem Titij. & idem esset si Titius viueret, & capere vsumfructũ nõ posset. [SERVI.] Legaui Titiæ vsumfr. Stichi serui mei donec ipsa esset vidua: & iussi eum esse liberum si ipsa nuberet. postea ipsa nupsit. nunquid erit liber? Et videtur quòd non: quia cũ mulieri legatur si non nupserit, ipsa potest nubere, & legatum habere: vt. ff. eo. l. sed si hoc. §. fi. dicitur tamen hic quòd liber erit, quia libertas in hoc casu est potior quàm sit legatum. Viuianus.

c *Non videtur.* immo contra: vt. ff. vsufru. quemad. ca. l. iij. §. desinere. Solu. hic rigor: ibi æquitas: vel vt ibi. ADDITIO. Dic quod ibi incipit saltem de facto, hic non potuit incipere nec de iure, nec de facto, secundum Bar. hic.

d *Iussus.* & sic sũt duo legata sub diuersis, imo cõtrariis cõditionib⁹. vnde si cesserit ex vna, nõ videbatur amodo cedere ex alia.

e *Si mulier.* si id est, quamuis.

f *Libertas.* idem est multo magis si libertas est data si non nupserit: & vsusfructus in alio casu datus est. Azo. scilicet si nupserit.

Municipibus.] CASVS. Legaui municipibus Bonon. centum si iurarent se daturos equum Titio. nunquid est impossibilis dicta conditio? Et videtur quod sic: quia nõ facile possunt conuenire ad iurandum municipes. sed certe non est impossibilis. nam iurabunt illi qui regunt municipium, & erit impleta conditio. Viuianus.

g *Itaque.* dixi non esse impossibile, itaque &c. vel infert ad id quod quæsiuit Paulus.

h *Geruntur.* & sic videntur omnes iurare: vt. ff. ad muni. l. municipes. &. ff. de re. iur. l. aliud. §. refertur. Sed contra. ff. de condit. institu. l. quæ sub conditione. &. ff. eo. hæc scriptura. Solu. hic dubitabatur an esset possibilis de natura, & qualiter potest pareri propter infantes & similes de vniuersitate: qui aliàs iurare non possunt. est igitur possibilis de natura, sed non de iure, vt in contrariis, secundum R. & B. Vel dic speciale in libertate: vt. ff. de manu. testa. l. si quis liber. Tertij dicũt quòd hic de præsenti vel de præterito est iurandum, ibi de futuro, & sic remittitur. & facit. ff. quod cuiusque vniuer. l. item. §. si decuriones. &. C. de aduo. diuer. iudi.

Legati translatio in dubio videtur fieri sub eadem conditione. Bartolus.

XCV. IDEM libro quarto Iuris Epitomarum.

LEgatum sub cõditione relictum, & ad alium translatum, si non conditio personæ [a] cohæreat, sub eadem conditione translatum videtur. [b]

Non dicitur desinere quod esse non incepit. Bartolus.

XCVI. PAVLVS libro primo ad Neratium.

TItio vsusfructus serui legatus est: & si ad eũ pertinere desisset, libertas seruo data est. Titius viuo testatore decesit. Libertas non valet: quia cõditio nec initiũ accepit. Paulus: Ergo & si viueret Titius, & capere non posset: idem dicendũ est. Desisse enim nõ videtur, [c] quod nec incepit.

Fauor libertatis fauori nuptiarum præfertur. Bartolus.

[f]Serui vsusfruct⁹ mulieri quoad vidua esset, legatus [est:] idé seruus si ea nupsisset, liber esse iussus [d] est. Si mulier [e] nupserit, liber erit: quia potior est legato libertas. [f]

Municipes possunt iurare per eos qui regunt municipium. Bartolus.

XCVII. IDEM libro secundo ad Neratium.

MVnicipibus, † si iurassent, legatum est. Hæc conditio non est impossibilis. Paulus. Quemadmodũ ergo pareri potest* conditioni? Per eos itaque [g] iurabunt, per quos municipij res geruntur. [h]

XCVIII. IDEM libro tertio ad Neratium.

MEa res sub conditione legari mihi potest: quia in huiusmodi legatis nõ testamẽti facti tẽpus, sed cõditionis expletæ spectari oportet. [i]

XCIX. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

COnditiones extrinsecus, non ex testamento veniẽtes, id est, quæ tacitè [k] inesse videantur: nõ faciunt legata cõditionalia. [l]

Allegans contraria non auditur. Bar.

C. IDEM libro septimo Responsorum.

TItiæ, si non nupserit, ducẽta: si nupserit, centum legauit. Nupsit mulier, ducenta, nõ etiam cẽtum residua petet. Ridiculum est enim eandem & vt viduam & vt nuptã admitti. [m]

Non dicitur nolle, qui non potest velle. Bartolus.

CI. IDEM libro octauo Responsorum.

Ea res.] CASVS. Quamuis mea res mihi pure legari non possit: vt. ff. de lega. j. cætera. §. quemadmodum. tamen sub conditione bene potest mihi legari: & si inueniatur non esse mea tempore existentis conditionis, valet legatum: & potero eam vel eius æstimationem cõsequi ab hærede. Vi.

† *Glos. in. c. i Oportet.* vt & ff. de bonæ memo leg. j. l. cętera. circa prĩ. *ria prima fit* & de contrahen. empt. *per verbo*, l. existimo. & ff. j. quando *singulares*, dies lega. ce. l. v. §. fi. & *extra de* ẽ. de regu. Cato. l. ij. *lect. post*

Conditiones.] CASVS. Institui mi- *ar. huius. l.* hi hæredé Titium, & *quod si ci-* Seio Legaui. x. à dicto *tatur ali-* Seio legaui Sẽpronio *quod capi-* v. & decesi. postea an- *tulum, quod* tequã Seius agnosce- *citatio po-* ret dictũ legatũ de. x. *test probari* decesit dictus Sẽpro- *p hoc quod* nius. nunquid transmi- *litera cita-* sit idé Sempronius pe- *tionis diri-* titionẽ dicti legati de *guntur præ-* v. ad hæredé suum, ita *lato & ali-* quod hæres suus posit *quibus ma-* petere illud si Seius suũ *toribus de* legatũ agnoscat? Et vi- *capitulo.* detur quod non, cum *Flo. pare-* dictum legatum Sem- *ri potest per* pronij videatur cõdi- *eos? Itaque* tionale. inest enim ei † *Idem dicit* semper cõditio hæc si *glos. 2. ante* Seius suum legatum a- *me. in. c. si-* gnouerit. legata autem *gnificasti.* cõditionalia non trãs- *extra de e-* mittuntur ad hæredem *lect.* legatarij. sed certe illud verum est in cõditionibus ex testaméto venientibus, vt si dicat testator: lego Sempronio. v. si nauis ex Asia venerit. secus autem in conditionibus extrinsecis, id est, non ex testamento venientibus, id est, quæ tacite inesse videntur, sicut fuit illa de qua. ff. dixi: quia illa non faciunt legata cõditionalia quoad transmissionem. Viuianus.

k *Tacite.* veluti si à legatario primo tibi legetur, vel à substituto hæredi. inest enim semper hæc conditio, si ille suum legatum agnouerit, aut substitutioni locus fuerit. Azo. vel pone exemplũ. ff. eo. l. j. in fi. &. ff. de verb. obl. l. interdũ. &. l. cõtinuus. §. cũ ita.

l *Conditionalia.* quo ad impediendam transmissionem: vt &. j. quando di. le. ce. l. cum illud. in fi. etiam si testator eam tacitam conditionem expressisset: vt. ff. eo. l. aliquando.

Titiæ si.] CASVS. Seius legauit Titiæ ducẽta si ipsa non nuberet: & si nuberet, legauit ei. c. certe si nupserit mulier, ducenta petere poterit: quia remittitur ei dicta conditio non nubẽti. Sed nunquid etiam centum petet quæ fuerunt ei legata si nuberet? Et dicitur quod non: quia non debet admitti ad legatum vt vidua & vt nupta. Viuianus.

m *Admitti.* volebat enim habere ducenta: quia etiam spreta tali conditione debet consequi legatum perinde ac si non nupsisset. Item quia nupsit, volebat alia centum, quia impleuerat conditionem sub qua fuerant legata, quia prima cõditio pro non adiecta habẽda est. & certe non potest tam contrariis modis admitti, quia ridiculum esset: & ad hoc quòd non audiatur cõtraria petens, facit. C. de fur. l. j. &. ff. j. quando ap. sit. l. ij. §. sed si alius.

Pater Seuerianã.] CASVS. Titius in testamento suo designauit nuptiis Seuerianam Proculam suam filiã Aelio Philippo suo cognato: & eidem suæ filię reliquit per fideicommissum prædium Titianum si ipsa nuberet dicto Aelio Philippo: & si ei non nuberet, voluit dari idem prædiũ dicto Philippo. postea decesit dictus Titius testator. postea decesit dicta puella antequam esset viripotens. nunquid Aelius Philippus debet habere dictum prædium ex dicto fideicõmisso? Et dicitur quòd non, quia nõ extitit conditio dicti fideicommissi eidem Philippo relicti. nam secundum voluntatem defuncti videtur ita demum datum Philippo fideicommissum,

deicommissum,si ei dicta puella noluisset nubere:ipsa autē voluit nubere ei,sed non potuit morte impediente.[*ITA FIDEICOM.*] Legaui fundum Titio,& ita postea dixi: volo vt tu Titius restituas fundum prædictum Seio,si sine liberis decedas.certe si Titius decedat etiam vno tantū filio superstite, deficit ex volūtate testatoris conditio restituēdi Seio.[*CONDITIONVM.*] Titius in testamento suo dedit tutores filio suo, & reliquit dictis tutoribus fundū per fideicom.sub cōdit. si tutelam filij in annū decimūoctauum gesserint: & decesit dictus testator: & postea tutores id egerūt vt cōstituerētur curatores filio prędicto testatoris: quoniā ipse interea factus fuit adultus:& administrauerunt curam vsq; ad decimūoctauum annū. nunquid habebunt dictum fundū?Et videtur quòd non: quia testator dixit de gestione tutelæ,& non curæ, & ipsi pro parte administrauerunt curā, vt dictum est.dicitur tamen hic quòd bene debent habere,quia verba cōditionū quæ ponuntur in testamentis, cōsiderantur pro volūtate testatoris: volūtas autem testatoris talis fuit, vt tutores habeāt fideicō. si ipsi administrent bona filij siue vt tutores, siue vt curatores.[*SOCRVS.*] Titia habens filium Seium,qui Seius habebat vxorē Sēproniā,fecit testamentum, & dictæ suæ nurui reliquit tali modo fideicō. Relinquo.c.nurui meæ si cum filio meo Seio in matrimonio perseuerauerit, id est,si ab eo nō discesserit: & ita fuit cōditio in non faciendo, & decesit postea dicta Titia socrus:postea dicta Sēpronia nurus diuertit à dicto suo viro sine culpa ipsius viri.certe nō habebit dicta.c.quia defecit cōditio sua culpa.ea autē cum viro manēte non cedit ante dies dicti fideicōmissi,quā ipsa cœperit mori:vel quā cœperit mori maritus.morte autem sua vel mariti veniente bene cedit dies, & conditio existit:& quia morte viri conditio existit,nō habet locum cautio Mucia.quæ solet habere locū cum condit.est in non faciendo,& non potest existere per mortem alterius,puta si fideicō.relictū esset nurui si Capitoliū non afcēderet,vt bene dixi.ſ.eo.cum talis. in prin.[*FIDEICOMMISSA.*] Titius in testamēto suo reliquit liberto suo Sticho fideicōmissa quædā menstrua & annua sub ea cōditione,quādiu gesserit idem libertus res filiæ ipsius patroni,quæ remanebat patrona ipsius liberti,& decesit dictus testator:postea cum libertus vellet administrare res dictæ filiæ,ipsa prohibuit.certe nihilominus habebit libertus fideicōmissa prędicta quolibet mēse & anno.sed si dicta filia mutet postea volūtatē & velit administrari res suas p libertū,resumūt dicta fideicōmissa cōditionē, vt.ſ.nō aliter præstētur liberto,quā si ipse administret res dictę filię.nā dicta fideicōmissa relicta in singulos mēses & annos sunt plura,& ideo in quolibet inest dicta conditio.Vi.

Flo.testamentorum

aliàs, voluisset.

PAter Seuerianā Proculā Aelio Philippo cognato nuptiis testamento designauit.eidē filiæ prædium, si Aelio Philippo nupsisset, verbis fideicommissi reliquit. quod si nō nupsisset, [a] idem prædiū Philippo dari voluit. nondum viripotēs puella diē suum obiit.Respondi,cum in conditionibus testatorum*voluntatē potius quàm verba considerari oporteat, [b] Aelio Philippo fideicōmissum ita datū videri,si ei Procula defuncti filia nubere noluisset.* Quare cum ea prius quàm viripotens fieret, vita decesserit: [c] conditionē extitisse nō videri.

Non videtur sine liberis decedere qui vnum tantum filium relinquit. Bartolus.

¶ Ita fideicommisso dato, *Volo restituas si sine liberis decedas.* cōditio deficit ex voluntate vel vno [d] filio superstite relicto.

Verba vsque ad tempus possunt stare in propria significatione, & post tēpus trāsire ad impropriam. Bartolus.

¶ Conditionum verba quæ testamēto præscribuntur,pro voluntate [e] considerantur: & ideo cum tutores testamento dati, [f] (quoniam interea puer adoleuerat)id egerint [g] vt curatores ipsi constituerētur: conditio fideicommissi talis præscripta,*Si tutelam in annum octauumdecimum gesserit.*defecisse nō videbitur. [h]

Conditio quæ potest impleri in vita legatarii,expectatur: nec est locus Mucianæ cautioni. Bartolus.

¶ Socrus nurui fideicōmissum ita reliquerat, *Si cum filio meo in matrimonio perseuerauerit.* Diuortio [i] sine culpa viri post mortē socrus facto,defecisse cōditionem respōdi: nec ante diem fideicōmissi cedere, quàm mori cœperit [k] nupta vel maritus: & ideo nec Mucianā cautionem locum habere: quia morte [l] viri conditio posit existere.

Dictio,quamdiu,facit conditionē.B.vel sic:In legato annuo licitum est quolibet anno variare: quia tot sunt legata quot anni.

¶ Fideicommissa menstrua & annua sub ea conditione liberto relicta,*Quamdiu res patroni filiæ gesserit:* & si præstari necesse est filia prohibente [m] res suas administrari,tamen volūtatem filia mutante conditionem resumunt, [n] quoniā plura sunt. [o]

In fideicommisso vniuersali relicto à filio post mortem intelligitur si decesserit sine filiis.

CII. IDEM libro nono Responsorum.

CVm auus filium, ac nepotē ex altero filio hæredes casu nō est bona,ideo quia cum malo mulieris omine,id est,fortuna proponitur:& sic cautio locum habere debet:vt.ſ.eo.l.cum ita.in prin.&.ſ.j.quæ est contra. sed certe immo multæ gaudent de morte maritorum. arg. tamen contra.C. de iure do.l.fi.in fi.j. resp on.vbi tristantur. Item potest & alio modo quàm morte viri deficere perseueratio: vt diuortio culpa viri interueniente. *ADDITIO.* Dic secundum Bart.quod ista ratio non est bona: quia immo tristantur bonæ mulieres : vt.l.fi.in fi.j. respon.C. de iure do.Ray.vero dicebat quod mulieres malæ gaudent, bonæ tristātur.sed regula est secundum eum quod omnes mulieres sunt malæ : vt in authen.vt ſi. prohi.ma.debi.& credi.ſ. quia vero. ergo inspicitur quod communiter accidit.sed ista ratio secūdum Bar. etiam non est bona : quia mulieres diligunt virum etiam vltra filios.Dicit tamen idem Bar.quod potest esse talis conditionis vir & vxor quòd expectare mortem viri non esset triste , vt si vir est senex,& vxor iuuenis: vt per eundem Bar.in.l.Mucianæ.ſ.eo.

*Vel vno.*vt.C.quando dies lega.ced.l.cum vxori.Accursius.

*Pro voluntate.*id est, pro voluntatis suspicione. ad quod est.ſ. eo.l.in conditionibus.Accursius.

*Dati.*quibus fuit relictum aliquid si gesserint tutelam in.xviij. annum,vt infra,patet.

Id egerint. adultus factus petendo eos in curatores: nec ipsi se excusauerūt, cum possent:vt insti.de excusa. tuto.vel cura.ſ.pe.Ac.

*Non videbitur.*quoniam certum est testatorem etiam per curam tutelā intellexisse. Sic ergo no.quod hoc verbum,tutela, ad tempus retinet propriā significationem,& post adsumit aliā & impropriā. fic.ſ.de vulga. substi.l. Centurio.Sed arg.cōtra in eo tit.l. verbis & l.in pupillari.nec enim vere tutor potest dari adulto:vt.ſ.de tu.& cura.da.ab his.l. Seiæ.& secundum hoc dic cōstituerētur,scilicet per cōfirmationē:vt instit. de cura.ſ. dātur.sic.C. de cur.fur.l.fi.ſ. sed cū antiquitas. Iteē not.hic quod sufficit fieri æqui pollens.sic &.ſ. de leg. iij.l. fideicommissa.ſ.si cui. Sed arg. contra.ſ. man.l.fi.ſ.fi. *ADDITIO.*Dic quod illa nō est contra. immo concordat,secundum Bar.

Diuortio. & sic perseueratione sublata.

*Ceperit.*quia tūc demum perseueratio certa est an interuenerit vel non.

*Quia morte.*bona ratio,vt.ſ.eo.l.cum ita.ſ. Titius.&.l.auia.ſ. Titio.sed certe immo hoc

*Non nupsisset.*id est,nubere noluisset.sic infra,de verbo.obli.l. stipulatus.

*Oporteat.*vt & .ſ. de leg.j.l.penul.&.ſ.eo.l.in cōditionib⁹.Ac.

Decesserit.& sic contra patris voluntatem nil agit.nō ergo dicitur nolle,cum nec velle possit. sic.ſ.loca.l.qui ad certū.&.j. de reg.iur.l.velle.Arg.contra.j. de fur.l.qui vas.ſ. vetare. *ADDITIO.* Dic quod ibi loquitur in prohibēte petere, & ibi erat persona in quam cadebat noluntas & voluntas secundum Bar.hic.

Prohibente. nisi propter fraudem prohibeatur : vt.ſ.de an.lega.l.Mæuia.in princip.

*Resumunt.*relicta.Sed contra.C. de condi.infer.l.fin.Solu.ibi fauor libertatis,vel ibi non redintegrantur, quia prorsus pro remisso est quod semel erat dādum.sed nec hic redintegratur quod præteritum est: sed quod futurum est, quasi plures sint conditiones, & plures administrationes. vnde licet aliqua vel aliquæ sint remissæ, non tamen per hoc cæteræ sunt remissæ. Item not. permitti inconstantiam. sic.j.de col. bono.l.nonnūquam.&.ſ.de ac. empt.l.si sterilis.ſ.fi.& deposi.l.j.ſ.pe.

Plura sunt. scilicet legata, vt.j. de verb.oblig.l. pluribus.ſ.j. & de dona.causa mor.l.senatus.ſ.fi.

Vm auus.] *CASVS.* Titius habens filium Seium, & habens nepotem Gaium ex alio filio præmortuo, instituit eos sibi hæredes, & petiit à nepote prædicto vt si moreretur intra tricesimum annum, restitueret suam partem hæreditatis dicto Seio suo pa.

BIU Cujas

suo patruo:& decesſit hic Titius.poſtea dictus ſuus nepos deceſſit intra prædictam ætatem liberis ex ſe relictis.certe per coniecturam pietatis deficit conditio fideicõmiſſi patruo relicti: & ideo illud nõ habebit,quia inuenitur minus ſcriptũ in verbis dicti fideicõmiſſi quam præſumamus dictũ per teſtatorẽ.præſumimus autem eum dixiſſe & in mẽte geſsiſſe vt ita demum habeat patruus fideicõmiſſum, ſi nepos decederet ſine liberis. Viuianus.

a *Defeciſſe.*No.tacitũ defectum conditionis. ad quod eſt.C.de inſti. & ſubſtit.l.generaliter. §.fi.& de fideicommiſ. l.cũ acutiſsimi.& arg. ff.de hær.inſti.l. quoties.

Sita legatum.] CASVS.Seius inſtituit ſibi Gaium & Sempronium, & iuſsit eis vt darent Titio.c. poſt decem annos, ſi ipſe Titius non exegerit ab eis ſatisdationem de dicto fideicommiſ. ei per eos præſtando adueniente die, & poſtea deceſsit dictus teſtator,& poſtea Titius deceſsit intra dictum tempus: numquid tranſmittit ad hæredem ſuum dictũ legatum?Et dicitur quod ſic,quia extitit cõditio prædicta eo Titio moriente.eo enim moriente certũ eſt quod amodo non petet ſatisdationem ab hæredibus. Viuianus.

b *Deceſſerit.*ſatisdatione non præſtita.

c *Legatum.* Sed an ſtatim poterit peti,cum.x.an.nõ tranſierint? R.dixit quod non,& pro eo.ff.eo.l.iiij.in fi.&.ff.de verb.oblig.l. in illa.ſed Hug. quod ſtatim, nec obſtat.d.l.in illa.quia dies fuit ibi appoſitus ad ſolutionem faciendam , hic ad faciendum conditionale legatũ.ſed certe tunc debet dicere, ſi ſatis non exegerit hinc ad decem an.non autem poſt decem an.vnde prima placet.

d *Extitit.* cum enim fuit in non faciẽdo,morte impletur:& dic, vt.ff.eo.l.Titio fundus.

Evm qui.] CASVS.Titius reliquit in teſtamento ſuo fideicõmiſſum de.c.Seio ſub conditione,ſi nauis ex Aſia venerit : & deceſsit dictus Titius : & poſtea fuit apertum teſtamentum eius. & poſtea antequam nauis veniret ex Aſia,dictus Seius fuit deportatus in inſulam propter aliquod delictum:& poſtea ſimiliter antequam nauis ex Aſia veniret,fuit reſtitutus in ciuitatẽ Romanã, & poſtea venit nauis ex Aſia.numquid poteſt conſequi fideicommiſſum?Et dicitur quòd ſic,ſecus autem à contrario ſenſu literæ ſiue nauis veniſſet eo in inſula exiſtente.Viuianus.

e *Apertum.*multo magis ſi ante.ſed ſic dixit,quia ſecundum has leges non cedebat dies niſi ab apertura tabularum: vel ſi ante decederet legatarius,fiebat caducum:vt.C.de cadu.tol.§.j.Hug.

f *Conditio.* In conditionali enim legato inſpicitur ſolummodo tempus conditionis exiſtentis,capax ſit vel nõ legatarius : vt.ff.de leg.præſtan.bono.poſ.contra tabu.pe.l.interuenit.in puro vel in relicto in diem certum inſpicitur tempus conditi teſtamenti:vt.ff. de iure fiſc.l.iij.§.quæri autem.in hæreditate autem inſpiciuntur tria tempora: vt.ff.de heredi.inſtit.l.ſi alienum.& inſtitu.de hære. quali.& diffe.§.in extraneis.& facit ad.l.ff.de leg.ij.l.nõ oportet. & ſupra,de leg.iij.l.ſi deportati.

Si fundum.] CASVS.Inſtitui mihi heredem Titium,& legaui fundum Seio ſub conditione, ſi nauis ex Aſia venerit. & deceſsi. poſtea dictus Titius hæres legauit in ſuo teſtamento dictũ fundum Sempronio pendente adhuc dicta conditione.& deceſſit dictus meus hęres.poſtea extitit dicta conditio quam appoſuerã.certe habebit dictum fundũ dictus Seius cui ego legaui ſub conditione:& non Sempronius cui hæres meus legauit.Item nec locum religioſum in eo fundo facere hæres poterit: nec ſeruituté

ff. Infort.

inſtituiſſet,à nepote petiit, vt ſi intra annum trigeſimum moreretur, hæreditatẽ patruo ſuo reſtitueret . nepos liberis relictis intra ętatem ſupraſcriptam vita deceſsit. fideicõmiſſi conditionẽ coniectura pietatis reſpondi defeciſſe: a quod minus ſcriptum, quàm dictum fuerat inueniretur.

CIII. PAVLVS libro quarto-decimo Quæſtionum.

SIita legatum ſit,*Titio poſt decem annos dato, ſi ſatis ab hærede non exegerit*. & Titius intra decimum annum deceſſerit, b ad hæredem ſuum tranſmittit legatũ: c quia moriente eo conditio extitit. d

Non nocet medio tẽpore quem ante exiſtentiam conditionis perdere ciuitatẽ.Bar.

CIIII. IDEM libro quarto-decimo Reſponſorum.

EVm qui poſt apertum e teſtamentum deportatus, & reſtitutus eſt, fideicommiſſum petere poſſe cuius conditio f poſtea extitit, quàm ciuitatem Romanam recipiat.

Alienatio rei legatæ ſub conditione, vel impoſitio ſeruitutis irritatur conditione adueniente.Bartolus.

CV. POMPONIVS libro quinto Epiſtolarum.

SI fundũ à teſtatore ſub conditione legatum hæres alij pendente conditione legauit: poſt exiſtentem conditionem quæ priore teſtamento præpoſita fuerat,neque proprietas à priore legatario recedet, g nec locũ religioſum in eo fundo hæres facere,nec ſeruitutem imponere poterit: h ſed & impoſita ſeruitus finietur, i exiſtẽte conditione.

Conditio negatiua quæ poteſt impleri viuo legatario, non impletur præſtita cautione Mutiana.Bartolus.

CVI. IVLIANVS libro viceſimoquinto Digeſtorum.

HOc genus legati,*Si Titio nõ nupſerit*. perinde habendũ eſt,ac ſi poſt mortem k Titij legatum fuiſſet:& ideo nec Muciana l ſatisdatione interpoſita capere legatum poteſt. ſed & alij nubendo, m nihilominus legatum conſequitur.

Expreſsio eorum quæ tacite inſunt, nihil operatur.Item conditio tacita ex teſtamento prouenies impedit tranſmiſsionem. Bartolus.

A imponere poteſt hæres ſcilicet cum effectu,vt perſeueret ipſa ſeruitus:immò ſi imponat ſeruitutem, finietur ſeruitus exiſtente conditione ſub qua legaui.Viuianus.

g *Recedet.*i.ad eum nullo modo veniet:vt.ff.quib.mo.vſusfruc. amit.l.ſi ſub conditione.

h *Poterit.*ſ. cum effectu,vt perſeueret.

i *Finietur.*interim ergo tenuit impoſitio ſeruitutis & alienatio : vt C.communia de leg.l. fi.§.ſinautem.&.ff.quẽ admo.ſer.amit.l.is cui. §.fina.niſi in libertate: vt.ff.qui & à qui.l.generaliter.§.j.ſed hodie contra ſeruatur etiam in aliis prædictis: vt in authenti. de reſti.& ea quæ pa.§.j.colla.iiij.& facit infra, titu.j.l.fundo.&.ff.de leg.j.l.ſi fundum.&.ff.de fideicommiſſa.liber.l.generaliter.§.fina.Accurſius.

Hoc genº.] CASVS. Legaui Semproniæ mulieri centum ſi Titio nõ nupſerit.certe perinde habendum eſt ac ſi poſt mortem Titij ei Sempronię legaſſem : quia tunc certum erit quòd ipſa Titio non nubet, & tunc demum poterit petere legata Sẽpronia. vnde ſi ipſa velit ſtatim capere legatum , & cauere Mutiana cautione de non nubendo Titio, non auditur: vt & plene dixi.ff.eod.l.cum talis.in princip. ſed ſi ipſa nubat alij, nihilominus Titio mortuo conſequitur legatum ab hærede meo.Viuianus.

k *Ac ſi poſt mortem.* quoad quid: quia ſicuti tunc cum legatum eſt poſt mortem Titij, Titio demum mortuo poteſt peti legatũ: ſic & cum dicit,ſi Titio non nupſerit.ſed quantum ad aliquid eſt differentia:quia cum dicit,poſt mortem Titij, non tranſmittitur ad hæredes niſi primo Titius & poſtea mulier moriatur,non autem econtra ſi primo decedat mulier.

l *Nec Muciana.*quæ ideo hic non habet locum quin viuente legatario hæc valeat conditio exiſtere:vt ſupra,eo.l.cum ita.§.Titius.&.l.Titio fundus.R.

m *Nubendo.* Crederet quis quòd ſi alteri nuberet, licet nullo tempore Titio:quòd non debeat ſtatim conſequi legatum.quod remouet.nam conſequitur legatum Titio mortuo, & ſic conditione proculdubio impleta.Sed nonne in hac prohibitione videtur cogitatum de primis nuptiis:vt in permiſsione: vt lego tibi decem ſi nupſeris Titio:vt.ff.eod.l.hæc conditio.hoc eſt ſi hodie contrahit cum alio, videatur impleta conditio de non nubendo Titio?Reſpon.non,quia prohibitio indiſtincte facta generaliter eſt accipienda : vt.ff.quod me.cau.l.ſi mulier.§.j.at permiſsio ex defuncti tacita voluntate ad primum aptatur.& facit.C.de indic. vi.toll.l.prima.

Liquando.] CASVS. Multoties euenit quòd legatum datũ ſub conditione intelligitur purum: & quod legatum datum pure intelligitur conditionale . De primo ponit duo exempla, & primum eſt tale : Inſtitui mihi hæredẽ Titium ſub conditione,ſi nauis ex Aſia venerit:& ſub eadem conditione legaui Seio.c.Secundum exemplum eſt tale:Inſtitui mihi hæredem Titium pure, & legaui Seio.c.ſub cõditione,ſi Titius adiuerit hæreditatẽ meã. nam his duobus caſibus intelligerentur tacite dictæ conditiones, & ſi non eſſent appoſitæ in legato: vnde legatum non faciũt conditionale:vt.ff.e.l.conditiones extrinſecus.dixi. De ſecundo autẽ ponit vnũ exemplum,& eſt tale:Legaui Seio.c.pure : & poſtea ei ademi dictum legatũ ſi nauis ex Aſia venerit vſq; ad annũ . certe iſtud legatum purũ amodo erit conditionale : quia cum legatum puram admittur ſub cõditione, perinde eſt ac ſi ſub cõtraria con

BIU Cujas

ditione datum fuisset. nō habebit ergo hoc casu Seius legatū nisi transiuerit annus, & intra dictū annum nauis non venerit. Viuia.

a *Purum.* quoad transmissionem. nam si legatarius decedat ante conditionem, bene trāsmittit: vt.j.quādo dies legati ced. l.si dies. §.fina. & l.si Titio. §.j. & dic rationem vt ibi. Accursius.

b *Adierit.* Sed quare secus si sic dicam, si volueris tibi lego. nam etiam eo non dicto erit in voluntate tua, & tamen est conditionale: vt supra, eodem. l.si ita expressum? Respō. hoc tacite inest hic. ibi nō, immò adquiritur ignoranti, & antequam velit: vt supra, de legatis. ij. l. cum pater. §. surdo. licet postea repudiare possit. & facit supra, de legatis. ij. l. iij. & de hæredi. institu. l. Trebatius. & supra, eodem. l. in conditionibus. j. respon. &. §. j.

c *Intelligitur.* vt &. s. de lega. j. l. si post mortem. §. fi. & de adimen. lega. l. si legatum pure. Et nota ex hac. l. quòd pure relictum est cōditionale. & econtra.

CVII. GAIVS libro singulari de Casibus.

ALiquando accidit vt sub conditione datū legatum, purū [a] intelligatur: veluti quod sub eadē conditione relictum est, sub qua etiā hæres alius institutus est. Item quod sub hac conditione relictū est, *Si hæreditatem adierit.* [b] Ex diuerso quoque purum datū legatum, conditionale videtur: veluti quod sub conditione ademptum est: quia sub contraria conditione datum intelligitur. [c]

Dictio, eo amplius, non est solum repetitiua legati, sed etiam conditionis præambulum. Bartolus.

CVIII. SCAEVOLA libro nonodecimo Digestorum.

LIbertis omnib⁹ legauit domū, & hæc verba adiecit: *Vt in ea habitent liberti, ne de nomine exeat: & vt ad vnū, qui nouissimus extiterit, perueniat: & eo* [d] *amplius eisdem libertis meis dari volo fundū Sosianū.* Quæsitū est, an cōditio adposita, ne de nomine exiret, ad sequēs quoq; legatū pertineret? Respondit, ptinere.

Ad hæredē ius implendæ conditionis nō transit vt fideicōmissum perficiat. Bartolus.

CIX. IDEM libro vicesimo Digestorum.

ATestatore rogatus vt acceptis [e] centum nūmis restitueret hæreditatē Titiæ cohæredi suæ, adita hereditate decessit: [f] similiter & Titia [g] antequā daret centū. Quæsitum est, an hęres Titiæ offerendo centum [ex]fideicōmisso, *partē hæreditatis consequi possit? Respōdit, hæredē conditioni parere nō posse. Claudius: magno ingenio de iure apertè [h] *respondit, cùm potest dubitari an in proposito conditio esset. [i]

CX. POMPONIVS libro nono Epistolarum.

SI inuitis * hæredibus ex peculio statuliber pecuniam Titio det, liber quidem fit: sed Titius qui inuitis hæredibus sciens acceperit, pro possessore videtur eam pecuniam possidere: vt auocare eam hi qui inuiti fuerunt, possint. [k]

Conditio reddendarū rationum non impletur nisi de his quæ scripta sunt in codice rationum. fiat fides si vera negentur, & nisi restituantur reliqua si qua sunt. nec imputatur gestori paupertas debitorum superueniens, si tempore quo contraxit, fecit vt diligens paterfamilias. hoc dicit.

CXI. IDEM libro vndecimo Epistolarum.

QVi sub conditione rationum reddendarū liber esse iussus est, docere debet, cōstare fidē omnibus quæ ab eo gesta sunt: vt neq; subtraxerit quid ex his, quæ acceperit, neq; expensum rationibus præscripserit [l] quod nō dederat. sed & quod reliquū [m] per contextū scriptū est remanere apud eū, soluere debet. Neq; enim aliter liber esse potest, q̄ si hoc modo conditioni sub qua

A l. cum ab eo. vbi in dubio non præsumitur conditio: sed certe immò ibi considerandū dicit quod actū est: non autē attēdit verba: licet solemus dicere quòd, vt, denotet modū: si, vero denotet conditionem. Ité videtur cōtra. s. de iure do. l. si mulier. §. ex asse. in fi. §. vbi dicit non posse alij restitui hæreditatē quàm cui iussum est.

B

C

D

pecuniam pro possessore. vel possidere videatur. Viuianus.

k *Possint.* contra. s. de statuli. l. si peculium. §. de illo. vbi dat inuitis hæredibus. Sed ibi erat ei prælegatum: vt in princip. illius legis. Item quo modo auocant hæredes, cum teneantur actione in factum? Respon. hoc de rigore. de æquitate vero remouentur excep. in factum: vt. s. de condic. cau. da. l. iij. §. fin. quæ est contra. & facit. s. de statulib. l. iij. in prin. Accursius.

Qui sub conditione.] CASVS. Iussi Stichum seruum meum liberum esse si redderet rationes eorum quæ ex bonis meis administrauit & gessit, & decessi. nunc quæritur, quid vel quæ habeat facere eorum dictus seruus si vult libertatem consequi? Et dicitur quòd quatuor debet facere ad hoc vt impleat conditionem libertatis. Primum est, vt doceat se non subtraxisse aliquid ex his quæ acceperit ex rationibus dominicis. Secundū est, quòd doceat se non scripsisse in rationibus expendisse illud quod non expenderit. Tertium est, vt soluat hæredi meo illud quod scriptum est in libro rationum remansisse apud eum. Quartum est, vt doceat debitores cum quibus ipse contraxit gerendo negotia mea, fuisse idoneos eo tempore quo ipse credidit eis. & eius conditionis fuisse dictos debitores in dicto tempore, vt diligens paterfamilias eis crediturus fuisset. Quintum autem non debet docere, scilicet, dictos debitores fuisse idoneos tempore mortis meæ, qui eram eius dominus. Viuianus.

Si inuitis.] CASVS. Instituit mihi hæredes Titiū & Scium, & Sticho seruo meo dedi libertatē si dederit Titio centum. & nihil de peculio Stichi dixi, & decessi. postea Stichus dedit Titio dicta centum ex peculio suo inuitis dictis hæredibus sciēte Titio. nūquid fit liber? Et dicitur q̄ sic. Sed hæres poterit repetere dicta centū à Titio per petitionē hæreditatis, cū possideat eū

l *Præscripserit.* id est, in præiudicium veritatis scripserit. sic. C. de transac. l. cum ea.

m *Reliquum.* facit supra, eod. l. cum seruus. & infra, de manumiss. testa.

BIU Cujas

testa.l.si ita.&.l.qui filium.

Ales.] CASVS. Legaui Titio & Seio.c.si monumẽtũ post mortem meam mihi fecerint,in quo ego sepeliar.certe non poterit vnus eorum habere partẽ pecuniæ,& facere partẽ monumenti:immò oportet vt totũ fiat monumentũ:quia indiuidua cõditio est.si autem esset diuidua, secus esset de æquitate.& de hoc ponit duo exempla. Vnũ est tale: Legaui fundũ Titio si ipse prẽstiterit c.Symphoro & Ianuario seruis meis pone,& decessi.certe de stricto iure non aliter habebit fundũ Titius nisi prẽstet.c.dicto Symphoro & Ianuario in vita eorum.sed de æquitate si Symphorus decesserit anteq̃ Titi⁹ esset ĩ mora prẽstandi dicta.c.cõ sequetur idẽ Titius dimidiam partem fundi si det Ianuario viuenti dimidiam partẽ de dictis.c. Secundum exemplum est tale: Legaui Titio & Seio fundum si darẽt.c.in funus meum,& in impẽsam perferẽdi corporis mei in aliam regionem in qua volebam sepeliri.certe de stricto iure nisi vterque dederit dictam pecuniam, neuter habebit aliquid de lega-. to: quia prædicta conditio non potest expleri nisi per vtrumq;.sed de æquitate si vnus eorum det partem dictæ pecuniæ, consequetur partem fundi prædicti eis legati. [PRISCVS RESPONDIT.] Dedi libertatẽ Sticho seruo meo si rationes redderet eorum quæ ex bonis meis administrauit & gessit:& decessi.nunc quæritur vbi ipse debeat reddere rationes.ſ.vtrum vbi ego decessi: aut ibi vbi ipse seruus relictus est,puta Bononiæ: aut ibi vbi ipse seruus velit?Et dicit quòd si hæres erat causa reipub.absens,seruus debet ire ad eũ,& ibi reddere rationes:secus si esset alibi non causa reipub.& ita ex loco æstimandũ est vbi debeat reddere rationes.Item æstimandũ est ex persona hæredis:puta si hæres est nobilis & magna persona,veniet ad eum seruus ad reddendum rationem etiam si non absit causa reipub.Viuianus.

a *Omnibus.* sunt enĩ indiuiduę.vnde si vnus facit totũ,sibi & alij prodest,nisi testator nõ habuerit satis per vnũ pareri.vnus autẽ si partẽ faciat,nõ prodest:vt hic,&.ĵ.de manu testa.l.si ita fuerit seruus.&.ĵ.de hære.instit.l.paterfamiliàs.&. C.de condit.inser.l.pe.

b *Viuet.* ad quod est.s̃.eo.l.à testatore.

c *Dantem.* & sic pro dimidia conditionẽ implentẽ.Sed cõtra.s̃. eo.l.qui duob⁹.Sol.hic alter decesserat q̃ alterius cohæres nõ fuerat:q̃ ibi fuit.& facit.s̃.de an.le.l.Seio amico.&.s̃.e.l.cui fund⁹.

d *Consecuturum.* ergo defecit legatum pro parte propter defectum condit.vt nota.s̃.eo.l.in testamento.

e *Non potest.* de verborum rigore. Accursius.

f *Dedissent.* in prædictam causam vel aliam.

g *Alteri.* construe,alteri legatum debeatur dãdo &c.& hic debeatur pro sua parte:vt &.s̃.eod.l.cui fundus.& facit supra,de reli.l.at si quis.§.funeris.

h *Legatum.* pro sua parte.

i *Priscus respon.* licet non bene.

k *Aestimandum.* arbitrio iudicis qui dicet statuliberum venire data est libertas,satisfecerit.Cęterũ debitores cũ quibus ipse cõtraxit,nõ vtiq; in diẽ mortis domini sui fuisse idoneos præstare cogẽdus est:sed eo tẽpore quo his creditũ est,eius conditionis fuisse,vt diligẽs paterfamiliàs his crediturus fuerit.

Conditio indiuidua pluribus appositanõ potest ab omnibus impleri. diuidua vero ex causa diuiditur tam ex parte implentium quàm ex parte eorum in quorum personis debet impleri. Bartolus.

CXII. IDEM libro duodecimo Epistolarum.

TAles cõditiones, *Si monumẽtum* puta *fecerint*, pluribus propositæ:non possunt nisi in omnibus [a] simul pſonis existere. Item, *si Symphoro & Ianuario centum Titius præstiterit, fundum ei lego.* Symphoro mortuo an legatum periisset?Sed hoc quoq; sic puto interpretandũ, si dum quisq; eorũ viuet, [b] præstitisset. Sed benigna interpretatione dicendum[est,]si non post moram Titij Symphor⁹ decesserit, debere partẽ dimidiã Ianuario dantẽ, [c] partẽ fundi dimidiã legatarium esse consecuturũ. [d] ¶De illo quoq; quæritur: Fundus quibusdã legatus est si pecuniam certã in funus, impensasq; perferẽdi corporis in aliã regionẽ dedissent: nam nisi vterq; dederit, neutri sit legatũ: quoniam conditio nisi per vtrumque expleri non potest? [e] Sed hæc humanius interpretari solemus, vt cùm duobus fundus legatus sit si decem dedissent: [f] & alteri, [g] dãdo partem, legatum [h] quoque debeatur.

Statuliber debet rationem reddere vbi induci videbitur. Bartolus.

¶Priscus respondit, [i] statuliberum non vtiq; ibi vbi paterfamiliàs decesserit,aut vbi ipse relict⁹ sit,aut vbi velit,rationes † reddere debere:sed interim pficisci ad eum cui reddere debeat,vtiq; si is reipublicæ causa aberit. Verissimũ est autem vt aliàs aliud ex persona locóque sit æstimandum. [k]

Non dicitur quis posse administrare res suas ante vicesimumquintum annũ. Bar.

CXIII. PAVLVS Imperialiũ Sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex libro secundo.

CVm filius rogatus fuisset à patre,si antequam res suas administrare posset, [l] decessisset, [m] hæreditatem Titio restituere, & egressus viginti annos decessisset:rescriptum est fideicommissum deberi.

AD LEGEM FALCIDIAM.

TITVLVS II.

Legata relinqui possunt vsq; ad tres partes ex quatuor partibus bonorum: & quatenus vltra haves granatus esset, resecaret ex prouisione legis Falcidiæ: quia quarta apud hæredem remanere debet.h.d.vsq; ad §.lex Falcidia. Alexander.

I. PAVLVS libro singulari ad legem Falcidiam.

LEx Falcidia [n] lata est,quę primo capite liberam legandi facultatem [o] dedit vsque ad patronum si est nobilis & magna persona patroni:vel est à remotis,licet non absit causa reipublicæ,vt dixit Priscus: vel an tutè posit ire ad eum:arg.C.de condit.inser.l.fina.

CVm filius.] CASVS. Institui filium meum mihi hæredem,& rogaui eum vt si decederet antequam posset res suas administrare,restitueret Titio hæreditatem meam: & decessi.& postea dict⁹ meus filius egressus fuit xx.annos, non tamen peruenit ad.xxv.num. Et dicitur quòd sic.antequã enim sit.xxv.annorum,nõ dicitur possedisse res suas administrare, quin in integrũ restituatur si lædatur. Vi. l *Posset.*i.ætatis legitimæ foret.ad quod est ſ.de mino.l.j.in fi. m *Decessisset.* nõ tamẽ habebat.xxv.an.sed for te impetrauit veniã ętatis: quod hic non prodest: vt. C. de his qui ve.ætа.impe.l.fi. secundum Azo.

† *Rationis redditio an officio iudicis vel quo iure petatur: vide in l.1.§. officio. & ibi Nico. de Neapo. ſ. de tu.& ratione.* *Bar. longè distinctionẽ. a Istã cõtinuationem glo.sequitur b Et de cẽtis impetrauit veniã ętatis: quæ legatis inseruntur, Alexan. Quo tẽpore AD LEGEM re lata sit FALCIDIAM. lex Falcidia, & à quo,pulchre Alci. lib. Falcidiã:ideo de ea dicit. Para.6.c. 4. & apud Aymarum Rjualliũ in historia inter ciuilis lis bro.2.prope finẽ.Et quo differat à lege Voconia, Alex. ab Alex.li. 6.Gen.dier. cap.15.*

Ex Falcidia.] CASVS. Falcidius consul fecit legem Falcidiam interrogãdo populum si ei placebat: & populo respondente quòd placebat,quę quidẽ lex habuit duo capita. in primo capite cuius ipsa lex dedit liberam legãdi facultatẽ cuilibet ciui Romano. cuius primi capitis verba fuerũt talia:is qui eorum sunt i.de numero eorũ qui ciues Romani sũt, post hanc legem rogatã testamentum facere volet,vt eam pecuniã easque res quibusque dare legare volet,ius potestasque esto. Secundum autem caput dictę legis restrinxit dictam potestatem scilicet vt vltra dodrantem id est,nouem vncias non possit aliquis legare. cuius secundi capitis verba hæc fuerunt: Quicunque ciuis Romanus post hanc legem rogatam testamentum faciet,is quantumcumque cuique ciui Romano pecuniam iure publico dare legare volet,ius potestasque esto ei,dum ita detur, legatum ne minus quàm partem quartam hæreditatis eo testamento hęredes capiant.eis quibus ita datum legatúmve erit.licet capere eam pecuniam sine fraude sua.i.si non sit in fraudem legatarij, isque hæres qui eam dare pecuniã iussus damnatúsve erit, eam pecuniam debeto dare quam dare damnatus est.Viuianus.

n *Lex Falcidia.* à Falcidio consule: [c] qui eam rogauit à populo: vt.ĵ.subiicit,rogatam:vt instit.de iure natu.§.lex.nó autem à prętore,quia ipse per se sine populo fecisset: vt instit.de iure natu.§. prætorum. Item cum liceret per ius ciuile totam substantiam legare,non potuisset prætor ipso iure resecare : quod facit Falcid. vt.C.eo.l.penul.nam vnum ius ciuile ab alio tolli potest:vt instit. de legi. agna.tute.§.fina.non autem à prætore potest tolli ciuile ipso iure.quod patet in contra tabu.ĵ.de bono.possess.contra tab. l.filium.§.sed quemadmodum. Alij dicunt [d] eamdem dici à falce: quia resecat vt falx.

o *Facultatem dedit.* id est,datam confirmauit: [e] vt.ĵ.de verb.signifi.l.lege ob venire.ab initio enim per.l.xij.tabu.data fuit hæc facultas:vt instit.eo.in prin.& in authen.de nup.§.disponat.

c *Immo erat tribunus plebis. Bar.* *Paul⁹ Alexand. & Vincen. Ius ciuile pt̃oriũ tollì nõ potest.* d *Istã approbat pdicti scribẽtes sequũtur pdic. scribẽ.*

Ad do-

BIU Cujas

ad dodrantem[a], his verbis: *Qui ciues Romani sunt, qui eorum[b] post hanc legem rogatam testamentum facere volet, vt eam pecuniam, eásque res, quibúsque dare legare[c] volet, ius potestásque[d] esto: vt hac lege[e] sequẽti licebit.* Secundo[f] capite modum legatorum constituit, his verbis: *Quicumque ciuis Romanus post hanc legem rogatam[g] testamentum faciet[h], is quantam cuique ciui Romano pecuniam iure publico[i] dare legare volet, ius potestásque[k] esto: dũ ita detur legatũ, ne minus quàm partem quartam[l] hæreditatis eo testamento hæredes capiant. Eis quibus quid ita datum, legatúmve erit, eam pecuniam sine fraude[m] sua capere liceto: ísque hæres qui eam pecuniam dare iussus damnatus[ve]rit, eam pecuniam debeto[n] dare, quam damnatus est.*

Ad testamenta cõfirmata per fictionem legis Cornelia pertinet lex Falcidia. Bart. & Alexan.

¶ Lex Falcidia etiã ad eos[o] qui apud hostes moriũtur, propter legem Corneliam pertinere videtur: quòd ea lex[p] perinde eorum testamenta[q] confirmet, atque si in ciuitate decessissent[r]: propter quam fictionem[s], lex Falcidia, & omnes[t] testamentariæ[u] pertinent, quę tamẽ possint locum habere[x].

Lex Falcidia locum habet in legatis quæ de iure prætorio tantum debentur: & in his quorum dies cedit ab adita hæreditate: & in his quæ ex post facto an debeantur apparet. Bartolus.

¶ Ad eos qui omissa causa testamenti possident hæreditatẽ, nõ pertinet lex Falcidia: sed per edictum[†] prætoris[y] inducitur potestas legis[z] .idémq; est si iurisiurandi cõditio remissa sit[a].

Sed & si seruo suo testator data libertate legauerit, quia differtur in id tempus quo liber futurus est[b]: item [si] ei qui apud

---

a *Et etiã ex primo quo ad mẽtem: sed nõ quoad verba, secundũ Dy. Alexã. & Vincen.* *Ad dodrantem.* hoc ex secundo[a] capite: vt infra.§.ij.nam verba primi sunt generalia quæ incipiunt, qui ciues &c. nam modo loquitur Paulus.

b *Ista expositio placet Vincẽ.* *Qui eorum.* id est, is qui eorum.i.de eorum nomine[b] qui sunt ciues Romani, post hanc. & cæt. similis est lectura.ſ.de adopt.l. nec ei.§.eorum.sed certe immo non omnis: quia non intestabilis: vt.ſ.de testa.l.ſi quæramus. &.l.is cui. &.l. cum lege. Accursius.

c *Ista secũda est melior & tutior secundum Alex. & Vincen.* *Dare legare.* dare & legare pro eodem ponuntur. vel[c] dare per donationẽ causa mortis, legare per legata & fideicommissa. sed certe immo non omnibus, quia excipiuntur nó capaces, quos habes insti. de leg.§.legari. Ité nec omni modo: vt insti.de hæredi. instit.§.impossibilis. *ADDITIO.* Dic q̃ legislator habuit hic respectũ ad quantitatẽ, non ad quãtitatem vel modũ. Dy. & Alex.

d *Ius potestásque.* i.ius & potestas.pro eodem. & facit infra, de verb. signifi. l.verba.vel ius, vt personalis actio locũ habeat. & potestas, vt transeat dominium, & detur rei vindicatio. tales enim actiones cõpetunt pro relictis: vt institu.de leg.§.nostra autem.

e *Hac lege.* i.huius legis capite sequenti.nam hoc primum generale erat, sed restringitur per sequens: & sic ponitur, vt, pro sicut.

f *Secundo.* Hæc sunt verba Pauli vsque illuc, quicũque &c. vbi incipiunt verba secundi capitis.

g *Rogatam.* id est, interrogatam à populo: vt.ſ.dixi.

h *Faciet.* qui modo sit testabilis: vt.ſ.dixi.

d *Sequitur glo. Vincẽ.* i *Iure publico.* id est, iure[d] communi.i.quod spectat ad publicam vtilitatem. vel, id est, quod spectat ad solennitatem testatorum: vt C.de testamen.l.testandi.& supra, de testa.l.iij.

k *Ius potestásque.* hæc verba expone vt.ſ.dixi.

e *Quæ proprie vocatur Falcidia. Pau. & Alexan.* l *Quartam.* hæc dicitur quarta iure institutionis[e]: & ideo iure hæreditario habere debet: vt.j.eod.l.quod autem.est alia Trebellianica, quæ ex vniuersitate detrahitur: vt.j.ad Treb. item est debita iure naturæ quæ hodie augetur: vt in authen.de trien. & semiss.§.j.colla.iij. Accursius.

m *Fraude.* nam si fraus legatarij interuenerit, non debetur legatum: vt.j.ad Trebel. l.Paulus respõdit si certa.&.C.de lega.l.non est dubium.&.ſ.de iis quibus vt indignis.l.rescriptum.

n *Debeto.* imperatiui modi, & tertiæ personæ.

Lex Falcidia.] *CASVS.* Titius in ciuitate sua existens fecit testamentũ in quo legauit vltra dodrantẽ hæreditatis suæ, ita q̃ hæredi nó remaneret quarta si solueret integra legata: & postea fuit captus ab hostibus, & ita testamentum suum per captiuitatem fuit ruptum: & postea decessit apud hostes. nũquid in dicto suo testamento habet locũ lex Falcidia ita scilicet q̃ hęres possit detrahere quartã legatariis? Et videtur q̃ non procedat hæc quęstio, cum per captiuitatẽ ruptum fuerit testamentũ, vt dictũ est. sed certe dicitur q̃ habet locum propter legẽ Corneliam: quia dicta lex Cornelia perinde cõfirmat testaménta ab hostibus captorũ & ibi mortuorum, ac si in ciuitate eorum decessissent. fingit enim mortuos apud hostes, & mortuos fuisse prima hora captiuitatis: propter quã fictionem lex Falcidia prædicta & omnes aliæ leges testamẽtariæ pertinent ad testaméta illorum qui capti & mortui sunt apud hostes: quæ tamen leges locũ habere possunt, sicut sunt multæ.ſ.de testa.& in multis aliis locis in corpore iuris quę tractant circa testamenta. Quædam enim sunt quæ locum habere non possunt in testamentis captorum & mortuorum apud hostes, sicut sunt illæ quæ dicunt irritari testamentũ maxima vel media capitis deminutione: vt insti.quib.mo.testa.iufirmentur.§.non tamen. Viuianus.

o *Ad eos.* id est, ad eorum testamenta.

p *Ea lex.* scilicet Cornelia.

q *Testamenta.* ante captiuitatẽ, non in captiuitate facta.ſ.de test. l.eius.&.l.lex Cornelia.in prin.&.ſ.de vulg.ſubſt.l.lex Cornelia.

r *Decessissent.* finguntur enim ante captiuitatem decessisse: vt dictis legibus.

ſ *Fictionem.* legis Corneliæ.

t *Et omnes.* scilicet leges.

u *Testamentariæ.* i.quę loquũtur de viribus testamenti inspecta persona testãtis & instituti, & ipsa solennitate quã testator adhibuit.

x *Locum habere.* hoc ideo, quia quædã sunt quæ nõ possunt habere locũ, vt illa quæ dicit seruũ non posse habere hæredem[f]: vt C.f *Vide* cõmunia de succeſſ.l. capiũ seruus. Item illa quę dicit irritari testamẽtum [illegible] per capitis deminutionem maximã & mediã, & etiã per minimam: vt insti.quib.mo.testa.infir.§.alio. &.ſ.de iniusto.testa.l.ſi quis exhæredato filio. §. irritum, [illegible] Item illa quæ dicit hęreditatẽ moriẽtis apud [illegible] hostes esse nullã: vt.ſ. [illegible] de verb.sign.l.iij.§.fin. [illegible] quæ omnes sunt cõtra. [illegible] Sed illa sunt vera [illegible] specta veritate: hic fictione, vt valeant, & ideo dictæ.ll. non habent hic locum, & sa. *Vacat*

f *Ea lex.* scilicet Cornelia.

g *Testamenta.* ante captiuitatẽ, non in captiuitate facta.ſ.de test. cit infra, eod.l.filius.§.nec huic.

Ad eos qui.] *CASVS.* Instituit mihi hæredẽ Titium, & multa legata ab eo reliqui quibusdã: & decessi. postea Titius in fraudem legatariorũ omisit adire hęreditatẽ meam ex testamento, & adiuit ab intestato vt legatarios legatis fraudaret. certe per edictũ prætoris quod est.ſ.ſiquis omissa causa testaméti.l.j.in princ. perinde tenetur legatariis, ac si adiuisset ex testamento: & per idem edictũ inducitur in dictis legatis potestas legis Falcidię ad detrahendam de his quartã si ego testator legaui vltra dodrantẽ. non autẽ habet locũ directo ipsa lex Falcidia: quia ipsa habet locũ adita ex testamento hęreditate. Sed & si institui dictum Titiũ sub cõditione si iurauerit se facturũ domum, vel aliquid aliud, & ab eo vltra dodrantẽ legata reliqui: habet locũ potestas legis Falcidiæ in dictis legatis: in quo quidem casu remittitur hæredi per prætorem conditio iurisiurãdi: & sic est hæres etiã si non adimpleat conditionẽ iurisiurandi, dum tamen faciat illud quod debebat iurare: vt.ſ.de cõdit.insti.quæ sub cõditione. Sed & si legaui centum seruo meo cum libertate, hæc lex Falcidia locũ habebit. & est ratio, quia legatum prædictũ differtur in id tempus quo liber futurus est, & in id tempus aditæ hæreditatis per hæredẽ meum: vt &.j. quãdo dies leg.ced.l.cum legato. nam si nõ differretur legatũ in dictum tempus, non valeret legatum: cum ipse legatarius seruus existens acquireret hæredi, sicque ab hærede sibimetipsi legatum foret: quod esse non potest: vt.ſ.de lega.j.l.legatum est.§.j. & ideo nec Falcidia locum haberet. Item & si ei qui apud hostes est, datum sit aliquid nomine legati, hæc lex Falcidia locum habebit si postea legatarius ab hostibus reuertatur. aliàs non valeret legatum. Item si ei qui nondum natus est, datum sit aliquid nomine legati: hæc lex Falcidia locum habebit: vnde ei valet legatum. Viuianus.

y *Prætoris.* quòd enim prętor dicit legata solui, licet ab intestato succedatur, idem & Falcid. inducit: vt.ſ.ſi quis omissa causa testa.l.duo.&.l.quia autem.circa princ.&.C.ſi quis omissa causa testa.l.fin.&.j.eod.l.filius.§.& hæres. &.j. vt leg.no.ca.l.ei quoque. Item si prorsus nullum fuit testamentum, sed codicillus, quia locum habet Falcidia, vt. C. quando dies legati ced.l.finali.

z *Legis.* vt habeat locum: vt.ſ.ſi quis omissa causa testamenti.l. duo.§.fina.&.l.quia autem.§.j.

a *Remissa sit.* à prætore: vt.ſ.de cõdit.insti.l.quę sub cõditione. in prin. iure enim ciuili neq; hæreditas, neque legatum sub cõditione relictũ valent, nisi impleta conditione: vt.ſ.tit.j.l.qui hæredi.§.fin. Cum ergo prętor remissa conditione iurisiurandi confirmat legatum, idem inducit h & Falci. vt hic. Accursius.

b *Futurus est.* scilicet aditæ hæreditatis: vt. C. de cadu. tollẽ. §. in nouissimo.

h *Bartolus* *Vincen.*

BIU Cujas

nouissimo. & est bona hæc ratio. si enim statim cederet hic dies legati, à morte testatoris, inutile esset, quasi seruo sine libertate datum: vt.C.de lega.l.seruis.

a *Hostes est.* cui relictum valet etiam si redeat postquam cessit dies relicti[a]: vt supra, de hæredi.instituti.l.illa.§.j.&.C.de capti.l. captum.&.l.ius postliminij. licet quidã exigant eum reuersum tẽpore quo cedit dies.

hostes est[a], aut ei qui nondum natus est[b], datum sit aliquid: hæc lex locum habebit.

De legatis relictis deo vel municipio, detrahitur Falcidia. Alexander.

¶Ad municipum[c] quoque legata, vel etiam [ad] ea quæ deo[d] relinquuntur, lex Falcidia pertinet.

Ad omnia legata quæ debent de substantia testatoris proficisci, pertinet lex Falci. Bartolus.

¶Non solùm autem ad res proprias[e] testatoris legatas, sed & ad alienas lex pertinet: & omne[f] quod ex bonis defuncti erogatur, refertur ad hanc legem: siue in corpore constet certo[g] incertóve, siue pondere, numero, mensura valeat: aut etiam si ius[h] legatũ sit, vt vsusfructus: aut quod in nominibus[i] est.

Si legatum soluatur antequã aliud transfundatur, lex Falcidia locum habet: secus si postea. Item quod mortis causa datur ad

Hodie gl. Bar. Vinci.

b *Natus est.* qui pro nato habetur: vt supra, de statu homi. l.qui in vtero. & dic etiam si est posthumus alienus iure nouo: licet olim secus: vt institut. de lega.§.libertos. &.§.post humus.

Ad municipum.] CASVS. Institui mihi hęredem Titium, & multa legata ab eo reliqui etiam vltra dodrãtem, inter quę legaui municipibus Bixani centum, & ecclesiæ sancti Petri alia centum, & ita deo. núquid de his duobus legatis detrahetur Falcidia per hæredem? Et dicitur quòd sic. hoc tamen quod dixi in legato ecclesiæ siue dei, corrigitur per authen. de ecclesiasticis. titu.§. si autem hæres quæ ad pias &c. Viuianus.

c *Ad municipũ.* quibus potest legari: vt supra, de lega.j.l.si hæres.§.vicis.&.l.ciuitatibus.&.j.ad Treb.l.omnibus.&.s.titu.j.l.municipibus.

d *Deo.* cœlesti. idem in terreno: vt.C.eo.l.iij. Sed in cœlesti cõtra in authen. de eccle.titu.§.si autem hæres soluendo. coll.ix. Solu. hic deo, ibi ad pias causas: vt pontes & itinera: vt.C.de sacrosan.eccle.l.ad institutionem. sed hoc non valet, per.l.C.de episco.& cleri.l.si quis ad declinandam.§.penul. quę est similiter huic contra. nisi dicas illam legem[b], si quis. corrigi per dictam authen. vel secundo[c] refert deo, vt hic: an ecclesiæ vel piæ rei: vt in contrariis. Vel verius hoc corrigitur per authen. sed in quarta debita iure naturæ[d] est secus: vt.C.de inoffi.testa.l.quoniam in priori bus. Accursius.

Hodie gl. Alex. Bar. Vinci.

Non solum.] CASVS. Siue testator leget rem suam, siue alienã habet locũ lex Falcidia. & omne quod ex bonis defuncti erogatur in aliquos per legata, refertur ad hanc legem Falcidiam, scilicet vt hæres inde possit detrahere quartam si erogata exhauriant dorantem: siue illud quod erogatũ est per legatum, constet in corpore certo, siue incerto, puta in genere: siue constet in pondere numero vel mensura: siue sit ius legatum, vt vsusfructus: siue aliquid quod est in nominibus, puta lego Titio quod mihi debet. Vi.

e *Propriæ.* facit. j. eo. l. alienis.

f *Et omne.* præter libertatem, quæ per Falcidiam non minuitur: vt supra, de inoffic. testa. l. Papinianus. §. quoniam.

g *Certo.* vt in specie. incerto, vt in genere: vt argu. infra, de verbo. obliga. l. in executione. §. pro parte. vel pone[e] de incerto. s. de lega. j. qui duos. &. l. si quis à filio. §. penul. & supra, de rebus dub. l. si fuerit. Accursius.

h *Ius.* non quodlibet. & sic restringitur per sequentia. nam cæteræ seruitutes, vtpote indiuiduæ non defalcantur[f]: vt infra. §. si vsusfructus.

i *In nominibus.* vt lego tibi quę mihi debes, vel quod Titi[g] debet.

Item si ita.] CASVS. Titius ita legauit Seio: hæres meus Seio penum dato: & si non dederit, decem eidem dato. & multa alia legata reliquit quibusdam, ita quòd excesit dodrantem hæreditatis suæ: & sic habet locum lex Falcidia. nunc quæritur, vtrum hæres detrahat Falcidiam de penu, an de decem? Et certe de illo de his duobus detrahet Falcidiam quod iudicatur esse legatum quantum ad exactionem. Quidam autem dixerunt omnino decem esse in legato: penum autem capi causa mortis, & sic non esse legatum. Paulus autem distinguit: vtrum incõtinenti hæres penum soluit Seio: & tunc esse videtur legata penus, & de ea detrahetur Falcidia: an mora iam facta: & tunc non videtur legatarius

A accepisse legatũ, nec potest de ea penu detrahi Falcidia. iam enim, id est, post moram per hæredẽ factam in soluenda penu, transfusum videtur legatum penoris in. x. & .x. debentur legatario, & non potest detrahi de penu Falcidia. & quod dixi post moram hæredis, habet locum & si ab initio ita legatum esset Seio: hæres meus si penum non dederit Seio. x. eidẽ dato: quia hic penus non est legata: & si datur penus legatario, capitur causa mortis, & non iure legati: quia deficit conditio legati, scilicet, de decem, data, scilicet, penu legatario. fuerunt enim decem legata sub conditione, si penum hæres non daret. dico autem hæredem fuisse in mora in hoc vltimo casu cum potuit dare penum, & non dedit: interueniẽte tamen interpellatione: vt. j. quãdo dies lega. ced. l. si penum. Scias etiam extra casum quòd legata penu continentur ea quæ sunt parata ad esum & ad potum. quod dic, vt supra, de penu. legata. l. iij. Viuianus.

emitandum alterius legati præstationem, ad legem Falcidiam non pertinet. Bartolus.

¶Item si ita legatum sit, *Hæres meus Seio penum*[k] *dato: si non*† *dederit, decem dato.* quidam putant[l] omnimodo in legato decem esse, penum autem mortis causa capi[m], nec in Falcidiam imputare id hæredẽ posse. Ego autem dico*, si incõtinenti hæres penum soluerit: videri hoc B legatum esse, & in legem Falcidiam imputari posse[n]. Et quod dixi, incontinenti, ita accipiendum [est,] cum aliquo spatio[o]. Quòd si iam mora facta, soluerit hæres penum: tunc nec legatũ eum accepisse, nec in Falcidiam[p] imputari posse. iam enim transfusum[q] legatum esse, & decem deberi. Idémque[r] erit & si ab initio ita legatũ datum sit, *Si penum non dederit, decem dato.* quia hic penus non est legata: & penus si datur, morna. causa mor. l. mortis causa capitur.

Vide Alcia. lib. para. 1. ca. 11.

*Fl. didici

k *Penum.* quid sit penus, dicitur. s. de penu legata. l. iij.

l *Putant.* & male. Ac.

m *Capi.* ergo non est legatũ: vt infra, de do-

Vtraque expositio placet P. Alexan. & Vin.

Nihil est Barto. & Vincen.

n *Imputari posse.* id est, in computatione quæ fit secundum legem Falcidiam. scilicet, vt de hoc penore sicut ab alia re legata quartam detrahat hæres. Item[s] vt (quasi non habeat hæres aliquid de hæreditate, licet penum habeat quam præstaturus sit) ab omnibus legatariis Falcid. detrahat secundum Azo. Item quod dicit hæc lex penum legatam, est contra. s. de penu lega. l. j. vbi est in præstatione tantum. Solu. ibi incipit a conditione: at hic distinguitur, licet ibi litera contradicat secundum Hu. Vel dic[t], non esse oppositi non posse peti, vt ibi: & deberi, vt hic: & statim dices. Accursius.

Istam setam quid Bart. Pau. Alex. & Vincen.

Facit gl. sup. verbo, mox. in. c. quia ppter. extra de eo

o *Spatio.*[k] quod magis intellectu percipi &c. vt. j. rem rat. ha. l. quo enim. & de solu. l. ratum. &. l. quod dicimus. & facit infra, de verbo. obliga. l. continuus. in princi. & supra, de testa. l. heredes. §. finali. & infra, de adul. quod ait. & de col. bo. l. si quis filium. §. j. immo vsque ad litem contestatam super decem: vt. j. quando dies lega. ce. l. cum sine. vel interpellatur super penu: vt infra, eod. titu. l. si penum.

lect. Nihil est. Pau. Alexander & Vincen.

Immo ibi. deo quia sol uitur ad euitãdã præ.

ADDITIO. Dic quòd ibi loquitur de purgatione moræ: hic de tempore quod habet hæres ad soluendum post interpellationem ne in mora constituatur. Pau. Immo. & Vin.

p *Nec in Falcidiam.* id est, non detrahetur de eo Falcidia: vt po- *stationẽ alte non legato: sed Falcidiam minuet[l] à cæteris detrahendam. Sed quæritur an detrahatur Falcidia de mortis causa capione? Quidam quòd non, vt hic: sed hoc est[m] propter moram hæredis, quæ ei nocet: vt argu. j. eo. l. iij. & .l. alienus. & .l. cum pater. Item pro eis. j. eo. l. acceptis. Sed certe[n] ibi hæres non dat, sed accipit: vel alius dat. tu dic detrahi: vt. C. eod. l. penul.

ri legati. Bartol. & Alexan. Sequitur Bart. Pau. & Alex.

q *Transfusum.* Ab initio ergo duo sunt legata: scilicet, penus & .x. sed dicitur vnum propter vnam exactionem[o]: & ex postfacto apparet quod eorum est in legato per effectum. Item dicas quòd penus non est in petitione: vt supra, de penu. lega. l. j. est tamen in obligatione ciuili & naturali donec in mora non est hæres. Sed ideo non petitur, quia testator qui pœnam apposuit, scilicet decem, si penum non dederit, penum peti noluit, sed sola decem. & probantur hæc. j. quando dies legatati ced. l. cum sine. & .l. si penum. Alij[p] dicunt sola. x. esse in obligatione, siue incõditione, sine à legato, argu. infra, de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. finali. Et quòd dicit hic transfusum legatum, id est, legati præstationem, non obligationem, quæ nulla est secundum eos: sed omnino contra. l. si penum. Accursius.

Appro batur per Bar. Pau. Alexã. & Vincen. Et male. Bart. Pau. Alexã. & Vincen. Hæc expositio videtur satisfacere. Bar. Pau. Alexã. & Vincen.

r *Idémque.* si tamen mora iam sit facta[q], & sic est idem vt penus non sit in legato. sed quoad Falcidiam secus: quia. s. non detrahit

hæres

hæres propter moram suam, hic detrahit: vt.C.eod.l.si quis quadringenta. sed alij[a] dicunt idem etiam quoad Falcidiam vt non detrahatur, vt ibi not.

a Hæc cõmuniter tenetur secundum Alex. & Vincen.

Si vsusfructus.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium,& inter alia legata quæ reliqui, reliqui vsumfructũ fundi Seiani Sempronio, & inter omnia tot reliqui legata quòd certum erat post mortem meam locũ esse legi Falcidiæ.nunc quæritur, vtrum hæres debeat detrahere Falcidiã de ipso vsufructu qui dicitur diuiduus, quãuis aliæ seruitutes sint indiuiduæ an vero de æstimatiõe vsusfructꝰ? Et veteres dicebant æstimandũ totum vsumfructum & ita constituendum quãtum sit in legato,& sic secundum eos detrahendam Falcidiam de æstimatione vsusfructus, & non de ipso vsufructu. sed ipsi male dixerunt: vnde cum eis non cõcordauit Aristo dicens posse quartã partem ex eo vsufructu retineri per hæredem : sicut retinetur ex corporibus legatis.hoc etiam approbauit Iulianus.Sed in tribus casibus habet locum supradicta sententia veterum,& non dictum Aristonis & Iuliani. Vnus est cum operæ serui sunt legatæ alicui. nam debet fieri earum æstimatio, & quarta æstimationis debet retineri per hæredem. & est ratio in hoc casu, quia operis legatis non videtur legatus vsusfructus, immo quod in facto consistit : & in iis quæ in facto consistunt, pars æstimationis decedere debet, nec potest intelligi pars diuidua in eis. Secundus casus est, in quo debemus recurrere ad sententiam veterum, cum dubium est an habeat locum lex Falcidia propter cætera legata quæ sunt relicta, & propter vsumfructum qui est relictus. Tertius casus,cum sit dubium vtrum habeat locum lex Falcidia propter vsumfructum qui tantum relictus est, & nulla alia relicta sunt legata. In istis enim etiam duobus casibus fit æstimatio vsusfructus vt appareat si legatum est vltra dodrantem. Falcidia tamen non retinebitur etiam in his duobus casibus de æstimatione, sed de ipso legato vsusfructus, vt dictum est.& hoc dicit vsque ad.§. si quis creditori.Viuianus.

†videtur p istũ.§.quòd si sint dati iudices delegati,quòd ad citationem vnius citatus debet venire, vt arg.glo. in ca. prudentiam.super verb.teneatur.versic. ecõtra videtur.extra de offi. deleg.

a *Indiuiduæ.* vt.j.de verb. oblig.l.stipulationes non diuiduntur. sed certe[b] & de vsufructu videtur ibi dici q̃ sit indiuiduus : quia dicit cæterarum seruitutum , sed vsusfructus est seruitus: sed sub. ibi.præter vsumfructum.

b Approbatur per Bar. Alex. & Vincen.

b *Quantũ sit in legato.* vt sic de æstimatione Falcidia detrahatur.

c *Retineri.* ita scilicet vt in quarta parte fundi in quo fuit insolidum legatus vsusfructus, nihil fructuarius sed hæres percipiat: vt hic.& supra,de vsufruc.l.v. Accursius.

d *Idq̃.* id est, vt quarta pars possit retineri ex vsufructu.

e *Neque vsus.* quoad vsum est hic mala ratio : quia vsus indiuiduus est: vt supra, de vsu & habi.l.vsus pars. quæ est contra. Sed dic quòd vsusfructus[c] causa differentiæ , sed vsus gratia dissimilitudinis ponitur. similis lectio.ff.fami. ercis. l.ij.§.si quarta. Item contra.ff.de ope. seruo.l.penul. vbi vsus intelligitur datus. Solu. quoad quædã similia sunt, non vt sint idem. Item in habitatione idem quod in vsu: vt sit indiuidua.& sic solus vsusfructus excipitur inter reales & personales seruitutes.

c Istam gl. sequit Bartol. Paulus Alexã. & Vincen.

f *Veterum sententia.* id est, vt æstimetur opera legata quantum valere possit.

g *In legato.* nam fiet æstimatio, & ex ea detrahetur quarta: vt.j. l.lege Falcidia. Accursius.

h *Sunt facti.* id est, quæ consistunt in faciendo, & sic indiuidua sunt.quod dic vt.j.de verb.oblig.l.stipulationes.§.idem.

i *Decedere debet.* æstimationis. sed videtur operam posse diuidi: vt infra,de ope.lib.l.si quando.contra.Solu. d dic ibi partem peti,id est,partis æstimationem.argu.ff.si seruus vindi.l.loci.§.si fundum. & eodem modo respondeo ad aliud contra.j.de verb. obliga.l.in stipulationibus.§.operarũ. nisi de voluntate partium præstetur pro parte: vt in fine dictæ legis,in stipulationibus.Accur.

d Istam sequitur Bar to. & Vin.

k *Si quæratur quantum.* hic est sensus , quòd in duobus casibus recurritur ad veterum opinionem etiam in vsufructu. Primus, si dubium est quando habeat locum lex Falcidia propter cætera legata quæ sunt relicta : & propter vsumfructum qui est relictus. Secundus, cum est dubium an habeat locum lex Falcidia propter vsumfructũ qui tantum relictꝰ est, & nulla alia legata.in his enim duobus casibus æstimatur vsusfructus, vt appareat si legatum est vltra dodrantem : sed tamen Falcidia non retinebitur etiam his casibus de æstimatione[e] ipsius, sed de ipso legato vsumfructu . Sed quantum tem æstimabitur? Respond. quãdoque multũ, quãdoque parum , nam si turris est legatus vsusfructus : multum proprietas,parum vsusfructus . Item si vsusfructus equi vel etiam serui senis relinquitur puero : proprietas parum vsusfructus plus æstimatur. & econtra si vsusfructꝰ serui pueri seni relinquatur:multum proprietas , quia cito

e Ipsam pro ipso

f Apparatum

g Reddatur

h Bar. Alex. Paul. Ang. Ias. Rom. Cyn. Bal. Imo. Dec. Fulgo. Alber. Bart. Salic. Ias. Rom. Cyn. Bal. Imo. Dec. Fulgo. Alber. Bart. Salic.

speratur redire , & diu vtilis futura. & sic ex qualitate rerum[f] & personarum varia fit æstimatio[g] .facit ad hoc infra,eod.l.hæredis datum . Item dic[h] secundum Ro. quòd in his casibus vbi multo plus valet proprietas quàm vsusfructus , non detrahet hæres Falcidiam : quia in proprietate nuda quartam & plus quam quartam habet. non ob. infra, eod.l.quærebatur.§.si vero centum tantum, quia ibi ideo ex eo quòd in præsenti reficitur , quarta seruatur, nec ipsa actio in quartam imputatur : quia ex eo quod aliquando exigendum foret, legatarius dodrantem perciperet : quia testator non omnia in legatarios distribuerat.cæterum si non distribuisset,hæredi tantum in quartam imputaretur quanti nominum persecutio vendi posset : vt infra, eod.l.si in quantitate.§.magna. hic autem cum in præsenti[i] nuda proprietas tantum vel plus æstimetur quam vsusfructus , nulla merito de hoc legato vsusfructus quarta detrahitur : immo si forte multa alia reliquit testator in quibus nihil apud hæredem resedit , tanto minus nomine quartæ de cæteris legatis detrahit hæres , quanto plus quarta in nuda proprietate habet. & hoc est quod dicit, quantum &c. sic ergo fit æstimatio vt sciamus quantum sit minus quarta detrahendum de cæteris relictis, non vt quartam æstimationis vsusfructus habeat hæres : quia in legatis quarta in nuda proprietate à defuncto sibi est seruata. Accursius.

Bar. Alex. Paul. Ang. Ias. Rom. Cyn. Bal. Imo. Dec. Fulgo. Alber. Bart. Salic.

Ias. Rom. Cyn. Bal. Imo. Dec. Fulgo. Alber. Bart. Salic.

Bar. Alex. Paul. Ang. Ias. Rom. Cyn. Bal. Imo. Dec. Fulgo. Alber. Bart. Salic.

i *Ipsius.* qui tantum est relictus. Accursius.

Si quis creditori.] CASVS. Cum deberem Titio decem, legauit ei illud quod ei debebam . nunquid in hoc legato habebit locum lex Falcidia ? Et distinguitur : aut valuit legatum, aut non. primo casu habet locum Falcidia , secundo non. valet autem dictum legatum si ego testator debebam eidem Titio dicta decem sub conditione, vel in diem : quo casu valet ideo, quia ipse Titius creditor habet commodum ex legato propter repræsentationem : quia potest statim petere ab hærede meo : & de dicto commodo repræsentationis extrahet hæres meus quartam . Non valet autem dictum legatum si ex legato nõ habet creditor aliquod commodum , puta quia erat purum debitum , & tunc sine dubio non habet locum Falcidia. Viuianus.

Bar. Alex. Paul. Ang. Ias. Rom. Cyn. Bal. Imo. Dec. Fulgo. Alber. Bart. Salic.

m *Versabitur.* vt infra,eod.l.verbis.& supra,de lega.j.l.si creditor. in princip.&.l.seq.

n *Habebit.* vt supra, de do.præleg.l.ij.§.idem quæritur. sed vltra commodum non : vt infra, eod.l.cum dotem. & ratione dicti commodi potest grauari : vt supra, de legatis.iij.l.si deportati.§. finali.nisi in casu: vt argu.contra in eod.titulo. & facit institu.de legatis.§.ex contrario. & supra,de legatis.ij.l.debitor. in principio.

Si legatarius.] CASVS. Inter alia legata quę reliqui vltra dodrantem hęreditatis meæ,reliqui Titio fundum,& decessi,postea Titius

BIU Cujas

Titius nactus fuit possessionē dicti fundi voluntate hæredis mei credentis plura esse in hæreditate quàm essent: & ita nō potest hęres meus auocare fundum ab eo per aliquod interdictum. postea reperit hæres quòd habebat locum Falcidia in legatis. qualiter cō sulet sibi aduersus dictum Titium? Et dicitur quòd datur ei condictio indebiti contra Titium: vt quod supra dodrantem dicti fundi legati est, offeratur eidem hæredi per eūdem legatarium, id est, offeratur quarta legati. de quolibet enī legato debet hęres habere quartam, ex quo locus est legi Falcidiæ. Viuianus.

Hæres errans repetit à legatario si habet vltra quàm habere deberet secundū legem Falcidiam. Alexand.

¶ Si legatari' possessionē nact' est, & nō potest auocari ei res [a], quia volūtate hæredis errātis [b] nactus est possessionem: dabitur actio [c] hęredi, vt id quod supra dodrātem est, auferatur [d].

Quando aliqua legata debentur ex substitutione, vel in conditionis euentum, legata prima præstantur cautionis recepta. Barto.

¶ Interdum omnimodo necessarium est solidum solui legatario, interposita [scilicet] stipulatione [e], *Quāto amplius quàm per legem Falcidiam ceperit, reddi?* veluti si quæ à pupillo legata [f] sint, non excedant modum legis Falcidiæ. Veremur autem ne impubere eo mortuo, alia legata inueniantur, quę contributione facta excedāt dodrantem. Idem dicetur & si principali testamento quædā sub cōditione [g] legata sunt, quę an debeantur, incertum est. Et ideo si hæres sine iudice soluere paratus [h] sit, prospiciet sibi per hāc stipulationem.

Bona quæ ad cohæredem perueniunt ex substitutione vulgari, contribuuntur cum hærede ex institutione. idem in legatis, nisi nominatim relicta sint. Bartolus.

¶ Id quod ex substitutione [i] co hæredis ad cohęredē peruenit, proficit legatariis [k]. is [l] enim hęres similis est ex parte purè, ex parte sub cōditione hæredi instituto [m]. sed ea quę ab eo [n] legata sunt, si omiserit hæreditatem*, non augebuntur: scilicet si ab eo nominatim [o] data sunt, non, *Quisquis* [p] *mihi hæres erit.*

Si portio grauata accedit non grauatæ per ius accrescendi, non est locus contributionis. Barto. & Alexan.

¶ Si cohæredis mei portio exhausta sit, mea integra, & illam vindicauero [q]: Cassius cōfundēdas esse partes existimat, Proculus contra [r]: in qua specie & mihi Titium & Seium, & ambos adinuicem vulgariter substitui, & Titium vltra dodrantē suæ partis legatis oneraui: partem autem Seij nō grauaui vltra dodrantem. postea Titius qui erat grauatus, suam partem repudiauit: & sic ex substitutione vulgari habuit eam Seius nō grauatus. nūquid legata à Titio relicta augentur ideo quia apud Seium succedentē & non grauatū sunt omnia bona? Et dicitur ꝙ non. & hoc est verū si legata à Titio grauato relicta sunt ab eo nominatim per testatorē relicta. s. vt ipse tantum Titius ea præstaret. non autē ita data sunt, quisquis mihi hæres erit, det talia & talia legata. quia si ita dixisset testator, viderentur esse repetita à Seio substituto, & sic propter partem Seij succedentis non grauatam augerentur: vt & supra, de lega. j. l. licet. & de lega. ij. cum pater. §. ab instituto. Sed quid si portio dicti Titij grauata siue exhausta deueniat ad Seium non grauatum iure accrescendi, & non iure substitutionis: quia adinuicem non fuerunt substituti? nunquid pars Seij non grauata proderit legatariis Titij grauati? Et Cassius existimauit confundendas esse dictas partes Titij & Seij, scilicet vt pars Seij iure accrescendi succedentis prosit legatariis Titij quantum ad Falcidiæ rationem: & ita etiā iudicauit imperator Antoninus in simili quęstione, & male. vnde Proculus dicit cōtrarium, & dicit & bene quòd pars Seij non grauata non prodest legatariis Titij grauati. hoc dicit vsque ad. §. si cohæredem meum. Viuianus.

*al. additionem.

a *Res.* id est, rei possessio, puta per interdictum quorū legatorū: quod est verū, cum cō sensit hæres legatario post aditam hæreditatem. secus si ante: vt. j. quorum leg. l. j. §. quod ait prætor. Accursius.

b *Errantis.* quia putabat plura esse in hæreditate quàm erant: sed in legato soluendo bene cōsentiebat: & nihil prohibet aliquē in vno errare, & in alio cōsentire. & sic nō ob. cōtra. ff. de iurisdi. om. iudi. l. si per errorem. & C. dē iur. & fac. igno. l. cùm testamento.

c *Actio.* id est, condictio indebiti: vt supra, de cōdic. inde. l. ij. & l. qui exceptionem. §. si pars. & C. eo. l. error. & j. ad Trebel. l. hæres cum.

d *Auferatur.* subaudi, legatario. L. B.

Interdum.] CASVS. Instituī mihi hæredem filium meum impuberem: & ab eo legata reliqui, non tamen vltra dodrantem, & ita propter ea legata non habebat locum lex Falcidia: & ita postea dixi, si filius meus hęreditatē meam adiuerit, & in pupillari ætate decesserit, substituo ei Titium, & ab eodem substituto multa legata reliqui. quo casu si impubes decedat in pupillari ætate, tenetur substitutus præstare legata à se relicta, & relicta ab impubere, & cōtributione facta vtrorūque legatorum si habet locum lex Falcidia, detrahitur Falcidia, & aliàs non: vt. j. eo. l. in ratione. §. quod vulgo. & infra, eo. l. in duplicibus. & l. sequenti. Pone ergo quòd antequam habeat locum substitutio, tutor dicti impuberis inquietatur ab vno de legatariis petente ab eo integrum legatum, & volente cauere quòd redderet tantum quantū apparuerit eum accepisse plus quàm licuerit ei per legem Falcidiam. apparuerit dico eo tempore quo habebat locum substitutio. ante enim apparere non potest. nunquid impubes siue tutor eius tenetur ei dare integrum legatum, & accipere ab eo dictam cautionem? Et dicitur quòd sic. & idem est si alio modo veremur nē Falcidia ex postfacto habeat locum, puta quia instituī mihi hæredem dictum filium meum impuberem, & quædam sub cōditione legaui quibusdam, & quibusdam aliis quædam pure. quæ sub conditione legata sunt, an debeantur, incertum est ideo, quia pendet earum conditio. & ideo si hæres sine iudice soluere paratus sit pure relicta, prospiciet sibi per dictam stipulationem siue cautionem, quanto amplius &c. Viuianus.

e *Interposita stipulatione.* his verbis, quanto &c.

f *Legata.* à substituto impuberis relicta in pupillari testamento clauso legis consilio: vt instituī. de pupil. substi. §. sin autem quis.

g *Sub conditione.* subaudi, pure quædam.

h *Paratus.* sub. pure relicta. & facit. j. tit. j. l. j. in prin. & j. eo. l. in ratione. §. quod vulgo. & l. in quantitate. §. sed & legatū. Accur.

Id quod ex substitutione.] CASVS. Instituī mihi hæredes Titium & Seium, & ambos adinuicē substituī vulgariter, & Titium non vltra dodrantem suę partis legatis grauaui. à Seio autē tot legata reliqui, quòd locum habebat lex Falcidia in sua parte hæreditatis. postea Titius qui nō erat grauatus, suam partem repudiauit, & sic ex substitutione vulgari habuit eā Seius. Certe pars prædicta Titij nō nimis grauata prodest legatariis quibus legatū est à Seio. is enim hęres. s. Seius prędictus nimis grauatus similis est hęredi purè pro parte instituto, & sub cōditione pro alia parte instituto, subaudi & cohæredē habenti, & in ea parte in qua erat institutus pure, erant tot legata relicta ꝙ habebat in ea locū lex Falcidia. in ea autē in qua erat institutus sub cōditione, nō erat nimis magnum legatorum grauamen. Item & dicas extra casum ꝙ sunt similes in hoc: quia sicut superiori casu proficit legatariis portio su perueniens ex substitutione vulgari, vt ibi dictū est, sic & in isto casu ꝓficit legatariis portio superueniens propter cōditionem existentē. Et bene dixi in hoc vltimo casu ꝙ institutus pure & sub conditione habebat cohæredem: quia alias nō esset similis primo: vtpote cum statim adita hæreditate ex parte pure data haberetur pro pure insolidū instituto: vt. §. de acquirē. hære. l. cum hæres institutus. §. j. & l. sequenti. Habuisti ergo supra quid iuris sit quando pars non grauata accedit grauatæ, quo casu dictum est augeri legata. sed si pars grauata accedit nō grauatæ. nō augētur legata. in quo ponitur taliter exemplum siue casus. s. econuerso quàm supra dixerim: Instituī

g *Legatariis.* quibus est relictum ab eo cui accrescit.

h *Is.* scilicet hæres, vt subiicit.

i *Instituto.* habenti cohæredem aliàs statim insolidum esset hæres: vt. §. de acquiren. hære. l. cum hęres. §. qui ex parte. & l. sequen. & sic non esset similis superiori. Vel dic [c] quòd est similis quoad hoc de quo agitur. & ad hoc. j. eo. l. in ratione. in fin. Accursius.

k *Ab eo.* cui facta fuit substitutio vulgaris: vt. j. e. l. quòd si alteruter. idem in pupillari: vt. j. eo. l. in ratione. §. quæsitum.

l *Nominatim.* vt ipse tantum [f] præstet, vt dictum est à testatore. nam si non expresit tantum, vel æquipollens, videntur esse repetita à substituto: vt supra, de lega. j. l. licet. & supra, de leg. ij. l. cum pater. §. ab instituto.

m *Non quisquis.* i. non sic data sunt, quisquis & cætera. idē si simpliciter: vt dixi. & j. eo. l. qui fundum. §. qui filium. & §. fina.

n *Vindicauero.* iure substitutionis: vt. §. proxi. §. vel dic iure accrescendi, vt differat à præcedenti. §.

o *Proculus contra.* & bene secundum Ioan. & Alex. vt hic, & j. eo. l. quòd si alterutro. Accursius.

[c] *Indicasse.*

[d] *Ista non cōgruit litera secundū scriben.*

[e] *Ista placet Vin.*

[f] *Sequūtur hanc gloss. Barto. P. Alex. & Vincen.*

BIU Cujas

a *Iudicasse.* & ita assentit Cassio. sed non seruatur: quia forte nō fuit definitiua. [a] aliàs seruaretur: nisi quia Iustinianus [b] dixit contra. nam lex ista & ea quæ est infra, quod si alterutro. videtur Iustiniani: vt. C. de vete. iur. enuele. l. j. §. omnia. merito enim & cætera. vel iudicauit speciali beneficio [c] aliquibus concedendo. Et ad intelligentiam prædictorū distingue quādo pars non grauata accedit grauatæ, augentur legata: quando vero grauata non grauatæ, secus est: vt infra, eodem. l. quòd si alterutro. & hoc in coheredibus: [d] at in substituto & instituto videtur idem dicendū hoc saluo, [e] vel quòd institutus adiit, & tunc substitut[9] puta pupillaris præstat legata ab instituto eo iure & modo quo & ipse instituitur præstaret. aut non adiit: & tunc distinctio præcedens seruāda est. & probantur hæc per istos. §. §. infra, eodem. l. in ratione. §. quod vulgo. & §. sequenti. & l. qui fundum. §. qui filium. &. §. fina. & supra, de vulgari substitutione. l. cohæredi. §. cohæres impuberi.

a Iudicasse. & ita assentit Cassio. sed non seruatur: quia forte nō fuit definitiua. [a] aliàs seruaretur: nisi quia Iustinianus [b] dixit contra. nam lex ista & ea quæ est infra, quod si alterutro. videtur Iustiniani: vt. C. de vete. iur. enuele. l. j. §. omnia. merito enim & cætera. vel iudicauit speciali beneficio [c] aliquibus concedendo. Et

b Idē Bar. & Vin.

c Ista est bo. secundū Vin.

Iulianus Proculo adsensit. quā sententiam probabiliorem esse puto. Sed & diuus Antoninus iudicasse [a] dicitur [b] cōmiscēdas esse vtrasque partes in computatione legis Falcidiæ.

Si portio accedit portioni: postquā legata cœperunt ab vtroq; cohærede deberi, non est locus contributioni. Bar. & Alexand.

¶ Si cohæredem meū post aditam [c] hæreditatē adrogauero, nō dubitabitur quin separandę sint portiones, perinde atq; si cohęredi meo hęres extitisse. [d]

¶ Si in annos singulos legatum sit Titio: quia multa legata, & conditionalia [e] sunt, cautioni [f] locus est quę in edicto [g] proponitur, *Quāto amplius ceperit, reddi.*

Si in hæreditate est aliquod debitū naturaliter tantum, non computatur in hæreditate statim quando tractatur de imponēda ratione legis Falcidiæ: sed attenditur futurus euentus. Alexand.

¶ Id quod natura [h] hæreditati debetur, & peti quidē non potest, solutum [i] verò non repetitur: non esse computandū [k] in hęreditate quidam putant. Sed Iulianus [l] & hæc ex euētu [m] augere patrimonium, aut non augere existimat, & hæreditario iure id quoq; capi, ideóque & in restitutionē hęreditatis venturum. [n]

¶ Si debitor creditori hæres existat: quāuis cōfusione liberetur, [o] tamē locupletiorē hæreditatē percipere videtur, vt cōputetur [p] ei quod debet, quāuis aditione confusum sit.

Impensa facta in funus ab hærede detrahitur vt æs alienum: & pecunia legata ad monumentum de falcatur, nisi monumentum sit necessarium. hoc dicit cum. l. sequē. Alexander.

¶ De impensa monumenti nomine facta, quæritur, an deduci [q] debeat? Et Sabin[9] ita deducendā putat, si necessariū fuerit tum, & institui mihi hæredem Seium, & multa legata ab eo quibusdam reliqui. numquid in ratione legis Falcidię computabitur in hæreditate dictum debitum naturale, vt sic maiora soluantur legata? Et dixerunt quidam quòd non: sed Iulianus dixit, & bene, quòd bene computatur in hæreditate. auget enim patrimonū dictum debitū si solutū postea fuerit: & nō auget si non fuerit solutum. & ita ex euentu auget vel non auget, sicut & debitū conditionale: quod quidem computatur in patrimonio eo modo quo plane dicam. j. eo. l. in quantitate. §. magna. Scias etiā quòd si dictus debitor soluat hæredi meo dictum naturale debitū, hæres capit iure hæreditario. vnde si rogaui hæredem meum quòd restitueret hęreditatem meam Sępronio, illud etiam debitū naturale sibi solutum debet Sępronio restituere. Vi.

d Limita si eodem iure succedant. nā vbi vn[9] iure institutionis, alter per contra tab. succederet, non haberet locum ius adcrescē di. nā Bar. in. l. fine. §. ex duobus. §. de iu. patro. Bal. in auth. ꝓterea. C. vnde vir & vxor Nihil est secum. Pan.

e Conditionalia. nam primi anni purum, sequentium conditionalia sunt, scilicet si viuat legatarius: vt &. §. de an. lega. l. iiij. at stipulatio est vna: vt &. j. de dona. cau. mor. l. senatus. §. fina.

f Cautioni. & poterit æstimari: vt dicitur. j. eo. l. hæreditatum. sed aliter: vt. j. eo. l. Titio. & ibi dices. H.

g Edicto. vt. j. tit. j. l. j. in prin. Accursius.

h Id quod natura. vt pacto nudo: vt. §. de pactis. l. j. & l. iuris gentiū §. sed cum nulla.

i Solutum. errore iuris. secus si facti. quod dic vt. C. de iuris & facti igno. l. cū quis. Acc.

k Computandum. scilicet totum. sed tantum quantum vendi potest, aut cautionibus explicatur, & euentus expectatur: vt hic, & infra, eodem. l. in quantitate. §. magna. & j. eo. l. quærebatur.

l Sed Iulianus. non corrigendo, sed addendo.

m Ex euentu. si fuerit quandocumque solutum etiam post mortem. & de hoc cauebit, vt dixi. Sed contra. j. eo. l. in quantitate. in princip. & instit. eo. §. quantitas. vbi tempus mortis inspicitur. Solu. hic videtur fuisse in bonis tempore mortis si fuerit postea solutum, & hoc ex vi naturalis obligationis. ibi vero in fructibus & partu & similibus nulla erit omnino obligatio.

n Venturum. vt &. j. ad Treb. l. quāuis. in prin. &. l. si hęredi eius.

o Liberetur. idem est e conuerso: vt. §. de euic. l. si ei. §. si is. & C. de pactis. l. debitoris. Sed quidam hoc secundo casu dicunt solutione liberari non confusione quasi ante alia sibi soluat creditor: vt. j. de fideiuss. l. si debitori creditor. & de solu. l. Stichū. §. aditio.

p Computetur. capit enim iure hæredis, id est, quia hæres est liberatus: vnde computat: vt. j. eo. l. quod autem. etiam si non est soluendo: vt. j. eodem. l. quærebatur. Item & quod debet naturaliter tantum: vt. d. §. aditio. &. §. de peti. hære. l. si quid possessor. §. j. nam talis debiti datio magis est solutio quàm donatio: vt infra, de dona. l. hoc iure. §. penul. H.

q Deduci. scilicet vt æs alienum. Accursius.

De impensa.] CASVS. Instituit mihi hæredē Titium, & multa ab eo legata reliqui, & decessi: & hæres fecit mihi fieri monumentum de pecunia hæreditaria. numquid in ratione legis Falcidiæ detrahet hæres dictam pecuniam tanquam æs alienum, vt sic minora soluat legata? Et dicitur quòd sic, si necessarium fuit extruere monumentum. Sed quid si ego testator iussi vt hæres meus expenderet in monumento & in funere meo. c. numquid si tota. c. expēdat hęres, deducet ea in ratione legis Falcidiæ? Et dicit quòd non amplius deducet quàm quod funeris causa consumptum est: nisi species monumenti esset modica, quia tunc etiam expensam monumenti deduceret. non enim ita necessaria est ædificatio monumenti sicut est necessarium & necessaria funus & sepultura. & ideo si alicui legata est pecunia vt inde faciat monumentum, bene detrahetur eius Falcidia. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

f Glo. bene dicit quoad arrogationem. Ang. Immo. & Alex. sed non quoad rationem tex. Vin.

g Cl. innuit quòd hic sit distinguendum sicut in. §. præcedēti. dissplicet tamen Bar. Alex. & Vincen.

Si cohæredem.] CASVS. Titius instituit me & Seium hęredes, & meam partem exhausit legatis, & partem Seij non grauauit, & decessit. postea ego & Seius adiuimus hæreditatem, & postea ego arrogaui dictum Seium meum cohæredem. certè in ratione legis Falcidiæ perinde separatur mea portio à sua, atq; si hæres ei extitisset post aditam ab eo hæreditatem. est enim arrogatio quædam species successionis in vniuersum. tali autē modo debet separari mea portio grauata à sua nō grauata: quia non debet prodesse legatariis quibus à me legatum est per testatorem portio non grauata cohæredis mei prædicti quam habeo per arrogationem per me de eo factam. & hoc ideo, quia iam erat hæreditas adita ab eo vt dictum est: quia si nō esset adita, tunc bene prodesset legatariis meis: vt. §. ead. l. §. id quod. in prin. Viuianus.

Si in annos.] CASVS. Seius legauit Titio centum in annos singulos, quo casu dicitur legatū primi anni esse purum: vt. §. de an. leg. l. si in annos singulos. &. l. cum in annos. &. ll. sequentibus. Itē tot alia legata reliquit quibusdam, quòd certum erat habere locū Falcidiam. nunc quæritur, qualiter debet detrahi Falcidia de dicto legato annuo? Et dicitur quòd hæres debet soluere Titio legatario legata incontinenti pro tot annis quantum verisimile est quòd viuat idem legatarius. de qua verisimilitudine habes. j. eo. l. hęreditatem. & de his Falcidia debet detrahi, & ipse debet cauere hæredi, quòd si ante decesserit quàm æstimatum sit eum posse viuere, restituet hæredi illud quod aparuerit eum plus accepisse nomine legatorum quàm debuerit. Viuianus.

c Post aditam. quid si ante? Respon. idem: [f] vt. §. proxi. §. nam vt supra, iure adcrescendi: ita hic [g] iure potestatis quæritur hæreditas: vt supra, de adquiren. hæreditate. l. qui in aliena. §. sed & si quis hæres. Azo.

d Extitissem. est enī quędā species successionis arrogatio. instituper quas pso. no. adqui. §. fi. hodie cōtra: vt instit. de adqui. per ar.

Cautela Bartoli.

Cautela Bartoli.

BIU Cujas

Eo nomine. No. differentiam inter funeris impensam, & monumẽti: vt prima deducatur: vt hic, & ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. ff. quarta autem. & instit. e. §. cum autem. & licet dicat dic quanta est facta: dic tamen quòd non vltra voluntatem defuncti, sed minus quãdoque inspecta dignitate & facultatibus. quæ dic vt. ff. de relig. l. at si quis. §. æquum. Sed quidam dicunt [a] etiam plus, si parum taxauit. argu. ff. de verbo. signifi. l. cum in testamento. In secunda scilicet monumenti, dixit Sabinus deducendum, Marcellus quòd non deducitur vt æs alienum, vel expẽsa, vel ad hoc legata, vt hic. Et si quæras quanta sunt facienda: dic aut testator taxauit, & tunc minus, nõ plus potest expendere hęres vel in legato dare in præiudicium legatariorum: minus autem sic, vt dixi. & i funere: vt. ff. de pet. hæred. l. hæreditas. §. j. & de neg. gest. l. qui alienam. §. libertos. & de relig. l. at si quis. §. æquum. Sed contra in vtroque infra, de verbo. signi. l. cum in testamẽto. vbi plus potest, non minus. [b] Solu. vt ibi. Aut nõ, & tunc minus quàm potest debet expendi: vt infra. l. proxi. & semper deducitur Falcidia. Sed nõne expensa monumenti est funeris? Respon. sic, si non habet sepulchrum vbi humetur, & tũc est vt æs alienum. si autem habet, tunc non. & sic intelligitur. ff. l. proxi. & secundum hoc corrigitur Sabinus per Marcellum in monumẽto. Sed alij distinguunt: [c] sit necessaria expensa monumẽti: vt tũc bene dixerit Sabinus. an non: & tunc Marcellus. quod potest esse verum si adeo fuit necessaria, vt sine ea humari nõ potuerit. & sic potest dici etiam funeris impensa.

monumentum extruere. Marcellus consultus an funeris monumẽtiq; impensa, quantam testator fieri iusit, in ære alieno deduci debeat? respõdit nõ amplius eo nomine, [a] q̃ quod funeris causa consumptũ [b] sit, deducendum. Nam eius quod in extructione monumenti erogatum est, diuersam esse causam. Nec enim ita monumenti ædificationem necessariã esse, vt sit funus, ac sepultura. idcirco eum cui pecunia ad faciendum monumentum legata sit, Falcidiam passurum: [c]

II. MARCELLVS libro vicesimo secundo Digestorum.

NEc amplius concedendũ erit, q̃ quod sufficiat ad speciem [d] modicam monumenti. [f]

Quod hæres adquirit ex sua diligentia, vel alterius stultitia, non computatur in hæreditate. Alexand.

III. PAVLVS libro singulari ad legem Falcidiam.

SI hæres institutus eam hæreditatem quæ soluendo non est, vendiderit: vix [e] quidem poterit persuaderi non fuisse eam hæreditatẽ soluendo, quæ emptorem inuenerit: vera autem ratione nihil legatariis debebitur: quia magis ex stultitia [f] emptoris habere videtur hęres institutus, quàm ex bonis defuncti. Nam & econtrario si malè vendiderit res hæreditarias, nõ erit hoc legatariorum detrimẽtum. Ita ergo commodũ [g] debet esse hæredis, si bene res administrauerit. Sed & si is qui soluendo non est, legauerit, & hæres cum creditoribus decideri [h] ne solidum solueret, & ob eam decisionem factum sit vt aliquid retineret: nihil tamẽ legatariis debiturum, quia eam pecuniam non ex hæreditate, sed ex decisione [i] habeat.

Parta sunt relinquere decẽ annua reipublicæ, vel relinquere solũ triginta semel tantum quoad imponendam rationem legis Falcidiæ. hoc dicit. Alexander.

[f] Item si reipublicæ [k] in annos singulos legatum sit: cum de lege Falcidia quæratur, Marcellus putat, tantum videri legatũ, quantum sufficiat sorti [l] ad vsuras trientes eius summæ, quæ legata est, colligendas. [m]

Potest quis causam dominii sibi mutare noua causa extrinsecus superueniẽte. Bar.

IIII. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum.

FVndo legato mihi sub cõditione, pendẽte legati cõditione: quia magis ex stultitia emptoris habere videtur hęres institutus, quàm ex bonis defuncti. Nam & econtrario si malè vendiderit res hæreditarias, nõ erit hoc legatariorum detrimẽtum. Ita ergo commodũ debet esse hæredis, si bene res administrauerit. Sed & si is qui soluendo non est, legauerit, & hæres cum creditoribus decideri ne solidum solueret, & ob eam decisionem factum sit vt aliquid retineret: nihil tamẽ legatariis debiturum, quia eam pecuniam non ex hæreditate, sed ex decisione habeat.

Parta sunt relinquere decẽ annua reipublicæ, vel relinquere solũ triginta semel tantum quoad imponendam rationem legis Falcidiæ. hoc dicit. Alexander.

Item si reipublicæ in annos singulos legatum sit: cum de lege Falcidia quæratur, Marcellus putat, tantum videri legatũ, quantum sufficiat sorti ad vsuras trientes eius summæ, quæ legata est, colligendas.

Potest quis causam dominii sibi mutare noua causa extrinsecus superueniẽte. Bar.

IIII. PAPINIANVS libro sextodecimo Quæstionum.

FVndo legato mihi sub cõditione, pendẽte legati

hæredem: & à me quibusdã multa legata reliquit etiam vltra dodrantem,ita q̃ habere debet locum Falci.in testaméto suo. & decessit dictus Seius. & postea extitit cõditio dicti legati mihi à Titio relicti,non in ratione legis Falcidiæ. quæritur,nũquid dictus fundus mihi per Titium sub conditione legatus intelligatur esse meo iure legati,an vero iure hæreditario, quasi habeam eum à Seio hærede,& nó à Titio primo testatore? Et dicitur q̃ intelligitur esse meus iure legati mihi à Titio relicti. nam potest esse fundus prædictus meus ex causa legati: quia extitit cõditio legati, vt dicit litera: & ex quo habeo ex causa legati dominium eius,non possum habere iure hæreditario. nã alicuius rei dominium ex pluribus causis habere non possum.si ergo meus dictus fundus est ex causa legati, detrahetur vt æs alienum de hæreditate hæredis qui me instituit: & sic in ratione legis Falcidiæ non proderit legatariis quibus ipse hæres Titij legauit, si autem iudicaretur me habere dictum fundum iure hæreditario quasi ex hæreditate hæredis,bene prodesset dictis legatariis.Viuianus.

tione hæres me hæredem instituit, ac postea legati conditio extitit.in Falcidiæ ratione[a] fundus, non iure hæreditario, sed legati,meus esse intelligitur[b].

Non vitiatur res si venit in eum casum in quem non potuit inchoari,si casus superueniens tendit ad eundem effectũ cum primo. Bartolus.

a *Ratione.* per me detrahenda.Accursius.

b *Intelligitur.* sed quare nó ex vtraq; causa est meus? Respõ.quia nó possum[a] esse dominus ex pluribus causis: vt.j.de reg.iur.l.non vt ex pluribus.licet possidere sic:vt.j.de acquiren.poss.l.iij.§.ex pluribus.detrahã ergo hunc fundũ vt æs alienum:vt.C.de bo.aucto.iudi poss.l.j.&.j.e.l.in ratione.§.quod vulgo. Item no.mutari mihi causam dominij: quia primo eram dominus ex pura institutione,postea ex legato purificato.sic.ff.de hæredi inst.l.iij.§.qui fideicommissariam. & fit hoc extrinseca[b] causa superueniente[c]: aliàs nó possem,sicut nec in possessione:vt.j.de acquiren.possess. l.iij.§.illud.Sed cõtra.huic.ff.de act.emp. l.cui res.vbi non habeo ex causa legati cum est mihi legatũ in euentum cõditionis si medio tempore emi. Sed dic ibi, non habeo.i.videor nõ habere nisi repetam pretiũ: verũtamen habeo ex causa legati: & ideo nõ ago actione ex testaméto,à qua est liberatus hæres:sed actione ex empto,quasi nó tradiderit,& quasi egomet mihi euicerim. Sed huic respõsioni obstat.ff.de leg.j. l.plane q̃ si rem. vbi dicit q̃ ad pretium cõpetit actio ex testamento. Sed ibi non ab hærede emi,sed ab extraneo cuius erat:& ideo peto pretium ab hærede qui nõ est liberatus:vt insti.de leg.§.si res aliena.& facit.ff.de leg.j. l.huiusmodi.§.qui seruũ.in prin. Sed in fine cõtradicit ibi,quòd si iudicio & cætera.vbi agitur ex testamento ad pretium . Sed & ibi dicas[d] quòd emi ab extraneo:licet superior pars.§.loquatur cũ emi ab hærede.& facit.ff.titu.j.l.si fundum.&.ff.de leg.j.l.si fundum.in princ.&.l.si mihi Sempronius. &.j.eo.l.si à me tibi. &.l.cum dotem.&.l.sed si vsusfructus.§.j.

a Sequũtur hanc gloß. Bart.Pau. & Vincen.

b Et vetustiore: aliàs secus.Pau.

c Placet Bar.Pau. & Alex.

d Hac violat text.& displicet Bar.Ang. Alexã.& Vincen.

Verbis legati.] CASVS. Titius pollicitus fuit reip.x.ex aliqua iusta causa,puta ob honorem,vel similem causam,vel sine causa pollicitus est:incepit tamen facere quod pollicitus est,& sic bene tenetur dictæ reipub. vt.j.de polli.l.j.§.j.fecit postea dictus Titius testamentũ, & instituit sibi hæredem Seium, & legauit vel per fideicõmissum reliquit dictæ reipub. dicta.x.quæ ei ex pollicitatione debebat,& multa alia legata quibusdam reliquit,& postea decessit dictus Titius testator. nunc Seius hæres trahens cum legatariis ratione Falcidię vult etiam de dictis decem detrahere Falcid.reip.nũquid potest? Et dicitur q̃ non: quia respu.nó debet habere dicta.x.ex legato,sed ex pollicitatione:quia legatum non valet,eo q̃ nullum cõmodum cõsequitur respub.propter dictum legatũ.secus si respub. cõsequeretur cõmodum propter legatum:quia tũc valeret legatum,& de cõmodo detraheretur Falcidia.itaque si debiti modũ testamento dictus testator excesit,puta quia legauit reipub.xv.cum ex causa pollicitationis prius factæ deberet decem,tantum in quinq; valebit legatum, & de quinque detrahetur Falcidia,& propter dicta quinq; superflua potuisset testator relinquere fideicõmissum alij à dicta repub.quia in quinq; videtur honorata respub.per testatoré,& in dictis quinq; grauari potest per eũdem testatorem . Sed & si testator debebat reip. decem in diem,vel sub cõditione,& illud legauit ei pure, & sic dies aut cõditio fecit vtile legatum:certè in hoc casu non petet respublica actione ex testamento vtilitatẽ tantum repræsentationis factæ per legatum , sicut in superiori casu petitur tantũ superfluum debiti,imò petetur hic totum creditũ factum purum per legatum: semper tamen dico q̃ de solo cõmodo detrahetur Falcidia etiam in hoc casu:vt.ff.e.l.j.§.si quis. Sed pone q̃ conditio dicti crediti vel dies venit viuo dicto testatore,eodémq; debitore qui illud debitum pure legauit, & sic peruenit legatum ad eum casum à quo incipere non poterat.certe nó cõstituitur propter hoc irritũ dictum legatũ.nam à principio valuit cum relictum fuit. quod autem ab eo casu incipere non potuerit, dicit principium huius l.Viuianus.

testamento dominus excesserit,superfluum[e] dumtaxat Falcidia minuetur: quare nec fidei cõmitti legatarij poterit[f]. Quòd si dies aut conditio legatum fecerit[g], non vtilitatis æstimatio,sed totũ petetur quod datum est[h]:nec si viuo testatore dies venerit,aut cõditio fuerit impleta, fiet irritum[i] quod semel competit.

c *Non necessario.*i.nõ vtiliter.Accursius.

d *Necesse est.*quod est quando cum causa,puta ob honorem, vel etiam sine causa,sed incepit: vt infra, de pollici.l.j.in princip.

e *Superfluum dumtaxat.* vt no.ff.eod.l.j.§.si creditori.

f *Potest.* in eo quod erat debitum : in eo quod est vltra, sic: vt dixi.ff.e.l.j.§.si creditori.Accursius.

g *Fecerit.* vtile, sub. quia debitum erat in diem vel sub conditione:vt.ff.de leg.j.l.si creditori.&.l.sequenti.Accursius.

h *Datum est.* id est,relictũ.& petetur ex causa legati.Accursius.

i *Irritum.* imò fiet vtile: vt.ff.de lega.ij.l.debitor.ij.respon. Sed expone vt ibi.i.sine commodo[c]: valet tamen,& actione ex testamento peti poterit: vt hic,& insti.de lega.§.si quis debitori.versi. potest. Vel illud est ius vetus:sed hic & institu.eo.est ius nouum. Vel ibi recitat[f] quorumdam opiniones, quæ hic & institu.reprobantur. Item not.quòd non vitiatur beneficium ex superueniẽti casu[g]. Sed argu.contra.ff.de iis quæ pro non scrip.haben.l.iij. & ad leg.Aquil.l.quia in eum . ADDITIO. Dic quòd hic ex pacto, & illam non deducet. nam cum mulier decedit, sunerandã est pro portione rata ex dote quæ penes virum remanet, & de ex cæteris bonis mulieris. vnde si in dote fuerunt centum, vt dictum est, in hæreditate autem ducenta:duas partes sumptus funeris inferet vir prædictus vt hæres , & tertiam de suo proprio pro dote: vt.ff.de relig.l.Celsus.&.l.seq.& hic.Viuianus.

Si vir vxori.] CASVS. Titia nupsit Seio,& dedit ei in dotem centum,& fecerũt simul pactum q̃ si mulier prædecederet,vir lucraretur dictã dotem.postea mulier fecit testamentũ, & instituit sibi hæredem dictũ suum virum.habebat enim mulier alia præter dotem,& ab eo reliquit quibusdã multa, & decessit. postea dicta mulier & vir idem; hæres expendit.c.in funus eius. postea contrahit ratione Falcidiæ cum legatariis.dicit idem vir se velle detrahere vt æs alienũ dicta.c.quia funeris impensa solet deduci vt æs alienum:vt.ff.eo.l.j.in fin. Quæritur, nũquid possit integra dicta centum deducere? Et dicitur q̃ non:quia non videtur impendere tota.c.quasi hæres,imò partem quasi hæres.& illam deducet, & aliam partem de suo proprio propter dotem quam lucratus est ex pacto , & illam non deducet. nam cum mulier decedit, sunerãda est pro portione rata ex dote quæ penes virum remanet, & de ex cæteris bonis mulieris. vnde si in dote fuerunt centum, vt dictum est, in hæreditate autem ducenta:duas partes sumptus funeris inferet vir prædictus vt hæres , & tertiam de suo proprio pro dote: vt.ff.de relig.l.Celsus.&.l.seq.& hic.Viuianus.

k *Si vir.* Berta dedit.c.in dotem sub pacto q̃ vir lucretur dimidiam.hęc decesit,&.xx.in funus eius impendit vir.certe.x.de suo, & sic non de hæreditate, alia.x.videntur de hæreditate impensa vt.ff.de relig.l.Celsus. &.l.seq.cum ergo contra legatarios deducit Falc.secunda.x. quæ impendit vt hæres, deducit vt æs alienũ: vt.ff.e.l.j.in fi.nam de primis nõ est quæstio:quia non sunt de hæreditate mulieris[h] .sed cum vir impendit decem pro se, & decem de hæreditate: in quam causam videtur primo impendisse? Videtur in vtrãque pro rata impendisse, cum nulla sit antiquior : vt.j. de solu.l.illud. Vel verius[i] primo in eo quod suo nomine: vt eo. titu.l.& magis.&.C.de do.promiss.l.fin.Et no.q̃ qui impendit in funerando,non ob hoc ipsum videtur gerere pro hærede: vt.ff.de relig.at si quis.§.plerique.&.ff.de acquir.hæred.l.pro hærede.nisi forte qualitas personarum aliud inducat: vt ibi not.nec ob.quod hic dicit quòd videtur impendere quasi hæres id tantum quantũ de hæreditate impendendum erat:quoniam hic constabat eum esse hæredem,& iam gessisse pro hærede:sed dubitabatur an totam impensam fecisset vt de hæreditate , an partem ex dote quã lucrifecerat. & sic sunt ex suo proprio.Accursius.

Conferre.

BIU Cujas

a *Conferre.* id est, impendere, quod erat decem.

Lege Falcidia.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & legaui Seio seruitutem eũdi per fundum meum, & quibusdam aliis multa alia legata reliqui, & decessi. nunc quæritur, qualiter de dicta seruitute debeat detrahi Falcidia. & certe cum diuidi nõ possit, debet hæres eam præstare integrã Seio legatario, & legatari[a] debet offerre hæredi partem æstimationis seruitutis eiusdem scilicet tantam quantã amplius cepisse videtur legatarius quàm liceat ei capere per Falcidiam, id est quartam: vt &. ff. de legat. ij. l. cum filius in prin. & non aliter legatario præstabit hæres integram seruitutem prædictam, quàm si ipse legatarius præstet ei dictam æstimationis partem. Viuianus.

b *Seruitus.* realis vel personalis, excepto vsu fructu solo: vt. ff. eo. l. j. §. si vsusfructus.

c *Restituetur.* i. præstabitur legatario. & hoc opposita [a] exceptione doli: vt. j. de excep. do. l. pure. §. j. Accursius.

d *Nisi partis.* i. pars æstimationis [b]. sic. C. cõmuni diui. l. j. & supra, de lega. j. l. cum filius. in princip. pars enim seruitutis nulla est. sed secus est in libertate, quæ Falcidiam non patitur: vt supra, de inoffic. testa. l. Papinianus. §. quarta autem. & d. l. cum filius. Accursius.

In lege Falcidia.] CASVS. Institui mihi hæredes Titium & Seium, & multa legata ab eis reliqui, & damnaui Titium quòd ipse solus solueret Gaio centum quæ ego ei debebam, & decessi. nunc Titius & Seius hæredes detrahunt rationem Falcidiæ cum legatariis, & Seius vult ita bene deducere medietatem de dictis. c. tanquam æs alienum, ac si ipse esset damnatus soluere. nunquid potest? Et dicitur quòd non: imò solus Titius damnatus deducet integra dicta. c. de sua parte. nam quilibet eorum est hæres pro dimidia, & quilibet debet soluere medietatem legatorum, & Titius debet soluere integra dicta. c. creditori. vnde ipse solus ea deducere debet de sua parte. Viuianus.

e *Quod.* scilicet totum.

f *Ipse solus.* id est, ipse solus tenetur creditoribus: quod falsum est [c]: vt. C. si cer. pet. l. j. & instit. de fideicom. hære. §. sed illud interest. Vel dic d id est, solus deducet totum, & de tota hæreditate, non tantum de sua parte. imò certe secundum Hu. [c] de sua parte tantum: quia testator damnauit eum in hoc. vnde cum in singulis hæredibus ratio legis Falcidiæ imponitur: vt. j. eod. l. in singulis. & instit. eo. §. & cum quæsitum. &. §. cum autem. ipse solus detrahet: quia ipse soluere debet, non cohæres. licet enim ambo possint cõueniri [f], tamen agit alter actione ex testamento contra hũc non soluentem: vt supra, de lega. j. l. seruo legato. §. si testator. & de lega. ij. l. cum ab vno. licet lex illa videatur aliquantulũ obstare. Sed expone vt ibi no. [g] & facit. ff. fami. ercis. l. his. §. sed & cum monumentum. &. l. si filia. §. Papinianus [h]. &. §. idem Papinianus. sed an de hoc quod legatur cohæredi, fiat illa detractio? quod videtur [i], vt dicto. §. Papinianus. Accursius.

In lege Falcidia.] CASVS. Titius seminauit fundum suum, & postea fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Seium, & multa legata ab eo quibusdã reliquit, & postea decessit. & tempore mortis suæ fructus dicti fundi erãt maturi, & postea hæres percepit eos fructus. nunc volũt legatarij q̃ dicti fructus augeant hæreditatem, ita q̃ ipsi maiora legata percipiant non obstante Falcidia. nunquid debent cõputari in hæreditate? Et dicitur q̃ sic. fœtus est in ventre ancillæ: quia ille nũquam auget hæreditatem. & est ratio: quia partus nondum editus non recte dicitur fuisse homo: fructus autem pendentes & maturi tempore mortis testatoris dicuntur esse pars ipsius fundi in quo pendent. Viuianus.

g *Mortis tempore.* subaudi, maxime. Sed cõtra. j. eo. l. in ratione. ij. in. ij. respon. vbi dicit fructus nõ augere hæreditatem. Sol. [k] hic erant sati tẽpore mortis, & sic pars rei: & sic auxilio terræ pretioff. Infort.

res impendisse: sed deducto eo quod quasi dotis nomine, quã lucrifacit, conferre [a] debuerit.

Si legatur indiuiduum, & imminet Falcidia, debet æstimari: & de eius æstimatione Falcidia detrahi. hoc dicit. Alexan.

VII. PAPINIANVS libro septimo Quæstionum.

LEge Falcidia interueniente, legata seruitus [b], quoniã diuidi non potest, non aliter insolidum restituetur [c], nisi partis [d] offeratur æstimatio.

VIII. IDEM libro quartodecimo Quæstionum.

IN lege Falcidia*, æris alieni rationem in hæreditate relicti, quod [e] vnus ex hæredibus soluere damnatus sit, ipse solus [f] habebit.

Fructus pendentes dicuntur pars rei, & ipsam reddunt pretiosiorem. secus in partu existente in ventre. Bartolus.

IX. IDEM libro nonodecimo Quæstionum.

2 IN [lege] Falcidia placuit vt fruct' postea percepti, qui maturi mortis tempore [g] fuerunt, augeant hæreditatis æstimationem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuisse pretiosior. circa ventrem ancillæ [verò] nulla temporis admissa distinctio est [h]: nec immeritò: quia partus nondum editus, homo non rectè fuisse dicitur.

X. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

QVod [i] supra quadrantem ad* hæredem potest peruenire [k], supra dodrãtem in pecunia [l] legatum [m] non onerat [n] hæredem: veluti hæreditas pupilli, si fortè substitutus sit exhæredato [o] qui patri pupilli hæres extitit [p].

XI. IDEM libro vicesimonono Quæstionum.

Qvod supra.] CASVS. Filium meum impuberem exhæredaui, & institui hæredem mihi Titium, & ab eo instituto reliqui quibusdam legata vltra dodrantem: ita quòd habet locum de iure Falcidia. & postea dictũ institutum substitui dicto meo filio, quod possum de iure facere: vt. ff. de vulgari substitutione. l. prima. §. substituere. & ita dictus Titius institutus & substitutus sperat habere hæreditatẽ filij mei ex substitutione: non tamen adhuc est ei delata. nunquid hæc spes onerat eundem Titium vt tantum plus videatur habere in mea hæreditate quãtum est hæreditas filij mei quam habere sperat: vt sic tantum minus detrahat nomine Falcidiæ de legatis à se relictis? & certe non onerat eum. & ita construe literam, legatum in pecunia supra dodrantem non onerat hæredem. subaudi, eo. i. ideo: quòd, id est, quia ad hæredem potest peruenire sibi aliquid quod sit supra dodrantem, id est quod sit vltra quadrantem quem debet habere in mea hæreditate: quem quadrantem non reliqui ei integrum: vt. ff. dixi, veluti hæreditas &c. sed & nominaliter potest poni illud verbum, quod, in princ. l. hoc modo: Illud quod supra quadrantem ad hæredem potest peruenire, non onerat hæredem. & subaudi, cum est legatum ab hærede instituto in pecunia supra dodrantem, veluti hæreditas &c. Viuianus.

i *Quod.* id est, quia. vel propriè: & dic, pupillum [o] exhæredaui, & extraneum instituisse quem pupillo substitui, & primis tabulis institutum vltra dodrantem grauaui. certe non propter hoc minus detrahit Falcidia quòd habet spem substitutionis. Accursius.

k *Potest peruenire.* id est, possibile est: ad hoc tamen delata non est, vt dixi. Alij secundo ponunt casum etiam quando iam delata est: quia iam pupillus decessit, sed nondum substitutus adiit [p]. & alij dicunt, si pupillus fuisset institutus. nam tunc statim potest adiri à substituto, imò etiam ex necessitate debet [q]: vt. C. de iur. delib. l. quidam. solida legata præstat non deducta Falcidia: vt infra, eod. l. qui fundum. §. qui filium. &. §. sequen. quæ positio satis placet. Accursius.

l *In pecunia.* secus si non est pecuniarium: vt libertas quæ gratuat hæredem, vt Falcidiam non detrahat [r]: vt supra, de inoffic. testa. l. Papinianus. §. quarta autem. Accursius.

m *Legatum.* in primis tabulis, secus si in secundis: vt. j. l. proxi. §. pen. & vlti.

n *Non onerat.* quin detrahat Falcidiam.

o *Exhæredato.* pupillo. Accursius.

p *Extitit.* nam idem fuit patri institutus, & pupillo exhæredato substitutus. Accursius.

In ratione.] Ita ponas hic exemplum siue casum: Institui mihi hæredem Titium, & seruo meo Sticho legaui centum sine libertate, & multa alia legata quibusdam reliqui, & decessi. Certe

l Neq; etiã vacca propter fœtum. Ang. Ale. & Vincent.

m Secus vsucapio. l. si aliena. §. postquã fuerit editus. Alex. licet Alex. dicat quod ad li. be. agno. siue rescriptũ P. & Imo. principum super eo: vt sentiant op posſum. sentiant op posſum. cien. l. j. §. ex hoc rescripto. secus tamen quoad eum qui emit ancillam prægnantem, qui videtur emisse partum tanquam eius partem: vt. ff. de lega. ij. l. si quod ex Pamphila. Item nõ obstat quod videtur natus: vt supra, de statu. ho. l. qui in vtero. quia nihil hic de suo commodo quæritur [n], sed hæredis & legatariorũ commodo & incommodo. Item si quæras & est notandum quando fructus computantur in quartam, dic vt. j. e. l. Paulus respondit. §. j. &. ij. Accursius.

**Flo. apud hæred.*

n Sequuntur hãc Bar to. & Vin. & est notandum Alexan.

o Approbatur per Barto. & Pau.

p Idem si adiuerit secũdũ Pau. & Vinc.

q Placet Pau. Alex. & Vincen.

r Idẽ Vin.

dictum legatum quod reliqui seruo meo, non valuit: vt supra, de lega.j.l.plane.j.§.si cõiuncti.secundo respõso.vnde hæres apud se retinet illud legatum, & sibi debet in Falcidiam imputare, vt prosit aliis legatariis. & idem est in omnibus aliis retentionibus quas fecit hæres de quibusdam legatis à se relictis,& ea non præstat legatariis quibusdam propter aliquã iustam causam,& sibi retinet: & ideo dicit litera,retentiones omnis tẽporis & cætera. quia siue à principio nõ valeat legatum,vt dictum est, siue valeat, sed ex accidenti factũ est inutile, semper hæres sibi retinet, & imputat sibi in Falcidiã: vt hic, & infra, eod.l.non est dubium. &.l.sequenti. [*SI SERVVS.*]Institui mihi hæredẽ Titium, & reliqui Sticho seruo meo libertatem sub conditione, si nauis ex Asia venerit vsque ad annum: & multa alia legata quibusdam reliqui.& decessi: & Titius adiuit hæreditatem meam.& post ea ante impletam conditionem libertatis decessit dictus Stichus. Certè si impleta fuerit postea quandocumque conditio prædicta libertatis, non videbitur dictus seruus periisse hæredi,imò legatariis:vt tanto minus videatur in hęreditate fuisse,quantum valebat seruus.Si autem defecerit conditio libertatis post mortem dicti serui, tunc ratio trahit in contrarium, scilicet vt hæredi periisse videatur,vt scilicet tantum plus videatur in hęreditate habere, quantum valebat statuliber tempore mortis: vt sic aliis legatariis prosit illud. Quamuis autem ita distinxerim,tamen imperatores Marcus & Antoninus decreuerunt tantum hæredi periisse spreta dicta distinctione, quanti statuliber moriens fuisse videbitur: & ita mors dicti serui semper spectat ad damnum hæredis siue hæreditatis, & non ad damnum legatariorum: vt.ĩ.ea.l.§.si seruus.quę solet contraria signari: sed est cõcordantia secundum prædicta. & secundum prædicta habeas.§.ibi, hæredes quibus &c.Viuianus.

Aliàs incipit hic.§.hæredes.& secundum illum intellectum ponit hic.d.Viui. casum.

IN ratione legis Falcidiæ retentiones[a] omnis tẽporis hæredi in quadrantẽ imputantur.

Illud quod si extaret, non æstimaretur: hæredi non imputatur. aliàs secus, etiam si est peremptum.Bartolus.

¶Si seruus sub conditione libertate data, vita decesit: si quidem impleta cõditio quandoque fuerit,hæredi non videbitur periisse. Quòd si defecerit,in contrarium ratio trahit[b]: sed quanti statuliber, moriens fuisse videbitur[c].

Ex facto quod trahit originem testatore viuente,non computatur in quartam. Bar.

¶Imperator[d] Marcus Antoninus decreuit† hæredes quibus pars bonorum ablata est, non in ampliorẽ partem quàm pro ea parte quæ relicta est[e], legatorum nomine teneri. ¶Cùm quidã parte dimidia bonorum adẽpta[f] fuisset relegatus,idẽmque prouocatione interposita, testamento postea facto[g] obiisset, atque post mortem eius nõ iustè appellatum[esse]pronuntiatum esset: quæsitũ est,vtrùm æris alieni loco pars dimidia abscederet[h],vt residua sola videretur fuisse in bonis, an verò[i] succurri hęredi necessarium esse videbitur?Sed videtur succurri debere, cùm animus litigantis,& obtinendi votũ hanc opinionem admittat.

Res peremptæ non æstimatur: quæ si extaret,non æstimaretur.Bartolus.

¶Si seruus testamẽto manumissus[k], ante aditã hæreditatẽ decedat: hæredi quidẽ perisse intelligitur.Sed cuius[l] pretij erit, qui si viueret[m],non æstimaretur? Nã & eos qui moriẽte domino ea valetudine affecti fuerant,vt eos nõ posse viuere certo prædictum est,non æstimantur. an vero videatur perisse legatariis,vt tantũ minus videatur esse in hæreditate?Et dicitur ꝙ hæredi perisse intelligitur.Sed quantum debemus æstimare dictum seruũ valere?Videtur ꝙ nihil,& sic superior responsio nihil videtur valere: & est ratio quare videatur nihil debere æstimari:quia etiam si nõ viueret post aditam hæreditatem,non æstimaretur.nam esset liber si viueret.legatum enim libertis cedit ab adita hæreditate, & non ante, vt dixi: & dicitur infra,quando dies leg.ced.nam cum libertas. Et sic tunc æstimari non posset: quia liberum corpus non recipit æstimationem: vt.ŝ. de iis qui dele.vel effu.l.j.§.sed cum homo. Sed certe ad hãc quę stionem non respondet iurisco. sed tu subaudias, hoc modo respondeo: tanti æstimabitur quanti statuliber fuisse videtur: vt.ŝ. ea.l.§.j.& ad ea probanda quæ dixit, adducit duo similia.primum est ibi, nam & eos &c. Secundum est ibi, nec aliud &c. & ambo sunt satis plana.Viuianus.

a *Et bene. Bart. Paul. Ale.Vinc. licet Imo. contra.*

a *Retentiones.* id est, quia non fuit legatum, & sic remansit, vel inutiliter: vel si vtiliter,postea aliqua ratione sit inutile:vt.j.eod. l.non est.&.l.nec interest.&.l.ex asse.&.l.in ratione.§.pe.& fin.& l.in quantitate.in fin.Accursius.

b *Trahit.* vt videatur hæredi perisse.

c *Videbitur.* scilicet eo casu quo deficit cõditio,& sic seruatur dicta distinctio.Alij reprobãt eam per hęc verba,in cõtrariũ &c. quod non placet.& no.ex postfacto apparere quod in præteritum fuerit: vt & supra,de rebus dubiis.l.quædam.Sed arg.contra.ŝ.de noxa.l.j.aliàs,si hæres dolo.Item contra huic.ĩ.e.l.§.si seruus.Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ille.§.concordat. Barto. Pau. Alexan.& Vincen.

Imperator.] *CASVS.* Hic.§.ponit regulam cuius potest poni exemplum in sequenti.§.regula est talis:Hæredes quibus pars bonorum ablata est,nõ tenentur nomine legatorũ ab eis relictorum in ampliorem partem quàm pro ea quæ remansit apud eos. Pone ergo ꝙ Titius commisit delictum propter quod fuit relegatus, & in sententia relegationis fuit ei adempta dimidia pars bonorum suorum. postea ipse appellauit à dicta sententia, & appellatione pendente fecit testamentum,in quo instituit sibi hęredem Seium, & multa ab eo quibusdã legata reliquit,& postea decessit. postea iudex appellationis pronuntiauit eum iniuste appellasse, & sic remansit sententia firma, in qua fuit ei adempta dimidia pars bonorum.Quæsitũ ergo fuit vtrum æris alieni loco pars dimidia bonorum quę cõtinebatur in sententia,ascenderet de bonis vt sola dimidia bonorũ residua videatur fuisse in bonis,vt sic de ea tantum teneatur hæres Titij legatariis, an videatur & verum sit ꝙ fuerit in bonis tempore mortis dicta dimidia quæ continetur in sententia, & sic hæres teneatur soluere solida legata mero iure: quia facta appellatione extinctum fuit pronuntiatum: vt.ĩ.ad Turpil.l.j. in fi.de æquitate autem succurri ei debeat,vt nõ teneatur præstare legata nisi pro parte quæ penes eum remansit. Et respon.quòd debet succurri bene hęredi prędicto modo:maxime cũ hanc opinioné admittat animus dicti Titij litigantis, & votum obtinendi in litigio.eo enim animo appellauit dictus Titius testator à dicta sententia cõtra se lata, vt vinceret,& bona sibi in sentẽtia adempta remanerent apud hæredem suum, & hæres de eis bonis solueret legata. non autem si non vinceret,& sic non remanerẽt bona penes hęredem. [*SI SERVVS.*] Titius instituit sibi hęredẽ Seium, & dedit Sticho seruo suo libertatẽ. & multa alia legata quibusdãre liquit,& decessit. postea dictus seruus decessit antequam hęres adiret hæreditatem, & sic antequam esset liber,& postea hæres adiuit hęreditatem.nũc est quęstio inter hæredẽ & legatarios cui perisse videatur dictus seruus,vtrum hęredi,vt sic tantum plus videatur esse in hęreditate,quantum valuit seruus,& sic minus detrahatur legatariis nomine Falcidiæ.

b *Trahit.* vt videatur hæredi perisse.

c *Relicta est.* id est, remansit penes eos.& facit.C.si pen.ap.l.iij. & supra,titu.j.l.Plautius.&.ŝ.de leg.iij.l.fi.§.fin.& de vulg.fub.l. & si contra.&.ĩ.proxi.§.

d *Imperator.* aliàs est.§.aliàs non.& intelligũt correctam proximam distinctionem.nam non distinguitur defecerit conditio vel non. Vel melius dic quòd refertur ad casum tantum quando deficit[b] conditio,vel facias hic.§.& omnia hæc cessant.

e *Relicta est.* id est, remansit penes eos.& facit.C.si pen.ap.l.iij. & supra,titu.j.l.Plautius.&.ŝ.de leg.iij.l.fi.§.fin.& de vulg.fub.l. & si contra.&.ĩ.proxi.§.

f *Adempta.* expresse.nam si tacite[c]& mortuo reo pendente appellatione vt crimen extinguitur,sic & quęstio bonorum: vt.C.si pen.appel.mors interue.l.iij.&.C.si reus vel accu. mor. fue.l.fi.& no.ꝙ relegato nõ debent auferri bona[d] in totũ vel in partem.ne causa:vt.ĩ.de interdic.& relega.l.relegatorum.§.ad tempus.

g *Testamento postea facto.* pendente appellatione, quod fieri potuit: vt supra,de iniusto testa. l.si quis exhæredatus.§.hi autem. & infra,de pœnis.l.ij.in fin.

h *Abscederet.* ipso iure.Accursius.

i *An vero.* id est,an videatur. & verum est quòd fuerunt in bonis tempore mortis, & sic iste videtur soluere solida legata mero iure: quia appellatione facta extinctum fuit iudicatum: vt infra, ad Turpil.l.j.in fine.sed de æquitate debet ei succurri, vt non teneatur præstare nisi pro parte quæ penes eum remanet[e]:quod verum est: vt.ŝ.proxi.§.& argu.supra,de iis qui notan.infa.l.furti.§. sed & si furti.H.

k *Manumissus.* id est,liber esse iussus.Accursius.

l *Sed cuius.* id est,quanti.

m *Viueret.* cum aditur hæreditas. nam tunc esset liber: vt.C.de cadu.tol.§.in nouissimo.& sic,non posset æstimari: vt.ŝ.de iis qui dele. vel effu.l.fin.vel lege interrogatiue. & respon.ꝙ quòd tanti æstimabitur quanti statuliber fuisse videbitur:vt.ŝ.ea.l.§.j.

BIU Cujas

tum esset: tamen si postea [a] moriatur, hereditati perisse [b] respõsum est. Nec aliud [c] in his qui sub eodem tecto fuerũt [d], cum dominus à familia necaretur.

In testamento patris & filii vna Falcidia locum habet, & legatorum & bonorum fit contributio: & in detrahenda Falcidia tempus mortis patris inspicitur, & bonorum augmentum vel deminutio post contingens non prodest nec nocet legatariis. Barto.

Quod vulgo [e] dicitur, in tabulis patris & filij vnam Falcidiam seruari, quam potestatem habeat, videndum est. Quamuis [f] enim substitutus [g], quę à pupillo [h] relicta sunt, cùm filius hæres extiterit, vt æs alienum [i] quodlibet debeat [k]: tamẽ propter ea quæ data sunt secũdis tabulis, contributioni [l] locus est. Secundum quæ [m] poterit euenire ne substitutus quicquam retineat, vel vt* longe plus habeat quarta paternæ hæreditatis. Quid ergo [n], si non sufficiat pupilli hæreditas [o] legatis, cum patris suffeciſſet? De suo quadrante nimirum [p] dabit substitutus quę* pater legauit de suo. Nec ad rem pertinet quòd ex nullo testamento præstatur vltra vires patrimonij: cum in hac parte iuris legata quæ tabulis secundis relinquuntur, quasi [in] primis sub conditione [q] relicta intelleguntur.

a *Postea.* id est, post mortem testatoris ante aditam hereditatem.
b *Perisse.* scilicet hæredi: & æstimabitur vt proxi. respon. dixi.
c *Nec aliud.* sub. est.
d *Fuerunt.* nam & hi si pereant, hæredi periisse intelliguntur: & tamen erant summo supplicio afficiendi: vt. ſ. ad Sillania. l. j. in princ. & æstimabuntur vt in superiori casu no. & no. quòd olim distinguebatur an sub eodẽ tecto erant, vel nó: sed hodie distinguit, potuerũt dominũ iuuare, vel nó: vt. C. de iis quibus vt indig. l. ij. Acc.
e *Quod vulgo.* Pater filium impuberem instituit, & ei pupillariter substituit, & tam ab instituto quàm à substituto legata vltra dodrantem reliquit: nunc decedente pupillo vult substitutus ex persona pupilli vnũ quadrãtem ex toto asse detrahere. Item ex residuo dodrãte ex persona sua vult Falcidiam. & pro eo facit, quia duæ sunt hæreditates, at legatarij vnam detrahi tantum posse fatentur: quia vnum est testamentum propter vnum testatorem. Item propter vnam solennitatem. vij. enim & non. xiiij. testes sunt necessarij: vt supra, de vulg. substitu. l. patris & filij. & pro vtrisque institu. de pupil. substitu. §. igitur. Vel etiam pone quòd ab instituto semissem, à substituto alium semissem legauit: & dubitabatur scilicet an duæ Falcidiæ detrahantur: quam dubitationem soluit vulgaris regula, scilicet quòd in tabulis patris &c. cuius prima potestas hæc est, vt sicut in vno testamento sit omnium legatorum contributio vel cumulatio, vt sic pateat excedant dodrantẽ vel non, ita & in hoc duplici testamento fit omnium legatorum cumulatio vel contributio, vt si pateat excedere dodrantem, fiat detractio. aliàs si remanet quarta pars hæreditatis, vel forte longe plus, solutis omnibus legatis tunc non detrahatur: sed vt æs alienum soluantur à pupillo relicta. & hoc dicit secundum quod, id est, ex quo fit contributio. Est & alia potestas regulæ, vt in hoc duplici testamento consideretur vnicum tempus an habeat locum Falcidia, & inquantum, scilicet tempus mortis patris: vt si tunc consideratis legatis & bonis non habeat locum Falcidia, licet postea viuente pupillo minuantur, vt quarta non remaneat, non tamen detrahat substitutus: sed de suo quadrante, id est, de eo quod tempore mortis videbatur habiturus, soluat legatariis. Nec ob. quòd soluit vltra vires, id est, vltra dodrantem: quia hoc duplex testamentum habetur loco vnius, scilicet primi. vnde sicut posterior deminutio bonorũ tunc non noceret legatariis: vt. j. e. l. in quantitate. in princ. ita nec nunc, & econtra. nam augmentũ non proficeret: vt. j. eod. l. in duplicibus. & not. quòd dicta regula facit vt filius nó habeat [f] duas quartas. quod dic vt hic, &. C. e. l. quãquam. ADDITIO. Dic quòd nihil facit: quia hic loquimur de duabus quartis vno iure debitis. Alexan.
f *Quamuis.* bene dixi, vnam. quamuis enim &c.
g *Substitutus.* pupillariter.
h *A pupillo.* instituto.
i *Vt æs alienum.* & sic non est detrahenda Falcidia: quod dicebat substitutus quòd posset. Accursius.
k *Debeat.* sed videtur hæc litera sibi cõtraria. si enim vt æs alienum detrahitur: quo modo potuit dici per Falcidiã minui? Respõ. non semper est vt æs alienũ: sed tunc quãdo omnia legata possunt solui non deducta Falcidia. Alij dicunt [g] quòd fit cõtributio, non vt defalcentur relicta à pupillo, immo vt æs alienum soluatur: vt C. de bo. aucto. iudi. pos. l. j. sed ideo vt appareat an omnia relicta simul iuncta excedant vires patrimonij patris. argu. ſ. de mili. testa. l. si vero. sed hoc esset contra hanc regulam.
l *Contributioni.* ad hoc vt appareat an omnia legata simul iuncta excedant vires patrimonij: vt. ſ. de mili. testa. l. si vero. Accursius.
m *Secundum quod.* Dicunt quidam [h], id est, quia vt æs alienum detrahuntur relicta à pupillo, eueniet quandoque vt institutus nil habeat de bonis, vt quia dimisit pupillo instituto quartam in fundo, & cætera omnia legauit: & hic fundus chasmate periit. nam cum semel habita est quarta, nó detrahitur plus. Sed tu dic [i] quòd, id est, quia fit cõtributio, potest euenire vt nó retineat scilicet de

A legatis à substituto relictis in secũdis tabulis nomine, scilicet Falcidiæ: vt si patris hæreditas locuples erat, ex qua quarta & longe plus poterat retineri: vt subiicit: pupilli autem est depauperata, quod fieri potest, vt subiicit: quid ergo &c. Sed alij [k] exponunt, vel longe plus: & est vt si patris hæreditas inops sit, filij autem à quo legata sunt relicta, locuples. nec enĩ propterea in plus tenet substitutus, sicut nec minuuntur si bona essent minuta apud pupillum: vt infra, eo. tit. l. in duplicibus.

B

C

D

poteſt: ſed ſequens eſt planior: & vel longe plus: & eſt vt ſi patris hæreditas inops ſit, filij autem à quo legata ſunt relicta, ſecũdũ Alexand. & Vincen: Et bene. Alex. Angelus. Pau. & Vincen.

**Flo. velus*

n *Quid ergo.* incipit secundus effectus regulæ. & quod dicit, si nó sufficiat: quia deminuta est &c. expone vt in prin dixi. sed Al. [m] dixit, non sufficit hereditas pupilli legatis. ſ. à substituto relictis: cum patris vsusfructus sufficit, scilicet relictis à pupillo. & quod subiicit de suo quadrãte, scilicet pupilli. vel, id est, subſtituti quem scilicet habet in bonis pupilli, tur tota, quin etiam vltra: ita tamen si de bonis habeat quartam vtrorumque bonorum. Accursius.

l Nihil eſt: immo inciſ. l. & quod dicit, ſi nó pit in verſ. ſic. ſecundũ quod. ſed Al. [m] dixit exẽplificatur ſetas Ang. Alex. & Vincẽ. licet Imo. cõtra.

o *Hæreditas.* quia deminuta est hæreditas.
p *Nimirum.* bene dicit substitutũ soluere de suo quadrãte quando bona sunt deminuta. & sic ex secundis tabulis præstatur vltra vires, id est, vltra dodrantem: vt. ſ. l. j. §. j. sed nihil ad rem pertinet, cum in hac &c. vt in prin. dixi. sed vltra patrimonium nó valent etiam in testamento militis [n]: vt. j. ad Treb. l. j. §. si is qui. creditoribus autẽ etiam vltra patrimoniũ tenetur: vt. C. de iur. delib. l. si te. sic hodie etiã in legatis si nó fiat inuentariũ [o]: vt in auth. de hære. & Fal. col. j. §. vero nõ. Item in eo q̃ hic fit cõtributio, est contra. j. ea. l. §. quæsitum. ibi, sed legata quę &c. Solu. vt ibi. & facit ad hunc. §. ſ. e. l. j. §. interdum. &. j. proxi. §. &. j. tit. j. l. j. in prin.

n *Plures P. Alexã. & Vincen.*
o *Idem B. Ang. Imo. Pau. Alex. & Vincen.*

ADDITIO. Dic q̃ in. §. quæsitũ. loquitur de relictis in primis tabulis tantum à duobus cohæredibus cõtribuendis. quæritur hic de relictis in primis & secũdis tabulis. Bar. Pau. Alex. & Vincen.

q *Sub conditione.* scilicet quòd si est deminutio postea facta, nocet substituto.

Si filio suo.] CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ filium suum impuberem, & ab eo legata reliquit, & ei pupillariter substituit Mæuium & Seium, & à Mæuio in substitutione legauit vltra dodrantem portionis suæ: & ita onerauit eius partem, & à Seio similiter reliquit legata in substitutione: non tamen vltra dodrantem portionis suæ, & sic eius partem non onerauit. & postea decessit dictus Titius, & ei extitit hæres dictus impubes, & in pupillari ætate decessit: & ita vindicauit sibi locum dicta substitutio pupillaris: ita quòd Mæuius habet dimidiam hæreditatis, grauatam tamen: & Seius aliam dimidiam non grauatam. nunc quæritur, an Mæuius cuius portio erat legatis exhausta ex sua persona, possit detrahere Falcidiam legatariis quibus à se legatum est? Et videtur quòd non, tribus rationibus. Vna ratio est, quia si ponamus non peruenisse bona ad dictos substitutos, & ponamus ipsum impuberem vel tutorem eius soluere legata ab eodem impubere relicta: non posset ille pupillus detrahere Falcidiam: quia legata ab eo relicta non erant vltra dodrantem. Secunda ratio est, quia si ponamus pupillum vnum tantum substitutũ habuisse, non detraheret ille substitutus Falcidiam etiam si dimidia pars hæreditatis esset onerata legatis vltra dodrantem ipsius dimidiæ: quia bene remanet ei quarta totius hæreditatis: & satis plus. Tertia ratio est, quia dictum est. ſ. proxi. §. quòd legata in secundis tabulis relicta videtur relicta quasi sub cõditione in primis, & ideo de suo quadrante præstat substitutus legata. quod qualiter intelligatur, notaui in casu superioris. §. ibi, quid ergo &c. & ibi, nec ad rem &c. si ergo substitutus tenetur soluere de suo quadrante legata in casu superioris. §. ergo nõ potest detrahere Falcidiam, & ita nec hic videtur posse detrahere Falcidiam. Sed spretis dictis tribus rationibus verius est vt prædictus substitutus grauatus possit ex sua persona detrahere Falcidiam: sicut si ita Titio patri impuberis hęres extitisset, id est, ac si intantũ esset institutus à patre inquantum fuit substitutus impuberi, id est, in dimidia, vt dictũ est. quo qui-

BIU Cujas

dem casu si esset institutus in dimidia, sine dubio ex sua persona detraheret Falcidiam: vt.j.eo.l.in singulis hæredibus. & est ratio: quia sicut opes patris, & etiam pupillares, & contributio legatorũ relictorum ab impubere in principalibus tabulis, & relictorum à substituto in secundis tabulis: (de qua contributione dictum est supra, proxi.§.) inde, id est ex principalibus tabulis capiunt formã & originem: vt.ŝ.de vulga. & pupil.substl.ij.§. quisquis. ita dicti substituti de quibus dicitur in hoc.§.subducta psona pupilli, siue mortuo pupillo reuocãdi sunt ad intellectum institutionis: vt ita prædictus institutus oneratus posit ex sua persona detrahere Falcidiã, ac si institut[s] fuisset ipse sub alio prædicto substituto. Viso de vno substituto qui fuit grauatus, id est, de Mæuio prædicto: videamus de prædicto Seio, cuius pars nõ fuit grauata vltra dodrantẽ. & ponamus q dictus pupillus qui decesit, nondum soluerat legata à se relicta. & ponamus aliquid esse vltra dodrantem portionis dicti substituti nõ grauati in omnibus legatis, puta quia solutis legatis ab impubere relictis, & solutis legatis relictis ab eodem substituto non grauato, grauatur dodrans dicti substituti, qui quidẽ dodrans non grauabatur propter legata à se substituto relicta, vt dictum est. nunquid hoc casu dicemus ipsum substitutum non grauatum habiturum Falcidiam eorum omnium legatorum? Et videtur quòd quartam habere nõ debeat, propter duas rationes. Vna ratio est, quia habet idem substitutus quartam suæ partis vltra ea legata quæ sunt ab eo relicta: quia, vt dictum est, sua pars non erat grauata vltra dodrãtem. Secunda ratio est, quare non videtur posse detrahere quartam, quia hoc non patitur comparatio quæ facta est.ŝ.de substitutis ad institutos. dictum est enim.ŝ.quòd plures substituti subducta persona pupilli reuocandi sunt ad intellectũ institutionis. institutus autem qui habet quartã suæ partis, solutis legatis à se relictis non detrahit quartam. econtra autẽ propter vnam rationem videtur q dictus substitutus posit detrahere quartam: quia si negemus eum debere habere quartã, aliud aperte hic respondebitur, quàm quod vulgo probatum est à sapientibus.ŝ.proxi.§. vbi dictum est cõtributionem faciendã legatorũ relictorũ in primis tabulis à pupillo, cum relictis à substituto in secundis tabulis, & vnam Falcidiã detrahendam. & ita iste.§.esset cõtrarius illi: quod esse non debet. & secundum hanc rationem subaudi: debemus dicere q dictus substitutus nõ oneratus posit detrahere quartam. Itaque secundũ ea quæ dicta sunt à princ.§.vsque huc, apparet quòd ambo prædicti substituti detrahũt quartam in casibus supra positis. est tamẽ quædam varietas in dicto substituto onerato suo nomine, id est, tanquam substitutus: quia cum sit oneratus vt substitutus, habebit quartam velut institutus, vt dictum est: alter autem substitutus qui non fuit oneratus vltra dodrantem, licet eius portio largiatur solutionem integrorum legatorũ retenta sibi quarta suæ partis, non tamen cõuenietur ad solida legata præstanda quæ à se fuerunt relicta: immo retinebit ex eis quartam, vt dictum est: & hoc propter cõfusionem calculi.i.propter cõtributionem calculi siue rationũ vtrorũque legatorum. s. relictorum à se & ab impubere, & omniũ relictorum à dicto substituto non grauato: & vnam Falcidiam ex omnibus detrahet. Huic autẽ quod dictum est vtrũque dictorum substitutorũ Falcidiam detrahere posse: consequens est quidã casus quem tibi pono: Pone q dictus pupillus habens tutorem in vita sua soluit legata à se relicta: & tutor eius fecit legatarios cauere vt si substitutione prędicta locũ sibi vindicante appareat legatarios vltra habere q licuerit eis accipere per legem Falcidiam, restituerent: appareat dico propter legata à dictis substitutis relicta. & postea in pupillari ætate decesit dictus pupillus: & sic vindicauit sibi locũ dicta substitutio. certe quãuis dicta cautio pupillo cõmitti nõ posit: vt.j.eo.is cui.&.l.reperitur. cõmittetur tamẽ vt dicti duo substituti ex ea agere possint cõtra dictos legatarios,

Pro parte institutus in secundis tabulis, solus grauatur ex sua persona dumtaxat. cohæres vero qui contributione facta reperitur esse grauatus ex sua ac pupilli persona, Falcidiam consequitur. Bartolus.

Si filio suo duos substituerit[a], & alterius[b] portionẽ onerauerit: tractari solet, an ex persona sua Falcidiam possit inducere substitutus[c], quam[d] pupillus non haberet[e], vel vnus[f] pupilli substitutus. Et facile quis dixerit consequenter prioribus quæ de patrimonij[g] ratione dicta sunt, non esse Falcidiæ locũ, & vltra vires[h] portionis cõueniendum alterum substitutũ. Sed verior est diuersa sentẽtia, perinde huic[i] quartã relinquendam existimantium, atque si ita patri hæres extitisset[k]. Vt enim opes[l] patris, & contributio legatorũ inde capiũt & formam & originẽ: ita plures substituti subducta[m] persona pupilli reuocãdi sunt ad intellectũ institutionis[n]. Quid tamẽ dicemus de altero substituto qui nõ est operatus[o]? si forte nondum legata pupillus[p] à se relicta[q] soluerit, & aliquid vltra dodrantẽ sit[r]: in omnibus[f] & ipsum Falcidiã habiturũ? At qui[t] quartam habet, neque idẽ patitur[u]* instituti comparatio. Rursus si negemus[x]: aliud apertè quàm quod vulgo probatum est, respondetur. Itaque varietas existet[y], vt is quidem qui proprio nomine oneratus est, velut institutus desideret[z] quartam: alter autem qui nõ est oneratus, vt substitutus (licet portio eius

a *Substituerit.* pupillariter.

b *Et alterius.* scilicet tantum.

c *Substitutus.* cui[s] portio est exhausta.

d *Quam.* s. Falcidiã.

e *Nõ haberet.* vel quia ab eo nil fuit relictum: vel si eadẽ omnia quæ ab hoc substituto, non tamen minuebant dodrantem totius assis, licet minuat dodrantem medietatis. Accursius.

f *Vel vnus.* id est, si vnus tantum esset substi- *Flo. pa* tutus, licet dimidia esset onerata, non tamen haberet Falcidiã. Acc.

g *De patrimonii.* quia locus est cõtributioni, vel quia legata in secundis tabulis intelliguntur legata in primis sub conditione: vt.ŝ.§. proxi. in fin.

h *Vltra vires.* id est, vltra dodrantem medietatis.

i *Huic.* cuius quarta est exhausta. Accursius.

k *Extitisset.* id est, principaliter esset institutus cum alio, & sua exhausta esset.

l *Opes patris.* id est, testamentũ patris[z], quod de opibus suis facit instituendo filium pupillũ, & sub.& opes pupillares per cõsequentiam. simul enim ista capiunt vim. nam primum nõ habet vim, nisi sit solenne: & secundũ non habet vim, nisi valeat & primũ. Item capiunt formam, vt primo sibi, postea filio faciat. Item originem: quia ita demũ valet pupillare, si & sibi fecerit. & probãtur hæc.ŝ. de vulg.sub.l.ij.§.quisquis.&.§.prius. &.§.fi.&.l.qui plures libe- *primæ e* ros.§.fina.&.l.patris.&.l.sed & si plures.§.si ex asse. &.j.ad Treb. *fiunt.* l.apud Iulianum.§.idem Iulianus. vbi & hoc dixi. Item sicut contributio capit vim quando esset vnus substitutus, vt.ŝ.proxi.§.ita & quando duo, vt in nostro casu[b]. Nam relicta ab isto cuius pars est exhausta, cõtribuentur cum relictis à pupillo in testamento pa- *versic.* terno: non tamen omnibus, sed pro dimidia, & sic non contradicit.ŝ.proxi.§.quia ibi ideo omnia contribuuntur, quia vnus solus erat substitutus: hic autem erant duo.

m *Subducta.* id est, decedente in pupillari ætate.

n *Institutionis.* si habeas institutionis, plana est: sicut si essent duo instituti, & vnius pars exhausta detraheret Falcidiam: vt.j.eo.l.in singulis. aliàs est, substitutionis, & tunc dic scilicet vnius: vt sicut vnus substitutus omnia contribuit, sic iste pro dimidia[c]: sed pro alia dimidia non, sed Falcidiam detrahit.

o *Oneratus.* in secundis tabulis.

p *Pupillus.* qui decesit.

q *Relicta.* in primis tabulis, quæ tacite repetita intelliguntur à substituto: vt supra. de leg.j.l.licet.

r *Sit.* scilicet legatum, si soluantur quæ sunt à pupillo relicta.

s *In omnibus.* potest legi plane & interrogatiue.

t *At qui.* opponit, & dic habet, si à se tantum relicta soluit, nõ si à pupillo relicta soluit.

u *Patitur.* ideo quia institutus qui habet quartã: nõ deducit Falcidiã: rursus ergo nec iste, cũ ei cõparetur: vt.ŝ.ibi, sed verior &c.

x *Si negemus.* scilicet eum retinere quartam, dicemus contra ea quæ vulgo dicuntur, scilicet.ŝ.proxi. vbi dicit contributionem faciendam relictorum in primis & secundis tabulis, & vnam Falcidiam detrahendã. & dicitur.j.eo.l.in duplicibus. sed Al. dixit, probatum est in substituto qui est oneratus in pupillari substitutione. & aliud in eo qui non est oneratus, vt inferiora innuunt, & secundum hoc est probatum: vt.ŝ.e.§.

y *Existet.* nunc soluit, & est in subtilitate, non in vtilitate[g] hæc diuersitas. & est hic casus quòd variatio admittatur supra, de in- *nulla q* offic.testa.l.Papinianus.§.sed nec impuberi[h]. arg. contra. ŝ.j.tit.j. l.Titiæ si non.

z *Desideret.* quia pro instituto habetur: vt.ŝ.dixi. & sic detrahit quartam ex sua persona de legatis vt a se relictis.

BIU Cujas

a *Largiatur.* licet sufficiat inspectis legatis à se relictis. sic &.ſ. de mino.l.& ſi minor. Alij dicũt, largiatur, id est, exhauriatur inspectis legatis à pupillo & à se relictis.& secundũ primum puncta post dictionem, substitutus: secundũ alium post dictionem, eius.

b *Non solum.* conuenit ergo cum alio in effectu: quia vtrobique detrahitur Falcidia, sed

largiatur[a]) non insolidum[b] cõ ueniatur propter calculi cõfusionem. Huic consequens est, vt si pupillo[c] de Falcidia cautum[d] fuit[e], duobus[f] cõmittatur stipulatio, videlicet in eam quantitatẽ quam vnusquisque sibi retinere potuisset.

Legata relicta à pupillo in primis tabulis, & à cohærede sibi substituto in secundis, debent contribui. secus si ab vtroque in primis tabulis sint relicta. & eodem in diuersis partibus instituto contributio semper fiet. Bartolus.

B ℣ Quæsitum est, si quis pupillo cohæredẽ[g] substituisset[h], quẽ admodũ legis Falcidię ratio inquiri debeat, & quale sit quod vulgo diceretur, legatorum rationem separandã? Dixi quantum ad legata quę pater à filio, item à substituto reliquit, nullam fieri posse separationem, cum cõmuni calculo subiiciantur, & inuicem inducant contributionem[i]: sed legata quæ ab instituto*extero[k] data sunt, permisceri cæteris non oportet[l]: ideóque quartam pupillo datæ portionis habere substitutum[m], quamuis suam portionem habeat[n] vt institutus: & aliam causam esse eius qui ex variis portionibus[o] hæres scriberetur. Ibi enim legatorũ cõfundi rationẽ, non minus quàm si semel fuisset nuncupatus ex ea portione quæ conficeretur ex pluribus: neque referre, purè sæpe, an sub diuersis conditionibus sit hęres institutus. ℣ Si quis exhæredato filio substituit[p] hæredem institutum, & ab eo tabulis quoque secũdis[q] legauerit, necessariò ratio[r] confundetur: cum ideo legata valere dixerit Iulianus à substituto relicta, quòd idem patri hæres extiterit[s].

Potest hæres grauari vt Falcidiam sibi compenset indebito. Bartolus.

XII. IDEM libro trigesimo Quæstionum.

SI debitor creditore hærede instituto petiisset ne in ratio, & sic cõfusio bonorum, vt augeantur alterutra legata propter altera bona. non enim cohæres detrahit Falcidiam de pupilli bonis, si in suis habet Falcidiã: licet eam detraheret extraneus.& est ratio: quia extraneus nullo modo[h] habet Falcidiam, nec aliquid nisi ei per detractionẽ ex lege Falcidia consulatur: vt.ſ.de vulg. substitu.l.cohæredi.§.cohæres.

C

m *Substitutum.* eundémque cohæredem.

n *Habeat.* hic ergo accrescit grauata nõ grauatæ: vt modo nota.

o *Portionibus.* vt Titium instituo ex sex vnciis, & centum lego. Item instituo eundem in aliis sex, & ducenta lego. nam fit contributio ac si ex asse simul instituisset, & trecenta legasset.

Si quis exhæredato.] *CASVS.* Filium meum impuberem exhæredaui, & instituí mihi hæredẽ Titium, & ab eodem Titio in institutione legata reliqui, & eundem Titium substitui pupillariter dicto meo filio, quod bene facere potui: vt.ſ.de vulga. sub.l.j.§. substituere. & in hac substitutione siue in his secundis tabulis reliqui etiam legata à dicto substituto. certe necessario confunderetur siue commiscebitur ratio relictorum in primis tabulis à dicto Titio relictorum eidem in pupillari substitutione: vt sic vna Falci.de omnibus detrahatur. & bene dico cõmiscendam dictam rationem: quia vltima legata prædicta non valerent nisi esset institutio, ex qua institutione pendent prima legata: & ita multum sibi attinent, ita quòd separari non possent. nam non aliter valerent dicta legata à dicto substituto in substitutione relicta, nisi idem substitutus extitisset hæres mihi patri. Viuianus.

D

p *Substituit.* pupillariter, quod potest: vt instituit. de pu.sub.§. non solum.

q *Secundis.* aliter si primis: quia illa legata non cõfunduntur, nec fieret eorum cõtributio, nec augerentur propter hæreditatem pupillarem: vt.ſ.proxi.§.&.l.quod supra. *ADDITIO.* Glos. innuit quòd hic fit contributio bonorum testatoris cum bonis exhæredati, quod placet Pau. tamen displicet Rapha.& Alexan.

r *Ratio.* relictorũ in primis tabulis.ſ.ab instituto,& relictorum in pupillari substi.vt.ſ.de vulg.substi.l.cohæredi.§.cohæres[i].

s *Extiterit.* aliàs non valeret[k] relictum à substituto exhætedati: licet aliquid exhæredato fuit relictum: vt.j.eod.l.qui fundum.§. qui filios.&.C.de lega.l.cum quidam. & de fideicom.l.pe.& facit supra, de leg.j.l.plane.in princ.

SI debitor.] *CASVS.* Cum deberem Titio.c.instituí eum mihi hæredem,& multa legata ab eo reliqui, & petij ab eo ne in

A vel secundum Io.[b] etiam ibi substitutus non erat institutus: hic erat: & ita fit ibi contributio bonorum pupilli & patris & legatorum: hic autem nõ fit contributio portionũ. sed huic solutioni videtur obstare. ſ.de vulg.ſub.l.cohæredi.§.cohæres[c]. vbi fit contributio, & tamen erat institutus & substitutus. & eodẽ modo obstaret huic.§.in princ.[c] vbi not. tria secundum Azo. Primum[d], quia legatorũ: id est, relictorum à pupillo & ab eius substituto in pupillari substitutione fit contributio, siue substitutus erat ei cohęres, siue nõ: vt in prin. huius.§.& in contrario. &.j.eod.l.§. fina.[e] &.d.l.ſ.de vulg. sub.l.cohæredi.§.cohęres.in prin. Secundũ[f], quia relictorũ à cohærede impuberis, & relictorũ ab impubere in institutione, non fit cõtributio: vt hic, quod accipe cum portio impuberis sit grauata quæ aduenit substituto, vt hic subiicit. secus si succedentis portio sit grauata: vt.j.eo.l.quòd si alterutro. & dicitur.j. eo.l.qui fundum.§.qui filium.& distinxi.ſ.e.l. j.§.ſi cohæredis. Tertium[g], quia relictorũ à cohærede impuberis in institutione, & relictorũ in pupillari substitutione fit contributio ab hærede substituto, & sic cõfusio bonorum, vt augeantur alterutra legata propter altera bona. non enim cohæres detrahit Falcidiam de pupilli bonis, si in suis habet Falcidiã: licet eam detraheret extraneus.& est ratio: quia extraneus nullo modo[h] habet Falcidiam, nec aliquid nisi ei per detractionẽ ex lege Falcidia consulatur: vt.ſ.de vulg. substitu.l.cohæredi.§.cohæres.

b Displicet Bar. Alex. & Vin. eã tamen saltuat Pau.

c Immo die vbi not. tria secundum quòd non obstat: sed obstat iste tex. in prĩ. in verb. dixi. secundũ Alexan.

d Sequun. tur Barto. Pau. Alex. & Vincen.

e Nihil fa cit secundũ Alexã. & Vincen.

f Placet Alexã. & Vincen.

g Idẽ Alexã. & Vin.

h Substitutus qui non est cohæres. Alexan.

ratione legis ponenda cum legatariis reputaret creditũ suum legatariis, & ne ante partem illud de hæreditate detraheret, & decessi.postea fuit datus arbiter inter dictum hęredem & legatarios ad æstimationem patrimonij mei & legatorũ faciendam,& ad videndum per cõsequens vtrum habeat locum Falci.vel non.Dicit hæres coram dicto arbitro, ego volo detrahere Falcidiam de legatis: quia debitũ meũ debet extrahi de hæreditate, & eo extracto remanet ita parũ in hæreditate,quòd habet locum Falc. quòd autem debitũ meum debet extrahi, conceditur mihi per iura.ſ.C.eo. in imponenda. legatarij excipiunt cõtra eum dicentes: tu dolo facis q̃ non seruas voluntatem defuncti qui voluit q̃ tu nõ detraheres debitum tuum,quo quidem nõ detracto,non habet locum Falcidia: tantũ est in hæreditate. quæritur, quid iuris sit ? Et certe allegatio & exceptio legatariorum admittitur,& hæredis reprobatur.Viuianus.

tione legis Falcidię ponẽda creditum suum legatariis reputaret [a]: sine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum [b] Falcidiæ † defuncti voluntas [c] seruatur.

Qui est in potestate alterius, excusatur si ab eo tacitum fideicõmissum susceptt. Bar.

XIII. IDEM libro trigesimo septimo Quæstionum.

SI tacitũ [d] fideicõmissum seruus iniungẽte [e] domino susceperit: habiturum [f] eum legis Falcidię beneficium, quia parere domino debuit, cõstitutum est. Idémq; placuit in filio qui fuit in patris potestate [g].

Quod extra causam testamẽti capitur, in Falcidia seu Trebellianica nõ iputat. Bar.

XIIII. IDEM libro nono Responsorum.

PAter filiam quæ à viro duerterat [h], hæredẽ pro parte instituit: & ab ea petiit vt fratri & cohæredi suo portionem hæreditatis acceptam deducta sexta restitueret, admissa compensatione dotis in Falcidiæ ratione. Si pater [i] dotem consentiente filia non petiisset: Falcidiam quidem iure hæreditario, dotem autem iure proprio [k] filiam habituram respondi: quia dos in hæreditate patris non inueniretur [l].

Onus non deducendæ Falcidiæ ex alio testamento debitæ, cum alius legatis & aliis oneribus commiscetur. Bartolus.

QVia nepotib⁹ hæredibus institutis fideicommisit, vt omissa retentione quæ per legẽ Falcidiam loco illius mediæ vnciæ, & ita habeas dotẽ tuam & vnam vnciam tuæ partis hęreditatis meæ,& quinq; vncias restituas cohæredi tuo.& postea decessi.nũc quęritur,quid iuris sit circa prędicta? Et dicitur q̃ ipsa filia nihilominus poterit detrahere Falci. iure hæreditario de prædictis sex vnciis suis quas rogata fuit restituere fratri suo.i.vnciam & dimidiam iure proprio, & dotẽ nihilominus habebit: & hoc ideo,quia ego pater nõ fui litem cõtestatus super dote cõtra maritũ, vt dictum est:immo sũmodo petij per libellum: quia si litem fuissem cõtestatus, ad hæredes meos prædictos transmississem,& sic dimidiã dotis caperet filia mea iure hæreditario, & sic cõputaretur in Falcid.secundũ voluntatem meam,& hoc secũdum iura antiqua: hodie autem etiam lite per me patrem contestata contra maritũ habet pręcipuã dotem mulier: vt.C.de rei vxo. ac.§.& hoc ex rei vxoriæ.Viuianus.

† *Dicitur enim Fal. ex causa lucra tiua. Bald. in. l. iubemus. ϊ. ad Trebel. nec est ita debita sicut legitima. Bal. in.l.fi.§. in computatione. coll.pe. C.de iure deli.*

Falcidia in multis cessat.

a *Reputaret.* id est,ante acciperet: sed hoc non dicto, bene detraheret: vt.C.ad leg.Falcid.l.in imponenda.

b *Arbitrum.* qui in talibus datur: vt.ϊ.titu.j.l.j.§.cum dicitur.

c *Voluntas.* speciale est hoc etiam iure veteri vt cesset Falci. ex voluntate defuncti.sic & alias in casibus multis: vt not.ϊ.ad Trebell.l.Marcellus.§.quod autem. regulariter contra: vt.ϊ.e.l.quod de bonis.§.fina.&.l. Titia. Item huic.l.contra.s̈. de leg.ij.l.cũ pater.§. Titio.ibi,plane &c.vbi dicit iniquitatem occurrere.sed dicit R.quòd æquitas ibi præfertur, & sic remanet huic contra. Sed contra eum.ϊ.ad Trebell. l.Lucius.§.maritus. & ideo dic ibi esse iniquum inspecto iure communi: sed hic inspecta voluntate defuncti est æquum vt non habeat vtramque Falcid.scilicet Seianæ & Mæuianæ hæreditatis, quæ prævalet, vt hic dicitur.& facit.C. de hæredi.institu.l.si compensandi.

Si tacitum.] Ad euidentiã huius.l.nota q̃ si hæres institutus rogetur à testatore de præstando legato vel fideicom.alicui non capaci,& ipse hæres accommodet tacitam fidem testatori de dando legato vel fideicõmisso: fiscus debet habere illud legatum vel fideicommissum, & hæres ex eo non potest detrahere Falci. quãuis in aliis legatis habeat locum Falcidia: vt.ϊ.eo.beneficio.ij.respon.&.s̈. de iis qui. vt indig.l.hæres qui tacitam. *CASVS.* Pone ergo q̃ institui mihi hæredem seruũ meum, & dedi ei libertatem, & iniunxi ei q̃ præstaret legatũ cuidam non capaci: & ipse accõmodauit mihi tacitam fidem super hoc certe fiscus debet habere dictũ legatũ, & dictus seruus nũc liber detrahet de eo Falci. & hoc ideo,quia habuit necesse parere mihi domino.& quod dixi in seruo,habet locũ in filio vel filia in potestate patris cõstitutis.

d *Si tacitum.* quid hoc sit,dic vt.s̈.de iure fis.l.iij.in princ.

a Istã glo. sequit Vin. b Idẽ Paul. Alexã. & Vincen.

e *Iniungente.* i.necessitate imponente.secus [a] autẽ si seruus consentiret spõte.arg.s̈.si quis aliquẽ te.pro.l.j.§.j.nã nõ cõputatur [b] istud inter atrociora, & ita non imputatur seruo si ei pareat. alias secus:vt.ϊ.de reg.iur. l.ad ea.& de act.& obl. l.seruus.&.s̈.de noxa.l.ij.§.is qui.& ad le. Aquil.l.liber homo.in prin.Accursius.

f *Habiturum.* secus in libero homine: vt supra, de iis qui.vt indig.l.hæres.

g *Patris potestate.* secus in emancipato: vt.ϊ.ad.l.Cor.de fal.l.diuus.& supra, de iis quib. vt indig.l.in fraudem.§.fin. &.l.post legatum.§.si seruum.

Pater.] *CASVS.* Titia filia mea pro qua dotẽ dederã Seio marito suo,ab eo diuertit sine culpa sua mulieris: ego postea ea consentiente dedi libellũ marito pro recuperãda dote, non tamẽ litem fui cõtestatus,& interim feci testamentũ,& institui mihi hęredẽ dictam meã filiam & Gaium filiũ meum, quẽlibet pro dimidia.i.quẽlibet in sex vnciis, & petij à filia vt dicto cohæredi suo restitueret suam filiæ partem hæreditatis, retineret tamẽ sibi ex ea sextam partem.i.vnam vnciã: & dixi eidẽ meæ filiæ: bene scio q̃ posses retinere quartã partem tuæ partis hereditatis.i.vnciã & dimidiã: sed pro illa media vncia cõpensa tibi dotẽ tuam,& habeas

Si pater. nunc respon. & dic non petiisset ea consentiente,sed ea ignorante petiisset [c] Falci.quidem &c.& est ratio: quia mulier patre mortuo tanquam propriam incipit habere dotem,& petet à viro, & vir cum non sit liberatus, repetet à patre vel eius cohærede condictione indebiti, vel ob causam, vel sine causa: vt.ϊ.de solu.l.qui hominem.§.si gener. & argu.ϊ.l.proxi.§.ex donationibus. sic quidam [d]: sed non videtur posse procedere: quia cum ipsa hæres extiterit patri, videtur quòd in hæreditaria portione debeat ei obstare exceptio si velit petere à viro,cum iam eam soluerit patri: vt supra,solu.ma.l.si cum dotem.§.si pater.& de pig.act. l.solutum.§.solutam.& infra,de regu.iur.l.ex qua persona.&.s̈.de lega.ij.l.cum pater.§.qui dotale.&.§.fi. & de fun.dota.l.dotale.§. fina. Tu ergo dic [e] quòd non petiit nec exegit cum iudice,vel sine iudice. Quid autem si petiit, sed non exegit? Respon. aut lis fuit contestata,aut non.primo casu transmittit ad hæredes secundum naturam actionis ex stipulatu quam olim habebat,non quam hodie habet ab actione rei vxo. vt.C.de rei vxo. act.§.& hoc ex rei vxoriæ.& sic computat in Falcid.in secundo habetur pro non petita: vt infra, rem ra. hab. l.amplius. Item quid si ea consentiente? Respon.computatur in Falcid.vt.C.communia vtriusque iu.l.fi.secundum Azo.

Et bussus. *Et Bal. ne secus.* *Alexan.* *Dy.Bal.* *Ang.Bal.* *Alexã.* *Vincen.*

k *Proprio.* proprie loquitur hic de quarta iure institutionis: in qua computatur solum quod capitur iure hæreditario: vt.ϊ.eod.l. quod autem.&.l.id autem.&.l.in quarta.in prin.secus autẽ in debito iure naturæ,in qua imputatur & quod capitur iure legati,vel alio modo relicti,& sic dos: vt.C.de inoffic.testa. l.quoniam. & no.C.communia vtriusque iudic.l.fin.quæ sunt contra.

l *Non inueniretur.* sed extra, & quasi proprium patrimoniũ mulieris: vnde quæritur, an mulier sit domina rei dotalis [f]? Azo q̃ sic,argu.huius.l.Item an possit institui in dote sua? Videtur quòd non [g]: vt hic.sed plene dic de vtroque vt.s̈.de mino.l.denique.§. sed vtrum.in fi.& facit.ϊ.de coll.bo.l.j.in fi.&.l.seq.&.ϊ.ad Trebel.l.mulier.§.cum ꝓponeretur.&.l.à filia. &.C.de rei vxo.ac.§. & hoc. Item contra huic.l.s̈.e.l.si debitor. Speciale est in filia ne oneretur in Falcidia iure institutionis debita:hoc est vt eam cum debito dotis teneatur cõpensare, sicut & alio casu: vt.ϊ.l.prexi.§. cum fideicõmissum.Vel [h] est etiam hoc ideo,quia hic volebat pater compensare quod alius debebat, non quod ipse: vt ibi.

f Imm. g Vincen. Bar. Alex. Vincen. Imm. Bal. dam. h Ang. baiter

Auia nepotibus.] *CASVS.* Sempronius instituit sibi hæredem Titiam,& ab ea multa legata Titio reliquit:ita q̃ ipsa poterat ex eis Falcidiã detrahere:& decessit idem Sẽpronius:postea ipsa Titia fecit testamentũ,& instituit sibi hęredes quatuor suos nepotes, & duobus ex eis aliqua prælegauit,& rogauit illos quibus nõ prælegauit, vt solida legata soluerent illis quibus prælegauit, & vt Titio prædicto cui Falcidiam detrahere poterant sicut auia poterat, non detraherent Falcidiam: & postea decessit dicta Titia auia.quæritur,quid iuris sit circa prædicta?Et dicitur q̃ hoc casu videtur

BIU Cujas

videtur datũ fideicõmissum Titio ab istis nepotibus per dictam auiam, id est, hæc quarta quæ poterat ei detrahi, videtur legata. hoc ergo onus nepotibus datum siue commissum, id est, hoc legatum quartæ veniet in contributionem cum cæteris legatis à nepotibus prædictis relictis: vt & de hoc & de cæteris nepotes Falcidiam detrahant. Vi.

diam ex alio testamento cõpetebat, [a] solida [b] legata fratribus & cohæredibus soluerent. Rectè datum [c] fideicõmissum respõdi: sed huius quoque [d] onus in contributionem venire:

Si vnus pluribus substitutus vtrique directò succedit, contributio habet locum: secus si vni directò, alteri per consequẽtiã. Bar.

[f] Duobus [e] impuberibus substitutum, [f] vtrique hæredẽ existentem, in alterius hæreditate Falcidia* vti non cõuenit, si de bonis alterius [g] impuberis quartam partem hæreditatis patris quæ ad filios peruenerit, retineat. Quòd si frater fratri legitimus [h] hæres extiterit, & impuberi supremo substitut[o]: [i] portio quidem paternorum bonorum quam intestatus puer* accepit, rationi Falcidiæ non cõfundetur: [k] sed quartã eius tantum portionẽ substitutus retinebit, quã impubes [l] accepit [m] qui [n] substitutum habuit.

Falcidia resecat etiã liberationem factam ex causa legati, vel donationis causa mortis. Alexander.

XV. IDEM libro tertiodecimo Responsorum.

QVod [de] bonis iure Falcidiæ contribuẽdum est à debitore, [o] cui mortis causa pacto [p] debitum remissum [q] est, in factum cõcepta replicatione retinebitur.

Pactum factũ in vita defuncti de Falcidia non repetenda non valet. Bartolus.

a *Competebat.* scilicet auiæ. fuerat enim hęres instituta hæc auia, & legato puta relicto Titio & Seio erat grauata, & sic detractura erat Falcidiã quam noluit retinere suos hæredes, & sic est eis onus, & Titio & Seio vtilitas, quod onus vna cũ cæteris oneribus defalcabunt nepotes hæredes auiæ. Vel dic [a] quòd hi nepotes ab alio fuerãt instituti & grauati, sicque Falci. erant detracturi, sed auia instituẽdo eos prohibuerat. & dic vt prius.

b *Solida.* relicta in primo testamẽto. Idem si dixisset auia de relictis à se. nam nihilominus defalcarentur: vt. ĭ. l. proxi. §. fi. Sed contra. ĕ. eo. si debitor. vbi cessat Falcid. ex volũtate defuncti. Sed ibi speciale. [b] Alij quòd hic ex alio testamento, non ex testamento auiæ competebat his nepotibus hoc debitum, scilicet quartæ deductio. secus autem si ex testamento eodem competeret [c] debitum, vt ibi: sed tunc speciale ibi, vt dixi.

c *Datum.* de omissione Falcidiæ.

d *Quoque.* scilicet non deducta quarta in cõtributione: quia de eis hic tanquam de vno legato detraheret Falcidiam.

Duobus impuberibus.] CASVS. Duos filios meos impuberes mihi hæredes instituit, scilicet Titiũ & Seium, & à Titio legaui quibusdam vltra dodrantem suæ partis, ita quod habet locũ lex Falcidia: & à Seio legaui, sed non vltra dodrantem, vel à Seio nihil legaui, & ita eis substitutum dedi, si Titius impubes decesserit in pupillari ætate, substituo ei Sempronium: & si Seius impubes decesserit in pupillari ætate, substituo ei prædictum Sępronium. & sic singulis separatim fuit facta substitutio, & decesi. postea vterque dictorum impuberum decesit in pupillari ætate, & ita ex dicta substitutione succesit eis dictus Sempronius. nunc petunt legatarij legata ab eo. ipse vult detrahere Falc. de legatis relictis à Titio prædicto impubere, cum vltra dodrantem suæ partis sit ab eo legatum. legatarij autem dicunt ei, tu potes retinere quartam partẽ hæreditatis patris quæ ad impuberes peruenit de parte Seij alterius impuberis: quia ab eo nihil fuit legatum: vel si fuit ab eo legatum, ita parum fuit ab eo legatum, quod ex solutis legatis ab eo relictis remanet apud eum ex sua parte tantum quod capit dictam quartam hæreditatis patris. vnde cum possis habere quartam totius hæreditatis, non potes detrahere Falc. de legatis à Titio relictis. nunquid sunt audiendi legatarij? Et dicitur quòd sic. Secus autem esset si singulis non esset facta substitutio: sed ita dixissem, ego pater impuberum à me institutorũ ei ex filiis meis impuberibus qui vltimo morietur in pupillari ætate, substituo Sempronium. quia tunc si Seius impubes nõ grauatus legatis decedat in pupillari ætate, & sic Titius eius frater qui erat grauatus, sit eius legitimus hæres, & postea moriatur Titius grauatus, & ei Titio morienti dictus Sempronius substitutus hæres extitit: portio quidem paternorum bonorum nõ grauata quam Seius intestatus puta accepit à me patre, & quam habuit Titius eius frater qui ei ab intestato succesit, non cõfundetur siue commiscebitur rationi legis Falcid. cum parte Titij grauati, quamuis vtrãque habeat substitutus: quia non habet locum in ea substitutio: sed ab intestato fuit delata fratri grauato, id est, Titio. sed quartam tantum eius portionis grauatæ substitutus retinebit quã Titius impubes accepit à me patre qui Titius habuit substitutum Sępronium. substitui enim solummodo vltimo decedenti, & Titius grauatus vltimo decesit, vt dictum est. Viuianus.

e *Duobus.* à quibus legata reliquit. nec ob. ĕ. eo. l. in ratione. §. si filio. in prin. Sed ibi duo vni, hic econtra duobus vnus substituitur. præterea & ibi dicit postea fieri cõtributionem: sed magis videtur contra in eadem. l. §. quæsitum. ibi, sed legata. nam hic por-

ff. Infort.

tiones miscentur. Sed ibi idem erat substitutus, & in parte institutus: hic tantum substitutus.

f *Substitutum.* si ponas separatim substituisse, planum est: vt si primus hæres decesserit in pupillari ætate, eidem substituto talem vt Sępronium. Item si secundus decesserit in pupillari ætate, eidem substituo. nam siue simul siue diuersis tęporibus decedãt, vtrique est hęres substitutus: vt hic in prin. dixi. si autẽ dixit, si ambo decesserint in pupillari ætate: tunc distinguitur an simul moriantur, & tũc idẽ est quod in primo, quòd vtrique ex testamento succedat: vt hic in princi. §. aut diuersis tęporibus moriãtur: & tũc vltimo tantũ, vt hic, quòd si frater &c. &. ĕ. de vulga. substit. l. qui duos. &. C. de impu. & al. sub. l. penul. nec ob. ĕ. de iniusto. testa. l. penul. vbi vno decedente vocatur substitutus: sed ibi separatim substituerat. vel dic vt. d. l. C. de impub. & al. sub. l. pe. no. Item ad idẽ est contra. ĭ. ad Treb. l. hæredes. §. cum ita. Sed ibi in fideicommissaria. & facit infra, de bono. pos. secundum tabu. l. pe. in prin. &. ĕ. de vulg. substi. l. ex duobus. in princip. Sed arg. contra. ĭ. ad Trebel. l. cum.

Plures. ff. Falcid. non vt. tamen

Bona, quæ sine. C. quæ res pig. pos. dar. l. l.

Status pro. ff. prædi. l. l. Cuiacius. Hotom.

g *Alterius.* ex substitutione.

h *Legitimus.* quod est in eo casu quando non separatim singulis, sed coniunctim eis substituit, puta dixit, si ambo decesserint in pupillari ætate, substituo eis Sempronium. quoniam inuicem eis succedunt. & vltimo decedẽti succedit substitutus: vt. ĕ. de vulg. substi. l. qui duos.

i *Substitutum.* scilicet hæres extiterit.

k *Non confundetur.* quia in ea non habet locum substitutio, sed in testamento fuit delata fratri.

l *Impubes.* vltimo decedens.

m *Accepit.* vltimo decedens. nam primus non habuit substitutum, sed legitimum fratrem hæredem.

n *Qui.* impubes.

Quod de bonis.] CASVS. Titius habens debitorem in. c. per pactum remisit ei dictum debitum causa mortis. Item fecit testamentum, & instituto hærede Seio, multa quibusdam legata reliquit, ita quod habeat locum. l. Falc. vnde sicut ab aliis legatariis potest hæres detrahere quartã, ita à dicto debitore: vt. ĭ. eo. quærebatur. &. C. eo. si quis quadringẽtorum. & sic dicitur debitor contribuere cum aliis legatariis ad quartã hæredis iure Falcidiæ de bonis detrahendæ. certe illud quod ita cõtribuendũ est per dictum debitorẽ, retinebitur per hæredem nomine Falcidiæ concepta per hæredem cõtra debitorẽ replicatione in factũ. nam hæres petet ab eo quartã debiti: & si ipse excipiat deliberatione, hæres replicabit in factũ, & ita cogetur soluere hæredi quartam debiti, & hæres retinebit eam nomine Falcidiæ, & subaudi hic, illud quod contribuendum est &c. Viuianus.

o *Debitore.* cui fuit liberatio relicta, & cum posset Falc. retinere, in totum liberauit hæres.

p *Pacto.* maxime nã idẽ est si acceptilatione: vt. ĭ. e. l. quęrebatur.

q *Remissum.* à testatore vel ab hærede errore facti non interueniente. nam sic dicitur in legato: vt. C. ad. l. Fal. l. error. & donatio causa mortis similis est legato: vt. C. de dona. cau. mor. l. fi. & sic nõ ob. ĭ. eo. l. qui id quod. &. C. ad. l. Fal. l. fi. qa ibi sciẽs soluit vel promisit. & facit ad. l. ĕ. de leg. ij. l. cum pater. §. Mæuio debitori.

Donatio causa mortis legato similis est.

Frater.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem sororem suam Seiam, & ab ea multa legata reliquit quibusdam, ita quod de iure habebit locum lex Falci. & alium puta Gaium cui donatum volebat causa mortis, pœnam de qua infra dicit, curauit idem testator stipulari ab ea ne Falcidia vteretur circa legata, & vt certam pecuniam præstaret eidem Gaio dicta hæres si contrà faceret: & ita stipulatus est Gaius prædictus à dicta hærede. modo quæritur, vtrum dicta soror habeat retẽtionem quartæ ex legatis? Et dicitur quod sic, quia priuatorum cautione non est legibus refragãdum, quæ leges volunt quod hæreditate grauata legatis vltra dodrantem, hæres possit detrahere Falcidiam: vt. ĕ. eo. l. j. vnde & actio

BIU Cujas

ex stipulatu denegatur illi cui donatum voluit testator contra sororem testatoris hæredem. Viuianus.

a *Donatum.* causa mortis, vt pœnam de qua subiicit.

b *Refragandum.* No. sic. ſ. de leg. j. l. nemo potest. &. j. de suis & leg. l. fi. &. ſ. de pac. l. ius publicum. Argu. cõtra. ſ. de leg. ij. l. codicillis. §. fi. & de hoc no. ſ auth. vt sine phi. ma. deb. col. vij. §. j. Acc.

c *Denegandam.* scilicet ipso iure, vel exceptione repellendã. sic. ſ. de condi. insti. quæ sub condi. & not. quia aut est contra legem stipulatio vel pactũ: & tũc nec principale, nec pœna valet: vt hic, aut secundũ. l. & tunc vtrũque. aut præter legem, & tunc non principale, sed pœna: quod dic vt not. C. de pac. l. pacta. Itẽ no. quod hic. §. videtur hodie corrigi: vt in authen. de hære. & Fal. §. si vero expressim. colla. j.

†*Huius respõsi interpretationẽ vide apud Alexãd. ab Alex. li. 2. Cen. dier. cap. 23.*

†*Alciat. li. parergon. 5 cap. 25. rationem adfert quamobrẽ non liceat testatori Falcidiã prohibitionẽ annotauit ex Nouell. const. 1. Franc. Balduin in commen. in tit. ad le. Fal. Insti. lib. 2.*

†*Sic habetur in. c. si diligẽti. cũ glo. 1. circa prin. extra de fo. cõpe.*

†*Videtur huic. §. contra authen. sed cum testator. versi. itẽ si hæres. C. eo. cõclude per Bar. in. l. si ex pluribus j. eo.*

Flo. fuissent

Frater cum†hæredẽ sororem scriberet, aliũ ab ea cui donatum [a] [esse] volebat, stipulari curauit ne Falcidia vteretur,† & vt certam pecuniam, si contra feciſſet, præstaret. Priuatorum cautione legibus non esse refragãdum [b] †constitit: & ideo sororem iure publico retentionem habituram, & actionẽ ex stipulatu denegandam. [c]

Licet quis vnum legatum soluerit integrum, non prohibetur ab aliis legatis Falcidiam detrahere. Bartolus.

Non idcirco†minus Falcidiæ rationem in cæteris annuis legatis admitti visum est, quod primo ac secũdo anno sine vlla detractione [d] fuisset* legatario soluta. [e]

Quod defunctus debet hæredi, vt æs alienum deducitur: nisi testator prohibuerit: nec videtur prohibere, si eũ grauat, vt propria bona sua restituat: & fructus percepti iudicio testatoris, in debitum imputantur. Bar.

Quod auus [f] ex causa tutelæ nepoti debuit, cum auo nepos solus [g] hæres extitisset, ratio Falcidiæ si poneretur, in ęre [h] alieno bonis deducendum respõdi. nec ad rem pertinere, quod hæredem auus idęmque tutor rogauerat, vt si sine liberis ante certam ætatem [i] decederet, tam hæreditaria, quàm propria bona restitueret. non enim ex hoc hæreditatem debito compẽsatam videri: [k] cum vel ideo maximè declaretur non esse compensationem factam, quoniam hæredẽ suum habere propria [l] bona defunctus ostenderit. [m] Planè si conditio fideicommissi fuerit impleta: [n] fructus hæreditatis [o] post mortem aui percepti, pari pecunia debito tutelæ compensabuntur: [p] nepotis dictos fructus, nec detrahit dictum debitũ de hæreditate aui, cum fructus cum debito compensentur. quartam autem de bonis nepotis nõ detrahit hæres nepotis quæ restituere debet Gaio similiter: sed detrahit eam tantummodo de bonis aui: quæ scilicet bona auus reliquit nepoti tempore mortis sui aui. & non mireris si hæres nepotis tenetur restituere Gaio bona nepotis: quia intelligo quod tantum habet hæres nepotis propter quartã quam detrahit de bonis aui, cõputatis etiam in dictam quartam fructibus perceptis ex bonis aui, qui fructus sunt vltra illos fructus qui cõpensati fuerunt cum debito tutelæ, vt dictum est: quãtum erat in bonis nepotis: vt. C. de iure do. l. cum patrem. &. ſ. de lega. ij. imperator. §. fi. Quis autem debeat amodo respõdere legatariis quibus dixi auum legasse, scilicet vtrum Gaius fideicommissarius qui habet de bonis aui, & hæredis aui, id est, nepotis: an vero hæres nepotis qui habet quartam bonorum aui? dic vt infra, ad Trebel. l. j. §. si is qui quadringenta. hoc dicit vsque ad. §. cum fideicommissum. Viuianus.

d *Detractione.* vel cautione de legatis restituẽdis si Fal. appareat.

e *Soluta.* scilicet ratio quæ poterat retineri. & hoc si per errorẽ facti: vt. C. eod. l. error. Sed quid si ex certa scientia? Respon. hoc iure non nocet in aliis: vt. C. eod. l. in imponenda. in fi. hodie cõtra: vt in authen. de hære. & Falcid. §. non autem. col. j. Item contra. C. de fideicommiss. l. j. vbi triennio præiudicat: sed hic fuit minus tempus, & sic intelligitur. C. de pac. l. si certis an. Vel ibi in contrario erat duplex fauor, alimentorum, & vltimæ voluntatis: vel refert sit inutile propter minus solennem voluntatem, vt ibi. an propter Falcidiam: vt hic, & facit. C. ne vxor pro marito. l. fi. &. C. de vsur. l. creditor. &. j. de ope. lib. l. operis. Sed arg. cõtra. C. de non nume. pecu. l. cũ fidẽ. &. ſ. de iudi. l. si fideicõmissum. in fi.

f *Quod auus.* puta. c.

g *Solus.* ideo dicit, solus, vt melius conueniant sequentia. nam cum alio non deduceretur totum debitum ex causa tutelæ. Item nec confunditur nec compensatur cum fructibus nisi pro hæreditaria portione: pro alio agetur contra hæredem: vt. C. de negot. gest. l. si ab eo. Accursius.

h *In ære.* id est, inter cæterum æs alienum: vt. C. eo. l. in imponenda. &. l. irritum.

i *Ætatem.* puta. xxv. annorum.

k *Videri.* id est, quia toto tẽpore voluit eum tenere vtraque bona: non ideo videtur velle remitti æs alienum, nisi hoc expresse dixisset: vt. ſ. eo. l. si debitor. Accursius.

l *Propria.* per quod apparet quod sicut per ppria nõ tollitur æs alienũ, sic nec per hæreditaria. ar. C. de diuer. re. l. j. Vel aliter: quia voluit eum habere propria, & propriũ est quod ab auo debetur: ergo & illud voluit detrahi auus quod ex causa tutelæ debuit.

m *Ostenderit.* cum si decederet intra certam ætatem, deberent restitui tam propria quam hæreditaria.

n *Impleta.* quia decesſit ante cõpletum. xxv. annum sine liberis.

o *Hæreditatis.* auitæ.

p *Compensabuntur.* reliqui fructus quadranti imputãtur: vt. j. e. §. fructus. &. j. ad Treb. l. in fideicõmiss. &. l. mulier. &. j. eo. filius. secus esset in liberis primi gradus, qui debent habere quartã in rebus principalibus, nõ per imputationẽ fructuũ: vt. C. ad Treb. l. iubemus. quæ est contra. Et not. hic quod non lucratur fructus si excedant quartam, cum computet in debito: licet eos percipiat ex iudicio defuncti, quod est cõtra illud quod distinxi. j. ad Treb. in fideicommiss.

fideicómiſ.in prin.ſed eſt hic vt dixi.j.ad Treb.l.mulier.§.penul.
a *Sed quartam*.hæreditatis auitæ.
b *Reliquit*.id eſt, quæ fuerunt morientis aui, non autem de bonis propriis nepotis. Sed nunquid hæres nepotis tenetur propria reſtituere? Reſpó.ita ſi propter quartã tantum habeat ex bonis aui,cóputatis etiam fructibus,quãtũ in bonis nepotis erat.C. de iure do.l.cũ patré.&.ſ. de le.ij.imperator.§.fi. & ſic bona nepotis nó defalcabit:quia de auitis detrahédo quaſi ꝓ priorũ quartã detraxiſſe videtur. & eſt ratio, quia de bonis defuncti prout erát tépore mortis, debet Falc.detrahi: vt inſtit.ad.l. Falcid.§. cum autem.

ſed quartam [a] hæres nepotis de bonis dumtaxat quæ moriens auus reliquit, [b] retinebit.

In filiis primii gradus debitum cũ Falci.non compẽſatur etiam ſi hoc teſtator expreſſit.Bartolus.

¶ Cum fideicõmiſſum [c] ex voluntate matris à patre moriẽte debitum filio, pater hæreditate ſua quam in filium conferebat, compenſari voluit: quod filio debetur, ſi ratio Falcidiæ poni cœperit, fini quadrantis, quem ex bonis patris cũ effectu percepit, compenſabitur: atque ita ſuperfluum æris alieni dodranti tantum detrahetur.

Quod ab hærede vxoris ex donationibus à marito ei factis debet reddi: venit deducendum vt æs alienum.Alexan.

Cum po- Accur. c *Cum fideicommiſſum*. Maritus ab vxore inſtitutus fuit rogat⁹ hæreditaté filio cõmuni reſtituere,& pater poſtea filium inſtituit dicédo quod paterna hæreditas cópenſaretur cũ eo quod pater debebat ex teſtamento matris. dic ergo quòd iſte fili⁹ debet habere quadrãtem hæreditatis paternæ, id eſt, omniũ eorum quæ inuenit in bonis patris tépore mortis. de dodrante vero qui remanet, debet detrahere fideicómiſſum ſibi relictum vt æs alienum,id eſt dodranté hæreditatis maternæ.nam non plus venit in fideicómiſ.quia pater potuit detrahere quartã Trebel.de reſiduo ſoluet legata & fideicómiſ.& ſecundum hoc dic filio deberi:ſcilicet ex teſtaméto matris.& quod dicit,poni cœperit,ſcilicet à filio cótra legatarios.ex teſtaméto patris cópenſabitur, ſcilicet dictum debitũ.fini quadrantis,id eſt, in quadrante toto,cũ illũ à patre habeat cũ effectu.Ité quòd ſubiicit,æris alieni,id eſt, fideicó. à matre relicti.& ſecũdum hoc cóputabitur in Falc. debitũ à patre:licet pater hoc dixerit.& ſic eſt cótra.ſ.eo.l.ſi debitor.Sed dic aliud in filiis,vt hic,&.ſ.eo.l.pater.in prin. quam in debitore extraneo ex toto inſtituto hærede:quoniã magis permittit lex & fauet voluntati teſtatoris,vt cópenſetur debitum,& computetur in Falc.quàm cum inſtituit filium creditoré pater:vt hic.Vel ſecundo poteſt intelligi quòd hic dicitur quòd filius iſte fideicó.quod ſibi debetur,id eſt,dodranté hęreditatis maternę debet ſibi cópéſare in quadranté qué habet in bonis patris pro cócurrente quãtitate.ſi autem plus eſt in fideicommiſ. quàm in illo quadrante:id quod ſuperfluum eſt, detrahet filius ex dodrãte bonorũ paternorum,id eſt,quæ inueniuntur in bonis paternis tempore mortis.de eo auté quod remanet, ſoluet legata & fideicom. & ſic non ob.ſ. eo.l.ſi debitor.& facit ad hoc.ſ.de lega.ij.l.cũ pater.§. Titio. ſed ob.ſ.eo.l.pater.ſed illud fauore dotis. Item ad hoc ob.ſ. eo.l.pater.§.j.Sed dic vt in fi.eiuſdem.§. Tertij dicunt quod pater quartam poterat retinere de hæreditate matris,& filio dodrantem reſtituere debebat.debet igitur vnũ compenſare de tribus quadrantibus ſibi debitis cum eo quem pater dat quaſi de ſuo:& ſic habet filius tres quadrantes,ſcilicet duos qui remanent,vt à patre debitos:& tertium quem habet per cópenſationé. ex alio vero quem videtur pater pro compenſatione dediſſe, ſoluet legata & fideicommiſ.vt de cæteris rebus paternis,& detrahet Falc.vt de cæteris bonis: alios tres quadrantes vt æs alienum habebit filius, nec minuuntur per hoc quòd pater voluit totum debitũ extingui per compenſationem. & ſic eſt contra.ſ.eo.l.ſi debitor. Sed ſolue vt dixi ſecundum primam poſitionem caſus. Accur. *ADDITIO:* Dic ſecũdum Bar.quod eſt ſpeciale in filiis primi gradus, vt hic. facit.l.pater.in princip.ſ.eo.

Ex donationibus.]*CASVS*.Titi⁹ donauit vxori ſuæ Seiæ fundũ Titianũ & Seianũ pone, ex quibus ipſa facta eſt locupletior. deceſſit prædicta mulier inſtituto hærede Gaio, & multa legata quibuſdam reliquit.nunc legatarij petunt legata à dicto Gaio hęrede mulieris,& hęres vult detrahere vt æs alienũ illud quod maritus prædictus donauit dictæ ſuæ vxori, ideo quia illud tenetur hæres reſtituere marito eo quòd donationes non valuerũt inter virum & vxorem. nunquid poteſt hæres ita detrahere? Et dicitur quod ſic. nã ex dictis donationibus ita fit locupletior mulier vel hæres eius,vt tanto pauperior eſſe videatur, quãtum tenetur marito reſtituére.tenetur auté reſtituere illud in quo facta fuit locupletior,& nó plus. in vno caſu tamé tenetur reſtituere marito etiã ſi nó eſt locupletior: vt puta ſi ex dictis donationibus minuit hæres dolo vel culpa.nã quamuis nó ſit tunc locupletior, tamen per eũ factũ eſt quo minus eſſet locupletior. vnde illa deminutio nó eſt ad periculũ viri,& computabitur nihilomin⁹ eſſe in bonis mulieris quãtũ ad cómodũ legatariorum.& hoc vult dicere iſte.§. Viuianus.

¶ Ex donationibus in vxorem collatis quod hæres eius reddere [d] viro cogitur, in bonis mulieris nó erit. nam ita fit locupletior, [e] vt tanto pauperior eſſe videatur. [f] Quod autem hęres inde minuit, [g] viro non perit. [h]

Quod ex re legata percipitur,in Falcidia coputatur:& hæres debet habere quartã,& fructus quartæ à tépore mortis. Bar.

¶ Fructus [i] prædiorum ſub códitione verbis fideicómiſſi relictos, [k] in cauſam fideicómiſſi non deductos,hæres in ratione Falcidiæ ſic accepto facere [l] ſibi cogitur,vt quartam & quartæ fructus [m] ex die mortis, bonorum quæ mortis tépore fuerunt,

d *Reddere*. quòd eſt in quo fuit locupletior donataria: vt.ſ. de do. inter vi.& vxo.l. ſi ſpóſus.§.fina. ex quo ipſe prædeceſſit: vt.C. de dona.inter vi.& vxo.l. à marito. Accurſius.
e *Locupletior*.ſ.vir.
f *Videatur*.mulier,vel eius hæres. vel ſecũdo ita fit locupletior mulier, vt tanto videatur pauperior,quia tantum habet neceſſe reſtituere.Ité reſpexit hæc lex quaſi abſit [a] quod abſuturum eſt: vt.ſ.de neg. geſt.l.ij.&.l.ſi quis mã. & ecótra adeſſe qđ eſt affuturũ:vt.j.de reg.iur.l.ꝗ actioné.Ac.

a Simile in.l. quaſitum.§.fi.ſ. de leg.3.ſic eſſe dicitur res quando caſualiter adeſt. Bar. in.l.ſi ita. ſ.eo.tit.de leg.3.

g *Minuit*.dolo vel culpa.
h *Non perit*.ſcilicet ipſi hæredi mulieris.argu.j.ad Trebel.l.mulier.§.ſed enim.

Fructus prædiorum.]*CASVS*. Inſtitui mihi hæredem Titium, & multa legata & fideicómiſſa ab eo quibuſdã reliqui: inter quæ reliqui Seio fundum Titianum & Seianum ſub códitione, ſi nauis ex Aſia venerit:& non rogaui hæredem meum expreſſè quod reſtitueret à dicto Seio fructus dictorum fundorum quos hæres percipiet pendente dicta condi. fideicommiſ. & deceſſi poſtea. poſtea pendente dicta condi. fideicom.fundorum hæres percepit ex eis fundis multos fructus:& poſtea extitit dicta conditio. veniunt modo omnes legatarij & fideicommiſſarij,& petũt ab hærede legata & fideicómiſſa.dicit hæres,ego volo vobis detrahere Falcidiam.dicunt ipſi,tu non potes nec debes detrahere: quia tot fructus percepiſti ex fundis relictis Seio,quod eis computatis tibi bene habes quartã.dicit hæres, ego debeo lucrari dictos fructus: quia non fui rogatus de eis reſtituendis.quæritur modo,vtrũ hæres ita lucretur dictos fructus quod eos ſibi non teneatur computare in quartam?& reſpon.quod non:ſed cũ debeat habere quartam,quartæ fructus computat ſibi in dictam quartam, & in dictis fructibus quartæ dictos fructus ex fundis perceptos. nec impedit hæredem quin habeat quartæ fructus perceptos ex quarta ex die mortis teſtatoris vſque nunc,quia ratio legis Falcidiæ cœpit habere locum tantum poſt dictam conditionem fideicommiſſi exiſtentem. nam quamuis ratio legis Falcid. cœperit habere locum poſt impletam dictam conditionem fideicommiſ. tamen neceſſe eſt relinqui apud hæredem integros fructus quadrãtis ſiue quartæ perceptos ex quarta ex die mortis teſtatoris vſque nunc.lucratur ergo hæres fructus dictorum fundorum perceptos pendente conditione,& tenetur eos ſibi cóputare in quarta, & quartæ fructus & ſuperfluos fructus fundorũ ſi quid de eis ſupereſt à quarta & quartæ fructibus,retinet ſibi hæres. Viuianus.
i *Fructus*.qui ſati erant tempore mortis. alioquin non computantur in Falci.vt inſti.eo.§.quantitas.&.j.eo.l.in quantitate.quę ſunt contra.Azo.
k *Relictos*.non expreſſè,ſed per conſequentiam: vt ſubiicit, in ratione &c.quia cum prædium legat ſub conditione, ſub eadem videtur legare & fructus.vbi ergo ante conditionem percipit hæres,ſui ſunt, & computantur in Falcid.vt dicitur hic.ſi autem expreſſè eſſent relicti, venirent in reſtitutionem: vt.j.ad Trebel.l. in fideicommiſ.in princ.&.§.j.
l *Accepto facere*.id eſt, cóputare.& hoc eſt in quarta iure inſtitutionis.idé in Treb. vt cóputentur fructus, niſi in liberis primi gradus: vt.C.ad Trebel.l.iubemus.ſecus in quarta iure naturę,in qua non computantur: vt.C.de inoffic. teſta.l.ſcimus. niſi in caſu: vt.ſ.de inoffic.teſta.l.Papinianus.§.ſi conditioni.

Fructus an in quartam imputari debeant.

m *Quartæ fructus*.hoc eſt generale in omni quarta : vt infra, ad Trebel.l.in fideicommiſ.

Nec ad rem.

BIU Cujas

a *Nec ad rem.* id est,ad impediendum quartæ fructus.
b *Cœpit.* lex Falcidia.
c *Fructus.* integros.ad hoc.ĩ.ad Treb.l.mulier.§.si hæres. Acc.

Fideicomissum.]*CASVS.* Titius instituit sibi hæredes matrem suam & Seium,&.c.prælegauit matri vt augeret eiusdem matris portionem in qua eam ĩstituerat,& postea multa legata quibusdam aliis reliquit & à matre, & à Seio cohærede: ita quod dodrantem partis cuiuslibet exhausit: & postea decessit idem Titius.nunc mater petit dictum prælegatum à cohærede suo, & cohæres vult ei soluere:detrahit tamen Falci.nũquid potest detrahere? Et dicitur quod sic.retinebit ergo sibi cohæres.xxv. de dictis.c. & lxxv. dabit matri testatoris, & ipsa retinebit sibi dicta.lxxv.& etiam retinebit sibi quartam portionis suæ in qua fuit instituta, & de tribus partibus portionis in qua fuit ĩstituta, soluet legata à se relicta. dic ergo infra supplendum,id est,augendum. Viuianus.

d *Fideicommissum.* Filius instituit matrem cũ alio:& vt augeret portionem matris,prælegauit ei fundum. Dic ergo supplendum id est, augendum.nam si velis dicere quod vellet ei supplere portionem .l. Falci.aut debitam iure naturæ,aut iure institutionis:de prima non,quia iam esset falsum quod in fine.§.dicitur: quia in ea bene computantur quæ relinquuntur iure legati vel fideicommiss.in secunda non:quia illa nõ posset suppleri per legatum vel fideicommis.sed tantum iure hæreditario: vt.j.eo.l.in quarta.Dic ergo quod volebat augere portionem hæreditatis quã sibi reliquerat vt haberet eam maiorem.

e *Ratione Falcidiæ.* detrahit enim cohæres Falci.vt hic, &.C.e.l.à cohærede.nisi & ipse à matre cohærede fideicommis.sibi relictum similiter peteret:vt.j.eo.l.Nesennius.

f *Percipiet.* nili ideo legatum datum est,vt integra legata à se relicta præstet:vt.ĩ.eo.quod autem.in fi.

Quarta.]*CASVS.* Titius instituit sibi hęredem Seium,& legauit ab eo quibusdam vltra dodrantem hæreditatis suæ, ita quod non remanebat hęredi quarta hæreditatis solutis legatis.Dixit autem idem testator quod res quæ remanebant hæredi, valebant plus quam in veritate valerent, vel econtra dixit quod res legatæ valebant minus quam in veritate valerent: quæ si vera essent, cessaret Falcidia.Certe dicitur hic quod his modis non potest hęredi Falcidia minui,vel in totũ auferri.talibus enim enunciationibus testatorum non debet stari.Viuianus.

g *Quarta.* reliquit testator in legatis vltra dodrantem: sed dixit quod res quæ remanebant hæredi, valebãt plus quã valerent, vel econtra quod res legatæ valerent minus quã valerent:quod si verum esset,cessaret Falcid.& dicit quod etiã hoc modo non potest Falci.minui:quod est iure veteri:vt hic,&.ŝ.ea.l.§.j.hodie cõtra: vt in authen.de hære.& Falci.§.si vero expressim.col.j.Et no.huiusmodi enunciationibus non stari.sic.C.de testa.l.verba. & de proba.l.rationes.& authen.quod obtinet.& cõ.vtriusiu.l.scripta.&.ŝ.de leg.j.l.si fundum.§.si libertus.&.ĩ.eo.l.in Falcidia.

Si ex pluribus.]*CASVS.* Institui mihi hæredem Titiũ, & Seio legaui tot res,quod habet locũ lex Falci.& decessi.postea hæres meus soluit legatario prædicto quasdam de dictis rebus non detracta ex eis Falci.nunc legatarius prædictus petit alias res sibi legatas.certe potest hæres ei opponere exceptionem doli donec detrahat ipse hæres plenam Falci. pro his & pro aliis rebus quas soluerat legatario.& quod dixi in pluribus rebus legatis,habet locum in vna re legata.Viuianus.

h *Legatis.* scilicet vni personæ:aliàs nõ posset retinere Falci.vnus ex legato alterius:sed repeteret solutũ si errore facti soluisseti vt.C.eo.l.error.Sed cõtra hanc.l.in auth.de hære.& Falci.§. non autem.col.j.sed ibi integre soluit:hic nõ.& facit.C.eo.l.in imponenda.in fi. Accursius.

Si post missionẽ.]*CASVS.* Titius existens in militia, & habens in bonis quadringenta tantum, fecit testamentum in militia, & tota quadringẽta legauit quibusdam, & in eodem testamento forte confirmauit codicillos si quos postea contingeret eum facere: & ita valere debet illud testamentum iure militiæ.postea fuit miss[i] de militia, & intra annum missionis fecit codicillos,& in eis legauit quibusdam aliis.c.& decessit intra eumdẽ annum missionis. Certe dicit hic quòd ex testaméto prædicto quod iure militię adhuc valet,debẽt præstari legatariis plena legata.i.non detracta aliqua Falcidia. ex codicillis autẽ qui non valent iure militiæ,debent præstari legata habita ratione legis Falcidiæ.qualiter autem diuidentur dicta quadringẽta, vt ex ea quadringentorũ parte quæ tangit codicillos,extrahatur Falcid. ex alia autem parte quæ tangit testamentum, non extrahatur Falcidia? Respondeo: Testator legauit inter testamentum & codicillos. c. vltra quàm haberet in bonis.vnde si legata codicillorum non paterentur Falcid. deberent diuidi bona in quinque partes, & quatuor partes deberent habere legatarij testamenti id est, trecenta viginti, & quintam partem debẽt habere legatarij codicillorum id est.lxxx.nam quintam partem quadringentorum videtur in codicillis legasse: cum.c.quæ vltra patrimonium sunt, sint quinta quingentorum legatorum . cum ergo ex legatis in codicillis relictis debeat detrahi Fal.vt dictũ est,retinebit hæres de dictis octoginta quæ videntur legata in codicillis,quartã partem.i.viginti,& tres partes dabit legatariis siue legatario codicillorum, id est,sexaginta.Vi.

i *Ex codicillis.* per testamentum confirmatis:vt supra,de mili.testa.l.si certarum.

k *Dicitur.* idem econtra:vt.ĩ.eo.l.fi.&.l.si miles.&. C.de test.mili.l.in testamento.&.C.eo.in testamento.Accursius.

l *Quinta parte.* scilicet quadringentorum quorum quintam legasse in codicillis videtur : cum centum quæ vltra patrimonium sunt,non computentur:vt.ĩ.eo.l.in quantitate.§.fina.

m *Quæ.* scilicet quinta.

n *Peruenirent.* ergo quinta pars ex vno quoque legato decedit: quia eatenus cuique plus legauit quàm haberet.Azo.vt infra,eo.l.in quantitate.

o *Non paterentur.* scilicet legatarius.& facit.ŝ.de inoff.testamen. l.Papinianus.§.si quis in.

Filiusfamilias.]*CASVS.* Gaius filiusfami.miles rediit de militia,& decedens fecit codicillos in quibus commisit fidei patris sui vt peculium suum castrése restitueret Titio post mortem suam patris.& decessit hic filius : postea dictus suus pater tenuit multo tẽpore dictũ peculiũ filij,& ex eo multos fructus percepit, & postea decessit idẽ pater,& sic extitit dies restituendi bona filij Titio prædicto.vnde Titi[9] petit dicta bona ab hærede patris,& hæres patris vult ei restituere,deducta tamẽ quarta Trebellianica.quæritur,vtrũ possit detrahere dictã quartam?& antequã soluat quæstionem interserit quædã alia dicens.l.Falci.sue senatusc̃osul.Trebellianũ habere locũ etiã in successionib[9] intestatorũ, sed in

---

Legata relicta in militia cũ legatis relictis postea contribuuntur quoad deminutionem propter defectum patrimonii faciendam:sed non quoad deminutionẽ faciendã ratione Falcidiæ. Bartolus & Alexand.

XVII. IDEM libro sexto Quęstion.

SI post missionem faciat codicillos miles, & intra annũ decedat: ex testaméto quod in militia iure militari fecit,plena legata:ex codicillis, [i] habita Falcidię ratione pręstari debere dicitur. [k] Sed res ita expedietur,si cum quadringenta haberet,testamento quadringenta, codicillis centum legauerit:ex quinta [l] parte,id est octogĩta,quę [m] ad legatariũ ex codicillis peruenirent [n] si Falcidiam non pateretur, [o] quartam id est, viginti hæres retinebit.

Filiusfamilias miles potest grauare patrem ab intestato vt peculium restituat: & per restitutionem peculium efficitur hæreditarium:& fructus medio tempore percepti, in Falcid.computantur. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro vndecimo Quæstionum.

sed in nostro casu nō fuit hæreditas filij siue successio ex hæreditate. nam cū apud patrem remanet hæreditas filij ex codicillis factis ab intestato per filiū, ius pristinū durat. i. peculium est, & non hæreditas. & sic videtur quòd non habeat locum Trebellianum, quod dixi habere locum in hæreditatibus ab intestato delatis, & restitui iussis: quāuis si filius prædict⁹ instituisset extraneum, fieret hæreditas peculium suum adeūte hærede. sed huic quod dictum est nō esse hæreditatē apud patrem, sed peculiū, & sic non habere locū Trebellianum, videtur cōtra quod dicitur alibi. Titius fecit testamētū, & in eo reliquit legata, & postea fuit captus ab hostibus: & sic testamentū suū fuit ruptum per captiuitatem, & sic non videtur esse hæreditas eius, nec hæres. & postea decessit apud hostes. nā dicitur alibi ꝙ in dicto suo testamento habet locū Falcidia: sed non est cōtra, quia lex Cornelia fingit dictū captū mortuū fuisse prima hora captiuitatis, & ita non esse ruptū testamentum suū, & ita esse hæreditatē & hæredem. vnde soluo tibi quæstioné in principio legis positā. ſ. quod nemo debet dubitare quī beneficiū senatusconsulti Trebelliani indulgeri debeat patri siue hæredi eius cū restituit bona filij Titio suprà-

FIliusfamiliàs qui militauerat, [a] decedens patris sui fidei cōmisit codicillis, vt peculium suū castrense Titio post mortē restitueret. Quærebatur, an vt hæres quartā [b] deducere posset? Dixi legē Falcidiā [c] inductam esse à diuo Pio etiā in intestatorū successionib⁹ propter fideicōmissa: sed in proposito nec hæreditatē esse: [d] quāuis placeret [e] mihi, extraneo hærede instituto fieri hæreditatē aditione eius. Nam cum apud patrem remanet: ius pristinum durat, & peculiū est. Nec huic contrarium est quod in testaméto eius qui apud hostes decessit, exercetur Falcidia. [f] Nā fictio legis Corneliæ & hæreditatem & hæredem facit. Sed nemo [g] dubitabit quin debeat id quoq; īdulgeri legis beneficiū: siquidē quasi patrisfamiliæ bona [h] restituere cogitur, & hæres scriptus [i] omissa ex testamēto aditione, exēplo edicti, legatorū nomine cōuenietur. ℣ His consequēs erit, vt si ex fructib⁹ medio tēpore quartā & quartæ fruct⁹ habuerit pater, etiā Trebellianum senatusconsultū inducamus, [k] & vtiles actiones exerceri possint, fiátque hæreditas post restitutionem.

Pretium rei dicitur capi iure hæreditario, & ideo cōputatur in quarta. Bartolus.

XIX. SCAEVOLA libro octauo Quæstionum.

SI dignum decē fundū damnetur hæres quinq; vendere, sine dubio quinque erunt imputanda [l] Falcidiæ.

Legatum inutile Falcidiam non inducit. Bartolus.

XX. IDEM libro nono Quæstionum.

SI à seruo meo hærede instituto mihi legetur, [m] & mihi adquiratur hæreditas, negat Męcian⁹ id legatū in Falcidiā [n] computari, quia nō debeatur.

In cursu duarum causarū inspicitur illa quæ Falcidiam minuit, & illa quæ repetitionem impedit. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro duodecimo Quæstionum.

SI pupillus [o] cui sine tutore auctore decem mutuo data sunt, legatū à creditore meruerit sub hac cōditione, Si decem quæ acceperit, hæredi [p] reddidicta, & sic dictum legatum nullius est momenti. nam cum habeā hæreditatem per seruum meū prædictū, non possum esse hæres & legatarius, sequitur ergo vt dictū legatū nō imputetur per Falci. cum cæteris legatis. ſ. vt eam inducat: sed vt eam summoueat. Vi.

vendere tur fundum testatoris Titianum pro quinq;, cū valeret decē: & decessit dictus testator, & hæres tradidit dictum fundum dicto Gaio, & habuit ab eo v. pro pretio. certe ista v. quę fuerunt pretium fundi, debet computare sibi hæres in Falcidia, siue in ratione legis Falcidiæ: quia ea habet hæres iure hæreditario: reliqua autem quinq; intelligūtur legata emptori fundi. quod dic vt. ī. eo. l. in ratione. §. j.

Si à seruo.]CASVS. Titius instituit sibi hæredem Stichū seruū meum, & ab eodē meo seruo mihi legauit. c. pone, & aliis etiā legata reliquit. postea dict⁹ meus seruus adiuit hæreditatē dicti Titij iussu meo, & sic adquisita est mihi hæreditas prę-

BIU Cujas

a *Qui militauerat.* quondam: sed tempore codicillorum est veteranus. Accursius.

b *Quartam.* Trebellianicam.

c *Legem Falcidiam.* i. senatusconsultum Treb. vt. ī. ad Treb. l. j. §. hoc autem. & l. recusare. §. j. & de alio iure institutionis constat quod habet locum ab intestato: vt. C. quando di. leg. ce. l. fi. sed hic de ea potest loqui cum inducatur ius simile.

d *Hæreditatem esse.* vt. ī. de castren. pecu. l. ij.

e *Placeret mihi.* & bene: vt. ī. de stipu. seruo. l. si seruus communis. in prin. & ī. de adquiren. rerum domi. l. in meo.

f *Exercetur Falcidia.* vt. ī. ea. l. §. j. & non est ibi hæreditas: quia immò est per fictionem: vt subiicit etiam hic.

g *Sed nemo.* nunc soluit.

h *Bona.* licet non vt hæreditatem. ad quod est supra, de mino. l. ij. §. Pomponius. Accursius.

i *Hæres scriptus.* pater à filio: vt. ī. de castren. pecu. l. pater qui castrense. §. j. Vel dic hæres scriptus, scilicet quilibet etiā à non milite: vt & ī. e. l. j. §. ad eos. & inducitur: licet nō valeat testamentū, tamen habeat locum Falcidia: ergo idē in nostro casu. & facit. ī. si quis omis. cau. testa. l. si seruum. §. j. & ī. ad Trebel. l. j. §. in filij. & ī. de castren. pecu. l. si filiusfamiliàs. & l. proponebatur.

k *Inducamus.* quia omnia vult restitui nullo detracto: vt insti. de fideicommissa. hæredi. §. restituta.

Si dignum.]CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium, & multa legata quibusdam reliquit, & damnauit dictum suū hæredē vt

l *Imputandæ.* quę fuerunt pretiū: quia ea habet iure hæreditario. reliqua quinq; intelligūtur esse legata. & facit ī. eo. l. at veterani. §. j. & l. qui fundū. in prin. & l. in ratione. §. j. & ī. de lega. j. l. & si equo.

m *Legetur.* quod legatum tenet à prin. sed si iussu domini adeat hæreditatē, seruus fit nullius: vt insti. de leg. §. an seruo. in fi.

n *In Falcidiam.* nō computat in Falcidiam vt eam inducat, sed vt eam summoueat: vt supra, de leg. j. l. cum filio. & l. à filio. & facit. ī. eo. l. non dubium. & l. id autem. in fi.

Si pupillus.]CASVS. Titius mutuauit decem Seio pupillo sine tutoris auctoritate accipienti, ex quo mutuo ipse pupillus non factus fuit locupletior, & sic non tenetur nisi naturaliter: vt infra, de nouat. l. j. in fine. postea dictus Titius creditor fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Gaium, & legauit dicto pupillo Stichum sub conditione si decem quæ acceperat ab eo mutuo, redderet dicto Gaio hęredi, & multa alia legata reliquit quibusdam, & postea decessit dictus testator, & postea pupillus numerauit decem hæredi causa implendæ conditionis legati de Stricho, & habuit Stichum ab hærede. modo quæritur, vtrum dicta decem computentur hæredi in Falcid. quam vult detrahere legatariis? Et videtur quòd non, quia ea quę hæres capit causa implendæ conditionis alicui legatario impositæ, non solet computare sibi in Falcid. vt. ī. eo. id autem. cum similibus. Dicitur tamen hic quòd bene computatur hæredi in Falcid. quia pupillus numerando hæredi creditoris dicta decem, vna numeratione implet conditioné legati, & liberat se à naturali obligatione qua tenebatur pro dicto mutuo, & ita videtur hęres recipere dicta decem vt debitum hæreditarium: debita autem hæreditaria bene computantur in Falci. hæredi. & adeo videtur dictus pupillus soluere dicta decem hæredi vt debita, vt etiam si repudiet idem pupillus legatum Stichi, vel moriatur dictus Stichus legatus, non posset ea decem repetere pupillus iure communi. Viuianus.

o *Si pupillus.* pubertati proximus: vt non ob. ī. de condic. indebi. l. quod pupillus. & non sit locupletior: aliàs etiam ciuiliter teneretur: vt insti. quib. alie. licet. §. j. Accursius.

p *Hæredi.* scilicet creditoris.

Numeratione.

derit.vna numeratione[a] & implet conditionē, & liberatur[b] naturali obligatione, vt etiam in Falcidiam hæredi imputentur: quamuis non imputarētur si tantum conditionis implēdę causa data fuissent.[c] adeo autē & soluere[d] videtur, vt repudiato legato, vel Sticho qui legatus est, mortuo: nihil repetere possit.[e]

Si iure potestatis vel dominii portio non grauata adcrescit portioni grauatæ, sit contributio: secus si econuerso. Bartolus.

⌜Si ego & seruus me[g] hæredes instituti simus ex diuersis[f] partibus, nec à seruo erogatus [est] dodrās[g]: his quibus à me legatum[h] est, cōtra Falcidiam proderit quod ex portione serui ad me peruenit supra Falcidiā eius[i] portionis. ex contrario[k] si seruo meo seru⁹, & mihi[l] decem legata fuerint: serui Falcidia ex decem[m] mihi legatis non retinetur, * exemplo[n] eodem Falcidiæ. nam quartā retineo ex persona serui, quamuis de mea portione† nihil exhaustum sit.

Id quod iure prælegati pcipitur, in quartam non imputatur, nisi respectu eius à quo percipitur: ex hac causa nō detrahitur: quoad alios pro detracto habetur. Alexan.

XXII. IDEM libro septimodecimo Quæstionum.

NEsennius Apollinaris Iulio Paulo [salutem:] Ex facto dominæ species eiusmodi

a *Numeratione.* facta tutoris auctoritate.

b *Et liberatur.* vt &.j. de solu.l.& in numerationibus.§.j.&.l. Stichum.§.aditio.&.j.quando dies leg.ced.l.cum illud.§.hæres.

c *Fuissent.* vt.j.eo.l.id autem.

d *Soluere videtur.* vt debitum.

e *Repetere posit.* quod aliàs posset, nisi esset debitum: vt.s.de condic. ob cau.l.j.§.j.Item hoc iure communi naturali debito impediente repetitionem: vt supra, de condic. indebi.l. naturaliter.&.l. frater. &.j. de fideiuss.l.hæres à debitore.§.quod si hic seruus.sed per in integrū restitutionem iuuatur: vt.s.de condic.inde.l. interdum.&.j.de actio. & obliga.l.pupillus.

Si ego & seruus. ⌜CASVS. Titius fecit testamentum, & instituit me & seruum meum hæredes ex æqualibus partibus vel inæqualibus, & multa legata reliquit à me ex parte quam mihi reliquit, & multa legata reliquit à seruo meo ex parte quam ei reliquit: verumtamē solutis legatis à seruo meo relictis remanere potest de parte serui quadrans suæ partis & etiam vltra, puta duo. dodrans autem meæ partis erogatus est per legata, & etiam vltra, ita quod quadrans meæ partis non remanet mihi integer. & decessit dictus testator. nūc ego habeo meam partem hæreditatis, & etiam partem dicti mei serui. vnde legatarij petunt à me legata à me relicta, & legata relicta à dicto meo seruo, & ego volo detrahere Falcidiam illis quibus à me est legatum, & ipsi volunt quod ego imputē mihi in dicta Falcidia illud quod puenit ad me de parte in qua seruus meus fuit institutus vltra Falcidiam portionis seruo meo prædicto relictæ: id est, duo prædicta. numquid debeo mihi imputare? & dicitur quòd sic. Secus autem est econtrario, puta si portio serui mei instituti à dicto Titio fuit grauata vltra dodrantem, mea vero in parum vel nihilum fuit grauata: puta si seruo meo, id est à seruo meo seruus legetur cuidam extraneo: & per hoc legatum excedit dodrans suæ portionis in qua fuit institutus. & mihi, id est, à me legata fuerunt decem cuidam alij quæ decem siue legatum quorum decem non excedunt dodrantē portionis in qua ego fui institutus. certe Falcidia serui, scilicet legati à dicto meo seruo non tenebitur siue retinebitur ex dictis.x. à me legatis: vt sic integre detur seruus à seruo meo legatus, scilicet legatario. non tenebitur dico ad exemplum Falcidiæ, de qua dicitur supra, proxi. respon. immò detraham quartam de seruo. quartā enim retineo de persona dicti serui: quamuis de mea portione nihil de dodrante exhaustum sit. & hoc dicit hic.§.Et extra casum posset esse talis ratio inter hunc vltimum & primum casum: quia si hic meus seruus hæres pro parte institutus esset libera persona: in hoc secundo casu bene posset retinere Falcidiā: vt.j.eo.l.in singulis. ergo ex persona serui ego eius domin⁹ retinebo. pars enim serui grauata accessit in hoc secundo casu meæ parti non grauatæ. vnde mea non grauata non prodest legatario grauatę quę mihi accessit: sed superiori casu huius.§. non posset seruus meus retinere Falcidiā etiam si liber esset, vt pote cum nihil ab eo legatum fuerit, vel si fuit ab eo legatum, non fuerit dodrans suus grauatus, immò duo remanserunt in parte serui mei vltra quadrantem suum: vt.s.dixi. & sua pars non grauata accessit meæ grauatæ. vnde meis legatariis prodesse debet. ad quæ facit quod not.s.eo.l.j.§.id quod. Viuianus.

f *Ex diuersis.* vel æqualibus, non curo. H.

g *Dodrans.* scilicet suæ portionis: quia dodrans & aliquid vltra sibi remanet, puta duo.

h *Legatum est.* vltra dodrantem meæ portionis.

i *Eius.* serui secundum prædicta duo.

k *Ex contrario.* quia hic &.s.ego & seruus meus fuimus instituti. sed.s.sua portio non fuit grauata vltra dodrantem, mea sic. hic econtra sua portio grauata fuit vltra dodrantem: mea vero in parum vel in nihilum grauata fuit. superiori ergo casu sua pars mihi accrescens proficit meis legatariis. hic non prodest mea non grauata suis legatariis, sicut obseruatur cū accrescit mihi deficiēs eo

A hæredis portio: vt.j.eo.l. quod si alterutro. Dic ergo si seruo.i. si à seruo meo instituto mecum legetur extraneo seruus, & excedit dodrans suæ portionis: mihi autem, id est, à me legētur.x. cuidam alij, quæ scilicet meum dodrantem non excedunt, Falcidia serui scilicet legati non retinebitur ex.x. à me legatis quin integre detur. & hoc exemplo eodem, id est, lo quente simili modo in Falcidia quod subiicit, scilicet quādo à me nihil esset legatum. & sic arg. de nihilo ad parū. Alij ponūt quod cum ego & seruus meus essemus instituti, à me si- *Flo. bi fuit prælegatus seruus, & à se mihi decē. nam licet sibi detrahā, † ipse tamen non detrahet mihi de decem, & legatis secundum hoc, seruo meo, est datiui casus: & mihi, bis positū pro- priè ponitur: sed secundum primam, seruo, est ablatiui casus. &, mihi, de hac ponitur pro, à me. sed huic positioni repugnat secūdum H.s.co. l.si à seruo meo.

B

C

D

l *Decem mihi.* i. à me.

m *Ex decem mihi.* id est, à me.

n *Exemplo.* expone vt prius. & dic non retinebitur exēplo Falcidiæ. superioris: quia si hic seruus esset libera persona, bene posset retinere Falci. serui legati. sic ergo & dominus ex persona serui. sed superiori casu nulla Falci. potest retineri ex persona serui cum non erat grauatus vltra dodrantem.

NEsennius Apollinaris. ⌜CASVS. Titia hæredes sibi instituit tres suas filias, & à singulis legata inuicem dedit. ab vna tamen dictarum filiarū ita legauit tam cohæredibus eius quàm extraneis, vt in sua parte sit locus Falci. & decessit dicta Titia. nūc quæritur hic de duobus. Primū est, vtrum dicta filia grauata possit vti Falcidia aduersus sorores suas cohæredes, à quibus sororibus & ipsa legata destinatione accepit? Secundum est, si nō possit vti Falci. ipso iure aduersus sorores suas, vel si possit vti Falcid. prædicta, est remouenda tamē exceptione: id est, replicatione doli à dicta Falci. habenda: quo modo possit inire computationem legis Falci. aduersus dictos extraneos legatarios? & respon. primo ad secundam quæstionem, scilicet quemadmodū aduersus extraneos possit inire computationem legis Falci. dicebāt enim extranei legatarij dictæ filię grauatę: tu debes tibi computare in Falci. quā nobis vis detrahere, id quod à sororib⁹ cohæredib⁹ tuis percepisti vel percipere debes nomine legatorum. dicit filia, illud nō debet vobis proficere quo minus Falcidiam patiamini. certe optimè dicit filia. consequetur ergo filia legata à cohæredibus: & non proderunt legatariis extranei quo minus Falcidiam patiantur. Nunc vult respondere iurisconsultus ad primam quæstionē, scilicet vtrū dicta filia grauata possit vti Falci. aduersus sorores suas à quibus ipsa legata destinatione percepit. & cum quæserit de hoc in fœminino genere, soluit hic in masculino, & dicit: Sed cum is, scilicet cohæres magis grauatus qui legatum, scilicet magnum præstaturus est, scilicet cohæredi suo, ab eodem cohærede aliquid modicum ex testamento petit, non est audiendus desiderans vti aduersus cohæredem Falcidiæ beneficio, scilicet si id quod percepturus est ex voluntate testatoris siue testatricis à cohærede suo prædicto: id est, modicum legatum de quo dixi suppleat illud quod deducere desiderat nomine Falci. de legato magno à se relicto dicto suo cohæredi. de quo pono tibi taliter exemplum: Pone quod ab eo hærede nomine meo Titio fuerunt legata cohæredi suo Seio pone quadraginta, & ipse vult ex eis deducere Falcid. puta. x. certe non poterit hoc facere si tantumdem, id est. x. vel plus est à cohærede illo relictum sibi. præstabit ergo cohæredi suo integra quadraginta non detracta ex eis aliqua Falcidia. sed si à dicto Titio fuerunt aliis relicta legata, numquid in ratione Falcidiæ computabit illis aliis vniuersum quod cohæredi suo Seio dedit: id est, quadraginta: vt ita maiorem eis detrahat Falcidiam? & respon. quod non, sed imputabit eis quantū daturus esset cohæredi si nihil ab eo cohærede perciperent. daturus autem esset tunc cohæredi. xxx. cum de. xl. detracturus fuisset tunc quartam, id est. x. Viuianus.

Aegnii.

BIU Cujas

incidit, Titia filias suas tres numero æquis [a] ex partibus scripsit hæredes, & à singulis legata inuicem dedit: ab vna tamen ita legauit tã cohęredibus eius, quàm extraneis, vt Falcidiæ [b] sit locus. Quæro, an aduersus cohæredes suas à quibus legata & ipsa accepit, [c] vti possit Falcidia? & si non possit, [d] vel doli exceptione summouẽda [e] sit, quemadmodũ aduersus extraneos cõputatio Falcidiæ iniri possit? Respondi, [f] Id quidem quod à cohærede [g] legatorum nomine percipitur, non solet legatariis proficere [h] quo minus Falcidiam patiantur. sed cum [i] is, qui legatũ [k] præstaturus est, [l] ab eodẽ aliquid [m] ex testamento petit: non est audiendus, desiderans vti aduersus eũ Falcidiæ beneficio, si id quod percepturus est ex volũtate testatoris, suppleat quod deducere desiderat. Planè cæteris legatariis non vniuersum [n] quod cohæredi præstat, imputabit: sed quantum daturus [o] esset, si nihil ab eo [p] perciperet.

Si à seruo insolidum instituto & à domino fiut legata, prius soluuntur legata relicta à seruo quã à domino: & si dominus institutus repudiat, & per seruum substitutum adquirat hæreditatẽ: prius solui debent legata in institutione relicta. Alexander.

Seruo hærede instituto, si à domino fideicommissa, à seruo legata data sunt: prius ratio legatorum [q] habenda est: deinde ex eo quod supereſt, fideicommissorum. [r] Dominus enim ideo tenetur, [f] quòd ad eũ peruenit. Peruenit autẽ quod deductis legatis supereſt. Planè Falcidiã exercet. [t] Sed & si dominus omissa hæreditatis aditione seruũ sibi substitutũ adire iusſit, prius erogãtur quæ ab ipso domino data [u] sunt: tunc eorũ quæ à seruo relicta sunt, ratio initur, si patitur Falcidia.

Si liberatio relinquitur debitori: in ratione legis Falcidiæ pro locupletiore habetur. aliàs an sit soluẽdo inspicitur. Bartolus.

Si debitori liberatio legata sit: quamuis soluendo non sit, totum legatũ computetur: licet nomen hoc nõ augeat hæreditatem, nisi ex euẽtu. [x] Igitur si [y] Falcidia locũ habeat, hoc plus videbitur legatum, quod huic legatũ esſet. cætera quoq; legata minuẽtur per hoc, & ipsum hoc per alia. [z] capere enim videtur, eo q liberatur. Sed si alij hoc nomẽ legeẽ: nullũ legatũ [a] erit, nec cæteris cõtribuetur. [b]

a *Æquis.* vel non æquis.
b *Falcidiæ.* detrahendæ.
c *Accepit.* destinatione.
d *Et si non possit.* ipso iure, vel doli exceptione: id est, replicatione, scilicet saltem. quemadmodum &c.
e *Summouenda.* si velit vti Falcidia.
f *Respondi.* quoad secundum.
g *A cohærede.* hoc si percepit pecuniam hæredis, vel corpus non hæreditariũ. nec enim imputat nisi à defuncto sit dictum: vt. j. eod. l. quod autẽ. si vero percipiat hæreditariam pecuniam, totam imputat: vt infra, ad Trebellia. l. deducta. §. nummis. & supra, de leg. ij. cum pater. in principio. si autẽ corpus hæreditarium, imputat [b] hęreditariam partem si detrahit Falcid. contra voluntatem defuncti: alioquin imputat quartam hæreditariæ partis: vt infra, eod. l. Titia. [c] & l. in quarta. & ad Trebel. deducta. §. nummis. & C. famil. erciscun. l. filium. hæc vera in quarta Trebell. sed in quarta iure naturæ vel institutionis, videtur quod nihil computet per. l. j. e. l. in quarta. & l. quod autẽ. sed certe & ibi potest idem dici quatenus capit iure hæreditario.
h *Proficere.* scilicet aliis. sed cohęredi à quo percipitur, prodeſt: vt subiicit, sed cum is &c. sed certe aliis ĩ aliquo: vt in fine huius. §.
i *Sed cum.* nunc ad primam [d] quæstionem: & dic is cohæres magis grauatus. Accursius.
k *Qui legatum.* scilicet magnum.
l *Præstaturus est.* scilicet cohæredi.
m *Aliquid.* scilicet modicum. igitur si. xl. legata sunt ab eo cohærede, & ex eis velit deducere quartam puta decẽ: non poterit si tantumdem. i. decẽ vel plus est à cohærede illo relictum. Accur.
n *Non vniuersum.* id est, in tota quadraginta.
o *Daturus.* scilicet triginta.
p *Ab eo.* scilicet cohærede. & facit infra, eod. tit. l. antepenul. & supra, eod. l. quod de bonis. §. penul. & supra, de his quibus vt indignis. l. hæredi. in fi.

Seruo. CASVS. Institui mihi hæredem Stichũ seruũ Titij, & ab eodẽ seruo reliqui multa legata quibusdã: & à dicto Titio domino serui reliqui quibusdam multa legata siue fideicõmissa specialia, & decesſi. certe prius est habenda ratio legatorum à seruo relictorum. postea de eo quod supereſt, est habẽda ratio fideicõmissorum à domino serui relictorum. & est ratio: quia dominus serui ideo tenetur ad fideicõmissa à se relicta, quia ad eum peruenit hæreditas in qua fuit institutus seruus suus. peruenit autem ad eum dominum illud quod supereſt de hęreditate deductis legatis à seruo suo relictis. verumtamen exercet dominus Falcidiam in legatis relictis à seruo suo, & etiam in fideicommiſſ. relictis à se domino. Sed pone quòd institui mihi hæredem dictum Titium dominum serui, & ab eo reliqui legata quibusdam, & substitui eidem domino dictum suum seruum, & ab eodem seruo reliqui legata quibusdam. & dominus omisit hæreditatem ex institutione, & iusſit seruo suo vt adiret ex substitutione. certe in hoc casu prius debent solui legata a domino relicta, & postea soluuntur legata relicta à seruo substituto, & ita demum soluuntur integra legata relicta à domino & à seruo, si patitur Falcid. aliàs de vtriſq; detrahitur Falcid, & ita intelligo hunc. §. Viuianus.

q *Legatorum.* à seruo relictorum.
r *Fideicommissorum.* scilicet ratio habenda est.
f *Tenetur.* ad fideicommissa.
t *Exercet.* in legatis & fideicommissis, nisi in casu: vt supra, de leg. j. l. cum filio. Azo.
u *Domino data sunt.* imò prius eorum quæ à seruo: vt supra, si quis omissa causa testamenti. l. Iulianus. ij. respon. quæ est contra. Solu. ibi recitat Iuliani opinionem. Vel ibi in patre, hic in domino. Vel melius relictorum institutióe omissa primo fit præstatio: vt hic, & dicta. l. Iulianus. j. respon. sed in relictis in substitutióe secus: quia prius soluũtur quę sunt à seruo vel filio relicta, quàm quæ à patre vel domino, vt ibi. ij. respon. vel dic, vt ibi. Itẽ nũquid detrahitur Falcid. de relictis institutione omissa? videtur quòd sic: vt supra, si quis omiſſ. cau. testa. l. duo. §. admonẽdi. & l. cui. in fine. & hic ibi, si patitur &c. si referas ad omnia, ad quid igitur consideratur hic ordo? sed respondet: Imnò poterit esſe quòd prima soluũtur, quia hoc patitur dodrans, & æs alienum: secunda non, quia propterea æs alienũ minuitur: vt supra, si quis omiſ. caus. testa. l. quia autem. in princip. & est hic notãdũ quod non contribuũtur omnia legata. sic &. ĩ. eo. l. & si post. est & tertius in. d. l. quia autẽ. in prin. aliàs contra: vt. ĩ. eo. l. in ratione. §. quod vulgo. &. j. eo. l. in quantitate. in fi. &. j. proxi. §. Accursius.

Si debitori. CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & Seio debitori meo existenti non soluendo legaui liberationẽ, & multa alia legata aliis reliqui, & decesſi. nunc apparet quòd habet locũ Falcidia in legatis à me relictis. numquid dictum legatum liberationis computabitur in ratione legis Falcidiæ cũ aliis legatis: vt sic hoc plus videatur per me testatoré legatum quod legaui huic debitori non soluendo existenti? & respõdetur sic. igitur cę tera legata minuẽtur per hoc legatũ, & hoc ipsum legatũ minuetur per alia legata. nam dictus debitor nõ soluendo existens videtur ideo à me testatore capere, quòd liberatur à me, siue quòd ei liberationem relinquo. Sed retentis omnibus aliis quæ dixi, pone quòd prædictũ nomen debitoris non soluendo existentis legaui alij. certe in hoc casu nihil videbitur esſe legatũ illi cui legaui dictum nomen, nec cęteris legatis connumerabitur in ratione legis Falcidiæ. interim donec debitor est non soluendo. Viuianus.
x *Ex euentu.* scilicet si ampliatæ fuerint facultates: vt. j. e. l. cum quo de peculio. Azo.
y *Igitur si.* audi qualiter computatur.
z *Per alia.* & ideo legata dicuntur contribui & fideicommiſſa: vt hic. sed fallit in tribus casibus: vt not. supra, proxi. §. Item nota quòd inutilia non contribuuntur cum vtilibus: vt. j. cod. l. in ratione. §. fina. &. §. penul.
a *Nullum legatum.* s. interim, nisi vẽdatur alicui dubius euẽtus: quod fieri conceditur: vt. j. eo. l. quęrebatur. §. fi. vel nisi ex euentu conualescat: vt. j. quando dies lega. ced. l. cum istud. §. fina.
b *Contribuetur.* scilicet interim, vt ibi dixi.

Si fundus. CASVS. Titius legauit mihi fundum Titianum, & viam ad eum fundum per fundũm suum Seianũ, & pone q dictus fundus Titianus valebat triginta, & via valebat. x. & multa legata aliis reliquit, ita quòd legatis exhauſit hæreditatẽ suam

Sic posſũ vendere ius litis colliti-gatori, quãuis dubius aliquo tẽpore. l. fina. & ibi Bart. ĩ. de pecu. l. proinde. ĩ. si cer. pe.

vltra

BIU Cujas

vltra dodrantem, & postea decesſit. nunc hæres eius vult detrahere Falcidiam de legatis. dicitur ergo hic quòd pretium viæ æquiualet Falcidiæ detrahédæ de fundo Titiano, & de via. in hoc casu perit via, & fundus Titianus integer mihi debet dari. & hoc dicit in primo reſpóſo huius legis. Et ſi quæras extra caſum, quare non detrahitur Falcidia de fundo Titiano, & de via? Reſpon. quia ſi via conſtitueretur, fundo pro parte indiuiſa, & via pro parte etiam conſtitueretur, quod eſſe non poteſt: vt.j.eo.l.Plautius.in fi. &.ſ.de ſerui. vt pomũ. §.fi. &.l. & pro parte. &.ſ.eo.l.j.§.ſi vſusfructus. Et eodem modo reſpóndeo ſi queras quare Falcid.non detrahitur de ſolo fundo: quia ſic ſeruitus cõſtitueretur fundo pro parte indiuiſa, quod eſſe non poteſt, vt dictum eſt. & hanc rationẽ vocat infra coactam rationem. in ſecũdo reſponſo dicit: pone quòd viã ſim pliciter mihi legauit dictus teſtator, nec inuenitur ſoluẽdo hæreditas eius. certe non debetur mihi via, prædicta ratione. nam ſicut dictũ eſt in primo caſu perire viam exhauſta hæreditate legatis, ita dicẽdum eſt exhauſta hæreditate propter æs alienum perire viam, ſicut pereunt alia legata. In tertio reſponſo dicit: ponamus quòd via valet pluſquã ſit Falcidia quæ debet detrahi ex fundo & ex via. certe debeo capere fundum inſolidum, & totam viam. poterit tamen in hoc caſu hæres opponere mihi legatario exceptionem doli donec ſoluam ei tantum quantum erat detrahẽdum nomine Falcid. ex fundo & ex via. nam tunc intercidit via quando nomine Falcid. tantum eſt detrahendum de fundo & de via quantũ eſt viæ pretium, vel etiam plus. hic autem via valebat pluſquam eſſet de vtroque detrahendum nomine Falcidiæ. Viuianus.

Ne legatum pereat, vna res pro alia defalcatur. Bartolus.

XXIII. SCAEVOLA libro quintodecimo Quæſtionum.

SI fundus mihi legetur, & via: [a] in Falcidiæ ratione, ſi tantum ſit in via, [b] quanto amplius [c] eſt in Falcidia: integer fundus capietur, & via peribit. Sed ſi via legetur, nec ſoluẽdo ſit hæreditas, non debebitur. [d] Videndũ etiam, ſi fundo & via legato, minus ex vtroque deſideret, [e] quam ſit viæ pretiũ. & poteſt coacta ratione dici, non tantum fundum [f] ſolidum capi, ſed etiam vt doli exceptio tantum ſarciat, [g] quãtum deeſt: ne plus habeat, [h] quàm Falcidia deſiderat: vt tunc ſolum via intercidat, quotiens plus Falcidia deſiderat, quàm eſt viæ pretiũ. [i]

De re quam hæres ſubtraxit, Falcidiam detrahere nõ poteſt: & id quod ex re legata percipitur, in quartam imputatur, ſi res erat teſtatoris: ſecus ſi hæredis. h.d. tota lex. Alexander.

a *Et via.* ad eundem fundum per alium fundũ teſtatoris. & fundus triginta, & via decẽ valet. hæreditas eſt exhaũſta, & ſic emergit Falcidia. dic ergo aut pretium viæ æquiualet Falcidiæ vtriuſque: & tunc perit via, & fundus integer datur, vt in themate præmiſſo. Idem ſi æs alienum exuberet: quia extinguitur viæ legatum, vt cætera legata. aut via valet plus, & tunc petitur totus fundus, & tota via: ſed obiicitur exceptio niſi offeratur in pecunia quanta eſt Falcidia vtriuſque, aut via valet minus quàm Falcidia. & tunc via perit. Sed quare tam extraneus modus inuenitur? Reſpon. non poterat ſtatui quòd via præſtetur inſolidum, & Falcidia reſecetur de fundo: quia ſic legatarius haberet duas partes fundi pro indiuiſo, hæres tertiam, & ita inciperet ſeruitus deberi legatario pro parte indiuiſa, quod non poteſt eſſe: vt.ſ.de ſeruitu.l. vt pomum.§.j. &.l.pro parte. &.j.eo.l.Plautius.§.finali. Item de vtroque reſecari non poteſt: quia via eſt indiuidua: vt ſupra, eo.l. j.§.ſi vſusfructus. & hanc rationem vocat lex coactam. exigit ergo lex iſta vt via potius pereat in primo & vltimo caſu legis.

b *In via.* id eſt. viæ pretio.

c *Amplius.* quantum ad plus: quia nec plus, nec minus. Accur.

d *Non debebitur.* ſcilicet iure communi: quia nec alia legata debentur: vt.j.ad Trebellia.l.j.§.is qui.

e *Deſideret.* ſcilicet ratio Falcidiæ.

f *Fundum.* id eſt, fundum & viam.

g *Sarciat.* ſcilicet hæredi.

h *Habeat.* legatarius: vt ſupra, de legatis.ij.l.cum pater.in prin. Item nota quòd de vna re trahitur Falcidia etiam ex altera: vt.j.eod.l.plane.

i *Pretium.* ſcilicet tantum: vt in prin.legis.

Falcidiæ.] CASVS. Hæc lex ponit tres caſus. Primus eſt talis: Hæres Titij, in cuius Titij hæreditate habebat locũ lex Falcidia, ſubtraxit quaſdam res de hæreditate. certe perinde habenda eſt ratio Falcid. ac ſi dictæ res ſubtractæ non fuiſſent relictæ in hæreditate, quaſi dicat, non detrahet hæres de eis Falcidiam. Secũdus eſt talis: Inſtituit mihi hæredem Titium, & rogaui eum per fideicommiſſum vt duas pone meas ancillas daret vel reſtitueret Seio poſt mortem ſuam hæredis, & poſtea deceſſi. & poſtea dictus meus hæres ante mortem ſuam habuit partum dictarũ ancillarum: & poſtea deceſſit dictus meus hæres, nunquid hæres hæredis mei debet reſtituere dictum partum dicto Seio? Et dicitur quòd non. cõputat tamẽ eum partum ſibi in quartam, & quarte fructus, ſi habeat locum lex Falcidia. In tertio caſu dicit: Pone quòd rem hæredis mei perfideicommiſſum reliqui Seio, & poſt diẽ fideicommiſſi cedentem hę res percepit ex dicta re fructus. nunquid tenetur fructus fideicommiſſi reſtituere? Et dicitur quòd nõ: ſed remanet apud hæredem: & tamen non imputat eos ſibi in quartam, quãuis in ſuperiori ſecundo caſu computet, vt ibi dictum eſt. Vi.

XXIIII. PAVLVS libro quartodecimo Reſponſorum Reſpondit.

FAlcidiæ legis rationem (ſi haberi oporteat) ita habendam, ac ſi hæ res quæ ab hærede ſubtractæ ſunt, in hæreditate relictæ nõ fuiſſent. [k] Idem reſpondit, partus ancillarum [l] ante diem fideicõmiſſi editos, ad hæredes eius qui rogat[a] eſt, pertinere: eoſque in quartã & quartæ [m] fructus computãdos, ſi de lege Falcidia quæſtio intercedat. Idem reſpondit, fructus ex propria re hæredis quæ legata eſt, poſt diem fideicommiſſi cedentem perceptos, & ſi non ſint reſtituendi fideicommiſſario, [n] hæredi in quartam imputari non ſolere. [o]

Si portio non grauata accedit grauatæ, iure patriæ poteſtatis ſit contributio. Bar.

XXV. SCAEVOLA libro quarto Reſponſorum.

MAritum ſuum & filiũ cõmunẽ æquis partibus hæreſcriptum. & C. de lega.l.non eſt dubium.

k *Non fuiſſent.* in præiudiciũ hęredis vt Fal. non deducat: vt.ſ. de iis quib[9] vt indignis.l.

l *Ancillarum.* ſcilicet hæreditatis.

m *Et quartæ fructus.* ſic ergo partus eſt fructus. Sed contra inſtitu. de re. diui. §. in pecudum. Solu. ſecundum quid non eſt fructus, vt ad fructuarium pertineat: ſed ad bonæ fidei poſſeſſorem ſic: vt nota. ſ. de vſu. l. in pecudum. Item not. ante diẽ: ſecus ſi poſt diem: quia tũc diſtinguitur, vel ſuam, vel alienã rem legauit teſtator: vt no. ſ. de vſu. l. equis. & facit. ſ. eo. l. quod de bonis. §. fructũ. Partus dicitur fructus.

n *Fideicommiſſario.* vt &.ſ. de vſur. l. equis.

o *Non ſolere.* hoc dic vt. C. ad Trebel. l. Iubemus. in glo. quæ incipit, quarta &c. circa finem.

Maritum ſuum.] CASVS. Titia fecit teſtamentum, & inſtituit ſibi hæredes maritum ſuum, & filium eorum communem æquis partibus: & à marito multa quibuſdã legauit, ita quòd dodrantem partis mariti exceſsit. & à filio ſimiliter multa legata reliquit quibuſdam: nõ tamen vltra dodrantẽ partis filij. & poſtea deceſsit dicta Titia. vnde hæreditatem ſuam totam habet maritus, ſcilicet dimidiam ex ſua inſtitutione, & aliam dimidiam ex inſtitutione facta de filio, quæ quidem acquiſita eſt ei marito per filium: vt ſupra, de acquirenda hæreditate. l. placet. nũc illi quibus eſt legatum à marito, petunt ab eo legata, & volũt quòd in ratione legis Falcidiæ in legatis eorum ponendæ imputet ſibi maritus illud quod ad eum ex dicta hæreditate peruenit per dictũ ſuum filium: vt ſic tanto maiora præſtet eis maritus legata à ſe relicta, nunquid tenetur maritus taliter ſibi imputare? Et reſpon. quòd ſi dictus maritus tantum retineat ex inſtitutione filij ſolutis legatis à filio relictis, quantum ſatis ſit ad Falcidiam detrahendam de legatis ab eodem marito relictis, nihil eſt deducendum per ipſum maritum de legatis à ſe relictis nomine quartæ ſiue Falcidiæ.

[*A LIBERTO CVI FVNDVM.*] Titius fecit teſtamentum, & inſtituit ſibi hæredem Seium, & Sticho liberto ſuo fundum Titianum legauit, & per fideicõmiſſum rogauit eundem libertum vt daret omni anno Seiæ decem. Item & multa alia legata reliquit quibuſdam aliis, ita quòd habet locum Falcidia in teſtamento ſuo. vnde hæres mortuo teſtatore detraxit Falcidiam de fundo liberto legato, & eidem liberto dedit tres partes dicti fundi: ex quibus tribus partibus bene colligi poteſt tantum omni anno quantum annuatim libertus debebat præſtare Seiæ decem. nunc quæritur, an ita minuatur annuum fideicõmiſſum Seiæ prędictum, ſicut minutus eſt per legem Falcidiam, fundus liberto relictus? Et dicitur quòd non, niſi mens teſtatoris fuerit, vt etiam

fideicommiſſ.

BIU Cujas

fideicommiſſ. Seiæ minueretur.

a *Inſtituit.* mulier.

b *Filii.* nó grauati. & facit. ſ. eo. l. in ratione. §. quod vulgo. & l. ſi pupillus. §. finali. & ſic nota quòd ſit contributio.

c *Reditus.* ſcilicet fundi liberto legati.

d *Non videri.* infra, eo. l. pœnales. §. finali. contra. Solu. ſpeciale hic fauore alimẽtorũ.

Contra ſup. eſt decretũ l. pe. ff. de fil. qui pro gl. l. ſi quis ff. de leg. & de conſtit. & de conſtit. & de uſufr. ear. rer. l. finali. Item non ob. infra, eo. l. Plautius. in fine. quia ibi ſpeciale ꝓpter indiuiduitatem.

[a] redes inſtituit. [a] Quæſitum eſt, an in ratione legis Falcidię imputandum ſit marito quod ad eum ex eadem hæreditate per filium peruenit? Reſpondit, ſi ex inſtitutione filij [b] tantum retineat quantum ad Falcidiam ſatis ſit, nihil quartæ nomine deducendum.

Deminuto legato non deminuitur fideicõmiſſum à legatario relictum, ſi legatum remanſit ſufficiens ad onus. Bartolus.

ꝟ A liberto cui fundum legauerat, per fideicõmiſſum Seiæ annua decem dedit. Quæſitũ eſt, ſi lex Falcidia liberti legatum minuerit, an Seiæ quoque annuum fideicõmiſſum imminutum videatur, cùm reditus [c] largiatur annuam præſtationem? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non videri [d] minutum, niſi alia mens teſtatoris probetur.

XXVI. IDEM libro quinto Reſponſorum.

LIneam margaritorum trigintaquíque [e] legauit, quæ linea apud legatarium fuerat mortis [f] tempore. Quæro, an ea linea hæredi reſtitui debeat ꝓpter legem Falcidiam? Reſpõdit, poſſe hęredem conſequi vt ei reſtituatur: [g] ac ſi malit, [h] poſſe vindicare partẽ in ea linea, quæ propter legis Falcidię rationem deberet remanere. [i]

ꝟ Quæſitum eſt, an pretium [k] ſtatuarum Falcidiam pati debeat? Reſpondit, debere.

Conditio in fraudem legis adiecta pro non adiecta habetur.

XXVII. IDEM libro ſexto Reſponſorum.

SEius & Agerius, [l] ſi intra diem trigeſimum mortis meæ reipublicæ noſtræ cauerint, contentos ſe futuros tot aureis, legis Falcidiæ beneficio omiſſo, hæredes mihi ſunto: quos inuicem ſubſtituo. quòd ſi voluntati meæ non conſenſerint, exhæredes [m] ſunto, Quæſitum eſt, an hæredes inſtituti hæreditatẽ adire poſſint, ſi conditioni parere nolũt, cum habeant ſubſtitutos eadẽ conditione præſcripta? Reſpõdit, Seium & Agerium primo loco inſtitutos perinde adire poſſe, ac ſi ea cõditio quæ fraudis cauſa [n] adſcripta eſt, adſcripta non eſſet.

XXVIII. MAECIANVS libro primo Fideicommiſſorum.

PAter quoq; in legatis, quæ filius [o] ei dedit, [p] alio hærede [q] inſtituto, legis Falcidiæ rationem patitur. [r]

Quod hæres habiturus eſt, non iure hæreditatis, non imputatur in Falcidiã. Bar.

XXIX. PAVLVS libro ſecundo Fideicommiſſorum.

SI à me tibi fideicommiſſum vel legatũ eſt, tuque id poſt tempus rogatus ſis mihi reſtituere, non puto hoc imputandum eſſe in Falcidiam: [ſ] quia [t] incipio poſtea quaſi fideicom-

A mihi hæredes inſtituo ſub eadem conditione. poſtea deceſſit dictus Titius. nunc Seius & Agerius inſtituti volunt adire hæreditatem eius, & nolunt parere dictæ conditioni. nunquid poſſunt? Et videtur quòd non, cum habeant (vt dictum eſt) ſubſtitutos præſcripta eis eadem conditione. dicitur tamen quòd bene poſſũt hoc facere: & dicta cõditio quæ fuit apposita in fraudem, ſcilicet vt dicti primi hæredes nó detraherẽt reipublicę Falcidiã, habetur ꝓ non ſcripta: & ita malo velle teſtatoris detrahent reipublicę Falcidiam. nam etiam ſi filius emancipatus leget patri alio hærede inſtituto, patitur pater legis Falcidiæ rationem: nedum dicta reſpublica. & hoc dicit cum lege ſequenti. Vi. l *Seius & Agerius.* filij teſtatoris: quod patet. quia de exhæredatione dicit, inepta in extraneos: vt infra, de verbo. obliga. l. quidã.

m *Exhæredes.* ſubaudi, & alios inſtituo ſub eadem conditione.

n *Fraudis cauſa.* id eſt, cauſa vitandæ Falcidiæ, quod fieri non poteſt: vt hic, & ſupra, eodem. l. quod de bonis. §. j. & §. finali. niſi in caſibus: vt ſupra, eodem. l. ſi debitor. & infra, eodem. l. quod autem. vbi ſub modo: hic vero ſub conditione. Item nota de fraude legis, vel contra legem: vt ſupra, titu. j. l. hoc modo. & de condit. inſtitu. l. conditiones.

o *Pater. Filius.* emãcipatus.

p *Dedit.* id eſt, reliquit.

q *Alio hærede.* cum patre, vel ſine patre.

r *Patitur.* eſt ergo vt quilibet. ſic ſupra, quod cuiuſque vniuer. l. item eorum. in princip. Accurſius.

SI à me tibi.] *CASVS.* Titius inſtituit me hæredem, & à me hærede tibi Seio fideicommiſſum datum eſt, vel legatum per dictum Titium, & tu fuiſti rogatus per dictũ Titium teſtatorem vt mihi dictum legatum vel fideicõmiſſum poſt Paſcha reſtituere. nunquid ea ratione, quia debes mihi reſtituere idem legatum vel fideicommiſſum, imputabitur illud mihi in Falcidiam ad eam ſummouendam? Et dicit quòd non: Sed ad eam inducendam bene imputatur. & ſic ex eo detraham tibi Falcidiam, & eſt ratio quare tibi detraho: quia poſtea cum reſtituis mihi dictũ legatum vel fideicommiſſum, incipio id recipere quaſi fideicommiſſarius, & non quaſi hæres. Viuianus.

ſ *In Falcidiam.* vt ob hoc minus detrahatur nomine Falcidiæ. quaſi dicat in Falcidiam ſummouendam. ſimilis expoſitio eſt, licet ſit caſus diuerſus, ſupra, eod. l. ſi à ſeruo.

t *Quia.* ratio remotiua: vel dic ratio recta: ſed tunc ſubaudi. in in fine, non vt hæres. & eſt bona ratio: vt infra, eo. l. quod autem. & facit ſupra, ad Velleia. l. quamuis. §. ſi mulier.

IN ratione.] *CASVS.* Titius inſtituit ſibi hæredem Seium, & multa quibuſdam legata reliquit, ita quòd habet locũ lex Falcidia in hæreditate ſua, & deceſſit dictus Titius. poſtea antequã hæres ſuus detraheret rationẽ legis Falcidiæ cum legatariis, mortui fuerũt ſine culpa legatariorum quidam ſerui hæreditarij non legati alicui, vel etiam alia animalia non legata: vel aliquod aliud damnum euenit hæreditati ſine culpa legatariorum. certe hæredi pereunt legata prædicta, ita quòd propter hoc non detraheret

maiorem

BIU Cujas

maiorem Falci.legatariis.& est ratio: quia & si esset aliquid adquisitum hæreditati,non caderet in rationem legis Falci. scilicet vt propter hoc minor detraheretur Falcidia legatariis.& ponit plura leuia exempla de damno,& etiam de lucro contingenti hereditati ante contractam legis Falcidiæ rationem.

missarius id recipere.

Damna post mortem testatoris contingētia sine culpa legatarii, imputantur hæredi: & commodum seu lucrum legatariis non prosunt. Bartolus.

XXX. MAECIANVS libro octauo Fideicommissorum.

IN ratione legis Falcidię mortes seruorum,cęterorúmque animalium,furta,rapinæ, incēdia, ruinæ,naufragia, vis hostium, prædonum, latronum, debitorum facta peiora nomina, in summa quodcúque damnum (si modò culpa legatarij careant) hæredi pereunt: quēadmodū ad hæredis lucrū pertinent fructus, [a] partus ancillarum,& quę per seruos adquisita sunt, vt stipulationes, rerū traditiones, legata, hæreditatésve his datæ,cęteræ[que]donationes, itē seruitutes quibus liberata prædia pretiosiora fierent,actionésque adquisitæ,vt furti [b],damni,iniurię,similésq;: quorum nihil in rationem legis Falcidiæ cadit.

Qui iussit vendere vel emere, eatenus computat in legato, quatenus est excessus in re vel in pretio. Bartolus.

Vendere autē vel emere iussus certo pretio fundū,aliámve quampiam rem, in legis Falcidię ratione(cūm quantum sit legatum requiratur)tantum eo nomine inducetur,quanto pluris [c] minorísve [d] sit res ea quantitate, quàm quo pretio testator accipi daríve iussit. Sed [e] vt ei quidē portioni quæ legatis [f] deductis faciēda [g] erit,ampli⁹ [h] deducetur: quippe [i] nō nostri [k] causa capit pretiū: [l] sed eo deducto, reliquum legatum esse prorsus intellectum est.

Casus non liberat debitorem generis generalissimi,sed debitorem speciei sic. Item liberat debitorem generis subalterni illo genere perempto. Bartolus.

Diligēter [m] * animaduertendum est ne quod dicitur [n], dāna post mortem testatoris illata ad solum hæredem respicere: vsquequaque & sine vlla distinctione [o] recipiatur. Quod enim remota [p] lege Falcidia in totum [q] iuris foret, hoc idē fore,& in ea parte, quæ lege Falcidia constitueretur. [r] Hoc enim attinet [s] dāna postea facta

a *Fructus*. contra. ff. e.l.in lege Falcidia.Solu.vt ibi.Item non ob. j.co.l.qui quadringenta.§.fi.licet lo.aliter intellexerit eā: vt ibi no.

b *Vt furti*. quod contingit in casibus, vt iacēte hæreditate fiat furtum:vt.j.de furtis.l.hæreditariæ.vel quod ibi dicitur,intellige quando post aditam hereditatem furtum factū est. Item non ob.j. eod.l. cum quo. quia ibi non soluitur:sed secundum istam solues.Item facit institu.eo.§. quantitas. &.§.ex diuerso.

Vendere] CASVS. Institui mihi hæredem Titiū: & iussi ei quòd fundum meum Seianū qui valebat centū, venderet pro quinquaginta Gaio.vel præcepi ei quòd fundum Gaij qui valebat tantum quinquaginta, emeret pro c.& multa alia legata à dicto hærede quibusdam aliis reliqui : ita quòd habet me mortuo Falcidia locum in hæreditate mea.nunc detrahit hæres me⁹ rationem Falcidiæ cum legatariis:& quęritur inter eos quantum videatur legatū dicto Gaio in primo vel in secundo casu:vt sic scire possint quantū debeat detrahi eidē Gaio nomine Falci.Et respon.quòd tantum eo nomine inducetur per hæredem in rationem Falcid. quanto pluris sit dictus fundus quē iussit eum vendere Gaio prædicto.sit pluris dico ea quantitate, quam ego testator accipi iussi per hæredem nomine pretij à dicto Gaio emptore,quo pretio,id est, aliquo pretio per me testatorem statuto. sicut enim supra dixi,statui ego testator pretium quinquaginta in fundo meo qui valebat centum.& volui quòd tantum dicta quinquaginta acciperet hæres meus à Gaio emptore.& ita superflua quinquaginta videntur Gaio legata.hæc ergo superflua quinquaginta inducētur per hæredem cum aliis legatis in rationem legis Falcidiæ,& hoc quando ego testator iussi hæredem vendere minoris quàm res valeret.quando autem iussi hæredem meum emere fundum Gaij vltra quàm valeret, tūc tantum eo nomine,scilicet Falcidiæ inducetur per hæredem, quanto minoris sit res,siue fundus quem iussi hęredem meum emere à dicto Gaio.sit minoris dico ea quantitate quàm ego testator dare iussi per hæredem nomine pretij dicto Gaio venditori: quo pretio siue aliquo pretio per me testatorem statuto.sicut enim supra dixi, statui ego testator pretium centū in fundo Gaij qui valebat quinquaginta,& volui quòd integra centum daret hæres meus Gaio venditori.& ita superflua quinquaginta videntur Gaio relicta siue legata.hæc ergo superflua quinquaginta inducentur per hæredem cum aliis legatis in rationem legis Falcid.postea dicit quòd ei portioni quæ facienda erit legatis deductis, id est, separatis à rei pretio vendendæ vel emendæ per hæredem meum, amplius deducetur,id est, in secunda fiet deductio.prima enim deductio, id est,separatio facta est in separatione legati à iusto pretio rei vēdendæ vel emendæ per hæredem.& bene dico ex parte separata à iusto pretio rei vendendæ vel emendæ per hæredem fieri deductionem nomine Falci.& non ex iusto pretio rei prædictæ:quippe prorsus intellectum est non capi id verum pretium causa nostri qui sumus legatarij.sed deducto, id est, separato dicto vero pretio est intellectum à sapientibus pretium reliquum esse legatum. Viuianus.

c *Quanto pluris*. cum iussus est vendere pro.xx.animoso emptori quod valebat decem.Accursius.

d *Minoris*. cum iussus est emere pro decem à venditore volente abiicere rem quæ valebat.xx.

e *Sed vt ei*. aliàs est,sed vt.aliàs deest,vt:& melius.& dic,ei portioni legatæ, id est, ab ea portione.Accursius.

f *Legatis*.i.ex legatis.

g *Faciēda*.i.colligēda.

h *Amplius*. & sic secunda fit deductio.prima enim deductio.i.separatio facta est in separatione legati à iusto pretio. secunda est in detractione legis Falcidiæ ex legato.

i *Quippe*. bene dico à parte separata à iusto ptio fieri deductionē, & non à iusto pretio: quippe &c.

k *Non nostri*. scilicet legatarij causa.

l *Pretium*. scilicet iustum:sed eo &c.

Diligenter.]CASVS. Dictū est.ff. ea.l.in pri. ꝙ dāna post morté testatoris in hereditate il* lata ad solū hæredē re- spiciunt, ita ꝙ propter hoc non potest detrahere maioré Falc.legatariis.nunc animaduertendum est diligenter, an illud sine vlla distinctione verum sit?& certè videtur quòd sic:qa quod iuris foret remota in totum Falcid. id est, si non haberet locum Falcid. eo quòd haberet quartā non grauatam hæres, scilicet vt sit damnum hæredis: hoc iuris debet esse in ea parte quæ lege Falcidia constitueretur legatariis: vt scilicet hæredi pareat etiam legatariorum portio. hoc autem est dicere omnia damna post mortem testatoris facta non deduci per hæredem, ne amota siue perdita portio detrahatur legatis, siue fideicommissis. Quamuis autem secundum prædicta sine vlla distinctione videatur esse verum quod dictum est in princip. huius legis.tamen non est verum, immò distinguitur hoc modo: Aut est legatum in pondere,numero, vel mensura, vel etiam in genere : & tunc verum est quod dicitur in princip. huius.l.aut in specie,& tunc aut certa,& est legatarij periculum: vt.ff.eo.§.ibi,certis vero &c.aut incerta:& tunc aut certa de certis, aut incerta de incertis.Primo casu, si periit sine culpa hæredis, nihil debetur ex ea legatario,etiam quantū ad æstimationem:vt.ff.eo.§.ibi,incertæ autē &c.& ibi, res tamē &c. Secundo casu nihilominus debetur legatario:quia genus perire non potest. & ideo admissa lege Falcid.portio danda legatario eius quantitatis sumetur, quæ fuit in bonis testatoris eo tempore quo testator decessit: nec ad deminuendam eam portionem dandam legatario quicquam proficient hæredi damna postea incidentia : vt infra, eod.§.ibi, si vero argenti &c. Viuianus.

m *Diligenter*. aliàs.§.diligenter.aliàs incipit,prorsus diligenter.

n *Dicitur*.ff.ea.l.in princip.

o *Distinctione*. nam distinguitur sit legatum in pondere, numero, vel mensura, aut in genere : & obtinent prædicta: vt.ff.ibi, verum est &c.aut in specie:& tunc aut certa,& tunc est legatarij periculum:vt infra,eo.ibi,certis vero &c. aut incerta:& tunc aut certa ex certis, aut incerta ex incertis:vt infra, ibi:incertæ autem &c. Accursius.

p *Remota*. id est, si Falcidia locum non habet : quia hæres habet quartam &c.

q *In totum*. scilicet vt si damnum hæredis,si est relictum in genere, si non adeat.Accursius.

r *Constitueretur*. scilicet, legatarius vt hæredi pereat, etiam legatarij portio.

s *Attinet*. scilicet dicere.Accursius.

a *Non deduci.* per hæredem.
b *Ne amota.* id est, perdita.
c *Detrahatur.* hoc enim fieri non debet: vt in principio.l.& hic subiicit.
d *Verum est.* scilicet quod dictum est.
e *Corporibus.* scilicet relictis.
f *Ex his ipsis.* s. vino & oleo, & similibus.
g *Nihil.* quando totũ periit.& facit supra, de contrahé.empt.l. quod sæpe.§.in his.& supra, de leg.j.l.plane.§.ij. & hoc modo intellige.ff. de leg.j.l.non amplius. §.j.Accursius.
h *Elegerit.* puta vnũ ex ipsis scyphis suis quẽ elegerit.
i *Nihil debebitur.* sic.ff. de contrahen.empt.l.si in emptione.§.pe.
k *Relictum esset.* puta marcham vel vnũ scyphum duarũ marcharũ, cum nullum haberet.
l *Proficient.* quod ergo in genere debetur, non
m *Restamen.* in specie relictæ, vel verius quando incerta ex certis: vt.ff.eod.§.certis ve ro.&.§.incertæ.
n *Rationem.* subau.per.
o *Non computantur.* vt.j.eo.l.id autem.&.l.in quartam.
p *Non figura.* sed in vi modi.Accursius.
q *Restituere.* per venditionem.nam si intelligeres per fideicommissum, iam haberet locum quarta Trebellianica, & imputarentur hæc quæ in vi conditionis acciperet: vt infra, eod.titu.l.in quartam.& facit supra, de peti.hæred.l.nec vllam.§.quòd si quis. & facit.ff.eod.l.si dignum.
r *Et ipsius fideicommissarii.* quasi dicat, de hoc pretio dando sit ipse rogatus.
s *Non est.* immò videtur contra: vt supra, de lega.iij.l.xj.§.cum esset.Solu.ibi gratia vtriusque fuit relictum: vt supra, de liber.leg. Infort.

nõ deduci, [a] nè amota [b] portio legatis fideíve cõmissis detrahatur. [c] ¶ Verum [d] est autẽ his solis quæ pondere, numero, mẽsura constãt, nec damno postea incidente, ex portione quæ fieri [solet] ad æstimationẽ eorum bonorũ quæ mortis tempore fuerunt, quicquam detrahi. Certis verò corporibus [e] & his ipsis [f] ita relictis: *Pecuniam quam in illa arca, vinũ quod in illis doliis, pondus argenti quod in illis horreis habeo.* si sine culpa hæredis deperierunt, vel deteriora sunt facta: proculdubio aut [g] nihil debebitur, aut eorũ quæ extabunt, qualia erunt, ea portio debebitur, quæ per legem Falcidiam efficiatur ex æstimatione bonorum quæ mortis testatoris tempore fuerint. ¶ Incertæ autem res relictæ distinctionem recipiunt. Nã si ex suis rebus incertam rem testator reliquisset, veluti, *Argentum quod elegerit.* [h] & omne argentum testatoris interisset sine culpa hæredis, nihil deberetur. [i] Sin verò argenti pondus purè relictum esset: [k] quamuis omne argentum testatoris deperisset, admissa lege Falcidia portio ei[o] quãtitatis sumetur, quæ fuit in bonis eo tẽpore quo testator decessit: nec ad imminuendã eam quicquam damna postea incidentia proficient: [l] res tamen [m] quæ interierint, pro nulla parte, ac ne æstimatio quidem debebitur, nõ magis quam si omnes res per speciem enumeratæ relictæ essent.

Licet datum causa conditionis implendæ in Falcidiam non imputetur, tamen datum vt pretium imputatur. Bartolus.

¶ Tametsi* ante legis Falcidiæ rationẽ, [n] quæ conditionis implendæ causa hæredi sunt data, in quartam non computantur: [o] tamẽ id quod nõ figura [p] conditionis accipere iussus est ab eo cui hęreditatem restituere [q] rogatus est, Celso & Iuliano nostro placuit computari: quemadmodum si ea summa hæres vendere eas res iussus esset: quia non conditionis implendæ causa, sed quodammodo pro pretio inferre sunt iussi. Quo loco amplius quęsitũ est, an fideicommissarius quoque inuitus cogatur dare eam summam, & recipere hæreditatem, quasi & ipsius [r] fideicõmissum esset. Sed id verisimile nõ est: [s] cum talis oratio magis ipsius causa, quàm contra ipsum posita videatur.

Legata quæ non valent, non veniunt in computatione legis Falcidiæ. Bartolus.

¶ Cùm lex Falcidia interuenit, non veniunt in contributionẽ quæ ipsi hæredi à semetipso [t] vel seruo [u] eius legata fideíve commissa sunt. Alia causa est eorum quæ in diem certam [x] dantur. Nam si libertatis [y] dies cœperit cedere, ei [z] debebuntur, [a] & in contributionem [b] venient. Ac ne ea quidem quæ quis seruis suis [c] inutiliter sine libertate legauit, fideíve cõmisit, in computationẽ eius legis cedunt. ¶ Res quas † neque per fideicõmissum relinqui posse computationem eiusdem legis Falcidiæ ea quę testator meus prędictus inutiliter seruis suis sine libertate reliquit: quia & illa legata non valent, nec etiam ea quę per fideicommissum non possunt relinqui, vt est campus Martius. Viuianus.

A ga.l.si is qui duos.& infra, de fideicõmiss.lib.l.sed si alienare. Vel dic quòd ibi vterq; talis erat qui onerari à testatore poterat: quia vterque erat institutus hęres. at hic qui iussus erat dare pecuniam, non erat institutus, nec aliquid ei relictum: vnde non poterat onerari.& facit.C.de legi. & consti.l.quod fauore.& supra, si quis omis.cau.testa.l.si quis sub conditione.

Cum lex Falcidia.] CASVS. Titius instituit me hæredem, & mihi ipsi legauit.c.vel ser* uo meo legauit. c. & multa alia legata quibusdã reliquit ita quòd habet locum lex Falci. numquid venit in contributione illud quod mihi vel seruo meo est legatũ, vt propter hoc maiorem Falcid.detraham aliis legatariis? Et dicitur quòd non. non enim valent dicta legata: & ideo de hæreditate non detrahuntur. secus autem esset in his quę legasset testator seruo meo in diem certã, id est, expressam, incertam tamen: vt si nauis ex Asia venerit, vel si imperator Bononiam venerit (quod deus auertat) nam eo casu si dies libertatis dicti mei serui cœpit cedere tempore existentis conditionis legati eidẽ meo seruo per testatorem relicti, debebũtur legata siue debebitur legatum prædictum seruo meo relictum ei quondam meo seruo nunc liberto facto.& veniunt dicta legata seruo meo relicta in contributionem legis Falcidiæ, vt sic aliorum legatariorũ legata minuant. Sicut autẽ in primo casu huius.§.non venit in contributionem legis Falcidię legatum mihi vel seruo meo à testatore relictum, vt propter hoc detraham ego hæres maiorem Falcidiam aliis legatariis, vt dictũ est: ita nec cedunt in

Flo. Tauo metsi autẽ legis Falcidiæ ratione quæ condi. &c.

† *A cõtrario quæ possunt legari, possunt in Falci. cõputari. quod limita in legato debiti. quod quamuis iure legatum valeat. vt.l.si creditori.ff. de leg.1.nõ tamẽ detrahitur Fal.nisi appareat liquide de debito. Barto. singu.in.l. qui vxori.§. princi.ff. de auro & argen. leg.*

a *Semetipso.* hoc enim non valet: vt.ff.de leg.j.l.legatum.§.j.
u *Vel seruo.* à se domino instituto, scilicet data sunt eius seruo. nam nec hoc valet relictum pure. sed si in diem incertum vel sub cõditione, poterit deberi, si tũc erit liber: vt instituto.de leg.§. an seruo.& hic subiicit.
x *Certam.* id est, expressam. incerta est tamen: vt si nauis ex Asia venerit: vel si imperator venerit. aliàs si certa, tunc cederet à die mortis, sicut si esset purum: vt.C.de cadu.tollen.§.j.
y *Libertatis.* fuit relicta libertas, & legatum est sub conditione, vel in diem incertum.
z *Ei.* scilicet seruo.
a *Debebuntur.* legata ei relicta.
b *Et in contributionem.* scilicet legata, & non libertas: quia non minuitur per Falcidiam: vt supra, de inoffic. testa.l. Papinianus. §.quoniam autem.
c *Suis.* nec hæc valent: vt.C.de lega.l.seruis.& facit.ff.de leg.j.

BIU Cujas

l.quæsitum.§.j.&.ï.proxi.§.

a *Certum est.* vt fundum Albanũ & similia: vt.s.de lega.j.l.apud Iulianum.§.fi.& lege sequenti.&.s.eo.l.non est.&.l.sequenti. & supra,eo.l.in ratione.j.respon.in princip.

Si cui fideicommissum.] CASVS. Institui mihi Titium hæredẽ, & legaui Seio centũ pure, & multa alia legata quibusdam aliis reliqui sub cõditione, ita ꝙ si conditio existeret, haberet locum Falcidia, & decessi.nunc pendẽte conditione dictorũ legatorum petit Seius legatum siue fideicommissum suũ purum.certe non debet hæres aliter ei soluere, nisi ipse caueat eidem hęredi cũ satisdatione de restituendo ei quod amplius inueniretur cepisse tempore existentis conditionis aliorum legatorum, quam per legem Falcidiam ei licuerit capere.Et idem est in isto alio casu: Institui mihi pupillum filium meum hæredem,& ab eo reliqui legatum Seio: & substitui dicto pupillo Gaium: & multa legata reliqui à substituto, & decessi. certè non aliter soluet pupillus legatũ Seio, quàm si Seius ei caueat prædicto modo. & hoc propter ea legata quę à substituto impuberis sunt relicta.& ponit bonam rationem in litera quare in dictis duobus casibus debeat satisdari. Viuianus.

certum est, [a] in legis Falcidiæ computationem non veniunt.

XXXI. POMPONIVS libro secundo Fideicommissorum.

IS cui fideicommissum soluitur,sicut is cui legatum [b] est, satisdare debet, quod amplius ceperit,quàm per legem Falcidiam ei licuerit, [c] reddi: veluti cũ propter conditionem aliorum fideicommissorum vel legatorum, legis Falcidiæ causa pendebit. [d] Sed & (secundum Casij & veterũ opinionẽ) si à pupillo [e] fideicõmissa [f] capiantur propter ea quę à substituto erunt relicta: cauere debebit is cui soluatur.Nam quamuis repetitio [g] sit eorũ quæ fideicommissi nomine nõ debita soluerentur,tamen satisdato cautum debet esse ei à quo pecunia profiscereturne damnũ sentiat deficiente [h] eo cui solutũ erit.

Actiones in hæredes transitoriæ pœnales vel nõ,etiam si à persona hæredis incipiũt, ex parte actoris augmentum, & ex parte rei deminutionem patrimonii inducunt:secus si ad hæredem,vel contra hæredem non transeunt. Bartolus.

XXXII. MAECIANVS libro nono Fideicommissorum.

POenales actiones,siue legitimæ, [i] siue honorarię, [k] exceptis popularibus, [l] in bonis actoris nõ ideo minus computãdæ sunt, quia morte reorũ [m] intercidere possunt. Ecõtrario autem eædẽ actiones nihil bonis rei defuncto eo detrahũt. [n] Sed ne in actoris quidem bonis, defuncto eo iniuriarum actio poterit computari: [o] quia & ipsa simul cum eo intercidit, vt vsusfructus, & id quod in dies,menses,annósve singulos alicui quoad viuat,debeatur. [p] Etenim ea demum obligatio, rei bonis [q] deminutionem præstat,quæ in hæredem transit. [r] Nec contrarium est, quòd viuente reo,eo minus in bonis eius intelligebatur.Nam & si ita stipulatus esset, vt cum moreretur, deberi ei inciperet, tamẽ augerentur bona eius: quemadmodum si ipse sub eadem conditione promisisset, defuncto eo minuerentur. [s] Honorariæ quoque actiones,quę intra certum tempus [t] à prętore permittuntur:* cum bonis actoris, defuncto eo, augmẽtum rei, [u] decessionémve, (si tales erunt, vt in hæredem quoque transeant) præstabunt.

b *Legatum.* nam exæquata sunt per omnia: vt supra, de lega.j.l.j.

c *Licuerit.* scilicet accipere.

d *Pendebit.* quod contingit:vt.ï.eo.l.in quantitate.§. sed & legata.sed & videtur non totum solui purum: vt infra,eo.l.si propter ea.contra.Solu.ibi.

e *Si à pupillo.* ĩstituto,& similiter grauato legatis:& ei dato substituto,& grauato similiter legatis.

f *Fideicommissa.* integra.quia legata ab eo relicta non excedebant dodrantem.

g *Repetitio.* per condictionem indebiti: vt.C.eo.l.error.

h *Deficiente.* propter defectum facultatum.ad quod.ï.tit.j.l.j.§. hæc stipulatio.& facit.ï.eod.l.si is qui.circa prin.&.s.eo.l.j.§.interdum.&.l.in ratione.§.quæsitum.

POenales.] CASVS. Titius cui surrepta est res sua per furtum manifestum, vel non manifestum per Seium latronem, fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Gaium, & multa legata quibusdam reliquit,ita quòd eo mortuo habet locum Falci.in testamento suo.numquid dictæ pœnales actiones quas habet idem Titius contra Seium,computantur in bonis eiusdem Titij,vt sic Gaius hæres eius minorem detrahat legatariis Falcid ? Et dicitur quòd sic,quamuis morte rei,scilicet Seij prædicti, possint intercidere.Secus autem esset in popularibus actionibus quas intẽdere posset dictus Titius.nam illæ non sunt in bonis alicuius ante litem contestatam. Sed quid si ponas dictum Seium latronem decessisse,& tractari in bonis suis de lege Falci.numquid eædem actiones pœnales contra eum competentes vidẽtur aliquid de bonis eius detrahere, vt sic hæres suus maiorem detrahat legatariis Fal?Et dico quòd non.ea enim demum obligatio rei bonis deminutionem præstat,quæ in hæredem transit.dictæ autem actiones non transeunt in hæredes nisi lite contestata, vel nisi peruenit ad hæredes ex eis lucrum . Sed opponitur.nonne viuente ipso Seio latrone tantum minus videbatur esse in bonis suis quantum erat astrictus per dictas actiones?certe sic.ergo eo mortuo idem deberet esse.sed certe hoc non obstat,quia non solum in hoc casu augentur bona per mortem rei,sed etiam in isto alio. Pone quòd stipulatus esset dictus reus à Sempronio decem cum ipse reus moreretur.certe mortuo reo augentur bona eius, & nõ ante.nam & si ipse reus promisisset decem Sempronio cum ipse reus moreretur:defuncto eo reo minuerentur bona eius,& non ante. Quid de actione iniuriarum Titio competente? numquid defuncto eo Titio in eius bonis computabitur? & certe nõ: quia & ipsa actio iniuriarum simul cum eo Titio intercidit: sicut intercidit cum eo vsus fructus quem habet in fundo alterius: & sicut intercidit cum eo id quod in dies singulos debeꝫ ei donec viuat, vel in mẽses,vel in annos singulos.Honorariæ quoque siue prętoriæ actiones pœnales quæ permittũtur à prętore actori intra annũ cum bonis actoris: defuncto eo actore augmentum rei sine bonis dicti actoris præstabunt, scilicet si mortuus est actor:& de Falcid.in bonis suis tractatur:& dictæ honorarię actiones cum bonis rei defuncto eo reo decessionem,id est,deminutionem præstabunt,sci* *Fle* licet si tales erunt dictę *mittun* actiones, vt in hæredẽ quoque transeant: vt quia lis sit contestata cum defuncto reo: vel aliquid ex eis peruenit ad hæredem. Viuianus.

i *Legitimæ.* vt furti non manifesti: vt instit.de noxa act.

k *Honorariæ.* vt furti manifesti: vt instit. de perpe.& temp.acti.§.furti.

l *Popularibus.* istæ non sunt in bonis nostris nisi lite contest.vt ï.de popu.act.l.populares.&.ï.de verb.sign.l.si cui.

m *Reorum.* aliàs reorum:& aliàs,eorum,scilicet reorum.Et no. quòd actio ex delicto datur hæredibus:sed non in hæredes regulariter:vt hic.& infra, proxi. respon. & instit.de perpe.& tempo. act.§.j.Accursius.

n *Detrahunt.*scilicet quando lis nõ est contestata,& quando nil ad hæredes peruenit:vt.ï.ibi,etenim &c.

o *Poterit computari.* ante litem contestatam:vt.ï.de iniur.l.iniuriarum.& est in hoc speciale vt non transeat ad hæredem: vt instit.de perpe.& tempo.act.§.excepta.

p *Debeatur.* vt & supra,de vsufruct.lega.l.patrimonij.& de capi.demi.l.legatum.

q *Rei bonis.* rei scilicet defuncti.nam in viuentis bonis sine dubio minuit,vt subiicit.

r *Transit.* vt sunt ex contractu, vel quasi.Item ex maleficio,vel quasi lite contestata : vel si aliquid peruenit ad hæredem:vt.C.ex delic.defun.l.j.

s *Minuerentur.* scilicet bona eius.nam licet actio ab hærede & contra hæredem incipere non possit,tamen ex contractu defuncti huius fit.& ideo bonis eius additur & deminuitur. Accursius.

t *Certum tempus.* vt intra annum:quales sunt omnes pœnales.sed rei persecutoriæ sunt perpetuæ:vt infra,de act. & oblig.l.in honorariis.Accursius.

u *Rei.* dic, ve, pro &.& repete, honorariæ actiones &c.& decessionem, id est deminutionem. & quod subiicit, si talis &c. vt quia sit lis contestata, vel aliquid peruenit ad hæredem.Et not.ex præmissis quòd plus fingitur in bonis esse, & minus quàm sit.vel plus dici in bonis quàm in hæreditate,& econtra.Item facit.s.tit. j.l.Plautius.§.j.Accursius.

Iulianus

BIU Cujas

Iulianus scribit.] CASVS. Instituit mihi hæredem Titium in octo vnciis hæreditatis meæ, & Seium in quatuor, & vtriusque partem exhausi legatis. legaui enim communiter ab ambobus vltra dodrantem totius hæreditatis, ita quòd non remanebat eis quarta. inter quæ legata erant quædã conditionalia, ita quòd pendente eorum conditione legatorum erat incertum vtrũ habeat locũ lex Falcidia, vel nõ. postea me mortuo dicti mei hæredes soluerunt legata illis quibus pure erat legatũ. Seius autem qui erat vnus de hæredibus meis, & erat institut[9] in quatuor vnciis, fuit ita stipulatus à legatariis puris prædictis tẽpore solutionis: quod amplius ceperitis, quàm per legem Falcidiam apparuerit postea vobis deberi, reddetis? & recepit fideiussores super hoc. quæ cautio est prętoria, id est à prętore introducta: vt supra, eo. l. is cui. & infra, titu. j. l. j. procedẽte postea tẽpore extitit conditio legatorum prædictorum sub conditione relictorum, & ita nunc apparet quòd habet locum lex Falcidia. & sic est commissa dicta stipulatio prætoria. nunc quæritur, vtrũ prædictus Seius stipulator habeat actionẽ cõtra dictos legatarios à quib[9] stipulatus est ęqualiter. i. pro parte sua, & pro parte cohęredis sui in octo vnciis istituti. an vero pro modo quẽ patiẽ sua pars hæreditatis? Et dicitur quòd pro modo suæ partis, & nõ æqualiter habet actionem ex dicta stipulatione. nam & rationem legis Falcidię habet pro modo quẽ patitur sua pars hęreditatis, & non æqualiter. crederet enim aliquis quòd habet actionem pro sua parte, & cohæredis: quia cum aliquis stipulatur simpliciter, licet sit ibi commodum alterius, tota tamen acquiritur stipulanti actio, & pro toto: vt infra, de acquiren. posses. l. possessio. §. fina. Itẽ forte crederet aliquis quòd dictus stipulator haberet actionem æqualiter, id est pro dimidia: sed nõ est verum: immò tantum pro modo quem potest portare sua pars hæreditatis, quæ fuit tertia: vt dixi. natura enim prætoriarum stipulationum est talis, vt si sint diuidæ, diuidantur earum commoda & incommoda: & nõ vni ex pluribus acquirantur, vel contra vnũ. Vnde pone quòd fui stipulatus ab aliquo iudicatũ solui, quę est prætoria: & continet tria. s. de re iudicata soluenda: & de causa defendenda: & vt absit dolus malus: vt. j. iudica. sol. l. iudicatũ solui. & postea lite pendente decessi pluribus hæredibus institutis, puta quatuor. & duo de hęredibus meis vicerunt in causa quã inceperã: & alij duo succubuerũt. certè illis solis duobus meis hęredibus institutis qui vicerunt, datur actio ex dicta mea stipulatione iudicatũ solui, & nõ aliis duobus qui succubuerunt. Item & si ille qui promisit mihi iudicatum solui, pendente lite decesit quatuor hæredibus institutis, & alij duo de hæredibus suis fuerunt à me absoluti, & alij duo fuerũt mihi condẽnati: illi duo qui fuerunt mihi condemnati, tenentur ex illa stipulatione, & alij non. & hæc quantũ ad vnã clausulã dictæ stipulationis iudicatũ solui. i. quod sonat verbũ, dictæ stipulationis. & idẽ est quantũ ad aliã clausulã dictæ stipulationis. s. de causa defendenda. nam si ego qui fui stipulatus iudicatũ solui, decessi quatuor hæredibus institutis pendente lite propter quam erat interposita stipulatio prædicta, & dictus meus promissor decessit quatuor similiter hæredibus relictis, postea duo de hæredibus ꝓmissoris bene defenderunt. certe illi hæredes promissoris qui non defenderũt, tenẽtur ex stipulatione hæredib[9] meis: & alij qui defenderunt, non tenẽtur. & econtra, si omnes hæredes promissoris bene defenderũt causam aduersus duos de hæredibus meis, & aduersus alios duos: nõ tenentur illis meis hæredibus aduersus quos non defenderunt, & non illis aduersus quos defenderunt. & hoc vult dicere litera huius. §. vt mihi videtur. Viuianus.

Stipulatio interposita ab vno ex hæredibus, ad alios non porrigitur. Item si pœna committitur ex stipulatione prætoria facto vnius hæredis, contra ipsum solum committitur, non contra alios. hoc dicit. Barto. & Alexander.

ꝑ Iulianus scribit, si vtriusq; hæredis pars exhausta est legatis, & alter ex hæredibus cautionẽ prætoriam [a] accepit à legatariis: non æqualiter, sed pro suo modo [b] legis Falcidiæ rationem, & actionẽ ex stipulatu [c] habiturum. Omnes enim prætorias stipulationes eiusdẽ interpretationis [d] esse. Nam constare, ex iudicatum solui [e] stipulatione, siue à parte actoris, siue à [parte] rei plures hæredes extitissent: [f] non omnibus, nec aduersus omnes, actionem contingere, sed dumtaxat his qui vicissent, [g] & aduersus victos: hísque a duersus quos res defensa non esset, aduersus eos qui rem nõ defendissent. ꝑ Annua bima [h] trima die aureis centenis legatis, ex omnibus [i] summis non tantum ex posterioribus portionem legis Falcidiæ detrahi placuit.

Pars legata à legatario eatenus minuitur, quatenus sibi deminutum est legatum: secus si in totum rogatus sit restituere, vel seruum manumittere. Bartolus.

ꝑ Si Titio [k] viginti [l] legatis, portio per legem Falcidiam detracta esset, cùm ipse quoq; quindecim* Seio rogatus esset restituere: Vindius noster tãtũ Seio ꝓportione ex quindecim* detraque parte.

[a] *Prætoriam.* de qua dicitur. j. titu. j. l. j. Accursius.

[b] *Pro suo modo.* id est, pro parte sua, non pro alterius: cum singulariter imponatur ratio legis Falcidiæ: vt. j. eo. l. in singulis.

[c] *Ex stipulatu.* i. ex stipulatione certi condictionẽ. sic. C. de pac. l. si pacto. & dic statim agi, si locum habet ab initio Falcidia. alioquin post agetur, cũ cœperit habere locũ: vt. j. eo. l. lex Falcidia.

[d] *Interpretationis.* vt diuidantur eorum commoda & incommoda, si modo sint diuidua. alias secus. j. de verbo. oblig. l. ij. & l. iiij. §. Cato. nec ob. quoniam vbi pœna adiecta est in stipulatione, licet stipulatio contineat diuiduum, puta pecuniæ dationem: aduersus omnes cõmittitur, & insolidũ propter vnum dantem: quia distinctio diuidui & indiuidui ad factum nõ ad dationem pertinet: vt infra, de verbo. obliga. L v. §. fina. & facit. s. fami. erciscun. l. inter cohæredes. §. quod ex facto. & §. si quis. & l. hæredes. §. an ea. & infra, rẽ ra. ha. l. si ꝓcurator.

[e] *Iudicatum solui.* quæ tria continet: vt infra, iudicatum solui. l. iudicatum solui. Accursius.

[f] *Extitissent.* stipulatione & lite pendente.

[g] *Vicissent.* per hoc apparet quòd dicit de clausula qđ sonat verbum. item quòd subiicit, defensa non esset, dicit de alia clausula in defendendo. recipiunt enim diuisionem ex vtraque parte.

Flo. quinque

quinque

Annua bima.] CASVS. Titius instituit sibi Seium hæredem, & multa legata ab eo quibusdam reliquit. inter quæ legauit Gaio primo anno post mortem suã testatoris centum aureos, & secundo anno alios centum aureos, & tertio alios centum. & ita trecentos aureos legauit dicto Gaio: & postea decessit testator. eo mortuo apparet locũ esse legi Falcidiæ. certe ex omnibus dictis summis debet statim detrahi Falcidia. non autem detrahitur tantum ex posterioribus summis, siue ex posteriori summa, vt quidam crebant. & h. d. hic. §. si autem nunc non esset certum locum habere legem Falci. soluerentur prima legata integra exacta à legatariis per hæredem cautione: vt supra, proxi. §. & s. eo. l. is cui. & j. eo. l. ex Falcidia. Viuianus.

[h] *Annua bima trima.* id est, in dieb[9] tertij anni: vt supra, de pac. dot. l. aliud. Azo.

[i] *Ex omnibus.* cum certum est statim habere locum Falci. aliàs soluentur prima integrè exacta cautione: vt. j. eo. l. lex Falci. & j. tit. j. l. nisi. in fin. §. si in plures. & §. quoties.

[k] *Si Titio.* Dominus Azo dicit quòd in litera debet esse triginta. Et ponit sic casum, quòd Titio triginta fuerunt legata: & rogatus fuit ex istis triginta restituere quindecim Seio, & ita medietatem. deinde propter Falcidiam deminutum est legatum in sex. & sic remanent vigintiquatuor in legato. numquid solida quindecim restituentur fideicõmissario? Certe non: sed de his quæ supersunt, præstabit medietatem in. xij. & hoc ex coniectura voluntatis. voluit enim quòd vna medietas resideret penes legatarium, cum ipsum de. xv. tantum præstandis rogaret. vnde de his quæ supersunt, præstabat medietatem fideicommissario. Alij vt H. colligunt hic quòd legatarius vnius rei detrahit Falcidiam de legato speciali: & mutant hic literam vt habeant viginti. & ita casum ponit: Quidam legauit viginti, & rogauit eum vt Seio. xv. restitueret: deminutum est legatum. xx. per Falcidiam in. v. sic remanent xv. numquid ergo solida. xv. restituet legatarius fideicõmissario? Certe non: immò quia hæres detrahit de legato quartam, & legatarius de. xv. quæ supersunt, quartã detrahet, & reliquũ fideicommissario præstabit. Prima verior, vt non iure Falcid. sed propter præsumptam voluntatem detrahat legatarius: vt dixi. sed & secundum istam literam. s. xx. posset poni vt prius: quasi quartam voluerit remanere apud legatarium, & pro hoc quòd legatarius specialis non detrahet Falcidiam. j. e. l. lex Falcidia si interueniat. §. nunquam. & j. tit. ij. l. ex asse. & no. C. communia de lega. l. j. Item no. quòd alia litera habet ibi. v. cum ipse quoq; &c. & est bona, & bene stabit in principio. xx. & erit casus: Legauit quis Titio. xx. & rogauit eum vt. v. præstaret Seio: & sic quartam legati: deinde minutum est legatum de viginti in quinq; per Falcidiam. numquid ergo solida quinque præstabit legatarius de. xv? Respon. non immò quartam eius quod superest: id est, quartam. xv.

Casũ ponit.

[l] *Viginti.* aliàs, triginta. secundum Azo.

a *Magis.* electiuè.& dic quàm contrarium.
b *Exemplo.* gaudet Bul. sed dic quòd non est per omnia idem: quia est idem quoad detrahendam: sed non quoad ius per quod detrahitur: cum alter iure Falcidiæ, alter ex coniectura voluntatis. Accursius.
c *Nec quia ex.* irascitur Bul. sed dicitur ex sua persona quãdo nõ est grauatus. Sed tu dic quod nullo modo iure Falcidiæ, sed propter æquitatem.& no. quòd habet per alium quod per se non potest: vt. ff. quę res pig. oblig. poss. l. Aristo. sic ergo patet minui fideicommissum per hoc quòd minuit legatum. Sed contra. ff. eo. l. maritum. §. j. &. ff. de annu. leg. l. liberto. §. j. vbi non minuitur fideicommissum, licet minuatur legatum per Falcidiam. Solu. refert an ex eodem legato relinquatur fideicommissum, vt hic: an extrinsecus, vt ibi. & probatur supra, de lega. ij. l. cum pater. §. j. quæ videtur contra. Et eodem modo soluitur. ff. titu. j. l. Plautius. & facit. ff. tit. j. l. videamus. &. ff. de lega. j. l. si mihi Stichus.
d *Restitueret.* nõ præcipit non detrahi Falcidiam, sed illud quod ex tacita voluntate poterat retinere propter Falcidiam sibi subtractã, & sic non est contra. ff. eo. l. quod de bonis. §. j.
e *Omnino.* quando suum constat, etiam si Falcidiã patiatur: vt. ff. de fideicommiss. liber. l. generaliter. §. si quis alienum. in alieno autem ita demum, si remanet vnde posset emi: vt ff. eo. l. sed si non est seruus. sed certè, immò potius Falcidia inde non detrahitur: vt infra, de fideicommiss. liber. l. decem. in fine.
f *Exprimit.* vt. ff. de re iudi. l. inter pares.

trahendum ait, quantũ Titio ex viginti detractũ esset. Quæ sententia & æquitatem & rationem magis [a] habet: quia exemplo [b] hæredis legatarius ad fideicommissa præstanda obligabitur: nec quia ex [c] sua persona legatarius inducere legẽ Falcidiam nõ possit, idcirco quod passus esset, non imputaturum: nisi fortè testator ita fidei eius commisisset, vt totũ quicquid ex testamento cepisset, restitueret. [d] Si autẽ manumittere seruum, vel suum, vel alienum rogatus sit: omnino [e] præstare debebit libertatem. Nec hoc contrariũ est superiori: quia fauor libertatis sæpe & alias benigniores sententias exprimit. [f]

Legatum libertatis vel serui vt manumittatur, non defalcatur nisi cum alia res defalcabilis sit legata. legatum vero pecuniæ vt seruus manumittatur, non defalcatur, si per hoc manumissio impeditur. aliàs secus. h. d. cum tribus. ll. seq. Bartolus.

XXXIII. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

SI seruus tibi legat[g] sit, eúmque rogatus sis manumittere, nec præterea capias [g] vnde quartã quę per Falcidiã retinetur, [h] recipere [i] possis: senatus censuit cessare Falcidiam.

XXXIIII. MARCELLVS libro quadragesimo secundo Digestorum Iuliani notat. [k]

IN testatoris seruo [l] non erit Falcidiæ locus. Si verò pecuniã, aliúdve quid legauerit, fi-

g *Capias.* scilicet aliquid aliud pter seruũ.
h *Retinetur.* i. quã retinere vult hęres de seruo legato.
i *Recipere.* & dic, recipere. i. accipere & dare hæredi. nam nihil aliud est tibi legatum præter seruum. ad quod. ff. eo. l. plane. &. l. seq. §. si solus. & sunt hæc fauore libertatis. ad quod. ff. l. proxi. &. ff. l. proxi. in fi.
k *Iuliani notat.* approbãdo quod superiori. l. dictum est.
l *In testatoris seruo.* legato vt manumittat.

SI seruus tibi.] CASVS. Titius testator legauit tibi Stichũ seruum suum, & rogauit te quòd eum manumitteres: & nihil aliud tibi legauit, & decessit. nunc apparet locum esse Falcidiæ in testamento suo propter mũlta alia legata quæ reliquit. numquid poteris tu legatarius recipere siue detrahere Falcidiam ex hoc seruo, vt eam des hæredi? Et dicitur quòd non. & hoc censuit senatus. & Iulianus dixit idem. & hoc dicitur in hac. l. & sequen. vsq; ad. §. si vero pecuniam. Si autem aliquid legauit testator dicto suo seruo quem tibi legauerat vt manumitteres, puta. x. declarauit senatus & etiam Scæuola vt ex dictis. x. seruo legatis detrahatur Falcidia, & pro seruo, & pro ipsis. x. & idem si non legauit testator seruo quem tibi legauit vt manumitteres: sed legauit tibi etiã decem. nam & hoc casu ne libertas impediatur, quarta quæ debet detrahi de. x. & de seruo, detrahetur de. x. & licet non fuerit sibi legatum aliquid præter seruũ, totus seruus possit per te vindicari ab hærede vt des ei libertatẽ, ita quòd hæredi non remaneat Falcid. & hoc dicit in tota. l. plane si quid &c. &. l. sed si non seruus. §. si solus. vsque ad. §. si incertum. Et hæc omnia in seruo testatoris locum habent. si autẽ testator legauit tibi pecuniã, vel aliquid aliud, & rogauit te vt seruum tuũ manumitteres: locus erit Falcidiæ. sicque Falcidiam patieris in dicto legato, & nihilominus cogeris manumittere seruum tuum: quia accipiendo legatum defalcatum tanti videris æstimasse dictum tuum seruum. Si autem alienus erat dictus seruus quem rogatus fuisti manumittere, legata tibi pecunia, vel aliquo alio locus erit similiter Falcidiæ in dicta pecunia tibi legata, si seruus possit redimi per te deducta Falcidia de dicta pecunia: alioquin non debes cogi plus impendere ad redimendum eum, quàm accepisti ex legato pecuniæ defalcato. & sic tunc melius est dicere quòd non sit locus Falcidiæ, fauore libertatis, & hoc dicit. in. l. Iulianus. §. si vero pecuniã. &. l. sed si non seruus. vsque ad. §. fin vero hęres. & hæc omnia locũ habent, quando tu legatarius fuisti rogatus de manumittendo. si autem hæres rogatus sit manumittere seruũ alienum, pretium dicti serui deducitur vt æs alienum de hæreditate, ita quòd de eo non detrahitur Falcidia, si detracta de eo pretio Falcidia non potest redimi seruus. Viuianus.

deíq; legatarij commiserit vt alienum [m] seruum, vel legatarij manumitteret, locus erit. [n]

XXXV. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

PLanè si quid sit præterea legatum ipsi seruo, [o] Falcidię locum fore senatus declarauit. Vnde Scæuola ait in eo quod præterea seruo legatum est, ita Falcidiam admittendam, vt inde [p] & quod pro seruo præstandum est, sumatur. [q]

XXXVI. PAVLVS libro tertio Fideicommissorum.

SEd si non seruus ipse legatus sit, sed pecunia, rogatúsque sit legatarius seruum suum manumittere, Falcidiam patietur. & nihilomin[s] cogetur manumittere: quia tanti [r] æstimasse videbitur seruũ suũ. Quid si alienus seruus fuerit? in eo non plus [t] quàm accepit, ad redimendum cogitur impẽdere. Sin verò hęres seruum rogatus sit manumittere, [t] placet pretiũ eius vt æs alienum, deducendũ esse. ℣ Si solus seruus legatus [sit,] & fideicommissa libertate donatus fuerit: licet Falcidia interueniente, totus vindicari petíve [u] potest. Sed & si aliud præterea capiat legatarius, adhuc seruus totus peti potest. Quartam autem vtriusque ex legato retinendã, ne impediatur libertas. [x]

m *Vt alienum.* licet hos duos casus contingat, tamen. ff. l. sed si nõ seruus. separantur: quia in seruo suo agnito legato indistincte patitur Falci. in alieno idem, si possit redimi deducta Falcid. alioquin cõtra: quia Falci. nõ detrahitur: vt. ff. l. sed si nõ seruus. §. quòd si alien[s].
n *Locus erit.* Falcidiæ. Accursius.
o *Plane. Ipsi seruo.* testatoris legato vt manumittatur: puta decem. & hic casus colligitur. ff. l. proxi. in prin. & dic idem si ipsi legatario: vt. ff. l. proxi. §. si solus. Accursius.
p *Vt inde.* i. ex decem ex quibus Falcidia detrahitur.
q *Sumatur.* Not. ergo quòd pro duobus legatis detrahitur [a] ex vno vtriusque Falcidia: vt. ff. eod. l. si fundus mihi legetur. &. ff. l. proxima. §. si solus. Accursius.
r *Sed si non seruus. Tanti.* sic. ff. de leg. ij. l. imperator. §. si centũ. &. ff. de fideicommiss. lib. l. generaliter. §. si quis alienum.
s *Non plus.* si ergo deducta Falcidia potest redimi, cogitur. aliàs secus. Falcidia non deducitur: vt no. ff. eodem. l. Iulianus.
t *Manumittere.* alienũ. & tunc est sensus q nõ deducitur Falc. si aliàs nõ potest redimi: vt. ff. de fideicõ. lib. l. decẽ. nã in seruo hæredis cogit, si deducto ære alieno aliquid ad eũ peruenit: vt. ff. de fideicõ. lib. l. generaliter. §. si quis alienũ. ibi pide Marcell[s]. sed & ibi testator in seruo hęredis pretiũ statuit: quod pretiũ vt æs alienũ forte deducitur. & in eo casu hic forte loquitur secundũ Azo.
u *Peti.* id est, legatarius totum petere potest.
x *Ne impediatur libertas.* quæ nõ minuitur per Falc. vt. ff. de inof. testest. l. Papinian[s]. §. quarta & facit. ff. l. proxi. & facit. ff. de le. ij. l. v. Ac.

Si incertum.] CASVS in hoc. §. figuratur cum. ll. seq. vsque ad l. veterani. Titius testator legauit tibi Stichum seruum suum pure, & rogauit te vt eum manumitteres sub conditione, si nauis ex Asia venerit, vel post tempus incertum, quod loco conditionis

BIU Cujas

tionis habetur, & decesſit. & apparet nunc locum esse Falcidię in testamemto suo propter multa alia legata quę reliquit. vnde quęritur: numquid incerto eo an præstetur libertas, cũ posſit aut seruus prædictus mori, aut cõditio libertatis deficere: interim, id est, pendente dicta conditione est admittenda Falcidia in legato ipsius serui. deinde cum libertas competere aut deberi cœpit seruo, eo quòd conditio libertatis extitit, tunc tu legatarius illam partem in seruo recipias quam de eo Falcidia detraxit? Et certe hoc Cęcilio iurisconsulto placebat, scilicet vt pendente conditione, vel die ſcerta admittenda sit Falcidia in legato serui, vt sic incipiat seruus esse communis tibi legatario & hæredi. aduenientе autem cõditione libertatis serui tui recipias partę de eo detractam nomine Falcidiæ, vt sic ei posſis dare libertatem sicut fuisti rogatus. Sed quid si hæres fuit in mora dandi tibi dictum seruum qui erat tibi pure legatus, & sub conditione manumiſſus, & medio tempore antequam existeret conditio libertatis, hæres fuit consecutus fundum valentem. xx. ex operis eius? nũquid illa. xx. debebit in Falcidię rationem erogare, vt tanto minus detrahat aliis legatariis nomine Falcidiæ? Et dicitur quòd sic. Sed certe Cæcilius male dixit in eo quod dixit quòd pendẽte conditione libertatis, vel die incerto admittenda sit Falcidia in legato dicti serui. nam dicti serui ęstimatio perinde fieri debet, ac si esſet statuliber. statuliber autem hæredis non auget Falcidiam siue substantiam: immò eius ęstimatio deduci debet de æstimatione hæreditatis tanquam æs alienum in ratione legis Falcidiæ. Sic etiam euenit, quando hæres rogatus est seruum alienũ manumittere. nam & tunc placuit sapiẽtibus, vt etiam huius serui pretium debeat deduci tanquam æs alienum æstimatione hæreditatis. Sed quid est de seruis quos testator habebat cõmunes cum alio, & nõ dedit eis libertatem? & certe in ratione legis Falcidiæ connumerantur in patrimonio vriusq; domini. sed ille seruus cui[9] vsusfructus est alien[9], in dominio proprietarij cõnumeratur circa rationem legis Falcidiæ. Pignori autẽ dati serui in debitoris dominio connumerantur. Serui autem distracti sub lege commissoria, in venditoris dominio connumerantur. in quo casu pone ita exemplum: Testator vẽdiderat Titio Stichum & Pamphilum pro viginti sub conditione, si solueret ei Titius pretium prædictũ vsq; ad mensem. & postea transiuit mensis antequam emptor solueret pretium, vel etiam non transiuit. certe adhuc est dominium venditoris. fuit enim facta venditio sub conditione, & non sub conditione resoluenda. Item serui addicti ad diem, venditoris in dominio connumerantur. in quo casu pone ita exemplum: Testator vendiderat Titio Stichum & Pamphilum sub conditione, si alius non attulerit meliorem conditionẽ intra mensem. & ita fuit conditionalis venditio: & non fuit resoluenda sub conditione. Scias etiam quod æris alieni loco deducũtur in ratione legis Falcidiæ, non solum pretia alienorum seruorum quibus libertas est data per testatorem ab hærede suo, vt dictum est in. l. eius. ij. respon. & eorum seruorum testatoris qui supplicio sunt affecti, eo quòd dominum eorum non iuuerunt cum occideretur, cum scirent eum occidi: sed etiam eius serui pretium æris alieni loco per hæredem deducitur, quem seruum prætor donauit libertate propter indicium proditæ mortis domini per seruum, vel propter indicium coniurationis domini per seruum: & propter indicium coniurationis reorum detectæ per seruũ, puta quia detexit seruus coram prætore reos, siue malefactores qui simul iurauerant occidere dominum ipsius serui: & prætor eum libertate donauit. & hoc dicit

Si seruus legatur pure vt manumittatur in diem, vel sub cõditione: hoc legatum interim defalcatur. sed quoad alios legatarios interim talis seruus exemplo statuliberi æstimatur. hoc dicit cum. l. seq. Bartolus.

¶ Si incertũ sit an libertas præstari debeat, veluti quòd sub conditione, vel post tẽpus data sit: [a] nũquid incerto eo an præstetur, cũ posſit, aut seruus mori, aut cõditio deficere, interim Falcidia admittẽda est? [b] deinde cùm libertas competere vel deberi cœperit, tum legatarius illam partem recipiat [c] quam Falcidia detraxit? Cæcilio placebat, si quid ex operis ei[9] medio tempore consecutus fuerit hæres: [c] pretium eius in id [e] * erogare eum debere propter legis Falcidiæ rationem.

XXXVII. VALENS libro sexto de Fideicommiſsis.

EIus serui [f] æstimatio perinde ac statuliberi [g] fieri debet. Sed & si hęres seruum alienum rogatus est manumittere: placuit vt etiam eius pretiũ ex æstimatione hæreditatis deduci [h] debeat.

XXXVIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

STatuliber hæredis non auget familiam. [i] ¶ Communes serui in vtriusque patrimonio connumerantur. ¶ Cuius vsusfructus alienus est, in dominio proprietarij * connumeratur. Pignori dati, in debitoris: [k] sub lege commiſsoria distracti, item ad diem addicti, in venditoris. [l]

In computatione Falcid. habetur consideratio pretii seruorum quibus est data libertas: & etiam eorum qui supplicio vltimo sunt affecti: & eorum qui in præmium libertatem accipiunt. Alexand.

XXXIX. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

AEris alieni loco deducuntur, non solùm pretia eorum [m] quibus libertas data est, & eorum qui supplicio sunt affecti: [n] sed & eius quem prætor propter iudicium proditæ mortis, vel detectæ coniurationis reorum, * libertate donauit. [o] †

Testamentum veterani, etiam si decesſit vsque ad. l. ad veterani. Viuianus.

a *Data sit.* seruus vero pure legatus sit. Azo.

b *Admittenda est.* in legato serui: vt incipiat communis esse hæredis & legatarij: vt. j. eo. l. Plautius. hoc tamẽ reprobari videtur. vt. ſ. eo. l. in ratione. §. j. &. j. e. l. eius. &. l. ſtatuliber. Azo.

c *Recipiat.* ipso iure translato in eum dominio ab hærede. Azo.

d *Fuerit hæres.* scilicet pro quarta portione seruí quam habuit occasione Falcidiæ quã pendente conditione libertatis lex permiſit detrahi: vt ſuperius dixi. Azo.

e *In id.* l. in Falcidia, vt tanto minus detrahat ab aliis legatariis. nam ob hoc certum est quòd non detrahit: vt ſ. eo. l. Iulianus. & facit j. eo. l. cũ quo. §. is qui. &. j. titu. j. l. iij. §. quotiens. &. ſ. eo. l. quod de bonis. §. fructus. * *Flo. proprietatis*

f *Eius serui.* legati pure, & sub conditiõe manumiſsi: vt. ſ. l. proxi. §. fi. dixi. Accur.

g *Statuliberi.* qui non auget familiã hæredis: vt. j. l. proxi.

h *Debeat deduci.* ſic. j. eo. l. æris. &. j. tit. j. l. j. §. in quibuſdam. & inſtitut. eod. §. cum autem. Accurſius.

i STatuliber. Familiam. id est, substantiam. ſic. C. de verbo. ſigni. l. fina. & est hoc verum quoad Falcidiam. vere tamen in dominio hæredis sunt pendẽte conditione: vt infra, de ſtatulibe. l. ſtatuliberi. compendium tamen medij temporis computatur in Falcidiam. & sic proficit cæteris legatariis: licet non ei cui legatus fuerit vt manumitteret: quia nec Falcidiam patiebatur: vt supra, eodem. l. ſed ſi non seruus. §. fina. ſed & ſi ponas aliam rem ei sub conditione legatam, compendium temporis proficit: vt. j. eo. l. in quantitate. §. magna. * *Flo. eorũ* † *Memorabile exemplum huius scemodi mæ numiſsionis refert Liuius li. 2. ab vrb. cond.*

k *In debitoris.* facit ad prædicta. ſ. ad Sillañ. l. j. §. j. &. ij. & qui ſatisda. cog. l. ſciendum. §. j. &. ij.

l *In venditoris.* immò in lege commiſsoria est emptoris: sed non soluta pecunia redit in dominium venditoris: vt. C. de pac. inter empt. & vendi. l. commiſsoriæ. contra. Sed dic quòd fuit tradita posſeſsio precaria: vt. ſ. eo. titu. l. qui ea legẽ. vel hoc accipe, quando iam ceſsauerat in ſoluendo. vel pone quòd fuit facta sub conditione, non autem reſoluenda sub conditione. Item ad pactum addictionis in diem est contra. ſ. de in diem addic. l. vbi autem. §. sed & Marcellus. vbi est in dominio emptoris. Solu. vt etiam prędictum contrarium ſolui.

m *Aeris. Eorum.* seruorum alienorũ: vt supra, eo. l. ſed ſi non. §. ſin vero. &. l. eius.

n *Affecti.* quia non iuuerunt dominum, cum esſent sub eodem tecto: vt. ſ. ad Silla. l. j. in princip.

o *Donauit.* hoc tamen casu ſoluit fiſcus pretium domino: vt argu. C. pro quib. cau. ſer. lib. l. antepe. Vel ibi est ſpeciale eo casu. Vel ſoluit de propria burſa fiſcus, ſed postea detrahit de hæreditate: vt hic innuit. & facit. ſ. ad Silla. l. iij. §. ſi ex ſtipulatione. &. l. domino occiſo. &. j. de bo. lib. l. ſi necem.

AD veterani.] CASVS. Titius paterfami. vel etiam filiusfami. fuit miles, & postea fuit remiſſus de militia: & sic fuit effectus veteranus. & post miſsionem teſtamentum fecit intra annũ miſsionis. numquid in eo habet locum lex Falcidia, si reliquit legata vltra dodrantẽ? Et dicitur quòd sic: & hoc siue decedat intra annum miſsionis, siue post. [*SI CVI, SI DECEM.*] Inſtitui mihi hæredẽ Titium, & multa legata ab eo reliqui, etiã vltra dodrantem: inter quæ legaui Seio fundum valentem. xx. sub conditione, si daret hæredi meo decem. certe dicitur hic quòd hic legatarius habetur legatarius in toto fundo, scilicet quantum ad hoc vt de toto fundo posſit detrahi Falcidia per hæredem: non

obstante quòd ipse dedit hæredi decem causa implendæ conditionis legati fundi. Viuianus.

a *Ad veterani.* i. eius qui missus de militia testatur: quia de iure communi eũ testari oportet. secus si in militia testatus sit, & intra annum decedat: vt. ĩ. eo. l. si miles. & l. fi. &. s. eo. l. si post.

b *Legatarius habebitur.* contra. s. de leg. j. l. non amplius. in princip. Solu. ibi vt non possit in plus grauari: vt. s. de le. j. l. ciuitatibus. §. fin. hic vt totum defalcetur. sic supra, eo. l. si à me. Item contra. s. eo. l. si dignũ. & l. in ratione. §. vendere. sed hic datur causa implendæ conditionis: ibi pretium est. ad quod infra, e. l. in quartam. in fin. & supra, tit. j. l. Plautius. in princip. &. §. diuersum. &. ĩ. eo. l. si fundus. & l. qui fundum.

Dolo carere.] CASVS. Instituimihi hæredem Titium: & multa legata ab eo reliqui. postea ponamus, natus fuit mihi posthumus, & sic ruptum fuit testamentum. egit iste posthumus contra dictum Titium hæredẽ, & petiit ab eo hæreditatem. interim Titius soluit legata dictis legatariis, & non accepit cautiones de restituendis sibi legatis, si euicta foret ei hæreditas. certe non videtur carere dolo ipse Titius quantum ad hoc. vnde euicta postea sibi hæreditate tenetur victori restituere legata prædicta, ac si ea haberet, & habeat damnum, si nó fecit sibi per legatarios caueri. Viuianus.

c *Cautionibus.* scilicet euicta hæreditate legata reddi: vt. C. de lega. l. si in fraudem. Item no. hic de dolo præsumpto. [a] sic. s. mãd. l. si procuratorem. §. dolo. & l. dolus. Sed argu. contra. C. de dolo. l. dolum. Item facit. ĩ. titu. j. l. hæc autem. §. fina. &. s. de peti. hære. l. quòd si possessor. & supra, ad exhi. l. Iulianus. §. si tibi. & supra, de peti. hæredi. l. fina. §. j.

[a] *Dolus præsumptus, & lata culpa, quo modo differant Bar. ff. l. qđ Nerua. s. depos. & ibidẽ. Alex. Bald. in l. pignus. C. de pignera. actio.*

In Falcidia.] CASVS. Hæc lex dicit quòd in ratione quam trahit hæres cum legatariis, ad sciendum, vtrum habeat locum lex Falcidia vel non, est facienda æstimatio pretij rerum hæreditariarum ex veritate, & non ex affectione alicuius. Viuianus.

d *In Falcidia.* facit. ĩ. e. l. in lege Falcidia. §. corpora. & l. pretia.

Erui qui apud.] CASVS. Tempore mortis testatoris qui multa legata reliquerat, erant quidam sui serui ab hostibus capti: & postea fuerũt reuersi post mortem testatoris. certe quantum ad rationem legis Falcidiæ faciunt dicti serui locupletiorem hæreditatem, vt sic minor legatariis Falcidia detrahatur: licet tempore mortis testatoris non essent in hæreditate. nam ex quo reuersi sunt, finguntur numquam capti fuisse. Viuianus.

e *Hæreditatem.* quia finguntur non fore capti: vt. ĩ. de capti. & postliminio reuer. l. postliminium. §. transfugæ. aliàs contra: vt. s. eodem. l. in ratione. §. j.

Falcidia.] CASVS. Instituimihi hæredem Titium, & multa legata ab eo reliqui, & seruo meo Sticho dedi libertatem sub conditione, si daret dicto meo hæredi decem. postea dictus Stichus qui dicitur statuliber, dedit dicta decem hæredi de alieno, & non de bonis mei defuncti. numquid dicta decem imputantur hæredi in Falcidiam, vt propter ea decem minorem aliis legatariis detrahat Falcidiam? Et dicitur quòd non. & idem est, si ego testator dedi libertatem Gaio liberto sub conditione, si daret hæredi meo decem: & ipse Gaius credens se esse seruum meum dedit decem hæredi de peculio quod non erat hæredis. nam & ista x. non imputat sibi hæres in Falcidiã, cum ea teneatur restituere dicto Gaio. Viuianus.

f *Non potest.* i. non imputatur hæredi in Falcidia. & no. de alie-

intra annum missionis, non est priuilegiatum circa detractionem Falcidiæ. Alexã.

XL. HERMOGENIANVS libro quarto iuris Epitomarum.

AD veterani [a] testamentum, siue paterfamiliàs, siue filiusfamiliàs sit: licet intra annũ missionis decedat, lex Falcidia pertinet. ℣ Si cui, si decẽ dedisset, viginti fundus fuisset legatus: is in toto fundo legatarius habebitur. [b]

XLI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

DOlo carere non videtur, si iam mota quis controuersia hæreditatis, legata sine cautionibus [c] det.

XLII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

IN Falcidia [d] æstimatio pretij rerũ ex veritate facienda est.

Res quæ post mortem superuenerunt ex causa habente originem in vita testatoris, computantur in patrimonio. Alexand.

XLIII. IDEM libro nonodecimo ad Edictum.

SErui qui apud hostes sunt, post mortem testatoris reuersi (qđ ad Falcidiã ptinet) locupletiorẽ faciũt hæreditatẽ. [e]

A no. secus si de suo peculio: vt. ĩ. eo. id autẽ. & intelligitur de suo: vt. ĩ. de dona. causa mor. l. quod statuliber. Accursius.

g *Impleuit.* credens se seruum impleuit conditionẽ sub qua erat relicta libertas, & dedit de peculio quod non erat hæredis: vnde potest repeti: vt. s. de cõdi. ob causã. l. dedi. §. si liber. &. §. si quis. nam quia repetitur, patet quòd per Falcidiam non retinetur. Alij dicunt quòd alius liber homo dedit de suo proseruo cui erat relicta libertas, si decem daret hæredi.

XLIIII. IDEM libro vicesimoprimo ad Edictum.

FAlcidia interuenire non potest, [f] si statuliber de alieno dedit, non de bonis defuncti: vel aliàs est homo liber, qui cõditionem impleuit. [g]

XLV. PAVLVS libro sexagesimo ad Edictum.

IN lege Falcidia non habetur pro puro quod in diẽ relictũ est. medij enim tẽporis cõmodum cõputatur [h] in his legatis, quæ sub cõditione relicta sunt.

B Proculus putabat cum quæritur de lege Falcidia, tantũ esse in legato, quanti venire [i] posset. * Quòd si est, & deductio sic potest fieri, vt tantum videatur inde * deberi, quanti nomen venire potest. Sed hæc sententia nõ probatur. Cautionibus [k] ergo melius res temperabitur.

XLVI. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

QVi quod per Falcidiã retinere poterat, voluntatem testatoris secutus spondit se daturum: cogendus

C est soluere. [l]

In lege Falcidia.] CASVS. Hæc lex dicit quòd in dicta ratione non habetur pro puro illud legatum quod in diem relictum est. commodũ enim medij temporis computatur hæredi in Falcid. Sed ponẽdi quòd quædam legata fũt relicta pure, & quædam sub condit. quid computabimus esse in legatis cõditionalibus *Fl. post cum trahitur dicta ratio legis Falcidiæ? Et certe dixerunt quidam *Fla. vitantũ esse in legatis cõ tm vi ditionalibus, quantum vi. Sed vendi possunt. & de il. hoc loco lo pretio quo vẽdi possunt sicut pro sunt, id est, habito respectu ad illud pretiũ quo vendi possunt, potest de eis hæres Falcidiam detrahere. sed hæc sententia reprobatur, imò melius est quòd res temperetur per cautiones, scilicet vt hæres incontinenti soluat legata illis legatariis quibus legatum est pure, & propter quorum sola legata non haberet locum lex Falcid. & non habeatur nunc ratio legatorum conditionalium, sed expectetur eorum conditio: & legatarij quibus legatum est pure, & quibus hæres soluit legata, caueant hæredi de reddendo ei quantum plus apparuerit eos accepisse tempore existentis conditionis legatorum conditionalium, quàm per legem Falcidiam eis accipere liceret. Viuianus.

h *Computatur.* vt &. s. eo. l. sed si non seruus. §. fi. & facit hic versum, in his &c. secundum alios, nó: sed ibi, Proculus &c. vt dicebat Azo. & facit. ĩ. eo. l. circa. &. l. in quantitate. §. in diem. &. l. qui quadringenta. §. fi. &. s. man. l. si mandauero tibi. in prin.

i *Venire.* sic. s. de condic. fur. l. si seruus. §. quòd si pendente.

k *Cautionibus.* vt reddat quãto plus accepit: vt. s. l. j. §. si in annos. &. ĩ. eo. l. lex Falcidia. sed contra. ĩ. eo. l. cum Titio. Solu. ibi.

D *Qui quod.*] CASVS. Hæc lex dicit quòd si hæres potest detrahere Falcidiam ex eo quod testator legauit vltra dodrãtem bonorum suorum, & nihilominus promisit legatariis se soluturum eis integra legata secundum voluntatem testatoris: cogendus est soluere integra. Viuianus.

l *Soluere.* sic. C. e. l. fi. &. s. de condic. indebi. l. fideicommiss. &. ĩ. de dona. l. si patronus. §. j. Sed argu. contra. s. eo. l. quod de bonis. §. j. *ADDITIO.* Dic secundum Barto. quod ibi loquitur eo viuo: hic post mortem.

Ex Falcidia.] CASVS. Instituimihi hæredem Titium, & multa legata quibusdam reliqui: inter quæ reliqui Seio annua decem, & ita habet se modus, siue quantitas dictorum legatorum vt nunc non habeat locum lex Falcid. sed si soluantur dicta decem annua per decem annos futuros, locum habeat Falcid. quæro, qualiter hæres meus habeat hic facere circa rationem legis Falcid. cum dicto Seio? & certe quamdiu Falcidia nondum locum habet, integræ pensiones annuæ dabuntur per hæredem dicto Seio, id est, integra decem omni anno: & debet cauere Seius hæredi de reddendo ei quanto plus apparebit postea eum accepisse, quàm licuerit ei capere per legem Falcid. aduenientе autem postea anno, quo anno, id est, propter solutionem cuius anni fit, vt contra legem Falcid. aliquid debeatur dicto Seio legatario,

euenit

BIU Cujas

eueniet vt retro minuantur omnia legata singulorũ annorum. & sic repetet hæres à dicto Seio legatario quartã cuiuslibet anni legati ex vi prędictę stipulationis. & ita ex postfacto apparet locum habere legem Falc. in omnibus pensionibus. [NVMQVAM.] Institui mihi hæredem Titium, & legaui. c. Seio: & rogaui Seium prædictũ vt dicta centũ restitueret, siue daret Gaio, & decessi. postea soluit hæres Seio. c. prędicta detracta ex eis Falc. vel non detracta, non facio vim. nũquid Seius cũ dat postea dicta centũ Gaio, potest ei detrahere Falcid? Et dicitur ꝙ non, & idem est si per fideicom. reliqui dicta centum Seio: & rogaui eũ ꝙ daret ea Gaio. Item idem est, si dictum meũ hæredem rogaui per fideicõmiss. vt restitueret hęreditatem meam Seio: & rogaui Seium ꝙ eam restitueret Gaio. nã si hæres restituat ex Trebelliano Seio hæreditatẽ detracta, vel nõ detracta quarta, non facio vim, nó detrahet quartam Seius Gaio prædicto cum restitueret ei hęreditatem. Viuianus.

Si legatum annuũ relinquitur: non ante defalcatur, quàm eueniat dies soluendi legatum per quod Falcidia interuenit. Alex.

XLVII. IDEM libro septuagesimonono ad Edictum.

LEx Falcidia, si interueniat, in omnibus pẽsionib[9] [a] locum habet: sed hoc ex postfacto apparebit [b]: vtputa in annos singulos legatum relictum est. quamdiu Falcidia nondum locum habet, integræ [c] pensiones annuæ dabuntur. Sed enim si annus venerit, quo fit vt contra legem Falcidiam vltra dodrantem aliquid debeatur: eueniet vt retro omnia legata singulorum annorum imminuantur. ¶ Numquam legatarius vel fideicõmissarius [d], licet ex Trebelliano senatusconsulto restituatur ei hæreditas, vtitur legis Falcidiæ beneficio.

Obligatio dupli inter hæredem vel testatorem consistens, hæredi & contra hæredem reseruatur in simplum ad excludendã Falcid. Barto.

a *Pensionibus*. id est, petitionibus.

b *Apparebit*. scilicet quandoque.

c *Integræ*. accepta cautione, quanto plus &c. vt. s. l. j. §. si in annos. & infra, eod. l. legis Falcidiæ. Sed contra. j. eo. l. hæreditatum. vbi ab initio fit computatio. Solu. ibi fit computatio propter cæteros legatarios: hic cum eo cui est relictum hoc annuum. & eodem modo solu. j. eo. l. cum Titio. & sic intellige. s. eo. l. pœnales. §. annua.

d *Fideicommissarius*. specialis vel generalis: vt subiicit. sed fallit in generali in duobus casibus, scilicet quando hæres sponte adiit, & sponte Falcid. non detraxit volens liberalitatem exercere in fideicommissarium: & hoc si ab hærede relicta sunt legata. cæterum si à fideicommissario nũquam detrahet Falcidiam. Item in alio, si coactus hæres adiit, tunc enim fideicommissarius detrahit Falcidiam: quia absurdum est legatariis plus præstari quàm præstaretur, si hæres sponte adiisset: vt infra, titu. ij. l. j. §. inde Neratius. & l. Marcellus. §. quòd si suspecta. & l. facta. §. si cum suspecta. facit ergo hic. §. pro opinione Azo. qui dixit legatarium non detrahere Falcid. Sed alij contra, si eis detrahatur: pro quibus est supra, eod. l. pœnales. §. fina. & C. communia de lega. l. j. §. j. quæ sunt contra. Sed dic vt in qualibet earum not. hanc autem intelligebant quando eis non detrahebatur.

CVm emptor.] CASVS. Titius vendidit mihi fundum pro centum, & promisit mihi de dupla nomine euictionis. postea fecit dictus venditor testamentum, & instituit sibi hæredem meipsum emptorem, & multa legata quibusdam reliquit etiam vltra dodrantem hæreditatis suæ, ita quòd habuit postea locum lex Falcidia. postea vel etiam ante mortem venditoris eiusdem testatoris Sempronius euicit mihi per sententiam dictum fundum: & ideo debeo recipere ex hæreditate venditoris in qua ipse venditor me instituit, duplum nomine euictionis. numquid ergo emptor idémque hæres venditoris debeo deducere de hæreditate venditoris duplum nomine euictionis tanquam æs alienum, vt sic maiorem Falcidiam detraham legatariis supradictis? an vero simplum tantum debeo deducere? Et videtur quòd duplum: quia duplum esset detrahendum, si alius hæres extitisset venditoris, & non ego emptor, & mihi emptori per hæredem venditoris præstandum. benignius est tamen in simplum mihi emptori imputari, vt scilicet illud tantummodo detraham tanquam æs alienum. & idem est econtra, si ego emptor institui mihi hæredem dictum venditorem, & multa legata quibusdam reliqui, & mihi euictus fuerit dictus fundus: scilicet vt dictus venditor hæres meus debeat sibi computare in hæreditate mea quam habet, simplum nomine euictionis, & non duplum: vt sic pro illo simplo taliter computato minorem legatariis detrahat Falcidiam: quamuis si alius hæres extitisset mihi emptori, duplum imputaretur ei in hæreditate mea, vt pro eo duplo taliter imputato tanto minorem Falcid. legatarij detraherent, quòd duplum ipse alius hæres meus recuperaret à venditore qui non esset meus hæres. Viuianus.

XLVIII. PAVLVS libro secundo ad Edictũ Aediliũ Curulium.

CVm emptor venditori, vel contra, hæres exstitit: euicto homine vtrum duplum in æs alienum deducere vel computare debeat, an simplũ [e]? duplum enim esset si alius hæres extitisset. Et benignius est eodem hęrede existente simplum ei imputari.

Spes defalcandi communis est hæredis & legatarii: & quod legatur seruo cõmuni, eis acquiritur quibus potest. Barto.

XLIX. IDEM libro duodecimo ad Plautium.

PLautius [f]. Seruo quem tibi legaueram, fundum legaui. Atilicinus, Nerua, Sabinus primum in seruo rationẽ legis Falcidiæ habendam: & quota pars ex eo decederet, eam partem in fundo legato inutilem futurã: deinde ex reliquis partibus fundi legis Falcidiæ portionẽ decessuram, sicut ex omnibus legatis. Simplum. imò duplum: vt supra, de hære. vel act. vendi. l. ij. §. si Titius. Sol. ibi. Item no. quòd non admittitur vt quilibet. sic supra, de euict. l. non tamen. Sed arg. contra. s. eo. l. si à me. Item facit C. eo. l. in imponenda. Accursius.

Plautius seruo.] CASVS. Ego institui Plautium mihi hæredem: & seruum meum Stichum legaui Titio à dicto Plautio meo hęrede, & decessi. postea Plautius hæres meus fecit testamentũ, & dicto Sticho fundum legauit ab hærede suo Plautij: & decessit idé Plautius. vnde hæres Plautij debet soluere legata à se relicta p Plautium, & relicta à Plautio per me. cum autem habeat locum Falcidia in legatis à me relictis, & in legatis relictis à Plautio hęrede meo, ex eo quòd vltra dodrantes legauimus: quæritur, qualiter deducto Sticho seruo meo, & deducto fundo Sticho per Plautiũ legato, debeat hæres Plautij detrahere Falcidiam? Et responderunt tres iurisconsulti, scilicet Atilicinus, & Nerua, & Sabinus, primo habendam rationem legis Falcidiæ in dicto seruo Sticho: & quota pars ex eo Sticho decederet per legem Falcidiã, eam partem, id est, quantum valet illa pars, futuram inutilem legatario in legato fundi. postea autem reliquis partibus dicti fundi dixerunt decessuram portionem legis Falcidiæ, sicut decedit ex omnibus aliis legatis. & ita dixerunt quòd de fundo detrahatur Falcidia pro seruo, & pro fundo. Cassius autem reprehendit eos dicens: Quando de seruo legato pars legis Falcidiæ decedit, quod est vbicumque habet locum lex Falcid. in hæreditate illius qui legauit seruum, incipit seruus legatus fieri communis hæredis pro quarta nomine Falcid. & legatarij pro tribus partibus eiusdem serui. & si sit legatum dicto seruo taliter communi sibi & legatario, vt dictum est, totum legatum seruo relictum pertinet ad socium legatarium: quia in ea persona scilicet legatarij socij, legatum consistere potest. q. d. non in persona hęredis qui legauit seruo communi sibi & legatario. quia ergo tali modo detrahitur Falcid. de seruo legato, vt efficiatur seruus communis hæredis & legatarij pro his partibus quas dixi, & quia totum legatum fundi relictum ab hærede dicto seruo pertinet ad solum legatarium, & non ad hęredem qui legauit vt dictum est, remanet pro constanti quòd ex fundo non detrahitur Falcid. nisi semel, id est, pro ipso fundo, & non pro fundo, & pro seruo legato. vnde male dixerunt dicti tres iurisconsulti. Vnde Paulus quintus iurisconsultus vtitur sententia Cassij reprehendentis dictos tres: & non vtitur sententia eorum trium. & dicit idem Paulus quòd diuus Pius imperator rescripsit idem in fideicommiss. relicto seruo communi per vnum de dominis quòd scripsit dictus Cassius in legato, scilicet quòd totum pertineat ad alium socium qui non reliquit seruo cómuni fideicommiss. & habeas talem literam in princi. huius legis qualem ego habeo: Plautius seruo quem tibi legaueram fundum legauit: Atilicinus &c. sed quidam habent talem literam: Plautius scilicet ait hoc quod sequitur: Seruo quem tibi legauerat, scilicet aliquis testator, fundum legauit. Atilicinus &c. sed mea litera est melior, & secundum eam posui vobis casum. Viuianus.

e *Simplum*. imò duplum: vt supra, de hære. vel act. vendi. l. ij. §. si Titius. Sol. ibi. Item no. quòd non admittitur vt quilibet. sic supra, de euict. l. non tamen. Sed arg. contra. s. eo. l. si à me. Item facit C. eo. l. in imponenda. Accursius.

f *Plautius*. scilicet ego. & habeas infra legaueram, & legaui. vel habeas, legauerat & legauit: & sic in tertia persona. & secundum primam testator format quæstionem. & facit supra, de leg. j. l. seruo legato. Accursius.

BIU Cujas

a *Cassius.* reprehendens prædictos.
b *Et legatarii.* sic ergo ipso iure Falcidiam resecat: vt &. ff. e. l. linea. &. j. e. l. in quantitate. §. in diem. in fin. §.
c *In eam.* quare ei totum legatum quæritur: sed in legato ei relicto locum haberet Falcidia. ergo & hic: vt subiicit. Azo.
d *Qua ratione.* quia totum legatum quæritur socio: ergo in eo toto locum habet Falcidia.
e *Ex fundo.* s. dotali.
f *Cassii.* reprobata sententia Neruæ, & Sabini, & Atilicini.
g *Diuus Pius.* non solũ Cassius. ad quod est supra, pro socio. l. verum. §. si seruo. Sed cõtra. j. de acquirẽ. rerum do. l. per seruũ. §. j. Sol. quòd ibi dicit fieri sociorũ quod donat vnus dominorum seruo cõmuni, verum est cæterorũ: non autẽ donanti aliquid remanet: & sic concordat. Item contra. j. de stipu. ser. l. proinde. §. si seruus cõmunis. sed aliud ibi in stipulatione quando stipulatur seruus cõmunis ab vno dominorum vt pro parte remaneat penes promittentem: quia stipulatio non fit ibi ex causa lucratiua: hic autem in legato vel in donatione est lucratiua. Accursius.

Interdum.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & legaui Seio fundum Titianũ: & ad eum fundũ Titianũ legaui viam per aliũ meũ fundũ, puta Seianũ. & multa alia legata reliqui quibusdã, ita ꝙ excessi dodrãtem: & decessi. nunc hæres meus vult detrahere legatariis Falci. vnde quæritur, qualiter possit detrahere de fundo Titiano, & de via ei legata? Et dicitur ꝙ propter rationẽ legis Falc. de fundo detrahendæ sequens legatum. s. viæ extinguitur. nam cum pars fundi deberet remanere in hæreditate nomine Falci. si nõ esset ad eum legata via, ex eo. s. quòd posui locum habere Falci. in hæreditate mea: non potest procedere viæ legatum: quia per partem dimidiã seruitus viæ adquiri nõ posset legatario cui remanent tres partes fundi pro indiuiso. Si ex fundo detraheretur Falcid. quo modo ergo non potest procedere legatũ viæ hoc casu? Respondeo ꝙ legatarius debet capere integrũ fundum, & viæ legatũ debet perire, scilicet quando plus capit Fal. detrahenda de fundo & de via, quàm sit viæ æstimatio: vel etiam tantum, & nõ plus. si autem minus capit, Falcidia, quàm sit æstimatio viæ, tunc debet legatarius capere per totum fundum & totam viam: ei tamen legatario totam viam ad fundum petenti tãdiu per hæredem doli exceptio opponetur, quãdiu soluat hæredi legatarius tantum quantũ erat nomine Falcidiæ detrahendũ de fundo & via: vt hoc habes. ff. e. si fundum mihi. si autem de fundo nil nomine Falcidiæ erat detrahendum, valet legatum fundi & viæ, & non opponitur aliqua exceptio legatario viam petenti: quia tunc nõ dicitur adquiri seruitus viæ pro parte, vt hic colligitur, & dicta. l. si fundus mihi. Viuianus.
h *Fundi.* legati. Accursius.
i *Remanserit.* propter Falcidiam.
k *Hæreditate.* nomine Falcidiæ, ita vt æquiualeat æstimationi viæ, vel plus valeat. secus si min⁹ valet quod dic vt. ff. e. l. si fund⁹ mihi.
l *Non potest.* facit. j. de verbo. oblig. l. si sub vna. §. j.

NON est dubium.] CASVS. Titius libertus Seij instituit dictũ Seium patronum suum hęredem cum haberet hic libertus in bonis ducentos aureos: & legauit filio suo liberti centum viginti aureos. & cuidam extraneo non capaci reliqua octoginta: & sic

gatis. Cassius[a] ait, Quòd [si] seruo pars lege Falcidia decedat, incipere seruum fieri communem hæredis & legatarij[b]. communi autem seruo cum legatum sit, totũ pertinere ad socium: quia in eam[c] personam legatum cõsistere possit. qua ratione[d] semel ex fundo[e] partem legis Falcidiæ decessuram. Paulus: Cassij[f] sententia vtimur. nam & diuus Pius[g] rescripsit seruo communi fideicommissum datum, totum ad sociũ pertinere.

Vbi legatur fundus, & via ad ipsum: legatum viæ extinguitur, si tantũ est in Falcidia, aut plus quantum via. Alexan.

Interdum euenit, vt propter rationẽ legis Falcidiæ sequens legatum extinguatur: veluti si fundus, & ad eum via legata sit per alium fundum. Nam si pars fundi[h] remanserit[i] in hæreditate[k], non potest[l] procedere viæ legatum: quia per partem seruitus adquiri non potest.

Legata inutilia minuunt vel excludunt Falcidiam: siue sint inutilia à principio, siue ex postfacto. hoc dicit cum. l. seq. Alex.

L. CELSVS libro quarto decimo Digestorum.

NOn est dubium quin ea legata à quibus hæres summouere exceptione petitorẽ[m] potest, in quartã ei imputentur,

A nihil remanebat penes patronum hæredem: sicque habebat locum lex Falcidia si hæres solueret legatum extraneo non capaci. cum ergo non soluat non capaci, proficit hoc filio ad consequenda solida quæ ei legata sunt. nam non est dubium quin ea legata à quibus summouere hæres exceptione legatarium potest quacumque ex causa, ita ꝙ ea ei nõ præstat, in quartã * hæredi imputantur, ne cæterorũ legata minuantur. nec interest vtrum ab initio quasi inutile fiat legatum: an ex accidenti postea inutile fiat. & hoc dicit cum duabus. ll. seq. Viuian[n].

* *Fl. hoc ex rerũ leg. ta immun.*

m *Petitorem.* quia nõ sit capax. ad quod. ff. eo. l. in ratione. in prin. & l. in ratione. ij. §. pen. & fin. & l. si à seruo. & infra. e. l. id autem quod. & l. ex asse.

n *NEc interest.* quãdoque tamẽ interest: vt infti. de leg. §. ex cõtrario. & j. de verbo. oblig. l. pluribus. §. fina. Accursius.

ne cæterorũ legata minuãtur*.

LI. IVLIANVS libro sexagesimoprimo Digestorum.

NEc interest[n] vtrùm ab initio quasi inutile fuerit, an ex accidente postea in eum casum peruenerit legatũ, vt actio eius denegaretur.

Legatum inutile propter incapacitatem legatarii, prodest aliis legatariis. hoc dicit secundum vltimum intellectum glos. Bar.

B LII. MARCELLVS libro nono Digestorum.

EX asse patronum hęredem instituit libertus cum ducentos aureos in bonis haberet: & legauit filio[o] centum viginti, extraneo[p] reliqua. Deminutio legati quod extraneo præstatur*, proficit filio ad cõsequenda solida quæ ei legata sunt. Quacumque ex causa legata non præstantur, imputantur hæredi in quartam partem: quæ propter legem Falcidiam remanere apud eum debet.

LIII. CELSVS libro septimodecimo Digestorum.

C SI propter ea quæ sub cõditione legata sunt, pendet legis Falcidiæ ratio: præsenti die data nõ tota vindicabuntur[q].

A defuncto hæredibus debitum, vt as alienum detrahitur. Barto.

LIIII. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum.

o *EX asse. Filio.* sui testatoris. cæterum filio hæredis frustra legatur vt & seruo: vt instituit. de leg. §. an seruo. & quod sequitur, sic ordina: quia filio. cxx. & extraneo reliquit. s. reliqua, ita ꝙ locus est Falcidiæ. Vel dic. c. filio, & extraneo xx. & subaudi, & alia aliis. Si autem diceret. c. filio, & xx. extraneo legata, & nihil plus: non posset hæres vti Falcidia, cum habeat plus quarta. Itẽ quod subiicit deminutio legati extraneo relicti, dic per legem Falcidiam. prodest enim filio: quia si non posset defalcari legatum extranei, detraheretur de legato filij quod esset defalcandum de vtroque: secundum H. arg. ff. eo. l. plane. Vel dic quòd deminutio fit extraneo: quia est filius naturalis: vnde non potest capere nisi partem: vt. C. de natu. libe. l. ij. cum enim iure hæreditario remaneat penes hæredem, cõputantur ei in quartam: & eo minus detrahit aliis: vt. j. in. l. proxi. Et quod subiicit, ad consequenda legata solida, scilicet magis quàm consequeretur si de legato extranei nil deminueretur: non tamen forte insolidum consequetur filius.

* *Flo. præfiat legatis præfic.*

p *Extraneo.* secundum vltimam casus positionem dic extraneo, id est, filio naturali. duos enim habebat filios: vnum legitimum, D alium naturalem, qui vocatur extraneus. Accursius.

SI propter.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium: & multa legata pure & sub cõditione reliqui: inter quæ reliqui Seio. c. pure, & fundum sub condi. propter conditionalia autem prædicta legata non possumus adhuc esse certi vtrum habeat locũ Falcidia, vel non. Seius petet ab hærede meo legatum sibi relictum: & offert ei cautionem de restituendo ei quicquid postea apparuerit eum accepisse vltra quàm patiatur lex Falcidia. nunquid hæres tenetur ei dare integrũ purum legatum? Et dicitur quòd non, immo potest in hoc dubio detrahere Falcidiam de eo. & si postea deficiant conditiones legatorum conditionalium, sicque appareat non habere locum legem Falcidiam, restituet hæres Seio quartam quam ei detraxit. Viuianus.

a *Nota ter hoc. cm: quia res quas agit cum galario, bet cum appenso de cautio*

q *Vindicabuntur.* cautione non præstita[a], sed ea præstita sic: vt ne: per ff. e. l. j. §. interdum. & §. si in annos. & l. is cui. & l. in lege Falcidia. & j. e. l. hæreditatum. & l. in quantitate. §. sed & si legata. & j. tit. j. l. j. §. si legata. quæ sunt contra. sed H. dicit referre, an purum vel conditionale sit ei relictum: & sic hic loquitur vt sit in electione hæredis an purum vni, & conditionale alij, & sic contraria vt purum petatur præstita cautione: vt in contrariis.

qua mut. tur hic. C. quæ leg. C. ff. e. tit. p. rum leg.

Pater

Pater filium.] CASVS. Titius habens filium Seium, & habēs ex eo tres nepotes, instituit sibi hæredem dictum suum filium, & commisit fidei eius ne fundū suum testatoris alienaret: & etiam vt in familia eum relinqueret: & decessit hic Titius. Postea filius decessit, & instituit sibi hæredes dictos suos tres filios: & multa legata ab eis reliquit, ita quòd habebat locū lex Falcidia: & decessit. nunc legatarij petunt legata ab istis tribus hæredibus: & ipsi in ratione legis Falcidiæ volūt deducere tanquam æs alienum æstimationem fundi debiti eis à patre ex testamento aui. Vnde quæritur, an omnino quasi creditores patris eorū propter dictū fundū qui debebat in familia remanere, vnusquisque eorum trium possit deducere aliquid in ratione legis Falcidiæ? Et videtur q̄ non: quia in potestate sua habuit pater eorum cui potius ex eis relinqueret dictū fundum. Sed certe si sequamur hāc rationem, nemo dictorum trium deducet quicquam in ratione Falcidiæ: quod certe durum esset: vnde dico quòd bene possunt deducere dictum fundum siue eius æstimationem tanquam æs alienum, vt tanto maiorem legatarius detrahat Falcidiā. & est ratio, quia pater eorum habuit dictum fundum in ære alieno. nam necessitate adstrictus fuisset relinquendi eum filiis. Viuianus.

PAter filium, ex quo tres habebat nepotes, hæredē instituit, fideíque eius cōmisit ne fundum alienaret, & vt in familia eum relinqueret, filius decedens tres filios scripsit hęredes. Quærendū est, an omnino quasi creditores [a] vnusquisq; in ratione legis Falcidiæ aliquid [b] possit deducere, quia in potestate [c] sua [d] habuit pater, cui ex his potius relinqueret? Sed hac ratione [e] nemo in Falcidiæ ratione quicquā deducet [f]. quod videndum [est] ne durè constituatur. vtique enim in alieno ære habuit fundum: necessitate quippe obstrictus fuisset filiis [g] eum relinquendi [h].

a *Creditores.* nam videntur creditores patris in eo fundo.
b *Aliquid.* aliud præter fundum.
c *Quia in potestate.* videtur quòd non: quia &c.
d *Sua.* cum habeat fundum.
e *Hac ratione.* scilicet mala.
f *Deducet.* cum aliqua pater disponat.
g *Filiis.* vel saltem vni: vt supra, de leg. ij. l. vnum ex. in princ. & §. si duos. & §. rogo. & l. cum quidam. & facit supra, de leg. j. l. filiusfamiliàs. §. penul. Accursius.
h *Relinquendi.* ergo hīc fundus non computatur eis in quartam: sed vt æs alienum eis debitum deducent: vt. C. eod. l. in imponenda. Accursius.

Cum Titio.] CASVS. Seius instituit sibi hæredem Gaium, & Titio in annos singulos viginti legauit: & multa alia legata quibusdam reliquit, ita q̄ excessit dodrantem hæreditatis suæ: & postea decessit dictus Seius. nunc legatarij coram iudice petūt eorum legata præter Titium prædictū. hæres autem dicit se velle eis Falcidiam detrahere, vnde iudex cœpit inter eos habere rationem legis Falcidiæ. quæritur, ergo hic quantum debeat æstimari lis quam posset facere hæredi dictus Titius pro. xx. annuis sibi legatis? Et distinguitur: aut viuit Titius, aut est mortuus. primo casu tanti debet dicta lis æstimari in dicta ratione legis Falcidiæ, quāti potest vendi id legatū: posito pro incerto quādiu sit victurus siue viuiturus Titius. Secundo autem casu non debet aliud spectari quàm quod debuit hæres Titio ex ea causa tempore mortis ipsius Titij, quia forte per triennium nō soluerat ei annuum legatum. quantum ad futurum tempus post mortem Titij nihil inspicitur: quia finitum est legatū morte Titij: vt. ś. de an. le. l. iiij. Viuianus.

i *Cum Titio.* aliàs incipit, Titio: aliàs, cum Titio.
k *Victurus sit.* nam eo mortuo finitur: vt. ś. de an. lega. l. iiij. Sed contra. ś. eo. l. in lege Falci. ij. Sol. quidam dicūt quòd hic est electio legatarij habeat totum præstita cautione, vt ibi. an fieri æstimationem vt hic: quasi sit fauor legatarij satisdari: quod est falsum: immo hæredis: vt. j. tit. j. l. j. Alij q̄ hic non poterat satisdare: ibi sic. Alij quòd hic de cōditionali: ibi de annuo. Vel ibi cum eodem: hic cum cæteris legatariis cōputat. Vel hic fuit sententia Proculi quæ ibi reprobatur. Item est contra. ś. eo. l. iij. §. fin. Solu. ibi speciale in re publica. Item contra. j. eo. l. hæreditatum. vbi fit per annos. Solu. ibi vt sciatur per quot annos fiet æstimatio: & ex eo scietur quantum valet, vt hic. Vel ibi in legato vsufru. & alimentorum: hic in alio annuo. Vel ad omnia dicas, secundū Hug. quòd in his tribus casibus alimentorum vsusfructus, & in alio annuo fit computatio tribus modis. s. vel vt hic dicit, vel vt. ś. e. l. si hæres. §. fi. vel vt. j. e. l. hæreditatū. vel etiā quarto, scilicet cōputatio potest fieri vt soluat totū cautione exacta: vt. ś. co. l. j. §. si in annos. & l. in lege Falcidia. in fi. & j. e. l. in quātitate. §. sed & si legata. & facit. ś. de do. cau. mor. l. mortis causa. §. fi. & ś. e. l. lex Falcidia.

l *Debuerit.* in præteritum ante mortem: quia per trienniū forte non soluerat hæres. ad quod. ś. de vsufr. l. quęsitum. Accursius.

Legatum annuum pendente dubio æstimatur inquantum vendi potest: sed eo finito inquantum debetur. Barto.

LV. IDEM libro vicesimo Digestorum.

CVm Titio [i] in annos singulos dena legata sunt, & iudex legis Falcidiæ rationem inter hæredem & alios legatarios habeat: viuo quidē Titio tanti litem æstimare debet, quanti venire id legatum potest: in incerto posito, quamdiu victurus sit [k] Titius. mortuo autem Titio, non aliud spectari debet, quàm quid hęres ex ea causa debuerit [l].

Augmentum facultatū hæreditarii debitoris quandocūque contingens prodest legatariis in Falcidia detrahenda. Barto.

Cum quo.] CASVS. Titi⁹ mutuauit seruo Seij in causam peculiarem. c. & sic idem Titius agere poterat de peculio contra Seium serui dominū, & petere dicta. c. ante autem quàm ageret contra eū, fecit testamentū idem Titius, & instituit sibi hæredem dictū Seium de peculio debitorem: & multa legata quibusdam reliquit, ita quòd excesit dodrātem hæreditatis Seij in legando: & postea decessit dictus Titius testator. nunc legatarij petunt à dicto Seio hærede debitoreq; legata eorum: & ipse vult & etiā potest eis detrahere Falcidiā: in qua quidē Falcidia debet fine dubio imputari hęredi debitoriq; de peculio peculiū dicti serui, si peculium est tantum quantū vel minus quàm sit debitum peculiare, ad quod tenebatur testatori idem hæres: vt. j. e. l. si creditor. Vnde si quæratur hic cuius temporis peculium dicti serui computari debeat dicto hæredi debitoriq; in lege Falcidia, id est, in quadrantē quem vult detrahere de legatis. & certe pleriq; putant inspiciendum illud quod tūc in peculio dicti serui fuit cum adiretur hereditas creditoris peculiaris per debitorē peculiarem, seruúmque dominum. Marcellus autem auctor huius legis dubitat vtrum debet inspici tempus aditæ hæreditatis: & hoc duabus rationibus. Vna ratio dubitandi est, quoniā in ratione legis Falcidiæ incunda placuit sapientibus obseruari mortis testatoris tempus: vt &. ś. e. l. in ratione. ij. in princi. Secunda ratio dubitandi est: quia videndum est, quòd si debitor hæreditarius alius sit factus pauperior post mortem testatoris ante aditam hæreditatem, eius hæredis est damnum, non legatariorū: vt & dicta. l. in ratione. secundo ergo idem deberet esse in nostro casu, vt videtur: scilicet vt si peculium dicti serui sit deminutum post mortem dicti creditoris eiusdémque testatoris, & ante aditam eius hæreditatem, debeat esse damnum hæredis, & non legatariorum. vnde secundum hoc etiam in nostro casu deberet inspici quantū sit in peculio serui tempore mortis creditoris, eiusdémque testatoris, & non tempus aditæ hęreditatis. In ista ergo secūda ratione dubitandi positi sunt duo casus. Vnus quando peculium serui deminutum est post mortem testatoris, & non ante aditam eius hęreditatem. Secundus quando quidam debitor hæreditarius factus est nō soluendo post mortem testatoris, & ante aditam eius hæreditatem. in quibus quidem duobus casibus videbatur quibusdam esse ad damnum hęredis, & non legatariorum: sicque mortis testatoris tempus inspiciendum, & non tempus aditæ hæreditatis. Sed econtra diceret aliquis, Quid si ante aditam hæreditatem auctum est peculium serui dicti debitoris hæredísque, & post mortem creditoris? nunquid incrementum peculij ipsius serui faciet pleniorem hæreditatem dicti creditoris, vt sic prosit legatariis quibus ipse creditor legauit, vt dictum est? Item diceret aliquis: quid si facultates alicuius debitoris hæreditarij qui non erat soluendo tempore mortis testatoris, fuerunt ampliatæ ante aditam hæreditatem eiusdem testatoris, vt sic prosit legatariis? Et respondeo sic quantum ad debitorem, cuius facultates sunt auctæ. Cum ergo in isto debitore hæreditario cuius facultates ampliatæ sunt ante aditam hæreditatem creditoris, placuit sapientibus ex postfacto videri vberiorem fuisse hæreditatem: sicut etiam euenit cum conditio sub qua promiserat aliquis defuncto, extitit post mortem, & ante aditam eius hæreditatem: ita etiam incrementum peculij serui dicti debitoris hæredísque factum post creditoris mortem vsque ad tempus aditæ eius hæreditatis facere debet pleniorem hæreditatē creditoris ad proficuum legatariorum. bene ergo dixerunt illi plerique qui putauerunt inspiciendum illud quod tunc in peculio dicti serui fuit cum adiretur

BIU Cujas

adiretur hæreditas creditoris peculiaris per debitorẽ peculiarem, seruiq́e dominum. quandoque etiam quod dictũ est, in dubium venit. Vnde dico extra casum tibi loquẽdo, quòd quãdoque non inspicitur tempus aditæ hæreditatis, sed tempus quo plus fuit in peculio, siue sit illud tempus mortis, siue tempus aditæ hæreditatis, siue tẽpus post aditam hæreditatem. & illud computabitur hæredi in Falcidiam, vt dixi.ſ. & hæc colligo in hac.l.ibi, quid enim interest &c. & infra, eod.l. ſi debitor. & est ratio, quia dominus serui idemq́; hæres creditoris serui mei sibi potuit & debuit soluere. Expedito hoc casu Scæuola adducit aliũ casum talẽ: Pone quòd prædictus seruus hæredis scripti à creditore peculiari debuit. x. de fundo creditori: & cuidam alij debuit alia. x. & vna. x. habuit dictus seruus in peculio tempore aditæ hæreditatis creditoris per dominũ suum ab eo institutum: nunquid hæreditas dicti creditoris quam habet dominus huius serui, augetur in his. x. quę habebat seruus prædictus in peculio, vt sic propterea tota & integra. x. maiora debeantur legata legatariis q̃bus legauit dictus creditor qui instituit sibi hæredẽ dominum serui, vt sic de his. x. aliis creditor serui nihil cõsequatur? Et respon. quòd sic. nam dicta. x. quæ defuncto creditori naturaliter debebantur per seruũ hæredis, in hæreditate eiusdem creditoris manent. & potest esse ratio, quia hic dominus serui institutus hęres à creditore eiusdem serui habet potestatem prædeducendi de peculio eiusdem serui illa. x. quæ seruus debebat creditori: & postea per cõsequens eidem hæredi creditoris debebat ea. x. seruus. cum ergo nihil habeat in peculio seruus nisi. x. & hæredi creditoris domino suo debeat. x. quę debebat creditori: & dominus suus ista. x. possit prædeducere de peculio: ergo alius creditor cui debebantur. x. nihil consequitur de illis. x. quæ erant in peculio, immo integra & tota dicta decem augebunt dictam hæreditatẽ creditoris quam habet dominus eiusdem serui, vt sic propter hoc maiora præstentur legata legatariis quibus idem creditor legauit. & hoc vult dicere hæc lex: licet non nimis plane. Viuianus.

*Fl. fuerũt

a *Poterat.* vt dominus serui.
b *Dubito.* hac ratione, quoniam &c. & hac alia, quid enim. Ac.
c *Debitor.* scilicet aliquis hæreditarius. Accursius.
d *Sit.* quo casu damnũ hæredis est: vt. ſ. eo. l. in ratione. in prin.
e *In isto.* debitore facto diuite.
f *Conditio.* sub qua promiserat quis aliquid defuncto. Accur.
g *Extitit.* de hoc constat: vt. ĵ. eo. l. in quãtitate. in. §. magna. Sed ad præcedens est contra. ſ. eo. l. in ratione. in prin. vbi tẽpus mortis inspicitur. Solu. dicunt quidam quòd ratiocinando hæc dicũtur, non soluendo. sed dic secundum Hugo. & Azo. quòd in hæreditariis rebus æstimandis tẽpus mortis inspicitur, vt ibi. in debitore hæreditario libero qui non est soluendo, euẽtus posterior quandocũque consideratur: vt hic, &. ſ. eo. l. Nesennius. §. ſi debitori. secus si est soluendo: vt in contrario in hærede debitore, aut ex sua persona: & tota debiti quãtitas computatur: vt. ĵ. eo. l. quærebatur. &. ſ. eo. l. j. §. si debitor. aut ex persona serui vel filij: & tũc non euentus posterior, sed quanti pluris fuit in peculio vel tẽpore mortis vel aditæ hæreditatis vel postea, computatur in Falcidia: vt hic, & infra, eo. l. ſi creditor. quia dominus idemque hæres sibi potuit & debuit soluere. sed in debitore non ita: quia nõ statim cum habet, potest hæres pecuniam extorquere. Accursius.

a *Sic in cõtractibus tẽpus contractus inspicitur. Bal. in l. 2. colum. pe. C. de rescind. vẽdi. idem in. l. ſi seruũ. ſ. ad leg. Aquil.*

LVI. IDEM libro vicesimo secundo Digestorum.

CVm quo de peculio agi poterat, [a] hæres creditori extitit. Quæris cuius temporis peculium computari oporteat in Falcidia lege? Plerique putant quod tunc in peculio fuerit, cũ adiretur hæreditas, inspiciendum. Ego dubito: [b] quoniam mortis tempus in ratione legis Falcidiæ ineunda placuit obseruari. Quid enim interest, peculium serui post mortem creditoris deminutum sit, an debitor [c] pauperior factus sit? [d] Aliquis dicet, quid ex contrario, si ante aditam hæreditatem adquisierit seruus? Et ego quærã, [quid] si debitoris qui tũc non erat soluendo, ampliatæ facultates fuerint? * Et cùm in isto [e] placuerit ex postfacto vberiorem videri fuisse hæreditatem, sicuti cum conditio [f] crediti extitit [g] post mortem, ita etiam peculij incrementum [h] pleniorem faciet hæreditatẽ. Scæuola notat, [i] Quid ergo si idem seruus [k] defuncto & alij dena [l] debuit, & vnà decem habuit? Augetur scilicet & his hæreditas, decem [m] (quæ defuncto naturaliter debebantur) in hæreditate manentibus.

B

Si seruus post tempus manumittẽdus legatur, vel etiam eidem directo libertas relinquitur, & interim proprietas aut eius vsusfructus legatur alteri: tantum dicitur esse in legato, quãtũ ex operis interim habetur: & ex eis Falcidia detrahitur. Alex.

F Is qui in bonis vnum dumtaxat seruum habebat, legauit eũ Titio, & fidei eius commisit vt post triennium manumitteret. Debet ex eo quod interim ex operis serui ad Titium peruenire potest, quarta [n] apud hæredem remanere: quẽadmodum si directo post triennium seruo libertatem dedisset, eiusque [o] vsumfructum ei [p] legasset, aut ei proprietatem [q] per fideicõmissum reliquisset.

C

Si legatum domini non sit defalcabile, de legato serui detrahitur Falcid. pro vtroque: & idem econtra. Alexand.

F Stichum tibi, seruo tuo decẽ legauit: vel contra, tibi decem, seruo tuo Stichum, libertatemq́e Stichi fidei eius [r] cõmisit. Lex Falcidia minuit legata. Redimere ab hęrede partem [s] debes, quemadmodum si tibi vtrumque legasset.

D

Stichũ tibi.] CASVS. Seius testator legauit tibi Stichũ, & seruo tuo Pãphilo legauit. x. vel econtrario tibi. x. legauit dictus testator: & seruo tuo legauit Stichum: & cõmisit fidei eius serui tui Pamphili libertatẽ dicti Stichi, & tot alia legata reliquit quibusdam aliis, quòd excesserit dodrantem bonorum suorum: & sic habet locum lex Falcidia. & decesserit dictus testator. & postea tu agnouisti legatũ tibi relictum, & relictum seruo tuo. modo quæritur, qualiter debet detrahi Falcidia de dicto Sticho & de te? Et dicitur quòd dominus Pãphili legatarius debet redimere ab hærede Seij partem Stichi prædicti: scilicet quartã quę de eodẽ Sticho esset resecanda si libertas eius non esset data. & hoc propter dictũ legatũ de. x. tibi vel seruo tuo relictum. & ita si bene inspicias, pro seruo & pro. x. detrahetur Falci. de dictis. x. & seruo Sticho libertatẽ dabis, sicut & si tibi legasset dictus testator dictum Stichum, & dicta. x. & nihil seruo tuo Pamphilo legasset: quo casu sine dubio redimere deberes ab hærede quartã partem Stichi: vt supra, eo. l. ſi seruus. cum legibus sequentibus. Viuianus.

Sæpius enenit.] CASVS. Seius habens centum aureos in bonis dedit Titio inter viuos. xxv. aureos de eisdem. c. aureis: & eũdem Titium

a *Incrementum.* quod est vsque ad aditam hæreditatem, nõ post: vt. ĵ. eo. l. ſi creditor. &. ſ. in prin. huius. l. sed in debitore etiam vltra, vt hic. Vel dic etiam in peculio idem: vt hic aperte dicit. Sed secundum vtrãque expositionẽ est contra, supra, de pecu. l. eo tẽpore. §. si creditor. vbi tempus mortis inspicitur. sed dic vt infra, e. l. si creditor. Accursius.
b *Notat.* id est, approbat quod sequitur.
c *Seruo.* hęredis scripti.
d *Dena.* id est. xx. vni, & totidem alij. ſic. ſ. de lega. j. l. ſi quis testamẽto. Vel melius, id est. x. vni, &. x. alij: vt statim patet ibi. x. quæ &c. sic infra, de solu. l. vbi.
e *Decem.* si tota decẽ augent, sic ergo nil alij creditori soluetur: qđ est ideo, quia hic dominus habet potestatem prædeducendi: vt. ſ. de pec. l. sed si damnũ. §. j. & facit. ſ. eo. l. serui. Ac.
f *Is qui in bonis.*] CASVS. Seius habẽs vnũ dũtaxat seruum legauit eũ Titio: & cõmisit fidei eius Titij vt post trienniũ eũ seruum manumitteret. & multa alia legata aliis reliquit ita q̃ excesserit dodrantem. certe de seruo nõ potest hæres detrahere Fal. sed ex eo quod interĩ ante triẽniũ ex operis serui ad Titiũ peruenire potest, quarta apud hæredẽ debet remanere: sicut eueniret si directo post triẽniũ dedisset Seius libertatẽ dicto seruo, & legasset eidem Titio vsumfr. eiusdem serui. nam ex eo quod interim ante triennium ad Titium peruenire potest de vsufru. quarta apud hæredem debet remanere: & sicut eueniret si similiter directo post trienniũ dedisset Seius libertatẽ dicto seruo, & ei Titio proprietatẽ plenã ante trienniũ per fideicõmissum reliquisset. nã & hic ex eo quod interim ante triennium ad Titiũ peruenire potest, quarta apud hæredẽ debet remanere. Vi.
g *Extitit.* de hoc constat: vt. ĵ. eo. l. sed si non seruus. §. vlti.
h *Incrementum.* plenam ante triennium.
i *Stichũ tibi.*] CASVS. Seius testator legauit tibi Stichũ, & seruo tuo Pãphilo legauit. x. vel econtrario tibi. x. legauit dictus testator: & seruo tuo legauit Stichum: & cõmisit fidei eius serui tui Pamphili libertatẽ dicti Stichi, & tot alia legata reliquit quibusdam aliis, quòd excesserit dodrantem bonorum suorum: & sic habet locum lex Falcidia. & decesserit dictus testator. & postea tu agnouisti legatũ tibi relictum, & relictum seruo tuo. modo quæritur, qualiter debet detrahi Falcidia de dicto Sticho & de te? Et dicitur quòd dominus Pãphili legatarius debet redimere ab hærede Seij partem Stichi prædicti: scilicet quartã quę de eodẽ Sticho esset resecanda si libertas eius non esset data. & hoc propter dictũ legatũ de. x. tibi vel seruo tuo relictum. & ita si bene inspicias, pro seruo & pro. x. detrahetur Falci. de dictis. x. & seruo Sticho libertatẽ dabis, sicut & si tibi legasset dictus testator dictum Stichum, & dicta. x. & nihil seruo tuo Pamphilo legasset: quo casu sine dubio redimere deberes ab hærede quartã partem Stichi: vt supra, eo. l. ſi seruus. cum legibus sequentibus. Viuianus.
k *Seruo.* hęredis scripti.
l *Dena.* id est. xx. vni, & totidem alij. ſic. ſ. de lega. j. l. ſi quis testamẽto. Vel melius, id est. x. vni, &. x. alij: vt statim patet ibi. x. quæ &c. sic infra, de solu. l. vbi.
m *Decem.* si tota decẽ augent, sic ergo nil alij creditori soluetur: qđ est ideo, quia hic dominus habet potestatem prædeducendi: vt. ſ. de pec. l. sed si damnũ. §. j. & facit. ſ. eo. l. serui. Ac.
n *Quarta.* facit. ſ. eo. l. sed si non seruus. §. vlti.
o *Eiusque.* serui.
p *Ei.* scilicet Titio.
q *Proprietatem.* plenam ante triennium.
r *Eius.* scilicet serui tui, vel etiam tuæ fidei.
s *Partem.* quartam quæ de sua esset resecanda si libertas non esset ei data. Azo. & hoc propter legatum. x. aliàs Falcidia non detrahetur: vt supra, eo. l. ſi seruus. Accursius.

BIU Cujas

Titium instituit postea hæredem, & dodrantem dictorum.c.aureorum legauit quibusdam, id est, lxxv.aureos, & decessit. nunc quæritur, an Titius hæres possit detrahere Falcidiã de dictis legatis? Et dicitur quòd non: quia testator in vita sua prouidit hæredi in quarta bonorum dando ei dictos.xxv.aureos. nam multoties euenit nedũ in isto casu, ne emolumentum eius legis Falcidiæ hæres consequatur. & de hoc pono tibi statim vnum aliũ casum: Titius q receperat à Seia centum in dotẽ, in testamento suo legauit Gaio dictã dotem, vt Gaius restitueret eam vxori. certe non debet hæres detrahere Gaio Falcidiam de dicta dote, vel si detrahat, tenetur eam Falcidiã restituere mulieri actione de dote. & sane & in hoc casu & in plerisq; ita obseruatur vt omissa persona interpositi, sicut fuit in hoc casu vbi interponitur Gaius, spectetur persona capientis, id est vxoris quæ debet habere dotem. & hoc dicit cũ.l. sequen. Viuianus.

Quarta in hærede testatore viuo collata, facit cessare Falcidiam. Bar.

℣ Sæpius euenit ne emolumẽtum eius legis hæres consequatur. [a] Nam si cẽtum aureorum dominus, vigintiquinque [b] alicui dederit, [c] & eum instituerit hæredem, & dodrantem legauerit: nihil aliud [d] sub occasione legis Falcidię interuenire potest: quia viuus videtur hæredi futuro prouidere.

Non debet inspici persona primi legatarii, sed fideicommissarii in quem vltimate debet legatum residere. Bar. & Alexan.

LVII. IDEM libro vicesimo sexto Digestorum.

CVm dotem maritus alicui legauerit, vt vxori restituatur: non habere legem Falcidiã locum dicendum est. [e] Et sanè in plerisque ita obseruatur, vt omissa interpositi, [f] capientis persona spectetur.

Potentiæ detrahendi Falcidiam nõ præscribitur longo tempore. Alexand.

LVIII. MODESTINVS libro nono Regularum.

LEgis Falcidiæ beneficium hæres etiam post longum tẽpus [g] mortis testatoris implorare non prohibetur.

Hæres qui agit vt legatum intercedat, priuatur Falcidia. idem in eo qui in se tacitam fidem assumpsit de restituendo nõ capaci. Alexand.

LIX. IDEM libro nono Pandectarum.

BEneficio legis Falcidiæ indignus esse videtur, qui id egerit, [h] vt fideicommissum intercidat. Præterea [ei] qui non capienti rogatus est restituere hæreditatem, senatusconsulto Planciano nõ cõceditur quartã retinere: [i] sed ea quarta quã non retinuit, ad fiscum pertinet ex rescripto diui Pij.

Prælegata relicta impuberi nõ imputãtur in Falcidiã substituto impuberis. Alex.

LX. IAVOLENVS libro quartodecimo ex Cassio.

CVm pater impuberi filiæ hæredẽ substituit: id quod ei [k] legatorum [l] nomine à patre obuenit (cũ hæreditas ad substitutos pertinet) in cõputationem legis Falcidiæ non venit.

Quod hæres plus soluit legatariis, in pœnam contumaciæ non nocet. Bartolus.

℣ Legato petito, [m] cũ in litem iuratũ est, ratio legis Falcidiæ, non eius summę in quam legatarius iurauit, haberi debet: sed eius quanti reuera id fuit, quod petitum est. Nam id quod pœnæ causa adcreuit, in legem Falcidiam non incidit.

Si hæres propter suã stultitiã plus soluit, non nocet legatariis. Bartolus.

LXI. IDEM libro quarto Epistolarum.

ALienus fundus tibi legatus est. hunc cùm hæres emere nisi infinito pretio non posset, emit multo pluris quàm quanti erat: qua emptione effectum est, vt legatarij ad legẽ Falcidiã reuocarẽtur. Quæro, cùm si [n] alienus fundus est tibi legatus ab eo hærede, & cũ dominus fundi nolet eũ vendere nisi infinito pretio siue nimis magno, hæres emit vltra quàm valeret: & ꝓpter dictã emtionem effectũ est vt habeat locũ lex Falcidia: quæ aliàs nõ haberet locũ: id superfluum in lege Falcidia imputari non potest aliis legatariis. nam poterat liberari idem hæres præstando legatario veram æstimationẽ dicti fundi. & hoc dicit cum lege sequẽti. Vi.

a *Consequatur.* vel ꝓpter qualitatẽ legati: vt ſ. proxi. §. vel propter traditã à defũcto quartam: vt hic. Azo. Item in aliis: vt not. C. eo. l. in testamento. Accur.

b *Vigintiquinque.* ergo quartam.

c *Dederit.* inter viuos: vt in fine subiicit. & hac mente, ne vtatur Falcidia. & ita repellitur exceptione vel replicatione. sic ergo qđ capit non hæreditario iure, imputatur in Falcidia: vt &. ĵ. eo. l. quod autem. in fi. si autem in vltima voluntate instituendo, non esset dubium: quia non habet locum Falcidia. Vi.

d *Nil aliud.* quia retinebit dicta.xxv. & facit. C. de leg. l. filia. & infra, si à paren. quis ma. fu. l. ĵ. §. si parens. Sed arg. contra. C. de inoffic. testa. l. si quando. §. ĵ. Solue vt ibi, secundum Bar. Accur.

e *Cvm dotem. Dicendum est.* immo vt. s̈. de do. præleg. l. ij. §. idẽ quærit. Solu. non habet locum vt hic inspecto exitu: quia quod detrahitur per Falcidiam, petitur per actionem de dote, vt ibi dixi. sed incommodum repræsentationis habet locum cum effectu: vt in contrario. in fi. §. &. s̈. eo. l. ĵ. §. si quis creditori. & facit. ĵ. eo. l. si vsusfructus. §. ĵ.

f *Interpositi.* scilicet persona &c. ad quod. s̈. de leg. ij. l. ei qui. & de inoffic. testa. l. Papinianus. §. eo autem. &. s̈. tit. ĵ. l. auia. §. Titio. &. s̈. si quis ali. testa. prohi. l. ĵ. §. sed si legatum. Accursius.

Legis Falcidiæ.] Casus huius. l. est clarus, & eam intellige vt. s̈. eo. l. ex Falcid. si interueniat. &. l. quod de bonis. §. non idcirco. &. §. fructus.

g *Longum tempus.* facit. s̈. eo. l. lex Falcidia. &. l. quod de bonis. §. non idcirco. &. §. fructus. Accursius.

Beneficio. CASVS. Si hæres cancellauerit testamentum, & ita fecit quòd periit fideicommissum ab eo relictum: videtur indignus beneficio legis Falcidię. nã & totam hæreditatem amittit: vt &. s̈. de iis quæ in testa. delẽ. l. ĵ. §. si vero alius. Itẽ & indignꝰ videtur beneficio eiusdẽ. l. quia accõmodauit fidẽ testatori de restituẽda hæreditate nõ capaci, immo eam quartã habet fiscus. Vi.

h *Egerit.* cancellando testamentũ. ad quod. s̈. de iis quib. vt indig. l. rescriptum. & infra, eo. l. hæreditatum in fi. & supra, de iis quæ in testa. delẽ. l. ĵ. §. si vero alius. &. s̈. si quis ali. testa. ꝓ. l. ij. Ac.

i *Retinere.* cum effectu, quia fiscus habet: vt hic, & infra, de iur. fisc. l. cum tacitum.

Cvm pater.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes filiã suam impuberẽ, & Seiũ: & quædã prælegata filiæ dedit: & postea ab impubere prædicta multa legata reliqt quibusdã. & postea dictũ Seium substituit eidem impuberi. & decessit dictus Titius. & postea decessit dicta impubes in pupillari ętate: & ita hæreditas ad substitutũ pertinet. & ipse debet soluere dicta legata ab impubere relicta. nunquid dicta prælegata filiæ debet cõputare in ratione legis Falcidiæ? Et dicitur ꝙ nõ: immo debet hic substitutꝰ ea sibi habere præcipua, sicut nec ipsa impubes cõputaret: vt. ĵ. eo. l. qđ autẽ. [LEGATO PETITO.] Cum multa à Titio hęrede legata relicta essent, ita ꝙ habebat locũ lex Falcidia: Seiꝰ vnus de legatariis per actionẽ in rem petiit legatũ suũ: & quia hæres fuit cõtumax in soluendo ei legato, delatũ fuit legatario sacramentũ in litẽ, & iurauit vltra quàm valeret legatũ. nũquid hæres ponet in ratione legis Falcidiæ totũ quicquid debet dare dicto legatario: vt sic maiorẽ aliis legatariis detrahat Falcidiã? Et dicitur ꝙ nõ, sed id tantũ quantũ in veritate valuit dictũ legatũ super quo iuratum est. & ita debet hæres sibi imputare dãnũ quod sua culpa passus est. sic etiã imputat sibi damnum quod patitur propter suã negligẽtiã. nã si alienus fundus est tibi legatus ab eo hærede, & cũ dominus fundi nolet eũ vendere nisi infinito pretio siue nimis magno, hæres emit vltra quàm valeret: & ꝓpter dictã emtionem effectũ est vt habeat locũ lex Falcidia: quæ aliàs nõ haberet locũ: id superfluum in lege Falcidia imputari non potest aliis legatariis. nam poterat liberari idem hæres præstando legatario veram æstimationẽ dicti fundi. & hoc dicit cum lege sequẽti. Vi.

k *Quod ei.* scilicet impuberi. Accursius.

l *Legatorum.* id est, prælegatorũ in primis tabulis cũ haberet cohæredẽ. & dic pertinet, ex substitutione pupillari. nõ venit in cõputationẽ: quia substitutus nõ cõputat sibi in quartã quod impuberi fuerit prælegatũ: sed habet præcipuũ: sicut nec ipse impubes cõputaret: vt. ĵ. eo. l. quod autẽ. Alij dicunt ei: scilicet substituto, & legatorũ in secundis tabulis. & non venit in cõputationẽ scilicet Falcidiæ: quia nõ valet: vtpote à se sibi relictũ: vt. s̈. de lega. j. l. legatũ. §. j. sed totum cõputatur in quarta: vt. s̈. eo. l. non est. sed prima placet: quia dicit ei à patre. Item quod dicit, pertinet, exponunt quidam ex vulgari. & sic nõ cõputat substitutus: quia nõ habet: sed habet impubes: vt. s̈. de lega. j. l. qui filiabus. in fi. &. l. seq.

m *Legato petito.* per actionẽ in rẽ, in qua iuratur: vt supra, de in lit. iur. l. in actione. si autẽ actione ex testamento, nõ iuratur: vt. s̈. de in lit. iur. l. aliàs. nisi dicas quando res nõ extaret: vt. s̈. in eo. tit. l. in actionibus. §. plane. & facit in illo eo. titu. l. j. &. ĵ. de fideiuſ. l. fi. &. s̈. de lega. j. l. legatum. §. fundus. &. s̈. eo. l. in Falc. &. ĵ. l. proxi. &. l. in lege. §. fi. & argu. s̈. de procura. l. qui proprio. §. vt in cæteris. ibi, pœnam autẽ &c. &. ĵ. de reg. iur. l. quod quis ex culpa. Ac.

n *Alienus. Cũ si.* aliàs, sit: sed melius, si. & dic, quæro cum legata &c. & quod dicit, quãti reuera: scilicet valeret iusto pretio.

Reuera.

BIU Cujas

a *Reuera.*scilicet valeret.
b *Voluntate.*quæ fuit in emendo vt tam carum emeret.
c *Præstare.*vt &.ſ.de lega.iij.l.non dubium.§.fi.& facit.ſ.eo.l.j. §.fi.& de lega.j.l.ſi fideiuſſor.§. fi.&.ſ.l.proxi.§.fi. &.ſ.mand.l. ſi fideiuſſor. Item no. alterius.ſic.ſ. de noxa.l.electio.§.fi.& ſupra, de tranſac.l.iij.

IN lege.][CASVS.] Titius & Seius promiſerunt mihi.x. inſolidum, & ita ſunt duo rei promittendi.deceſſit dictus Titius inſtituto ſibi hærede dicto Seio, & multis ab eo legatis. nunc legatarij petũt ab eo legata. nũquid tota decem mihi debita detrahet de hæreditate tanquam æs alienum:vt ſic maiorem legatariis detrahat Falcidiam? an vero detrahet parte vel nihil? Et diſtinguitur: aut erant ſocij iſti duo rei promittendi,aut non. Primo caſu diuidi inter eos debet obligatio de dictis decem mihi debitis,vt reus promittẽdi hæres tãtum videatur minꝰ habere in bonis ſuis,quantũ eſt medietas eius quod mihi debebant: & illud non noceat vel proſit legatariis.Item tãtum minus videatur habere in bonis hæreditariis,quantum eſt alia medietas debiti:& illud legatariis noceat.Si autem non erãt ſocij,tunc in pendenti eſt de cuius debeat detrahi bonis iſtud debitũ totum tanquã æs alienum: ſcilicet vtrum de bonis teſtatoris,vt ſic noceat legatariis quãtum ad maiorem Falcidiam eis detrahendam.an de bonis hæredis: vt ſic nõ proſit nec noceat legatariis. Et ſi quidẽ hæres ſoluerit mihi totum hoc meum debitum tãquam debitum teſtatoris qui erat mihi cum eo reus debendi: tunc totum dictum debitum detrahetur de bonis teſtatoris: & ſic nocebit legatariis. ſi autem ſoluerit mihi tanquam debitum ſuum hæredis, tunc nihil nocebit legatariis.& non mireris ſi taliter poteſt ſoluere hæres prædictus,ſcilicet vel tanquam ſuum debitum,vel tanquam hæreditarium. nam ambæ obligationes in eum inſolidum concurrunt:vt argu.ſupra, de actio.empt.non eſt nouum.in fi.& in prædicto pendenti cum non erant ſocij,credo quòd hæres interim debeat ſoluere legata integra legatariis, & recipere ab eis cautionem de reſtituendo quod vltra acceperint quàm per legem Falcidiam eos accipere liceret.argu.ſupra,eod.l.is cui fideicommiſſum. Et idem per omnia diſtinguitur ſi ego debebã inſolidum.x.dicto Titio & Seio: & ita erant duo rei ſtipulãdi, & Titius inſtituit Seium hæredem, & multa legata ab eo reliquit. nam aut erant ſocij, aut non. Primo caſu diuidi inter eos debet obligatio de dictis.x. quæ ego eis inſolidum debebam, ſicut quilibet eorum partem dictæ pecuniæ à me debitore ſtipulatus eſſet:ſcilicet vt vnus reus ſtipulandi,ſcilicet Seius Titij hæres habeat in bonis ſuis medietatẽ eius quod ego debebam eis: & illa non proſit legatariis. aliam autem medietatem habeat in bonis hæreditariis, & illa proſit legatariis quantum ad Falcidiam vt minor eis detrahatur. Si autem non erant ſocij dicti duo rei ſtipulandi, tunc in pendenti eſt in cuius eorum bonis computari oporteat id quod ego inſolidum ei debebam: vt ſi ego ſoluam hæredi propter obligationem hæreditariam, computetur in bonis defuncti rei ſtipulandi, & ſic proſit legatariis. Si autem ſoluam hæredi propter obligationem qua ei inſolidum tenebar,tunc computetur in bonis hæredis: & ſic non proſit vel noceat legatariis. nam & hic vtraque obligatio durat vno reo ſtipulandi exiſtente hærede alteri:vt infra,de fideiuſſo.l. ſi reus.&.l. generaliter.§.j. [CORPORA.] Titius inſtituit ſibi hæredem Seium, & multa ab eo legata reliquit: & deceſsit. nunc hæres vult trahere rationem Falcidiæ cum legatariis. vnde omnia corpora quæ ſunt in bonis defuncti,debẽt æſtimari ad ſciendum vtrum habeat locum Falcidia,vel non. Certe ſecundum rei veritatem ſunt æſtimanda: hoc eſt ſecundum præſens pretium: non autem formali pretio, ſiue à contrahentibus formato, id eſt à defuncto, & ab eo qui ei vendidit. forte enim defunctus emit fundus tãti,quãti reuera[a] [eſt,] emptus eſſet, legata nõ fuerant exceſſura ius legis Falcidiæ: an hoc ipſo hæres inſtitutus partẽ reuocandi à legatariis ius habeat, quòd ex voluntate[b] defuncti pluris emerit fundum, quàm quanti erat? Reſpondit, Quod ampliꝰ hæres quàm pretium fundi legatario ſoluit, id* rationi legis Falcidiæ imputari non poteſt:quia negligentia eius nocere legatariis non debet: vtpote cùm is conſitendo veram æſtimationem præſtare[c] poterat.

*Flo.id lege Falcidia imput.

In duobꝰ reis ſociis debitũ vtriq; ꝑ parte videtur actiuè & paſſiue:ĩ nõ ſociis,eiꝰ videtur debitũ,qui debitum occupauerit. Bar.

LXII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

IN lege Falcidia hoc eſſe ſeruãdum Iulianus ait, vt ſi duo rei promittendi fuerint, [d] vel duo rei ſtipulãdi:ſi quidem ſocij ſint, in ea re diuidi inter eos debere obligationem, atque ſi ſinguli partem pecuniæ ſtipulati eſſent,vel ꝓmiſiſſent.quòd ſi ſocietas inter eos nulla fuiſſet:in pẽdenti eſſe,in vtrius bonis cõputari[e] oporteat id quod debetur, vel ex cuius bonis[f] detrahi. ℣ Corpora ſiqua ſunt in bonis defuncti: ſecundum rei veritatem eſtimanda erunt, hoc eſt ſecundum præſens pretium:nec quicquam eorum formali[g] pretio æſtimandum eſſe ſciendum eſt.

Res debet æſtimari communi æſtimatione,non ex affectione ſingulari.Item qui habet ius adeundi hæreditatem, nõ dicitur locupletior.Bartolus.

LXIII. PAVLVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

A dicta corpora vltra quàm valerent.Viuianus.
d *Fuerint.*quorum vnus alium ſibi fecit hæredem.Accurſius.
e *Computari.*quando ſunt duo rei ſtipulandi: vt fiat ſolutio in obligationem hæreditariam, tunc in bonis defuncti.ſed ſi hæredis,tunc in bonis hæredis.vtraque enim durat: vt infra, de fideiuſſo.l. ſi reus. &.l. generaliter.§.j.
f *Ex cuius bonis.* cum ſint duo rei promittendi.& facit infra, de fideiuſſo.l. Vranius. & ſupra, eod.l. ſtatuliber & de lib.le.l.iij.§.nũc.
g *Formali.*id eſt,formato à contrahentibus quãdo defunctus emit vltra quàm valeret,vel minus, & ita non ex præterita emptione: vt & infra, de iur.fiſc.l. iij.§.diui. Vel formali, id eſt, ſingulari, quod aliàs quandoque inſpicitur. vel ratione ſanguinis, vel vtilitatis: vt infra, eod.l. pretia. vel quia fuit maior: vt ſupra, de mino.l. ſi in emptione. vel ratione confinium:vt ſupra,de leg.ij.l. ſi cui fundus. & facit ſupra,eo.l.cum pater.§.j.

PRETIA rerum.][CASVS.] Hæc lex debet continuari cum.l.ſequent.& hoc vult: Non debent res æſtimari ex affectu vel vtilitate ſingulorum, ſed communiter. nec enim hæres qui filium ſuum naturalem natum ex ancilla teſtatoris poſsidet tanquam rem hæreditariam,tanto iudicatur locupletior vt proſit legatariis, quòd eũdem ſuum filiũ plurimo pretio quàm valeat redempturus fuiſſet ſi alius poſsideret eum. nec ille hæres qui filium alienum natum ex ancilla teſtatoris poſsidet tanquam rem hæreditariam, tantum habere iudicatur vt proſit legatariis, quantum eum poteſt vẽdere patri ſi pater vult ei dare pluſquam valeat communiter:nec expectandum eſt donec vendat patri,ſed in præſentia ſiue in præſenti æſtimatur quaſi homo ſiue ſeruus hæreditarius,& non quaſi filius alicuius: nec ille hæres qui poſsidet ſeruum qui commiſit noxiam, tantũ habere iudicatur vt proſit legatariis, quantum magis habet carum ex eo quòd deliquit. ſunt enim quidam qui tenẽt magis caros ſeruos ex eo quòd ſunt malefactores. ſed iudicantur tantum habere quantum communiter valet dictus ſeruus. nec enim fit aliquis ſeruus pretioſior ſi cõmittat delicta: nec ille hæres qui poſsidet ſeruum hæreditarium inſtitutum ab aliquo extraneo,poſt mortem teſtatoris eiuſdẽ hæredis tantum habere iudicatur vt proſit legatariis, quanto pluris vendi poteſt dictus ſeruus propter hæreditatem in qua eſt inſtitutus ab extraneo. nam & ſi ipſe hæres cum quo nũc tractatur de Falcidia,eſſet inſtitutus ab aliquo extraneo: non diceretur locupletior antequam adiret hæreditatem extranei: ergo abſurdum eſſet eundem hæredem eſſe factum locupletiorem antequam ſeruus hæreditarius ab extraneo inſtitutus adeat extranei hæreditatem: cũ multis caſibus accidere poſsit ne iuſſu eius hæredis adeat idem ſeruus. Ad id quod dictum eſt pretia rerum communiter æſtimari.poſſumus adducere & aliud exemplum: ſcilicet vt creditor cuius debitor ſoluendo non eſt, tantum videatur habere de dicto debito circa rationem legis Falcidiæ,quantum exigere poteſt à debitore ſuo.quamuis autem dixerit communiter debere æſtimari pretia rerum, tamen loca & tempora afferunt aliquando varietatem in pretio rerum.De locis pone tale exemplum:quia aliter æſtimatur oleum in Roma,& aliter in Hiſpania: quia carius eſt Romæ. De temporibus pone tale exemplum: quia continuis ſterilitatibus exiſtentibus per magnum tempus nõ æſtimatur tantidem oleum vel olei fructus quanti æſtimatur fœcundis ſiue vberrimis fructibus exiſtentibus continuis. nam plus exiſtimatur tempore cariſtiæ continuæ quàm abundantiæ continuæ. & bene dixi de continua abundantia & de continua cariſtia per magnum tempus: quia hic quoque, id eſt in computatione.l.Falcid. nedum in aliis cauſis conſtituuntur pretia non ex momentis temporũ:puta ex præterita cariſtia:nec ex ea caritate ſiue cariſtia quæ raro accidit etiam ſi tempore præſenti obtineat caritas.Viuianus.

Vtilitate.

BIU Cujas

PRetia rerum nō ex affectu, nec vtilitate [a] singulorum, sed communiter funguntur. [b]† Nec enim qui filiū naturalem [c] possidet, tanto locupletior est, quòd eum, si alius possideret, plurimo redēpturus fuisset. Sed nec [d] ille, qui filium alienū possidet, tantum habet, quāti eum patri vēdere potest. Nec expectandum est dum vēdat: sed in præsentia non qua [e] filius alicuius, sed qua homo [f] æstimatur. Eadem [g] causa est eius serui qui noxam nocuit. [h] Nec enim delinquendo quisque pretiosior fit. Sed nec hęredem post mortem testatoris institutū seruū, [i] tanto pluris esse, quo pluris venire potest, [k] Pedius scribit. Est enim absurdum, ipsum [l] hæredem institutum non esse locupletiorē [m] antequā [n] adeam. [o] si autem seruus hæres institutus sit, statim me locupletiorē [esse] effectum: cum multis causis accidere possit, ne iussu nostro adeat. adquirit nobis certè cū adierit. Esse autem præposterum, ante nos locupletes dici, quàm adquisierimus. ℣ Cuius debitor soluendo non est, tantum habet [p] in bonis, quantum exigere potest.

Ex loco & tēpore rerū pretia variantur: & caristia quæ modico tempore fuerit, non inspicitur. Bartolus.

℣ Nonnullam tamen pretio varietatē loca [q] temporaque adferūt. Nec enim [r] tantidem Romæ & in Hispania oleum æstimabitur. nec continuis [s] sterilitatibus tantidem, quanti secundis [t] fructibus: [u] dum hic [x] quoque non ex momentis temporū, nec ex ea quæ rarò accidat caritate, [y] pretia constituantur.

LXIIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad legem Iuliā & Papiā.

SI in testamēto ita scriptum sit, *Hæres meus Lucio Titio decē dare dānas esto: & quanto quidē minus per legem Falcidiam capere poterit, [z] tāto amplius ei dare damnas esto.* [a] sententiæ testatoris standum est. [b]

Si fundus legatur sub conditione si hæredi pecunia soluatur per legatarium: fundus totus est in legato quoad cōputationē Falcid. Alexand.

LXV. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI fundus legatus sit quīquaginta dignus, sub hac cōditione, si quinquaginta hæredi dedisset: plerique putant vtile [c] esse legatum: quia conditionis implendæ causa datur. Nā cōstat etiam Falcidiam eum pati posse. Sed si quinquaginta aurei legati sint, si quinquaginta dedisset: dicēdū [est] inutile esse legatum, & magis ridiculū esse.

In legatis conditionalibus & in diē tāto minus dicitur esse in legato quantum facit ratio interusurii medii temporis. Alex.

LXVI. VLPIANVS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

CIrca legē Falcidiam in eo quod sub conditione vel in diem alicui relictum est, hoc obseruādum est: Si decem sub cōditione alicui fuerint relicta, caque cōditio post decennium fortè extiterit, [d] non videntur decem huic legata, sed minus [e] decem: quia interuallum tēporis & interusurium huius spatij quæ plerūque continguntur, iura aptātur: vt ſ. de legi. & sena. consul. l. nam ad ea.

SI in testamento.] CASVS. Ita dixit testator in testamento, hæres meus damnatus esto dare Lucio Titio. x. & quanto quidem minus per. l. Falc. capere poterit idē Lucius Titius, tanto amplius ei dare dānat [z] esto. & decesit testator. certe standum est sentētiæ testatoris: vt scilicet nō patiatur Lucius Titius Falc. Vi.

z *Capere poterit.* scilicet hæres, id est, detrahæ ab hoc Titio.

a *Esto.* de legatis cæterorum.

b *Standum est.* immo nō standū: vt hæres nō habeat Falci. vt. j. eo. l. Titia. contra. Sol. speciale hoc casu: vt & aliàs. ſ. eod. l. si debitor. hoc tamē nō nocet hæredi: quia alij legatarij & suum & hoc onus Falc. subeunt: vt. j. eo. l. qui quadringenta. §. si quid. Vel potest dici q hic non dicit detrahi Falcid. sed dicit quòd cum duo & dimidium possunt detrahi de decem nomine Falc. tantū, id est, duo & dimidium videatur ei iterū legare: & sic erunt. xij. & dimidium, ex quibus Falc. detrahitur: & hoc modo statur sententiæ testatoris, & Falc. retinetur. prædicta autem duo & dimidiū detrahit hæres de legatis cęterorū. vt dixi. Accur.

SI fundus.] CASVS. Legaui tibi fundū valentem. l. sub conditione si dares hæredi meo. l. certe valet legatum fundi, & potest hæres meus detrahere Falci. de fundo si habet locum Falci. in hæreditate mea: non obstante quod tu dedisti ei. l. causa implendæ conditionis legati fundi. sed si legaui tibi. l. aureos sub conditione si dares. l. aureos hæredi meo: non valet hoc casu legatum. Viuianus.

CIrca legem.] CASVS. Institui mihi hæredē Titium, & multa legata ab eo reliqui & pure, & in diem, & sub conditione: inter quæ legaui Seio. x. vsque ad. x. annos: vel sub conditione si nauis ex Asia venerit. & ea conditio extitit post decēnium. certe non videntur huic Seio legata. x. vt sic posit hæres aliis legatariis detrahere Fal. eo modo ac si dictus Seius habuisset. x. sed tātum minus de. x. videtur legatum dicto Seio quantū ad hoc quod hæres fuit lucratus medio tempore vsque ad diem vel condi. ex dictis. x. existentem. Secundo dicit quod sicut legata non soluuntur nisi deducto ære alieno, ita & donationis causa. Viuianus.

a *Vtilitate.* de affectu & vtilitate statim ponet exemplum. & plenius no. supra. l. proxi. in fi. Accursius.

b *Funguntur.* id est, communi pretio æstimantur res. quod ergo dicitur, res tantum valet quantum vendi potest, scilicet communiter: vt hic, &. ſ. eo. l. proxi. in fi. &. ſ. ad legem Aquil. l. si seruum.

Vel dic cōmuniter funguntur, scilicet pretia: id est statuuntur. & cōmuniter expone vt prius. Vel tertio fungūtur communiter, id est tale pretiū imponitur quod quiualeat rei, vt cōmune & quale sit habere rem, vel pretium.

c *Qui filium naturalē.* scilicet seruū suum: aliàs non posideret. & est exemplū de affectu.

d *Sed nec.* exemplum de vtilitate.

e *Quasi.* aliàs, quo, id est quanto: scilicet pretio. aliàs, qua, scilicet æstimatione.

f *Homo.* seru [9] aliquis nō habito respectu ad patrem.

g *Eadem causa.* vt æstimetur quātum communiter valet.

h *Nocuit.* defuncto cuius erat. per quod vidēbatur difficili [9] quòd venderet, ne puniendi adimatur facultas, & de sociis inquirēdi, arg. ſ. fimi. ercisc. l. Pomponius. circa prin. Vel dic nocuit extraneo in vita defuncti: & tunc nō fit pretiosior, id est, fit deterior: & sic prout valet. Accursius.

i *Seruū.* hæreditariū.

k *Venire potest.* quia iussu emptoris adiret: vt insti. de hær. insti. §. si autem.

l *Ipsum.* q.d. istud est dicere, me institutum non esse locupletē antequā adeā: quod quidem verum est, & si seruus hæreditarius instituatur, me fieri locupletē. neutro ergo casu fuit locupletior. H. Alij legūt interrogatiue vsque illuc, certe &c. q.d. non est absurdum me nō esse locupletiorē. Alij dicunt quòd si ego instituar, sum locupletior antequam adeam: cum & ius deliberandi & adeundi transmitto: vt &. C. de iure delibe. l. cum antiquioribus. Si seruus meus, nō. quos sensus litera nō bene portat.

m *Locupletiorem.* quod quidem verum est antequam adeam &c.

n *Antequam.* pro quamuis &c.

o *Adeā.* facias punctum loco copulæ. & repete, & ne nobis acquiri. certe & si adierit, puta si noster esse desinat: quod multis modis potest contingere, & hoc quoad Falci. aliàs cōtra supra ad legem Aquil. l. inde Neratius. &. ſ. de condic. furt. l. iij. §. j. &. j. de fur. l. si qs vxori. §. penul. sed illa odio furis, occisoris, & raptoris.

p *Habet.* creditor. & facit infra, eo. l. quærebatur.

q *Loca.* primo ponit de loco: secūdo de tempore. & facit ad locum. ſ. de eo quod certo loco. l. ideoque.

r *Nec enim.* de loco dicit. Accursius.

s *Nec continuis.* exemplum de tempore.

t *Secundis.* id est, vberrimis, scilicet existentibus. vnde dicitur: hæ nauis vadit ad secundā quādo vadit. j. aliter igitur æstimatur tempus caristiæ [a] quam vbertatis si diu durauerit. secus si parum: vt infra, subiicit. Accursius.

u *Fructibus.* vberrimis. fuit enim septem annis valde earum tempus, & septem sequentibus maxima vbertas.

x *Cum hic.* id est, in computatione Falcid. vel hic, id est, in æstimandis fructibus.

y *Caritate.* id est, etiam si tempore præsenti obtineat: quia ad ea *l. i. §. curā carnis. in se cūdo oppo. ſ. de offic. præfec. vrb. idē in. l. an nonā. j. de extraor. crimi.*

z *Tāto amplius.* scilicet v.

a *Sententiæ.* de legis. & sena. consul. l. nam ad ea.

b *Standum est.* de legatis cæterorum.

c *Vtile.* in toto fundo. nā totus legatus videtur: vt. ſ. eo. l. ad veterani. §. j. & dic contraria plene vt ibi not. & facit. ſ. de lega. ij. l. si cui fundus. &. j. eo. l. qui fundum. Accursius.

d *Extiterit.* & sic medio tēpore quīq; pcepit hęres de iterusurio.

e *Minus decem.* scilicet. v.

BIU Cujas

a *Quantitatem.* & secundum hoc Fal. detrahitur: vt. j. e. l. qui quadringenta. §. fina. & l. in quantitate. §. in diem. & facit. ff. e. l. in lege Falci. & no. institu. de act. §. plus.

b *Supersit.* vt. C. eo. l. successores.

c *Immodicũ.* i. magnũ, adeo quod nõ possunt solui donationes.

d *Aliud.* nisi quod supereſt deducto ære alieno. & facit. C. de testamili. l. in testamento.

Flo. aliquis

QVotiens.]CASVS. Institui mihi hęredem Titiũ, & filio meo naturali qui non poterat capere nisi duas vncias de iure, legaui tres vncias hæreditatis meæ. & multa alia aliis legata reliqui, ita quòd habet locũ. l. Fal. in hæreditate mea. certe prius debet detrahi Falc. de dictis tribus vnciis: & reliquum debetur filio si non sit vltra duas vncias. Viuia.

e *Licet.* vt naturali vltra vnicam vnciam: vt C. de natu. lib. l. ij.

f *Non excedat.* sed si excedat, ille excessus retinet adhuc præter Fal.

Filio de restituendo rogatus, duas quartas detrahere potest.

g *Debeatur.* hæc lex facit vt filius de restituendo rogatus possit detrahere duas quartas. quod dic vt. C. e. l. quãquam. facit. ff. tit. j. l. sed & si. §. j.

Casum ponit Accur.

h *Computationi.* Testator ab instituto reliquit legata: inter quę legauit Seio alimenta. nũc hæres cum Falc. non habeat, vult detrahere de cęteris legatis hoc planũ est. sed non de legato alimentorum, quod forte singulis annis valet. x. & poterat durare. x. annis vel etiam. xx. vel. l. annis prout viueret alimẽtarius. quæritur, secundum quam quãtitatem detrahere possit? Et dicit Vlpianus ꝙ si alimẽtarius est à prima ætate vsque ad. xx. an. puta: quia habet. xv. an. tunc æstimatur quantũ capit per. xxx. an. & sic æstimantur. ccc. tantum ergo de aliis detrahit ac si huic. ccc. fuissent legata danda hinc ad. xxx. an. s. per singulos an. vel si viuat plus, ei dabitur plus. & ecõtra si minus, detrahetur tantũdem. & de his detrahet per singulos annos. eodem modo & in sequentibus tẽporibus dicas. Sed an sit idem in vsufru. si dictus testator legauit Seio vsumfru. fundi? Et Vlpianus dicit idem, sed male: quia solitum est aliter dici à sapientibus in vsufru. s. vt à prima ætate vsque ad. xxx. an. æstimetur quantum valet per. xxx. an. & secundũ eam æstimationem quarta detrahetur de cæteris legatis.

i *In alimentis.* si quæratur quantum nomine alimentorum sit relictum alicui, & quantum nomine Falcidiæ detrahitur vel ex eo, vel propter illud ex aliis. Viuianus.

Aetates hominis quatuor.

k *A prima ætate.* quæ est vsque ad. xij. vel. xiiij. annos: vt. C. de impu. & al. sub. l. pe. & de iure delib. l. quidã. & dicitur impubes. secũda vsque ad. xxv. & dicitur adolescentia: vt. ff. de leg. iij. l. nõ aliter. in fi. exinde dicitur tertia vsque ad. lxx. & dicitur iuuentus: vt ea. l. non aliter. in fi. abinde senex vel senium: vt infra, de iure immu. l. maiores. sed quantum ad hanc computationem primæ ætati hic adiicit vsque ad. xx. an.

l *Triginta annorum computetur.* præsumitur quod tantum viuere possit, & ita finiantur alimenta: vt. ff. de transac. l. cum hi. §. modus. in fin. Sed quid si minus vel vltra viuat? Respon. vel repetit à legatario quod habuit vltra vitam, & prõficit aliis legatariis. vel dabitur legatario prout vixit vltra: sicut dico in vsufructu reipublicæ relicto. j. ibi, sic denique.

m *Vigintiocto.* scilicet quantitas alimentorũ computatur, & eius quantitatis Falcidia præstetur semper repete. Accursius.

minorẽ facit quantitatẽ[a] decẽ. ℣ Sicuti legata nõ debẽtur, nisi deducto ære alieno aliquid supersit[b]: [sic] nec mortis causa donatiões debebũtur, sed infirmantur per æs alienũ. Quare si immodicũ[c] æs alienũ interueniat, ex re mortis causa sibi donata nihil aliud d*cõsequitur.

Tantum dicitur consequi legatarius de legato, quantum consequitur cum effectu detracta Falcidia. Alexan.

B

LXVII. TERENTIVS CLEMENS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

QVotiens cuidam amplius legatũ sit quàm ei capere liceret[e], & lex Falcidia locũ haberet: prius Falcidiæ ratio habẽda est, scilicet vt subducto eo quod lex Falcidia exceperit, reliquũ (si nõ excedat[f] sta tutã legi portionẽ) debeatur[g].

Legatum alimentorũ ad vitam relictum, & etiam legatum vsusfructus subiiciuntur Falcidiæ, & reputantur ascendere ad tantam quantitatẽ quantam cõprehendere potest tẽpus vitæ habita ratione ætatis. Alex.

LXVIII. AEMILIVS MACER libro secundo ad legem vicesimam Hæreditatum.

C

COmputationi[h] in alimentis[i] faciendæ hãc formam esse Vlpianus scribit, vt à prima ætate[k] vsq; ad annum vicesimũ quantitas alimẽtorum triginta annorum cõputetur[l], eiusque quantitatis Falcidia præstetur. Ab annis verò viginti vsque ad annũ vicesimũquintũ annorũ vigintiocto[m]. Ab annis vigintiquinq; vsq; ad annos triginta, annorũ vigintiquinque. Ab annis triginta vsque ad annos tigintaquinque annorũ viginti duo. Ab annis trigintaquinq; vsq; ad annos quadraginta, annorũ viginti. Ab annis quadraginta vsque ad annos quinquaginta, tot annorũ computatio fit quot ætati eius[n] ad annum sexagesimũ deerunt*, remisso[o] anno vno. Ab anno vero quinquagesimo vsq; ad annũ quinquagesimũquintũ, annorũ nouem. Ab annis quinquagintaquinque vsque ad annũ sexagesimũ, annorũ septem. Ab annis sexaginta cuiuscũque ętatis sit[p], annorum quinque. Eoque nos iure vti Vlpian[q] ait[q] & circa cõputationẽ vsusfructus faciendam. Solitũ est tamen à prima ætate vsque ad annũ trigesimum cõputationem[r] annorũ triginta fieri. Ab annis vero triginta, tot annorum cõputationem inire, quot ad annũ sexagesimum deesse videntur. nũquam ergo amplius quàm triginta annorũ computatio initur. Sic deniq; & si reipublicæ vsusfructus legetur: siue simpliciter, siue ad ludos triginta annorum computatio[f] fit.

C

Sicut subtrahens rem hæreditariã perdit Falcidiã in illa, ita negãs rem hæreditariã esse, si postea de mẽdacio cõuincatur. Alex.

℣ Si quis ex hęredibus rem propriã[t] esse cõtendat, deinde hæreditariã esse cõuincatur: quidã putãt eius quoque Falcidiã nõ posse retineri: quia nihil interest, subtraxerit, an hæreditariã[u]

n *Quot ætati eius.* vt si habet. xlij. annos præsumitur viuere. xviij. vno minus. Accursius.

o *Remisso.* id est, detracto. Azo.

p *Aetatis sit.* s. in antea.

q *Vlpian[us] ait.* & male: & ideo statim corrigit, solitũ est &c. Et sic no. quod aliud est in vsufructu ęalimẽtis; vt. ff. dictũ est. & fauore alimẽtarij hoc dictũ est. nam quia fructuarius secundum hanc cõputationem æstimatur diutius viuere ęalimentarius, ideo maiorem nomine Falc. patitur detractionem. sic & vsusfructus morte & cap. de. tollitur, alimenta morte tantum: vt. ff. de capi. de. l. legatum. Azo. Sed an pro omnibus annis dabuntur statim aliméta? Respon. æstimabuntur quantum valerent per tantũ tempus dãda per singulos annos, & id soluitur: vt. ff. e. l. cũ Titio. & secundũ hoc sibi & aliis defalcatur. vel aliter vt ibi nota. Item non obstat prędictis. ff. eo. l. in lege Falc. quia ibi in simplici cõditionali. vel solue vt ibi. Itẽ nec ob. ff. e. l. si hæres. §. finali. quia ibi speciale. Item no. in alimẽtis[a] Ap. præsumi citius mori se. quis nem[a] quàm iuuenem, tur sic. ff. de fideicõmiss. lib. glo. in l. is qui. Sed argu. con. l. 2. in tra. ff. de ineffic. testa. l. senio. C. nã & si. ADDITIO. in qua Dic secundũ Barto. q. imple. ibi plus viuit senex ꝙ lib. 10. iuuenis: & euenit propter ordinem turbatum. ita. in.

r *Computationem.* scilicet vsque ad. xl. vel. lx. sed vsque ad. xv. vt supra dictum est. Accursius.

f *Computatio.* quia præsumitur in hoc tempus capite minui ciuitas. Sed nõne durat. c. annis: vt. ff. de vsufru. l. an vsusfructus. quæ est contra. Solu. hic nõ dicit finiri hoc tẽpore, sed æstimari quantum valet fructus, id est in tantũ tempus. sed si interim non finiatur vsusfructus, fiet iterum æstimatio in alios. xxx. & sic deinceps vsque ad. c. vt in cõtrario. Item contra. C. de dona. l. si quis argentum. §. si autẽ donator. vbi in. xv. sed ibi donator qui donauit reditum, non habebat prædium. ADDITIO. Dic aliter secundũ Bar. quod aliud in donatione, vt ibi. aliud in legato, vt hic. & ideo nõ potest dari nisi quia sic placuit: vt. l. non omnium. ff. de leg.

Si quis ex hæredibus.]CASVS. Institui mihi tres hęredes, & multa legata quibusdã reliqui, ita ꝙ habet locũ. l. Fal. cum autẽ hæredes volũt habere, ita rationẽ quantũ sit in bonis meis, vt sic sciant quantũ debent detrahere nomine Fal. de legatis: vnus de eis hęredibus dixit vnum equũ hæreditariũ esse suum propriũ. certe si cõuincatur hæreditariũ esse dictum equũ, non detraheret si dictum equum subtraxisset: quo casu sine dubio nõ detraheret Fal. Viuia.

t *Propriam.* suam hæredis, non defuncti: vt ita repellat legatarium à rei vin. potest tamen peti actione ex testamẽto: vt. ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. si rem. Accursius.

u *An hæreditariã.* id est, de hæreditate. & facit. ff. eo. l. beneficio. in princ.

BIU Cujas

in princ. &.l.Paulus.&.ĵ.ad Trebel.l.Paulus respond. si certa. & supra,de iis quib.vt indig.l.rescriptum.

Vsufructu.] CASVS. Titium institui mihi hæredem,cum essem debitor quorũdã, & vsumfructũ bonorum meorũ reliqui Seio. certe æs alienũ quo teneor prædictis, est deducendũ ex omnibus rebus hęreditariis,& in cęteris omnibus cõstituendus est vsusfructus Seio. & est ratio quare ĩ cęteris est cõstituendus:quia nulla res est quæ nõ cadat in vsumfructũ legatũ. & hoc post senatusco. cuius nomen nõ habemus, in quo cõtinebatur quod omniũ rerum quas in cuiuscũque patrimonio esse cõstaret, vsusfr.legari posit: vt ŝ.de vsufru.earũ rerum quæ vsu consumuntur l.j.in princ.Viuianus.

a *In vsumfructũ.*i.quasi,etiam quæ vsu cõsumuntur:vt.ŝ.de vsufru.re.l.j. &.l.fi.& facit ŝ.de vsufru.leg.l.j.& fi. &.j.de verb.sig. l.subsignatũ.§.bona.&.ŝ.de iure dot.l.mulier.

Falcidiæ.] CASVS. Institui mihi hæredem Titiũ,& primo & secundo legata reliqui pure, & tertio & quarto reliqui legatum sub conditione: & decessi. certũ est autẽ cp si existeret cõditio legati relicti tertio & quarto, haberet locũ Falcidia. nũc autem nõ habet locum Falcidia pendente conditione dicti legati relicti tertio & quarto. vnde primus & secundus quibus legatum erat pure, petunt à Titio hærede integra eorũ legata:& Titius soluit eis.verũtamen fecit sibi per eos caueri cp restituerẽt ei illud quod apparuerit plus accepisse cq per legẽ Falcidiã licuerit accipere.apparuerit dico eo tempore quo existet cõditio sub qua relictum fuit legatũ tertio & quarto prędictis. certe ista stipulatio statim committitur hæredi vt posit ex ea agere contra dictos primum & secundum postquam extitit cõditio legati relicti sub conditione tertio & quarto : sicque habuit locum Falc.& quod dixi in stipulatione interposita occasione legati conditionalis,idem est in ea quæ interponitur occasione debiti siue æris alieni hæreditarij conditionalis.Viuianus.

b *Stipulatio.* à legatario præstita, vt quanto amplius quàm per legem Falcid.licuerit acceperit, reddat. & facit supra, eod.l.legis Falcidiæ.&.l.beneficio.

c *Conditio legati.* quod relictum erat sub conditione.Accursius.

d *Debiti.* æris alieni.

Potest hæres.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium, & multa legata ab eo reliquit,ita quòd habeat locum Falci.in hæreditate: & decesit. nunc hæres prædictus vult vendere dictã hæreditatem Gaio.certe in ipsa venditione potest idem hęres cauere legatariis de soluendis eis legatis integris etiam Falci.locum habente. nam quamuis vendat hæreditatem,nihilominus tenetur respondere legatariis : vt.C.de hære. ven.l.ij.nec videtur dictus hæres cauere prædicto modo in fraudem legis Falcidiæ quę vult esse negauerit. quod Vlpianus rectè improbat.

LXIX. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

VSufructu bonorum legato,æs alienum ex omnibus rebus deducendũ est: quoniam post senatusscõsultum nulla res est quæ non cadat in vsumfructum a** legatum.

LXX. VLPIANVS libro sextodecimo ad Sabinum.

FAlcidiæ stipulatio b statim committitur vbi conditio c legati vel debiti d extitit.

Hæres potest sibi præiudicare in eo quod sibi debetur per.l.Fal.Alexan.

LXXI. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

POtest hæres e in vendenda hæreditate cauere vt & lege Falcidia interueniente solida legata præstentur f: quia ea lex hæredis causa lata g est: nec fraus ei fit si ius suum deminuat h hæres.

LXXII. GAIVS libro tertio de Legatis ad Edictum Prætoris.

QVantitas patrimonij deducto etiam eo quicquid explicandarum venditionum i causa impenditur, æstimatur.

Cum tractatur de imponenda Falcidia, tempus mortis inspicitur : nec consideratur deminutio sequens vel incrementum.Alex.

LXXIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

IN quantitate patrimonij exquirẽda visum est mortis tẽpus k spectari. qua de causa si quis centum in bonis habuerit, [&]tota ea legauerit : nihil legatariis prodest si ante aditam l hæreditatẽ, per seruos hæreditarios, aut ex partu ancillarum hæreditariarũ, aut ex fœtu pecorum m tantum accesserit hæreditati, vt centum legatorum nomine erogatis, habiturus sit hęres quartã partem:sed necesse est vt nihilomin9 quarta pars legatis detrahatur. Et ex diuerso, si ex centum n septuagintaquinque legauerit, & ante aditam hæreditatẽ in tantum decreuerint bona, incẽdiis fortè, aut naufragiis,aut morte seruorum, vt nõ plus q̃ septuagintaquinque vel etiam minus relinquatur: solida o legata debẽtur. nec ea res dãnosa est hęredi,cui liberum est nõ adire p hæreditatem. Quæ res efficit vt necesse sit q legatariis (ne destituto testamento nihil cõsequantur) cum hærede in portionem legatorum pacisci.

Si in hæreditate est debitum vel creditum conditionale, & tractatur de imponenda Falcidia, potest res dupliciter expediri: vel per solam cautionẽ prætoriam: vel per æstimationẽ debiti & crediti conditionalis. sed hæc æstimatio in legatis conditionalibus locum non habet : sed sola cautio interponitur. de legatis vero in diem habetur consideratio : velut de puris solo interusurio medii temporis detracto : & ideo non fit æstimatio, nec præstatur cautio. h. d. vsque ad finem.Alexand.

VMagna dubitatio fuit de his quorum conditio mortis tempore pendet:id est,an[id]quod sub cõditione debeẽ,stipulatoris bonis adnumeretur, & promissoris bonis detrahatur. Sed hoc iure vtimur, vt quanti ea spes obligationis venire possit, [in]tantũ stipulatoris quidẽ bonis accedere videatur r, ꝓmissoris verò decedere, aut cautionib9 res explicari potest,vt duorũ alterũ fiat: aut ita ratio habeatur.

Pure

detrahi quartam de legatis: quia ea lex Falcidia est lata causa hæredis, & in fraudem hæredis: & hæres bene potest deminuere ius suum prędicto modo.Post venditã autem hæreditatem nõ posset forte hæres tali modo cauere in pręiudicium emptoris.Viuianus.

e *Potest hæres.* secus in testatore: vt.ŝ.eo.l.quod de bonis.§.fina.

f *Præstentur.* ab emptore, vel sibi qui remanet obligatus: vt. C. de hære.vendi.l.ij.Ac.

g *Causa lata.* aliàs,data.& ita in libro domini mei.

h *Deminuat.* sic.ŝ.de de pac.l.pactum. &.C. locati.l.emptorem.

Quantitas.] CASVS. Cum habetur ratio.l. Fal.debet ęstimari quãtitas patrimonij:vt scia tur quantum debet detrahi de legatis nomine Falcidiæ. & certe quãtitas patrimonij æstimatur nõ solum deducto ære alieno, sed etiam deducto eo quod impenditur per hæredem causa explicandarum venditionum faciendarum propter soluendum æs alienum:puta quia dedit proxenetæ.xx. solidos vt faceret eũ vendere rem hęreditariam.Viuianus.

i *Venditionũ.* quæ fiũt pro debitis explicãdis. & facit.C.de iure delibe.l.fin.§.in computatione.

IN quãtitate. vide hũc casum per te propter nimiam prolixitatem.

k *Mortis tempus.* sic.ŝ. e.l.in ratione.in princ. & inst.e.§.penul.quandoque tamen tẽpus aditæ hæreditatis:vt.ŝ.eo. l.cũ quo.&.ĵ.e.l.si creditor. quãdoque etiam post,vt statim dicam.

l *Si ante aditam.* quandoque prodest etiã post aditã: vt si fructus prouenerunt ex legato relicto sub cõditione ante cõditionem:vt.ŝ.eo. l.quod de bonis.§.fructus.&,ĵ.ad Trebellia. l.mulier.§.si hæres.Idẽ cõtingit.ŝ.eo.l.in ratione.j.§.j.&.ŝ.eo.l.j.§.id quod.Item & ecõtra.ŝ.e.l.in lege Falcidia placuit.sed dic vt ibi. ADDITIO. Dic vt ibi in legato conditionali,vbi per cautionem tantum fit explicatio. sed quando est debitum vel creditum cõditionale,tunc potest vtroque modo fieri : vt.ĵ.proximo.§.& ratio est,quia placuit sic facere, secundum Barto.

m *Pecorum.* nec est contra quod dicit.ĵ.e.l.qui quadringenta.§. fin.licet Io.eam intellexerit aliter:vt ibi dixi.

n *Si ex centum.* id est, ex patrimonio quod est centum, legauit lxxv.& ante &c.

o *Solida.* id est, non deducta Falcidia : vt & supra,eod.l.in ratione.ij.§.diligenter. sic supra, de institut. l.habebat. in fin. non autem de suo, nisi hodie si non fiat inuentarium. vt in authen. de hære.& Falci.§.si vero.col.j.

p *Non adire.* sic.ŝ.si quis omiss.cau.testa.l.si quis omissa.

q *Necesse.* causatiua necessitas, non precisa.sic institu.de exhæred.libe.§.ne ergo.

r *Videatur.* facit.ŝ.de mino.l.iij.§.si quid.&.ĵ.e.l.quærebatur.& supra,eo.l.cum Titio.&.ŝ.eo.l.in lege Falcidia non.

BIU Cujas

a *Pure debeatur.* scilicet id quod valet species.
b *Reddat.* id est, det: vt. j. de verb. signi. l. verbum reddendi.
c *Redduntur.* id est, dantur.
d *Intelligendum est.* statim enim peti possunt pura legata. & hoc idem est in conditionalibus existente cõditione eorum. ergo secundũ hoc interim debet purum legatũ conditionale vel in diem excedere in eo quod nomine Falcidiæ præstandum est, inquãtum excedit emolumẽtum: vt. j. eo. l. qui quadringenta. Azo.
e *Vsuris.* non enim vsuræ vel fructus cõputantur in Falcidiam hæredi, licet hoc quidam dixerunt, male intelligẽtes legem quæ est. j. eod. l. qui quadringenta. §. fin. & ibidem not. Accursius.
f *Detrahitur.* in tribus casibus non sic contribuuntur legata. & duo not. ſ. eo. l. Nesennius. §. j. tertius. ſ. si quis omiſ. cau. testa. l. quia autem. Azo. & facit insti. eo. in fi. & ſ. e. Plautius. & l. pœnales. §. annua.
Flo. reddi tu iri
g *Qvod autem. Legatorum.* id est, prælegatorũ. & facit. ſ. eo. l. Nesennius. & j. ad Trebel. l. deducta. §. nummis.
h *Sed si. Legatum.* id est, prælegatũ est à cohęrede. & cõtinua l. sequen. cum ista.
i *Legati.* id est prælegati. Accursius.
k *Id autem. Non imputatur.* immo videtur imputari: vt. ſ. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. si cõditioni. cõtra. Solu. secundum Azo. hic in quarta iure institutionis, ibi iure naturæ. vel dic vt ibi. Itẽ argu. contra. ſ. eo. l. si pupill⁹. sed ibi vt debitũ magis accipit hæres. & facit. C. fami. erciscun. l. filium.
l *Capitur.* non hæreditario iure. ad quod. ſ. l. proxi. Accursius.
m *Pro sua parte.* id est, pro eo quod accipit: & totũ quod accipit, videtur accipere, scilicet iure hæreditario, licet in specie cõtra: vt. ſ. de le. ij. l. cũ pater. in prin. secundum Ir.
†*Collige ex hoc text. nõ detrahi necessaria: maxime ꝑ funere impensa. Bart. in l. 2. §. de impensa. in fi. ſ. eo. titu. & per Ange. ibidem.*
n *Remanserit.* facit. ſ. eod. l. ex asse. & l. non est. & l. seq. Accur.

IN singulis. CASVS S. Institui mihi hęredẽ Titium & Seium: & à Titio reliqui tot legata quibusdã quod exhausi semissem hæreditatis meæ in qua institueram eundem Titiũ: tanquam purè [a] debeatur: aut ita tãquam nihil debeatur. deinde hæredes & legatarij inter se caueant, vt existẽte conditione aut hæres reddat [b] quãto minus soluerit, aut legatarij restituant quãto plus consecuti sint. Sed & si legata quædam purè, quædã sub cõditione relicta efficiant vt existẽte cõditione lex Falcidia locũ habeat: purè legata cum cautione reddũtur. [c] Quo casu magis in vsu est solui quidẽ pure legata, perinde ac si nulla alia sub conditione legata fuissent: cauere autem legatarios debere, ex euẽtu cõditionis quod amplius accepissent, [id] redditũ iri. *cuius generis cautio necessaria [esse] videtur, & si quibusdam seruis eodẽ testamento sub conditione libertas data sit, quorũ pretia conditione existente bonis detrahũtur. ſ In diẽ relicta legata, alterius esse iuris palã est, cũ ea omnimodo tam ipsi legatario quàm hæredibus eius deberi certum sit. Sed tãto minus erogari ex bonis intelligendũ [d] est, quantũ interea do nec dies obtigerit, hæres lucraturus est ex fructibus vel vsuris. [e] Ergo optimum quidẽ est statim ab initio ita testatorem distribuere legata, ne vltra dodrantẽ relinquãtur. quòd si excesserit quis dodrantẽ: pro rata portione per legẽ ipso iure minuuntur. verbi gratia, Si is qui quadringenta in bonis habuit, tota ea quadringenta erogauerit: quarta pars legatariis detrahitur. [f] si trecẽta quinquaginta legauerit: octaua. Quòd si quĩgẽta legauerit, habẽs quadringenta: initio quinta, deinde quarta pars detrahi debet. Ante enim detrahẽdum est quod extra bonorum [†] quantitatẽ est: deinde quod ex bonis apud hẽ redem remanere oportet.

Illud tantum in Falcidia imputatur quod capitur ex iudicio testatoris iure hæreditario: nisi testator in Falcidiam iusserit imputari: & ideo prælegata quatenus capiuntur à cohærede, non imputantur in Falcidiam: nec id quod datur gratia conditionis implẽdæ, nisi fuerit hæreditarium. Alexand.

LXXIIII. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum Prætoris.

A ita quod non remaneret dicto Titio quarta dicti semissis solutis dictis legatis. à Seio autẽ reliqui similiter legata: sed non tot quin remaneret ei integer quadrãs totorũ bonorũ quę sunt in sua parte, id est, semissis in quo fuit institutus. certe cõpetit Titio beneficiũ. l. Falc. & nõ Seio: quia nõ est ei necesse. nã nõ dubitatur rationẽ Falci. cõpẽsandã esse in singulis hæredibus. & hæc vera sunt quãdo Titius & Seius adiuit hęreditatẽ. sed si altero eorũ non adeũte, alter hæres solus extiterit: nũquid perinde ratio. l. Falci. habẽda sit ac si statim ab initio is solus qui adiuit hæres institutus esset? an sunt spectãdę separatim causæ singularũ portionũ, id est portionis Titij & portionis Seij quas ambas habet ille eorũ sol⁹ qui adiuit? scilicet vt in qualibet dictarũ portionũ per se habeatur ratio leg. Fal. & certe si Seij pars legatis exhausta sit qui hæres extiterit, alio nõ adeũte adiuuabũtur legatarij per deficientẽ partẽ non grauatam: quia ea pars deficiẽs nõ est legatis onerata. & est ratio quare debeãt iuuari legatarij per partem non grauatam: quia & legata quæ apud hæredẽ remanent aliqua de causa, ita quod non soluuntur aliquibus legatariis, efficiũt vt cæteris legatariis aut nihil aut minus detrahatur nomine Falc. eadẽ ergo ratione portio cohæredis nõ grauata & defecta debet facere vt legatis relictis ab eo q solus extitit hæres, aut nihil aut minus detrahatur nomine Fal. si vero defecta siue nõ adita pars fuerit exhausta legatis, perinde in ea ponenda est ratio leg. Falcid. atque si ad eum ipsum pertineret, à quo defecta fieret. fecit enim eam defectam, ex *Flo. eo quod eã non adiuit: nunc quo casu si ad eum ipsum pertineret, sine dubio ponẽda esset in ea ratio leg. Falc. vt dictũ est. & hoc dicit cum. l. sequen. Viuianus.

B Qvod autẽ dicitur, si ex iudicio defuncti quartã habeat hæres, solida præstãda esse legata: ita accipere debemus, si hęreditario iure habeat. Itaque quod quis legatorum [g] nomine à cohærede acceperit, in quadrantem ei non imputatur.

LXXV. Ex libro quadragesimo Digestorum Iuliani Marcellus.

Sed si ideo legatũ [h] ei datum est, vt integra legata vel fideicommissa præstet, denegan-
C da erit actio legati, [i] si lege Falcidia vti malit.

LXXVI. GAIVS libro tertio de legatis ad Edictum Prætoris.

ID autẽ quod cõditionis implẽdæ causa vel à cohærede, vel à legatario, vel à statulibero datur, in Falcidia non imputatur: [k] quia mortis causa capitur. [l] Sanè si à statulibero peculiares nũmos accipiat, pro sua parte [m] quadrãti eos imputare debet: quia pro ea parte non mortis causa capere, sed hæreditario iure eos habere intelligitur. Qua ratione placuit legata quæ legatarij nõ capiunt, cũ apud hæredes subsederint, hæreditario iure apud eos remanere intelligi: & ideo quadranti imputanda: nec quidquam interesse, vtrũ statim ab initio legatum non sit: an quod legatum est, remanserit. [n]

Ratio legis Falcidiæ in singulis hæredibus locum habet: ideo vnus detrahit illam si est grauatus, licet alter nihil detrahat: & si portio nõ grauata accedit grauatæ, prodest legatariis: secus ecõtra. h. d. cũ. l. seq. Alex.

LXXVII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

IN singulis hæredibus rationem legis Falcidiæ cõputan-
D dam* esse nõ dubitatur: & ideo si Titio & Seio hæredibus institutis, semis [o] hæreditatis Titij exhaustus est, Seio autem quadrans totorum bonorum relictus [p] sit: cõpetit [q] Titio beneficium legis Falcidiæ.

LXXVIII. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum Prætoris Vrbani.

Qvod si alterutro eorũ deficiente, alter hæres solus extiterit: vtrum perinde ratio legis Falcidiæ habẽda sit, ac si statim ab initio is solus hæres institutus esset: [r] an singularum portionum separatim causæ spectãdę sunt? Et placet,

o *Semis.* id est, pars Titij est exhausta. Ac.
p *Relictus.* id est, remansit, id est, tres vncię. & sic suus semis nõ est exhaustus.
q *Cõpetit.* vt inst. eo. §. fi. & ſ. e. l. in ratione. j. §. si filio. Sed contra. j. titu. j. l. j. §. Marcellus. Solu. vt ibi. Accur.
r *Qvod si alterutro. Institutus esset.* & sic in

BIU Cujas

sic in casu nostro, scilicet superioris.l.non esset locus Falcidiæ, cum quartam haberet.

a *Onerata.*pars deficientis.Accursius.

b *Detrahatur.*vt.ff.eo.l.id autem.in fi.ergo à simili portio cohæredis defecta debet facere vt legata ab eo relicta qui solus hæres extitit,in totum petantur secundum Ioan.

c *Exhausta.* hoc idē si ex pupillari substitutione cohæres pupilli pupillo hæres extiterit. nam quæ relicta sunt à pupillo, non augentur propter partem cohæredis succedentis: vt.ff. eo.l.in ratiõe.j.§.quęsitum.sed relicta in institutione ab hærede succedente, augentur: vt.j. eo.l. qui fundū.§. fi.&.§.qui filium.si autem ex vulgari substitutione quis sui cohæredis partem vindicat, indistinctè augētur legata, siue pars defecta fuerit onerosa,& augetur per non defectam: siue non defecta augetur per defectam, vt sit omnium legatorū contributio: vt.j. eo.l.qui fundum.§.qui filium.j. respon. nisi testator ab vno reliquerit nominatim legata vt non præstarentur ab alio: vt probatur.ff.eo.l.j.§. interdū.in fi.§.&.ff.de leg.j.l.licet.Et no.quod licet legata relicta à pupillo instituto hærede non augeantur propter partem succedentis pupillariter: vt dixi: tamen augentur ea quæ à substituto in pupillari substitutione sunt relicta. in hoc enim differt cohæres ab extraneo: vt.ff.de vulga.substi.l.cohæredi.§.cohæres.&.ff.eo.l. in ratione.§.fi.Azo.

d *Defecta fieret.* in Trebellianica quarta esse videtur: vt.C. ad Trebel.l.non iustam.in fi.Vel ibi non poterat retinere, sicut nec instituta: quia fuerat coacta.& facit.ff.eo.l.j.§.si cohæredis.&.l.in ratione.§.pe.& l.si pupillus.§.fina.Accursius.

IN duplicibus.]*CASVS.* Filium meum Titium impuberē institui mihi hæredem:& ab eo legata reliqui:& ei meo filio feci aliū hæredē,id est,substitui ei Seium pupillariter: & ab eodē substituto legata quibusdā reliqui, & decessi.tractatur nunc de lege Falcidia circa hæreditatē meā.Et circa hoc potest quæri de duobus:scilicet de substantia patrimonij mei,& de contributione legatorum relictorum ab impubere,& ab eius hęrede,siue à substituto ei[e].In primo casu inspicitur id quod ego testator mortis tępore in bonis habebam: vt secūdum illam inspectionē videatur, an sit locus legi Falcidię,vel nō:nec ad rem pertinet si postea adquisita sint bona dicto meo filio impuberi,vel ecōtrario deminui de bonis meis: quia semper inspicietur illud quod erat in bonis tępore mortis meæ. In secundo casu,scilicet cū de cōtributione legatorū quæritur viuo dicto meo filio impubere à quo impubere petūt legata illi legatarij quibus ab eo impubere legaui:cōtribuuntur in vnum tam ea legata quæ in primis tabulis relicta sunt per me à dicto impubere,quàm ea quæ in secundis tabulis relicta sunt per me à dicto substituto impuberis,scilicet vt appareat quātū ab impubere in patris tabulis sit relictū, & per cōsequens sciatur vtrum nunc habeat in eis locum Falcidia,vel nō:& si quidem in eis habeat locum Falcidia,defalcentur.Si autem nō habeat locum in eis Falcidia,soluātur integra legatariis per impuberem,& eius tutorem: & legatarij caueant de restituendo quidquid apparuerit eos accepisse vltra quàm liceret eis accipere per legē Falcidiam.apparuerit dico aduenięte cōditione tacita legatorum à dicto substituto relictorū,id est,mortuo impubere in pupillari ętate.ita enim talis,vt dictū est,debet fieri dicta contributio: scilicet cum reliqui legata ab hęrede filij mei,id est,à dicto eius substituto: sicut fieret si ab impubere vel alio meo hærede reliquissem quædā legata pure,& reliquissem ab eodē quędam legata sub alia cōditione quàm fuit cōditio legatorū à dicto substituto relictorum:puta sub conditione,si nauis ex Asia venerit.bene enim fuerunt data legata à dicto substituto sub tacita cōditione:vt dixi,id est, si moreretur impubes in pupillari ætate. quo casu, id est, si à meo hærede reliquissem legata pure & sub cōditione, sine dubio deberet interponi dicta cautio per legatarios. nō autē cōtrahuntur in vnum dicta legata relicta ab impubere & ab eius substituto vt præstentur per impuberem legata relicta à substituto, vel vt per Falcidiam defalcentur dicta legata à substituto relicta.& hoc si eius pars legatis exhausta sit, qui hæres extiterit, adiuuari legatarios per deficiētem partem quæ non est legatis onerata:[a] quia & legata quæ apud hæredem remanent, efficiunt vt cæteris legatariis aut nihil aut minus detrahatur.[b] Si verò defecta pars fuerit exhausta,[c] perinde in ea ponēdam rationem legis Falcidiæ, atque si ad eum ipsum pertineret, à quo defecta[d] fieret.

Augmentum vel deminutio bonorū contingens penes pupillum,non minuit nec auget legata relicta à pupillo vel à substituto: & omnium legatorum fit contributio. Ale.

LXXIX. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

IN duplicibus[e] testamentis siue dę patrimonio[f] quæramus, ea sola substantia spectatur, quam pater cum moreretur habuerit:(nec ad rem pertinet si post mortem patris filius vel adquisierit[g] aliquid vel deminuerit) siue de legatis quæramus,[h] tam ea quæ in primis, quàm ea quæ in secundis tabulis relicta sunt,in vnum contribuuntur, tanquam si & ea quæ à filij hærede reliquisset testator,à suo[filio]hærede sub alia conditione legasset.[i]

Pupillariter substitutus grauatus potest Falcidiam retinere, licet alius substitutus non sit grauatus. Bartolus.

LXXX. IDEM libro tertio de legatis ad Edictum Prætoris.

SI is qui quadringenta in patrimonio habebat, [à] filio impubere hærede instituto ducenta legauerit, eiąue Titium & Seium hæredes substituerit, & à Titio cētum legauerit, videamus quid iuris sit si nōdum vult dicere hæc lex, vt mihi videtur.Viuia.

e *In duplicibus.*hoc est in quo est institutio, & pupillaris substitutio quæ vidētur duo testamenta:vt.ff.de inoff.testamento.l.Papinianus §. sed nec impuberis. vel,quod verius est,vnū est testamētū[a] duarum hæreditatū: vt instituto. de pup. substit.§. igitur.&.ff. de vul.sub. l.patris & filij.

f *De patrimonio.* scilicet propter ęs alienum soluendū:immo propter legata quæ non soluuntur nisi prius detracto ære alieno ex bonis quæ hæres habuit tępore mortis testatoris.si vero ad legata non habetur respectus,sed ad æs alienum tantum, illud ex bonis vndecūque & quādocūq; soluitur à filio hærede existente suo patri,secundum Io. sed ad primam positionem potest induci instit. de hære.quali.& diffe.§.j.

g *Adquisierit.*sic.ff.eo.l.pater.§.fi.Accursius.

h *Quęramus.*habeat locum Falcidia,vel nō:& tunc tępus mortis inspicitur considerata quantitate bonorum quæ erat tempore mortis patris: & consideratis legatis paterni & pupillaris testamēti.nō autem quæ postea in vita pupilli sunt aucta vel minuta,tollit vel inducit Falci.vt hic, &.ff.eo.l.in ratione.§.quod vulgo. & facit.j.l.proxi.& quod not.ff.l.proxi.

i *Legasset.*quo casu fit contributio: vt supra,eod.l.in ratione.§. quæsitum.in fi.§.

SI is qui quadringenta.]*CASVS.*Gaius habēs patrimoniū quadringentorū,& habens filium impuberem,instituit sibi hæredem dictum suum filium, & ab eo quibusdā ducēta legauit,& eidem suo filio substituit pupillariter Titiū & Seiū, & à dicto Titio substituto legauit quibusdā aliis centū,& decessit dictus Gaius, & postea decessit pupillus in pupillari ætate nōdū solutis legatis à se relictis: & propterea legata ab impubere relicta, id est, dicta.cc.vterq; debet soluere,id est, vterq; eorū, id est, Titius & Seius substituti.vnde vidēdū est quid iuris sit circa.l.Falc.in personis dictorum duorum substitutorum. & certe solus hæres siue substitutus Titius prædictus vtetur lege Falc. nō autē dictus Seius,cum.cc.ex hæreditate pupilli ad eum Titium pertineāt nomine legatorum:scilicet centū debent legatarij ex ducentis quæ pupillus debebat eisdem legatariis: &.c.debet ipse Titius: quæ ipse Titius dare iussus est. itaque deducta quarta per eundem Titium ex vtraq; quantitate,id est,ex dictis ducētis, habebit idē Titius.l. in persona vero prædicti Seij qui erat vnus de substitutis, & nō erat grauatus in secundis tabulis aliquid pręstare,lex Falcidia nō interuenit,cum ad eum pertineant.cc.ex hæreditate pupilli: & cū ex ducentis quæ à pupillo relicta sunt,debeat idem Seius nomine legatorum.c.& nō plus:& sic habet medietatem suæ partis, nedū quartam. si autem pupillus prædictus antequā decedat soluat à se relicta, id est, integra.cc. debent curare tutores eiusdē pupilli vt caueant legatarij de restituendo si quid appareat eos accepisse vltra quàm eis liceret per legem Falcidiam accipere. appareat dico eo tempore quo dictus Titius substitutus debet soluere.c.à se relicta in secundis tabulis.solum autem cum vindicabit sibi locum substitutio pupillaris,id est,cū morietur pupillus in pupillari ætate,committetur hæc stipulatio propter prædictū Titium substitutum solum:quia vindicante sibi locum substitutione pupillari, non inuenitur quod possit habere idem Titius nisi quartā de.c.à se relictis, non autem quartam totius suæ partis hæreditatis, quæ sua pars erat ducenta, vt dictum est sed propter pupillū prædictū nō cōmittetur hæc stipulatio, cū nec propter Seiū aliū substitutum:

a *Quæro, an testator assignando igitur bona pluribus dicatur testari vel codicillari: vide ad lōgum in.l. quoties per do.Bald.I. colū. versi. quæro an testator.C. de hære.in. & glo. idē in verbo, dimidit.*

BIU Cujas

tum:quia ipse habet medietatem suæ partis,vt dictum est.Viuia.

a *Vtrique.*subsstituti.Accursius.

b *Solus.*incipit respondere.Accursius.

c *Cum enim.*probat quod dixit.Accursius.

d *Centum.*sub.&.c.quæ ipse &c.sed certe immo.cc.ab eo fuerũt relicta. Sed dic quod detrahitur quod vltra quantitatẽ bonorũ est: vt.ſ.eo.l. in quantitate §.fi. & sic cũ.cc. tãtum habeat de hæreditate pupilli:quod vltra grauatur,ꝑ nihilo est: sed de hoc detrahitur Falcidia,vt hic dicit.Ac.

e *Vt caueãt legatarii.* scilicet reddere quanto plus accipiũt, quàm eis liceat per Falc. quæ stipulatio,licet pupillo non cõmittatur,tamen substituto cõmittitur: vt &.ſ.eo.l.is cui. & facit.j.eo.l. reperitur. & j.tit.j.l.j.in princ. &.ſ. eo.l.in ratione.§.quod vulgo. &.ſ. de priuile. cred.l. si paterfamiliàs.

Quæda legata.]CASVS. Legaui tibi fundũ, viã, vel iter, vel actum:nũquid ex his legatis potest detrahi Falcidia? Et videtur quod nõ:quia hæc legata nõ recipiũt diuisionẽ. vnde tota ad legatarium pertinent. veruntamen hæres potest sibi hoc remedio succurrere,scilicet vt ex his habeat Falc. vt scilicet faciat æstimari iuste dicta legata diuisionẽ non recipientia, & denuntiet legatario vel legatariis vt inferat legatarius eidẽ hæredi quartã partem æstimationis legati propter Falc.& si legatarius non inferat, vtatur hæres aduersus eum legatariũ legatum petentẽ exceptione doli mali.& idem dico,si hæres iussus est facere opus aliquod municipibus Bono. puta balineum, vel theatrum, vel stadium.nã & tale legatum videtur indiuiduum,neque hæres intelligitur fecisse aliquod prædictorum trium,nisi ei dederit propriã formam: quæ forma cõtingit ex cõsummatione eiusdem operis.& nomine omnium prædictorũ legatorũ omnes & singuli hæredes insolidũ tenentur.secus autem est,si legauit vsumfructũ. nam cum diuisionẽ recipiat,bene potest de eo directe Falcidia detrahi: & ideo recipit diuisionem vsusfructus:vt si duobus fuerit legatus,pertineant partes eius ad singulos eorum ipso iure.Quid si legaui vxori meę dotẽ suam quam mihi dederat? Certe nõ poterit hæres de ea detrahere Falc.quia suam rem videtur mulier recipere. Sed & si legaui vxori meæ quicquid eius causa emi, & paraui, expressum est nominatim in ipsa lege Falci. vt hæ quoque res emptæ & paratæ per me nomine vxoris meæ,essent extra modũ legis Fal. ita quod de eis non possit detrahi Falc.h.d.cum.l.seq.Viuianus.

f *Indiuiduum.*ad hoc.j.de verbo.oblig.l.stipulationes non diuiduntur.in prin.&.l.iiij.in fi.&.ſ.de serui.l.viæ.Accursius.

g *Stadium.*expone vt insti.de re.diui.§.vniuersitatis.

h *Formã.*sic.j.de no.ope.nun.l.stipulatio.§. opus. &.j.de verb. signifi.l.ædificia.§.perfecisse. Sed arg.contra.ſ. de auro & argen. leg.l.& si non sunt.§.quid ergo.Accursius.

i *Tenentur.*vt.ſ.famil.erciscun.l.hæredes.§.an ea.

k *Denuntiet.* & sic soluit totum protestando de æstimatione. & facit.ſ.eo.l.j.§.si vsusfructus. &.§.sed operis.&.ſ.eo.l. lineam. in fi.& de leg.ij.l.cum filius.in princ.immo etiam quandoque diuiduum propter indiuiduum æstimatur: vt.ſ.eod.l. si mihi fundus.

ADDITIO. Doctores dicunt cõtrarium: quia potest opponere exceptionem doli.sed si esset verum quod dicit ista glo.consequitur iure actionis,secundum Bar.

A SI & *vsusfructus.*continuatur superiori.& facit.ſ. eo.l.j.§.si vsusfructus.&.ſ.de vsufru.l.v.Accursius.

m *Falcidiæ est.*hoc dic:vt.ſ.eod.l.cum dotem.Sed arg.contra.ſ. de lega.j.l.si creditori.in fi.sed dic vt ibi.

n *Parata essent.*hoc expone: vt.ſ.de leg.ij.l.hoc legatũ.&.l.seq.

o *Expressum est.* hoc ideo, quia in eis tenuit donatio vsq; ad vires dotis ad sustentandum mulierem. tenuit dico ne possit reuocari, vt non possit peti:vt.ſ.de donat. inter virum & vxo.l. ex annuo. &.l.si id quod.§. fi.&.l. si stipulata.secus in aliis donationibus quæ ipso iure nullæ sunt: vt.C.eo. l. in donationibus.Ac.

priam formam h (quæ ex consummatione contingit) nõ dederit. Quorum omnium legatorum nomine & si plures hæredes sint, singuli insolidũ tenentur. i Hæc itaq; legata quę diuiduitatem nõ recipiunt, tota ad legatarium pertinent: sed potest hæredi hoc remedio succurri, vt æstimatione facta legati, denuntiet k legatario vt partem æstimationis inferat. si non inferat, vtatur aduersus eũ exceptione doli mali.

B

LXXXI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI & vsusfructus l *legat' sit, venit in cõputationem legis Falcidiæ. nam diuisionem recipit,adeo vt si duobus legatus fuerit, ipso iure ad singulos partes pertineant. ℣ Dos relegata extra rationem legis Falcidiæ est, m scilicet quia suam rẽ mulier recipere videtur.Sed & de his quoq; rebus quæ mulieris causa emptæ paratæ essent: n vt hæ quoque extra modũ legis essent, nominatim ipsa Falcidia lege expressum est. o

C

Debitor sibiipsi in totum dicitur esse soluendo:sed quoad alios æstimatur solummodo quantum exigi potest ab eo, & quãtum residuum vendi potest.Alexand.

Quærebatur.]CASVS. Quamuis hæc lex videatur difficilis, tamen si bene inspiciatur, satis erit plana. ponatis ergo ita eius casum: Titius non habens in bonis nisi quadringenta, * quæ debebat ei Gaius: fecit testamẽtum,& instituit sibi hæredẽ Sempronium: & dicto suo debitori legauit liberationem. Seio autem amico suo legauit quadringẽta,& postea decessit dictus testator. modo quæritur,cũ Falcidia locum habeat in hæreditate sua paupere,quãtum quilibet dictorum legatariorũ habere debeat,siue dictus debitor,idẽque legatarius liberationis nõ est in aliquo soluendo: siue sit soluendo in parte tantum, puta in.c.sue in totum satisfacere possit. & huic quæstioni non respondet nunc,sed plene respondebit.j.ead.l.§.cum igitur. interserit quædam vsque ad dictum.§. quæ bene faciunt ad solutionem dictæ quæstionis:& dicit quòd lex Falc.quando vindicat sibi locum in aliquo casu,tribuit hæredi quartã ex eo quod refici potest ex hæreditate in qua ipsa Falcid.locum habet, & residuus dodrans debet distribui inter legatarios.& si inueniatur in hęreditate in qua habet Falcid.locum , & in qua est aliud præter nomen pone aliquis debitor qui pro parte tantum sit soluendo , & cui liberatio non sit à testatore relicta : eius quod exigi potest ab eo , pro rata fit distributio inter hæredẽ & legatarios, scilicet vt hæres habeat quartam,& legatarij tres partes. de residuo autẽ debiti quod non potest facere debitor,est facienda venditio:nisi id demũ de dicto residuo in hæreditate cõputetur quanti potest distrahi nomẽ, id est, pars nominis in qua non est soluẽdo dictus debitor.non autẽ tantũ cõputetur in hæreditate, quantum continetur in dicta parte nominis in qua debitor non est soluendo.si vero liberatio soli sit relicta debitori qui non est soluendo,ipse sibi soluendo videtur,& quod ad se attinet,diues est: & ita valet ei legatum liberationis in totum.nam & si mortis causa accepto feratur ei id quod debet ita simpliciter,libero te per acceptilationẽ de eo quod mihi debes:cum deberet.cccc.ponamus, & nihil facere posset: quadringẽta videbitur cepisse ex dicta acceptilat.mortis causa facta: licet nihil facere possit.nã si soli ei liberatio est relicta per dictã acceptila. ita quòd alicui alij non fuit aliquid relictũ de eo quod ipse debitor debebat testatori, videtur sensisse plenam liberationem:quãuis nihil facere possit de eo quod debebat.& ideo si habeat locum lex Falc.debet hæres eum liberare in.ccc.per accepti. & residua.c.debẽt durare in obligatione. & si quid cœperit posse facere,exiget ab eo hæres vsque ad.c.tantũ.& idẽ erit dicendũ si dictus debitor quadringentorum de quo dictum est à versi.sed eum debitori &c. vsq; huc,sit expresse liberatus per acceptila. de

D

quadringentis

quadringentis quæ debebat ita dicẽdo ille qui volebat eum liberare, libero te per acceptilationem de.cccc.quæ mihi debes.nã & in hoc casu quadringenta videtur cepisse ex dicta acceptilatione mortis causa facta, licet nihil facere possit. & ideo si habeat locũ lex Falc.debet hæres eum liberare in.ccc.per acceptilationem, & residua.c. debẽt durare in obligatione: & si quid cœperit posse facere, exiget ab eo hęres vsq; ad.c.tãtum. vnde eleganter & bene dicitur acceptilationem aliquo de prędictis modis factã in pẽdenti fore: vt si quidem tępore mortis illius qui liberauit debitorẽ suũ prędictũ per acceptilationẽ causa mortis, inueniantur in bonis dicti debitoris quadringentorũ integra quadrinta, valeat acceptilatio in.ccc.&.c.habeat hæres de quadringentis. si vero aliquid inueniatur in bonis testatoris quod suppleat hæredi quadrãtẽ, &.cccc.integra: proficiet dicta acceptilatio debitori. Si autẽ iste idem debitor quadringẽtorũ qui liberatus est per acceptilationem, potest facere centũ tantũ, necesse habebit refundere hęredi pro quadrante. & hoc ideo, quia sibi soluẽdo est in quadringentis, licet nõ possit facere nisi centũ. Cũ igitur dictus debitor de quo pxime dixi, sibi soluẽdo sit, id est, esse præsumatur quãtũ ad suũ prędiciũ, licet in veritate nõ sit soluendo in aliquo vel in.c.tãtũ, eueniet vt non possimus soluere quæstionẽ ppositã in prin. huius.l. qui casus fuit talis: Titius non habens in bonis nisi.cccc.quæ debebat ei Gaius: fecit testamẽtũ, & instituit sibi hæredẽ Sęproniũ, & dicto suo debitori legauit liberationem. Seio autẽ amico suo legauit.cccc. & postea decessit dict⁹ Titius testator. vnde quæsitũ fuit in prin.huius.l.quantũ quilibet legatariorũ prædictorũ habere debeat Falcidia locũ habẽte, siue dictus debitor quadringentorũ est in totum soluendo, siue in parte, puta in.c.siue in nihilo. & dicit quòd si dictus debitor est soluendo in dictis quadringẽtis totis, hæres debet habere de eis.c.pro quarta sua siue Falcidia, &.ccc.debẽt diuidi inter dictũ debitorẽ & Seiũ cui legata fuerũt quadringẽta, scilicet vt quilibet eorũ habeat.c. quinquaginta. Si vero debitor prædictus posit facere partem de quadringẽtis, puta centũ tantum, hæredi seruãda est quarta ex refecto, id est, ex eo quod à dicto debitore seruari potest, id est, ex dictis.c.& tres partes de dictis.c.id est, septuagintaquinque debet habere Seius cui legata sunt quadringẽta. iudex ergo faciet vt cẽtum quæ præstare potest debitor, diuidantur in quatuor partes, & tres partes de illis quatuor partibus factis de cẽtum prædictis, debẽt habere legatarij, id est, Seius legatari⁹ cui fuerũt legata.cccc. hæres autem debet habere quartam partẽ de dictis centum, id est, xxv. Debitor autem prædictus qui soluẽdo nõ est nisi in.c.debet compensare secum centum quinquaginta de illis trecẽtis in quibus nõ est soluẽdo. de residuis autẽ.c.quinquaginta de dictis trecentis quæ exigi nõ possunt à dicto debitore, debet fieri venditio nominis: & illud qđ accipietur ex vẽditione dicti nominis de.c. quinquaginta, repræsentatur hæredi, & dicto Seio legatario quadringentorum, quasi solum in bonis fuerit: puta de dicto nomine

LXXXII. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

QVærebatur,[a] cũ is, qui solùm in nomine quadringẽta in bonis habebat, ipsi debitori liberationem, Seio autem quadringenta legauerit: si debitor vel soluẽdo nõ sit, vel centum facere possit: quantum quisque habeat interuẽtu legis Falcidiæ. Dicebam legem Falcidiã ex eo quod refici[b] ex hæreditate potest, quartam hęredi tribuere: residuũ dodrãtẽ inter legatarios distribuere. Quare cum nomen minus soluẽdo est in hæreditate: eius quod exigi potest, pro rata fit distributio: residui venditio[c] facienda est, vt id demum in hæreditate cõputetur, quanti nomen distrahi potest. Sed cùm debitori[d] liberatio relinquitur, ipse sibi soluendo videtur, & (quod ad se attinet) diues est:[e] quippe si ei mortis[f] causa acceptò feratur id quod debet, quadringenta cepisse videbitur: licet nihil facere possit. sensisse[g] enim liberationem plenam videtur, quãuis nihil facere possit si soli[h] ei liberatio relicta est. & ideo Falcidia interueniẽte, trecenta acceptò illi ferri[i] debent, residua centum durabũt in obligationem. & si quidem facere posse cœperit, exigentur ab eo dumtaxat vsque ad centum. Idemq; erit[k] dicẽdum, & si mortis causa acceptò ei[l] quadringenta ferantur. Vnde eleganter dicitur acceptilationem in pẽdenti[m] fore: vt si quidem mortis tẽpore quadringenta tota inueniãtur,[n] in trecẽta valeat acceptilatio. si verò præterea[o] aliquid inueniatur quod quadrãtẽ suppleat: hæredi in quadringenta acceptilatio proficiet. Quòd si debitor iste quadringentorum dumtaxat cẽtum facere potest: quia sibi soluendo est, necesse habebit cẽtũ refundere.[p] Cùm igitur[q] debitor[r] sibi soluendo sit, eueniet vt si hærede aliquo instituto, ipsi debitori liberatio, & alij quadringenta legata sint: si quidem soluendo sit debitor, centum quinquaginta ex trecentis retineat: alia centum quinquaginta legatario pręstẽtur: hæres centũ habeat. sin verò centum tantum facere possit, hæredi ex refecto[s] quarta seruanda est. sic fiet vt centum quæ præstari possunt, in quatuor partes diuidãtur: tres* partes[t] ferant legatarij: hæres vigintiquinque habeat: debitor qui soluẽdo non est, secum cẽtum quinquaginta cõpenset:[u] de residuis centũ quinquaginta quæ exigi non possunt, venditio fiet nominis: idque, quasi solum in bonis[x] fuerit, repræsẽtetur.[y]* Quòd si nihil facere potest dicẽdus, & si mortis causa acceptò ei quadringenta ferantur. Vnde eleganter dicitur acceptilationem in pẽdenti fore: vt si quidem mortis tẽpore quadringenta tota inueniãtur, in trecẽta valeat acceptilatio. si verò præterea aliquid inueniatur quod quadrãtẽ suppleat: hæredi in quadringenta acceptilatio proficiet. Quòd si debitor iste quadringentorum dumtaxat cẽtum facere potest: quia sibi soluendo est, necesse habebit cẽtũ refundere. Cùm igitur debitor sibi soluendo sit, eueniet vt si hærede aliquo instituto, ipsi debitori liberatio, & alij quadringenta legata sint: si quidem soluendo sit debitor, centum quinquaginta ex trecentis retineat: alia centum quinquaginta legatario pręstẽtur: hæres centũ habeat. sin verò centum tantum facere possit, hæredi ex refecto quarta seruanda est. sic fiet vt centum quæ præstari possunt, in quatuor partes diuidãtur: tres partes ferant legatarij: hæres vigintiquinque habeat: debitor qui soluẽdo non est, secum cẽtum quinquaginta cõpenset: de residuis centũ quinquaginta quæ exigi non possunt, venditio fiet nominis: idque, quasi solum in bonis fuerit, repræsẽtetur.

inter dictum alium legatarium: & de hoc nihil dabitur.

Si creditor.] CASVS. Tu Titius habebas filium habentē in peculio centum. hic tuus filius contraxit cum Seio, & factus est debitor in.c. vnde tu pater teneris dicto creditori de dicto peculio filij tui. postea dictus creditor instituit te hæredem, & multa legata reliquit à te quibusdam vltra dodrantem hereditatis suæ: ita quòd habet locū Falc. & postea decessit dictus Seius creditor: & tu incontinenti adiuisti hæreditatē eius. modo veniunt legatarij eius, & petunt à te legata. & tu vis ponere cū eis rationem legis Fal. & detrahere de legatis quadrantem. certe dicitur quòd prius debes tibi computare in dictum quadrantē quantitatem dicti peculij filij tui qui fuit in eo peculio eo tempore quo adiuisti hæreditatē dicti creditoris filij tui. videtur enim esse de bonis dicti creditoris dictum peculium, cum ipse haberet actionem contra te, vt ei satisfaceret de credito suo in dicto peculio: & creditum erat cētum, & peculium centum, vt dictum est. & postea si quid deest tibi ad quadrantem dicti creditoris, illud detrahet de legatis à dicto creditore relictis. Viuianus.

debitor potest, æquè in cētum quinquaginta acceptò liberādus est: de residuo vēditionem nominis faciendā Neratius ait. quod & nos probamus.

Si debitor peculiaris scribitur hæres: in imponenda ratione legis Falcidiæ habetur ratio quanti plurimi fuit à tempore mortis testatoris, vel aditæ hæreditatis. Bartolus.

LXXXIII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

SI creditor filij tui hæredem te instituerit, & legis Falcidiæ rationē ponas: peculij quātitas quòd aditæ hæreditatis [a] tempore fuisset, in quadrantem tibi imputabitur.

Si propter negligentiam tutoris pupillus non sensit damnum, sed sentire incipiebat hæres eius: incipit hæredi cōpetere actio tutelæ, quæ nūquam cōpetiit defuncto. Alex.

LXXXIIII. IDEM libro tertiodecimo Digestorum.

REperitur casus [b] quo hæres agere potest, quamuis testator [c] agere nō potuerit: veluti si tutor cùm solueret legata, nō iterposuerit stipulationē [d], Quanto plus quàm per legem Falcidiam capi licuerit, [e] solutum fuerit, reddi. pupillus quidē eo nomine tutelæ nō aget, [f] sed hæredi eius hoc quoq; nomine tutor obligatus erit.

LXXXV. IDEM libro octauodecimo Digestorum.

SI dos socero data est, & solus filius hæres patri extitit: dotem confestim in computationem hæreditatis, & Falcidiæ rationē in ære alieno deducet. aliter enim videbitur indotatā vxorem habere. Quòd si filius extraneum cohæredē habeat: ipse quidem semper pro qua parte patri hæres erit, dotem in ære alieno deducet, & cohæres eius ante quàm dos à filio percipiatur. [g]*

Prælegata non veniūt in fideicom. quādo quis primo rogat, secūdo prælegat. Item qui quartam detrahit de voluntate defuncti, quartam hæreditatis sibi cōputat: aliàs totam hæreditariam partem. Bartolus.

LXXXVI. IDEM libro quadragesimo Digestorum.

Si dos socero.] CASVS. Titia nupsit filio meo Seio: & mihi socero debit in dotem. c. & sic ego teneor dotem restituere in casum restituendæ dotis: vt & supra, solu. mat. si cum dotem. §. trāsgrediamur. postea feci testamentum, & dictum meum filiū institui mihi solum hæredem, & ab eo multa legata reliqui etiam vltra dodrātē hæreditatis meę: sicque habere debet lo cum Falcid. & postea decessi. postea petierunt legatarij legata à dicto meo filio: & ipse respondit eis quòd volebat detrahere Falcid. de legatis, & habere ante partem dotem dictæ vxoris suæ prædictæ. quæritur, nunquid possit hoc facere? Et dicitur quòd sic: quia si oporteret eum sibi computare in quadrantem dictam dotem, videretur indotatam habere vxorem suam: quod esse non debet. Si autem retento eodem casu instituti mihi hæredem dictum filium, & quendam extraneum, ipse quidem filius meus semper dotem in ære alieno deducet, scilicet pro ea parte qua hęres mihi extitit: quia pro ea parte habere debet dotem: licet in iudicio familiæ erciscundæ modo cum hærede suo debeat habere totam. cohæres etiam eiusdem mei filij deducet dictam dotem in ære alieno cum legatario, scilicet pro ea parte qua hæres mihi extitit. & hoc antequam dictus meus filius percipiat dictam dotem. nam postquam filius meus percepit dictam dotem, non est quod hæres possit deducere de dicta dote in ære alieno. Viuianus.

Flo. percipiatur

a *Aditæ hæreditatis.* immo mortis: vt. ſ. de pecu. l. eo tempore. §. si creditor. quæ est contra. Solu. ibi tempore mortis, & aditæ hæreditatis idem est: quia filius erat hæres, qui protinus mortuo testatore est hæres: vt institu. de hæred. qua. & dif. §. sui. hic est extraneus hæres secundum Bul. Vel secundum Io. ibi. eadem quantitas fuit tempore mortis vel aditionis. Vel tertio id tēpus inspicitur quod plus proficit legatariis, id est, quo plus est in peculio, vel mortis, vel aditionis tempore: vt. ſ. eod. l. cum quo. Accur.

Reperitur.] CASVS. Filium meum impuberem mihi hæredem instituī, & ei pupillariter substituī Titium: & ita feci testamentum: ipse tamen impubes quodammodo dicitur testator in illa pupillari substitutione quam ei feci. Item reliqui à dicto impubere multa legata quibusdam. Item dedi ei tutoré Sempronium. Item & à dicto substituto multa legata reliqui aliis quibusdam, & taliter legata reliqui ab impubere & ab eius substituto, quòd si omnia debeant solui, habet locum Falcidia. si autem debeant solui legata tantum ab impubere relicta, non habet locum Falcid. debent autem solui omnia per substitutum impubere in pupillari ætate decedente, & sic substitutione locum habente: vt supra, eod. is cui. & postea decessi. postea venerunt legatarij prædicti, & petierunt legata à dicto tutore: & tutor soluit eis: & non fecit eos sibi tutori promittere de reddendo quantum postea apparuerit plus eis solutum nomine legatorum, quàm licuerit per eos legatarios capi per. l. Falcid. postea locum habentem, ideo quia vindicabat sibi locum substitutio pupillaris. modo quæritur, an dictus impubes possit agere contra tutorem propter hoc? Et dicitur quòd non: quia, vt dictum est, eo viuente non habet locum Falcidia: & ita cum non habeat damnum propter dictā omissionem tutoris, non potest agere contra eum. mortuo autem dicto impubere in pupillari ætate, sicque locum habente substitutione, & ita substituto necessitatem habente soluere legata relicta ab impubere, & à se, sicque locum Falcidia habente agere poterit substitutus qui est hæres impuberis, contra dictum tutorem, ex eo quòd dictus tutor omisit facere interponi dictam promissionem cum soluit legata. & sic est iste casus cohæres agere potest, quamuis testator non potuerit. Viuianus.

b *Reperitur casus.* specialis. sic & supra, de euic. l. si per imprudentiam. §. non mirum. sed regulariter contra: vt infra, de regu. iur. l. hæredem.

c *Testator.* id est, prædecessor.

d *Stipulationem.* hanc scilicet, quanto. Accursius.

e *Licuerit.* legatario. Azo.

f *Non aget.* cùm eo viuo Falcid. non habeat locum. alioquin & ipse agit: vt infra, titu. j. l. j. §. j. Sed nonne mortis tempore Falcid. detrahitur? Respon. sic regulariter: sed quandoque fallit: vt quia conditionalis debiti ab hæreditate extitit conditio: vt supra, eod. l. in quantitate. §. magis. & §. sed & si legata. Accursius.

g *Percipiatur.* si enim filius à cohærede dotis partem percepisset, ipso iure liberatus esset cohæres. Azo. & facit. C. fami. erciscun. l. ij. &. ſ. fami. erciscun. l. si filia. §. j. & l. si maritus. & de iur. do. l. si is. §. j. & de do. prælega. l. iij. §. j. in fine.

Titia testamento.] CASVS. Titia habens fratrem Titium instituit eum sibi hæredem in tertia parte hereditatis suæ, & in alia tertia Secundam, & in alia Proculam: & commisit fidei dicti sui fratris vt dictam suam partem hæreditatis, id est, tertiam dictę Secūdæ & Proculæ cohæredibus suis restitueret retēta sibi quarta parte dictæ suæ partis. postea eadem Titia prælegauit duo pone pro secunda eidem fratri suo: quod quidem legatū valuit quoad partes cohæredum, nō quoad suam: quia sibi à semetipso legari non potuit: vt. ſ. de lega. j. l. legatū est delibatio. §. j. vnde suam partem dicti legati debet habere iure hæreditario: partes autem cohæredum iure prælegati. & postea decessit dicta Titia. veniūt Secunda & Procula, & petunt à dicto Titio suam partem hæreditatis Titij, id est, tertiam hæreditatis Titiæ, id est, quatuor vncias. dicit Titius: Bene volo vobis restituere, retenta tamen quarta Trebellianica, id est, vna vncia sicut testatrix dixit. dicit Secūda & Procula, placet nobis: sed nos volumus quòd computes tibi in dicta quarta partem tuam dictorū prædiorum tibi prælegatorum, quæ est quatuor vnciæ eorūdem prædiorum: quam quidem tuam partem prædiorū habuisti iure hæreditario: & ita nolumus quòd prædia quæ tibi prælegata sunt, integra retinere debeas etiam pro ea parte hæreditatis quā rogatus fuisti nobis restituere, id est, pro tertia. nam tua pars hæreditatis fuit tertia hæreditatis: id est,

BIU Cujas

id est, non solum iure prælegati volumus quòd retineas integra dicta prædia, sed etiam loco partis hæreditatis quam nobis fuisti rogatus restituere: ita scilicet vt nó detrahas aliquam quartam de dicta tua hæreditatis parte. dicit dictus Titius, In vno consentio vobis de iis quæ dicis: quia bene volo integra mihi retinere prædia: sed in quartã meæ partis hæreditatis, quã parté debeo vobis restituere, nolo mihi imputare totã parté meã prædiorú quæ est quatuor vnciæ eorundem prædiorum: quam quidem meam partẽ prædiorum habui iure hęreditario: sed solúmodo duodecimã partem dictorũ prædiorum volo mihi imputare in dictam quartam. & si tãtũ erit duodecima pars prædiorum, id est, vna vncia prædiorũ, quantum capit dicta quarta meæ partis hæreditatis, quæ quidem quarta est vna vncia totius hæreditatis Titiæ sororis meæ, bene erit. si autem non capiat tantum dicta duodecima pars prædiorum quantum dicta quarta, volo supplere mihi dictam quartam ex parte mea hæreditatis quam vobis debeo restituere. nam nó debeo esse deterioris conditionis in hoc casu cum fuerunt mihi prædia prælegata, quàm essem si cuidam quarto legata fuissent: quo quidé casu non retinerem nomine Falcid. nisi duodecimam prædiorum, id est, quartam meæ partis prędiorum. nam tres sumus cohęredes, & quilibet nostrum habet quatuor vncias in prædiis iure hæreditario. modo quæritur, cuius dictum debeat obtinere? & dicitur quòd dictum Titij, & non dictum cohæredum suarum. Sed quid si dicta Titia testatrix non dixit vt Titius retineret sibi quartam partem suæ partis hæreditatis, cum dictam suam partem hæreditatis restitueret cohæredibus suis prædictis? nunquid totus dictus triés prædiorum quem habet dictus Titius iure hæreditario, imputabitur in quartam Trebellianicam quam vult retinere Titius de dicta sua parte hæreditatis, cũ eam restituit cohæredibus suis? Et dicitur quòd sic. & est ratio quare, quia dictam quartam retinet dictus Titius contra sentẽtiam dictæ Titiæ matrisfami. quãuis iure permittente retineat. vnde non est mirum si totus dodrans prædiorum imputatur in quarta prædicta, & non duodecima tantum prædiorum: vt in superiori casu quo dixit testatrix, retenta quarta &c. Viuianus.

TItia testamẽto suo Titium fratrem suum ex parte tertia[a] hæredem instituit, fideiq́ue eius commisit vt hæreditatem retenta quarta parte[b] Secundæ & Proculæ restitueret. eadẽ fratri quædam prædia prælegauit. Quæro, an Titius ea quæ prælegata sunt, etiã pro ea parte[c] hæreditatis quã rogatus est restituere, integra[d] retinere debeat? Respondi, Titium legata integra retinere debere:[e] sed in partẽ quartã imputari oportere duodecimã[f] partẽ prædiorũ: sed sinó esset adiectũ, vt pars quarta deduceretur, totũ trientem[g] prædiorũ legi Falcidiæ[h] imputari oportere: quoniã cõtra sententiã[i] matrisfamilię lex Falcidia induceretur.[k]

Quæl pretii nomine capitur, non videtur legatũ, sed iure hæreditario capi. Bar.

LXXXVII. IDEM libro sexagesimoprimo Digestorum.

QVi fundum solum in bonis centum relinquebat, si hæredẽ suum damnauerit, vt eum quinquaginta Titio venderet, non est existimãdus ampli[m] quàm quinquaginta legasse. ideoq́ue lex Falcidia locum non habet.[l] Item is qui duos fundos in bonis centũ[m] haberet, si me & Titium hæredes instituisset, & dãnasset me vt Titio fundũ Cornelianum quinquaginta venderẽ, & cõtra Titium damnasset vt mihi fundum Seianum quinquaginta[n] venderet: nõ animaduerto quemadmodũ lex Falcidia locũ habere possit: cùm vterque hæredum vnius[o] fundi partem dimidiam hæreditario iure habiturus sit, in qua pars dimidia hæreditatis[p] est. Nam certè qui damnatus est fundum Cornelianum vendere, Seiani fundi[q] partẽ hæreditario[r] iure habet. quinquaginta, & postea decesit. modo quæritur nũquid habeat locum lex Falcidia in hæreditate sua? Et dicitur quòd non: quia nó videtur legasse Titio dictus testator nisi quinquagĩta quæ valet plus dictus fund[s] quàm iussus fuerit hæres dicto Titio vendere. & ita cum. l. quæ accepit hæres à Titio pro pretio fundi, remaneant apud eum: ideo quartam immo dimidiam hæreditatis habet. Sed pone quòd dictus Seius habebat in bonis fundum Cornelianum & Sempronianum. quorũ quilibet valebat centum, & instituit me & Titium hæredes: & damnauit me vt eidem Titio cohæredi meo fundum Cornelianum, id est, meam portionem fundi Corneliani venderem pro. l. & ecõtrario Titium damnauit vt mihi fundum Seianum, id est, dimidiam quam in eo habebat idem Titius, venderet pro. l. nũquid habebit locum lex Falci. inter me & Titium? Et dicitur quòd non: cum vterq; nostrũ sit habiturus iure hæreditario dimidiã parté vnius fundi: in qua dimidia cuiuslibet nostrum est pars dimidia, id est, quarta hæreditatis: qa fundi valebãt. cc. vt dictum est, id est, quilibet. c. cũ ergo quilibet nostrũ habeat iure hæreditario quartã hæreditatis, vt dictũ est: nõ est mirũ si non habet locũ lex Falc. Et bene dixi quòd quilibet nostrũ est habiturus iure hæreditario dimidiã vnius fundi. nã certe ego qui dãnatus fui vẽdere Titio cohæredi meo parté meam fundi Corneliani, habebo iure hæreditario dimidiã partẽ fundi Seiani venditi mihi pro alia dimidia à dicto meo cohærede: & parté mihi vẽditam eiusdẽ fundi habebo iure emptionis. Itẽ Titius cohæres meus qui damnatus fuit vendere mihi partem suã fundi Seiani, id est, dimidiam fundi Seiani, retinet iure hæreditario dimidiam parté fundi Corneliani vẽditi sibi à me pro alia dimidia: & dictã dimidiam quam ei vendidi in eodem fundo Corneliano, habebit iure emptionis. & sic ego inuenior habere totum fundum Seianum, id est, dimidiam eius iure hæreditario, & aliam iure emptionis. & Titius cohæres meus inuenitur habere totum fundũ Cornelianum, id est, dimidiam eius iure hæreditario, & aliam iure emptionis.

a *Tertia.* id est, quatuor vnciis. & de residuo alios. aliàs Titius haberet totum: vt. s. de hære. instit. l. j. §. si ex fundo.

b *Quarta parte.* quæ est duodecima totius.

c *Pro ea parte.* scilicet pro tribus partibus suæ institutionis.

d *Integra.* non dubitabatur quin quartã parté legatorũ retinere posit: sed quæritur, vtrũ integra posit retinere prælegata. Azo.

e *Debere.* hoc ideo, quia in rogando habuit mentionem hæreditatis. secus autem si dixisset: Portionem tuam, non habita mentione hæreditatis: quia etiam tunc prælegata restituerentur: vt. j. ad Trebel. l. Marcellus. §. quidam. si modo prælegauit ante, & postea regauit: quæ dic vt. C. de fideicom. l. cum virũ. Sed opponitur etiam si habuit mentionem hæreditatis, vt in nostro casu, non retinet totam: sed hæreditaria cadit in fideicom. vt. j. ad Trebel. l. in fideicommissariam. §. fi. quæ est cõtra. Solu. satis cadit in fideicommissum si computat in quartam. quod facit in totum quando contra voluntatem testatoris retinet quartam, vt hic subiicit.

f *Duodecimam.* id est, quartam eius partis in qua institutus est: vt diximus in casu. C. fami. ercisc un. l. filium.

g *Trientem.* id est, quatuor vncias quas habet iure hæreditario: vt. j. eod. l. in quarta. j. respon.

h *Falcidiæ.* id est, quarta Trebel. de ea enim loquitur, secundum Io.

i *Contra sentẽtiam.* quod est eo ipso quòd nihil dixit inde testatrix: vt. C. eod. l. j. Accursius.

k *Induceretur.* id est, quarta retineretur.

Qui fundum.] CASVS. Seius habens in bonis solummodo vnum fundum valentem. c. instituit sibi hęredem Gaium, & damnauit eum vt dictum fundum venderet Titio pro

l *Locum non habet.* immo totus videtur in legato: & sic Falci. locum habet: vt &. j. eo. l. in quarta. in fi. l. quæ est contra. Solu. subtiliter inter emptionem & conditionem distingue: vt in venditione dicas non fundum vẽditum esse relictum: ideoque nec fundus venit in computatione, sed id solum quod minus iusto vendiderit. at in secundo casu totum fundum vendicat: aliàs computat, quia totus legatus est: nec eius quod pro conditione datur, fit computatio: quia non accipitur iure hæreditario. vel ei à quo accipit, computat, sed non alij: vt. s. eod. l. Nesennius. vel omnibus cõputat: cum idcireo hoc testator hæredi præstari voluit, vt omnibus solida legata præstaret: vt. s. eo. l. quod autem. Io. & secundum hoc concor. s. eod. l. in ratione. §. vendere. &. §. tametsi. &. l. si fundus legatus. &. l. si dignum. Accursius.

m *Centum.* scilicet singulos tanti pretij.

n *Quinquaginta.* tantum valebat mea hæreditaria. sua ergo dimidia iure hæreditario remanet sibi in eodem fundo: vt. j. dicet.

o *Vnius.* non aperit cuius: sed statim dicit.

p *Hæreditatis.* scilicet partis suæ. vel ita in qua pars dimidia hæreditatis est, id est quarta. Accursius.

q *Seiani fundi.* quem emit. Accursius.

r *Hæreditario.* aliàs, hæreditario: aliàs est, hæreditariã. subaudi, & aliam

BIU Cujas

& aliam partem iure emptionis.

a *Retinet.* & aliam iure emptionis consequitur.

Si quis hæredem.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum vt post mortem suam centũ restitueret Seio, & postea decessi. & postea dictus Titius venit ad mortem, & instituit sibi hæredem dictum Seiũ, & multa legata quibusdam reliquit, & postea decessit idem Titius. certe Seius hæres eius debet sibi anticipare dicta .c. quæ debebat ei Titius tãquam æs alienum hæreditatis Titij: & postea debet detrahere Falcid. de legatis. & est ratio: quia si alius quilibet extitisset hæres Titio, dicta .c. ponerentur in ære alieno. Viuianus.

b *Si quis.* facit. C. eo. l. in imponẽda. in prin. & l. irritum.

Si tu ex parte.] CASVS. Seius instituit te Gaium hæredẽ ex parte quarta, id est, in tribus vnciis hæreditatis suæ, quæ appellatur quadrans: & pure fecit dictam institutionem:

Item qui damnatus est Seianũ fundum vendere, partem Corneliani fundi hæreditario iure retinet.[a]

Hæres potest detrahere sibi debitũ in imponenda ratione legis Falcidiæ, sicut si deberetur extraneo. Alexand.

¶ Si quis [b] hæredem instituerit eũ cui rogatus fuerat post mortem suam centum restituere, in ratione legis Falcidiæ centum deducere debet: quia si alius quilibet hæres extitisset, hæc centũ in ære alieno ponerẽtur.

Conditio cuius euẽtus vel defectus legata non vitiat, eorum petitionem nõ differt: & plures portiones vnius & eiusdem instituti contribuuntur adinuicem ad augẽdum legata. Alexander.

¶ Si tu ex parte quarta, Titius ex parte quarta hæredes scripti fueritis, [c] deinde tu ex parte dimidia [d] hæres institutus fueris sub conditione, & legata, item libertates datæ fuerint: [e] pendente [f] cõditione libertates cõpetent, [&] legata tota præstabuntur: [g] quia siue cõditio extiterit te hærede existente, vtraque valent: siue conditio defecerit, tu & Titius hæredes eritis. [h] [De]lege Falcidia si hoc quæras, an existente conditione misceatur quadrans tuus & semis, atque ita pro dodrante ratio ponenda sit cum his quibus purè à te hærede legatum est: respõdebimus misceri duas partes. [i] ¶ Qui filium suum impuberem & Titium æquis partibus hæredes instituerat, à filio aliis sex vnciis: & in nihilo eũ legatis grauaui, & eundẽ Titiũ substitui dicto meo filio vulgariter & pupillariter, id est, vt si mihi hæres nõ erit dictus meus filius, prædictus Titius sit mihi hæres. aut si mihi hæres erit, & in pupillari ætate decesserit, dictus Titius sit mihi hæres, & postea decessi. & postea dictus Titius extitit mihi hæres ex sua institutione, & postea antequã dictus meus filius esset mihi hæres, decesit. vnde Titius extitit mihi hæres ex substitutione vulgari. modo quæritur, vtrũ dictus Titius substitutus præstet solida legata quæ reliqui à dicto meo impubere filio: an vero deducta quarta? Et dicitur q̃ solida præstare debet. & est ratio: quia duo semisses in quibus filium meum & Titium hæredes instituí, sunt cõfusi & coadunati in persona Titij qui ex vulgari substitutione successit mihi in semisse quem dedi dicto meo filio: & faciũt dicti duo semisses confusi vt habeatur ratio totius hæreditatis circa. l. Falcid. vnde cum mihi soli in totum hæres extiterit dictus Titius, solida præstare debet prædicta legata quousque habeat tantum tres vncias de tota mea hæreditate, id est, quartã hæreditatis meæ: vt instit. de pupil. substi. §. quo casu. Si autẽ dictus Titius adiuisset pro sua parte nõ grauata, & postea in pupillari ætate decessisset, & sic Titius extitisset ei hæres ex pupillari substitutione: non præstabit Titius substitut[g] ampliora legata quàm quib[g] legatis dictus meus filius obligatus fuerat: quia hoc casu dictus Titius non obligatur legatis suo nomine, sed nomine dicti mei filij impuberis defuncti: qui meus filius nihil amplius necesse habuit præstare legatariis quibus à se relicta sunt legata, quã dodrãte semissis: in quo semisse eum mihi institui, id est, nõ tenebitur præstare dictis legatariis nisi tres partes semissis, & quartam dicti semissis sibi poterit retinere per. l. Falc. in hoc ergo casu dictus Titius in ratione. l. Falc. retinet sibi integrã suam partẽ nõ grauatã, & retinet tantũ quartam partem grauatæ quam dedi dicto meo filio: & ita retinet sibi septẽ vncias, & quartam partẽ aliarum duarum vnciarũ, & dat legatariis prædictis tres vncias & tres partes dictarũ duarũ vncia. & hæc vsque ad. §. quòd si extranei &c. vbi retinet eundẽ casum, scilicet quando institui mihi hæredes pro æquali parte dictum meum filium, & dictũ Titium. Sed pone ecõtrario, scilicet quòd semis dicti Titij extranei totus fuit per me legatus, & semis dicti mei filij nõ fuit in aliquo grauatus, & postea me mortuo extitit dictus Titius hæres dicto meo filio ex substitutione siue vulgari, siue pupillari. & quærit, nunquid hoc casu augeantur legata, quæ reliqui à dicto Titio? Et respõ. q̃ sic. hoc enim casu accesit pars nõ grauata grauatæ, & perinde agendũ est hoc casu circa legata, acsi cuilibet cohæredi nõ grauato substitut[g] fuisset dictus Titius grauatus, & eo hærede omittente hæreditatem ex asse, hæres extitisset idem Titius: quia semper idẽ Titius substitutus deducet rationem legis Falcidiæ ex quãtitate bonorũ quæ ego testator reliqui, id est, siue sit substitutus pupillo non grauato, & ex substitutione siue vulgari, siue pupillari ei hæres extiterit, vt dictũ est in §. quòd si extranei. vsque illuc, at perinde &c. siue sit substitutus cuilibet alij cohæredi nõ grauato: & postea ex asse hæres extitisset: vt in versicu. at perinde &c. hoc vsque ad versiculũ, pene eadem &c. vbi dicit, quòd pene, & sine pene eadem dicenda sunt si ego instituissem mihi hæredes duos meos filios impuberes, scilicet vnũquemque eorũ in vno semisse, & vnius semissem grauassem legatis, & alterius nõ, & eosdẽ impuberes inuicẽ substituissem, & postea in iure substitutionis ad alterum eorum hæreditas mea redierit, & habẽda sit in hæreditate mea ratio. l. Falc. nam aut ille impubes cuius semis grauatus est legatis, successit alteri impuberi

a *Retinet.* & aliam iure emptionis consequitur.

b *Si quis.* facit. C. eo. l. in imponẽda. in prin. & l. irritum.

c *Fueritis.* scilicet pure.

d *Dimidia.* quæ supererat: & sic in dodrante.

e *Datæ fuerint.* scilicet simpliciter, non exprimendo an puris institutionibus vel conditionalibus: nec quantũ à quolibet hærede.

f *Pendente.* scilicet conditione secundæ institutionis.

g *Præstabuntur.* de libertatibus planum est. sed de legatis quæro quantum quilibet soluet? Respon. aut species hæreditaria est relicta, & tunc aget rei vindicatione ad totam contra vtrũque, cum ambo hæredes teneantur, adiiciendo vt quilibet soluat quantum eum competat soluere: & sic ad incertam partem contra quemlibet: vt. ff. de rei vindi. l. quæ de tota. §. j. & idem si agatur actione personali ex testamento ad dictam speciem. si autem est quãtitas, tunc quilibet in eo quod est purè institutus, conuenitur: nec eo plus tenetur aliquis, quia conditione existente vel deficiente possit recuperare ab alio: vt. j. de reg. iur. l. nemo. ideo plus dico institutum sub conditione posse cõueniri in medietatem residui, cum etiam deficiente conditione medietatem residui est habiturus.

h *Eritis.* pro virili portione medietate cõditionali vtrique accedente, & sic similiter vtraque valet.

i *Duas partes.* vt sic dodrans videatur tibi relictus. & facit. ff. de acqui. hære. l. si tu. &. ff. eod. l. in ratione. §. penul. in fi. illius. §.

Qui filium.] CASVS. Seium filium impuberẽ institui mihi hæredẽ in sex vnciis hæreditatis meæ, & reliqui ab eo tot legata, quę ceperunt totas dictas sex vncias: & Titiũ institui mihi hæredẽ in

BIU Cujas

puberi grauato: & tunc augẽtur legata à se relicta. aut econuerso, & tunc non: vt. ſ. dictum est. Viuianus.

a *Legauerat.* & per legata exinaniuerat.

b *Substituerat.* vulgariter & pupillariter.

c *Mortuo.* antequam esset hæres: vt. j. subiicit.

d *Ex substitutione.* ſ. vulgari: vt. j. patet.

e *Totius asis.* fuit enĩ hæres soli testatori, & ideo solida præstat legata etiã si non habeat nisi tres vncias de tota hæreditate. Azo.

f *Solida.* non potest enim deducere Falcidiã eius nomine, qui numquã fuit hæres. a & facit. Falc. cit. j. ea. l. §. fi. Sed cõtra quod à ſ. e. l. quod si alterutro. in fi. nam hic fit contributio, ibi non. ſed illa secundum istam distinguitur: quia si fuit pupilli pars defecta, distinguitur, an veniat substitutus ex vulgari, & fit contributio. an ex pupillari, & tunc nõ: vt. j. proxi. ſi vero &c.

g *Antequam patri.* & ita patet q̃ fuit hæres ex vulga. substitutione.

h *Fuit.* & decessit in pupillari ætate, & sic successit pupillo ex substitutiõe pupillari substitutus.

i *Quibus.* ſ. legatis.

k *Substitutione.* vulgari vel pupillari.

l *Cuilibet.* etiã maiori.

m *Reliquerit.* aliàs est, reliquerat, ponere debet. & tũc sequitur ver. eadem dicenda sunt & c. aliàs est, reliquit, deducet. pene eadem di. &c. & erit ver. pene &c. & est philosophicũ temperamentum: vt aliàs forsan: suprà, de arbi. l. ſi duo. Accurſius.

n *Habenda sit.* distinguitur enim vtrũ pars defecta fuerit grauata, an pars quæ non fuerit defecta, & idem distinguitur in iure adcreſcendi: vt. ſ. ead. l. quod si alterutro. Azo. & facit supra, eo. l. in ratione. sed dic vt plenè not. in. d. l. quod si alterutro. Accurſius.

totum ſemiſſem legauerat a, à Titio nihil, & Titiũ filio substituerat. b Quæsitum est, cùm Titius ex institutione adiisset, & impubere filio mortuo, c ex substitutione d hæres extitisset: quantum legatorũ nomine prę stare deberet? Et placuit solida legata eũ præstare debere. Nã confusi duo ſemisses efficerent vt circa legem Falcidiã totius asis e ratio haberetur, & solida f legata præstarẽtur. Sed hoc ita verum est, si filius antequã patri g hæres existeret, deceſsisset. Si verò [prius] patri hæres fuit: h non ampliora legata debet substitutus, quam quibus i pupillus obligatus fuerat: quia non suo nomine obligatur, sed defuncti pupilli, qui nihil amplius quam ſemisis dodrantẽ p̃stare necesse habuit. Quòd si extranei hæredis ſemis totus legatus fuerit, ísque pupillo à quo nihil legatum erat, ex substitutione k hæres extiterit, poterit dici augeri legata, & perinde agendũ, ac si cuilibet l cohæredi substitutus fuisset, eóq; omittente hæreditatem, ex asse hæres extitisset: quia sẽper substitutus rationẽ legis Falcidiæ ex quãtitate bonorum quæ pater reliquerit, m deducet. Penè * eadem dicenda sunt, & si pater duos impuberes hæredes instituerit, & eoſdem inuicem substituerit, deinde iure substitutionis ad alterum hæreditas reciderit, & legis Falcidię ratio habenda sit. n

Si exhæredatus succedit fratri ex substitutione, & sic ex voluntate expreſſa, valent legata ab exhæredati substituto: sed si succedit ex potestate legis, non valent. Bartolus.

Qui filios duos impuberes habebat, alterum hæredem instituit, alterũ exhæredauit: deinde exhæredatũ instituto substituit, ac postea exhæredato Mæuium, & ab eo o legauit: & exhæredat p fratri impuberi extitit q hæres, deinde impubes r decesſit. Cùm iudicio patris facultates paternę per causam hę reditariam ex substitutione ad Mæuiũ s peruenĩãt *, potest dici legata ab eo t relicta præstanda esse, habita ratione legis Falcidiæ in his bonis, quæ pater mortis t tẽpore reliquerit. Nec huic contrariũ est, quòd cum exhęredato pater legatũ dederit, u nihilo magis x substitutus legatis obligabitur: quia eo casu nõ hæreditatis paternæ portio, ſed legatũ y ad eũ z p̃uenit. Dicet aliquis, Quid ergo si exhæredatus filius non ex substitutione fratri suo hæres extiterit, ſed aut lege, aut per interpositam perſonã, atq; ita impubes deceſſerit? ſic quoq; existimandus erit substitutus legata debere? a Minimè. Nã quantũ illo modo, vel etiã aliquo alio. nam nullo modo tenetur idẽ Mæuius præstare legata à se relicta eo casu. nam quantũ interſit exhęredatus filius ex substitutione fratri suo hæres exisſtat, an alio modo: ſaltem ex eo apparet quòd aliàs ab eo exhæredato legare pater potuit. i. cum ex substitutione est hæres fratri suo instituto. aliàs non potuit ab eo legare pater: id est, cum non est hæres ex substitutione ſed ex lege, vel per interpositam perſonam: vt. ſ. dictũ est. ſi ergo non potest eo casu ab eo legare, vt dictũ est: ergo nec potest ab eius substituto. nam est congruens rationi, ne testator habeat plus iuris circa perſonam substituti, quàm habuerat in eo cui eum substituit. Viuianus.

o *Ab eo.* Mæuio. Accurſius.

p *Extitit.* ex substitutione pupillari.

q *Impubes.* exhæredatus.

r *Ad Mæuium.* aliàs est, ad eum. ſ. Mæuium.

ſ *Ab eo.* ſcilicet Mæuio.

t *Mortis.* ſic. ſ. eo. l. in duplicibus.

u *Dederit.* & ei substituit in legato & aliis.

x *Nihilo magis.* id est, non magis.

y *Legatum.* à se substituto relictum. vel dic, legato. i. propter legatum filio relictũ non tenetur substitutus pro relicto à se.

z *Ad eum.* ſcilicet exhæredatum. Accurſius.

a *Legata debere.* lege interrogatiue. & respondetur, minime. videbatur enim teneri in eo quod hæreditario iure peruenit. Sed contra est vt dicit. & hic est ſpeciale contra regulã. ſ. de lega. iij. l. ſi fuerit. §. fina. ſ. sicut possum relinquere ab hærede, sic & ab hæredis

BIU Cujas

redis hęrede ſecundum Azo. Vel ſecundum alios refert dicam, lego ab hærede hæredis. & valet, vt ibi: an, à Titio, nominando aliquem qui licet poſtea ſit hæres hæredis, non tenetur: argu. ſ. de pac. l. ſi vnus. §. fina.

a *Vel ex eo*, id eſt, ſaltem.

b *Non potuit*, id eſt, cũ ex ſubſtitutione patris hæres patri extitit.

c *Ne plus*. immò non tãtum quia exhæredatum cui legauit, legato onerare potuit, ſed à ſubſtituto legatum relinquere non potuit: relictum tamen ab eo exhæredato etiã à ſubſtituto præſtandum puto: vt. C. de lega. l. cum quidam. &. ſ. de vulga. ſub. l. cohæredi. §. cum filiæ. Azo. & facit. ſ. de lega. j. l. plane. ij. j. reſpõ. & ſupra, de leg. iij. l. ſi. in princi. &. j. titu. j. l. j. Accurſius.

Cohæres.] CASVS. Filium meum impuberem mihi hæredem inſtitui in ſex vnciis hæreditatis meæ: & multa legata ab eo reliqui, ita quod exhauſtus eſt ſemis ſiue ſex vnciæ in quib⁹ eũ inſtitui. nõ tamen ita fuit exhauſtus legatis, quin ſolutis eiſdem legatis remaneret apud eũ quarta ſemiſsis, vel parũ minus, vel aliquid de ea. & poſtea eidem Mæuio meo filio dedi cohæredẽ Titium in alio ſemiſſe: & tot ab eo Titio legata reliqui quibuſdã, ꝙ totus ſuus ſemis fuit exhauſtus. & poſtea eundẽ Titium ſubſtitui eidem meo filio vulgariter, & pupillariter: & in eadem ſubſtitutione reliqui legata à dicto Titio pone, & poſtea deceſsi. & poſtea dictus Titius adiuit hæredi. pro ſua parte, & ſoluit legata pro ea parte qua eum inſtitui, detracta cuilibet legatario Fal. & poſtea dictus meus filius deceſsit anteq̃ adiret pro ſuo ſemiſſe: & ſic ex ſubſtitutione vulgari hæres extitit eidẽ dictus Titius. veniunt modo ad Titium legatarij, quib⁹ ipſe ſoluerat legata detracta Fal. & dicunt ei, Tu habes ſemiſſem impuberis nõ exhauſtum legatis in totũ. certũ volumus ꝙ ex integro ponaꝫ ratio. l. Fal. in tota hæreditate, ita vt contributis legatis quæ a te & quæ à pupillo data fuerũt, pars quarta omniũ bonorũ apud te remaneat, & totus dodrans totius hæreditatis proficiat nobis & aliis legatariis: & ita in aliquo augebũtur legata noſtra ꝓpter hoc ꝙ ſemis impuberis quẽ habes, nõ eſt in totũ exhauſtus. Titius autem nõ vult cõtribuere prædicto modo. quæriꝫ, quid iuris ſit? Et dicitur ꝙ bene debet fieri dicta cõtributio. nã licet pupillo hęres extiterit dictus Titius ex dicta vulgari ſubſtitutione: tamen circa l. Fal. perinde debet ratio haberi, ac ſi mihi patri in totum directo hæres extitiſſet: quo caſu ſine dubio contribuuntur omnia legata in ratione. l. Fal. & ita in hoc caſu tali modo & non aliter augentur dicta legata data à dicto ſubſtituto vltra dodrantẽ ſuæ partis, ſicut augẽtur in iſto alio caſu. ſ. cũ ex parte hæres inſtitutus, & co hæredi ſuo maiori ſubſtitutus deliberante cohærede ſoluit legata à ſe relicta vltra dodrantem ſuæ partis detracta ex his Falcid. deinde ex ſubſtitutione partem dicti cohæredis ſui acquirat, quo quidẽ caſu ſine dubio augẽtur dicta legata à ſubſtituto data: vt. ſ. ea. l. §. qui filium. ibi, quòd ſi extranei hæredis &c. Viuianus.

d *Ratione*. cum nil ei remanſerat, tot erant legata. Accurſius.

e *Præſtiterit*. erat ergo grauata vltra dodtantem: ita quòd nihil remanebat ei. Accurſius.

f *Exhauſtus*. non adeo vt ſemis cohæredis: quia apud cohæredẽ nil de quarta remãſerat, & ob id eã integrã de legatis à ſe relictis detraxerat: & ideo quia non ſic erat grauata pars pupilli, legata relicta à cohærede in aliquo augentur, & pro rata omniũ legatorum ſit vna contributio. Et not. quòd dicit exhauſta pars pupilli: licet aliquid remaneat vel minus quarta, vel quarta. ſic. C. de inof. do. l. cũ donationib⁹. ſecundũ Azo. Sed cõtra. ſ. e. l. in ratione. §. quæſitum. ſed dic vt. ſ. e. l. quod ſi alterutro, vel ſecundũ H. quod dicit impubere mortuo. ſ. antequã habeat hæreditatẽ. & quod dicit poſtea, contributis legatis, ſub. omnibus. & cõcor. ſ. e. §. qui filium. &. l. quod ſi alterutro. vel dic ꝙ mortuus eſt poſtquã adiuit hæreditatem. & quod dicit, cõtributis legatis, ſub. his quæ relicta ſunt ab ipſo in pupillaribus tabulis. i. in ſubſtitutione, nõ his quæ

interſit, exhæredatus filius ex ſubſtitutione fratri ſuo hæres exiſtat, an alio modo: vel ex eo [a] apparet, quòd aliàs ab eo legare pater potuit, aliàs nõ potuit. [b] Eſt igitur rationi congruens, ne plus [c] iuris circa perſonam ſubſtituti teſtator habeat, quàm habuerat in eo cui eum ſubſtituebat.

Si portio minus grauata accedit portioni magis grauata ex ſubſtitutione pupillari: locus eſt contributioni, ſicut ſi accederet ex vulgari. Bartolus. B

[f] Cohęres pupillo datus ſi pro parte ſua legata, habita legis Falcidiæ ratione, [d] pręſtiterit: [e] deinde impubere mortuo ex ſubſtitutione hęres extiterit, & ſemis pupilli legatis exhauſt⁹ [f]

A relicta erant ab eo in principalibus tabulis. & hoc eſt quod dicit ſ. eod. l. in ratione. §. quæſitum. ſecundum Hug.

g *Nec aliter augebuntur*. ſ. per pupillarem hæreditatem quæ non adeo erat grauata vt mea, vt ſtatim dixi. ſi enim nil de hæreditate mea apud me vel pupillũ remanſiſſet, qualiter mea legata per partẽ ſuã vel ecõuerſo dicerẽtur augeri, vel quãdo fieret contributio?

h *Soluerit*. hic ergo pupillarem ſubſtitutionẽ aſsimilat vulgari. Azo. & facit. ſ. ea. l. §. qui filium. ibi, quòd ſi extranei & c. Accurſius.

eſſet: ex integro legis Falcidiæ ratio ponenda erit, vt contributis legatis quæ ab ipſo, & quæ à pupillo data fuerãt, pars quarta bonorũ apud eũ remaneat. Licet enim pupillo hæres exiſtat, tamen circa legem Falcidiam perinde ratio habetur ac ſi patri hæres extitiſſet: nec aliter augebuntur [g] legata quæ ab ipſo vltra dodrantem data fuerant, quam augẽtur cùm ex parte hæres inſtitutus, & cohæredi ſuo ſubſtitutus, deliberante cohærede legata habita ratione legis Falcidiæ ſoluerit, [h] deinde ex ſubſtitutione alterã quoq; partẽ hęreditatis acqrat.

Si perplexitas contingat ex accidenti præter teſtatoris propoſitum: ſecundũ men-

[Q]*Vi quadringẽta.*] CASVS. Seius habens fundũ valentem. c. aureos, & habens in bonis quod valeat alios. ccc. & ita habens in bonis. cccc. fecit teſtamentũ, & inſtituit ſibi hæredẽ Gaium, & quibuſdã legauit. ccc. deinde ſundum prædictum legauit tibi Titio ſub hac cõditione, ſi legi Falci. in teſtamento ſuo locus nõ eſſet. & ita diſtribuit omnia ſua bona per legata, & poſtea deceſsit dictus Seius teſtator. modo quæritur, quid iuris ſit? i. vtrũ valeat dictum legatũ fundi, vel non? & vtrũ alia legata valeant, vel nõ? Et rñ. de ſtricto iure ꝙ iſta quæſtio non poteſt ſolui. & eſt iſta quæſtio illud quod vocatur apud dialecticos tractus. i. talis quæſtio ex qua ſemper cõcluditur reſpõdẽti. vnde quicquid cõſtituerim⁹ verũ eſſe in hac quæſtione, falſum reperiet. Et de hoc pono tibi exemplũ. nam ſi dictũ legatum fundi tibi datũ dicamus valere, locus erit legi Falci. cum nihil in hæreditate ſuperſit, valente dicto C legato fundi, & aliis legatis: & ideo deficiẽte conditione appoſita in dicto legato fundi, non debebitur tibi dictum legatum fundi. in dicto enim legato fundi fuit appoſita talis cõditio per teſtatorem vt dictum eſt, ſi legi Falcidiæ in teſtamento ſuo locus nõ eſſet. & cętera. rurſus ſi legatum valiturum non ſit, ideo quia prędicta conditio deficiat, nõ erit tunc locus legi Falcidiæ. quia eo caſu fundus legatus remanet in hæreditate, qui fundus capit quartã hæreditatis. poſſo ſi in prædicto caſu non ſit locus legi Fal. ergo extitit conditiõ appoſita legato fundi. ſi extitit conditio, ergo legatum fundi tibi Titio debebitur. & ita vt dixi, quamcũq; partem capias in hac quæſtione, reperitur poſtea falſa: & ita non videtur de ſtricto iure poſſe ſolui prædictã quæſtionẽ. de æquitate autẽ dicitur non valere dictũ legatũ fundi. præſumitur enim teſtatorẽ voluiſſe vt propter tuũ legatũ fundi non minuerẽtur legata cęterorum quibus legauit. ccc. cum enim dixit teſtator vt habeas fundum ſi legi Falc. locus non erit, præſumitur velle quòd ſi Falc. haberet locum te habente fundi legatum, dictũ legatum nõ valeat, & ita præſumitur voluiſſe teſtatorẽ vt ex legato fundi deducerei Falci. & pro ipſo legato fundi & pro omnibus aliis legatis extracta Falci. ergo prędicto modo ex dicto legato fundi nihil rema- D net in eodẽ fundo: & ideo, vt dictũ eſt, non valet de æquitate dictum fundi legatũ. & hoc vſq; illuc, quid ergo dicemus & c. vbi ponit talem caſum: Pone ꝙ prædictus Seius habẽs in bonis. cccc. legauit quibuſdã ducenta, & tibi Titio legauit alia ducenta ſub prædicta conditione. ſ. ſi legi. Fal. locus nõ eſſet. & ita pręſumitur voluiſſe ita demũ valere tuũ legatũ, ſi de eo tuo legato nõ detrahatur Fal. pro eodẽ tuo legato ducentorũ, & pro aliis ducentis legatis taliter alij quòd dicta ducenta aliis legata nõ minuantur aliquo modo per Falci. modo quæritur, vtrum debeat ſic in hoc caſu ſeruari ſicut dixi præſumi dictũ teſtatorẽ voluiſſe. i. vt tu Titi⁹ patiaris Fal. tui legati, & Fal. pręcedentiũ ducẽtorũ alij legatorũ: vt ſic auferantur tibi. c. pro Falc. omniũ legatorũ, & alia. c. tibi remaneant. Et reſpõdetur ꝙ de ſtricto iure nõ poteſt hoc procedere. nam extitiſſe legati tui prædicti conditionẽ vt totũ legatũ tibi debeatur, & iniquum, & contra teſtatoris voluntatẽ eſt: quia ita demum voluit teſtator te habere ducenta, ſi locus non eſſet legi Falc. ſed te habente. cc. habet locũ lex Falci. hærede non habente quartam hæreditatis. ergo contra voluntatẽ teſtatoris fuit vt habeas tota ducenta. Itẽ defeciſſe tui legati conditionẽ, vt nihil tibi de eo debeatur, & iniquũ, & contra teſtatoris voluntatẽ eſt: quia

te nihil

BIU Cujas

te nihil habente hæres haberet dimidiã hæreditatis.i.illa ducẽta quæ tibi relicta erant,& sic haberet vltra quartam: quod testator videtur noluisse,immò videtur voluisse ꝙ illud quod supereſt à quarta totius hereditatis detrahẽda,tantũ de tuo legato tu habeas, vt dictũ est.ité & ꝙ parté habeas de tuo legato,& parté nõ.quod quidem vertitur hic in quẽstione:vt dictũ est, & non congruit rationi: quia necesse est secundũ iura totius tui legati conditioné prædictam eidem legato appositã extitisse, vel defecisse, vt sic non existat pro parte,& deficiat ꝓ alia parte legati.per pũctum ergo iuris siue de iure stricto non potes habere totum legatum tuum, nec cadere vt nihil habeas, nec habere partem,vt probatũ est. Est igitur temperanda ista quæstio per exceptionem doli mali.s. vt te petẽte ab hærede totum tuum legatum.cc. ipse posit opponere tibi dictã exceptioné doli mali pro.c.quæ dicet se velle retinere ex dicto legato tuo pro Fal. omnium legatorũ:quæ c.sunt dimidia tui legati,& sunt quarta totius hæreditatis: & sic consequeris tantum.c.sicut videtur voluisse testator: vt.s.dixi.bene tamen posset testator talia verba ponere in testaméto suo, quòd etiã per punctũ rationis tu Titi[p] legatari[p].cc.relictorũ tibi sub dicta cõditione patieris Fal. omnium legatorum:& ita non habebis nisi.c.& alij legatarij.cc. integra:puta si ita dicat:Sempronio & Cornelio lego.cc.& Titio alia.cc.sub conditione,si legi Falci.locus non erit in testaméto meo.& si quid amplius legaui quàm per legem Falcid.licet legare.i.vltra dodrantem hæreditatis meę,tunc quantum deduci oportet de legatis ad supplendum quadrantem hæreditatis, hæres meus damnas esto dare sibiipsi hæredi ex eo legato ducentorum quod dicto Titio dedi.Viuianus.

a *Locus non esset.* & sic nihil hæredi remaneret, si hoc legatum valeret.

b *Quid iuris est.* [a].i.an valeat legatũ conditionale.Accursius.

c *Qui.* si habeas,qui,dic eius tractus,qui &c.si habeas,quæ,plana est.& semper dic, dicitur.id est,nominatur.dicitur enim apud dialecticos tractus illa quæstio de qua semper concluditur respõdenti.sed apud Isido. dicitur tractus vnius rei multiplex expositio. Accursius.

d *Namque.* nunc exemplificat.

e *Conditio deficiat.* quia locus sit legi Falcidiæ.

f *Legi.* quia præstatur legatum nõ detracta Falci.cum.c.habeat nomine Fal.sed si legi Falci.locus non est, ergo extitit conditio: ergo legatum debetur.& hoc subiicit.

g *Cum autem.* nunc soluit.

h *Appareat.* præsumptiuè.

i *Cæterorum.* quibus relicta sunt.

k *Sub eadem conditione.* scilicet si legi Falcid. in testamento locus non erit.

l *Rationi non congruit.* .s.stricte.& quare non,statim subiicit.

m *Quando.* pro,quia.

n *Ergo per exceptionem.* id est,de æquitate. [b]

o *Tota ea res.* in secundo [c] casu,nõ in primo:vt ita repellatur, [d] si petat vltra quàm præstandum sit detracta Falcidia sui legati,& cæterorum ex suo legato.Sed quare in superiori in totum nõ vacuit legatum conditionale.hic autem præsumitur idem per omnia voluisse testator.quod quidem bene procedere potest.nam ex legato conditionali bene potest deduci quarta pro ipso legato, & pro cæteris.& hæc est ratio quare valet hic legatum.

p *Cum quis.* testator.

q *Consequi.* id est,fieri, scilicet quòd vnus legatarius patiatur Fal. sui legati & alterius:vt in nostro casu videtur voluisse.

r *Oportet.* vel non est hic punctum,sed.j.dedi.vel melius sit hic.& qđ subiicit, ex eo &c. determinet sequentia, & non præcedentia.& secundum hoc dic,deduci oportet scilicet ex legatis cæterorũ.& adde quod not.supra, eo. l.si in testamento. quæ videtur cõtra. *ADDIT O.* Immò concordat,quia hic & ibi grauantur alij legatarij ex eo quòd de alio nõ detrahitur ex dispositione testatoris.secus si legis.Barto.Pau.& Alexander.

Qui ducẽta in bonis.] *CASVS.* Seius habẽs in bonis.cc.fecit testamentum,& instituit sibi hæredem Gaium: & mihi.c.pure legauit, & tibi Titio legauit alia c.sub conditione, si naꝰ † *Pulchrè* uis ex Asia venerit. & *Alc. in hũc* postea decesit idé testator, & postea Gaius *§.li.para.* adiuit hæreditaté suã, *6.cap.6.* & postea extitit dicta conditio tui legati.intantũ tamen est dilatus euentus dictæ cõditionis,ꝙ ex dicto tuo legato percepit hæres nomine fructuũ.xxv.quæ.xxv.debet idé hæres computare sibi in quartam:vt.s.eo.l.quod de bonis.§.fructus.quarta autẽ hæreditatis debebat esse.l.cum in hæreditate essent ducenta,vt dictũ est. vnde cum hæres iam haberet.xxv.debet habere à nobis legatariis alia.xxv.Ité & debet à nobis habere fructus quartæ suæ qui sunt ex quarta percepti à tempore mortis testatoris vsque ad hoc tempus quo trahitur ratio legis Falcid.vt dicto.§.fructus.qui fructus quartæ pone capiunt.v.& ita debet habere.xxx.hæres. id est.xxv. pro residuo quartę,&.v.pro fructibus quartę.modo quæritur. vtrũ dicta.xxx.debeamus ego & tu conferre pro ęquali parte,id est ego.xv.& tu.xv? Et dixerũt quidam quòd sic:quia tantũ fuit mihi legatum quantũ tibi,& non plus,nec minus: quia cuilibet nostrũ fuerunt legata centũ.ipsi tamen male dicũt:quia licet eandẽ quãtitaté acceperimus nomine legati,tamen manifestũ est aliquantulum vberius esse meũ pure legatum quàm tuũ cõditionale.quare statuendum est tanto minus videri esse in tuo legato cõditionali quàm in meo,puta quantum ex fructibus dicti tui legati hæres recepit. recepit autem. xxv. vt dictum est. & ita debet reputari tuũ legatum esse.lxxv. & meum centum . habeo ergo ego in meo legato quatuor vicibus. xxv. & ita.c.tu autem non videris habere in tuo legato nisi tribus vicibus.xxv.& ita lxxv.& ita videtur plus esse in meo legato quàm in tuo quarta pars. secundum ergo istum modum debemus conferre hæredi dicta. xxx. quæ habere debet, scilicet vt de dictis.xxx.fiant septem partes: de quibus septẽ partibus ego debeo conferre hæredi quatuor partes , & tu tres de xxviij.ergo de dictis.xxx.debeo ego conferre.xvj.& tu.xij.restãt duo,quæ ponamus valere.xiiij.certe de illis.xiiij.ego.viij.conferam,& tu.vj.& ita inuenitur quòd hæres habet.lv. & secundum hanc positionem expone totam literam,& non mireris quòd hæres computat sibi in quartam.xxv. quæ recepit ex fructibus legati conditionalis: quia testator non dixit quòd hæres lucraretur fructus,imò simpliciter dicta legata reliquit, vt dictum est.Si autem dixisset quòd hæres lucraretur fructus legati conditionalis non computaret eos sibi in quartam , vt colligitur in dicto.§.fructus. & ideo debemus nos legatarij cõferre ei integra.l. nomine quartæ,& fru-

tem testatoris diuimitur. Bartolus.

LXXXVIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

QVi quadringẽta habebat, trecenta legauit: deinde fundũ tibi dignũ centum aureis sub hac conditione legauit,si legi Falcidiæ in testamento suo locus non esset. [a] Quæritur, qd iuris est? [b] Dixi τῶν ἀπόρρων hãc quæstionẽ esse: ꝙ [c] tractat[p] apud dialecticos τῆ ψευδομένου dici. Etenim quidquid cõstituerimus verũ esse, falsum reperietur.nãq; [d] si legatũ tibi datũ valere dicamus, legi Falcidiæ locus erit: ideóq; deficiẽte cõditione nõ debebitur.Rursus si quia cõditio deficiat, [e] legatũ valiturũ non sit:legi [f] Falcidiæ locus nõ erit.Porrò si legi [Falcidiæ]locus nõ sit,existẽte conditione legatũ tibi debebitur. Cùm autẽ [g] voluntatẽ testatoris eã fuisse appareat, [h] vt propter tuum legatum,cæterorum [i] legata minui nollet: magis est vt statuere debeamus tui legati conditionẽ defeciſſe. Quid ergo dicemus si ducenta legauit, & tibi similiter sub eadẽ conditione [k] ducẽta legata esse proponãtur? Nam aut extitisse, aut defeciſſe legati tui conditionẽ [dici,] vt aut totũ, aut nihil tibi debeatur:& inquũ, & cõtra voluntatem testatoris existimabitur.Rursus partem deberi, rationi nõ congruit: [l] quando [m] necesse est totius legati conditionem vel extitisse,vel defeciſſe.Ergo per exceptionẽ [n] doli mali tota ea res [o] temperanda erit.Quare cùm quis [p] tale quid consequi [q] velit, sic consequetur, *Si quod amplius legaui vel legauero, quàm per legem Falcidiam licebit: tum quantum ad supplendum quadrantem deduci oportet,* [r] *ex eo legato quod Titio dedi, hæres meus damnas esto dare.*

Vsuræ quæ percipiuntur de quantitate legata pendente conditione, debent in Falcidiam imputari: & quod deest ab omnibus legatariis,pro rata suppletur. Bartolus.

QVi ducentas in bonis relinquebat,legauit mihi centũ præsenti die:tibi æquè centum sub

BIU Cujas

a *Et bene quoad hoc quod hic dicitur quòd suppletio debet fieri aequaliter à legatariis: in alio non corrigitur:* scḋm *Bar. Pau.& Alexan.*

b *Displicet quia violat literā scūdū Ale.*

k *Et bene in hoc.Pau. & Alexā. sed quantū ad hoc Io. videtur recedere à sua opinione.*

l *Approbat p Bar. Pau.& Alexan.quia Azo rectè*

tæ,& fructus dictorum.l.qui pone capiunt.x.& tunc erit hic quæstio, an dicta.lx.debeamus ei cōferre pro æquali parte.i.ego.xxx. & tu.xxx.Et quidam dixerunt q̄ sic:sed verius est q̄ non:imò debent esse septem partes de dictis.lx.& de dictis septē partibus ego debeo conferre quatuor partes, & tu tres. vnde si ponas q̄ quælibet pars dictarū septem partiū valeat vnam libram,ego debeo cōferre quatuor libras, & tu tres.Viuianus.

a *Ita tamen.*i.in tantū dilatus est conditionis euentus,vt &c.

b *Reciperet.*id est,perciperet hęres institutus interim,id est,pendente conditione.

c *Habenda erit.* secūdū quosdā:sed corrigitur[a],vt subiicit. Azo.

d *Vigintiquinque.* scilicet ego.xxv.tu.xxv. & sic æqualiter, quod statim corrigitur,secūdum Azonem.

e *Medii.*quę sunt.cc.quę debet habere hęres.

f *Efficient quinque.*in cuiusque legatarij personá secundū Ioan.vel dic inter vtrumque secūdū alios.dic ergo q̄ prima opinio est secundum quosdam q̄ hęres qui debet habere. l.& v.pro fructib⁹,pro quo libet habeat ea æqualiter ab vtroque,& iterū habeat amplius illa.xxv. quę lucratus est pendēte cōditione: quia fructus post mortē proueniens non minuit Falcid. d vt.s.e.l.in quātitate.j.respō. e & secundū hoc quod subiicit xxx.sunt conferenda.s.à quolibet computato fructu. Item quod subiicit, quidā putant quinadena.i.bis.x.& bis.v.hoc est.xxx.quilibet det.sed in hoc corrigitur:quia nō est æqualiter f quilibet nostrū grauatus: cum nō æqualiter oneretur. Vel secundū Io.prima opinio fuit q̄ illa.xxv.quæ habuit hæres cōditione pendente, accepisse[g] videatur à legatario cōditionali nomine Fal.ac si de bursa sua numerasset legatari⁹ cōditionalis:& suppleat ad vna.v.quę desunt.i.fructum quartæ.& alter legatarius prętet.xxv.& fructus quartæ.i.v.hoc tamen corrigitur, & statuitur vt illa.xxv.quæ lucratus est hæres,tanquā hæreditaria cōputentur in quartā:& vtrique legatario ꝓficiant ad minuendā Fal.vsq; in diem in qua fit cōputatio: vt.s.e.l.in quantitate.§.fi.illa forte ratione,quia legatum cōditionale videtur esse minus altero puro etiā ab initio intantū inquantum lucratus est hæres: hoc est in hac quæstione in quarta sui parte.& ita purum legatum excedit conditionale in lucro.s.in quarta:ergo & in onere præstationis ex eo quod de quarta restat, debet excedere in quarta.restant autem.xxv.& fructus vtrorūque xxv.i.x.ergo.xxxv.& hęc diuidētur h in septē partes:ego quatuor, & tu tres cōferamus.& secundū hoc quod dicit, conferre debeamus.i.debeam i. & quod dicit, efficient quinque.s.pro parte mea.

i *Displicet quia violat literā scūdū Ale.* Item quod subiicit, triginta conferenda: non dico à quolibet. Quinadena.i.quindena à quolibet. & secundum hoc melius k dices fructum quartæ esse quinque inter vtrumque.

g *Male recitat opinionem primā positam in tex.Alex.* *Quod minimè.*scilicet quòd ego solus conferam, vel q̄ æqualiter conferam & propter prædictas ineptias dicit Ioan. hanc legem errare. Sed quid si nihil percepit hæres? Respon. non imputatur ei: æstimatur tamen meum legatum maius tuo inquantū lucrari potui ego legatarius cōditione pendente. & ideo mea præstatio quā facio pro Fal.intantū debet excedere tuam.verū est tamen te capere.c.& me.c.Ité nota aliud in fructibus cōditione pēdente perceptis: vt.s.e.l.in quantitate. quàm in allo cōmodo pecuniæ: vt hac.l.Item non potest dici vt hæc lex dicat de quarta Trebel.quia hic erant singularia relicta.& hoc secundū Io.tu dic secundū Azo l. quòd prima opinio est.quòd.xxv.& eorū fructus daret quilibet legatarius purus & cōditionalis:&.xxv.quæ percepit hæres,cōputat in Fal.integram:& sic desunt.xxx.quæ quisque conditione.post aliquantū temporis extitit cōditio:ita tamē[a], vt ex reditu eius summę quę tibi relicta est,non amplius q̄ vigintiquinq; reciperet[b]. Legis Falcidiæ ratio ita habēda erit[c] hęredi,vt vigintiquinq; [d]cōferre ei debeamus,& amplius fructus quinquaginta medij[e] temporis:qui,verbi gratia,efficient quinque[f]. Cum igitur triginta sint cōferenda, quidam putant quinadena ab vtroq; nostrum cōferenda esse: quod minimè[g] verū est. licet enim eandē quantitatem[h] acceperimus, manifestum tamen est aliquanto vberius esse meum legatum. Quare statuendū erit tantò minus[i] in tuo legato esse, quantū ex fructibus eius hæres perceperit.secundū quod in proposita specie cōputationē ita iniri oportet,vt ex septem partibus[k] ego quatuor,tu tres cōferam⁹:quoniam quidem quarta pars[l] amplius in meo q̄ in tuo legato est.

Legatum alimentorum defalcat Falcidiam. Bartolus.

A pro æquali portione soluet: quod falsum est, imò omne quod no mine Fal.debet prælari, diuiditur in.vij.partes.quatuor purus,& tres cōditionalis præstat: quia suum legatum à puro exceditur in quarta,vt dictum est:& prętерea quod lucratus est,habebit sic nec cōputet in Fal. sicut nec cæteros prouentus: vt.s.e.l.in ratione.j.respō.&.l.in quātitate.j.respō.& secundum hoc[n] vna.v.tantū ficte erant in fructibus.Ac. *Quantitatem.* pro parte cuiusque.

i *Tanto minus.*facit.s. eo.l.in quantitate.§.in diem.

k *Partibus.*Io dicit q̄ in duobus[o] corrigitur superior sententia. primo quia dicit[p] legatarios æqualiter cōferre debere.secūdo quia nō[q] sed hoc vltimū falsum est q̄: vt.s.patet.

l *Quarta pars.* secundum Io. diuide quòd cum.xxx. fuerint cōferenda secundum eum: ex his ego.xvj. tu.xij. cōferes: & sic remanēt duo quæ valēt.xviij. ex quibus ego.xviij.[s] prestabo:tu.vj.[t] & me[u] rito,quia meū legatum tanto est maius q̄ tuum dde bonis.§.fructus.&.j.

B Maximo, vsuras præstaturū eū qui frustrationis causa beneficiū legis Falcidię implorauit[o].

Qui repudiat id quod quartam minuit, quartam non deducet. Bartolus.

C

LXXXIX. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

DIui Seuerus & Antoninus rescripserunt pecuniā relictam ad alimenta puerorū,[legi] Falcidiæ subiectā esse[m]: & vt idoneis nominibus[n] collocetur pecunia,ad curam suā reuocaturū præsidē prouinciæ[p].

Diui Seuerus & Antonin⁹ generaliter rescripserūt Bononio Maximo, vsuras præstaturū eū qui frustrationis causa beneficiū legis Falcidię implorauit[o].

Qui repudiat id quod quartam minuit, quartam non deducet. Bartolus.

XC. FLORENTINVS libro vndecimo Institutionum.

SI hęres cuius fideicōmissum est vt accepta[p] certa pecunia hęreditatē restituat,à volūtate eius qui testamētum fecit, discedat[q], & postea legis Falcidię beneficio vti volet:etsi nō detur[r] ei[id]quo accepto hęreditatē restituere rogatus est,tamen fideicōmissum[s] restituere cogi debet:quoniā quod ei paterfamiliæ dari voluit,legis Falcidiæ commodum præstat[t].

m *Esse.* propter fauorem videbatur contra:vt argu.C.ad.l.Falcid.auth.similiter.

n *Hominibus.* ad vsuras, vt inde alantur. ad quod.s.de ali.lega.l.iij.§.j.sed hodie cōtra: vt no.C.de admini.tut. auth.nouissime.

o *Imploraut.* facit.C.de vsur.l.j.&.s.de leg.ij.l.si quis seruo.

p *Accepta.* à fideicommissario.Accursius.

q *Discedat.*nō accipiendo illud quod est dandū causa implendę cōditionis. Item in alio,vt subiicit,quia vult quartam retinere.

r *Et si non detur.* quia non accepit[x].dari tamen debet etiā si cōactus adeat: vt.s.de cōdit. & demō.l.qui hæredi.§.j.& dic vt ibi.

s *Fideicommissum.* id est,fideicommissariam libertatem.

t *Præstat.* sic ergo cōputatur datum causa implendæ cōditionis

ad Trebel.l.mulier.§.si hæres.&.s.eo.l.circa legem.

DIui Seuerus.] CASVS. Institui mihi hæredē Titium,& multa legata ab eo reliqui: inter quæ reliqui.c.vt inde haberent alimenta tres pueri qui erant filij cuiusdā mei amici. nunquid habent locum lege Falcid.detrahetur quarta de dictis.c? & dicitur quòd sic,& tres partes dictæ pecuniæ debent collocari apud idoneos homines qui eam bene custodiant, & ex eius fructibus dent alimenta dictis pueris.Sed quid si dictus hęres implorauit beneficium.l.Falc.ad hoc vt differret solutionem dictorum legatorum? certè eius temporis præstabit vsuras legatariis.Viuianus.

ADDITIO. nominibus,reposuimus ex Pand.Flo.i.debitoribꝰ.

SI hæres.] CASVS. Institui mihi hæredē Gaium,cum haberem in bonis.cccc.& rogaui eum per fideicō. vt restitueret hęreditatem meā Titio acceptis.c.ab eodē Titio, & postea decessi.hæres autē meus prædictus recessit à volūtate mea volendo accipere quartam Trebellianicā in restitutione hæreditatis:& volendo accipere dicta.c.à Titio fideicōmissario. nunquid potest hoc facere? Et dicitur q̄ non,imò altero debet esse cōtentus.vnde accipiendo quartā Trebellianicā debet cogi restituere Titio fideicōmissario hęreditatis tres partes eius quāuis non detur ei ab eodem Titio illud quo accepto hæreditatē restituere rogatus est:quoniā cōmodum legis Falcidiæ.i.dictæ quartæ Trebellianicæ præstat eidem hæredi illud quod ei hęredi ego paterfa.dari volui per dictum Titium.volui autem dari.c.vt dictum est.& quarta Trebellianica est.c.cum haberem in bonis quadringenta vt dixi.Viuia.

x *Si tamen non detur.* quia non accepit[x].dari tamen debet etiā si cōactus adeat: vt.s.de cōdit. & demō.l.qui hæredi.§.j.& dic vt ibi.

BIU Cujas

in quartam Trebellia. quod ſecus eſt in quarta iure inſtitutionis: vt.ĭ.l.proxi.§.ſed & quod.&.§.ſeq.

In quartam.] CASVS. Hæc.l.vult aſsignare differentiam inter quartam iure inſtitutionis debitam hæredi,& Trebellianicam:& loquitur de quarta iure inſtitutionis in prin.vſque ad verſic.ſed in fideicõmiſſaria &c. & in.§.ſi quid vero implendæ &c.vſque ad finem legis. in dicto autem verſic. ſed in fideicõmiſſaria &c. vſque ad.§.ſi quid vero &c.loquitur de quarta Trebellianica.ponit etiam vnam cõuenientiam inter dictas duas quartas in verſi. pro ea parte &c.vſq; ad verſi. ſed ſi accepta &c. dicit ergo in princ.& in dicto.§.ſi quid vero implendæ &c.q̃ in quarta iure inſtitutionis debita imputantur hæredi illæ res quas accepit iure tantum hæreditario, non autem illæ res quas accepit iure legati vel fideicommiſſi, vel cauſa implendę conditionis interpoſitæ alicui legatario.& ita aliis legatariis nõ proderũt in ratione legis Falc.& ideo ſi prædiũ valẽs.c. legauerit defunctus Titio ſi ipſe Titius.l.hæredi dederit,computatio legis Falc.debet fieri ac ſi.c.eſſent legata dicto Titio,& ipſe non eſſet rogatus dare hæredi.l.& ita dicta.l. hæredi per Titiũ data debent haberi extra hęreditatem,ne cõputentur in quartam ipſi hęredi.In verſi.auté.ſed in fideicõmiſ.&c. dicit q̃ in quarta Treb.cõputantur hæredi legata & fideicõmiſſa & perceptiones & deductiones quas percepit à cohærede ſuo in pecunia,nedũ ea quæ habet iure hæreditario.ſed & ſi accepta pecuniã à generali fideicõmiſſario ſit rogatus ei hęreditaté reſtituere,illa pecunia imputatur ei in quartã Trebellianicã.Sed & ſi hęres qui rogatus eſt reſtituere hęreditaté Titio,percepit pecuniam à Scio,cui Seio teſtator legauerat aliquid ſi daret hęredi pecuniã, puta centũ.illa.c.cõputabit ſibi hęres in quarta Trebellianica.In verſic.autem pro ea parte vero &c.dicit q̃ ſi hæres rogatus reſtituere Titio ſuam partem hęreditatis,percepit aliquod legatum in ſpecie cõſiſtens(habebat enim cohærede pro ea parte dicti legati quam accepit à cohærede ſuo)nõ computat ſibi in quartam Trebellianicam.pro ea verò parte dicti legati quam accepit à ſeipſo, bene imputatur ei in dicta quarta : quia iure hæreditario eam capit.& eſt ratio in hoc caſu extra literam : quia abſurdũ eſſet q̃ in eadẽ re quaſi iure legati,& quaſi iure hæreditatis cõputet in quarta.argu.ĭ.devſuc.eum qui.ſcis enim q̃ cũ cohæredi alicui ſpecies prælegatur, partem eius capit iure hæreditario,& partem iure legati à cohærede, vt dixi.ŝ.de his quibus vt indig. eum qui.§.pro parte. & ita propter dictam rationem vides quòd in hoc vltimo dicto cõuenit quarta Trebel. cum quarta iure inſtitutionis debita: quia in hoc vltimo dicto dictum eſt quòd illud quod capit eo hæres à cohærede in legato in ſpecie conſiſtente, non computat ſibi in quartam Trebellianicam.Viuianus.

a *Debet.* ex ſingularibus relictis.Accurſius.

b *Legati.* vt &.ŝ.eo.quod autem. niſi in caſu, vt ibi.

c *Conditionis.* vt &.ŝ.eo.l.id autem.niſi in caſu,vt ibi. ADDITIO. Dic q̃ propriè non eſt fallentia,ſed eſt concordans ſecundum Alexan.hic: licet aliter dicat ibi.

d *Id ei imputatur.* cum recipit ab extraneo[a] corpus vel pecuniã. ſecus cum à cohærede corpus : vt ſtatim dicam. & eſt ratio inter hunc & ſuperiorem caſum: quia ibi ſuſtinet onera hæreditaria in totum : hic pro quarta.

e *A cohærede.* hic diſtingue : quia aut hæres vult detrahere de ſingularibus relictis, aut de vniuerſitate: quia de ea reſtituenda ſit grauatus.primo caſu quæ cœpit iure hæreditario[b], computantur in Falcid.quæ vero alio modo, præcipua habet: niſi in caſu: vt.ŝ. eo.l.quod auté. ſecundo caſu quicquid quocũque iure acceperit, in quarta imputatur. verũtamen refert largiter vtrum à legatario,

In Falcidia imputatur quod iure hæreditario capitur: ſed in Trebellianica imputatur quicquid quocumque iure iudicio defuncti informiter capitur.id vero quod diſformiter, hoc eſt partim iure hæreditario, partim alio capitur : pro parte hæreditaria tantum imputatur. Bartolus.

XCI. MARCIANVS libro tertiodecimo Inſtitutionum.

IN quartam † hæreditatis quã per legem Falcidiã hæres habere debet [a], imputantur res quas iure hęreditario capit,nõ quas iure legati [b],vel fideicommiſſi, vel implendæ conditionis [c] cauſa accipit. nam hæ in quartam non imputantur. Sed in fideicommiſſaria hæreditate reſtituenda, ſiue legatum, vel fideicommiſſum datum ſit hæredi,ſiue pręcipere vel deducere vel retinere iuſſus eſt,in quartam id ei imputatur [d]:pro ea verò parte quam accipit à cohærede [e], extra quartã,id eſt quod à cohærede accipitur. Sed & ſi an vero à cohærede percepit aliquid. quod à legatariis cepit, in quartam cõputatur.quę vero à cohærede,diſtinguitur vtrum fuit pecunia,an ſpecies,vt equus.nam ſi pecuniã acceperit, totã ſibi [c] computat in quartam : vt.C.fami. erciſcũ.l.filium. &.ĭ.ad Treb. l.deducta.§.nummis.ſi vero ſpeciem accepit,pro parte cohæredis non imputat : pro ſua vero parte in quartam imputat [d]:quia iure hæreditario capit : ſed in Falci.inſtitutionis iure etiam in pecunia à cohærede habita non cõputat niſi quod habet hæreditario iure : vt.ŝ. eo.l.id autem.Sed quare ſecus in corpore prælegato quàm in pecunia vel quàm in corpore habito ab extraneo? Reſpõ. quia abſurdum eſſet q̃ in eadem re [e], & quaſi iure legati, & quaſi iure hæreditario cõputat in quartam: vt argu. infra, de vſuca.l. eum qui.

Sequũtur Bar. Pau. & Alex.

Idẽ præ- ſcrib. ſi eſt ſpecies hæredita- ria.

Appro- batur per Bart.

accepta [f] pecunia hæreditatem reſtituere rogatus ſit : id quod accipit, in quartam ei imputatur, vt diuus Pius cõſtituit.Sed & quod implendæ conditionis cauſa fideicommiſſum hæredi datur [g], in eadem cauſa [h] eſſe admittendum ſciendum eſt. Si quid verò implendæ conditionis cauſa hæres accipiat à legatariis [i], in Falcidię cõputationẽ non prodeſſe:& ideo ſi centum prædiũ legauerit defunctus, ſi quinquaginta hęredi legatarius dederit: centũ legatis [k] computationem fieri, & quinquaginta extra hæreditatem haberi,ne in quartam ei imputentur.

Legata facta à milite tempore militiæ non defalcantur ſi decedat in militia, vel poſt miſsionem à militia intra annum : ſecus ſi legata ſint facta poſt miſsionem à militia, vel etiam prius ſi decedat poſt annum à die quo miſſus eſt à militia. Alexan.

XCII. MACER libro ſecundo de Re Militari.

Sililes.] CASVS. Seius miles exiſtens in militia fecit teſtamentum, & inſtituit ſibi hæredẽ Sempronium, & iuſsit eidem hæredi in dicto teſtamento vt tibi Gaio reſtitueret dimidiã hæreditatis.& poſtea fuit miſſus de militia,& intra annum miſsionis fecit codicillos:& in dictis codicillis rogauit dictum hęredem vt reſtitueret Titio alterã partem hæreditatis. & poſtea deceſsit dictus Titius, & Sępronius poſtea adiuit eius hæreditaté. poſtea tu Gaius & etiam Titius qui eſtis fideicõmiſſarij,petitis ab eo hærede vt reſtituat vobis cuilibet pro dimidia hæreditatem.& ipſe bene vult vobis reſtituere,retenta tamẽ quarta Trebellianica.Quæritur,nũquid poſsit retinere dictam quartam? Et diſtinguitur: aut dictus miles deceſsit poſt annũ miſsionis de militia, aut intra annum. Primo caſu retinebit hæres dictam quartam tibi & Titio prædicto.Et eſt ratio quare hoc caſu retinet:quia eo tempore dictus teſtator deceſsit, quo teſtamentũ eius prædictũ deſierat pertinere ad beneficium conceſſum militibus à principe: quia deceſsit poſt annum miſsionis,vt dictum eſt. Eſt autem beneficiũ prædictum tale, quia hæres non poteſt detrahere quartam militis qui fecit teſtamentum in militia decedẽte intra annum miſsionis de militia : vt.ŝ.e.l.ſi poſt miſsionem . Secundo autem caſu, id eſt, quando deceſsit dictus miles teſtator intra annum miſsionis, poterit hæres detrahere quartam ſoli Titio prædicto cui debebat reſtituere

a *Legatariis.* cæteris.nam ei qui dat,prodeſt [f] ne Falc.patiatur ſi tantum dat quantum eſſet ei detrahendum : vt.ĭ.e.l.filia.&.ŝ.eo.l. Neſennius.ĭj.reſpon. Sed argu.contra.ŝ.eo.l.ſi fundus.ſed poteſt dici [g] quòd ibi alij hæredi dare iuſſus eſſet.

Placet Bart. ſi illud quod eſt datum,ſuplet quartam,& pro ea cõueniatur ab hærede. aliàs ſecus ſecũdũ Alex.in.l. ſi fundus.ĭ. alle.

b *Centum legatis.* q.d. centum videntur eſſe legata. & ſecundum hoc fieri cõputationem cum legatariis nõ conſideratis quinquaginta datis hæredi [h], vt ſubiicit,&.ŝ.eo.l.ad veterani.§.ſi.Sed cõtra.ŝ.e.l.qui fundũ. in prin.ſed ibi iuſsit vẽdi,vt ibi dixi.& facit ad l.ŝ.de leg.ĭ.l.non amplius.in prin.&.ĭ.ad Treb.l.in fideicõmiſſariam.§.h Et no.hac.l.fieri differentiam inter quartam iure inſtitutionis, & Treb.Eſt & tertia quæ debetur iure naturæ,in qua quæ imputentur,no.in auth.vt cum de ap.cog.§.aliud. Eſt & alia quæ debetur arrogato: vt inſt.de adop.§.cum auté.Item alia quę debetur vxori ſuperſtiti pauperi : vt.C.vnde vir & vxor.auth. præterea. Item alia quæ debetur curiæ quãdo curialis ſit clericus: vt.C. de epiſc.& cle.auth.ſed neque curialem.Item alia:vt.C.quando & qui. quarta pars.l.ĭj. Item alia: vt.C.ad Treb. auth.contra rogatus.Item alia:vt.C.de repu.l.fin.Item alia:vt in auth.de triente & ſe.§.conſideremus. ADDITIO. Dic quòd ibi ſolum dicitur de duabus vncijs dandis filiis naturalibus tantum in caſu ibi poſito ſecundum Alexand.

Quartæ ſunt multiplices.

Et male. Bar.

Et bene. Bart.Pau. & Alex.

BIU Cujas

restituere dimidiã hæreditatis ex codicillis,& est ratio quare hoc casu potest dicto Titio dicta detrahi quarta, quia eo tempore fideicommissum prædictum eidem Titio relictum est in codicillis quo testator non poterat testari iure militari: id est, post missionem de militia,licet intra annum,vt dictum est. tibi autem Gaio subaudi, nõ potest detrahi quarta propter beneficiũ principis militibus cõcessum.Viuia.

a *Si miles.* facit.ff.e.l.si post missionem. &.j.e. l.fin.Accursius.

Acceptis.] CASVS. Seius habẽs in bonis quadringenta instituit sibi hęredẽ Gaium, & rogauit eũdem Gaiũ vt hæreditatẽ restitueret Mæuio acceptis ab eodem Męuio centum. Item rogauit eundem Gaium vt dictam pecuniam.f. c. daret Titio post mortẽ suam Gaij. & postea decessit dict⁹ Seius testator, & postea Gaius adiuit hęreditatẽ. venit modo Mæuius fideicommissarius, & petit ab eo vt restituat sibi hæreditatem, & offert centum. dicit hæres, bene accipio.c. & bene volo tibi restituere hæreditatem:volo tamen detrahere de hæreditate quartã Trebellianicam.dicit Mæuius,Tu nõ potes mihi detrahere quartã: quia ego do tibi.c.quæ bene capiũt quartam hæreditatis. nã in hæreditate non sunt nisi.cccc. dicit hæres, Tua allegatio esset bona si dicta centũ deberent remanere apud me, & meos hæredes. sed tu scis q̃ ego debeo restituere Titio post mortem meam, sicut testator me rogauit. modo quæritur,cuius allegatio debeat obtinere?Et dicitur q̃ debet obtinere allegatio hæredis. Modo insurgit iterum Mæuius, & dicit: Ex quo tu hæres detrahis mihi quartam de hæreditate,& ego volo tibi detrahere de.c.quæritur, nunquid possit? Et dicitur quòd non. Sed quid si dictus testator ita dixit dicto hæredi, Peto vt restituas hæreditatem Mæuio acceptis.c.& personam quæ daret hæredi.c.non nominauit, nec etiam rogauit hæredem vt Titio restitueret dicta.c.post mortem suam hæredis. nunquid hoc casu computabit sibi in quartam Trebellianicam dicta centum?Et dicitur quòd sic. si autem dicta.c.non sufficerent ad quartam hæreditatis, puta quia hæreditas esset vltra quadringenta, etiam plus acciperet hæres de hæreditate donec haberet quartam. Et est extra literam ratio quare in hoc casu computat sibi in quartam dicta.c.quia eadem.c.non fuit hæres alicui rogatus restituere, sicut fuit in primo casu, & quia generaliter omnia talia computãtur in quartam:vt.ff.in proxi.l.si hæres.&.l.sequenti.Viuianus.

** Flo. admitti Falcidia nõ potest.*

a Immo potius concor. scdm Imo. & Alexã. licet aliter Ange.

b *Quartam.* scilicet Trebel.in qua talia imputantur: vt supra, eod.l.in quartam.

c *Remanet.*non ergo videtur peruenire quod non durat: vt hic, &.ff.de condic. inde. l.eleganter.§.si quis. ibi, sed hic non videtur &c. Sed argu. contra.ff.de pig.act.l.nec enim[a]. & no.ff.de in rem ver.l.si pro patre.§.versum.Accursius.

d *Cui relicta est.* scilicet Mæuius. Sed quis alius vellet detrahere? Respon. b Mæuius de centum, quod non potest: vt hic. Item hæres de.c.Titio relictis,quod nõ potest, vt hic:& est ratio,quia hæres vt legatarius videtur habere hic.c.& sic no.pro nobis quòd legatarius nõ detrahit quartam,licet Bul.dixerit contra.quod dic vt no.ff.eo.l.pœnales.§.si Titio.Accursius.

b Et bene. Bar. Pau. & Alex.

e *Trebellianum.* vt scilicet totum aliud restituatur ex quo hæc centum sufficiunt ad quartam.

SI miles[a] testamento facto partem dimidiam hęreditatis suæ tibi restitui iusserit, deinde post missionem factis codicillis alterã partem Titio restitui rogauerit: si quidem post annum missionis suæ decesserit, & tibi & Titio hæres partem quartam retinebit: quia eo tempore testator decesit, quo testamentũ eius ad beneficium principale pertinere desierat. Si verò[is]intra annũ missionis decesserit, solus Titius deductionẽ partis quartæ patietur: quia eo tempore fideicommissum ei relictũ est, quo testator iure militari testari non potuit.

Si hæres non grauatur vt hæres, sed vt alius commodum sentiens, Falc.non deducetur. Bartolus.

XCIII. PAPINIANVS libro vicesimo Quæstionum.

ACceptis à Mæuio centum hæreditatem Mæuio restituere, pecuniámque post mortem suam Titio dare rogatus est. quãquam hæc centũ quartam[b] bonorum efficiant,tamen propter fideicõmissum sequens quartæ retẽtioni locus erit. tũc enĩ ex cõstitutiõe diui Hadriani Falcidiæ satisfacit ea quantitas, cum apud hæredem remanet[c]. sed Falcidiam patietur solus cui hæreditas relicta est[d]. nam in centum quę mortis causa capiuntur, admitti* Falcidiæ ratio non potest. Planè si quis ita scripsit, *Acceptis centum peto restituas hæreditatem.* neque personam dantis demonstrauerit: quasi retentam & præceptã pecuniam, si quartæ sufficiat, inducere Trebellianum[e].

Prælegata non imputantur in Falcidiã nisi quoad eum à quo percipiuntur. Bartolus.

XCIIII. SCAEVOLA libro vicesimoprimo Digestorum.

FIlio & filia scriptis hæredibus[f], singulis certa prælegauit, sed longè minus filiæ, cui etiam domum obligatam prælegauit cum instrumentis, & quidquid ibi fuerit: & adiecit hæc verba, *Sed ea conditione lego, vt quidquid æris alieni in ea domo[g] erit, Titius libertus filij mei exoluat, & sit eis vtrisque[h] domus communis.* Quæsitum est, si filia legis Falcidiæ beneficio vti volet[i] ad quartam retinendam: an ex hæreditate quæ ei relicta est, deducto ære alieno[k],eius quod superfuerit quartam consequi[l] debeat?Respõdit, iure quidem id postulaturam: verum non aliàs ea quæ ei data sunt,accepturam(si modò ea[m] quartam suppleant) quàm volũtati defuncti, soluendũ[n]* præstando, pareret.

Quod ab hærede debebatur,defuncto cõputatur in patrimonio, & cadit in fideicõmisso vniuersali sicut cætera bona hæreditaria. Alexand.

XCV. IDEM libro vicesimoprimo Digestorum.

MArit⁹ vxoris res extra dotem constitutas administrauit:eáque decedens ante ratione

Aci.l. Parcrgnũ quod me tangit pro cap.ff.l. mea parte, & de superfluo partis meæ hæredi prælata.

f *Hæredibus.* æqualiter.

g *In ea domo.* id est,pro ea domo obligata ad præstandum.

h *Vtrisque.* filio & liberto.R.

i *Vti volet.* de prælegatis fratri suo.

k *Aere alieno.* quod ipsa & frater suus præstare debent æqualiter: vt.ff.de hære.inst.l.ex facto.§.j.nõ autẽ quod præstat libertus.

l *Consequi.* retinendo.

m *Ea.* nam si minus est in prælegatis filio q̃ in quarta filiæ,deducet filia eaten⁹ quaten⁹ est minus.ad quod.ff.e.l.Nesennius.§.j.

n *Soluendum.* vt legata cohæredi. & ita licet communi iure detrahat Falci.filia tamen nisi totum soluat,non consequitur prælegata: vt.d.l.Nesennius.

Filio & filiæ.] CASVS. Seius habens filium & filiam in potestate, instituit eos sibi hęredes,& cuilibet eorum prælegata reliquit: filiæ tamẽ prælegauit lõge minus q̃ filio:& tantum dicto filio prælegauit,q̃ in suo prælegato habebat locũ Falcidia. & inter alia quæ prælegauit dictæ filiæ,prælegauit ei domũ Titianam quam obligauerat ipse testator Sępronio pro centũ pone. Item legauit eidẽ filię instrumenta quæ erant in dicta domo:& etiã quicquid in ea erat.& postea adiecit hæc verba dictus testator: ea conditione lego dictæ meæ filiæ dictam domũ, vt quicquid alieni æris in ea domo erit, Titius libert⁹ dicti mei filij exoluat: & sit dicta domus cõmunis dictæ meæ filiæ,& dicto liberto. & postea decesit dict⁹ testator.nũc venit dictus filius testatoris,& petit à dicta filia testatoris ea quæ prælegata sunt ei. dicit filia:Ego volo stare de parte mea hæreditatis deducere æs alienum quod me tangit pro mea parte, & de superfluo partis meæ hæredi prælata tatis volo soluere tibi prælegata, deducta tamẽ de eis quarta. dictus enim tuus libertus qui debebat soluere centũ Sępronio cui erat obligata dicta domus, non vult soluere. vndeoportet me ei soluere. nunquid potest hoc cõsequi filia?Et dicitur q̃ sic.sed tamẽ frater eius potest ei ita dicere,ego nolo q̃ tu habeas tua prælegata nisi pareas volũtati patris nostri defuncti præstãdo mihi integrũ illud quod mihi est soluendũ.i.dicta mea prælegata,ita q̃ de eis aliquid non detrahas. capias ergo quodcũque vis.ff.aut præstare mihi integra mea prælegata,& habere tua prælegata integra.& si dicta tua prælegata non capiant tantum in summa quantũ est quarta meorum prælegatorum,suppleas tibi de hæreditate cõmuni. aut vis detrahere mihi quartam,& nihil habere de tuis prælegatis.Viuianus.

Aritus.] CASVS. Titius habuit ab vxore sua centum in dotem:& cum ipsa haberet alias res extra dotem cõstitutas, idem Titius eas administrauit. & antequam de dicta administratione

BIU Cujas

tione redderet rationem dictæ suæ vxori, ex qua pone administratione effectus fuit ei debitor in.xij.ipsa fecit testamentum, & eum maritum suum ex asse hæredem reliquit: & fidei eius cõmisit, vt.x.vncias hæreditatis filio eorum communi restitueret cum moreretur ipse vir. duas autem vncias dictæ hæreditatis restitueret cuidam eorum nepoti. & postea decessit dicta vxor, & postea dictus maritus, & instituit sibi hæredes Gaiũ & Seium. nunc dictus filius & nepos fideicõmissarij petunt à dictis heredibus viri vt restituant eis hęreditatẽ dictæ vxoris, scilicet decẽ vncias filio, & duas nepoti: & petunt quòd ipsi dent eis illa.xij.in quibus fuit maritus debitor ex administratione prędicta pro rata.x. vnciarum & duarũ vnciarum prędictarũ, scilicet vt filius habeat.x. de debito prædicto, & nepos duo. nũquid admittenda est tali modo predicta petitio? Et dicitur quòd sic. [*FILIAE QVAM.*] Titia instituit sibi hæredẽ filiam suã Seiam, & rogauit eam vt si in pupillari ætate decederet, restitueret hæreditatem Titio. Item rogauit eam vt daret alimenta Sępronio ex vsuris illorũ centũ quæ habebat in tali arca, & Gaio daret alimenta ex vsuris aliorum centum quę habebat in tali alia arca. & postea decessit dicta Titia, & dicta Seia postea decessit in pupillari ætate: & Cornelius patruus suus extitit ei hæres legitimus: & sic debet restituere dictam hæreditatem Titio. & vult bene ei restituere detracta quarta Trebellianica. vnde dicit dictus Cornelius Titio: ego volo primo deducere de hæreditate dictas sortes ex quarum vsuris alimenta fuerunt relicta dicto Sempronio & Gaio. & postea de hæreditate quæ remanet, volo detrahere quartam. nunquid potest hoc facere? Et dicitur ꝙ sic. cauere tamen debet dicto Titio fideicommissario vt si aliquis prædictorum alimentariorum decesserit, sicque finitum sit legatum alimentorum quantum ad eum mortuum, quòd restituet eidem Titio sortem illam ex cuius vsuris debebat habere alimenta dictus mortuus. [*POST ADITAM.*] Titius administrauit tutelas plurium pupillorum: & multa in eis administrauit: inter quæ mutauit pecunias dictorum pupillorum quibusdam. vnde si non possit ab eis debitoribus exigi pecunia, fuit ad periculum dicti tutoris, vt dicitur. ff. si certum peta. l. periculum. cum similibus. iste Titius antequam redderet rationem de dictis tutelis, fecit testamentum, & instituit sibi hæredẽ Seium: & multa legata ab eo reliquit quibusdã, & postea decessit dictus Titius testator: & postea Seius adiuit hæreditatem suam. postea ita accidit de facto quòd antequam legatarij peterent ab eo legata, transiuit triennium. & postea ipsi petierunt ab eo legata. hæres autem respondebat eis quòd volebat Falcidiam detrahere de legatis ideo quia timebat ne dictæ tutelæ per defunctum administratæ exhaurirent vires hæreditarias. dicunt legatarij, Nos non credimus quòd dictæ tutelæ exhauriant vires hæreditarias, vnde volumus quòd facias nobis potestatem describendi rationes defuncti, & omnium instrumentorum hæreditariorum, & pupillarium rationum. quæritur, nunquid possunt hoc legatarij impetrare per officium iudicis? Et dicitur quòd sic, ne sit in potestate hæredis proferre quod velit ex prædictis, & alia abscondere, & sic inducere in damnum legatarios. Viuianus.

a *Ex administratione.* vt vsuras. nam de tota sorte locutus est:

tionem sibi redditam administrationis, ex asse eundem maritum hæredem reliquit: eiúsque fidei cõmisit vt decem vncias filio communi cum moreretur, restitueret: duas autem vncias nepoti. Quæsitum est, an id quoque quod ex administratione[a] rerum apud maritũ resedisse constiterit, cum cæteris bonis pro rata decem vnciarũ filio restitui debeat? Respõdit, id quod debuisset hęreditati, in rationem venire debere.

Hæres qui deducit sortem pro alimentis, cauere debet de ipsa sorte restituenda mortuis alimentariis. Alexand.

¶ Filiæ quam mater rogauerat si impubes decessisset: restituere hæreditatem Titio, patruus legitimus hæres extitit. in ratione legis Falcidiæ[b] ponenda desiderat[c] deduci sortes ex quarum vsuris alimenta impubes defuncta ex persona testatricis[d] suæ pluribus debita prestitit[e]. Quæsitum est, an si eas deduxerit, cauere debeat defunctorum[f] alimentariorũ portiones pro modo[g] sortium se restituturum? Respondit, debere cauere.

A posuit enim de.xij.vnciis. vel loquitur de sorte[a], quia aliam habuerat præter hanc. & ita nõ est contra. C. de pac. conuen. l. fi. vbi talia videtur vir lucrari. *ADDITIO.* Dic secundum Bar. quòd hic loquitur de naturalibus, ibi de industrialibus.

b *Falcidiæ.* Trebellianicæ.

Reus tenetur edere actionem actori ad replicationem fundandam. Bartolus.

¶ Post aditam hæreditatẽ triennio exacto, legatariis hæres legem Falcidiam opponit, idcirco quòd administrarit tutelas testator, quarum ratio nondum reddita sit, & quòd neget tantũ redigi ex nominibus posse, quantum in cautionem deductum est. Quæsitum est, an B rationes defuncti, & omnium instrumentorum hæreditariorum, & pupillarium rationum, legatariis desiderantibus hæres describendi potestatem facere debeat, ne in potestate eius sit proferre quod velit, & per hoc in fraudẽ[h] legatarij inducãtur? Respõdit ad iudicis officium[i] pertinere, explorare ea per quę probetur quãtum* sit in bonis.

XCVI. IDEM libro singulari Quæstionũ publicè tractatũ.

MIles[k] si dũ paganus erat, fecerit testamentũ, militiæ tẽpore codicillos: lex Falcidia in codicillis locũ nõ habet: C in testamento locum habebit.

SI CVI PLVS QVAM per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicetur.

TITVLVS III.

a *Placet Bar. vt refert Alex. hic.*

c *Desiderat.* patruus.

d *Testatricis.* quę dicta alimenta reliquerat.

e *Præstitit.* donec vixit, & adhuc sunt præstanda.

f *Defunctorum.* id est, si defuncti essent aliqui de alimentariis.

g *Pro modo.* vt si sunt tres, & moriat vnus: viro tertia restituat: vt. ff. de ali. leg. l. iij. §. debebit. illud autẽ nõ est cõtra. C. de pac. constat etiam alimentorũ legatũ pati Fal. vt. ff. e. l. diuus.

h *In fraudem.* id est, per fraudem.

i *Ad iudicis officium.* fa. C. de eden. l. j. &. ff. quẽadmo. test. ape. l. ij. &. j. de bon. auct. iudi. possi. l. fi. &. ff. de eden. l. j. §. rationes.

MIles si dum.] CASVS. Titius paganus existens fecit testamentum, & in eo legata reliquit. & postea idẽ miles factus fecit in militia codicillos, in quibus multa legata reliquit: & postea decessit. certe in legatis in testamento relictis habebit locũ. l. Falc. nõ autẽ in relictis in codicillis. & facit optimè. ff. l. fi. miles. Viuianus.

Flo. quan ti. Hal. quantum

k *Miles.* fa. ff. eod. l. fi miles. Accursius.

SI CVI PLVS QVAM PER LEgem Falcidiam licuerit, legatum esse dicetur.

SI cui plus quàm.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & multa legata ab eo reliqui & pure, & sub cõdi. & decessi. modo venit vnus de legatariis puris, & petit legatum suum à dicto meo hærede. dicit ei hæres, ego dubito ne lex Falci. sit habitura locum in legato tuo. credo enim quòd existet conditio legatorum conditionalium relictorum à me, & sic habebit locum Falcid. eo quòd legata pura & conditionalia sunt vltra dodrantem hæreditatis. vnde volo quòd mihi satisdes, vt si apparuerit te amplius legatorum nomine accepisse quàm ex. l. Falcid. capere licuerit: des mihi tantam pecuniam quanti ea res erit, item quòd dolus malus à te aberit. posses enim dolo occidere D equum tibi legatum quem tibi nunc do. modo quæritur, an legatarius prædicto modo debeat satisdare hæredi? & dicitur quòd sic: & non solum habet locum dicta satisdatio si in primis tabulis plus leget quàm per. l. Falcid. liceat: sed etiam si in pupillaribus tabulis vel etiam in vtrisque. nam iam conuenit inter sapientes legem Falcid. semel esse admittendam etiam si duplex sit testamentum, id est, patris & filij impuberis. ff. contributis in ratione. l. Fal. tam illis legatis quæ ab impubere relicta sunt, quàm illis quæ sunt relicta ab illo qui fuit substitutus impuberi in dictis pupillaribus tabulis. quo casu tutor dicti impuberis soluens pro eo legata, debet facere legatarios quibus soluit, promittere sibi recipienti nomine impuberis, & etiam dare fideiussores vt si apparuerit dictos legatarios amplius legatorum nomine cœpisse quàm ex lege Falci. capere licuerit, tantam pecuniam dent legatarij dicto impuberi, quanti ea res erit. Item & ꝙ dolus malus aberit ab eisdem legatariis. si autem dictam satisdationem non faciat interponi dictus tutor, competet tutelæ actio aduersus eundem tutorem hæredi prædicto impuberis, id est dicto substituto: non autem competet ipsi impuberi si eo viuente non potest habere locum Falcid. vt dixi. ff. titu. j. l. reperitur. sed si eo impubere viuente habeat

locum

BIU Cujas

locum Falci.& finiatur tutela, bene habet actionem tutelæ impubes contra tutorem. & quod dixi in actione tutelæ, habet locum in illa actione quæ datur contra legatarios ex promissione & satisdatione prædicta quam fecerunt tutori. Viuianus.

a *Iuste.* alioquin contra: vt.j.eo.l.huius autem. Azo.

b *Habitura est.* vel propter ęs alienũ quod est incertum, vel propter conditionem aliorum legatorum: vt.s.titu.j.l.is cui.in prin.

c *Satisdet.* ergo cum fideiussore: vt. j. eo. l. nisi. §. j.

d *Det.* id est, reddat. sic econtra.j.de verbo. signifi.l.verbũ reddẽdi.

e *Abfuturus.* ꝙ rem nõ destruet: vt.j.eo.l. nisi.

f *Hoc fiat.* id est, relicta sunt legata ꝓ quibus etiam reddendis satisdatur [a].

g *Duplex.* id est, patris & filij. sic supra, ti.j.l.i duplicibus. & de vulg. substi. l.patris. Accur.

h *Conuenit.* inter sapientes: vt.s.tit.j.l.j. §. interdum. &.§. idem dicitur. &.l. in ratione. §. quod vulgo. &.§. quæsitum. &.l. qui fundum. §. cohæres.

i *Hæredi.* scilicet pupilli. Accursius.

k *Ipsi.* scilicet pupilli.

l *Hæredi.* aliàs non: vt.s.tit.j.l.reperitur.

m *Stipulatio.* de reddendis legatis.

n *Idem scribit.* quod dixi de actione ex stipulatu: quia & hęredi impuberis illa tutelę actio competit: & impuberi viuẽti si eo viuo finiatur tutela. alioquin contra: vt supra, de tu. & ra. det. l. situtor. §. fi. & l. nisi. in prin. & facit ad prædicta. C. de peti. hęre. l. fi. §. j. & C. de leg. l. si in fraudẽ. & s. de tribu. l. procurator. §. fi. & s. tit. j. l. is cui. in fi. Accursius.

a Satisdatur ergo pro legatis. & an satisdatio habeat locum contractib⁹ bonæ fidei vel stricti iuris. gl. & Bar. in. l. solutio supra, solu. matri. vbi distinguit. vide ibi.

1. VLPIANVS libro septuagesimono ad Edictũ.

SI cui plus quàm licuerit legẽ, & dubitari iustè [a] possit, vtrum lex Falcidia locum habitura [b] sit, nécne: subuenit prætor hæredi, vt ei legatarius satisdet [c]: vt si apparuerit eũ amplius legatorũ nomine cepisse, quàm è lege Falcidia capere licebit: quanti ea res erit tantam pecuniã det, [d] dolúsque malus ab eo abfuturus [e] sit. Neque interest vtrum in primis tabulis hoc fiat, [f] an in pupillarib⁹, an in vtrisq;. Etenim legẽ Falcidiã semel esse admittẽdã, etiã si duplex [g] sit testamentũ, iam cõuenit: [h] contributis [scilicet] legatis, tã his quę ab ipso pupillo, q̃ his quæ à substituto impubere relicta sunt, [&] si nõ fuisset interposita stipulatio ex persona pupilli, tutelæ actio hęredi [i] pupilli aduersus tutorẽ cõpetit. Sed, vt Põponi⁹ ait, & ipsi [k] pupillo, & hæredi [l] ei⁹ poterit cõmitti stipulatio: [m] ipsi, quo casu viuo eo Falcidia ĩcipit locũ habere. De tutelę quoq; actione idem scribit. [n] ℣ Marcellus ait, qui quadringenta in bonis habebat, impuberem filium hę redem iustituit, eíq; substituit [o] Titium & Seium. [Si] nihil à pupillo testator legauit, sed à Titio trecenta: [p] vtrùm ducenta, inquit, præstabuntur: an centum quinquaginta? nam trecenta nullo modo [q] eum præstare. Mihi videtur verius, non amplius eũ parte sua erogare compelli: certè nec minus. [r] Secundum quod eueniet, vt non soli cõmittatur [f] stipulatio, sed omnibus hęredibus interponenda sit. [t] Sed causa cognita [u] Falcidiam locum habere, & legatorum modus facit, & æris alieni onus. Et si quidem euidens æs alienum est, vel certum, facilis est computatio. Si autẽ adhuc incertum [x] est, quia fortè vel conditio eius pendet, vel creditor litem cõtestatus est, & necdum lis finita est: dubitabitur quantum legatariis debeatur, propter incertum: hodie tamẽ subsimile [y] aliquid fit in fideicommissis. ℣ Cùm dicitur [z] lex Falcidia locum habere, arbiter dari solet ad ineundam [a] quãtitatem bonorum, tametsi vnus aliquod* modicum [b] fideicommissum persequatur: quæ tur, litem super eo contestatus est, & lis nondum finita est: certe eo casu dubitari potest quantũ legatariis debeatur propter dictas incertitudines. vnde si legatarij volunt legata, debẽt satisdare hęredi eo modo qui dictus est in princi. huius. l. Et quod dixi in legatis, habet locum in fideicõmiss. singularibus ab hærede relictis.

In dicto autẽ versic. secundum quod eueniet &c. ponit talem casum: Pone ꝙ dictus Gaius instituit sibi hæredẽ dictum Titiũ, & quosdã alios: & nõ solum à dicto Titio, sed etiam à cohæredibus suis multa legata reliquit. incertum est, vtrum habeat locum lex Falc. vel nõ propter æs alienũ conditionale, de quo diri. vel etiã alio modo. certe non solũ dictus Titius, sed etiam dicti sui cohæredes possunt facere interponi dictã satisdationẽ cũ soluũt dicta legata legatariis: & nõ solũ dicto Titio cõmittitur dicta stipulatio locum habente postea Falc. sed etiam omnibus dictis suis cohæredibus. & hoc secundum ea quæ dicta sunt à prin. huius legis vsq; ad. §. Marcellus. & hoc dicit, licet multum obscure. Viuianus.

o *Substituit.* ęqualiter. Accursius.

p *Trecenta.* & sic vltra habeat quàm sit sua pars substitutionis. ité à Seio nil legauit.

q *Nullo modo.* vt insti. ad leg. Falci. in fi. *Fla. alt.*

r *Minus.* scilicet per quod l.xij.tab. sed per. l. Falc. sic, quæ prędualet: vt insti. ad. l. Fal. in prin. Vel dic, quòd hic dicit, corrigi per illud quod subiicit, sed causa cognita &c. quod in idem recidit. quod autem interponitur, secundum quod &c. mutat casum quando omnes hæredes essent grauati: quod supra non fuit. Item quando dubium est de Falci. vt.s. in princi. l. &. j. statim, sed causa &c. quod supra nõ fuit in Titio: immo certum erat quòd habebat locum. quod ergo dicit, nõ soli, scilicet Titio si esset grauatus, & alij, & dubium esset de Falci. competat vel non.

f *Committatur.* id est, interponatur.

t *Interponenda sit.* scilicet si dubium est cõpetat Fal. vel non. sed si certum est, non inspicitur: vt hic subiicit, sed causa &c. vt infra, eo. l. nisi. §. si in plures.

u *Sed causa cognita.* ergo corrigitur quod supra dixit. Azo.

x *Incertum.* sub. locum habet satisdatio.

y *Subsimile.* id est, simile. q.d. idem in fideicommiss. vt.j.ea.l.§. sed & legatario. &. l. videamus. nã per omnia &c. vt supra, de leg. j. l. j. & supra, tit. j. l. is cui.

Cum dicitur.] CASVS. Cum relicta sunt ab hærede legata, & legatarij ea petunt, & hæres dicit locum habere Falci. arbiter solet à iudice dari ad videndam & inquirendam quantitatẽ bonorum. quod quidem habet locum etiam si modicum persequatur aliquis fideicõ. vel legatum. computatio tamen bonorum facta inter vnum legatarium & hæredẽ coram dicto arbitro non debet præiudicare cæteris legatariis qui non fuerunt corã domino arbitro, nec etiam creditoribus nisi hæres denuntiauit eis vt venirent coram arbitro. tunc enim bene præiudicaretur eis. si autem hęres non vult esse coram arbitro, sed vult soluere integra legata & fideicommiss. & vult quòd legatarij & fideicommiss. satisdent ei eo modo qui dictus est in prin. huius. l. bene est audiendus. Viuianus.

z *Cum dicitur lex Falcidia.* vt sit Latinum bonum.

a *Ad ineundam.* i. æstimandam. ad quod. C. de vsuris. l. ij.

b *Modicum.* sic. j. de dam. infec. l. si proprietarius. in fi. j. respon.

Cæteri.

BIU Cujas

a *Cæteris.* sic. C. res inter alios actas &c. nisi citentur: vt subiicit.
b *Prohent.* si ergo non venerint, præiudicatur eis: aliàs ad quid vocarentur? sic in auth. vt spon. lar. §. ad hæc. &. C. de epis. audien. auth. liberi furiosi. &. C. de remis. pign. l. si eo.
c *Offerat.* s. hæres sponte sine cognitione arbitri. Accursius.

Si legata quædam.] CASVS. Titus instituit sibi hæredem Seiũ, & ab eo legata reliquit pure, & sub cõditione. legatarij certe quibus legauit pure, non aliter habebunt legata quàm si caueant hæredi reddere ei quanto amplius quàm per legem Falci. licuerit ceperint nomine legatorum. potest enim hæres habere dubium vtrum lex Falci. sit locum habitura existẽtibus cõditionibus, insertis quibusdã ex legatis. sed & si legauit dictus testator Gaio. ix. vncias hæreditatis pure, & tres sub cõditione, & hæres soluit ei dictas. ix. vncias: debet ei prædicto modo cauere legatarius. Viuianus.

d *Si legata.* id est, propter eorum timorem.
e *Soluantur.* cautione exacta: vt. j. §. proxi. & ff. ti. j. l. in quantitate. §. sed & legata. &. l. si propter.
f *Iulianus.* facit. ff. proxi. §.
g *Quadrans.* alicuius rei singularis. alioquin si totius hæreditatis quadrans legatus sit: cũ certum esset eum quadrantem retinendũ, cur præstaretur?

Hac stipulatio.] CASVS. Stipulatio de qua dictũ est à princ. huius l. vsq; huc, ideo locum habet, quia quãuis hæres possit repetere à legatario illud quod solutum ei vltra quàm liceret ei capere per. l. Falc. tamẽ potest esse vt legatarius nõ sit soluendo, & sic pereat id quod ei datum est: nisi interueniat alius fideiussor à quo hæres possit repetere. non est ergo mirũ si legatarius debet satisdare hæredi vt dictũ est. & non solũ in legatis habet locum hæc satisdatio: sed etiã in donationibus causa mortis quas dat hæres donatario. nã & de his detrahit Fal. Vi.
h *Repeti.* si per facti errorem est solutum, nõ iuris: vt. C. ad leg. Falcid. l. error. Accursius.
i *Pereat.* nisi aliquis fideiussor detur à quo petatur: vt. ff. e. l. nisi. §. j. & ff. tit. j. l. is cui. Accursius.
k *In mortis.* quia & in ea locum habet Falc. vt. C. ad leg. Falcid. l. si mortis.

Hac verba] CASVS. Cũ hæres soluit legatario legatũ, interponit vt dictum est, talẽ stipulationem, Promittis mihi restituere illud quod amplius legatorũ nomine ceperis quàm ex. l. Fal. capere licebit? vnde dicit iurisconsultus quòd dicta verba stipulationis nõ tantum comprehendũt eum legatarium qui amplius acceperit quàm ei Falci. permisit, scilicet vt reddat hæredi partem eius quod ab eo acceperit, & partem sibi retineat: sed etiã comprehendunt eum legatarium qui totum quod accepit, debet hæredi restituere. lex

computatio præiudicare non debet cæteris, qui ad arbitriũ* missi non sunt. Solet tamen ab hærede etiã cæteris [a] denuntiari fideicõmissariis, vt veniãt ad arbitrium, * ibique causam suam agant. plerumque & creditoribus, vt de ære alieno probent. [b] habet tamen rationem in legatariis, item in fideicommissariis, vt si offerat [c] integrũ quod relictũ est hæres desiderans caueri sibi hac stipulatione, audiatur. ¶ Si legata [d] quædam præsenti die relicta sint, quædam sub conditione: interponenda erit ista stipulatio propter legata conditionalia: dummodo ea legata quæ præsenti [die relicta] sint, integra soluantur. [e] Iulianus [f] denique scribit, si purè & sub conditione legata fuerint: ne existẽte cõditione lex Falcidia locũ habeat, nõ aliter legatorũ quæ purè data sunt, actionẽ dari debere, quàm si cautum fuerit hæredi, quãto amplius quàm per legem Falcidiam licuerit cœperit, [reddi.] ¶ Idẽ Iulian⁹ scribit eum cui quadrans [g] sub conditione, & dodrans purè legatus est, cauere debere quanto amplius quàm per legẽ Falcidiam liceat, ceperit, reddi. ¶ Hæc stipulatio ideo locum habet, quia etsi repeti [h] potest id quod solutum est: tamẽ fieri potest vt nõ sit soluendo is cui solutum est, ac per hoc pereat [i] quod datum est. ¶ In mortis [k] causa quoque donationibus potest dici hanc stipulationẽ esse interponẽdã.

Verbum, amplius, quandoque totum continet. Bartolus.

A enim Fal. quandoq; totũ reuocat. cũ enim ratio. l. Falc. debeat taliter iniri, vt æris alieni & libertatũ ratio habeatur: plerũq; euenit vt emergente debito vel conditione æris alieni existẽte vel etiam libertatũ eximatur totũ illud quod legatũ est. sed & si non possit habere locũ Fal. in testamento quo

¶ Hæc verba stipulatiõis, *Quod amplius † legatorum nomine ceperis, quàm è lege Falcidia capere licebit.* non tantùm eũ comprehendũt qui ampli⁹ accepit quàm ei Falcidia permisit, vt reddat partẽ, [&] habeat partẽ: verum etiã eũ qui totũ debet restituere. Etenĩ sciendũ est legẽ Falcidiam interdum partẽ eius quod datũ est, interdum totum reuocare. B Cùm enim habita ratione æris alieni Falcidia ineatur, [l] plerũque euenit vt emergente debito, vel cõditione æris alieni existẽte, totũ quod legatũ est, exhauriatur. Sed & libertatũ conditio interdũ existens, efficiet legatũ omnino nõ deberi: quippe cũ habita ratione libertatũ, & deductis pretiis eorũ, tũc demum legatorũ ineatur ratio. [m] ¶ In quibusdã autẽ testamentis Falcidia quidẽ locum non habet: [n] verumtamẽ ita obseruatur, vt licet quadrantem hæres non retineat, tamẽ hactenus legata debeãtur, quatenus patrimonij vires sufficiũt: [o] vtiq; de ducto ære alieno: itẽ deductis pretiis eorũ qui libertatẽ in testamento vel directã vel fideicommissariã acceperunt. ¶ Sed & legatario cauẽdũ [p] est, à quo fideicommissum relinquitur. C

Vbi alio iure hæres quartam detrahit, cessat Falcid. vel aliter: Nõ debent detrahi duæ quartæ. Bartolus.

¶ Interdum non legis Falcidię, sed etiam alterius legis in hac stipulatione ratio facienda est: vt puta si patron⁹ ex asse hæres institutus sit, & purè quincũx [q] legatus sit, & sub conditione aliquid supra debitam patrono D

† *Verbum, amplius* volẽs integrũ legatum caueat hæredi se ei restituturũ si plus recepit quàm recipere debet. *Bart.*

Ampli⁹, extat clusiuũ est augmen tatiuũ. not. ret, habito respectu ad ęs alienũ & ad liberta- in spe. de al lega. & dites ĩ testamẽto relictas. spun. §. post nam vt dictũ est prius debet detrahi æs alie- *hac verba.* num, & pretium manu- *& plenius* missorum. Item & in a- *per Bar. in* lio casu nõ habetur ra- *l. si seruus.* tio. l. Fal. in dicta stipu- *§. si ita scri* latione: sed alterius. l. *ptum. ff. de leg. i.*

vtputa si patronus qui debet hodie habere tertiam partem bonorum liberti sit pure institut⁹ à liberto ex asse. &. v. vnciæ sint legatæ cuidã alij pure, & cuidam tertio aliquid sub conditione: ita q̃ inter purum legatũ. v. vnciarũ & conditionale nõ remanet portio prædicta debita patrono. nã hoc casu si velit legatarius purũ legatum. v. vnciarũ à dicto patrono instituto, satisdabit eis de restituendo ei illud q̃d plus apparuerit eũ recepisse habita ratione cõditionaliũ legatorũ & partis patrono debitæ ex lege Iustiniani. Nõ solũ autẽ legatarius cauet hæredi, vt dictum est, sed etiã legatario à quo relictũ est fideicõmiss. debet cauere fideicommiss. h. d. vsq; ad. §. si res quæ. Viuianus.

l *Ineatur.* vt. C. ad. l. Fal. l. in imponẽda. Ac.
m *Ratio.* vt instit. ad leg. Fal. in fi. &. C. e. l. si ea. &. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. quoniam autẽ quarta. Itẽ not. q̃ amplius etiã totũ capit: vt. j. de. verb. sig. l. verbũ amplius. sic etiã ecõtra minus, q̃d nihil est: vt. ff. de trib. l. illud. §. si tamẽ. & facit. C. de hære. instit. l. ij. Accur.
n *Non habet.* vt militis, & aliis notatis. C. ad leg. Fal. l. in testamẽto. tamen habet locum hęc stipulatio, vt subiicit, & supra. l. proxi. §. hæc verba. quia de Falci. vult detrahi æs alienum.
o *Sufficiunt.* nec enim vltra vires hæreditatis tenetur hæres ad legata: vt hic, &. j. tit. j. l. j. §. deniq;. &. ff. titu. j. l. in ratione. §. quod vulgo. ibi: nec ad rem pertinet &c. hodie contra, nisi fecerit inuẽtarium: vt in auth. de hæredi. & Fal. §. si vero non fecerit. colla. j. à creditoribus olim insolidũ, & hodie idem nisi faciat inuẽtarium: vt. C. de iure delib. l. fi. §. sin autem hoc aliquis.
p *Cauendum.* quia & ipse Falci. retinet secundũ Bul. quod non placet secundum Io. vt no. C. cõ. de leg. l. j. §. & hęc disposuimus. dic cauetur ei: quia ipse cauet hæredi: vt quantũ ipse redderet hæredi: sibi tantũ reddatur à fideicõmissario. Item & aliquando retinet legatarius partẽ ex voluntate defuncti: & tũc cauetur: vt. ff. e. l. videamus. & facit. ff. vsufr. quẽad. caue. l. vsus fructus mihi. Accur.
q *Quincunx.* i. quinq; vnciæ: vt insti. de hære. instit. §. hæreditas.

Partem.

BIU Cujas

partem[a]. nam in hũc casum ratio facienda est illius legis[b] quę patronos vocat, non legis Falcidiæ. ¶ Si res quæ legata sit, apud legatariũ interierit: probandum est, exceptione succurri ei qui promisit[c]:

II. PAVLVS libro septuagesimo quinto ad Edictum.

ETiam si quanti ea[d] res sit, promiserit:

III. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

NIsi si dolo ipsius aliquid[e] factũ sit. tunc enim etiam ex doli clausula, quæ in ista stipulatione continetur[f], tenebitur, & replicatione[g] repelli poterit. ¶ Hęc cautio quę propter legem Falcidiã interponitur, fideiussorũ habet præstationẽ[h].

Si in plures dies[i] pecunia legata est, cum certum sit[k] legem Falcidiã locum habere: nõ stipulationi, sed cõputationi locum esse Pedius ait: vt æstimetur quanti sit quod in diem legatum est, & tantum credatur* esse legatũ, quantũ efficit æstimatio[l]: vt pro modo eius ex omnibus legatis statim legis Falcidiæ ratio habeatur. ¶ Quotiens[m] futurum est, vt palam sit & ante diem venientẽ iam Falcidiam locũ habere: totiens cõputatio[n] eius fit. Nã si conditio in mora[o] est, expectabimus[p] cõditionẽ quoad existat. Si autem dies supereſt[q]: iam hic intercapedinis temporis habita ratione atque æstimatione, sic de Falcidia disputabimus, & cõmitti stipulationem dicemus.

In legatis minutis causa alimentorũ non præstatur hæc cautio. Bartolus.

¶ Quamuis autem omnes legatarij & fideicommissarij necesse habeant hac stipulatione cauere[r], tamen quibusdam remitti diui fratres rescripserunt: vtputa his quibus minuta[s] alimenta sunt relicta. Põpeiæ enim Faustinæ rescripserũt sic, Non eandem[t] causam esse decẽ aureorum quos annuos tibi testamẽto Pompeiæ Crispianæ patronæ tuæ relictos proponis, atque fuit alimentorũ & vestiarij libertis[u] relictorum: quibus[x] propterea cautionis onus remittendum existimauimus. ¶ Item sciendũ est fiscum hanc

Fl. credatur esse legatum. efficit æstimatio vt &c.

a *Partem.* quæ olim per prætorem erat dimidia, per l. Iustiniani tertia. institu. de suc. lib. §. j. &. §. sed nostra. excedebat ergo inter vtrumque legatum debitum patrono, si conditio legati extiterit: & quia dubium erat propter conditionem, ideo interponitur cautio: vt supra, eo. §. si legata.

b *Illius legis.* prętoriæ, vel etiã Iustiniani, vel etiam Papiæ, quę & ipsa de hoc loquebatur: vt insti. de suc. libe. vsque ad. §. multis. idé ergo erit in filio instituto & grauato vltra quartã debitam iure naturæ.

Si res quæ.] CASVS. Legaui Titio equũ: & multa alia legata quibusdam reliqui. dictus Titius accepit ab hærede meo dictũ equũ, & satisfecit ei eo modo qui dicitur in prin. huius. l. postea tractatione. l. Falc. apparet q̃ Titius accepit plus ab hærede nomine legati, quàm liceret ei accipere per legẽ Fal. vnde hęres repetit ab eo illud plus. dicit Titius, non ego teneor tibi, quia equus prædictus periit apud me. nunquid valet eidẽ Titio talis exceptio? Et dicitur quòd sic, etiam si promisit dicto hæredi quãti ea res sit si amplius acceperit idem Titius quàm liceret ei accipere per legẽ Falcid. si autem dolo ipsius legatarij equus periit apud eum, nõ prodest ei dicta exceptio, & replicatione doli repelletur. dicitur etiam hic quòd cum legatarius promittit hæredi se restituturũ ei quod amplius acceperit quam per leg. Falci. ei liceret, debet similiter dare fideiuſ. & hoc dicit cum duabus. ll. seq. vsque ad. §. si in plures. Viuianus.

c *Promisit.* scilicet reddere quanto amplius &c.

d *Etiam si quanti ea.* contra videbatur: quia in genere videtur teneri quod nõ potest perire: vt. ſ. tit. j. l. in ratione. §. incertæ. sed tamẽ liberatur quis &c. & est sic. ſ. si quis cau. l. ij. in princ.

e *Nisi. Aliquid.* vt quia sciens legatum indebitum accepit. idem multo magis si dolo suo res interierit. Azo.

f *Continetur.* vt. ſ. eo. l. j. in fi. j. respon.

g *Replicatione.* scilicet doli cõtra exceptionem quam opponeret de rei interitu. Accursius.

h *Præstationem.* facit. ſ. eo. l. j. in prin. vbi dicit, satisdet. &. §. hæc stipulatio. & infra, de præto. stipu. l. prætoriæ.

Si in plures.] CASVS. Legaui quibusdam pure, & Titio legaui omni anno. x. vsque ad. x. annos, & decesi. modo petit Titius vna. x. ab hærede meo. dicit ei hæres, nolo tibi soluere nisi satisdes mihi de restituẽdo si quid apparuerit te plus accepisse nomine legati quàm liceret accipere per legẽ Fal. quia propter pecuniam in plures dies tibi relictã incertum est, vtrum habeat locum. l. Falcid. vel non. dicit Titius, non est incertũ propter hoc: immo statim potest esse certũ vtrum habeat locum Falc. an non. certum est enim deberi mihi legatum quãuis dies nondum venerit. vnde volo quòd incontinenti faciamus cõputationem legatorum scilicet meorum, & aliis relictorũ, & quòd incõtinenti videamus, vtrum habeat locum. l. Fal. vel non: & si habeat locum. l. Fal. incõtinenti detrahas eam de legatis. alioquin soluas legata integra: & volo q̃ æstimemus quantũ valet legatum pecuniæ relictæ mihi in plures dies: & pro modo eius valoris volo q̃ detrahas mihi Falcidiã. & reddo tibi rationem quare ita volo fieri cõputationem, & nõ interponere stipulationẽ: quia quoties futurũ est, vt palam sit etiam ante diem legati venientem iam Falc. locum habere: toties debet fieri computatio, & non interponi stipulatio. si autem sunt relicta etiam conditionalia legata, sicque conditio facit moram cõputationi Falcidiæ, eo quòd ante conditionem non debentur conditionalia legata: tunc debet expectari conditio donec existat antequam fiat computatio. & legatarius volens legatum purum debet satisdare hæredi eo modo qui supra dictus est. & aduenientę postea conditione conditionalium legatorum committetur stipulatio contra dictũ legatarium qui recipit legatum, habente scilicet locum Fal. modo quæritur, cuius sententia debeat obtinere? & dicitur quòd illa legatarij. hoc dicit vsque ad. §. quamuis. Viuianus.

i *Si in plures dies.* vt. x. annua, vel singulis annis vsque ad. x. annos, vel annua bima trima die: vt. ſ. titu. j. l. j. cœnales. §. annua. secus si simpliciter annua, vel singulis annis: quia tunc conditionalia sunt: & habet locũ hæc stipulatio: vt. ſ. titu. j. l. j. §. si in singulos annos.

k *Cum certum sit.* i. nõ est incertũ propter diẽ qui nondũ venit cum locum habere. æquiparatur enim puro legato id quod in diem certum relinquitur: & vtrũque trãsmittitur ad hæredem: vt. C. de cad. toll. l. vnica. §. cum igitur. in fi. §. sic & legitur per abnegationem. ſ. de dolo. l. non debet.

l *Æstimatio.* æstimatur autẽ legatum in diẽ tanto minus quãto quis in diem illũ lucrari potest: vt. ſ. tit. j. l. in quãtitate. §. in diem. idem in conditionali deficiente demum conditione: vt. j. proxi. §. & ſ. titu. j. l. qui quadringenta. §. fina.

m *Quotiens.* continuatur cum superiori.

n *Computatio.* & nõ habet locum hæc stipulatio quæ habet locũ quando dubiũ est: vt. ſ. eo. l. j. in prin. &. §. Marcellus. Accursius.

o *In mora est.* id est, conditionale est legatum.

p *Expectabimus.* Ad faciendum computationem. non dico stipulationem: immo statim interponitur stipulatio.

q *Dies supereſt.* id est, in diem certum legatum est relictum. & secundum hoc quod dicit in fine, committi stipulationem &c. mutat casum quando fuisset conditionale. Vel dic planius, supereſt dies, id est, conditio. vel dies conditionalis aduenit: vt colligitur ex eo quod modo no. ſ. proxi. §. & facit. ſ. tit. j. l. cum Titio. & l. in lege Falcidia non habetur. &. l. lex Falcidia.

Quamuis.] CASVS. Quamuis omnes legatarij & fideicõmiſ. qui volunt legata & fideicom. ab hærede, teneantur satisdare ei eo modo qui dictus est. ſ. eo. l. j. in princ. sunt tamen quidam qui non tenentur, puta hi quibus alimenta sunt relicta: & hic casus accidit de facto in persona Pompeiæ Faustinæ. Item fiscus cui legatum est, non tenetur satisdare. habente tamen postea locum Falc. perinde conuenitur fiscus ab hærede, ac si satisfediſſet. cæteri autem legatarij cuiuscumque sint dignitatis, tenentur satisdare: siue perceperunt legata, siue non. Viuianus.

r *Cauere.* id est, satisdare: vt. ſ. eo. l. j. §. j. Accursius.

ſ *Minuta.* dicũtur minuta vsque ad. x. aureos, vt hic subiicit: vel aliter vt. ſ. de dolo. l. ſi oleum. §. fi. &. l. seq. aliàs & aliter vt no. C. de sen. ex libello reci. auth. nisi.

t *Non eandem.* verba rescripti: & habeas in litera sic. alij habent, si nõ eadem &c. & dicunt q̃ abundat dictio, si. alij dicunt q̃ hæc dictio, si, refertur ad verba prœmiſſa & rescripta quę nõ habemus.

u *Libertis.* cæteris. Accursius.

x *Quibus.* id est, in quibus. x. aur. nec enim refertur ad verbũ, libertis. nam ipsi habent necesse satisdare secundũ Mar. vel potest dici vt liberti alimentarij nõ satisfdent fauore alimentorum: vt. ſ. de transac. l. cum hi. §. ſi in annos. & secundũ hoc sunt minuta ad arbitrium

arbitrium iudicis. sed quæ est ratio quòd non satisdatur pro minutis legatis? Respon. quia pauperibus consueuerunt talia relinqui: qui satisdare non possunt facile: vt.ff.e.l.cum non facile. vel quia nó est verisimile ꝙ fiant nó soluendo in tam modico propter quod stipulatio fit: vt.ff.e.l.j.§.hæc stipulatio. vel si ponas in alimentis vt dixi, est ratio alimentorum fauor. sed licet nó satisdetur, an habeat locum repetitio si Falci. emergat? Respon. si sciens soluerit, non: nisi hoc dicat: vt.ff.de condic.indebi. l.ij.in princ.&.j.proxi. §.Si autem ignorás, distingue inter facti & iuris errorē: vt.C.ad leg. Fal.error. Item núquid saltem cauebūt sine fideiussore? Respó. forte sic.arg.ff.de iudi. l.ij.§. sed si dubitetur. & forte etiá sub pœna: cum illud nó sit eis difficile. Item est arg.cótra.j.de dam.infec.l.si pprietarius.in fi.j.respó. Acc.

a *Nō pati.* sic.j.vt leg. nomi. caue. l.j.§.si ad fiscum.

b *Conueniri.* vel condic.inde. vel vtili ex stipulatu, quam sæpe lex tribuit, licet interpositanó fuerit: vt supra, de adop.l.his verbis. Azo.

c *Compelli.* sic in satisdatione iudic. sol. vt.ff. de procur.l.si minor.§. fi. secus in cautione de iudic.sisti: vt.ff.qui satisd.cog.l.sciendum.

d *Voluerit.* rescriptum. ad quod est.j.ea.l.§.fina.

Si legatarius.] CASVS. Hic loquitur de alia cautione quàm.ff. dictum sit. vnde pone quòd Titius instituit me hæredem, & legauit Seio.c.& decesit dictus Titius.postea Sempro. mouet mihi quæstionem hæreditatis vel minatur mihi mouere: & Seius legatarius petit à me legatum. vnde ego dedi ei legatum: & ipse cauit mihi de restituendo mihi legato si euicta mihi fuerit hæreditas,& postea Sempronius prædictus euicit mihi hæreditatē. nunquid cómittitur mihi dicta stipulatio contra legatarium? & dicitur ꝙ sic, si modo culpa abest à me hærede qui stipulatus fui ab eo: & si per partes euincatur mihi hæreditas, sæpius committetur mihi stipulatio contra legatarium. si autē ego hęres fui in negligentia vel in culpa vt mihi hæreditas euinceretur à dicto Sépronio, non cómitteretur mihi dicta stipulatio cótra dictum legatarium. si autē egomet mihi euici hęreditatem ex alia causa, bene cómittitur mihi stipulatio contra dictum legatariū, puta quia dictus Titius testator instituit me hęredem in alio sequenti testamento, in quo legatum dicto legatario non reliquit: & accepi hæreditatem ex secundo testamento, & nó ex primo. & sic videor euicisse mihi quantum ad primum testamentum. núquid si ego hæres solui dicto legatario, & non feci interponi dictam stipulationē: potero condicere condictione sine causa dictam cautionem, si ipse mihi non cauet? & dicitur quòd sic. nam ea quæ per errorem cómissa vel soluta sunt, condici possunt. dicta tamen cautio nó debet interponi nisi causa cognita. nam iniquum est omnino caueri hæredi per legatariū nondum illata hæredi per aliquem extraneū controuersia hæreditatis causa. possunt enim illusoriæ minæ fieri hæredi: quas quidē hæres timere nó debet. si tamen ego dicam me hæredem ex testamento, & alius qui vocatur sicut ego, dicat similiter se solum hæredem ex eodem testamento: legatarij, & etiá creditores possunt cóuenire me vel ipsum quécumque volūt. Et scias quòd tūc habet locum dicta cautio inter me hæredē & legatariū, cum ego do vel soluo legatario rem meam vel pecuniá siue ante motam mihi hæreditatis quæstionem, siue post. si vero soluam ei pecuniam hęreditariam, vel tradā ei rem hæreditariā ante motam mihi cótrouersiam hæreditatis, non est mihi cauendū per legatarium: quia etiá si sim postea victus de hæreditate, non teneor vincenti de eo quod solui legatario. non enim illud possideo quod

ff. Infort.

A solui legatario, nec dolo desiit possidere in hoc casu. si autē post motam mihi cōtrouersiam hæreditatis soluam legatario sine cautione pecuniā hæreditariam, vel tradam ei rem hæreditariam sibi legatam: teneor vincenti mihi hæredi de eo quod solui legatario, & hoc propter culpam meam. sed si ego dicā me hæredē ex testamento, & alius qui vocatur sicut ego, dicat similiter se solum hæredem ex eodē testamento, & ego tradam legatario rem hęreditariam sibi legatam: nunquid tunc debet mihi legatarius cauere? & dico ꝙ non: quia omnimodo ego liberor à legatario per dictam traditionē si inuenior postea hæres: vel liberāt ille qui vocatur sicut ego, & qui dicit se hęredem (vt dictum est) si inueniatur postea hæres: sicut & si soluissem alicui creditori hęreditario. Et idē credo si soluissem meā pecuniam, vel tradidissem rem meam: quia siue vincam, siue succūbam, habeo vnde retineam illud quod solui vel tradidi legatario, cum hæredi. possideā. Si autem ille qui à me petebat hæredi. & qui dicebat se hæredē, soluat suam pecuniā, vel suam rem tradat legatario vel creditori: necessaria est ei cautio, cum non habeat vnde retineat si ego vincam eum. Si autem soluat hæreditariam pecuniam, vel rem hæreditariam tradat: credo quòd non debeat ei caueri per legatarium vel creditorem: quia omnimodo aut ipse aut ego liberor per dictam solutionem, id est, ille ex nobis qui vincet hęreditatem. & hoc dicit vsque ad.l.videamus. Viuianus.

cautionem non pati[a], sed perinde conueniri[b] posse, ac si cauissēt. Cæteros autem, cuiuscūque dignitatis sint (licet iam legata perceperint) cōpelli[c] debere ad cauendum, diuus Pius rescripsit, ex quo rescripto etiā illud accipimus, quòd etiā post soluta legata voluerit[d] stipulationē interponi. ℣ Si legatarius hæredi qui cōtrouersiam hęreditatis patitur iam, vel sperat[e], de restituendo legato sibi præstito cauerit[f], & euicta hæreditas sit, sed negligentia vel dolo eius qui legatum pręstitit: dicemus non committi[g] stipulationem, propter viri boni arbitrium, quod inest huic stipulationi. ℣ Item si ipse qui præstitit legatū, ex alia causa sibi euicerit[h], vtputa quia inuenitur sequenti testamēto hæres scriptus[i], in quo legatum iste legatarius non acceperat: dicemus committi stipulationem, propter viri boni arbitrium. ℣ Et generaliter vbicumque hæreditatem[k] vel quantitatem vel emolumentum[l] præstitit is qui hac stipulatione sibi prospexerat, dicendum est ibi cōmitti eam: si modò culpa abest ab eo qui stipulatus est. ℣ Quæsitum est, an [&] sæpius committatur? Et placet etiam sæpius eam committi[m], si per partes ablata est hæreditas.

Hæc cautio debet interponi nedum ante legatum solutum: sed etiam postea si omissa fuerit. hoc dicit. B

℣ Si legatum fuerit præstitum[n] ante interpositam hanc stipulationem[o], an condici possit vt cautio ista interponatur? Mouet quæstionem, quòd ea quæ per errorem omissa vel soluta sunt, condici possunt. Et hic ergo quasi plus solutum videtur, ex eo quòd cautio intermissa est. Et ait Pomponius cōdictionem[p] interponendæ satisdationis gratia[q] cōpetere. & puto hoc, probandū quod Pōponius [ait,] vtilitatis gratia.

IIII. PAVLVS libro septuagesimoquinto ad Edictum. C

D

c *Sperat.* f. pati. nec erant illusoriæ minæ: vt.j.l.proxi. Accur.

f *Cauerit.* hæc cautio euicta hæreditate legata reddi, affinis est illi quæ in hoc titulo est posita: & fit de hac mentio. C.de lega. l.si in fraudem. & de petitio. hæredi. l.fi.§.j.& supra, qui satisda. cog.l.de die.§.item euicta.

g *Non committi.* sic.ff.de leg.j.l.si seruus plurium.§.j.& facit. C. de rerum permu.l.fi.&.ff.de euicti.l.si rem quam.§.j. Accursius.

h *Sibi euicerit.* id est, ipsemet sibi euicerit. nam cum cœperit scire se in secundo testamento institutum, cœpit tenere ex secundo: & sic videtur euicta ex primo: vt.ff.de eui.l.si vendideris. non autem dicas quòd euicerit ei qui ab eo prius euicisset: quia ille haberet exceptionem rei iudicatæ, licet postea inuenerit secundum testamentum: vt.C.de re iudic.l.sub specie.

i *Scriptus.* qui & fuerat in primo testamēto institutus. Et sic no. secundum Azo. per hanc legem bene probari reuocata esse legata per secundum testamentum: licet in eo non fiat mentio primi. sic supra, de adimen. lega. l.si tibi certam. & argu. supra, de procura. l.si quis cum procuratori. §.fin. secus in tacito fideicommisso: vt supra, de proba. l.cum tacitum.

Legata per secundū testamentum videtur reuocata.

k *Hæreditatem.* totam vel partē de qua erat mota lis: & sic proceditur in causa licet restituerit fideicommissario.

l *Vel emolumentum.* vt speciem.

m *Cōmitti.* idem in omnib⁹ prætoriis stipulationib⁹: vt in ratihabi. & dam.infec. vt.j.rem ra.ha. l.si procurator. Item si purum factū est in stipulatione: vt.j.de verb.obli. l.si sic. secus in pœnali stipulatione[a], quæ nó cōmittitur nisi semel: vt.ff.de arbi. l.si duo.§.fi.

a Quomodo & quādo cōmittatur stipulatio pœnalis: plenissime vide in Spec. titu. de act. sen. per §. sequitur. §. col. versi. quando autem.

n *Præstitum.* ab hærede legatario.

o *Stipulationem.* potes dicere de ea de qua dicitur. ff.ea.l.§.proxi. vel de illa. ff.ea.l.§. cæteros. Accursius.

p *Cōdictionem.* incerti, vel sine causa: vt.ff.de vsufructu ea.re.quę vsu consu. l.hoc senatus.§.j.& vsufru. quēadmo. ca.l.si vsufructus nomine.&.ff.de do.præle.l.pater dotem.§.si forte per errorem.

q *Gratia.* scilicet probauit. Azo.

BIU Cujas

a *Haec autem satisdatio.* scilicet euicta hęreditate legata reddi, de qua dicit.s̈.l.proxi.§.si legatarius. Accursius.

b *Iniquum.* Not. quòd superuacua cautio non præstatur, sic.s̈. de procura.l.non cogendum.

c *Litis.* scilicet de hæreditate. Accursius.

d *Minæ.* quæ curandæ non sunt: vt.s̈.quod met. cau.l.metum autē non vani. secus si non elusoriæ: quia cauetur: vt.s̈.l.proxi.§.si legatarius. *ADDITIO.* Ista glo. iuncto tex. præstat argumentum ꝙ propter minas factas ab vno nō debet præstari cautio: & determinatur per istum tex. quia aut sunt minæ illusoriæ, aut nō, & statur arbitrio iudicis. gl. est. C. quod met. cau.l.metum. secūdum Barto.

e *Vindicent.* id est, se esse hæredes asserant: quod tamen esse nō potest: vt infra, de regu. iur.l.quod cōtra.§.vni. & facit supra, de leg.ij. l.si quis seruum.§.si inter duos. &.C.de peti. hære.l.fi.§.sin autem ex contractibus. Sed contra.j.de excep. rei iudi. l.qui cum hærede. vbi à neutro petitur interim. Solu. ibi certū erat vnum esse scriptum hæredem: sed dubitabatur de filio legitimo hærede ab intestato, an sibi daretur bonorum possessio contra tabu. hic autem non erat certum de aliquo illorum: certum tamen erat de vno. lex tamen illa corrigitur per.l.C.eo.l.fin.§.j.secundum Azo.

Haec autem satisdatio [a] locum habet si iusta causa esse videbitur. nam iniquum [b] erat omnimodo caueri, nondū illata controuersia litis [c]: cum possint ei lusoriæ minæ [d] fieri. ideoque eam rem prætor ad cognitionem suam reuocat. ¶Si duo ex testamēto hæreditatem insolidum sibi vindicent [e], fortè quòd eiusdem nominis sint: tam in possessorem quàm in petitorem competunt actiones & creditoribus & legatariis.

Ista cautio debet præstari quando recipientis interest. Bartolus.

¶Hæc cautio [f] vtique necessaria est si quis pecuniā suam soluat, vel [suam] rem tradat [g]. Si verò pecuniam hæreditariam soluat, vel rem tradat: quidam non putant cauendū: quia nec teneri potest eo nomine victus: cum nō possideat, vel dolo fecerit quò minus possideat. Hoc si ante motam controuersiam soluat. quòd si postea [h], tenebitur culpæ nomine [i]. ¶Sed cū de [k] nomine inter duos quæstio [l] est: numquid non sit cauendum ei qui hæreditariā rem tradat [m]: quia omnimodo vnus liberatur, quemadmodum si æs alienum [n] hæreditariū soluatur? Sed si petitor [o] suam pecuniā soluat, aut rem suam tradat, nō habet vnde retineat: & ideo necessaria est ei cautio.

f *Hæc cautio.* scilicet euicta hæreditate legata reddi: de qua loquitur principium legis. Accursius.

g *Tradat.* scilicet hæreditariam.

h *Postea.* id est, post controuersiam motam: licet non sit lis cōtestata: vt.s̈.l.proxi.§.si legatarius. Azo.

i *Culpæ nomine.* vt.s̈.titu.j.l.dolo. Item si hoc soluat sponte, non per sententiam: alioquin liberatus est ipso iure: sed tamen & tunc petit sibi caueri vt defendatur: vt supra, de rei vindi.l.is à quo. & l.à quo. &.C.deposi. l.pe.in fin. licet illa corrigatur per authen. ibi positam. Item argu. contra.s̈.de lega.ij. l.si quis Titio.§.fi.sed ibi vterque nititur ex voluntate: & ideo datur vtrique. hic alter nititur tantum ex voluntate, scilicet legatarius.

k *Sed cum de.* s̈.ergo loquitur vbi vnus ex testamento defendebat hæreditatem: & ideo non est certum omnino deberi legatum: quia si legitimus obtinet, non liberatur: quia nec tenetur: sed hic vterque ex testamento: & sic est certum deberi quicūque eorum obtineat: vt.s̈.eo.§.si duo.

l *Quæstio.* vt fuit supra, eo.§.si duo.

m *Tradat.* legatario, scilicet sine auctoritate, & etiam post litem motam. Et respon. non cauendum: nec imputatur ei si non petat caueri: quia &c.

n *Si æs alienū.* quo casu etiā legitimus liberatur: & ideo nec hoc casu cum quæstio est de nomine, nec superiori cum inter scriptū & legitimū est quæstio, imputatur si non facit sibi caueri. Accur.

o *Petitor.* Sed quid si possessor? Respon. distingue vt.s̈.soluit, suam, an hæreditariam. in primo casu cauetur ei, vt in princip.§. in secūdo subdistinguitur fiat quæstio de nomine: & tunc nō cauetur ei quandocūque soluat: vt ibi. sed cū de nomine, soluat &c. si autē aliàs, vt quia legitimus facit quæstionē scripto, vel ecōtra: subdistinguitur sit lis mota, vel non: vt ibi, si vero pecunia &c.

Videamus.] Hæc lex reuertitur ad illam satisdationem de qua dictum est.s̈.e.l.j.vsque ad.l.nisi.§.si legatarius. & ponit talem casum. A *CASVS.* Institui mihi hæredem Titium, & legaui tibi Seio.c.& rogaui te Seium vt restitueres legatum tuum Sempronio, & multa alia legata quibusdam reliqui & pure, & sub cōditione: & postea decessi. tu Seius petis ab hærede meo Titio.c. prædicta. quæritur, nunquid debeas ei satisdare vt restituas ei illud quod amplius ceperis quàm per Fal. licuerit tibi, dari? & videtur quòd non: quia tu legatarius nihil capere videris, cum alij restituere debeas. sed verius est vt cauere debeas perinde ac si non esses rogatus de dando alicui fideicom. & Sempronius prædictus cui debes restituere tuū legatum, cauebit tibi eo modo. Sed si tu legatarius velis vitare circuitum, & velis quòd solus Sempronius fideicom. caueat hæredi, & non tu. audiri debes. in casu tamen Sempronij fideicom. debet caueri, & etiam tibi legatario, puta quando hæres debet tibi legatario detrahere Falc. & tūc quando legatarius es, detrahere fideicōmis. debes, quia tunc ęquum est te legatarium Falc. detrahere: cum testator hoc dicit: vt.s̈.e.l.j.§.sed & legatario. &.s̈.titu.j.l. pœnales.§.fina. & non solum detrahis tu legatarius Fal. ex fideicom. à te dato cum æquū est eo modo qui dictus est: & cū de legato nihil apud te remansurū est soluto fideicom. à te relicto: sed etiam detrahis Falci. quamuis tantum ex legato apud te legatarium sit remansurum soluto integro fideicommis. à te relicto, vt sufficere posit ad præstandū integrum fideicom. puta quia legaui tibi legatario.xx. & rogaui te de præstandis Sempronio.xv. nam si hæres meus detrahat tibi.v.de.xx.tu detrahes fideicōmissario quartam de.xv. & sic hoc casu Sempronius fideicommis. debet cauere tibi & hæredi. & hoc dicit. Viuianus.

Legatarius debet cauere hæredi, & fideicommissarius legatario, vel fideicommissarius hæredi causa euitandi circuitus. Bartolus.

V. MARCELLVS libro vicesimoprimo Digestorum.

B Videamus an stipulatio [p], *Quod* * *amplius quàm per legem Falcidiam licuerit, ceperis, dari?* aduersus eum non sufficiat [q] qui legatū alij restituere ex fideicommissi causa debet. Sufficiet autem dici, nihil eius fideicommissum esse [r]. Cauebit, scilicet legatario & is qui fideicommissum accipiet [s]: nisi fortè malit legatarius circuitu sublato hæredi caueri [t]. Sed & legatario præterea cauendum est, si (vt plerūque æquum est) pro rata ex fideicommisso retinere ei concedendum est: quamuis tantùm ex legato apud eum sit C remansurum, vt sufficere posit ad prestandum fideicōmissum.

Ei qui non potest satisdare, remittitur satisdatio. Bartolus.

VI. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

p *Stipulatio.* qua scilicet cauetur vt legatarius restituat quod amplius ceperit quàm ei licuerit, dari. Accursius.

q *Non sufficiat.* q. d. etiam si interponatur, non videtur cōmitti: quia cum promittat quod capit vltra quàm liceat, & ipse nihil capit, cum alij restituat: vt.j.de verb. sign.l.aliud. ergo non committitur. sed contra est: quia cauet ac si non sit grauatus vt alij re-D stituat. & hoc subiicit, sufficit &c. nam respon. ibi.

r *Esse.* q. d. caueat ac si nil sit eius fideicommissum.

s *Accipiet.* à legatario.

t *Caueri.* per illum cui rogatus est legatarius dare fideicommissum. Et no. de circuitu tollendo [a], vt &.s̈.de condic. inde.l.dominus testamento. &.s̈.vsufru. quemadmo.ca.l.si vsusfru. mihi. patet ergo per hanc.l. quòd legatarius hæredi & fideicommissarius legatario cauet. quandoque solus fideicom. hæredi causa euitandi circuitus, vt hic. quandoque cauet fideicōmissarius hæredi & legatario: veluti quando hæres debet detrahere Falcid. & legatarius similiter: puta vbi testator hoc dixit: vt no.s̈.titu.j.l.pœnales.§.fina. & supra, eo.l.j.§.sed & legatario. & ita construe, cauendum est, sed & concedendum est ei retinere ex fideicom. pro rata vt plerumque æquum est: quia testator dixit, quamuis &c. vt quia mihi legauit.xx. & rogauit de.xv. restituendis. & de illis.xv. detrahit Falcid. si ei detrahatur. & facit.s̈.de leg.ij.cum pater.§.j. Sed contra.s̈.de an.leg.l.liberto.§.j. Solu. refert vtrum onus legatario iniungatur extrinsecus: vt tunc fideicōmis. ei non teneatur cauere: vt ibi: an in partem eius quod legatur ei qui cogitur restituere: & tunc sic, vt hic. Accursius.

Cum

BIU Cujas

Cvm non facile.] CASVS. Hæc.l.loquitur de eadē cautione de qua dictū est.ſ.l.proxi. Pone ergo q̄ institui mihi hæredē Titiū,& multa legata reliqui & pure,& ſub cōditione.inter quos plures legatarios erat vnus qui nō facile posset inuenire fideiussores: & postea decessi.venit dictus legatarius ad hæredē meum,& petit ab eo legatū. hæres autē videns eū bonum hominē ideo petiit fideiussores ab eo, quia sciebat eū nō posse inuenire: & sic volebat eum auertere à petitione legati vel fideicom. sibi relicti. certe dicitur hic q̄ remittitur ei onus satisdationis, & legatū ab hærede consequitur. Viuia.

a *Cum non facile.* & sic videtur nō posse fieri: vt.ī.de verb. sig. l. Nepos Proculo. hoc ergo arbitrio iudicis relinquitur: vt ibi.

b *Ideo cautionē.* ſecus ſi nō ideo,ſed bona fide postulatur: quia persona ſuſpecta eſt.arg.ſ. de iudi.l.in omnib⁹.& qui satisd.cog.l.ſi fideiussor.ſ.fi.& C.de epiſc. & cle.auth.generaliter. H.ſed certe ſit ſuſpecta vel nō,ex quo non poteſt ſatisdare,ſtatim inquiritur de Falci.vt.C. de vſur.l.ij. & ſecundum hoc verbum,ideo, ſiue cauſatiue ſiue conſecutiue ponatur, non eſt vis. Iteē no.hac.l. remitti ſatisdationē pauperi: & ſic prodeſt paupertas.ſic.C.de epiſc. & cle.l.ſi quis ad declinādam.ſ.pe. Sed arg.contra.C.de epi.au.l.de creationibus.ſ.ſin autem.vbi à paupere, non à diuite exigitur ſatisdatio. Item facit ſupra,de offic.præ.l.illicitas. & de pig.act.l.ſi ſeruos. Item & in aliis remittitur: vt.ſ.eo.l.iij.ſ.quamuis.

CVm nō facilè[a] ſatisdationem offerre legatarius vel fideicōmiſſarius poſsit,& futurum ſit vt propter hoc à petitione liberalitatis ex teſtamēto ſummoueatur,nūquid onus ſatisdationis ei* remittendū erit? Quod videtur adiuuari reſcripto diui Cōmodi,in hæc verba: Is cuius de ea re notio eſt, aditus,ſi cōpererit ideo cautionē[b] à te exigi,vt à fideicommiſsi petitione auertaris, onus ſatisdationis tibi remitti curabit.

Merus executor non tenetur hæredi cauere. hoc dicit.

VII. PAVLVS libro ſeptimo ad legem Iuliam & Papiam.

DIuus Pius ab eo qui annua legata percipere* ad diſtribuendū iuſſus[c] erat, vetuit cautionem exigi, Ceſſantium[d] partes reddi. niſi apertè cauere iuſſus[e] eſſet.

VIII. MAECIANVS libro decimo Fideicommiſſorum.

SI hæres partem bonorū,vel etiam vniuerſa bona delata ad fiſcū diceret[f], conſtaret autem de fideicōmiſſo[g]: decretū eſt, vt petitori cauenti[h]. *Euicta hæreditate reſtituī iri**, ſolueretur.

Cautio vſufructu finito rem reſtitui, debet interponi ei ad quem pertinet proprietas, non hæredi tantummodo. Bartolus.

IX. IDEM libro duodecimo Fideicommiſſorum.

SI non in cōtrouerſia ſit proprietas, ſed vſusfructus[i] (poteſt enim[k] rei cuius proprietas Titio legata eſt, vſusfruct⁹ alij legari) tunc de eo reſtituendo, nō hæredi, ſed Titio caueri debet. Interdū & ſi ab hærede legetur vſusfructus, Titio[l] cauēdum eſt, veluti ſi detracto vſufructu proprietas ei[m] legetur, vſusfructus Seio. Quid enim attinebit hoc caſu hæredi caueri, ad quem emolumentum intercidentis vſusfructus non ſit ſpectandum[n]? Verum ſi vſufructu Seio legato, proprietas Titio ita legetur, vt cùm ad Seium pertinere deſierit[o], habeat proprietatem: tunc hæredi caueri oportebit à fructuario: ab hærede autē Titio, quia non ſit certum, vſufructu intercepto ad Titium proprietatem reuerſuram[p].

Si non in cōtrouerſia.] CASVS. Inſtitui mihi hæredē Petrum, *ſic Fl. pro* & Titio legaui ſolam *reſtitutū iri* proprietatē fundi mei Corneliani: & Seio legaui vſumfru. eiuſdem fundi, & poſtea deceſſi. venit nunc Sempro. & facit controuerſiam dicti vſufru. dicto Petro meo hæredi dicens ad ſe dictum vſumfructum pertinere. Item Seius prædictus cui legaui dictum vſumfructum petit ab eodē hærede vt dimittat eū vti frui dicto fundo Corneliano. certe ſi dictus Seius vult habere vſufru. ab hærede, debet cauere dicto Titio cui erat legata proprietas, de reſtituendo eidē Titio vſumfruc. ſi dictus Sēpronius vincat hæredē pro vſufru. non autem debet cauere hæredi: & eſt ratio quare debet caueri Titio proprietario,& nō hæredi: quia ſi ponamus quòd dict⁹ vſusfr. intercidat apud Sempronium prædictum qui faciebat hæredi cōtrouerſiam de eodē vſufru. quique poſtea vicit hæredem,& apud ſe habuit eundem vſumfructum emolumentū dicti vſusfructus intercidentis nō debet ſpectare ad hæredem, immo ad dictum Titium proprietarium. in caſu tamen cauere debet Seius cui legaui vſumfru. hæredi & nō Titio proprietario fundi. puta ſi legaui vſumfru. dicti fundi dicto Seio, & proprietatem eiuſdem fundi ita legaui dicto Titio, vt eandē proprietatē habeat idem Titius cum ad dictum Seium deſierit pertinere vſusfructus. & ita ſub incerta die dicto Titio legaui proprietatem dicti fundi qui habetur loco conditionis: vt.ſ.de lega.j.l.talis.ſ.ſed & ſi ſub conditione. & eſt ratio quare hoc caſu debet cauere hæredi,& nō Titio proprietario fundi, quia hoc caſu nō eſt certū vſufru. interempto apud dictum Sēpro. qui faciebat hæredi cōtrouerſiam de eo vſufru. quiq; ſuper hoc vicit hæredem, & apud ſe habuit eundē vſumfru. non eſt certū dico hoc caſu ad dictum Titiū proprietatem eiuſdē fundi reuerſuram, quia forte prius decedet Titius quàm vſufru. interimatur apud dictū Sēpro. & ita nō tranſmittit idem Titius ad ſuos hæredes legatū proprietatis dicti fundi: quia (vt dictum eſt) quaſi conditionale fuit legatū dictæ proprietatis eidem Titio relictum, eo quod ſub incerta die fuit ei relictum, vt dictum eſt. cōditionalia autem legata non tranſeunt ad hæredes: vt not.ſ.de lega.j.l.iij.& ſic eſt plana hæc.l.Viuianus.

Diuus Pius.] CASVS. Titius inſtituit ſibi hæredem Seium, & quibuſdam annua legata reliquit,& iuſsit quòd Sempronius recuperet ab hærede dicta legata ad diſtribuendum inter legatarios.& ita fecit dictum Sempronium ſuum commiſſarium: & poſtea deceſsit dictus teſtator. petit nunc cōmiſſarius ab hærede pecuniā ad diſtribuendū annua legata inter legatarios. dicit ei hæres, Bene volo tibi dare pecuniam: volo tamen quòd caueas mihi quòd reſtitues mihi partes legatariorum ceſſantium in receptione legatorum ſuorum: quia aliqui eorum morientur, ſicque deficient eorum legata. quæritur, nunquid taliter cauere debeat? Et dicitur quòd non, niſi teſtator præcepiſſet eum cauere. Viuianus.

c *Iuſſus.* hunc executorē teſtamenti vocāt Bonoñ. cōmiſſarium.

d *Ceſſantium.* verba cautionis.& dic, ceſſantiū, id eſt, morientiū: quia ſic extinguitur tale legatum: vt.ſ.de an.leg.l.in ſingulos. Sed argu.contra.ſ.de ali.leg.l.iij.ſ.debebit. vbi cauet. ſed ibi à cohæredibus: hic à teſtatore fuit electus. Item quæritur, an hic habeat aliquam actionem contra cohæredem? Item ſi quis legatariorum nolit, an reddatur hæredi? Reſpon. ad vtrūque. ſ.de leg.ij.l.Titio. Item quid ſi dubium eſt, an bene diſtribuat? Reſpon. iurat: vt C.de dona.l.pe.& facit.ī.de verb.ſigni.l.aliud eſt capere.

e *Iuſſus.* ſtatur præcepto defuncti de cauendo. ſic.C.ad Trebel. l.iubemus.ſ.in ſupradictis. & ſupra, de vſufru. ea. re. l.tribus. in princ. Accurſius.

Si hæres.] CASVS. Titius inſtituit ſibi hæredem Seium,& per fideicōmſ. reliquit centum Gaio,& deceſsit. petit nunc Gaius fideicommiſ. ab hærede. dicit ei hæres: Bona Titij teſtatoris delata ſunt fiſco. vnde ſi ſoluerem tibi fideicom. nihilominus fiſcus recuperaret à me vniuerſa bona dicti teſtatoris: vnde nolo tibi ſoluere. certe dicitur hic quòd tenetur hæres ſoluere dictū fideicōmiſſum dicto Gaio petitori cauenti eidem hæredi de reſtituendo fideicommiſſum euicta ſibi hæreditate per fiſcum. Viuianus.

f *Diceret.* non tamen adhuc erat lis conteſta. nomine fiſci: alioquin non ſolueretur etiam cautione præſtita: vt.ī.de iure fiſci.l. apud Iulianum. quæ eſt contra.& facit. C.de lega. l.ſi in fraudem. & ſupra.l.iij.ſ.ſi legatarius.&.C.de peti.hære.l.ſi.ſ.j.

g *De fideicommiſſo.* relicto puta Titio.

h *Cauenti.* Titio.

i *Sed vſusfructus.* id eſt, cautio pro vſufru. præſtanda. & ſic gratia ſimilitudinis tractat hæc lex de caut. illa quæ eſt.ſ. vſufru. quēadmo. caue.& ſic concor. in eo. titu. ſi tibi vſusfructus. Alij dicūt, quod quidam tertius mouet quæſtionem de vſufruc. & ſic loquitur de illa cautione de qua eſt.ſ.eo.l.hęc autem.in prin.& ſic proſequuntur vſque ad finem.

k *Poteſt enim.* interpoſitio eſt vſque illuc, tunc de eo &c. & facit infra.ſ.proxi.

l *Titio.* cui legata eſt proprietas: vt.ſ.proxi.reſpon.

m *Ei.* ſcilicet Titio.

n *Spectandum.* q. d. nihil.

o *Deſierit.* ſcilicet vſusfructus. & ſic ſub die incerta: & facit.ſ. vſufruc. quemadmo. ca.l.ſi tibi.& ſi vſufru. pe.l.fundus detracto.

p *Reuerſuram.* Titio interim moriēte,& ad hæredē non trāſmittente propter diem incertum: vt.C.de cadu.tol.ſ.ſin autē aliquid.

BIU Cujas

AD SENATVSCONSVLtum Trebellianum.

Duo senatusconsulta scilicet Pegasianū & Trebellianū tractauerūt de hac materia. Sed Iustinianus totū attribuit Treb. & quæ sunt propria cuiusque, habes institu.[a] de fideicommiss. hære. in princ. & §. restituta. & §. Pau. Alex. sed quia. Accursius.

a *Idē Bar.*

& Ias.

EXplicitus.] CASVS. Dominus Vlpianus continuat hunc titulū ad superiora, hoc modo: Cum explicitus sit tractatus qui pertinet ad fideicom. singularum rerum, scilicet. ſ. de lega. j. & de lega. ij. & iij. & vsque huc: bonum est vt transeamus ad interpretationē senatuscon. Trebelliani, quod tractat de fideicom. vniuersalibus. & sciatis quod dictum senatusconsultum fuit factum temporibus Neronis octauo kalendas Septembris consulibus existentibus quodā qui vocābatur Anneus Seneca: & alio qui vocabatur Trebellius Maximus. cuius senatuscō. verba sunt talia: Cum esset æquissimū in omnibus fideicō. hæreditatib⁹ si qua iudicia pēderent super bonis dictarum hæreditatū, ex his bonis eos subire dicta iudicia in quos vtilitas & commodū eorū bonorū trāsfertur. i. fideicōmissarios potiùs quàm cuiquam hæredi instituto periculosā esse fidem suam quā præstiti testatori de restituēda hæreditate fideicommiss. placet vt actiones quæ in hæredem dari solent creditoribus, & quæ hæredibus dari solent contra debitores: eas neque in eos hæredes, neque iis hęredibus dari qui restituissent sicut rogati essent fideicommissum fidei suæ, id est, hæreditatem non detracta quarta. sed & si pater Titij sit hæres institutus, & rogatus hæreditatem restituere Titio filio suo, & ipse ei restituat, idem erit quod dictum est. ſ. s. vt in patrem non transeant hæreditariæ actiones: sed hoc casu & superioribus & in eos fideicommiss. quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, dantur dictæ hæreditariæ actiones. & hoc ideo vt magis in posterum confirmentur summæ defunctorum voluntates, & obseruentur per hæredes institutos. nam si hæredes instituti non teneantur creditoribus hæreditariis facta per eos restitutione hæreditatis, vt dictum est: non dubitabunt adire, sicut dubitabant prius. & ita per superiora videre potest quòd non solum hæredi qui restituit hęredi. fideicommiss. subuenitur per dictum senatuscon. scilicet vt excep. vti possit contra creditorē hęreditarium contra eum agentem, sed etiam fideicom. scilicet vt possit agere contra debitores hæreditarios, quamuis hæres qui restituit hæreditatem eidem fideicommiss. repelleretur exceptione ab eisdem debitoribus hæreditariis si eos conueniret. hoc dicit vsque ad. §. hoc autem senatusconsultum. Viuianus.

**Fl. placet vt act.*

a *Explicito tractatu.* qui tractatus fuit à ti. de lega. j. vsque huc.

b Inchoata cū defuncto. secus si cū hærede.

b *Consulibus.* sic insti. eo. §. restituta.

c *Iudicia.* id est, controuersiæ [b] vel lites.

Bart. Pau. Alexā. & Ias.

d *Ex his.* scilicet bonis.

e *Subire.* dicta iudicia.

f *Fructúsque.* id est, vtilitas & commodum eorum bonorum, id est, illius fideicommissi vniuersalis. Hug.

g *Cuique.* hæredi instituto.

Digestorū

seu Pandectarum Liber trigesimusſextus.

AD SENATVSCONsultum Trebellianum.

TITVLVS I.

Facta restitutione fideicommissi vniuersalis transeunt actiones & iura actiue & passiue in fideicommissarium: & hæredi & contra hæredem paratur exceptio. Alex.

1. VLPIANVS libro tertio Fideicommissorum.

EXplicito tractatu[a] qui ad fideicommissa singularum rerū pertinet, trāseamus nūc ad interpretationē senatusconsulti Trebelliani. Factum est enim senatusconsultum temporibus Neronis octauo kalendas Septembris, Anneo Seneca & Trebellio Maximo cōsulib⁹ [b]: cuius verba hæc sunt: *Cum esset æquissimum, in omnibus fideicōmissariis hæreditatibus, si qua de his bonis iudicia[c] penderent, ex his[d] eos subire[e], in quos ius fructúsque[f] trāsferretur, potius quàm cuique[g] periculosam[h] esse[i] fidem[k] suam: placuit* actiones quæ in hæredes, hæredibúsque[l] dari solent: eas neque in eos, neque eis dari, qui fidei suæ commissum, sicuti[m] rogati essent, restituissent: [sed idem est & si ipsi filio[n] pater rogatus sit restituere[o]] sed his, & in eos[p] quibus ex testamento[q] fideicōmissum restitutum fuisset: quo magis in reliquum confirmentur suprema defunctorum voluntates[r].*

Per hoc senatusconsultū prouisum est hæredi pariter & fideicommissario. Alexan. & Barto.

¶ Sublata est hoc senatusconsulto[f] dubitatio eorū, qui adire hæreditatem recusare, seu metu litiū[t], seu prætextu metus[u] censuerūt. ¶ Quamquā autē senatus subuentū voluit hæredibus[x], subuenit tamē & fideicōmissariis[y]. Nam in eo quod hęredes si cōueniātur[z], exceptione vti possunt: hæredibus subuentum est. in eo verò, quòd si agant hæredes, repelluntur per exceptionem, quódque[a] agendi facultas fideicommissariis cō petit: proculdubio consultum est fideicommissariis.

Senatusconsultum locum habet siue ex testamento siue ab intestato quis sit rogatus de hæreditate restituenda. Item locum habet in testamento filiifamilias & in eo qui est hæres de iure ciuili vel prætorio. h. d. vsque ad. §. de illo. Alexan.

¶ Hoc autem senatuscōsultum locum habet siue ex testamento quis hæres sit, siue ab intestato, rogatúsque sit restituere

A h *Periculosam.* si conueniretur ammodo Accursius.

i *Esse.* aliàs, sim.

k *Fidem.* quia restituit.

l *Hæredibúsque.* si non restituissent.

m *Sicuti rogati.* id est, non retenta quarta. aliàs subiicit, pro rata: quod dic vt. j. ea. l. §. fi.

n *Si ipsi filio.* sed obiicitur: quia tunc non vt hæres, sed vt pater rogatus intelligitur: vt. ſ. de lega. j. l. cum filio. §. ipsi vero. non est ergo locus Treb. vt. j. e. l. mulier. §. fin. Sed respon[c] illud intelligendū quoad quartæ deductionē: vt dicit illa. l. cum filio, sed habet locū quoad hoc, vt ei & in eum transeant actiones: vt hic. nam interdum locus est Trebel. nec tamen quarta deducitur: vt. j. eod. l. ſi patroni. §. qui fideicōmissariam. Azo. Vel secūdū hoc dic quòd lex, cum filio. loquitur cum filius instituitur, & pater rogatur restituere: & sic non vt hæres, sed vt pater intelligitur rogari: hic autem pater instituitur, & rogatur restituere filio: & sic vt hæres intelligitur rogatus: & habet locum Trebel. quoad vtrumque cōmodum: vt hic, & j. eo. l. imperator. & l. cogi. §. ſi pater. & j. e. l. §. ſi filio. sed quod vt pater scilicet restituit, concor. C. de inoffi. testa. l. filius matrem. & j. eo. l. mulier. in prin.

c Ista est vera in illa. sed dicunt quod secundum Alexan.

d Idē Alexā. Ias. Bar. Pau. Alex. & Bart.

o *Restituere.* scilicet hæreditatē ex Trebellianica restitutione.

p *Et in eos.* scilicet dari actiones est æquissimum.

q *Ex testamento.* sub. vel ab intestato: vt. j. eo. §. hoc autem. & facit. ſ. ſi quis omiſ. causa test. l. antepenul. in fin.

r *Voluntates.* quia per hoc habetur fideicom. vt hæres.

f *Senatusconsulto.* Trebel. ideo quia non tenetur: vt. ſ. proxi.

t *Litium.* immo & ſi sine causa. satis est enim ſi putet sibi expedire: vt. j. eo. l. quia poterat. & l. sed ſi alio. §. quod ſi ſuſpectā. Acc.

u *Metus.* alicuius alterius, qui multi dicuntur in dictis. ll.

x *Hæredibus.* principaliter: vt. ſ. proxi.

y *Fideicommissariis.* secundariis.

z *Cōueniantur.* à creditoribus hæreditariis. & facit ad. §. j. eo. l. ita tamen. §. qui ex Treb. [c] Accursius.

a *Quódque.* pro, &. Accursius.

Hoc autem senatusconsultum.] CASVS. Siue instituā mihi Titium hæredem, siue ſit mihi hæres ab intestato, possum eum rogare de restituenda hæreditate mea Seio. & ſi ei restituat, habet locū dictum senatuscō. Trebellianum. ſ. vt transeant actiones hæreditariæ in dictum Seium. & eodem modo habet locum dictum senatuscon. Trebel. in testa. filiiſa. militis. instituit pone ergo ſibi hæredē Ti. Titium, & rogauit de restituenda hæreditate Seio: & eodem modo habet locum dictum senatuscon. non ſolum in hæredibus de iure ciuili restituere rogatis, ſed etiam in bonorum possessoribus qui sunt hæredes de iure prætorio. Sed quid ſi instituo mihi hæredem dictum Titium, & rogaui eum pure de restituenda hæreditate Seio, & rogaui eundē Seium ſub conditione ſi nauis Ex Asia venerit, de restituenda dicta hæreditate Gaio: & Titius restituit Seio, & Seius restituit Gaio ante conditionē existentem: nunquid Seius transfert in Gaium actiones hæreditarias? Et dicitur quod ſic. Item quid ſi dictum Titium quem instituo, rogaui restituere Seio & Gaio. ſ. Seio pure vel in diem: & Gaio ſub conditione: & idem

Ias. Bar. Pau. Alex. & Bart.

e Dic ſecundum finitum.

Facit cum ſupra. ſi ſtitui.

debet intelligi ante

Secundum Bar. in fi. Pau.

idem Titius non vult adire hære. eo quod dicit eam sibi suspectam? certe hoc casu debet idem Titius interim vniuersam hæreditatem[a]. In filij quoque familiàs militis iudicio, qui de castrensi peculio, vel quasi castrensi testari potest[b], senatusconsultũ locum[c] habet. Bonorum[d] quoq; possessores, vel alij successores ex Trebelliano restituere poterunt hæreditatẽ.

Fideicommissarius restituendo secundo fideicommissario, in eum actiones transfert. Barto. & Alexan.

¶ De illo quæritur, an is, cui ex causa fideicõmissi restituta est hęreditas ex Trebelliano senatusconsulto, ipse quoque restituendo ex eodẽ senatuscõsulto transferat actiones[e]? Et Iulianus scribit etiam ipsum transferre actiones[f]. quod & Mæcianus probat, & nobis placet.

In fideicommissarium partis cui facta est restitutio, insolidum transeunt actiones quæ ipso iure transibant in alium fideicommissarium conditione existente. Barto.

¶ Sed & quotiens[g] quis rogatus duobus restituere hæreditatẽ, alteri purè vel in diem, alteri sub conditione, suspectam[g] dicit: ei cui erat rogatus purè vel in diem restituere, interim vniuersam[h] hæreditatẽ restitui senatus censuit: cum autem extiterit cõditio, si velit alius fideicommissarius partem suam suscipere, transire ad eum ipso iure actiones.

Siue rogetur hæres, siue pater, vel dominus, vel administrator hæredis: locus est senatusconsulto. Barto.

¶ Si filio vel seruo hęrede instituto, rogatoque restituere hæreditatem, dominus vel pater restituat: ex Trebelliano trãsferuntur actiones. quod est etiã si suo nomine rogati sint[i] restituere. Idem est & si ipsi filio[k] pater rogatus sit restituere hæreditatem. Sed & si tutor vel curator adolescentis vel furiosi rogatus sit restituere hæreditatem[l]: sine dubio Trebelliano locus erit.

Pupillus non potest restituere tutori hæreditatem eo auctore: sed adultus suo curatori sic: quia auctoritas eius non est necessaria. Bartolus

¶ Fuit quæsitũ, si ipsi tutori rogatus sit restituere pupillus[m], an ipso auctore restitutionem facere posit? Et est decretum à diuo Seuero non posse[n] tutori se auctore restitui* hæreditatẽ: quia in rem suam auctor esse non potest. curatori tamẽ adolescentis ab adolescente poterit restitui hæreditas: quoniam necessaria non est[o] [curatoris] auctoritas ad restitutionem.

quòd sic, & idem si rogauit testator patrem vel dominum prædictum restituere hære. dicto Gaio. Item idẽ est & si dictus Titius pater rogatus sit restituere filio suo prædicto instituto. Sed quid si dictus Mæuius instituit sibi hæredẽ Sempro. pupillum, & rogauit Titium tutorẽ suum vt restitueret hære. Gaio, & tutor restituit? nũquid locum habet Tre. vt trãseant actiones? Et dicitur ꝙ sic. Item quid si dictus pupillus instituit rogatus sit restituere prædicto suo tutori? nũquid ipso tutore auctore restitutionẽ ei facere potest? Et dicitur ꝙ non. curatori tamẽ adolescẽtis ab ipso adolescente poterit restitui hęreditas: quia hoc casu auctoritas curatoris non est necessaria ad restitutionem. Item quid si dictus Męuius instituit sibi hęredẽ aliquod collegiũ vel corpus, & rogauit dictũ collegiũ vel corpus vt restitueret hære. Gaio & Sticho qui sũt de eodem collegio vel corpore? nũquid decreto eorũ qui sunt in dicto collegio vel corpore, poterit fieri restitutio dicto Gaio & Sticho? Et videtur ꝙ non: quia iam viderẽtur dictus Gaius & Stichus sibiipsis restituere: cum & ipsi sint de collegio, vt dictũ est. quod esse non debet. ſ. vt fideicõ. restituat sibiipsi hære. sed verius est ꝙ valeat dicta restitutio: nec videtur sibiipsi restituere dictus Gaius & Stich[p]: sed alij de eodem collegio vel corpore. nam illud quod est vniuersitatis, non est propter hoc singulorum de vniuersitate: & hoc dico inspecta persona eorum quibus debet restitui id inspecta persona Gaij per se vtrũ possit capere, vel non: & eodem modo inspecta persona Stichi. nam licet collegium non sit subnixum alicui speciali priuilegio, & sic non possit instituì: vt supra de rebus du. cum senatus. tamen cum capiet hære. vt restituat dicto Gaio & Sticho si capaces sunt: vt. ĩ. e. l. cogi. §. ij. qui solidum. Viuianus.

Sequuntur Barto.

Imo. Soſi. Alexã. & Iaſ.

Pupillo nõ currit præſcript. xxx. an. in adulto currit præ- ginta anno transfert in eum domi- niũ ex men te. Soſi.

a *Hæreditatem.* facit. ĩ. eo. l. recusare. §. meminisse. & instit. e. §. præterea. secus in singulari relicto iure veteri: sed hodie idem: vt. d. §. & C. communia de lega. l. penulti.

b *Testari potest.* de hoc constat: vt instit. qui. non est per. fac. testa. in prin. Sed quid de illis aduẽtitiis in quibus pater nõ habet vsumfru. quod est in casibus no. C. de bo. quæ li. l. cum oportet. & authẽ. item hęreditas? Respõ. quidã quod possunt testari: quod non placet: vt. ĩ. de dona. cau. mor. l. tam is. §. j.

c *Locum habet.* quoad alia remedia senatuscõ sul. non vt quarta[a] posit detrahi: vt. ĩ. ea. l. §. denique. & l. Marcellus. §. quod autem.

d *Bonorum.* facit. ĩ. eo. l. recusare. §. j.

e *Actiones.* non tamẽ quartã retinet[b]: vt. ĩ. c. l. ex asse. & l. si patroni. §. qui fideicõmissariã. Sed videtur contra. C. eo. l. pe. in fin. Sol. quidam dicunt[c], aut est in mora secundo rogatus, vt ibi: aut non, vt hic: quod non placet[d]: quia in primo rogato fit hæc differentia, vt ibi dicitur: & tamen ibi ponuntur vt duo casus diuersi. dic ergo secundum Io.[c] aut secundo rogatus, pure est rogatus: & tunc quod ibi. aut in diem, vel sub conditione: & tunc quod hic. non enim debet transire ante diem nisi sponte restituat, quod potest: vt. C. de fideicom. l. post mortem. & not. ĩ. eo. l. si ante diem.

f *Actiones.* non per restitutionem. nec enim potest restituere hic fideicommissarius, vtpote, cum non fuerit rogatus: sed solam possessionem rerum quæ sunt in fideicommisso, dabit fideicõmissario: vt. ĩ. e. l. cogi. §. Mæcianus. Sed an conditionalis fideicõmissarius coget pure institutum adire? Respon. sic. sed non restituere[f] nunc: vt. ĩ. e. l. ille. in princ. Item nota casum vbi ipso iure fit restitutio. Sunt & alij: vt. C. e. l. pe. notatur.

g *Suspectam.* scilicet hæreditatem.

h *Vniuersam.* quarta nõ deducta cõtra cogentem: vt. ĩ. e. l. cogi. §. idem Mæcianus. Et dic[g] aut vterque. ſ. coactus & cogens adire vult totum restitui, & obtinet quod hic. aut coactus tantũ: & tũc idem, ne remaneat in dãno propter partem quæ remanet: vt hic, & ĩ. e. l. cogi. §. si quis. &. §. sed si quis. aut ecõtra cogẽs vult tantũ restitui totum: sed rogatus vult retinere partem alterius: & tunc retinet, sed non vtitur Fal. vt. ĩ. e. l. ita tamen. §. qui suspectam. Aut cogens adire nõ curat sibi restitui nisi suam partẽ: & tũc coactus retinebit Falc. cõtra alium: vt. ĩ. e. l. cogi. §. idem Mæcianus. Item vt pro parte adeat tantum, cogi nõ potest[h]. Item aliud est in directis institutionibus, vt tunc pendente cõditione habeat partem tantum pure institutus. secundum Ir. argu. contra[i]. ĩ. si pars hære. peta. l. ij. & facit. ĩ. eo. l. ex asse. Accursius.

Si filio.] CASVS. Mæuius instituit sibi hæredem filium vel seruum Titij: & rogauit dictum filium vel seruum quod restituat hęreditatem Gaio: & decesit dictus testator. & postea dictus Titius pater vel dominus instituti restituit dictam hęre. dicto Gaio. nunquid transferũtur actiones hæreditariæ in Gaium? Et dicitur

i *Rogati sint.* ſ. pater & dominus hęrede instituto filio vel seruo.

k *Ipsi filio.* hic dic: vt. ĩ. eo. §. j. & facit. ĩ. de lega. j. l. cum filio.

l *Hæreditatem.* instituto pupillo hære. & facit. C. eod. l. etiam. & supra, de lega. ij. l. peto. §. mater. &. ĩ. eod. l. cum hæres. &. l. restituta. §. pupillus. &. C. eod. l. pen. Item qualiter fiat? Respon. vt infra, eod. l. restituta. §. j. Accursius.

m *Pupillus.* scilicet instítutus.

n *Non posse.* scilicet principaliter: licet per quasdã consequentias quandoque possit: vt supra, de auctor. tut. l. j. in fin. &. l. quod dicimus. in princ.

o *Necessaria non est.* adolescenti subau. seu pupillo sic: vt. ĩ. eo. l. restituta. §. pupillus. &. §. seq. sed nonne similes sunt: vt. C. de in integr. restit. mino. l. si curatore. &. ĩ. si cer. pet. l. certi condictio. §. idem erit? Sed certe[k] similes sunt cum agitur de eis obligãdis: secus si de liberandis: vt hic, & argu. ĩ. rem pu. sal. fo. l. non quasi. §. hanc autẽ. Item in pupillo non currit præscript. xxx. an. in adulto nec sic: vt. C. de præscript. xxx. an. l. sicut. sic &. C. de fal. mo. l. j. in fin. Item pupillus sui creditoris nõ facit pecuniã[l]: vt. ĩ. de sol. l. quod scriptio trisi forte. §. fi. sed hoc nõ reperitur in adulto. Item pupillus nõ potest facere testamentũ: adultus sic. vt. ĩ. de testa. l. si filius. & de libe. lega. l. Aurelio. §. Gaius. & instit. qui. non est per. fa. testa. §. præterea. Item adultus potest accusare curatorẽ suspectum: sed pupillus non tutorem: vt instit. de suspe. tu. §. impuberes. & est in casu huiusmodi legis ratio, quia cum adultus curatorem non habet, niũ ex men te. Soſi. obligari potest: vt. d. l. si curatorem. secus in pupillo: etiam si non

l *Id est,* nõ transfert in habet

BIU Cujas

habet tutorem: sed adultus quantũ ad hanc rem nõ videtur habere curatorẽ : cum eius officium & auctoritas in hanc restitutionẽ sit inhabilis. vnde quasi nõ habeat, restituit. si procedas: ergo cum curatore suo semper cõtrahet? Respõ. non sequitur: quia hoc fit ex necessitate sicut solutio, & etiã hæc restitutio. Solu. dici potest respectu restituẽtis, sed nõ ei9 cui fit restitutio: vt. j. l. restituta. in fi. & l. seq. Azo. Vel secundum Io.[a] aliter expone quod hic dicit, scilicet cum ipse adultus à prætore coactus fuit adire: nam tũc quia nullum emolumentum debet ad eum spectare, vt infra, eod. l. quia poterat. restituit ei sine curatoris auctoritate. aliàs secus erit. Sed nunquid adultus cum curatorem nõ habet, potest adire suo arbitrio hereditatẽ? In pupillo[b] enĩ certum est nõ posse[c]: vt institu. de auth. tu. §. neque. & . C. de iure delibe. l. potuit. nisi in casu: vt. C. qui admitt. ad bon. pos. l. bonorum. & C. de iure delib. l. si infanti. in fi. & est arg. ꝙ possit. j. de app. l. cum in vna. §. fi. Argu. cõtra C. de admini. tu. l. cum quidam. & dic rationem diuersitatis vt ibi no. in. d. l. cum in vna. Hug.

a Est vera in se: sed diuinat quoad text. secũdũ Bar.

b Loquitur hic glos. de adulto & pupillo. poterit videri quibus casibus æquiparãtur per Ludo. ponta. in. l. fuit quæsitũ. s. ea. l. & per Bar. in eo. §. in pe. co. versi. reassume ergo.

c Et bene Barto. & Ias.

d No. quod potest contrahi cũ vno de collegio per ipsum collegiũ. Bald. Alexand. & Ias.

e Idẽ Bar. & Pau.

Collegium potest grauari vt restituat hæreditatem vni de collegio. Alexan.

¶ Si autem collegium vel corpus sit quod rogatum est restituere[a], decreto eorum qui sunt in collegio vel corpore[b], in singulis (inspecta eorum[c] persona) restitutionem valere. nec enim ipsi sibi videtur quis horum restituere.

Res quæ remanent apud hæredem, æstimantur cum qualitatibus suis: nec cautio interponitur. Bartolus.

¶ Si hæres præcepto fundo[d] rogatus sit hereditatem[e] restituere: ex Trebelliano senatuscõsulto restituet hæreditatẽ. Nec multum[f] facit si fundus pignori datus est. Neque enim æris alieni personalis actio fundum sequitur[g], sed eum cui hæreditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est. Sed cauendum est hæredi à fideicommissario, vt si fortè fundus fuerit euictus[h], à creditore habeat hæres cautum. Iulianus autem cauendum non putat, sed æstimandum [fundum] quanti valeat sine hac cautione[i], hoc est quanti vendere possit sine cautione: & si possit tanti vendere non interposita cautione, quãtum facit quarta pars bonorum: ex Trebelliano transituras actiones. si minoris: retento eo[k] quod deest, similiter ex Trebelliano restitutionem fieri. quæ sententia multas quæstiones[l] dirimit.

Hæres hæreditatẽ restituens certa quantitate retenta sub nomine quotæ, tenetur legatariis in eo quod habet vltra quartam si à fideicommissario legata exigi non possunt. Bartolus.

¶ Si is qui quadringenta in bo-

a *Restituere.* hæreditatem forte alicui qui præest collegio, cum multi præsunt. Azo. argu. s. proxi. §. Vel dic[d] alicui de collegio: non autem ipsi collegio: vt in fi. huius. §.

b *Vel corpore.* accipe infra, valere restitutionẽ in singulis. s. quibus est restitutio facienda inspecta persona eorum, scilicet quibus fit restitutio, scilicet an possit capere vel non. nec enim & c. q. d. ille cui fit restitutio: licet sit de præsentibus, non ipse sibi restituit, sed collegium[e] sibi restituit vt priuato. sic & aliàs quod est vniuersitatis, non est singulorũ: vt supra, de re. di. l. intantum. §. j. licet sit argu. contra. j. de colle. illi. l. iij. in princ.

c *Eorum.* quibus facienda est restitutio.

Si hæres.] CASVS. Ego habens vnum fundum valentem. c. & habens vltra illum fundũ alia. ccc. in bonis. obligaui Titio dictũ fundum pro. xl. & postea feci testamentũ: & institui mihi heredem Seium: & rogaui eum quod restitueret hæreditatem meam Gaio præcepto sibi dicto fundo. nũquid tenetur restituere dictus hæres dicto fideicom. totam hereditatẽ preter fundum? Et videtur quod non: quia si restituat fideicõ. ccc. & det creditori prædicto. xl. nõ remanebit ei quarta hæreditatis: vnde videtur quod debeat restituere fideicõ. solummodo. ccxl. & soluere creditori. xl. & retinere sibi liberum fundũ valentem. c. & ita quartã hæreditatis. sed certe verius est vt ex Trebelliano restituat dicto fideicõ. totam hæreditatẽ præter fundũ. i. integra. ccc. nec obstat quòd dictus fundus obligatus est pro. xl. quia personalis actio cõpetẽs dicto creditori pro dictis. xl. non sequitur fundum predictũ remanentẽ apud hæredem: sed sequitur eum fideicom. cui hæreditas est restituta. Sed oppono: nonne dictus creditor potest agere hypothecaria contra hæredem fundũ possidentem: sicque auocare ab eo fundum? certe sic. vnde non videris bene respõdisse. Sed certe immo bene responsum est. bene enim potest hæres habere remedium ad istud vulnus: ita quod non habebit deminutam quartam, scilicet vt dictus fundus æstimetur antequã per creditorem euincatur quanti valet. hoc est, quantũ vendi potest. & si potest hæres tantum vendere fundũ quantum facit quarta pars bonorum. i. centum. & tali modo quòd non teneatur heres emptori propter euictionẽ quam postea faceret dictus creditor emptori, tunc transitur ad actiones hæreditarias in fideicom. propter tres partes hæreditatis per heredem sibi restitutas. si autẽ minus potest hæres vendere dictũ fundum quàm sit quarta hereditatis, tunc retento ab hærede de tribus partibus hæreditatis eo quod deest ei ad quartam, fieri eodem modo per hæredem restitutionem fideicõmis. ex Trebelliano. Quidam autem dicebant hic alio modo succurrendum hæredi, scilicet vt fideicõ. caueat ei de cõseruando eum indemnẽ si fundus fuerit eidem hæredi euictus per creditorem hypothecaria agentem: A quod quidem Iuliano non placet. Viuianus.

d *Fundo.* qui sufficit ad quartam.

e *Hæreditatem.* retento fundo.

f *Nec multum.* quasi per hoc plus detrahat hæres.

g *Sequitur.* nec deminuit: vt. j. eo. l. cogi. §. inde. & facit ad hoc idem. C. si cer. pe. l. non aduersus. & . s. de eden. l. quædã. §. is autem. & de dote præle. l. j. §. j. & de iudi. l. si fideicõmissum. §. j. & . C. de hære. insti. l. quoties. Itẽ cautè dicit, psonalis: quia realis sequitur possessorem: & sic loquitur cõtra[f]. C. quo quis ordi. cõue. l. fi. lib. xj. quia ibi hypothecaria cõueniũtur possessores, cũ omnia bona contrahentis cum fisco erãt obligata: vt. C. qui. ex cau. pig. taci. contra. l. ij. & facit ad hoc institu. eo. tit. §. si quis vna. & . j. eod. l. si legatus. §. multum.

f Sequitur P. cum Ias.

h *Euictus.* per hypothecariam.

i *Sine hac cautiõe.* quę nõ interponitur secundũ eũ. Et not. quod res tantũ valet quantũ vendi potest. sic. s. de condic. fur. l. si seruus.

k *Retento eo.* ab hærede de hæreditate: sed hoc fallit in principe secundum quosdam: vt. j. e. l. si legatus. §. fi. Sed ibi dicit[g] quòd nõ consueuit retinere princeps. potest tamen si vult. sed an hoc casu teneatur hic heres creditoribus de legatariis? cõstat ꝙ non: vt. j. §. proxi. & not. C. eo. l. ij. at in creditoribus dic quòd pro eo quod ei suppletur, teneatur: pro eo vero quod valet fundus, non: cum habeat vt legatum: vt insti. eo. §. sed illud. Alij dicunt aut suppletur ex voluntate defuncti, vt tunc teneatur: aliàs non, sed magis videtur econtra, vt. s. ad leg. Falcid. l. Titia.

g Hæc [illegible] netur se[illegible] dũ Ale[illegible] in contrarium.

l *Multas quæstiones.* quæ possunt oriri occasione cautionis inter hæredem & fideicommissariam.

Si is qui.] CASVS. Titius habens in bonis. cccc. fecit testamentum: & instituit sibi hæredẽ Gaium: & legauit Sempro. ccc. & rogauit dictum hæredem vt restitueret hære. Seio deductis sibi hæredi ducentis. & postea decessit dictus Titius testator. postea dictus Gaius hæres restituit. cc. dicto Seio fideicommiss. & . cc. sibi retinuit sicut testator iussit. modo quæritur, an dictus fideicommis. debeat soluere integra. ccc. dicto Sempro. legatario? Et dicitur quod sic de iure stricto. de æquitate autem non debet soluere dicto legatario nisi. cc. quæ habet. & hæres qui retinuit. cc. debet soluere. c. legatario, & alia. c. sibi retinere pro quarta hæreditatis. & ita fideicõmis. nihil remanebit. hæres autem habebit. c. & legatarius. ccc. & est ratio quare de æquitate non soluit fideicommissarius legatario integra. ccc. quia non debet sentire damnum vltra quàm ad eam ex hæreditate peruenit. nemo enim tenetur præstare plus nomine legati quàm ad eũ ex hæreditate peruenit. in vno tamen oneratur fideicom. quia de dictis legatis nõ potest detrahere Falcidiã, immo præstat solidum quod habet ex hæreditate: vt dictũ est: quia fideicom. non debet detrahere Falci. de legatis de iure cõmuni. & idem est vbicũque nõ habet locũ Falc. vt potes exempla ponere in testamẽto militis qui instituit sibi hæredem Titium, & rogauit eum vt Seio restitueret hereditatem, & multa legata reliquit, & hæres restituit hære. fideicõmissario non detracta quarta Trebellianica: eo ꝙ non habet locum in testamẽto militis. certe prius debet soluere fideicõ. es alienum: & postea debet soluere legata: dum tamen nõ præstet vltra quàm sit quantitas hæreditatis, & tamen quartã de legatis nõ potest retinere fideicom. Non solum autem legatariis nõ detrahit fideicom. quartam, vt dictũ est: sed etiam fideicom. Secundo modo detrahit, vt ecce Titius nõ miles instituit sibi hæredẽ Gaium, & rogauit eum vt restitueret totam hæreditatem Seio non deducta quarta Trebellianica. Item rogauit eundem Seium fideicom. vt Sempronio restituat hæreditatẽ. certe Seius qui est primus fideicõ. non detrahet quartã Sempronio qui est secundus fideicõmissarius, nisi hoc testator expresse voluisset. subaudi, nec heres detrahet quartã eidẽ primo fideicom. quia testator hoc expresse vetuit. Sed pone quod Titius

BIU Cujas

Titius habens quadringenta in bonis legauerit Titio ducenta: & rogauit hæredem suum quod restitueret Sempronio dimidiã hæreditatis suæ. certe tenetur hæres restituere Sempronio dimidiam hæreditatis, id est, ducẽta ex Trebelliano: & Titius legatarius cui fuerũt legata ducenta, petet & consequetur. c. ab hærede: & alia. c. à fideicom. Et est ratio quare hæres præstat. c. quia nihilomin[9] remanet ei quarta hæreditatis ex Trebelliano. si autẽ non remanet ei quarta soluta ab ea parte legatorum, nõ præstaret partem legatorum: puta si dictus Seius habẽs quadrigẽta legauit Titio. ccc. & rogauit hæredẽ suum vt hæreditatẽ Sempronio restitueret. c. deductis de hęreditate sibi hæredi. nã si hæres restituat. ccc. Sempronio, & retineat sibi cẽtum. & ita quartam solam hæreditatis, nõ aget legatarius nisi contra solum fideicõ. & hoc dicit. §. Viuia.

a *Trecenta.* Casum ponit quem probat per quatuor alios casus vsque in fi.

b *Deductis.* id est, retentis ab hærede, & sic habet ducenta.

c *Restituere hæreditatem.* scilicet alia ducẽta.

d *Fideicommissarius.* scilicet Seius.

e *Ad eum.* scilicet Seium fideicommissariũ.

f *Peruenit.* pro ducẽtis. Accursius.

g *Petitionem.* de rigore, qui est vt solus fideicom. teneatur ad legata: vel qui est quia deducta certa sũma est rogatus nõ quota. Ac.

h *Quàm in ducentis.* quia non plus habet.

i *Datorum.* de æquitate, quæ præualet: vt. C. de iudi. l. placuit. & est hoc ideo, quia hæres habet plus quarta: sed videtur quod nec in tota. cc. vt. j. eo. l. Marcellus. §. idem Papinianus. vbi dicit hæredem detrahere de legatis & fideicommiss. si ergo detraxit de his. cc. hæres quartam: ergo fideicommissarius non soluet integra. cc. cum non amplius quàm ad eum peruenit debeat: vt hic. Respon. [a] hic non detrahit hæres de. cc. cum aliàs habebat. cc. vt hic.

k *In hæredem autem centum.* contra institu. eod. §. si quis vna. Solu. vt. j. ea. l. §. fi.

l *Ex hæreditate peruenit.* secus in ære alieno, vbi tenetur fideicõmissarius vltra: & deliberet si vult: vt insti. §. si quis vna. in fi. §.

m *Cesset.* vt in hoc casu cessat quoad ducenta.

n *Nec.* aliàs, neque. Accursius.

o *Hæreditatis.* vt &. C. ad leg. Falci. l. successores. &. ſ. de mili. testa. l. si vero. §. quid ergo. &. C. de testa. mili. l. in testamento. in fin. & supra, ad. l. Falcidi. l. in ratione. §. quod vulgo. & supra, titu. j. l. j. §. in quibusdam.

p *Permittitur.* Not. fideicommiss. non deducere quartam: [b] vt. j. eo. l. ex asse. &. l. cogi. §. Mecianus. idem in legatario, vt non detrahat: vt. j. eod. l. mulier. §. fina. &. ſ. titu. ij. l. lex Falcidia. §. fi. & de vulg. substi. l. cohæredi. §. cum filiæ. nisi in casibus not. j. proxi. §. Sed Bul. contra arg. C. communia de leg. l. j. &. ſ. tit. ij. l. pœnales. in fi. & facit ad hunc. §. C. eo. l. j. &. ij. &. l. fi. & facit infra. l. proxi. vsque in fi.

q *Non deducta.* quod præceptum non valet: vt supra, ad leg. ff. Infort. Falcid. l. quod de bonis. §. j.

r *Falcidia.* id est, Trebellianica.

s *Secundo quartam.* No fideicom. primum non detraherere, licet ei hæres nõ detraxerit: nisi in duobus casibus. Primus quando hęres qui poterat retinere (quod est etiam si est prohibitus à testatore: [c] vt. ſ. titu. ij. l. Titio secũdo quartam: [r] nisi liberalitatem [t] tantum ad priorem fideicõmissarium hæres voluit pertinere.

Hæres apud quem remanet dimidia hæreditatis sub nomine quotæ, conuenitur ad legata in eo quod habet vltra quartã. Ale.

Sed si quadringenta habens, ducẽta legauerit Titio, & partem dimidiã hæreditatis Sempronio restituere rogauerit: ex Trebelliano restitutionem faciendam Iulianus ait: & legatorum petitionem scindi, sic vt centum quidẽ petantur ab hærede, centum verò alia legatarius [à] fideicommissario petat. Quod idcirco dicit Iulianus, quoniam secũdum hanc rationem integram quartam habet, id est centum integra. [u]

Si hæres restituit hæreditatem detracta certa quantitate quæ ad quartam tantum sufficit, legatariis non tenetur. Bartolus.

Idem Iulianus scribit, si is qui quadringẽta in bonis habebat, trecẽta legasset, & deductis cẽtum rogasset hæredem vt hæreditatem Sempronio restitueret: debere dici, deductis centum, restituta hæreditate legatorum [x] actiones in fideicommissarium dari.

Legata particularia in cõputatione legis Falci. contribuuntur cum fideicom. vniuersali: quod æstimatur quantum supereſt in hæreditate deductis legatis: & fideicommiſ. non tenetur ad legata in plus quàm tenetur hæres. Bartolus.

II. Celsvs libro vicesimo primo Digestorum.

Qvi quadringenta [y] reliquæ amisit hæres, quia suspectam dixit: quasi cesserit lucro cũdũ prædictum: sed ipse* vt alij restituat: non vtique debere eum detrahere fideicommissario secũdo quartam: [s] nisi liberalitatem [t] tantum ad priorem fideicõmissarium hæres voluit pertinere.

Hæres apud quem remanet dimidia hæreditatis sub nomine quotæ, conuenitur ad legata in eo quod habet vltra quartã. Ale.

Sed si quadringenta habens, ducẽta legauerit Titio, & partem dimidiã hæreditatis Sempronio restituere rogauerit: ex Trebelliano restitutionem faciendam Iulianus ait: & legatorum petitionem scindi, sic vt centum quidẽ petantur ab hærede, centum verò alia legatarius [à] fideicommissario petat. Quod idcirco dicit Iulianus, quoniam secũdum hanc rationem integram quartam habet, id est centum integra. [u]

Si hæres restituit hæreditatem detracta certa quantitate quæ ad quartam tantum sufficit, legatariis non tenetur. Bartolus.

Idem Iulianus scribit, si is qui quadringẽta in bonis habebat, trecẽta legasset, & deductis cẽtum rogasset hæredem vt hæreditatem Sempronio restitueret: debere dici, deductis centum, restituta hæreditate legatorum [x] actiones in fideicommissarium dari.

Legata particularia in cõputatione legis Falci. contribuuntur cum fideicom. vniuersali: quod æstimatur quantum supereſt in hæreditate deductis legatis: & fideicommiſ. non tenetur ad legata in plus quàm tenetur hæres. Bartolus.

II. Celsvs libro vicesimo primo Digestorum.

Qvi quadringenta [y] relinquebat, si quadringenta habebat, ducenta legauit Titio: & rogauit hæredem suum quod restitueret Sempronio dimidiã hæreditatis suæ. certe tenetur hæres restituere Sempronio dimidiam hæreditatis, id est, ducẽta ex Trebelliano: & Titius legatarius cui fuerũt legata ducenta, petet & consequetur. c. ab hærede: & alia. c. à fideicom. Et est ratio quare hæres præstat. c. quia nihilomin[9] remanet ei quarta hæreditatis ex Trebelliano. si autẽ non remanet ei quarta soluta ab ea parte legatorum, nõ præstaret partem legatorum: puta si dictus Seius habẽs quadrigẽta legauit Titio. ccc. & rogauit hæredẽ suum vt hæreditatẽ Sempronio restitueret. c. deductis de hęreditate sibi hæredi. nã si hæres restituat. ccc. Sempronio, & retineat sibi cẽtum. & ita quartam solam hæreditatis, nõ aget legatarius nisi contra solum fideicõ. & hoc dicit. §. Viuia.

a *Trecenta.* Casum ponit quem probat per quatuor alios casus vsque in fi.

b *Deductis.* id est, retentis ab hærede, & sic habet ducenta.

c *Restituere hæreditatem.* scilicet alia ducẽta.

d *Fideicommissarius.* scilicet Seius.

e *Ad eum.* scilicet Seium fideicommissariũ.

f *Peruenit.* pro ducẽtis. Accursius.

g *Petitionem.* de rigore, qui est vt solus fideicom. teneatur ad legata: vel qui est quia deducta certa sũma est rogatus nõ quota. Ac.

h *Quàm in ducentis.* quia non plus habet.

i *Datorum.* de æquitate, quæ præualet: vt. C. de iudi. l. placuit. & est hoc ideo, quia hæres habet plus quarta: sed videtur quod nec in tota. cc. vt. j. eo. l. Marcellus. §. idem Papinianus. vbi dicit hæredem detrahere de legatis & fideicommiss. si ergo detraxit de his. cc. hæres quartam: ergo fideicommissarius non soluet integra. cc. cum non amplius quàm ad eum peruenit debeat: vt hic. Respon. [a] hic non detrahit hæres de. cc. cum aliàs habebat. cc. vt hic.

k *In hæredem autem centum.* contra institu. eod. §. si quis vna. Solu. vt. j. ea. l. §. fi.

l *Ex hæreditate peruenit.* secus in ære alieno, vbi tenetur fideicõmissarius vltra: & deliberet si vult: vt insti. §. si quis vna. in fi. §.

m *Cesset.* vt in hoc casu cessat quoad ducenta.

n *Nec.* aliàs, neque. Accursius.

o *Hæreditatis.* vt &. C. ad leg. Falci. l. successores. &. ſ. de mili. testa. l. si vero. §. quid ergo. &. C. de testa. mili. l. in testamento. in fin. & supra, ad. l. Falcidi. l. in ratione. §. quod vulgo. & supra, titu. j. l. j. §. in quibusdam.

p *Permittitur.* Not. fideicommiss. non deducere quartam: [b] vt. j. eo. l. ex asse. &. l. cogi. §. Mecianus. idem in legatario, vt non detrahat: vt. j. eod. l. mulier. §. fina. &. ſ. titu. ij. l. lex Falcidia. §. fi. & de vulg. substi. l. cohæredi. §. cum filiæ. nisi in casibus not. j. proxi. §. Sed Bul. contra arg. C. communia de leg. l. j. &. ſ. tit. ij. l. pœnales. in fi. & facit ad hunc. §. C. eo. l. j. &. ij. &. l. fi. & facit infra. l. proxi. vsque in fi.

q *Non deducta.* quod præceptum non valet: vt supra, ad leg. ff. Infort. Falcid. l. quod de bonis. §. j.

r *Falcidia.* id est, Trebellianica.

s *Secundo quartam.* No fideicom. primum non detraherere, licet ei hæres nõ detraxerit: nisi in duobus casibus. Primus quando hęres qui poterat retinere (quod est etiam si est prohibitus à testatore: [c] vt. ſ. titu. ij. l. Titio secũdo quartam: [r] nisi liberalitatem [t] tantum ad priorem fideicõmissarium hæres voluit pertinere.

Hæres apud quem remanet dimidia hæreditatis sub nomine quotæ, conuenitur ad legata in eo quod habet vltra quartã. Ale.

Sed si quadringenta habens, ducẽta legauerit Titio, & partem dimidiã hæreditatis Sempronio restituere rogauerit: ex Trebelliano restitutionem faciendam Iulianus ait: & legatorum petitionem scindi, sic vt centum quidẽ petantur ab hærede, centum verò alia legatarius [à] fideicommissario petat. Quod idcirco dicit Iulianus, quoniam secũdum hanc rationem integram quartam habet, id est centum integra. [u]

Si hæres restituit hæreditatem detracta certa quantitate quæ ad quartam tantum sufficit, legatariis non tenetur. Bartolus.

Idem Iulianus scribit, si is qui quadringẽta in bonis habebat, trecẽta legasset, & deductis cẽtum rogasset hæredem vt hæreditatem Sempronio restitueret: debere dici, deductis centum, restituta hæreditate legatorum [x] actiones in fideicommissarium dari.

Legata particularia in cõputatione legis Falci. contribuuntur cum fideicom. vniuersali: quod æstimatur quantum supereſt in hæreditate deductis legatis: & fideicommiſ. non tenetur ad legata in plus quàm tenetur hæres. Bartolus.

II. Celsvs libro vicesimo primo Digestorum.

Qvi quadringenta [y] reli

sui legatarij & Sempronij fideicommissarij. econtra dicit fideicom. se non teneri nec ad partem de.c. nec etiam ad.ccc. vt potè à se non relicta, sed ab hærede. quæritur, quid debeat dare fideicõmisſ? Respon. Celsus mutando personam [a] (nam transit de tertia ad secundam) quòd.ccc. debes. & non partem de.c. & hoc ideo ccc. restitues, quia præsumunt sapiẽtes quòd fideicõmissũ ad te trãseat cum suo onere: & ideo nõ.c. restitues: qa tu sis loco hæredis, scilicet cũ restitutio præuenit legatorũ petitionem: & sicut hæres si non esset rogatus tibi restituere hæreditẽ, retineret [b].c. cõtra legatarios: ita de illis.c. tãtum videtur esse rogatus tibi restituere: cũ legatorum petitio præuenit restitutionem hę reditatis: reliqua.ccc. Titio restituere videtur esse rogatus. cũ ergo hoc casu quãdo legatorũ petitio præuenit hæreditatis restitutionem, videtur hæres rogatus Titio.ccc. tibi.c. id est, qđ supereſt restituere: apparet quod ab vtroq; detrahet quartam: sicut si simpliciter esset rogatus tibi.c. & Titio.ccc. nomine legati dare: quo casu hæres sponte adiens quartam retinet de vtroque. verum licet non dicatur in litera, tamen supplendum est [c] quod in hoc casu illa.lxxv. quæ hæres daturus est fideicõmissario, scilicet detracta quarta de cẽtum: Titius legatarius cui quarta.ccc. id est.lxxv. ablata sunt per Falc. [d] auferet ipsi fideicommiſ. sicut tota.ccc. auferet ei si tota.cccc. venirent ad fideicommissarium. & hoc vsque illuc, non ergo plus &c. Vltimo concludit ad primum casum vbi coactus adiit, & restitutio præuenit legatorũ præstationem, hoc modo: sicut Titius non habet nisi.ccc. vbi hæres sponte adiit, & nihil de.c. sic & vbi coactus hæres adiit, sola.ccc. habebit Titius, & nihil de.c. cum dicta præsumpta volũtas nõ posit aptari ad.c. Quod autem dixi quando restitutio præuenit legatorum præstationem, quod præsumitur cum onere transire quasi fideicõ. sit loco hæredis: est verum quando simpliciter legauit Titio. Quid autem si expreſsim dixit quod essent oneri hæredis.ccc. Titio legata? Respon. Marcellus [e] quod perinde habetur ac si Titio.ccc. & fideicommiſ.cccc. det, vt ita hæres retineat.c. & de.ccc. facit septem partes, & quatuor fideicommissario, & tres Titio dat: & hoc si sponte adeat. aliàs si coactus, centum quæ amittit hęres propter coactionem, habet fideicommissarius, reliqua.ccc. diuidũtur prædicto modo. Et secundum hoc alio casu loquitur Marcellus quãdo dixit quod essent ad onus hæredis: & alio superior.l.qui quadringenta, scilicet quando, non dixit: nec corrigit [f] Marcellus.l. præcedentem. Vel dic secundo [g] casu secũdum Azo. quod ambæ istæ leges loquantur in eodem casu, scilicet quãdo ab hærede legauit, & sic ad eius onus: & tunc quædam ex iis quæ dicũtur in.l. qui quadringẽta. erũt vera, maxime rationes. ibi redditæ, & quædam falsa, maxime rationes [h] quæ corriguntur à Marcello in.l. sequen. & secundum hunc casum lege totam literam, licet plenior [i] esset prima.

quit, [a] Titio trecẽta legauit, [b] [&] hæredis fidei cõmisit vt tibi [c] hæreditatẽ restitueret: isq; [d] suspectam iussu prætoris adiit, & restituit. [e] Quærebatur, quid legatario dare deberes? [f] Dicẽdum est, quia præsumptum [g] est voluisse testatorem cum onere legatorum fideicommissum restitui: tota trecẽta te [h] dare Titio debere. [i] nã hæres [k] hoc rogatus intelligi debet, vt te [l] suo loco constituat: & quod hæres perfunctis [m] *omnib⁹ hæreditariis muneribus, id est, post legatorũ dationem, reliquum habiturus foret si non esset rogatus & tibi restituere *hæreditatem, id tibi restituat. [n] Quantũ ergo haberet? nempe [o] cẽtum. hæc vt tibi daret, rogatus est. [p] Itaque [q] sic ineũda est legis Falcidiæ ratio, quasi hæres trecenta Titio [r] dare damnatus, tibi [s] centum dare [t] dãnatus sit. Quo euenit, [u] vt si hæreditatem sua sponte adiisset, daret Titio ducẽta vigintiquinq;, tibi septuagintaquinque. Non ergo plus Titio debetur, q̃ si iniussu [x] prętoris adita hæreditas foret.

Legata particularia contribuuntur cum fideicommisso vniuersali, quod tãtum æstimatur quantum valet tota hæreditas non deductis legatis: & in tãtum tenetur fideicommissarius ad legata, inquãtum teneretur hæres si sponte adiisset. Bartolus.

III. VLPIANVS libro tertio Fideicommissorum.

a *Immo nõ mutatur. Imo. P. & Ias.*
b *Immo nõ retineret secundum Imo. Ang. Ale. & Ia.*
**Flo. perfunctus*
**Flo. restitueret*
c *Dissicet Bar. P. Ale. & Ia. d Reproba tur, quia imo fideicõ. vltra. c. habebit. 75. P. Ale. & Ia.*
e *Est vera lectura. l. sequẽ. B. B. P. Ang. Ale. & Ia.*
f *Placet Barto. P. Ale. & Ia.*
g *Reprobatur, secũdum prædi.*
h *Aliàs, cõclusiones.*
i *Et melior secũdũ Bart. Pau. Ale. & Ia.*
k *Immo nõ, sed tantum sunt rationes dubitandi. Ia. licet alii aliter dicant. Bar. Dy. P. Alexan.*
l *Immo nõ, sed in versi. itaque. ponitur vera decisio: & vsq; ibi dicitur p viã dubitationis, secundũ Ias. licet aliter Dy. Ia. de Are. B. P. & Ale.*
m *Perfunctis.* id est solutis. Accursius.
n *Id tibi restituat.* scilicet eodem casu cum sponte adiit: & hoc nisi velit retinere Falc. quod potest: vt in fine huius legis. vel dic, id est, restituat cum coactus adiit: vt.s. proxi. nam facit argu. à simili. item non sola centum: vt statim dicam.
o *Nempe.* tertia ratio. Accursius.
p *Rogatus est.* [m] non sola, sed cum vniuersitate quadringentorum quæ restituit cum [m] onere suo, vt dictũ est: sola tamen centum sic restituit, vt remaneant penes fideicommiſ. cum tempore testamẽti tota.cccc. erãt in bonis, & hęreditatem voluit restitui: ergo tota quadringenta: vt infra. l. proxi.
q *Itaque.* hoc videtur verum esse & si sequatur nam hæres hic rogatus &c. & ita videtur Celsus scipsum corrigere: quia in princi. dixit tota.ccc. restituenda. tu dic, quod dubitãdo ponit tam contrarias sententias, nesciens quam eligat. Azo.
r *Titio.* in primo casu quãdo coact⁹ à ptore.
s *Tibi.* Sempronio. Accursius.
t *Dare.* hæres.
u *Quo euenit.* vbi dicas tota.ccc. legatario danda cũ coactus adiuit, euenit absurdum: quia quando sponte adiit, habet legatarius minus: quia prius detrahit hæres quartam ab vtroque, & sic legatarius ex.ccc. habet.ccxxv. tantum. ne ergo absurditas emergat, nõ habet plus quando coactus adiit in superiori casu, quàm quando iniussu, id est, quando sine coactione adiit. quãtum ergo in vtroque sit habiturus legatarius, soluit Marcellus statim in.l. Marcellus. Accursius.
x *Iniussu.* id est, sine iussu. Accursius.

Marcellus.] *CASVS.* Hanc.l. dicunt corrigere præcedẽ. Et dicunt eam loqui in eodem casu quo loquitur ista præcedens: sed ego credo eam loqui in alio casu, & nihil corrigere de iis quæ dicuntur in hac lege. & in ea respondet Marcellus ad talem quæstionem: dictum est in prin.l. qui quadringenta. vsque ad ver. & quod hæres perfunctis &c. & in versi. non ergo &c. quod fideicõmissarius debet dare.ccc. Titio ratione pręsumptæ volũtatis: quia præsumptum est testatorem voluisse cum eodẽ onere legatorum quod incumbebat hæredi, fideicommiſ. fideicommissum debere restitui, scilicet eo casu quo talis volũtas præsumi potest. verbi gratia, vt quia testator nõ dixit vt illa trecenta essent ad onus hæredis. Sed quid si præfata volũtas non posit præsumi, scilicet eo quod expreſsim dixit testator vt dicta trecenta quæ legauit Titio, essent ad onus hęredis? certe in hoc casu si restitutio hęreditatis præueniat petitionem legatorum, nõ potest hoc dici, vt ratione præsumptæ voluntatis fideicommissa. debeat respondere Titio legatario: quia non fuit voluntas defuncti, vt quãtum attinet ad legata, fideicõmiſ. obtineat vicem hæredis. quod ergo remediũ adhibebitur hæredi? certe Marcellus in hac specie scribit vt perinde hæres ineat computationem. l. Falci. tanquam si testator absolute & simpliciter fideicommiſ. quadringenta legasset. & Titio trecenta, cum non haberet in bonis nisi quadringenta, vt dictum est in prin. scilicet vt si hæres sponte adeat hæreditatem, retineat centum contra defuncti voluntatem. Trecentorũ autem fiat distributio in septẽ partes, & quatuor partes ex his ferat fideicommiſ. cui fuit iussa restitui hæreditas quadringenta valens. tres autem partes ferat legatarius cui fuerunt relicta trecẽta, id est Titius. Sed si hæres suspectam dicat habere hæreditatem: illa cẽtum quæ habiturus esset hæres pro quarta Trebellianica, resideant apud fideicommissarium. de trecentis autem fiat prædicta distributio, id est in septem partes: & quatuor habeat fideicommissarius, & tres legatarius. & hoc dicitur illa ratione, quia ex quo testator dixit vt trecenta essent ad onus hæredis, noluit vt superuenirent ad fideicommissarium dicta trecenta, vt de præfatis trecentis aliquid deberet dare fideicõmissa. legatario. vnde quia voluit, si ponas quod hæres sponte adeat hæreditatem, & trecenta præstet fideicommissa. non potest dici vt præstare debeat ista trecẽta fideicommissarius, quasi ad ista trecenta præstanda tacite sit rogatus à testatore

BIU Cujas

testatore idem fideicõmiſ. Item vt hæres teneatur dare legatario de ſuo proprio hæredis, ſicut teſtator voluit, ſimiliter non poteſt dici, quia nõ potuit grauari hæres in hoc. Itẽ legatarius cui fuerunt legata trecẽta, integra ea debere habere iniquum eſſet ideo, quia ſi teſtator ſciuiſſet volũtatem ſecundũ quam diſponebat hęredẽ de proprio debere dare trecenta Titio, nõ eſſe ſeruandam, immo de quadrigẽtis quę volebat reſtitui vniuerſali fideicommiſſa. ſciret hæredẽ poſſe deducere quartã, id eſt cẽtũ: veriſimile eſt quod de illis trecentis quatuor partes daret ipſi fideicõmiſſario vniuerſali, tres autẽ partes Titio legatario. & ideo hac præſumptione collecta dicitur quod ſi hęres ſponte adeat, centũ debet retinere ꝑ quarta, de trecentis autẽ debet facere ſeptem partes, vt quatuor ex eis det fideicõmiſſario, & tres legatario. & ſi cõtingat quod hæres ſuſpectam adeat hæreditatem, ſicque eam totã reſtituat fideicõmiſſario: ipſe fideicommiſſarius faciet de trecentis ſeptẽ partes, ex quibus quatuor habebit fideicõmiſſarius, & tres dabit legatario, quaſi ex præſumpta volũtate teſtatoris, tali modo: quia ſi ſciuiſſet teſtator hæredem non debere dare de proprio trecenta quæ legauit Titio, non tantũ fideicommiſſario reliquiſſet quadringenta quæ habebat in bonis, ſed in ſeptem partes diuiſiſſet, & quatuor reliquiſſet fideicommiſſario, & tres Titio. verum quia hæres centũ poteſt retinere contra voluntatem defuncti ſi ſpõte adeat: ſi autem compulſus à fideicommiſſario adeat, & facto ſuo & non facto legatarij quartam amittit: illa centum commodo ſuo habet: & de trecentis facit fideicommiſſarius prædictam diſtributionem, id eſt in ſeptem partes, & legatario dat tres, & quatuor retinet. & hoc dicit vſquę ad §. Quod autem in ſuſpecta hæreditate. Viuianus.

Marcellus[a] autem apud Iulianum in hac ſpecie[b] ita ſcribit, [c] ſi ad hæredis onus[d] eſſe teſtator legata dixerit, [e] & hæres ſpõte adiit hæreditatem, ita debere computationem Falcidiæ iniri, [f] ac ſi quadringenta per fideicommiſſum eſſent relicta, trecenta verò legata: vt in ſeptem partes trecẽta diuidantur, [g] & ferat quatuor partes fideicommiſſarius, [h] tres partes legatarius. [i] Quòd ſi ſuſpecta dicta ſit hæreditas, & non ſpõte [k] hæres adierit & reſtituerit: centum quidem de quadringẽtis quæ habiturus eſſet hæres, reſidebunt* apud fideicommiſſarium: [l] in reliquis autem trecẽtis eadem diſtributio fiet, vt ex his quatuor partes habeat fideicommiſſarius, reliquas tres legatarius. [m] Nam iniquiſſimũ eſt, plus ferre [n] legatariũ [o] ideo quia ſuſpecta dicta eſt hæreditas, quàm laturus eſſet ſi ſponte adita fuiſſet. ¶ Quod autem in ſuſpecta hęreditate dictũ eſt, ꝑ hoc idem dici poteſt in his teſtamentis in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis[q] dico, & ſi qui ſunt alij.[r]

Rogatus reſtituere hæreditatem deductis legatis, quartam detrahit tam de hæreditate, quàm de legatis. Alexand.

¶ Item Pomponius ſcribit, [s] ſi deductis legatis reſtituere quis hæreditatẽ rogatur: quæſitum eſt, vtrum ſolida legata præſtãda ſint, & quartã ex ſolo fideicommiſſo detrahere poſsit, an verò & ex legatis & ex fideicõmiſsis quartã detrahere poſſit? Et refert Ariſtonẽ reſpondiſſe, ex omnib⁹ [t] detrahẽdã, hoc eſt & ex legatis & ex fideicõmiſsis.

Res ſubiectæ reſtitutioni fideicommiſſi poſſunt vſque ad quartam alienari, & in Trebellianicam computari. hoc dicit ſecundum verum intellectum. Alexand.

¶ Res quæ [u] ab hærede alienatæ ſunt, in quartam imputantur hæredi.

---

a *Marcellus.* hæc. l. corrigit ſuperiorem non in rationibus, ſed in iis quæ per eas probantur, ſecundum Azo. & Hug.

b *In hac ſpecie.* quæ in ſuperiori lege fuit propoſita.

c *Scribit.* ſcilicet quæſtionem. Accurſius.

d *Ad hæredis onus.* quod ſemper præſumitur. [a] poteſt tamẽ aliud eſſe ſi teſtator nominatim relinquat à fideicõmiſ. vt argu. ff. de legat. j. l. cum ita. §. fi. & tunc non detrahitur Falcidia per fideicom. vt. j. eo. l. facta. §. ſi cum ſuſpecta. Et no. quòd licet creditorum onera diuidantur inter hæredem & fideicommiſ. legata tamen petuntur & præſtantur à ſolo fideicommiſ. & non ab hærede, etiam ante reſtitutam hæreditatem: vt. C. eod. l. fina. niſi cum teſtator nominatim reliquit ab hærede, vt hic. & niſi deductis legatis præcepit reſtitui, quibus caſibus datur hæredi electio retinere & ſoluere, vel fideicommiſ. reſtituere totam cautione exacta: vt hic, & infra, eod. l. cogi. §. inde quæritur. & niſi hæres habeat plus quarta, nec pars fideicommiſſ. ſufficit ad legata: vt ſupra, eod. l. j. §. is qui quadringenta. &. §. fi.

e *Dixerit.* vt. ff. l. proxi.

f *Item.* ſimilis computatio ff. de lib. & poſthu. l. ſi ita. & de hære. inſtitu. l. ſi ita. §. quidam. &. l. Clemens. & de lega. j. l. ſi quis teſtamento. §. apud. Hug.

g *Diuidantur.* centum retentis ab hærede per Falc. Accur.

h *Fideicommiſſarius.* ſcilicet Sempronius.

i *Legatarius.* ſcilicet Titius.

k *Non ſponte,* ſed coactus à prætore: vt in noſtro caſu.

l *Fideicommiſſarium.* ſcilicet Sempronium.

m *Legatarius.* ſcilicet Titius.

n *Plus ferre.* ſecus in ſecundo fideicommiſ. vniuerſali [b] cum ei fit reſtitutio à primo, quia ille plus fert: vt infra, eo. l. ex aſſe. in fi. & facit. C. eod. l. non iuſtam. & infra, ead. l. §. ſi is. Sed argu. contra. ff. de auro & arg. leg. l. ſi. in fine. *ADDITIO.* Dic quòd non obſtat: quia loquitur in quadam diuiſione voluntaria, quæ non debet nocere legatario, ſecundum Iaſ.

o *Legatarium.* ſcilicet Titium.

Quod autem in ſuſpecta.] *CASVS.* Hic dicit quòd illud quod dictum eſt cum hæres ſuſpectam adiit hæreditatem, ſcilicet quòd legatarius non plus ferat à fideicommiſ. qui lucratus eſt quartam, quàm cum ſpõte adiit hæres: illud quod dictum eſt dico, poteſt dici vbicũque non habet locum. l. Falcid. vel quarta Trebellianica, ſicut eſt in teſtamento militis, & in multis aliis caſibus. nam ſi Gaius miles habens in bonis quadringenta inſtituat ſibi hæredem Seiũ, & leget Titio. ccc. & roget hæredem de reſtituenda hæreditate Sempronio. certe ſiue hæres adeat ſponte, ſiue coactus, non detrahet fideicommiſ. quartam, immo totam eireſtituet hæreditatem, & fideicommiſ. dabit legatario. ccc. legata, & retinebit. & hoc dicere, ꝙ ſi vſque ad. §. idem Pompo. ſcribit. vbi dicit pone quòd dictus Gaius teſtator de quo dictum eſt in princip. rogauit hæredem ſuum vt reſtitueret hæreditatem prædicto Sempronio deductis legatis prædicto Titio relictis: nunquid debet hæres præſtare ſolida legata, & quartam detrahere ex ſolo fideicommiſſo, an poſsit detrahere quartam ex legatis & fideicommiſſ? Et reſpon. quod ex legatis & fideicommiſsis debet detrahere quartam. Viuianus.

Iſtã glo. ſequitur Bart. vel dic aliter, ſecundum Iaſ. quòd tex. voluit c. ſibi retinebit. & hoc dicere, ꝙ ſi vſque ad. §. idem Pompo. ſcribit. vbi dicit pone quòd dictus Gaius teſtator de quo dictum eſt in princip. rogauit hæredem ſuum vt reſtitueret hæreditatem prædicto Sempronio deductis legatis prædicto Titio relictis: nunquid debet hæres præſtare ſolida legata, & quartam detrahere ex ſolo fideicommiſſo, an poſsit detrahere quartam ex legatis & fideicommiſſ? Et reſpon. quod ex legatis & fideicommiſsis debet detrahere quartam. Viuianus.

Cuſa quarta non detrahitur ab hærede coacte adeunde hæreditatem: etiam non detrahitur de teſtamẽto militis.

p *Dictum eſt.* ſcilicet quòd legatarius [c] nõ plus ferat à fideicommiſſ. qui lucratus eſt quartam cum ſuſpecta ab hærede dicta eſt hæreditas, quàm cum ſponte adita.

q *Militis.* ff. eod. l. j. §. in filij. contra. Solu. ibi. [d]

r *Alii.* in quorum teſtamentis ceſſat Falcid. [e] quos dic vt no. C. *ſaue. & quo* ad legem Falcid. in teſtamento. & facit. ff. titu. j. l. j. §. in quibuſdã. *iure ſit de.* &. ff. de iis qui. vt indig. l. reſcriptum. &. j. eo. l. pe. & fi. Accurſius. *bita: vide*

s *Item Pomponius ſcribit.* aliàs, idem Pomponius. & aliàs, Pomponius. *glo. in l. i. ff. de condic.*

t *Ex omnibus.* hic conſtat quòd ex omnibus detrahit. ſed hoc eſt in ſua electione deducat legata, & ea ſoluat de ſua manu: an omnia ſimul reſtituat: vt. j. eod. l. cogi. §. inde quæritur. Sed argu. contra. j. eod. l. cum hæres deductis. Accurſius.

inde. Bar. & Bal. in l. cum quis. C. de iu. &

Res quæ ab hærede.] *CASVS.* Inſtitui mihi hæredem Titium, & rogaui eum de reſtituenda hæreditate Seio, & deceſsi. poſtea dictus Titius hęres adiit hæreditatem: & antequam eam reſtituere ret Seio fideicommiſ. alienauit ex ea duos fundos pone, qui capiunt quartam hæreditatis vel minus: & poſtea cum fideicõmiſ. petit ab eo hæreditatem, vult ei reſtituere detracta quarta. dicit ei fideicommiſ. computa tibi in quarta pretium fundorum quos alienaſti. dicit ei hæres, non faciam. potes enim vindicare fundos: vnde vindica ſi vis. quæritur, quid iuris ſit? Et dicitur quòd debet hæres ſibi computare in quartam. Viuianus.

fac. igno. & triplici- ter conſidera- tur. idem Bal. in l. er ror. tit. præ- allega. f Scilicet te ſtatoris. & gloſ. placet

u *Res quæ.* hoc accipe ſi pretiũ ad eum peruenit, ita quòd auelli non poſsit, puta quia ſponte alienauit. ſecus ſi neceſsitate cogente, vt pro legatariis vel creditoribus: [f] vt. j. eod. l. cum hæreditas. [g] & bene &. l. ita tamen. §. actiones. Item & quãdo alienauit res ſteriles, vel quæ non poterant ſeruari: quo caſu eſſet in culpa ſi non alienaſſet: vt. j. eod. l. mulier. §. ſed enim. & argu. ff. de peti. hæred. l. diuus. Item pone ex cauſa dotis & do. propter nup. & ſimiles caſus ſpeciales: vt. C. communia de leg. auth. res quæ. in fi. & ad Trebel. auth. cõtra rogatus. in quibus tenet alienatio etiã hodie. his autẽ caſibus quia ex neceſsitate fit, non computatur ei [h] in quartam. & nam & aliàs eſt differentia inter voluntariam & neceſſariam alienationem: vt ſupra, famil. erciſcund. l. alienationes. & de alie. iudi.

nis. Bal. Alex. & Iaſ. licet glo. ſentiat cõtra Pau.

BIU Cujas

alie.iudi.mu.cau.l.quia redhibitio.&.l.seq.&. C.de liber.& eo. lib.l.j.Item núquid tenet huiusmodi alienatio vt dominium trãs eat? videtur quòd sic:vt hic.nam non transit ius hæreditarium in fideicom.nisi restituta hæreditate:vt.ï.eo.l.facta. Item expressum videtur.ï.eo.l.si hæres instituatus.§.j.& secundum hoc etiam restituta hæreditate non vindicantur res alienatæ.Sed contra.C.communia de leg.l.fi.§.sed quia.ibi, quia satis absurdum &c.&.§.sin aút auaritiæ.vbi habetur p non facta.Solu.in pure hęrede rogato illa corrigitur [a] vbi dicit,satis absurdum &c.at in rogato sub conditione etiam per illã tenet alienatio: [b] vt ibi, melius quidem &c.sed in eo quod ibidem dicit haberi pro non facta adueniente cõditione, & posse vindicari: erit ius nouum.sed per authẽ. ibi positam etiã si alienatio inhibetur. [c] & sic quicquid sequitur inde, non valet: vt.C. de lega.& com. l.non dubium. Sic ergo per illam.l.alienata vindicantur non expectata restitutione [d], cum in eis non possit fieri restitutio: sed non alienata non nisi facta restitutione. Alij dicunt, [e] quòd nec hoc tenet nisi de facto.& quod dicit computari in quartam, verum est fideicommiss.volente in odium hæredis. Alij dicunt quòd tenet in eo quod est infra quartam, vt hic:& in eo quod est vltra, non: vt ibi.prima placet.Item est hic argu.quòd in vna re potest retineri.Falci.sicut in quota parte bonorum legata:vt.ŝ.de leg.j.l.nõ amplius. §.fina. &.l.sequen.& argu.ŝ.ad legem Falcidiam.l.si ex pluribus.&.C.fami.erciscun.l.filium quem. Sed contrarium [f] regulariter solemus dicere: vt no.C.ad legem Falcid.l.ij.& quod hic dicit,speciale est iure veteri: vel si hoc vult [g] fideicommissarius,non aliàs,cum possit vindicare.vt dictum est.

Si aliquis primo legat, postea rogat: legata veniunt in fideicommisso.si hæreditatis non est facta mentio.Bartolus.

¶Quidam liberis suis ex disparibus [a] partibus institutis, datis pręceptionibus,[sic]vt ipse maximam partẽ patrimonij inter liberos ita diuisisset: rogauit eũ qui sine liberis decederet, portionem suam fratribus restituere. Imperator noster rescripsit præceptiones quoq; fideicommisso cõtineri: quia nõ portionem hæreditariã [b] testator commemorauit, sed simpliciter portionem.in portionẽ autẽ & prę ceptiones videri cecidisse. [c]

Si hæreditas ob hæredis culpam cõfiscatur,fiscus partem retinet, & residuum fideicommissario restituit.Alexander.

¶Si is qui rogatus fuerit hæreditatẽ restituere, ante quæstionem de familia habitam [d] vel tabulas aperuerit, [e] vel hæreditatem adierit, [f] vel quid eorum quæ senatusconsulto [g] prohibẽtur, fecerit, ac per hoc publicata fuerit hæreditas: fiscus cum suis oneribus hæreditatem adquirit.quare commodũ [h] quartæ quod erat habiturus hæres institutus, id ad fiscũ pertinet, & ex Trebelliano actiões trãseũt. [i] Sed & si prohibuerit testamentariũ [k] introducere, vel testes conuenire, vel mortem testatoris non defendit, [l] vel ex alia causa [m] hæreditas fisco vindicata * est: æquè quartæ quidem commodum ad fiscũ pertinebit, dodrãs verò fideicommissario restituetur:

Hæres potest cogi adire & restituere, nec est quærenda causa quare adire recusset. Bartolus.

IIII. IDEM libro quarto Fideicommissorum.

a *Placet Bar.hic.dis plicet tamẽ Pau.Alex. & Iaso.*
b *Placet oĩbus scrib.*
c *Reproba tur p Bart. in.l.si seruo. §.1. ŝ. de leg.1.& hic Paulus Alex.& Ia.*
d *Placet Bart.P.& Iaso.& est singulariter notada, secũdũ Ale.*
e *Displicet prædictis.*
f *De hoc vide per Bar. & Alex. in l.in quartã ŝ.titu.2.vbi ista glo.placet eisde & Ias.hic.*
g *Immo eo ipso si alienatio nõ sit facta malitiose.Bar. P.Alexan. & Ias.*
h *Et bene quãdo prælegata essẽt valde dispar ia.Bar.P. & Ale.al. secus.*

Quidam liberis.] CASVS. Titius habens tres filios instituit vnum hæredem in tribus vnciis, & alium in quatuor, & alium in quinque:& cuilibet eorum reliquit taliter prælegata,quòd maximam partem patrimonij inter eos per prælegata diuisit.& postea ita dixit eis:Quicunque ex vobis prius decesserit sine liberis, restituat portionem suam fratribus.& postea decesit dictus Titius testator.& postea decesit vn[o] de dictis suis filiis sine liberis.modo quæritur,vtrum fratres sui debeant habere portionem eius hęreditariam,& etiam prælegata eidem data? Et dicitur q[p] sic: quia testator non dixit de portione hæreditaria restituenda,sed simpliciter nominauit portionem.in portione autem ita indefinite prolata veniunt etiam prælegata.Viuianus.

a *Ex disparibus.*idem [h] si ex paribus.

b *Hæreditariam.* distingue:aut primo rogauit, & postea prælegauit,& non continentur prælegata in fideicommisso:vt.ŝ.ad legem Falcidiam.l.Titia.Aut econtra: & tunc aut dixit hæreditariam, scilicet portionem, & non veniunt.aut simpliciter portionem,vel hæreditatis portionem,& tunc veniunt:vt hic,&.ï.eo.l. in fideicommiss.§.finali.aut quicquid ad te peruenerit,& tunc veniunt:vt.C.de fideicommiss.l.cum virum.vbi de hoc dixi.& facit.ŝ.de lega.ii.l.si Titius.

c *Cecidisse.*vt restituatur.

Si is qui rogatus.] CASVS. Titius habens familiam seruorum fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Seium, & rogauit eum de restituenda hæreditate Gaio.& postea dicta familia occidit dictum testatorem, & postea dictus Seius hæres aperuit tabulas testamenti, & hæreditatem adiuit antequàm haberet quæstionem de familia prædicta: vel antequam pone vindicaret mortem occisi.vnde de iure in fiscum fuit hæreditas publicata.modo quęritur, vtrum fiscus qui habet totam hæreditatem debeat restituere Gaio prædicto fideicommiss.dodrantem hæreditatis, & quartam sibi retinẽre,sicut debuisset facere hæres si non fuisset hæreditas publicata? Et dicitur quòd sic: & actiones pro illa quarta transeunt ad fiscum ex Trebelliano, & ad fideicommissa.pro dodrante.Et idem est per omnia si ex alia causa esset vindicata fisco dicta hæreditas:puta quia hæres prohibuisset testamentarium siue notarium venire ad testatorem volentem testamentum mutare: vel prohibuit testes conuenire cum testator vellet coram eis testamentum mutare, & alium forte instituere. Viuianus.

d *Habitam.* ante aditionem quæstio de familia debet haberi: vt ŝ.ad Silla.l.iij.§. quod ad causam.Hug.

e *Aperuerit.* in totum vel in partem:vt supra, ad Silla.si quis graui.§. si quis. Et no. [i] quòd [i] Pla ob solam apertura non perdit hæreditatem hę- gnitores:licet pœna centum aureorum sit statuta: vt ŝ.ad. Silla. l.iij. §. non tãtum &. l.necessarios. §.non aliàs. Alij con- *Flo tra.& pro eis est hic, &. C.de iis quibus vt indig.l.si ea.sed hic expone, vel, pro &.sic [k k] Pla &.C. de verbo.signi.l. penulti. si ea.su

f *Adierit.* scilicet tã- alleg. tum quod potuit fieri, scilicet, adire clausis tabu.si erat de liberis, vel insolidum institutus,aliàs non.hodie indistincte potest: vt.C.de cadu.tol.§.j.licet hoc casu auferatur ei postea vt indigno:vt hic dicitur.

g *Senatusconsulto.* scilicet Silla.vt quia non vindicauit necem defuncti:vt.ï.proxi.§.&.ŝ.ad Silla.l.cum fisco.&.C.de his quibus vt indignis.l.j.

h *Quare commodum.* bona ratio, quia ad quem spectat onus, & commodum: vt.ï.l.proxi.&.C.de fur.l.finali.§.penul.Hug.

i *Transeunt.*non habeas plus in tex.vsque ibi,quòd si prohibuerit.&c.& dic transeunt à fisco restituente in fideicommissarium pro dodrante:[l] vt.ï.eo.l.recusare.§.si fisco. Alij habent,trãseunt / Pla ad fiscum.& dic pro quarta,scilicet sicut trãseunt ad fideicõmiss. Alex scilicet pro dodrante si publicata non esset hæreditas.& habent hoc in tex.sed non debet esse.

k *Testamentarium.*id est, tabellionem.sic.ŝ.si quis ali.testa.pro.l. j.in princip.

l *Non defendit.* super quo potest distingui an dicatur occisus à familia,& tunc priusquam adeat,debet vindicare [m] si ab alio, & palam,idem.si autem clam,statim potest adire, & postea vindicare,sed non longa mora.& hæc probantur. C.de his quibus vt indignis.l.cum fratrem.&.ŝ.ad Silla.l.iij.§.nõ tantùm.&.l.necessarios.§.j.quæstio tamen de familia semper præcedit, [n] licet accusatio quandoque ante,quandoq; post fieri possit:vt.d.l.H.

m *Alia causa.*assignantur autem multæ causæ : vt.ï.de iur.fisci. l.j.&.iij.& facit ad.l.istam.ŝ.de lega.j.l.si seruus.§.si quis.&.C.ad legem Falcid.l.etiam.&.ï.de fideicommiss.lib.l.imperator.§.ij.& ŝ.de vsur.l.cum quidam.§.ij.&.ŝ.si quis ali.test.pro.l.j.&.ij.in fine.&.C.eod.l.iij.&.ŝ.ead.l.§.quòd si.&.§.quod autem.

n *Via poterat.*] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum de restituenda hæreditate Seio, & decesi.postea Titius institutus non vult adire timens ne damno afficiatur propter onera hereditaria quæ credebat in ea esse.Seius autẽ fideicommiss.dicit ei:adeas meo periculo, & mihi restituas. nunquid tenetur hoc hæres facere? Et dicitur quòd sic: quo casu transeunt in fideicommiss.actiones ex Trebelliano: nec poterit detrahere quartam Trebellianicam hæres. & est ratio quare non detrahitur quarta:quia periculo fideicom.adiuit, vt dictum est.& habent locum prædicta siue sit soluendo hæreditas, siue non.sufficit enim recusari ab hærede instituto ad hoc vt cogatur adire periculo fideicom.& restituere non retenta quarta.opinio enim vel metus vel color hæredis qui hæreditatem adire noluit,inspicitur, non substantia hæreditatis.variæ enim sunt hominum voluntates. quidam enim hæredes instituti nolunt adire timentes negotia.quidam autem nolunt adire timentes vexationem.quidã etiam nolunt timentes cumulum æris alieni, quanuis hæreditas videatur

BIU Cujas

videatur locuples. quidam etiam nolunt adire timentes offensam vel inuidiam. quidam etiam nolunt adire volentes gratiam facere his quibus relicta est hæreditas, eis institutis non adeuntibus. i. volentes facere gratiam substitutis: & volũt facere gratiam eisdẽ substitutis sine onere suo institutorum. quocumque enim de prædictis casib⁹ nolint vel timeant hęredes institu ti adire, cogentur adire periculo fideicommiss. & nó suo, & restituere ei hæred. non detracta quarta, vel etiam quocunque alio casu à prædictis. Et non solũ par paris hæreditatem adire & restituere fideicómiss. cogitur, sed etiam ille qui magna prædi tus est dignitate vel au ctoritate, institutus e tiam ab arenario * vel ab ea muliere quę cor pore quæstum fecerit: & rogatus ab eis de re stituenda alij hæredita te cogetur eã adire pe riculo fideicommiss. & ei restituere non detra cta quarta. hoc dicit cũ l. seq. Viuianus.

arenari⁹ ur qui rca vel ero cor- ui ri- ere sua ęstima- ne pra- ab are- ctus, quan- ulibra- ngui- t. in. c. ttoris. ęst. in c extra script. ęst. in decre. d ver. a. circa ęq. Ts die ssam glo. asse gẽilã ere eius ua ea dit iure e ętano. ęferẽda a uere- ione iu ęq. & eo- ubitris f plũ- ndũ g n. c. su- h annis. ex de offi. & in pecia- appel. i plene pta. insi. ęstam. in redẽ ssam cõ

a *Veritus.* id est, timẽs.

b *Cogatur.* periculo autem coacti cogi non deberent: vt argu. C. de eman. lib. l. nec auus. & ff. solu. matrimo. l. ij. §. nec cogitur. &. C. de iu re delibe. l. nec emere. & facit. C. eo. l. iiij. &. j. eo. l. sed & si. §. plane.

c *Alieno periculo.* ratio quare non retinet quartam. sic. ff. de regu. iur. l. secundum naturã.

d *Nec illud.* repetit vt addat. Et nota hic arg. quòd in recusatione iu dicis non oportet cau sam dicere, a & sic nec probare: vt plene not. C. de iudi. l. apertissimi: in glo. nisi à princi pe &c.

e *Timentium.* semper repete voluntates. at re gulariter vani timoris nulla est excusatio: vt infra, de regu. iur. l. vani. & supra, titu. j. l. hoc autem.

f *Vexationem.* propter hanc datur restitutio minori: vt. ff. de minor. l. minor. xxv. ann. &. ff. de arbi. l. cum lege. H.

g *Sed & qui.* subaudi, ille qui &c. Accursius.

h *Vel.* pro, &. & dic, arenarij, genitiui casus. & dicas sponte constituti: vt &. C. de inoffi. testa. l. in arenam. secus si damnati: quia tunc fiscus haberet, & testamentũ ante factum irritaretur: vt supra, de iniusto testa. l. si quis exhæredatus. §. sed & si quis. &. ff. de pœnis. l. qui vltimo.

i *Quæstum fecit.* expone vt. ff. de rit. nup. l. palam. & de his qui no ta. insi. l. athletas. §. ait prætor. adscribebat enĩ sibi ad dedecus hæ redẽ esse talis personæ humilis. nam nec contrahere possunt ma trimonium cum talibus: vt. C. de incest. nup. l. humilem.

k *Recusare.* ff. adire hæreditatem.

QVia poterat fieri vt hæres institut⁹ nollet adire hæreditatẽ, veritus a ne dãno adficeretur, ꝓspectũ est, vt si fideicõmissarius diceret suo periculo adiri, & restitui sibi velle: cogatur b hæres institutus à prætore adire & restituere hæreditatẽ. Quòd si fuerit factũ, transeunt actiones ex Trebelliano, nec quartæ cõmodo hæres in restitutione vtetur. Nam cùm alieno c periculo adierit hæreditatem, meritò omni cõmodo arcebitur. Nec interest, soluendo sit hæreditas, nécne. Sufficit enim recusari ab hærede instituto: neq; illud d inquiritur, soluendo sit hæreditas, an nõ sit. Opinio enim vel metus vel color eius qui noluit adire hæreditatẽ, inspicitur, non substantia hęreditatis: nec immeritò. Non enim præscribi hæredi instituto debet cur metuat hæreditatem adire, vel cur nolit: cùm variæ sint hominum volũtates, † quorundam negotia timentium, e quorundam vexationem, f quorundam ęris alieni cumulum (tametsi locuples videatur hæreditas) quorundã offensas vel inuidiam, quorundam gratificari volentium his quibus hæreditas relicta est, sine onere tamen suo.

V. MAECIANVS libro sexto fideicommissorum.

SEd & qui g magna præditus est dignitate vel auctoritate, harenarij, vel h eius mulieris quæ corpore quæstum fecit, i hæreditatẽ restituere cogetur.

Recusationis declaratio potest fieri per nuntium & per epistolam, & decretum coactionis contra absentem interponi potest. Alexander.

VI. VLPIANVS libro quarto Fideicommissorum.

RECusare k autem non tantum præsentes, sed etiam absentes, vel per epistolã l possunt. Nam etiam aduersus absentes postulatur m decretum, siue certior sit eorum voluntas recusantium adire & restituere hæreditatem, siue incerta: ad quod n * præsentia eorum non est necessaria.

Succedentes ab intestato & sui coguntur adire & restituere. hoc dicit.

ꝟ Meminisse autem oportebit de hærede instituto senatũ loqui. o Ideóque tractatum est apud Iulianum an * in intestatis locum habeat. Sed est verius, eóque iure vtimur, vt hoc senatusconsultum ad intestatos quoque pertineat, p siue legitimi, siue honorarij sint successores. Sed & ad filium q qui in potestate est, hoc senatusconsultum locum habet, & in cæteris necessariis, vt à prætore compellantur miscere se hæreditati, sic deinde r restituere. quod si fecerint, transtulisse videbuntur actiones. s ꝟ Si fisco t vacantia bona deferantur, nec velit bona adgnoscere, & fideicommissario restituere: ęquissimum erit, quasi vindicauerit, u sic fiscum restitutionem facere.

l *Vel per epistolam.* vel, pro &: vel, pro saltem. & sub. vel per nũtium. & facit. ff. pro soc. l. actione. §. renuntiare. Accursius.

m *Postulatur.* postulat enim fideicom. vt iudex decernat & cogat absentem adire & restituere. H. Sed contra. ff. de re iudi. l. de vnoquoque. Sed hic non est forma talis de qua ibi dicit, sed quidam iussus qui fit extra solennitatem. arg. ff. e. l. ille à quo. §. fi. &. l. seq.

n *Ad quod.* s. vt certioraretur, non est &c. aliàs adeo.

Meminisse.] CASVS. Adhuc prosequitur materiam illius. l. quia poterat. ff. e. & dicit, quòd non solum ad hæredes institutos pertinet hoc senatusc on. Trebel. scilicet vt ipsi volentes adire hæredi. quam aliis restituere sunt rogati, compellantur à prætore adire, & postea restituere fideicom. sed etiã ptinet ad illos qui succedunt ab intestato siue de iure ciuili siue p- *Flo. incertorio rogatos in codi- ta: adeò præcillis aliis hæreditatem sentia restituere. Item pertinet & ad filium in pote state illius constitutum cuius est rogatus hæreditaté restituere. & hoc siue sit ab eo institutus *Fl. an in- siue ab intestato succe- testato locũ dat qui quidem dicitur hab. sed in suus & necessarius hæ- impresso cores. Item habet locum dice. in ma & in cæteris hęredibus nu verò scri qui sunt solũmodo ne- pto, ad intecessarij: sicut sunt serui statos illius de cuius hæreditate tractatur ab eo instituti & rogati restituere alij hæreditatem. Viuianus.

o *Loqui.* vt supra, eo. l. j. in prin.

p *Pertineat.* facit. C. eod. l. iij. & instit. eod. §. præterea. & supra, eo. l. j. §. hoc autem. cũ con cor. ibi positis. Accur.

q *Sed & ad filium.* scilicet, institutũ vel succedentem ab intestato. & repete, hoc senatusconsul. pertinet. & sic est litera capitalis, hoc senatusc on. & dic, necessariis, scilicet, seruis à dominis institutis, & restituere rogatis. nam filij sunt sui & necessarij: isti necessarij tantum: vt insti. de hære. quali. & diffe. circa princ.

r *Deinde.* aliàs, deinde. alias demum.

s *Actiones.* facit. ff. eo. l. j. §. bonorum. Accursius.

Si fisco.] CASVS. Titius instituit sibi hęredem Seium, & rogauit eum quòd restitueret hæreditatem Gaio. & postea fuit occisus dictus testator: & hæres non vindicauit mortem eius: sicque bona fuerunt delata fisco. fiscus autem non vult bona agnoscere, & Gaio fideicom. restituere. certe æquissimum erit fiscum cogi agnoscere bona, & restituere fideicommiss. ac si vindicasset fiscus mortem defuncti. & quod dixi in fisco, habet locum in municipibus hęredibus institutis, & restituere rogatis, & etiam in collegio alicui priuilegio subnixo. Viuianus.

t *Si fisco.* eo quòd hæredi instituto auferuntur vt ab indigno, quia non vindicauit necem defuncti. Vel dic, quòd institutus noluit adire, nec vindicare. & sic vere possunt dici bona vacãtia. H.

u *Quasi vindicauerit.* scilicet fiscus necem defuncti: sic fiscũ &c. videbatur enim fiscum adire non posse, & sic nec restituere: nisi & ipse vindicet: sed certe non tenetur, cum in pœnã hæredis habeat. arg. ff. quod quisq; iur. l. fi. & facit. ff. eo. l. Marcellus. §. fina.

Et resti-

BIU Cujas

a *Et restituere.* sic econtra eis fit restitutio: vt infra, eod.l.omnibus.licet enim non possint consentire,vt infra,de lib.vniuer.l.j.verum est facile:vt & supra, de orig.iur.l.ij.§.deinde. vel faciét per eos per quos regitur vniuersitas vel municipium: vt supra,de condit.& demon.l.municipibus.Hug.

b *Collegio.* licito,non aliàs:vt.C.de hered.instit.l.collegiũ.sed singulis de collegio potest legari: vt supra,de reb.dub.l.cum senatus. & facit supra,eod.l.j.§. si autem collegium.

Titius hæres.] CASVS. Institui mihi hæredé Titium,& ei vulgariter & directo substitui Sempronium.Itẽ rogaui postea eundem Titium vt eidem Sempronio hæreditatẽ meam restitueret. postea decessi. Titius autem prædictus dicit suspectam sibi esse hereditatem meam,& ideo non vult eam adire & restituere Sempronio.quęritur,an debeat ad hoc cogi? Et videtur quòd non: quia potest Sempron.fideicommiss.per se ex substitutione præ dicta adquirere hæreditatem. Respon. tamen hic eum cogendũ:quia potest interesse dicti fideicommiss.habere magis hære. ex restitutione quàm ex substitutione:puta quia in substitutione oneraui dictã hereditatem legatis vel libertatibus.sed & si dictum Sempro.non substitui Titio,sed attinebat tantum mihi idé Sempro. quòd Titio non adeunte ipse esset mihi legitimus hęres, & rogaui eundẽ Titium vt restitueret eidé Sempro.legitimo hæreditatem meã: idem erit quod dictum est scilicet vt Titius cogatur adire,& ei restituere hæreditatem.Viuianus.

Item si municipes hereditatem suspectam dicant hæredes instituti, dicendũ erit cogi eos adgnoscere hæreditatem,& restituere. [a] Idémq; erit & in collegio [b] dicendum.

In potestate substituti vulgariter & per fideicommissum est adgnoscere ex substitutione vulgari vel fideicommissaria. Alexander.

⁋ Titius hæres institutus, Sempronio substituto, rogatus est ipsi Sempronio hæreditatẽ restituere. institutus suspectã dicebat hæreditatem. Quæritur, an cogendus sit adire & restituere hæreditatem? Et deliberari potest: [licet videretur non cogendus, quia potest fideicommissarius per se ex substitutione hæreditatem quærere.] Sed verius est cogendum eum: [c] quia interesse Sempronij potest ex institutione [magis] quàm ex substitutione hęreditatem habere, vel legatis vel libertatibus onerata [d] substitutione. Nam & si legitimus hæres fuerit is cui fideicommissaria hæreditas relicta est,idem dicetur. [e]

Eo loco & tempore quo testator iussit restitui, debet hæreditas restitui si fieri potest,aliàs poterit restitui alio loco & tẽpore si fuerit dies certa:sed ante diẽ incertam vel conditionis euentum restitutione facta non transeunt exactiones ex Trebelliano. h.d.vsque ad.l.apud Iulianum. Alexand.

⁋ Si quis alio loco [f] restituere hæreditatem iussus sit, & suspectam eam dicat: Iulianus scribit cogendum eum esse: [g] similémq; [h] ei qui in diem rogatus est restituere.

VII. MARCIANVS libro quarto Fideicommissorum.

SEd sciendum est impẽdiorum quoque quę ad iter explicandum necessaria essent,rationẽ haberi debere [i]. Nam si ita institutus esset,si Titio decẽ dedisset: [k] non aliter cogeretur quàm si ei pecunia offeratur. [l] Sed & salutis ac dignitatis ratio habenda erit. Quid enim si morbo implicitus*Alexandriã iussus fuit adire, [m] vel nomẽ ve spillonis [n] * testatoris ferre?

VIII. PAVLVS libro secundo Fideicommissorum.

DE ætate [o] quoque & iure, id est [an] liceat [p] ei eò ire, Alexandriam. Item est habenda ratio dignitatis eiusdem Titij. nam si ego testator vocabar turpi nomine,puta Vespillo,& institui hęredem dictum Titium si ferat nomen meum,& rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio: cogetur adire & restituere, non tamen ferre nomen meum. Item æstimabit iudex de ætate ipsius Titij.nam si nimis est senex, non cogetur venire Bononiam ad restituendam hæreditatem Seio, immo adibit hęreditatem Mutinæ,& Mutinæ restituet eam Seio. Item æstimabit iudex de iure.i.vtrum liceat ei ire Bononiam,vel non.nã si nõ licet ei ire Bononiã,puta quia est guerra,non cogetur ire:immo adibit Mutinæ, & restituet Seio. sed & si Titius Mutinensis quem rogaui adire & restituere hæreditatem meã Bononiæ,est Medionali causa reipublicæ:adibit hæreditatem Mediolani, & ibi eam Seio restituet. & hoc est verum cũ ipse Titius dicebat hæreditatem suspectam, nec dicebat se velle deliberare. si autem petiit tẽpus ad deliberandum, & impetrauit, & transacto tempore deliberationis adiuit hæreditatem, debet eam restituere Seio,& potest retinere quartã Trebellianicam,quia non adiuit coactus, immo spõte.Si autẽ suspectã dicit (vt dictũ est) non est necesse dicere quare, immo sufficit q̃ dicit suspectã.h.d.cũ tribus seq.ll.vsq; ad.§.si quis sub cõditione.Vi.

*Flo. actionis xandriæ *vispellio *nis,Flo.*

a *Si quis alio loco.* quàm vbi domicilium habet institutus.

b *Eum esse.* & ire illuc,& restituere.Accursius.

c *Similémque ei.* scilicet dicit Iul. cogitur ergo vnus istorum sicut alter adire & restituere. Item sicut vni datur tempus: sic & alij quo commode posset adire locum.argu.ĩ.de ver.obli.l.continuus.§.cum ita.&.§.item qui insulam.&.ĩ.eo.l.seq.non tamen per omnia sunt similes.nam iussus restituere certo loco, si restituat antequam perueniat ad locum designatum à testatore, tenet restitutio: vt.ĩ.eo.l.sed & si alio.in prin.sed non ita si ante diem: vt.ĩ.l.sed & si ante.sed promissor in diem, & promissor ad certũ locum, pares sunt in hoc: vt.ĩ.de verbo.oblig.l.continuus.§.cum ita.ibi, eóque transacto &c. Vel dic quòd hæc.l.sed & si ante. dicit de die incerta.& secundum hoc nõ sunt contrariæ inter se. l.sed & si alio.in prin.&.l.sed & si ante.

Si hoc vt supra sem.Ima. b Vespillo

c *Cogendum eum.* contra vedebatur: quia alio iure habere poterat scilicet per se ex substitutione.

d *Onerata.* sed cum omittit ex substitutione in fraudem legatariorum,& accipit alio modo: nunquid tenetur legatarius ex edicto, si quis omissa causa testa. vt.C.si quis omis.cau.testa.l.j? Respon.non: quia facit ex voluntate defuncti: vt supra, si quis omis. cau.testa.l.j.§.si proponatur.

e *Idem dicetur.* nam & hic alio iure per se vt legitimus habere poterat.habet ergo electionem directam vel obliquam siue vtilé viam eligat:vt.C.de codicil.l.fi.

Si quis alio.] CASVS. Ego Bononien.habens bona mea Bononiæ & Mutinæ existens, feci testamentum Mutinæ, & institui mihi hæredem Titium Mutiñ.& rogaui eum quòd restitueret Seio Bononiæ hæreditatem meam.& postea decessi.& postea dicit Titius sibi suspectam esse hæreditatem meam,& ideo eam nõ vult adire,& Bononiæ Seio restituere.nunquid cogi debet adire hæreditatem,& venire Bononiam, & Bononiæ eam Seio restituere? Et dicitur quòd sic.& est in hoc casu dictus Titius similis illi qui in diem est rogatus restituere hæreditatem.nam sicut ille habet diem intra quem potest restituere,ita & huic Titio debet dari tempus quo possit ire Bononiam, & ibi restituere. Item & debet haberi ratio impendiorum quæ faciet ad veniẽdum Bononiam:scilicet vt ea habeat à Seio fideicommiss.nam & si ita instituissem hæredẽ dictum Titium s.x.dedisset Gaio, & rogassem eundem Titium de restituenda hæreditate dicto Seio, non aliter cogeretur idem Titius adire & restituere eidem Seio quàm si ei offeratur dicta pecunia per eundem Seium fideicommiss.vt eam dare possit idem Titius Gaio.Sed & ratio sanitatis Titij predicti est habenda in veniendo Bononiam. nam si Titius est infirmus Mutinæ,& ego testator iussi eum ire Alexandriam ad restituendam hæreditatem meam Seio, dabitur ei tempus quo possit ire

Si quis alio loco. quàm vbi domicilium habet institutus.

Eum esse. & ire illuc,& restituere.Accursius.

Similémque ei. scilicet dicit Iul. cogitur ergo vnus istorum sicut alter adire & restituere. Item sicut vni datur tempus: sic & alij quo commode posset adire locum.argu.ĩ.de ver.obli.l.continuus.§.cum ita.&.§.item qui insulam.&.ĩ.eo.l.seq.non tamen per omnia sunt similes.nam iussus restituere certo loco, si restituat antequam perueniat ad locum designatum à testatore, tenet restitutio: vt.ĩ.eo.l.sed & si alio.in prin.sed non ita si ante diem: vt.ĩ.l.sed & si ante.sed promissor in diem, & promissor ad certũ locum, pares sunt in hoc: vt.ĩ.de verbo.oblig.l.continuus.§.cum ita.ibi, eóque transacto &c. Vel dic quòd hæc.l.sed & si ante. dicit de die incerta.& secundum hoc nõ sunt contrariæ inter se. l.sed & si alio.in prin.&.l.sed & si ante.

Si hoc vt supra sem.Ima. b Vespillo

i *Sed sciendum.Debere.* vt ministrentur à fideicõmissario: vt.ĩ. proxi.sic in testibus: vt.C.de testi.l.quoniam liberi.

vilis cadat uerum sim ratur dic

k *Dedisset.* scilicet hæres.

l *Offeratur.* à fideicommissario ipsi hæredi vt Titio det: vt & ĩ. eo.l.facta.§.si sub conditione.&.§.si in danda.

batur quo respectum

m *Adire.* personaliter. [a] sic.C.de cadu.tollen.§.ne autem.q.d. non cogitur illuc ire:sed hic facit restitutionem:vel dabitur tempus quo ire possit: vt.ĩ.l.proxi.&.l.seq.& de ver.obli.l.cõtinuus. §.cum ita.cum sequen.§.& infra, de oper.lib.l.quoties.&.d.§.si sub conditione.Accursius.

tẽpore eos ferre sole- bat, qui se duci pœt

n *Vespillonis.* [b] turpe nomen est.i.latro quasi spolians vi. vel qui portat feretrum regium ad sepeliendum, dicitur vespillo. vel qui non videt [c] mane vel sero: vt.ŝ.de ædil.edic.l.idem Ofilius.§. pe.sed ibi est vespertilio.Si ergo instituã te hæredẽ si hoc nomẽ tibi assumas,& rogo vt hæreditatem restituas:remittitur impositio:sed non onus restituendi: vt hic, &.ĩ.e.l.facta.§.quod si sub conditione.& facit ad hoc.ĩ.de dona.l.hoc iure.§.fi.Azo.

inepta no potest.Fl. sus. Litet tes tamen melius eas

o *De ætate.* quia nimis senex est,vel nimis puer.

p *Liceat.* quia non sit inde relegatus.& est argu.contra eos qui impetrant literas in loco non tuto.lic.ŝ.ex qui.cau.maio.l.ij. *grauantur ra.Ima.*

Sed &

BIU Cujas

a *Sed & si alio. Adire.* ſ. hæreditatem puta Bononiæ.
b *Abſit.* puta Mutinæ.
c *Abeſt.* ſ. Mutinæ: & hoc cum nolebat deliberare, ſed ſtatim ſpernere vt ſuſpectam, aliàs cogitur adire vbi abeſt, ſed non reſtituere: vt. ĭ. eo. l. ſi legatus. in prin. quæ eſt contra. & facit. ſ. de iudi. l. ſed & ſi reſtituatur. ij. reſpon.
d *Impetrauerit.* quod poteſt etiã iure nouo: vt. C. de iur. delibe. l. fi. §. ſed quia quidem.
e *Non putat.* ſ. eo. l. qa poterat. & ĭ. e. l. omnes.
f *Hæreditatem.* & tũc adibit.

Si quis ſub cõditione.] CASVS. Inſtitui mihi hæredẽ Titium ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit, & rogaui eum ſimpliciter vt reſtitueret hæreditatẽ meã Seio. & poſtea deceſſi. poſtea dictus Titius reſtituit hæreditatẽ Seio ante condi. nũquid valet reſtitutio, & transferuntur in Seium actiones hæreditariæ? Et dicitur quòd nõ: quia nõ ita reſtituit hæreditatẽ ſicut ego rogaui. & quod dixi in cõditione, habet locum in die incerta, quæ quidẽ loco cõditionis habetur. Sed quid ſi dict⁹ fideicõ. i. Seius habeat ratã reſtitutionẽ prædictam exiſtẽte poſtea dicta cõditione vel die: nũquid nũc videntur tranſlatæ actiones hæreditariæ ĩ eundẽ fideicõ. tunc cũ ei reſtituta fuit hæreditas? Et dicitur quòd ſic: & ita retro fingũtur nõ tranſlatæ. & hoc dicit. Viuianus.

g *Nihil agit.* diſtingue: aut eſt ſub conditione inſtitutus, & rogatus per conſequens ſub eadẽ conditione reſtituere: & tunc nec adire nec reſtituere poteſt ante conditionẽ: & ſi fecerit, nõ tranſeunt actiones niſi exiſtẽte conditione hæres ratũ habet quod fecit: vt hic, &. ĭ. l. proxi. quo caſu retro facta trahuntur ad præſens. ſic. ſ. cõmunia prædio. l. fi. in prin. Aut fuit purè inſtitutus, & ſub conditione rogatus: & tunc ſi eſt caſualis, cogitur adire: ſed non reſtituere niſi in caſu quẽ habes. ſ. eo. l. ĭ. §. ſed & quoties. & ſi fiat reſtitutio ante conditionem, non valet: vt. ĭ. eo. l. ſed cum ab hærede. & l. ſeq. & ſupra, de lega. iij. l. vxorem. §. Seium. ſi autem eſt omnino extitura, poteſt fieri ante reſtitutionem: vt. C. de fideicõ. l. poſt mortem. nec ob. ſ. de lega. ij. l. cum pater. §. hæreditatẽ. &. §. à filia. & no. in. d. l. poſt mortem.

h *Sed & ſi ante diem.* ſ. inſtitutionis, vt cõueniat præcedentibus. ſed hoc quo modo, cũ non poſsit fieri inſtitutio ad certum tempus, vel ex certo tempore: vt inſti. de hære. inſti. §. hæres? Reſpon. dies fuit incertus, & ſic idem quod conditio: vt. ĭ. de condi. & demon. l. j. Vel dic quòd erat miles teſtator: vt ſupra, de mili. teſt. l. in fraudem. §. miles. & ſecundum hoc non ob. ſupra, eo. l. recuſare. §. fina. &. l. ſed ſi alio. &. ĭ. l. proxi. §. Antiſtia. & l. imperator. quæ ſunt contra.

i *Quia non ita.* ſic ſupra, de iureiur. l. iij. §. fi. & hic, & de contrahẽ. empt. l. cũ ſeruo. &. ſ. man. l. diligenter. Itẽ quod de die dicit, habet locum niſi gratia fideicommiſſarij ſit dies appoſitus: vt in ſingulari no. in dicta. l. poſt mortem.

Aput Iulianum.] CASVS. Inſtitui hæredes Titium & Seiũ, & eidem Titio legaui. c. ſi hęres non eſſet. Itẽ rogaui eundẽ Titium vt ſuam partem hæreditatis reſtitueret Gaio per fideicõmiſſ. & poſtea deceſſi. venit Gaius fideicommiſſarius prædictus coram prætore, & petit vt Titius cogatur adire, & ei reſtituere. dicit Titius, ego non adibo: nec tibi reſtituam niſi des mihi legatum quod reliquit mihi teſtator. certè dicitur quòd prætor non

IX. VLPIANVS libro quarto Fideicommiſſorum.

SEd & ſi alio loco iuſſus ſit adire, a & reipublicæ cauſa abſit: b æquè cogẽdũ adire hęreditatẽ, & reſtituere Iulianus ait vbi abeſt. c Planè ſi quis petierit ad deliberationẽ tempus, & impetrauerit, d deinde poſt tẽpus deliberationis adierit & reſtituerit hæreditatem: nõ videtur coactus hoc feciſſe. Nec enim ſuſpectam coactus adiit, ſed ſponte poſt deliberationẽ. Quòd ſi ſuſpectam dicit, profiteri debet nõ ſibi expedire adire hæreditatem: neq; hoc dici oportere, nõ eſſe ſoluendo: ſed profiteri eũ oportet, quòd non putat e ſibi expedire hæreditatem f adire. ¶ Si quis ſub conditione fuit hęres ſcriptus, pẽdẽte cõditiõe nihil agit, g tametſi paratus ſit reſtituere hæreditatẽ.

X. GAIVS libro ſecundo Fideicommiſſorum.

SEd & ſi ante diem h vel ante conditionẽ reſtituta ſit hæreditas, non transferũtur actiones: quia nõ ita i reſtituitur hæreditas, vt teſtator rogauit. Planè poſtea quàm extiterit cõditio, & dies venerit: ſi ratam habeat reſtitutionẽ hæreditatis, benignius eſt intelligi tũc tranſlatas [in eum] videri actiones.

Hæres non poteſt cogi adire niſi omne damnum quod timet, ſibi ſarciatur, vel à prætore remittatur. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro quarto Fideicommiſſorum.

APud Iulianum relatum eſt, ſi legatum k fuit hæredi inſtituto relictũ, ſi hęres non erit, & ob hoc ſuſpectã dicat hæreditatem, ne perdat legatum: offerri ei oportere quantitatẽ legati à fideicõmiſſario, deinde cogẽdũ. Nec illud admittit Iulianus vt quaſi hæreditatẽ non adiiſſet, ſic legatum à cohęrede petat: (adiit enim l) ſed magis arbitratur à fideicõmiſſario m ei præſtandum. Sed & ſi quid aliud ſua intereſſe dicet, nõ cogetur adire, niſi ei damnũ vel lucrum [à] fideicõmiſſario ſarciatur, vel à prætore onus n remittatur quod recuſat.

Ad confirmationem tacitæ vulgaris requiritur aditio ex teſtamẽto patris no. Bar.

¶ Idẽ Iulianus ait, ſi duo o fuerint à patre inſtituti cũ filio eius impubere, & iidem ſubſtituti p filio, ſufficere ei qui fideicommiſſum impoſitum ſi adeat. Sed pone quòd inſtitui mihi hæredes dictum Titium & Seium & filium meum impuberem, & poſtea feci ſecũdas tabulas. i. ſubſtitui dicto impuberi dictos cohęredes ſuos, & in dictis ſecũdis tabu. rogaui dictos cohæredes impuberes vt reſtituerent hæreditatem impuberis Gaio, & poſtea deceſſi, & poſtea antequã impubes vel aliquis de dictis ſuis cohęredib⁹ adiret hęreditatem meam, deceſſit idem impubes in pupillari ætate: nunc Gaius fideicom. prædictus vult quòd cohæredes prædicti impuberis adeant hæreditatem impuberis, & ei reſtituant, & ita vocat eos coram prætore, & ipſi dicunt coram prætore quòd hęreditas teſtatoris non fuit per impuberem adita, nec etiam per nos. vnde ſecundæ tabulæ nihil valent adhuc, & ſic ex eis adire non poſſumus, nec reſtituere. Reſpondet autem eis Gaius: aut ambo adeatis hæredi. teſtatoris: aut ad minus vnus veſtrum, & ſic erunt confirmatæ tabulæ patris teſtatoris ſiue principale teſtamentum, & per conſequens valebunt ſecundæ tabulæ prædictæ. & de hoc rogo prætorẽ quòd cogat vos, & quòd poſtea cogat vos adire ex ſubſtitutione ſiue ex ſecun. tabu. & mihi hæredi. reſtituere quæritur, quid iuris ſit? Et dicitur quòd prætor debet exaudire allegationẽ Gaij fideicommiſſarij. h. d. vſque ad. §. vtrum. Viuianus.

k *Legatum.* i. prælegatum: cum duo eſſent, vt ſtatim dicit: aliàs à ſeipſo non poſſet ei legari: vt. ſ. de leg. j. l. legatum eſt. §. j.
l *Adiit enim.* licet coactè, & fuit hæres: quia coacta volũtas eſt voluntas: vt. ſ. quod me. cau. l. ſi mulier. §. ſi metu. ſed an hoc caſu retineat quartã? Videtur quòd ſic: quia non fuit fortè coactus niſi cauſatiuè. Sed dic ſecundum H. quòd non retinet: quia alieno nõ ſuo periculo adiuit: vt. ſ. eo. l. quia poterat.
m *A fideicommiſſario.* quàm à cohærede.
n *Onus.* ſibi impoſitum. & facit. ĭ. eo. l. ita tamen. §. ſi præceptis. &. l. debitor. in fi. j. reſpon.
o *Si duo.* extranei. & quod dicit, à patre, reſpectu impuberis dicit, qui erat filius.
p *Subſtituti.* vulgariter, vel melius, pupillariter, cùm dicit. ĭ. de ſecun.

a *Volũtas coacta volũtas eſt, in hæreditate acceptanda: licet Bal. aliter definiat verbũ volũtas. eſt enĩ, vt dicit, animi motꝰ ſine coactione. & hoc ĭ. l. in emẽtis. C. de actio. empti. Dicergo hãc regulã procedere vbi adgitur de non retinendo pro alieno. idem Bal. in l. 2. §. ſed ſi quis ver. quid ſi populus. C. cõmunia de lega.*

BIU Cujas

secun. tabu.nó tamen fuit adita pupillaris:vnde substituti admittuntur ex tacita vulgari quæ inest in expressa pupillari: vt.ſ. de vul.subſti.l.iam hoc iure.

a *Accepit.* puta quidem alius cui hæreditatem rogati sunt restituere substituti.Accursius.

b *Vnum ex hæredibus.* sic.ĵ.de bon. liber.l. etiam.§. vt patronus. & hoc demum post mortem impuberis:vt.ĵ.eo. l.ita tamen.§.à patre.& ſ.de vulga. subſt.l.ij.§. interdum.

c *Adire.* scilicet ex institutione.Accur.

d *Tabulis.* vt.ĵ.eod.l. nã quod.§.si qs cõpulsus.&.l.ita tamen.§. qꝑ si duo.& institu.de pupil. substit.§. liberis.& supra, de vul. subſtit.l. ij.§.adeo.Hug.

e *Ex substitutione.* dicta vulgari, tacita inclusa in pupillari expressa.

f *Adire.* etiã ille qui repudiauit paternã. licet enim quis repudiet hæreditaté paternam, nihilominus potest adire pupillarem, dum tamen pro parte fuerit institutus in paterno,non in asse:vt.ſ. de acquiren. hæred.l.quæsitum.in fin.&.ĵ.eod.l.ita tamen.§.qui suspectam.Caue tamen tibi quòd hic.§.loquitur quando pupillus non adiuit ex institutione.alioquin non foret cogẽdus aliquis ex cohæredibus suis adire ex institutione: vt ideo paternum testamentum valeret,& sic per consequens pupillare, quia iam valeret per aditioné pupilli.nam sufficit vnum ex hæredibus adire: vt hic dicit Hug.

g *Hæreditatem.* nam non est aliqua hæreditas impuberis quam isti substituti possint habere & restituere:quia impubes non adiuit, vt dictum est. & ita isti admittuntur ex substitutione vulgari facta filio expressa vel tacita,quæ intelligitur in pupillari expressa si ponas pupillarem factam,quod magis videtur, cùm dicat secundas tabulas esse factas. alioquin si esset vulgaris expressa, non iure possent dici secundæ tabulæ:vt institu.de pupil.sub.in prin. &.§.igitur.nec exigeretur aliquem adire ex institutione,cum possit adire ex substitutione vulgari omissa institutione, & sic inciperet tenere testamentum à gradu substitutorum, quod fieri potest:vt.ſ.de lib.& posthu.l.iij.§.fi.&.ĵ. de secundis tabu.l.j.§.defertur.H.Sed nonne adeũti suam partem accrescit alia repudiantis cohæredis ipso iure : vt.C. de impu. & ali.subſt.l.testamento? Respon. verum est, nisi cogeretur cohæres adire. Item adeunti nónne ipso iure accrescit dimidia partis pupilli, cùm dicas ex vulgari tacita eum admitti per.d.l.testamento.ad quid ergo cogitur? Respon. cogitur vt sit hæres ex voluntate, qui fictione iuris hæres erat.Item de qua restituenda fuerunt rogati,scilicet de sua institutione, vel substitutione, vel de vtraque? Respon. de quacumque vis,cùm & de aliena possent rogari, nedum de sua tota, vel parte:vt.ĵ.eo.l.cogi.§.sed & si quis.

Vtrum autem.]CASVS. Institui mihi hæredem Titium,& rogaui eum de restituenda hæreditate Gaio, & decessi. postea Gaius absentauit se, & dimisit vnum procuratorem qui peteret Titium adire hæreditatem meam, & sibi restituere. modo quæritur, vtrum dictus procurator possit coram prætore cogere dictũ hæredem ad adeundum & ad restituendum?Et dicitur quòd sic. Sed si quid hæres dicat coram prætore : ego nolo adire nisi procurator caueat mihi de rato. posset enim esse quòd fideicommissarius non haberet ratam restitutionem,sicque remanerent onera hæreditaria super me.certe bene debet prætor facere ei caueri.sed & si adeat & non petat sibi caueri,& fideicommissarius decedat antequam sibi hæreditas restituatur, & sine hærede, & sic videantur remanere onera hæreditaria apud hæredem qui à prætore compulsus adiuit,adhuc debet ei subueniri per prætoré, sicut & subuentum fuit cuidam hæredi in quodam casu qui fuit de facto,qui casus fuit talis: Antistia habens duas ancillas,scilicet Albinam,& Bertam impuberé filiã eiusdé Albinæ,instituit sibi hæredem Titium,& libertatem directam dedit dictæ Albinæ:& eidem Albinæ reliquit per fideicommissarium dictam Bertam filiam eiusdem Albinæ, & rogauit eandem Albinam vt dictam suam filiam manumitteret.sed & dictum Titium hæredé à se institutum rogauit

missum in secundis tabulis accepit, [a] vnum ex hæredibus [b] institutis cogere adire [c] patris hæreditatem. Hoc enim facto, cõfirmatisque patris tabulis, [d] poterunt ex substitutione [e] ambo cogi adire [f] & restituere hereditatem. [g]

Coactus adire & restituere si actiones in fideicommissarium non transferantur, perinde non tenetur ac si non adiuisset. Bar.

B ¶Vtrùm autem præsenti, an etiã absenti [h] restitui possit procuratore [i] adeũte prætorem, videndum est. Ego puto absente quoque fideicommissario cogi posse hæredé institutum adire,& restituere: [k] nec vereri hæredé oportere,ne fortè in damno moretur. Potest enim ei per prætorẽ succurri, [l] siue cautũ [m] ei fiat,siue non,& ante decesserit [n] fideicommissarius quàm ei restituatur hæreditas. Est enim huius rei exemplum capere ex rescripto diui Pij in specie huiusmodi: Antistia decedẽs Titium hæredé instituit, & libertatem dedit Albinæ directam, eique [o] filiam [p] per fideicõmissum reliquit,rogauitque [q] vt filiam manumitteret. sed & Titiũ [r] rogauit vt manumissæ Albinæ filiæ restitueret hæreditatem. [f] Cum igitur Titius suspectam diceret hæreditatem, vt restitueret hæreditaté suã dictæ filiæ Albinæ cùm esset manumissa à matre sua Albina,& nubilem ætatem cõplesset. & postea decesit dicta Antistia testatrix. Titius prædictus non vult adire hæreditatem suam dicens eam sibi suspectã. & sic Albina nõ potest habere libertatem,nec filiã suam sibi legatã,nec manumittere dictam suam filiã vt ei suæ filiæ restituatur hę reditas per eundẽ Titiũ.certè dicta filia Albinę quamuis impubes poterit adire prætoré, & facere cogi Titium adire hæreditaté. quo adeunte cõpetet Albinæ libertas,& tradetur ei dicta sua filia,& ipsa eam manumittet, & ea manumissa dabitur ei tutor, quo authore restituet ei Titius hæreditaté Antistiæ: & statim restituet ei,quãuis fuisset rogatus ei restituere cum nubilé ætatem implesset, vt dictũ est.Sed pone quòd coacto dicto Titio adire hæreditatem Antistiæ ad postulationem filiæ Albinæ, dicta filia Albinæ decedat sine hærede antequam Titius ei restituat hæreditatem.nunquid habebit aliquod remedium dictus Titius vt nõ teneatur oneribus hæreditariis? Et dicitur quòd sic.nam dabuntur bona hæreditaria creditoribus Antistiæ, vt ipsi vendant ea ac si Titius non extitisset hæres: & ita creditores nihil poterunt dicere Titio prædicto. sicut ergo succurritur Titio qui adiuit hæreditatem Antistiæ in hoc casu qui de facto cõtigit,ita succurretur in cæteris casibus vbicũq; simile eueniat,id est quòd fideicõ. decedat sine hærede ante restitutã sibi hæredi. per eum qui coactus fuit adire. ergo eodem modo succurretur Titio qui rogatus erat

C restituere Gaio decedente sine hærede antequam Titius coactus adire ei restituat.de quo dictũ est in versiculo,nec vereri.&c.vsq; illuc,Antistia.&c.Sed pone quòd dicta Antistia instituit sibi hæredem dictum Titium & etiã Seium, & Titium rogauit vt suam partem hæreditatis restitueret dictæ filiæ Albinæ cum esset nubilis ætatis : & Titius dixit suspectam suam partem hæreditatis, & Seius adiuit suam. Certe in hoc casu non habet locum dicta cõstitutio diui Pij, & dictum remedium. nam pars dicti Titij accrescit cohæredi cum onere fideicommissi.& hoc vsque ad.l.sequentem. versi.neque pupillum, vbi redit ad eum casum quando Antistia vel etiam alius instituit pure Titium sibi hęredem,& rogauit eum de restituenda hæreditate sub conditione, & ipse non vult adire nec restituere : & quia pupillus est,petit restitutionem in hoc vt non cogatur.certe non auditur.videtur enim petere restitutionem in alterius iniuriam,scilicet fideicommissarij,cum restituta ab eo hæreditate fideicõmissario ipse hæres nullum damnum debeat sustinere.apparet ergo ex omnibus supradictis quòd tam absenti fideicommissario debet restitui hæreditas quàm præsenti.& hoc dicit vsque ad.l.ille à quo.§.j.Viuianus.

h *Absenti.* fideicommissario.

D i *Procuratore.* fideicommissarij absentis.

k *Et restituere.* vt.ĵ.eo.l.restituta.§.sed & si voluntate. sic contra hæres potest per nuntiũ vel per epistolam recusare: vt.ſ.eo.l. recusare.Sed contra.ſ.de iure do.l.si mulier.§.ex asse.Sol.nó potest procuratori in rem suam quasi ipse sit fideicommissarius, vt ibi:sed simpliciter sic,vt hic.

l *Succurri.* vt non teneatur creditoribus:vt.ĵ.proxi.§.

m *Cautum.* scilicet de rato à procuratore, dum tamen verus sit procurator:vt.ĵ.eo.ti.l.quidam.§.etiam.

n *Decesserit.* videtur ergo extingui fideicom.si decedat fideicom. ante restitutionem sibi factam: vt hic,&.ĵ.§.proxi.&.ſ. de leg.j.l. cum filio.in fin. Sed contra est,quia vadit ad hæredem: vt.j.eod. cogi.§.idem Mæcianus. &.l.postulante. & hic, &.ĵ.proxi.§. non habet hæredem. & in illa, cum filio. retinet vt peculium ex sua, non filij persona.

o *Eique.* scilicet Albinæ.Accursius.

p *Filiam.* scilicet suam Albinæ.

q *Rogauitq;.* scilicet Albinam.Accursius.

r *Sed & Titium.* scilicet cohæredem.

f *Hæreditatem.* cum nubilem complesset ætatem: vt paret.ĵ.eo.

BIU Cujas

reſcriptum eſt à diuo Pio, compellẽdum [a] eum adire hæreditatem: quo adeũte, Albinæ cõpetituram libertatem, [b] eiq́ue [c] filiam tradendam, & ab ea manumittẽdam, tutoremq́ue filiæ manumiſſæ dandũ, quo auctore [d] reſtituatur hæreditas filiæ ſtatim, [e] quãuis ſic fuiſſet ei rogatus reſtituere, cum nubilem ætatẽ compleſſet. Cùm autem poſsit, inquit, euenire, vt ante decedat ea cui fideicõmiſſaria libertas & hæreditas relicta eſt, nec oporteat damno adfici eũ qui rogatus adiit hæreditatem: remedium dedit, vt ſi quid horum cõtigerit, perinde permittatur venumdari bona Antiſtiæ, [f] ac ſi hæres ei non extitiſſet. [g] Cùm igitur demonſtrauerit diuus Pius ſuccurri hæredi inſtituto qui cõpulſus adiit, [h] dici poteſt etiã in cæteris cauſis exemplum hoc ſequẽdum, [vt] (ſicubi euenerit)* reſtituatur [i] fideicommiſſaria hęreditas ei qui compulit adire & reſtituere ſibi hæreditatem.

a *Compellendum.* per filiam Albinæ: vt. j. eo. l. cogi. §. fi. Sed quomodo, cum adhuc non ſit libera: vt. j. eo. l. non eſt cogendus? Sol. hic erat ancilla hæreditaria, alioquin ſecus: vt. j. l. ſi patroni. §. imperator. vel hic de facto ſic accidit.

b *Libertatem.* ſcilicet directam, quæ demum poſt aditionem cõpetit: vt. C. de cadu. tolſen. §. in nouiſſimo.

c *Eique.* Albinæ:

d *Quo auctore.* non aliàs: vt. j. eod. l. reſtituta. in fi.

e *Statim.* Sed quo modo ante diem nuptiarũ incertum: vt. ſ. l. proxi. & j. eo. l. ita tamen. §. à patre. & l. ſi patroni. §. j. quæ ſunt contra? Reſpon. ſi ſpõte adiit, nõ cogitur reſtituere, vt in contrariis: ſed aliàs cogitur & adire & reſtituere, & ſtatim, vt nullum commodũ vel incommodũ penes eũ remaneat: vt. ſ. eo. l. qa poterat. ſed tamen per talẽ reſtitutionem nõ tranſeunt actiones, vt in contrariis. & ſi decedat fideicõmiſ. ante diem, aut cohærede relicto, non fiet venditio per creditores: vt not. ſ. proxi. in ver. nec vereri. alioquin ſic: & interim differetur venditio, cum fideicõmiſſarius paratus ſit defendere. & hoc dicit hic, & ſ. §. vtrũ. & j. eo. l. ille à quo. in prin. vel diſtingue an fuit inſtitutio pura, & reſtitutio conditionalis: vel ipſa inſtitutio conditionalis: vt no. ſ. eo. l. ſed & ſi alio. & hæc vera ſunt quando rogatus ſolus eſt hæres inſtitutus. ſi autem habeat cohæredem qui partem ſuam agnouit, non eſt locus conſtitutioni diui Seueri, de qua hic dicit, vt propter metum creditorum cogatur rogatus adire & reſtituere ante diem inſertum: cum ſua pars accreſcat cohæredi cũ onere fideicõmiſi adeunti, qui & defendet à creditoribus. & hoc dicit. j. l. proxi. vſque ibi, nec pupillũ &c. Sed opponitur tunc hic. Pone duos inſtitutos & vnum pure rogatũ reſtituere, poterit hic pure inſtitutus cogi adire & reſtituere: non attento quòd alteri poteſt accreſcere cum onere fideicommiſi. Sed reſpon. hoc fit ſecundum voluntatem defuncti: ſed altero caſu cum eſt rogatus ſub conditione, eſt contra voluntatem defuncti quòd ante reſtituat: vnde fieri non poteſt ſi alio cõmuni remedio poteſt conſuli. ſed ſi non poteſt, etiam tunc cogitur reſtituere ante cõditionem: vt quando vnus ſolus eſt inſtitutus, & rogatus ſub conditione: vt hic, & j. l. proxi. vſque illuc, nec pupillum &c. ſed abinde vſque ad. §. ſi ex teſtamento. qui eſt in. l. ſequen. ibi dices.

f *Antiſtia.* ſcilicet quondam. nam mors omnia ſoluit: vt in auth. de nup. §. deinceps.

g *Non extitiſſet.* ſcilicet aliquis prædictæ Antiſtiæ: quo caſu cõſtituto curatore bonis fieret venditio: vt. ſ. de cura. bo. dan. l. ij.

h *Adiit.* & ante conditionem vel diẽ reſtituit: & poſt fideicom. deceſsit ante conditionem ſine hærede, vt in caſu Antiſtiæ.

i *Reſtituatur.* id eſt, reſtitui poſtuletur: immo propriè, & dic reſtitutam ante conditionem, fideicommiſſario deinde ante conditionem mortuo: vt. ſ. §. vtrum. & idem vbicumque vnus ſolus eſt inſtitutus pure & ſub conditione, vel in diem reſtituere rogatus, & reſtituit ante diem, vt fideicõmiſſario mortuo ante diem conſeruetur hæres indemnis. Item not. exemplum principis ſequendum. ſic. ſ. quod met. cau. l. metum. §. ſed quod prætor. aliàs contra: vt. C. de ſen. & inter. l. nemo iudex.

k *Sed cum ab hærede.* hanc expone vt in priori. l. dixi. cum qua continuatur.

l *Neque pupillũ.* Tribus modis pone caſum: Primo pupillus fuit ſolus pure inſtitutus, & ſub conditione rogatus, & petebatur vt cogeretur adire & reſtituere ante conditionem, & ipſe petit extra ordinem iuuari, ſcilicet per in integrum reſtitutionem, vt non cogatur ad prædicta: aſſerens quòd ſi reſtituat, & fideicommiſſarius decedat ante conditionem, ipſe remanet obligatus creditoribus. ſed non timeat hoc: quia non remanet obligatus per conſtitutionem diui Pij: vt hic, & j. l. proxi. quæ continuatur cũ iſta. & ſecundum hoc redit hic ad caſum. l. præcedentis. Alij continuant cum proximo in ea. l. ſequent. quòd vnus ex hæredibus pure inſtitutus rogatus fuit de reſtituendo cuidam pupillo ſub conditione: qui inſtitutus ſponte adiit. certe non habet locum conſtitutio diui Pij vbi eſt rogat⁹ reſtituere pupillo ante conditionem: nec in hoc pupillus poteſt iuuari per reſtitutionem: cum in præiudiciũ rogati fieret. & l. ſeq. ille à quo. non continuatur cum iſta. Vel dic quòd pupillus fuit hæres pure inſtitutus, & rogatus de reſtituendo ſub cõditione, & ſpõte adiit, & fideicõmiſſarius ante conditionem deceſsit ſine hærede. certe locus non eſt conſtitutioni diui Pij in hoc vt pupill⁹ hęres nõ teneatur: immo tenetur creditorib⁹. & quod dicit, extra ordinem non iuuandum, id eſt per conſtitutionem diui Pij, quia eſſet cum † iniuria creditorum: ſecus ſi coactus adiuiſſet: vt. j. l. proxi. ſed in caſu vbi non iuuatur per conſtitutionem diui Pij, poteſt tamen iuuari per prætorem ſi damnoſam hæreditatem adiuit: vt. C. ſi vt ab hæred. ſe abſti. per totum. & ſecundum hoc continua. l. ſeq.

m *Extra ordinem.* id eſt, per reſtit. in integ. quod eſt extraordinarium auxilium: vt. ſ. de mi. l. in cauſæ. ſecundũ primũ & ſecũdũ caſum. at ſecundum tertium pro beneficio reſtitutionis ponit.

n *Alterius.* ſcilicet fideicommiſſarij, ſecundum primum caſum, vel hæredis ſecundum alium, vel creditorum ſecundum tertium: & no. non peti in præiudicium alterius. ſic. C. de eman. lib. l. nec auus. & dic iniuria, ſcilicet magna. ſecus ſi parua: vt. ſ. ne quid in loco pu. l. ij. §. ſi quis. cum ſimi.

o *Ille à quo.* ſiue continues cum præcedenti, ſiue nõ, dic ſcilicet hæres pure & ſolus inſtitutus: & de reſtituendo ſub conditione rogatus fideicom. ſcilicet vniuerſale: non poteſt cauſari, id eſt, cõqueri ſi cogatur adire & reſtituere: quia timeat fideicom. decedente ante conditioné ne ipſe inhęreat actionibus, id eſt, ſit obligatus, quia non eſt. Cum ergo non timeat, etiam ſi abſente cogi poterit adire & reſtituere: & ſic infertur ex eo quod oſtendimus in. §. vtrũ. & in. §. Antiſtia. & ſ. l. apud Iulia. & facit ad hoc quòd abſens cogatur. ſ. eo. l. ſed & ſi alio.

p *Fideicommiſſum.* id eſt fideicommiſſaria hæreditas.

Si de teſtamento.]CASVS. In teſtamẽto meo inſtitui mihi hæredem Titium, & rogaui eum de reſtituẽda hæreditate mea Seio, & deceſsi. Seius petit coram prætore vt Titius adeat, & ſibi reſtituat: & Titius reſpõdet ei quòd ſuſpecta eſt ſibi hæreditas ideo, quia dicit quòd ego teſtator non potui facere teſtamentum: puta quia eram minor. xiiij. annis. vel alio modo dicit nõ valere teſtamentum. certe non eſt audiendus dictus Titius qui recuſat adire. Sed nunquid erit cogendus adire, ſi alleget fideicommiſſum Seio relictũ non valere? certe hæc quæſtio debet ante terminari quàm cogatur adire: & hoc ſi de facili poteſt terminari. ſecus autem ſi cognitio de fideicõmiſſo habeat longiorem tractatum: puta quia verba teſtamenti, ſiue ipſum teſtamentum in quo eſt ſcriptum fideicommiſſ. ſunt in longinquis partibus, & Titius hæres dicit: Ego neſcio vtrum ſim rogatus de reſtituenda tibi tota hæreditate, an parte. nam tunc compelletur Titius adire antequam de fideicom. cognoſcatur, ne hæres Titius decedens antequã adeat, decipiat Seium fideicommiſſarium. Viuianus.

Dicat.

XII. PAPINIANVS libro vicesimo Quæſtionum.

SEd cũ ab hærede [k] pro parte inſtituto fideicõmiſſa hęreditas ſub conditione relicta eſſet, imperator Titus Antoninus reſcripſit nõ eſſe locum cõſtitutioni ſuæ, neque pupillũ [l] extra ordinem [m] iuuandũ, præſertim ſi nouum beneficiũ cum alterius [n] iniuria poſtularetur.

XIII. VLPIANVS libro quarto Fideicommiſſorum.

ILle à quo [o] ſub cõditione fideicõmiſſum [p] relictum eſt, cauſari quid nõ poterit ne cõditio deficiat, & hæreat actionibus, cum nullũ damnum ſit futurum ſecundũ ea quæ oſtẽdimus. Iam igitur non deſideratur hæredis præſentia.

In ſummariis controuerſiis non admittitur exceptio, quam proponere excipiẽtis nõ intereſt: ſecus ſi interſit, niſi requirat altiorẽ indaginem: quo caſu in alio iudicio reſeruatur, hoc dicit. Alexand.

¶ Si de teſtamẽto † aliquid quæratur hæres, non debet audiri ſi

† *Per. hunc §. videtur* *quòd ſpolia-tus poſſeſ-ſione nõ ſit audiẽdus ſu-per reſtitu-tione ſi ſpo-liator mcõ-tineri velit* *ſhare domi-niũ ad ſe p-tinere: de quo vide in c. 1. in glo. 1. extra de re-ſti. ſpo.*

BIU Cujas

a *Dicat.* & per hoc adire recusat.
b *Dicatur.* per hæredem.
c *Vel.* pro, saltem. vt quia dicat se fuisse minorem. xiiij. ann. vt supra, de testa. l. qua ætate. Vel dic quòd hoc vel respicit aliud vel quod statim sequitur.
d *De viribus.* quod dicit hæres non valere: quia continet exhæredationem vel præteritionẽ. secus si hoc dicat filius exhæredatus vel præteritus: vt. j. eo. l. ita tamen. §. quoties filius.
e *De sua.* s. defuncti: q. d. hæres se incertũ fuerit paterfami. vel filiusfamil. defunctus, non ideo se excusat, vt hic. at si pro se adiret, hoc noceret: licet non noceat si de sua hæredis conditione dubitet: vt supra, de adquir. hæred. l. hæres institutus. §. fin. & l. sed si de sua.
f *Fideicommissi.* non autem de viribus institutionis.
g *Non erit.* sed terminabitur antequam hæres adire cogat: & hoc de facili potest finiri: aliàs differtur post aditionem. & hoc subiicit, sed quid &c.
h *Et sic.* s. post aditionem quęratur valeat fideicommissum vel nõ.
i *Verba fideicommissi.* ex quibus apparebit, valeat fideicõmis. vel nõ: vt si sũt apta verba mẽti testatoris, valeat: aliàs non: vt. ſ. de leg. j. l. iiij. & de lega. ij. l. vnum ex familia. §. fin. & de leg. iij. l. librorũ. §. quod tamen Cassius. & C. de fideicommiss. l. cũ virum. Item ex præcedentibus & sequen. intelliguntur media, & ex consuetudine loquẽdi, & charitate: vt. ſ. de leg. j. l. si seruus plurium. §. fin. & de testa. l. hæredes. §. j. & dic vt not. C. de fideicommiss. l. voluntatis. Item no. quòd iusta est causa dilationis propter scripturam. sic supra, de eden. l. prætor. in fine. & l. si quis ex argentariis. in prin. & l. veluti. Item ad hanc distinctionem eligat prolixioré inquisitionem vel nõ, facit. ſ. ad exhib. l. iij. §. ibidẽ. & C. de cõpen. l. fi. & j. vt in pos. leg. l. is à quo. in prin. & de Carbo. edic. l. iij. §. causæ. & §. duæ. & faciũt ad id quod dicimus, dolo facis si petis &c. nam vera est regula etiam in possessoriis si in continenti conuentus possessorio velit probare de suo iure: vt. C. de edi. diui Hadri. tol. l. ij.
k *Petenda.* scilicet pro cognitione.
l *Decedens.* non ergo hæres hæredis cogitur adire: vt hic, arg. cõtra. C. eodem. l. penulti. in fine. Sed dic vt no. C. de fideicomiss. l. eam quam. in glossa, hoc indubitaliter &c. Sed illud cõstat quòd si hæres post aditionem decedat, quòd eius hæres cogitur restituere: vt. j. eodem. l. si eius. §. si quis. & l. quamuis. §. j. & C. de fideicommiss. l. si in personam. & j. eodem. l. quidam. in principio. quinimmo & si decedat post coactionem vel iussum antequam adeat: vt. C. eo. l. non iustam. Accursius.

Tempestiuum.] CASVS. Dictũ est supra, eo. quia poterat. vsq; huc, qui sunt isti qui coguntur adire hæreditatem & restituere cũ dicunt eam sibi suspectam. nunc tempus est vt videamus per quẽ hæres institutus cogatur: & certe per prætorem vel consulẽ. Sed quid si ipse prætor vel consul sit hæres institutus, & rogatus de restituenda alij hæreditate, & dicat sibi suspectam esse hæreditatem? & certe prætor ab alio prætore non potest cõpelli, nec consul ab alio consule, nisi prætor institutus subiiciat se iurisdictioni alterius prętoris, vel consul institutus subiiciat se iurisdictioni alterius consulis. Sed numquid prætor vel consul institutus potest seipsum cogere? Et dicitur quòd non. non enim potest fungi triplici officio, scilicet dicentis suspectam hæreditatem, & coacti, & cogentis. In his autem omnibus casibus in quibus dictum est non habere locum coactionem, poterit fideicõmissarius adire principem: & princeps coget institutos prædictos adire & restituere hæreditatem. Viuianus.

m *Tempestiuum.* id est tempus est. sic supra, in procœmio Digestorum. §. sed ordines. Accursius.

n *Imperium.* Nota par in parem nõ habet imperium. sic supra, de arbi. l. iij. §. fina. & l. seq. & de ma. vin. l. apud. §. apud. nec in maiorem: vt supra, de mino. l. minor autem. Argu. contra supra, de offic. procons. l. j.

o *Subiiciant.* vnus prętor sub alio, vel consul sub cõsule: quinimmo & maior sub minore: vt supra, de iurisd. om. iudi. l. est receptum. §. sed & si.

p *Triplici.* immò duplici. nam dicens suspectam & coactus idem est officium scilicet hæredis: vt supra, eodẽ. l. quia poterat. sed prima facie tria vidẽtur. Item not. quòd nemo se cogit. sic supra, de arbi. l. penulti. & de do. inter virum & vxorẽ. l. quod autem. §. vxori. Itẽ not. quòd difficile est quòd vnus vicem duorũ vel pluriũ sustineat. quod dic vt supra, de pac. l. si plures. Accursius.

q *Et coacti.* &, pro id est, vt dictum est.

r *Implorandum est.* sic infra, de fideicommiss. l. itaque. Accursius.

Si quis filiusfamilias.] CASVS. Titius existens prætor vel consul habebat patrẽ Seiũ, quem Seium ego institui mihi hæredẽ, & rogaui eũ vt restitueret hæreditatem meam Gaio, & decessi. postea idem Seius non vult adire hæreditatẽ, & Gaio restituere: quia dicit eam sibi suspectã. numquid dictus Titius suus filius poterit eum cogere? Et dicitur quòd sic: non obstante quod est in eius Seij potestate. nam quod ad ius publicum prædictum attinet, non sequitur filius ius patriæ potestatis: quod ius potestatis est vt filius obtemperet patri, & nõ pater filio. & h. d. cum prin. l. nam quod. Viuianus.

s *Patrem suum.* institutum ab aliquo, & rogatum restituere hæreditatem. Hug.

t *Nam quod. Ius potestatis.* id est non videtur esse in potestate: vt. ſ. de his qui sunt sui vel ali. iur. l. filiusfamiliàs. & de capi. de. l. nam &c. facit enim hoc tanquam magistratus, non tanquã filius. sic &. ſ. quod cuiusq; vniuer. l. item eorum. in prin. & arg. ſ. de adop. l. si pater. §. qui duos. vnde & arbiter & etiam iudex quãdoque potest esse in rem patris: vt no. ſ. de arbi. l. quinetiam.

Sed & qui repudiauit.] CASVS. Institui mihi hæredem Titiũ, & rogaui eum vt restitueret hęreditatem Seio pupillo, & decessi. postea dictus Titius repudiauit hæreditatem. numquid cogetur amodo eam adire ad postulationem dicti Seij fideicommissarij dicentis vt Titius adiret suo periculo? Et dicitur quòd sic, nisi post repudiationem Titij creditores hęreditarij vendiderũt bona hæreditaria. nam tunc non poterit cogi adire. & si ad hoc vt cogatur adire, Titius hæres petat in integrum restitutionẽ, dictus Seius fideicommissarius qui erat pupillus, vt dictum est, non debet eã habere nisi ex causa, puta si hic pupillus erat de suis hæredibus, & bona prædicta hæreditaria non erant tota vendita per creditores: vt. C. de repu. hære. l. fina. Viuianus.

u *Sed & qui repudiauit.* iusta causa est si fideicõ. vult eã adire suo periculo: vt. ſ. eo. l. quia poterat. sed pro se nullus repudians potest postea adire: vt. C. de repu. hæred. l. sicut. nisi in casu: vt. C. eo. l. si. Item hoc si bona sunt in eodem statu. aliàs secus, vt subiicit.

Pupillum.

Maior minorem cogere potest, non econtra. par vero in parem non habet imperiũ: nec aliquis in seipsum. Alexander.

¶ Tempestiuũ [m] est requirere per quẽ quis cogatur adire, & restituere hęreditatem: veluti si prætor aut consul fuerit hæres institutus, suspectámque hæreditatẽ dicat: an cogi possit adire, & restituere? Et dicẽdum est

Filiusfamiliàs potest cogere patrẽ adire & restituere. Bartolus.

¶ Si quis † filiusfamiliàs sit, & magistratum gerat: patrem suum [s] in cuius est potestate, cogere poterit suspectam dicentem hæreditatem adire, & restituere:

XIIII. HERMOGENIANVS libro quarto Fideicommissorum.

NAm quod ad ius publicũ attinet, non sequitur ius potestatis. [t] †

Etiam post repudiationem cogitur quis adire, nisi bona sint vendita. Alexand.

¶ Sed & qui repudiauit [u] hæreditatem, cogetur adire & restituere ipsam hæreditatem, si iustæ causę allegẽtur. Planè si bo

† *Quia pater in parem non habet imperium.* sic supra, de arbi. l. iij. §. fina. & l. seq. & de ma. vin. l. apud. §. apud. nec in maiorem: vt supra, de mino. l. minor autem. Argu. contra supra, de offic. procons. l. j.

† *Ad.* §. *ius intellectus.*
Gellius lib. 2. c. 2.
Vnus autem plures.
Nam vale. Ma. lib. 2. *cap.* 2. *Publica. Institut. de.*
Si quis filiusfamiliàs.
Potuerat. Vbi & Fabius.
Hæc formula.
Hæc formula.
Memoratur.
Ponit. Iul. & Pius.
Arg. l. quod.
Potuerat.
Indecorum.
Glos. in. l. item.
Prox. exit.
De ea. & quali. vide.
Pupillum.

BIU Cujas

a *Pupillum.* qui erat fideicom. i. non oportet prætorē dare ei restitutionem in integrū vt possit hæres institutus cogi adire & restituere post repudiationē nisi ex causa: vt subiicit: vt quia pupillus erat de suis: vt. C. de repu. hæred. l. fi. & nō habebat hæres substitutum, vel non erant omnes res vendite: vt non obstet. ff. de mi. l. quòd si minor. §. Sceuola. Vel est causa si se læsum sui facilitate vel aduersarij dolo ostendat, scilicet substituti, vel alterius qui ab intestato posset succedere. vel dic est causa, qa fuit suorum maiorum: vt supra, de mino. l. si in emptione. & infra, de bo. li. l. libertus qui soluendo. vel ratione vicinitatis: vt supra, de lega. ij. l. si is cui fundū. Sed arg. contra, infra, si quid in frau. patro. l. j. §. alias.

Fid. præce rem, ne quid pup.

b *Confirmari.* vt &. ff. de vul. sub. l. ij. §. adeo. & l. qui plures. §. fin. & facit infra, e. l. si patroni. §. qui fideicommissariam. & C. eo. l. non iustam.

c *Testamento.* paterno quod sequuntur secundę tabulę. & facit. ff. eo. l. apud. §. Iulianus.

Qui compulsus.]C *ASV S.* Institui mihi hæredem Titium & filiū meum impuberem, & multa legata reliqui, & libertates seruis quibusdam dedi: & rogaui dictum Titium vt suam hæreditatis partem restitueret Seio. Item dicto meo filio impuberi substitui Gaium. quæ substitutio dicitur secundæ tabulæ. & decessi. postea dictus Titius dicēs sibi suspectā hæreditatem fuit cōpulsus adire pro sua parte, & restituere dicto Seio fideicommissario. numquid per dictam aditionē Titij confirmatæ sunt dictæ secundæ tabulæ, quæ quidē non valerent non adita hæreditate mea in totum, vel in partem? & dicitur quòd bene confirmantur: & dicta legata præstabuntur: & libertates seruis competent: & omnia quæ continentur in testamento meo, ita valebunt ac si Titius prædictus sponte adiuisset. Sed nūquid dictus Titius potest pœnitere de eo quòd permisit se cōpelli adire, qa non habuit quartam Trebellianicam? & numquid potest quartā retinere? & dicitur quòd non. nam & cæteris cōmodis carere debet quæ habere non potuisset si non adiuisset. Viuianus.

d *Commodis.* quæ ocasione hæreditatis ei deferebantur.

e *Caret.* quæ commoda habere non potuisset si non adiuisset: vt supra, eo. l. ita tamen. §. qui suspectam. secus si habere potuisset: vt supra, eo. l. apud Iulianum. in prin.

f *Retinere.* hoc fallit in patrono: vt. j. e. l. ita tamen. §. si patronus. vel dic vt ibi. Item fallit. j. eo. l. si patroni. §. quod fortius. Ité not. non admitti pœnitentiam. sic. ff. de ædil. edict. l. quis sit. cum concor. contra. C. de sum. tri. l. fi. §. sed quia.

Non omnis.]C *ASV S.* Institui mihi hæredem Titiū, & reliqui Seio decem nomine fideicommissi, & decessi. Titius habens suspectam hæreditatem meam non vult eā adire. modo quæritur, vtrum dictus Seius possit eū cogere adire ad hoc vt soluat sibi dicta. x? & dicitur cp non. non enim omnis fideicōmissarius cogere potest hæredem adire hæreditatē suspectam, & repudiatione hæredis amissam: sed ille demum fideicōmissarius potest cogere hæredem ad quem actiones hæreditariæ transire possunt. neq; enim est æquū ad hoc hæredē compelli adire hæreditatē, vt emolumentum hæreditatis refundat alicui vel aliquibus, & ipse oneribus hę reditariis relinquatur obstrictus. sed is demū hæres cōpellit adire & restituere qui rogatus est restituere hęreditatē. nā hic nō relinquetur obstrictus oneribus hęreditariis post restitutionē. sed & si

na venierint: non oportet prætorem* ne pupillū [a] quidem restituere, nisi ex causa, vt diuus Pius rescripsit. ¶ Si quis compulsus adierit hæreditatem ex testamento quod secundas tabulas habebat: quęsitum est, an per aditionē & tabulę secundę firmarentur, quòd videbantur euanuisse, non adita patris hæreditate? Et Iulian° libro quinto decimo scribit & sequentes tabulas confirmari. [b] quæ sententia verissima est. Nemo enim dubitat etiam legata præstari, & libertates competere: & cætera quæcunq; sint in testamēto, [c] perinde valere ac si sua spōte hęres hęreditatē adiisset.

Qui compulsus adit hæreditatem, non potest pœnitendo habere beneficium quartæ. Bartolus.

¶ Qui compulsus adiit hæreditatem: sicuti cæteris cōmodis [d] caret, [e] ita hoc quoq; casu careat, ne possit pœnitēdo quartam retinere. [f] & ita inuenio ab Imperatore nostro & diuo patre eius rescriptum.

Rogatus de restituenda re vel quantitate, non potest compelli adire. secus si rogetur de vniuersitate rerum vel quota. Barto.

¶ Non omnis [g] autē suspectam hæreditatē repudiatione amissam cogere potest adiri, & sibi restitui: sed is demum ad quem actiones transire possunt. Neque enim æquum est, ad hoc quem compelli adire hæreditatem, vt emolumentum quidē hæreditatis refundat, [h] ipse verò oneribus hæreditatis obstrictus relinquatur. Quare si fideicommissum [i] pecuniarium alicui fuerit relictum: cessat cōpulsio, tametsi [k] indemnitatis cautio offeratur. Proinde qui hæreditatem [l] rogatur restituere, is demum compellitur restituere. Sed & si quis bona [m] rogatus sit [restituere,] vel familiam [n] vel pecuniam [o] rogetur, vel vniuersam rem meam,

XV. PAVLVS libro secundo Fideicommissorum.

VEl omnia sua:

XVI. VLPIANVS libro quarto Fideicommissorum.

COgi poterit. Hoc idem & si patrimoniū fuerit rogat°, & si facultates, & si quidquid habeo, & si sensum meū, & si fortunas meas, & si substātiam meā, & si peculiū [p] meum testator dixerit: (quia plerique quis hæres rogatus sit restituere bona, cogi poterit. & idem si testator dicat hæredi, rogo te vt restituas familiam meā, vel etiā pecuniam meam, vel etiam vniuersam rem meam, vel etiam omnia mea, vel etiam patrimonium meum, vel etiam facultates meas, vel etiam quicquid habeo, vel etiā sensum meum, vel etiam fortunas meas, vel etiam substātiam meā, vel etiam peculium meum. nam in omnibus istis casib° rogatus videtur hæres de restituenda hęreditate: licet Mæcianus in aliquibus de prædictis dubitaret. & idē est si testator ita dixit hæredi: quicquid ad te ex hæreditate bonisve meis peruenerit, rogo te vt restituas Seio. generaliter ergo dico tibi quòd ita demum potest hęres cogi adire & restituere si appareat testatorem de vniuersitate restituenda sensisse, & nō aliàs. Vnde pone quòd hæres rogatus est restituere hæreditatem deducto ære alieno, vel deductis legatis. numquid potest cogi adire, & restituere? Et videtur cp non: quia vi ipsa magis rogatus est restituere id quod supereſt ex hæreditate quàm ipsam hæreditatem. verius tamē est quòd cogi debeat adire & restituere, & quòd facta restitutione transeant actiones hæreditariæ in fideicōmissarium. Sed de hoc remanet adhuc quęstio in hoc eodem casu, an hæres possit deducere legata & æs alienum cum restituit hæreditatem? & dixit prædictus Mæcianus quòd non: quia ex iure, id est, ex hæreditate quæ est ius, non debet posse deduci quantitas sicut nec ex fundo: puta si quis sit rogatus restituere fundum deducto ex fundo ære alieno & legatis. Iulianus autem dicit quòd bene potest dictus hæres deducere æs alienum & legata cum restituit fideicommissario hęreditatem: dum tamen caueat eidem fideicommissario quòd defendet eum aduersus legatarios & creditores: qui fòrte eum fideicommissarium conuenient restituta ei hæreditate per hæredem: aut si non vult ei prædicto modo cauere, non debet deducere legata prædicta, & æs alienum. & hoc dicit cum duabus legibus sequen. vsque ad. §. si quis hæres. Viuianus.

A B C D

g *Non omnis.* scilicet fideicommissarius: quia non singularis potest cogere, scilicet hæredem. Alij dicunt non omnis scilicet hæres. & habent. j. cogi &c. prima placet.

h *Refundat.* per singularia fideicommissa.

i *Fideicommissum.* s. singulare. & facit. j. e. l. mulier. in fi. & l. cogi. §. & generaliter. & ff. si quis omis. cau. testa. l. si quis omissa. in fi.

k *Tametsi.* id est, quamuis.

l *Hæreditatem.* his verbis, rogo restituas hæreditatem totam, vel partem quotam: vt infra, eo. l. cogi. §. si quis hæres. & l. ita tamen. §. Trebellianum.

m *Bona.* scilicet restituere. Et sic no. quòd largius hic accipitur nomen bonorum quàm aliàs vbi accipitur deducto ære alieno: vt supra, de iur. do. l. mulier. & infra, de verbo. signi. l. subsignatū. §. bona. & l. proprię. sed hic non sic accipitur: vt. j. eo. l. si legatus. §. j. & j. de bono. posses. l. iij. in princip.

n *Familiam.* i. substantiam. sic. C. de verb. signi. l. fina.

o *Pecuniam.* appellatio pecuniæ pro tota substantia ponitur: a vt infra, de verbo. signifi. l. propemodum. non ergo verba senatusconsul. in hoc & inferioribus exemplis, sed sententia inspicitur: vt infra, eo. l. vbi. §. j.

p *Cogi. Peculiū.* p patrimonio liberi hominis hic ponit pecu-

a *Limitabis hāc glo. p text. m. l. vxorē. §. legauerat. ff. de leg. 3. vt nō pcedat ī cōtractu vel testamento rustici: in quo pecuniæ appellatione possessiones nō veniunt: de quo vide in l. fina. C. de compen.*

BIU Cujas

lium:aliàs multis modis accipitur:vt no.ſ.de pecu.ſuper rubrica.

a *Rogauit.* id eſt,rogaſſe videtur quoad mentem, quod ſufficit: vt infra,eodem.l.vbi.§.j.

b *De pecunia tantum.* ſcilicet numerata,maxime cum dicit,pecuniam vel cenſum.

c *Ne intercidat.* Not. ſic.ſ. de re.du. l. quoties.cum ſuis concor.

† *i. forma deminutiua*

d *Peruenerit.* quo caſu veniũt prælegata: vt no.ſ.eo.l. Marcellus.§. quidam. Accurſius.

e *Propriè.* Not. ſic.ſ. de hæred. ven.l.ij.§.illud.& de lega.ij.l. qui concubinam.§.ij. &.ſ. de vulg.ſub.l.ex facto. §.Iulianus.& de pe.hæ re.l.vtrum.&.j.de verbo.ſignific.l.nomen filiarum.§.fina.ſed ſic vt hic accipitur.ſ. ſi quis aliqué teſta.prohi.l.ij.

f *Rogatus.* vt.&.ſ.e.l. nã quod.§.nõ omnes.

g *De vniuerſitate.* tota vel parte quota: vt.j.§. ſi quis hæres.

h *Reſtituere hæreditatem.* ſub. & videtur q̃ non: quia &c.id eſt, vi ſeu potentia.

i *Sit rogatus.* & ſic nõ hęreditaté cũ onere,vt hic videtur rogari:quãdoq; tamen,ſed improprie dicitur ſubſtantia vel hæreditas deducto ęre alieno:vt.C.de bo. quæ libe.l.fin.§. vbi autem.in fine.

k *Putant.* & malè.

l *Deductionem.* legatorum,& æris alieni.

m *Ex iure.* i.ex hæreditate, quæ eſt ius ſuccedendi &c.vt.j.de regu.iur.l.hæreditas.&.j. de bono. poſ.l.iij.§.ij. ſiue ergo ſenſit Męcianus quòd ex incorporali re non poteſt trahi corporale, malè dixit: vt ſubiicitur,& inſt.de re.corpo.& incorpo.ſiue ſenſit vt non poſſit æs alienum ſeparari ab hæreditate, & videtur bene dicere: vt.C. de hære.actio.l.fina.ſed tamen hoc caſu & qui reſtituit, hæres remanet: vt inſtitu.de fideicommiſ.hære.§.reſtituta.ideo tenet deductio,vt ſubiicit: quãdoq; tamen dicitur hæreditas vel bona.

n *Minutionem.* No.ſundũ non reſpicere æs alienũ: vt hic,vt.ſ. de iure do.l.ſi is qui.§.quod dicit.& no.ſ.e.l.j.§.ſi hęres.ſed totũ patrimonium:vt.ſ.de iudi.l.ſi fideicommiſſum.§.tractatum.

o *Refert.* Mæcianus.

p *Cum conuenitur.* ſ.fideicommiſſarius poſt reſtitutionem.

q *Deductionem.* legatorum,& æris alieni.

r *Defenſum iri.* ſed primũ verius,vt nõ fiat deductio:vt.C.e.l.fi. & no.ſ.e.l.Marcellus.§.idé Póponius.Vel dic,aut reſtitutio præcedit,& non fit deductio:aut præcedit legatorũ & æris alieni petitio,& tunc cauetur:vt no.d.§.idé Póponius. Sed dato q̃ hæres ſoluit,nonne ipſo iure liberatur fideicõmiſſarius?ad quid ergo cauetur:vt.d.§.idé Póponius?Reſpondent quidã,ex abundãti:quod non placet:vt.ſ.de procur.l.nõ cogendum.§.Póponius.in fi.ſed dic propter ſumptus litis poſſe committi: vel etiam propter ſortes,quæ nõ poſſent probari ſolutę per hęredé.Vel etiam quia lite

ὑποκορισικῶς † patrimonium ſuũ peculium dicunt) cogendus erit. De ſucceſsione enim ſua & hic rogauit. [a] Nec ignoro in quibuſdam ex his Mæcianum dubitare, & dicere voluntatis eſſe quæſtionem vtrum de pecunia tantum, [b] an & de ſucceſsione teſtator ſenſerit. In ambiguo tamen magis de ſucceſsione ſenſum dico,ne intercidat [c] fideicõmiſſum. Sed & ſi quis ita rogauerit, *Quidquid ad te ex hæreditate bonísve meis peruenerit,* [d] *rogo reſtituas.* cogi poterit adire, & reſtituere hęreditaté ex Trebelliano ſenatuſconſulto:quãquam *peruenire* propriè [e] dicatur,quod deductis oneribus ad aliquem peruenit. ℣ Et generaliter autem dici poteſt ita demum quem non poſſe cogi adire,& reſtituere hæreditatem, ſi de re vel quãtitate fuerit rogatus. [f] Cęterùm ſi de vniuerſitate [g] ſenſiſſe teſtatorẽ appareat, nulla quæſtio eſt quin ſiue ſuſpectam dicat,cogi poſsit: ſiue ſponte adiit, ex Trebelliano tranſeant actiones. ℣ Inde quęritur,ſi quis hęreditaté rogatus ſit reſtituere deducto ære alieno, vel deductis legatis, an ſuſpectam dicens cogi poſsit adire,& reſtituere hæreditatem, [h] quia vi ipſa magis id quod ſupereſt ex hæreditate, quàm ipſam hæreditatem reſtituere ſit rogatus? [i] Et ſunt qui putant [k] (vt Mæcianus) inutilẽ[eſſe]hãc deductionem. [l] nec enim poſſe ex iure [m] deduci quantitatem, non magis quàm ſi fundũ quis deducto ære alieno vel deductis legatis reſtituere ſit rogatus. Neque enim recipit fundus æris alieni vel legati minutionem. [n] Sed Iulianum exiſtimare refert, [o] Trebelliano ſenatuſconſulto locũ eſſe: & ne dupliciter fideicommiſſarius one retur,cum hæres alienũ æs vel legatum deducit, & cũ conuenitur [p] à creditoribus & legatariis:reſtituta ſibi ex Trebelliano hęreditate,debere aut deductionem [p] eũ non pati ab hęrede, aut cauere illi hæredem, defenſum iri [q] eum aduerſus legatarios,cæterósque.

Fideicommiſſarii vniuerſales poſſunt cogere hæredẽ adire,ſiue ſit vnus,ſiue ſint plures,ſiue inſolidum,ſiue pro parte. Bartolus.

℣ Si quis hæres inſtitutus [f] rogatus fuerit hæreditatem non totam, [t] ſed partem reſtituere:vel ſi duob' reſtituere ſit rogatus, & alter ex his velit ſibi reſtitui hæreditatem, alter recuſet: ſenatus cenſuit vtroque caſu exonerari eum qui ſuſpectam hæreditatem dicit, totámque hæreditatem tranſire ad eum qui adire cogit. [t] ℣ Sed & ſi quisnõ hæreditatis ſuæ partẽ dimidiã rogauit hæredem ſuũ reſtituere,ſed hęreditatem Seię quę ad eum [x] peruenerat, vel totã, vel partem eius, hæresque inſtitutus ſuſpectam dicat: cum placeat illud quod Papinian [y] ait, ex Trebelliano tranſire actiones: dici poterit,ſi ſuſpecta dicatur hæreditas, cogẽdum hæredem inſtitutum adire & reſtituere hęreditatẽ:totãq; [y] hęreditatẽ ad eũ cui reſtituiť, ptinere.

Eo caſu quoad inſtitutum ex rebus certis tranſeunt iura & actiones:illo caſu à fideicommiſſario certarum rerum poterit cogi hæres adire,& reſtituere. Bartolus.

contestata contra hæredem à creditoribus reſtituit hæreditatem: vnde vtiliter interponitur. Accurſius.

Si quis hæres. ℐCASVS. Inſtitui mihi hæredẽ Titiũ inſolidũ, & rogaui eum vt reſtitueret Seio dimidiã hæreditatis meæ,& deceſsi.poſtea Titius dicit ſibi ſuſpectam hæreditatem, & ideo nõ vult eã adire: Seius autem fecit eum cogi.certe totam hæreditaté habet neceſſe accipere Seius:& idem eſt ſi dictũ Titium rogaui reſtituere hæreditatem Seio & Gaio:& Seius vult ſibi reſtitui,Gaius non: qa & hic Seius habet neceſſe accipere totã hæreditatem.Sed pone q̃ Seia inſtituit me hæredem,& ita habeo hæreditatem ſuam, & meã. ego autem inſtitui mihi hęredem dictum Titium, & rogaui eum vt reſtitueret Seio dictam hæreditatem Seiæ,quæ ad me peruenerat: quæ quidem pone faciebat quotã hęreditatis meę, & deceſsi.dictus autem Titius dicit ſibi eſſe ſit ſpectã hæreditaté meam.certe ſi Seius faciat eum cogi adire, & ſibi reſtituere : tota debet pertinere ad eundem Seium etiam inuitum. Sed pone quòd ego eram miles, & habebam res meas in Italia & in prouĩcia:& inſtitui mihi hæredé Titium, & rogaui eum quòd reſtitueret Seio tantum res meas Italicas:quæ quidem non faciunt quotam hęreditatis meæ,& deceſsi : poſtea Titius dicit ſibi ſuſpectam hæreditatem meam. certè Seius poteſt eum facere cogi adire:& eo coacto debet accipere idem Seius totam hæreditatem etiam inuitus, quamuis dictus Titius non fuerit rogatus reſtituere ei quotam:quia hoc ſpeciale eſt in teſtamento militis. Nam & ſicut conceſſum eſt militibus ſeparare ſpecies bonorum circa inſtitutionem, puta inſtituendo Titium in paganicis, & Seium in caſtrenſibus: ita ſi vnum ex hæredibus ſuis rogauerit reſtituere paganica,& alium caſtrenſia : habet locum ſenatuſconſul. Trebellia. h.d. vſque ad.§.cum quidam. Viuianus.

s *Si quis hæres inſtitutus.* inſolidum.

t *Totam.* ſcilicet hæreditatem.

u *Cogit.* facit.ſ.e.l.j.§.ſed & quo.&.j.proxi.§.&.§.Mæcianus.& §.idem Męcianus.&.ſ. de mili.teſta.l.ſi certarum.§.j.in fin.& de acquiren.hære.l.ſi hæreditatem.& de ope.lib.l.ſi ita ſtipulatio.in fi.&.ſ.de admini.tu.l.cũ quæriť.&.ſ.de ꝓcura.l.ſi cauſæ.in príncipio.H.

x *Ad eum.* rogantem.& ſic habet locum Trebellianum in vtraque:vt ſubiicit.ſi autem dicas q̃ peruenit ad rogatũ,non valeret vt ex Trebelliano,ſed iure fideicõmiſsi:vt.j.e.l.ex facto.§.j.&.l. ita tamen.§.Trebellianũ.&.§.reſpõdi.Ité quod ſubiicit ex Trebelliano trãſire actioné,eſt cõtra.j.proxi.§.ſed ſoluc vt ibi.

y *Totámque.* ſic.ſ. proxi.§. & eſt ratio quam dixi.ſ.eo.l.j.§.ſed & quoties.Accurſius.

Quem.

BIU Cujas

a *Quem.* scilicet hæredem vniuersaliter institutum.
b *Italicas.* scilicet tantum.
c *Vel prouinciales.* scilicet tantum.
d *Dicentem.* hæredem prædictum militis. Accursius.
e *Et restituere.* etiam totam: arg. ff. l. j. §. sed & quoties. secus in pagano: vt & supra, ea. l. §. & generaliter.

¶ Sed & si miles rogauerit quē[a] res Italicas[b] restituere, vel res prouinciales:[c] dicendum est suspectā dicentē[d] cogi adire, & restituere.[e] Nam (vt eleganter Mæcianus libro sexto fideicōmissorū ait) qua ratione ex certa* re miles hæredem instituere potest,[f] actionésque ei dabuntur: pari ratione etiam ex Trebelliano transibunt actiones.[g] Et quamuis placeat, cum quis hæreditatem,[h] bonáque quæ sibi ab aliquo obuenerūt, vel quæ in aliqua regione habet,[i] restituere rogat, ex Trebelliano non transeant[k] actiones: tamen contra responderi [debere] in militis testamēto ait. Nam sicuti cōcessum est, inquit, militibus circa institutionem separare species bonorum: [l] ita & si per fideicommissum ab institutis hæredibus id fecerit,[m] [in id] admittetur Trebellianum senatusconsultum. ¶ Cùm quidam duos hæredes instituerit, eósq; inuicem substituerit, & ab his petierit (siue vterq;, siue alter hæres esset) vt hæreditas sua ex parte dimidia restitueretur alicui post quinquenniū, & scripti suspectam sibi hæreditatē dicant, fideicōmissarius autē desideret suo periculo adire hæreditatē: cēsuit senatus ambos hæredes, alterúmve[n] cogi adire hæreditatem, & fideicommissario eā[o] restituere: ita vt fideicommissario, & aduersus eum actiones competāt, quasi ex Trebelliano restituta hæreditate.

Ad petitionem vnius ex fideicommissariis potest hæres cogi adire, & restituere totum: & ille cui totum restituitur, à fideicōmissario quartam non detrahit. Bartolus.

¶ Mæcian[p] scribit, cùm quis ex fideicōmissariis abesset, & præsentes desiderent suo periculo adire hæreditatem: translatísq; insolidum[p] actionibus in eum qui coëgit, absentes (si velint fideicōmissum suscipere) à præsente petent.[q] Consequēter ait nec quartam eum retenturum aduersus fideicōmissarios[r] suos: quia nec hæres[r] potuit.

Coactio vnius ex fideicommissariis facit hæredem perdere quartam in totum si contemplatione totius coegit: secus si contemplatione partis propriæ. Bartolus.

¶ Idem Męcianus quærit, an is, qui duobus vel pluribus rogatus est restituere hæreditatem, cogente aliquo adire possit, & in horum[t] qui id nō desiderauerunt, portionibus, Falcidiæ beneficio vti: siue ipsi quoque desiderēt sibi restitui, siue alius in locum eorum successerit?[u] Et cū hodie hoc iure vtamur, vt totum transeat ad eum qui coëgit:[x] consequens erit dicere quartæ retentionem amisisse eum qui coactus est: quia insolidum actiones trāsierint in eū qui coëgit. Planè si proponas fideicomissarium non ita coëgisse, vt tota hęreditas in se trāsferatur: cùm cœperint cæteri desiderare sibi restitui hæreditatem, dicendum[y] [est] Falcidia eum vti posse. Rectè igitur Mæcianus ait multum interesse vtrùm totam[z] restitui hæreditatem sibi fideicommissarius[a] esse hæreditatē, prędictus Gaius præsens desiderat vt hæres adeat hęreditatem suo periculo, & sibi totā restituat. certe debet hoc facere hæres. & si postea Seius fuerit reuersus & Sempronius, & velint pro eorum partibus habere fideicommissum, petēt à Gaio fideicommissario cui restituta fuit tota hæreditas, & consequentur ab eo possessionē earū rerū, & ipse Gaius nō detrahet eis quartam: quia nec Titius hæres detraxit ei Gaio quartam, quia cōpulsus adiuit. Sed & certū est q̄ hæres nō detrahit quartā in hoc casu pro partibus eorum qui nō eo ęgerūt eum adire. nam cum insolidum transeant actiones in eū qui coëgit, non est mirū si hæres q̄ coactus adiit, amittit quoad omnes fideicommissarios quartæ retentionē: secus autem esset si dictus fideicom. coëgit hæredem pro sua parte tantum, & ipse adiuit in totum: vel iure accrescēdi habet totam hæreditatē: quia tunc detrahet hæres quartam aliis fideicommissariis petētibus ab eo suam partem. s. suas partes. Sed pone q̄ dictum Titium meum hæredem rogaui restituere hęreditatē Sticho seruo Seij & Gaij: & vnus dominorū serui vult cogere hęredē adire, & alter nō. certe idē dicendū est in hoc casu ac si rogassēm dictū meum hæredē vt restitueret dicto Seio & Gaio, & vn[s] eorū vellet cogere hæredē, alter non. h. d. vsq; ad. §. si pater. Viuianus.

m *Id fecerit.* puta vnū rogauit restituere castrēsia, aliū paganica.
Cum quidam.] CASVS. Instituit mihi hęredes Titium & Seiū, & eos adinuicem substituit: & in testamēto ab his petij, vt siue vterque, siue alter eorum hæres esset, restitueretur hæreditas mea Gaio post quinquenniū pro dimidia, & postea decessi. dictus autem Titius & Seius dicunt hęreditatē sibi suspectam, & ideo adire nolunt: Gaius fideicommissarius vult quòd ipsi adeant suo periculo, & sibi totam restituant. certe bene tenentur hoc facere: & transibunt actiones omnes hæreditariæ in fideicommissariū prædictum. Viuianus.
n *Alterúmve.* ve, pro vel.
o *Eam.* scilicet totam. & etiam ante quinquenniū propter coactionem: aliàs non ante: vt. ff. eo. l. apud. §. Antistia. Alij dicunt etiam hoc aduenīente quinquennio restitui, non ante: vt arg. j. eo. l. si patroni. §. imperator.
Mæcianus.] CASVS. Instituit mihi hæredē Titium, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem Seio, & Gaio, & Sępronio, & decessi. postea absentib[9] duobus de fideicōmissariis prędictis, puta Seio & Sempronio, & dicēte dicto Titio hærede suspectā sibi

p *Insolidum.* quæ sit ratio, dic vt. ff. e. l. j. §. sed & quoties. &. §. fi. H.
q *Petent.* possessionē rerum, non ius: quia ipso iure habet: vt. ff. e. l. j. §. sed & quoties. in fin.
r *Aduersus fideicōmissarios.* de hoc dic vt. ff. eo. l. j. §. fi. ibi, inde Neratius &c. & d. §. sed & quoties. ne sit contra.
s *Quia nec hæres.* bona ratio. nam non plus iuris habet successor quàm actor. sed si sponte adiisset, potuisset retinere: vt infra, eo. l. ex asse. in fine. & facit. C. eod. l. non iustam. in fine. & infra, proxi. §.
t *Horum.* scilicet saltem.
u *Successerit.* non ergo perit[b] fideicommissum morte fideicommissarij: vt dixi. ff. e. l. apud. §. vtrum. sed an morte rogati, dic vt. ff. eo. l. ille à quo. §. j. in fi. §. secundum H.
x *Qui coegit.* Sed qualiter potuit cogere cum pars tantum sibi debeatur? Respon. Azo. quia ab initio negauit hæres fideicōmissum: & sic in pœnam mendacij: arg. instit. eo. §. fi. Sed certe idem si non neget: vt. ff. proxi. §. &. j. e. l. ex asse. &. ff. e. l. j. §. sed & quoties. Dic ergo esse in electione hæredis si velit totam restituere, vt in damno non remaneat: an partem petentis tantum: vt no. ff. e. l. j. §. sed & quoties. petit ergo prędens, nec retardabitur propter absentem: vt. j. de regu. iur. l. non debet alteri.
y *Dicendum.* quia reliquam partem sponte adiit.
z *Vtrum totam.* consentiente hærede: vt dixi.
a *Fideicommissarius.* cogens. Azo.

[a] *Dic quòd morte fideicōmissa. exspirat: sed remanet apud gnatū, non autē apud hæredē: vide in. l. si à filio. & quæ ibi not. p doct. ff. de lega. 2.*

BIU Cujas

a *Et alter.* scilicet dominorum.
b *Velit.* s. rogatum dicentem suspectam &c.
c *Quod in duobus.* s. quòd tota restituatur petéti: vt. ff. e. l. §. si quis hæres. nã seruus cõmunis duorũ personã & vicé sustinet: vt. j. de stipu. ser. l. j. §. cõmunis seruus. [*SI PATER FILIO.*] Ad euidentiam huius. §. nota secundũ hæc iura antiquà quòd quicquid filius acquirit, patri acquirit: vt. ff. de acqui. hæ re. placet. vnde oportet te ita ponere casũ. *CASVS.* Instituit mihi hæredem Titiũ, & rogaui eũ quòd restitueret hæreditatem Seio filio suo, & in sua potestate cõstituto. & ita videor *Flo. restituere* velle fideicõmis. tunc ad Seium peruenire cũ sui iuris sit, sicq; capere pro se possit: vt. j. e. vbi pure. in prin. postea decessi. & postea Titius emancipauit dictũ suum filiũ. & postea dicit idem Titius suspectam sibi esse hæreditatem meam: ideoq; non vult adire, nec filio restituere. numquid filius potest eũ facere cogi? Et dicitur quòd sic. Et idem est si filius non sit ab eo emancipatus: sit tamen miles vel præsit alicui alij officio publico, & socius ipsius filij instituat patrem, & roget eum de restituenda *Flo. spectaturũ est, *Flo. quo hæreditate filio. nã quãuis sit in potestate, coget patrem suum adire, & restituere sibi per fideicom. nam hoc casu spectat fideicom. ad castrense peculium. Sed quid si rogaui dictũ Titiũ, quẽ instituit ꝙ restitueret hæred. seruo suo cum libertate? numquid seruus potest eũ cogere? Et dicitur ꝙ non, siue directam dedi ei libertatem, siue fideicommissariam. Sed si sponte adiret Titius hæreditatem meam, cogeretur præstare dicto seruo libertatem fideicommissariam, & hæreditatẽ. Sed quid in prædicto casu si Gaius amicus dicti serui offerat Titio domino serui pretium ipsius serui, & velit ei cauere de indemnitate si adeat hæreditatem & seruo restituat? numquid cogetur ipse Titius dominus adire? Et dicitur quòd non. non enim debet habere necesse committere se aditioni hæreditatis ex qua timet pati damnum ad confidentiam dictæ cautionis amici serui: quia in cautione incertitudo est vtrũ possit ex ea recuperare damnum, vel nõ. efficitur enim forte non soluendo dictus amicus serui. & hoc dicit vsque ad. §. hi qui solidum. Viuianus.

d *Si pater.* Pater institutus rogatus est restituere filio. si autẽ filius esset institutus, & pater de restituendo ei filio grauatus: nõ vt hæres, sed vt pater videtur rogatus: & non habet locum Trebellianum. vel si habeat quoad hoc quod hic dicit, nõ habet locum quoad Falcidiæ deductionem: vt supra, eo. l. j. §. j.

e *A filio.* scilicet per prætorem interim emancipato. nam in id tempus videtur dilata petitio: vt. j. eo. vbi pure. in prin. nec repudiare potest pater hæreditatem ad damnum filij etiã iure veteri: vt. ff. de acqui. hære. l. is qui. §. fi. nedum nouo: vt. C. de bo. quæ libe. l. fi. §. j. & §. sin autẽ à patre. Alij dicunt quòd hic dicit de filio in potestate posito, nec obstat. l. vbi pure. quia hic pure rogauit non apponendo verba quæ ibi sunt: & secundum eos dabitur curator vt ei fiat restitutio: arg. in auth. vt lice. ma. & auiæ. in princi. col. viij. sed hoc quo modo secundum has. ll. cũ omnia patri quęruntur? Respon. fiet restitutio in peculium tantum secundum eos. vel dixit testator vt emancipet expresse, vel saltem tacite. nam dicẽdo vt ei restituat, videtur hoc rogari vt id faciat per quod perueniatur ad illud. sed certe nõ cogeretur emancipare: vt. ff. de leg. j. l. filiusfa. §. secundum vulgarem. nisi aliquid patri fuit relictũ, vt desiderauerit, an suam tantummodo partẽ. Nam si sola pars trãsferr̃, in residuo Falcidię erit locus. Si tota hęreditas trãslata sit, cessat huius legis beneficiũ.

Rogatus restituere seruo pluriũ, perinde est ac si esset rogat⁹ restituere plurib⁹. Bar.

℣ Si seruo duorũ rogatus quis sit restituere hæreditatem, & alter [a] cogere velit [b] suspectã dicẽtẽ, alter restitui * sibi recusет: hoc erit dicendũ, quod in duobus [c] quorũ alter suscipere voluit hæreditatem, alter non.

Ad petitionem filii in potestate potest pater cogi adire, & restituere in non castrensi & etiam in castrensi. ad petitionem vero serui proprii quis nõ cogitur adire: sed sponte adiens cogitur restituere. Bartolus.

℣ Si pater [d] filio quem in potestate habet, rogetur restituere hæreditatem: an filius patrẽ suũ si suspectam dicat hæreditatẽ, cogere possit? Et nõ est dubiũ patrem à filio [e] per prætorẽ cogi posse. [f] Sed & si id fideicommissum ad castrense peculium spectat, [g] *& filius familiàs is fuit qui mun⁹ militiæ sustinebat, alióve cui* officio præerat: multo magis dicendũ erit posse eũ postulare, vt pater suus cogat adire, & restituere hæreditatẽ: quamuis contra obsequium [h] patri debitum videatur id desideratur⁹. ℣ Sed si seruo [i] suo rogatus sit cũ libertate quis hæreditatẽ restituere: siue directa [k] data sit libertas, siue fideicommissaria, dici poterit eũ à seruo suo non posse cogi adire hæreditatẽ: [m] quãuis si sponte adisset, cogeretur præstare fideicõmissariam libertatẽ & hæreditatem. idq; Mæcianus libro septimo de fideicõmisis scribit. ℣ Idem quęrit, [n] si quis paratus sit domino cauere de indemnitate, an possit cogi adire hæreditatem, maximè & si pretium serui offeratur? Et rectè ait non oportere sub incerto cautionis [o] committere se aditioni hęreditatis.

Qui non potest capere solidum pro se, capit vt alii restituat. Bartolus.

℣ Hi qui solidum [p] capere non possunt, ex asse hęredes instituti, & rogati restituere solidum, adire hæreditatem & restituere cogentur: cum nihil oneris [q] apud eos remansurum [sit.]

Vnus solus institutus rogatus potest à seruo hæreditario cogi adire & restituere. siue sit fideicommissarius primus, siue secundus. Bartolus.

A vt sibi remaneat quod accepisset: vt. ff. de condit. & demõ. l. si cui. prima ergo placet, vt emãcipatus cogat, non ille qui est in potestate, nisi in casu cum pater dilapidat: vt. j. eo. l. imperator.

f *Cogi posse.* scilicet adire & restituere.

g *Spectat.* quia à noto in castris aliàs non relicturo fuit relictũ fideic. vt. j. de cast. pec. l. si forte. & l. castrẽse.

h *Contra obsequium.* quia lis nulla debet esse inter eos: vt. ff. de iudi. l. lis nulla. sed hoc fit extraordi. vt in bo. pos. dicimus: vt no. j. de bo. pos. l. iij. §. si causa. petet tamen hic veniam: vt. ff. de in ius vocan. l. adoptiuum. in prin. & facit. j. de castren. pecu. l. miles. & l. filiusfa. & l. à commilitone.

i *Sed si seruo.* hæredit.

k *Directa.* sed non potest dari directa libertas etiam seruo hęredis: vt. C. de testa. manu. l. seruo tuo. Sed dic ꝙ trahitur ad fideicõmissariam: & est speciale vt non pereat hæreditatis restitutio. sic est speciale propter ius qđ habet creditor in seruo pignorato: vt. j. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si quis seruo. aliter regulariter non valet libertas directa relicta seruo alieno, nec trahitur ad fideicõmissariam: vt. ff. de lega. j. l. si seruus legatus. §. si seruus alien⁹. Item cõtra, ff. de le. iij. l. si legatari⁹. in pri. sed nec hic valet nisi spõte manumittat.

l *Suo.* secus est in seruo hæredit. vt. j. e. l. mulier. §. nõ est. & j. e. l. §. si ego. & l. si res. §. j. & ff. e. l. apđ. §. Antistia.

m *Hæreditatem.* detracto pretio serui: vt. j. e. ita tamen. §. fi.

n *Idem quærit.* loquitur in casu superiori.

o *Cautionis.* nõ debet qs se cõmittere ĩcertis si põt certis: vt hic, & j. e. l. q ita. §. etiã. & de Carbo. edi. l. iij. §. duę. in fi. §. &. ff. qđ fal. tut. au. l. pupilli. & ar. ff. de pecu. l. qđ debet. Sed ar. cõtra. ff. sol. matri. l. ij. in fi. & de in ius vocã. l. quiq;. §. fi. & l. seq. & insti. de here. insti. §. seruus alien⁹. & j. de acqui. rerũ do. l. naturalẽ. §. illud. & ff. de iurisdi. om. iudi. l. si id quod. §. fi. & ff. eo. l. apud. §. vtrum.

Hi qui solidũ.] *CASVS.* Filiũ meũ naturalẽ ex concubina (quia nõ potest capere vltra vnã vnciã filiis legitimis & naturalib⁹ extantibus: vt in auth. quibus mo. naturales. §. discretis.) institui mihi solũ & ex asse hære. & rogaui eũ vt filiis meis legitimis restitueret hęre. meã totã. nũquid potest cogi adire & restituere? Et videt ꝙ nõ: qa quo adibit ipse hære. ĩ qua nõ valuit insti? certe non videt quòd adire possit, nedũ ꝙ cogat. Dicit tamẽ hic ꝙ bene cogit: qa nihil cõmodi vel ĩcõmo. apud eũ remanebit restitutiõe facta. Vi.

p *Hi qui solidum.* sed aliquid, vt filij naturales vnciam extantibus legitimis: vt in auth. qui. mo. natu. effi. sui. col. vij. §. discretis. item est exemplum C. de secun. nup. l. j. §. j. & sic loquitur. ff. de leg. ij. l. ei qui. Sed quid dices in eo qui nil potest capere? Respon. vt no. C. de fideicom. l. eam quam. in glo. ibi, hoc indubitabiliter &c.

q *Oneris.* alias, honoris, id est, emolumenti: vt. ff. eo. quia poterat. & l. nam quod. §. qui compulsus. Accursius.

Si ego hæres.] *CASVS.* Seius ĩstituit me hæredẽ, & rogauit me vt Sichũ seruũ manumitterẽ. itẽ rogauit me vt restituerẽ hæreditatem suã Titio: & postea rogauit eũ Titiũ vt redderet eandẽ hæreditatẽ prædicto Sticho. & postea decessit dictus Seius testator. Ego autẽ ab eo institu. dico mihi suspectã hæreditatẽ suã: & ideo eã adire nolo, nec restituere Titio, vt idem Titius restituat dicto Sticho. nũquid Stichus poterit me ad hoc cogere, quãuis sit seru⁹? Et dicit ꝙ sic. Et idẽ esset si dictus testator legasset dictũ Sichũ dicto Titio, & rogasset eũdẽ Titiũ vt manumitteret eũdẽ Sichũ. nã

semper

BIU Cujas

semper dictus Stichus poterit me cogere ad prædicta. Occasione autem prædicti casus fuit terminatus quidam alius casus à quodã imperatore diuo Pio, qui casus fuit talis: Pamphilus fecit testamẽtum, & instituit sibi hęredẽ quendã nomine Symmachum Theodotum, & quendam alium nomine Titum Euarestum: & seruum suum testatoris nomine Hermiã prælegauit eidẽ Symmacho Theodoto: & rogauit eundem Symmachũ Theodotum vt eum manumitteret. Idem rogauit dictum Titum Euarestum, vt eidem seruo, id est Hermiæ restitueret suam partem hæreditatis. & postea decessit dictus Pamphilus testator. postea dict⁹ Symmach⁹ Theodotus adiuit hæreditatem pro sua parte, & postea manumisit dictum seruum Hermiam antequã Titus Euarestus cohæres suus adiret hæreditatẽ pro sua parte. & sic qa dict⁹ Symmach⁹ Theodot⁹ adiuit pro sua parte, vt dictũ est, res perducta est in eum casum vt dictus Pamphilus testator qui legauit Hermiã seruũ Symmacho Theodoto, non posit esse intestatus in totũ, vel in partem. nam & si Titus Euarestus cohæres nõ adiret, adcresceret sua pars Symmacho Theodoto qui adiuit. his ita stantibus Titus Euarestus non vult adire pro sua parte, dicens eam sibi suspectam. numquid dictus Hermias manumissus poterit eum cogere adire, & sibi restituere? Et dicitur quòd sic. & illa aditio & restitutio erit tota ad periculum dicti Hermiæ & profectum. Viuianus.

a *Stichum.* seruum hæreditarium.
b *Legatarius.* s. rogatus sit Stichum sibi legatum manumittere.
c *Vt Sticho.* scilicet prædicto.
d *Eandem.* scilicet hæreditatem.
e *Cogere me potest.* vt sibi Sticho directa via restituam: vt infra, eo. l. si patroni. §. quòd si prior. Item contra. ff. eo. §. sed si seruo. Solu. hic hæreditari⁹, ibi hęredis seruus erat. Itẽ occurrit in eo quòd à legatario libertas, ab hærede hęreditas relinquitur. vnde nõ debet cogi: vt infra, eo. l. non cogendum. & hic dicit cogi. Solu. hic est vnus solus hæres. vnde non aliter legatum serui nec libertatis valeret nisi cogatur: sed ibi potest si ponas alium institutum qui non est grauatus fideicommissis, qui sponte adiit. & sic intelligitur. ff. eo. l. apud. §. Antistia. si autem ponas duos hæredes, & ab vno libertas, & ab alio fideicõmissaria hæreditas: tunc nõ cogitur aliquis eorum adire nisi alter repudiet, & sic redeat ad vnum: vt. j. eo. l. si res. §. seruus. si tamen sponte adeat alter à quo libertas est relicta, alter poterit cogi adire, vt hic subiicit.
f *Legato.* id est, prælegato.
g *Ab eo.* scilicet hærede.
h *Data.* id est, legata seruo.
i *Hermias.* proprium nomen serui prælegati.
k *Legatus.* id est, prælegatus.
l *Euarestus.* qui est cohæres Theodoti.
m *Periculo.* aliàs, periculum. & ita est in lib. domini Azo.
n *Eius.* Hermiæ.

¶ Si ego hæres institutus & rogatus sim Stichum [a] manumittere, vel alius legatarius: [b] fidei autem meę cõmissum sit, vt Titio hæreditatẽ restituã: deinde Titij fideicõmissum sit, *vt Sticho [c] eandẽ [d] redderet: Stichus cogere me potest [e] adire, & restituere hæreditatem.

Qui ab vno consecutus est libertatem, potest alium cogere adire, & restituere hæreditatem. Bartolus.

¶ Talis quoq; casus à diuo Pio terminatus est. Nam seruo vni ex hęredibus legato, [f] per fideicõmissum erat ab eo [g] libertas data, [h] & ab altero hæreditas. Diuus etenim Pius rescripsit Casio Dextro in hæc verba: Hermias [i] si Mosco Theodoto ex parte hærede instituto à Pãphilo testatore legatus [k] est: eũque Theodotus postquam adierat hæreditatem, [&] prius quàm à cohærede eiusdem Pãphili adiretur hæreditas, ad iustam libertatẽ perduxit: & ob hoc in eũ casum res perducta est, vt is qui legauit, intestatus esse non possit, Hermia postulante id Euarestus [l] * cõpellẽdus est periculo [m] eius [n] adire, & ex causa fideicommissi hæreditatem ei restituere.

Verba directa quæ iure directo valere non possunt, trahuntur ad fideicommissum. Bartolus.

XVII. IDEM libro secundo Fideicommissorum.

EX facto tractatum est, an per fideicommissum rogari quis possit vt aliquem hæredem faciat: & senatus censuit rogari quidem quem, vt aliquẽ hæredem faciat, nõ posse: [o] verùm videri per hoc [p] rogasse vt hæreditatem suam ei restituat, id est quidquid ex hæreditate quam marito, & rogauit eundẽ suum filium vt si sine filiis decederet, restitueret hęreditatẽ suã dicto Gaio suo patri. & postea decessit dicta Titia. postea dictus suus filius cõmisit delictũ, propter quod in insulã fuit deportatus: & in insula existẽs habuit filios, & postea decessit idem Seius filius testatricis. modo quæritur, vtrũ dicti liberi in insula susceptiexcludant Gaiũ ab hæreditate? & dicitur quòd non. nam & bona dicti deportati sunt vindicanda fisco cũ onere fideicõmiss. secus autẽ si liberi illius deportati essent concepti ante deportationẽ: quia tunc bene excluderẽt patrẽ deportati à fideicõmiss. [*SI QVIS ROGATVS.*] Institui mihi hæredẽ Titium, & rogaui eũ vt hæreditatem meã restitueret illi ex filiis suis quem elegerit, & decessi. postea idem Titius fuit deportatus propter aliquod delictum quod cõmisit. numquid propter deportationem amittit dictam electionem? & dicitur quòd non. quãuis enim sit deportatus, liber tamẽ remanet. & hoc intelligo siue concepit filios ante deportationẽ, siue nõ. secus autem si fuisset factus seruus pœnæ: & postea decedat. nam nõ poterit eligere aliquẽ ex liberis, cum sine filiis decessisse videatur: siue concepit eos antequam fieret seruus pœnæ, siue postea. [*SI QVIS AVTEM SVSCEPERIT.*] Institui mihi hæredẽ Titiũ, & rogaui eum vt restitueret hæreditatem meã Seio per fideicõmiss. si sine liberis decederet idem Titius. & postea decessi. & postea dictus Titius habuit filium Gaium: & viuente eodẽ Titio decessit idẽ filius. & postea decessit idem Titius. numquid videtur sine liberis decessisse vt sic habeat fideicommiss. dictus Seius? & dicitur quòd sic. & idem est si dictus Gaius filius Titij decessit simul cum eo naufragio vel ruina vel aggressura, vel quo alio modo, scilicet vt nõ videatur filius superuixisse patri, immò ante eum decessisse, sicq; habeat fideicommissum dictus Seius secundum verba testamenti. si autem clarum est filium superuixisse patri suo Titio: non habebit Seius fideicõ. quia defecit conditio fideicommiss. in testamẽto apposita. Sed quid si dictus Titius quem instituit, erat meus filius, & ita fui ei locutus, Fidei tuæ fili cõmitto, vt si sine hærede moriaris, restituas Seio hæreditatem meam. & postea decessi, & postea dictus Titius decessit sine liberis: & quidã suus auunculus successit ei ab intestato. numquid Seius debet habere hæreditatẽ ex fideicõ? & dicitur quòd sic: quia videtur Titius sine hærede decessisse cum decessit sine liberis. Viuianus.

o *Non posse.* cum effectu. nam non potest ei auferre liberam [a] testamenti factionem: arg. C. de sacrosan. eccle. l. j. & supra, pro soc. l. si fratres. §. idem respondit. & C. de pac. l. pacta. j.
p *Per hoc.* & sic verba directa trahuntur ad fideicommissaria: [b] vt. j. eo. l. Scæuola. & l. qui filium. in prin. & ff. de codicil. l. illud. §.

a *Placet B. Alexã. & Vin.*
b *Immò in hoc casu nõ sũt directa: cũ requirãt ministeriũ alterius secundũ Bar. in l. centurio. in 5. q. prin. in pe. col. supra, de vulg. & est de mente Alexã. hic.*

BIU Cujas

tractari.& de lega.j.l.filius familias.§.vt hæredem.& de lega.ij.l. imperator.§.penul.H.

a *Sua.* scilicet rogantis.non vltra,immò etiam quartam retinet, licet sit prohibitus:vt.d.§.vt hæredem.&.d.l.imperator.§.penul. nam non potest plus grauari quàm sit honoratus: vt instit.de sin. re.per fideicom.re.§.ij. &.d.l.imperator.in prí cip.&.j. proxi.§.non tantum.Hug.

b *Institutus.* non tamẽ cogitur[a] adire & restituere per Treb. vt infra,eod.l.ita.§.Trebel. secus si rogatus erat à Titio institutus: quia habet locum Trebel. vt supra, eod.l. cogi.§. sed & siquis.

c *Aliquem.*iure fideicommiss.vt in prin.huius.l.& die vt ibi, eatenus erit obligatus,quatenus peruenerit. Acc.

d *Peto.*hæc & similia verba sunt apta fideicommissis: vt instit.de fingu.re.per fideicommiss.re.§.fina.

e *Admittenda sunt.* id est, bene valet fideicõmissum.Accursius.

f *Vtile.* scilicet fideicommissum : vt supra, ea.l.in princip.

g *Idem erit.*& emolumenti:vt supra,eo.l.qa poterat.&.l.nam quod. §.qui compulsus. Acc.

h *Accipiendum.*id est, vt valeat fideicom.nec locum habet Trebellia.nisi de hereditate tota, vel quota parte rogantis[b] sit rogatus aliquis: vt.ſ.e.l.nã quod. §.penult.&.l.cogi.§. & generaliter.

i *Deficiat conditio.*hoc idem dicitur.j.eo.l.hæredibus.§.j.& supra,de leg.ij.l.cum pater.§.volo.&.l.Lucius.§.fina.

k *Colliberto.* dominus manumisit Stichum & Pamphilũ filiũ Stichi: & Sticho instituto liberto rogauit restituere Titio,si decesserit sine liberis.nam Pamphilus excludit Titiũ. constat enim Pamphilum esse naturalem Stichi: vt hic,&.ſ.de le. ij.l.Lucius.in fi.& insti.de ser.cog.in prin.

l *Ex voluntate.* quæ primo inspicitur, & regionis consuetudo: vtsupra,de condit.& demon.l.in conditionibus. secundo dignitas & conditio, sit nobilis vel non . nam in magnatibus naturalis forte nõ excludit substitutũ.alij cõtra, quòd tunc naturalis excludit:pro quibus est.ſ.de relig.l.at si quis.§.æquum.sed hoc videtur corrigi quod dicit Papinianus.§.proxi.& quod dicitur.ſ.de lega. ij.l.Lucius.in fi.&.l.cũ pater.§.volo.& dic quòd nõ:quia ibi hoc patitur voluntas defuncti,& cõditio eius,& etiã rogati.Item sufficit vnum,licet pluraliter dixerit, liberis:vt.ſ.de condi.& demõ. l.pater Seueriană.§.j.dũmodo viuat post mortem testatoris: vt.j. eo.§.si quis autẽ.nec curo sit hæres vel non : vt.ſ.de leg.j.l.filius. §.cum quis. Itẽ & si hęc cõditio non exprimatur à testatore,subintelligitur tamen si instituatur aliquis de descendẽtibus.secus si extraneus,& secus si descendens pure rogatur non facta dilatione:vt.C.de instit.& substi.l.generaliter.§.fi.& de fideicom.l.cum acutissimi.Sed tunc quæritur, an naturalis excludit substitutum? Et dicunt quidam quod non:vt.d.l.generaliter.in fi.sine ista sobole &c. & ita est aliud quando à testatore exprimitur : & aliud quando a lege intelligitur.Vel dic vt no.d.l.generaliter.in fi.Itẽ numquid legitimatus excludit substitutum?Respon.nõ:vt supra,

a Et bene, Pau. & Alexan.

** Flo.erunt obligati*

b Placet Pau.& Alexand.

† Adde ad hoc.l. Lucius.§.damæ.ſ.de lega. 2. vbi est text.& melius in.l. cũ pater.§. volo. & ibi Bar. eo.tit. vbi filii naturales etiã in seruitute concepti fi. liorũ appel latione veniũt. cõcor. gl.in cle.1. & ibi Card.q.9. de baptis. & in ca.2.& ibi Gemi. de hæreti. lib.6.

sua[a] consecutus esset, vt ei restitueret.Iulianus quoque libro quadragesimo Digestorum fideicommissum tale valere ait, *Fidei tuæ cõmitto vt hæreditatem Titij restituas.* cũ esset is qui rogatus erat, à Titio hæres institutus.[b] Non tantũ autẽ si hæredẽ quẽ scripsero,potero rogarevt hæredem faciat aliquem:[c] verum etiã si legatũ illi vel quid aliud reliquero.Nam hactenus erit obligatus,* quatenus quid ad eum peruenit. ℣Si quis[ita] cauerit, *Peto*[d] *vt illi des* : aut, *illi fideicõmissum relinquas*: aut,*illi libertatem adscribas* : admittenda sunt.[e] Nam cũ in hæredũ institutione senatus censuit vtile:[f] de cæteris quoque idem erit[g] accipiendum.[h]

Filii naturales in seruitute concepti,deficere faciunt conditionem fideicommissi. aliàs ex dignitate & cõditione personæ diuersimode statuetur. Bartolus.

℣Si quis rogatus fuerit, vt si sine liberis decesserit,restituat hęreditatem:Papinianus libro octauo responsorum scribit etiã naturalem filiũ † efficere vt deficiat cõditio.[i] & in libertino, eodém [que] colliberto[k] hoc scribit.Mihi autẽ (qđ ad naturales liberos attinet) voluntatis quæstio videbitur esse, de qualib[o] liberis testator senserit:sed hoc ex dignitate & ex voluntate[l] & ex conditione eius qui fideicõmisit,accipiendum erit.

Filii concepti post deportationẽ non faciunt deficere conditionẽ fideicommiss. adiectam per hæc verba,si decesserit sine liberis.Secus in conceptis ante, licet sint nati postea.Alexander.

℣Ex facto tractatum memini: rogauerat quędã mulier filium suum[m] vt si sine liberis decessisset, restitueret hæreditatẽ fratri suo.is[n] postea deportatus in insulã,liberos susceperat.quærebatur igitur, an fideicommiss si conditio defecisset?[o] Nos igitur hoc dicemus,cõceptos quidem ante deportationem,licet postea edãtur, efficere vt cõditio deficiat: post deportationẽ verò susceptos,quasi ab alio,[p] non prodesse : maximè cùm etiam bona cũ sua quodãmodo causa[q] fisco sint vindicanda.

Per deportationem non perditur ius eligendi fideicommissum.secus per damnationem in metallum.Bartolus. & Alexãder.

℣Si quis rogatus fuerit filiis suis,[r] vel cui ex his voluerit[s] restituere hæreditatem: Papinianus libro octauo responsorũ, etiam deportato ei tribuit eligẽdi facultatẽ,cui liber factus[t] fideicommissum restitui velit. Sed si seruus pœnæ[u] fuerit constitutus, nullo antè[x] concepto filio: iam parere conditioni nõ poterit : decesisséque sine liberis videtur . Sed cùm decedit,[y] electionẽ illam quam Papinianus deportato dedit,[z] huic dari non oportet.

Conditio si decesserit sine liberis, intelligitur superuenientibus: & ideo si liberi ante rogatum,vel simul cũ eo moriantur,non faciunt conditionẽ fideicõmissi deficere. Bar.

℣Si quis[a] autẽ susceperit quidem filiũ, verũ viuus amiserit:

A de condit.& demon.l.fideicommissum, & de leg.ij.l.si ita quis.§. is cui.Sed sunt arg.contra quæ dicunt nil referre quid fiat ex æquipollentibus: vt.C.de insti.& substi.l.si mater.

m *Suum.* emancipatum.aliàs statim patri quæritur secundũ hæc iura.vel dic etiam si est in potestate:vt. C.de inoffic. testa.l.filius matrem.&.j.eo.l. imperator.hodie non interest:vt.C.de bo.quę lib. l.cum oportet.&.l.fin. Hug.

n *Is.*scilicet filius.Accursius.

o *Defecisset.* Sed cur hoc,cum de eorum cõmodo nõ tractetur,sed fisci : vt supra, de statu homi.l.q in vtero.sed dic quòd habetur pro nato:vt alij, scilicet fisco prosit.lic.j.de pœ. l.prægnãtis.&.ſ.de sta. ho. l. imperator. & ita nec ipsi habent,nec patrem habere permittũt. sic.C.de natu. libe.l.licet.&.ſ.de iniusto.test. l.j.& infra,ad Tertyllia.l.ij.§.obiicitur.&.l. æquissimum.§.j.Et no. quòd quidã notant hic quòd deportatus non habetur[c] pro mortuo: quia statim pater admittetur. sed certè immò habetur pro mortuo:vt ẏ.de bo. possess.cõtra ea bu.l.j.§.pe. sed hoc ideo contingit, quia filij ante concepti habẽtur pro natis.& secundum hoc sunt arg.contra.ſ. de lega.ij.l.cum pater. §.hęreditatem.& infra, de verb.obliga.l.ex ea. §.in insulam. vbi non habetur pro mortuo.

p *Ab alio.*est enim alteratus:arg.infra,de solu.l.qui res.§.aream.

q *Cum sua causa.*id est, cum onere fideicõmissi,scilicet si post deportationẽ concipiatur:vt supra, ad Sillan.l. cum fisco.&.ſ.eo.l.Marcellus.§. fina.

r *Filiis suis.*scilicet rogati:vt infra,proxi.ibi,sed si seruus.Accursius.

s *Voluerit.*qui etiam ĩdignum digno poterit præferre.secus si dixisset testator,quem dignum putaueris. Et nota quòd si fuerit in mora eligendi,omnibus defertur petitio fideicommissi: vt supra, de lega.ij..cum quidam.&.l.vnum.§.rogo.

t *Liber factus.* melius dixisset, liber existens.nam deportatus ciuitatem solam amittit,non libertatem: & sic ea quæ sunt iuris ciuilis,amittit,non naturalis:vt.j.de pœnis.l.quidam.&.j.de capi. demi.l.eas.&.l.legatum.& supra,de pact.l.si vnus.§.pactus ne peteret.hæc autem electio quæ datur,consistit in facto:vt hic,& supra,de leg.ij.l.cum pater.§.hæreditatem.

u *Seruus pœnæ.* vt damnatus in metallum:vt instit.quibus mod. ius pa.pot.solui.§.serui autem.

x *Nullo antè.* sub.maxime.nam & in antea conceptis vel natis amittit electionem:vt.j.proxi.sed cũ decedit &c. licet per se admittatur:vt arg.ſ.proxi.§.nisi enim subaudias, maxime,contradiceret.j.proxi.& non esset differentia inter seruum pœnæ factum, & deportatum:quod hic facere vult.Accursius.

y *Sed cum decedit .* id est, decedere dicitur, quod est cum seruus pœnæ fit.

z *Dedit.* in antea natis vel conceptis : sed postea conceptis, nec deportatus,nec seruus pœnæ factus potest eligere.

a *Si quis.*institutus rogatúsq; restituere,si sine liberis decesserit.

Decessisse.

BIU Cujas

videbitur sine liberis decessisse[a]. Sed si naufragio, vel ruina, vel adgressu, vel quo alio modo simul cum patre perierit: an conditio defecerit, videamus. Et magis nō defeciſſe arbitror: quia non est verum filiū eius[b] superuixisse. Aut igitur filius superuixit patri, & extinxit conditionem fideicommissi[c]: aut non superuixit, & extitit cōditio. Cum autē quis ante, & quis postea decesserit, non apparet: extitisse conditionem fideicōmissi magis dicendum est.

Conditio si sine hærede decesserit, intelligitur, id est, sine liberis. Bart. & Alex.

¶ Si quis ita fideicōmissum reliquerit, *Fidei tuæ fili committo, vt si sine* hærede[d] moriaris, restituas Seio hæreditatem.* videri eum de liberis sensisse diuus Pius rescripsit. & ideo cùm quidam sine liberis decederet, auunculum ab intestato bonorū possessorem habens, extitisse conditionem fideicommissi rescripsit.

Fructus percepti non veniunt in restitutionem fideicommiss. nisi de eis quis fuerit specialiter grauatus, vel nisi hæres fuerit in mora constitutus: computantur tamen regulariter in quartam Trebellianicam. Alex.

XVIII. Idem libro qnintodecimo ad Sabinum.

IN fideicommissariam hæreditatis[e] restitutionem cōstat non venire fructus: nisi mora facta sit, aut cùm quis specialiter fuerit rogatus & fructus restituere. Planè fructus in quartam imputantur, vt est & rescriptum. ¶ Quotiens quis rogatur hęreditatem restituere, id videtur rogatus reddere, quod fuit hæreditatis. Fructus autem non hæreditati, sed ipsis rebus accepto feruntur[f]. ¶ Si legatum[g] sit hæredi[h] relictum, & rogatus sit portionem hæreditatis[i] restituere, id solum non debere eum restituere, quod à cohęrede accepit. cæterū quod à semetipso ei relictum est, in fideicommissum[k] cadit. Et id diuus Marcus decreuit.

Fideicommissum ita relictum filiofami. vt ad eum perueniat: videtur dilatū in tempus existentiæ sui iuris. Bart. & Alexan.

XIX. Paulus libro tertio ad Sabinum.

Et est secundum hoc argumentum quòd si concedo feudum vel precarium tibi & tuis hæredibus, quòd de filiis videatur intellectum. aliàs duraret sine fine. pro hoc quod hæredes ponantur pro liberis, facit. ff. de vsufru. accre. l. si quis Titio. secundum vnam lecturam. Sed quid si reliquit liberos: sed non sunt hæredes, vel quia nolunt, vel quia non possunt, puta iuste exhæredati? Respō. deficit conditio, sicut si expresse dixisset, si decedas sine liberis: vt supra, de leg. j. l. filiusfamilias. §. cum quis erit. Accursius.

In fideicommissariam.] CASVS. Institui mihi hæredē Titium, & rogaui eum per fideicom. vt hæreditatem meam restitueret Seio sub cōdi. pone si nauis ex Asia venerit. & decessi. postea extitit conditio post quinque annos pone. nunquid tenetur Titius restituere Seio fructus quos percepit medio tempore? Et dicitur quòd non: & est ratio, quia fructus accepto feruntur rebus hæreditariis, & non hæreditati: Titius autē videtur à me rogatus restituere illud quod est hæreditatis: vt. j. in. §. quoties &c. dictos tamē fructus imputabit sibi Titius in quartam Trebellianicam. hoc tamen q̄ non teneatur restituere fructus, fallit in duobus casibus, puta quando est in mora hæreditatis restituendæ, & quando specialiter rogaui eum de fructibus fideicommissario restituendis. & h. d. vsque ad. §. si legatum. [SI LEGATVM.] Ad euidentiā huius. §. nota q̄ hęredi à semetipso legari non potest, sed à cohærede sic. vnde si instituo mihi duos hęredes, puta Titiū & Seium, & vni prælego fundum, puta Titio: Titius debet habere dimidiam fundi iure legati à cohærede suo, & aliam dimidiam iure hæreditario: quia (vt dixi) iure legati illam dimidiam non potest à se accipere: vt. ff. de leg. j. l. legatum est. §. j. Pone ergo q̄ dictum Titium rogaui vt suam partē hæreditatis restitueret Gaio, & decessi. certe de sua parte hæreditatis non est dubium quin debeat eam restituere dicto Gaio. Sed nūquid debet ei restituere dictum prælegatum totum? Et dicitur quòd non, immo illam tantū partem prælegati quā cepit iure hæreditario. partē autem quā accepit à cohærede suo iure prælegati, non restituet. non enim debet teneri restituere nisi illud quod habet iure hæreditario. Viuianus.

a *Decessisse.* quia non durauit: vt supra, de in rem ver. l. si pro patre. §. versum. sic &. j. eo. l. hæredibus. in princ. &. C. de libe. præte. l. iij. &. ff. de iniusto testa. l. posthumus. argu. contra insti. de exhære. lib. in prin. &. C. de institu. & substitu. l. antepenul.

b *Filium eius.* scilicet impuberem. sed secus in filio pubere, qui vt fortior præsumitur

Sic no. cōmūiter in cōmunitate ſuadmascu dicitur, cōmūiā ſi- ſuadmascum q̄ nā- quim l. Titia. §. Lucius. & Bart. ibidem de reb. dub. l. ſi fuerit. §. fi. & ſicut. j. eo. l. eum qui.

c *Fideicōmiſſi.* ne pereant. ſic. ff. e. l. cogi. §. nec ignoro. argu. contra. ff. de lega. ij. l. Titia. §. Lucius. probari tamē poteſt hic contra: vt. d. l. qui duos. in fi. Accur.

Vel ſi alite-

d *Sine hærede.* aliàs est, ſi ſine hærede: & aliàs, ſi alieno hærede, ſcilicet exiſtente &c. id est, extraneo. ſic. C. de lib. præte. l. iij. qualis est quilibet præter liberos. ſed prima verior. & hæc est ratio præſumptionis: quia raro occurrit quòd quis decedat ſine hære. cum ſaltem fiſcus ſit hæres: vt C. vnde vir & vxor. l. j.

e *In fideicommiſſariam hæreditatis.* Dic quòd fructus quandoque percipiuntur à rogato restituere hęreditatem iudicio testatoris: vt quando ſub conditione vel ex die rogatus est: vt. j. eo. l. mulier. §.

f *Accepto feruntur.* & ſic fructus non veniunt in restitutionem, niſi hæres fuerit in mora, vel niſi expreſſe vel tacite fuit rogatus de eis restituendis: vt in princ. huius. l. no. Item in alio caſu: vt infra, eo. l. ita tamen. §. ex aſſe. & ſupra, de vſur. l. iij. §. cum Pollidius. &. j. e. l. Baliſta. vel niſi percepti fuerint ante aditam hæreditatem: vt. j. e. l. poſtulante. §. ſed in his. &. l. deducta. §. pen. &. l. ita. §. ſi ſeruum. & facit ſupra, de condit. & demonſt. l. qui hæredi. §. j. & infra, eo. l. hæredes mei. in prin. Hug.

g *Si legatum.* id est, prælegatum. Accurſius.

h *Hæredi.* ſcilicet vni ex duobus, vt ſubiicit.

i *Hæreditatis.* id est, ſi dixerit hæreditariam: vt no. ff. eo. l. Marcellus. §. quidam. Hug.

k *In fideicommiſſum cadere.* vtpote cum iure hæreditario capiat: vt ſupra, de leg. j. l. legatum. §. j. & facit. j. e. l. deducta. §. nummis. & ſupra, de leg. ij. l. cum pater. in princ. & ad leg. Fal. l. id autē quod. &. l. in quarta. Sed contra videtur. C. fami. ercis. l. filium. vbi retinet. & hic reſtituit portionē hæreditatis quā habet iure hæreditario: ſed ſatis videtur reſtituere ſi ſibi in quartā cōputat. Item videtur cōtra. ff. de vſur. l. in fideicōmiſſi. §. cum Pollidius. vbi retinet eum fundū quem iure hęreditario habebat. Sed ibi expreſſe voluit eum

retinere. Vel ibi magis vt custos quàm vt hæres: & ideo cætera omnia restituit cum fructibus etiã non retenta aliqua quarta. Ac.

Vbi purè.] CASVS. Institui mihi hæredẽ Titium, & rogaui eum vt det filio suo hæreditatem meam: & vt ita faciat idem Titius vt ad dictum filium suũ perueniat dicta mea hæreditas, & decesi. certe debet expectari restitutio vsq; ad id tẽpus quo sui iuris fiat filius, sicque capere possit pro se. nam ante non valeret restitutio, cum patri acquireret. [*TE ROGO.*] Lucium Titium institui mihi hæredẽ, & ita fui locutus in testamento: te rogo Luci Titi vt partiaris hæreditaté meam cũ Titio. & decesi. certe Lucius Titius debet restituere primo dimidiã hæreditatis: & facta restitutione dimidiæ transeũt ex Trebelliano actiões in Titiũ. & ratio plana est in litera. [*QVI IN DISTRAHENDIS.*] Institui mihi hæredẽ Titium: & rogaui eum ꝙ restitueret hæreditaté meam Seio, cum ipse Seius habuerit liberos, & decesi. postea antequam Seius haberet liberos, dictus Titius fecit sumptũ in distrahẽdis quibusdam rebus hæreditariis quas expediebat vendere in conseruandis eis ad tẽpus. postea Seius habuit liberos, & Titius restituit ei hæreditaté. nũquid potest ei fideicõmissario imputare dictũ sumptum? Et dicitur quod nõ. Sed quid si ad dictũ tempus reliquit dicto Seio legatum, non autẽ hereditatem, & decesit Seius vxore prægnante? nũquid transfert ad hæredẽ suum petitionem legati? Et dicitur ꝙ sic. cõceptus enim pro iam nato est habẽdus. &. h. d. cum. l. seq. Vi.

†Huc pertinet locꝰ cõ DISTRAHENmunis Rhe- DIS. torũ de scripto & sententia, quẽ tractat Cic. lib. 2. de Inuen. Quintil. lib. 7. Institit. Orat.

Partis appellatiõe dimidia continetur.

VBi purè fideicõmissum datum estᵃ, si adiectum sit, *Rogo des filio tuo, faciasq; vt ad eum perueniat.* rescriptũ est videri in id tempus dari, quo capere possit, id est sui iuris fiatᵇ.

Rogatus partiri hæreditatem cum alio, videtur rogatus partem restituere. Barto.

¶ Te rogo Luci Titi, hæreditatem meam cum Attio partiarisᶜ. Ex senatusconsulto Trebelliano in eum, cui restituta est hereditas, actiones competere Aristo ait: quia pro hoc accipiendũ sitᵈ, *Rogo hereditatẽ illam restituas.* Nec verba spectantur senatusconsulti, sed sententiaᵉ quibuscumque verbis, dum testator senserit vt hæreditas sua restituatur. *¶ Qui in distrahendis cõseruandisve rebus hæreditariis sumptus factusᶠ est, imputari hæredi* debet.

Relictum in tempus liberorum verificatur, si fideicommissarius vxore prægnante decesserit. Alexand.

XX. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

a *Datum est.* id est, relictum vt detur à patre instituto filio ipsius.

b *Fiat.* quoquo modo: vt infra, tit. j. l. si ita esset. nec cogitur pater emancipare. Sed quid si expresse dixit hoc testator? Respon. nec tunc cogitur: vt no. ff. e. l. cogi. §. si pater. Item tõtra. j. eo. l. imperator. Sol. ibi dilapidat pater. Vel speciale ibi: quia filius erat miles, & forte testator. & facit. C. de fideicommiss. l. quamuis. &. j. eo. l. epistola. §. fi. & supra, de auro & arg. leg. l. filiam.

c *Partiaris.* id est, diuidas dando ei dimidiam: quia appellatione partis continetur dimidia: vt infra, de verbo. signi. l. nomen filiarum. §. portionis. Vel dic, partiaris, id est, cõmunices etiam pro indiuiso dando partem: vt. j. de verbo. signifi. l. recte. §. fi. Accursius.

d *Accipiendum sit.* q. d. hæc duo paria sunt: partiaris, vel rogo vt restituas ei dimidiam. Accursius.

e *Sed sententia.* sic. C. de fideicommiss. l. cum virum. &. ff. de adimen. leg. l. iij. §. conditio. &. C. de lib. prete. l. iij. Sed arg. contra. ff. de leg. j. l. iiij. &. j. qui & à qui. l. prosp exit. &. ff. de vsufru. lega. l. si alij. sed dic vt no. ff. eo. l. ille à quo. §. j.

f *Factus est.* ab hærede rogato restituere.

g *Hæredi.* id est, eidem qui fecit. Sed contra videtur. j. eo. l. mulier. §. sed & ipse. vbi à fideicõmissario recuperat. Sol. hic ad temporalem vtilitaté, & lucrabatur hæres fructus, quia iudicio testatoris erat dilata restitutio. Sed. j. ad perpetuã rei vtilitatem: arg. ff. de impensis in res do. fa. l. iij. §. nos generaliter. Vel dic hanc secundũ illam. & dic hæredi, id est, fideicommissario, qui in effectu hæres est: vt institu. de fideicommiss. hæredi. §. restituta. Alij dicũt quòd quidam tertius possidens fecit sumptus, quos ab hærede agente petitione hæreditatis recuperat: vt. ff. de peti. hære. l. si quid possessor. §. sicuti. sed tunc non facit ad istum ti. Accursius.

h *SEd & si.* Male stare videtur hic lex, tum quia de singulari relicto dicit, de quo nihil ad titu. Item quia videtur continuari præcedentibus, quod non facit: sed dic ex vigore copulæ etiam cõtinuari ad casum subauditũ. q. d. non solum si Scio voluit hæreditatem restitui cum liberos habuerit, sed & si legatum &c.

A i *Is.* scilicet legatarius: & dic vxor legatarij. Accursius.

k *Legatum.* quia extitit conditio, & cessit dies legati: quia pro nato habeí hęres: vt &. j. tit. j. l. is cui. & supra, de statu. ho. l. qui in vtero. & infra, de verb. signifi. l. intelligendum. Quid autem iuris sit cum quis vxori suæ legat in tẽpus liberorum, habes. ff. de cõdit. & demõ. l. solemº. &. l. cũ vir. &. l. si vir. Hug.

SEd & si[h] ad tẽpus liberorũ fuerit legatũ relictum, & is[i] vxore prægnante decesserit: ad hæredẽ suum transfert legatũ[k].

Hæres qui per errorem facti totum fideicõmissario restituit, cõdicendo vel possessiones adhuc vacantes occupando, seu debitoribus ne soluant denuntiando, recuperat. Alex.

XXI. POMPONIVS libro vicesimo secundo ad Sabinum.

B HAeres cùm debuerat quartam retinere, totam hæreditatem restituit: nec cauit sibi stipulatione proposita[l]. Similem eum esse Aristo ait[m] illis qui retentiones quas solas habent, omittũt[n]: sed posse[o] eum rerum hæreditariarũ possessionem vel repetere[p] vel nancisci, & aduersus agẽtẽ doli mali exceptione vti: posse eum & debitoribus denũtiare ne soluerẽt*.

Fideicommissim à matre relictum filio, & collatum in tempus mortis patris sui, in cuius potestate consistebat: debetur immediatè, cum filius qualitercumque factus sui iuris fuerit. Alexand.

XXII. VLPIANVS libro quinto Disputationum.

C

Hæres.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium: & rogaui eum ꝙ restitueret hęreditaté meam Seio, & decesi. Titius postea restituit dicto Seio hæreditatem: & cũ deberet retinere quartam Trebellianicam, errore facti ductus non retinuit: & non fecit sibi caueri per fideicommissarium alia stipulatione de qua dicitur. ff. si cui plus quàm per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicatur. nunquid potest repetere possessionem rerum hæreditariarum à fideicõmissario, ad hoc vt possit retinere quartam quam omiserat? Et dicitur quòd sic. Labeo autem sue Aristo dixit quòd non, & assimilabat dictum hęredem illis qui omittunt retentiones quas solas habẽt non habentes actionẽ: sed illi repetere nõ possunt: vt supra, de condic. inde. l. si in area. in fin. ergo nec iste. sed ipse male dixit. hic enim hæres non habet solam retentionem per exceptionem doli mali: immo habet etiam repetitionem, vt dixi. Item & potest denuntiare debitoribus hæreditariis vt non soluant fideicommissario antequam ipse hæres detrahat quartam suam. Viuianus.

**Fla. soluere.*

l *Proposita.* quanto plus quàm per. l. Falcid. &c.

m *Aristo ait.* & male. Accursius.

n *Omittunt.* de quibus est exemplũ. ff. de condic. inde. l. si in area. in fi. & infra, de excep. do. l. Paulus.

o *Sed posse.* sub. puto, corrigens Aristonem.

p *Repetere.* si noluit errore facti, nõ iuris: vt. C. ad leg. Falc. l. error. &. ff. de iuris & fac. igno. l. regula. §. fi. & facit supra, si cui plus quàm per legem Falcid. l. j. §. hæc stipulatio. & supra, de condic. inde. l. si quis cum à fideicõmissario. &. l. qui exceptione. §. si pars. & institu. de fideicommiss. hære. §. sed quia stipulationes. &. j. e. l. cum hæreditas. & supra, de mino. l. in causæ. ij. §. Pomponius. & de lega. j. l. domus. &. l. seq. Accursius.

Mvlier.] CASVS. Titia habens duos filios ex Scio marito suo, scilicet Gaium & Sempronium, celebrauit diuortium cum dicto suo viro, & reliquit ei dictos duos filios quos quidem ipse habebat in potestate: & postea nupsit Petro: & postea instituit sibi hæredem dictum Petrum secundum maritum: & rogauit eum vt restitueret hæreditaté suam dictis duobus suis liberis quos habuerat ex Scio priore viro: scilicet vt post mortem eiusdem Seij eorum patris velit restituere ei dictorum filiorum qui supereſſet tempore mortis dicti eorum patris. & postea decesit dicta Titia, & postea Seius pater dictorũ Gaij & Sempronij emãcipauit eos, & postea dictus Petrus eorum vitricus restituit eis hæreditaté prędictam viuo adhuc Scio eorum patre: & postea viuo adhuc eodem Scio decesit Gaius vnus de dictis filiis Seij & testatricis: & postea decesit dictus Seius pater relicto superstite Sępronio prędicto suo filio. nunc hic Sępronius petit à dicto Petro suo vitrico partem quam ipse Petrus restituit fratri suo Gaio mortuo, dicens: Tu restituisti hæreditaté mihi & fratri meo præmaturè, id est, ante mortem Seij patris nostri. debebas enim nobis restituere tantum post mortem patris nostri secundum verba testamenti Titiæ matris nostrę, vel illi ex nobis qui supereſſet post mortẽ dicti nostri patris: ego sum ille qui supersum. da mihi partem quam dedisti præmaturè fratri meo. de illa autem quam dedisti mihi, non

facio

BIU Cujas

facio tibi quæstionem, ex quo eam habui; quamuis præmaturè similiter eam habuerim. dicit ei Petrus vitricus: Ego nõ solui præmaturè: immo recte solui vobis fideicom. & ideo à me nihil petere potes. mater enim vestra ideo dixit quòd restituerem vobis post mortem vestri patris, quia nolebat quòd pater vester haberet inde aliquod commodum: ideo nõ iussit mihi quod soluerem vobis fideicom. post emãcipationẽ factã à patre vestro de vobis: quia non credidit quòd pater vester vos emanciparet. si autem credidisset q̃ pater vester vos deberet emãcipare, bene iussisset mihi vt vobis restituerem post emancipationem, etiam ante mortem patris vestri: quia (vt dixi) ea erat sua intentio, vt pater vester nullum commodum haberet ex hæreditate sua. quæritur, cuius allegatio debeat prævalere? Et dicitur q̃ illa Petri vitrici. & sic iudicauit imperator Marcus in auditorio suo, vbi fuit similis quæstio cora eo vẽtilata. [*NON EST DVBITANDVM.*] Institui mihi hæredẽ Titiũ: & Sticho & Pãphilo seruis meis dedi libertatẽ directam vel fideicõmissariã, & rogaui eundẽ Titiũ vt restituret hæreditatem meam dictis seruis, & postea decessi. postea Titius nõ vult adire & restituere eidem Sticho & Pamphilo hæreditatem: nũquid possunt eũ cogere coram prætore? Et dicitur q̃ sic: & est ratio in litera plana. [*SI HAERES.*] Instituit mihi hæredem Titium: & rogaui eum vt restitueret hæreditatem meã Seio, non apposita die vel cõditione, & decessi. postea negligentia dicti Seij post multum tempus restituit ei Titius hæreditatem. certe bene potest detrahere quartam. Sed nunquid in dictam quartam cõputabuntur eidem Titio fructus quos percepit ex hæreditate medio tempore? Et dicitur q̃ non: nec eos Seio restituet, immo lucrabitur. secus autẽ si iudicio mei testatoris percepit Titius dictos fructus: quia tunc ipsos non restituit, computat tamen sibi in quartam, & in fructus quartæ, puta si rogaui eum vt restitueret post diem vel conditionem. Sed nũquid tenetur restituere res quæ interim peribunt? Et dicitur quòd non, nisi fuisset in lata culpa. & de hoc ponit duo exempla. Partus autẽ ancillarum hæreditariarũ & partuũ partus extantes tenetur restituere Seio fideicõmissario: quia non cõputantur in dictis fructibus. Quid si fecit dictus hæres sumptum ad perpetuã vtilitatem rerum hæreditariarum? certe detrahet cum restituet. Item quid si præscriptione temporis ædes hæreditariæ sunt alij interim acquisitæ sine culpa dicti hæredis? certe nihil propter hoc debet præstare fideicommissario. [*CVM PROPONERETVR.*] Instituit mihi hæredem filiam meam Titiam: & rogaui eam vt restitueret hæreditatem meam Seio si ipsa sine liberis decederet, & decessi. postea ipsa nupsit Sempronio, & dedit ei c. in dotem à dicta hæreditate. & postea ipsa eadem decedens sine liberis instituit sibi hæredem maritum suum prædictum. nũc Seius petit ab eo fideicommiss. & maritus hæres vult ei soluere, detracta tamen inde dicta dote. nũquid potest detrahere dotem? Et dicitur q̃ sic, perinde ac si rogata à me fuisset restituendo dicto Seio illud quod superfuisset de hæreditate mea à dicta dote. Sed quid si dicta mea filia tãtos fructus ex dicta mea hæreditate perceperit, vt ex eis possit dictæ doti satisfieri? certe dos videbitur esse de fructibus data, & integrum fideicõmiss. præstabitur: detracta tamẽ quarta Trebellianica intelligo. [*VT TREBELLIANO.*] Instituit mihi hæredem Titiũ, & legaui Seio dimidiã hæreditatis meæ, & rogaui eundẽ Seium vt dictam dimidiã restitueret Gaio, & decessi. certe si Seius accipiat dictum legatum, tenetur illud dare Gaio: non tamen ex Trebelliano: & ideo non poterit detrahere quartã. ad hoc enim vt habeat locum Trebellianum, non sufficit hæredẽ rogatũ esse restituere, sed quasi hæredem rogatũ esse oportet. in nostro autem casu nõ fuit ita. &. h. d. Viuianus.

Flo. dubitatum

Flo. quam

a *Patris.* à quo diuertit. Accursius.

b *Præmaturè.* oriebatur enim quæstio ex verbis testatoris. s. vel ei qui eorum &c. Accur.

c *Si morte patris.* ecce cõditio fideicommissi.

d *Emãcipauerat.* Brasidas pater.

e *Petebant.* s. filij. Ac.

f *Refert.* scilicet Scæuola secundum Dy.

g *Voluntate.* sic. j. e. l. quidam ita. in fine primi casus. Accursius.

h *Trahendũ.* i. sequendũ. sic. ſ. eo. l. apud Iul. §. fin. Et no. nõ referre quid ex æquipollentibus fiat: vt no. C. de institu. & substi. l. iij. &. j. titu. j. l. si ita esset.

i *Seruis.* hæreditariis. secus in hæredis seruo: vt. ſ. eod. l. cogi. §. si pater. in fi. §. Accursius.

k *Fuisset.* ita quod ab eodem hærede libertas & hæreditas. secus si ab vno hæreditas, & ab alio libertas sit relicta: vt. j. eo. l. si res. §. seruus. nisi aliud dicatur in duobus casibus. ſ. eo. l. apud Iulianum. §. fi. &. l. cogi. §. fin. & facit supra, de iudi. l. vix. Accursius.

l *Præsenti die.* id est, pure. Accursius.

m *Fideicommissum sit.* scilicet pure relictum.

n *Deducta quarta.* scilicet in omnibus rebus in quibus in quartã non computantur fructus, vt sequitur.

o *Videntur.* & ideo nõ imputantur in quarta, nec restituuntur.

p *Percepti videntur.* merito ergo in quartã imputantur: vt. ſ. eo. l. in fideicõmissariam. iiij. respon. & ad hoc quod iudicio defuncti percipi videantur. facit. C. de fideicõmissariis li. l. iij. si autẽ hæres est in mora, communi iure computat in quartam, & superfluũ restituit: vt no. ſ. eo. l. in fideicommissariam. in princ.

q *Et vel serui.* hæreditarij. Accursius.

r *Res.* hæreditariæ.

s *Reddere.* repete, placet. Accursius.

t *Proxima est.* scilicet latæ. illa enim est dolo proxima: vt &. ſ. si men. fal. mo. di. l. j. §. id autem. & infra, proxi. respõ. sed cum vertatur commodum vtriusque, scilicet hæredis quartam retinentis, & fideicommissarij dodrantem recipientis: videtur etiam quod de leui teneatur: vt supra, de lega. j. l. si seruus legatus. §. cum quid. quæ est contra. Solu. hic coactus adiit, & sic nullum commodum habet;

Mvlier quę duobus filiis in potestate patris[a] relictis, alij nupserat, posteriorem maritum hæredem instituit, eumq; rogauit liberis suis post mortẽ patris eorum hæreditatẽ suam restituere, vel ei qui eorum superesset. eisdem emancipatis à patre suo vitricus restituisse hæreditatem dicebatur mox alter ex filiis viuo patre decessisse. Quærebatur, an is qui supererat ex filiis, partẽ fratri suo restitutam petere possit, quasi præmaturè[b] datã? Scæuola diuũ Marcum in auditorio de huiusmodi specie iudicasse refert: Brasidas quidam Lacedæmonius vir prætorius, cùm filiis suis ab vxore diuortio separata, si morte[c] patris sui iuris fuissent effecti, fideicõmissum relictũ esset, eos emãcipauerat[d]. post emãcipationem fideicommissum petebant[e]. Decreuisse igitur diuum Marcum refert[f] fideicõmissum eis repræsentandum*, intellecta matris volũtate[g], quæ quia nõ crediderat patrẽ eos emancipaturũ, distulerat in mortem eius fideicõmissum, non dilatura id in mortalitatẽ si eum emãcipaturum sperasset. Secundũ hæc dicebam & in proposita quæstione decretũ diui Marci esse trahendum[h], & rectè fideicõmissum vtrisque solutum.

Seruus potest cogere hæredem adire & restituere, si ab hærede libertas, & fideicommissaria hæreditas per testatorem ipsi seruo relicta fuerit. Alexan.

Non est dubitandũ* cogi posse hæredem institutum adire & restituere hæreditatem seruis[i], siue directa, siue fideicommissaria libertas eis data fuisset[k], cum aspernari hæres non deberet personam cogentis. habet enim hic quoque aditum, vt qui nondum petere fideicommissariam libertatẽ possit, nec directã sibi vindicare, propter spem tamen libertatis & hæreditatis aditum ad prætorem & per se habeat.

Fructus percepti negligentia non petentis, non computantur in quartam. secus si iudicio testatoris. Bartolus.

Si hæres post multum temporis restituat, cum præsenti die[l] fideicõmissum[m] sit: deducta[n] quarta restituet. Fructus enim qui percepti sunt, negligentia petentis, non iudicio defuncti percepti videntur[o]. Alia causa est si sub cõditione vel in diem rogatus fuerit. tunc enim quod percipitur, summouet Falcidiã si tantum fuerit quantum quarta* facit, & quartæ fructus. nam fructus qui medio tẽpore percepti sunt, ex iudicio testantis percepti videntur[p].

Hæres tenetur fideicommissario vniuersali de dolo & lata culpa tantum. Barto.

Sed enim si quis rogetur restituere hæreditatem, & vel serui[q] decesserint, vel aliæ res[r] perierint: placet nõ cogi eum reddere quod nõ habet: culpæ pla nè reddere[s] rationem, sed eius quæ dolo proxima est[t]. & ita

Flo. quarta

BIU Cujas

habet:vt.š.eo.l.quia poterat. Vel dic, ibi de culpa in non exigendo ab hærede, quæ venit: hic in male conseruando, quæ non venit. Item contra.š. de le.ij.l.cum pater.§.hæreditatem.ij.vbi non venit periculum etiam administrationis. sed sub. ibi, nisi sit lata culpa.& sic secundum istam. *ADDITIO.* Tu dic quod hic loquitur in fideicom.vero & puro:ibi auté loquitur in conditionali post mortem, vnde tenetur etiam de leui, secundum Raph.Alex.& Clau.hic.

Neratius libro primo respōsorum scribit. Sed & si cū distrahere deberet, nō fecit, lata culpa, [a] non leui, & rebus suis cōsueta negligentia: [b] huiusmodi rei rationem reddet. Sed & si ædes vstæ sunt culpa eius, [huius rei] reddet rationem. Præterea si qui partus extāt, & partuum partus: [c] quia in fructibus hi non habentur. [d] † Sed & ipse si quē sumptum fecit in res hæreditarias, detrahet. [e] Quòd si sine facto eius, plixitate tēporis ædes [f] vsu adquisitæ sint: [g] æquissimū erit, nihil eum præstare, cum culpa careat. [h]

Filia potest res quæ subiacent restitutioni fideicōmissi, in causa dotis alienare: nisi de fructibus tantum superesset quod ad dotem sufficeret. Alexand.

¶ Cùm proponeretur quidam filiam suam hæredem instituisse, & rogasse eam vt si sine liberis decessisset, hæreditatem Titio restitueret, eaq́ue dotem marito dedisse certę quantitatis, [i] mox decedens sine liberis hæredē instituisse maritū suū: [k] & quæreretur, an dos detrahi posset? dixi non posse dici in euersionem fideicōmissi factū, quod & mulieris pudicitiæ, & patris voto congruebat. [l] Quare † dicendum est dotem decedere, [m] ac si quod superfuisset, [n] rogata esset restituere. Quod si tantos fructus ex hæreditate mulier perceperit, vt inde possit doti satisfieri: dicēdum est potius fructibus hoc [o] expensum ferendum, quàm fideicommisso.

Trebelliano ita demum locus est, quādo quis est rogatus vt hæres. h.d. Ale.& Bar.

B ¶ Vt Trebelliano locus sit, nō sufficit de hæreditate rogatum esse, sed quasi [p] hæredem rogari oportet. Denique † si cui portio hæreditatis fuerit legata (legari enim posse etiam portionē hæreditatis placet nobis [q]) rogatusq́ue fuerit [r] hāc partem restituere: dubio procul nō fiet restitutio ex senatusconsulto, [s] ideoq; nec quarta retinebitur. [t]

Portiones appositæ in institutione vidētur repetitæ in fideicommisso: nisi ex onere iniuncto vel expressione propriorum nominum aliud inducatur. h.d.cum.l.seq. Ale.

XXIII. IVLIANVS libro trigesimonono Digestorum.

C QVotiēs paterfamiliàs vnū vel duos hæredes cohæredibus suis restituere hæreditatē iubet, intelligitur easdem partes in fideicōmissis facere, quas in hæreditate distribuenda fecit. [u] Sed si iubeantur hi quibus fideicommissum datur, pecuniam numerare, atque

a *Culpa.* [a] scilicet lata. aliàs culpæ scilicet latæ. nam de leui non tenētur, vt dictum est. & facit.š.de leg.j.l.domos.cum tribus seq.

b *Consueta negligētia.* scilicet magna.& sic lata culpa quę in suis toleratur, in alienis punitur. sic .š. solu. ma.l. si constante.§.si maritus.

c *Partuum partus.* sub. & eorum reddit rationem. Accursius.

d *Nō habētur.* & ideo veniūt in restitutione, quia non sunt fructus: vt institu. de rerum di. §.partus. nam sunt nati ante dié fideicom. cedentem: vt.š.ad leg.Falcid.Paulus respó.§.j. [b] Item no. quod videtur hic innuere quod si essent fructus, non venirent in restitutione: sed distinguitur vt not .š. eo.l.in fideicommissariam.in princip.

e *Detrahet.* š. eo.l.vbi pure.§.fi.cōtra. So.ibi.

f *Aedes.* hæreditariæ.

g *Acquisitæ sint.* scilicet præscribenti. Ac.

h *Careat.* secus si posset ei culpa imputari: quia non interrumpit præscrip. lit.cōtest.quod potuit de iure, cum erāt hæres. aliàs secus esset: vt.š.de peti.hære.l.si quis possessor.§. pe.hic ergo de facto fuit impeditus. Item facit.š.de iure delibe.l.ait prætor.

i *Quantitatis.* repete proponeretur.& dic dedisse de dicta hæreditate restituenda. secus autem si viuus pater pro ea dotem dedisset: quo casu vt æs alienum deduceretur, nec compensaretur cum fructibus, nec veniret in fideicom. vt infra, eod.l.à filia. & arg.j. eod.l.Lucius.§.maritus.

k *Suum.* scilicet proponeretur.

l *Congruebat.* cuius est officium filias dotare: vt.C.de do.promis. l.fina.§.vtramque. Accursius.

m *Decedere.* id est, detrahi de hęreditate restituēda.& sub. pinde.

n *Ac si quod superfuisset.* scilicet de dote. vel dic quod superfuisset de tota hæreditate tempore mortis. nam & tunc totam dotem detraheret de hæreditate: vt.C.eo. authen.contra rogatus. Idé est si simpliciter fuit rogatus restituere: vt.C.cōmunia de le.auth.res.

o *Hoc.* scilicet quod in dotem datum est. ergo totum fideicom. præstabitur deducta quarta: & dos videbitur data de fructibus. sic.š.de leg.ij.l.cum pater.§.Titio. & ad.l. Falcid.l. quod de bonis.§.quod auus. & sic licet hos percipiat iudicio testatoris non lucri facit superfluos à quarta, sed computat sibi in quartam, & quartæ fructus: vt & aliàs.š.ea.l.§.alia.& quod superfluit, aliàs lucratur, vt dixi.š.eo.l.in fideicommissariam.in princi. sed hic non lucratur, sed computatur in debitū dotis vel quasi. nam quasi est à patre debitum filiæ dos, vt dixi. & est sic quod solet dici quod bo.fi.pos.fructus lucratur, nisi cum computat in expensis: vt.š. de rei vin.l.emptor.&.l.sumptus.

p *Quasi.* [c] assertiuum veritatis, non similitudinarium.

q *Placet nobis.* vt.š.de lega.j.l.non amplius.§.fi.

r *Fuerit.* scilicet legatarius. Accursius.

a Culpæ triplicis materiam supple per Saly. in.l.si nullā.C.de pig. act.& Bal. in.l. dign⁹. C.eo.titu.

† In hunc locū Cic. li.1. de finib.bonorū & malorum.

b Ibi loquitur in fideicōmisso particulari: hic autem in vniuersali fideicō. secūdū Imol.& Alexan.

† Iste text. reputatur sing. in suo effectu secūdū Pau. de cast. in authē. res quæ subiacēt. C. communia de leg.

c Sic in statutis proprietatē nō im-

A s *Senatusconsulto.* Trebelliano.

t *Retinebitur.* id est iste legatarius non poterit quartam retinere: vt.š.eo.l.j.§.si is qui quadringenta.&.§.idem Neratius.&.š.ad le. Falc.l.lex.Fal.§.nunquam.arg.contra in eo. tit.l.pœnales.§.fi.& facit bene.j.eo.l.Lucius.§.hæres. Sed nunquid hæres à quo est legata pars bonorū sub his verbis, pars bonorum: poterit cogi per Trebel. adire & restituere? Respon. non, vt probari potest.š. de le. j.l.ampli⁹.§.fi.&.l.seq. Nā legatarius talis nō videtur subnixus oneribus hæreditariis: quia bona dicūtur deducto ære alieno: vt.j.de col. bo.l.cum emācipati.in princ. &.š.de iur.do.l. mulier. Item potest hæres liberare se dādo bonorum æstimationé, & non dando partem rerū: vt.d.l. non amplius. & secundum hoc facit š.eo.l.nam quod.§. nō omnis. &.l.cogi.§. generaliter.arg. cōtra instit.de fideicom.hær.§. postquam senatuscon. sed illud iure vetustissimo. Ité arg.contra.š. eo.l.nam quod.§. proinde.vbi dicit, si etiam bona &c. Item quid si ab hærede sit legata pars hęreditatis sub his verbis, pars hæreditatis: vt hic dicit: nūquid hæres cōpellitur adire & restituere per Treb. nam nulla hodie debet esse differétia dicat qs lego, vel fideicommitto: vt.C.communia de leg.l.ij. Sed videtur cōtra: quia non est rogatus vt hæres, & de hæreditate: sed vt ab hærede legatū relictū. puto autem satis habere locum Trebel. cum ad fideicommissarium sint transitura onera hæreditaria: quia dixit portionem hæreditariū.& bene videtur rogatus vt hæres. sed in casu huius.l. est quæstio de legatario an sit cogendus: & dic quod non. Accursius.

proprietatē denotat. B. singulariter in.l.si in rixa. in vlti. col.in prin. j.ad.l.Cor. de sica. Alexan.in.l. si dari.j.de verbo. obli.

† Sing. iste text. secūdū Ia. in authen. res quæ.C. communia de leg.

QVotiens pater.] *CASVS.* Instituit sibi hæredes paterfa. Titium & Seium & Gaium & Sēpronium: & rogauit dictum Titium & Seium vt restituerent partes eorum cohæredibus suis, scilicet Gaio & Sempronio, & decessit. modo quæritur, pro qua parte debeat recipere fideicom. Gaius & Sempro. id est, quantum debeat restitui cuique eorum.& certe si fuerunt instituti pro æqualibus partibus, recipient fideicom. si autem ex disparibus fuerunt instituti, ex similibus institutionis partibus capient fideicom.& hoc ex coniectura volūtatis patrisfa. Item & alio modo possumus iudicare super volūtate testatoris. quid enim si iussit illos quibus relinquebat fideicō. prædictum, ab eis recipere? certe ex quantitate pecuniæ quam quilibet eorum dare iubetur: voluntas testatoris est colligenda. nam si dicti Gaius & Sempro. quibus relictū est fideicom. ex disparibus etiam partibus hæredes scripti æquales partes pecuniæ iussi sunt dare grauatis, æquales partes de fideicō. percipient. si autem summa pecuniæ dandæ grauatis congruit portionibus hæreditariis fideicōmissariorū paribus vel disparibus, debebūt fideicommissarij accipere fideicō. pro partibus institutioni eorum similibus. Item tertio modo possum iudicare super voluntate testatoris. quid enim si dictos fideicommissarios instituit ex disparibus partibus: fideicōmissum autem prædictum eis reliquit appellādo eos propriis nominibus, & non sub appellatione hæredum? certe pro virilibus portionibus habebunt fideicom.& non pro hæreditariis.&.h.d.cum.l.seq. Viuianus.

D u *Fecit.* sic.C.de impub.& ali.sub.l.j.&.š.de vulg. substit.l.si in testamento.&.l.qui liberis.§.fi.&.l.seq.in prin.&.l.cohæredi.§.j. & insti.

BIU Cujas

& insti. de vulga. substi. §. sed & si ex disparibus. Sed contra. C. de impub. & ali. sub. l. fi. Sol. immo concor. nam & duo separatim & impuberes fuerunt instituti & substituti: & ita habēt viriles in institutione, & similiter in substitutione. Accursius.

a *Partes.* de pecunia.

b *Viriles.* id est, p numero personarū: vt. C. de cadu. tollen. §. vbi autem legatarij. Ac.

c *Portionibus.* scilicet hæreditariis. & facit supra, de rebus du. l. vtrum. §. fi.

d *Nonnūquam. Ex voluntate.* scilicet præsumpta.

e *Nominibus.* & tunc pro viribus: vt. ſ. de statuli. l. ita. §. fi. idem & si propriis & appellatiuis, sed præcedentibus propriis: vt. j. de stipula. seruo. l. si communis seruus. & facit. C. de cadu. tol. §. sed vt manifestetur. & ſ. de leg. j. turpia. §. fi. & l. seru⁹. §. si ex pluribus. & l. si hæredes. Sed contra. j. de duo re. l. siue. Sed ibi distingue an nominentur hęredes nominibus propriis: vt à Titio & Seio. an appellatiuis, vt à primo & secundo hę rede lego. Accursius.

ita fideicommissa recipere: ex quantitate pecuniæ quam dare iubentur, voluntas patrisfamiliàs colligenda est. Nā si ex disparibus partibus hęredes scripti æquas partes [a] dare iubentur: propius est vt viriles [b] recipere debeant. Si verò summa pecuniæ dandæ congruit portionibus: [c] hæreditarias portiones accipere debebunt.

XXIIII. PAPINIANVS libro quintodecimo Quæstionum.

NOnnumquam autē ex voluntate [d] variè rescriptū, & iudicatum est: videlicet si non sub appellatione hęredum, sed propriis nominibus [e] expressis fideicommissum relinquatur.

Translatio fideicom. in dubio intelligitur esse facta, si prius fideicommissi restitutio facta non fuerit. Bartolus.

XXV. IVLIANVS libro trigesimonono Digestorum.

QVidam ita [in] testamento scripserat, *A te hæres peto, fideiq; tuæ cōmitto, vt quidquid ex hæreditate mea ad te peruenerit, [f] filio meo prima [g] quaque die, aut si prius quid ei acciderit, [h] matri eius des reddas.* Quæritur, cùm ante, quàm adeatur [i] hæreditas, puer decesserit, an fideicōmissum matri debeatur? Respōdi, si puer antè, quàm dies fideicommissi cedat, [k] decesserit: fideicommissum translatum esse ad matrem. postea autē quàm dies fideicōmissi cessit: * si decesserit, ad hæredē pueri fideicommissum pertinere. [l] Sed an ea voluntas fuerit patrisfamiliàs, vt si ante restitutum fideicōmissum puer decessisset, matri potius quàm hæredib⁹ præstaretur: prætor æstimabit ex persona matris, & ex persona hæredis pueri. [m] Marcell⁹. Sed testatoris volūtati [n] congruum est (quandocūque puer decesserit, siue ante quàm dies fideicommissi cedat, siue postea) ad matrem trāsferri fideicommissum. putādum à præcepto iudicis qui forte iusſit dicto filio meo viuēti vt intra certum tēpus iuberet seruū adire, & ipse nō iusſit ante mortem suam. nunquid in hoc casu tenebuntur dicti hæredes filij mei præstare hæreditatē Sempronij dictæ fideicōmissariæ ex causa fideicōmissi? & dicitur quod non: & est ratio: quia si dictus filius meus in vita sua iusſisset dictum Stichum adire dictā hæreditatem Sēpronij, ei filio meo acquisita fuisset. nō ergo habet dicta fideicommissaria vnde conqueratur si dicta hæreditas nō est adita. in superiori autem casu bene habet vnde cōqueratur de filio meo, vt modo dixi: & ideo non est mirum si in dicto superiori casu ipsa potest petere ab hæredibus dicti mei filij æstimationē serui, & hæreditatis Sempronij. & hoc dicit hic. §. licet obscure. Ideo autem posui in hoc vltimo casu quòd Stichus nō adiuit hæreditatem Sempronij ante libertatē suam nec post, & quod etiam nunc non potest adire: quia si nunc liber existens adire posset, vt quia non transiuerat in vita filij mei tempus à iudice ei statutum, bene posset conqueri fideicōmissaria in hoc casu de libertate data Sticho per filium meum: quia ita posset adire hæreditatem iusſu fideicommissariæ, & ei acquirere dictus Stichus si liber nō esſet, sicut in proximo superiori casu. Viuianus.

Flo. cedit

Quidam ita. CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium: & ita ab eo petiit. A te hæres peto, fideique tuæ committo, vt quidquid ex hæreditate mea ad te peruenerit, filio meo restituas cum ipse erit. xiiij. ann. pone. aut si filius meus prius moriatur, reddas matri eius. & postea decesit dictus testator. & postea decesit dictus filius impubes antequam dictus hæres adiret hæreditatē. & ita decesit antequam dies fideicommissi cederet, id est antequam ipse esset. xiiij. an. nunquid debetur fideicō. matri suæ? an vero hæredi pueri? & respon. quod matri debetur: si autē decesit postquam dies fideicōmissi cessit, pertinet ad hæredē eius fideicom. Ista autem respōsio mollificatur in versi. sed an &c. & postea tollitur eadē respōsio in versi. Marcellus &c. dicit ergo in dicto versi. sed an &c. quod prætor debet æstimare ex persona matris & pueri & hæredis sui an dictus testator voluerit præstari matri fideicō. potius quàm hæredibus pueri. puero decedēte ante. xiiij. an. vel post, & nō restituto ei filio adhuc fideicōmisso. quicquid tamē dictū sit, ista est veritas, dicit Marcellus, scilicet quod ad matrē transferatur dictum fideicōmissum si non est restitutum puero ante mortē sui pueri. & hoc est verū siue dictus puer decesit ante diem fideicōmissi cedentē, id est ante. xiiij. annos, siue post. & hoc dicit. licet obscure. [*SI SERVO HAEREDE.*] Instituī mihi hæredē Stichū seruum Titij, & ita potest acquiri Titio hæreditas per dictum suum seruum: & rogaui eundem Titium vt restitueret dictam hæreditatē dicto Sticho cū liber esset. certe valet fideicōmissum. [*SI QVIS FILIVM.*] Instituī mihi hæredē ex asse Titium filium meum in testamento meo, & postea feci codicillos in quib⁹ cōmisi fidei dicti mei filij, vt si sine liberis decederet, hæreditatem meā sorori suæ restitueret. Iteē præcepi quòd dicti codicilli nō aperirentur ante mortem dicti mei filij, & postea decesi. postea dictus meus filius nō habēs filios venit ad mortē: & sciēs illud quod ita in codicillis scripserā iusſit in testamēto suo liberum esse Stichū seruum hæreditarium, institutis sibi hæredibus Seio & Martino: & decesit. nunc venit dicta sua soror fideicōmissaria, & petit à dictis hæredibus eius, id est filij hæreditatē meam ex fideicōmisso. in quo fideicōmisso dicit debere cōtineri dictū Stichū, quasi nō valuerit libertas ei data. quæritur, quid iuris sit? & dicitur quòd de hæreditate nō est dubium quin eā habere debeat. Stichū autem non habebit, seruata libertate eidē Sticho fauore sui, id est, libertatis. habebit tamē ab eis iustū pretiū eiusdē Stichi. & idē est per omnia si dictus meus filius ignorabat tēpore quo fecit testamentum, fideicōmissum quod reliquit sorori suæ in codicillis meis. sed pone quòd Sēpronius qui erat extraneus, instituit sibi hæredē dictum Stichū antequā dictus meus filius daret ei libertatē in dicto suo testamēto. & postea idē filius dedit ei libertatē, & post libertatē adiuit dictus Stichus dictā hæreditatē Sēpronij, & sibi acquisiuit. nūquid dictus Seius & Martinus hęres dicti mei filij debēt præstare fideicommissariæ prædictæ nō solū æstimationem Stichi, sed etiā æstimationē dictæ hæreditatis Sēpronij? Et dicitur quod sic: quia si filius meus nō dedisset ei libertatē sicut dedit, potuisset adire eā iussu dictæ fideicōmissariæ, & ei acquisiuisse. Sed pone quod dictus Sēpronius qui instituit dictū Stichum, decesit filio meo prędicto adhuc viuente, post testamētum dicti filij mei, in quo reliquit libertatem Stichi: & ita tēpore mortis dicti Sēpronij non cōpetebat adhuc libertas Sticho ex testamēto filij mei: qa adhuc viuebat idē filius meus, & postea decesit idē filius meus, & sic fact⁹ est liber dictus Stichus: nō tamen adiuit adhuc hęreditatē dicti Sēpronij, nec ante libertatē suā, nec post, nec etiā nunc adire potest, quia trāsiuit tēpus adeūdæ hæreditatis Sēpronij, cō-

a *Pertinere.* ita responsio temperatur statim: sed postea ex toto emendatur: vt ibi dicit Marcellus &c.

b *Pueri.* ſic. ſ. eo. l. ex facto. §. si quis rogatus. Accursius.

c *Volūtati.* ſic. ſ. eo. l. mulier. §. Brasidas. nam similis est ibi interpretatio voluntatis in dubio: & hoc nisi contra probetur, quod potest:

a *Concor. glo. in. c. 2. & ibi latè per Panor. extra de re. ſpolia.*

BIU Cujas

potest: vt.ſ. eod.l.vbi pure.§.j.&.ſ.de condit.& demon.l.in conditionibus.&.C.de lib.præte.vel exhæreda.l.iij.

a *Acceperit.* ſcilicet bona: quia tũc trãſmittẽtur pure ad hæredẽ.

b *Dominus.* cui per eum quæſita eſt hæreditas. Accurſius.

c *Fideicommiſſum eſt.* nõ tamen locũ habet Trebel. quoad quartam deducẽdã: quia nõ vt hæres, ſed vt dominus eſt rogatus: vt.ſ.de leg.j.l. cũ filio. & dixi ſ.eod.l.j.§.j. &.l. mulier.§.fina. ſed quoad alia remedia locũ habet Trebellia. ſcilicet vt eo libero facto cogatur reſtituere, & tranſeunt actiones. non tamen dico quod cogatur manumittere, ſicut nec pater filium emancipare: vt.ſ. de lega.j.l. filius.§. ſecundum vulgarem. Accurſius.

d *Iuſſit.* ne ſoror inſidiaretur filio: vt inſtitut. de pupilla. ſubſtitu. §. igitur.

e *Fideicommiſit.* quod fieri poteſt: vt.C. de codi.l.ij.

f *Defuncti.* ſcilicet prędicti filij. Accurſius.

g *Fauore.* Sed quis eſt fauor, cum idem ſit in fundo vendito: vt.ſ.de leg.ij.l.fi.§.fi.&.l.ſi hæres rem. quæ ſunt contra? Solu. quãdo ignorat hæres, nõ eſt fauor: ſed quãdo ſciuit, ſic, vt hic, ſic & alias diſtinguitur ſciens ab ignorante: vt.ſ.de tranſ.l.fi. vel ſub.hic, maximè. & facit bene ad. §.j. de ver.obli.l. ſi ſeruum.§. de illo. & .j. de do.l.ij. Sed contra. j. qui & à qui.l. hæres. vbi hæres nõ poteſt manumittere. Sed ibi erat pure legatus. & ſic factus legatarij. hic ſub cõditione relictus, & ſic interim hæredis, & poteſt ab eo manumitti. ad quod facit. ſ. de lega. j.l. ſi quis inquilinos. §. j. & inſti. de lega. §. ſi res. ſed hoc nõ placet Ioan. quia & in illa. l. hæres. dicit in proprio hæredis. quare dic ibi, nil agitur, ſcilicet quo minus detur æſtimatio: ſed libertas tenet. Vel ibi inter viuos, hic in teſtamẽto hæres dedit libertatẽ. Iteꝫ adhuc cõtra. j. qui & à qui.l. generaliter. §. fi. Solu. vt modo dixi de alio cõtrario. Iteꝫ adhuc cõtra. ſ. de cõdic. indebi. l. in ſumma. §. penul. vbi diſtinguitur ſciẽs ab ignorãte. Solu. hic hæres eſt, qui intelligitur eadẽ perſona cũ defuncto: vt in auth. de iureiur. à mor. præ. §. j. col. v. vnde nõ permittitur ei ignorare quod defunctus ſciuit: ibi enĩ eſt extraneus. Sed obiicitur huic ſolu. j. de donatio. cauſa mor. l. ſi is cui. vbi etiã extraneus ignorãs donatarius tenetur. ſed ibi erat in culpa lata donatarius quãdo nõ cogitauit poſſe remoueri per cõualeſcentiã, & aliis modis. Item adhuc cõtra. C. cõmunia de leg. l. fin. §. ſed quia. vbi etiã hæres non manumittit. Sed ibi pure vel die certa: hic ſub cõditione, vel die incerta, quæ pro cõditione habetur: vt.ſ. de cõdit. & demõſtra. l. dies incertus. Sed tũc ob. in ea. l. §. ſinauté ſub conditione. Sed ibi nõ dicit, de manumiſsione, ſed de cæteris alienationibus quæ fieri nõ debent pendẽte conditione: & ſic eſt ſpeciale in libertate. nã & ſeruus alio modo alienatus cõditione pendente, ea exiſtente reuocaretur. Alij dicunt quod hoc corrigitur per illum. §. ſinautem. vt nõ poſſit manumitti, ſicut nec alio modo alienari.

h *Sui.* ſcilicet libertatis.

i *Pretium.* ſcilicet ſerui prædicti. Accurſius.

k *Afferat.* vt.ſ. de alie. iudi. mutã. cau. fac. l. j. in prin. & de noxa. l. electio. §. fi. argu. contra. j. de ſepa. l. j. in fi. j. reſpon. Hug.

l *A Sempronio.* ſcilicet quodam extraneo.

m *Hæreditatis.* ſcilicet fideicommiſſariæ.

ſum, ſi non iam puer hoc acceperit.[a] eoꝫue iure vtimur.

Valet fideicommiſſum per quod rogatur dominus reſtituere ſeruo inſtituto. Bar.

¶ Si ſeruo hærede ſcripto dominus[b] rogatus eſt eidem ſeruo reſtituere hæreditatẽ, cũ liber eſſet: vtile fideicõmiſſum eſt.[c]

Seruo qui ſubiacet reſtitutioni, cum vniuerſitate poteſt libertas teſtamẽto relinqui, & fideicõmiſſario æſtimatio debebitur. Bar.

¶ Si quis filium ſuum ex aſſe hęredẽ inſtituit, & codicillis quos poſt mortẽ filij aperiri iuſsit,[d] fidei eius commiſit,[e] vt ſi ſine liberis deceſsiſſet, hæreditatem ſuam ſorori ſuæ reſtitueret: & filius cùm ſciret quod in codicillis ſcriptum eſſet, Stichũ ſeruum hæreditarium teſtamento ſuo liberum eſſe iuſsit: hæredes filij pretiũ eius ſerui ſorori defuncti:[f] præſtare debent: libertate fauore[g] ſui[h] *ſeruata. Hoc amplius, & ſi ignoraſſet filius codicillos à patre factos: nihilo minus hæredes eius pretium[i] præſtare debebunt, ne factum cuiuſquam alteri damnum adferat.[k] ¶ Sed & ſi ſeruus iſte à Sẽpronio[l] hæres inſtitutus ſit, eãque hæreditatẽ poſtea quàm ex teſtamento fratris ad libertatem peruenerat, adierit: hęreditatis[m] quoque[n] æſtimationẽ hæredes fratris ſorori eius præſtare debent: quia* ſi manumiſſus nõ eſſet, iuſſu mulieris adire eam potuiſſet. Si verò viuente filio Sempronius deceſſerit, hęreditas in cauſa fideicommiſſi non deducetur:[o] quippe ab ipſo filio adire iuſſus hæreditatẽ, ei adquireret.

Ciuitatibus quæ non ſunt hoſtes imperii, poteſt hæreditas per fideicommiſſum relinqui & reſtitui, & agere poſſunt per ſuos ſyndicos. hoc dicit cum prin. l. ſeq. Ale.

XXVI. PAVLVS libro ſingulari de Senatuſconſultis.

OMnibus ciuitatibus[p] quæ ſub imperio populi Romani[q] ſunt, reſtitui debere & poſſe hæreditatem fideicõmiſſam, Apronianum ſenatuſconſultũ iubet. Sed & actiones in eas[r] placuit ex Trebelliano transferri. Sed & municipes ad eas admittuntur.[ſ]

XXVII. IVLIANVS libro quadrageſimo Digeſtorum.

ITa tamen, vt his* quibus reſtituetur hæreditas, actorẽ[t] eligant & ad agendum, & ad excipiendas actiones.

Quæſita per ſeruum poſt aditam hæreditatem ab hærede coacto, non veniunt in reſtitutionem. ſecus in quæſitis hæreditate iacente. Bartolus.

¶ Si ſeruum hæreditarium hæres qui coactus[u] adierit, iuſſerit adire hæreditatem ab alio[x]

Quoque. non ſolum ſerui: ſed videtur poſſe pœnitere quando ignorauit: vt.ſ. de interrog. act. l. de ętate. §. ex cauſa. Sed ibi actori cõſulebatur in alium: hic vero datur huic ſorori in aliũ recurſus ad hanc hæreditatẽ. Item adhuc nõ videtur nocere tantus error: vt inſti. de act. §. ſi quis agens. Sed ibi ignorantia ſe excuſat à damno quod haberet propter plus petitionẽ: hic nõ excuſat à damno hæreditatis. Accurſius.

*Flo. que

o *Nõ deducetur.* vt ipſa vel eius æſtimatio pręſtetur ſorori: vt. j. co. l. ita tamen. §. j. &. ſ. eo. l. in fideicommiſſariam. in princip. Accurſius.

Omnibus.] CAVS. Inſtitui mihi hæredẽ Titium, & rogaui eum vt eam reſtitueret cuidã ciuitati ſuppoſitę Romano imperio, & deceſsi. nunquid tenetur Titius reſtituere dictæ ciuitati? Et dicitur quod ſic: & ea reſtituta trãſeunt hęreditariæ actiones in eam & cõtra eam ciuitatẽ. & municipes qui morãtur in ea ciuitate, admittuntur ad eas actiones exercendas, & ad ſe defendendũ. debẽt tamẽ ad hæc explicãda habere actorem. h.d. cũ prin. l. ſeq. Vi.

p *Omnibus ciuitatibus.* *Vulg. li vel parti ciuitatis: vt.ſ. de lega. j. ſi quis à filio. §. fi. & etiã vicis: vt.ſ. de leg. j. l. ſi hæres. §. j. Iteꝫ econtra inſtitui, & de reſtituendo grauari poſſunt: vt.ſ. eo. l. recuſare. §. iteꝫ ſi municipes. & facit. j. de lib. vni. l. j. &.C. de hęre. inſti. l. hę reditatis. &.C. eo. l. iij. & .ſ. de lega. j. l. ciuitatibus. Accurſius.

q *Romani.* ſed ciuitates hoſtium ſic non ſunt capaces.

r *In eas.* ciuitates. & econtra eis dantur: vt ſubiicit, ſed &c. vt.ſ. eo. l. j. in princip. & continua cum. l. ſeq.

ſ *Admittuntur.* ſcilicet ad agendum.

t ITa tamen. *Actorem.* vel ſyndicum: vt.ſ. quod cuiuſq; vniuer. l. j. §. quibus. &. l. item eorum. §. ſed & ſi, ita decreuerit. & debẽt eligere omnes de municipio, vel ciuitate, vel maior pars: vel ordo decurionum, vel maior pars, cũ duæ partes affuerunt: vel nullũ eligẽt ſi ſit aliquis cui de cõſuetudine hoc facere licet: vt.ſ. quod cuiuſque vniuer. no. l. plane. &. l. prætor. & ipſi etiã adminiſtratores municipum poterunt hoc facere: vt.ſ. de condit. & demõ. l. municipibus. & quod cuiuſque vniuer. no. l. fi. Accurſius.

Si ſeruum.] CAVS. Inſtitui mihi hæredẽ Titiũ. & rogaui eũ quod reſtitueret hęreditatẽ meã Seio, & deceſsi: poſtea Titius dicens ſibi ſuſpectã hæreditatẽ, fuit coactus adire: & antequã hæreditatẽ reſtitueret dicto Seio, Gaius extraneus inſtituit ſibi hæredẽ Stichũ ſeruum dictę hæreditatis meæ, & dictus Titius iuſsit eum adire, & ita eam hæreditatẽ Gaij ſibi acquiſiuit: & ita habet modo Titius hæreditatẽ meam, & hæreditatẽ Gaij. nunc quæritur, an vtrãque reſtituere teneatur dicto Seio fideicõmiſſario? Et dicitur qđ nõ, niſi meã: ſicut nec teneretur ei reſtituere illud quod ſeruus hæreditarius ſtipulatus eſſet ab aliquo poſt aditã à ſe hærede hæreditatẽ, aut per traditionem accepiſſet: aut fructus qui ex rebus hæreditariis percepti fuiſſent ante morã reſtituendę per eũ hæreditatis. & bene dixi poſt aditã à ſe hærede hæreditatem: quia ſi ante aditam prædicta tria vel aliquod eorum interueniſſet, bene teneretur Seio fideicommiſſario reſtituere. Viuianus.

u *Coactus.* per iudicem, quia eam ſuſpectam dicebat.

x *Alio.* quia quidam inſtituit hæredem, & rogauit vel iuſsit eum reſtituere huic ſeruo.

Eidem ſeruo.

BIU Cujas

eidem seruo [a] relictam, & tũc [b] hæreditatem quam suspectã sibi esse dixerat, restituerit: an etiam eam hęreditatem quæ per seruum adquisita sit, [c] restituere debeat, quæsitum est? Dixi non magis hãc hæreditatem in restitutionẽ venire, quàm quod seruus hæreditarius post aditã hæreditatẽ [d] stipulatus fuisset, aut * per traditionẽ accepisset, aut fructus qui ex rebus hæreditariis percepti fuissent: vtiq; [f] si nulla mora [e] fideicõmisso facta fuisset. Sed si quid ante aditam [f] hæreditatem seruus stipulatus fuisset, aut per traditionẽ accepisset, id restitui debebit: sicut fructus ante aditã hęreditatem in restitutionem venient.

Qui, coactus adit hæreditatẽ, commodũ ex hæreditate consequi non debet. Barto.

[f] Qui suspectam sibi hęreditatem dicit, nullum cõmodum [g] ex testamẽto cõsequetur quod habiturus non esset si hæres institutus non fuisset, aut nõ adisset. & ideo si pupillo [h] substitutus fuerit ita: *Quisquis mihi* [i] *hæres erit, idem filio meo hæres esto*, hæreditatẽ quæ ex substitutione ad eum [k] peruenerit, restituere cogendus erit. Si vero detracto hoc articulo, *Quisquis mihi hæres erit*: substitutus ita fuerit, *Titius filio meo hæres esto*. tum [l] si solus patri hæres extiterit, nihilominus cogendus erit hęreditatem pupilli [m] restituere. Si verò cohæredem [n] habuerit, retinebit pupilli hæreditatem: quia potuit cohærede adeunte, [o] quãuis ipse patris [p] omisisset hæreditatẽ, ex substitutione adire.

Existentia sui hæredis confirmat fideicommissum vniuersale, vt per restitutionẽ transeant actiones. Bartolus.

[f] Si pater filium quem in potestate habebat, hæredẽ scripserit, & ab eo petierit vt hæreditatem Sempronio restitueret, isque suspectam sibi esse dicat: poterit ex Trebelliano senatusconsulto hæreditas restitui. [q] Quare & si non immiscuerit se hæreditati, nihilominus actio-

quod hic dicit, idem dico & si pupillum tantum habeo cohæredem: quia possum habere pupillarem ex substitutione, licet repudiauerim paternam, puta si pupillus adeat. alioquin pupillare nullum esset, cum nemo adisset paternam hæreditatem, vt dixi. & ita cum hoc commodum posset habere, licet repudiauerit paternam, cum tamen pupillus adiit, non debet venire in restitutionem: vt in princip. huius. §. illud tamen bene dico quod hoc casu non possum habere ex substitutione pupilli quin habeam paternam: quia eam non inuenio immixtam: vt dicit dictus. §. filio. in fi. Vel posset illud intelligi cum pupillus non adiuit, & ego repudiaui. sequitur ergo quod pupillare non valeat, & ita nihil ex eo habere possim.

Si pater.] CASVS. Filium meum Titium in mea potestate constitutum instituit mihi hæredem, & rogaui eum vt hæreditatem meam restitueret Sempronio. & decessi. postea idem meus filius dicebat sibi suspectam hæreditatem, & ideo nolebat se ei immiscere. Sempronius autem erat contentus quod ipse restitueret ei sine immixtione, & ita ipse ei restituit. bene valet restitutio. Viuianus.

q *Restituit.* caue tibi: quia nil dicitur an cogatur adire, & videtur quod non. cum enim suus est & necessarius, non oportet quod plus adeat. Sed dic vt adire cogatur: vt. §. eod. l. recusare. §. meminisse. & potest esse ratio, quia debitor hæreditarius negaret forte suum fuisse, & probaret falso esse emancipatum: vnde restitutio inueniretur nulla. Item quia [b] est hæres nomine, non re: vt teneatur creditoribus: vt. C. si vt se ab hæredita. absti. l. j. ergo econtra nec agere potest, nec habet quid restituat. dicit tamen H. & bene quod si non curet fideicommissarius cogere adire, quod satis est ei quod est hæres, licet se abstineat: vt. j. de fideicommissa. liber. l. cum quasi. §. sed & si quis. & supra, de mino. l. & si fine. §. sed quod Papinia. & expresse hic subiicitur. Sed nonne restituendo videtur adire, sicut qui soluit creditoribus: vt. C. de iure deliberã. l. ij. fit enim nuda voluntate: vt institu. de hæred. quali. & diffe. §. fin? Respon. non: quia non fit eo animo, sed magis animo contrario, vt non sit hæres: cum coactus hoc faciat.

A patre.

a *Eidem seruo.* aliàs hærede, & aliàs hæredi: quia fuit ab alio seruus institutus. Accursius.

b *Et tunc.* id est, post adquisitionẽ hæreditatis per seruum factã.

c *Adquisita sit.* quia iussit eam adire: vt. §. dixit. & sic iam erat ei adquisita. & sic non ob. §. eod. l. quidam. §. fi. j. respon.

d *Hæreditatem.* ab hærede.

e *Si nulla mora.* nec rogatus est vt cum increméto restituat: vt. j. eod. l. facta. §. si hæres ante. & §. eo. l. in fideicommissariam. §. quoties. & quod no. in pri. eiusdẽ. Nec ob. j. pxi. §. in fin. vt ibi dicam.

f *Aditam.* per eũ qui dicebat eam suspectã.

Qui suspectam.] CASVS. Regulam ponit quam postea specificat. & est regula talis: Hæres qui suspectam dicit hæreditatem in qua est institutus, & quam alij rogatus est restituere, & qui propter hæc cogitat eam adire & restituere fideicõmissario, non debet consequi aliquod commodum ex testamento in quo fuit data ei dicta hæreditas: quod quidẽ commodum habiturus non fuisset si hæres institutus non fuisset, aut non adiisset. si autẽ potuisset habere illud cõmodũ etiã si non adiisset, bene habebit illud coactus adiens. Vnde pone quod instituit mihi hæredem Titium, & filium meum impuberem exhæredaui: & ita postea dixi: Quisquis mihi hæres erit, idem filio meo hæres esto. & postea rogaui eundem Titium vt restitueret hæreditatem meam Seio: & postea decessi. postea Titius dicens sibi suspectam hæreditatem meam, fuit eam coactus adire: & postea antequam restitueret eam Seio, decessit dictus impubes in pupillari ætate: & ita successit ei dictus Titius: Valuit enim substitutio quam feci eidem exhæredato quantum ad bona quæ habet aliunde quàm à me dictus impubes. quæritur, nunquid vtramque hæreditatem teneatur Titius restituere Seio fideicommissario, scilicet meam & impuberis? Et dicitur quod sic: & hoc secundum dictam regulam. nam hæreditatem impuberis non habuisset nisi meam hæreditatem adiuisset: vtpote principali meo testamento irrito, cum ex eo non fuisset adita hæreditas, & sic per consequentiam pupillare euanuisset. Et idem est retento eodem casu si non feci substitutionem prædictis verbis, quisquis mihi hæres erit, idem filio meo hæres esto &c. sed ita feci dictam substitutionem, Titius filio meo hæres esto. nam sicut in superiori casu, ita & in hoc tenebitur restituere Titius Seio vtramque hæreditatem. Si vero retento isto proximo casu dedisset cohæredem Titio in mea hæreditate quendam extraneum, puta Sépronium, & postea cohæres adiuit pro sua parte, & Titius coactus adiuit pro sua: restituendo Titius suam partem dicto Seio fideicommissario, poterit sibi retinere hæreditatem impuberis quam (vt dictum est) habuit ex substitutione. & est ratio secundum dictam regulam, quia etiam si ipse Titius omisisset pro sua parte meam hæreditatem, & adire non fuisset coactus, potuisset nihilominus adire ex substitutione, & habere dictam hæreditatem impuberis: & hoc ideo potuisset, quia cohæres suus (vt dictum est) adiuit pro sua parte meam hæreditatem: & ita in hoc casu principale meum testamentum non fuisset irritum, cum ex eo adita fuisset hæreditas mea ad minus per vnum de hæredibus quos instituit. quod quidem sufficit ad hoc vt valeant secundæ tabulæ, siue substitutio pendens ex meo principali testamento: vt hic dicit. Viuianus.

g *Commodum.* vt. §. eo. l. quia poterat: sic. §. ad Silla. l. si sequés. §. j. &. j. eo. l. si patroni. §. adeo. nisi sint fructus, vel quæ vice fructuũ censentur: vt. §. §. proxi. Item econtra nec etiam commodum: vt. j. æa. l. §. si perceptis. &. §. eo. l. apud Iulianum. in prin. Accur.

h *Si pupillo.* forte exhæredato. Accursius.

i *Quisquis mihi.* [a] & per quæ verba quis admittatur, habes. §. de vulga. substitu. l. qui liberis. §. fi. & no. quod hæc verba inducunt conditionem hanc, scilicet si eris mihi hæres, sis & filio meo. quę conditio non intelligitur. j. proxi. casu.

k *Ad eum.* institutum & rogatum. Accur.

l *Tum.* id est, tunc. aliàs accipitur pro aliquando, vel accipitur pro vna parte: vt tum Petrus, tum Martinus currit. aliàs est in textu, tunc.

m *Pupilli restituere.* & est ratio, quia hanc nõ haberet si non adiisset paternam: vt pote principali testamento irritato, cũ ex eo non fuisset adita hæreditas: vt j. de cõtra tabu. l. filiũ. §. quod si hi. & §. sed cum exhæredato. & sic per consequentiam pupillare euanescit: vt not. §. eod. l. apud. §. idẽ Iulianus. H.

n *Si vero cohæredem.* alium à pupillo. & sic non ob. supra, de vulg. substi. l. sed si plures. §. filio. in fin. §. vbi dicit quod si hæredẽ habeo pupillum tãtum, & repudiauero paternã, nõ possum postea habere pupillarẽ nisi essem frater impuberis: vt. j. tit. j. l. si filius qui patri. sed certe quantum ad hoc

o *Cohærede adeunte.* sufficit enim vnum ex hæredibus adire paternã ad hoc vt valeant secundæ tabulæ: vt hic, &. §. eo. l. apud. §. Iulianus. & distingue hic vt not. C. de iure delibe. l. quidam.

p *Ipse patris.* substitutus. Accursius.

a *Not. regulare qđ verbũ, quis, quisquis, iunctũ verbo futuri temporis facit conditionẽ. Bar. in l. qui liberis in prin.* Petrus, tum Martinus *de vulga. & pupil. substi.*

b *An dicatur ppriè hæres qui nomine tantum est hæres: vide ad longum per Bal. in l. si non specialiter. col. C. de testamẽ.*

BIU Cujas

A patre.] CASVS. Institui mihi hæredem Seium, & Gaium filium meum impuberem exhæredaui, & eidem filio taliter substitui dictum Seium, si dictus impubes decederet in pupillari ætate. Item rogaui dictum Seium vt restitueret Titio hæreditatem quæ ad eum ex substitutione peruenerit: & decessi. Titius viuente dicto impubere vult cogere Seiũ vt adeat hæreditatẽ meam ad hoc vt postea impubere decedente Seius possit eidẽ Titio restituere hęreditatẽ dicti impuberis, sicut ego testator eum rogaui, dicens eidem Seio: si tu nõ adeas hæreditatem testatoris, non habebis hæreditatem filij sui impuberis, & ita restituere mihi eã non poteris. nũquid potest eum ad hoc cogere? Distinguitur, aut impubes viuit, aut nõ. primo casu nõ potest propter duas rationes. Vna est, quia eidem Titio dedi fideicõmissum hæreditatis filij sui sub cõditióe, si filius meus decederet in pupillari ætate. ipse autem adhuc viuit, & ita non extitit adhuc conditio fideicõmissi. Secũda ratio est, quia nõ probe aget dictus fideicommissarius de hæreditate dicti pueri adhuc viuentis. Secundo autem casu potest dictum hæredẽ cogere. Sed pone in hoc secundo casu, cum non viuit impubes, quod Seius à me instituꝰ habuit cohæredem Sempronium, & ambos eos hæredes substitui prædicto modo dicto meo filio. nunquid ambos poterit cogere fideicommissarius adire hęreditatem meam? Et dicitur quod non. satis est enim solum vnum cogi adire. nam vno etiam solo adeunte cohęres suus etiam qui meam patris hęreditatem non adiit, cogetur adire & restituere fideicommissario hæreditatem dicti mei filij. Viuianus.

nes quę ei & in eum cõpetebãt, ad Semproniũ transferentur.

Hæres per fideicommissum relictus in secundis tabulis cogitur ex primis adire mortuo demum pupillo: & confirmatis secundis tabulis omnes pupillariter substituti cogẽtur adire ex secundis, & restituere. Alexand.

¶ A patre[a] hęres scriptus, & exhæredato filio substitutus[b], si rogatus fuerit hæreditatẽ, quæ ad eũ ex substitutione peruenerit, Titio restituere: cogẽdus non est viuo pupillo patris hæreditatem adire: primum, quia sub cõditione[c] fideicõmissum datum est: deinde quia nõ probè de hæreditate viuentis pueri aget[d]. mortuo autẽ pupillo cõpelli debet hæreditatem patris adire[e]. Quod si duo hæredes à patre[f] instituti fuerint, & vtriusque fideicommissum sit, vt exhæredati filij hæreditatem restituerẽt: [g] satis erit vel vnũ[h] cogi adire. hoc enim facto etiã is qui patris hæreditatem non adit, filij hæreditatem adire & restituere cogetur.

Si filius petiit bonorum possessionem cõtra tabulas, hæres institutus non potest cogi adire & restituere. Bartolus.

¶ Quotiens filius emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit[i], nulla ratio est compellendi hæredis[k] ad restituendam hæreditatem: & sicut neque legata neque fideicommissa cætera pręstare cogitur[l], ita ne ad restitutionem quidem hæreditatis compelli debet[m]. Marcellus[n]: Planè non est cõpellendus adire si iam filius bonorum possessionem [accepit:] ne intercidat fideicõmissum mortuo hærede instituto, & omissa à filio bonorũ possessióe.

Post restitutam hæreditatem actiones denegantur hæredi, & contra hæredẽ, & dantur fideicommissario. secus ante eam restitutam. Alexand.

¶ Qui ex Trebelliano senatusconsulto hæreditatem restituit: siue petat à debitoribus hæreditariis, siue ab eo petatur, exceptione restitutæ hæreditatis adiuuari vel summoueri potest[p]. Actiones[q] autem fideicommissario competunt, quas habuit hæres eo tempore quo fideicommissario * restituebat. Marcellus: Sed eas quoque actiones quę sub cõditione erãt, & quarum dies eo tempore nõ cesserat, fideicommissario competere placet. Sed ante, quàm restituatur hæreditas exceptiones petens restituere fideicommissum eis à scripto hærede relictum: vt infra, de lega. j. l. j. & l. Sabinus. modo cogitat dictus Seius ita: ego volo facere cogi dictum præteritum vt petat bono. possess. contra tabu. quia si ipse non nunc petat, hæres forte decedat ante aditam à se hęreditatẽ: & filius forte omittet contra tabulas petens restituere fideicommissum eis à scripto hærede relictum: & ita intercidet fideicõmissum meũ: & ita petet coram prętore præteritum cogi. certe non propter hoc debet cogi præteritus. nam potest cogi hæres adire & restituere. Item & filius præteritus non fuit rogatus restituere. Viuianus.

Quotiens.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quod restitueret hæreditatem meam Seio, & filium meum emancipatum præterij, & decessi. postea dictus meus filius accepit bonum. poss. contra tabu. & ita accepit hæreditatẽ instituto. certe ammodo institutus non tenetur adire & restituere hæreditatem Seio: sicut nec legata nec fideicommissa præstare ammodo cogitur. Sed pone quod dictus Seius fideicommissarius erat de liberis vel de parentibus testatoris, quibus quidem debet filius contra tabulas accipit, nulla ratio est compellendi hæredis ad restituendam hæreditatem: & sicut neque legata neque fideicommissa cætera prestare cogitur, ita ne ad restitutionem quidem hæreditatis compelli debet. Marcellus: Planè non est cõpellendus adire si iam filius bonorum possessionem [accepit:] ne intercidat fideicõmissum mortuo hærede instituto, & omissa à filio bonorũ possessióe.

a *A patre.* s. filij exhæredati, non dico à patre instituti hæredis.
b *Substitutus.* pupillariter. quod potest: vt institu. de pup. substitut. §. non solum. Accursius.
c *Sub conditione.* hæc ratio nõ est sufficiens: vt. ff. e. l. apud. §. Antistia. & l. ille à quo. in prin. sed pro ea facit. j. e. l. facta. §. si sub cõditione. & §. si in danda. sed dic vt no. d. §. Antistia. & l. ille à quo. & l. sed si ante. & l. pen. Accursius.
d *Aget.* scilicet sic vt rogatur adire & restituere: vt hic, & ff. de vulga. substitu. l. ij. §. plane. sic & infra, de colla. bo. l. j. §. si impuberi. sed in alium modum agitur quandoque de viuentis hæreditate: vt. C. vt in pos. lega. l. cum Archimedoram. & C. ad Trebel. authẽ. contra rogatus. & ff. de hæ. vin. l. ij. §. illud. Accursius.
e *Patris adire.* & etiam pure restituere: vt infra, proxi. dicitur vel colligitur.
f *A patre.* s. exhæredati, & dic exhęredato pupillariter substituti.
g *Restituerent.* Titio. Accursius.
h *Vel vnum.* vel, pro saltem. & facit supra, eo. l. apud Iulianum. §. item Iulianus. & l. nam quod. §. qui compulsus. & supra, eod. l. qui suspectam. & quod in eis no.

i *Accipit.* multo magis si querelam inofficiosi testamenti proponat exhæredatus: cum & tunc rescindãtur relicta: vt supra, de inoffic. testa. l. Papinian. §. fin. nec ob. ff. eo. l. ille à quo. §. j. quia ibi solus hæres contendebat de viribus testamenti, nec apparebat filius qui cõtra tabulas peteret: hic autem apparet.
k *Hæredis.* alius quàm filius.
l *Cogitur.* hæres scriptus. item nec filius præterquam liberis & parentibus & quibusdam aliis: vt infra, de lega. præstan. l. j.
m *Compelli debet.* nisi fideicommissarius esset de liberis vel similibus. nam tunc à filio esset dandum fideicommissum pro portione virili: vt infra, de lega. præstan. l. j. & l. qui filium. in fin. & l. seq. & l. viriles. & l. si portio. & hæc sunt secundũ iura vetera. Sed quid hodie cum ex causa præteritionis vel exhæredationis non irritetur nisi institutio? Respõ. secundum M. nec hodie cogitur, cum ipso iure nulla sit institutio, sed irrita: sed secundum nos qui dicimus irritandam, potest dici vt interim possit cogi adire & restituere filio differente agere. secus si iam agat: vt hic. Accursius.
n *Marcellus.* scilicet respon. Et pone, pater filium emancipatum præteriit: extraneum instituit: & de restituenda hæreditate Titio post mortem suam rogati grauauit. dicit ergo filium non cogendum petere contra tabulas: quia iam intercideret fideicommissum præstandum mortuo hærede, seu post mortem hæredis, & filio omittente bono. possess. & sic stamus pro fideicõmisso, vt valeat: vt & supra, eo. l. ex facto. §. sed si naufragio. si autem filius sponte vellet petere, bene posset: vt supra, proxi. vel pone: vt. j. eo. §. qui rogatus. Accursius. *Sed male, vt supra. Cujus 3. obs. 6.*
o *Fideicommissum.* scilicet præstandum. Accursius.

Qui ex Trebelliano.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium, & rogauit eum de restituenda hæreditate Gaio, & decessit. postea Seius restituit hæreditatem Gaio. vult modo idẽ Seius hæres agere contra aliquem debitorẽ hæreditarium. certe repellitur exceptione restitutæ hæreditatis. Sed & si creditor hæreditarius agat contra eundem Seium, eadem exceptione repellit eum. dictæ autem actiones hæreditariæ competunt dicto Gaio fideicommissario, & contra eum non solum hæ quas dictus hæres habebat tempore quo restituit ei hæreditatẽ, sed etiam hæ quæ sub cõditione erant tũc temporis, quarũque dies non cesserat adhuc, sed postea cõditione existente. sed si cõueniatur hæres à creditoribus hæreditariis ante restitutionẽ hæreditatis, nõ habet exceptionẽ, cum tanto minus debeat postea soluere fideicõmissario in restitutione hæreditatis, quantũ soluit dictis creditoribus. Viuianus.
p *Potest.* vt inst. de fideicõ. hęre. §. restituta. & ff. eo. l. j. §. quáquã.
q *Actiones.* ciuiles & prætoriæ: vt. j. eo. l. quamuis. nisi de nouo hæres acquisisset: vt. ff. eo. l. hæres.

Adiuuandus.

BIU Cujas

a *Adiuuandus non est.* contra legatarios & creditores. & sic quãdoque præcedit petitio relictorum restitutionem: quandoque sequitur: vt.ſ.eo.l.qui quadringenta. &.l.Marcellus.§.idem Pomponius.&.l.cogi.§.inde quæritur.

b *Restituturus sit.* vel si non sit vnde retineat, cauebitur hæredi à fideicõmissario: vt.j.e.l.cum hæreditas ex fi.

Trebellianum.] CASVS. Mæuius instituit sibi hæredem Seium, & rogauit eum vt restitueret Gaio hæreditatem suam, scilicet Mæuij prædicti, vel quotã eius partem, & decessit. & postea dict⁹ Seius restituit Gaio. nũquid transeũt actiones in fideicõmissariũ ex Trebelliano, & nũquid habet locũ Trebellianũ? Et dicitur quòd fine dubio in hoc casu locum habet. Sed pone quòd dictus Mæuius rogauit dictũ Seium suum hæredem, vt hæreditatem Titij adiret, & restitueret dicto Gaio, qui quidem Titius instituit sibi hæredem dictum Seium: & idem Seius adiuit hæreditatẽ Mæuij, & etiam hæreditatem dicti Titij. nũquid dictus Gaius poterit petere à Seio hæreditatẽ Titij? Et dicitur quòd sic, perinde ac si Mæuius rogasset eundem Seium de restituendo Gaio fundũ qui eidem Seio à Titio legatus esset. si autẽ idem Seius dicat sibi suspectam hæreditatem Mæuij, non debet cogi eam adire! quia non est rogatus eam alij restituere: subaudi, nec cogitur præstare Gaio Titianam hæreditatem prædictam: quia nihil habet à Mæuio qui rogauit eum de Titiana restituenda, ex quo scilicet non adit hæreditatem Mæuij. Sed quid retento eodem casu si Mæuius rogauit Seium hæredem suum vt restitueret Gaio suam Mæuij hæreditatem, & etiam Titianam: & Seius sponte adiuit Mæuianam? certe dimidiam & quartam hæreditatis Mæuianæ restituet Gaio, id est, sex vncias, & tres, id est, nouem vncias, id est, partes hæreditatis tres: & quartam sibi retinebit Trebellianicam. & idem est in isto eodem casu si dictus Seius à Mæuio institutus sit rogatus restituere hæreditatem Mæuianam dicto Gaio, & Titianam cuidam alij puta Sempronio. nam vtroque casu adiens Seius hæreditatem Mæuianam sponte retinebit sibi quartam ex ea, & tres partes restituet Gaio fideicommissario. Vtrum autem in hoc casu teneatur restituere Titianam illi cui eam rogatus est restituere, non dicit hic: sed ego dico quòd sic, si tot fructus percepit ex Mæuiana qui faciant tantum quantum valet Titiana: vel si tantum valet quarta Mæuianæ, quantum tota Titiana: & testator voluit quòd quartam Mæuianæ haberet Seius in compensationem Titianæ fideicom. restituendæ. Sed quid retento eodem casu si Seius dixerit suspectam hæreditatem Mæuianam? nunquid cogetur eam adire & restituere? Et dicitur ꝙ sic. Titianam autem non cogetur adire, nec restituere illi cui rogatus est restituere. Viuia.

ne aliqua hæres adiuuandus[a] non est: cum hoc minus ex causa fideicõmissi restituatur[b] [sit.]

Quando testator rogat de sua hæreditate vel eius parte, habet locum Trebellianũ. secus si de hæreditate alterius delata ipsi hæredi: licet si sponte non adiret, cogeretur adire & restituere. Alexan.

℣ Trebellianum[c] senatusconsultum locum habet, quotiens quis suam hæreditatem vel totam vel pro parte[d] fidei hæredis committit. Quare si Męuius te hęredẽ instituerit, & rogauerit vt hæreditatẽ Titij[e] [adeas &] restituas, tuque hęreditatem Mæuij adieris[f]: perinde à te fideicõmissum petetur, ac si fundum qui tibi à Titio legatus esset, restituere rogatus fuisses[g]. ideoque & si suspectam Mæuij hæreditatẽ dixeris: cogi te non oportet eam adire[h]. Quòd si Mæuius te rogauerit & suã hæreditatem[i] & Titianã restituere, tuque sponte adieris hæreditatem: vtêris legis Falcidiæ commodo: & partem quartam Mæuianæ hęreditatis retinebis: dimidiam & quartam[k] ex fideicommisso restitues. nec intererit, eidem vtramque hæreditatem, an alij Mæuianam, alij Titianam rogatus fueris restituere. Sed si suspectam Mæuianam hæreditatẽ dixeris, cogeris eam adire, & restituere ei cui rogatus fueris. is autem cui Titianam hæreditatẽ restituere rogatus fueris, non poterit te compellere ad adeundum.

Fideicommissario datur actio cõtra hæredem pro rebus indebitè retentis. Barto. & Alexander.

℣ Si ex Trebelliano hæreditatem restituit hæres, & fructus* cum prædio retinet, vel ipsa prædia[l]: siue etiam debitor[m] eius qui testamentum fecit, fuerit: necessarium est actiones[n] aduersus eum fideicommissario dari.

Inter hæredem & fideicommissariũ competit familiæ erciscundæ iudicium. h.d. Bar.

℣ Marcellus: Hoc idem necessariò faciendũ est[o] cum parte hæreditatis restituta, familię erciscundæ iudicium[p] inter eum qui testamentum fecit, & fideicommissarium. Et ideo si dictus Titius rogauit eum vt restitueret ei partem tantum hæreditatis, & ipse ei pro indiuiso restituit: poterit idem fideicom. intentare iudicium famil. erciscun. contra hæredem prædictum. Viuianus.

Si ex Trebelliano.] CASVS. Titium debitorem meũ instituit mihi hæredẽ, & rogaui eum vt restitueret hęreditatem meã Seio. & postea decessi. postea idem Titius restituit hæreditatẽ Seio retenta sibi quarta de iure, & sine causa retentis sibi quibusdã prędiis cum fructibus, & retento sibi illo quod mihi debebat. nunquid fideicom. prędictus potest agere contra eum actione ex testamento pro prędictis recuperandis? Et dicitur quòd sic. Sed & si dictũ Titium rogaui vt restitueret ei partem tantum hæreditatis, & ipse ei pro indiuiso restituit: poterit idem fideicom. intentare iudicium famil. erciscun. contra hæredem prædictum. Viuianus.

**Flo. fructus prædiorũ ret.*

c *Trebellianum.* in libro Ioan. incipit. §. quod Trebel. & c. scilicet de quo facta est mentio. ſ. vel incipit. §. respon. scilicet senatusconsultum. Trebel. & c. tu dic quòd incipit. §. Trebellianum &c. & si habes, respon. lege cum præcedentibus: & adiunge dictionẽ Marcellus, quæ non habebat verbum.

d *Pro parte.* ſ. quota. secus si rem aliquam: vt. ſ. e. l. cogi. §. generaliter. Item secus si partẽ legauit: vt. ſ. eo. l. mulier. §. fi. Item caute dicit, suam, non ergo si alienã tantum: & hic subiicit quare &c.

e *Titii.* à quo eras institutus, vt apparet ex inferioribus: secus si ipse Mæuius esset à Titio institutus: quia tunc locũ haberet Trebellianum: vt. ſ. eo. l. cogi. §. sed & si quis.

f *Adieris.* scilicet sponte.

g *Fuisses.* à Mæuio qui te hæredem fecit: quo casu bene valet:

h *Adire.* quia de ea restituenda non fuisti rogatus.

i *Hæreditatem.* Mæuianam.

k *Quartam.* id est, sex & tres vncias, quæ sunt dodrans Mæuianæ. sed nunquid Titianam restituet similiter? Respon. sic, si tot fructus percepit ex Mæuiana, qui faciunt tantum quantum valet Titiana: vt supra, de lega. ij. l. cum pater. §. Titio. immo plus dico: etiam si nõ tot percepit: quia potuit ei testator dare quartam suæ hæreditatis cum onere. ſ. vt habeat in compensatione cum Titiana hęreditate: si tantum facit quarta Mæuianæ quantum hæreditas Titiana tota: quia nõ in plus potuit onerari: vt. ſ. eo. l. Lucius. §. mulier. &. ſ. ad. l. Fal. l. si debitor. & ibi no. Sed argu. contra. j. eo. titu. l. quod de bonis. §. cum fideicom.

l *Prædia.* sed quare retinet? Dicunt quidam propter naturalia debita quæ sibi à defuncto debebantur. sed certe naturale debitum potest deducere non solum ciuile, sed naturale: nec tenetur ideo aliqua actione fideicommiſ. vt. j. e. l. debitor. &. ſ. de peti. hære. l. si quis possessor. §. sed & ipsi. nam naturalis debiti deductio solutio est, non est donatio: vt infra, de do. l. hoc iure. §. pen. dic ergo quòd retinebit sine aliqua iusta causa.

m *Debitor eius.* scilicet ciuiliter & naturaliter: secus puto si naturaliter tantum: licet gestor negotiorum etiam naturale debitum à se debeat exigere vel deducere: vt. ſ. de nego. gest. l. at qui natura. in princi. H.

n *Actiones.* scilicet vtiles: quia directæ competebant defuncto: sicut econtra si defunctus aliquid debuisset hæredi scripto: vt. j. eo. l. debitor. sic &. C. de iure delibe. l. fin. §. in computatione. sed H. dicit omnino extinctas etiam viriles, & in perpetuum non suscitari: vt. j. de solu. l. qui res. §. aream. sed dat hæredibus conditionem indebiti, quasi plus debito soluerit: vt. j. eo. l. deducta. in prin. &. l. debitor. &. l. penul. sic & suprà, de condic. inde. l. si is qui. & de hære. ven. l. ij. §. penul. sed contra fideicom. quæ actio dabitur, si non datur vtilis? Respon. actio ex testamento, quæ datur ad fideicommiſ. generale, quasi non plene restituerit: vt innuit. d. l. debitor. vbi dicit neque fideicommiſ. quasi minus restituerit, recte petetur &c. sed an potest competere ei petitio hæreditatis fideicommissaria? videtur quòd non: vt suprà, de fideicommiſ. hæred. peti. l. fin. §. fin. Sed dic contra vt ibi. Item potest dari condictio sine causa saltem ratione possessionis: quia sine causa est apud hæredem: vel vtilis rei vindi. scilicet post restitutionem hæreditatis.

o *Faciendum est.* vt si fideicom. dentur actiones contra hæredẽ.

p *Iudicium.* vtile hincinde: vt. ſ. famil. erciscun. si ex asse. nec ob. eo. tit. l. ij. in prin. vbi datur directum eis qui sunt hęredes per senatusconsultum: quia dicit Tertul. & Orfi. scilicet per quę quis fit hęres: vt insti. de bono. possess. C. quos autem non per

Trebel.

BIU Cujas

Trebel.sed loco hæredis:vt institu.de fideicom.hære.§.restituta. Alij dicunt hæredi directum, sed fideicõmissario vtile.& facit.ff. famil.erciscun.l.sed & eius.§.j.

Qui rogatus.]CASVS.Sempronius instituit sibi hæredem Titium & rogauit eum quòd restitueret hæreditatem filio suo Sempronij emancipato, & ab eo Sempronio præterito: & decessit idem Sempronius. postea filius vult Titium cogere adire, & sibi restituere dicentem suspectam dictam hæreditatem.nunquid potest?Et videtur quòd nõ: quia idem filius potest petere bono. pos. cõtra tabu.& ita aliter hæreditatem cõsequi. dicitur tamẽ hic quòd potest. Viuianus.

a *Emãcipato filio.*scilicet præterito. idem si extraneo: vt ff. eod.§. quoties.ibi,Marcellus. &c.vel pone ibi vt hic.

b *Possit.*si velit:nondum tamen accepit: aliàs non posset cogere hæredẽ adire: vt.ff.eo. §.quoties. qui enim oppugnat voluntatẽ, non debet ex ea cõsequi cõmodum:vt.ff.de acquihære.l.quæsitum. Item no. non refert qualiter consequatur, dummodo consequatur. sic.C. de institu.& substi.l. si mater.

Si patronus.] CASVS. Stichus instituit sibi hæredẽ patronum suum Titium ex debita portione patrono,id est, quæ est olim dimidia,hodie tertia:& Gaium instituit sibi in reliquo, & rogauit dictũ patronũ vt dictã partem restitueret Sẽpronio, & decessit dictus Stichus. postea patronus dicit sibi suspectã hæreditatẽ: & ideo nó vult adire & restituere. nunquid debet ad hoc cogi? Et dicitur quòd sic,si tamen postquam compulsus adiuit, mutet volũtatem, & velit sibi rẽtinere dictam debitam sibi partem,bene potest hoc facere:nec tenetur restituere fideicommissario.Viuianus.

c *Debita.*olim dimidia:hodie tertia sine onere: vt instit. de suc. lib.§. sed nostra. sed olim in dimidia poterat grauari à liberis & parẽtibus liberti,nó ab aliis: vt.ff.de condit.& demon.l.si is.& de lega.ij.l.cum patronus. & si nimis grauabatur, poterat omittere ex testamento, & capere ab intestato citra fraudem edicti: vt.ff.si quis omis.cau.testa.l.quia autem.§.si patronus.sed contra tabulas non petit patronus institutus,siue adeat,siue non:vt.ff.de bo.libe. l.si patronus ex minore.§.j.Accursius.

d *Mutata.* sed quo modo pœnitet: vt.ff.eod.l. nam quod.§.qui compulsus.&.ff.eo.l.si eius.§.fi?Respon.pœnitet antequam cogatur,vt hic:vel post,vt ibi.sed si sponte adiret,& per errorem plus quàm debet restitueret, condicet: vt.ff.eo.l. patronus. Alij quòd hic pœnitet postquam coactus adiit: & sic speciale: quia quasi æs alienum est:vt.ff.de inoffic.testa.l.Papinianus.§.si quis.quod non placet:vt.d.l.si eius.in.fi.&.ff.de bo.lib.l.penul.§.penul.

Si perceptis.]CASVS.Institui mihi tres hæredes,inter quos erat Titius, & dictum Titium rogaui vt suam partem restitueret Seio præceptis sibi fundo Titiano & Seiano: & decessi. postea Titius dicens sibi suspectam hæreditatem coactus est eam adire & restituere.nunquid debet præcipere dictos fundos? Et dicitur quòd non. si autem ego legassem ei dictos fundos sub conditione si mihi hæres non esset: non aliter cogeretur adire quàm fideicommissarius restituere ei dictos fundos.& est ratio plana in litera.Viuianus.

e *Si perceptis.*id est,retentis.

f *Commodo.*aliàs,commodo:aliàs, incommodo: & vtraque bona. nam neque cõmodum neque incommodũ debet habere, quod non haberet si non adiisset: vt.ff.eod.l. quia poterat.&.l.nam quod. §.qui compulsus.& supra,ea.l.§.qui suspectã. & infra, eod.l.si patroni.§.Adeo.

g *Restituantur.*id est, præstentur.

h *Non debet.* vt.ff. eo. l.apud.in princip.

i *Hæres ex asse.* Pone casum:Berta consobrina mea fuit instituta in hæreditate valente cccc. & rogata fuit vt Mæuio partem dimidiam pure restitueret, & aliam dimidiam cũ Berta decederet. Item grauata fuit legatis singularibus in quinquaginta. hæres hic restituit medietatem hæreditatis statim, & soluit integra legata:quia tamen relicta excedebãt dodrantem,quinimmo & totam hæreditatem, & qa nesciebat de viribus hæreditatis, exegit cautionẽ tam à Mæuio quàm à legatariis restituere retro quantũ haberẽt vltra quàm eis habere liceat per legem Falcidiam. tandem Berta decessit: & ego sum eius hæres. nunc Mæuius petit aliam medietatem hæreditatis cum fructibus. ex hoc themate primo quæritur, quantum ei debeo restituere: scilicet vtrum.l. quæ tantum remanserunt Bertæ solutis legatis, & facta prima restitutione, & retenta quarta quæ est centum. Secundo an debeam agere ex stipulatione contra legatarios in eo quod habent vltra a quàm deberent: vt illud detur Mæuio. Tertiò si ago, quæritur in quantum agam. Quartò, si dicta quinquaginta cum eo quod recuperarem à legatariis, non sufficiunt ad medietatem hæreditatis quam Mæuius petit sibi restitui: an debeam supplere de fructibus de quinquaginta ita quòd si quid supererit, mihi remaneat: vel econtra totum sibi quod supersit dare debeam quod Mæuius vult? Respon. quinquaginta quæ supersunt, indubitanter restituo: de fructibus autem quinquaginta dic, quòd aut adiuncti ad quinquaginta complent medietatem hæreditatis quæ petitur restitui, & non excedunt: & tunc debent omnes restitui. aut excedunt: & quod excedit, retineo. aut non sufficiunt: & tunc agam contra legatarios: & sic, vt breuiter dicam, retinebo quod excedit: & ita omnibus quæstionibus respondetur præterquam tertiæ: scilicet inquantum debeat agi ex stipulatione contra legatarios.Accursius.

Hæres grauatus vltra vires hæreditarias, illud quod deest supplet ex fructibus iudicio testatoris perceptis: & ex eo quod vltra quartam est quæsitum, sibi retinet. quòd si fructus non sufficiunt omnibus, pro rata fit deminutio.h.d.Bartolus.

Patronus potest cogi adire & restituere ante pœnitentiam.h.d.Bartolus.

Qui coactus adiuit, perdit præceptiones nisi fuerint relictæ sub conditione si hæres non erit:& tunc refunduntur à fideicommissario,non à cohærede.Alexand.

Cessum.

*Flo. restituit

Remansit.

k *Consobrina.*in hæreditate valente.cccc.

l *Dimidiam.*cc.

m *Et alteram.*cc.

n *Data sunt.*quinquaginta.

o *Et cæteri legata.*non solum hic Mæuius.

p *Si quod.*sub.scilicet si illud quod &c.

q *Non efficiat partem.*scilicet secundam.cc.

BIU Cujas

a *Remansit.* centum & quinquaginta.
b *Partem.* scilicet.cc.
c *Desiderat.* petit enim Mæuius.cc. vt in prin.§.dixit: quia tamen quinquaginta cum fructibus faciunt.cc. & etiam excedunt, desiderat etiam hoc quod excedit.
d *Fructibus.* Nã quartam & quartæ fructus debet hæres habere: vt supra, eod.l. mulier.§. si hæres.
e *Adiectis.* hæc sub. & si adiectis &c.& dic fructibus, scilicet de quinquaginta.
f *Non minuet.* scilicet quod est supra quadrãtem: hoc est, quinquaginta.& sub. nec excedat: aliàs secus esset: vt.ĭ.proxi.respon.
g *Accedet.* Nec hic agetur ex stipulatione.
h *Agi poterit.* scilicet contra legatarios. sed quæro, inquãtum? quæ fuit tertia quæstio. Respon. secũda medietas hæreditatis relicta Mæuio sub cõditione quæ valet.cc. táto minus valet Mæuio, quàm alia medietas purè relicta eidem inquãtum ex eius fructibus hæres habuerit medio tempore: pone quòd valuit quinquaginta: est ergo tale ac si Mæuio.cc. itẽ.cl. eidem, item legatario alia quinquaginta sint relicta: summa quorum est.cccc. de quibus vt patet, octaua contingit legatarios: vt supra, ad legem Falci.l.qui quadringenta.§.fi.&.l.circa.detrahantur ergo.c. pro quarta Trebellianica: & sic ex residuis ccc. octauã legatarij, &.vij.partes Mæuius habet: quæ octaua videtur esse.xxxvij.& dimidium. quod ergo plus possunt, restituent ex stipulatione,& dabitur Mæuio. nec lugeant legatarij quod ab eis reuocatur: quia si fructus de quinquaginta quæ penes hęredes remanserunt, suppleant medietatem secundam, ipsi releuantur: argu.ŝ.de iureiuran.l.eum qui. Item not. quòd quinquaginta legata fuerunt onere hæredis, & sic hæres repetet: aliàs, fieret legatariis iniuria, scilicet si à fideicommissario essent relicta, cum & si soluta non essent, ageretur contra fideicommiss. vt.ŝ.eo.l.qui quadringenta. Item opponitur, cum hæres hic percepit iudicio testatoris fructus de ducentis sub conditione relictis: videtur quòd non debeat restituere: vt not.supra, eo.l.in fideicommissariam. in princ. Respon. ibi non deminuit hæres fideicom. detrahendo de rebus principalibus, hic sic: & ideo deducto quadrante & eius fructibus æquum est[a] vt de cæteris fructibus suppleat id in quo deminuebat fideicommiss.
i *Excedat.* nec hic agitur ex stipulatu.
k *Qui seruos.*]*CASVS.* Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd Stichum & Pamphilum seruos suos manumitteret, & eis liberis hæreditatẽ meã restitueret, & decessi. certe debebit Titius eos manumittere, & eis postea hæreditatem restituere: detracto tamen pretio ipsorum seruorum de ipsa hæreditate. Viuia.
l *Partem.* scilicet dimidiam. Azo.
m *Restituit.* quod fieri debuit: vt.ŝ.eo.l.j.§.sed & quoties.
n *Quandoque.* id est, quandocunque.
o *Partis tuæ.* quartæ scilicet hæredis si sponte adiisset. Azo. alij dicunt suæ, id est, tuæ, scilicet fideicommiss. & ita statim si habẽt, tibi, exponitur, id est, sibi.
p *Adiisset.* quia iudicio defuncti percepisset: vt.ŝ.eo.l.mulier.§. si hæres. Accursius.
q *Tuam fieri.* sic.ŝ.eo.l.Marcellus.§.j.

tatis: an ex incremento & fructibus eius summæ quæ supra quadrantem bonorũ penes cõsobrinã meam remansit,[a] supplere ei debeam, dumtaxat ne partem[b] dimidiam hæreditatis quantitas quę restitueretur, excedat? an verò (sicut Publius Mæuius desiderat)[c] quidquid sepositò quadrante bonorum, eius[que] quadrãtis fructibus[d] perceptũ est, restitui ei debet? Respondi, quod supra quadrãtem penes consobrinam tuam remansit, si adiectis[e] fructibus quantitatem partis dimidiæ hę reditatis quæ mortis tempore fuit, nõ minuet,[f] totum Publio Mæuio restituẽdũ. nec ex stipulatione ab his quibus legata soluta sũt, repeti quidquã potest. si verò fructus quãtitatem partis dimidiæ exuperant, quadrãti tuo & fructibus eius accedet.[g] si verò fructus eius partis quæ supra quadrantẽ apud cõsobrinam tuam remanserat, nõ implent quantitatem partis dimidiæ bonorum: ex stipulatione agi poterit.[h] In summa, ratio ita ponenda est, vt cùm omnimodo quadrantẽ excedit fructus, [&] in tãtum excreuerit vt quãtitatem partis dimidiæ bonorum excedat:[l] etiã id quod excesserit, retineas.

Si seruo relinquitur libertas, & hæreditas: pretium seruorum debetur. Bartolus.

Qui seruos[k] suos rogatus est manumittere: & iisdem hęreditatem restituere, detracto pretio seruorum hæreditatem restituere debebit.

Si vnus ex fideicõmissariis cogat hæredem adire, & totum suo fideicõmissario restituere: fructus iudicio testatoris perceptos nõ restituit. secus in eo quod iure accrescẽdi lucratur. item ab eo quartam non detrahit. Bartolus.

XXVIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

EX asse hęres institutus partem[l] hæreditatis mihi pure, [partem] tibi sub conditione restituere rogatus, cùm suspectam diceret [hæreditatem,] postulante me adiit, & mihi totam ex senatusconsulto restituit.[m] quandocũque[n] *conditio extiterit, an fructus partis tuæ[o] *restituere tibi debeam, non immeritò dubitabatur. Et plerisque placet non esse eos præstandos, quia nec ab hærede præstarentur si sua sponte adiisset. Sufficiat autẽ ius tuũ tibi integrum conseruari, non etiam meliorem conditionem tuam fieri. Idem tamẽ existimabant, *si ex asse hæres institutus per huiusmodi seruos? Respon. si est hæredis, nõ: si hæreditarius, sic: vt no.ŝ.eo.l.cogi.§.sed si seruo. si autem alienus, vt hic secundum primam positionẽ poterit forte cogi secundũ Azo. argu. C. de fideicom. lib.l. deberi.

*Flo. quãdoque
*Flo. sua
*Hal. existimabam

EX asse.] *CASVS.* Gaius instituit hæredem Titium ex asse, & rogauit eum quòd partem dimidiam hæreditatis mihi pure restitueret, & tibi aliam dimidiam sub conditione, si nauis ex Asia veniret. & decesit dictus Gai[p] testator. postea dictus Titius instítutus nolebat adire hæreditatem dicens eam sibi esse suspectam. vnde postulaui à prætore quòd cogeret eũ adire: & prætor eum coëgit, & ita eam adiuit, & mihi totam restituit. nã hoc casu mihi totã debet restituere: & ego aduenientę conditione debeo restituere tibi tuam dimidiã: vt & supra, eod.l.j.§. sed & quoties. restituta mihi tota hæreditate ego tenui eã per tres annos, & ex ea fructus habui, & postea extitit conditio sub qua dictus hæres erat rogatus tibi restituere dimidiam. nũquid debeo tibi restituere fructus quos percepi ex dicta tua dimidia, cum ipsa dimidia? & certè non. & est ratio quare non, quia nec à dicto hærede tibi præstaretur fructus si sua sponte adiisset hæreditatẽ. nam iudicio defuncti eos percepisset. sufficit ergo tibi per me integrum ius tuum cõseruari, non etiam meliorem cõditionem tuam per me tibi fieri quàm esset si hæres sponte adiisset. Sed quid si dictus hæres ex asse institutus fuit rogatus à testatore vt purè mihi restitueret quadrantẽ hæreditatis, & tibi alium quadrantem sub dicta conditione: & cum suspectam diceret hæreditatem, cogente me adiit, & mihi totam restituit hæreditatem? certè dicta conditione postea existente semissem siue dimidiam dictæ hæreditatis debeo tibi sine fructibus restituere, sicut & supra, quãuis hæres non fuerit rogatus tibi restituere sub conditione nisi quadrãtem siue quartam hæreditatis. pars enim quæ debebat remanere apud hæredẽ si sponte adiisset, id est, dimidia hæreditatis accrescit mihi & tibi pro rata, id est, tibi tres vnciæ, & mihi tres: & ita ego retinebo mihi dimidiã hæreditatis, & dabo tibi aliam dimidiã, vt dictũ est. cùm enim hæres coactus adiit, nihil sibi retinet, vt &.ŝ.eod. quia poterat. Sed nũquid in casu in prin.l. posito, cum restituo tibi dimidiam hæreditatis, possim tibi detrahere quartam in restitutione? Et dicitur quòd non. quamuis prædictus hæres si sponte adiisset, posset detrahere. Viuianus.

a *Semissem.* cuique enim nostrum accrescit pars vacans pro rata: vt dicitur insti. de hære. insti. §. videamus.

b *Me puto.* sed contra videtur quandoque: vt. ff. eod. l. j. §. inde Neratius. & l. Marcellus. §. j. vbi quãdoque primus fideicom. detrahit Falcidiam à secundo. sed hic non est secundus, sed socius eodem gradu. Item de legatis singularibus ab hærede relictis detrahit fideicom. quandoque, sed de relictis à se non: vt. j. eo. l. facta. §. si cũ suspecta. & ff. eod. l. Marcellus. §. j. Item an ipso iure vel per restitutionem hoc fiat? dic ipso iure: vt. ff. eo. l. j. §. sed & quoties. Item si primus fideicómis. restituat secundo: an primus desinat hæres esse fideicommis. quod videtur, quia non debet nisi vtiles, & illas trãsfert? vt. ff. eo. l. j. §. de illo. ergo nullæ remanent. Item senatus fecit eum hæredem, non testatoris voluntas: ergo idem senatus quòd vult transire in secundum, potest facere primũ desinere: sed apud hæredem remanent directæ, quas habet de iure ciuili: & sic potestate senatusconsul. non potest perdere partem: quia nihil est tam naturale quàm &c. vt. j. de regu. iur. l. nihil tam. Alij vt H. dicunt primum remanere hæredem fideicómissarium, licet restituat: quia senatus non distinxit qualis est hæres rogatus etiam fideicommis. vt. ff. eo. l. j. §. de illo. & l. recusare. §. j. & sic si soluat secundo debitor hæreditarius, ab illo secundo liberatur ipso iure qui habet vtiles ab hærede & à fideicommissario primo ope excep. vt. C. de excep. l. j. Item an bono. pos. rogatus de restituendo, remaneat hæres? Respó. sic, sicut hæres de iure ciuili, cùm senatus non distinguat in hærede rogato: vt. ff. eod. l. recusare. §. j. & l. j. §. bonorum. & sic quædam iura penes eum remanent sicut apud hæredem: vt. j. eo. l. quia perinde. in fi. ad hoc insti. de bono. pos. §. quos autem. & de fideicommis. hære. §. restituta.

Flo. quãdoque

†*Facit ad hanc. l. glo. fi. in. c. corã dilecto. extra de offic. delegati.*

Exhæredatio à re certa nõ valet.

Si quis priore.] CASVS. Titius fecit testamentum, & instituit sibi hæredes Seium & Cornelium. postea fecit aliud testamentum, & in eo instituit sibi hæredem Gaium in fundo Titiano, & Sempronium in fundo Corneliano, & dixit in hoc secũdo testamento quòd nolebat valere primum testamẽtum, & decessit. certè secundum testamentum valet ac si rerum mentio facta non esset in institutione dictorum Gaij & Sempronij: & per hoc secũdum rumpitur primum: sed hæredes scripti in secundo testamento tenentur restituere hæreditatẽ dictis Cornelio & Seio in primo testamẽto institutis: & hoc ideo, quia dixerat in secũdo quòd volebat valere primum. & debent esse cõtenti rebus sibi datis in secundo testamento, si ipsæ res valent tantum quantum quarta pars hæreditatis: & si res sibi datæ non faciant quartam, debet ei suppleri quarta Trebellianica, & hæc vera sunt nisi aliud specialiter contrarium fuerit scriptum in secũdo testamento: id est, nisi à generali confirmatione primi testamenti quam fecerat in secũdo, excepit in eodem secundo aliquam rem contentam vel relictam in primo testamento. nam tunc illa res non debet restitui institutis in primo testamento. Viuianus.

c *Posterius.* & solenne. aliàs secus: vt. C. de testa. l. hac consultissima. §. penulti.

d *Ex certis.* quod valet: vt &. ff. de hæredi. instit. l. j. §. si ex fundo. nisi sit alius institutus ex quota, vel etiam simpliciter: quia tũc loco legatarij est: vt. C. de hære. instit. l. quoties. nisi quoad excludendam querelam inoffic. testa. vt in authen. vt cum de ap. cog. §. aliud. col. viij. nec distinguo an proprio nomine rei, vt tunc legatarius: an appellatiuo, vt tũc hæres sit: quia nihil interest &c. vt. ff. si certum peta. l. certum. at exhæredatio à certa re non valet: vt. ff. de lib. & posthu. l. cum quidam.

e *Seuerus & Antoninus.* hæc sunt verba orationis vsque in finẽ.

f *Sed teneri.* actione ex testamento, scilicet ex testamento secundo, non primo: quia nemo potest decedere cum duobus testamẽtis nisi miles: vt. ff. de mili. test. l. quærebatur. fic. C. de codi. l. j. & ff. de lega. iij. l. j. §. ij. sic dicimus quòd ex sententia appellationis qua confirmatur prima, datur ei actio in factum, non ex prima: vt no. supra, de iis qui not. infa. l. furti. §. j.

tutus mihi quadrãtem purè, tibi æque quadrantem sub conditione restituere rogatus sit, & cùm suspectam hereditatem diceret, cogẽte me adierit: quãdocũque* cõditio extiterit, semissem [a] tibi esse restituẽdum. Sed nec lege Falcidia in proposita specie vsurũ me puto, [b] quamuis scriptus hæres si spõte adiisset, vteretur.

Si confirmatum non potest confirmari, agitur ex confirmante, non ex confirmato. Bartolus.

XXIX. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

SI quis priore facto testamẽto, posterius [c] fecerit testamentum: etiam si ex certis [d] rebus in posteriores tabulas hæredes instituit, superius tamen testamentũ sublatum est: vt diui quoque Seuerus & Antoninus [e] rescripserunt: cuius cõstitutionis verba retuli, cùm alia quoque præterea in cõstitutione expressa sint. Imperatores Seuerus & Antoninꝰ Cocceio Campano. Testamentũ secundo loco factum, licet in eo certarum rerum hæres scriptus sit, iure valere perinde ac si rerum mentio facta non esset: sed teneri [f] hæredem scriptum, vt cõtentus rebus sibi datis, aut suppleta quarta ex lege Falcidia, hæreditatem restituat his qui priore testamento scripti fuerant, propter inserta [g] fideicõmissaria verba, quibus vt valeret prius testamentum, expressum est: dubitari non oportet. Et hoc ita intelligendum est, si non aliquid specialiter [h] cõtrarium in secũdo testamento fuerit scriptum.

Etiam tempore legationis cogitur quis adire hæreditatem, & restituere. Bartolus.

XXX. IDEM libro octauo Institutionum.

g *Inserta.* in secundo testamento, per quæ generaliter cõfirmauit relicta in primo, vel ipsum primum testamentum.

h *Specialiter.* id est, nisi à generali confirmatione excepit aliquã rem contentam vel relictam in primo testamento: vel si quid relictum in primo ademit, & postea generaliter confirmauit primũ. Nã non pertinet generaliter confirmatio ad specialiter ademptum: vt argu. ff. de verbo. obli. l. doli. & facit. ff. de inusto testa. l. posthum. §. fin. & instit. quib. mod. test. infir. §. sed & si quis. & ff. de lib. leg. l. Aurelius. §. testaméto. & supra, de hære. instituen. l. fin.

Si legatus.] CASVS. Legatus siue ambasiator reipublicæ Romanorum vel etiam alterius ciuitatis fuit hæres institutus à Titio, & rogatus ab eo de restituenda hæreditate Seio. & existens in legatione dicit hæreditatẽ sibi esse suspectam, & ideo repudiat eam. nunquid tempore legationis potest cogi eam adire, & restituere fideicommissario Seio? Et dicitur quòd sic, quia non multum occupatur hoc offic. legationis. Sed quid si non repudiat eam in legatione existens, sed dicit se velle deliberare an adeat? certè nihilominus cogendus est adire, non tamen restituere: sed datur ei dilatio donec reuertatur domum: & tunc si putauerit sibi expedire, restituat hæreditatem fideicommissario, & vtatur commodo Falcidiæ siue testamẽti: id est, retineat quartam Trebellianicam: vel si non putauerit sibi expedire, restituat totam hæreditatem fideicommissario: ita quòd nihil ex ea retineat, & non patiatur aliqua onera hæreditaria. [*SI QVIS BONA.*] Titius instituit sibi hæredem Seium, & rogauit eum vt bona sua vel omnia sua restitueret Gaio: & decesit Titius: & Seius restituit hæreditatem Gaio. nunquid trãseunt hæreditariæ actiones in Gaium? certè sic. nam appellatione meorum & tuorũ continentur etiam actiones. [*SI FILIOFAMILIAS.*] Titius instituit sibi hæredem Seium, & rogauit quòd restitueret hæreditatem filio meo vel seruo: & decesit Titius, & Seius restituit hæreditatem dicto filio vel seruo me ignorante: & postea ego ratum habui. certè transeunt in me dominum vel patrem actiones ex Trebelliano senatusconsulto. [*MVLTVM INTEREST.*] Instituit mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio retenta sibi quarta parte hæreditatis: vel nullam habui mentionem de retentione quartæ: & decesi: & Titius restituit hæreditatem meam dicto Seio retenta sibi quarta iure hæreditario ex Trebelliano. certè actiones hæreditariæ diuiduntur inter hæredem & fideicommissarium. si autem rogaui dictum meum hæredem vt restitueret hæreditatem Seio prædicto retenta sibi aliqua re, puta fundo qui capiat quartam partem hæreditatis, vel retẽta sibi aliqua quantitate pecuniæ quæ capiat quartam, & ipse restituit retenta dicta re vel pecunia: tunc omnes actiones hæreditariæ sunt apud fideicommissarium, & nõ apud hæredem pro aliqua parte. Quid si principem instituí, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem Seio retẽta sibi aliqua re vel summa pecuniæ, & dicta res vel pecunia non capiat quartam partem hæreditatis? certè non patietur princeps se vindicaturum amplius quàm sit dicta res vel pecunia: licet si vellet posset vindicare amplius quàm sit dicta res vel pecunia vsque ad supplementum quartæ. Quid si rogaui eundem principem quòd restitueret hæreditatem Seio prædicto, & non dixi quòd aliquid sibi præciperet siue retineret? nunquid in restitutione faciẽda poterit princeps

BIU Cujas

princeps retinere quartam? & certè sic si vult. Viuianus.

a *Si legatus.* reipublicæ Romanorum, vel etiam municipij: vt. ſ. ex quib. cau. ma. ſed & ſi per prætorem. §. fi.

b *Suſpectam.* & ſtatim repudiat.

c *Iudicium.* quo caſu cogitur per officium iudicis adire & reſtituere: vt & ſupra, eo. l. ſed ſi alio. in princi. & ſupra, de iudi. l. ſed & ſi. §. j.

d *Hic.* id eſt, dū adit & reſtituit.

e *Officio.* ſcilicet legationis.

f *Reſtituat.* hoc cum dixit ſe velle deliberare: aliàs etiā ſtatim cogitur reſtituere: vt ſupra, proxi. & ſ. eo. l. ſed & ſi alio. in princip.

g *Falcidiæ.* hoc dum dixit ſe velle deliberare: vt hic, & ſupra, eo. l. ſed & ſi alio. §. plane. ſed in primo caſu huius. l. cum ſuſpectam dixit nec dixit ſe velle deliberare, ſtatim etiā cogitur reſtituere, & non vtitur Falcid. vt. ſ. eod. l. ita tamen. §. qui ſuſpectam.

h *Onera.* hæreditaria. & facit. j. eo. l. qui ita. §. fi. & ſ. de iudi. l. ſed & ſi reſtituatur. §. j.

i *Contineri.* vt infra, de verbo. ſign. l. meorum. & facit ſupra, eo. l. nam quod. in fi.

k *Si filiofamiliàs.* vel ſeruo. quidam habent vel ſeruo reſtituatur hæreditas, & poſtea. & c. aliàs ſic, vel ſeruo alieno rogatus quis fuerit hæreditatem reſtituere patre dominóve inuito vel ignorante, non rectè eis hæreditas reſtituitur: ſed ſi poſtea &c. & facit. j. eod. l. ſeruo. in princip. & l. reſtituta. §. j.

l *In pecunia.* quod fieri poteſt, prout dixit teſtator: vt hic, & inſti. eo. §. ſed illud. aliàs ſi nihil dixit, detrahetur quarta de ſingulis rebus: vt. C. ad leg. Falcid. l. ij. nec ob. ſ. de lega. j. l. non amplius. §. fi. & l. ſeq. & vt no. ſ. eo. l. Marcellus. §. res quæ. in fin. glo. fient ergo quatuor portiones, & ſorte eligentur portiones: argu. C. quando & qui. quar. pars. l. ij. in princip.

m *Actiones.* hæreditariæ creditoribus competentes: ſecus in legatariis: vt. C. e. l. ij. & no. ſ. ea. l. §. j. & facit. C. de ſen. paſ. l. iij. Sed arg. contra. ſ. quando act. de pecu. eſt an. l. j. §. ſi præcepto. Sed ibi retinet ſeruum cum peculio. quod eſt iuris vniuerſitas: & ſic tenetur creditoribus peculiaribus. ſecus ſi eſſet res ſingularis, vel etiam facti vniuerſitas vt gregis: quia tunc non tenetur hæres.

n *Vindicaturum.* ſubaudi, compertum eſt: licet poſſit ſi velit.

o *Plerumque.* ergo non ſemper: ſed quando volunt. nam ius commune cum cæteris habent in talibus: vt. C. qui teſta. fa. poſ. l. cum hæredes. Sed quidam dicunt per hanc. l. quòd nunquam debent retinere per. l. iſtam: ſed certè hic dicit contrarium.

Si cui purè.] CASVS. Titium inſtitui mihi hæredem, & purè reliqui libertatem Sticho ſeruo meo: & rogaui per fideicommiſſum dictum meum hæredem Titium vt dicto Sticho reſtitueret hæreditatem meam ſub conditione ſi nauis ex Aſia veniret. pendente dicta conditione dicit dictus Titius hæres ſibi eſſe ſuſpectam hæreditatem. nunquid ad poſtulationem dicti Stichi cogetur eam adire pendente eadem conditione, & ei reſtituere? Et dicitur quòd ſic. Sed quid ſi deficiat poſtea dicta conditio? certè non poteſt eripi dicto Sticho libertas quam iam conſecutus erat adita hæreditate, vt hic. veruntamen hæreditas ei relicta

SI legatus[a] ſuſpectam[b] hæreditatem dicat, etiam legationis tempore compellendus eſt accipere iudicium:[c] quia hic[d] non multum officio[e] occupatur. Et licet deliberare ſe dicat an adeat, cogēdus eſt adire: ſed non vt ſtatim reſtituat,[f] ſed vt reuerſus domum (ſi putauerit ſibi expedire) commodo Falcidiæ[g] vel teſtamenti vtatur: vel ſi non putauerit, reſtituat totam hæreditatem, ne onera[h] patiatur. ℣ Si quis bona ſua, vel omnia ſua rogauerit reſtituere: fideicōmiſſariam reſtitutionem eſſe intelligendum eſt. Nam meorū & tuorum appellatione etiam actiones contineri[i] dicendum eſt.

Non valet reſtitutio fideicōmiſſi facta, niſi conſentiente, vel ratum habente eo in cuius poteſtate eſt fideicommiſſarius. Ale.

℣ Si filiofamiliàs[k] vel ſeruo alieno rogatus quis fuerit reſtituere hæreditatē, patre dominóve inuito vel ignorante non rectè hæreditas eis reſtituitur. ſed ſi poſtea pater vel dominus ratum habuerit, tranſeunt ex Trebelliano ſenatuſconſulto actiones. ℣ Multum intereſt, vtrum pars quarta iure* hæreditario retineatur, an verò in re, vel [in] pecunia.[l] nam ſuperiore caſu actiones diuiduntur inter hæredem, & fideicommiſſariū: poſteriore verò apud fideicommiſſariū ſunt actiones.[m]

Princeps rogatus reſtituere hæreditatem non ſolet quartam retinere, vel facere eam ſibi ſupplerī ſi minus quàm quarta ſibi relictum eſt. Alexand.

℣ Si † princeps hæres ſit inſtitutus, *rogatuſque hæreditatē reſtituere præcepta aliqua ſumma vel re: etiā ſi in præceptione minus quàm quarta pars eſſet, non amplius principem pati [ſe] vindicaturum.[n] Sed & ſi ſine vlla præceptione rogatus fuerit hæreditatem reſtituere: plerumque[o] quarta donata eſt à principibus. & ita [diui] Traianus & Hadrianus & Antoninus reſcripſerunt.

Seruus qui per aditionē habilitatur ad recipiēdam hæreditatem, poteſt cogere hæredem adire: ſecus ſi per aditionem nō habilitaretur. Bartolus.

XXXI. IDEM libro nono Inſtitutionum.

SI cui purè libertas, & per fideicommiſſum ſub conditione hæreditas relicta eſt: cogitur hæres adire[p] hæreditatē ſi ſuſpectam dicat, & reſtituere: & deficiente conditione libertas ei eripi non poteſt.[q] Si autem [à me] ei[r] qui in diem[ſ] libertatē accepit, hæreditas per fideicōmiſſum relicta[t] fuerit, ſuſpectam eam interim nō poſſe adiri diuus Pius Caſsio Hadriano reſcripſit: cùm nō poſſit nōdū libero hæreditas reſtitui, nec rurſus cōtra volūtatē[u] cogitur adire? certè non, cùm hereditas nō poſsit reſtitui dicto Sticho nondum libero: & rurſus non eſt interim hæres meus cogendus præſtare ei libertatem: quia cogere eum eſſet † contra voluntatem meā teſtatoris. expectabitur ergo dies poſtquā deredē inſtitutī di Sticho libertatem. tū, rogatūq; [SI SVB CONDITIONE.] Inſtitui mihi hæredem Titium ſub conditione, ſi aſcēderet Capitolium: & rogaui eum quod reſtitueret hæreditatē meam Seio, & deceſsi. poſtea Titius non vult dictæ conditioni parere, & adire hæreditatem. certè prætor debet eum cogere parere conditioni, & adire hæreditatem, & reſtituere eam Seio fideicommiſſario, ſi hoc vult Seius fideicommiſſarius. ſi autē dicta conditio non ſit in facto, ſed in dādo, puta quia inſtitui dictū Titium hæredem ſub conditione ſi daret centum Gaio, & hæres non vult parere dictæ conditioni: offerente dicto Seio fideicommiſſario dictam pecuniam Gaio prædicto, cogetur hæres adire & reſtituere hæreditatē eidem fideicommiſſario. ſed & quando conditio fuit in facto, vt in princip. huius. §. & hæres recuſat eam implere, dabitur licentia fideicommiſſario implere factum: ſicut & dictum eſt eum poſſe implere conditionem cum eſt in dando, nedum quòd poſsit cogere hæredem adimplere factum, vt dixi in princip. §. & tunc ſi non impleuerit fideicommiſſarius dictum factum, neceſsitas imponetur hæredi adire hæreditatem. ſi autem conditio impoſita hæredi non ſit in hæredis poteſtate, ſed ſit forte caſualis, puta quia inſtitui eum hæredem ſi nauis ex Aſia venerit: tunc ad officium prætoris non pertinet ad cogendum hæredem eam adimplere, ſed expectabitur conditio. Viuianus.

*In Norico exem. legis teſtatoris. expectabitur tur, Et hæ- redē inſtitū tū, rogatūq; [SI SVB CONDITIONE.] Inſti- reſtituere, tui mihi hæredem Ti- percepta a- tium ſub conditione, ſi liqua ſum- aſcēderet Capitolium: ma vel re: & rogaui eum quod etiam ſi in reſtitueret hæreditatē perceptione meam Seio, & deceſsi. minº quàm poſtea Titius non vult quarta pars dictæ conditioni pare- eſſet: nō am- re, & adire hæredita- plius prin- tem. certè prætor de- cipē ſe vin- bet eum cogere parere dicaturum. conditioni, & adire hæ pariter & reditatem, & reſtitue- ſi ſine vlla re eam Seio fideicom- perceptione miſſario, ſi hoc vult roga. fue. Seius fideicommiſſa- hæred. reſti. rius. ſi autē dicta con- plerū. quar. ditio non ſit in facto, do. eſt à prī ſed in dādo, puta quia cipe. & ita inſtitui dictū Titium &c. hæredem ſub condi- *Fl. Et hæ tione ſi daret centum res inſtitut Gaio, & hæres non vult parere dictæ conditioni: offerente dicto Seio fideicommiſſario dictam pecuniam Gaio prædicto, cogetur hæres adire & reſtituere hæreditatē eidem fideicommiſſario. ſed & quando conditio fuit in facto, vt in princip. huius. §. & hæ-*

p *Adire.* & ſic compellitur adire pendente conditione & reſtituere: vt hic, & ſupra, eo. l. apud. §. fi. & l. ille à quo. in prin. Sed cōtra. ſ. eo. l. ita tamen. §. à patre. & l. j. §. ſed & quoties. & l. ſed & ſi ante diem. ſed dic vt dicta. l. apud. in fi.

q *Non poteſt.* quæ cōpetit adita hæreditate, non ante: vt. j. tit. j. l. nam cùm libertas. ſed deficiente conditione hic quid fiet de hæreditate? Reſpon.[a] venditionem faciendam, & ſoluendum creditoribus: vt. ſ. eo. l. apud. §. Antiſtia. & j. eo. l. poſtulante. Item, quid econtra ſi hæreditas purè, & libertas ſub conditione relinquitur? Reſpon. vtrumque differtur in euentum conditionis: vt. ſ. de hære. inſtit. l. Trebatius. §. ſeruo. & j. proxi. reſpon.

r *Si autem à me ei.* aliàs, ſi autem ei.

ſ *In diem.* certam vel incertam: vel etiam ſi ſub conditione: vt. ſ. de hæredi. inſti. l. Trebatius.

t *Relicta.* ſcilicet purè.

u *Contra voluntatem.* ſi pendente cōditione libertas detur ab hęrede, fiet contra voluntatem defuncti: ergo non valet libertas:

a *Idē Alexan. & cōmuniter omnes, licet Imo. contra. quātuis idē tenuerit i. l. apud. §. vtrū. ſup gl. deceſſerit. ſ. eo. ſecundū*

BIU Cujas

vt.C.de manu.testa.l.contra voluntatē.Sed argu.contra est,quia valet:vt.ff.de dolo.l.si filius.&.ff.de hæredi.instit.l.seruus.§.qui fideicommissariam.&.C.de ope.li.l.mater.& de Lati.lib.tol.§. sed & si quis.quæ sunt contra.Solu.hic accipe,contra, pro præter.[a] sic.ff.de pac.l.paciſci. & ita hic valet si sponte daretur:vt in contrariis.sic & illud, Qui non est mecum,contra me est. vt.C. de Iudæ. l.cœlicolarum.Vel dic contra voluntatem esset si cogeretur hæres ante manumittere. & facit ad.§.j. eo.l. si patroni.§.j.

a *Quid im portet dictio,cōtra: not.ad lonGū in.l. cō tra iuris. in princi.ff. de pac.Cyn.& do.in.l.àca ligato.ff. de nup. adde not.per glo. in.l. duobus §. fin. ff. de iureiur. *Fl. libertatem esse præstādā.*

a *Si sub conditione.* sci licet facti : vt si ascenderit Capitolium.

b *Offerente.* si cui est dandum.ad quod.ff.eo. l.apud.in prin.per aliū enim hoc potest imple ri:vt.ff.de statu homi.l. Arethusa. & sub. hoc debebit hæres adire & restituere.

c *Secundum imitationem dationis.*id est,sicut implet fideicōmissum cū est in dādo:ita & cū est in faciendo: & hoc si nolit hæredem præcisè cogere ad factū, quod potest,vt dixit.& si est conditio facti talis quæ possit per aliū impleri:vt.C. de cadu. tol.§.ne autem.

d *In potestate.* verè,vt casuales : vel fictè, vt quæ continēt turpitudinem : vt.j. eod.l. facta.§. si sub conditione.&.sequen.§.

e *Non pertinent.*vt cogat impleri : sed expectabitur casualis.& facit.ff.eo.l.sed sciēdū.§. fi.&.l-seq.

defuncti libertas pręstāda sit.*

Hæres cogitur parere cōditioni potestatiuæ sine eius damno,& adire: secus si conditio esset casualis.Bartolus.

¶ Si sub conditione[a] hæres institutus, rogatúsque hæreditatem restituere, non vult conditioni parere,& adire hæreditatem:si facti est conditio, debet parere, & adire, & restituere: vel, si in dando sit, offerente[b] fideicōmissario, recusante autem hęrede factum adimplere, licētia dabitur fideicommissario secūdum imitationem[c] dationis factum implere : & tunc necessitas imponitur [hæredi] hæreditatem adire.Cæteræ cōditiones quæ non sunt in potestate[d] hæredis , ad officiū prætoris non pertinent.[e]

Si fideicommissum relinquitur sub nomine geminato, & sub nomine appellatiuo pecuniæ: in restitutione veniunt fructus iudicio testatoris percepti: secus si sub nomine simplici:debet tamen fideicōmissum ex ipsis fructibus suppleri si fuerit deminutio.h.d. cum.l.sequen.Bartolus.& Alexan.

XXXII. CELSVS libro vicesimo Digestorum.

BAllista[f] filium familiàs hæredem instituit ita, *Rebellianus*[g] *si cauerit coloniæ Philippensiū, si sine liberis morietur,*[h] *quamtacumque pecunia ex hæreditate de bo nis meis ad eum peruenit, eam pecuniam omnem ad coloniam Philippēsium peruenturam.* Respondi: Ex his verbis quæ proponis,id est, *pecuniam omnem,* existimo etiam fructus[i] quos ex hæreditate percepit, restituere eum debere, perinde quasi specialiter[k] hoc testator expressisset.

Allista.]CASVS. Quidam nomine Trebellianus ballista filium suum familias hæredem instituit : & ita cauit ad vtilitatem coloniæ Philippensium:si filius meus à me institutus morietur sine liberis,quantacūque pecunia ex hæreditate & bonis meis ad eum peruenerit, eam pecuniam omnem ad coloniam Philippensium peruenturam esse volo.& decessit dictus testator. & postea decessit dictus eius filius sine liberis fortè post.x.an. & interim fructus ex hæreditate percepit idem filius. nunquid hæres filij tenetur restituere dictæ coloniæ hæreditatem , & fructus quos ante mortem suam perceperat ex ea filius?Et dicitur quòd sic:quasi specialiter testator expressisset quòd restituerentur fructus: quo casu sine dubio venirent fructus in restitutionem.Viuianus.

b *Ista solutio iuncta placet Bar. Ang. Pau. & Alexā.*

f *Ballista.*appellatiuum. sed Trebellianus proprium nomen tecum sequē. statoris.dictus ballista,fortè quia ballistarius erat.

g *Rebellianus.*scilicet hæres esto.

h *Morietur.*filiusfamilias.

i *Etiam fructus.*No.venire fructus. Sed contra.j.eod.l.hæredes

c *Immo est* mei.in prin.&.ff.de lega.iij.l.quod his.Sed hic est nomen *geminatū,* sed *ibi fuit prolatū sim pliciter: hic* cōtra.j.eo.l.proxi.vbi est nomen pecuniæ, & tamen non veniūt *cum verbo,* fructus:sed ibi est,quanta:hic geminatur,quantacūque.

b pecuniæ quod largissimè omnia comprehendit:licet quandoque strictius accipiatur : vt.C. de consti. pecu.l.ij.Item in contrariis est simplex verbum,quicquid:hic duplicatum, quantūcunque.Item hic de fructibus perceptis ante aditam hæreditatem: in contrariis

d *Vel dic pecunia. Bart. Pau. & Alexā.* post aditam:vt.ff.eo.l.ita tamen.§.j.in fi. Item no.quòd quātacūque, comprehendit etiam species : vt.ff. de leg.iij.l.quisquis.Sed

d *Sequntur hāc gl.* quid de vsura pecuniæ hęreditariæ?videtur idem quod de fructibus: vt.ff.de vsur.l.in fideicōmiss.§.nonnunquam.&.l.vsuræ. &.j. *Bar. Ang.* de verbo.signi.l.vsura.

Imo.Pau. & Alex.

k *Specialiter.*quo casu constat eos restitui: vt supra,eod.l.in fideicommissariam.

SCribit.]CASVS. Titius habēs in bonis quadringēta, instituit hæredē Seium,& petiit ab eo vt si sine liberis moreretur,quāta pecunia ex hæreditate sua ad eum peruenisset, Mæuio per eum restitueretur,& decessit dict[y] Titius,& Seius institut[y] vixit postea per.x.annos, & ex fructibus hæreditatis Titij in dictis.x.annis quadringēta percepit : & postea sine liberis decessit. certè hæres eiusdē Seij instituti nō tenetur restituere dicto Męuio nisi quadrīgēta quæ erāt in bonis filij testatoris,& nō fructus qui ceperunt alia cccc.vt dictum est : & ideo restituere tenetur integra dicta quadringēta hæres instituti nō detracta quarta Trebellianica:qa habet quartā & etiā fructus quartæ in dictis fructibus quos percepit in dictis x.annis institutus : qui ta, quidē summouēt Falci diā. sed cū hæres prædictus sentiat augmentū,vt dictū est: nūquid & periculū sustinebit si res aliqua hæreditaria pereat?an per cōtrariū est dicendū.ff.vt nō sustineat periculū licet habeat emolumētū? & certe debet hęres dictū periculū sustinere.nam iniquū esset pertinere dānū ad fideicōmissariū , ad quē dictū augmentum non pertinet. Nūquid ergo tenetur hæres qui passus est dānū in rebus hæreditariis valentibus.cccc.ad supplendū fideicōmissario quodcūque de fuerit,ex dictis.cccc.ex eo quòd accidit dictū dānum , ita quòd augmentum de quo dictum est.ff.ad eum hæredem pertineat,& damna & fructus hæreditatis cōputentur vsque ad dicta quadringenta,ita scilicet quòd ex fructibus suppleātur.cccc.deminuta ppter dictum damnum, & ea.cccc. ex fructibus suppleta dētur fideicōmissario,& residuos fructus sibi retineat hęres?Et respōdet Marcianus auctor huius.l.quòd istud verius esse arbitratur.Viuianus.

t *Dānum in rebus hæreditariis valentibus.* ff. eo. l. mulier. §. si hæres.

u *Inquit.* Celsus.

x *Ex quadringentis.*quæ fuerunt defuncti.

y *Ad eum.*fideicommissarium.

l *Quadringenta.* vel habeas in tota lege, quadringenta : vel habeas,quadraginta.

m *Debitum.* integra: quia habet quartam & quartæ fructus in fructibus quos percepit medio tempore iudicio testatoris, qui summouet Falci.vt.ff.eo.l.mulier.§.si hæres. Sed nunquid fructus qui excedunt quartam & quartæ fructus,restituit hæres?Respō. non:vt hac.l.&.j.eo.l. hæredes mei. &.ff.eo.l. ita tamen.§.ex asse hæres.Sed contra.ff.eo.l.proxi. Sol.ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi dictio erat geminata,ex mente Bar.& Alex.

n *Tractauerit.*scilicet Celsus.

o *Senserit.*in eo quòd nō reddit superfluos qui sunt vltra quartam & quartæ fructus.

p *Periculum.*id est,si res aliqua hæreditaria pereat , vel in obligationibus hæreditariis.

q *Per contrarium.*scilicet dicendum est vt non sustineat periculum:licet habeat emolumentum.& fac hic pūctum, & sequitur litera capitalis,nouissimè &c.& dic,ait,scilicet Celsus.

r *Pertinere.*scilicet totum.

s *Augmentum.* dictorum fructuum qui supersunt vltra quartam & quartæ fructus.

t *An ad supplendum.* secunda quæstio quam Celsus non soluit, sed auctor legis soluit.

XXXIII. MARCIANVS libro octauo Institutionum.

BScribit[t] Celsus libro vicesimo Digestorum, si [is] qui quadringenta[l] in bonis habebat, petiit ab hærede suo, vt si sine liberis moreretur, quanta pecunia ex hæreditate sua ad eum peruenisset, Mæuio restitueretur: si ex fructibus medio tempore quadringenta perceperit, & sine liberis decesserit, hæredem eius Męuio quadringēta debiturum.[m] Et cùm diu multumque tractauit[n] an cùm augmentum hæres sensit,[o] & periculum[p] sustineat : an per contratium :[q] nouissimè ait, iniquum esse ad fideicōmissarium damnum pertinere,[r] † ad quem augmentum[s] non pertinet. Et an ad supplēdum,[t] inquit,[u] quodcūque ex quadringentis[x] defuerit,etiam augmētū ad eum[y] pertinebit: hoc est,

BIU Cujas

a *Quadringentorum.* quia tãtum percepit ex fructibus: & ita quãtum deest de quadringentis [a] quæ fuerunt defuncti, est supplendum de illis residuis fructibus. similis computatio est. ff. eod. l. ita tamen. §. ex asse hæres.

b *Quod verius esse.* verba Marci qui fecit hanc. l. non Celsi.

Vm qui.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes duos suos filios. & voluit idẽ Titius eum ex filiis prædictis qui nouissim[b] moreretur, restituere cuidã suo propinquo ponamus Seio partem hæreditatis suæ Titij. decessit hic Titius, & postea simul dicti sui filij obierũt. certe constat propinquum prædictum ad partem hæreditatis non admitti si non ostenderit quis ex fratrib[b] nouissim[b] obiisset. sed constat admitti matrem dictorũ fratrũ ad vtriusque hæreditatem ex senatusconsulto Tertylliano. Viuianus.

vt vsque ad summam quadringentorum [a] damna & fructus computentur? Quod verius [b] esse arbitror.

Succumbit actor si non probat id quod est causa suæ intentionis. Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro secundo Regularum.

Vm qui nouissimus ex filiis mortuus est, partem hæreditatis propinquo voluit pater restituere. Si simul fratres diem suum obiissent: propinquum, si non ostenderit quis nouissimus obiisset, ad partem hæreditatis nõ admitti: sed matrem ex Tertylliano senatusconsulto ad vtriusque hæreditatem admitti constat. [c]

Curator furiosi potest agnoscere bonorum possess. secundum tabulas, & hæreditatem restituere. Bartolus.

XXXV. VLPIANVS libro sexto de Officio Proconsulis.

Cvm hæres instituta furiosa, hæreditatem esset rogata restituere: curatorem eius secũdum tabulas bonorũ possessione [d] accepta posse transferre actiones diuus Pius decreuit.

c *Constat.* ff. de secun. tabu. l. qui ex liberis. in prin. contra. Solu. [b] ibi totũ erat habitur[b] substitutus: hic partem nouissimi. Vel ibi pupillaris, hic fideicommissaria substitutio. Vel ibi nõ erat agnatus vel cognatus: vel si erat, [c] extraneus est hic: & est quidem mater. Et eodem modo respõ. ff. de vulga. substi. l. ex duobus. & l. qui duos. in prin. & ad legem Falc. l. pater. §. fi. & de rebus dub. l. qui duos. quæ sunt contra. vnde & hic si nullus resisteret, fideicõmissarius haberet totum: vt in dictis. ll. & no. in dubio non valere. sic. ff. de hære. insti. l. in tempus. §. j. & de testa. tu. l. duo. Sed argu. contra. ff. eod. l. ex facto. §. si quis autem. sed alius est casus. [d] Item facit. C. de impu. & ali. substi. l. penul.

Vm hæres.] CASVS. Instituit mihi hæredem Titiam furiosam: & rogaui eam quòd restitueret hæreditatem meã Seio, & decessi. certe si curator dictæ furiosæ accipiat pro ea bonorũ possess. secundum tabu. bene poterit restituere hæreditatem dicto Seio fideicommiss. & in eum actiones transferre. Viuianus.

d *Bonorum possessione.* Sed an fuit bonorũ possessor iuris furiosæ? quidam dicunt quòd non: pro quibus est. C. de cur. fur. l. fi. §. finautem in furore. & j. de suc. edic. l. j. §. furiosi. & sic transfert actionem qui non habet: & sic creditor dominium pignoris: vt instit. quib. alie. licet. §. j. & hic fuit accepta de facto quoad administrationem, & fructuum perceptionem: & sic intelligitur. ff. de auct. tut. l. si ad pupillum. & de leg. ij. l. Licinius. §. fi. Alij dicunt [e] quòd tali casu alij debet restitui si sit hæres furiosus, licet non aliàs: arg. ff. eo. l. cogi. §. hi qui solidũ. sed Azo dicit quòd fieri potest hæres & bonorũ possess. per curatorem semper: vt. C. de cur. fur. l. fi. §. finautem perpetuus. & C. eo. l. pe. circa prin. & ff. eodẽ. l. j. §. sed si tutor. & j. eo. l. restituta. §. pupillus. Accursius.

Vm hæreditas.] CASVS. Instituit mihi hæredem Titium, & per fideicommissum rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio, & decessi. postea dictus Titius hæres meus solo verbo restituit Seio hæreditatem. & postea antequam restitueret ei, compromisit cum aliquo creditore hæreditario. certe si vult fideicommissarius sibi restitui hæreditatem re, debet cauere hæredi de conseruando eum indemnem à dicto cõpromisso: sicut cum hæres multa administrauit in hæreditate antequã restitueret eam fideicommissario re, & in ea administratione fecit sumptus. nam eos debet à fideicommissario recipere. Sed oppono, nonne solet dici quod hæredẽ retinere oportet, cum restituit illud super quo cõpromisit & illud quod expẽdit antequam restitueret? certe sic. si ergo potest & debet retinere, non est necesse quòd ei caueat fideicõmissarius prædicto modo. sed certe respõ. hoc non est perff. Infort.

petuum seu generale quòd hæres retineat prædicto modo. nã fallit quandoque. quid enim si nihil est in hæreditate quod retineat hæres, veluti cum omnia quę sunt in hæreditate, sunt in nominibus, quæ quidẽ nomina non possidẽtur, quia sunt incorporalia, ideoq; per hæredẽ non possunt retineri? Item quid si omnia quæ sunt in hereditate, sunt in corporib[b], quæ corpora nõ possideat hæres aliqua de causa, puta ꝓpter inundationẽ, vel latronũ potentiam: ideoq; per hæredẽ nõ possunt retineri? certe is fideicõ. cui restituta est hereditas, omnia ꝓsequi potest fideicõmiss. hæreditatis petitione: & nõ manet obstrict[b] fideicõmissarius iudiciis quibus cõuentus est hæres, aut compromissis quibus obstrictus est hæres, aut stipulationibus quibus habuit hæres necesse promittere, sed manet obstrictus in prædictis hæres tantum. nõ ergo aliter tenetur hæres restituere hæreditatẽ fideicõmissario, quàm ei per fideicom. caueatur de conseruando eũ indemnem: vt dictũ est. Viuianus.

Per Trebellianum non teneatur hæres in obligationibus per eum contractis: ideo debet ei per fideicõmissarium de indemnitate cauere. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

Cvm hæreditas ex fideicommissi causa restituta [e] est, si ante [f] cõpromissum est, [g] puto fideicommissarium cauere debere hæredi: [h] sicut cum hæres multa ante, quàm restitueret, administrauit. [i] Nam quod dicitur, retinere eum oportere, non est perpetuum. [k] Quid enim si nihil est quod retineat, veluti cum omnia in nominibus [l] sunt, aut in corporibus quæ non possideat? [m] Nẽpe enim is cui restituta est, omnia persequitur: [n] & tamen hæres iudiciis quibus conuentus est, [o] aut stipulationib[b] quibus necesse habuit ꝓmittere, [p] obstrictus manebit. Ergo non aliàs cogetur restituere, quàm [si] ei caueatur. [q]

Restitutio fieri potest re & verbis: item fit traslendo vel patiendo. Bartolus.

XXXVII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

Fl. si ante cum hærede cõpromissum est, puto &c.

e *Restituta.* scilicet verbo.

f *Si ante.* scilicet restitutionem.

g *Cõpromissum.* id est, compromissum [f] factũ inter hæredem & aliquẽ creditorẽ vel debitorẽ hæreditariũ: & timet hæres ne ei condemnatus teneatur. Ac.

f *Id est, in arbitriũ vel arbitratorem. Paul. Angel. & Alexand.*

h *Hæredi.* & quod eum conseruabit indemnem.

i *Administrauit.* in quo fecit sumptus quos à fideicommissario recipere debet: vt. ff. eo. l. mulier. §. sed enim. Sed argumen. contra. ff. eo. l. vbi pure. §. fina.

k *Perpetuum.* id est, generale. sic ponitur instit. de satisda. tu. vel cu. in prin. ponitur & aliter: vt no. ff. pro soc. l. j.

l *In nominibus.* quæ non possidentur: vt. ff. de acquir. rerum domi. l. seruus. §. incorporales.

m *Non possideat.* hæres: vel propter inundationem, vel latronũ potentiam, vel quia alius possidet: vt. ff. de bo. auctо. iu. pos. l. cum vnus. §. fi. & quib. ex cau. maio. l. ait prætor. §. fi.

n *Persequitur.* scilicet petitione hæreditatis fideicommissaria: vt. ff. de fideicommiss. hæredi. peti. l. j.

o *Conuentus est.* à creditoribus hæreditariis.

p *Promittere.* vt iudicio sisti, & iudicatum solui: vel renouando cautionem creditoribus qui molestabant eum: vt. C. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. §. sed & si quis.

q *Caueatur.* facit. ff. de peti. hæredi. l. quòd si possessor. & C. de peti. hæredi. l. fin. §. j. & C. eo. l. j. Sed contra. j. vt leg. no. ca. l. j. §. qui minorem. Solu. vt ibi.

Restituta.] CASVS. Instituit mihi hæredem Titiũ, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio, & decessi. certe siue restituat hæreditatẽ Seio re ipsa, siue verbo, semper restituta ei videtur. re autẽ ipsa restituit si forte passus est hæres possideri per fideicom. res hæreditarias totas vel aliquas earũ ea mẽte vt vellet restituere & fideicommiss. suscipere. non autem si ex alia causa putauit hęres de fideicõmissario possidere. sed & si passus est hæres possideri per fideicommissarium totas res hæreditarias, vel aliquas earum: putans hæres te fideicommissarium possidere ex alia causa, & postea ratam habuit idem hæres hãc erroneam restitutionem: idem erit dicendum, scilicet vt restituta videatur hæreditas. sed & si verbo dixit hæres se restituere hæreditatem, vel restituat per nuntium, vel per epistolam, audietur hæres. sed & si voluntate tua fideicommissarij alij restituerit hæres, in te transibunt actiones. Itẽ si alius iussu meo hæredis restituerit hæreditatem fideicommissario, videntur transisse actiones in fideicommissa-

BIU Cujas

deicommissarium. sed & si sine iussu hæredis alius restituerit fideicommissario, & hæres ratam habuit restitutionem: videtur similiter transisse actiones in fideicõmissarium. [PVPILLVS.] Institui mihi hæredẽ Titium pupillum, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio, & decessi. certè dictus pupillus debet restituere Seio hæreditatem meam cum auctoritate tutoris sui: nõ autem tutor sine pupillo: nisi pupillus sit infans: quia nec mandare actiones pupilli sui nõ infantis tutor potest, etiá simplicem procuratorem faciendo. Quid si rogaui dictum pupillum vt restitueret hæreditatem meam tutori suo? nunquid auctore eodẽ tutore restituet ei hæreditatẽ? Et dicitur quòd non. Item quid si maiorem institui, & rogaui eum quòd restitue- *Fl. habuit ret hæreditatem meam Titio pupillo? certè non poterit restitui pupillo sine tutoris sui auctoritate. nam hæreditatis restitutio nõ tantum est solutio, sed etiam est successio, cum obligetur ille cui fit restitutio. si est in restitutione obligatio illius qui recipit hæreditatẽ ex restitutione, ergo pupillo non potest restitui sine tutoris auctoritate: sed nec ipsi tutori pro pupillo recipienti indistinctè restitui potest hæreditas quam aliquis debebat restituere pupillo: immo distinguitur, sit infans pupillus: & tunc soli tutori restituatur. an sit maior infante: & tunc restituatur ei cum auctoritate tutoris. &.h.d. cum duabus.ll.seq. Viuianus.

REstituta hęreditas videtur aut re ipsa, [a] si fortè passus [b] est hæres possideri res hæreditarias, vel totas, vel aliquas earum, [c] hac mente, [d] vt vellet restituere, & ille suscipere: non si ex alia causa putauit te possidere. Sed & si postea ratum habuit, idem erit dicẽdum. Sed & si verbo [e] dixit se restituere, vel per epistolam vel per nuntium restituat, audietur. Sed & si voluntate tua [f] alij restituerit, in te transibunt actiones. Item si alius iussu meo [g] restituit, vel ratam habuerim [h] * restitutionẽ: transisse actiones videntur.

Solus pupillus sine tutore nõ potest restitutionem facere nec recipere, nec similiter solus tutor sine pupillo, nisi sit infans, sed debet fieri per pupillum cum auctoritate tutoris, non tamen ipsi tutori. Alexand.

PPupillus autem ipse debet restituere tutore auctore, non tutor sine pupillo, [i] nisi infans [k] sit: quia nec mandare actiones tutor pupilli sui potest: [l] nec se [m] quidem auctore pupillum restituere potuisse hæreditatẽ, diuus Seuerus in persona Arrij Honorati pupilli decreuit, qui Arrio Antonino patruo & tutori suo restituerat. Sed & si pupillo sit restituenda, non posse pupillo sine tutoris auctoritate restitui constat. [n]

XXXVIII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

NOn enim [o] solutio est hæreditatis restitutio, sed & successio, cùm obligetur. [p]

XXXIX. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

SEd nec ipsi tutori [q] indistinctè [r] restitui potest.

Etiam actiones prætoriæ transferuntur per Trebellianũ per hæredes, & per eos qui in ius hæredum succedunt. Bartolus.

XL. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

QVamuis senatus de his actionibus transferẽdis loquatur, quæ iure ciuili hæredi, & in hæredem competunt: tamẽ honorariæ actiones trãseunt. nulla enim separatio [s] est. immo & causa naturalium [t] per dic quòd est hic mutatio personarum, cum hoc verbum habuerit, sit tertiæ personæ, sed supra, in prima vel secunda persona locutus est de eodem. ADDITIO. Pro hac gloss. videter. in.c. dudum. extra. de conuer. coniuga.

i *Sine pupillo.* sic in aditione hæreditatis: vt.C. de iure delibe- *al. Non ra. l. potuit. nem tãtum*

k *Infans.* vel absens: *solutio est* vt.C.eo.l. penul. & de hæreditatis verb. signifi.l. cum fu- *restitutio,* riosus. &.ſ.eod.l. cum *sed & sue* hæres. *cessio, cui*

l *Potest.* etiam faciendo procuratorem simplicem, nisi à se lite contesta. vt.C.de procu.l.neque. *obligetur*

m *Nec se.* hic dicit quòd pupillus rogatus restituere suo tutori, non facit eodem tutore auctore: vt supra, eodem.l.j.§. fuit quæsitum. Vel dic quòd pupillus sua auctoritate non restituit alicui sine tutore: sed tũc nihil addiderunt prædicti.

n *Constat.* secus quandoque in hæreditate, & bono. possess. vt.C. qui admi. ad bono. possess. l. bonorum. secundum H. vel etiam hic idem dici potest.

o *NOn enim solutio.* tantum, sub. nam respectu restitutionis solutio est. Ioan. sed hic patet quòd ei soli potest solui à debitore, quod verum est: sed nõ quòd debitor liberetur, nisi habeat pecuniam saluam: vt insti. qui. alie. licet. §. penul.

p *Obligetur.* is cui fit restitutio, scilicet creditoribus & legatariis. & facit. ſ. de auct. & con. l. obligari. §. pupillus hæreditatem.

q *SEd nec ipsi tutori.* recipienti pro pupillo.

r *Indistinctè.* nam distinguitur sit infans vel absens, [e] an non: [e] *Idẽ Bar.* vt supra, eodem. l. restituta. §. pupillus. in hæreditate dic idẽ: vt.C. *Ang.* de iure deli. l. potuit. &.l.ſi infanti. in principio. in bo. poſſ. dicũt [f] *Alexand.* soli tutori: vt infra, de bono. posses. l. tutor. &.l.ſi pupillo. sed for- *f Idẽ Ale.* te idem [g] quod in hæreditate. item possessionem solus infans & *ge. & Ang.* solus tutor quærit: vt.C. de acqui. possess. l. donatarum. *g Nihil*

QVamuis.] CASVS. Cum hæres restituit hæreditatem fideicommissario ex Trebelliano senatusconsulto: ex eodem senatusconsulto transferuntur in fideicommissarium actiones quæ iure ciuili hæredi & in hæredem competunt: & quamuis de illis solis dictum senatusconsultum loquatur, tamen trãseunt etiam honorariæ siue prætoriæ, & etiam naturales obligationes. Item quamuis in dicto senatusco. contineatur persona tantum hæredis instituti, scilicet vt restituat hæreditatem fideicommissario: tamen etiam successor hæredis tenetur restituere: veluti hæres bonorúmve possess. hæredis vel pater dominúsve hæredis: quibus adquisita est hæreditas, quã hæres debebat restituere: nec facio vim rogatus sit restituere is qui institutus est, an pater vel dominus eius: quia semper debet pater vel dominus hæredis restituere: ex quo hęreditas ei adquisita est. Item scias quòd nulla vis est cui nostro nomine restituatur hæreditas, sit paterfa. an in aliena potestate constitutus: sit mulier, an masculus: sit seruus, an liber: quia perinde est ac si mihi fideicommissario restituta esset. Item scias quòd restituta hæreditate mihi fideicommissario iura sepulchrorum remanent apud hæredem. &.h.d. cum duabus. ll. sequen. Viuianus.

Patientia pro traditione habetur.

a *Re ipsa.* aut verbo. sub. re ipsa, si fortè &c.

b *Passus.* hic patientia pro traditione habetur: vt instit. de re. dui. §. interdum. multo fortius si ipsas res hæres apud se constitutas restituat: vt.j.eo.l. facta. in princip.

c *Earum.* Sed nunquid ad rem singularem restituendam potest conueniri hæres à fideicommissario? [a] Respon. Ioan. sic actione ex testamento: arg. ſ. eo.l. Balista. & quia sic est in petitione hæreditatis. vt. ſ. de peti. hæredi. l. regulariter. &.l.seq. &.l. etiam. §. idem in eo. & idem in emptore hæreditatis qui agit etiam ad res certas: vt. ſ. de hære. ven. l. qui filij. §. j. Sed cõtra videbatur: quia de vniuersitate, & sic de iure quodam restituendo est rogatus, non de rebus corporalibus, sed tamen contra est. nam condemnato in petitione hæredi. aliquo, fit executio in res singulares. & bene facit ad hoc. d.l. qui filij. §. j. sed rei vin. non habet nisi facta restitutione: [b] vt.j.eo.l. facta. & secundum hoc intelligitur. C. de lega. l. fin. §. sed quia. Sed nunquid restitutio facta in vna re videtur facta in omnibus, vt iam non sit opus alia restitutione? dicit hic quòd sic, [c] sicut & hæres totius hæreditatis se obligat etiam si in vna re se gerat pro hærede: vt supra, de acquir. hæredi. l. pro hærede. in princip. nam & cum vnum ius sit vniuersale, per vnam rem sufficit fieri restitutionem: sicut fundi totalis possessio. quæritur, etiam si in angulo intret: vt. ſ. de acqui. possess. l. possideri. in princip. & qui tangit auriculam hominis, totum tangere videtur: vt.j. de fur. l. vulgaris. in prin.

b Quia secus est in legato vel fideicõmisso particulari secun. Ale.

c Idẽ Bar. Paul. & Alexan.

d *Hac mente.* Nota mente. sic instit. de hæred. quali. & diff. §. fi. &.j. de actio. & obliga. l. in omnibus.

e *Et si verbo.* facit. j. eo. l. postulante. §. j. &. l. facta. in princ. sicut etiam hæreditas & re & verbo: quia dicat adeo, vel simile adeundi animo, aditur: vt insti. de hæred. quali. & diffe. §. fina.

f *Tua.* id est, tui fideicommissarij procuratori simplici: non in rem suam: [d] vt.j.eo.l. qui ita. §. j.

d Approbatur p Bar. Ang. Paul. & Alexã.

g *Iussu meo.* qui sum hæres.

h *Habuerim.* aliàs, habuerit, scilicet fideicommissarius: vt infra, eod. l. mulier. & iungatur non proximo, sed alij superiori dicto ibi: sed & si voluntate. vt differat ab eo quod supra dixit: sed & si postea &c. vel dic hic, habuerit, scilicet hæres: & adiungitur proxi. ibi, item si alius &c. & tunc differt à superiori, sed si postea & cætera. quia ibi præcesserit erronea restitutio quæ habetur rata: hic non erronea: sed per alium cuius factum habeo ratum: & sem-

i *Fideicommissario.* & hæres ratam habuit restitutionem.

k *Infans.* vel qui sit minor. ff. de minor. l. j. §. fi. & ff. de iure fisci. l. fiscus. §. fi. & ff. de iure dotium. l. si pupillus. §. fi. & ff. de iure codicillorum. l. si quis. §. fi. & ff. de iure patronatus. l. j. §. fi. & ff. de iure patronatus. l. j. §. fi. & ff. de iure patronatus. l. j

a *Persona.* hæredis instituti, & rogati restituere hæreditatem.
b *Possessor.* vt. ff. e. l. si eius. §. si quis. Sed arg. cõtra. ff. eo. l. ille à quo.
c *Dominúsve.* facit. ff. eod. l. j. §. si filio. & de leg. ij. l. peto. §. mater.
d *Is.* scilicet rogatus restituere.
e *Nostro nomine.* procuratori meo simplici, non in rem suam: vt. ff. e. l. qui ita. §. j.
f *Vlier. Seruo.* ad hoc facit. ff. eo. l. seruo. in princ. & §. j. & ff. eo. l. si legatus. §. si filio. sic. ff. de exerci. l. j. §. cuius.
g *Via perinde.* facit. ff. e. l. restituta. §. sed si voluntate.
h *Restituta.* in hoc ergo b fideicommissarius nõ est loco hæredis: ar. ff. de relig. l. si quis hæres fuerit. nec distinguitur sit familiare vel hereditariũ, licet aliàs distinguatur: vt supra, de reli. l. familiaria. & . l. vel quæ. Item nec beneficio quod competit ex illo ti. si quis omissa causa test. nam hæredi non datur: vt. ff. si quis omiss. causa testa. l. si in testamẽto. sed fideicõmissario sic: vt in eo. ti. l. antepenul. §. institutus. Itẽ nec in eo quod dicitur. ff. de iudi. l. sed & si restituatur. §. cõtra. Itẽ nec in eo quod est. ff. de cõdi. & demon. l. qui hæredi. §. cum hæreditas. Item nec in iure libertorum, c siue operarum petitione: vt infra, eodem. l. si patroni filius. in prin. & argu. infra, de Carbo. edic. l. cum fine. & ff. de acqui. hære. l. pro hærede. §. si quid tamen. & ff. de ope. lib. l. si operarum iudicio. & l. fabriles. §. fin. & l. cum patronus. §. j. & C. de ope. lib. l. liberti. & insti. de acqui. per arro. in princi.

obligationum transit. Persona a autẽ hæredis instituti, Trebelliano cõtinetur. Verùm hoc iure vtimur, & vt successor hæredis rectè ex Trebelliano restituat: veluti hęres, bonorúmve possessor, b vel pater, dominúsve: c quibus adquisita est hęreditas. omnes enim quod iuris habent ex Trebelliano senatusconsulto restituere debent. Nec interest, is d qui institutus est, an pater dominúsve rogatus sit restituere.

Non curatur qualis sit persona procuratoris ad negotia. Bartolus.

¶ Nihil [enim] interest, cui nostro e nomine restituatur, paterfamiliàs sit, an is qui in aliena potestate est:

XLI. GAIVS libro secundo Fideicommissorum.

MVlier, an masculus. & ideo seruo f quoque volũtate nostra, vel si [postea] ratum habuerim g, restitui potest:

XLII. PAVLVS libro vicesimo ad Edictum.

QVia perinde g est atque si mihi restituta esset hæreditas. ¶ Restituta h hęreditate, iura sepulchrorum apud hæredem remanent.

Quod iure adcrescendi adquiritur, ad fideicommissarium pertinet. Bartolus.

XLIII. VLPIANVS libro vicesimosecundo ad Edictum.

PApinian tractat, si quis hęres institutus ex semisse, rogat sit restituere hæreditatẽ, & eã suspectã dicẽs cõpulsus adierit, deide fideicõmissari ignar sit adcreuisse portionẽ hæreditatis post restitutionẽ scripto i hæredi: an opus sit ei alia actione? k Et ait securũ eũ l esse posse. De illo planè solo quærẽdũ ait, an ei op sit noua restitutiõe postea q̃ portio adcreuit. m

Apinianus.] CASVS. Institui mihi hæredes Titium & Seium, quemlibet pro dimidia: & rogaui eundem Titium quòd restitueret suam partem hęreditatis Caio, & decessi: & postea Titius dicebat eam hæreditatẽ sibi suspectam esse, vnde Caius fideicommissarius fecit eum cogi adire, & sibi restituere. facta autem restitutione per Titium Caio, Seius coheres Titij repudiauit suã partem hæreditatis, & ita accreuit Titio. nunquid est necesse dicto fideicommissario iterum compelli facere dictum Titium hæredem vt adeat partem accrescentem? & certè non compelletur amplius Titius, cum semel adiuerit pro sua parte. Item nunquid est opus noua restitutione fideicõmissario? Et dicitur quòd non: & ita fideicommissarius habebit totã hæreditatem sine noua actione Titij, & sine noua restitutione ei per Titium facienda. Viuianus.

Scripto. post restitutionem partis accreuit hæredi pars altera.
Actione. ad compellendum adire hæreditatis partem accrescentem.
Eum. scilicet hæredem. nam semel sufficit adisse: vt. ff. de acquiren. hæredi. l. si solus. §. fina. in fine.
Adcreuit. Et respon. quòd non. d ad quod. ff. de lega. j. l. si ex toto. in princip. & l. grege. & l. quod in rerũ. §. ij. & l. seruum filij. §. si areæ. & de auro & argen. lega. l. si statuam. & de leg. ij. l. cum fundus. accrescit ergo magis parti alteri, quàm personæ hæredis. sed in vsufruc. est cõtra. ff. de vsufruc. ac. l. interdum. e & infra, de excep. rei iudi. l. & an eadem. §. qui cum partem. quæ sunt argu. vero nõ contra. Item pro vtraque parte induci potest. ff. de vsufru. l. si Tio. §. vsumfructum. & de acquiren. hæredi. l. si solus. f in fine. & infra, de bono. possess. l. sed cum patrono. g &. ff. communia præ. l. fin.

Postulante.] CASVS. Gaius instituit sibi hæredem Seium, & Sticho seruo suo dedit in eodem testamento libertatem directam pure. & rogauit dictum Seium hæredẽ vt per fideicommissum restitueret hæreditatem suam Gaij dicto Sticho: & decessit dictus Gaius. Seius autem hæres dicens sibi suspectam esse hæreditatem, compulsus à prętore ad postulationem dicti Stichi adiit eam: & postea Stichus decessit antequam dictus hæres ei restitueret hæreditatem, & reliquit sibi hęredem Titium. nunc quæritur, an in Titium hęredem Stichi actiones ex senatusconsulto Trebelliano competant creditoribus hæreditariis, si ipse Titius hæres Stichi noluit recipere fideicõmissariam hæreditatẽ: & certe in senatusconsulto Trebelliano cõprehensum est duntaxat de Sticho prędicto manumisso cogendo accipere actiones creditorũ hęreditariorum, nec facta est mentio in dicto senatusconsulto hæredis Stichi manumissi cogendi recipere dictas actiones: & ideo de Sticho manumisso & non de hęrede eius facta est ibi mẽtio: quia is hęres qui cõpulsus est ferre adire hæreditatẽ. i. sustinere vt adeat hæreditatẽ, cõfestim ei fideicommiss. restituit. i. confestim restituere solet antequã † *aliàs, post* decedat fideicommissa *restituerit.* rius, siue fideicommiss. erat liber homo, siue manumissus à testatore: vt fuit dictus Stichus. si non est facta dicta mentio in senatusconsulto de hærede Stichi manumissi cogendo recipere actiones creditorum hæreditariorum, ergo videtur quòd in Titium prædictum hæredem Stichi manumissi actiones ex senatusconsulto non competant creditoribus hæreditariis. sed certe quamuis hæres coactus adire confestim restituere soleat antequam decedat fideicommissarius, tamen potest euenire vt restitutionem distulerit hæres coactus intantũ quòd ante restitutionem decesserit fideicommiss. veluti si pecuniam ei hæredi coacto debuerit defunctus, quam pecuniã retinere hæres coactus maluit quàm petere eam à fideicommiss. post restitutionem hæreditatis per se ei factam. vnde pro certo existimo idẽ constituendum in hærede eius Stichi manumissi quod est constitutum in illo Sticho manumisso. constitutum est autem in Sticho manumisso, vt competant in eum actiones ex senatusconsulto creditoribus hæreditariis. cur enim recuset hæres Stichi manumissi illam hæreditatem testatoris quam recusare non potuit is Stichus manumissus, cuius Stichi hæreditatem susceperit? certè non est ratio quare recusare possit. quòd si forte ante hęreditatis restitutionem quam debebat hęres testatoris facere Sticho manumisso, sine hærede decesserit libertus, id est dictus Stichus manumissus: perinde bona eius Stichi manumissi creditoribus hæreditariis vendere permittendum est, ac si restituta hæreditate dicto Sticho manumisso per hæredẽ decesserit libertus, id est, dictus Stichus manumissus, vt sic Seius hæres Gaij testatoris compulsus Gaij hæreditatem adire ad postulationẽ dicti Stichi manumissi à Gaio, vt dictum est, nullum damnum sentiat ex hæreditate eiusdem Gaij. nunc propono aliam quæstionem: dictus Gaius instituit sibi hæredem filiam suam ex asse, & rogauit eam vt mihi restitueret dimidiam partem hæreditatis deductis legatis minimis quæ ab ea quibusdã reliquit, & deducto ære alieno nõ magno quod æs alienũ iussit eã soluere creditoribus suis testatoris: & adeo erãt minima dicta legata, & dictũ æs alienũ, vt non sit locus legi Fal. & decessit dictus Gaius, & mora non est facta per dictã suam filiã restitutioni fideicõmissi mihi faciendæ. ego fideicõ. desidero dictã filiam testatoris restituere mihi dictã dimidiã hęreditatis ad minus verbo: vt ex senatusconsulto Trebelliano agẽti mihi fideicõ. & ex eo senatusco. competẽtibus actionibus etiã vsuras debitas ex stipulatione dicti testatoris ex mortis testatoris die in tẽpus restitutionis hęreditatis persequar, & etiã pẽsiones conuẽtas testatori ab inquilinis suis: non autem peto à dicta hærede aliquos fructus, & ipsa restituit mihi dictam dimidiã partẽ hęreditatis. verũtamen desiderat ipsa vt ego refundã ei vsuras & pensiones prædictas, si eas recepi à debitoribus, vel ab inquilinis testatoris: aut si nõ recepi eas, desiderat quòd ego concedã ei actiones dictarũ vsurarũ &

BIU Cujas

pensionum,& non possum ego fideicommiss. persuadere ei filiæ testatoris hæreditatis appellatione,quam hæreditatem rogata erat mihi restituere,etiam hanc stipulationé vsurarum factam per testatorem ad me pertinere.& respon.iurisco.& dicit,omnia hęc, id est vsuræ & pensiones supradictæ continétur appellatione hæreditatis, vt sic ad te fideicō.pertineant.quantum enim ad hoc pertinet, nihil interest inter hæc duo ex vna parte, id est inter dictas vsuras & pensiones & cætera quæ sub cōdi.sunt promissa testatori, aut in annos singulos vel menses sunt promissa testatori.vnde sicut illa quæ sunt promissa testatori sub cōdi. aut in annos vel mēses singulos,continentur appellatione hæreditatis, vt sic transeant ad fideicommiss. vt supra,e.ita tamé.§.actiones. ita cō tinentur hæreditatis appellatione dictæ vsuræ & pensiones testatori debitæ, vt sic ad fideicom.transeant.Diceret aliquis contra hanc solutionem: Sane hæc.i. vsuræ & pēsiones prædictæ cedūt pro fructu rei,quæ res continentur in hæreditate,& fructus fideicom.non sequitur si mora hæredis non interceſſerit: ergo videtur quòd dictæ vsuræ & pensiones non sequantur fideicommissarium:cum in veritate dicta filia hærésque testatoris non fuerit in mora restituendi fideicommissi: vt supra in themate positū est. Sed respondeo,& tueor dictam solutionem. quāuis ita videatur pro hęrede contra fideicommi.tamen quia fideicommiss. non postulat vt hæres suppleat fideicommiss.id est,non desiderat vt hæres restituat ei medietatem omnium rerum quæ erāt in hæreditate tempore mortis testatoris deductis legatis & ære alieno, de quibus & de quo facta est.ſ.mentio,& sic postea huic totali fideicommiss. cedant vsurę,& sic supleant,sed vult vt medietas hęreditatis prę sentis ei restituatur:nequaquam id hæres debet recusare.nā quodammodo in partem hæreditatis senatus recipi voluit fideicommiss. & haberi loco hæredis pro ea parte pro qua restituta esset ei hæreditas. & hæc omnia locum habent, vt dixi, quando testator fœnerauit, & vsuras fuit stipulatus, & quando locauit domos suas inquilinis suis,& ei debitæ sunt pensiones,aut ex fundis fructus percepit.si autē ipse hæres fœnerauit vel locauit domos, vel ex fundis fructus percepit:nihil eo nomine præstat ei fideicō. cui hæreditas per fideicom.relicta est,si nō interceſſerit mora ipsius hæredis:& est ratio,quia suo periculo fœnerauit hæres,& cō sumpsit operam suam in colēdo fundo & cogendis siue colligendis fructibus:nec ęquum erat alterius.i.fideicō.procuratoré constitui hæredem,vt sic dixerim:sed cū hæres recipit augmentū his modis de quibus est.ſ.quęsitū.ſ.de vsura stipulata per defunctum vel debita ab inquilinis per locationem defuncti,nullum impendium vel opera intercedit hæredis: & ideo non est mirum si dictum augmentum in quo non est impendium vel opera hæredis, transiuit ad fideicommiss.vt dictum est à.§.sed in huiusmodi &c. vsque ad.§.sed cum hæreditarios &c. &.h.d.hæc lex, licet cum difficultate.Viuianus.

Ad id ad quod compelli poterat defunctus,potest cōpelli hæres defuncti,licet verbis legis non exprimatur.Bartolus.

XLIIII. MARCELLVS libro quintodecimo Digestorum.

POstulante Sticho [a] qui eodem testamēto libertatem & fideicommissam hæreditatē acceperat,hęres suspectam adiit: mox Stichus antequam moram in recipienda hæreditate faceret, [b] decesſit,relicto hærede Titio. Quæro, an in Titiū, si nolit recipere fideicommissam hæreditatem, actiones ex senatusconsulto cōpetant?Respondi, Quoniam ferè [c] is qui compulsus est adire hæreditatem, confestim ei restituet, de manumisso [d] dumtaxat senatus consulto comprehensum est, nec hæredis [e] facta est mentio. Potest tamen euenire vt restitutionem distulerit hæres, veluti si pecuniam ei debuerit defunctus,quam retinere maluerit quàm petere. [f] Cæterùm exi stimo idē in hærede [g] eius constituendum,quod in illo constitutum est. Cur enim recusaret, quam recusare [h] non potuit is cui [i] hæreditatē suscepit? Quòd si fortè ante hæreditatis restitutionē sine hærede decesſerit [i] libertus, perinde bona eius creditoribus hæreditariis vendere permittendum est, ac si restituta hæreditate decesſerit.

Actiones quæ quæruntur ex prouisione defuncti,veniunt in restitutionem.Barto.

SEd in huiusmodi [k] quęstione rogo respondeas, an rectè senserim: [l] Rogata est filia ex asse hæres[mihi]restituere hæreditatis partem dimidiam deductis legatis [m] minimis, & ære alieno non magno, [n] vt legi Falcidiæ [o] locus non sit . mora facta non* est restitutioni fideicommissi. desidero verbotenus [p] mihi restitui hæreditatem, vt ex Trebelliano senatusconsulto agenti, [q] & ex eo [r] competentibus actionibus [s] etiam vsuras debitas [t] ex mortis die in tempus restitutionis persequar.Item quæro,& de pensionibus. Quia locationum obligatio in hęreditate fuit, [u] ab hærede [x] fructus nullos peto: sed illa [y] desiderat refundere [z] me, aut concedere ei actiones vsurarum [a] & pensionum.Non possum [b] persuadere, [c] hæreditatis appellatione quam rogata erat mihi restituere, etiam hanc stipulationem vsurarum [& pensionum] ad me pertinere.Respondi, Omnia [d] ea hæreditatis appellatione continētur. Quantum enim, quod ad

a *Ista litera est de mente Pau.& Alexand.*

a *Postulante Sticho.* seruo hæreditario.
b *Faceret.* sub.maxime.
c *Quoniam fere.* habeas, fere. [2] q.d.raro contingit quod tantum A retardetur restitutio à coacto adire, q̄ decedat fideicommissarius: & ideo non fuit dictū in senatusco.an hæres fideicōmissarij cogatur accipere:sed de fideicōmissario tantum.alij habent,ferre.q.d.qui compulsus est ferre adiri,id est sustinere vt adeatur.
d *De manumisso.* vt cogatur recipere ex quo coēgit adire.
e *Hæredis.*scilicet Titij q est hæres liberti.ſ. vt ipse compellatur.
f *Petere.*quod potuit: vt.ſ.eo.l.cū hæreditas. & habetur.C.ad legem Fal.l. in imponenda.& infra,eo.l.debitor.
g *In hærede.*scilicet liberti.
h *Recusare.*certe non est ratio: vt.j.de regu. iur.l. hæredem. &.l. in his.§.si debeo . Sed an *Hale.ma- ipso iure transeant in ra facta est hæredē?Respō.non: b b Quæd. quia certi sunt casus q- actiones act bus ipso iure transeunt uas: sed be actiōes sine restitutione: vt not.C.eo.l.pe.§. passiuas.P fina.vel si iste connu- & Alex meretur illis,nō est absurdum. Item cōtra.ſ. eo.l.apud.§.vtrum.Solu.ibi,& facit.C. de fideicom.l.si in persona.
i *Decesserit.* q.d.nullū damnum habet hæres: vt.ſ.eo.l.apud.§. Antistia.in fi.&.l.ille à quo. in princip.
k *Sed in huiusmodi quæstione.*quæ sequit. Azo.
l *Senserim.*facit suprà, de mino.l.fina.
m *Legatis.* quæ ipsa iussa est præstare.
n *Magno.* quod ipsa iussa est soluere.& adeo sunt hęc minima,vt Falcidiæ non sit locus. Sed quid miri, cū & habeat illā dimidiā hæreditatis ? Sed dic q̄ illa erat exhausta legatis:vt insti.ad legem Fal.§.j.
o *Falcidiæ.* quam fideicommiss.vellet detrahere.
p *Verbotenus.* nam verbo solo & re potest fieri restitutio. vt supra,eo.l.restituta.
q *Agenti.* mihi fideicommissa. ſubaudi,& restituta est.
r *Ex eo.* senatusconsul.Trebel.
s *Actionibus.* hæreditariis.
t *Debitas.*ſ.ex stipulatione testatoris.& habeas literam Py.ex die mortis.alij habent, ex die moræ, c scilicet debitorum hæreditariorum.& dic in diē restitutionis factæ verbo,vel re.& quod dicit,persequar.i.persequi volo.nam nō soluit, sed soluet.j.ibi,rñ. omnia hæc &c. & dic,persequi volo à debitore hæreditario qui non soluit hæredi ex stipulatione hæreditaria.aliàs nō teneretur: vt.j.e.l.deducta.§.qui post.hæres autē nullo modo d tenetur,etiā si percipiat eas: c vt.d.§.qui post.&.j.proxi.ab hærede &c.ibi,sed cum hæreditarios &c.licet quidam dicant,hic persequar, scilicet ab hærede si eas perceperit.
u *Fuit.* & ideo videtur quòd eas possum persequi: vt supra de vsuris dixit.Accursius.
x *Ab hærede.* scilicet à filia defuncti.
y *Sed illa.*scilicet hęres filia defuncti non existēs contēta quòd ab ea non peto.
z *Refundere me.*ſ.vsuras,si tamen percepi ab inquilinis qui fuerunt in mora.Azo.& etiam à debitoribus aliis.
a *Vsurarū.*ſ.currentiū vsq; ad tēpus quo hæres nō fuit in mora.
b *Non possum.* ego fideicommissarius.
c *Persuadere.* scilicet hæredi.
d *Omnia.*ſ.pensiones & omnes supradictas vsuras tam à debitoribus,quàm ab inquilinis debitas.& sic nūc soluit prædicta, licet & infra reuocet in dubium:tamen ita est,vt hic dicit.

Refert.

c *Dic tñ*
more ipſ
in vſuris
qđ verū e
in cōtrar
bus bona
dei.Bar.
l.Lucius.
no.§.dep
vbi etiā d
cit eas deb
ri nuda ca
uētione.l.
cta. & ibi
do.§.si co
pete.
d *Approbatur & Angelus Imola P. & Alexā*
e *Nisi fo aliàs tenetur de ſolid.* Angelus

BIU Cujas

a *Refert.* id est pertinet.
b *Cæteraq.* scilicet de vsuris.
c *Interest.* & sic omnia debent venire in restitutione.
d *Sanè.* allegat pro hærede contra fideicommissarium.
e *Hæc cedunt.* sic. ff. de vsuris. l. vsuræ.
f *Sed quia non.* respondet [a] allegationi factæ pro hærede, & allegat pro fideicommissario. & est dicere, sed quia fideicómissarius nó postulat, vt hęres suppleat fideicó. (vt sic dixerim hoc dicit, quia impropriè loquitur. nam tota medietas cadit in causam fideicó.) fideicommissarius quidé nó desiderat vt hæres restituat medietatem omniú rerum quæ erant in hęreditate tempore mortis deductis legatis, & ære alieno: & sic postea huic totali fideicó. cedant vsuræ, & sic suppleat: sed vult vt medietas hęreditatis præsentis ei restituatur: vt. j. e. l. deducta. §. qui post.
g *Loco hæredis.* vt institu. eo. §. restituta.
h *Hæreditarios.* nunc econtra allegat.
i *Fœnerauerit.* ff. defunctus fuit stipulatus: hic hæres.
k *Non interceſſerit.* vt supra, eo. l. in fideicommissariam. Accursius.
l *Periculo.* facit. ff. de rei vin. l. si nauis.
m *Colendo.* subaudi, maxime.
n *Cùm.* id est, quãdo.
o *Quæsitum.* scilicet de vsura stipulata à defuncto, vel debita pro locatione defuncti. b sic ergo cum hæres nó laborauerit, non recusset restituere: quia & detrimentum sine sua culpa contingens non debet restituere: vt. ff. e. l. mulier. §. sed enim.
p *Augmentũ.* scilicet vsurarum quæ hæredi obuenerunt ex pensionibus.
q *Recepit.* ex eo quòd actiones ei competunt ante restitutioné. non enim exegit, ne contradicat prædictis.

hoc, refert: [a] inter hæc, cæteráque [b] quæ sub conditione sunt promissa, aut in annos singulos vel mẽses? nihil interest. [c] Sanè [d] pro fructu rei quæ* hæreditate cõtinetur, hæc cedũt: [e] nec fructꝰ fideicómissarii sequitur, si mora nõ interceſsit. Sed quia nõ [f] vt hæres fideicõmissum (vt sic dixerim) suppleat postulet, sed qualis nũc est hęreditas, desideret restitui sibi, nequaquã id debet hæres recusare. Nã & quodãmodo in partẽ hæreditatis senatus recipi voluit fideicõmissariũ, & haberi hæredis loco [g] pro qua parte ei restituta esset hæreditas. Sed cũ hæreditarios [h] nũmos [iam] fœnerauerit, [i] aut ex fundis fructꝰ perceperit: nihil eo nomine præstat ei, cui hæreditas per fideicõmissum relicta est, si nõ interceſserit [k] mora: scilicet quia* suo periculo [l] fœnerauit, colẽdóve [m] fundo, vel in cogẽdis fructibus insumpsit operã. Nec æquũ erat alterius (vt sic dixerim*) procuratorẽ constitui. Nullũ autẽ impendiũ vel opera intercedit hæredis, cũ [n] his modis de quibus est quæsitum, [o] augmentum [p] hæres* recepit. [q]

Qui quartam Trebellianicam retinere non vult, consultius facit, si adiit coactè, quàm si sponte adiret. h. d. Barto. & Alex.

XLV. MODESTINVS libro singulari de Eurematicis.

QVi totam hęreditatem restituere rogatus, quartam retinere non vult, fidúmque obsequium defuncti precibus præbere desiderat: [r] sua sponte adire debebit hæreditatem, quasi ex Trebelliano eã restituturus. Suaserim tamẽ [vt] suspectam [s] potius dicat hęreditatem, coactúsque à prętore restituat. hoc enĩ casu ex ipso Trebelliano restituere videtur: expositóque [t] hæreditario metu, vniuersas actiones in eũ transferri, qui recepit hæreditatem.

Tempus certæ ætatis ex præsumptæ voluntate defuncti propter rarit atem personæ facit diem, non conditionem. Item fideicommissario ante restitutionem postquam dies cessit mortuo, fideicõmiss. ad hæredẽ transit.

XLVI. IAVOLENVS libro vndecimo Epistolarum.

SEius * Saturninus archigubernus ex classe Britannica testamento fiduciarium [u] reliquit hęredem Valerium Maximum trierarchum: à quo petiit vt filio suo [x] Seio Oceano cum ad annos sedecim peruenisset, hæreditatem restitueret. Seius Oceanus antequã impleret annos [sedecim [y]] defunctus est, nunc Mallius Seneca qui se auunculum Seij Oceani dicit, proximitatis nomine hæc bona petit. Maximus autem trierarchus sibi ea vindicat [z] ideo, quia defunctus est is cui restituere iussus erat. Quæro ergo, vtrùm hæc bona ad Valerium Maximũ trierarchum hæredẽ fiduciariũ pertineãt: an ad Mallium Senecam, qui se pueri [a] defuncti auunculum esse dicit? Respõdi, Si Seius Oceanus cui sui patris cum ann. xvj. haberet Seius Oceanus debeat restitui à Valerio Maximo trierarcho fiduciario hærede testatoris. decesſit prius quàm impleret idẽ Seius Oceanus præfinitum tempus ætatis. xvj. ann. sicut in veritate ante decesſit: fiduciaria hæreditas prædicta pertinet ad eum Mallium Senecam auunculum Seij Oceani, ad quem cætera bona Seij Oceani peruenerunt ab intestato, quia proximior erat: & non pertinet dicta hæreditas ad dictum fiduciarium hæredem. & est ratio quare pertinet ad hæredem ab intestato dicti pueri, quoniam dies fideicommissi restituendi dicto puero cesſit viuo dicto puero scilicet Seio Oceano. & hoc est verum, si prorogando tempus solutionis dicti fideicommissi hæreditatis videatur testator permisisse magis dicto hæredi fiduciario tutelam bonorum suorum testatoris, quàm constituisse incertum diem fideicommiss. quod sine dubio verum est. quia enim fuit fideicommiss. relictum pure, & eius petitio in certum tempus dilata: ideo non est mirum, si filius transmittit ad hęredem suum. Viuianus.

u *Fiduciarium.* quia de eo multum confidebat testator. e
x *Suo.* scilicet testatoris.
y *Annos.* 16. aliàs non habetur. xvj. in tex. sed intelligitur.
z *Vindicat.* ff. retinendo. sic. j. de Carbo. edict. l. j.
a *Pueri.* i. fideicommissarij. & sic ad Senecam auunculum.

e *Fiduciarius hæres dicitur qui non iustus & absolutꝰ*

Fideicom.

Qui totam.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd totam hæreditatem meam restitueret Seio: & decesſi. dictus Titius volens mihi in totum parere, vult restituere Seio totam meam hæreditatem non deducta quarta. certe sua sponte debet adire hæreditatem quasi ex Trebelliano eam restituturus. iuris tamen consultus suadet, siue consulit ei vt suspectam potius dicat hæreditatem, & coactus à prætore eam restituat Seio fideicom. nam si spõte adiret, forte fideicom. nollet eam: & sic hæres remaneret implicitus creditoribus hæreditariis, quod non potest recusare fideicó. ex quo coëgit hæredẽ adire. & hoc casu ex ipso Trebelliano senatusconsulto restituere videtur hæres: & procul posito hæreditario metu trãsfert vniuersas actiones in eum fideicom. qui ab eo hæreditatem accepit. Viuianus.

r *Desiderat.* sic. ff. de donatio. inter vi. & vxo. l. si spõsus. §. si quis. & C. ad leg. Fal. l. j. & arg. C. de fideicó. l. post mortem. Accursius.
s *Suspectam.* sub. vt. ff. suspectã &c. Et no. quòd hæc lex consulit hæredi, vt magis coactus adeat quàm sponte: quia sponte forte fideicom. nollet. & sic tenetur hæres implicitus creditoribus, quod non potest [c] recusare ex quo coëgit: vt. ff. e. l. postulante. & secun-

BIU Cujas

est hæres, sed velut depositarij, hoc est cui fides credita est hæreditas alteri restituenda: qui & fideicõmissarius dicitur: qua forma dicit & possessio quædã fiduciaria, de qua Bud. ff. de origi.iur.l.2.§.initium fuisse. *Flo.pertinuerint a Idem B. Ange. & Alexan. b Nihil est,immo tẽpus fuit adiectum substãtiæ dispositiõis. Bar. Imo.& Alexan. c Immo incontinenti, secũdũ Cy. Ang.P.& Alexan.

a *Fideicommissa.* in qua trierarchus erat institutus fiduciarius.
b *Eum.* scilicet Manlium.
c *Peruenerunt.* ab intestato,quia proximior erat.
d *Diem.* id est,conditionem[a]. & sic,incertum,vna dictio est.sic ergo transmittit filius ad hæredem. sic.j.titu.j.l.j. &.l.Firmio.§.j. &.l.si Titio. in princ. &.l.fi.&.C.quando dile. ce. l.ex his. & infra, de verb.oblig.l.si decẽ cum petiero. Sed contra.ff.de leg.j. l.si cui.§. hoc autem. in fi.&.j.de manu. test.l.si ita.&.C. de fideicommiss.lib.l.fideicommissaria. Solu. refert an legetur pure, & petitio differatur in tempus certũ:& sic habetur pro pura: vt hic [b], cum concordantiis.secus vbi dies est incertus:quia tũc est pro cõditione: vt.ff.de cõdit. & demon.l.quibus diebus.§.ij.an ab initio ipsum legatũ, non solum petitio differtur: & tũc conditionale est,& nõ cedit ante diem: vt in contrariis.Et no.hic q̃ auunculus non petit [c], nisi cum filius habuisset.xvj.ann. & vixisset integros: vt.C.quando di.leg.ce.l.ex his.in fi.

fideicõmissa[a] hæreditas ex testamento Seij Saturnini,cũ annos sedecim haberet, à Valerio Maximo fiduciario hærede restitui debebat, prius quàm præfinitũ tempus ætatis impleret decesit, fiduciaria hæreditas ad eum[b] pertinet, ad quem cætera bona Oceani peruenerunt[c]*: quoniam dies fideicõmissi viuo Oceano cesit: scilicet si progando tempus solutionis,tutelam magis hæredi fiduciario permisisse, quàm incertum diem[d] fideicõmissi cõstituisse videatur.

XLVII. POMPONIVS libro primo Variarum Lectionum.

SI hæredi eius[e], cui natura debuerit, aliquis soluerit[f]: ei,cui[g] fideicommissaria hæreditas relicta sit, id reddẽdum[h] [est.]

In rebus subtractis per fideicõmissarium vniuersalem perditur ius fideicommissi,non in alijs. Alexand.

Si hæredi eius.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Sempronium,& rogauit eum vt restitueret hęreditatem suam testatoris Gaio pone. & decesit dictus Titius, postea Seius qui naturaliter tantum debuerat cẽtum dicto Titio testatori,soluit ea dicto Sempronio hęredi. Titij. certe dicta centum soluta Sempronio hęredi reddenda sunt per eundem hęredem ei Gaio fideicom.cui fideicõmissaria hęreditas relicta fuit.& est ratio extra literã quare hic hæres reddat, quia naturalia debita veniunt in restitutionem: vt.ff. eo. quamuis. Viuianus.

e *Si hæredi eius.* scilicet Titij. Accursius.
f *Soluerit.* puncta post dictionem,soluerit.
g *Cui.* scilicet Titio.
h *Reddendum.* dicit Pompo. author legis. alij habent in textu

d Istam ratiõẽ sequitur Alex. Paulus respondit,vel sub.est.& est ratio [d] quare hic hęres reddat: quia naturalia debita veniunt in restitutione : vt.ff.eo.l. quamuis. &.j.e.l.si eius.in princ.&.§.j. &.ij. & facit supra, ad legem Falci. l.j.§.id quod natura. Accursius.

Paulus.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd restitueret Seio certã portionem hęreditatis meæ, puta tertiam,& decesi. postea dictus Seius fideicom.quasdam res hæreditarias furatus est.& postea dictæ res per eũ surreptæ redierunt ad hæredem aliquo modo. certe in his rebus quas subtraxit fideicommissarius,denegabitur ei fideicom. Viuianus.

i *Paulus.* aliàs incipit, Paulus respondi.& aliàs,si certa.
k *In his rebus.* & non in aliis.sic,C.de pœnis.l.sancimus.& quo.

e Idẽ Bar. Ange. & Alexan. lega.l.j.§.si duæ res.&.j.de acquir.pos.l.quod meo.in fi. itẽ quod hic dicit,quod per fideicommiss.idem si directo [e] quis instituatur: vt.ff.de iis qui.vt indig.l.rescriptum. & ad legem Fal.l. Paulus respondi.sed contrariatur huic.l.j.quorum lega.l.j.§.rediguntur.& C.quorum lega.l.j. Sed sol.vt not. C.de leg. l. non est dubium. ADDITIO. Dic quòd ibi subtraxit ante aditam hæreditatem, hic vero post,secundum Ang. Pau. & Alexan.

l *Subtraxit.* retinendo.sic. C.de Carboniano edic.l.j.

Cvm hæreditas.] CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ Seium, & rogauit eum quòd restitueret hæredi. suã Gaio, & decessit Titius,& Seius hęres restituit hęredi. Gaio fideicom.& postea Gaius se absentauit.creditor hęreditarius qui debebat conuenire Gaium fideicom.vult cõuenire hæredẽ dicens quòd res vrget,& metus adest ei,ne per absentiam fideicom.dies actionis suæ exeat, quę actio erat temporalis. & verum dicit creditor. nunquid hoc casu tenetur suscipere iudicium ad minus vsq; ad litis contestationem ? Et respon.quòd sic:& ita dies actionis non exibit.& idẽ est in isto alio casu : Titius instituit hęredem Seium, & pręteriit

A Sempronium filium suum emancipatum. vnde filius potens petere contra tabulas voluit prius deliberare vtrum peteret, vel non. certe eo deliberante scriptus hęres à creditoribus conuenitur,siue conueniri potest, si actiones eorũ sunt tẽpore perituræ. Viuia.

m *Restituitur.* id est,restituenda est. nam etiam ante restitutionẽ hæres habet exceptionem Trebell. nisi cum fideicommiss. absit, & actio perit secundum quosdam. & sic intelligitur. ff.eo. l.j. §.j. & §.quanquam. & supra, e.l.ita tamen.§. quæ ex Trebelliano.tu dic,id est, restituta est. nam ante potest conueniri hęres tantũ,& etiã post cum est timor, vt hic. nam directæ actiones in hæreditate remanẽt. Vel dic tertio quòd loquitur hic quando coactus adiit,vt etiã ante restitutionem cõpetat hæredi exceptio.& secũdum hoc restituitur, id est, restituenda est. Vel dic, restituitur : id est,est in promptu vel actu restituendi : quia iam agit fideicommissarius cõtra hæredem, argu.supra,de peti.hæredi.l. si bonæ fidei. & infra,de excep.l.si post.

n *Per absentiam.* hodie videtur cõsuli per l.C.de anna.excep.l.vt perfectius. & sic cesset hæc lex : nisi ponas fideicommiss. esse sine domicilio,quod esse potest:vt.j. ad municip. l. eius qui. §. j. secundum Hug.

XLVIII. PAVLVS libro quartodecimo Responsorum.

PAulus[1] respondit, Si certa portio hęreditatis alicui relicta proponatur, & is res hæreditarias quasdã furatus sit: in his rebus[k] quas subtraxit[l], denegari ei petitionem oportere, rectè respondetur.

Qui aliàs non cogitur suscipere iudicium, cogitur tunc quando actiones sunt tempore perituræ. Bartolus.

B XLIX. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

CVm hæreditas ex Trebelliano senatusc̃onsulto restituitur[m], si res vrgeat, & metus sit ne per absentiã[n] forte fideicommissarij dies actionis exeat, hæres iudiciũ suscipere[o] cogitur.Similiq̃;modo filio de possessione contra tabulas deliberante,scriptus hęres à creditoribus hæreditariis conuenitur[p].

Pater dissipans fideicommissum cogitur filio existenti in potestate restituere, etiam ante conditionis euentum. Barto.

o *Suscipere.* vsque ad lit.contesta.vt.ff.de offi.præs.l.senatusc̃onsul.& sic perpetuatur actio contra fideicom. absentem. sic. C. vbi in rem actio.l.ij. Vel dic vsque ad sententiam & satisfactionẽ.& sic poterit habere locum quod dixit Ioan.hic posset hęres damnũ sentire.Io.sed certe non sentiret, quia cõueniret fideicom.actione nego. gest. quia fecit eius negotium ipso gestu : vt.ff.de nego. gest.quæ vtiliter.§.fina.&.C.de peti.hæredi.l.fi.§.finautem.& argu.C.de hære.ven.l.ij.Accursius.

p *Conuenitur.* id est,cõueniri poterit.ff.si actio est peritura tẽpore f:vt supra. Nã dicit,similiq̃; & c.nam aliàs hæres habet exceptionẽ,ne fiat præiudiciũ petitioni hæreditatis à filio mouẽdæ petita bonorum possessione contra tabu.vt infra,de except.rei iudi. l.ij.& supra,de peti. hære.l.si quis libertatem.verum hoc corrigitur per.l.C.de peti. hæred.l.fin. sed cum institutus non sit hæres, quia dum speratur contra tabu. cessat secundum tabu. vt infra,de secun.tabu.l.æquissimum.in princ. & de Carboñ.edic.l.scriptus. quo modo potest conueniri ? Respon. licet non possit petere secundum tabulas,potest tamen adire de iure ciuili:vt infra,de contra tabu.l.illud.in princi. licet videatur contra.j.eo.l.fi.§.fi. ADDITIO. Dic quòd ibi erat filius emancipatus,qui adire impeditur propter posthumum pręteritum qui sperabatur rumpere testamentum de iure ciuili secundum Alexan.

f Iste in lectione nõ cognouit. Secundus. Pau.sequ. tur tam. eum.A

IMperator.] CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ Viuium Cerealem, & rogauit eum vt restitueret hæreditatem ipsius Titij Viuio Simonidi filio ipsius Viuij Cerealis sub cõdi. si dictus eius filius in potestate sua esse desisset.& decesit dictus Titius. pater autem prædictus cõsumebat multum de hæreditate in fraudem fideicommissi sub condit.filio relicti. vnde filius iuit ad imperatorem Hadrianũ,& exposuit ei prędicta: & imperator iussit restitui per patrem filio in potestate manenti dictam hæreditatẽ, ne quid in ea pecunia, siue hæreditate iuris haberet pater quamdiu filius eius viueret. nam quia cautiones de restituenda hæreditate non deminuta filio existente dicta condit. non poterant interponi inter patrem & filium conseruata patria potestate,siue remanentę filio in patris potestate: infligit dictus imperator dicto patri propter dictam fraudem patris damnum conditionis prędictæ,habendo dictam conditio. pro impleta, & iubendo patri restituere hæreditatem filio in potestate manenti. post auctoritatẽ dicti decreti ab imperatore interpositi de restituenda hæredi. filio per patrẽ,

debuit

BIU Cujas

debuit comparari dictus filius cui restituta est hæreditas per patrem, filio militi habenti castrense peculium in dicta hæreditate sibi restituta, scilicet vt etiam inuito patre posit petere res hæreditarias à possessoribus, & agere contra debitores hæreditarios. Quid si egeat pater? nũquid hic filius ex hac hæreditate tenetur ei dare aliméta? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

a *Imperator*. accipe, iussit restitui hæreditatem &c. quod est. j.

b *Si in potestate*. ecce conditio, si in potestate &c.

c *In fraudem*. vt quia fingebat se emácipare, cum aliud ageret, & sic restituebat, licet non posset. putabat autẽ ammodo se nõ teneri. vel dic quòd consumebat multa de hereditate hic pater rogatus.

d *Filio*. in potestate manenti. non enim cogitur emancipare: vt vt not. ſ. eo. l. vbi pure. in princ. & dabitur curator hereditati, si filius est minor. xxv. ann. vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. fin autem in secũda. & §. vbi autẽ puerilis. non si maior: vt. j. ea. l. §. j. Sed quo modo fit restitutio ante condit. vt. ſ. eo. l. vbi pure. in princ. quæ est contra? Solu. ibi, & eodẽ modo solue. supra, eo. l. sed & si ante. vel vt ibi. & facit. C. de inoffi. testa. l. filius. Item videtur hic filius scrutari patrem in administratione. & sic sunt argu. contra. C. de bo. quæ libe. l. fi. §. hoc proculdubio. & in authen. de nup. §. & ita. colla. iiij. &. C. de secun. nup. l. si quis prioris in fi. Sed hic fraus, ibi culpa.

e *Pecunia*. id est, hæreditate: vt. ſ. eo. nam quod. in fi.

f *Haberet*. scilicet pater.

g *Non poterant*. vt insti. de inutili. stipul. §. item inutilis. aliàs esset præstanda de restituenda hæreditate cum extiterit conditio: vt. C. vt in pos. leg. l. cum Archimedoram. sed si esset emancipatus, posset stipulari: vt infra vt leg. no. ca. l. filio. Sed hodie non satisdat pater etiam filio emancipato nisi in duobus casibus: vt. C. eo. l. iubemus. §. in supradictis.

h *Damnum*. id est, propter fraudem patris constat conditionem ei non seruari.

i *Conditionis*. quæ fuit si desineret esse in potestate, in qua imperator inflixit damnum hæredi habendo pro impleta propter fraudem patris.

k *Filio militi*. habenti castren. pec. nam & hic forte erat miles: sed hæc hæreditas non erat castrensis pecu.[a] in dicto autem peculio[b], & agit filius, & administrat etiã patre inuito: vt. j. de castren. pecu. l. iiij. §. j. &. l. v. sic iste facit cum curatore si indiget eo. aliàs per se.

l *Comparari*. id est, assimilari.

m *Debuit*. hic filius de quo loquitur: vt possit agere & conueniri sicut filiusfamilias miles in castrensi peculio.

n *Emolumentum*. quoad alimenta[c]. nam dicit, egenti[d]. & arg. in auth. de nupt. §. j. colla. iiij. vel si velis dicere ad totũ vsumfructum, est argu. C. de secund. nupt. l. hac edictali. §. mobilium[e]. & facit ad hoc. ſ. quæ in frau. cre. l. si pater.

Cum hæres.] CASVS. Instituit mihi hæredẽ Titium, & multa legata vtiliter & inutiliter quibusdam reliqui: & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio deductis dictis legatis. certe ea legata non possunt deduci in restitutionem hæreditatis quæ peti non poterant. quandoque tamen legatum quod non valet, deducitur in restitutione. nam pone quòd instituit mihi hæredem dictum Titium pro dimidia, & vxorem meam pro alia dimidia, & prælegaui eidem meæ vxori dotem quam ab ea habueram, & rogaui eam vt restitueret Seio suam partem hæreditatis deductis legatis. certe etiam si quarta Trebellianica quam retinet vxor mea, in restitutione suæ partis hæreditatis tantum efficiat quantum in dote est, tamen deducit ipsa vxor partem dotis prælegatæ pro sua portione hæreditatis tanquam æs alienum, & non tanquam legatum: quia inutile est pro sua portione hæreditaria quasi à se sibi relictum. pro parte autem cohæredis non deducit vxor partem aliam dotis prælegatæ: quia non est soluẽda de portione cohæredis, sed à cohærede percipienda iudicio fami. erciſc. & est ratio quare vxor deducit partẽ dotis prę legatæ pro sua portione hæreditatis tãquam æs alienũ, & aliam partem dotis iudi. fami. erciſc. tanquam æs alienum similiter, quia ipsa vtrunque cõsequitur, siue cõsequi debet, scilicet dictam quartam Trebellianicã, & dotẽ. vnde nihil interest inter hanc mulierẽ quę debet recipere dotem, & quemuis alium creditorem hæredem institutum, & hæreditatẽ restituere rogatum: quia sicut ille creditor deducet sibi debitum in restitutione hæreditatis, ita & hæc vxor eo modo qui dictus est. Idem est, si ab ea vxore mea reliqui fideicommiſ. suæ partis hæreditatis in qua eam instituerã non deductis dictis legatis. nã semper debet prędeducere dotis partem pro ea parte qua instituta est, tãquã æs alienum, & aliam partẽ dotis iudicio fami. erciſcun. Viuianus.

Deductio legatorũ nõ intelligiũ de legatis inualidis: & dos quæ sunt prælegata, deducit vt debitũ, seu vt æs alienũ: nec talis deductio impeditur per quartæ deductionem. Alex.

LI. IDEM libro ſeptimodecimo Quæſtionum.

CVm hæres deductis[o] legatis hæreditatẽ per fideicõmiſſum restituere rogatur: non placet ea legata deduci, quę peti non poterant[p]. Sed cũ vxori pro parte[q] hæredi ſcriptæ dos prælegatur, eáq; deductis legatis hæreditatẽ restituere rogatur: etiãſi[r] quarta* quam per legem Falcidiã retinet, tantũ efficiat quãtũ in dote est, tamẽ pro sua portione[ſ] dotis prælegatæ partẽ deducit[t]. Cũ enim vtrũque cõsequitur[u]: nihil interest inter hanc mulierẽ, & quemuis alium creditorem[x] hæredẽ inſtitutum, & hæreditatem restituere rogatũ. Idem probatur, & ſi non deductis legatis fideicommiſſum ab ea[y] relictũ ſit.

o *Deductis legatis*. relictis à rogato restituere hæreditatem aliis legatariis singularibus. & secundum hoc distingue[f], petitio præcedat restitutionem, an restitutio petitionem legatorum: vt dixi. ſ. eo. l. Marcellus. &. l. qui quadringenta. &. l. cogi. §. proinde quæritur. vel dic, legatis, id est prælegatis sibi à cohærede. ad quod facit. C. de fideicommiſſ. l. cum virum. & ad hoc bene facit quòd sequitur, sed cum vxori &c. H.

p *Non poterant*. in totũ, vel in partem: quia pro non ſcriptis vel caducis habentur: vt. C. de cadu. tollen. §. in primo. &. §. ſequenti.

q *Pro parte*. puta dimidia.

r *Etiamſi*. id est, quamuis.

ſ *Pro sua portione*. ſcilicet hæreditatis.

t *Deducit*. non iure legati: quia inutile est pro sua portione hæreditaria, quaſi à ſe ſibi relictũ, & ſic inutile. vt. ſ. de leg. j. l. legatum. §. j. ſed vt æs alienum[g], vt ex fine. l. euidenter oſtenditur. pro parte autem cohæredis non deducit, quia non est ſoluendum de sua portione, ſed à cohærede petendum iudicio fami. erciſ. vt. C. famil. erciſ. l. ſi qua. &. ſ. famil. erciſ. l. hæredes. §. fi. &. l. ſeq. H.

u *Conſequitur*. ſcilicet quartam & dotem. olim aliud ſeruabatur: quia alterutro debebat esse contenta: vt. C. de rei vxo. act. §. ſciendum. & facit. ſ. ad legem Fal. l. pater. in prin. Item hoc est verum, niſi fuerit inſtituta animo compenſandi dotem cum portione hæreditatis, quando non debet habere vtrumq; [h]: vt. ſ. ad legẽ Falc. l. ſi debitor. &. C. de hære. inſtitu. l. ſi compenſandi. H.

x *Creditorem*. quin deduceret ſibi debitum: vt. ſ. eo. l. poſtulante. in prin. &. C. ad legem Falci. in imponenda. H.

y *Ab ea*. nam debet ſemper prædeducere vt æs alienum, & quidem totum ſi ex aſſe hæres est: ſi pro parte, pro ea parte pro qua hæres est: aut diſtincto animo compenſandi legatum, vel non.

Si res aliena.] CASVS. Caius inſtituit ſibi hæredem Seium, & legauit à Seio hærede Titio equum Sempronij, & deceſsit dictus Caius teſtator. & iſte Titius legatarius inſtituit ſibi hæredẽ Sempronũ prædictum dominũ dicti equi: & petiit idem Titius ab eodem Sempronio vt hæreditatẽ ſuam Titij Mæuio reſtitueret, & deceſsit dict⁹ Titius. nũquid Mæuius cui debet reſtitui hæreditas Titij per Sempronium, poterit petere dictum etiam equũ legatum Titio? Et videbatur quòd ſic, cum inuentus ſit dictus equus in hæreditate Titij. vnde videbatur quòd veniret in reſtitutionem cum aliis rebus Titij: tamen nõ venit in reſtitutionem dictus equus: quia cũ Sempro. est hæres legatarij, talis est ac ſi ſibi Sempronio eſſet legatus dictus equus, quod legatum non valet: quia

mittit tantam culpam ad ſecunda vota tranſeundo: ſicut hic pater diſſipando: Alexan.

**Fl. quartam,*

f *Hoc verum, quãdo ſimpliciter legata ſunt relicta. ſecꝰ quando hæres eſt gratuatus reſtituere deductis legatis. Pau. & Alexand.*

g *Sequitur eam Ang. & Pau.*

h *Approbatur per Ang. Pau. & Alex.*

BIU Cujas

quia sua res non potest alicui legari.& sic peruenit in eum casum A à quo non potest incipere. [SERVVS AB ALTERO.] Institui mihi hæredes Titium & Seium: & à Titio reliqui libertatem Sticho seruo meo:& à Seio reliqui eidem Sticho fideicommiss.hæreditatis in qua institueram eundé Seium,& decessi. postea neuter dictorũ meorum hęredum vult adire hęreditatem.nũquid prętor debet iterponere partes suas ad cogendum aliquem dictorum hæredum adire ad postulationem dicti Stichi? Et certe non: quia neque propter solam libertaté cõpellitur adire Titius hæres à quo sola libertas est relicta dicto Sticho, neque is Seius hæres à quo libertas data non est,sed sola pars hęreditatis in qua fuit institutus propter eum Stichum qui nondum liber est, cõpellitur vt adeat: & senatuscõsulto Trebelliano quod loquitur de cogẽdo hæredem adire, tunc demũ locus est cum ab omnib[o], id est, ab aliquo omnium hæredũ directa, vel fideicõmissaria libertas datur, à quo hæreditas quoq; relinquitur. sed si fortè iste Titius hæres à quo libertas data est dicto Sticho, portionem suum hæreditatis repudiauit cũ fuit instititutus pure,vel exclusus cõditione sub qua fuit institutus,cum eius portio hæreditatis ad alterum, id est,ad Seium cohæredẽ suũ peruenit:defendi poterit adire cogendũ dictũ Seium. quid enim interest quo iure cœperit dictus Seius esse debitor libertatis & hęreditatis,scilicet vtrum ex sua persona,vel ex persona cohęredis? certe nihil interest.sufficit enim q[p] vtrunq; ab eodẽ debeatur aliquo modo ad hoc vt ipse cogi possit adire. Viuianus.

Hæres non cogitur restituere id quod ad eum peruenit,non vt ad hæredem. Barto.

LII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum.

SI res aliena [a] Titio legata fuerit, ísque [b] domino [c] rei hærede [d] instituto, petierit [e] vt hæreditatem Mæuio restituat: Mæuius legatum [f] inutiliter petet.Non enim poterit consequi quod ad institutum, id est, rei dominũ peruenire nõ poterat. B

Si ab vno debetur hæreditas, ab alio libertas,nõ est locus coactioni. secus si ab eodem vtrunque debeatur, siue ab initio, siue ex post facto per accidens. Barto.

VSeruus ab altero ex hæredibus libertatem,ab altero fideicõmissariam* hæreditatem accepit. Si neuter adire velit,nullæ prætoris partes erunt: quia neq; propter solam libertatem compellitur adire [g]: neque is à quo libertas data [h] nõ est, propter eum qui nondũ liber est, vt adeat cõpellitur: & senatuscõsulto [i] [tunc] locus est,cũ ab omnibus [k] directa, vel fideicõmissa libertas ab eo [l] datur, à quo hæreditas quoq; relinquitur. Sed si fortè is à quo libertas data est, portionem suam repudiauit, vel conditione [m] exclusus est:cum portio eius ad alterum [n] peruenerit, defendi poterit adire cogendum. Quid enim interest quo iure [o] debitor libertatis & hæreditatis idẽ esse cœperit? C

LIII. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

NOn est cogendus hæres [p] suspectam adire hęreditatem,ab eo cui libertas à legatario [q], hæreditas ab hærede relicta est: cum status hominis [r] ex legato pendeat [s],& nemo se cogatur [t] adstringere hæreditariis actionibus propter legatum [u]. Quid enim, si intermoras, non manumittente legatario [x], seruus decesserit [y]? Si autem viuo testatore [z] legatarius decesserit, benignè respõdetur cogendum adire: cum in ipsius sit potestate,manumisso [a] restituere [b] hæreditatem. D

Non est cogendus.] in illis.C. CASVS. Instituit mihi hæredem Titium, & seruum meum Stichũ legaui Seio, & rogaui eundem Seium legatariũ vt manumitteret dictum Stichum. Item rogaui dictũ Titium hęredem vt hęreditatem meam restitueret eidẽ Sticho, & decessi. nunquid dictus Stichus potest facere seruum cogi dictum Mæuium adire hęreditatem meam quam ipse hæres dicit sibi esse suspectum? Et certe non, cum status hominis, id est,dicti Stichi circa libertatem, pendeat ex legato de se Sticho relicto dicto Seio:potest enim esse q[p] ante decedet idem Stichus quàm manumittatur à dicto legatario, & ita incommodum sentiet hæres, si adiuisset coactus. nã tenetur creditorib[o] hæreditariis. nemo autem se cogitur adstringere hæreditariis actionib[o] propter legatum. si autem viuo me testatore dictus Seius cui legaui Stichum,decesit,& ita defecit legatũ Stichi,& remansit dictus Stichus apud dictum meum hæredem cum suo honore, & sic hæres tenetur eum manumittere, sicut tenebatur legatarius: tunc benigne respondetur cogendum hæredem adire, cũ in ipsius hæredis sit potestate manumittere eum, & restituere ei hæreditatem, & ita ab eodẽ hærede cœpit deberi Sticho hæreditas & libertas: vt.ſ.l.proxi.in fine. Viuianus.

**Flo.fideicommissum hæreditatis accepit*

a Non est verũ, quando dispositio est perfecta,& iam consummata:vt in hoc casu secundũ Bar. in l. pluribus. §.fina.j.de verb. oblig.

b Hæc expositio non est necessaria, secundũ Bar.& Alexan.

c Sed quid ũ monacho, quia iura de vno loquẽtia habent locum in altero.l. quiliam. l. quia.

cui fundus. §.seruũ. & ibi Alex.ſ.

si cer.petat. dic plene p Bart.in.l.ſi alienum. in principi. ſ.de hære. instit. & Bal. in l.1.12.coll. C.de his quæ pœ. no.

d Sequitur hanc gloſ.

Barto. & Pau.

e Etiam

a *Si res aliena.* puta Sempronij.
b *Hæc expositio non est necessaria, secundũ Bar.& Alexan.* *Isq;.* scilicet Titius legatarius.
c *Domino.* scilicet Sempronio.
d *Hærede instituto.* à se Titio.
e *Petierit.* scilicet Titius à Sempronio hærede.
f *Legatum.* id est, rem legatam prædicto Titio. videbatur enim cum inuenta sit in hæreditate Titij, quòd veniat in restitutione cum aliis,maxime si testator legauit sciens rem alienam: vnde debitur æstimatio:vt insti.de leg.§.non solum. sed tamen nõ venit,quia cum Sempronius est hæres legatarij,tale est ac si esset legata sibi Sempronio: quod nõ valet: quia sua res alicui legari nõ potest:vt insti.de leg.§.sed si rem. & sic peruenit in eum casum à quo incipere non potest, & sic vitiatur [a]: vt supra, ad legem Aquiliam. l. quia.
g *Cõpellitur adire.* ſ. à quo sola libertas est relicta : vt.j.l.proxi.
h *Data non est.* sed sola hæreditas & pars.& facit.ſ.c.l. ſi cui pure. §.j.&.j.eo.l.ſi patroni.§. imperator.
i *Senatusconsulto.* Trebelliano.
k *Ab omnibus.* id est,ab aliquo [b] omnium.
l *Ab eo.* hærede.sic.ſ.de tuto.& cura.da.ab his.l.ſi impuberi.sed cum hæreditate & libertas tacite datur : vt.C.de necess. ser.l.quidam.§.j.videtur cogi ille à quo hæreditas est relicta? Respon.ibi directo libertas datur:hic per fideicom.arg.ſ.de testa.tut.l.qui tutelam.§.j.Item nũquid [c] etiam hæreditas seruo potest relinqui sicut legatum:vt.C.de necess.ser.l.quidam.§.illo? Respõ.ibi exhortatur hæres [d].nam non cogitur ad dandum [e].& facit.ſ.eo.l.ſi cui. §.j.Accursius.
m *Conditione.* sub qua fuit institutus.& sic alteri accrescit: vt hic, &.C.de cadu.tol. §. sin autem.
n *Alterum.* à quo fideicommissum erat relictum.
o *Quo iure.* scilicet ex persona sua,vel alterius.certe nihil.sufficit enim q[p] vtrunque debeatur ab eodem.sic.j.de verbo. oblig. l. cum seruus.&.ſ.de codi.l.quidã in fi. & de leg.j.l.ſi duobus.§.j.& hoc casu.j.de Carboñ.edic.l.iij.§.ſi is.Arg.cõtra.j.eo.l.ſi patroni.§. qui fideicõmiſsi.&.j.de solu.l.& magis.&.ſ.de inoffi. test.l.nihil.§.fi. *equitate.*
p *Hæres.* suus,vel extraneus.
q *A legatario.* cui seruus erat legatus,& rogatus de manumittẽdo.
r *Hominis.* circa libertatem.argu.supra,de capi.demi.l.fi.
s *Pendeat.* potest enim esse q[p] ante decedat quàm manumittatur, & ita incõmodum sentiret hæres,si adiisset coactus. nam teneretur creditoribus.nec posset dici hic subueniendũ: vt.ſ.eo.l.postulante.in fi.j.respon. nam ibi distrahũtur bona à creditoribus eius cui hæreditas erat restituenda. nam seruus ille fideicommiss. liber iam factus decesit.hic autẽ seruus decesit.nullos ergo habet creditores. Sed quid si sua spõte adiit hæres, sicque legatarius factus dominus serui eum manumisit? nũquid hic coget hæredem vt restituat? Respon.sic. nam hic status non pendet. idem credo, & si nondum sit manumissus. sed ipse stultè agit, si petit sibi restitui adhuc.Azo.quia per eum domino suo & legatario quæritur.
t *Cogatur.* à seruo.idem est, si à legatario dicatur cogi.
u *Propter legatum.* libertatis solum, vel hæreditatis solum seruo relictum: vt supra, eo.l.proxi.§.j.
x *Legatario.* quia forte non proderat nondum adita hæreditate, vel post aditam decesit antequã manumitteretur.
y *Decesserit.* & sic hæres remanet in damno:vt dictum est.
z *Viuo testatore.* & ita videtur quòd legatum serui sit pro non scriptum, vel in causa caduci: quo modo ergo locum habent sequentia? Respon.Ioan. quòd testator manumisit cum forte aliquid erat ei relictum vt manumitteret, & quod subiicit, expone in potestate eius, scilicet hæredis.H.
a *Manumisso.* scilicet ante in vita testatoris.
b *Restituere hæreditatem.* etiam si ipse nolit recipere cum eum coegit adire:vt.ſ. e.l.postulante.in fi.j.respon.sed in superiori casu cum legatarius viuit,nec seruus est manumissus,non est in potestate hæredis restituere, cum libertas iam pendeat ab alio, id est scripto, à legatario:etiam si seruus fuerit hæreditarius.hic autem nõ pendet:sed hodie [i],etiam si nõ fuit manumissus in vita testatoris cogitur

h *Nihil adhuc.Azo.quia per eum domino suo & legatario quæritur.* *sed dic q*
gata q
caduca manent
pud hæs
cum ano
suo.ideo
res cogi
manumi
re.Pau.
Alexan.
i *Immo tiam de*
per.l.ſ.
ro.§.pro
fideicom
ber.

BIU Cujas

gitur hæres manumittere. nam siue pro non scriptum est relictum libertatis, siue in causa caduci, vt quia legatarius decessit ante testamentum, vel post ante testatorem: remanet apud hæredem cum onere: vt. C. de cadu. toll. §. in primo. ibi, nisi perraro &c. &. §. pro secundo. &. ff. de fideicommiss. lib. l. cum vero. §. si pro nõ scripto. Idem dico in eo quod est aperta voce caducum. nam legatũ libertatis, vel legatum relictum seruo legato non cedit, nisi ab adita hæreditate: vt. C. de cadu. toll. §. in nouissimo. & sic mortuo legatario ante aditam hæreditatem post mortem testatoris, remanet apud hęredem similiter cum onere: vt C. de cadu. tol. §. ne autẽ. sic ergo cogitur manumittere & restituere, cum ab eodem incipit deberi hæreditas & libertas: vt. ſ. l. proxi. §. fi. Item contra huic. l. videtur. ſ. eod. l. apud. §. Antistia. &. l. cogi. §. fi. sed dic vt ibi. Item quo iure cogit quis adire? dic offic. iudi. argu. ſ. l. proxi. ibi, nullæ partes præ. &c. econtra iure actionis, arg. ſ. eo. l. Papinianus. primũ veri[9] [a].

Rogatus restituere quicquid ex hæreditate supererit: potest bona fide deminuere. Item in dubio expensa ab vtroque patrimonio intelligitur, etiam facta pro rata. Bar.

LIIII. IDEM libro nonodecimo Quæstionum.

TItius rogat[a] est, quod ex hæreditate superfuisset[a], Męuio restituere. Quod medio tẽpore alienatũ vel deminutum est, id *quandoque[b] peti nõ poterit, si nõ interuertendi fideicommissi gratia tale aliquid factum probetur. Verbis enim fideicõmissi bonam fidem inesse cõstat. Diuus autẽ Marcus cum de fideicommissaria hæreditate cognosceret, his verbis[c]: *Quidquid ex hæreditate mea supersuerit, rogo [Titio] restituas.* & viri boni arbitriũ inesse credidit. iudicauit enim erogationes[d] quæ [ex] hæreditate factæ dicebãtur, nõ ad solam fideicõmissi deminutionem pertinere, sed pro rata patrimonij[e] quod hæres propriũ habuit, distribui oportere. Quod mihi videtur nõ tantum æquitatis ratione, verũ exemplo[f] quoq; motus fecisse. Cum enim de conferendis bonis fratribus[g] ab emãcipato filio quęreretur, peculium *autem quod in castris fuerat adquisitũ, militi[h] relinqui placeret: consultus imperator, sumptus quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio[i], quod munus collationis pati debuit, sed pro rata etiam castrensis pecuniæ *debere imputari cõstituit. Propter huiusmodi tractatus[k] Męuius fideicommissi nomine cautionẽ exigere debet. Quod eò pertinet, nõ vt ex stipulatione petatur quod ex fideicõmisso peti nõ poterit: sed vt habeat fideiussores eius quãtitatis quã ex fideicõmisso petere potuit.

Quod ad hæredem hæredis non transit, non transfertur in fideicommissarium per Trebellianum. Bartolus.

LV. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

SI patroni filius extrario restituerit ex Trebelliano hæ

[9] *Itius rogatus.*] CAIVS. Gaius instituit sibi hæredem Titium, & rogauit eum cp restitueret Męuio illud quod ex hęreditate sua supereſſet tẽpore mortis dicti Titij hæredis, & decesit dictus Gaius. postea Titius hæres in medio tẽpore ante morte suam plura alienauit, & deminuit de hæreditate, & decesit dictus Titius hæres. nũquid Mæuius fideicó. poterit petere ab hærede hæredis illud quod alienatum vel deminutũ fuit per hęredẽ? & distinguitur: Aut alienauit vel deminuit hæres gratia interuertendi fideicõmissi dicto Mæuio relicti, aut nõ gratia interuertendi. primo casu poterit dictus Mæuius fideicom. petere: secũdo casu nõ poterit. sed hoc quod dixi in secũdo casu, corrigitur per imperatorem Marcum qui iudicauit in tali quæstione: erogationes quæ ex hæreditate factæ dicebantur per hæredẽ non causa interuertendi fideicõmissi, non ad solam fideicõmissi deminutionẽ pertinere: sed oportere distribui pro rata patrimonij, quod patrimoniũ propriũ habuit hæres prædictus aliũde, quàm à Gaio testatore: vt videatur hæres alienasse & deminuisse tam de suo proprio patrimonio, quàm de hæreditate Gaij quã debebat restituere Męuio, & hoc pro rata patrimonij sui proprij, vtputa si valebat forte patrimoniũ suum propriũ. xxx. libras, & hæreditas Gaij. xx. & ipse hæres alienauerat, vel deminuerat medio tempore de hæreditate Gaij. xxx. sol. certe de suo proprio patrimonio videtur alienasse, vel deminuisse. xviij. sol. & de hęreditate Gaij. xvj. sol. &. h. d. dictus imperator, nõ tantũ ratione æquitatis, verum exemplo quoq; motus: & sumpsit exemplũ de tali quęstione, & solutione eiusdem. Gaius habens duos filios in potestate, & vnum emancipatũ militem, fecit testamentum, & instituit sibi hęredes dictos duos suos filios, & præteriit militem emancipatũ, qui miles habebat peculium castrense, & aliud patrimoniũ quod non erat castrense, vel quasi, & in castris in quibus erat in militia, fecerat multos sumptus. petiit hic miles emancipatus præteritus contra tabulas: & sic debet conferre fratribus suis prædictis institutis patrimoniũ suum quod nõ erat castrense: vel quasi, non autẽ peculium castrense. certe cõsultus imperator cõstituit sumptus quos dictus miles fecerat, debere imputari nõ tantum patrimonio non castrensi, vel quasi, quod patrimoniũ debuit pati munus collationis: sed pro rata etiam castrensis pecuniæ siue peculij. & ita sicut in hac quæstione mediã viam elegit imperator, ita & in superiori quæstione. ſ. cum Titius hæres Gaij fecit erogationes de hæreditate Gaij nõ gratia interuertendi fideicõmissi Mæuio relicti per Gaium à dicto Titio eius hærede. propter ergo huiusmodi tractatum. ſ. quia poterat esse quòd causa interuertendi fideicõmissi alienabat dictus Titius hæres, & sic etiam totum alienatum tenetur restituere Mæuio fideicõmissario: vel si non alienabat causa interuertendi fideicommissi, pro rata tamen est detrahendum, & quod supereſt, restituendum Mæuio fideicommissario adueniente die. ideo Mæuius fideicom. prædictus debet exigere cautionem ab hærede nomine fideicom. sibi restituendi adueniẽte morte hæredis. per hanc autẽ stipulationem nõ petet fideicom. illud quod ex fideicõmisso petere nõ poterat: id est, partem dictarũ erogationũ per hæredem factarum nõ gratia interuertendi fideicommissi, quæ pars detrahitur de fideicõmisso eo modo qui dictus est: sed vt habeat dictus Męuius fideicõ. fideiussores eius quãtitatis quam ex fideicom. petere potuit. potuit autem petere totum fideicommissum excepta dicta parte erogationum per hæredem factarum nõ gratia interuertendi fideicommissi, quæ pars detrahitur de fideicõmisso eo modo qui dictus est. Viuianus.

[a] *Supereſſet.* tempore mortis hæredis. & no. hoc casu non veniunt fructus in restitutione: vt. ff. eo. l. deducta. §. pe. sec[9] si esset dictũ, quicquid supereſſet de bonis meis: vt. ſ. de vsur. l. in fideicommissi. §. nonnũquam. Item not. quòd vbi est rogatus restituere quicquid de hæreditate supereſſet, vel de bonis meis: si aliqua alienauerit, & ex pretio alias res emit, vel creditoribus suis soluit, vel permutauit, non videtur consumpsisse, immo vice permutati dominij venit restituendum[b]: vt supra, de leg. ij. l. imperator. §. fi. &. l. seq. &. ſ. de peti. hære. l. sed & si. §. quod autem. ibi, & non in corpus &c. Item not. quòd secundum hæc iura ita distinguebatur, an interuertendi causa: & non nocet fideicommissario. an non: & tunc pro rata patrimonij: vt hic, & supra, de peti. hære. l. sed & si lege. §. quod autem. & de vsuris. l. in fideicommissi. §. nonnunquam. sed iure nouo quartam cogitur reseruare: vt. C. ad Trebell. auth. contra cum rogatus. at vbi simpliciter esset rogatus restituere, habet locum. C. cõ. de leg. l. fi. §. sed quia. & authen. res quæ. ibi posita.

[b] *Approbatur per Bar. Imol. & Alex.*

[c] *Dic quòd hic ex vtraque parte erat parra tio: ibi ex vna parte erat ratio quæ præpõderabat secũdũ Bar. & Alex.*

[d] *Et bene, secũdũ Bar to. & Imo.*

[e] *Hæc vera. secundũ Imo. & Alexan. licet Ange. aliter teneat.*

[f] *Sequuntur Barto. Imo. & Alexan.*

b *Quandoque.* id est, quandocumque.
c *His verbis.* relicta subaudi.
d *Erogationes.* non causa interuertendi fideicõmissi factæ, aliàs ex toto reuocantur: vt. ſ. proxi.
e *Patrimonii.* eligitur ergo media via. sic instit. de re. diui. §. cum ex aliena. Argu. contra. ſ. de neg. gest. l. Nesennius. in fi. [c] &. ſ. e. l. scribit Celsus. Itẽ facit. ſ. eo. l. deducta. §. fin. &. ſ. e. l. mulier. §. cum proponeretur. Accursius.
f *Exemplo.* principis [d]. vt subiicit, aliàs contra. C. de sen. & interloc. l. nemo.
g *Fratribus.* qui manserunt in potestate.
h *Militi.* emancipato. nam castrense, vel quasi non confertur: vt infra, de colla. bo. l. j. §. nec ea.
i *Patrimonio.* aliũde adquisito quod nõ erat castrense, vel quasi.
k *Huiusmodi tractatus.* quia poterat esse quòd causa interuertendi fideicõmissum alienabat: vel si non, pro rata tamen erit detrahendum, & quod supereſt, restituendum adueniente die: & ideo cauetur. vt. C. vt in pos. leg. cum Archimedoram. & sic est satisdatio[c] de restituendo adueniente die. & facit. ff. titu. j. l. j. §. si quis sub cõditione. &. §. qui minorẽ. Alij dicunt de non deminuendo: quia persona sit suspecta. arg. ff. tit. ij. l. postquam. §. fin. &. ſ. qui satisda. cog. l. si fideiussor. §. fi. hodie aliter[f], quia satisdatur, scilicet secundum formam legis. C. e. auth. contra cum rogatus.

[9] *Si patroni filius.*] CAIVS. Titius habens filium, & habens plures libertos instituit sibi hæredẽ filiũ suum, & rogauit eum cp restitueret

BIU Cujas

restitueret hæreditatem cuidam extraneo, puta Gaio: & decessit dictus Titius.filius autem eius restituit dicto Gaio hæreditatem. certe actio operarum competés patrono,& postea eius filio contra dictos libertos,quæ transferri non potuit ad dictũ Gaium fideicom.apud dictum filium hæredem patroni manebit, nec filio nocebit exceptio cótra libertos prędictos.excipiebant enim cótra eũ petentem operas, ex eo quòd ipse restituerat Gaio hæreditaté, sicq; videbatur eis eum non posse agere ad operas amodo:cùm eadem exceptio non posset prodesse ei Gaio fideicómiss. qui fideicómissum hæreditatis accepit, si & ipse de libertis patroni est.& generaliter tibi dico non summoueri dictum hæredé filium patroni ex his causis quæ non pertinent ad restitutionem.neq; liberari prædictum Gaium fideicómiss.qui & ipse erat de libertis patroni, ex his causis quæ non pertinent ad restitutionem: quas causas notaui.ſ.eo. quia perinde.§.j.Viuianus.

reditatem:operarum actio quę transferri non potuit, apud hæredem [a] manebit: nec ei [b] nocebit exceptio, [c] cùm eadem prodesse non posit ei qui [d] fideicommissum accepit. Et generatim ita respondendum est, non summoueri hæredem, [e] neque liberari ex his causis [f] quæ non pertinent ad restitutionem.

Non habet ius cogendi hæredem qui habet libertatem in diem.Bartolus.

a *Apud hæredem.* scilicet filium patroni institutum à patre.& loquitur indubitanter de operis obsequialibus quæ consistunt in faciendo:vt.C.de op.liber.l.liberti.quid autem in fabrilibus,id est in incertis,vt.x.operas?dicas idem.nam cum non transeant ad hæredem extraneum: vt.ĵ.de ope.liber.l.ſi operarum iudicio.ergo nec ad fideicom. qui est loco hæredis, sed de artificialibus, scilicet certis, vt.x.operas pictorias, videtur secus, quia transeunt ad hæredem extraneum:vt.ĵ.de oper.liber.l.à duobus.Vel potest dici [a] quòd numquam transeant aliqua opera ad fideicommissariũ, sicut nec ad secundum hæredem:vt.ĵ.de verbo.signifi.l.sciendũ. §.idem.Sed an id quod non venit in restitutione, computetur hæredi in quarta?Respon.forte non,quia habet non vt hæres, & sic quaſi æs alienum:vt arg.ſ.ad legem Falci.pater.in prin. *ADDITIO.* Not. hanc glo.cirea finem secundũ Ang.ex qua habes doctrinam generalem quòd omnia quæ institutus habet, etiam si sibi in testamento non fuisset prouisum, numquam imputantur in Trebellianicam : quia vt æs alienum deducuntur:& ideo secundum eumdem iura feudalia, & cætera quæ transeunt in filium, etiam si hęres non esset,numquam computabuntur in quartã Trebellianicam filio.Itẽ tenet hic Rapha.Cuma.& extendit ad quartam Falcidiæ.Vtrùm hoc etiam procedat in quartam debitam iure naturæ, dicit Ange. idem : quem per omnia & simpliciter sequitur P. in lectura Padua. tamen de hoc vide plenius per Alexandrum hic.

a Iste secũdus intellectus magis placet Alex.quàm primꝰ: quia primus violat literam: & etiã tenẽt à Bart. P.Imol. & Ange. licet cõtrariũ teneant Ray. & Rapha. & Albe.

b *Nec ei.*ſ.filio hæredi nocebit contra libertos testatoris, nec contra fideicommissariam si ipse de libertis est.

c *Exceptio.* scilicet Trebel.de qua dicitur.ſ.eo.l.j.§.quanquã.

d *Ei qui.*si ipse de libertis est.sed videtur operas nõ potuisse imponi ei qui manumittitur per fideicõ.vt.ĵ.de oper.liber.l.vt iurisiurandi.§.rescriptũ quæ est cótra.Sol.hic inter viuos fuerat manumissus,vel est speciale in filio: [b] vt.ĵ.de oper.lib.l.qui ex causa.

b Hæc vera, secundũ Ange. & Imol.

e *Hæredem.* scilicet filium à petitione operarum.neque liberari fideicommiss.libertum.

f *Ex his causis.* vt in nostro casu de operis: itẽ & aliis quos not. supra,eo.l.quia perinde.§.j.potest autem & aliter legi [c] quàm dictum sit ab illo loco,cum eadé &c.q.d.non nocet hæredi agenti: quia si noceret,non prodesset fideicom. cum ipse non posset agere.at quando exceptio nocet hæredi,prodest fideicommiss.vt ipso agat:vt supra,eo.l.j.§.quanquam.& quod subiicit, neq; liberari, scilicet libertos ab hærede filio,licet hæreditatem restituat : quia quoad hoc non valet restitutio.Accursius.

c Et melius,secundum Bart. Imo.Ange. & Alex.

Imperator Titus.] *CASVS.* Institui mihi hæredem Titium, & iussi Stichum seruum meum esse liberũ post Pascha: & rogaui dictum meum hæredem vt eidé Sticho hęreditatem meã restitueret vsq; ad Pascha.certe non est repręsentanda hęreditatis restitutio dicto Sticho:quia persona nó est cui restitui possit ante Pascha. nam ante Pascha non est liber Stichus.Viuianus.

g *In tempore.* id est,ex tempore,hoc est post Pascha sis liber, & rogo hæredem vt tibi restituat hæreditatem vsque ad Pascha.nõ valet:vt infra,de manu.testa.l.libertas.

h *Data.* seruo testatoris.

i *Non esse.* facit supra,eo.l.ſi cui.nec obstat.l.apud Iulianum.§. fi.quia ibi Albinæ pure non in diem erat relicta libertas.Itẽ non obst.in eo quòd dicit ante diem restitutionẽ faciendam, scilicet antequam perueniat ad nubilem ætatem:quia ibi persona fuit cui fieri poterat restitutio:quia Albina iam erat manumissa:hic non. Item facit supra,eo.l.ita tamen.§.à patre.

k *Quando.* id est, quia.

Qui,fideicommissariã.] *CASVS.* Institui mihi hæredé Titium, & rogaui eũ quòd restitueret hæreditatem meam Seio: & rogaui Seium quòd restitueret eandé hæreditatem Gaio, & decessi.postea Titiꝰ hęres meus nolebat adire hæreditatem dicens eã sibi suspectã. vnde Seius primus fideicõmiss. fecit de facto,licet non de iure,solus eum cogi adire dictam hæreditatem, & sibi restituere. & ita habet modo totã hæreditatem Seius primus fideicommiss. nunc petit Gaius fideicommiss.sibi restitui totam dictam hæreditatem per dictum Seiũ, non detracta aliqua quarta . certe cogetur Seius ei restituere totãm : & in hac etiam restitutione erit locus Trebelliano senatusconsulto, scilicet vt valeat restitutio: non autem quoad quartæ deductionem : quia quartam Trebellianicam non potuit retinere fideicommiss. primus iure Falcidiæ, id est Trebelliani.nec facit ad hoc vt primus fideicommiss. possit retinere quartam:quia nisi ipse prior fideicommiss. desiderasset vt adiretur hæreditas per hæredem, sicut de facto desiderauit, & consecutus est, licet non de iure intercidisset fideicommiss. secundo loco datum: quia cum semel adita est hæreditas, siue desiderante primo fideicommiss. siue non, constituitur rata omnis voluntas defuncti. Item non est contrarium ei quod dixi primum fideicommiss. non posse detrahere quartam, quòd cætera legata ab hærede relicta non præstat dictus primus fideicommiss. vltra dodrantem, id est, bene retinet de eis legatis quartam . non est contrarium dico, quia aliud ex persona hæredis conueniri dictum primum fideicommiss. ad singularia legata præstanda ab hærede relicta: aliud proprio nomine adstringi dictum primum fideicommiss. precibus defuncti qui rogauit eum vt restitueret hæreditatem Gaio secundo fideicommiss. quia ergo nihil quod sit quota portio hæreditatis, retinet primus fideicommiss. cum restitui hæreditatem secundo,vt dictum est: potest dici non esse cogendum institutum adire.desiderante tamen priore fideicommiss. sine secundo fideicómiss.vbi scilicet nulla quota portio sit remansura apud eum primũ fideicommiss.puta si confestim rogatus est dictus primus fideicommiss.reddere,siue restituere hæreditatem secundo,vel rogatus est reddere post tempus cum fructibus, sed & sine fructibus rogatus est reddere primus fideicó.secundo hæreditaté post aliquod tempus,nó erit quantitas dictorum fructuum idonea ad inferendam adeundi necessitatem hæredi per primum fideicom.nisi primus veniat & petat hoc cum secundo.nec facit etiam ad hoc vt solus primus fideicom.possit cogere hæredem adire:quia idem primus fideicó. accepisset à testatore etiam libertatem,nedũ fructus prædictos.sicut enim non est satis ad cogendũ institutum adire accepisse primum fideicom.à testatore pecuniã:ita non est satis accepisse eundem libertatem.quòd si prior fideicom.recusauerit cogere hæredem adire,poterit secundus fideicom.postulare recta via vt hęres adeat hæreditatem,& sibi secundo restituat.& hæc omnia habét locum,quando primus fideicom.rogatus est alij restituere hæreditatem.& non hæredi.Sed quid si nõ alij,sed ipsi hęredi rogatus sit restituere hæreditatem primus fideicom puta quia institui hæredem Titium,& rogaui eum quòd restitueret hæreditaté meam Seio,& rogaui eundem Seium fideicommiss.vt post aliquod forte tempus restitueret eandem hæreditatem dicto Titio hæredi?certe quia non debet eidem hæredi quandoque, id est quandocunque quarta reddi per fideicommiss.quam perdidit dictus hæres ideo quia coactus adiuit, propter huius retentionem portionis,id est quartæ prædictæ,quam debet retinere fideicómiss.erit audiendus idem primus fideicommiss. desiderans institutum cogi adire. hæc enim quarta quam perdit hæres qui permittit se cogi,& quæ debet remanere apud fideicommiss. est quota portio hæreditatis: & ideo non est mirum,si fideicom.potest petere vt cogatur hęres adire:immò dico tibi plus,nec illud translatiue, siue in trãsitu volo omittere quòd instituto qui coactus est adire per primũ fideicommiss.est deneganda contra eundem fideicom. fideicommissi petitio.

℣ Imperator Titus Antoninus rescripsit in tempore [g] * directò,'data [h] libertate, non esse [i] repræsentandã hæreditatis restitutionem, quando [k] persona non est cui restitui potest.

Fideicommissarius licet cogat hæredem, à secundo fideicommissario quartam non detrahit. Item fideicomissarius primus non potest cogere sine secundo, nisi apud eum quota sit remansura.item hæres coactus nullum commodum sentit quod habiturus non esset,si non adiisset.Bartolus.

℣ Qui fideicómissam hæredita-

**Flo.in*

pus dare

da.li.nõ

se repu

hæred

petitio.cur enim nõ videtur indignus hæres institutus, vt ipse hæres qui destituit supremas defuncti preces nolendo adire hæreditatem & restituere, sed permittendo se cogi consequatur aliquid ex voluntate defuncti? q.d.bene videtur, & est indignus dictus hæres, & hoc est verum, quãdo instituit pure dictum Titium hæredem, & rogaui eũ q̃ restitueret Seio hæreditatem meam, & rogaui eundem Seium fideicõ. vt post aliquod forte tẽpus restitueret hæreditatem eandem dicto Titio hæredi. Sed quid si instituit dictum Titium sub condi. & rogaui eum prædicto modo, & etiam fideicom. prædicto modo? certe si post impletam dictã cõditionem sit coactus adire, fortius probabitur dictum hæredẽ adire coactum perdere fideicommiss. hæreditatis sibi relictum à dicto Seio fideicõmiss. quàm si pendente condit. esset coactus adire. nã si pendente conditione coactus esset adire, durum esset probare, siue approbare dictum hæredem adire coactũ perdere dictum fideicom. hæreditatis, cum & Falcidiam potuit inducere hic hæres coactus: id est, quartam Trebellianicam retinere, pœnitendo de coactione, siue dicendo suspectam hæreditatem, & sponte adeundo, scilicet pendente dicta cõditione. Sed quid si dictus hæres volebat sponte adire, & cætera restituere primo fideicõ. præter iura sepulchrorũ? certe nõ per hoc est indignus hęres generali fideicõ. sibi restituẽdo per primũ fideicõ. quia hæres cum restituit hæreditatẽ fideicõ. non tenetur restituere ei iura sepulchrorum: immo remanent apud se hæredem. & intãtum voluit senatus relinquere apud se hæredem institutum qui erat rogatus restituere Seio, & Seius eidem hæredi, & coactum adire ex ea parte quã dereliquit non adeundo sponte, sed patiẽdo se cogi, vt nec possit exercere contra fideicom. Falcidiã, siue quartam Treb. detrahere, vt dictum est in versi. quòd fortius &c. nec relinquatur apud eum hæredem præceptio relicta ei à testatore antequam rogaret eum restituere hæreditatem dicto fideicom. posito quòd hic hæres erat institutus cum pluribus aliis. nec etiã daretur eidem hæredi substitutio secundarum tabularum ita per testatorem facta, quisque mihi hæres erit, filio meo hæres esto. posito q̃ hic hæres de quo loquor, cum quibusdã aliis, & cum filio testatoris pupillo erat institutus à testatore qui fecit primas & secundas tabu. nam hic hæres de quo loquor, nõ videtur esse testatoris hæres, ex quo sponte non adiuit, sed coactus, vt dictum est: quia adiuit coactus: & hanc credo esse intentionem totius huius. §. vsque ad. §. cui Titiana. Viuianus.

tem ex Trebelliano, cũ suspecta diceretur, totam recepit[a]: si ipse quoque rogatus sit alij[b] restituere: totum restituere cogetur, & in hac quoq; restitutione Trebelliano locus erit[c]. quartã enim[d] Falcidiæ iure fideicõmissarius retinere nõ potuit[e]. Nec ad rẽ pertinet, quòd nisi prior vt adiretur hæreditas desiderasset, fideicõmissum secũdo loco datũ intercidisset[f]. Cum enim semel adita est hæreditas, omnis defuncti voluntas rata constituitur[g]. Non est contrarium quòd legata cætera[h] nõ vltra dodrantẽ pręstat.[i] Aliud est enim ex persona hæredis cõueniri[k], aliud proprio nomine defuncti precibus adstringi[l]. Secundũ quæ[m] potest dici non esse priore tantũ desiderante cogẽdum institutũ adire, vbi nulla portio[n] remansura sit apud[o] eum: vtique si confestim vel post tempus cum fructibus rogatus est reddere. Sed & si sine fructibus rogatus est reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam[p] adeundi necessitatem[q]. Nec ad rem pertinebit, si prior etiam libertatem accepit[r]. vt enim [non] peeuniam, ita nec libertatem ad cogendum institutũ accepisse satis est.[f] Quod si prior[t] recusauerit, placuit vt recta via[u] secundus possit postulare vt hæres adeat, & sibi restituat. Quid ergo si non alij, sed ipsi hæredi rogatus sit[x] restituere? Quia[y] non debet eidem[z] quandoque quarta reddi quam perdidit[a] propter huius portionis retentionem, erit audiendus.[b] Sed nec illud translatitiè[c] omittendum est, instituto qui coactus[d] est adire, fideicommissi petitionem denegandam esse. Cur enim non videatur indignus[e], vt qui destituit supremas defuncti preces, consequatur aliquid ex voluntate? Quod fortius[f] probabitur, si post impletam conditionem coactus est adire. Nam si pendente[g] conditione[h], durum erit idẽ probare: cùm & Falcidiam pœnitendo[i] potuit inducere. Nec ignoro posse dici, nullo modo fideicommissi[k] petitionem denegandã ei qui iura sepulchrorum adquiri insequitur[l]. Adeo senatus nihil apud eũ[m] ex

a *Recepit.* ab hærede compulso: vt supra, eo. l. nam quod. §. qui compulsus. Accursius.
b *Alij.* non hæredi: quia tunc loquitur. ĩ. e. l. §. quid ergo. Accur.
c *Locus erit.* vt fiat restitutio, non quoad quartæ deductionem: vt supra, eo. l. j. §. in filij.
d *Quartam enim.* & bene dixit, totam. quartã enim, scilicet Trebell. iure Falcidiæ, id est Trebell.
e *Non potuit.* nisi in duobus casibus: vt not. s̃. eo. l. ex asse. in fi. & l. j. §. inde Neratius. &. l. Marcellus. §. j.
f *Intercidisset.* quia nihil valet ex testamento ex quo hæreditas non aditur[a]: vt instit. de hære. ab intesta. §. j.
g *Constituitur.* etiã exheredatio: vt. ĩ. de cõtra tab. l. filio. §. sed cũ.
h *Cætera.* ab hærede relicta, non à se fideicom. quia tunc prętstat
i *Prœstat.* scilicet primus fideicommissarius.
k *Conueniri.* s. ad singularia legata prętstãda ab hærede relicta.
l *Adstringi.* puta cũ conueniretur ad fideicõmissum prętstandum secũdo, cui à testatore fuit rogatus. sic in fi. Sed arg. cõtra. s̃. e. l. si res in fi. ADDITIO. glo. in. l. 1. Dic q̃ hic ꝓpter diuersitatẽ rationis insurgit diuersus effectus secundum Alexan.
m *Secundum quæ.* quia nihil qđ sit quota pars hæreditatis, retinet fideicõmissarius primus, nõ debet cogi institutus adire eo tãtũ vel solo desiderante sine secũdo: sed secundus solus quãdoq; sic: scilicet quãdo primus nõ vult: vt. ĩ. ea. l. §. qđ si prior.
n *Portio.* s. quota.
o *Apud eum.* priorem fideicommissarium.
p *Ad inferẽdam.* priori fideicommissario vt adeat. Accursius.
q *Necessitatem.* nisi ve niat cum secundo.
r *Accepit.* nã nec tũc solus cogi potest.
s *Satis est.* plane legas: licet quidã dicant pro sola libertate cogendũ, quod est cõtra mẽtem huius literę, & cõtra. l. s̃. eo. l. si res. §. j. &. l. nam quod. §. j. &. l. cogi. §. & generaliter.
t *Si prior.* fideicom.
u *Recta via.* not. de circuitu vitando: vt. s̃. de cõdic. indeb. l. domin[a].

x *Rogatus sit.* prior fideicommissarius.
y *Quia.* nunc soluit.
z *Eidem.* hæredi.
a *Perdidit.* quia coactus adiit.
b *Audiẽdus.* prior fideicom. desiderans institutum cogi adire.
c *Translatitiè.* id est transitiue, id est in trãslitu. sic ponitur infra, de iure pa. l. j. in princip.
d *Coactus.* ad fideicommiss. primo, qui & ipse rogatus est restituere hæredi: vt. s̃. l. proxi.
e *Indignus.* sic. s̃. de vulg. substi. l. is qui. Sed arg. contra. ĩ. de leg. præ. l. filiam. §. si quis contra tabu.
f *Quod fortius.* scilicet quod perdat fideicommissum.
g *Pendente.* scilicet fuit adire coactus. & sic est contra. supra, eo. sed si alio. §. fina. Solu. hæc fuit turpis conditio, quæ pro non adiecta habetur: vt infra, eod. l. facta. §. si sub conditione. &. §. quod si. Sed certe tunc non esset differentia ante existentem conditionem, vel post esset coactus, quod hæc lex facere vult. dicit ergo quod vera fuit conditio, & de facto non de iure ea pendente fuit coactus. Vel dic quod loquitur de condit. sub qua erat hæres rogatus restituere: sed pure erat institutus: quo casu si dicit suspectam, & cogitur adire, & restituere pendente conditione. sed si sponte adiisset, non posset ea pendente compelli restituere: vt supra, eo. l. sed si ante diem. &. l. apud. §. fina. &. l. ille à quo in prin.
h *Conditione.* sub qua erat institutus.
i *Pœnitendo.* pendente conditione. non postea, nisi in casibus: vt s̃. eo. l. nam quod. §. qui compulsus. Hug.
k *Fideicommissi.* relicti hæredi à fideicommiss. primo. nam volebat hæres sponte adire, & cætera restituere præter iura sepulchrorum. certe non per hoc est indignus generali fideicommisso: quia talia non veniunt in restitutione: vt supra, eo. l. quia perinde. §. j. &. s̃. ea. l. circa prin.
l *Insequitur.* i. retinere cõtra. dit cũ fideic. prim[o] sibi restitui petat.
m *Apud eum.* hæredem institutum qui erat rogatus restituere Titio,

sias: quia secunda morte cõfirmantur.
Bal. in auth. si quamu lier. vlt. cõstare fuit rogatus. sic lũ. C. de sa. s̃. de codic. l. quidã. in fi. Barto. post in. l. 1. 18. colũ. C. eo. titu. & quid in dedna. causa mor. vide per Bal. & Alex. in. l. 2. 3. col. s̃. de lega.
b Approbatur per Ang. Pau. & Alexã.

BIU Cujas

Titio,& Titius eidem hæredi,& hæres coactus adiit.nam prosequitur superiorem materiam.

a *Falcidiam.*vt.ſ.eo.l.nam quod.§.qui compulſus.

b *Præceptio.* antequam rogaretur relicta, & ſic plures erant inſtituti.de qua habes.ſ.eo.l.Marcellus.§.quidam.

c *Filio meo.*ſcilicet pupillo cũ quo erat alius inſtitutus.

Cui Titiana.] CASVS. Mæuius inſtituit ſibi hæredem Titium, & rogauit eum vt Sempronio reſtitueret hæreditaté ſuam Męuij,& deceſsit Mæuius. poſtea Titius prædict[a] adita hæreditate Mæuij fecit teſtamentum,& inſtituit ſibi hæredé Petrum,& rogauit eum vt reſtitueret hęreditatem ſuam Titij Gaio.& deceſsit Titius.vnde Petrus hęres eiuſdem Titij Titianã hæreditaté reſtituit dicto Gaio cui iuſſerat idem Titius eã reſtitui. modo quæritur, nunquid idem Petrus hæres Titij poſſit reſtituere Sępronio Mæuianam hæreditatem,ſicut & Titi[a] prædictus iam mortuus tenebatur eam reſtituere eidé Sępronio ex præcepto Mæuij qui inſtituerat Titium hæredé? Et reſpon. quod ſic: ſicut & poſſet quilibet alius ſucceſſor Mæuij. nam iſte Petrus hæres Titij ſatis eſt ſucceſſor Mæuij,cum ſit hæres hæredis ſui.& hoc credo velle dicere hunc.§.Viuianus.

Fideicommiſſarius poteſt reſtituere fideicommiſſum debitum à defuncto. Barto. & Alexand.

B Cui Titiana hęreditas ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituta[d] eſt: Mæuianam hæreditatem quam Titius defunctus[e] ex Trebelliano Sempronio reſtituere debuit[f], & ipſe reſtituere poterit ſicut alius quilibet ſucceſſor.

Actiones quæ transferuntur ex Trebelliano, ſi fideicommiſſum declaretur indebitum, competere deſinunt: niſi etiam euincens ad illud fideicõmiſſum teneretur. Bar.

C Actiones[g] temporariæ† Trebelliani ſolent eſſe, euicta hæreditate ab eo qui poſtea quàm ea parte quã dereliquit, voluit relinquere, vt nec Falcidiam[a] exercere poſsit,nec pręceptio[b] apud eum relinquatur,nec ſubſtitutio quoque ſecundarum tabularum ita facta, *Quiſquis mihi hæres erit, filio meo*[c] *hæres eſto.* eidem daretur.

† *Quæ dicantur actiones tẽporariæ, & quæ perpetuæ: vide plene per Bart. in.l. nã & poſtea. §. ſi is qui.ſ.de iureiran.*

d *Reſtituta.* à Cornelio hærede Gaio.

e *Defunctus.* Titius & ipſe fideicommiſſ. & facit.ſ.e.l.quamuis. §.perſona.

f *Debuit.* vel quia hæres fuit inſtitutus vt reſtitueret, vel quia ei reſtituta fuit.

Actiones.] CASVS. Inſtitui mihi hæredem Titium,& rogaui eum quod reſtitueret hęreditaté meam Seio.Item eidem Titio vulgariter ſubſtitui Gaium: id eſt,ſi mihi non eſſet hæres idé Titius, & deceſsi. poſtea Gaius ſubſtitutus egit petitione hæreditatis contra Titium inſtitutum,dicens dictum Titium inſtitutũ repudiaſſe hæreditaté, & poſtea eam adiuiſſe & lite ſuper hoc conteſtata Titius inſtitutus reſtituit Seio fideicómiſ.hæreditatem. & poſtea lata eſt ſententia pro ſubſtituto.hæc quidé ſententia nocet etiam Seio fideicó.& deſinunt ei cõpetere actiones Trebellianicæ.i.quæ ex Trebelliano competunt fideicó. reſtituta ei hæreditate.nam licet ſui natura perpetua ſint, tamen nũc tẽporales ſunt. nam poteſtas euictionis ſecutæ cõtra hæredé qui reſtituerat fideicom.hæreditatem, tollit intellectũ reſtitutionis factæ fideicõ,per hæredé: qui intellectus eſt vt actiones hæreditariæ ſint perpetuo penes fideicõ.indebito fideicómiſſo hæreditatis inſtituto propter ſententiam latam cõtra hæredé pro ſubſtituto. & hoc eſt verum, niſi à dicto ſubſtituto fuerit fideicómiſſum repetitũ.nam tunc defendi poteſt actiones Trebelliani durare apud fideicõmiſſarium. & eſt ratio, quia poſſeſſor idémq; inſtitutus qui poſsidebat tempore quo fuit contra eum lis conteſtata in petitione hæreditatis, in ratione reddenda hæreditatis reputat,ſiue reputare ſolet hæredi: id eſt, ſubſtituto partem quam fideicommiſ. reſtituit dicendo ſe non damnandum in petitione hæreditatis ſubſtituto cum ei reſtituit cui ſubſtitutus erat reſtituturus.& hoc credo quod velit dicere hic.§.licet alij aliter ponant caſum.Viuianus.

g *Actiones.* id eſt,dicere quod actiones Trebel.id eſt,quæ competunt fideicommiſſario reſtituta hæreditate, licet ſui natura ſint perpetuæ,tamen quãdoque ſunt tẽporales.& pone exemplũ quod inſtitutus & de reſtituendo grauatus habuit etiã vulgariter ſubſtitutum:qui ſubſtitutus egit peti.hęred.cõtra inſtitutũ,dicens inſtitutũ repudiaſſe,& poſtea adiiſſe: & lite cõteſtata ſuper hoc inſtitutus reſtituit fideicõmiſſario,& poſtea lata eſt ſententia pro ſubſtituto.hæc quidé ſentẽtia nocet fideicom.& deſinunt ei actiones competere,niſi à ſubſtituto fuerit ei fideicom.repetitũ.Alij vt H. ponunt in extraneo inſtituto & ventre prætĕrito qui natus rumpit teſtamentũ, & eius nomine per tutoré vel curatorem eſt conteſtata lis in peti. hæred. & ea pendente inſtitutus reſtituit ei cui erat grauatus. nam lata ſententia poſtea pro poſthumo nocet etiã fideicom. & deſinunt ei actiones competere, niſi & hoc fuit repetitũ à poſthumo. ſed hæc poſitio nõ placet: quia proximus à ventre non poteſt adire: vt.ſ. de acquir. hære. l.cum quidam. §.j. & ſic nec reſtituere. ſed dicit H. quod inſtitutus erat eodem gradu quo venter. ſed alio iure nõ valet: quia à prætĕrito nõ poteſt repeti fideicõmiſſum: vt.ſ.de leg.iij.l.ij. Item alia ratione: quia ſententia non facit ius: vt.j.de except.rei iudi. l.ij.niſi dicas quod facit ius cõtra legatariũ, ſecus ſi contra inſtitutum: quo caſu idem ſit quod in querela ſecundum H.Alij vt Io. dicunt extraneum inſtitutum, & filium exhæredatum, qui fuit lite conteſtata in querela, & ea pendente reſtituit hæres: & tandem lata ſententia in querela fecit ius: & ſic etiam fideicommiſſum nocet: vt ſupra, de inoffic.teſta.l.Papinianus.§.fina.

Sed nec hæc poſitio valet: quia ab exhæredato non poteſt relinqui: vt ſupra,de inoffic. teſta.l.Titia. & ſicut dixi,die ac.Trebel. quæ competunt fideicom.reſtituta hęreditate.ſed Ro.dixit de his quæ competunt fideicom.pro reſtitutione facienda. & ſecundum hoc fuit reſtituta ſpe,ſed non re: quod non placet.

h *Ante reſtitutionem.* ſecus ſi poſt: vt.j.e.l.placet. &.l.facta. §.ſi hæres.quæ eſt contra.

i *Poſſeſſor.* idémque inſtitutus qui poſsidebat tempore lit. conteſta.in peti.hære.

k *Reſtituit.* id eſt,reſtituere debet legitimo.

l *Hæredi.*ab inteſtato.reputat enim inſtitutus dicens ſe nõ damnandum in peti.hære.id eſt,cum ei reſtituit cui legatarius erat reſtituturus: vt ſupra, de peti. hære. l.quod ſi poſſeſſor. &.l.ſi quid poſſeſſor.&.C.de peti.hæ.l.de hæreditate.

Filiam fratribus.] CASVS. Titium & Seium & Mæuiam filios meos inſtitui mihi hæredes: & rogaui dictam meam filiam, vt certis rebus ex hæreditate mea acceptis reſtitueret fratribus ſuam partem hæreditatis meæ. certe antequam reſtituat filia ſuam partem hæreditatis fratribus, debet mitti, ſi hoc petat, in poſſeſsionem ſuæ partis hæreditatis. Sed quid ſi dicti ſui fratres meique filij res aliquas bonorum meorum inſolidum diſtraxerunt quibuſdam, & alias res eorũdem bonorum meorum aliis pignori dederunt antequam ſoror reſtitueret eis ſuam partem hæreditatis, & poſtea ſoror reſtituit eis ſuam partem hæreditatis? certe per reſtitutionem eis per ſororem factam conſtat confirmari venditiones prædictas, & pignora certarum portionum ad filiam pertinentium: in quibus nec venditio nec pignus tenuerat. & credo quod hoc velit dicere iſta.l.Viuianus.

m *Filiam fratribus.* cum quibus erat inſtituta: vt in fin.l.colligitur. & ſecundum hoc dic hæreditatem,ſcilicet ſuam partem.

n *Hæreditatis.* ſcilicet ſuæ partis.

o *Mitti placuit.* per interdictum quorum bo. vel contra quemlibet poſſeſſorem ex conſtitutione Iuſtiniani.C.de edic.diui Hadria.tol.l.fi.& poſtea fratres poſtulant reſtitutionem: vt.j.quorum leg.l.j.§.rediguntur. Sed nunquid fideicom.eſt legitimus contradictor? hic innuit quod non. Sed dic contra[a]: vt not.C.de edic. diui Hadria.tol.l.fi.Item quid ſi velit incõtinenti de ſuo iure docere? Reſpon. poteſt etiam ſi aliàs non eſſent legitimi contradictores: vt not.C.de edic.diui Hadria. tol.l.iij. Item poteſt hic filia agere peti.hęre.ſed tunc minus dubium,an poſsint reſiſtere de iure ſuo probantes, cùm petitorio conueniantur: vt.j.de Carbo. edic.l.iij.§.miſſum.&.C.de petitione hæredi.l.liber.

a Cuiac. ex cap. in cap. ii. lius. ex de teſta. inca. ter. ex de except.

Omnino delendum §. Illyriam (Cujac. glossam nugam vocat) monet Cujacius in Lapsa §.

BIU Cujas

a *Filii.* scilicet fratres huius filiæ. & dic, interea, id est antequam mitteretur filia in possessionem.

b *Distraxissent.* quia insolidum possidebant.

c *Portionum.* quę pertinuerant ad filiam: in quibus nec venditio nec pignus tenuerat. Et no. quod pro quarta quam filia retinet, nō cōfirmatur vēditio vel pignꝰ, nisi ī certis rebꝰ deductis habeat quartam: vt. ſ. eo. l. j. §. ſi hæres. verum id quod capit à cohæredibus, non computatur in quartā: vt. ſ. eo. l. in fideicō. in fi. & ad. l. Fal. l. in quarta. §. pro ea. Argu. contra. C. fa. ercis. l. filium. & facit. ſ. de pign. act. l. rem alienam. Arg. contra. j. quorum. leg. l. j. §. quod ait præ. volū. &c.

interea filij [a] res bonorum insolidū distraxissent [b], item alias pignori dedissent: hæreditate postea restituta, constitit ex eo facto cæterarum quoque portionum [c] venditiones, item pignora confirmari.

Grauatus restituere quicquid peruenerit, non videtur grauatus de fructibus. Bar.

LVII. IDEM libro octauo Responsorum.

HAEREDES MEI QUIDQUID AD EOS EX HÆREDITATE BONISVE MEIS PERUENERIT, ID OMNE POST MORTEM SUAM RESTITUANT PATRIÆ MEÆ COLONIÆ BENEUENTANORUM. Nihil de fructibus [d] pēdente conditione perceptis petitum videri constitit.

Fideicommissum relictum à duobus cum expressione nominis collectiui, debetur etiā si in persona vltimi tantum conditio extiterit: si persona non supereſt, quæ fideicommissarium ex præsumpta voluntate defuncti excludat. Bartolus.

¶ CÙM ITA FUERAT SCRIPTŪ, *Fidei filiorum meorum committo, vt si quis eorum sine liberis prior diem suum obierit, partem suam superstiti fratri restituat. quod si vterque sine liberis diem suum obierit, omnem hæreditatem ad neptem meam Claudiam peruenire volo.* defuncto altero superstite filio, nouissimo [e] autem sine liberis, neptis prima quidem facie propter cōditionis verba [f] non admitti videbatur: sed cum in fideicommissis voluntatē [g] spectari conueniat, absurdum esse respōdi, cessante prima [h] substitutione, partis [i] nepti petitionē denegari: quā [k] totum habere voluit auus, si nouissimus [l] fratris quoque portionem suscepisset [m].

Fideicommissum relictum pluribus, vel vni ex eis, intelligitur primis deficientibus: & inter personas inter quas est affectio ordinata, ordo scripturæ inspicitur. Bar.

¶ *Peto de te vxor charissima vtiⁿ cùm morieris, hæreditatem meam restituas filiis º meis, vel vniᵖ eorum, vel nepotibus meis: vel cui volueris q, vel cognatis meis, si cui voles ex tota cognatione mea.* Inter filios [r] respondi substitutionē fideicōmisso* factam videri: circa nepotes autē & cæteros cognatos facultatē eligendi [s] datam: ex cæteris autem [t] cognatis, si nepotes supereſſent, non rectè mulierē electuram, propter gradus fideicommissi præscriptos [u] †: deficiente verò gradu nepotum, ex cognatis quam velit personam eligi posse.

Debitū ab hæredo per additionem cōfusum, in actionem ex testamento deuoluitur. Bar.

LVIII. IDEM libro nono Responsorum.

DEducta parte quarta restituere rogatus hæreditatē, rogauit eum quod restitueret hęreditatem suam Gaio deducta quarta parte ipsius hæreditatis, & decesſit dictus Seius. postea dictus Titius hæres Seij extitit hæres Sempronio debitori hæreditario prius quàm ipse Titius restitueret hæreditatem Seij dicto Gaio. Certe nō solum dodrātem. i. tres partes hęreditatis Seij debet Titius restituere Gaio fideicō. sed etiā dodrantē pecuniæ debitæ Seio testatori à dicto Sępronio debitore. & est ratio quare dodrantē dictæ pecuniæ debet restituere, quoniā actio quā habebat testator Seius, & per cōsequēs Titiꝰ suus hæres cōtra dictum

b *Nihil de fructibꝰ.* immo videtur contra. ſ. e. l. balista. quæ est cōtra. sed dic plene vt ibi.

c *Nouissimo.* scilicet defuncto.

d *Verba.* quæ erant, si vterq; decederet sine liberis. & sic videbaī deficere cōditio, quia primus decesſit cū liberis.

e *Voluntatem.* defuncti potius q̄ verba: vt C. de fideicō. l. cum virum. &. ſ. de leg. j. l. pe.

f *Prima.* id est, primi morientis.

g *Partis.* scilicet hæreditatis vltimo mortui. Accursius.

h *Quam.* ſ. neptem.

i *Nouissimus.* ſ. frater.

k *Suscepisset.* quod esſet, si primus decesſit sine liberis: vt supra, de vulg. substi. l. qui duos. Sed videtur quod primo moriens ius succedendi trāsmisit ad suos liberos: vt. C. de iis qui ante aper. tab. l. j. Sed ibi pure institutus trāsmittit: hic autē iste primus sub conditione tacita partem fratris erat habiturus, si frater decederet sine liberis: & ea pendēte decesſit primus: vnde nō transmittit: vt. C. de cadu. tol. §. sin autem. Item contra C. de impub. & ali. substitu. l. penul. vbi cessat substitutio, nisi vterque impubes decedat. Sed ibi pupillaris: hic fideicōmissaria. Item ibi conditio deficit in persona secunda, quia decesſit pubes: hic econtra in persona secundi extitit, quia decesſit sine liberis.

l *Nouissimus.* ſ. frater.

m *Suscepisset.* quod esſet, si primus decesſit sine liberis: vt supra, de vulg. substi. l. qui duos. Sed videtur quod primo moriens ius succedendi trāsmisit ad suos liberos: vt. C. de iis qui ante aper. tab. l. j. Sed ibi pure institutus trāsmittit: hic autē iste primus sub conditione tacita partem fratris erat habiturus, si frater decederet sine liberis: & ea pendēte decesſit primus: vnde nō transmittit: vt. C. de cadu. tol. §. sin autem. Item contra C. de impub. & ali. substitu. l. penul. vbi cessat substitutio, nisi vterque impubes decedat. Sed ibi pupillaris: hic fideicōmissaria. Item ibi conditio deficit in persona secunda, quia decesſit pubes: hic econtra in persona secundi extitit, quia decesſit sine liberis.

n *Vti.* pro, vt.

o *Filiis meis.* scilicet omnibus.

p *Vel vni.* scilicet superstiti aliis præmorientibus.

q *Cui volueris.* hoc non fuit dictum in filiis.

r *Inter filios.* hic incipit respondere: sed. ſ. fuerunt verba testatoris. & dic, filios. ſ. omnes, vel etiam vnum si solus vnus supereſt.

ſ *Eligendi.* quæ electio non perimitur deportatione mulieris. & quos posſit eligere, & quid iuris si sit in mora eligendi, dic vt. ſ. de lega. ij. l. cum pater. §. hæreditatem. &. l. cum quidam. &. not. ſ. eo. l. ex facto. §. si quis rogatus.

t *Autem.* pro sed. Accursius.

u *Præscriptos.* id est prænominatos. & facit. ſ. de lega. ij. l. omnia. in fi. &. l. cum pater. §. pe. &. l. pero. §. fin. &. C. de verb. signifi. l. fin. Et not. hic ordinem scripturæ sequendum. quod dic pro & contra. C. de fideicō. authē. hoc amplius. Item not. quod tacitè ponitur in voluntate mulieris cui sit legatum, quod expreſſe non posſet: vt lego illis si volueris. sic. ſ. de cōdit. & demon. l. nōnunquā.

Deducta.] CASVS. Seius instituit sibi hæredem Titium, & rogauit eum quod restitueret hęreditatem suam Gaio deducta quarta parte ipsius hæreditatis, & decesſit dictus Seius. postea dictus Titius hæres Seij extitit hæres Sempronio debitori hæreditario prius quàm ipse Titius restitueret hæreditatem Seij dicto Gaio. Certe nō solum dodrātem. i. tres partes hęreditatis Seij debet Titius restituere Gaio fideicō. sed etiā dodrantē pecuniæ debitæ Seio testatori à dicto Sępronio debitore. & est ratio quare dodrantē dictæ pecuniæ debet restituere, quoniā actio quā habebat testator Seius, & per cōsequēs Titiꝰ suus hæres cōtra dictum

Flo. fideicommissi

†*Et sic attenditur ordo scripturæ. & facit. c. cū dilecta. cū gl. i. circa prīci. extra de rescript.*

Scripturæ ordo sequēdus est.

BIU Cujas

Sempronium debitorē pro dicta pecunia, confusa fuit ex eo quod dictus Titius adiuit hæreditatē dicti debitoris hæreditarij: & nō potest redintegrari dicta actio ex Trebelliano, id est, non potest Gaius fideicom. agere contra dictum debitorem hęreditarium, licet restituatur ei hæreditas Seij ex Trebelliano. Sed quid erit de vsuris dictæ pecuniæ debitæ à Sępronio testatori, & hæredi eius? nūquid idē hęres tenetur restituere fideicō. dodrantē earum? Et distinguitur inter vsuras præteriti temporis quę cucurrerunt ante dictā confusionem dicti debiti, & illas quæ cucurrerunt postea. nam illæ quæ cucurrerunt ante, computabuntur in dictum debitum quod est confusum, & videbuntur fuisse in hæreditate, vt sic earum dodrās restituatur dicto fideicom. per dictum hæredem, & quarta earum per hæredem retineatur. vsuræ autem posterioris temporis post cō fusionē, ita demum cōputabūtur prędicto modo in dictum debitum quod est confusum, si mora fideicommisso facta sit per hæredem, & nō aliter. cum enim hæres est in mora fideicōmissi restituēdi, vsuræ veniunt in restitutionem sicut & fructus. & credo quòd hoc vult dicere principium huius. l. Viuianus.

priusquā restitueret, hæreditario debitori hęres extitit. Quoniam actio eo cōfusa [a]*ex Trebelliano [b] redintegrari non potest, pecuniæ quoq; debitæ dodrans [c] ex causa fideicōmissi [d] petetur: sed in eum diem quo [e] actio confusa est, vsuræ præteriti temporis quæ in obligatione vel in officio [f] iudicis fuerunt, computabuntur [g]: posterioris [h] ita demum, si mora fideicommisso facta sit [i].

Exigere à quibusdam non facit hæredem teneri de periculo aliorum. Barto.

¶ Cùm hæreditas ex causa fideicōmmissi in tempus [k] restituenda est, non idcirco nominum periculum ad hęredē pertinebit, quòd hæres à quibusdam [l] pecuniam exegerit.

Obuentiones post mortem ex iudicio testatorū peruenientes, si per hæredes exacta non fuerint, veniunt in fideicommissum: aliàs secus. Bartolus.

¶ Qui post tempus† hæreditatē restituere rogatur, vsuras à debitoribus hæreditariis perceptas, quarum dies post mortem creditoris cessit, restituere non cogitur [m]: quibus non exactis, omnium vsurarum actio (nam hæreditaria [n] stipulatio fuit) ex Trebelliano trāsferetur: & ideo nec indebiti repetitio erit [o]. ac similiter hęreditario creditori, si medij temporis nō soluantur vsuræ [p], fideicommissarium in his quoque Trebellianū tenebit: nec ideo querelæ [q] locus erit cp de fructib⁹ hæres quos iure suo [r] percipiebat, fœnus non soluerit. quòd si fœnus hæres medij temporis soluerit, eo nomine [s] non erit retentio, cum proprium [t] negotium gesserit: quippe sortē reddere creditori coactus [u], fideicōmissario nihil vsurarum [x] medij temporis imputabit. ¶ Nūmis [y] centum acceptis* hæreditatem restituere rogatus* fideicom. i. non haberet hæres aliquā retentionem cōtra fideicō. in ipsa hęreditatis restitutione propter vsuras, quę possent cucurrisse sorti solutæ creditori per hæredem medio tempore ante restitutionem hæreditatis si non essent solutæ eidem creditori per eundē hæredem. & hanc credo esse intentionē huius. §. Viuianus. dodrans est quarta penes hæredem, & sic apparet eam de singulis detrahendam: vt no. ff. eo. l. Marcellus. §. res quæ.

Flo. quoniam actio eo confusa per Trebellianū redintegrare non potest &c.

†*Pro materia obuentionū vide plene per Abba. in c. ad audiētiā. j. de eccles. ædifi. argu. c. ex trāsmiss. de renun. extra.*

Flo. Accepit centum, cum hæreditatem rogatus restituere

a *Confusa.* scilicet aditione: vt. j. eo. l. debitor. Accursius.
b *Trebellrano.* hæc determinant sequentia.
c *Dodrans.* remanet ergo quarta penes hæredem, & sic apparet eam de singulis detrahendam: vt no. ff. eo. l. Marcellus. §. res quæ.
d *Fideicommissi.* id est, fideicōmissarius petet dodrantem. Accur.
e *Quo,* scilicet cum adiit hæreditatem debitoris. Accursius.
f *Officio.* in bonæ fi. ex mora: vt. ff. de neg. gest. l. quia tantūdem.
g *Computabuntur.* in illud debitum quod est confusum, & videbuntur fuisse in hæreditate, vt sic earum dodrans restituatur, & quarta retineatur: vt. ff. eo. l. postulante. §. sed & in huiusmodi.
h *Posterioris.* scilicet temporis.
i *Facta sit.* tunc enim vsuræ & fructus veniunt in restitutione: vt. ff. e. l. in fideicommissariam. in prin. &. §. j. &. l. postulante. §. sed & in huiusmodi. sed si anterioris tęporis, id est, ante cōfusionem, veniunt vt hæreditaria obligatio: vt. ff. e. l. postulante. §. sed & in huiusmodi. &. j. e. l. §. qui post. Hugo.

Cum hæreditas.] *CASVS.* Institui mihi hæredē Titium, & rogaui eum quod restitueret hęreditatē meam Seio post annum pone, & decessi. postea antequā veniret annus, dict⁹ Titius à me institutus à quibusdam debitoribus hæreditariis pecuniam debitam exegit, & à quibusdam nō exegit: & illa nomina quæ nō exegit, vel pars eorum facta est nō soluendo. nunquid periculum eorum pertinere debet ad dictum hęredem ex eo cp ipse quædam exegit? & dicitur cp non. & credo quod hoc intendat dicere hic. §. Viuia.

k *In tempus.* i. post tempus: vt. ff. eo. l. si patroni. in prin. Accur.
l *A quibusdam.* sub. & aliis non. nam sufficit si cui vel in paucis &c. vt. C. de neg. gest. l. tutori. nam non tenetur nisi de lata culpa: vt. ff. e. l. mulier. §. sed enim. quam hic non commisit: maxime si filios quos exegit, videbat fieri inopes. Arg. contra. ff. de admi. tut. l. cum quæritur. Accursius.

Qui post tempus.] *CASVS.* Ego habens multos debitores & creditores institui mihi hæredē Titium, & rogaui eum quod post annum pone restitueret hæreditatē meam Seio, & decessi. postea iste meus hæres exegit à debitoribus hæreditariis vsuras: quarum dies cessit post mortem meam creditoris. nunquid dictas vsuras tenetur restituere fideicommissario? Et dicitur quod non. si autem non exegisset dictas vsuras, quarum dies cessit post mortē meam creditoris, actio omnium vsurarū ex Trebel. transfertur in fideicom. id est, actio earum vsurarum, quarū dies cessit ante mortem meam, & quarum dies cessit post mortem meam. nam hæreditaria stipulatio fuit stipulatio dictarū vsurarum: & ideo nec indebiti petitio erit soluenti dictas vsuras fideicom. aduersus eundem fideicommiss. Sicut autem dictæ vsuræ debent solui fideicom. per debitorem si hæres nō exigit eas ante restitutionem hæreditatis: ita simili modo & si hæreditario creditori non soluantur per hæredem vsuræ medij temporis, per Trebellianū tenebit fideicom. etiam in his vsuris soluendis creditori: nec ideo pœnæ vel quærelæ locus erit contra hæredem, quod ipse hæres non soluerit fœnus hęreditario creditori de fructibus quos ipse hæres recipiebat de hæreditate suo iure. nam non tenetur soluere dictas vsuras hæres. si autem hęres soluerit creditori hæreditario fœn⁹ medij temporis, cum hoc facere nō teneretur, vt dictum est: eo nomine non erit hæredi aliqua retentio contra fideicom. in ipsa restitutione hæreditatis, cum hæres gesserit in hoc proprium suum negotium. nam & si coactus esset hæres reddere creditori sortem ante restitutionem hæreditatis factam fideicō. nihil vsurarum medij temporis imputaret idem hæres

Flo. Accepit centum, cum hæreditatem rogatus restituere

C

m *Non cogitur.* quia iudicio defuncti percepit: vt. ff. eo. l. mulier. §. si hæres. & facit optime ad. §. ff. eod. l. postulante. §. sed & in huiusmodi. vsque in fi.
n *Nam hæreditaria.* interpositio est. Azo.
o *Erit.* scilicet soluenti vsuras fideicommiss. aduersus eundem. & sic ad proxi. Vel dic ei qui soluit hæredi, non cōpetit repetitio contra eundem hæredem. & dic non ad proxi. sed ad superius respon. adiungitur. Accursius.
p *Vsuræ.* ab hærede.
q *Querelæ.* aliàs, querelæ. aliàs, pœnæ. s. contra hæredem. & est aliud in patre qui non soluit vsuras ex fructibus aduentitiorum: vt. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autem in vnum.
r *Suo.* id est, defuncti iudicio: vt dixi in prin. huius. l.
s *Eo nomine.* id est, nomine fœnoris.
t *Proprium.* sic. ff. qui po. in pign. ha. l. si prior. & commu. diui. l. in hoc iudicio. Accursius.
u *Coactus.* ante restitutionē hæreditatis, non autē post: vt. ff. eo. l. ita tamen. §. qui ex Trebelliano. quæ est contra. Alij dicunt quod etiam hic post restitutionem: & dicunt quod hæc actio peribit propter absentiam fideicōmissarij: vt. ff. eo. l. cum hæreditas. Acc.
x *Vsurarum.* sed pro dodrante sortis sic: vt. C. eo. l. j.
y *Nummis.* Titius ex asse institutus in hæreditate quę valet. ccc. aureos, rogatus est restituere Seio totam hęreditatē acceptis. c. aureis de bursa Seij. dicit cp in suam quartam eos cōputat Titius, vt amplius nō detrahat: sicut si de. cccc. quæ erant in hæreditate, accepisset eos. c. ex voluntate defuncti. Secūdo dicit idem si Titius & Seius sint instituti in hæreditate valente. cccc. aureos, & Titius sit rogatus restituere Seio suam partē quæ valet. cc. acceptis. l. aureis de bursa Seij. nam perinde Titius cōputabit sibi in quartam illos. l. aureos ac si de ipsa hæreditate suam partē accepisset, vt amplius non deducat. Tertio dicit diuersum in prædio: vt si Titius Seio cohæredi rogatus sit suam partem hæreditatis restituere retento prædio hæreditario quod valet. l. nam solam medietatem in Falcidia computabit, quam iure hæreditario habet: sed aliam dimidiam non, quam habet à cohærede qui habebat dominium: vnde non computat in quartam. suppletur ergo ei Titio. Quarto reddit rationē quare diuersum in pecunia quā in prædiis: quia pecuniam

Casum p mi Accu

BIU Cujas

pecuniam habiliter ex sua portione tenet totam. at prædij partem non potest habere nisi à cohærede qui dominium habet. Quinto dicit, hæc vera sunt si prædicta prædia nō valent plus quàm portio Titij restituenda: ita q̄ Seio bene remanet quarta suæ institutionis, licet hæc prædia Titio det. Quid autem si non remanet vt ecce Titius & Seius instituti sunt in hæreditate valente.cccc. aureos: in qua erant duo prędia quę valent.cccclxxx. cæteræ res hæreditariæ valēt.xx. & Titius est rogat[g] restituere suam partē quæ valet.cc. acceptis prædiis prędictis. & Titi[g] vult tota. cc. restituere etiā Falcidia nō deducta, & vult prædia: sed Seius dicit, si hoc fiat, nō remanet sibi quarta suæ institutionis quæ est. l. Dicit ergo hæc lex q̄ de cæteris rebus prēter prædia quæ cætera valent.xx. debet suo iure habere Seius dimidiam id est.x. pro alia dimidia in eisdē rebus à Titio restituenda, scilicet pro.x. retinet Titius ex prædiis prælegatis.x. ex sua parte, scilicet Seij quasi hæc.xx. quæ debet Titius in cæteris rebus cum aliis.x. quæ debet Seius. ſ. quæ & ipsa legata videntur: vt supra, de leg. iij. l. fideicommiſ. §. cum eſſet. vsque ad hanc concurrentem quantitatem fiat compensatio: residuum quod deest ad Falcidiam Seij quæ sunt.xxx. retinet Seius ex eisdem prædiis: & quod vltra est restituit, & sic sit hic compensatio generis ad genus: vt. &. ſ. si pars hære. pe. l. j. §. penul.

rogatus, totam pecuniam iure Falcidiæ[a] percipere videtur. & ita diui Hadriani rescriptū intellectum est, tanquam si ex bonis[b] nūmos retenturus fuisset[c]. Quod tunc quoque respōdendum est, cum pro parte hæreditatē cohæredi suo restituere rogatur[d]. Diuersa[e] causa est prædiorū[f] pro hereditaria parte retentorum: quippe pecunia omnis de portione[g] retineri potest: prædiorum autē alia portio[h] nō nisi à cohærede qui dominium habet, accipitur. Cùm autem[i] prædia maioris pretij[k], quàm portio hæreditatis[l], essent: in superfluo prædiorū petenti[m] fideicommissario Falcidiam interuenire visum est. cōcurrentem enim pecuniam cōpensari placuit.

Partus ancillarum & fœtus pecorū summiſi loco capitum mortuorum, non ſunt in fructu vel in reditu. Barto.

¶ Hæreditatē post mortē suam exceptis reditibus restituere rogatus, ancillarū partus nō retinebit[n], nec fœtus pecorū, qui[o] summiſi gregem retinent.

Fructus percepti iudicio teſtatoris imputantur in quartam: ſecus in iis qui percipi potuiſſent à diligentiſſimo patrefamiliās, non tamen fuerunt percepti. Alexand.

¶ Ante diem[p] fideicōmiſſi cedentem, fructus & vsuræ quas debitores hæreditarij, cū postea cessisset dies[q], soluerūt: item mercedes prædiorum ab hærede perceptæ, portioni quadrantis imputabūtur. ¶ Cum autem tem suam Titij, exceptis reditibus. & decessi. & postea dictus Titius extitit mihi hæres, & vixit per biennium pone, & postea decessit, & extitit ei hæres Gaius pone. nunc Gaius volens restituere dicto Seio hæreditatem, sicut & Titius tenebatur, volebat in ipsa restitutione retinere sibi partus ancillarum hæreditariarum quasi & ipsi partus contineantur appellatione redituū exceptorū per testatorem. nūquid potest? Et dicitur q̄ non: nec etiam poterit retinere fœtus pecorū: qui fœtus submiſi gregem retinent: quia nec hi cōtinētur appellatione redituum. & hæc credo esse vera siue ante moram restituendæ hæreditatis, siue post nascātur partus vel fœt[g] prędicti. Sed secus est in fructibus & vsuris & mercedibus prędiorum hæreditariorum: quia in eis distinguitur vtrū ante moram restituendæ hæreditatis percipiantur, an post: vt si ante percipiantur, portioni quadrantis, quem quadrātē retinet de hæreditate restituens, imputentur subaudi, & superfluum eorum lucretur hæres, quia iudicio testatoris percepit. & ita si ante percipiantur, vt dixi, lucretur eos hæres: licet imputentur in quadrātem, & superflui à quadrante restituerētur fideicōmiſſario: vt. ſ. e. in fideicōmiſſariam. ij. respō. Et hoc quod dixi de fructibus & vsuris & mercedibus, colligo ibi ante diem fideicommiſi &c. vsque illuc, cum autem &c. Sed quid si fideicōmiſſarius ita dicat dicto Gaio restituenti ei hæreditatem, & quartā retinere volenti: Titius hæres qui rogatus fuit mihi restituere hæreditatē post mortē suam, potuit distrahere res hæreditarias ante mortem suam, & potuit cōsequi vsuras ex sortibus prędiorum earum rerum si eas vendidisset. vnde quia noluit eas distrahere, sed potius eis vti, ita bene videtur percepisse vsuras propter vsum medij tēporis qué habuit in rebus hereditariis, ac si eas distraxisset, & ex pretiis earum vsuras habuisset. vnde eas vsuras debet tibi imputare in quadrantē siue quartū Trebellianicam. nūquid in hoc est audiēdus fideicō? Et dicitur quod nō: quia hęres nō cogit̄ res hæreditarias distrahere, & ex pretio fœnerare: sed potest eis vti donec viuet: & si eo eis vtente pereant mācipia aut vrbana prædia hæreditaria, non cogitur præstare periculum eorum. sed quāuis vsuras propter vsum nō debeat restituens imputare sibi in quadrātem, nihilominus tamen vsus prædictus deminuit quadrantē. i. fructus prouenientes ex vsu ipsi hæredi. i. quāuis periculū mancipiorū aut vrbanorū prædiorū præstare nō cogatur hæres, nihilominus tamen casus eorū deminuit quadrātem quē potest retinere hæres siue hæres hæredis post moram in restitutione hæreditatis facienda. quo casu tenetur hæres de casu vel etiam ante morā si cōtingit casus dolo vel lata culpa hæredis, siue hæredis hæredis. & tunc totū imputatur in quartam, & superfluū restituere debet fideicom. vt. ſ. eo. mulier. §. sed enim. Viuianus.

a *Falcidiæ.* Trebel. de qua hic tractat.

b *Bonis.* scilicet hæreditariis.

c *Retenturus.* iure hæreditario. Azo.

d *Rogatur.* retentis centum quæ iure hæreditario percepit similiter de sua portione, vel dic acceptis centum à fideicom. Azo. & facit. ſ. de hæred. instit. l. qui non militabat. in princ.

e *Diuersa.* retine eundem casum quando cohæredi rogatur restituere. nam in extraneo fideicommiſ. non assignatur hæc differentia prædiorum & pecuniæ. H.

f *Prædiorum.* hæreditariorum.

g *De portione.* sua propria: vt. ſ. de lega. ij. l. cum pater. in princ. nam potest bene vendere suam portionē, & sic habere. c. sed partem prædiorum cohæredis non potest habere nisi de voluntate eius. & facit. j. de solu. l. si is cui. &. ſ. si cer. peta. l. nam & si. in fin.

h *Alia portio.* præter eam quæ tangit eum hæreditario iure. Et no. quod extra quartam est quod à cohærede accipitur: vt hic, & ſ. ad leg. Falc. l. in quarta. §. j. Sed cōtra. C. famil. ercisc. l. filium. Solu. vt ibi. & dic vt no. ſ. ad leg. Falcid. l. Titia.

i *Cum autem.* hic dicas casum vt dixi, vel dic secundū Azo. Ego sum institutus in. xj. vnciis, tu ex vna quam iussus es mihi restituere retentis prædiis magni pretij. pone vncia valet. v. prædia. xv. etiam vncia detracta. cum ergo tu mihi in. v. ego tibi in. xv. tenear, fiet compensatio in. v. hinc inde. residua vero. x. prēstare debeo ex causa prælegationis: sed quia alias sum grauatus, etiam de hac prælegatione detraham Falcidiam. si autem non essem grauatus, non detraherem: vt. ſ. ad legem Falci. l. Nesennius.

k *Maioris pretii.* adeo maioris vt excedat dodrantem. Azo. maximē. secundum primam positionem.

l *Hæreditatis.* restituendæ.

m *Petenti.* id est, si fideicommissarius velit habere Falcidiam. & construe, visum est interuenire, id est, competere Falcidiam in superfluo prędiorum fideicommiſ. petenti. i. si ipse vult quartam habere. Item not. quod omnia quæ capio ego institutus ab extraneo, cōputo in quartam Trebel. vt in principio huius. §. si vero à cohærede, aut pecuniam, & totam videor capere iure hæreditario, & sic computo in quartam, quasi nullum ius in ea videatur habuisse cohæres. si autem corpus, aut non hæreditarium, & tunc idem: aut hæreditarium, & tunc pro parte cohęredis non computo: vt hic, & dicta. l. cum pater. &. l. in quarta. §. ij. Accursius.

n *Non retinebit.* immo videtur cōtra in partu: vt. ſ. de vſu. l. Paulus respō. §. hęres. quæ est cōtra. Sol. hic fuit natus post morā, ibi ante. Itē hic in ancilla aliena. cęterū si erat testatoris, etiā ante moram nati videntur venire in restitutione: vt. ſ. de vſu. l. Herennius Modestinus respō. Sed certe ibi fuit simpliciter ancilla legata: hic sine reditu. vnde etiam in ancilla testatoris serua fuerit editus ante moram, vel post. Item & no. hic partum contineri appellatione reditus[a], secus in vſufru. vt argu. contra. ſ. de vſu. l. in pecudum.

o *Qui,* scilicet fœtus. & facit. ſ. de vſufru. l. vetus. & facit. ſ. ad leg. Falcid. l. Paulus respon. §. j. Accursius.

p *Ante diem.* fuit enim rogatus restituere post. v. an.

q *Cessisset dies.* scilicet restituendæ hæreditatis. prius tamen soluerunt. Alij dicunt cessisset dies scilicet debitorum: quia fuerunt in mora, & soluerunt vsuras hæredi ante diem fideicommissi. & secundum vtrumque modum dic quòd in quartam imputat, & superfluum lucratur: quia percepit iudicio testatoris: vt not. supra, eo. l. in. fideicommissariam. in princ. & idem in fructibus. & facit eo. l. in. ſ. e. l. hæredes mei. in princ. & l. postulante. §. sed in huiusmodi. & supra, eo. l. j. vsque in fi. &. ſ. ea. l. §. qui post.

Hæreditatem post.] CASVS. Instituī mihi hæredem Titium, & rogaui eum quod hereditatem meam restitueret Seio post mor

fi. Infort.

a *Non cogatur.* nisi res perituras: vt.ſ.e.l.mulier.§.ſed enim.Sed quid ſi diſtraxerit?Reſpon.dic vt.ſ.eo.l. Titius.Ro.

b *Hæres.* à fideicommiſſario.

c *Eorum.* ſcilicet mancipiorum.nam ſi reciderint,id eſt,mortua fuerint:licet nō teneatur hæres ad æſtimationē eorum prę̄ſtandā, fideicom. tamē tenetur vt computet carnē vel carnis pretium in quartam,ſecūdū Azo.quod in cęteris animalib⁹ poſſet dici, non in ſeruo, cuius caro nil valet eo mortuo:vt.C.de li.cau. l.principalis. Dic ergo ſecundum Hug. quōd vſum dum viuit,cōputat in quartā,id eſt,fructum ꝓpter vſum: ſed vſuram illius vſus nō. ſed adhuc nō videtur plene exponi quod dicit caſus eorū.vnde dic poſt moram quādo tenetur de caſu, vel etiā ante ſi contingit caſus dolo vel lata culpa hęredis: & tunc totū imputat,& ſuperfluū reddit: vt.ſ.eo.l.mulier.§. ſed enim.& facit ſupra, de fun.inſtru.l.iij.circa princip.& ſupra,eod.l. ſcribit Celſus.

poſt mortē ſuam rogatus hęreditatem reſtituere, res hæreditarias diſtrahere non cogatur[a] hæres[b]: ſortium quæ de pretiis earum redigi potuerunt, vſuræ propter vſum medij temporis perceptæ non videbuntur.Denique nec periculū mancipiorum, aut vrbanorum prædiorū pręſtare cogitur.Sed nihilominus vſus & caſus eorum[c], quadrantem quoque deminuit.

Rogatus reſtituere quod ex hæreditate ſuperfuerit, non tenetur ad fructus nec ad luendas res bona fide pignoratas.Barto.

¶ Quod ex hæreditate ſuperfuiſſet,cum moreretur reſtituere rogatus, fructus ſuperfluos reſtituere non videtur rogatus: cū ea verba deminutionē quidem hæreditatis admittāt, fructuum autē additamentum nō percipiant[d]*. ¶ Hæres eius qui bonorum ſuperfluū poſt mortem ſuam reſtituere fuerat rogatus, pignori res hæreditarias datas (ſi non in fraudem id factum ſit) liberare nō cogitur[e].

Additio quæ ſit coacte, naturalem obligationem non perimit. Item dominium rei pignoratæ quod peruenit ad creditorē irreuocabiliter,non perimit hypothecariā.Bar.

LIX. PAVLVS libro quarto Quæſtionum.

DEbitor ſub pignore, creditorem hæredē inſtituit, eúmque rogauit reſtituere hæreditatē filiæ ſuæ,id eſt teſtatoris. cum nollet adire, vt ſuſpectam: coactus iuſſu prætoris adiit,& reſtituit.cum emptorem pignoris non inueniret, deſiderabat permitti[f] ſibi iure dominij id poſſidere. Reſpondi: Aditione quidem hæreditatis confuſa obligatio[g] eſt: videamus autem ne & pignus liberatum ſit, ſublata naturali[h] obligatione perſonali ciuili & naturali ſit ipſo iure cōfuſa per dictam aditionem hæreditatis. bene ergo poteſt dictus creditor impetrare vt iure dominij poſſideat Infortiatum, ſecundū conſilium dictæ legis.C.de iure dominij impetrādo. cum emptores pigneris, id eſt Infortiati, non inueniantur. prædictam autem imbrigationem & ſubtilitatem circa pignus poſuit iuriſconſultus qui condidit hanc legem,cum dictus teſtator vel aduocatus eius qui tempore quo prætor coēgit eundem creditorem adire hæreditatē debitoris ſui, nihil dixit de debito ſuo quinquaginta librarum pro quo habebat obligatum Infortiatum.nam ſi redintegra,id eſt,antequam cogeretur adire hæreditatem debitoris, dixiſſet vel allegaſſet coram prætore ſe non eſſe cōpellendum adire niſi prius de indemnitate dicti ſui debiti eſſet ei cautum à fideicommiſſaria filia debitoris eiuſdémque teſtatoris, vel niſi ſoluta eſſent ei dicta quinquaginta: bene audiuiſſet eum prætor, & non fuiſſet ei neceſſariū diſputare de pignore.& non videtur tibi mirū ſi prætor exaudiuiſſet eum circa damnū debiti ſui vitādum: quia & cum de lucro hæres ſcriptus adſit coram prætore petendo vt nō cogatur adire niſi lucrum conſequatur, eſt bene audiendus, puta quia fuit hæres inſtitutus, & rogatus de reſtituenda hæreditate alij, & legatum fuit hæredi relictū ab eodem teſtatoris ſi hæres nō exiſteret:quo quidē caſu reſpōſum eſt à ſapientibus nō eſſe eum cogendum adire niſi legato prędicto præſtito ei à fideicommiſſario qui petit eum cogi adire:in quo etiam caſu poſſet dici ab aliquo cauſa diſputandi nō eſſe cogendū dictū hæredē adire,etiam ſi legatū ei offeratur per fideicōmiſſarium:quia quodā modo videretur hęres cogi adire cōtra voluntatē tacitam defuncti,qui defunctus legādo hæredi ſi nō adiiſſet hæreditatē,tacite poſuit in ipſius hęredis voluntate vtrū adiret,vel nō adiret. ſed quāuis ita poſſet dici diſputando per aliquē,tamen cōtrarium eſt.nam quāuis teſtator in hoc caſu alterutrū dederit hæredi tacite,vt ſcilicet vel adiret & reſtitueret hæreditatem,vel abſtineret,& legatū acciperet, nos tamen præſtamus ei hæredi vtrūque.ſ.vt adeat hæreditatē, & eam fideicōmiſſario reſtituat:item & legatū habeat à fideicōmiſſario.nam, vt dixi,reſpōſum eſt à ſapiētibus nō eſſe cogendū adire eum,niſi legato ei præſtito per fideicōmiſſarium qui petit eum cogi adire. & hoc credo ꝓ velit dicere hæc lex,licet nō multū aperte.Viui.

**Flo.recipiant*

Quod ex hæreditate.] *CASVS.* Inſtitui mihi hæredem Titium,& rogaui eum quòd reſtitueret Seio illud quod ex hæreditate mea fuiſſet cum moreretur idem Titius,& deceſſi.& Titius extitit mihi hæres,& vixit forte per biennium,& interim habuit multos fructus ex hęreditate mea.& poſtea deceſſit,& habuit hæredē Gaiū, & tępore mortis eiuſdē Titij ſupererāt multi de dictis fructibus. certe Gaius hæres dicti Titij nō tenetur reſtituere Seio fideicō. fructus dictos ſuperfluos, cum dicta mea verba qui inſtitui hæredem Titiū,non percipiāt additamentū fructuū, licet deminutionem hæreditatis admittant.ſ.vt hæres poſsit deminuere de hæreditate.ſ.ſine fraude,& etiā pignorare rem hæreditariā ſine fraude. & ſi hæres prædicto modo rogatus rem hæreditariam pignorauit ſine hærede,hæres ipſius hæredis eam à creditore liberare nō cogitur. & hoc credo quod velit dicere vſque ad fi.l.Viuianus.

d *Non percipiant.*& facit.ſ.e.l.Titius.&.l.in fideicommiſſariam. §.j.&.j.proxi.§.Accurſius.

e *Non cogitur.* vt.ſ.e.l.Titius.in princ.&.§.j.

Debitor ſub pignore.] *CASVS.* Titius erat debitor Seij in quinquaginta, & obligauerat ei pro hoc Infortiatum ſuum, & habebat hic Titius filiam nomine Semproniam pone. hic Titius debitor inſtituit ſibi hæredē dictum Seium creditorē, & rogauit eum ꝓ reſtitueret hæreditatē dictæ ſuæ filiæ,& deceſſit hic Titius.cum autē dictus creditor nollet adire dictā hæreditatē, vt ſuſpectā,coactus fuit à prætore vt eam adiret,& ita eam adiuit,& reſtituit dictæ filiæ teſtatoris, & retinuit ſibi dictum Infortiatum obligatum ſibi à teſtatore: & cum non ſoluerentur ei dicta quinquaginta, denūtiauit dictæ filiæ teſtatoris vt ſolueret ei debitum. & poſtea permiſit currere bienniū ſecundū conſilium legis.C.de iure dominij impe.l.fin.§.ſin autem nulla. & cum ſecundū conſilium dictæ legis liceret ei vendere Infortiatum, non potuit inuenire emptorem: vnde deſiderabat ſecundū conſilium dictæ legis permitti ſibi vt iure dominij poſſideret dictum Infortiatum.quęritur,nūquid poſsit hoc cōſequi? Et videtur ꝓ non: quia cū adiuit hic creditor hæreditatē debitoris ſui, cōfuſa fuit obligatio de dictis quinquaginta. ſi cōfuſa fuit obligatio,ergo non videtur ꝓ pignus prædictū remaneat eidē creditori obligatum.ſi non remanet ei obligatū, quo modo impetrabit vt illud poſſideat iure dominij? Certe videtur ꝓ non. Sed circa hoc vtrum pignus ſit liberatum,vel non,inſiſtendum eſt: ſiue poſſidet creditor idémque hæres inſtitutus Infortiatum, ſiue non poſſidet. & certe ſi poſſidet creditor Infortiatum, nulla actione à fideicōmiſſario ſiue fideicommiſſaria prædicta conueniri poteſt: ergo neque pignoratitia,ea ratione quòd ſit hæreditaria actio, ſiue quāuis ſit hæreditaria actio, neque actione ex teſtamēto repetetur per filiam teſtatoris quaſi minus reſtituerit ei dictus creditor ex eo ꝓ non reſtituit ei Infortiatum, quod quidē facere poſſet dicta filia teſtatoris ſi nullum pignus interceſsiſſet.hic autem interceſsit pignus,& adhuc durat.poſsidet enim Infortiatū quaſi creditor. ſed & ſi fideicommiſſarius ſiue fideicommiſſaria prædicta retineat apud ſe Infortiatū, & hic ſiue in hoc caſu Seruiana ſiue hypothecaria actio locū tenebit, ſiue locū habebit, vt.ſ.poſsit ea agere creditor idémq; hæres cōtra fideicommiſſariam vt ipſa reſtituat ei Infortiatū. quāuis enim aditione hæreditatis confuſa fuerit obligatio, vt dictū eſt: verum eſt tamē non eſſe ſolutam pecuniā creditori.vnde nō eſt mirum ſi habet hypothecariā creditor:cum adhuc duret pignus, quē admodū dicimus durare hypothecariā creditori cum amiſſa eſt actio eiuſdem creditoris propter exceptionē ſcilicet temporis.patet ergo quòd non tantū retentio Infortiati competit creditori prædicto eidémque hæredi, cum illud poſsidet: ſed etiam petitio cum non poſsidet.Scias etiam ꝓ ſi dicta filia ſoluat dicto creditori dictū Infortiatum, non poterit repetere vt indebitum:quāuis aditione hæreditatis confuſa fuerit obligatio, vt dictum eſt. remanet ergo propter pignus naturalis obligatio: vt ſcilicet remaneat naturaliter obligatum, licet obligatio perſonalis ciuilis & naturalis ſit ipſo iure cōfuſa per dictam aditionem hæreditatis. bene ergo poteſt dictus creditor impetrare vt iure dominij poſſideat Infortiatum, ſecundū conſilium dictæ legis.C.de iure dominij impetrādo. cum emptores pigneris, id eſt Infortiati, non inueniantur. prædictam autem imbrigationem & ſubtilitatem circa pignus poſuit iuriſconſultus qui condidit hanc legem,cum dictus teſtator vel aduocatus eius qui tempore quo prætor coēgit eundem creditorem adire hæreditatē debitoris ſui, nihil dixit de debito ſuo quinquaginta librarum pro quo habebat obligatum Infortiatum.nam ſi redintegra,id eſt,antequam cogeretur adire hæreditatem debitoris, dixiſſet vel allegaſſet coram prætore ſe non eſſe cōpellendum adire niſi prius de indemnitate dicti ſui debiti eſſet ei cautum à fideicommiſſaria filia debitoris eiuſdémque teſtatoris, vel niſi ſoluta eſſent ei dicta quinquaginta: bene audiuiſſet eum prætor, & non fuiſſet ei neceſſariū diſputare de pignore.& non videtur tibi mirū ſi prætor exaudiuiſſet eum circa damnū debiti ſui vitādum: quia & cum de lucro hæres ſcriptus adſit coram prætore petendo vt nō cogatur adire niſi lucrum conſequatur, eſt bene audiendus, puta quia fuit hæres inſtitutus, & rogatus de reſtituenda hæreditate alij, & legatum fuit hæredi relictū ab eodem teſtatoris ſi hæres nō exiſteret:quo quidē caſu reſpōſum eſt à ſapientibus nō eſſe eum cogendum adire niſi legato prędicto præſtito ei à fideicommiſſario qui petit eum cogi adire:in quo etiam caſu poſſet dici ab aliquo cauſa diſputandi nō eſſe cogendū dictū hæredē adire,etiam ſi legatū ei offeratur per fideicōmiſſarium:quia quodā modo videretur hęres cogi adire cōtra voluntatē tacitam defuncti,qui defunctus legādo hæredi ſi nō adiiſſet hæreditatē,tacite poſuit in ipſius hęredis voluntate vtrū adiret,vel nō adiret. ſed quāuis ita poſſet dici diſputando per aliquē,tamen cōtrarium eſt.nam quāuis teſtator in hoc caſu alterutrū dederit hæredi tacite,vt ſcilicet vel adiret & reſtitueret hæreditatem,vel abſtineret,& legatū acciperet, nos tamen præſtamus ei hæredi vtrūque.ſ.vt adeat hæreditatē, & eam fideicōmiſſario reſtituat:item & legatū habeat à fideicōmiſſario.nam, vt dixi,reſpōſum eſt à ſapiētibus nō eſſe cogendū adire eum,niſi legato ei præſtito per fideicōmiſſarium qui petit eum cogi adire. & hoc credo ꝓ velit dicere hæc lex,licet nō multū aperte.Viui.

f *Permitti.* aliàs, remitti: aliàs,permitti: id eſt, concedi.

g *Obligatio.*ciuilis quaſi ſolutione: vt.ſ.de libe.lega.l.ſi id quod. de naturali an tollatur,dic vt ſtatim dices.

h *Naturali.* & ciuili,quod videtur.j.de reg.iur.l.cū principalis.

Siue

BIU Cujas

gatione. atquin siue possidet[a] creditor actor idémque hæres rem, siue non possidet, videam[m] de effectu rei. Et si possidet, nulla actione à fideicõmissario conueniri potest: neque pignoratitia,[b] quoniam hæreditaria est actio: neque fideicommissum, quasi minus[c] restituerit, rectè petetur[d]: quod eueniret[e] si nullum pignus intercessisset[f]. possidet enim eam rem quasi creditor. Sed & si fideicommissarius rem retineat,* & hic Seruiana[g] actione* tenebitur. verum est enim nõ esse solutam pecuniam:[h] quemadmodum dicimus cum amissa est actio[i] propter exceptionem[k]. Igitur non tantum retentio, sed etiam petitio pignoris nomine competit, & solutũ[l] non repetetur[m]. Remanet ergo propter pignus naturalis[n] obligatio. Re* autem integra non putarem compellendum adire, nisi prius de indemnitate esset ei cautum, vel soluta pecunia esset[o]. Nam[p] & cùm de lucro hæres scriptus agit[q]*, quòd forte legatum accepit[r] si hæres non extitisset, responsum est non esse cogendum adire, nisi legato præstito. vbi quidem potuit dici[f] nec cogendum[t] esse hæreditatem* adire quodammodo contra voluntatem[u] defuncti, qui legando hæredi[x] si non adiisset, in ipsius voluntate posuit additionem.[y] Sed cùm testator alterutrũ[z] dederit, nos vtrunq;[a] ei præstamus.

B *Ascendentibus ex linea materna, per descendentes actio non quæritur. Item quod quis habet ex erronea sententia: in restitutionem non venit. Bartolus.*

Ea quæ dotem dabat, pacta erat cum marito, vt mortua se in matrimonio, dotis pars matri eius redderetur: nec eo nomine stipulatio à matre interposita est. moriens deinde matrem & maritum suum hæredes fecerat, & à matre petierat vt hæreditatem Titio restitueret. iudex aditus* de hæreditate diuidenda[b], partem dotis quasi ex vtili pacto pro parte[c] matri adiudicauerat[d]. Quærebatur, an & ea portio ex causa fideicõ C missi præstãda sit. quam nõ esse restituendam puto: quia non quasi hæres, sed quasi mater ex quærebatur, an dicta portio matri adiudicata sit præstanda per matrem Titio ex causa fideicom. Et dicitur quòd non: quia non quasi hæres, sed quasi mater accepit mater à iudice dictam partem ex dicto pacto inutili: nec occasione hæreditatis eam habuit mater, sed ex pacto prædicto, & per errorem dicti iudicis: credo tamen quòd pars matris dictæ dotis quam ipsa capit iure hæreditario, sit per eam dicto Titio fideicommissario restituenda. Sed ludendo extra ea quæ hic notaui, quæro quæ fuit pars mariti cohæredis quę fuit adiudicata matri ex dicto inutili pacto? Et videtur forte ita facienda ratio: Dos fuit centum, vt dixi. & dimidiam, id est, quinquaginta debebat habere mater ex dicto pacto si valuisset. mortua ergo testatrice filia mater habuit quinquaginta de dote iure hæreditario, & maritus alia quinquaginta iure hæreditario. ex pacto autem si valuisset, habuisset mater à se. xxv. & tu alia. xxv. à marito cohærede in iudicio familiæ erciscundæ. & ita habuisset mater septuagintaquinque de iure hæreditario si valuisset pactum, & maritus sola vigintiquinque, & ita etiam hic habuit per errorem iudicis qui credidit valere pactum. illa ergo. xxv. quæ habuit mater à marito cohærede per errorem iudicis, non restituet Titio fideicommissario, vt dictum est: sed illud quod capit iure hæreditario ex dote, restituet dicto Titio: vt &. ſ. dixi. & ita credo quòd intelligatur hic. §. salua tamen semper meliori sententia. Viuianus.

Ea quæ dotem.]C *ASVS.* Titia cum nuberet Seio, dedit ei centum in dotem, & in ipsa datione dotis pacta fuit cum marito vt mortua se vxore in matrimonio, matri eius vxoris redderetur pars dotis prædictæ, pone dimidia, nec eo nomine stipulatio est interposita à matre vxoris. moriens deinde dicta vxor fecit sibi hæredes matrem & maritum, & petiit à matre vt restitueret suam partem hæreditatis Titio. procedéte tempore iudex aditus fuit de hæreditate diuidéda inter matrem & maritum prædictos: qui quidem iudex partem dictæ dotis, id est, dimidiã prædictã quasi ex vtili pacto prædicto interposito inter vxorem & maritum de restituenda parte dimidia dotis matri vxoris, pro parte scilicet cohæredis matris, & pro parte dicti mariti adiudicauerat: quãuis male adiudicauerit: quia ex filiæ pacto non debet dari matri vtilis actio vel directa. nunc

*Flo. hæredem

*Flo. addictus

D

a *Siue possidet.* scilicet creditor.

b *Neque pigneratitia.* hac falsa ratione quæ sequitur. si autem diceres quòd esset recta ratio, nõ posset loqui in personali, puta ex mutuo: quia illa est extincta. nec de pignoratitia: quia non esset ratio ꝙ ideo non cõpetit fideicom. immo esset ratio econtra, scilicet, ꝙ competat: vt. ſ. eo. l. ita tamẽ. §. actiões.

c *Quasi minus.* ideo ꝙ nõ est pign⁹ restitutũ.

d *Petetur.* actione ex testamento.

e *Quod eueniret.* scilicet ꝙ posset agi actione ex testamento.

f *Intercessisset.* hic autẽ intercessit, & adhuc durat: & hoc subiicit, possidet enim &c.

g *Seruiana.* id est, hypothecaria: vt instit. de act. §. item Seruiana.

h *Non esse solutam pecuniam.* & ideo videtur adhuc pignus durare: vt. ſ. de pign. l. grege. §. etiam. &. §. sequen.

*Flo. te. nuit, *Flo. actio tenebit.*

i *Actio.* personalis & principalis.

k *Exceptionem.* scilicet temporis, vt. C. de lui. pi. l. ij. sic &. j. de excep. rei iudi. l. pe. §. Latinus. Sed arg. cõtra. j. de reg. iur. l. cum principalis. Sed ibi plerũq; dicit propter hunc casum. Item arg. cõtra. C. de vſu. l. eos. Sed ibi de alio accessorio & odioso vt vsurarum dicit.

*Flo. In re

l *Et solutum.* à fideicõmissario ipsi hæredi.

m *Non repetitur.* vt indebitum.

*Flo. aſit, *vt absit.*

n *Naturalis.* dicũt quidam principalis & personalis: cui naturali fideiussor accedit: vt supra, de pign. l. res hypo. aliàs si vtraque, scilicet ciuilis, & naturalis extincta esset, non posset pignus manere: vt infra, de regu. iur. l. cum principalis. & secundum hoc remanet naturalis propter pignus, scilicet vt habeat pignus cui adhæreat. Sed his ob. ſ. ea. l. vbi dicit naturali obligatione sublata. & quod dicitur. ſ. de libe. lega. l. si id quod. vbi talis confusio habetur loco solutionis. Alij dicunt ciuilem naturalem ipso iure tolli, scilicet personalem: sed pignus remanet naturaliter obligatum: & est speciale. & hoc ex illo verbo, plerumque, quod est in dicta regula iuris, cum principalis. habet enim hypothecarias suas conditiones &c. vt supra, de pign. l. grege. §. etiam. &. §. sequen. cum enim ex pacto oritur obligatio pignoris, vt supra, de pact. l. si tibi. §. de pignore. & in pacto vertatur ius naturale: vt supra, de pactis. l. si vnus. §. pactus. ergo est ibi naturalis obligatio quę hic durat. Tertij dicunt quòd personalis & pignoratitia tollũtur ipso iure, sed hypothe. resuſcitatur vtilis, ne creditor in damno moretur: vt & aliàs. ſ. si ex noxali causa aga. l. ij. in fin. sed quãcumque teneas, inuenies fieri cõtra iuris rigorem. Accursius.

o *Vel soluta pecunia esset.* sic. ſ. eo. l. apud. in prin. &. l. ita tamen. §. si perceptis. &. j. e. l. facta. §. si in danda.

p *Nam.* non cogitur adire vbi timet damnum nisi prouideatur suo damno. nam etiam in lucro est idem vt non cogatur adire nisi prouideatur ei ne lucrum perdat.

q *Absit.* aliàs, agit. aliàs, contendit. & aliàs, absit. i. absentat se ne cogatur adire, vt non perdat lucrum.

r *Accepit.* id est, ei relictum.

ſ *Potuit dici.* causa disputandi, sed male, vt in fi. dicit.

t *Non cogendum.* si legatum ei auferatur.

u *Contra voluntatem.* tacitam. Sed quid si expresse dixit, si voles hæres esto? Respon. adhuc cogitur: quia frustra dicuntur hæc verba in extraneo, licet in necessario conditionem faciant: vt supra, de condi. insti. l. verba.

x *Hæredi.* sub hac conditione &c.

y *Additionem.* scilicet tacite.

z *Alterutrum dederit.* scilicet tacite, scilicet vt vel adiret & restitueret, vel abstineret, & legatum acciperet.

a *Vtrumque.* scilicet vt adeat & restituat, item & legatum habeat. Et sic not. quòd impune sit contra voluntatem defuncti. sic C. de iis qui. vt indig. l. non oportet. &. C. de instit. & sub. l. reprehendenda. Accur.

ff. Infort.

BIU Cujas

a *Hæreditatis.* No.de tanquam & quasi, vt & supra.de adop.l.si pater.§.qui duos.

b *Errore.* errauit ergo iudex cum pactum non valuit,vt dixi: & sic ex sua astutia habet mater.sic.ś.de hęre.ven.l.venditor ex.&.ś. ad leg.Falcid.l.iij.Sed nunquid cohæres indebitum à matre repetit?Respon.non,propter auctoritatem rei iudi. vt.ś.man.l.si fideiussor.§.in omnibus. nisi aliquid falso sciéter mater allegauit: vt supra, de iudi. l. si prætor. §. Marcellus.

Atron⁹.] *CASVS.* Stichus libert⁹ Seij instituit sibi hæredem dictũ suum patronũ ex portione debita ipsi patrono,puta dimidia bonorũ liberti olim, vel tertia hodie: & Gaium instituit sibi in superfluo, & rogauit eundẽ patronum vt restitueret Titio ponam⁹ sextã partem dictæ dimidiæ vel tertiæ in qua eum instituit:& decessit dictus libertus: & postea dictus patronus restituit dicto Titio fideicommiss.dictam sextam partem. certe nõ transeunt ex Trebelliano actiones in dictum Titium, quoniam nõ fuit debitũ Titio quod restituit patron⁹ dicto Titio:cum iure deberetur patrono illud in quo libertus eũ instituit, etiã si eum non instituisset. & ideo si per errorem facti facit siue restituit patronus Titio dictam sextam,etiam repeteretur per eundem patronum, & hanc credo esse intentionem huius legis.Viuianus.

c *Patronus ex debita.* olim dimidia,hodie tertia: vt no.ś.eo.l.ita tamen.§.si patronus.

d *Sextam partem.* scilicet suæ partis vel institutionis.

e *Actiones.* scilicet cum effectu, vere tamen transeunt,sed condicuntur, vt subiicit. & secundum hoc non est debitum, scilicet cum effectu. vere tamen est debitum ex voluntate defuncti. Alij dicunt ipso iure non transire, nec vllo modo debitum, per.l.j. eod.l.facta.§.si quis maiorem. Sed ibi non fuit ex voluntate defuncti de maiori parte.

f *Per errorem.* s. facti. secus si iuris: vt.C.ad leg.Falc.l.error.facit.ś.eo.l.hæres cum.&.ś.de cõdic.inde.l.si quis cum effectu.

Aulus respõdit.] *CASVS.* Titius instituit sibi hæredes Seium & Gaium, & postea dirigens sermonem ad Sempronium ita fuit locutus:Semproni te nõ scripsi hæredẽ festinans per infirmitatem meam,quę nimis me opprimebat tẽpore quo institui Seium & Gaium. & respiciens versus dictos institutos ita dixit, Ideo ei Sempronio dari volo tantum quantũ pro vncia hæreditatis meæ cõpeteret.& decessit dictus Titius.Certe Paulus respõdit his verbis, Titij testatoris videri quidẽ magis quantitatẽ relictam quàm portionem hęreditatis.i.vnciam. sed quãuis ita videatur ex vi dictorum verborũ,tamen sic accipiendũ est illud quod dixit dictus testator,vt videatur sensisse idem testator etiã de vncia restituenda dicto Sempronio,& ita habebit vnciam ex causa fideicõmissi, & non illam quantitatem tantum quantũ valeret vncia: quia ita præsumitur testatorem sensisse,licet verba eius aliud portarent.& hanc credo esse intentionem huius legis, salua tamen meliori sententia, licet alia super litera not.Viuianus.

g *Semproni.* vocatiui casus.Accursius.

h *Et.* scilicet Sempronio.& sic mutat personas. & dic,dari volo à meo hærede, puta Titio, Accursius.

i *De vncia.* id est,de quantitate quam vncia continet:vt non cõtradicat sibiipsi, & sic non habet locum Trebel.vt.ś.eo.l.cogi.§. & generaliter. secundum Azo. Alij dicunt habere locum Trebel. & exponunt magis quantitatem, id est,vnciam per fideicommiss. quàm portionem hæreditatis: scilicet iure institutionis. & hoc est quod subiicit, sed sic accipiendum &c. & pro hoc quòd per obliquum sit relictum,facit.ś.dari volo &c.Alij dicunt quòd finis,sed sic &c.corrigit quod dixerat, vìderi magis &c.& sic habeat locum Trebel.Accursius.

pacto accepit: nec occasione hęreditatis[a], sed errore[b] ex pacto eam habuit.

Facta restitutione fideicommissi inualidi actiones non transeunt ex Trebelliano. h.d. Alex. & Barto.

LX. IDEM libro vndecimo Quæstionum.

PAtronus ex debita[c] portione hæres institutus, sextam partem[d] restituere rogatus restituit. Non transeunt ex Trebelliano actiones[e]: quoniam nõ fuit debitum quod restituit. & ideo si per errorem[f] fecit, etiam repetetur.

Siue quota sit in fideicommisso, siue in solutione: locus est Trebelliano. Barto.

LXI. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

PAulus respondit,his verbis: *Semproni[g], hæredem te nõ scripsi, festinans per infirmitatem. ideóque ei[h] dari volo tantum, quantum pro vncia hæreditatis competeret.* videri quidem magis quãtitatem quàm portionẽ hæreditatis relictam: sed sic accipiendum,vti videatur de vncia[i] etiam restituenda[k] sensisse.

Dos data vel promissa filiæ nõ cadit in fideicõmissum vniuersale inuẽctũ filiæ. Alex

LXII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

AFilia petiit[l], vt si liberis superstitibus moreretur, partem eius quod* ad eã ex bonis patris peruenisset[m]: quòd si sine liberis, vniuersum fratri restitueret. Quæritur,defuncta ea in matrimonio superstite filia, an hæres eius, cum parte hæreditatis, eius quoque quod dotis nomine datum[n] erat, partẽ restituere debeat? Respõdit id quod in dotẽ fuisset,nõ cõtineri in partẽ hæreditatis quæ restituenda est. sed & si ex ꝓmissione dotis aliquid debitũ fuit, æris alieni[o] loco habendum.

Si dilatio apponitur gratia fideicommiss. cessante causa dilationis cessat dilatio.

FAlumno certam pecuniã legauit[p],& eam recipi à Sempronio[q] mandauit[r],& certas vsuras alũno præstari[voluit,] donec ad vicesimũ annum peruenire:deinde alumni fidei cõmissit, vt si sine liberis decederet, partem restitueret Sempronio, partem Septitiæ. Quæsitũ est, defuncto[s] alũno intra annum

k *Restituenda.* scilicet Sempronio.

Filia petiit.] *CASVS.* Titius habens filiam & filiũ dedit dotem pro filia marito filiæ, & postea fecit testamentũ,& instituit sibi eã hæredẽ cum fratre pone,& petiit ab ea vt si ipsa moreretur superstitibus liberis,restitueret fratri partem eius quod ad eã ex bonis patris peruenisset. quòd si sine liberis moreretur eadem filia, restitueret dicto fratri vniuersum quod ad eam ex bonis patris peruenit. & decessit dictus Titius. & postea dicta eius filia defũcta est in matrimonio superstite filia ex viro suo & ex se: & sic debet restitui fratri pars eius quod peruenit ad eam ex bonis patris. nunc quæritur, an hæres eius filiæ Titij testatoris debeat restituere dicto fratri etiam partem eius quod dotis nomine datũ erat per Titium patrem pro dicta sua filia cum parte hæreditatis eiusdem Titij quam debet restituere dicto fratri? Et respon. quòd non. & idem est si dictus Titius pater non soluit adhuc totam dotem marito dictæ suæ filiæ.nam illud quod restabat soluendum, est habendum loco æris alieni à patre debiti, & sic videtur abesse, & sic non venit in dictam restitutionem fratri faciendam in totum vel in partem. & hoc credo quòd velit dicere hæc lex vsque ad.§.alumno.Viuianus.

Flo.que

l *Petiit.* testator.Accursius.

m *Peruenisset.* subaudi,restituere fratri.

n *Datum.* à patre,& sic profectitium.Sed quid si ipsamet filia de his bonis se dotauit? Respon.idem: vt.ś.e.l.mulier.§.cum proponeretur. Sed quid si suam filiam? Respon.non idem:quia non est officium matris dotare filiam:vt.C.de iure do.l.mulier.sed patris: vt.C.de do.promiss.l.fi.&.j.de col.bo.l.filium.Accursius.

Matris est officium filiam dotare.

o *Aeris alieni.* à patre debiti.& sic videtur abesse: vt.ś.de negoc.gest.l.si quis man.Argu.contra.ś.de pec.l.sed & si damnum.§.fin. & facit.ś.ad legem Falcidiam.l.pater.in princ.

Alumno certam.] *CASVS.* Titius testator legauit.c.cuidam suo alumno: & mandauit eam pecuniam recipi à Sempronio, id est, quòd Sempronius reciperet eam ab hæredibus,& cæteras vsuras alumno præstari per dictum Sempronium mandauit, donec ad vicesimum annum peruenirent alumnus. postea commisit fidei alumni si sine liberis decederet idem alumnus, partem de dicta pecunia restitueret Sempronio prædicto, & partem cuidam mulieri nomine Septitiæ: & postea decessit dictus testator, & postea dictus alumnus decessit intra vicesimum annum. Quæsitum est, an dicti substituti, id est, Sempronius & Septitia possint statim petere fideicommissum prædictum, an verò debeant sustinere in id tempus quo alumnus impleret vicesimum annum si viueret? Et respon. posse statim petere dictos substitutos dictum fideicommissum.Viuianus.

p *Legauit.* scilicet pure,sed solutio fuit dilata gratia alumni.

q *A Sempronio.* & sic est minister Sempronius, sicque petitionem non habet si nullum emolumentum sit habiturus: alioquin dabo ei petitionem: vt.j.eo.l.Lucius.§.Mæuia.& ibi no.H.

r *Mandauit.* Sępronius vt accipiat ab hęrede,& det vsuras alũno.

s *Defuncto.* scilicet sine liberis.

Possint.

BIU Cujas

a *Possint.* scilicet statim.
b *Posse.* scilicet statim petere substitutos. nam voluit eos testator admitti quandocunque decederet alumnus, siue ante.xx.siue post, licet alumnum voluit habere sortem ante vicesimum annũ. & adde quod not.ſ.eo.l.Seius Saturninus.

Facta.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio, & decessi. & Titius restituit hæreditatem meam Seio ponamus solo verbo. ná potest fieri restitutio re, vel verbo: vt.ſ.eo.l.restituta. in princi. certè facta in dictum Seium restitutione, statim omnes res hęreditariæ fiũt in bonis eiusdem Seij cui restituta est hæreditas, quamuis dictus Seius nondũ fuerit nactus possessionem earum rerum. Viuianus.

c *Facta.* demum, sub. vt.j.eo.l.si eius.§.si qs.
d *Restitutione.* etiam verbo. nam fit verbo, vel etiam re: vt.ſ.eo.l. restituta. in prin.
e *In bonis.* vt actioné & excep. habeat: vt.j. de acqui. re. do.l. rem in bonis. habet ergo post restitutionem fideicom. peti. hær. fideicom. Iteé rei vin. si defunctus fuerat dominus: vt.ſ. de fideicom. hære. peti. l.j. & si non erat dominus, habet Publicianam: vt. ſ. de Pub. l. cum spõsus. §. j.
f *Possessionem.* acquiritur ergo hic dominium[a] sine possessione, vt in hæreditate: vt.j. de acquiren. posses. l. cum hæredes. & aliàs, vt not. ſ. de rei vin. l. ſi ager. Sed videtur quòd hodie etiam ante restitutionem quæratur dominium: vt. C. communia de lega. l. fin. §. ſin autem. Sed dic vt not. ſ. eo. l. Marcellus. §. res.

a *Quomodo & quãdo quæratur dominium ex solo nudo sine possessione: vide p Bar. in l. seruũ. de rei vi.*

Si quis hæreditatem.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd restitueret hęreditaté meam Seio, & decessi. Seius aut fideicom. stipulatus est à Titio hærede reddi sibi hæreditaté, quia de stipulatione facienda fuerunt in concordia: & egit contra eum ex stipulatione, & ipse restituit ei hæreditatem. nunquid in dictum Seium fideicom. transferuntur hæreditariæ actiones? Et videtur quòd non: quia nó erat facta restitutio officio iudicis per quod officium cõsueuerunt fieri restitutiones: vt dixi. ſ. eo. ſi cui pure. §. j. sed erat facta vi actionis. Dicitur tamen hic quòd nihilominus transferũtur actiones in dictum fideicom. Sed quid si dictus hæres non restituat ei hæreditatem ex vi dictæ actionis, & propter hoc fuerit ei cõdemnatus hæres in æstimationem hæreditatis? Certe remanent actiones hæreditariæ apud hæredem qui condemnatus est. fideicommiſ. autem qui est actor, consequitur ab hærede quantitatem siue prædictam æstimationem hæreditatis. Viuianus.

g *Si quis.* scilicet fideicommissarius. Accursius.
h *Transferri.* contra videbatur, quia non erat facta officio iudicis sicut consueuit, sed iure actionis. sed non nocet: quia stipulatio succedit in locum officij, & sic est eiusdé naturæ: vt.j. vt leg. no. ca. l. j. §. si quis sub. &. ſ. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum. non enim refert quid qualiter fiat, dummodo fiat: vt.j. de verbo. obli. l. cum seruus.
i *Actor.* id est, fideicommissarius.
k *Quantitatem.* quę facit emptionem: vt.j. pro empto. l. litis. &. ſ. de rei vin. l. eius. Accursius.

Si hæres scriptus.] CASVS. Titius instituit sibi hæredé Gaium, & rogauit eum quòd restitueret hæreditatem Seio, & decesſit dictus Titius testator, & Gaius hæres scriptus à Titio restituit hæreditatem dicto Seio fideicõmiſſa. postea autem venit Sępronius legitimus ponamus hæres dicti Titij, & mouit cõtrouersiam dictæ hæreditatis dicto hæredi, & vicit eum, aut liteé cesſit siue refutauit dictus hæres, quod pro eodé pono. certe actiones per restitutionem semel translatæ in fideicom. prædictum constat apud sapientes durare penes dictum fideicõmiſ. Vi. l *Victus sit.* puta à legitimo hærede. Sed quo modo hoc, cũ nec dolo vel culpa posſidere desiit: vt titu. j. l. hæc autem. §. fina? Respon. nõ oppoſuit: vel ſi oppoſuit, nõ fuit auditus, & ſic non nocet fideicommiſ. vt. ſ. de euic. l. ſi per imprudentiam. vel fuit in culpa quòd restituit res sciés se conueniédum: vt. ſ. de rei vin. l. ſi culpa. vel ſponte iudiciũ ſuſcepit, vel ſic fuit de facto. Accurſius.

m *Durare.* hic est cõtra. ſ. eo. l. ſi patroni. §. ſi. sed ibi fuit lis cõtest. ante restitutionem: hic post. Alij dicunt quòd ibi de actione quæ datur fideicom. cõtra hæredem, hic econtra de iis quæ cõtra eũ. quod nõ placet: immo de vtriſque hic & ibi dicit. Item ſunt argu. contra. C. de euic. in. l. emptori. &. ſ. de hære. ven. l. emptori. Sed ibi proficit emptori ius quæſitũ authoré, hic nó nocet quòd amiſit. & facit. ſ. de pact. l. ſi tibi. §. cum prætor. Accur.

Si quis.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd restitueret Seio tertiam partę pone hęreditatis meæ, & decesſi. & dictus Titius restituit Seio dimidiam pone. circa meam partę quæ excedit præceptum siue rogamen mei testatoris, non transferuntur actiones in dictũ Seium. secus autè esſet ſi rogaſſem Titium prædictũ restituere hæreditatem dicto Seio percepta re aliqua, aut ſumma: quia ſi omiſſa retẽtione dictæ rei vel ſummæ totam hæreditatem restituerit ei, bene in eum transferũtur actiones. nam & ſi apud ſe retinuiſſet hæres illã rem vel ſummam, non remanerẽt apud eum hæreditariæ actiones. ná actiones non ſequuntur poſſeſſores ſingularium rerum: vt. ſ. eo. l. j. §. ſi hæres. Viuianus.

n *Actiones.* ipſo iure sicut cum ante diem & cõditionem fit restitutio: vt. ſ. eo. l. ſed & ſi ante. nec enim adeſt defuncti volũtas. aliàs ſecus: quia transeunt, licet ſine effectu: vt. ſ. eo. l. patronus.
o *Actiones.* quia actiones non ſequuntur poſſeſſores ſingulariũ rerum: vt. ſ. eo. l. j. §. ſi hæres. & quia ſi retinuiſſet illam rem hæres vel ſummam, idem esſet. & facit. ſ. e. l. qui totã. Sed an quod indebite[b] dedit, repetit? Reſpon. ſi errauit in facto, ſic. ſi in iure, non: vt. ſ. eo. l. hæres cum. &. C. ad legem Falci. l. error.

b *Nota ex iſta glo. hic indebitũ p errorẽ ſolutum repeti. fallit in ſoluto vel legato ex pia cauſa. nam tũc nõ repetitur. vide p gl. & Bar. in. l. cum is. § ſi mulier. ſ. de cõdic. indebi.*

Si hæres.] CASVS. Sempronius instituit sibi hęredé Titium, & rogauit eũ vt restitueret hæreditaté ſuã Gaio ponam[p], & decesſit dictus Sępronius. ante autẽ restitutã hęreditaté ſeruũ hæreditariũ hæredé instituit Seius, & dictus hæres eũ ſeruum hæreditariũ hæredé à Seio institutũ iuſsit hæreditaté adire. nũquid hãc hæreditaté Seij debet Titius hæres restituere Gaio? Et dicit Iulianus cp nõ: quia de ea restituẽda nõ fuit rogatus. Sed quid ſi dict[p] Titius hæres institutus à Sępronio rogatus ſit à dicto Sępronio restituere hæreditaté dicto Gaio cũ increméto? certe cogitur dictus Titius restituere dicto Gaio etiã eam hæreditaté in qua ſeruus prædictus hæreditarius fuit inſtitutus à Seio. & hoc est verũ niſi euidentiſsimis rationibus fuerit approbatũ ab hærede dictũ ſeruum esſe inſtitutum hæredem contemplatione ſui hæredis. Viuianus.

p *Restitui.* quod verum est. Accurſius.
q *Fatendum.* niſi hæres fuerit in mora: vt. ſ. eod. l. ita tamen. §. j.

BIU Cujas

a *Sui.*hæredis.

b *Institutum.*quod præsumo si dixit, seruum Titij qui est hæres: vt.C.de iure delibe.l.cum aliquis. & de contrahen. stipu.l. optimam.& facit.ſ.de vulga.ſubſti.l.ſed & ſi plures.§. in arrogato.& ſupra,de vſufru.l.ſed & ſi quid donetur.& quod ibi not.

Rescripto diui.] CASVS.Gaius instituit ſibi hæredem Seiũ cum haberet in bonis.cccc. pone, & rogauit eũ vt reſtitueret hęreditatem ſuam Titio acceptis ab eodem Titio.c. & deceſsit dictus Gaius teſtator.poſtea Titius fideicom. ſtetit per magnũ tempus quòd non ſoluit dicto Seio hæredi dicta.c.nũquid cũ poſtea ei ea ſoluit, tenetur ei dare vſuras medij temporis? Et dicitur quòd non: quia quãto tardius dictus fideicó.pecuniã dat hæredi, tãto tardius ad fideicó.peruenit, & medij tẽporis fructus perdit,& hæres eos lucratur. vnde ſi ante datam dictam pecuniã tenuerit aliquo caſu hæreditatem dictus fideicom. oportet eum hęredi reſtituere fructꝰ quos pcepit. & idem eſſet per omnia ſi ita dixiſſet dictꝰ teſtator hęredi ſuo, Rogo te hæredẽ quòd ſi Titius tibi.c. dederit,reſtituas ei hæreditatem meam. nam licet tardius & hic detur pecunia pẽr Titium hæredi, ſine vſuris tamen eam ei dare debet. & ſi ante datam pecuniã tenuerit hæreditatem idẽ Titius,fructus quos perceperit, reſtituere eum hæredi oportet. & hoc credo quòd intendat hic.§.Viuianus.

Plo.nũ cũ incremento reſtituere hæres rogatus ſit hæreditatẽ. ſi enim hoc fuerit ſubſecutũ, etiã eam hæreditatẽ reſtituere cogitur niſi euidenti.

Requirendum tamen & illud eſt,num* ſi cum incremẽto reſtituere rogatus ſit hæreditatẽ, & hoc fuerit ſubſecutũ, etiam eam hęreditatem reſtituere cogatur. Et certè cogitur,niſi euidentiſsimis probationibus fuerit ab hærede adprobatũ, contemplatione ſui [a] ſeruũ eſſe hæredem inſtitutum. [b]

Licet fideicommiſſarius pecuniam quam debet dare,tardius ſoluat, ad vſuras nõ tenetur:quia nec fructus recuperat. Bartolus.

ℸ Reſcripto diui Antonini ſignificatur, vt ſi quis accepta à Titio pecunia quæ quartã hæreditatis continet,rogatus ſit ei reſtituere hæreditatẽ : licet tardius detur pecunia , ſine vſuris eam dari debere : quia quanto tardius quiſque pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommiſſum peruenit,& medij temporis fructus perdit. [c] quãobrem ſi ante datam pecuniam tenuerit [d] hæreditatem, fructus quos percepit, reſtituere hæredi eum

c *Perdit.*nam hæres lucratur,cum negligentia petentis percipiatur:vt.ſ.eo.l.mulier.§.ſi hæres.& ad hoc.C.de act.emp.l.curabit. Eſt & alia ratio quare non dat vſuras, quia non eſt fideicommiſſarius in mora dandi pecuniam, cum non ſit obligatus: vt ſupra, ſi quis omiſ. cau. teſta.l.ſi quis ſub conditione. & infra, de reg. iur.l.nulla mora.Accurſius.

d *Tenuerit.*fideicommiſſum aliquo caſu,vel hæres reſtituit ante datam pecuniam ignorans debere dari. & ita videtur plus debito reſtituiſſe,& ſic indebitos fructus repetit:vt.ſ.eo.l.hęres cum.H.

Si ſub conditione.] CASVS.Sempronius inſtituit ſibi hæredem Seium ſub conditione non turpi neque difficili, puta ſi aſcenderet Capitolium,& rogauit eundem Seium quòd reſtitueret hęreditatem Gaio.& deceſsit dictus Sẽpronius teſtator. dictus autem Seius hæres dicit ſibi ſuſpectam eſſe hæreditatem,& nó vult eam adire,nec dicto Gaio reſtituere.certe iubendus eſt per prætorem parere cõditioni prædictæ,& adire hæredit. & ita eam reſtituere Gaio.Si verò inſtituiſſet hæredem dictum Seium ſub cõditione turpi aut difficili, non debet cogi idẽ inſtitutus eam explere gratia alterius, id eſt, gratia fideicommiſſarij Gaij.Sed viſum eſt ſapientibus eam conditionem remitti eidem hæredi vt non teneatur eam implere, & ita nó reſtituere hæreditatem fideicommiſſario.& eſt ratio de rigore iuris in litera : quia abſurdũ eſt plus tribui à prętore ei Gaio fideicommiſ. qui fideicómiſſum petit,quàm Sempronio teſtator voluit. vtique autem teſtator neque Seium ſcriptum hæredem ad hæreditatem vocauit, neque per hunc hæredem illi fideicom. voluit reſtitui hęreditatem,niſi expleta ſit dicta conditio turpis vel difficilis.De æquitate tamẽ prætoris aliud eſt:quia habetur pro impleta.ſufficit enim hoc caſu edictum prętoris quod huiuſmodi conditiones turpes remittit.& hactenus iubendus eſt hæres à prætore vt conſtituat prætoriis actionibus vti eum hæredem.q.d.prætor cogit eum hoc caſu dicere & proteſtari quòd velit vti actionibus prætoriis,id eſt hæreditariis.ac ſi dicat,quantum in ſe hærede eſt,dicat quòd velit eſſe hæres, & tanquam impleta conditione prædicta turpi vel difficili reſtituet hęreditatem fideicommiſ. aut petat idem hæres bonorum poſſeſ. A ſecũdum tabulas: vt ſic ſit hæres de iure prætorio ante impletam conditionem,cum de iure ciuili eſſe non poſſet, vt nactus actiones hæreditarias tunc,id eſt,facta proteſtatione per hæredem,vel petita bonorum poſſeſ. ſecundum tabulas transferat eas in fideicommiſſarium ex ſenatuſcõſul. Trebel.reſtituta, ſcilicet hæreditate fideicommiſ. Sed quid ſi conditio eſt adſcripta dicto hęredi in dãda pecunia certa Titio ponamus? Certe debet is Gaius fideicommiſ.qui poſcit ſiue petit fideicommiſ. hæreditatis, offerre dictam pecuniã ei Seio hęredi inſtituto: vt ipſe hæres poſsit adire & reſtituere eidem fideicommiſ. hæreditatem completa cõditione à ſe Seio hęrede,id eſt,data à ſe hærede dicta pecunia dicto Titio. Si verò dixit dictus Sempronius teſtator,Inſtituo te Seium hæredem ſi imponas tibi nomen meum, & id nomen feras ſiue portes, id eſt facias te vocari Semproniũ.quã quidem condi. prætor exigat impleri per hæredem: recte quidẽ facturus videtur hæres ſi eam expleuerit, & hæreditatem adiuerit, & eam reſtituerit fideicó. nihil enim mali eſt aſſumere nomen honeſti hominis.Si autẽ dictus

oportere. Idẽ iuris eſt & ſi quis ita hæredis fidei commiſerit, Rogo, ſi Titius tibi centum dederit, reſtituas ei hæreditatem meam.

Conditioni poteſtatiuæ,honeſtæ,facili & tranſitoriæ,hæres cogitur parere: inhoneſtæ difficilis vel perpetuæ ei remittitur. Bar.

ℸ Si ſub cõditione hæres inſtitutus ſit,qui ſuſpectam ſibi hæreditatẽ eſſe dicat:ſi neque difficultatem, neque turpitudinẽ B vllam habet conditio, nec impedimẽtum [e] aliquod:*iubendus [f] eſt parere conditioni, & adire, & ita reſtituere. Si verò turpis aut difficilis ſit conditio, apertè iniquũ eſt cogi eum explere eam alterius gratia:ſed & remitti [g] eã ab initio viſum eſt. Plus enim [h] tribui à prætore ei qui fideicõmiſſum petit, quàm teſtator voluerit, abſurdũ eſt. Vtique autem teſtator, niſi expleta ſit conditio, neque ſcriptum hæredem ad hæreditatem vocauit, neque per hũc illi voluit reſtitui hæreditatem. ℸ Si

Plo. in fi. diũ aliqua

C teſtator qui voluit hæredem portare nomen ſuum,habebat famoſum vel turpe nomen:non exigit nec vult prætor hanc conditionem impleri per hæredem, id eſt, vt hæres teneatur ferre dictum teſtatoris nomẽ famoſum vel turpe.& ſi ipſum famoſum vel turpe recuſet hæres ferre,remittenda eſt ei hæredi cõditio dicti nominis ferendi,& ſunt ei dandæ de æquitate prætoris vtiles hæreditariæ actiones ac ſi impleuiſſet conditionem : vt &.ſ.dixi. aut bonorum poſſeſ.ſecundum tabu.danda eſt ei hæredi:vt ſic ſit hæres de iure prætorio ante impletam conditionem,cum de iure ciuili eſſe non poſſet:vt nactus actiones hęreditarias per dictam æquitatem prætoris habentis conditionem pro impleta vel per bonorum poſſeſ. ſecundum tabu.transferat eas ex ſenatuſconſulto Trebelliano in fideicommiſſarium. & hanc credo eſſe intentionem huius.§.vſque ad.§.ſi cum ſuſpecta.Viuianus.

e *Impedimentum.*vt ſi aſcẽderis Capitolium,ſis hæres. Et diſtingue,aut conditio eſt in dando,& tunc dic vt.ï.proxi.§. ſi in dan- *Conditiones* da.aut in faciendo:& tunc aut poſsibilis & honeſta,vt honeſtum *an hæres* nomen teſtatoris ſibi imponere : & tunc cogitur implere: vt hic, *rere teneat* &.ï.proxi.§.ibi, ſi vero nominis ferendi &c. aut eſt difficilis vel *tur.* turpis , & tunc obtinet infra, proxi.§.ſi vero turpis &c. & infra, D proxi.§.ibi,nec enim in famoſis.

f *Iubendus.*ſic.ſ.eo.l.ſi cui.§. fin. Et argu.ſ. de cu. bo.dan.l.j. & ante eam impletam nó poteſt reſtitutio fieri: vt.ſ.eo.l.ita tamẽ.§. à patre.eo ſaluo quod not.ſ.eo.l.apud.§.Antiſtia.Accurſius.

g *Remitti.*vt non impleatur. ſic.j.tit.j.l.v.§.j.&.ï.proxi.§.quòd ſi conditio.&.ſ.de condi.& demon.l.obtinuit.Accurſius.

h *Plus enim.*hic vſque in fin.§.poteſt loqui tribus modis.Primo vt dicat de conditione honeſta & facili.& ſic non ad proximum: ſed ad principium.§.referatur: quaſi dicat, bene eſt iubendus parere conditioni. plus enim &c. Alij dicunt loqui de difficili non turpi: vt vbi eſt difficilis,remittatur quoad commodum hæredis, & non quoad commodum fideicommiſ. hoc modo : bene dico nó cogi implere difficilem:ſubaudi,nec reſtituere.plus enim &c. ſed in turpi eſt ſecus,vt remittatur etiã quoad commodum fideicommiſſarij:vt.ï.proxi.§.ibi, quòd ſi conditio &c. Tu dic loqui de turpi & de difficili vt remittatur:& ita nó poterit adire,vt pote conditione non impleta quam teſtator adimpleri voluit, licet turpem,& ſic non reſtituere.nam fieret plus quàm teſtator voluit ſi cogeretur adire & reſtituere conditione non impleta , & hoc de rigore,vt hic:ſed de æquitate prætoris habetur pro impleta:& ſic vel

sic vel cogitur protestari quòd nolit esse hæres, vel petere secundum tabulas: vt hoc facto transferat actiones ex Trebel. vt infra, proxi.§.ibi, quòd si conditio &c. Accursius.

a *Offerre.* fic.ſ. eo.l. ſed ſciendum. &.l.ſi cui.§.fi.

b *Remittit.* puta turpis vel impoſſibilis: vt.ſ. proxi.§.

c *Edictum.* ſcilicet prætoris, quod huiuſmodi conditiones remittit.

d *Iubendus.* à prætore. q.d, prætor coget eũ dicere & proteſtari ꝙ velit vti act. prætoriis, id eſt, hæreditariis: ac ſi dicat, quãtum in ſe eſt, dicat quòd velit eſſe hæres, & tanquam impleta conditione reſtituat, vel petat ſecundũ tabu. Et ſic not. quòd quãdoque iure prætorio poteſt quis eſſe hæres, non ciuili: vt hic, & inſtit. qui.mo. teſta. infir.§. non tamen. & infra, de bono. poſſeſ. ſecundum tabu.l.ij.§.j.

e *Nominis.* honeſti.

f *Conditio eſt.* vt inſtituo te hæredem ſi imponas tibi nomẽ meũ, ſcilicet Accurſiũ: quod eſt honeſtum nomen, dictũ quia accurrit & ſuccurrit contra tenebras iuris ciuilis, ſecus ſi dixi: ſi imponas tibi nomen Veſpillo, quod eſt turpe nomẽ: vt hic, & .ſ. eod.l. ſed ſciendum.

g *Exigit.* adimpleri.

h *Nomen ferre.* etiam honeſtum, ſecundũ Hugo. vel dic inhoneſtũ. nam ſi honeſtum, videtur cogi.

i *Et remittendæ.* id eſt, decernendæ hæredi facta proteſtatione quam modo not. aut eſt &c. vel dic, remittendæ, id eſt, neceſsitas reſtituendi vtiles actiones remittitur hæredi: ſcilicet de rigore, aut de æquitate ſecundum tabu. &c.

Si cum ſuſpecta.] CASVS. Seius inſtituit te Titium hæredẽ, & rogauit te vt mihi hæreditaté ſuã reſtitueres, & deceſsi. tu autem dicis nunc ſuſpectam tibi eſſe dictam hæreditaté, & ideo eam nõ vis adire, nec mihi reſtituere. vnde poſtulãte me fideicõmiſſario iuſſu prætoris adiuiſti eã, & mihi eam reſtituiſti. nunquid ego potero detrahere Falcidiam illis legatariis ſingularibus quibus per teſtatorẽ à te hærede legata relicta ſunt? Et dicitur quòd ſic, ſi tu hæres poteras detrahere: & quatenus detrahere poteras, ego potero. ſed ſi à fideicommiſſario vltra legata ſingularia à te hærede relicta per teſtatorem alicui fideicommiſſum ſingulare relictum ſit per eundem teſtatorem, id eſt, fideicommiſſum, non venit in computationem legis Falcidiæ, ſed numeratur extra eam leg. Falcidiam, ita quòd de eo non poſſum detrahere Falcid. Viuianus.

k *Legatarios.* ſingulares. Et not. quòd fideicommiſ. primus non detrahit Falcidiam de relictis ab hærede, niſi quando hæres non detraxit, vel quia voluit totum reddere: vt ſupra, eod.l.j.§. inde Neratius. vel quia adiit ſuſpectam, vt hic. ſcilicet de relictis à ſe nullo modo detrahit: vt in fin. huius.§. & facit ſupra, eod.l. Marcellus.§.j. Sed argu. contra ſupra, eod.l. ex aſſe. in fi. Solu. ibi. Item facit ſupra, eod.l.ſi patroni.§. qui fideicommiſ. & infra, proxi.§. & argu. contra.ſ. eo.l.ſi res. Accurſius.

l *Lege.* ſcilicet Falcidia.

Si Titius rogatus.] CASVS. Gaius inſtituit ſibi hæredem Titium in hæreditate ſua quæ valebat. c. pone, & rogauit eum quòd dictã hæreditatem reſtitueret Mæuio. Item rogauit dictum Mæuium quòd reſtitueret Seio certam pecuniam puta. c. & deceſsit dictus Gaius teſtator: & dictus Titius reſtituit dicto Mæuio dictam hæreditatem. retinuit tamen ſibi quartam eiuſdem hæreditatis ex Trebelliani beneficio. nunquid idem Mæuius tanto debet præſtare minus dicto Seio, quantum eidem Mæuio Titius detraxit pro quarta? Et dicitur quòd ſic. & eſt ratio, ne ipſe Mæuius de ſuo damnum ſentiat. Viuianus.

m *Hæreditatem.* quæ valet centum.

n *Certam pecuniam.* puta centum. & ſic habes ſupra, de condi. & demon. l. Plautius. in fi. Sed videtur quòd licet maius ſit onus quàm relictum, quòd totum ſubeat: vt ſupra, de an. lega. l. liberto.§.j. & ſupra, de lega.ij.l. cum pater.§. eorũ. quæ ſunt contra. Solu. aut imponitur onus in vim conditionis, vt lego tibi fundum ſi Titio.x. dederis, aut imponitur onus in vim modi, vt lego tibi fundum vt Titio.x. des. Primo caſu ſi minuitur relictum per Falcidiam, non propter hoc deminuitur onus: vt ſupra, de condi. & demon. l. Plautius.§.j. ibi, diuerſum, &c. ſi alio modo, deminuitur onus: vt ſupra, eod.l. Plautius. in princ. &.§. item. &.l. qui hæredi.§. ſi pars rei. in eod. titu. Secundo caſu aut aliũde erat onus, & tunc aut eſt minus quàm ei remaneat de relicto, vel tantundem: & totum adimpletur: vt.d.l. liberto. &.l. cum pater. Aut maius, & tunc obtinet quod hic dicitur, &.d.l. Plautius. in fine. Si autem ex eadem re erat onus relictum, eatenus minuitur onus, quatenus & relictum: vt ſupra, ad legem Falcid. pœnales.§. fin. & ſupra, de lega.ij.l.ſi mihi Stichus. Item not. quidam hic legatarium & fideicommiſ. poſſe vti Falcid. & ſic eſſet contra ſupra, ad legem Falcid. l. lex Falcidia.§. nũquam. ſed certè hoc hic non dicit, ſed dicit quòd non plus reſtituit quàm habet. & de hoc not. ſupra, ad legem Falc. l. pœnales.§. fin. & facit. j. de don. cau. mor. l. ei qui. &. j. eo. l. Lucius.§. hæres. Accurſius.

Casum ponit Accurſius triplicis.

o *Iulianus.* Teſtator inſtituit Primum, & ſubſtituit ei Secundum vulgariter. Primum rogauit reſtituere Titio. Secundum rogauit reſtituere Mæuio, & tunc facit. C. eod.l. non iuſtam. vbi fideicommiſſ. Primi præfertur ſubſtituto eiuſdem Primi. Alij ſic ponunt: Teſtator inſtituit Mæuium, & ei ſubſtituit vulgariter Titium. Item rogauit eundem Mæuium reſtituere ei Titio qui Titius magis vult per fideicommiſſ. quàm per directam ſubſtitutionem: quia ſua intereſt. ad quòd ſupra, eod.l. recuſare.§. pe. & ſecundum primam poſitionem habeas, ſubſtitutus Mæuio. ſecundum aliam, ſubſtituto Mæuio. & ſunt datiui caſus. Vel dic Mæuium inſtitutum, & rogatum reſtituere Titio. Item hæredi fuit vulgariter Sempronius ſubſtitutus: & tam inſtitutus quàm ſubſtitutus recuſant: cogitur quidem inſtitutus. & ſecundum hoc habeas, ſubſtituto Mæuio: & erunt ablatiui caſus abſoluti. ſed & ſubſtitutus poſſet cogi, cũ intelligatur repetita à ſubſtitutis: vt. C. eo. l. non iuſtam. & ſupra, eod.l. apud.§. idem Iulianus. Alij aliter ponunt, quod non placet. Accurſius.

Si quis bonorum.] CASVS. Titius habens Seium filium à ſe emãcipatũ deceſsit ab inteſtato, fecit tamen codicillos, & in eis ita dixit pone: Committo fidei filij mei emancipati qui de iure prætorio erit mihi bonorum poſſeſſor forte, de hæreditate mea reſtituenda Gaio. & deceſsit dictus Titius. is autem filius emãcipatus cũ de iure prætorio poſſet petere bono. poſ. intra centũ dies, vt. j. de ſuc. edic. l. j.§. largius. paſſus fuit trãſire diẽ bonorũ poſ. agnoſcen. & per hoc tempus quo idem filius non agnouit bono. poſ. is

Gaius

Si hæres adiuit coactus, fideicommiſſarius detrahit Falcid. de relictis ab hærede, non de relictis à ſe. Bartolus.

ℱ Si cùm ſuſpecta* videretur hæreditas: poſtulãte me iuſſu prætoris adieris & reſtitueris mihi: ita vtar legis Falcidię beneficio aduerſus legatarios, k ſi tu quoque ea lege l vti poteras, & quatenus vti poteras. Nam ſi quid præterea à me alicui per fideicommiſſum relictũ ſit: id quaſi à legatario relictum, non venit in computationẽ eius legis, ſed extrinſecus numeratur.

Quatenus defalcatur à primo fideicommiſſario, eatenus defalcat ipſe à ſuo legatario. Bartolus.

ℱ Si Titius rogatus ſit hæreditatem m Mæuio reſtituere, Męuius Seio certam pecuniam, n & Titius quartæ retinendæ beneficio aduerſus Mæuium vſus fuerit: Neratius ſcribit Mæuiũ quoque Seio eo minus æquum eſſe præſtare, ne ipſe de ſuo dãnum ſentiat.

Fideicommiſſarius præfertur ſubſtituto vulgariter. Bartolus.

ℱ Iulianus o ait, ſi hæres inſtitutus, Titio rogatus ſit reſtituere, [qui] ſubſtitutus [eſt] Mæuio: & inſtitutus ſuſpectã ſibi hæreditatẽ eſſe dicat: deſiderãte Titio iubẽdũ eum adire, & reſtituere.

Si inſtitutus paſſus eſt labi tempus agnoſcendæ bonorum poſſeſſionis, fideicommiſſario ſuccurritur, vt reſtituatur, & agnoſcere cogatur. Bartolus.

BIU Cujas

Gaius cui per eundem filium debebat restitui hæreditas,aliqua iusta ex causa non potuit adire prætorem,& postulare vt petita bono.possess.per dictum filium restituatur sibi hęreditas per eundem filium.debebit succurri ei Gaio fideicom.s.vt restituatur dicto filio emancipato tempus bono.pos.admittendæ gratia exhibẽdi fideicom. dictæ hæreditatis dicto Gaio per dictum filiũ.& hanc credo esse intentioné huius.§.salua meliori sententia.Viuianus.

a *Si quis.* pone exemplũ in eo instituto qui iure prætorio nõ ciuili succedit: vt inst.q.mo. test.infir.§.non tamen. vel qui ab intestato succedit: vt emãcipatus vel cognat⁹ qui possunt rogari in codicil.vt.C.e. l.iij.Accursius.

b *Aliqua ex causa.*ſiusta quę restitutionẽ induceit : vt.ſ.qui. ex cau. maio.l.j.per totũ. &.ſ. de mino.l.j.& facit.ſ. eo.l.nam quod.§.j.

Admonendi autem.] CASVS. Gaius non soluendo existens quãtum ad creditores suos instituit sibi hæredem Titium locupletem,& seruum suum Stichum liberum esse iusit dicto vel per fideicó. nó facio vim,& rogauit dictum Titium hęredem hæreditatem eidem seruo restituere. & decessit dictus Gaius testator. Titius autem hæres institutus dicit hęreditatem Gaij sibi esse suspectam,& ideo recusat eam adire.numquid dictus Stichus liber esse iussus potest desiderare & petere coram prętore vt dictus Titius cogatur adire,& sibi Sticho restituere? Et videtur quòd non : quia etiam si desiderante dicto Sticho Titius adiret hæreditatem, tamen non potest competere libertas dicto Sticho quasi in fraudem creditorum data: licet Titius hæres sit locuples.si non potest libertas competere Sticho, nec ergo potest ei restitui hæreditas.si non potest ei competere libertas,nec restitui hæreditas, ergo non potest petere coram prætore vt dictus Titius cogatur adire & restituere sibi Sticho.& hęc habent locum secundũ verba & sententiam legis Aelię Sentiæ,quę verba & sentẽtia in hoc conueniunt vt nõ valeat libertas in fraudem creditorum relicta. permittunt tamen quòd vnum seruum tantum testator non soluendo existẽs instituat directo, & cum libertate directa vel fideicommissaria etiam in fraudem creditorum : vt instit.qui ma.non pos.in princip.&.§.j. Non autem loquitur de danda hæreditate seruo per fideicommissum ab alio hærede instituto.sed sententia eiusdem legis Aeliæ Sentiæ trahitur vt & libertatem habeat directo vel per fideicommiſ.etiam si non directo sit institutus seruus, sed per fideicom.quantum ad effectum sit hæres,vt est in nostro casu.nam cum Titius sit institutus hæres, & rogatus dicto seruo hæreditatem restituere:perinde habendum est ac si is seruus solus esset scriptus liber & hæres,& perinde habendum est similiter ac si dictus Titius non esset hæres institutus, cum voluerit testator non remanere hæreditatem apud Titium: sed seruo per eum Titium restitui. vnde secundum quod vltra porrigitur sententia dictę legis,vt dictum est,videtur quòd dictus Stichus possit facere cogi dictum Titium adire & restituere sibi Sticho.Viuianus.

c *Iusserit.* directo.idem si per fideicómissum: vt.ſ.de hære.instit. l.si non lex.§.j.Accursius.

d *Locuples.* ad hoc.j.de manu.testa.l.si quis locuples.

e *Legis.* verba& sentẽtia conueniunt vt non valeat libertas relicta in fraudem creditorum, nisi quòd vnum permittit institui directo etiam in fraudem creditorũ vt instit. qui ma. nõ possunt. in princip.&.§.j.sed sententia trahitur etiam si per fideicommiſſ. effectus sit hæres,vt & libertatem habeat directo,vel per fideicómiſ.vt hic,&.d.l.si non lex.§.j.& supra,de mili.testa.l.neque.§.j. & dic de his vt no.supra,eod.l.si res.§.j.&.l.si cui.&.l.mulier.§.

A

Si quis[a] bonorum possessoris fidei commiserit de hæreditate restituẽda,& is passus fuerit diẽ bonorum possesionis adgnoscendæ transire,aut per hoc tẽpus quo is cui restitui debebit hæreditas, aliqua ex causa[b] nõ potuit adire prætorẽ, & postulare vt petita bonorum possessione restituatur sibi hęreditas: succurri ei debet,id est, vt restituatur tẽpus bonorum possesionis admittendæ, exhibendi fideicommisi gratia.

B

Ad petitionem vnius serui fideicõmissarii cogitur institutus adire & restituere hæreditatem,etiã quæ soluendo non erat.Bar.

Admonendi autem sumus,si is qui soluendo non sit, Titio hærede instituto seruum liberum esse iusserit,[c] & rogauerit Titium hæreditatem eidem restituere,vix esse vt Titius hæreditatẽ adire recusans cogatur. nam licet desiderante seruo Titius adierit hæreditatem:nõ tamen potest libertas seruo com

C

non est. Accursius.

Si eius pupilli.] CASVS. Titius fecit testamentũ, & instituit sibi hæredem Seium suum filium qui erat pupillus, & eidem pupillo substituit Gaium,& rogauit dictum substitutum per fideicommissum vt hæreditaté dicti pupilli mihi restitueret, & decessit dictus Titius,& pupillus extitit ei hæres, vel etiam habebat alia sua bona idé pupillus. procedẽte tempore Sẽpronius mutuauit.e.dicto pupillo sine tutoris auctoritate,& sic tenebatur dict⁹ pupillus tãtum naturaliter dicto Sempronio, & postea decessit pupillus,& dictus substitutus habuit hæreditatem eius,& eã mihi fideicommiſſ. restituit ex senatusconsulto Trebelliano. certè si ego fideicõmissarius soluam postea dicta.c. dicto Sempronio creditori, non repetam ab eo,quamuis crediderit pupillo sine tutoris auctoritate: quia naturalis obligatio qua tenebatur pupillus, & quæ in me fideicõmiſ. trãsiuit, inhibet repetitionem.si autem hæres, id est prædictus substitutus pupilli soluat dicto creditori post restitutionem hæreditatis mihi factam per eundem hæredem,siue substitutum, repetet à creditore non ob aliud siue alia ratione, quàm quòd ab eo hærede siue substituto intelligitur translata naturalis obligatio in me fideicõmissarium.si autem econtra hæreditas eius creditoris cui pupillo sine tutoris auctoritate credidit,mihi restituta sit ex Trebelliano senatusconsulto,& soluerit pupillus mihi fideicommissario, non repetet à me iure communi.at si hæredi dicti creditoris qui hęres restituerat mihi hæreditatem, soluerit dictus pupillus,repetet ab hærede non repetiturus pupillus ab eodem hærede si ante restitutionem hæreditatis mihi per hæredem factam soluisset eidem hęredi.& hanc esse intentionem credo huius.l.vsque ad.§.si necessarij.[SI NECESSARII.] Instituit mihi hæredem filium meum sub conditione leuissima, puta si daret.xxx.sol.Titio,& rogaui eundem filium meum vt hæreditatem meã restitueret Gaio & Sempronio.certe cogitur dictus filius adimplere conditionem prædictam,& adire hæreditatem,& restituere eam fideicommissariis.i.dictis Gaio & Sempronio.Viuianus.

petere,quasi in fraudem creditorum data, licet Titius locuples[o] sit.qua de causa nec hæreditas ei restitui potest.Sed ex sẽtentia legis[e] dicendũ est perinde[hoc] habendum,ac si is seruus solus liber & hęres scriptus esset,nec Titius hæres esset.

Naturales obligationes totaliter transeũt in fideicommissarium:ideo respectu hæredis totaliter dicitur indebitum.Bartolus.

LXIIII. MAECIANVS libro quarto Fideicommissorum.

SI eius pupilli cui sine tutoris auctoritate pecunia credita erat, restituta[f] ex eo senatusconsulto mihi fuerit hæreditas : si soluam creditori, non repetã.[g] atquin hæres[h] si post restitutionẽ[i] soluat,[k] repetet, non ob aliud,[l] quàm quòd ab eo in me naturalis obligatio trãslata intelligitur. Et si ei⁹[m] mihi restituta sit hæreditas, qui pupillo sine tutoris auctoritate crediderit,[n] si soluerit mihi[o] pupillus, non repetet.at si hæ-

D

f *Restituta.*ſ.ab eo qui pupillo erat substitut⁹ directo,quod fieri potuit etiã exhæredato:vt.ſ.eo.l.ita tamen.§.à patre. Accursius.

g *Non repetam.* quia naturalis obligatio inhibet repetitionẽ: vt supra,de condic.inde.l.Iulianus.

h *Si hæres.* prædictus institutus.

i *Post restitutionem.* hæreditatis mihi factam.

k *Soluat* .creditori.

l *Non ob aliud.*i.non alia ratione &c.q.d.quia ipse nõ tenebatur pupilli nomine:vtpote trãslata in me naturali obligatione.sic ergo hæres siue substitutus nec ciuiliter tenetur, quia nulla est: nec naturaliter,quia in me traslata:vt hic,&.ſ.eo.l.quamuis.&.l.si hæredi eius.& quod dicit.ſ.e.l.j.§.j.quòd habet hæres excepti.post restitutionem quasi adhuc remaneat obligatus,verum est quando prima erat ciuilis & naturalis,hic naturalis tantum.

m *Eius.*scilicet creditoris.

n *Crediderit.* & sic naturaliter tantum tenebatur pupillus.

o *Mihi.* scilicet fideicómiſſ.Et no.quòd tria facit: quia aut soluit fideicommissa. post restitutionem , & non repetit iure communi:vt hic.Aut cohæredi post restitutionem,& tunc repetit iure communi condictione indebiti, cum nec naturaliter ei tenebatur.Aut hæredi ante restitutionem:& tunc non repetit iure cõmuni,vt hic subiicit.per restitutionem tamen in integrum repetit iure primo & tertio casu: vt Cod.si aduer. solu.l.indebito.

sed P.

BIU Cujas

sed P. dixit pupillum sine restitutione repetere naturale debitum solutum per hoc medium. Respon. ibi, at si hæredi &c. sed certe ibi, vt dixi, nec naturaliter tenebatur. Sed contra P. est primum & tertium dictum, quibus dicitur nō repeti, quod exposui. s. sine restitutione. Item pro eo. ff. de condic. inde. l. interdum. Sed ibi per

redi soluerit, [a] repetet, [b] nō repetiturus si ante restitutionem soluisset. [c]

Etiā necessarii hæredes coguntur parere conditioni, & adire & restituere. Bar.

¶ Si necessarij [d] hęredes sub cōditione quauis [e] * leuissima [f] hæredes sint instituti, cui solet pareri: [g] * dicendū est cogi restituere [h] hæreditatē desiderantibus his quib⁹ restituere rogati sunt: quia etiā necessarij hæredes fideicommissæ hæreditatis restituendæ gratia, conditioni parere erunt compellendi.

Hæres hæredis decedentis ante restitutionem cogitur restituere: & quatenus res extant, transibunt actiones. Bartolus.

¶ Si quis † rogatus restituere hę reditatem, decesserit ante quàm eam restituat, hæres eius poterit [i] hæreditatem restituere, & ex Trebelliano senatusc̄osulto trāsibūt actiones. Sed si duo ei hæredes extitissent: vti quisque restituisset, [p] ea parte trāsituras actiones. Nam & si ipse [k] partē restituisset, pro [ea] parte interim transituras verius est. Sed & si plures hæredes extiterint ei qui rogatus est restituere hæreditatē: si quidā interim restituerint, vel cū ei cui [l] restitui debuit, plures hæredes extiterint: vt cui restituta erit, is pro ea parte ex hoc senatusconsulto habebit actiones.

Patronus potest grauare libertos liberti etiam in debita portione. Bartolus.

¶ Si patron⁹ ex parte debita [m] hæres institutus, rogatus fuerit eam liberis exhæredatis defuncti liberti restituere: si sua spon te adierit, erit Falcidię locus. Si coactus, insolidū transibunt [in eos [n]] actiones ex hoc senatusconsulto.

Hæreditatis restitutio fit seruo domino volente, vel ratum habente: vel etiam ipsi domino licet in hæreditate debeat præcedere iussus, & sequi aditio serui. & in bonorū possessione serui voluntas requiritur. Bar.

LXV. IDEM libro quinto Fideicommissorum.

SEruo, [o] inuito domino vel ignorante non rectè restituitur hæreditas: sed si postea ratum habuerit, [p] confirmabitur restitutio: verum ipsi domino adquirentur actiones: nec quia hæreditatis adquisitioni similis [q] est hæc restitutio, iussū præcedere oportet. Sed, vt dictum est, etiam ratihabitio subsequi poterit, exemplo bonorum possessionis. Neq; interest (quod ad propositū [r] attinet) ipsi domino, an seruo quis rogetur restituere hæreditatē: nec in ea re consensu, aut opera serui opus est. Atquin in bonorū possessione, vel in adeunda hę reditate consensus eius serui necessarius est. & hanc credo esse intentionem huius. l. vsque ad. §. si testator. saluo meliori intellectu. Viuianus.

o *Seruo.* cui seruo quis erat rogatus restituere hæreditatē. Acc.

p *Habuerit.* scilicet dominus.

q *Similis.* nam in effectu est hęres: vt. ff. quod cū eo. l. si filius. §. j. & loco hæredis: vt institu. de fideicommiss. hæred. §. restituta. in hoc tamen differt: quia in hæreditate oportet præcedere iussum: vt supra, de adquir. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum. hic tamen sufficit ratihabitio: vt hic, & ff. eo. l. si legatus. §. si filio. sicut in bono. possess. sufficit ratihabitio: vt hic, & ff. de bono. possess. l. iij. §. adquirere. & no. de ratihabitione: vt no. C. ad Maced. l. fi. Itē dicit si seruus appellat, quòd dominus potest ratum habere: vt. C. de appell. l. creditorum. H. contra: quia non habet personam standi in iudicio: vt. C. de iudi. l. seruus. Item in adquisitione inter viuos, etiam inuito: vt. ff. de adquir. re. do. l. etiam inuitus. idem in legato: nam etiam ignoranti queritur: vt. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. surdo. & tantum commodum afferunt: vt. ff. man. l. si hæreditatem.

r *Propositum.* id est, Treb. restitutionem. Accursius.

Necessarius.

---

a *Soluerit.* post restitutionem.

b *Repetet.* ab hærede. Accursius.

c *Soluisset.* s. hæredi.

d *Necessarii.* s. filij vel serui, qui possunt instituti & rogari de restituendo: vt. ff. e. l. recusare. §. j. & l. ita tū. §. si pater.

e *Quauis.* habeas, quauis. i. qualibet. non habeas, quamuis. *

f *Leuissima.* sec⁹ si difficilis: vt. ff. eo. l. si cui. §. fi. & l. facta. §. si sub cōditione. & si est filius sub cōditione potestatiua. aliàs non valet institutio, nisi esset exhæredatus in eius defectū: vt. C. de insti. & substi. l. si pater.

g *Cui pareri solet.* scilicet etiam viuenti. vel dic magis q̄ extraneo.

h *Restituere.* impleta conditione quam cogū tur implere: vt statim subiicit. Accursius.

Si quis rogatus.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium: & rogaui eū quòd restitueret Seio hæreditatem meā: & decessi. dictus autem Titius decessit postea, & antequam restitueret Seio hæreditatem, certe hæres eiusdem Titij poterit hæreditatem restituere Seio: & ex Trebelliano senatusconsulto transeunt actiones hæreditariæ in Seiū restituta sibi hæreditate per hæredem Titij. sed si duo extitissent hæredes ei Titio à me instituto, vnusquisque hæredum eiusdem Titij restituisset Seio pro ea parte transituras actiones in Seium. nam & si ipse Titius à me institutus restituisset Seio eam partem quam dictum est vnum de hæredibus Titij restituisse Seio, verius est quàm contrarium interim pro parte transituras actiones in Seium fideicommissarium. & hoc vsque ad versi. sed & si plures &c. & ibi proponit duas quęstiones, & non soluit nisi vltimā, quasi prima satis sit soluta supra. & dicit, sed & si plures hæredes extiterint ei Titio à me instituto qui per me rogatus est restituere hæreditatem Seio, si quidam de hęredibus Titij restituerint Seio interim, siue antequam cohæredes eorum, hoc est vnus sequitur alium: vel ei Seio cui restituere debuit Titius, plures hæredes extiterint: certe in ista secunda quæstione ita respondeo, vti Titius hæres restituerit cui siue alicui de hæredibus fideicommissarij Seij, is hæres fideicōmissarij habebit actiones hæreditarias ex hoc senatusconsulto Trebelliano pro ea parte quæ sibi restituta est per Titium hæredem. Viuianus.

i *Poterit.* sed an cogatur etiam adire? dic vt diximus. ff. eo. l. ille à quo. §. j. Item an hæres fideicommissum recipere? dic vt dixi. ff. eo. l. apud. §. vtrum. & l. postulante. in princip. Accursius.

k *Ipse.* scilicet hæres defunctus.

l *Cui.* id est, alicui. Accursius.

Si patronus.] CASVS. Stichus libertus Titij fecit testamentum, & exhæredauit filios suos: & dictum Titium suum patronum hæredē instituit ex parte debita ipsi patrono in bonis liberti eiusdem, quæ est dimidia iure isto: & rogauit eundem patronum quòd dictam partem restitueret dictis suis libertis exhęredatis, &

m *Debita.* scilicet dimidia iure isto: in qua poterat grauari liberis defuncti liberti: vt no. ff. eo. l. ita tamē. §. si patronus. nō extraneis: vt ff. e. l. patronus. Accur.

n *In eos.* filios liberti. aliàs est, in eū, & sic mutat numerū: vt. C. de in ius vocan. l. fi. Accur.

Seruo iuuito domino.] CASVS. Titius fecit testamentum, & instituit sibi hæredē Seium: & eum rogauit q̄ hæreditatem suam restitueret testatori Gaio siue Sticho seruo eiusdem Gaij: & decessit dictus Titius. nunquid Seius hæres potest rectè restituere hęreditatē dicto Sticho seruo, inuito vel ignorāte domino suo prædicto? Et dicitur quòd non. sed si postea quàm facta est restitutio seruo, ratum habuit dominus, confirmabitur restitutio facta seruo: ipsi tamen domino adquirent actiones hęreditarię. Sed opono, hæc restitutio quæ fit ex Trebelliano, est similis adquisitioni hæreditatis: quia quantum ad effectū hæres est & fideicommissarius cui restituta est hæreditas. in hæreditate autem adquirenda per seruum, oportet præcedere iussum domini, & non sufficit ratihabitio postea subsequens. ergo idē videtur debere esse in hac restitutione. Sed nō est verum: immò, vt dictum est, etiam ratihabitio subsequi poterit in hac restitutione, sicut & sufficit in bono. possess. ratihabitio. nec est opus consensu, aut opera serui in hac restitutione. itaque si qui rogati restituere hæreditatem seruo dicant suspectam hæreditatem, postulante domino compellendi erunt adire hæreditatem, & restituere. & non est necessarium quòd seruus interponat in hoc consensum suum vel operam. atquin in bono. possess. vel in adeunda hæreditate consensus eius serui necessarius est. & hanc credo esse intentionem huius. l. vsque ad. §. si testator. saluo meliori intellectu. Viuianus.

BIU Cujas

a *Necessarius.* in hæreditate constat: vt.C.de hære.instit.l.cum proponas.idem in bo.posses. vt hic,& arg.ſ.de condi. & demon. l.qui hæredi.sed quoad propositum, id est ad Trebell.restitutionem,non est opus serui consensu: vt hic.& facit instit. per quas perso.not.adqui.§.item quod serui.

Si testator rogasset.] CASVS. Titius instituit sibi hęredem Seiũ, & rogauit eum vt restitueret hæreditatem suã Titij Bertę pone,si nõ nupserit.& decessit dictus Titi⁹,& dicta Berta nupsit Sempronio.& petit nũc eadem Berta à dicto Seio hærede vt adeat hæreditatem Titij,sibíque Bertæ restituat.hęres autem dicit, Ego non teneor adire, quia est mihi suspecta hæreditas. ité & si adiré, non tamen teneor tibi restituere:quia nubendo fecisti cõtra cõditionem quam apposuit testator circa restitutionem tibi faciendã. quæritur,quid iuris sit? Et certè dicendum est compellendum hæredem,si suspectam dicat hæreditatẽ,adire & restituere eã mulieri prędictæ, quamuis nupserit.habet enim pro non adiecta dicta conditio. & idé diceremus, si testator apposuisset in restitutione facienda aliá conditionem quæ non posit impleri, nisi per reditate consensus eius necessarius[a] est. Itaq; si qui suspectam dicent hęreditatem,postulante domino compellẽdi erũt adire,& restituere hæreditatem.

Hæres rogatus restituere sub conditione quæ remittitur, vel quæ per cautionem Mucianam impletur : cogitur adire, & restituere. Bartolus.

¶ Si testator rogasset hæredẽ vt restituat hæreditatẽ mulieri si non nupserit: [b] dicendum erit compellendum hęredem.si suspectam dicat hæreditatẽ,adire & restituere eam mulieri, etiam si nupsisset.Idem in cæteris quoque conditionibus Iulianus noster probat, quæ similiter nisi fine vitæ expleri non possunt. [c] secundũ quam sententiam, cautione præstita his quorum interest, [d] ab his [e] quibus restitui sub iisdem conditionibus hæres rogat⁹ esset, restituet hæreditatem.

Sententiæ,licet iniustæ,parendũ est,propter auctoritatem eius. Bartolus.

¶ Cùm prætor cognita causa, per errorem,[f] vel etiam ambitiosè[g] iubet hæreditatẽ ex* fideicõmisso restitui: etiã publice interest restitui, propter rerum iudicatarũ auctoritatẽ.[h] †

Pupillo cum auctoritate tutoris vel soli tutori,si est infans,potest restitui hæreditas: & mutus nihil intelligens infanti æquiparatur. Bartolus.

¶ Si pupillo infanti restituere hæreditatem quis rogatus sit:si sponte adierit,etiam seruo eius & ipsi pupillo tutore[i] auctore restituetur hæreditas.siquidẽ[k] eo,quòd fari nõ potest, nõ magis ea res impedietur, quàm in muto pubere volente[l] sibi restitui hæreditatẽ. Si autẽ hæres recusset adire hęreditatẽ:quemadmodum res expediri possit difficile est : quia neque tutore desiderãte periculo pupilli adiri hæreditatẽ, Trebelliano senatusconsulto locus sit futurus: neque pupillus ipse id desiderare possit, cũ fari non possit. quod aliquatenus[m] circa mutos expediri potest. Nã si auditus capaces sũt: vel ĩterrogati[n] rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio pupillo infanti,& decessi.certè si Titius adiuerit sponte hæreditatẽ meam, etiam seruo eius infantis & ipsi pupillo infanti simul cũ seruo tutore auctore,restituetur siue restitui poterit hæreditas per dictum Titiũ:quia in eo qui fari nõ potest,nõ magis impedietur ea res.i. restitutio,q̃ in muto pubere volente hæredem institutum sibi muto restituere hęreditatem:in quo quidem muto pubere numquam restitutio impedietur.potest enim demonstrare voluntatem suam nutu, vel per literas.si autẽ dictus Titius hęres recusaret adire hæreditatem meam,tunc difficile videtur quemadmodũ possit expediri res.i.aditio & restitutio facienda infanti:quia neq; tutore desiderante periculo pupilli adire hæreditatem dictũ Titiũ hęredẽ, futurus sit locus Trebelliano senatusconsulto, sicut videtur: neq; pupillus ipse desiderare possit vt dictus Titius adeat hæreditatẽ: & eã restituat, cum fari non possit.quod quidem aliquatenus siue leuius circa mutos expediri potest.nam si muti sint capaces auditu siue auditus,saltẽ interrogati nutu possunt significare velle se periculo suo hæreditatem adire hæredem institutum qui non sponte vult adire,sicut & possunt absentes per nuntiũ hoc significare. sed quamuis dictũ sit supra,difficile esse vt subueniatur circa hoc infanti fideicom.tamen non dubitat iurisconsul.omnino ei subueniendum esse,scilicet vt hæres possit per tutorem compelli adire & restituere hæredi.& hoc constituendum est ex similitudine iuris ciuilis.si enim hęres institutus esset infans,nõ dubie videtur posse eum gerere pro hærede tutore auctore.i.per ipsum solũ tutorem.Item & est hoc constituendum ex similitudine iuris honorarij siue prætorij.nam si ageretur vel quæreretur de bono. poss. delata infanti,peti posset per tutorem ei infanti.sicut autem adiuuatur dictus infans circa aditionem & restitutionem sibi faciendam,vt dictum est,ita & mutus qui nihil intelligere potest, adiuuatur per procuratorem à se constitutum, quem potest constituere nutu vel etiam scribendo:vt.ſ.de procu.mutus.Viuianus.

Si pupillo infanti.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium,&

a *Adde pul chrũ tex. in l.quotiens.* ſ.de condi. & demon.

b *Nupserit.* habetur enim pro non [a] apposita in virgine: licet in vidua hodie secus: vt.C.de indi.vi.tol.l.ij.& auth.cui relictum.& facit.ſ.eo.l.facta.§.si sub conditione.

c *Expleri non possunt* vt si non ascenderit Capitolium.& caue quòd est idem quod.ſ.vbi non spectatur cõditio.verum hic fuit cautio Muciana de reddendo, si contra fiat, vt hic subiicit, & supra,de condit.& demon.l.Mucianę.quæ supra non interponitur. Accursius.

d *Interest.* conditionem existere.& facit supra, de condit.& demon.l.quoties.

e *Ab his.* præstita dico ab his.Accursius.

Cum prætor.] CASVS. Titius iuit coram prætore,& proposuit contra Seium actionem ex testamento,petendo ab eo vt restitueret sibi hæreditatem Sempronij:quem Sempronium dicebat instituisse sibi hæredem dictum Seium,& rogasse eum de restituenda hæreditate sua sibi Titio.& fuit inter eos lis contestata, & iuratũ de calumnia coram prætore pone, & probationes inductæ.prætor autem bene cognouit factum,verum errãdo in iure iussit hæreditatem restitui dicto Titio fideicommissario, cum in veritate non deberet ei restitui.numquid valet hæc sententia,& numquid debet ex ea restitui hæreditas Titio prædicto? Et dico quòd sic: quia nõ solum Tttij qui dicebat se fideicommissarium, sed etiam publicè interest restitui dictam hæreditatẽ Titio prædicto propter auctoritatem rerum iudicatarum.& idé dico si prætor cognouit factum & ius,& cognouit non debere restitui hæreditatem dicto Titio:verumtamen ambitiosè,faciendo scilicet gratiam Titio,iussit hæreditatem ex fideicommisso restitui ei.Viuianus.

f *Per errorem.* iuris vel facti.& facit quòd error non nocet supra,de sup.leg.l.iij.in fin.&.C.de iur.& fac.igno.l.error.arg.contra.ſ.de iurisd.om.iud.l.si per errorem.& de iudi.l.ij.in prin. Sed videtur hæc litera sibi contraria.nam dicit per errorem, item dicit causa cognita: ergo non per errorem.Sed dic quòd cognouit factum,sed errauit in iure.vel dic examinauit vtraque parte præsente,sed non inuestigauit veritatem,vel quia nõ potuit,vel quia noluit,& sic in facto errando iudicauit.

g *Ambitiosè.* quia bene sciebat factum & ius, sed voluit facere gratiam fideicom. Sed tunc cõtra.C.si ex fal. allega.l.fi.Sed illud speciale fauore pupillorũ.

* *Flor. ex*

Item non ob.C.de pœna iudicis qui male iudi.l.ij.quia ibi non dicit.ſ.quòd non valeat sententia lata per gratiam. Item non ob.C. quando prouo.non est necess.l.venales.Sed ibi fuit plus, quia pretium. in arbitrio autem dic vt.ſ.de arbi.l.ita demũ.

† *Hue perti net locus cõ munis apud Rhetores de auctoritate rerũ iudica tarũ, de quo Quint.li.5. inst.orato. prin. Cic.in orat.& Cluent. & lib. 2. Rhet. ad Her.vbi de absoluta in riditialitra flat.*

h *Auctoritatẽ.* not. sic supra, de iudi.l.si prætor.in prin.&.ĩ.de bo. li.l.si patron⁹.§.si quis. & ne quid in lo.pu.l.fi. &.C. de re iudi.l.ij.& ſ. mand.l.si fideiussor. §.in omnibus.sed dico hic maximè vbi per gratiam lata fuit, dari restitutionem:vt.ſ.de iudi. l.si prætor. §. Marcellus.& ex quib⁹ cau.ma. l.j.in fine.&.l.sed & si per prætorem.§.fi.&.ſ. de pign.l.si fundus.§.si plures. ibi, sed humanius &c.& infra, de re iudi.l.diuus.

i *Tutore.* quod de tutore dicit,ad seruum & pupillum referas.& facit.j.rem pupilli saluam fore.l.ij.&.l.seruum.Accursius.

k *Si quidem.* pro certe, vel pro quia.

l *Volente.* ſ.mutata scriptura, vel nutu:vt statim dicet.

m *Aliquatenus.* id est leuius.Accursius.

n *Vel interrogati.* vel,pro,saltem.& incipit respondere.

Per nun-

BIU Cujas

a *Per nuntium.* scilicet possunt.
b *Subueniendum.* vt tutor compellat solus.
c *Cerere posse.* si est maior infante. si autē minor, solus tutor adquirit hæreditatē & bo. poss. vt. C. de iure delib. l. potuit. & l. si infanti. §. j. & §. fi. & j. de bo. pos. l. si pupilli. & facit. C. eo. l. pe. & §. e. l. restituta. in fi. & seq.

Si singulæ.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium: & rogauit eum quòd mihi restitueret hereditatē suā Titij. & decessit Titi⁹. postea ego fideicō. vendidi Sempronio singulas res hæreditarias, & Seius heres tradidit eas iussu meo dicto Sēpronio emptori. certe videtur eas tradidisse & restituisse mihi fideicommissar. idem erit & si iussu meo tradantur per hæredem illi cui ego fideicommiss. debuerim eas præstare ex fideicommisso vel ex alia causa, vel cui ego voluerim ire in creditum commodādo fortè vel locando ei, vel cui ego donare voluerim.

d *In creditum.* quia cō modabam vel locabam alij ego fideicommiss. & facit. §. eo. l. restituta. §. sed & si voluntate. & infra, de pign. act. l. solutum. §. solutam. & j. de solu. solutā. Arg. cō tra. §. de iur. do. l. si mulier. §. ex asse. Accur.

nutu possunt significare velle se periculo suo hæreditatē adiri, quo modo absentes per nūtium. [a] Sed & infanti nō dubito omnimodo subueniendū: [b] ídq; ex similitudine iuris ciuilis vel honorarij constituendum est. Siue enim hæres institutus esset, non dubiè pro hęrede tutore auctore gerere posse [c] videretur. Siue de bonorū possessione agitaretur, peti ei per tutorē posset. ideóq; & hęres cōpelli per tutorem potest adire & restituere hęreditatem. Quo exemplo & mutus qui nihil intelligere potest, per curatorem adiuuatur.

Qui ad petitionem fideicommissarii alii res singulas restituit, hæreditatem restituere videtur. Bartolus.

¶ Si singulæ res ab hærede traditæ sunt iussu meo ei cui eas vendiderim: non dubitabimus mihi intelligi factam restitutionem. Idem erit & si iussu meo tradantur, cui ego ex fideicommissō aliáve qua [ex] causa eas præstare debuerim, vel in creditum [d] ire, vel donare voluerim.

Aditio coacta implet conditionem. Bar.

LXVI. PAVLVS libro secundo Fideicommissorum.

QVi ita institutus esset, si co hæres eius adiisset: vti potest lege Falcidia, [e] etsi cohæres eius coactus adiisset: [f] modò si ipse nō coactus adierit hæreditatem.

Hæres non cogitur adire ad petitionem procuratoris de cuius mandato dubitatur: si sponte adiuit, cogitur restituere. Bartolus.

¶ Etiam [g] absentis procuratorem [h] *desiderare posse restitui hæreditatē [i] ex hoc senatusconsulto Iulianus scripsit: si tamen caueat de rato habendo, si non euidēs [k] absentis volūtas esset. Sed dicendū est vt hęres qui suspectam dicat [hæreditatē,] nō sit cōpellendus adire si incertū sit an mandauerit, quamuis ei caueatur, propter fragilitatē [l] cautionis. Quòd si sponte adierit hæreditatem, non magna hæreditaria apud hæredem: immò ideo, quia idem hæres sponte adiuit. & ideo cogitur hæres restituere hæreditatem illi qui dicebat se procuratorem fideicommiss. de rato cauenti, cum de eius mandato est dubium. sed si appareat postea fideicommiss. nō mandasse, actiones hæreditariæ transibunt in fideicommiss. eo tempore quo ratum habuit. Viuianus.

*Flo procu ratori, si deredis restituere hæreditatē illi qui dicebat se posse procuratorem fideicō. recepta ab eo cautione quòd fideicommiss. habebit ratum, cum non erat certum de mādato, immò dubium, & postea fideicommiss. non habeat ratum: quia propter cautionē illius qui dicebat se procuratorem fideicommissarij, non remanerent onera

Qui ita institutus.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium in sex vnciis hęreditatis meæ pone, & rogaui eum quòd restitueret Sempronio. Item institui mihi hæredem Seium in aliis sex vnciis sub hac conditione, si dictus Titius cohæres eius adiisset. & rogaui eundem Seium vt suam partem hæreditatis restitueret dicto Sempronio vel etiam alij, & decessi. certe dictus Seius potest vti lege Falcid. siue detrahere quartam Trebellianicam aduersus eum cui ipse rogatus erat restituere si ipse Seius adiuit suam partem hæreditatis sponte, & non coactus, quamuis dictus Titius eius cohæres adiuisset suam partem coactus. videbatur autem fore contrarium: quia dictus Seius institutus sub conditione si Titius cohæres eius adiisset, non poterat esse hæres nisi Titius cohæres eius adiisset: vt supra, de condit. & demon. qui hæredi. §. fina. sed cohæres coactus adiuit. vnde videtur quòd eius vitio & coactione fiat hæres, & sic nō possit detrahere quartam: vt arg. j. de adqui. possess. l. Pōponius. §. cum quis. & certe ibi loquitur in his qui ab aliis habent causam, & accessionibus temporum vti volunt. Item & alia ratione videbatur fore contra: quia Titius cohæres non videtur adiisse, cū sit coactus. Sed contra est, quia coacta aditio est aditio: vt hic, & infra, de bonis lib. l. pe. & §. quod met. cau. l. si mulier. §. si metu. Viuianus.

e *Lege Falcidia.* scilicet Trebellia. contra suum fideicommissarium cui rogatus erat: siue erat idem cui erat rogatus restituere cohæres, siue alius.

f *Adiisset.* contra videbatur: quia hic non poterat esse nisi alius adisset: sed alius non videtur adire, cū sit coactus. Sed contra, quia coacta voluntas est voluntas: vt supra, quod met. cau. l. si mulier. §. si metu. Accursius.

Etiam absentis.] CASVS. Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio absenti, & decessi, & Titius sponte adiuit hæreditatem meam. Seius autem fideicommissarius, qui erat absens, fecit Sempronium suum procuratorem, vt peteret sibi restitui hæreditatem recipienti nomine eiusdem Seij. numquid dictus procurator poterit hoc desiderare siue petere coram prætore? & dicitur quòd sic. verumtamē si non sit euidens voluntas fideicommissarij absentis, sed sit dubium vtrum mandauerit vel non, debet cauere hęredi dictus procurator quòd fideicommiss. absens habebit ratum: & hoc quando hæres adiuit sponte, vt dictum est. si autem dicat hæres sibi suspectam esse hæreditatem, & ideo eam adire nolit, & incertum sit vtrum dictus fideicommiss. mandauerit dicto procuratori vt peteret adiri hæreditatem per hæredem, & sibi restitui: dicendum est vt hæres non sit compellendus adire: quamuis caueatur eidem hæredi per illum qui dicit se procuratorem fideicommissarij, quòd fideicommissarius habebit ratum: & hoc propter fragilitatem cautionis prædictæ: quia per illam cautionem nihil forte consequetur hæres: quia non erat forte soluendo ille qui dicebat se esse procuratorē fideicommissarij absentis. & sic magnum periculum siue captionem forte subiret hæres si fideicommiss. non haberet ratum: quia omnia onera hęreditaria subiret idem hæres. quòd si sponte adierit hæreditatem hæres, vt dictum est in primo respō. huius. §. non est magna captio siue periculum hæredis restituere hæreditatē illi qui dicebat se procuratorem fideicō. recepta ab eo cautione quòd fideicommiss. habebit ratum, cum non erat certum de mādato, immò dubium, & postea fideicommiss. non habeat ratum: quia propter cautionē illius qui dicebat se procuratorem fideicommissarij, non remanerent onera hæreditaria apud hæredem: immò ideo, quia idem hæres sponte adiuit. & ideo cogitur hæres restituere hæreditatem illi qui dicebat se procuratorem fideicommiss. de rato cauenti, cum de eius mandato est dubium. sed si appareat postea fideicommiss. nō mandasse, actiones hæreditariæ transibunt in fideicommiss. eo tempore quo ratum habuit. Viuianus.

g *Etiam.* potest dici secundum Io. quòd in prin. sponte adiuit. ibi, sed dicendum &c. quādo coactus. tertio redit ad primum ibi, quòd si sponte &c. vel verius in primo indistinctè secundum Io. ibi, sed dicendum &c. corrigit se in parte, & distinguit an nondū adiit, & non cogitur à procuratore, de cuius mandato dubitatur, etiam si caueat de rato. & redditur ratio, an nō sponte adiit: & tūc cogitur restituere procuratori cauenti de rato. Accursius.

h *Procuratorem.* etiam verum, & hoc constet. Ioan. & est secundum eū speciale vbi satisdat verus procurator. sic. j. de noui ope. nū. l. de pupillo. §. qui procuratorio. Sed tu dic secundum H. contra. s. quòd non satisdat vbi certum est de mādato: vt. j. vt in pos. lega. l. si is à quo. §. pe. nec hoc hic dicit, sed magis contrarium: vt ibi dicit, si non euidens &c. & in illa. l. de pupillo, dubium erat de mandato, licet esset verus procurator.

i *Hæreditatem.* sponte aditam.

k *Si non euidens.* ergo si est euidens, non satisdat, vt dicit. & fiet restitutio procuratori nomine domini: & perinde habetur ac si ipsi domino fieret: vt. §. eo. l. quāuis. §. fina. & l. mulier. & l. quia perinde. non autem si esset in rem suam, quasi ipse procurator sit fideicommiss. etiam si dominus velit ei donare: vt supra, de iure do. l. si mulier. §. ex asse. Sed videtur non posse fieri procuratori: vt supra, de adqui. hære. l. Paulus. quæ est contra. Solu. hæreditatis aditio fit solo animo: vt insti. de hære. qua. & dif. §. fina. vnde cum mādo procuratori vt adeat, statim sum hæres: & sic nihil remanet faciendum per procuratorem. at hæc restitutio sicut & bon. possess. non fit sola volūtate, sed opus est facto, quod potest fieri per procuratorem. Itē oppo. C. per quas perso. no. adquir. l. j. sed hic speciale: quia procuratori quęri non potest: vt. d. §. ex asse. & facit supra, eo. l. apud. §. vtrum. Accursius.

l *Fragilitatem.* Hic no. duas rationes. Prima, quia periculum magnum subiret hæres si fideicom. non habeat ratum: quia omnia onera hęreditaria subiret. Secunda, fragilitas cautionis: [a] quia per eā nil forte consequetur: quia nō erit soluendo: vt hic, & supra, eo. l. cogi.

[a] *Simile di cit glos. 1. in me. in. c. cō rā dilectō. extra de offic. delega. Et facit glo. in. c. ex transmissa. sup verbo, sufficiēti. n. fin. de resti.*

BIU Cujas

eo.l.cogi.§. idem quærit. sed quando sponte adiit, cessat prima ratio: quia sponte se implicuit, non per coactionnem procuratoris: & ideo tunc procurator admittitur, si tamen caueat, si est dubium de mandato. alias non.

a *Sed actiones.* loquitur cum sponte adiit: & dic non mandauit, scilicet dominus procuratori. Accursius.

b *Ratum.* & fa.ſ.eo.l. restituta.§. sed & si volutate. & supra, de neg. gest.l.si ego.

Si damnum.] CASVS. Institui mihi hæredē Titium, & rogaui eum quòd restitueret hereditatem meā Seio, & decessi: postea Gaius vulnerauit Stichū seruum hæreditarium, & ita actio. l. Aquil. acquisita est dicto Titio hæredi per dictum seruum hæreditariū. postea dictus hæres restituit hereditatem meam dicto Seio fideicō. nūquid dicta actio.l. Aquil. transiuit per dictā restitutionem ad dictū fideicom? & dicit quòd non. hæ enim actiones transeunt ad fideicom. quæ pendent ex bonis meis defuncti testatoris, id est, trahunt originem ex eo quod factum fuit in bonis meis defuncti me defuncto viuente tunc, & sic competierunt mihi actiones re vel spe: vt supra, eo.l. ita tamen.§. actiones. Viuianus.

captio est: sed actiones, [a] si non mandauerit, transibūt eo tempore quo ratum [b] habuerit.

Actiones quæ non fuerunt in bonis tempore mortis defuncti, per Trebellianum non transeunt. Bartolus.

¶ Si damnum in seruo hæreditario datū sit: licet per seruum hæreditarium hæredi competere actio cœperit, non tamen transit [c] legis Aquiliæ actio ad fideicommissarium. Hæ enim actiones transeunt, quæ ex bonis defuncti pendent. [d]

Exceptio cohærens personæ hæredis non transit in fideicommissarium. Bartolus.

¶ Si legatus Romæ compulsus adierit [e] hæreditatem, & restituerit, cogetur Romæ [f] actiones pati fideicōmissarius, quāuis hæres [g] non cogeretur. [h]*

Fideicommissarius cōuenitur vbi habet domicilium, vel vbi est maior pars hæreditatis. Bartolus.

¶ An vbi defunctus conueniri debuit, & fideicōmissarius debeat, [i] videndum [est: &] si sua sponte hæres adiit & restituit hæreditatem, an tribus locis fideicōmissarius defendi debeat: vbi defunctus, & vbi hæres, & vbi ipse domiciliū habeat? Oportet itaque ibi fideicommissarium conueniri, vbi vel domicilium habet, vel maior pars restitutæ hæreditatis habetur.

Qui cogit hæredem adire, cogitur actiones hæreditarias pati, id est per aditionem factam à suo vel extraneo quis incidit in interdictum fraudatorium. Bartolus.

*Flo. cogetur.

c *Transit.* Sed nunquid hæres cedere tenetur? quod videtur: vt infra, eod.l.si hæres. sed H. dicit quòd non, si decesserit, quasi interitu speciei liberatus est: secus si sit vulneratus tantū: vt.ſ.ad.l. Aquil.l.huic scripturæ. Item si decesit post moram, si hæres cedat. arg.ſ.eo.l.ita tamen.§.j.&.l. mulier.§. sed enim.& facit.j. de act.& obli.l.quæcumque.

d *Pendent.* id est, trahunt originem ex eo quod factum fuit in bonis defuncti, eo scilicet viuente: & sic competierunt ei re vel spe: vt.ſ.eo.l.ita tamen.§.actiones.

Si legatus Romæ.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Gaium Bononiensem, & rogauit eum de restituenda hæreditate Seio. postea decesit dictus Titius. postea dictus Gaius hæres fuit missus in legatione siue ambasiata Romam. Seius autē fideicom. compulit eundem hæredem Romæ coram prætore vt adiret hæreditatem. & ipse adiuit eam, & restituit eam eidem Seio fideicō. certe quamuis dictus hæres idemque legatus non cogeretur de iure pati Romæ actiones creditorū hæreditariorum propter priuilegium legationis: tamen Seius fideicommiſ. cui est restituta hæreditas per eundem hæredem, cogeretur pati dictas actiones Romæ. Videndum est etiam, an & fideicommiſ. debeat conueniri ibi tantū vbi de iure debuit conueniri Titius defunctus, qui instituit sibi hæredem dictum Gaium legatum, scilicet si sua sponte hæres adiit & restituit dictam hæreditatem fideicommiſſ. siue etiam coactus, vt dictum est, an debeat defendi fideicommiſſ. tribus locis, scilicet vbi defunctus habuit domicilium, & vbi hæres habuit domicilium, & vbi ipse fideicommiſſ. habuit domicilium? certe oportet ibi fideicommiſ. conueniri vbi domicilium habet idem fideicommiſſ. vel vbi habetur maior pars hæreditatis ei restitutæ. Viuianus.

e *Adierit.* tépore legationis: quod fieri potuit: vt.ſ.eo.l.si legat⁹.

f *Cogetur Romæ.* quia cōmunis patria est: vt.ſ.ad muni.l. Roma.

g *Hæres.* idemque legatus.

h *Nō cogeretur.* propter legationē. & est ratio, qa huiusmodi legati personale beneficiū est: vt.ſ.de iudi.l.sed & si restituatur.§.j.

i *Debeat.* scilicet conueniri: & ibi tātum tenetur. an vero in tribus locis? Respō. ibi, oportet itaque &c. quòd in duobus, scilicet vbi ipse habet domicilium: & vbi maior pars hæreditatis est. sed certe & ibi vbi defunctus: vt.ſ.de iudi.l.hæres absens. in prin. Itē & in aliis, scilicet vbi est repetita. Item & vbi testator voluit, vel est verisimile eum voluisse: vt.ſ.de iudi.l.quod legatur.&.l.sed & si susceperit.§.j.&.l.si fideicommissum. in princip.

Si postulante me.] CASVS. Titius instituit te Seium hæredem, & rogauit te vt mihi suam restitueres hæreditatem, & decesit dictus Titius. postea postulante me fideicommiſ. suspectam hæreditatem ex decreto prætoris adiisti. & postea ego nolo eam mihi per te restitui, nec volo me bonis immiscere. certe hoc fieri debet qđ Octaueno non inelegāter videbatur, scilicet vt à prętore perinde actiones hæreditariorum creditorū & legatariorum in me fideicō. dentur, ac si hæreditaté recepisse spōte. nam accipere cogor etiam inuitus. nō autē potero cōueniri interdicto fraudatorio à creditorib⁹ tuis, qui es hæres. quod est veri⁹ etiā si eo tempore quo creditorum tuorum hæredis fraudandorum cōsilium inieris, tu hæres expectasti adire donec cogereris: vt nec in quarta Trebellianica cōmodum eis afferres, cum esses nō soluēdo: qa citra periculū meū qui sum fideicō. interdicti fraudatorij hæreditaté suspectam adieris siue adiisses: & mihi restitueres. nō enim potero cōueniri à creditorib⁹ tuis prædicto interdicto ad reuocādam à me dictam quartam. & bene dico quòd non potero cōueniri, quia & remoto fideicōmisſo, id est, si solūmodo fuisses institutus, & non fuisses rogatus mihi restituere, liberū tibi fuerat nolenti adire hæreditatem, creditores tuos tali commodo fraudare: quia non vetitum est nō acquirere in fraudē creditorum, sed deminuere. & ego fideicom. nil turpiter faciā recipiendo à te eam hæreditatem quam creditores non potuerunt cōpellere te vt adires, remota hac mea postulatione: id est, si nō postulassem te hæredē cogi adire. Sed & si filiusfamiliās suus hæres patri existēs rogatus sit à patre restituere mihi hæreditaté, & tanquam suspectam ex decreto prætoris restituerit mihi, cum iniisset consilium creditorum suorum fraudandorū: vix, id est, non erit locus interdicto fraudatorio cōtra me fideicō. ad reuocandum per creditores filij quartam Trebellianicā: quam idē filius potuisset retinere si spōte adiisset. quo interdicto volebant agere dicti creditores filij cōtra me. & videbatur fortè quòd possent magis quàm in superiori casu: quia expectādo filius vt cogatur adire, & coactus adeundo, & sic non retinēdo quartam Trebellianicā de hæreditate patris, videtur deminuere de bonis suis in fraudem creditorū suorū, cum bona patris sint sua quodammodo: vt.ſ.de libe. & posthu. in suis. sed nō est verū quòd sit locus interdicto fraudatorio contra me: quia bona patris non sunt adeo filij. video enim cp si bona patris vendātur à creditoribus paternis qui impetrauerūt separationem forte bonorū paternorū à bonis filij hæredis: quod quidē facere potuerunt: vt.j. de separa.l.j. in prin. nihil propriū creditores eius filij ex ea hereditate ferre possunt: nisi forte debeāt audiri proprij creditores filij si postulent vt dimissis patris eius, scilicet creditoribus: id est, satisfacto ei, bona patris residua permittatur vendere sibi, id est, creditorib⁹ filij. [SI DONATIONIS CAVSA.] Institui mihi hæredē Titiū, & rogaui eum cp restitueret hæreditaté meā Seio: qui Seius nō poterat capere solidā hæreditaté siue integrā, & decessi. dictus autē Titius hæres meus volēs donationē facere dicto Scio nō capaci, dixit sibi esse suspectā hæreditaté meā. vnde coactus fuit eam adire: & eam restituit integram dicto Seio fideicom. certè auferetur eidē Seio id quod ex ea hæreditate capere nō potest. & idē est dicendū etiā si citra consiliū donandi dicto Seio fideicō. nō capaci, dict⁹ hæres meus fiduciarius, id est, cuius fideicō. vt restitueret Seio nō capaci, fecerit id quod dictū est, id est, dixerit suspectā hæreditatē, & coactus totam restitueret dicto Seio. nā aufertur dicto Seio id qđ capere nō potest, & applicabitur fisco: vt.ſ.de iis quib. vt indi.l.in fraudē.§.j. in fi.§. Vi.

LXVII. VALENS libro tertio Fideicommissorum.

SI postulante me, suspectam hæreditatē ex decreto prætoris adieris, [k] & nec ego postea eam mihi restitui velim, nec bonis me immiscere: hoc fieri [l] debet vt (quod Octaueno non inelegāter videbatur) à prætore perinde actiones in me dē-

k *Adieris.* tu hæres. Accursius.

l *Fieri debet.* adiunge, vt à prætore &c. quod est in medio, interpositio

BIU Cujas

terpositio est.

a *Recepissem.* nam & accipere cogor: & si decederē ante, hæres meus cogitur recipere. & si nō habeo hæredem, fit vēditio à creditoribus hæreditariis nomine meo ac si adiissem antequā decederem: vt. ſ. eo. l. postulante. in prin. & l. apud. §. fi. & l. illo à quo. in prin. & de separa. l. j. §. si quis suspectā. Item not. quòd prætor dat actionē alicui & in aliquā ac si esset adita. licet non sit. ſic. ſ. eod. l. facta. §. qꝝ si conditio.

b *Iustius.* aliàs, verius: & aliàs, iustius.

c *Eo tempore.* i. casu.

d *Fraudandorum.* hæredum.

e *Inieris.* tu hæres. nā in fraudē tuorum creditorū recusabas adire, vt nec in quarta cōmodū eis afferres, cum non sis soluendo.

f *Si.* aliàs, sic: aliàs, si, id est, quia.

g *Citra.* aliàs, citra: aliàs, intra pro citra. ſic C. de posth. hæred. instit. l. fi.

h *Periculum.* scilicet meum: quia conueniri ex hoc non potero. & de hoc interdicto fit mentio. j. de solu. l. pupilli debitor. & in arbore actionū domini Io. & dabatur etiam ad reuocandum alienata in fraudem creditorū: loco cui⁹ est hodie illud edictum, quæ in fraudē creditorū, quod induxit Paulianam, & in factum. Vel die quòd de hoc hic fit mentio, scilicet quę in frau. credi. hoc quidem non est timendum: quia non habet locū cum quis non acquirit, sed cū deminuit, vt. j. proxi. respō.

i *Adiisses.* aliàs, adibis: & aliàs, adiisses, scilicet tu hæres.

k *Fraudare.* a quia nō est vetitum non acquirere, sed deminuere: vt supra, quæ in frau. cre. l. qui autem. in prin. Accursius.

l *Mea.* id est, si non postulassem te cogi adire.

m *Suorum.* scilicet filij.

n *Iniisset.* scilicet filius.

o *Vix.* id est nō: vt in superiori casu, nisi in casu quem subiicit. ſic. ſ. ad Velle. l. tutor. in princip.

p *Venditis.* à creditoribus paternis qui impetrauerunt separationem bonorum paternorum à bonis hæredis, quod facere potuerunt: vt infra, de separa. l. j. in princip.

q *Creditores eius.* scilicet filij.

r *Dimissis.* scilicet creditoribus. Accursius.

s *Bona.* scilicet residua. & facit. j. l. proxi. in princip.

t *Si donationis.* quia volebat hæres totā restituere fideic. licet fideicō. partē tātū capere posset. ſic &. ſ. eo. l. j. §. inde Neratius. Ac.

u *Ei restituerit.* scilicet totam.

x *Auferetur.* à fideicommiss. tanquam ab indigno, & fisco applicatur: vt. j. de iure fisci. l. aufertur. §. j.

y *Fiduciarius hæres.* cuius fidei testator commisit: vt instit. de fideicom. hære. in princip.

z *Id fecerit.* id est, dixerit suspectam, & totū restituit coactus. nā sibi aufertur: & tunc applicatur fisco: vt. ſ. Accursius.

Si hæres ab eo.] CASVS. Titius nō soluendo creditoribus suis exist̄ instituit sibi hæredē Seiū, & rogauit eum qꝝ restitueret hæreditatē suā Titio & Sēpronio, & decessit Titius. nunc Seius ab eo institutus dicit esse sibi suspectā hæreditatē. quæro, nūquid possit cogi adire & restituere eam Sēpronio fideicōmissario hoc postulāti? Et videbatur fortè quibusdā qꝝ non: quia fideicōmissarius nullū inde lucrum est habiturus, immo damnū: nec de facili quis hoc desiderare solet. argu. ſ. ad legē Fal. l. iij. in prin. & leges adaptantur ad ea quæ frequētius accidunt: vt ſ. de legi. & senatusc. l. nā ad ea. dicitur tamē hic qꝝ bene potest cogi adire, & restituere ad postulationē fideicōmissarij. sed & si sua spōte adierit, restituturus est eādē hæreditatē fideicōmissario desiderāti. secus autē esset, si dicto Sēpronio nō reliquisset testator vniuersale fideicō. sed reliquisset ei fideicō. speciale, vel etiā legatum: quia illa nō tenetur ei soluere hæres. eo enim casu fungūtur vice hęredis superiores legatarij: cum cui. i. alicui eorū legatariorū relictū est fideicō. scilicet vniuersale, & nō aliàs. [*SI TOTAM.*] Titius instituit te Seiū hæredē, & rogauit te vt totam hęreditatē suā restitueres Gaio, & decessit. tu autē hęres spōte adiuisti hæreditatē suam: & restituisti eā dicto Gaio sine deductiōe quartæ partis. certe difficile quidem crederis hoc fecisse magis per ignorantiā, quàm causa explēdi fideicō. sed si probaueris per errorē facti te quartā nō retinuisse, poteris eam recuperare. Viuianus.

a *Hodie coactus.* quod raro fit, si est non soluendo. arg. ſ. ad legem Falc. l. iij. in princip.

b *Restituturus est.* ſ. hæres fideicō. desideráti.

c *Si legatū esset.* ſ. simpliciter: quo casu non valet: vt. ſ. eo. l. j. §. is q. ibi, neminē &c. &. ſ. de do. causa mor. l. & si debitor. & ad legē Fal. in ratiōe. §. qđ vulgo. sic ergo parificatur singulare fideicom. legato etiā hoc iure: vt hic, &. ſ. de lega. j. l. j.

d *Casu.* supra, proxi.

e *Legatarii.* scilicet vice.

f *Superiore.* scilicet in generali fideicommiss. vice &c. vt institu. de fideicom. hære. §. restituta. & hæreditas est, etiam si nō est soluendo: vt. ſ. ad legem Falc. l. iij. in prin. Accursius.

g *Rogatus.* tu hæres.

h *Per errorem.* scilicet facti, non iuris: vt. C. ad legē Falc. l. error. Itē nota præsumi sciētiam. sic. C. de præscrip. long. tēp. l. emptor. & l. super. & ſ. de pub. l. quæcūque. §. fi. Arg. contra. ſ. de proba. l. verius. & C. qui mili. non poſſ. l. ſuper ſeruis. & est hic ratio, quia nemo præsumitur iactare pecuniam: vt supra, de proba. l. cum de indebito. §. si vero ab initio. & facit. ſ. eod. l. qui totam. & l. hæres cum. & l. patronus. & l. postulante. §. fi. & de dona. inter virum & vxorem. l. si sponsus. §. si quis rogatus. Accursius.

Pecuniam nemo iactare præsumitur.

De euictione.] CASVS. Institui mihi hæredē Titium, & rogaui eum quòd restitueret hæreditatem meam Seio, & decessi. postea cum Titius restitueret hæreditatem Seio, Seius volebat quòd Titius caueret ei de euictione prædiorum, vel mancipiorum, vel cæterarum rerum hæreditariarum. certe non tenetur hoc facere Titius: immo econtrario tenetur fideicommissarius cauere hæredi de euictione eorū quæ ab ipso hærede vēdita sunt, &

tur, ac si hæreditatem recepissem: [a] quod est iustius [b]*etiā si eam restituisses eo tēpore [c] quo creditorū fraudandorum [d] cōsilium inieris, [e] si [f] citra [g] periculum [h] interdicti fraudatorij hæreditatem suspectam adiisses, [i] & restitueres mihi: quia & remoto fideicōmisso liberum tibi fuerat nolenti adire hæreditatem, creditores tuos tali cōmodo fraudare: [k] & ego nihil turpiter faciam recipiēdo eam hęreditatem quam remota postulatione mea, [l] creditores cōpellere te vt adires, non potuerint. Sed & si filius suus hæres patri, rogatus sit à patre hæreditatē mihi restituere, cum suorum [m] creditorum fraudandorum consilium iniisset, [n] tanquā suspectam ex decreto prætoris restituerit mihi, vix [o] fraudatorio interdicto locus erit: quia bonis patris eius vēditis [p] nihil propriū creditores eius [q] ex ea hæreditate ferre potuerint: nisi fortè proprij creditores filij audiri debeant si postulent vt dimissis [r] patris, eius bona [s] vendere sibi permittatur.

Non potest per hæredem restitui fideicōmissario plus quàm posset à defuncto capere. Bartolus.

℣ Si donationis [t] causa suspectā hæreditatem sibi hæres dixerit, & restituerit [u] ei qui solidū capere nō possit: auferetur [x] ei id quod capere non potest. Idem dicendum est, & si citra consilium donandi fiduciarius hæres [y] id fecerit. [z]

Fideicommissum vniuersale valet hæreditate existente nō soluendo. secus in fideicommisso singulari. Bartolus.

LXVIII. IDEM libro quarto Fideicommissorum.

SI hæres ab eo qui cùm moreretur soluendo non fuerit, rogatus hæreditatem restituere, suspectam sibi dicat: dubium non est, quin hodie coactus [a] ex Trebelliano senatusconsulto restituere possit. Sed & si sua sponte adierit, ex eodem senatusconsulto restituturus est: [b] quāuis quum summa aut certum corpus per fideicōmissum ab eo qui soluendo nō fuit, datum est, perinde non debeatur, atque si legatum esset. [c] Eo enim casu, [d] legatarij: [e] superiore, [f] hęredis vice fungi eū cui fideicōmissum relictū est.

Qui in restituendo quartā non detrahit, non præsumitur errasse, nisi probetur. Bar.

℣ Si totam hæreditatem rogatus [g] restituere, tu sponte adieris, & sine deductione quartæ partis restitueris: difficile quidē crederis per ignorantiam magis, nō explendi fideicommissi causa hoc fecisse. Sed si probaueris per errorem [h] te quartam non retinuisse, recuperare eam poteris.

Hæres institutus non cauet de euictione: sed sibi cauetur à fideicommissario. Bar.

LXIX. MAECIANVS libro octauo Fideicommissorum.

DE euictione prædiorum, vel māncipiorū, vel cęterarum

sunt,& quorum pretium soluit hæres fideicommissario.Viuianus.

a *Non debet.*nec venditor hæreditatis cauet de singulis: vt.C.de euict.l.j.nec hæres legatario speciei: vt supra, lega.j.l.si à substituto.§.finali.

b *Venissent.*dum tamen pretiũ sit refusum fideicom.ad quod est supra,de hære.ven.l.ij. §.sicut.&.ſ.de peti.hære.l.si quid possessor.§. bonę fidei.& supra,eo. cum hæreditas ex.&.l. cogi.§. inde quæritur. in fine.§.

SI hæres instituꝰ.]CASVS. Institui mihi hæredem Seium,& rogaui eũ quòd pure restitueret hæreditaté meã Titio: & rursus rogaui eundem Titium vt restitueret dicto hæredi hæreditatem meã post Pascha pone, & decessi.& Seius restituit hæreditaté Titio:& postea transiuit Pascha.certe nõ est opus quòd fideicom. Titius restituat hæreditatem Seio: immò sufficiunt eidem hæredi directæ actiones quæ remanserũt apud eum cum restituit hæreditatem fideicommissario.[*SI HÆRES.*] Institui mihi hæredem Titiũ, & rogaui eũ quòd restitueret hæreditatem meam Seio,& decessi.& Titius antequam restitueret hæreditatem dicto Seio, alienauit aliquid ex hæreditate: aut manumisit seruum hæreditariũ : aut rupit aliquid vel fregit,vel vsit siue combussit: & postea restituit hæreditaté.certe non cõpetit in eum hæredé actio legis Aquiliæ vel alia ciuilis : sed rum rerum, cauere hæres cum restituit hæreditatem, non debet: [a] quinimmo in contrariũ caueri hæredi oportet, si quid ex his euictum esset,quæ ab ipso hærede venissent. [b]

In eum qui habet directas, non transeũt vtiles.Bartolus.

LXX. POMPONIVS libro secundo Fideicommissorum.

SI hæres institutus, Titio rogatus fuerit restituere [c] hęreditatem,& rursus Titius hæredi post tempus: [d] sufficiunt directæ [e] actiones hæredi.

Pro damno dato ab hærede ante restitutionem, tenetur hæres actione ex testamento:post restitutionem,actione legis Aquiliæ.Bartolus.

Si hæres antequam fideicommissam hæreditatẽ restitueret, alienauerit quid ex hęreditate, aut seruum hæreditarium manumiserit, aut ruperit quid vel fregerit vel vsserit: non competit in eũ vlla ciuilis actio, [f] restituta postea hæreditate ex Trebelliano senatusconsulto: sed ex fideicõmisi causa erit hoc quod deperierit, [g] persequendum. [h] Sin verò [i] post restitutã hæreditatem horũ quid admiserit hæres:dicendũ est lege Aquilia cum eo agi posse, si seruum fortè hæreditariũ aut vulnerauerit,aut occiderit.

Negligentia hæredis nocet fideicommissario.Bartolus.

Si temporalis actio in hęreditate relicta fuerit : tempus quo hæres experiri ante restitutam hæreditatem potuit, [k] imputabitur ei [l] cui restituta fuerit.

Hæres non obstante tempore ad deliberandum, cogitur statim adire: sed ex effectu deliberationis apparebit,an possit deducere quartam.Bartolus.

LXXI. MAECIANVS libro decimo Fideicommissorum.

OMnes q de hæreditate deliberãt, desiderante eo [m] qui suo periculo velit adiri hæreditatem, cogũtur adire, [n] sed non statim restituere: sed vt cõpleto tempore deliberationis, si expedire sibi cõpererint hæreditatem,sentiãt commodũ [o] testameti eo iure quo si sponte adiissent.sin verò cõtra onerosam crediderit, restituta ea exonerẽtur actionibꝰ hæreditariis.

Si hæredi restituenti fundus retẽtus euincatur,actio ei de euictione datur.Barto.

LXXII. POMPONIVS libro quarto Fideicommissorum.

HAeres præcepto fundo [p] rogatus erat hæreditatem restituere.fundus alienatus* erat.Aristo aiebat videndum,vtrum eũ omnimodo penes hæredem fundum esse voluerit testator:an ita demũ, si ipsius est. sed sibi superi [q] placere.ideóque æstimatio eiꝰ retinẽda [r] est.

1 *Ei.* facit.j.pro emp.l.ij.§.si defunctus.Sed quid si tũc fuit cõpleta præscriptio ante restitutionem? Respon.si fuit negligens,tenetur:vt.ſ.eo.l.mulier.§.sed enim.in fi.

OMnes qui.]CASVS. Institui mihi hæredem Titium,& rogaui eũ quòd restitueret hæreditatem meã Seio, & decessi. Titius autẽ petiit tempus ad deliberandũ vtrum expediret sibi adire hæreditatem meam, vel non,& habuit tempus.certe etiam dũ deliberat,potest Seius fideicommissarius facere eũ cogi adire hæreditatẽ: sed non tenetur Titius prædictus statim restituere hæreditatem eidẽ Seio,sed expectari debet donec compleatur tempus deliberationis. & tunc si cõpererit Titius expedire sibi hæreditatem,sentiet cõmodum testaméti citra detractionẽ quartę Trebellianicæ,ac si sponte adiisset hæreditatem.si vero econtrario crediderit Titius onerosam hæreditatem, ea restituta Seio fideicõmiss.nulla retenta quarta, exoneretur Titius actionibus hæreditariis.& qđ dixi in Titio,habet locum in omnibus qui de hæreditate deliberant. Viuianus.

† *Vide hic quid de nepote Barto. & Bart. de Neapoli.*

m *Eo.* scilicet fideicommissario.

n *Adire.* sed non statim, sed post tẽpus deliberationis:vt infra,eo. l.sed & si.§.plane. Hu. sed certe hic dicit contra,& ibi non fuit coactus statim.

* *Fl. alien.*

o *Commodum.* in retẽtione quartæ. & facit C. de inoffic.testa.l.scimus.§.fina.

HAeres percepto.]CASVS.Gaius instituit sibi hęredẽ Titiũ, & rogauit eũ qꝺ restitueret hæreditaté suã Seio pcepto sibi hęredi fundo Titiano,& decessit.nũc reperiũ quòd dictꝰ fundus erat alienus,& nõ Gaij testatoris.certe hoc casu Aristo aiebat vi dẽdũ esse vtrũ Gaius testator voluit eũ fundũ omnino esse penes hæredem:an ita demũ voluit esse penes hęredẽ,si ipsius Gaij testatoris est fundus.sed aiebat dictus Aristo sibi Aristoni superi [p] placere,id est,sibi placere illud quod dictum est supra,in primo mẽbro suæ diuisionis,scilicet quòd omnino fundum habeat hæres: & ideo æstimatio huius fundi retinenda est per hæredem cum restituit hæreditatem fideicommiſ.scilicet si ante restitutionem hæreditatis est euictus dictus fundus hæredi.Viuianus.

p *Fundo.*certo.aliàs nulla est deductio:vt.j.de verbo.obliga.l. ita stipulatus.

q *Sed sibi superius.* ſ. quòd omnino fundum vel æstimationem habeat hæres:vt supra,eo.l.j.§.si hæres.

r *Retinenda.*aliàs, remittẽda vbi ante restitutionẽ est euictus.aliàs,restituẽda,si post restitutionẽ euincatur.& de hoc etiã cauet: vt.ſ.eo.l.cũ hęreditas ex fideicõ.&.l.de euictione.Sed cõtra.huic l.ſ.de leg.ij.l.cum pater.§.euictis.Solu.hic habetur loco quartæ, saltem pro rata onerosæ:vt.C.eo.l.j.ibi est simpliciter legatũ sine onere.Et eodem modo solue aliud contra.C.de lega.l.cum alienam.vbi distinguitur sciam vel non.Accursius.

SI hæres.]CASVS.Institui mihi hæredem Titium, & rogaui eum quòd restitueret hęreditaté meam Seio,& decessi.postea dictus Titius hæres mutuauit pecuniam hæreditariã Gaio, & accepit pignora in eã causam.& postea restituit hæreditatem dicto Seio fideicõ.certe non competũt dicto fideicõ.actiones aduersus ipsa pignora. Sed quid si ego defunctus mutuaui dictã pecuniam Gaio,

BIU Cujas

Gaio,& non accepi ab eo pignus:sed dictus meus hæres accepit propter hoc pignus?certe idem erit:scilicet vt non competant dicto fideicom.actiones aduersus dicta pignora.verumtamē habet fideicom.prędictus ex fideicómisso actionem aduersus hęredē vt ei cedat hæres actionē pro cōmodo dicti pignoris.[*CVM EX TREBELLIANO.*] Prædium meum Titianum debebat seruitutē prædio tuo Seiano.ego autem instituto hæredem, & rogaui te quòd restitueres hęreditatem meam Seio, & tu adiuisti hæreditatem meam, & ipsa aditione fuit confusa seruitus quam prædiū meum debebat tuo. certe cum restituis hæreditatem meā fideicó. Seio, potes ab eo petere vt *Flex.def. redimponatur seruitus prædio meo, sicut erat antequam adires hæreditatem meam. & ita nihilomin⁹ amodo valebit seruitus prędicta, quamuis hæreditatem meam adieris. & idem est econtra,si tuū prædium debebat seruitutem meo. Viuianus.

Actiones quæ competunt hæredi ex sua prouisione, non transferuntur facta restitutione per Trebellianum: sed noua cessione opus est. Bartolus.

LXXIII. MARCIANVS libro tertiodecimo Fideicōmissorum.

SI hæres pecuniam hæreditariam crediderit, & in eā causam pignora acceperit: actiones non cōpetunt ei cui restituta fuerit hęreditas, aduersus ipsa pignora. [a] Sed aliqua dubitatio remanebit,si in eum cōtractum qui à*defuncto fuerit interpositus,hæres antequam restitueret hæreditatē, pignus acceperit. Sed nec sic quidem ipse admitteretur: [b] ex fideicommisso tamē habet [c] aduersus hęredem actionē, vt ei cedat pro pignoris commodo actionem. ¶ Cùm ex Trebelliano senatusconsulto restituitur hæreditas:seruitutes quas mutuo prædia hæredis & testatoris habēt, nihilominus valent. [d]

Qui jubet aliquem non facere testamentum, videtur rogare de hæreditate restituenda hæredibus venientibus ab intestato. Bartolus.

LXXIIII. PAVLVS libro secundo Decretorum.

QVi filium & filiam habebat,testamentū fecerat,& ita de filia sua cauerat: Ἐντέλλομάί σοι μὴ διατίθεσθαι, πρὶν τίνα σοὶ γενίσθαι.*[id est,Mando tibi nō testari donec liberi tibi deceſsisset filius, præcepit restitui dictæ Honoratæ eam hæreditatem. & decesit dictus Sabinus Antoninus testator. postea dicta Iulia Valeriana mater dicti Antonini filij testatoris & Honoratæ, decesit intestata legitimis hæredibus sibi relictis dicto Antonino & Honorata sua sorore, qui erant ambo sui filij, vt dictum est. & dictus Antoninus accepit medietatem eorum quę erant in hæreditate dictæ eorum matris, & Honorata accepit aliā medietatem: & ita per consequēs habuit quilibet eorum medietatem bonorum Sabini Antonini testatoris, q instituerat sibi hæredē dictam Iuliam Valerianam matrem prædictorum. postea dictus Antoninus filius testatoris agens plenum nonumdecimum annum, & ingressus.xx.annum, necdum tamen eo vicesimo anno expleto decesit relicta hærede filia Fauia Valeriana: quæ forte fuit vocata Valeriana propter prędictam Iuliam Valerianam suam auiam, id est, matrem patris.à qua Fauia Valeriana filia Antonini filij testatoris amita sua Honorata, quæ erat soror patris (vt dictum est) petebat fideicommissum ex testamento patris ipsius Honoratæ, id est, prædicti Sabini Antonini, scilicet dimidiam portionem hæreditatis ipsius Sabini Antonini: quam dimidiam possidebat dicta Fauia Valeriana tanquam hæres patris sui Antonini filij dicti Sabini Antonini testatoris: qui Antoninus filius testatoris habuerat dictam dimidiā portionem hæreditatis Sabini Antonini à matre sua Iulia Valeriana, quæ fuerat instituta à dicto Sabino Antonino, vt dictum est: & quæ reliquerat hæredes ab intestato dictum Antoninum filium testatoris & Honoratam, vt dictum est: & allegabat ita pro se coram præside dicta Honorata amita Fauiæ Valerianæ: Domine, Sabinus Antoninus pater meus in suo testamento voluit restitui hæreditatem suam filio suo Antonino meo fratri, & patri quondam istius Fauiæ Valerianæ, cum ad annum vicesimum ætatis peruenisset: & præcepit restitui mihi Honoratæ eam hæreditatem si ante. xx. ann. decesisset dictus meus frater. dictus autem meus frater decesit nondum completo vicesimo anno: ergo decesit ante vicesimum annum: ergo debet mihi restitui dicta hæreditas patris mei. hæc autem Fauia Valeriana filia fratris mei prædicti habet dimidiam: & ego aliam dimidiam habeo ex successione matris meæ, quæ fuit instituta à patre meo. debet ergo hæc filia fratris mei restituere mihi illam dimidiam, quam habet tanquam hæres patris sui hæredis pro dimidia matris meæ rogatæ mihi restituere hæreditatem patris mei eo modo qui dictus est. Item allego vobis domine præses prouinciæ tale argumentum pro me: Video quòd septuagenarij excusantur à tutelis: & tamen diuus Marcus non excusauit eum à tutela qui ingressus fuisset septuagesimum annum ætatis, & eum non compleuisset. ergo à simili frater meus qui decesit nondum completo vicesimo anno, quem ingressus erat, videtur decesisse ante vicesimum annum: & ita vindicauit sibi locum fideicommiss. prædictum relictum mihi à patre meo. Præses autem motus prædictis allegationibus tulit sententiam contra dictam Fauiam Valerianam filiam Antonini filij testatoris: & ita apud eundem præsidem obtinuit dicta Honorata. Tutores autem dictæ Fauiæ Valerianæ appellauerunt à dicta sententia: vel aduersus eam sententiam in integrum restitutionem petierunt: & coram imperatore cognoscente de appellatione vel de in integrum restitutione ita allegauerunt pro dicta Fauia Valeriana pupilla, in primis quòd ipsa pupilla erat pauper.Secundo allegauerunt constitutionem diui Hadriani,in qua constitutione quantum ad munera municipalia iusserat idem diuus Hadrianus eum annum quem quis electus ad dicta munera ingressus esset, numerari pro impleto: vt infra, de mu. & ho.ad rempublicam. Tertio allegauerunt pro dicta pupilla verba testamenti dicti Sabini Antonini: quæ verba fuerunt talia vt in princip.§. dictum est, reliquam omnem hæreditatem filio Antonino cum ad annum. xx. ætatis peruenisset, volui restitui &c.

Vel sic, Demādo tibi, ne prius testamentum facias, quām liberos habeas. Gregorius Haloand.

a *Pignora.* nec aduersus debitorē personales,nec cedendę sunt: tamen ex fideicó.tenetur fideicómissario: vt.ſ.eo.l.ſi hæres.§.j.& hoc cum mutuauit hæres suo nomine.aliud si nomine hæreditario,volens negotium hæreditarium gerere:quia tunc personalis & hypothe.trāsit per restitutionē, cum sint hæreditariæ:vt.C.per quas perſo.no.acqui.l.fi.&.ſ.de peti.hære.l.item veniunt.§.j.

b *Ipse admitteretur.* scilicet fideicom. sine speciali cessione: vt subiicit.Sed contra.j.de fideiuſ.l.hęres à debitore.in prin.vbi dicit obligationem fideiussoris accepti transire.Solu. verū est facta cessione,non ipso iure: vt hic dicit.Alij dicunt, transit vtilis,vt ibi:nō directa,vt hic.Alij,quòd aliud in fideiussore,qui plus sequitur personalē,vt ibi, quàm pignus:quod patet: quia quandoq; remanet pignus principali sublata:vt.C.de lui.pigno.l.intelligere.quod in fideiussore non inuenitur.vel ideo secus in pignore, quia aliquam vtilitatē hæres potest habere,puta retentionem pro debito chirographario:vel fructus ex pacto, quos restituere non tenetur,cum ex sua astutia habeat:vt.ſ.ad.l.Fal.l.iij.in prin.quod in fideiussore non est.Vel ideo est,quia obligatio fideiussoris pendet ex bonis defuncti.nā id ab eis petitur quod debuerat reus defuncto.at pignora nec fuerāt defuncto debita: nec etiam proprie possunt dici aliquid debere:quia tamen sunt accidētia, fit cessio, vt subiicit.Item contra.ſ.de consti.pecu.l.ſi post.Solu.ibi per cessionem decernitur,non ipso iure.& sic intellige.ſ.de hære.ven.l. ij.§.non solum.&.l.emptori nominis.scilicet fieri per cessionem. &.j.de contra tabu.l.cum emancipatus.in prin.Item contra.ſ.de pac.l.ſi tibi.§.cum possessor.vbi non proficit quod fecerat hæres: sed die ibi male putant,vel nō prodest,nisi facta cessione, vt hic dicit.vel verius ibi non erat verus hæres qui paciscebatur:hic sic. Et eodem modo respon.ſ.de transact.l.imperator.§.fi.

c *Habet.* scilicet fideicommissarius.

d *Valent.* extinctę quidem sunt aditione hæreditatis,& in restitutione hæreditatis debent iterum imponi:vt supra, de serui.l.Papinianus.& de serui.vrba.prædi.ſi quis ędes.in prin.& de fun.do. l.ſi maritus.j.respō.&.§.j.& de leg.j.l.ſi seruus Titij.& de acqui. hære.l.eum qui.§.fina.

Qui filium.] *CASVS.* Titius habebat filium Seium,& filiam Sempronium:& instituit eos sibi hæredes, & ita cauit in testamento suo de dicta sua filia:Mando tibi filiæ meæ vt non facias testamentum de his quæ tibi reliqui.certe perinde habenda est ea scriptura testamenti, ac si rogasset eam restituere partem hæreditatis in qua erat instituta, dicto suo fratri. [*SABINVS ANTONINVS.*] Sabinus Antoninus fecit testamentum, & exhæredauit Antoninum filium suum impuberem, & Honoratam filiam suam, & Iuliam Valerianam matrem prædictorum instituit hæredem, & ab ea Iulia Valeriana reliquit dictæ Honoratæ suæ filiæ trecenta, & quasdam alias res, & voluit restituere prædictam Iuliam Valerianam dicto Antonino suo filio cum ad annum vicesimum suæ ætatis peruenisset, reliquam omnem hæreditatem: quia si ante. xx. annum

BIU Cujas

quæ verba possunt intelligi & fonare vt ad annum vltimũ venerit, qui tamen intrauerit: sicut qui peruenit ad vltimum ferculum statim cum corã eo proponitur per scutiferos, vel famulos, vel alios. Vnde imperator prædictus super hoc cognoscés motus prædictis allegationibus tutorum, & motus argumentis legis Aeliæ Sentiæ prolatis à Paulo cõditore huius legis & suis sequacibus corã eodem imperatore, dicentibus corã eo quòd lex Aelia Sentia prohibet minorem.xx.an.ma numittere: vt instit.qui ma.non poss.§.eadem. dicitur etiam quòd minor.xx.ann.non est qui diem supremũ agit anni.xx.quamuis eum.xx. an.non compleuerit: vt infra, de manumiss.l.j. & motus dictus imperator aliis quibusdam prolatis à dicto Paulo & suis sequacibus, pronuntiauit contra dictã Honoratam petitricẽ: cuius pronuntiationi ego credo standum. Vi.

a *Scriptura*. rogo te vt illum hæredem facias: vt.ſ.eo.l.ex facto. in princip. vel illa, mando non testari. sed huic l.est contra.ſ.de leg.ij. l.cum pater.§. mando. sed hic præceptum, ibi consiliũ: vt patet ibidẽ.

b *Ab ea*. Valeriana.

c *Amita*. scilicet Honorara.

d *Portionem*. scilicet dimidiam. nam aliã habebat etiam de volũtate matris. Accursius.

e *Prætendebant*. corã principe cognoscente ex appellatione: vel qa petebatur in ĩteg. restit. sic. ſ. de mi. l. Aemilius. & no. quòd hęc est prima ratio pauptas: vt. C. de episc. & cleri. si quis ad declinandã. §. penul.

f *Numerari*. vt rem pupil. gerat: vt. j. de mune. & hono. l. ad rem.

† *Ad hũc locum spectat dictũ Spurinnæ auguris, cuius memi*nit Suetonius ĩ *Cæsare.*

g *Rei*. id est, pauperatis. Accursius.

h *Et verbis testamẽti*. scilicet his, ad annum &c. quæ verba possunt sonare vt ad annũ vltimũ venerit q eũ intrauerit: sicut qui venit ad vltimum ferculũ, statim cũ ei proponitur. & hæc est tertia ratio.

i *Fuisset*. vt & supra, de excusa. tu. l. excusantur. in princip. & accipe hic contra petitricem.

k *Nobis*. scilicet Paulo cum nostris sequacibus proferẽtibus argumenta &c. vt & infra, de ma. l. j.

Argumẽtis quandoque causa decidi-tur.

l *Aelia Sentia*. vbi inceptus habetur pro impleto: vt infra, de ma. l. j. & no. ex argumentis causam decidi.

m *Et alia*. scilicet de testamento: vt. ſ. de testa. l. qua ætate & de vsucap. l. j. & de diuer. & temp. præ. l. in vsucapione. & quia est de liberis. arg. C. de his qui ante aper. tab. l. j. & quia possidebat: vt. j. de reg. iur. l. fauorabiliores. §. j. item &. j. de manu. test. l. si ita. licet ibi sit fauor libertatis. sed cuius sententia præualet? vtrũ præsidis, vel principis? Respon. principis, vt maioris & vltimi, & rationes plures reddentis. sed pro prędicte est. C. quando dies leg. ce. ex his. in fi. l. & ſ. de leg. j. l. fi cui. & ſ. de condi. & demon. l. non putabã. quæ plene dic vt not. ſ. de mino. l. iij. §. minorem. Accursius.

sint.] Pronũtiauit imperator fideicõmissum ex hac scriptura a deberi: quasi per hoc quòd ꝓhibuisset eam testari, petisset vt fratrem suum hęredem faceret. sic enim accipiendam eã scripturam, ac si hæreditatem suam rogasset eam restituere.

Fauore filii annus cœptus habetur pro completo. Bartolus.

B ⁋ Fabius Antoninus impuberẽ filiũ Antoninũ & filiã Honoratam relinquẽs, exhęredatis his, matrem eorum Iuniam Valerianam hęredem instituit: & ab ea b trecenta & quasdam res filiæ reliquit: reliquam omnem hæreditatem filio Antonino, cum ad annum vicesimum ætatis peruenisset, voluit restitui. quòd si ante annũ vicesimum decessisset filius, eam hęreditatẽ Honoratæ restitui præcepit. mater intestata decessit, vtrisq; liberis legitimis hæredibus relictis. postea filius annum agens plenum nonũdecimũ, & ingressus vicesimũ, necdum tamẽ eo expleto decessit, filia hęrede Fauia Valeriana sua relicta: à qua amita c fideicõmissum & ex testamento patris portionẽ d hæreditatis petebat, & apud præsidem [prouiciæ] obtinuerat. tutores Valerianæ filiæ Antonini egestatem eius prætendebãt, e & recitabãt diui Hadriani constitutionem, in qua (quantũ ad munera municipalia) iusserat eum annũ quẽ quis ingressus esset, pro ĩpleto numerari f †. Imperator autem noster motus & equitate rei, g & verbis testamẽti, h *Si ad annum vicesimum ætatis*, quamuis scire se diceret à diuo Marco non excusatum à tutela eum qui septuagesimum annum ætatis ingressus fuisset, i nobis k & legis Aeliæ Sentiæ l argumenta proferentibus, & alia m quædam, contra petitricẽ pronuntiauit.

Defectus causæ de futuro facit legatum deficere. Bartolus.

LXXV. SCAEVOLA libro octauodecimo Digestorum.

E Pistolam n ad hæredẽ suũ in hæc verba scripsit: *Titio Cornelio hæredi suo salutem: A te peto Corneli, quoniã ad te deuoluta o est pars matris meæ, p item pars Sẽpronij q curatoris quondam mei, contraria fortuna r vsi, & per hoc totus as meus apud te esse speratur, vti reddas s restituas Gaio Seio vncias quatuor.* Quæsitum est, cum Sempronius in integrũ restitut' sit ab Imperatore [à] quo fuerat deportatus, & adierit hęreditatem [eius qui rogauerat:] an is quoq; rogatus sit, vt ex sua portione restituat hæreditatem? t Respõdit, Sẽproniũ quidẽ nõ proponi rogatũ: Corneliũ autem hæredẽ debere pro rata u portione maternarũ x defuncti rerum restitutionẽ Seio facere.

In dubio quando quis rogatur restituere ei à quo accepit, est intelligendum post mortem suam. Bartolus.

⁋ Mulier hæredis y instituti fidei commisit, vt retenta parte quarta reliquã partẽ restitueret nurui z quondã suę, cuius a fidei cõmisit in hæc verba: *Rogo te vt id quod ad te ex bonis meis peruenerit, facias peruenire ad filium tuum.* Quæsitum est, quando hoc fideicõmissum restituere debeat, vtrum ne post mortẽ suã, an * antea? Respondit, nunc b ad tẽpus quo nurus moreretur, c fideicommissum aptandum esse.

n *Epistolam*. Casum dic quòd Titius testator instituit æquali- *Casus posi-*
ter sibi hæredem filij matrem, & Sempronium quondam tio *secundũ*
suum curatorem, & Cornelium in vita Titij. decessit mater. item *Accursium.*
Sempronius contraria fortuna est deportatus, & sic habetur mor- *vsq; ad.§.*
tuus: vt. j. de bo. lib. l. si necem. §. si deportatus. & sic speratur quòd *mulier.*
tanquã in causa caduci deuoluãtur partes eorũ ad Corneliũ: vt. C. de cadu. tol. l. j. §. pro secũdo. hoc autem vidés testator fecit epistolam, qua grauauit Corneliũ vt de portionibus matris & Sempronij det quatuor vncias Seio: quod fieri potuit: vt. C. de fideicõ. l. & in epistola. si redeat deportatus per in integ. resti. & sic adeat hæreditatem, quod fieri potest: vt. C. de sen. pas. l. j. nõ tenẽ ad duas vncias, vtpote nõ rogatus: sed Cornelius tenẽ ad alias duas. Alij ponunt quòd tantum duo, scilicet mater & curator fuerũt instituti: sed Cornelius substitutus, propter finem vbi dicit, pro rata portione & c. q. d. tãtũ portionem matris habeat, & nihil iure suo scilicet habeat. Accursius.

o *Deuoluta*. aliàs, deuoluenda.

p *Matris meæ*. quæ erat quarta pars.

q *Sempronii*. quæ erat altera quarta pars.

r *Fortuna*. vt quia est deportatus.

s *Vti reddas*. & hic accipe, peto, quod est. ſ.

t *Hæreditatem*. i. duas vncias de hæreditate.

u *Pro rata*. scilicet ad duas vncias. nam ęquales erant partes. & facit supra, de hæredi. instit. l. fina. Accursius.

x *Maternarum*. id est, duas vncias.

Mulier.] CASVS. Titia habebat filiũ Seium, & Seius habebat Gaiam vxorem, quæ erat nurus dictæ Titiæ. ex isto autem Seio & Gaia natus fuit Sépronius. decessit dict' Seius. postea Titia fecit testamentũ, & instituit sibi hæredem dictũ Sempronium natum ex Seio mortuo, & Gaia viua. & eius Sépronij fidei cõmisit vt retenta quarta parte hæreditatis eiusdẽ Titiæ testatricis, reliquam partem restitueret nurui quondam suæ testatricis. i. dictæ Gaiæ. nurus fidei cõmisit in hæc verba: Rogo te nurum meã quondã, vt id quod peruenerit ad te ex bonis meis, facias peruenire ad filiũ tuũ Semproniũ. & decessit dicta Titia testatrix. quæsitũ est, quando hoc fideicom. restituere debeat nurus filio suo Sépronio, vtrúmne post mortẽ suã nurus: an vero ante etiã? & respondet quòd post mortẽ, & non ante. Vi.

Nunc? Respondit, ad tẽpus &c.

y *Hæredis*. i. nepotis quem ex filio præmortuo habebat.

z *Nurui*. id est, matris hæredis instituti. Azo.

a *Cuius*. scilicet nurus.

b *Nunc*. id est, in hoc casu.

c *Moreretur*. sic supra, de leg. iij. l. si legatarius. in fi. Sed cõtra. ſ. eo. l. vbi pure. in princip. Sol. ibi fideicommiss. erat in potestate rogati: hic non, quia fœmina est rogata. Item contra. ſ. de condir. & demonst.

BIU Cujas

demonst.l.j.vbi dicit quòd pure debetur, nisi sit dies vel condit. Sed dic quòd hic est cõditio tacite à iure præsumpta ex voluntate defuncti. Accursius.

Cæuola.] CASVS. Martinus filium suum Gaium impuberem ex asse scripsit heredem in testamento suo, & alium suũ filium puberem Petrum exhæredauit pone, & postea fecit codicillos, & in eis ita dixit: Si Gaius filius meus impubes mihi hæres erit, & in pupillari ætate decesserit, substituo ei Titium, & Mæuium, & Seiũ. & ita in codicillis directo & pupillariter substituit prędictos dicto impuberi, & decessit dictus Martinus. postea dictus impubes decessit in pupillari ætate. numquid dicti substituti hæreditatem nanciscí possunt? & videbatur quòd nõ, ea ratione, quia codicillis hæreditas, neque dari, neque adimi potest directo. de benignitate tamen dicendum est, vt si non valebat iure directo, valebat tamen iure fideicõmissi, id est, vt impubere mortuo in pupillari ætate, frater impuberis prædictus, q ab intestato eidem impuberi successit, ex eo quòd dicta pupillaris substitutio directa in codicillis facta nõ valuit, obligetur ex fideicommisso dictis substitutis ad restituendam eis hæreditatem. & sic cũ trahitur ad fideicommissum, possit dictus frater detrahere quartam. sumus enim in eo tractatu vbi detrahitur quarta de fideicommissis vniuersalibus. Sed pone quòd dictus Titius & Mæuius & Seius qui in codicillis erant substituti impuberi pupillariter & directo fuerunt inuicem substituti, & in eisdem codicillis per dictũ Martinum, & sic inter eos fuit facta breuiloqua substitutio, sicq; fuit directa vulgaris, quæ non potest fieri in codicillis: quia codicillis hæreditas neque dari neque adimi potest directo, vt dictum est. & pone quòd dictus impubes decessit in pupillari ætate: & ita cum non valuerit substitutio ei pupillariter & directo in codicillis facta, frater eius successerit ei ab intestato, & teneatur idem frater impuberis restituere per fideicommiss. hæreditatem dictis substitutis, vt dictum est. certe placet valere dictã breuiloquam substitutionem, substitutorum etiam in fideicõmisso prædicto, quod dictus frater impuberis debet dictis substitutis, vt dictũ est. vnde vno de dictis substitutis mortuo, duo substituti qui supersunt, totum siue totam hæreditatem, ita quòd non detrahitur pars substituti mortui, accipiunt ex causa fideicommissi de manu dicti fratris pupilli, qui impuberi ab intestato succesſerat eo modo qui dictus est: detracta tamen quarta: vt. &. ff. dixi. Viuianus.

Facit ad hanc l. glo. in ca. l. fu. per verbo, absque de. dicit. ibi. an. ff. ubi, si quis. de te. lib. 6.

Mater nu. Flo.

Substitutio directa facta in codicillis, trahitur ad fideicommissariam, etiam si sint fratres in medio. Bartolus.

LXXVI. IDEM libro nonodecimo Digestorum.

SCæuola † respõdit, Si pater filium suum impuberem ex asse scripserit hæredem, eíque codicillis substituerit, [a] deinde filius impubes decesserit: licet substitutio inutilis [b] sit (quia codicillis hæreditas, neq; dari, neque adimi potest [c]) tamen benigna interpretatione placet, vt frater qui * ab intestato pupillo successit, substitutis fideicõmisso obligetur. [d] Quòd si inuicẽ fuerint substituti: [e] & in fideicõmisso substitutionẽ valere. vnóq; eorum mortuo, qui supersunt, totum accipiunt. [f]

Conditio de educandis liberis, nõ requirit liberos mortis tempore superfore. Bart.

LXXVII. IDEM libro vicesimo Digestorum.

HAeredibus institutis filiis vtriusq; sexus, singulos rogauit, vt qui sine liberis decederet, partem suã hæreditatis sorori fratríve restitueret: aut, si frater sorórve non esset, matri suæ: & hæc verba adiecit, *Vósque liberi charißimi hoc fideicommisso teneri inuicẽ volo donec binos liberos educaueritis.* [g] Quæsitum est, si quis ex liberis duos filios procreauerit, quamuis superstites non reliquerit, an hæredes eius fideicommissum debeant? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, videri fideicõmissi onere liberatos.

Verba. si decesserit sine liberis, debẽt intelligi de his quos rogat habere potest. Bar.

† Titius nepotes ex filia, [h] & furiosam filiam suam hęredes instituit: & fidei commisit filiæ, [i] vt si sine liberis [k] decessisset, pars ei data perueniret ad cohæredes. [eã] furiosam ipse Titi in matrimonio [l] collocauit, & enixa est filiam * post mortẽ patris. Quæsitum est, defuncta furiosa, superstite ex huiusmodi coniunctione parta filia, an fideicommissum ad cohæredes pertineret? Respõdit, cùm filiã reliquisse proponeretur, fideicõmissum nõ deberi. Claudius: Nam etsi matrimoniũ cum furiosa nõ fuit, satis tamen factũ est eiusmodi conditioni. [m]

Possunt aliqui grauari de bonis inuicẽ communicandis. Bartolus.

LXXVIII. IDEM libro vicesimoprimo Digestorum.

Accipiunt. scilicet ex causa fideicommiss. de manu fratris pupilli: vt. j. eo. l. Lucius. §. pater. & infra, de suis & legi. hære. l. si ex pluribus. & hoc detracta quarta: vt dixi. & facit supra, de vulga. substi. l. si mater ita. in princip.

Aeredibus.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes filiũ suũ Seium & filiam suã Sęproniam, & rogauit dictum Seium vt si sine liberis decederet, partem suam hæreditatis sorori suæ Semproniæ restitueret: aut si soror non supereſſet, restitueret Bertæ suæ matri. Item rogauit eandem Sempronìam vt si ipsa sine liberis decederet, partẽ suam hæreditatis fratri restitueret: aut si frater non supereſſet, restitueret dictæ suæ matri. & hæc verba adiecit postea dict⁹ Titius, vósq; liberi charissimi hoc fideicommisso inuicem volo teneri donec binos liberos educaueritis. & postea decesit dict⁹ Titi⁹ testator. quæsitum est, si quis ex filiis duos liberos procreauerit, quamuis superstites eos post mortem suam non reliquerit: an hæredes sui fideicõmissum prædictum debeant? & respon. quòd non debent. [TITIVS.] Titius instituit sibi hæredes nepotes ex filia sua præmortua: & aliam filiam suam furiosam: & fidei filiæ furiosæ commisit, vt si sine liberis decesisset, pars ei furiosæ data pueniret ad dictos suos cohæredes. *Flo. filia*

postea ipse Titius collocauit Seio in matrimonio eam furiosam de facto, licet non de iure, quia furiosa non potest contrahere matrimonium: vt. ff. de rit. nupt. l. oratione. §. fi. & enixa est dicta furiosa filia post mortem dicti Titij sui patris: & postea decesit dicta furiosa superstite filia nata ex huiusmodi coniunctione. quæsitum est, an fideicommiss. prædictum pertineret ad dictos cohæredes furiosæ? & respon. quòd nõ, & est ratio, quia licet dictũ matrimonium non tenuerit de iure ex quo matrimonio nata est dicta filia furiosæ, tamen satisfactum est huiusmodi cõditioni apositæ per Titium patrẽ furiosæ circa fideicom. cohæredibus furiosæ præstandum, id est, satisfactum est voluntati eiusdem Titij qui apposuit dictam conditionem. voluit enim quòd hæredes non haberent fideicommiss. si furiosa cum liberis decederet, ex eo quòd dixit quòd pars furiosæ data perueniret ad cohæredes si sine liberis decesisset furiosa. Viuianus.

a *Substituerit.* directo pupillariter: vt infra patet.

b *Inutilis.* quia directo facta.

c *Adimi potest.* vt. C. de codicil. l. ij. & insti. de codicil. §. penul.

d *Obligetur.* patet hic quòd fuit pupillaris directa, & trahitur ad fideicom. sic. ff. de condit. insti. l. penul. in fi. & C. de impub. & ali. substi. l. ij. & l. quamuis. & l. precibus. in fi. & de testa. l. hac consultissima. §. pe. & ff. de lega. ij. l. cum quis decedens. §. Seia. & de codicil. l. illud. §. j. & sic detrahetur quarta: vt. ff. de codicil. l. ij. §. fin. Item hoc quòd trahitur ad fideicommiss. est verum, si nullo tempore potuit valere iure directo. aliàs nõ trahitur nisi in milite: vt supra, de pupil. substi. l. centurio.

e *Substituti.* scilli qui pupillo erant substituti: & fuit breuiloqua, vt. ff. de pupil. substi. l. Lucius. & sic directa vulgaris quæ non potest fieri in codicillis, sed trahitur ad fideicommiss. vt subiicit.

f *Accipiunt.* scilicet ex causa fideicommiss. de manu fratris pupilli: vt. j. eo. l. Lucius. §. pater. & infra, de suis & legi. hære. l. si ex pluribus. & hoc detracta quarta: vt dixi. & facit supra, de vulga. substi. l. si mater ita. in princip.

g *Educaueritis.* per hoc apparet volũtas defuncti. vnde alia est. ff. eo. l. ex facto. §. si quis autem suscęperit. cum suis concor.

h *Filia.* præmortua. aliàs nõ bene conueniret quod subiicit, vt si sine liberis &c. Accursius.

i *Filiæ.* furiosæ.

k *Sine liberis.* immò etiã & si cũ liberis decederet, nõ esset faciẽda restitutio: quia dũ fuit in furore, hęres nõ fuit: vt. C. de cur. fur. l. fi. §. fin autem. nisi dicas speciale quia filia, arg. in ea. l. §. j.

l *In matrimonio.* de facto, non de iure: vt supra, de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. & j. dicit.

m *Conditioni.* hoc ideo, quia filia quoad matrem est vt legitima, licet sit naturalis, nisi sit mater illustris: vt. C. ad Orfi. l. siqua illustris. & insti. ad Orfi. §. nouissime. & insti. de suc. cog. Itẽ quia pater taliter copulauit: per quod videtur voluisse filiã ex tali coniũctione natã extinguere fideicõ. Itẽ quia aliter hęc furiosa non potuit habere maritũ. vnde parcitur ei si habuerit qualiter potuit: vt j. de verb. signi. l. quęret aliquis. Sed si quis instituat masculũ filiũ, & substituat, si sine liberis decedat: vel etiam hoc non exprimat, si

BIU Cujas

sine liberis.& ipse decedat filio tantũ naturali superstite, quid iuris sit plene no.in vtroq; casu.ſ.eo.l.ex facto.§.ſi quis rogatus.& C.de instit.& substi.l.generaliter.in fi.& facit.ſ.de pu.sub.l.ex facto quærit.in prin.&.C.de impu.& ali.sub.l.humanitatis.

Lvcius Titius.] *CASVS.* Lucius Titius intestatus moriens siue moriturus, cum haberet vxorem, & ex ea filiam à se emancipatã, fecit codicillos, & in eis hæc verba inseruit: Pertinent hi codicilli ad vxorẽ & filiam: itaque rogo quicquid ego reliquero, aut vosip sæ habetis, cõmune vobis sit:quod,si ego non rogarem, vos pro vestra pietate faceretis: id est, facere deberetis.& decesit dictus Lucius Titius. & filia accepit bon.pos.vnde liberi eiusdem Lucij Titij intestati mortui. quæsitũ est,an aliqua pars hæreditatis ei[a] debeatur matri à filia ex causa fideicommisi?& respon.q debetur.& ego subaudio, dimidia: si tamen vxor parata sit conferre bona sua in commune.& habemus hanc.l. quasi de verbo ad verbum.ſ.de leg.ij.l.fin.§. Lucius. vnde non erat necesse quòd hic scriberem casum: cum ibi scripserim satis competenter.scripsi tamen & hic. superfluũ enim nõ credo vitiare ĩ hac parte.Viuianus.

LVcius Titius intestatò moriturus, cum haberet vxorem,& ex ea filiam emancipatam, codicillis hæc verba inseruit: *Pertinẽt autẽ hi codicilli ad vxorem & filiã.itaque rogo,quidquid aut ego reliquero,aut vosipsæ habeatis,* [a] *cõmune vobis sit:quod si nõ ego rogarem,vos pro vestra pietate faceretis.* filia intestati patris bonorum possessionẽ [b] accepit.quæsitum est,an aliqua pars hæredi B tatis Lucij Titij ex causa fideicõmisi à filia matri debeatur? Respondit, secundum ea quæ proponerẽtur, deberi, [c] si etiã vxor parata sit in cõmune bona sua conferre.

Nudi executores testamentorum de his quæ non sunt ad pias causas, contra hæredem actionem non habent. Bartolus.

¶Mæuia duos filios hæredes reliquerat,& eodem testamẽto ita cauit: *Fidei autem hæredũ meorum committo, vti omnis substantia mea sit p depositio* [d] *sine vsuris,apud Gaium Seium, & Lucium Titium: quos etiam, si licuisset,* [e] *curatores substantiæ meæ dedissem, remotis a-*

a *Habeatis.*nam cum erat emancipata filia,etiam iure veteri aliquid habere poterat.

b *Bonorum possessionem.* vnde lib.vt.C.qui admit.ad bono.pos. l.emancipata.

c *Deberi.* dimidiam.vt.ſ.de leg.ij.l.fi.§.Lucius.

Mæuia duos.]*CASVS.*Mæuia fecit testamentũ,& instituit sibi hæredes duos suos filios,& intentio eius quòd in eodẽ testamento cauit,est talis,vt mihi videtur: Fidei autem hæredum meorum committo vti omnis substantia mea sit pro depositio siue pro custodia sine vsuris apud Gaium Seium & Luciũ Titiũ:quos dedissem curatores substãtiæ meæ,si licuisset siue licitũ de iure fuisset, remotis aliis tutoribus vel curatorib[b] datis à patre.& vt hi Gaius Seius & Lucius Titius restituãt nepotibus meis natis ex alio filio meo præmortuo:vt quisquis eorum nepotum ad annos.xxv.peruenerit,pro portione scilicet rata,siue numero personarum:vel si vnus.ſ.tantum ex dictis meis nepotibus peruenerit ad. xx.ann. vt quia alij prædecesserunt,ei qui solus peruenerit ad.xxv.an.omnẽ substantiam meã restituãt Gaius Seius & Lucius Titius.& decesD sit dicta Mæuia. quæsitum est postea,an fideicommissum debeat præstari à dictis hæredibus prædictis Lucio Titio & Gaio Seio? & respõ.quòd dicti Lucius Titius & Gaius Seius nõ possunt pe-

a *Curator quibus personis,& rebus & ad quid detur: vide ĩ Spec. de actore: & ti.de cura.§.2.& 4. & an det ad merũ factum. Bal.in.l.fi. §.sin autem C.de bo.quæ libe.*

tere ab hæredibus dictum fideicommiſ.cõmissarij enim siue executores testamentorũ non habent actionẽ contra hæredes in hoc casu.& hanc credo esse intentionẽ huius.§.licet plura verba posuerim quàm sint in tex.ad euidentiorem intellectum.Viuianus.

d *Pro deposito.* id est,in custodia.Accursius.

e *Si licuisset.*de iure.nam testamento curator non datur:vt insti. de cu.§.j.& no.substantiæ: quia datur substantiæ: [a] vt supra, de tute.l.muto.§.fina.

f *Aliis.*à patre datis tutoribus vel curatoribus.& quandoque in hoc magis sequenda est voluntas matris:vt.C.ſi cõtra ma.voluntatem tu.detur.l.j.

g *Nepotibus.* natis ex alio filio forte præmortuo.

h *Peruenerit.* qualiter hoc intelligas, dic vt not. supra,eo.l.qui filium.§.Sabinus.

i *Pro portione.* scilicet tantum pro rata,id est,pro virili.

k *Vel si vnus.*ſ.tãtũ peuenerit ad.xxv.an.quia alij prædecesserũt.

liis, [f] *vt hi restituãt nepotibus* [g] *meis prout quis eorum ad annos viginti-quinque peruenerit,* [h] *pro portione:* [i] *vel si vnus,* [k] *ei omnem.* [l] Quæsitũ est,an fideicommissum præstari à scriptis hæredibus Lucio [m] Titio & [Gaio] Seio [n] debeat? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, Lucium Titium,item Gaium Seium fideicommissum petere nõ posse. [o]

Portio in qua est institutus seruus per fideicommissum manumissus, ei debetur iure directo,non per fideicommissum.Item quod iure fideicommissi percipitur,venit in fideicommisso per generalia verba relicto.Bar.

¶Tres hæredes scripsit: [p] Mæuium fratrem suum ex dodrãte: [q] Seium ex sextãte: [r] Stichũ eiusdem Seij seruũ, filium autẽ naturalem Mæuij, ex vncia: & fidei cõmisit Seij vti Stichũ manumitteret, in hæc verba: *A te peto Sei vti tu Stichũ manumittas. dedi vndefaceres.* [s] Sed & codicillis ita cauit:*Vnciam ex qua feci Stichum hæredem,si quam Seius con*C *trouersiam mouerit,* [t] *ad Mæuium* [u] *fratrem meum reuerti volo.tu frater*

l *Omnem.*aliàs,omne.ſ.patrimonium.aliàs,omnem.ſ.substantiã.

m *Lucio.* depositario.

n *Seio.* domino Stichi.

o *Non posse.* hic not.quòd cõmissarij,seu executores testamentorum,non habent actiones cõtra hæredes,cũ sint vt ministri:vt hic,&.ſ.de ali.lega.l.filio.§.matri suæ.nisi relictum sit ad pias causas:vt.C.de epi.& cle. l.nulli.& supra, de ali. leg.l.alio hærede.secus si ipse est aliquid commodi habiturus: quia tunc nõ est simplex minister:vt supra,de lega. iij.ſi legatarius.& facit supra,de leg.ij.l.ſi quis Titio. &. l. codicillis. in princi.& de leg.iij. l.pater.§.Tusculanus.

Tres hæredes.] *CASVS.* Titia faciens testamentum, tres hæredes scripsit,scilicet Męuium fratrem suum ex dodrante siue ex nouẽ vnciis hæreditatis suæ. Seium vero scripsit hæredem ex sextante, siue ex duabus vnciis. Stichum autem seruum eiusdem Seij cundémq; filium naturalem prędicti Męuij ex vncia scripsit hæredem. & fidei dicti Seij commisit vti dictum Stichum manumitteret.nam cõmisio nẽ fecit in hæc verba: A te peto Sei vti Stichũ manumitteres. dedi vnde faceres.& postea fecit codicillos dicta Titia,& in eis ita cauit:Vnciã ex qua feci Stichũ hæredem, si quam Seius cõtrouersiã mouerit,ad Mæuiũ fratrem meũ reuerti volo.tu frater secundũ fidẽ & pietatẽ tuã quicquid ad te peruenerit ex hæreditate mea,Sticho filio tuo restituas.quod vt facias, fidei tuę cõmitto.& postea decesit dicta Titia,& prędictus Seius adiuit hęreditatẽ eius pro ea parte quę tãgebat eũ:& propter hoc quòd adiuit,& sponte,manumisit Stichũ cõpulsus de hoc à prætore.nunc quæritur,an vnciam hæreditatis Titiæ ex qua Stichus prędictus ab ea Titia institutus fuit,eidẽ Sticho manumisso restituere debeat dictus Seius ? Et dico q̃ non: quia non fuit rogatus per Titiam ei Sticho restituere per verba testamenti vel codicillorum supradictorũ.sed quãuis non teneatur Seius Sticho restituere dictã vnciã,quia de hoc non fuit rogatus: tamẽ si faciat idẽ Seius de hac vncia controuersiã quo minus eã habeat Stichus,dictus Mæuius eandẽ vnciã cõsequi potest à Seio ex causa fideicõ. ita quòd non remanebit Seio. nam dixit dicta Titia in codicillis:vnciam ex qua feci Stichum hęredem:siquam Seius controuersiam mouerit,ad Mæuium fratrem meum reuerti volo.vt.ſ.vidisti.Sed numquid dictus Mæuius consecutus dictam vnciam prædicto modo debet restituere dicto Sticho hanc solam vnciam,an vero dodrantem ex quo ipse Męuius institutus fuit?Et respon.de omni eo restituendo dicto Sticho quod ad Mæuium quoquo modo peruenit,testatricem sensisse.nam vt.ſ.vidisti,dixit in codicillis dicta testatrix loquendo dicto Mæuio:Frater secundũ fidẽ & pietatem tuã quicquid ad te peruenerit ex hæreditate mea,Sticho filio tuo restituas . quod vt facias,fidei tuæ committo.debet ergo Męuius restituere Sticho dictã vnciã,& dictum dodrantẽ.Viuia.

p *Scripsit.* quædam mulier.

q *Dodrante.* id est.ix.vnciis.

r *Sextante.*i.duabus:vt insti.de hære.insti.§.hæreditas.

s *Faceres.* id est,facere posses.

t *Mouerit.*de illa vncia : vt.j.patet.& dic de iure vel de facto in iudicio vel extra.sic.C.de euic.l.ſi post.&.j.ré ra.ha.l.amplius nõ peti.in prin. Arg.cõtra.C.de transac.l.ſi quis maior.& dicit quis mouere controuersiã etiã resistẽdo:vt.C.de testa.l.j.&.ſ.de procu.l.non solũ.§.ſi statua.&.C.de euic.l.ſi cõtrouersia. Accursius.

u *Ad Mæuium.* patrem naturalem Stichi.Accursius.

Compulsus.

BIU Cujas

secundum fidem & pietatem tuam quidquid ad te peruenerit ex hæreditate mea, Sticho filio tuo restitues: quod vt facias, fidei tuæ committo. Quæsitum est, cùm Seius adierit hæreditatẽ, & propter hoc compulsus [a] Stichum manumiserit: an vnciam hæreditatis ex qua Stichus hæres institut[9] est, Sticho manumisso restituere debeat? [b] Respondit, non proponi Seium rogatũ vnciã ei restituere. [c] Idem quæsiit, an si aliquam controuersiã Seius de vncia hac ex qua Stichus institutus est, facere velit, & Mæui[9] vnciam ex causa fideicommissi à Seio fuerit consecutus: vtrùm hanc solam vnciã ex qua Stichus institut[9] est, an verò & dodrantẽ ex quo ipse Mæuius institutus est, eidem Sticho restituere debeat? Respondit, de omni [d] [eo] restituẽdo quod ad Mæuium quoquo modo peruenit, testatricem sensisse.

Portio deficiens accrescit pro portionibus hæreditariis pro quibus facta est institutio. Bartolus.

¶ Pater puerum & puellã [e] hæredes instituit, eósque inuicem substituit: & si neuter hæres esset, eis plures substituit: [f] substitutósque inuicẽ substituit, his verbis: *Substitutos hæredes inuicẽ substituo*. eorumdẽ filiorum fidei commisit, vt qui eorum vita supereſſet, * & sine liberis intra annum trigesimum moreretur, hæreditatem his quos hęredes substituerat, restitueret. filius vita sororẽ superauit, & intra trigesimum annũ sine liberis decessit. Quęsitum est, ex substitutis vno defuncto ante filium, pars eius [g] quæ ad cæteros substitutos qui superuiuerent pertineret, [h] vtrùm pro virilibus, an pro hæreditariis portionibus quibus essent substituti, pertineret? Respõdit, consequẽs esse pro his partibus quibus substituti essent, fideicommissum pertinere. [i]

Fideicommissum relictum fratribus sub nomine appellatiuo, pro hæreditaria portione debetur. Bartolus.

¶ Mæuia filium hæredem instituit ex quincunce, [k] Titiam filiam ex quadrante, Septicium filium ex triẽte, cuius fidei cõmisit in hæc verba: *Te rogo fili Septici, si intra vicesimum annum sine liberis morieris, quidquid ex hæreditate mea ad te peruenerit, hoc fratribus tuis restituas*. Quæsitum est, Septicio filio defuncto intra vicesimum annum sine liberis, hoc fideicommissum vtrum pro portionibus hæreditariis ad fratrẽ & sororem [l] eius pertineat, an verò æqualiter? Respondit pro parte hæreditaria. [m]

Si fundus pignoratus dolo vel lata culpa hæredis alienatur, fideicommissario hæres tenetur. Bartolus.

¶ Titia ex asse hæres scripta partem dimidiam hæreditatis Mæuiæ rogata restituerat, fundum à testatore obligatũ luere noluit, sed eum vendente creditore mandauit redimendum Seię. Quæsitum est, an Titia ex causa fideicommissi Męuiæ teneatur? Respondit, cùm rogata hæreditatem restituere proponatur, nihil proponi cur nõ teneatur. [n] Claudi[9]: Subest enĩ præstari oportere id, quãto pluris fundus fuit, [o] quàm ad creditorẽ peruenire oportuit.

a *Compulsus.* Sed sponte adiuit: ad quod per seruum cogi nõ potest: tum quia suus seruus: vt supra, eo. l. cogi. §. si à seruo. & quia ab alio habet commodũ hæreditatis, ab alio libertatis: vt supra, eod. l. si res. §. j.

b *Debeat.* scilicet Seius.

c *Ei restituere.* sed eo manumisso ipse est hæres in ea directo.

d *De omni.* quid ergo si monacho reliqui vt abbas nõ faciat ei quęstionem, aliàs relinquo extraneo? competit extraneo petitio si abbas eum molestet, per hanc l. licet quidam contra.

Pater puerum.] CASVS. Titius instituit sibi hæredes puerum & puellam suos filios, & eos inuicẽ substituit. & si neuter eorũ hæres esset, eis plures substituit ex disparibus partibus, & dictos substitutos hęredes inuicẽ substituit his verbis: Substitutos hęredes inuicem substituo. & commisit fidei eorumdem suorum filiorum, vt qui eorũ superesset altero præmortuo, & moreretur sine liberis intra tricesimũ annũ, restituat hæred. his quos hęredes substituerat ex disparib[9] partib[9]: vt. ſ. dixi de disparibus partibus. & decessit dictus Titius pater: & postea decessit dicta sua filia: & fili[9] remãsit postea: & decessit postea vnus de dictis substitutis: & postea decessit idem filius sine liberis intra tricesimum annum. Quæsitum est, an pars eius substituti qui decessit, quę pertineret ad cæteros substitutos si superuiuerent, pertineat ad eos substitutos superuiuentes pro virilibus portionibus, an vero pro hæreditariis portionib[9] quibus substituti sunt dicti filij testatoris? Et respon. pro his partibus quib[9] substituti essent, fideicommissum ad eos pertinere. Viuianus.

pertineret

b *Debeat.* scilicet Seius.

c *Ei restituere.* sed eo manumisso ipse est hæres in ea directo.

d *De omni.* quid ergo si monacho reliqui vt abbas nõ faciat ei quęstionem, aliàs relinquo extraneo? competit extraneo petitio si abbas eum molestet, per hanc l. licet quidam contra.

e *Puellam.* id est, filium & filiam.

f *Plures substituit.* ex disparibus partibus: vt. ſ. patet.

g *Pars eius.* scilicet decedentis quæ erat sua spe, non re: vt. C. de cad. tol. §. si autem. Accursius.

h *Pertineret.* non autem ad hæredem decedẽtis: vt infra, de suis & legi. hære. l. si ex pluribus.

i *Pertinere.* vt. C. de impube. & aliis substi. l. j. & supra, eo. l. quoties. no. & facit infra, proxi. §.

Mæuia.] CASVS. Mæuia instituit sibi hæredem filium suum Gaium ex quincunce, siue ex quinque vnciis hæreditatis suæ. & Titiam filiam suam ex quadrante siue ex tribus vnciis, & Septicium suum filium ex triente siue ex quatuor vnciis. & ita inter eos diuisit pro quota parte totam hæreditatem suam: & commisit fidei prædicti Septicij instituti ex quatuor vnciis in hęc verba, Te rogo Septici fili si intra. xx. ann. sine liberis moriaris, quidquid ex hæreditate mea ad te peruenerit, hoc fratribus tuis restituas, id est, Gaio & Titio prædictis. & decessit dicta Mæuia. & postea

k *Ex quincunce.* hæc nomina expone vt institu. de hære. institu. §. hæreditas.

l *Sororem.* Not. appellatione fratris contineri sororem. sic supra, de pac. l. tres fratres.

m *Hæreditaria.* sic. ſ. proximo. §.

Titia ex asse.] CASVS. Gaius instituit sibi hæredem Titiam ex asse, & rogauit eam restituere Mæuiæ dimidiam hęreditatis. & decessit dictus Gaius testator. postea dicta Titia hæres noluit luere fundum à testatore obligatũ Sempronio pone, sed eum fundũ mandauit redimendũ Seiæ, creditore illum vendente: & ipsa Seia emit. Quæritur, an dicta Titia hæres teneatur Mæuiæ fideicommissariæ ex causa fideicõmiſ? & respon. quod sic. & est ratio: quia cũ Seia emerit mandato Titiæ pignus, ipsa Titia emisse videtur. vnde oportet eandem Titiã præstare dictæ Męuiæ fideicõmissariæ dimidiam eius quod valuit dictus fundus vltra id quod dictus creditor debebat recipere super eo fundo: medietas enim hæreditatis tãtum erat restituẽda Męuiæ, vt dictum est. Viuianus.

n *Non teneatur.* tenetur enim, quia cum mandauit emi, ipsa emisse videtur: vt supra, manda. l. si mandauero. §. si eorum. at ipsa emere non potest, vt potest suam rem: vt. ſ. manda. l. si mandauero. §. si hi quorum. & aliàs nõ admittitur vt quilibet: vt C. de dolo. l. j. &. ſ. de leg. ij. l. fi. §. quatuor. sed si extraneus sine mandato emisset, nõ teneretur nisi fuisset in culpa, vel nisi fuerit in dolo: quod voluit: vt supra, eo. l. mulier. §. sed & ei. & l. deducta. §. fina.

o *Fuit.* id est, quanto valuit vltra debitum, & illud pro dimidia: quia tantũ medietas hæreditatis est restituenda. item hoc cũ mandauit, vel etiam fuit in dolo vel culpa: non aliàs vt dictum est.

Caio Seio.] CASVS. Martinus pone instituit sibi hæredẽ Gaiũ Seium ex semisse siue ex sex vnciis hæreditatis suę, & Titiam siue Luciam Titiam ex quadrante siue ex tribus vnciis, & Titium & Semproniũ ex reliquis partibus, id est ex tribus vnciis residuis: & postea ita cauit in suo testaméto dictus testator: Fidei autẽ vestræ mando Gai Sei & Lucia Titia, vt post obitũ vestrũ reddatis, restituatis Titio & Sempronio semissem patrimonij & portionis eius quã portionẽ vobis dedi. & postea decessit dict[9] Martinus testator, & dicti hæredes ab eo instituti adiuerũt eius hæred. & postea dict[9] Gai[9] Sei[9] decessit, ĩstituta sibi hęrede dicta Lucia Titia sua cohærede. Quæsitũ est, an hæc Lucia Titia protinus debeat restituere

BIU Cujas

tuere dicto Titio & Sempro.parte dimidiã semissis quã rogatus erat dictus Gaius Seius per Martinũ testatorẽ restituere prædicto Titio & Sépro.an debeat dicta Lucia Titia restituere dictis Titio & Sépro.vniuersum fideicommissum tam ex sua Luciæ Titię persona quàm ex persona Gaij Seij datũ demũ post mortẽ suam Luciæ Titiæ? & respõdetur Luciã Titiã statim teneri vt partem dimidiã semissis ex persona Gaij Seij restituat dicto Titio & Sépronio.Viuianus.

Si duo post mortem eorum restituere rogantur:vno mortuo statim pro parte competit fideicommissi petitio.Bartolus.

¶Gaio Seio ex semisse, Titia ex quadrãte, & aliis ex reliquis portionibus hęredibus institutis ita cauit: *Fidei autẽ vestræ mando Gai Sei & Lucia Titia vti post obitum vestrum reddatis, restituatis Titio & Sempronio* [a] *semissem patrimonij, & portionis* [b] *eius quam vobis dedi.* Quæsitum est, cum vtrique adierint hæreditatem, & postea Gaius Seius defunctus sit,Lucia Titia hærede instituta:an hæc Lucia Titia partem dimidiam semissis quam rogatus erat Gaius Seius restituere,protinus debeat:an verò post suam demum mortem vniuersum fideicommissum tam ex sua persona quàm ex Gaij Seij datũ restituere debeat?Respondit Luciã Titiã statim teneri, vt partẽ dimidiam semissis ex persona Seij restituat.

Verba enuntiatiua commemoratiua alicuius modi præcedẽtis restringũtur ad illum.item in fideicõmisso vniuersali relicto per mulierem veniũt res dotales. Bartolus.

¶Filiam [c] suam hæredem scripsit: & nepotem quem ex ea habebat, ei substituit, & ita cauit: *Lucio Titio fratris mei filio genero* [d] *meo ducentos aureos relinquo: quo legato scio illum contentum esse, quoniam scripsi vniuersam rem meam, eo quod filiam meã & nepotem meum hæredes scripsi vniuersam substantiam ei communicasse: quos inuicem commendo.* & decessit dictus Sempronius. dicta autem Titia sua filia adiuit hęreditatem eius & postea diuertit à dicto Lucio Titio marito. Quæsitum est, an Titius siue Lucius Titius quondam maritus eius filiæ testatoris nomine suo vel filij sui prædicti Gaij nepotis testatoris posit consequi communionem bonorum testatoris ex fideicommisso propter dicta verba testatoris, siue sit viua dicta sua vxor quæ diuertit ab eo,siue sit mortua?& respon.quod nihil proponitur datum dicto Lucio Titio genero testatoris nomine fideicommissi præter ducentos aureos: & sic non potest petere cõmunionem bonorum testatoris nomine suo vel nomine filij sui qui fuit substitutus matri per dicta eius verba,quo legato scio &c.vsque illuc,filia &c.hunc credo fuisse intellectum testatoris siue verborũ eius cõfusè ibi positorum, scilicet quod gener suus ideo poterat esse contentus de legato ducentorum aureorum sibi relicto,quoniam idem testator satis videbatur eidẽ genero communicasse reliquam suã substantiam, eo quod filiã & nepotẽ suũ testatoris eundem filium dicti generi hæredes scripsit.cum enim instituit dictus testator filiam suam eandemque vxorem dicti generi,& cum instituerit nepotem suum testatoris ex dicta filia natum,eundemq; filium dicti generi substituẽdo eundem suum nepotem eidem filiæ vt dictum est:satis videtur dicto genero communicasse vniuersam suam substantiam:cum quicquid habeat vxor ex institutione prædicta,videatur habere maritus:& cũ quicquid speret habere filius ex substitutione prædicta, videatur sperare pater.vnde nihil faciunt dicta verba ad hoc quod dictus Lucius maritus posit consequi communionem bonorum testatoris suo nomine,vel nomine filij sui substituti matri:nec etiam faciũt ad hoc dicta verba,quos inuicem cõmendo &c.quia hoc sonãt, quos scilicet filiam institutam & nepotem ei substitutum, & maritum filiæ cui legaui ducenta,inuicem commendo, scilicet vt se diligant.quæ etiam verba ita legas,si placet: quo legato, scilicet ducentorum aureorum, scio illum scilicet generum meum contentum esse, scilicet ea ratione quoniam scripsi vniuersam rem meam.i.scripsisse videor eidẽ genero meo eo quod filiam meam & nepotem meum hæredes scripsi,scilicet substituẽdo nepotem filiæ subaudi.& dic,sic vniuersam substantiam, scilicet meam ei, id est,genero meo cõmunicasse, scilicet videor quos inuicẽ commendo &c. Sed pone quod dicta Titia vxor *Floria Lucij Titij quæ diuertit ab eo,& quæ erat filia testatoris,vt dictum est:fecit postea testamẽtum,& scripsit sibi hæredem dictũ suum maritum quondam, & fidei eius commisit vt cũ moreretur idem maritus, restitueret omne quod ad eum maritum ex hæreditate sua peruenisset,filio eorũ communi, nepotique dicti Sépronij testatoris.nũquid illę quoque res & possessiones quæ in dotẽ datæ marito & post diuortium restitutę mulieri fuerant per maritum,contineatur fideicõmisso dando per maritum quondã filio cõmuni?Et respon. quod sic. nam siue restitutæ sunt res dotales mulieri per maritũ facto scilicet diuortio, computantur in bonis mulieris, sicque cadunt in dictum fideicommissum filio communi dandũ: vt & dictum est, siue non sint restitutæ mulieri, computantur in hæreditate mulieris: vt sic cadant in dictum fideicommiss. quia sunt restituẽdæ mulieri per maritum quondã ex stipulatiõe interposita de dote reddẽda.Viuian[o].

Filiam suam.] CASVS. Sempronius pone instituit sibi hæredẽ filiam suã Titiam, quæ erat vxor Lucij Titij: qui Lucius Titius erat filius fratris testatoris, id est huius Sépronij. & Gaium nepotẽ quẽ ex ea habebat, ei substituit.& ita postea in eodem testamento cauit: Lucio Titio fratris mei filio genero meo ducẽtos aureos relíquo.quo legato scio eum contẽtum esse:quoniam scripsi vniuersam rem meam,eo quod filiam meã & nepotem meum hæredes scripsi vniuersam substantiam ei communicasse: quos inuicem commendo. & decessit dictus Sempronius. dicta autem Titia sua filia adiuit hęreditatem eius & postea diuertit à dicto Lucio Titio marito. Quæsitum est, an Titius siue Lucius Titius quondam maritus eius filiæ testatoris nomine suo vel filij sui prædicti Gaij nepotis testatoris posit consequi communionem bonorum testatoris ex fideicommisso propter dicta verba testatoris, siue sit viua dicta sua vxor quæ diuertit ab eo,siue sit mortua?& respon.quod nihil proponitur datum dicto Lucio Titio genero testatoris nomine fideicommissi præter ducentos aureos: & sic non potest petere cõmunionem bonorum testatoris nomine suo vel nomine filij sui qui fuit substitutus matri per dicta eius verba,quo legato scio &c.vsque illuc,filia &c.hunc credo fuisse intellectum testatoris siue verborũ eius cõfusè ibi positorum, scilicet quod gener suus ideo poterat esse contentus de legato ducentorum aureorum sibi relicto,quoniam idem testator satis videbatur eidẽ genero communicasse reliquam suã substantiam, eo quod filiã & nepotẽ suũ testatoris eundem filium dicti generi hæredes scripsit.cum enim instituit dictus testator filiam suam eandemque vxorem dicti generi,& cum instituerit nepotem suum testatoris ex dicta filia natum,eundemq; filium dicti generi substituẽdo eundem suum nepotem eidem filiæ vt dictum est:satis videtur dicto genero communicasse vniuersam suam substantiam:cum quicquid habeat vxor ex institutione prædicta,videatur habere maritus:& cũ quicquid speret habere filius ex substitutione prædicta, videatur sperare pater.vnde nihil faciunt dicta verba ad hoc quod dictus Lucius maritus posit consequi communionem bonorum testatoris suo nomine,vel nomine filij sui substituti matri:nec etiam faciũt ad hoc dicta verba,quos inuicem cõmendo &c.quia hoc sonãt, quos scilicet filiam institutam & nepotem ei substitutum, & maritum filiæ cui legaui ducenta,inuicem commendo, scilicet vt se diligant.quæ etiam verba ita legas,si placet: quo legato, scilicet Qui habebat.] CASVS. Titia habẽs maritum Titium,& habens ex eo filium Gaium Seiũ, & habens ex eo filio nepotẽ Seiũ, qui filius & nepos erant in dicti eius mariti potestate:scripsit sibi hæredem maritum ex asse,& commisit fidei eius in hæc verba: Si Titius maritus meus mihi hæres erit,peto, fideique eius cõmitto, vt quicquid ex hæreditate mea ad eum peruenerit:cum mori cœperit,id restituat Gaio Seio filio nostro:ita tamen, vt decẽ quidẽ

vncias

a *Titio & Sempronio.* qui erant alij cohæredes,vel non erant.

b *Portionis.*i. patrimonij. sic, Pateris libabat & auro.i.pateris aureis. & facit ad.§.ẽ.eo.l.hæredes.§.j.Accursius.

c *Filiam.* quæ in maritum habebat filium fratris testatoris.

d *Genero meo.* quod matrimonium valet secundum leges: vt institu.de nupt.§.duorum. secundum canones secus.

e *Nepotem meum.* aliàs est,mei,scilicet qui scripsi omnia aliàs, meum,scilicet generum,eo quod filiam & nepotem instituí,scilicet substituendo nepotẽ.& ex quo filia habet,& vir habere videtur:vt.C.de pact.conuen.l.hac generali.& sub.& sic vniuersam, sub.ei scilicet genero:non tamen hoc expressit. aliàs esset secus: vt.ẽ.ea.l.in prin.&.j.de dona.ex hac.&.ẽ.de hęre.instit.l.ex facto quęritur.arg.cõtra.C.de dona.l.si donatio.aliàs est,meum.& dic quem scripsi &c.& sub.& eo &c.vel sub.& sic vniuersam &c.& habeas,ei,scilicet genero:vt dixi.aliàs est,eis: & dic.i.filiæ & nepoti.vel dic etiã filiæ & nepoti & genero.& quod subiicit,quos, scilicet institutos,commendo.i.vnum de aliis rogo: vel quos tres rogat vt se diligant,non dico quod hæreditatem restituant.vt.j. de verbo.signifi.l.commendare.Accursius.

f *A marito.* filio fratris,testatoris nomine,qui & nepos est.Acc.

g *Nihil fideicommissi.*i.nullum fideicommissum.

h *Hæredi.* filio fratris testatoris.

i *Auctiorem.* aliàs,eo auctore.i.Claudio.& facit.j.de col.do.l.j. §.j.& de col.bo.l.cum emancipati.§.id quoque.

BIU Cujas

vncias Gaius habeat: duas autem vncias Seius nepos habeat. quod vt fiat, fidei eius Titij hæredis mei cõmitto. & decessit dicta Titia testatrix: & pater dicti Gaij Seij maritúsque dictæ Titiæ testatricis emãcipauit Gaium Seium prędictum. sic enim euenit de facto. & dictum nepotẽ amisit: quia decessit idem nepos: & decessit dictus pater superstite filio. Quæsitum est, an per priorem partẽ scripturæ testatricis, quæ incipit ibi, si Titius maritus meus &c. & durat vsque illuc, ita tamẽ vt decem &c. debeatur filio vniuersa hæreditas matris. s. Titiæ prædictæ, ex causa fideicommissi: & an illa sequentia verba testatricis quę hic materialiter ponũtur, ita tamẽ vt decem vncias filius, nepos autem duas habeat &c. ex voluntate defunctæ testatricis ita demum locum haberent, si die fideicõmissi cedente per mortem mariti filius & nepos eorum essent in rerum natura. cum autem nõ superuixerit ad diem fideicommissi dictus nepos, cesset dicta sequens scriptura testatricis quæ incipit, ita tamen vt. x. &c. & dicitur quod non debetur filio vniuersa hęreditas matris quamuis nepos sit mortuus: immo habebit. x. vncias dumtaxat: & duas vncias residuas habebit hæres dicti mariti. Viuianus.

Paria sunt, ab initio per partes relinquere, vel relictum simpliciter per partes modificare. Bartolus.

¶ Quæ habebat filium, & ex eo nepotem, vtrosq; in mariti potestate: maritum ex asse scripsit hæredem, eiúsque fidei cõmisit in hæc verba: *Si Titius maritus meus mihi hæres erit, peto, fideiq; eius cõmitto, [vt] quidquid ex hæreditate mea ad eũ peruenerit, cum mori cœperit, det restituat Gaio Seio filio nostro: ita tamen* [a], *vt decem quidem vncias Gaius habeat, duas autem vncias Seius nepos habeat. quod vt fiat, fidei eius Titij hæredis mei committo.* pater emancipauit [b] filium: nepotem amisit [b]: & superstite filio decessit [d]. Quæsitum est, an priore parte scripturæ vniuersa patris hæreditas ex causa fideicõmissi filio debeatur: & illa sequentia verba, *Ita tamen vt decẽ vncias filius, duas autem nepos habeat*: ex voluntate defunctæ ita demũ locum haheant, si die fideicommissi cedente [e] filius & nepos eorum in [rerum] natura sint: cum autem non superuixerit ad diem fideicommissi nepos, sequens scriptura cesset [f]? Respondit, ea quæ proponerentur, ostẽdere [g] decem dumtaxat vncias filio datas.

Fideicommissarius detrahit quatenus sibi detractum est. Bartolus.

¶ Hæres institutus, vxori [h] rogatus totam hæreditatem restituere, restituit detracta quarta. Quæsitum est, cum vxor quartam partem hæreditatis præsenti die, & reliquam post tempus alij rogata à testatore fuisset restituere: an id quod hęres ei detraxisset quartæ nomine, in restituẽdo fideicõmisso imputari posit? Respõdit, quatenus cepisset [i], fideicõmisso obstrictã.

Si dilatio adiiciatur in fauorem fideicommiss. fructus interim percepti veniunt in restitutionem. Bartolus.

¶ Hæredum fidei commisit vt quidquid ex parte tertia hæreditatis peruenirẽt ad eos, id rederent Gaio Mæuio alũno testatoris cum fuerit annis quindecim, & subiunxit hæc verba: *Interim ex reditu* [k] *paupertatis* quæ ad vos peruenerit, alatis eum [ex] vsuris pro quantitate nummorum* [l] *redactis. hoc amplius* [m] *eidem alumno meo hominẽ collactaneum* & vernam sutorem* [n], *qui eum artificio suo mercede data alere poterit.* Quæsitum est, cum alimẽta multo minora præstiterint hæredes scripti, quàm vsuræ summæ redactæ [o] cõpetebant: an & residuas præstare cõpelli debeant totius tẽporis: an ex [eo] die quo quintum decimũ [annũ] explesset [p]? & cum serui legati [q] ei specialiter vt ex mercedibus aleretur, statim venierint [r]: vtrùm mercedes, an vsuras petere debeat*? Respõdit, secundũ ea quę proponerentur, testatorem videri de omni reditu & mercede seruorũ restituenda [s] sensisse.

Hæredum.] CASVS. Sempronius instituit sibi hęredes primũ & secundum & tertium pone, & cõmisit fidei eorũ, vt quicquid ex parte tertia hæreditatis peruenerit ad eos, id rederẽt Gaio Mæuio quẽ aluerat idẽ testator, cũ fuerit idẽ alũnus annorũ. xv. & subiunxit hæc verba dictus testator: Interim ex reditu siue refectu paupertatis quę ad vos peruenerit, alatis eum ex vsuris pro quantitate nummorum redactis. i. dicere, alatis eum alumnũ interim, id est, donec peruenier ad. xv. annos, ex reditu siue refectu paupertatis quę ad vos peruenerit, scilicet ex vsuris pro quãtitate nũmorũ redactis ex vẽditióe dictæ tertiæ partis hæreditatis hæreditatis. Itẽ subiunxit hæc verba dict⁹ testator: hoc amplią eidem alũno meo hominẽ collactaneũ & vernam sutorem qui eum artificio suo mercede data alere poterit. subaudi, per fideicommissum relinquo. & decessit dictus Sępronius testator. Quæsitum est, postea cũ aliméta multo minora prętulerint dicto alũno hęredes scripti, quàm competebant vsuræ summæ redactæ ex vẽditione tertię partis hęreditatis: an & residuas vsuras præstare cõpelli debeãt hęredes toti⁹ tẽporis. i. ante. xv. annum alumni, & post, an ex die quo. xv. annum explesset alũnus, & non ante. & quæsitum est, cum dicti serui legati ei alumno specialiter vt ex mercedibus operum eorundem suorum aleretur dictus alumnus: statim venierint siue venditi fuerint ab eisdem hęredibus testatoris: vtrum petere debeat dictus alumnus mercedes, an vsuras pretij redacti ex venditione seruorum? Et respondetur testatorem videri sensisse de omni reditu summæ redactę ex venditione tertiæ partis hæreditatis restituendo dicto alumno per hæredes: & videri sensisse de restituenda alumno per hæredes omni mercede dictorum seruorum. Viuianus.

** Fl. ex refiue tertiæ partis quę ad fectu pauvos peruenerit, scilicet pertatis qui ad &c. * Hal. refeditióe dictæ tertiæ partis hæreditatis, qui tatis, qui ad &c. * Fl. homidem alũno meo homi- nem Cale. nem collactaneũ & ver tanum * Flo. debeant?*

a *Ita tamen.* nunc determinat quod dixerat.
b *Emancipauit.* idem & si non emancipasset.
c *Amisit.* quia decessit nepos.
d *Decesßit.* scilicet maritus institutus.
e *Cedente.* id est, tempore mortis mariti.
f *Cesset.* i. euanuerit, & non habeat locum.
g *Ostendere* [a]. scilicet videntur verba testamenti &c. residuũ habebit hæres mariti. & sic vltima scriptura restringit præcedentẽ: vt infra, de manu. testa. l. Stichus.
Hæres institutus.] CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ Seium, & rogauit eum q⁹ Semproniæ vxori eiusdem Titij restitueret totam hæreditatem, item rogauit dictam suam vxorem vt quartam partem prædictæ hæreditatis præsenti die restitueret Gaio, & reliquam restitueret eidem Gaio post Pascha pone. & decessit dictus Titius, & Seius eius hæres restituit hæreditatem dictæ vxori testatoris detracta quarta Trebellianica. Quæsitum est, an dicta vxor posit imputare in restituendo fideicõmisso dicto Gaio id quod hæres ei vxori nomine quartæ detraxit? & respondetur eatenus obstrictam dictam vxorem fideicommisso, quatenus cepisset siue accepisset ipsa vxor ab hærede testatoris. & ita restituet Gaio integras tres partes hæreditatis restituras sibi pet Seium hæredem testatoris: & ei Gaio quartam nõ detrahet. sed & aliter posset intelligi, vt alibi notaui. Viuianus.
h *Vxori.* scilicet testatoris.
i *Quatenus cepisset.* id est, totum restituet vt quartam non detrahat: vt &. ŝ. eo. l. j. §. inde Neratius. &. l. ex asse. in fi. nisi in casibus: vt eisdem legibus not. & facit. ŝ. ad. l. Falcid. l. lex Falcidia. §. nunquam. &. ŝ. de leg. j. l. filiusfamilias. §. apud. &. ŝ. eo. l. mulier. §. fina. in fin. potest etiam intelligi secundum Hug. vt pro rata deminuatur fideicommiss. ab vxore relictum pro qua est deminutum sibi relictum: quod posset dici si onus esset extrinsecus: vt. ŝ. c. l. facta. §.
k *Ex reditu.* aliàs, ex refectu. & idem est. & dic paupertatis, id est, dictæ tertiæ.
l *Nummorum.* redactorũ ex venditione tertiæ partis hęreditatis.
m *Hoc amplius.* hoc verbo etiam superiora repetuntur: vt supra, de leg. iij. l. si pure.
n *Sutorem.* sub. per fideicommiss. relinquo. & dic quoad vsum eos legatos, non quoad proprietatem. aliàs non possent hæredes vendere. & dicitur verna ex ancilla domi natus: vt institu. de lega. §. huic proxima.
o *Redactæ.* scilicet ex venditione tertiæ partis hæreditatis.
p *Expleßet.* nam & tunc certum est quod hæredes sunt in mora extunc.
q *Legati.* ad vtendum.
r *Venierint.* ab hæredibus.
s *Restituenda.* hoc ideo, quia dixit in prin. §. quicquid peruenerit.

a Adde ad istam glos. ostẽdere dicũ Bal. in l. omnium. in fin. C. de ßsta. vers. dic no. quod testamẽtum omne dicitur vltimũ nisi contrarium probetur. vide eum.

BIU Cujas

rit.& facit.ſ.co.l.baliſta.Sed arg.cõtra.ſ.e.l.hæredes mei.in prin. Sed hoc ideo,quia dilatio in.xv.annũ facta fuit fauore alũni: vt.ſ. de leg.ij.l.ſi ita.§.Pegaſus.& no.ſ.eo.l.in fideicõmiſſariã.in prin.

Pluribus hæredibus.] CASVS. Gaius inſtituit ſibi hæredes Seiũ & Sempro.in tribus vnciis hereditatis ſuæ pone,& Otacilium libertum ſuum & duos alios ſuos libertos inſtituit hæredes ex dodrãte ſiue ex.ix.vnciis, & eiſdẽ tribus libertis fundos per præceptionem dedit ſiue prælegauit:& petiit ab his libertis ne eos fundos alienarent: & vt ille libert[a] qui vita ſupereſſet, alios obtineret ſolidos eoſdem fundos. Item prælegauit dicto Oticilio.xx. aureos. poſtea cõmiſit fidei vnius ex his libertis,ſcilicet Otacilij, vt quicquid ad eũ peruenisſet ex hæreditate bonísve ſuis teſtatoris,reſtituat Titio deducto ære alieno pro ea parte quę.ſ.ad eum Otaciliũ peruenit, & deductis.xx.aureis legatis ſibi Otacilio per eundẽ Gaium teſtatorẽ.& deceſſit dict[a] teſtator.nũc Titius fideicommiſ.petit à dicto Otacilio vt reſtituat ei quicquid ad eum peruenit ex hæreditate bonísve teſtatoris. & Otacilius bene vult ei reſtituere: vult tamẽ in reſtitutione deducere ſibi non ſolũ æs alienũ prædictũ,&.xx. aureos prędictos,ſed etiam tertiam partẽ fundorũ prædictorũ prælegatorũ eidem Otacilio cum collibertis ſuis prædictis. nũquid poteſt deducere prędicto modo? Et dicitur quod ſic, cum ipſe teſtator non voluiſſet excipere fideicommiſſo dando Titio per Otacilium etiam legata ſiue prælegata, nedum æs alienum prædictum. Viuianus.

† *Quomodo æſtimetur ſi deicommiſſum vniuerſale, no.ſ.l. Marcellus. in princ.& ibi Barto. eod.ti.*

Fl. & legata excipi voluiſſet.

Prohibita alienari non veniunt in fideicommiſſo vniuerſali. Bartolus.

¶ Pluribus † hæredibus inſtitutis, in quibus & libertis tribus ex dodrãte,eiſdem [a] fundos per præceptionem dedit: & ab his petiit ne eos alienarẽt: & vt qui vita ſuperaſſet [b], ſolidos eoſdem fundos obtineret. deinde vnius ex his libertis Otacilij [c] fidei commiſit,vti quidquid ad eum ex hęreditate bonísve peruenisſet, deducto pro ea parte ære alieno & legatis, & ſibi viginti aureis, reſtituat Titio. Quæſitum eſt, an etiam partes tertias fundorũ prælegatorum cum collibertis [d] eidem deducere deberẽt? Reſpõdit,ſecundum ea quę proponerentur,nõ debere reſtituere præceptionẽ: cum ipſe teſtator legata [e]* excipere voluiſſet.

Dos prælegata non cadit in fideicommiſſo niſi ſpecialiter ſit dictum, & quarta ad dotem ſufficiat. Barto.

¶ Maritus vxore inſtituta hærede ex parte tertia,& pluribus ei fideicommiſsis datis, dotem quoque prælegauit [f], his verbis: *Seiæ vxori meæ dari volo à filiis meis ſummam dotis eius quæ mihi pro ea illata eſt.* eiuſdémque vxoris fidei cõmiſit, vt partem hæreditatis, & quæcũque ei legaſſet, poſt mortẽ ſuam Titio filio cõmuni reſtitueret. Quæſitum eſt, an ſummam quoque dotis inter cætera legata ex cau

Maritus.] CASVS. Sempronius inſtituit ſibi hæredem Seiam ſuam vxorem ex tertia parte hæreditatis ſuæ pone, & Titium & Seium filios eorum cõmunes ex duabus partibus & plura fideicõmiſſa reliquit eidẽ vxori:inter quæ dotem prælegauit ei, his verbis, Seiæ vxori meæ dari volo à filiis meis ſummã dotis eius quæ mihi pro ea illata eſt.& cõmiſit fidei eiuſdẽ vxoris vt partẽ hæreditatis,& quæcũq; ei legaſſet, poſt mortẽ ſuã filio cõmuni Titio reſtitueret.& deceſsit dict[a] Sępronius. Quæſitũ eſt,an dicta vxor debebat reſtituere dicto ſuo filio ex cauſa fideicõmiſi etiã ſummam dotis, ſicut eſſet prælegata ſibi vxori à marito data? & reſpõdetur nõ aliàs debere vxorẽ reſtituere filio ſummã dotis, niſi manifeſtũ eſſet teſtatorẽ ſenſiſſe etiã de dote reſtituẽda per vxorẽ filio cõmuni:ſed etiã ſi fuerit approbatũ eum teſtatorẽ ſenſiſſe hoc, id eſt, quòd vxor reſtituat dotẽ filio, ita etiam ſiue demũ reſpondetur fore Titio petitionẽ eius quoq; dotis,ſi non minus foret in quãtitate quę remaneret apud vxorẽ vel hęredẽ eius nomine Falcidiæ.i.quartæ Trebellianicæ, quàm in quãtitate dictæ dotis. Vi.

f *Prælegauit.* quod valet propter repræſentationem:vt inſtit.de leg.§.ex contrario.

ſa fideicommiſsi filio ſuo reſtituere debeat? Reſpondit, non aliàs niſi manifeſtum eſſet, de dote quoque reſtituenda teſtatorem ſenſiſſe [g]: atque etiam ſi ſenſiſſet,& hoc fuerit approbatum: ita eius quoque petitionem [h] fore, ſi nõ minus in quantitate [i] quę Falcidiæ nomine remaneret, foret, quàm in quantitate dotis.

Inſtãtia cœpta cum hærede, facta reſtitutiõe, durat cõtra ipſum & hæredẽ eius. Bar.

¶ Rogatus [k] hæreditatem reſtituere Septitio cùm erit [l] annis viginti. interea fũdos quos defunctus pignori acceperat, vendidit [m]: & propterea pignoratitio* iudicio à debitore conuentus, deceſsit,hærede relicto Sempronio: & iudicio nõdum finito, reſtituit [n] hæreditatem Septitio. Quæſitum eſt,an[eo] iudicio nihilominus ipſe condemnari debeat, cùm potuerit retinere,vel cauere ſibi [o][in] id quod ex cauſa iudicati præſtaturus eſſet? Reſpondit, iudicij executionem [p] nihilominus aduerſus hæredem & poſt reſtitutam hæreditatem manſiſſe.

Res de nouo repertæ non reſtitutæ debent reſtitui, niſi prima reſtitutio per modum tranſactionis fuerit celebrata. Barto.

¶ Hæres eius qui poſt mortem ſuam rogat [q] erat vniuerſam hæreditatem reſtituere: minimam quãtitatem, quam ſolam in bonis ſuiſſe dicebat, his quibus fi-

g *Senſiſſe.* quia hoc expreſſe dixiſſet : vt.ſ.ad l.Falc.l.ſi debitor.aliàs non:vt.ſ.de leg.ij.l.cũ pater.§.fidei tuæ. &.C. de iure dot. l.cũ pater. & facit.ſ.ad le.Fal. l.pater.in prin.&.l.ſi vſusfructus.§.dos.in princ. &.ſ.e.l.mulier. §. cum proponeretur. &.l.à filia.Accurſius.

h *Petitionem.* ſub.dicam eſſe.

i *Quantitate.* vel in fructibus quos ex ſua tertia hereditatis parte recepiſſet.nã fructꝰ quoque ſi qui medio tempore percepti fuerint, in Falcidiam imputantur:vt.ſ.de leg.ij.l.cum pater.§.Titio.

*Fl.pigneratitia

k *Rogat.* reſtituere.] CASVS. Titius inſtituit ſibi hęredem Seium,& rogauit eũ quod reſtitueret hæreditatẽ Septitio cum erit Septitius xx.annorum. & deceſsit dictus Titius teſtator. interim autẽ antequam Septitius peruenire ad.xx.annos, dictus Seius hæres vendidit Gaio pone fundos quos Titius defunctus acceperat pignori à Martino pone ſuo debitore: & propterea actiõe pignoratitia à dicto Martino cõuentus dictus Seius hæres deceſsit relicto hęrede Sępronio,& prędicto iudicio pignoratitio nõdum finito reſtituit dictus Sempronius hæres Seij hæredis rogati dicto Septitio hęreditatem. Quæſitũ eſt,an dicto iudicio pignoratitio nihilominus debeat cõdemnari ipſe Sępronius? & reſpon. quod ſic.nam cum reſtituit hæreditatẽ Septitio,potuit retinere id quod ex cauſa iudicati præſtaturus eſſet dicto martino : vel ſi volebat reſtituere totam hæreditatẽ Septitio, & nihil ſibi retinere propter id quod iudicari poterat, ad minus poterat facere ſibi caueri per eundem Septitium de eo quod poterat iudicari pro Martino in dicto iudicio pignoratitio. & ſi nõ fecit aliquod prædictorum duorum,ſibi imputet. Puto tamen extra caſum quod dictus Sempronius poterit recuperare à dicto fideicommiſſario illud quod præſtiterit dicto Martino debitori: vt.ſ.e.l.hæres cum debuerat.&.j.eo.l.matrem.Viuianus.

l *Erit.* Septitius.

m *Vendidit.* hæres.

n *Reſtituit.* ſcilicet Sempronius hæres hæredis.

o *Cauere ſibi.* vt ſupra,eod.l.de euictione.&.l.cum hæreditas ex fideicommiſſi.

p *Executionem.* quia ſententia dabitur cõtra hæredem,& in bonis eius fiet executio.ſecus in tutore: vt.ſ.ſi quis cau.l.ſi.Arg.contra.ſ.fa.erciſcun.l.in iudicio. ſed hic hæres recuperabit à fideicõ. vt.ſ.eo.l.hæres cum debuerat.&.j.eo.l.matrem.Accurſius.

Hæres eius.] CASVS. Titius inſtituit ſibi hæredem Seium,& rogauit eum quod reſtitueret hæreditatem ſuam Titij vniuerſam poſt mortẽ ſuã Seij domino Gaio & Sępronio: & deceſsit dictus Titius:& poſtea deceſsit Seius eius hæres:& reliquit dictus Seius

ſuum

BIU Cujas

suum hęredē Martinum pone. Martinus autem restituit dicto domino Gaio & Sempronio quibus fideicōmissum debebatur, minimam quantitatē quam solam in bonis fuisse dicebat. postea repertis instrumētis hæreditariis apparuit quadruplo amplius in hæreditate Titij fuisse q̄ Martinus hæres Seij hæredis restituerit dicto domino Gaio & Sempronio. Quæsitū est, an dictus Martinus possit cōueniri in reliquū nomine fideicōmissi? Et respon. quod sic, si non interceſsit trāsactio inter dictū Martinū & dictos dominū Gaium & Semproniū: quia si trās egissent p eo quod soluit Martinus, non possent amplius cōuenire eundē Martinum in reliquū hæreditatis nomine fideicōmissi. Viuia.

a *Posse.* ergo à cōtrario si est transactū, non potest contrauenire. & sic est contra. ff. de trāsact. l. qui cum tutore. §. qui per fallaciā. sed ibi fuit in dolo ille cui est transactū: hic nō. Item adhuc cōtra. ff. de trāsact. l. ij. §. j. vbi repertis codicillis irritatur trāsactio. Solu. hic alia instrumenta cautionalia sunt reperta de nouo: ibi codicilli, vel alia vltima voluntas: vt. j. eo. titu. l. de his. vel vt ibi. Ité cōtra. C. de rescin. ven. l. ij. &. j. de verbo. oblig. l. si quis cum aliter. in fin. nam hic vltra dimidiā iustæ æstimationis fuerat deceptio, licet re ipsa: quia vltra quadruplum, vt dicit. sed certe non per hoc fuit deceptio vltra dimidiā: quia dubius euentus fuit remissus. est enim dubius iudicij euentus: vt. ff. de pecu. l. quod debetur. aliàs fere omnes transactiones rescinderentur. & facit ad. §. C. de transact. l. sub prætextu specierum. & infra, de except. rei iud. l. si ex testamento. & C. de fur. l. posit decisionem. Alij soluunt omnia cōtraria, subaudiendo hic, maxime. Accursius.

Vsu. abstinetur

b *Si pupillus.*] CASVS. Titius habens plures creditores instituit sibi hæredē Seium suum filium pupillum, & rogauit eum quod restitueret Gaio dimidiam hęreditatis suæ pone. & decesit dictus Titius, & dictus suus filius extitit ei hæres: & restituit dimidiam hæreditatis dicto Gaio: & aliam dimidiā sibi restituit, & postea petiit in integrum restitutionem vt abstineret. & habita restitutione abstinuit à dicta dimidia hæreditatis quā sibi retinuerat. certe optio siue electio deferenda est fideicommissario prædicto, vt aut portionem quoque pupilli agnoscat, aut à toto siue à tota hæreditate discedat: aut si fideicommissarius nolit prędicto modo eligere, sed velit retinere tantum partem sibi restitutam, (quod pro eodem habeo ac si à toto expresse discederet, cum partem retinere non possit, vt dixi) omnino bona dicti Titij testatoris vendenda sunt pro satisfaciendo dictis creditoribus eiusdem Titij, ita scilicet vt id quod superfluum est soluto ære alieno, seruetur dicto pupillo in integrum iterum restituto, vt se immiscеat hæreditati patris à qua per in integrum restitutionē abstinuerat. Sed quid si dicta bona quæ dixi vendenda, non possunt vendi insolidum: quia non inuenitur emptor qui omnia velit ea emere, sed partem tantum forte vult emere? nunquid in superfluo in quo non inuenitur emptor, erunt denegandæ hæreditariæ actiones dicto fideicommiss. & videbatur forte quibusdam quod non. sed certe omnino sunt ei denegandæ, siue omnia bona quæ sunt vendenda, possunt vendi, siue pars eorum tantum. & est ratio: quia in potestate illius fideicommiss. est suscipere vniuersum siue vniuersam hæreditatē ex quo pupillus ab ea abstinuit, & seruare pupillo in integrum restitutionem vt rehabeat hæreditatem si quid erit plus in hæreditate exsoluto ære alieno subaudi: & est in eius potestate à toto abstinere, vt dictum est. si habet prædictam electionem, vt dictum est, & eam non capiat, immo permittat bona vendi vt & dictum est: merito denegandæ sunt ei actiones etiam partis bonorum, quæ non possunt vendi. Vitianus.

Si pupillus.] quia sibimet videtur contraria hæc lex: ideo dixit Ro. extitit, id est, existere potuit: vel extitit nomine, non re: quia suus erat: vt supra, de acquirren. hære. l. necessariis. aliàs si se immiscuit, non posset postea abstinere: vt. C. de repu. hære. l. sicut. quod tamen. j. dicit. Ité quod dicit, restituit. i. restituere debuit. nā cum nō adiuit, vt dixi, quo modo potuit restituere? Vel dic secundo, quod vere adiuit, & vere restituit: & quod abstinuerit, fuit per in integrū restitutionē. Ité quod subiicit portionē pupilli: scilicet quartā quam retinuit. vel dic quod fuerat rogatus de dimidia tantū restituēda: vnde alia dimidia est sua portio. Ité quod subiicit, pupillo seruetur: scilicet in integrū restitutio: vt se immisceat qui etiam per restitutionem abstinuit: vt. ff. de mino. l. & si sine. §. restitutus.

c *Parēti.* pro dimidiat quia sic fuit rogatus.

d *Portionem.* scilicet dimidiam.

e *Vendenda.* à fideicommissario.

f *Denegandæ erunt.* si velit in totū abstinere. à parte enim nō potest vt hic dixit. sed quo modo qui iā acceperit, potest dimittere? Respon. occasione partis pupilli: vt. ff. de acqui. hære. l. cum hæreditate.

g *Si quid plus.* sua dimidia.

h *Seruare.* per in integrū restitutionē denuo nisi habeat, vt dixi. & facit. ff. e. l. cogi. §. si quis hæres. &. §. sed & si quis. &. §. idē Mæcianus. &. l. qui totum. &. l. nam quod. §. j. &. l. ita tamen. §. fi pater.

Si pupillus sine testamento decesserit, & fideicommissum debebatur, restituit. postea repertis instrumentis apparuit quadruplo amplius [in] hęreditate fuisse. Quæsitum est, an in reliquum fideicōmissi nomine conueniri possit? Respondit, secundū ea quæ proponerentur, si non transactum esset, posse[a].

Etiam post restitutionem potest fideicommissarius fideicommissum dimittere propter partem hæredis quæ incipit de nouo vacare. Bartolus.

LXXIX. IDEM libro Singulari Quæstionū publicè tractatarum.

SI pupillus[b] parenti[c] suo hæres extitit, & fideicommissam hæreditatis partē restituit, mox abstinet* paterna hæreditate: optio deferenda est fideicōmissario, vt aut portionem[d] quoque pupilli adgnoscat, aut [à] toto discedat: aut omnimodo bona vendenda[e] sunt, vt id quod superfluum est, pupillo seruetur. & si insolidum bona venire non possunt, omnimodo actiones fideicommissario denegandæ erunt[f]. erat enim in potestate illius, vniuersum suscipere: & si quid plus[g] erit, pupillo seruare[h].

Venditio facta causa interuertendi fideicommissum, non imputatur hæredi in eo quod sibi defunctus debebat. Bartolus.

LXXX. IDEM libro quinto Digestorum.

MAtrem & auunculū, eosdémque creditores suos, hæredes scripsit Lucius Titius[i]: & eorum fidei cōmisit, vt post mortem restituerent quod ex re familiari testatoris superfuerit[k], Septitio. hæredes non modicam[l] partem bonorum testatoris cōsumpserunt, & multos hæredes reliquerūt: quibus scientibus[m], multa corpora quę remanserant ex bonis Lucij Titij, Septitius[n] possedit. Quæsitum est, an id quod Lucius Titius debuit matri & auunculo, hæredes eorū à Septitio petere possint? Respondit, non posse. Claudius[o]: Aditione enim hæreditatis confusa obligatio occasione partis pupilli: vt. ff. de acqui. hære. l. cum hæreditate.

i *Titius.* debitor.

k *Superfuerit.* hoc casu poterat olim alienare nisi causa interuertendi fideicommissi. hodie vero quartam cogitur seruare fideicommissario: vt no. ff. eo. l. Titius.

l *Modicam.* sed magnam.

m *Scientibus.* per quod videtur hæreditas restituta: vt. ff. eo. l. restituta. in princi. Accursius.

n *Septitius.* fideicommissarius.

o *Claudius.* confirmauit prædicta adhibita ratione: aditione enim &c. vt. ff. eo. l. debitor. in princ.

Matrem & auunculum.] CASVS. Lucius Titius scripsit sibi hæredes matrē suam & auunculū suum. i. fratrē matris, quibus ipse debebat centū pone: & cōmisit fidei eorū vt post mortē eorum restituerent Septitio illud quod superfuerit ex re familiari ipsius Lucij Titij testatoris. & decesit dictus testator. & postea dicti sui hæredes cōsumpserūt non modicam partē bonorū eius. & postea decesserūt dicti hæredes relictis multis eorum hæredibus: quibus hæredibus dictorū hæredū scientibus Septitius prædictus fideicō. possedit multa corpora quæ remāserāt in bonis dicti Lucij Titij: ita q̄ nō fuerūt cōsumpta à dictis hæredibus Lucij Titij. i. à matre eius & auūculo. & sic videtur per eos hæredes hæredum restituta hæreditas dicto Septitio fideicō. quæsitū est, an id quod Lucius testator debuit matri & auuūculo suis hæredibus. i. dicta. c. hęredes eorū matris & auūculi possint petere à Septitio fideicō? & respō. q̄ nō. & Claudius iurisc̄ōsultus cōfirmat prædicta, & addit circa ea rationē, quia obligatio dictorū. c. cōfusa per aditionē hęreditatis. i. ex eo q̄ dicta mater & auūcul⁹ creditores dicti Lucij Titij adiuerūt eius hęreditatē, interciderat. & quāuis generaliter in tali casu sit repetitio fideicōmissi hæredibus hæredū, ex eo quod ipsi hæredes hæredū non deduxerūt illud quod debebatur per testatorē dictis hęredibus: tamē æquitas dictę repetitionis fideicōmissi defecit his matri & auūculo hæredibus qui ꝓponūtur cōsumpsisse multa ex hæreditate dicti testatoris. & si defecit hæredibus, ergo & defecit hæredibus eorū hæredū. Viuianus.

BIU Cujas

a *Repetitio.* quasi plus debito restituisset: vt. ff. eo. l. hæres cũ. & l. cum hæreditas. & ff. de hære. ven. l. ij. §. penul. Hug.

b *Æquitas defecit.* sic. ff. ad Sila. l. propter. §. neptis. & infra, de iis quib. vt indig. l. hæres qui sciens.

c *Multa.* hoc quando vltra dodrãtem consumpsit. nam dodrantem iure suo licuit cõsumere, vel etiam iure nouo vt dixi secũdum quosdã. sed B. dixit sufficere si tantum consumpserit quantum eis debebat. sibi enim imputetur si potiꝰ voluerit voluptatis causa erogare, q̃ sibi in suo debito satisfacere. innuit igitur quod si nõ multa consumpsit, non extinguitur petitio debiti: vt arg. ff. eo. l. debitor. & l. si hæres. §. fi.

Vlius. CASVS. Iulius Phœbus habens tres filios, scilicet Phœbum & Heraclią duos ex eadem matre natos, & Polycratem natum ex alia: fecit testamen-
Fl. prædio tũ, & instituit eos tres sibi hæredes ex æquis portionibus, & petiit à dicto Polycrate qui erat minor quàm aliquis fratrum, vt concederet hæreditatem dictis suis fratribus accepto certo prædio puta Titiano. & circa hoc non erat quæstio. & dictos Phœbũ & Heraclią natos ex eadẽ matre vulgariter adinuicem substituit, scilicet vt si quis eorum non fuisset hæres, alter haberet suam partem. & de hoc tangetur. j. & fecit dictus Iulius Phœbus secundas tabulas Polycrati, id est, substituit ei pupillariter si decederet in pupillari ætate. quas secundas tabulas commendauit aperiendas matri eius Polycratis si impubes obiisset dictus Polycrates. & de hoc nõ est quæstio in hac. l. deinde petiit à prioribus, id est, à Phœbo & Heraclia, vt si quis eorum sine liberis decederet, portionem suam hæreditatis ipsius Iulij Phœbi eorum patris restitueret ei, scilicet fratri: vel eis, scilicet fratribus qui supererent: exceptis bonis maternis eorum, & auitis. & postea decessit dictus Iulius Phœbus testator. & postea decessit dicta Heraclia sine liberis, & instituit sibi hæredem fratrem suum Phœbum. & dictus Polycrates vocauit postea dictum Phœbum coram Aurelio Proculo proconsule Achaiæ, & petiit ab eo fideicõmissum, id est, dimidiã portionis Heraclię sine liberis mortuæ, propter hoc quod testator dixerat, vt si quis eorum duorũ scilicet Heraclię & Phœbi sine liberis decederet, portionem suam hæreditatis paternæ restitueret ei vel eis qui supererent: & quia decessit Heraclia sine liberis, obtinuit dictus Polycrates: & Phœbus à sententia contra eum lata appellauit, & Polycrates non curauit de dicta appellatione Phœbi, & recessit domũ, & sic solus Phœbus stetit ad prosequendam appellationẽ coram iudice appellationis. & cum non haberet ius, est victus idem Phœbus. Nõ autem habebat ius, ideo quia verba testatoris posita in versi. deinde petiit &c. scilicet hęc, ei vel eis &c. complectebantur vtrũque fratrem, id est, Phœbum & Polycratẽ. sed certe male videtur succubuisse dictus Phœbus & in principali causa, & in appellatione: quia testator substituerat vulgariter tantum illos duos, scilicet Phœbum & Heracliam, vt patet vt versi. & inuicem eorum &c. vnde ad illos duos tãtum videbatur sequentem scripturam transtulisse quæ est in versi. deinde &c. sed certe hoc non obstat: quia etiam præter illud quod mouit iudicem principalis causæ, id est, appellationis videbatur hæc esse voluntas patris fa. vt omnibus fratribus superstitibus, restitueretur pars illius ex duobus qui decederet sine liberis. & ideo interciderat, sed fideicommissi repetitio a erat: cui b æquitas defecit b his qui multa c ex hęreditate consumpsisse proponũtur.

Fideicommissum limitatur secũdum naturam præcedentis substitutionis nisi ex voluntate defuncti aliud præsumatur ex natura sermonis, vel alia coniectura. Bar.

LXXXI. PAVLVS. Imperialiũ sententiarum in cognitionibus prolatarũ ex libris sex libro primo seu Decretorum libro secundo.

B IVlius d Phœbus testamento facto, cum tres liberos hæredes instituisset, Phœbũ & Heracliam ex eadem matre, Polycratem ex alia, æquis portionibus: petiit à Polycrate minore fratre, vt accepto certo pretio, * hæreditatem fratribus e concederet: & inuicem eos qui ex eadem matre erant, si qui eorum hęres non fuisset, substituerat. f Polycrati, si intra pubertatem decessisset, secundas tabulas fecit, g quas matri eius cõmendauit aperiẽdas, si impubes obiisset. deinde petiit à prioribus h vt si quis eorum sine liberis decederet, portionẽ suam, exceptis bonis maternis eorum & auitis, ei vel eis i qui supererent, restitueret. Heraclia soror mortua sine liberis fratrem [suum] Phœbum instituit hæredẽ. Polycrates fideicõmissum petierat, & obtinuerat apud Aureliũ Proculum procõsulẽ Achaiæ. appellatione facta, k cũ solus * Phœbus egisset l μονομερῶς, * victus est: quia *ei, vel eis,* verba, vtrũque fratrem m * complecterentur. atqui inuicẽ duos illos tantum n substituerat. o sed & voluntas p hæc patris videbatur, qui exceperat eorum bona materna: quia Polycrates aliã matrem & quidem superstitem habebat, cuius etiam fideicommiserat * vt legata, quæ ei dederat, q intestata moriẽs Polycrati filio suo restitueret.

QVANDO DIES LEGATORVM vel fideicommissorum cedat.

TITVLVS II.

I. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

MOrtuo patre, r licet viuo pupillo, dies legatorum à substituto datorũ cedit.

C *Legatum seruitutis personalis cedit ab adita hæreditate. Bartolus.*

II. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI purè sit vsusfructus legatus, vel vsus, vel habitatio: neque eorum dies ante aditam ita videbatur, quia exceperat testator de dicto fideicommiss. de quo dicitur in versi. deinde petiit &c. & materna bona eorum Phœbi & Heraclię ideo exceperat, quia Polycrates habebat aliam matrem, & quidem superstitem: cuius etiam matris fideicommissum erat per dictum testatorem, vt legata quæ ei matri dederat dictus testator in testamento, moriens ipsa mater restitueret dicto Polycrati suo filio. Viuianus.

a *Repetitio.* quasi plus debito restituisset: vt. ff. eo. l. hæres cũ. & l. cum hæreditas. & ff. de hære. ven. l. ij. §. penul. Hug.

b *Æquitas defecit.* sic. ff. ad Sila. l. propter. §. neptis. & infra, de iis quib. vt indig. l. hæres qui sciens.

c *Multa.* hoc quando vltra dodrãtem consumpsit. nam dodrantem iure suo licuit cõsumere, vel etiam iure nouo vt dixi secũdum quosdã. sed B. dixit sufficere si tantum consumpserit quantum eis debebat. sibi enim imputetur si potiꝰ voluerit voluptatis causa erogare, q̃ sibi in suo debito satisfacere. innuit igitur quod si nõ multa consumpsit, non extinguitur petitio debiti: vt arg. ff. eo. l. debitor. & l. si hæres. §. fi.

d *Iulius.* alias lex, Iulius: aliàs. §. Paulus im. *Flo. solum* perialium &c. * Id est sine

e *Fratribus.* No. quod exceptione appellatione fratris cõ- aut replica tinetur soror: sic. ff. de tione, & pac. l. tres fratres. quasi per-

f *Substituerat.* scilicet empronie. vulgariter. & habeas, si *Fl. vtrosquis* eorum hæres non que fratres fuisset &c. & sic expirauit adita hæreditate: vt. C. de impube. & aliis substitu. l. post aditam. *Flo. fidei

g *Fecit.* scilicet Phœ commissum bus pater. & habeas, erat, vel le Polycrati.

h *A prioribus.* scilicet Phœbo & Heraclia.

i *Ei vel eis.* scilicet fratri vel fratribus.

k *Appellatione facta.* per Phœbum.

l *Egisset.* scilicet in causa appellationis: qđ fieri potest: vt. C. de temp. appel. l. fi. in fin. ibi, quia hoc speciale &c.

m *Vtrumque fratrem.* id est, vtrumque fratrẽ complectuntur.

n *Tantum.* q. d. non vnum tantum.

o *Substituerat.* id est, dicere, ac si expresse substituisset eos inuicem, id est, simul. Alij dicunt quod hoc opponit pro Phœbo de substitutione prima, quasi in secunda ad illos tantum duos videatur referre se: vt. ff. de vulga. substit. l. cohæredi. §. cum patrem. sed non est ita: quia fuit vulgaris.

p *Sed voluntas.* scilicet pro Polycrate in dicto fideicommisso.

q *Dederat.* Iulius Phœbus. Accursius.

QVANDO DIES LEGATORVM &c.

Mortuo. CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium filium suum pupillum: & ei pupillariter substituit Gaium ponamus. & à dicto Gaio substituto plura legata quibusdam reliquit. & postea decessit dictus Titius pater dicti Seij pupilli. certe dies legatorũ à dicto substituto datorum siue relictorum cedit quantum ad hoc vt legatarij decedentes interim antequam vindicet sibi locum substitutus, ad hæredes eorum legatariorum petitionem trãsmittunt. sed si postea vindicet sibi locum substitutus pupilli pupillo in pupillari ætate decedẽte. non enim nocet quantum ad hoc quod mortuo dicto patre Titio pupillus eius filius viuit. substituti enim prędicti aditio moram legati quidem petitioni facit: cessioni dici non facit: vt infra, eod. hæredis. in princip. &. §. tantundem.

r *Mortuo patre.* pone casum vt infra, eod. l. hæredis aditio. §. tantundem.

SI purè sit. CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium, & reliquit pure Gaio vsumfru. vel vsum fundi sui, vel habitationem domus suæ, & decessit. certe antequã adeatur hæreditas per dictum Seium, dies eorum legatorum non cedit quoad petitionem: quia non debetur ante aditam hæredita. sicut nec legata cæterarum rerum ante aditam hæreditatem debentur: neque petitio eorum legatorum ad hæredem legatarij trãsit. Sed & si velles dicere, neque eorum dies ante aditam hæredita. cedit: & ita neque petitio ad hæredem transit: dicere posses, vt videtur. Et idem est si ex die puta post Pascha sit vsusfructus relictus legatario: nã cum ad hæredem

BIU Cujas

ad hęredem fructuarij non transferatur vsusfructus ex sui natura: vt & institu. de vsufruct. §. finitur. frustra est si ante aditam hæreditatem dixerit aliquis cedere diem eius vsusfruct. qui legatus est. nam ea legata quæ dicuntur cedere ante aditam hæreditatem, dicuntur cedere quantum ad transmissionem ad hæredem legatarij tantũ, & non quãtum ad hoc vt debeantur: quia nulla debẽtur ante aditam hæreditatem. Viuianus.

*Flo. & si

a *Transit.* Not. diem harũ personalium seruitutum nõ cedere ante aditam hęreditatem, etiam si pure sunt relictę. nec quoad petitionem: nec quoad transmissionẽ si decedat legatarius. idem in aliis seruitutibus. & idem in aliis quibusdã casibus est: vt hic, & no. C. de cadu. tol. §. in nouissimo. & j. eod. l. si habitatio. ea verò adita cedit dies quoad petitionem: non quoad transmissionem, cum non transeat ad hæredes: vt d. §. in nouissimo. & institu. de vsufru. §. finitur. nisi sit relictum Titio & hæredi: vt. C. de vsufru. l. cũ antiquitas. at cætera legata cedunt à morte testatoris quoad trãsmissionem: vt. C. de cadu. tollen. §. cum igitur. licet non possint peti nisi ea adita. Item si sunt relictæ ex die certo vel incerto vel sub conditione, non cedunt ante diem etiam certum, vt hic subiicit, &. ſ. quando dies vsusfru. leg. ce. l. j. §. fi. sed cætera legata ex die certo cedunt: vt. C. de cadu. tollẽ. §. cum igitur. & sic not. ex prædictis quòd ce-

b Ndere diẽ dicitur duob[9] modis: vt no. C. de cadu. tollẽ. §. j. *Am cum.* ratio superioris legis.

SI cum hæres.] *CASVS.* Institui mihi hæredem Titium, & legaui Seio. c. cum dictus Titius hæres morietur: & decessi. certe dictum legatum est conditionale. sub die enim incerto relictũ est, qui habetur conditionis loco: quę conditio potest non existere viuente legatario: puta si legatarius moriatur viuente hærede. vnde si viuo Titio hærede decedat Seius legatarius, nõ transfert legatum ad hæredem suum. si autem legaui dicto Seio centũ cum ipse Seius morietur, certum videtur esse legatum: quia cõditio viuente legatario existit: quia viuente moritur: vnde ad hæredem suum transmittit lagatarius dictum legatum. Viuianus.

c *Legatum est.* dies enim incertus est: vt. ſ. de cõdit. & demon. l. j. & l. dies. &. ſ. de condic. indebi. quòd si sub ea. & sic not. quòd cũ facit conditionem quandoque, quãdoque non: vt not. ſ. de cõdic. indebi. l. qui promisit. Accursius.

d *Non transfert.* hoc ideo, quia conditio potest non existere viuente legatario: puta si legatarius moritur viuẽte hærede. alia quę sequitur, viuente legatario existit: quia viuens moritur, mortuus non moritur. iam enim mors vltra non dominabitur. & facit ad hoc. j. de manu. test. l. qui duos. §. hæc cõditio. & de lega. ij. l. si pecuniam. §. j. &. j. de condit. & demon. l. hæres meus.

e *Si legatarius morietur.* fallit in libertate relicta seruo suo cum morietur: vt. j. de manu. testa. l. libertas. in princ. & in vsufru. vt. ſ. de vsufruct. l. Titio. & facit. j. eod. l. huiusmodi. in fi. &. C. de hæredi. institu. l. extraneum. Accursius.

SI post diem.] *CASVS.* Titius instituit sibi hæredem Seium ponamus: & legauit Gaio. c. & decessit dictus Titius. & postea decessit Gaius legatarius. nunquid transfert idem legatarius legatum ad hæredem suum? Et distinguitur: Aut fuit dictum legatum pure relictum, aut post diẽ certam, aut sub cõditione. Primo casu cedit dies eius legati ex die mortis testatoris: & sic legatarius transfert legatum ad hæredem suum si moriatur post testatorem. Secundo casu simili modo cedit dies à morte testatoris: & sic si-

hæreditatem cedit, neque petitio ad hæredẽ transit. [a] Idẽ est* si ex die sit vsusfruct[9] relictus.

III. IDEM libro quinto Disputationum.

NAm cùm [b] ad hæredẽ non transferatur, frustra est si ante quis diẽ ei[9] cedere dixerit.

Si legatum confertur in mortem hæredis, est conditionale: secus si in mortem legatarii. Bartolus.

IIII. IDEM libro nonodecimo ad Sabinum.

SI cùm hæres morietur, legetur: conditionale legatum est. [c] Denique viuo hęrede defunctus legatarius ad hæredem non trãsfert. [d] Si verò cum ipse legatarius [e] morietur, legetur ei: certum est legatum ad hæredem transmitti.

Primo dicit legatum transmitti ad hæredem post cessionem diei. Secundo dicit, quãdo dies cedat quoad trãsmissionẽ. Bar.

V. IDEM libro vicesimo ad Sabinum.

SI post diẽ legati cedentem legatarius decesserit, ad hæredem suum [f] trãsfert legatum. Itaque si purum legatum sit ex die mortis, [g] dies eius [h] cedit. Si

A mili modo transfert legatarius ad hæredem suũ legatum: nisi forte id fuit legatum post diem quod non transit ad hæredem. nã huiusmodi legati dies non cedit ante diem subaudi, nec etiam post diem ante aditã hæreditatem: vtputa si vsusfructus sit relictus post annum. Tertio autem casu non prius dies legati cedit, quàm cõditio fuerit impleta, etiam si ea fuit conditio quæ in potestate sit legatarij: nedum si sit casualis vel mixta. & sic ante eam impletam decedens legatarius non transmittit legatum ad hæredem suum. secus autẽ esset si ea esset cõditio quam prætor remittit legatario, puta iurisiurãdi: vel esset impossibilis: quæ quidem habentur pro non adiectis: vel esset apposita, & per legatariũ nõ staret quo minus eam impleat, sed staret per hæredem: vtputa si sit iussus legatarius hæredi dare. x. & hęres accipere nolit. aut staret quo minus impleatur per eius personam in cuius persona iussus est legatarius parere conditioni: puta si sit legatum dicto Gaio, pone si Seiam vxorem duceret: nec ea ei velit nubere. nam his casibus non expectatur quòd adimpleatur conditio: & ea non impleta decedens legatarius bene trãsfert legatum ad hęredẽ suum. in prędict[is]

B

C

* Flo. fuit

verò post diem [i] sint legata relicta, simili modo atque in puris dies cedit: nisi fortè id fuerit legatum quod ad hæredem nõ transit. nam huius dies non ante [k] cedit: vtputa si vsusfructus sit post annum relictus. hanc enim sentẽtiam probamus. Sed si sub cõditione sit legatum relictum: nõ prius dies legati cedit, quàm cõditio fuerit impleta, [l] ne quidem si ea sit cõditio, quæ in potestate sit legatarij. Sed si ea conditio sit, *quã prętor remittit: statũ dies cedit. [m] Idẽque & in impossibili [n] conditione: quia pro puro hoc legatum habetur. Itẽ si qua cõditio sit quæ per legatariũ non stat quo minus impleatur, sed aut per hæredem, aut per eius personã in cuius persona iussus est parere cõditioni: dies [eius] legati cedit, quoniam pro impleta [o] habetur: vtputa si iussus sim hæredi decem dare, & ille accipere nolit. Sed & si ita mihi legatum sit, si Seiam vxorẽ duxero, nec ea velit nubere: dicen-

autem omnibus casibus in quibus dixi legatũ trãsferri ad hæredẽ legatarij, præstabitur legatũ hæredi legatarij eisdẽ diebus & eisdem appẽditionibus siue appẽdiciis oneribus quibus diebus & oneribus præstaretur legatario si viueret, scilicet vt hęres legatarij ita teneatur adimplere onera imposita legatario, sicut teneretur legatarius si viueret. [*SI CVM DIES.*] Institui mihi hæredẽ Titium, & legaui filio Gaij vel seruo Seij centum, & decessi. & ita post mortẽ meam cessit dies legati prædicti. certe legatũ debetur his, scilicet patri & domino quorũ iuri fuit subiectus filius vel seruus prædictus. & ideo si purũ legatum fuerit, & post diem legati cedentem post mortem meã testatoris dictus seruus est factus liber, relinquit dictus seruus dictum legatũ apud dominũ tãquam eidẽ domino debitum. & hoc in eo legato cuius cedit dies à morte mea testatoris. secus autẽ est in eo legato cuius cedit dies ab adita hæreditate tantũ: sicut est legatũ vsusfructus. nã si prætus vsusfructus fuerit legatus filio vel seruo alicuius: licet post mortẽ testatoris sui iuris efficiatur dict[9] filius vel seruus ante aditam hæreditatem, acquirit sibi legatum dictus filius vel seruus. & est ratio: quia inuenitur sui iuris quando cedit dies legati, scilicet tempore aditæ hæreditatis: vt. ſ. eo. l. ij. &. iij. Viuianus.

D

a *Quid in conditione quæ de iure nõ potest ad impleri, an pereat p legatum? die qnòdvbi nõ potest adimpleri de iure: sufficit adipleri de facto, quãuis sit factũ iutile: tamẽ legatũ vtile p ea quæ notant doc. ſ. l. Mauio. ſ. de condit. & demon. Bal. in rub. de instit. & substi.*

f *Ad hæredem suum.* id est, quem habet. non autem dicit ad differentiam extranei hæredis.

g *Mortis.* testatoris: vt. C. de cadu. tollen. §. cum igitur.

h *Eius.* scilicet legati.

i *Post diem.* scilicet certum: vt. d. §. cũ igitur. & hoc quoad transmissionem.

k *Non ante.* sed nec post quoad transmissionem: vt no. ſ. eo. l. ij.

l *Impleta.* vt. C. de cadu. tollen. §. sin autem. Accursius.

m *Statim cedit.* id est, à die mortis. & da exẽpla [a] de cõdi. iurisiu. vel alia quæ contra legem sit, vel contra bonos mores: vt supra, de condit. institu. l. quæ sub conditione. & supra, titu. j l. facta. §. quòd si conditio.

n *Impossibili.* vt. ſ. de cõdit. & demon. l. obtinuit. & institut. de hære. insti. §. impossibilis. Sed occurrit contra: vt insti. de leg. in fin. sed distingue cui apponitur: vt not. ſ. de condit. instit. l. j.

o *Impleta.* vt. ſ. de condit. & demon. l. iure ciuili. &. C. de cõdit. inser. l. si ea. &. C. de insti. & substit. l. j.

Quòd.

BIU Cujas

a *Quòd.* id est, quia.
b *Per alium stat.* secus si per casum fortuitum: vt. C. de condi. inser. l. legatũ. &. ſ. de condi. & demon. l. in testaméto. &. ſ. de cõdi. insti. l. quæ sub conditione. §. quoties notatur.
c *Hæredi.* legatarij. & dic conditionibus, id est, modis. si autem vera esset conditio, nõ transmitteretur ea pẽdente: vt. ſ. proxi. Item ab hærede adimpleri nisi sit factũ quod per eum fieri non possit: vt. C. de cadu. tol. §. ne autem. &. §. sin autem talis. Accursius.
* *Flo. iisdẽ pensionibus*
d *Iuris.* vt est filius vel seruꝰ. & caue tibi quia aliud est in contractibus: vt si fiat sui iuris etiam ante cõditionem obligationis, domino vel patri quæritur: vt. j. de regu. iur. l. quę legata. & facit. j. de dona. causa mortis. l. fin. &. ſ. de ope. le. l. ſi Pamphilo. & de codicil. l. ij. §. j. &. j. eod. l. ſi vsusfructus. §. fina.
e *Adquirit.* & est ratio, quia inuenitur sui iuris quãdo cedit dies legati, scilicet tempore aditæ hæreditatis: vt supra, eo. l. ij. &. iij.

QVod pure.] CASVS. Titius legauit Seio cẽtum pure, & postea ademit ei dictum legatũ sub condi. si nauis ex Asia venerit vsque ad annum ponamus: & decesſit dictus Titius. certe quasi sub contraria cõditione prædictũ legatũ habetur, id est, quasi esset relictum sub conditione si nauis ex Asia non venerit vsque ad annũ. vnde si interim decedat legatarius prædictus, Seius non transmittit legatum ad hæredem suum. si autem extrinsecus suspendatur legatum, & non ex ipso testaméto: licet ante legatarius decedat, dicimus transmisisse eum legatum ad hæredem suum: veluti si rem dotalem maritus legauit extraneo, & legauit vxori suæ aliquã pecuniam pro dicta re dotali legata extraneo: deinde deliberãte vxore vtrum vellet dictam rem dotalem, aut dictam pecuniã sibi legatam à marito, decesſit dictus legatarius extraneus antequam mulier eligeret legatum siue pecuniam sibi legatam à viro: certe ad hæredem dicti legatarij dictum est per sapientes transire dictum legatum rei dotalis, scilicet vt si postea mulier potius velit pecuniam quàm rem dotalem legatam extraneo, possit hæres dicti legatarij extranei petere ex legato dictam rem dotalem. & est ratio, quia in hoc casu magis mora videtur iniecta legato rei dotalis prædictæ quàm cõditio. [EORVM LEGATORVM.] Dies legatorũ quæ sunt relicta in codi. perinde cedit atque, id est, sicut cedit dies legatorum relictorum testamento. quãdo autem cedat dies legatorum testamento relictorum, dictum est. ſ. proxi. l. Vi.
f *Quasi sub cõditione.* scilicet cõtraria. & ideo ea pẽdẽte legatariꝰ decedẽs nõ trãſmittit ad hæredẽ: vt hic, &. ſ. de adi. leg. l. ſi legatũ pure. &. l. legata inutiliter. & argu. ſ. ſi cer. peta. l. pecuniam.
g *Dicimus.* vt. ſ. de condit. & demon. l. cõditiones. &. l. j. §. j. &. l. aliquando. &. j. eo. l. hæredis. &. l. ſi dies. §. fi.
h *De electione.* vtrum legatum petere vel dotem velit. H. Accur.
i *Ad hæredem.* scilicet legatarij cui dotem legauit maritus.
k *Legatum.* dotis sub. & facit infra, eod. l. proxi. & infra, de verb. oblig. l. ſi decem cum.
l *In testamento.* nam vim testamenti obtinet: vt. ſ. de codicil. l. ij. §. j. &. l. ab intestato. in fi. &. C. eo. l. fi.

HAeredis.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Petrũ pure, & legauit Seio cẽtum pone. & decesſit dictus Titius. Petrus cum posset adire hæreditatem, distulit adire: & interim Seius legatarius decesſit ponamus. nũquid transmittit ad hæredẽ suum legati petitionem, scilicet vt hæres eius possit petere legatum ab hærede testatoris postea hæreditatẽ adeunte? Et certe sic. nam hęredis aditio scilicet dilata vel tardata facit moram petitioni legati, non autem facit moram cesſioni diei. & idem esset si Titius instituisset dictum Petrum sub condi. & impleta condi. ipse Petrus tardius adeat hæreditatem: quia semper legatarius est securus, scilicet vt si interim moriatur, transmittat ad hæredem suum legati petitionem. & idem est si posthumus hæres sit institutus à dicto Titio. nam & hæc mora legatario non nocebit, scilicet quãtum ad hoc vt transmittat ad hæredem suum legatũ. & idem est similiter si hæres institutus à Titio sit apud hostes: quia nec hęc mora nocebit. & idem est in hoc alio casu. Titius instituit sibi hæredem Petrum. & Petro substituit Sẽpronium: & à dicto substituto reliquit. c. Seio. nã si deliberãte Petro instituto decedat legatarius, non nocebit legatario quoad transmiſſionem ad hæredẽ suũ si postea hæres institutus Petrus repudiauit hæreditatẽ, & sic peruenit hęreditas ad substitutum à quo fuit legatum relictum. nam transtulit prędictus legatarius petitionem legati ad hęredem suum. & idẽ est si dictus Titius instituit sibi hæredem filium suum impuberem, & ei pupillariter Sempronũ substituit, id est, si impubes decederet in pupillari ætate: & à dicto substituto reliquit. c. Seio. nam si legatarius decedat antequã vindicet sibi locum substitutio pupillaris, id est, antequam impubes in pupillari ætate decedat, trãsfert idem legatarius legatum ad hæredem suum, scilicet vt legatarij hæres cõsequatur legatum vindicante postea sibi locum substitutione prædicta. Sed quid si dictus Sẽpronius impuberi substitutus sit damnatus à Titio patre impuberis dare centum Seio si intra pubertatem filius impubes decesſerit, & postea dictus Seius legatarius decedat viuo pupillo siue impubere prædicto, & ita nõ habente adhuc locum pupillari substitutione: nunquid transferet dictus legatarius petitionem legati ad hæredẽ suum? Et dicitur quòd sic, non obstante quòd fuit ei relictum dictum legatum sub condi. & ipse legatarius decesſit ante eam impletam: quia dicta condi. per testatorem expreſſa inerat etiam si non esset expreſſa. conditiones autem quæ tacitè insunt, non faciunt legatum cõditionale vt nõ transmittatur etiam si sint expreſſæ. Quamuis autem direrim hæredis aditionem dilatam siue tardatam non facere moram cesſioni diei, tamen quandoque euenit cõtrarium. pone enim quòd dictus Titius instituit sibi hæredem dictum Petrũ: & Sticho seruo suo testatoris dedit libertatem in testamento, & ei seruo legauit aliquid: puta cẽtum. certe si dictus Petrus differat hæreditatem adire: hæc dilatio aditionis faciet moram cesſioni diei dicti legati relicti dicto Sticho: vt scilicet si ante aditam hæreditatem decedat dictus Stichus, non trãſmittat ad aliquem petitionẽ legati. nam dies legati relicti seruo in testaméto manumiſſo non cedit ante aditam hæreditatem. & est ratio: quia cum libertas dicto seruo relicta non prius cõpetat quàm adita hæreditate, æquiſsimum viſum est sapientibus nec diem legati eidem seruo relicti cedere ante eam aditam: alioquin inutile fieret legatum si dies eius legati cesſisset antequam libertas competeret eidem seruo. sed & post aditam hæreditatem quandoque euenit hoc quòd non cedit dies legati relicti seruo in testaméto manumiſſo: puta si seruo pure legetur aliquid, & iubeatur esse liber sub cõditione si nauis ex Asia venerit pone, & conditio prædicta inueniatur pendens siue pendere etiam post aditam hæreditatem. Itẽ & in alio casu facit moram cesſioni diei legati aditio hæredis dilata siue tardata per hæredem: puta si aliquid legatum sit ei cui seruus legatus est, & ipsi seruo: puta quia dictus Titius testator legauit Stichũ seruũ suum Seio: & eidẽ Sticho & Seio legauit. c. nam pro parte Stichi cedit ab adita

Conditio tacita ex testamento procedens impedit diẽ legatorum cedere: secus si extrinsecus veniat. Bartolus.

VI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

QVod purè datũ est, si sub cõditione adimatur, quasi sub cõditione f legatum habe-

Hæreditatis aditio non differt diei cesſionem, sed petitionẽ qualitercunque differt. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vicesimo ad Sabinum.

HAeredis aditio moram legati quidem petitioni facit, cesſioni diei non facit. Proinde siue purè institutus tardius

† *Dic de iure canonico, etiã nudis verbis sine solẽnitate posse legari. ca. cũ dilectæ & ibi glo. de testa.*

BIU Cujas

ab adita hæreditate legatum, licet pro parte Seij cedat dies legati à morte testatoris. hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

a *Nec per conditionem impediatur.* aliàs est, nec per conditionem: sed alia causa impeditur adire. aliàs est, & per conditionem impe. & deest, nec. & tunc bona est litera, si modo postea existente cõditione adeat: aliàs nec testamentum valet, nec legata: vt. ſ. de iis quæ in test. delẽ. l. proxime.

b *Natus.* quia posthumus sit institutus. quod fieri potest: vt. ſ. de ſta. ho. l. pen.

c *Apud hostes.* & hic potest institui: vt. ſ. de hære. insti. l. illa. §. j.

d *Nõ nocebit.* quo minus ipse habeat, vel ad hæredem transmittat.

e *Repudiauit.* & sic hę reditas pueniat ad substitutũ à quo legatum fuit relictum.

f *Substituto.* vt. ſ. eo. l. j. Accursius.

g *Intra pubertatem.* id est, impubes sit. Accur.

h *Quæ inerat.* & vere expressa est. sed tamen non facit legatum cõditionale, & pro non scripta habetur: vt. j. e. l. si dies. §. fi. &. l. si Titio. §. fi. &. ſ. de condi. & demon. l. aliquando. H. tantum ergo hic valet tacita, quantum & expressa conditio, arg. contra. ſ. de procu. l. filiusfamiliàs. §. milites.

i *Interdum aditio.* retardata.

k *Facit.* vt dies eorũ non cedat quoad trãsmissionẽ ante aditam hæreditatem: quod est speciale his casibus: vt. ſ. eo. l. ij. sed regulariter à morte testatoris: vt. C. de cadu. tollen. §. in nouissimo. sed quoad petitionem semper facit moram aditio hæreditatis: vt. ſ. hac. l. in prin.

l *Manumisso.* in testamento. & accipe aliquid legatum sit. quod est. j. vt. C. de cadu. tollen. §. in nouissimo. aliud est quando seruus legatur Titio, & eidem Titio & seruo fundus. nam pro parte serui cedit ab adita hæreditate, pro parte Titij à die mortis. Et quod subiicit dic, nam dies legati relicti seruo, scilicet manumisso &c. & sic redit ad primum: vt. j. l. proxi. colligitur. & facit. j. eo. l. cũ legato. &. d. §. in nouissimo. & est ratio quare nõ antecedat: quia sic diceretur hæreditati acquiri cuius in totum est seruus: vt. ſ. de le. j. l. si tibi homo. §. cum seruus. licet sit argu. contra. j. de fur. l. à Titio. vel etiam nulli: quia sibi deberi non posset hæreditas.

m *Nam cum. Hæreditate.* vt. C. de cadu. tollẽ. §. in nouissimo. & est ratio, quia si diceretur cedere quãtum ad transmissionem, legatum libertatis hic nihil esset: quia mortuus ammodo non posset manumitti. & sic cum nullum commodum sit transmissionis, non cedit ante: sed post peti potest, & sic cedit dies.

n *Legati.* relicti seruo manumisso.

o *Competeret.* & est ratio vt no. ſ. l. proxi. in fi.

p *Quod euenit.* vt sit inutile.

q *Hæreditatem.* refert tamen qualis sit conditio, an quæ potuit adimpleri ante aditam hæreditatem, vel quę non: vt supra, de leg. j. l. quæsitum. §. j.

Si habitatio.] CASVS. Titius instituit sibi hæredem Seium, & filio Gaij vel seruo legauit habitationem domus suæ: & decessit dictus Titius. & postea antequam Seius hæreditatẽ adiret, decessit dictus filius vel seruus Gaij. nunquid acquiritur dictum legatũ habitationis dicto Gaio qui est pater vel dominus? Et dicitur quòd non. & est ratio: quia cum dictum legatum habitationis cohæreat personæ illius cui legata est, & eius morte finiatur, recte dicitur non cedere diem eius legati ante aditam hæreditatem. si non cedit ante aditam hæreditatem, ergo non posset transmitti ad hæredẽ etiã si dictus filius vel seruus essent sui iuris, adeat, siue sub cõditione, [nec] per conditionem [a] impediatur: legatarius securus est. Sed & si nõdũ natus [b] sit hęres institut', aut apud hostes [c] sit: similiter legatario nõ nocebit, [d] eo quòd dies legati cesit. Inde dicimus & si à substituto legatum sit relictum, quamdiu institutus deliberat defuncto legatario, nõ nocebit, si postea hæres institutus repudiauit. [e] nam ad hæredem suum transtulit legati petitionem. Tantũdem est* si ab impuberis substituto [f] legetur. nam ad hæredẽ suum legatum trãsfert. Tractari tamen potest, si impuberi substitutus damnatus sit, si intra pubertatem [g] filius decesserit, Seio cẽtum dare: an viuo pupillo defunctus Seius ad hæredem transferat, quasi ea conditio sit expressa quæ inerat. [h] Et magis est ad hæredẽ legatarij transire. Interdum [i] aditio hæredis legatis moram facit: [k] vtputa si fortè seruo manumisso, [l] vel ei cui seruus legatus est, & ideo seruo aliquid legatũ sit. nã seruo legati relicti ante aditam hæreditatem dies non cedit:

* Fla. & si

VIII. IDEM libro vicesimo quarto ad Sabinum.

NAm cùm libertas nõ prius competat quàm adita hæreditate, [m] æquissimum visum est nec legati [n] diem antè cedere. alioquin inutile fieret legatum, si dies eius cessisset antequàm libertas competeret: [o] quod euenit [p] si seruo purè legetur, & liber esse sub cõditione iubeatur, & pendens conditio inueniatur etiam post aditam hæreditatem. [q]

Legatum quod personæ cohæret, extinguitur mortuo legatario ante aditam hæreditatem. hoc dicit.

IX. IDEM libro vicesimoprimo ad Sabinum.

SI habitatio filiofamiliàs vel seruo legata sit, puto nõ adquiri domino vel patri legatum si ante aditã hæreditatem filius vel seruus decesserit. nam cùm personæ cohæreat, [r] rectè dicitur ante aditam hæreditatem diem non cedere.

X. IDEM libro vicesimotertio ad Sabinum.

CVm in annos singulos legatur: non vnum legatum

r *Cohæreat.* quia morte personæ finitur: vt. ſ. de vſu & habi. l. ſi habitatio. Est & alia ratio: quia non est persona à qua constituatur. sic econtra si legaretur vsusfru. seruo hæreditario, nõ cedit ante aditam hæreditatem: quia nõ est persona quæ vtatur: vt. j. de stipu. ser. l. vsusfructus. & infra, de acqui. re. do. l. hæreditas.

CVm in annos.] CASVS. Titius instituit sibi hęredẽ Seium, & legauit Gaio in singulos annos mille aureos: & decessit dictus Titius. certe cõstat plura esse legata, & nõ esse vnum tantum. & primi anni est purũ legatum, sequentiũ annorum est conditionale, si viuat, scilicet Seius legatari⁹: vt. ſ. de an. leg. ſi in singulos. & l. cum in annos. & idẽ est, scilicet quòd sint plura legata, si legauit dictus Titius Seio mille aureos in primum annum, & in secundum annum legauit ei hordeũ, & in tertium frumentũ. Sed nũ quid dies dicti annui legati cedit semel? an per singulos annos quibus viuit legatarius? Et dicit, quòd per singulos annos & in initio cuiusque anni, & non in fine non solum quoad transmissionem ad hæredem legatarij, sed etiam quoad petitionem. & quia cedit in initio cuiusque anni quo viuit legatarius, vt dictum est, si dictum relinquatur per Titium seruo Seij, deinde dictus seruus sit liber post primum vel alterum annum: Iulianus ait eum seruum nunc liberum sibi acquirere legata eorum annorum qui venerunt, ex quo fuit liber, scilicet & non cedit dies legati ab adita hæreditate, sed ex die mortis testatoris, scilicet vt legatarius transmittat ad hæredem suum legata illorum annorum quibus inuenitur viuus post mortem testatoris etiam ante aditam hæreditatem. & si forte post multos annos à morte testatoris adeatur hæreditas, debetur legatario legatum omnium prædictorum annorum, & hæredi eius, si ipse sit mortuus, post aditam hæreditatem subaudi: & idem est si quotannis, id est, singulis annis sit legatum. nam & hic spectabimus initiũ cuiusque anni, sicut &. ſ. Quandoque tamen vnũ est legatũ, & semel cedit, siue sit relictum in singulos annos, siue quotannis: puta quando euidens est voluntas testatoris ideo diuidentis legatum in annuas pẽsiones, quoniã voluit prospicere hæredi suo ne vrgeretur statim ad solutionem legati: nõ autẽ voluit cõsulere legatario. Sed quid si dictus Titi⁹ legauit Seio. x. annua vel quotãnis vt Seius cõduceret sibi habitationem domus in qua moretur, vel solueret vnum magistrũ qui eum doceret in aliqua arte: eisdem certe diebus intelligitur legatũ esse relictum quibus pensio habitationis debetur à legatario qui conduxit: vel quibus debetur à legatario pensio mercedis disciplinarũ. & hoc facta cõiectura volũtatis testatoris. creditur enim testatorem voluisse legatarium tũc demũ habere dicta. x. cum inciperet legare eis: sicut & in principio est soluendũ legatum annuũ ad aliquẽta relictum, cum tũc incipiat egere legatarius: vt in hac. l. in princi. Scire etiã debemus quòd quantum ad ea quæ dicta sunt, non est vis vtrum legetur in annos singulos, vel quotãnis, id est, singulis ãnis: vel legetur in singulos mẽses: vel quot mẽsibus, id est, singulis mẽsibus: vel legetur in singulos dies: vel quot dieb⁹, id est, singulis diebus. & idẽ erit dicẽdum si mille pone aurei annui legentur. nam semper habebunt

BIU Cujas

per habebunt locum ea quæ supra dicta sunt. [*SI CVI HOMO.*] Titius legauit Seio hominem in genere. & sic habet idem Seius electionem quem velit de seruis testatoris: & decessit dictus Titius. certe si legatarius decedat antequã vindicet seruum, transfert ad hæredem suum legatum. [*SI TITIO.*] Gaius fecit testamentum, & instituit sibi hæredem Sempronium: & Titio legauit hoc modo: Lego Titio vnũ de seruis meis quẽ Seius elegerit. & decessit Gaius. & postea decessit Seius post electionem serui à se factã. certe locus erit vindicationi serui semel facto Titio legatario acquisitæ. h. d. vsque ad. l. huiusmodi. Viuianus.

a *Sed plura.* & primi anni purum, sequentiũ cõditionale legatũ est, scilicet si viuat: vt. ŝ. de an. le. l. iiij. & l. cũ in annos. secus in stipulatione etiã causa mortis facta, quia vna est: vt. j. de dona. cau. mor. l. senatus. §. fin. Item est simile hoc legatum legato vsusfru. quia finitur morte, nisi relinquatur Titio & hæredib⁹ eius: vt. ŝ. de an. le. l. in singulos. & C. de leg. l. in annalibus. & C. de vsufr. l. antiquitas. secus in stipulatiõe simili quę morte nõ extinguitur: vt. j. de verbo. oblig. l. si Stichum. aliàs, & ideo. §. stipulatio. Accursius.

b *Nec refert.* plana est. Accur.

c *Nec semel. Per singulos annos.* secus in simili stipulatione: vt. j. de dona. causa mor. l. senatus. §. fin.

d *Dies cederet.* etiam quoad trãsmissionem: vt. ŝ. de an. leg. l. in singulos. non solũ quoad petitionem: vt. C. e. l. j. Sed aliud in stipu. similibus vbi in fine anni cedit: vt infra, de verb. oblig. l. qui hoc anno. quę est contra. Sed contra hanc distinctionem est supra, de condi. & demon. l. si in annos. Alij distinguunt an annuum, aut singulis annis legetur vel promittatur: vt primo casu caput anni, secundo finem inspicias. Sed huic est argu. contra. ŝ. si cer. peta. l. lecta. &. j. e. l. §. nouissime. Accursius.

e *Acquirere.* scilicet legata annorum ex quo fuit liber.

f *Omnium annorum.* præteritorum ex die mortis.

g *Quotannis.* id est, singulis annis.

h *Nisi forte.* nam hoc sequenti casu vnum est legatum, & semel cedit: vt. j. eo. l. si cum. quasi pure sit relictum in tempus dilata petitione: vt. C. eo. l. ex his. &. j. eo. l. Firmio. §. fin. H.

i *Quotannis.* id est, singulis annis. puto. x. ad domum conducendam, vel pro magistro. Accursius.

k *Debetur.* à legatario.

l *Voluntatis.* quia tũc egere incipit. ergo si ad aliẽta. x. singulis annis legẽtur, in principio anni est soluẽdũ: qui tũc incipit egere: vt. ŝ. hac. l. ij. rñ. sic de cõiectura. ŝ. de le. j. l. si seru⁹ pluriũ. §. fi. &. ŝ. de iud. l. sed & si susceperit. §. sed & si apponas. &. j. e. l. Firmio. §. fi.

m *Ipse.* ego, subaudi. Accursius.

n *Tot.* puta decem. & est hoc contra solu. quã no. ij. resp. hui⁹. l.

o *Vindicet.* legatarius.

p *Decesserit.* legatarius: quo casu dubitatur ideo, quia cum sit electio legatarij, videbatur extingui eius morte. arg. j. de verb. oblig. l. centesimis. §. fin. Sed contra est: quia transmittitur ad hæredem: vt. &. C. cõmunia de le. l. fi. in princ. Alij dicũt decesserit. s. seruus legatus. & dic post mortem hæredis, non ante: vt. j. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. pen. de hac autẽ electione hominis in genere legati, dic vt not. ŝ. fa. ercis. l. hæredes. §. si incerto.

esse, sed plura[a] constat.

XI. IVLIANVS libro trigesimoseptimo Digestorum.

NEc refert[b], singuli aurei in annos singulos legentur, an in annum primum mille aurei, in secundum homo, in tertium frumentum.

XII. VLPIANVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

NEc semel diem eius cedere, sed per singulos annos[c]. Sed vtrùm initio cuiusq; anni, an verò finito anno cedat, quæstionis fuit. Et Labeo, Sabinus, & Celsus, & Cassius, & Iulianus in omnibus quæ in annos singulos relinquuntur, hoc probauerunt, vt initio cuiusque anni huius legati dies cederet[d]. Inde Iulianus ait hoc legatũ, si seruo relinquatur, deinde post primum vel alterum annũ sit liber: sibi eum adquirere[e]. Item Celsus scribit (quod & Iulianus probat) huius legati diẽ ex die mortis cedere, non ex quo adita est hæreditas: & si fortè post multos annos adeatur hæreditas, omniũ annorũ[f] legatario deberi. Sed & si quotannis[g] sit legatũ, mihi videtur etiam in hoc initiũ cuiusq; anni spectandum: nisi fortè[h] euidẽs sit volũtas testatoris in annuas pensiones ideo diuidẽtis, quoniam non legatario cõsultum, sed hæredi prospectum voluit, ne vrgeretur ad solutionem.

Relictũ annuum respectu certæ necessitatis, debetur tempore necessitatis. Barto.

¶ Si in habitationẽ aliquid, vel in disciplinam legetur, sic, *Annua*: vel, *Quotannis*[i]. quibus diebus pensio debetur[k] habitationis, vel mercedis disciplinarũ, iisdem intelligitur legatum relictum, coniectura[l] voluntatis[l] facta. ¶ Nouissimè Pomponius scribit nihil interesse vtrum in annos singulos, vel quotannis: an in singulos menses, vel quot mensibus: an in singulos dies, vel quot diebus legetur. ipse[m] quoque huic sententiæ accedo. Proinde & si annui legẽtur tot[n] aurei, idem erit dicendum. ¶ Si cui homo generaliter sit legatus: & antequam vindicet[o], decesserit[p]: ad hæredem suum legatum transfert. ¶ Si Titio sit sic legatum, quod* Seius elegerit, & Seius post electionem decesserit: locus est vindicationi semel adquisitæ.

Conditio omnino extitura si dubitatur an viuo vel mortuo legatario existat: impedit diem legati cedere. Barto.

XIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

HIusmodi legatum, *Siue illud factum fuerit, siue non fuerit*[q], *illi do lego.* ad hæredem nõ transit, nisi alteruter* casus viuo legatario extiterit[r]: quoniam causa† ex qua debeatur, præcedere semper debet: nec quia† certum est alterutrum futurum omnimodo, debebitur. nam tale legatum, *Cùm morietur, hæres dato.* certũ est debitũ iri[s]: & tamen ad hæredem legatariorum. vnde si tempore mortis hæredis viuet legatarius, debebitur ei legatum: & tamen si viuo hærede decedat legatarius, non transit dictum legatum ad hæredem sui legatarij. Viuianus.

HIusmodi.] CASVS. Titius instituit sibi hæredẽ Seiũ pone, & Lucio ita legauit: Fundum Sémpronianum do lego Lucio siue ipse Lucius contraxerit matrimoniũ cum Berta intra annum, siue† nõ cõtraxerit intra annum. volens dictus testator Luciũ contrahere matrimoniũ cum dicta Berta intra annum. & sic voluit testator vt Lucius festinaret ad matrimonium gratia lucri medij temporis, & non haberet fundũ nisi post annum si intra annum nõ contraheret cũ Berta matrimonium. & decessit dict⁹ Titi⁹. post ea decessit dictus Lucius antequã alteruter dictorum casuũ existeret. nũquid transmittit* ad hæredẽ suum legatum? Et dicitur ꝙ non: quoniam causa ex qua debeatur legatario legatum. i. existẽtia vnius de dictis casibus, semꝑ debet præcedere mortem legatarij ad hoc vt ipse transmittat ad hæredem suum: nec debebitur dictum legatũ hæredi legatarij, ea ratione quia certum est alterutrum futurũ omnino. i. alterum eorũ quæ posita sunt in cõditione. & hoc probat à simili. Pone enim ꝙ dictus Titius legauit fundum Sempronianũ Lucio cum moreretur dicto Seius hæres. certe istud legatum certũ est debitum iri: & certum est hæredẽ moriturum. vnde si tempore mortis hæredis viuet legatarius, debebitur ei legatum: & tamen si viuo hærede decedat legatarius, non transit dictum legatum ad hæredem sui legatarij. Viuianus.

† *Limitabis per hoc text.* l. qui⁹ de. ber. ŝ. de le. l. dum di. cit legatum annuũ de. ber. de quo in. l. legata. ŝ. ſ. ita. de leg. j. c. dilecti. ſ. de dict. cas. ſ. ſ. ſ

a *Decedat.* quia conditionale legatum: vt.ſ.e.l.ij.dies enim incerta facit conditionem: vt ſupra, de condit.& demon.l.dies.&.l. dies incertus.ij.reſpon.

Si vſusfructus.] CASVS. Titius inſtituit ſibi hæredem Seium, & legauit Gaio vſumfru.fundi Titiani, aut.x.ſub alternatione quòd eorum duorũ voluerit legatarius,& deceſsit dictus Titius.certe vtrũque ſpectãdum eſſe placuit ſapientibus, ſcilicet & morte teſtatoris,& aditione hæreditatis eius: mortem.ſ. teſtatoris eſſe ſpectandam propter prædicta.x. quæ.x.ſi ſola eſſent legata, cederet dies ei[9] legati à morte teſtatoris: vt.ſ.e.ſi poſt diem. in princ.vt ſic ſi moriatur legatarius poſt mortem teſtatoris, & ante aditã hæredi. tranſmittat ad hæredẽ ſuum legatũ.x. vt infra dicet. Aditionem ſed hereditatis eſſe ſpectandam propter vſumfr. nam dies legati vſusfructus cedit ab adita hæredi.tantum.ſ. vt poſsit peti: vt.ſ.e.l. ij.vt ſic adita hære.poſſit legatarius eligere & petere quodcũque voluerit, vel vſumfru.fundi, vel.x.nam quamuis ſit electio dicti Gaij legatarij, ſicut eam ei dedit teſtator, nondũ tamen poteſt eſſe locus electioni, cum proponatur aut nõdum teſtatorem deceſsiſſe, & ita non habere adhuc locũ ea quæ ſunt per eundẽ teſtatorem relicta: aut mortuo, ſcilicet dicto teſtatore hereditas eius nondum adita proponatur, & ita non poſſit eligi vel peti vſusfruct[9] prædictus.quid ergo ſi poſt mortẽ teſtatoris,& ante aditam here. decedat dictus legatarius: nũquid transferatur ad hæredẽ eius legatarij legatũ de decem? Et reſpõ. quòd ſic:quia mortuo legatario dies legati prædicti de.x.cedit.i.mortuo legatario apparet q̃ ceſsit dies legati quoad.x.præciſe: quia iam vſusfru.amplius eligi nõ poteſt,nec peti.nam & ſi ita dicat teſtator, Seię do.x.aut ſi pepererit, fundũ hæres meus dato. & antequã pariat deceſſerit Seia, tranſmittit ad hæredem ſuum dicta.x.ſiue eorum petitionem.[*SI ITA QVIS.*] Titius ponamus inſtituit ſibi hæredẽ Seium, & legauit Gaio filio Sempronij.c.ita vt ipſi Gaio filioſa. ſoluantur, & deceſsit dictus Titius.nũquid valet dictũ legatum?& certe ſic, & nõ poteſt imputari hæredi ſi ſoluat filio & non patri Sempro. immo & ſi petat dictum legatũ pater,exceptione eſt repellendus. [*SI DIES LEGATI.*] Ponamus q̃ Titius inſtituit ſibi hæredem Seium,& legauit Gaio ſui iuris exiſtenti.c.pure, & deceſsit idẽ Titius, & ita ceſsit dies legati. poſtea dictus Gaius legatarius dedit ſe in arrogationẽ pone Sẽpronio,& ita peruenit in Sẽpronij ius ſiue poteſtatem.certe ipſi Sẽpronio potius deberetur legatum q̃ ipſi arrogato.tranſeũt enim cũ eo arrogato in arrogantẽ ea quæ ei arrogato debebantur.ſi autẽ dictum legatũ fuiſſet dicto Gaio ſub cõdi.relictũ,nõ tranſit in arrogatorẽ Sempronium,ſed expectabit dictũ legatũ,& cõdi.& ei acquiretur ipſum legatũ,cuius iuris erit legatarius tẽpore exiſtẽtis dictæ cõditionis.poteſt enim eſſe q̃ tẽpore exiſtentis conditionis erit legatarius in alterius poteſtate q̃ in illius qui eum arrogauit.q̃ ſi ſui iuris fuerit legatarius eo tẽpore quo exiſtit cõditio legati,ſibi potius acquirit.Viu.

b *Si vſusfructus aut decem.* ſub alternatione.

c *Legatarii.*& ſi quidem ſemel publice eligat,mutare nõ poteſt. arg.ſ.de leg.ij. l,ſtatuliberũ.§.ſi.ſecus in cõtractibus inter viuos, quando diſtinguitur: vt infra,de verbo.oblig.l.ſi quis ſtipulatus.

d *Mortuo.* teſtatore.

e *Tranſtuliſſe.* quia vnum etiam purum fuit legatum.

f *Legati cedit.* immo cedit à morte teſtatoris. ſed nunc mortuo legatario apparet quòd ceſsit: quia iam amplius vſusfructus eligi non poteſt, nec peti.

g *Tranſmittet.* & hoc ideo,quia legatũ de decem purũ eſſe cœpit viua Seia: cum iam certũ eſſe cœperit eam parere nõ poſſe: vt.ſ.de cõdi.inſtit.l.fin.&.ĵ.eo.l. cum ita. in princ.Azo. Sed argu. contra.ĵ.e.l. cum illud.Accurſius.

h *Repellendus.*filius ergo aget: vt.ĵ.de acti.& obli. l.filiusfamilias. & l.in factũ.nec patri videtur acquiri vſusfructus: vt in authen.vt li. ma.& aui.in princ.col. viij. & facit.ſ.de condit.& demõ.l.qui hæredi.&.ĵ.de verb.obliga. l.eũ qui.§.qui ſibi.&.ĵ. de ſol.l.Stichũ.§.quæſitum.&.§.ſeq.Accur.

i *Ceſſerit.*legatario exiſtente ſui iuris.

k *Tranſeunt.* vt.ſ. de adop.l.ſi pater. in prin.

l *Eo tẽpore.*ex quo extitit cõditio,& ſic ceſſit dies legati: vt.&.ſ.e. l.ſi poſt.§.pen. &.§.fin. &.ĵ.de col. bo.l.ij.§.id quoque. & arg.ĵ.de iniur. l. ſeruo autẽ. &.C. de iure delibe.l.nõ eſt.

Si ita eſſet.] CASVS. Pone q̃ Titius inſtituit ſibi hæredẽ Seiũ, & legauit Gaio & Sempronio filiis Petri.c.ſub cõdi.ſi effecti eſſent ſui iuris morte Petri eorũ patris. & deceſsit dict[9] Titius.poſtea nõ mortalitate patris,ſed emãcipatione facti ſunt eorum iuris. nunquid debetur eis dictũ legatum ſiue ſingulare fideicõmiſſum?Et dicitur q̃ ſic, & dies eius fideicõmiſſi cedit ita bene per dictã emancipationẽ, ſicut cederet ſi per mortẽ patris effecti fuiſſent eorũ iuris:propter quã vltimam deceſsionem credo q̃ poſita ſit hæc lex in hoc titulo.Viuianus.

† *Quid interſtimonio teſtis interrogati de aliqua ſumma an ſufficeret quod vnus diceret, talis debet decem aureos: & alter teſtis dicat deberi decẽ & ſeptem libras cum dimidia. dic q̃ ſic.limitatamẽ, niſi teſtes eſſẽt ſuper forma interrogati.p ea quæ no.p Ant. de Butr. in c.nihil.ĵ.de verb.ſig.& in ca. cum eccleſia.§. nos igitur de cau.poſ. & proprie.*

m *Ceſsiſſe.* Not. non refert quid ex æquipollentibus fiat. ſic.C. de inſti.& ſubſti.l.iij.&.ſ.manda.l.fi.& argu.contra.C.de iis qui veni.æta.impe.l.fin.&.ſ.de leg.ij.l.ſi ita.§.is cui.

Cum ita.] CASVS. Pone q̃ Titi[9] inſtituit ſibi hæredẽ Seiũ: & ita legauit Gaio ſub alternatione: Stichũ,vel quod ex Páphila natũ erit,hęres me[9] dato.ſ.Gaio.& deceſsit Titius.certe nõ ante cedet dies legati alternatiue relicti quãtũ ad hoc vt trãsferat ad hęredẽ legatarij alterutri[9] vel alicui[9] eorũ petitio,q̃ aliquid ex Páphila natũ fuerit.q.d.ſi ante mortẽ legatarij aliquid natũ fuerit ex Páphila, bene trãsfertur ad hæredẽ legatarij poſtea mortui alterutri[9] petitio.i.petat vnũ quod velit, ſicut poſſet petere legatarius ſi viueret. ſi autẽ ante mortẽ legatarij non fuerit natũ aliquid ex Páphila, nõ poteſt aliquod eorũ petere hæres legatarij. ſi autẽ ante mortẽ legatarij certum fuerit naſci nõ poſſe aliquid ex Pamphila, puta Páphila mortua antequã pariat, & ante mortẽ legatarij: bene cedit dies legati de dicto Sticho vt tranſmittatur ad hęredem legatarij poſtea mortui. [*CVM LEGATO.*] Pone q̃ Titius fecit teſtamentum,& inſtituit ſibi hæredẽ Petrum,& legauit Seio Stichũ ſeruum ſuũ.& deceſsit dictus Titius antequã Petrus adiret hæreditatem Titij, Gaius fecit teſtamentũ, & inſtituit ſibi hæredem Martinum pone: & vſumfructum fundi Corneliani pone legauit dicto Sticho ſeruo.& deceſsit dictus Gaius, & dictus Martinus inſtitutus à Gaio prius adiuit hereditatem eiuſdem Gaij,q̃ dictus Petrus inſtitutus à Titio adiret hęreditatẽ eiuſdem

Titij.

rij non tranſit, ſi viuo hærede decedat[a].

Si legatum cuius dies ceſsit ab adita hæreditate, & aliud legatum cuius dies cedit à tempore mortis, alternatiue relinquitur: quantum ad electionem vtrumque tempus inſpicitur: quantum ad tranſmiſsionẽ quodlibet per ſe naturam ſuam retinet. Bartol.

XIIII. VLPIANVS libro vicesimoquarto ad Sabinum.

SI vſusfructus, aut decem[b], vtrum legatarius voluerit, ſint legata: vtrũque ſpectandũ, & mortem teſtatoris,& aditionem hæreditatis. mortẽ, propter decem: aditionem, propter vſumfructum. quãuis enim electio ſit legatarij[c], tamen nondum electioni locus eſſe poteſt: cum proponatur aut nondum teſtatorẽ deceſsiſſe, aut eo mortuo [d] hęreditas nõdũ adita. Inde quærit Iulianus, ſi poſt mortẽ teſtatoris legatarius decedat, an ad hæredẽ transferatur decẽ legatum? & libro trigeſimoſeptimo Digeſtorũ ſcribit poſſe dici decẽ tranſtuliſſe[e]: quia mortuo legatario dies legati cedit[f]. argumentum Iulianus pro ſententia ſua adfert tale, *Seiæ decem: aut ſi pepererit, fundum hæres meus dato.* nã ſi ante quàm pariat, inquit, deceſſerit: ad hæredem ſuum decem tranſmittet[g]. Si ita quis legauerit filiofamiliàs, vt ipſi ſoluatur: poteſt procedere legatum, nec imputari hęredi cur non patri, ſed potius filio ſoluat. Finge enim hoc nominatim expreſſum ita, vt filio ſoluat. certè ſi pater petat, exceptione erit repellendus[h]. Si dies legati ceſſerit[i], deinde legatarius in ius alienũ peruenerit: ipſi potius debetur legatum, in cuius ipſe ius peruenerit. tranſeũt[k] enim cum eo quæ ei debebantur. Sed ſi ſub conditione fuerit legatum, non [ſtatim] tranſit, ſed expectabit cõditionem: eiq̃ adquiretur, cuius iuris erit conditionis exiſtentis tempore. Quòd ſi ſui iuris fuerit eo tempore[l], ſibi potius adquiret.

Non refert quid ex aquipollentibus fiat. Bartolus.

XV. IDEM libro quinto Diſputationum.

SI ita[t] eſſet liberis fideicommiſſum relictũ, ſi morte patris ſui iuris eſſent effecti, nec mortalitate patris, ſed emancipatione patresfamiliàs cõſtituti ſint: deberi eis fideicõmiſſum nemo dubitauerit: diémq; eius emancipatione ceſsiſſe [m], qui morte patris cederet.

XVI. IVLIANVS libro trigeſimoquinto Digeſtorum.

CVm ita legatum eſt, *Stichum, vel quod ex Pãphila na-*

Titij.certe nulla ratio est cur diem dicti legati vsusfructus cedere existimemus antequam etiam ea hæreditas,scilicet Titij adeatur ex qua dictus Stichus seruus legatus erat per Titium Seio. & est ratio quare ante non cedit, cum in præsentia siue in præsenti tempore quo nõ est adhuc adita hæreditas Titij, nullum emolumentum dicti legati vsusfruct⁹ acquiratur hę reditati Titij, ex qua fuit seruus legat⁹ Seio: cum nõ sit ibi persona cui acquiratur,& vsusfruct⁹ sine persona esse non possit: vt.j. de stipu.ser.l.vsusfructus. & cum legatũ dicti vsusfructus extinguatur, si dictus Stichus seruus mortuus fuerit interim ante aditam hæreditatem Titij eiusdem domini serui: quare adita hæreditate postea dicti Titij ex qua seru⁹ erat legatus Seio, existimãdũ est ad eum seruum pertinere dictũ vsumfru. cui Seio seruus legatus est per dictũ Titium.Sed quid si dictus seruus Titij cui seruo Gaius vsumfr. legauit, nõ fuit legatus per Titium alicui,retento ca-

*Flo. cuius su quãdo erat adita hæreditas Gaij qui legauit seruo vsumfru.& etiã hæreditas Titij domini ipsius serui? certe dicendum est hoc casu dictum vsumfru.pertinere ad hęreditatem,id est, ad hæredem hæreditatis eius Titij cuius fuerat seruus prædictus, scilicet si viuat idem seruus tempore aditæ dictæ hæreditatis.& hoc eo,id est ideo,quòd,id est,quia dies eius legati vsusfructus non cessit ante aditam hæreditatem dicti Titij domini serui:vt dictum est.& no.extra casum quòd est hic bona ratio: quia si non expectaretur aditio hæreditatis dicti Titij quoad cessionem diei illius legati vsusfructus,frustra cederet dies eius ante, & etiam inutiliter : cum non esset persona cui acquiri posset, & sic inutile esset legatum,& nulli acquireretur: vt.d.l.vsusfructus. & supra, eo.si habitatio. &.j. de acqui.re.do.hæreditas in multis.in fi.&.ſ.qui.mo.vsusfru.amit.l.si seruo.Viuianus.

tum erit, hæres meus dato. non ante dies legati eius cedet,quàm aliquid ex Pamphila natũ fuerit, aut certũ fuerit[a] nasci nõ posse.

Dies vsusfructus legati seruo hæreditario demum post aditam vtriusque hæreditatem cedit. Bartolus.

¶ Cũ seruo legato, ante quàm hæreditas eius qui legauerat[b] adiretur,vsusfructus ab alio legatus fuerit, & prior hæreditas eius qui vsumfructum legauerit, adita fuerit: nulla ratio est cur diem legati[c] cedere existimemus ante quam ea quoque hęreditas ex qua seruus legatus erat,adeatur: cùm neq; in præsentia vllum emolumentũ hæreditati[d] adquiratur,&(si interim seruus mortu⁹ fuerit)legatum[e] extinguatur. quare adita hæreditate[f] existimandũ est vsumfructum ad eum cui seruus legatus esset,pertinere.[g] Quòd si seruus cui vsusfruct⁹ legatus fuerit,ipse legatus nõ fuerit:diceñdũ est vsumfructum ad hęreditatem[h] pertinere, eo quòd

a *Certum fuerit.*puta Pamphila mortua antequã pariat: vt.ſ.eo.l. si vsusfructus.ij.respon.&.l.huiusmodi.&.ſ. de vsufru.l.si Titio. &.j.eo.l.cùm illud.in princip.

b *Qui legauerat.*seruum.

c *Legati.*vsusfructus.

d *Hæreditati.*à qua fuerat seruus legatus:vt.j.de stipu.seruo.l.vsusfructus.&.j.de acqui.re.do.l.hæreditas.vtriusq; hæreditas ergo debet adiri,legantis seruum,& legantis vsumfructum.Ac.

e *Legatum.*scilicet vsusfructus.de legato serui nõ est dubiũ.Ac.

f *Adita hæreditate.*à qua seruus est legatus.

g *Pertinere.*scilicet hæreditas legãtis vsumfructũ,si fuerit adita.

h *Ad hæreditatem.* eius qui legauit vsumfructum. Vel aliter, id est,ab hærede hæreditatis,cuius seruus fuerat,si viuit seruus tempore hæreditatis aditæ.secus si ante decesit.

Cum legato.]CASVS.Pone quòd Titius instituit sibi hæredem Gaium,& seruum suum Stichum legauit Seio,& eidem Sticho legauit.c.& decesit idẽ Titius.certe dies legati seruo relicti cedit, non à tempore mortis Titij testatoris, sed à tempore aditæ hæreditatis eiusdem testatoris.& est ratio extra casum,quia si ante aditam hæreditatẽ cederet, magis hæreditati diceretur acquiri,quàm legatio cui fuit legatus seruus: cum interim sit hæreditatis seruus:vt.ſ. de le.j. si tibi homo.§.cum seruus. licet sit arg. contra.j.de fur.à Titio.nec etiam hæreditati posset acquiri: quia sibi deberi hæreditas non posset intelligi,& sic euanesceret legatum:quod est euitãdum:quia ante dies dicti lega seruo legato relicti non cedit nisi adita hæreditate. ideo si tempore aditæ hæreditatis inueniatur esse seruus dict⁹ Stichus,erit legatarij ipse Stichus: & legatũ eidem Sticho relictum. si autem inueniatur liber, A debebitur ei legatum sibi relictum,& impedimento non est regula iuris quę appellatur regula Catoniana,quo minus debeatur dictum legatum dicto seruo,si inueniatur manumissus siue liber tẽpore aditæ hæreditatis.dicta enim regula dicit,quòd illud legatũ quod foret inutile si statim decederet testator facto testamento, non debet ideo valere quòd diuti⁹ testator viuat: vt.ſ. de regula Cato.l.j.cum similibus.in nostro autẽ casu si cõfestim,id est, statim facto testamento paterfa. id est testator moreretur, bene valeret legatum prædictum seruo legato relictũ: quia nõ cõcurreret in eiusdem persona & emolumẽtũ dicti legati, & obligatio iuris pro soluendo legato eodẽ; immo cõcurreret in duobus, nã obligatio iuris pro soluendo legato ligaret hæreditatẽ: emolumentum autẽ legati relicti seruo legato respiceret legatariũ,cui fuit legatus seruus.secus autem si emolumentũ legati & obligatio iuris pro soluendo eodẽ legato cõcurreret in eãdem personam siue in eundẽ debitorem:quia tunc non valeret legatum, & haberet locum regula dicta, puta si nõ esset dictus seruus alicui legatus. nã tunc hæreditas deberet legatũ eidem seruo,& seruus acquireret eidem hæreditati: & sic hæreditas deberet sibiipsi:quod non potest esse: vt.ſ.de leg.ij.l.Titia.§. Lucius.dictum ergo legatum relictũ seruo legato,assimilatur legato relicto Seio filio eiusdẽ Seij hæredi instituto.quod quidem legatum ideo intelligitur cõsistere,quia quamuis statim facto testamẽto paterfami.scilicet testator moriatur: tamen potest dictus filius postea à patre emancipati, & emãcipatus hæreditatem dicti testatoris adire:vt patri qui eum emãcipauit,legatum debeat. vnde nec hic inuenitur pater debere sibiipsi legatum, & sic valet sicut &.ſ.in primo casu. secus autem si adiret hæreditatem testatoris existens in potestate patris : quia tunc acquireretur hæreditas patri , & inueniretur pater sibiipsi debere legatum:& sic non valeret .Viuianus.

B & ideo impedimẽto nõ est regula iuris,[k] quominus manumisso[l] legatum debeatur : quia & si confestim paterfamilias[m] moreretur, nõ in eiusdem personam & emolumẽtum legati, & obligatio[n] iuris cõcurrerẽt. Perinde igitur est hoc de quo quæritur, ac si filio hærede instituto, [o] patri legatum esset: quod consistere intelligitur,eo quòd quamuis statim paterfamiliàs moriatur, potest emancipatus adire hæreditatem, vt patri legatum[p] debeat.

i *Hæreditate cedit.*vt.ſ.eo.l.hæredis.in fine.&.C. de cadu.tollẽ. §.in nouissimo.

k *Regula iuris.* scilicet Catoniana,quæ dicit, quòd illud legatũ quod foret inutile si statim decederet testator facto testamento, hoc non debet valere ideo quòd diutius testator vixit: vt si legetur pure seruo hæreditas:vt instit.de lega.§.an seruo. & bene infert,& ideo: quia dicta regula nõ pertinet ad legata quorum dies cedit ab adita hæreditate:vt.ſ.de regu. Cato.l.pe.

l *Manumisso.* id est, si inuenietur liber tempore aditæ hæreditatis,debebitur ei.alioquin legatario debebitur vtrumque legatum. sed à quo potuit manumitti?Respon.si seruus hæredis erat,planũ est.si seruus testatoris,tunc à legatario: qui licet non vere,tamen fictione iuris dominus est:vt.j.de fur.l.à Titio.

m *Paterfamiliàs.*testator.

n *Obligatio.*obligatio ligat hæreditatem:emolumentum legatarium respicit.at si non esset seruus legatus,tunc hæreditas deberetur seruo,& seruus acquireret hæredi , & sic hæreditas deberetur sibiipsi:quod non potest esse: vt.ſ.de lega.ij.l.Titia.§. Lucius. & hunc habet locum regula Catoniana.

o *Instituto.*à quodam extraneo.

p *Patri legatum.*in cuius est potestate. nam nec hic inuenitur pater debere sibiipsi,etiam si statim facto testamento decedat testator:cum possit retardari aditio hæreditatis,& filius interim emãcipari.Et no.quòd filio hęrede instituto ab extraneo potest legari patri & fratri hæredis etiam pure. Item à seruo instituto potest legari domino etiã pure:sed à domino vel à patre instituto non

potest pu-

XVII. IDEM libro trigesimosexto Digestorum.

CVm legato seruo aliquid legatur, dies eius legati qđ seruo datur nõ mortis tempore,sed aditæ hæreditatis cedit.[i]

Dies legati relicti seruo legato cedit ab adita hæreditate: item ad legata quæ cedũt ab adita hæreditate,regula Catoniana non pertinet. Bartolus.

XVII. IDEM libro trigesimosexto Digestorum.

CVm legato seruo aliquid legatur, dies eius legati qđ seruo datur nõ mortis tempore,sed aditæ hæreditatis cedit.[i]

XVIII. IDEM libro trigesimoseptimo Digestorum.

BIU Cujas

potest pure legari filio vel seruo, sed sub conditione sic: vt instit. de leg. §. an seruo. &. ſ. de leg. j. l. quæsitum. in princip.

Is cui.] CASVS. Pone quòd Gaius instituit sibi hæredē Seium, & legauit Titio centum quandocūque liberos habuerit idem Titius. & decesſit dictus testator Gaius, & postea dictus Titius legatarius decesſit relicta prægnante vxore sua. certè intelligitur expleta conditione decesſisse dictus legatarius, & legatum valere intelligitur, si tamen posthumus fuerit natus viuus. Viuianus.

*Flo. quādoque

IS cui ita legatum est, *Quādocūque* [a] **liberos habuerit*, si prægnāte vxore relicta decesserit: intelligitur expleta conditione decesſisse, & legatum valere, si tamen posthumus natus [viuus [b]] fuerit.

Cum legatum incipit à præcedenti dispositione. sequens in quod transfertur, statim mora commissa petetur. si incipit à præcedenti conditione: legatario interim moriēte, nihil ad hæredem transmittitur. Bar.

XIX. IDEM libro septuagesimo Digestorum.

CVm sine præfinitione tēporis legatum ita datū fuerit, *Vxori meæ penum hæres dato: & si non dederit, centum dato.* vnum legatum [c] intelligitur cētum, & statim peti [d] potest. Penoris autem causa eò tantum pertinet, vt ante litem cōtestatam tradito penore, *hæres liberetur. [e] Quòd si ita scriptum sit, *Si penū intra kalendas non dederit, centum dato.* [f] nō efficitur vt duo legata [g] sint, sed vt centū legata sub conditione videantur. idcirco si vxor ante kalendas decesserit, hæredi suo neque penū relinquet, quæ legata non est: neque centū, quia dies legati [nō] cesserit. [h] ℣ Cùm ab eo [purè] mihi [i] fideicōmissum datum est, cui sub cōditione legatum [est: tale] est quemadmodum si hærede instituto sub conditione, purè mihi legetur. ℣ Si debitori quod sub conditione debet, legatum est: præsens legatū est, agique [k] ex testamento statim potest vt liberatio præstetur. & si post mortē testatoris decesſerit, ad hæredem transmittit actionem. Hæc dicenda erunt, [l] & si non ipsi debitori, sed alij cuilibet similiter legatum esse proponatur. [m]

Legatū annuum cum præfinitione temporis relictum, in dubio si fit causa alimentorum, dicuntur plura legata: vel vnū cuius dies cedit à tempore mortis. Bartolus.

XX. MARCIANVS libro sexto Institutionum.

SI cum præfinitione annorū legatum fuerit, veluti *Titio dena* [n] *vsque ad annos decem.* Iulian' libro trigesimo Digesto-

a *Quādocumque.* sub. decem ei lego. & aliàs est, si quandoque liberos ha. sed nihil refert.

b *Viuus.* secus si mortuus: vt. j. de verb. sig. l. quæ mortui. etiam si habetur pro nō nato. gl. vt. j. de verb. sig. l. quæret. licet sit arg. cōtra. ſ. ma. C. de col. de sta. homi. l. non sunt liberi. Sed contra. huic l. ſ. de sta. homi. l. qui in vtero. vbi alij non acquirit antequam nascatur. sed certe nec hic acquirit. Et not. quòd hæc conditio existit etiam si nati moriantur: vt. ſ. tit. j. l. hæredibus. in prin. &. C. eo. l. cum vxori. & facit. ſ. de cōdit. & demō. l. solemus. &. l. cum vir. &. l. si vir.

a *Quia nati mortuus* declinet ad monstrum: *vide per Bal. in d. l. §. in nouiſſimo. C. de calu. tollē.*

*Flo. tradi tapeno

c *Vnū legatū.* propter vnā solutionē: duo tamen sunt: penus pure, centū sub conditione: vt. j. eo. l. si penū. fic. ſ. de leg. ij. l. ſi quis seruum. §. ſi ita. & infra, de duo. reis. l. iij. §. fi.

d *Statim peti.* legatū de. c. ſ. post quam fuerit interpellat' prēstare penū: vt. j. eo. l. ſi penum.

e *Liberetur.* an autē penus sit in obligatiōe ciuili & naturali, innuit hic ꝙ nō. cōtra ꝙ sic: vt. j. e. l. ſi penū. Sed dic vt. ſ. ad. l. Falc. l. j. §. ité ſi ita no. *ADDITIO.* Pro solutione huius cōtrarij dic secūdū Bar. hic cum dicitur in textu, statim, intellige mora commissa.

f *Centum dato.* vxori meæ.

g *Duo legata.* hoc non facit temporis appositio, sed quia incipit à cōditione: vt. j. de verbo. obli. l. ſi ita stipulatus. §. j. nec obstat. ſ. ad. l. Falc. l. j. §. idemque erit. vbi dicit idem esse hoc casu, quod & superiori. §. sed illud verū ſi in superiori esset petita penus, & non data. nam tunc vtroque casu est idem, id est, siue à conditione, siue à legato incipiat legatum de centum.

h *Non cesserit.* quia nondum extiterat conditio, qua poterat intra kalendas penum dare: quia nondum kalendæ aduenerant.

i *Cū ab eo pure mihi.* quo casu cedit à die mortis, licet petitio ſuſpendatur: vt. ſ. eo. l. hæredis. in prin. Item inquantū legatarius teneatur, dic vt. ſ. de leg. ij. l. imperator. in prin. &. §. j. & facit. j. eo. l. ſi dies. §. fin.

k *Agiq;.* actione ex testamento vt liberetur per acceptilationē, & etiam competit exceptio ſi conueniatur ab hærede existente conditione: vt. j. titu. ij. l. j. §. ſi debitori. &. ſ. de lib. leg. l. ſi quis decedens. §. nunc de. &. l. quod mihi.

l *Erunt.* vt legatum valeat.

m *Proponatur.* quod debitor debet sub conditione. Accurſius.

SI cum præfinitione.] CASVS. Ponam' quòd Titius legauit ita Seio, Lego Seio dena vſq; ad annos. x. decesſit dictus Titius. postea decesſit Seius legatarius trāſactis pone duob' annis ex dictis decē annis. nūquid futurorū octo annorū legatū transmittit ad hæredē ſuū dictus legatarius? & distinguitur: aut alimentorum nomine fuit relictū dictū legatū Seio: aut nō fuit relictum nomine alimētorum, sed in plures pēſiones & præstationes diuiſit Titius testator dictū legatum exonerādi hæredis gratia. Primo casu plura sunt legata, & futurorū octo annorū legatū nō transmittit ad hæredē ſuū legatarius mortuus. & est ratio extra casum, quia hoc casu primi anni legatū est purū, ſequentium conditionale: vt dixi. ſ. eo. l. cū in annos. Secūdo autē casu omniū dictorū. x. anorū est vnū legatū, & intra decennium decedens legatarius transmittit ad hæredem ſuum etiam legatum futurorum annorum. Viuia.

n *Dena.* id est, decem & decem: vt. ſ. de leg. j. l. ſi quis Titio. & dic ſingulis annis vſque ad decem annos.

a *Plura esse.* primi anni purum, sequentium cõditionale. scilicet si viuat alimentarius: vt. ŝ. de annu. lega. l. in singulis.

b *Non transmittere.* quia decessit ante conditionem, & sic ante diei cessionem.

c *Si verò.* facit. ŝ. eo. l. nec semel. ibi, nisi forte &c. &. j. eo. l. Firmio. §. fina. Accur.

Si dies apposita.] CASSVS. Aut dies certa vel incerta non est apposita in legato: aut est apposita siue adiecta. Primo casu præsens siue purũ debetur legatum legatario, & cõfestim ad eũ pertinet cui datũ siue relictum est. Secũdo casu aut est adiecta dies certa aut incerta. si est adiecta legato dies certa, certissimus quidem dies legati statim cedit, scilicet à morte testatoris, quãuis dicta sit lõgæua: veluti quia dixit testator, lego Titio pone. c. kalẽdis Ianuariis. non tamẽ potest peti legatũ ante diem. si autem incerta dies sit adiecta in legato, neque potest peti res, scilicet legata, neque dies legati cedere potest, nisi obtigerit conditio temporis, id est, conditio quæ demonstratur per tempus incertum, siue per diem incertum: vt. j. l. proxi. §. nec interest. & de hac incerta die ponuntur in litera quatuor exempla, quorũ quodlibet ita videtur supplendum, sicut dicã in quolibet eorum, & erit primum tale: Lego. c. Titio pone cum pubes erit. Secundum erit tale, Cum filia, scilicet mea nupserit, lego ei centum. Tertiũ erit tale, Cum magistratum inierit ponamus Titius, lego ei. c. Quartũ erit tale, Cum Titius fecerit domum Seio, lego eidem Titio. c. Et hoc exemplum vel simile videtur posse poni in illa litera, cũ aliquid demum &c. quam literam ita construe, cum aliquid demum fecerit, scilicet Titius quod comprehendere describendo sit cõmodum, scilicet alicuius, puta Seij per hoc quòd scribitur & apponitur in legato. Potes & quintum ponere exemplum in. l. seq. de die incerta in legato apposita, quam potes legere vsque ad. §. quædam. & antequam legas. §. si sub conditione. qui est in hac. l. puta si Titio fuerit legatum cum is annorũ. xiiij. esset factus. nam si is Titius decesserit ante. xiiij. an. nõ transit legatũ ad hæredem eius: quoniam hoc legatum cõtinet in se non solum tempus, sed etiã cõditionẽ, scilicet hãc, si is, scilicet Titius esset effectus. xiiij. an. ille autem qui non esset in rerum natura, sicut non erat dictus Titius, annorum. xiiij. non esse intelligitur: nec interest vtrum ita scribatur, scilicet in legato, si annorũ. xiiij. factus erit, scilicet Titius, lego ei. c. an priore scriptura sic scribatur, scilicet cum annorum. xiiij. esset factus, lego ei. c. pone. nam quamuis in hoc differãt dictæ duæ scripturæ, scilicet si annorum. xiiij. factus erit &c. & cum annorum. xiiij. esset factus &c. in hoc differũt dico, quia per conditionem siue per scripturam in qua conditio continetur, illa scilicet si annorum. xiiij. factus erit &c. demonstratur tempus. & sequenti, siue per sequẽtem scripturam, illam, scilicet cum annorum. xiiij. esset factus &c. demonstratur conditio ad tempus, scilicet incertum in ea positum. vtrobique tamen eadem conditio est. vnde, sicut dixi, si Titius decesserit ante. xiiij. an. non transit legatum ad hæredem eius. & non mireris si illam scripturam, cum annorum. xiiij. esset factus &c. appellaui modo sequẽtem scripturã: quia sequens est in versiculo, nec interest &c. quamuis sit prior in prin. l. huius, si Titio. viso ergo de legato præsenti siue puro, & de legato cui adiecta est dies certa, & de illo cui adiecta est dies incerta, redeamus ad. §. si sub cõditione. & continuemus eũ cũ. §. quædam autem conditiones &c. & videamus de his legatis quibus appositæ sunt conditiones quæ habentur pro nõ appositis. Et ponamus quòd instituit te hæredẽ sub conditione si nauis ex Asia venerit. & legaui Titio. c. sub eadem cõditione. certe perinde cedit dies huius legati, ac si pure relictum esset: quoniã esset certum hærede existente debitum iri, scilicet dictum legatum legatario. legata enim non fiunt incerta, vt scilicet suspendantur post conditionem existentem sub qua hæres fuit institutus, & post aditam ab eo hærede hæreditatem. nõ fiunt incerta dico per cõditionem hæredum, siue per conditionem appositam institutioni hæredum. nec multum interest siue differt tale legatum de quo dixi, ab hoc, scilicet legato dato si hæres erit: in quo, scilicet dicat testator porum scribit interesse: & si quidem alimentorum nomine legatum fuerit, plura esse [a] legata, & futurorum annorũ legatum legatarium mortuum ad hæredẽ non transmittere. [b] Si verò [c] non pro alimentis legauit, sed in plures pẽsiones diuisit, exonerandi hæredis gratia: hoc casu ait omnium annorum vnum esse legatum, & intra decenniũ decedentem legatarium etiam futurorum annorum legatum ad hæredem suum trãsmittere. quæ sententia vera est.

XXI. PAVLVS libro secundo ad Vitellium.

SI dies [d] appositа legato non est: præsens debetur, &* cõfestim [e] ad eum pertinet cui datum est. [Dies] adiecta, quãuis longa sit, si certa est, veluti kalendis Ianuariis [f] cẽtesimis: dies quidẽ legati statim [g] cedit, sed ante diem peti non potest. [h] at si incerta, veluti* cùm pubes [i] erit: cum in familiam filia nupserit: [k] cum magistratum [l] inierit: cùm aliquid demũ, quod scribendo comprehẽdere sit commodum, [m] fecerit: nisi temporis conditio obtigerit*, neque res [n] pertinere, [o] neque dies legati cedere potest. ℣ Si sub cõdita sue approbanda est, dicentis id demum legatum trãsire ad hæredem legatarij, scilicet decedentis ante aditam hæreditatem ab hærede, quod scilicet legatum certum sit debitũ iri si adeatur hæreditas. dictum autẽ proxime legatum bene certum est deberi legatario si adeatur hæreditas, & viuat tunc legatarius. nã post aditam hæreditatem suspendi non potest quin statim debeatur legatario. fuit enim relictum Mæuio præstandum intra centum dies, & ita intra certum diem sub cõditione si Titius hæres adiret hæreditatem. Quid autem si duos instituam hæredes, puta Titium, & Seium, & legem Gaio decem à dicto Titio & Seio institutis sub conditione si idem Titius vnus de institutis adeat hæreditatem meam? nunquid erit superuacua dicta cõditio apposita in legato Gaij? certe non, immo valebit dicta conditio in portione Seij cohæredis, id est, in quinque quæ videntur ab eodẽ Seio legata per me testatorem Gaio. vnde si antequam Titius cohæres Seij adeat hæreditatem, decedat Gaius legatarius, non transmittit ad hæredem suum petitionem dictorũ quinque, quæ ei Gaio vidẽtur legata à Seio per me testatorem. in portionem autem ipsius Titij in cuius persona est comprehensa conditio apposita legato Gaij de decem prædictis, id est, in aliis quinque quæ videntur legata Gaio à Titio per me testatorem, superuacua erit dicta cõditio quæ fuit, si Titius adeat hæreditatem. & ideo pro dicta parte Titij non faciet legatũ Gaij conditionale, & perinde erit superuacua dicta conditio, atque si solo Titio hærede Seij instituto à me esset legatũ Gaio prædicto modo, id est, sub conditione, si hæreditatẽ meã adiret Titius. quo casu sine dubio superuacua esset cõditio, vt suprà vidisti. si ergo Gaius prædictus legatarius decedat ea conditione pendente, id est, antequam Titius cohæres Seij adeat hæreditatem meã, trãsmittet ad hæredem suum petitionem de quinq; quæ vidẽtur ei legata à Titio cohærede Seij cui legaui eidem Gaio decem à dicto Titio & Seio institutis sub cõditione si idem Titius adiret hæreditatẽ meã. & hæc videtur esse intẽtio harum duarum legum, salua meliori intentione & intellectu. Vi.

Fla. ata

Flo. quãs

cùm

Flo. tẽpus

conditione

obtigit

d *Si dies.* incerta. R. Vel dic certa vel incerta. si autem apposita est, distinguitur certa ab incerta: vt subiicit.

e *Confestim.* nisi ex volũtate defuncti aliud appareat: vt. ŝ. tit. j. l. epistola. §. fina. & de auro & arg. leg. l. filiam.

f *Ianuariis centesimis.* aliàs, certissimis. aliàs, centesimis: vt. j. de verb. obli. l. centesimis. aliàs simpliciter kalendas primas demonstrat: vt. j. de verbo. obli. l. eum qui kalendis. Accursius.

g *Statim.* à morte testatoris, vt. ŝ. eo. l. si post. ij. respon. Accur.

h *Non potest.* propter excep. sed in vsufru. ipso iure ante diẽ non debetur: vt. ŝ. quando di. vsusfru. leg. ce. l. j. in fin.

i *Cum pubes erit.* vere hic dies videtur adiecta: vt. ŝ. de condi. & demon. l. si quis legata. j. respon.

k *Nupserit.* de hac habes. ŝ. de cõdi. & demõ. l. hæc cõditio filiæ.

l *Cum magistratum.* de hac. C. de institu. & substi. l. si quis cum.

m *Commodum.* sic construe: Cum aliquid deinde fecerit quod comprehendere sit commodum scribendo, id est, sit commodum alicuius per hoc quod scribitur. H.

n *Neque res.* ad legatarium.

o *Pertinere.* vt &. ŝ. de lega. ij. l. si ita scriptum. §. si sub cõditione.

BIU Cujas

apparet ergo differre inter certam & incertã diem. sic.j. de verb. obli.l.stipulatio ista.§.inter certam.&.ś.de condit. & demon.l.j. &.l.dies.&.ś.eo.l.si cum hæres.

a *Relictum esset.* vt.ś.de leg.j.l.iij.& facit.ś.eod.l.cum sine.§.fin. &.l.hæredis.in princi. &.l.quod pure.ij.respon.&.j.eod.l.si Titio.§.quædam. &.ś. de condi.& demon.l.j. in fin. & .l. aliquando. & ad leg.Falcid. qui fundum.§.si tu.

b *Legatũ.* de quo dictum est.

c *Ab hoc.* scilicet legato.

d *SI Titio. Contineat.* hanc.s.si &c.vt.ś. de lega.j.l. si cui.§.hoc legatum.

e *Effectus.* puta eos compleuisset: vt.d.l.si cui. &.ś. de condit. & demon.l. non putabã. &.C.eo.l.ex his.Ac.

f *Scriptura.* cum dixit, cũ annorum.xiiij. erit.

g *Per conditionem.* scilicet per,si.

h *Per tempus conditionis.* puta per, cum. nam per, cum, & per, si, fit conditio: vt no.ś.eo.l. si cũ hæres. Sed huic.l. est contra.ś. tit.j.l. qui filium.§. Sabinus. &.l. Seius. &.C.eo.l.ex his. vbi plene no.& facit.j. eo.l.Firmio.

i *Pro non scripta.* causa enim tollendę dubitationis poni videntur: vnde commune ius nõ lædunt: vt.C. de fideiuss.l.nõ recte.arg. cõtra.C.de thesau.l.j.

k *Duos hæredes.* Titiũ & Seium.

l *Alter ex his.* puta Titius.

m *Legem.* puta decem danda ab vtroque hærede.

n *Cohæredis.* scilicet Seij. verbi gratia in quinque quæ videntur à Seio legata, est conditio si Titius adeat: vnde interim decedens legatarius nõ transmittit illa quinque.

o *Valebit.* scilicet conditio.

p *In ipsius.* scilicet Titij portione.

q *Superuacua.* vnde si legatarius decedat ea pendente, transmittit ad hæredem suum qui petit à Titio existente hærede. Accur.

r *Cohærede.* Titio, qui & ipse cohæres est Seij. vel dic Seio. Ac.

f *Eo modo.* scilicet si hæreditatẽ adieris. & facit.ś.eo.l.si dies.§. fi.cum suis concor. Accursius.

CVm in annos.] *CASVS.* Ponamus quòd Titius instituit sibi hæredẽ Seium,& in annos singulos reliquit legatum puta.x. Gaio.decessit dictus Titius. certè Gaius legatarius potest capere legatũ per singulos annos inspecta eius cõditione, scilicet legata rij, vt si in hoc anno sit capax, debeatur ei legatum huius anni. si vero hoc anno non sit capax, sed sit capax in sequenti anno, debeatur ei legatum sequentis anni: & non huius. si autem plurium seruus sit ille cui legatum est relictũ in annos singulos, erunt spectandæ personæ singulorũ dominorum sint capaces quolibet de dictis annis, vel non sint capaces. Viuianus.

t *Cum in annos.* dic vt notaui.ś.eo.l.cum in annos. & sequen. & facit.ś.de leg.ij.l.non oportet.

SI penum.] *CASVS.* Seius ponamus fecit testamentum,& instituit sibi hæredem Publicium,& damnauit eundem Publicium hæredem vt daret penũ Gaio: vel ponamus quòd damnauit eum vt daret fundum Gaio.& si non daret dictus hæres penum Gaio, vel si nõ daret dictus hæres fundum Gaio, damnauit eundem hæredem vt daret eidem Gaio decem. decessit dictus Seius testator. certe videtur legata penus Gaio eo casu quo legatum penum esse positum est. & videtur esse dicta penus translata in.x. prædicta si hæres noluit dare penum legatario: & videtur esse dictus fundus legatus Gaio eo casu quo positum est legatum esse fundum.& videtur translatum, scilicet in.x. prædicta, si hæres noluerit dare fundum legatario. & tunc pecunia siue dicta .x. debentur Gaio legatario, cum hæres interpellatus à legatario fundum non dedisset legatario cum fuit legatus fundus, vel cum hęres interpellatus à legatario penum legatario non dedisset cum fuit legata penus: & si interea siue interim antequam legatarius interpellet hæredẽ quòd det ei fundum cum fuit legat[9] fund[9], vel quòd det ei penum cum fuit legata penus, decesserit legatarius, non debebitur hæredi eius legatarij nisi fundus cum fuit legatus fundus, vel penus cum fuit legata penus. nam cum ita dixit testator, Publicius scilicet, hæres meus fundum dato, scilicet Gaio: vel cum dixit testator Publicius, hæres meus penum dato Gaio: perfectum est legatum fundi cum fuit legatus fundus, & perfectum est legatum penoris cum fuit legata penus.& cum dicit, scilicet testator postea, si non dederit, scilicet hæres meus fundum, vel non dederit hæres meus penum, centum dato, scilicet eidẽ Gaio legatario: videtur fundi legatum sub conditione ademptum eo casu quo centum cœperint deberi legatario, id est, post interpellationem factam per legatarium hæredi vt hæres soluat ei fundum cum fuit legatus fundus, vel soluat ei penum cum fuit legata penus. quorum, scilicet centum quia conditio non extiterit viuo legatario, ideo forte quia hæres non sit interpellatus per legatarium: prædicto modo euenit vt nihil egerit ademptio legati de fundo vel penu, & vt fundi vel etiam penoris legatum durauerit. & hoc quando legatum non incepit à conditione, immo dixit testator vt dixi in principio. si autem ita dixit, & incepit testator in legando, si penum non dederit, scilicet Publicius hæres meus Gaio, decem dato, scilicet hæres meus Gaio. dicimus non esse penum legatam: subaudi, sed sunt legata decem sub conditione: & ideo si legatarius decesserit ante conditionem, hæredi suo neque penum siue penoris petitioné relinquet: quia ei legatario legata non est: neque decem siue petitionem de decem relinquet hæredi suo: quia dies legati de decem non cessit: vt supra, eod.l. cum sine.§. quod si ita.& in sequenti.ibi versiculo. & quod dixi in penore, idem esset in fundo: vt si ita dixisset testator, si fundum non dederit, scilicet Publicius hæres meus Gaio, decem dato, scilicet hæres meus Gaio. & hæc videtur esse intentio huius legis, salua meliori intentione & intellectu. ideo autem posui per totam legem de fundo & de penu, quia in princ.l.dicitur, si penum hæres dare damnatus sit, vel fundum: quæ quidem est disiunctio legis,& non testatoris. Viuianus.

Si penum.

ditione qua te hæredẽ instituí, sub ea cõditione Titio legatũ sit: Põponius putat perinde huius legati diẽ cedere, atq; si purè relictũ esset: [a] quoniã certũ esset hærede existente debitum iri. Neque enim per cõditionẽ hæredũ fieri incerta legata: nec multũ interesse tale legatum [b] ab hoc, [c] *Si hæres erit, dato.*

Dictio, si, facit principaliter conditionem, secundario tempus: dictio, cum, facit principaliter tempus, secundario conditionem. Bartolus. B

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

SI Titio, cum is annorũ quatuordecim esset factus, legatum fuerit: & is ante quartũdecimum annum decesserit: verũ [est] ad hæredem eius legatum non transire: quoniam non solùm diem, sed & conditionem hoc legatum in se contineat, [d] si is effectus [e] esset annorũ quatuordecim. Qui autẽ in rerum natura non esset, annorũ quatuordecim non esse non intelligeretur. Nec interest vtrùm scribatur, *Si annorum quatuordecim factus erit:* an ita: cum priore scriptura [f] per conditionem [g] tempus demonstretur, sequente per tempus [h] conditio. vtrubique tamen eadẽ cõditio est. ℣ Quædam autem conditiones etiam superuacuę sunt: veluti si ita scribat, *Titius hæres esto. si Titius hæreditatẽ meam adierit, Mæuio decem dato.* nã pro non scripto [i] ea cõditio erit, vt omnimodo ad hæredẽ Mæuij legatum transeat etiam si Mæuius ante aditam hęreditatem decesserit. Et idem si ita fuerit scriptum, *Si Titius hæreditatem meam adierit intra dies cẽtum, Mæuio decem dato.* nam hoc legatum in diem erit, non sub conditione: quia definitio Labeonis probanda est, dicentis id demum legatum ad hæredẽ legatarij transire, quod certum sit debitũ iri si adeatur hæreditas. Si tamen duos hęredes [k] instituã, & si alter ex his [l] adeat hæreditatẽ, alicui legẽ [m] ab omnibus hæredibus: non erit pro superuacuo ea cõditio, sed in portione quidem cohæredis [n] valebit: [o] in ipsius [p] *autem in cuius persona comprehensa est, superuacua [q] erit perinde atq; si solo cohærede [r] instituto, eo modo [s] legatũ esset.

XXIII. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

C CVm in annos [t] singulos legatum relinquitur: sine dubio per annos singulos inspecta conditione legatarij capere potest: *& si plurium seruus sit, singulorum dominorum erunt personæ spectandæ.

Legatum primum purum in sequens legatum transfunditur: demũ post moram hæredis ad hæredem legatarij transmittitur transfusione non facta.

XXIIII. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

*Flo. in ipsius autem cuius personam condi tione cõprehensa est, & c

*Flo. ait ea pere. & si

ff. Infort.

SI penum [a] hæres dare damnatus sit, vel fundũ: & si non dedisset, decem: ego accepi & penum legatam, & translatam esse in decẽ si noluerit penum hæres dare: & tunc pecuniã deberi, cum interpellatus [b] fundũ non dedisset: & si interea decesserit legatarius, tunc hæredi eius non nisi fundum deberi. nãque cùm dictum est, *At Publicius* [c] *fundum dato*. perfectum est legatum. & cum dicit, *Si non dederit, centum dato*. sub cõditione fundi legatũ ademptum videri eo casu quo cẽtum deberi cœperint. [d] quorum quia cõditio viuo legatario nõ extiterit, fortè quia interpellatus hęres non sit, eueniet * vt ademptio nihil egerit, fundique legatum duraverit. [e] Planè si sic legatum sit, *Si penum nõ dederit, decem dato*. dicimus non esse penum legatã. [f]

In legatis alternatiuis vnũ est legatum: & si vna pars est conditionalis, legatario interim decedente nihil ad hæredem transmittit. Bartolus.

XXV. PAPINIANVS libro octauodecimo Quæstionum.

CVm illud [g] aut illud legatur, enumeratio pluriũ rerum disiunctiuo [h] modo comprehensa, plura legata non facit. [i] Nec [k] aliud [l] probari poterit si purè fundum alterum, vel alterum sub cõditione legauerit. nam pendente conditione non erit electio: [m] nec si moriatur, [n] ad hæredem trãsisse legatum [o] videbitur.

Cõditio tacita quæ inest ex natura rei legatæ, trãsmissionẽ legati nõ impedit. Bar.

V Hæres meus Titio dato quod mihi Seius [pupillus] debet. Si Seius pupillus sine tutoris auctoritate nummos accepisset, nec locupletior factus esset, & petitor [p] ad præsens debitum verba retulisset: * quia nihil ei [q] debet, nullius momenti legatum erit. Quòd si verbo debiti naturalẽ obligationem, & futuram solutionem cogitauit, interim nihil Titius [r] petet, quasi tacitè cõditio inserta sit: non secus ac si ita dixisset, Titio dato quod pupil l[s] soluerit. vel si legasset, Quòd ex Arescusa * natũ erit. vel, Fructus qui in illo fundo [t] nascen-

a *Si penum.* dic quid sit penus, vt. ſ. de penu lega. l. iij. in prin.

b *Interpellatus.* congruo loco & tempore: vt. ſ. de vſur. l. mora. vel per lit. contesta. vt. ſ. eo. l. cum sine. & facit. j. de verb. obli. l. ſi ita ſtipulatus fuero. §. fi. ſed quo modo lis ſuper eo cuius nomine non eſt actio, potuit conteſtari? & ſuper quo fuit interpellatio? Reſpond. vt not. C. de contrahen. ſtipula. l. nuda.

c *Publici.* hęres me.

d *Cœperint.* quod eſt poſt interpellationem. & ſic videntur duo legata. Sed contra. ſ. eo. l. cum sine. Solu. ibi.

e *Duraverit.* vt ſolutum non repetatur: nõ tamen poteſt peti: vt. ſ. ad leg. Falci. l. j. §. item. ſecundũ quoſdam. vel illud viuẽte legatario: ſecus eo mortuo, vt hic dicitur.

f *Legatam.* quia incipit à cõdi. ſed ſuperiori caſu à præãbulo legato: vt no. ſ. e. l. cũ sine.

Vm illud.] CASVS. Ponamus q̃ Titius inſtituit ſibi hæredẽ Seium, & legauit Gaio hoc modo: Lego Gaio fundũ meum Titianum, vel fundũ meũ Seianũ. & deceſsit idẽ Titius. certe dicta enumeratio pluriũ fundorum diſiunctiuo modo comprehenſa in legato non facit plura legata, ſed eſt vnum legatum quantum ad ſolutionẽ. nam hæres nõ tenetur ſoluere legatario niſi vnum de dictis fundis. nec aliud à prædicto caſu poterit probare ſi dictus teſtator legauerit pure Gaio alterum fundum de prædictis, vel alterum de eiſdem fundis ſub conditione enumerando eos fundos in legando diſiunctiuo modo. nam & in hoc caſu vnum legatum eſt, & non plura. nam pendente prædicta conditione ſub qua alter de dictis fundis fuit legatus, non cõpetet electio hæredi quin fundum ſoluat legatario, vtrum legatum pure, an legatum ſub conditione. nec etiam legatario competet electio quem fundum petat ab hærede, etiam ſi teſtator legatario dedit electionem. nam tunc eſſet propriè electio, ſiue eſſet electioni locus, quando de duobus vel pluribus poteſt quis eligere quod vult. in hoc autem caſu non eſt ita: quia conditionale legatum non poteſt eligi, nec etiam purum propter conditionale. vnde in hoc caſu magis etiã apparet quòd ſit vnum legatum, quàm in ſuperiori. Item & propter aliud apparet: quia ſi pendente dicta conditione moriatur legatarius, nõ videtur tranſiſſe ad hæredem legatarij legatum prædictum alternatiuo modo relictum. nam hæres legatarij nõ poterit petere ab hærede teſtatoris dictum fundum ſub conditione relictum: & etiam occaſione dicti conditionalis legati non poterit petere fundum pure legatum. [*HAERES MEVS TITIO.*] Ponamus quòd ita dixit teſtator in teſtamento ſuo: Hæres meus Titio dato quod mihi Seius debet. & deceſsit. & reperitur poſtea quòd dict[9] Seius pupillus exiſtens ſine tutoris auctoritate nummos acceperat mutuo à dicto teſtatore ante teſtamentum, nec locupletior factus erat idem Seius ex dictis nummis. nunquid valet dictum legatum Titio relictum? & diſtinguitur: Aut teſtator qui petiit prædicto modo ab hærede ſuo, retulit verba ad præſens debitũ: aut verbo debiti cogitauit naturalem obligationem, futuramq; ſolutionem per dictum Seium faciẽdam. Primo caſu nullius momenti erit legatum: quia nihil ei teſtatori debet dictus Seius pupillus, ſcilicet ciuiliter, vt poſsit ab eo petere: licet naturaliter ei teneretur: quia pono quòd erat proximus pubertati. Secũdo autem caſu nihil petet Titius legatarius interim antequã Seius pupillus ſoluat dictũ naturale debitũ hæredi teſtatoris, quaſi in legato Titij tacita inſerta ſit conditio ſi ſoluerit dictus pupillus dictum naturale debitum: ſicut interim non peteret ſi ita dixiſſet teſtator, Titio dato, ſcilicet tu hæres meus quod pupillus prædictus ſoluerit. vel ſi legaſſet quod ex Areſcuſa natũ erit: vel legaſſet fructus qui in illo fundo naſcerẽtur. nam in his tribus caſibus ſine dubio ineſt tacita cõditio, ſcilicet ſi pupill[9] ſoluerit, & Areſcuſa pepererit, & ſi fructus in dicto fundo naſcẽtur. Sed pone quòd legatarius moriatur medio tempore, id eſt, antequam pupillus ſoluat, vel antequã Areſcuſa pariat, vel antequam fructus in dicto fundo naſcãtur. nunquid trãſmitteret ad hæredẽ ſuũ petitionẽ prædictorũ: vt ſcilicet hęres legatarij habeat petitionẽ ſi pupillus poſtea ſoluat, vel part[9] poſtea edatur p Areſcuſã, vel fructus ex dicto fundo poſtea proueniant? Et videtur quòd nõ: quia in his legatis conditio ineſt, vt dictũ eſt, & petitio legatorum cõditionaliũ nõ ſolet tranſire ad hæredes legatariorũ pendẽte cõditione defunctorũ: vt. ſ. eo. l. ſi poſt dié. §. ſed ſi ſub conditione? Reſpõ. tamẽ hic * Flo. retu. q̃ hæres legatarij bene lit, quia nihil habet petitionẽ: nec eſt bil eius deb. contrariũ quod dixi petitionem cõditionaliũ legatorũ nõ trãſire ad hæredes legatariorũ pẽdente cõditione defunctorũ: quia illud habet locũ cum legatis apponitur cõditio expreſſè. hic autẽ ſubintelligitur * Flo. Areſ cõditio tacite. nã dies illius legati cui cõditio non adſcribitur, ſcilicet expreſſè cedit, ſcilicet quantũ ad tranſmiſsionẽ: quãuis extrinſecus ſit expectanda conditio: vt eſt in noſtris caſibus prædictis. Viuia.

g *Cum illud.* eſt diſiunctio teſtatoris, non legis.

h *Diſiunctiuo.* ſecus ſi copulatiuo: vt. ſ. de leg. ij. l. ij.

i *Nõ facit.* ſed vnum eſt: vt. ſ. de leg. ij. l. ſi illud. quod eſt verum quantum ad vnam ſolutionem. ſed plura poſſunt dici, quia plures res numerantur: vt. ſ. de leg. ij. l. ſi quis ſeruum. §. j. quæ eſt contra. ſecundum R. vel dic vt ibi. Item no. in alternatiuis vtrumque deberi: vt no. ſ. de conſtit. pecu. l. illud. &. j. de verb. obli. l. ſi duo rei.

k *Nec.* ſcilicet vt ſint plura: nam nec hic ſunt plura.

l *Aliud.* à prædicto caſu, quia & hic vnum eſt: vt ſupra, de leg. ij. l. illud. ij. reſpon.

m *Electio.* tunc eſſet propriè electio quando de duobus vel pluribus poteſt quis eligere quòd vult: quod hic non eſt: quia conditionale non poteſt eligi, ſiue teſtator dederit electionem legatario, ſiue ex natura alternatiui debiti hæres debet eligere: vt. ſ. de vſufruct. lega. l. ſi Titio.

n *Nec ſi moriatur.* ſcilicet legatarius pendente conditione.

o *Legatum.* ſub conditione relictum. nam purum ſic: vt. ſ. eo. l. ſi vſusfru. in prin. ſecundum quoſdam. & arg. ſ. eo. l. ſi penum. Sed tu dic neutrum tranſire ad hæredem: vt. ſ. eo. l. cũ ita. in prin. &. l. huiuſmodi. nec ob. l. illa, ſi vſusfru. quia ibi ante mortem legatarij certum fuit cõditionem defeciſſe ſub qua legatum erat relictum: ergo ſolum aliud remanſit in legato: arg. ſ. de contrahen. emp. l. ſi in emptione. §. pe. &. j. de ſolu. l. Stichum. in princi. & eodem modo reſpon. ſ. eo. l. ſi penum. ſed hic viuo legatario nõ fuit certum conditionem non debere exiſtere quæ erat in legato appoſita: & ideo ſecus quàm ibi dicitur H.

p *Petitor.* aliàs, creditor: aliàs, petitor. i. creditor, idéq; teſtator. Ac.

q *Nihil ei.* debet, ſcilicet ciuiliter, ſed naturaliter, vt ſubiicit: & ſic erat proximus pubertati. aliàs nec naturaliter: vt. j. de ac. & obliga. l. pupillus. & dic vt no. ſ. titu. j. l. Seius. §. ſi eius. Itẽ facit. ſ. ad leg. Falcid. l. ſi pupillus.

r *Titius.* legatarius.

ſ *In illo fundo.* in his ineſt tacita cõditio: vt. j. de verbo. obliga. l. interdum.

BIU Cujas

a *Non est.* scilicet prædictis, vbi dicit, quòd conditio ineſt: quia hic eſt tacita, [a] vt ſubiicit, quæ nõ facit legatũ cõditionale quoad tranſmiſsionẽ: vt. ſ. de condit. & demon. l. j. §. j. & l. conditiones.

b *Adſcribitur.* expreſſè.

c *Cedit.* à morte teſtatoris. & facit. ſ. eo. l. quod pure. §. j. & l. hæredis.

a Secus eni ſi expreſſa: quia impedit legati tranſmiſsionẽ. Bald. in Lunica. ver ſic. pone teſtator. C. de cad. tollen. Bart. in l. conditiones. & ibi glo. & de condit. & demon. & Fl. perueniant

Firmio.] CASVS. Pone quòd Titius habebat fratrẽ qui vocabatur Firmi[a] Heliodorus. fecit dictus Titius teſtamẽtum, & inſtituit ſibi hæredem filium ſuum ponamus: & ita dixit in teſtamento, Firmio Heliodoro fratri meo dari volo. l. ex reditu prædiorũ meorum futuri anni. & deceſsit dictus Titius teſtator. nunquid per illa verba, ex reditu prędiorum meorũ futuri anni &c. poſtea ſiue vltimo poſita videtur cõditio addita legato de. l. prædicto? Et reſpõdit, ſcilicet iuriſcõſultus poſtea non videri cõditionem additã dicto legato ſiue per verba prædicta poſtea ſiue vltimo poſita in legato: ſed videri prolatum tẽpus ſoluendæ pecuniæ. vnde ſi Firmius Heliodorus decedat intrà tẽpus, bene trãſmittit ad hæredem ſuum petitionem legati: vt. ſ. l. proxi. in fi. Vel dic quòd verbum, poſtea, determinet verbum, reſpondit, id eſt, poſt prędicta reſpondit iuriſconſultus interrogatus, non videri conditionem &c. Sed quid ſi in futuro anno de quo dixit teſtator, quod intelligo de proximo, non percipiantur ex fructibus fundi ſiue fundorum tot reditus qui ſufficiant pecuniæ relictæ præſtandæ dicto Firmio Heliodoro? certè erit neceſſaria vbertas ſecundi anni. [CVM AB HAEREDIBVS.] Ponamus quòd Titius fecit teſtamẽtum & inſtituit ſibi hęredes Petrũ & Seium, & ponamus quòd ita ſcripſit ſiue ſcribi fecit inter alia verba in teſtamento ſuo, Ab hæredibus meis alumno meo cẽtum dari volo quæ. c. volo deponi apud Gaium vt in annum. xxv. trientes vſuras eius ſummæ percipiat alumnus à dicto Gaio, eamque alumno meo poſt ætatem ſupraſcriptã curabis reddere, ſcilicet tu Gaius depoſitarius: & deceſsit dictus Titius teſtator: & poſtea deceſsit dictus alumnus intra. xxv. an. nunquid fideicõmiſſum trãſmiſſum eſt ad hæredem pueri ſiue alumni? Et dicitur quòd ſic. & eſt ratio: quia videtur certa ætas præſtituta ſorti ſoluendæ, nõ autem videtur inſerta conditio fideicom. relicto pure. ſi enim videtur inſerta conditio per verba teſtatoris, non diceretur ad hæredem pueri ſiue alumni tranſmiſſum eſſe fideicommiſſum: cùm fideicommiſſa conditionalia non tranſeant ad hęredem fideicommiſſarij decedentis conditione pendente. quamuis autem dictum fideicom. ſit tranſmiſſum ad hæredẽ pueri ſiue alumni, tamen ante illud tempus quo compleuiſſet alumnus. xxv. an. ſi viueret, non peti poſſet idem fideicom. ab eo Gaio penes quem voluit teſtator pecuniam ſiue dicta. c. collocari. non poteſt peti dico per hæredem alumni, vel hæredes teſtatoris. & hoc euenit propter dicta verba teſtatoris, eãq; alũno meo poſt ætatẽ ſupraſcriptã curabis reddere &c. quaſi dicat non ante. & quamuis ante dictum tempus fideicõ. non poſsit peti à dicto Gaio depoſitario, tamen cõpleto dicto tẽpore poterit hæres alumni petere ab hæredibus teſtatoris idem fideicommiſſum: qui hæredes teſtatoris debuerũt ſtipulari à Gaio depoſitario eo tẽpore quo depoſuerũt apud eum dictã pecuniam, dari ſibi hæredibus teſtatoris etiam alumno vel hæredibus eius dictam pecuniam adueniẽte. xxv. an. quamuis fideiuſſores ab eo depoſitario ſuper hoc non potuerunt petere, cuius fidẽ defunctus teſtator voluit ſequi: & hæredes teſtatoris potuerunt petere à depoſitario prædicto. hæres ergo alumni petet ab hęredibus teſtatoris, & hæredes teſtatoris petent à depoſitario. [PATER, ANNVA TOT.] Ponamus quòd Titius fecit teſtamẽtum, & inſtituit ſibi hæredem Seium ſuum filium, & quædã de bonis ſuis legauit Bertæ vxori ſuæ: & voluit in eodem teſtamento vxorem præſtare tot annua: puta. x. ex fructu bonorum quæ vxori legauit tur. contrarium nõ eſt. [a] Quòd ſi medio tẽpore legatarius moriatur, & poſtea partus edatur, fructus proueniant, *pecuniam pupillus exoluat: hæres legatarij petitionem habet. Namque dies legati cui conditio nõ adſcribitur, [b] quãuis extrinſecus expectanda ſit, cedit. [c]

**Fl. ſini dicta*

XXVI. IDEM libro nono Reſponſorum.

Firmio Heliodoro fratri meo dari volo quinquaginta ex reditu prædiorum meorum futuri anni. [d] poſtea [e] non videri conditionẽ additam, ſed tempus ſoluendæ pecuniæ prolatum videri reſpondi: [&] fructibus [f] fundi* relictæ pecuniæ nõ perceptis, vbertatẽ eſſe neceſſariam anni ſecundi.

Tempus certæ ætatis adiectum cauſa legatarii, diem non cõditionem inducit. Item contra merum executorem legatarius non datur actio. Bartolus.

¶ Cum ab hæredibus alũno cẽtum dari voluiſſet teſtator, eam [quę] pecuniam ad alium trãſferri, [g] vt in annũ viceſimumquintũ triẽtes vſuras eius ſummæ perciperet alũnus, ac poſt eam ætatem ſortem ipſam: intra viceſimumquintum annum eo defuncto, trãſmiſſum ad hæredem pueri fideicommiſſum reſpondi. nam certam [h] ætatẽ ſorti ſoluendæ pręſtitutam videri, nõ purè fideicommiſſo relicto conditionẽ inſertam. Cùm autem fideicommiſſum ab eo [i] peti nõ poſſet, penes quem voluit pecuniam collocari: [k] propter hæc verba, *Eamq; alumno meo poſt ætatem ſupraſcriptam curabis* [l] *reddere.* fideicommiſſum ab hæredibus [m] petendum, qui pecuniam annuam. alimenta enim cum vita alimentarij finiũtur: vt &. ſ. de tranſac. cum hi. §. conſtat. Viuianus.

†Triẽtes. ſ. ſunt dicendi, quibus quatuor in centenariũ ſingulis annis vſuræ nomine pẽ duntur: ſic dictæ quòd vſuræ centeſimæ partis tertia ſunt.

d *Futuri anni.* intelligitur proximi: vt infra, de verbo. oblig. l. eum qui kalendis.

e *Poſtea.* hic accipe, reſpondi, quod eſt. ÿ. ſcilicet iuriſconſultus, non videri &c. & ſic tranſmittitur interim: vt. ſ. l. proxi. in fi. &. ÿ. proxi. §. &. C. eo. l. ex his.

f *Et fructibus.* aliàs eſt, ex fructibus &c. & dic vbertatem neceſſariam eſſe ſecundi anni non perceptis ex fructibus fundi, ſub. tot reditibus qui ſufficiunt pecuniæ præſtandæ. aliàs deeſt, ex. & dic fructibus fundi non perceptis, ſub. tot qui ſufficiant ad relictæ pecuniæ præſtandæ neceſſariam vbertatem &c. & facit infra, de verbo. obliga. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. & ſupra, de ann. leg. l. legatum. ſupra, vini. &. l. liberto. §. j. & ſupra, loca. & conduc. l. ſi vno. Sed contra. ſ. de vino leg. l. v. Sed ibi aliud apparet ex mente teſtatoris. Item argu. contra. ſ. de contrahen. emp. l. ſi debitor. §. j.

g *Transferri.* repete, voluiſſet, ſcilicet hoc modo, vt intra &c. ad quod. ſ. de an. lega. l. iij. §. fin.

h *Nam certam.* ſic. ſ. ea. l. in princip. &. ÿ. proxi. §. &. ſ. de an. leg. l. ex codicillis. in princip. &. C. eo. l. ex his. &. C. de fideicommiſſ. lib. l. fideicommiſſaria. Sed contra eſt. ſ. eo. l. ſi Titio. in princip. &. ÿ. de fideicom. lib. l. lege fideicommiſſaria. §. pe. & de ma. teſta. l. ſi ita. &. C. eo. l. ſi Pontionilla. &. ſ. de leg. j. l. ſi cui. Sed ſolu. vt. ſ. tit. j. l. Seius. &. l. qui filium. §. fi. H.

i *Ab eo.* depoſitario per alũnum, vel per hæredes defuncti. Ro. quia nondum compleuerat ætatem.

k *Collocari.* id eſt, deponi. & dic voluit, ſcilicet etiam defunctus per hæredes.

l *Curabis.* tu depoſitarius reddere. Accurſius.

m *Ab hæredibus.* id eſt, alumnus petet ab hærede, non à depoſitario, & hoc completa ætate. Vel ſi deceſsit ante tẽpus completum, petet hæres eius: vt. C. eo. l. ex his. & hæres petet à depoſitario actione in rem, ſi extat pecunia, vel per actionẽ depoſiti. vel ex ſtipulatu, ſi interceſsit ſtipulatio quæ per hęredes potuit peti: nõ ſatisdatio, vt ſubiicit. & arg. C. de epiſc. au. l. de creationibus. & ſecundum hoc videtur quòd executor teſtamenti non tenetur, vt hic: ſicut nec agit: vt. ſ. tit. j. l. Lucius. §. j. Vel dic, alumnus vel eius hæres petet ab hęredibus teſtatoris actione ex teſtamẽto. Vel dic ab hæredibus, ſcilicet alumni petendũ à depoſitario. ſed tunc qua actione? Reſpon. ex ſtipulatu, ſi alũnus fuit ſtipulatus à depoſitario: vel vtili rei vindica. ſi extat pecunia: vel vtili depoſiti, ſi ea lege fuit depoſita, vt alumno detur: vt. C. ad exhi. l. ſi res. & ſemper dic, completa ætate. nam ſic teſtator voluit. ſic. ſ. man. l. diligenter. & depoſiti. l. j. §. ſi conuenit. Sed contra. infra, ead. l. §. pe. vbi

[a] *Dic verũ* deponens potest pœnitere, [a] & repetere ante diem. sed hic non etiãvbi *fuis* erat simplex depositarius.nam & commodum medij temporis po *set pactũ de* terat habere.

non agendo depositi actione inter deponẽtẽ & depositariũ quod not. p Ale.& Ange.in.l.si vnus.§.illud. de pactis.

a *Dari*.ab illo depositario.
b *Petendos*.ab hæredibus.
c *Annua tot*.puta decem.
d *Vnum esse fideicommissum*. immo plura. vt hic dixit ex fructib[9],vi detur differre gratia hęredis, & diuidere petitionẽ.aliàs secus,vt ibi, & infra statim. Accur.
e *Non initio*.sed eo tẽpore quo fructus ex bonis percipiuntur.arg.ſ. eod.l.nec semel.§. si in habitatione. Idem potest dici cũ lego vxori victum & vestitum. & secũdum hoc nõ ob.ſ. eod.l. nec semel.ij. respon.&.C.eo.l.j.
f *Deficiente*.nã cõstat alimẽta cum vita finiri: vt.ſ.de trãsac.l.cum hi.§. cõstat. & idem in legato etiã simplici in singulos annos: vt not. ſ.eo.l.cum in annos.& facit.C. qui nõ pos. ad lib.perue.l.fi.

niam dari [a] stipulari debuerũt: sed fideiussores ab eo nõ petẽdos, [b] cuius fidem sequi defunctus maluit. ℣ Pater annua tot [c] ex fructu bonorum quæ vxori legauit,accessura filij patrimonio,præter exhibitionẽ, quam æquè matri mandauit, ad annũ ætatis eius vicesimum quintum vxorem præstare voluit. Non plura, sed vnum esse fideicommissum [d] certis pensionibus diuisum apparuit:& ideo filio intra ętatem supra scriptam diem functo, residui temporis ad hæredem eius fideicõmissum trãsmitti: sed non initio [e] cuiusque anni peti pecuniam oportere, quòd ex fructibus vxori datis pater filio præberi voluit. Cæterum si pecuniam annuam pater alimentis filij destinasset,nõ dubiè persona deficiente, [f] causa præstandi videtur extincta.

Conditio adiecta institutioni, non videtur legato præcedenti adiecta.Bartolus.

XXVII. SCAEVOLA libro tertio Responsorum.

FIliumfamiliàs [g] ex parte purè instituit [h] hęredem,eique fideicommissum dedit, & eodẽ testamento ita cauit, *Quòd ego Lucium Titium [i] hæredẽ instituí: ita eum adire hæreditatem volo,si is patria potestate liberat[9] fuerit. [k]* Quęsitũ est, an à cohæredibus eius adita hæreditate, legati filiofamiliàs dati dies cesserit?Respõdit,si purè sit datum,à cohæredibus filij pro hęreditaria parte fideicommissum peti posse. [l]

Legatum menstruum relictum seruis, debetur à tempore competẽtis libertatis. Bar.

℣ Menstruos [m] denarios denos manumisis [n] legauit. Quæsitũ est, cum absentibus hæredibus ex senatusconsulto [o] libertatem sint cõsecuti, ex quo tẽpore eis cibaria [p] debeantur? Respõdit, secũdũ ea quæ proponerentur, ex eo tẽpore his cibaria deberi,quo liberi esse cœperint. [q]

Si fundus instructus relinquitur,dies legati cedentis inspicitur.Bartolus.

XXVIII. IDEM libro quarto Responsorum.

SI fund[9] instructus [r] relictus erit,quęritur quemadmodũ dari debeat: vtrum sicut instructus fuit mortis tempore:an eo tempore quo facti sunt codicilli: [s] an quo peti cœperit? Respondit, * ea quibus instructus sit fundus, cum dies legati [t] cedat,deberi.

XXIX. VALENS libro primo Fideicommissorum.

Fla.restituit, a quib.

[a] *Filiumfamiliàs*.extraneum.
[h] *Instituit*.aliquis.
[i] *Titium*.eundemque filiumfamiliàs.
[k] *Fuerit*.No.cp in hæreditate tãtũ fuit hæc cõditio apposita.H.
[l] *Peti posse*. à patre cui est quæsitum per filium adhuc non emancipatum. Sed videtur conditio apposita in hæreditate repeti in legato: vt.ſ.de cõdit.& demon.l.duos.& de cõdi.insti.l.si seruus.quæ sunt contra.Sol.hic expresit se pure legare.Vel hic primo legauit, & postea instituit sub conditione. secus si primo adiecisset conditionem,& post simpliciter legasset, vt ibi. Itẽ quòd dicit, peti pro hæreditaria parte, id est pro parte cohæredis. sed si pro sua, est in pendẽti: quia si erit hæres, non valet sua portio:quia à seipso nõ potest sibi legari. alioquin etiã suã habebit iure legati: vt ſ. de lega.j.l. qui filiabus.§.fin.&.l.seq.& de leg.ij.l.miles.§. p parte. & est ibi argu.pro Io. & Azo. qui dicunt quòd institutus pure p parte, interim pro parte hæres est,non in totum: licet cohæres deliberet, vel nõdum extiterit conditio suæ institutionis. ad quod est ſ.de cõditio.& demõstra.l. hæc scriptura.§. j.& si pars hæred.pet.l. ij.Sed arg.cõtra supra, de vsufru. ac.l.idẽ.§.fi.
[m] *Menstruos*. legauit ad alimenta: vt.j.dicit.
[n] *Manumisis*. id est, quos in testamẽto iusserat manumitti per fideicommiſ.
[o] *Ex senatusconsulto*. Rubriano: vt.j. de fideicommiſ. lib.l. cum vero.§.subuentum.
[p] *Cibaria*.id est,menstrua relicta.
[q] *Cœperint*. videbatur à tempore aditæ hęreditatis: vt infra,eo.l. hęredis.§.fi.&.l.sequẽ. Sed ibi directa,hic per fideicommiſ. sed etiam hic si fuit hæres in mora dandæ libertatis, non erit in mora impunita etiam in legato,& in hæreditate:vt supra,de leg.ij.l.si quis seruo.vnde dic hic maxime ex quo cœperunt esse liberi. Item not. etiam seruis sine libertate potest relinqui nomine alimentorum:vt.ſ.de alimen. & ciba.leg.l.seruos ad custodiam.& de iis qui.vt indig.l.iij.H.

SI fundus.] CASVS. Titius fecit codicillos, & in eis legauit Seio fundum instructum,ponamus,Titianũ: & decesit idem Titius. quæro quemadmodum dari debeat dictus fundus Seio, vtrum sicut instructus fuit tempore mortis, scilicet dicti Titij qui fecit codicillos prædictos, an ita instructus sicut fuit eo tempore quo facti sunt codicilli: an ita instructus sicut fuit eo tempore quo peti cœperit dictus fundus per Seium legatarium ab hęredibus dicti Titij? Et respondetur ea deberi scilicet dicto Seio cum dicto fundo,quibus instructus fuit idem fundus cum dies legati cedat,id est ea quibus instructus fuit dictus fundus eo tẽpore quo decesit dictus Titius.Viuianus.

[r] *Si fundus instructus*. hoc expone vt.C. de verbo. significa. l.j.&.ij.
[s] *Codicilli*.in quibus fuerit relictus.& pro hoc erat.ſ. de lega.iij. l.vxorem.§.testamento.& de auro & argẽto.lega.l.medico.in prin. sed alij casus ibi sunt.
[t] *Legati*.id est,tempore mortis,si purum est: vt.ſ.eo.l. si post.& facit.ſ.de pigno.l.cum tabernam.

ROgo.] CASVS. Seius ponamus fecit testamentum,& instituit sibi hæredem Gaium,& ita postea dixit in eodem testamento: Rogo quandoque vt hæres meus.x. Titio det.& decesit dictus Seius.quæro, vtrum hæres debeat.x. Titio, & quando debeat.& certe.x.hæres debebit Titio.sed quando debeat, dubitari potest,vtrũ debeat cum primũ poterit scilicet dare,& nõ ante.an verò etiam ante.& certe dies cedit,& ab ipso petitur siue peti potest,scilicet cum primum potuerit hæres dare,scilicet commode, & non ante. & ita punctua secundum meam literam, vtique.x. hæres

BIU Cujas

hæres debebit.sed quando,dubitari potest, vtrũ cum primum poterit?& subaudi.postea respon.& dic,respondeo,dies cedit,& ab ipso petitur,scilicet hæredi per legatarium, scilicet cum primum potuerit commode hæres dare.sed intellexi, quod est vtiq; cũ primum &c. vbi ego habeo, vtrum cum primum &c.& tunc est planior litera, & punctua tunc post dictionem, potest.& responsio incipit ibi, Vtique cum primum &c. Viuianus.

*Flo.vtrũ

a *Quandoque*. id est, aliquando.

b *Poterit*. commode: vt.ſ.de.cõdi.& demõ. l.hæc conditio ſi in Capitolium.&.j.de verb. ſignifi.l. nepos. sed an est conditionale?quidã sic. Tu dic quòd hæc conditio gratia hæredis apponitur: vt.ſ.e.l. quod pure.& facit.ſ.de verbo.oblig.l.ſi decem cum petiero. Accurſi⁹.

*Flo.quandoque

ROgo quãdoq; [a] [vt] *hæres meus Titio decem det.* Vtique decẽ [dare] hæres debebit: sed quando, dubitari potest: Vtiq; * cũ primum potuerit, [b] & dies cedit,& ab ipso petitur.

Conditio nuptiarum nõ impletur ex nuptiis inualidis. Bartolus.

XXX. LABEO libro tertio posteriorum à Iauoleno Epitomatorũ.

QVod pupillę legatum est, quandocumque * nupserit: ſi ea minor, quàm viripotens, nupserit: non antè ei legatum debebitur, quàm viripotens esse cœperit: [c] quia nõ potest videri nupta, quæ virum pati non potest. †

*Flo. quandoque

Conditio ſi hæres non erit, moriente inſtituto purificatur. Bartolus.

XXXI. SCAEVOLA libro quarto decimo Digestorum.

VXori ex parte sextãte [d] hæredi institutæ substituit, [e] & hæredis [f] fidei commisit, ſi vxor hęres nõ erit, dotem [g] ei,& alia [h] quædam dari. post mortẽ mariti, vxor ante conditionẽ, [i] & prius quàm adiret hæreditatem, decessit. Quæsitum est, an dies fideicommissi, cum moritur, cessisse videatur, ideoq; hæredibus eius debeatur? Respondi, ſi vxor prius decessit, quàm hæreditatẽ adiret: videri diem fideicommissi cessisse.

VT LEGATORVM SEV fideicommissorum seruandorum causa caueatur.

TITVLVS III.

1. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

LEgatorum nomine satisdari oportere prętor putauit: [k] vt quib⁹ testator dari fierive voluit, [l] eisdẽ * & detur vel fiat: dolúmq; malũ abfuturum stipulẽtur. [m] ✓ Sẽper [n] autẽ satisdare cogitur, cuiuscũq; sit dignitatis, vel facultatũ quaruncumq; hęres. nec sine ratione hoc prætori visum est. ſicuti[enim] hęres incumbit possessionem legatorum, vt detur vel fiat eisdẽ quibus testator voluit dari fierive, & stipulentur legatarij ab hęrede dolum malum abfuturum: & semper cogitur hęres satisdare legatariis cuiuscumq; sit dignitatis ipse hæres. vel quaruncumq; facultatũ. nec sine ratione prætori visum est quòd hæres debeat legatariis satisdare, immò bene cum ratione: quia sicuti hæres incumbit possessioni bonorum: ita legatarios non debere carere bonis defuncti. sed aut satisdabitur eis per hæredem: aut ſi non satisdatur, voluit prætor eos venire in possessionem bonorũ defuncti: & etiã successoribus legatorum, scilicet quibus legatũ fuit pure vel in diem certam, debet hęres satisdare: quamuis isti successores legatariorum non admittantur ex iudicio defuncti: quia defũctus nil eis reliquit. sed admittũtur necessitate successionis: eo quòd succedunt legatariis. admittuntur dico quasi ad æs alienum scilicet hæredis. nam legata sunt quasi æs alienum hæredis: quia hæres ea debet.& etiam debet satisdare hæres procuratoribus legatariorum. Quid ſi legatarius est in potestate alterius? certe debet cauere hæres per satisdationẽ ei cuius iuri subiectus est legatarius. non solum autem cauere cum satisdatione hęredis: sed etiam successores hęredum debent satisdare legatariis,& etiam ad cautionem compellitur fideicommissarius vniuersalis cui est per hæredem restituta hæreditas ex senatusconsul.ſ.Trebelliano. Item compelluntur ad satisdationẽ etiã illi qui existunt hæredes testatori qui legauit per alios à testatore institutos, puta per seruos eorum vel filios: & etiã successores Honorarij compellũtur. i. qui succedunt de iure prætorio. Quid ſi legatarius est litem contestatus de legato contra hæredẽ omissa stipulatione de legato ſibi soluendo per hæredem, & nõ petita satisdatione de qua dictũ est ab hærede? certe nõ debebit cessare stipulatio. immò debebit hæres nihilominus promittere & satisdare legatario de legato.& idẽ probandũ est in fideicom. quod dictũ est in legatis.& hæc videtur esse intentio huius.l.vſq; ad.ſ.ſi cui. Vi.

*Flo. his diebus detur

*Multa præclarè in hac ſententiam docunque nupserit. & deceſsit dictus Titius, certe ſi ea pupilla minor quàm viripotẽs nupserit, nõ debebitur ei ante legatum quàm ipsa cœperit esse viripotens. & est ratio, quia non potest videri nupta quæ virum non potest pati. Viuianus.

Aristot. li.7. cap.16. Politicorum.

c *Viripotens esse cœperit*. id est, maior.xij.an.vt.j.de adul.l.ſi vxor.ſ.pe.& inſti.qui.mod.test.infr.circa prin. Alij dicunt eã viripotentem cum potest cognosci,& esse matrimoniũ ſtatim, arg. j.de verb.oblig.l.continuus.ſ.cũ ita.& de hoc est.ſ.de ritu nupt. l.iiij.& facit ad hanc.l.ſ.de condit.& demon.l.hæc conditio.& de libe.& posthu.l.filiꝰ à patre.ſ.ſi quis eo tẽpore.&.j.de priuile. cred.l.ij.ſ.fina.&.ſ.de iure do.l.ſi sponſa. Item nota quòd nõ vi-

Illegitime fallum fieri ui videtur.

detur factum quod non legitime fit. ſic.ſ.qui satisda.cogã.l.quoties.cum ſuis concordan. Accurſius.

VXori.] *CASVS*. Ponamus quòd Titiꝰ instituit ſibi hæredẽ vxorem ſuã Seiam in duabus vnciis hęreditatis ſuæ,& Gaiũ instituit in aliis. x. vnciis eiusdem ſuæ hæreditatis: & dictum Gaium ſubſtituit dictæ ſuæ vxori, & eiusdem Gaij hæredis fideicommisit vt ſi vxor non esset hæres, restitueret ei vxori dotem ſuam,& etiam alia quædã.& postea decessit dictus maritus, idéq; testator.& postea decessit vxor ante conditionẽ. i. antequã hæreditatem mariti adiret. numquid dies fideicõmiſsi prędicti de dote & de aliis quibuſdã videatur cessisse cũ moritur ipſa vxor,& ideo hæredibus eius vxoris debeatur dictũ fideicõmiſſum? Et dicitur, ſi vxor prius decesserit quàm hæreditatẽ adiret, videri diem fideicommiſsi cessisse: & ita hæredibus eius debebitur fideicõmiſſum. nam impletur ipſa conditio in ipſa exhalatione ſpiritus. iam enim adire non poterit.& ſic cum existat conditio, ea vxore viua, cedit dies legati ſiue fideicõmiſsi, & transmittit ad hæredẽ ſuum vxor: vt & arg.ſ.eo.l.ſi vſusfructus.ij.&.iij.respon. Viuianus.

d *Sextante*. id est, duabus vnciis: vt inſti.de hæred.inſti.ſ.hæreditas. Accurſius.

e *Substituit*. ſcilicet maritus.

f *Hæredis*. ſcilicet ſubſtituti.

g *Dotem*. quod valet: vt.C.de fal.cau.adiec.leg.l.iij.

h *Alia*. à cohærede.

i *Conditionem*. ſub qua erat legatum, ſcilicet ſi vxor hæres non erit, quæ impletur ſi ipſa repudiasset: quia post non posset esse hæres: vt.C.de rep.hære.l.iij. Item impletur in ipſa exhalatione ſpiritus. iam enim adire non potest. & ſic cum extat cõditio ea viua, cedit dies legati, & transmittit. nec ob.ſ.de condi.inſti.l.fina. quia vltimo momẽto vitæ videretur posse impleri ſi hæres erit vel nõ erit: quia nuda voluntate hoc fit: vt inſtit.de hære.quali.& diffe.ſ. fi. ſed certè immò non potest adesse voluntas vel noluntas dum moritur.& ſecundum hoc dic, & pro, id est, prius quàm &c. hoc

ff. Infort.

k *Putauit*. in edicto, cuius verba non habemus.

l *Voluit*. ſed & postea locus est cautioni: vt.j.eo.l.ſi legatarij.

m *Stipulentur*. ſcilicet, legatarij. ſic.ſ.ſi cui plus quàm per.l. Fal.l. j.in prin.& potest fieri dolus in traditione, quia ſeruum venenatum, vel fundum factum ſeruum: vt.ſ.de dolo.l.& eleganter.ſ.j. vel quia dolo impedit conditionem existere.

n *Semper*. fallit in casibus. primo in fiſco: vt.j.ea.l.ſ.ſi ad fiſcum. Item in legato repetito: vt.j.ea.l.ſ.reſcripto. Item ſi testator vetuit: vt.j.eo.licet. Item quando aufertur cognitio: vt infra, tit.j.l.ſi quo.in prin. Item quando calumnioſe petitur: quia constat ſi-

Hæres an cauere pro relictis teneatur.

deicom.nō deberi: vt.j.e.l.stipulatio.§.diuus.&.j.ti.j.l.si is à quo. ij.respon.&.j.e.l. postquā.§. si dies. vel constat repudiatum fideicommiss. vel hereditatem nō aditam: vt.j.titu.j.l.j.in fi.&.l.ij.item alius.j.tit.j.l.j.§. si debitori. Item cum fideiussor debet satisdare, cū prætoria sit: vt hic in prin.huius.l.&.j.de præto.stipu.l.prætorię.&.j.eo.l.si quando. nisi in casibus vbi sufficit nuda promisio: vt j.eo.l.si quādo.§.j.&.l. filio vel seruo. Item liberi testatoris nō satisdant nisi testator præcepit: vt. C.ad Treb.l. iubemus.§.j.secundum quosdam. sed certe ibi est speciale quando rogatus est filius restituere suo filio.

a *Defuncti.* qa defunct⁹ nil eis reliquit. Ac.

b *Voluit.* sed & postea locus est cautioni: vt infra,eo.l.si legatarij.

c *Successoribus.* qa pure vel in diem certū relictū: pro quibus cauet: vt.j.eo.l.etiam. secus si sub cōditione: vt.j.e.l. si qs sub cōditiōe. Ac.

d *Necessitate.* quia ex quo hæres est legatario, necessario hæreditaria iura ei & in eum transeunt: vt.j.de reg. iur.l.hereditas.& quod dicit,alienū, quoad hæredem: sed suum, quoad legatarium: vt.j.de verb.signifi.l.cedere.§. æs. Item quasi, ideo dicit, quia improprie legatum maxime conditionale dicitur æs alienum: [a] vt.j.de actio.& oblig.l.is cui. sed abusiue creditor dicitur: vt j.de ver.sig.creditores.

e *Procuratoribus.* hoc est in omni prætoria: vt.j.de præto.stipula.l. generaliter.

f *Cauebitur ei.* sub conditione tamen si die legati cedente erit in potestate. sed & ipsi filio erit cauendū: vt.j.ea.l. §.fina.&.l.sequen.

g *Compellitur.* nam in eum datur actio legatorum: vt.C.ad Trebel.l.ij.&.l.fi.& facit.j.eo.l.etiam.§.j.

h *Existunt.* puta pater per filium, dominus per seruū. Vel succedit Titio qui successit Sempronio: vt.s.de peti.hære.l.ij.&.iij.H.

i *Honorarii.* id est qui succedunt de iure prætorio: vt instit.de iure na.§.prætorum. Accursius.

k *Probandū.* i.approbādū. nā p puro caueī: vt.j.e.l.etiā.in prin.

l *In fideicommissis.* sunt enim similia: vt.s.de lega.j.l.j.§.j.

Si cui ita.] CASVS. Ponamus quòd Titius instituit sibi hæredem Seium,& legauit Sempronio.x.siue per fideicōmissum ei dicta.x.reliquit.& si id legatum vel fideicommissum perderet Sempronius, rursus reliquit ei: & decessit. quæro, an Sempronius legatarius possit petere à Seio hærede satisdationem nomine sequētis legati siue fideicōmissi rursus eidem Sēpronio relicti? & certe antequā sumamus hāc quæstionē, videndū est an debeatur Sempronio hoc sequēs fideicō. siue legatum. & etiā quoties debeat: & an ipse Sempronius legatarius cauere debeat hæredi se non perditurum primum legatū siue fideicommissum de decē: & ita tria sunt prius videnda. & quidem de his omnibus tribus extat rescriptum diui Pij ad Iunium Marium missum: qui Iunius Marius cōsuluit diuum Pium per suam epistolam in quæstione legatorum siue fideicommissorū quæ reliquerat Clodius Felix Clodio Fructulo, & rogauerat hęredē suum vt si Clodius Fructulus legatarius perdidisset quod ei in testamento relictum erat ab eo, rursus ei hęres id restitueret: quod rescriptum est tale: Clodio Fructulo secundum ea quæ epistola continentur &c. vsque illuc, rescripto ergo ostensum &c. in quo soluuntur dicta tria dubia: & primo q⁹ legatarius non debet cauere hæredi se non perditurū primum legatū siue legata, ibi, præstari debent citra necessitatem &c. & postea solui tur primū & secūdū dubiū de dictis tribus, scilicet an fideicommissum vel legatū sequens debeatur, & quoties debeatur: ibi, Sed vt per fideicommissum posterius &c. vsque illuc: rescripto ergo ostensum &c. scilicet vt sequens legatum siue fideicommissum debeatur, & debeatur semel tantum, vt colligit ex litera, ostensum ergo rescripto. scilicet prædicti diui Pij: Sempronius legatarius non debet cauere Seio hæredi se non perditurum primum legatū de decem. versa autem vice quæritur de principali quæstione huius §. scilicet an Seius hæres debeat cauere Sempronio legatario de sequēti legato siue fideicommisso? Et videtur quòd sic: quia sequens legatum siue fideicommissum relictū est sub conditione. fuit enim relictum sub hac conditione si legatarius perderet primum legatum: pro conditionalibus autem legatis & fideicommissis solet satisdari. Et tamen dicitur hic quòd non debet satisdari pro sequēti legato vel fideicommisso, cum Sempronius legatarius habeat in suo arbitrio ne perdat id quod sibi relictū est primo. [CERTESI VE.] Hæres debet cauere cum satisdatione legatario siue debeat ei legatum ex asse, siue ex parte: & siue sit institutus hæres, siue substitutus. [BELLISSIME.] Ponamus quòd hæres promisit mihi legatario de legato mihi soluēdo: & dedit mihi fideiussorem simpliciter, & fuit in mora soluēdi mihi legatum. nunquid tenebitur mihi ipse & fideiussor ad fructⁿ vel vsuras legati? Et dicit quòd sic, vt id quod oportebit, scilicet fieri actione ex testamento, comprehendat, scilicet hæc stipulatio. hoc dicit vsque ad.§.si quis sub conditione. Viuianus.

m *An satis.* Hæc prima quæstio soluitur in.§.rescripto.j. proxi.

n *De his omnibus.* scilicet tribus quæstionibus vltimis. Accur.

o *Epistola.* qua cōtinentur vltimæ voluntates. vel dic cōsultationis qua recitatur testamentum. & Clodius est nomen legatarij.

p *Cauendi.* à legatario eo modo qui sequitur. & sic sequitur tertia quæstio.

q *Priorum.* legatorum non perdendorum.

r *In infinitum.* No.de infinitate vitanda.sic.C.de sac.san.eccle. l.fi.arg.cōtra.s.de ser.vrb.prę.l.eū qui.&.j.de fideiuss.l.si ita sti.§. à Titio.& facit.s.de leg.ij.l.fideicommissa.§.si quis decem.&.j. de bo.auth.iu.pos.l.fina. Accursius.

s *Duplicata.* hic soluitur prima & secunda de tribus. Accursius.

t *Et puta.* aliàs in lib.domini Accur.est: & putem non caueri ei propterea cum in suo &c. Accursius.

u *Quamuis.* aduersatiue, non correctiue. sic.s.de eo per quem factum

sfioni bonorum: ita legatarios quoq; carere nō debere bonis defuncti, [a] sed aut satisdabitur eis: aut si satis non datur, in possessionē bonorū venire prætor voluit. [b] ℣ Non solùm autē omnibus legatariis satisdari oportet, sed & successoribus [c] legatariorū satisdari debere, iā constat: quāuis isti non ex iudicio defuncti, sed successionis necessitate, [d] quasi ad æs alienū admittantur. ℣ Sed & procuratoribus [e] legatariorū satisdandū est: eóq; iure vtimur. Planè si ei qui in potestate alicuius erit, legatū sit: cauebitur [f] * ei cuius iuri subiectus est. ℣ Non solùm autē legatorū nomine hæredes cauent, sed & successores eorū. Is etiā cui ex senatusc̄onsulto restituta est hæreditas, nihilominus ad cautionē compellitur. [g] Necnon & qui per alios, hæredes existunt, [h] siue honorarij [i] successores, ad satisdationem compelluntur. Planè si quis omissa stipulatione litem de legato cōtestatus est, probādū [k] est [nec] cessare debere stipulationem. Idémq; in fideicōmissis [l] quoque probandum est.

Legatum repetitum bis tantum debetur: & pro ipso legatario ab harede vel hæredis legatario non cauetur. Bartolus.

℣ Si cui ita sit legatū vel fideicommissum relictū: & si id perdidisset, rursus relictum: videamus an satis [m] sequentis legati siue fideicōmissi petere possit. Mouet quæstionem, an fideicommissum hoc siue legatum debeatur, & quotiēs debeatur, & an ipse legatarius cauere debeat se non perditurū? De his omnibus [n] extat rescriptū diui Pij ad Iunium Mauricum, tale: Clodio Fructulo secundum ea quæ epistola [o] continentur, legata siue fideicōmissa ex testamento Clodij Felicis præstari debent citra necessitatē cauendi, [p] nihil ex his deminuturum se. Nam quod fidei hæredis ab eodem testatore cōmissum est, vt si Fructul⁹ perdidisset quod ei in testamento relictū est, rursus hęres ei id restitueret: nō eo pertinet, vt aut Fructulo priorum [q] legatorū nomine satisdatio iniungēda, aut onerandus sit hęres in infinitū, [r] vt quotiēs is perdiderit, restituere ei tātūdem debeat: sed vt per fideicōmissum posterius duplicata [s] legata eius videātur: nec amplius ad periculū hęredis pertineat si quid postea is cōsumpserit, exsoluto ei posteriore fideicommisso. Rescripto ergo ostensum [est] legatariū hæredi non debere cauere se non perditurū. Versa vice an hæres de sequēti legato siue fideicōmisso cauere debeat [ei,] quæritur. Et putē [t] non oportere ei cauere, cū in suo arbitrio habeat ne perdat id quod sibi relictū est: quāuis [u] si quis inspexerit quod sub conditione relictum est, dicere debeat satisdationem exigendam. Certè siue ex asse,

Flo. cauetur.

a Adde ad glos. hic, æs alienum, legata ære alieno absoluere: quia nō debētur nisi prius soluto ære alieno. l.fi.§. licentia. C. de iure delib. glos. & Bal. in. l.1. C. si cer. pet.

vbi idem dicit in prælegatis.

factum erit.l.j.§.j.aliàs inuitaretur legatarius ad perdẽdum: quod non debet esse.arg.ẽ.de pac.do.l.conuenire.

a *Substitutus.* directe vel etiam per fideicom.vt.j.eo.l.hæc stipulatio.&.ẽ.ea.l.§.non solum.Accursius.

b *Ex mora.* etiam ante litem contest.vt no.C.de vsufru.leg.l.j.

licet quidã dicant à die contest.litis tantum.

Si quis sub cõditione.] *CASVS.* Instituí mihi hæredem Titium ponamus, & legaui Seio x.sub condit. & decess: postea Seius fuit stipulatus à dicto Titio de soluendo sibi dicto legato aduenient con dit. & pendente condi.decesit idem Seius. certe stipulatio prædicto euanescit, scilicet vt non transeat ad hæredem Seij: quia nec legatum, scilicet conditionale prædictum trãsmititur ab hæredem dicti legatarij qui pendẽte condit.decesit.conditionalia enim legata non transmittuntur ad hæredes legatariorum: & huic stipulationi de qua dictum est, insunt eædẽ causæ,id est,modi,& eædem conditiones quæ inerant legato quod stipulatus est legatarius ab hærede.vn de si aliqua sit exceptio quæ solet opponi petẽti legatũ actione ex testamento, placet eandẽ esse opponendam etiã legatario ex stipulatu agenti.Viuianus.

c *Transmittitur.* vt supra,tit.j.l.si post.

d *Causas.*i.modos.sub eadem conditione ergo & modo stipulari videtur,vt hic subiicit, &.ẽ.de vsur.l.si quis stipulatus.&.ẽ.de consti.pec.l.id quod.&.ẽ.si quis cau.l.si eũ.§.ij.arg.cõtra.ẽ.de peti. hære.l.item veniunt.§.cum prædixi.&.ẽ.tit.j.l.cum sine.§.fina.

e *Exceptio.*vt.j.ea.l.§.fin.& facit.j.rem pupil.sal.fo.l.non quasi §.generaliter.arg.contra.ẽ.ad exhi.l.iij.§.ibidem.

Procuratori.] *CASVS.* Ponamus quòd instituí mihi hæredem Titium, & legaui Seio decẽ sub cõditione,& decessi : cum Seius legatarius esset absens,fecit ipse Seius procuratorem qui stipularetur à Titio hærede legatum.certe hæres debet cauere siue promittere procuratori legatarij sub hac exceptione: Si is legatarius cuius nomine caueat hæres procuratori eiusdẽ legatarij, viuat.s. eo tempore quo cedat dies legati, videlicet ne teneatur,scilicet hæres ex promissione ante defuncto illo.s.legatario,quàm dies dicti legati cedat scilicet.Et scias quia in hac stipulatione de qua dicitur in hoc titulo, veniunt res quæ sunt legatæ,scilicet si extant, vel pretia earum,scilicet si non extant res legatæ scilicet si culpa hæredis perierunt.Viuianus.

f *Procuratori.*ẽ.eo.§.procuratoribus.

g *Viuat.* quo cedat dies legati de facto. sub hac ergo exceptione cauetur.sic.j.de dam.infect.l.prætor. in prin.vel ideo.h.d.hic §.quia mandatum morte domini reuocatur: vt insti.man.§.recte.

h *Res.* si extãt,aliàs pretium si culpa hæredis perierunt.sic enim est in actione ex testamento:vt.ẽ.de leg.j.l.cum res.§.penul.

Si decem.] Primo loquitur quando proprietas & vsusfructus legati sunt pure.Secundo quando sub conditione.Item prima diuiditur in tres : quia primo dicit quid potest petere quilibet ipso iure.Secundo inquantum obstat exceptio de æquitate. Tertio quid iuris quando proprietatem legatarius possidet . Secunda ibi, sed cum decem.Tertia ibi,plane si decem.Item secunda pars principalis diuiditur in duas.Primo quid iuris sit pendente conditione. Secundo quid iuris sit existente conditione. Secunda ibi,sed si omiserit. Bart.*CASVS.* Titius instituit sibi hęredẽ Seium:& legauit mihi pure decẽ quæ in arca habebat:& sic in specie.& tibi Sẽpronio ponamus legauit vsumfru.prædictorum decẽ.certe is cui proprietas de decem relicta est,ipso iure decem vindicabit ab hęrede:verumtamen obstabit ei exceptio quoad quinque si fructuarius agat contra hæredem ex senatusconsultò,scilicet de quo fit mentio.ẽ.de vsufru.leg.e.tit.l.j.& petat vsumfructum de quinq; de dictis decem & caueat hæredi de restituendis quinq;, scilicet finito vsufru.morte vel capi.deminutione:quod quidem bene potest facere fructuarius . Sed quid si legatarius proprietatis habeat possessionem omnium dictorum.x?certe vtilis actio datur secundum Marcellũ in dictum legatariũ proprietatis vel hæredi vel fructuario scilicet, pro quinq; de dictis decẽ,vt ea habere debeat fructuarius si modo caueatur ei legatario proprietatis scilicet, per fructuarium de reddẽdis eis quinq; finito vsufructu. Sed quid si dicta. x. sint legata sub conditione ei.s.legatario proprietatis, & vsusfructus eorumdem decem sit legatus pure dicto fructuario?certe fructuarius habebit decem interim siue pendẽte cõditione oblata per eum fructuarium cautione hęredi scilicet,de reddendis quinq; in euentum dictæ cõditionis:& de restituẽdis aliis quinq; finito vsufructu. & interim siue pendẽte conditione dicta est præstãda per hæredẽ legatario proprietatis stipulatio.i. pmissio legatorum, siue quę solet interponi pro legatis.de qua tractatur in hoc titulo:& si idem legatarius proprietatis omisit cautionem de legato sibi per hæredem soluendo aduenient conditione eiusdẽ legati,poterit agere idem legatarius existente conditione legati sui actione ad exhibendum contra hęredem,qui scilicet hæres sciens soluit dicta.x.fructuario omissa stipulatione de reddendo finito vsufructu.sed si hæres ignorans legatum de dictis decem relictum esse proprietario, dederit fructuario decem,non tenetur ad exhibendũ,quia non possidet,nec dolo fecit quo minus possideret:tamen Marcellus probat succurrendum esse legatario,scilicet proprietatis aduersus fructuariũ.s. extra casum per actionem in factum:vt.ẽ.ad exhib.l.Iulianus.§.si tibi decem numismata.in fin.§.& forte vt existente condi.legati proprietatis,& finito vsufructu illi cui soluta sunt integra decẽ, repetat à fructuario integra.x.si autẽ non est finitus vsusfructus, sola quinq; de decẽ:cum quinq; debeant esse apud fructuariũ do nec erit finitus vsusfructus:arg.ẽ.de vsufru.ea.re.si tibi.Viuianus.

i *In arca.*& sic in specie:vt.ẽ.de leg.j.l.sed si certos. Accursius.

k *Ex senatusconsulto.*de quo habetur mentio supra,de vsufruct. earum re.l.j.Accursius.

l *Et quinque.* non omnium.x.vt.ẽ.de vsufr.leg.l.si alij.& de vsufru.ac.l.inde.§.non solum.

m *Cauit.*de restituẽdo finito vsufructu, vt.s.morte, vel ca.de.vt ẽ.de vsufr.ea.re.l.in stipulatiõe. hac ergo cautione pręstita habet ius in quinq;:& proprietarius repellitur.sed si non est cautum,tota decem vindicat proprietarius:vt hic dicit.

n *Possessionem.*i.si possideat decem aureos is cui legati sunt.

o *Vel fructuario.* quod magis videtur.

p *Actionem.*ex testamento.quod est mirum eam dari in alium q̃ grauatum:immò,quod plus est,datur hæredi in legatariũ : vt hic. Vel dic hæredi dari condictionem indebiti . Sed hoc quo modo, cum dicit legatarium tota decem posse vindicare?

q *Caueatur.* legatario à fructuario de reddendis quinque finito vsufructu:vt supra,de vsufruct.earum rerum.l.si tibi.& facit.ẽ.ad Trebellia.l.cum hæreditas.in fine.

r *Ei decem.*iure proprietatis.

s *Fructuarium.* cui pure est relictus vsusfru.eorumdem decem.

t *Oblata cautione.* de reddendis quinque in euentum conditionis proprietarij : & alia.v.finito vsufructu:sic & supra,de vsufru. ac.l.idem.§.si mihi.Sed arg. contra supra, de condit.& demon.

l.hæc scrip-

BIU Cujas

l.hæc scriptura.§.j.sed dic vt not.ſ.titu.j.l.filiumfamil.in princ.

a *Interim legatorum.* præstandorum adueniente conditione de qua tractat hic titu.&.ſ.ad exhi.l.Iulianus scribit.§.ſi quis decem. ibi,potuisti tamen &c.& dic stipulatio,id est promissio.sic supra, de condic.indebi.l.ſi non sortem.§.fina.

b *Si omiserit.* duobus modis dic hunc versi. vel quòd omiserit legatarius ꝓprietatis cautionem de legato sol. aduenientе cõditione: agit postea hic legatarius ad exhibendũ contra hæredem qui sciens soluit fructuario omissa stipulatione de leg. reddẽdo finito vsufru. Vel dic omiserit hæres cautionem de reddendo finito vsufru. & dic eum scilicet legatarium ꝓprietatis agere ad exhibendum: quia sciens non soluit exacta cautione.Accursius.

legatario verò cui ꝓprietas relicta est,interim legatorum [a] stipulatio præstanda est.Sed si omiserit [b] stipulationem: existente conditione ad exhibendum eum posse agere Marcellus ait. Sed si ignorans hæres legatum decem fructuario dedit, ad exhibendum eum non teneri [c] pa lam est: succurrendum [d] tamen legatario aduersus fructuarium Marcellus ait.

Fiscus est semper dives: & ideo non satisdat.Bartolus.

¶Si ad fiscum [e] portio hæreditatis peruenerit,cessabit ista stipulatio:quia nec solet fiscus satisdare [f].

Pro ea parte qua alicui hæreditas deminuitur ipso iure, vel in effectu sine culpa sua, liberatur ab obligatione quæ ex hac stipulatione descendit.Barto.

¶Qui minorem partem hæreditatis possidet,cum ex maiore parte hæres [g] sit: si quidem ipso iure minuatur [h] portio hæreditatis,securior erit hæres.Neque enim ex maiore parte ex stipulatu tenetur legatariis,quàm ex qua hæres est [i]. Si verò nomen quidẽ hæredis apud eos [k] integrũ maneat,verũtamen effectu minus habeant hæreditatis, & cauerint legatorũ nomine: videntur onerari: quia ipso iure pro ea parte legata debent,pro qua hęredes sunt [l].Sed enim æquissimũ est nõ maiorem partẽ legatariis soluere,quàm cui [m] habent emolumentũ.Hoc autem euenit,cũ hæreditas pro aliqua parte ex Trebelliano restituitur [m].nã pro rata exonerandi [n] sunt hæredes eius partis nomine,cuius emolumẽtũ sibi ablatum est.¶Si ei qui in alteri [o] potestate erit, incerta [o] die legatũ fuerit:cauebitur ei qui habet eũ in potestate, non præcisè, sed

†*Non tenetur fiscus satisdare etiã nuda cautione: ciuitas autẽ sic. Bar.hoc ad longum & quo modo differãt fiscus & respub. vide plene per Bal.in.l.1. in fin.C.de iudic. qui male ind. & Bar. in vlt.C.de iure fisc.*

c *Non teneri.*quia nec possidet:nec dolo fecit quo minus possideret.

d *Succurrendum.* per act.in factũ:vt.ſ.ad exhiben. l.Iulianus.§.ſi tibi.in fi. & de præscrip. verb.l.partis.Sed cõtra ſ.de vsufru.ea re.l.hoc senatus.§.j.vbi dicit cõ dici ipsam pecuniã.sed illa est condictio certi generalis, hic specialis.vel ibi idẽ qui soluit.ſ.hæres cõdicit: hic soluit hæres,& repetit legatarius. Item ibi fuit pecunia cõdicentis, hic alterius.ſ.hæredis, & condicit legatarius proprietatis.

Si ad fiscum.] CASVS. Ponamus ꝙ Titius instituit sibi hæredem fiscũ pro dimidia,& Seiũ pro alia dimidia,& plura legata pluribus reliquit:& ita fiscus tenetur ad legata pro parte quã habet de hæreditate. certe quantũ ad fiscum cessat stipulatio legatorum de qua tractatur in hoc titu. quæ quidẽ stipulatio fit cum fideiussore dato ab hærede legatario:vt supra,ea.l.in princ.&.§.hæc stipulatio. quia nec solet fiscus satisdare.Viuianus.

e *Si ad fiscũ.* institutũ,vel auferentẽ ab indigno: vt.ꝯ.de iure fis. l.j.in prin.nã semper tenetur ad legata:vt.ꝯ.de iure fisci.l.dicitur.

f *Satisdare.* nam semper idoneus est, & soluendo : vt.ſ.de fun. do.l.ij.sic.ſ.ſi cui plus quàm per.l.Fal. l.iij.§.item sciendum. sunt & alij casus speciales vbi nõ satisdatur:vt no.ſ.ea.l.in princ.

Qui minorem.] CASVS.Ponamus ꝙ Titius habens vnum filium in sua potestate.& alterum emãcipatum, fecit testamentum, & instituit sibi hæredem in.ix.vnciis filium in potestate constitutum,& emãcipatum præteriit,& Seium extraneum instituit in tribus vnciis,& plura legata pluribꝰaliis reliquit,& decessit Titius: filius institutus in.ix.vnciis satisdedit legatariis de soluẽdis eis legatis eorum pro ea parte qua erat institutus.i.pro dodrante. commisso edicto de cõtra tabulas per filium emancipatũ præteritum, accepit filius institutus in dodrãte semissem bonorum possessionis:& ita ipso iure minuta est ei portio hæreditatis ex qua fuit institutus: vt.ſ.de leg.iij.l.fi.in fi.certe non tenetur dictus filius institutus ex stipulatu legatariis quibus promiserat ex maiore parte quàm ex qua hæres est.nunc autem hęres ex semisse est,siue ex sex vnciis: sed fuit institutus ex dodrante,siue ex.ix.vnciis,vt dictum est. si vero non esset ei minuta portio ipso iure, vel aliis hæredibus institutis (nam de singulari transit ad plurale litera huius.§.) sed nomen hæredis apud eos hæredes integrũ maneat, habeat tamen hæreditas minus effectum siue quantum ad effectum , & cauerint hæredes legatorum nomine : certe videntur onerari dicti hæredes, quia ipso iure pro ea parte legata debent , pro qua sunt hæredes scripti : de æquitate tamen non maiorem partem legatariis soluent , quàm cuius habent emolumentum. & de hoc plane ponit exemplum.Viuianus.

g *Hæres sit.* sub.& satisdedit legatariis.

h *Minuatur.*puta per cohæredẽ adeuntem qui deliberabat.quod non placet : vt.ſ. ſi pars hære.pe.l.ij. sed dic per querelam inoffi. testa.vt.ſ.de inoffi.testa.l.circa.&.C.de inoffi.test.l.cum duobus. vel bono.pos.cõtra tabu. vt.ſ.de leg.iij.l.fin.& de vul.sub.l.& ſi contra. vel per agnationem posthumi: vt.ſ.de codicil. l.pen.pro parte ergo qua remanet hęres,tenetur ex satisda.ad legata,& non vltra nisi in libertate: vt.ſ.de codicil.l.qui graui.&.l.seq.

i *Est.* id est, remanet vel existit.sic supra,de lega.j.l.cum res.in princi.& facit infra,de præto.stipu.l.ij.in fin.

k *Apud eos.*ſ.hęredes. & caue: quia transit de singulari ad plurale.

l *Hæredes sunt.* scilicet scripti de rigore iuris. & statim ponet exemplum.

m *Restituitur.*remanet enim hęres nomine qui erat: vt instit. de fideicom. hære. §.restituta. aliud autem si de facto tantum desineret habere bona : vt.C.de iure deli.l.ſi de bonis.

n *Exonerandi.* vt & ſ.ad Trebellia. l.j.§.j. &.§.quanquã. &.§.ſi is qui quadringenta.&.§. pe.Sed cõtra videtur.ſ. ad Trebel.l.cum hereditas. in fi.vbi nõ exonerat qui restituit. sed dic ꝙ ibi suo nomine promisit creditoribus: hic autẽ vt hęres hæreditario nomine:& ideo habet exceptiones easdem quas habet contra actionẽ ex testamento: vt.ſ.eo.§.ſi quis sub cõditione. &.j.eo.§.fi.

Si ei qui.] CASVS. Ponamus quòd Titius instituit sibi hæredem Seium,& filio Sẽpronij vel seruo legauit centum cum hęres morietur ponamus, & ita sub die certa quoad quid: quia certum est eam extituram:est tamen incerta,quia incertum est quando existat,vtrum post mortem legatarij, an eo viuo.& sic cum sit incerta dies, habetur loco conditionis. & decesit idem Titius, cui debet cauere cum satisdatione hæres Seius? & certe debet cauere Sempronio qui habet legatarium in potestate:& non præcise debet ei cauere, sed snb hac condit.si legatarius sit in potestate Sempronij cum cedit dies eius legati relicti filio vel seruo Sempronij. nam si sui iuris inueniatur legatarius eo tẽpore quo cedit dies dicti legati, visum est sapientibus iniquum esse patri cautum esse, vel etiam domino subaudi: cum legatum debeatur alij scilicet filio vel seruo qui nunc sunt sui iuris,id est, tempore cedentis legati: quãquã & si caueretur patri vel domino legatarij sine hac additione siue cõditione,si legatarius sit in potestate eius cum cedit dies legati, veruntamen nihilominus summoueretur pater vel dominus exceptione , si non haberent in potestate eos quibus legatum est, tempore existentis conditionis legati, quam supra appellaui diem incertam.& secundũ hoc euenit vt in casu nõ sit de legato cautum,quãuis sit cautum patri vel domino legatarij, scilicet si tempore existentis cõditionis legati sui iuris sunt filius vel seruus quibus legatum est . Nam licet sit cautum patri vel domino,repellitur exceptione: vt dictum est. filio autem vel seruo legatariis non fuit aliquo modo cautum:& isto casu quãdo tempore existentis conditionis legati est filius Sempronij legatarius sui iuris, non erit compellendus hæres Titij exoluere legatum quod iam filius petere potest,alij quàm cui debetur.debetur autem filio Sempronij legatario etiã si forte velit cauere hæredi Sempronius pater legatarij neminem amplius petiturum legatum ab hærede. non solum autẽ patri vel domino qui habet legatariũ in potestate eius, cauendum est per hæredem, vt dictum est: sed etiam est cauendũ ipsis legatariis qui sunt in potestate.& intelligo eis cauendum sub hac cõditione si sui iuris essent tempore quo cedet dies legati,sicut sub cõdit.dictum est patri cauendũ vel domino:& ita cauetur patri vel domino legatarij,& etiã ipsi legatario pro eodẽ legato sicut solet caueri per satisdationẽ duobus si eadẽ res duobus relicta sit sub diuersis vel cõtrariis cõditionibus:sed in vtroque casu.ſ.quando est legatum duobus sub cõtrariis conditionibus,& quando legatum est existenti in aliena potestate:illi qui fideiubent apud vnum,fideiubebunt & apud alterum.& hæc videtur esse intentio huius.§.cum duabus.ll.ſeq.Viuianus.

o *Incerta.*habeas,incerta:vt.ꝯ.patet.

Sub

a *Sub conditione.* hac ſcilicet, ſi cum &c. ſimilis cautio ſub excep. infra, de dam. infec. l. prætor. in princ.
b *Alii.* ſcilicet filio. & ſic apparet ꝙ de die incerta dicit aliàs, ſi certa, ſtatim à morte teſtatoris cederet. & ſic illuc ſolum tempus inſpiceretur: vt. ſ. tit. j. l. ſi poſt. in prin. &. §. fi. &. l. ſi dies. in princ.
c *Exceptione.* quibus enim except. repellitur ab actione ex teſtamento, & hic in ſtipulatione: vt. ſ. e. §. ſi quis ſub conditione. H.
d *Cautum.* puta efficaciter: quia licet ſit ei actio, tamen exceptione repellitur. Vel dic cautum ſcilicet filio nullo modo: cum filio per patrem ei quęrere nolenté nó acquiratur: vt. ſ. de iure dot. l. cum dos.
e *Nec ſi fortè.* aliàs, ſed ſi forte. ſed tu habeas, nec ſi forte &c. & tota plane legit.
f *Sed & ipſis. Cauendum eſt.* ſub cõditione ſi tũc eſſet ſui iuris. ſic econtra dicitur in patre. ſ. l. j. in fin.
g *Quemadmodum.* id eſt, ſicut.
h *Sub diuerſis vel.* dicas, vel, pro id eſt. vel dic diuerſis quę ſunt cõtrariæ per obliquũ: vt lego Titio fundum ſi Seius decedat hinc ad menſem. Item lego Sẽpronio eundé fundũ ſi Titius venerit Bononiam poſt menſem. At vere contraria, vt lego fundum Titio ſi nauis venerit ex Aſia hinc ad menſem. & Sempronio lego eundé ſi nauis nõ venerit ex Aſia hinc ad menſem. vt. ſ. tit. j. l. huiuſmodi. & facit. C. de fide inſtru. l. ſcripturæ.
i *Duobus enim.* vt. j. de præto. ſtipula. l. Paulus. §. fina. & dic ſub conditione caueri: vt ſi vni teneatur, alteri non teneatur: vt argu. ſ. eo. l. j. in fine.
k *Sed in vtroque.* ſ. quando legatũ eſt duobus ſub cõtrariis conditionibus, & quãdo legatur exiſtenti in aliena poteſtate. Accur.
l *Iiſdem perſonis &c.* ſi habes, ſed in vtroque caſu eiſdem perſonis &c. dic ꝙ illi qui fideiubent apud vnum, fideiubebũt & apud alterũ: vt. j. eo. l. ſi duo. aliàs eſt, ſed in vtroq; caſu de perſonis, id eſt de facto perſonarum. ſ. dolum malũ abeſſe: vt. ſ. eo. l. j. in prin. & facit ad hanc. l. j. titu. j. l. etiam. §. j. &. j. de dam. infec. l. ſi filius.

ſub conditione [a], ſi cum eius legati dies cedit, in poteſtate ſit. Cæterum ſi ſui iuris inueniatur: iniquũ eſſe viſum eſt, patri cautum eſſe, cum alij [b] legatum debeatur. Quanquã etſi ſine hac adiectione caueretur, veruntamen exceptione [c] patrẽ vel dominum ſummoueremus, ſi exiſtentis cõditionis tempore non haberent eos in poteſtate: euenit tamen ſecundũ hoc, vt in caſum nõ ſit de legato cautũ. nam ſi exiſtentis conditionis tẽpore ſui iuris ſunt, nõ erit cautum [d].

II. PAPINIANVS libro viceſimooctauo Quæſtionum.

NEc ſi fortè [e] velit pater cauere neminem amplius petiturum: compellendus erit hęres legatum quod iam filius petere poteſt, alij quàm cui debetur, exoluere.

III. VLPIANVS libro ſeptuageſimonono ad Edictum.

SEd & ipſis qui ſunt in poteſtate, cauendũ [f] eſt: quemadmodum [g] ſolet caueri ſi eadem res duobus ſub diuerſis [h] vel cõtrariis cõditionibus relicta ſit. duobus [i] enim ſatiſdatur: ſed in vtroq; [k] caſu iiſdem perſonis [l] ſatiſdationem ſubituris.

IIII. IDEM libro quintodecimo ad Edictum.

SI ex cauſa fideicommiſsi [m] ſit apud aliquem hæreditas, nec legatorum nomine ſatiſdet: in poſſeſsionem aduerſus eum legatarius mittitur.

Si conditio ſtipulationis exiſtat tempore quo non eſt perſona principalis verè vel interpretatiuè, ſtipulatio non committitur, & fideiuſſores non tenentur. Barto.

V. PAPINIANVS libro viceſimooctauo Quæſtionum.

POſtquam hæres ab hoſtibus captus eſt, conditio legati cuius nomine propoſita ſtipulatione [n] cautũ fuerat, extitit. fideiuſſores interim [o] teneri negaui: quia neq; ius neq; perſona [p] eſſet ad quam verba ſtipulationis dirigi poſsint. ¶ Imperator Marcus Antoninus Iulio Balbo reſcripſit, eũ [q] à quo res fideicommiſſæ petebantur, cum appellaſſet, caueret†: vel* ſi non caueat, ad aduerſarium [r] transferri poſſeſsionem debere. Rectè [ſ] placuit principi, poſt prouocationem quoque, fideicommiſsi cautionem interponi. Quod enim ante ſententiam, ſi petitionis dies moraretur [t], fieri debuit: amitti poſt victoriam dilata petitione non oportuit. Sed quare non caueat* de fideicõmiſſo qui prouocauerit [u]? ſi caueret aduerſarius [x] ad eum poſſeſsionem eſſe transferendam, reſcripſit: cum alia [y] ſit edicti conditio.

Si ex cauſa.] CASVS. Inſtitui ponamus mihi hæredem Titium, & ab eo alicui legatum reliqui: & rogaui eum quòd reſtitueret hæreditaté meam Seio: & deceſsi: & ipſe Titius reſtituit hæreditatem Seio, legatarius petit ſibi ſatiſdari de legatis à Seio, & ipſe non vult ei ſatiſdare. certe legatarius mittitur in poſ. aduerſus eum Seium fideicommiſſarium. Viuianus.
m *Si ex cauſa fideicommiſsi.* puta per Trebel. ad quod. ſ. eo. l. j. §. non ſolum. Accurſius.

Poſtquam hæres.] CASVS. Inſtitui mihi hæredem Seium ponamus, & legaui Titio centum ſub cõditione, ſi nauis ex Aſia veniret. & deceſsi. poſtea Seius hæres ſatiſdedit legatario de legato ei ſoluendo adueniente cõditione. & poſtea fuit hæres captus ab hoſtibus, & poſtea extitit conditio dicti legati. certe fideiuſſores dati legatario ab hærede non tenentur interim dum hæres captus eſt ab hoſtibus. & eſt ratio, quia in noſtro caſu non eſſet perſona, ſcilicet principalis, id eſt, hæredis ad quam perſonam verba dictæ ſtipulationis qua ſtipulatus fuit legatarius ab hęrede, dirigi poſſint ex eo quòd non eſt perſona quę dębeat legatũ, quia captus eſt hęres ab hoſtibus, & ita non eſt ad quem ius ſtipulationis dirigi poſsit principaliter. & extincta principali tollitur acceſſoria. & exceptio cõpetens reo, competit & fideiuſſori. & hæc videtur eſſe intentio principij huius legis. [IMPERATOR.] Dic vt in gloſſa Accur. ſecundum Viuianum.
n *Stipulatione.* de ſoluendo adueniente conditione.
o *Interim.* id eſt. dum hæres captus eſt ab hoſtibus.
p *Perſona.* principalis, qua extincta tollitur acceſſoria: vt. j. de iure fiſci. l. in fraudẽ. §. ſi principalis. Item exceptio reo cõpetens, & fideiuſſori proficit: vt. ſ. qui ſatiſda. cog. l. ſi deceſſẽrit. Arg. cõtra. C. de fideiuſ. l. j. ſed forte hoc ideo eſt hic, quia hæc ſtipulatio habet naturam actionis ex teſtamento: vt. ſ. eo. l. j. in fi. [IMPERATOR.] Diuidit in quinq; partes. Primo ponitur reſcriptum imperatoris. Secundo reſpõdet vni obiectioni. Tertio reſpõdet alteri obiectioni. Quarto ſuam reſpõſionem probat per ſimile. Quinto iuxta prędicta format duas quæſtiones. Secũda ibi, Recte. Tertia ibi, Cum alia. Quarta ibi, Sicuti. Quinta ibi, Poſſeſsio autem. Barto.

Exceptio reo competens fideiuſſori proficit.

† *Hoc eſt regulare: vbicumque aliquis in dubio admittitur: debet præſtare cautionem: vt habetur in. c. ſuſcitata. cũ glo. vlt. extra de reſtitu. in integ.*

* *Flo. vel ſi caueat aduerſarius, tranſ.*

q *Eum.* hæredem. Et dic caſum quod fideicõmiſſarius vniuerſalis de tota vel de parte hæreditatis reſtituẽda per Treb. egit, & obtinuit: ſed hæres victus appellauit: nunc ſingulares fideicommiſſarij petũt ab hærede ſibi caueri. certe ſicut ante ſententiam, ita & nũc cauere debet: aliàs transfertur poſſeſſio in fideicõ. vniuerſalẽ ſi ipſe caueat fideicõmiſſariis ſingularibus. Vel dic plani⁹ quod fideicõ. vniuerſalis vel ſingularis petiit fideicõ. & obtinuit. ſed hęres vict⁹ appellauit: qua pẽdẽte hęres debet cauere victori, ſicut & ante ſententiã debuiſſet: aliàs trãſfertur poſſeſsio in victorẽ eorũ quę petebãtur, ſi & ille victor caueat de reddẽdo ſi hęres obtineat: vel etiã ſi hęres vellet interim cauere. & ſecundũ vtrãque apta literã. Sed ſecũdæ poſitioni eſt arg. cõtra. j. tit. j. l. ſi is. in princ. ſed hic protrahebat hæres, vel erat ſuſpectus.

Caſum ponit dupliciter Acc. & primus eſt bonus & nota. ſecundum Bar.

* *Flo. caueat.*

ADDITIO. Dic ſecundũ Barto. quod hic differebat: ibi non.
r *Aduerſarium.* vniuerſalem ſecundum primũ caſum: vel etiam ſingularem ſecundũ alium: & ſic fit aliquid noui appellatione pẽdente: ſed nõ eſt verũ: quia & ante poterat peti cautio, vt ſubiicit.
ſ *Rectè.* loquitur auctor legis.
t *Moraretur.* aliàs moraretur, id eſt, moram reciperet, quia fit cõditionale, vel in diem: immo etiam purum habet moram: vt. j. eo. l. etiam. hoc idem & poſt ſententiam non oportet omitti: arg. j. de reg. iur. l. non ſolet. &. ſ. e. l. j. §. plane. aliàs, mereretur. & dic, ſi petitio fideicõmiſsi mereretur: ſcilicet fieri cautionem, quia ſit conditionale vel in diem: vel etiã purum, vt dixi: & quod ſubiicit, dilata petitione, ſcilicet cautionis ſecundum vtrũque caſum: alij dilata petitione fideicõmiſsi ſingularis propter generalem quęſtionem de hæreditate: vt. ſ. de peti. hære. l. diuus. ſecundum primum. quod hodie eſt immutatum: vt. C. de peti. hære. l. fina.
u *Prouocauerit.* ſ. hæres. q. d. non poteſt aſsignari ratio quare nõ.
x *Si caueret aduerſarius.* i. fideicõmiſſarius vniuerſalis ſingularibus fideicõ. hærede non cauente ſecundũ primum. Vel dic aduerſarius. i. ſingularis fideicõmiſſarius vel vniuerſalis hæredi de reddendo: & hoc hærede ei non cauente. ſ. ſecundũ ſecundum. & ſecundum vtrumque ſub. & ita demum: vt. j. §. poſſeſsio autem &c.
y *Cum alia.* id eſt, quãuis alia &c. & not. duas differentias inter

reſcriptum

BIU Cujas

rescriptum & istud edictum vnde nascitur hic titu. Item quia hic per rescriptum cauet ille in quem transfertur possessio vel singularibus secundũ primum, vel ipsi hæredi secundum alium casum: quod nõ fit in simplici fideicom.singulari: quia si mittitur hæres non cauente, ipse nulli cauet. secũda est, quia per hoc edictũ mittitur in possessionem omniũ rerum hęreditatis: vt hic subiicit: &.j. qui. ex cau.ĩ pos.ea.l.j. sed per rescriptũ non: nisi in res de quib⁹ erat lata sentẽtia. forte enim tantum dimidia hæreditatis petebatur.

a *Non enim.* vere alia. non enim &c.

b *Vicaria.* id est, possessio quæ vicem cautionis obtinet.

c *Obtinuit.* ſ. legatari⁹ vel fideicommissarius: qui obtinuit ĩ eo quod præceptum est ei cauere: & tamen nõ cauetur.

d *Inducitur.* nõ tamen hæredem expellet: vt.j. titu.j. l.is cui. in princ. & dic prætor Romæ. præses in prouinciis.

e *Sed prætor.* secunda differentia.

f *Iudicatum.* forte nõ tota hæreditas petebatur per fideicõmissum secundum primum, & secundum alium vnum singulare. & sic est quãtitas pro mensura debiti declarati: quod est hodie ius cõmune: vt.C. de bo. aucto. iudi. pos. authen. qui iurat.

g *Sicuti.* adducit simile ad rescriptũ edictum de col. quia ibi debet cauere emancipatus iis qui sunt in potestate, de conferendis iis quæ non cõparent. aliàs denegãtur ei actiones hęreditariæ, & trãsfertur possessio ĩ fratres si modo ipsi cauerunt de reddendo quãdo cauebit. sed si neuter cauet, sequestratio fit, vt subiicit. caue tamen quia aut propter inopiã non cauet, & tunc modico tempore elapso fit dicta translatio. si vero per contumaciam, tunc incontinenti: vt infra, de col.bo.l.cum emancipati.§.fin.&.l.j.§.si frater.

*Flo. addidit

*Flo. riuit

Non enim [a] exigitur à legatario vice mutua cautũ: sed vicaria [b], custodiæ gratia, possessio datur: & qui obtinuit [c], in possessionem per prætorem aut præsidem inducitur [d]. Sed prætor [e] quidem in omnium rerum possessione quæ in causa hęreditaria permanent, omnimodo fideicommissi seruandi gratia esse permittit. princeps autẽ earum rerum nomine de quibus fuerat iudicatum [f], mutuas admittit* cautiones: sicuti [g] cum de bonis suis conferendis filius accepta[bonorũ] possessione [h] cauere nõ potest, quia denegamus ei actiones [i], defertur conditio cauendi fratribus ex forma iurisdictionis [k], Quod ex portione fratris fuerint consecuti, cum bona propria cõferre cœperit [l], se restituturos. Sed si nec [m] ipsi cauere possint: vtiliter probatum est virum bonum ab vtraque parte eligendum, apud quem vt sequestrem fructus deponantur [n], quiq́ vtiles actiones à prætore datas exerceat. Possessio autẽ ex rescripto supra relato non aliter ad eum, qui fideicõmissum petit, transfertur, quàm si cauerit: tametsi maxime aduersarius [o] non per inopiam, sed per contumaciã cauere noluerit [p]. Sed si is qui vicit [q]*, non possit cauere: vel res deponenda, vel iurisdictio restituenda erit.

h *Bonorum possessione.* vnde liberi: vt.C.de col.posthumo.Acc.

i *Actiones.* vt &.d.l.posthumo.&.l.filiæ.&.l.filiam.

k *Iurisdictionis.* ſ.edicti de col.vt.j.de col.bo.l.cũ emãcipati.§.fi.

l *Cœperit.* frater emãcipatus. Et no.quod licet asimilet rescriptum hoc & edictũ de col.differunt tamen. quia pro rescripto cauetur etiam ei qui cauere noluit: vt.j.proxi.§.possessio &c. at per edictum de col. ei demum cauetur qui propter inopiam non potest cauere, vt hic vbi dicit, non potest &c.

m *Sed si nec.* i. nec emancipati suis, nec econtra cauere possunt.

n *Deponantur.* speciale: sed regulariter est prohibita sequestratio: vt.C.de prohi.seque.pe.l.j.& ibi no.

o *Aduersarius.* id est, hæres.

p *Noluerit.* in hoc differt ab edicto de col. vt modo notaui. Acc.

q *Qui vicit.* fideicommiſ. vniuersalis non potest cauere hærede etiam non cauẽte legatariis: vel deponitur: vel est restituenda iurisdictio: id est, debet fieri ius vt mittatur legatarius in possessionem secundum primum: sed secundum alium remanet apud hæredem, nisi sit suspectus: quia tunc deponitur: & hoc dicit.

Si dies.] CASVS. Titius ponamus instituit sibi hæredẽ Seium, & decessit. venit postea Gaius, & dicit q⁹ dictus Titius legauit ei, vel per fideicõmissum reliquit. c. vsque ad Pascha. vel dicit quod reliquit ei sub cõdit. si nauis ex Asia venerit: & sic dicit, quod dies aut cõditio differt petitionẽ actionémve legati vel fideicõmissi: & ideo idẽ Gaius desiderat sibi ab hærede satisdari de legato vel fideicõmisso sibi per hæredẽ dando aduenięte die vel cõditione, hæres autem cõtendit postulari satisdationẽ per calumniã, & negat relictũ legatum vel fideicommissum. certe nõ aliter audiẽdus erit dictus Gaius qui caueri postulat, quàm si exhibuerit scripturã: quam scripturã affirmet relictam à dicto Titio cõtinentẽ dictũ legatum vel fideicõmissum. Vi.

r *Exhibuerit.* nam nec trãsactio aliter tenet: vt ſ.de transac.l.de his.

Legatario non debet caueri nisi scripturam testamenti ostendat. Barto.

¶ Si dies aut conditio legati, fideicommissi petitionem actionémve differre dicatur, & ideo satisdatio desideretur, hęres autem per calumniã postulari cõtendat, & relictum neget: non aliter audiendus erit qui caueri postulat, quàm si scripturam qua relictum adfirmet, exhibuerit [r]. ¶ Cum quęrebatur vbi fideicõmisi seruandi causa caueri oporteret, imperator Titus Antoninus rescripsit, si domicilium Romæ non haberet [s] hæres, & omnis hæreditas [t] in prouincia esset, ad satisdationem fideicommissi nomine in prouinciã fideicõmissarium remittendum esse. Quare si hæres in eum locum cauendi gratia remitti desideret vbi domicilium habet, legatarius autem ibi caueri postulet, vbi est hæreditas: non erit hæres remittendus [u]. idq́ue imperator Titus Antonin⁹ rescripsit. quibus literis adiectum [est,] & si bona iam distracta sunt vel testatoris permissu [x], vel concedente legatario, pretium eorum fideicõmisi seruandi causa in depositio habendum [y].

VI. VLPIANVS libro sexto Fideicommissorum.

SI quãdo incerta summa est fideicommissi [z]: [eius] qui cognoscit, taxatione quoque

Cum quærebatur.] CASVS. Titius ponamus instituit sibi hæredem Seium Bononiẽsem, & fideicõmissum reliquit Gaio de.c. ponamus, & decessit idem Titius: postea fuit quæsitũ ponamus vbi Seius hæres deberet cauere dicto Gaio de fideicõ. eidem Gaio soluendo. Et dicitur q⁹ si omnis hæreditas est in prouincia, remittẽdus est fideicõmissarius in ꝓuinciam, vbi. ſ. est hæreditas, ad satisdandũ nomine fideicõ. Sed pone q⁹ hæres prædict⁹ Bono. desiderat remitti gratia cauendi Bononiã vbi habet domiciliũ. legatarius autẽ fideicõmissarius. ſ. postulat ibi caueri sibi vbi est hęreditas, & hæres non habet domiciliũ Romæ: posito q⁹ hæreditas erat in prouincia vt dictũ est. certe nõ erit hæres remittẽdus. ſ. Bononiam vbi habet domicilium, sed debebit cauere in ꝓuin. Sed quid si bona hæreditaria in prouin. existẽtia sunt iã distracta per hæredem permissu testatoris, vel etiam concedente legatario siue fideicommissario prædicto, & nõ cauet hæres eidem legatario vel fideicom. de legato vel fideicommisso prẽstando? certe pretium eorum bonorum est habendum in depositio siue sequestro causa seruandi fideicommisi, cum bona hæreditaria nõ sunt apud hæredem. Viuianus.

s *Non haberet.* speciale. at cõmune quilibet ibi habet: vt.j.ad munici.l.Roma. sed certe & si speciale haberet, posset petere mitti in municipium: vt.ſ.qui satisda.cog.l.de die.§.hæres.

t *Hæreditas.* vel maior pars hæreditatis, vel etiam ipsa res legata nomine cuius petitur satisdari: vt supra, de iudiciis. l.de eo. &.l. sed & si susceperit.§.fina. Hug.

u *Remittendus.* etiã si hęres prętendat ibi satisdare nõ posse, cum nullũ sit damnũ passurus: cum si non caueat, mittitur legatarius in possessionem: vt.ſ.de iudi.l.de eo.&.l.sed & si susceperit.§.fi.H.

x *Permissu.* quia testator permisit: vt.ſ.de re.eo.l.j.§.si defunctus.

y *Habendum.* No.de sequestratione: vt dixi supra, eod.l.j.§.imperator. in fin.§.

z *Si quando. Fideicõmissi.* ſ. relicti. Et dic casum q⁹ testator legauit annuum: quod quia hæres soluere noluit, iudex taxauit. i. præfiniuit vt certam summã daret: quod facere debuit: aliàs legatum esset nullum: vt.ſ.de an.leg.si cui. & arg.C.de act.empt. & vend.l.si traditio. & si quis al.vel sibi.l.cum propria. nunc cauẽte legatarius postulat sibi caueri ab hærede pro ea summa danda siue coram eodem iudice, siue coram alio. certe petuntur fideiussores

Casum ponit Actor.

subaudi

subaudi taxatione eiusdem iudicis qui cognoscit super petitione satisdationis. hoc autem ideo dicit, quia nō solum prius facta fuit taxatio cum fuit petita fieri: sed etiam nunc fit alia taxatio. i. parificatio fideiussorū ad summam taxatam. Vel dic, annuū certum fuit legatum, & fiet taxatio secundū quod potest viuere legatarius: tales sunt fideiussores: vt arg. ff. ad leg. Falc. l. hæreditatum. nam cū vita finitur: vt. ff. de annu. lega. l. iiij. sed vbi esset simplex legatum, non exigitur tanta inquisitio in taxādo. & facit. ff. in ius vo. vt eāt. l. j. &. ff. qui satisda. cog. l. arbitro. &. l. si ab arbitrio. & infra, de verbo. sign. l. quos. §. locuples.

fideiussores petuntur. ¶ Admonendi autē sumus, rebus publicis[a] remitti solere satisdationē fideicōmissorum, etiam si quando necessitas dādi intercedat[b]. Repromissio[c] planè exigenda est, volūtati defuncti statuiri*.

Sic Flo. pro statum vt.

Filius non potest petere satisdationem à patre, vel seruus à domino à quo ei legatum est sub conditione. si tamen pater emancipet filium, vel dominus seruum: tunc possunt petere sibi caueri simplici cautione sine fideiussoribus.

VII. PAVLVS libro secundo Manualium.

FIlio[d] vel seruo sub conditione à patre dominóve hæ rede instituto legatū est. Huius legati satis petere non possunt. Sed pendente cōditione, emancipatus vel manumissus si satis petant: quæritur, an audiendi sint si *beneficium[e] patris dominíve ipsis[f] onerosum sit: an sibi[g] imputare deberēt, qui dederunt eis postulandi aduersus se facultatem? Sed melius est per mediocritatem causam dirimere, vt cautioni[h] † tantum cum hypotheca suarum rerum committantur.

*Flo. ne beneficium

VIII. VLPIANVS libro quadragesimo octauo ad Sabinum.

CVm legatorum nomine satisdatum est: simul [ac] dies legatorū [nomine] cessit[i], protinus iisdem diebus etiā ex stipulatione debentur[k].

IX. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

NOn tamen vt statim peti possint[l]. deberi enim dicimus & quod die certa præstari [aduersario] oportet, licet dies nondum venerit.

X. POMPONIVS libro vicesimosexto ad Sabinum.

SI à te hærede legatum mihi sit sub conditione, tuque postquā adieris hereditatem[m], remittit satisdationem, tamen cauetur. non ergo vbi testator remittit: vt infra, eod. l. fin. quia mitius est præceptū legis quàm testatoris. sic supra, de arbi. l. Celsus.

Legis præceptum mitius est quā testatoris.

CVm legatorum.] CASVS. Ponamus quod Titius instituit sibi hæredem Seium, & legauit Gaio centum, & Sempronio alia centum vsque ad Pascha, & decessit. postea Seius hęres satisdedit nomine legatorū dictis legatariis. certe postquam dies cessit nomine legatorū scilicet, & venit, scilicet quia venit Pascha, & ita cessit & venit dies taliter quod habet locum actio ex testamento contra hæredem pro legatis, protinus eisdem diebus debentur dicta legata etiā ex stipulatione qua promisit hæres legatariis legata, non tamen vt statim peti possint ab hærede dicta legata, sed cum aliquo temperamento temporis: vt argu. ff. de solu. quod dicimus. & nō mireris si statim non possint peti legata, quāuis cum effectu debeātur: quia & id quod die certa præstari oportet, dicimus deberi, licet dies nondum venerit, sicque cum effectu peti non possit. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

SI à te.] CASVS. Ponamus quod Titius instituit te Seium hæredem, & mihi legauit centum sub cōditione, si nauis ex Asia venerit: & quibusdam aliis legauit. & decessit dictus Titius. & tu hæres adiuisti eius hæreditatem: & postea satisdedisti nomine legatorum: & postea decessisti: & ante aditam hæreditatem tuam extitit conditio mei legati: quia venit nauis: & postea hæres tuus adiuit hæreditatem tuam. certe fideiussores quos mihi dedisti pro legato meo, tenentur mihi: quia omnimodo dari oportet legatum scilicet mihi ab hærede tuo: & quia in rem esset cōcepta stipulatio, scilicet quā promisisti mihi soluere legatum à Titio mihi relictum, & super qua dedisti mihi fideiussores. non ergo fuit dicta stipulatio concepta in personam tuam tantum, sed etiam in rem: & ideo tenetur mihi ad legatum hæres tuus, non solus tu, & per consequens fideiussores mihi à te dati. Viuianus.

† *In cautione idonea inspicitur quantitas & condtio personarū: quod signāter no. Bal. in authen. cui relictū. 3. col. C. de indi. vidu. tol. idem in l. serui. C. quorum app. pel. nō reci.*

a *Rebus publicis.* singularum ciuitatum. sic infra, de publ. l. sed & hi. §. præterea. arg. contra. j. de verb. sign. l. eum qui.

b *Intercedat.* quia ciuitas instituta & fideicommisso grauata est suspecta. Accursius.

c *Repromissio.* fiscus nil: vt supra, eo. l. j. §. si ad fiscum. priuatus satisdat: vt in princi. huius. l. ciuitas repromittit, vt hic. & facit. j. titu. j. l. municipio.

d *Filio vel seruo.*] CASVS. Seius ponamus instituit sibi hæredem Titium, & rogauit eundem Titium quod daret legatum: puta centum seruo vel filio suipsius Titij sub cōditione puta, si nauis ex Asia venerit: & decessit dictus Seius. certe dictus seruus vel filius Titij non possunt petere satis siue satisdationé ab eodé Titio hærede hui[9] legati scilicet nomine. Sed quid si pendēte dicta cōditione legati dictus Titius emācipet dictum suum filium, vel manumittat dictum suum seruum, & ipsi filius vel seruus quondam petant satisdationem à dicto Titio nomine dicti conditionalis legati, & pendente adhuc cōditione? nunquid sunt audiendi? Et videtur quod sic: quia pater emancipando filium, vel manumittendo seruum, dat eis facultatem postulandi aduersus se patrem vel dominum, cum ante emancipationem vel manumissionem non possent aduersus eos in iudicio postulare vel petere. vnde videtur quod possint petere satisdationé. econtra videtur quod non, nec pater vel dominus deberent sibiipsis imputare qui dederunt eis filio vel seruo facultatem postulandi aduersus se, scilicet patrem vel dominum, scilicet emancipando filium, vel manumittendo seruum. deberent imputare sibi dico si patris dominíve beneficium, id est, emancipatio vel manumissio sit onerosum ipsis patri & domino, quia bene est eis onerosum generaliter aliàs. sed certe quicquid dixerim, melius est dirimere causam per mediocritatem siue per quādam mediam viam, scilicet vt pater & dominus prædicti committantur tantum cautioni nudæ sine fideiussoribus cum hypotheca rerum suarum, vt sic. ff. non satisdetur filio emancipato vel seruo quondam nunc manumisso nomine legati, nec etiam dictis filio vel seruo nō sit cautum à patre vel domino. cauebunt ergo non cum fideiussore, sed cum hypotheca tantum. Viuianus.

e *Si beneficium.* videtur quod non, si. i. quia. ff. de offic. eius cui māda. est iurisdi. l. j. §. j.

f *Ipsis.* patri & domino.

g *Sibi.* id est, patri & domino. ad quod. C. de liber. & eorum libe. l. si manumissus.

h *Cautioni.* scilicet nudæ sine fideiusso. ff. l. proxi. in fi. hic tamen est hypotheca: ibi non. sed hoc quo modo: vt infra, de præto. stipu. l. prętoriæ. vbi nō exigitur pignus? sed hic speciale: quia releuatur à fideiuss. arg. ff. de iureju. l. eum qui. Itē no. quod eligit via media. quod dic vt no. in arg. contra. ff. de neg. gest. l. Nesennius. in fi. Itē videtur contra. C. ad Treb. l. iubemus. §. j. vbi pater filio nō satisdat, sed tātum hic cauet. vel hic in singulari fideicommiss. item & ibi rogatus erat filius rogantis: hic non. Item ibi fideicōmissarius erat in potestate rogati: hic non. Item nota quod vbi lex

i *Cessit.* vt habeat locum actio ex testamento.

k *Debentur.* non tamen &c. vt. j. l. proxi. & facit. ff. eo. l. j. §. si quis sub conditione.

l *NOn tamen. Peti possint.* scilicet cum effectu: vere tamē cessit & venit dies: sed. j. prox. casu ibi, deberi &c. cessit, sed non venit: vt. ff. tit. j. l. si dies. & infra, de verb. sign. l. cedere. quantum autem hic differat peti, dic vt. j. de solu. l. quod dicimus.

m *Hereditatem.* alioquin secus: quia non adita hæreditate nihil in testamento relictum valet: vt supra, de testa. tut. l. si nemo. & infra, de contra tabu. l. filium. §. sed cum. & infra, titu. j. l. j. §. fi. & l. seq. & hæreditatem non aditam regulariter nemo transmittit: vt. C. de cadu. tol. §. in nouissimo.

Et si

BIU Cujas

a *Et si in rem.* non in personam tantum: & ideo tenetur hæres tuus, non solum tu.sic.ſ.de pac.l.ſi tibi.§.pactum.& l.hæredi.§.fi. &.l.idem in duobus.§.personale.& facit.j.tit.j.l.j.§.non exegit.

Si legatarii.]*CASVS.* Ponamus quod Titius instituit me hæredem, & quibusdam legata reliquit, & decesſit. postea cum ego nollé satisdare legatariis de legatis eis soluendis,ipsi aduersus me hæredem sunt missi in possessionem causa legatorú seruandorú: & postea procurator meus cauit siue satisdedit eisdem legatariis nomine meo pro dictis legatis,vel etiá aliquis alius cuius habebo ratá cautionem siue satisdationé ponamus.certe perinde mihi prætor accómodat interdictú quo iubeantur legatarij discedere de possessione in qua erant legatorum seruandorum causa, ac ſi egomet cauissem siue satisdedissem eisdé legatariis.Viuianus.

b *Interdictũ.* vti pos. vt.j.quib.ex cau.ĩ pos. ea.l.hoc auté.§.fi.in fi.

c *Discedere.* quod est verum si erant tantum missi.ſecus ſi iam habebant quaſi in ſolutú ex ſecundo decreto, nisi per in integrum resti. vt infra, de dam.infec. l.ſi finita.§.item videamus.&.§.postea autem. &.§.ſi forte.H. & fa.j. tit.j.l.ſi pecuniæ.§.j.

satisfecideris legatorum [nomine,] & post mortem tuam ante aditam tuã hæreditatem condi tio legati extiterit:Sabin⁹ ait fideiussores mihi teneri:quia om nimodo dari oportet legatum, & ſi in rem[a] esset concepta ſtipulatio.

XI. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI legatarij aduersus me in possessionem legatorũ seruandorum causa missi sint,[&] procurator, vel quis alius meo nomine cauerit: perinde mihi prætor accommodat interdictum[b] quo iubeantur discedere[c] legatarij[de]possessione,ac ſi ego cauissem.

Si cautio de facto petatur, conditio non petendæ cautionis deficere nõ dicitur. Bar.

XII. MARCIANVS libro ſeptimo Institutionum.

LIcet[d] vtnõ petatur cautio [legatorum,] conditio testamento ſcripta fuerit,non videtur[e] cõditio:& ideo licet desiderauerit[f] quis caueri ſibi, nõ videtur cõditione defectus:[g] quia postquã remitti talẽ cõditionem[h] *iure publico placuit, nec on⁹ cautionis ſequitur[i], ne quidẽ conditio intellegitur.[k]

Qui potest conueniri ex edicto, ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti: ad hanc cautionẽ tenetur. Bartolus.

XIII. NERATIVS libro ſeptimo Membranarum.

EI quoq;,[l] cui legatorum actio datur in eum qui prętermiſſa institutione[m] ab inteſtato poſsidet hæreditatẽ, legatorũ[nomine]ſatisdatur: & niſi ſatisdabitur, in poſſeſsionẽ legatorum ſeruandorũ causa mittetur.[n] nam hæc quoq; prætor perinde ſalua esse vult,[o] atque ea quæ iure ciuili[p] debentur. idem Aristoni placet.

XIIII. VLPIANVS libro ſeptuageſimonono ad Edictum.

HAec ſtipulatio & in fideicommiſsis locũ habet, ſi purè[q] fideicommiſſum ſit relictũ: ſiue ex die certa,[r] vel ſub conditione:ſiue res aliqua,ſiue hæreditas,[ſ] ſiue ius[t] aliquod relictum eſt.

*Conditione defectus.*quia non legitime tunc factũ pro nõ facto est:vt.C.ſi manci.ita fue.ali.l.ea quidem.&.ſ.tit.j.l.quod pupille.

h *Conditionem.* id est,cautionem de præstando legata.vel id est quod in conditione cõtinetur.id est cautione ipſa:& quod dicit, iure publico,ſcilicet legũ:vt.C.eo.l.ij.aliud in cautione fructuaria.& est ratio, vt not. C.eo.l.penulti. Vel dic remitti conditionem ſcilicet appoſitam remanente voluntate nõ cauendi. qui enim dicit, vt vel ſi non caueat, vult non caueri: vt &.C.de condit. inſer. l. ij. remanet ergo voluntas non cauendi. ſic ſupra, ad Trebel.l. mulier.in princi. ſic & aliàs conditio tollitur, & legatum remanet purum: vt ſupra,de cõdit. inſtit.l.quæ ſub conditione.in princip.

*cautionẽ Fla.

i *Sequitur.*legatarium vel hæredem:nam non ſatisdat hæres.

k *Intellegitur.* immò purũ remanet quaſi duo dixerit, pure.ſ.lego Titio.x.item veto Titiũ petere ſatisdationem.

EI quoq;.]*CASVS.* Titius ponam⁹ inſtituit ſibi hęredem Seium, qui Seius erat ei ſucceſſurus ab inteſtato etiam ſi eum non inſtituiſſet:& legauit Gaio plura.& deceſsit dictus Titi⁹, poſtea Seius inſtitutus cum poſſet ex teſtamento adire prætermiſſa inſtitutione cœpit poſsidere hæreditatem ab inteſtato in fraudé Gaij legatarij.certe ei quoq; Gaio legatario datur actio legatorũ in eum Seium inſtitutum.& hoc adeo verũ eſt,vtſatisfetur eidé Gaio per Seium legatorũ ſeruandorũ causa.& ſi nó ſatisdabitur ei,mittetur idé Gaius in poſſeſsionẽ bonorum causa legatorum ſeruandorum.nam prætor perinde vult eſſe ſalua hæc quoq; legata quæ poſſunt peti ab eo qui prætermiſſa inſtitutione ab inteſtato poſsidet hæreditaté,ſicut vult eſſe ſalua ea quę debẽtur iure ciuili,adita.ſ.hæreditate ex teſtamento.Viuianus.

l *Ei quoque.* cui ab inſtituto eſt relictum.

m *Inſtitutione.* per fraudem,cum poſsit adire ex teſtaméto.ſecus ſi adire non poſſet:vt.C.ſi quis omiſ.cau.teſta.l.ij.

n *Mittetur.* legatarius.

o *Vult.*per edictum.ſ.ſi quis omiſ.cauſa.teſtamen.l.j.in prin.

p *Ciuili.* quia hæreditas ex teſtamento adiretur.

HAec ſtipulatio.]*CASVS.* Dicitur hic quod hęc ſtipulatio.ſ. legatorum ſeruandorum causa, in qua dat hæres legatarius fideiuſſores,habet locum & in fideicommiſsis.ſ.ab hærede relictis,ſiue ſit relictum fideicommiſſum pure, ſiue ex die certa, puta poſt Paſcha:vel ſub cõditione,puta ſi nauis ex Aſia venerit:ſi res aliqua ſcilicet relicta eſt ab hærede per fideicommiſſum,ſiue hæreditas.ſ.relicta eſt ab hærede per fideicommiſſum: ſiue eſt relictum ius aliquod.ſ.per fideicommiſſum,puta nomen vel ſeruitus. in omnibus enim iſtis habet locum hęc ſtipulatio.Sed quid ſi certum eſt non eſſe locum fideicommiſſo ab hærede relicto? Certe per quàm ſiue valde iniquum eſt onerari hæredẽ ſuperuacua cautione ſiue ſatisdatione.& ita non ſatisdabit fideicommiſſario pro fideicommiſſo quod eſt euidens non deberi.Viuianus.

q *Pure.* vt.j.l.proxi.

r *Certa.* vel incerta.& poſtea ſubiicit de conditione.licet.Io.illud habeat cancellatum.Accurſius.

ſ *Hæreditas.*cõtra.ſ.de vulgari ſubſtitu.l.ij.§.plane.&.ſ.ad Trebel.l.ita.§. à patre. &.j.titu.j.l.is cui.§. ſi ab impuberis.Sed hic non de hæreditate viuentis,ſed de cautione eſt ſolicitus:vt.C.e. l.cum Archimedoram.&.C.ad Trebel.authen.contra qui rogatus.eſt tamen argu.contra etiam ad cautionem infra, de col.bon. l.j.§.ſi impuberi.Accurſius.

t *Ius.* vt nomen,vel ſeruitus:vt inſti.de leg.§.cum autem.

Superuacua.

BIU Cujas

a *Superuacua.* quia sit euidens non deberi, vt dixi. & sic not. ſ. de procurato. l. non cogendum. §. fina. & ī. tit. j. l. ſi is à quo. §. j. & ſupra, de arbi. l. non diſtinguemus. §. penul. Sed argu. contra. ſupra, de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. j. item facit. ī. de Carbo. edic. l. Carbonianum. §. cauſæ. & ſ. ad exhiben. l. in hac actione. §. ibidem.

Variis cautionibus nō eſt vtendum: nec debent interponi cautiones quæ non relevant. Bartolus.

Tiam.] CASVS. Hæc ſatiſdatio legatorum ſeruandorum cauſa non ſolum habet locū in legatis relictis ſub conditione & in diem, ſed etiā habet locum de preſenti ſiue pure legato. ſ. vt hæres ſatiſdet legatario ſi hoc vult legatarius, de ſolpſuus reſe uēdo ei legato pure recidis, vt ex licto. ſed hoc quo modo poteſt eſſe, cum poſ ra de ma- ſit legatarius petere ab nu. & obe. in hærede legatum nō ſu ca. cū glo. ſpenſum die vel condi super verb. tione? reſpō. Suſceptio aiuentus. iudicij ſcilicet pro le- Flo. exer- gato petēdo habet nul- citio las ſiue aliquas moras: & ideo non eſt mirum ſi hæres tenetur ſatiſdare legatario. [*SI ET AB HAERE-DE.*] Ponamus quod Titius inſtituit ſibi hæredem Seium, & per fideicommiſſum rogauit eū quod reſtitueret hæreditaté Gaio: & legauit Sempronio ſub cōditione. c. & deceſsit. poſtea Sempronius legatarius accepit à Seio hærede ſatiſdationē quę interponi ſolet legatorum ſeruandorū cauſa: & poſtea dictus Seius hæres reſtituit hæreditaté Gaio fideicommiſſario Trebelliano. i. cum debebat reſtitui per Trebellianū. & hoc fecit detracta vel non detracta quarta: non facio vim. & poſtea dictus Sempronius legatarius accepit ſimiliter ſatiſdationē à dicto Gaio cui reſtituta eſt hæreditas. certe ſi poſtea extitit conditio legati eidē Sempronio relicti, cōmittetur vtraq; ſtipulatio. i. vna contra hæredem Seium, & alia contra Gaium fideicōmiſſarium: ſed hæres tuebitur ſe exceptione contra legatariū quāuis cōmiſſa ſit aduerſus eum ſtipulatio: quia cauere ſiue ſatiſdare non debuit legatario, vt ex facto apparet. nam poſt ſatiſdationē reſtituit hæreditaté fideicommiſſario, vt dictū eſt. vnde fideicommiſ. tenetur ad ſolida legata: vt. C. ad Trebel. l. fi. & no. ſ. ad Trebel. l. j. in fin. ſecus ſi reſtituta ſit pars hęreditatis per hæredem fideicōmiſſario. ſ. quia teſtator rogauit eum de parte tantum reſtituenda. nam tunc cauēdum eſt per ſatiſdationem legatario ab vtroq; .i. ab hærede, & fideicommiſſario: & ſi caueant, committetur poſtea ſtipulatio adueniente conditione legati, & non habebit aliquis eorum exceptionem. vltimo ſcias quia hæc ſtipulatio legatorum, vel fideicommiſ. ſeruandorum cauſa locum habet etiam ſi fideicommiſ. debeatur ab inteſtato, puta in codicillis. hoc dicit. Viuianus.

b *De præſenti.* id eſt, pure: vt. ſ. l. proxi. in princip. Sed contra. ſ. eo. l. j. §. ſi cui. in fin. §. ſed ibi ſpeciale ne inuitetur aliquis ad malignandum. præterea etiam conditionale eſt ibi.

c *Exceptio.* id eſt, ſuſceptio iudicij: vt &. ſ. de pecu. l. quod debetur. item ad hoc. C. ad Turpil. l. fi. arg. contra. ſ. de iud. l. ſi debitori. *ADDITIO.* Dic quod dicta l. ſi debitori. loquitur quando debitum eſt purum & liquidum iudici per confeſsionē partis. hic autem licet legatum ſit purum, tamen hęres diffitebatur, nec dicebat, hodie conſtat, hodie agatur, ſecundum. l. is à quo. infra, titu. ij. ſed petebat libellum. vnde cum ordinariè procedat, debet habere longum tractatum: ideo præſtatur cautio: vt. l. poſtquam. §. imperator. ſ. eo. tit. ſecundum Bart. hic.

d *Si & ab hærede.* ante reſtitutionem.

e *Fideicommiſſario.* poſt reſtitutionem, quod fieri debuit: vt ſupra, eod. l. j. §. non ſolum.

f *Non debuerit.* vt ex poſt facto apparet: & hoc ſi totam reſtituit. Idē ſi quartā ſolā retinuit: vt. C. ad Trebel. l. fi. ſi autē vltra quartam, tunc tenetur pro rata: vt. C. ad Trebel. l. ij. & cū effectu remanet obligatus. ſequitur enim ex hoc ſtipulatio naturā actionis ex teſtamēto: vt &. ſ. eo. l. j. §. ſi quis ſub cōditione. &. §. qui minorē.

Diuus quoq; Pius reſcripſit, quotiens euidens res eſt, vt certum ſit nullo modo fideicommiſſo locum eſſe: perquam iniquum eſſe, ſuperuacua a *cautione* † *onerari hæredem.*

† Not. de ſu

XV. PAVLVS libro ſeptuageſimoquinto ad Edictum.

Tiam de præſenti b *legato locum habet hæc ſatiſdatio: quoniam nonnullas moras exceptio* c * *iudicij habet.* † *Si & ab hęrede* d *inſtituto legatorum ſatis acceperit legatarius, & à Trebellianeo fideicōmiſſario:* e *vtraq; quidē ſtipulatio cōmittetur: ſed exceptione ſe tuebitur hæres, quia cauere nō debuerit.* f *Sed ſi pars hæreditatis reſtituta ſit: ab vtroq;* g *cauendum eſt.* † *Etiam ſi ab inteſtato* h *debeatur fideicommiſſum, locū habet hęc ſtipulatio.*

g *Vtroque.* ſcilicet hærede & fideicommiſſario pro parte quæ penes vtrumque eſt, vt dixi.

h *Ab inteſtato.* puta codicillis. Sed quid in donatione cauſa mortis? Reſpon. idem ſi non fuit tradita à defuncto: cum æquiparetur legatis: vt inſtitu. de donat. §. j.

XVI. GAIVS libro viceſimoſeptimo ad Edictū Prouinciale.

SI duo eiuſdem nominis i *[de] legato contendant, vtriſque ſatiſdatur: nec onerari hæredem, cum poſsit eoſdem fideiuſſores ad vtramque ſtipulationem adhibere: qui & ipſi* k *non onerantur, cum futurū ſit vt vni teneantur.* l

XVII. PAVLVS libro quadrageſimooctauo ad Edictum.

SI ab vno ex hæredibus, legatorū ſatis acceperim°, m *cùm ab omnib° hæredibus nobis legatum eſſet, [&] ſi pars cohæredis adcreſcat promiſſori: in totum fideiuſſores tenentur, ſi ſolidum legatum is* n *cœperit debere.*

Satiſdatio remiſſa non poteſt peti etiam ſi hæres dilapidet. ītē qui petit quod reſtituturus eſt, ex interuallo exceptione dolo facis, non repellitur. Bartolus.

XVIII. SCAEVOLA libro viceſimonono Digeſtorum.

SI duo.] CASVS. Ponamus quod Titius inſtituit hæredem Seium, & ita dixit, Gaio lego centum ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit. & deceſsi. nūc duo quorum quilibet vocatur Gaius, conteruntur de dicto legato, & quilibet dicit de ſe teſtatoré ſenſiſſe in legato: vnde quilibet eorum petit ſatiſdationē ab hærede de legato ſibi ſoluendo exiſtente conditione. certæ hæres debet vtrique ſatiſdare: nec oneratur hæres propter hoc, cum poſsit adhibere eoſdem fideiuſſores ad vtramq; ſtipulationem: quia & ipſi ſcilicet fideiuſſores non onerantur: cum futurum ſit vt vni de dictis legatariis teneatur ſcilicet cum effectu, id eſt illi cui debebitur legatum. cui enim debeatur, dic vt no. ſ. de leg. ij. l. ſi quis ſeruum. §. ſi inter duos. Viuianus.

i *Nominis.* quod quandoq; contingit: vt. ī. pro leg. l. pro legato. &. ſ. ſi cer. peta. l. ſi eum.

k *Et ipſi.* fideiuſſores. & facit. ī. de præto. ſtipula. l. Paulus. §. j. & ſupra, eo. l. ſed & ipſis. cum ſuis concor. Accurſius.

l *Teneantur.* cum effectu: ſed an debeantur legata, dic vt. ſ. de lega. ij. l. ſi quis ſeruum. §. ſi inter. Accurſius.

SI ab vno.] CASVS. Ponam° quod Titius inſtituit ſibi hęredē Seium & Gaium, & legauit mihi & tibi Sempronio centum ſub conditione, ſi nauis ex Aſia venerit: ab omnibus hęredibus. i. mihi quinquaginta, & tibi alia quinquaginta: & deceſsit. poſtea ego & tu legatarij accepimus ſatisfactionem ſiue ſatiſdationem legatorum nomine ab vno de hæredibus, puta à Seio prædicto. ita ſcilicet quod fideiuſſores ab eo nobis dati ſimpliciter ſe obligauerunt nobis: non autem pro parte legatorum noſtrorum tantum quæ continebat dictum Seium hæredem qui eos fideiuſſores nobis dedit. poſtea ita accidit quod pars Gaij cohæredis accreuit promiſſori. i. Seio qui promiſit nobis legatariis, & fideiuſſores dedit. certe fideiuſſores prædicti tenentur nobis legatariis in totum, ſi id eſt, quia ſolidum legatum cœperit deberi his id eſt nobis legatariis à dicto Seio cui accreuit pars cohæredis. & hæc videtur eſſe intentio huius. l. ſi autem habeas in litera, is cœperit debere: tunc videtur mihi eſſe planior litera. Viuianus.

m *Acceperimus.* ſcilicet ſimpliciter.

n *Is.* vel habeas, his, cū aſpiratione, & dic. ſ. legatariis: & habeas, deberi. vel habeas, is, ſine h. & habeas, debere cœperit. ſ. promiſſor. & facit. ī. de fideiuſſori. l. ſi quis pro eo. §. ſi nummos. &. l. amiſſi. §. fideiuſſores. &. ī. rem pupil. ſal. fo. ſi poſtea. Sed argu. contra. ī. ad municipa. l. Lucius. §. Paulus. ſic & deminuta parte deminuitur & onus: vt. ſ. eo. l. j. §. qui minorem.

Qva filium.] CASVS. Ponamus quod Titia habebat patrem nomine Seium à quo erat emancipata: qui quidem eius pater erat eiuſdem Titiæ collibertus, puta quia ambo fuerunt manumiſsi à domino eorum: vt. ſ. de leg. ij. l. cum pater. §. nolo dari. & habebat hæc Titia filium legitimum ponamus nomine Gaium ex marito ſuo Sépronio: qui maritus viuus erat & habuerat pro ea in dotem. c. apud quem maritum depoſuerat ipſa quaſdam res non exacta ab eo cautione depoſitionis. hæc Titia ponamus fecit teſtamentum, & dictum ſuum patrem ſcripſit hæredé ex aſſe, & fidei eius cōmiſit vt quicquid ad eum ex hęreditate eius peruenisſet, cum moreretur ipſe pater teſtatricis, reſtitueret filio eiuſdem teſtatricis: qui filius teſtatricis erat nepos eiuſdé patris teſtatricis. nā dictus pater teſtatricis erat eius auus maternus: & hæc

verba

BIU Cujas

verba adiecit dicta Titia testatrix, satisfactioné à Seio patre meo exigi veto. Item ponamus quod ipsa præcepit qnod dicta dos remaneret apud dictũ suum maritum: & decesit dicta Titia. Nunc quæro, an pater Gaij fideicommissarij, id est, dictus Sempronius maritus Titiæ qui erat legitimus administrator dicti Gaij fideicõmissarij filij etiam testatricis, possit compellere Seium patrem defunctæ testatricis ab ea institutum vt dictum est, ad satisdationé nomine fideicõmissi per eum Seium præstandi dicto Gaio filio testatricis eiusdem Sempronij? Et videtur quod sic, cum Seius pater testatricis dissipat substantiã suã, & cum veretur dictus pater fideicom. ne constituatur inane dictum fideicommissum propter dictam dissipationem Seij. Respon. tamen non cõpellendum cauere, scilicet dictum Seium. Item nunquid dictus Sempronius maritᵒ debet restituere patri eiusdem Titiæ hæredi ab ea instituto dictas res apud eum maritum per eum depositas: an vero debeat remanere apud maritum tanquam apud legitimũ administratoré filij sui qui erat fideicommissarius apud quem maritum dico dos testatricis remansit scilicet sicut præcepit testatrix? & videtur quod apud maritum debeat remanere nomine filij: quoniam emolumentum totius hæreditatis testatricis defunctæ ad filium eiusdem defunctæ & mariti sui reuerti debet, cum scilicet patris eius defunctæ ab ea instituti fideicõmiserit defuncta vt quicquid ad eum ex hæreditate eius peruenisset, cum moreretur restitueret filio testatricis nepoti suo, vt dictum est. quamuis autem ita videatur: tamen dicendum est restituendum esse per dictum maritum dicto patri testatricis hæredi illud quod mulieri remansit, & quod in dotem prædictam non fuisset: & ita per consequens debent ei restitui res depositæ apud maritum. [*TVTOR.*] Hunc.§.habemus quasi de verbo ad verbum supra, quando ex facto tutoris.l.fin.vnde dicas casum vt ibi. Viuianus.

a *Patrem.* suum testatricis nomine Seium: & hic filius erat ex marito viuente: vt.ĭ.patet. & no. quod potest habere patrem collibertum, quia ambo fuerunt manumissi: vt institu. qui manumit. non pos.§.ea demum.

b *Suo.* scilicet aui materni.

c *Patrem.* qui est eius legitimus administrator: vt.C.de bo.ma.l.j.

d *Non compellendum.* quia testatrix vetuit, quod potuit: vt supra, eod.l.licet. sed dicam compelli statim restituere: vt argu. supra, ad Trebell. l.imperator. vel fiet sequestratio: argu. supra, qui satisda. cog.l.si fideiussor.§.fi. vel præstanda est nuda cautio: arg. supra, eo.l.filio. licet ibi de patre rogato filio restituere, hic de auo materno loquatur.

e *Cauere.* aliàs, compelli eum cauere.

f *Testatricem.* sub.pone, & retine priorem casum. H.

g *Patri.* testatricis.

h *Reuerti.* ex causa fideicommissi.

i *Maritum.* nomine filij vt apud legitimum administratorem.

Dos viro filiis extantibus quãdoque remanet.

k *Remansisset.* gaudet M. quod hic extãtibus filiis remanet dos viro: sed Ioan. dicit quod sic fuerat pactũ: vel hic testatrix sic præcepit: erat enim emancipata: aliàs nõ poterat testari: vt.j.de do.cau. mor.l.tam is.§.filius. & secundum hoc non ob.C.so.ma.l.dos.

l *Haredi.* acti. depos. vel rei vindi. vt.ŝ.titu.j. l.Firmio.§.j.no. vel etiam peti.hære. quia debitor est hæreditarius, & possidet id ius pro hærede vel pro possessore: vt supra, de peti.hære.l.nec vllam.§.fina. & l.quod si in diem.§.non solum.

m *Cauit.* nomine suo, & tutorio nomine pro pupillo. & facit.ŝ. si quis cau.l.fi.&.C.de admi.tu.l.cum quædam.

VT IN POSSESSIONEM LEGA. &c.

Sub.cauetur edicto prætoris.

QVæ filium legitimum relinquebat, patrem[a], eundémque collibertũ ex asse scripsit hæredem: fideique eius cõmisit, vt quidquid ad eũ ex hæreditate eius peruenisset, cùm moreretur, restitueret filio testatricis nepoti suo[b], & hæc verba adiecit: *Satis à Seio patre meo exigi veto.* Quæsitũ est, cùm iste Seius substantiã suam dissiparet, & vereretur pater fideicõmissarij ne inane fideicommissum cõstituatur: an ad satisdationem fideicõmissi nomine patrem[c] defunctæ cõpellere possit? Respondit, secundũ ea quæ proponerentur, non cõpellendum[d] cauere[e]. ℣ Idem quæsiit, testatricem[f] apud maritũ suum ex quo filiũ reliquerat, res deposuisse nõ exacta cautione depositionis: an ea res patri[g] hæredi restitui debeat: an verò quoniam emolumẽtum totius hæreditatis ad filium defunctæ reuerti[h] deberet, apud maritum[i] remaneret, apud quẽ dos remansisset[k]? Respondit, quod mulieris mansisset, nec in dote fuisset: restituendũ esse hęredi[l]. ℣ Tutor, qui & cohæres pupilli erat, absente pupillo, cum admonerẽt* eum legatarij, fideicõmissi nomine insolidum ipse cauit[m]. quæsitum est, an in pupillum adultum factum danda sit vtilis actio? Respondit, dandam.

*Fl.admonuerunt

VT IN POSSESSIONEM legatorum vel fideicõmissorum seruandorum causa esse liceat.

TITVLVS IIII.

Cautio quæ non debet præstari, præstita scienter non condicitur: sed per ignorantiam facti, condicitur quoad plenam liberationem: & per ignoratiam iuris, condicitur quoad liberationem fideiussorũ tantum, quibus etiam exceptio competit. Barto.

SI quis cùm.] *CASVS.* Ponamus quod Titius fecit testamentum, & instituit sibi hęredem Seium, & legauit Gaio centum sub conditione, vel ex die: & vetuit Gaio eidem accipere satisdationem de legato ab hærede præstando, & decessit dictus Titius: & postea dictus legatarius accepit satisdationem ab hærede. nunquid potest remitti satisdatio ista, & hæres condicat liberationem? & distinguendum est vtrũ hæres sciẽs sibi esse remissam satisdationem, & eam posse remitti, cauit indebitũ. i. indebite legatum? an vero ignorauit sibi esse remissam, aut sciuit sibi esse remissam, & credidit in iure errando, eam nõ posse remitti. Primo casu nõ potest repetere: secũdo & tertio sic. Sed quid si stipulatio sit commissa ex eo quod venit dies vel conditio legati relicti dicto Gaio antequã hæres repeteret ab eo satisdationem, vel condiceret liberationé in dicto primo vel secundo casu? nũquid fideiussores quos hæres dedit legatario pro dicto legato ei soluendo, possunt vti exceptione aduersus dictum legatarium? & dicendum est quod sic: quia ex ea causa interceserit satisdatio, ex qua non debuit intercedere. [*NON EXIGIT.*] Si alicui legatum vel fideicommissum relictum est, hæres debet ei satisdare de eo soluendo: & si non satisdet, debet legatarius vel fideicommissarius venire, & mitti in possessionem bonorum illius qui reliquit legatum siue hæreditatem: vt datur intelligi. ŝ.titu.j.l.j.iij.respõ. & infra, eo.l.is cui.§.qui in possessionem. Vult ergo hic dicere siue monstrare quòd ad hoc vt legatarius mittatur in possess. non exigit prætor illud tantum, vt stet per hæredem quo minus ei caueat cum est hæres, qui interpellatur à legatario vel fideicommissario cautionis nomine: quo casu non debet offerri legatario per hæredem satisdatio ad hoc scilicet vt in poss. non mittatur legatarius: sed sufficit ad hoc vt legatarius mittatur in pos. si legatarius desideraverit sibi caueri, & hæres non cauet ei: & contentus fuit prætor non stare per legatarium siue fideicommissarium quo minus ei caueretur cum non est hæres qui interpelletur cautionis nomine: quo casu sufficit ad hoc vt legatarius siue fideicõ. mittatur in pos. si nõ habet à quo satisdationem desideret, quasi scilicet ipsa hæreditas debeat satisdare: & sic sufficit ad domum nũtiari. Et quod dictum est in hærede, idem intelligitur in cuiuslibet alterius nominis successore, vt dat intelligere litera ibi, hoc est is à quo &c. &.ĭ.eo.is cui.§.si hæres non sit &c. & circa hoc videtur intelligere hic.§. [*SI DEBITORI.*] Ponamus quod Titius instituit sibi hæredem Seium: & Gaio debitori suo Titius legauit siue reliquit liberationem, & decesit. certe non est exigenda cautio per dictum legatarium ab hærede quæ solet exigi per alios legatarios, vt dixi supra, proxi.§.quia hic legatarius habet penes se legatum. nam si conueniatur ab hærede pro eo quod debuerat testatori, potest vti exceptione doli mali. [*EI CVI.*] Hæres soluit legatum legatario eidem debitum: vult forte legatarius vt idem hæres satisdet eidem de non reuocando vel non petendo ab eo legatum. certe non tenetur satisdare, cum constet legatum non deberi ammodo legatario ex quo est ei solutum, vel die quo soluit hæres legatario legatum quod nõ erat ei relictum, vel erat sic ei relictum vt nullo modo valeret: & ita constabat non deberi: & sic hæres repetit dictum legatum condictione indebiti, & legatarius petit satisdari sibi ab hærede. certe non auditur, quia etiam si non esset solutum legatario per hæredem, & cõstare non deberi, non satisdaretur: vt supra, titu.j.l.hæc stipulatio. in fine. [*TVNC ANTE.*] Quamuis regulariter debeat satisdari legatariis ab adita hæreditate, vel agnita bonorum possessione: tamen quandoque ante aditam hæreditatem satisdandũ est per hæredem de legatis legatariis: puta cum dubium adhuc est an hæreditas

BIU Cujas

ditas adeatur per hæredem, est tamen spes quòd adeatur, quia hæres deliberat: sed códitio institutionis nondum extitit. si autē certum sit hæreditatem nondum aditam fuisse, subaudi nec adeundam esse creditur, quia nemo de ea deliberat, & tamen nemo repudiauit vel abstinuit: non habet locum satisdatio, nec missio in possessionem si nō satisfiatur. Si autem sit certum repudiatum vel omissam esse hæreditatem ab extraneis hæredibus institutis, vel sit certum necessarios hæredes esse abstentos ab hæreditate, frustra imploratur per legatarios hoc edictū, quod loquitur de satisdatione per hæredem legatariis præstanda: & si nō præstetur vt mittantur in possessionem ex quo repudiata est vel omissa hæreditas, vel abstenti sunt ab ea necessarij hæredes: certum est non deberi legatum vel fideicommissum. & hæc videtur esse intētio huius. §. cum l. sequen. Viuianus.

a *Si quis cum vetitus.* à testatore: quod fieri potuit: vt. ſ. titu. j. l. fin. & l. licet.

b *Acceperit.* satisdationem de legato præstando ab hærede.

c *Indebitum.* id est, indebite legatum. erat enim debitum.

d *Non potest.* sic supra, de condic. indebiti. l. j. Accursius.

e *Remissam.*[a] hic fuit error facti alieni. Acc.

f *Condicere.* cōdictione sine causa: vt supra, de cōdic. sine causa. l. j. vel incerti, quę idē est: vt eo. titu. l. qui sine.

g *Crediderit.* hæres: & sic ignorauit ius. est enim ignorantia alia iuris, alia facti: vt. ſ. de iuris & fac. igno. l. j.

h *Condici posse.* immo videtur teneri cum effectu, licet interponi non oportuit: vt. ſ. familiæ erciscun. l. qui erat hæres. sed certe ibi tenetur ex stipulatu ad id ad quod tenetur actione emptionis, siue ex stipulatione, scilicet ad interesse, non ad duplum: hic sine hac promissione fideiussor in nullo tenetur, nec hæres ad eum dandum. vel refert remittitur cautio à lege, vt ibi: aut à testatore, vt hic. sic. ſ. titu. j. l. filio. &. l. fin. Vel ibi naturaliter venditor tenetur de euictione: vnde cauendo non repetit cautionem: vt C. de iuris & facti ignoran. l. cum quis. hic nec ciuiliter nec naturaliter debebat caueri ex quo testator remiserat. vnde etiam error iuris non nocet: vt hic, & not. d. l. cum quis.

i *Exceptione.* immo videtur ipso iure non teneri: vt infra, de fideiuſ. l. ſi quis post. Sed ibi pro eo quod non debebatur, fideiubebat: hic debebatur legatum. & facit supra, ſi quis cau. l. sed & ſi quis. §. finali.

k *Ei.* legatario. Accursius.

l *Legatario.* ad hoc vt in possessionem non mittatur. sic nec hæres legatario agenti interdicto quorum legator. vt. j. quorum lega. l. ſi. §. j. sic nec libertus operas incertas præstare tenetur nisi indicantur: vt infra, de ope. lib. l. cum patronus. in princ. Sed argu. contra. C. de contrahen. stipu. l. magnam. &. C. de iure emphy. l. ij. §. penul. &. j. de noui. ope. nun. l. stipulatio. §. j.

m *Sufficit.* ad hoc vt fiat missio.

n *Non habeat.* quasi ipsa hæreditas debeat satisdare: & sic sufficit ad domum nuntiari [b]. sic. j. de noui ope. nun. l. de pupillo. §. ij. &. j. de dam. infec. l. iiij. §. abesse. &. C. de an. excep. l. pe. Accursius.

o *Cautio.* non ergo fit missio si non cauet, vt faciat ad titu. sic dicam in aliis qui non tenentur cauere: quos no. ſ. titu. j. l. j. in prin.

[a] *In hac glo. & sequenti errant, ignorāt, & dubitant quo modo differunt, vide Bald. in l. falsus. C. de fur. glo. in l. Aelianum. ſ. de testa.*

[b] *Quid in citato corā non competenti iudi-*

ff. Infort.

I. VLPIANVS libro quinquagesimo secundo ad Edictum.

SI quis, cum vetitus[a] esset satis accipere, acceperit[b]: an repeti satisdatio ista possit, vt hæres condicat liberationem? Et quidem si sciens hæres indebitum[c], cauit: repetere nō potest[d]. Quid deinde si ignorauit remissam[e] sibi satisdationem? Potest condicere[f]. Si verò hoc non potuisse remitti crediderit[g], numquid condicere possit qui ius ignorauit? Adhuc tamen benignè quis dixerit satisdationem condici posse[h]. Quid deinde, si commissa sit stipulatio? fideiussores putamus exceptione[i] vti posse, an non? Et magis est vt vtantur exceptione: quia ex ea causa intercessit satisdatio, ex qua nō debuit. Non exigit prætor vt per hęredem stet quo minus caueat: sed contentus fuit per legatarium vel fideicōmissarium non stare quo minus ei[k] caueatur. Quare si non fuerit qui interpelletur cautionis nomine, hoc est, is à quo legatum fideíve cōmissum relictum est: omnimodo poterit legatarius vel fideicommissarius in possessionem ex hoc edicto mitti: quia verum est, per eum cui caueri oportebat, non fieri quo minus caueatur. Non tamen & satisdatio debet offerri legatario[l]: sed sufficit[m], siue desideraverit, ei non caueri, siue non habeat[n] à quo satis desideret. Si debitori liberatio sit relicta, non est exigenda cautio[o], quia habet penes se legatum: quippe si cōueniatur, exceptione doli mali vti possit[p]. Ei cui legatū solutū est, cum constet legatum non deberi[q]: diuus Pius ad Aemilium Equestrem rescripsit nō debere prætorem satisdationem[r] admittere. Tunc ante aditam hæreditatem satisdandum de legatis est, cùm adhuc dubium[s] est an hæreditas adeatur[t]. Cæterùm si certum sit repudiatam vel omissam hæreditatem, vel abstentos necessarios hæredes, frustra hoc edictum imploratur: cùm certum sit legatum vel fideicommissum non deberi[u].

II. IDEM libro septuagesimo nono ad Edictum.

SI autem[x] certum sit hæreditatem necdū aditam fuisse[y]: nec satisdatio, nec possessio locum habet.

In causis summariis exceptio quæ requirit altiorem indaginem, admittitur si excipiens paratus est incōtinenti probare. Bar.

p *Vti possit.* sic supra, de eo per quem fac. er. l. j. ſ. ſi reus. Item & habet act. ex testamento, vt acceptilatione liberetur: vt. ſ. titu. ij. l. cum sine. §. fin.

q *Non deberi.* vtpote solutum: sed de quo tunc petit satisdari? Respon. forte vt non reuocet hæres. vel dic non deberi, vtpote non relictū: vel sic relictum est vt nullo modo valeat, & sic repetit condictio indebiti: & de legatarius qui petit satisdari, nō auditur: quia si non esset solutum, & constat nō deberi, non satisdatur: vt. ſ. titu. j. l. hæc stipulatio. in fine.

r *Satisdationē.* i. satisdationis postulationē.

s *Dubium.* per deliberationem factam ab hærede.

t *An adeatur.* id est, adita sit: secus si certū est nō aditā: vt. j. l. proxi. secūdū Azo. sed H. dicit si est dubium sit adeūda vel non, est tamen spes quòd hæres deliberat: vel conditio institutionis nondū extitit, & tunc satisdatur: vt hic. Si autē non est spes, nec tamē est repudiata, tunc obtinet quod. j. l. proxi. dicitur. & facit. ſ. e. l. ſi à te.

u *Non deberi.* vt. ſ. de test. tu. l. ſi nemo.

x *Si autem.* Hāc expone: vt. ſ. l. proxi. in fin. not.

y *Fuisse.* nec spes est eam adiri. Accursius.

Si ita quo. CASVS. Ponamus q Titius instituit sibi hæredem Seium, & fideicōmissū de. c. reliquit Gaio, & decessit. nunc Gaius petit à Seio hærede satisdationem de fideicōmisso sibi soluendo. is autem hæres à quo petitur satisdatio, offert cognitionem de fideicōmisso dicendo coram iudice coram quo petebatur satisdatio per fideicommissum: hodie constat de fideicommisso, id est, tibi fideicommissario non deberi: hodie agamus. certe dicendum est cessare satisdationem, scilicet interim donec per iudicem cognoscatur vtrum fideicommissum debeatur, vel non: cum possit & debeat ante constare de fideicommisso valeat, vel non, quàm de satisdatione quam petit fideicommiſ. scilicet qui sunt fideiussores idonei, & qui non. nam & id exigit causę cognitionem, & aliquam dilationem. Sed nunquid hæres poterit implorare à iudice vt cognoscat vtrum fideicommiſſ. petat satisdationem ab eo per calumniam: si forte dicatur per hæredem peti per calumniam satisdationem? & certe sic: & de hoc debet iudex cognoscere summatim: & ita sufficiet iurare legatariū vel fideicōmissarium non petere satisdationem animo calumniandi. hoc enim est commune omnium satisdationum, scilicet vt iudex apud quem petitur satisdatio, debeat explorare an petatur satisdatio per calumniam. diuus Pius scripsit eum apud quem satisdatio petitur, debere explorare si satisdatio petatur. de qua re summatim debet cognoscere. duas ergo cognitiones implorare potest hæres à quo fideicommiſ. petit fideicommissi satisdationem, antequam satisdationem ei præstet, vel fiat missio in possess. an per calumniam petat satisdationem fideicōmissarius, vt quia sciat vel credat fideicommissum sibi non deberi, vel non petat per calumniam: & vt iudex cognoscat an sit fideicommissum, vel non. [SI PROCVRATOR.] Ponamus quòd Titius instituit sibi Seium: & legauit Sempronio centum, & decessit. venit quidam nomine Gaius, nomine Sempronij legatarij desiderans ab hærede satisdationem legatorum, siue quæ solet interponi nomine legatorum. certe si ei mandatum est à legatario vt satisdationem ab

BIU Cujas

hærede petat,non habebit necesse cauere hæredi quòd legatarius habeat ratum : sed erit ei procuratori satisdandum per hæredem sine aliqua cautione de rato. si vero dubitetur an legatarius mandauerit de accipienda satisdatione ab hærede, vel non mandauerit:cautio de rato erit exigenda per hæredem ab illo Gaio qui satisdationem legati ab eo petebat. [*SI SEMEL.*] Ponamus q̃ hæres satisdedit legatario de legato ei soluendo,& fuerunt ei dati per hęredem fideiussores : & legatarius accepit eos ex certa scientia. nunquid debet caueri rursus legatario ? & certe magis est vt caueri non debeat.hoc enim diuus Pius scripsit sic Pacuuię Licinianæ, quæ acceperat forte ex certa scientia fideiussores egenos, scilicet vt non debeat ei rursus caueri.ipsa enim Pacuuia Liciniana debet ferre expensum facilitati suæ quæ accepit fideiussores minus idoneos : non enim oportet onerari eum à quo satisfactio siue satisdatio petitur, per singula momenta. plane si noua causa allegetur per legatarium quòd accepit fideiussores, veluti quòd fideiussores decesserint, aut etiã quia amiserint omnem rem familiarem impetu inopinatę fortunæ,æquũ erit prestari cautionem rursus dicto legatario.

III. IDEM libro quinquagesimosecundo ad Edictum.

SI is à quo satis petitur, offerat cognitionem[a], & dicat, *Hodie*[b] *constet de fideicommisso: hodie agamus.* dicẽdum est cessare satisdationẽ : cùm posit[c] antè de fideicommisso quàm de satisdatione[d] cõstare. ℣Necnõ[e] illa cognitio imploranda erit ab hærede, si fortè dicatur per calumniam[f] satis peti. Hoc enim commune est omnium satisdationum. Diuus enim Pius rescripsit, eum apud quem satis petitur, debere explorare num per calumniam satis petatur. de qua re summatim[g] debet cognoscere. ℣Si procurator satis legatorum desideret[h]: si quidem mandatum ei sit,non habebit[i] necesse de rato cauere : sed erit ei satisdandum. Si verò dubitetur an [ei] mandatum sit vel non sit:de rato cautio erit exigenda[k]. ℣Si semel fuerit satisdatum:quęsitum est, an etiam rursus cauendum sit, si forte dicatur egenos fideiussores esse datos? Et magis est vt caueri non debeat. Hoc enim diuus Pius rescripsit Pacuuiæ Licinianæ. Ipsam enim facilitati suæ expensum ferrę debere, quæ minus fideiussores idoneos accepit[l]. Neque enim oportet per singula momẽta onerari[m] eum à quo satis petitur.

IIII. PAPINIANVS libro vicesimooctauo Quæstionum.

PLanè[n] si noua causa allegetur, veluti quòd fideiussor decesserit, aut etiam rem [omnem] familiarẽ inopinato fortunæ impetu amiserit,æquum[n] erit præstari cautionem.

V. VLPIANVS libro quinquagesimosecundo ad Edictum.

IScui[f] legatorum fideíve cõmissorum nomine non cauetur, missus in possessionem nũquam[o] pro domino esse incipit: nec tam[p] possessio rerum ei quàm custodia datur.Neque enim expellendi hæredẽ ius habet[q], sed simul cum eo possidere iubetur[q], vt saltẽ tædio perpetuæ custodiæ extorqueat hæredi[r] cautionem.℣Si alius dam ni infecti nomine missus sit in ne tantum, & sic pretium remanet loco rei : vt supra, de petitio. hæred.l.si rem. & hic nihil remanet loco fideiussorum.& facit ad legem istam.j.de dam.infec.l.qui bona.§.de illo.& supra,de petitio.hæredi.l.si quo.§.j.&.C.de epis.audi.l.si legibus.&.ś.de condic.indebi.l.iij.Accursius.

IScui.] CASVS. Ponamus quòd Titius instituit sibi hæredem Seium, & Gaio legata reliquit vel fideicommissa, & decessit. legatarius petit sibi caueri cum satisdatione per hæredem de legatis vel fideicommissis sibi soluendis,& hæres ei non cauet.vnde legatarius missus est in possessionem rerum hæreditariarum. nũquid stando in dicta possessione incipiet esse pro domino illarum rerum in quarum est missus possess? & certe non,quamuis sit missus in possess. non tamen est danda ei possessio.i.custodia. neque enim habet ius expellendi hęredem si iubetur posidere simul cum eo, vel saltem tædio perpetuæ custodiæ extorqueat hæredi siue ab hærede cautionem legatorum vel fideicommissorum nomine. intelligas tamen semper quòd diuersa est possessio hæredis à possessione legatarij vel fideicommissarij : quia hæres vere possidet, & legatarius tantum custodit.Viuianus.

a *Offerat cognitionem.* hoc statim exponit,& dicat &c.

b *Hodie.* legatarius implorat officium iudicis pro satisdatione. hæres enim excipiendo dicit,hodie &c.& sic totum fit officio iudicis. Idem dicas si incontinenti posset hoc constare: & ita tempus formabo arbitrio iudicis: vt supra,de iure delibe.l.j.nam hodie dicit ad euidentiorem iniquitatem ostendendam si non audiatur hæres hoc postulans.H.

c *Possit.* id est,debeat.

d *De satisdatione.*scilicet qui fideiussores sunt idonei,& qui nõ. nam & illud exigit causæ cognitionem, & aliquam dilationem: vt.ś.qui satisda. cog. l.arbitro. &.l.si ab arbitro.H.& puto hanc cognitionem fieri vt plene constet de viribus legati.nam si est legatum purum, & appareat deberi, statim soluet coactus officio iudicis, & hoc offerre videtur hæres. Si vero appareat non deberi, non soluetur : nec aliquo casu satisdatur. aliàs si non offerretur hæc cognitio, etiam pro pura satisdaretur : vt supra,titu.j. l.etiam . Si autem est conditionale, vel in diem, & appareat non deberi : etiam si conditio vel dies veniat, nec satisdabitur : alioquin sic : vt supra, titu.j.l.hæc stipulatio.§.fina.& secundum hoc hæc cognitio est plena secundum quid, & summaria secundum quid : quia cito expeditur : & est extraordinaria, scilicet per officium iudicis. Item quòd dicit hic, hodie &c. facit ad id quod not.C.de edic. diui Hadria. tol. l.ij. &.C.loca. l.si quis conductionis. Item contra videtur.C.eod.l.j. vbi non cognoscit debeatur, vel non: sed ibi non offert hæres cognitionem, vt hic: & ideo non plene, sed summatim quæritur, vt ibi dicitur.

e *Necnon illa cognitio.* hæc est summaria.

f *Per calumniam.* exemplum.ś.eo.l.j.§.penul.&.ś.tit.j.l.hæc stipulatio.§.j.Accursius.

g *Summatim.* sufficit ergo iurare legatarium non petere animo calumniæ. & not casus in quibus summatim cognoscitur: vt dixi supra, ad exhi.l.iij.§.sciendum.& facit supra,de peti.hæredi. l.postquam. in fin.

h *Desideret.* quod potest:vt.ś.tit.j.l.j.§.sed & procuratoribus.

i *Non habebit.* vt &.C.de satisda.l.j.nisi forte in duobus casibus: vt infra, de noui ope. nun. l.de pupillo.§.qui procuratorio. &.ś. ad Trebel.l.qui ita.§.j.

k *Exigenda.* vt.C.de procurato. l.j.&.j.rem ra. ha. l.non solum. sed quo modo committitur ? Respon. vt supra, de procurato. l.Pomponius.§.j. Accursius.

l *Accepit.* not. sic.ś. man.l.inter.§.abesse.& infra, de fideiuss. l. qui satisdare. & hoc si ex certa scientia, secus si per errorem facti: vt.ś. solu.matri.l.si cum dotem. §. si mulier. Vel etiam iuris : vt.d.l.qui satisdare. &.ś.qui satisda.cog. l.de die.§.si ferruus.H.

m *Onerari.* sic.ś.de p. cura.l.qui absentem. ¶Contra. cæterũ.cum

n *Plane. Aequum.* glo.i.circa quæ enim de no finẽ. extra uo emergunt &c. vt.ś. de tura.cal. de interroga. acti. l.de ætate. §. ex causa. cum suis concor. Sed argu. cõtra.ś.qui satisd.cog. l.sciendũ. §.penul. Solu. hic prouisio hominis perit : vnde restauratur : ibi prouisio legis perdita non restauratur:vt.C.si aduer.vẽdi.l.j. Alij dicũt quòd licet ibi desinat immobilia possidere, remanet tamen cautio iuratoria . nam saltem iurat quòd possidet immobilia. hic autem nihil remanet:vel hic inopinatè : ibi non. Alij quòd ibi in venditione tantum, & sic pretium remanet loco rei : vt supra, de petitio. hæred.l.si rem. & hic nihil remanet loco fideiussorum.& facit ad legem istam.j.de dam.infec.l.qui bona.§.de illo.& supra,de petitio.hæredi.l.si quo.§.j.&.C.de epis.audi.l.si legibus.&.ś.de condic.indebi.l.iij.Accursius. ¶Concor. cum priv. huius.l. c. vernatio. in gl.i.ante med. ibi, in ꝑsonali vero actione. extra de dolo. & cõsona. ¶Vide quæ in hac sententia alegantur dissentit M.Cinus. Oratius. Quinto Mucius.

o *Numquam.* nisi detur ei insolutum, quod dicitur esse secundũ decretum. tunc enim fit dominus: vt arg.ś.si ex noxa.cau.aga.l.ij. in fin.antea autem est vt custos: vt hic,&.j.ex quibus cau.in pos. ea.l.cum legati.& de acquiren.possess.l.iij.ś.fin.& ius pignoris habet:vt.C.eod.l.qui legati.&.j.pro empt.l.misso.& supra,de pign. acti.l.non est mirum. Accursius.

p *Nec tam.* id est,non possessio,sed custodia,vt dictum est.

q *Iubetur.* sic in creditoribus cæteris, & in causa damni infecti: vt infra,de dam.infec.l.si finita.§.si quis autem.alia est tamen possessio hæredis & legatarij. hæres enim vere possidet,& usucapit: sed legatarius est in possessione iure pignoris : vt.j.pro hærede. l.ij.in princi. sed quis percipiet fructus ? Respon. vt infra, ea.l.§. qui legatorum.

r *Hæredi.* id est,ab hærede,sed ex Carboniano missus possidet: vt infra, de Carbo.edic.l.iij.ś.missum.

Si alius.] CASVS. Ponamus quòd legatarius Titius fuit missus in possess. rerum hæreditariarum ex eo quòd hæres noluit ei satisdare

ſatiſdare de legatis: inter quas res erat vna domus ruinoſa, de qua timebat damnum Gaius: & quia hæres noluit ei Gaio cauere de damno infecto, miſſus eſt in poſſeſſ. ex primo decreto. certe poteſt Titius qui miſſus eſt in poſſ. cauſa legatorum ſeruandorum, etiam damni infecti ſatiſdare, ſcilicet illi Gaio qui erat miſſus in poſſ. no mine dāni infecti ſi Titius ſatiſdederit Gaio, & nō aliter debebit decedere de poſſeſſ. in quā fuit miſſus gratia legatorū ſeruandorū, quàm ſi eidem Titio cautum fuerit per hęredē etiam eo nomine quo ſe dāni infecti obligauit Gaio, nedum nomine legatorum. duas ergo cautiones facit eidē Titio hæres antequā ipſe Titius decedat de poſſ. Viuia.

a *Satiſdare.* hic vterque erat miſſus: multo magis ſi ex cauſa damni infecti erat mittendus: vt.ĭ.de dā.infec.l.prætor.§.eius rei. &.l.ſi finita.§.ſi plures. Accur.

b *De poſſeſſione.* aliàs, decedere à poſſeſſione.

c *Debebit.* ſic.ĭ.ea.l.§. in poſſeſſionē. &.ĭ.de dā.infec.l.ſi finita.§.itē videam⁹.&.§.ſi iam.H.

Si plures.] CASVS. Cum eſſet legatum Titio, & etiā Gaio & Sēpronio, ponamus, petierunt ſibi ſatiſdari ab hærede nomine legatorum: & cū nollet ſatiſdare eis, deſiderauit mitti in poſſ. rerū hæreditariarū. certe omnes debent venire in poſſeſſionem, alius legatorum ſeruandorum cauſa: poſſe eum qui legatorū ſeruandorū cauſa in poſſeſſionē miſſus eſt, etiam dāni infecti ſatiſdare[a]. qui ſi ſatiſdederit, non aliter decedere [de] poſſeſſione[b] debebit[c], quàm ei cautum fuerit etiam eo nomine quo ſe damni infecti obligauit. ¶ Si plures legatarij mitti in poſſeſſionem deſiderauerint, omnes venire[d] debēt in poſſeſſionem. Is enim qui ex cauſa legatorum poſſidet, ſibi, non alij poſſidet[e]. Alia eſt cauſa cùm creditores[f] rei ſeruādæ cauſa mittuntur in poſſeſſionē. Nam is qui poſſidet, non ſibi[g], ſed omnibus poſſidet. ¶ Qui prior miſſus eſt legatari⁹ in poſſeſſionem, non præfertur ei qui poſtea mittitur. Inter legatarios enim nullū ordinem[h] obſeruamus, ſed ſimul omnes æqualiter tuemur. ¶ Poſtquā rei ſeruandæ [gratia] creditores[i] poſſidere cœperūt: legatorum ſeruandorū gratia miſſus in poſſeſſionem, creditoribus potior non habebitur[k]. ¶ Qui in poſſeſſionem legatorum ſeruādorum cauſa mittitur, in poſſeſſionem quidē rerum hæreditariarum[l] omnimodo veniet: hoc eſt, earum quæ in cauſa hęreditaria manent: earum autem quę in cauſa hęreditaria non erunt, non aliàs mittitur, quàm ſi dolo malo in ea cauſa eſſe deſierint*: nec ſemper, ſed cauſa cognita[m]. ¶ Bonorum autem appellatione hæ res comprehenſæ videbuntur, quarū proprietas[n] ad hæredem pertinet. Sed & ſi vectigales[o] agri ſint, & ſi qua pignora teſtatori data[p], in eorum quoque mittetur poſſeſſionē. Sed & in partus ancillarum, & fœtus pecorū, item [in] fructus æquè omnimodo legatarius & fideicommiſſarius mittentur. Sed & ſi rem alienā defunct⁹ bona fide emerit, in poſſeſſionem eius mittendum legatarium conſtat[q]. nam & hæc res in cauſa hęreditaria eſt. ¶ Si depoſita res apud defunctū fuerit vel commodata, locum miſſio non habet[r]: quia non ſunt iſtæ res hæreditariæ.

Flo. deſierit:

A B C D

uandorum, veniet omnino legatarius in poſſ. quidem rerum hæreditariarum: hoc eſt earum quæ manent in cauſa hæreditaria: earum autem rerum quæ non erunt in cauſa hæreditaria, non aliter mittitur legatarius in poſſeſſ. quàm ſi deſierint eſſe in ea cauſa, ſcilicet hæreditaria dolo malo hæredis: nec ſemper mittitur legatarius in poſſeſſ. earum rerum quæ deſierunt eſſe in cauſa hęreditaria dolo malo hęredis, ſed cauſa cognita: puta ſi ſit cō miſſus dolus per hæredem in cauſa legatariorum, & non ſi aliàs ſit miſſus: vt.ĭ.e.l.§.dolū. &.§.ſed nō omnem. & ita intelligūtur in cauſa cognitiones quæ dicuntur.ĭ.eo.l.ſi. bonorum autē poſſeſſ. videbuntur cōprehenſæ hę res, quarum proprietas pertinet ad hæredem.ſ. ex cauſa hæreditaria, & poſtea plana eſt litera vſque ad.§.ſi ex duobus. Viuianus.

l *Hæreditariarum.* etiā omniū: vt.ĭ.qui.ex cau. in poſ.ea.l.j.ſecus cum fit miſsio ex reſcripto principis, quia in eis tātum de quibus erat iudicatum: vt ſupra, tit.j. l.poſtquam.§.j.

m *Cognita.* vt.ĭ.eo.l. ſi.&.ĭ.ea.l.§.ſed nō omnē. afficit ergo rē quocūque vadat: & ſic facit pro eo quod not. C. de pign. l.iij. item facit.ĭ. eo.l.ſi legatorum.

n *Proprietas.* & alia plura, vt ſubiicit: quandoque dictio, bonorū, vniuerſitatem vel hæreditatem ſignificat: vt.ĭ.tit.j.l.iij.in princ.

o *Vectigales.* id eſt, emphyteutici: vt.ŭ.qui ſatiſ. cog. l.ſciendum.§.ij.& facit infra, de verbo.ſigni. l.bonorum.§.j.&.ŭ.famil. erciſcun.l.item prædia.

p *Data.* facit.d.l.bonorū.&.ŭ.de peti.hęre.l.& nō tantum. Acc.

q *Conſtat.* facit.ŭ.de re.eo.l.magiſtratus.§.j.

r *Non habet.* ſecus in peti.hære.vt.d.l.& non tantum.

Si ex duobus.] CASVS. Ponamus q⁹ Titius inſtituit ſibi hęredes Seium, Gaium, & Sempronium: & legauit Martino & Petro cuilibet centum, & deceſsit. petunt Martinus & Petrus ab hæredibus ſatiſdationem de legatis ab eis ſoluendis: & alter de hæredibus paratus eſt ſatiſdare de legatis eis ſoluēdis, puta Gaius: & alter puta Sempronius, non eſt paratus ſatiſdare. certe in partē eius Sempronij qui nō ſatiſdat, debet habere locum miſsio in poſſeſſ. miſsio inquam in poſſeſſ. partis eius qui non ſatiſdedit. quare ſuadendum erit, ſiue cōſilium dandum hæredi qui ſatiſdedit pro ſua parte, vel paratus eſt ſatiſdare, vt ſatiſdet in aſſem vel in totum. ſ. legatariis ne adminiſtratio impediatur per legatarios. Ponamus quòd Titius inſtituit ſibi filium ſuum impuberem, & ei pupillariter ſubſtituit Seium. i. ſi impubes hæres ei non eſſet, & in pupillari ætate decederet: & à dicto ſubſtituto impuberis plura legata quibuſdam reliquit, & deceſsit dictus Titius, & pupillus extitit ei hæres, & etiam plura acquiſiuit ei impubes aliunde: puta quia fuit inſtitutus ab aliis, vel ei fuerunt legata ab aliis relicta. & poſtea deceſsit dictus impubes in pupillari ætate: & ſic vindicauit ſibi locum ſubſtitutio pupillaris ei per patrem facta de Seio, & debet ſoluere Seius ſubſtitutus legata à ſe relicta per patrem impuberis: vt argu.ŭ.ad.leg.Falcid. qui fundum.§.qui filios. legatarij igitur petunt ponamus à dicto ſubſtituto vt ſatiſdet eis nomine legatorum eis per eum ſoluendorum, & ipſe non vult eis ſatiſdare. vnde debent legatarij mitti in poſſeſſ. vt.ŭ. titu.j.l.j.iij. reſpō. certe habebit locum miſsio in poſſeſſ. non ſolum in ea bona quæ teſtatoris fuerunt: verumetiam in ea quoque ſcilicet bona quę impubes acquiſiuit, ſcilicet aliunde quàm à patre teſtatore. nam hæc quoque. ſ. bona quæ impubes aliunde acquiſiuit, ſunt hæreditaria. i. videntur eſſe de hæreditate teſtatoris patris impuberis, cum

Ordo non ſemper ſeruandus eſt.

d *Omnes venire.* quibus petentibus non ſatiſdatur.

e *Non alii poſſidet.* quantum ad hoc. ſ. vt alij legatarij velint ſua auctoritate intrare in poſſeſſionē, non poſſunt niſi prius poſtulēt.

f *Creditores.* ſcilicet conuentionales.

g *Non ſibi.* ſubaudi tantum, ſed omnibus. i. ad commodum omnium ſi veniant intra biennium præſentes. intra quadriennium abſentes: vt.C.de bo.au.iudi.poſſ.l.fin.& infra, de bo.auctо.iudi. poſ.l.cum vnus in princi.

h *Ordinem.* quia eiuſdem ſunt tituli. aliàs ſecus: vt.C.e.l.ſi poſtquam.& qui po.in pign.habe.l.ij. Item no.de ordine nō ſeruando. ſic in authen.de mona.§.fin.arg.cōtra.C.de offi.præ.vrb.l.fi.

i *Creditores.* cōuentionales: & dic poſsidere. i. in poſſeſſione eſſe.

k *Non habebitur.* ſcilicet poſterior: quia non ſunt eiuſdem titu. vt not.ŭ.proxi.§.ſed cum hodie legatarij habeant tacitam hypothecam: vt.C. communia de leg.l.j. præferuntur chirographariis: vt.C.qui po.in pign.ha.l.eos.

Qui in poſſeſſionem.] CASVS. Si hæres non ſatiſdat legatario, & propter hoc legatarius mittatur in poſſeſſ. gratia legatorum ſer-

BIU Cujas

ad ea etiã substitutio porrigatur: vt.ff.de vulga.substit.l.sed si plures.§.ad substitutos.constat autem quòd in possess. rerum hæreditariarum mitti debent legatarij quibus non satisdatur: vt.ff.ea.l.§. qui in possess.viuo autem impubere, subaudi: & sic non habente adhuc locum substitutione, siue substituto, nec legato à substituto relicto habente locum, nec satisdatio, scilicet pro legatis à substituto relictis locum habet: nec missio.s.in possess.locum habet, subaudi: & ita non est necesse quærere in quæ bona fieri debeat missio.Viuianus.

Quando est facta missio in parte rei cõmunis, alius in cuius partem non est facta missio, potest satisdare, & administrationẽ rei recipere. Bartolus.

¶Si ex duobus hæredibus alter satisdare sit paratus, alter non: in partem [a] eius missio locum vtique habere debet. ¶Missi [b] itaque legatarij impedient etiã eum qui satisdedit, rei administratione. Quare suadendum [c] erit hæredi, vt in assem satisdet, ne administratio eius impediatur. ¶Si ab impuberis substituto legata sint relicta, & impubes decesserit: missio non solum in ea bona quæ testatoris fuerunt, verum & ea quoque quæ impubes adquisiit, locum habebit. nam hæc quoque hæreditaria [d] sunt. Viuo [e] autẽ impubere, neque missio neque satisdatio locum habet.

Etiã successor iure honorario tenetur hoc edicto, sicut successor de iure ciuili. hoc dicit.

¶Si hæres nõ sit [f] à quo fideicõmissum relictũ est, sed alterius nominis successor [g]: dicendum est, vt edicto locus sit, & dolus* eius [h] sit æstimandus. Sed & si hæredis hæres sit qui dolo fecit: æquè nocere debebit. ¶Dolum accipere debemus & culpam latam, sed nõ omnem dolum [i], sed qui in necẽ [k] legatariorum & fideicõmissariorũ factus est. ¶Imperator Antoninus Augustus rescripsit, certis [l] de causis posse à legatario vel fideicõmisso petitionem differri, & ideo non statim post mortem testatoris, sed cum tempus præfinitum transierit, legatum vel fideicommissum peti posse. Quod remedium rescripti imperatoris Antonini. s. vt etiã in propria bona hæredis mittantur legatarij vel fideicõmissarij quibus non est satisdatũ nec satisfactũ: & exinde iidem ex rebus hæredis percipient fructus donec satisfiat voluntati defunctorũ qui relinquerũt legata vel fideicõmissa, quod remedium rescripti imperatoris Antonini. s. vt etiã in propria bona hæredis mittantur legatarij vel fideicõmissarij quibus nõ est satisfactũ, seruatur etiã aduersus eos non hæredes qui ex causa fideicõmissi ab eis relicti fruuntur moram. Sed qualiter debet satisfieri voluntati defuncti vel defunctorum post quã facta est missio in bonis hæredis? certe per solutionem legati vel fideicommissi, & nõ per satisdationem: licet aliàs verbũ satisfactionis latius pateat. proinde si remissa sit satisdatio. à testatore, habebit nihilominus locum rescriptum imperatoris Antonini, quia fit mora solutioni legati vel fideicom. tempus autem dictorum sex mensium debet cõputari continuum ex die quo petiit legatarius vel fideicõmissarius sibi solui legatum, vel pro eo satisdari coram illis quorum de ea re notio est, vt transactis continue illis sex mensibus fiat missio in bonis hæredis, & statim percipiat ex eis fructus legatarius vel fideicommissarius donec satisfiat. non autẽ est computandum dictum tempus possessorium, id est, non expectatur perceptio fructuum per sex menses ex quo legatarius vel fideicommiss. est missus in poss. bo. hæredis cessantis satisfacere voluntati defuncti. Quid si hæres institutus qui debebat soluere legata vel fideicõmissa, erat pupillus, & non habebat tutorem, vel erat furiosus vel adolescens, & non habebat curatorem vel curatores, & legatarius vel fideicommissarius est missus in possess. rerum hæreditariarum cum peteret sibi satisdari ex parte pupilli vel adolescentis vel furiosi, & non satisdatum sit ei? nunquid post sex menses mittitur legatarius in possess. bonorum ipsius hæredis, & recipiet fructus ex eis? & dicas quòd non. non enim videntur cessasse in soluendo legato. nam huiusmodi personis quæ sunt indefensæ, non debent nocere frustratio siue cessatio, vel mora in soluendo legato vel fideicommiss. & idem est si hæreditas iacuerit aliquo tempore de dictis sex mensibus. nam illud tempus quo iacuit hæreditas, est detrahendum de medio siue de dictis sex mensibus, ita quòd in eis non computetur. Sed quid faciet hæres de fructibus quos percepit ex rebus hæreditariis (de quo hærede dictum est in principio) in quas missus est dictis sex mensibus? nunquid cedent ij fructus in vicem vsurarum quæ debentur ex fideicommissis? & certe debent dicti fructus primum imputari in vsuras quæ debentur ex fideicommissis: & postea si quid superfluũ est in fructibus, debet computari in sortem legati vel fideicom. nam in hoc pignore prætorio sequimur exemplum pignorum conuentionalium. nam sic est in fructibus pignorum conuentionalium. & si ex dictis rebus hæredis cessantis percepit legatarius amplius quàm sibi deberetur, debebit dari hæredi etiam vtilis actio, scilicet pignoratitia contra legatarium ad id superfluum sibi hæredi reddendum: & hoc exemplo pignoratitiæ actionis quam habet debitor contra creditorem conuentionalem, si creditor conuentionalis perceperit ex fructibus pignoris quod sibi debetur. nam illud superfluum petit debitor ab eo per pign.act. quamuis autem in duobus assimilatum est hoc pignus prætorium pignori conuentionali, tamen in tertio differunt: quia pignora, scilicet conuentionalia potest creditor etiam distrahere, nedum fructus percipere. ex isto autem pignore prætorio potest legatarius tantummodo fructus recipere: & ideo permisit constitutio imperatoris Antonini hunc legatarium percipere fructus, vt festinetur ad sententiam siue mentem constitutionis eiusdem, quæ voluit satisfieri legatario secundum voluntatem defuncti: non autem potest legatarius talis pignus prætorium vendere. hoc dicit vsque ad.§.qui legatorum. Viuianus.

a *Limita dolũ in delictis, & latam culpã aequiparari in l.1.ad.l. Cor.de sica.*

a *In partem eius.* scilicet qui non satisdedit.

b *Missi.* s. in partem eius qui non satisdedit. & hic est duplex litera. nam aliàs est, & redderẽt ei qui satisdedit administrationẽ rei, scilicet suæ partis, & non alterius. sic & in causa damni infecti si plures sint domini dom⁹ ruinosæ: vt.ff.de dam. infec.l.in stipulatione. & ff.communi di. l.si quis putans.§.si damni. &.ff.de neg.gest. l.si communes. alia est, missi legatarij impedient etiam ei qui satisdederit, rei administrationem. & hæc est planior, vt subiicit.

c *Suadendum.* consilium, non præceptum. sic.ff.de rei vindi. l.is qui. & facit.ff.ad Trebel.l.ita tamen.§.quòd si duo. Sed arg.contra.ff.de noui ope. nuntia.l.antepe.§.quæsitum. Accursius. *ADDITIO.* Dic secundũ Barto. quòd hoc est ideo, quia in stipulatione deducitur operis destructio, quæ est indiuidua. hic deducitur legati solutio, quæ est diuidua eadem ratione cautionis præstatione quæ eius naturam sequitur: vt.ff.titu.j.l.j.§.si quis.

d *Hæreditaria.* ad ea enim porrigitur substitutio: vt instit.de pupil.substitu.§.non solum. Accursius.

e *Vino.* quia non debet quis esse solicitus de hæreditate viuentis: vt.ff.de pupil.substitu.l.ij.§.prius. nec dicitur vlla esse hęreditas viuentis: vt supra, de hæredi. ven.l.j.& not.ff.titu.j.l.hæc stipulatio. & facit.ff.ad Trebell.l.ita.§.à patre. argu.contra.ff.de hæredi.ven.l.iij.§.illud potest quæri.

Si hæres.] *CASVS.* Si ille à quo fideicommissum relictum est alicui per defunctum, non sit hæres. s. de iure ciuili, sed successor alterius nominis, puta bon. possess. de iure prætorio: vel non est hæres institutus, sed est fideicommissarius vniuersalis: dicendum est vt sit locus edicto. s. vt fiat missio in possess. si non satisdet fideicõmissario singulari: & est dicendũ vt dolus eius, scilicet successoris sit æstimãdus, per quẽ. s. dolũ desinat res aliqua esse hęreditaria: vt scilicet nihilominus fideicõmissarius singularis mittatur in eius rei possess. scilicet vt si sit hęres hæredis qui dolo fecit, scilicet quo minus res aliqua sit hęreditaria, & qui nõ vult satisdare fideicõmissario singulari, æque siue eodem modo nocere habebit, scilicet dolus eius: vt nihilominus legatarius mittatur in possess. rei quam hæres hæredis fecit dolo desinere esse hæreditariam: & dolum accipere debemus etiam latam culpam: sed non debemus accipere omnem dolum, sed illum qui factus est, scilicet per aliquem de dictis successoribus in necem aliorum legatariorum vel fideicommissariorum. Viuianus.

f *Si hæres non sit.* scilicet de iure ciuili.

g *Successor.* vt bonorum possess. ad quod.ff.tit.j.l.j.§.non solum. vel fideicommissarius: vt.ff.titu.j.l.si ex causa.

h *Dolus eius.* scilicet talis successoris per quẽ desinit res hæreditaria esse: vt.ff.ea.l.§.qui in possessione.&.j.eo.l.si legatorum.

i *Dolũ.* [a] quia lata culpa dolo cõparatur: vt.ff.depo.l.qđ Nerua.

k *In necem.* exigitur ergo respectu certæ personæ. sic &.j.quibus ex cau.in poss.ea.l.Fulcinius.§.quod si aduersus.&.§.illud.&.ff.solu.ma.l.etiam.§.licet.&.j.vi bo.rap.l.ij.§.homines.

misi esset ipsi nẽda pœna corporalis: quia dolus requiritur

Imperator.] *CASVS.* Si hæres non satisdet legatorum vel fideicommissorum nomine, mittitur statim legatarius vel fideicõmissarius in possess. rerum hæreditariarum: vt.ff.ea.l.§.qui in poss. &.ff.titu.j.l.j.iij. respon. quo misso adhuc vsque ad sex menses satisdare volens hæres audietur, & cogetur discedere de poss. legatarius vel fideicommissarius: vt.ff.titu.j.l.si legatarius. si verò per totum semestre tempus prætermiserit hæres satisdare, ita quòd

l *Certis.* hic incipit cõstitutio seu rescriptum principis vsque illuc,

BIU Cujas

luc, satisfactionis &c. vbi incipit exponere.

a *Si post.* sub. scilicet si post &c. ad quod. C. eo d. l. circa. &. ĵ. ne vis fiat ei. l. si quis. §. constitutum.

b *Indéque.* id est, ex rebus hæredis.

c *Percepturos.* scilicet legatarios. & quid de eis fiat, dicitur. ĵ. eo. §. quæri.

d *Quoad.* i. donec.

e *Satisfiat.* per solutionem, nõ per satisdationem: vt. ĵ. proxi. dices.

f *Aduersus eos.* puta legatarios vel fideicommissarios singulares rogatos restituere id qđ eis est relictũ, vel partẽ, vel pro eo aliud: vt ĵ. eo. §. missio autem.

g *Satisfactionis.* hic incipit exponere rescriptum.

h *Patet.* vt. s̈. de pign. actio. l. si rem. §. omnis. hic tamẽ strictè ponitur pro solutione: vt & ĵ. de solu. l. satisfactio. & hoc si dies cesserit: vt subiicit. quia mora &c.

i *Remissa.* à testatore: vt. s̈. e. l. j. in princ. vel à lege. quod fit in casibus not. s̈. titu. j. l. j. in prin.

k *Non possessionũ.* habeas, possessionũ: & est sensus, quòd tẽpus quo fuit in possessione rerũ hæredis ex hoc rescripto, non cõputatur in spatio sex mẽsum. Alij quòd tempus quo fuit in possessione rerum hæreditariarũ ex hoc edicto, non cõputatur in sex mensibus. hoc nõ placet. Vel verius si petat satisdari & nõ satisdatur, statim fit missio in hæreditariis rebus, & post sex menses ex die dictæ petitionis fit missio in bonis hæredis, & statim post sex menses capit fructus de bonis hæredis: non autem expectatur perceptio fructuum per sex menses post missionem. & hoc dicit, & secundum hoc dic non possessionum, id est, ex die datæ possessionis computandum. Alij dicunt possessionem, id est, non bonorum possessio: quod est vtile: vt. ĵ. quis or. in bo. pos. ser. l. ij. §. dies. Accursius.

l *Hæreditas.* iacens. & no. quòd iacendo dicitur currere tempus: quia tempus labitur vsque dum hæres adibit. & est hoc in rescripto: secus in edicto huius titu. vt. s̈. l. j. §. non exigit. &. §. fin. & facit cum eo quod est hic. C. de vsur. l. si parte. &. s̈. de vsur. l. pecuniæ. &. l. cum quidam. §. si pupillo. Sed argu. contra. ĵ. de no. ope. nun. l. operis. &. s̈. de nau. fœn. l. fina. *ADDITIO.* Dic quòd in l. operis loquitur in nuntiatione quæ requirit moram, quæ mora in casibus huius. §. legitime contrahi non potest: vt. l. si ex legati causa. ĵ. de verb. oblig. Ad. l. fin. s̈. allegatam respõde, & dic quòd ibi loquitur in pœna quæ ex cõtractu defuncti descendit, & ideo iacente hæreditate cõmittitur: vt. ĵ. de verb. oblig. l. diem. hic autem ex rescripto non fit missio in bonis hæreditariis nisi ex modo ipsius non soluendo quæ non potest committi iacente hæreditate, cum per additionem incipiat deberi: vt. s̈. eo. l. j. §. fin. &. l. si nemo. de re iudi. secundum Barto. & Oldra.

m *Hi fructus.* qui percipiuntur ex rebus hæredis.

n *Quæ.* scilicet vsuræ.

o *Debentur.* post moram: vt. s̈. de leg. ij. l. si quis seruo.

p *Pignorum.* conuentionalium. nam & hic est pignus prætorium. Accursius.

q *Imputari.* sic enim fit in conuentionali: vt. C. de pign. actio. l. j. &. ij. & hoc si dies cessit: aliàs seruatur ex edicto: vt. ĵ. e. §. qui legatorum. Accursius.

r *Actio.* scilicet pigneratitia. sic enim est in conuentionali: vt supra, de pign. act. l. quamuis. &. l. seq.

s *Sed pignora.* scilicet conuentionalia.

t *Tantum ei.* vt. s̈. de leg. j. l. filiusfamiliàs. §. iidem principes.

u *Festinet.* hæres. vel dic, legatarius, aliàs, festinetur.

x *Ad sententiam.* scilicet dandam de soluendo legato. Vel dic sententiam constitutionis quæ est vt satisfiat: vt. ĵ. eo. §. satisfieri.

Qui legatorum.] *CASVS.* Nunc reuertitur ad edictum prætoris. nam supra, proxi. §. dixit cum fit missio ex constitutione principis post sex menses in bonis hæredis. dicas ergo hic quòd ille qui mittitur in possess. rerum hæreditariarum, ex eo quòd hæres non satisdat ei, debebit custodire fructus &c. scilicet qui sunt in hæreditate, & in quibus est missus. & ratio quidem est hæredem colere agros, & posse redigere fructus, scilicet hæredem ex illis agris, sed oportebit legatarium custodire fructus ne ab hærede consumantur. quòd si hæres nolit fructus colligere, certe permittendum erit legatario misso in possessionem colligere fructus, & collectos seruare: veluti si tales sint fructus quos expediat vendi etiã primo tempore quo sint collecti: puta quia non possunt seruari. erit etiam hoc officium legatarij in possess. missi etiam in cæteris rebus hæreditariis, nedum in fructib, scilicet vt colligat vniuersas res hæreditarias, & custodiat ibi vbi defunctus habuit domicilium: & si nulla domus sit sua, scilicet legatarij vel testatoris ibi vbi defunctus testator habuit domicilium, conducat habitationẽ vel horreum in quo custodiãtur res hæreditariæ collectæ: & ita debebit idem legatarius custodire res hæreditarias, scilicet in quibus missus est, vt hæredi non auferantur neque pereant, deterioréve fiant. si autem mittatur quis, scilicet legatarius in possess. rerum hæreditarium ex cõstitutione, scilicet imperatoris Antonini post sex menses, de qua dictum est. s̈. ea. l. §. imperator Antoninus. cauendum siue curandum ne fiat vis eidem legatario vtenti, & fruenti subaudi: & si hæres vellet colere legatario inuito, non audiretur: quia secus est si esset missus in possessionem ex edicto prætoris: vt. s̈. videre potuisti, & hoc casu cum mittitur in bonis hæreditariis ex constitutione. vnde siue ex bonis hæredis siue donec voluntati defuncti satisfiat: vt dicto. §. imperator Antoninus. ĵ. respon. satisfiat voluntati defuncti, quod sic accipitur quòd ad voluntatem defuncti vel ex fructibus rerum hæredis vel aliunde satisfiat: & pertinet dicta constitutio diui Antonini ad omnes illos à quibus vtiliter fideicommissum relictum est: quamuis non sint hæredes illi à quibus fideicommissum vtiliter est relictum. par enim vtilitas est in hæredibus à quibus relictum est fideicommissum ex vna parte, & in eis non hæredibus à quibus vtiliter fideicommissum relictum est ex alia parte. vnde non est mirum si dicta constitutio habet ita locum in eis sicut in hæredibus. [*IN POSSESSIONEM MISSVS.*] Si legatarius est missus in possess. causa legatorum seruandorum, & litem eo nomine contestatus sit cum aliquo qui conuenit eum super aliqua re de illis in quibus est in possess. missus: non debet ante decedere de possess. quàm ei per hæredem fuerit cautum pro lite prædicta. [*MISSVS IN POSSESSIONEM.*] Si legatarius est iussus mitti in possess. rerum hæreditariarum ex eo quòd hæres ei non satisfecit de legato soluendo, de quo dictum est supra, titu. j. l. j. iij. respon. &. s̈. ea. l. §. qui in possess. vel est missus in possessionem rerum hæredis ex cõstitutione Antonini ex eo quòd hæres non satisfecit ei intra sex menses, de quo habuisti. s̈. ea. l. §. imperator. & hæres non admittit eum volentem intrare possess. habet idem legatarius edictum ne vis fiat proposito. si autem non vult proponere interdictum, sed magis vult introduci in possess. ipso facto, introducendus est in possess. aut per viatorem, aut per officialem præfecti, aut per magistratus, missio autem locum habet, scilicet ex dicta constitutione imperatoris Antonini, non tantũ si quis legatarius sit rogatus restituere alij totum id quod legatum est sibi: verumetiam si rogatus fuerit restituere alij vel quasi: id est, aliquid ex eo quod sibi legatum est: id est dicere, siue rogatus sit restituere alij totum id quod est legatum sibi, siue partem ex eo, siue aliud pro eo. Viuianus.

Pignoratitia habet locum pro pignore prætorio sicut pro conuentionali. Bar.

¶ Quæri poterit, an in vicem vsurarum hi fructus[m] cedant, quæ[n] in fideicommissis debentur[o]? Et cùm exemplũ pignorum[p] sequimur: id quod ex fructibus percipitur, primũ in vsuras, mox si quid superfluũ est, in sortem debet imputari[q]. Quinimmo & si amplius quàm sibi debetur, perceperit legatarius: exẽplo pigneratitiæ actionis etiam vtilis actio[r] ad id refundendũ dari debebit. Sed pignora[s] quidẽ quis & distrahere potest: hic autẽ frui tãtũ ei[t] cõstitutio permisit, vt festinet[u]* ad sententiã[x]. ¶ Qui legatorũ[†] scens. Nam frustratio non debet huiusmodi personis nocere, quæ sunt indefensæ. Certè si iacuerit hæreditas[l] aliquo tẽpore: hoc tempus de medio tra hendum est.

*Flo. festinetur

†Cõcor. cum hoc. §. c. quoniã frequẽter. §. ĩ aliis vero. cũ gl. super verbo, affectus. ante fin. extra vt lit. nõ conteſt. & glo. j. in c. veritatis. in me. ibi, & ita vtr que. extra de dolo & contumacia.

seruandorum causa in possessionem mittitur[a], & fructus custodire & cętera debebit, & pati quidem hæredē colere agros, ac posse fructus redigere: sed custodire legatariū fructus oportebit, ne ab hærede consumantur. ¶ Quòd si hæres fructus nolit cogere[b], permittendum erit legatario cogere fructus[c]: & coactos seruare. Quinimmo si tales sint fructus quos primo quoque tempore[d] venire expediat, vendere quoque legatario permittendum est, & pretium seruare. In cæteris quoque rebus hæreditariis missi in possessionē hoc erit officium, vt vniuersas res hæreditarias colligat, & ibi custodiat vbi domiciliū[e] defunctus habuit: & si nulla domus[f] sit, habitationem conducat, vel horreum quoddam, in quo res collectæ custodiantur. Et puto ita legatarium custodire res hæreditarias debere, vt neque hæredi auferantur, neque depereant, deterioréve fiant. ¶ Quòd si ex cōstitutione[g] quis in possessionem mittatur, curandum est, ne vis[h] fiat vtenti & fruenti legatario. ¶ Satisfieri voluntati defuncti sic accipitur, quoad voluntati defuncti vel ex fructibus[i] vel aliunde satisfiat[k]. ¶ Constitutio[l] autem diui Antonini pertinet ad eos à quibus vtiliter fideicommissum relictum est, quamuis hæredes non sint. par enim vtilitas[m] est. ¶ In possessionem missus legatorum seruādorum causa, si[n] litem eo nomine[o] cōtestatus sit: non antè decedere [de] possessione debet, quàm ei pro lite[p] fuerit cautū. ¶ Missus[q] in possessionem si non admittatur, habet interdictū propositū[r]: [&] aut per viatorē, aut per officialem præfecti, aut per magistratus introducendus est in possessionem. Missio[s] autem locum habebit, non tantum si quis idipsum quod legatum[t] est rogatus sit, verū etiam si quid vel ex eo vel pro eo restituere fuerit rogatus[u].

Si legatarius à quo relictum est fideicōmissum, non cauet fideicommissario suo, fit missio in ea re vel iure quod habet pro legato, vel eius occasione. Barto.

¶ Si Titio purè legatum fuerit[x], & eius fideicōmissum sub conditione, vt Sempronio restitueret: non iniquè prætorem statuturum Iulianus scripsit, si antequam legatum cōsequatur legatarius[y], fideicōmissi cōditionalis satis nō det[z]: vt magis[a] Sēpronio det legati persecutionem[b], vt is[c] legatario satisdet legatarius hoc caueat. dicam forte vt & ipse fideicommissarius caueat legatario hoc scilicet quòd reddet legatario dicta decem si peruenerit aliquo modo ad fideicommissarium, & postea deficiat conditio fideicommissi, & existat conditio legati. Sed quid si Titius cui legata fuerunt decem sub conditione, si nauis ex Asia venerit, acceperit iam ab hærede satis siue satisdationem de legato sibi soluendo si nauis ex Asia venerit. subaudi, nec vult idem legatarius cauere siue satisdare Sempronio fideicommissario cui per testatorem fuit relictum ab eodem legatario fideicommissum sub conditione si Titius consul factus fuerit? certe decernendum erit magis dandam actionem, scilicet ex stipulatu contra hæredem Sempronio fideicommiss. quàm Titio legatario ex ea satisdatione quam accepit idem Titius legatarius ab hærede, in eo scilicet casu ex quo extitit conditio fideicommissi eius Sempronij. & hoc eodem casu, scilicet cum nō est solutum Titio per hæredem legatum, sed tantum ei est satisdatum, & ipse Titius legatarius non vult satisdare Sempronio fideicommissario: danda erit fideicōmissario persecutio, scilicet per actionem vtilem ex testamento etiam ipsius legati Titio sub conditione relicti, si cōditio eius legati extitit, scilicet si fideicōmissarius fuerit paratus cauere legatario deficiente, scilicet conditione fideicommissi reddi legatario per fideicommissum decem legata sub conditione eidem legatario cuius conditio legati iam extitit, vt dixi. Viuianus.

a *Mittitur.* ex edicto prætoris, sed superiori. §. loquitur cum sit missio ex cōstitutione siue rescripto principis secundum H. idem tamen dicam fieri de his fructibus quod de illis dictum est.

b *Nolit cogere.* aliàs est in textu, colere: aliàs, cogere. & tunc dic, id est, nolit colere agros, & sic nec fructus coget. i. congregabit.

c *Cogere fructus.* id est, colere: & sic cogere.

d *Primo quoque tempore.* statim quòd sunt collecti: quia non possunt seruari. ad quod est infra, de ven. in pos. mitten. l. j. §. item si periculum. & de Carbo. edic. l. sed si is. §. quoties. &. ff. de mino. l. & si sine. §. j. &. C. de admi. tut. l. lex quæ. in fi. & l. seq. in fin.

e *Domiciliū.* quod est vbi maiorem partē fortunarum habuit: vt. C. de incolis. l. ciues.

f *Nulla domus.* sua vel testatoris.

g *Ex constitutione.* posita. ff. ea. l. §. imperator. quæ est de rebus hæredis post sex menses.

h *Ne vis.* vt. j. ne vis fiat ei. l. si quis. §. constitutum. & sic si hæres vellet colere, non auditur isto inuito: quod est secus in superiori casu. Item in alio differt constitutio ab edicto: vt not. ff. §. cessatum. in fin. §.

i *Fructibus.* vt &. ff. §. quæri.

k *Satisfiat.* hic exponitur verbū positum in constitutione. ff. eod. §. imperator. H.

l *Constitutio.* quæ est in. §. imperator.

m *Vtilitas est.* ergo idem ius: vt. j. de verb. oblig. l. à Titio.

n *Si.* id est, quamuis.

o *Eo nomine.* id est, pro legato petendo ab hærede. H.

p *Pro lite.* id est, pro expensis litis vel pro aliis factis occasione rerum in quas missus est: vt. ff. ead. l. §. si alius &. §. qui legatorum. vel pro lite, id est, pro eo quod est in lite, scilicet pro legato. & dices cautum, id est, satisdatum: vt. j. eo. l. si pecuniæ. §. j.

q *Missus.* id est, mitti iussus.

r *Propositum.* ne vis fiat ei, aut &c. scilicet si magis voluerit. & hoc habet locum siue ex hoc edicto, siue per constitutionem imperatoris fiat missio. & est hoc interdictum prohibitorium & restitutorium: vt. j. ne vis fiat ei. l. si quis missum. in princ. &. §. j. &. §. ij. & facit infra, de dam. infect. l. si finita. §. pen. &. l. damni. §. non solum. &. de no. oper. nun. l. prætor. §. deinde. Hug.

s *Missio.* ex constitutione, sub. nam aliud est per edictum prætoris: vt. j. ea. l. §. si Titio. & dixi. ff. e. §. qui legatorum. Accursius.

t *Legatum.* sibi.

u *Fuerit rogatus.* scilicet restituere.

Si Titio.] CASVS. Ponamus quòd Martinus instituit sibi hæredem Petrum, & Titio pure legauit. x. & eius Titij fidei commisit sub cōditione vt Sempronio restitueret dicta decem, & decessit dictus Martinus. nunc Sempronius fideicommiss. conditionalis decem petit à Titio cum dicta decem legata sunt pure: & antequam dictum legatum de decem cōsequatur vt satisdet idem Titius eidem Sempronio nomine dicti fideicommissi conuentionalis, & Titius non satisdat ei, certè non iniquè statuet prætor vt magis det ipse emptor persecutionem dicti legati Sempronio fideicommissario conditionali, scilicet contra hæredem: magis dico quàm contrarium, vel quàm Titio legatario cui erant legata pure dicta decem: ita scilicet vt hic Sempronius fideicom. satisdet dicto Titio legatario reddi ei Titio. x. deficiente conditione fideicommissi ipsi Sempronio relicti. Sed quid si Titius legatarius acceperit iam ab hærede dicta decem sibi pure legata? certe æquum est cogi eum Titium inuicem satisdare Sempronio fideicommiss. scilicet quòd dabit eidem Sempronio fideicōmissum adueniente conditione fideicommissi: vel si nolit hoc casu Titius satisdare Sempronio, debet dicta decem dare eidem Sempronio, & tunc Sempronius debet cauere siue satisdare Titio de restituendis ei decem si defecerit cōditio fideicommissi ipsius Sempronij. Habuimus ergo supra quando legatum Titij fuit purum, & fideicōmissum Sempronij relictum sibi à Titio fuit conditionale. Sed quid si legatum de decem prædictis sit relictum Titio sub cōditione, si nauis ex Asia venerit: & fuit per fideicommissum rogatus Titius de restituendis dictis decem Sempronio sub conditione si Titius cōsul factus fuerit: neque nomine fideicommiss. satisdetur, scilicet Sempronio per Titium legatariū? certe si ei Sempronio Titius legatarius non caueat per satisdationem, æquissimum erit Sempronium fideicommissum accipere siue satisdationē ab hærede nomine legati, scilicet vt & ipse legatarius Titius caueat fideicōmissario hoc. ff. quod cauit hæres. nam licet cauerit hæres fideicōmissario, nihilominus eidem fideicommissario debet cauere legatari[9]. & hoc est in litera, vt & ipse

x *Fuerit.* puta decem.

y *Legatarius.* Titius.

z *Non det.* scilicet Sempronio.

a *Vt magis.* scilicet quàm contrarium.

b *Persecutionem.* contra hæredem.

c *Vt is.* scilicet Sempronius satisdet Titio &c.

BIU Cujas

deficiente cõditione reddi decem. Sed & si acceperit Titius [a] ab hęrede decem, æquum esse Iulianus ait, cogi eum [b] inuicem satisdare, [c] aut ipsa decem tradere, & Sempronium Titio cauere. & hoc iure vtimur. id enim & Marcellus ait. Quid ergo si & legatum sub conditione sit relictum, & fideicommissum, neque fideicõmisi [d] satisdetur? [e] Aequissimum erit fideicommissarium nomine legati satis accipere ab hærede, si ei legatarius non caueat, scilicet vt & ipse [f] legatario caueat. Quòd si iam accepit legatarius ab hærede satis, decernendum erit, ex ea satisdatione magis fideicõmissario quàm legatario dandam actionẽ, [g] in eũ scilicet casum quo* fideicommisi eius cõditio extitit. Ipsius etiam legati persecutio [h] danda erit fideicommissario, si nondum solutum [i] est, & conditio eius [k] extitit, scilicet si fuerit fideicommissarius paratus cauere legatario. [l]

Legato vsufructu pecuniæ numeratæ, legatarius tenetur satisdare hæredi, licet testator satisdationem exigi prohibuerit. hoc dicit.

Si pecuniæ.] CASVS. Ponamus q̃ Titius instituit sibi hæredem Seium, & legauit Sempronio vsumfructum pecuniæ numeratæ, puta centum libras, & in eodem testamento cauit idem Titius vt nemini satisdaretur, indefinite loquendo, & non exprimendo super quo volebat interponi satisdationem. duobus enim modis potuisset interuenire satisdatio si testator non dixisset nemini satisdaretur. vno modo de legato præstando ab hærede legatario, quam præstaret hæres legatario. alio modo de restituenda tanta pecunia hæredi per legatarium finito dicto quasi vsufructu pecuniæ numeratæ, quam præstaret legatarius hæredi. nunquid dicta satisdatio quam debet legatarius facere hæredi, videtur ei taliter remissa quòd non teneatur satisdare hæredi, & sic sit ei proprietas pecuniæ legata? nam cautio consueuit esse apud hæredem loco proprietatis: vt. ſ. de vsufruct. ea. re. quæ vsu con. l. ij. in fine. & dic quòd non est remittendũ legatario satisdare prædicto modo hęredi, & vsumfru. pecuniæ habere: & propterea in hanc propositionem nullæ erunt partes prætoris scilicet ad cogendum hæredem dare pecuniam legatario antequam ipse legatarius hæredi satisdet: quia nisi satisdetur hæredi per legatarium, agi cum hærede non poterit. & secundum hoc nihil respondetur hic de satisdatione quam solet præstare hęres legatario de soluendo ei legato: de quo dic vt not. titu. j. l. ij. & l. fina. [*QVI FIDEICOMMISSI.*] Si fideicommissarius est missus in possess. causa seruandi fideicommissum, ex eo quòd hæres non satisdabat ei de fideicommisso ei soluendo, non debet prius decedere de possess. quàm fuerit ei solutum fideicommissum, aut eo nomine per hæredem satisdatum. bene autem tenetur decedere de possessione si ei solutum est fideicommissum, & eo nomine per hæredem satisdatum: & est ratio ad hoc, quia cum offertur scilicet nunc post missionem in possess. per hæredem fideicõmissario id quod si integra re, id est, ante missionem fieret, non mitteretur in possess. fideicommissarius, id est, cum offertur fideicommissario solutio vel satisdatio, & etiam fiet ei solutio vel satisdatio, discedere à poss. debet, scilicet fideicom. & secundum hoc est talis litera. nã quod

ff. Infort.

a *Titius.* legatarius.
b *Eum.* Titium.
c *Inuicem satisdare.* id est, Sempronio: vel tradere decem, & recipere satisdationem à Sempronio de reddendo si sua conditio deficiat: vt in superiori. §. & facit supra, titu. j. l. postquam. §. j. Sed argu. contra infra, de dam. infe. l. qui bona. §. si quis quia. & supra, de edendo. l. si quis ex argentariis. §. prohibet.
d *Neque fideicõmisi.* scilicet nomine.
e *Satisdetur.* à fideicommissario.
f *Vt & ipse.* fideicom. legatario caueat, scilicet quòd reddet in defectum suæ conditionis, scilicet si existeret conditio legatarij. & sic est in litera, vt & ipse hoc caueat. sed quo modo reddet quod nõ habet? habeas ergo in litera, vt etiam ipse legatarius. nam licet cauerit hæres, nihilominus & legatarius.
g *Dandam actionem.* ex stipulatu.
h *Persecutio.* per actionem vtilem ex tenore testamento.
i *Solutum.* scilicet legatario.
k *Eius.* scilicet legati, non fideicommisi.
l *Legatario.* de reddẽdo cum legatarius non caueat. & facit. ſ. titu. j. l. j. §. si decẽ. cum seq. & ſ. ad exhi. l. Iulianus. §. si tibi decem.

*ſlo. quòd

A si integra re fieret, in possess. nõ mitteretur: id cum offertur, discedere debet à possessione, &c. Viuianus.
m *Vsusfructus.* id est quasi: vt institu. de vsufruct. §. constituitur. Accursius.
n *Satisdaretur.* à legatario: per quod videbatur proprietas legata. Nam cautio consueuit esse apud hæredem loco proprietatis: vt supra, de vsufru. ea. re. l. ij. in fin. Alij dicũt quòd prohibuit vtrũque, scilicet cautionẽ de legato præstãdo ab hęrede: & de restituendo: vt primum valeat, secundum non.
o *Satisdare.* de restituenda tanta pecunia si moriatur, aut capite sit minutus: vt supra, de vsufru. ea. re. l. in stipulatione.
p *Nisi satisdetur.* scilicet hæredi. Et sic not. quòd nõ potest remitti hæc cautio: sed illa quã hæres præstare debet, sic: vt. C. eod. l. scire. & ibi est ratio, vt supra, titu. j. l. licet. Ac.
q *Non mitteretur.* id est, non fieret missio &c. & facit supra, tit. j. l. si legatarij. & l. postquam. §. imperator. sed Marcianus in casibus differt: quia prius postulat mitti in municipium: non post, nisi possessio fuerit data sine culpa hæredis: vt supra, qui satisda. cogantur. l. de die. §. hæres. & §. seq. Itẽ postea potest fecisse expensas quas recuperat antequam discedat: vt supra, eod. l. is cui. §. si alius. cum suis concor. Accursius.

B

VI. IVLIANVS libro trigesimo octauo Digestorum.

SI pecuniæ numeratæ vsusfructus [m] legatus esset, & in testamento cautum, ne eo nomine satisdaretur: [n] proprietas non est legata: sed legatario permittendum [est] satisdare, [o] & vsumfructum pecuniæ habere: & propemodũ in hac propositione nullæ prætoris erunt partes, quia nisi satisdetur, [p] agi cum hærede non poterit. [q] Qui fideicommissi seruandi causa in possessionem missus est: non prius de possessione decedere debet, quàm ei fideicommissum solutum, aut eo nomine satisdatum fuerit. Nam quod si integra re fieret, in possessionem non mitteretur: [q] id cùm offeretur, discedere à possessione debet.

C

VII. MODESTINVS *libro tertio Regularum.

DVm venter [r] in possessione est, nullus legatorũ seruandorum causa in possessionem esse potest. [s]

D

VIII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum.

SI legatorum [t] satis non datur: [u] restituta hæreditate, [x]

Dum venter.] CASVS. Mortuo testatore qui legata quibusdam reliquit, & qui reliquit vxorem prægnantem, misso vẽtre in possessionem, id est vxore nomine vẽtris: nullus potest esse in possess. causa legatorum seruandorum. Viuianus.
r *Dum venter.* id est mulier nomine ventris.
s *Esse potest.* & est ratio, quia nato posthumo rumpitur testamentum: & sic legatum nullum. hoc non valet: quia & hærede deliberante fit missio, & tamen poterit esse nullum: vt supra, eod. l. j. §. fin. vel est ratio fauor ventris cui fauetur & aliàs: vt supra, de sta. ho. l. qui in vtero. Vel tertio: quia misso ventre in possess. curator datur bonis: & sic est consultum legatariis & creditoribus: vt infra, de ventre in poss. mit. l. j. §. quoties. &. §. mulier. & §. eligere. secundum Hug. sed hoc nil valet: quia & per hæredem est consultum, & tamen satisdat. Item quid dices si est facta missio ex Carboniano edicto? Respon. idem quod hic: maxime quia speratur controuersia de hæreditate vniuersali: cui nõ debet fieri præiudicium: quæ ratio tamen hodie cessat: vt. C. de peti. hære. l. fin. in princip. &. §. j.

Si legatorum.] CASVS. Ponamus quòd Titius instituit sibi hæredem Seium, & legauit Gaio centum & vnum equum, & rogauit Seium hæredem quòd restitueret hæreditatem Sempronio, & decesit dictus testator: & Seius hæres restituit hæreditatem Sempronio. petit nunc Gaius legatarius à Sempronio cui est restituta hæreditas, vt satisdet nomine legatorum, & Sempronius non satisdat ei. Certe Gaius legatarius mittendus est in possessionem etiam earum rerum quæ desierunt esse in causa hæreditaria dolo malo eius Sempronij cui restituta est hæreditas: subaudi nedum earum quæ sunt in hæreditate. Viuianus.
t *Si legatorum.* scilicet nomine.
u *Non detur.* à Trebel. successore. & facit. ſ. eod. l. is cui. §. qui in possessionem. &. §. si hæres. &. ſ. tit. j. l. etiam. §. j. &. l. si ex causa.
x *Hæreditate.* per Trebellia.

BIU Cujas

ETiam.] CASVS. Si legatarius petit legatum ab hærede, puta.c.ei legata, & hæres condemnatus est ei in ea pecunia, & post condemnationem non soluat hæres legatario dictam pecuniam, nec ei satisdet de ea soluenda subaudi: potest legatarius desiderare mitti in possessionem rerum hæreditariarum ex hoc edicto. nam & pro præsenti legato satisdatur: vt supra, titu.j.in prin. [CVM SVB CONDITIONIBVS.] Legauit Titi[9] Seio domum Titianam ponamus sub conditione, si nauis ex Asia venerit vsque ad mensem: & eandem domum legauit Gaio sub conditione, si nauis ex Asia non venerit vsque ad mensem. certe si non caueatur eis per hæredē, vterq; mittitur in possess. scilicet ex edicto hoc. & hoc potest dici extra casum quòd si caueat eis, sit eis cauendum sub conditione: vt si teneatur vni, non teneatur alteri: vt not. supra, titu.j.l. sed & ipsis.ij.responso.Viuianus.

*Flo.si nulla

a *Etiam.* facit.titu.j. l.j.§.plane.&.l.etiam.

b *Sub conditionibus.*& facit supra, titu.j.l. sed & ipsis.cum concor.

SI inutiles.] CASVS. Si hæres non satisdat legatariis vel fideicommissariis, & propter hoc debet mitti in possessionem rerum hæreditariarum: vt supra, eod. l. is cui. §. qui in possess. & res hæreditariæ sint inutiles in quas legatarij vel fideicommissarij mittantur, siue mitti debeant, ita scilicet sint inutiles vt legatarij vel fideicommis.in earum poss. venire non possint, vt quia sunt incorporales, quæ non possidentur: vt infra,de acquiren.re.domi.seruus.§.incorporales. puta quia sunt in hæreditate nomina siue actiones tantum, in rem siue in res quidem hæredis mitti non possunt ante sex menses: sed per prætorem denegantur hæredi hæreditariæ actiones, & legatarij eas possunt persequi: dicas tamen extra casum quòd post sex menses bene possunt legatarij mitti in possess.rerum hæreditariarum: vt.s.eo.l.is cui.§.imperator. alij habent principium huius legis,si nullæ sint res &c.& tūc dic nullæ,scilicet corporales: sed incorporales sic:& erit similiter plana.Viuianus.

*Flo.facit

c *Si inutiles.*aliàs, si nullæ.aliàs,si inutiles, quod tantundem valet:vt.s.quòd cuiusque vniuersi.no.l.j.§.pe.cum concor.

d *Res.*corporales.

e *Hæredis.*nisi post sex menses ex constitutione Antonini:vt.s. eo.l.is cui.§.imperator.

f *Ipsi legatarii.* & est sic.j. de re iudica.l. à diuo Pio.§.j. &.§. sic quoque.&.s.quod cuiusque vniuer.l.ciuitates.

SI fideicommissum.] CASVS.Titius(ponamus)instituit sibi hęredem Seium,& tibi Gaio reliquit legata vel fideicommissa,& mihi reliquit equum suum per fideicommissum,& decessit dictus Titius:& tu Gaius petiisti à Seio hærede vt satisdaret tibi de legatis vel fideicōmissis relictis: & cum tibi non satisdaret,fuisti missus in possessionem rerum hæreditariarum causa seruandorum legatorum,vel fideicommissorum:inter quas res hæreditarias tenes eam rem quæ erat mihi relicta per fideicommissum,id est,dictum equum.certe verius est me cui eaipsa,scilicet res relicta est, eam habere, scilicet debere potius quàm te qui esses ingressus in eam quoque rerum possessionem legatarius mittendus erit, quę dolo malo eius cui restituta est hæreditas,in hæreditaria causa[esse]desierunt.

IX. IDEM libro nonodecimo Quæstionum.

ETiam[a] si condemnatus hę res fuerit, nec pecuniam soluat:legatarius potest desiderare mitti in possessionē. ℣ Cū sub cōditionibus[b] cōtrariis eadem res duobus legatur:si non caueatur, vterque mittitur in possessionem.

X. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

SI inutiles[c]*sint res[d] hæreditariæ in quas legatarij vel fideicommissarij mittantur: in rem quidem hæredis[e] mitti nō possunt, sed per prætorem denegatas hæredi actiones ipsi[f] persequentur.

XI. HERMOGENIANVS libro quarto Iuris Epitomarum.

SI fideicommissorum vel legatorum seruādorum causa missus in possessionem, eam rem teneas quæ mihi per fideicommissum relicta esset:ęquius est[g] me eam habere, cui ea ipsa relicta est: quàm te,qui alterius fideicommissi nomine ingressus in eam esses. Nam & si mihi sub conditione legatum sit, & tu medio tempore in possessionem eius missus*fueris legatorum seruandorum causa, deinde conditio impleta sit:non denegabitur mihi eius rei integra persecutio.[h] Sic enim & si statuliberū ex eadem causa[i] possidere cœpisses,*impleta conditione iustam libertatem eius impedire non potes.[k]* Si rei seruādæ causa in possessionem missus[l] esset proprius creditor hæredis,[m] & rei per fideicommissum mihi relictæ adept[9] fuerit[possessionem:]nihil me per eum lædi oportere conuenit: non magis quàm si ab ipso hærede eam rē pignori accepissem.

*Flo. cū

*Flo.posse

XII. MAECIANVS libro duodecimo Fideicommissorum.

MVnicipio fideicommissum[n] relinqui posse, dubium non est. Sed si non caueatur:[o] aduersus municipes[p] quidem non dubitabimus ex hoc edicto iri in possessionem posse.ipsos[q] verò municipes, si his non caueatur, non idem adsecuturos:[r] sed extraordinario remedio opus erit, videlicet vt decreto prætoris actor[s] eorum in possessionem mittatur.

Etiam pro re minima legatarius mittitur in possessionem omnium bonorum hæredis.

XIII. CALLISTRATVS libro tertio Edicti Monitorij.

QVamuis minima res legata sit, vel per fideicommissum relicta: tamen

a *Etiam.* facit.titu.j. l.j.§.plane.&.l.etiam.

b *Sub conditionibus.*& facit supra, titu.j.l. sed & ipsis.cum concor.

c *Si inutiles.*aliàs, si nullæ.aliàs,si inutiles, quod tantundem valet:vt.s.quòd cuiusque vniuersi.no.l.j.§.pe.cum concor.

d *Res.*corporales.

e *Hæredis.*nisi post sex menses ex constitutione Antonini:vt.s. eo.l.is cui.§.imperator.

f *Ipsi legatarii.* & est sic.j. de re iudica.l. à diuo Pio.§.j. &.§. sic quoque.&.s.quod cuiusque vniuer.l.ciuitates.

g *Aequius est.* sic. C. de pigno.l.fi. & authē. ibi posita. & supra, de pecu.l. ex facto.§. plane si ex republi. & de tribu.l. procuratoris.§. sed & si dedi.Hugo.

h *Persecutio.*id est, actio in rem quæ contra quemlibet tenētem datur: vt supra, de rei vindi. l. officium. sed an actio ex testamento datur? & videtur quòd sic: vt.C.communia de lega.l.j. &.ij. & supra, tit.j.l.j.§. plane. &.l. is cui.§.fina.Hug.

i *Ex eadem causa.*scilicet legatorum.

k *Non potes.* aliàs, nō potest,scilicet talis missio:vt.C.communia de lega.l.fina.§.sin autem. & authen.ibi posita.

l *Missus.* in omnia bona:vt.j.eo.l.quamuis.

m *Hæredis.* secus in hæreditario:quia præfertur mihi:vt.C.de iure delibe.l.fi.§.sed & si legatarij.& facit ad.§.principium huius legis.Accursius.

MVnicipio.] CASVS. Municipio bene potest relinqui fideicommissum. & si municipibus non caueatur per hæredem nomine fideicommissi, non assequuntur municipes vt mittantur in possessionem rerum hæreditariarum ex hoc edicto: sed erit opus extraordinario auxilio, videlicet vt decreto prætoris actor eorum in possess.mittatur: sed si municipium sit institutum hæres,& ab eo legata vel fideicommissa relicta, & non caueatur à municipio legatariis vel fiddeicommissariis: aduersus municipes quidem non dubitamus posse iri in possessionem ex hoc edicto.Viuianus.

n *Fideicommissum.*vniuersale:vt.s.ad Trebel.l.omnibus. & singulare:vt.s.de leg.j.l.fi hæres.§.j.&.l.ciuitatib.Accursius.

o *Si non caueatur.* à municipio instituto hærede vel successore per Trebellia.alicui singulari legatario.

p *Municipes.*si ipsi debeant legatum.

q *Ipsos.*cum eis est legatum,vel ipsi municipio.

r *Assecuturos.*scilicet possessionem: quia vniuersitas facile consentire non potest: [a] vt.j.de lib.vniuer.l.j.cum concor.

a *Vniuersitas non de facili cōsentit: sic nec facile cōgreditur.l.2.*

s *Actor.*vel seruus : vt.j.de acquir.poss.l.ij.&.s. quod cuiusque vniuer.no.l.fi.& ad Trebel.l.ita tamen.in princip.

QVamuis.] CASVS. Si hæres non soluat legatum vel fideicommissum legatario vel fideicommissario, vel eo nomine non caueat cum satisdatione legatario vel fideicommissario, cum scilicet caueri oportet:prætor mittit legatarium siue fideicommissarium in possess. omnium bonorum quæ sunt ex ea hæreditate

§. deinde quia diffic

BIU Cujas

tile.ſ. de origi.iur. & alibi opus eſt quòd ſint duæ partes ad minus antequã fatiant actũ. vide per gl. in.l. nulli. quod cuiuſque mnium. allega. in.l. ſuũ.§. bodie.de pac.

hæreditate cauſa legatorum ſeruandorũ.& hoc eſt verum,quamuis minima ſit res legata, vel per fideicommiſſum relicta quam non vult hæres ſoluere vel eo nomine cauere cum ſatiſda. cum ſcilicet eſt cauendum cum ſatiſdatione. nam quandoque non eſt ſatiſdandum: vt not.ſ.tit.j.l.j.ij.reſpon.

a *Omnium bonorum.* vt infra, qui. ex cau. in poſſeſ.ea.l.j. & facit ſupra, ſi quis omiſ.cau. teſt.l. & ſi non totam. &.l.ſequen.& ſeq. Sed arg. contra. ſupra, de dolo.l.ſi oleum. in fin. &.l.ſeq. Et nota quòd de alia miſsione in rẽ loquitur. C. commu. de lega. l. j. ſcilicet in ipſam rẽ legatã, quàm hic dicatur.

Quæ legatorum.] CASVS. Ponamus quòd Titius legauit filiæ ſuæ non nuptæ centum: & cum nõ caueretur,miſſa eſt in poſſeſ.bonorũ hæreditariorum. nunquid poteſt deminuere de bonis in cauſa veſcendi? & dicas quòd ſic: ſi non habet quicquam, ſiue vnde alipoſsit. & idem dico in nepte eiuſdem Titij,& pronepte,& vxore.Viuianus.

ſi non ſoluantur ab hęrede,vel eo nomine caueatur, cùm cauerioporteat: in poſſeſsionem omnium bonorum [a] quæ ex ea hæreditate ſunt, legatarium ſiue fideicommiſſarium prætor legatorum ſeruandorum cauſa mittit.

XIIII. LABEO libro ſecundo Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVæ legatorum ſeruandorum cauſa in bonis eſt: in cauſa veſcendi deminuet,ſi filia, [b] neptis, [c] pneptis, vxórve [d] ſit, nec nupta ſit, nec ſuum quidquam habeat.

In tribus contentis in litera non mittitur legatarius in poſſeſsionem rerũ hæredis,licet hæres alienet res hæreditarias.hoc dicit.

XV. VALENS libro ſeptimo Actionum.

b *Si filia.*ſcilicet defuncti legatarij eſſet miſſa:& ſic de aliis ſequentibus.Accurſius.

c *Neptis.*ex filio vel filia.idem in pronepte,ſiue ex nepte,ſiue ex nepote.

d *Vxórve.* ſcilicet defuncti: ſed quidam dicunt de filia hæredis,dum dicit,filia neptis & cætera.& ſic de aliis,quod nõ placet: quia dicit nec nupta ſit: quod ad vxorem hæredis non poteſt referri. Sed quid dices de maribus deſcendentibus? Reſpon. non idem, quia non ſunt vitæ ſequioris vel debilis vt fœminæ. argu. ſupra,de tranſact.l.cum hi.§.ſed & perſonarum.& patet: quia in multis ſunt alterius conditionis quàm mares: vt ſupra, de ſta.homi.l.in multis.Item quid dices ſi ſit alia fœmina de liberis? videtur idem, cum eadem ſit ratio:ergo idem ius:vt ſupra,eo.l.is cui. §.conſtitutio.& argu.infra,de Carbo. edic.l.ſed & is.in princip. &.§.an autem. & de ven.in poſſeſ. mitten.l. vbicumque.§.j. vel forte aliud in remotioribus.arg.C.de quæſtionibus.l.diuo.extranei autem omnia debent ſeruare ex edicto:& nihil deminuere etiam cauſa veſcendi:vt ſupra, eo.l.is cui.§.qui legatorum. vel in legatis & vſuris computare ex conſtitutione: vt ſupra, eod.l. is cui.§.quæri.& ad hoc infra,de Carbo.edic.l. de bonis.§. qui pupillis.&.§.non ſolum.Item eſt hic argu. quòd vxor intra annum à tempore mortis viri ſit alenda: quod dic vt not.C. de rei vxo. ac.l.cum autem.hic autem alio caſu loquitur, quando ſcilicet eſt vxor in poſſeſ.cauſa legati.Item facit ad.l.ſupra, de inoffic.teſt.l. ſi inſtituta.§.de inofficioſo.&.C.de or.cogn.l.ſi.Accurſius.

Interdum.] CASVS. Si legatario non ſatiſdat hæres de legato ſoluendo,debet mitti legatarius in poſſeſsionem rerum hæreditariarum: hoc eſt earum rerum quæ in cauſa hæreditaria manent. earum autem rerum quæ in cauſa hæreditaria non erunt, non mittitur in poſſeſ.quàm ſi dolo malo, ſcilicet hæredis vel alterius qui debet,in ea cauſa, ſcilicet hæreditaria eſſe deſierint: vt ſupra,eod.l.is cui.§. qui in poſſeſ. & ita debet mitti legatarius in poſſeſſ.rerum hæreditariarum quæ deſierunt eſſe in hæreditate dolo hæredis.hoc tamen fallit in tribus caſibus.Primus eſt ſi hæres fecerit locum hæreditariũ religioſum, puta in eum mortuum inferẽdo: & ita fit nullius, & ſic deſinit eſſe in cauſa hæreditaria: vt argu. inſtitu. de re. di.§. nullius. &.§. religioſum. Secũdus eſt ſi hæres cõſecrauit quid, id eſt aliquid hæreditarium publicè permiſſu ſcilicet Imperatoris, nam & illud deſinit eſſe in cauſa hæreditaria. Tertius eſt ſi manumiſerit hæres aliquẽ ſeruum hæreditariũ in fraudem creditorum,id eſt legatariorũ qui debẽt mitti in poſſeſsionem rerum hæreditariarum.nam & ille ſeruus deſinit eſſe in cauſa hæreditaria: & hoc ſi habes in litera, aut ſi aliquem in fraudẽ creditorum manumiſerit: vel habeas, aut ſi aliquem non in fraudem creditorum manumiſerit &c. tunc ſubaudi: ſed manumiſerit in fraudem legatarij vel legatariorum. nam ſi in fraudem creditorum hæreditariorum vel creditorum hæreditarij manumiſiſſet ſeruum hæreditarium,nulla eſſet manumiſsio: vt inſtitu.qui ma. non poſſeſ.in princip.&.§.in fraudem. & ita non deſiiſſet eſſe in cauſa hæreditaria.Viuianus.

INterdum [e] licet dolo malo fecerit hæres quò minus res in cauſa hæreditaria maneant, nõ poterit in poſſeſsionem earum legatarius mitti: veluti ſi locum religioſum [f] fecerit, aut quid publicè cõſecrauerit,permiſſu [g] ſcilicet Imperatoris,aut [ſi] aliquem non in fraudem [h] creditoris manumiſerit.

Finit quinta pars Digeſtorum ſeu Pandectarum de teſtamentis, deq; his,quæ ex cauſa teſtamentorum pendent.

SEQVITVR SEXTA pars de bonorum poſſeſsionibus &c.

e *Interdum.*regulariter enim eſt contra:vt.ſ.eo.l. is cui.§.qui in poſſeſsionem.&.§.ſed non omnem.

f *Locum religioſum.* inferendo in ſuum locum ſit nullius:vt inſti. de re.diui.§.nullius.& deſinit poſsideri:vt.j.de acqui.poſſeſſ. qui vniuerſas.§.j.& ſic deſinit eſſe in cauſa hæreditaria.

g *Permiſſu.*exponit publicè: ſed certè immo videtur per pontifices etiam ſine principe: vt inſtitu. de rerum di.§. ſacræ. niſi ſit locus publicus:vt.ſ.de rerũ di.l. ſacra. in principio. ſed dices hic ſpeciale,cum alij præiudicet:vel illas intellige ſecundum iſtam.

h *Non in fraudem.* ſi autem in fraudem, ipſo iure non valet: vt inſtitu.qui ma.non poſſunt. in princi.fuit ergo dolus quoad legatarios,prout in principio.l.patet. non ergo quoad creditores: & eſt ſpeciale his caſibus. Alij dicunt factam manumiſsionem in fraudem vnius legatarij,alterius non:vt ille mittatur in poſſeſsionem in cuius fraudem fit,alter non: vt argu.j.ex qui.cau. in poſſ. ea.l.Fulcinius.§.ſi aduerſus.quod non placet: quia libertas tenet, vt hæc lex dicit.Item no.hic argu.quòd legatarius non eſt creditor: [a] vt.j.de act.& obli.l.is cuius.&.ſ.eo.l.is cui.§.ſi plures.Item ad totum titulum eſt cõtra infra,quæ in frau.cre.l. pe.§.j.vbi cõditionalis creditor non mittitur in poſſeſsionẽ.Sed illud in conuentionali:& eſt ratio,quia iſte qui de lucro certat,plus timet hæredem ne reſiſtat quàm verus creditor.Accurſius.

Finit liber XXXVI. Digeſtorum.

a *Habetta men tacitã hypothecam p legato etiã iure digeſtorum.l. creditoribus j. de ſepara tio.Bart. in l.is cui. § poſtquã.ſ. vt in poſ.le. & in.l.i.ſ. de leg.i.*

BIU Cujas

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

Dictum est de successionibus ex testamento de iure ciuili vniuersalibus & singularibus: sequitur de his qui iure prætorio succedūt. sic supra, de bonorum possess. hæred. pet. l. i. & quiæ hoc fit per bonorum possessideo de his primo dicit in genere: postea per species.

Digestorū

seu Pandectarum Liber trigesimusseptimus.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

TITVLVS I.

In hac lege cum sequenti iurisconsul. ponit effectum bonorum possessionis agnitæ: quē effectū probat duabus rationibus. Bart.

I. VLPIANVS libro trigesimonono ad Edictum.

Bonorū possessio admissa, [a] commoda & incommoda [b] hereditaria, itēq; dominiū [c] rerum, que in his bonis sunt, tribuit. nam hæc omnia bonis sunt coniuncta. [d]

II. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

IN omnibus [e] enim vice [f] hæredum bonorum possessores habentur.

III. IDEM libro trigesimonono ad Edictum.

BOna autem [g] hic (vt plerūque [h] solemus dicere) ita accipienda sunt, vniuersitatis cuiusque successionem qua succeditur in ius demortui, suscipitúrque eius rei commodum & incommodum. Nam siue soluendo sunt bona, siue non sunt, siue damnum habent, siue lucrum, siue in corporibus sunt, siue in actionibus: in hoc loco [i] propriè bona appellabuntur. ¶ Hæreditatis autem bonorūve possessio [k] (vt Labeo scribit) non vti rerum possessio accipienda est. est enim

Bonorū] Ad euidentiā not. q̄ ius bonorum possessionis. i. bon. possess. quæ est ius. ſ. persequendi retinendiq; patrimonij, siue rei quæ cuiusque cum is moritur, fuerit: vt. j. eo. l. iij. §. bonorum. ergo &c. introductum est à prætore emendandi gratia veteris, id est ciuilis iuris. i. supplendi, quia minus plene dixerat ius ciuile non cognoscēs emancipatos: vt insti. de hære. quæ ab intesta. §. emancipati. vel dic emendādi propriè, vt in agnatis fœminis, vbi ius prætorium cōtra ciuile dixit: vt institu. de leg. agna. suc. §. sed qa. neque solum in intestatorum hereditatibus vetus ius eo modo prętor emēdauit sicut. ſ. dictum est: sed in eorum quoq; qui testaméto facto decesserunt. nam si alienus posthumus hæres fuerit institutus, quamuis hæreditatem iure ciuili adire non poterat, cum institutio non valebat, honorario tamen iure bonorum possessor efficiebatur, videlicet cum à prætore adiuuabatur: vt insti. eo. in prin. Est autem posthumus alienus, qui natus inter suos hæres testatori futurus non est: ideoque ex emancipato filio conceptus nepos extraneus erat posthumus auo: vt insti. de leg. §. posthumo. aliquando tamen neque emendandi, neq; impugnandi veteris iuris, sed magis confirmandi gratia pollicetur bono. pos. nam illis quoq; qui recte facto testamento heredes instituti sunt, dat secundum tab. bono. possess. Item ab intestato suos hæredes & agnatos ad bono. pos. vocat: sed & remota quoque bono. poss. ad eos hæreditas pertinet iure ciuili: vt insti. eo. §. aliquādo. Item nota quòd bono. pos. habet similitudinem cum hæreditate: quia vt hæreditas commoda & incommoda habet: vt. j. de verb. sign. l. hæreditatis appellatio. ita & bo. pos. vt hic. immò & si nō sint soluēdo bona, dicitur hæreditas vel bo. poss. & vtriusq; idem est effectus. solum differunt in eo quòd hæreditas auctoritate iuris ciuilis nititur: vt dicto. §. aliquando. ibi, sed & remota &c. nec desiderat aditio hæreditatis auctoritatem iudicis viuētis. nam extraneus hæres testamento institutus, aut ab intestato ad legitimam heredi tatem aliquis aduocatus potest aut pro hērede gerendo, vel etiam nuda voluntate suscipiendæ hæreditatis hęres fieri: vt insti. de hę re. quali. & dif. §. fi. & dic vt ibi. at bono. poss. nititur auctoritate iuris prætorij: vt arg. in dicto. §. aliquando. & exigit agnitio eius præsentiam iudicis. prætor enim non potuit facere heredem: quia hoc fit lege & senatusconsulto, sed bonorum possessorem loco hæredis constituit: vt insti. eo. §. quos auté. Est ergo possessio alia edictalis: vt quæ ex edicto prętoris mortui decernitur. alia decretalis, quæ à viuo prætore decernitur. vel hodie, quia nō est necessarium eā decerni vel dari, dicitur iudicialis à iudicis præsentia, quę in eius agnitione exigitur: vt. j. e. l. iij. §. à municipibus. & si tabulæ testamenti nullæ exta. l. j. §. j. & C. eo. l. fina. & insti. eo. §. fin. & C. de cu. fu. l. fina. §. j. Item not. quòd plures sunt bono. possess. vt no. hic super litera. Ponamus ergo hic quòd Titio delata est bono. possess. & ipse admisit eam. certe hæc bono. possess. per eum admissa tribuit ei commoda & incommoda hæreditaria scilicet quæ sunt iuris. Item tribuit ei dominium rerum quæ in his bonis sunt, in quibus scilicet bonis est delata ei bono. possess. & per eum admissa. nam hæc omnia sunt coniūcta bonis. & bene dico quòd bono. poss. admissa tribuit prædicta. nam bonorum possessores habentur in omnibus vice hæredum. ſ. fere. hæredi autem bene tribuuntur prædicta. bona autem hic accipiēda sunt sicut plerumq; solemus dicere successioné vniuersitatis cuiuscunq; qua siue per quam succeditur in ius mortui, & suscipitur eius rei commodum & incommodum. nam siue bona sunt soluendo, siue nō: siue damnum habent bona, siue lucrū: siue sunt in corporibus bona, siue in actionibus: ꝓprie appellabuntur bona in hoc loco. subaudi, quāuis aliàs bona quæ debeantur, dicātur ea quæ nullum incommodum habent, sed solum commodum: vt. j. de verbo. signi. l. bonorum appellatio. j. &. l. propriè. &. l. subsignatum. §. bona. Scias autē quòd hæreditas bonorúmve possessio nō vtique est accipienda. ſ. taliter quòd sit siue dicat possessio rerū quæ sunt in hæreditate mortui. bonorum enim possessio est magis possessio iuris q̄ corporis. i. iuris, & nō corporis. denique & si nihil corporale sit in hæreditate, attamen Labeo ait rectè agnitā bo. pos. ei. ſ. mortui. Quo modo ergo definiemus bono. poss? certe sic: Bonorum possessio est ius persequendi retinendique patrimonij, siue rei quæ cuiusque cum is moritur, fuerit. & dicas quòd est ius, scilicet prætorium, & non ciuile: & est ius propter quod persequimur: non autem quo persequimur: vt super litera. not. nemini autem inuito acquiritur bono. possess. h. d. cum duabus. ll. sequen. vsque ad. §. à municipibus. Viuianus.

Bonorum possessio quid est.

Casū suscipit.

a *Admissa.* quæ olim etiam cum solennitate: & dicebatur decretalis. quod dic vt infra. l. iij. §. sed & si nemo. hodie non: vt. C. e. l. penul. & vlti.

b *Incommoda.* quæ iuris sunt: vt actiones: vt & C. de iure delibe. l. si sorori. & non facti: vt infra, de acquir. possess. l. cum hæredes. sic supra, ad Trebellia. l. facta. &. C. vnde lega. l. non hoc. Item hæc sunt vera in bonorum possess. quæ tribuunt ius: quæ sunt. vij. duæ ex testamento scilicet secundum tabul. & contra tabul. quatuor scilicet ab intestato, vnde liberi, vnde legitimi, vel agnati, vnde cognati, vnde vir & vxor. Item. vij. extraordinariæ: vt insti. eo. §. sunt autem. &. §. septima. at tres sunt quæ non tribuunt ius: vt Carboniana. Item ventris. Item quæ datur filio emancipato gratia agnoscendæ litis: de quibus hic non dicit. Nam primæ cum causæ cognitione dantur, istæ non, vt dices infra, eo. l. iij. §. si causa.

Bono. poss. quæ ius tribuunt. sunt septem.

c *Itemq; dominium.* vtile. nam directum solus hæres habet: vt. ſ. de mi. l. & si sine. §. sed quod Papinianus. ibi, & quod ait &c. hic autem non hæres, sed loco hæredis est: vt insti. e. §. quos auté. &. j. l. proxi. quæ huic continuatur. &. j. de reg. iur. l. prætor. Accursius.

d *Coniuncta.* vt infra. l. iij. in prin. Arg. contra supra, de iure do. l. mulier. H. sed ibi in contractu.

e *In omnibus.* fere, sub. vt. j. l. iij. §. inuito. &. §. acquirere. Azo.

f *Vice hæredum.* non autem vere sunt hæredes: vnde non habent peti. hæredi. directam, sed vtilem: vel bono. possess. Item vtiles actiones hæreditarias: ciuiles tamen remanent: vt no. supra, de bono. pos. hære. pe. l. j. &. ij.

g *Bona autem.* Iurisc̄ōsul. volens definire quid sit bonorum possessio, ante omnia vult ostēdere significationem huius verbi, bonorum, & huius verbi, possessio, quæ sunt simul composita. Primo ponit expositionem vsque ad. §. inuito. & sic habet tres partes: vt in eo patet. Secunda ibi, Hæreditas autem. Tertia ibi, Bonorum. Barto.

Diuisio.

h *Plerumque.* sic. ſ. ad Treb. l. nam quod. in fi. &. l. si legatum. §. si quis. &. j. quorum bo. l. j. §. j. &. j. de verbo. signi. l. bonorū. ij. &. ſ. de pe. hære. l. item veniunt. §. ait senatus. his enim legibus bona & hæreditas idem est quantum ad effectum. Accursius.

i *In hoc loco.* alias non: sed ea tantum quæ sunt sine incommodo: vt infra, de verbo. signifi. l. bonorum. j. &. l. propriè. &. l. subsignatum. §. bona.

k *Bonorúmve possessio.* pro vna dictione ponitur bono. poss. nec enim idem est possessio bonorum, & bo. poss. Accursius.

BIU Cujas

a *Magis.* electiuè, non comparatiuè. sic. ff. cõmuni diui. l. si conuenerit. Idem in aliis quæ in iure consistunt: vt instit. de re. cor. vel incor. §. j.

b *Labeo ait.* vt. ff. de peti. hære. l. hæreditas.

c *Ius persequendi.* Dic prætorium non ciuile, vt differat ab hereditate. & sic non ob. j. de verbo. signifi. l. nihil aliud. Item dic ius propter quod psequimur, non quo persequimur, ad differentiam bono. possess. pe. hære. sic enim non est instrumentum agendi. nec enim dicit ago bono. possess. vnde liberi vel alia: sed ago pet. hæred. vtili, vel alia actione hæreditaria propter bonorum possess. vnde liberi quam agnoui. & hoc etiam patet: quia competit possidenti: vt subiicit, retinẽdi &c. &. j. de contra tabu. l. si præteritus. &. j. de secun. tabu. l. j. §. si sub. & argu. ff. de inoffic. test. l. Papinianus. §. si filius. quod non esset si esset instrumentum agendi: quia nulla actio datur possidenti: vt. j. vti possess. l. j. §. interdictum. Sed si agnoui bonorum possess. vnde liberi probando me filium, & alius veniat vt agnoscat, & probet me non filium, an auditur? Et videtur quòd non postquam habui decretalem: vt infra, de acquiren. poss. l. iuste. &. ff. de relig. l. at si quis. §. j. in princip. Sed dic contra: quia sub hac cõditione videtur prætor dedisse, si filius est. arg. C. de diuer. re. l. vniuersa. & de insti. & sub. l. generaliter. §. j. Itẽ quia res inter alios acta non præiudicat. & facit ad hoc quod not. C. quorum bono. l. j. itẽ expressum est. j. de leg. pres. l. filium. §. si quis. Item an sit aliquis vocandus, dic vt. j. eo. l. j. §. penul.

Hanc bonorum possessionis definitionẽ elegãter explicat & tuetur Alcia. para. 4. cap. 1.

Possidenti nulla datur actio.

d *Rei.* id est, patrimonij. pro eodem autem ponitur. nam rei appellatio etiam hereditatem continet: vt insti. de re. cor vel incor. §. j. Vel dic rei etiam singularis. nam & pet. here. pro re minima tota datur: quia in totum hæres est: vt. ff. de peti. hære. l. regulariter. & l. licet. & idem in interdicto quorũ bono. vt. j. de fur. l. hoc amplius. & l. seq. nec ob. j. quorum bon. l. j. §. j. quia subau. ibi tantũ. vel dic rei quando vna sola res est in hæreditate: vt supra, de hæredi. instit. l. ex facto. §. dicebam. Accursius.

e *Inuito.* secus in hæreditate quandoque: vt insti. de hære. qua. & dif. in princip. &. §. sui. Item hoc verum nisi sit rogatus restituere alij: vt supra, ad Treb. l. j. §. bonorum. Item hoc verum de decretali. Sed quid de edictali? secus, vt infra, proxi. §. sed & si nemo & cætera. sed Ioan. contra. dicit enim edictalem non acquiri ignoranti, sed veluti pomũ offerri. Azo. Item hoc verum directo vel per obliquum, vt per filium vel seruum: vt supra, ad Trebel. l. si legatum. §. si filio. & l. seruo. in principio. &. §. j. sed alia lucra per obliquum inuito acquiruntur, nõ directo: vt supra, de nego. gest. l. soluendo. & facit. C. de iure deli. l. nec emere. &. C. vnde leg. l. fi. & infra, de reg. iur. l. inuito. Accursius.

A municipibus.] *CASVS.* Ponamus quòd Titius instituit sibi hæredem aliquod municipium, & decesit. numquid bonorũ possessio potest adgnosci à municipibus? Et certe sic: proinde siue actor municipum admittit bonorum poss. nomine eorum, siue quis alius puta syndicus eorũ, vel cui ex lege permittitur, siue administrator municipij: recte competit bonorum possess. sed & si nemo petat vel adgnouerit bono. poss. nomine municipij: habebit municipium bonorũ poss. edicto siue per edictum prætoris. s. mortui. i. habet edictalem bono. poss. & quod dixi in municipio, idem dicendum est in societatibus & curiis & corporibus. Viuia.

Societas cel legium, & corpus, differunt.

f *Municipibus.* & corporibus decurionum. & est differentia: quia societas est quando non simul cohabitant. collegium quando sic. corpus est genus.

g *Quis alius.* vt syndicus, vel is cui ex lege permittitur, siue administrator municipij: vt supra, quod cuiusque vniuer. l. j. §. quibus &. l. nulli. &. l. ciuitates. vel etiã in defectũ extraneus idoneus tamen: vt supra, quod cuiusque vniuer. l. j. §. penul. & infra, de no. ope. nun. in prouinciali. §. fina. & l. sequẽ. & dic quòd municipio & ciuitati tantum secundum tabu. potest quæri. fisco autem & societatibus & corporibus & curiis etiam ab intestato: vt supra, ad Trebel. l. recusare. §. si fisco. &. §. itẽ. &. l. omnibus. &. C. de hæred. decu. per totum.

h *Prætoris.* scilicet mortui. & hæc dicitur edictalis, vt hic. alia est decretalis quæ à vno prætore decernitur, de qua habes. j. de suc. edi. l. j. §. decretalis. vel dic quòd vna est edictalis, sed non habet effectum, nisi decernat iudex dicendo, decerno eum bono. possess. sicut dicitur in rescissoria: vt. C. quib. ex cau. ma. l. fin. sed hodie iudicialis potest dici quę olim dicebatur decretalis: vt no. ff. l. j. in princip.

Bo. poss. alia edicta. lia alia decretalis.

iuris magis [a] q̃ corporis possessio. Deniq; & si nihil corporale est in hæreditate: attamen rectè eius bonorum possessionẽ adgnitam Labeo ait. [b] ℣ Bonorum igitur possessionem ita rectè definiemus, ius persequendi [c] retinẽdiq; patrimonij, siue rei [d] quæ cuiusque, cũ moritur, fuit. † Inuito [e] autem nemini bonorum possessio adquiritur. ℣ A municipibus [f] & societatibus & decuriis [g] & corporibus bonorũ possessio adgnosci potest. Proinde siue actor eorum nomine admittat, siue quis alius: [g] rectè competet bonorũ possessio. Sed & si nemo petat vel agnouerit bonorum possessionem nomine municipij, habebit municipium bonorũ possessionem prætoris [h] edicto.

℣ Dari autẽ bonorũ possessio potest tã patrisfamiliàs quàm filiifamiliàs: si modò [i] ius testãdi habuit de peculio castrensi, vel quasi [k] castrensi. Sed & eius qui apud hostes decessit, bonorum possessionẽ admitti posse (quãuis in seruitute decedat) nulla dubitatio est. [l] ℣ Adquirere [m] quis bonorũ possessionẽ potest vel per semetipsum, vel per aliũ. [n] Quod si me nõ mandante bonorum possessio mihi petita sit: tunc cõpetet, cũ ratũ habuero id quod actũ est. Deniq; si ante decessero quàm ratum habeã, nulla dubitatio est quin nõ cõpetat [o] mihi bonorũ possessio: quia neq; ego ratũ habui, neq; hęres meus ratũ habere potest, cũ ad eũ non trãseat [p] ius bonorum possessionis. ℣ Si apud hostes decedat, nulla dubitatio est posse admitti eius bono. poss. quamuis decedat in seruitute.

i *Si modo.* restringit in filio ad testamentariam tantum: quia si intestatus decederet, pater iure peculij occupat etiam castrense: vt infra, de castrensi pecu. l. ij.

k *Vel quasi.* de vtroq; potest testari: vt. C. de inoffi. testa. l. fina.

l *Dubitatio est.* quia fingitur mortuus ante captiuitatem: vt. ff. de vulga. substi. l. lex Cornelia.

Adquirere.] *CASVS.* Per semetipsum & per alium potest quis acquirere bono. possess. Quid si me non mandante sit mihi petita bono. poss. per alium? certe tunc mihi cõpetit cum habuero ratum id quod actum est per eum. s. qui mihi petiit bono. possess. Quid si ante decedam quàm ratum habeam? certe neq; mihi competit, neque hæredi meo potest competere si velit habere ratum tanquam meus hæres, cum ad eum non transeat bono. possess. Et ad euidentiam. §. si causa. nota quòd quandoq; datur bo. pos. causa cognita, vt in illis bono. possess. quæ tribuunt ius: & quandoque sine causæ cognitione, vt in his quæ non tribuunt ius: vt infra, quis ordo in bono. possess. seruetur. l. ij. §. dies. &. §. in bonorum. & de Car. edi. l. iij. §. causę. De quibus tribuẽtibus & nõ tribuentibus ius notandum est supra, eod. l. j. Dicit ergo hic. §. quòd si bono. possess. detur causa cognita, non dabitur alibi quàm pro tribunali scilicet iudice sedente. & est ratio: quia neque de plano & sine causæ cognitione potest interponi decretum iudicis qui decreuit & dat alicui bono. possess. immò debet interponi cum causæ cognitione, neque potest dari vel decerni bono. possess. causa cognita alibi quàm pro tribunali. Viuianus.

m *Adquirere quis.* liber homo patersfamiliàs & maior. xxv. annis, vt dices infra, eo. l. seruus.

n *Per alium.* scilicet procuratorem qui habebat etiam generale mandatum: vt. j. de solu. l. vero. & arg. ff. de admini. tu. l. si duo. sed hic exigitur speciale, arg. ff. de acquiren. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum. sed illud in hæreditate ciuiliter acquirenda: vbi etiam iussus debet præcedere, vt ibi: quod hic non est necesse: vt supra, ad Trebel. l. seruo. in prin. Item contra. ff. de acquiren. hæredi. l. Paulus. Sed ibi in hæreditate quæ nuda voluntate acquiritur. & sic statim ex quo constituo procuratorem: sum hæres, & ita nil habet facere: sed hic opus est eam peti.

o *Quin non competat.* id est non competat. vt probat statim, & supra, de acquiren. hęre. l. si quis alicui. & infra, rem ra. ha. l. si is. &. l. bonorum.

p *Non transeat.* not. non adgnitam non transmitti: vt. C. eod. l. emancipata. Sed contra. j. de cõtra tab. l. illud. §. si quis. &. §. quod maxime. cum. l. seq. sed ibi duo sunt speciales casus. & patet ibi ratio, & eadem ratione est speciale. j. de Car. edict. l. scriptus. &. ff. de acqui. hære. l. ventre. quæ sunt contra. Item nõ ob. ff. de acqui. hære. l. Pan-

BIU Cujas

re.l.Pantonius.Sed ibi iure in integr.resti.petit hæres, non communi iure: vt & ibi dicit.Item contra infra,de suc.edic.l.j.§.quibus.Sed ibi defertur sequenti gradui, non hæredi primi gradus. Item sic est in hæreditate de iure ciuili,vt non adita nō transmittatur,nisi in casibus:vt.C.de cadu.tol.§.in nouissimo.

a *Dabitur.* quæ ius tribuit.

b *Pro tribunali.*ſ.iudice sedente,non de plano.vnde cum causa cognita & per officiū iudicis detur, non potest delegari:vt.ſ.de off.p consul.l. nec quicquā. §.j.secus in his quę nō tribuunt ius: vt Carb. & ventris: quoniam de plano dari possūt si sesemiplena causæ cognitio interuenit:vt infra, quis or.in bono. poſſ. ser.l.ij. §. dies. &. §. in bonorum. & infra, de Carb. edi.l.iij. §. duæ. Item secus in manumissione, quæ de plano similiter fieri potest: vt instit.de libertinis.§.in multis.hodie autem sufficit agnitio coram iudice sine petitione & datione bono. poſſ. vt C.e.l.penul.& fi.&.C. de cura.fu.l.fi.§.ij. Sed numquid vel petitio olim vel agnitio hodie fieri debet altera parte præsente & contradicente in forma iudicij?quod videtur:vt supra,de mino.l.in causæ.§.causa.Item cum dies vtiles computentur : vt.d.§.dies,id est, in quibus est copia aduersarij & iudicis: vt infra, de diuer. præscrip.l.j.igitur aduersarius est vocandus. Sed certe lex illa loquitur quando exigitur vocari aduersarius.dicas ergo non in forma iudicij,cum seruus possit quandoque petere: vt infra,eo.l.seruus & pupillus.&.C.eo.l.bonorum.Item si appareat eum nō potuisse poſſ.petere, non ob.vt no.ſ.§.bonorum. Item quia peti potest ab aliquo non existente hærede: vt infra, de contra tabu.l.illud.in prin. quis ergo vocaretur ex diuersa parte?

causa cognita bonorū possessio detur,non alibi dabitur,[a] q̄ pro tribunali:[b] quia neq; decretū de plano interponi,neq; causa cognita bonorū possessio alibi q̄ pro tribunali dari potest.

In bonorum possessionibus locum habet ius adcrescendi. Item portio deficiens adcrescit ei qui suam agnouit,sine noua agnitione,si eodem iure succedebant:secus si diuerso.hoc dicit vsque ad.l.sed cū patrono. §.bonorum.Bartolus.

[c] In bonorū possessione sciendum est ius esse adcrescendi. [c] Proinde si plures sint quib⁹ bonorum possessio cōpetit, quorum vnus admisit bonorū possessionē,cæteri nō admiserunt:

IIII. GAIVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

VEluti quòd spreuerunt ius suum, aut tēpore bonorū possessionis finito exclusi sunt,

In bonorum.]CASVS. Ponamus quòd Titio & Seio & Gaio competit bono.poſ.in bonis Sempronij mortui,& Titius admisit bono.poſ.Seius autē & Gaius nō admiserunt,veluti quia spreuerunt ius suum:aut sunt exclusi finito tempore bon.poſ.aut sunt mortui antequam petierunt bono.poſ.numquid in hac bon.poſſ. erit ius adcrescendi,vt scilicet Titio qui admisit.bo.poſſ.adcrescant hæ portiones quæ dictis Seio & Gaio competerent si ipsi petissent bo.poſ?Et certe sic.Sciendū est enim in bo.poſ.ius esse adcrescendi.& hęc vera sunt quando omnes vocantur eodē iurè ad bono.poſ.secus autem si non eodē iure vocantur. vnde pone talem casum:Stichus ponamus libertus Titij fecit testamentum, & instituit sibi hęredes Seium & Gaium,& Titium patronū prę-teriit,& decessit dictus libertus Stichus:& postea vn⁹ de his quos instituit,puta Seius adiuit hæreditatē,& ita patronus petiit bono. poſ.contra tab.in bonis liberti,& consecutus fuit debitā sibi portionem in bonis liberti:puta dimidiā:vt.j.de bo.li.l.j.&.ij.§.j.vel hodie tertiā:vt instī.de suc.liber.§.sed nostra.nisi enim ad minus vnus de institutis adiisset,non potuisset patronus petere contra tabu.vt.j.de bo.lib.l.etiā.§.vt patronus.& postea dictus Gaius qui fuit alter de institutis à liberto,repudiauit:etiam postea Seius qui adiuit,omisit,quod facere potuit: vt.ſ.de acquir.hære.l.cum hæreditate.numquid accrescet patrono pars vtriusq; scilicet Seij & Gaij prædictorum, quæ est altera pars hæreditatis liberti à parte patroni quam suam patroni partem iam ipse patronus habet per contra tabu. & certe dictæ alterius partis à parte patroni conuenit non esse ius accrescendi patrono.& hoc ideo,vt dixi,quia patronus non vocabatur eodem iure ad bono.poſ.in bonis liberti cum institutis à liberto:immò patronus vocabatur per cōtra tab. & scriptus siue scripti per secundū tabu.igitur in dicto casu pollicetur prætor patrono nominatim bono.poſ.scilicet vnde legitimi in dicta altera parte à parte patroni.i.in parte vtriusque.ſ. Seij & Gaij prædictorū: & ita inuenitur patronū petiisse bis bo. poſ.in bonis liberi:vna vice bon.poſ.contra tab.& alia vice bo. poſ.vnde legitimi:cum cęteri,quibus scilicet est ius accrescendi, A debeant semel agnoscere bo.poſ.& non plus.& hæc videtur esse intentio vsq; ad.l.sed cū patrono.§.j.Possēs etiā alio modo intelligere,scilicet quòd vnus de institutis à liberto,puta Seius,adiuit pro sua parte,& numquam postea omisit:& dictus Gaius suā partem repudiauit.certe portio Gaij defecta obuenit Seio cohæredi iure accrescendi: patrono autem quia non vocatur eodē iure, obuenit per bo. poſ.vnde agnati, siue vnde legitimi,quā nominatim oportet eum petere pro defecta parte,id est,pro parte Gaij qui repudiauit.& hunc vltimū intellectū elicio ex summa quando non petentium partes petentibus accrescunt.Viuianus.

aut antè mortui sunt,quàm petierunt bonorū possessionem:

V. VLPIANVS libro trigesimonono ad Edictum.

EI qui admisit,adcrescent etiam hæ portiones,quæ cæteris competerent, si petissent bonorum possessionem. [d]

VI. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

B SEd quum patrono quidem contra tabulas certę partis [e] bonorū possessionem [f] prætor polliceatur, [g] scripto autē hæredi secundū tabulas alterius partis: conuenit nō esse ius adcrescendi.Igitur non petente scripto [hærede] secundū tabulas: alterius quoq; partis[&]nominatim patrono possessionē pollicetur,cū cæteri [h] quibus adcrescendi ius est,semel debent ad-

c *Adcrescendi.* vt infra,sequentibus duabus legibus, &. C. quando non pe.par.l.j.& infra, de coniungen. cum eman.lib.l.j.§.si quis ex nepotibus.& instit.eo. §.fi.sic est & in succedentibus de iure ciuili: vt.C.de cadu.tol.§.hisita.& infra,de su.& legi.l.si ex pluribus.& supra,de mili.testa.l.si ex duobus.

d EI qui. *Bonorū possessionem.* scilicet suæ partis: vt infra.l.proxi.

e SEd cū patrono. *Partis,* tertię: vt inst.de succes.li.§.sed nostra.

f *Possessionem.* id est,bonorum possessionem.

g *Polliceatur.* quam ergo petet pro ista parte?contra tabu.non: quia non competit ei nisi ad debitam partem quam iam habet,secundum tab.non:quia non est scriptus.Respon.vnde legitimi:vt infra,vnde leg.l.ij.§.fi.&.l.seq.& instī.de suc.li.§.multis. Vel secundum quosdam secundū tab.quæ competit repudianti in cuius locum succedit.vel dic septimam extraordi.vt.j.vnde legi.l.iij. in fi.&.j.vt ex leg.senatúsve consul.& instī.eo.§.septima.sed cū institutus adierat.aliàs enim patrono non daretur contra tab.vt.j. de bono.poſ.contra tab.l.illud. in princi. &.j.de bonis lib.l.etiā. §.vt possessio. quo modo desinit esse hæres script⁹:vt.C.de repu. hæred.l.sicut.& supra, de mi.l.& si fine.§.sed quod Papinianus? Respon.per in integrum restitutionem:vel quia filius erat liberti qui abstinuit:vt infra,de bo.lib.l.etiam si ex modica.§.fi filius.vel forte duo fuerant scripti:vnus adiuit, & ita patronus petiit cōtra tab.potuit enim:vt.d.§.vt possessio.alter repudiat:& ille qui adiuit repudiat,quod potest: vt supra, de acqui.hære.l.cum hæreditate.& ita patronus petet portiones vtriusque.

h *Cæteri.* siue sint bonorum possessores,siue hæredes de iure ciuili:vt supra,de acquir.hære.l.fi solus.in fi.j.respon.&.ſ.eo.l.iij. cum sequen.&.C.quando non pe.par.l.j.& facit infra,de bo.lib. l.si libertus.in princip.& infra,de iure pa.l.siue.§.ex duobus.Patet ergo ex præmissis quòd refert sit delata bon.poſ.pluribus eodem iure,vt tunc ipso iure accrescat:an diuerso: & tunc non nisi per nouam petitionem bonorum.

Bonorum possessionis.]CASVS. Beneficium bonorum possessionis est multiplex.nam quædam bonorum possessiones competunt contra voluntatem scilicet defunctorum,vt cōtra tab.quædam competunt secundum voluntatem defunctorum,sicut est secundum tab.necnon competunt quędam bonnrū possessiones ab intestato habentibus ius legitimū,vel non habentibus.siue legitimum propter capitis deminutionē.quamuis enim liberi qui desierunt esse sui hæredes propter capitis deminutionem.i.emancipationem deficiant iure ciuili,tamen prætor propter æquitatē rescindit eorum capitis deminutionem,subaudi & dat eis bon.poſ. dat etiam prætor bo.poſ.causa tuendarum legū: vt ecce mater aliis in testamento institutis filiis,postea in puerperio decessit,& filium quē gestabat in vtero,præteriit.præsumitur enim hic filius institutus:vt.C.de inoffi.test.si mater.& poterat admitti ad bono. poſ.secundū tab.causa illius legis tuendæ:vel ad bo.poſ.vnde legitimi potuit admitti dictus filius.nā vbicunq; per aliquā.l.quis vocatur ad hæreditatem,causa illius legis tuendæ prætor dabit ei bono.poſ.vnde legitimi:vt.j.vnde li.l.iij.§.fi.&.l.seq.idē vbi est insti-

BIU Cujas

institutus vere, quandoq; dicitur dari bo.pos. causa confirmandi iuris ciuilis & tuendi: vt insti. eo. §. aliquando. Sed quid si aliquis est institutus in tabulis scriptis per notas quę nó sunt literæ. i. per abbreuiaturas inusitatas & confusas? nũquid istæ tabulæ continebuntur edicto. s. vt ex his detur bo.pos? Et dicitur quòd non. Vi.

gnoscere bonorum possessionem. ℣ Bonorũ possessionis beneficiũ multiplex est. Nã quædã bonorũ possessiones cõpetunt contra voluntatẽ, [a] quędã secundũ voluntatẽ [b] defunctorum: necnõ ab intestato habentibus [c] ius legitimũ, [d] vel nõ habentibus propter capitis demi nutionẽ. [e] Quãuis enim iure ciuili deficiãt [f] liberi, qui propter capitis deminutionem desierũt suí hæredes esse: propter æquitatẽ tamẽ rescindit [g] eorũ capitis deminutionẽ prætor. legum quoq; tuendarũ [h] causa dat bonorum possessionem. ℣ Notis [i] scriptæ tabulæ non continentur edicto: [k] quia notas, literas nõ esse Pedius libro vicesimoquinto ad edictum scribit.

a *Contra voluntatẽ.* vt contra tabulas.

b *Secundum voluntatẽ.* expressam.

c *Habentibus.* hi habent voluntatem tacitam: vt. ſ. de codicil. l. conficiuntur. in princi. sed his videtur nil proficere si decernatur bo no. possess. quia hoc ipso quòd eam petũt vel agnoscũt, videntur gerere pro hærede: vt. C. de iu. delib. l. puberem. Quid ergo facit data postea bon. possess? Respon. videtur gerere pro hærede iure prætorio, non ciuili: & licet gerat, non tamẽ gerit plene nisi decernat: quod tamen hodie nó est opus: vt. C. eo. l. penul.

d *Ius legitimum.* scilicet l. xij. tabularum.

e *Propter capitis deminutionẽ.* etiam minimã. tollitur enim ius legitimũ [a] .i. l. xij. tab. vt instit. de legi. agna. tu. §. fina.

f *Deficiant.* id est, non succedant.

g *Rescindit.* dando bon. pos. vnde lib. vt. ſ. vnde lib. l. liberi. & quandoq; contra tabu. vt insti. de hære. ab intest. §. eadem. & quãdoque vnde cognati datur liberis: vt & eo. tit. §. admonendi.

h *Tuendarum.* Pone casum vt. C. de inoffi. test. l. si mater. nã cũ habeatur pro instituto filius ille, habet secundũ tabu. causa tuendę l. illius, vel vnde legitimi. & vbicunq; per aliquam legẽ vocatur ad hæreditatem, causa tuendæ legis illius datur bo.pos. vnde leg. vt. j. vnde leg. l. ij. in fi. & l. seq. & insti. e. §. septima. ité & vbi quis vocatur per. l. xij. tab. vt instituti &; liberi & adgnati: datur bono. pos. causa tuendæ. l. xij. tab. vt insti. de bo.pos. §. aliquando.

i *Notis.* i. signis numerorum, vt algorismus: vt in auth. de testa. imperfe. §. j. & C. de vete. iu. enuc. l. ij. §. penul. vel sicut faciunt notarij Romani qui nomen suum instrumentis per vnam literam habentem multos ramos denotant.

k *Edicto.* vt eis detur secundum tabu. nisi sit militis testamentũ: vt. ſ. de testa. mili. l. Titius. nec obſt. C. de testa. l. hac consultissima. in fi. quia Græcæ literæ possunt intelligi & legi.

Eruus.] CASVS. Ponamus quòd delata erat Titio domino Stichi bo.pos. in bonis Sempronij. numquid dictus Stichus potest recte admittere bo.pos. petẽdo domino bo.pos? Et dicitur quòd sic, si prætor corã quo petiit Stich[o] bo.pos. [p] dicto suo domino, certus sit de eius. ſ. Stichi conditione, id est, certus sit quòd Stichus sit seruus. & bene dictum est prætoré certum esse debere de conditione serui petentis nomine domini sui. nã & absenti & non petenti datur bo.pos. si prætor non ignoraret hoc ipsum, scilicet quòd deferatur bo.pos. absenti & non petenti. poterit ergo & fœmina petere & alij bo.pos. ſ. si prætor euidenter voluit dari bon.pos. illi pro quo fœmina petiit eã: licet aliàs fœmina nomine alterius nó admittitur ad agendũ nisi in quibusdã casibus: vt. ſ. de procur. l. fœminas. [IMPVBES.] Impubes patré non habens, nec potest admittere bo.pos. sibi delatam sine auctoritate tutoris: nec potest accipere iudicium sine auctoritate tutoris. & est ratio quare bo.pos. non potest admittere impubes sine auctoritate tutoris, quia tutor potest petere bo.pos. pupillo siue impuberi scilicet sine impubere siue pupillo. q. d. nó impubes sine tutore vel sine auctoritate tutoris. & occasione tutoris valentis petere bonorum pos. pupillo, ponit de patre, qui pater potest petere bonorum possess. filio suo infanti eidem filio delatã. Et scias quòd dies quibus tutor sit pupillo, & dies quibus pater sit: filio cedunt, scilicet quoad pupilli vel filiisamil. commodum, id est, quantũ ad hoc vt petere possit bonorum poss. pater pro filio, & tutor pro pupillo, non quoad hoc vt excludatur si non petierit. & hoc secundum illam literam quæ habet, sit. si autẽ est in litera, scit, dico quòd hoc modo dies quibus tutor scit, subaudi delatam esse bo.pos. pupillo, cedere placet scilicet, quoad pupilli cõmodũ, vt dixi: & dies quibus pater scit, subaudi delatã esse bo.poss. filio suo, cedere placet, scilicet quoad filij commodũ, vt dixi. nam circa tempora bo.possessionis patris scientia ignoranti filio non nocet: vt. j. e. quis ordo in bo. poss. seruetur. l. circa. & arg. j. tit. iij. l. j. iij. respon. quamuis autem tutor possit petere pupillo bono. pos. ei competentem, tamen eã repudiare non potest. & hoc vsq; ad. l. si plures.

l *Seruus bonorum possessionem.* domino delatam. & sic nomine domini. vel ipsi seruo qui fuit ab alio institutus, & sic nomine suo. vtroque tamẽ casu oportet dominum habere ratum: vt. ſ. ad Trebel. l. seruo. Quid autẽ si extraneo delatam seruus petat nomine extranei? quidã dicũt idẽ, ar. hui[us] l. & ar. j. de acquir. pos. l. si me in vacuam. in fi. sed H. cõtra ad similitudiné hæreditatis. Acc[ipere] m *Admitti potest.* id est, ei decerni potest.

n *De conditione.* id est, eum esse seruũ, & cuius nomine petat, & de hoc sit cert[us] vt iudex: vt. ſ. de offi. preſi. l. illicitas. §. veritas. ecõtra q[uod] nõ: quia seruus nõ potest esse in iudicio, sed hic potest: q[uia] nó in forma iudicij fit: vt no. ſ. e. l. iij. §. si causa.

o *Et nõ petenti.* bona illatio, quia ipse est nullus: vt infra, de regu. iur. l. quod attinet. & hæc datur nulli petenti, cui tamen prætor sciat delatam: & dic siue seruus petat pro eo domino absente, siue nullus.

p *Ergo.* quia seruus potest petere, & fœmina pro alio [b] petet: licet in iudicio alius pro alio esse non potest nisi in casibus: vt. ſ. de procu. l. fœminis. & l. neq;. & facit. C. de preci. impe. offe. l. vni uersis. & infra, eo. l. penul.

q *Accipere potest.* nisi prætor certus &c. vt. C. eo. l. bonorum. & facit. C. qui leg. per. l. j. & ij. & de auct. præ. l. clarum. Accursius.

r *Pupillo.* vt. j. l. proxi. & C. de iu. deli. l. potuit.

ſ *Infanti.* id est, minori. vij. an. vt. C. de iur. delib. l. ſi infanti. & j. titu. ij. l. j. ij. respon. sic ergo no. seruũ non admitti, nisi vt in prin. l. dicitur. Ité nec impubes, vt hic: de adulto dic idem si habeat curatorem: alias potest: vt. C. de in integ. restitu. mi. l. si curatorem. de filiofamil. dic vt. j. §. proxi. dices.

t *Scit.* aliàs, sit: quia pupillus tutorem, filius patrem habet. aliàs, scit, scilicet delatam bono. pos. filio & pupillo: & quod dicit, cedere, scilicet quoad patris & pupilli commodum, scilicet vt possit peti: non incommodũ vt excludatur si non petierit: vt. j. titu. ij. l. j. §. j. & j. quis ord. in bo.pos. serue. l. circa. & l. cum filiofami. & C. de iure delib. l. ſi infanti. Vel dic mero iure cedit in præiudiciũ patris & pupilli: sed pupill[o] ipso iure, scilicet sine restitutione admittitur. sic & dicitur. ſ. de acquir. hære. l. impuberibus. & l. necessariis. secundum Io. & Azo. & adde quod not. C. eo. l. j.

u *Vtor. Non potest.* sic. j. de suc. edic. l. j. §. tutor. & C. de pac. l. pactum. Sed contra. ſ. de auth. tu. l. ſi ad pupillum. vbi repudiat tutor. Sed dic cum pupilli consensu. arg. C. de iure deli. l. potuit. secundũ H. sed Azo etiã amicis eius, & iudice scientibus, nõ solus tutor, vt hic. Ité sunt arg. cõtra. j. de reg. iur. l. iij. & l. qui potest. §. quisquis. & ſ. de acqui. hęre. l. ſi is potest. sed illę regulæ fallunt in his administratoribus, quia non videntur tutores quando pupillum spoliant: vt. j. pro empt. l. qui fundum. §. ſi tutor.

Si plures.] Ad euidentiã huius l. no. quòd successio fit quãdoq; de capite in caput, quandoq; de gradu in gradum. Est autem successio de capite in caput, cũ deficiente primo capite liberorũ vocatur secundum caput agnatorũ: & cognatis deficientibus succeditur quarto ordine per vnde vir & vxor, vt. j. ſi tabulæ testa. nullæ exta. l. j. Successio autem de gradu in gradum est, quando plures personæ sunt in eodem capite in diuersis gradibus, vna prior,

VII. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

SEruus bonorum * possef-

*Flo. Seruus bonorũ possessionẽ recte admittere potest.

b *Sic per procuratorẽ agnoscitur no. in. l. 3. §. acquirere. j. de acquir. vel amitten. pos. quod verũ est etiam si non habeat speciale mãdatum. glo. & Bal. in l. ſi maritus. C. man.*

VIII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

TVtor autem bonorum possessionem pupillo competentem repudiare nõ potest: [u] quia tutori petere permissum est, non etiam repudiare.

IX. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

BIU Cujas

prior, altera posterior. nam prima repulsa tẽpore vel repudiatione, sequẽs succedit: vt.j.de suc.edi.l.j.§.quibus. Pone ergo quòd plures gradus sunt admittẽdæ bonorũ poss. puta quia plures personæ sunt in eodem capite: puta liberorũ vel agnatorum, vel cognatorum in diuersis gradibus. certe quamdiu incertum sit petierit, nécne, scilicet bonorum pos. ille qui est in primo gradu existẽs intra tẽpora præstituta ad bono.pos. petendam, constat non procedere posteriori, id est, ei qui est post eum diem, scilicet petendæ bono. pos. & ita non currit interim tempus petendæ bono. poss. ei qui est post eum in gradu. & scias quia liberis & parentibus tam naturalibus quàm adoptiuis in petenda bono. poss. anni spatiũ, cæteris autem agnatis vel cognatis datũ est cẽtum dierum: quod dic vt insti.eo.§. cũ igitur.&.§. liberis.&.j. de suc. edic. l.j.§.largius.&.§. si intra.&.§.quod dicimus. &.C.eo.l.bonorum.& est vtile tempus bonorum possessionũ admittendarum: quòd dic vt.j.quis ordo in bonorum possess.seruetur.l.ij.in princip.Viuianus.

SI plures gradus sint [bonorum] possessionis admittendæ: quamdiu incertũ sit petierit nécne, [a] posteriori diem nõ procedere constat.

x. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IN bonorũ possessionibus iuris ignorãtia nõ prodest quo minus dies cedat. Et ideo hęredi instituto [b] & ante apertas tabulas dies cedit. Satis est enim scire mortuum esse, seque proximum cognatum fuisse, copiamque eorum quos consuleret, habuisse. Sciẽtiam enim nõ hanc accipi quæ iuris prudentibus sit: sed eam quam quis aut per se habeat, aut consulendo prudentiores [c] adsequi potest.†

xi. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI pupillo tutor bonorũ possessionẽ petierit, & plus incommodi quàm cõmodi hæc bonorum possessio habeat, tutor tutelæ iudicio tenetur. [d]

xii. VLPIANVS libro quadragesimooctauo ad Edictum.

NOn est ambigẽdum, quòd plerumque & contra fiscum, [e] & contra rempublicam admitti debeant quidam, [f] vt puta venter, [g] item furiosus, [h] itẽ is qui captiui bonorũ possessionem petit. Vbicumque [i] lex vel senatusconsultum * vel cõstitutio capere hæreditatem

a *Nécne.* prior gradus: vt.C.eod.l. quamdiu. &.l. pe. & fin. & insti.eo.§.fi.

Diuisio. *IN bonorum.*] Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictũ in genere. Secundo ponit exemplum in bonorum possessione ex testamento. Tertio in bonorum possessione ab intestato. Secunda ibi, Et ideo. Tertia ibi, Satis. Bart. *CASVS.* Liberis & parentibus tam naturalibus quàm adoptiuis in petenda bonorũ pos. anni spatium, cæteris autem agnatis vel cognatis datum est. c. dierum: vt dixi. §. l. proxi. Sed quid si per ignorantiam iuris permisit labi tempus petendæ bono. possess. ille cui bono. pos. deferebatur? certe cedit ei dies siue tẽpus, vt scilicet amodo non possit petere bono. pos. & ideo cedit scilicet dies siue tempus petendæ bo. pos. secundum tabu. hæredi instituto etiam ante apertas tabu. in quibus fuit institutus, si sciat mortuum esse testatorem, & tabulas esse in quibus institutus fuit, & habeat copiam eorum quos cõsulat, cum non putet se bono. pos. petere posse ante apertas tabu. sicq; in iure erret. & idẽ est si ille cui deferebatur bo. pos. ab intestato proximi sui cognati, sciat mortuum esse dictum suum proximum cognatum, & sciat se fuisse proximum cognatum eius: copiamq; eorum quos consulat habeat: & antequã petat bo. pos. permittat labi diem siue tempus petendæ bo. pos. nam cedit dies ei, siue tempus bono. pos. petendæ, ita scilicet quòd nõ possit eam amodo petere, quamuis nesciat proximitatis nomine bo. pos. sibi deferri, sicq; in iure erret. scientiam enim illius cui defertur bo. pos. ex testamento vel ab intestato, quæ quidem scientia præiudicet ei si permittat labi tempus bono. pos. petendæ: non illam accipere debemus, quæ insit prudentibus iuris, sed eam quam habeat per se ille cui defertur bo. pos. aut eam quam assequi potest consulẽdo prudentiores: & ita si erret in iure, vt dictum est, & possit consulere prudentiores, non prodest ei iuris ignorantia: cum tractetur hic de lucro captando. in damno enim quamuis copiam iurisconsulti habeat, tamen sibi subuenitur: vt supra, de iuris & fa. igno. l. iuris ignorantia. &. l. error facti. in fi. Viuianus.

b *Instituto.* scilicet in assem, nisi sit suus: quia tunc non requiritur sit ex asse, vel ex parte: vt.§. de iur.& fac. igno. l. j. in fi. Sed hodie est ius commune vt etiam ex parte hæres possit adire ante apertas tabu. vt. C. de cadu. tollen. §. j.

c *Prudẽtiores.* hæc distinctio, potuit aut nõ potuit cõsulere peritiores, raro fit: quia tãtũ hoc casu quãdo tractamus de lucro: vt.§. de iur.& fac. igno. l. regula. §. sed iuris. & facit. j. quis or. in bono. poss. ser. l. ij. in fi. &.§. de instit. l. sed & si pupillus. §. proscribere.

SI pupillo.] *CASVS.* Dictum est.§. eo. l. seruus. §. impubes. &. l. tutor. quòd tutor potest petere pupillo bonorum poss. scilicet eidem pupillo competentem. nunc autem dicit quòd si tutor petierit pupillo bonorum possessio. & hæc bonorum possessio habeat plus incommodi quàm commodi: tenetur tutor iudicio tutelæ, scilicet pupillo si fuit in culpa tutor. Viuianus.

d *Tenetur.* si fuit in culpa: vt supra, de auct. præ. l. si ad pupillum.

NOn est.] *CASVS.* Ponamus quòd Titius ab intestato decessit, cum non haberet liberos natos, nec haberet agnatos vel cognatos, sed habebat vxorem prægnantem. quis præfertur inter fiscum vel rempublicã & ventrem? & certe non est ambigendum quòd véter cõtra fiscũ & cõtra rempublicam † admitti debet, scilicet *in hanc sen* ex edicto de ventre in tẽtã *Exas*. pos. mittẽdo. Itẽ natus *mus Clita*. poterit petere bonorũ *dis secunda* poss. vt.j. ad Terryl. l. *puerb.454.* ij.§. si qs ex liberis. sed *Ne sibi nec* & si dictus Titius qui *alius*. ab intestato decessit, reliquit filium furiosum, admittetur hic furiosus contra fiscum & cõtra rempublicam. sed & si dictus Titius fuit captus ab hostibus, & ibi decessit ab intestato, & filius suus non furiosus qui remãsit in ciuitate, petat bonorum possessionem, admitti debet cõtra fiscum & contra rempublicam. & recor- * *Flo. Sende-* deris de eo quod dicitur. tur.§. eo. l. iij. §. sed eius qui apud hostes &c. licet autem dicatur hic de ventre & furioso, & eo qui captiui bonorũ possessionẽ petit: idem tamẽ est de omnibus institutis, & ab intestato veniẽtibus: nam fiscus vltimus est successor: vt. C. de cadu. tollẽ. §. fi. & ad hoc. C. vnde vir & vxor. l. vnica. & quod ibi notatur, sed de his magis dubitabatur. [*VBICVMQVE.*] Vbicũque lex prohibet capere hęreditatem, scilicet de iure ciuili, & bonorum possessio cessat. ecce enim si patronus nõ aluerit libertum, lex Aelia Sẽtia adimit ipsi, scilicet patrono & liberis eius hæreditatem, scilicet liberti, nisi sit hæres institutus, & adimit bonorũ possessionẽ præterquã secũdum tabulas: vt.j. de bonis libertorũ. l. si patronus nõ aluerit. Item hæres institutus si putet testatorem viuere, quãuis defunctus iam sit, adire hæreditatem nõ potest. sed si scit se hæredẽ institutum, sed ignorat vtrum pure an sub cõditione sit institutus, non poterit adire hæreditatem, licet pure hæres institutus sit: & si fuerit sub cõditione institutus, licet euenerit conditio. Sed & si de cõditione testatoris incertus sit, pater fami. sit, an filius fami. nõ poterit adire hæreditatem, etsi, id est, quamuis eius cõditionis sit in veritate scilicet testator, vt testari potuerit: vt.§. de acqui. hæredi. l. hæres institutus si pubes. sicut autẽ in dictis casibus non potest adire hæreditatem, sic & bonorũ pos. cessat per hunc.§. Itẽ vbicũque senatusconsul. prohibet capere hæreditatẽ, & bono. possess. cessat. vnde sicut ille qui rei capitalis damnatus neque restitutus est, ex senatusconsulto Orficiano ad matris hæreditatem nõ admittitur: vt infra, ad Tertul. l. j. §. qui operas. &.§. capitis. in fi. ita & cessat bonorũ pos. quoad eum per hunc.§. ad quod facit. j. l. proxi. Item pone exemplum in senatusconsulto Liboniano: vt supra, de iis quæ pro nõ scriptis ha. l. j. Itẽ vbicũq; cõstitutio prohibet capere hęreditatẽ, & bono. possess. cessat. & de hoc da exemplum vt. C. de hæreti. & Ma. l. Manichæos. &.§. si quis aliquẽ testari prohi. l. j. in prin. Vi.

e *Fiscum.* fiscus & respubli. Romanorum idem est. Accursius.

f *Quidam.* licet de quibusdam dicat, idem tamen de omnibus institutis, & ab intestato venientibus. nam fiscus vltimus est successor: vt. C. de cadu. tol. §. fi. sed de his magis dubitatur.

g *Venter.* ex edicto de ven. in possess. mit. Item natus petit bono. possess. vt.j. ad senatusco. Tertul. l. ij. §. si quis ex liberis. Item impubes cui mouetur quæstio status per Car. vt infra, de Carbo. edi. l. j. §. sed & si quis. in fi. §. Accursius.

h *Furiosus.* huic dixit Ioan. dari bono. possess. quæ facti est, non iuris: vt hic, &. C. de cura. fur. l. fi. §. tali. & pro eo. infra, ad Tertul. l. ij. §. si quis ex lib. alij etiam eam quæ iuris est: arg.§. de lega. ij. l. Licinius. §. fi. & no. C. de cura. fur. l. fi. §. j.

i *Vbicumque.* de lege da exemplum. j. de bo. lib. l. si patronus nõ aluerit. & supra, de acquir. hære. l. hæres institutus. & ad senatusconsul. Tertullia. l. j. §. qui operas. & supra, de iis quæ pro non scrip. l. j. de constitutione dic.§. si quis ali. te. prohi. l. j. in princip. &. C. de hære. l. Manichæos. & facit supra, de contra tabu. l. iij. §. liberi. & supra, de secun. tabu. l. hi. Sed contra videtur in emancipato qui repellitur à iure ciuili, sed admittitur per prætorem: vt supra, eod. l. sed cum patrono. §. j. sed dic quòd ius ciuile non assistebat,

BIU Cujas

sistebat, sed resistebat. Item idem erat in posthumo alieno qui à iure ciuili repellebatur, sed per prætorem admittebatur: vt instit. eo. in princi. sed dic vt dixi in alio. Item illud ibidem statim corrigitur. item facit. ff. l. proxi.

Edicto.] CASVS. Si aliqui sunt damnati capitalis rei, id est, alicui[9] delicti siue criminis capitalis, vel alicui[9] accusationis capitalis, neque sunt in integrum restituti: denegatur eis bonorum possess. edicto prætoris. is autē intelligitur damnatus rei capitalis cui sit pœna mors, aut interdictio ignis & aquę. cum autem in relegatione quis erit, admittitur ad bonorum possessionem. Viuianus.

a *Qui rei.* id est, delicti.

b *Restituti.* quia tunc esset secus: vt. ff. de iure pat. l. fili. j. §. j. & instit. quib. mod. ius pa. po. sol. §. cum autem.

c *Interdictio.* in cuius locum hodie succesit deportatio: vt. ff. ad le. Iul. pecu. l. iij. & facit ff. de verb. signi. l. licet capitalis. & ff. de iure pa. l. cum patronus. §. j.

d *Quis erit.* nam hic retinet ciuitatem & libertatem: vt infra, de publi. iudi. l. ij. & facit. ff. l. proxi.

prohibet, & bonorum possessio cessat.

XIII. AFRICANVS libro quinto Quæstionum.

EDicto prætoris bonorum possessio his denegatur qui rei[a] capitalis damnati sunt, neque in integrū restituti[b] sunt. Rei autem capitalis damnatus intelligitur is, cui pœna mors, aut aquæ & ignis interdictio[c] sit. Cùm autē in relegationem B quis erit, [d] ad bonorum possessionem admittitur.

Qui dicit testamentum falsum, videtur bonorum possessionem agnoscere si de testamenti viribus certus erat. h. d. & est notabilis lex. Bartolus.

XIIII. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæstionum.

CVm quidam propinquus[e] falsum testamentum accusaret, [f] ac post lōgum spatium temporis probasset: licet dies ei

Cum quidam.] CASVS. Ponamus quòd Titius ab intestato decessit, cui erat propinquus Seius, & in eiusdem Titij bonis petere poterat bonorum poss. intra centum dies, vt dixi. ff. eo. si plures. apparet nunc vnum testamentum in quo continetur quòd dictus Titius instituit sibi hæredē Gaium. dictus autē Seius propinquus incepit accusare falsum dictum testamentum, scilicet intra tempus petendæ bono. possessionis, & post longū spatium tēporis probauit falsum dictum testamentum, & obtinuit, & in dicto longo spatio temporis cucurrerunt centū dies intra quos poterat petere bonorū poss. si non apparuisset aliquod testamentum. nunquid est exclusus dictus Seius à bonorū possess? Et dico quòd non. nam licet dies petendæ bonorum poss. quam bonorum poss. forte petere debuerit certus accusationis: id est, si cert[9] esset quòd esset falsum testamentum, esset cœpta accusatio falsi vel non, cessisse videtur: attamen quia hoc proposito accusationem instituit vt seruet sibi suum ius, nō immerito videbitur agnouisse succession, scilicet hoc ipso quòd falsi accusationē cœpit: & sic prouidendo sibi in vno, & in alio sibi prouidere videtur. Viuianus.

e *Cum quidam propinquus.* scilicet defuncti.

f *Accusaret.* & incepit accusare intra tempus petēdæ bono. poss. quod est annus vel centum dies: vt instit. eo. in fi. Sed quid si post finitum tempus incepit, & ad finem perduxit, quia hucusque fuit incertus, & vincit in falso? Respon. idem: quia dies petendæ bo. poss. vtiles sunt: vt instit. eo. §. fi. ergo non currit antequam constet falsum: vt. C. eo. l. quamdiu.

g *Quam.* scilicet bono. possess.

h *Certus.* id est, si certus esset quòd esset falsum, statim petere poterat bo. poss. sit cœpta accusatio vel non. sed vbi incertus, non potest cum effectu antequam fiat certum per sententiam: vt. ff. de acquir. hære. l. cum falsum. & hic.

i *Cessisse.* non tamen cessit, quia non potuit repetere. ad quod. C. de an. except. l. j. in fi. & C. de inoffic. testa. l. cōtra maiores. & no. quòd prouidendo in vno, & in alio sibi prouidere videtur: vt. C. de iis qui à non do. l. fi. Sed argu. cōtra, infra, vi bo. rap. l. si seruus. Sed videtur etiam accusatione pendente tempus bonorum poss. cedere, sicut tutori currit tempus excusationum dum vnum exercet: de institu. de excu. tu. §. qui autem. sed ibi omnes simul statim poterant proponere sine obstaculo: vt supra, de excu. tu. l. scire. §. scire. hic non. vel quia non erat certus in sua conscientia, tamen ei resistitur in dicta accusatione: & sic non bene poterat simul vtrumque auxilium implorare.

k *Videbitur.* hoc ipso quòd falsum accusat: vt. C. de repu. hære. l. suus. & hoc verū si incepit accusare intra tempus. Sed quid si post A tempus, quia fuit certus de falso? dicam quòd nec videtur eam agnouisse, nec petere posse: vt hic colligitur.

Paulus.] CASVS. Mater ponamus petiit pro filia impubere bonorum possess. eidem filiæ competentem. nunquid acquisiuit filiæ bo. possess? Et dicitur quòd sola petitio matris nō acquisiuit filię impuberi bono. poss. nisi is qui dederit eam, scilicet bo. poss. euidēter voluit dari eam scilicet bo. poss. impuberi, scilicet filiæ prædictæ. Viuianus.

petendæ [bonorum] possessionis, quàm[g] fortè certus[h] accusationis petere debuit, cessisse[i] videatur: attamen quia hoc proposito accusationem instituit, *vt suum ius sibi seruet, agnouisse successionem nō immeritò videbitur.[k]

XV. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

PAulus respondit, solam petitionem matris non adquisisse[l] filiæ impuberi bonorum possessionem: nisi si is, qui eam dedit, euidēter voluit eam impuberi dari.

XVI. IDEM libro tertio Sententiarum.

QVotiens[m] is cui bonorum possessio ab altero postulata est, furere cœperit: magis probatur ratum eum videri habuisse. Rati enim habitio ad confirmationem prioris

l *Nō acquisisse.* Sed cur dominiū rei singularis accipiendo ei acquirit: vt. ff. depos. l. die? Respō. hic maior requiritur solēnitas: quia mai[9] cōmodū: immo quia & incōmoda affert: vt. ff. eo. l. j. Vel ibi extra ius: hic in iure, vbi nō admittitur pro alio nisi in certis casibus: vt not. ff. eo. l. seruus. ij. respō. & no. q̄ idē dicā in qualibet fœmina, & etiā in mare: nec exigo ratihabitionem, quia prætor supplet.

*Fl. ĩstruit

Quotiēs.] CASVS. Ponamus q̄ Titio cōpetebat bo. poss. in bonis Seij. Gaius autē nullo præcedēte mandato Titij postulauit Titio prędictorū bo. poss. postea idē Titi[9] cœpit furere ante dationē bo. poss. & antequā haberet ratā petitionē. certe magis ꝓbatur, scilicet quàm cōtrariū, videri eum, scilicet Titiū habuisse ratū, scilicet quod fecit Gaius in petēdo ei bonorū poss. scilicet propter furorē Titio superuenientem. rati enim habitio, scilicet tacita propter furorē, pertinet ad cōfirmationē prioris postulationis, scilicet factæ per Gaium ꝓ Titio de bono. possess. ad quā positionē est arg. ff. sol. matri. l. ij. circa fi. Vel intellige q̄ nō præcessit mādatū, & fuit habita rata petitio antequā decerneretur bonorū poss. & cœpit furere Titi[9] ante eā decretā. Vel dic q̄ Gaius postulauit Titio bonorū poss. præcedēte Titij mādato. & postea furere cœpit Titius. perinde est ac si petiisset Gai[9] Titij nomine nullo mādato præcedēte, & ipse Titius ratū habuisset ante furorē suum. rati enim habitio, scilicet Titij quæ esset facta non præcedēte mādato Titij, quāuis nō fuerit in hoc casu, immo præcessit mandatū, pertinet ad cōfirmationem prioris postulationis. Vim *Quotiens.* pone quòd petita est cū mandato: & quod subiicit, magis &c. mutat casum quando sine mandato. q. d. perinde est ac si petita esset sine mādato, & dominus habuerit ratum ante furorem. nam isti duo casus pares sunt. vel secundo totam intellige sine mandato, & fuit habita rata petitio antequam decerneretur, & cœpit furere ante decretā. quem casum habes. ff. de acquir. hære. l. si quis alicui. & facit. ff. rem ra. habe. l. bonorum.

SI TABVLAE TESTAMENTI EXTABVNT.

D *Nota quòd differt hic titu. ab illo. ff. si tab. testa. nul. ex. quia hic dicit, extabunt: ibi, non extabunt. Item no. quòd hic titu. communis est bono. possess. secundum tabu. & contra tabu. superior vero generalis omnium bono poss. dic ergo communia vtriusque, scilicet secundum tabu. & cōtra tabu. & primo casu cui competat vtraque: & quidē capacibus: nō capacibus non: vt. ff. de cōtra tabu. l. 3. §. liberi. Secundo ex cuius tabulis. & dic eius qui potuit testari: vt. ff. de secun. tab. l. 1. §. exegit. cū sequentibus. Tertio ex quibus. & certe quacūque materia scriptis: vt infra, de secun. tab. l. 1. in prin. & §. 1. Quarto ex quo testamēto: & dic scripto & nō scripto: & tunc dicatur secundū nuncupationem, vel contra nuncupationē: vt. C. de secun. tabu. l. 1. & de bo. poss. contra tab. liberti. l. 1. Item quinto quādo detur: & certe cū tabulæ sunt tēpore mortis, licet postea intereāt: vt infra, de secū. tab. l. 1. §. sufficit & infra, hac. l. in multis autē differūt: vt ecce. ff. de cōtra tab. l. illud. §. ad testamēta. & in multis aliis cōueniūt & differunt: vt patebit infra, in specialibus tit. & de cōtra tabu. & secun. tabu.*

Hæredi.] CASVS. Ponamus igitur quòd Titius in testamento suo instituit sibi hęredem Seium, & ante mortem Titij prædicti nomen dicti Seij ita deletū fuit incōsulto, id est, non ex voluntate dicti Titij, vt penitus legi nō possit. nunquid potest dari bo. poss. dicto Seio hæredi? & certe minime: quia ex

BIU Cujas

quia ex coniectura.i.ex prę|sumptione non proprie scriptus videtur.præsumitur enim non scriptus,cum legi non possit, quamuis competat bo.poss.si testamentum sit deletu post tabulas prolatas, scilicet in publicum apud iudicem,vel etiã quemlibet priuatum, mortuo tamen testatore. & vere competit bonorum pos.si testamentum sit deletũ post tabulas prolatas, scilicet in publicum apud iudicẽ, vel etiam quẽlibet priuatum,mortuo tamen testatore.nam & si mortis, scilicet testatoris tẽpore tabulæ fuerint subaudi, quamuis non prolatę apud iudicem vel alium,competet bonorum pos. licet postea interierint, scilicet dictæ tabulæ: quia verum fuit tabulas extare, scilicet tempore mortis testatoris.semel enĩ extitisse tabulas mortuo testatore desiderat. nam & si extare desierunt, quãuis postea interciderunt, bonorum pos.poterit peti: vt.ĩ.de bono.posses.secundum tabulas.l.j.§.semel. Vi.

*Flo.postulati

postulationis* pertinet.

SI TABVLAE TESTAmenti extabunt.

TITVLVS II.

1. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

HAeredi, cuius nomen inconsultò [a] ita deletum sit [b] vt penit' legi [c] nõ possit, dari bonorũ possessio [d] minimè potest: quia ex coniectura [e] non propriè scriptus videretur: quãuis,si post prolatas [f] tabulas deletũ sit testamentũ, bonorum possessio competat. Nam & si [g] mortis tẽpore tabulæ fuerint: licet postea interierint,cõpetet bonorũ possessio: quia verum fuit tabulas extare.

DE BONORVM POSsessione furioso, infanti, muto, surdo,cæco competente.

TITVLVS III.

a *Inconsulto.*id est,nõ ex voluntate testatoris. sed quid si cõsulto? Respon.idẽ multo magis: vt nõ detur bono. possess. vel si detur , auferatur vt indigno : vt not. C. de testa.l.nostram.

b *Deletum sit.*s.ante mortem.nam post deletũ non nocet: vt.ĩ.de secun.tab.l.j.§.sufficit.sed secus quoad petitionem legatorũ quæ durat,licet sit deletũ in vita inconsulte,& ita quòd nõ potest legi: vt.ĩ.de his quæ in testa.delen.l.j.§.sed & si legi.&.§.seq.

c *Legi.*id est,oculis perspici,non dico non intelligi:& supra,de his quæ in testa.delen.l.j.§.j.

d *Bonorum possessio.*secundum tabu.vel contra tabu.

e *Ex coniectura.*id est,præsumptione.prę|sumitur enim nõ scriptus,cum legi non possit.argu.contra.ĩ.de codicil.l.fi. [a] &.C.de testa.l.errore. Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd ibi fuit nomẽ hæredis scriptum : hic fuit omissum,hæres esto.Vel ibi quantum ad aditionem de iure ciuili : hic quantum ab bonorum posses. secundum tabu.secundum Barto.

a Dic quòd immò cõcordat secundum Bar.

f *Prolatas.* id est, publicatas in publicum apud iudicem : vt.C. de test.l. publicati . vel etiam quemlibet priuatum, mortuo tamen testatore.

g *Nam & si.*vere post prolatum & mortem.nam & idem si non prolatum.& facit infra,de secun.tab.l.j.§.si linũ.&.§.si rosæ.&.ĩ. de mili.testa.l.in fraudem.§.j.&.C.de testa.l.si vnus.

DE BONORVM POSSESSIONE FVRIOso, infanti,muto.surdo,cæco competente.

No.quinque personas.de primis duabus tractat prima.l.scilicet de furioso,de quo dic vt.ĩ.titu.2.l.non est ambigendum.& de infante,de quo dic vt.ĩ.tit.2.l.fernus.in fi.aliæ vero tres procedunt iure communi in petenda bonorum possess.& in die cedenda:vt infra,eo.l.2.

Diuisio.

FVrioso.]Primo ponit edictum.Secundo respondet tacitæ obiectioni. Tertio format vnam quæstionem, & eã determinat. Secũda ibi,Nec si curator. Tertia ibi, Quid ergo si curator.ratio primi dicti est quòd furioso non cedit tẽpus, nisi quia non potest agnoscere . Item instituto non currit donec excludatur substitutus.& ad hanc rationẽ opponit hic iuriscõsultus in secunda parte legis.Barto.*CASVS.* Ponamus quòd Gaius instituit sibi hæredẽ Seium furiosum, & substituit eidem furioso Titium,& decessit dictus Gaius.numquid tempus bonorum possessionis,scilicet petendæ in bonis Gaij: (de quo tẽpore dixi supra,titu.ij.si plures) cedit furioso prędicto instituto,vel Titio ei substituto quamdiu est furiosus in eadem conditione,id est in furore? & certe non : neque spatium tẽporis,scilicet prædicti quod præfinitum est scientibus,scilicet illis quibus competit bono.possessi.idcirco videbitur cedere,si id est quia curator,scilicet furiosi potest accipere bonorum possess. nomine furiosi . nam & pater accipit bono.posses.filio infanti: quo scilicet patre tamen cessante, scilicet in petenda bonorum possess.filio suo infanti intra dictum tempus,non excluditur infans,scilicet filius eius.Quid ergo si curator furiosi accipere nolit? est ne iustius atque vtilius dari pos.proximo cuique,id est,dicto substituto quicunq; sit ipse substitutus, ad eumdem modum, id est, sicut daretur curatori furiosi si curator furiosi nomine potest accipere possessionem ad hoc scilicet vt bona dicti testatoris nõ iaceant subaudi? & certe sic. quo scilicet substituto proximo admisso, scilicet ad bono.posses. substitutus,id est,ipse substitutus proximus admissus cogit præstare cautionẽ omnibus his quibus bona dicti testatoris restitui debent: puta quia fuit hic substitutus admissus: quia, vt dictũ est, rogatus à testatore prædicto vt restitueret bona testatoris quibusdam,& forte vt quasdã res testatoris daret aliquibus nomine legati, scilicet si ipse substitutus ex substitutione succederet. deberẽt autem restitui bona fideicommissariis vniuersalibus legatariis prædictis per substitutum:si forte furiosus instítutus in eodem furore decesserit superstite dicto substituto, aut compos mentis factus dictus furiosus ante mortem obierit, quàm hæreditatem agnoscereet superstite eodem substituto.quibus duobus casibus habet locum substitutio.Item cogitur dictus substitutus,id est, ipse substitutus proximus admissus ad bonorum posses. vt dictum est, præstare cautionem venientibus ab intestato.nam & fieri potest vt viuo furioso instituto substitutus idemq; admissus (vt dictum est) decedat, & sic non possit amodo vindicare sibi locum substitutio,nec restitutio bonorum per substitutum facienda,nec legatorum solutio per eumdem substitutum facienda,nec tamen furiosus obstet cæteris, scilicet ab intestato venientibus si prius & ipse scilicet furiosus decesserit quàm hæreditatem acciperet:puta quia decesit in eodem furore, aut compos mentis effectus ante mortem obiit quàm hæreditatem agnoscereet : quo casu vindicãt sibi locum venientes ab intestato,& agerent ex cautione eis facta per substitutum contra hæredes substituti : vt hæredes substituti restituant eis bona dicti Gaij,ad quorum bonorum possessionem admissus fuerat dictus substitutus viuente dicto furioso, vt dictum est.Viuianus.

1. PAPINIANVS libro quindecimo Quæstionum.

FVrioso Titi' substitutus est.bonorũ possessionis tẽpus, quãdiu furiosus in eadẽ conditione est, neq; instituto, [h] neque substituto cedit. Nec si [i] curator furiosi nomine possessionẽ accipere potest, [k] idcirco spatium tẽporis quod scientibus [l] præfinitũ est, videbitur cedere.Nã & pater infanti filio possessionem accipit: [m] quo tamẽ cessante, infans non excluditur. [n] Quid ergo si curator accipere nolit? nónne iustius atq; vtilius erit ad eumdẽ modũ proximo [o] cuiq; [bonorum] possessionẽ dari, ne bona iaceãt? Quo admisso, substitutus [p] cautionẽ præstare cogitur omnibus [q] his quibus bona restitutis factus dictus furiosus ante mortem obierit, quàm hæreditatem agnoscereet superstite eodem substituto.quibus duobus casibus habet locum substitutio.Item cogitur dictus substitutus,id est, ipse substitutus proximus admissus ad bonorum posses. vt dictum est, præstare cautionem venientibus ab intestato.nam & fieri potest vt viuo furioso instituto substitutus idemq; admissus (vt dictum est) decedat, & sic non possit amodo vindicare sibi locum substitutio,nec restitutio bonorum per substitutum facienda,nec legatorum solutio per eumdem substitutum facienda,nec tamen furiosus obstet cæteris, scilicet ab intestato venientibus si prius & ipse scilicet furiosus decesserit quàm hæreditatem acciperet:puta quia decesit in eodem furore, aut compos mentis effectus ante mortem obiit quàm hæreditatem agnoscereet : quo casu vindicãt sibi locum venientes ab intestato,& agerent ex cautione eis facta per substitutum contra hæredes substituti : vt hæredes substituti restituant eis bona dicti Gaij,ad quorum bonorum possessionem admissus fuerat dictus substitutus viuente dicto furioso, vt dictum est.Viuianus.

h *Neque instituto.* scilicet furioso.

i *Nec si.* id est,quamuis,vel quia.

k *Possessionem accipere potest.*cõtra.ĩ.de suc.edi.l.j.§.furiosi.sed quantum ad commodum delata est furioso,& ei potest peti,scilicet vt habeat fructus,nõ quantum ad ius vt habeat dominium: vt ibi,&.C.de cura.fur.l.fi.§.tali.& statim dicam.

l *Scientibus.* scilicet tantum, subaudi : vt.ĩ.quis or.in bonorum posses. ser.l.ij.in princip.

m *Accipit.* vt &.ĩ.tit.ij.l.seruus.§.impubes.Sed numquid eam quæ iuris est? Respon.sic: vt.C.de iure delibe.l.si infanti.§.j.&.ij. secus secundum has leges : quia nil quæritur filio nisi castrẽse vel quasi:& si quærat,nec momento apud eum stat:vt.ĩ.de acquiren. hære.l.placet.Item quæritur de ea quæ furioso est delata : sed ibi facti tantum vt fructus capiat.vnde factus sanæ mentis repudiat. Item decedens non transmittit ad suos hæredes: vt.C.de cura.furio.l.fi.§.tali.alij contra,vt ibi nota.Item legata bene quęruntur vt eadem.l.§.legatis.quia tantum commodum: sed bonorum possess.etiam onus: vt supra,mand.l.si hæreditatem.

n *Excluditur.* vel ipso iure, vel per in integrum restitutionem: vt no.ĩ.titu.ij.l.seruus.§.dies.

o *Proximo.* vt substituto.

p *Substitutus cautionem.* id est, ipse admissus cautionem præstare cogitur.nec ob.C.de cur.fur.l.fi.§.omni satisdatione.quia ibi tollit eam quam curator præstabat aliis.

q *Omnibus his.* id est: venientibus ab intestato, si substitutus decedat nõ domin' factus delata hæreditate,hoc est ante furiosum: vt in

BIU Cujas

vt in fi.huius.l.dicitur.Item ex testamẽto veniẽtibus cauet, si defertur eis hereditas prius moriẽte furioso:vt statim subiicit. Azo.

a *Decesserit.* ante substitutum.

b *Agnosceret.* furiosus factus sanæ mentis: & sic ante substitutum:quo casu cum habeat locum substitutio,caueat fideicommissario vniuersali & legatariis qui veniũt ex testamento.

c *Nam & fieri.* mutat casum quando substitutus ante decedit:quo casu venientibus ab intestato est cautũ ipsis stipulatibus, vel seruo publico:argu.supra, de adop.l.non aliter.

Mutus.]CASVS. Dictum est.ff. l. proxi.de furioso infante:nunc autem dicit de muto & surdo & cęco, de quibus omnibus fit mentio in rubrica.dicit ergo quòd mutus, surdus,cæcus possunt admittere bono. possess.si intelligant quod agitur.Viuianus.

† *Mutus, audiens, id est non surdus, potest contrahere & testari nutu ad pias causas,non aliis. Bal. Lpe.C.qui te.fa. pos. & an & quando mutus potest cõtrahere,vide plene p Bar.in.l.1. in fi.& ibidem Alex. de verbo. oblig.*

d *Intelligant.* nam & adire possunt: vt insti.de hære.quali.& diffe.§.fi.

DE BONORVM POSSESSIONE contra tabulas.

Quare in.C.primo posuit de secun.tabu.& hic primo de contra tabulas? Respon.vt no.C.de bono.possess.contra tabu.in rubrica.

IN contra tabulas.]CASVS. Quia liberi quandoq; præteruntur à parentibus,& opus est subueniri eis per prętorem:ideo ponitur de bonorũ possessio contra tabu. No.ergo quòd hæc bonorũ possessio defertur liberis naturalib⁹ & legitimis,vel legitimis tantũ,puta adoptiuis. Itẽ natis & nascituris. Itẽ emancipatis pręcipue,& etiam his qui erant in potestate defuncti: vt hic,&.C.de liberis præteritis.l.maximum. dati autem in adoptionem à patre naturali non habent hanc bono.pos.cõtra testamentum patris naturalis, nisi instituantur ab eo hęredes,& alius ei cõmittat edictum: vt.ï.e.non putauit.§.in adoptionem datos.&.§.vt autẽ.&.l.si in adoptionẽ.&.l.si post mortem.§.j.Item in liberis omnibus distingue si possunt instituí hæredes,aut non. si enim non possunt instituí,denegatur eis bono.possess.contra tabu.quod mortis tempore debet spectari: vt.ï.e.l.iij.§.liberi. Si autem possunt instituí,si quidem instituti sunt hæredes, denegatur eis contra tabu.quod enim bonum est eis contra tabulas dari, cũ secun.tabu.possint habere?hoc,nisi alius præteritus cõmittat edictum contra tab.instituto.alius enim potest ei cõmittere edictũ, siue ille qui præteritus est,sit natus,siue nasciturus,vt etiam antequam nascatur,cõmittatur edictum instituto: vt.ï.e.l.iij.§.si quis ex liberis.&.l.illud.§.fi.& adeo proficit præteritus instituto, vt & si institutus erat in minori parte quàm virili,per beneficiũ contra tabulas habeat virilẽ.Si autem ex maiori quàm virili esset hæres institutus,redigeretur ad virilẽ: vt.ï.eo.nó putauit.§.fi.vbi autem liberi exhæredati sunt,non habent bono.poss.hanc: vt.C.eo.l.ij. & hic.& hoc si exhæredati sunt ab omnibus gradibus testamenti. Nam si exhæredati sunt ab vno, & instituti in eo non extiterint hæredes:contra gradũ alium à quo prętеritus est,petet bono pos. Item hæc vera sunt quando exhæredatio facta est pure, non sub conditione,nisi in casu cũ institutus sub conditione casuali, & in defectum eius exhæredatur.Itẽ debet fieri non à re vna vel ab hę rede vno,licet possit fieri ab vno gradu,sed ab hereditate tota: vt ï.eo.non putauit.j.respõ.&.§.j.&.ij.&.iij.&.ï.de libe.& posthu. l.si pepercerit.§.pure.&.C.de lib.prætеri.si pater. Quod autẽ dictum est in exhæredatis,serua in prætеritis, si eorũ prætеritio habeatur pro exhæredatione: quod est in eo casu.Quãdoq; prætеruntur à matre, vel ab ascendẽtibus per matrẽ:vt insti.de exhær. li.§.mater.& ideo dicit lex non habere locum hanc bono.possess. in testamento fœminarum: vt.ï.eo.l.illud.§.ad testamenta.His visis dicas quòd in petenda contra tabu bono.pos.debemus accipere liberos, siue naturales, subaudi & legitimos, siue adoptiuos.ſ. vt possint petere eam bonorum possess.si neq; instituti neq; exhæredati sunt.liberi autem vocantur ad bono.possess.contra tabulas eo iure quo vocãtur ad successionem de iure ciuili: id est,vt qui repelluntur iure ciuili, repellantur & isto,& eo ordine quo vocantur ad successionem de iure ciuili, scilicet vt prior in gradu

ff. Infort.

stitui debẽt, si forte institut⁹ in eodẽ furore decesserit, [a] aut cõ pos mentis effectus ante mortẽ obierit,quàm hæreditatẽ agnosceret [b].Nam & fieri [c] potest vt viuo furioso substitutus decedat, nec tamen furiosus obstet cæteris, si prius & ipse decesserit q̃ hæreditatem adquireret.

II. VLPIANVS libro trigesimonono ad Edictum.

MVtus, † surdus,cæcus,bonorum possessionem admittere possunt, si quod agatur, intelligant. [d]

DE BONORVM POSSESsione contra tabulas.

TITVLVS IIII.

Primo ponit mentem edicti prætoris de contra tabulas. Secundo exponit edictum. Secunda ibi,Hæc autẽ clausula. Bartolus.

I. VLPIANVS libro trigesimonono ad Edictum.

IN contra tabulas bonorum possessione [e] liberos [f] accipere debemus siue naturales, [g] siue adoptiuos, [h] si neq; instituti, [i] neq; exhæredati [k] sunt. ¶ Vocãtur autẽ ad cõtra tabulas bonorũ possessionẽ liberi eo iure [l] eóque ordine [m] quo vocãtur ad successionẽ ex iure ciuili. ¶ Hæc autẽ clausula [n] etiã ad posthumos prius habeat.hæc autem clausula,scilicet quòd liberi qui sunt naturales & legitimi,possint petere bonorum possessionem contra tabulas si nõ sunt instituti neq; exhęredati,sed prætеriti,& eo iure eóq; ordine vocentur ad contra tabu.bono. poss.quo vocãtur ad successionem de iure ciuili: hæc clausula dico videtur pertinere etiam ad posthu. scilicet prætеritos vt cum erunt nati,possint petere contra tabu.bono.possess.nam licet sit rescissum testamentum iure ciuili:vt.C.eo.l.ij. in prin.ęquitate tamen prætoria est aliquod i vnde infirmatur eo iure quo substistere fingitur.sed & si filij scilicet prætеriti qui erãt apud hostes tępore testamenti patris, redierit ab hostibus postliminio: putat Pomponius eos admittí ad bonorum pos. contra tabu. Sed quid si ex tribus filiis prætеritis à patre vnus sit captus ab hostibus? certe duobus qui sunt in ciuitate, competit bono. possess.ſ.contra tab.bessis.i.pro bessẽ.i.pro octo vnciis, siue pro duabus partibus:& ita captus ab hostibus fecit partẽ duobus in ciuitate existẽtibus.& idem quod dictum est in capto,est & in posthumo, scilicet vt faciat partem duobus fratribus suis natis etiam antequam ipse posthumus nascatur,si erant nati duo : sicut supra duo erant in ciuitate.nam quamdiu posthumus speratur,in ea causa est vt partem faciat.& ita faciet partẽ in hoc casu,id est,faciet quod duo fratres sui non habeant in totum bonorum possess.contra tabu.sed pro parte,cum ipse posthumus & duo sui fratres nati fuerunt prætеriti à patre:nõ tamẽ habebunt duo fratres pro bessẽ bono.possess.contra tabu.interim,cum possint nasci tres : vt.ï.si pars hæ.pe.antiqui.in fi. immò forte pro duabus partibus, posito quod diuidatur hæreditas in quinque partes, argu.dictæ.l.antiqui.in fi.Sumus autem in hoc versic.idem & in posthumo &c. Si autem esset posthumus,& vnus tantummodo natus,& posthumus & natus essent prætеriti:posset natus interim petere bono. possess. contra tabu.pro quarta parte,cum possint nasci tres: vt.d.l.antiqui.& ita secundum hoc est idẽ in posthumo quod in capto : sed non per omnia idem.nam vnus & alter facit interim partem, sed non eandem.Viuianus.

e *Possessione.* petenda quam prætor defert liberis: vt.ï.eodem.l. non putauit.§.vt autem.

f *Liberos.*nunc exponit liberos.

g *Naturales.*subau.& legitimi.item subaudi,sui,vel emancipati: vt.C.de libe.præ.l.fi.§.sancimus itaque.& insti.de hære. quæ ab intest.§.eadem.at naturalis tantum licet succedat ex voluntate, quandoque tamen nõ admittitur contra voluntatem: vt.C.de natu.lib.l.humanitatis.& authen.licet.

h *Adoptiuos.*vt.ï.eo.l.iij.§.filium.sed contra testamentum patris naturalis non habet,nisi instituatur hæres, & per alium aperiatur ei edictum:vt.ï.eo.l.non putauit.§.in adoptionem.& facit.ï.si tabu.test.nul.ex.l.j.§.liberos.sed hodie contra in vtroq;.nam contra testamentum adoptiui extranei non habent, sed contra testamentum naturalis sic:vt.C.de adop.l.pe.§.sed ne articulum.

i *Instituti.* pure, siue sub conditione potestatiua, nisi alius committat edictum : vt.ï.e.l.iij.§.si quis ex liberis.secus si sub casuali vel mixta,nisi sit in defectum eius exhæredatus.nam habetur pro non instituto:vt.C.de insti.& sub.l.iij.

k *Neque exhæredati.*scilicet rite.nam tũc haberẽt querelã inoffi. testa.vt.ï.eo.l.non putauit.§.nõ quęuis.&.l.si post.§.exhæredati.

l *Eo iure.* nam nó eodem iure, quia illi ciuili, isti prætorio.sed dic,id est,vt qui repelluntur illo iure, repellantur & isto, vt supra,de bonorum possess.l.non est.§.fina.

m *Ordine.* vt prior in gradu prius habeat:vt.ï.e.l.iij.§.filiũ.&.l. illud.§.j.item in stirpẽ.vt & ibi,&.ï.eo l.si in adoptionẽ.§.fi.Sed contra.ï.ea.l.§.qui habebat filium.&.ï.eo.l.iij.§.j.sed ibi dices.

n *Hæc autem clausula.* ad omnia supradicta potest referri.& dic quod ad posthumos prætеritos cum erunt nati,non ante.sed quo modo,cũ ipso iure rumpant?Respon.vt no.C.e.l.j.itẽ antequam nascant,habet locũ.ï.de vẽ.in pos.mit.l.j.in prĩ.& facit.ï.de ver. sig.l.nomẽ filiarũ.& insti.q dari tu.pos.§.fi.&.ï.de assig.li.l.fi.§.j.

BIU Cujas

mos videtur pertinere. Sed & si ab hostibus postliminio redierint[a] filij, Pomponius putat ad contra tabulas bonorum[b] possessionem eos admitti.

Facit partem ille qui sperat admitti ad partem. Bartolus.

¶ Si ex tribus filiis[c] vnus ab hostibus captus sit: duobus qui sunt in ciuitate, bessis bonorũ possessio cõpetit. Idem[d] & in posthumo. Nam quãdiu posthumus sperat, [e] in ea causa est, vt partẽ[f] faciat. ¶ Et sui iuris factos liberos, inducit in bonorum possessionẽ prætor. Siue igitur emãcipati sunt, siue aliàs exierũt[g] de patris potestate, admittuntur ad bonorũ possessionẽ. sed adoptiui patris nõ potest. [h] vt enim admitti possit, ex liberis[i] esse eũ oportet.

Filius non capax sicut mortuus, nõ obstat sequentibus in gradu. Bartolus.

¶ Qui habebat filiũ, habebat & nepotẽ ex eo. filiũ emãcipauit, & adoptauit in locum nepotis: deinde emancipauit. quæritur, an nepoti obstet? Et mihi magis videtur hũc nepotẽ nõ excludi: siue pater eius in adoptione mansisset quasi nepos, siue emãcipatus esset. puto enim & emancipato patre, nepotem quoq; cũ patre suo ex edicto[k] admitti. ¶ [Quidã] filiũ habuit, & ex eo nepotẽ. filio[o] emãcipat[o], vel in potestate manens, deportatus est. quæritur, an nepoti noceat? Et verius est in vtroq; casu nepotẽ admittẽdũ. [l] Deportatos enĩ, mortuorũ loco habẽdos. [m] ¶ Si & [n] pater & filio[p] deportati sint, & ambo restituti, dicemus ad bonorũ possessionem admitti filium. Sed & si filius in metallum damnatus, vel alia pœna quę seruum efficit, [o] restitutus sit, nihilominus admittetur. [p] aliter non.

II. Hermogenianvs libro tertio Iuris Epitomarum.

IDémque est, [q] & si pater pœnæ seruus efficiatur, & postea restituatur.

III. Vlpianvs libro trigesimonono ad Edictum.

NOn tantũ autẽ ipsi emãcipati admittũtur ad bonorũ possessionẽ, verumetiã hi [r] quoque qui ex his nati [s] sunt.

Si aliquis ex liberis adoptetur, durante adoptione succedit prout adoptatus est: ea finita succedit prout naturaliter vocatus est. Bartolus.

¶ Si duos habens nepotes, alterum emancipatum loco filij adoptauerit, videndum [est] an solus ille quasi filius admittatur. Quod ita scilicet

a *Redierint.* ſ. quocunque modo: vt. ĩ. de capti. l. nihil.

b *Bonorum.* quia tempus non currit: vt infra, de secund. tabu. l. qui ex liberis. §. j.

c *Si ex tribus filiis.* emancipatis & præteritis: vt faciat ad titulum.

d *Idem &.* immò non idem: vt. ſ. si pars hære. pet. l. antiqui. in fi. & ideo quod dicit in fi. partem. ſ. quartam si vnus erat natus. vel vt sit per omnia idem, pone casum vt infra, de coniun. li. l. j. §. sed & si posthumus. &. §. si postliminio.

e *Speratur.* facit. ĩ. de secũ. tab. l. ĩj. §. quãdiu. & quis or. in bo. posſeſ. ser. l. ij. §. pen. & vnde legi. l. pen. in fi. & vnde cog. l. j. §. si quis. sic & ſ. familiæ erciſcun. l. si hæres vnus.

f *Partem.* id est, natũ admitti ad partẽ, nõ ad totũ. sic. ſ. de inof. test. l. qui repudiãtis. in prĩ.

Et sui iuris.] *CASVS.* Prętor inducit in possessionem etiã liberos factos sui iuris. siue ergo emãcipati sunt. ſ. liberi, siue aliàs exierũt de potestate patris, vt per dignitatem, admittuntur ad bonorum poſſ. scilicet contra tabu. si præteriti sunt. sed adoptiui patris, subaudi ad bonorum poſſ. non potest subaudi admitti filius adoptiuus emancipatus. vt enim admitti possit aliquis ad bono. posſeſ. contra tab. oportet eum esse ex liberis. iste autẽ adoptiuus non est ex liberis ex quo est emãcipatus à patre adoptiuo: vt. ĩ. vnde lib. l. liberi capite minuti. Vi.

g *Siue exierunt.* vt per dignitatem: vt insti. quibus mo. ius pa. po. solu. §. sed ex constitutione.

h *Non potest.* ab eo emãcipatus: vt hic, &. ĩ. si ta. test. nul. ex. l. j. §. liberos. & vnde li. l. j. & insti. de exhær. li. §. adoptiui.

i *Ex liberis.* suis vel emancipatis. licet enim emancipati desinãt esse sui: [a] non tamen desinunt esse liberi: vt insti. de hære. ab intesta. §. eadem.

Qui habebat.] *CASVS.* Ponamus quod Titius habebat filium Seium, & ex eo filio habebat nepotem Gaium. emãcipauit dictus Titius dictum suũ filiũ Seium, & adoptauit idẽ Titius dictũ suũ filium in locũ nepotis. deinde emancipauit dictum suũ filium, & ita bis emãcipauit eũ. quæritur, an nepoti scilicet prædicto Gaio obstet scilicet dictus Seius filius in petenda bono. posſ. contra tabu. si dictus Titius eos præteriuit, vt excludatur prædictus nepos scilicet Gaius à dicta bono. posſ. & admittatur solus filius? & magis videtur hunc nepotẽ. ſ. Gaium nõ excludi scilicet à dicta bo. posſ. siue pater eius scilicet nepotis. id est, dictus Seius in adoptione mansisset quasi nepos, ita quòd Titius pater eiusdem Seij non emancipasset eũ Seium postquã eundẽ Seium adoptauit in locum nepotis: siue emancipatus est. ſ. dictus Seius à patre suo postquam ab eo fuit adoptatus in locum nepotis: sicut in veritate in nostro casu fuit emancipatus à patre suo postquam ab eo fuit in locũ nepotis adoptatus. puto enim emãcipato patre scilicet nepotis, sicut in veritate fuit emancipatus pater nepotis antequam idem pater nepotis adoptaretur in locum nepotis, puto dico nepotem quoq; cum patre suo ex edicto scilicet de coniungẽdis cum emancipato liberis admitti scilicet ad bono. posſ. contra tab. quicquid ex prædictis contingat in patre nepotis post emancipationem ipsius patris nepotis primo de eo factam. bis enim fuit emancipatus in nostro casu. Viuianus.

k *Ex edicto.* de coniung. lib. vt. ĩ. de coniung. lib. l. j. in prin. & facit. ĩ. si tab. testa. nul. ex. l. j. §. antepenul. Sed arg. contra. ſ. ea. l. §. vocantur. Solu. vt. ĩ. l. iij. §. j.

Quidam filium.] *CASVS.* Ponamus quòd Titius habuit filiũ Seium, & ex eo habuit nepotẽ Gaium. dictus filius emãcipatus vel in potestate manens deportatus est, & sic amisit ciuitatem, & non libertatem. quęritur, an nepoti noceat scilicet dictus filius deportatus ita quod admittatur ad bono. posſ. contra tab. ante nepotem, cum ambo sint præteriti à dicto Titio? & verius est nepotem admittendum scilicet ad bono. posſ. contra tabulas in vtroque casu: id est, siue erat in potestate, siue emancipatus filio[q] qui fuit deportat[o] subaudi. & nepotem filium deportatum admittendum. deportatos enim mortuorum loco habẽdos, repete verius est. Sed & si pater dicti nepotis & filius, id est dictus nepos deportati sunt, & ambo restituti scilicet sunt: dicemus ad bonorum posſeſ. admitti filium scilicet solum. Sed & si filius Titij, id est pater nepotis damnatus in metallum vel damnatus alia pœna quæ seruum efficit, restitutus sit: nihilominus admittetur scilicet ipse solus, ita quod non filius eius. Seq. vide per te vsque ad. l. illud quia sunt clara. Viuianus.

l *Admittendum.* & nihil seruatur filio. Sed cur secus in capto: &. ſ. eod. §. si ex tribus? Rñ. propter spem postliminij: vt. ĩ. de bo. li. l. si necesse. §. si deportatus. &. ĩ. de assig. liber. l. fi. §. pe. Ioan.

m *Habendos.* vt. ſ. pro socio. l. actione. §. publicatione. Arg. contra. ĩ. de verbo. oblig. l. ex parte. §. in insulam. &. ſ. de leg. ij. l. cũ pater. §. hæreditatem. &. ſ. ad Trebel. l. ex facto. §. ex facto.

n *Si &.* pone in duabus personis. ſ. patre & filio, & tũc dic patrẽ fecisse testamentũ, & præteritionẽ post restitutionẽ in integrum, aliàs autẽ testamentũ factũ esset irritũ capitis deminutione testantis: vt insti. q. modis test. infir. §. alio. Sed nõne cõualescceret: vt. ſ. de iiust. test. l. si quis ex. §. pe. & secũdũ hoc loquit sequẽs. §. & lex. Vel melius pone in tribus personis. ſ. auo & patre nepotis, & ipso nepote, & pater semper stetit in ciuitate: & tũc dic admitti filiũ. ſ. solum. & sic sequentia intelliges. & continuatur cũ superioribus.

o *Efficit.* sed deportatio tantum ciuitatẽ aufert: vt insti. quib. mod. ius pat. po. sol. §. cum autem. &. §. serui. sed hodie nemo bene natus ex supplicio fit seruus: vt in authen. de nupt. §. quod autem prius.

p *Admittetur.* simpliciter accipe si ponas in duabus personis. si autem in tribus, subau. solum: vt. ſ. proxi. dixi.

q *Idemque est.* Vel pone in duabus personis & dic post restitutionem factum testamentũ: vel pone in tribus: vt. ſ. l. proxi. no. §. penul. Sed huic legi & fini superioris. l. est contra insti. de capi. de. §. quod autem. &. ĩ. vnde cog. l. is qui. vbi non restituitur cognatio per seruitutem amissa. Solu. ibi manumissio, hic fuit in integ. resti. per quam omnia pristina iura restituũtur: vt. C. de sen. pas. l. j. &. l. fi. Arg. contra insti. de serui. cog. vbi etiam manumissio prodest ad ius cognationis. Sed ibi de nouo acquiritur, nõ vetus restauratur. Item arg. contra. ĩ. de pœ. l. aut damna. §. fi. Sed ibi fuit indulgentia, non restitutio in integrum.

r *Non tantum. Verumetiam hi.* ordine seruato: vt supra. l. j. §. vocantur. Azo.

ſ *Nati.* Not. ex his, quia secus si ex filiabus vel nepotibus etiam ex filio

a Tamẽ hodie quantũ ad multa, emãcipati, et sui, ad æquã tur. Bart. in l. 3. ſ. de leg. tut. & hoc in tutelis. idẽ in collatione. Bal. ſ. l. si emãcipati. 4. op. C. de collabo. dicit tamẽ idẽ Bal. in. l. meminimus. C. de legit. hære. quod est tãtum similis suo.

BIU Cujas

ex filio natis. & est ratio, quia pro exhæredatis habentur: vt dices infra. eo. l. illud. §. ad testamenta.

a *Procedit.* vt quasi solus filius admittatur.

b *Melius est autem.* autem, pro quia: aliàs pro, sed. vt corrigatur distinctio superior. ſ. adoptauerit in patrem huius nepotis, an simpliciter. sed secundum hoc non ita vocantur vt de iure ciuili: quia eo iure cum filio vocatur alterius fratris filius: vt insti. de hære. quę ab inte. def. §. cum filius. & in authen. vt fra. fi. §. j. & sic est contra supra, eo. l. j. §. vocantur. Sol. potest dici quod ibi in contrario loquitur de liberis qui sunt in potestate, & qui veniunt ad contra tabu. nam & in illis idem habet seruari ac si de iure ciuili succederent: vt infra, tit. j. l. is qui. in princi. & sic non remanet ibi aliquod contrarium.

*Flo. qua

c *Quasi filius.* sed quasi nepos. Azo. & dic vt ſ. l. j. §. qui filium.

d *Finita sint.* vt. C. de adopt. l. pe. §. sed hoc.

e *Filium habens.* scilicet ego.

f *Admittentur.* tanquã filij.

g *Non admittetur.* nam per emancipationẽ dissoluitur adoptio: vt supra, proxi. §.

h *Quæsitum.* sed superiori casu ante fuit quæsitus: & facit. ſ. e. l. j. §. q filium. &. j. de coniun. lib. l. j. §. si pater ita.

†Vide quæ ad huius. §. interpretationẽ scripsit Viglius ſ. coment. ad tit. de inof. testa. circa princip. Infortiat. lib. 2.

i *Ducta.* quod fieri potuit: vt. ſ. de ritu nup. l. filius. sed non impune, vt quando ignominiosam: quia poterit exhæredari secundũ hęc iura: vt statim dicet. Acc.

k *Mortuo.* secus si viueret, quia præcederet: vt. ſ. ea. l. §. filium.

l *Per rescissionem.* auiti testamenti. & dic qđ respõ. tacitæ obiectioni hoc modo: Filius emancipatus testamentum aui rescindit per contra tabu. ac si pater eius in aui manssisset potestate: vt supra, in princip. huius. l. sed si mansisset in potestate hic nepos, iustus non esset, vt pote vxore ducta sine patris consensu: vt supra, de statu ho. l. Paulus. ergo & nunc non est iustus, cum perinde sit, ac si mãsisset: sed non est ita. nam rescisio non debet facere, vt qui iustus est filius, desinat esse filius vel nepos: quia sic repelleretur, & rescisio non fit per prętorem, vt hic excludatur, sed magis vt admittatur. alioquin quod fauore eius introducitur, ad læsionem eius retorqueretur: quod esse non debet. & ex contrario contrariũ in vera hypotheca sequitur. simile est electio. C. de secun. nupt. l. generaliter. §. in his. secundum Ioan. Aliter alij formant tacitam obiectionẽ, hoc modo: Si filius emancipatus non admittitur propter rescisionem patrię potestatis, ergo nec nepos. sed prima falsa, & rescisio patriæ potestatis non facit, vt nepos non sit iustus, immò magis vt sit iustus. Vel sic secundum H. lege, non enim is nepos qui iustus est, per rescisionem patriæ potestatis (nam aliàs non esset nepos iustus) non debet dico fieri iniustus.

*Flo. admittantur

m *Cum rescissio.* accipe, adhibeatur, quod est infra, quo magis &c. non quo minus admittatur.

n *Nam & si tam.* opponitur secundo, quia ignominiosam duxit vxorem, & contra velle patris, sed nõ nocet. nam & si tam &c. vel non mirum. nam si ita est, quando duxit honestã, idẽ si inhonestã.

o *Exhæredare.* ſ. filium. sed ista hodie non est de causis ingratitudinis quæ sunt in authen. vt cum de ap. co. §. causas. cum seq. §. Alij dicunt nepotem quasi contrahat originem ex delicto patris, quod non placet: vt. C. de inoffic. testa. l. si quis in suo. §. fin. &. j. de bo. dã. l. fina. in princip. & ſ. de in ius vocan. l. adoptiuum. §. fina. Sed arg. contra. C. de quæstio. l. diuo. sed dic vt ibi. Accursius.

p *Merita.* nepos enim meretur institui eo ipso quod non demeretur: vt. ſ. de leg. ij. l. cum quidam. sed pater deliquit accipiendo talem vxorẽ: vnde potest exhæredari. admittet ergo nepotem ad contra tabulas, sed non admittet filium ad querelam, cum extraneus sit institutus. & facit in authẽ. vt cum de ap. cog. §. si alicui.

†Cic. tamẽ in lib. epist. ad Brutum acerbũ esse censet parẽtum scelerato nepotem ad filiorum postulationis lui.

q *Ante petitam.* secus si post: vt. j. vnde lib. l. fi. Item secus si est institutus, & commisso edicto petat contra tabu. vt. j. eo. l. si post mortẽ. in prin. quæ est cõtra. & est ratio: quia iura testandi nõ tolluntur minima capitis deminutione: vt. ſ. de capi. de. l. tutelas. in prin. vel melius, quia puenit in eũ casum à quo incipere non potest. nam prætorito adoptiuo non datur contra tabu. sui patris. nisi sit adoptatus ab auo paterno, vel similibus: vt. j. eo. §. idemque est. &. l. fi. §. idemq; iuris. sed instituto adoptiuo datur: vt. j. eo. l. non putauit. §. in adoptione. Item adhuc contra infra, ad Tertyl. l. j. §. proinde siue quis. &. ſ. de cap. de. l. tutelas. vbi dicit non tolli per emãcipationem alia iura, nisi quæ per. l. xij. tab. deferuntur. sed dico quod contra tabulas hic defertur non simpliciter filio, sed emancipato. cum ergo non remaneat emancipatus, amittit contra tabulas.

*Flo. quia &

*Flo. alia

r *Si quis filio suo.* datiui casus.

f *Potuit.* & quia in aliena familia non fuit: vt infra eo. l. fina. §. penul. & facit. j. eo. l. si emancipatus. &. j. §. proxi.

t *Idemque est.* econuerso.

u *Nam & hic.* id est, hoc casu.

x *Patris sui.* naturalis. & facit supra, proxi. & infra, eo. l. si retentus. Sed huic & superiori respon. videtur contra infra, eo. l. si emancipatus. §. fina. ibi, tamdiu &c. & institu. de hæred. ab intest. §. eadem. &. §. at hi. & infra, vnde lib. l. j. vbi dicitur quod dum est in adoptiua familia, non succedit patri naturali. Solu. dixit Guil. & Ioan. quod hic non tenuit adoptio, sed remansit in potestate cuius erat ante. Vel distingue sit datus extraneo, vel non extraneo: vt infra, e. l. fina. §. penul. sed secundum hoc si est datus non extraneo, corrigitur: quia adoptiuum tunc respicit: vt infra, de adop. l. penul. §. si vero pater.

y *Filius non.* quia ante erat emancipatus: vt. j. eo. l. si pater se.

z *Bonorum possessionem.* contra tab. de qua loquimur. Accur.

*Flo. admittatur

*Vide quæ ad huius. §. interpretationẽ scripsit Viglius ſ. coment. ad tit. de inof. testa. circa princip. Infortiat. lib. 2.

*Flo. qua

*Flo. admittantur

*Flo. alia

*Flo. admittantur

*Flo. admittantur

*Flo. admittantur

a *Admittatur.* sed quo modo, cum non potuit testari, vt pote in potestate arrogatoris: vt.ſ.de adop.l.ſi pater? Respon. adoptiuus pater erat mortuus, & tamen dicitur adhuc in eius familia: vt.j.e. l.vtrum. Vel dic quòd dicit in quasi castrēſi: in quo licet quibusdam permissum erat testari, non tamen cessabat querela, vel contra tab. licet hodie semper cesset: vt.C.de inof fi.testa.l.fin. Vel dic cp hic nō tenuit adoptio, & semper dices adoptiua familia. ſ. putatiua.

Opinio plerumque ponitur pro vero.

nam pro vero plerumque ponitur quod est ī opinione: vt.ſ.de peti. hære.l. pro hærede. in castrensi vero non potest dicere, quia tūc cessaret contra tabu.vt.ſ. de mili.testa.l.ſi à milite.§.fina.&.l.ſeq.

b *Non possunt.* vt deportati: vt.C.de hęred. instī.l.j.&.ſ.e.l.j.§. deportatos. idem multo magis damnati in metallū: vt.j.de pœ.l.quidam. item hæretici: vt C.de hæreti.l.iiij. Item mulier nubens intra tēpora luctus: vt.C.de secū.nup.l.j.& facit.ſ.de bon.poſ.l.non est.§.fi.

c *Mortis.* ſi dicas de suis, planum est: quia vnū tēpus tantū inſpicitur, ſcilicet mortis: vt instī. de hære.qua.& diffe.§. ſui. ſi de emācipatis, tūc tria tēpora debent inſpici: vt instī. de hęred. quali.& diffe.§. in extraneis. ſed ibi instituti, hic præteriti. & facit infra, de lega. præſt.l. interuenit.

tentiam, vt filius hic (quamuis non sit in eadem familia in qua pater) ad bonorū possessionē tamē eius admittatur. [a] ℣ Liberi qui instituī hæredes iure non possunt: [b] nec contra tabulas bonorum possessionem petere possunt. Hæc autem verba, *instituī non possunt*, ad mortis [c] tempus referuntur. ℣ Si quis ex liberis hæres scriptus sit, ad contra tabulas bonorū possessionem vocari non debet. cum enim posīt ſecundum tabulas habere [bonorū] possessionē: quò bonū [d] est, ei contra tabulas dari? Planè ſi alius committat [e] edictum: & ipse [f] ad contra tabulas bonorū possessionem admittetur. ℣ Sed ſi sub conditione [g] scriptus sit, bonorū possessionē cōtra tabulas accipere nō potest. [h] & ita Iulian⁹ quoque libro vicesimotertio Digestorū scripsit. Quid ergo ſi defecerit conditio? Verū est eum cōtra tabulas accipere [i] bonorū possessionē. ℣ Si sub ea conditione filius emācipatus [k] hæres sit instītutus, quæ in ipsius † potestate [l] nō est, quia scriptus hæres est: bonorū possessionē ſecundum tabulas accipere potest, [m] & debet: nec cōtra tabulas [n] potest. Et ſi fortè defecerit cōditio, tuendus erit à prætore in tantum quantū ferret, ſi contra tabulas bonorū possessionem accepisset. [o] Sed & ſi nepos [p] sub huiusmodi cōditione scriptus sit hæres, idem erit dicendum. ℣ Si quis ex liberis nō sit script⁹ hæres, sed ſeruus eius scriptus sit, eúmque iusserit [q] adire hæreditatem: denegari ei debet bonorum possessio contra tabulas. Idémq; est, & ſi legatum relictum ſibi, vel ſeruo ſuo, elegerit. nā & hic [r] dicimus bonorum contra tabulas possessionem debere denegari.

IIII. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

ILlud notandū est, quod bonorū possessio cōtra tabulas quæ liberis ꝓmittitur, locū habet, siue quis hæres extiterit, [s] siue non: [t] & hoc est quod dicto: vt.j.eo.l.ſi in adoptionem.&.ſ.de leg.iij.l.ſi.§.fina. Item hic sub conditione instītutus non potest adire de iure ciuili ea pendente: vt.ſ.de acquir.hęre.l.is qui.in prin.ergo nec ſecundum tabu.debet dari: vt.ſ.de bono.possess.l.non est.§.fin.ſed ibi de alio impedimento ratione suæ personæ, vel alio: non de impedimēto conditionis. Item contra.ſ.de acquir. hæred. l. Clodius. Solu. ibi.

† *Adde etiam ſob nn possibili cō ditione re-stitutis po-ſſumus bonorum poſ-ſessio. ſecundum tabu. ſe testamen fuit vtilis: vt.l. ij. §. ſi sub cōditione.j.de bono.possess.ſecundum tabu.& ſic potest in aliū conuerti, vt hic: ibi autem prima cōditio fuit vtilis: vnde nō conuer titur in aliam vtilē ſecundum Barto. hic.*

ADDITIO. Dic qd ibi nihil dicitur de hac l.& ideo dic quod hic petitio bonorum poſ-ſessio. ſecundum tabu. fuit vtilis: vt.l. ij. §. ſi sub cōditione.j.de bono.possess.ſecundum tabu.& ſic potest in aliū conuerti, vt hic: ibi autem prima cōditio fuit vtilis: vnde nō conuer titur in aliam vtilē ſecundum Barto. hic.

Bare. Bar. in.l.i. vi. colū.ſ. de condi.instī. & in.l.ſi quis testa-mēto.eo.tit.

n *Nec contra tabu. potest.* sed ſecundum tab. ſic.vt.j.de ſecun.tab.l. ij.§.ſi sub conditione.

o *Accepisset.* vt.j. de ſecun.tabu.l.ij.§.ſi sub conditione. &.l.ſi sub conditione. ſed numquid iure bonorū possess.contra tabu. Ité facit.ſ.de inoffic. testa.l. mater.& de leg.iij.l.ſi. §. fina. &.j. de bon. libe.l.cum duos.&.j. de col.do.l.iij. Accurſius.

p *Sed & ſi nepos.* siue ſuus, siue emancipatus: vt.ſ.de hæ.instī.l.ſuus. &.l.ſed & ſi in conditione.§.nepotes. H.

q *Iusserit.* idem ſi non iusserit: quia non videtur ſibi posse cōmittere edictū: vt.j.e.l.non putauit.§.ſed ſi ipse.& facit.ſ.de inoffi.test.l.nihil.&.j.e.l.ſi post. §.ſi in adoptione.&.j.de bo.lib.l.ſi vero.§.ſi ſeruo. Accurſius.

r *Nam & hic.* vt.j.tit.j.l.filium.§.in omnibus.

ILlud notandum.] CASVS. In principio huius legis notatur differentia inter bonorum possess. contra tabu. quæ datur liberis præteritis, & patronis præteritis, ſi parens me præteriit: & alium instituit, siue instītutus adiuit, siue non: ego præteritus potero petere contra tabu. ſed patronus præteritus à liberto non poterit petere contra tabulas, nisi ex illo testamento adita sit hæreditas. hoc dicit. contra est: vt.j.de bonis lib. liberis competit. siue paterna hæreditas est adita, siue non, quæ datur patrono præterito, & datur ſi hæreditas sit adita. ratio est illa, quia ſucceſsio parentum magis debetur liberis infra, vnde liberi.l.ſcripto. Item nota aliam differentiam bonorum possessio. quia quæ datur patrono, rumpit testamentum pro debita portione. quæ datur liberis, reducit rem ad causam inteſtati. C.de bonorum possess. quæ præſta. paren.l.j.& C.de colla.l.vt liberis.& prędicta est ratio, quia patrono debetur ex lege.xij.tabu. liberis iure naturæ. [*SI QVIS.*] Habebam filium in potestate: instītui eum, vel exhæredaui. nepoté vero præterij. non erit locus bonorum possess. contra tabul. vt quia filius præcedit eum in gradu. [*AD TESTAMENTA.*] Si mater mea vel auus maternus me præteriit, non vocor ad contra tabu. [*SI QVIS.*] Filium iam natum instītui: posthumum præterij. numquid instītutus filius iam natus petet cōtra tabu? ſic, quia ſecundum tabu. non petet, quia ſperatur moueri contra tabu. quid ſi interim intra tempus ad petendam bonorum possessio. deceſsit? numquid bonorum possessionem nō agnitā ad ſuos hæres transmittet? & regulariter non transmittitur. hoc caſu ſic, quia impeditus fuit iuſta ratione non petere ſecundum tabu. cum ſperaretur moueri contra tabu. Viuianus.

a *Quod * bonum.* id est dicere, ſatis est, ſi habet ſecundum tabu. non autem intelligas ſimpliciter. nam vtilitas eſſet quod nō teneretur præſtare legata, niſi certis perſonis: vt.j.de leg.præſtā.l.j. Ité & alia poſſet eſſe vtilitas: vt.j.eo.tit.l.ſi ex duobus.§.ſed illud. ſed intellige quod hic dicit, cum ipſe ſolus est instītutus, quando nihil ei prodeſſet petere contra tabulas: vt.j.tit.j.l.is qui.§.ſed ſi ſolus. no. ſimile verbum huic.ſ.ad Velleia.l.aliquando.§.fina.

**quò, vt eſt Floren. reposuimus.*

e *Committat edictum.* i. aperiat edictum de contra tabu. instītuto: quod facit petendo præteritus, licet non proſequatur: vt.j.eo.l.ſi post mortem.§.fi. ſic & ſtipulatio conditionalis committitur. i. incipit ex ea agi posse cum conditio exiſtit.

f *Et ipse.* ſcilicet instītutus, & ſic habet per aliū quod per ſe nō poteſt. & plene dic vt.ſ.quæ res pigno.obli.poſ.l.Ariſto.

g *Sed ſi sub conditione.* loquitur hic.§.in filio in potestate conſtituto, & instītuto sub potestatiua conditione, quæ potest impleri vltimo vitæ ſpiritu, & ſic valet testamentum: vt.ſ.de hæredi.instīt.l.ſuus.§.j. qualiter ergo potest deficere conditio? dic in illo.ç. quid ergo. loquitur in emancipato. vel totus loquitur in emancipato instītuto sub conditione caſuali. & dic quod habebat cohæredem: alioquin deficiente cōditione rediret ad cauſam inteſtati. & facit bene ad hunc.§.ſeq.j.e.l.ſub cōditione.j.rñ.&.l.filiū. H.

h *Non potest.* an hic potest alij committere edictum? Reſpō. potest: vt.j.eo.l.ſi in adoptionem.

i *Accipere posse.* ſ. ſi pendente conditione nō accepit ſecundum tabulas: vt.j.ea.l.§.& ſi forte.

k *Emancipatus.* ſecus in ſuo: quia nō valeret testamentum: vt.ſ. de hæredi.instī.l.ſuus.§.j.&.C.de instī.& ſubſtī.l.ſi pater.

l *Potestate non est.* idem ſi in potestate: vt.j.de ſecun.tabu.l.j.§. ſi sub conditione. & ideo ſubaudi hic, maxime. arg. contra infra, de cura.bon.dan.l.j. *ADDITIO.* Dic quod in alio caſu loquitur ſecundum Dy. & Bartolum.

m *Potest.* quid ſi instītutus filius repudiet ex testamēto? an quaſi præteritus petet contra tabu? videtur quod ſic posſit eligere: vt.j. tit.j.l.filium.§.omnibus. ſed H. contra per.l.ſ.eo.l.j.in prin.ibi, ſi neq; instī.&c.&.C.de poſthu.hęre.instī.l.fi.in fi. Item quod dicit non posse peti contra tabulas, verum est, niſi ab alio cōmiſſo edi-

s *Extiterit.* puta instītutus.

t *Siue non.* & ita contra tab. locum habet adita hęreditate, & ante: ſecus in querela inoffi.testa.vt.ſ.de inoffi.teſta.l.Papinianus.§. ſi conditioni. & ſi ante aditā, facit ipſo iure non valere teſtamentum. ſi autē poſt, valet de iure ciuili, ſed de æquitate prætoria rumpitur: vt not.C.de col.l.vt liberis. item dic, siue non, dum tamen

poſsit

BIU Cujas

possit existere: vt. ff. eo. l. quod vulgo. sed cum instituti expectant præteritos: vt. ff. de secun. tabu. l. ij. §. expectandi. ergo semper ante aditam hæreditatem. sed dic quod expectant vt non petant secundum tabu. adire tamen possunt de iure ciuili, & sunt hæredes, arg. contra. ff. e. l. j. in fi. vbi etiã iure ciuili prohibentur. *ADDITIO.* Dic secundum Bart. hic quod ibi erat duplex impedimentũ, quia expectabatur contra tabu. & impedimentum erat de iure ciuili: hic vnum tantum.

a *Cõtra ipsum testamentum.* sic. ff. vt in possess. leg. l. j. §. nõ exigit. in fi.

b *Contra est.* quia oportet esse aditam: vt. ff. de bo. lib. l. etiam si. §. vt patronus.

c *Non est.* nũquid ergo erit locꝰ edicto successorio in hac bonorũ possess. contra tabu. si filius repudiauit? Respõ. est argu. contra supra, de inoffi. testa. l. si is q. Azo. & facit. ff. eo. l. j. §. vocantur.

d *Non habent.* id est, habere non possunt: vt instit. de hære. quali. & diffe. §. cæteri. in fi. Vel dic, suos, large, scilicet tales quibus datur hæc bonorum possess. quos dic, vt supra, eod. l. j. in princi. & sic tollitur oppositio de emancipatis. Est & alia ratio, quia

a *Sed quare dicitur potius in fœmina exhæredatio, quã in masculo: dic, quia nõ dicitur contrauri deminium in bonis mabis, vt in bonis patris. Bart. in. l. pater filiũ. col. versi.* præteritio[a] fœmanarũ habetur pro exhæredatione: vt instit. de exhæred. lib. §. mater. sed exhæredatis non datur hæc contra tabu. vt. ff. eod. l. non putauit. in princip. & ff. l. j. in prin. ibi, sed neque &c.

e *Neque.* quasi scriptũ. quod videbatur: vt ff. de secũ. tab. l. ij. §. expectandi. & dic bono. possess. secundum tabu. sed cur hic non datur secundum tab. vt infra, de secund. tabul. l. ij. §. si sub conditione? Respon. quia in dubio benignius præsumitur: vt infra, de regu. iur. l. semper. id est, quod nascatur posthumus: & ideo quasi eo nato datur contra tabu. sic ergo aperitur edictum instituto per natum & nasciturum. sic non est contra. ff. eo. tit. l. j. in princip. vbi non datur instituto. Item & secundum tabu. videtur dari quæ dari consueuit pendente conditque creditur extitura: vt di. §. si sub conditione. secundũ Azo. Item non obst. ff. de bono. lib. l. si filius. §. cũ filius. vbi expectat patronus alios. sed verũ est priores: hic autẽ erant eodẽ gradu natus & nasciturus. vnde nõ est ibi iniquitas. hic esset expectare tantũ.

*sicut dicimꝰ ff. de inoffi. testamento. & l. ff. suis. & ff. de liberis & posthu. *Hal. quia*

f *Moriatur.* quam petat bo. pos. contra tab. vel secundum tab. & facit. ff. l. proxi. apparet ergo quod potest petere de æquitate. & si differt volens iuri communi deseruire, transmittit.

g *Quod maximè.* electiue ponitur. nam aliud est in suo: vt supra, de acquiren. hæredi. l. ventre. H.

h *Adire.* propter posthumum præteritum, vt dicunt. sed certe hoc non impedit: quia in pari gradu est cum posthumo: vt. ff. de acquir. hære. l. eum qui. §. j. immò quia aditio est de iure ciuili, cui emancipatus erat incognitus. Azo.

i *Sed & si decesserit. Iniquum.* immò videtur iniquum, cum poterat petere contra tabu. sed non est: quia iuri communi voluit deseruire.

k *Vel contra tabu.* hæc disiunctiua pro altera parte vera est, scilicet quia habet contra tabu. non autem secundum tabu. vt supra, l. proxi. §. fina. sed Azo dixit ibi etiam secundum tabu. dari. Et no.

ff. Insort.

cimus, contra ipsum testamentum[a] liberis competere bonorum possessionem. quod in patrono cõtra[b] est. ℣ Si quis filiũ quem in potestate habuit, instituerit hæredem, vel exhæredauerit, & ex eo nepotem omiserit: bonorum possessioni locus non est:[c] quia non esset nepos suus hæres futurus. Eadẽ sunt, & in sequẽtibus gradibus. ℣ Ad testamenta fœminarũ edictum contra tabulas bonorum possessionis nõ pertinet: quia suos hæredes non habent.[d]

Institutus filius beneficio præteriti nati vel nasciturꝰ potest petere contra tabulas, & eo casu decedens ante eã petitam transmittit. Bartolus.

℣ Si quis eum qui in vtero est, prætermiserit: etiam nondum nato eo alius qui hæres institutus est, bonorum possessionem contra tabulas admittere potest: (quia iniquum est, neque quasi scriptũ[e] posse petere bonorum possessionem quamdiu contra tabulas peti potest, nec contra tabulas quamdiu nõ nascitur præteritus) vt & si ante moriatur,[f] bonorũ possessionis beneficiũ ad hæredẽ transmittat. quod maximè[g] necessarium est in filio emãcipato scripto hærede, qui * nec hæreditatem interim adire[h] potest.

V. IVLIANVS libro vicesimoquarto Digestorum.

SEd & si decesserit antequã peteret bonorũ possessionem: non est inquum[i] prætorem decernere, hæredibus eorum saluum fore commodum bonorũ possessionis secundũ tabulas, vel contra tabulas.[k]

VI. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

SI emancipatus filius nepotẽ procreauerit,[l] & ita decesserit, deinde auus eius[m]: nepos ad aui bonorũ possessionem venire potest.[n] ℣ Quod si & filium & nepotem[o] emancipauerit, viuente quidem filio nepos nõ veniet: post mortem autem eius ad bonorum possessionẽ aui veniet. Nepote quoque solo emancipato, & auo mortuo, deinde patre eius, nepos præteritus accipiet patris bonorum possessionem: quia suus[p] hæres esset futurus[q] patri,[r] si [de] potestate aui nõ exisset. ℣ Filio emancipato, si nepos retentus sit, & vtriq;[ſ] præteriti: vtriq; accipient bonorũ possessionem. ℣ Si filius[t] emancipatus in adoptiua familia nepotẽ sustulerit, ne nepos quidem ad bonorum possessionẽ aui naturalis veniet.[u] Sed & si emancipatus[x] filius procreatis nepotibus in adoptionem se dederit, vt eum filij sequãtur:[y] idem erit. Planè si is qui apud adoptiuum auum procreatus est, emancipatus sit, veniet ad bonorum possessionem aui naturalis. Adoptio [enim] quod regulariter bonorum possess. vel hæreditas non adita vel non agnita non transmittitur: vt supra, de bono. possess. titu. general. l. iij. §. acquirere. sed fallit hic, si distulit deseruiendo iuri communi. Item fallit in liberis. Item intra annum deliberationis: vt. C. de cad. tol. §. in nouissimo. & in alio: vt supra, ad Silla. l. si quis graui. §. eleganter. Item. C. de inofficioso testamen. l. si quis filiũ. Item supra, de acquir. hære. l. Pantonius. Sed ibi propter restitutionem in integrum. Item fallit infra, de Carbo. edic. l. scriptus. in fi.

Si emancipatus.]C *ASSVS.* In principio huius legis dicit: Filius emancipatus post emãcipationem procreauit nepotem: tandem decessit filius. decessit auus, nepos inuenitur præteritus. nũquid vocabitur ad contra tab. in bonis aui? Respon. quod sic. Sed quid erit? filium & nepotem emancipauit. viuo filio decessit auus, nepote præterito. numquid nepos vocabitur ad contra tabu. viuo filio? nõ. Sed quid erit? mortuus est. filius bono. possess. contra tabu. non petit. numquid nepos poterit petere contra tabu? Certe sic. Sed si solus nepos emancipatus est, & præteritꝰ, & ipse vocabitur: quid erit? filiũ emancipauit, nepotem in potestate retinuit: numquid filius vocabitur ad contra tabu? sic: & nepos similiter ex alterius pſona. Sed quid? filius est datus alteri in adopt. numquid venit ad contra tabu? sic, si desinit esse in alterius familia. similiter & nepos admittetur. [*PLANE.*] In. §. isto dicitur: Filius emancipatus dedit se alicui in arro. nepos ex eo natus est apud patrẽ adoptiuũ. nũquid iste nepos vocabitur ad contra tab. aui naturalis? sic: & si est præteritus ab eo nõ durante adoptiua familia. quod intelligendum est, si iste nepos est natus viuo auo. secus si post mortẽ eius.

l *Procreauerit.* secus si adoptauerit: vt insti. de hære. ab intesta. §. cum quæritur. in fi. & ff. de in ius vo. l. sed si hac. §. si filius. Azo. & supra, de in ius vocan. l. quæsitum.

m *Auus eius.* scilicet decesserit.

n *Potest.* ex lege Velleia non: quia neq; filius neq; nepos erant in potestate. quod est opus vt illa lex locum haberet: vt institu. de exhæreda. lib. §. posthumorum.

o *Nepotem.* sed quæ erat hic dubitatio? Respon. quod hoc edictum maxime propter emancipatos est inductum: sed certe idem, & si alio modo sint sui iuris: vt. ff. l. j. §. & sui iuris. in fi.

p *Quia suus.* respondet tacitæ obiectioni quæ fieri potest ex eo quod est. ff. eo. l. illud. §. testamenta.

q *Futurus.* sic. ff. e. l. illud. §. si quis.

r *Patri.* numquid auo? respon. vt. C. vnde libe. l. qui se. Azo.

ſ *Vtrique.* vt. ff. de coniung. lib. l. j. in prin. & ff. de inoffic. testa. l. si proponas. & ff. de col. bo. l. filius emancipatus.

t *Si filius.* extranei.

u *Veniet.* vt. ff. eo. l. iij. §. si quis filio. sed hic extraneo fuit datus.

x *Sed & si emancipatus.* à patre naturali.

y *Sequantur.* vel sequuntur: vt. ff. de adopt. l. si pater. sed contra huic respon. ff. eo. l. iij. §. idemque. sed hic extraneo se dedit.

BIU Cujas

a *Tamdiu.* vt instit.de exhære.lib.§.qua ratione.&.ff.de ven.in pos.mit.l.j.§.si filius.&.ff.eo.l.si ex duobus.§.filius.&.C.de adopti.l.penul.§.si vero pater.&.§.si hoc. & ex hoc collige idem esse in proximo superiori casu.Accursius.

b *Viuis.* facit instit.de hæred.ab intesta.§.at hi.&.§.eadem.&.§. admonendi.

c *Emancipatũ.* nepotem ab auo adoptiuo.

SI retẽtus.] CASVS. Si pater habens filium, & ex eo nepoté, filiũ emãcipauit, nepoté in potestate retinuit, filius emãcipatus præteriit suum filiũ: & viuo auo nepos vocatur ad cõtra tab.patris sui. Ex lege ista colligetis arg. pro sententia Accur.& Azo.qui dixerunt:si habeo filium,& ex eo nepotem: eoipso quod emancipaui filium, non videor nepotem emancipare:vt hic,&.C.de adopt.l.liberũ.licet quidã cõtradixit.arg. eius quod legit.C.de adop.l. si pater.sed illud debet intelligi,si pater emãcipauit filiũ cũ nepotib⁹.

d *Si retentus.* facit.ff.de ven.in poss.mit.l.j.§.j. & de col. bon.l.si quis filium.& si ta.testa.nul. ex.l.si pater.

NON putauit.] CASVS. Si pater vel auus paternus, vel prouauus liberos suos præteriit, liberi præteriti nõ veniunt ad contra tab. sed possunt dicere testamentum inofficiosum liberi præteriti. Sed vnũ sciatis, quia ad hoc vt filius repellatur à cõtra tab.non sufficit aliã partem testamenti scribi,sed debet exhæredari ab eo gradu quo petitur bonorũ possessio. [NON QVÆVIS.] Habuisti supra quod exhæredatio habet repellere liberos à contra tabulas.quod est intelligendum de rite facta, non de rite non facta. non enim quæuis exhæredatio repellit filium à contra tabulas. Si ab vno ex hæredibus est facta,non rite facta,non repellit à contra tabulas. Si ab omni gradu rite facta est, repellit à cõtra tabulas.Sed quid? filius est exhæredatus à primo gradu:est institutus in secundo gradu.nũquid poterit petere contra tabulas?si ex persona fratris committentis edictum,potest à primo gradu præteriri,à secũdo exhęredari, & econtra : & vbi præteritur, contra illum gradum petit contra tabulas vbi exhæredatur:non potest contra illum gradum bonorum possessio. petere. [SI QVIS.] Paterfamilias filium emancipatum exhæredauit, eundem arrogauit. numquid repellitur à contra tabulas? sic,quia iura naturalia in eo præualent.secus in extraneo. Quid erit? filium dedi in adoptio. deinde eum exhæredaui: postea emancipatus est. numquid nocebit ei exhæredatio? sic. Vnum sciatis: Si dedi filium in adoptionem, tenet si eum exhæredo, quamdiu est in adoptiua familia: quia non videtur esse filius. aliàs sic: Sed quid si institutus est per quem quæritur hæreditas: numquid admittitur ad contra tabulas? sic, si sit præteritus. [VT AVTEM.] Præteriti qui volunt admitti ad contra tabulas, debent esse de liberis. si dati sunt in adoptio. non admittuntur ad contra tabulas patris naturalis, nisi sint scripti, & alius committat edictum. [NON EST NOVVM.] In.§. isto ponitur casus in quo aliquando expedit instituto peti bonorum possess. contra tabulas.& est talis: Ponamus, testator te filium suum instituit ex vna vncia: me filium emancipatum tamdiu[a] nocet, quãdiu quis in aliena familia est. Cęterũ emãcipatus ad bonorũ possessionẽ parentum naturaliũ venit: sed emancipatus viuis[b] eis, non etiam post mortẽ eorum. Hoc enim verius est, post mortẽ eorum emancipatũ[c] nõ admitti.

VII. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI retentus[d] fuerit in potesta te nepos, filio emancipato: admittitur nepos viuo auo ad patris bonorum possessionem. B

VIII. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

NOn putauit[e] prætor exhæredatione notatos & remotos, ad cõtra tabulas bonorum possessionẽ admittendos: sicuti nec iure ciuili testamenta parentum turbant.[f] Sanè si velint inofficiosi querelam instituere, est in ipsorum arbitrio. ¶ Aliqua parte tabularũ exhæredẽ[g] scribi nõ sufficit,[h] sed eo gradu contra quem petitur bonorũ possessio.[i] Vnde si à primo gradu exhæredatus sit filio, à secundo præteritus, & primo gradu scripti non petierint bonorum possessionem, poterit[k] contra tabulas accipere bonorum possessionẽ. ¶ Non quęuis exhæredatio summouet filium à contra tabulas bonorum possessione, sed quæ rite[l] facta est. ¶ Si ab vno ex hæredibus sit filius exhæredatus: Marcellus libro nono Digestorum scribit filiũ non videri exhęredatũ:[m] idcirco contra tabulas bonorum possessionẽ peti posse contra vtrumq; hæredẽ. ¶ Si exhæredatus sit[n] filius, & institutus obtinente eo gradu in quo institutus[o] est, puto cõmisso edicto ab alio filio contra tabulas bonorũ possessionẽ eũ petere posse.[p] ¶ A primo gradu præteritus est filius: à secundo exhæredatus. Si in primo gradu scripti, non sint in rebus humanis mortis testatoris tempore: dicendũ est contra tabulas bonorum possessionem præteritum petere nõ posse. Hęreditas enĩ in secundo gradu versatur, non in primo, ex quo neq; adiri hæreditas, neq; bonorũ possessio peti potest.[q] Sed si post mortẽ testatoris decesserint hæredes scripti: idem Marcellus putat contra tabulas bonorum possessionẽ semel natam competere. Sed & si defecerit conditio[r] institutionis, adhuc tantundem dicit præteritum ab eo gradu filium cõtra tabulas bonorum possessionẽ petiturum. Idẽ scribit,& si posthumus qui institutus fuit, non fuerit natus. nam adhuc contra tabulas bonorum possessionẽ cõpetere[s] filio Marcellus ait. ¶ Si quis sua manu se exhæredẽ scripsit, an præteriit. si ego non peterem contra tabulas, tu haberes vnam vnciam. si peto contra tabulas, rescindo testamentum, & res reducetur ad causam intestati:tu institutus habebis partem virilem. si alius institutus hæres erat de liberis, habebit quatuor vncias,& ita profuit tibi quod petij contra tabulas. sed si alius institutus esset extraneus: tu haberes semissem,& ego semissem. nam sicut expedit instituto petere contra tabu. ita contra damnosum est.præterea si filius in potestate est institutus insolidũ, ego filius emancipatus sum præteritus: si peto contra tabulas. vel econtra, hic deterior causa est sua:quia si nõ petij, institutus peteret secundum tabu. & haberet totum: quia petij contra tabu. ipse habebit semissem,& ego semissem.Viuianus.

e *Non putauit.* vt.C.l.j.in princip.

f *Turbant.* scilicet alio modo quàm qui sequitur: vel non turbãt ipso iure, vt non contradicat sibiipsi. & facit supra, de lib.& posthu.l.filio.

g *Exhæredem.* scilicet filium suum.

h *Non sufficit.* vt hæc bonorum possess. cesset.Azo.

i *Bonorũ possessio.* secundum tabulas.

k *Poterit.* scilicet filius. Sed quid econtra si filius à primo gradu præteritus,à secũdo exhæredatus, institutis tẽpore mortis existentibus,& postea repudiantibus: numquid sufficit peti contra tab. vt etiã substitutio rumpatur? quod videtur: vt.C.de lib.& posthu.l.si posthumus.&.C. de iniusto testa.l.nam & si sub cõ

l *Rite.* id est solenniter,licet non recte,quia non meruit exhæredari.quandoq; tamen vnum pro altero ponitur: vt.C.de inoffi. testa.l.ij.&.C.de lib.& posthu.l.& si pepercerit. secundum Azo. sed in solẽnitate refert,deficiat vitio testatoris: vt.ff.eo.l.sub conditione.an hæredis: vt.ff.ea.l.§.si quis sua.Hug.

m *Exhæredatum.* vt.C.de lib.& posthu.l.& si pepercerit.§.fili⁹.

n *Si exhæredatus sit.* à secundo gradu.Azo.

o *Institutus.* scilicet in primo.Azo.

p *Posse.* cõtra videbatur propter duo: & quia institutus,& quia exhæredatus erat.& facit.ff.eo.l.si post.§.penul.

q *Peti potest.* facit.ff.de ventre.in possessio.mit.l.j.§.si venter.& §.seq.&.ff.de Carbo.edic.l.si impubes.§.interdum.

r *Conditio.* nũquid & si nullus alius sit institutus?quod videtur: vt.ff.eo.l.filium.Azo.& facit.ff.eo.l.quod vulgo.&.ff.tit.j.l.sed & si.§.non omnia.&.C.de iniusto testamen.l.nam & si.

s *Competere.* sed numquid admittetur vt præteritus, vel vt exhæredatus? Respond. vt præteritus. Item contra quos? Respond. contra

contra institutos in secudo gradu: nec tamen repellent eum, quia dicant exhæredatum: vel potest dici contra ipsum testamentum: vt.s.eo.l.illud.in fine.

a *Nocere.* quia rite facta est.nec ob.senatusconsul.Libonianum quod dicit non valere, quando aliquis sibi adscribit aliquid: quia hic contra se, non pro se. ad quod.s.de interroga.act.l.de ætate.§.j. &.j.de fal. l.vxori.§.j. Sed an possit agere de inofficioso? dic quòd non: vt.j.de bo. lib.l. quæritur.&.j.de interdic.& releg.l.relegatorum.in fin.&.C.de decur.l.ne quis. &.C.de hære.l.curiales.Sed argu. cõtra.s.de iis quib. vt indig. l.j.& not. de hoc. C.de inoffi. testa. l.si quando.in fin.

b *Iura naturalia.* quia filius erat, nec rumpitur testamentum per arrogationẽ quoad hoc: licet secus sit in extraneo alio, vt subiicit, quia rumpitur testamẽtum per arrogationem puta fratris: qui potest exhæredari, & agere querela turpi persona instituta: vt.C.de inofficio. testamen.l.fratres.vel dic quòd prorsus extraneus fuerit, & fuit adoptatus & exhæredatus, & tandẽ emancipatus. & iterũ adoptatus.& secundum hoc non ob.j.de verb.obliga.l.quidam cum filiũ. vbi dicit quòd exhæredatio res est inepta in extraneis: quia prædicti non sunt extranei prorsus. sed cum hoc secundo casu sit ruptum, vt dicis, quo modo petitur iterum rumpi per contra tabu? Respon. ruptum est de iure ciuili, non prætorio: vt.C.eod. l.ij. sic ergo hoc casu petitur cõtra tabu. sed superiori querela inoffi. testa.

c *Nocere.* vt non habeat contra tabu. & facit.s.de libe.& posthu. l.filio. &.C.de iis qui ve.æta.l.fin. Accursius.

d *Postliminio.* facit supra, de iniusto testa.l. sed nec.

e *Nocebit.* vt non habeat contra tabu. nec enim omnino extraneus est: vt.j.proxi.§. & institu.de hære.ab intesta.§.eadem.in fi.

f *Extranei.* extraneis ergo hæredibus institutis non cõmittitur edictum: vt.j.ea.l.§.vt autem.& facit.j.de ven.in posses.mit.l.j.§. si filius.ij.Sed certe & non instituti videntur habere contra tabu. vt.j.de colla.bo.l.j.§.is quoque.Solu.ibi erat institutus, vt & hic. neo dicas, ergo non conferet: vt.j.eo.l.filium.§.& hoc sit consequens. quia illud de rigore, secus de æquitate: vt infra, de col.do. l.si filia. secundum Ioan. Vel ibi erat adoptatus ab auo materno: hic ab extraneo: vt dixi.s.e.l.iij.§.si quis filio.

g *Accipient.* alio committente edictum: sed ipsi committent, vt subiicit. Accursius.

h *Sed si ipse.* scilicet datus in adoptionem.

i *Contra tabulas.* cur ergo adoptiuus filius scriptus hæres patri

contra tabulas bonorum possessionem possit accipere, videamus. Et Marcellus libro no no Digestorum nocere[a] ei hãc exhæredationem ait: quia senatus hoc pro non scripto non facit quod contra eum est. ℣ Si quis emancipatum filium exhæredauerit, eúmque postea adrogauerit: Papinian[o] libro duodecimo quęstionum ait iura naturalia[b] in eo prævalere: idcirco exhæredationem nocere[c]. sed in extraneo [adoptato] Marcelli sententiam probat, vt exhæredatio ei adrogato postea non noceat. Postliminio[d] autem reuerso filio, dicendum est exhæredationẽ antè factam nocere. ℣ Si filium in adoptiua familia constitutum pater naturalis exhæredauerit, deinde sit filius emancipatus, nocebit[e] ei exhæredatio. ℣ In adoptionem datos filios nõ summoueri prętor voluit, si modò hæredes instituti sint: & hoc iustissimè eũ fecisse Labeo ait. nec enim in totum extranei[f] sunt. ergo si fuerint hæredes scripti, accipient[g] [quidem] contra tabulas bonorum possessionem, sed ipsi soli non committent edictum, nisi fuerit alius prætéritus ex liberis qui solent committere edictum. Sed si ipse[h] scriptus non sit, sed alius qui ei adquirere hæreditatem potest: non est in ea causa vt eũ ad bonorũ possessionẽ contra tabulas[i] admittamus. ℣ Vt autẽ admittãtur[k] ad bonorũ possessionem ex liberis esse eos oportet. Cæterùm si adoptiuum filium dedi in adoptionem, & hæredem scripsi: cõmisso per alios edicto, bonorum possessio[l] contra tabulas ei non dabitur.

A suo adoptiuo committit edictum, quod videtur: vt infra, eod.l.si post.§.si in adoptione? Respon. in filio secus est: quia licet stricto iure committat edictum patri, tamen quantum ad effectũ non patri, sed filio quæritur.

k *Vt autem admittantur.* dati in adoptionem alij. Azo.

℣ Datur autẽ ei qui[m] in adoptiua familia est, contra tabulas bonorũ possessio[n] si eo gradu hæres scriptus sit, contra quem peti potest bonorum possessio. ℣ Non est nouum vt emãcipatus prætéritus plus iuris scriptis hęredibus patris sui* tribuat, quàm habituri essent si soli fuissent: quippe si filius qui in potestate patris [sui] est, ex duodecima parte hæres scribatur[o], emancipato prætérito: dimidiam partem beneficio emancipati occupat: qui si emancipatum fratrem non haberet[p], duodecimam partem habiturus esset. Nam* si ex parte minima sit hæres institutus: non pro ea parte qua institutus est, tuendus est commisso edicto: sed amplius[q] per bonorũ possessionem habere potest. Prætori enim propositum est cùm contra tabulas bonorum possessionem dat, eas partes vnicuique liberorũ tribuere, quas intestato patre mortuo in hæreditate habiturus esset, si in potestate mansisset: & ideo siue emancipatus, siue is qui in potestate mansit, siue in adoptionem datus ex minima parte hęres scriptus sit, non redigitur ad eam portionem ex qua institutus est, sed virilem accipit.

l *Bonorũ possessio.* alio committente edictum:

m *Qui.* datus à patre naturali.

n *Bonorũ possessio.* alio committente edictum. & facit.s.ead. l.§.si ab vno. Sed contra.j.eo. l.cũ emancipatus.§.qui duos. Sed hic in filiis: ibi in nepotib⁹: quia est qui eos antecedebat.

o *Hæres scribatur.* & ex duodecim vnciis alius.

p *Non haberet.* scilicet iste testator, aliàs frater: & tunc melior.

q *Sed amplius.* facit.j. eod. l.cum emancipatus. & supra, de inoffi. testamen. l.mater.in fi. & supra, de leg.iij.l.fi. &.j.eo.l.filiũ.§. & hoc sit consequens. Sed cõtra.j.eo.l.si ex duobus. §.sed & illud. & infra, tit.j. l.filium.§.ad eum. vbi non potest habere plus quàm habebat ex institutione. Solu. ibi, iam adiuerat ex institutione, quo casu non potest petere contra tabulas: & sic maiorem partem consequitur, quàm ex institutione: vt infra, eo.l.si ex duobus.§. quod si is.

*Flo. hæredib. fratribus suis tribuat

*Flo. Sed si

IX. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum Prouinciale.

VTrùm autem pater adoptiuus viuat, an defunctus sit, nihil interest: nam hoc solùm quæritur, an in adoptiua familia[r] sit.

Filius datus in adoptionem, potest vocari ad contra tabulas ex persona hæredis committentis edictum. idem in filio dato in adoptionem auo materno. hoc dicit.

X. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

r *Vtrùm. Familia.* potest poni habito respectu ad patrem naturalem: id est, quando de eius hæreditate agitur. nam non habet filius cõtra tabu. contra testamentũ patris naturalis, si est in familia adoptiua tẽpore mortis naturalis patris: siue viuat post cum petitur contra tabulas, siue non viuat pater adoptiuus: vt institu. de hæredi. ab intestato.§. eadem. H.

†Dic tamen remanere filiũ adoptiuum in potestate patris naturalis, nisi adoptetur ab auo. Bal. in l.cũ in adoptiuis.col.1. C.de adop.

SI post mortem.] CASVS. Paterfami. filium suum instituit. iste se dedit alteri in adop. nũquid poterit vocari ad cõtra tab? Et respõ. quòd adoptio non nocet ei quin vocetur ad contra tabu. [*SED ET SI FILIVS.*] Pater filium suum dedit in adop. auo materno, filium suum instituit, alium prætériit. nunquid ex persona fratris committentis edictum poterit accipere bonorum possessionem contra tabu? sic: vt potius habeat q̃ pater adoptiuus, cuius iussu adiuit hæreditatem. [*ALIAS AVTEM SI QVIS LEGATVM.*] Si filius prætéritus legatũ sibi relictũ agnouit: repellitur à cõtra tab. vnum sciatis, illi liberi vocantur ad contra tab. qui pro liberis habentur. vnde exhæredati liberi vocantur ad cõtra tabu. cum habeant querelam, etiã si alius cõmittat edictum. [*HI QVI.*] Si sum institutus hęres, & frater meus emancipatus est prætéritus. possum petere cõtra tabu. ex persona fratris cõmittentis edictũ, siue velit bo. pos. petere vt prætéritus, siue non: quia ex quo sum admissus, debeo petere pos. eo inuito. Viuianus.

BIU Cujas

SI post mortē testatoris hæres institutus filius[a] in adoptionem se dederit, bonorum possessionē contra tabulas accipere potest[b]: quia scriptis hæredibus institutis*non solet nocere adoptio. ℣Si filius in adoptionem datus auo materno[c], hæres institutus sit à patre naturali: commisso per alium edicto, magis[d] est, vt bonorū possessionem accipere possit. Nec enim exigimus[e] vt adeat hæreditatem, sed sufficit vt ei delata sit, adquiriq́ue possit[f]. ℣Si in adoptionem datus, postea quàm iussu patris adoptiui hæreditatem[g] adiit, emancipatus fuerit: potest contra tabulas bonorum possessionem accipere: hæreditatémque ipse potius habebit, quàm pater adoptiuus. ℣Illud[h] notandum est, quòd & si adierit hæreditatē[i] in adoptionem datus, contra tabulas ei detur[k]. Aliàs autē si quis[l] legatum[m], siue* portionem sibi datam adgnouerit: à contra tabulas bonorum possessione repellendus[n] est. ℣Liberi qui contra tabulas habere non possunt[o]: nec partem faciūt, si per alios cōmittatur edictum. Quò enim bonum est eis fauere, vt partē faciant nihil habituri[p]*? ℣Exhæredati liberi quemadmodum edictum non committunt[q], ita nec commisso per alios edicto, cum illis veniunt ad bonorū possessionem[r]: vnáque eis querela supereſt, si de inofficioso dicant.

Beneficio mihi competenti ex iure alterius possum vti contra alium. h. d. & est notabilis, & menti tenendus. Barto.

℣Hi qui[f] propter alios contra tabulas bonorū possessionem petunt, non expectant vt præteriti bonorum possessionē accipiant: verùm ipsi quoque bonorum possessionem contra tabulas petere possunt. Cū enim semel beneficio aliorum ad id beneficium fuerint admissi, iam non curant[t], petant illi nécne bonorum possessionem.

XI. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

SI in adoptionem datus, sub conditione scriptus sit hæres à naturali patre: alio committente cōtra tabulas edictū, & ipse veniet[u]. sed si defecerit conditio, repellitur ab ea possessione. Idem[x] puto, & in eo qui purè quidem, sed non iure scriptus sit hæres. ℣Exemplo iuris legitimi[y], & bonorū possessio contra tabulas distribuitur. Igitur nepotes ex vno filio, vnam partem habebunt.

Ius accrescendi habet locum inter bonorum possessores. hoc dicit.

XII. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI duobus filiis, & ex altero[z] filio duobus nepotibus bonorum possessio cōpetat, & alter ex nepotibus nō petat, pars eius[a] fratri adcrescit. Si verò ex filiis alter non petat, tam fratri, quàm nepotibus[b] id prodest. nāque tunc duo semisses[c] fiunt, ex quibus alterum filius, alterum nepotes consequuntur.

Per secundum testamentum, in quo filius est præteritus, si in eo sunt scripti venientes ab intestato, rumpitur primum. Barto.

℣Si[f] prius testamentū extet iure factum, quo filius[d] exhæredatus est: sequēs imperfectum, in quo præteritus sit filius: posteriore testamēto præteritus[f], rectè petet bonorū possessionem, si remoto quoque filio[e], potiores sint in ea hæreditate posteriore testamēto scripti hęredes[f]: & ita ius habet, vt cùm is contra quem filius petit bonorum possessionem, nepos ex alio vocatur ad successionem. ab intestato. ita est & in contra tabulas. si habeo duos filios, & ambos præteritos, ambo vocantur. sed si habeo duos filios, & ex altero præmortuo habeo nepotes, indubitanter sicut duo filij vocantur cum nepotibus ad suc. ab intestato, ita erit in contra tab. nam quo iure liberi veniunt ad suc. ab intesta. eodem iure debent venire ad contra tabulas si sunt præteriti. h. d. cū prin. l. seq. Viuianus

a *Filius.* altero præterito.

b *Potest.* præterito cōmittente edictum. aliàs contra. ſ. eod. l. iij. §. si emancipatus filius præteritus.

c *Auo materno.* idem & si extraneo, & multo magis. Sed hic cōtra videbatur quasi omnino adhuc patrem adoptiuum respiceret, nec in aliquo respiceret patrem naturalem.

d *Magis.* electiue ponitur.

e *Exigimus vt adeat.* aliàs, habeat. i. adeat ex testamento. immo ecōtra exigimus vt non adeat. aliàs contra tab. ei non daretur: vt. j. e. l. si ex duob⁹. in prin. Azo.

*Flo. instituti

f *Possit.* aliàs nō datur ei cōtra tabu. vt. j. eod. l. si in adoptionem.

g *Hæreditatem.* patris naturalis qui eū instituit, alio præterito qui commisit edictum.

h *Illud.* repetit quod dixerat, vt denotet illud esse speciale.

i *Hæreditatem.* patris naturalis qui eum instituit. & dic, iussu patris adoptiui. aliàs enim nō potest: vt. ſ. de acquirē. hęredi. l. si quis mihi bona. §. iussum.

k *Ei detur.* commisso edicto ab alio præterito, & sic excusat eum iussus patris. Argu. cōtra. j. de fal. l. si quis. j. re

*Fl. si quis port.

spō. *ADDITIO.* Dic secundū Bar. q ibi nō debuit petere pater, cū esset illicitum: hic debuit, cum esset licitum.

l *Si quis.* sui iuris scilicet.

m *Legatum.* accipe, agnouerit.

*Flo. habiturū?

n *Repellēdus.* sic. ſ. eo. l. iij. §. fi. &. j. e. l. si duobus. in prin. &. j. de bo. lib. l. & si ex modica. §. fi. &. ſ. de inof. test. l. Papinian⁹. §. si cōditioni.

o *Non possunt.* vt exhęredati: vt. j. eo. l. proxi. &. ſ. l. j. in princi.

p *Habituri.* vt. ſ. de inoffic. testa. l. qui repudiantis. in prin. quādoque qui nō admittitur, alij nocet: vt. C. de na. li. in authē. licet. vt no. supra, de le. j. l. huiusmodi. §. si Titio.

q *Non cōmittunt.* scilicet per se: vt supra, eo. l. iij. in princ.

r *Possessionem.* vt &. ſ. proxi. &. ſ. de libe. & post. l. fi.

ſ *Hi qui propter alios.* vt instituti propter præteritos. nam instituti eo ipso quòd alij sunt præteriti, habent bonorum possess. contra tabu. Azo.

t *Iam non curant.* immo curant: quia nullo alio petente contra tabu. tenentur scripti ad integra legata, ac si adiuissent: vt. j. tit. j. l. nonnunquā. &. l. is qui. §. sed si solus. dic ergo, non curant quantum ad hoc quin eam possint petere. & facit infra, de separa. l. j. §. sed & si quis. &. C. de non nume. pecu. l. penul.

SI in adoptionem.] CASVS. Filius datus in adop. scriptus est hęres sub condit. à patre naturali. alius committit edictū. nunquid veniet ad contra tabu? sic. veruntamen si deficeret conditio, non veniet. [EXEMPLO.] Sicut si habeo filium in vulgo. sed tamen distinguitur, an sunt instituti in secundo, qui aliàs poterant succedere ab intestato, vt alij filij. quo casu licet non valeat vt testamentum, valet vt voluntas, & rumpit primum iure. C. & sic poterit peti contra tabu. nam filio præterito non petente scripti in secundo remanent: & hoc proba, vt. C. de testa. l. hac consultissima. an extranei, & sic filio præterito non petente scripti in primo sunt hæredes: & tunc non petitur contra tabu. & secundum hoc improprie dicit contra tabu. vel dic q respexit ad ius authen. secundū quod valet etiam iure testamenti: vt. C. de testa. authen. hoc inter. alij dant hic vnde liberi: quod non placet.

u *Veniet.* ante conditionē: secus si alius non committat edictum: vt supra, eo. l. iij. §. quid ergo. quæ est contra.

x *Idem.* scilicet vt nō admittatur ad cōtra tabu. & sic ad proximum, vel dic vt admittatur. & sic ad primum. & pone eum emancipatum, & non in adoptionem datum. H.

y *Legitimi.* id est, ciuilis. & facit. ſ. eo. l. j. §. vocantur. & in authen. de hæred. ab intesta. §. si enim. &. §. si verò neque fratres. Sed argu. contra. institu. de legi. agna. suc. §. nos vero.

z *Si duobus. Ex altero.* id est, alio. tres enim erant. Accur.

a *Eius.* quia cū vnius personæ vice funguntur, coniuncti sunt: vt supra, de lega. j. l. plane. j. respon. Azo.

b *Quàm nepotibus.* hoc tam varie, quia frater cum fratre: cùm vterque suam portionem, & suo iure habeat, vice vnius vt coniuncti non funguntur. Azo.

c *Duo semisses.* partis accrescētis. & facit infra, de coniung. li. l. j. §. si quis ex nepotibus. Accursius.

d *Filius.* Pater instituit extraneum sibi hęredem, filium exhæredauit in testamēto perfecto. secundo, in testamento non perfecto filium præteriuit, & alium instituit. quęritur, an filius possit petere contra tabu. secundas? videtur quòd nō: quia debet valere testamentum, contra quod petitur contra tabu. saltem ab initio: vt. j. e. l. quod vulgo. sed tamen distinguitur, an sunt instituti in secundo, qui aliàs poterant succedere ab intestato, vt alij filij. quo casu licet non valeat vt testamentum, valet vt voluntas, & rumpit primum iure. C. & sic poterit peti contra tabu. nam filio præterito non petente scripti in secundo remanent: & hoc proba, vt. C. de testa. l. hac consultissima. an extranei, & sic filio præterito non petente scripti in primo sunt hæredes: & tunc non petitur contra tabu. & secundum hoc improprie dicit contra tabu. vel dic q respexit ad ius authen. secundū quod valet etiam iure testamenti: vt. C. de testa. authen. hoc inter. alij dant hic vnde liberi: quod non placet.

*Casum primit Accur.
†Hunc. §. pulchre explicat Vigl.
in cōmē. ad §. eo autem solo. quia. mod. testa. instit. lib. 2.
†Vide quæ in hunc locum cum scribā ab initio: vt. j. e. l. quod Ant. Aug. emen. lib. 2. cap. vlt. cer ca finē. quo loco hactenus

e *Filio.* præterito ab hæreditate: quia non vult venire ad eam per contra tabulas.

f *Scripti hæredes.* in secundo, potiores dico scriptis in primo.

Non

a *Non posit.* quia sit extraneus.
b *Excludatur.* scilicet à contra tabulas, quia exhæredatus est.

CVm emancipatus.]CASVS. In principio huius legis tractatur quis sit effectus bonorum possessionis contra tabu. certe si pater instituit hæredem, filium emancipatum præteriit, & filius emancipatus cõtra tab. petiit: hic est effect⁹ bono. pos. contra tabu. vt eadẽ omnia restituantur per hæredem ei qui petiit cõtra tab. [QVI DVOS.] Paterfa. habebat duos filios in potestate: ex altero nepoté habebat: illum dedit in adop. & eum hæredem instituit, alterum filium præteriit. quæritur, qualiter isti veniũt ad suc? Respõ. q̃ iste nepos in adop. datus si pater eius viuit, nõ admittitur ad contra tabu. cum pater eum præcedat. sed si pater eius antequam peteret bo. poss. decesserit: similiter nõ admittitur ad cõtra tab. [SI PATER.] Paterfami. habebat tres filios, vnum emancipatum, & illum præteriit. duos quorum vnũ dedit in adop. alterũ in potestate retinuit. ex illo dato i adop. habebat duos nepotes quos præteriit. qualiter vocantur ad cõtra tab. filius emãcipatus pro tertia, alius pro tertia, à patre filius in adop. datus cum nepotibus pro alia tertia: & ipse habebit sextanté, alium sextantem habebũt nepotes. [SI PATER EX DVOBVS.] Pater habebat duos filios, alterum filium habenté filios emancipauit, vnũ ex nepotibus quem habebat antequam emanciparet, eum in locum filij adoptauit. postea emancipauit eum. eo emãcipato decessit. qualiter veniunt isti ad cõtra tabulas? & certe veniunt: quia filius qui remansit in potestate, petet vnam tertiam. alteram petet qui est adoptatus in locũ filij. aliá petet emancipatus cum filio suo. sed si filij⁹ mortuus sit, & alter ex nepotibus in locum filij adoptatus est, tres partes sient, & prædicto modo diuidetur. Viuia.

norum possessionẽ, amoto filio posit obtinere hæreditatẽ: filius quoq; rectè videatur petere bonorum possessionem. si verò ille non posit [a] obtinere hæreditatem, filius quoque excludatur [b].

Quæ hæres adquirit iure ciuili effectus hæres: ea ipsa adquirit bonorum possessor iure prætorio effectus. hoc dicit.

XIII. IVLIANVS libro vicesimotertio Digestorum.

CVm emancipatus [c] bonorum possessionem contra tabulas accipit: scriptus hæres ei hæreditatẽ petenti cogendus est & prædia, & seruos hæreditarios præstare. Omne enim ius quod per causam hereditariam scriptus hæres nanciscitur, ad eum transferri [d] æquũ est, quem prætor hæredis loco [e] constituit. ℣ Qui duos filios, & ex altero [f] eorum nepotẽ habebat [g], eum in adoptionem dedit, & hæredem instituit præterito altero filio. Quæritur, quid in his seruari debeat? vtrum in partẽ patris sui admittatur, an virilem portionẽ habeat? Respondi: In adoptionem datus nepos, & hæres scriptus, quamdiu pater eius, aut in potestate, aut emancipatus est, non potest cõtra tabulas bonorũ possessionem accipere [h]. Sed & si pater eius antequam bonorũ possessionem acciperet, decesserit [i]: non admittitur [k] nepos ad bonorum possessionẽ. ℣ Si pater emancipato filio præterito hæredes duos scripserit, filium quem in potestate habebat, & alterum quem in adoptionem dederat, ex quo duos nepotes in familia reliquerat, qui & ipsi testamento præteriti sint: bonorum possessionem pro parte tertia [is qui] emãcipatus [l] [est,] pro parte tertia is qui in potestate remansit [m], pro parte tertia [is] qui in adoptionem datus est, & filij eius simul [n] habebũt: ita vt sextans patri, sextans nepotib⁹ cedat. ℣ Si pater ex duobus filiis alterum habentem filios emancipauerit [o], & vnum ex nepotibus, quem ante emancipauerat, in locũ filij adoptauerit, præterito deinde emancipato [p] decesserit: æquius erit nepoti qui in locum filij venerit, succurri, & in tres partes [q] hereditatẽ diduci: vt vnam habeat qui in potestate remanserit, alteram nepos adoptatus in locũ filij, tertiam emancipatus cum filio suo [r] qui nepotis loco fuerit. Sed & si mortuo filio alter ex nepotibus in locũ filij adoptatus fuerit, tres partes in bonis fient: cùm sit æquius, eũ qui in locum filij adoptatus est, nõ minus habere, quàm si non ex numero nepotum, sed extraneus adoptatus esset.

Si institutus adit hæreditatem beneficio præteriti committentis edictum: non potest per eum contra tabulas peti, vel eius portio augeri: sed legata omnibus debent præstari. Bartolus.

XIIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

EX duobus [f]* filiis emancipatis alter hæres institutus est*, alter præteritus. si institutus adierit, quãuis verbis edicti parum expressum sit, tamen nõ posse eum petere bonorũ possessionem respondit: quia iudicium [t] patris secutus sit. nec enim emancipatum, si legatum acceperit, admitti ad bonorum possessionẽ: siue ab hæredibus institutis, siue ab his qui contra tabulas petierint, acceperit.

Sed illud obseruandũ [est,] vt prætor eũ qui hæres institutus adierit [u], in eam partẽ qua scriptus sit, tueri debeat: dum tamẽ non amplioré quàm habiturus esset, si bonorũ possessionẽ [x] accepisset: vt hactenus deteriorẽ [y] causam suã fecerit. Quòd si ex

EX duob⁹.]CASVS. In principio huius legis dicitur, Pater habens duos filios emancipatos, alterum instituit, alterum præteriit. nunquid si iste institutus adiuit, poterit petere cõtra tab. ex persona fratris cõmittentis edictum? certe nõ: quia videtur agnouisse iudicium defuncti petendo legatum, debet à cõtra tabu. repelli. [SED ILLVD.] Si testator vnum filium instituit, & alium præteriit: sed institutus adiit iure ciuili: prætor debet tueri eum in ea portione quam esset habiturus, si bo. pos. ab intestato petisset. verum si ex minori parte esset institutus, illa debet esse contentus &c. Sed quid erit si ille qui est institutus, & necessarius hæres, petit cõtra tab. bo. pos. si immiscuit se, potest dici q̃ agnouit iudiciũ defuncti. si nõ, potest dici q̃ nõ repellitur à contra tabu. Sed quid erit? filij⁹ emãcipatus habebat filiũ, illum emãcipauit, & se dedit in adop. postea moritur pater adoptiu⁹. nũquid etiã iste admittet ad cõtra tab. patris & aui? certe sic, ne ab omniũ &c. sed legata solũ petita bonorum posses. contra tabu. j. titu. j. l. j. ij. & iij. Viuianus.

*Flo. Si duobus
*Flo. filio

c *Cum emancipatus.* aliàs. §. & aliàs lex.
d *Transferri.* nisi scriptus sit de liberis: vt. ſ. eo. l. nõ putauit. §. fi.
e *Loco.* sic. ſ. de bonorum pos. l. ij. & ad Treb. l. si hæres ab eo.
f *Altero.* filio, scilicet patre nepotis, & alio instituto cũ nepote.
g *Habebat.* cum patre suo.
h *Accipere.* quia pater habebat dimidiã, & alter frater dimidiam. Hu. sed qd si post mortẽ patris bonorũ possessionẽ acciperet? Azo.
i *Decesserit.* post mortem aui, tamen aliàs admittitur: vt infra, de ven. in poss. mit. l. j. §. si filius. in fi.
k *Non admittitur.* quia nec per se, quia est institutus. nec per alium: quia nemo est qui posset committere edictum, cum alter esset institutus. & facit. ſ. eod. l. non putauit. §. datur.
l *Emancipatus.* præteritus.
m *Remansit.* institutus commisso edicto per præteritum.
n *Simul.* per edictũ de cõiungen. & facit. j. tit. j. l. quia. & de cõiungẽ. lib. l. j. §. si inter. & ſ. de inoffic. testa. l. si proponas. & j. proxi. §.
o *Emãcipauerit.* sed & alium post emãcipauit.
p *Emancipato.* ſ. filio, & instituto eo qui in potestate remãsit. item adoptato. H.
q *Et in tres partes.* vnã habebit filij⁹ in potestate cõstitutus, alterã nepos adoptatus, & tertiã alter nepos: & sic duo nepotes non habent solummodo partẽ sui patris: & est ratio, vt hic dicit, & ſ. l. iij. §. si quis post. & facit. ſ. proxi. §. cum concor. & supra, de adopt. l. si pater. §. qui duos.
r *Cum filio suo.* emancipato.
s *Ex duob⁹.* aliàs incipit, si ex duobus. aliàs, ex duobus.
t *Quia iudiciũ.* bona ratio: vt subiicit. j. ibi, tunc enim &c. &. ſ. e. l. non tantum. §. fi. & argu. ſ. de inoffic. testa. l. si proponas. §. j.
u *Adierit.* vel bonorum possess. secundum tabu. acceperit: vt argu. j. titu. j. l. nonnunquam. Azo.
x *Bonorum possessionem.* scilicet contra tabu. licet alter committat edictum.
y *Deteriorem.* quia institutus in maiori redit ad virilem. sed certe

BIU Cujas

certe tunc nec melior, nec deterior. sed infra, proxi. respon. fit deterior: quia si non adisset, augeretur ad virilem: vt. ſ. eo. l. non putauit. §. fin. quæ est contra. H. *ADDITIO.* Dic quòd ibi non adiuit, secus si adiuit: quia tunc eius portio potest deminui, non augeri secundum Barto. hic.

a *Eam.* partem, scilicet tantum.

b *Et quòd extraneis.* Not. tria incommoda sequi adeũtem, scilicet quòd contra tabu. denegatur. Itẽ quòd non augetur ei[9] portio, sed minui potest. Itẽ quòd legata præstat omnib[9]: vt hic, & infra, titu. j. l. si duo. in fi. Est & quartum, quia non fit collatio ei emancipato præterito de rigore: vt. j. de col. bo. l. j. §. ibidẽ. de æquitate secus: vt. j. de col. l. si filius. Sed ad illud quod hic dicit de legatis, est contra, infra, titu. j. l. filium. §. fi. & l. is qui. §. sed si scriptus. sed in vtraque earum solui.

c *Haberi debere.* contra supra, eo. l. si post. §. si in adoptionem. Solu. ibi coactus adiit. *ADDITIO.* Dic secũdũ Bar. quòd ibi adiuit iussu alterius ad alteri[9] vtilitatẽ, hic sua spõte, & ad suam vtilitatem.

d *Sustulit.* id est, procreauit ex ea. secus si aliquem adoptasset emãcipatus: vt supra, de in ius vocan. l. sed si. §. sed si filius. ij. respon.

e *Post mortẽ.* siue ante mortem naturalis, siue post: quia pater adoptiuus non viuebat. tunc enim secus: vt. ſ. eo. l. si emancipatus. §. fi. Azo.

f *Nepotem.* institutum hæredem. alioquin absonum videtur.

g *Posse.* per alium cõmittentem edictum.

h *Mortuo.* idẽ & si viuente: vt. ſ. eo. l. nõ tantũ. §. si pater. Azo. alij, vt H. subaudiũt etiam isto filio adoptiuo in ei[9] existente potestate.

i *Patris.* primo decedentis. idem forte si post: vt supra, de inoffi. testa. l. si is qui.

minore parte sit institutus, eã[a] dumtaxat retinere possit: & quòd extraneis[b] quoque legata præstare cogatur. Quòd si is qui in potestate est, hæres institutus sit: quoniam necessarius hæres sit, non aliud dici posse, quàm & ipsum petere posse bonorum possessionem, si modò hæreditati se non immiscuerit. tunc enim quia iudicium patris cõprobasse videtur, in eodem loco, quo emancipatum haberi debere.[c] ℣ Filius in adoptiua familia, vxore ducta, filium sustulit,[d] eumque post mortem[e] patris adoptiui emancipauit. hunc nepotem[f] contra tabulas aui naturalis decreto posse[g] petere bonorũ possessionem respondit. Item si filius emãcipatus, sublato filio & emancipato, adrogandum se dederit, & mortuo[h] adoptiuo patre decesserit: & contra patris,[i] & contra aui tabulas ex decreto hũc admitti minimè dubitari debere, ne alioquin ab omnium bonis excluderetur.

XV. MARCIANVS libro quinto Regularum.

SI prætéritus filius[k] emancipatus exceptionẽ doli mali agenti hæredi patris opposuerit de eo quod patri debuit: nõ posse eũ contra tabulas bonorum possessionẽ petere existimo. nam hoc ipso quasi repudiauit bonorum possessionem. quod ita intelligendũ est, si hæredem petentem debitum noluerit filius[l] repellere illa exceptione, *Si nõ cõtra tabulas bonorũ possessio filio dari potest.* sed magis doli exceptione vsus[m] est.

XVI. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

SI emãcipatus[n] filius nepoti in potestate aui relicto ab extraneo hærede fideicommissam hæreditatem, si liberatus aui potestate fuisset, reliquisset: si suspectus auus sit quasi consumpturus bona nepotis, non esse ei dandam bonorum possessionem.[o]

XVII. VLPIANVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

SI pater se dederit in adoptionẽ, nec sequatur eum filius, emancipatus ab eo antea factus: quia in alia familia[p] sit pater, in alia[q] filius: bonorum possessionem contra tabulas[r] non potest filius eius habere. & ita Iulian' scripsit. Marcellus[s] autem ait iniquum sibi videri, excludi eos à bonorum possessione, cùm pater se dederit in adoptionẽ. [t] Vbi enim[u] filius non datur in adoptionẽ, at pater se dat, nullum patrem filio adsignat. quæ sententia non est sine ratione.

XVIII. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomatorum.

SVb*conditione exhæredatus,[x] contra tabulas bonorum possessionem petet: licet sub cõditione hæres institutus, à contra tabulas bonorũ possessione excludatur.[y] Certo enim iudicio liberi à parentum successione remouendi sunt. ℣ Ei qui contra tabulas bonorum possessionem accepit, tam legati, quàm fideicommissi exactio, sed & mortis causa donationis retẽtio denegatur:[z] nec ex. l. ſ. eo. si emancipatus. §. si filius. Accursius.

Si præteritus.] *CASVS.* In lege ista dicitur: Si pater meus me filium emancipatum præteriit, & extraneum instituit, & mihi legauit liberationem debiti, quod debitum sibi debebam, si hæres petit debitum, & repello eum excep. agnoui iudiciũ patris, & repellor à contra tabulas. sed si non agnoui iudicium, petam contra tabulas & in modum agendi, si non posideo, & in modum excipiendi si posideo. Viuianus.

k *Si præteritus filius.* patris debitor, cui pater legauit liberationẽ. vnde si opponat exceptionem doli, ex dicta liberatione videtur approbare testamentum. Sed quid si ex causa pacti facti à patre fa. opponatur doli exceptio? Respon. nõ per hoc approbat testamẽtum. nam non sequitur quòd valeat testamentum.

l *Filius.* quod quilibet posset qui deberet instituí, & est præteritus: vt. j. de excep. rei iudi. l. ij.

m *Vsus est.* sed non videtur posse opponi hæredi patroni vel parẽtis: vt infra, de excep. do. l. apud. §. libertũ. sed hic ex dolo ipsius hæredis, scilicet quia non petiit:[a] ibi defuncti. Et not. quòd contra tabulas, potest opponi in modum exceptionis: vt infra, de bo. nõ alibi dilibe. l. nihil. §. pen. & supra, quibus ex cau. maio. l. necnon. §. quod eis. & de inoffici. testamen. l. Papinianus. §. si filius. Accursius.

Si emancipatus.] *CASVS.* Filius emancipatus instituit extraneum: rogauit eum restituere nepoti, si ab aui potestate esset liberatus. nunquid si auus est suspectus, potest nomine nepotis petere bonorum possessionem? certe non. Vi. ibi.

n *Si emancipatus.* ab extraneo hærede quem emancipatus instituit.

o *Bonorum possessionem.* scilicet contra tabu. quod videbatur, quia præteritus. sed certe hoc fuit pro commodo eius: vt. C. de inoffic. testa. l. filius. & facit supra, de liberis & posthu. l. multi. & infra, de bo. liber. l. si patronus. §. si quis non mala. & supra, de vulga. substitu. l. cum ex filio. Accursius.

Si pater.] *CASVS.* Si paterfami. qui emancipauit filium, dat se in adoptionem, & filius qui est emancipatus, non est secutus eũ: non debet bonorũ possessionem cõtra tabulas vt suus accipere. hoc secũdum rigorem iuris ciuilis, & secundum sententiam Iuliani, sed secundum Marcelli sententiam potest dici non esse iniquum istum talem ad bonorum possessionem vocari hoc casu. Viuia.

p *Familia.* scilicet adoptiua. *Sc. sub, Flo.*

q *In alia.* & non in illa.

r *Contra tabulas.* scilicet patris in adoptiua familia existentis.

s *Marcellus.* corrigit Iulianum.

t *In adoptionem.* sed quo modo potuit testari? Respon. vt supra, eod. l. non tantum. §. si pater alicuius.

u *Vbi enim.* Respon. ei quod posset obiici

Sub conditione.] *CASVS.* In lege ista duo dicuntur. Primo dicitur, Si filius emancipatus exhæredatur sub conditione, non rite exhæredatur: & ideo potest vocari tanquam præteritus ad contra tabu. sed si rite esset exhæredatus, vel hæres institutus sub conditione: tunc excluditur à bonorum possessione. Sed & si petit bonorum possessionem, filius punitur in hoc, quia non poterat legatum sibi relictum vel fideicommissum petere. similiter si petat mortis causa donationem sibi factam, illi petitio denegatur. Viuianus.

x *Exhæredatus.* quod fieri non potest: vt supra, de libe. & posthu. l. iiij. §. j. & ideo non excluditur à contra tabu. vt supra, eod. l. non putauit. §. non quæuis.

y *Excludatur.* vt supra, eo. l. iij. §. sed si sub cõditione. & facit. ſ. eo. l. si in adoptionem. Accursius.

z *Denegatur.* scilicet substituto: vt. ſ. de vulga. substi. l. is qui. & facit. ſ. de inoffic. testamẽ. l. Papinianus. §. meminisse. & de iis quibus vt indig. l. post legatum. §. j. & ij. de bo. lib. l. in seruitute. §. si quis bonorum. &. §. nonnumquam. &. §. præterea. Sed contra. i. eo. l. si-

BIU Cujas

eo.l.filium.circa prin. vbi veniens vno iure non perdit si veniat & alio, sed hic per contra tabu.irritatur testamentum, vt nec ipse nec alij ex eo petant. sed successio liberorum ex testamento non pendet: vt ibi. Accursius.

a *Quæratur.* id est, debeat adquiri: vel dic, id est, cõqueratur. Ac.

Vod vulgo.] CASVS. Si liberi petant contra tabu.bono. possess. contra illud testamentum quod est nullũ, possũt. sed si testamentũ est solenniter factum, & accipiunt cum res est reducta ad causam intestati, contra legem est quòd debet ita legi. si enim ipso iure est nullum testamentum, & ex eo non potest adiri hæreditas, vel peti secundum tabu.bo.poss. cõtra illud nõ debet peti contra tab. sed si testamentum est solenniter factum, & tale ex quo potest secundum tabu. peti: bene potest peti cõtra tabu. à filio præterito. Viuianus.

*Fl.semetipsos

*Flo.lignũ

b *Quod vulgo.* q.d. cõtra legem est indistincte dari bonorum possessio liberis. & hoc dicitur vulgo. nam debet distingui, an à tempore mortis valuit testamentum, & tunc datur. an non: & tunc si diceres dari, esset cõtra legem, scilicet ipsius prætoris, qui viua lex est: vt supra, de iustitia & iure. l. nam & ipsum. nam tunc demum datur, cum testamentum est perfectum & validum, vt hic. vel dic cõtra legem, id est, præter. vel, id est, contra volũtatẽ defuncti quæ est lex: vt in authẽ. de nup. §. disponat. Sed nónne testamento rupto datur contra tabu. vt. C. eod. l. ij? Respon. fauore posthumi ibi non valet: hic autem iure communi: quia non fuerunt testes. vij. vel alio modo: vt hic subiicit. vel ibi etiam iure ciuili est ruptum, non prætorio. & facit. ï. de secun. tabu. l. j. §. semel.

Pretoris vox, viua lex est.

Diuisio.

Filium.] Diuiditur hæc lex principaliter in quatuor partes. Primo ponitur thema & quæstio qualiter succedatur, quando emancipatus est præteritus, suus exhæredatus, & extraneus institutus. Secundo determinatio ponitur prædictæ quæstionis. Tertio ponitur alia quæstio, vtrum eo casu fiat collatio. Quarto ponit vnam quæstionem quibus & à quo eo casu legata præstentur. Secunda ibi, Dixi. Tertia in. §. videamus. Quarta in. §. legata tamen. Secunda pars subdiuiditur in tres partes. Primo ponitur qualiter succedatur inspecto rigore iuris ciuilis, & inspecto rigore iuris prætorij. Secundo, qualiter succedatur de æquitate, quando hæreditas non est adita. Tertio, qualiter succedatur de æquitate, quando hæreditas est adita. Secunda ibi, Sed cum exhæredatio. Tertia ibi, Sed quemadmodum. Barto. CASVS. Pater habebat vnum filium in potestate, & illum exhæredauit: alium emancipatum præteriit. modo quæritur, in quantum emancipatus potest petere contra tabu? Et respon. si scriptus hæres adiuit hæreditatem, filius in potestate constitutus repellitur. si repudiat, iste filius patri suo succedit ab intestato. vnde indubitanter emancipatus poterit petere contra tabu. & si petit contra tabu. proficiet exhæredato. nam illa exhæredatio petita contra tabu. nullius momenti incipit esse. sic ergo si institutus adiuit, exhæredatus potest mouere querelam contra tabu. si institutus non adiit, exhæredatus adibit ab intestato. veruntamen ex quo testamentum fuit solenne, præteritus petet contra tabu. siue sit hæreditas, siue adiri potuit. Sed quid? institutus adiuit, exhæredatus vicit. etiam querela proficiet præterito. sed si emancipatus petierit contra tabu. similiter res reducitur ad causam intestati. Sed nunquid locus est collationi? exhæredato non est conferendum, sed præterito. Sed diceret aliquis: venale est beneficium prætoris quod datur ex causa, & ita apparet, quia exhæredato est vtile peti bonorum possessio. contra tabulas. nam si aliquis accipit contra tabulas, legata non sunt præstanda, nisi certis personis. sed si aliquis est exhæredatus, & peteret vel moueret querelam, & rumperet testamentum, nullis personis præstabit legata. Viuianus.

intereſt, per ſemetipſum, * an per alium quæratur. a

XIX. TRYPHONINVS libro quintodecimo Diſputationum.

QVod vulgo b dicitur, liberis datam bonorum poſſeſſionẽ cõtra legem * eſſe, ſic intelligendũ eſt vt ſufficiat extitiſſe tabulas mortis tempore patris, ex quibus vel adiri hæreditas, vel ſecundum eas bonorum poſſeſſio peti potuit: quamuis neutrum eorum poſtea ſecutũ ſit, vel ſequi potuerit. Nam ſi vel omnes inſtituti ſubſtitutique ante teſtatorem deceſſerint, vel is ſcriptus hæres fuerit, cum quo teſtamẽti factio non fuit: peti cõtra tabulas [bonorũ poſſeſſionẽ] inane eſt, quæ ſine effectu foret.

Si ſuus eſt exhæredatus, emãcipatus præteritus, & extraneus inſtitutus: ſiue adeatur hæreditas, ſiue non, vterque dimidiam aduocabit: licet vnus, ſcilicet emancipatus per contra tabulas, & alter ab inteſtato. Bar.

XX. IDEM libro nonodecimo Diſputationum.

FIlium quem in poteſtate habebat, exhæredauit: c emancipatum præteriit. Quæſitũ eſt, quatenus d emãcipatus bonorum poſſeſſionẽ habiturus ſit? Dixi, ſi ſcripti hæredes extranei adierint hæreditatẽ: repellendum e eſſe filium qui manſit in poteſtate. Quòd ſi hi repudiauerint hæreditatem, (quod facilè ſunt facturi, nihil laturi f ex hæreditate propter eum qui contra tabulas accepit bonorũ poſſeſſionẽ) filius g ab inteſtato patri ſuus hæres h deprehendetur: emancipatus autem petẽs i contra tabulas bonorum poſſeſſionẽ ſolus k habebit bonorum poſſeſſionem. Sed cùm exhæredatio nõ adita hæreditate ex teſtamento, nullius ſit momenti l (ideoque nõ obſtare eam m nec quo minus cõtra tabulas libertorum patris accipiat bonorũ poſſeſſionem, Iulianus rectè reſpondit: ne teſtamentum per omnia irritum, ad notã exhæredationis ſolã profeciſſe videatur n) redit o res ad inteſtati exitum, p vt aduerſus filium ſuum ex aſſe hæredẽ ab inteſtato q patre, emancipatum prætor in parte dimidia tueatur. Erit ergo venale r beneficium ſcripti hæredis extranei: vt cũ ipſe iure f hæreditatis nihil ſit conſecuturus, t adeundo repellat filium u in poteſtate relictum, præſtetque aſſem x emancipato filio iure contra tabulas bonorum poſſeſſionis. Si

b *Quod vulgo.* q.d. cõtra legem eſt indiſtincte dari bonorum poſſeſſio liberis. & hoc dicitur vulgo. nam debet diſtingui, an à tempore mortis valuit teſtamentum, & tunc datur. an non: & tunc ſi diceres dari, eſſet cõtra legem, ſcilicet ipſius prætoris, qui viua lex eſt: vt ſupra, de iuſtitia & iure. l. nam & ipſum. nam tunc demum datur, cum teſtamentum eſt perfectum & validum, vt hic. vel dic cõtra legem, id eſt, præter. vel, id eſt, contra volũtatẽ defuncti quæ eſt lex: vt in authẽ. de nup. §. diſponat. Sed nónne teſtamento rupto datur contra tabu. vt. C. eod. l. ij? Reſpon. fauore poſthumi ibi non valet: hic autem iure communi: quia non fuerunt teſtes. vij. vel alio modo: vt hic ſubiicit. vel ibi etiam iure ciuili eſt ruptum, non prætorio. & facit. ï. de ſecun. tabu. l. j. §. ſemel.

c *Exhæredauit.* & extraneum inſtituit.

d *Quatenus.* id eſt, quantum. ſed vtrum in totũ expugnet per contra tabulas, an pro ſemiſſe? Azo.

e *Repellendum.* à cõtra tabulas: vt infra, eod. §. videamus. ibi, iſte enim &c. non à querela inofficioſi teſtamenti. Azo.

f *Nihil laturi.* etiam ſi adierit. ad quod eſt infra, titu. j. l. iiij. Accurſius.

g *Filius.* non habeas hic. §. ſecundum Azo. ſed videtur non competere ab inteſtato, dũ habet locum cõtra tabulas: vt infra, ſi tabu. teſta. nul. exta. l. j. §. ita. Solu. ibi.

h *Suus hæres.* ſcilicet inſolidum de iure ciuili, ſed per prætorem aſſociatur ei emãcipatus: vt in. §. redit.

i *Petens.* poteſt enim: licet deſertum eſt teſtamentum, quia tempore mortis extiterunt tabulæ, & ex teſtamento adiri potuit hæreditas: vt. ï. l. proxi. Azo. & dic, petens, pro ſemiſſe: vt. j. §. redit.

k *Solus.* immò non ſolus, vt ſtatim corrigit: immo non: vt infra. §. videamus. Azo.

l *Nullius ſit momenti.* nec cætera ibi ſcripta valẽt: vt infra, de bo. li. l. ſi patronus. §. ex teſtamento. & C. de fideicom. l. eam quam. & infra, de reg. iur. l. ſi nemo.

m *Non obſtare eam.* ſcilicet exhæredato. dicendum eſt, nec quo minus. & c. aliàs, nihilominus. & c. & vere non nocet filio patroni hæreditate patroni non adita: vt. d. §. ex teſtamento. ſed ea adita diſtinguitur mala mente: vt tunc noceat. aliàs non: vt. d. l. ſi patronus. §. ſi quis. & §. filius. Accurſius.

n *Videatur.* vt ſolum obſit, non proſit: vt optime exponitur. ï. de bo. li. l. ſi patronus. §. ex teſtamento. Accurſius.

o *Redit.* ſuſpenſiue cum ſuperioribus legatur.

p *Exitum.* cum inſtituti repudiant aſſem.

q *Inteſtato.* ſcilicet ſuccedentem. Azo.

r *Venale.* nam etiam pretio accepto poterit gratificari ſcriptus, vel ſuo, vel emancipato. ſic. ï. de iure do. l. cum in fundo. §. j. in fi. Accurſius.

ſ *Iure.* ciuili. quod emancipatos a non cognoſcit: vt inſtit. de hæredi. ab inteſta. §. emancipati. & §. itaque. Sed contra. ï. eo. §. videamus. vbi in partem tantum paternorũ proficit repudiatio hæredum, ſed illud quoad effectum.

t *Conſecutnrus.* quia emancipatus per contra tabulas teſtamẽtum expugnabit, & res habebit.

u *Filium.* ſcilicet ſi intentatur contra tabulas: vel etiam à querela, ſi tamen iam ſoluit aſſem emancipato: ſed emcipatum non excludit à querela: vt. j. ea. l. §. ij. ibi, nec filius. & c.

x *Aſſem.* id eſt, totam hæreditatem.

a *Emãcipatio enim eſt voluntariæ iuriſdictionis. Speculi. titu. de feri. §. 1. verſi. porro.*

Omiſerit.

BIU Cujas

autem omiserit[a] hæreditatem: in*bonorũ possessionem[b] ex-hæredatum effectum admittet, iure factum solum suum hæredem. ℣ Sed quemadmodũ prætor emancipatũ tuetur,[c] si adita non fuerit hæreditas: ita nec filius qui in potestate remãsit, additione[d] adhibita in totũ expellendus erit: sed ad hæreditatis portionem* admittendus est ex causa inofficiosi querelæ cõtra emancipatum[e] mouendæ.

Fl. in portionẽ bonorum exhær.

Flo. petitionem

Inter eos qui diuerso iure succedunt, non habet locum collatio. Item emancipatus filius, quando non facit iniuriam suo, nõ habet locum collatio. Bartolus.

℣ Videamus tamen isto casu,[f] quo vtrique ad bona patris veniunt, an*hi[g] conferre debeãt. Emãcipatus nãque nec ex hac parte[h] edicti verbis id facere cogitur, vnde[i] contra tabulas accepit bonorum possessionẽ, quę[k] inter eos quib⁹ ita bonorum[l] possessio dabitur, caueri de collatione ab emãcipato iubet. iste[m] enim qui mãsit in potestate, quòd exhæredatus nominatim fuit, nõ est vocatus ad bonorum possessionem cõtra tabulas. neque ex illa[n] parte[o] edicti qua intestato[p] patre mortuo emancipatus ad bonorum possessionẽ admissus,[q] ad collationem cõpellitur:[r] quia etsi frater ab intestato hæres sit, emancipatus tamen nõ inde accipit bonorum possessionẽ. Et vereor[s] ne hactenus filio suo profuerit factũ hæredis scripti non adeuntis, vt eũ ad portionem admitteret bonorũ paternorum, non etiam eorum quæ emãcipatus propria habuit. Et hoc sit cõsequens illi, quòd cũ ex minore parte scriptus à patre hæres,[t] relictus in potestate, admisso fratre emãcipato ad contra tabulas bonorũ possessionem, eius beneficio plus cõsequatur:[u] quamuis edicti verbis[x] collatio inducatur, ex mẽte prætoris denegandã eam respondetur. multo magis autem huic conferri nõ oportet: quia & à patre exhæredatus, à prætore ad bonorũ possessionem contra tabulas nõ vocatur:*[y] occasione omissæ hæreditatis à scripto hærede nihil habituro propter delatam emancipato à prætore contra tabulas bonorum possessionem, nomen sui hæredis adeptus est.

Flo. an ei cõferre debeat emancipatus. nã neque ex hac &c.

Legata pro dimidia præstat emancipatus, cõiunctis personis suis nullo modo. Bar.

℣ Legata tamẽ ex parte sua iste emancipatus liberis & parentibus præstare cogetur, non solida,[z] sed deminuta in dimidiũ, quod[a] relinquitur manẽti in potestate. Sed nec aduersus eum[b] constituendæ actionis legatorũ ratio est, qui mero*iure intestato hęres extitit.[c] ℣ Si quis[d]* accepit contra tabulas bonorũ possessionem: etiamsi non fuerit adita hæreditas à scripto, præstat legata ea parte testamẽti data, contra quam bonorum possessio accepta est. erit ergo melior hoc casu[e] cõditio familia relicti filij, quàm foret si exhæredatus non esset.

Flo. vocarent

Fl. merito

Sed qui, Flo.

a *Omiserit.* extraneus institutus.
b *In bonorum possessionem.* aliàs, in possessionem bonorum. aliàs, in portionem bonorum. & dic, admittet, scilicet emancipatus exhæredatum, dico iure factum, scilicet hæreditate non adita.
c *Tuetur.* per contra tabulas: vt.ſ.§.redit. Accursius.
d *Additione.* ab extraneo instituto facta.
e *Contra emancipatũ.* patet ergo quòd tenet testamẽtum de iure ciuili, licet sit data cõtra tabulas emancipato: vt C.eo.l.ij. & secundum hoc nõ est hic.§.ex causa. Accursius.
e *Emancipatum.* quia hæreditaté sibi adscripto restitutam habet: vt supra dixit in illo.§.erit. Azo.
f *Isto casu.* quo institutus non adiit: vt.ſ.§. si autem omiserit.
g *An hi.* adinuicem. & dicit quòd nõ: quia diuerso iure veniunt, scilicet emãcipatus per contra tab. alter ab intestato. at collatio vel cautio de collatiõe tũc demum habet locum, quando omnes eodem iure per contra tab. veniunt: vt hic subiicit. & j. de col. bo.l. j. in prin.&.§.quamuis.
h *Ex hac parte.* præmittit verbũ edicti ex hac parte, scilicet quã dicit cõtra tabu. & indicat collationem.
i *Vnde.* id est, ex qua parte.
k *Quæ,* scilicet pars edicti.
l *Ita bonorum.* scilicet sicut emancipato. Ac.
m *Iste enim.* bene dico quia per edictum non fit collatio, vt dictum est, nisi his qui habent bonorum posses. cõtra tabu. hic autem nõ habet, & hoc est, iste. &c. & ꝓbatur j.eo.ibi. multo magis &c. Azo.
n *Neque ex illa.* q. d. nec etiam &c. & facit j.eo.l.j.§.j. Azo.
o *Parte.* qua vocabatur ad bonorũ possessionẽ cõtra tab. Azo.
p *Intestato.* quia non est adita hæreditas. Azo.
q *Admissus.* quod esse potest: vt.ſ.l.proxi.
r *Compellitur.* id est, petitur compelli. quia ergo suus non eo iure quo emancipatus vocatur, collatio cessat. nam nec emancipatus vocatur eo iure quo suus, scilicet ab intestato, vt subiicit, quia & si frater, &c.
s *Et vereor.* nunc soluit.
t *A patre hæres.* scilicet esset.
u *Consequatur.* scilicet scriptus hæres: vt.ſ.eo.l.non putauit.§.fi. & hoc si non adiit institutus. aliàs non accrescit: vt.ſ.eod.l.si ex duobus.§.sed illud.
x *Verbis.* quæ dicunt vt inter eos quibus data est bonorum possessio, conferatur, sed ex mente distinguitur an læditur suus, & confertur ei. aliàs non: vt hic, & infra, de colla.do.l.si filia.&.l.nec ipsa.& vtrumque dic de rigore. sed de æquitate secus: vt infra, de colla.bo.l.si filius. secundum Ioan.& no.ſ.l.si ex duobus.§.sed illud. vel dic mentem, id est æquitatem prætoris.& in.l. si filius. est æquitas. Scæuolæ contraria æquitati prætoris secũdum Azo. Vel in.l.si filius. institutus adiit: hic non. Accursius.
y *Non vocatur.* subaudi, qui.& accipe, nomẽ sui hæredis &c. occasione &c.& hoc dico, nihil habituro &c. Item cõtra huic.§.C. eo.l.si emancipati. Sed ibi nullum fuit testamentum: hic sic.& ita distinguitur, vt dixi, læditur alius, vel non.
z *Non solida.* quod videbatur, quia in assem accepit contra tabu. Azo.
a *Quod.* scilicet dimidiam. & facit supra, ad legem Falci.l.in ratione.§.hæredes. & de lega.iij.l.fi. Accursius.
b *Eum.* qui mansit in potestate.
c *Extitit.* repudiantibus scriptis: vt supra, ea.l.§.j.
d *Si quis.* Pone quòd *Casus.* suus est præteritus, & cursi. duo extranei instituti qui nõ adierunt. si suus petat cõtra tabulas cõtra vnum eorum, quod potest: vt supra, eod.l. quod vulgo. præstat legata ab eo relicta. secus si esset exhæredatus, & scripti non adirent: quia nulla præstarent: vt supra, proxi.§. & sic est conditio melior exhæredati quàm præteriti. posset etiam dicere nullum ipso iure: nam habet duplex auxilium suus præteritus: vt.C. de lib. præte. l.fin.§.fi. hoc non placet: vt infra, titu. j.l. is qui.in princip. Vel pone in emancipato præterito duob⁹ extraneis institutis contra vnum qui petiit contra tabu. nam dabit legata quæ non præstaret si in potestate mansisset: cum tunc non adeunte hærede ipso iure ciuili sit hæres: sed iste non, nisi per contra tabu. & in fi. expone, exhęredatus, id est, emancipatus: sed tunc abundaret dictio, nõ, quæ est in fine. Vel pone suum cum duobus extraneis institutũ, & emancipatum præteritum: & suus petiit cõtra tabu. contra vnum de cohæredibus commisso edicto, qui tamen non adierat: quod fieri potuit: vt supra, eo.l.quod vulgo. nam præstat legata ab illo relicta: vt infra, titu. j.l.sed & si pro dote.§.non omnia. quæ non præstaret si esset præteritus: vt infra, titu. j.l.is qui.in principio.&.§.vbi. & secundum hoc est melior conditio exhæredati: quia nulla præstat scriptis non adeuntibus: vt supra, proxi. quàm instituti. & secundum hoc dic, in familia relicti: & sub.& exhæredati: vt ex sequẽ. litera colligitur, quàm si exhæredatus non esset, subau. sed institutus. Ac.
e *Hoc casu.* impropriè dicitur, cum alium adiiciat casum: vel dic hoc casu scilicet cum non est adita hæreditas à scripto, & sic propriè.

Si is.] *CASVS.* In lege ista dicitur: Quidam habebat filium, & ex eo nepotem. filium suum dedit in adoptionem, nepote in potestate retento. tandem est emãcipatus à patre adoptiuo, & decessit relictis hæredibus. nunquid nepos poterit petere contra tabulas? Respon. quòd sic: ne si aliter diceremus, haberemus necesse dicere, si filius haberet nepotem in potestate, quòd possit impune præterire. nam indubitanter si filius emancipatus præteriit nepotem, vocatur ad contra tabu. si fuit in locum filij: quia vocatur ad successionem aui si fuit in locum nepotis: non aliàs. Viuianus.

Nec debuisse.

BIU Cujas

a *Nec debuisse.* scilicet quia fuit præteritus.
b *Petere poterit.* bonorum possessionem, scilicet sui patris. quod falsum est: vt. ff. eo. l. si retentus. Accursius.
c *In adoptionem datus.* secus si alij in adoptionem datus est: vt ff eo. l. si in adoptionem. quanquã filius ad patris sui hæreditatẽ per contra tabu. vocatur cuicunque pater detur in adoptionẽ: vt. ff. eo. l. iij. §. si pater alicuius. Azo.
d *In aliena.* id est, in extranea vel extranei: fuit tamen aliena. i. in alterius. & est bona ratio: quia si extraneo datus esset in adoptionẽ, nunquam haberet cõtra tabu. vt institu. de hær. ab intesta. §. at hic. &. §. eadem. Azo. & facit. ff. eo. l. iij. §. si quis filio suo emancipato. & §. idẽque. & institu. de hære. ab intesta. §. cum quæritur. &. §. sed & si conceptus.
e *Quia nunquam.* facit. ff. de in ius vocan. l. sed si hac. §. si filius.

DE LEGATIS præstandis, &c.

ADDITIO. Superiori rubrica de bonorum possess. contra tabu. liberis præteritis dãda vel denegãda dictum est: verum quia contra tab. bo. possess. petita legata præstantur certis personis, adiicitur rubrica de leg. præstan. bono. possess. petita. Et nota hic regulariter: Petita bonorũ possess. contra tabu. non præstantur legata. C. de contra tab. l. 1. speciale est in certis personis, puta liberis & parentibus, & in vxore & nuru: vt infra. l. 1. & 2. & 3.

Hic titulus.] CAVS. Tractaturus iuriscõ. quibus personis præstẽtur legata petita poss. contra tab. dicit quòd præsens titulus continet naturalem æquitatẽ, & aliquod nouum. naturalem æquitatem, quia tuetur volũtatem defũcti legatis relictis certis personis. Nouũ cõtinet: quia vult præstare certis personis legata petita contra tab. bono. possess. sunt autẽ personæ liberi & parentes & vxor & nurus. parentes accipiuntur vsque in infinitum, & liberi intantum quòd si filius emãcipatus decesit relicta vxore prægnante, filio etiam nato postea debentur legata. & sicut legata debentur, ita mortis causa donationes. Vnum sciatis, si seruo liberorum vel parentum est legatum, non debetur. sed si legatum est liberis vt præstetur extraneo, non debetur: sed si extraneo relictum est vt liberis debeatur, bene debetur. Cætera sunt plana vsque ad. l. filium. Viuianus.
f *Naturalem.* id est rationem homini à natura insitam. non enim naturalis sed prætoria est æquitas. sic. ff. de mino. l. j. in prin. Azo.
g *Rescindunt.* per ius prætorium. mero tamen iure ciuili tenet. & dic quicunque sint qui rescindunt: vt. ff. de coniung. lib. l. nihil.

XXI. MODESTINVS libro sexto Pandectarum.

SI is qui filium, & ex eo nepotem in potestate habebat, filium in adoptionẽ dedit nepote retento in potestate, postea filius emancipatus à patre adoptiuo decesit extraneis hæredib' institutis: filius huius qui in potestate aui remansit, contra tabulas patris sui bonorum possessionem petere poterit, quamuis nũquam in potestate eius fuerit. ideo nec debuisse [a] in potestate esse videtur. nã si aliter obseruatur: nec si emancipatus filius fuerit, nepos ex eo qui in potestate aui remansit, bonorum possessionem contra tabulas petere poterit. [b] Idemque iuris est si emancipato filio nepos ex eo in potestate aui remanserit, & postea patri suo in adoptionẽ datus [c] fuerit: id est, cõtra tabulas aui bonorum possessionem petere poterit, quia per adoptionem [in]aliena [d] familia non fuerit. Sed si emancipatus filius meus adoptauerit extraneũ filium: is qui adoptatus est filius, contra tabulas meas bonorum possessionem petere non poterit: quia nũquam [e] nepotis loco apud me fuit.

DE LEGATIS PRAEstandis contra tabulas bonorum possessione petita.

TITVLVS V.

Primo cõmendat edictum, & ponit mẽtem edicti. secundo incipit illud exponere. secũda ibi, Generaliter. vsque ad finẽ. Bar.

I. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

HIc titulus æquitatẽ quãdam habet naturalem, [f] & ad aliquid nouam: vt qui iudicium* patris rescindũt [g] per contra tabulas bonorũ possessionẽ, ex iudicio eius [h] quibusdam [i] personis legata & fideicommissa præstarent: [k] hoc est, liberis & parentibus, vxori, nuruique dotis nomine [l] legatum. ¶ Generaliter autem parẽtes & liberos prætor excepit, nec gradus liberorum parentúmve enumerauit. In infinitũ [m] igitur eis præstabitur. Sed nec personas prosecutus est, vtrũ ex virili sexu, an ex fœminino descẽdant. Quisquis igitur ex liberis parentibusq; fuerit, ad legati petitionem admittetur, sed ita demum, si iura cognationis [n] sunt inter eos. Liberos autem etiam eos ad legatorum [o] petitionem admittimus, qui in adoptionẽ dati sunt, vel etiam adoptiui, [p] dũmodo maneãt liberi. [q] Posthumis liberis legata relicta vtique præstabuntur. [r]

II. IVLIANVS libro vicesimotertio Digestorum.

ET ideo si prægnante [f] vxore filius emancipatus fuerit, & bonorum possessionẽ cõtra tabulas acceperit: [t] legatum nepoti præstare debebit. [u]

III. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

SEd & si mortis causa donationes [sunt] collatæ: [x] credo, tuendæ sunt. Si autẽ excepti non sunt: [y] auferendas eis puto mortis causa donationes. ¶ Liberis autem tantũ & parẽtibus prætor prospexit: nõ etiã fratri & sorori conseruauit legatum. ¶ Hoc autem solum debetur, quod ipsis parentibus relictum est & liberis. Cæterum si seruo eorum fuerit adscriptum, vel subiectæ iuri eorum personæ, non debetur. Nec enim quærimus [z] cui adquiratur, sed cui honor habitus sit. Sed & si coniunctim ei fuerit legatum relictum cum eo cui non præstatur: sua tantum portio [a] ei conuenit. Ideo si mortis causa donationes [sunt] collatæ, quæ ante mortem [f] vxoris filius emancipatus fuerit, & bonorum possessionẽ cõtra tabulas acceperit, legatum nepoti præstare debebit. Eius rei exemplum est, si quis ante mortem [f] vxoris filium emancipauerit, & bonorum possessionẽ cõtra tabulas acceperit, legatum nepoti præstare debebit. Eius rei exemplum est, si quis ante mortem [f] vxoris filium emancipauerit, & bonorum possessionẽ cõtra tabulas acceperit, legatum nepoti præstare debebit.

*Flo. iudicia

A h *Eius.* scilicet patris.
i *Quibusdam.* non ergo omnibus: vt. ff. eod. l. sed & si mortis. in prin. &. §. liberis. sic. ff. de mino. l. pater. in princip. & facit. ff. de vsufru. l. si extraneo. &. ff. titu. j. l. penul. §. legata.
k *Præstarent.* quo iure? forte officio iudicis, cum rescissum sit testamẽtum. vel actione vtili ex testamẽto. Arg. ff. eo. l. si emãcipato. quę est prætoria, sicut aliæ: vt supra, si quis omisi causa testa. l. j. nam & quãto minoris quãdoque ciuilis quandoque prętoria est: vt no. ff. de act. emp. & vendi. l. Iulianus. in prin.
l *Dotis nomine.* hoc refertur ad vxoré & nurũ. & dic si & dos fuerit, non aliàs: vt. ff. eo. l. is qui. §. penul.
m *In infinitum igitur.* Not. ergo dictum generaliter intelligi generaliter. [a] sic. ff. de in ius vocan. l. quique. §. prætor. &. ff. vi bo. rap. l. ij. §. homines. & de iniur. l. ité apud. §. generaliter. &. ff. de offi. præfec. vrb. l. j. §. cũ vrbẽ. &. ff. de pac. l. iurisgẽtiũ. §. fi. ff. de testi. l. quæsitum. Ité no. ff. de contra. C. de sacrosan. eccle l. fina. §. j.
[a] *Dictũ generale generaliter intelligitur, restringitur tamẽ perra tionem expressam sub auté. &. ff. quod met. sequẽtẽ vel tacitè inhærentẽdum. arg. cõtra. ff. rentẽ. Bal. in. l. si quis in. l. fi. C. de sacrosan. fur.*
n *Iura cognationis.* qđ dic vt institu. de capi. demi. §. quod auté. &. §. sed si in insulam. & de leg. agna. tu. §. fina.
o *Ad legatorum.* relictorũ à naturalibus parentibus. Azo.
p *Adoptiui.* id est, eos qui sunt adoptiui.
q *Remaneant liberi.* quod non est si emãcipati sunt à patre adoptiuo, nisi filius adoptiuus sit de liberis. vel dic non est cum desinunt esse ciues. Accursius.
r *Præstabuntur.* quia pro natis habentur: vt institu. de tute. §. cum autem.
f *ET ideo si prægnante.* quid si ante? Respon. idem propter superius respon.
t *Acceperit.* emancipatus præteritus.
u *Debebit.* ampliº etiã hic nepos potest petere bonorum possessionem contra tabulas: vt. ff. eo. l. fi. j. &. ij. respon.
x *SEd & si mortis. Sunt collatæ.* hominibus.
y *Non sunt.* id est, si non sunt de personis exceptis.
z *Nec enim quærimus.* scilicet tantum. nam & id quãdoque quærimus: vt. ff. ea. l. §. item si quis. & facit. ff. de iur. fisc. l. edi. §. ad eos. &. ff. titu. j. l. non putauit. §. in adoptionem. Sed ar. contra institu. per quas perso. no. acquir. §. sed si hæres.
a *Portio.* nisi forte sint socij. nam tunc totum quæritur exceptato: vt supra, de lib. leg. l. si is qui. & nisi sit relictum indiuiduum: quia totum tũc quæritur exceptato. Arg. ff. quibus ad lib. pro. non licet. l. fi. & secundum hoc non obstat. ff. eod. l. filium. in fin. & facit. C. fãmi. erciscun. l. fi. &. ff. eo. si filius. &. l. filium. §. si legata. &. ff. de coniung.

BIU Cujas

de coniungen.lib.l.si nepos.& instit.de lega.§.si eadem.& supra, de leg.j.l.huiusmodi.§.si Titio.Accursius.

a *Item si quis.* facit.ff.de inoffi.testa.l.Papinianus.§.meminisse.& supra,de excusa.tut.l.legatarius.&.ff.si quis aliqué testa.prohi.l.j. §.j.&.ff.quod cũ eo.l.si filius.§.j.&.ff.ad Trebel.l.cogi.§.hi qui.

b *Hoc modo.* s. superiori casu simpliciter.

c *Alicui.*scilicet certo vel incerto:vt instit. de leg. §.incertis. &.§. sub incerta.

d *Non debere.* parens vel liber hoc cõsequitur voluntate expressa, & sic eis habetur honor.at cum seruo,tunc magis per alium quàm per voluntatem defuncti consequitur:vt.ff.§. hoc autem solum.

e *Vtiliter.*id est,vtiliter dari poterunt propter conditionem legatarij: non tamen quia ipso iure nullum esset testamẽtum. tunc enim nec contra tabu.locum habet. & facit.ff.ad Silla. l.si quis graui. §.fin. &.l.qui posthumos.

f *Nõ debentur.*iure cõmuni,sed per dispensationé huiꝰ edicti debẽtur:vt.ff.eo.l.j.in prin.

g *Cvm propter.* bene dico vtiliter datum,cum &c.& aliàs §.est.

h *Cũ scirent.*sic.ff.tit.j. l.filium.§.quòd si hi.

†*Emancipatus ergo habet bon. poss. contra tabu. dic si ex causa, præteritus, sed si sine causa, habet ius dicendi nullum. Bal. in.l. certã. pen. col.C. vnde cog. Dy.ff.l.Gallus.ff.de libe. & posthu.*

Filium.] CASVS. Paterfa. filium suũ impuberem in potestate cõstitutum instituit, eidem substituit,filium emãcipatum præteriit: liberis, parentibus, extraneis legata reliquit. vterque filius petiit cõtra tabu. ex persona fratris, & ipse emancipatus.nunquid legata debentur omnibus? Respon. si legata sunt relicta ab impubere, solis parentibus prẽstãtur.si à substituto impuberis,prẽstãtur omnibus habita ratione legis Falcidiæ.Et quæ est ratio legis Falcid? quia quis vocatur in semissem, quæ est quarta pars.s.sescũcia.si autem esset institutus ex vncia,portio eius debet augeri vsque ad semissem.vnde legata ab impubere liberis & parentibus debentur,relicta à substituto omnibus debentur.Or dic mihi quæ est ratio quare legata relicta ab impubere debẽtur solis liberis & parentibus: relicta à substituto omnibus debentur? Ratio est illa:Si emãcipatus petit cõtra tabu.testamentum in quo pubes est institutus, rumpitur: & habet impubes partem nõ ex iudicio defuncti, sed beneficio fratris & ex persona fratris. ideo non est mirum si præstat solis liberis & parentibus : quia est de liberis.C.de contra tabu.l.j. sed substitutus impuberis non erat de liberis : vnde omnibus præstat. & quia habet hæreditatem beneficio defuncti:accidit.j.eod.l.inutilis.§.fina. [*OMNIBVS.*] Bonorum possess.contra tabu. petita facit quòd legata non debeãtur nisi certis personis . Or debentur ista legata omnibus liberis : sic qui non petierint contra tabu.bo.poss.illis qui petierunt,non debentur.vnde est in electione filij præteriti,cui legatũ est.vel vult petere contra tabu. & legatum non debetur. vel petere legatum, & agnoscit iudicium defuncti,& non poterit petere contra tabu. [*SI QVIS.*] Quidam præteritus petiit contra tab.postea apparuit eum esse de iis qui non poterant petere contra tabulas,sed de iis quibus legata relicta præstantur. nunquid oberit ei quin legatum poterit assequi?non,siue ordinariam bonorum possessionem petierit, siue extraordinariam,scilicet Carbonianam, quæ tribuit

seruabitur. ℣Item si quis[a] ex his personis rogatus sit restituere extero quod sibi relictũ est: dicendum[est] nõ esse legatum præstandũ, quia emolumẽtum ad eũ non respicit. ℣Sed si proponas extero legatũ,rogatúmque eum præstare hoc alicui ex liberis parẽtibúsque:cõsequenter dicemus præstari debere. ℣Hoc amplius, & si extraneo relictum sit sub hoc modo[b], vt alicui[c] ex liberis præstet:æquissimũ erit dicere, non debere[d] ei prætorem denegare actionem . ℣Ea autem legata sola præstant qui contra tabulas bonorum possessionem accipiũt, quæ vtiliter[e] data sunt. Verum idcirco nõ debentur[f], quòd filius contra tabulas bonorũ possessionem accipit.

IIII. IVLIANVS libro vicesimotertio Digestorum.

CVm propter[g] hoc[legatũ] plerumque scripti hæredes omittant hæreditatẽ, cum scirent[h] emancipatũ aut petisse, aut petiturum[esse]cõtra tabulas bonorum possessionem.

Petita bonorum possessione contra tabulas relicta à pupillo debentur exceptis personis. relicta à substituto debentur omnibus salua ratione Falcidiæ. Bartolus.

V. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

FIlium quis impuberem hæredem scripsit[i], eique substituit[k]: emãcipatum autem filium præteriit: deinde vterque filius acceperunt bonorum possessionẽ[l]. legata sunt etiam[à] substituto[m] impuberis relicta non tantùm liberis & parentibus,verũetiam extraneis.Quæritur, an mortuo impubere cogatur substitutus ea prẽstare?Et si quidem ab impubere relicta sunt, solis liberis parentibúsq; prẽstãda sunt[n].Sin verò à substituto impuberis: omnibꝰ eũ prẽstare oportet habita ratione legis Falcidiæ,scilicet vt partis dimidiæ quę ad eum[p] ex bonis patris peruenit[q], quartam, id est, totius assis sescũciam retineat. ℣Quòd si impubes ex vncia dũtaxat institutus hæres fuerit, magis est* ipsum vsq; ad semissem legata prẽstaturũ habita ratione legis Falcidiæ.licet enim ex vncia fuerit impubes [hæres]institutus : tamen quod accessit,augebit[r] legata à substituto relicta. ℣Omnibus autẽ liberis prẽstari legata prętor voluit exceptis his liberis quibus bonorum possessionem prętor dedit ex causis suprascriptis[f]. Nam si dedit bonorũ possessionem, non putat legatorum eos persecutionem habere. Cõstituere igitur apud se [filius] debet, vtrùm cõtra tabulas bonorum possessionẽ petat, an verò legatum persequatur. Si elegerit[t] cõtra tabulas, non habebit factum,non ius. [*NON SOLVM AVTEM.*] Si quis petit bonorum possessionem contra tabulas,denegatur ei sui legati petitio.sed si aliquid ex voluntate defuncti aslecutus sit,illud denegatur ei : & ideo qui petiit cum substitutus erat impuberi , mortuo impubere denegatur ei persecutio hæreditatis. hoc dicit. [*SI LEGATA.*] Si in testamento cõtra quod petita est bonorum possessio contra tabulas, aliqua legata sunt relicta liberis, illa debentur: & etiam relicta extraneis : & vtraque inducunt leg.Falci.& tamen si legata aliqua causa non prẽstantur extraneis,propter hoc nõ augentur legata liberorum. [*SED ET SI PORTIO.*] Si legata relinquantur liberis & parentibus,petita contra tabulas debẽtur eis: quibus si portio hæreditatis est relicta liberis & parentibus,& petitur cõtra tabulas: nũquid illa portio seruatur liberis & parentibus? sic.& quatenus cõ *Flo. ma. seruatur? si sit amplior gũ est semis virili portione, cõser- sem vsq; ad. uatur vsq; ad virilem. gata præst.* si minor sit, conseruatur quantacũque sit.idẽ dicimus in legatis & fideicõmissis.[*IS AVTEM.*]Si alicui ex liberis conseruatur legitima portio,prẽstat legata liberis & parentibus,non extraneis.hoc dicit.Is scilicet ex liberis vel parentibus,conseruatur secundum determinationem quã habuisti in præcedenti.§. Viuianus.

i *Scripsit.* ex dimidia & extraneum in alia dimidia.vel dic filium insolidum.Accursius.

k *Substituit.* pupillariter.

l *Bonorum possessionem.* scilicet pupillus commisso edicto per emancipatum: vt.ff.de lega.j.l.antepenul.

m *A substituto.* non solum ab instituto.

n *Præstanda sunt.* sed nónne paternum est ruptum per contra tabu. ergo nec pupillare tenet : vt institu.de pupil. substitut.§.liberis ? sed illud quando de iure ciuili esset ruptum, vt ibi notaui. Accursius.

o *Omnibus.* quia quicquid habet,ex defuncti iudicio habet:quia pars instituti nec creuit, nec etiam decreuit. si autẽ creuisset,tunc pro eo quod habet ex iudicio defuncti , omnibus pro augmento tantum coniunctis:vt supra,de leg.iij.l.fi.§.fi. & de vulga.substi. l.sed & si contra.&.j.eod.l.si duo.§.proinde.

p *Ad eum.*scilicet substitutum.

q *Peruenit.* ex voluntate patris.

r *Augebit.* sic econtra: vt supra, tit.j.l.filium.§.legata.sed caue, quia ex vncia de omnibus iis quæ accreuerunt personis exceptis, præstabit : vt.ff.de leg.iij.l.fin.§.fin. Vel potest dici quòd illa distinctio locum habet in his legatis quæ fuerunt à pupillo relicta, & à substituto tacite repetita : vt ibi not. sed ibi loquitur de iis quæ fuerunt ab ipso substituto relicta.

s *Suprascriptis.* sic.ff.titu.j.

t *Elegerit.* sciens,non ignorans : vt.ff.de inoffi.testamen. l.mater.&.j.de bonis lib.l.si vero.circa princ.nisi per in integrum restitutionem si esset minor: vt.j.de bo. lib.l.si vero.in fin. & facit infra,eo.l.bonorum. &.ff.de vulg. substitu.l.is qui.&.j.de bo.lib. l.in seruitute.§.si quis bonorum.&.ff.tit.j.l.iij.§.fina.

Liberis.

BIU Cujas

legatum. Si legatū elegerit, eo iure vtimur, ne petat bonorum possessionē contra tabulas. ¶ Si quis cōtra tabulas bonorū possessionē acceperit, deinde postea apparuerit eum ex his liberis[a] non fuisse qui eam bonorum possessionem accipere possint, ex his tamen esse quibus legata præstentur: obtinuit non esse ei denegandam petitionem legatorum, siue ordinariam bonorum possessionē petierit, siue Carbonianam[b]. ¶ Non solùm autem legatum denegatur ei qui bonorū possessionē accepit: verumetiam si quid aliud ex voluntate[c] acceperit[d]. Cui consequens est quod Iulianus scripsit, si fratri suo[e] impuberi substitutus sit, acceperítque cōtra tabulas bonorum possessionem: denegari ei persecutionē hereditatis fratris [sui] impuberis mortui cui à patre substitutus est. ¶ Si legata fuerit relicta liberis & extraneis[f], licet vtrorúmq; præstatio [legi] Falcidiæ locū faceret[g], legataq; liberorum recideret[h]: tamē nunc ob hoc* quòd extraneis non præstantur[i], legata liberorum augentur[k]. ¶ Sed & si portio hæreditatis fuerit ei adscripta[l] qui ex liberis parentibúsve est, an ei cōseruanda sit, vt solent legata? Et Iulianus sæpissime scripsit, in portione quoque hereditatis idem quod in legato, probandū. cuius sentētia rescripto diui Pij cōprobata est: cum hæreditate non modò honestiore titulo, sed & pleniore[m] honore tribuantur. Ad eum autē modū talibus personis[n] succurrendum est, vt ampliore quidē quàm virili portione hæreditatis data, vsque ad virilem tuean tur: in minorem[o] autem eatenus actiones his tribuātur, quatenus scriptæ sunt[p]. Idem obseruatur & circa legata fideíve commissa quæ his data fuerint, & in mortis causa donationibus[q]. ¶ Is autem cui portio[r] hæreditatis cōseruatur, vtrùm omnibus, an tantum exceptis personis legata cogatur præstare? Et magis ꝓbatur, exceptis personis solis[s] præstanda. nec tamen solius[t] cōmodo id cedit. Nam si legatis onerata sit portio[u] tam liberorum parentúmve, quàm extraneorum: id[x] quod extraneis non præstatur, liberis parentibúsque profuturum[y] non dubitamus. Igitur[z] ita demum quod extraneis nō præstatur, communicatur cum eo qui contra tabulas petit, si non legatariis liberis parentibúsque dandum[a] sit.

Vi quibus legatum vel portio hæreditatis conseruatur, vltra virilem non admittuntur. h.d. cum l. seq. Barto.

VI. IVLIANVS libro vicesimotertio Digestorum.

SAluius Aristo Iuliano salutem: Qui filium emancipatum habebat, præterito eo patrem suum & extraneū hæredē instituit, & patri legatū dedit. filius cōtra tabulas bonorū possessionem petit[b]. Quæro, si aut vterque[c] hæreditatem adisset, aut alter ex his, aut neuter[d]: an, & quantū legatorū nomine patri debeatur? Respondit, Sæpe animaduerti hanc partē edicti qua emācipatus[e] accepta cōtra tabulas bonorū possessione, liberis & parentibus legata præstare iubetur, habere nonnullas reprehensiones. Nam si dodrās legatus[f] fuerit, plus habiturus est is cui legatū erit, quàm emācipatus. Decreto[g] itaque ista petunt contra tabu. vnusquisque habebit tertiam. Sed quid erit ponamus: vnus est de liberis qui accepit contra tabu. plures alij sunt quibus legata sunt relicta. nunquid legata debentur? Certe sic. hoc dicit cum duabus. ll. seq. vsque ad. §. si quis ex. Viuianus.

Aluius Aristo.] CASVS. In. l. ista ponitur quæstio talis: Quidam habebat filium emancipatum qué præteriit: patrem suum & extraneum instituit. patri dedit legatum. filius petiit contra tabu. modo quæritur, qualiter debet præstari id quod relictum est patri? Et respon. si vterque adiuit hæreditaté, indubitanter seruatur portio quæ debet patri. si neuter adiuit, non videtur quòd aliqua portio seruetur. si non est petita bon. pos. secus si petita bon. poss. si alter adiuit, alter non: illud quod patri est relictū, debet seruari ei. nam secundum cōstitutionem diui Pij, & si liberi & parentes sunt scripti, & præteritus contra tab. petit, debet ei seruari virilis portio. verbi gratia, pone testator vnū filium instituit, duos præteriit. duo præteriti

a *Liberis.* puta nepos ex filia: vt. ſ. tit. j. l. illud. §. ad testamenta.
b *Carbonianam.* quæ dicitur extraordinaria, & quia non tribuit ius in dominio: vt. j. de Carbo. edic. l. iij. §. missum. in fin. §. & no. supra, de inoffic. testa. l. Papinianus. §. j. & facit. C. si manci. ita fue. ali. l. ea quidē. &. ſ. quod quisq; iur. l. j. in fi. Arg. cōtra. ſ. de cōdi. insti. l. mulier. §. j. *ADDITIO.* Dic secundū Bar. q̄ ibi fiebat secundū volūtatē testatoris: hic ecōtra. Iteē si sufficit ad cōmodū, nō autem ad incommodum.
c *Ex voluntate.* defuncti. Accursius.
d *Acceperit.* vt de fideicom. vel dona. causa mor. & facit. ſ. titu. j. l. sub cōditione. §. j. & supra, de vulg. substi. l. is qui. & de acqui. hære. l. quęsitū. &. ſ. ea. l. §. omnibus. &. ſ. ad Treb. l. si patroni. §. sed nec illud.
e *Suo.* secus in alieno instituto: vt supra. e. l. in princi.
f *Extraneis.* à testatore qui instituto extraneo filium præteriuit.
g *Faceret.* quod esset si institutus adiret, & præteritus contra tab. nō peteret. at vero prēterito petente, & sic annihilatis legatis relictis extraneis, non habet locum Falcid. vt &. ſ. ad leg. Falcid. l. in ratione. ij. respon.
h *Recideret.* præterito non petente.
i *Non præstātur.* quod *Codex Me dicit, tamen non ob hoc.* est quando præteritus non petit contra tabu. Item est cōtra. j. ea. l. §. fina. Solu. ibi.
k *Augentur.* & sic est lucrum præteriti. & sic est contra. j. e. l. §. fi.
l *Adscripta.* iure legati: quod potest: vt. ſ. ad Treb. l. mulier. §. fin. & secūdū hoc quod subiicit legata, scilicet singularum rerum. vel dic adscripta iure institutionis: vt &. j. eo. l. nam secundum. &. l. sed & si pro dote. in princip. & quod subiicit legata. ſ. quantitatis vel singularia. & secūdū hoc quod dicit hæreditates relinqui qui honesto titu. i. legati. & honestiore: id est, iure institutionis.
m *Pleniore.* hac ratione. iure institutionis est filio relinquendū: vt in auth. vt cū de ap. cog. §. aliud. & no. quòd honor est cui datur: & dedecus cui aufertur. sic instit. per quas perso. no. acqui. §. & hoc quoque. &. ſ. manda. l. si remunerandi. in princ.
n *Personis.* id est liberis & parentibus scriptis hæredibus. Azo.
o *In minorem.* scriptis his personis hæredibus.
p *Scriptæ sunt.* huiusmodi personæ. & dic, si iam adierunt. aliàs augetur: vt not. ſ. titu. j. l. non putauit. §. fina. & facit. j. de cōiung. lib. l. qui duos. sed in eo. titu. l. fin. contra.
q *In donationibus.* vt si talibus titulis ei plus quàm virilis relinquitur, reducitur ad virilem, sed non augetur si minus: vt supra, proxi. §. & infra, eo.
r *Cui portio legata.* vt. ſ. proxi. §.
s *Solis præstanda.* & est ratio: vt. j. e. l. is qui. §. sed si scriptus. Sed contra. ſ. tit. j. l. si ex duobus. §. sed illud. vbi dicit quòd omnibus. Sed ibi præteritus & institutus erant emancipati: hic institutus erat in potestate.
t *Solius.* cui conseruatur virilis, & prēterito petente cōtra tabu.
u *Portio.* hæreditatis legata.
x *Id.* aliàs, hoc.
y *Profuturū.* imò nō: vt. ſ. e. l. §. si legata. quæ est contra. Sol. nō proficit aliis iure accrescēdi, sed iure nō amissionis. Alij quòd hic coniunctim liberis & extraneis: ibi disiunctim. quod non placet: vt. ſ. e. l. iij. §. sed & si cōiunctim. Alij quòd ibi fit quæstio, sed nō soluitur. sed soluetur vt hic. Vel dic quòd hic socij, vel legatum indiuiduū: ibi secus: vt no. d. §. sed & si coniunctim.
z *Igitur.* infert ex omnibus prædictis. nam si quod extraneis subtrahitur, datur cōiunctis, vt proxi. dixi: itē & cōiuncti nō habent vltra virilem, igitur &c.
a *Dandum.* aliàs, dandum. aliàs, datū, id est, dandum.

b *Bonorum possessionem petit.* & in totum rumpit testamentum, quia præcedit patrem: vt. ſ. de inoffi. testa. l. pater. Accursius.
c *Vterque.* pater & extraneus.
d *Neuter.* quia & tunc datur contra tabu. vt. ſ. titu. j. l. illud. in prin. &. l. quod vulgo.
e *Qua emancipatus.* præteritus qui per contra tabu. rumpit in totum: & hoc inspectis verbis edicti.
f *Legatus sit.* alicui de liberis.
g *Decreto.* scilicet facto, non faciendo: vt supra, eod. l. filium. §. ad eum. Accursius.

BIU Cujas

a *Præstet.* legatario coniuncto fratri instituto: vt.ĭ.patet.
b *Legatorum.* relictorum coniunctis personis.
c *Am secundum.* continuatur cum præcedenti. Accursius.

Virilis.] Casum in hoc prin. vide.s.ĭn casu proxi. [*SI QVIS EX LIBERIS.*] Testator aliquem ex liberis instituit, & ei aliquid prælegauit, filium emãcipatum præteriit, & petita est contra tabu. bono. pos. nunquid illi ex liberis legati portio cõseruatur? non vtrumque, sed datur electio sibi quod velit: vel vtrũque conseruatur vsque ad virilem portionẽ. Sed quid hæres institutus adiuit: hæres præteritus petiit contra tabu. legata debentur certis personis. nunquid libertates cõpetunt? Dicitur quòd sic. sed si fuit denuntiatum hæredi, noli adire: & ipse adiuit dolo, act. de dolo poterit conueniri ad interesse. [*SI QVID VXORI.*] Hucusque tractatũ est de legatis relictis liberis & parentibus & extraneis, incipit tractare de legatis relictis vxori vel nurui dotis causa: & dicitur, sicut debetur liberis, ita vxori & nurui: vnum sciatis, nurus appellatione ℞ nurum cõtineri. & debẽtur legata solida, nõ pro virili portione: ℞ dos debetur vt æs alienum. debetur ergo vxori & nurui dotis causa: siue dos prælegatur, siue res pro dote, siue pecunia: siue tãtum legatur quãtum est dos, siue vltra. sed si ℞ dote relinquitur certa portio, similiter in illa portione debet tueri, & cõsideranda sit nurus vel vxor tẽpore mortis. si ergo aliquis legat vxori constante matrimonio, non valet: quia nõ potest petere dotẽ cõstante matrimonio. sed quibus casibus potest petere dotem cõstante matrimonio, ita legatũ relictũ vxori & nurui. h. d. cum. ll. seq. vsque ad. §. non omnia. Vi.

d *Virilis.* Continuatur cum præcedẽti. & facit. ĭ. de verb. signi. l. virilis. &. C. de cadu. tollen. §. sin autem. Accursius.
e *Vnum.* cui sit legatum. Accursius.
f *Cæteri omnes.* sic ergo fiat ex omnibus portionibus parẽtum vel liberorum vna coaceruatio: vt supra, de iurisd. om. iu. l. si idem. §. fi. Azo. & arg. s̈. de pact. l. si plures. & instit. de excu. tu. §. item tria. & in authen. de sanc. episc. §. sportularum.
g *Acceperit.* à cohærede.
h *Vt vtrumque.* contra. ĭ. eo. l. bonorum possess. in ſ. Solu. potest dici quòd hic loquitur in liberis & parentibus qui bono. possess. contra tabu. petere nõ possunt: ibi de iis qui possunt: quod verum est. nam nec dicit ibi de parentibus. Sed quare deterioris cõditionis esset filius qui contra tab. petere potest: posset tamẽ illud tolerari si petat cõtra tab. vt. s̈. eo. l. filiũ. §. omnibus. Sed vbi adiit hæreditatem, cur legatum nõ habet præcipuũ? Azo. dic ergo. vt ibi.
i *Competent.* & directè & pure datæ, licet vnus hæres tãtũ adeat: vt infra, de fideicommiss. lib. l. cum vero. §. apparet. & de manu.

temperari debebunt, vt & hæreditatis partem emancipatus præstet, [a] ita, ne scriptus hæres amplius habeat quàm emancipatus: & legatorũ [b] modus temperetur, vt nihil plus ex legatis ad aliquem perueniat, quàm apud emãcipatũ bonorũ possessionis nomine remãsurum est.

VII. TRYPHONINVS libro sextodecimo Disputationum.

NAm secundum [c] constitutionẽ diui Pij ad Tusciũ Fuscianum Numidiæ legatum, placuit parentes & liberos hæredes quoq; institutos tueri vsque ad partẽ virilem, exemplo legatorum: ne plus haberent ex institutiõe tales personæ, quàm ad eum peruenturum esset, qui contra tabulas bonorum possessionem accepit.

VIII. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

VIrilis [d] portio quemadmodum accipienda sit, videamus. Pone duos esse qui contra tabulas bonorũ possessionẽ accipiant: vnũ [e] esse ex liberis parentibusque. virilis tertia erit portio. Sed si tres sint qui contra tabulas [bonorũ possessionem] acceperũt, quarta erit virilis. Hoc idẽ & in legatis obseruabitur. Sed si vnus sit ex liberis qui accepit cõtra tabulas bonorum possessionem, plures sint qui ex liberis parẽtibusque legata acceperunt: sic hoc accipiendum est, vt filius præteritus semissem habeat: cæteri omnes [f] qui sunt ex liberis parentibúsve, semissem. ℣ Si quis ex liberis parentibusque & hæres institutus sit, & legatũ accepe-

A testa. l. testamento. §. testamẽto. & de sta. lib. l. ij. ij. respõ. Sed quo modo valent rupto testamento per contra tabu. vt. s̈. de inoffic. testamen. l. Papinianus. §. si ex causa. quæ est contra. Solu. ibi.
ADDITIO. Dic quòd ibi rumpitur per querelam: hic per cõtra tabu. & sic remanet testamentum validum de iure ciuili secũdum Barto.

rit: [g] vtrùm tantùm portionem ei cõseruamus, an verò & legatum, an alterutrum quod elegerit? Et magis est, [vt] vtrũque [h] conseruetur: sed sic, ne amplius in vtroque quàm virilem habeat. Si adierit hęreditatem is cui virilis conseruatur: libertates competent [i] ex necessitate per additionem. Veruntamẽ videndum est, an de dolo [k] actione teneatur qui adiit. Et magis est vt si denuntiante eo qui præteritus accepit contra tabulas bonorum possessionem, hic adiit [l] hæreditatem, pollicente eo portionẽ virilẽ: [m] sit quod ei imputetur, & de dolo [malo] actione teneatur. damno enim adficit hæreditatẽ, dum cõpetunt libertates. ℣ Si quid vxori nuruíque fuerit legatum præter [n] dotem: accepta contra tabulas bonorũ possessione, non præstabitur. [o] Nurus [p] autẽ appellatione, & pronurum, cæteráque contineri, nulla dubitatio est. Cùm autẽ dotis nomine legatur: [q] non puto ad virilem vxorẽ nurúmve reducendam, [r] cum [f] mulier ista ad æs alienum [t] veniat. ℣ Non solùm autem dotem prælegatam prętor complectitur, verumetiã si pro dote aliquid fuerit relictũ: vtputa si dos in reb⁹ sit, & pro rebus ei quantitas relinquatur, vel cõtra: dũ tamẽ hoc nomine tur [u] quod ℞ dote relinquitur.

IX. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

SEd & si plus sit in legato q̃ in dote, dabitur illis [x] actio.

X. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

k *De dolo.* sed nonne licuit ei suo iure vti: vt infra, de reg. iu. l. nullus? Respon. non: cum sibi non prodest, & alij nocet: vt infra, de aqua plu. arcen. l. j. §. deniq;. & no. de vi denuntiationis: vt. ĭ. quę in frau. cre. l. ait prætor. §. si os particeps. & supra, de rei vin. l. si fundum.
l *Adiit.* scilicet institutus.
m *Virilem.* præterito.
n *Præter dotem.* inclusiuè ponitur istud, præter. nam & dotem & aliud legauit. sic supra, de pign. act. l. j. in fin. Accursius.
o *Non præstabitur.* cõtra. ĭ. l. proxi. Solu. ibi.
p *Nurus.* sic infra, de verbo. signifi. l. si nurus. & supra, qui satisda. cog. l. ij. §. nurum.
q *Legatur.* vt fundus valens. c. pro dote quæ erat cẽtum, vt & infra, proxi. §. & hoc casu habet locum edictum de alterutro, nisi aliud senserit testator: vt supra, de dote præleg. l. cum quis. &. C. de rei vxo. act. §. sciendum.
r *Reducendam.* aliàs, redigendam. Accur.
s *Cum.* pro, quando: vt quia cõcurrit legatum cũ dote. secus ergo est si plus est in legato. nec obstat. ĭ. l. ℞ xi. vt ibi not.
t *Aes alienũ.* sic. s̈. ad legem Falcid. si vsusfructus. §. dos. & supra, ad Trebel. l. cum hæredes.
u *Nominetur.* aliàs vtrũq; deberetur: vt. C. de rei vxo. act. §. sciendum. nec ob. ĭ. eod. l. is qui. §. ei qui. sed ibi nulla erat dos.

[a] *Cũ præstet cũ, ℞ quia. Bar. ind. t. C. in qui. cau. cess. li. xi.*
[t] *Aes alienũ. sic. s̈. ad lẽp. præced. Gl. & Card. in Cle. sepe. in prin. de testa. & quo modo differ. revi. de omnib. per Ale. in l. stipu. j. de verb. obli.*

1 *SEd & si plus. Illis.* vxori & nurui: sed non plus quàm dos facit. & sic non obst. s̈. l. proxi. §. si quid vxori. &. §. cum autem. &. s̈. eo. l. j. circa princi. ibi, vxoribus &c. Accursius.

SEd & si.] Casus in principio huius. l. cõtinuatus est casui præcedenti. [*NON OMNIA.*] In. §. isto determinantur multa quæ dicta sunt in superioribus. dictũ est enim quòd petita bono. possess. contra tabu. debentur legata certis personis. determinat: si ergo ab vno gradu est legatum relictum, ab alio petita bono. pos. legatum non debetur. verbi gratia, testator fecit duos gradus, primum hæredis instituti. secundum substituti. si est præteritus à primo gradu, petit bonorum possess. legata non debentur. si ab vtroque gradu, si viuit aliquis de institutis, legata debentur certis personis. si autem nullus viuit, res reducitur ad causam intestati. Sed quid erit? post mortẽ testatoris ante aditam hæreditatem instituti decesserunt. nunquid legata debentur? Non, sed relicta à substitutis. Sed quid erit? aliqui sunt instituti, & aliqui substituti. nemo adiuit. nunquid legata debentur: Non, nisi relicta ex testamento. Sed quid erit? aliquis plures instituit. quidã adierunt: quidam non.

legata

BIU Cujas

legata debentur ab iis qui adierunt. Sed quid erit? legatum est ab instituto sub conditione, & à substituto pure. deficitur conditione institutus. si non fuit conditio in ipsius potestate, legata relicta ab instituto debentur. si autem voluit adire, nullū emolumentum sibi debetur. hoc dicit cū tribus. ll. seq. vsque ad. l. nonnunquā. Vi.

a *Sed & si pro dote.* facit. ff. eo. l. filium. §. sed & si portio. Accursius.

b *Mortis.* adeo vt nec aliter relictum valeat. vel si valeat, non præstetur petita bonorum possess. contra tab. vt. ff. de auro & argen. leg. l. iij. & de leg. iij. ité legato. §. pe. Azo. & facit j. eo. l. interuenit.

c *Prælegauerit.* socer.

d *Nupta sit.* scilicet filio adhuc. Accursius.

e *Nullum legatum est.* scilicet interim. Sed nū quid erit cum poterit? Respon. erit. Arg. ff. de solu. l. sub conditione. H. & facit. ff. de dote præleg. l. si socer. in princip.

f *Dabitur actio.* quod est si vir sit exhæredatus: vt. ff. solu. ma. l. si cōstante. §. j.

g *Gradibus.* institutorum & substitutorum.

h *Relicta sunt.* liberis & parentibus: aliis autē relicta nunquam præstantur. Azo.

i *Gradu.* secus in querela: quia illa omnes gradus rumpit ipso iure: vnde ex nullo gradu præstātur legata: vt ff. de inoffic. testa. Papinian⁹. §. sed nec. & §. si ex causa. & l. Titia. hic vero non ipso iure nisi ante aditam hæreditatē detur cōtra tabu. vt. C. de col. l. liberis. & l. filiæ do. Azo. & ff. de manu. testa. l. testamento liberi.

k *Petita.* nō dicit data: quod cautè notādū est. Azo.

l *Iulianus ait.* respondendo, & plures casus apponendo & præmittendo. Azo. & in fine. l. soluet.

m *Viuit.* tēpore mortis testatoris: & qui repudiauit hæreditatem, præstabit præteritus accipiens contra tabulas.

n *Eorū.* qui sunt instituti. in primo gradu.

o *A sequenti.* scilicet relicta sunt, præstabit hic præteritus qui petet contra tabu.

p *Ab intestato.* sed quo modo hoc casu, cum tēpore mortis extiterint tabulæ: vt. ff. titu. j. l. quod vulgo? sed hic nullo tēpore adire potuit: nec viuo testatore: vt. ff. de acqui. hered. l. neminē. nec post mortē: quia nō supersunt instituti vel substituti. Sed quid si trāsmittatur ad hæredem: vt. ff. titu. j. l. sed & si decesserit? Respō. idem quod in defuncto: vt. ff. de regu. iu. l. in omnibus. §. nō debeo. Azo.

q *Bonorum possessionem.* vnde liberi.

r *Quòd si post mortem.* ecce casus quos prædixit. ff. ibi, sed nonnunquam &c.

s *Sed quæ à substitutis.* sed cur tam varie? Respō. propter præteritum qui habuit contra tab. nō potuerunt substituti adire: & sic legatarij per præteritum amiserūt. det ergo præteritus hæc legata. sed institutus non adiuit morte præuentus, non timore præteriti: & ideo ea non soluit præteritus. Quid autē si repudiat institutus? Respō. timore præteriti facere videtur: vt. ff. eo. l. cū propter. ideo præterit⁹ soluet, vt ibi: Iulian⁹ ait &c. Sed nōne relicta ab instituto videtur repetita à substituto: vt. ff. de leg. j. l. licet. & sic semper præstanda? Respō. hic voluit esse repetita, quod ex multis coniecturis [a] *a Voluntas* potest apparere: vt in *ergo testato* ea. l. licet. & facit. ff. tit. *vis ex conie* j. l. qđ vulgo. & l. illud. *cturis colli-*

t *At vbi. Ab institu-* *gitur. sic a-*
to. aliàs, ab insti- *libi ex eius*
tuto: & tunc facit. ff. l. *vsu & con-*
proxi. ibi, Iulianus ait. *suetudine.*
& aliàs, ab intestato. *glo. & doc.*

u *Siue autē. Omiserint.* cū antequā omit- *in. l. legata.*
terent, & petita & data *§. fi. in ver.*
esset bo. possess. secus si *volūtatē.* ff.
tantū est petita: vt. ff. de *de supel. le.*
hær. insti. l. seru⁹. Azo. *l. si seru⁹.* §.
x *Eis.* scilicet institutis in primo gradu. *fi. ff. de leg. i*

y *Item à substituto. Dicimus.* petita contra tabu. pendente conditione: vt. ff. titu. j. l. si in adoptionem. Azo.

z *Noluit adire.* vt quia ab instituto legata debebuntur: vt. ff. eo. l. siue. Azo. & facit. ff. de hær. insti. l. in suis. Ac.

Nonnunquam. ¶ *Accursius.* In prin. huius. l. ponitur casus in quo q petit cōtra tab. habet eam iure bonorū poss. secūdum tab. verbi gratia: Quidā filius emancipatus fuit institutus, alius filius emancipatus præteritus. modo quæritur, si vnus emancipatus est institutus, alter præteritus: institut⁹ potest petere cōtra tab. ex persona præteriti. petiit eā emancipatus, qui petiit. retinebit nō iure contra tab. sed secundum tab. [*SI AB VNO*, &c.] Cū testator plures filios instituit, & ab vno nominatim aliqua legata legauit parentibus: postmodum accepta bono. possess. contra tabu. nūquid debētur legata parētibus? & respō. quòd sic. Viuianus.

a *Iure.* id est, effectu: quia idem est effectus ac si accepisset bono. possess. secundum tabu. Azo.

b *Accepit.* contra tabu. quod potuit beneficio præteriti si adhuc non adierat: vt. ff. titu. j. l. si post mortem. §. fin. aliàs secus: vt. ff. titu. j. l. si ex duobus. §. sed illud.

c *Apertissimum.* vt. ff. l. proxi. §. sed si solus.

d *Lucro.* vt exoneretur à legatis nisi coniunctis: vt. ff. eo. l. filium. in princip. & §. fi. & facit. ff. de colla. do. l. si fuerit.

e *Cum aliis.* scilicet præteritis, quod potest: vt supra, titu. j. l. si post mortem. §. fi.

f *Melius est.* immo cōtra. cum enim relicta præstari debeant, cur

Sed & si pro dote [a] ex parte aliqua eādem hæredē scripserit, tuendam esse puto. ¶ Esse autē vxorem mortis [b] tempore exigemus. Si nurui dotē prælegauerit, [c] eaque mortis tempore nupta sit, [d] nullum legatum est: [e] quia dos nondum debeatur. Sed cum & constante matrimonio aduersus hæredes soceri dabitur actio, [f] dicendū est etiam prælegatæ dotis petitionem dari debere.

Ea legata debentur ex hoc edicto quæ sunt relicta ab eo gradu contra quem petita est bonorum possessio, si propter timorem bonorum possessionis contra tabulas nulla efficiantur. sed si aliàs de iure communi, debebuntur etiā legata ab alio capite. h. d. vsque ad. l. nonnunquam. Bartolus.

¶ Non omnia quæ ab omnibus gradibus [g] relicta sunt, [h] legata præstare eum oportet qui contra tabulas petit: sed ea sola quę in eo gradu [i] data sunt contra quem bonorum possessionem accepit. Sed nonnunquam cōtra alium quidem gradum petita [k] est bonorum possessio: ex alio verò legata præstāda sunt: vt ecce duos *gradus hæredum fecit, [&] emancipatū præteriit: ab vtroque tamen gradu liberis & parētibus legata adscripsit. [&] Iulianus ait, [l] si quidē aliquis ex primo gradu viuit: [m] ea legata præstabit, quæ liberis & parētibus à primo gradu data sūt. Sin verò nemo viuit eorū, [n] ea quę à sequenti. [o] Quòd si neque ex primo gradu, neq; ex secundo quisquam in rebus fuerit humanis, cum testator moritur: tūc ab intestato [p] magis bonorū possessionē [q] præterito filio competere, nec legata cuiquam præstāda. Quòd si post mortem [r] testatoris ante aditā hæreditatem instituti decesserint: contra ipsos quidem videri petitam: *veruntamē ab eis relicta legata non esse præstanda, sed quę à substitutis [s] relicta sint.

*Flo. duo

*Fl. petitū

xi. Paulvs libro quadragesimoprimo ad Edictum.

At vbi instítutus & substitutus viuunt: licet nemo adeat hæreditatem, ea tamē legata deberi dicimus, quę ab instituto [t] data sunt.

xii. Vlpianvs libro quadragesimo ad Edictum.

Siue autē omiserint instituti, siue nō omiserint: [u] dicēdum est legata quæ ab ipsis relicta sunt, præstanda, quamuis secūdo gradu instituti omittētibus eis [x] adierint hæreditatē.

xiii. Tryphoninvs libro secundo Disputationum.

Item à substituto legata deberi dicimus, [y] si institut⁹ cōditione defect⁹ esset, quæ in ipsius potestate non fuit. Nā si eā quæ in ipsius potestate fuit, nō impleuit: ꝓ eo habēd⁹ erit, qui noluit adire [z] hęreditatē: quādo nihil habiturus emoluměti, cōditioni merito non paruerit.

xiiii. Vlpianvs libro quadragesimo ad Edictum.

Nonnunquam cōtra tabulas bonorum possessionē quis habet iure [a] secundum tabulas bonorū possessionis: vtputa hæres institutus est emancipatus filius, alius emācipatus filius pręteritus. institutus accepit [b] contra tabulas bonorum possessionē præteritus omisit. Apertissimum [c] est vt cogatur omnibus perinde legata præstare, atque si commissum edictum non fuisset. Nec enim occasio emancipati præteriti debet institutum lucro [d] adficere, cū præteritus iure suo non vtatur. ¶ Si ab vno ex filiis hærede instituto nominatim alicui ex liberis parentibusque legatum datum sit, & acceperit bonorū possessionē cōtra tabulas cum aliis: [e] melius est [f] probare om-

non sic præstantur vt testator voluit? Respon. quia per bo. possess. fit detractio partis: vt ff. tit. j. l. filiũ. §. legata. & l. non putauit. §. fi. Sed si quid si ei nõ detrahatur, sed addat per bonorũ possessionẽ? Respon. tunc secus: vt. j. de colla. do. l. si fuerit. Azo. Item cõtra. j. eo. l. nepos. Solu. hic etiam institutus petiit cõtra tab. ibi non. sed hoc nõ placet: quia tũc magis deberet teneri institutus. H. dic ergo vt ibi. Accursius.

Plo. quia & non

Plo. & Vulg. no-cent

Plo. quia effectu fratris

[IS qui.] CASVS. In princ. huius. l. ponitur casus in quo petita bo. poss. cõtra tab. personis exceptis in edicto non præstantur legata. verbi gratia, pater filium in potestate cõstitutum præteriit: aliis liberis legata reliquit. filius vult dicere aliquid, & rũpere per cõtra tab. nunquid legata præstabit? non: quia nõ videtur per contra tab. rũpere, cum posset dicere nullum. Sed quid erit? pater filium in potestate constitutũ præteriit, emancipatũ præteriit: in potestate constitut[a] petiit cõtra tab. debẽtur legata. & certe legata quæ relicta parentibus à filio in potestate constituto non debentur, ab emãcipato videntur deberi. sed si emãcipatus petat cõtra tabulas, non videtur petere insolidũ: sed pro dimidia debet legata. Sed quid si institutus adiuit, emancipatus petiit contra tabu? non est dubium quòd debet legata liberis & parentibus non insolidum, sed pro dimidia. [EI QVAE.] Si vxor vel nurus non habuit dotem, & ei legatur dotis causa, illud legatum non debetur ei. hoc dicit petita bonorum poss. contra tabu. secus si dotẽ habuit, & sub nomine dotis plus legatũ est. ff. eo. l. ij. §. fi. [SI EXTRANEO.] Si hęres instituitur extraneus, & exceptis personis legatur si hæredi decem dederit, legatum debetur exceptis personis si dederit decem præterito qui petit cõtra tab. Vi.

a *Petierit.* qđ & potest: vt. C. de li. pręteri. & exhęr. l. fi. §. fi. Ac.

b *Exceptio.* id est, replicatio. Accursius.

c *Quia bonorum possessionem.* sic econtra. j. ti. j. l. si filius. Sed quo modo competit contra tabu. cum testamentum ipso iure sit nullum? vt insti. de exhære. lib. in princip. & oportebat tales esse tab. ex quibus adiri potuit hæreditas: vt. ff. tit. j. l. quod vulgo? Respõ. secundum R. est nullum, si hoc vult dicere: vt. ff. de iniust. te. l. filio. x. & sic etiã fit repletio ipso iure de quarta: & tamẽ per filium debet peti & fieri prout conuenerit: vt. C. de inoffic. test. l. sancimus. §. repletionem. & l. si quando. §. illud. Itẽ & ipso iure fit cõpensatio: si tamen ab homine petatur: vt no. insti. de ac. §. in bonæ fidei. & facit. ff. tit. j. l. filium. §. sed cum. & de libe. & posthu. l. fi.

d *Existimant.* sed male: vt infra, eo. l. si duo.

e *Affectu.* aliàs affectus: scilicet emancipatus patris, sub. quadam iniuria: quia scilicet præteritus aufert suo dimidiam, quam suus libere habiturus erat cum testamentum non valet: vt infra, eo. l. si duo. & ff. proxi. aliàs est, effectus: & tunc sub. patris successor per contra tabulas aufert &c.

f *Verius est.* vt testamento ipso iure non valente nil soluat de

nes qui contra tabulas bonorũ possessionem acceperunt, cogendos id legatum præstare.

XV. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

IS qui in potestate est, præteritus legatũ nõ debebit præstare, etsi contra tabulas bonorum possessionẽ petierit: [a] qui* etiam non petita bonorũ possessione intestati hæreditatem obtineret. nec enim exceptio [b] doli mali huic nocebit: * & absurdũ est eum cogi legata præstare, quia bonorum possessionem [c] petierit: cum & sine hac hæreditatem habiturus sit suo iure. Vnde si duo præteriti sunt, emancipatus, & is qui in potestate est: quidam nec emãcipatũ præstare debere legata existimant, [d] qui affectu [e] patris* aufert partẽ dimidiam: cùm & si hic non peteret, suus solus rẽ habiturus esset. Quid ergo est vbi præteritus sit suus? Verius est [f] quod dictum est. Vbi verò scriptus est, [g] & voluntatem patris habet: debet teneri legatariis, etiã si omiserit [h] bonorum possessionem. ℣ Sed si vnus emancipatus hæres scriptus sit, alter præteritus, & vtrique contra tabulas bonorũ possessionẽ acceperint: & institutus eadẽ [i] præstat quæ præteritus. Sed si solus [k] hęres institutus contra tabulas bonorũ possessionem acceperit, omnibus debebit legata præstare perinde, atque si adisset hęreditatẽ. Sed si scriptus quidẽ adierit hæreditatem, præteritus autem bonorũ possessionẽ acceperit: hic quidem qui bonorũ possessionem acceperit, certis personis [l] legata debebit. De scripto autẽ quæritur? Et complures putant certis personis & eum prętare debere. quod puto verius esse. Nã & prætor hac ratione eum tuetur, quòd ex liberis est qui cõtra tabulas petere potuerunt. ℣ Ita autem [m] tuẽdus est in partem dimidiam, si aut ex maiore parte quàm dimidia hæres institut[us] sit, aut ex semisse. Quòd si ex minore parte quàm dimidia [hæres] institut[us] sit: dicimus non ex maiore parte quàm institutus sit, tuendum eum esse. Qua enim ratione maiorẽ partem habere potest, cum nec bonorũ possessionem acceperit, [n] nec ex maiore parte institutus sit? ℣ Ei quę dotem non habet, nullum legatum debebitur, licet sub prætextu [o] dotis legetur.

Conditio debet impleri in persona eius qui petiit contra tabulas. Bartolus.

℣ Si extraneo hærede instituto, sub hac cõditione exceptæ personæ legatum sit, si hæredi decem dederit: ita ei legatorum actio dabitur, si ei qui cõtra tabulas bonorũ possessionẽ acceperit, [decem] dederit: nõ si hæredi instituto: quia absurdum [p] est, illum commoda hæreditatis habere, alium onera sustinere in præstando legato. Sed & si Titio [q] iussus fuerit dare, non illi, sed filio [r] dare debet. [f]

g *Scriptus est.* hæres scilicet suus.

h *Etiam si omiserit.* siue acceperit bo. possess. beneficio pręteriti, præstat legata: vt supra, in hoc eo. titu. l. filium. in princi. siue omiserit, & acceperit ex institutione, idem est, vt hic. & facit supra, si quis omis. cau. testa. l. si filius. & l. quia autẽ. §. hoc edictum.

i *Eadẽ.* sola, quia cõiunctis tantũ: vt. j. ea. l. §. de scripto.

k *Sed si solus.* pone casum vt. ff. eo. l. nonnunquam. in prin.

l *Certis personis.* videbatur enim eum teneri etiã extraneis, quia secutus erat voluntatem defuncti, quia adierat hæreditatẽ: itẽ & quia præteritus petita cõtra tabu. præstat certis personis tantũ. & concordat. ff. eo. l. filiũ. §. is autem. Sed contra. ff. tit. j. l. si ex duobus. §. sed illud. & j. eo. l. si duo. in fi. vbi dicit teneri omnibus. Solu. illa. l. si ex duobus. corrigitur per hanc. l. & hæc per illã, si duo. Alij quòd illã in emancipato, hæc in suo. hæc non placet: vt in. d. l. si ex duobus. §. si is. & §. vbi. Vel dic q in illa sunt liberi, & tales qui hãbent contra tabu. hic autem ex liberis ducũt originem: nõ tamen possunt petere contra tabu. quia ex filia: vt infra, de coniun. lib. l. qui duos. in fi. & ff. eo. l. filium. §. si quis. Vel dic: quod in contrariis dicitur, est opinio aliquorum, vt hic dicit. Item quod ex liberis, ideo dicit, quia si de liberis non esset, auferretur hæreditas petita contra tabulas ab aliquo ex liberis. Ac.

m *Ita autẽ.* dixit proxi. respon. institutũ qui adiuit ex institutione, tuendum fratre petente contra tab. qui fuerat præteritus. nunc exponit in quã parte. & ad idem. ff. tit. j. l. si ex duobus. §. sed illud. secus si non adiisset, sed cõtra tab. petiisset institutus beneficio præteriti: vt supra, tit. j. l. non putauit. §. fi. Item hoc si est vnus tantum præteritus: aliàs conseruatur virilis: vt supra, eo. l. virilis. & l. filium. §. ad eum.

n *Acceperit.* nec potuit ex quo adiuit: vt dicto. §. illud.

o *Sub prætextu.* quantitate non adiecta. aliàs secus: vt. C. de fal. cau. adiec. l. si non. quæ est contra secundum quosdam. sed dic contra: quia tunc ad æs alienum non veniret: vt. ff. eo. l. virilis. §. cum autem. Azo. hic ergo loquitur cum testamentũ rumpitur per contra tabu. sed in contraria validum est.

p *Quia absurdum est.* bona ratio: vt. C. de fur. l. fin. §. sed cum in secunda. Est & alia, quia in effectu est hæres præteritus: vt argu. supra, quod cum eo. l. si filius. §. j. & supra, ne quis eum qui in ius vo. l. penul. §. j licet huic sit argu. contra, supra, de vulga. subst. l. qui liberis. §. hæc verba. patet ergo quòd hæc conditio transfertur. sic. j. de fideicommis. lib. l. ergo. §. si sub conditione. & supra, de condi. & demon. l. iiij. j. respon. Accursius.

q *Sed & si Titio.* extraneo non instituto. Azo.

r *Filio.* præterito.

f *Debet.* vt conditio sit impleta. non autem est debitum: vt. ff. si quis omis. cau. test. l. si sub conditione. in fi.

BIU Cujas

Si duo.] CASVS. In lege ista dicitur: Testator habebat duos filios, vnum in potestate, illum præteriit: alium emancipatum instituit. commissum est edictum per eum qui est in potestate. ponamus ergo: ambo petierunt contra tabu. bonorum possl. ille qui remansit in potestate, non præstabit legatum liberis & parentibus: qui ab intestato dimidiã erat habiturus. Sed nunquid emancipatus præstabit? & certe si solus esset hæres, & petat contra tabu. præstabit. verũtamen quia petiit contra tabul. tunc emãcipatus præstat pro sua parte: in potestate cõstitutus nõ præstat. Viuianus.

a *Ambo petissent.* sed quo modo suus præteritus petit, cum sit ipso iure nullum: vt institu. de exhæreda. li. in prin. & oportet tales esse tabulas vt ex eis possit adiri hæreditas: vt. ff. titu. j. l. quod vulgo? Respon. dicit nullũ. si hoc vult: vt supra, de inoffi. testa. l. filio.

b *Ab intestato.* facit. ff. eo. l. is qui. in princip. &. §. penul.

c *Sed verius.* supra, eo. l. is qui. §. vnde si duo. contra. Solu. ibi. Item contra, infra, de reg. iur. l. qui in ius alterius succedit, debet vti iure eius. sed certe licet emãcipatus auferat suo, nõ tamẽ dicitur ei succedere.

d *Non acceperit.* institutus. Azo. sed adiuit, vel secundum tabulas petiit ex institutione. Accursius.

e *Tamen quia.* nunc respondet.

f *Plenum etiam obsequiũ.* & sic præstat omnibus. Sed contra. ff. eo. l. is qui. §. vnde. Solu. ibi. Item cõtra. j. de secun. tabu. l. si sub conditione. in fin. vbi tantum exceptis personis. Solu. hoc verbum, plenum, quod est hic, tollit contrarium. nam & hic & ibi emancipatus fuit institutus, & hic & ibi secundum tabulas voluit succedere. sed hic potuit, ibi non potuit defectu conditionis: vnde venit ibi iure contra tab. & facit. ad. l. C. de inoffic. testa. l. cum duobus. & ff. tit. j. l. si ex duobus. in princip.

† *Sic etiam de iure ciuili. l. memi nimus. & ibi Bal. C. de leg. hæred. l. 1. & ibi Bal. C. cõmunia de succeßio.*

* *alias, certarum*

Si emancipato.] CASVS. Paterfamiliàs extraneum instituit: filium emancipatum præteriit: ab instituto extraneo rem aliquã legauit. adita est hæreditas, & res legata periit dolo scripti hæredis. nunquid aduersum emancipatum debet dari actio de isto legato? Et respon. propositum est prætoris, cui ita legatum est, facere quòd emancipatus præstet si petiit contra tabulas, & est relictum personis exceptis in edicto prætoris. Viuianus.

g *Scripti hæredis.* petita iam contra tabu. vt dicunt, argu. infra, de noua. l. quoties. immo & non petita, quia postea petita à die mortis petita videtur: vt supra, de acquiren. hæred. l. hæres quãdoque. Sed videtur præteritum liberari: vt supra, de dolo. l. arbitrio. §. fi. & supra, de lega. j. l. si hæredis. §. j. & l. filiusfamiliàs. in fi. quæ sunt contra. Solu. hic filius fuerat in mora. nec obstat quod dicit, vtilis: quia in omnibus casibus datur vtilis petita contra tabu. vel dic quòd hic fauor personarum facit vt non liberetur filius. Sed an hic scriptus hæres tenebitur filio? Videtur quòd non, argu. supra, solu. matrimo. l. etiã. §. licet. & supra, de petitio. hæredi. l. si quis. §.

XVI. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SI duo proponantur esse, vnus in potestate præteritus, alius emãcipatus institutus: apparet commissum esse edictum per eum qui in potestate est. & si ambo petissent [a] contra tabulas bonorum possessionem, is quidem qui in potestate mansit (cum rem ab intestato [b] habeat) nõ præstabit liberis & parentibus legata. emãcipatus verò numquid nec ipse præstat, quia ei rẽ auferret qui præstaturus nõ erat, si solus esset? Sed verius [c] est vel hunc saltem debere liberis & parentibus præstare legata. Proinde si contra tabulas non accepit, [d] dicendũ est tuendum eum in partem, & vtique liberis parẽtibusque legata præstaturũ. Sed an & omnibus? dubito. Tamen quia [e] plena fruatur voluntate, plenum & obsequium [f] præstare testatoris iudicio pro sua parte debet.

XVII. IVLIANVS libro trigesimosexto Digestorum.

SI emancipato filio præterito pater extraneum hæredẽ instituisset, & ab eo rem legasset, eaque adita hæreditate dolo scripti hæredis [g] perisset: aduersus emancipatũ vtilis actio dari debebit, ei scilicet personę cui filius legata præstare cogitur: quia prætori propositum† est sine iniuria cæterarum* personarum [h] bonorũ possessionẽ contra tabulas testamenti dari.

h *Cæterarum personarum.* scilicet parentum & liberorum. Accur.

NEpos qui.] CASVS. Testator instituit filium, & nepotem in potestate retentum. nepoti reliquit legatũ. filius emancipatus præteritus petit contra tabulas. nunquid nepos debet legatum habere? Sic: & cõueniens est quòd emãcipatus ei insolidũ teneatur. verũ si nos inspiciamus illud correctum, de æquitate dici potest quòd isti nepoti non vltra quadrantem debet dari petitio: ideo quia pater eius in vnum semissem vocabatur, qui debet inter eum & patrem diuidi. Viuianus.

i *Filius suus.* scilicet testãtis in potestate cõstitutus. duos enim filios, scilicet vnũ in potestate, & alium emancipatum habebat, & ex eo nepotem in potestate retentum habebat.

k *Pater eius.* scilicet nepotis. Accursius.

l *In eum solum.* scilicet filium testãtis institum: quia erat patruus nepotis.

m *Ei.* filio instituto.

n *Emancipatum.* scilicet suum patrem petita venia: vt supra, de in ius vocã. l. quiq;. §. prætor.

o *Quadrantẽ.* sue portionis.

p *Via.* mala ratio dicitur: quia sic huius nepotis instituti deterior conditio videbatur quàm extranei legatarij, qui tamẽ esset de exceptis: quia tũc singulos posset pro suo legato cõuenire: vt. ff. eod. l. non nunquam. §. fi. nam & interest nostra habere plures debitores: vt. ff. de libe. leg. l. si quis decedẽs. §. fi. Respõ. ideo est deterior conditio, quia huic imputari potest: quia cõmisso edicto per emancipatum contra tab. nõ petiit: quam si petisset, cum suo patre in dimidia cõcurrisset, vt hic dicitur, licet legatum tunc non haberet: vt. ff. tit. j. l. filium. §. omnibus. &. j. eo. l. bonorum. hoc autem extraneo imputari non posset: quia & si voluisset petere, non potuisset, secundum Azo.

* *Vulg. mortis causa donata confe rent.*

XVIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

NEpos, qui in potestate mãsit, & filius suus, [i] hæredes instituti sunt. nepoti legatũ dedit. pater eius [k] emãcipatus petit bonorum possessionem. nepos legato contentus est. Quidam in eum solum [l] qui in potestate esset, legati actionẽ nepoti dandã responderunt, quia ei [m] nihil auferatur, & emancipatus partẽ filij sui occupet, in qua onus legatorum non consisteret. Sed rectius dicetur, in emancipatum [n] solum dandam [esse] actionẽ nepoti, & quidem non vltra quadrantem: [o]

XIX. IDEM libro quinto Quæstionum.

QVia [p] & si omnes petissent bonorum possessionẽ, semis nepotis inter eum & patrem eius diuideretur.

XX. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SI filius emancipatus contra tabulas bonorũ possessionem petierit: tuendos [q] quidem liberos & parentes constat. Sed si variè [r] donatũ fuerit exceptis personis à testatore, mortis causa pro rata * conferent ad virilem emancipato: [f] sicut [t] accidit in portionibus hæreditariis & legatis. [f] Intestato autẽ mortuo patre, super donationibus mortis causa factis non poterit filius queri: [u] quoniam cõparatio [x] nulla legatorum occurrit.

XXI. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæstionum.

Si filius.] CASVS. Si filius emancipatus petit bonorum possess. contra tabulas, legata & causa mortis donationes debẽtur certis personis, etiam si variè in omnes data sunt. & si essent in aliquibus partibus instituti parentes, sunt tuendi. ita in legatis, & in mortis causa donationibus. Viuianus.

q *Tuendos.* in iis quæ sunt eis relicta vsque ad virilem: vt supra, eo. l. nam secundum. Accursius.

r *Sed si variè.* quia alicui plus, & alicui minus: vel dic vni per legatum, alij per donationem causa mortis: vel alio modo ita quòd emancipato nõ remanet virilis. & quod dicit, exceptis, scilicet liberis & parentibus qui de extraneorũ numero excipiuntur. Azo.

f *Emancipato.* ita quòd habeat virilem.

t *Sicut.* exemplificatiue ponitur, sicut.

u *Query.* iure cõtra tabulas: sed per querelam inoffi. dona. Azo.

x *Comparatio.* q.d. nõ potest dici quòd vsque ad virilẽ tantummodũ debeatur donatio causa mortis ab intestato, sicuti nec legata: quare nõ potest fieri talis cõparatio: quia ab intestato nõ habet

BIU Cujas

locum contra tabulas: vnde per eam nō reuocantur legata vsque ad virilem:& ideo nec donationes causa mortis,secundum Azo.

Si portio.] CASVS. Sicut petita bonorum possess.contra tabu. exceptis personis debētur legata:ita si aliqua portio est eis relicta,illa debetur.sed si repudiata est portio, pertinet ad filium emancipatum qui petit contra tabu. & tenetur præstare legata exceptis personis.Viuianus.

a *Legis.*prætoriæ etiā & Imperatoris: vt supra, eo.l.nā secūdum.

b *Repudietur.* aliàs, respuetur.Accursius.

c *Præstabit.* quia nec excepta persona aliis erat præstatura: vt supra, eo.l.filium.§.fina.

B *Onorum possessione.*] CASVS. Si filius emancipatus præteritus petit bonorum possess. contra tabu. indubitāter scriptus hęres in illo testamento, qui forte bonorum possess.accepit, vel iure ciuili successit,legata sibi relicta non debet habere præcipua: quia ipsi emancipato legata relicta non debentur. Viuianus.

**Vulg. Hi quib. relictum in virilē portionem diuus Pi.*

d *Bonorum possessione contra tabulas.*commisso edicto. vel dic corporaliter volēs esse iure ciuili hæres. vel sine possessione sola volūtate adiit, vt subiicit: quod fieri potest:vt institu.de hære. quali. & differen.§.fi.

e *Nō habebit.* scilicet vltra portionem virilem,sed virilem sic: vt supra,eod.l.virilis.§. si quis ex liberis. &.l. filium.§. omnibus. quæ

†*Sic tempus mortis debet inspici ꝟ qualitate filii cui est facta substitutio.Bald. in.l. humanitatis. ii. col.C.de impu. & aliis substi.*

f *Hi quibus. Constituit.*vt supra,eo.l.nam secundum.

g *Acceptam.* Testator filium emācipatum præteriit, & duos instituit.vni seruos prælegauit:quos & manumitti ab eo voluit.hic commisso edicto petiit contra tabu. & sic libertas non tenet. erit indignus vt partem habeat in seruis qui per eum libertatem perdiderunt. secundum hoc dic acceptam bonorum possess. à seipsis liberis vel parentibus. Vel dic quòd institutus non petit contra tabu.sed præteritus:& tunc est ratio bona:quia hi serui inter cætera pecuniaria commoda relicti fuerunt parentibus vt eos manumitterent. petita contra tab.euanescit libertas, & remanet penes eos qui acceperant contra tabu. non penes parentes quos de proprietate testator nil voluit habere.Accursius.

Interuenit.] CASVS. Petita bonorum possess. contra tabu. debentur legata exceptis personis. sed quādo debet esse in numero liberorum cui debetur legatum? certe quādo dies legati cedit. hoc dicit. Cedit autem dies legati à morte testatoris.C. de cadu. tollen.§.cum igitur.&.§.fin autem.Viuianus.

h *Ferre.*id est,capere à filio.Accursius.

i *Legati.*quod est tempore mortis,nisi in casibus:vt not. institu. de leg.§.si peculium. & facit supra,eod.l.sed & si pro dote.§. esse autem.& infra, de iure fisc.l.iij.§.quando. & forte etiam testaméti secundum quosdam:vt non obstet.ꝫ. de rebus dub.l. si cognatis. & de hæredi.instit.l.si alienum.§.in extraneis.

Qui filium.] CASVS. In.l. ista dicitur, paterfamil.filium emancipauit, nepotem retinuit in potestate, filium exhæredauit, nepotem instituit,quędam emancipatum præteriit. nunquid iste nepos potest petere contra tabu? Certe sic,quia non debet petere secundum tabulas, cui speratur moueri contra tabu. Or ponamus: Filius est datus in adoptionem, nepos procreatus est scriptus hæres.emancipatus est præteritus. nunquid nepos est tuendus? Certe sic.sed quid? ex eodem filio nepotem retinuit in potestate:illum pro parte instituit:alios pro alia parte.reliquit legata nepotibus ex filia, vel matri.nunquid legata debentur personis exceptis?& certe sic.Viuianus.

SI portio hæreditatis quam excepta persona beneficio legis [a] habere potuit,repudietur: [b] pro ea quoq; parte filius qui bonorum possessionem accepit, non aliis quàm exceptis personis legata præstabit. [c]

XXII. IDEM libro quinto Responsorum.

BOnorum possessione [d] cōtra tabulas testamenti præterito emancipato filio data, scriptus hæres alter filius qui [bonorum]possessionem accepit,vel iure ciuili contentus nō accepit, legata præcipua non habebit. [e]

XXIII. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

HI*quibus vel relictum vel virilem[portionem]diuus Pius conseruari constituit, [f] ex seruis qui libertatē propter bonorum possessionem contra tabulas acceptam [g] consequi non potuerunt,nihil habebunt.

XXIIII. TRYPHONINVS libro sextodecimo Disputationum.

INteruenit illa quæstio, quādo numero liberorū esse debeat is, cui legatum datum est, vt id ferre [h] possit à filio contra tabulas bonorū possessionem accipiēte? Et placet sufficere in ea necessitudine tunc esse quādo dies legati [i] cedit.†

XXV. MARCELLVS libro nono Digestorum.

QVi filium emancipauerat, & nepotem ex eo retinuerat in potestate: testamento filium exhæredauit, nepotem ex aliqua parte instituit hæredem, & alium filium emācipatū præteriit. Potest defendi nepotem quoque bonorum possessionem cōtra tabulas petere posse. Nam pro ea parte [k] qua quisque intestatò suus hæres esset,si pater suus hęres non esset,bonorum possessio defertur. Is cuius filius in adoptione erat, nepotem quem filius postea procreauerat,scripsit hę redem: emancipatum [l] filium præteriit.Non*habet nepos ex edicto bonorū possessionem:* tuendus[est]tamen exēplo parētum & liberorum,quibus legata præstare coguntur,qui bonorum possessionem cōtra tabulas acceperunt. Si fortè ex eodem filio retinuerat nepotem vnum pluréſve:indubitatè pro ea parte tuendus est, pro qua parte tueretur si ex filia nepos, aut mater defuncti [m] hæredes instituti essent. nam his comparatur. [n]

k *Parte.*aliàs est, pro ea parte qua quisq; intestato, si suus hæres non esset: id est,emancipatus sub. succederet bono. possess. &c. aliàs hoc plus intestato suus hæres esset si pater suus hæres non esset: quia esset emācipatus. sic & supra, de inoffic. testa.l. si proponas. & infra, de coniungen. lib.l.j.§. sed & si patruus. & infra, eo.l.qui duos. & supra, eo.l. nā secundum.Accursius.

l *Emancipatum.* patrem huius nepotis. & secūdum hoc bona est glossa inferior,non respon.&c.nō tamen videtur hic casus consonare literæ cum hic dicit, tuendum tamé &c. quia tunc non tuetur

**Fl. Num propter hoc edictum, *possessionem immo iure communi: nem: quia institutus est,cum nullus sit qui committit ei edictum. vel hic loquitur de alio filio: & secundum hoc reprobo dictam glossam. vel forte poterit approbari vt dicas huic non posse committi ei existenti in adoptione: alioquin aliud esset: vt supra,de contra tabu.l. si emancipatus.§.fin. & l.si ex duobus.§.fi.licet sit institutus: quia pater eum præcedit:vt supra, titu.j.l. si ex duobus.§. filium. secus autem constat esse in filio:vt supra,titu.j.l.si post mortem.in princ. &.§.j.&.l.non putauit.§.ij.&.§.sed & si.&.§.vt autem.

m *Defuncti.* non respon. quæstioni propositæ,sed respon.quia non petet contra tabulas: quia per patrem suum nō est sibi commissum edictum:vt supra,de contra tabu.l.si in adoptionem.

n *Comparatur.* nó omnino:quia hic petit contra tabulas:nó ibi.

DE COLLATIONE [bonorum.]

TITVLVS VI.

DE COLLATIONE [BONORVM.]

Id est, communicatione, quasi in commune latio. nam quod erat proprium, confertur, id est, communioni subiicitur. ADDITIO. Quia petitur bonorum possess. contra tabulas à filio emancipato præterito contra filium in potestate constitutum hæredem institutum, de cuius petitione habuistis, supra, de contra tabu. æquum est quod emancipatus conferat suo.vnde dicit rubri.de colla. scilicet faciendis ab emancipatis præteritis qui petierunt cōtra tab. suis.& hic est dupliciter scripta rubri.vna dicit,de collatione, scilicet facienda:alia dicit,de collatione bonorum: scilicet facienda ab emancipatis præteritis.vel de omnibus bonis,vt colligitur infra, titu.i.l.2.§. si tres. &.l. prætor.§.Iulianus. & infra,eo.l.vlti. & vt vos loco cuiusdam summæ teneatis totum istum titulum menti, & intelligatis plura contraria arg.debetis ita dicere: Iste titulus vindicat sibi locum in casu tali: Pater instituit filium in potestate constitutum,emancipatum præteriit.emancipatus petit contra tabul.vūpit testamentum.C. eo.l.vt liberis. iste emancipatus omnia profectitia tenetur suo conferre quæ tempore mortis fuerint,& alia aduentitia secundum hæc tempora.C.eo.l.posthumo.item castrensia vel quasi: vt not.infra.l.i.§.nec castrense. hoc est correctum in aliquo: quia hodie conferuntur sola profectitia, non aduentitia.C.eod.l.vlti. filius emancipatus non emancipato confert.C.eo.l. emancipati.Item not. olim erat locus collationi ab intestato,non à testaméto:hodie secus.C.eo.authen. ex testamento.Viuianus.

Hic titulus.

BIU Cujas

Hic titulus.]C A S V S. Iurisconsultus cõmendat tractatum istum de collationibus de summa æquitate. dicit summè æquum esse si emãcipatus petit contra tab. contra suum, & rem reducit ad causam intestati, vt profectitia conferat. datur beneficium huius edicti suis. Sed quid erit? ponamus, minor emãcipat[9] omisit petere bonorum poss. restituitur vt petat. nunquid bona debet conferre? sic. Sed quid? filium in potestate cõstitutum instituit ex dodrãte, extraneum ex quadrante, emancipatum præteriit. emancipatus auocauit ab extraneo quadrãté, à suo similiter quadrãtem. similiter debet quadrãté de bonis patris quæ habebat conferre. Dicendum est ergo quòd toties sit locus collationi, quoties in potestate constitutus incõmodo afficitur per emancipatum. aliàs cessabit collatio. si consequitur emãcipatus per contra tabu. aliquando aliqua legata vel fideicom. tunc nõ debet cõferre. h. d. vsque ad. §. ibidem. Viuianus.

a *Consequens.* cũ enim petendo cõtra tabulas petat pro se, & suo cõmodo, perinde haberi debet ac si non sit emãcipatus. debet similiter & contra se quasi non fuerit emancipatus, sua communicare: quia qđ quisque iuris &c. vt. ſ. quod quisque iuris. l. j. in princip. & ad id. ſ. quib. ex cau. ma. l. j. in princip. & l. si quis Titio. Rog.

b *Conferãt.* nisi hi qui sunt in potestate, contra tabu. petere non possunt, vtpote exhæredati scriptis non adeuntibus: vt. ſ. titu. ij. l. filiũ. §. videamus. Azo.

c *Possessio.* id est, bonorum possessio. sed non inter omnes, quia non emancipati inter se: vt. C. eo. l. si emancipati. in princi. vel diuerso iure petentibus: vt. ſ. eo. titu. proxi. l. filium. §. nõ solum. ibi, cui consequés. &. j. titu. j. l. nec ipsa. Item nec inter eos solos, scilicet bonorum possessores: vt. C. eo. l. illam. Azo. nam ibi non habet locum bono. possess. & tamen habet locum collatio. sed illud est ius nouum. Accursius.

d *Data est.* de quibus dixit, id est, inter suos & emancipatos, & subaudi, vel de iure dari potuit: vt. j. eo. l. antepe. H.

e *Planè si minorem.* pone in minore instituto qui adiit: & sic perdit contra tabu. & læditur: vt supra, titu. ij. l. si ex duobus. §. sed illud. vel minore vel majore absentibus institutis, & anno tacentibus. nam ad bonorum possess. & ad collationé restituuntur: vt hic, & arg. supra, de consti. princip. l. beneficium. si autem ponas emãcipatum restitutum ad bonorum possess. & ipse debet conferre, per. l. C. si vt ab hæredi. se absti. l. ij. sed tunc nõ est ei cõmodum conferre, sed fratri cui cõfertur. & facit supra, de acqui. hæredi. l. Pannonius. & supra, ad Trebel. l. nam quod. §. ij.

f *Accipientem.* contra tabu. scilicet pro vno quadrante contra extraneum: pro alio contra fratrem.

g *Pro quadrante.* si dicas emancipatum cõmunicare quartam bonorum suorum, quia & quartam hæreditatis aufert fratri, & residuum habet præcipuum, videtur contra. j. ea. l. §. fi. &. j. l. proxi. §. si tres. &. l. prætor. §. Iulianus. quibus colligitur & omnia communicari, & virilem sibi emãcipato retineri, & aliam virilem dari ei qui est in potestate. non autem habet præcipuam emancipatus dimidiam. Solu. dic hic pro quadrante, id est, propter quadrantem conferri bona scilicet omnia. Alij dicunt quòd semper tantum confert quantũ aufert. Et si dicant leges cõtrariæ quòd. c. vel. cc.

ff. Infort.

I. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

HIc titulus manifestam habet æquitatem. Cum enim prętor ad bonorũ possessionem cõtra tabulas emancipatos admittat, participésque faciat cũ his qui sunt in potestate, bonorum paternorũ: cõsequẽs[a] esse credit, vt sua quoque bona in medium conferant[b] qui appetant paterna.

Collatio fit inter eos qui petunt cõtra tabulas de iure communi, siue de iure speciali. Bartolus.

¶ Inter eos dabitur collatio, quibus possessio[c] data est.[d]

¶ Planè si minorem,[e] vel aliũ quem restituere in integrũ solet prætor, restituerit ad bonorum possessionem cõtra tabulas petendam, quam omiserat: vtique etiam collationis commodum ei restituet.

Emancipatus veniens per contra tabulas confert suo pro ea parte quam sibi aufert: & si nihil aufert, collatio cessat. Bar.

¶ Si ex dodrante fuit institutus filiꝰ qui erat in potestate, extraneus ex quadrante: emãcipatũ accipientẽ[f] contra tabulas, pro quadrãte[g] tantũ bona sua collaturum Iulianus ait: quia solũ quadrantẽ fratri[h] abstulit. Argumentum[i] pro hac sententia adfert Pomponius, quòd filius emãcipatus nepotibus ex se natis solus* cõferre cogitur. ¶ Pater filiũ quem in potestate habebat, & extraneum hæredes scripsit, emãcipatum præteriit. bonorum possessionem cõtra tabulas vterque filius accepit. Potest non incommodè dici, emancipatum ita demũ cõferre fratri suo debere, si aliquid ei ex causa hæreditaria abstulerit. Nã si minore ex parte quàm dimidia is qui in potestate erat, hæres scriptus fuerit: iniquè videbitur collationem postulare ab eo propter quẽ amplius [ex]hęreditate paterna habiturus est. ¶ Totiens igitur collationi locus est, quotiens aliquo incõmodo affectus[k] est is, qui in potestate est interuẽtu emãcipati. Cæterùm si non est, collatio cessabit. Vel maximè autẽ tunc emancipatũ conferre nõ oportet, si etiã iudicium patris meruit:[l] nec quicquã amplius nãciscitur[m] quàm ei pater dedit.[n] Sed & si legatis meruit semissem, vel tantum quantum[o] contra tabulas bonorum possessio* occupat:[p] dicendum est nõ esse cogẽdũ ad collationẽ.

*Flo. solis

*Flo. possess

*Flo. possessio-ne

a *Fratri.* nũquid plꝰ? Respon. non: vt supra, *sionẽ. Hasi* pars hæred. pet. l. j. §. si ego. Azo.

b *Fratri.* nũquid plꝰ? Respon. non: vt supra, *sionẽ. Hasi* pars hæred. pet. l. j. §. si ego. Azo.

i *Argumentum.* de toto ad partem. q. d. sicut hic in nullo confert fratribus, quia eos non afficit iniuria: vt. j. de coniung. libe. l. j. §. emãcipatus. ita & hic pro ea parte qua afficit fratrem iniuria, cõferre debet. & habes de hoc argumentum pro & contra. ſ. de vsur. l. qui scit. & sic est probabile, & non necessarium: quia eis solum fecit iniuriam, cum soli sint instituti hæredes: vt. d. §. emancipatus. &. j. eo. l. prætor. §. fina.

k *Affectus.* per bonorum possess. contra tab. Sed quid si ab intestato succedunt per vnde liberi? Respon. & tũc hæc ratio locum habet: quia suus tantum iure ciuili est hæres. vnde iniuria per emancipatum afficitur: vt. ſ. titu. ij. l. filium. §. reddit. Azo. & facit. ſ. titu. ij. l. non putauit. §. fi. &. j. titu. j. l. iij.

l *Meruit.* numquid hoc ideo, quia factum est testamẽtum: vt. C. eo. l. j? Respon. non: quia & codicillis fieri potuit, quod non impedit collationem: vt. C. eo. l. filiam. sed quia suum non afficit incõmodo. Azo. & pone institutum emãcipatum in semissem. suum præteritum qui petiit cõtra tab. & per eum emãcipatus. sed cũ veniés ab intestato habet tacitam volũtatem: vt. ſ. de codicil. l. cõficiuntur. §. sed ideo. ergo non habet locum collatio etiam ab intestato. Respon. non dicitur succedere ex tacita voluntate, nisi qui de iure ciuili potest succedere: quod emancipatus non potest. Ac.

m *Nanciscitur.* per contra tabulas.

n *Dederit.* in testamento iure institutionis. idem si iure legati, vt subiicit.

o *Quãtũ.* quod est quarta: vt. C. de inoffi. testa. l. cũ quæritur. sed hodie ex testamento locum habet: vt. C. eo. auth. ex testamento.

p *Occupat.* aliàs, occupat. & aliàs, occurrit seu occurrat.

Ibidem Iulianus ait.]C A S V S. Si suus cui est conferendum, decedit relicto hærede: sicut ei erat conferẽdum, ita hæredi suo. sed si decedit emancipatus ante petitionem bonorum possess. hæres eius non debet vocari ad collationem. vnum sciatis, cum emanci-

BIU Cujas .

patus confert,aliquando cauet,vt si petij contra tabu.dicit emancipatus suo,succedo tecum.verum est,sed caue mihi.dicit ille,paratus sum cauere de conferendo.satis est.quid si non vult dare fideiussores,sed pignora?mos est ei gerendus. Nota quòd collatio habet fieri re ipsa,aliquando spe:id est,cautione interueniente.re ipsa petit emancipatus contra tabu.& euincit. dicit ille,confer bona. libenter.re ipsa cófert, & specificat de conferendo. vbi est certum quid est in bonis, res cóferat. si incerum est, caueat de conferendo. vnum sciatis, si emãcipatus nõ confert,datur curator partis suæ qui debeat partẽ curare vt in sequestro,vt cum cauerit,habeat suam portionem. sed si cótumaciter cauere non vult, tunc ipsi emãcipato denegantur actiones aduersus suum, & aduersus debitores hereditarios.h.d. vsque ad.§. si cum duobus.Viuianus.

Ius conferendi quæsitum trãsmittitur ad hæredes:aliàs secus.Bartolus.

℣Ibidem Iulianus ait,si bonorũ possessione accepta[a] decesserit is qui in potestate est, ad collationem bonorum cogendum emancipatum, vt tantũ hęredi eius conferat,quantũ conferret ipsi si viueret. Quòd si ante acceptam[b] bonorum possessionem decesserit suus,hęredẽ eius prætor ita tueri debebit (inquit)pro ea parte qua hæres scriptus fuit is qui in potestate erat,nõ tamen vltra virilẽ. Ad collationẽ autẽ non admittit[c] eũ in hũc casum,[d] quia bonorũ possessio admissa non est.[e]

Qui debet conferre, cogitur satisdare cũ fideiussoribus vel pignoribus de conferendo. quod si recusat per contumaciam,denegantur sibi actiones.& si per inopiã,datur curator bonis: vel fiet collatio re ipsa, si certæ sunt res conferendæ, aliàs secus: vel fiet cõpensatio alterius rei loco collationis dimissæ.Bartolus.

℣Iubet autem prætor ita fieri collationem,vt rectè caueatur. Caueri autẽ per satisdationẽ[f] oportere Põponius ait.An[&] pignoribus[g] caueri possit, videamus. Et Pomponius libro septuagesimonono ad edictũ scripsit,& reis & pignoribꝰ rectè caueri de collatione. & ita ego quoque puto. ℣Si frater[h] cauere nõ possit,[i] curator portionis eius constituitur,[k] apud quẽ refecta[l] pecunia collocetur: vt tũc demũ recipiat quod redactũ est, cum bona propria contulerit. Quòd si per contumaciam[m] actiones denegatæ sint,[n] oblata[o] postea cautione recipiet pristinũ ius. ℣Quamuis autẽ edictum prætoris[p] de cautione loquatur, tamẽ etiam re posse fieri collationem Põponius libro septuagesimonono ad edictũ scripsit.Aut enim re(inquit)aut cautione facienda collatio est. Igitur diuidat (inquit) bona sua cũ fratribus, & quamuis non caueat,satisfacit edicto.Sed & si quædã diuidat,de quibusdam caueat:ęquè dicimus[q] eum satisfeciſſe. Sed cum possint esse quædã in occulto: nõ satis confert qui non cauit,quamuis diuidat.Si igitur constet inter partes quid sit in bonis emãcipati,sufficiens collatio est diuisio.*Si nõ constet, sed dicantur[r] quędam non esse in cõmune redacta:tunc propter incertũ cautio erit interponenda. Sed & si tantum fortè in bonis paternis emancipatus remittat, quantum ex collatione suus habere debet: dicendũ est emancipatum satis cõtulisse videri.Idem[est]& si nomẽ paterni debitoris delegauerit, vel fundum rémve aliã dederit pro portione[f] bonorum quæ conferre debuit. ℣Si cum[t] duobus conferre deberet, alteri contulerit, alteri non, vel cũ cauet,[t] vel cum diuidit:videndum est, vtrum sextãtis tantum ei auferatur emolumentum, an verò triẽtis totius detrahi debeat?Et puto, si quidẽ per contumaciã non caueat, totius trientis[u] ei denegãdas actiones.Nec enim videtur cauisse, qui non omnibus cauit. Quòd si per inopiã, sextantis tantum denegandas: sic tamen, vt possit supplere[x] cautionem vel collatione, vel cæteris modis quibus suprà diximus:aut curator constituatur rem ei saluam facturus. Haberi enĩ debet ratio eius qui nõ per cõtumaciã collationẽ nõ iplet.

Cum adoptiuus admittitur ad contra tabulas patris naturalis, pater eius adoptiuus pro eo debet conferre, nisi eum ante sine fraude emancipauerit.Bartolus.

℣Is quoq; qui in adoptiua familia est,cõferre cogitur, (hoc est, non ipse:sed is qui eum habet[y] [ĩ potestate])si maluerit[z] Argu.cõtra.C. qui accu.non possunt.l. si ea. alij intra annum:vt.C. de præscrip.xxx.an.l.si quis empti.§. penul. & est argu.j.eo.l.nonnũquam.in fi.Accursius.

a *Accepta.*à suo instituto & emãcipato cómittente edictum: & si à seipso cuius hæredi petitur cõferri. Alij dicunt ab emacipato præterito.Accursius.

b *Quòd si ante acceptam.*expone vt.s.proxi.

c *Non admittit.* de rigore.de æquitate sec⁹: vt.j.eo.l.si filius.in prĩ.

d *Casum.* quia nõ eodem iure succedunt:vt supra,titu.ij.l.filium.§. videamus. secũdũ Ioã. & Azo.

e *Non est.* viuẽte suo. & est ratio: quia ius cõferendi quod non cõpetit defuncto, nec ad hæredem transit: quia viuente defuncto non fuit petita contra tabu. Azo.& facit ad prædicta.s.tit.j.l.is qui. &.s. titu.ij.l. si ex duobus.§. sed illud.

f *Per satisdationẽ.*C. de verb. signi.l.iij.cõtra. sed ibi in dubio: hic autem certificat.

g *Pignoribus.* si placet quòd pignoribus. nec enim cogitur: vt infra, de præto.stipula.l.prætoriæ stipulationes. ij. & facit.s. de constitu. pe.l.promissor.§.fi.

h *Si frater.* qui debet conferre.

i *Non possit.*propter inopiam:vt infra,ea.l.§.si cum duobus. ibi, quòd si per inopiam &c.

k *Constituitur.*à prætore: vt infra, de cura.bo.dan.l.ij. sed non statim : vt.j.l.ij.§.fin. & est speciale: regulariter contra: vt.C.de prohi.sequestra.l.j. *ADDITIO.* Dic quòd illud regulare,istud speciale. Item dicitur hic quòd offerendo cautionem recuperat bona.sed quæritur,vsque ad quod tẽpus potest offerre?Dic quòd perpetuo,secundum Barto.hic.

l *Refecta.*ex rebus quæ seruari non possunt: vt.j.l.ij.§.fina.Ac.

m *Per contumaciam.*quid si non per contumaciã?Respon.idem: vt.j.§.si cum duobus.&.l.nonnunquam.

n *Denegatæ sint.*scilicet hæreditariæ nolenti conferre:quod debet fieri:vt.C.eo.l.posthumo.&.l.filiæ.&.j.§.si cum duobus.

o *Oblata.*perpetuo etiam,vt diximus in eo contra quem facta est missio ex personali : licet in reali secus lata definitiua: vt.C. de iudi.l.properandum.§.sin autem reus. nisi iudex primo taxauerit.

p *Prætoris.* cuius verba non habemus. & fit mentio de his supra,titu.ij.l.filiũ.§.videam⁹.

q *Dicimus.* male, vt statim dicit.

r *Dicantur.* ab eo cui est conferendum.& fa.*Fl. diuisocit.C.de procura.l.j.& j.de statulibe.l.statuliber rationem.

s *Pro portione.* nota fit compensatio speciei cũ pecunia,& speciei cũ specie: vt.s. de lega.ij.l.vnum.Hug.

Si cum duobus.]C ASVS.Emancipatus qui petiit contra tab. cõtra duos suos fratres institutos,tenebatur eis cõferre.vni cõfert, vel re ipsa,vel etiam cauẽdo,† alteri non vult conferre. denegatur act. pro sextãte, an pro triente? & certe aut non vult conferre, quia nõ potest, & denegatur pro sextante. aut quia non vult, & denegatur pro triente. sed vbi nõ cõfert, datur curator bonis, & res erunt in sequestro donec satisdabit:sed pro eo emancipatus confert.nunquid datus in adoptiua familia debebit conferre? sic.Et confert emancipatus suo aduẽtitia profectitia, non castrensia vel quasi. sed si aliqua dignitatis causa à patre data sunt, ista non confert. sed si captus postea rediit:licet tunc quando pater moritur, non haberet,quia tunc inuenitur hæres, debet conferre.sed si quid pater in diem legasset,debet tunc conferre. hoc dicit vsque ad.§. si ab ipso patre.Viuianus.

† *Facit ad hunc.*§ glo. re. denegatur act. pro *m.c. eu desectãte, an pro triente? lectæ.super verbo,sapro missio. post ter.nobis,sed l.pœna.xtra de arbitriente. sed vbi nõ cõtris, vbi dicitur quòd si pœna aptur.ponatur lobit:sed pro eo emanci- co contumapatus confert.nunquid cia, potest datus in adoptiua fami- petis & res. lia debebit conferre?

t *Cauet.*scilicet alteri cauet,alteri non.

u *Totius trientis.*sic supra, in ius vocati vt eant vel satisdẽt.l.qui duos.&.s.solu. ma.l.si constante.§.quoties.&.j.eo.l.si filium.§.fi. &.s.de lega.j.l.etiam.

x *Supplere.*Habeas,supplere collationem vel stipulationem, vel cæteris modis quos diximus.s.§. an & pignoribus. &.§. sed & si tantum.&.§.idem.

y *Habet.*nam omnia sunt patris adoptiui, cum per talem adoptionem transibat in potestatem adoptiui : vt institu. de adop. in princip.& facit infra,titu.j.l.ij.

z *Si maluerit.* sed videtur quòd nec filius in adoptiua familia constitutus nec pater adoptiuus eius nomine habeant cõtra tabulas:vt

BIU Cujas

las: vt infti.de hæredi.ab intesta.§.eadem.&.ſ.tit.ij.ſi in adoptionem.ij.reſpon. &.l.ſi emancipatus.§. ſi filius.j.reſpon. quæ ſunt contra.Solu.hic auo fuit datus:ibi extraneo: vt.ſ.tit.ij.l.iij.§.idéque eſt.&.l.fina.§.idemque iuris. Item contra ſupra, titu.ij.l.non putauit.§.in adoptiuo. vbi non datur contra tabulas niſi ſit inſtitutus, & alius committat ei edictum. Sed illa ſubdiſtinctio ſit cũ extraneo eſt dat[a]. Vel dic quòd etiam hic fuit inſtitutus, & ita augetur eius portio per præteritum committenté edictum: & ſic tollitur vtrumq; contrariũ. quo caſu aut per contra tab. augetur portio inſtituti,& confert inſtitutus veniens per contra tabulas:& ſic hic fuit aut deminuitur:& tunc nõ confert: vt.j.tit.j.l.ſi filia.quando autem augetur vel minuitur, habes ſ.de contra tabu.l.non putauit.§.fi. Si auté inſtitutus adeat ex inſtitutione, & præteritus per contra tabulas: de rigore nõ confert: vt.ſ. tit.proxi.l.filium.§. nõ ſolum. ibi, cui conſequens. quæ eſt contra. aliud de æquitate Scæuolæ: vt.j.eo.l.ſi filius. & ſimiliter reſpõdetur fini huius.§.nam videtur quòd ſibi ſua fraus nocere non debet:cum nec etiã ante cõferret. Dic ergo quòd conferebat de æquitate tãtũ, & punitur vt conferat. vel aliter dices ibi caſum,quod meli[b] eſt ſecundum Azo.

a *Accipere.* quod poteſt alio cõmittente edictum,non aliàs: vt ſupra,tit.ij.l. nõ putauit. §.in adoptionem.

a Emãcipatus petit cõtra tabulas,nec computat in legitimam qđ ſibi causa emãcipationis datũ eſt. Bal.in.l.illud. de collat.bo.Ioan. And.ĩ addi.Spe. de inſtrumen. edi. §. 13. verſi. ſed ſuper.in prima addi.

contra tabulas bonorum poſſeſſionẽ accipere. [a] Planè ſi hic adoptiuus pater ante bonorũ poſſeſſionem petitã emancipauerit eum,nõ cogetur ad collationẽ: & ita reſcripto diuorum fratrum expreſſum eſt. Sed ita demũ adoptiuus emãcipatus [b] collatione fratres priuabit,ſi ſine fraude [c] hoc factum ſit.

Caſtrenſe peculium, vel quaſi, & quod dignitatis filii nomine à patre datur, vel debetur, in collationem nõ venit. Bartolus.

¶ Nec caſtrenſe, nec quaſi caſtrẽſe peculiũ fratribus cõfertur. [d] Hoc enim præcipuũ eſſe oportere, multis conſtitutionib[9] cõtinetur. Sed an id quod dignitatis [e] nomine à patre datũ eſt vel debetur, cõferre [f] quis in cõmune cogatur, videamus. Et ait Papinianus libro tertiodecimo quæſtionũ, non eſſe cogendũ hoc enim propter onera dignitatis prẽcipuum haberi oportere. Sed ſi adhuc debeatur: [g] hoc ſic interpretandũ eſt, vt nõ ſolus oneret is qui dignitatẽ meruit:ſed cõmune ſit omniũ hæredũ onus hoc debitũ. [h]

Quod quis habet poſt mortem patris, venit in collationem: & retrohabitum fingitur. Bartolus.

¶ Qui ab hoſtibus captus, poſt mortem patris rediit, licet moriente patre nihil habuit, cũ apud hoſtes fuerit: tamen & ad bonorũ poſſeſſionẽ admittetur, & conferet ſcilicet ea quæ moriẽte patre haberet ſi ab hoſtibus captus nõ fuiſſet. Sed & ſi redemptus ab hoſtibus mortis tempore patris inueniatur, [i] æquè collatio erit facienda.

Quod quis habet tempore mortis patris, venit in collationem: ſecus in eo quod quæritur poſt mortem patris. hoc dicit cum.§. ſequenti. Bartolus.

¶ Si emancipato legatũ fuerit [k] cum pater morietur:etiam hoc conferre [l] debet. ¶ Si ab ipſo patre hærede inſtituto, [m] filio [n] eius fideicommiſſum fuerit relictum cũ morietur: [o] an id conferendũ [p] eſt, quoniã vtile eſt hoc fideicõmiſſum? Et eueniet vt pro eo habeatur, atq; ſi poſt mortẽ patris relictũ [q] fuiſſet: [r] nec cogetur hic cõferre, [ſ] quia moriente [t] eo eius [u] non fuiſſet. ¶ Emancipatus filius, ſi dotem habeat ab vxore [x] acceptam: hoc [y] minus [z] cõfert, & ſi antè [a] vxor deceſſerit. [b]

Quæ non tranſmittuntur ad hæredem, non conferuntur. Bartolus.

¶ Si impubere adrogato ſecundum diui Pij reſcriptũ quarta debeatur: [c] videndũ eſt, an ſi patris naturalis bonorum poſſeſſionem petat, [d] conferre quartam debeat. Quæſtio in eo eſt, eis acquiruntur in vita patris: vt.C.eo.l.ea.ergo & hoc legatum.cũ enim ſit relictum cum pater morietur,& pater viuẽs moritur:ergo viuo patre videtur quæſiuiſſe. Azo. ſic. C. de hære.inſtit.l. extraneũ. Nam futurum indicatiui hoc patitur. ſecus ſi eſſet futurum ſubiuncti ui:quia poſt mortẽ deberi inciperet: quia formatur à præterito indicatiui.ſic & aliàs infra, de verb.oblig.l.ſi quis ſtipulatus.

Si ab ipſo patre.]C *ASVS.* Pater inſtituit filium,& ab ipſo filio reliquit fideicõmiſſ. cum moreretur.numquid illud fideicommiſ. conferendum eſt? certe ſic:licet mortis tempore patris nõ haberet,ſed fingitur habuiſſe. nũquid emancipatus cõfert dotem vxoris ſuę? nõ.Sed quid erit? impubes arrogatus habet quartam in bonis patris adoptiui. numquid debet conferre ſi venit ad ſucceſſionẽ patris naturalis? certe ſic.Sed quid erit? filius qui vocatur, habet filium qui habet caſtrẽſe peculium: numquid tenetur conferre? certe non ſcilicet viuo filio: eo mortuo ſic.hoc dicit.Viuianus.

m *Inſtituto. ab extraneo. Azo.*

b *Emancipatus.* ſi petat cõtra tabulas: [a] quod poteſt: vt.ſ.tit.ij.l.ſi poſt mortem.§.ſi in adoptionem.

c *Fraude.* ſua,ſcilicet collationis non faciendæ. alterius enim dolus ſibi nocere non debet: vt ſupra,de dolo.l.& eleganter.circa princip.Sed quare priuatur? Reſpõ.quia emancipati ea demũ conferunt quæ tempore mortis patris habent: vt.C.eod.l.ea demum. ſed iſte tempore mortis patris nihil habebat: quia erat in poteſtate patris adoptiui,cuius omnia erant:ſed tamen propter fraudem, ſcilicet ſi fecit ſe emãcipari, vt nec à ſe,nec à patre adoptiuo conferatur,& ipſe confert. Azo.

d *Confertur.* ab emancipato:& ſic improprie eſt peculium: vt.C. de inoffic.teſta.l.fina.ſed nec ab eo qui eſt in poteſtate: vt.C.e.l. fina.& ſupra,pro ſocio.l.cum duobus.§.quamuis.nec aduentitiũ hodie: vt.C.eo.l.ſi profectitium ſic: vt.C.fami.erciſcun.l.certum eſt.& facit.ſ.ad Trebel.l. Titius.§.cum enim.

e *Dignitatis.* emebat olim pater prõ filio dignitatem: vt.C.de dignit.l.fi.quæ militia ſi non tranſibat ad hæredes, non confertur.aliàs æſtimatur quantum valet tempore mortis patris deducto onere:& illud quod eſt vltra,confertur: vt.C.de coll.l.illud. quæ eſt contra.quod vero pater dedit vſq; ad æquiualentiá honoris,non confertur: vt hic ſubiicit.& ſecundũ hoc intellige.C.de inof.teſtamen.l.omnimodo.§.imputari.quia ſpeciale eſt in ſilẽtiariis vt non conferant à patre datum:ſed quod eſt vltra æſtimationẽ honoris,ſic.quod vero.j.eſt,nemo confert: vt hic.

f *Conferre.* primum ad commodum fratrũ non confertur.ſecundum.ſ.quod debetur à patre,bene confertur quo ad onus: vt.j.§. proxi.ſed ſi adhuc &c.& facit.ſ.fami.erciſc.ſi filia.§.idem ſcribit.

g *Debeatur.* à patre qui promiſit.

h *Debitum.* ſcilicet pretium militiæ quod pater promiſit.

i *Inueniatur.* apud aliquem conſtitutus loco pignoris: vt ſupra, de lega.j.l.ſenatus.§.fina.Accurſius.

k *Legatum fuerit.* ab extraneo cum pater morietur,id eſt, mori incipiet.item ſupra,proxi.§.contra.Solu.ibi.

l *Conferre.* cum enim emancipati omnia conferre debeant quæ

n *Filio.* in poteſtate conſtituto: ſed Ioan. dicit in emancipato loqui. Azo.

o *Cum morietur.* ſcilicet pater.

p *Conferendum.* i. reſtituendum in cõmune. nec enim proprie poteſt dici conferre qui eſt in poteſtate. Azo. vt.C.eo.l.filiæ licet.

q *Relictum.* alioquin nullum diceretur quod filio in poteſtate degenti relictum diceretur à ſuo patre: vt inſtitu.de lega.§.an ſeruo. Sed ſi diceres huius legati diem cedere viuente patre: ſed quia dilatum videtur in tẽpus quo futurus ſit ſui iuris: vt.ſ.de auro & argen.leg.l.filia.& legatum eſt vtile,& ceſſat collatio: vt pote in acquiſito poſt mortem patris.ſi vero alij non tali filio relictũ eſſet,dic vt diximus.ſ.de condit.& demon.l.hæres meus. Azo.

r *Fuiſſet.* ſcilicet filio.

ſ *Conferre.* ſ.proxi.§.contra.Sol. hoc ita tã varie, quia veriſimile videtur qp patrẽ filio ſicut extraneũ nõ voluerit obligare ſecũ. Io.

t *Moriente.* id eſt, incipiente mori.

u *Eius.* ſ. filij, niſi poſt mortẽ.& no. quod refert cum morietur, an poſtquam morietur.& facit.C.eo.l.ſi donatione.

x *Ab vxore.* ſcilicet ſua.

y *Hoc.* ſcilicet dotem. Azo.

z *Minus.* id eſt, non.

a *Ante.* ſcilicet quàm collatio debeat fieri.

b *Deceſſerit.* nam tenetur reddere. Azo.& facit. C. famil. erciſcun.l.ij.&.ſ.famil.erciſcun.l.ſi filia.§.hoc amplius.& infra,eo.l. prætor.§.emancipati.

c *Debeatur.* quod eſt quando nihil eis teſtamento reliquit prius eo emancipato vel exhæredato ſine cauſa: vt inſtitut.de adoptio. §.cum autem.

d *Petat.* impubes cum aliis filiis naturalis patris.

a *An hæredi.* duobus modis legitur. Primo, an pater adoptiuus relinquat quartæ actiones suo hæredi, id est contra suum hæredē. & ita quod subiicit, vt ad hæredem.i. contra hæredem transferat, scilicet pater adoptiuus. Secundo sic, an filius impubes relinquat actionem suo hæredi. & pones impuberem decessisse, & est plana. nam si nō relinqueret, nō conferret: vt in actione iniuriarum: vt infra.l.proxi.§.emancipatus.

b *Transferat.* pater adoptiuus secundum primū, vel impubes secundum alium. & certe vterque trāsfert: vt.ſ. de adopt.l.ſi arrogator.

c *Personalis.* ſ. condi. ex constitutione diui Pij: & dic personaliſsima: aliàs non esset bona ratio: quia infinitæ sunt personales quæ in hæredes non dantur.

*Flo. præmat. est enī spes

d *Nata est.* si mortuus est pater adoptiuus.

e *Eum.* scilicet impuberem.

f *Emancipauit.* sine causa.

g *Cautionem.* scilicet de conferendo.

h *Species.* aliàs, ſpecies: & aliàs, ſpes. & facit. ſ. de vulg. ſub.l.ij.§. ĩterdum. Sed arg. contra. ſ. vt leg. no. ca.l. hæc ſtipulatio. &. C. ad Treb. authen. contra qui rogatus. Sed hic cōtra voluntatem teſtatoris debetur quarta.

*Flo. moritur

i *Debetur.* licet ſtatim peti non poſsit: quia ad hoc tantum tenetur pater adoptiuus, vt in suo teſtamento quartam relinquat: vt inſtitu. de adop. §. item non aliter. Sed videtur non deberi: vt infra, eo.l. proxi. §. id quoque. ibi, diuersum &c. quæ est contra. Solu. licet huius legati dies sicut & illius conditionalis non cedat dies niſi poſt mortem patris, in hoc tamē legato ſecus: quia quaſi æs alienum petitur: vt.ſ. de inoffic. teſta. l. Papinianus. §. ſi quis. Sed pone quod hic pater reliquit hanc quartam filio adoptiuo: numquid poterit peti ex causa legati? videtur quod non, quaſi creditori relictum: vt.ſ. de leg. ij. l. vnum ex fami lia. §. j. ij. reſpon. &. iij. Sed contra videtur. nam tunc demum datur actio ex constitutione, cum non reliquit quartam. Sed ſi reliquit quartam, nullo modo debet dari: quia paruit constitutioni: ſicut ſi per ſtipulationē tibi promiſiſſem & ſoluiſſem, amodo me conuenire non potes ex illa ſtipulatione. vel vt expeditius dicam, non inſpicio quo iure petat, ſed hoc tantum, quia æs alienum petere potuit: vt.ſ. tit. j. l. j. &. l. is qui. in princip. Azo.

*Hal. tunc

k *Conferre.* quia non est ſuum, ſed filij: vt.ſ. ad Macedo. l. ij.

l *Iam tunc.* id est, antequam arctaretur ad collationē, id est, ante mortem aui: ne sit contra. C. e. l. ea demum. Azo.

m *Habuit.* pater nepotis: quia occupauit. habuit dico cum morietur, ſcilicet pater communis: auus, ſcilicet nepotis: cuius. i. ex cuius aui bonis petitur bono. poſ. vel dic, habuit. ſ. nepos: & tunc pūcta poſt dictionem, peculium.

n *Cum autem.* nunc ſoluit, & dic, nō est neceſſe patri vindicare, ſcilicet iure hæreditario quaſi nunc de nouo factus dominus, & ideo confert quaſi tēpore mortis ſui patris habuerit: vt. d. l. ea demum. ſed quare, cum ſit caſtrenſe: vt.ſ. ea. l. §. nec caſtrēſe? Reſpō. amiſit nomen caſtrenſis mutatione perſonæ: vt ſupra, de acquir. hære. l. ſi pupillus. in fi.

o *Inſtitutus.* ſcilicet pater nepotis, quod potuit fieri in eo peculio, aliàs pater occupat: vt. j. de caſtren. pecu. l. ij.

p *Adierit.* aliàs, ſi adiiſſet: vt nunc hereditario iure quæſitū, poſt mortem aui non conferret: vt. j. de acquir. re do. l. in eo iure. ſed quare de ſubſtituto dicit. & facit. ſ. de procu. l. per procuratorem.

q *Adquireret.* de hoc dic vt. j. de reg. iur. l. non fraudantur.

r *Etiam ſibi.* non ſolum alij: quaſi ſuperiori caſu tantum alij.

ſ *Sibi centum.* ſcilicet retinet.

t *Habentes trecenta.* ſ. vnuſquiſque.

u *Retinere.* i. vnus emancipatus habens. ccc. ſibi. c. retinebit, & vna. c. dabit vni ex filiis qui in poteſtate remanſerunt: & alia alteri: & ſic de alio emancipato. Azo. Sed cōtra. ſ. ea. l. §. ſi ex dodrante. Solu. vt ibi. & no. quòd emancipati ſecundum prædicta inter ſe conferunt: vt. j. l. proxi. §. Iulianus. Acc.

*Flo. cōfert

*trecena

Cvm emancipati. CASVS in hoc princip. est facilis vſq; ad. §. illud. vbi confert emancipatus ſuis quod habet in bonis deducto ære alieno. quòd ſi emancipatus est grauatus ære alieno ſub conditione, non deducit ſtatim, ſed euētu cōditionis. Quid ſi periit poſt mortē ſuā ſine culpa? non tenetur conferre: quia facienda est collatio boni viri arbitrio. ſed quod debetur emancipato ſub conditione, illud debet cōferre. ſecus in legato relicto ſub conditione quod non debet conferre. confert ergo emancipatus bona ſua: & ſi quam habet actionem, debet conferre, ſiue ſint rei perſecutoriæ, vel pœnales. iniuriarū act. quæ non est in bonis, non tenetur conferre. [SITRES EMANCIPATI]. In. §. iſto dicitur: Paterfami. habebat tres emancipatos, duos in poteſtate: & emancipati habebant in bonis. ccc. quilibet: eos præteriit: in poteſtate conſtitutos inſtituit: petierunt contra tabu. quid debent conferre? certe ſicut ſi vnus ſolus eſſet emancipatus, & haberet nongenta, cuilibet fratrū deberet. ccc. conferre: ita iſti tres habebūt loco vnius: vnde ita debēt cōferre vt vnus: ita tamē, quod inuicem conferre non tenentur. [SI EX EMANCIPATO FILIO.] Vide per te. [SI DVO.] Si ex filio mortuo extant duo nepotes emancipati & præteriti, ſi petant contra tabu. in bonis aui, debent ne conferre dimidias partes, an quartam? & reſpon. quod debent conferre ſemiſſem: & ideo ſi auus iſte in cuius poteſtate erant, habebat. ccc. in bonis: ſi iſti. cc. acquiſierunt, quilibet debet centena conferre. [SI DVO.] Duo erant fratres emancipati præteriti, petierunt contra tabulas: vnus contulit, alter non. quid erit de portione illius qui conferre nō vult? prodeſt ei qui est in poteſtate, nō emancipato: nam actio debet denegari ei qui conferre non vult. [SI PROPTER INOPIAM.] Si emancipatus præteritus qui petiit contra tabu. non cauet, quia fideiuſſores inuenire non poteſt, interim dabitur curator bonis: qui poteſt alienare mora futura deteriora: vt ſi vult cauere ſuus, ipſe illarum rerum quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, habebit alienationem. Datur ſimile infra, ad Carbo. l. ſed & ſi is. §. quoties. Viuianus.

x *Editum.* ſed conceptum ante mortē ſecundum quoſdam. nam aliter non admitteretur vt ſuus: quia non tetigit auum aliquo iure cognationis: vt inſti. de hære. ab inteſta. §. cum autem. ſed nec vt bonorum poſſeſſ. quia non fuit animal eo viuo de cuius bonis agitur: vt. j. vnde cog. l. j. §. ſi quis proximior. licet ad bona libertorum aui debeat admitti: vt. j. de bonis liber. l. Paulus. §. Paulus. ſed

hæc

an hæredi [a] ſuo relinquat quartæ actionē, an nō? Et magis est vt ad hæredem trāsferat: [b] quia perſonalis [c] actio est. Igitur etiā de quarta conferēda cauere eū oportebit: ſed hoc ita demum, ſi iam nata est [d] quartæ petitio. Cæterùm ſi adhuc pater adoptiuus viuat, qui eum [e] emācipauit: [f] dicendum est cautionē [g] quoque ceſſare. Præmatura est enim hęc ſpecies [h] collationis, B cū adhuc viuat is cuius de bonis quarta debetur. [i]

Quod quæritur poſt mortē, ſi retro quæſitum fingitur, venit in collationem. Barto.

¶ Si is qui bona collaturus est, habeat filium peculiū caſtrēſe habentem, non cogetur vtiq; peculium eius cōferre. [k] Sed ſi iam tunc [l] mortuus erat filius eius, & caſtrenſe peculium habuit [m] cùm moreretur* is cuius bonorum poſſeſsio petēda est, an conferre cogatur? Cum autem [n] vindicari id patri [ſuo] nō sit neceſſe, dici oportebit conferendum. Non enim nunc adquiritur, ſed nō adimitur. Amplius dico, & ſi inſtitutus [o] fuerit à filio hęres, necdū adierit, [p] habeátq; ſubſtitutum: quia nō magis nunc* quæritur peculiū quàm nunc nō alienatur, cōferri debere. ¶ Cōfertur autē etiā ſi quid eius nō fuerit, dolo malo autem factū sit quo minus eſſet. Sed hoc ſic accipiendum est, vt hoc demum conferatur quod ei' eſſe deſiit dolo malo. Cæterū ſi id egit, ne [quid] adquireret, [q] non venit in collationē. nam hic & ſibi [r] inſidiat' est. ¶ Portiones collationū ita erunt faciēdæ: vt puta duo sunt filij in poteſtate. vnus emancipatus habens trecenta, ducenta fratribus conferet, * ſibi [ſ] centū [retinebit.] facit enim eis partē, quamuis is sit cui conferri non ſolet. Quòd ſi duo ſint filij emācipati habētes trecenta, [t]* & duo in poteſtate: æquè dicēdum est ſingulos ſingulis qui ſunt in poteſtate, centena conferre, cētena retinere, [u] ſed ipſos inuicem nihil conferre. Dotis quoq; collatio in eundē modum fiet, vt quicunq; confert, etiam ſuam perſonam numeret in partibus faciendis.

Cum nepos ex filio natus eſt poſt mortem, iſte potest petere contra tabulas aui ſui: quia inuenitur præteritus: & debet conferre, licet tempore mortis aui in rerum natura non ſit. hoc dicit.

C

II. PAVLVS libro quadrageſimoprimo ad Edictum.

CVm emancipati filij nomine nepotem poſthumum poſt aui mortem editum [x] dici-

D

hæc positio non valet: quia si sic esset, vt dicunt, nepos non peteret nomine filij, immò suo. hic autem loquitur cum filij nomine petit. Pone ergo casum vbi potest emancipatus transmittere contra tabulas: vt ff. titu. ij. l. sed & si decesserit. Azo. petit ergo nepos nomine filij, id est, ex persona filij. & idē esset in quolibet hærede filij, secundum Azonē.

a *Aere.* hoc dic vt. j. de verbo. signi. l. subsignatum. §. j. Azo. & facit. C. eo. l. ea. & supra, de iure do. l. mulier. & infra, de iure fisc. l. non possunt.

b *Debebit.* nisi in casu propter onus matrimonij: vt infra. l. proxi. §. emancipati. Azo.

c *Caueri.* facit. ff. de pe. l. sed & si damnū. §. penul. Azo.

d *Culpa.* colligitur ergo de perditis post mortem culpam præstari & dolum: vt hic, & supra, l. proxi. §. confertur. secus in perditis ante, vel alienatis vel euictis: vt supra, de euict. l. pater. vel quia pater idemque filius pro sua filia dotē dedisset: vt supra, titu. j. l. j. in fin. Sed quæ culpa præstabitur? puto leuis: vt supra, de lega. j. l. cum res. §. sed si culpa. & maxime quia gratia sua & suorum fratrum fit collatio sua, vt habeat partē paternorum fratrum: vt habeat partem bonorū istius: argu. institu. qui. mo. re contrahi. oblig. §. fina.

*Flo. collationis omnis

e *Debet.* ab eo emancipato: & est ratio diuersitatis inter hunc & sequentem casum, vt. j. de verbo. obliga. l. si filius. & de reg. iur. l. quę legata. Item confert nō re ipsa, sed per cautionem: vt infra, tit. j. l. j. §. si sub cōditione. nisi in dote quam statim sibi computat: vt. C. e. l. dotis. quia videtur eam habere & possidere etiā dum est apud virum: vt C. qui potio. in pigno. habe. l. assiduis. Itē contra infra, eod. l. penulti. Solu. vt ibi.

f *Fuisset.* filius emancipatus eo tēpore quo legabatur. Item contra supra. l. j. §. si impuberi. Solu. ibi. & facit. C. de condit. inser. l. si vxor. Accursius.

a *Hic enim electiuè: sic in l. 2. cōmodato. §. sicut ff. cōmo. alitumeliam quādo comparatiuè. in l. iubere caueri, supra, de inuisdi. em. iud. Bal. in. l. trāsactiōe. C. de transactio.*

g *Magis enim.* a electiue ponitur. non enim in condēnatione iuriarum habetur respectus ad rem vel pecuniā: sed ad ipsam condemnationem: vt hic, & infra, de iniur. l. item apud. §. si quis seruo. licet sit argu. contra. C. de iniur. l. dominum. sed dic vt ibi. sed in actione furti secus: quia ibi ipsa res æstimatur, vt dupletur. Sed quid de popu. actio. vt de albo corrupto, & aliis quibus non prosequitur quis priuatum damnum si fuerit iam lis contestata. nam ante non sunt in bonis: vt. j. de verbo. signific. l. si cui? Respon. si ratio legis spectetur: quia ad vindictam idem est quod in act. iniur. sed forte est & alia ratio quàm in actio. iniur. quia etiam si esset in potestate, sibi competeret: vt. j. de actio. & oblig. l. filius. Accursius.

h *Si tres emancipati.* quorum quilibet habet. ccc.

i *Tertias.* scilicet partes: ita quod quilibet emancipatorum centumvni, & centum alteri det, & sibi centum teneat: vt. j. l. proxi. §. Iulianus. nec ob. ff. eo. l. j. §. si ex dodrante. vt ibi not.

k *Non conferunt.* vt. C. eo. l. si emancipati.

l *Vnius.* vt enim si vnus esset emancipatus, & haberet nongēta, cōferret cuiq; ccc. & sibi vna. ccc. retineret: ita & quādo sūt tres.

tias[i] conferendas putat: vt emā cipati, quia inuicem non conferunt, [k] vnius[l] loco sint: nec indignari eos oportere si plus cō ferant, & minus accipiant: [m] quia in potestate eorum fuerit bonorum possessionē[n] omittere. Iulianus quoque Cassij sententiam sequitur. ¶ Si ex emancipato filio nepos emācipatus, mortuo patre simul & auo bonorum possessionem vtriusq; acceperit, cùm vterque eorum suum[o] hæredem reliquerit: eo modo collatio explicari potest, vt si (verbi gratia) centum in bonis habuerit, & patruo quinquagīta, & fratri quinquaginta conferre debeat. [p] Hoc enim ratio facit, siue personas, siue portiones numeremus.

Si ex filio mortuo extant duo nepotes emancipati & præteriti: si petant contra tabulas bonorum possessionem in bonis aui, debent conferre semissem.

¶ Si duo nepotes ex filio mortuo emancipati bonorum possessionē aui petant: vtrū dimidias, [q] an quartas[r] patruo conferre debeāt, quæritur? Et veri[s] est semisses cōferre eos oportere: quia & si viuo auo, cū in eius potestate essent, ducēta puta adquisissent: centū filius, centū duo fratres[t] per aui hereditatē haberent. ¶ Si duo [fratres] emācipati bonorū possessionē petierint, & vnus contulerit, alter non contulerit: huius[t] portio tantū ei qui in potestate est, prodesse debet, non etiā emācipato: quoniā eius causa[u] qui in potestate est, denegantur ei actiones. ¶ Si per inopiā[x] emācipatus cauere nō possit, nō statim[y] ab eo trāsferēda est possessio, sed sustinendū [est,] donec possit īuenire fideiussores: vt ta

m *Accipiant.* scilicet quartā per contra tabulas bonorū. Accursius.

n *Bonorum possessionem.* contra tabulas.

o *Suum hæredem.* puta quilibet filium suum in potestate.

p *Conferre debeat.* sic ergo nihil sibi retinet, immò virilē debet sibi retinere: vt. ff. eod. l. j. §. portiones? Respō. quia potest alia. l. habere: qđ aperte est contra hunc §. dic ergo, quia aui dimidiam hæreditatis aufert, & dimidiam de. c. ei conferat, id est communicet: & sic fratri remanet ergo sibi medietas: & sic non tantū cō fert quantum accipit. & sic est contra supra, l. j. §. si ex dodrante. Solu. hic ppter duas hæreditates. Sed adhuc ob. §. portiones. quia omnia paterna debent cōferri. sed hoc facit hic duarum hæreditatū necessitas, vt minus det in quantitate, & plus accipiat.

q *Dimidias.* scilicet vterque dimidiam.

r *Quartas.* i. vterque nepotum quartam eorum quæ habent: quia & talem partē sunt habituri in bonis aui: vt instit. de hære. ab intesta. §. & quia placuit.

s *Duo fratres.* s. & hi nepotes in potestate retēti. Azo. not. quod plures cōfert quam aufert. & sic est argu. contra. ff. e. l. j. §. si ex dodrāte. Sed hoc ideo, quia hi duo nepotes sunt loco vnius, scilicet sui patris, q sic conferret.

t *Huius.* non conferentis.

u *Eius causa.* sic. C. qui. ad lib. procla. non licet. l. ij.

x *Si per inopiam.* secus si per contumaciam.

y *Statim.* scilicet trāsacto tempore, nec modico, nec maximo. sic. j. de sol. ratum. vtroq; tamen casu constituetur curator bonis: vt supra, eo. titu. l. j. §. si frater. & §. si cum duobus. Azo.

P*Rætor non.*] CASVS. In prin. huius legis dicitur, si emancipatus præteritus petit contra tabu. illa bono. pos. nō defertur ei sub cōditione si contulerit, sed pure. verūtamē denegātur act. nisi cōferat: quia hæredes possent pati damnū, si nō datur bo. pos. sub conditione, si confert: quia si interim decederet, hæredi suo nihil relinqueret. Item si frater eius decessisset, nō admitteretur ad eius bonorum possess. & ideo dicendum est quòd vocatur statim ad contra tab. sed debet offerre vel cauere: aliàs denegatur act. [EMANCIPATVS.] Si filius emancipatus facit controuersiam impuberi, qui dicit se filium fuisse in potestate: numquid debet conferre? certe sic, vel cauere debet de conferendo: quia ecōtra, si peteret

peteret se mitti in pos. tenetur de bonis restituendis. [*IVLIANVS.*] Si emãcipatus petiit contra tabu. debet cõferre bona suis qui erant in potestate. sed siqua à patre fuerunt relicta, in medium debet conferre: & est conueniens vt cõferant quæ habent. quod potest apparere exẽplo tali: Pater habebat quadringenta, & habebat duos filios in potestate, & duos emãcipatos prẽteritos. vni ex filiis emãcipatis reliquit centum, alij sexaginta. ille debet conferre pro centum & triginta, & trientem ferre: ille alius debet cõferre pro cẽtũ & viginti. [*EMANCIPATI.*] Si emancipatus petit bonorum possessionem contra tabulas, debet suo cõferre. sed dum confert dotem vxoris suæ, potest detrahere: quia illa nõ est conferenda. ff. eod. l.j.§.iubet. [*EMANCIPATVS FILIVS.*] Frater emancipat[p] deliberabat vellet petere contra tabulas, vel non: & interim cauit de conferendo. postea non petit cõtra tabu. nunquid si à fratre conuenitur, poterit vti excep[t]one? nõ: sed videtur ipso iure tutus. sed si pecuniã soluisset, & petiisset contra tab. pecuniam posset cõdicere. [*QVI DVOS.*] Paterfamiliàs habebat duos filios in potestate, ex vno eorũ nepotem, emancipauit filium ex quo habebat nepotem. filius emancipatus procreauit filium. illum loco filij adoptauit auus, postea decessit emãcipato prætorio. nũquid potest peti cõtra tabu? certe sic à prætorio, & est facienda collatio in tres partes. vna pertinet ad filium qui est in potestate, altera ad nepotem quem loco filij adoptauit, tertia ad emancipatũ filium & nepotem qui in potestate remanserat, vt pater ei soli conferat cum quo bonorum pos. accipit.

Flo. erit

† *Vide de hoc ad longũ per Bar. to. in l. mulieri & Tit. ff. de cõdit. & demon. & an conditio apposita in persona vnius cẽseatur repetita in persona cõiũcta. in l. fi. §. Seio. & quod ibi no. ff. de le. 2.*

a *Ipse decessisset.* scilicet emancipatus.

b *Nihil relinqueret.* tũ quia pendente conditione decessit: vt. C. de cad. tollen. §. fin autem. tum quia non agita non transmittũtur: vt. ff. de bono. posses. l. iij. §. denique. Accursius.

c *Frater.* qui est in potestate. & dic decessisset sine hærede.

d *Non admitteretur.* scilicet emancipatus. alij dicunt emancipatum non admitti qui nõ contulit fratri viuenti: quod non placet: quia & eius hæredi potest caueri: vt. ff. eo. l.j.§. ibidem.

e *Accipere.* scilicet posse.

f *Non cauerit.* scilicet postea.

g *Remaneat.* si possideat denegatis actionibus ei qui non cauit: vt. C. eod. l. posthumo. vel si non possideat, officio iudicis ei consuletur: vt. C. eod. l. si soror. & facit quod conditio non intelligatur infra, de acquiren. posses. l. quod meo. §. si furioso.

men de his quæ mora deteriora futura sunt, his qui in potestate sunt, actio detur, ipsique caueant [se] in medium collaturos, si cautum eis fuerit.

Ius implendi cõditionem, non transit ad hæredem ex dispositione legis. Barto.

III. IVLIANVS libro vicesimotertio Digestorum.

PRætor non sub conditione collationis bonorũ possessionem contra tabulas promittit, sed demõstrat quid data bonorũ possessione fieri oportet: alioquin magna captio erat* emancipati, si nõ aliter bonorũ possessionẽ accipere intelligeretur, nisi cauisset de collatione. Nã si interim ipse decessisset[a], hęredi suo nihil relinqueret[b]. Item si frater[c] eius decessisset, nõ admitteretur[d] ad bonorũ possessionem. Quid ergo est? Intelligendũ est bonorum possessionem accipere[e] & ante quàm caueat. Sed si non cauerit[f], ita obseruabitur, vt tota hęreditas apud eũ qui in potestate fuerit, remaneat[g]. Emancipatus filius cõtrouersiam facit impuberi[h], qui se filium, & in potestate patris fuisse dicit. quæro, si[i] bona sua ei[k] emãcipatus conferre debeat? Paulus notat: Puto [ei] conferendũ[l] esse exacta cautione, vt victus, sicut hæreditatem, ita & quę collata sunt, præstet. Iulianus: Quotiens cõtra tabulas bonorum possessio datur, emãcipati bona sua cõferre debẽt his solis[m] qui in potestate patris fuerint. Hoc quẽadmodũ expediri oporteat, quæri solet. Nã si bona à patre relicta, & emãcipatorum, in mediũ conferãtur, & ita viriles[n] partes sumãtur, eueniet vt & emãcipatis[o] quoq; collatio ab ipsis facta prosit. Videamus ergo ne cõmodissimũ sit, emancipatos quartã partem ex bonis paternis cõferre*, ex suis tertiam. quod dico, exẽplo manifestius fiet. Ponamus patrem quadringẽta reliquisse, & duos in potestate filios, duos emãcipatos: ex quibus alterũ[p] centũ, alterũ sexaginta in bonis habere. is qui centũ habebit, centum triginta tria[q] & trientẽ feret: is verò qui sexaginta contulerit, centum viginti[r]. atque ita eueniet vt collationis emolumentum ad solos qui in potestate remanserint, perueniat. Emãcipati bona sua conferre cũ his qui in potestate fuerunt, iubentur. Quare sicut is qui in potestate est, dotẽ vxoris præcipit, ita emãcipat[s] quoq; quasi præcipiat[t], retinere debet. Emãcipatus præteritus si dũ deliberat[t], cauerit[u] de bonorũ collatione, nec bonorũ possessionẽ petierit[x]: agẽte fratre ex stipulatu, ipso iure tutus erit. Sed & si pecuniã cõtulerit, condictione[y] eam repetet. Omissa enim bonorũ possessione incipit pecunia sine causa esse apud hęredem. Qui duos filios in potestate habebat, & ex vno eorum nepotem, emãcipauit filium ex quo nepotem habebat, deinde emancipatus factus procreauit filium, quem auus in locũ filij adoptauit, & vel intestatus[z], vel testamento facto prætorio emãcipato filio decessit. Quæsitũ est, quid de bonorũ possessione, quid de collatione iuris esset? Respondi, Bonorum de quibus quæritur, tres partes fieri debent, ex quibus vna pertinet ad filium qui in potestate remãsit: altera ad nepotem qui in locum filij adoptatus est: tertia ad emancipatum filium & nepotem qui in potestate remanserit, ita vt pater soli ei[a] conferat cum quo bonorũ possessionem accipiet.

A Sed argu. contra. in eo. titu. l. si me in vacuam. & infra, de no. ope. nun. l. stipulatio. §. habet.

B

C

D

h *Impuberi.* de statu & bonis. & sic habet locum Carbonianum: vt argu. infra, de Carbo. edict. l.j. in princip.

i *Si.* id est, an.

k *Ei.* impuberi.

l *Conferendum.* & sic *Flo. fuit apparet quod petat Carboni. & bono. possess. & collationem si satisfecerit: vt hic, & infra, de Carboniano. edic. l. penul. & fin.

m *His solis.* q. d. non aliis emancipatis: vt C. eod. l. si emancipati. Accursius.

n *Viriles.* de vtriusque bonis.

o *Vt emancipatis.* scilicet aliis. Accursius.

p *Alterum.* emancipatorum.

q *Centum triginta tria.* scilicet. c. de paternis, & .xxxiij. aureos, & tertiam alteri[9] aurei, quod est tertia centũ de suis.

r *Centum viginti.* scilicet centum de paternis. xx. de suis, id est tertiam, & sic plus confert quàm aufert. confert enim tertiam, & aufert quartam. sic. ff. l. proxi. §. si tres. nec ob. supra, eo. l.j.§. si ex dodrante. vbi no.

s *Præcipiat.* etiam cõstãte matrimonio: quia sentit onera matrimonij: vt. ff. fami. erciscũ. l. si filia. §. hoc amplius. & supra, de iure do. l. si is. §. ibi. & facit supra, eod. l.j.§. emancipatus. aliàs, præcipuam.

t *Dum deliberat.* de accipienda bono. possess. vel non.

u *Cauerit.* spõte: nam inuitus antequam petat bono. possess. non cogitur cauere: vt supra, ea. l. in princ. Hug.

x *Petierit.* sed omiserit. Sed quid est quod promissor non tenetur ipso iure, vt hic: sed tradendo transfert dominiũ, vt subiicit? Respon. dic tutum ipso iure: scilicet exceptionis. sic ponitur infra, de solu. l. qui. x. ij. respon. & arg. infra, de re. iu. l. nihil intelligitur. vel stipulatio est de iure ciuili: vnde per aliud ius ciuile potest intelligi tacita cõditio, scilicet si petat bono. pos. sed traditio dominij est de iure gentium: vt institu. de rerum di. §. per traditionem. circa quod vt circa immutabile ius ciuile fingere nõ audet: vt institu. de leg. ag. tu. §. fin. & de hære. ab intesta. §. minus. licet expressa possit apponi cõditio etiam in dominio: vt. ff. de solu. l. sub cõditione. sed prima placet: quia & stipulatio valet, sed condicitur liberatio: vt supra, de condic. sine causa. l. qui sine. & facit supra, de condic. ob causam. l.j. & l. si filius.

y *Cõdictione.* sine causa, vt subiicit. & etiã ob causã: vt. d. l. si filius.

z *Intestatus.* hoc casu habet locum vnde liberi.

a *Ei.* nepoti. & facit. ff. de cõtra tabu. l. iij. §. si quis post emancipationem.

BIU Cujas

pationem.&l.si duobus.in fin.&ſ.titu.j.l.quia.&ſ.e.l.j.§.j.&§. si ex dodrante.in fi.&j.eo.l.filius.in fin.

Filium.] CASVS. Si filius emancipatus præteritus petit contra tabulas dotem datam pro filia, non tenetur conferre: quia non intelligitur in bonis suis.

a *Matrisfamiliàs.* quæ fratribus suis debet cõferre. & facit ad.l.j.titu.j.l.j.§.fi. &ſ.ad leg. Falcid.l.pater.& de iure do.l.pater.& ad Trebel.l.à filio.

Si quis.] CASVS. Quidam habebat filium sui iuris constitutum,& ex eo nepotem. ille nepos accipit contra tabulas, nũquid tenetur conferre sicut filius adoptiuus? dicit quòd debet conferre si putat vtile petere contra tab. sed si nõ velit, non debet cõferre.nam vbi petit contra tabulas, debet cõferre, qui habet, vel dolo desiit habere: sed alia cõferre nõ tenetur. [STIPVLATIO.] Promisit per stipulationem datis fideiussoribus emancipatus suo conferre.quando committetur? Respond.quod quando emancipatus interpellatus est,& elapsum tempus quo conferre potuit. si autem non conferat, vel dolo fecit quo minus conferat, committetur stipulatio ad interesse. Viuianus.

b *Si quis filium.* pone casum. vt.j.vnde lib.l. si pater.

c *Bonorum possessionẽ.* cum sorore & in potestate constituta,de qua lex dicit quod potest: vt supra, de contra tabu.l.si retentus.

Flo. potevit, inquit, quod eo fa.

d *Suis.* scilicet nepotis bonis.

e *Eum.* scilicet auum qui habet in potestate nepotem.

f *Similem.* hunc naturalem nepoté & auum vice naturalis nepotis ei qui adoptauit nepotem tanquã ex filio natum filio consentiente, & postea filiã genera-uit hic filius.ad quod.ſ. eo.l.j.§.is quoque.

Dos profecticia non dicitur esse in bonis patris. Bartolus.

IIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

FIlium emancipatum dotem quam filiæ suæ nomine dedit, conferre non debere: quia non sicut in matrisfamiliàs[a] bonis esse dos intelligatur, ita & in parris,à quo sit profecta.

Si nepos in potestate retentus veniat ad successionem patris emancipati, auus pro eo cogitur conferre, nisi eum bona fide emancipet. Bartolus.

V. VLPIANVS libro septuagesimonono ad Edictum.

SI quis filium[b] habeat sui iuris,& ex eo nepotẽ in potestate sua: cõsequenter erit dicẽdum si nepos patris sui emancipati accipiat bonorum possessionem[c], de conferendis suis[d] quoque bonis cauere eum[e] debere,& esse similẽ[f] ei qui adoptauit. hoc enim Diui fratres rescripserunt, vt ad collationem auus cõpellatur. Planè eodẽ rescripto adiectũ est sic, Nisi fortè auus iste nullum ex his bonis fructum adquirere vult, paratúsque est de potestate nepotẽ dimittere, vt ad[eum[g]] emãcipatum omne emolumentũ bonorum possessionis perueniat. nec idcirco ea filia quæ post emãcipationem nata patri[h] hæres extitit,iustè queri poterit in id[i]* quod eo facto collationis cõmodo excluditur, cum auo[k] quandoque defuncto ad bona eius simul cũ fratre posit venire. Hæc in patre adoptiuo ratio reddi nõ potest[l]: & tamen[m] & ibi idẽ dicemus, si sine dolo malo emãcipauerit. Stipulatio autem collationis tunc committitur, cum interpellatus cũ aliquo spatio[n] quo conferre potuit, non facit: maximè cum boni viri arbitratu collationẽ fieri, edicto prætoris insertum est. Siue ergo in totum collatio facta non est, siue in partem facta: locum habebit hæc stipulatio. & siue quis non conferat[o] ex hac stipulatione, siue dolo fecerit quo minus conferat: quanti ea res erit, in tantam pecuniam condemnabitur.

Si auus dat dotem pro nepote ex filio: in ius quod habet auus in dote, succedit ille filius, sive institutus, sive exhæredatus. Bar.

VI. CELSVS libro decimo Digestorum.

DOtem quam dedit auus paternus, an post mortẽ aui mortua in matrimonio filia, patri reddi oporteat, quęritur? Occurrit æquitas rei, vt quod pater meus propter me filiæ meæ nomine dedit, perinde* sit atq; ipse[p] dederim: quippe officium aui circa neptem, ex officio[q] patris erga filiũ pendet: & quia pater filiæ, ideo auus propter filium nepti dotem dare debet. Quid si filius à patre exhęredatus est? existimo non absurdè [dici,] etiam in exhæredato filio idẽ[r] posse defendi. Nec infauorabilis sententia est: vt hoc saltẽ habeat ex paternis, quod propter illum datum est.

Flo. prætitu.j.l.j.§.fin. aliàs aut inde

VII. IDEM libro tertiodecimo Digestorum.

SI nepotes[s] in locum filij[t] successerunt: vna portio his cõferri debet[u], vti[x] bonorum possessionis vnam partem habeãt. Sed & ipsi[y] ita cõferre debent, quasi omnes vnus essent.

Circa hæreditatem admittitur variatio vsque ad annum. Barto.

VIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

NOnnunquam prætor[†] varietatẽ non repellit,& cõsiliũ mutantis[z] nõ aspernatur[†]. Vnde quidam filium emãcipatum, qui de bonis conferendis

Aliquãdo prætor variantẽ non repellit: & cõsilium mutantis non aspernatur. de variatione quãdo admittatur: vide per do.Dy. in ca. quod semel.de regul.iur.lib. 6.in.c. bocnæ.ad fi.de postu. præalioqui non cõferrent: le.in.c.in.ter canonicos.in verb. subscriptũ. de elec.li.6. eo.l.j.§.fin.sed videtur †Sic M.Cicero lib.1. Epist.pen. l.j.§.si sit nepos.j.ij. & epist. nunquam præstantib. in repub. gubernãda virtus laudata est in vna sententia per petua permansio: & ibidem multa alia præclarè in eãdem sententiam.

a *Matrisfamiliàs.* quæ fratribus suis debet cõferre. & facit ad.l.j.titu.j.l.j.§.fi. &ſ.ad leg. Falcid.l.pater.& de iure do.l.pater.& ad Trebel.l.à filio.

b *Si quis filium.* pone casum. vt.j.vnde lib.l. si pater.

c *Bonorum possessionẽ.* cum sorore & in potestate constituta,de qua lex dicit quod potest: vt supra, de contra tabu.l.si retentus.

d *Suis.* scilicet nepotis bonis.

e *Eum.* scilicet auum qui habet in potestate nepotem.

f *Similem.* hunc naturalem nepoté & auum vice naturalis nepotis ei qui adoptauit nepotem tanquã ex filio natum filio consentiente, & postea filiã genera-uit hic filius.ad quod.ſ. eo.l.j.§.is quoque.

g *Vt ad eum.* nepotem emancipatum.

h *Patri.* in cuius potestate est hæc filia: scilicet filij emancipati.

i *In id.* id est, propter id. Azo.

k *Cum auo.* ecce quare non debet conqueri. Azo.

l *Non potest.* immo maior, quia auo defuncto neptis in totum de iure ciuili filius adoptiuus emancipatus in nihilum succedit. Azo.

Ius idem esse potest vbi diuersa est ratio.

m *Et tamen idem.* no. quòd vbi non est eadem ratio, est tamen idem ius: arg. pro & contra.ſ.ad leg. Aquiliam.l.illud.

n *Spatio.* nec minimo, nec maximo: vt.j.de sol.l.ratum.&.l.quod dicimus.&.ſ.ad leg.Falc. l.j.§.item si ita.&.§.& quod dixi.&.j.ad Tertyllia.l.ij.§.confestim.

o *Conferat.* quia res suas alienauit, quas conferre debebat.& facit.ſ.eo.l.j.§.si cum duobus.&.l.ij.§.de illis.

Dotem.] CASVS. Auus pro nepote dedit dotem: post mor-

p *Si ipse.* scilicet ego factus mei iuris.

q *Ex officio.* i. ex pietate quã quilibet pater debet filio: etiam nepti prouidere habet necesse, scilicet propter filij personam mediam, vt subiicit. Azo. & facit supra, de don.inter virum & vxo.l.iij.§.fin.

r *Idem.* vt debeat eis dos reddi. sed cõtra.ſ. de iure do.l.auus.Solu. hic æquitas, ibi rigor. Vel dic, propter filium dedit nomine neptis: ibi propter nepoté nomine neptis, vt hic colligitur. sed an debeat eã conferre, si vult succedere auo? Respõ. si extat matrimoniũ tempore mortis aui, cõstat q̃ non: vt.ſ.eo.filiũ. &.j.

s *Nepotes.*] CASVS. Nepotes ex filio, pũta duo vel tres in locũ filij successerunt. nunquid illa portio quæ erat patri eorum conferenda petita bonorum possess. erit eis cõferenda? sic. Viuianus.

t *Filii.* emãcipati, qui fuit eorum pater.

u *Conferri debet.* à patruis scilicet.

x *Vti.* id est, sicut bonorũ &c. vt.ſ.eo.l.cum emancipati.§.si duo.

y *Sed & ipsi.* cũ eman cipati sunt. Io. vel non in potestate constituti.

z *Mutantis.* voluntatem. vnde dicitur, sapientis est mutare consilium in melius: vt arg.in authẽ. vt fra.fi.in princ. Sed cõtra. C.de modo mul.l.fi.in fi.& infra,de bo.li. l.nam absurdum.& supra,de leg.j.l.si ex toto.§.fin.& supra, de institu. l.sed & si.§.item si plures. Solu. hic speciale: quia de hæreditate patris tractatur, quæ est quasi

BIU Cujas

quasi nobis debita: vt.C.de codicil.l.fina. & dic similia. supra,de procur.l.in causæ.§.j.Accursius.

a *Parentis.* in primo gradu cõsistentis. nam idem esset si disceptaretur de bonis auitis.Azo.

b *Moram.*admissam in primo anno.Azo.admittitur tamen perpetuo ad cauendum: vt no.ſ.eod. l.j.§.sed & si quidé per contumaciã. dummodo intra annũ bono.pos.agnoscat: vt ſ.eo.l.prætor.in prin.

Filius.]CASVS.Filius emãcipatus petiit bonorũ possſ. vnde liberi. nũquid ei poterit dicere ille qui est in potestate, ex illa hæreditate debeo habere emolumentum?sic: quia emãcipatus vocatur in vnam dimidiã, & alius in aliam.Viuianus.

c *Bonorũ possessionem.* vnde liberi.Accursius.

d *Familia.* ſ. aui.

e *Semissem.* i.dimidiã hæreditatis auitæ.

f *Emolumento.* quia suus pater ei conferret: vt.ſ.e.l.prætor. in fi.& infra, de coniung. lib. l.j.§.emancipatus.

g *Fratri.* suo,scilicet proprio.

h *In familia.* scilicet sui patris.

i *Cogetur.* patet ergo collationem fieri ab his qui quoquo modo sui iuris facti sunt. hic enĩ nepos per mortem aui sui iuris factus est. nec mirũ quod contra tab. datur quocũque modo sui iuris facto: vt.ſ.de cõtra tabu. l.j.§.& sui. &.l.si emancipatus. in princ. & per petitionẽ contra tabu. inducitur collatio. Azo. vt.ſ.eo. l.j.in princ.

Si filius.] CASVS. Pater filiũ suũ instituit:emancipatũ prꝫteriit: institutus adiuit.emancipatus nõ vult petere contra tabu. nunquid tenetur conferre suo? non.Viuianus.

k *Hæres institutus.* insolidum, vel amplius quàm in virili.

l *Nõ petat.* sed iure ciuili adeat & retineat.

m *Edictum.* sic ergo per edictum nõ fit collatio nisi inter eos qui veniunt eodem iure, vt ambo per vnde liberi: vel ambo per contra tabu.licet vnus beneficio alterius: vt hic, &.ſ.eo.l.j.&.j.titu.j.l.nec ipsa.&.ſ.titu.j. l.filium.§.& hoc sit consequens.quæ est cõtra.sed per æquitatem Scæuolæ secus,vt hic subiicit:& etiam imperatoris,vt.j.titu.j.l.j. in princip. &.C.eo.l.vt liberis.& hoc si minuitur portio instituti per contra tabu.prꝫteriti,vt hic subiicit.augeri autem non posset cum adiit institutus: vt.ſ.de cõtra tabu.l.si ex duobus.§.sed illud. Item cõtra.huic.l.j.titu.j.pater.Solu.hic ex toto rumpitur per cõtra tabu. iure prætorio: vt.ſ.de contra tabu. l.filium.§.videamus. sed per querelam,non: vt in contrario.Accursius.

Paulus respondit.]CASVS. Et si aliquid debetur filio emancipato, sed post mortem patris ei soluitur : si emancipatus prꝫteritus petit contra tabulas,illa conferre non debet. Et si habetis, non debere,referatis ad ea quę non intelliguntur deberi eo facto cauere fratribus noluit,audiendum postea putauerunt,si vellet oblata cautione beneficium bonorum possessionis exercere: tametsi responderi potest, videri eum possessionem repudiasse,qui formam possessionis conseruare noluit. Sed benignior est diuersa sententia,maximè cum de bonis parentis[a] inter fratres disputetur: quem tamen facilius admittendũ existimo,si intra tẽpus delatæ possessionis cautionẽ offerat. nam post annum, quàm delata esset bonorum possessio, voluntariam moram[b] cautionis admittere difficilius est.

IX. IDEM libro quinto Responsorum.

FIlius emãcipatus intestati patris bonorũ possessionem[c] accepit. nepos ex eodem in familia[d] retẽtus,semissem[e] hæreditatis cum emolumẽto[f] collationis habebit. idem nepos si postea[bonorũ]possessionẽ intestati patris accipiat, fratri[g] post emancipationẽ patris quæsito, & in familia[h] retento bona sua conferre cogetur[i].

In his qui succedunt diuerso iure, habet locum collatio.Bartolus.

X. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

SI filius in potestate hęres institutus[k] adeat, & emancipato petente bonorum possessionem contra tabulas, ipse nõ petat[l], nec conferendum est ei: & ita edictum[m] se habet. Sed magis sentio vt quemadmodũ pro parte hæreditatem retinet, iureꝺeo quo*& bonorum possessionem petere possit: ita & conferri ei debeat, vtique cum iniuriam per bonorum possessionem patiatur.

¶*Hodie autem secundum Bar. locũ habet collatio inter succedẽtes quocũque iure.nouauit in. l. pater filiũ. j.tit. proxi. Bal. in rubr. de col. do.&c.*

*Flo. quòd bonorũ pos. pet. posset sui iuris,vt legata sub conditione relicta. si habetis,conferre debere, intelligatis quãdo debeatur in diem: quia promissum est filio in diem: medio tempore pater moritur, & ei soluitur.venit in col.j.de verb.oblig.l.si filius.Viuianus.

n *Non debere.* immo videtur quòd sic inspecto initio, vt.ſ.eod. l.cum emancipati.§.id quoque.in prin.quę est contra. Sol.hic est debitũ castrense.ad quod supra, eo.l.j.§.nec castrense. vel pater filio donauit causa mortis sub conditione, & dedit ante mortem: sed post mortem extitit cõditio.hoc enim casu nõ confertur, sicut nec legatum: vt.C.eo.l.si emancipati. est enim similis legato,vt institu. de dona.§.j.Vel verius ibi ab extraneo sub cõditione fuit filius stipulatus, hic à patre cõferente in eum supremũ iudicium, quæ haberet prꝫcipua & si esset in potestate: vt.C.fami. erciscun. l.filiæ. & facit.C.eo.l.vt liberis. in fine.Accursius.

o *Debiti.* ſic.ſ.de hære.institu.l.iij.§.ij.

XI. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

PAulus respõdit,ea quæ post mortẽ patris filio reddi debuerunt, emancipatum filium, quãuis prius cõsecutus sit quàm deberentur, fratri qui in potestate patris relictus est, conferre nõ debere[n]: cum post mortem patris nõ tam ex donatione quàm ex causa debiti[o] ea B possidere videatur.

XII. IDEM libro quadragesimo primo ad Edictum.

SI prægnantem[p] quis vxorem reliquerit, & ea ventris nomine in possessionem missa fuerit: interim cessat collatio: nam ante quàm nascatur, non potest dici in potestate morientis fuisse, sed nato conferetur.

DE COLLATIONE dotis.

TITVLVS VII.

Si filia emancipata petat contra tab.cogitur dotem conferre:siue succedat cum fratribus ab intestato : & si filia est stipulata dotem reddi, tunc locus est collationi. sed si pater est stipulatus nomine filiæ, tunc collationi non est locus.h.d. C

I. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

QVamquam ita demum ad collationem dotis prætor cogat filiam,si petat bonorum possessionem: attamen & si non petat, conferre debebit, si modò se bonis paternis misceat[q]. & hoc diuus Pius Vlpio Hadriano rescripsit: etiam eam quæ non petierit bonorum possessionem, ad collationẽ dotis per arbitrum familiæ erciscundæ posse compelli[r]. ¶Si in stipulatum deducta sit dos:si quidem ipsa mulier stipulata sit, vel ipsi negotium gestum[s], æquè conferre D

DE COLLATIONE dotis.

In qua est aliquid speciale,vt not.ſ.tit.j.l.cum emancipati.§.id quoque. ADDITIO. De collatione in genere dictum est, nunc in specie dicitur de dote: & ideo dicit rubrica de dotis collatione quando locũ habeat,quãdo cesset.& locum habet secundum hæc tempora, quando locus est successioni ab intestato, siue filius prꝫteritus petat contra tabu. siue ab intestato succedat : nisi testator voluerit.C.eo.authen. ex testamento.Viuianus.

QVamquã.] CASVS.Si filia emãcipata prꝫterita petat cõtra tabu.cogitur dotem cõferre, siue succedat cũ fratribus ab intestato. nã dum agetur in iudicio fami.erciscũ. arbiter coget eam cõferre.Vnum sciatis,si filia est stipulata dotem reddi,tunc locus est collationi.siue pater est stipulatus nomine filiæ,tunc collationi nõ est locus.Item si sit nepos & neptis ex vno filio, & sint dotati: pater vero eorum nõ sit dotatus,conferent sibi inuicem,scilicet nepos & neptis,& nõ ipsi patri.Vnum sciatis, si sunt duæ neptes,inuicem conferunt,si sunt ex eodem patre. sed si petitur collatio dotis,debet conferre maritus in quantum facere potest.Cætera sunt plana vsque ad.l.in adoptionem.Viuianus.

p *Si prægnantem.* facit.C.eo.l.posthumo.

q *Misceat.* vt supra,titu.j.l.antepe. & infra,eo.l.pater.& argu.ſ. de lega.iij.l.xj.§.si cui.Accursius.

r *Compelli.* facit.C.eo.l.si soror.

s *Gestum.* facit supra,de nego.gest.l.penul.

BIU Cujas

a *Collationem.* quod qualiter fiat, habes. ff. ea. l. §. pen. & C. eo. l. ij. & supra, de admini. tuto. l. cum post. §. sed is.

b *Si sit.* hic agitur de successione aui mortui relicto nepote & nepte dotata ab auo vel à suo patre qui erat vel non erat emancipatus: & quæritur, cui neptis cõferat dotem cõstet matrimonium vel nõ, vtrũ fratri, vel patruis. & aut erat neptis in potestate aui, & cõfert fratri & nõ patruis dotẽ. nam aliud habere non potest filia & filius nisi dotem & dopropter nu. hoc iure: vt ff. fami. erciſc. l. Põponius. §. fi. si autẽ emãcipata, tunc dotẽ & cętera bona fratri confert, nõ patruis. si nõ habet fratrẽ, tum patruis & filiis præmortuorum patruorum. sed videtur cp patruis & patruorũ filiis indistinctè conferant: vt. ff. tit. j. l. si nepotes. quę est cõtra. ad primũ & secũdũ & quintũ respon. huius. §. Sed dices in dote speciale: Cũ enim loco sui patris est, qui nõ cõferret suis fratribus: vt. ff. tit. j. l. filiũ. ergo nec ipsa. sed hæc ratio nõ est sufficiens. Ad secũdũ respon. vbi dicit de cæteris bonis. sed ibi erat neptis emãcipata, & nepos in potestate. vnde ei soli facit iniuriã, qui haberet totũ quod habent ambo, nisi ipsa esset: vt. ff. tit. j. l. prætor. in fi. at in cõtrario neuter fuerat in potestate aui tẽpore mortis. sed in dote videtur hæc lex corrigi: vt. C. de collat. l. illã. vel illã intellige quãdo nõ habet fratrẽ. Vel melius ibi confert nepos vel neptis dotẽ suæ matris: quia & mater cõtulisset. hic nõ cõfert suam propriã dotem patruis, quia nec mater nec pater contulisset: vt dixi.

cogetur. si verò alij quæsita est stipulatio, dicendum est cessare collationẽ [a]. & si tantũ ꝓmissa sit dos, collatio ei[a] fiet. ℣ Si sit [b] nepos & neptis ex eodẽ filio, & dotata sit neptis, sit & filius, nõ pater eorũ [c]: neptis [d] omnẽ dotẽ soli fratri collatura est. emãcipata autẽ neptis dotẽ & bona sua soli nepoti [e], nõ etiã patruo cõferet. Sed si sit neptis sola, nõ etiã nepos ex eodẽ: tunc cõfertur patruo, itemque nepoti vel nepti ex alio [f]. Sed & si duę neptes sint ex diuersis filiis, cõferẽt & inuicẽ [g], & patruo. si ex eodem [h] patre, tantũ inuicem [i] cõferent. ℣ Cùm dos cõfertur: impensarũ necessariarũ [k] fit detractio, cæterarũ [l] nõ. Quòd si iam factum diuortiũ est, & maritus nõ sit soluendo: nõ debebit integra dos cõputari mulieri, sed id quod ad mulierẽ potest peruenire: hoc est quod facere maritus potest [m]. ℣ Si sub conditione pater vel extraneus [n] dotem promiserit: cautione opus erit, vt tunc cõferat mulier dotem, cum dotata esse cœperit. ℣ Filiam quæ ab intestato [o] patri hæres sit, cõferre quidẽ dotem oportet [p]: consequens autẽ est vt ex pollicitatione [q] dotis pro parte dimidia fratrẽ [r] suum liberet. æquius enim est insolidum de suo eam dotatam esse. ℣ Si emãcipatus filius qui cõtra tabulas bonorũ possessionẽ accepit, filiam dotatam habeat: non debet dotẽ eius cõferre [ſ]: quia in bonis eius [t] non est.

†*Quid in eo quod dedit pater profecta quæ ingressa est monasterium? die idẽ: quia etiam dicitur dos. Barto. in l. Titio centum. §. Titio genero. ff. de cõdit. & demonſt.*

Alij ꝓ hic de successione patris non nepotis dicat: & nil esset cõtra, sed contra legem istam est. Accursius.

c *Non pater eorum.* sub. sit, id est, nõ viuat: aliàs quo modo neptis conferret, cum nec succederet? Azo.

d *Neptis.* auo succedens. Accursius.

e *Soli nepoti.* in potestate aui constituto, cui soli fit iniuria cum hæc neptis contra ius ciuile cũ eo admittatur: non autẽ patruis fit iniuria, & ideo eis non cõfertur: vt. ff. titu. j. l. prætor. §. fi. Accur.

f *Ex alio.* patruo.

g *Inuicem.* quod vni eorũ datum est à patre cõmuni. nam bona paterna quasi omnes vnus essent, conferunt: vt. ff. tit. j. l. si nepotes.

h *Ex eodem patre.* eodémque filio. nam. ff. posuit in nepotibus ex diuersis filiis.

i *Tantum inuicem.* vt. ff. j. & ij. respon. huius. §. pen.

k *Necessariarum.* idem in vtilibus quæ necessariæ quãdoque dicuntur secundum Azo. sed secundum Hug. contra.

l *Cæterarum.* ſ. voluntariarũ. cõputabit ergo in suam portionem dotem tãto minus quanto est hęc expensa: vt hic. & C. eo. l. dotis.

m *Potest.* sed hodie confert actionem, licet inanem, & integram portionem percipit: vt. C. eo. titu. authen. quod locum.

n *Extraneus.* contemplatione patris, aliàs non: vt. ff. de iure do. l. profectitia. §. j. & hoc si quæratur de collatione facienda emancipatis, vel his qui non fuerunt in potestate. suis autem etiam adueniitiam dotem cõfert: vt. C. eo. l. filiæ dotem. §. necdum. Azo.

o *Intestato.* aliàs non, nisi pater hoc cauit: vt. C. eo. l. filiam. hodie contra: vt in authen. de trien. & semiſ. §. illud. colla. iij.

p *Oportet.* hoc siue ipsa mulier dotem à viro stipulata sit: siue alius eius nomine: vt. ff. eo. l. j. §. j.

q *Ex pollicitatione.* facta à patre mulieris.

r *Fratrem.* qui tenetur ex pollicitatione patris: vt. ff. de iure do. l. si pater ita. & facit. ff. ea. l. §. j. in fin. §. *Flo. pertinere*

ſ *Dotem eius conferre.* hoc si cõstat matrimoniũ. Sed quid si est solutum? Respon. vt. ff. titu. j. l. dedit.

t *Eius.* scilicet patris: vt supra, titu. j. l. filium. & de euic. l. pater. & ad legem Falci. l. pater. & infra, eo. l. fina.

II. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum Prouinciale.

FIlia in adoptionem data, & hæres instituta [u], debet sicut emancipata, non solum bona sua, sed & dotẽ quæ ad eam peruenire* poterit, conferre. si adhuc pater adoptiuus [x] viuit, hic necesse habebit conferre.

Filia dotata hæres instituta non tenetur conferre. vnde si petit contra tabulas ex persona fratris, non confert: qua ex iudicio defuncti petit contra tabulas, nisi velit esse contenta portione ex qua esset instituta. h. d.

III. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SI filia fuerit hæres instituta, collatione dotis nõ fungetur [y]. Vnde si commisso ab altero edicto, necesse [z] habuerit contra tabulas bonorũ possessionem accipere: dicendum est, quoniam nullam iniuriam fratri facit, non debere eam dotem conferre. nam quod habuit ex iudicio [a], cõuertitur ad contra tabulas bonorum possessionem. Planè si ex minore parte fuit hæres instituta, & alia quædam in eam* contulit contra tabulas bonorum possessio, aucta portione eius, dicendum erit collationis munere eam fungi [b]: nisi forte contenta fuerit portione ex qua instituta est. tunc enim dicendum est, ex iudicio parentis eam venientem nõ debere munus collationis sustinere.

Vul. in eã contulit cõtra tab. bõno. possessione, auct.

IIII. POMPONIVS libro tertio ad Quintum Mucium.

SI pater pro filia dotem promiserit, deinde exhæredauit eam, & legatum dedit: filia habebit dotem, & legatum præcipuũ etiam habebit: quia hæc filia vbicũque emãcipatur, dotem præcipuã habere debet. C. de rei vxo. act. §. videamus. Viuia.

u *Instituta.* dicũt quidam in duobus casibus fieri collationem iure veteri ex testamento: vnus quando pater cauit: vt. C. eod. l. filiam testamento. alius in hac filia data in adoptionem. Sed tu dic quòd hic fuit instituta ab extraneo, sed patri naturali successit ab intestato secundum Ioan. vel secundum Azo. à patre naturali & legitimo: & est ei commissum edictum per præteritum: & est aucta sua portio, & ideo cõfert: vt supra, de contra tabulas. l. non putauit. §. in adoptionem. & supra, titu. j. l. j. §. pater. & ff. l. proxi. Accursius.

x *Adhuc pater adoptiuus.* vt. ff. titu. j. l. j. §. is quoque. superiori ergo casu erat mortuus.

Si filia.] CASVS est quòd filia dotata hæres instituta non tenetur conferre. vnde si petit contra tabulas ex persona fratris, non confert: non quia nisi ex iudicio defuncti petit contra tabulas, nisi vellet esse contenta portione ex qua esset instituta. Viuianus.

y *Non fungetur.* nisi vt statim distinguitur.

z *Necesse.* immo potest adire de iure ciuili, si vult: vt. ff. de contra tabulas. l. si ex duobus. §. sed illud? Respõ. necesse. i. vtile. sic. ff. de offic. præfec. præto. l. vnica. in prin. vel dic necesse. i. si voluerit eo iure succedere quo præteritus.

a *Ex iudicio.* scilicet testatoris. sic. ff. de leg. præ. l. nõnunquam.

b *Eam fungi.* contra. ff. de contra tabu. l. filium. §. & hoc sit consequens. vbi dicit quòd cessat collatio. Sol. aliud est cum petit institutus collationẽ cui per alium est cõmissum edictum, quod non potest, vt ibi: nisi deminuatur portio instituti: vt. ff. tit. j. l. si filius. aliud est si petat præteritus ab instituto collationem fieri: vbi distinguitur vt hic. Azo. & supra, titu. j. l. j. §. pater filium.

Si pater.] CASVS. Si pater pro filia promisit dotem, & exhæredauit eam, & legatum dedit: filia habebit dotem, & legatum præcipuũ etiam habebit: quia hæc filia vbicũque emãcipatur, dotem præcipuã habere debet. C. de rei vxo. act. §. videamus. Viuia.

BIU Cujas

a *Dotem.* quasi relictũ: & hoc repudiata bono. poss. Hu. ad quod est. C. eo. l. à patre. & l. filiam. & de rei vxo. act. §. videamus.

b *Et legatum.* nisi ab intestato: vel per contra tabu. vel per querelam velit succedere. Azo.

Filius.] CASVS. Si filius emancipatus potest petere contra tabulas: quia præteritus, & nõ petit, sed quia reducitur ad causam intestati, accipit bono. pos. vnde liberi: si filia quæ remãsit in potestate, & fuit instituta, sit secuta errorem fratris emancipati, & petiit bonorum possess. ab intest. dotem non cogitur conferre. quare? quia ex testamẽto poterat succedere, & error fratris non debet sibi obesse. vnde cũ res reducit ad causam intestati, viriles habent partes. [*FILIA.*] Si filia præterita fuit in mora conferendi dotem, ad vsuras dotis tenetur: qa frater eius patris ad cuius successionem vocatur, tenetur prẽstare fructus. Viuianus.

Hal. & filia fratris voluntatem secuta, fuit viril. &c.

c *Patris possessionẽ.* vnde liberi. Azo. & dic qꝙ pater emancipatũ præteriit, & filium alium & filiam in potestate constitutos instituit, & sic quẽlibet in sex vnciis.

d *Possessionem.* bonorum vnde liberi.

e *Errorem.* errauit enim emancipatus cum deberet petere bonorũ possess. contra tabu. & ipse petiit vnde liberi: & sic fecit sororem errare.

Hal. patris sui

f *Non cogetur.* vtpote instituta: vt supra, eo. l. si filia. in princip.

g *Petita.* sic. j. titu. j. l. j. §. j. in prin. &. ẽ. de tu. & cu. da. ab his. l. Seiæ.

h *Patris.* habeas, patris. aliàs, fratris. & no. virilem scilicet quatuor vncias, cum sint tres. sic ergo portio filiæ minuitur in quarta. merito ergo non confert: vt. ẽ. eo. l. si filia. §. j.

i *Fructus.* quod de fructibus hic dicit, planum est: vt. ẽ. de vsur. l. videamus. §. si actio. sed quod dicit de vsuris, est mirabile. nam dotis collatio aut petitur officio iudicis, quod potest: vt. ẽ. eo. l. j. j. respon. aut stipulatione de conferendo interposita: & tunc cum actio sit stricti iuris, non recipit vsuram: vt. C. de condic. indebi. l. j. Azo. & facit. C. de act. empt. l. curabit. & supra, de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito. & argu. C. de peti. hæredita. l. fina. ibi, quòd si non obtinuerit &c.

Pater filium.] CASVS. Si pater instituit filium hæredem emancipatum, filiam dotatam exhæredat: si mouet querelam, & habet dimidiam hæreditatis, frater non cogitur bona conferre ab intestato: quia hoc casu bonorum possessione contra tabulas petita competunt libertates: ipsa dotem non tenetur conferre: quia diuerso iure veniunt ad successionem. hoc dicit cum. l. sequen. Viuianus.

k *Abstulit.* nec in plus debuit obtinere: vt supra, de inofficio. testa. l. circa.

l *Propria.* quia pro parte tenet testamentũ. Azo. & ex testamento hic frater succedit.

m *Nam & libertates.* bene dico valere testamentum pro parte. nam &c. & dic libertates valere in totum: vt. C. de inofficio. testamen. l. cum duobus. &. j. de excep. rei iudi. l. iudicatæ. ij. respõ. Itẽ no. cessare collationem cum agitur querela: vt hic. &. ẽ. de contra tabulas. l. filium. §. multo magis. hodie contra: vt. C. eo. l. vt liberis.

ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd ibi loquitur quando testamentum per querelam in totum rescinditur. vnde omnes ab intestato eodem iure succedunt. hoc autem testamentum pro parte rescinditur.

tæ, vel etiã emancipatæ & præteritę legatum dederit: habebit filia etiam dotem[a] præcipuam, & legatum.[b]

Erronea successio non inducit collationem. Bartolus.

V. PAPINIANVS libro quinto Responsorum.

FIlius emancipatus qui possessionem cõtra tabulas accipere potuit, intestati patris[c] possessionẽ accepit: atq; ita filia quæ mansit in potestate, cum eiusdẽ familiæ fratre hæres instituta, possessionem[d] intestati patris, errorem[e] fratris emancipati secuta, accepit. Dotem scripto fratri conferre non cogetur:[f] cùm ea possessio frustra petita[g] sit, & filia patris[h] voluntatem fini* virilis partis retineat: id est, vt omnes trientes habeãt, & bonorum possessio vnde liberi fingatur pro cõtra tabulas esse petita. ¶ Filia quæ soluto matrimonio dotẽ conferre debuit, moram collationi fecit. Viri boni arbitratu cogetur vsuras quoq; dotis cõferre: cùm emancipatus frater etiam fructus conferat, & filia partis suæ* fructus[i] percipiat.

Si testamentum rumpitur per querelam pro parte, & pro parte non, cessat collatio. & similiter inter eos qui diuerso iure succedunt. Bartolus.

VI. IDEM libro sexto Responsorum.

PAter filium emancipatum hæredem instituit, & filiam exhæredauit, quę inofficiosi lite perlata partem dimidiã hæreditatis abstulit.[k] Non esse fratrem bona propria[l] cõferre cogendum respondi. nam & libertates[m] competere placuit.

VII. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

NEc ipsa dotem fratribus suis conferet, cùm[n] diuerso[o] iure fratres hæredes sint.

Verba enuntiatiua per modum cõditionis prolata exceptionẽ inducunt. Bartolus.

VIII. PAPINIANVS libro vndecimo Responsorum.

PAter nubẽti filiæ quasdam res præter dotem[p] dedit, eámq; in familia retinuit: ac fratribus sub cõditione, si dotem & cætera quę nubenti tradidit, contulisset, cohæredem adscripsit. cùm filia se bonis abstinuisset, fratribus res nõ in dotem[q] datas vindicantibus exceptionem doli placuit obstare: quoniam pater filiam alterutrũ habere voluit.

Qui non vult hæreditatem, non cogitur ad collationem. Bartolus.

IX. TRYPHONINVS libro sexto Disputationum.

FVit quæstionis, an si sua hæres filia patri cũ fratribus, contenta dote, abstineat se bonis, compellatur eã cõferre? & diuus Marcus rescripsit non cõpelli[r] abstinentẽ se ab hæreditate patris. ergo non tantũ data apud maritũ remanebit, sed & promissa exigetur etiã à fratribus,[f] & est æris alieni loco. abscesit enim à bonis patris.

DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO &c.

Hoc est facti, nõ iuris. Sed quare post rubri. de contra tabu. non posuit de secundum tabu. quæ est iuris? Respon. quia hoc datur etiam præteritis qui præcedunt institutos: vt. j. de secun. tabu. l. 2. §. expectandum.

Sicuti.] CASVS. Sicut prætor habet curã liberorum iam natorum dum eis ab intestato dat bonorum possess. vnde liberi: ita habet curam posthumorum. & ideo ex ista parte edicti petitur bonorum possess. & sicut præteritis datur contra tabulas, ita vice contra tabu. mulieri datur bonorum possess. prægnantis ventris nomine, quando certum est quòd nascatur suus. sed si esset incertum, non datur. quid si dicit testator, si quis erit mihi natus, exhæres esto? mittitur venter in poss. vt alatur ex bonis: & mittitur prægnans mulier in fauorem amborum. quòd si sub conditione venter est institutus vel exhæredatus, numquid in possess. debet mitti? certe vtile est. quid si venter est ab institutis exhæredatus, à substitutis præteritus? Certe si viuunt instituti, non mittetur in possessionem venter, quia exhæredatus est. & pone casum per contrarium in sequentibus, scilicet quando est venter præteritus ab institutis, & exhæredatus à substitutis, vsque ad §. si filius.

n *Nec ipsa. Cum.* bona ratio: vt supra, de contra tabu. l. filium. §. & hoc sit consequens. Item melior, quia pro parte tenet testamentum, vt. ẽ. l. proxi. diximus.

o *Diuerso.* hic ab intestato: frater ex testamẽto: & subau. nec eodem iure possunt esse hæredes: alioquin contra esset: vt. ẽ. titu. j. l. si filius. & facit. ẽ. de bono. pos. l. sed cum patrono.

Pater nubenti.] CASVS. Pater pro filia dedit dotem: & etiã quasdam res pro illa filia dedit vltra dotem. instituit eam sub conditione si dotem & alias res cõferat. modo quæritur, si abstinet ab hæred. vtrum dotem tenetur conferre? respon. quòd non: immò si frater ageret contra eam, repelleretur doli mali except. Viuianus.

p *Præter dotẽ.* id est, & dotem & alias res dedit. sed si hæc conditio vel alia de conferendo apposita non esset, tunc dic vt. C. eo. l. si donatione.

q *Non in dotem.* idem & in dote: vt infra. l. proxi. Azo. & facit. C. eo. l. filiam. &. l. à patre. & supra. l. j. in princi. & supra, de rei vin. l. emptor. §. fina.

Fvit quæstionis.] CASVS. Pater pro filia dedit dotem. filia ista abstinet à bonis paternis, & vult contenta esse dote. numquid dotem tenetur conferre? non: quia dos non intelligitur patris, sed filiæ tantum, & æs alienum censetur. Viuia.

r *Non compelli.* scilicet conferre: vt. ẽ. l. proxi. cum concor.

f *A fratribus.* mulieris, qui vt patris hæredes tenentur: vt. ẽ. eod. l. j. §. filiam. & facit. ẽ. eo. l. j. §. fina. cum concor.

BIU Cujas

§. si filius. [*SI FILIVS.*] Filius captus est ab hostibus: vxor domi prægnans remansit. filius decessit in captiui. hostium. nepos eius petit mitti in pos. quid erit? Respon. quòd mitti debet in poss. Sed si aliquis exhæredauit ventrem vxoris, nũquid si nascatur, in illum casum denegabitur bono. posse? non. si aliqua est vxor tempore mortis mariti, mittetur in poss. etiam si emancipatus velit admitti. quid si emancipatus decessit? numquid venter mittetur in pos? dici tur quòd sic. quid si filius est datus in adop. & decessit vxore prægnãte? venter mittet in pos. quid si filius est datus in adopt? ipsius bonorum mittetur venter in pos. sed si institut[o] esset, poterit petere mitti in poss. venter: cum posset petere bono. posse. secundum tabu. hoc dicit vsque ad. §. si pater nuru. [*SI PATER NVRV PRAEGNANTE.*] Habuistis qa mulier prægnãs postulat mitti in poss. ventris nomine. circa hoc ponitur casus talis: Pater habebat filium, & nurum prægnantem. filium emancipauit. nũquid venter repellitur in totum à bonorũ possessione? nam in quantum admitteretur si esset natus, in tantundem debet admitti. nã est generaliter dicẽdum quo casu filius iam nat[o] admittitur ex eodem edicto cum patre, eodem casu admittitur venter cum filio emancipato. Vnum sciatis, si aliqua petit se mitti in posse. & aliquis negat prægnantem esse: si in euidenti est non esse prægnantem, non admittitur. si dubium est, mittetur ad exemplum Carbo. edic. ex quibus causis indulgetur iam nato, & etiam quia fauorabilior est causa nascituri quàm iam nati. vnde partus antequam nascatur alendus est, quia parenti nascitur & reipublicæ. Vnum sciatis, si habuit vxorem prægnantem, & secundam, & decedit eis relictis prægnãtibus, vterq; venter potest petere mitti in posse. si euidens calumnia nõ appareat. hoc dicit vsq; ad. §. quoties autem. *QVOTIES AVTEM.*] Si mulier prægnans petit mitti in posse. vẽtris nomine, & mittitur, potest postulare curatorem ventri dari. solet & bonis. sed si petit dari ventri tantum, creditores mittentur in posse. custodiæ causa. si petit dari ventri & bonis, creditores erunt securi. & est dandus curator idoneus cum inquisitione, & idem potest dari & bonis & ventri, & potest dari vnus: & si vtile esset bonis, plures poterunt dari. si verò mittitur in possess. mulier ventris nomine, à curatore debet percipere ea sine quibus se sustinere non potest. vnde potum & cibum debet præstare secundum facultatem defuncti, & dignitatem mulieris. & isti sumptus præstantur primo ex pecunia quæ est in hæreditate, postea ex fructibus. sed curator datur bonis, si dubium est, ne res vsucapiantur, vel debitores liberentur. istud debent curare tutores & curatores. & potest dari curator ex affinibus & amicis. Vnum sciatis, si de personis quæstio moueatur, idoneior eligendus est. verũ quia talis curator aliquando non petitur, dicendum est quod institutus & substitutus potest assignare bona. curator debet custodire bona, & alienare ea quæ signe custodia esse non possunt: curator facere inuentarium debet, in quo omnia bona scribantur. hoc dicit vsque ad. §. tamdiu. [*TAMDIV AVTEM.*] Si venter mittitur in possess. ventris nomine debet esse in possess. quamdiu pariat, vel abortum faciat, vel certum sit non esse prægnantem. si putatur prægnans, & appareat non esse prægnantem, de suo videtur consumpsisse. si eum ediderit qui repulsus est, discedere debet mulier de possess.

**Hic titul[us] debet poni post sequentem nempe de cõiungẽdis &c. vt apparet ex indice titulorũ Pãd. Floren.*

DE VENTRE IN possessionem mittendo, & curatore eius. *
TITVLVS VIII.

1. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

SIcuti liberorũ eorum, qui iam in rebus humanis sunt, curam prætor[a] habuit: ita etiam eos, qui nondum nati sint, propter spem nascendi, non neglexit. Nam & hac parte edicti eos tuitus est, dum ventrem mittit in possessionẽ vice cõtra tabulas bonorũ possessionis. ℣ Prægnantẽ esse mulierẽ oportet omnimodo, nec dicere[b] se prægnantem sufficit. quare nec tenet datio bonorũ possessionis, nisi verè prægnãs fuit & mortis[c] tempore, & eo quo [se] mitti in possessionẽ petit. ℣ Totiens autẽ mittitur in possessionem venter, si non est exhęredatus, [d] & id quod in vtero erit, inter suos[e] hæredes futurum erit. Sed & si incertum sit, aliquo tamen casu[f] possit existere, quo qui editur, suus futurus sit: ventrem mittemus. æquius[g] enim est vel frustra nõnunquã impendia fieri, quàm denegari aliquando alimẽta ei qui dominus bonorum aliquo casu[h] futur[o] est. Quare & si ita exhæredatio facta sit, *Si mihi filius vn[o] nascetur, exhæres esto.* quia filia[i] nasci potest, vel plures[k] filij, vel filius & filia, venter in possessionem mittetur. Satius[l] est enim sub incerto eius qui edetur, ali etiã eũ qui exhæredatus sit: q̃ eũ qui non sit exhæredatus, fame necari: ratumq; esse debet quod deminutũ est, [m] † quãuis is nascatur qui repellitur. Idẽ erit dicendũ, & si mulier quæ fuit in possessione, abortũ fecisset. ℣ Sed & si sub cõditione[n] posthumus sit exhæredatus, pendẽte cõditione Pedij sententiã admittimus, existimãtis posse ventrẽ in possessionẽ mitti, quia sub incerto vtili[p] est ventrẽ ali. ℣ Si vẽter ab institutis exhæredatus sit, à substitutis præteritus: Marcellus negat in possessionẽ eũ mitti posse viuẽtibus[o] institutis, quia exhæredatus sit. quod verũ est. Per cõtrariũ autẽ si ab institutis prętęritus sit vẽter, à substitutis exhæredatus: viuis institutis, mittendus est in possessionem.

a *Prætor.* dando Carbonianum cõtra tabul. & cæteras. sed certe & posthumis datur cõtra tabu. vt. s. de contra tabu. l. j. §. hoc autem. sed illud cũ essent nati, hoc autem ante. Accursius.

b *Nec dicere.* sic. C. qd̃ me. cau. l. metum.

c *Et mortis.* ad hoc. j. eo. l. fi. Item hic vere: ibi quo ad opinionem: vt. j. ea. l. §. si filius. & facit. s. de acquir. hæredi. l. cum quidam.

d *Exhæredatus.* rite: vt † *Facit ad* s. de contra tabu. l. non putauit. §. non quæuis. *fi. post me.* ẽ

e *Inter suos.* vt quia ex *c. contingit.* viro existente sui iuris *ibi, similiẽ* & vxore conceptus sit: *cũ venter.* vt institu. de pa. pot. §. *extra de do.* qui igitur. Idẽ si est loco sui hęredis, qui & cõtra tabu. habet: vt. j. ea. l. §. etiã ex emancipato. & supra, de contra tab. l. si retentus. idem est in eo qui nõ habet per se contra tabu. sed per alium: vt infra, eo. §. si filius. in fin. §. Idem de eo de quo est aliqua spes: vt infra. §. sed & si quis. Sed quid erit si vẽter non est pariturus suum vel quasi suum, sed agnatũ vel cognatum qui sunt habituri bonorum possess. vnde agnati, vel vnde cognati, vel aliam: numquid admittetur in poss. ex hoc edicto? Respon. vt. j. eo. l. fina. quæ est contra. *& cõtuma.*

f *Casu.* vt in sequenti exemplo, quare & si &c.

g *Æquius.* i. minus inique: nam hoc non est æquitas, ali de alienis indebite: vt. C. de pac. l. fina.

h *Aliquo casu.* immò omni casu est futurus suus quando sub cõditione exhęredatur, de qua subiicit, cum non valeat: vt. s. de libe. & posthu. l. iij. §. pure. sed dico quòd inferior non est conditio, cũ nihil suspendat. nam aut nascetur suus & solus, & statim tenet exhæredatio: vt. s. de iniusto testa. l. si ita. aut statim non tenet. Item dum speratur nasci, non differtur propter conditionẽ quę nondũ est. nullo ergo tempore conditionalis est. Azo.

i *Filia.* non ergo masculinum concipit fœmininum propter odium: vt aliàs. s. de lib. & posth. l. cum quidam. & propter hoc dicit plerumq;. j. de verb. si. l. pronuntiatio. in prin.

k *Plures.* sicut hic odiũ facit nõ cõprehẽdi omnes: sic & aliàs fauor facit comprehendi omnes: vt. C. de fideicommiss. liber. l. j.

l *Satius.* fa. j. de pœnis. l. absentem. & infra, ea. l. §. sed & si quis. & j. de reg. iur. l. is apud. §. j. & C. de Carboni. edic. l. fi. in fi.

m *Deminutum est.* vt. j. e. l. iij. nisi in casu: vt. j. ea. l. in fi.

n *Sed & si sub conditione.* facta in defectum potestatiuæ conditionis: aliàs enim nulla esset: vt. s. de libe. & posthu. l. iij. §. pure. & de hære. instit. l. iam dubitari. & j. ea. l. §. sed & si quis. Azo.

o *Viuentibus.* & deliberantibus vel adeuntibus hæreditatem. sed nónne aliquo casu potest esse suus, puta si instituti repudient hæreditatem, ergo mittendus est: vt supra, proxi. §? Respon. non est illud sic extendendum: aliàs etiam rite & pure exhæredatus vẽter in possessionem mitteretur, quia aliquo casu potest fieri suus, vt perlata querela contra scriptum hæredem: vt supra, de inofficio. testamen. l. Papinianus. §. si ex causa. supra ergo fit suus ex defectu conditionis vel diei exhæredationi appositæ. hic vtraq;, scilicet institutio & exhæredatio pure facta est. & facit. s. de contra tabulas. l. non putauit. §. j. &. §. à primo.

Socerí.

BIU Cujas

Quòd si nō viuant, negat mittendum: quia ad eum gradum deuoluta hæreditas est, à quo exhæredatus est. ¶Si filius ab hostibus captus sit: vxor eius prægnans in possessionem bonorū soceri[a] mittenda est. nam aliquo casu spes est id quod nascitur inter suos hæredes futurum: vtputa si pater eius apud hostes decedat. ¶Sed & si quis ventrē[ita] exhæredasset[b], *Qui mihi intra menses tres mortis meæ natus*[c] *erit, exhæres esto.* vel, *Qui post tres menses.* venter in possessionem[d] vtique mittetur: quia aliquo casu suus hęres futurus est. Et sanè benigniorem[e] esse prętorem in hac parte oportebit: ne qui speratur, ante vitam necetur. ¶Rectissimè autem prętor nusquam vxoris[f] mentionem fecit: quia fieri potest vt mortis tempore vxor non fuerit[g], quæ se ex eo prægnantem dicit. ¶Etiam ex emancipato[h] venter ad possessionem admittitur. Vnde apud Iulianum libro vicesimo septimo Digestorum quæritur, si emancipatus quis sit vxore iam[i] prægnante, deinde decesserit, & pater eius mortuus sit, an venter in possessionem emancipati patris mitti posit? & rectissimè scripsit rationem non esse cur venter quē edictū admittit, repelli debeat. Est enim æquissimū, [ei]partui cōsuli, qui natus bonorum possessionē[k] accepturus est. Sed & si auus viueret, similiter ventrē admitteremus[l]. ¶Si filius in adoptionē datus decesserit prægnāte vxore, tūc deinde adoptator defunctus fuerit: mittetur venter in possessionē aui adoptiui. Sed an etiam in eius qui in adoptionē dederat filiū mittetur, videamus. Et si hic nepos posthumus hæres ab auo naturali institut[o] sit, mittetur in possessionē: quia &* si nato eo nemo ex liberis sit alius, bonorū possessio secundū tabulas[m] dari potest: aut si sint liberi præteriti, etiam cōtra tabulas cū ipsis potest accipere. ¶Si pater nuru prægnāte filium emācipauerit: nō in totum repelli[n] vterus debet. nāque natus solet patri ex nouo[o] edicto iungi. Et generaliter quibus casibus patri[p] iungitur natus, admittēdus est venter in possessionē[q]. ¶Si ea quæ in possessionem vult ire, vxor[r] negetur vel nurus esse vel fuisse[s], vel ex eo prægnans nō esse cōtendatur: decretum interponit prętor, ad exemplum[t] Carboniani edicti. & ita diuus Hadrianus Claudio Proculo prætori rescripsit, vt summatim de re cognosceret: & si manifesta calūnia videbitur eius quæ ventris nomine in possessionē mitti desiderat, nihil noui[u] decerneret. si dubitari de re poterit, operam daret ne prędiudicium[x] fiat ei, quod in vtero est: sed ventrem in possessionem mitti oportet. Apparet itaq; nisi manifesta sit calumniatrix mulier, debere eam decretum eligere: & vbi omnino iustè dubitari poterit, an ex eo prægnans sit, decreto tuenda est, ne præiudicium partui fiat. Idémque est & si mulieri status controuersia fiat. ¶Et generaliter ex quibus causis[y] Carbonianam bonorum possessionē puero prætor dare solitus est, ex iisdem causis ventri quoque subuenire prætorem debere non dubitamus: eò facilius, quòd fauorabilior est causa partus quàm pueri. partui enim in hoc fauetur, vt in lucem[z] producatur: puero, vt in familiam[a] inducatur. partus enim iste alēdus est: quia* non tantum parenti cuius esse dicitur, verumetiam reipublicæ[b] nasciturꝰ. ¶Si quis primavxore prędgnāte facta, mox[c] aliam duxerit, eámq; prægnantem fecerit, diémq; suum obierit, edictum ambobus sufficiet: videlicet cū nemo[d] contendit, nec calūniatricē dicit. ¶Quotiens[e] autē venter in possessionem mittitur, solet mulier curatorē ventri petere: solet & bonis. Sed si quidē tantū ventri curator datus sit, creditorib[9] permittēdū[est]in custodia bonorum[f] esse. Si verò nō tantū ventri, sed etiā bonis curator datus est: possunt esse securi creditores, cum periculū[g] ad curatorē pertineat, idcirco curatorē bonis ex inquisitione dandū (idoneum scilicet) oportet creditores[h] curare, vel si quis alius est qui non edito partu successionem speret. ¶Hoc autē iure vtimur[i], vt idē curator & bonis & vētri detur. Sed si creditores instent, vel qui sperat se successurum: diligētius atq; circūspectiꝰ id fieri debebit: & plures, si dignitōe videtur & talis debet esse quę suū parituram sit: vt.ṡ.e.§.toties. in pri. sed illud dicit præsūptiue modico faciēte pro hoc & sit legitima.

a *Soceri.* hoc ita si viuente socero sit cōceptus: vt.ṡ.de iniusto test. l.si quis exhæredatus.§. sed hoc ita. Azo.

b *Exhæredasset.* his verbis.

c *Natꝰ.* repete, exhęres esto. est enī alius casus.

d *In possessionē.* his enim casib[9] qui nascitur eo casu qui omissus est, suus est: vt.ṡ.de libe.& posthu. l.commodissimè. aliud in institutiōe, vbi per vnū videtur & aliud cōprehendere: vt C.de posthu.hered.instit.l.fin.quæ est cōtra.

e *Benigniorem.* i. benignū. & facit.j.ea.l.§. sed & si incertum.&.§. sed & si sub cōditione.

f *Vxoris.* s. prægnantis mulieris: vt.ṡ.ea.l.§. prægnantem. Azo.

g *Fuerit.* ab eo forte diuortio separata: tamē mittet in possessionē. & sic non ob.j.eo.§.si ea. quia ibi negabatur vxor aliquo tēpore. Itē contra.ṡ.de leg.iij.l.itē legato.§.si vxori. &.§. sed vt legatū. Sed illud cum legatur vxori: hic autē propter ventrem tantum dicitur.

h *Etiam ex emācipato.* & post emācipationem cōcepto: vt differat à proxi.seq.casu. & dic possessionē bonorum.s.aui: vt differat ab vltimo casu hujus.§.

i *Iam.* ante emācipationem: & sic remansit in potestate aui: vt institu. quibus mo. ius pa. po. sol.§.fina.

k *Bonorū possessionē.* s. contra tabulas: vt.ṡ.de contra tabu. l.si emancipatus.§.nepote.

l *Admitteremus.* quia & contra tabulas daretur: vt.ṡ.de contra tabu.l.si retentus.

m *Secūdū tabulas.* facit ṡ.de cōtra tab.l.nō putauit.§.in adoptionem. &.§.datur. Sed cōtra in eo.titu.l.cum emācipatus.§.qui duos. Sol.ibi.

*Fl.& nato ei si nemo

n *Repelli.* à bonorum possessione aui. Hugo.

o *Ex nouo.* s. de coniungē. vt.j.tit.j.l.j.§.j.

p *Patri.* emācipato vel quocūq; modo à patria potestate liberato. Ac.

q *In possessionē.* bonorū aui. scilicet p parte. & facit.ṡ.tit.ij.l.filius.

r *Vxor.* legitima. & super hoc summatim cognoscitur, vt subiicit. cæterū vxorē esse probari plene oportet. sed certe idē de legitima-

a *Quibus* & si modicū est p pue- *casib[9]* ro, fit missio: vt.j.de *mortis* Carboniano edicto.l. *redatur.* iij.§.causæ. &.j.ne vis *de ad long.* fiat ei.l.fin.§.pen. Sed *in gl. ord. in* cōtra.j.eo.l.vbicūque. *verbo* §.interdū. vbi dicit ple *matim.* l. ne cognosci. Solu. ibi. §. *scīēdū.ṡ.* & not. similia de sum- *ad exhib.* maria cognitione.ṡ.ad exhi.l.iij.§.ibidem.

u *Nihil noui.* quia nō mittet eam in possessionem.

x *Prædicium.* quale quale, nam plenū non fit: &.ṡ.de iureiuran. l. iij.§.penul. Accursius.

y *Ex quibus causis.* id est, cum de statu & bonis, vel de statu tantum quæritur: vt.j.de Carbonia.edic.l.iij.§.quāquis. Azo.

z *In lucem.* ne qui speretur, ante vitam necetur: vt.ṡ.§.si filius. in fi. facit.ṡ.ea.l.in princ.

a *In familiam.* i. agna- *Fl. qui &* tionē quæ ei negabat. *si non*

b *Reipublicæ.* No. quē *b Quo modo* nasci reip. sic.ṡ.de ven. *dis putatur* inspi.l.j.§.quāquā. ma- *vide gl. &* gis quàm parentibus, *dor. in l.i.* vt.j.de cap. & postli.l. *ṡ.si cer. pe.* postliminium. §. filius. *gl. in d.§ pu* & facit.C.de sacrosan. *pilli.§. idem* eccle. l. sancimus. in fi. *an.ṡ.de ne-* ibi animæ hominū &c. *got. gest.* & &.j.de mune.& hono. *m. c. quia* l.iij.§.filius. Accursius. *per.de elec.*

c *Mox.* b dissoluto pri *& in c.fin* mo matrimonio diuor- *qualiter.x.* tio. Azo. & sic prima *q.2.* nō est vxor tēpore mor *Vxoria il-* tis: vt.ṡ.e.l.§.rectissimè *lud Cice.in* d *Cum nemo.* maxime: *§. Ver. Sus-* vt.ṡ.proxi.§. *ceperas enī*

e *Quotiēs.* nūc transit *liberos non* ad secundā partem ru- *solum tibi,* bricæ. *sed etiā pa-*

f *Bonorum esse.* s. quia *træ, qui no* causa rei seruādæ mit- *modo tibi* tetur in possessionem. *voluptati,*

g *Periculum.* vt.j.ea. *sed etiā alli-* l.§.item periculum. & *quādo tra-* ideo satisdat, nisi sit ex *pub. ysus.ṡ.* inquisitiōe datus: vt.ṡ. *se possint.* de cu.fu.l.bonorum.& *Quin &* facit inuentarium: vt *Plato dia-* j.ea.l.§.curatore. *log.7.de le-*

h *Creditores.* eorum e- *gib.& Ari* nim cōsensu cōstituen- *stote.lib.8.* dus est si adesse volūt: *Politic.ait.* vt.j.de cura. bo. dan. l. *dārū pue-* ij. in prin. & quòd dici *rorum curā* oportet, non importat *non prima-* necessitatē: vt.ṡ.de iu- *tam sed pu-* sti. & iur. l.j. in prin. *blicam esse*

i *Vsimur.* frequētius. *censent.*

BIU Cujas

siderentur, dandi sunt[a]. Mulier autē in possessionem missa, ea sola sine quib[9] se sustinere,* & ad partū vsque perduci[b] nō possit, sumere ex bonis debet: & in hāc rem curator cōstituēdus[c] est, qui cibū, potū, vestitū [&]tectum mulieri præstet pro facultatibus defuncti, & pro dignitate[d] eius, atque mulieris. ¶ Deminutio autē ad hos sumptus fieri debet primū ex pecunia numerata, si ea nō fuerit: ex his rebus quę patrimonia onerare magis impendio, q̄ augere fructibus cōsueuerūt[e]. ¶ Itē si periculū est ne interim res vsucapiantur, ne debitores tēpore liberentur: idem[f] curare debet. Ita igitur curam hoc quoq; officio administrabit, quo solēt[g] curatores atque tutores pupillorū. ¶ Eligitur autē curator[h] aut ex his qui tutores dati sunt[i] posthumo, aut ex necessariis adfinibúsque, aut ex substitutis[k], aut ex amicis defūcti[l], aut ex creditoribus: sed vtiq; is qui idoneus[m] videbitur. aut si de personis eorū quæstio moueatur, vir bonus[n] eligitur. Quòd si nondū sit curator cōstitutus, quia plerūque aut non petitur, aut tardius[o] petitur, aut serius datur: Seruius aiebat res hæreditarias hæredem instituū vel substitutū obsignare[o] non debere, sed tantum pernumerare[p], & mulieri adsignare. ¶ Idē ait ad custodienda ea quæ sine custodia salua esse nō possunt, custodem ab hærede ponendum, vtputa pecoris, & si nondum messis vindemiáve facta sit[q]. & si fuerit controuersia, quantū deminui[r] oporteat, arbitrum dandum. Curatore[f] autem cōstituto hæc omnia[t] cessare puto: conscribi*tamen curatori debent, & vendenti, & inuentariū rerū faciēti. ¶ Tamdiu autem[x] venter in possessionem esse debet, quādiu aut pariat[y], aut abortū faciat, aut certum sit eam non esse prægnantem. & si sciens prudénsque se prægnantem non esse, consumpserit, de suo eam id consumpsisse Labeo ait.

II. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

B SEd & si eum ediderit qui repulsus est, discedere debet.

III. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris Epitomarum.

SVmptus autem ab ea facti bona fide[z], non repetūtur.

IIII. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

HAbitatio[a] quoque, si domum defunctus non habuit, conducenda erit mulieri. Seruis quoque mulieris, qui necessarij sunt ad ministeriū eius, secundū dignitatē cibaria præstanda sunt.

V. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum Prouinciale.

C VRator ventris alimēta mulieri statuere debet. nec ad rem pertinet, an dotem habeat vnde sustentare se possit: quia videntur quæ ita præstātur, ipsi præstari qui in vtero est[b]. Curator ventri datus, soluendi debiti rationē habere debet: vtique eius quod sub pœna[c] aut pignoribus pretiosis debetur.

VI. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

EXtraneo posthumo[d] hęrede instituto, non aliter vēter in possessionē mittitur, nisi[e] mater aliunde se alere non possit: ne fortè ei qui natus bonorū possessor futurus est, denegasse alimenta videamur.

VII. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Edictum.

VBicumque ab intestato admittitur quis, illic & vēter admittitur: scilicet si talis fuerit: scilicet quæ possunt vendi. quod dixit ff. eo. §. mulier. nec obstat. ff. de cura. bo. dan. l. j. quia ibi debet consentire si exigitur licet quidam dicant aliud in illo curatore. Accursius.

u *Hæc omnia.* quæ sunt dicta. ff. ea. l. §. quòd si. & §. idē ait. Azo.

x *Tamdiu autem.* tenetur enim actione in factū ad interesse vsque ad annum: vt. ff. si mulier ven. no. l. j. §. cō petit. & §. per calumniam. & §. hanc autem. & facit. ff. de his qui no. infa. l. notatur. & de iureiur. l. iij. §. pen.

y *Pariat.* futurū agnatum vel cognatum: vt infra. e. l. vbicumque. §. interdum.

z *Vmptus. Bona fide.* quia se credebat prægnantem: & ex defuncto. & facit. ff. eo. l. j. §. toties. ibi, ratúmque. & j. eo. l. pen.

a *Habitatio.* facit supra, eo. l. j. §. mulier.

Vrator.] *CASVS.* VBicumque curator datur ventri missō in possess. ille debet vētri alimenta præstare, siue mulier habeat dotem, siue non. nam qui est in vtero, pro iam nato debet haberi. Et curator datus ventri debita potest soluere sub pœna vel sub pignoribus ne hæres cōmittat in pœnam, vel pignora distrahantur. Viuia.

b *Qui in vtero est.* quia est portio viscerū matris: vt. ff. de ven. inspi. l. j. §. ex hoc rescripto. sed contra. j. eod. l. extraneo. Solu. ibi.

c *Sub pœna.* vel vsura: alioquin non, nisi fuerit conuentus. Azo. & nota quòd hic est ex natura curatoris bonorum: sed in principio huius. l. ex natura datī ventri. Item facit. j. de cura. bo. dan. l. j. in fin. & ff. de heredi. insti. l. si quis instituatur. §. fina. Item q̄ dicit sub pœna, subau. maxime, secundum Azo.

E*Xtraneo.*] *CASVS.* Testator extraneū posthumū instituit sibi hæredem. nūquid venter mittetur in possess? *hoc esse vesic, si mater non habet aliūde vnde se alat. Vi.*

d *Extraneo posthumo.* vt ex emancipato conceptus qui poterat etiam olim institui: vt instit. de lega. §. posthumo. secus in suo filio: vt. ff. l. proxi. in prin. quæ est contra.

e *Nisi.* Not. quòd hæc dictio, nisi, ponit[a]. sic. ff. si quis cau. l. si eum. §. si. eum. in fin. & facit hæc lex ad solutionem quæstionis factæ. C. de rei vxo. actio. §. exactio. in fi. magnę glo. & facit. j. de Carbo. edic. l. sed & si is. §. an autem.

V*Bicumque.*] *CASVS.* Si defunctus decesit intestatus, & venter velit ab intestato succedere: si venter est talis quòd si natus esset, suus esset, debet mitti in poss. & pro iam nato haberi. *nobis. per* [*INTERDVM.*] Venter non mittitur in possess. bonorū defuncti passim, sed cum causæ cognitione. si quis facit controuersiam

a *Dandi sunt.* & omnes agunt, & conueniuntur insolidum: vt & infra, de cura. bo. dan. l. ij. §. si plures. & l. si plures. & ff. de tu. & cur. da. ab his. l. ventri.

b *Produci.* scilicet sine his.

c *Constituendus.* id est, constitutus ventri & bonis faciet hæc: vt infra, eod. l. curator.

d *Dignitate.* sic. j. eod. l. habitatio. §. seruis. & l. curator. & supra, de lega. j. l. si seruus plurium. §. fin. & j. de Carbonia. edic. l. sed & si is. §. an autem. & infra, de mune. & hono. l. j. §. item ventris.

e *Consueuerunt.* tertio de mobilibus: quarto de immobilibus: vt. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. sin autem æs alienum. & §. sin autem nō suf. Azo. & ff. de relig. l. si quis sepulchrum. §. fi. & l. seq.

f *Idem.* curator bonis datus: vt. j. de mune. & hono. l. j. §. sed & in bonis. & de bonis auctoriud. pos. l. creditore.

g *Solent.* hoc quoad hæc quæ ex necessitate sunt gerenda, vt hic, & infra, de cura. bo. dan. l. j. in fin. cæterum alia non vendet. & in hoc differt à tutore pupilli, & curatore adulti: vt. ff. de admi. tut. l. inter. Et not. quòd quædam ex his facit vt curator bonorum, quædam vt curator ventris.

h *Curator.* volens demum, non inuitus, nisi ex causa: vt. j. de cura. bo. dan. l. ij. §. quęritur.

i *Dati sunt.* hi tenentur vtili actione negg. est. nisi nato posthumo: vt. ff. de testa. tute. l. si nemo. §. testamento.

k *Ex substitutis.* postponitur de substitutis propter spem successionis: vt. C. vbi pupil. edu. l. fin. Azo.

l *Defuncti.* id est, ad defunctum.

m *Idoneus.* rebus, & facilitate conueniendi: vt infra, de verb. obli. l. si quis stip. in fin. pro qualitate etiam rerum: vt. j. de verb. sig. l. quos nos. §. locuples. Azo.

n *Vir bonus.* præsidis arbitrio: vt infra, de cura. bo. dan. l. ij. in prin. & ff. de admi. tuto. l. iij. §. si non erit. Azo.

o *Tardius.* aliàs, serius datur: aliàs, Seruius aiebat.

p *Obsignare.* id est, ob hoc signare, ne quid inde minuatur.

q *Pernumerare.* id est, omnes numerare. per, enim totum significat: vt infra, de verb. signifi. l. vrbana. §. fin. Azo.

r *Facta sit.* subaudi messi & vindemiæ custodem apponet.

s *Deminui.* propter ventrem vel pecora, vel messem, vel vindemiam: immo in ventre contra: vt. ff. proxi. §. Azo.

t *Curatore.* constituendo. & dic conscribere, id est, ei scribere debent omnes simul creditores, & alij quorum interest constitui: de quibus hic & superiori. §. dicitur. vel maior pars qui in eum cō sentiunt: vt. j. de cura. bo. dan. l. ij. in prin. Azo. & quod dixit ven-

Flo. sine quibus fœtus sustineri, & ad partum vsque produci non &c.

Flo. conscribere

BIU Cujas

siam ventri, an est de liberis, cognoscetur summatim. & bene debet alicuius causæ cognitio summatim fieri: quia inconueniens est missum in possess. ventrem vesci de alieno, si venter non est. Vnum sciatis: Si puero mouetur quæstio status, differtur in tempus pubertatis. sed interim non mittitur in possess. Mittit prætor ventrē in possess. ex isto edicto, etiā si alij erunt in possessione. Viuia.

a *Bonorum possessionē.* scilicet vnde lib. secundum quosdam. tu dic etiam vnde agnati: vt dices. ff. l. fin. vbi exponeres hæc verba, in omnibus &c.

b *Pro superstite.* quoad commodum ventris.

c *Interdum.* differentiam facit. §. hic an mulier quæ petit mitti, sit paritura suum, vel quasi suum, & ei resistitur ab aliis liberis. quo casu fit plena causæ cognitio, cum debeat vsque ad pubertatem esse in possessione, & ali: licet in iam nato fieret summaria: vt. ff. de Carbo. edic. l. iij. §. causæ. an sit paritura agnatum vel cognatū defuncti, & resistitur ei ab aliis agnatis: & tunc citra causæ cognitionē maximam mittetur: quia tunc non debet esse in possessione, nec ali vsque dum nascetur. cæterū quæstio status sem per differtur in tēpus[a] pubertatis, & secūdum hoc non est contra. ff. e. l. j. §. si ea. nam ibi vt agnatum erat paritura. Vel dic quòd si suum, tamen non erant liberi qui resisterent: sed vel extranei, vel nulli: & ideo sit ibi summaria.

a vide ad longum in spe. citu. de acti. in. 31. col. ver. itē differtur. & per eūdem tit. de procu. §. 1. 15. col. ver. si. item excipitur contra procuratorem.

d *Cum liberis.* resistentibus.

e *Vnde legitimi.* id est, quasi legitimū, id est, agnatum vel cognatum sit paritura: & hoc cū aliis agnatis vel cognatis resistentibus.

f *Cognitionem.* plenam: & merito: quia non erit in possessione nisi vsquequo nascetur. nec enim &c.

g *Ventrem.* pariturum agnatum vel cognatum. Accursius.

h *Sed enim.* pro certe. & hæc dictio, sed, aduersatur ad id quod dixerat, vesci. q. d. non vescitur post natiuitatem. sed quæstio status differtur. Accursius.

i *Cum his.* vt paritura suum cum aliis suis: paritura agnatū cum aliis agnatis.

k *Solus.* si solus est. & facit. ff. de manu. testamen. l. si ita fuerit. §. quæstio. &. ff. e. tit. l. j. §. si pater emācipatus. &. ff. de vsufr. leg. l. illi.

SI ventris nomine.] *CASVS.* Si mulier prægnans petit se mitti in possess. bonorum defuncti ventris nomine, & accusatur de adulterio, debet differri quæstio adulterij, ne fiat præiudicium nascituro vel iam nato. Viuianus.

l *Differendam.* immo contra: vt infra, de adul. l. miles. §. quæ propter. &. C. de fal. l. j. & infra, de Carbo. edic. l. j. in fin. & l. Titia. quæ dicunt non differri. Sed ibi propter natum, hic propter nascturum. Vel dic, aut ideo accuso vt sic impediam partum in possessionem mitti, quasi ex adulterio conceptum: & differuntur, vt hic. aut etiam vt ipsa puniatur: quod possum, vt in contrariis, argu. ff. titu. ij. l. Titia.

m *Præiudicium.* qualequale: non tamen cui stetur: vt supra, de peti. hæredi. l. si quis libertatem. j. respon. & sic sententia lata contra hæredem dicitur non præiudicare: vt. C. res inter alios act as. l. j. & alibi quod præiudicat: vt infra, de appel. l. à sententia. & facit. ff. de Carbo. edic. l. iij. §. ibidem.

CVm venter.] *CASVS.* Si mulier mittitur in possess. ventris nomine: quod deminuit in alimento, debet detrahi de bonis tanquam æs alienum. Viuianus.

n *Cum venter.* facit. ff. eo. l. sumptus.

POsthumus.] *CASVS.* Mulier missa est in poss. ventris nomine. iste post tempus mortis erat conceptus: nunquid videtur recte missa in poss. bo? Respon. quòd sic, scilicet si iste erat talis qui iam natus defuncto suus futurus erat: aliàs secus. Viuianus.

o *Conceptus iam.* alioquin non: vt. ff. vnde cog. l. j. §. sed hoc ita.

p *Bonorum possessionem.* vnde liberi vel secundū tabulas vel contra tabulas si fuit institutus vel præteritus.

rit is qui in vtero est, vt si in rebus humanis esset, bonorū possessionem[a] petere posset: vt in omnibus partibus edicti pro superstite[b] habeatur is qui in vtero est. ℣ Interdum[c] nō passim, sed cum causæ cognitione mitti venter in possessionē debet, si quis sit qui cōtrouersiam referat. sed hoc tantum ad eum ventrem erit referendum, qui cum liberis[d] admittitur. cæterū si mittatur Vnde legitimi[e], vel qua alia ex parte: dicendum est non esse causæ cognitionem[f] necessariam. nec enim æquum est, in tempus pubertatis ventrem[g] vesci de alieno, in tēpus pubertatis dilata controuersia. Sed enim[h] placet omnes controuersias quæ quasi status cōtrouersiam continent, in tempus pubertatis differri: sed non vt [is] in possessione sit, status cōtrouersia dilata, sed sine possessione. Quāuis autem prætor ventrem in possessionem mittat cum his[i] quibus possessionem dederit: attamen etiam solus[k] venter admittetur ad bonorum possessionem.

VII. PAVLVS libro primo de Adulteriis.

SI vētris nomine mulier missa sit in possessionem, diuus Hadrianus Calpurnio Flacco differendam[l] accusationē adulterij rescripsit, ne quod præiudicium[m] fieret nato.

IX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVm vēter[n] mittitur in possessionem: quod in ventris alimēta deminutum est, detrahitur velut æs alienum.

X. PAVLVS libro septimo Quæstionum.

POsthumus natus quocūque tempore, qui tamen* ante mortem testatoris conceptus[o] iam erat: potest agnoscere bonorum possessionem[p]. nam & ventrē prætor ex omnibus edicti partib'[q] mittit in possessionem bonorū, non missurus scilicet si ei nato daturus nō esset bonorum possessionem.

*Fl. quia mox infa. tores morte concep. iam omnibus edic. & c. i. siue ab intestato, siue ex testamento, per secundū tabu. vel contra tab. successurus, dūmodo suus vel quasi suus. sed sic non comprehenderentur omnes partes edicti. vel si vis seruare secundam opinionem, dic ex omnibus &c. siue sui sunt successuri vt liberi, siue vt agnati, siue vt cognati: quod facere possunt: vt infra, de suc. edic. l. j. §. sed videndum. & de Carbo. edic. l. de bonis. §. huic. prima placet: maxime per. §. interdum. licet in alio differant, vt ibi dicitur. Sed quid si instituit ventrē Bertæ extrancæ, quod possum: vt. ff. de statu homi. l. qui in vtero. ij. respon? habet: quia habiturus est secundum tabulas. Acc.

q *Edicti partibus.* Hic quæro, an venter pariturus agnatum vel cognatum posit mitti ex hoc edicto? dixit Azo quòd sic etiā in quarto gradu vel vlteriori, dūmodo alius eū nō præcedat. nam lex dicit ex omnibus partibus &c. scilicet quę multæ sit, ex testamento, & ab intestato: vt instit. de bo. pos. §. sunt autem. liberorum, agnatorum, cognatorū. istę enim sunt partes edicti: vt. ff. si tab. test. nullæ ex. l. j. in pri. & pro hoc. ff. ad Tertyl. l. j. §. sed si matris. &. ff. e. l. vbicumque. in prin. in quibus sunt eadem verba. Itē expressum videtur. ff. l. vbicūque. §. interdū. Alij dicunt, non aliter nisi sit paritura suum vel quasi suum: vt. ff. e. l. j. §. ties. Et quod dicit, om-*

DE CONIVNCENDIS CVM emancipato liberis eius.

ADDITIO. De bonorum possessione contra tabulas qua datur liberis emancipatis præteritis, dictum est: & dictum est de collationibus, & bonorum possessionibus quæ dantur mulieri prægnanti. verum quia inter filium emancipatum & nepotem ex eo in potestate constitutum est discordia, & de hoc erat discordia inter ius ciuile & prætorium, prætor vult ad concordiam reuocare. nam ius ciuile vocat nepotem in potestate constitutum, quia suus. instit. de hæred. quali. & dif. §. sui. ius prætorium vocat filium emancipatum, quia in primo gradu. instit. de hære. quæ ab intestato. §. emancipati. sed certe ex isto edicto fit concordia inter ius ciuile & prætorium. istud vocat quemlibet pro dimidia. & hoc dicit rubrica, de cōiungendis liberis id est, nepotibus. Verum quia secundum Pla. est correctum: quia cum sit sublata differentia emancipationis & patriæ potestatis, vel dicatis quoad quid est correctum: quia filius præcedat nepotem. sed si habeo filium emancipatum, ex alio nepotem in potestate: non est sublatum. in authen. de hære. ab intestato. §. consequens. Viuianus.

SI quis.] *CASVS.* Si filius est emancipatus, & nepos in potestate, vocantur ex edicto in dimidiam quilibet si est nepos ex alio filio. si ex eodem, in partem vocatur pater, in aliam nepos. & istud edictum continet magnam æquitatem, ne emancipatus solus veniat, & excludātur nepotes. Vnum sciatis, si filius est datus in adop. institutus nepos debet sibi iungi, siue sit pater institutus vel præteritus. verūtamen differētia est inter adoptiuum & emancipatum, qui in adopt. datus non iungitur nisi sit institutus, & alio committente edictum emancipatus iungitur, siue institutus sit, vel præteritus. [*FILIO.*] Testator vnum filium habebat in potestate, & illum ex besse instituit, filium emancipatum ex triente: nepotem ex filio emancipato præteriit. præteritus iste nepos contra tabulas petit ex persona instituti, vel

à filio

BIU Cujas

à filio emancipato. præteritus quid auocabit à patruo? auocabit sextantem, à suo patre vnciam. vocabitur itaque in quadrantem. [*SI PATER.*] Pater ex quo nepos erat in potestate, fuit exhæredatus, nepos præteritus. nũquid debet hic exhæredatus cum præterito iungi? non. sed si vterque esset præteritus, sic. Sed quid erit? pater ex quo nepos erat in potestate, est institutus. nunquid nepos ad bona aui sui debet vocari: quia toties nepoti consulitur, quoties in potestate est pater eius emãcipatus. Quid si posthumus natus sit? nunquid admittetur cum patre suo? & certè sic. hoc dicit vsque ad.§.liberos. [*LIBEROS AVTEM.*] Ex isto edicto, vt in superioribus habuistis, coniunguntur liberi cum emancipatis: quod est ita intelligendum, si defunctus habet liberos emancipatos, præteritos neutros: tunc veniũt nepotes cum emãcipatis, & sic deinceps. Vnum est, si pater habet nepotem ex filio emancipato, & ex nepote pronepotem: pronepos iungitur cum emãcipato. sed si captus est ab hostibus, & redierit, similiter ipse iungitur. iungetur ipse nepos filio. ſ. in princ. huius. l. at iste nepos non est, sed filius adoptatus. certe ei succurritur succedenti, sicut si extraneus datus esset in adop. quia vocatur in vnam tertiam, pater eius in aliam tertiam. alter filius emancipatus cum nepote altero retento in potestate vocatur in reliquam tertiam quæ erat diuidenda. [*ILLVD.*] Nepos suus iungetur emancipato præterito cum pater decedit intestatus, siue nepos fuit in nihilum institutus, vel in magna parte, vel modica portione. [*INTER IPSVM.*] Si aliquis decedit relicto filio emancipato, & nepote in potestate retento: si ipsi duo sint, non alij liberi, diuiditur hæreditas in duas dimidias. sed si sunt plures nepotes, diuiditur. si sunt ex eodem filio, pater vocatur in semissem, duo nepotes in alium semissem. sed si erat filius emancipatus, & nepos in potestate retentus, & alius filius in potestate retentus, tunc vocatur filius suus in semissem. & emancipatus cum nepote in alium. sed si duo sunt emancipati, & quilibet habet nepotem, diuiditur in duos semisses. sed si vnus emancipatus habet vnum filium, alius tres nepotes, diuiditur in duos semisses: & vnus semis diuiditur in tres quadrantes. [*SI QVIS.*] Defunctus habebat filium emancipatum, & nepotes ex eo. decesit intestatus. iunguntur nepotes emancipato. aliquis nepotum omittit partem suam. cui accrescit? frater accrescit fratri. Quid si omnes omittant? nunquid accrescit patri, an patruo? certe soli patri: sed si pater omitteret, soli patruo. [*EMANCIPATVS.*] Filius emancipatus patri defuncto vult ab intest. succedere. ex isto filio non sunt nepotes. nunquid bona quæ habebat tempore mortis, debet fratribus conferre? sic. sed si essent nepotes, tunc prætor tuetur eum cum filiis suis, & eis debet conferre. Sed pro deo, inquantum erit facienda collatio? an pro parte virili, an pro dimidia, an qualiter? & certe si conferat fratribus, viriliter, si filiis suis, detrahet pro eadem. & sic ad col. vocatur: & ideo si succedit cum filiis suis, habet dimidiam, filij aliam. Sed quid si emancipatus habet fratrem emancipatum, alium in potestate retentum? & nepos debet conferre fratri suo, & nepotibus: & erit locus collationi, hoc modo: si centum erant in bonis, habebit. l. residua conferet nepotibus. sed si erant duo nepotes & pronepotes, tunc. l. retinet: alia. l. diuidi debent, quia nepotes habent. xxv. alij nepotes habent alia. xxv. quia hoc modo vocantur ad successionem ab intestato. hoc dicit vsque ad.§.si sit filius. [*SI SIT FILIVS.*] Paterfami. habebat duos filios, vnum in potestate, alium emancipatum: & ex alio defuncto nepote in potestate, & alium emancipatum. qualiter vocabuntur isti? certe filius emancipatus debet suis nepotibus & fratribus conferre, & fiet ista coll. ipse habebit

ff. Infort.

Vlp. Pand. Floren. hic titu. positus est post titulũ superiorem videlicet De ventre in possessionem mittendo. sed ini tio tituli De ventre ad. Greca verba huiusmodi: ὅτως ὁ πλησιάζων τῷ ἔχοντι. qua demonstrant hunc titulum De coniungendis præcedere debere. hoc apparet etiam ex indice tituloꝝ, vbi prior est iste De coniungendis.

DE CONIVNGENdis cum emancipato liberis eius.

TITVLVS IX.

Primo ponit iurisconsultus mentem edicti. secundo illud exponit. secunda ibi, Hoc edictum. Bartolus.

1. VLPIANVS libro quadragesimo ad Edictum.

SI quis [a] ex his quibus bonorum possessionem prætor pollicetur, in potestate parentis cum [is] moritur, non fuerit: ei, liberíſq; quos in eiusdem familia habuit (si ad eos hæreditas suo nomine pertinebit, neque notam exhæredationis meruerunt) bonorum possessio eius partis datur [b] quę ad eum pertineret, si in potestate permansisset: [sed] ita, vt ex ea [c] parte dimidiam [ipse,] reliquam liberi eius [habeant,] hísque [d] dumtaxat bona sua cõferat. ¶ Hoc edictum [e] æquissimum est: vt neque emancipatus solus veniat, & excludat [f] nepotes in potestate manentes: neque nepotes iure potestatis obiiciantur [g] patri suo. ¶ Et in adoptionem datus filius, & hæres institutus ad hoc edictum pertinet, vt ei iungatur nepos qui in aui sui naturalis potestate est. Iungitur autem nepos patri suo emancipato, siue pater præteritus sit, siue institutus. Et hæc erit differentia inter in adoptionem datum, & emancipatum, quòd in adoptionem quidem dato nõ aliàs iungitur, vnam patrem, aliam nepotes, aliam frater eius: & ita viriliter videtur venire ad successionem cum fratre & nepotibus. Quid si nepotes ex illo erant emancipati, ex altero in potestate retenti? similiter dicendum est quòd viriliter fiet collatio. Vnum sciatis, quia nepos ex filio confert patri suo: non autem pater patruo maiori, id est fratri sui aui. h. d. tota lex. Viuianus.

a *Si quis.* per. l. antiquam. xij. tabu. soli sui succedunt: vt institut. de hære. ab intesta. §. j. & sunt sui etiã nepotes in potestate si pater eorum est emãcipatus: vt institu. de hære. qua. & diff. §. sui. sed per prætorem solus emancipatus, ac si in potestate mansissent: vt supra, de contra tabu. l. j. §. vocantur. hanc discordiã sedat hic prætor, vt partem quam erat habiturus emancipatus si in potestate stetissent, diuidat cum suis filiis: vt ipse dimidium, illi aliud dimidiũ habeant, & eis solum cõferant, non aliis fratribus. Sed ad hoc vt fiat hęc coniunctio, multa sunt necessaria. Primo vt pater sit emancipatus: aliàs ipse solus succederet communi iure: vt. j. e. l. j. in prin. &.§. si pater. j. respon. Secundo quòd liberi eius sint in familia, id est, in potestate tempore mortis aui, vt hic, &. d.§. sui. Tertio quòd hi nepotes sint naturales & legitimi, non legitimi tantum: vt. j. e. l. si quis filium. Quarto quòd hæreditas pertineat ad eos, scilicet nepotes & filium, scilicet quòd filius præteritus sit, & illi instituti, vel econtra, vel omnes præteriti, & alius institutus: quibus casibus propter contra tabu. maxime locum habet concordia: vel prorsus intestatus decesit: vt hic. nam verbum, pertinere, late patet: vt. j. de verbo. signifi. l. verbum. Quinto quòd suo nomine pertineat: aliàs secus: vt hic, &. j. eod. l. si nepos exhære. & supra, de contra tabu. l. non putauit. §. sed & si ipse. Sexto quòd hæreditas sit paterni generis, aut aui paterni [a]: aliàs prę teritio pro exhæredatione habetur: vt. ſ. de cõtra tab. l. illud. §. ad testamenta. Septimo quòd non sint exhæredati filius vel nepos: quia tunc in contra tab. non iungentur: quia omnino eis denegatur suo & alieno iure: vt hic, &. ſ. de contra tabu. l. ſi post. §. exhæredati. Octauo quòd emancipatus non sit in adoptionem datus. nam tunc non fit eius coniunctio: quia nec habet cõtra tabu. nisi sit institutus, & alius cõmittat edictum: vt supra, de contra tabu. l. non putauit. §. in adop. nisi sit datus proprio suo patri in adop. vt. ſ. de cõtra tab. l. iij. §. idem. sed hoc edictum hodie locum non habet: quia sublata est differentia pa. po. vt in authen. de hære. ab intest. §. j. col. ix. vnde solus filius non nepos ex eo succedit. sed nihilominus est legendũ: de liberi: vt. C. de suis & leg. l. fina.

a *Dic etiã si fiat præterito aui filio superstite: quia nõ iungentur: quia omnino eis denegatur suo & alieno iure: vt hic, &. ſ. de contra tabu. l. ſi post. §. exhæredati. Octauo quòd emancipatus non sit in adoptionem datus. nam tunc non fit eius coniunctio: quia nec habet cõtra tabu. nisi sit institutus, & alius cõmittat edictum: vt supra, de contra tabu. l. non putauit. §. in adop. nisi sit datus proprio suo patri in adop. vt. ſ. de cõtra tab. l. iij. §. idem. sed hoc edictum hodie locum non habet: quia sublata est differentia pa. po. vt in authen. de hære. ab intest. §. j. col. ix. vnde solus filius non nepos ex eo succedit. sed nihilominus est legendũ: de liberi: vt. C. de suis & leg. l. fina.*

b *Datur.* ei quod est. ſ. Item ideo dicit eius partis: quia alios forte fratres habebat.

c *Ex ea.* scilicet sua parte partem dimidiam sibau. habeat: reliquam scilicet dimidiam liberi &c.

d *Hísque.* occasione prædictæ concordiæ oritur alia discordia inter hos nepotes, & eorum patruos. nam patrui dicunt patrem nepotum præteritum, & nepotem petentem contra tabulas conferre debere eis fratribus, per. l. ſ. de col. l. j. in prin. at hi nepotes dicunt se solos pati iniuriam per contra tabulas sui patris: quia quod soli habituri erant de iure ciuili, aufert eis dimidiam. vnde cum prætor grauauerit in prima concordia nepotes, nunc fauet eis: vt solum eis conferat eorum pater: vt hic, & infra, eod. §. sed & si sint nepotes. & facit supra, de colla. l. filius. & supra, de contra tabu. l. j. §. qui habebat.

e *Hoc edictum.* cuius mens est in principio huius. l.

f *Excludat.* per ius prætorium, quod eum solum vocat. Azo.

g *Obiiciantur.* per. l. duodecim tabu. quæ solos nepotes vocat: vt institu. de exhære. libe. §. emancipatos. sed simul vocentur.

nisi institutio, & alio committente[a] edictum: emancipato autem, siue sit institutus emancipatus, siue sit præteritus. ¶Filio[b] in potestate ex besse, emancipato ex triente hærede instituto: Iulianus ait nepotē præteritū petita contra tabulas bonorū possessione, patruo sextātem, patri vniam ablaturum. ¶Si pater emancipatus exhęredatus sit: nepotibus ex eo præteritis[c], qui erant in potestate retenti, nepotes admittuntur[d]. Absurdum enim est cum patri præterito iungantur, instituto eo vel exhæredato non admitti[e]. Sed & si patruus eorum qui erant* in potestate, sit præteritus, pater exhæredatus: debent nepotes[f] admitti. nam exhæredatus pater eorum pro mortuo habetur. ¶Si pater in potestate manens, exhæredatus[g] vel institutus sit, nepotem ex eo, siue in potestate manentem, siue emancipatum, ad bona aui neque vocari, neque vocandum esse Scæuola ait. Totiens enim nepoti cōsulendum est, quotiens in potestate retentus est, patre emancipato. Liberos igitur[h] in familia[i] esse oportet, vt huic edicto locus sit. eius[k] scilicet familia, cuius bonorum possessio petitur. Sed & si posthumus natus sit ex emancipato, ante emancipationem conceptus[l]: idem erit dicendum. ¶Liberos autem non omnes simul vocat prætor, sed gradatim, hoc est eos, qui sui sunt, scilicet nepotes, si sunt. si minus, eos qui sunt inferioris gradus. nec eos miscebimus. Plane si sint ex emācipato nepos, & ex nepote eius alio[m] pronepos: dicendum erit vtrūque ei iungi[n]. ambo enim in suorum loco successerūt. ¶Si postliminio[o] nepos redierit, dicendum est eum patri emancipato coniungi. ¶Si pater ex duobus filiis quos in potestate habuit, alterum emancipauerit, & nepotem[p] ex eo in locum filij adoptauerit, & præterito emancipato decesserit: Iulianus ait nepoti in locum filij adoptato succurri oportere, vt quasi filius portionem habeat, quam haberet & si extraneus adoptatus esset. Sic fiet (inquit) vt filius qui in potestate fuit, tertiam partem: nepos in locum filij adoptatus, aliam*: tertiam partem emancipatus filius cum nepote altero retento in potestate partiantur*. nec enim minus debet ferre nepos in locum filij adoptatus, quàm si ab extraneo[q] esset adoptatus. ¶Illud non interest[r], quota portio hæreditatis ad nepotē pertineat, an perquā modica. nam etsi modica sit, attamen dicemus esse locum huic parti[c] edicti.

Primo ponit vnum dictum, secundo illud per exempla declarat. Barto.

¶Inter ipsum filium & liberos eius diuiditur hæreditas, ita vt ipse dimidium, liberi dimidium habeant. Proinde pone solum esse filium emancipatum, & nepotes in potestate duos: neminem pręterea ex liberis[t]. habebit emancipatus dimidiam partem hæreditatis: & aliam dimidiam duo nepotes, vt quadrantes ferant. Sed si sit præterea alius filius, eueniet vt filius habeat dimidiam partem hæreditatis, ex quo nepotes non sunt: alius filius semissem [hæreditatis] cum filiis suis, ita vt quadrantem hæreditatis ipse ferat, quadrans inter liberos eius diuidatur. Sed si ambo sint filij emancipati, & habeant singuli nepotes: eueniet vt singuli singulos semisses cum nepotibus suis diuidant, ita vt ipsi quidem quadrantes ferant, nepotes autem residuos quadrātes. & si alter duos filios, [&] alter tres habeat: quadrans vnus inter duos, alius inter tres diuidiē. ¶Si quis ex nepotibus portionem suam omiserit, eueniet vt non ad patrem eius, sed magis ad fratrem pertineat. Sed & si omnes nepotes omittant, patruo nihil adcresceat, sed soli patri. quòd & si pater omiserit, tunc patruo[u] adcresceat.

Iurisconsultus vsque huc expedit primam partem edicti, scilicet de cōiungendis: hic incipit dicere de secunda, scilicet de collatione bonorum, quæ inducitur per hunc titulum. & durat vsque ad finem l. Barto.

¶Emācipatus filius, si quidem nepotes in aui potestate nō habeat, fratribus suis conferet[x]. Sed si sint nepotes, voluit eum prætor filiis suis qui sunt in potestate, solis cōferre. meritò: quia veniēdo ad bonorum possessionem illis solis iniuriam[y] facit. ¶Nunc videamus quantum eis conferat. Et quidem semper cùm[z] fratribus emancipatus cōfert, virilem[a] sibi detrahit. Vtrùm & in eo[b] casu virilem detrahat? an verò quia dimidiam partem habeat bonorū possessionis[c], dimidiam partem etiam bonorū suorum conferat?

a *Committente*. hodie nō iungitur si detur extraneo: quia remanet in potestate: vt. C. de adoptio. l. cum in adoptione. §. omnia igitur. sed & hodie iure veteri iungitur si detur auo in adoptionem, siue fuerit institutus, siue non: vt. ſ. de cōtra tabulas. l. fina. §. penul. &. ĵ. e. §. si pater. Azo.

b *Filio*. facit ad hoc ſ. si pars hęre. peta. l. j. §. si ego. &. ſ. de contra tabu. l. j. §. ij. &. l. cū emācipatus. §. fina.

c *Præteritis*. extraneus igitur fuit institutus.

d *Admittuntur*. ad cōtra tabu. sed an iungantur exhæredato, statim dicam. Accursius.

*Flo. erat

e *Admitti*. q. d. si admittatur cum alio, ergo & solus: vt. ſ. ti. j. l. vbicumque. in fin. quod tamen in exhæredato dicit, idem in præterito: vt. ſ. e. l. §. iungitur.

f *Nepotes admitti*. ad cōtra tab. sed an iungitur nepos patri exhæredato? Azo dicit q̄ nō. primo quia habet pro mortuo, vt hic. secūdo quia hoc dicitur. ſ. ead. l. in princ. tertio non habet contra tabu. cuius causa hic titu. est inductus: vt supra, de contra tabu. l. si post mortem. §. exhæredatus. sed Io. dicit q̄ sic: vt. ſ. de inoffi. testa. l. si proponas. &. ĵ. §. si pater in potestate. sed potes dicere quòd perlata querela iungatur non prius, vel iungatur, non per hoc edictum, sed per nouā clausulam Iuliani: vt. ĵ. eo. l. qui duos.

g *Exhæredatus*. scilicet rite. non aliàs: vt. ſ. de contra tab. l. nō putauit. §. nō quæuis. Item hoc ita si exhæredatio non sit facta inualida: vt. ĵ. de bo. lib. l. si patronus. §. ex testaméto. sed fallit in hoc casu: vt supra, de cōtra tab. l. filium. §. sed cum exhæredatio. &. ĵ. de. bo. lib. l. si patronus. §. si quis non mala. Item quòd sequentes repelluntur, & filij in parte tantum admittuntur: etiam est de iure prætoris: vt. ĵ. eod. l. qui duos.

h *Liberos igitur*. id est, nepotes, vel pronepotes, vel similes.

i *In familia*, id est, in potestate.

k *Eius*. sub. oportet esse nepotes, puta aui.

l *Conceptus*. sed quam *Fl. aliam partem petet interim e- mancipatus? Respon. vt supra, de contra tabu. l. j. §. si ex tribus.* tertiā semi- partiatur

m *Alio*. cæterū si ex eodem nepote esset, excluderetur per suum patrē talis pnepes. Azo. vt. ſ. de contra tab. l. iij. §. si post. Accursius.

n *Iungi*. vt. j. e. §. eueniet. Sed argu. cōtra. ſ. de legi. tut. l. tutela. §. proinde si alter. &. ĵ. de bo. lib. l. v. &. l. ij. in fin.

o *Si postliminio*. sic. ſ. de contra tabu. l. j. §. ex tribus. Azo.

p *Nepotem*. scilicet vnum de duobus: vt statim patet. Accursius.

q *Ab extraneo*. i. hic nepos esset extraneꝰ: vt &. ſ. de contra tab. l. cū emancipati. §. fina.

r *Illud nō interest*. quoad hoc edictum. Sed cōtra. ſ. de dolo. l. si oleū. in fin.

s *Parti*. ſ. de coniungendis. habet enim & aliam partem, id est, de collationibus.

t *Ex liberis*. ex se pone. Azo.

u *Tūc patruo*. imò nepotibus, non patruo: vt ĵ. vnde libe. l. si quis. §. fin. contra. sed hic nepos omiserat: ibi non, vel quod ibi dicit non reliquis. ſ. nepotibus ex alio filio, sed suis sic, & patruo, vt hic. prima placet, & facit supra, de vulga. substitu. l. cohæredi. §. qui discretas. & de lega. j. l. plane. j. respō. &. C. de cad. tollē. §. his ita. Accursius.

x *Conferet*. etiā institutis, & etiā non petentibus cōtra tab. quod nō est per edictum de collatio. sed per Scæuolæ interpretationem: vt. ſ. de col. bo. l. si filius.

y *Iniuriā*. sed dic vt. ſ. ea. l. circa prin. notaui.

z *Cùm fratribus*. quum id est quando.

a *Virilem*. vt. ſ. de colla. bono. l. j. §. fina.

b *Et in eo*. cum vocatur cum suis liberis, & confert.

c *Bonorum possessionis*. vt. ſ. §. cum inter.

BIU Cujas

a *Nam & si.* à simili probat. Hug.
b *Alius emãcipatus.* qui nõ habet filios in potestate aui retentos.
c *Retentus.* sup. & alius emãcipat[a]: ex quo duo remãserũt in potestate nepotes, & sic tres filij, duo emãcipati, & tertius in potestate.
d *Filius emancipatus.* ex quo nullus nepos est.
e *His duobus.* natis ex altero emancipato. cõfert enim pater eorum: quia est emãcipatus: vt C. de colla. l. si emancipati. vnde bene dico ex altero. si enim ex se nati essent, solis eis conferret: vt supra. §. sed & si sint.
f *Ipsi.* nepotes.
g *Conferent.* id est, cõmunicabunt: quod videbatur per hoc edictum: sed non est ita. hoc enim &c. Accur.
h *Propter bona.* sic. ff. de pecu. l. eo tempore. in fin.
i *Eueniet igitur.* secũdum ea quæ ff. dixi ibi, & puto dimidiam &c.
k *Nepotibus, id est filiis.* Not. glos. sic. j. statim nepotẽ pro filio, & pronepotẽ pro ipso nepote poni. nã respectu aui defũcti dicitur nepos & pronepos ille: quoad filium emãcipatum est filius & nepos.
*Flo. vno l *Ex alio vna.* nõ dico ex alio, id est, suo fratre præmortuo, & eius filio. illis enim nõ conferet, sicut nec eorum auo. Item illi semissem hæreditatis ꝓauitæ haberẽt sicut eorum auus. Vel dic nepote suo, id est suo filio: secus si ex eodem nepote haberet: quia tunc pronepos per nepotem, id est, per patrẽ suum excluderetur: vt supra, ead. l. §. liberos. in fine. Azo. nisi ponas nepotem præmortuum. & facit supra, ead. l. §. liberos. in fin. & infra, proxi. & supra, de colla. l. si nepotes. Accursius.
*Fl. quantum
m *Ex defuncto.* quodã tertio qui erat in potestate secũdũ Azo.
n *Alius.* scilicet nepos. Accursius.
o *Tractat.* id est, tractando quærit.
p *Nepotibus.* illis quorum alter erat emancipatus. sed quo modo confertur emancipato nepoti, contra. l. ff. de col. l. j. §. portiones? Respon. ex persona suí patris ꝓmortui petunt cõferri sibi hi nepotes: qui pater fuerat in potestate aui: quia qui eius persona nituntur, eadem eis portio cõfertur quæ patri conferretur: vt supra, de colla. l. si nepotes in locum. maxime si cautum erat patri de collatione ante mortem. sed obstat quod subiicit, quãuis minus &c. si enim pater viuit, & velit concurrere cum suis fratribus, non erant habituri minus: imò nihil: vt. ff. ead. l. §. si pater in potestate. Respon. minus quàm patruus: quia nihil. nam quod nihil est, minus[a] est: vt supra, de trib. l. illud. Vel dic secundo quòd petunt conferri ex sua persona non patris: & dic de profectitiis bonis aui vel patris: vt. C. de col. l. filiæ dotem. §. nec dubium. & l. vt liberis. §. fi. Vel tertio die hunc nepotem à patre suo non auo emancipatum, & ideo ei confertur: quia nec per se nec per alium factum est quo minus sit in potestate aui. & secundum has duas positiones dic patrem nepotis emancipatum. & quod subiicit, quamuis &c. quasi dicat, si pater viueret, in portione tertia concurreret cum suis filiis, & sic nepotes haberent medietatem tertiæ, sed tamen habent integram tertiam collationis. Item quid hoc ad hunc titu? Respon. quia hic titulus dicit de collatione facienda à patre filiis: vt supra, ead. l. in princi. cuius rei causa etiam supponit generaliter qui & quantum debeant conferre nepotibus, & quibus

a Not. hic brocardum: quod nihil est, minus est. ff. in. l. 1. §. hac verba. j. si cui plus quàm per le. Fal. Bal. ff. auth. contra vocatus. C. ad Trebel. sic

A etiam conferant nepotes.
q *Fratri suo.* qui erat in potestate.
r *Ex eodem filio.* mortuo.
s *Defuncti.* proaui.
t *Filio.* scilicet pronepote defuncti, videbatur quòd patruus emancipatus cõferret fratri vnam, vnam istis collaturum, quamuis hi minus quàm patruus ex hæreditate aui concurrẽte patre sint habituri. quæ sententia vera est. ¶ Sed & si sint duo nepotes ex eodem filio[r], hiq́ue emancipati sunt, & ex altero eorum pronepos in potestate defuncti[s]: partem habebit nepos vnus, aliam nepos. cum filio[t] suo. Sed & si[u] nepos B [sit,] & ex alio nepote defuncto duo pronepotes[x]: vnus ex pronepotibus emancipatus soli fratri suo conferet: vel, si frater non est, soli patruo: non etiam patruo maiori.

minus licet ei cui plus. Spec. de. 1. & 2. decret. §. 9. versic. sequitur.

Clausula adiecta in lege interpretata, videtur repetita in lege interpretante. Barto.

II. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

NIhil in hac parte edicti[y] cauit prętor vt legata exceptis personis nepos præstet, sed potest superior sermo[z] & ad hunc casum referri. Nam absurdum est patrẽ quidẽ eius legata præstare, ipsum[a] verò plus habere: cum eadem conditione in C eandem partem vocentur*.

III. MARCELLVS libro nono Digestorum.

QVi duos filios habebat, alterũ ex his emancipauit[b], nepotẽ ex eo in potestate retinuit. emãcipatus filium[c] sustulit, & à patre exhęredatus[d] fratri suo conferet? Et puto dimidiã tantum bonorum eis partem conferre [debere.] nam & si[a] alius emancipatus[b] sit filius, alius in potestate retentus[c]: filius emãcipatus[d] his duobus[e] nepotibus vnam partem tantum conferet: & patruo eorum qui in potestate mansit, vnam partem dabit: tertiam ipse habebit: nec quod nepotibus confertur à patruo emancipato, ipsi[f] patri cõferent[g]. hoc enim non de bonis aui, sed ꝓpter bona[h] postea eis accesit. ¶ Eueniet igitur[i] vt pater emancipatus si centum in bonis habeat, quinquaginta sibi detrahat, residua quinquaginta omnibus nepotibus, id est filiis[k] suis conferat: aut si vnum nepotem habeat, & duos ex alio pronepotes, ita diuidat quinquaginta, vt nepos habeat vigintiquinque, pronepotes ex alio vna[l]* vigintiquinque. nam & bonorum possessionis ambo vnam partem habent. ¶ Si sit filius in potestate, alius emãcipatus: [&] ex defuncto[m] vnus nepos in potestate, alius[n] nepos emancipatus: eleganter Scæuola tractat[o] [an] patruus emancipatus tantum *nepotibus[p] quantum fratri suo[q] conferat. Et ait posse dici tres eum partes facere [debere:] sibi vnã, li pronepoti qui remãsit in potestate. sed secus est, & habet hic locum eadẽ quæstio quæ etiam habetur in superiori. §.

Fl. vocantur. Hal. vetum

u *Sed & si.* supra dixit qualiter nepotibus confertur. nũc econtra qualiter ipsi cõferant, & cui. & dic ꝙ habui fratrem ex quo fuerunt duo filij qui fuerũt nepotes patri meo. i. auo suo: & ex vno eorũ nepotum prẽmortuo duo sunt ꝓnepotes ad auũ, quorum alterum emancipauit auus. nunc auus moritur: ego filius succedo in dimidiam: nepos superstes in mediũ alterius dimidiæ. alia quarta deberet dari ꝓnepoti remanẽti in potestate aui de iure ciuili. sed per prætorẽ fit ei iniuria, qui vocat etiã nepotẽ emancipatũ cui datur alia quarta. cum ergo ei soli faciat iniuriam, ei soli cõfert. secũdo cõfert patruo suo si supereſt. si nõ supereſt proximior patruus, suo tertio, mihi, qui sũ patruus magnus.

x *Pronepotes.* ſ. sint.

Nihil in hac parte.] CASVS. Si filius emãcipatus prætéritus à patre petit contra tabu. legata tenetur exceptis personis præstare. nũquid si suus nepos succedit cum emancipato ex isto edicto, præstabit legata exceptis personis? & de hoc non videtur caueri in isto edicto, sed dicendũ est, sicut emancipatus præstat, ita nepos suus. Viuianus.

y *Edicti.* de coniungendis. Accursius.

z *Sermo.* id est, edictum de leg. præstan. quod est supra, & pone nepotem in potestate hæredem institutum, & patrem eius emancipatum vel prætéritum, vel ambos prætéritos extraneo instituto. & petiisse contra tabulas rupto testamento, & iunguntur & ambo soluunt legata exceptis personis: quia cum nepos facit iniuriam emancipato, qui solus de iure prætorio succedit, & D participat emolumentum, participet & onus. & facit supra, de leg. præstan. l. nepos. &. l. seq.

a *Ipsum.* nepotem: qui plus haberet quàm pater si legata solueret pater, & non ipse.

Qui duos.] CASVS. Ista. l. aliquantulum est verbosa: tamen intellectus eius breuiter notari potest. Pater habebat duos filios: alterum emancipatum. emancipatus filium procreauit. ille fuit à patre suo emancipatus. modo quæritur, quo modo vocetur ad successionem? Et certe si emancipatus est prætéritus ab auo: licet alij sint instituti, iungentur: sed exhæredatus non vocatur ad cõtra tabu. quia exhæredatus suis nepotibus non debet obstare: sicut prætéritus non obstat quin ex isto edicto admittantur. quid dicemus? certe vt emancipatus cum suo nepote vocetur in partem virilem, alij vocentur in partem virilem. Viuianus.

b *Emancipauit.* scilicet primum & alium post: vt. j. innuit. Acc.
c *Filium.* scilicet alium: & sustulit, id est, procreauit: scilicet post emancipationem.
d *Exhæredatus.* filius primo emancipatus ex quo sunt nepotes.

BIU Cujas

a *Frater eius.* ordo literæ est: Quæro, cum frater eius sit emancipatus, & ipse scilicet frater eius præteritus: & nepos &c.
b *Instituti.* scilicet sunt.
c *Iuris sit.* hoc casu & sequenti.
d *Ponamus.* & sic ambo filij erant præteriti.
e *Exhæredatus.* s. fuit.
f *Solus.* nō exhæredatus. illū enim excludit.
g *Filiis suis.* i. filio, vt posuit in casu. Azo.
h *Cum eo.* s. patre.
i *Posset.* s. filius patre committente edictum.
k *Propter id.* ratio superioris proximi dicti. & dic quòd magister Iulianus fuit auctor huius noui edicti de coniungendis: quod prætor proposuit: vel forte illius tantū clausulæ, vt nepos præteritus cum exhæredato patre iungatur. Azo.
l *Ei.* id est, nepoti etiam soli.
m *Diuersa conditio.* vtpote cum ei non detur contra tabu. Azo.
n *Nepotis.* instituti hæredis. & facit. ff. de inoffic. test. l. si proponas. & supra, de lega. præstan. l. filium. §. ad eum. Sed contra. j. eo. l. fin.

E *Mancipato.*] CASVS. Pater emancipauit filium: nepotem in potestate retinuit. filius liberos suscepit: tādem decessit. nunquid nepotes simul cum his qui nati fuerunt post emancipationem, ad bona aui vocantur? sic ad bo. pos. contra tabulas, & ab intestato: verūtamen emancipati debēt cōferre suis. Viuianus.
o *Emancipato.* bono. poss. vnde liberi in bonis patris emancipati.
*Flo. neptis Sed quid ad hunc titu? Respon. & si non directo, vtiliter tamē & in hoc casu locum habet. nam retētus in potestate aui quodāmodo quātum ad suū patrē emancipatus videtur, cū non iaceat sub potestate: cō iungit tamē tāquā emācipatus cū his qui sunt in potestate, vt viriliter cum eis succedat. Azo.
p *Manente eo.* scilicet in sua firmitate. Azo. id est, saluo eo.
q *Per nepotes.* scilicet in potestate retentos.
r *Bona sua.* s. nepotum. ad quod. ff. de collat. bo. l. si quis filium. & l. j. §. is quoque. & no. velit. nam non cogitur emancipare: vt. ff. de lega. j. l. filius fami. §. secundum vulgarem. nisi in casibus no. institu. qui. mo. ius pa. po. solui. §. fina.
f *Emolumentum.* nepotibus.

Si nepos.] CASVS. Si pater filium emancipatum præteriit, nepotem ex eo exhæredauit: si nepos succedit hæredi instituti, & præteritus petit contra tabu. iste nepos non iungitur cum patre suo: quia non vocatur vt nepos, sed vt quilibet extraneus.
t *Non poterit.* quasi ipse sit institutus ab auo, & sic accipiet contra tabu. alio committente edictum.

est. Quæro, cum frater eius[a] & ipse emancipatus præteritus sit, & nepotes ex emacipato filio ab auo hæredes instituti[b], quid de bonorum possessione iuris sit[c]: & quid interfit si emancipatum quoque ex quo nepotes erant nati, præteritum esse ponamus[d]? Respondi, Si filium retento ex eo nepote emācipauerit, & emancipatus procreauerit filium, & hæres vterque nepos institutus fuerit, pater eorum exhæredatus[e], alius filius præteritus: solus[f] filius præteritus bonorum possessionem contra tabulas petere poterit: (exhæredatus enim obstat filiis suis[g] post emācipationem susceptis) nepoti tamen retento in potestate bonorum possessio dari debet: quoniam si pater eius emancipatus præteritus esset, simul cum eo[h] bonorum possessionem accipere posset[i] propter[k] id caput edicti quod à Iuliano introductū est, id est ex noua clausula. nec debet deterioris esse conditionis, quia pater eius exhæredatus sit: idque ei[l] præterito quoq; præstari oportebit. Sed fratris eius qui post emancipationem natus est, diuersa[m] conditio est. conseruanda est tamen & illi ad virilem partem hæreditas, sicut etiam imperator Antoninus in persona nepotis[n]* ex filia rescripsit.

IIII. MODESTINVS libro sexto Pandectarum.

E Mancipato[o] quis filio retinuit ex eo nepotes in potestate. filius emācipatus susceptis postea liberis decessit. Placuit in aui potestate manentes simul cum his qui post emancipationem nati sunt, decreto bonorum possessionem accipere: manēte eo[p], vt si velit auus sibi per nepotes[q] adquiri, bona sua[r] conferat, aut nepotes emancipet, vt sibi emolumentum[f] paternæ hęreditatis adquirant. ídque ita diuus Marcus rescripsit.

Iurisconsul. exponit verba posita. ff. eo. l. 1. quæ dicunt sub nomine. Bartolus.

V. IDEM libro sexto Differentiarum.

SI nepos exhæredatus hæres extiterit ei quem auus hęredem fecerat, deinde pater eius emancipatus testamento præteritus accipiat contra tabulas patris bonorum possessionem: iungi patri suo nepos non poterit[t], sed vt extraneus excludetur: quia non suo[u] nomine auo hæres extiterit.

VI. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

SI quis filium habens in potestate, extraneum in nepotis locum quasi ex eo filio* natum adoptet, mox filium emancipet: non iungetur hic nepos filio emancipato: quia* desiit[x] esse emancipato ex liberis.

VII. TRYPHONINVS libro sextodecimo Disputationum.

SI post emācipationem filij, susceptus ex eo fuerit nepos: conseruanda[y] erit illi portio. Sed quanta? videamus. Finge enim patruo scripto hæredi cohæredem datum hunc nepotem, patrem autem eiusdem præteritum accepisse contra tabulas bonorum possessionem. Quod ad edictum prætoris attinet, semisses[z] bonorum fient. Nunc verò post cōstitutionem diui Pij [Antonini[a],] si conseruatur pars nepoti, vtrùm virilis[b], an quarta[c] debeat seruari? Nam si in aui natus potestate fuisset, coniungebatur[d] in vnam partem cum patre suo. Et proponamus[e] alium esse ex eodem[f] nepotē in familia aui. Duo vnam quartam[g] habituri

u *Non suo nomine.* vt. ff. e. l. j. in princ. & ff. de contra tabu. l. non putauit. §. sed & si ipse. & infra, de ope. li. l. cum patronus. §. cum libertus. & supra, de leg. præ. l. iij. §. hoc autem.

Si quis filium.] CASVS. Paterfamiliàs habebat filium in potestate: quendam extraneum in locum nepotis adoptauit, filium emācipauit. nūquid nepos adoptatus iungetur filio emancipato? non. quare? quia desiit esse nepos ei cū emancipatus est filius. Viuianus.
x *Desiit.* aliàs deest, non. & secundum hoc istud, quia, erit ratio quare videatur admitti. & respondetur, hac ratione nō potest iungi, quia desiit esse &c. vel si habeas, non, erit ratio quare nō debeat admitti, non tamen sufficiens, sed subauditur, nec huius nepotis causa est naturalis. Azo. & secundū hoc non ob. ff. de cap. l. si me.

Si post emācipationem filii.] CASVS. Pater filiū emancipauit, & ex eo susceptus est nepos. iste nepos iungitur patri suo ex isto edicto, & huic nepoti debet pars conseruari. si patruum non habet, dimidia cōseruatur. sed si haberet patruum, indubitanter si petitur cōtra tabulas, fiunt semisses, & emācipatus cum filio vocatur in semissem, patruus in alium. nam si ex filio in potestate constituto essent duo nepotes, vocaretur in vnam dimidiam: siue sit petita contra tabu. siue ab intestato locus sit successioni. sed debet aliquid conferre: quia pater suus confert: patruus suus non. sed si peteret contra tabulas, patruo confert: quia tenetur præstare legatum patruo, cum sit de liberis. Viuianus.
*Flo. filiū. Vide Ant. Aug. lib. 1. cap. 2.
*Hal. quia nō desiit esse emancipatus
y *Conseruanda.* ex interpretatione potius q̄ verbis edicti: cum edictum iungat nepotem in potestate retentum: vt. ff. eo. l. j. in princ.
z *Semisses.* computato tali nepote.
a *Antonini.* per constitutionem Anto. tali nepoti cōseruatur portio: vt supra, eo. l. qui duos. in fin.
b *Virilis.* id est, tertia. duo enim sunt filij: & si hic nepos vocaretur in virilem, tertiam haberet: vt supra, de leg. præstan. l. virilis. in princi. Azo.
c *Quarta.* scilicet totius hæreditatis, id est, dimidia dimidiæ: sicut si in potestate esset retentus. & hoc est, nam si &c.
d *Coniungebatur.* per verba edicti.
e *Proponamus.* aliam proponit quæstionem. Accursius.
f *Ex eodem.* scilicet filio. & sic duo nepotes: alter in potestate, alter non. & quod subiicit, duo, mutat casum: tandem redit ad istum ibi, an ergo &c.
g *Quartam.* totius hæreditatis, id est dimidiam dimidiæ. Azo.

Ergo

BIU Cujas

a *Ergo nũc.* quãdo alter de nepotibus est in potestate, alter nõ.
b *Sescunciam.* id est, vnciam & dimidiam, & sic inter ambos habeant tres vncias, id est, quartam totius hæreditatis: vt institu. de hære. institu. §. hæreditas.
c *Retentus.* & hoc satis videtur, cum sint duo nepotes, alter in potestate, alter non: sed quæstioni supra factæ ibi, nũc vero &c. non respon. & ideo dic virilem conseruãdam: vt supra. eo. l. qui duos. in fin. quæ est cõtra. cum enim duo accipiant cõ tra tabulas pater & filius, virilis conseruatur filio, id est nepoti: vt supra, de leg. prestan. l. virilis. in prin. Nec mirum si plus habeat nepote in potestate retẽto qui solam quartam habet ex hoc edicto. hoc enim nõ suo iure, id est, iure contra tabulas habet: sed quia insti tutus est. Alij dicunt & hũc in quartam vocari, & corrigi quod est in. l. qui duos. in fin. Alij quòd ibi in virilẽ, id est, in tantum quantum acciperet nepos in potestate: & sic illa secundũ istam non in virilẽ totius hæreditatis.
d *Et patruo.* non solum patri. Hug.
e *Præstaret.* nõ solũ pa ter, sed etiã patruꝰ: nec ob. ſ. de le. præst. l. nepos in fi. qa ibi erat nepos ĩ potestate: hic nõ.

erant patre eorum accipiente contra tabulas bonorum possessionem si fuissent in aui potestate. An ergo [a] nũc in sescũciam [b] tuendus sit qui non in familia retẽtus [c] est? & cui abscedet pars quę huic cessura est? patri eius tantum, an & patruo? [d] Et puto & patruo. nã & legatum eidem datum præstaret. [e]

DE CARBONIANO edicto.

TITVLVS X.

Iurisconsultus primo ponit edictum. secundo incipit edictũ exponere secunda ibi, non tantum masculi. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

SI cui [f] cõtrouersia fiet, [g] an inter liberos sit, [h] & impubes [i] sit: causa cognita [k] perinde possessio [l] datur, ac si nulla de ea re controuersia esset: & iudiciũ in tẽpus pubertatis causa cognita differtur. ¶ Eum, qui controuersiam facit, si pro pupillo satis ei non detur, [m] simul [n] in possessionẽ eorum bonorũ esse prætor iubet. ¶ Non tantum masculi, sed & fœminæ ex virili [o] sexu descendentes Carboniani cõmodum habebunt. Et generaliter dicimus [p] his demũ Carbonianum competere quibus contra tabulas bonorum possessio cõ petit. his vero non competere, qui repellentur à contra tabulas bonorum possessione. ¶ Si quis non ab aliquo [q] hanc cõtrouersiã patiatur quòd inter liberos non sit, sed ab ipso [r] patre, vtputa nepos qui se retentum in potestate aui dicit: ab emãcipato patre, [f] cui iungi desiderat: an differri debeat? Et magis est vt differatur. Parui enim refert quis ei controuersiã faciat: cũ etsi testator [t] eũ negauerit ex liberis, nõ tamen exhæredẽ scripserit, Carboniano [u] posit esse locus. ¶ Sed & si quis est mirabilis casus, & est talis: Habeo filiũ, & ex eo nepotẽ. filium emancipo. decedo intestatus. dicit nepos in potestate retẽtus, debeo ei succedere. tu vero dicis, nõ: quia es incognitus à iure ciuili. dicit filius, tu nõ es filius meus. dico, ego volo petere Carb. bo. possi. certe permittitur. & quod dicitur esse locus hic, ita breuiter no. exẽplũ hoc modo: Pater aliquo tempore credidit puerũ esse suũ filium. mutauit opinionẽ. tẽpore mortis voluit facere testamentũ. veniebat aliquis: quare non instituis istũ? scitis quare? quia nõ credo meũ filium esse. moritur ipse. mater petit qꝫ inducatur in pos. bonorũ. ex Carbo. edicto inducetur. sec⁹ si pater ex testaméto diceret, talẽ institutum puerũ exhæredo, qa nego filiũ. hoc casu excludetur à Carboniano. sic soluitur cõtra. arg. ĭ. ea. l. §. Pompo. Interdũ maius periculũ est dicere, tu es seruus: quàm dicere, tu non es filius. & vbi maius periculũ, maius cõsiliũ. ſ. de ven. inspi. l. j. in prin. [POMPONIVS.] Habuistis quãdo locum habet Carb. modo ponit quãdo cessat si impubes instituitur, vel exheredatur: qa testator videtur eũ excluisse nisi in casu, si filius posthumus hæres est institutus. si ergo aliquis instituit filiũ ex minima parte, Carbonianum debet cessare. sed si forte aliquis instituit filium, & rogauit restituere, Carbonianũ cessat. Sed quid? filius non est institutus vel exhæredatus, & mouetur quæstio matri. Et dicitur quòd si subiecit partum, erit locus Carbo. edicto. Vnum sciatis, si matri & filio mouetur quæstio, mater defendet filium: & si fertur sententia contra matrem, præiudicat filio. Sed si dicatur mater partum subiecisse, agitur cõtra matrem, & pronuntiatur contra eam. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

DE CARBONIANO EDICTO.

A Carbone prætore: sicut Publiciana à Publicio: vt insti. de act. §. aliæ.

ADDITIO. Rubrica ista ita continuatur ad præcedentia. Quædam bo. poss. de quibus habuistis, tribuunt ius etiam ei cui decernitur bono. poss. ab intestato: de quibus infra habebitis: & istæ dicuntur ordinariæ quæ sunt quæ tribuunt factum, & faciunt detẽtatorem: qualis est illa quæ datur ventri. ſ. de ven. in poss. mit. & qualis est Carb. ideo ponit de Carboniano edic. & potest exponi dupliciter, de Carb. edi. & de beneficio Car. edicti quod est aquisimum, deus inspirauit homines ad inueniendum tale beneficium. Contingit aliquãdo quòd mortuo patre remanet impubes. ipsi mouetur quæstio status & bonorum: & vult Carbonianum quòd differatur in tempus pubertatis, & sic in poss. bon. Vel exponitur de Carboniano edicto, id est, de Carb. bo. poss. quando competat, & quando non, & quod sit eius beneficium. quãdo cõpetat dicitur in. l. 1. quando non, dicitur in. §. Põponius. quod sit eius beneficium, dicitur. ĭ. eo. l. sed & si is. Viuianus.

Si cui.] CASVS vsq; ad. §. Papi. aliàs Pópo. dicitur. & debetis scire: Iste titulus est leuis titulus. in libro isto fortiores sunt leges. Contingit aliquãdo quòd pater decedit intestatus relicto filio impubere. agnati impuberis incipiunt male cogitare de eo. veniunt & dicunt: Tu nõ fuisti eius filius, licet teneret te p filio: quia ista mulier decepit eum: non debes habere bona. mulier mater istiꝰ incipit flere: isti agnati sunt magni: loquuntur cum multis. & sua astutia ligãt sibi omnes agnatos. iste puer remanet solus cum matre: ideo dominus Carbo interponit se. dicit quòd si filio impuberi ab agnatis mouetur quæstio status & bonorum, mittam eum in poss. omnium bonorum, & differam quæstionem status & bonorum donec erit pubes. tunc agnati dicãt: similatur patri, & recedũt ab illo: & iuuabũt puerũ. Vnũ sciatis, si puer petit Carb. bo. pos. debet cauere de bonis nõ deminuẽdis: & adueniente pubertate si nõ apparet filius, habebunt illi bona. si non caueat, cæteri erunt cum eo in poss. Datur Carb. bono. poss. nõ tantũ masculis, immo fœminis descẽdẽtibus per lineam masculinam. & est sciẽdum, quibus liberis datur Carb. bo. poss. ex testaméto, & eisdẽ datur ab intestato. Sed quid erit si impubes patitur controuersiam, non quòd non sit de liberis, sed quòd nõ sit post emancipationẽ à patre in potestate retentus? similiter differtur quæstio in tempus pubertatis. vnum sciatis, si pater negauit filiũ, datur bo. pos. Carb. sed si nõ negatur filius, sed dicatur seruus, ei datur Car. bo. pos. Sed si fiscus mouet alicui impuberi quæstionem status & bonorum, datur Carb. bo. poss. [SI QVIS.] Hic

a *Ergo nũc.* quãdo alter de nepotibus est in potestate, alter nõ.
b *Sescunciam.* id est, vnciam & dimidiam, & sic inter ambos habeant tres vncias, id est, quartam totius hæreditatis: vt institu. de hære. institu. §. hæreditas.
c *Retentus.* & hoc satis videtur, cum sint duo nepotes, alter in potestate, alter non: sed quæstioni supra factæ ibi, nũc vero &c. non respon. & ideo dic virilem conseruãdam: vt supra. eo. l. qui duos. in fin. quæ est cõtra. cum enim duo accipiant cõ tra tabulas pater & filius, virilis conseruatur filio, id est nepoti: vt supra, de leg. prestan. l. virilis. in prin. Nec mirum si plus habeat nepote in potestate retẽto qui solam quartam habet ex hoc edicto. hoc enim nõ suo iure, id est, iure contra tabulas habet: sed quia insti tutus est. Alij dicunt & hũc in quartam vocari, & corrigi quod est in. l. qui duos. in fin. Alij quòd ibi in virilẽ, id est, in tantum quantum acciperet nepos in potestate: & sic illa secundũ istam non in virilẽ totius hæreditatis.
d *Et patruo.* non solum patri. Hug.
e *Præstaret.* nõ solũ pa ter, sed etiã patruꝰ: nec ob. ſ. de le. præst. l. nepos in fi. qa ibi erat nepos ĩ potestate: hic nõ.
f *Si cui.* nõ instituto vel exhæredato: vt. ĭ. ea. l. §. Põponius. Azo.
g *Fiet.* à posidente. nam & reus dicitur facere controuersiam: vt supra, de procura. l. non solum. §. si status. hic enim filius agebat: vt statim patet.
h *Sit.* scilicet connumerandus. & ita de statu, id est, de filiatione simul, & de bonis: alioquin locum non habet: vt. ĭ. e. l. iij. §. quamuis. idem & si seruus dicatur: vt. ĭ. ea. §. sed & si quis.
i *Et impubes.* alij enĩ nõ subuenitur: qđ dic vt. ĭ. e. l. iij. §. puberi.
k *Causa cognita.* quod dic vt. ĭ. eo. l. iij. §. causæ. Azo.
l *Possessio.* corporalis rerum hæreditariarum.
m *Non detur.* de bonis restituẽdis si appareat esse nõ filiũ: vt colligitur. ĭ. eo. l. sed & si is. §. pen. & dicitur. ſ. de col. bo. l. iij. §. j. Itẽ immo quandoque & si satisdetur: vt. ĭ. eo. l. sed & si. in prin. Azo.
n *Simul.* sed disimiliter: quod dic vt. ĭ. eo. l. de bonis. §. qui pupillo. &. l. sed & si is.
o *Ex virili.* scilicet tantum, non ex fœmineo. nam cum eis cõtra tabu. denegetur: vt supra, de contra tabu. l. illud. §. ad testamẽta. ergo & hoc edictum: vt. ĭ. proxi. §. differtur tamen quæstio: vt infra, eo. l. de bonis. in prin. Azo.
p *Et generaliter dicimus.* huic regulæ derogatur & ex testamento, quia contra tabulas nõ datur instituto vel exhæredato: vt. ſ. de contra tab. l. j. in prin. sed hoc quandoque sic. ĭ. ea. l. §. Põponius. &. l. si impubes. §. interdum. Item ab intestato: quia cõtra tabu. nõ habet locum ab intestato: vt institu. de bon. poss. §. sin autem. hoc sic, vt. ĭ. eod. l. Carbonianum. j. respon. &. l. de bonis. §. huic. quæ sunt contra. Azo. & facit. ſ. de inoffic. testa. l. qui de inoffic. testa. & qui sunt isti, habes. ſ. de contra tabu. l. j. in principio.
q *Ab aliquo.* extraneo. Azo.
r *Ab ipso patre.* scilicet dicitur quòd non sit de liberis. Azo.
f *Patre.* repete, controuersiam patitur.
t *Testator.* id est, auus prædicti patris pater.
u *Carboniano.* nõ ergo patris dictum filio præiudicat, vel etiam ignorantia:

Patris vel matris dictũ filio nõ præiudicat.

BIU Cujas

ignorátia:vt.j.de cap.l.si quis ingenuam.nec matris: vt.s.de proba.l.fi.in fi.& arg.s.ad Syll.l.iij.§.j.licet prosit patris dictú: vt.s. de lib.agno.l.j.§.Iulianus.&.s.de proba.l.fin.in prin.

a *Nam &*.pro etiam.aliàs,nam vel.

b *Inuenta erit*.no.non aperiri viam malitiis.sic.s.de transac.l.cũ hi.§. si cũ lis. & de tribu.l.illud.§.sed si mercem. &.C.de edi. diui. Hadria.tol.l. quamuis.

c *Quòd si fiscus*. facit supra, de bono. poss.l. non est.

d *Cessare*. ad scriptũ. facit.j.eo.l.iij.§.quamuis.&.j.eo.l. cum fine. & facit.j. eo.l. si impubes.§.cũ vero.&.§. interdũ.&.s.de inoffi.testa.l. q de inofficioso.

e *Habet*.bonorũ pos. secundum tabu.

f *Possesionẽ*. scilicet secundum tabu.

g *Videatur*.id est,præsumatur:quia constante matrimonio est editus:vt supra, de his qui sũt sui vel alie.iur.l. filiũ.§.non tamen. Azo.

h *Bonorum possessio*. Carboniana. Sed cur huic magis datur quàm nato instituto? Respõ. in iá nato non est dubitatio, an sit institutus. cóstat enim. vnde sufficit ei secũdum tab. at hic non est verisimile testatoré instituisse,nisi eum qui ex se conciperetur:vt.s.de condit. & demon.l.cum vir vxori.at hunc non constat esse conceptum ex eo propter negationé: vt.C.qui.ad li.procla. l.fi.& ideo nó extraordinaria magis quàm ordinaria bonorum poss. secundum tabu. cópetit.Idé si negaretur institutus: vt.j.eo.l.iij.in prin.Azo.

i *Idem ait*. idem Póponius, vel idé ius esse ait Pomponius.

k *Quòd diceret*. scilicet pater: vel diceret ille qui facit controuersiam. & sic legitur cum sequentibus.

l *Elogio*.scilicet illo, qui ex adulterio natus est.Azo.& no.quòd ratio hui⁹ edicti est,quia pater dicendo eũ spurium videtur exhæredasse vt extraneum,& sic exhæredatio nó valet, & eadem est ratio in sequenti:quia cum imposui pœnam si diceret se filium, per consequens volui eum extraneum dici:vt arg.instit.de leg.§.fi.& sic vt extraneum exhæredo. & sic non valet, vtpote res inepta in extraneo:vt.j.de verb.obli.l.quidam cum filium.§. in eo.& sic habes tres casus in quibus exhæredatio habetur pro infecta: sed in eo casu cum dixi,exhæredo, quia ex adulterio &c.videtur valere exhæredatio:vt supra,de libe.& posthu.l.& si pepercerit. in prin. Solu.quòd hic dicit nullam exhæredationé, dic si probetur eum filiũ esse.pater enim eum ideo exhæredauit,quia credebat eũ non esse filium.interim ergo donec probetur filius, exhæredatio nocet:vt.s.de libe.& posthu.l.si posthumus.§.fi.secundum Azo.

m *Non quasi filium*.scilicet instituit.

†*Vbi maius periculum est, ibi cautius est agẽdũ: vt in.c. vl.cũ gl.su per ver.personaliter.in fi.vl. cócor. extra de off ic. deleg.*

**Fl.nã vel*

**Flo. quòd*

non tantum ex liberis negetur esse, verùm seruus etiam esse dicatur, fortè ex ancilla editus: Iulianus scripsit adhuc Carboniano locũ esse: quod & diuus Pius rescripsit. Nam† & [a]* magis cõsulendum est his quibus maius periculum intẽditur. Nã si aliter obseruetur:inuẽta erit [b] ratio, quemadmodum audacissimus quisque [eo] maiore iniuria impuberẽ adficiat, quo* & plura & grauiora de eo mẽtiatur. Sed & si ipse defunctus seruus esse dicatur, idem erit dicendum. Sed & si fiscus [c] facit impuberi controuersiam, Carbonianum edictum potest locum habere.

Ei qui habet bonorum possessionem secundũ tabulas, nõ datur Carbonianũ. Bar.

Pomponius libro septuagesimonono ad edictũ scripsit, cũ fili⁹ hæres vel exhæres scriptus est, Carbonianũ edictum cessare, [d] quamuis filius esse negetur: quia vel quasi scriptus habet [e] bonorum possessionem, [f] etiam si filius nõ sit: vel repellitur quasi exhæredat⁹, etsi filius esse videatur: [g] nisi fortè posthumus (inquit) sit hęres institutus, & natus negetur esse filius, sed subiectus esse dicatur: quo casu eius partis tantũ danda est ei bonorum possessio, [h] ex qua institutus est. Idem ait, [i] cum quidam exhæredẽ scripsisset filiũ, quòd diceret [k] eum ex adulterio conceptum: quasi fieret ei hæc cõtrouersia, an inter liberos sit, ex hac parte edicti ei bonorum possessionẽ competere: cũ si sine elogio [l] exhæres scriptus esset, nõ haberet bonorum possessionẽ. Idemq́ue [est] & si ita sit scriptum: *Quisquis est qui filiũ meum se esse dicit, exhæres esto.* quia nõ est filius exhæredatus.

A

n *Decessisse*.quasi se præterito,cum non sit institutus vt filius.

o *Negent*. ac per hoc testamẽtum respectu eius portionis in qua institutus est,non valere contendunt:vt.C.de hære.instit.l.si pater.vt & hic,&.j.exponitur.Azo.

p *Valere*.solummodo respectu partium omnium:non etiam negant eũ filiũ: [a] & ita de bonis tantũ faciunt cõtrouersiã: vnde nõ debet differri:vt.j.eo.l. si impubes.§.cum vero.

q *Cessat*.vt.j. eod.l. si impubes. §. cum vero. Sed ar.contra.j.eo.l.de bonis.in princip.

r *Hæreditatẽ*.Nũquid hic hæreditatem amitteret si probaretur non filius? Argu.quòd sic.j. de iure fisc.l. aufertur. sed non est ita:quia hic non vt filius fuit institut⁹, vt hic dicitur: nec falsa demõstratio ei nocere debet: vt supra, de condit. & demonst.l. demonstratio.&.C. de fal.cau.l.ij.Accursius.

s *Arguatur*.id est,accusetur.l.Cornelia de fal. vt.C.de fal.l.j.Azo.

t *In dubium*.facta cõtrouersia ei puero de bonis, & de statu, vel de statu tantum: vt.j.l. iij.§.quamuis.H.

u *Cum verò mater*.scilicet tãtum: alioquin si etiam puero fieret quęstio, differretur: vt.s.dictũ est. vel vt dicũt.s. proxi. puero tantum & non matri fiebat quæstio.hic vtriq;. quos & ratio huius.l.& sententia & hæc verba iuuare videntur. Azo.& facit infra, de adul.l.miles.§. defuncto.

x *Cognitionis*. habitæ contra puerum conuẽtum vna cum matre.

y *Apparuit*.sententia lata contra puerum,nó contra matrem solá.illa enim puero nó præiudicat:vt.s. de iureiuran.l.iij.§.pe. Sed arg. cõtra.s.de ven. in pos. mitten.l.si ventris.Sol. ibi facit.j. eod.l.iij.§.si mater. &.l. si impubes. §.si mater.&.l.Titia.& quod not.C. de fal.l.j. Item facit.j. de fal.l.j. &.l.qui falsam.§.j.&.l. lege.§. de partu. *ADDITIO*. Dic secundũ Barto.quòd in.d.l. si ventris. accusabatur mater sola, fiebat tamen præiudicium partui futuro: sed hic fiebat præiudicium partui iam nato. & est ratio: sicut enim cum mater est minor, quæstio differtur: ita etiam quando est grauida, debet differri: quoniam non potest ita sufficiẽter defendere. Item ratio: quia magis fauemus partui nascituro, quàm iam nato: vt.l.j.§. si ea.supra, de ven.in possess.mit.

z *Licet. Participes*.contra videbatur: quia auctrice extincta nec ipsi teneri possunt.

a *Decesserint*. hoc est contra nos qui dicimus quòd viuente criminoso qui potest criminaliter accusari, potest etiá ciuiliter agi. Alij cõtra.quod dic vt.C.de fid.instru.l.fi.§.j. & hic etiam in vita mulieris potest exerceri Carbonianum.

a Deberet enim differri si ageretur de statu: quia quæstio status tã quã præiudicialis differenda est. vide p do. Iaso.in.§. præiudicia. les.insti.de actio.& ibi in glo. magna.& per doct.in.l.fi. C.de ordi. iudi.

Si quis filium suum hæredem instituerit ex minima parte, sic: *Ille qui ex illa natus est, hæres esto.* non quasi [m] filium suum: deinde hic contendat patrem intestatum decessisse, [n] seque ei suũ hæredem esse: interest, cohæredes eius vtrum negent [o] eum filium [suum,] an verò cõtendãt testamentum valere. [p] Si testamentum valere contẽdant, cõtrouersia non est differenda, & Carbonianũ [edictum] cessat. [q] Quòd si filium eum negant, & ad ipsos potius quasi ad cõsanguineos hæreditatem [r] pertinere dicũt: data bonorum possessione impuberi, cõtrouersia in tẽpus pubertatis differtur. Si mater subiecti part⁹ arguatur, [s] an differenda sit quæstio propter statum pueri, quæritur. Et si quidẽ pupilli status in dubiũ [t] deducatur, * differri quæstio in tempus pubertatis debet, cum metus esse posit ne minus idoneè defẽdatur. Cùm verò [u] mater rea postulatur: vtiq; integra fide & maiore constantia causam defensura recẽti tempore, dubium non est cognitionem fieri oportere, & post euentum cognitionis, [x] si suppositũ partum apparuerit, [y] actiones hæreditariæ puero denegãdæ sũt: omniaq́; perinde habenda, atq; si hæres scriptus non fuisset.

B

C

**Flo.decurcatur*

Donec viuit aliquis ex participibus criminis, non potest agi ciuiliter de crimine contra tertium. Bartolus.

II. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

D

Licet mulier quæ partũ subiecisse dicitur, decesserit: tamẽ si participes [z] maleficij sint, in præsenti cognoscendum est. Si autem nemo sit qui puniri posit, quia omnes participes facinoris fortè decesserint: [a] secundum Carbonianũ edictum

BIU Cujas

a *Cognitio.* de statu & de bonis. Accursius.

Carbonianum.] CASVS. Carbonianum edictum est æquiparatum in aliquibus bo. pos. cótra tabu. vt quibus datur illud, detur & illud: licet habeat peti. Carbo. bo. pos. ab intestato. si pater instituit posthumũ, & negatur filius, potest esse locus huic edicto: Carbo. edictũ habet locũ ab intestato, nó quãdo scriptus est. Vnum sciatis: si mouetur quæstio stat⁹ & bonorum, differtur ex cõstitutione. pubes autem non habet beneficium Carbo. edicti si mouetur ei quæstio status & bonorũ. [CAVSAE COGNITIO.] Habuistis, si cui mouetur cõtrouersia quòd inter liberos defuncti non sit, causa cognita bo. pos. Carb. dabo. quid versatur in causæ cognitione? hoc, vt si in euidẽti est nõ esse filiũ, denegetur ei. si autẽ certũ est, vel dubiũ est, detur ei. vbi iudiciũ est pro eo, statim datur: sed summati cognoscitur si est filius⁹ sed versatur aliud, vt si expediat impuberi differri, differatur, aliter non. ergo duæ sunt causæ cognitiones. nõ expedit differri si habet probationes, vel per quos defendatur. Item si habet obstetricẽ per quã potest probare filiationem. istud est fauore impuberis introductum, vt nõ differatur in tempus pubertatis. & ideo si non expedit ei, non debet differri. [SI MATER.] Mater accusatur quòd filiũ impuberem tẽpore part⁹ falso subiecit. fertur sententia contra matrem. obest filio? nõ. Sed quid? aliquis faciebat quæstionem status & bonorum. differtur? certe sic. Sed q̃d? decedit testator relicto puero ãniculo, & alio qui habet. xiij. & sex mẽses. agnati mouẽt quæstionem ambobus. nunquid differtur quæstio status ex persona sua qui habet. xij. an. & dimidium? non. sed ex persona impuberis differtur quæstio status in tempus pubertatis: siue impubes possidet bona, siue non. Sed quid? duo sunt impuberes, faciũt adinuicem cõtrouersiam: vnus se dicit filium solum, alter dicit se & alium. ille qui dicit se filium solum, differtur. si autem alter adoleuit, finita est eius quæstio in tempore pubertatis: & non differtur plus. h. d. vsque ad. §. si quis liber. Viuianus.

b *Bonorum possessionem.* vt cui illa datur & denegatur, sic fiat de Carboniano bo. poss. vt. ſ. eo. l. j. §. & generaliter.

c *Intestati.* quia cõcurrit cũ vnde liberi: vt. j. e. l. de bonis. §. huic.

d *In quibusdam.* bene dicit casibus: quia regulariter non habet locum secundum tabu. vt. ſ. eo. l. j. §. Pomponius.

e *Negetur.* à legitimis esse verum. scilicet quòd sit institutus aliquis posthumus, & negatur etiã filius. aliàs non habet locũ Carb. bono. possess. quia de bonis tantum est controuersia: vt. ſ. eo. l. j. §. si quis filium. Idẽ in quolibet impubere instituto vt habeat locũ Car. bo. pos. si hæc duo negẽtur. secus si alterũ tãtũ: vt. j. proxi. §.

f *Et cum.* dic legata relicta filio vt filio. & hæres dicit eum non esse filium. mittetur in possessionem legatorum: & differtur quæstio status & legatorum. & secundum hoc est mirum quòd legatario singulari datur Carbo. etiam facto testamẽto, secundũ P. & quæritur secundum eum, an filius pro his legatis habeat secũdum tab. sicut Carbo? quod videtur absurdũ. Vel planius dicas posthumum missum in poss. ex Carboniano, & legatarios legata petere: certe differtur: q̃a speratur petitio hæreditatis moueri per legitimos contra filium quãdo erit pubes: vt ar. C. de peti. hære. l. fi. & secundum hoc dic causa scilicet legatorũ. & potest, id est, debet. & facit. j. e. l. §. si quis liber.

in tempus pubertatis differenda cognitio a *est.*

Posthumo instituto, licet habeat secundũ tabulas, potest etiam habere locum hoc edictum. Bartolus.

III. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

CArbonianũ edictum aptatum est ad contra tabulas bonorum b possessionẽ, & intestati: c cum & in secundum tabulas [bonorũ possessione] in quibusdã d casibus possit videri necessariũ edictum: veluti si paterfamiliàs ita instituerit, *Posthumus hæres esto.* vel, *Posthuma hæres esto.* & negetur e esse verum quod in testamẽto scriptũ est. Et cũ f de fideicõmissis vel legatis quæritur, differri potest causa in tempus pubertatis. id enim diuus Pius Claudio Hadriano rescripsit. ℣ Quamuis scripto hẽredi g nõ promitti bonorũ possessionẽ ex edicto Carboniano certũ sit: h tamen quæstionẽ status in tempus pubertatis differri, procul dubio est. Ergo si quidem de parentis bonis simul & de statu cõtrouersia fiat: hoc edictum locum habebit. sin verò tantũ status, differetur i quæstio in tempus pubertatis: sed non ex Carboniano, sed ex constitutionibus. k ℣ Puberi quãuis minori viginti quinq; annis, Carbonianum non succurrit: sed si cùm esset pubes, quasi impubes obrepserit, bonorũq̃ possessionẽ acceperit: dicendũ erit nihil eum egisse. Nam & si impubes esset, mox pubes factus: finiretur bonorũ possessionis l emolumentum. ℣ Causæ m cognitio in eo vertitur, vt si manifesta calumnia appareret eorũ qui infantibus bonorum possessionẽ peterent: nõ daretur bonorũ possessio. Summatim n † ergo cùm petitur ex Carboniano [edicto] bonorum possessio, debet prætor agnoscere: & si quidem absolutam o causam inuenerit, euidẽterq̃ probetur filiũ nõ esse: negare debet ei bonorum possessionem Carbonianam. si verò ambiguã causam, hoc est vel modicum pro puero faciẽtem, vt non videatur euidenter filius non esse: p dabit ei Carbonianam bonorum possessionẽ. ℣ Duæ autẽ sunt causæ cognitiones. Vna q dandę Carbonianæ possessionis: quæ habet cõmodum illud, vt perinde atque si nullã controuersiã pateretur impubes, possessionẽ [bonorũ] accipiat. Alia [est] causæ cognitio illa, vtrùm differri debeat in tempus pubertatis cognitio, an repræsentari. Hoc autẽ diligentissimè r prætori examinãdum est, an expediat pupillo repræsentari cognitionem, an potius differri in tempus pubertatis: & maximè inquirere hoc à cognatis, matre, tutoribusq̃ pupilli debet. Finge esse testes quosdam qui dilata cõtrouersia aut mutabunt cõsilium, † aut decedent, aut propter tẽporis interuallum nõ eandem f fidem habebunt. vel finge esse anum t obstetricem, vel ancillas, u quæ veritatem x pro partu possunt tit &c. vt. j. de excep. do. l. dolo. habet locũ & in possessoriis, & sic est cõtra. j. quorũ le. l. j. §. redigũtur. sed dic vt no. in dicta. l. dolo. Ité no. de summaria cognitione: vt. ſ. ad exhi. l. iij. §. ibidem. Ac.

Similis quæstio sũmaria habetur in c. quoniã frequẽter. §. si vero post tẽpus. cũ glo. super verb. summatim. in prin. extra vt lit. nõ conteſtã.

† *Hæc verba recitantur in gl. in c. quoniam frequenter. super verb. subtrahatur. extra vt lit. non conteſt.*

g *Hæredi.* impuberi, quem constat sine negatione scriptum. aliquin contra: vt supra, proxi. respon. Azo.

h *Certum sit.* ipse tamẽ possessionem adipiscitur iure communi sine auxilio Carb. vt. C. de edic. diui Hadria. tol. l. quamuis. & infra, quorũ bon. l. j. & l. ij, Azo.

i *Differtur quæstio.* sed nunquam fit missio: vt statim. ſ. dixit. Azo. Itẽ & hoc siue agat siue cõueniatur impubes: vt. j. ea. l. §. parui.

k *Ex constitutionibus,* si verò tantũ de bonis, nulla fit dilatio: vt. ſ. e. l. j. §. si quis filiũ. &. j. e. l. si impubes. §. cũ vero. Azo. Item cõtra. j. eo. l. de bonis. §. ita demũ. Solu. ibi. Accursius.

l *Possessionis.* petẽdæ, nõ petitæ: vt. j. eo. l. de bonis. §. post. Vel dic idẽ & si sit indulta à iudice, dũ tamen re ipsa corporaliter nõ sit tradita. Azo. vt. j. e. l. ãtep.

m *Causæ.* dixit. ſ. eo. l. j. in prin. in duob⁹ vertit causæ cognitionem. & hic de primo. &. j. §. proxi. dicetur de alio.

n *Summatim.* immo plene: vt. C. eo. l. ij. sed expone vt ibi.

o *Absolutã.* i. sine dubitatione. hoc enĩ euidenter &c. sic ergo illa regula, dolo facit q̃ pe

Ité no. idem si de facto fiant infames: quia minus creditura in tempore redditi testimonij fides testis inspicitur: vt. ſ. de testi. l. iij. in prin. Vel dic nõ eadem fide: id est, non ita creditur: quia non est verisimile quòd de tam longo tempore sic recordentur, sicut de recenti. Accursius.

p *Non esse.* quod duobus modis fit: vt supra, de his qui sunt sui vel alie. iur. l. filium. §. sed & si sic. &. §. sed mihi.

q *Vna.* de qua dixi supra, proxi. §.

r *Diligentissime.* hæc ergo causæ cognitio fit plene, sed superior semiplene. Azo.

s *Non eandem fidem.* quia fierent infames. Et no. idem si de facto

t *Anum.* id est, vetulã. ad quod. ſ. de testi. l. inuiti. &. l. ex eo. Ac.

u *Ancillas.* caute hic in plurali: supra, in singulari dixit: quia in quæstione vnius serui causa ponenda non est: vt infra, de quæstio. l. j. §. idem Cornelio. plurium enim seruorum argumenta & indicia aliis præcedentibus sunt necessaria.

x *Veritatem.* etiam contra fratres huius qui negatur filius. quod dic vt infra, de quæstio. l. extraneo. §. de quæstione. Azo.

Insinuare.

BIU Cujas

insinuare,[a] vel instrumenta satis idonea ad victoriã, vel quædam alia argumenta: vt magis damnũ patiatur pupillus quòd differtur[b] cognitio, quàm compendium quòd non repræsentatur. finge pupillum satisdare non posse: & admissos[c] in possessionem qui de hæreditate[d] cõtrouersiã faciunt, multa possessubtrahere, nouare, moliri.[e] aut stulti aut iniqui prætoris erit rem in tẽpus pubertatis differre cũ summo eius incõmodo cui consultũ velit. ¶ Diuus etiam Hadrianus ita rescripsit: Quòd in tẽpus pubertatis res differri solet, pupillorum causa sit, ne de statu periclitentur antequã se tueri possint. Cæterũ si idoneos habeãt à quibus defendantur, & tam expeditã causam, vt ipsorum interlit maturè de ea iudicari, & tutores eorũ iudicio experiri[f] volunt: non debet aduersus pupillos obseruari quod pro ipsis[g] excogitatum est,† & pẽdere status eorũ, cum iã posit indubitatus esse. ¶ Si mater impuberis, subiecti part' rea postulata, causam obtinuerit:[h] poterit adhuc superesse status quęstio,[i] vtputa si dicatur aut nõ esse ex ipso defuncto conceptus, aut ex ipso quidem, sed nõ ex matrimonio editus. ¶ Si is[k] qui status cõtrouersiã filio[l] faciebat, & solũ se filium dicebat, decesserit, & mater[eius m]ei hæres extiterit: si quidẽ eandẽ controuersiã impuberi[n] mater faciat qui se ex alia natũ adfirmat, quã[o] filius eius faciebat, scilicet vt neget eum filiũ,[p] idcircóq; ad se totã hæreditatẽ ex persona filij sui defuncti pertinere debere: in tẽpus pubertatis differri Iulian' ait: quia nihil interest, suo,[q] an hæreditario nomine cõtrouersiam faciat. ¶ Planè si mater negat[r] * hunc quoq; defuncti filiũ esse, idcircóq; partẽ dimidiam hęreditatis solam sibi vindicet ex bonis paternis: nõ erit iudicium in tempus pubertatis differendum. non enim de paternis,[f] sed de fraternis bonis impuberi fit cõtrouersia. ¶ Ibidem Iulianus quærit, si duo impuberes patiantur status cõtrouersiam, & alter eorum pubuerit: expectari alteri[s] [t] quoq; pubertas debet: scilicet vt sic de vtriusque statu agatur, ne aliquod præiudicium fiat impuberi per puberis personam. ¶ Parui refert[u] vtrùm petitor[x] sit ĩpubes, an possessor, qui status[y] controuersiam patitur.[z] nam siue possideat, siue petat, in tẽpus pubertatis differtur.[a]

Ad petitionem impuberis inferentis causam status non debet in tempus pubertatis differri: sed ad petitionem impuberis patientis. Bartolus.

¶ Si duo[b] impuberes inuicẽ faciant status controuersiã: interest vtrùm quisq; se solum filiũ dicat, an & se.[c] Nam si se solũ dicat filium,[d] dicendũ est debere controuersiã ad vtriusq; pubertatẽ differri, * siue petitor siue possessor sit.[e] Si verò alter se solũ, alter & se[f] dicat: si quidem * ille adoleuerit qui se solũ dicat, adhuc differtur cõtrouersia propter pueritiã eius qui & se [esse] dicit: sed de parte, nõ de toto. de parte enĩ vtiq; nec * litigatur. Quòd si ille adoleuerit[q] & se dicit, ille impubes sit qui se solũ dicit: nõ differtur cõtrouersia. nec enim patitur impubes status[g] controuersiã, sed facit:[h] cũ hic pubes & se dicat, [&] illũ nõ neget filiũ. ¶ Si quis liber & hęres esse iussus,[i] status

a *Insinuare.* nõ est idonea hæc allegatio, cum possent hodie testimonia publicari: vt in authen. de testi. §. & hoc vero iubemus. colla. vij. idem & in superioribus allegationibus, sed non sic in inferioribus. Azo.

b *Differtur.* hoc cõcedebat Bul. si filius peteret Carbo. aliàs etiã si sibi expediret repræsentari, tamen semper in pubertatẽ differtur: quod Ioan. non placet. pro Bul. est. s. eod. l. j. §. quãuis. nã ibi dicit differendã, cum tantũ status sit cõtrouersia. non ergo locũ habet Carb. Sed arg. contra eum est ratio huius respon.

c *Admissos.* ideo scilicet quia nõ satisdatur: vt. s. e. l. j. §. j. Azo.

d *Hæreditate.* & de statu. aliter enim locũ non habet: vt supra, eo. l. j. §. si quis filium.

e *Moliri.* repete, posse illos missos. & sic vel est ibi copula, & nouare &c. vel punctum loco copulæ.

f *Experiri.* id est, defendere. sic. ĩ. de regu. iur. l. fœpe. §. sed scientibus. vel dic agẽdo: vt ĩ. eo. §. parui. & secundum primã no. cogi aduersarios agere ad tempus. sic. C. de inge. ma. l. diffamari. Azo.

g *Quod pro ipsis.* nam quod fauore &c. vt. C. de leg. & con. l. quod fauore. & facit. s. de lib. cau. l. diui. in prin.

† *Nonnunquã tamen πράγματ' ἐξ ἀπραξίας, vt refert Erasm⁹ ex Suida, chiliadis secũdæ Prouer. 908.*

h *Obtinuerit.* idem & si succubuisset. Azo.

i *Quæstio.* contra impuberem, sed cõtra matrem de adulterio non tam facile. arg. ĩ. de accu. l. si cui. §. eisdem. hic autem videbatur contra: quia absoluta adultera, & adulter videtur absolutus: vt. ĩ. de adul. l. denuntiasse. §. quærit. & facit. s. eo. l. j. in fi.

k *Si is.* natus de secundo matrimonio.

l *Filio.* nato ex primo matrimonio, & eodem patre: licet non eadem matre. Accursius.

m *Mater eius.* s. filij secundi matrimonij.

n *Impuberi.* supstiti.

o *Quam.* controuersiam.

p *Eum filium.* scilicet superstitem.

q *Suo, an hæreditario.* sic. s. ad Trebel. l. si res. in fi. Sed argu. contra in eo. titu. si patroni. §. qui fideicommissariam. ij. respon. & l. facta. §. si cum suspecta.

r *Negat.* aliàs, nõ negat, hunc scilicet superstitem filium defuncti: sed etiam dicit de suo. & deinde nec idem superstes negat filium suum fratrem: sed dicit matrem nõ debere succedere. & hoc colligitur ibi, non enim &c. Alij non habent, non: & tunc dic secundum H. mater negat superstitem filium, scilicet solum filium: quia & suum similiter dicit: nec superstes negat. sed & si negaret superstes, idem vt cesset Carb. quia non patitur sed facit controuersiam superstes: vt. ĩ. ea. l. §. quòd si ille. Accursius.

s *Paternis.* melior ratio: quia tantum de bonis & non de statu sit

t *Alterius quoque.* sic. s. quæ res pig. oblig. pos. l. Aristo. & quemadmo. ser. amitta. l. si communẽ. &. s. de vent. in pos. mit. l. antepe. Sed contra. ĩ. e. l. Titia. sed dic vt infra, e. l, si impubes. §. si mater.

u *Parui refert.* quantum ad differendũ quæstionem status. nam vbique differtur. Ac. * *Flo. cesce*

x *Petitor.* possessio- *dat* nis. Azo.

y *Status.* s. tantum, vel status & bonorũ si velit in possessionẽ mitti.

z *Patitur.* no. patitur. sec⁹ enim si alij faciat: vt. ĩ. ea. l. §. quòd si ille.

a *Differtur.* quæstio status. sed possessionẽ vel retinet vel adipiscitur: vt. s. de inoffi. test. l. qui de inofficioso. Itẽ hæc vera sunt si agatur possessorio, si autẽ petitorio: distĩguitur an agat, & non differtur. an cõueniatur: & tunc sic etiã si proprij status controuersiã patitur: vt. ĩ. eo. §. missum.

b *Si duo.* ad euidentiã huj⁹. §. dic quòd ille solus vel ille omnis impubes qui patitur controuersiã stat⁹ sui proprij, possit postulare differri quæstionẽ status. ille autem impubes qui facit alteri ĩpuberi de statu eius impuberis quẽ cõuenit controuersiã, nunquã potest postulare. & est ratio, quia impuberi ne amittat libertatem suã, debet fauor exhiberi, nõ vt aliũ impuberẽ sua libertate priuaret. & ita omnia sunt * *Flo. differ* clara. nam in primo re- *re* spõ. sic dicitur, quia cũ vterq; alteri facit con- * *Fl. in qui.* trouersiã, & vterq; pa- *dem* titur ab alterutro: vtroque impubere existẽte adhuc differtur. In secũdo vero est etiã prę- * *Hal. vti.* dicta ratio: quia cum is *q. hic lang.* adoleuerit qui se solũ dicit: alter autem qui & se dicit, est impubes: pubes impuberi facit controuersiam: & ita impubes patitur litem, & sic differtur. in tertio vero nõ differtur: quia pubes ab ĩpubere patiebatur litẽ.

c *An & se.* s. & aliũ.

d *Dicat filium.* scilicet se quisquam eorum: & sic quilibet de altero negat.

e *Possessor sit.* scilicet quilibet eorum de quo quæris.

f *Et se.* scilicet & alium. Azo.

g *Status.* scilicet de filiatione.

h *Facit.* s. de statu alterius controuersiam agendo, vel excipiendo de possessorio vel petitorio. Accursius.

Si quis liber.] CASVS. Paterfamilias seruum suum iusit liberum & hæredem esse: postea iste seruus facit impuberi status controuersiam, cum iste impubes dicatur patris testamentũ sui agnatione rupisse. numquid iudicia libertatis, & hæreditatis sunt differenda? Et respon. quòd sic. Viuianus.

i *Iussus.* aliquis maior.

BIU Cujas

a *Status controuersiam.* quia seruum esse dicat. agit ergo institutus peti. hæred. & filius dicit testamentum ruptum. institutus replicat filium esse seruum. secus autem si ipse pupillus ageret petitorio contra institutum, quia tunc non differtur. sic infra, eo. §. missum. & C. de ordi. iudi. l. j. & est ratio: quia primo casu retinet, secundo alij extraneo omnia auferri vult.

b *Pendentes.* id est, si quis dicat ex testamento se esse liberũ. ad qđ C. de peti. hære. l. fin. & supra, de peti. hære. l. si quis liber. in fi.

Cum extaret.] CASVS. Testator decessit intestatus relicto filio impubere. iste filius agit contra debitores. creditores dicunt ipsi, tu nó es filius defuncti, non succedis ei ab intestato: sed agnati. nũquid debet petere Carbo. bon. pos? sic: sed habet necesse cauere agnato. Viuianus.

c *Pertinere.* scilicet dicunt. Azo.

Missum autem.] CASVS. Impubes cui mouetur quæstio status & bonorum, petiit Carb. bon. pos. & missus fuit. ipse vult agere peti. hære contra eum qui mouet quæstionem status: vel res singulas petere. numquid potest facere? non: sed sufficit ei differre quæstioné in tempus pubertatis. Et iste §. est cũ tali distinctione intelligẽdus. aut expedit impuberi differri quæstionem in tempus pubertatis: tunc non agit: nec conuenitur, siue sit petitor, vel possessor. ſ. e. l. §. puberi. & in seq. §. aut expedit ei nó differri: tunc potest experiri contra debitores hæreditarios. hæc possessio & c. si filius vult petere intra annũ extraordinariã & ordinariam, cedit ei tẽpus ex quo sciuit ad istã, ex quo mouetur quæstio status & bonorum. cũ pater moritur, videtur incipere annus currere. sic ergo petit filius duas Carb. bo. pos. Vnum sciatis, ad Car. non admittetur nisi caueat de bonis restituendis si apparuerit nó esse filium. h. d. cum. l. seq. & cum prin. alterius. Viuianus.

d *Edictum.* vt fiat missio. Accursius.

e *Cautio.* cum fideiussore: vt. C. eo. l. j. & fiet seruo publico: vt. j. rem pup. sal. fo. l. ij. Accursius.

a *Quando primum & secundo decretum operatur ad rem & interim possessionem. vide plene i Spe. de. 1. & 2. decre. per totum titu.*

f *Constituere.* videtur ergo quòd prima missio non faciat eum possessorem sicut nec in damno infecto: nec etiam illa quæ fit de ventre. vel causa rei seruandæ: vt infra, de dam. infec. si finita. §. Iulianus. & de acquir. pos. l. iij. in fi. sed debeat secundum decretum interponi, vt hic innuit. Sed dico contra, scilicet quòd statim etiã possidet si fuit re ipsa facta missio. & aliud in damno infecto: quia ibi speratur dominium vel satisdatio: hic autem etiam inuito aduersario admittitur impubes satisdans. Item & aliud in muliere & similibus: quia hic semper dicitur: datur ei Car. bo. pos. vel accipit bo. pos. vt. ſ. eo. §. duæ. in fi. &. §. causæ. sed in prędictis dicit, mitti tur in possessionẽ: & taliter possessio non quæritur: vt. j. de acqui. pos. l. si quis autẽ. §. j. & pro hoc quòd iste possideat, est. j. l. pe. & ſ. de inof. test. l. qui de inofficioso. quod ergo hic dicit, studẽt prætores constituere possessorẽ, dic. i. possessorẽ constitutũ tueri: arg. j. de verb. sig. l. lege. Vel dic quãdo est missus verbo iudicis tantũ, constituetur possessor vt adipiscatur pos. cótra extraneos: vt. j. eo. l. quæritur. & est vniuersalis. sed qua actione? Respó. in factũ, quę oritur ex hoc edicto, sicut ex quolibet alio: vt. j. ne vis fiat ei. l. pe. §. cum prætor. & veniunt corporalia tantũ: arg. j. quorum bo. l. ij.

g *Aut hæreditatem.* quãdo verbo tantũ erat missus. vt enim agnoscens quamlibet aliam bono. possef. vel etiam vnde liberi, vel etiã vnde agnati, statim potest agere peti. hæred. bonorũ poss. vt. ſ. de bono. pos. hær. pe. l. j. ita iste putabat. sed non est ita: quia aliæ tribuunt ius in proprietate: hæc in possessione tantum, vt hic dicitur. vel si de facto erat missus, petet res aliquas quas non habet, peti. hęre. vel rei vin. quasi hæres, vel quasi habeat ius in proprietate: hoc non potest. Sed contra. j. eo. l. pe. Sol. ibi. Accursius.

h *Exceptione.* scilicet in factum: quia præiudicium hæreditati fieri non debet: vt infra, de excepti. l. si post. &. ſ. de peti. hæred. l. diuus. Sed nonne hodie contra: vt C. de peti. hære. l. fina? Respon. non: quia hic agere vult hæres ad suum commodum, & alterius præiudicium qui moturus est litem: ibi vero conuenitur. Item contra supra, eo. §. parui. dic vt ibi.

i *Iudicari possit.* vt. C. de ordi. iudi. l. j. contra. Sol. ibi. Accursius.

k *Ex liberis.* id est dicere, si ipse vult vindicare res, dicat se hæredem: vel quia sit de liberis vel alius.

l *Hæres sit.* ſ. petat.

m *Præsumptio Carboniana.* id est filiationis summatim cognitæ: vt ſ. e. §. summatim. propter quod datur Carbo. bo. pos. Azo.

† *Quidã putant hoc loco negationem expungendam. & sanè eorum opinio nõ si ne ratione est: vt patet ex vers. j. i. bi, intra qđ ex prima parte bono. possessionẽ acceperat. quo loco. Accur. vim facere literæ videtur: dũ acceperat interpretatur, pro accipere poterat b Carboniani edicti materiam vnde à quo, quando prędat: supple in Spe. de. 1. & 2. decre. §. 3. vers. hoc autẽ. & in. §. 10. vers. ad quem.*

n *Iniuriam.* scilicet de rebus amittendis. si enim petitorium proponeretur, & propter præsumptionem qualem qualé res possessori auferretur, in perpetuum ius possidentium esset sopitum: vt. C. vt lite pen. l. qui licitam. & ne inde iniuriarum &c. vt. C. vnde vi. l. meminerint.

o *Liberis dantur.* ex quolibet capite: vt infra, quis or. in bon. pos. ser. l. si cohæredi. §. fina. Accursius.

p *Carbonianam.* hoc cum tantum bonorum sit controuersia. secundum Ro. Sed certe hoc falsum est: quia tunc non daretur: vt supra, eo. l. j. §. si quis filium. quod hic procedit. Azo.

q *Ordinariam.* scilicet vnde liberi, vel vnde cognati, vel aliam quæ ei defertur. & hoc si voluerit actiones intentare. & ideo dicit, oportebit: quia bene hæc sine ordinaria competit: vt infra, eo. l. si impubes. §. fi. licet actiones non exerceat. Accursius.

r *Ordinariæ.* sic dicta, quia tribuit ius in proprietate. hæc autem tantum in possessione retinenda: vt infra, ne vis fiat ei. l. penul. §. penul. &. §. fina.

ſ *Scit.* & sic factum: vt supra, de iur. & fac. igno. l. j.

t *Facultatem.* quod dic vt supra, de bono. poss. l. in bonorum. & continua. l. seq.

u *Deo. Ex prima parte.* dicunt quidam cótra tab. quia præcedit illam quæ datur secundũ tab. vt. j. de secun. tab. l. ij. aliàs incipit, æquissimũ. tu dic vel illã cótra tab. vel vnde liberi: vel aliã ordinariã ei cõpetentẽ: quę dicũtur cõpetere ex prima parte: quia frequenter currit ei ante tempus quàm Carbo. vt statim patebit.

x *Sequenti.* scilicet Carboniani.

y *Carboniani,* b veteris & solennis, quæ solennitas hodie est sublata: vt insti. de interdic. §. fina.

z *Bonorum possessionem.* Carbonianam.

Mortem.

Flo. aberit.

B

C

D

IIII. IVLIANVS libro vicesimoquarto Digestorum.

IDeo si ex prima parte[u] edicti bonorũ possessionẽ non[†] petierit: aliàs poterit ex sequenti[x] parte edicti ad exẽplũ Carboniani[y] accipere bonorũ possessionẽ: [z] aliàs nõ poterit. Nã controuersiã [a] impuberi faciat qui filius esse, & testamentũ patris rupisse dicitur: Iulianus ait vtraque iudicia & libertatis & hæreditatis in tempus pubertatis differenda. neutrũ enim eorum ita explicari potest, vt non conditioni eius qui se filiũ esse contendat, præiudicetur. Cęteræ quoq; libertatis quæstiones ex testamento pendentes, [b] in tempus pubertatis differuntur.

Etiã si propter debita particularia quæstio status infertur impuberi: differtur in tẽpus pubertatis. Bartolus.

¶ Cum extaret impubes qui se filium defuncti diceret, debitores ſq; negarẽt eum filiũ esse defuncti, & intestati hæreditatem ad agnatũ, qui fortè trans mare abierat, *pertinere: [c] necessariũ erit puero Carbonianum edictum. [d] sed & absenti erit prospiciendũ, vt cautio [e] prętetur.

Missum in possessionem ex hoc edicto, prætor tuetur: non tamen missus vt Carbonia. possessor potest hæreditatem vel res singulas vindicare, nisi velit de filiatione plenè docere. Bartolus.

¶ Missum autẽ ex Carboniano [edicto] in possessionẽ ſtudent prętores possessorẽ constituere. [f] Quòd si cœperit aut hęreditatem [g] petere quasi bonorũ possessor Carbonianus, aut singulas res: rectissimè Iulian[9] libro vicesimoquarto Digestorũ scribit exceptione [h] eũ sũmouendum. contentus enim esse debet hac prærogatiua, quòd possessorem eum prætor tantisper cõstituerit. Si igitur vult hęreditatem aut singulas res petere: petat, inquit, directa actione quasi hæres: vt ea petitione iudicari possit, [i] an quasi ex liberis[k] hæres sit, [l] ne præsumptio Carbonianæ [m] bonorum possessionis iniuriam[n] aduersariis afferat. quæ sententia habet rationem & æquitatẽ. Hæc autem possessio intra annũ datur, sicuti ordinarię quoq; quæ liberis dantur, [o] intra annũ dantur. sed oportebit hunc qui se filiũ dicit, nõ solũ Carbonianam [p] bonorũ possessionẽ accipere, verumetiã ordinariã [q] agnoscere. Currunt autem tempora ad vtramq; bonorũ possessionem separatim. Ordinariæ [r] quidem [possessionis,] ex quo patrem suum decessisse scit, [f] & facultatem [t] bonorũ possessionis petẽdæ habuit. Carbonianæ verò, ex eo tempore ex quo controuersiam sibi fieri cognouit.

BIU Cujas

a *Mortem.* scilicet statim.
b *Videbitur.* & ideo nō petetur Carboniana finito tēpore primę.
c *Acceperat.* id est accipere poterat. nec enim accepit: vt in principio huius.l.
d *Quam.* scilicet Carbonianam.
e *Vtetur.* i. vti poterit s.act. in factū, quæ vniuersalis est ad corporalia solūmodo: vt.j.quorum bo.l.ij. Vel dic actionibus in factū, quæ defuncto competebant pro possessionibus singularū rerum adipiscēdis, puta vti pos.& vnde vi. ex quibus & similibus dātur in factū. has enim non prohibentur intēdere, cū ex hoc nulla fiat iniuria reo: vt.ſ. l.proxi.§.missum. Azo. Vel dic, vtetur quando erit pubes, vel liquebat eū hæredē: vt.j.statim colligitur. q.d. non currunt tēpora actionū: vt ſ.de inoffi.test.l.qui de ſofficioſo. an autē alias actiones posſit intēdere? videtur quòd nō: vt d.§.missū. ecōtra q̄ sic vt.j.eo.l.pe. vbi dices.
f *Iudicatum fuerit.* in petitione hæreditatis: dum ipse agit vel cōuenitur quasi nō sit filius.
g *Denegabuntur.* ipso iure. sic.ſ.de arbi.l.ſi cū dies.§.ſi quis.
h *Actiones.* omnes etiam possessoriæ.

Sed &.] CASVS. In.§.ſi impubes. vſque in fi. dicitur, ſi impubes petit bonorū possessionem, & nō cauet, vel non defenditur, denegantur hæreditariæ actiones: & aduersarius erit simul in possess. & dabitur curator bonis. Vnum sciatis, vbi impubes non satisdat, curator debet alienare res tempore perituras, & à debitoribꝰ exigere: qui tempore liberātur. Sed numquid impubes debet vesci ex illis bonis? Sic, siue prætor decreuit, siue non. ecce, ſi mulier mittitur in pos. vēstris causa, debet prouidere isti impuberi. Et vnum sciatis, ſi impubes satisdat, aduersariꝰ non mittitur in possessionē cū eo. Viuianus.

i *Caueat.* accipe, is cui &c. secus in extraneo qui non admittitur in pos. nisi pupillo non cauente: vt.j.§.quoties. & est hæc ratio, ne quod vni datur, alteri denegetur: vt.C.qui po.in pig.ha.l.fi.§. exceptio. & fa.ſ.e.l.j.§.j.
k *Si impubes non defendatur.* cum possideat.
l *Aduersarius.* qui non est ex liberis.
m *Exerceat.* tempore perituras. aliàs non: vt supra, de ven. in pos.mit.l.j.§.item ſi periculum. & de admi.tut.l.inter. & infra.§. proxi. ibi, aduersarius autem &c.
n *Aduersus curatorem.* insolidum: vt.j.de cura.bo.dā.l.ſi plures. & dic actiones non hæreditarias: tunc enim fieret præiudiciū peti.hære. sed actiones ei competentes ex aliquo contractu quē habuerit cum defuncto. & tunc fit præiudicium hæreditati: quia sibi. sed hoc conceditur: quia suo iuri & fauori licet ei renuntiare: vt.C.de pac.l.penul.
o *Si satisdedisset.* ſi, pro quamuis. Accursius.
p *Satis non dat.* in cāsu: & ſi satisdat, mittitur aduersarius, puta ſi est de liberis: vt.ſ.eo.l.j.in princip.
q *Satisdet.* scilicet pupillus, & sic aduersarius nō esset in possessione.
r *Satisdare debet.* vt inſtit. de satisda. tut.§.j.
ſ *Non det.* aduersariꝰ. & hoc quoad missionē: sed quoad administrationem non habet nisi satisdet: vt.ſ.proxi.§. & ſi velit &c.
t *Exigere.* sic.ſ.de vētre in poſſ. mit.l.j.§. itē ſi periculum.
u *Cætera.* quidam habent, cæterum cum pupillus possideat an vescendi &c. & est versus ibi, cæterum. & nō ibi, an autem. & deficit autem. & dic, cæterum, id est, nisi satisdet, cū pupillo possidebit, scilicet tantum. q.d. nō venit tantum quod necessarium vel dic, cæterum &c. q. sumit. & fac licet vendat præstita satisda. tamē omnia cū pupillo &c. & secundū primos est, pupillus. & ibi, similiter secundum alios, pupillo. & est. §. an autem, & Accursius.
x *Missus.* ſ. pupillꝰ. Ac.
y *Non posse.* sed superiori etiā ſi aliunde possit ali. & facit infra, in l.proxi.§.non solum. & C. de or. cog.l.fina.§. quòd ſi egi. & supra, de vent. in possess. mir.l. extraneo.
z *Mittendus est.* scilicet filius: alius autē nō: vt.ſ.de ven.in pos.mit. l.vbicunq;.§.interdū.
a *Omnium.* prætorum. & probat per ſimile, & expone hęc verba vt.ſ. de ven.in pos.mit.l.fi.
b *Ne minor.* vt.ſ. de ven.in pos.mit.l.j.§.ij.
c *Maximè.* i. pcipue.
d *Intercipere.* sic in auth. vt hi qui ob. res minō. colla. vj.§.j. & C. de Lat.li.tol.§. sed nec furandi.
e *Qui bona.* pupillo propter alimenta remanēte in possessione, vel alimētis à curatore administratis: vt.ſ.de ven.in pos.mit.l.j.§. mulier. Azo. & facit.ſ.vt le.no.ca.l.postquam.§. sed ſi nec. Accursius.

De bonis matris.] CASVS. Carbo.bo.pos. vindicat ſibi locū in bonis patris, in bonis matris non. verum ſi mouetur quęstio status, debet differri in tempus pubertatis: licet non ex Carb. edi. & de bonis fraternis mouentur. Et vnū sciatis, ſi quis facit pupillo controuersiam, debet esse simul in pos. ſi nō satisdatur. sicut pupillo præstantur alimēta, ita alia necessaria. sed ſi filius mittitur in pos. & quæritur, de bonis & statu suo, nō nocet, sed aduenięte pubertate ipse solus erit in pos. ſi satisdederit. Viuianus.
f *De bonis.* & statu sui simul. ſ. an sit defunctæ filius. & quod dicit ma-

---

ſi cōfestim post patris mortē[a] controuersia ei facta fuerit, an inter liberos bonorum possessionē accipere possit, simul ad vtriusque edicti causam annus cessisse videbitur.[b] Si verò interposito tempore scierit controuersiam sibi moueri, poterit etiam finito tēpore intra quod ex prima parte bonorum possessionē acceperat,[c] ex sequenti bonorum possessionem petere: quā[d] cum acceperit, perpetuò possessoriis actionibꝰ vtetur.[e] Sed ſi post pubertatem contra eum iudicatum fuerit,[f] denegabuntur[g] ei actiones.[h]

Hic incipit exponere tertium caput edicti de satisdatione. Bartolus.

V. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

SEd & ſi is qui controuersiā impuberi facit, ex liberis sit: eueniet vt siue caueat[i] hic cui status sit controuersia, siue nō caueat: attamen simul sit in possessionē, ℣ Si impubes non defendatur,[k] idcircóq; missus sit in possessionē, etiā aduersariꝰ[l] eius: actiones hæreditarias quis exercebit? & Iulianus ait libro vicesimoquarto Digestorū curatorē cōstitui debere, qui omnia curet, [&] actiones exerceat.[m] Deniq; scribit etiā eū qui cū impubere missus est in possessionē, actiones posse aduersus curatorē[n] intēdere: nec esse prohibendū. nullum enim per hoc præiudiciū hęreditati fieri. nā & aduersus ipsum pupillū ſi satisdedisset,[o] rectè experiretur. ℣ Quotiens impubes satis[p] non dat, mittitur in possessionē aduersarius eius, siue satisdet,[q] siue nō det. [Et] ſi velit aduersarius cōmitti ſibi administrationē: satisdare debet[r] pupillo. cæterùm ſi satis nō det,[ſ] debet curator cōstitui per quē bona administrētur. Aduersarius autem ſi satisdederit: res quę tempore perituræ aut deteriores futurę sint, distrahere debet: item à debitoribus qui tēpore liberabuntur, exigere[t] debet: cætera[u] cū pupillo possidebit. ℣ An autē vescendi causa deminuere possit is qui ex Carboniano missus[x] est, videamus. Et ſi quidem satis impubes dedit, siue decreuit præses, siue nō: deminuet vescēdi causa, & hoc minus restituet hereditatis petitori. quòd ſi satisdare nō potuit, & aliter alere ſe videtur nō posse[y]: deminuēdi causa vſq; ad id quod alimentis eius necessariū est, mittēdus est.[z] † Nec mirum debet videri, hæreditatē propter alimēta minui eius quē fortasse iudicabitur filiū non esse: cū omniū[a] edictis vēter in possessionem mittatur, & alimēta mulieri præstentur propter eū qui potest nasci, maiórq; cura debeat adhiberi ne fame pereat filius, q̄ ne minor[b] hæreditas ad petitorē perueniat ſi apparuit filiū nō esse. ℣ Maximè[c] autē puto, ſi missꝰ fuerit in possessionē aduersarius, desiderandum à prętore ne instrumēta in possessionē ſuā redigat. Cęterū decipiet pupillꝰ dū vel instruitur aduersarius eius, vel etiā intercipere[d] ea potest. ℣ Cū autē in satisdatione & pupillꝰ & aduersariꝰ eiꝰ cessāt: curator cōstituēdꝰ est q̄ bona[e] administret, & quādoq; ei qui [in] iudicio vicerit, restituat. Quid tamē, ſi tutores pupilli velint administrare? Nō erūt audiēdi, nisi satisderīt nomīe pupilli, aut curatores quoq; iidē ipſi sint cōstituti.

VI. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

DE bonis[f] matris an decretum interponēdū ſit, quę-

---

† *Et latera.* tum finitus cet tantum. q.d. nō ven quas possedet. & erit. §. an autem. *de causa cū* vel dic, cæterum &c. q. *sumit. & fac* d. licet vendat præstita *cit glos. ſi.* satisda. tamē omnia cū *post med. in* pupillo &c. & secundū *c. contingit,* primos est, pupillus. & *ibi, similiter* secundum alios, pupillo. *cū impubes,* & est. §. an autem, *extra de do* Accursius. *lo & cūu.*

cit matris, idem si de bonis cuiuscunq; sui agnati vel cognati cõueniretur, dummodo status fieret quæstio: vt.ff.de ven.in pos. mit. vbicunque.§.interdum.secus si ageret: vt.ff.eo.l.iij.§.missum.&.j. eo.l.si impubes.§.si pupillus. Azo.

a *Decretum.* iudicis: vt.ff.in bonis fiat missio ex Carbo. edic.& differatur quæstio status & bonorũ: quia dicitur defunctę filius nõ esse.

b *Quidem non est.* vt ff.eo.l.j.§. non tantum.

c *Danda.* ex constitutionibus: vt.ff.e.l.iij.§. quamuis. vel interpretatione prudentũ, ſ. Pauli & aliorum vt hic, & supra, de ven. in pos. mit. l. vbicunque.§.j.

d *Negotium.* i. quæstionem status: quia dicitur non filius defunctæ, & de bonis per consequẽtiam. nã si de bonis tantum fieret quęstio, non differretur: vt.ff.e.l.j.§. si quis. Azo.

*Flo.qua

e *Differendas.* ex constitutionibus: vt modo no.& dic ꝙ volẽs succedere patri negatur filius. idẽ de matre: quia negatur filius. idẽ de fratre: quia vult succedere fratri, & negatur frater. sed si simul agat cũ fiat missio in paternis ex Carbo. an & in aliis. ſ. maternis & fraternis: quod videt occasione paternorũ: arg.ff.de vi & vi ar.l.j.§.si fundus. &.j.eo.l.si impubes.§. sed & si pupill⁹. Sed dico contra: quia alia est ratio in vna ꝙ in aliis. Vnde dititur, secretorũ secreta debet esse ratio: vt.C.de do.inter vi. & vxo.l.si maritus. nã potest esse filius Titij, & non Bertæ vxoris: & econtra. sed secus in bonis liberti: quia si filius defuncti est: ergo eius libertis succedere debet: vt.d.§.si pupillus. secundum Azo.

Secretorum secreta debet esse ratio.

*Flo.si nũc

f *Ab intestato.* contra ff.e.l.j.§.& generaliter. Sed illa regula locũ habet facto testamento: sed tamen fallit quandoque, vt ibi dixi. hic loquitur non facto testamento.&.j.si tabute.nul.ex.l.j.§.sed & si ex Carbo.& facit.j.quis or. in bono.poss. ser.l.si cohæredes.§.fi.&.ff.de ven.in poss.mit.l.fina.

g *Partibus.* scilicet vna qua &c.

h *Hæreditatis.* paternæ vel alterius ascendentis per lineam masculinam: vt.ff.eo.l.j.§.non tantum.

i *Bonorum.* ſ. paternorum. nam si pro aliis bonis, licet stipulatus sit, quæstio cessat Carbo. vt.j.l.proxi.§.si pupillus.

k *Explicandum.* hoc ex Carbo. secus ex constitutionibus: vt.ff. eo.l.iij.§.quamuis. vel dic si expedit pupillo non differri: vt.ff.eo. l.iij.§.duæ. Alij ꝙ hic in causa liberali, ibi in filiatione est quæstio: quod non placet: vt.ff.eo.l.j.§. sed & si quis non tantum.

l *Debebit.* nisi sit ex liberis: vt.ff.eo. sed & si is. in prin.

m *De bonis.* nisi in casu: vt.ff.vt in poss. lega.l.penul.

n *Non solum alimenta.* vt.ff.eo.l. sed & si is.§.an autem.& facit.ff. de adminis.tuto.l.cum plures.§.j. Accursius.

o *Offerente.* quid si neuter caueat? Respon. vt supra, eo.l. sed & si is.§.quoties.&.§.cum autem.& supra, vt leg.no.ca.l.postquam.§.

ritur? Et decretum [a] quidẽ [b] nõ est interponendum: dilatio autem longissima danda [c] est, quę in tempus pubertatis extrahat negotium. [d] Planè si simul de paternis & de maternis bonis controuersia sit, vel etiã de fratris: & has controuersias in tẽpus pubertatis differẽdas [e] esse Iulianus respõdit. ℣ Huic autẽ edicto locus est, etiam si ab intestato [f] ad bonorũ possessionẽ veniãt liberi, tametsi ex inferioribus partibus [g] petant qua legitimi vocãtur, quoniam sui [nõ] sint, vel ex illa quę* cognatis datur. Ita demum autẽ huic edicto locus est, si status & hæreditatis [h] controuersia sit. nam si tantũ stat⁹, ꝙ, puta, seruus dicatur esse, nec vlla bonorũ [i] cõtrouersia sit: hoc casu liberale iudiciũ statim explicãdũ [k] erit.

Missio in possessionem vim cautionis habet. Bartolus.

℣ Qui pupillo controuersiã facit, si simul cũ eo in possessionem missus est: ali ex bonis defuncti nõ debebit, [l] nec quicq̃ de bonis [m] deminuere. Hæc enim possessio pro satisdatione cedit. Non solũ [n] alimẽta pupillo præstari debent, sed & in studia & in cæteras necessarias impẽsas debet impẽdi pro modo facultatũ. ℣ Post pubertatẽ quæritur, an actoris partes sustinere debeat qui ex Carboniano missus est in possessionẽ? Et respõsum est rei partes eũ sustinere debere, maximè si cauit. Sed & si nõ cauerat, sed* nũc paratus sit cauere, quasi possessor conueniẽdus est. quòd si nunc nõ caueat, possessio trãsfertur, aduersario satis offerẽte, [o] perinde atque si nunc primum ab eo peteretur hæreditas.

VII. IVLIANVS libro vicesimoquarto Digestorum.

SI impubes negetur iure adoptatus, & ideo paternæ [p] hæreditatis ei cõtrouersia fiat: nõ erit iniquũ, simile [q] Carboniano decretũ interponi. ℣ Item si impubes in adoptionẽ dat⁹ esse dicatur, & ideo negetur naturalis patris hæreditas ad eum ꝑtinere: [r] quia & hoc casu quęrit, an iure filij hæreditatẽ obtinere possit, locus erit Carboniano [s] edicto. Cũ verò proponitur exhæredatus esse, non est necessarium controuersiam [in tẽpus] pubertatis differri: quia non de ipsius filij, sed de testamẽti iure [t] quæritur. ℣ Si mater eiscui & de libertate & de hęreditate paterna cõtrouersia fit, in quæstionem libertatis vocatur: iudiciũ de matre non semper [u] in tempus pubertatis differendũ erit. nã [x] & ipsi qui subiectus esse dicitur, ex causa repræsentari solet. [y] ℣ Quotiens Carbonianũ decretũ interponitur: eodẽ loco [z] rẽ haberi oportet, quo esset si nulla cõtrouersia fieret ei qui bonorũ possessionẽ acceperit. Cum autẽ ex duobus fratribus ex hoc decreto missis, alter pro parte sua paternam hæreditatem non defendit: compellitur alter totã [a] defendere, aut vniuersa creditoribus cedere. ℣ Interdum etiam exhæredatus filius ex Carboniano decretõ bonorũ possessionem caueat, nec vllo modo fit missio, & differtur quæstio ad pubertatem. fit ergo hæc fictio ad commodum impuberis, non ad incommodum: quia si idem omnino esset, non daretur ei Carbo. cum à tempore controuersiæ competat: vt.ff.e.l.iij.in fi. Nam nõ refert quid ex æquipollentibus dixerit. sic.ff.de condit.& demõ.l. nonnunquam. Azo. sic ergo non est omnino simile.

A

B

C

D

*Flo.si nõ

a *Totam.* cur non pro parte: vt ar.ff.cõmuni diui.l.si. quis putãs. §.si dam.

p *Paternæ.* adoptiuè.

q *Simile.* quid est qđ dicit simile?

r *Pertinere.* quod verum est si ita est: vt institu.de hæred.ab intesta.§.at hi.&.§. eadem. & supra, de contra tabul.l.si emancipatus.§. fina. nisi in casu: vt supra, de contra tab.l.iij. §.idemque est. sed ipse negat se in adoptionẽ datum. Accursius.

s *Carboniano.* vtili nõ directo, cum cõstet filium: vt.j.eo.l.decessit.

t *De iure.* fit inofficiosum, vel non: vt supra, de inoffic. testa. l. filio. in fi. & facit in eo. tit.l.qui de inofficioso. &.ff.l.j. §. Pomponius.

Sed quid est quod dicit de iure testamenti &c? Accursius.

u *Non semper.* immò nunquam: vt.ff.e.l.j.§.fina.& hoc maximè, quia prætores fauent libertatibus: vt.ff.de ali.iu.mu.l.quia.§.j.nec ob.ff.e.l.iij.§.ibidẽ. quia verisimilius est matrem maiorẽ. xxv. ann. causam suam defensurã: vt hic: quàm minorem, vt ibi. Aliquando tamen differtur causa liberalis: puta si ex testamento vindicetur quod dicitur impubes rupisse: vt.ff.e.l.iij.§.si quis libe. Azo.

x *Nam.* argumentatur quasi non debeat plus concedi matri filium quàm ipsi filio. quod tamen quandoque fallit: vt.j.de solu.l. Modestinus.& facit.j.e.l.Titia.

y *Solet.* si expediat: vt.ff.eo.l.iij.§.duæ.

z *Loco.* quia eodem modo fit missio,& differtur quæstio ad pubertatem. fit ergo hæc fictio ad commodum impuberis, non ad incommodum: quia si idem omnino esset, non daretur ei Carbo. cum à tempore controuersiæ competat: vt.ff.e.l.iij.in fi. Nam nõ refert quid ex æquipollentibus dixerit. sic.ff.de condit.& demõ.l. nonnunquam. Azo. sic ergo non est omnino simile.

BIU Cujas

§.si dãni? Respõ.quia inspicitur persona defuncti cum quo contractum est:vt.ff.qui.ex cau.in posf.l.apud Iulianum. & ff. de exer. l.j.in fi.&l.ij.nec mirum:quia & sic est alibi:vt.ff. si ex noxa.cau. aga.l.si cũ vnus.& de pecu.l.si noxali.§.fi.&l.ancillarum.§.fi. in-
Incõstantia repellanda est. constantia enim repellitur:vt.ff.de procu.l.in causæ. & facit.ff.de acquir.hære.l.cũ hæreditate &.ff. de ꝓcura.l. omnium.

a *Si nõ cõtra tabulas.* quid est quod dicit, si non contra tabulas,sed ab intestato, cũ neutrũ possit petere exhæredatus:vt.ff. de cõtra tab.l. si post mortẽ.§. fi.&.j. vnde lib.l.ij. in princ? Ad primũ dico ꝙ non fuit rite exhæredatus. vnde non obstat quominus detur cõtra tab. vt.ff.de contra tab.l.nõ putauit.§. non quæuis. puta sub cõditione: vt ff.de lib.& posthu.l.iij. §. pure. Ad secundum dic, ꝙ fuit in potestate filius iste: & cũ non rite exhæredatus est, tãquam præteritus dicit nullũ, & venit per vnde liberi : vt.ff.de libe. & posthu.l. fi. Alij dicunt rite exhæredatũ, sed errore admissũ ab intestato per vnde liberi : vt supra, de collado.l.filius.

b *Tales esse.*vt ꝙ sub conditione exhæredauit: vel quia nõ fuerũt ibi.vij.testes.& facit.ff. ead.l.§. cum autẽ. &.l. j.§.Pomponius.

c *Peteret.*per vnde liberi: vt institu.de bo. posf.§.cumque. Accur.

d *Nulla.*melius dixisset:quia agit,& nõ cõuenitur. si enim cõueniretur, licet de paternis bonis non fieret ei cõtrouersia,tamen differtur quæstio status in tempus pubertatis,non tamẽ ex Carb. vt.ff.eo. l.iij.§.quãuis.&.§.missum.& vt hic dicitur. Azo. & .ff.l.proxi. in prin.& facit.ff.eo.l.cum sine.in fi.&.ff.eo.l.iij.§.plane si mater.

e *Hæc quoque.* No.vnum propter aliud : vt & no.ff.l. proxi.§. plane si de paternis.Accursius.

f *Quæsitum.*hic dicit impuberi dari Carbo.& nihilominus in tribus casibus scripto hæredi dari secũdum tab Primus est, si impubes vere non fuerit de filiis: licet prætor dando Carbo. qualitercũque habita modica præsumptione pro puero, præsumpserit cũ filium.nam cum iste non sit filius,etiã si petat bo.posf.cõtra.tab.& Carb.quæ datur eidẽ:vt.ff.eo.l.j.§.& generaliter. tamẽ nõ impedit scriptũ hæredem petere secundũ tab. vt pote cũ datio bo.posf. contra tab.ipso iure sit nulla:vt.ff.de le.præstã.l.filiũ.§.si quis cõtra tab.Itẽ & in alio casu non impedit.ff.cũ vere filius est: sed nõ accipit bo.posf.cõtra tab.vtpote tempore exclusus vel aliter. si enim eam peteret secundum tab.locum non haberet.j.titu.j.l ij.§. expectandi.Itẽ in tertio casu non impedit.ff.quãdo vere est filius, & non petiit cõtra tab.puta tẽpore exclusus,& cum posset ab intestato petere,vnde liberi,dicendo nullum,quia filius in potestate est præteritus,non petiit.Nã scripti hæredes possunt petere secundum tab.quasi voluntate filij teneat interim testamentũ: vt.ff. de iniust.testa.l.filio.licet postea filius possit restitui.si vero filius præteritus peteret vnde liberi,quia diceret nullum : tũc nec adiri ex testamento,nec secundum tab.peti potest: vt.j.tit.j.l.hi demũ. &.ff.de bo.posf.l.non est.§.vbicũque.& ita ob idipsum quòd non petit impubes vnde liberi, petit scriptus hæres secundum tabu.& sessionem accipiet, si non contra tabulas [a] bonorũ possessionẽ,petit,sed ab intestato Vnde liberi,quia neget tabulas testamẽti patris tales esse, [b] vt secũdum eas bonorũ possessio dari possit, & dicatur non esse filius. ℣ Si pupillus liberti paterni bonorum possessionem peteret, [c] negaretur autẽ filius patroni esse: quia de paternis bonis nulla [d] cõtrouersia ei fieret, differendum hoc iudicium nõ est. Si verò post interpositum Carbonianum decretum, hæc quoque [e] cõtrouersia moueretur, hoc iudicium in id tempus differri debet. ℣ Quæsitum [f] est, an simul & pupillus ex Carboniano,& scripti hęredes secundum tabulas bonorum possessionem haberent? Respondi, si filius non esset, aut nõ accepisset contra tabulas vel ab intestato bonorũ possessionem: simul & ipsum ex Carboniano, & scriptos hæredes secundum tabulas habituros bonorũ possessionem. [g]

VIII. AFRICANVS libro quarto Quæstionum.

DEcessit quem ego filium meum,& in mea potestate esse dico. existitĩpubes qui eũ patrẽfamiliàs, & ad se hæreditatẽ pertinere dicat. Decretũ [h] necessariũ esse respondit.Itẽ emancipatus decessit intestatò superstite filio impubere, qui se ei suum esse dicit. ego contẽdo ante emancipationẽ conceptũ, atq; ideo in mea potestate esse, & bona emãcipati ad me pertinere. & quidẽ hũc filiũ esse cõstat: sed hactenus de statu eius quæritur, * in potestate patris fuerit, nécne: sententia tamen edicti proculdubio ex Carboniano admittitur.

IX. NERATIVS libro sexto Membranarum.

QVod Labeo scribit quotiens suppositus esse dicitur pupillus eũ quo de patris eius hæreditate controuersia est,curare prætorẽ debere vt is in possessione sit:de eo [i] puto eũ velle intelligi,qui post mortẽ patrisfamiliæ qui se sine liberis decedere credidit, filius eius esse dici cœpit. nã eius qui adgnitus [k] est ab eo de cuius bonis quæritur, iustior [l] in ea re causa est quàm posthumi. [m]

X. MARCELLVS libro septimo Digestorum.

CVm mulier deferente hæreditatẽ iurauerit se prægnantẽ esse, bonorũ possessio ex edicto [n] Carboniano dari debet, [o] vel denegari si illa hæredi detulit iusiurandũ: cum causa [p] cognita detur possessio: ne aut hæredi bonorũ possessio data [q] faciat præiudiciũ, aut denegata [r] ius ordinariũ [s] eripiat pupillo.

XI. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæstionum.

B C D

bene potest esse quod impubes non petiit contrà tab.tempore exclusus:quia eam sibi competere sciebat, sed nesciebat de bo.posf. vnde liberi,nec copiã habebat consulendi peritiores:vt.ff.de bo, posf.l.in bonorũ.sed cũ Car.datur vbi cõtra tab.& vbi cõtra tab. datur, secundum tab.denegatur:ergo vbi est Carb.cessat secundũ tabu. Sed respon. licet detur vbi illa, nõ tamẽ sequitur, ergo habent eundem effectum. nam vna tribuit ius in proprietate,altera non.

g *Bonorũ possessionẽ*, quæ facti est, nõ iuris: vt.j.eo.l.scriptꝰ. Hug.

Flo. quæritur, quod in pat.

DEcessit.]CASVS, Quidam decessit intestatus. dico filium meũ fuisse tẽpore mortis, & in potestate mea existit quidã impubes cũ paterfamiliàs decessisset,& ad eum hereditatem pertinere dicit: nũquid erit necessaria Carb.bo.posf? sic.sed si emãcipatꝰ decessit relicto filio impubere,ego dico ante emãcipationẽ conceptum:similiter isto casu erit necessaria Carb. bonorũ posf. vt differatur in tẽpus pubertatis.Vivia.

h *Decretũ.*scilicet prętoris inducentis impuberẽ in posf.Carb.Cõtra videbatur: quia nõ de statu impuberis, sed defuncti erat quæstio. sed dic,quod & de statu impuberis erat quęstio per consequentiã. nã dicebat impubes se fuisse in potestate defuncti,quod ego nego. & facit.C.ne de sta.defun.l. qđ est cõstitutũ.

QVod Labeo.]CASVS. Si aliquis impubes dicitur suppositus,interim debet esse in possessione, & differri quæstio status.quod est intelligẽdũ si dicatur natus post mortem patris: vnde debet esse locus huic edicto.Vivianus.

i *De eo.*scilicet tantum,licet in alio verum sit:non tamẽ ex verbis Labeonis.Et no.respon.datum intelligi in casu qui dubitabilis est,non qui indubitabilis.sic.j.ad munici.l.j.in fi.Accursius. *Lex debet esse dubitabili.*

k *Adgnitus.*id est,habitus à patre vt filius.

l *Iustior.* vt in posf.mit. si quæstio fiat de eius statu. & facit.ff.de libe.ag.l.j.§.Iulianus.Azo.

m *Posthumi.*de quo dixit Labeo.

CVm mulier.]CASVS. Si mulier mortuo marito deferẽte hæreditatẽ iurauit se prægnantẽ esse, sacramẽtũ prodest impuberi. si autẽ fuit iuratũ pręgnãtẽ nõ esse,causa cognita debet ei denegari.nã in hoc casu mulier nõ erit vẽtris nomie in posf.mittẽda.Vi.

n *Ex edicto Carb.*scilicet de vẽtre in posf.mitten.inducto ad exemplum Carb. vt.ff.de ven.in possef.mit.l.j.§. si ea.nam hoc edictum non subuenit nascituris,sed natis,sicut & bo.possef.contra tab.vt.ff.de ven.in posf.mit.l.j.in princip.

o *Dari debet.*mulieri.Accursius.

p *Cum causa.*hoc est dicere,detur hic bo.possef. vẽtri cum causa cognita,scilicet hac tacita vel expressa,ne &c.

q *Data.*mulieri.

r *Denegata.*scilicet mulieri.Accursius.

s *Ordinariũ.*sed non extraordinarium,puta Carbo.posf.quæ dicitur extraordinaria:quia non tribuit ius nisi circa possessionem. & facit.ff.de iureiur.l.iij.§.pe.Sed cõtra.ff.eod.l.j.in fin.Solu.ibi.

ADDITIO. Dic secundũ Bar.quod hoc bene est verum quod pupillo

BIU Cujas

pupillo non aufertur nec ordinarium, nec extraordinarũ: sed non præiudicat matri quando petit se mitti in possessionem nomine ventris: licet no. contra. ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. si cui.

Cvm sine beneficio.] CASVS. Si impubes est hæres scriptus, & sine beneficio prætoris ad paternã successionem vocatur, siue filius sit natᵍ vel nasciturus. quia scriptus est, ex quo nõ exhæredatᵍ est, sed institutus, nõ indiget Carboniano edicto. Viuianus.

a *Locus.* & est ratio, vt. ff. de mino. l. in causæ. j. respon. Sed arg. contra. j. vt ex leg. senatúsve consul. l. j. §. nunquam.

b *Ex alia.* ad hoc. C. de leg. hære. l. emancipatus. in fin. & authen. cessante. & authẽ. post. & authen. fratres.

c *Iura.* subaudi, ppter.

d *Libertorũ.* ad hoc. j. de ope. liber. l. si operarũ. & l. cũ patronus. §. cũ libertus. & ff. de reli. l. quod pater.

e *Carbonianũ.* vt. ff. eo. l. si impubes. §. si pupillus. est ergo intentio. l. q̃ institutus vel exhæredatᵍ nõ habet Carb. vt. ff. eo. l. j. §. Póponiᵍ.

Scriptus hæres.] CASVS. Testator instituit aliquẽ. filius impubes dicit se filiũ defuncti esse, & ei succedere debere: quia cum præteritᵍ fuit, dicit nullum testamentum. nũquid scriptus hæres poterit petere secundũ tabu? non: quia agnatus trãsuersalis, non poterat petere: tamen si iste sublatᵍ esset de medio, tunc posset petere hæres. sed quamdiu existit impubes, nõ poterit secundum tabu. petere scriptus hæres. Viuia.

f *Possessionem.* contra tabu. quæ datur ex edicto primo, id est, quod præcedit secundum tabu. vt. j. titu. j. l. ij. in prin. & aliàs ab intestato: vt statim dicet.

g *Legitimi.* qui non habẽt vnde agnati interim dũ sperantur cõtra tab. non autẽ repetas secundũ tab. quia eã nõ habet legitimus.

h *Cessante.* id est, auctoritatem non præstante ei qui legitimus est: vt. C. communia de suc. l. antequam scriptus. si certus est de viribus testamenti, bene adiret: vt. ff. de contra tab. l. illud. in prin. licet non petat secundum tabu.

i *In dubio.* an valeat testamentum: vnde interim non adit: vt. ff. de acquir. hæred. l. sed & si. §. cur autem.

k *Constituti.* impuberis. & hac. l. not hæreditatem non aditã trãsmitti. sic supra, ad Sil. l. si quis graui. §. fi. & supra, de contra tabu. l. illud. §. fin. & l. seq. &. C. de his qui ante aper. tabu. l. j. Sed regulariter contra: vt. C. de cadu. tol. l. vnica. §. in nouissimo. & facit. ff. de acquir. hæred. l. ventre.

Titia.] CASVS. In. l. ista dicitur: quædam materfa. Titia nomine mortuo marito peperit posthumã. accusatur de crimine adulterij commissi apud præsidem. nunquid differtur quæstio in tempus pubertatis ne posthumæ generetur præiudicium? & certe si ipsi posthumæ non mouetur quæstio bonorum, non differtur propter matrem: aliàs sic. Viuianus.

l *Sine causa.* contra. ff. de ven. in pos. mit. l. si ventris. Solu. ibi. Item contra. ff. eo. l. iij. §. ibidem. Solu. vt dixi. ff. eo. l. si impubes. §. si mater. & facit. ff. eo. l. j. in fi.

Qværitur.] CASVS. Impubes petiit Carbo. bo. possess. postea pubes effectus est antequam corporalé possess. adeptus esset.

CVm sine beneficio prætoris qui patitur controuersiam filiᵍ hæres esse potest, fortè quia scriptus est, edicto Carboniano locus[a] nõ est: ac similiter cum certum est, quãuis filius sit, eũ tamen hæredẽ nõ fore, veluti si Titio hærede instituto posthumᵍ aut impubes exhæredatus negetur [esse] filius. Nec ad rem pertinet quod interest illius in quibusdã filium esse: veluti propter fratris ex alia[b] matre nati bona, vel iura[c] libertorum[d] & sepulchrorum. istos enim casus ad Carbonianum[e] constat non pertinere.

XII. IDEM libro quartodecimo Quæstionum.

SCriptus hæres cõtra quem filius impubes qui subiectus dicitur, ex edicto primo bonorum possessionẽ[f] petit: exẽplo legitimi[g] secundũ tabulas interim accipere nõ potest. Quòd si medio tempore scriptus, vel ille qui intestati [bonorũ] possessionẽ habere potuerit, moriãtur, hæredibus eorũ succurrendum erit. Quid enim si non potuerint adire hæreditatẽ iure cessante,[h] vel ob litem in dubio[i] constituti?[k]

XIII. PAVLVS libro vndecimo Responsorum.

TItia post mortẽ mariti sui posthumã enixa est. eidem Titiæ crimen adulterij Sẽpronius apud præsidem prouincię obiecit. Quæro, an in tẽpus pubertatis quæstio adulterij differri debeat, ne præiudicium posthumæ fiat? Paulus respondit, si ei pupillæ de qua quæritur, bonorũ paternorũ quęstio non moueatur, sine causa[l] tutores desiderare adulterij quoq; quæstionem in tempus pubertatis pupillæ differri.

XIIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

QVæritur, an impubes qui bonorum possessionẽ ex Carboniano [edicto] accepit, si ante, quàm possessio ad eũ translata fuerit, pubes factus sit, petitoris partibus fungi debeat? Respondit, in eo quod à possessore peteret, probationem[m] ei incumbere.

XV. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

HAec bonorum possessio, si satisdatum sit, nõ tantum ad possessionem adipiscẽdã,[n] sed ad res etiã persequendas,[o] & debitum exigendum, & collationem bonorum & dotis, & omnium quæ cõferri diximus, prodest.

XVI. PAVLVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

SEd sicuti de bonis[p] paternis emãcipato[q] cauetur: ita de istis quæ ipse[r] confert*, cauendum est.

A nunquid fungitur partibus possessoris? Et respon. in eo quod vult petere à possidentibus, sibi incumbit onus probandi. Viuianus.

m *Probationem.* facit. ff. eo. l. de bonis. §. fi.

Hæc bonorum.] CASVS. Si impubes petiit Carbo. bonorum possess. non solum prodest Carbo. bonorum pos. vt in possessione sit, sed vt possit exigere à debitoribᵍ & à fratre emancipato & sorore collationẽ dotis, si satisdedit suo aduersario de bonis restituẽdis. Viuianus.

n *Adipiscendam.* ex Carboniano edicto.

o *Persequendas.* huic est contra. ff. eo. l. iij. §. missum. vbi agens excep. repellitur. Sol. hic vindicat res, vel debita ab extraneis: ibi vero ab aduersariis, vt ibi conuincitur: ibi, ne præsum. Carbo. &c. Vel hic loquitur cum satisdedit, quo casu non vt Carbonianᵍ possessor, sed sicut bonorum curator agit: vt supra, eo. l. sed & si is. §. si impubes. & §. aduersarius. & probabit plene in quęstione proprietatis. quę omnia hæc & illa lex videtur innuere. Azo. Vel dic: vt not. supra, eo. l. ideoque. & facit supra, de inoffic. testa. l. qui de inofficioso. Ac.

Ed sicuti.] CASVS. Habuistis prime: Prodest impuberi qui cauit de bonis restituendis, si apparuerit filius, quia in possessionem mittitur, & quia confertur ei. sed certe sicut cauetur ei de cõferendo, ita cauendum est ab eo si non apparuerit filius: quia debet cauere de bonis restituendis, & de collatis restituendis. Viuianus.

Hal. ita & de istis quæ ipsi cõferunt.

p *Sed sicuti de bonis.* restituendis ab impubere si apparuerit hunc nõ esse filiũ: vt. ff. de colla. bo. l. iij. §. j. & arg. ff. eo. l. sed & si is. §. fi.

q *Emancipato.* quia dicit eum non esse filium.

r *Ipse.* si habes, ipse: scilicet emãcipatus. si habes, ipsi, scilicet impuberi confert emancipatus. Accursius.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS secundum tabulas.

Primo dixit de contra tabulas secutus ordinem edicti, quod primo defert contra tabu. quam secundum tabu. vt supra, titu. 1. l. ideoque. sed C. eo. est contra, considerando dignitatem. dignior enim est secundum tabu. quia nititur ex voluntate defuncti.

Tabulas.] CASVS. Scriptus hæres in testamento solenniter petere potest secundum tabu. si vult succedere iure prætorio. Appellatione autẽ tab. intelligimus omnẽ materiam: siue sint ligneæ, siue in chartis, siue in corio, non refert in quo sunt scriptæ, ex quo solénes sunt & nouissimæ. Item requiritur quod certum sit extare eas. Quid si sunt apud furem, vel apud eum apud quẽ depositæ sunt? nunquid admittetur bonorum poss? Certe sic: & sufficit primo tabulas extitisse, licet desierunt. Vnum sciatis, si in duobus exemplaribus scriptæ sunt tabulę, ex quolibet potest peti. sed si scriptę sint in vno originali, & in alio exemplũ, petetur bo. pos. de originali. [EXIGIT PRAETOR.] Ad hoc vt bonorum pos. secundum tabu. possit peti, requiritur quod ille qui fecit testamentum, habuerit ius testandi tempore facti testamenti & tempore mortis. Quid si tempore testaméti est furiosus, tempore mortis non? non habet testaméti factionem: & ex illis non poterit peti. bo. pos. Quid si filiusfami. putás se patréfami.

testamentum

testamẽtũ fecerit: deinde paterfami. inueniatur tẽpore mortis? nõ poterit bo. pos. peti. sed filius veteranus testatus de Castrensi pecu lio, deinde emancipatus, si perseuerauerit in eadem voluntate: petetur bonorum possess. secundum tabu. vt faciat ad titulum. Cætera sunt plana vsque ad fi. l. Viuianus.

DE BONORVM POSsessionibus secundùm tabulas.

TITVLVS XI.

1. VLPIANVS libro trigesimonono ad Edictum.

TAbulas testamenti accipere debemus omnẽ [a] materiæ figurã. Siue igitur tabulę sint ligneæ, siue cuiuscũq; alterius materiæ, siue chartę, siue mẽbranæ sint, vel si[cẽ]corio alicuius animalis: tabulæ rectè dicentur. ℣ Non autem omnes tabulas prętor sequit hac parte edicti, sed supremas: hoc est, eas quæ nouissimæ [b] ita factæ sunt, vt post quas nullæ [c] factæ sint. Supremę enim hę sunt, nõ quę sub ipso mortis tempore factæ sunt, sed post quas nullæ factæ sũt, licet hæ veteres [d] sint. ℣ Sufficit autem extare tabulas etsi non proferantur, si certum sit eas extare. igitur & si apud furem [e] sint, vel apud eum apud quem depositæ sunt: dubitari non oportet admitti posse bonorũ possessionem. Nec enim opus est aperire [f] eas vt bonorum possessio secundum tabulas agnoscatur. ℣ Semel autem extitisse tabulas mortuo testatore desideratur, [g] tametsi extare desierint. quare & si postea interciderũt, bonorum possessio peti poterit. Scientiã tamẽ exigemus vt sciat hæres extare [h] tabulas, certúsq; sit delatã sibi bonorum possessionẽ. ℣ Si quis in duobus exẽplaribus [i] † fecerit testamentũ: & aliud extet, aliud nõ extet: tabulæ extare videntur, [k] petíq; potest bonorũ possessio. Sed & si in duobus codicibus simul [l] signatis alios atque alios hæredes scripserit, & vtrumq; extet: [m] ex vtroque quasi ex vno competit bonorũ possessio: quia pro vnis tabulis habendum est: & supremum vtrumq; accipiemus.

Sed si vnum fecerit testator quasi testamentum, aliud quasi exẽplũ: [n] si qdẽ id extat quod voluit esse testamentũ, bonorũ possessio petet. si verò id quod exemplum erat, bonorum possessio peti non poterit, vt Pomponius scripsit.

Primo dicit à quibus debent esse facta tab. vt bono. pos. dari possit. Secundo dicit, quo modo. Tertio, quando. Quarto dicit, pro qua parte debet dari bonorum pos. Quinto dicit, ex quibus causis debet dari bonorum possess. Bartolus.

℣ Exigit prætor, vt is cuius bonorũ possessio datur, vtroq; tẽpore ius testamenti faciendi habuerit, & cũ facit testamentũ, & cũ moritur. [o] Proinde si impubes, [p] vel furiosus, vel quis alius ex his qui testamentũ facere nõ possunt, testamentum fecerit, deinde habens testamẽti factionẽ decesserit: peti bonorũ possessio nõ poterit. Sed & si filiusfamiliàs putans se patrẽfamiliàs, testamentũ fecerit, deinde mortis tẽpore paterfamiliàs inueniatur: nõ potest bonorũ possessio secundũ [tabulas] peti. Sed si filiusfamiliàs veteranus de castrẽsi[testamentum] faciat, deinde emancipat[q], vel aliàs paterfamiliàs fact[q] decedat: potest eius bonorũ possessio peti. Sed si quis vtroq; [q] tẽpore testamẽti factionẽ habuerit, medio tempore nõ habuerit: † bonorũ possessio secũdũ tabulas peti poterit. ℣ Si quis autẽ testamentũ fecerit, deinde amiserit testamẽti factionẽ vel furore, vel quod ei bonis interdictũ est: potest eius peti bonorũ possessio: quia iure testamentum eius valet. Et hoc generaliter de omnibus huiusmodi dicitur qui amittũt moris tempore testamenti factionem: sed vt infra, eod. §. si quis autem. §§.

a *Omnem.* materia testamenti sunt literæ, & id in quo scribitur. de prima dic Græcis, vel Latinis, vel aliis: vt. C. de testa. l. hac consultissima. in fi. &. l. quoniã. in fi. non notis: vt. ẽ. de bo. pos. sed cũ patrono. §. fi. Item de eo in quo scribitur, subiicit. Sed tunc quæro, quid si ferreæ sunt? vel quid si in terra sint conscriptę: vt C. de testa. mili. l. milites. mouet quod sigillari nõ possunt: & hic loquitur de tab. in scriptis conditis? Respõ. testamẽtũ sine scriptis in terra, in lapide, & ĩ omni materia fieri posse non est dubium. sed si in scriptis facere velit, quo quo modo suo insignio sigillare possit, siue in terra vel in lapide testamẽtũ faciat: nõ reprobo, secũdũ Azo.

b *Nouissimæ.* solẽnes tamen: vt insti. qui mo. testa. infir. §. ex eo.

c *Nullæ.* vel etiã si solæ sunt: vt. ĩ. de verbo. signi. l. illa.

d *Veteres.* nisi sint tab. militis, quæ quãdoq; ĩtra annũ tantũ valent: vt. ẽ. de mili. testa. l. qđ cõstitutũ. &. l. quod dicitur. Sed quid si duo testamenta proferũtur facta eodẽ die: & non apparet quod posteri[o]: & alius est hæres in vno quàm in alio: quis admittet, vel vtrũ nullus? Rñ. si sunt sub vna sigillatione, licet diuersæ chartis, vnũ est testamẽtũ, & sic ambo sunt hæredes: vt. ĩ. ea. l. §. si quis in duobus. &. ĩ. de tabul. exhi. l. locũ. §. j. si auté diuersæ sint sigillatiões, & diuersæ charactæ, & diuersi hæredes: videtur propter incertis tum vtrũq; admitti: vt scribi. & cõ ptí. Vel præsumo vtrũque que posterius, cũ nõ appareat quod sit posterius: vt. ẽ. de rebus dub. l. qui duos. in prin. & de vulg. substit. l. ex duobus. & sic ad vtrũq; peruenietur, licet testator voluit ad alterũ tantũ. de quo nescimus: vt. ẽ. ad Treb. l. debitor. nõ ergo rerum naturam, sed nostrã scientiam accipimus: vt. ẽ. de iudi. l. sed & si susceperit. §. fi. sed cõtra vi detur quòd nullus, cũ incertum sit quis: vt. ẽ. de rei vindi. l. ité Põponius. §. fi. & de libe. & posth. l. ij. &. ẽ. ad leg. Aquil. l. scientiã. §. qui cũ aliter. Ité nullus admittitur, nõ iure deficiente, sed probatione: vt in illa tione: vt. ẽ. de testa. tute. l. duo. & de hære. insti. l. tẽpus. §. j. Ité contra defuncti voluntaté est vtrumq; admitti: vt. ẽ ad Treb. l. facta. §. si sub conditione. &. l. si cui pure. §. si auté. Item vnus alterũ impedit per concursum: vt. ẽ. de vsufru. l. quoties. & de hære. instit. l. qui soluendo. & de lega. j. l. huiusmodi. §. fi. sed Azo & H. soluunt quod nullus: vt. ĩ. §. si quis in duobus.

c *Apud furem.* qualiter autem pro his agatur, dic vt not. ẽ. ad exhiben. l. ij. §. interdum. Azo. & facit. C. de testa. l. non idcirco.

f *Aperire.* dum tamen aliter probetur ipsum scriptum hæredem: vt. C. eo. l. ij. sed etiam si non probetur, vt potè cũ spreto iudicis decreto sola attestatio ampliectendæ bonorũ possessionis sufficiat: vt. C. qui admit. ad bono. possess. l. vt verborum. Item oportet eas esse signatas septem sigillis: vt. ĩ. eo. l. cũ tabulæ. &. C. e. l. ij.

g *Desideratur.* quoad bono. poss. vt hic, &. ẽ. de contra tabu. l. quod vulgo. sed adiri potest hæreditas etiam si in vita interciderent: vt supra, de iniust. testa. l. fi. &. C. de testa. l. pe. & facit. ẽ. quod me. cau. l. vi deamus. &. C. quando dies leg. ce. l. cũ vxori.

h *Extare.* sic. ẽ. de cõdit. & demon. l. ij. in fi. & dic extare, scilicet tẽpore mortis vt dixi. ad quod. ẽ. si tab. testa. nul. exta. l. j.

i *Exemplaribus.* i. authenticis. sed exemplũ est quod inde sumitur, cui non creditur: vt sta tim dicet.

k *Videntur.* sic. ĩ. vi. bo. rap. l. ij. §. quod ait prætor bona. &. ẽ. quẽ admo. testa. ape. l. antepenul.

l *Simul.* secus si simul signata non essent, puta diuersa habent sigilla. tunc enim duo testamẽta præsumuntur: vt. ẽ. dictum est. & vnũ per aliud rũpitur quasi posterius: quia nemo decedit duobus testamẽtis: nisi sit miles: vt. ẽ. de mili. test. l. quærebat. Azo. † Cõtra gl.

m *Extet.* tẽpore mortis, & vtrumq; eodem tempore confectum. *mitti, ibi, arg. facit a.*

n *Exemplum.* sic. ẽ. de liquid. ãnu fi. instru. l. ij. *mat ad id*

o *Cum moritur.* sic. ẽ. à quo iuncte testa. l. ij. &. l. filius. *pere non po*

p *Impubes.* ad hoc & tut. non tã sequẽtia facit instit. qui mẽ *propter* testa. fa. pos. §. j. &. ij. & *hoc verũtamẽ.* C. qui testa. face. pos. l. c. *per latũ.* furiosum. &. ẽ. de hære. 29. q. 2. facinsti. l. si alienum. §. j. L. *cũ ad hoc* tem hoc si suo delicto *e. præcepta.* amitteret. secus si casu: *tis fin. dist.*

q *Vtroque tempore.* No. quod duobus temporibus debet testator habere factionem testamenti: vt. ẽ. eo. §. exigit. &. l. pe. & de primo constat: vt. ĩ. de reg. iur. l. quod in initio. &. l. pe. de secundo distingue: quia aut post testamentũ mutauit conditionẽ in melius, & valet: vt. ẽ. e. §. sed si filiusfamiliàs. aut in deterius: & tunc aut *suo facto* vel *delicto in aliud*, vt maxima vel media capi. demi. & tunc non valet. vel etiam minima: vt si dedit se in arrogationẽ. & non datur secũdũ tab. nisi in hoc vltimo tẽpore mortis sit sui iuris. nõ sic in duobus primis: vt insti. qui. mo. test. infir. §. non tantũ. sed & aliud opus est vt declaret se velle mori eo testamento: vt. ĩ. e. qui ex liberis. *Tempora duo in testa mẽti facti* *ntem requi- runtur.*

BIU Cujas

ex liberis.§.j.Sed quid si in primis fuerit in integrũ restitutus per principẽ?Rñ.valere testamẽtũ quod prius fecerat:vt.j.de iure patro.l.siue.&.ff.de cõtra tab.l.j.ĩ fi.si autẽ nõ suo facto, vt furiosus: vel etiã suo facto,sed in se:vt qa prodigꝰ.& nõ nocet:vt.j.px.§.

a *Si linum.*i.chordula de lino.Et no.quòd alia est chordula qua ligatur testamentum,& de hac dicit.& alię quibus appenduntur sigilla,quæ debẽt esse septem.primæ tres quæ cõiungũt caput testaméti cũ fine: & in qualibet est vnũ sigillũ. Itẽ duæ ex quolibet latere, & hoc quãdo nullũ vult scire quid cõtineẽ ibi: vt.j.colligitur,&.C.de testa.l.hac consultissima.in princip.

b *Inciſum.* etiã viuẽte testatore.& facit.j.si tabu. te.nul.ex.l.j.§.pe. Sed quid de alia vbi est appensum sigillũ?Respõ.nec illud nocet,sed adhuc remanẽt. vij. vt j.e.l.cum tabul. &.l. vt bonorũ. Idẽ si nõ tota chorda vbi est appensum sigillũ,sed pars tãtum est rosa: vt in fi.§. si rosæ.

*Flo.pars mi.Vulg. vna.

c *Muribus.* quãdocũque etiã viuente testatore:ita tamẽ si legi possunt: vt supra,si ta.test.

*Hal.si inde sit occu. Instrumẽto raso an sit credendum.

nul.ex.l.j.idem in deleto:vt in ea.l.Sed an deleto sit credendũ vel raso:vt.j.in fi? Respon.si in eadẽ parte sit rasum super qua vertitur dubitatio, non est credendũ.alioquin secus.Ioã. vt.C.de testa.l.si vnus.§.j.&.§.penul.&.§.fina.

d *Vel linum.* quo sunt ligatæ,vel etiam vbi sunt sigilla appensa: secundum quod dixi.ff.proxi.§.Accursius.

e *Vnum linum.*i.vnam ligaturam.nam idem si nullam:vt prædixi.Vel dic,quod in vna chordula sunt tres liguli vel plures, quo casu sufficit si vnum remanet quod sustineat sigilla.

f *Circunductum.* vel dic circa testamentum vt liget:vel dic,cum tribus vel quatuor ligulis chorda cõnexa.& facit supra, quemad. testa.ape.l.penul.Accursius.

Aequissimum.]*CASVS.*Prætor in edicto isto sequitur ordinem naturalem æquitatis:vt primo filij præteriti admittãtur contra tab.quibus exclusis admittuntur instituti. Vnum sciatis,si filius est institutus sub condi.quæ non est in potestate, pendente ea poterit petere.Vnum sciatis,si plures sunt scripti: pro qua parte quisq; scriptus est,petet secundũ tab.Cætera sunt plana vsque ad.§.si quis ita.[*SI QVIS ITA SCRIPSERIT.*]Testator ita dixit:Ille ex fratribus meis qui vxorẽ duxerit post mortem meã,ex dodrante hæres esto.nũquid si noluit alicui nubere,habebit partes viriles?certe sic,&c.vt in tex.quæ sunt plana.Viuianus.

g *Aequissimum.* aliàs lex.aliàs.§.

h *Occupata.* vnde instituti interim nõ conueniuntur:vt.ff.de excep.rei iudi.l.ij.nec conueniunt:vt.j.de bo.lib.l.quãdiu.sed quãdoque instituti non expectãt præteritos:vt.ff.de contra tabu.l.illud.§.si quis eum contra.Sed ibi nõ per secundũ tab.sed per contra tab.petunt.& est ratio vt ibi no.

i *Expectandi.* sed numquid interim dũ nullus est hæres, habent isti filij vnde liberi? Videtur quòd sic:vt.j.si tab.test.nul.ex.l.j.§. fi.&.ff.de li.& posthu.l.fi.Item econtra videtur quòd nõ:quia do nec potest peti secundũ tab.vel contra tab.non petitur vnde lib. vt.j.si ta.te.nul.ex.l.j.§.j.quæ est ab intestato?Rñ. possunt ab intestato venire:sed datur contra tab.ex abundãti: vt.j.e.l.filium.j. rñ.&.§.videamus.& prodest emancipato, vt non præstet legata. nam intestatus est defunctus hærede scripto non adeunte: vt.j.de le.præstan.l.is qui in possessionem.in prin.nisi forte per edictum si omiss.cau.te.vt.ff.si quis omiss.cau.te.l.quia autem.§.hoc edictũ. & idem in posthumis:vt.C.e.l.fina.& de posthu.hære.instit.l.pe.

ff. Infort.

ante factum eorũ testamentum valet.℣Si linũ[a] quo ligatę sunt tabulæ,inciſum[b] sit: si quidẽ alius cõtra voluntatẽ testatoris inciderit,bonorũ possessio peti potest: quod si ipse testator id fecerit,non videtur signatæ: & ideo bonorũ possessio peti nõ potest.℣Si rosę sint à muribus[c] tabulæ, vel linũ[d] aliter ruptũ vel vetustate putrefactũ, vel situ,vel casu & sic videntur tabulæ signatæ, & maximè si proponas vel vnũ linũ[e] tenere. Si ter fortè vel quater linũ esset circũductũ,[f] dicẽdũ est signatas tabulas eius extare,quis vel inciſa,vel rosa sit pars lini.*

Hic incipit iuriſconſultus tractare quo tempore debet peti bono.poſſeſ.ſecundum tabulas.Bartolus.

II. Idem libro quadragesimo primo ad Edictum.

AEquissimũ[g] ordinẽ prętor secut' est. Voluit enim primò ad liberos bonorũ possessionẽ cõtra tabulas pertinere: mox si inde*nõ sit occupata,[h] iudiciũ defuncti sequẽdũ. Expectãdi[i] igitur liberi erũt quãdiu bonorum possessionẽ petere possunt,quòd si tẽpus fuerit finitũ, aut ante decesserint, vel repudiauerĩt,[k] vel ius petẽdæ bonorum possessionis[l] †amiserint: tũc reuertetur bonorum possessio[m] ad scriptos[hę redes.] Si sub conditione[n] hæres institutus filius sit: Iulianus peræquè putauit secundum tabulas competere ei quasi scripto bonorum possessionẽ, qualisqualis conditio sit, etiam si hæc, *Si nauis ex Aſia venerit,*[o] Et quamuis defecerit conditio,[p] prætor tamen filium[q] qui admiserit secũdũ tabulas,tueri debebit, ac si cõtra tabulas acceperit. quæ tuitio ei qui[r] emancipatus est, necessaria est. ℣Pro qua quisque parte hæres scriptus est, pro ea[s] accipiet bonorum possessionem.sic tamẽ, vt si nõ sit qui ei concurrat,habeat solus bonorum possessionem.quamdiu tamen ex hæredibus vnꝰ deliberat vtrùm admittat bonorum possessionẽ, an non: portio bonorum possessionis eius cohæredi nõ defertur.[t]℣Si primus quidem ita

Bonorum poſſeſſionis. scilicet contra tabulas.

Bonorum poſſeſſio. secundum tabulas.

*Si ſub cõditione.*No. hic si pendet conditio institutionis,potest peti secundum tab.siue erat filius institutus, siue extraneus qui nõ poterat ab intestato succedere:dum tamen vtiliter sit institutꝰ: vt hic, &.j.e.l.hi demum.si tamẽ nõ erat aliquis prẽteritus cui competit cõtra tabul. ne contradicat.ff.proxi.§.at post petitam aut extitit conditio,aut deficit.si extitit, confirmatur agnitio:vt infra.§.si quis ita institutus.si deficit,tunc distinguitur:an sit emancipatus, an suus, qui etiam præteriti haberẽt contra tab.& tunc prætor tuetur in secun.tabu.ac si accepisset contra tab.& sic secundum tab. vertitur in contra tab.quod est mirũ,ac si de albo fieret nigrum: vt hic subiicit,& quamuis &c. Si autem extraneus est, infirmatur agnitio.nam si in filio tantum tuetur,vt subiicit:ergo secus in extraneo:vt arg.C.de procu.l.maritus.Sed quá bonorum possessionem petet cõditione pendente vel quæ facti vel quę iuris sit?Rñ. quidã ꝙ illa quæ est facti, vt hic:non iuris: vt.j.e.§.si quis ita.& pro eis.ff.de acqui.hær.l.is qui.ij.rñ.&.C.de inof.test.l.filiis.put est ibi, cũ re.&.ff.ad Treb.l.facta.§.quòd si cõditio. Tu dic secũdum Azo.ea quæ est iuris non facti.hæc tamen nõ habet effectũ, nisi existat conditio:vt dicto.§.si quis ita.& pro hoc.C.de inoffi. test.l.filius.prout est ibi in litera,iure.& ibi plene nota.

Ex Aſia venerit. Sed nonne si filius est in potestate est testamentum nullum?Rñ.sic:vt instit.de exhæ.li.in prin.non ergo secundum tab.locum habet.vt.j.e.l.hi demum. Dic ergo quòd hic erat emancipatus.vel dic est nullum fauore sui: vnde etiam tunc petet secundum ta.vt no.C.de insti.& sub.l.si pater.

Conditio. casualis vel mixta.nam si est potestatiua, etiam filius qui est in potestate patris,sibi imputet si non impleuit:vt non habeat secundum tabu.vt supra,de hære.insti.l.suus.ij.respon.non ergo repetit,qualisqualis.

Filium. scilicet talem qui ab intestato succederet.

*Ei qui.*ſ.tantũ ei vero qui est in potestate,non est necessaria, quia iure ciuili vocatur ab intestato,sed emãcipatus per prætorẽ tantũ: vt insti.de hære.quæ ab intest.§.emancipati.& facit.j.e.l.si sub conditione.§.j.sed an suus institutus sub cõditione petet secundũ tab.ea pendente?Rñ.si est potestatiua,sic:quia valet testamentũ.aliàs cũ nõ valet petitur secũdũ tab.Vel dic vt modo no. quia suo fauore est nullũ.Sed videẽ ꝙ hæc tuitio in cõtra tab.nõ potest stare.Primo quia deficiẽte cõditione deficit virib⁹ testamẽtum.ergo cessat contra tab.vt.ff.de bo.pos.contra tab.l.quod vulgo.Secundo quia instituto nõ potuit dari contra tab.vt.ff.de contra tab.l.sub conditione.Sed expone,hic perinde deferri debet ac si petisset cõtra tab.eo casu quo peti potuisset.vel dic,non potest peti cõtra ta.ab instituto.ſ.pẽdẽte cõditione: sed ea deficiẽte sic.

Pro ea. scilicet dumtaxat.

Defertur. hic quare quod diximus.ff.de hæred.instit.l.si quis ita.Azo.& facit.ff.de inof.testa.l.Papinianus.§. quoniam.&.l.qui

poſſeſſor nõ mẽ est iuris, sicut bonorũ poſſeſſio.& bonorũ poſſeſſor dicitur ille qui ſuccedit de iure prætorio.gloſ.in verbo,quod de recuperã da.ca.paſtoralis. extra de cauſa poſſeſ.& prę.

000 repudiantis.

BIU Cujas

repudiantis.&.ſ.de cõtra tab.l.j.§.ſi ex tribus.Sed arg. contra.j. de aſſig.li.l.ſub conditione.§.j.&.ſ.de acqui.her.l.ex ſemiſſe.

a *Inſtitutus.* id eſt, ſubſtitutus.

b *Si intra decem.* ſcilicet deceſſerit filius pupillus.

c *Quatuordecim.* ſub. deceſſerit filius.& facit.ſ.de vulga.ſubſti. l.ſi ita quis.&.l.ex fa-

* *ſubſtitut⁹.* Flo. cto.§.item quæro.

d *Scriptis.* ſ. tantũ, nõ etiã ſucceſſorib⁹ eorũ: vt.ſ.de vulg.ſubſti.l.q plures.&.l. qui duos.j. reſpon.&.§.j.Azo.

e *Subſtitutis.* hoc plerumq;, quod dic vt.j.§. ſi quis ita ſcripſerit.aliàs autem primo vocatur ſubſtitut⁹ quàm cõiũct⁹: vt.j.ea.l.§.ſi duo. &. C.de cadu. tol.§.ſin autẽ aliq̃d.& facit.ſ.de ven.in poſ.mit.l.j.§.eligitur.&.C.de edic.diui Hadria. tol.l.j.&. ſ. de coniungẽ.lib.l.j.§.ſi pater in poſ.& de lega.ij. l.ſi quis ſeruũ.§. certã.

f *Loco.* i. primo gradu inſtituti. alioquin contra.j. proxi.§.

g *Proximi ſunt.* i. primo gradu inſtituti. Et no.q̃ ſimilia ſunt petitio bo.poſ. & hæreditatis aditio: vt hic &.j.e. l.ſi ita.§.qui filio.&.§. is autẽ. In multis tamen differũt, vt probat.ſ. e. l.§.ſi ſub cõditione. & de acqui.hære.l.is qui. Itẽ.ſ.de iniuſt.teſt.l.poſthumus. & inſt.q.mo. teſt.infir.§. nõ tamẽ. & dixim⁹.ſ.e.l.j.§.ſemel.

h *Ex prima parte.* ſcilicet dimidia.

i *Hæres eſto.* ex eadem dimidia.

k *Priores.* ex gradu ſuperiori: vt.ſ.ea.l.§.defertur. licet ſit arg. contra.ſ.proxi.§.& facit.ſ. de vulg. ſub.l.qui cum plures.& de hære.inſti. l.ſi ita quis inſtit.

l *Petere.* pro dodrãte. nã pro ea parte qua cõſtat vnumquemq; eorũ hæredem, etiã ante petitionem habet bo.poſſ. vt.ſ.de hær.inſt.l.liber homo.§.ſi ita ſcriptũ. Sed certe immò & pro dodrante: vt.j.e.l.ſi ſub conditione. cõtra. Sol. ibi de ea quæ facti: hic de ea quæ iuris ſecundum quoſdã. vel nõ petit hic cũ effectu etiam quæ facti eſt, ita quòd non poſsit ſibi auferri deficiente conditione. Vel dic ſecundum Azo. quòd etiã pendẽte cõditione petit quæ iuris eſt: vt ibi: vt extante cõditione ſibi proficiat. Azo.& facit.ſ. de hær.inſti.l.quoties.§.ſi quis ita ſcripſerit.& de cõdi.inſti.l.vlt.

m *Si conſulto ſit inductum.* à teſtatore. ſi vero inconſultè, diſtingue vtrum poſsit legi, vel non: vt.j.ſi tab.teſt.nullæ ex.l.j.& facit ſ.de his quæ in teſt.de.l.j.§.j.&.§.ſed & conſulto.in fi.§.

n *Non conſulto.* i. non ex voluntate teſtatoris. nam &c. vt.ſ.de le. j.l.ſi ita ſit adſcriptum.

o *Petere.* ſed nec pro hærede gerere. vt.ſ.de hære.inſtit.l.liber

inſtitut⁹ a *ſit, *Si intra decẽ*: ſecũdus, *Si poſt decẽ* b *intra quatuordecim* c *annos*: ſi quidem intra decẽ deceſſerit: primus ſolus hæres erit, & accipiet bonorũ poſſeſſionem. Si verò poſt decem intra quatuordecim: ſecundus ſolus hęres erit, & accipiet bononorum poſſeſſionem: nec ſibi iungentur, cum ad ſuam quiſq; cauſam ſubſtitutus ſit. ¶ Defertur bonorũ poſſeſsio ſecundũ tabulas primo gradu ſcriptis d hæredibus: mox illis non petẽtibus, ſequentibus, non ſolùm ſubſtitutis, e verùm ſubſtituti quoq; ſubſtitutis: & per ſeriem ſubſtitutos admittimus. Primo gradu autem ſcriptos accipere debemus omnes, qui primo loco f ſcripti ſunt. Nam ſicuti ad adeundã hæreditatem proximi ſunt: g ita & ad bonorum poſſeſsionem admittendam. ¶ Si quis ita ſcripſerit, *Primus ex [primã] parte* h *hæres eſto*: i *ſi primus hæres non erit, ſecundus hæres eſto: tertius ex alia parte dimidia hæres eſto: ſi non erit, quartus hæres eſto.* primus & tertius priores k ad bonorum poſſeſsionem inuitantur. ¶ Si quis ita inſtituerit hæredes, *Vter ex fratribus meis Seiam vxorem duxerit, ex dodrante mihi hæres eſto: vter non duxerit, ex quadrante hæres eſto.* ſiquidem mortua fuerit Seia, æquas partes habituros hæredes cõſtat. Quod ſi ab altero vxor ducta fuerit: dodrantem & quadrantem eis competere: bonorum autẽ poſſeſsionem, antequã exiſtat conditio, neutrum petere. l ¶ Si cõſultò ſit inductum m nomẽ hæredis: indubitãter probatur bonorum poſſeſsionem petere eũ non poſſe: quemadmodũ non poteſt qui hæres ſcript⁹ eſt, nõ cõſulto n teſtatore. nã pro nõ ſcripto eſt quem ſcribi noluit.

Si ſubſtitutus præfertur coniuncto: cõditione ceſſante coniunctus admittitur. Bar.

¶ Si duo ſint hæredes inſtituti Primus & Secũdus, [&] Secundo Tertius ſubſtitut⁹: omittẽte Secũdo bonorũ poſſeſsionem, Tertius ſuccedit. Quod ſi Tertius noluerit hæreditatẽ adire, vel bonorũ poſſeſsionẽ accipere: recidit bonorũ poſſeſsio ad Primũ: nec erit ei neceſſe petere o bonorũ poſſeſsionẽ ſed ipſo iure ei adcreſcet. hæredi enĩ ſcripto ſicut portio hæreditatis, ita & bonorũ poſſeſsio adcreſcit. p ¶ Si ſeruus hęres ſcriptus ſit: ei domino defertur bonorũ poſſeſsio, ad quẽ hæreditas pertinebit. q Ambulat enim cũ domino *r bonorum poſſeſsio. Quare ſi mortis tẽpore Stichus hæres inſtitutus fuit, ſeruus Sempronij: f nec Sempronius eũ iuſsit t adire, ſed vel deceſsit, vel etiam eum alienauit, & cœpit eſſe Septitij: euenit vt ſi Septitius eum iuſſerit, Septitio u deferatur bonorum poſſeſsio. ad hunc enim hæreditas pertinet. Vnde ſi per multos dominos tranſierit ſeruus, tres [fortè,] vel plures: nouiſsimo dabimus bonorum poſſeſsionem.

III. PAVLVS libro quadrageſimoprimo ad Edictum.

VErum eſt omnem poſthumum † qui moriente teſtatore in vtero x fuerit, ſi natus y ſit, bonorum poſſeſsionẽ petere poſſe.

IIII. VLPIANVS libro quadrageſimoſecũdo ad Edictum.

CHartæ appellatio & ad nouam chartã refertur, & ad deletitiã. z Proinde & ſi in opiſtographo a quis teſtat⁹ ſit: hĩc peti poteſt bonorũ poſſeſsio.

V. IDEM libro quarto Diſputationum.

SI ſub conditione hęres quis inſtitutus ſit, & accepta bonorum poſſeſsione ſecundũ tabulas conditio defecerit: interdum euenit, vt res poſſeſſori b concedẽda ſit: c vtputa ſi filius

a *In opiſtographo.* i. in tabula linea in qua erant ſcripta debita: vt hodie fit. & dicitur opiſtographũ ab opibus & graphia quod eſt ſcriptura, quaſi ſcriptura ſuarum opum.

Si ſub conditione.]C ASVS. Filius eſt inſtitutus ſub tali condi. Spendente condi. poteſt petere ſecundum tab. ſi deficit condi. retinebit bona materna per contra tabu. & certis perſonis relicta præſtabit, aliis perſonis nõ, niſi in caſu qui in.l. ponitur. Viuia.

b *Poſſeſſori.* i. ei qui bo.poſ. petiit. Azo.& dic res. i. hæreditas.

c *Sit.* quia perinde habetur ac ſi contra tab. petiiſſet: vt ſupra.l. æquiſi-

homo.§. Titius. quandoq; eſt tamen neceſſe vtrumq; petere. ſ. petere de nouo bo.poſ.vt.ſ.de bonorum poſſ.l.ſed cum patrono.& de nouo adire: vt.ſ.de acquiren.hære.l.ſi ſolus.

p *Adcreſcit.* etiã inuito: vt.ſ.de acquiren.hære.l.qui ex duabus. §.fi.&.C.de iure delib.l.cum aliquis.& facit.j.e.l.ſi ita.§.ſecundũ hanc. contra. Solu. ibi.

q *Pertinebit.* ſi iuſsit eum adire.

r *Cum domino.* vt petat dominus. ſed & ſeruus ſciente prætore: vt ſ.de bo.poſ.l.ſeruus.

ſ *Sempronii.* ſub. hæres eſto.

t *Iuſsit.* Sed nõne Sẽpronij cõtemplatione inſtitutus videtur? Reſpon. ita: vt.C.de iur.de. libe.l. cũ aliquis. Quo modo ergo alius poteſt iubere adire? Reſpon. bene. nam & hoc idem eſt vbi contẽplatione fructuarij vel bonæ fidei poſſeſſoris ſeru⁹ inſtituitur. iubet enim dominus non bonæ fidei *Flo. domi poſſeſſ. vt.ſ. de acquir. hære.l.ſi quis mihi bona.§.j.j.reſpõ.&.§.iuſſũ. ſed tamẽ domin⁹ p condictionẽ ſine cauſa reddit: vt.j.de ſtip.ſer. l.pe. hoc enĩ eſt ex re: vt ſ. de acquiren. hære.l. aditio. in fine.

u *Septitio.* ſecus in legato: vt.ſ. quãdo di.le. ce.l.ſi poſt.§.fi.& eſt ratio, quia legatum quæritur domino ſeruo etiã inuito: vt.ſ.de condit. & demon.l.filio.nõ hęreditas: vt.C.de hęr.in-ſti.l. cũ proponas. nec bo.poſ.vt.ſ.ad Treb.l. ſeruo inuito. in pri. Itẽ quid de Trebellianica reſtitutione? Rñ. ſimilis eſt bonorum poſſeſsionis ni: vt.ſ.ad Trebel.l.ſ. quod q uo inuito. & facit inſti. de hære. inſti.§.alien⁹.

x VErum eſt. *In vtero.* aliàs ſecus: vt.j.vnde cog.l.j.§.ſed hoc ita. Azo.

y *Natus.* alioquin cõtra: vt.j.de verb.ſig.l.q mortui. Azo.& facit in inſti. de bo.poſ.j.reſpon.

z *Chartæ. Ad deletitiam.* i. quæ ſcripta fuit, & poſtea raſa, & ſic no. quod inſtrumenta fieri poſſunt in chartis raſis. Arg. cõ tra. C.de edi. diui Hadria. tol.l. fina. ibi, prima figura &c. ſed pone vt ibi.

a *Quid ſit opiſtographus.* hoc ipſa diſtinge. Vide & Alex. ab Alex. di. 2. Gen. diet. cap. 30.

BIU Cujas

æquissimum.§.si sub conditione.Azo.

a *Defecerit.*i.deficere poterit.Azo.

b *Accipere.* pendẽte cõditione:vt.d.§.si sub cõditione.Azo.

c *Sed & si is.*scilicet filius in potestate: vt addat præcedenti casui:vt supra,de leg.præstan.l.is qui.in princip.Azo.

d *Tuendum.*etiam deficiente conditione nisi fuerit potestatiua: qa tunc sibi imputet si nõ impleat: vt supra, de hære.institu.l. suus. §. sed vtrum.sed si casualis est,nonne ipso iure testamentum est nullũ: vt.ff.de hæred.institu.l. suus.in princi?Respon. est,si velit: sed si malit contra tabul. potest vt præteritus,cum defecerit conditio: vt supra, de contra tabu.l.iij.§. quid ergo.Azo.

e *Ab eis.*f.emancipato & suo: & quod subiicit,& filius,prosequitur in emancipato tantum:& dic,habere videtur vt per contra tab.vt ita præstet legata coniunctis cæterisque qui sunt in potestate quasi ab intestato. q.d. licet & ipsi teneant per contra tab.in defectũ conditionis, tamen quoad legata vt non dentur etiam coniunctis: ab intestato habere vidẽtur.

† *Facit ista l.multũ pro gl.ff.§.2.in fi. de satisda.tu. quã do.Iason in addit. ad Christop. Por. allegat ad hoc quòd si admittãt quæ nõ sunt necessaria ad ẽta sunt. nbana. Iã rideiculũ est,si de hæreditate am bigitur, & tabulæ testamenti obsignatæ non minus multis signis q̃ tis lege operteat, ad me proferẽtur, secundũ tabulas testamenti potiſ. simum hæreditatẽ dabo &c.*

f *Filius.*scilicet emancipatus sub conditione institutus quæ defecit: sec[9] in suo, quia ab intestato:vt.ff.de leg.præ singu. ibi stan.l.is qui.in prin.

g *Cæteri.* qui sunt in potestate.

h *Relicta.* item vxori vel nurui : vt.ff.de leg. præstan.l.j.Azo.

i *Cæteris.*nõ cõiũctis.

k *Non.* scilicet illa quæ in testamento relicta sunt. Nam illa quæ solennitatẽ ab intestato relicta fũt, act[9], & mi omnibus omnino præstabuntur, vt hic subiihibeantur, cit.Azo.Item huic con tra.ff.de leg.præstan.l.si duo.in fi.Solu.ibi Fideicommissum. hic quære quæ diximus institu. de bonorum † *Cic.in pt.* possess.§.sunt autem.

m *Fraudatus.* legatarius ab intestato præsumptiue.sic.ff.man.l.si procuratorem.§.si ignorantes.Accursius.

n *Bonorum possessio.* secundum tabu.quæ est conuersa in contra tabu. cum defecerit conditio.

Hi demum.]*CASVS.*Filij instituti sub condit.pendente condit.possunt petere secundũ tabu.si in testamẽto vtili & tabulæ testa læ sunt vtiles:aliàs secus.concordat.C.eo.l.fi.Viuianus.

o *Hi demum.* hinc sumunt quidã quòd demum petit secundum tabu.pendente conditione qui ab intestato succedere potest. Sed Io.contra.nam quia sit scriptus,dicitur dari:vt.ff.e.l.j.§.si sub con ditione.& arg.ff.eo.l.si sub conditione.generaliter enim ibi dicitur in quolibet instituto:licet deficiente cõditione distinguatur: ad.l.ff.de testa.tut.l.iij.& de testi.l.scio.&.ff.de bonorum possess.l. non est.§.vbicunque.Accursius.

p *Nec ad bonorumpossessionem.*aliquid tamen quandoq; prodest: quia trahitur ad fideicommiſ.vt.ff.ad Trebel.l.Scæuola.

Vm tabulæ.]*CASVS.* Testator fecit testamentum, adhibuit cxij.testes: omnia sigilla non apparent,sed.vij.nũquid ex illis

emancipatus, sit sub conditione hæres institutus.nam si defecerit[a] cõditio, attamẽ secundũ tabulas bonorũ possessionẽ eũ accipere[b] Iulianus scribit. Sed & si is[c] fuerit qui ab intestato bonorũ possessor futurus esset, tuendũ[d] esse scripsit.& hoc iure vtimur.¶ Videndum[est autem,]an legata ab eis[e] debeantur. Et filius[f] quidẽ quasi cõtra tabulas bonorũ possessione accepta,rem habere videtur:cæteri[g] verò quasi ab intestato: & ideo filius liberis parentibúsq; legata relicta[h] solis prẽstare cogetur, cæteris[i] non.[k] Planè ei, cui ab intestato fideicommissum[l] relictũ est,erit prẽstandũ, quasi videatur hoc ipso fraudatus,[m] quòd ex testamẽto petita sit bonorum possessio.[n]

VI. IDEM libro octauo Disputationum.

HI demum[o] sub cõditione hæredes instituti,bonorũ possessionem secundum tabulas etiam pendente cõditione necdũ impleta petere possunt, qui vtiliter sunt instituti. Quòd si inuliter quis sit institutus,nec ad bonorũ possessionem[p] inutilis institutio proficit.

Ad aliquẽ actũ cõprobandũ sufficiũt ea quæ necessaria sunt: licet ea quæ necessaria nõ erãt,essent adhibita,& nõ cõpareãt.h.d.

VII. IVLIANVS libro vicesimotertio Digestorum.

CVm tabulæ † testamẽti plurium[q] signis signatę sunt,† & quędam ex his[r] non parent, septem tamen signa maneant: sufficit ad bonorum possessionem dandam,septẽ testiũ signa comparere,licet nõ omniũ qui signauerint,maneant signa.

VIII. IDEM libro vicesimoquarto Digestorum.

SIita scriptum sit, *Sempronius ex parte dimidia hæres esto. Titius, si nauis ex Asia venerit,*[t] *ex parte tertia hęres esto.idem Titius,*[t] *si nauis ex Asia non venerit,ex parte sexta hæres esto.* Titius non ex duabus partibus hæres scriptꝰ, sed ipse sibi substitutus intelligi[u] debet:ideóque non ex maiore parte quàm tertia scriptus videtur.secundum hanc rationem,cum sextans vacuus relinquatur, bonorum possessionẽ Titius accipiet non solùm tertiæ partis,sed eius quoque quæ ex sextante[x] eidem adcrescit.

¶ Qui filio impuberi substituitur ita,*Si filius meus moriatur priꝰ, quàm in suam tutelam veniat, tunc Titius mihi hæres esto.* sicut hæreditatem[y] vindicat perinde ac si verbũ hoc *mihi* adiectũ non esset:ita bonorũ quoq; eius possessionẽ accipere potest.† ¶ Sed & cũ in [nomine,] prænomine [&]cognomine erratum[z] est:is ad quẽ hæreditas pertinet, etiã bonorũ possessionẽ accipit. Is autẽ cuius nomen in testamento voluntate testatoris inductum[a**] est: sicut ad adeundam hæreditatẽ, ita ad petendã bonorum possessionẽ scriptus nõ intelligitur,quamuis nomen eius legatur. ¶ Quidã testamentũ in tabulis[b] sibi fecit,filio autem impuberi per nũcupatio-

q *Plurium.* puta decem.& facit.ff.de testa.l.hæredes.§.si plures.

r *Ex his.* scilicet signis.

Si ita scriptum.]*CASVS.*Testator in tabulis ita dixit:Sempronius hæres esto. Titius,si nauis venerit, ex tertia parte hæres esto.idem etiam Titius si nauis non venerit,hęres ex sextãte esto.erit hæres ex tertia si nõ venerit:& ille sextans sibi accrescit [*QVI FILIO.*] Testator instituit filium impuberem: & si decesserit antequã esset pubes, Titiũ substituit.nũquid valet ista substitutio?sic. Quid si testator instituendo eũ errat vel in nomine vel in cognomine? prima facie tenet institutio: veruntamen si non apparet inconsulto factũ esse, denegabitur bonorum possessio secundũ tabu. [*QVIDAM TESTAMENTVM.*] Pater filio impuberi fecit testamentum: per nuncupationẽ filio fecit testamentum vt illud quod fit, sit institutio & substitutio. certe institutus poterit petere secundum tabu. ille autem cum erit locus substitutioni, poterit petere secundũ nũcupationem : vt. C. de bono. possess. secundũ tab.l.vlt.Viuianus.

s *Venerit.*quæ dicitur † *Vide Cic. lib.2.de inuen.in tract. de cõstitutione generali, ibi,* venire etiã si per se venit:vt.ff.de aqua coti.& æsti.l.j.§.quæsitum. t *Idẽ Titius.* verba testatoris.Azo. u *Intelligi.* s.existente conditio. quasi dictum esset, si non erit hæres ex tertia, sit ex sexta.vnde cũ causa in substitutione non sit mutata: quod patet existẽte cõditione nulla est ei facta substitutio: vt.ff.de vul.substi.l.seruum cõmunem.§.Titius. interim tamen pendẽte cõditione valere potest deficiente conditione : sed interim vel pro tertia vel pro sexta petit secundum tabu.quia in vtraq; disiunctiue & sub conditione est institutus.Azo. *Immò pater sibi substituit filio, sed sibi substituit ei* † *Vide Cic. lib.2.de inuen.in tract. de cõstitutione generali, ibi, immò pater sibi substituit filio, & secũdum hæredẽ cũ causa in substitutione non sit mutata: sibi substituit ei* * *Flo. perfecta substitutio: vt.ff.de ductum*

x *Quæ ex sextante.* Sextans enim vacuus pro rata accrescit Sempronio & Titio:vt hic,&.ff.de hære.insti.l.interdũ.§.j.sed in eo, quòd dicit accipiet,immò videtur ipso iure accrescere:vt.ff.l.j.§. si duo.contra.Solu.& hic ipso iure accrescit:sed dicitur hic peti vna cum tertia:cum iam accreuerat ipso iure. non enim bis petit, sed semel tantum:ibi adhuc non accreuerat: & ideo postea dicitur accrescere ipso iure.

y *Hæreditatem.* Videbatur contra:quia ex substitutione ipsi pupillo directe fit aliquis hæres,non patri nisi per obliquum : vt insti.de vul.substi.§.quo casu.&.ff.de hære.insti.l.pater filio. Item no.nõ nocere verbum positũ vel omissum:vt supra,de hęred.instit.l.quoties.§.si duo.&.§.seq.&.C.de testa.l.testamentum. Item not.assimilari hæreditatem & bonorum possess.sic.ff.eo.l.ij.§.primo gradu.&.j.in fi.huius.§. *Verbũ positũ vel omissum non nocet.*

z *Erratum.* facit supra,de condi.& demon.l.demonstra.&. C. de testa.l.si in nomine.

a *Inductum.* facit.ff.eo.l.ij.§.si consulto.

b *In tabulis.*i.in scriptis.& alios sibi,& alios filio fecit hæredes vt

BIU Cujas

statim patet:quod fieri potest:vt.ſ.de vulg.ſubſti.l.patris.in fi.

a *Separatim*.q.d.alia hæc,alia illa bono.poſ.eſt.

b *Scripto*. ſic accipe ſcripto id eſt ſubſtituto hæredi, vel adſignato ipſi filio.

c *Filio*. datiui caſ.

d *Scriptis*. ſubaudi à ſcriptis &c. & facit infra.l.proxi.

VT bonorũ poſſeſſio.] CASVS.Si pater ſibi & filio fecit teſtamentum:filio datur bonorum poſſ. ſecundum tabu.ſi teſtamentum patris ſit ſignatum,ſubſtituto datur,licet ſint reſignatæ ſecundæ tabu. Viuianus.

*Flo.filii

e *Signatum*. cuius ſigna tabulis ſecũdis ſufficiunt: vt.ſ.de vulga. ſubſtit.l.patris.Azo.

f *Reſignatæ*. id eſt, apertæ coram honeſtis perſonis,& præſide: & iterũ ſignatę:vt.C.quẽ ad.teſta. ape.l.ij. debet enim prius pater ſibi facere teſtamentũ, & ſolenniter. aliàs nullũ eſt teſtamentũ: vt.ſ.de vulga.ſub.l.ij.§.priꝰ.& inſti.de pupil.ſub.§.liberis.ſi verò ex poſtfacto impugnatur teſtamentum patris:ſi quidem de iure prætoris,vt per cõtra tabu.tenet nihilominus pupillare: vt ſupra, de vulga. ſubſtitu.l.& ſi cõtra tabulas. ſi verò de iure ciuili per querelam, pro ea parte pro qua expugnatur teſtamentum paternum & pupillare: vt ſupra, de inoffic. teſtam. l. Papinianus.§.ſed nec impuberi.Azo.

*Fl.& vulga.duobus

SI ſeruus.] CASVS.Si ſeruus ſit inſtittutus hæres ſub conditione. penden. condi. poteſt petere ſi non exiſtat contradictor.Viuianus.

g *Poteſt*. pendente conditione.

h *Poſſe*. etiam ipſum ſeruum:vt ſupra,de bono. poſſeſſ.l.ſeruus. & ſic patet quòd bonorum poſſeſſ.non petuntur in figura iudicij, in quo ſeruus eſſe non poteſt:vt.C.eo.l.ſeruus. Item quia qui ſuccubuit in contra tabu.non perdit legatum:vt ſupra, de lega. præſtan.l.filium.§.ſi quis.ſecus ſi in figura iudicij : vt.ſ.de inoffic.teſta.l.Papinianus.§.meminiſſe. Item not.hic pro opinione Ioan. quam dixi.ſ.eo.l.hi demum.

*Bo.poſſ.in figura iudicis non petuntur.

QVi ex liberis.] CASVS. Teſtator inſtituit liberos, & dixit: qui ex liberis peregre morietur,ei Titiꝰ hæres eſto.& duo deceſſerunt peregre.numquid ſi ignoret Titius,vocatur ex ſubſtitutione?ſic.ſed ſi filius inſtituitur,& reuertatur de cap.hoſtium,nihilominus bonorũ poſſeſſ. accipere poteſt. [TESTAMENTO.] Titius fecit teſtamentum:facto teſtamento dedit ſe in arrog.irritatum eſt teſtamentum. vnde Titius ſui iuris factus deceſſit.ſcriptus hæres petit bono.poſ.ſecundum tabu.certe non dabitur ei:quia irritum factum eſt teſtamentum per arrogat.niſi v.teſtibus poſtea voluntatem confirmauerit.Viuianus.

i *Peregre*. idem ſi non peregre,dum tamen nõ propter facti obſcuritatem impoſsibilis ſit vltimi diſcretio: vt.ſ.de reb.dub.l.qui duos.hæc enim diſcretio quia propter locorum diſtantiã eſt valde difficilis,impoſsibilis reputatur:vt &.ſ.de vſufru.l.j.§.ſi in viuariis.ſecus ſi non difficilis:vt in argu.contra.ſ.de teſta.tu.l.duo. Arg.contra.j.de ver.obli.l.continuus.§.illud.Azo.& fa.ſ.de vul. ſubſti.l.ex duobus.&.ſ.ad.l.Falci.l.paterfamilias.§.fi.Sed arg.cõtra ſupra,de reb.dub.l.ſi fuerit.& de hæredi.inſtit.l.in tempus.§.j.& de manu.teſta.l.cum ex pluribus. & ad Trebel.l.cum. ADDITIO. Dic ſecundum Barto.quòd ibi loquitur in ſubſtitutionem ſubſtituit.Reſpõdi ſententiam prętoris in danda bonorũ poſſeſsione eam eſſe,vt ſeparatim[a] patris,ſeparatim filij hæredes æſtimari debeãt.Nam quẽadmodum ſcripto[b] filio[c] * hęredi ſeparatim ab hęredibus patris, ita nũcupato poteſt videri ſeparatim à ſcriptis[d] patris hæredibus bonorũ poſſeſsio dari.

IX. POMPONIVS libro ſecundo ad Sabinum.

VT bonorum poſſeſsio ſecundũ pupillares tabulas admiti poſsit,requiritur an patris teſtamẽtum ſignatum[e] ſit, licet ſecundæ tabulæ reſignatæ[f] proferantur.

X. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

SI ſeruus ſub conditione hęres inſtitutus ſit: an bonorũ poſſeſsionẽ accipere poteſt?[g] dubitatur. Et Scæuola noſter probat poſſe.[h]

XI. PAPINIANVS libro tertiodecimo Quæſtionum.

QVi ex liberis meis impubes ſupremus morietur, ei Titius hæres eſto.ambobus* peregrè[i] defunctis, ſi ſubſtitutus ignoret vter nouiſsimus deceſſerit:admittenda eſt Iuliani ſententia, qui propter incertũ conditionis,etiã prioris[k] poſſe peti bonorum poſſeſsionẽ reſpondit.[l] Filius[l] hęres inſtitutꝰ,poſt mortẽ patris ab hoſtibꝰ rediit. Bonorum poſſeſsionem accipiet:& anni[m] tempus à quo rediit,ei computabitur.[n]

Teſtamentum eius qui ſe dedit arrogandum,irritatur:niſi poſtquã factus fuerit ſui iuris,noua voluntate approbetur. Item teſtamentum primum tollitur per ſecundum: niſi ſecundum poſtea incidatur vt primum confirmetur: quia tunc primum ad excipiendũ tantum valebit. Bartolus.

Teſtamẽto facto Titius adrogandum ſe præbuit, ac poſtea ſui iuris effectus vita deceſſit.Scriptus hæres ſi poſſeſsionem[o] petat, exceptione[p] doli mali ſummouebitur:quia dãdo ſe adrogãdũ* teſtator,cũ capite fortunas[q] quoq; ſuas in familiã & domũ alienã trãsferat. Planè ſi ſui iuris effectus,codicillis aut aliis literis[r] eodẽ teſtamento ſe mori velle declarauerit: volũtas quę defecerat,iudicio[t] recẽti rediiſſe[ſ] intelligitur,nõ ſecus[t] ac ſi quis aliud teſtamentũ feciſſet,ac ſupremas[u] tabulas incidiſſet, vt priores ſupremas relinqueret. Nec putauerit[x] quiſquã nuda volũtate conſtituiꝰ teſtamẽtũ. Nõ enim de iure teſtamenti[z] maximè quæritꝰ, ſed[de] viribus exceptionis,[a]

*Flo.ſe in adrogãdũ.

† Concer.ſ. vltima ver. volũtas defun. cti modus de acquir.per arro.§.ec minibus ſerce.& facit inſtitu.qui. nam debet. mo.teſta.infir.§.non ta gl.in verbo men.&.ſ.de codicil.l. vltima.ibi, conficiuntur.§.ſi poſt. vltima ver. Aliis literis. quæ tabulas defun men habent quinq; teſtes prolege ſtes:vt.C.de codicil.l. ſeruãda eſt. fina.§.fina. 13.quæſt.2.

A ne fideicommiſſaria:hic in directa pupillari.

k *Prioris*. & ſic vtriuſque.H.

l *Filius*. qui erat ab hoſtibus captus.

m *Et anni*. vtpote cum ſit vtilis:vt.j.quis or.in bono.poſſ.ſerue.l.ij.§.dies.vnde tria exiguntur : vt.j.de diuer.præſ.l.j.Azo.& facit.j.quod vi aut clã. l.ſemper.§.ſi quis.

n *Computabitur*. Sed nónne potuit dare procuratorem:vt.ſ.de mino.l.Papinianus? Reſpõ.nõ:vt.ſ.qui.ex cau. ma.l.ab hoſtibus.

o *Poſſeſſionẽ*.i. bonorum poſſeſsionem.

p *Exceptione*. non ipſo iure,quia capitis deminutio eſt de iure prętorio : teſtamentum de iure ciuili: vt ſupra, de capi.demi.l.ij.§.j.& inſtit.de bon.poſ.§.quos autem.ſecundum Azo. & Hu. ſed certe immò eſt de iure ciuili capitis deminutio:vt inſtit. de legi.agna.tu.§.fi. & edictum de capitis deminutione nõ inducit exceptionem,ſed reſtituit actionẽ capite deminuto: & hic ideo dicit, exceptionem, quia non poteſt fieri per recentem voluntatẽ quin arrogatio facta tenuerit:vt.ſ.de ca.demi.l.ij.

q *Fortunas*. non omnes vel olim, vel hodie.quod dic vt inſtit. de acquir.per arro.§.ec facit inſtitu.qui. nam debet. mo.teſta.infir.§.non ta gl.in verbo men.&.ſ.de codicil.l. vltima.ibi, conficiuntur.§.ſi poſt. vltima ver. Aliis literis. quæ tabulas defun men habent quinq; teſtes:vt.C.de codicil.l. ſeruãda eſt. fina.§.fina.

ſ *Rediiſſe*. non ergo ex codicillis datur hæreditas,ſed prima voluntate:vt.ſ.de hære.inſti.l.inſtitutio talis.

t *Non ſecus*. q.d.caſui ſuperiori de arrogato poſt teſtamentũ ſimilis eſt inferior quando ſcilicet teſtator fecit primũ teſtamentũ, poſtea ſecundum:tertio incidit ſecundum vt prius haberetur vltimum.Sed quęro,in quo eſt ſimilitudo?Reſpon.non in rumpendo primũ:quia in ſuperiori caſu arrogatione irritatur per exceptionẽ:at hic ipſo iure per ſecundũ : vt.C.de teſt.l.ſancimus. Item nec in ſuſcitatione primi:quia per recentẽ voluntatẽ reſuſcitatur ad agendũ per ſecundũ tab.& ad excipiendũ.at in inferiori nõ ad agendũ,ſed ad excipiendũ tantũ:vt.j.in fi.Sed ſi agant inſtituti in ſecundo,repellũtur ab inſtitutis in primo per exceptionẽ:nõ autẽ inſtituti in primo agere poſſunt,cum ipſo iure primũ euanuit per ſecũdũ.ſunt ergo ſimiles in excipiẽdo,& ſic nõ per omnia ſimiles.

u *Supremas*.vt enim deleto legato relicto non videtur fuiſſe relictum : vt.ſ.de.leg.j.l.ſi ita ſit adſcriptum.ita cauſa ademptionis remota in ſecundo teſtamẽto nunquam videtur ademptum quod in primo fuerat relictum:quia nõ durat ademptio: vt.ſ.de in rem ver.l.ſi pro patre.§.verſum.

x *Nec putauerit*. circa primum caſum procedit.

y *Conſtitui*. id eſt,reſuſcitari primum: vel conſtitui eo ſtatu quo erat ante ſecundum,& hoc nuda voluntate,id eſt,per inciſionem ſecundi.nam ipſo iure euanuit primũ, nec reſuſcitatur ipſo iure: ſed ſic vt ſi agant inſtituti in ſecundo,opponatur eis exceptio.Itẽ nec ex primo agi poſſet:quod ipſo iure eſt nullum.

z *Teſtamenti*.ſ.primi principaliter,valeat vel non.

a *Sed de viribus exceptionis*.ergo prius teſtamentum non ipſo iure, ſed per exceptionem tollitur per ſecundum. Et ſic eſt contra C.de teſta.l.ſancimus.§.j.Solu.dic hic exceptionis,ſcilicet opponendæ ex primo contra agentem ex ſecundo.nam hoc non eſt valere:quia ſi valeret,etiam ad agendum valeret : quod hic non eſt: quia ip-

BIU Cujas

quia ipso iure est sublatum. Alij dicunt quòd hic. §. nec putauerit &c. vsque in fi. refertur ad primum casum de arrogatione, non ad proximum. alij aliter vt ibi nota.

a *Quæ in hoc iudicio.* ita construe, quæ scilicet excep. quanquã in hoc iudicio. s. in secundo testamento & ex eo agenti. vnde videbatur non opponenda actori: quia secundum tollit primũ. opponitur tamen. nó enĩ ipso iure rũpit testamentũ secundũ, sed p cãcellationẽ.

b *Aestimatur.* cõpetat ei vel non. nã alius forte non opponet eã secundo hæredi præter primum. Azo. & secundum hoc etiam est in persona ex parte etiam opponentis. & est speciale propter secundũ testamentum. regulariter contra: vt. j. de excep. do. l. ij. §. plane. & facit supra, de pac. l. si vnus. §. pactus.

quæ in hoc iudicio [a] quanquã actori opponatur, ex persona tamen eius qui opponit, æstimatur. [b]

Al hoc vt hæres possit hanc bonorum possẽ. s. agnoscere, requiritur quòd ipse certus sit demonstratus in testamento, & quòd certa portio sibi deferatur. aliàs secus. Bar.

XII. PAVLVS libro septimo Quæstionum.

VT scriptus hæres adgnoscere possit bonorum possessionem: exigendum puto vt & demõstratus sit propria demonstratione, & portio adscripta ei inueniri possit, licet sine parte [hæres] institutus sit. Nam qui sine parte hæres institutus est, vacantem portionem vel alium assem occupat. [c] Quòd si ita hæres scriptus sit, vt interim* excludatur testamento, eo quòd non inuenitur [d] portio ex qua institutus est. nec [e] bonorum possessionem petere potest. Idem* euenit [&] si quis ita hæredẽ instituat, *Titius quãta ex parte priore testamento eum hæredem scriptum habeo, hæres esto.* vel, [f] *Quanta ex parte codicillis scriptũ eũ habeo, hæres esto.* si* scriptus non inueniatur. Quòd si ita scripsero, *Titi⁹, si eũ priore testamento ex semisse scriptum hæredem habeo, vel si eum codicillis ex semisse hæredem scripsero, ex semisse hæres esto.* tunc accipiet bonorũ possessionẽ quasi sub conditione hæres scriptus.

*Flo. interdum

*Flo. id

*Flo. & mlg. sic scriptus

c *Occupat.* facit insti. de hære. instit. §. partibus. & de hæredi. insti. l. Sabinꝰ. & l. ité quod. & l. ex facto. & l. ex sex vnciis.

d *Inuenitur.* ergo non valet talis volũtas. Sed contra. ff. de hære. insti. l. si quis ita. Solu. hic de præterito, ibi de futuro. Io. & est ratio: quia quę de præterito sunt, non recipiunt incertitudinem. i. incertę partis institutionem: cum certissima debeant esse. secus in his quæ futura sunt: vt. j. de verb. obliga. l. si quis stipulatus.

e *Nec.* aliàs, nec. aliàs, nihil. id est, non.

f *Vel.* hoc, vel, non est Pauli, sed testatoris: aliàs falsum esset primum: vt. ff. proxime dicitur. nam & ibi inest conditio: vt & posita supra, solutio testatur.

SI A PARENTE QVIS MANVmissus sit.

Id est, emancipatus: vt. ff. quando ac. de pecu. est an. l. i. §. alienatio. & dic: dixit. ff. de contra tab. quæ datur liberis contra testamentum parentũ: nunc econtra de ea quæ parentibus contra testamenta liberorum, licet hæc non sit ita fauorabilis: vt. j. vnde libe. l. scripto. in fi. Azo. & nota quòd caute dicit contra testamentum emancipati. nam ille qui est in potestate, non poterat olim habere hæredẽ etiam parentem nisi haberet Castrense peculium, & faceret testamentum, & adiretur hæreditas: & tunc cessat contra tab. & querela: vt. C. de inofficio. testa. l. fina. Idem in quasi Castren. per prædictam. l. de inoffi. test hodie autem in quasi Castren. videtur secundum quosdam quòd habeat locum querela & contra tabulas: vt. C. de episco. & cleri. auth. presbyteros. si autem non adiretur hæreditas, pater omnia occupat iure peculii: vt. j. de Castrẽ. pec. l. 2.

Continuatio secundũ Vi manum.

ADDITIO. Dictũ est. ff. de bo. pos. cõtra tab. quæ datur præteritis liberis: verũ quia filius emancipatus præterit parentẽ, ponitur ista rub. Vinia.

[E] *Mancipatus.*] CASVS. Sicut patronus præteritus vocatur ad contra tabulas, ita pater præteritus à filio emanff. Infort.

SI A PARENTE QVIS manumissus sit.

TITVLVS XII.

Sicut patronus præteritus vocatur ad cõtra tabu. ita pater præteritus à filio emancipato, quod æquissimum est. h. d.

I. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

EMancipatus à parẽte, in ea causa est, vt in cõtra tabulas bonorum possessione liberti patiatur [g] exitum. Quod æquissimum prætori visum est: quia * à parente beneficium habuit bonorum quærendorum: quippe si filiusfamiliàs esset, quodcũq; sibi adquireret, [h] eius emolumentũ [i] patri quæreret. & ideo itum est [k] in hoc, vt parens exẽplo [l] patroni ad contra tabulas [m] bonorum possessionẽ admittatur. ¶ Enumerãtur igitur edicto personæ manumissorũ, [n] sic: *In eo qui à patre, auóve paterno, proauóve [o] paterni aui patre.* Nepos ab auo manumissus [p] dedit se adrogandum patri suo. Siue manens in potestate patris [q] decesserit, siue manumissus diem suum obeat: solus admittetur auus ad eius successionem [r] ex interpretatione edicti: quia perinde defert prętor bonorũ possessionem, atque si ex seruitute manumissus esset. [f] Porrò si hoc esset: [t] aut non esset adrogatus, quia arrogatio liberti admittenda

g *Patiatur.* hic emancipatus: vt sicut patronus præteritus à liberto, sic pater præteritus à filio emancipato habet contra tabulas: vt insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. præterea. in fi.

h *Acquireret.* id est, datum vt sibi quęreret. si autẽ diceres sibi quęri, ergo non patri.

i *Emolumentũ.* quoad proprietatem plenã sicut seruus: & est similis ratio. C de libe. & eorũ lib. l. si manumissori.

k *Itum est.* quia eadẽ ratio: vt. ff. ad. l. Aquil. l. illud. sed cum hodie non sit eadem æquitas: quia non quærit in aduentitiis, nisi quoad vsumfructũ: vt. C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. j. dicit Azo quòd aliud est in patre quàm in patrono: sed H. dicit hodie etiam idem. Item no. quem teneri ad remunerandum. sic. C. de in ius vo. l. venia. aliàs non: vt. ff. de peti. hære. l. sed & si lege. §. consuluit. sed per Lombar. semper. Azo. quam vocat legem Machildam. *Flo. quæ

l *Exemplo.* differt tamen in multis. nam patronus imponit operas: vt. C. de oper. li. l. j. parens non: vt. j. eo. l. pen. Item patronus habet cõtra tabu. etiam si per pecuniam manumisit: vt. C. de ope. lib. l. j. parens non: vt supra. ea. l. §. si parens. Item liberi patroni petunt contra tabulas, sed non parentis, infra. ead. l. §. liberos autem. Item differunt in Flauiana & Caluisiana: vt. j. eo. l. non vsque. Item pater reuocat quandoque in totum, quando scilicet turpis persona est instituta: vt. j. eo. l. Pannonius. sed patronus pro tertia: vt insti. de succes. libe. §. si vero testamentum. *Parens & patronus in bo. pos. contra tabu. pe tenda diffe runt.*

m *Ad contra tabulas.* immò ad querelam inoffi. vt. ff. de inofficio. testamen. l. pater. in fi. contra. Sol. ibi ponitur querela pro contra tabulas. Item fallit, & hoc de iure veteri in castrensi: vt. ff. de mili. testamen. l. si à milite. in fi. Sed quid si intestatus decedit? respon. habet pater vnde legitimi: vt no. C. vnde liberi. l. fi.

n *Manumissorum.* id est, emancipatorum.

o *Proauóve.* Sed quid si à superioribus puta à tritauo sit emãcipatus atnepos? Respon. idem puto cum eadem ratio est: & quia nomen parentis in principio huius. l. ponitur, quod est generale: vt infra, de grad. l. iurisconsultus. §. parentes. & supra, de in ius vocan. l. quique. §. fina. Azo. & not. quòd deficiunt verba edicti. sed forte hic sequebatur, idem quod in liberto obseruabo secundum Azo.

p *Manumissus.* id est, emancipatus.

q *Patris.* adoptiui.

r *Successionem.* Nota succeditur filiofamilias. Ioan. & est speciale. aliàs contra. j. de Castren. pecul. l. ij. hodie semper succeditur: vt in authen. de hære. ab intesta. §. ij. col. ix.

s *Esset.* sub. quoad hoc, non quoad alia: vt statim dicit, porro &c. Hug.

t *Hoc esset.* i. ex seruitute manumissus.

BIU Cujas

a *Non est.* vt.ſ.de adop.l.ſi pater.in fi.niſi à ſuo patrono:& tunc non fit ingenuus:ſed iura ingenuitatis habet:vt ſupra,de ſta.ho.l. fina.& de ri.nup.l.ſciendum.

b *Maneret.* patrono:vt &.ſ.de in ius vocã.l.ſed ſi hac.§.patronũ. &.ĩ.de bo.liber.l.antepe.& facit.ĩ.ad Tertyl.l.æquiſsimum.§.ſi non eſt:[a] aut ſi obrepſiſſet, patroni tamẽ nihilominus ius integrum maneret. [b] ℣Si parens vel accepit pecuniam [c] vt emãciparet, vel poſtea viu' in eũ [d] filius quantum [e] ſatis eſt contulit,ne iudicia eius inquietet:exceptione doli repelletur. [f] Eſt & alius caſus quo bonorũ poſſeſsionem contra tabulas parẽs non accipit, ſi fortè filius militare cœperit. [g] Nam diuus Pius reſcripſit patrẽ ad contra tabulas bonorũ poſſeſsionẽ venire non poſſe. [h] ℣Liberos autẽ manumiſſoris [i] non venire ad contra tabulas bonorũ poſſeſsionem [emancipati] filij conſtat: quamuis patroni [k] veniãt.℣Patrem autẽ accepta [l] contra tabulas bonorũ poſſeſsione, & † ius [m] antiquũ quod & ſine manumiſsione habebat, poſſe ſibi defendere Iulianus ſcripſit.nec enim ei nocere debet quòd iura patronatus habebat, cum [n] ſit & pater.

c *Accepit pecuniã.* ſecus in patrono:vt.C.de bo.liber.l.j.Sed nonne ſemp hodie accipit: vt inſtit.per quas pſo.no. acqui.§.hoc quoq;? Reſpon.illud fit lege permittente:vnde non habet pœnam:vt.C.de adul.l.Gracchus.

d *In eum.* ſic. ſ. ad.l. Falci.l.cum quo.§.fina.

e *Quantum.* quod arbitrio iudicis dirimit. & ſic pro minimo non perdit pater ius ſuccedendi.

f *Repelletur.* imò nõ: vt.C.de inofficioſo teſtamen.l.ſi quando.§.illud.quæ eſt contra.Solu.ibi filius non repelli tur: hic pater ſic: quia non ſic patri debet filij ſicut filio debetur patris hæreditas: vt.ſ. de inoffi. teſtamen.l. nam & ſi.vel hoc ideo,quia ſicut olim pater ſuccedebat filio emancipato ex pacto,ſcilicet ſi emãcipabat contracta fiducia:ita ex pacto repelle batur,vt hic.hodie tamen non admittitur ex pacto: vt inſtit.de leg. agna.ſucceſ.§.fin.ergo nõ repellitur ex pacto ſecundũ Azo. vel dic vt ibi.& facit.ĩ.de verborum oblig.l.vtrum.

†*Vigl.in cõmẽt. ad tit. de inoffi.teſtam.circa prin. inſtit. lib.2. interpretatur hoc loco ius antiquũ id eſt querelã inofficioſi teſtamenti.*

g *Militare cœperit.* ſic ſ.de mili.teſtamento.l. ſi à milite.§. fina. & eſt idem in patrono : vt.ĩ. de bo. liber.l. etiam.§. ſi patronus . Sed numquid eſt hoc in armata militia tantũ ? eſt enim & inermis:vt.C.de neg.geſt.l.vnica.arg.quòd in armata tãtũ : vt C.de his qui ve.æta.l.fi.ſed certe idẽ eſt in ĩermi:quia huĩ beneficij plenior eſt habẽda interpretatio:vt.ſ.de cõſti.prin.l.fi. Azo.

Militia inermis an gaudeat priuilegiis militiæ armatæ.

h *Non poſſe.* cum filius militans fuerit. Azo.

i *Manumiſſoris.* id eſt, emãcipatoris.& facit.C.de priuile.do.l.j.

k *Patroni.* ſ.filij:vt.ĩ.de bo.li.l.libertinus. §. ſi patroni.

l *Patrem autem accepta.* in ſpe.Azo.

m *Ius antiquum.* puta alimentorum:vt.ſ.de libe.agno.l. ſi quis à liberis. in prin.vel aliter dico.loquitur enim de bono. poſſ. quæ patri dabatur cum non ipſe ſed auus eius nepotis non contracta fiducia emancipauit:& erat ab inteſtato:quæ hodie locũ non habet:vt inſtit.de bono.poſſeſ.§.& cum de teſtamentis.ibi,ſunt autem.x.&c.&. §. quæ autem in prætore. poſſet etiam dici ius antiquum bo.poſ.ſecundum tab.quæ datur patri inſtituto in caſtren. vel quaſi caſtren. pecul. & cum in eo non poſsit habere locum contra tab.vtpote cum non poſsit ſibi committi edictum, accipit contra tab. vnde non impeditur in ſecundis tab. vt.ſ.de le. præſtan.l.filium.§.ſi quis.quanquam in quaſi caſtren.pecu. cõtra tab. edictum poſsit ab alio committi:vt.ſ.de cõtra tab.l.iij. §. ſi pater alicuius.ſed in hoc caſu cũ tenuerit datio cõtra tab.ſecũdũ tab.ei nõ daretur:vt.ſ.de leg.præſtan.l.filium.§.omnibus.Azo.

n *Cum ſit & pater.* Et not. quòd duplici iure poteſt vti.arg. C. de iis qui mili.non poſſunt.l.is quidem. &.ſ.de contra tabu.l.iij. §.ſi quis ex.&.§.plane.&.l.ex duob⁹.j.reſpon. Item not.hic patrẽ habere in filium emancipatum ius patronatus.

o *Non ſq;. Detur.* pro rebus alienatis reuocandis.

p *Ingenuis.* at liberti ingenui non ſunt:& ideo in ipſis aliud dicitur. ſed cum hodie liberti ſunt ingenui,vt in authen.vt lib.dece.col.vj.§.j.&.ij.videtur idem . Sed certe & hodie iura patronatus ex tali ingenuitate non læduntur: vt ibidem dicitur.

q *Alienationem.* ſolitis modis & caſibus : non etiam in caſibus prohibitis: vt in fundo dotali & ſimilibus : vt inſtitutio. qui.alie.non licet.in prin.& facit.C. *Flo.Pato de ac.& ob.l.ſicut. Sed nius arg.cõtra.ſ. de ac.emp. l.Iulianus.§.idem Cel- *Flo.à paſus. Item ar.contra.ĩ.ſi rente emãti quid in frau. patroni.l. patus & fina. *ADDITIO.* Dic *manumiſ.* ſecundũ Bart.hic quòd ibi loquitur in quarta quæ debetur filio arrogato tãquam æs alienũ: ſecus ſi in aliis.

III. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

PAntonius*ait:ſi turpes perſonas,veluti meretricem, [r] à parente * manumiſſus [f] hæredes feciſſet : totorum [t] bonorum cõtra tabulas poſſeſsio parenti datur:aut conſtitutæ [u] partis, ſi non turpis hæres eſſet inſtitutus.

Si emancipatus filius præteriit patrẽ ſuũ, indubitãter pater præteritus vocatur ad cõtra tabulas:& non præſtat legata.h.d.

℣Si filius emãcipatus teſtamento ſuo patrem ſuum præterierit, [x] † ſiue hæredem inſtituerit, fideicommiſſa non cogetur pater præſtare ex ſua parte,quę ei debetur,etiã ſi adierit hæreditatem . Sed & ſi filia vel neptis manumiſſa ſit,& pater vel auus præteritus petat bonorũ poſſeſsionem : eadem quæ [&] in filio dicenda ſunt.

IIII. MARCELLVS libro nono Digeſtorum.

PAtri qui filium emancipauit, [y] de his quæ libertatis cauſa impoſita fuerint, [z] prętor nihil edicit : & ideo fruſtra pater operas ſtipulabit de filio. [a]

V. PAPINIANVS libro vndecimo Quæſtionum.

DIuus Traianus filium quẽ pater malè contra pietatẽ adficiebat:† coëgit [b] emancipare : quo poſtea defuncto,pater vt manumiſſor bonorum poſſeſsionem ſibi competere diper in totum, niſi hæres ſit in parte inſtitutus: vt ſupra, de inoffi. teſtamen. l. Papinianus. §. ſed nec impuberis. & niſi ſcripti ſint diuerſi iuris : vt eod.titu.l.circa.& niſi vnus ex pluribus exhæredatis agat:vt in eo.titu.l.filio.in princip.& no. quòd hic pater habet tertiam ſine grauamine: vt infra, de dona.l.ſi patronus. &.ĩ.proxi.§.ſic &.C. de inoffi.teſtamen.l.quoniam in prioribus.

x *Præterierit.* & extraneum inſtituit:à quo inſtituto legata reliquit coniunctis perſonis quæ pater debet præſtare : vt.ſ. de leg. præſtan.l.j.in prin.hoc quidem fiet ſalua tertia. ſic & ſi fuit inſtitutus,& eſt exinanita hæreditas legatis: vt.ſ.de condi. & demon. l.ſi is.&.ĩ.de do.l. ſi patronus.

Patri.] *CASVS.* Si pater emancipat filium, poteſt imponere operas,& ideo non habet operarum petitionem.Viuia.

y *Emancipauit.* ſcilicet filium.

z *Impoſita fuerint.* vt operæ. Accurſius.

a *De filio.* pietatem enim,non operas,debet filius:vt.ĩ.de obſe.l. penult.ſecus in patrono:vt.C.de ope.lib.l.j.

Diuus.] *CASVS.* Pater cogebat filium ad turpem vitam . filius iſte emancipatus eſt à patre.pater coactus eſt emancipare. nunquid ſi pater prætereatur ab eo, habebit contra tabu.bono.poſ? non. Viuianus.

b *Coegit.* ſpeciale,vt & aliàs:ſed regulariter contra. quod dic vt inſti.qui.mo.ius pa.po.ſol.§.fina.& facit. ĩ. vnde libe.l.j.&.l. penul.&.C.de ſpec.l.lenones. &. ſ. de iis qui ſunt ſui vel alie.iur.l. ij.Item not.quòd pro hac iniuria etiam atroci,iniuriarum non agitur:vt.ĩ.de iniur.l.prætor.§.ſed & ſi quis.

Denega-

BIU Cujas

a *Denegata.* scilicet bonorum possess.& dic propter necessitatē, scilicet omissam.& ita in quo delinquit,non debet remunerari: vt infra,de interdic.& releg.l.relegatorum.§.fina.

DE BONORVM POSSESSIONE &c.

Quia quædam specialia seruantur in bonorum possessione secundum tabulas ex testamēto militis:ideo de hoc dicit.

ADDITIO. De bonorum possess. secundum tab. quæ ex testamento pagani defertur, dictū est. verum quia quādo miles testatur, & præteriit filios suos, agitur contra testamentum: ideo dicit rubri. de bono.possess. quæ ex testamento militis datur secundū tabu.ff.titu.1.l.1.§. est & alius.Viuianus.

cebat: sed cōsilio Neratij Prisci & Aristonis ei propter necessitatem soluendæ pietatis denegata[a] est.

DE BONORVM POSsessione ex testamento militis.

TITVLVS XIII.

Milites & priuati existentes in acie belli, possunt testari quo modo volunt tam in terra quām in mari. Barto.

I. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

NOn dubium est.] *CASVS.* Ista lex istud dicit: si miles armatæ militiæ in expeditione vel cōflictu fecit testamentū siue solenne siue non: potest peti secundū tabu. & quod dictum est in vero milite,idem in alio qui non sit miles: dum tamen sit in expeditiōe, iure militari potest testari. nā nauarchi dicunt militare:idē possunt trierarchi: idē possunt qui sunt principes alicuius classis. Vi.

Flo.hostili colo

Testamentum militis potest scribi gladio,vngula vel pulmone,suo sanguine. C.de testa.mili. l.milites.

b *Eorum.* paganorum non militum tantum.

Flo.hostili colo

c *Hostili loco.* id est, procinctu:vt.ff.proxi.

d *Obissent.* in hoc cōueniunt:sed post reuersionem militis valet intra annum: vt ff.de mili.testa.l.quod cōstitutum. &.l.quod dicitur.

e *Conditio.* quia non est eadem persona.

f *Personis.* s. paganorum.nā priuilegiati sūt milites,pagani non.

g *Cum eadem.* vbi eadem ratio,ibi idem ius: vt.ff.titu.j. l.j.in princ. & habent priuilegium vt qui aliàs non potest testari, miles possit: vt surdus, & mutus, & filiusfamilias:vt institut. de testamen. milita. §. quinimo.&.§.fin. Item vt possit instituere illum quem paganus non potest vt deportatum:vt.ff.de milita.testamen.l.neque enim.§.j. Item vt corā duobus testibus vocatis vel nullo vocato quandoque possit testari: vt.C.de test.mili.l.militis. Sed contra.C.de testa.mili. l.antepen. sed hic erant in loco hostili, ibi non. vel vt ibi.

h *Militari.* militis iure: quia milites non sunt. Azo. & facit supra,de mili.testa.l.fin.

i *Non potest.* quia miles non est.Azo.

Nauarchi

k *Item nauarchos.* ab archos & naui.

Trierarchi

l *Trierarchos.* Trierarchi dicuntur qui præsunt nauibus trium remorum. trieres enim remi dicuntur : vt in Esaia dicitur: Ibunt in trieribus.Azo.

Aduocati, & officiales milites dicuntur.

m *Milites sunt.* Item aduocatus: vt.C.de aduo. di.iu.l.aduocati. Item quilibet officialis : vt.C.in qui.cau. mili.l.j. Item militat in syluis catulus.Accursius.

n *Numeris.* contra.ff.de mili. testa. l.ex eo. vbi non habet priuilegium qui nō est in numeris.Solu.ibi de priuilegio solennitatis, hic de his quæ habet in testando.vel hic iurauerat,ibi non.

ff. Infort.

DE IVRE PATRONATVS.

Dixit supra, titu.2.de contra tabu. quæ datur patri & patrono : quod est vnum de iuribus patronatus : nunc dicit de omni iure patronatus.

ADDITIO. Quia bonorum possessio contra tabulas datur patrono præterito in bonis liberti.ff.de contra tabulas.l.illud. in prin.& iura patronatus non solum consistunt in dando bonorum possess. contra tabu. immo in multis aliis:dicit rubri. de iure patronatus.& vi- †De iure patronatus quas pœnas patitur si alienat in fraudem libertos vipatroni.j.eo.l si libertum, de quæ de quibus modis perditur ius antiquis & patronatus. j.eo. l.adigere. Viuianus.

litari testari. Est enim miles, quamuis in numeris[n] non sit.

DE IVRE PATRONatus†.

TITVLVS XIIII.

I. VLPIANVS libro nono de Officio Proconsulis.

PAtronorum querelas aduersus libertos, præsides audire,& nō trāslatitiè[o] exequi debent: cùm si ingratus libertus sit, non impune ferre eum oporteat. Sed si quidem inofficiosus[p] patronæ, liberisve eorum sit : tantummodo castigari[q] eum sub comminatione aliqua seueritatis nō defuturæ[r], si rursum causam querelæ præbuerit, & dimitti oportet[s]. Enimuero si cō tumeliam fecit, aut conuicium eis dixit: etiam in exilium temporale[t] dari debebit. quòd si manus intulit, in metallū dandus erit. Idem[erit] & si calumniam aliquam eis instruxit, vel delatorē subornauit, vel quā[u] causam aduersus eos tēptauit.

Patronorū] CAlexā. ab Alex. lib. Cen.dier.3. cap.20.

II. IDEM libro primo Opinionum.

LIberti* omnes à negotiatione licita prohiberi à patronis non debent[x].

Flo. Liberti homines negotiatione &c.

III. MARCIANVS libro secundo Institutionum.

SI quis tutor datus, cùm sibi legata esset ancilla, & rogatus eam manumittere, manumiserit adgnito legato, & [à] tutela pupilli se excusauerit[y]: diui Seuerus & Antoninus rescripserunt hunc esse[z] quidem patronum, sed omni commodo patronatus carere.

o *Et non translatitiè.* id est facto transitu vel saltu nō debēt trāsferre cognitionē suam ad aliam querelam: deinde interposito spatio, auditā patroni querelā exequi: sed cum audierint & cognouerit,statim punire debēt, licet non plene quādoq; cognouerint:vt.ff.de offi. procon.l.nec quicquā. §.de plano.Azo.

p *Inofficiosus.* id est, inobsequiosus , quod cōuenit liberto: vt no. C.de nego. gest. l.obsequio. non enim præstat ei reuerentiam.

q *Castigari.* verbis.

r *Defuturæ.* seueritatis dico nō defuturæ.i. quia non deerit si &c.

Iteratio pœnam auget.

nam iteratio auget pœnam:vt.j.de pœn.l.capitalium.§.solent.

s *Oportet.* eum verbis cōrectum.

t *Temporale exilium.* improprie exilium:sed relegatio proprie dicitur: vt.j.de pu. iud.l.ij. & distingue an ex voluntate vel ex necessitate manumittat:vt not.C.de lib.& co.lib.l.ij.

u *Vel quam.* id est, aliquam.

Liberti.] CASVS. Si patronus velit prohibere libertis ne vtantur licita negotiatione,non licet. Viuianus.

x *Non debent.* vt.j.eo.l.quæro.&.ff.de offi. præsi.l.illicitas.§.neque licita. sed ab illicita quilibet debet prohiberi : vt.C.quæ res ven.non possint.l.j.& argu.contra.ff.de his qui.vt indig.l.j.

Si quis.] CASVS. Quidā fuit tutor datus, & ancilla ei legata. rogatus manumittere agnouit legatū,recusat tutelam. nūquid debet carere cōmodo patronatus?Respon.quòd sic.Viuianus.

y *Excusauerit.* Sed nūquit potuit? Respō.nō: quia accipiēdo legatū se offert:vt.ff.de testa.tu.l.ex sententia. licet sit argu.cōtra.ff. de confir.tu.l.fin.quia manumittendo retro reddere videtur.

z *Hunc esse.* alterius verò rei legatum omnino aufertur:vt.C.de leg.l.si

leg.l.si legatarius. nisi in casibus ibi notatis: inter quos est miles: vt.C.eo.titu. l.ab administratione. & est ratio, quia data libertas non potest reuocari: vt.ff.de mino.l.verum.§.quòd si minor.aliàs vero etiam à legatario legatarij aufertur si contemplatione primi sit secundo relictum,non aliàs: vt.ff.de testa.tute.l.qui tutelam. & de excusa. tuto. l.legatarius.& facit.ff.ad Trebel. l. si patroni. §. qui fideicom.&.ff.de excusa. tut.l.tutor.§.j.

Si pater damnatur crimine perduellionis: liberi eius nihilominus retinent iura libertorum. hoc dicit.

IIII. IDEM libro quinto Institutionum.

*vulg. paternorum

IVra libertorum.] CASVS. Patronus fuit damnatus crimine perduellionis,vel lęsæ maiestatis. nunquid liberi carebunt iure patronatus? non: immò remanebit eis.Viuianus.

a *Salua.* sed iura sepulchrorum non sunt eis salua: vt.ff.de su.&.leg.l.j.§. interdum. sed videtur hic iura libertorum non salua: vt.ff.de interdic. & releg. l.iij. quæ est contra.Sol.hic ex aliis capitulis legis, non q̃ in principem sit emissum. alij quòd hic ex æquitate, ibi ex stricto iure: vel hic specialiter fuit cõcessum, forte quia multi erãt liberti: vt.ff.de bo.dã.l.si plures.& fa.C.de bo.li. l.j.&.C.de obse.l.v.& ff.ad.l.Iul.maie.l.eos.

†*Videtur hũc locum quæ de Marco Antonino refert Vulcatius Gallicanus in Auidio Cassio.*

IVra libertorũ patronorum* liberis,cùm pater eorum erat perduellionis damnatus, salua esse[a] diui Seuerus & Antoninus benignissimè rescripserũt: sicut ex alia causa punitorũ liberis iura libertorũ salua sunt[†]. B

V. IDEM libro tertiodecimo Institutionum.

DIuus Claudius libertũ qui probatus fuerat patrono delatores summisisse, qui de statu[b] eius facerent ei quæstionem: seruum patroni esse iussit eum libertum. ℣Imperatoris nostri rescripto cauetur, vt si patronus libertum suum non aluerit[c],ius patroni perdat[d].

VI. PAVLVS libro secundo ad legem Aeliam Sentiam.

ADigere iureiurando ne nubat liberta[e] vel liberos tollat, intelligitur etiam is qui libertum iurare patitur. Sed si ignorante eo suus filius adegerit, stipulatús[ve] fuerit: nihil ei nocebit[f].certè si iussu patroni is qui in potestate est, idem fecerit: dicendum est eum hac lege teneri. ℣[Qui] stipulatus est centum operas, aut[g] in singulas aureos quinos dari: non videtur contra legem[h] stipulatus: quia in potestate liberti est operas dare[i]. Quamuis nulla persona lege excipiatur: tamen intelligendum[k] est de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. Itaque si castratum libertum iureiurando quis adegerit: dicendum est nõ puniri patronum hac lege. ℣Si patronus libertã iureiurando adegerit vt sibi nuberet: si quidem ducturus eam adegit, nihil cõtra legẽ fecisse videbitur. Si verò non ducturus, propter hoc solum adegit, ne alij nuberet: fraudẽ legi factam Iulianus ait: & perinde[l] patronum teneri, ac si coëgisset iurare libertã[se] non nupturam. ℣Lege Iulia de maritandis ordinibus remittitur[m]* iusiurãdum, quod liberto in hoc impositũ est ne vxorem duceret, libertæ[ve]ne nuberet: si modò nuptias contrahere rectè velint.

VII. MODESTINVS libro singulari de manumissionibus.

DIuus Vespasianus decreuit vt siqua hac lege venierit,ne ꝓstitueretur, & si prostituta esset,vt esset libera:si postea ab emptore alij sine[hac]cõditione veniit: ex lege venditionis liberam[n] esse, & libertam prioris venditoris. ℣Mandatis Imperatorum cauetur vt etiam in prouinciis præsides de querelis patronorum ius dicentes,secundum delictum admissum libertis pœnas irrogent[o]. C Interdum illæ[p] pœnæ à liberto ingrato exiguntur, vel pars bonorum eius aufertur, & patrono datur[q] : vel fustibus cæditur, & ita absoluitur.

VIII. IDEM libro sexto Regularum.

SEruum[r] à filiofamiliàs minlite manumissum diuus Hadrianus rescripsit militem libertum suum facere, non patris. ℣Seruus nõ manumissus libertatem consequitur[s],[scilicet]is qui ea lege distractus est, vt manumittatur intra tẽpus: quod[t] superueniens, licet non manumittatur, faciet tamen libertum emptoris[u]. D

IX. IDEM libro nono Regularum.

a *Salua.* sed iura sepulchrorum non sunt eis salua: vt.ff.de su.&.leg.l.j.§. interdum. sed videtur hic iura libertorum non salua: vt.ff.de interdic. & releg. l.iij. quæ est contra.Sol.hic ex aliis capitulis legis, non q̃ in principem sit emissum. alij quòd hic ex æquitate, ibi ex stricto iure: vel hic specialiter fuit cõcessum, forte quia multi erãt liberti: vt.ff.de bo.dã.l.si plures.& fa.C.de bo.li. l.j.&.C.de obse.l.v.& ff.ad.l.Iul.maie.l.eos.

b *De statu.* i.vel de libertate, vel de filiatione, vel de potestate: vt ff. de Carb. edic. l.j. §. sed si quis.j.respõ.&.l. decessit. sic enĩ accipitur status ꝓ his tribꝰ in eo.tit.l.Carbonianũ.§. quãuis. & facit.ff.e.l.j.ĩ fi.cõtra vbi in metallũ. sed ad alia submittebat, quæ nõ statũ tãgerent.

c *Non aluerit.* vt.ff.de bo.libe.l.si patronꝰ nõ aluerit. & supra de lib. agno.l.alimenta.& dic quæ sunt hæc iura, & quibus modis amittuntur, vt no.C.de bo.lib. l.fi.§.fin.in fi.

d *Perdat.* vt.ff.de bo. lib.l.si patronus.

Digere.] CASVS. Si patronus cogat libertam iurare ne nubat:perdit ius patronatus.sed si filius iussu patroni coëgit eã, perdit ius patronatus.sed si patronus stipulatur.c.operas,non perdit ius patronatus, sed si patronus cogit libertum ne nubat, perdit ius patronatus.sed.l.Iul.de maritandis ordinibus istud iusiurãdum debet ei remitti.Viuianus.

e *Liberta.*not.qui patitur quod prohibere potest,facere videtur. de quo dic vt no.ff.de his qui no. infa. l.quid ergo.§.certe. Itẽ est arg.cõtra.ff.de leg.ij.l.si ita sit adscriptũ. & fa.ff.qui & à qui.l.fi.in prin.&.ff.de in ius vo.l.adoptiuũ.§.fi.&.ff.e.l.qui cõtra le.Sed cõtra.ff.qui & à qui.l.pe. Sed ibi ad tẽpus,hic vt perpetuo nõ nubat.

f *Nocebit.* nisi ratum habuerit: vt.ff.de vi & vi ar. l.j.§.cum autem. si tamen suo nomine gestum est.Azo.

g *Aut.* alternatiue.

h *Contra legem.* Aeliam Sentiam: vt.ff.qui & à qui.l.fi.§.is qui.

i *Operas dare.*vt.ff.de iure do.l.plerũque.in fi.aliàs ergo cui pretium operarum stipulatur,vel aliquid pro operis: perdit ius patronatus: vt.ff.qui & à qui.l.fin.§.j.&.ij.&.C.de ope.lib.l.nec patronus.sed propter operas solas non perditur nisi contra tabu. quod dic vt not.C.de ope.li. l.si quam.§.quamuis.

k *Intelligendũ.*no.vbi lex non distinguit, nos tamen distinguimus.sic ff. de testi. l. quæstum. arg. contra.ff.de pub.l. de pretio.vbi pleneno.

l *Et perinde.* fa.ff.de condi.& demon.l.cum ita.&.l.hoc modo.

m *Remittitur.* No.legem vim apostolicam *Flo. pertinere vt remittat iu mittitur ramentum. sic.ff.si quis cautionibus.l.fin. Sed quid si aliquis vel aliqua spõte iurauerit nõ contrahere matrimoniũ, vel voueat castitatem? nunquid poterit postea cõtrahere? Azo.

Iuus Vespasianus.] CASVS. Si aliqua ancilla vendita eo pacto ne prostituatur, prostituitur postea:erit ancilla primo vendentis,nõ prostituẽtis eam. concor.ff.de ser.expor. l.fin.,[MANDATIS.] Præsides audientes querelas patronorum de ipsis libertis, aliquando puniunt eos relegando eos: aliquãdo adimendo partẽ bonorum.Viuianus.

n *Liberam.*etiã si prostituta nõ est:vt no.C. si manci. ita fue.ali.l.j. in fin. & facit eod.titu. l.ij.& supra,de ser.expor.l.si Titius.

o *Irrogent.* vt.C.de obsequi.l.penul.

p *Illæ.* quæ sunt.ff.eo. l.j.Vel dic quæ sequũtur.& sub.ff.quia vel fustibus &c.

q *Datur.* regulariter fisco dãtur:vt.C.de modo mulctarũ.l.mulctarum.quæ est contra.

Seruum.] CASVS. Si filius seruum manumisit,est libertus ipsius, nõ patris sui: quia filius in castrensi loco patris habetur: vt.ff.ad Mace.l.j.in fi.[SERVVS.] Aliquando seruus non manumissus perducitur ad libertatem. vendo tibi seruum vel dono vt in diem manumittas. si non manumittas, intra tamen diem perducitur ad libertatẽ. Viuianus.

r *Seruum.* castrensis peculij: vt.ff.qui & à qui.l.si quis.§.j.&.j.de bo.li.l.iij.§.si filius.& infra,de suis & leg.l.iij.§.miles.

s *Consequitur.* ex constitutione diuorum fratrum missa ad Auẽdium Victorinum si datus fuit ea.l.vt manumittercetur: vt.ff.proxi. §.&.ff.de leg.tu.l.iij.§.j.

t *Quod.* scilicet tempus.

u *Emptoris.* non tamen ingratum accusat: vt infra, qui & à qui. l.si quis.in princ.

Filii.] CASVS. Si filius qui est in potestate patris, vel emancipatus, abstinet se ab hære. paterna: ius quod habet patronus in libertis, non amittitur. h. d.ff.de bonis liber. l.si patronus.§.si quis

BIU Cujas

quis non mala.&.ff.de verb. signi.l.licet.§.recte. [*VT IN BONIS.*] Liberi damnati de crimine capitali non habent locum in bonis liberti, nisi fuerint restituti. Item si patronus vindicauerit se sine iudice. Item si patroni accusauerint libertum, & sunt maiores.xxv.an. ius patronatus amittunt. Viuianus.

a *Libertis.* puta de succedendo,& alia: vt.C. de La. li. tol.§.sin autē fuerit.&.ff.tit.j.l.si operarum. nisi quādo sunt in faciendo,quæ transeunt etiam ad hæredes extraneos: vt.C.de in ius voc.l.venia.

b *Emancipato.* s. ergo erat in potestate.

c *Cuius.* id est alicuius: quia patronus vindicauit delictū liberti sine accusatione: vt differat à sequenti casu.

d *Capitis.* comparatur tamen ei in multis casibus qui sunt infra, de bo.li.l.qui cum maior. per totam legem.

EVm patronum.]*CASVS.* Filius patroni accusat libertum de crimine capitali: pœnam patitur, quia præteritus à liberto patris sui nō vocabitur ad cōtra tabu. Viuianus.

e *Eum patronū.* id est, patroni filium: qui & ipsi patroni sunt: vt instit.de leg.pa.tu.

f *Libertum.* paternum, qui & filius dici potest: vt.ff.de verb. signi.l.licet.§.patrono. secus in ipso manumittente: vt ff.de fideicom.lib.l.si filius.§.erit. & facit.s.de his qui.vt indig.l.tutorem.§.j. Accursius.

g *Capitis.* sic.ff.de bo. li.qui cū maior.§.is demum. &.s.de bo.pos.l. edicto.§.rei autē cap.

h *Detulit.* offerēdo libellum accusationis.

i *Intelligendus est.* verbis edicti inspectis, sed non sententia: vt.ff.de bo.lib. qui cū maior.§. accusasse.&.s.de in ius voc.l.quamuis.

k *IS autem.* qui accusauit vel detulit. & sic continuatur cum superiori.

FIlij hęreditate paterna se abstinentes, ius quod in libertis[a] habent paternis, non amittunt. Idem & in emancipato[b]. ℣ Vt in bonis liberti locū quidam nō habeant, lege excipiūtur: rei capitalis dānatus, si restitutus nō est: si index cuius[c] flagitij sit, fuerítve: vel maior annis vigintiquinq; cū esset, capitis[d] accusauerit libertū paternum.

X. TERENTIVS CLEMENS libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

EVm patronum[e] qui capitis libertum[f] accusasset, excludi à bonorū possessione cōtra tabulas placuit. Labeo existimabat capitis[g] accusationē eam esse, cuius pœna mors aut exilium esset. Qui nomen detulit[h], accusasse intelligendus est[i]: nisi abolitionem petat. ídque etiā Proculo placuisse Seruilius refert.

XI. VLPIANVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

IS autem[k] nec ad legitimam hæreditatē quæ ex lege duodecim tabularum[l] defertur, admittitur.

XII. MODESTINVS libro primo Responsorum.

GAius Seius decedens testamento ordinato, inter filios suos Iulium libertum suum quasi & ipsum filium ex parte hæredem nominauit. quęro, an huiusmodi scriptura possit liberto statum conditionis mutare? Modestinus respōdit, statum mutare non posse[m].

XIII. IDEM libro primo Pandectarum.

FIliusfamiliàs seruum peculiarem manumittere nō potest: iussu tamen patris manumittere potest: qui manumissus libertus sit patris[n].

XIIII. VLPIANVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

SI iurauero me patronū esse, dicendum est non esse me (quantū ad successionem[o]) patronū: quia iusiurādum patronum nō facit: aliter atque si patronū me esse pronuntiatū sit. tunc enim sententiæ stabitur[p].

XV. PAVLVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

QVi cōtra legem Aeliā Sentiam ad iurandū libertum adegit, nihil iuris habet nec ipse, nec liberi[q] eius.

Alienatio facta in fraudem legis ipso iure non valet: facta autem in fraudem hominis valet: sed per reuocatoriam rescinditur. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI libertus[r] minorem se centenario in fraudem legis[ſt] fecerit, ipso[t] iure nō valebit id quod factū est: & ideo quasi in centenarij liberti bonis locum habebit patron[s]. quidquid[u] igitur quaqua ratione alienauit[x], ea alienatio nullius momenti est. ℣ Planè si qua alienauerit in fraudem patroni, adhuc tamen post alienationē maior centenario remaneat: alienatio quidē vires[y] habebit, verūtamen per Flauianā & Caluisianā[z] actionem reuocabuntur ea quæ per fraudē sunt alienata. & ita Iulianus sæpissimè scripsit, eoque iure vtimur, diuersitatis autē ea ratio est, [quia] quotiés in fraudem[a] legis fit alienatio, non valet quod actum est. In fraudem autem fit, cum quis se minorem centenario facit ad hoc vt legis præceptum euertat. at

l *Duodecim tabularum.* quæ defert patronis hæreditatē liberti: vt instit.de suc.li in prin. nec ad cōtra tabu. quæ aliàs datur patronis præteritis: vt.s.de bono.possess.l.sed cum patrono.in princ.

GAius.]*CASVS.* Quidam Gaius fecit testamentum: & quēdam libertum ex parte cum filiis instituit. nunquid hoc modo facit ingenuum? Non. Viuianus.

m *Non posse.* vt.C.de testa.l.neque.& ibi no.

Iliusfamiliàs.]*CASVS.* Filiusfa. non miles seruum peculiarem non potest manumittere: & si manumittit iussu patris, fit libertus patris. Viuianus.

n *Sit patris.* vt.s.de ritu nup.l.matrimonij.

SI iurauero.]*CASVS.* Dico me patronum tuum esse. tu dicis quòd non sum. defers mihi iusiur. iuro me patronum esse. nūquid habeor pro patrono quantum ad bo.poss. contra tabu? non: nisi pronuntiatus fuerim patronus. Viuianus.

o *Ad successionem.* sed quoad veniā sic: vt.s.de in ius vo.l.adoptiuū.§.patroni. Item secus ecōtra si iurat libertus se libertum non esse: vt supra, de iureiur. l.eum qui.§.si libertus. & est hoc fauore ingenuitatis.& dic vt ibi.

p *Stabitur.* quia facit ius hoc casu: vt.s.de sta.homi.l.ingenuum.

QVi contra.]*CASVS.* Si cogo libertam ne nubat, non habebo ius patronatus, nec liberi mei: imō perdo ius patronatus,& liberi mei. Viuia.

q *Liberi.* contra.s.de in ius voc. adoptiuum. vbi hoc non nocet filiis etiā patre viuo. Solu. ibi in tali re est quæ patri per filium quæri nō potest, puta reuerentia, de non vocando in ius: hic vero poterat, vt successio: quo casu distinguitur: aut sit in potestate,& obtinet quod hic. aut sui iuris,& non nocet filiis: vt.ff.e.l.diui fratres.§.sed cum ipso. quæ videtur contra arg. huius distinctionis infra, de bo. li. quæritur. &.l.in seruitute.§. si patroni. Alij dicunt quòd hic cōsenserunt filij. in cōtrariis nō. & facit.C. de obseq. l.ij. ibi, aut iure &c.

SI libertus.]*CASVS.* Ista lex est leuis. De bonis ita scire: si libertus habet minus.c.aureis in bonis, potest securè testari etiā patrono prętorito. si plus habet, nōn potest. si caret liberis & parentibus & collateralibus, & habet plus centum aureis, nō potest prętorire patronum. sed libertus dixit, alienabo in fraudē.l. vt sim minor centenario. non valet: & ideo non repellet patronus à cōtra tab. si inuenitur prętoritus. Itē dixit libertus, aliter quidebo mihi. alienauit centū, retinuit centum, & vnum aureum. nō feci in fraudem. l. quia sum centenarius. Quid erit hoc casu? certè prouidebitur patrono per fraudatoria iudicia, per Flauianam & Caluisianā. Cætera sunt plana vsque in fin.

†*Concor. ci imperiali. ibi, ea quæ cōtra leges fiunt nō solū inutilia, sed etiā pro infectis habenda sunt.* 25.q.2.

r *Si libertus.* in cuius bonis habet patron[s] eō tra tab. vt.ff.si quid in fraudem patro. l.j.j. respō. & referas hic quę dicuntur instit.de suc.lib.in prin. &.§.postea.&.§.sed nostra.

ſ *Legis.* Papiæ: vt instit.de suc.lib.§.postea.

t *Ipso.* scilicet iure: vt.C.de leg.& con.l.non dubium.

u *Quicquid.* quia ipso iure nihil valet, ergo nullius &c.

x *Ratione alienauit.* libertus. secus in ingenuo: vt supra, titu.ij.l. non vsque. Azo.

y *Vires.* argu. pro sententia nostra quā dicimus. C. de cōdic. ob cau. l.ea. licet in hoc sit dissimilitudo: quia Flauiana est cōtra pactiscentē tantum datur. sed ob causam cōtra pactiscentē tantum datur.

z *Et Clauisianam.* quæ cui detur, dic vt.C. si in fraudem pa. l.ij.

a *In fraudem.* Quot modis fiat fraus, dic vt supra, de le.& se. cō. l. fraus. hic autem fit in re. i. rei deminutione. non ergo hic modus continetur sub illis: quod verum est: quia illi modi gratia exempli doctrinaliter traduntur. Azo. Item & no. ex præcedentibus q̄ durius agitur cum eo qui fraudat legem, quàm cum eo qui fraudat hominem: & sic est arg. contra. s. de arbi. l. Celsus. *ADDITIO.*

Dic

BIU Cujas

Dic secundum Bar. quòd quædã est pœna respiciens actum, quia agunt ministri: & durius agitur cum lege: quia ius habet magis potestatem annullandi quam homo. quędam est pœna extrinseca, & tunc mitius agitur cum lege secundum eundem Bar. hic.

a *Centenario.* prima alienatione fecit se minorẽ cẽtenario: ideoque ipso iure fit reuocatio. per secũdam nõ fit minor: quia iam minor erat per primam, quare ipso iure nõ reuocatur, sed per Caluisianam. Io.

b *Vna.* de rebus.

c *Reuocata.* ipso iure.

d *Omnium.* ſ. rerum.

e *Partibus.* scilicet tertiis reuocandis non ipso iure: sed per Caluisianam.

f *Omnes.* scilicet ipso iure. Accursius.

g *Momenti.* ipso iure: vt. j. de aqua coti. & æsti. l. j. §. item quæritur. & §. Trebatius.

h *Quasdam res.* quæ ipsum minorem centenario faciunt.

i *Postea.* quàm erat factus minor cẽtenario.

k *Ipso iure.* dominio translato.

l *Sed prior.* scilicet reuocatur: si modo per ipsam factꝰ fuit minor cẽtenario: alioquin per Caluisianam.

Diui.] CASVS. Lex ista est verbo sa: tamen eius intentio est leuis. pater meus libertũ patris sui de crimine capitali per calũ. accusauit, cum pater meus esset maior. xxv. an. ipse cadit à iure pa. sed nunquid ego filius cadam à iure patronat? diui fratres rescripserunt quòd factũ patris mihi noceat: veruntamen Iulia. sentẽtia introducta est in contrarium, cuius sentẽtia approbatur hic, vt si auus manumisit seruũ, licet pater accuset eũ de crimine capitali, patri nocere debet, nõ mihi filio, sed habebor p patrono nõ ex persona vnde patris, sed vnde aui. Vnde colligitur extra tex. arg. si pater committit feloniam, ego filius vocabor nõ ex persona patris, sed aui mei: arg. huius. l. & prælleg. Viuianus.

Flo. vel Cal. *Flo. non semel* *Fl. priorũ*

cũ alienatione facta nihilominus centenarius est, nõ videtur in fraudẽ legis factum, sed tantum in fraudẽ patroni: idcirco Flauiano & *Caluisiano iudicio reuocabitur id quod alienatum est. Si quis plures res simul alienando, minorẽ se centenario [a] fecerit: quarum vna [b] reuocata, [c] vel omnium [d] partibus, [e] maior centenario efficitur, vtrũ reuocamus omnes: [f] an pro rata ex singulis, vt* centenarium eum faciamus? Magisque est vt omnium rerum alienatio facta nullius momenti [g] sit.† Si quis planè nõ simul* alienauerit, sed quasdã res [h] ante, quasdam postea: [i] alienationis earum rerum quæ postea alienatæ sint, ipso iure [k] non reuocabitur, sed prior. [l] * in posterioribus Flauianæ [& Caluisianæ] locus erit.

Delictum aui vel patris non nocet nepoti vel filio in iure libertorum. Bartolus.

XVII. IDEM libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

DIui Fratres in hæc verba rescripserunt: Cõperimus à peritioribus dubitatũ aliquãdo an nepos cõtra tabulas auiti liberti bonorũ possessionem petere possit, si eum libertũ pater patris [m] cum annorũ viginti quinque esset, [n] capitis accusasset: & Proculum sanè non leuem iuris auctorem in hac opinione fuisse, vt nepoti in huiusmodi causa non putaret dandã bonorum possessionem. cuius sententiam nos quoque secuti sumus cũ rescriberemus ad libellum Cæsidiæ Longinæ. sed

Iste text. facit ad hoc quòd donatio omnium bonorũ non valet. de quo in. l. sti pulatio hoc modo cõcep ta. j. de ver. oblig. per Barto. & Alex. in. l. cũ duobus. §. idẽ respõdit. ff. pro socio.

a Nihil acquiritur, puta reuerentiæ exhibitionem, ne vocetur in ius sine venia, vel similia: & tunc non nocet sibi delictum patris quo minus etiã patre viuẽte tali prærogatiua vtatur: vt. ff. de ius voc. l. adoptiuũ. §. j. Siverò sit tale ius ex quo patri possit acquiri, puta si vult liberto succedere p cõtra tab. vel alio modo tãquã patronꝰ: tunc patre viuẽte & se in potestate remanente repellitur. secus si pater decesserit, vel alio modo sui iuris factus fuerit: vt. j. de bo. li. l. quẽritur. & hoc possum dicere generaliter in omni crimine etiã publico: quia ius libertorum habẽt filij non à patre iure successionis: sed quia filij sunt: quibꝰ exclusis veniunt cognati patroni per ordinẽ vsque ad quintũ gradũ: vt insti. de suc. li. §. multis. nec ob. quod dicitur. j. de interdict. & re. le. l. iij. Dico enim q filius habet quædã iura in libertos eo ipso q filius est, non quia hæres, puta ius succedẽdi liberto: quod potest habere & tanquã filius & tanquã hæres: puta denõ vocãdo in ius quod habet vt hæres: quia & extraneus hæres habet vt. C. de in ius vocã. l. venia. & tanquã filius, licet nõ hæres: vt. ff. de in ius voc. l. adoptiuũ. §. fi. & hoc tale ius dicitur adimere libertis suis, vt tanquã hæredes non possint admitti: admittãtur tamẽ tãquã filij. simile est. j. de fidei com. lib. l. filius. §. j. & secũdũ hæc omnia cõtraria quæ de delicto patris dicunt, possunt solui. nec ob. quod dicitur in dicta. l. adoptiuum. §. fi. transire ius de patre in filiũ. nõ enim ideo dicitur transire q ab eo causam habeat: sed quia patre amittẽte filius habet beneficiũ. Azo. & facit ad hoc. ff. de reli. l. quòd si locus.

Item inquam est vt quam pœna vnus patris transeat in libertos eo ipso q filius est, non quia hæres, puta ius succedẽdi liberto: quod potest habere & tanquã filius & tanquã hæres: puta denõ vocãdo in ius quod habet vt hæres: quia & extraneus hæres habet vt. C. de in ius vocã. l. venia. & tanquã filius, licet nõ hæres: vt. ff. de in ius voc. l. adoptiuũ. §. fi. & hoc tale ius dicitur adimere libertis suis, vt tanquã hæredes non possint admitti: admittãtur tamẽ tãquã filij. simile est. j. de fidei com. lib. l. filius. §. j. & secũdũ hæc omnia cõtraria quæ de delicto patris dicunt, possunt solui. nec ob. quod dicitur in dicta. l. adoptiuum. §. fi. transire ius de patre in filiũ. nõ enim ideo dicitur transire q ab eo causam habeat: sed quia patre amittẽte filius habet beneficiũ. Azo. & facit ad hoc. ff. de reli. l. quòd si locus.

Quam est vt quam pœna vnus patris transeat in libertos eo ipso q filius est, non quia hæres, puta ius succedẽdi liberto: quod potest habere & tanquã filius & tanquã hæres: puta denõ vocãdo in ius quod habet vt hæres: quia & extraneus hæres habet vt. C. de in ius vocã. l. venia. & tanquã filius, licet nõ hæres: vt. ff. de in ius voc. l. adoptiuũ. §. fi. & hoc tale ius dicitur adimere libertis suis, vt tanquã hæredes non possint admitti: admittãtur tamẽ tãquã filij. simile est. j. de fidei com. lib. l. filius. §. j. & secũdũ hæc omnia cõtraria quæ de delicto patris dicunt, possunt solui. nec ob. quod dicitur in dicta. l. adoptiuum. §. fi. transire ius de patre in filiũ. nõ enim ideo dicitur transire q ab eo causam habeat: sed quia patre amittẽte filius habet beneficiũ. Azo. & facit ad hoc. ff. de reli. l. quòd si locus.

Delictum aui vel patris non nocet nepoti vel filio in iure libertorum. Bartolus.

XVII. IDEM libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

DIui Fratres in hæc verba rescripserunt: Cõperimus à peritioribus dubitatũ aliquãdo an nepos cõtra tabulas auiti liberti bonorũ possessionem petere possit, si eum libertũ pater patris [m] cum annorũ viginti quinque esset, [n] capitis accusasset: & Proculum sanè non leuem iuris auctorem in hac opinione fuisse, vt nepoti in huiusmodi causa non putaret dandã bonorum possessionem. cuius sententiam nos quoque secuti sumus cũ rescriberemus ad libellum Cæsidiæ Longinæ. sed

Flo. & vulg. dicta. Azo.

& Volusius [o] Mæcianus amicus noster, vt & iuris ciuilis præter veterẽ & bene fundatã peritiã anxiè diligẽs, religione rescripti nostri ductus, sicut coram nobis adfirmauit non arbitratum se aliter respõdere debere. Sed cùm [p] & ipso Mæciano & aliis amicis nostris iurisperitis adhibitis plenius tractarem [q]: magis visum est nepotem neque verbis neque sententia legis aut edicti prætoris ex persona vel nota patris [r] sui excludi à bonis auiti liberti. [q] pluriũ etiam iuris auctorum, sed & Saluij Iuliani amici nostri clarissimi viri hanc sententiam fuisse. [r] ¶ Item quæsitũ est, si patroni filius capitis accusauerit libertũ, an hoc noceat liberis ipsius? Et Proculus quidem in hac fuit opinione, notã adspersam patroni filio, liberis [s] eius nocere: Iulianus autem negauit. Sed hic idẽ quod Iulianus, erit dicendum.

XVIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

QVæro, an libertus prohiberi [t] possit à patrono in eadem colonia in qua ipse negotiatur, idẽ genus negotij exercere? Scæuola respõdit non posse prohiberi.

XIX. PAVLVS libro primo Sententiarum.

INgratus [u] libertus est [&] qui patrono obsequium nõ præstat, vel res eius, filiorúmve tutelã administrare detrectat. [x]*

XX. IDEM libro tertio Sententiarum.

SIcut testamẽto facto decedẽte liberto, potestas datur

a Nihil acquiritur, puta reuerentiæ exhibitionem, ne vocetur in ius sine venia, vel similia: & tunc non nocet sibi delictum patris quo minus etiã patre viuẽte tali prærogatiua vtatur: vt. ff. de ius voc. l. adoptiuũ. §. j. Siverò sit tale ius ex quo patri possit acquiri, puta si vult liberto succedere p cõtra tab. vel alio modo tãquã patronꝰ: tunc patre viuẽte & se in potestate remanente repellitur. secus si pater decesserit, vel alio modo sui iuris factus fuerit: vt. j. de bo. li. l. quẽritur. & hoc possum dicere generaliter in omni crimine etiã publico: quia ius libertorum habẽt filij non à patre iure successionis: sed quia filij sunt: quibꝰ exclusis veniunt cognati patroni per ordinẽ vsque ad quintũ gradũ: vt insti. de suc. li. §. multis. nec ob. quod dicitur. j. de interdict. & re. le. l. iij. Dico enim q filius habet quædã iura in libertos eo ipso q filius est, non quia hæres, puta ius succedẽdi liberto: quod potest habere & tanquã filius & tanquã hæres: puta denõ vocãdo in ius quod habet vt hæres: quia & extraneus hæres habet vt. C. de in ius vocã. l. venia. & tanquã filius, licet nõ hæres: vt. ff. de in ius voc. l. adoptiuũ. §. fi. & hoc tale ius dicitur adimere libertis suis, vt tanquã hæredes non possint admitti: admittãtur tamẽ tãquã filij. simile est. j. de fidei com. lib. l. filius. §. j. & secũdũ hæc omnia cõtraria quæ de delicto patris dicunt, possunt solui. nec ob. quod dicitur in dicta. l. adoptiuum. §. fi. transire ius de patre in filiũ. nõ enim ideo dicitur transire q ab eo causam habeat: sed quia patre amittẽte filius habet beneficiũ. Azo. & facit ad hoc. ff. de reli. l. quòd si locus.

Flo. & vulg. dicta. Azo.

& Volusius [o] Mæcianus amicus noster, vt & iuris ciuilis præter veterẽ & bene fundatã peritiã anxiè diligẽs, religione rescripti nostri ductus, sicut coram nobis adfirmauit non arbitratum se aliter respõdere debere. Sed cùm [p] & ipso Mæciano & aliis amicis nostris iurisperitis adhibitis plenius tractarem [q]: magis visum est nepotem neque verbis neque sententia legis aut edicti prætoris ex persona vel nota patris [r] sui excludi à bonis auiti liberti. [q] pluriũ etiam iuris auctorum, sed & Saluij Iuliani amici nostri clarissimi viri hanc sententiam fuisse. [r] ¶ Item quæsitũ est, si patroni filius capitis accusauerit libertũ, an hoc noceat liberis ipsius? Et Proculus quidem in hac fuit opinione, notã adspersam patroni filio, liberis [s] eius nocere: Iulianus autem negauit. Sed hic idẽ quod Iulianus, erit dicendum.

XVIII. SCAEVOLA libro quarto Responsorum.

QVæro, an libertus prohiberi [t] possit à patrono in eadem colonia in qua ipse negotiatur, idẽ genus negotij exercere? Scæuola respõdit non posse prohiberi.

XIX. PAVLVS libro primo Sententiarum.

INgratus [u] libertus est [&] qui patrono obsequium nõ præstat, vel res eius, filiorúmve tutelã administrare detrectat. [x]*

XX. IDEM libro tertio Sententiarum.

SIcut testamẽto facto decedẽte liberto, potestas datur

rum petere. similiter si decedit intestatus, eadem electio mihi seruatur. Viuianus.

a *Imposita.* vt operas.
b *Partis.* scilicet tertiæ.
c *Possessionem.* contra tabulas.
d *Ei electio manet.* nó ergo ex sola impositione operarum perditur ius succedẽdi: licet quidam contra. quod dic vt. C. de op. li. l. si quã. sed ipsi dicũt de his operis quæ imponuntur causa onerandæ libertatis. & facit. ſ. eo. l. adire. §. qui stipulatur.

Siue libertus.] CASVS. Si patronus deportatur, perdit ius pat. sed restitutus recuperat. si libertus deportatur, & restituitur: restituitur etiam ius pat. adeo vt contra tabu. posit petere. Vnũ scias: interdũ excluditur patronus à bo. pos. cõtra tabu. Quid enim si instituitur filius vel eius seruus? repellitur à contra tabu. sed si sunt duo patroni, & vnus institut[a] ex debita portione non petat, petet contra tabu. alius enim non poterit petere si ei accrescit portio alteri[a] filij eius legitimi: & naturales excludũt patronum filij naturalis exhæredati, & alio instituto. si per seruum patroni acquiritur ei portio debita, excluditur patronus: veruntamen si repudiat hæreditatẽ, liberti non excludunt patronum. Viuianus.

e *Restituatur.* in integrum.
f *Recipitur.* vt. ff. de bo. lib. l. iij. §. si deportatus. & dic vt no. ff. de cõtra tab. l. j. in fi. Nec ob. C. de sen. pas. l. frustra. sed ibi indulgentia: vel vt ibi.
g *Et si ex vncia.* cum quatuor, id est, tertia ei debeatur.
h *Per seruum.* scilicet patroni: & sub. etiam si instituatur seruus patroni à liberto. ad quod. ff. ea. l. §. naturales. & facit. ff. de bonis lib. l. iij. §. toties. & quod ibi not.
i *Vel legato.* nec hoc corrigitur in patrono: licet in filio sic, vt iure institutionis habere debeat: vt in auth. vt cum de appel. cog. §. aliud. col. viij.
k *Ex debita.* Si quæras, quæ est debita pars? Respõ. tertia pars eius partis quæ cuilibet ex patronis cõtingeret liberto decedẽte ab intestato, sicut in filiis dicitur: vt. C. de col. l. pe. §. qđ tam in aliis.
l *Non poterit.* supple nec accrescit portio alterius patroni non petentis. Accursius.
m *Accrescere.* & est ratio: quia accrescentẽ partem suo iure non habet. sed. ſ. sic. & facit. ſ. de bo. possessio. l. sed cum patronus. & ff. de bonis liber. l. vj. & l. si libertus.
n *Naturales.* sub. & legitimi. aliàs frustra de exhæredatione dicit: vt. ff. de verb. oblig. l. quidam.
o *Alio.* id est, non patrono.
p *Patrono.* quia tãtum ad commodum instituti sunt: arg. ſ. quod cum eo. l. si filio. §. si filio. Sed argu. contra. ff. de ope. liber. l. cum patronum. §. cum libertus.
q *Non excludit.* quia nó videtur esse filius, cùm ei non succedat. Sed ar. cõtra. ff. de fideic. lib. l. cũ quasi. §. sed & si quis suus hæres.

patrono vel libertatis causa imposita[a] petere, vel partis[b] bonorũ possessionem: [c]ita & cum intestatò decesserit, earum rerũ electio ei manet.[d]

XXI. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris Epitomarum.

SIue libertus, siue patronus deportetur, & post restituatur: [e] amissum patronatus, & petendæ cõtra tabulas bonorum possessionis ius recipitur: [f] qđ ius seruatur, & si in metallũ patronus vel libertus damnatus, restituatur. ¶ Excluditur cõtra tabulas bonorũ possessione patronus, etsi ex vncia[g] hæres instituatur: & id quod deest ad supplẽdam debitã portionem, per seruũ [h] iudicio liberti sine conditione & dilatione ei [ex] hæreditate vel legato [i] siue fideicõmisso quæri potest. ¶ Ex duobus patronis vnus ex debita[k] parte hæres institutus, sine conditione & dilatione contra tabulas bonorũ possessionem petere non poterit: [l] licet si minor ei portio esset relicta, & cõtra tabulas bonorũ possessionem petisset: alia etiam portio ei adcrescere [m] potuisset. ¶ Naturales [n] liberi liberti exhæredati facti, alio [o] ex parte hæredes instituto: si per seruum ex alia parte parẽti succesſerint, obiiciuntur patrono. [p] Liberti filius hæres institut[a] si bona repudiauerit, patronum non excludit. [q]*

*Flo. patronus excluditur

XXII. GAIVS libro singulari de Casibus.

SAtis constat, etiam si in potestate sit parentis [r] filius patronæ, nihilominus legitimo iure ad eũ pertinere hæreditatẽ.

XXIII. TRYPHONINVS libro quintodecimo Disputationum.

SI filius patris necẽ inultam reliquerit, quam seruus detexit, & meruit libertatem: dixi non habendum pro patroni filio, [s] quia indignus est. ¶ Cùm ex falsis codicillis, qui veri aliquo tempore crediti sunt, hęres ignorãs quasi ex fideicommisso libertatem seruis prẽstitisset, rescriptũ est à diuo Hadriano liberos quidẽ eos esse, [t] sed æstimationem [u] sui præstare debere. & hos libertos manumissoris esse, rectè probatur: quia saluum est etiam in his libertis ius patroni.

Iudex appellationis potest pro parte sententiam confirmare, pro parte nullam pronuntiare. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS Imperialiũ sententiarum in Cognitionibus prolatarũ siue decretorũ ex libris sex primo.

CAmelia Pia[t] ab Hermogene appellauerat, quòd diceret iudicem de diuidenda hęreditate inter se & cohęredem, non tantum res, sed etiã libertos diuisisse: nullo enim iure id eum fecisse. Placuit nullam esse libertorum diuisionem: alimẽtorum autẽ diuisionem à iudice inter cohæredes factam, eodem modo [x] ratam esse.

DE OBSEQVIIS [A LIberis & libertis] parentibus & patronis præstandis.

TITVLVS XV.

I. VLPIANVS libro primo Opinionum.

ETiam militib[a] pietatis ratio [y] in parentes [z] constare [a] debet. Quare si fi-

r *Parentis.* delinquẽtis etiam, quia ex eius parte non habet libertum.

Si filius.] CASVS. Filius non vindicauit necẽ paternam: seruus interfecti detexit illam necem, & ita assecutus est libertatẽ pro præmio. nunquid filius patroni habebitur pro patrono? non. [CVM EX FALSIS.] Oblati fuerunt tibi falsi codicilli, in quibus continebatur quòd tu rogat[a] eras seruos tuos manumittere. manumisisti per errorem. nunquid tenet manumissio? sic, & illi erunt libertini. Viuianus.

s *Patroni filio.* nunquid vt hæres habebit ius patronatus? videtur quòd sic: vt. ff. de fideicom. lib. l. si filius. §. erit. & fa. C. pro qui. ca. †*Ista lex est ad hoc multum singu. secundum Bart. in. l.* inteſtato. §. j. & ſ. ad *quædam.* ſ. Silla. l. si seruus. *fa. er. quod* t *Eos esse.* contra. C. de pe. hæred. l. fi. §. pe. *dicitur in summario.* Solu. ibi à lege non datur: hic ab homine data non valet. vel vt ibi. facit. C. de fideicom. *de quo no. in. c. Raita. nutius. extra de test.* liber. l. ij. *& in. c. pau Æstimationem.* xxv. *storalis. per* aureorum: vt. ff. de manu. testa. cum ex falsis. *Innoc. extra de offi.* in princip. *deleg. cate-*

x *Amelia. Eodem modo.* quo cæterarum rerum: vt supra, *rum in quibusdã scriptis exem. lefami. erciscun. quædã. gitur Corne* & supra, de ali. leg. l. *lia Papia* iij. in princip. Sed quo *ab Hermo* modo pro parte valet *&c.* sententia? Respon. plures sunt sentẽtiæ quàm capitula: vt nota. in cõtrario. ſ. fami. erciscun. l. in hoc iudicio.

DE OBSEQVIIS A LIBERIS ET libertis parentibus &c. *Cõtinuatio.*

ADDITIO. Superiori titulo dictũ est de iure patronatus: & quia causa patronatus liberti debent patrono obsequium, ponit de obsequiis patrono præstandis.

ETiam.] CASVS. Sicut alij debent obsequium parentibus: ita filij milites liberi debent obsequium parentibus. & si forte libertus est filius militis vel patroni: debet obsequium fauore pietatis. si filius patrem vel matrem contumeliis affecerit, vel intulit impias manus: est puniendus ipse filius. si est miles, militia indignus iudicandus est si patrem vel matrem iniuria affecit, vel maleficos appellauit. Viuianus.

y *Pietatis ratio.* à seipsis militibus debita, vel id est ratio quæ est pietas. Azo.
z *In parentes.* id est circa parentes. sic & dicitur chirothecam habet in manu, id est circa manum.
a *Constare.* id est, certa esse debet.

Puniendus.

BIU Cujas

lius miles in patrē aliqua commisit, pro modo delicti puniēdus[a] est: & inter collibertos[b] matrem & filium pietatis ratio secundū naturam salua esse debet. Si filius patrem & matrē, quos venerari[c] oportet, contumeliis adficit, vel impias manꝰ eis infert: præfectus vrbis delictum ad publicam[d] pietatem pertinēs pro modo eius vindicat. Indignus militia[e] iudicandus est qui patrem & matrem, à quibus se educatū dixerit, maleficos[f] appellauerit.

II. IVLIANVS libro quartodecimo Digestorum.

HOnori parentum† & ac patronorum tribuēdum est, vt quamuis per procuratorem iudicium accipiāt, nec actio de dolo[h] aut iniuriarū[i] in eos detur. Licet enim verbis edicti nō habeantur infames ita cōdemnati,[k] re tamen ipsa & opinione hominum non effugiunt infamiæ[l] notam. Interdictū quoque Vnde vi, non est aduersus eos reddendum.[m]

III. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

TItius puerum emit, quem post multos annos venire* iussit.[n] postea exoratus, accepto ab eo*pretio eum manumisit. quæro, an eum filius & hæres manumissoris vt ingratum accusare possit? Respōdit posse, si nihil aliud esset impedimēto, Nam plurimum interesse, à suo seruo[o] quis, vel etiam ab amico[p] eius acceptis nūmis dederit libertatem: an ab eo seruo qui cum esset alienus, in fidem eius deuenit. Etenim ille[q] etiā si non gratuitum, beneficium[r] tamen præstitit: iste nihil amplius quàm operam suam[s] accommodare videri potest.

IIII. MARCIANVS libro secundo Publicorum iudiciorum.

PEr procuratorem,[t] ingratum libertū posse argui, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

V. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

PArēs, patronus, patrona, liberíve aut parentes patroni patronæve, neque si ob negotium faciendum vel non faciēdum pecuniam accepisse dicerentur, in factum[u] actione tenentur: sed nec famosæ actiones[x] aduersus eos dantur, nec hæ quidem quæ doli vel fraudis habent mentionem:[y]

VI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

NEc serui corrupti[z] agentur:

VII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

LIcet famosæ non sint,[a] & in quātum[b] facere possunt, damnantur: nec exceptiones[c] doli patiuntur, vel vis metúsve causa: vel interdictum Vnde vi,[d] vel quod vi [aut clam] patiuntur: nec deferentes iusiurādum, de calumnia iurant.[e] nec non & si vētris nomine in possessionē calumniæ causa missa uocat: vt hic. si autem cum amico serui pepigit, tunc eum cogitur manumittere: vt. j. de manumiss. l. si quis ab alio. & ideo nec reuocat in seruitutem: vt. C. de lib. & eorum liber. l. j. nec succedit: vt C. de La. lib. tol. l. j. §. illud.

q *Ille.* qui accepit à seruo vel ab amico serui: pacto tamen facto eum seruo tantum.

r *Beneficium.* quia nō tenebatur manumittere.

s *Operam suam.* scilicet de facto: sed certe immo & confert libertaté si hoc dictum est. sed & si nō sit dictum, cōpetit libertas: vt infra, de ma. l. is qui. §. sic. vnde aliud est quàm supra. & per hoc quia supra. & per hoc quia nō confert libertatem, nō potest in ius vocari: vt no. ff. de in ius vocan. l. sed & si hac lege. ij. respon. bene dico dat libertaté, licet & nō data competat. nam non mutat substantiā si necessaria verborum &c. vt ff. de auro & argen. leg. l. pediculis. §. Labeo.

Er procuratorem.] CASVS. Sicut patronus potest dicere libertum ingratum: ita etiam per procuratoré suum. Viuianus.

t *Per procuratorē.* Argu. cōntra. j. de pu. iu. l. penultima. §. ad crimē. sed pecuniarium commodum respicit: vt plene nota. ff. de procura. l. sed & hæ. §. j.

Arens.] CASVS. In. l. ista cum duabus sequent. tractatur de quibusdā obsequiis ad quæ tenetur libertus: & quia actio in factum ex illo edicto cū quis accipiat pecuniam vt negotium facit per calum. vel non, liberis vel libertis non datur: sed etiam famosa act. sed etiam seruī corrupti actio non datur: & excep. etiam turpes nō patiuntur, vt doli exceptionem: & interdictum vnde vi, & quod metus cau. licet non infamet, non datur: & sacramentum calum. remittitur parentibus & patronis ista ratione, quia honor eis debetur: & non est verisimile patronos aduersus libertos calumniam exercere. Viuianus.

u *In factum.* scilicet illa quæ oritur ex edicto de calum. vt ff. de calum. l. j. in princip. quæ infamat: vt ibi no. sed in factum generalis bene datur hoc casu: vt. ff. de dolo. l. non debet. in fin.

x *Famosæ actiones.* quæ multæ sunt: vt supra, de infami. l. j. §. qui furti.

y *Mentionem.* licet non sint famosæ de iure, vt condictio furtiua: vt. j. eodem. l. licet. quæ huic continuatur.

z NEc serui corrupti. hæc infamat: vt supra, de ser. cor. l. dolo. Azo.

a LIcet non sint. scilicet aliquæ de prædictis: vt condicto furtiua, & interdictum vnde vi: vt. j. de act. & obliga. l. cessat. & de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi. de facto enim infamant: vt. ff. eodē. l. honori. quia nomine doli dantur.

b *Et in quantum.* vt insti. de act. §. sed & si quis.

c *Nec exceptiones.* doli, vel similes quæ continent dolum: vt. j. de excep. doli. l. apud. §. aduersus.

d *Vnde vi.* vt &. j. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum.

e *De calumnia iurant.* vt supra, de iureiuran. l. si patronus. Ac.

Hoc dicens.

a *Puniendus.* vel à patre, vel à iudice, sicut vult pater. vt. C. de emanci. lib. l. si filius.

b *Collibertos.* sub. scilicet matrem &c. puta quia ambo erant manumissi. sic & alibi institu. de serui. cog. Sed quid si ambo essent serui? idem videtur: vt. ff. de ritu nup. l. adoptiuus. §. seruiles.

c *Venerari.* no. sic. j. eo. l. liberto.

d *Publicā.* id est, quæ cuilibet patri de populo debetur, vel id est, publica vtilitas est talem impietaté puniri. & facit. ff. de offic. procon. l. nec quicquam. §. de plano. & de offic. præfect. vrb. l. j. §. cum patronus. & quod no. C. de libe. & eo. lib. l. si manumissori. in fine.

e *Indignus militia.* id est, priuilegio militiæ: quin puniatur à præside, vel id est degradādus, & libertus in seruitutem reuocandus. & sic est argu. pro prælatis cōtra eos quibus bene fecerunt.

† *Facit ad hāc legē qđ dicitur v. c. 2. cū glo. ff. extra. de er. cogn.*

f *Maleficos.* id est, de aliquo maleficio appellauit, id est, accusauit: vel dic qa dixit affatoratricé. sic accipitur. C. de malefi. l. nemo. Ac.

Honori.] CASVS. Non solum debent istud obsequium liberi parentibus. ff. l. j. immo honori parentū debetur vt filius non possit conuenire parētem, vel libertus patronum, etiā si per procuratorem se defendit, si conuenit eum act. de dolo, vel act. famosa, puta act. iniuriarū, vel etiam turpi act. & turpis actio est interdictū vnde vi. Viuianus.

g *Honori parētum.* in infinitum. quod dic vt ff. de in ius vocā. l. quique. §. sed an. in fi.

h *De dolo.* sed huius loco in factum: vt. ff. de dolo. l. non debet. in fi.

Fl. veniri

Al. accepto eius pretio.

i *Iniuriarum.* vt. j. de iniur. non solū. §. quāquam. nisi sit atrox: vt supra, de in ius voc. l. sed & si hac. §. fi. Sed contra hoc. j. eo. l. licet. §. honor. Solu. ibi, & eodem modo sol. aliud. ff. dicta. l. sed & si hac. §. fi. Accursius.

k *Condemnati.* per procuratorem: vt. ff. de iis qui no. infa. l. furti. §. si quis ali.

l *Infamia.* scilicet de facto, quæ in quibusdam nocet, vt. C. de iis qui not. infa. l. ea vero. Azo.

m *Reddendum.* sed in factum eius loco: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum. hoc quia atrocitatem.

Titius.] CASVS. Titius emit quendam seruum: tenuit eum. post multos annos iusit eum vendere. rogatus ab eo accepit pretium, & manumisit, vel ab amico serui accepit pretium. nunquid censetur patronus? sic. vnde si libertus fuerit ingratus, de ingratitudine potest accusari. non enim propterea dominus perdit ius patronatus. Viuianus.

n *Iussit.* forte procuratori suo.

o *A suo seruo.* vt proxime dixit.

p *Ab amico.* facto pacto de manumittendo inter dominum & seruum, non amicum qui nihil dicebat, sed solum pecuniā dabat. nam idem est tunc quod est si ipse seruus dat, vt non cogatur manumittere: vt hic, &. C. de lib. cau. l. cum affirmes. & omne ius patroni saluum est: vt. C. de obsequiis. l. etiam. & in seruitutem re-

BIU Cujas

a *Hoc dicens.* agēdo actione in factum, quæ infamat: vt.ff.de his qui no.infa.l.notatur.&.l.seq.

b *Edicti.* habet enim hoc edictum multas partes, scilicet de furto, rapina, iniuria, & metu, & dolo, & vi, quib⁹ agitur propter dolum, & infamantur infamia iuris, vel facti: vt supra.l. parens. &.l seq.& in hac, in prin.

c *Interuentoribus.* vt procuratoribus & tutoribus & similibus. Sed contra.ĵ.de dam.infe.l. qui bona.§. si quis ali. vbi etiā procurator nō iurat de calumnia. Sed speciale est in iuramēto. quod nō placet. Itē contra.ff. eo.l. honori. in prin. Solu. ad vtrūque dic quòd ex dolo interuentoris, & agitur contra eum interuētorē: & excipitur, vt hic. sed cōtra patronū nec agitur nec excipitur, vt hic. alias autem ex dolo talium excipitur cōtra dominum: vt.ĵ. de excep. doli. l. apud. §. quæsitū.&.§. illud. cæterum de dolo patroni nec patrono, nec alij nomine eius agenti de dolo excipitur: vt.d.l. qui bona.§.si quis. nec etiam agitur contra eū vel alium eius nomine ex dolo patroni: vt.ff. eo.l.honori. hoc si agat libertus suo nomine, alias secus. quod dic vt.ff. de in ius vocando.l.quæsitum.

d *Honor.* vt.ff. de in ius vocan.l. sed si hac lege.§.fi.

e *Hæres.* scilicet etiam filius. est enim ingenuus: vt insti. de inge.

f *Defuncti habet.* ideoque ei non succedit: vt supra, de rebus dub.l. qui duos.§.si cum filio. Azo. Sed argu. contra. C. de liber. & eo.lib.l.fi. Solu. ibi.

dicatur patrona, libertus hoc dicens[a] non audietur: quia de calumnia patroni queri nō debet. his enim personis etiam in cæteris partibus edicti [b] honor habebitur. Honor autem his personis habebitur ipsis, non etiam interuētoribus [c] eorum. & si fortè ipsi pro aliis interueniant, honor [d] habebitur.

VIII. PAVLVS libro decimo ad Edictum. B

HAeres [e] liberti omnia iura integra extranei hominis aduersus patronū defuncti habet. [f]

IX. VLPIANVS libro sexagesimosexto ad Edictum.

LIberto & filio semper honesta [g] & sancta persona patris ac patroni videri debet. [h]

X. TRYPHONINVS libro septimodecimo Disputationum.

NVllum ius libertatis causa impositorū habet [pater] in emancipato filio: quia nihil imponi liberis solet. Nec quisquam dixerit, iureiurando obligari filium patri manumissori, vt libertū patrono. [i] Nam pietatem liberi parentibus, non operas debent.

XI. PAPINIANVS libro tertiodecimo Responsorum.

LIberta ingrata non est, q̄ arte sua [k] cōtra patronæ voluntatem vtitur.

Libertæ.]CASVS. Persona patris & patroni filio & liberto semper debet videri sancta & honesta, & ideo debet præstare obsequium filius patri, libertus patrono: nisi committeret crimen læsæ maiestatis: vt.ff. de reli.l.in me.

g *Honesta.* etiam si sit inhonesta. vnde eum non accusat: vt.ĵ.de accu.l.qui accusare.in fi.& de adul.l.si adulterium.§.liberto.

h *Debet.* & magistri. laudat Cuiac ad l. 6. C. de Rep. n. 14.

Nvllum ius.]CASVS. Si manumitto libertum meum, in ipsa manumissione possum operas imponere. si emancipo filiū, non possum operas imponere. quare? quia pietas est in patrem & filium. Viuianus. D

i *Patrono.* vt infra, titu.j.l.vt iurisiurandi. nec ob. auth. sacramēta. C. si aduer. ven. quia ibi super licitis, hic super illicitis. sic &.C. de leg.& con.l.non dubium.& facit.ff. si à paren.l. penul.&.C. de inoffic. testa.l. quando.§.j. Item argu. contra.ĵ. de verb. oblig.l. vtrum. sed ibi non est opera.

Liberta.]CASVS. Si liberta vtitur arte sua contra volūtatem patronæ, non est ingrata, nec in seruitutem potest reuocari. concor.ff. eo.l.liberti. Viuianus.

k *Sua.* id est, patronæ: vel sua. i. libertæ.& facit.ff. titu.j.l.quæro.

DE OPERIS LIBERTORVM.

ADDITIO. Quia inter cætera iura patrōnatus hoc ius habēt patroni in libertos, vt debeant liberti operas obsequiales præstare: vt.ff. de condic.indebi.l.si non sortem.§. libertus. ideo post tractatum de iure patronatus, ponitur de operis libert. Vel quia inter cætera obsequia liberti tenentur præstare operas. ponitur rubri. de operis libertorum. vnde de operis libertorum videamus quid sit opera.ĵ.l.1. qualiter diuidatur.ĵ.eod.l.

operæ. deinde à quib⁹ & quādo & qualiter imponatur ĵ.eo.l. vt iurisiurādi. & l. seruis patroni. & quib⁹ modis remittātur operæ.ĵ.eo.l. interdum. & l. qui libertinus. & l. penul. Viuianus.

Peræ.]CASVS. In lege ista dicitur q̄ opera est diurnū officium, id est officium quod tenetur præstare libert⁹ patrono in die artificiali: nō in die naturali. Ité extra literā no. officium quod præstat libert⁹ patrono in die artificiali, qui durat quādiu sol lucet super terrā iuxta illud, Qui mane iunctū vesperi &c. nō autē est diurnū officium quod præstatur in die naturali, qui incipit dies naturalis.ff. de fe.l. more. quia in die naturali nō operātur homines.ĵ.de verb.sign.l.ij.§.j. Et ita no. opera est diurnum officiū, quod est intelligendum de opera artificiali vel fabrili: sed opera obsequialis sumitur pro minori interuallo: vt.ff. de cōdic.in. de.l.si nō sorte.§.libertus. &.C. de in ius vocan.l. venia. & dicitur opera diurnum officiū. alibi sumitur pro studio. ff. de iusti.& iur. iuri operā. Et est differētia inter istū tractatum & superioré de operis secundū quod hic tractatur, de operis libertorū, institu. de libertinis.§.j. ibi tractatur de operis seruorum.l. vlti. Viuianus.

†Cōcor. ca. 1 ibi, cōsiliū prouidētiæ dici nō potest quòd pecuniam tibi debitā ante terminū ab aduersario repetisti. extra de plus peti.

l *Officium.* i. officium quod quis exhibet alicui per diē scilicet artificialē, nō naturalem: vt.ff. de annu. lega.l.ij. &.ĵ. de verborū significatio.l.ij.§.j.& ibi, Factū est vesperē & mane dies vn⁹. quādoq; tamē p̄ breuioris tēporis officio ponitur vt opera obsequialis: vt in salutādo & similibus: vt.ff. de cōdic.inde.l.si nō sorte.§. libertus. & consistit opera in actu: vt.ff. de ope.seruo.l.j. & differt hic titu. ab illo: quia ibi de serui, hic de liberti operis dicit.

Hoc edictū.]CASVS. Edictū illud est propositū causa coarctādæ persecutionis libertatis, & in aliquo coarctatur cū patron⁹ in ipsa manumissione imponit operas: vnde ipsi quib⁹ sunt operæ impositæ, tenentur, & in eos prætor dat iudicium. Viuia.

m *Hoc edictum.* cuius verba non habemus.

n *Prætor.* scilicet Rutilius, vt.ĵ.titu.j.l.j.

o *Impositorum.* id est, præstationem impositorum &c. Azo.

p *Excreuisse.* impositorū dico ab aliquo: vt ipse præmittit. Azo. & facit.ĵ.qua.re.act.l.j.§.quæ onerandæ.

q *Initio.* postea autem ius succedendi est inductum: vt.ĵ.tit.j.l.j.

Digestorū

seu Pandectarum Liber trigesimusoctauus.

DE OPERIS LIBERtorum.

TITVLVS I.

1. PAVLVS libro singulari de Variis Lectionibus.

PEræ sūt diurnū officiū. [l]

II. VLPIANVS libro trigesimooctauo ad Edictū.

HOc edictum [m] prætor [n] proponit coartandæ persecutionis libertatis causa impositorū. Animaduertit enim rem istam, libertatis causa impositorū [o] præstationē vltra [modum] excreuisse, [p] vt premeret atq; oneraret libertinas personas. Initio [q] igitur prętor pollicetur se iudiciū operarū daturū in libertos & libertas.

Stipulatus operas ad certum diem, non potest ante diem petere: sed debens operas non potest soluere partem operarum. C

III. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

OPeras stipulatus, ante per actum diē operā eius diei petere nō potest: [r] nec pars operę p̄ horas solui potest: [s] quia id est officij diurni. [t] Itaq; [u] nec ei liberto qui sex horis dumtaxat ante meridianis [x] præsto [y]

Opera non diuiditur.

Peras.]CASVS. Si sum stipulatus operā dari mihi ad certum diem, ante diem non possum petere: sed si debet operas, & vult soluere partem operæ, non debet hoc licere ei. Viuianus.

r *Non potest.* quod dic vt dixi insti. de inuti. stip. §. qui hoc annō.

s *Solui potest.* inuito stipulatore.

t *Diurni.* vt.ff. l.j.

u *Itaque.* expositio est præcedentis.

x *Antemeridianis.* duæ partes sunt, & secundum hoc dic antequam conueniatur, vel est vna pars, vt dicātur antemeridianæ horæ quæ currunt ante meridiem.

y *Præsto.* i. dicit libertus se paratū seruire hodie per sex horas, & alia die per alias sex horas. hoc quidē non potest: quia opera non diuiditur: vt hic, &.ĵ. de verborū obli. l. in stipulationib⁹. §. operarum. &.ĵ.

BIU Cujas

rum.&.ĭ.e.l.libertus qui post.§.j.& supra, de an.leg.l.ij.

Duobus.] CASVS. Si aliquis est manumissus à duobus dominis quibus promisit operas, vtrique debet operas: & si alter mortuus est, certe ista opera transit ad filium præmortui: licet hæreditas vel bonorũ pos.applicetur patrono superstiti, non filio alteri[a] patroni præmortui: sed operæ præteritæ quantũ ad æstimationẽ debentur patrono hęredi mortui. Viu.

a *Operas.* certas.
b *Altero.* s. patrono.
c *Bonorum possessione.* in bonis. s. liberti. & altero mortuo admittitur superstes exclusis filiis mortui: vt hic, &.ĭ.de bo. lib. l. cõmuni. &.s. de leg. tut. l. tutela. §. si duo. ij. respon. & mortuo patrono relicto filio nepote ex altero fili[a] prefertur: vt.s. de le. tut. l. tutela. §. proinde.
d *Credita.* vt &.ĭ. tit. j. l. iij. &. l. fin.
e *Veram.* vere petitur vt pecunia credita. nam &c. Azo. & copula, etiam extraneo hæredi &c.
f *Operarum.* certarum. secus de incertis quæ non transeũt ad extraneum hæredem: vt.ĭ.e. l. si operarũ. &.s. de acqui. hęre. pro hęrede. §. si quid tamen. &.s. ad Trebel. l. si patroni. in prin. certa ergo transit ad hęredes etiam extraneos si directo non per obliquũ sunt hæredes: vt.ĭ.e.l.cum patron[a]. §. cum libertus. ad hæredem auté hæredis nulla opera transit: vt.ĭ. de verb. sig. l. sciendũ. §. j.
g *Dabitur.* s. operarũ certarũ petitio pręteritarum & futurarum extraneo hęredi vnius patroni altero viuo: sicut actio pecuniæ numeratæ. Accursius.

Si quis.] CASVS. Si aliquis stipuletur operas sibi & liberis suis, stipulatio & petitio operarum transit ad posteros stipulatoris etiam posthumos. Viuianus.

h *Si quis operas.* certas vel incertas hoc adiecto, liberísque &c. & sic loquitur.ĭ.e.tit.l.vt iurisiurandi. §. si liberti. sed hoc non adiecto distinguitur certa ab incerta: vt.ĭ.eo.l.cum patronus. &. §. cum libertus. &.s.l. proxi.
i *Etiam ad posthumos.* & dabitur vtilis filio: vt supra, de verbo. oblig. l. quodcumque. §. si quis.

Fabriles.] CASVS. Fabriles operæ vel certæ transeũt ad extraneum hæredem, obsequiales & incertæ non transeunt ad extraneum hæredem. Viuianus.

Operæ an & quæ trãseunt ad hæredes.

k *Operæ.* Operarum aliæ officiales, aliæ obsequiales, quæ sine impositione debentur: vt.s. de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus. in princ. & istæ si in faciendo sunt, vt in assũrgendo, non transeunt ad hæredem extraneum: vt hic, in fi. &. C.e. liberti. si in non faciendo, vt in non vocando in ius: tunc transeunt: vt. C. de in ius vo. l. ij. & aliæ sunt fabriles. i. incertæ: vt. x. operas, non adiecto pictorias. aliæ artificiales. s. certæ: vt. x. operas pictorias. & istę certæ transeunt: vt hic in prin. &.s.e. à duobus. in fin. sic ergo ponitur hic fabriles impropriè pro incertis. q.d. alicuius fabri. at incertæ non transeunt: vt in ea. l. à duobus. in fin. no.

Vt iurisiurandi.] CASVS. Si manumitto seruũ meum, & in ipsa manumissione facio iurare vt debeat mihi operas: tenetur siue impositę sunt in ipsa manumissione, vel incõtinenti postea. Sed si quis legauerit liberto suo. x. si iurauerit filio suo se daturum tot operas, tenebitur. Vnum sciatis, debet iurare in ipsa manumissione vel incõtinenti post. [RESCRIPTVM.] Ille qui manumittit ex volũtate, potest imponere operas. qui vero ex necessitate, non. si imponũtur operæ impuberi, cõtra eum adultum datur actio: sed aliquãdo etiam dũ adhuc impubes est: quia etiam aliqua faciũt impuberes, vt in textu dicit: veluti si librarius est &c.

[SI LIBERI PATRONI.] Si liberi patroni sunt hæredes instituti disparíter, habẽt ne actiones ad operas? certe sic pro æqualibus portionib[o], siue sint in potestate, vel emancipati, vel in adoptionẽ dati. Viuianus. *Vinculum iuramenti obligat: vt c.cũ.C.laicus. per totum.&glo. in verbo, tenetur. ibi, ex trib[o] tenebatur, ex iure cõmuni, & pacto, & vinculo iuramẽti. de foro cõpe. li. bro. 6.*

l *Contrahatur.* super operis.
m *Libertum.* non ingenuũ: vt.ĭ. de fideius. si quis pro eo. in princ. nec seruum: vt.ĭ.ea.l.§. iurare.
n *Libertatis causa.* scilicet quia aliter nõ esset manumissur[a]. & hoc præsumitur quãdo incontinenti: vt no.ĭ. de lib. causa. l. fi. in fi.
o *Iureiurando.* sponte remittitur ei condi. sicut si pure esset relicta libertas & legatum sub condi. iurandi: vt.ĭ. de ma. test. l. si quis sub. §. sed si pure.
p *Ob causam.* etiá causa legati: vt hic. Sed cõtra.s. proxi. vbi dicitur quę causa libertatis. sed hic corrigit, vel hic p obliquũ causa libertatis: vel ibi quãdo incõtinẽti: hic ex interuallo.
q *Manumissionem.* & etiam ante, si tamen incõtinenti sequatur manumissio. quę enim fiũt incontinenti, videntur inesse: vt.s. si certũ pęta. l. lecta. §. dicebam.
r *Siue post tempus.* s. ex interuallo. & sic est cõtra.ĭ. de li. cau. l. fi. §. adeo. Sol. hic sponte: ibi de necessitate. ar.ĭ.e. l. Campanus. vel tẽpore manumissionis fuit actum vt etiam postea fieret: arg.ĭ. de solu. l. Modestinus. In seruitute autem non sufficit agi: vt.ĭ. de li. cau. l. fi. Et no. pactum vestiri iuramento: quod non est aliàs. & oritur actio in factum: vt ar. C. de re. cre. l. actori. sed ex stipulatione oritur condic. certi, si opera est certa: vt.s. eo. à duobus. aliàs, ex stipulatu: vt institu. de verb. oblig. in prin. sed cum opera est factum, ergo semper incerta: vt.ĭ. de verb. oblig. l. vbi autem. §. qui id quod. sed certe & quandoque est in dando: vt.ĭ. statim dicitur. *Pactũ quãdoque iurato. mento vel donum differunt. Munus & donum differunt.*

s *Iure licito.* non illicito: vt causa onerãdæ libertatis: vt.ĭ.eo. qui onerãdæ. Item differũt donũ & munus: vt.ĭ. de verb. sign. l. inter.
t *Perductus est.* vt.ĭ.eo.l.si quis hac. &. C.e.l. mater. nisi in casu: vt infra, titu. j. l. qui ex causa. in fin. l.
u *Actio.* sic ergo pupillus iurat vel promittit.
x *Librarius.* vt infra, de reg. iur. si librarius.
y *Miniculator.* aliàs, mimiculator, id est, ioculator: vt. C. de epis. aud. l. mimæ. aliàs, nũmiculator. quia bene scit computare, & summas coaceruare. & facit.ĭ. de libe. cau. l. fi. §. fin. *ADDITIO.* nomẽculator ex pande. Flo. reposuimus. Est autem nomẽculator, qui ciuium nomina tenet: quo seruo qui magistratũ peteret, aut cum populo ageret, vtebatur. De quo etiã Venuleius.ĭ. de liberali causa. l. vlt. Potest tamen & impubes operas dare, veluti si nomenculator sit, vel histrio. Cicero pro Murena. Quid? quod habes nomenculatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi. Anto. Aug.
z *Operarum.* certarũ si dixit sibi liberísque suis: vt no.

vt no.ſ.eo.l.ſi quis operas.ſi autē ſimpliciter ſibi:tūc pone in opera incerta.at certa ad omnem hæredem:vt.ſ.eo.l.à duobus.

a *Datum.* ab alio ſibi vel à ſe.

SI quando.] *CASVS.* Si ſeruus iurat ſe daturum duobus patronis operas: ſi quidem certa pars poteſt ſolui, habetur loco pecuniæ: & ſicut ſeruus iureiuran. obligatur ad operas, ita eius fideiuſſor.Viuianus.

b *Operas.*ergo plures: & ſic numero fiet inter eos diuiſio: vt.ĵ.e.l.libertus.§.ideo.& de verbo. oblig. l.in ſtipulationibus.§.operarum.

c *Partem operæ.* Sed hoc quo modo,cum ſit indiuidua: vt.ĵ.eo. l.libertus.§.& neq;. & de verbo. oblig.l.ſtipulationes non diuiduntur. quæ ſunt contra. Solu. hic pars operæ, id eſt, pars æſtimationis:vt.d. l.ſtipulationes.in fi. ſic &.ſ.ſi ſerui. vin. l.loci.§.ſi fundus. Item dic operæ prēteritæ nó futuræ, cum ſemper &c. vt.ĵ.eo.l.ſi quis hac.§. iudicium. & dic quòd dies vnius tantum operæ ceſſarat, nec inter patronos fuerat adhuc deſignatio facta.vel vna erat numero impari.ſic enim per æſtimationem ſit vnius operæ partitio: vt.ĵ.eo.libertus.§.j.Accurſius.

d *Opera.*id eſt,eius æſtimatio.

*Flo. conſtitit

e *Non poſſit.*etiam ab eadem perſona, & eidem: vt.ſ.de condic. inde. ſi nó ſortem.§.libertus.Accurſius.

f *Pro liberto.* facit.ĵ. de duo.re.l.nemo.&.ĵ. eo.l.ſi libertus moram.

OPERÆ.] *CASVS.* Dicit quòd operę fabriles incertæ antequam indicantur à patrono liberto, nó ſunt in rerū natura: & ideo non poſſunt alij deberi voluntate patroni:quia proprietas earum conſiſtit in potēſtate edentis, & eius cui eduntur: ſed operæ certæ bene ſoluuntur alij voluntate patroni.Viuianus.

g *Operæ.* incertæ & præteritæ. nam aut ſunt ſolutæ, & non debentur. aut non: & tunc non ipſæ, ſed æſtimatio petitur: vt.ſ.l. proxi. vel dic etiā futuræ,id eſt, ipſa opera vel obligatio eius antequam veniat dies eius: vt ſupra, de oper. ſeruo.l.j.quando autem cedat, dic vt infra.e.l.quoties.

h *Sed officiales.* quælibet opera ſic dici poteſt cum ſit officium diurnum: vt ſupra, eo.l.j.ſed hic ponitur pro incerta, ſcilicet fabrili,quę non poteſt alij vel per alium edi niſi in duobus caſibus, vt infra,eod.l.patronus qui operas. &.l.ſi libertus artem. ſecus in opera certa: vt infra ſtatim.§.fabriles.Azo. ſed ſi de officiali, id eſt obſequiali hic diceret,bene eſt:vt.ſ.de condic.indebi.l.ſi non ſortem.§.libertus. ibi, ſed ſi officij &c. ſecundum Ioan. & quod ſubiicit de fabrili, ſcilicet incerta,& poſtea de certa ibi,ſane &c. ſic certa & incerta poterit alij edi & ab alio ſecundum Io.

i *Fabriles.* id eſt,artificiales, ſcilicet certæ. & quod ſubiicit, ſanè,pro certè, ſecundum Azo. vel dic, ſecundum Io. fabriles incertæ. & quod ſubiicit, ſanè, de certis dicit. & per hoc quod dicit, alienæ,ſcilicet certæ.Accurſius.

SERVUS.] *CASVS.* Seruus patroni non poteſt ſtipulari à liberto domini ſibi operas liberti: ſed patrono ſuo dari. [*LIBERTVS.*] Libertus iurauit ſe annuatim daturum decem operas incertas patrono, aut Lucio Titio. nunquid illas Lucio Titio poterit ſoluere? non: ſiue ſit extraneus, ſiue filius.nam eædem operæ quę iurantur patrono prēſtari,nó videntur Lucio exhiberi:ſed aliæ indubitanter. ſi libertus patrono aut Lucio Titio promitteret operas certas, valent: cum iſta impoſitio obtineat vicem pecuniæ.Viuianus.

pati. Sed ſi in adoptionem datum[a], hæredem ſcripſerit patronus: magis eſt, vt operæ ei debeantur. Nec patronæ liberi ſummouentur ab operarum petitione.

VIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

SI quando duobus patronis iurauerit libertus operas[b] ſe daturum:Labeoni placet & deberi & peti poſſe partem operæ[c]:cum ſemper prēterita opera[d], quæ iam dari non poſſit[e], petatur: quod contingit ſi vel ipſis patronis iuretur vel promittatur, vel communi eorum ſeruo, vel complures hæredes vni patrono exiſtant. ℣Pro liberto[f] iurante fideiubere quēuis poſſe placet.

IX. VLPIANVS libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

OPERÆ[g], in rerū natura non ſunt: ſed officiales[h] quidem futuræ:nec cuiquā alij deberi poſſunt:quàm patrono:cū proprietas earum & in edentis perſona, & in eius cui eduntur, cōſiſtat*.Fabriles[i] autē aliæ ve, eius generis ſunt vt à quocumque,[&] cuicūq; ſolui poſſint. Sanè enī ſi in artificio ſint,iubēte patrono & alij edi poſſunt.

X. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SERVUS patroni à liberto malè ita ſtipulatur, *Operas mihi dare*[k] *ſpondes?* Itaque patrono dari, ſtipulandū eſt. ℣Libertus operarum[l] nomine ita iurādo, *Patrono aut Lucio Titio.*ſoluere Lucio Titio non poteſt, vt à patrono liberetur.

XI. IVLIANVS libro viceſimoſecundo Digeſtorum.

NIHIL autem[m] intereſt, extraneus ſit Lucius Titius, an filius:

XII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

QVIA aliæ operæ[n] erūt quæ Lucio Titio dantur. Sed ſi libertatis cauſa pecuniam promittat libertus egenti patrono,aut [Lucio] Titio:omnimodo adiectio Titij valet.

XIII. VLPIANVS libro trigeſimooctauo ad Edictum.

SI quis hac lege emptus ſit, vt manumittatur,& ex conſtitutione diui Marci[o] peruenerit ad libertatē: operæ ei impoſitæ nullū effectum[p] habebūt. Sed nec[is]cui bona addicta ſūt ex conſtitutione diui Marci, libertatū cōſeruandarum[q] cauſa poterit operas petere, neq; ab his qui directas,neq; ab his qui fideicōmiſſarias libertates acceperunt, quāuis fideicōmiſſarias qui acceperūt, ipſius liberti efficiantur.Non enim ſic fiunt liberti,vt ſunt proprij quos[r] nulla neceſſitate cogēte manumiſimus.℣Iudiciū de operis[ſ] tunc locum habet, cum operæ prēterierint. Prēterire autem non poſſunt antequā incipiāt cedere:& incipiūt poſtea quàm fuerint indictæ.℣Etiam ſi vxorem habeat libertus, non prohibe-

k *Mihi dare.*ſeruus ergo domino vel ſimpliciter debet ſtipulari:vt & infra,de ſtipula. ſer. l.antepen.& hic ſubiicit. & hoc in incerta. ſecus in opera certa:vt infra,eod.l.qui libertinos.§.nihil.quę eſt cōtra.& poteſt eſſe ratio, quia incertæ ſunt tale factum quod conferri ex ſtipulatione ſerui in perſonam domini non poteſt.petet igitur iſtas operas domin⁹ non tanquam ex ſua, ſed tanquam ex perſona ſerui. ad quod inſtitu. de ſtipu.ſer.§.ſed cum factū. & argu.ĵ.eo.l.quia.Vel eſt ratio: quia operas debet prēſtare cōſiderata perſona edentis,& eius cui editur: ac poſſet eligi talis quæ perſonæ ſerui non conueniret. at Io.intelligit literam contrariæ legis quando verba ſtipula. cōcipiūtur in perſona domini, & ratio quare in perſona ſerui nō poſſunt concipi,eſt ea quā præmiſi ſecundū Hug. & ſecundum hoc & de certa & de incerta hic tit.loquitur.Accurſius.

l *Operarum.*incertarū. ſecus in certis ſecundū Io.vt.ĵ.e.hæ operæ. & l.patronus.&.l.ſi libertus.ſecundum Io.

m *Nihil autem.*continuatur ſuperiori.& facit.ĵ.de verb. obl.l.eū qui.§.qui ſibi.

n *Quia aliæ operæ.* ab iis quæ in obligationem deductæ ſunt:vnde non contingit liberatio:vt infra,de verbo.oblig.l.fin.§.cum mihi.

SI quis.] *CASVS.* Emi à te ſeruū vt eum manumitterem.non poſſum imponere operas. ille etiam cui addicuntur bona, libertatis cauſa non poterit operas imponere ideo,quia non eſt talis patronus vt poſſit operas imponere: quia videtur ex neceſſitate facere. [*IVDICIVM.*] Si operæ incertæ ſunt impoſitæ, non poſſunt moueri act. de operis antequam cedat dies operarum:id eſt antequam ſint indictæ:ſed ex quo ſunt indictæ,tunc debentur. [*ETIAM.*] Si libertus habet vxorem, nihilominus operas impoſitas tenetur prēſtare patrono ſuo. [*SI IMPVBES.*] Si patronus eſt impubes, & liberta nubit voluntate eius: non propterea intelliguntur operæ remiſſæ, niſi factus pubes haberet ratum. ſed ſi eſſet pubes, & permitteret eam nubere, eo ipſo intelliguntur operæ remiſſæ.Viuianus.

o *Diui Marci.* vt.C.ſi man.ita fue.alie.vt ma.l.ij.&.iij.

p *Nullum effectum.* nec ingratus accuſari: vt infra,qui & à qui.l. ſi quis.Accurſius.

q *Conſeruandarum cauſa.* cuius conſtitutionis verba ſunt inſtit. de eo cui liber.cauſa bo.addic.§.j.& facit.C.de teſta.ma.l.fina.

r *Quos.* proprios. & facit.ſ.e.l.vt iuriſiurandi. §. reſcriptum. & infra, eo.l.Campanus.

ſ *De operis.*incertis,vt ſtatim patet:vt.ĵ.e.quoties.&.ſ.e.l.ſi quādo. & facit.ĵ.eo.cum patronus.&.ſ.de vſufru.leg.l.operæ.

Exigere.

BIU Cujas

a *Exigere.* secus in liberta nupta: vt. C. eod. l. quod ex liberta. & C. de obseq. l. ij. & infra, proxi. §.

b *Nupta.* per quod patronus perdat operas: vt no. ſ. proxi. §.

c *Niſi tutoris.* item & iudicis hodie: vt. C. de admi. tu. l. lex.

Libertus.] CASVS. In iſta lege duo dicuntur. Primo manumiſi ſeruum meum, & in ipſa manumiſsione impoſui operas incertas, & poſtea indixi ei decē operas pictorias, cum ſciat pingere: poſt indictionem impedit⁹ eſt morbo, ita q̄ præſtare non poteſt. nunquid tenetur præſtare cum non poteſt? non. Secundo dicitur: ſi teſtator impoſuit decem operas, & deceſsit relictis duob⁹ hæredibus, diuiditur ne obligatio operarum, vt in qualibet opera teneatur mihi præſtare vnam, alij aliam? non, ſed diuiditur obligatio numero operarum, vt debeat libertus cuilibet quinq; operas præſtare. Viuia.

d *Operarum.* incertarum: quia de indictione dicit: vt. j. eod. quoties. & facit. j. eo. interdum. & ſupra, de vſufruc. lega. l. operæ. & ſ. loca. l. ſed addes. §. pe. & de ſtatulibe. l. cū hæres. §. Stichus.

e *Opera.* vt & ſupra, eod. l. operas. Sed contra, ſupra, eod. l. ſi quādo. Solu. ibi.

f *Operarum numero.* vt & infra, de verb. oblig. in ſtipulatione. §. fi. & facit. ſ. eo. vt iuriſiurādi. §. ſi liberti.

*Flo. quingenas

g *Quingentas.* aliàs, quinquaginta, & melius. aliàs, quīquagenas.

Ius.] CASVS. Si liberto meo impono operas incertas, & poſt impoſitionem didicit aliquod artificiū: nunquid eius artificij tenetur operas præſtare? ſic, ſi honeſtæ ſunt. Vnum ſciatis, quia debet præſtare operas libertus patrono pro dignitate, ętate, valetudine & cōditione vtriuſque perſonæ, tam ſua, quàm patroni. Viuia.

h *Honeſte.* hoc ſtatim declarabit, & j. eo. l. hæ operæ.

i *Debuerunt.* quia eas tantum tunc ſciebat.

k *Exercere cœperit.* vt facere artem ludicram.

l *Ex ætate.* vt. j. eod. l. pe. & ſ. de condic. inde. l. ſi non ſortem. §. libertus. ibi, plerumque enim &c. Accurſius.

m *Nec audiendus. Minuitur.* vt. j. eo. l. interdum. in fi.

Vno victu.] CASVS. Si libertus eſt diues & poteſt ſibi ſufficere ad alimenta & victum: ſuo victu & veſtitu debet operas præſtare patrono. ſi nō habet vnde viuat, debet ita dicere: vos impoſuiſtis decē operas: nihil habeo vel acquiro de manibus meis: cōcedatis quòd laborem tribus diebus: quia præſtabo vobis operas. tur patronus operas exigere. [a] ℣ Si impubes ſit patronus: voluntate eius non videtur liberta nupta, [b] niſi tutoris [c] auctoritas voluntati acceſſerit. Rati quoque habitio patrono obeſt in nuptiis libertæ.

XIIII. TERENTIVS CLEMENS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

PLanè cum nupta eſſe deſierit, operas peti poſſe, omnes ferè conſentiunt.

XV. VLPIANVS libro trigeſimooctauo ad Edictum.

LIbertus qui poſt indictionem operarum, [d] valetudine impeditur quo minus præſtet operas, non tenetur. nec enim poteſt videri per eum ſtare quo minus operas præſtet. ℣ Neque promitti neque ſolui, nec deberi nec peti pro parte poterit opera. [e] Ideo Papinianus ſubiicit, ſi non vna, ſed plures operæ ſint, & plures hæredes exiſtant patrono qui operas ſtipulatus eſt: verū eſt obligationem operarum [f] numero diuidi. Denique Celſus libro duodecimo ſcribit, ſi communis libertus patronis duob⁹ operas mille daturum ſe iurauerit, aut communi eorum ſeruo promiſerit: quingētas [g] *potius deberi, quàm ſingularum operarum dimidias.

XVI. PAVLVS libro quadrageſimo ad Edictum.

EIus artificij quod poſt manumiſsionem didicerit libertus, operas debebit præſtare, ſi hæ ſint, quæ quandoque honeſtè [h] & ſine periculo vitæ præſtentur: nec ſemper hæ quæ manumiſsionis tēpore prę ſtari debuerunt. [i] Sed ſi turpes operas poſtea exercere cœperit, [k] præſtare debebit eas quas manumiſsionis tempore præſtabat. ℣ Tales patrono operæ dātur, quales ex ætate, [l] dignitate, valetudine, neceſsitate, ꝓpoſito, cæteriſque eius generis in vtraque perſona æſtimari debent.

XVII. IDEM libro ſingulari de iure Patronatus.

NEc audiēdus eſt patronus ſi poſcit operas quas vel ætas recuſat, vel infirmitas [†] corporis non patiatur, vel quibus inſtitutum vel propoſitum vitæ minuitur. [m]

XVIII. IDEM libro quadrageſimo ad Edictum.

SVo victu [n] veſtituq́; operas præſtare debere libertū Sabinus ad edictum prætoris vrbani libro quīto ſcribit. Quòd ſi alere ſe non poſsit, præſtanda ei à patrono [eſſe] alimenta.

XIX. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum Prouinciale.

AVt certæ [o] ita exigēdæ ſunt ab eo operæ, vt his quoque diebus quibus operas edat, ſatis temporis* ad quæſtum faciendum vnde ali poſsit, habeat.

XX. PAVLVS libro quadrageſimo ad Edictum.

QVod niſi fiat, prætorē ipſam patrono denegaturū operarum præſtationē. idque eſt verū: quia vnuſquiſque [p] quod ſpopondit, ſuo impēdio dare debet, quamdiu id quod debet, in rerū natura eſt. ℣ Ex prouincia libertum Romam [q] venire debere ad reddēdas operas, [r] Proculus ait. Sed qui dies interea ceſſerint dum Romā venit, patrono perire: [ſ] dummodo patronus tanquam vir bonus ac* diligens paterfamiliàs Romæ moretur, vel in prouinciam proficiſcatur. Cæterùm ſi vagari per orbē [t] terrarum velit, non eſſe iniungendam neceſsitatem liberto vbique eum ſequi:

XXI. IAVOLENVS libro ſexto ex Caſsio.

OPeræ [u] enim [eo] loco edi debent, vbi patronus moratur, ſumptu ſcilicet & vectura patroni.

XXII. GAIVS libro quartodecimo ad Edictum Prouinciale.

A vel, vultis habere operas? detis victum & veſtitū. dicit patronus: nolo hoc facere, ſed labores per tres dies, & præſta operas integras. ſed dicit iuriſcō. vel tenetur patronus eum alere, vel præſtare tantum vt poſsit ſe alere, & præſtare ſibi operas. Viuianus.

n *Suo victu.* ſ. liberti: & dic operas incertas, ſed certas ſumptu patroni: vt. j. eo. l. operæ. & l. imponi. & l. pe. in fi. quę ſunt cōtra. Azo. Alij ecōtra, ſcilicet q̄ hic de certis: in cōtrariis de incertis: & eſt ratio: quia in certis poteſt libert⁹ ſe præparare ad educationē, & victua- † *Concor. c.* lia acq̄rere: ſed in ĩcer *ad audientis* nō, cū neſciat qua- *tiam. ibi, il-*
B les debēt ſibi ĩponi. Sed *lis exceptis* & hoc fallit quādo pa- *quos infirmi*
tronus vagaē: vt. j. l. q̄ *tas excuſa-*
niſi. in fi. Vel dic idē in *ret, ſiue a-*
vtriſq; vt ſūptu præſtē *poſtolicæ ſe-*
tur liberti niſi quando *dis ſeruitio*
eſt ĩops, & tūc cōtrarię. *contingeret*

o *Vt certæ.* facit. j. *detinerī.*
eo. l. pe. Accur. & *glo. in*
Quod niſi.] CA- *verb. infir-*
SVS in. §. ex p- *mitas. ibi,*
uincia eſt talis: *hoc ipſo ſa-*
Libert⁹ habet domici- *tis punitur:*
liū in prouincia, patro- *quia nō de-*
nus Romæ: tenetur li- *bet addi af*
bertus pręſtare decē o- *flictis aſſti-*
peras annuatim. ſignifi- *ctio. extra*
cat patronus. quid erit? *de cle. non*
certe debebit ire liber- *reſi.*
tus, ſi patron⁹ vult, Ro *Flo. tēpus*
mam: dum habet domicilium in prouincia. ſi autem ſit vagabundus patronus: tunc non tenetur ire libertus. Vi.

p *Vnuſquiſq;.* generalior eſt ratio, vt etiam ſpecies comprehendatur: & propter ſpeciem dicitur, quādiu &c. vt &. j. de verb. obl. l. ſi ex lege. & ſic non eſt cōtra. ſ. eo. l. operæ.

q *Romam.* vbi patronus moratur.

r *Operas.* nō aperit certas, vel incertas: ſed dic incertas ſecundū Azo. *Flo. &
quia ſumptu liberti vadit. Alij dicunt, certas. q̄ dic vt no. ſ. e. l. ſuo. Sed cōtra. j. de ſol. l. vſuras. Sed quod ibi dicit, niſi ex cauſa: tollit contrarium.

ſ *Perire.* ſed cū libertus poſsit morari vbi velit: vt. C. e. l. pe. ergo poterit ita remote ire quòd in itinere conſumet tēpus. quare dicit Io. quòd illud eſt quādo patronus ſeceſſerat, non aliàs: vt. j. innuit. vel dic plane vt ſonat, vt tamen libertus non ſecedat: alias nō deminueretur dies operarum arg. huius legis.

t *Per orbem.* facit ſupra, de procura. l. ſed & hæ. §. non ſolum. & de an. lega. l. Mæuia. §. vxori.

u *Peræ.* certæ & incertę: & quod ſubiicit, ſumptu &c. reſtringitur ad certas: vt non ſit cōtra. ſ. eo. l. ſuo. ſecundum Azo. Alij econtra, vt ibi no.

Cum patronus.] CASVS. Si patronus in ipſa manumiſsione ſtipulatur operas incertas, nō eſt obligatus libertus antequā indictæ

indictæ sint: siue stipulat[s] fuerit patronus cũ petierit, siue nõ hoc adiecto. secus in operis obsequialibus: quia illæ sine impositione debẽtur: & secus in operis certis, quia illæ statim debẽtur. [*CVM LIBERTVS.*] Manumisi seruum meum: sum stipulatus decem operas mihi dari. nõ dixi, mihi & liberis meis. debẽtur istæ operæ liberis meis? certe sic, si hæredes mei existãt: tamẽ non mala mẽte exhæredati. quod est verũ si sunt hęredes directo per se, non per alium. Viuianus.

a *Operas.* s. incertas.

b *Cũ popoſcerit.* sic. ſ. eo. tit. l. ſi quis hac. l. §. iudiciũ. in fi. & de vſufru. le. l. operæ. &. j. de verborum obliga. l. interdum. §. itẽ. Sed arg. contra. C. de contrahe. ſtipu. l. magnam. ſed ibi dies fuit appoſita.

c *De operis.* incertis.

d *De cæteris.* ſcilicet ſpecieb⁹ vel generib⁹, & etiam de operis certis: quia nõ cõmittitur ſtatim ſtipulatio cũ eſt interpoſita, & cedit dies. venit autẽ quãdo potuit præſtari, & non eſt præſtitum: vt infra, eo. l. quoties.

e *Operas.* ſcilicet certas. & ſic ſoluitur argu. contra. j. eo. l. ſi operarum. Azo.

f *Cõſtat liberis.* tũc ſec⁹: vt. ſ. eo. l. ſi quis operas.

g *Hæredes.* tantum: & tunc habent vtilem ex ſtipulatu: vt. j. de verb. obli. l. quodcũque. §. ſi quis ita. ſed & ſi nõ ſint hæredes, reuerẽtia debetur: vt. C. eo. l. pe.

h *Per alium.* ſic. j. de verborum obligatio. l. ſciendum. §. idem.

i *Exhæredato.* mala mẽte, aliàs pro inſtituto habetur: vt. j. tit. j. l. ſi parronus. §. ſi quis.

k *Reuendidiſſet.* vt. j. titu. j. l. Iulianus ait.

HAe operæ.] *CASVS.* Dicit hæc. l. quòd operę fabriles, id eſt, certæ vel pictoriæ ſtatim debentur ex die ſtipula. interpoſitæ: & poteſt exhibere patrono, & alij volũtate patroni: qa dũ alij ſoluũtur, ipſi patrono videtur ſolui. [*SI PATRONI.*] Patroni crediderũt decipere libertum, ipſi decipiuntur. quatuor domini manumiſerunt vnũ ſeruum: & omnes ſtipulati ſunt xx. operas præſtari tali die. poſtea iſti conſulto diuidũt ſe in quatuor prouincias, & omnes indicunt quòd eodem die debet ſic operari. ſatis eſt ſi vni operetur, nec per eũ ſtat quo minus operetur aliis. vnde non poteſt dici quòd ſit in mora. Viuianus.

l *Hæ operæ.* incertæ.

m *A fabrilibus.* id eſt, à certis, & ſic impropriè dicũtur fabriles. & facit. j. eo. l. quotiens.

n *Operas.* id eſt, huius artificij. non autem dico quòd ignoret: vt ſupra, eo. l. eius. in fine.

o *Fabriles.* ſcilicet certas.

p *Quis.* qui non eſt patronus aut libertus &c.

q *Operas.* ſcilicet certas.

ff. Inſort.

CVm patronus operas[a] ſtipulatus eſt: tunc ſcilicet cõmittitur ſtipulatio cùm popoſcerit, [b] nec libertus præſtiterit. Nec intereſt, adiecta ſint hæc verba, *cum popoſcero*, an non ſint adiecta. Aliud enim eſt de operis, [c] aliud de cæteris [d] rebus. cũ enim operarum editio nihil aliud ſit quàm officij præſtatio: abſurdum eſt credere alio die deberi officiũ, quàm quo is volet cui præſtandum eſt. ℣ Cùm libertus promiſerit patrono operas [e] ſe daturum, neque adiecerit, liberiſque eius: conſtat liberis [f] eius ita demum deberi, ſi patri hæredes [g] extiterint. Hæredes tamen extitiſſe liberos parenti, ita demum prodeſſe ad operarum petitionẽ Iuliano placet, ſi non per alium [h] hæredes extiterunt. Itaque ſi quis exhæredato [i] emancipato filio ſeruũ eius hæredem inſtituerit, & per eũ ſeruũ hęres extiterit filius: repelli eum ab operarũ petitione debere perinde ac repelleretur patronus qui operas nõ impoſuiſſet, vel quas ſi poſuit, reuẽdidiſſet. [k] ℣ In omnib⁹ operis prę cipuè obſeruãdũ eſt vt tẽporis ſpatia quę ad curã corporis neceſſaria sũt, liberto relĩquãtur.

XXIII. IVLIANVS libro viceſimoſecundo Digeſtorum.

HAe operæ [l] quas libertus promittit, multum diſtant à fabrilibus [m] vel pictoriis operis. Denique ſi libertus faber aut pictor fuerit: quãdiu id artificiũ exercebit, has operas [n] patrono præſtare cogitur. Quare ſicut fabriles [o] operas quis [p] poteſt ſibi aut Titio ſtipulari: ita patronus à liberto operas [q] ſibi aut Sẽpronio rectè ſtipulatur, & libert⁹ obligatione ſoluetur ſi tales operas extraneo dederit, quales patrono præſtando [r] liberaretur. ℣ Si patroni plures conſultò [s] in diuerſas regiones diſceſſerint, & liberto ſimul operas indixerint: poteſt dici diẽ operarum cedere, [t] ſed libertũ non obligari: quia non per eũ, ſed per patronos ſtaret quo minus operæ dentur: ſicut accidit eum ægrotanti liberto operæ indicuntur. Quòd ſi diuerſarũ ciuitatum patroni ſint, & in ſua quiſque moretur: cõſentire debent in operis ab eo accipiendis. [u] Durum [x] alioquin eſt, eũ qui ſe liberare poteſt decẽ diebus operando, ſimul operis indictis: ſi in accipiendis non cõſentiãt, cõpelli ad præſtãdã alteri quĩq; operarũ ęſtimationẽ.

XXIIII. IDEM libro quinquageſimoſecundo Digeſtorum.

QVotiens certæ ſpecies[y] operarum in ſtipulationem deducuntur, veluti pictoriæ, fabriles: [z] peti quidem nõ poſſunt niſi præteritæ: quia & ſi non verbis, at re ipſa ineſt obligationi tractus tẽporis: [a] ſicuti cum Epheſi dari ſtipulamur, dies cõtinetur. & ideo inutilis [b] eſt hæc ſtipulatio, *Operas tuas pictorias centũ hodie dare ſpõdes?* cedunt tamen operę ex die interpoſitæ ſtipulationis. [c] Sed operæ [d] quas patronus à liberto poſtulat, [e] confeſtim nõ cedunt: quia id agi inter eos videtur, ne antecederent: quàm indictæ fuiſſent, ſcilicet quia ex cõmodo patroni libertus operas edere debet: quod in fabro vel pictore dici non cõuenit. [f]

XXV. IDEM libro ſexageſimoquinto Digeſtorum.

PAtronus qui operas liberti ſui locat, [g] nõ ſtatim [h] intelſi tales operas extraneo dederit, quales patrono præſtando liberaretur. ℣ Si patroni plures conſultò in diuerſas regiones diſceſſerint, & liberto ſimul operas indixerint: poteſt dici diẽ operarum cedere, ſed libertũ non obligari: quia non per eũ, ſed per patronos ſtaret quo minus operæ dentur: ſicut accidit eum ægrotanti liberto operæ indicuntur. Quòd ſi diuerſarũ ciuitatum patroni ſint, & in ſua quiſque moretur: cõſentire debent in operis ab eo accipiendis. Durum alioquin eſt, eũ qui ſe liberare poteſt decẽ diebus operando, ſimul operis indictis: ſi in accipiendis non cõſentiãt, cõpelli ad præſtãdã alteri quĩq; operarũ ęſtimationẽ.

XXIIII. IDEM libro quinquageſimoſecundo Digeſtorum.

QVotiens certæ ſpecies operarum in ſtipulationem deducuntur, veluti pictoriæ, fabriles: peti quidem nõ poſſunt niſi præteritæ: quia & ſi non verbis, at re ipſa ineſt obligationi tractus tẽporis: ſicuti cum Epheſi dari ſtipulamur, dies cõtinetur. & ideo inutilis eſt hæc ſtipulatio, *Operas tuas pictorias centũ hodie dare ſpõdes?* cedunt tamen operę ex die interpoſitæ ſtipulationis. Sed operæ quas patronus à liberto poſtulat, confeſtim nõ cedunt: quia id agi inter eos videtur, ne antecederent: quàm indictæ fuiſſent, ſcilicet quia ex cõmodo patroni libertus operas edere debet: quod in fabro vel pictore dici non cõuenit.

XXV. IDEM libro ſexageſimoquinto Digeſtorum.

PAtronus qui operas liberti ſui locat, nõ ſtatim intel-

A r *Præſtãdo.* cõtra. ſ. e. l. ſeruus. in fi. Sed ibi de incertis, hic de certis: & est ratio diuersitatis, quia operæ edũtur cõſiderata honeſtate edẽtis, & eius cui edũtur: vt. ſ. eo. l. eius. §. tales. &. l. ſeq. & poſſet eſſe cp tales indicerẽtur quæ perſonæ adiecti nõ cõuenirent, ſed perſonæ ſtipulantis ſic. ſemper enim de eiſdẽ vtriſque præſtandis ſentire videtur: vt. j. de verb. oblig. l. ſtipulatio iſta. §. eũ qui. & hac ratione nec delegari poſſunt: ſed certa opera eſt determinata, & ſcitur vtrum adiecti perſonæ cõueniat: & ſecundum hoc intelligitur. ſ. eo. l. operæ in rerũ. §. j. & facit. ſ. de cõdic. indebi. l. ſi nõ ſortem. §. libertus. circa finem illius. §.

B ſ *Cõſulto.* i. malitioſè: vt. ſ. e. l. quòd niſi. §. fi.

t *Cedere.* quia indictæ ſunt: vt. ſ. eod. l. ſi quis hac. §. iudicium.

u *Accipiẽdis.* alioquin nihil habebũt: vt. ſ. p. xi. §. & arg. ſ. qbus mo. vſusfru. amit. l. ij. in fi.

x *Durũ.* durius eſt de pecunia q̃ de perſona *Durius eſt de pecunia quam de perſona ſeruire:* & ſic poteſt eſſe ratio quare totũ ſinC gulare ſtereſſe venit cũ obligatio eſt in facto, & nõ quãdo in dãdo, vt no. C. de ſen. quæ p eo quod intereſt. l. j.

QVotiẽs.] *CASVS.* Si patronus imponat liberto operas certas puta pictorias, ſtatim debẽtur: ſed nõ poſſũt peti niſi labatur tãtũ tẽpus quãto cõmode præſtare poterit: & ideo ſi ſtipulor decẽ operas, puta pictorias hodie dari: iſta ſtipulatio eſt iutilis. ſed ſi ſtipulor dari decẽ opas pictorias hoc anno: ſtipulatio eſt vtilis. Vi.

y *Certæ ſpecies.* id eſt, certa opera: alio tamen reſpectu eſt incerta: qa factum continet: vt. j. de verb. obli. l. vbi autem. §. qui id quod.

z *Fabriles.* id eſt, de fabrica. & ita certæ.

a *Tractus temporis.* vt &. j. de verb. obliga. l. interdum. & . l. continuus. §. cum ita.

b *Inutilis.* ſic. j. de ver. oblig. l. ſi. §. ſi inter.

c *Stipulatiõis.* licet nõ poſſint peti: ſed incertæ cedunt ex die quo indictę ſunt: vt ſupra, eo. l. ſi quis hac. §. iudicium.

d *Sed operæ.* ſcilicet incertæ.

e *Poſtulat.* id eſt, poſtulare debet.

f *Cõuenit.* cp nõ cedat dies ex tẽpore interpoſitę ſtipulationis. Ac.

PAtronus.] *CASVS.* Patron⁹ locat operas liberto ſuo. nũquid videtur exigere mercedem vt cadat à iure patronatus? nõ, ſi operæ erant tales quibus non poterat vti ſemper. Quid enim ſi patronus erat pantomimus vel archimimus medicus: ſi diceremus quòd non poterat locare alij vel liberto: haberem ego patronus ſemper ludere vel infirmari. Item ab eo volente poteſt accipere operarum mercedem, præteritarum non ab eo inuito. Viuianus.

g *Locat.* ipſi liberto vel alij.

h *Non ſtatim.* id eſt, non ſemper.

BIU Cujas

a *Capere.*vt amittat ius patronatus.
b *Archimimum.*id est,principem histrionum.
c *Sit.*scilicet patronus.
d *Medici.*scilicet domini.
e *Eiusdem artis.*scilicet medicinæ.
f *Perducunt.*id est, faciũt libertos manumittendo eos.
g *Capere.* quod est licitum: vt habetur.C.e. l.j.§.solet. vnde amittit ius patronat⁹: vt.C. de bo.pos.cõtra ta.lib. l,patronus.&.ff. de iure pa.l.sicut.&de li.agn.l. si quis.§.si qs à liberis.
h *Locant.* liberto vel alij.Accursius.
i *Pretium.* præteritarum. quod licet: vt.C. eo.l. nec patronus. sic hic quãdo spõte fit cõductio,& spõte mercedis solutio:vt hic.secus si conductio spõte,sed exactio futuræ coactæ: quia perdit ius patronatus:vt.ff.qui & à qui. l.fi.§.ij.& sic potest loqui contra.C. eo.l.j.§. licet pretium.vel refert locet ipsi liberto, quo casu nõ est propriè locatio: & si ex ea locatione fit exactio ab inuito liberto, obtinet quod in.l. illa qui & à quibus dicitur. aut alij ad postulationẽ patroni:& tunc etiã si ab inuito conductore accepit, non perdit ius patronatus: vt hic, & adde qđ no.C.e.l. si quã.

*Flo. & vul. & eius

*Flo.Medicus libertus,

*Flo.imperantes sibi. quam lectionẽ amplectitur Alciat. libr. 7. pareg.ca.14.

*Flo. liberales

M*Edicus.*] *CASVS.* Si libertus est medicus,& forte putat medicinam domino profuturã,& prẽstat operas medicinales, vel pro his mercedes: bene potest facere & prẽstare patrono, & alij voluntate patroni. Viuia.

k *Medicus patronus.*aliàs,libert⁹,qui & liber t⁹ est,& sub se libertos habet.aliàs,patronus.
l *Implorãtes.*i.rogãtes.
m *Opus.*s.medicinæ.
n *Operis.*cõsequendo fructus cõsecutur⁹ &c. quod seruitiũ pone valuisse.x.non quantum commodi esset consecuturus ex incommodo dando, id est, inferẽdo illis si prohiberet &c.quod cõmodum patroni est in aliis.x.Alij dicunt quòd vtilitatem patroni æstimamus secundũ id quod esset consecuturus patronus si ei fuisset obtemperatum,& sic decem & decẽ.non secundũ quòd liberti passi fuissent damnũ in patrimonio si obtẽperassent, quod forte est.xl.

S*I libertus.*]*CASVS.* Si libertus est medic⁹, nunquid tenebitur istas operas præstare patrono vel alij eius voluntate? Sic:vt.ff. eo.l.patronus qui.Viuianus.

o *Aegrotare.*quando est medicus.& fa.ff.eo.l.patronus.

S*I duorum.*]*CASVS.* Communis liberta duorum vel plurium nupsit alicui voluntate vnius patroni.illi non debet operas,aliis sic.C.eo.l.pe.sic vnus defert iusiuran.ff. de iureiur.l.si duo.Vi.

p *Si duorum.*j.eo.l.si libertus.in fin.

S*I operarũ.*]*CASVS.* Si patronus stipulat operas incertas,postea indicit operas ipsi liberto:si nõ præstat operas, agit ex stipulatu cõtra eũ:si moritur patron⁹ lite nõ cõtest.nõ trãsmittit petitionẽ operarũ ad extraneos hęredes:licet ad suos trãsmitteret.Vi. q *Actum fuerit.*& sic lis contestata:arg.j.rem ra.ha.l.amplius.& sic erant præteritæ:vt.ff.eo.l.si quis hac.§.iudicium.
r *Dandam.*immo cõtra:vt.ff.eo.l.cum patronus.§. cum libertus. Sol.hic sibi liberisq; suis,ibi simpliciter sibi.vel secũdũ Azo. ibi de certa,hic de incerta. Itẽ dic,nisi lata sententia: vt.j.eo.l.qui libertinus.§. sed si iam. Sed quare incerta etiã præterita nõ transit ad extraneũ hæredẽ?Respõ. quia opera quæ cõuenit patri,præsumitur etiã filio cõuenire.[a] qđ nõ sic in extraneo.Alij dicunt, qp hic fuit stipulatus sibi liberisq; suis, reddũt rationem, quia filius adiectus in stipulatione post mortẽ patris agit ex stipulatione patris:vt.j.de verborũ obligatione.l. q-cũq;.§.si quis.quod nõ est in extraneo.Et adde quod no.ff. de condic. indeb.l. si nõ sorte.§.libertus.in glo. hic expone.ibi,sexto differt. Itẽ hoc in patronatu liberti:sed patronat⁹ ecclesiæ in spiritualibus autem nõ habet ius instituendi nisi ecclesia sit collata abepiscopo cũ omni suo iure: & est canonis distinctio, vt.c.di.sane.& extra de priuileg. cũ & plãtare. & arg. optimũ est infra, titu.j. qui ex causa.in fine.

a Concor.c. contradicimus. §. hac auctoritate. ibi, cũ vna filius adiectus in caro probãtur patere& fil⁹.35. q.3. †*Argu. est hic quando* aliqui aliquod ff. de condic. *quid cõcedi* debet. *eo vti legine.* sexto differt. *timè.& cõ* cor.c. cauti. *sam quæ.in* gl. *sup ver* quẽlibet,arg.j.de ac- bo,*si tamen* idonea. ex- tra de elec. tãsit ecclesiã priuato: & tunc illa ecclesia habet præsentationem vt priuat⁹. Itẽ habet ius instituẽdi in tẽporalibus collatis à quodã priuato, licet priuatus nõ habuerit:vt arg.j. de iure fisci.l.fiscus.in spiritualibus autem nõ habet ius instituendi nisi ecclesia sit collata abepiscopo cũ omni suo iure: & est canonis distinctio, vt.c.di.sane.& extra de priuileg. cũ & plãtare. & arg. optimũ est infra, titu.j. qui ex causa.in fine.

Flo. eũ re mente.aliàs secus: vt.j. ẽle arbitratitu.j.l.si patronus.§. si turum quis nõ mala.&.l.si pater.quæ sunt contra.& facit supra,titu.j.l.filij.in prin.

S*I libertus.*]*CASVS.* In.l.ista dicitur,si manumitto seruum, & in ipsa manumissione facio iurare qp dabit tot operas quot fuero arbitratus:si æque arbitror,illas præstat.si iniuste,reducetur ad arbitrium boni viri. Not.si aliquis iurat facturũ quid meo arbitrio, videtur iurare se facturũ arbitrio boni viri. accedit supra, p socio.l.si societatẽ.§.arbitrorũ.& supra,de lega.ij.l.j No.si aliquis offendit me,& iurauerit stare præceptis meis : licet in causa sua iudicare non debeam &c.C. ne quis in sua causa. moderator poterit esse.vnde si æque arbitratur,stabitur:aliàs reducitur ad arbitrium boni viri:vt hic.[*IN LIBERTAM.*] Si liberta nubit voluntate patroni,à futuris operis excusatur,à præteritis non. concor.C.eo.l.libertæ.Viuianus.

u *Arbitratus sit.*vt supra,locati.si in lege.& infra,de reg.iur.l.in persona.§.j.Sed cõtra.j.de verb.obli.l.si qs arbi.Sed ibi nec fuit arbitrat⁹ bene vel male.& facit hoc ad id quod no.ff.de arbi.l.pe.

x *Præteritarum.*non futurarum:vt.ff.eo.l.si duorũ.&.j.eo.l.sicut.

Operis.

xxvii. Ivlianvs libro primo ex Minicio.

SI libertus artem pantomimi exerceat, verum est debere eum non solũ ipsi patrono, sed etiam amicorum ludis gratuitã operam præbere: sicut eũ quoque libertum qui medicinã exercet, verum est voluntate patroni curaturum gratis amicos eius. Neque enim oportet patronũ, vt operis liberti sui vtatur, aut ludos semper facere,† aut ægrotare.[o]

xxviii. Pavlvs libro singulari de iure patronatus.

SI duorum[p] pluriumve cõmunis liberta, vnius patroni voluntate nupserit:alteri patrono ius operarum manet.

xxix. Vlpianvs libro sexagesimoquarto ad Edictum.

SI operarum iudicio actum fuerit[q] cũ liberto, & patronus decesserit: cõuenit translationem hæredi extraneo non esse dandam. [r] filio autem & si hæres non existat,&*lis contestata non fuerit, [s]tamen omnimodo competit, nisi exhæredatus[t] sit.

xxx. Celsvs libro duodecimo Digestorum.

SI libertus† ita iurauerit dare se quot operas patronus arbitratus sit: [u] non aliter ratũ fore arbitriũ patroni, quàm si æquum arbitratus sit. Et ferè ea mens est personam arbitrio substituentium, vt quia sperẽt eam rectè arbitraturam,*id faciant, non quia vel immodicè obligari velint. In libertam quæ voluntate patroni nupsit, præteritarum[x] ante nuptias operis.

† *Facit ad hãc.l.c. ex- posita. cum gl. sup ver- bo, revoce- tis. extra de arbit. vbi dicitur quòd* [s] *Non fuerit.* vel fuerit:vt hic,&.ff.proxi. & facit C. de rei vxoriæ actio.§.& hoc ex. *nõ est stan- dũ arbitrio si sit ini- quum.*

t *Exhæredatus.* mala *Flo. eũ re mente.aliàs secus: vt.j. ẽle arbitra- titu.j.l.si patronus.§. si turum quis nõ mala.&.l.si pater.quæ sunt contra.& facit supra,titu.j.l.filij.in prin.*

Operis.] CASVS. Si manumisi seruum meum, & operas non imposui, licet aliquo tempore soluerit: nō tamen ex hoc tenebitur in futurum soluere. Viuianus.

a *Non poterit.* sic. C. de vsuris. l. creditor. & de pactis. l. si certis. Sed cōtra. ff. de vsur. l. cū de in rē verso. Sol. vt ibi plene notatur.

Qui onerādæ.] CASVS. Si manumisi seruū meū, & feci quòd onerādæ libertatis causa promisit pecuniam pro operis, repellor à bonorū possess. cōtra tabu. ff. de bonorum possess. contra tabu. quæ pa. l. fin. Viuianus.

b *Qui onerandæ.* vt si libertus promittat centum si in aliquo offenderit patronū. quo casu non tenetur: vt hic, & infra, qua. re. acqui. non da. l. j. §. quæ onerandæ.

*Flo. is qui

c *Exegerit.* per vim. nam de iure nō potest, vt dixi.

d *Petere.* vt. C. eo. l. si quam.

Imponi.] CASVS. Si volo imponere operas ipsi liberto qui nihil habet vnde seipsum alat, hoc facere nō possum. Et si imposui, teneor dimittere tantū tēpus vt possit alimenta quærere supra, eod. l. eius. in fin. & l. suo. Viuianus.

e *Imponi operæ.* certæ. aliàs secus: vt. ff. eod. l. suo. vel vt ibi.

Interdum.] CASVS. Si libertus debet operas, interdum illarū operarum præstatio recipit deminutionem & augmentū, & mutationem. ecce dum libertus languet, non tenetur præstare operas. sed si liberta ꝓmisit operas, & peruenit ad eam dignitatem in qua cōuenies est operas præstare, non tenetur præstare. sed si liberta efficitur maior. l. annis, nō tenetur præstare. hoc dicit cum. l. seq. Viuia.

†Libertus enim non tenetur præstare operas nisi sint ei īposita. glo. in verbo, redire. ca. liberti. 12. quæstio. 2.

f *Deminutionē.* id est, perditionem, vt in exemplis hic subiectis. & supra, de peti. hæred. l. deperditum. H.

perarum actio datur.

XXXI. MODESTINVS libro primo Regularum.

Operis nō impositis manumissus, etiam si ex sua voluntate aliquo tempore præstiterit, compelli ad præstandas quas nō promisit, nō poterit.[a]

XXXII. IDEM libro sexto Pandectarum.

Qui *onerandæ[b] libertatis causa pecuniam patronno repromiserit, nō tenetur: vel patronus si pecuniam exegerit, [c]bonorum possessionē contra tabulas eius non potest petere[d].

XXXIII. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio.

Imponi operæ[e] ita, vt ipse libertus se alat, non possunt.

XXXIIII. POMPONIVS libro vicesimosecūdo ad Quintū Muciū.

Interdum & deminutionem[f] & augmentū[g] & mutationē[h] recipere obligationes operarū sciendum est. Nā dum languet libertus: patrono operæ quæ iā cedere cœperunt, pereunt. Sed si liberta quę operas ꝓmisit, ad eā dignitatē perueniat, vt incōueniens sit præstare patrono operas: ipso iure hæ intercident.

XXXV. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

Liberta maior quinquaginta annis operas præstare patronoꝰ non cogitur.[i]

XXXVI. VLPIANVS libro vndecimo ad legē Iuliam & Papiam.

Labeo ait libertatis causa[k] societatem inter libertum & patronum factam, ipso iure nihil valere, palam esse.

XXXVII. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

Qui libertinus duos[l] pluresve à se genitos natāsve in sua potestate habebit, præter eū qui artem ludicram fecerit, quíve operas suas vt cum bestiis pugnaret, locauerit: [m]ne quis eorum operas, doni, muneris, aliúdve quicquam libertatis causa patrono, patronæ, liberísve eorum de quibus iurauerit vel promiserit, obligatúsve erit dare, facere, præstare debeto: & si non eodē tempore[n] duos, *in potestate habuerit, vel vnū quinquennem,[o] liberabitur operarū obligatione. ¶ Amissi antea[p] liberi, ad eas operas quæ postea[q] imponuntur, prosunt, vt Iulianus ait. Sed & si vno amisso obliget se, deinde alter nascatur: multo magis Pōponius ait amissum huic iungi vti liberetur. Nihil autem interest,[r] vtrum ipsi promittat * patrono, an eis qui in potestate eius sint. ¶ Sed si creditori suo libertum patronus delegauerit, non potest idem dici. solutionis[s] enim vicem continet hæc delegatio. potest tamen dici si in id quod patrono ꝓmisit, alij postea delegatus sit, posse eū liberari ex hac lege. [t]nam verū est patrono eum expromisisse, quamuis patrono nūc non debeat. quòd si ab initio delegante patrono libertus promiserit, non liberari eum. Non solùm futurarum, sed etiam præteritarum operarum liberatio fit. Iulianus, etiā si iam petitæ sunt operæ, liberis sublatis absolutionē faciendā. Sed si iā operarum nomine cōdēnatus est, non potest liberari: quoniā iā pecuniā debere cœpit. ¶ Posthumus[u] liberti hæredes patris sui nō liberat, quòd[x] ꝓficisci liberatio à liberto debet, nec quisquā post mortē liberari intelligi potest. Ex lege[y] autem nati liberi prosunt. Etiam si in personam liberti collata liberatio est: fideiussores quoque liberabūtur ex senten-

Societas libera voluntate præcedere debet.

Qui libertinus.] CASVS. Si libertus cui impositæ sunt operæ, habet duos filios vel plures eodem tempore in sua potestate præter eum qui locat operas suas vt pugnaret cum bestiis, liberatur à præstatione operarum. sed si non habuit duos in potestate eodem tempore, saltem vnum quinquennem: similiter liberatur: & amissi liberi debent proficere ad operas iam currentes, non ad operas præteritas. [AMISSI ANTEA.] Si libertus promittit patrono vel liberis patroni, & incipit postea habere duos filios, vel vnum quinquennem, liberatur à præstatione operarū. sed si promisit creditori patroni, liberatur: quod est verum si iam erant impositæ. Vnum sciatis, ex quo habet liberos, liberatur à futura obligatione, & à præteritis operis nōdum præstitis. [POSTHVMVS LIBERTI.] Si libertus in vita sua non habet liberos: si mortuꝰ est natꝰ posthumus, hæredes liberti à præstatione operarum non liberantur. Vnū sciatis, si libertus liberatur: fideiussores eius per consequens intelliguntur liberati. Vi.

*Flo. duos

*Hal. promittant

l *Duos.* scilicet filios.

m *Locauerit.* hi non prosunt patri liberto. Accursius.

n *Eodem tempore.* id est, non simul, sed diuerso tempore.

o *Quinquennem.* qui solus sufficit. Et not. quòd Paulꝰ retulit verba legis Iul. de maritādis ordinibus: vt &. C. eod. l. nec patronis. in fi. Et not. modos dissoluendi obligationem operarū: vt ibi no. & facit supra, de excu. tut. l. excusantur. §. remittit. Sed arg. contra ad hoc & sequentia insti. de excu. tuto. §. filij. vbi tātum superstites prosunt.

p *Amissi antea.* hic incipit Paulus loqui.

q *Quæ postea.* ergo ex interuallo: & sunt cōtra. ff. de lib. cau. adeo. &. j. de solu. l. liberto. Solu. vt no. ff. e. l. vt iurisiurandi. in glos. scilicet ex interuallo. Itē est arg. contra insti. de excu. tu. §. filiis.

r *Nihil autem interest.* quantum ad hoc vt propter liberos ante vel post natos liberetur ab obligatione operarum: dic tamen stipulationem factam: vt supra, eo. l. seruus. sed alij dicunt quòd hoc in certis illud in incertis: vt arg. supra, eo. l. à duobus.

s *Solutionis.* quam si fecisset, non posset repetere propter liberos postea natos. & facit supra, ad Velleia. l. quamuis. §. interdum.

t *Ex hac lege.* de maritādis ordinibus: vt. C. e. l. nec seruus. in fi.

u *Posthumus.* redit ad materiam de qua incepit. in princip. l.

x *Quòd.* id est, quia.

y *Ex lege.* Iul. de maritandis ordinibus. & dic nati, non nasciturі. nam in prin. legis dixit, genitos natosque. alij dicunt ex lege nati, id est, legitime nati.

BIU Cujas

a *Dederit.* nam promittẽdo ipse tenetur. ad quod. j. eo. l. pe. &. ś. de posthu. l. j. §. nunquid ergo. sic econtra. ś. ea. l. §. si ab initio.

b *Caput.* id est, capitulum. l. Iuliæ. nam & alia habet capitula: vt infra, vnde vir & vxor. l. j. in fine.

Hæ demum.] CASVS. Si imponuntur operæ: eæ certe possunt indici quæ non sunt turpes, & sine periculo præstari possunt. Quid enim si imponuntur operæ meretricales? sunt turpes, etiã si sui corporis quæstũ faciat. vel si imponitur alia opera quæ nõ est turpis: tamen cũ vitę periculo nõ debet præstare: & debet præstare ex artificio quod didicit postea, siue ante. veruntamen si libertus nõ scit operari, possunt imponi vt ꝓficiscatur cũ domino. Vi.

c *Possunt.* facit. ś. eo. l. eius. &. l. seq.

d *Moretur.* cum sit in dignitate. & sic sunt exempla operæ inhonestæ. & facit. C. eo. l. pe.

Si ita.] CASVS. Patron⁹ manumisit seruũ suum, & in ipsa manumissione stipulatur hoc modo: Si decẽ diebus operas non dabis, viginti nũmos mihi dabis. quod istorum potest peti? operæ nõ: quia non sunt impositæ. nummi nõ: quia videtur impositi causa onerãdæ libertatis: quid erit? & certe petendæ erunt operæ decẽ dierum: & si libertus vult præstare viginti nummos, nõ erit audiẽdus: quia vult stipulationẽ pro parte ꝓbare, & pro parte reprobare. Viuia.

e *Quasi onerãdæ.* quo casu non valeret: vt. ś. eo. l. qui onerandæ.

*Flo. hoc f *Promissi.* fictione iuris, non vere, vt prædixit. &. j. de actio. & obliga. l. obligationũ fere. §. penul. &. j. de verbo. oblig. l. si ita stipulatus. quæ sunt contra. Accursius.

g *Queri.* No. contra varietatẽ. sic. j. tit. j. l. nã absurdũ. & . ś. de ꝓcura. l. in causę. Sed argumẽ. contra. ś. de col.

Si bona.] CASVS. Si venduntur bona patroni ob æs alienum, de operis præteritis dabitur act. patrono. si ipse aliter alere se possit, non dabitur actio. Viuianus.

h *Venierint.* per creditores.

i *Possit.* scilicet aliàs sine operis.

Libertus.] CASVS. Si libertus aliquo modo liberatur obliga. operarũ, & assequitur testamẽti factionem: nihilominus debet præstare obsequium patrono. diuersa est causa alimentorũ. Vi.

k *Dimissus.* à seruitute: quia manumittendo imposuit operas.

l *Atque ita liberam.* nunquid ex sola impositione cõsequitur liberam testamenti factionẽ? Hug. & B. quod sic: vt hic. Io. & Azo quod non: sed demum facta exactione earum. & hic subaudiunt, facta earum exactione: quæ dic vt no. C. eo. l. si quam.

tia legis. Quòd si libertus expromissorẽ dederit,[a] nihil hoc caput[b] ei proderit.

XXXVIII. CALLISTRATVS libro tertio Edicti Monitorij.

HAe demum impositæ operæ intelliguntur, quæ sine turpitudine præstari possunt,[c] & sine periculo vitæ. Nec enim si meretrix manumissa fuerit, easdem operas patrono ꝓestare debet, quãuis adhuc corpore quæstũ faciat: nec arenarius manumissus tales operas: quia istæ sine periculo vitæ præstari non possunt. Si tamen libertus artificiũ exerceat: eius quoque operas patrono præstare debebit, & si post manumissionem id didicerit. Quod si artificium exercere desierit: tales operas edere debebit, quæ non contra dignitatem eius fuerint: veluti vt cũ patrono moretur,[d] peregre proficiscatur, negotium eius exerceat.

XXXIX. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

SI ita stipulatio à patrono facta sit, *Si decem dierum operas non dederis, viginti nũmos dare spõdes?* videndum est an nec viginti actio danda sit, quasi onerãdæ,[e] libertatis gratia promissi[f] sint: nec operarũ, quæ promissæ non sint: an verò operæ dũtaxat promissæ fingi debeant, ne patronus omnino excludatur? Et hic* prætor quoque sentit operas dumtaxat promissas. Sequẽs illa quæstio est, an libert⁹ impetrare debeat ne maioris summæ quàm viginti cõdemnetur: quia videtur quodãmodo patronus tãti operas æstimasse, ideoque ipse non deberet egredi taxationẽ viginti. Sed iniquũ est, nec oportet liberto hoc indulgere: quia non debet ex parte obligationẽ cõprobare, ex parte tanquam de iniqua queri.[g]

XL. PAPINIANVS libro vicesimo Quæstionum.

SI bona patroni venierint,[h] operarũ quæ post venditionem præterierint, actio patrono dabitur: & si alere se possit,[i] ante venditionem præteritarum non dabitur, quoniam ex antè gesto agit.

XLI. IDEM libro quinto Responsorum.

LIbertus qui operarum obligatione dimissus[k] est, atq; ita liberam[l] testamenti factionem adsecutus est: nihilominus obsequi verecundiæ[m] tenetur. Alimentorum diuersa[n] causa est, cum inopia[o] patroni per inuidiam[p] libertum conuenit.

XLII. IDEM libro nono Responsorum.

Cerdonem[q] *seruum meum manumitti volo, ita*[r] *vt operas hæredi promittat.* Non cogitur manumissus [hæredi] promittere. Sed & si ꝓmiserit,[s] in eũ actio non dabitur.[t] Nã iuri publico derogare nõ potuit qui fideicommissariã[u] libertatẽ dedit.

XLIII. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

OPeris obligatus [libertus] militiæ nomen nõ sine iniuria[x] patroni dabit.

XLIIII. SCAEVOLA libro quarto Quæstionum.

SI libertus morã in operis[y] fecerit: fideiussor tenetur, [licet] mora fideiussoris nulla est. At in homine debito fideiussor etiã ex sua mora in obligatione retinetur.[z]

XLV. IDEM libro secundo Responsorum.

LIbertus negotiatoris vestiarij, an eandem negotiationem in eadẽ ciuitate & eodẽ loco, inuito patrono, exercere possit, quæritur. Et si quidem ipse tantum negotiator fuit, nec ad hoc operas patrono præstare debuit, nihil impedit quo minus eandem negotiationem exerceat: quia nec ipse patronus prohibere eum potest. Quòd si ad hoc operas patrono præstare debuit, & dedit fideiussorem: mora liberti nocet fideiussori. sed si libertus promisit dare hominem, fideiussor tenetur ex liberti mora & ex sua mora fideiussor. Viuianus.

m *Verecundiæ.* quod obsequium etiam sine interpositionẽ debetur: vt. ś. de condictio. indebiti. l. si nõ sortẽ. §. libertus. in princip.

n *Diuersa.* à libera testamenti factione. Sed contra. ś. de liberis agno. l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. Sed ibi exegit earũ pretium: hic autẽ ipsas operas. sed si dicas quòd hic exegerit mercedem, dicas quod diuersa est ab obsequio: qa obsequium præstatur, alimenta non.

o *Inopia.* id est, patronus inops conuenit libertum ad alimenta.

p *Per inuidiam.* id est, propter blasmũ euitãdum. & facit. C. eo. l. fi.

Cerdonẽ.] CASVS. Testator ita dixit, talem seruum cerdonẽ volo manumitti: ita tamẽ vt hęredi meo ꝓstet operas. nũquid tenetur promittere? non: quia manumittitur ex necessitate: & si ꝓmisit, non tenetur præstare: quia videbitur indebitas promisisse etiã si testator iusserit, quia iuri publico derogare nõ potest. Viuianus.

q *Cerdonem.* qui facit sotulares: vel qui vendit carnes.

r *Volo ita.* ab hærede: & sic hæres non potest imponere operas, cum ex necessitate facit: vt C. e. l. mater. &. l. ij. nisi sit filius: vt. j. tit. j. l. qui ex causa.

s *Promiserit.* ſ. coact⁹.

t *Dabitur.* vt & . ś. de lega. j. l. videndum.

u *Fideicommissariam.* quod est vt manumissus ex necessitate, non teneatur ad operas: vt dixi. Et no. quod aliquid est quod testator non potest. sic. C. vt in possessio. lega. l. scire. &. ś. ad leg. Falcidiã. l. quod de bonis. in fine. Accursius.

Peris.] CASVS. Libertus qui tenetur præstare operas, non potest dare operã militię: ne si daret, posset facere iniuriam patrono. Viuianus.

x *Iniuria.* i. dãno. nã amittit: vt. ś. eo. l. interdũ. Sed ar. cõtra. C. de lib. &. eo. lib. l. fi. Ac.

Si libertus.] CASVS. Si libertus tenetur præstare operas, & dedit fideiussorem: mora liberti nocet fideiussori. sed si libertus promisit dare hominem, fideiussor tenetur ex liberti mora & ex sua mora fideiussor. Viuianus.

y *In operis.* scilicet incertis, quarum dies non cedit, nisi cum indictæ fuerint: vt. ś. eo. l. cum patronus. & est ratio, quia fideiussor ex sua mora teneri non potest, cum reus non sit obligatus, nisi cũ prius indictæ fuerint. Azo. in opera autẽ certa idem quod in pecunia: vt. ś. eo. l. à duobus. lex tamen videtur dicere idem in cuiuslibet facti promissione: vt. j. de verbo. obli. l. cum filius. §. j.

z *Retinetur.* vt &. ś. de vsuris. l. mora. in fine. &. j. de verb. obli. l. mora. in fine. Accursius.

Libertus.] CASVS. Libertus qui est negotiator vestium, eandem negotiationem in eadem ciuitate potest exercere inuito patrono.

BIU Cujas

patrono suo. Viuianus.

a *Si nullam.* maxime: vt &.ſ.titu.ij. quæro. & titu.j.l.fi. vel illas ſecundum iſtam intellige.

Liberta.] CASVS. Si liberta eſt in cõcubinatu patroni, liberatur à præſtatione operarum: ſicut ſi nupta eſſet alij voluntate patroni. accedit. C. eo. l.libertæ. Viuianus.

b *Patroni eſſet.* C. eo. l.libertæ.

Campanus.] CASVS. Inſtitui te hæredem: rogaui te vt ſeruum per fideicom. manumitteres. ſi velis illi ſeruo vel operas, vel donum vel munus imponere, prætor debet te prohibere: quia manumittis ex cauſa fideicommiſ. vnde non potes imponere operas, vel aliquid earum nomine: vt.ſ. eodem.l. cerdonem. niſi ſit filius rogatus manumittere, vt.j. titu.j.l. qui ex cauſa. Viuianus.

c *Campanus.* facit infra, titu.j.l. qui ex cauſa. &.ſ.eo.l.ſi quis hac.

d *Sciret.* ſic ſupra, ſi qs cau.l.ſed& ſi.§.fina.

Sicut patronus.] CASVS. Si conſentio libertæ vt nubat: quia debet in officio mariti eſſe, liberatur à præſtatione operarũ, ſi nuptiæ valeant. idem ſi filius vel nepos meus cõſentiat. Vnum ſciatis, ſi liberta nubat, nihilominus eius filius vel eius nepos poterit operas præſtare patrono, & etiam ipſa. Viuia.

e *Amittit.* facit. C. eo. quod ex liberta. & de obſequiis.l.ij.&.ſ.eod. ſi libertus. in fine. Sed contra infra, de verbo. ſignifi.l.ſciendum.§.penul. vbi non tranſit opera ad hæredem heredis: at hic trãſit etiã ad pronepotem. Solu. hic fuit ſtipulatus ſibi liberiſque ſuis. ibi nõ. arg. ſupra, eod.l. cum patronus.§. cum libertus. vel hic fuerunt primi hæredes iſti nepotes & pronepotes, cũ nullus præcederet: vt argu. inſtit. de hære. quali. & diffe.§.fin.&.§.ſui.

† *Sic poteſt quis diuerſis temporibus obedire diuerſis iudicibus: vt in c. paſtoralis §.fi. cum gl. ſuper verb. à rege. in fi. extra de offic. deleg.*

f *Eſſe debet.* Not. vxorem operari viro: vt infra, de dona. inter virum & vxo. ſed ſi vir. in princip. & ſeruus domino: vt infra, de ſtatuliberis.l.iij.§.ſi quis ſeruum. Sed quid viro mortuo intra annum: Reſpon. ibi debet operari vnde & alimentari: quod vnde fiat, not. C. de rei vxo. act.§. exactio. in fine.

Vxor viro operari debet.

Dvorum.] CASVS. Quidam erat libertus duorum: cuilibet debebat operas in genere: nunquid eodem tempore poterit præſtare diuerſas operas? ſic. pone vnus patronus proficiſcitur: dicit, ſta in domo, & cuſtodias eam. dicit alter: volo quod ſcribas. eodem tempore poterit ſtare in domo, & eandem cuſtodire, & etiam ſcribere alteri domino non proficiſcenti. Viuianus.

g *Si librarius.* ſ. de regu. iur. l.ſi librarius.

h *Cum ſuis.* ſcilicet de familia.

i *Scripſit.* ſed ſi non poteſt ſimul vtrique operari, dic vt.ſ.eod.l. hæ operæ.§.finali.

cere poſsit? Reſpondit, nihil proponi cur non poſsit, ſi nullam [a] læſionem ex hoc ſentiet patronus.

XLVI. VALENS libro quinto Fideicommiſſorum.

LIberta ſi in concubitu patroni eſſet: [b] perinde ac ſi nupta eidẽ eſſet, operarum petitionem in eam dari nõ oportere conſtat.

XLVII. IDEM libro ſexto Fideicommiſſorum.

CAmpanus [c] ſcribit non debere prætorem pati donũ, munus, operas imponi ei, qui ex fideicommiſſi cauſa manumittatur. ſed ſi cum ſciret [d] poſſe ſe id recuſare, obligari ſe paſſus ſit, non inhibendam operarum petitionem, quia donaſſe videatur.

XLVIII. HERMOGENIANVS libro ſecũdo Iuris Epitomarũ.

SIcut patronus, ita etiam patroni filius, & nepos, & pronepos qui libertæ nuptiis conſenſit, operarũ exactionem amittit. [e] Nam hæc cuius matrimonio cõſenſit, in officio mariti eſſe [f] debet. Si autem nuptiæ quibus patronus cõſenſit, nullas habeant vires: operas exigere patronus nõ prohibetur. Patronæ, item filiæ & nepti & pronepti patroni, quæ libertæ nuptiis conſenſit, operarum exactio nõ denegatur: quia his nec ab ea quæ nupta eſt, indecorè præſtantur.

XLIX. GAIVS libro ſingulari de Caſibus.

DVorum libertus poteſt aliquo caſu ſingulis diuerſas operas vno tempore inſolidum edere, [g] veluti ſi librarius ſit, & alij patrono librorũ ſcribendorum operas edat, alter verò peregre cum ſuis [h] proficiſcẽs, operas cuſtodiæ domus ei indixerit. Nihil enim vetat, dum cuſtodit domum, libros ſcribere. Hoc ita Neratius libris Membranarum ſcripſit. [i]

L. NERATIVS libro primo Reſponſorum.

OPerarum editionem pendere ex æſtimatione edẽtis. nam dignitati, facultatibus, cõſuetudini, artificio eius cõuenientes edẽdas. [k] ¶ Nõ ſolũ autẽ libertũ, ſed etiã alium [l] quemlibet operas edẽtem alendũ: aut ſatis temporis aut quẽſtum alimẽtorũ relinquendũ: & in omnibus tẽpora ad curam corporis neceſſariam relinquenda.

LI. PAVLVS libro ſecundo Manualium.

INterdum operarũ manet petitio, etiam ſi ius patroni non ſit: vt euenit in fratrib⁹ eius cui adſignatus eſt libertus: [m] aut nepote alterius patroni, extante alterius patroni filio. [n]

DE BONIS LIBERTORVM.

TITVLVS II.

I. VLPIANVS libro quadrageſimoſecundo ad Edictum.

HOc edictum† à prætore propoſitũ eſt, honoris quẽ liberti patronis habere debẽt, moderãdi gratia. nãque (vt Seruius ſcribit) antea ſoliti fuerũt à libertis duriſsimas res exigere: ſcilicet ad remunerandũ tam grãde [o] beneficiũ quod in libertos cõfertur cum ex ſeruitute ad ciuitatẽ Romanã perducuntur. Et quidem primus* prætor Rutili⁹ edixit ſe amplius non daturũ patrono, quàm operarum [p] & ſocietatis actionẽ: videlicet ſi hoc pepigiſſet, [q] vt

† *Ad hoc edictum pertinent quædã legis Papiæ capita, de quib⁹ Alexãder ab Alex. lib. 4 Genia. dier. cap. 22.*

† *Concor. c. liberti. in gloſ. ſuper verbo, redire. ibi, licet honorem eis exhibere teneantur. 12. quæſti. 2. facit ad. c. tempus. §. ſi vero. in fi. ea. q.*

**Flo. prius*

ADDITIO. Vos habuiſtis. ſ. de iure patronatus, quas pœnas patiantur liberti qui ius patronatus non exhibẽt patronis. verum quia patroni habent ius in bonis libertorum, videamus: & ſi decedit libertus ſine liberis & deſcendentibus & collateralibus primi gradus, patronus ſuccedit ei. ſ. de legi. hæred. l. 1. teſtator libertus ſi patronũ prætermiſit, hodie vocatur & rumpit in tertia parte. inſtitu. de ſucceſ. liber. §. ſed noſtra. Viuianus.

Hoc edictum.] CASVS. Iſtud edictum eſt introductũ cauſa honoris debiti patrono. Olim erant plures conditiones libertorum: poſtea prætor induxit vt contraheretur ſocietas cauſa onerandæ libertatis. ſed à poſteriore tẽpore eſt receſſum: & eſt dictum, ſi patronus imponit operas non onerandi cauſa: illæ debentur ei, & ſi libertus decedit inteſtatus. Viuianus.

o *Grande.* & inæſtimabile: vt inſtitu. qui ma. non poſſunt.§. ea.

p *Operarum.* ſic.ſ.titu.j.l.ij.

q *Pepigiſſet.* ſ.titu.j.l.Labeo.

Si patronus.] CASVS. Libertus cum deberet inſtituere patronum, præteriit eum. vocatur patronus ad contra tab. ponamus,

Ingenuus & liberto promittere poteſt.

l *Et quemlibet alium.* per hoc patet q̃ loquitur de certis cum dicit, libertũ per alium poſſe præſtare. nã incertæ nec alij nec etiã per alium præſtantur: vt.ſ. eodem.l. operæ in re.§. j. ſecundum Azo. vel ſi velis dicere etiã incertam præſtari ſumptu liberti, dicas hic libertũ non habere vnde ſe alat: vt.ſ. eodẽ, ſuo. in fine ſecũdum Ioannẽ & Hugo. Et nota ingenuũ promittere pro liberto. nam & legari & locari poteſt opera liberi hominis: vt.ſ. de vſufru. lega. l. hominis. non tamen iureiuran. obligari: vt.ſ. eo. l. vt iuriſiurandi. in princip.

INterdum.] CASVS. Aliquando eſt quòd poſsim petere operas, licet patronus nõ ſum: ſicut ſi pater impoſuit operas liberto: poſtea aſsignauit fratri meo, non mihi: poſſum petere operas. idem eſt ſi eſt filius patroni & nepos: & tamen filius patroni ſuccedit in ius patri patroni, nõ etiam nepos: de quo &.j. de aſsignã. liber. l. idem erit dicendum. Viuianus.

m *Libertus.* nã operæ debentur omnibus, licet quoad alia ille ſolus ſit patronus cui aſſignatus eſt: vt.j. de aſſignan. lib. l.j. in princ. & ſi ille amittit, redit patronatus ad alios: vt ibi, &.j. titu.j.l.iij.§. ſi capitis.

n *Filio.* hoc habes.ſ. eod. à duobus. in prin.

DE BONIS LIBERTORVM.

ADDITIO. Vos habuiſtis. ſ. de iure patronatus, quas pœnas patiantur liberti qui ius patronatus non exhibẽt patronis. verum quia patroni habent ius in bonis libertorum, videamus: & ſi decedit libertus ſine liberis & deſcendentibus & collateralibus primi gradus, patronus ſuccedit ei. ſ. de legi. hæred. l. 1. teſtator libertus ſi patronũ prætermiſit, hodie vocatur & rumpit in tertia parte. inſtitu. de ſucceſ. liber. §. ſed noſtra. Viuianus.

BIU Cujas

patronus repudiat illam bonorũ possessio. vel tempore excludi- A
tur.nunquid filij patroni vocabuntur?sic.secus si patronus est in-
stitutus,& decessit relictis liberis viuo liberto: quia cum deberet
vocari patronus,non vocantur liberi.Sed quid si est emãcipatus,
&habet ex eo nepotẽ?quis vocabitur ad cõtra tabu?certe filiꝰ.Vi.

a *Vel dies.*spatium cẽtum dierum.
b *Liberi eius.*eo mortuo vel omittente.
c *Vel patroni.*s.liberi eo mortuo vel viuo omittẽte q nõ admittebatur viuo altero patrono:vt.ff.ti.j.l.à duobus.
d *Edicti.*successorij.
e *Ex parte prima edicti.* quæ est cõtra tabu. vt.ff. de Carbo. edi.l. ideoque.
f *Non possint.*cũ alius præcedat.
g *Possessionem.* vnde legitimi mortuo liberto instituto.Accursius.
h *Dimidiæ.*quę hodie est tertia: vt institu. de suc.lib.§.sed nostra.
i *Intestati.*trãsitiue.Ac.
k *Iure.*videlicet ciuili.Accursius.
l *Hæreditas.* scilicet aui.ad quod.ff. de coniungendis cum amãci. libe.l.j.in princip.
m *Ad nepotem.* scilicet tãtum, nisi per edictum de coniungẽdis.
n *Contra tabulas.* eo liberto mortuo testato.
o *Liberti.*defuncti,& testato.
p *Potius.*nõ ergo hoc casu superiori habet locum edictum de coniungendis: licet ad parentis bona ambo vocentur: vt.j.co.l.libertinus.§. fi. quam quidã ponunt contra. sed est idẽ. sed Azo dicit qđ sic:vt.ff.de coniungen. lib.l.j.§.hoc.

*Flo.ei

ETiam.] CASVS. Habet patronus in bonis liberti si præteratur, olim dimidiam, hodie tertiam. istud beneficium non competit ei si libertus fuerit natalibꝰ restitutus, vel impetrauit à principe testamenti factionem. Sed si quis hac.l. emit vt manumittat,ad hãc partem edicti pertinebit, vt habeatur pro patrono. Sed si patronus accipit nummos &c.petit autẽ patronus contra tabu.si adita sit hæreditas,vel petita bonorum poss. siue sit adita ab omnibus hæredibus siue ab vno:& vocatur ad bona quæsita aliunde,nõ in castris.Si filiusfamiliàs manumittit seruum suum castrensis pecũlij:similiter vocatur ad contra tabu.[SI CAPITIS.]Si patronus habens plures filios,vni libertum assignauit,& ille libertum de crimine capitali accusauit:nõ petet cõtra tabulas:aliàs sic.Vnum sciatis:quia semper admittitur ad contra tabulas si nõ est institutus ex debita portione.Sed quid si instituitur sub cõditione,& extitit viuo testatore?non admittitur ad contra tabu. Nam conditio quæ pendet de futuro,si de præsenti,vel de præterito,non est conditio.Sed quid erit?libertus suum patronum instituit:postea dixit:instituo eum:si

*Fl.quæ

nisi ei obsequium præstaret libertus, in societatẽ admitteretur patronus. Posteriores prætores certæ partis bonorũ possessionem pollicebantur. videlicet enim imago societatis induxit eiusdem partis præstationem: vt quod viuus solebat societatis nomine præstare, id post mortem præstaret.

II. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum. B

SI patronus à liberto prætéritus, bonorũ possessionem petere potuerit contra tabulas, & ante quàm peteret decesserit, vel dies[a] eius*bonorũ possessionis agnoscendæ præterierit: liberi eius[b] vel alterius patroni[c] petere poterunt ex illa parte edicti,[d] qua primis nõ petẽtibus, aut etiã nolentibus ad se pertinere, sequẽtibus datur, atque si priores ex eo numero non essent.Sed si patronus hæres institutus, viuo liberto decessisset, superstitibus liberis: quæsitum est, an illi contra tabulas testamẽti bonorum possessionem petere possint?Et eo decursum est,vt mortis tempus quo defertur bonorum possessio, spectari debeat an patronꝰ non sit: vt si sit,ex parte prima edicti[e] liberi eius bonorũ possessionem petere nõ possint.[f]

Si filius emancipatus nepotẽ in potestate aui reliquisset, bonorum possessionem[g] partis dimidiæ[h] dandam ei filio intestati[i] liberti:quãuis iure[k] ipso legitima hæreditas[l] ad nepotẽ[m] pertineat:quia*& contra tabulas[n] eius liberti,[o] & filio potius[p] bonorum possessio partis debitæ daretur.

III. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Edictum.

ETiam si ius anulorum[aureorũ]consecutus sit liber- C

tus à principe: aduersus huius tabulas venit patronꝰ,[q] vt multis rescriptis continetur. Hic enim[r] viuit quasi ingenuus:[f] moritur quasi libertus. Plane si natalibꝰ[t] reddit' sit, cessat contra tabulas bonorũ possessio. Idẽ & si à prĩcipe liberã[u] †testamẽti factionẽ impetrauit. Sed si hac lege emit[x] quis, vt manumittat: ad hãc partẽ edicti pertinebit. ℣ Si quis nũmos accepe rit[y] vt manumitteret, non habet cõtra tabulas bonorũ possessionẽ. ℣ Vt patronus contra tabulas bonorũ possessionẽ accipere posit,oportet hęreditatem aditam[z] esse,aut bonorum possessionem petitam. Sufficit autẽ vel vnum[a] ex hæredibus adiisse hæreditatẽ, bonorũmve possessionem petiisse. ℣ Patronus contra ea bona liberti omnino nõ admittitur, quæ in castris[b] sunt quæsita. ℣ Si deportatus[c] patronus restitutus sit:liberti contra tabulas bonorum possessionem accipere potest. D idemque & in liberto deportato & restituto dicendũ est. ℣ Si quis filiusfamiliàs seruũ de castrensi peculio manumiserit,ex constitutione diui Hadriani patronus est: admittiq; poterit ad contra tabulas bonorũ possessionẽ vt patronus.[d] ℣ Si capitis libertum accusauerit is cui adsignatus est: non potest[e] is petere cõtra tabulas bonorũ possessionem,fratribusque suis nõ obstabit:[f] sed hi contra tabulas bonorũ possessionem[g] petent, quemadmodũ peterẽt[h] si ex altero filio nepotes essent.Libertus[i] enim qui alteri ex filiis adsignatur,nõ desinit[k] alterius filij libertus esse. Amplius dicendũ est, etiam si omiserit frater bonorum possessionem [petere,] alter frater cui adsignatꝰ [est,[l]]

tus à principe: aduersus huius tabulas venit patronꝰ,[q] vt multis rescriptis continetur. Hic enim[r] viuit quasi ingenuus:[f] moritur quasi libertus. Plane si natalibꝰ[t] reddit' sit, cessat contra tabulas bonorũ possessio. Idẽ & si à prĩcipe liberã[u] †testamẽti factionẽ impetrauit. Sed si hac lege emit[x] quis, vt manumittat: ad hãc partẽ edicti pertinebit. ℣ Si quis nũmos accepe rit[y] vt manumitteret, non habet cõtra tabulas bonorũ possessionẽ. ℣ Vt patronus contra tabulas bonorũ possessionẽ accipere posit,oportet hęreditatem aditam[z] esse,aut bonorum possessionem petitam. Sufficit autẽ vel vnum[a] ex hæredibus adiisse hæreditatẽ, bonorũmve possessionem petiisse. ℣ Patronus contra ea bona liberti omnino nõ admittitur, quæ in castris[b] sunt quæsita. ℣ Si deportatus[c] patronus restitutus sit:liberti contra tabulas bonorum possessionem accipere potest. idemque & in liberto deportato & restituto dicendũ est. ℣ Si quis filiusfamiliàs seruũ de castrensi peculio manumiserit,ex constitutione diui Hadriani patronus est: admittiq; poterit ad contra tabulas bonorũ possessionẽ vt patronus.[d] ℣ Si capitis libertum accusauerit is cui adsignatus est: non potest[e] is petere cõtra tabulas bonorũ possessionem,fratribusque suis nõ obstabit:[f] sed hi contra tabulas bonorũ possessionem[g] petent, quemadmodũ peterẽt[h] si ex altero filio nepotes essent.Libertus[i] enim qui alteri ex filiis adsignatur,nõ desinit[k] alterius filij libertus esse. Amplius dicendũ est, etiam si omiserit frater bonorum possessionem [petere,] alter frater cui adsignatꝰ [est,[l]]

filius meus me viuo morietur.valet ista institutio?sic:quia poterit esse quod libertus de medio tolletur.[SI DEBITA.] Quando patronus hæres scribitur,repellitur à cõtra tabulas.sed si instituitur in minus debita parte,vel donatur ei mortis causa,vel non donatur,sed habet eã,repellitur à cõtra tabulas.Sed si aliqs patronus instituit, & datur ei aliquid implẽdũ, debet cõputare in debitã portionẽ. Sed si fecerit dolo vt vnꝰ habeat debitã portionẽ, repellitur à contra tabulas.Viuia.

q *Patronꝰ.*vt & infra, de iure aur.an.l.quãuis.
r *Hic enĩ.*facit supra, de condit. & demon.l. falsa.§.j. & .C. de iur. aur.an.l.ij.Accursius.
† *Concer. c. episcopus.§. si aduersus.*
f *Ingenuus.*quoad multa nõ quoad omnia: vt supra, de in ius voc.l. sed & si hac.§. & suus. & .C. ad l. Vifcel.l.j. sed hodie quoad plura: vt.C.de iur.au.an. authen.sed hodie. *ibi, si vero ingenuum princeps fecit, patrono reuerẽtiam non debet. Et gloſ. in verbo,ingenuum. ibi, restituendo eum natalibus.12.q.2*
t *Planè si natalibus.*vt & infra, de nata.re.l. interdum.in fin.
u *Liberam.*hic est cõtra.C.de inoffici.testa. l.si quãdo. Solu.ibi, in præiudicium liberorũ non valet, quibus plus debetur hæreditas patris quàm liberti patronis.vel dic vt ibi. Item cõtra.ff. eo.l. Paulus.§. patroni. Sed ibi filius patroni:hic princeps.
x *Emit.* nummis serui:& tũc non habet cõtra tabu. vt.C.eod.l.j. vel dic suis propriis: & tunc habet: vt.ff. de in ius vocã.l.sed & si hac. in princ. &.ff.de suis & leg.l.intestato.§.is plane. facit.ff.titu.ij.l. Titiꝰ.&.C.de Lati. liber. tol.l.j.§.illud.
y *Acceperit.*ab extraneo, secus si à seruo suo:vt.C.eo.l.j.
z *Aditã.* aliud in cõtra tabu. quæ datur liberis:vt supra,de cõtra tabu.l.illud.in princip. quæ est contra. Accur.
a *Vel vnum.*facit.ff.de testa.tut.l.si nemo.
b *In castris.* sed in aliis secus: vt.ff. de milit. testa.l.si à milite.§.fi.& facit.C.de inoffi. testa. l.fi.§.pe. &.ff. de in ius vocan.l.adoptiuum.circa prin.Ac.

c *Si deportatus.*facit supra,de iure pa.l.si vt.
d *Vt patronus.*vt & supra,de iure pa.l.seruum.
e *Non potest.*vt &.ff.de iure pat.l.eum.
f *Obstabit.*vt &.ff.de assignan.lib.l.j.§.vtique si ex.
g *Possessionem.* per quam non in totum, sed in suam legitimam testamentum rumpit.& pro hoc argumen.ff.eo.l.si ex patronis. in prin.& secundum hoc differt à querela.Sed cõtra videtur.ff. eo.l. in seruitutem.§.fina.&.ff.de iure pa.l.siue. in fi.primi respõsi.
h *Peterent.*scilicet nepotes.
i *Libertus.*redit ad hoc quod dixit,fratribusque suis &c.
k *Non desinit.*omnino,ne obstet.ff.de assignan.lib.l.j.respon.
l *Adsignatus est.*qui accusauit: alij habent,adsignatus non est,& potest

BIU Cujas

potest succedere &c.& sic præmittitur,non,& est alius casus:sed primum verius.

a *Bonorum possessionem.* cum capitis libertũ accusauerit. Accur.

b *Non est hæres.* vel etiam quoquo relicti tit.vt &.j.ea.l.§.si debita.Ité hodie & si minus habet, non petit contra tab.sed agit ad supplementum condictione ex.l.vt institit.de suc.li.§.sed nostra.sed certe & iure veteri videtur idem: vt.s. de iure pa.l.siue.§.excludit. sed dices illud à cõpositoribus additum.

c *Accipere non potest.* facit supra, de cõdit.& demon.l.ij.

d *Ante aditam.* bene exponit: vt.s.ea.l.§.vt patronus.

e *Collata sit.* facit.s.de iniusto testa.l.cũ in secundo.&.s.si cer. peta. l.itaq;. &.l.penul. &.j. de dona.cau. mor.l. illud.§.fina.

f *Bonorum possessionẽ.* secundum tab.vt &.s. proxi.§.in princi.sed si filius viuit,excludit patronum:vt insti.de suc. lib.§.sed nostra.

g *Satisfactum est.* nec hoc corrigitur per authen.vt iure institutionis relinquatur,vt in filiis:vt in authen. vt cũ de appel.co.§.aliud.col la.viij.

h *Funguntur.* vt insti. de dona.§.j.

i *Idem erit dicendum.* sic.C.eo.l.pe.§.fina.

k *Quasi agnita.* primũ tamen verius:vt.j.e.l.si vero.§.penulti.

l *Si patrono cõditionis.* puta instituit alium hæredem si dabit centum de hæreditate patrono suo.

m *Sed & si dolo malo.* facit.j.si quid in fraudẽ patro.l.j.in prin.

Si necem.]CASVS. Si seruꝰ reuelauerit occisores domini sui, fit liber: & tamen nullius est libertus: quia nãcisci tur libertatẽ per senatusconsultũ. & ideo cessat bonorũ poss. contra tabul.Sed quid? captus est libertus alicuius ab hostibus: & ibi decesit.nũquid patronus vocatur ad contra tabulas?sic. sed si patronus : deportatus est, hoc casu filius eius vocatur ad cõtra tabulas. sed si libertus instituit aliquem extraneum, & rogauit restituere filio patroni , hoc casu ex quo est filius, patronus excluditur à contra tabulas.Viuianus.

n *Nullius.* priuati viuẽtis,sed Orcinus:vt.j.qui sine ma.l.qui ob necem.Ité tunc adhuc contra.j.de suis & legitimis hæredibus.l. intestato.§.quod si necem.Solu.distingue aut fuit hæres in mora

ff. Infort.

non potest succedere, & cõtra tabulas bonorũ possessionẽ [a] petere. ℣ Totiens ad bonorum possessionẽ contra tabulas inuitatur patronus,quotiens non est hæres [b] ex debita portione institutus. ℣ Si patronus sub cõditione[hæres]sit institutus,eáque cõditio viuo testatore extiterit : contra tabulas bonorum possessionẽ accipere non potest. [c] Quid ergo si mortis tẽpore pepẽdit, extitit tamen antequam patrono deferatur bonorum possessio, hoc est, antẽ aditam [d] hæreditatẽ? an inuitetur ex hac parte edicti? Et magis est vt aditę hęreditatis tempus spectetur.hoc enim iure vtimur. Si tamen præteritũ collata sit [e] cõditio, vel ad prẹsens: non videtur sub cõditione institutus. Aut enim impleta est: & purè institutus est. Aut non est:& nec hæres institutus est. ℣ Si libertus patronum suũ ita hęredem scripserit:*Si filius meus me viuo moritur,patronꝰ hęres esto.* nõ malè videtur testatus. Nam si decesserit filius, poterit hic existente conditione accipere bonorum possessionem. [f] ℣ Si debita patrono portio legata sit: & si scriptus hæres [ipse patronus] non fuerit, satisfactũ [g] est. Sed & si institutus sit ex parte minore quàm ei debetur,residua vero pars suppleta est ei legatis siue fideicommissis: & ita satisfactum ei videtur. Sed & mortis causa donationibus poterit patrono debita portio suppleri. Nam mortis causa donationes vice legatorum funguntur. [h] Sed & si non mortis causa donauit libertus patrono, contemplatione tamen debitæ portionis donata sunt:idẽ erit dicendum. [i] tunc enim vel quasi mortis causa imputabuntur, vel quasi adgnita [k] repellẽt patronum à contra tabulas bonorum possessione. ℣ Si patrono conditionis [l] implendæ causa quid datum sit, in portionem debitam imputari debet, si tamẽ de bonis sit liberti profectum. Debitã autem partem eorum quæ cũ moritur libertꝰ habuit, patrono damus.mortis enim tẽpus spectamus.Sed & si dolo malo [m] fecit quo minꝰ haberet:hoc quoque voluit prætor pro eo haberi atq; si in bonis[eius]esset.

IIII. PAVLVS libro quadragesimosecundo ad Edictum.

SI necem domini detexerit seruus, prætor statuere solet vt liber sit:& cõstat eum, quasi ex senatusconsulto libertatem consecutũ,nullius [n] esse libertum. ℣ Si libertus captus ab hostibus,ibi decesserit : quãuis liberti appellatio eum non tangat, [o] tamẽ propter legẽ Cornelią quę testamentũ sic confirmat atq; si in ciuitate decesserit: [p] patrono quoque bonorũ possessio danda erit. ℣ Si deportatus patronus sit,filio eius cõpetit bonorum possessio in bonis liberti, nec impedimento est ei talis patronus qui mortui loco habetur. [q] & dissimile est si patronus apud hostes sit. Ná propter spem [r] postliminij obstat liberis suis. ℣ Si extraneus à liberto hæres institutus, rogatus sit [patroni] filio hæreditatem restituere: cum ex senatusconsulto Trebelliano restituta hæreditate, hæredis loco filius habeatur: patronus summouendus est.

V. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum Prouinciale.

LIbertinus qui patronũ patroníque liberos habet, si patronum ex parte debita hæredem instituit, liberos eius in eandem portionem substituere debet : vt licet patronus viuo liberto mortuus fuerit, satisfactũ videatur liberis eius. [s] ℣ Si patroni filium emancipatum, & nepotem ex eo, qui in aui familia remansit, libertus [t] habeat:filio tantum non etiam nepoti satisfacere debebit libertus:nec ad rẽ pertinet quod ad parentis bona pariter vocantur.

VI. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Edictum.

A vindicandi necé, vt hic.aut nõ: vt ibi,&.s. de iure patronatus.l.si filius.& facit.s.de hęredibꝰ instit.l.antepenul.&.C.ꝑ qbꝰ cau.l.j.

o *Non tangat.* quia seruus est hostium.

p *Decesserit.* vt.s.de testa.l.lex Cornelia.

q *Habeatur.* vt.s.de contra tabu.l.j.§.filij.Sed argu.contra.s.de condit.& demon.l.intercidit.ij.respõ. & facit.C.de sentẽ.pas.l.fi.

r *Propter spem.* s.familiæ erciscundæ.l.propter spem.

Libertinꝰ.]CASVS. Si libertꝰ habet patronum, patronꝰ filios: libertus debet instituere patronum in legitima portione,& ei substituere liberos. Vnum sciatis : vt videatur satisfacere patrono : debet instituere in legitima portione. Quid si patronus habet filiũ emancipatum, ex eo nepotem in potestate?filius prẹcedit.Sed quid, libertus instituit patronum vel eius filium ex modica portione.numquid patronus poterit petere bonorum possessio.contra tabulas?certe non, si habet debitã portionẽ: vel si minus habeat,agat ad supplementum.hoc dicit cum prin.l.seq.Viuianus.

s *Liberis eius.* ad instar l.Velleiæ.argu.insti.de exhęre.libero.§.posthumorum.& facit.s.e.l.ij. in princip.&.l.etiam.§. libertus.

t *Libertus.* contra.s.e. l.ij.§.fi.Sol. immò idẽ: vt ibi no.facit supra,de leg.tut.l. tutela.§. proinde.Accursius.

Et si ex modica.]CASVS in.§.cum patroni.Libertus instituit filiã patroni: postea testamẽtũ est falsum pronuntiatum: ipsa appellauit.pendente appellatione est mortua filia. nũquid petitio dabitur filiis eius?certe sic. [*Si FILIVS.*] Filius liberti fuit institutus à liberto: abstinet.nũquid patronus vocatur ? sic. Quid si adiuit hæreditatem,& abstinet beneficio restitutionis ? admittitur patronus, vel eius filij.siue non est filius,siue est, & abstinet beneficio restitutionis, admittitur patronꝰ, vel eius filij.veruntamen si libertus reliquit patrono,& agnouit,non debet admitti ad cõtra tabulas. Sed quid ? reliquit patrono, & nõ habet effectum.nõ debet sibi obesse.& quid si quod ei relictum erat, sit euictum?hoc non debet ei obesse:& in aliis ex his quæ ponuntur in litera.hoc dicit cum.l.seq.vsque ad.§.si seruo.Viuianus.

BIU Cujas

a *Liberti.* hic est amphibologia. nã dictio, liberti potest loqui de liberis liberti: quem si instituit libertus, repellitur patronus: secus si exhęredaret, vel si ille non vult esse hæres: vt. ff. de iure patrona. l. siue. §. fi. & institut. de succes. lib. §. sed nostra. Secundo vt dicat quod filius patroni institutus repellat patronum: & tunc dices bonorum possef. cõtra tabu. liberti. & pro hac. j. eo. l. si vero. §. si seruo. sed prima hic est vera, vt subiicit.

b *Hæredibus eius.* scilicet filiæ patroni quondam. vel erat sui iuris. Accursius.

c *Sit hæres.* vt. j. de fideicommiss. lib. l. eum. qui. §. sed & si quis. & facit. ff. de iure pat. l. siue. §. fina. Accursius.

d *Adierint.* forte ex modica institut', quàm esset eius debitum.

e *Non admittuntur.* vt &. C. de pactis conuẽ. l. fin. §. j. &. ff. de contra tabu. l. si post mortem. §. illud. Sed arg. contra. in ea. l. §. si in adoptionem datus. sed ibi coactus adiit. Accursius.

f NAm *absurdum.* sic. ff. tit. j. l. si ita stipulatio. in fine.

SI *vero non.* Prin. in hac. l. continuatur. l. præceden.] *Si seruo.* CASVS. Hic dicitur, siue reliquit mihi libertus, & agnosco: repellor à contra tabul. siue reliquit filio meo, vel seruo meo. sed si etiam causa mortis donatur, repellor à contra tabu. sed si datur aliquid causa implendæ conditionis, repellor à cõtra tabul. Sed quid erit? minor est patronus, & adgnouit iudicium liberti. numquid potest restituere vt petat contracta? sic. nam si patronus minor petiit seruũ in seruitutem, & læsus est: potest restitui. Viuianus.

g *Si vero non.* facit supra, de inoffi. testa. l. mater. &. l. nihil.

h *Mox pœnituisset.* sic ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. meminisse.

i *Auxilium.* quod hoc sit, statim dices.

k *Non habet.* sic. ff. de act. emp. l. item. &. j. de sol. l. si quis aliam.

l *Subueniendum.* vt agat ad repletionẽ quasi de euictione condi. ex leg. vt. C. de inoffi. test. l. sancimus. circa princip. quæ est contra. & hoc est quod supra dixit, legitimum auxiliũ. vel dic per contra tabu. iure isto incorrecto in patrono, siue totum siue pars sit euicta: & aliud in filio iure nouo. sed si ab initio minus legitima sit relicta patrono, ad supplementum agitur: vt no. ff. eo. l. etiã. §. toties.

m *Relictum.* vt. ff. de contra tabu. l. ij. §. fina.

ET si ex modica parte instituti sint liberi liberti, [a] bonorum possessionem contra tabulas patronus petere non potest. Nã & Marcellus libro nono Digestorum scripsit quantulacumq; ex parte hæredẽ institutum liberti filium, patronũ expellere. ℣ Cùm patroni filia hæres instituta esset à liberto, falsumque testamentum dictũ esset in quo scripta erat, & appellatione interposita & pendente diem suum obiisset, hæredib' eius [b] diuus Marcus subuenit, vt id haberent quod haberet patroni filia si viueret. ℣ Si fili' liberti hæres ab eo institutus abstinuerit, quãuis nomine sit hęres, [c] patron' admittitur. Sed & si per in integrũ restitutionẽ is qui mixtus est paternæ hæreditati, vel qui adiit hæreditatem, abstinuerit se: potest quis patronum admittere. ℣ Patronus, patroníque liberi si secundum voluntatem mortui liberti hæreditatem adierint, [d] legatúmve aut fideicommissum petere maluerint: ad contra tabulas bonorũ possessionem non admittuntur. [e]

VII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum Prouinciale.

NAm absurdũ [f] videtur licere eidem partim cõprobare iudicium defuncti, partim euertere.

VIII. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Edictum.

SI verò non [g] habuit effectũ petitio eius, dico non impediri quo min' adiuuetur. Quin immò & si sic adiit quasi ex debita portione institutus, mox apparuit, eum minorem partem quàm sperauit, accepisse: æquissimum est admitti eum ad suum auxiliũ. Sed & si testatò conuenisset hęredem vt sibi legatum solueretur, mox pœnituisset: [h] puto eum posse adiuuari. ℣ Si patronus legatum sibi relictum adgnouerit, ídque fuerit euictum: competit ei legitimũ auxiliũ: [i] quia id quod sperauit se habiturum, non habet. [k] Sed & si non totum euictum sit, verum aliquanto* minus habet quàm putauit: erit ei subueniendum. [l] ℣ Si seruo vel filio suo aliquid relictum patronus adgnouerit: perinde à contra tabulas bonorum possessione repelletur, atque si adgnouisset sibi relictũ. [m] Sed & si mortis causa donationem adgnouerit, dicendum est repelli eum à contra tabulas bonorum possessione: sic tamen, si post mortem liberti adgnouit. Cæterùm si ei viuus libertus donauit, [&] ille accepit: non idcirco erit repulsus à contra tabulas bonorum possessione: quia potest dicere, sperasse quòd in testamento quoque gratus [n] circa eum fieret. permittíque* ei debet ab eis discedere, [o] vel ea compẽsare in portionem pro rata. Quare dicitur & si conditionis implendæ causa quid fuerit datum patrono post mortem liberti, repelli eum à contra tabulas bonorũ possessione, quasi adgnouerit iudicium. ℣ Si patronus [p] minor annis vigintiquinque liberti iudiciũ adgnouerit: in integrum restitui eum oportere existimamus, vt possit contra tabulas accipere [bonorũ possessionem.]

IX. PAVLVS libro quadragesimosecundo ad Edictum.

QVi in seruitutem libertũ paternum petierit: [q] nec nomine liberorũ [r] bonorum possessionem accipere potest.

X. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Edictum.

SI ex patronis alicui satisfactum non erit, ita vt alij amplius sua portione ex bonis liberti relinquatur: ei cui satisfactum non erit, ita actio dabitur vt eius portio suppleatur ex eo quod extraneo hęredi, & quod patrono supra suam portionẽ relictum est. [s] Eadẽ ratio & in pluribus patronis [libertorũ]

n *Gratus.* existens.

o *Discedere.* scilicet donationibus. sed hodie videtur vt agat ad supplementum: vt. C. de inofficio. testa. l. si quando. §. j. vel ibi excesserit in donando vt in quartam imputetur: hic simpliciciter. & facit supra, eo. l. etiam. §. fina.

p *Si patronus.* & sic ad lucrũ: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. hodie.

q QVi *in seruitutẽ.* * Flo. ali- Petierit. calũ- quo niosè: vt. j. e. l. idem est.

r *Liberorum.* Not. ergo delictum patris nocere filiis [a] vt nec ipsi nec pater eorũ nomine petant. Sed arg. contra. j. l. *fallus culpã.* quod si pater. in fi. &. l. *ibi do.* quæritur. Solu. hic erat *meũ Iaco-* in potestate quo casu *binũ de san-* per aliam viam daretur *clo Georg.* patri bono. poss. quod *post Bald.* ff. esse non debet: vt. d. l. *ti. si de feu.* quæritur. Vel dic quod *fue. contro.* hic pater repellitur *p- & in ca. I.* pter iniuriam quam ip- §. *denique.* se fecit liberto: ibi ve- *in titu. quæ* ro non fecit iniuriam, *fuit prima* immò propter iniuriã *causa bene-* sibi factam repellitur. *fic. amit. in* vnde in primo casu se- *feu. de quo* uerius, in secundo be- *Hosti. in* nignius cum eo agitur. *sum. feu.* & facit. j. e. l. si filius qui *qui. mod.* patri. & de verb. sig. l. li *feu. amit.* cet. §. fi. &. j. vnde li. l. fi. *& in c. I.*

SI *ex patronis.*] CA- §. I. *de suc-* SVS. In prin. huius *cess. feu. &* l. dicitur: Testator li- *Dy. in regu-* bertus erat dies: habe- *la, non de-* bat patronos: vni ex pa- *bet. de regu.* tronis reliquit legitimã *im. lib. 6.* portionem & vltra: alij * *Flo. &* non, extraneũ instituit. *vulg. remit-* quo modo erit satisfa- *tique* ciendũ? hoc modo, vt de relicto patrono & extraneo suppleat portio eius cui relicta non fuit legitima. idé si omnibus patronis non reliquit, sed alij tantũ: qa debet suppleri portio omnium patronorũ de relicto extraneo. [IVLIANVS.] Habebã patrẽ & auum. auus exhæredauit me: repellar à successione libertorũ suorum. si pater nõ exhæredauit me, à libertorum successione eorũ nõ repellar. Quid si pater exhæredauit me? repellar à successione auitorũ & paternorũ: qa per successionẽ aui habeo venire ad successionem libertorũ suorum. [IDEM AIT.] In. §. isto cum. l. seq. dicitur: si pater meus exhęredat me mala mẽte: auus meus patrẽ meum exhęredat: si auus decesserit priusquã pater, repellar à successione libertorũ aui, non patris. si autẽ pater meus sit exhæredatus à patre suo, ego autem non sum exhæredatus ab auo, nec à patre meo, admittar ad bona libertorũ vtriusq;. Viuia.

s *Relictum est.* non enim sunt duo rei credendi. tunc esset secus vt supra,

BIU Cujas

vt supra, si quis eau. l. si duo. in princi.

a *Quia per patrem.* non exhæredatum, vel non mala mente: vt. j. eod. titu. l. si patronus. §. ij.

b *Ipse non sit.* ab auo exhæredatus: est tamen à patre. sed si à nullo, paternorum & auitorum petet bonorum possef. vt. j. l. proxi.

c *Idem ait.* distinguẽdo casum propositum. Accursius.

d *Quod si pater. Viuente patre.* concor. j. e. l. quæritur. & l. filius.

SI patronus.] CASVS. Patronus dũ esset in militia, fecit testamentum iure militari: filium præteriit. nunquid repelletur à successione libertorũ patris sui tanquã mala mente exhęredatus? sic. Sed quid erit? aliquis assignauit filio suo libertum: postea exhęredauit. nunquid vocabitur ad successionem liberti? sic. [*SI QVIS NON.*] Or seigneurs in. §. isto ponitur determinatio multarũ legum huius ti. Vos debetis scire: filius patroni repellitur à contra tab. liberti. cum mala mente exhæredatur. dicet aliquis, doceas me quãdo patronus exhæredat mala mente filiũ suum, & quando bona. ecce si patronus non vult fraudare filium, & eum exhæredat. verbi gratia: patronus habebat filium qui erat furiosus: dicebat patronus: quid faciam? si instituo filium furiosum, negotia mea dissipabũtur. vnde volo instituere talem, & cõmittere fidei ipsius, vt cum filius erit sanæ mentis, restituat. hoc casu non repellitur à contra tab. bonorum liberti. [*SI QVIS CVM.*] Filius est exhæredatus: iudex pronuntiauit non esse exhæredatum. propterea non repellitur à successione liberti: quia iudicatis stãdum est. Sed si pro parte vlaritur. in tus est, & pro parte obtinuit, quia inuenitur in totum exhæredatus: repellitur à contra tabulas bonorũ liberti. [*EX TESTAMENTO.*] Si exhæredatus est filius patroni, nec ex illo testaméto aditur hæreditas, nõ tenetur exhæredatus: & ideo nõ repellitur à cõtra tab. bo. pos. liberti. [*SI PATRONI.*] Filius patroni fuit institutus, postea substitutus: & à substituto exhæredatus. valebit potius institutio quàm substitutio pro exhæredato: ne indignus censeatur bonis liberti. [*SI PATRONI FILIVS EMANCIPATVS.*] Si emãcipatus filius patroni nõ vult adire, nec ille qui est in potestate, vult retinere: nihilominus præteritus filius vocabitur ad bonorum possessionem liberti. Viuianus.

† *Concor. c. si ãsuũ. §. i huiusmodi quoque litibus siue cautere fidei ipsius, vt cum sis quandiu in potestate patris exi- stat, nec alias absque ipsius assensu in iudicio regulariter esse possit. & glo. in verbo, irregularit. in principio de iudi. lib. 6.*

e *Filium.* quem scit se habere: vt. C. de testa. mili. l. sicut. Sed seruabitur. ¶ Iulianus ait, eum qui ab auo suo exhæredat' est, à bonis libertorũ eius summoueri: à patris verò sui libertorũ bonis nõ excludi. Quod si à patre sit exhæredatus, ab auo nõ sit: nõ solùm à libertorũ paternorum bonis, verũ etiã ab aui quoque excludi debere: quia per patrẽ [a] auitos libertos cõsequitur. Quòd si pater ei' sit ab auo exhæredatus, ipse nõ sit: [b] posse nepotẽ auitorũ libertorum contra tabulas bonorum possessionẽ petere. Idẽ ait, [c] si pater me exhæredauit, auus meus patrẽ meũ, & prior auus decesserit: ab vtriusque libertis me repelli. Sed si ante pater [meus] decessisset, postea auus: dicendum erit nihil mihi nocere patris exhæredationem ad auitorum libertorum bona.

XII. IVLIANVS libro vicesimosexto Digestorum.

QVod si pater meus à patre suo sit exhæredatus, ego neq; à patre meo, neque ab auo: mortuo quidẽ patre & aduersus auitos, & aduersus paternos libertos ius habebo. Viuente patre, [d] quãdiu in potestate eius fero, nõ petã cõtra tabulas auitorũ libertorum bonorum possessionẽ: emancipatus non summouebor.

XII. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Edictum.

SI patronus testamento iure militari facto, filiũ [e] silentio exhæredauerit, debebit nocere ei exhæredatio. verum est enim hunc exhæredatum esse. ¶ Si quis libertũ [f] filio suo adsignauerit, eúmq; exhæredauerit, admitti potest ad bonorum liberti possessionẽ. ¶ Si quis [g] non mala mente parentis exhęredatus sit, sed alia ex causa, ex hæredatio ipsi nõ nocet: vt puta pone furoris causa exhæredatũ eũ, vel ideo quia impubes erat, hæredẽq; instituendo rogatum ei restituere hæreditatem. ¶ Si quis cùm esset exhæredatus, pronuntiatus vel perperã [h] sit, exhæredatus non esse: non repellitur. Rebus enim [i] iudicatis stãdũ est. ¶ Si filius patroni exhæredatus, in partẽ obtinuerit de inofficioso, in partẽ victus sit, [k] videam' an noceat ei exhæredatio. Et nocere arbitror: quia testamentum valet, à quo exhæredatus est. ¶ Ex testamento autẽ [à] quo neq; adita hæreditas est, neq; petita bonorum possessio, liberis exhæredatio non nocet. Absurdum est enim, in hoc tantum valere testamentũ, vt exhæredatio vigeat, [l] cùm aliàs nõ valeat. ¶ Si patroni filius priore gradu sit hæres scriptus, secundo exhæredatus: huic non nocet exhæredatio, quum voluntate patris vel extiterit hæres, vel exístere potuerit. Neq; enim debet videri pater indignũ existimasse filium bonis libertorum, quem ad hæreditatem suam primum vocauerit. Ac ne eum quidem existimandum est summoueri à bonis liberti, qui à primo gradu exhæredatus, & idem substitutus est. ergo is qui institutus sit hæres vel primo gradu, vel sequẽti, vel alio quo gradu, licet exhæres sit eodẽ testamento, non est summouendus à liberti bonis. ¶ Si patroni filius emancipatus noluerit adire hæreditatem, vel qui in potestate est, retinere: nihilominus liberti bonorum possessionem habebit.

XIII. IVLIANVS libro vicesimosexto Digestorum.

FIlius patroni exhæredatus, quamuis nepos ex eo hęres scriptus fuerit, bonorum possessionem [m] contra tabulas patris patroni maior viginti quinque annorum accusat libertum de crimine capitali, vel calumniose petit in seruitutem, & succũbat. videtur accusare de crimine capitali, si accusat de tali pro quo imponitur mors, vel amissio ciuitatis & libertatis. Vnum sciatis: si filius accusauit libertum, & ipse retorsit in eũ crimen, non repellitur à contra tabulas: quia est ei ignoscendum. Sed quid si filius accusauit libertum maternum? numquid repellitur? certe leges loquuntur in liberto paterno. Quid si filius accusauit libertum quia occidit patrem? venia dignus est. Accusare videtur si perseuerauit vsque ad sententiam. Et sicut filius repellitur

A contra infra, eod. l. Paulus respon. in fine. Solu. illa hanc corrigit, vel hic mala mente, ibi non: vt. j. ea. l. §. ij.

f *Si quis libertum.* dic vt infra, de assignan. lib. l. j. §. sed & si post. Accursius.

g *Si quis.* facit supra, de liberis & posthumis. l. militi. &. j. eodẽ. l. Paulus. in princi.

h *Vel perperam.* id est, vt non oportet, & sic non tenet exhęredatio. vel perperam, id est, nõ mala mente parentis.

i *Rebus enim.* refert se ad primum, scilicet pronũtiatus. & dic stãdum: vt non vltra procedatur, quod esset si excluderet à bonis libertorũ. nã nõ omnis exhæredatus excludit, sed is tantũ qui mala mente est exhæredatus: vt supra, eadem. l. §. si quis non mala. sic accipitur, standum. ff. de pac. l. iurisgentium. in princi. aliàs accipitur, id est, parendum: vt. C. de re iudi. l. j. & ff. de arbi. l. Celsus. §. fina.

k *Victus sit.* quod esse potest: vt. ff. de inofficioso testamen. l. nihil. §. fina. & ff. de lega. ij. l. cum filius. in princi.

l *Vigeat.* vt supra, de contra tab. l. filium. §. j.

B

Filius.] CASVS. Et si filius patroni exhæredatus est, licet nepos ex eo instituitur, nõ repellitur à cõtra tabulas. vnum sciatis: filius bonorũ possessionẽ ĩ bonis petere poterit si à patre nõ est exhæredatus: sed si emancipatus est præteritus à liberto, vocaretur ad cõtra tab. Viuianus.

m *Bonorũ possessionẽ.* refert ergo directo vel per obliquum sit hæres. sic. j. de verborum significatio. l. sciẽdum & ff. de interroga. acti. si fine. §. illud. & ff. titu. j. cum patronus. §. cum libertus. Sed argu. contra. j. eo. l. si filius qui patri. in princi.

C

D

Vi cum maior.] CASVS. Vos habuistis duas causas propter quas filius patroni repellitur à cõtra tabulas, si libertus filiũ instituit, vel patronus mala mẽte filiũ exhæredauit. assignantur hic aliæ causæ, si filius patroni maior vigintiquinque annorum accusat libertum de crimine capitali, vel calumniose petit in seruitutem, & succũbat. videtur accusare de crimine capitali, si accusat de tali pro quo imponitur mors, vel amissio ciuitatis & libertatis. Vnum sciatis: si filius accusauit libertum, & ipse retorsit in eũ crimen, non repellitur à contra tabulas: quia est ei ignoscendum. Sed quid si filius accusauit libertum maternum? numquid repellitur? certe leges loquuntur in liberto paterno. Quid si filius accusauit libertum quia occidit patrem? venia dignus est. Accusare videtur si perseuerauit vsque ad sententiam. Et sicut filius repellitur

BIU Cujas

tur si accusat eum, ita si fert testimoniũ falsum: secus si cõtra eum aduocat. Sed quid si patronus dicat, talis libertus vulnus mortale mihi inflixit: vnde mando tibi vt accuses post mortem meam. sed filius accusauit, & non probauit? non repelletur à contra tabulas. sed si filius patroni accusauit libertum, & crimen probauit, & libertus fuit restitutus: filius non repellitur à cõtra tabulas liberti post læsionem. Idem dicunt quidam in patrono: sed certe aliud: vt not. ff. de iure patrona. l. eum qui. hoc dicit cũ. l. seq. Viu.

a *Libertum*. paternũ: vt. ff. ead. l. si tamen. & multis locis hac. l. not. & not. supra, de in ius vocan. l. sed & si. §. si autem liberti. & de iure patronatus. l. eum. Acc.

b *Accusauerit*. per calumniam: vt. ff. in fin. & ff. l. proxima.

c *Petierit*. hoc prosequitur. ff. eod. l. in seruitutem. sed primũ prosequitur hæc lex. & ff. l. proxi. Accursius.

d *Siue ipse*. quod potest auctore tutore: vt C. de auctoritate præstan. l. clarum.

e *Ignosci*. de æquitate: vt dixi: secus de rigore: vt. ff. de mino. l. iij. §. vnde scio.

f *Deseruit*. factus maior. nam ante desistere potest: vt. ff. ad Turpillia. l. j. §. accusationem. in fin. Accursius.

g *Incideret*. cuius pœna est. ff. de præuarica. l. iij. in fine.

h *Non facile*. quia cũ quadam solennitate petitur: vt. C. de aboli. l. iij. in princi. & not. de facili & difficili: vt & supra, de nego. gest. sin autem. in prin. & infra, de aqua coti. & æstiua. l. j. §. penul.

†*Cõcor. c. si quis per capillũ. in gl. super verbo, non manifestauerit. ibi, Sed contra nemo inuitus accusare cogitur. Et ibi, vt nemo inuitus agere vel accusare cõpellatur. 22. q. 2.*

i *Publice*. propter lætitiam principis: vt. ff. ad Turpillia. l. abolitio.

k *Is demum*. facit. ff. de pœnis. l. ij.

l *Augere*. quod potest ex causa: vt. ff. de his qui no. infa. l. quid ergo. §. pœna.

m *Patroni filio*. nota filio: vt. ff. e. l. §. si libert⁹. quod facit pro eo quod not. in princ. huius. l.

n *Accusauerit*. quod potest: vt. ff. qui accusa. non pos. l. pen.

o *Desideraut*. per officium: vt. C. de calum. l. j. non in modum accusatiõis: vt. C. qui accu. non pos. l. neganda.

p *Retorsit*. quasi sociũ criminis: vt sic repellatur ab accusando: vt. C. de libe. cau. si filium. & not. ignoscendũ ei qui non facit spõte: vt. ff. proxi. §. &. §. pen. &. ff. ad Sil. l. iij. §. vtrum. &

ternorum libertorum accipere non potest. Licet enim necessarius existat patri suo: non per semetipsum, sed per aliũ ad hæreditatem admittitur. Et certè constat, si emãcipatus filius exhæredatus fuerit, & seruus eius hæres scriptus: & si iusserit seruo hæreditatẽ adire, & ita patri suo hæres extiterit, nõ habebit cõtra tabulas paternorũ libertorum bonorũ possessionem.

XIIII. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

QVi cùm maior natu esset quàm vigintiquinque annis, libertum[a] capitis accusauerit[b], aut in seruitutem petierit[c]: remouetur à cõtra tabulas bonorum possessione. Si verò accusauerit minor: dicendum est hunc non excludi, siue ipse[d], siue tutor eus vel curator accusauerit. ℣ Sed si minor quidem instituerit accusationem, maior autẽ factus sententiam acceperit: benignè erit dicendum ignoscí[e] ei debere: quia minor cœpit. Neque enim imputare ei possumus cur non deseruit[f] accusationẽ, vel cur abolitionem non petierit: cùm alterum si fecisset, in Turpillianum incideret[g], alterum non facilè[h] impetretur. Certè si abolitione publicè[i] data, repetit iam maior: dicendum est hunc esse remouendum. Maior enim factus potuit sine timore desererẽ abolitam accusationem. ℣ Is demum[k] videtur capitis accusasse, qui tali iudicio appetit, cuius pœna aut supplicium habuit, aut exilium, quod sit vice deportatiõis, vbi ciuitas amittitur. Si tamẽ quis libertum eo crimine accusauerit, cuius pœna non est capitis, verũtamen iudicanti placuit augere[l] pœnam, non obest hoc patroni filio[m]. Neque enim imperitia aut seueritas iudicantis obesse debet patroni filio, qui crimẽ leuius intentauerit*. Sed si non accusauerit, sed testimonium in caput liberti dixerit, aut subiecerit accusatorem: puto eum à cõtra tabulas [bonorũ possessione] remoueri. ℣ Si libertus maiestatis patroni filiũ accusauit[n], & patroni filius calumniæ eum capitis puniri desiderauerit[o], non debet repelli hoc edicto. Idem puto & si ab eo petitus, retorsit[p] in eum crimina. Ignoscendũ enim est ei si voluit se vlcisci prouocatus. ℣ Si patris mortem defendere[q] necesse habuerit, an dicendum sit hic quoq; ei succurrendũ[r], si libertum paternum propter hoc accusauerit, medicũ fortè patris, aut cubiculariũ, aut quẽ alium qui circa patrem fuerat? Et puto succurrendum, si affectione & periculo paternę substantiæ ducente necesse habuit accusationẽ vel calumniosam[s] instituere. ℣ Accusasse† autem eum dicimus qui crimina obiecit, & causam perorari vsque ad sententiã effecit. Cæterum si antè quieuit[t], nõ accusauit. & hoc iure vtimur. Sed si appellatione interposita desiit, benignè dicetur nõ pertulisse accusationem. Si igitur pendente appellatione decesserit libertus, patroni filius admittetur ad bonorum possessionẽ: quia* ante sententiam libertus morte subtractus est. ℣ Si patroni filiꝰ aduocationem accusatori liberti præstitit, non est repellendus. Neque enim aduocatus accusat[u]. ℣ Si pater testamẽto cauerit[x] vt accusaretur libertꝰ quasi venenũ sibi parasset, aut quid aliud in se admisisset, magis est vt ignoscí liberis deberet, qui non sponte[y] accusauerunt. Sed & si accusauerit libertũ, & probauerit crimen patroni filius, posteaque hic libertus sit restitutus, non erit repellendus. crimen enim quod intẽdit, etiam perfecit[z].

XV. TRYPHONINVS libro septimodecimo Disputationum.

IDem est & si crimen quidem quod in liberto probatũ est, meruerat[a] capitis pœnam, benignius autem punitus[b] est libertus, veluti tantum relegatus. De calumniatore enim sensit[c] prætor.

XVI. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

IN seruitutẽ. CASVS. supra. l. proxima habuistis duo dicta. & vnum positũ quando dicatur per calũniam accusare. quando dicatur in seruitutẽ petere, habetis in lege ista, videtur in seruitutẽ petere &c. Sed si aliquis non dicit seruũ suum totum,

ff. ad leg. Aquiliam. l. scientiã. §. qui cũ aliter. & ff. de iure fisci. l. ij. in princ. & ff. de iniur. l. sed si vnius. §. si iussu. & C. de transact. l. si quis maior. & de re iudica. l. si se. in prin. & C. de metatis. deuotũ. & ff. si quadru. pau. l. j. §. cum arietes. & C. de admini. tuto. l. cum quædã. Sed contra. ff. ad leg. Aquil. scientiam. §. sed si defendendi. vbi nõ licet vlcisci: sed hic licet per iudicem.

q *Defendere*. accusando. Accursius.

r *Succurrendũ*. ne perdat cõtra tabulas liberti bonorũ possessionẽ, etiã si per calũniã accusat, vt subiicit. nõ tamẽ subuenitur si per calũniam accusat, ne puniatur de calumnia.

s *Vel calumniosam*. id est, quæ vere erat calumniosa: sed iudex ignorabat: alioquin repelleret eum. Azo: vt C. vt nemo priua. l. fin. in fin. & facit. ff. pxi. §. cum suis concor. Acc.

t *Quieuit*. sic. ff. de inofficio. testamen. l. Papinianus. §. meminisse. & ff. rem ratam habe. l. amplius. & instit. de cõtrahen. emptio. §. j. Sed contra. ff. de iure patrona. l. eum. §. fina. & l. sequen. Solu. ibi. Item facit. ff. eod. l. in seruitutem. §. petisse. Sed arg. contra. C. qui accusa. non possunt. l. pen. sed ibi speciale. Accursius.

†*Iste. §. facit ad hoc quod qui permisit aliquẽ de certo crimine nõ accusare: si adhibeatur in testem cõtra illũ, & ipse vt eum repellat, excipit de illo crimine, qđ tamen non contrauenit promissioni, de quo not. in. l. 2. §. si publico. per glo. & doct. ff. de adul. & glo. & doc. in. c. 1. extra de exc.*

u *Accusat*. vt & supra, de rei vindi. inter. Sed contra. ff. de inofficio. testamen. l. fin. in princ. Solu. ibi.

x *Cauerit*. idem forte & si cœperit accusare. vt. ff. de inofficio. testa. l. filius. §. multo. & de bono. poss. l. cum quidam. & de pign. actio. si seruos. & ff. de alie. iudi. l. nam & si.

y *Non sponte*. vt. C. de calum. l. mater. & ff. e. l. §. si libertus. cũ cõcor.

Flo. quia sententia lib. mor. subst. est.

z *Etiam perfecit*. de calumniatore ergo tantum intelliguntur prædicta, vt &. ff. l. proxi. & facit infra, de iniur. l. eum qui.

a *Dem est. Meruerat*. quia vere cõmiserat crimen, & capitale erat.

b *Punitus*. quod quãdoque contingit: vt. ff. de his qui notan. infa. l. quid ergo. §. pœna.

c *Sensit*. vt &. ff. l. proxi. in fine.

tum, sed pro parte, vel in eo habere vsumfructum: debet repelli à contra tabulas. sed si aliquis petit in seruituté, & obtinet: non patitur istam pœnam. dicitur petere in seruitutem & ante lit. conte. posset tamen pœnitere ante sententiã. sed si filius patroni petit libertum in seruitutem, debet sibi nocere, non suis liberis. sed si hæres accipit cõtra tabulas. si est scriptus, debet repelli. sed si est relictũ à testatore, quod sufficit, repellitur à contra tabu. si petit. Viuianus.

a *In seruitutem.* facit. ſ. l. qui cum maior. §. si libertus.

b *Petisse.* facit. ſ. eo. l. qui cum. §. accusasse. cũ concordan. Sed argu. contra. C. qui accusa. non possunt. l. penul.

c *Non nocet.* vt & ſ. de iure patro. l. diui. & facit. j. eo. l. quæritur.

d *Repellitur.* vt. j. proxi. §. & ſ. de vulg. substitu. l. is qui. & de leg. præstan. l. iij. in princi. & de iis qui. vt indig. l. post legatum. §. penult. Accursius.

e *Scriptus.* ex modico: sed nónne excluditur & agit ad supplementũ: vt ſ. de iure patro. l. diui. §. j? Solu. hic non fuit repulsus.

f *Restituere.* vt. & ſ. de inofficio. test. Papinianus. §. meminisse. & de excu. tuto. l. legatarius.

g *Legati.* relicti. non tamé pro eodé pretio.

h *Dederit.* id est, reliquerit libertus.

i *Prælegato.* sed legato relicto.

k *Patrono.* instituto ex modico.

l *Auferre constat.* & facit ad id quod diximus ſ. eo. l. etiã. §. si capitis.

Liberto.] CASVS. Si libertus decedit intestatus sine liberis, primo vocatur patronus & patrona: eis non existentibus vocãtur filij & filiæ patroni vel patronæ, & cognati patroni qui proximi sunt. Super. l. ista no. & aduertatis vnũ quod necessariũ est scire in toto isto tractatu quãdo non debet patron[a] præteriri, & quando potest impune præteriri. Quidam dixerunt ex quo libertus decedit sine liberis, non debet patronus præteriri. ſ. l. j. & ij. sed contra eos est: quia si decedit sine liberis, videtur quòd aliæ personæ debent vocari. Quid si habet ascendétes? videtur quòd debent vocari. j. de suc. ab hæredibus. l. intestato. quid si habet collaterales primi gradus? excludunt patronum. institu. de serui. cog. & ideo semper debetis exemplificare si libertus decedit sine liberis & parentibus & sine collateralibus primi gradus: tunc vocatur patronus. Viuianus.

m *In primis.* etiam ante patré & fratré liberti: vt hic, & j. de suis & leg. l. intestato. Sed hodie cõtra in vtroque secundum Azo. vt institu. de ser. cog. in princ. licet Ioan. in fratre dicat non corrigi.

n *Patrono & patronæ.* mortuis, si nõ habes: & est datiui casus.

o *Proxmi.* cognati eorum vsque ad quintum gradum: vt institu. de suc. lib. §. multis.

Patronæ.] CASVS. Liberi patronæ licet sint vulgo quæsiti, succedunt liberto materno: liberi patroni ita demum succedũt si sint legitime quæsiti. hoc dicit. Viuianus.

p *Etiã vulgo.* facit institu. ad Orficianũ. §. pe.

Si patronus.] CASVS. Si patronus est institutus ex minori debita portione, & testamentũ dixit falsum, & non obtinuit: repellitur à contra tabulas. sed si patronus partem sibi relictam agnouit, repellitur à contra tabulas. Viuianus.

q *Obtinuisset.* i. succubuisset. & sic facit. ſ. de inoffici. testa. Papinianus. §. meminisse.

r *Hæreditatem.* iudicio defuncti delatã. ergo eadem ratione supplementum. Sed contra. ſ. de petitione hæreditatis. l. Lucius. vbi qui succubuit in falso, dicit nullum. Solu. hic destitit ante sententiã. Vel dic fuit calumniatus. argumen. infra, de accusa. l. si cui. §. j. vel verius vt ibi. Item contra. C. de inofficioso te reditatem. l. eũ. vbi in falso succũbens agit querela. Solu. ibi nihil erat relictum, hic legitima vel minus, vel ibi per vtráque viam reducebatur ad nullum, quod non fit per cõtra tabulas: vt supra, de inofficio. testamen. l. filio. §. fi. vel aliàs solue vt ibi.

†*Concor. c. cum multa. in glo. super verbo, haverius vt ibi. Item contra. C. de inofficioso te ibi, nãmastamen. l. eũ. vbi in falso succũbens agit querela. Solu. ibi nihil erat relictum, hic legitima vel minus, vel ibi per vtráque viam reducebatur ad nullum, quod non fit per cõtra tabulas: vt supra, de inofficio. testamen. l. filio. §. fi. vel aliàs solue vt ibi.*

Si libertus.] CASVS. Libert[s] instituit patronum sub cõditione iurisiurandi. nunquid repellitur à bonorum possessione in bonis liberti? sic. Sed quid? libertus legauit Titio, & rogauit patrono restituere. nunquid Titio denegatur petitio legati si patrono ex debita parte fuit satisfactũ? sic.

Filius. & tertii dici imatris officiosum. 15. q. 8.

Spuri[9] cedit

[LIBERTVS PATRONVM.] Si libertus sub conditione iurisiurandi, quam* prætor

*Flo. Liber tus sub. *Hal. quod*

A

IN seruitutem[a] petisse non is videtur qui ei qui in possessione erat seruitutis, petenti se in libertatem cõtradixit: verùm is qui ex libertate petiit in seruitutem. Sed & si quis non totum suum, sed pro parte, vel vsumfructũ in eo suum dicat, vel quid aliud quod habere nõ potest in eo nisi seruus sit: an repellatur, quasi in seruitutem petierit? Quod est verius. ℣ Si petierit in seruitutẽ, & obtinuerit, mox cognita veritate passus sit in libertate morari, non debet ei obesse: maximè si habuit iustam causam errandi. ℣ Petisse[b] in seruitutem non videtur, qui ante litem contestatam destitit. Sed & si post litem cõtestatam, dicendũ est nec id nocere debere, quia nõ vsque ad sententiam durauit. ℣ Si patroni sit filius [institutus] vel exhæredatus, vel si in seruitutẽ libertum paternũ petiit, vel capitis accusauerit libertũ: non nocet[c] hoc liberis eius qui in potestate nõ sunt. & hoc diui fratres Quintilliis rescripserũt. ℣ Si quis bonorũ possessionem cõtra tabulas liberti acceperit, ab omni liberti iudicio repellitur[d]: nec tantũ si ipsi liberto hæres fuerit scriptus[e], verũetiam si impuberi filio substitutus. Nã & Iulianus scripsit, si post petitam bonorum possessionẽ adierit impuberis filij liberti hęreditatem patronus: denegari ei debere actiones. Sed & si quid codicillis fuerit patrono relictum, vel mortis causa donatũ: simili modo horum quoque persecutio denegabitur. Nõnumquã planè post petitã bonorũ possessionẽ dabitur patrono legati persecutio, si nihil ad emolumentum eius peruenturum sit, quia fortè rogatus est alij restituere[f]. Præterea non tantum quod ipsis nominatim datum est, id se prætor denegaturũ ait: verũetiam si quid proponas ad ipsos per alios peruenturũ, vtputa per subiectas personas: quod quidẽ sunt habituri, non restituturi. ℣ Dabimus legati[g] petitionẽ patrono, si seruo patroni dederit[h] libertatem, pretio eius patrono [non] prælegato[i]. ℣ Ei, qui substitutus erit patrono qui cõtra tabulas [bonorum] possessionem petierit: actio eius partis cui[9] patrono[k] possessio data erit, non datur. ℣ Si patronus sit substitutus, & patronus viuo testatore decesserit, filium patroni petentem contra tabulas bonorum possessionem, non solius substituti partem occupare, verùm omnibus hæredibus pro parte aliquid auferre[l] constat.

B

C

D

XVII. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Edictum.

LIberto sine liberis mortuo, in primis[m] patronus & patrona bonorum possessionem accipere possunt, & quidem simul. Sed & si patrono[n] & patronæ [mortuis] proximi[o] sunt aliqui, simul admittentur.

XVIII. PAVLVS libro quadragesimotertio ad Edictum.

PAtronæ quidem liberi etiã vulgo[p] quæsiti, accipient materni liberti bonorum possessionem: patroni autem non nisi iure quæsiti.

XIX. VLPIANVS libro quarto Disputationum.

SI patronus ex minore parte quàm legitima hæres institutus, falsum testamentum dixisset, nec obtinuisset[q], non est ambiguum cõtra tabulas ei non deferri bonorũ possessionem eo, quòd facto suo perdidit hæreditatem[r] cùm temerè falsum dixit. Quòd si ex debita parte fuerit institutus: siue adiit, siue non, à contra tabulas bonorum possessione repellitur, quasi debitam sibi portionem acceperit: nec poterit contra tabulas bonorum possessionem petere.

XX. IVLIANVS libro vicesimoquinto Digestorum.

SI libertus* sub conditione iurisiurandi, quam* prætor

indubitanter in eo quadrante qué habet patronus, non potest cõqueri: in illo qué habet extraneus, potest cõqueri: vnde ex illo & ex aliis bonis poterit petere suppleri debitam sibi portionem. [SI LIBERTINVS.] Libertus filium emancipatũ suum instituit sub

sub conditione in defectū conditionis ei instituit patronum in debita portione. nunquid aliter subuenitur patrono? & certe excludetur patronus: scilicet si filius non erit hæres, excluditur. si autē erit hęres, subuenitur ei, quia poterit petere vt debita portio suppleatur.

[*SI LIBERTVS.*] Libertus instituit filiū emancipatum: rogauit alteri restituere, filiꝰ dixit suspectam. coactus fuit adire, & restituere. nūquid subuenietur filio tanquam præterito hæredi? sic. Viuianus.

a *Solet.* vt. ſ. de condit. instit. l. quę sub cōditione. in principio.

b *Satisfactum.* propter hanc enim satisfactionem legatū fuerat Titio. Accursius.

c *Reſiduum.* subaudi qđ deest ex debito &c. quod est hodie tertia: olim dimidia: vt instit. de suc. lib. §. sed nostra.

d *Pro rata.* facit supra, eo. in seruitutem. §. fin. Accursius.

e *Pertinet.* quia fuit potestatiua. Accursius.

f *Bonorū possessionem.* secundum tab. Accur.

g *Pertineat.* quia non fuit potestatiua. & facit supra, de contra tabulas. l. iij. §. si quis ex liberis. &. §. si sub ea.

h *Existimo.* fa. C. de institu. & substit. l. iiij. Accursius.

i *Sed is cui.* effectu enim hęres est: vt supra, quod cum eo. l. si filius. §. j. & facit. C. de inofficio. testa. l. j. Accur.

k *Onus.* ad hoc. ſ. de acquiren. hæred. l. cum hæreditate.

EX tribus.]*CASVS.* Si tres sunt patroni, & libertus decedit eis præteritis: si vnus omittit petere bonorū possessionem, alij duo viriliter vocantur. Vi.

l *Ex tribus.* facit. C. quando nō peten. partes. l. j. Accursius.

SI filiusfamilias.]*CASVS.* Si filiusfamilias miles manumittit: illius serui est patronꝰ. vnde debet vocari ad cōtra tabulas liberti ipse & filius eius, non autem pater eius. hoc dicit. Viuianus.

m *Patri.* vt & supra, de iure patronatus. l. seruum. in princi.

SI libertus.]*CASVS.* Libertꝰ instituit extraneum, præteriit patronum: patronus dedit se alicui in arrogationem, nunquid poterit vocari ad contra tabulas? sic. si vero institutus omisit habere: succedit ei tanquam legitimus hæres. sed si decedit libertus relicto patrono & eius filio & nepote: primo vocatur patronus & eius filius: postea nepos. sed si libertus decedit relicto vno filio ex vno patrono, duobꝰ ex alio: omnes æqualiter vocantur: vt supra, de legiti. tutoribus. l. iij. §. item quæri potest. hoc dicit. Viuianus.

n *Bonorū possessionem.* vnde legitimi: vt instit. de bonorum possessionibus. §. cumque.

o *Proximum.* vt. ſ. de oper. lib. l. à duobus. & de legi. tuto. l. tutela. §. si duo. Accursius.

p *Duos reliquisset.* non nepotes. filij enim cum nepotibus non admittuntur. Azo.

Communi.] *CASVS.* Libertus erat duorum patronorum: alter coēgit libertum iurare ne nubat: alter viuo liberto decessit. nūquid ille qui coēgit, perdit ius patronatus? sic, & bonorū possessio accrescit alteri. Viuianus.

q *Vxorem ducat.* per quod perdit ius patronatus: vt. ſ. de iure patrona. l. qui cōtra. Acc.

r *Decesserit.* alter patronus: quo casu ad superstitem, non filium præmortui defertur: vt hic, &. ſ. de oper. liber. l. à duobus. Sed in eo quod de iuramento dicit, videtur contra. ſ. de iureiuran. si duo. vbi dicit quod portio amittentis alteri nō accrescit. Sed ibi libertus iurauit, & ei suum sacramentum prodesse debet: hic vero non iurauit, nec aliquid fecit quod sibi prodesse debeat: immo hic in culpa fuit quod paruit in delicto iubenti patrono. vel dic vt ibi. & facit. ſ. de aucto. præstan. l. si seruus communis.

remittere solet[a], patronum instituit hæredē: non puto dubitandum quin à bonorū possessione summoueatur. Verū est enim eum hæredē factum. ℣ Si Titio legatū fuisset, eiúsque fideicōmissum vt patrono restitueret: denegatur legatorum actio Titio, si patrono pro debita parte à scripto hærede fuerit satisfactum[b]. ℣ Libertus patronum & extraneum coniunctim ex parte dimidia hæredes scripsit, Quadrans ex quo institutus erat patronus, totus ipsi imputari debebit, residuū[c] ex debita sibi parte omnibus hæredibus pro portione cuiusque aufert. Idem seruari conueniet in legato quod patrono coniunctim & Titio datum fuerit, vt pars legati in portionem debitā patrono imputetur, ex reliqua parte tantū Titio detrahatur, quantum ab hærede pro rata[d] portione. ℣ Si libertinus filium emancipatū sub conditione hæredē instituerit, & deficiente conditione substitutus adierit: quæro, vtrum patrono aduersus substitutū in partem debitam prætor, an emancipato filio in totam hæreditatem succurrere debeat? Respondi, cùm pater filium sub conditione primo gradu hęredem instituit: si deficiente cōditione sub qua filius hęres institutus est, ad secūdum gradū hæreditas pertinet[e], vel adhuc pendente cōditione filius decesserit: patrono patris debitæ bonorū possessionem[f] aduersus substitutū competere. Idémq; est, & si filius vel non petierit bonorum possessionē tempore exclusus, vel repudiauerit. Si verò deficiente cōditione hæreditas ad filium pertineat[g], emācipatum potius tuebitur prætor aduersus substitutū. Existimo[h] autem quotiens sub cōditione hęres filius scribitur, aliàs necessariam esse exhæredationem à substitutis, aliàs superuacuam. Nam si id genus cōditionis fuerit, quæ in potestate filij esset, veluti, *Cùm testamentum fecerit.* puto etiam omissa conditione filium locum substitutis facere. Si verò conditio non fuerit in potestate filij, veluti, *Si Titius cō sul factus fuerit.* tunc substitutus nō admittitur, nisi filius ab eo nominatim exhęredatus fuerit.

℣ Si libertus filium emancipātum hæredē instituerit, eiúsque fidei cōmiserit vt totam hæreditatem Sempronio restitueret, & filius cum suspectam sibi hęreditatem diceret, iussu prætoris adierit eam, & Sempronio restituerit: non iniquè patrono bonorum possessio partis debitæ dabitur, perinde ac si nō filius, sed is cui[i] hæreditas restituta est, liberto hæres extitisset. ℣ Item cùm filius hæreditatem liberti patris omiserit, & cohæres eius totiꝰ hæreditatis onus[k] susceperit: danda erit patrono bonorum possessio. vtroque enim casu non filio, sed extraneo pars eripitur.

XXI. IDEM libro vicesimo-sexto Digestorum.

EX tribus[l] patronis vno cessante bonorum possessionem petere, duo æquas partes habebunt.

XXII. MARCIANVS libro primo Institutionum.

SI filiusfamiliàs miles manumittat, secundū Iuliani quidem sententiā quā libro vicesimoseptimo Digestorū probat, patris libertum faciet: sed quādiu, inquit, viuit, præfertur filius in bona eius patri[m]. Sed diuus Hadrianus Flauio Apro rescripsit suum libertum eum facere, non patris.

XXIII. IVLIANVS libro vicesimoseptimo Digestorum.

SI libertus præterito patrono extraneū instituerit hæredem, & patronus ante quàm contra tabulas bonorum possessionē[n] petierit, in adoptionem se dederit, deinde scriptus omiserit hæreditatē: patronus totorum bonorum liberti possessionem vt legitimus petere potest. ℣ Si libertꝰ intestatò decesserit, relictis patroni filio, & ex altero filio duobus nepotibus, nepotes, non admittentur quamdiu filius est: quia proximum[o] quēque ad hæreditatem liberti vocari manifestum est. Si autē ex duobus patronis alter vnum filium, alter duos reliquisset[p]: dixi viriles inter eos partes fieri.

XXIIII. IDEM libro sexagesimoquinto Digestorum.

COmmuni liberto, si ex duobus patronis alter iusiurandum exegerit ne vxorem ducat[q]: vel viuo liberto decesserit[r] is qui extra hanc culpam fuerit, vel superuixerit: partis vtrique debitæ bonorum possessionem solus habebit.

XXV. IDEM

BIU Cujas

Quamdiu.] CASVS. Si patronus est præteritus à liberto, & alter institutus: quamdiu potest dari bonorũ possessio contra tabulas patrono, dabitur debitoribus hæreditariis exceptio si conueniantur. Viuianus.

a *Si non in ea.* verba exceptionis. sic infra, de exceptio. rei iudi. l.ij.& de actio.& obliga.qui cum hęrede. sed hodie videtur contra: vt.C.de peti. hæredi.l. fi.§.sin autem.

Liberto.] CASVS. Libert⁹ habebat in bonis octoginta. legatus fuit ei fundus qui valebat quinquaginta, & decessit.patronus vocabitur quasi sint in bonis centum. nec refert vtrum hæres institutus repudiet legatum liberto relictum, nécne. Viuianus.

b *Liberto.* ad intellectum huius legis est.ſ. de iure patronatus.ſi libertus.in principio.

c *Ampliorem.* scilicet centum viginti.

d *Repudiatum.* ab hærede legatari j.Accur.

e *Legatariis.* scilicet ad eorum cõmodum.

Viuo filio.] CASVS. Si viuo filio patroni exhæredatur nepos patroni, ista exhæredatio nocebit nepoti. Viuianus.

f *Viuo filio.* facit.ſ.e. l.ſi ex patronis. §. Iulianus.

Si in libertum.] CASVS. Si libertus damnatus est de crimine capitali, illud ius quod habebat patron⁹ si non esset condemnatus, hoc non perdet. eadem dicenda sunt in bonis eorum qui mortem sibi conscíuerunt. Viuianus.

g *Animaduersum.* vt quia suspenditur propter delictum. & habes idem infra, de bo.dam. l.cum ratio.§.j.

Qui ex causa.] CASVS. Si quis manumittat ex fideicommiſ. non vocatur ad contra tabulas, nisi sit filius ea intentione rogatus vt pro patrono habeatur: quia potest imponere operas, & vocabitur ad bonorum possef.cõtra tabulas. Viuianus.

h *Ab eo petere.* concor. C. de oper. liber. l.ij.& de contra tabulas li.l.j.& supra, titu.j. l.cerdonem.& l.Campanus. & infra, de suis & legi. l.iij. ij. respon. & supra, de lega.j.l.videndũ. & de in ius vocan.l.is quoque. Acc.

i *Imponere.* speciale in filio. in aliis contra: vt.ſ.hac.l.cum aliis quæ in hoc ei concordant. sed & in filio videtur contra.j.de fideicommiſ.libe.ſi filius. in princ. sed illam secundum istam intellige. vel solue vt ibi.

Si quis libertum.] CASVS. Ego libertum paternũ petij in seruitutem, ne causam euictionis mihi præstaret. non amitto beneficium bonorum possef. quia non petij per calum.ſ.e.l.qui cũ maior. Viuianus.

k *Non amittit.* licet succumbat in eo quod ad seruitutem vocat. & facit supra, de nego. gest.l.at qui.§.cum me. & infra, de iniuriis. l. qui de libertate.

Patrono.] CASVS. Si patronus habebat libertum, & si libertus fundum quem emit, ei legat: si patronus agnoscit legatum, non petat bonorũ possessionem. verũtamen si euinceretur à patrono, non nocet in petendo bonorum possef sio. Viuianus.

l *Patrono.* facit.ſ. de dote præstan.l.licet.

Si libertus.] CASVS. Fuit libertus meus per alium in seruitutem redactus ab eo manumissus. nunquid debeo vocari ad contra tabulas? certe non. Viuianus.

m *Ab alio.* cuius seruus factus est. facit supra, de sena.l.fin.& supra, de reli.ſi mulier.& infra, ad Tertyllia.l.ij. §.ij.&.C.de dig.l.j.lib. xij.& infra, de re iudi. l.sæpe.in.§.nam & ſi libert⁹. &.C.de libe.causa.l.principaliter.

n *Manumiſit.* scilicet postea.

Si patronus.] CASVS. Si patronus non aluit libertũ suum, in iure patronatus, lege Aelia Sentia prohibente, non poterit succedere: vt.ſ.de iure patro.l.adigere. Viuian⁹.

o *Impoſita.* vt operas. Accursius.

p *Pertinet.* vt sunt liberi vel hæredes ad quos operæ quãdoque producuntur: vt supra, titu.j.l.ſi operarum.& facit ad hanc.l.ſ.de libe. agno.l.alimenta. & supra, de iure patro. l.diuus. Accursius.

q *Institutus.* scilicet patronus.

Si libertus.] CASVS. Libert⁹ habebat duos patronos: vnũ præteriit: alterũ ex semisse instituit. præteritus ab instituto, & ab altero poterit auocare debitã portionẽ. Simile.ſ.de inofficio.testamen.l.mater.&.ſ.ſi pars hære.l.j. Viuianus.

Satisfieri

XXV. IDEM libro primo ad Vrseium Ferocem.

Quamdiu patrono bonorum possessio partis debitæ dari potest, exceptio debitoribus dabitur aduersus hæredem petentem, *Si non in ea*[a] *causa sit patronus, vt bonorum possessionem pro parte debita cõtra tabulas petere possit.*

XXVI. AFRICANVS libro secundo Quæstionum.

Liberto[b] octoginta habenti, fundus quadraginta legatus est. is die cedente legati decessit extraneo hærede instituto ſ. Respondit, posse patronum partem debitam vindicare. nam videri defunctum mortis tempore ampliorem[c] habuisse rem centum, cùm hæreditas eius propter computationem legati pluris venire possit. neque referre, hæres institutus repudiet legatum liberto relictum, nécne. Nam & si de lege Falcidia quæratur: tale legatũ, quamuis repudiatum[d], in quadrantem hæreditatis imputetur legatariis[e].

XXVII. IDEM libro quarto Quæstionum.

Viuo[f] filio si nepos exhęredatur: nocebit ei exhęredatio ad bona libertorũ auitorũ.

XXVIII. FLORENTINVS libro decimo Institutionum.

Si in libertum* animaduersum[g] erit: patronis eius ius quod in bonis eius habituri essent (si is in quem animaduersum est, sua morte decessisset) eripiendũ non est: sed reliquam partem bonorum quæ ad manumissorem iure ciuili nõ pertineat, fiscọ esse vindicandam placet. Eadem seruãtur in bonis eorum qui metu accusationis mortem sibi cõsciuerint, aut fugerint, quæ in damnatorum bonis constituta sunt.

*Flo.libertinum

XXIX. MARCIANVS libro nono Institutionum.

Qui ex causa fideicommiſſi manumittitur, est quidem libertus manumiſſoris, & tam cõtra tabulas, q̃ ab intestato ad bona eius venire potest quasi patronus: sed operas ei imponere nõ potest, nec impositas ab eo petere[h]. Sed si defunct⁹ filio suo legauit seruum, & rogauit vt eum manumittat, ea mente vt plenum ius patroni habeat: defendendum est posse eum operas iure imponere[i].

XXX. GAIVS libro secundo ad Edictum Prætoris Vrbani, titulo de liberali causa.

Si quis libertum paternum in seruitutem ea voluntate petierit, vt causam euictionis sibi conseruet: non amittit[k] beneficium bonorũ possessionis.

XXXI. MARCELLVS libro nono Digestorum.

Patrono[l] libertus fundum quem ab eo alienum emerat, legauit: & constituit patronus ad se pertinere legatum. Contra tabulas bonorum possessionem accipere non potest, etsi nihil profecit ei legatum, quia alienam rem legauerat ei libertus: quia patron⁹ ipse eum liberto vendiderat.

XXXII. IDEM libro decimo Digestorum.

Si libertus meus in seruitutem redactus, postea ab alio[m] liberatus sit, & eius cœperit esse libertus: præfertur mihi in cõtra tabulas bonorũ possessione qui eum manumisit[n].

XXXIII. MODESTINVS libro Singulari de Manumissionibus.

Si patronus nõ aluerit libertum: lex Aelia Sentia adimit eius libertatis causa impositа[o], tam ei, quàm ipsi ad quẽ ea res pertinet[p]: item hæreditatem ipsi, & liberis eius: nisi hæres institutus[q] sit: & bonorum possessionem præterquam secundum tabulas.

XXXIIII. IAVOLENVS libro tertio ex Cassio.

Si libertus cùm duos patronos haberet, alterum præteriit, alterum ex semisse fecit hæredem, & alteri extraneo semissem dereliquit: scriptus quidem patronus debitã sibi partem immunem habet: de cætera autem parte patroni quæ supra debitum ei relicta est, & de semisse extraneo relicto, al-

BIU Cujas

teri patrono pro rata portione satisfieri oportet. [a]

XXXV. IDEM libro tertio Epistolarum.

A Liberto suo hærede [instituto] Seius [b] vsumfructum fundi Mæuio legauit. is libertus Mæuio hærede relicto [c] decessit. Quæro, cùm contra tabulas testamenti [d] petierit Seij filius aduersus Mæuium: vtrùm deducto vsufructu pars debita fundi ei restituenda [e] sit, an solida: quia eorũ bonorum acceperit possessionem quæ liberti, cũ moreretur [filius] fuerunt? Respõdit, Vsumfructum in causam pristinam restituendum puto. Optimum itaque erit arbitrum postulare, vt arbitrio eius vsusfructus in integrũ restituatur.

XXXVI. IDEM libro octauo Epistolarum.

LIbertus qui soluẽdo nõ erat præterito patrono extrarios reliquit hæredes. Quæro, an possit patron[s] petere cõtra tabulas bonorũ possessionẽ? Respõdit, Cũ à scriptis hæredibus adita est hæreditas, patronus contra tabulas bonorũ possessionẽ petere potest: quia soluẽdo hæreditas est, quæ inueniat [f] hæredẽ. Et sanè absurdũ est, ius patroni in petẽda bonorũ possessione cõtra tabulas aliorũ cõputatione, nõ iudicio ipsi[s] patroni æstimari: auferríq; patrono quod modicũ [g] vindicatur[s] est. multi enim casus interuenire possunt, quib[s] expediat patrono petere bonorum possessionẽ, quãuis æris alieni magnitudo quã libert[s] reliquerit, facultates patrimonij eius excedat: veluti si prædia sunt aliqua ex bonis liberti, in quib[s] maiorũ patroni sepulchra sint: & magni æstimat patronus bonorum possessionis * iura pro parte ea ad se pertinere [h]: vel aliquod mancipiũ, quod nõ pretio, sed affectu sit æstimandum. Non ergo ideo minus habere debet ius petendæ bonorũ possessionis, quia * animo potius [i] quàm aliorũ cõputatione bona liberti æstimat: cum eo ipso sufficere patrimonium videri possit, quòd & hæredẽ habeat, & bonorum possessorem.

XXXVII. VLPIANVS libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

IVlianus [k] ait, Si patron[s] libertatis causa imposita liberto * reuẽdiderit, filiũ eius à bonorũ possessione summoueri: scilicet quia nec contra tabulas testamenti liberti bonorum possessionem accipiet quotiẽs pater eius donum, munus, operas liberto reuendiderit. Planè si patroni filius libertatis causa imposita reuendiderit, nihilominus familiam * bonorũ possessionẽ contra tabulas liberti accipere ait: quia filius reuendendo libertatis causa imposita, fratrem suum non summouet. ℣ Si libertus hæredem scripserit, ísque pri[s] q̃ de familia [l] quæstionem haberet, adierit hæreditatem: patronũ ad contra tabulas bonorũ possessionẽ nõ admitti Iulian[s] ait. debuit enim & patronus liberti necẽ vindicare. quod & in patrona erit dicẽdũ.

XXXVIII. TERENTIVS Clemens libro nono ad legem Iuliam & Papiam.

QVæritur, an filio exhæredato, [m] etiã nepotes ex eo à bonorum possessione liberti excludãtur? Quod vtiq; sic dirimendum est, vt viuo filio donec in potestate eius liberi manent, non admittantur ad bonorum possessionem: ne qui suo nomine à bonorũ possessione summouentur, per alios [n] eam † consequãtur. Si autem emãcipati à patre fuerint, vel alio modo sui iuris effecti: sine aliquo impedimento ad bonorum possessionem admittantur. ℣ Si filius liberti omiserit, patris sui hæreditatem: hoc patrono proficiet.

XXXIX. IDEM libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

PAtroni filia, si in adoptiua familia sit, ad bona libertorum paternorum admittitur.

XL. IDEM libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI pater exhæredato [o] filio ita cauit, vt ius in libertum saluum ei esset: nihil ei ad hanc rem nocet exhæredatio.

XLI. PAPINIANVS libro duodecimo Quæstionum.

SI libertus patrono, quod ad debitam portionẽ attinet, satisfaciat, inuito tamẽ aliquid extorquere conetur: quid statuendum sit, quæritur? Quid enim si ex parte debita instituto, decem præterea legentur, & rogetur seruum proprium qui sit decem vel minoris pretij, manumittere? [p] Iniquũ est, & legatum velle percipere, &

a *Satisfieri oportet.* sic ff.eo.l.si ex patronis. in principio.

Liberto.] CASVS. Seius libertũ suũ instituit: vsumfru. fundi alicui legauit: libertus decedit præterito patrono, & Mœuio instituto. nunquid subuenitur patrono? sic in debita portione. verũtamen omnia præstanda sunt Mœuio deducto vsufruc. qui alicui legauit. Viuianus.

b *Seius.* id est patronus. Accursius.

c *Hærede relicto.* cum Seius patronus decesserit ante libertum.

d *Testamenti.* liberti paterni.

e *Restituenda.* & sic in illo non habebit filius partem.

Libertus.] CASVS. Libertus qui non est soluendo, instituit extraneum, & patronum præteriit. nunquid patronus poterit bono. possess. contra tabu. liberti petere? Dicit q̃ non, ex quo non est soluendo. ecõtra videtur q̃ sic, ex quo inuenit hæredẽ. tamẽ dicẽdum est ex quo inuenit hæredẽ, patronus poterit petere cõtra tab. bono. possessionẽ. Viuia.

f *Quæ inueniat.* sic ff. ad leg. Fal. l. iij. in princi.

g *Quod modicum.* id est, quia modicum.

h *Pertinere.* vt infra, si quid in fraud. pa. l. j. §. & aliàs. & ff. de min. l. si in emptionem. & C. de adminis. tut. l. lex quę.

i *Potius.* sic ff. man. l. cum seruus.

IVlianus.] CASVS. Vos habuistis plura propter quæ patroni repelluntur à iure patronatus. In lege ista ponuntur aliqua, scilicet si patronus imposi- *Flo. possessione* tas operas ei reuẽdiderat: repellitur à contra tab. bo. pos. Sed si duo sunt filij patroni, vnus reuendidit operas, nocet ei, sed nõ nocet fratri. *Flo. qui* [SI LIBERTVS.] Si libertus instituit patronum, & ipse libertus fuit occisus: si patronus adiit hæreditatem, vel petiit contra tab. antequam vindicaret mortem defuncti, vel de familia quæstio habeatur: potest repelli à successione ei[s]. Viuianus.

Flo. libertæ k *Iulianus.* facit supra, de iure pa. l. sicut. & ff. ti. j. l. liberti[s] qui. & no. C. de ope. lib. l. si quẽ.

l *De familia.* de hoc dic vt. C. e. l. cũ fratrẽ.

Qveritur.] CASVS. Si filius patroni exheredatur, nepotes ex eo viuo filio patroni excludũtur à bono. pos. contra tab. si verò filius patroni qui erat in potestate, effectus est sui iuris, nõ repellitur à bonorum possessione, sed etiam eo sublato admittuntur supra, de iure patro. l. diui. *filiã, Flo.* [SI FILIVS LIBERTI.] Si libertus habet filium, & eum instituit: ille omittit paternam hæreditatem: proficit patrono. si filius habet substitutũ, vocetur ad contra tabulas. vel si non habet, ei succedat: vt infra, de le. hære. l. intestato.

m *Exhæredato.* mala mente parentis.

n *Per alios.* sic. C. de hære. instit. l. neq;. & facit. ff. eo. l. qui in seruitutem. & l. quod si pater. & ff. de iure patro. l. qui contra.

Patroni.] CASVS. Si sum patronus, filia mea si sit data in adoptiuã familiã, poterit vocari per contra tab. vnde legitimi ad bona libertorũ meorũ. Viuia. † *Quod enĩ*

Si pater.] CASVS. vna via p- Si ego patronus ex- *hibet, alia* hæredo filium hoc ad- *non permit* iecto: volo quòd iura *tñ. & fac.* patronatus sint tibi sal- *c. vlti. in gl.* ua: non officio filio *sup. verbo,* quin vocetur ad con- *vt persona* tra tabu. in bonis liber- *liter. post* ti: quia hic non videtur *med. ibi, &* mala mente exhæreda- *quod nemi-* tus. ff. eo. l. sed patron[s]. *ne meo. ex-* §. si quis. Viuianus. *tra de offic.*

o *Exhæredato.* vt. ff. *delega.* eo. l. si patron[s]. §. ij. sed ff. titu. ij. l. si operarũ. in fi. contra. Solu. vt ibi.

Si libertus.] CASVS. Libertus satisfecit patrono in debita portione. nunquid poterit repelli à cõtra tabulas, si cum instituit in debita portione & insuper legat ei decem, in legato potest eum grauare in portione. si autem ei non legauit, in portione eum grauare non potest, nec legato vel fideicommiss. vel substitutione. Not. sicut filio non potest imponi in quarta debita iure naturæ aliquod grauamen: sic nec patrono. Viuianus.

p *Manumittere.* facit ad id

BIU Cujas

ad id quod not.ſ.ad legem Falcidiam.l.ſi ea.

a *Hærede.* in omnibus. Accurſius.

b *Petierit.* quòd ſeruus manumittatur.

c *Accepta.* à patrono. Accurſius.

d *Portione.* de hæreditate in qua ſolus eſt hęres patronus qui nõ vult manumittere.

e *Redimi.* per ſubſtitutum à patrono.

SI filius.] *CASVS.* Filius patroni hæres extitit, & fratrem ſuum exhæredatũ arrogauit. nunquid iſte arrogatus poſt mortem fratris vocabitur ad bono. poſſ. liberti? certe non: nam edictum quod dat patronis beneficiũ, & eorum filiis: videtur intelligi de filiis qui nõ ſunt à Titio. ſed ſi patronus non inuenitur habere legitimam portionem, de aliis bonis habebit.

† *Concor. c. ſi quos. de ſeruis eccleſiæ bene meritis ſibi epiſcopus liberos donauerit: collatam libertatẽ ab ipſo ſucceſſoribꝰ placuit cuſtodiri. & infra. in verbo, bene meritos. ibi, nã pro præmio remunerandus eſt ſeruus libertate. l. q. ſecunda.*

[PAPINIANVS.] Libertus fecit Titiũ commilitonẽ hęredem in bonis caſtrenſibus. alius ſuccedit in aliis bonis. bona caſtrẽſia non ſunt auferenda à Titio. ſed ſi patronus non inuenitur habere legitimam portionem, de aliis bonis habebit.

Flo. Filiꝰ qui

[CVM FILIVS.] Filiꝰ liberti dicitur partus ſuppoſitus eſſe, accipit bonorum poſſ. vtrũ patronus poſſit petere bono. poſſ. contra tabꝰ? Reſpon. quòd ſic. [SI FALSVM.] Libertus in prouincia exiſtẽs dicit feciſſe teſtamẽtũ, & deceſsiſſe teſtatus: alij dixerũt falſum pronuntiatũ eſſe teſtamentum: & eſt appellatum. numquid patronus poterit petere cõtra tabu. vel eius filiaꝰ? ſic. ſi eſt falſum, poterit ſuccedere ab inteſtato, vel poterit petere debitã portionẽ.

Fl. poſſeſſione libertum

Flo. ſic dictum eſt patrono, eodemq; patronæ filio

Flo. patrona

f *Si filius.* ſ. patroni exhæredatus mala mente.

g *Exhæredato.* ſi tũ bonis patris abſtinuiſſet.

h *Noceret.* Ioan. dicit quòd hic debet eſſe aliud, non: vt dicas non noceret. i. non prodeſſet. Azo. tu dic idẽ, ſiue habeas ſecundum non, ſiue non habeas.

i *Et nocere.* id eſt, nõ prodeſſe.

k *Exhæredato.* hic eſt ſenſus: Si hic filius qui frater eſt adoptantis, abſtinuiſſet à bonis patris, non haberet ius in bonis liberti. ſic & nunc cum eſt exhæredatus, talis adoptio ſibi prodeſſe non debet vt habeat ius.

l *Irrogatur.* vt exhæredatus mala mente non habeat contra tab.

m *Non obliteratur.* i. non deletur. ſic. C. de apoſtatis. l. ij. qui ſecus ſi à deo adoptetur: quia omnis macula abſtergitur: vt in authen. de mona. in prin. colla. j.

n *Paulus notat.* corrigens prædicta.

o *Venit.* vt filij filius.

p *Quod amiſit.* amiſit enim vt filius.

q *Patrono.* verba veteris legis. Azo. & dic quòd mater & filius manumiſerunt ſeruum communem. Sed cõtra hæc quæ dicit Paulus. j. de verb. ſig. l. ſciendum. ſ. item. Sol. ibi. Itẽ contra. ſ. de cõtra tabu. l. ſub condi. ſ. fi. Sol. ibi. Item contra in eo. tit. de contra tab.

libertatem ſeruo non dare: ſed parte debita accepta, & [à] legato temperare, & libertatem imponere nõ cogi: ne ſeruum fortè de ſe malè meritũ † cogatur manumittere. Quid ergo, ſi ſolo eodem hærede [a] inſtituto idem libertus petierit? [b] Si ſubſtitutum habebit: æquè decreti remedium poterit procedere, vt accepta [c] debita portione [d] cætera pars ad ſubſtitutũ perueniat: ita vt ſi fortè ſeruus redimi [e] potuiſſet, præſtaretur libertas. Ceſſante verò ſubſtitutione, patronũ hæreditatẽ liberti amplectentẽ prætor, qui de fideicõmiſſo cognoſcit, libertatem ſeruo eũ imponere cogat.

XLII. IDEM libro tertiodecimo Quæſtionum.

SI filius [f] * qui patri hęres extitit, fratrem [ſuũ] exhęredatum adrogauit, atq; ita hærede eo relicto defunctus eſt: bonorum poſſeſſionẽ liberti * patris naturalis exhæredatus non habebit. Nam cui non exhæredato [g] talis adoptio noceret, [h] nocere [i] debet [&] exhæredato: [k] quoniã pœna quæ legibus aut edicto irrogatur, [l] adoptionis remedio nõ obliteratur. [m] Paulus notat: [n] Ei qui alio iure venit, [o] quàm eo quòd amiſit, [p] nõ nocet id quod perdidit: ſed prodeſt [id] quod habet. Sic edictũ * eſt, patrono, [q] eidémque patroni filio non obeſſe quod quaſi patronus deliquit, ſi vt patroni * filius venire poſſit. Papinianus Caſtrenſiũ bonorum Titiũ libertus fecit hæredem, cæterorum alium. [r] [ab inteſtato] adita eſt à Titio hæreditas. Magis nobis placebat nondũ [ſ] patronũ [bonorũ] poſſeſſionẽ contra tabulas petere poſſe. Verùm illa quæſtio interuenit, an omittẽte eo qui reliqua bona accepit, [t] perinde Titio adcreſcant, ac ſi partẽ eiuſdem [u] hæreditatis accepiſſet? * Verius mihi videtur inteſtati [x] iure deferri bona cętera. Titi [y] igitur hęres nõ poterit euitare * manumiſſorẽ, [z] cum Titio nihil auferatur * in cæteris bonis quæ nondũ ad cauſam teſtamẽti pertinent. Cũ filius liberti impubes qui ſubiectus dicitur, ex prima parte bonorũ poſſeſſionem [a] accipiat: an patronus defuncti [bonorũ] poſſeſſionẽ accipere poſsit, [b] quæſitum eſt. Et ſine dubio [c] qui ſequẽtis gradus ſunt, nõ admittuntur interim. Cum enim præcedit alia poſſeſsio: qui ſequitur, accipere nõ poteſt. Planè ſi contra eũ qui ſubiectus dicitur, fuerit iudicatum: data nõ intelligitur. [d] Sed in patrono [e] pendẽte controuerſia [f] idem erit dicendũ. [g] Planè quòd ad patroni quoq; perſonam pertinet, differri controuerſia debebit. Si falſum liberti teſtamentum ab aliis in prouincia dictum, atque ita res per appellationem extracta eſſet: defuncta medio tẽpore patroni filia quam libertus hæredem inſtituerat, filio mulieris ſeruauit diuus Marcus eam partem bonorum quam filia patroni vel iure inteſtati, ſi vixiſſet, habere potuit. [h]

XLIII. IDEM libro quartodecimo Quæſtionum.

IVlian⁹ putat patronũ qui Titio pro parte dimidia [i] hæredem inſtituto, ſubſtitutꝰ eo [k] deliberante bonorũ poſſeſſionem cõtra tabulas accepit [l] ſi poſtea

A l. pe. in fi. Sed expone vt ibi, Item contra. ſ. de condit. & demonſtr. l. fideicommiſſum. ſed alio caſu dicit. Item contra. ſ. eo. l. qui in ſeruitutem. Sol. ibi. & eodẽ modo ſoluitur. ſ. eo. quæritur. & l. quòd ſi à patre. Itẽ no. hic quod quis non poteſt per ſe, poteſt per aliũ. ſic. ſ. de tranſac. l. qui cũ tutoribus. & ſ. quæ res pig. l. iij. & j. de fideicõ. lib. l. ſi filius. §. erit. & ſ. de inoffi. teſta. filio. §. pe. & §. fina.

r *Alium.* puta Seium.

ſ *Nondum.* quia nondum adiit Seius in paganicis: quod eſt opus: vt. ſ. eo. etiã. §. vt patronus. quorum cauſa poteſt agi. non autem pro caſtrenſibus: vt. C. de inof. teſta. l. fi. §. ſi tamẽ. ſed & pro paganicis ita demũ, ſi deceſsit nõ í militia. aliàs poſſet teſtari vt vellet, vt. C. de teſta. mili. l. milites. Acc.

Flo. accenſſent

Flo. inuitare

Flo. aufert ratur: nec bonis cæteris,

t *Accepit.* deſtinatione defuncti, nõ re ipſa.

u *Eiuſdem.* i. alicuius cuius pars repudiata etiam inuito ãcreſcit: vt. C. de cadu. tollen. §. his ita. hic autem duæ ſunt: vt. ſ. de mili. teſt. l. ſi certarũ. §. Iulianum.

x *Inteſtati.* & ita patrono ab inteſtato: vt ſupra, de mili. teſta. l. ſi duobus. & C. de teſta. mili. l. j. & ij. Sed videtur accreſcere Titio: vt. ſ. de mili. teſta. l. idẽque eſt. Sed illud obtinet cum vnus ſolus eſt hæres inſtitutus extraneus, nõ commilito: vt C. de teſta. mili. l. ij.

y *Titius.* ſi vt legitimꝰ ab inteſtato paganica poſsideat.

z *Manumiſſorem.* petentem per vnde legitimi, & per bono. poſſ. hæreditatis pe. & accipe. j. in bonis cæteris, ſcilicet paganicis quæ nondum & c. i. quę non erãt adita ex teſtaméto, cũ nihil Titio auferat, ſcilicet de caſtrẽſibus.

a *Bonorum poſſ.* vnde liberi quę eſt prima inter eas quæ deferuntur ab inteſtato.

b *Accipere poſſit.* vnde legitimi.

c *Et ſine dubio.* altius exordit. & concor. j. de iure fiſci. l. edicto. §. cũ ante. & de adul. l. ij. §. fina. & l. ſeq. & l. ſi maritus. in prin.

d *Non intelligitur.* ſic. ſ. de acquiren. hære. l. filius. & de inoffi. teſta. l. filio. in fi. & de tut. & cu. da. l. Seiæ.

e *Sed & in patrono.* redit ad primum.

f *Controuerſia.* ſuppoſiti partus.

g *Dicendũ.* vt differat, vel vt ei data nõ valeat: & hoc ꝑbat plane.

h *Habere potuit.* vt &. ſ. de contra tab. l. ſed & ſi deceſſerit.

IVlianus putat.] *CASVS.* Libertus inſtituit quendã pro dimidia: & alium pro alia dimidia: quendam ſubſtituit. dum deliberaret inſtitutus & ſubſtitutus, patronus petiit contra tab. ſi non aditur hæreditas: patronus ſuccedit ab inteſtato ad contra tab.

i *Pro parte dimidia.* in alia Seius fuit inſtitutus: ſed ſoli Titio patronus fuit ſubſtitutus.

k *Eo.* ſcilicet Titio.

l *Accepit.* & ſic contra Titium & Seium.

In poſſeſ-

BIU Cujas

a *In possessionem.* secundum tabu. quæ excludit contra tabu.
b *Auferantur.* vt &.ſ.eo.l.ſi libertus ſub cõdit. qui habet ſecundum tabu. vt.ſ.de ſecun. tabu. l.ij.§.ſi ſub condit. Sed videtur hũc ammodo ex iudicio non admitti qui petit contra tabu. vt.ſ.eo. in ſeruitutem.§.ſi quis bonorum. Reſpon. hic fit, ne fiat prejudicium cohæredi.

SI patronum.] *CASVS.* Tu patronum inſtituiſti ex debita portione. rogaſti eũ vt alicui daret fundum pure, & alteri fideicõ. ſubaudi. patronus tenetur dare legatum, & ille tenetur cauere de fideicommiſ. præſtando. [*PATRONVS.*] Si patronus inſtituitur hęrès, & ei legatur ſeruus vt habeat portionem: certe nõ petet cõtra tabulas. Item libertus dedit debitam portionem patrono: poſtea auctũ eſt patrimonium eius. an patronus poſſit plus petere? certe non: nec ideo poterit conqueri quòd non habet legitimam portionem. Viui.
c *Inſtituas.* tu libertus.
d *Eique.* patrono.
e *Leges.* id eſt, præleges à cohærede.
f *Fideicõmiſſum.* fundi pure relicti, quod nunc fit conditionale. & facit ſupra, de leg. j. l. quidam. §. penul.
g *Deceſſerit.* nam tempus mortis inſpicitur: vt ſupra, eod. l. ij. §. j. & infra, proxi. §.
h *Inſtitutus.* facit. ſ. ad leg. Falci. l. ſerui qui.
i *Ab eo.* cohærede à quo &c.
k *Vel hæreditatis.* nam etiam hæredi hæredis accreſcit: vt. C. de cad. tollen. in. §. his ita.

SI patronus.] *CASVS.* Patronus eſt hæres inſtitut⁹ ex ſexta parte: ex reſidua ſeruus eius. nunquid propterea poterit grauari patronus legatis & fideicom? ſic: vt non deminuat eius legitima portio. h. d. Viuianus.
l *Ex ſexta.* quæ non facit tertiam patrono debitam.
m *Ex reliqua parte.* patrono debita, quæ eſt tertia.

PAulus.] *CASVS.* Si patronus per errorem iudicium liberti quod credebat verum, approbauit: non propterea repellitur à contra tabu. bo. poſ. ſic & filius qui deceptus approbauit iudicium paternum. ſ. de inoffic. teſta. l. nihil. Viuianus.
n *Non prohibetur.* vt &.ſ. de pet. hære. l. legitima. Sed contra. ff. ſi quid in frau. pa. l. iij. in princ. Solu. ibi errauit in iure: hic in facto.

Titius nõ adierit hæreditatem: nihil ei qui adiit hæreditatem, abſtuliſſe: non magis quàm ſi ſub cõditione fuiſſet inſtitutus. igitur Titio deliberante res in incerto erit, vtrúmne ſemis ex ſubſtitutione in poſſeſſionem[a] conuertatur, an Titio adeunte ſingulis hæredibus partes debitæ auferantur[b].

XLIIII. PAVLVS libro quinto Quæſtionum.

SI patronum ex debita portione hæredẽ inſtituas[c], & purè roges fundũ dare, eíque[d] ſub cõditione tantũdẽ leges[e]: in conditionẽ fideicõmiſſum[f] redigitur. erit tamẽ & hic quod moueat. onerabitur enim patronus ſatiſdatione fideicõmiſſi. Sed dicendũ eſt ab eo fideicõmiſſario cauendũ, à quo patrono legatũ eſt, vt vndiq; patronus ſuũ ius habeat imminutũ. ℣ Patronus hæres inſtitutus, legato ei ſeruo per quẽ ſupplereturdebita ei portio, non petet contra tabulas bonorũ poſſeſſionem, quãuis ſeruus clauſis tabulis deceſſerit[g]. ℣ Si ex bonis quæ mortis tẽpore fuerunt, debitam partẽ dedit libertus in hęreditate vel legato, ſeruus tamẽ poſt mortẽ liberti reuerſus ab hoſtibus augeat patrimonium: non poteſt patronus propterea queri q̃ minus habeat in ſeruo quàm haberet, ſi ex debita portione eſſet inſtitutus[h]. Idem eſt & in alluuione cũ ſit ſatisfactũ ex his bonis quę mortis tẽpore fuerunt. Idẽ eſt & ſi pars legati liberto relicti ab eo[i] cui ſimul datũ erat, vel hæreditatis[k], nũc illis abſtinentibus adcreſcat.

XLV. IDEM libro nono Quæſtionum.

SI patronus ex ſexta[l], & ſeruus eius ex reliqua[m] parte fit hæres inſtitutus: nec ex ſerui portione fideicõmiſſum debetur. At ſi ſeruus dũtaxat hæres inſtitutus eſt: puto nec hic ex debita portione præſtandum.

XLVI. IDEM libro tertio Reſponſorum.

PAulus reſpondit, Patronus qui deceptus falſum iudicium teſtatoris ſecutus eſt, bonorum poſſeſſionem contra tabulas teſtamenti liberti petere non prohibetur[n].

XLVII. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

PAulus reſpondit, exhęredationem nepotis quę nõ notæ gratia[o], ſed alio conſilio adiecta eſt, nocere ei non oportere, quò minus cõtra tabulas libertorum aui bonorum poſſeſſionem petere poſſit. ℣ Quæro, an ſi Titia patroni filia iactaret Titiũ patrẽ ſuum prius, quàm moreretur, literas ad ſe feciſſe, quib⁹ adiiceret [ſe] per libertos ſuos maleficiis appetitũ: eáſque literas ſe ſecutã, poſt mortẽ patris libertos accuſare: an aliquid ei p deſſe[p] poſſit hæc excuſatio? Paulus reſpondit, eam quæ ex voluntate patris accuſauit, non debere repelli à bonorum poſſeſſione cõtra tabulas: quoniã non ſuum iudiciũ, ſed alienum exſecuta eſt[q]. ℣ Patroni filius epiſtolã talem liberto emiſit: Sempronius Zoilo liberto ſalutẽ. Ob merita tua, fidémque tuam quã mihi ſemper exhibuiſti, cõcedo tibi liberam teſtamenti factionẽ. Quæro, an patroni filio nihil relíquere debeat? Paulus reſpondit, eum libertum de quo quæritur, liberam teſtamenti factionẽ conſecutum nõ videri[r]. ℣ Paulus reſpõdit, nepotẽ etiã poſt mortẽ aui cõceptũ ſuperſtite* liberto, bonorũ poſſeſſionem cõtra tabulas liberti[s] auiti petere poſſe, & ad hęreditatẽ eius legitimam admitti. reſpõſum enim Iuliani tantũ ad hęreditatẽ legitimam, item [ad] bonorũ poſſeſſionem aui petendã pertinere. ℣ Paulus reſpondit, quamuis filij à patre milite pręteriti pro exhęredatis habeãtur[t], tamen nõ eouſque ſilentium patris eis nocere debere, vt & à bonis libertorum auitorum repelli debeãt. Idem reſponſum eſt etiam de bonis libertorum paternorum[u].

XLVIII. SCAEVOLA libro ſecundo Reſponſorum.

QVæro de eo qui libertum effracturæ crimine accuſauit. nunquid repellitur à contra tabu? ſic, ſi accuſatio fuit talis de qua debeat imponi exilium. i. perpetua deportatio. Viuianus.

In metallum.

PAulus.] *CASVS.* Exhæredatio facta à patrono de nepote non nocet nepoti: aliàs noceret, & repelleretur à contra tabulas: concor. ſupra, eod. l. ſi patronus teſtamento. §. ſi quis non. [*QVAERO.*] Quædam Titia dicebat: Iam pater meus mittebat mihi tota die literas, & iactabat quòd faceret me hæredem. poſtea pater eſt occiſus à libertis libertabúſque ſuis. nunquid ſi filia accuſat libertos de morte patris, repelletur à cõtra tabu? non. Accedit ſ. ad Silan. l. ſi quis. §. j. [*PATRONI.*] Si filius patroni miſit liberto ſuo epiſtolã dicens ſic, quia ſemper fuiſti obſequioſus erga me, permitto tibi liberã teſtamenti factionẽ. nunquid ex hoc aſſequetur liberam teſtamenti factionem? Reſpõ. quòd non. [*PAVLVS RESPON.*] Nepos aui ſui vocatur ad bono. poſ. contra tabu. liberti, ſi ab eo iniuſte exhæredatur. [*PAVLVS RESPON.*] Si filij præteriti ſunt à patre milite, habentur pro exhæredatis. tamen iſta præteritio non excludit eos à bonorum poſſeſ. cõtra tabulas liberti. Viuianus.
o *Notæ gratia.* i. non mala mente: vt &.ſ.eo. l. ſi patronus. §. fin. &.ſ. ad leg. Fal. qui fundũ. §. qui filios. &.j. de ſuc. lib. l. j. §. ſed ſi exhæredato. &.ſ. ſol. mat. l. ſi vero. §. ſi filium.
p *Prodeſſe.* id eſt, non nocere.
q *Secuta ſit.* vt &.ſ.eo. l. qui cum maior. §. fin.
r *Nõ videri.* vt. C. eo. l. ſi. contra. Solu. ibi & facit. ſ.e. l. etiã. §. j. &. ij. &.j. ne quid in loc. pu. l. ij. §. ſi quis.
s *Liberti.* ſed non aui, vt ſubiicit. & inſtit. de hære. quæ ab inteſta. §. cum autẽ. & eſt ratio, quia ad hoc vt quis admittatur per vnde liberi, oportet q̃ ſit de liberis. vel ſi per vnde agnati, q̃ fuerit agnatus, & ſic cognat⁹: vt. j. de ſuis & legi. l. Titius. & vnde cognati. l. j. §. ſi quis proximior. in fi. & ad bona liberti admittitur, & qui nunquã fuit eius cognatus.
t *Habeantur.* vt. C. de teſta. mili. l. ſicut.
u *Paternorum.* ſ.e. l. ſi patronus. in princ. contra. Solu. ibi.

Fl. ſuperſitem

BIU Cujas

a *In metallum.* vt quia nocturni: vt.j. de effra.l.fina. Accursius.

Iberto.] CASVS. Si tu furtiuè arrogas libertum meum, propterea non perdo ius meum, nec repellor à contra tab. bo. pos. Nam libertus alienus non debet arrogari sine patroni voluntate: supra, de adopt. l. si pater. §. vlti. Viuianus.

b *Non amittit.* vt. ſ. de in ius vo. l. sed & si. §. patronum.

Nihil interest.] CASVS. Si patronus institutus sit hæres à liberto: licet ex minori parte, non admittitur ad contra tabu. similiter & eius hæres. Vnum sciatis: si patronus libertum aliàs seruum suum antequã iubeat hæreditatem adire, seruum vendiderit vel manumiserit, non repellitur à contra tabu. nec denegantur ac. bo. pos. sed si patronus fraudet vt liberiore pretio percepto: tunc repellitur. Sed si scriptus est filius patroni, & adiuit voluntate patroni: patronus non repellit. [SI PATRONVS.] Patron[o] fuit institutus ex debita portione. rogatus fuit hereditatem restituere, dixit hæreditate suspectam. coactus fuit adire & restituere. nũquid repellitur à contra tab? Respon. quòd sic. [SI IMPROBITAS DEBENTI.] Patron[o] debet liberto certam quantitatem pecuniæ. libertus reliquit ei liberationem. ille suscepit liberationẽ, vel pacto, vel acceptilatione. nũquid videtur eius iudicium agnouisse? sic: & ideo repellitur à cõtra tabu. Viuianus.

†*Concor. c. & si illi, i. ibi, Impũe est, vt qui res suas ecclesiæ Christi non contulerit, dam num inferat: & ius ecclesiæ alienare cõtendat. tales igitur liberos succe sor episcopus absq; vl la oppositio ne ad ius ecclesiæ reuocabit: quia eosnõ æquitas, sed etiã improbitas absoluit. Et glo. in verbo, reuocabit. 12. q. 2.*

c *Seruum vendiderit.* patroni institutum à liberto.

d *Bonorũ possessionem.* quia alius est hæres, nõ ipse.

e *Commodũ.* quia plus vendit, quia est institutus. Accursius.

f *Faciliórque.* ſ. est.

g *Patronũ habere.* scilicet hæreditatem. quasi enim habet pater cum habet filius.

h *Ex voto.* vt. j. vnde lib. l. scripto. & de bo. dam. cum ratio. &. ſ. de inoffic. testa. nam & si.

i *Patroni mortui.* Acc.

k *Quem.* filium patroni.

l *Hæredem.* patri adoptiuo.

m *Hæres.* liberti. Ac.

n *Vt patris.* ſ. adoptiui. Accursius.

o *Bonorum possessionem.* facit supra, de leg. præstan. l. filium. §. omnibus.

ff. Infort.

sauit. Respondit, si eiusmodi effracturę crimine accusatus sit, ex quo, si probaretur, in metallum[a] datus esset, denegandam bonorum possessionem.

XLIX. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

LIberto per obreptionẽ adrogato, ius suũ patronus[f] non amittit[b].

L. TRYPHONINVS libro septimodecimo Disputationum.

NIhil interest, ipse patronus scriptus hæres ex minore parte adierit hereditatem, an seruum suum scriptum iusserit adire hæreditatem quam retinet. nihilominus enim repulsus erit à contra tabulas bonorum possessione. Si tamen antequam iuberet liberti hæreditatem adire, seruum vendiderit[c] aut manumiserit, & ita ipse nouus libertus aut emptor hæres extiterit: verbis edicti non prohibetur patronus accipere contra tabulas bonorum possessionem[d]. Sed numquid prætor ei denegare possessorias actiones debeat, si fraudẽ edicto eius facere voluit, vt pretio vberiore percepto, vel tacita pactione etiã hæreditatis ex institutione delatę cõmodum[e] & bonorum possessionis contra tabulas haberet? Faciliórque[f] suspicio per filium scriptum hæredem, quamuis emancipatum adeuntem, liberti hæreditatem ipsum patronum habere[g]: cum omnia quæ nostra sunt, liberis nostris ex voto[h] paremus. Si tamen clausis adhuc tabulis testamenti liberti (cum ignoraret iudicium eius patronus) eorũ quid quę supra scripta sunt, circa institutum subiectum iuri suo fecit: amota fraudis suspicione, suo iure in bonorum possessione cõtra tabulas vtetur. Si patronus ex debita portione a liberto scriptus [hæres,] rogatúsque hæreditatem restituere, suspectam dixerit: & cõpulsus adire, cum retinere posset, restituerit: non poterit accipere cõtra tabulas bonorum possessionẽ: & quia adgnouit iudicium liberti, & quia spreuit, & quasi damnauit eam possessionem. Longè distat ab

A SI eundem.] CASVS. Accusaui libertum paternum de crimine capitali per calumniam. non potero vocari ad contra tabulas vt dixit Labeo. sed videtur contra, quia Paulus contradicit. Accusaui quendam seruum de crimine capitali: ille est factus libertus patris mei. nunquid vocabor ad contra tabulas eius? & certe nihilominus. Viuia.

hoc patroni[i] filius quem[k] libertus adrogauit, & ex minore parte hæredem[l] scripsit, cum nemo ex familia patroni alius esset. quamquam enim hic ipso iure, quippe suus, hæres[m] deprehendatur: si tamen se non immiscuit hereditati vt patris[n], sed abstinuit quasi pàtroni: tamen filius admittendus est ad contra tabulas bonorum possessionem.

B Si debenti patrono certã pecuniam, liberationẽ libert[o] reliquit, ísq; vsus est aduersus hæredẽ petentẽ debitũ, doli exceptione, aut acceptilatione liberatus est debito: propter legatum dicendum est cum non posse accipere contra tabulas bonorũ possessionem[o].

LI. LABEO libro primo Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI eundẽ libertum, & tu[p] capitis accusasti, & pater tuus manumisit[q]: non poterit tibi eius liberti bonorum possessio ex edicto prætoris dari. Paulus. imò[r] cõtra accidet, si quem C seruum[f] accusaueris, deinde is patris tui fuerit[t] factus, & is postea eum manumiserit.

DE LIBERTIS [municipum & aliarum] vniuersitatum.

TITVLVS III.

I. VLPIANVS libro quadragesimonono ad Edictum.

MVnicipibus[u] plenũ ius in bonis libertorum libertarúm[que] defertur: hoc est, id ius quod etiam patrono. Sed an omnino petere bonorũ possessionẽ possint, dubitatur. Mouet enim, quòd consentire nõ possunt[x]: sed per alium[y] possunt petita bonorum possessione ipsi adquirere. Sed qua ratione senatus censuit vt restitui eis ex Trebelliano hæreditas posit[z], & qua ratione alio senatusc õsulto[a] hæredibus eis institutis à liberto, adquirere hę reditatem permissum est: ita bonorum[b] quoq; possessionẽ petere dicendum est: temporaque bonorum possessionis petendę cedere municipibus exinde, ex quo decernere de petenda potuerunt[c]. quod & Papinianus respondit.

p *Et tu.* filius patroni.

q *Manumisit.* scilicet ante. nam dicit libertum.

r *Imò contra.* scilicet quandoque: vt probat. Accursius.

f *Seruum.* scilicet alienum.

t *Factus fuerit.* quia forte emit. non enim facile poterat desistere: vt argu. ſ. e. l. qui cum maior. §. j.

DE LIBERtis vniuersitatum.

ADDITIO. De libertis singularum personarũ superiori titu. dictum est. verum quia aliqui sunt liberti vniuersitatum, ponitur huiusmodi rubrica: si quod ius habeat vniuersitas in eis, videamus. Viuianus. Cõtinuatio.

MVnicipib[u].] CASVS. Si municipes alicui[u] municipij manumittũt seruum suum cum iuris solẽnitate, valet. & quod ius priuatis ĩ suis libertis datur, idem ius municipes habere possunt: & sic bonorum possess. vnde legitimi, & succedere ab intestato. Vnum sciatis, si municipes non petunt intra tempus quod deberent, excluduntur. Viu.

u *Municipibus.* id est, ipsi vniuersitati.

x *Non possunt.* scilicet facile, secundum Io. vt supra, de ori. iuris. l. ij. §. deinde, quia difficile. Azo. & sic intelligitur infra, de acqui. pos. l. j. in fin. &. ſ. de dolo. si ex dolo. §. j.

y *Per alium.* de hoc non est dubium: vt. j. de acqui. possess. l. ij.

z *Possit.* vt supra, ad senatusc õ. Trebel. omnibus.

a *Senatusconsulto.* cuius verba nõ habemus. sed facit. C. de hęre. instit. l. hæreditatis. Item & legitima defertur patrono hæreditas liberti: vt. j. de suis & leg. l. iij. §. si municipes.

b *Et bonorum quoque.* vt & supra, de bonorum posses. l. iij. §. à municipibus. & facit supra, de arbi. l. item si. §. principaliter. Cõtinuatio debuit addi in prin. seq. pag. è regione, additio.

c *Potuerunt.* eligendo & decernendo syndicum vel actorem.

DE ADSIGNANDIS LIBERTIS.

ADDITIO. Quia liberti de quorum operis & bonis, & quorum iure patronatus dictum est, plerúque adsignantur: ponitur rubrica de adsignan.lib.à patre inter liberos.nam aliquando habet pater plures liberos, & vult vni adsignare libertum suum: quod facere licet: & ideo dicit rubrica, de adsignan.lib.

DE ADSIGNANDIS libertis.

TITVLVS IIII.

I. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SEnatusc̃ōsulto, qđ factũ est Claudianis[a] tẽporib[9] Velleo Rufo[b] & Osterio Scapula consulibus, de adsignandis libertis in hæc verba cauetur: *Si qui duos pluréſve liberos iuſtis nuptiis quæſitos in poteſtate haberet, de liberto[c] libertáve ſua ſignificaſſet, cuius ex liberis ſuis eum libertum eámve libertam eſſe vellet: is[d], eáve, quandoque is, qui eũ eámve manumiſit inter viuos vel teſtamento, in ciuitate eſſe deſiſſet[e], ſolus ei patronus ſoláve patrona eſſet: perinde atque ſi ab eo eáve libertatem conſecutus conſecutáve eſſet: vtique ſi ex liberis quis[f] in ciuitate eſſe deſiſſet, neque ei liberi vlli eſſent: cæteris eius liberis qui manumiſit, perinde omnia iura ſeruentur, ac ſi nihil de eo liberto eáve liberta is parens ſignificaſſet.* Quamuis singulari sermone senatusc̃ōsultum scriptũ est: tamẽ & plurib[9] liberis & plures libertos libertásve posse adsignari certũ est. ℣ Is quoque libertus qui apud hostes est, adsignari[g] potest. Adsignare[h] autem[†] quis potest quibuscũque verbis, vel nutu, vel testamẽto, vel codicillis, vel viuus. adimere adsignationẽ etiam nuda voluntate poterit. Sed & si exhæredato[i] filio libertũ quis adsignauerit, valet adsignatio: nec nocet ei nota exhęredationis quãtum ad ius patronatus. ℣ Sed si post adsignationẽ fuerit exhæredatus, nõ semper exhæredatio adimet adsignationem: nisi hoc animo facta sit. Sed si is cui adsignat[9] est, repudiauerit: puto verius (quod & Marcellus scripsit) posse admitti fratres eius. ℣ Si sit ex [vno] patrono filius vnus, ex altero duo, & vni eorum[k] libert[9] adsignat[9] sit: vidẽdum [est] quot partes fiant hæreditatis liberti: [&] vtrum tres aut *duas habeat is cui adsignatus est, id est suã & fratris: an verò æquales partes fiant: quoniã per adsignationẽ alius excluditur[l]. Et Iulianus libro septuagesimoquinto scripsit magis esse vt bessem hic habeat qui fratrem excludit. quod verum est, quamdiu frater eius[m] viuat, vel admitti potuit ad legitimã hæreditatem[n]. cæterùm si fuerit capite minutus[o], æquales partes habebunt.

II. POMPONIVS libro quarto Senatusconsultorum.

SEd si is cui adsignassem, decessisset relicto filio, & fratre[p], & alterius patroni filio: semissem habiturum eum nepotem[q], quem[r] esset filius[s] meus is qui viuit, habiturus, si ego eũ libertum non adsignassem[t].

III. VLPIANVS libro quintodecimo* ad Sabinum.

IDem erit dicendũ, & si is qui filium & nepotem[u] habebat, nepoti libertũ adsignauerit. admittetur [enim] nepos[x] ad legitimã hæreditatẽ[y], licet sit alterius patroni filius. & hoc contingit patrui[z] vita. cæterùm si ille non esset, nihil ei prodesset adsignatio ad deminuendũ ius alterius patroni filij[a]. ℣ Posse[b] autem & nepoti adsignari certum est: & præferri filio nepotem adsignatoris constat. vnde quęri poterit, an si filiũ habeat, & ex eo nepotem, possit quasi duos habeat in potestate, ius senatusconsulti inducere? In qua specie cùm placeat[c], etiã ei qui in potestatem recasurus est, adsignari: quare non admittimus, cum vtrũque[d] esse in potestate negare nõ possumus? An autẽ[e] ad legitimam hæreditatem admitti possit hic, qui est in potestate, tractari poterit. Et cùm multi sint casus quibus & libertum habere qui in potestate est, possit: cur nõ hoc quoque admittendũ sit, vt per eum pater ad legitimæ hæreditatis admittatur emolumentũ? quod & Põponio rectè videtur. Habent autem libertos etiam filiifamiliàs: vtputa si castrẽsem[f] seruũ eorũ quis manumiserit. ℣ Emãcipatos[g] quoque filios eius, cui adsignatus est libertus, habere

---

a *Claudiani.* id est, tẽpore ipsius Claudij.

b *Rufo.* hic vocatur Velleius Rufus. sed insti. eo.§.fi. Sibilius Rufus.

c *De liberto.* subaudi, & de liberta.

d *Is eáve.* ista duo pronomina ad libertos referũtur*. & omitte hic, & iunge. ī. consecutus conse. & c. & media lege prius.

e *Esse deſiſſet.* per mortem naturalẽ, vel ciuilem, vt deportationẽ: vt no. ī. eo. l. iij. in fi.

f *Ex liberis quis.* s. is cui est adsignatus, decesserit: vt insti. eo. §. j. & supra, de bonis. lib. l. etiam. §. si capitis.

g *Adsignari.* & vẽdi, & promitti: vt. s. de act. emp. l. fi. & legari: vt. s. de leg. j. l. id quod. & facit. s. fami. ercis. propter. & de acquiren. hæred. l. si seruum.

h *Adsignare.* ad hæc & sequentia facit. ī. eo. l. adsignare. & l. fi. & instit. eo. §. fin. &. s. de supellec. leg. l. Labeo. in fin. & C. de fideicom. l. & in epistola. Accursius.

i *Sed & si exhæredato.* facit ad hæc & sequẽtia. s. de bo. lib. l. Paulus respondit exhæredationem. & supra, de bo. poss. contra tabu. l. non putauit. §. si quis.

k *Eorum.* duorum.

l *Excluditur.* hoc ideo, quia in capita distribuitur hæreditas: vt instit. de suc. lib. §. multis. &. s. titu. ij. l. si libertus præterito. in fin. & dic vtrũque patronũ mortuum, ne sit contra. ī. eo. l. si ex duobus.

m *Frater eius.* cui fratri nõ est adsignatus.

n *Hæreditatẽ.* liberti.

o *Capite minutus.* maxima vel media de. aliàs secus: vt. s. titu. ij. l. si libert[9] præterito. in prin. & l. patroni filia. imò etiam minima si emancipetur: vt instit. eo. §. vnde quæritur.

p *Sed si is. Et fratre.* patrueli. Azo. & sub. scilicet: nec habeat ibi copulã. immo consanguineo. H. & habeas hic copulã, & alteri[9] &c. & vtraq; bona.

q *Nepotem.* scilicet filio decedentis.

r *Quem.* scilicet semissem est habiturus.

s *Filius.* scilicet alter cui nõ fuit adsignatus.

t *Adsignaſſem.* patet quòd licet filius alteri[9] patroni deberet præferri huic nepoti: vt. s. titu. ij. l. si libertus præterito. §. j. tamen hic nepos retinet per patruũ, licet sibi patruus habere nõ possit. fic. j. l. proxi. sed si hic filius non viueret, alterius patroni filius præponeretur nepoti meo.

u *Idem erit dicendum. Nepotem.* ex altero filio.

x *Nepos.* cui adsignatus est libertus.

y *Hæreditatẽ.* liberti.

z *Patrui.* qui & patronus erat, sed nõ succedebat prohibente adsignatiõe facta in filio alteri[9] fratris. H. idẽ si viuat suus pater: vt. ī. pxi.

a *Patroni filij.* præponeretur enim ei alteri[9] patroni filius.

b *Posse.* repetit prędicta vt addat ibi, vnde, &c. & facit instit. eo. §. non tantum.

c *Placeat.* adsignanti.

d *Vtrũque.* id est, patrem eius & filium.

e *An autem.* licet adsignatio tenet de nepote viuo patre nepotis, dubium tamen erat an succedat: & dicit qđ fic. & probat per similia. & facit supra, de bo. lib. l. si libertus præterito. in princ.

f *Castrensem.* vt supra, de bo. lib. l. si filius. idem hodie in aduentitia causa.

g *Emancipatos.* exponit quod dixit supra. l. j. §. vtique. ibi, neque enim liberti &c.

Cõcor. glo. in verbo, lecta. ibi, adsignare autẽ sit verbis nutu testamẽto vel codicillis. ca. appellatio. de appel. lib. 6 — † l. ista cũ. l. seq. & princ. l. seq. Viuianus.

Immò potius ad liberos, vt referantur ad id qđ subiũgitur, soláve patrona &c. — *Flo. vt* — ſolus ei patronus ſoláve patrona eſſet

BIU Cujas

a *Ad legitimã.* de iure ciuili. sed per prætorẽ: vt.j.statim sequit.
b *Non possunt.* scilicet emancipati.
c *Præferendos.* prætoris iure.

Si quis duobus.] CASVS. In.§.isto eum duabus.ll.seq. dicitur: Pater libertũ suum duobus ex filiis suis asignat. alter est deportat⁹ sine liberis, vel repudiat hæreditatẽ liberti. remanet alter in ciuitate, & liberti hæred. non repudiat. nunquid portio illius accrescit alteri? sic: nam ista asignatio est intelligenda, si ambo viuãt in ciuitate, ambo sunt patroni. sed si alter deportatur, & alter moretur cum liberis, eius liberi vocantur ad hære. liberti. Viuianus.

d *Desierit.* morte naturali: vel ciuili, vt deportatione. nam & tũc liberti remanẽt liberis ad succedẽdũ: vt not.j. de inter. & re.l.iij.§.j.

e *Vel viuus.* patronus.

f *Liberti.* mortui. nam in vita non tenet repudiatio: vt.ſ. de acqui. hęre.l.qui superstitis.

g *Vtrum. Familiã.* patroni.

h *Et puto.* No. ius accrescẽdi mirabile. nam aliàs post ius acquisitũ cessat ius accrescẽdi in vsufruct. vt.ſ. de vsufruct. ac.l.j.§.fin. & facit instit. de leg.§.si ea. &.C. si soc. li. im. l.j. lib.x. Sed contra instit. eo.§.datur. So. refert vni eorum asignauerit: vt tũc eo decedente ad eius libertos, vt ibi, an duobus: & tunc altero deficiente ad alterũ alterius sobole exclusa. Accursius.

Flo. admittantur? Et putat.

Si seruus.] CASVS. Testator seruũ suũ iussit liberum esse. eundem filio suo legauit. postea eundem manumisit. nũquid ad filium tanquã asignatus pertinebit? certe sic. Viuia.

i *Intellexit.* hic est tacita adsignatio.

Dsignare.] CASVS. Pater potest adsignare libertum filio suo pure, sub conditione, & inter præsentes & inter absentes potest: & quasi iure legati & fideicom.

k *Onerari.* sic.ſ. de le. j.l. videndum. &.C. de leg. l. ab eo. & facit.j. de verb. sign. l. asignare. &.ſ.e.l.j.§. asignare.

Liberi patroni.] CASVS. Liberi patroni licet censeantur patroni tamen libertum patris sui non possent adsignare, licet pater eis adsignasset. Viuianus.

l *Nõ potuerũt.* nec potest iudex adsignare, vt.ſ. de iure patro. l.ſi.

commodum senatusconsulti puto: non vt ad legitimã[a] hæreditatẽ admittantur, sed ad ea quæ possunt. Secundum quod liberto intestatò defuncto, quoniã ad legitimam hęreditatẽ admitti non possunt[b], videndum, ne admittatur filius adsignatoris in familia remanens, an non. Et putem emancipatos per prætorem, præferendos[c]. Liberos autem eius cui adsignatus est, accipere debemus non solùm filios, verũetiam nepotes & neptes, & deinceps descendentes. ¶ Si quis duobus adsignauerit libertũ, & alter in ciuitate esse sine liberis desierit[d], alter non,

IIII. POMPONIVS libro quarto Senatusconsultorum.

VEl viuus[e] noluerit ad se hęreditatẽ liberti[f] pertinere:

V. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

VTrùm portio eius qui in ciuitate esse desiit, vel repudiauit, in familiã[g] redeat? an verò ei potius adcrescat in cuius persona durat adsignatio? Et Iulianus libro septuagesimo quinto scripsit adsignationẽ in huius solius persona locũ habere, & solùm admittẽdũ. quod est verum. Quòd si non sine liberis decesserit, an cũ viuo admittatur*? Et puto adhuc solum admittendũ: defuncto autẽ eo, liberos alterius succedere: non in familiam libertum redire. Sed si ex duobus istis alter filios, alter nepotes reliquerit: an simul ad legitimã hæreditatẽ admittantur? Et puto[h] ordinem inter eos faciendum.

VI. MARCIANVS libro septimo Institutionum.

SI seruus liber esse iussus fuerit, & filio legatus, deinde viuus testator eum manumiserit: ad filiũ libertus quasi adsignatus pertinet. hoc ita est, siue expressum est, vel certè intellexit[i], non quasi seruũ eũ legasse, sed quasi libertũ adsignasse.

VII. SCAEVOLA libro secundo Regularum.

ADsignare & purè, & sub cõditione, & per epistolã, vel

A VTrum ei.] CASVS. Et certe potest patronus adsignare libertum filio qui est in potestate eius, & etiã emancipato. Viuia.

m *Pauciores.* si eum viuum solum haberet, frustra fieret adsignatio: quia solus & sine adsignatione eum habiturus est. Azo.

n *Posse.* an emancipato possit adsignari? Placen. sic. & dicit hic posse etiam emancipato adsignari. Sed contra instit. e.§. datur. vbi per superuenientem emãcipationẽ euanescit adsignatio. sed dicit P. non esse incõueniens: vt.ſ. de arb. l. nõ distinguem⁹.§. satisdatio. sed Io. dixit non posse adsignari emancipato per l. cõtrariam. & hic etiã dixit posse. scilicet filio in potestate cõstituto. & in. d. l. de arbi. nõ dicit extingui cõpromissum, sed arbitrum non cogi pronuntiare.

n *Posse.* scilicet ei soli adsignare qui est in potestate secundũ Azo.

Vb conditione.] CASVS. Si aliquis libertus adsignatur filio patroni, vel sub condit. vel in diem: pẽdente die vel condit. adsignatio non sortitur effectum. quòd si testator adsignauerit vni pure, alteri sub cõdit. nũquid pendente condit. erit solus dominus cui pure adsignatus est? & dicitur quòd sic. Viuia.

o *Solum.* non dicit quòd habeat totum. vel illud est ideo, quia ius patronatus est indiuiduum secundum Azo. & facit supra, de vsufruc. ac. l. idem est.§. si mihi. &.ſ. ad Treb. l.j. sed & quoties. Sed arg. contra.ſ. si pars hæredi. pe. l.ij.

Alimentorum.] CASVS. Cum patronus vult adsignare libertum vni ex filiis, nõ videtur adsignare alimentorũ causa, sed vt interim ius patronatus pertineat ad illum.

p *Consequantur.* vt.ſ. de ali. leg. l.ij.

q *Saluo iure communi.* quod habent in libertos paternos.

Si ex duobus.] CASVS. Si duo sunt patroni, & quilibet habet filium: si vnus adsignat libertum filio suo, non nocet alteri patrono, quin filio suo possit adsignare. h. d. Habeat. ſ. de ope. lib. l. si duob⁹. secus si vnus excluditur aliter à patrono suo. ſ. de iureiuran. l. si duo.

testationem, vel chirographũ possumus: quia adsignatio liberti, neque quasi legatum, neque quasi fideicommissum percipitur: denique nec fideicommisso onerari[k] potest.

VIII. MODESTINVS libro septimo Differentiarum.

LIberi patroni quãquam & ipsi in plerisque causis manumissoris iure censentur, tamẽ paternum libertum liberis suis adsignare non potuerunt[l], etiã si eis à parente fuerit adsignatus. ídque & Iulianus & Marcellus probant.

IX. IDEM libro nono Pandectarum.

VTtrum ei tantũ qui in potestate sit, an etiã emancipato filio adsignare libertũ patronus possit, si modò nõ pauciores[m], quàm duos præterea in potestate habeat, dubitari solet. Et magis est posse[n].

X. TERENTIVS CLEMENS libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

C SVb cõditione, vel in diem liberto adsignato: interim pendẽte die vel cõditione omnia perinde obseruabũtur, ac si adsignatus nõ esset, itaque mortuo eo, interim ad omnes liberos hęreditas & bonorum possessio pertinebit. ¶ Si vni purè, alij sub conditione libertus adsignatus sit: eum cui purè adsignatus sit, pendente cõditione solum[o] patroni ius habere dicendum est.

XI. PAPINIANVS libro quartodecimo Responsorum.

ALimẽtorum causa libertos filiis adtributos, filiis adsignatos nõ videri respondi: cum ea ratione libertis cõsuli patronus voluerit, quò facilius voluntatis emolumentum consequantur[p], saluo iure cõmuni[q].

XII. POMPONIVS libro duodecimo Epistolarum.

SI ex duobus patronis alter eorum filio suo libertũ adsignauerit: non obstat quò minus alter patronus ius solidũ[r] suum habeat.

XIII. IDEM libro quarto Senatusconsultorum.

r *Solidum.* No. ad quæstionẽ de vsufru. quem habet ille qui monachatur, scilicet ꝙ finiatur sicut esset finitus, non facta translatione in monasterium. H. & facit.ſ. de oper. liber. l. duorum.

BIU Cujas

TEstamento [a] potest quis & seruū[suū]manumittere,& eūdē vt libertū adsignare. De liberis qui sunt in potestate, senatus locut⁹ est.ergo [b] de posthumis nihil hoc senatusc̄ōsulto prouisum est. magis tamē puto etiā posthumos cōtineri. ¶ Qđ inquit [c] senat⁹, *Si ex liberis quis in ciuitate esse desisset*. eū significat, qui in perpetuū in ciuitate esse desierit, non etiā si quis ab hostibus capt⁹ reuerti posit. ¶ Ex die quoque certa adsignari potest:sed vsque in diem certū vix potest [d]: nam ipse senatus huic negotio finem [e] præposuit*.

*Hal. proposuit

B

SI QVID IN FRAVdem patroni factum sit.

TITVLVS V.

1. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Edictum.

SI quid dolo malo liberti factū esse [f] dicetur(siue testamento facto, siue intestatò libert⁹ decesserit)quo minus q̄ pars debita [g] bonorū ad eorū quē perueniat, qui cōtra tabulas bonorū possessionē accipere possūt:cognoscit prętor, & operam dat, ne ea res ei fraudi [h] sit†. ¶ Si alienatio [i] dolo malo facta sit:nō quærim⁹ vtrū mortis causa facta sit, an nō sit. omni enim modo reuocatur. Si verò non sit dolo malo [k] facta, sed aliàs: tunc actori probandū erit [l] mortis causa factam alienationē. Si enim ꝓponas mortis causa factam alienationem: nō requirimus vtrùm dolo malo facta sit, an non sit. sufficit enim docere mortis causa factā. nec immeritò. mortis enim causa donationes cōparantur legatis [m]. & sicut in legatis nō quærimus, dolo malo factum sit, an non sit: ita nec in mortis causa donationib⁹. Quod autē mortis causa filio [n] donatū est, nō reuocatur. nā cui liberū fuit legare [o] filio, quantū quantū vellet: is donādo nō videtur fraudasse patronum. Omne autē quodcūque in fraudē patroni gestū est, reuocatur. ¶ Dolū accipere nos oportet eius qui alienauit [p], nō eius cui alienatum est. & ita euenit, vt qui fraudis vel doli cōscius nō fuit: carere debeat re in fraudē patroni alienata [q], & si putauit[eum]ingenuum, nec credidit libertinū. ¶ Aduersus cōpatronum qui cōtra tabulas bonorum possessionē omisit [r],

C

†Cōcor.ca. ad nostrā. ibi, fraus & dolus, cuiquā patrocinari non debet. extra de empt. & ven.

TEstamento.] *CASVS*. Aliquis potest iubere seruum suum esse liberum, & eundem adsignare vni ex liberis suis. Item dicit quòd libertū possum adsignare liberis iam natis. Sed nunquid possumus etiam posthumos adsignare? certe sic. [*QVOD INQVIT*.] Dicit senatus, si libertum duobus ex liberis meis adsignauit, & vnus desiit esse in ciuitate: solus est patronus qui remāsit in ciuitate. secus si vn⁹ ex liberis meis capit, propter spē postliminij. h.d. In perpetuū. per deportationem. Posit. s. eod. l.iij. in fin. cum. l. seq. si capitur vnus ab hostibus, propter spem postliminij nō captus non erit insolidū patronus. [*EX DIE*.] Possum adsignare filio libertū non à die in antea si sit suus: sed si vellem adsignare vsq; in diem certum, non possum. h. d. nondū potest fieri hoc pure in diem. i. in adueniente die perpetuo sicut patronus. s. eo. l. libertus. in fin.

a *Testamento*. facit. s. eo. l. j. §. adsignare.

b *Ergo*. bene valet hoc argumentum: vt. s. de colla. bo. l. fin. in fi. Accursius.

c *Quod inquit senatus*. supra, eo. l. j. §. vtique si ex liberis.

d *Vix potest*. i. nullo modo potest. sic. s. ad Vellei. l. tutor. sed aliàs aliter: vt. s. de iud. l. vix.

e *Finē*. per hoc ꝙ quiuis sine liberis in ciuitate esse desinit: vt. s. e. l. j. §. vtiq; si ex liberis.

SI QVID IN in fraudem &c.

Cōtinuatio secūdū Vi.

ADDITIO. Quia patroni & eorū liberi quibus liberti adsignantur, habent ius in bonis lib. s. de bo. lib. l. 1. & plerūque liberti alienant bona in fraudem patroni, aliquando in fraudē legis, non patroni: ideo ponitur rub. an liceat liberto alienare: & quo iure, videamus. circa hoc subiicio hic diuisionem: Cum alienat libertus: aut in frau. l. aut patroni. si in frau. l. si minor centenario, ipso iure non valet. s. de iure pa. l. libertus. si alienat in frau. patroni: tunc si alienat in frau. reuocat patronus. j. eo. l. tenetur. § 1. adhibita distinct. aut alienat inter viuos, aut in vltima voluntate. j. l. 1. in princ. & per totum. Viuianus.

SI quid.] *CASVS*. In princ. huius legis dicitur, libertus erat diues. patronus dilapidabat totum patrimoniū suum. dicebant seminantes zizaniam liberto: Scis heu quid dicit patronus? non. Or scias ꝙ patronus dilapidat suam substantiā quæ succedit tibi. dixit iste: Habet istam spem ꝙ succedet mihi? quid fecit? cum haberet in bonis mille, alienauit nongenta dolo malo. nūquid subuenitur patrono? sic, & alienata in frau. suam poterit reuocare. [*SI ALIENATIO*.] Si libertus alienauit in frau. patroni: non quærimus an alienat causa mortis, vel inter viuos. in dona. causa mortis nō requirimus dolum, vel si dolo malo facta sit. subuenitur patrono in alienatione dolo malo facta: siue sit alienatū inter viuos, siue in vltima volūtate. cætera sunt plana vsque ad. §. vtrum. vbi dicitur: Nunquid si libertus non acquirit, videtur facere in frau. patroni? certè non. Sed si vocatus est in iudicio, & confessus est in frau. patroni, habet locum istud edictum. sed si cum posset mouere querelam, noluit mouere: non habet locum. quòd si libertus donat filiæ in dotem, non videtur patronum fraudare. Quid si libertus donat vel alienat pluribus? an omnes tenentur Fauiana act. & Caluisiana? Respon. quòd sic. h. d. vsque ad. §. si quis. [*SI QVIS*.] Si libertus vendit in fraudem patroni, vel locat, qualiter subuenitur? datur electio emptori, vel reddere rem, vel pretium supplere. sed si emit rem maiori pretio, non datur electio patrono. Sed quid si libertus alienat rem iusto pre-

A tio, patronus vult reuocare, quia est eius hæres ratione vniuersitatis? nunquid ista ratio est spectanda? sic. Sed quid si mutuo pecuniam accepit in fraudem patroni? si donauit alteri, tenetur Fauiana act. si autem finxerit se accipere, & non accepit: tenetur Fauiana acti. h. d. [*SI FIDEIVSSIT*.] Si libertus fideiubet apud me in fraudem sui patroni. vel rem obligat: ego creditor Fauiana nō teneor. sed illis ꝓ quo fideiussit, tenetur māda. Verū si donandi causa fideiussit: tunc locus erit Fauianæ actioni. & quod dictum est in fideiussione, idem in mandato. [*QVAMVIS*.] Si libertus alienat in fraudem patroni: si in parte fraudat patronum, illa reuocatur Fauiana. quid si sit indiuiduum? tūc ratione indiuiduitatis totum debet auocari. [*SI SERVO*.] Libertus tuus dedit seruo meo aliquid in fraudem tuam. nunquid in me dabitur acti. quòd iniussu tuo datum est? Respon. quòd sic. & teneor Fauiana insolidū. aliter de peculio, vel de in rem ver. [*SI CVM SERVO*.] In fraudem patroni cōtraxisti cū seruo meo. seruus manumissus est. nunquid competit act. tibi? certè sic: quia inspicimus fraudē liberti nō manumissi. & ideo contra me dominū poterit dari ac. de pecu. intra annum. Et hæc acti. Fauiana & Caluisiana est personalis, nō realis. & competit patrono, & cæteris successoribus competit in hęredes, & in cæteros successores. Accedit. s. de peti. hæred. quòd si debet. §. pen. [*SI LIBERTVS*.] Si libertus alienauit aliqua in fraudem patroni: mortuo patrono filius eius cœpit petere contra tabu. quia præteritus: nunquid poterit agere Fauiana? sic, & reuocare alienata. Vnum sciatis, in Fauiana veniūt fructus percepti post litem conte. & fructus præteriti. h. d. cum. l. seq.

f *Factum esse*. alienando vel deminuendo aliquo tempore.

g *Debita*. quæ est tertia: vt institu. de suc. lib. §. sed nostra.

h *Fraudi*. id est damno, dando ei reuocatorias actiones.

i *Si alienatio*. dic si alienat gratis & dolo, reuocatur, vt hic. si nō dolo vt inter viuos, non reuocatur: vt. s. de proba. l. patronus. sed in vltima voluntate sic: vt subiicit, si vero non sit &c. si vero nō gratis, non reuocatur: licet quandoque temperetur: vt. j. eod. §. si quis. &. §. si mutuam.

D

k *Dolo malo*. liberti alienantis.

l *Probandum erit*. ex quo cōstat aliàs non esse dolum cōmissum.

m *Legatis*. vt &. j. de dona. cau. mor. l. illud. quæ legata non debentur nisi deducto ære alieno: vt. s. ad Treb. l. j. §. antepenul. at tertia patroni est vt æs alienum: vt quarta arrogati: vt. j. de dona. l. si patronus. & supra, de inoffi. testa. l. Papinianus. §. si quis ex his. & facit supra, de iure pa. l. si libertus. in princ. &. §. plane. & supra, de pe. hære. l. quòd si in diem. §. idem scribit.

n *Filio*. liberti, à liberto patre.

o *Legare*. fili⁹ enī excludit patronū: vt inst. de suc. li. §. sed nostra.

p *Alienauit*. gratuito.

q *Alienata*. gratis. alioquin cōtra: vt. j. e. l. §. si quis in fraudē. & sic in ti. lucratiuo cōuenit cū re alienata in fraudē creditorū: vt. C. de iis quæ in frau. credi. l. pe. at in nō lucratiuo differt: vt. j. §. si quis.

r *Omisit*. & necesse habuit omittere, cum suam partem habeat quoquo titu. scilicet dona. cau. mortis: vt hic, & supra, de bo. lib. l. si patronum. §. si ex bonis.

Non

BIU Cujas

Fauiana nō cōpetit, si nō plus[a] sit in eo quod donatum[b] est, q̄ pars debita patrono: quare si mortis causa ei[c] donatū sit, partem faciet cū patrono[d], quēadmodum legatarius patronus facit. ℣ Vtrùm autē ad ea sola reuocāda Fauiana pertineat, quæ quis libert⁹ de bonis deminuit: an etiam ad ea quæ nō adquisiuit? videndū est. Et ait Iulianus libro vicesimosexto Digestorū si hęreditatē libertus nō adierit fraudandi patroni causa, vel legatum repulerit: Fauianā cessare[e]. quod mihi videtur verum. quāuis enim legatum retro nostrū sit, nisi repudietur: attamē cum repudiatur, retro nostrum nō fuisse palam[f] est. In cæteris quoq; liberalitatibus, quas non admisit is libertus cui quis donatū voluit, idem erit probandum Fauianam cessare. sufficit enim patrono, si nihil de suo in necē eius libertus alienauit: nō si non adquisiit[g]. Proinde & si cùm sub cōditione ei legatum esset, id egit, ne cōditio existeret: vel si sub cōditione stipulatus fuerit, maluit deficere cōditionem: dicendū est Fauianam cessare. ℣ Quid si in lite vinci voluit? si quidē condēnatus est data opera, vel in iure cōfessus: dicendū erit Fauianā locum habere[h]. Quòd si noluit obtinere cum peteret, hic videndū est. Et puto hūc deminuisse de patrimonio. actionē enim [de] bonis deminuit, quēadmodū si passus esset actionis diē abire[i]. Sed si puta querelā inofficiosi quā potuit, vel quā aliam (fortè iniuriarū, vel similem) instituere, noluit: nō potest patronus ob eam rem Fauiana experiri[k]. ℣ At si trāsegit in fraudē patroni, poterit patronus Fauiana vti. Sed si libertus filiā dotauit, hoc ipso q̄ dotauit, non videtur fraudare patronū: quia pietas patris nō est reprehendēda[l]. ℣ Si pluribus in fraudē libertus donauerit, vel plurib⁹ mortis causa: æqualiter patron⁹ aduersus omnes[m] in partē sibi debitam, siue Fauiana, siue Caluisiana[n] experietur. ℣ Si quis in fraudē patronorū rem vēdiderit, vel locauerit, vel p̄mutauerit: quale sit arbitriū iudicis, videam⁹. Et in re quidē distracta[o] deferri conditio debet emptori[p], vtrū malit rē emptā habere iusto pretio[q], an verò à re discedere pretio recepto. neq; omnimodo rescindere debemus venditionē, quasi libertus ius vendendi nō habuerit: ne fraudem⁹ †pretio emptorem[r]: maximè cum de dolo eius nō disputetur, sed de dolo liberti. ℣ Sed si emerit in fraudē patroni libertus[s]: æquè dicendum [erit,] si magno[t] emit, in pretio releuandū patronū: conditione non ipsi delata an velit ab emptione discedere, sed venditori vtrum malit de pretio remittere, an potius rem quā vendidit, recipere persoluto pretio. Et in permutatione, & in locatione, & [in] cōductione simi liter idem obseruabimus. ℣ Sed si rem quidē bona fide vendiderit, & sine vlla gratia libert⁹, pretium autem acceptū alij donauerit: videndum erit quis Fauiana inquietetur: vtrū qui rem emit, an verò is qui pretiū dono accepit. Et Pōponius libro octagesimotertio rectè scripsit emptorē non esse inquietandū. fraus enim patrono in pretio facta est. eū igitur qui pretiū dono accepit, Fauiana cōueniendum. Et aliàs videam* si dicat patronus rem quidē iusto pretio venisse, verūtamē hoc* interesse sua nō esse venūdatā, inq; hoc esse fraudē, quòd venierit possessio in quā habet patronus affectionē, vel opportunitatis, vel vicinitatis†, vel cœli, vel q̄ illic educatus sit, vel parentes sepulti: an debeat audiri volens reuocare? Sed nullo pacto erit audiendus. fraus enim in damno accipitur pecuniario[u]. Sed si fortè & res vilius distracta sit, & pretiū alij donatū: vterq; Fauiano iudicio cōuenietur, & qui vili emit, & qui pecuniā accepit muneri. is tamē qui emit, si malit rem restituere, nō aliàs restituet, quàm si pretiū quod numerauit, recipiat. Quid ergo si delegatus emptor soluit ei cui donabat libert⁹? an nihilomin⁹ recuperaret? Et magis est, vt recuperare debeat, licet pretiū ad aliū peruenerit qui soluēdo nō est. nā & si acceptū pretiū libertus p̄degisset[x], dicerem⁹ nihilomin⁹ eū qui dedit, recipere debere, si velit ab emptione discedere. ℣ Si mutuā pecuniā libert⁹ in fraudē patroni acceperit, an Fauiana locū habeat, videam⁹: & quod remediū in hoc est. accepit mutuā: si quod accepit, donauit, cōuenit eū patronus cui donauit libertus. sed accepit, & p̄degit, nō debet perdere qui mutuū dedit: nec ei imputari cur dedit. planè si non accepit, sed* spopōdit[y] stipulati: erit Fauianæ locus. ℣ Si fideiusit apud me libertus, vel rem suā pro alio pignori dedit in necē patroni: an Fauiana locum habeat, videamus: & nūquid cum dāno meo nō debeat patrono subueniri. neq; enim donauit aliquid mihi, si pro aliquo interuenit qui nō fuit soluendo. eoq̄ue iure vtimur. igitur creditor nō poterit Fauiana cōueniri: debitor poterit quidē, sed potest & mādati. Planè si deficiat mādati actio, quia donationis[z] causa interuenit: erit Fauianæ locus. Sed & si mādator extitit pro aliquo libertus: idē erit probā dū. ℣ Quāuis autē[a] in partem

creditor non: vt. ĭ. quæ in frau. cre. l. si debitor. quæ est cōtra? Respon. hic de lucro patronus certat: ibi de damno creditor.

† *Cōcor. cū ad nostrā. §. quocirca. ibi, pecunia quā pro exoneratione feudi, seu eriā pro vtilitate ipsius monasterii expendisse noscitur, ab eisdem abbate & cōuentu recepta cū sibi fructus percepti sufficere debeāt pro labore. Et glo. in verbo, sufficere. post principiū. extra de reb⁹ eccles. alie. vel non.*

* *Hal. his*

† *Quanti æstimāda sit res vicinitatis cōmendatione, elegāter Erasmus Chiliadis primæ centu. primæ Prouer. 32. Aliquid mali propter vicinum malum.*

* *Flo. & Stop.*

a *Non plus.* sic infra, de verbo. oblig. l. si ita stipulatio facta.
b *Quod donatum.* illi patrono. duo enim erāt patroni.
c *Ei.* alteri patrono.
d *Cum patrono.* qui putabat iure accrescendi cōpetere sibi totum altero repudiāte: vt. ŝ. de bo. possess. l. veluti. sed hic donatarius & si verbo omittat, re ipsa habet debitū in donatiōe.
e *Cessare.* hoc probat statim. §. in cæteris. per multas rationes. & facit ad hoc & ad ea quæ sequuntur infra, quę in fraud. cre. l. qui autem. & de reg. iur. l. nō alienat. & supra, pro socio l. nemo. §. j.
f *Palam.* facit. ŝ. ad legem Aquil. l. quia retro. &. ĭ. de manu. vin. l. iij. &. ŝ. de leg. j. l. seruum filij. in princ. &. l. legatarius. §. j. & de lega. ij. l. legatum. &. ŝ. si certū peta. l. proinde.
g *Adquisiit.* vt. ŝ. proxi. §. cum concordan.
h *Locum habere.* sic. ĭ. quæ in frau. credi. l. iij. in prin. &. §. j. &. ĭ. p̄xi.
i *Diem abire.* ŝ. proxi. cum concor.
k *Experiri.* hic colligitur inoffic. querelā, & iniuriarum non cōputari in bonis ante lit. contesta. vt. ĭ. de iniur. l. iniuriarum.
l *Reprehendenda.* cōtrariū est in debitore, qui dotat filiam in fraudem creditorum: vt. ĭ. quæ in fraud. cre. l. ait prætor. §. si cū mulier. cōtra. quia hic de lucro patroni: ibi creditor de dāno vitando certat. & facit. ŝ. ad Treb. l. mulier. §. cū p̄ponere tur.
m *Aduersus omnes.* sic supra, de bo. lib. l. si libertus. in fi. &. l. in seruitutem. in fi. &. l. si libertus sub cōdit. §. si libertus. & argu. ŝ. de pecu. l. si peculiū. in prin.
n *Caluisiana.* istæ dātur patrono: vt hic. & supra, de peti. hære. l. q̄ si in diem. §. idem scribit. &. ĭ. de sol. l. qui res. in princ. & no. quatuor esse reuocatorias: vt no. C. eo. l. defuncto.
o *Distracta.* i. venditā. sic. ŝ. de pub. l. si ego. §. partus. Accursius.
p *Emptori.* bonæ fidei, vel male fidei.
q *Pretio.* cum non emerit iusto.
r *Emptorem.* patronus reddit pretium, vt hic.

BIU Cujas

item quæritur. & supra, de bo.lib.l.si libertus.§.penul.

a *Etiam.* vt supra, ea.l.§.dolum.

b *Non teneri.* quia ex eo quod seruus fecit, non tenetur liber factus: vt.C.an ser.ex suo facto.l.j.

c *Intra annum.* scilicet tantum.

d *Hæc actio.* scilicet propria: vt &.ff.de peti. hære. l.quòd si in diē. §.penul.& facit institu. de actio.§.item si quis. &.j.quæ in frau. credi. l.ait prætor.§.fina.

e *Patronatus.* vt &.ff. ea.l.§.dolum.

f *Non personæ.*sic.j.de noui operis nuntiatione.l.de pupillo.§.ij.

g *Sunt percepti.* & etiā anteriores: vt.j.l.proxi.

h *IN Fauiana. Quatenus.* id est, quia. & est aliud in actione in factū quę datur creditoribus: quia fructus medio tępore percepti in ea nō reuocantur: vt infra, quæ in fraudem creditorum.l.fin.§.non solum. & facit supra, de vsuris. l. videamus. §.in Fauiana.

SI patronus.] CASVS. Libertus instituit patronum ex debita portione,& aliqua alienauit in fraudē suā. patronus adiuit. nunquid poterit reuocare? non,sed repellitur à cōtra tabulas ista act.non, scilicet temporalis, sed perpetua.sic ergo si patronus habet legitimā portionē:non aget hac act. Sed si libertus decesit intestatus,patronus poterit alienata in fraudem reuocare: & si plures sunt patroni,reuocant viriliter.similiter si plures sunt liberi: omnes reuocant viriliter.sed si vnus desiit reuocare: portio eius nō accrescit alteri.Viuia.

i *Ex debita.* quæ est tertia.Sed ad quid,cum tertiam habere possit. nam potest petere contra tabulas,quod infra, statim dicit? Respon. potest habere tertiam eorum quę apud libertum remanserant tempore mortis. Item no. in parte. secus si in totum esset hæres institutus, vel ab intestato: quia non habet contra tabu.reuocat tamen: vt infra, ea.l.§.patronum. &.§.si intestatus.

k *Ignoranti.* immo de errore facti ponit exēplum cum dicit, dum ignorat &c. sed dic q̄ nesciebat se posse reuocare de iure: ex quo erat institutus hæres, licet ex parte: sciebat tamen alienata. & expone,ignorat alienata.s.sic vt credat per hoc posse reuocare. Vel in partem Fauiana cōpetat, attamen in his quæ diuidi nō possunt,insolidum cōpetit, vtputa in seruitutē. ℣ Si seruo meo vel filiofamiàs libertus in fraudem patroni quid dederit,an aduersus me iudiciū Fauianum cōpetat, videamus. Et mihi videtur sufficere aduersus me patrémque arbitrio iudicis contineri tam[in]id quod in rem versum est,condemnandi, quàm[in]id quod in peculio.Sed si iussu patris cōtractum cum filio est,pater vtique tenebitur. ℣ Si cū seruo in fraudem patroni libertus cōtraxerit, ísq; fuerit manumissus,an Fauiana teneatur,quæritur. Et cùm dixerimus dolum tantū liberti spectandum, non etiam[a] eius cum quo cōtraxit: potest manumissus iste Fauiana non teneri[b]. Item quæri potest manumisso,vel mortuo, vel alienato seruo,an intra annum[c] agendum sit? Et ait Pōponius agendum. ℣ Hæc actio[d] in personam est,non in rem:& in hæredem competit, & in cæteros successores:& hæredi,& cæteris successoribus patroni: & nō est hæreditaria, id est, ex bonis liberti, sed propria patroni. ℣ Si libertus in fraudem patroni aliquid dederit, dein defuncto patrono,viuo liberto filius patroni acceperit bonorū possessionem cōtra tabulas liberti:an Fauiana vti possit ad reuocanda ea quæ sunt alienata? Et est verum(quod & Pōponius probat libro octagesimotertio. itē Papinianus libro quartodecimo quæstionum) competere ei Fauianam.sufficere enim quòd in fraudem patronatus[e] factū sit. magis enim fraudē rei nō personæ[f] accipimus. ℣ In hāc actionem etiā fructus veniūt qui sunt post litem cōtestatā percepti[g].

II. MARCIANVS libro tertio Regularum.

IN Fauiana & Caluisiana actione rectè dicitur,etiā prēteritos fructus venire:quatenus[h] prætor omnem fraudem libertorum vult rescindere.

III. VLPIANVS libro quadragesimoquarto ad Edictum.

SI patronus hæres institutus ex debita[i] parte,adierit hereditatem, dum ignorat aliquā libertum in fraudem suam alienasse: videamus an succurri ei ius ignoranti[k]** debeat,ne decipiatur liberti fraudibus.Et Papinianus libro quartodecimo quæstionū respondit in eadem causa manere ea quæ alienata sunt:idcircoq; patronū sibi imputare debere, qui cum posset bonorum possessionē accipere cōtra tabulas[l], propterea quæ alienata vel mortis causa donata sunt,non feci[m]. ℣ Hæc actio in perpetuum datur,quia habet rei persecutionē. Patronū ex asse[n] hæredē institutū, volentē Fauiana[o] actiōe vti,prætor admittit: quia erat iniquū excludi eum à Fauiana, quia nō sponte adiit hæreditatem,sed quia bonorū possessionem cōtra tabulas petere non potuit. ℣ Si intestatus[p] libertus decesserit: patronus adeūdo hæreditatē eius reuocat per Caluisianā actionem ea quæ alienata sunt dolo malo, quo minus pars ex testamento debita bonorum liberti ad patronū liberósve eius perueniret.ídque est,siue petita sit à patrono ab intestato bonorū possessio,siue nō sit. ℣ Si plures sint patroni & patronæ, singuli virilem tantum[q] reuocabunt* per Caluisianā. ℣ Si libertus intestatus decesserit relicta[r] patrono debita portione, aut aliquo amplius,aliquid[s] etiā alienauerit:Papinianus libro quartodecimo quæstionum scribit nihil esse reuocandum†. nā qui potuit alicui relinquere quid testamento, si debitam portionem patrono relinquat, præterea dōnando[t] nihil videtur in fraudem facere.

IIII. IDEM libro quadragesimotertio ad Edictum.

QVodcūque dolo malo liberti alienatum est,Fauiana actione reuocatur. & si plures patroni sint, omnes vnam partē[u] habebūt.sed si viriles non petant, portio cæteris adcrescet[x]. quod in patronis dic quòd credebat q̄ licet pro parte esset hæres & adiret,posse reuocare alienata:quod lex vetuit. voluit enim lex vt prius patronus iste institutus petat contra tab. cōtra cohæredes, & ita priuet eos portione hæreditatis. & legata & donationes causa mortis deducat in irritum, quàm reuocet alienata inter viuos: vt hic subiicit, &.ff.si quis omis.cau.testa.l.qui autem.ff.si patronus. Item caute dicit, ius. secus si factum ignorauit: vt.ff.de mosficio.testa.l.mater.&.ff. de bo.li.l.Paulus. Item in iure videtur contra, supra,de leg.ij.l.qui hdeicōmissum.Sol.ibi. l *Contra tabulas.* cōtra cohæredes. hodie ageret ad supplementum: vt institutio.de succes. sio.lib.§.sed nostra.

m *Non fecit.* immo adeundo iudicium liberti est secutus: vt &.C.de inoffic.testa. l.parentibus. &.ff.de mino. si filius. & facit.ff.de cōtra tabu.l.filium quis.

n *Ex asse.* secus si pro parte: vt in princi. huius. l.& facit.j.proxi.§.

o *Fauiana.* hac.s.ratione allegata.Azo. vt nō excludatur,& no.q̄ hoc potest intelligi, vt Fauiana agat, quando nō erat in tota hæreditate tantū quantū faciebat debita portio patroni,si nihil esset alienatum in fraudē. Quid ergo si libertus donauit inter viuos in fraudem,& promisit se non venturū cōtra sub pœna.nónne patronus cō ueniretur ad pœnam, quia est hæres? vel nūquid repellitur ab agēdo?Respō.non:quia licet sit hęres,in hoc plus potest quàm defunct⁹: quia cū rescindit principale,id est donatum, ergo accessoriū, vt pactū euictionis vel pœnæ.arg.supra,de euict. l.pater. in venditis vero vel similibus nō fit reuocatio, nisi quatenus facere aliquid libertus in fraudē patroni: vt &.ff.eod.l.j.§ si quis. &.§.si mutuam.& not.ff.ea.l.in princi.

p *Si intestatus.* facit.ff. proxi.§.

q *Virilem tantum.* scilicet tertiæ vel legitimæ: vt.j.e.l.proxi.

r *Relicta.* per codicil. los:vel reliquit eo ipso q̄ ī alios nō disposuit: vt.ff.de iure codicil. l. cōficiuntur. ij.respon.

s *Aliquid.* scilicet reliquit patrono.

t *Donando.* inter vitios. Accursius.

u *Vodcūque. Vnam partem.* vt &.ff.l.proxi.§.si plures. Accur.

x *Adcrescet.* vt &.ff.de bo.lib.l.si ex tribus.

Flo. succurri ignorantiæ eius deb.

Flo. reuocab. vel Caluisiana

†*Factū legitime reuocari non debet de regu. iur. lib. 6. facit ad hoc ca. discretionem. cū sua glo. extra de eo qui cog. cō. san. vxor. sua.*

BIU Cujas

Tenetur.] *CASVS.* Si libertus alienat mihi in fraudem, teneor Fauiana. si ille qui est condemnatus, restituere nō vult: iuratur in litem. No. hic speciale. regulare est, in stricti iuris non iuratur in litem. ff. de in litem iur. l. in actio. hoc fallit. ff. ne quis eum. l. si per alium. §. menti. Viuianus.

a *Accepit.* sibi retenturus. & sic non est cōtra. ff. eod. libertus. vel solue vt ibi. Accursius.

b *Iurauerit.* hoc speciale, vt iuretur in litē in act. stricti iuris: quia licet sit personalis hæc actio, in rē tamen scripta est secundum Azo.

Si libertus.] *CASVS.* Libertus mutuās pecuniam filio contra senatusco. Maced. dabitur in filium act. si libertus esset minor. similiter dabitur Fauiana actio. h. d. cum duabus. ll. sequen. Viuia.

c *Ergo. Habet.* quia non est mutuum, sed alius contractus, vt ficta donatio: vt. ff. l. pxi. &. ff. ad Maced. si filius. §. is autem.

d *Ed si minori. Succurri.* per restitu. in integ. contra Fauianā, nisi probet actor minorē locupletatum: vt C. si aduer. credi. l. j.

Viuus libertus.] *CASVS.* Libertus potest donare amicis suis bene merētibus, etiam si portio patroni minuatur, si non facit in fraudem patroni. aliter reuocatur. Viuianus.

e *Legare.* & sic cessat dolus. sed secus si colorem quærat: vt. C. de sacrosanc. ec. l. iubemus. §. j.

f *Merentibus.* hic non quæritur fraus: sed in dona. inter viuos sic: vt. ff. eo. l. j. §. j. Accursius.

Sic id quod.] *CASVS.* Si libertus alienauit in fraudem patroni, & desiit esse in rerum natura: cessat Caluisiana act. vel Pauliana. Vi.

g *Cessat.* contra acceptorem. & sic non ob. supra, de bon. lib. l. etiam. §. fi.

Non videtur.] *CASVS.* Si libertus alienat cōsentiente patrono, cessat Fauiana actio: quia non videtur fraudari q sciuit, quia volenti dolus non infertur. C. de transac. l. cum donationis. Vi.

h *Patronus.* vt. ff. de regu. iur. non fraudātur. &. C. eo. l. ij. &. ff. quę in frau. cre. qui autē. §. hoc edictum.

Libertus.] *CASVS.* Libertus tuus volebat tradere in fraudem tuam Titio fundum: tradidit Seio cum conueniisset inter Titium & Seium: nunquid post traditionem poteris agere Fauiana? dicitur quòd sic. nam si libertus alienat in fraudē patroni alij tradendo siue alij iussu alterius: semper locus est Fauianæ act. Vi.

i *Eum.* scilicet fundum. Accursius.

k *Mandati.* vt infra, quæ in frau. cre. l. hac in factum.

ff. Infort.

dixi, & in liberis patroni est. sed non simul veniēt, sed patronis deficientibus.

V. PAVLVS libro quadragesimo secundo ad Edictum.

TEnetur Fauiana actione tā is qui accepit[a] ipse, quàm qui iussit alij dare id quod ipsi donabatur. In actione Fauiana si res non restituatur, tanti damnabitur reus, quanti actor in litem iurauerit.[b]

VI. IVLIANVS libro vicesimo sexto Digestorum.

SI libertus cum fraudare patronum vellet, filio familiās contra senatusconsultum pecuniam crediderit: non erit inhibēda actio Fauiana: quia libertus donasse magis in hunc casum intelligendus est in fraudē patroni, quàm contra senatusconsultum credidisse.

VII. SCAEVOLA libro quinto Quæstionum.

ERgo si senatusconsultum locum non habet,[c] cessat Fauiana, cum exigi possit.

VIII. IVLIANVS libro vicesimo sexto Digestorum.

SEd si minori quàm viginti quinque annis natu filio familiās crediderit: causa cognita ei succurri[d] debet.

IX. IDEM libro sexagesimo quarto Digestorum.

VIuus libertus donare bene merentibus amicis potest: legare[e] verò nec bene merētibus[f] amicis potest, quo patroni partem minuat.

X. AFRICANVS libro primo Quæstionum.

SId quod à liberto in fraudem alienatum est, non extet: actio patroni cessat,[g] quēadmodum si pecuniam in fraudem abiecisset: aut etiā si is qui mortis causa à liberto accepisset, eam rem vendidisset, & bonæ fidei emptor eā vsucepisset.

XI. PAVLVS libro tertio ad legem Aeliam Sentiam.

NOn videtur patron[us][h] fraudari eo quòd cōsentit. Sic & quod volente patrono libertus donauerit, non poterit Fauiana reuocari.

XII. IAVOLENVS libro tertio Epistolarum.

LIbertus cùm fraudandi patroni causa fundū Seio tradere vellet, Seius Titio mādauit vt eum[i] accipiat, ita vt inter Seium & Titium mandatū cōtrahatur. quæro, post mortem liberti patronus vtrùm cū Seio dumtaxat qui mandauit, actionem habeat? an cum Titio qui fundū retinet? an cū quo velit agere possit? Respōdit, In eum cui donatio quæsita est, ita tamen, si ad illum res peruenerit, actio datur: cum omne negotium quod eius voluntate gestum sit, in condemnationem eius conferatur. Nec potest videri id præstaturus quod alius possidet: cum actione mādati[k] consequi rem possit ita vt aut ipse patrono restituat, aut eum cum quo mandatum cōtraxit, restituere cogat. quid enim dicemus, si is qui in re interpositus est, nihil dolo fecit? non dubitabim[us], quin omnimodo cū eo agi non possit. quid enim?[l] non potest videri dolo fecisse, qui fidem suam amico cōmodauit, qua alij quàm sibi ex liberti fraude adquisiit?

XIII. PAVLVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

COnstitutione[m] diui Pij cauetur de impubere adoptando, vt ex bonis quæ mortis tēpore illius qui adoptauit fuerunt, pars quarta ad eum pertineat[n] qui adoptatus est. Sed & bona eius *quæ adquisiit, patri restitui iusit. [Sed] si causa cognita emancipatus fuerit, quartam perdit. Si quid itaq; in fraudem eius alienatū fuerit, quasi per Caluisianam[o] vel Fauianā

A l *Quid enim.* contra. ff. eo. l. tenetur. in prin. Solu. ibi. Alij quòd vbi vtrique fuit acquisitum, hic iubenti tantum. Alij habent hic in litera, non: ibi, quid enim non potest dolo &c. q. d. tenetur & ille. sed prima placet: & non habeas, non.

Constitutione.] *CASVS.* De directa Fauiana & Caluisiana in omnibus præhabuistis: in. l. ista ponitur quidā casus in quo inspecta simili ratione æquitatis †*aliàs, eo in* datur vtilis. bene scitis. *quod cōsen-* si qs arrogat impube- *tit.* rē autho. Imperatoris, postea emācipat eum: tenetur seruare quartā. ponamus: arrogator aliquid in fraudem filij alienauit: nūquid filius potest reuocare vtili Fauiana vel Caluisiana? Respon. quòd sic. No. si quis arrogat impuberem, ex constitutione diui Pij tenetur seruare quartam. insti. qui. mo. sol. ius pa. §. fi autē. & . ff. de adop. l. si arrogator. ac. scilicet vtili. Viuianus.

m *Constitutione.* facit supra, de adop. l. si arrogator. & institu. de adop. §. cum autē. &. C. de adop. l. cum in adoptiuis. §. cum autem.

n *Pertineat.* vt & insti. de adop. §. sed si decedens.

o *Quasi per Caluisianam.* id est, per vtilem. Sed arg. contra. ff. si à paren. quis fue. ma. l. ij. *SI TABVLAE testamenti nullae extabūt.* *ADDITIO.* Rubrica ista ita cōtinuatur. de bo. poss. secundū tabu. quæ est ex testamēto, qualiter hæredes iure ciuili succedāt dictum est. verum quia aliquando testator decedit intestatus, & ita tabulæ testamenti non extant: ponitur rub. si tabulæ testamenti nullæ extabunt, scilicet qualiter succedāt ab intestato videamus: quia in suc. ab intest. quatuor sunt gradus. primus est liberorum: primo ponit vnde liberi: & quia in istis bo. poss. locus est successioni, ānectit de succes. edic. quia vltimo locus est vnde vir & vxor. ponit vnde vir & vxor: sed quia vir & vxor sunt caput affinitatis, & inter affines sunt prohibitæ nuptiæ, ponit de gradibus affinitatis. & ista continuatio ponitur. ff. l. i. Et est differentia inter istam rub. & superiorem, si tab. testamenti extabunt: quia illa sapit aliquid cum illa de bo. poss. secūdū tab. quia aliquando extant solennes: & tunc locum habet secundū tab. directa. aliquando minus solennes inter liberos, tunc locum habet vtilis secūdum tab. Ista. rub. si tabu. test. nullæ exta. locus erit successioni ab intest. tantum videtur sicut dicere de success. ab intesta. Et dicuntur nō extare. ff. l. i. §. pen. quia omnibus modis decedit intestatus. instit. de hære. quæ ab intest. in prin. & quia locus est successioni ab intesta. succeditur per bo. poss. hæres. Quid differt ista rub. ab inferiori rub. ff. de suc. hæred. quæ est pe. rub. huius libri? Differt: quia ibi tractatur de suis & legi. hære. qui vocantur

Cōtinuatio secundum Viuianum.

Flo.

BIU Cujas

cantur ad suc.iure ciuili. hic vero tractatur quando locus est successioni ab intesta.iure ciuili vel prætorio:sed specialiter iure prætorio. de prima parte rub.agitur.ĭ.l.1.de secunda.ĭ.eo.l. scripto.Viuianus.

Postea quàm.]CASVS.Iurisco.cõtinuat seipsum.ex quo prætor dixit de secundis tab.quæ est ex testaméto:videamus de suc. ab intest.nã eundé ordiné sicut.l.xij.tabu. secutus est prætor.isti sunt gradus succedendi. primo vocantur vnde liberi, secũdo legitimi, tertio cognati, quarto vir & vxor. vbi habet locum bo.pos.secũdũ tab. nõ est locꝰ successioni ab intest. Carbo. auté bo. poss. scilicet non facit cessare successioné ab intesta. [RECTE.] Quatuor sunt gradus, & prætor recte facit initium à liberis.nã liberi vocãtur ab intest. siue sint legitimi & naturales, siue sint legitimi tantũ.nam adoptiui admittũtur si fuerint in potestate.Sed si quis habet filium emancipatũ, & in locũ nepotis adoptauit eum, & eũ emãcipauit: quãdiu fuit in potestate,erat legitimꝰ & in potestate. verũ si emancipatus est,desinit filius adoptiuus esse: & est locꝰ successioni ab intest. cum nullũ est factum testamétum. Sed & si fecit testamentum reputat hæredes indignos vel incidit tabulas testaméti.Et si testator filiũ emãcipatũ hęredé fecerit: filiũ quem habebat in potestate, præteriit: res reducitur ad causam intestati : & ideo locus erit succes. ab intest.Viuianus.

Fl.extab. vnde liberi.

¶ *Eundé fere & p eosdem gradus successionũ ordiné prascriptũ à domino refert Moyses,Numer.27.*

Flo.repu. petere bon. poss. nõ pot.

a *Possessione*. scilicet secundum tab.& cõtra ta.vt.ĭ.§.ita autem.

b *Intestatos*.quod cõtingit multis modis: vt institu.de hære.quæ ab intest.in prin. Ité in alio: vt.ĭ.§.si hæres.& facit.s.de acqui.hæred.l. quãdiu. & in authé. de hære.&.Falc.§. his igitur. col.j.&.C. cõmunia de suc.l.antequam. &.ĭ.ad Tertyl.l.ij.§. si bonorũ.& insti.de hære. quæ ab intest.§. sed ea.&.C.eo.l.ij.&.s. de contra tab.l.filium.§.j. Sed arg. cõtra in auth. de nup.col.iiij.

Fl.successionibus

c *Gradus*.id est,capita.

d *Liberorum*.institit.de hæred.quæ ab intest.§.ante enim &c.

e *Incipiat*.vt &.C.qui admit.ad bono.possess.l.fi.

f *Ostendimus*.vt.s.de Carbo.edic.l.de bonis.§.huic.

g *Edictalem*.id est,eam quæ ex edicto prætoris defertur: vt infra,titu.j.l.j.

h *Dicimus*.vt &.s.de contra tab.l.j.in princip.

i *Non inuitantur*.facit.C.de adop.l.cũ in adoptiuis.§. sed si quidem.&.§.fin autem.&.C.de su.& leg.si te.& insti. de hæred.quæ ab intest.§.emancipati.&.§.at hi.&.§.minus.

k *Adoptauit*.scilicet postea.

l *Emancipauit*.iterum.

m *Rescissa*.id est,quæ est rescissa.Accursius.

n *Iungi nepos*. vt &.s. de coniung. cum emãci.lib.l.j.in princ.

o *Quasi filius*. & etiã non denuo emancipatus, vt subiicit. & hoc nisi tanquã pater huius nepotis sit adoptatus: vt.s.de contra tab.l.iij. §.j. Argu. contra.s. de libe.& posthu.l.filio.

p *Obstare*. multo magis ergo nõ nocet filio suo quando loco nepotis est, & est iterum emancipatus.

q *Quæ incisæ*.volũtate testatoris:vt subiicit.

r *Acceperũt*.immo videtur qꝫ fiscus : vt &.s. de iis quę in testa.delẽ. l.pxime. in prin. &.C. de iis quib. vt indig.l. hæreditas. Solu. plane dic vt.C. de testa.l. pe. Iteé cõtra.s. de mili. testa.l. militis. §. veteranus. sed licet ipso iure *Tabulæ testamenti* non rescindãtur institutiones,legitimi tamẽ *priè fũt* succãt à scriptis secũdũ Azo. Vel ibi nudis verbis: hic facto. & sic *scriptis cõ-ditũ signa-tũ & per-* etiã soluitur insti.quib. *fectum, se-* cũdum do. eo. nisi sit miles testator:vt.s.de mili.testa.l. *Alb. in suo dict.* in fraudẽ.§.j. Iteé contra.s. si quis aliquẽ testa. prohi.l.j. in princ. vbi cõfiscãtur. sed dic vt ibi.Accursius. **Hal. quæ-*

s *Prateritus*. & sic ipso iure totum testamẽtum nullũ : vt.s.de iniusto testa.l.filio.& institu.de exhære. lib. in hoc loco nõ prin.aliàs si valeret testamẽtum, ageret querela præhabita bo.pos. quantia cagratia agnoscendæ lipita vsque tis:vt.C.de inoffi. test. ad titulum l.ij.& non peteret vn- *Vnde legide liberi ab intestato: timi, pertivt supra, ea.l.in princ. nent ad ti-* nisi perlata querela. *tulum præ-*

VNDE LIBERI.† cedentem.

TITVLVS VII.

1. IVLIANVS libro vicesimoseptimo Digestorum.

Emancipatus.] CASVS. Si scripti hæredes adierunt hæred. & emancipatus non petit bono.poss. contra tab. non videtur per vnde liberi vocari : nec res reducetur ad causã intestati: quia patronus præteritus nõ debet petere bonorum pos.contra tab.sed primo ab intest.succedere.Vi.

t *Emancipatus*.hic est titu.vnde liberi secundum quosdam,aliàs est sub titu.si tabu.test.

u *Adierint*.quia potuerunt de iure ciuili: vt supra,de contra tabu.l.filium.in princ.non de iure prætorio per secundum tabu. vt supra,de secun.tab.l.ij.in prin.&.§.expectandi.

x *Possessionem*.hic puncta.& quod sequitur,ex illa &c.est respõ.

Hæredes.

Postea quàm prætor locutꝰ est de bonorũ possessione [a] eius qui testatꝰ est, transitum fecit ad intestatos, [b] eum ordinem secutus quem & lex duodecim tabularum secuta est.fuit enim ordinariũ, antè de iudiciis testãtiũ,dein de successione ab intestato sic loqui. Sed successionem ab intestato in plures partes diuisit.†fecit enim gradus [c] varios:primum liberorum, [d] secundũ legitimorum,tertiũ cognatorum, deinde viri & vxoris. ¶ Ita autẽ ab intestato potest competere bonorum possessio,si neque secũdum tabulas neq; contra tabulas bonorum possessio agnita sit. Planè si tempora quidẽ petendæ bonorũ possessionis ex testamento largiebantur,verũtamen repudiata est bonorum possessio: dicendum erit ab intestato bonorũ possessionem iã incipere.cùm enim is qui repudiauit* bonorũ possessionem, petere nõ potest post repudiationem : consequens erit vt ab intestato posse peti incipiat. [e] Sed & si ex Carboniano edicto bonorũ possessio data sit, magis est vt dicere debeamus ab intestato nihilominus posse peti. vt enim suo loco ostendimus, [f] non impedit bonorum possessionem edictalem [g] Carboniana bonorum possessio. ¶ Rectè autem prætor à liberis initiũ fecit ab intestato successionis:*vt secuti contra tabulas ipsis defert, ita & ab intestato ipsos vocet. ¶ Liberos autẽ accipere debemus quos ad cõtra tabulas bonorum possessionẽ admittẽdos diximus, [h] tam naturales qꝫ adoptiuos. sed adoptiuos hactenus admittimus,si fuerint in potestate.cæterum si sui iuris fuerint,ad bonorũ possessionẽ non inuitantur: [i] quia adoptionis iura dissoluta sunt emãcipatione. ¶ Si quis filium suum emãcipatum in locũ nepotis adoptauit, [k] & emancipauit, [l] cum haberet[in potestate] & nepotem ex eo:quęsitum est apud Marcellũ, an adoptio rescissa [m] impediat nepotem.Sed cum soleat emãcipato patri iũgi nepos: [n] quis non dicat, & si adoptatus sit, & quasi filius, [o] nihilominus filio suo eum non obstare? [p] quia quasi filius adoptiuus est in potestate,nõ quasi naturalis. ¶ Si hæres institutus nõ habeat voluntatẽ, vel quia incisæ [q] sũt tabulę,†vel quia cãcellatæ, vel quia* alia ratione voluntatem testator mutauit, voluitq; intestato decedere:dicendum est ab intestato rẽ habituros eos qui bonorũ possessionẽ acceperunt. [r] ¶ Si emãcipatus filius exhæres fuerit:is autem qui in potestate fuerat,prę teritus: [s] emancipatũ petentem ab intestato bonorum possessionem Vnde liberi, tueri debet prætor vsque ad partẽ dimidiam,perinde atque si nullas tabulas pater reliquisset.

1. Mancipatus [t] præteritus si cõtra tabulas bonorũ possessionẽ nõ acceperit, & scripti hæredes adierint [u] hæreditatem: sua culpa amittit paternã hæreditatẽ. nam quãuis secũdũ tabulas bonorũ possessio petita nõ fuerit, non tamẽ eum prætor tuetur, vt bonorum possessionem accipiat Vnde liberi.Nam & patronum præteritum,si non petat contra tabulas bonorũ possessionem [x] ex illa parte edicti, vnde legiti-

BIU Cujas

a *Hæredes.* qui adierunt hæreditatem. Io.

Bonorum.] CASVS. Si tabulæ testamenti nullæ extãt: si minus solennes sint nõ signatæ sigillis septẽ testium, locus erit successioni ab intestato. C. de testa. l. vlti. §. ex imperfecto. Viuia.

b *Signatas.* vt &. C. eo. l. ij. & supra, eo. l. j. in prin. Et not. quòd hæc bo. poss. nõ datur liberis in successione lineæ maternæ: vt. C. de suis & legi. l. quotiens. & est ratio vt ibi not. & ꝓbatur hoc idẽ j. l. si qs. i prĩ. & facit. C. de testa. l. si vn⁹. in prĩ.

Liberi.] CASVS. Liberi naturales vocantur iure ciuili. sed si capite sunt minuti, vocãtur iure prętorio nisi essent liberi adoptiui: quia tũc nõ possunt vocari iure prætorio. Vi.

c *Liberi.* quidam habent hic rubricam, vnde liberi. alij. ſ. in. l. emãcipatus. alij post illam, si tab. testa. nul. exta. & vnde libe.

d *Minuti.* minima, vt emancipatione: vt &. j. vnde cog. l. iij. secus si maxima vel media: vt j. ad Tertyl. l. j. §. capitis. & facit ad. l. insti. de hære. quæ ab intesta. §. emancipati. &. §. at hi. &. §. eadẽ. Sed cõtra. ſ. de contra tab. l. iij. §. si quis filio. Solu. vt ibi.

Si quis.] CASVS. Si liberi qui vocãtur ad bonorũ possess. non sunt, vocantur vlteriores. Vnum sciatis, si quidam sunt in potestate, quidam emancipati &c. emãcipati vocantur ad dimidiã. sed si est nepos ex alio filio, potest similiter succedere. sed si filius emancipatus non petit bono. possess. vnde liberi: liberis suis remanent integra iura hæredit. Viuianus.

e *Eiusdẽ familia.* per hoc aperte not. quòd natis ex filiabus vel ex nepotibus etiam ex filiis non datur Vnde liberi: qa in familia defuncti aui vel proaui non fuerunt: vt institu. de pa. pote. §. fina. & ꝓbatur. C. de suis & legi. l. quoties.

f *Dimidiam.* per edictum de coniungen. vt supra, de coniung. lib. l. j. in prin. &. §. j.

g *Dũtaxat.* qa eis solũ faciebat iniuriã per edictũ de cõiũgẽdis.

h *Obstet.* sed obst. nepoti pater suus: q si decesserit, sol⁹ nepos admittit: vt. ſ. de cõtra ta. l. si emãcipat⁹. idẽ si repudiet: vt. j. ea. l. §. fi.

i *Procreauerit.* facit supra, de contra tab. l. si emancipatus.

k *Bonorum possessionem.* vnde liberi.

l *Nepotibus.* in qui potestate retentis.

m *Solis.* quia & eis solis per edictũ de coniũgẽ. faciebat iniuriã.

n *Non etiam reliquis.* forte nepotibus alterius filij præmortui. si autem ille viueret, soli ei accresceret quod hic eius frater repudiaret: vt. ſ. de coniung. cum emancip. lib. l. j. §. si quis ex nepotibus. in fi. Vel ei nõ soli: vt ibi not. H. & facit supra, de bono. pos. l. iij. §. fi. Vel dic reliquis, scilicet fratribus eius.

Si pater.] CASVS. Si pater emancipat filiũ, & nepotẽ in potestate retinuerit: si filius decesit, æquitas suadet vt vocetur in pos. & si sororem habebat, cum sorore vocabitur nisi ista soror alia ratione excluderetur. Viuianus.

o *Si pater.* pone casum vt supra, de cõiũgen. l. emãcipato. & de colla. bo. l. si quis filiũ.

p *De bonorũ possessione.* vnde liberi. Accur.

q *Vt eius.* nepotis.

r *Patris detur.* vt. ſ. l. proxi. ibi, nã & si filius.

s *Bona.* huius nepotis qui nepos quoad patrem sũũ habetur pro emancipato.

t *Sorori.* post emãcipationem conceptæ.

u *Auus.* sic & supra, de col. bono. l. j. §. is quoque.

Cripto.] CASVS. In. l. ista ponitur qdam casus specialis & notabilis valde: Si pater extraneũ scribit hæredem, & filium exhæredat: scripto hærede deliberante decedit filius: indubitãter eius filius erit hæres. nã licet videatur nõ posse precedere filiũ, tamen hic debet ei prodesse. Vnũ sciatis: bo. poss. vnde liberi datur liberis: & ecõtra bono. poss. vtilis datur parentibus in bonis liberorum inspecta pietate, nõ ordine naturæ, turbato ordine mortalitatis. Vnde not. duo: si filius qui est in potestate, exhęredatur, & scriptus hæres deliberat: interim nõ est locus successioni ab intest. nam quãdiu &c. ſ. de acquir. hære. l. quãdiu. Fallit cũ filius exhæredatur, & nepos est ex eo: quia suus hæres poterit adire. Item no. quòd parentes vocãtur turbato ordine mortalitatis. j. de bo. dã. l. cũ ratio. sed liberi vocantur per directã bo. pos. parentes per vtilẽ. Vi.

Flo. intestato

Flo. eum

Fl. sed nõ

x *Susceptus.* i. nat⁹. idẽ est si cõceptus: vt. C. de inoffi. testa. l. si quis filiũ. in prin. secus si nec conceptus: vt. j. de su. & le. l. si Titi⁹. &. l. seq.

y *Cuius.* aliàs, cuius, id est, mortem cuius, scilicet patris. & aliàs, cui scilicet nepoti post mortem patris legitima defertur hæreditas scilicet aui. non enim tempus mortis, sed quo apparet defunctum intestatum decessisse, inspicitur: vt institu. de hære. quæ ab intesta. §. cum autem.

z *Tenuerit.* scilicet filius quoad succedendum: quia nunquã fuit ei viuo delata. & secundum hoc, quòd, id est, quia &c. & est ratio quare non potest dici nepotem non suum auo: & alia ad idem sequitur ratio, cũ ipse &c. Vel dic secundo tenuerit, scilicet nepos: & tunc est ratio remotiua quare videatur nepos nõ suus, sed quæ sequitur, cum ipse &c. est in contrarium, quæ prævalet. Accur.

Adgnatus.

II. VLPIANVS libro octauo ad Sabinum.

BOnorũ possessio potest peti ab intestato, si certum sit tabulas non extare septem testium signis signatas. b

III. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

LIberi c & capite minuti d per edictũ prætoris ad bonorũ possessionẽ vocantur parentũ: nisi si adoptiui fuerint. hi enim & liberorũ nomen amittunt post emãcipationem. Sed si naturales emãcipati, & adoptati, iterum emancipati sint: habent ius naturaliũ liberorum.

IIII. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

SI quis ex his quib⁹ bonorũ possessionẽ prætor pollicetur, in potestate parentis de cuius bonis agitur, cũ is moritur non fuerit: ei, liberisq; quos in eiusdem familia e habebit (si ad eos hæreditas suo nomine pertinebit, neq; nominatim exhæredes scripti erũt) bonorũ possessio eius partis datur quæ ad eum pertineret, si in potestate permansisset: ita, vt ex ea parte dimidiam f habeat, reliquum liberi eius: hisq; dumtaxat g bona sua conferat. ℣ Sed & si filium, & nepotem ex eo pater emancipauerit: filius solus veniet ad bonorum possessionem, quamuis capitis deminutio per edictum nulli obstet. h quin etiã hi quoq; qui in potestate nũquã fuerunt, nec sui hęredis locũ obtinuerunt, vocantur ad bonorũ possessionẽ parentum. nã si filius emãcipatus reliquerit in potestate aui nepotem: dabitur ei qui in potestate relictus sit, patris emãcipati bonorũ possessio. & si post emancipationẽ procreauerit, i ita nato dabitur aui bonorũ possessio, scilicet non obstante ei patre suo. ℣ Si filius emancipatus non petierit bonorũ possessionem, k ita integra sunt omnia nepotibus, atq; si filius nõ fuisset: vt quod filius habiturus esset petita bonorũ possessione, hoc nepotibus l ex eo solis, m non etiam reliquis n adcrescat.

V. VLPIANVS libro trigesimonono ad Edictum.

SI pater o filiũ emãcipauerit, nepotẽ retinuerit, deinde filius decesserit: & rei æquitas & causa edicti quo de bonorum possessione p liberis dãda cauetur, efficit vt eius q ratio habeatur, & bonorum possessio intestati* patris detur: r vt tamẽ bona s sorori t quæ necessaria hæres patri extitit, conferre cogatur auus u qui per eã* bonorum possessionis emolumẽtũ adquisiturus est: nisi fortè auus iste nullũ ex his fructum adquirere vult, paratusq; est de potestate nepotẽ dimittere, vt ad emãcipatũ emolumẽtũ omne bonorũ possessionis perueniat. nec idcirco soror quæ patri hæres extitit, iustè queri poterit quòd eo facto à collationis cõmodo excluditur: cùm auo quãdoq; intestato defũcto, ad bona eius simul cũ fratre possit venire.

VI. PAPINIANVS libro vicesimonono Quæstionum.

SCripto hærede deliberante filius exhæredatus mortem obiit, atq; ita scriptus hæres omisit hæreditatẽ. Nepos ex illo filio susceptus, x auo suus hęres erit: neque pater videbitur obstitisse, cuius y post mortẽ legitima defertur hæreditas. Nec dici potest hæredẽ non* suũ nepotẽ fore, quòd proximũ gradum nunquã tenuerit: z cum & ipse fuerit in potestate, neq; pater eũ in hac successione præuenerit. & alioquin si non suus hæres est, quo iure hæres erit,

a *Adgnatus.* posito quòd non sit suus,ergo nec adgnatus: quia omnis suus est adgnatus,sed non conuertitur.vel non est adgnatus.i.admittendus vt adgnatus:quia edictum successorium nō habet locum in adgnatis.sed hodie secus: vt institu.de legi.adgna. suc.§.placebat. Accursius.

Edictū successorium in adgnatis locū non habet.

b *Exhæredatus.* vt in nostro casu:nec fuit necesse cum pater eū precederet:vt.ſ.de iniusto testa.l.ſi quis filium.in princip.nisi propter timorem.l.Velleiæ, quæ haberet locū ſi filius vivo patre ſuo decedat: vt instit.de exhæred.li. §. posthumorum. quod hic non fuit, quia non viuo auo,sed post mortē eius decesſit filius: & sic non habet locū lex Velleia:vt.C.de inoffi. testa.l.ſi quis filium.

†*In hāc sententiā Paul.2.ad Corin.cap.12. Non debēt filii parentibus thesaurisare, sed parentes filiis.*

c *Adiri poterit.* ab intestato.& hoc excluſo nepote omnino ſecundū hæc iura.ſed hodie habet querelā ad ſe trāſmiſſam,licet nō præparatam:vt.C.de inoffic. testa.l.ſi quis filium.

d *Non obſtat.*ſ.ſcriptus hæres.qui ſi non adeat ex teſtamento,non obſtat nepoti quo minus vt ſuus hæres ab inteſtato ſuccedat. at ſi ex teſtamento adiit,obſtat nepoti, vt hic: vt etiam querelā inoffi. non habeat ſecundū hæc iura. ſed hodie contra: vt.d. l.ſi quis filium. Item ex hac lege caſum habes vbi nepos eſt ſuus,licet tēpore mortis pater eius viueret, & eſſet in poteſtate: vt.j. de leg. hære.l.j.§.ſciendū. Eſt & alius vt in ea.l.§.idē erit.regulariter contra: vt inſtit.de hære.quali. & dif.§.ſui.& facit.C. vnde lib.l.fina.& quod ibi not.

† *Concor.c. quæritur. ibi, ſeruam honorificentiam patri quæ debet à filio.& glo. in verbo, quæritur.in prin.2.q.7.*

e *Miſerationis.*i.pietatis:vt.ſ.de inoffi.teſt.l. nam & ſi parentibus.in ſolatium filij amiſſi: vt ſ.de iure dot.l.iure ſuc cedēdi.& facit.ſ.de bo.liber.l.nihil eſt.

qui ſine dubio non eſt adgnatus[a]? Cæterùm & ſi non ſit exhæredatus[b] nepos, adiri poterit[c] ex teſtamento hæreditas à ſcripto hærede, filio mortuo. quare qui non obſtat[d] iure inteſtati,iure teſtati videbit obſtitiſſe. ¶ Non ſic parentibus liberorum,† vt liberis parentum debetur hæreditas:[cum]parētes ad bona liberorum ratio miſerationis[e] admittit:liberos, naturæ ſimul & parentum commune votum.

VII. IDEM libro ſexto Reſponſorum.

FIliusfamiliàs vt proximus cognatus[f] patre conſentiente poſſeſſionem[g] adgnouit. Quāuis per conditionem[h] teſtamēto datam,quòd in patris poteſtate manſerit, ab hæreditate[i] ſit excluſus:tamen vtiliter poſſeſſionem adgnouiſſe videbitur.[k] nec in edicti ſententiā incidet,quoniam poſſeſſionē ſecundum tabulas non adgnouit:cū inde[l] rem habere nō potuerit,nec in filij poteſtate cōditio fuerit,nec facilè[m] pater † emancipare filiū cogi potuerit.

VIII. PAVLVS libro vndecimo Reſponſorum.

SI poſtea,quàm filius emancipatus[n] bonorū poſſeſſionē patris petiit,ſtatum ſuum mutauit:nihil obeſſe ei quo minus id quod adquiſiuit,retineat.quòd ſi prius[o] conditionem ſuā mutauerit,[p] bonorum poſſeſſionē eum petere non poſſe.

VNDE LEGITIMI [& vnde adgnati.]

Filiusfa.]CASVS.Si filiofa.defertur bo.poſſ.in bonis cognati ſui,& petat eam:licet à patre non fuerit emancipatus,non debet excludi:quia ſi relinqueretur filio vt pater emanciparet eum, pater non poſſet cogi eum manumittere.Viuianus.

f *Cognatus.* puta matris.Accurſius.

g *Poſſeſſionem.*vnde cognati,vel etiā vnde legitimi per Orfitianum:vt.j.tit.j.l.j.§.fi.&.l.ſeq.Sed quo modo ab inteſtato durante ſucceſsione ex teſtaméto:vt.C.cómunia de ſuc.l.antequā.quę eſt contra.Sol.hic conditio defecerat eo nō emancipato intra tēpus.

h *Per conditionem.* hanc,ſi emancipatus fuerit intra decem dies.

i *Hæreditate.* teſtamento delata elapſis decem diebus.

k *Videbitur.*ſed quo modo,cum duret ſpes ſuccedēdi ex teſtamēto:vt.C.cómunia de ſuc.l.antequā.quę eſt contra.ſed hic nō erat ſpes,quia tempus decē dierū erat elapſum.dic ergo vtiliter quantum ad hoc ne incidat in edictū,ſi quis omiſſa cauſa teſt. & ſic vt non teneatur legatariis & fideicommiſ.vt innuitur in ſequē. &.ſ. ſi quis omiſ. cau. teſta.l. Iulianus. Vel dic vtiliter vt filius habeat hæreditatem.non enim pater poteſt retinere:vt.C.de inoffi.teſta. l.filiis matrem. in fi.quæ eſt contra.Vel dic vtiliter etiam quoad patrē vt ſibi quæratur ſecundū iura ſecundū quæ aduentitia patri quærebātur. & ſecundum iſtas duas expoſitiones dic edicti cuius mens eſt.ſ. eod.l.j. vbi dicit quod primo ex teſtamento quàm ab inteſtato peti debet bonorum poſſeſsio.

l *Cum inde.*aliàs,cum inde:id eſt,ex inſtitutione.aliàs,cum de iure non potuerit habere,ſcilicet hæreditatem.

TITVLVS VIII.

I. IVLIANVS libro viceſimoſeptimo Digeſtorum.

HAec verba edicti, *Tum quem*[q] *ei hæredē eſſe oporteret, ſi inteſtatus mortuus*[r] *eſſet,* πατατικῶς † * & cum quodā temporis ſpatio[ſ] accipiuntur, non ad mortis[t] teſtatoris tempus referuntur:ſed ad id, quo bonorum poſſeſsio peteretur.& ideo legitimum hæredem, ſi capite deminutus eſſet,ab hac bonorum poſſeſsione ſummoueri palam eſt.

II. VLPIANVS libro quadrageſimo ſexto ad Edictum.

SI repudiauerint ſui ab inteſtato bonorū poſſeſsionē,[u] adhuc dicemus obſtare eos legitimis, hoc eſt his quibus legitima potuit deferri hæreditas: idcirco,quia repudiando quaſi liberi bonorum poſſeſsionem, hanc[x] incipiunt habere quaſi legitimi. ¶ Hæc autem bonorū poſſeſsio non tantum maſculorum[y] defertur, verùm etiam fœminarum:nec tantum ingenuorum, verumetiā libertinorum.communis eſt igitur pluribus. Nam & fœminæ poſſunt vel conſanguineos vel adgnatos habere. Item libertini poſſunt patronos patronáſq; habere.Nec tātū maſculi hāc bonorū poſſeſsionē accipere poſſūt, verūetiā fœminæ. ¶ Si quis deceſſerit,de quo incertum eſt vtrùm paterfamiliàs an filiusfamiliàs ſit,quia pater eius ab hoſtibus captus adhuc viuat, vel quia poſtliminio reuerſurus ſit, an ipſe ſui iuris ſit, quæritur. Et ſi quidem pater eius ab hoſtibus non reuerſus eſt, ſed poſtliminio reuerſurus eſt, ſi ſui iuris eſt, ſuccedet ei filius: ſi in poteſtate patris eſt, non ſuccedet. Si verò pater eius ab hoſtibus non reuerſus eſt, ſed poſtliminio reuerſurus eſt, ſi ſui iuris eſt, ſuccedet ei filius: ſi in poteſtate patris eſt, non ſuccedet. Si verò pater eius ab hoſtibus non reuerſus eſt, ſed poſtliminio reuerſurus eſt, ſi ſui iuris eſt, ſuccedet ei filius: ſi in poteſtate patris eſt, non ſuccedet.

Hæc verba.]CASVS.Verba huius edicti ſunt talia:Moritur aliquis,[x] proximus adgnatus,& inteſtatus.poſsū vocari ad eius ſucceſsionē.& inſpiciemus quis ſit eius proximus adgnatus nō tēpore mortis,ſed eo tēpore quo bo.poſ.deferri.Viu.

q *Eum quem.* habeas, eum quem hæredē eſſe &c.vt &.j.de verbo.ſign.l.ex illa. in princ.&.j.vt ex le.& ſenatuſcon.l.j.in fi.

r *Mortuus.* ſub.ei bo.poſſeſ.vnde legitimi dabo.

ſ *Spatio.* etiam hic ſub. tantum.nam tunc demum erit hæres vel bonorum poſſeſſor,ſi non ſit capite minutus tempore mortis, nec poſtea vſque in diem quo petit.ſed poſtea non nocet eum capite minui:vt.ſ.tit.j.l.fi.&.j.ad Tertyl.l.j.§. qui mortis.&.j.tit.j.l.capitis.&.l.legitimis.&.j.eo.l.ſi ex duobus. Item quod dicit de ſpatio, facit.ſ.de col.bo.l.ſi quis filium.§.ſtipulatio.Accurſius.

t *Ad mortis.* ſcilicet tantum.

u *Si repudiauerint. Bonorum poſſeſsionem.*vnde liberi.

x *Hanc.* ſcilicet vnde legitimi: vt &.j.de ſuc. cog.l.j.§.ſed ſciendum.&.j.de regu.iur.l.quoties vtriuſque.Et arg.C.de repu. hæred.l.fin. &.j. ad Tertyl.l.j.§.ſi nemo.

y *Maſculorum.*id eſt,in hæreditate maſculorum.

m *Nec facile.*quia nō niſi in quatuor caſibus: vt.ſ.de adop.l.non poteſt. & facit.ſ. de leg.j. filiusfamiliàs.§. ſecūdū vulgarem. Item no. de facili.ſic.ſ.de bo.liber. l.qui cum maior.§.j. & facit.ſ.ſi pars hære.pet. l.ſi.&.ſ.de ſecun. tab.l. † *Vide ſub conditione.* *Alciatum lib. diſpunc.2. ca.12.*

Si poſtea quam.]CASVS. Filius emāci- patus mortuo patre ab inteſta. petiit bo. poſſ. vnde liberi.poſtea mutauit ſtatū: nūquid nocet ei?certe non.Viuia.

* *id eſt largè & cum extenſione.*

n *Bonorū poſſeſsionem.* vnde liberi.Accurſius.

o *Si prius* quā peteret: vt.j.tit.j.l.j.ſed ſecꝰ in bonorū poſſeſ. ſecūdū tabu.Azo.vt.ſ.de capi. demi.l.tutelas.Accur.

p *Mutauerit.*dando ſe in arrogationem. ſecus econtra:vt.ſ.e.l. liberi. & facit.ſ. de cōtra tab. l.iij.§.ſi emācipa.filius.

VNDE LEGITIMI, & vnde adgnati.

Eadē eſt.nam fingūntur adgnati qui per ſenatuſconſultū ſuccedunt: de quibus dicit.j.l.2.in fine.

ADDITIO. De bono. poſſ. vnde liberi, quæ prima eſt,dictum eſt. verum quia excluſis liberis vocātur legitimi,dicit rub.vnde legitimi.& bono.poſſ. vnde legitimi defertur ab inteſt.legitimis adgnatis.j. l.1. & defertur omnibus qui vocātur ab inteſt.j.l. 1.§.fina. Et debetis ſcire, quod bon. poſ.vnde liberi olim fuit ſuperflua in ſuis, ſed in liberis emancipatis olim erat neceſſaria.inſt. de hær.ab inteſt.§. emancipatis.hodie tamen voluntaria.inſt.de hære.quæ ab inteſt.in principio.hæc bonorum poſ.vnde legitimi ſiue adgnati olim fuit voluntaria,non neceſſaria:vt inſt.de bono.poſſ.in fine. Viuianus.

BIU Cujas

a *Statum.* vt quia damnatus ad mortem appellauerit: vt. ſ. de teſta. l. q̃ à latronib⁹. §. fi. & l. qui ĩ domini. & l. de ſtatu.

b *Alia lex.* veluti lex Corne. quę patre defuncto apud hoſtes, filium ad hæreditatem vocat: vt. j. vt ex leg. & ſenatuſcon. l. j.

c *Hãc.* vnde legitimi.

d *Generaliter. Ex hac parte.* vnde legitimi.

e *Peti deberet.* vt &. j. vt ex leg. & ſenatuſcõſul. l. j. in fine.

f *Parte.* per hoc patet quod hoc genus eſt: illa ſpecies. Accurſius.

SI ex duobus.] *CASVS.* Duo erant fratres: alter deceſsit facto teſtamento, dum deliberaret hæres eius: alter deceſsit inteſtatus. nũquid poterit habere ſucceſſorem per vnde legitimi? ſic, & ſi hæres eius repudiat. Viuianus.

g *Si ex duobus.* pone vt. j. de ſuis & legi. l. v.

h *Legitimã.* vtriuſq;.

i *Ad id tẽpus refertur.* ſed non ad id ſolum: vt not. ſ. eo. l. j.

INter adgnatos.] *CASVS.* Adgnati dicũtur coniuncti per lineã maſculinã: cognati per lineam fœminină. vbi vnũ ſciatis: omnis q̃ eſt adgnatus, eſt cognat⁹, nõ tamen econtra. Vi.

k *Continentur.* vt gen⁹ in ſpecie, ſic ineſt pactum in emptione: vt. ſ. de leg. iij. l. ſi q̃d. §. inter. & ſecundũ hoc nõ obſtat. j. de grad. iuriſconſultus. §. ij. & inſtitu. de legi. adgna. tute. in princip.

l *Quamdiu.* facit. ſ. de peti. hæredi. l. antiqui. in princip.

NAti.] *CASVS.* Si aliqs naſcit poſt mortem patris, vel poſt captiuitatem, vel poſt deportationem: nõ intelligitur eſſe adgnat⁹: & ſic non ſuccedit mecũ ſimul: quia forte eſt exhæredatus. Viuianus.

m *Nati poſt.* facit infra, de ſuis & legi. l. iiij. Accurſius.

VNDE COGNATI.

Hæc bonorum.] *CASVS.* Bono. poſſ. vnde cognati, æquitate prætoris eſt introducta. cognati erant incogniti à iure ciuili. & dicuntur cognati quaſi vno ſanguine nati. & pertinet ad liberas cognatiões, non ad ſeruiles. & ſuccedit cognatus vſq; ad ſextum gradũ. vocãtur qui ſunt cognati naturaliter & ciuiliter. & q ciuiliter tantũ, puta adoptiuus. & vocat qui eſt proximus: & dicit proximus quẽ nemo antecedit. Vnum ſciatis: ſi quis vult vocari per vnde cognati: ſi quidem eſt in vtero aliquis, nõ admittitur. & vocantur p vnde cognati gradatim. Vnũ ſciatis: ſi quis deceſsit in capt. hoſtiũ: cognati qui domi ſunt, vocantur per vnde cognati. Viuianus.

n *Hæc bonorum.* vnde cognati. Accurſius.

o *Cognati.* facit. j. de grad. l. nõ facile. i. j. rñ.

p *Lex hæc.* i. edictum † *Cognatio* quod in genere eſt lex: *eſt genus cõ* vt. j. de var. cogni. l. j. *ſanguinita-* §. proinde. Accurſius. *tis inter fra*

q *Seruilis.* vt & inſtit. *tres tantũ.* de gradi. §. illud. & j. de ſ. *ſuis &* gradi. l. iuriſcõ. §. inter. *legi. l. 2. &* facile autẽ dicit prop- *inſti. de ſuet-* ter matrimoniũ: vt in- *ceſſ. cog. §.* ſtit. de nup. §. illud. *his autem.*

r *Complectitur.* vt inſti. de ſuc. cogna. §. fi. & j. de grad. non facile.

ſ *Adoptio.* vt. ſ. de adopt. l. j. & j. de gradi. l. non facile. §. cogationis. & facit. ſ. de odopt. l. qui in adoptionẽ. & de in ius vocã. l. patris.

t *Naturali.* ſcilicet familia.

u *Retinebit.* id eſt, firmiter tenebit cognationem omnium.

x *Proximus.* quia prætor proximiori defert: vt. j. ea. l. §. gradatim. & j. de gradi. l. iuriſcõ. ij. reſpon. & facit. j. de verbo. ſignifi. l. proximus. & ſ. de rebus dub. l. qui duos. §. & proximus.

y *Obierit.* & ſcripti repudiẽt. & facit. j. de ſuis & leg. l. ij. §. proximũ. & ſ. vnde lib. l. ſcripto.

z *Sequentibus.* ſic. ſ. ti. j. l. pe. & ſi pars hæred. pet. l. antiqui. in princi. & j. quis cr. in bono poſſ. ſer. l. ij. §. ſi venter. & ſ. de ſtatu homi. l. q in vtero.

---

alia cauſa ſuſpẽdat eius ſtatũ: [a] magis eſt ne ſit bonorum eius poſſeſsio: quia nondũ inteſtatũ eum eſſe apparet, cum incertũ ſit, an teſtari poſsit. cum igitur cœperit certi ſtatus eſſe, tũc demum petenda eſt bonorũ poſſeſsio: non cũ certũ eſſe cœperit, inteſtatũ eſſe, ſed cũ certũ cœperit eſſe, patrẽfamiliàs eſſe. ¶ Hęc autẽ bonorum poſſeſsio omnem vocat, qui ab inteſtato potuit eſſe hæres: ſiue lex duodecim tabularum eum legitimum hæredem faciat, ſiue alia lex, [b] ſenatúſve conſultum. Denique mater quæ ex ſenatuſ B conſulto venit Tertylliano, item qui ex Orficiano ad legitimam hæreditatem admittuntur, hanc [c] bonorum poſſeſsionem petere poſſunt.

III. PAVLVS libro quadrageſimotertio ad Edictum.

GEneraliter igitur ſciendũ eſt quotieſcũmq; vel lex vel Senatus defert hæreditatẽ, non etiam bonorum poſſeſsionem: ex hac parte [d] eam peti oportere. cũ verò etiam bonorum poſſeſsionem dari iubet: tũ & ex illa parte, qua ex legi- [b⁹] peti deberet, [e*] ſed & ex hac C parte [f] [peti] poterit.

IIII. IVLIANVS libro viceſimoſeptimo Digeſtorum.

SI ex duobus [g] fratrib⁹ alter deceſſerit teſtamento iure facto, dein deliberante hærede alter quoq; inteſtato deceſſerit, & ſcriptus hæres omiſerit hæreditatem: patruus legitimã [h] hæreditatẽ habebit. nam hæc bonorum poſſeſsio. *Tum quem hæredem eſſe oportet.* ad id tẽpus refertur, [i] quo primum ab inteſtato bonorum poſſeſsio peti potuiſſet

V. MODESTINVS libro tertio Pandectarum.

INter adgnatos & cognatos hoc intereſt, quod in adgnatis & cognati continentur: [k] in cognatis nõ vtique & adgnati. verbi gratia: patris frater, id eſt patruus, & adgnatus eſt & cognat⁹. matris autẽ frater, id eſt, auunculus, cognat⁹ eſt, adgnatus non eſt. ¶ Quamdiu [l] ſpes eſt ſuum hæredem aliquem defuncto exiſtere, tãdiu conſanguineis locus nõ eſt: putà ſi defuncti vxor prægnãs ſit, aut defuncti filius apud hoſtes ſit.

VI. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

NAti poſt [m] mortem patris, vel poſt captiuitatẽ ſiue deportationẽ, ſed & hi qui [eo] tẽpore quo capiebatur vel deportabatur pater, in poteſtate fuerunt: ius inter ſe conſanguinitatis habẽt, & ſi hęredes patri nõ extiterit, ſicuti exhæredati.

VNDE COGNATI.

TITVLVS IX.

I. VLPIANVS libro quadrageſimoſexto ad Edictum.

HAec bonorũ [n] poſſeſsio nudã habet ꝓtoris indulgẽtiã, neq; ex iure ciuili originẽ habet. nam eos inuitat ad bonorum poſſeſsionem, qui iure ciuili ad ſucceſsionem admitti nõ poſſunt, id eſt, cognatos. Cognati [o] autem appellati ſunt quaſi ex vno nati † aut vt Labeo quaſi commune naſcendi initiũ habuerint. ¶ Pertinet autẽ hæc [p] lex ad cognationes nõ ſeruiles. nec enim facilè vlla ſeruilis [q] videtur eſſe cognatio. ¶ Hæc autẽ bonorũ poſſeſsio quę ex hac parte edicti dat, cognatorũ gradus ſex cõplecti tur, [r] & ex ſeptimo duas perſonas, ſobrino & ſobrina natũ & natã. ¶ Cognationẽ facit etiam adoptio. [ſ] etenim quibus fiet adgnatus hic qui adoptatus eſt, iiſdẽ etiã cognatus fiet. nã vbicunq; de cognatis agitur, ibi ſic accipiemus vt etiã adoptione cognati facti cõtineãtur. Euenit igitur vt is qui in adoptionem datus eſt, tã in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quàm in familia adoptiua nãciſcatur. ſed eorũ tantũ cognationẽ in adoptiua familia nãciſcetur, quibus fit adgnat⁹: in naturali [t] autẽ omniũ retinebit. [u] ¶ Proximus autem accipietur etiã is qui ſolus eſt, D quãuis propriè proximus [x] ex pluribus dicatur. proximũ acci pere nos oportet eo tempore quo bonorũ poſſeſsio defert. ¶ Si quis igitur proximus cognatus, dũ hęredes ſcripti deliberant, diẽ ſuũ obierit: [y] ſequẽs quaſi proxim⁹ admittetur: hoc eſt quicunq; fuerit tũ deprehẽſus proximũ locũ obtinere. * ¶ Si quis proximior cognatus naſci ſpereſ: in ea cõditione eſt, vt dici debeat obſtare eũ ſequentibus. [z] ſed vbi nat⁹ nõ eſt, admittemus eũ qui poſt vẽtrẽ proxim⁹ videbatur. ſed hoc ita demũ erit accipiẽdum, ſi hic qui in vtero eſſe dicitur, viuo eo de cuius bonorum poſſeſsione agitur, fuerit conceptus. nam ſi poſt mortem: neq; obſtabit alij, neque ipſe admittetur: quia non fuerit proximus cognatus ei quo

viuo

* *Flo. debere*

* *Flo. obtinens*

BIU Cujas

a *Animal fuerit.* sic.ĭ.de suis & legi.l. Titius.& instit. de hære. ab intesta.§.cum autem.

b *Execto.*sic.ŏ.de inoffi.testa.l.posthumus.&.ĭ.ad Tertyl.l.j.§. sed si matris.&.ŏ.ad leg.Fal.l.in lege Falcidia.

c *Petere poterit.* vt &.ŏ.titu.j.l.ij.in fi.

d *Gradatim.* facit.ŏ.§. proximo.

e *Ab eo posse.* postliminio reuerso. expecta tur enim reuerti,vt partus nasci:vt.ŏ. de cõtra tab.l.j.§.si ex tribus.

f *Ac parte. Procõsul.*i. prætor.

g *Vulgo quæsiti.* vt instit.ad Orfi. §. nouissime.& de succes.cog.§. vulgo.&.ĭ.e.l.Modestinus.& facit.C.de adop. l.cum in adoptionem. §.sed si quid est.

h *Nascãtur.*C.ad Orfi.l.fi.sed nati ex duab⁹ concubinis eodẽ tamẽ patre nati, an sint cognati? Respõdetur,nõ succedunt:quia nec cognatis patris etiam si legitimentur: vt in aut. quibus mo. nat.effi.sui. §.filium autem. Accur.

Capitis.]CASVS. Si aliquæ cognationes sunt quæsitę per adoptionẽ,perimuntur per capitis deminutionem:vnde non erit locus bonorũ possess. vnde cognati.sed si aliqs desinit esse adgnatus, vocatur ad bonorũ possessionem vnde cognati.Viuianus.

i *Capitis deminutione.* minima.Accursius.

k *Frater.* duo erant fratres adoptiui.

l *Proximitatis.* id est, cognationis ciuilis.

m *Palam est.* vt &.ŏ. tit.j.l.ij.in prin.& facit ĭ.vnde vir & vxor.l.j. &.ŏ.de reb.du.l.si cognatis.& dic vt ibi.Ac.

Si spurius.]CASVS. Si filius spurius decedit:certe coniunctis per patrem non defertur bonorũ possess.sed coniunctis per matrem sic bonorum possess.vnde cognati.Spurius autem est vulgo conceptus.ŏ.de sta.ho.l.vulgo. Viuianus.

n *Aut.* pro,id est.Accursius.

o *Oriuntur.* ergo mater nõ est adgnata filio:vt & colligitur institu.de suc.cogna.§.vulgo.

p *Petere potest.* vt.&.ŏ. eo.l.hac parte.cum concor.saluo quod dicitur de illustri:vt.C.ad Orfi.l.fiqua.

Legitimis.]CASVS. Si adgnati capite minuuntur, non vocãtur ad bo.pos.vnde cognati.nam liberi emãcipati repellũtur per vnde adgnati,tamen possunt succedere per vnde adgnati. Vi.

q *Legitimis.* adgnatis.

r *Legitimi.*i.adgnati:vt &.ŏ.vnde legi.l.j.in fin.hoc tamen fallit in casibus:vt.C.de legi.hære.l.fi.§.cum igitur.&.§.cum autem.& eosdem habes institu.de legi.adgna.suc.§.nostra.

s *Quæ liberorum.* quibus non nocet capi.demi. vt emancipatio, quo minus habeãt vnde libe.vt supra,si ta.te.nul.exta.l.liberi.secus si econtra dederit emancipatus se in arrogationem. quod dic vt.ŏ.tit.ij.l.fi.Alij dicunt quod liberi excluſi ab Vnde liberi per capitis demi.adhuc admittuntur inter legitimos,scilicet per vnde cognati,non autem per vnde liberi:vt.j.titu.j.l.j.§.sed videndũ. Sed ibi repudiauit,vel tempore est excluſus.at per emancipationem excluditur per ius ciuile,sed admittitur iure præto.per vnde lib.vna cum suis vt instit.de hære.ab intest. §.emãcipati.sed hodie etiam iure ciuili, cũ inter patrem & filium nõ tollatur ius adgnationis per capitis deminutionem: vt institu.de legi.adgna.suc.§.fi.Ac.

t *Vocantur.* scilicet legitimi prædicti, id est, adgnati.& facit in authẽ.de nup.§.hinc. colla.iiij.Accursius.

Cognatis.]CASVS. Si aliquis accuſauerit cognatum suũ,nõ repellitur à suc.ab intesta. per vnde cognati. Veruntamen si filius accusat matrẽ:poterit prętiri.in authen. vt cũ de ap.cog.§.causas.Viuianus.

u *Suos.*Arg.contra.ŏ. de bonis liber.qui cum maior.Accursius.

Is qui.]CASVS. Si aliquis liber est factus seruus, & postea manumittitur,non recipit primam cognationem. Et licet aliquis sit vulgo quæsitus,non eo minus poterit succedere auiæ suæ.h.d.cum.l. seq.Viuianus.

x *Manumissus.*secus si restitutus:vt not.instit. de capi.de.§.seruus.nec corrigitur per authẽ.de hær.ab intest.colla.ix. vbi sola causa naturalis inspicitur:quia illud solum moueret adgnationem & patriam potestatem.nam & prætor intuebatur naturalem causam: vt.ŏ.e.l.ij.& tamẽ hos non admittebat: vt ŏ.eo.l.j.§.pertinet.& facit.ŏ.de sta. ho.l.homo liber.

y *Modestinus. Maternæ.* secus in paterna:vt.C. de natu. lib.l.fi.& facit.ŏ.eo.hac parte.Accursius.

Octaui.]CASVS. Aliquis cognatus in gradu octauo & si non velit iure ciuili, potest succedere iure præto.si est cognatus, sicut in sexto vel in quinto poterit succedere. [FRATRIS FILIVS.] Tu dicebas patronum fuisse surdum tempore mortis,& sic testamentum non potuisse facere: numquid poteris petere bono.pos.vnde adgnati vel cognati? Sic intra tempus statutum à iure.postea non audieris.nec excusaris,si dicas quod non credebas tibi coniunctum, quia iura sanguinis ignorare non debuisti.Viuianus.

z *Octaui.*Dic quod adgnatus octaui gradus fuit capite minutus, vel tempore excluſus.vnde sequẽti capite cognatorum vocatur: vt.ŏ.eo.l.legitimis. defertur ergo ei bonorũ possess.vnde cognati. Sed dices quo modo,cum illa non porrigatur ad eum gradum:vt ŏ.eo.l.j.§.hæc autem.& instit.de suc.cogna.§.fin? Respon.illud in cognatis qui nõ fuerunt adgnati.at isti qui fuerũt eo iure:quia fuerunt & potuerunt etiam iure ciuili succedere, licet non successerint:

†De his qui casu matris vtero nati sunt,Pli.natu.hist.li.7. cap.9.

*Flo.mittis

*Fl.fratris

*Flo.manumissione.

viuo animal[a] nõdũ fuerit. ℣Si qua prægnans decesserit, & vtero execto [b] † partus sit editus: in ea cõditione est partus iste, vt matris suæ accipere bonorũ possessionẽ possit. Vnde proximi cognati. sed post senatusco sultum Orphitianum, & vnde legitimi, petere[c] poterit: quia mortis tempore in vtero fuit. ℣Gradatim[d] autem admittuntur cognati ad bonorum possessionẽ:vt qui sunt primo gradu, omnes simul admittantur. ℣Si qs apud hostes fuerit mortis tẽpore eius, de cuius bonorum possessione quæritur:dicẽdum est bonorum possessionẽ peti ab eo posse.[e]

II. GAIVS libro sextodecimo ad Edictum Prouinciale.

HAc parte procõsul[f] naturali æquitate motus, omnibus cognatis permittit* bonorum possessionẽ quos sanguinis ratio vocat ad hæreditatem, licet iure ciuili deficiant.Itaque etiam vulgo quęsiti[g] liberi matris: & mater talium liberorum, item ipsi fratres inter se ex hac parte bonorum possessionem petere possunt:quia sunt inuicem sibi cognati: vsque adeo vt prægnans quoq; manumissa si peperierit: & is qui natus est,matri: & mater ipsi:& inter se quoq; qui nascuntur[h],cognati sint.

III. IVLIANVS libro vicesimoseptimo Digestorum.

CApitis deminutione[i] perimuntur cognationes, quę per adoptionẽ adquisitæ sunt. Igitur si post mortẽ (verbi gratia)fratris adoptiui intra centesimum diem adoptiuus frater[k] capite deminutus fuerit:bonorum possessionẽ accipere non poterit, quæ proximitatis[l] nomine fratri* defertur. Prætorẽ enim non solum mortis tẽpus, sed etiam id quo bonorũ possessio petitur,ĭtueri palã est.[m]

IIII. VLPIANVS libro sexto Regularum.

SI spurius intestatò decesserit, iure consanguinitatis aut[n] adgnationis hæreditas eius ad nullum pertinet:quia cõ sanguinitatis,itẽque adgnationis iura à patre oriũtur.[o] proximitatis autem nomine mater eius,aut frater eadem matre natus,bonorum possessionẽ eius ex edicto petere potest.[p]

V. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

LEgitimis[q] capite deminutis non datur bonorũ possessio iure hæredis legitimi:[r] quia non eadem causa eorum est,quæ liberorũ:[s] sed gradu cognatorum rursus vocantur.[t]

VI. VLPIANVS libro quadragesimoquinto ad Edictum.

COgnatis accusatio nihil obest ad succesionem, si accusauerint cognatos suos.[u]

VII. MODESTINVS libro sexto Regularum.

IS qui aliqua ratione seruus factus est, manumissus** nulla ratione recipit cognationem.

VIII. IDEM libro quartodecimo Responsorum.

MOdestinus respondit, nõ ideo minus ad auiæ maternæ[y] bona ab intestato nepotes admitti,qđ vulgo quæsiti proponantur.

IX. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

OCtaui[z] gradus adgaato,iure legitimi hæredis, & si

BIU Cujas

ferint: habent hoc plus vt vsque ad decimum gradum vocentur per vnde cognati. nam & filij etiã si ex alio capite vocentur, semper tamen habent annum: vt. j. quis or. in bono. possess. ser. l. pen. §. fi. in hoc tamen nõ retinet priuilegium vt admittatur vt proximus. i. vt præferatur cognatis qui sunt in proximiori gradu: quãuis potuerit vt adgnat[9] succedere de iure ciuili ante capi. de. Alij dicũt hic dari vnde adgnati. & quod. j. dicit, vt proximo cognato, dicunt id est adgnato. & null[9] est capite minut[9]. Acc.

a *Extiterit.* id est, existere potuerit.

b *Defertur.* scilicet dicta bono. poss. vnde cognati. & facit infra, ad Tertyl. l. j. §. si nemo. Accursius.

c *Institutus.* & pro alia extraneus.

† *Concor. c. qui & humanis. ibi, cum nõ potuerit ignorare sententiam propriij sacerdotis: ab officio protinꝰ ecclesiastico repellatur. 12. q. 2.*

d *Non potuisse.* hoc verum est si erat mutus. aliàs potest testari: vt. C. qui testamen. face. poss. l. discretis. vel illud nouum, hoc vetus.

e *Ignorasse.* vt. C. de in integ. resti. mi. l. de tutela.

Intestata.] CASVS. Quædam mulier decessit intestata, reliquit Septitiam sororem vterinam & matrem prægnantem: mater repudiauit hereditatem. nũquid soror Septitia poterit petere bono. poss. vnde cognati? Dicitur quod sic. nam poterit succedere per vnde cognati. Viuianus.

f *Intestata.* Titia: vt j. patet. Accursius.

g *Sempronium.* & facit j. ad Tertyl. l. j. §. pe.

DE SVCCESsorio edicto.

Hoc edictum est de capite in caput. ff. si ta. testa. nul. ex. l. 1. in prin. Itẽ de gradu in gradum: vt. j. eo. l. 1. §. quibus. quæ plene not. C. eo. super rub. ADDITIO. Quia in bono poss. vnde liberi, vnde adgnati, de quibus dictũ est. plerumq; locus est successorio edicto: ponitur rub. de suc. edic. quando locum habeat, & cessat, successorio edicto: ponitur rub. de suc. edic. quando locum habeat, & cessat, videamus. Et locũ habet suc. edic. duobus modis, aliquando de gradu in gradum, aliquando de capite in caput. De gradu in gradũ est locus, quando plures sunt in eodẽ capite in diuersis gradibus. habeo filium: ex eo nepotẽ: & ex eo nepote pnepotẽ: omnes isti sunt in eodẽ capite in gradibus diuersis. si decedo intestatus, filius potest succedere per vnde liberi, & pater repudiat, vel tẽpore excluditur. sed succedet per vnde cognati tãquã nepos. postmodum tanquã pronepos. facit. ff. vnde legi. l. 1. &. j. eo. l. 1. §. largius. Est successe. de capite in caput: & adgnatorũ est vnum caput, cognatorũ aliud. vnde vir & vxor est aliud. exclusis adgnatis vocãtur cognati. exclusis cognatis vocantur vir & vxor. C. vnde vir. Viuianus.

Successorum edictum.] CASVS. Diceret aliquis, quare positum est successorium edictum? Respon. ne bona hæreditaria remaneant vacua. vnde si defertur bo. poss. liberis primi gradus, debet petere intra certum tẽpus: aliàs erit exclusus, & creditores mittẽtur in bona. Vnum sciatis, si bonorũ possessio defertur pupillo, tutor potest acquirere, non repudiare: similiter & curator furiosi. verum si alicui est delata bono. possess. eoipso quod repudiat eam, à bono. possess. excluditur. [DECRETALIS.] Non potest bo. pos. decretalis repudiari nisi postquam decreta est, non quia adgnita est antequam decernatur, sed quia futurum ius nõ repudiatur. Vnũ sciatis, si alicui defertur bon. pos. & non extiterit [a] hæres, possessio defertur: [b] vt proximo autẽ cognato quamuis extiterit hæres, nõ defertur. Fratris filius pro parte hæres institutus, [c] cum patruum surdum esse contẽderet, atque ideo testamentum facere non potuisse, [d] [&] possessionẽ vt proximus cognatus accepisset: ex die mortis tẽporis haberi rationem placuit: quia verisimile non videbatur tam coniunctum sanguini, defuncti valetudinem † ignorasse. [e]

X. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

INtestata [f] reliquit sororẽ Septitiam diuerso patre natam, & prægnantem matrem ex alio marito. quæro, si mater hereditatem repudiauerit dum adhuc prægnans est, posteáque enixa fuerit Sempronium: [g] an etiam Sempronia bonorũ Titiæ possessionem accipere possit? Respondit, si mater hæreditate exclusa est: eam quæ, vt proponeretur, postea nata est, accipere posse.

DE SVCCESSORIO edicto.

TITVLVS X.

I. VLPIANVS libro quadragesimonono ad Edictũ.

SVccessoriũ edictũ idcirco ꝓpositum est, ne bona hæreditaria vacua sine domino diuti[9] iacerẽt, & creditoribus lõgior mora fieret. E re igitur prætor putauit prẽstituere tẽpus his quib[9] bonorũ possessionẽ detulit, & dare iter eos successionẽ, [h] vt maturi[9] possit creditores scire, vtrum habeãt cum quo congrediantur: an verò bona vacantia fisco sint delata: an potius ad possessionem bonorum procedere debeant, quasi sine successore defuncti.* Vnus enim quisque suam bonorum possessionem repudiare potest: alienam non potest. Proinde procurator meus sine mea volũtate meam bonorum possessionem repudiare nõ potest. [i] Per seruum [k] delatam bonorum possessionem dominus repudiare potest. [l] Tutor ipuberis, an repudiare possit bonorum possessionem, videamus. Et magis est ne possit: sed ille [m] ex auctoritate tutoris [n] repudiare potest. Furiosi curator nequaquã poterit repudiare: [o] quia necdum delata [p] est. Qui semel noluit [q] bonorum possessionẽ petere, perdidit ius † eius & si tempora largiantur. vbi enĩ noluit, iã cœpit ad alios pertinere bonorũ possessio, aut fiscũ inuitare. Decretalis [r] bonorũ possessio, an repudiari possit, videamus. † Et quidẽ diebus finiri [s] potest: sed repudiari eã [t] non posse verius est: quia nondũ delata est, nisi cũ fuerit decreta. [u] rursũ postea, q̃ decreta est, sera repudiatio est: quia quod adquisitũ est, repudiari nõ potest. [x] Si tra [y] decedit intra centum dies: qui proximus est, admittitur. Vnũ sciatis: si alicui defertur bo. poss. & repudiat eam ex vna parte edicti, admittitur ex alia parte edicti: quia si quis est exclusus per vnde liberi, admittitur per vnde adgnati & cognati. quod quidẽ in honorem sanguinis est statutũ. [LARGIVS.] Liberis in bonis parentũ datur bo. pos. intra annũ vtilẽ: cæteris collateralibus intra cẽtũ dies vtiles. Vnũ sciatis, si quis excluditur à bo. pos. aliquando admittitur, aliquãdo non: numquid si aliquis est substitutus filio impuberi, nũquid intra annum poterit petere bo. pos. nõ, sed intra centũ dies. Vnũ sciatis: liberis datur annus. Sed quid si pater emancipauit filium? numquid bo. pos. est petenda intra annũ? certe sic. Viuianus.

Flo. defun. ct.

h *Successionem.* i. successorium edictũ. & facit insti. de bon. pos. §. cum igitur. &. j. e. §. largius. &. C. qui admit. ad bono. poss. l. quamdiu. Accursius.

i *Non potest.* adeo vt nec pater filio delatam: vt. C. de rep. bon. pos. l. fi. & facit. ff. de offi. procu. Cæs. l. ij. Accursius.

k *Seruum.* quia seruus sit institutus.

l *Potest.* secus in patre: vt modo dixi. &. ff. de acquir. hær. l. is q. in fi.

† *Sic etiam in Sed ille. ff.* pupillus. *facit glo. in Tutoris.* facit supra, *c. ecclesia* de bono. poss. tutor. & *vestra. ante* C. de iure delib. l. potuit. Sed cõtra. ff. de auct. *mediũ. sup verbo, adire.* præstan. l. fi ad pupillũ. *cere. ex. de elec.* Solu. ibi.

† *Hunc loco cum elegan ter tractat Alciat. in cõment. ad l. delata. j. de verb. sig.*

m *Sed ille. ff.* pupillus. *facit glo. in* n *Tutoris.* facit supra, *c. ecclesia* de bono. poss. tutor. & *vestra. ante* C. de iure delib. l. potuit. Sed cõtra. ff. de auct. *mediũ. sup verbo, adire.* præstan. l. fi ad pupillũ. *cere. ex. de elec.* Solu. ibi.

o *Repudiare. ff.* de auct. præs. l. fi ad pupillum. contra. Solu. ibi.

p *Delata est.* immò est *Alciat. in* delata vt curator acci- *cõment. ad* piat: vt. ff. de bono. pos. *l. delata. j.* sess. fu. compe. l. j. circa *de verb. sig.* prin. sed dic delata est ad commodum vt ibi: non ad hoc vt possit repudiari, vt hic. & eodem modo respon. ad illud contra. C. de cura. fur. l. fina. §. sin autem. vbi plene no. in glos. vel non &c. & facit supra, de diuor. & repu. l. Iulianus.

q *Qui semel noluit.* repudiãdo. & loquitur de edictali: ne sit contra infra, proxi. §. & facit. C. de repu. hære. l. sicut. & infra, quis or. in bono. posses. ser. l. iiij.

r *Decretalis.* sic dicitur, quia prætor viuus eam decernit & dat: vt C. qui admit. ad bo. pos. l. fi. sed tamen idẽ est, vt non possit etiam hodie repudiari ante adgnitam coram iudice, nec post, vt hic. nec obstat quòd hæreditas potest repudiari: vt. ff. de acqui. her. l. is qui. quia sola voluntate potest adiri, & similiter repudiari: sed bonorum pos. non, sed aliqua solẽnitas in adgnoscenda etiã hodie est necessaria, vt præsentia iudicis: vt. d. l. C. qui admit. ab bo. pos. l. fi.

s *Finiri.* ius petendæ decretalis.

t *Eã.* s. decretalẽ. secus in edictali: vt. ff. proxi. §. quia edictali repudiata, & ius petẽdæ decretalis est amissum. an autem pacto hæc decretalis possit remitti ante adgnitã? Rñ. sic. arg. C. de pac. l. fi.

u *Decreta.* à iudice.

x *Non potest.* sicut nec hæreditas: vt. C. de repu. hæredi. l. sicut. & supra, de nego. gest. l. Pomponius. ibi, nam quo modo cum &c. & supra, de acquiren. hære. l. qui superstitis.

y *Si intra.* hæc successio est de gradu in gradum. sed j. proxi. §. de capite in caput.

BIU Cujas

a *Mortuus sit.* vel aliàs exclusus: vt.j.§.quibus.

b *Si in diebus.* hæc ergo sunt paria, intra centesimum diem: vel etiam centesimo die: vt instit. de verb.obli.§.omnis.

c *Noluerit.* id est, repudiauerit. quod potest etiam suus de iure prætorio: vt insti. de hæred.quali.& diffe.§.sui.

d *Vnde.* id est, ex qua parte.

e *Cæteris.* id est, agnatis vel cognatis. Ac.

f *Succedat.* si non sint aliqui qui possint venire per vnde liberi. nã illi istis præferuntur: vt insti. de her. ab intesta. §.admonendi. &.ſ. tit. j.l.legitimis. Sed quid si simpliciter repudiauit? videtur in totũ repudiasse. Argu.ſ. de interro.act.l.ſi sine.§.qui interrogatus. & de acquirẽ.hære.l.in pluriũ.

g *Ipse sibi.* sic ergo admittitur vt alius: vt ar. ſ. de adop.l.emancipatũ.§.fi.&.ſ. vnde li.l.ij. in prin.&.C. de adul.l. iure mariti.&.ſ. qui potio. in pign. ha.l.iij. in prin. Sed ar.contra.C. de codi.l.fi.in prin.

h *Non petierit.* id est, repudiauit. & sic concor.ſ. de acquiren. her. l.in plurium. Sed cõtra in eodẽ titu.l.illud. Solu.ibi delata est successio vtrique de iure ciuili. quod patet: qa instituto ab intestato potest adire, licet incidat in edictũ si quis omis. cau. testa. hic autem iure prætorio nõ est delata ex secundo capite, nisi repudietur ex primo: vt.j. quis or. in bonorum posses. ser.l.j.& ſ. si quis omis. cau.l.j. Vel dic quòd hic repudiauit ex primo capite tantum, ibi ex vtroque vel indistincte. & facit ſ. de acqui. hæred.l. in plurium.

i *Succedat.* ab intestato. Accursius.

k *Sanguinis.* sic & ſ. titu.j.l.ij.

l *Propria.* sic &.ſ. de libe. & posthu.l. in suis.&.j. de bo. dam.l. cum ratio.in prin. Accursius.

m *Non sunt.* sic &.ſ. de interro.act.l.qui interrogatur.&.l.seq.& facit instit.eo.§.liberis.

n *Filio.* qui erat frater eius.& tunc est ratio, quia vt collateralis ei succedit quasi ex testamento impuberis fratris quod fecit pater pro eo: vt institu. de pupil.substi.§.igitur. Alij dicunt quòd pater fuit substitutus suo filio impuberi ab auo instituto.& tunc est ratio: quia vt quilibet substituitur, non vt filius. sed nonne filius instituitur à patre vt quilibet,& tamen habet annum: vt.j.§.fin. immo vt filius: & quia hoc necesse habet facere.

o *Bonorum possessio.* & sic non interest: vt.ſ. de peti.hæred.l.ij.& iij. sed ar.contra.ſ. de leg.præ.l.iij.§.j.& de inter.act. ſi sine.§. illud. Accursius.

p *Et generaliter.* sic.j. quis or. in bo.poss.ser.l.iiij.in fi.

Inferioris gradus.] CAS VS. Or seigneurs, ista.l. reputatur difficilis: & in veritate glossæ faciunt eam difficilem: & dominus Azo eam exposuit tribus locis: & nunquam in vno loco sicut in alio. ego dicam veriorem lecturam. ponamus ita: aliquis decessit: ego & tu eramus de agnatione vel de cognatione sua: sed tu eras proximior in gradu fratris defuncti: ego remotior, quia patruus.

cẽtesimum diem mortuus sit[a] prior, statim sequẽs admitti potest. Quod dicimus, Intra dies cẽtum bonorum possessionem peti posse. ita intelligẽdum est, vt & ipso die centesimo bonorum possessio peti possit, quẽadmodum intra kalẽdas etiam ipsæ kalendæ sint. idẽ est & si in diebus[b] centũ dicatur. ¶ Quib' ex edicto bonorũ possessio dari potest, si quis eorũ aut dari sibi noluerit,[c] aut in diebus statutis non admiserit: tunc cæteris bonorũ possessio perinde competit, ac si prior ex eo numero non fuerit. ¶ Sed videdũ est, an inter cæteros ipse quoq; qui exclusus est, admittatur: vt puta filius est in potestate. delata est ei bonorũ possessio ex prima parte vnde[d] liberis defertur. exclusus est tẽpore, aut repudiatione: [nec] cæteris[e] defertur. Sed [an] ipse sibi succedat ex hac successoria parte? Et magis est vt succedat,[f] vt Vnde legitimi possit petere: & post hos suo ordine ex illa parte, vnde proximi cognati vocantur. & hoc iure vtimur, vt admittatur. poterit igitur ex sequẽti parte succedere ipse sibi.[g] itẽ hoc dici poterit, & in secundũ tabulas bonorũ possessione: vt si secundũ tabulas nõ petierit[h] bonorũ possessionẽ is qui potuit & ab intestato succedere, ipse sibi succedat.[i] ¶ Largius tẽpus parẽtibus liberisq; petendæ bonorum possessionis tribuitur, in honorem sanguinis[k] videlicet:

A primo vocatur frater quàm patruus. C. de leg.hæred. per authen. post fratres. vel tu proximior frater vterinus: ego auũculus defuncti. tu eras minor.xxv.annis, ego maior. tu quid fecisti? repudiasti bonorum possessionẽ vnde agnati vel vnde cognati. quia repudiasti, ego qui eram in sequẽti gradu, vocatus sum ex successorio edicto. ego vocatus sũ exclusus tempore, vel repudiaui. me exclusso tu minor restitutus es in bonorũ poss. an delatam repudiatã possis petere videns dãnosam? secundo petis restitui. an possis repudiare si restitutus es? Et dicitur quòd potes. ſ. de mino. l.& si sine.§. restitutus. nunquid ego vocabor ad successionem defuncti secũdo loco? Certe non: quia inferioris gradus cognatus non habet beneficium successorij edicti, si agnatus vel cognat[q] est exclusus tẽpore vel repudiatione. adeo si primus cognatus vel agnatus est restitutus, nõ vocatur agnatus. sequens gradus igitur vocabitur. Viuianus.

q *Cognatus.* multo magnis in agnato vbi hoc iure non habet locum successorium edictũ de gradu in gradum: licet hodie contra: vt instit. de hæredi. ab intesta. §. placebat.

r *Accepisset.* sic. C. de impube.& ali. substit. l. post aditam. &.ſ. de acquirẽ. hære. l. ſi minor. Sed contra.j. ad Tertyl. l.j.§. ſi quis adita. & l.ij.§. ſi bonorũ. &.ſ. de vulga. sub. l.ij.§. interdũ. &.ſ. de bo. li. l. ſi ex modica. 6. ſi filius. quibus dicitur ℘ sequens admittitur si præcedẽs petit restitui vt dimittat. Sol. ille de æquitate: *hãc. l. Alc.* hic de rigore. vnde & *lib. para. 4. cap. 15.* hic de æquitate admittitur. nã cum præcedẽs petit restitui, vt deferat ex quadã cõsequentia: & hic debet restitui vt accipiat saltẽ vtiliter. Arg. C. ſi aduer. trãſ. l.j.&.ij. Pla. autẽ dixit nullo modo admitti. nã ex gradu cognatorũ nõ, à quo est exclusus per petitionẽ primi: vt insti. de hære. ab intesta.§. admonendi.&.ſ. tit. j. l. legitimis. itẽ sequens caput nullũ est nisi vir & vxor,& postea fiscus, ex quibus capitibus cognatus nõ vocatur. Dic ergo quod hic de mere cognato dicit, cui ideo postea nõ dat prætor, ne videatur auferre quod dederat priori,& sic esset ludibrio. at in contrariis iure ciuili veniebat vt agnatus per. l.xij. tab. vt in.§. ſi quis adita. vbi dicit ius antiquum. vel quasi agnatus, vt per senatusco. vt in.d.§. ſi bonorũ poss. vel per testamentum, quod & ipsum est iuris ciuilis: vt.d.l. de vulgari substit. l.ij.§. interdũ. Itẽ & patronus iure ciuili vocatur: vt.d.l. ſi ex modica. quo casu nuda voluntate fit hæres: vt institu. de hære, quali. & diffe.§. ſi. quod in iure prætorio non fit, sed facto prætoris est opus. quod esset contra ius prioris. Vel dic casum quod hic prior ab initio repudiauit,& cum sequens posset petere, repudiauit, vel tempore fuit exclusus. tandẽ prior petiit restitui vt adeat, & iterũ vt dimittat. nunc sequens vult restitui vt admittatur ad instar præcedentis qui fuerat minor, sed non potest obstante sua sibi repudiatione vel negligentia. & facit supra, de mi. l. & ſi sine.§. sed quod Papinianus.& quod ibi not. vel ille.j. ad Tertyllia. in filio loquuntur,

11. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

INferioris[q] gradus cognatus beneficium edicti successorij non habuit, cum prior ex propria parte [bonorũ] possessionem accepisset.[r] nec ad rẽ perquia artandi non erant, qui pene ad propria[l] bona veniunt: ideoq; placuit eis præstitui annũ: scilicet ita moderatè, vt neque ipsi vrgerentur ad bonorũ possessionis petitionem, neque bona diu iacerent. Sanè nõnumquam vrgentibus creditoribus interrogandi sunt in iure, an sibi bonorũ possessionẽ admittant: vt si repudiare se dicãt, sciant creditores quid sibi agẽdũ sit. si deliberare se adhuc dicant: præcipitãdi nõ sunt.[m] ¶ Si quis autem à patre suo impuberi filio[n] sit substitutus: nõ intra annum, sed intra diem cẽtesimum bonorum possessionem petere poterit. ¶ Non solum autẽ cum suo nomine veniunt liberi parẽtesque, hoc eis tribuitur, verum etiam si seruus eius qui ex liberis parentibusq; est, hæres institut[o] est, intra annum cõpetit bonorum possessio.[p] persona enim ea est, quæ meruit hoc beneficium quæ petat. Sed & si pater emãcipati filij bonorum possessionẽ cõtra tabulas accipere velit: anni tẽpus ei cõpetere constat. Et generaliter[p] ait Iulianus ex omnibus causis liberis parẽtibusque intra annum bonorum possessionem competere.

† *vide in* ſ. de acqui. hæred.l. in plurium.

BIU Cujas

loquuntur, in quo fuit ſpeciale. & facit. ĩ. ad Tertyllia. l. filij. ſ. j. & ſupra, titu. j. l. octaui. Accurſius.

DE GRADIBVS ET ADFINIBVS, & nominibus eorum.

ADDITIO. Iſte titulus bonus eſt, & tamẽ debetis ſcire vt hic ſcriptum eſt. vnde nõ cõſueuit legi: tamẽ legemus lecturã vſque ad. l. iuriſcõſultus. in prin. Veruntamẽ ſi intelligatis cõtinuationẽ & expoſitionẽ rubri. cætera alia intelligetis quæ de bonorũ poſſeßiõe habuiſtis. verũ quia inter agnatos & cognatos multi ſũt gradus, ponitur rub. de gradibus: & quia iure affinitatis aliqua bon. poſſ. defertur. nã & vir & vxor ſunt caput affinitatis: vt ĩ. proxi. tit. & ſ. ſi ta. teſta. nullæ exta. l. i. ponitur de gra. cõſa. & affini. qđ dicit de gradibꝰ, quaſi dicat de ordinibꝰ: ſicut in aſcẽdẽdo & deſcẽdẽdo ſunt gradus: vel inter agnatos & cognatos ſunt gradus, quia quidam ꝓximiores. Et debetis ſcire qđ agnatio & cognatio diuiditur in tres gradus prĩcipales. quidã ſunt aſcẽdẽtes: pater, auus, proauus. eſt ſecũdus gradus deſcendentiũ: filius, nepos, & deinceps. & tertius gradus collateralis: ſuperior in affinitatibus. licet nõ ſit vel ꝓpriè graduũ diuiſio, eſt tamen graduum ſeparatio. nã aliqua eſt nurus mea, aliqua pronurus, aliqua eſt vxor pronepotis mei. Et nota quod propriè agnatio continet in ſe cognationẽ nõ econtra. ſ. l. i. & ſ. vnde legi. l. inter agnatos. Affines ſunt ꝓpriè qui occaſione matrimonii nobis cõiuncti ſunt. vnde vir vxoris nõ eſt affinis, ſed eſt caput propriè affinitatis. vnde affinitas eſt cõiunctarũ perſonarũ cauſa matrimonii cõmuni carens parẽtela, vt colligitur. ĩ. eo. l. nõ facile. ita dicitur in omnibus. ll. huius titu. vbi iuriſcõ. enumerat gradus. Vinianus.

*Vulg. pietatis

Gradus cognationis.] CASVS. In lege iſta nõ eſt videre niſi literam, & notare notabilia. Dicit iuriſcõ. gradꝰ agnationum & cognationum alius eſt ſuperior, alius inferior, alius eſt ex tranſuerſo. Gradus ſuperior eſt parentum: gradus inferior eſt filiorũ. & in aſcẽdẽtibus & deſcẽdẽtibus eſt inuenire primum & ſecũdum gradũ: ſed in trãſuerſo non eſt inuenire primum gradũ, ſed ſecundum. nam abutẽdo tinuit, ꝙ abſtinẽdi facultatẽ ob auxilium ætatis * prior cognatꝰ acceperat. igitur fiſco vacantia bona rectè deferri placuit.

DE GRADIBVS ET ADfinibus, & nominibus eorum.

TITVLVS XI.

1. GAIVS libro octauo ad edictum Prouinciale.

GRadꝰ cognationis, alij ſuperioris ordinis ſunt: alij inferioris: [a] alij ex trãſuerſo, ſiue à latere. Superioris ordinis ſunt parẽtes: inferioris, liberi: ex tranſuerſo ſiue à latere fratres & ſorores, liberiq́ue eorum. Sed ſuperior quidẽ & inferior cognatio à primo gradu incipit: ex trãſuerſo [verò] ſiue à latere nullus eſt primus gradus: & ideo incipit à ſecundo. Itaq; [b] in primo gradu cognationis, ſuperioris quidẽ & inferioris ordinis cognati poſſunt [c] concurrere: ex tranſuerſo verò numquam eo gradu quiſquam concurrere poteſt: at in ſecũdo & tertio, & deinceps in cæteris poſſunt etiã ex tranſuerſo quidã concurrere, & cum ſuperioris ordinis cognatis. Sed admonendi ſumus, ſi quando de hæreditate vel bonorũ poſſeſſione quæramus, non ſemper eos qui eiuſdem gradus ſint, concurrere. Primo gradu ſunt ſupra, pater mater: infra, filius filia. Secũdo gradu ſunt ſupra, auus auia: infra, nepos neptis: ex trãſuerſo, frater ſoror. Tertio gradu ſunt ſupra, proauus proauia: infra, pronepos proneptis: ex tranſuerſo, fratris ſororiſque filius filia: & cõueniẽter patruus amita, auũculus matertera. Quarto gradu ſunt ſupra, abauus abauia: infra, abnepos abneptis: ex trãſuerſo, fratris ſororiſque nepos neptis: & conuenienter patruus magnus, amita magna, id eſt, aui frater & ſoror: auũculus magnus, matertera magna, id eſt, auiæ frater & ſoror: itẽ fratres patrueles, ſorores patrueles, id eſt, qui q́uæve ex duobus fratribus ꝓgenerantur. [d] item conſobrini cõſobrinæq́ue, id eſt, qui q́uæve ex duabus ſororibus naſcũtur, quaſi conſororini. itẽ amitini amitinæ, id eſt, qui queve ex fratre & ſorore propagãtur. ſed ferè vulgus omnes iſtos cõmuni appellatione cõſobrinos vocat. Quinto gradu ſunt ſupra, atauꝰ atauia: infra, atnepos atneptis: ex trãſuerſo, fratris & ſororis pronepos proneptis: & cõueniẽter propatruus & proamita, id eſt, proaui frater & ſoror. proauũculus & promatertera, id eſt, proauiæ frater & ſoror. item fratris patruelis, ſororis patruelis filius filia: & ſimiliter conſobrini cõſobrinæ, item amitini amitinæ filius filia: propior ſobrino, propior ſobrina. iſti ſunt [e] patrui magni, amitæ magnę, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia:

11. VLPIANVS libro quadrageſimoſexto ad Edictum.

HOc eſt patris [f] eius, de cuius cognatione quæritur, conſobrinus conſobrina, ſiue frater patruelis [vel amitinꝰ, ſoror patruelis vel amitina.]

111. GAIVS libro octauo ad Edictum Prouinciale.

SExto gradu ſunt ſupra, tritauꝰ tritauia: infra, trinepos trineptis: ex tranſuerſo, fratris & ſororis abnepos abneptis: & cõuenienter abpatruus abamita, id eſt, abaui frater & ſoror: abauũculus abmatertera, id eſt, abauię frater & ſoror. Item patrui magni amitæ magnæ, auũculi magni materteræ magnæ nepos neptis. itẽ fratris patruelis, ſororis patruelis, cõſobrini, cõſobrinæ, amitini, amitinę nepos neptis. [item] propatrui, ꝓamitæ, proauunculi, promatertęræ, filiꝰ filia. itẽ qui ex fratribꝰ patruelibus aut cõſobrinis, aut amitinis vndiq; ꝓpagãtur, qui propriè ſobrini vocãtur. In ſeptimo [autẽ] gradu quàm multæ eſſe poſſint perſonæ, ex his quę diximꝰ, ſatis apparet. Admonẽdi tamẽ ſumus parẽtũ liberorũq; perſonas ſemper duplari. [g] auũ enim & auiã tã maternos quàm paternos intelligimus. itẽ nepotes nepteſq; tã ex filio quàm ex filia. quã rationẽ ſcilicet in omnibꝰ deinceps gradibus ſupra infráq; ſequemur.

1111. MODESTINVS libro duodecimo Pandectarum.

dicimus frãtrem & ſororẽ in primo gradu. ſunt in aſcendẽti gradu primo pater & auus. in deſcendenti, filius. in tertio gradu ſunt proauus, in quarto atauus. Item collaterales dicuntur qui obtinẽt vicem primi gradus frater ſorori conſobrini, & veniunt ex linea trãſuerſali amitæ & materteræ. in quinto gradu dicuntur eſſe deſcẽdẽtes atauus atauia: ſic iſti vocãtur ad ſucceſſionẽ ſi ſunt agnati iure ciuili: ſi cognati, iure prætorio. h. d. cum. l. ſeq. Viuianus.

a *Inferioris.* facit inſti. eo. & in auth. de hære. ab inteſt. in prin.

b *Itaque.* quia ſunt parentes.

c *Cognati poſſũt.* vt mater filio, & filiꝰ matri.

d *Propagantur.* aliàs, propagãtur: aliàs, procreantur: & aliàs, progenerantur.

e *Iſti ſunt.* id eſt, de hoc quito gradu: filius patrui magni, id eſt, filiꝰ fratris aui mei. Ac.

f *Hoc eſt patris.* Accipe, conſobrinus &c. & eſt ſẽſus, qđ filius patrui mei magni eſt conſobrinus patris eius, id eſt mei, de cuius ſcilicet, mei cognatione quæritur. Accur.

Exto gradu.] CASVS. Enumerauit qui ſunt, in primo, ſecundo, tertio, quarto, † *ni dicuntur* quinto. Enumerat hic *quaſi cõſo-* qui ſunt in ſexto, ſeptimo. & hic dicas ſi- *ſunt ꝓprie* cut per literam enume- *duarum ſo-* rantur. Viuianus. *rorum filii.*

g *Duplari.* nã duos habeo in primo gradu. ſ. *ſobrini vo-* ſcilicet patrem & ma- *cantur con-* tré. & duos ex iſeriori, *ſobrinorum* ſcilicet filium & filiã: *filii. gloſ. in* ergo in ſecũdo. ſ. ſunt *verbo, con-* iiij. ſcilicet auꝰ & auia *ſobrinæ. c.* paterni: & auus & auia *de inceſtis* materni. ſic &. ĩ. nepos *coniunctio-* & neptis ex filio: itẽ ne- *nibus. 35.* pos & neptis ex filia: & *q. 3.* ſic deinceps vt ſubiicit.

Non facile.] CASVS. Licet vltra ſeptimũ gradũ difficile ſit enumerare ꝑſonas, tamen eſt ſeptimus gradus vel octauus & deinceps. ſunt autem agnati per lineam maſculinam: cognati per fœmininam: & ſicut habent ſe genꝰ & ſpecies, ita habẽt ſe agnatio & cognatio: qa omnis agnatio eſt cognatio, nõ econtra. Itẽ ſunt adfines: & vir & vxor nõ ſunt adfines, ſed caput adfinitatis. & gradꝰ adfinitatis poſſunt enumerari, ſicut in litera aperte continetur. videatis literam. Vnum ſciatis quòd ex adopt. inducitur adfinitas: tamẽ ſoluta adopt. tolluntur iſti gradus.

BIU Cujas

† *Legẽ hãc integritati suæ restituit Alci. parti. lib. disp̃. 2. c. 23. parti lib. præter. mis. 2. tit. de gradibus.*

gradus. Item istę adfinitates habent locũ inter liberas personas, non inter seruos & seruas: nec inter alias personas quibus est interdictum aqua & igni. Viuianus.

a *Non facilè.* i. nullo modo: vt. ſ. vnde cog. l. j. §. hoc autem. sic. ſ. de procur. l. in causæ. in fi.

b *Dici putantur.* vt & ſ. vnde cog. l. j. §. j.

c *Cognationis.* facit. ſ. vnde cog. l. j. §. cognationem. & l. capitis.

d *Per fœminam.* sic instit. de legi. adgna. tute. in princip.

* *Flo. connectentur*

e *Nomine.* scilicet generali, quod est cognatio. & sic species assumit nomen generis: vt &. ſ. de adop. l. ij.

f *Per nuptias.* licitas: vt infra, ea. l. §. sciendũ. sed secundum canones etiam per fornicationem. & secundũ Azo. etiam secundum leges quoad prohibitionem nup. contrahitur adfinitas sine nuptiis: vt. ſ. de ritu nup. l. & nihil. & extra de eo qui cog. cõsang. vxo. suæ. c. discretionem. Accursius.

Adfinitas sine nuptiis quandoque cõtrahitur.

g *Ex nuptiis.* si nuptiæ sunt causa adfinitatis: ergo nõ sũt adfines vir & vxor: sed causa cęterorũ adfiniũ, vt hic.

h *Nulli sunt.* verum est proprie. nam gradus dicitur ratione cognationis naturalis, quæ hic non est: improprie tamen vt hic possunt dici gradus: vt infra, eo. iurisconsultus. in principio. de his dic quoto gradu est vxori meæ iure cognationis, toto erit mihi iure adfinitatis: idem econtra in meis cognatis ad eam.

* *num, Flo.*

* *differere?*

i *Hoc itaque.* sic. ſ. de ritu nup. l. nuptiæ.

k *Nisi nuptiæ.* aliàs est, vbi nuptiæ interdictæ &c. aliàs, vbi nuptię nõ sint interdictæ. aliàs, vbi nuptiæ sint ex quib⁹ &c. & fa. supra, e. §. adfines. & quod ibi no.

* *Flo. adfinitati*

† *socer per virum.*

† *socrus per virum.*

† *socer per vxorem.*

† *socrus per vxorem.*

l *Non retinebit.* id est, perdit. aliàs, pdet. Acc.

m *Adfinis autem ei.* sicet adoptiuo.

n *Nemo est.* immò patris adoptiui vxor est ei nouerca: vt supra, de ritu nupt. l. adoptiuus. in principio. sed ibi non consequitur adfinitaté in familia adoptantis. nec enim vxor adoptãtis est de sua adoptatoris familia. vel dic non est vere adfinitas, sed

NOn facilè [a] † autẽ, quod ad nostrũ ius attinet, cùm de naturali cognatione quæritur, septimum gradũ quis excedit: quatenus vltra eũ ferè gradũ rerũ natura cognatorũ vitã consistere nõ patitur. ℣ Cognati ab eo dici putantur, [b] quòd quasi vnà communitérve nati, vel ab eodem orti, progenitíve sint. ℣ Cognationis [c] substantia bifariã apud Romanos intelligitur. Nam quędã cognationes iure ciuili, quædã naturali continẽtur: * nonnunquã vtroq; iure concurrẽte & naturali & ciuili copulat̃ cognatio. Et quidẽ naturalis cognatio per se sine ciuili cognatione intelligit̃, quæ per fœminã [d] descendit, quæ vulgò liberos peperit. Ciuilis autẽ per se (quæ etiã legitima dicitur) sine iure naturali cognatio cõstitit per adoptionem. Vtroq; iure consistit cognatio, cùm iustis nuptiis contractis copulatur. Sed naturalis quidẽ cognatio hoc ipso nomine [e] appellatur: ciuilis autẽ cognatio, licet ipsa quoque per se plenissimè hoc nomine vocetur, propriè tamẽ adgnatio vocatur, videlicet quæ per mares contingit. ℣ Sed quoniã quædã iura inter adfines quoq; versan tur, nõ * alienũ est hoc loco de adfinibus quoq; breuiter disserere. * Adfines sunt viri & vxoris cognati: dicti ab eo ꝙ duæ cognationes quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias [f] copulãtur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. nanq; cõiungẽdæ adfinitatis causa fit ex nuptiis. [g] Nomina verò eorũ hæc sunt, socer, socrus: gener, nurus: nouerca, vitricus, priuignus, priuigna. ℣ Grad⁹ autẽ adfinitatis * nulli sunt. [h] Et quidem viri pater, vxorísq;, socer: mater autẽ eorũ, socrus appellatur: cùm apud Græcos propriè viri pater ἑκυρὸς, † mater verò ἑκυρὰ † vocitetur: vxoris autẽ pater πενθερὸς, † & mater πενθερὰ † vocatur. filij autẽ vxor, nurus: filiæ verò vir, gener appellatur. Vxor [verò] liberis ex alia vxore natis nouerca dicitur. matris vir ex alio viro natis vitricus: appellatur. eorũ vterq; natos aliunde, priuignos priuignásq; vocant. Potest etiã sic definiri socer: [Socer dicitur] vxoris meæ pater: ego illius sum gener. Socer magnus dicitur vxoris meæ auus: ego illius sum progener. Et retro pater meus, vxori meæ socer est: hæc illi nurus. & auus meus socer magnus est: illa illi pronurus. Itẽ [socrus mihi, vxoris meæ mater est: ego illi⁹ sum gener. &] prosocrus mihi, vxoris meæ auia est: ego illius sum progener. & retro mater mea, vxoris meæ socrus est: illa huic nurus. & auia mea, socrus magna est: & vxor mea illi pronurus est. Priuignus [autẽ] est vxoris meæ filius ex alio viro nat⁹: ego illi vitricus. & in contrariũ vxor mea liberis quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur. liberi mei illi priuigni [sunt.] Viri frater, leuir, apud Græcos δαὴρ † appellatur, vt est apud Homerũ relatum. sic enim Helena ad Hectorẽ dicit: Δᾶερ ἐμοῖο κυνὸς κακομηχάνου ὀκρυοέσσης. † Viri soror glos dicitur, apud Græcos γάλως. duorũ fratrum vxores ianitrices dicũtur, apud Græcos εἰνατέρες, quod vno verſu idem Homerus significat: ἄλλῃ πῃ ἐς γαλόωμ, ἢ εἰνατέρων ὑπὲπλων. ℣ Hos itaq; [i] inter se, quòd adfinitatis causa parentum liberorúmq; loco habẽtur, matrimonio copulari nefas † est. ℣ Sciendum est, neq; cognationẽ neq; adfinitatem esse posse, nisi nuptiæ [k] non interdictæ sint, ex quibus adfinitas coniungitur. ℣ Libertini libertinæq; inter se adfines esse possũt. In adoptionẽ datus aut emancipatus quascũq; cognationes adfinitatésq; habuit, retinet: adgnationis iura non retinebit. [l] * sed in ea familia ad quam per adoptionẽ venit, nemo est illi cognatus prętẽr patrẽ, eóve quib⁹ adgnascitur. adfinis [m] autẽ ei omnino in ea familia nemo est. [n] ℣ Is cui aqua & igni interdictum est, aut aliquo modo capite deminutus est, ita vt libertatem & ciuitatem amitteret: & cognationes & adfinitates omnes quas antè habuit, amittit. [o]

Flo. connectentur

Adfinitas sine nuptiis quandoque cõtrahitur.

Flo. adfinitati

Flo. socri

Flo. socri

V. PAVLVS libro sexto ad Plautium.

SI filium naturalem emancipauero, & alium adoptauero, nõ esse [p] eos fratres: si filio meo mortuo Titiũ adoptauero, videri eum defuncti fratrem fuisse Arrianus ait. [q]

VI. VLPIANVS libro quinto ad legẽ Iuliam & Papiam.

LAbeo scribit nepotis ex filia mea nati vxorẽ, nurum mihi esse. ℣ Generi & nurus appellatione spõsus quoq; & sponsa continẽtur. [r] Itẽ socer* & socrus appellatione, spõsorũ parẽtes cõtineri videtur.

Flo. iura perdit

Flo. socri

VII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

PRiuignus etiam is [s] est qui vulgo cõceptus, ex ea natus est quæ postea mihi nupsit: æquè & is, qui, cùm in concubinatu erat mater eius, natus ex ea est, eáque postea alij nupta sit.

VIII. POMPONIVS libro primo Enchiridij.

SEruius rectè dicebat soceri, * & socrus, & generi, & nurus appellationẽ etiã ex spõsalib⁹ adquiri. [t]

adfinitatis locum obtinet quoad [p] prohibitionẽ nuptiarũ: sicut in ea. l. §. seruiles. secundũ Ioan.

o *Amittit.* instit. de capi. demi. §. quod autẽ.

Si filium.] CASVS. Filium meum naturalem emãcipaui. postea aliquem extraneum adoptaui. nũquid erunt adgnati? Non. vnde filio meo mortuo filius adoptiuus remanet meus filius. Viuianus.

p *Non esse.* sic instit. de nup. §. inter eas. in fi.

q *Arrianus ait.* cõtra. ſ. de adop. l. antepe.

Labeo ait.] CASVS. Vxor nepotis nati ex filia mea habetur loco nurus sicut est si quis habet in vxorẽ filiam meam, vel neptẽ ex filio meo, mihi loco generi habetur. Vi.

r *Continentur.* aliàs, cõtineri. & dic ipproprie, † *i. leuir.* non proprie: vt supra, † *i. leuir mei* de ritu nup. l. si qua. §. j. *canis, emnis* alias non contineri: & *mali causa* tunc dic in sensu proprio: vt supra, eod. non facile. §. & quidem. *tricis. horrida.*

s PRiuign⁹ etiã is est. † *i. siue aliinterpretatiue,* nõ proprie: vt. ſ. l. nõ facile. §. priuignus. *cubi in gloriũ aut malterum speciosis peplis*

t SEruius. *Acquiri.* vt instit. de nup. §. si vxor. & facit. ſ. de testi. l. in legibus.

Sẽmata.] CASVS. † *Concor. c.* Or seigneurs. l. istã *cõiũctiones cõsanguineorũ fieri phibẽtur. quare quia has diuinæ secundũ liq; phibẽt leges. eos autem consanguineos dicimus quos diuinæ & imperatorũ: ac Romanorum, atque Græcorum leges cõsanguineos appellãt: & in hæreditatẽ suscipiunt, nec repellere possunt.* 35. q. 3.

BIU Cujas

cũ.l. seq. videbitis per vos, nisi quòd legemus princ.l.vsque ad.§. parẽtes. Diceret aliquis, cur iurisconsul. intromisit se tractare de gradibus & adfinibus? certe vtilius est propter tutelas & hæreditates: & est vtile tractare: quia ratione adfinitatis prohibitæ sunt nuptiæ. Itẽ nec agnati cogũtur dicere testimoniũ. & est differentia inter agnationem, & cognationẽ. & est tantum inter liberos homines: nõ autem inter seruos. residuum legetis per vos: quia in residuo enumerat gradus vsque in finitum. Viuianus.

a *Stemmata.* id est, gradus: vt dicitur.ff.eo.l.j. respõ. & in Iuuenali ponitur pro sanguinis nobilitate: & debet scribi per duo m.

† *Adde ne te fallãt iura dicentia adfinitatem ex illicito coitu cõtrahi quòd illa debẽt intelligi quoad matrimonii impedimẽta, non quoad alias: vt no. in.c.tuæ. de eo qui cog. cõsãg. vxo. suæ. & ff.c. tertio loco. extra de p. sup. talis enim adfinitas eorũ fidei in adfinitate non derogat: vt no.ff.l. testis idoneus.ff. de testi.*

b *Et secundo gradu.* id est, ex linea superiori & inferiori pendent lineæ transuersales.

c *Vrisconsultus. Et adfinium.* s. grad⁹. Sed contra.ff. eo.l. nõ facile.§. gradus. Solu. ibi.

d *Consuerunt.* vt insti. de le. agna. tu. & de le. agna. suc. §. j.

e *Proximo.* vt &.ff. vn de co.l.j.§. gradatim.

f *Nõ cogimur.* vt.ff. de testi.l. lege Iulia.

g *Sed hi.* scilicet sunt agnati. & facit insti. de le. agna. suc. circa prin.

h *Sui dicũtur.* male ergo dicunt qui dicunt suos non esse agnatos. immo sunt & proximi: vt & .j. de su. & leg.l. filius.

i *Inter adgnatos.* contra. ff. vnde legitimi. l. inter adgnatos. Sol. ibi.

k *Non parcimus.* aliàs, vtimur: & aliàs, nũc vero nõ parcim⁹ his &c.

l *Non pertinent.* nisi quoad nuptiarum prohibitionem: vt insti. de nupt. §. seruiles.

m *Maiores appellãtur.* ff. de in ius vo. l. quiq; §. fi. contra. Sol. vt ibi.

n *Item liberi.* si vis scire de aliquibus nõ eodem patre natis quoto gradu cõsanguinitatis sibi iungantur, recurre ad stipitem: & si æqualiter distãt ab illo: quoto gradu ab eo distant, toto inter se distãt. sed si inæqualiter: quoto gradu distat remotior à stipite, toto inter se. cum autẽ sunt nati ex eodem patre, nõ dicũtur gradu inter se distare: cũ si duo fuerint, vel etiã mille vnũ gradum faciant. Et nota quòd esse in eodẽ gradu, duobus modis dicitur. Primo quòd duo faciunt vnum gradum, vt in fratribus eodẽ patre natis. vel quòd sint in eadem linea cõsanguinitatis, vt filij duorum fratrum. nam ipsi duos gradus faciunt, & tamen sunt eodẽ gradu ad stipitem. item secũdum canones. xiiij. personæ ad minus faciunt sex gradus. sed secundum leges septem. Item not. quòd pater nõ est in gradu secũdũ quos. ff. Infort.

† *Caligula tamẽ negabat posteros vltra filiorũ gradum intelligi debere, vt refert Sueto. in eod.*

**Fl. quãto*

† *Simili modo: sed male. nam est in primo gradu ascendẽtium. filius in primo gradu descendentium: vt xxxv.q.v.c. ad sedẽ. & instit. eo.§. ij. itẽ vbi recurritur ad stipitem, numquã stipes pro gradu computatur. Itẽ secundum leges quia de succesione tractatur, cõputantur sex & septem gradus, & etiã decem: vt institu. de suc. cog.§. j. sed secundum canones antiquos vsq; ad septem: quia de nup. tractatur. Azo & Hug. sed hæc glo. est secundum canones. nam aliter cõputantur gradus secundũ leges: vt.ff. per hanc legem.*

cero appelldẽtium. lat gradus officiorũ li. 1. de offic. circa finẽ, & gradus rerũ lib. 2. de natu. deorum.

IX. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

A

Σχήματα[a] cognationum di recto limite in duas lineas separantur: quarum altera superior[est,] altera inferior. Ex superiore autẽ & secundo gradu[b] transuersæ lineæ pendent, quas omnes latiore tractatu habito in librum singularem cõtexuimus.

X. IDEM libro singulari de Gradibus & adfinibus & nominibus eorum.

IVrisconsultus cognatorũ gradus & adfiniũ[c] nosse debet: quia legibus hæreditates & tutelæ ad proximum quẽque adgnatũ redire consuerunt.[d] Sed & edicto prætor proximo[e] cuique cognato dat bonorũ possessionem. Præterea lege iudiciorum publicorum cõtra adfines[f] & adgnatos testimonium inuiti dicere non cogimur.[f]

B

Nomen cognationis à Græca voce dictũ videtur. συγγενεῖς enim illi vocant, quos nos cognatos appellamus. Cognati sunt & quos adgnatos lex duodecim tabularum appellat: sed hi,[g] *qui per patrẽ cognati ex eadem familia [sunt.] Qui autẽ per fœminas coniunguntur, cognati tantum nominãtur. proximiores ex adgnatis, sui dicũtur.[h] Inter adgnatos[i] igitur & cognatos hoc interest, quod inter genus & speciem. Nam qui est adgnatus, & cognatus est. Non vtique autem qui cognatus est, & adgnatus est. Alterũ enim ciuile, alterũ naturale nomen est. Nõ parcimus[k] his nominibus, id est cognatorum, in seruis. Itaque parentes & filios fratresque etiam seruorũ dicimus: sed ad leges seruiles cognationes non pertinent.[l] Cognationis origo & per fœminas solas contingit. Frater enim est & qui ex eadem matre tantum natus est. Nam qui eundem patrem habent, licet diuersas matres, etiam adgnati sunt.

C

Parentes vsq; ad tritauũ apud Romanos proprio vocabulo nominantur: vlteriores qui nõ habent speciale nomen, maiores appellãtur.[m] item liberi[n] vsq; ad trinepotẽ, vltra hos posteriores[o] vocantur.

D

Sũt & ex lateribus cognati, vt fratres soror resque, & ex his prognati: item patrui amitæ, & auunculi & materteræ. Nam quotiẽs quæritur, quoto*gradu quæque persona sit: ab eo incipiẽdum est, cuius de cognatione quærimus: & si ex inferioribus aut superioribus gradib⁹ est: recta linea sursumuersum vel deorsum tendẽtiũ, facilè inueniemus gradus, si per singulos grad' proximum quemque numeramus. Nã qui ei, qui mihi proximo gradu est, proximus est, [is] secundo gradu est mihi. Similiter enim accedentibus singulis, crescit numerus. Idem faciendum[est] in transuersis gradibus, sic frater secũdo gradu est: quoniam patris vel matris persona per quos coniungitur, prior numeratur.

Gradus autem dicti sunt à similitudine scalarum locorũmve procliuium: quos ita ingredimur, vt à proximo in proximũ, id est, in eum qui quasi ex eo nascitur, transeamus.

Nũc singulos gradus numeremus. Primo gradu cognationis sunt sursumuersum duo, pater & mater: deorsumuersum duo, filius & filia, qui tamen & plures esse possunt.

Secundo gradu duodecim personæ cõtinentur, hę: auus, hoc est patris & matris pater. itẽ auia similiter tam paterna quàm materna. Frater quoque per vtrũque parentẽ accipitur, id est aut per matrẽ tantum, aut per patrẽ [tantum,] aut per vtrũque, id est, ex vtroque parente eodẽ. Sed hic numerũ nõ auget, quòd nihil differat hic ab eo qui eundẽ patrem habet tantum, nisi quòd is eosdem cognatos tã paternos quàm maternos habet. Et ideo euenire solet in his qui diuersis parẽtibus nati sunt, vt qui meo fratri frater sit, meus cognatus non sit. pone me fratrem habere ex eodem tãtum patre, [fratrem] illum habere ex eadem matre. illi inter se fratres sunt, mihi alter cognatus non est. Soror similiter numeratur vt frater. Nepos quoque dupliciter intelligitur, ex filio vel filia natus. Idem est & in nepte.

Tertio gradu personæ cõtinentur trigintaduæ.* Proauus: qui quadrifariter intelligitur. est enim aui paterni aut materni pater: item auiæ paternæ aut auiæ maternæ pater. Proauia quoque quatuor personas cõplectitur. est enim aut aui paterni, aut auiæ paternæ mater. item aui materni, & similiter auiæ maternæ mater. Patruus. is autem est patris frater, & ipse dupliciter intelligendus est, ex patre, vel matre. [putà] auia paterna mea nupsit patri tuo, peperit te: aut auia paterna tua nupsit patri meo, peperit me, ego tibi patruus sum, & tu mihi. Id euenit si[duæ] mulieres altera alterius filio nupserit. nã qui ex his masculi nati fuerint, inuicem patrui sunt: quæ fœminæ, inuicẽ amitæ. Item masculi fœminis similiter patrui: fœminæ illis amitæ. Si vir & mulier, ille filiam eius duxerit, illa filio eius nupserit: qui ex patre adolescentis nati erunt, ex matre puellæ natos, fratris filios: [qui ex matre puellæ nati

**Fl. trigintaduo*

BIU Cujas

erunt, ex patre adolescentis natos, sororis filios:] illi eos patruos & amitas appellabũt. Auunculus. [is] matris est frater, [&] eadem significatione qua in patruo diximus, contingit. si duo viri alter alterius filiam duxerint: qui ex his masculi nati fuerint, inuicem auunculi: quæ fœminæ, inuicẽ materteræ erunt, & eadem ratione masculi puellis auunculi, & illæ illis erunt materteræ. Amita. [ea] est patris soror, sicut supra accipiendi. Matertera. [ea] est matris soror, similiter vt supra. Illud notandum est, non quemadmodum patris matrísque fratres & sorores, patrui amitæ, auunculi materteræ dicuntur: ita fratris sororísque filios filias nomen speciale cognationis habere, sed ita demonstrari, fratris sororísque filios filias. quod quidẽ & in aliis accidere, ex posterioribus apparebit*. Pronepos quoque & proneptis quadrifariter intelligũtur. aut enim ex nepote ex filio, aut ex nepote ex filia descendunt: aut ex nepte ex filio, aut ex nepte ex filia propagantur. ¶ Quarto gradu personæ continentur octoginta. abauus, cuius intellectus in octo personas porrigitur. est enim proaui paterni aut materni pater, quos singulos duplici modo intelligendos diximus: aut proauiæ paternæ aut maternæ pater, quæ & ipsæ singulæ [personæ] dupliciter accipiũtur. Abauia, & hæc octies numeratur. est enim proaui paterni aut materni, item proauiæ paternæ aut maternæ mater. Patruus magnus. [is] est frater aui. qui auus, item frater, cùm duob⁹ modis intelligãtur: quatuor personas hoc nomẽ amplectitur: vt sit aui paterni vel materni frater, qui vel eodẽ patre, id est proauo, vel tantũ matre eadẽ; id est proauia natus est. Qui autẽ mihi patruus magnus est, is patri meo vel matri meæ patruus est. Amita magna. [ea] est aui soror. Auus autem, item soror (vt suprà diximus) dupliciter intelligũtur. & ideo hic quoque quatuor personas intelligimus. Similiter quæ patris mei vel matris meæ amita est: mihi erit amita magna.

Auũculus magnus. [hic] est auię frater. quatuor personæ huic nomini eadẽ ratione subiectę sunt: mihíq; is est auũculus magnus, qui patri meo vel matri meæ auũculus est. Matertera magna. [ea] est auiæ soror. Quatuor modis & hæc ob eandem causam intelligitur: ea quæ patri meo vel matri meæ matertera est, mihi matertera magna vocatur. Eodem gradu sunt & illi qui vocantur fratres patrueles, itẽ sorores patrueles, amitini amitinæ, consobrini consobrinæ. hi autẽ sunt qui ex fratribus vel sororibus nascuntur: quos quidam ita distinxerũt, vt eos quidẽ qui ex fratribus nati sunt, fratres patrueles: item eas quæ ex fratribus natæ sunt, sorores patrueles: ex fratre autẽ & sorore, amitinos amitinas: eos verò & eas qui quæúe ex sororibus nati natæúe sunt, cõsobrinos cõsobrinas, quasi consororinos [appellarent.] sed plerique hos omnes consobrinos vocant, sicut Trebatius. Sub hac appellatione nominũ personæ cadunt sedecim, hæ: patrui filius, item filia, bifariã (sicut suprà) numerantur. nam patris mei frater esse potest vel ex eodem* patre, vel etiam ex matre sola. amitæ filius, item filia. auũculi filius, itẽ filia. materteræ filius, itẽ filia: amita, auũculo, matertera acceptis duplici intellectu, secundũ eandẽ rationẽ. Fratris sororísq; nepos ac neptis eodẽ gradu sunt. Sed & frater, itẽ soror, nepósve & neptis dupliciter accepti cõtinebũt personas sedecim, sic: Fratris eodẽ patre nati nepos ex filio, nepos ex filia. Fratris eadẽ matre alio patre nati nepos ex filio, nepos ex filia: Fratris eodẽ patre nati neptis ex filio, neptis ex filia. Fratris alio patre eadẽ matre nati neptis ex filio, neptis ex filia. Eadémq; causa octo personæ efficient vt aliæ octo accedant, ex sorore natorum nepotes neptésque. & similiter numerãtur à nobis. Fratris autem mei nepos neptísque me patruum magnum appellant. Fratrum sororúmque meorum nepotes neptésque, item mei, inter se consobrini sunt.

Abnepos abneptis. hi sunt pronepotis proneptís- [ve] filius filia: nepotis neptísve nepos neptis, filij filiæve pronepos proneptis. [personas continebunt sedecim:] nepote vel ex filio nato, vel ex filia*: nepte vel ex filio nata, vel ex filia, acceptis: vt ad singulas personas gradu descendamus, sic: filius, nepos, pronepos, abnepos. filius, nepos, pronepos, abneptis. filius, nepos, proneptis, abnepos. filius, nepos, proneptis, abneptis. filius, neptis, pronepos, abnepos. filius, neptis, pronepos, abneptis. filius, neptis, proneptis, abnepos. filius, neptis, proneptis, abneptis. similiter hæ personæ enumerabuntur proposita filia, & sic fient sedecim. ¶ Quinto gradu personæ continentur centũ octaginta quatuor. atauus scilicet & atauia. † Atauus est abaui vel abauiæ pater, proaui vel proauiæ auus, aui auiæq; proauus, patris vel matris abauus. huius appellatio personas complectitur sedecim, enumeratione facta tam per mares quã per fœminas, vt sic ad singulas [personas] perueniamus: Pater, auus, proauus, abauus, atauus. Pater, auus, proauus, abauia, atauus. Pater, auus, proauia, abauus, atauus. Pater, auus, proauia, abauia, atauus. Pater, auia, proauus, & abauus, atauus. Pater, auia, proauus, abauia, atauus. Pater, auia, proauia, abauus, atauus. Pater, auia, proauia, abauia, atauus. Pater, auia, proauia, abauia, atauus. Similiter matris persona proposita numeratio fiet. Atauia totidẽ personas continet eadem ratione numeratas, id est, sedecim.

Patru⁹ maior. [is] est proaui frater, patris vel matris patruus magnus. Sub hoc nomine erunt personæ octo, & sic enumerabuntur: Pater, auus, proauus, abauus, frater proaui. Pater, auus, proauus, abauia, frater proaui. Pater, auia, proauus, abauus, frater proaui. Pater, auia, proauus, abauia, frater proaui. totidem erunt matris persona, & proauo eius propositis. Ideo autẽ fratrẽ proaui enumerãtes, ante abauũ ponimus, quòd (vt supra significauimus) nõ aliter peruenietur ad eum de quo quæritur, nisi per eos transitũ erit ex quibus nascitur. Auunculus maior. [is] est proauię frater, patris vel matris auunculus magnus. Eadẽ denumeratione hic quoq; octo personas computabimus: hoc tantũ immutato, vt is frater proauiæ ponatur. Amita maior. [ea] est proaui soror patris vel matris amita magna, quod ad numerũ & expositionem personarũ, eadẽ erũt, immutato hoc, vt proaui soror ad extremũ ponatur. Matertera maior. hæc est soror proauiæ, patris vel matris matertera magna. numerus personarũ idem est, vt in nouissimo ponatur proauiæ soror. Hos omnes à patruo maiore, quos retulimus, quidam appellant ita: Propatruus, proauunculus, proamita, promatertera. quos tamen ego ita nomino, illi contra fratris vel sororis pronepotem me demonstrant. Patrui magni filius filia. hi sunt fratris aui filius filia, proaui aut proauiæ nepos neptis ex filio, patris vel matris consobrinus consobrina. Octo personas & hic computabimus, quòd auus & frater (vt iam dictum est) dupliciter accipiuntur: & ideo patrui magni filius quatuor implet, totidem

*Flo. appa ruit

*Flo. filio.

† Concor. c. primo gradu. ibi, quinto gradu ve niunt suprà quidem atauus atauia: infra atnepos atneptis. 35. q. 5.

*Flo. sola

BIU Cujas

totidem filia. Amitæ magnæ filius filia. hi sunt aui sororis filius filia, proaui[aut]proauiæ nepos neptis ex filia, patris vel matris consobrinus consobrina. numerus personarum idem, qui suprà. Auunculi magni filius filia. hi sunt auiæ fratris filius filia, proaui aut proauiæ nepos neptis ex filio, patris vel matris consobrinus aut consobrina. numerus idem. Materteræ magnæ filius filia. hi sunt auiæ sororis filius filia, proaui [aut] proauiæ nepos neptis ex filia, patris vel matris consobrinus consobrina. computatio eadem. Personæ, quas enumerauimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quæritur, propius sobrinis vocantur. nam (vt & Massurius ait) quem quis appellat propiorem sobrino, qui est patris matrísve consobrinus aut consobrina: ab eo consobrini consobrinæve filius filia nominatur.

Patrui nepos neptis. hi sunt aui paterni vel auiæ paternæ pronepos proneptis ex nepote vel ex nepte filio natis, consobrini consobrinæ filius filia. personas octo continebunt: quatuor nepos, quatuor neptis: quia & patruus dupliciter accipitur, & nepos vel neptis sub singulis patruorum personis duplicatur. Amitæ nepos vel neptis. hi sunt aui paterni vel auiæ paternę pronepos proneptis ex nepote vel nepte filia natis, consobrini consobrinæ filius filia. numerus idem est. Auunculi nepos neptis. hi sunt aui materni vel auiæ maternæ pronepos proneptis [ex nepote vel ex nepte filio natis.]cætera eadem, quæ in patrui nepote vel nepte[diximus.]Materteræ nepos neptis. hi sunt aui materni vel auiæ maternæ pronepos proneptis ex nepote vel nepte filia natis. personarum numerus idem, [qui suprà.] his omnibus, quos* à patrui nepote proposuimus, is, de cuius cognatione quæritur, propius sobrino est. nam patris vel matris eorum consobrinus est. Fratris pronepos proneptis. continebunt hi personas sedecim: fratre dupliciter, & pronepote & pronepte singulis quadrifariam (vt suprà demonstrauimus) acceptis. Sororis pronepos proneptis, similiter sedecim personas continent. Atnepos atneptis. hi sunt abnepotis vel abneptis filius filia, pronepotis vel proneptis nepos neptis, nepotis vel neptis pronepos proneptis, filij vel filiæ abnepos abneptis. Numerabuntur sub hac appellatione trigintaduæ* personæ: quia abnepos sedecim habet, & totidem abneptis. ☞ Sexto gradu continentur personæ quadringentæ quadraginta octo, hæ: Tritauus. est autem † tritauus patris & matris atauus, aui vel auiæ abauus, proaui [vel] proauiæ proauus, abaui vel abauiæ auus, ataui vel atauiæ pater: dictus quasi tertius auus. † personas autem complectitur triginta-duas. * geminetur enim necesse est numerus qui in atauo fuit, immutatione per singulas personas propter atauiam facta, vt sedecies tritauus intelligatur ataui pater, & totiens atauiæ. Tritauia similiter enumerata faciet personas trigintaduas. * Patruus maximus. is est abaui frater, ataui & atauiæ filius, patris vel matris patruus maior. personas continebit sedecim sic: Pater, auus, proauus, abauus, atauus, abaui frater. Pater, auus, proauus, abauus, atauia, frater abaui. Pater, auus, proauia, abauus, atauus, frater abaui. Pater, auus, proauia, abauus, atauia, frater abaui. Pater, auia, proauus, abauus, atauus, frater abaui. Pater, auia, proauus, abauus, atauia, frater abaui. Pater, auia, proauia, abauus, atauus, frater abaui. Pater, auia, proauia, abauus, atauia, frater abaui. totidem erunt matris appellatione proposita. Auunculus maximus. is est abauiæ frater, patris vel matris auunculus maior. & numerus idem, & personarum expositio eadem quæ suprà: hoc dumtaxat immutato, vt pro abaui fratre, abauiæ fratrem ponas. Amita maxima. ea est abaui soror, patris vel matris amita maior: cætera vt in patruo maximo, hoc tantum immutato, vt vbi est abaui frater, ponatur abaui soror. Matertera maxima. ea est abauiæ soror, patris vel matris matertera maior: cætera vt suprà, ad extremum dumtaxat pro abauiæ fratre posita abauiæ sorore. Hos omnes quos à patruo maximo proposuimus, quidam his nominibus designant: abpatruus, abauunculus, abamita, abmatertera. Itaque & nos indifferenter hos ponemus. Quos autem ego appello abpatruos, abauunculos, abamitas, abmaterteras: illi me demonstrant fratris sororisque abnepotem. Patrui maioris filius filia. hi sunt proaui fratris filius filia, abaui abauiæ per proauum nepos neptis ex filio. Personæ sub hoc erunt sedecim: enumeratione sic ducta, vt in quinto gradu cùm patruũ maiorem demonstraremus, fecimus, adiecto dumtaxat, filio filia: quia filius patrui maioris totidem necesse est personas cõplectatur, quot patruus maior, id est, octo. totidem[quæ]ex filiæ persona computatis, is numerus efficietur, quem supra posuimus. Amitæ maioris filius filia. hi sunt proaui sororis filia filius: abaui abauiæ per proauum nepos neptis ex filia. Ethic eadem ratione personas dinumerabimus totidem.

Auunculi maioris filius filia. hi sunt proauiæ fratris filius filia, abaui abauiæ per proauiam nepos neptis ex filio. Eadem hic dinumeratio facienda est, quæ in patrui maioris filio filia. Materteræ maioris filius filia. hi sunt proauiæ sororis filius filia, abaui abauiæ per proauiam nepos neptis ex filia. Circa numerum personarum & expositionẽ vt suprà. Hi omnes quos proposuimus à patrui maioris filio, auo auiæ eius, de cuius cognatione quæritur, fratribus & sororibus eorũ consobrini consobrinæve sunt: at patri matrique eiusdem fratribusque & sororibus vtrius eorum propius sobrinis. Patrui magni nepos vel neptis, amitæ magnæ nepos vel neptis, auunculi magni nepos vel neptis, materteræ magnæ nepos vel neptis. hæc simul nomina continent personas sexagintaquatuor. Nam cùm patrui magni (verbi gratia) persona quadrifariã intelligatur, nepotis bifariã: geminatur is numerus nepote dũtaxat adnumerato, & quadruplatur is qui geminat⁹ erat. duplicatur etiã nepte computata. ac tantùm vnius dinumerationem proponemus exẽpli gratia. Pater, auus, proauus, frater aui, qui est patruus magnus, filius eius, nepos eiusdem ex filio, item neptis. Pater, auus, proauia, frater aui, qui est patruus magnus, filius eius, nepos eiusdẽ ex filio, itẽ neptis. Pater, auus, proau⁹, frater aui, qui est patruus magnus, filia eius, nepos eiusdem ex filia, item neptis. Pater, auus, proauia, frater aui, qui est patruus magnus, filia eius, nepos eiusdẽ ex filia, itẽ neptis. totidem, & eadẽ ratione exponuntur matris nomine antepositio, id est, vt aui materni fratris nepotes & neptes computemus. item in amita magna, id est, aui sororis nepotes neptésque enumerabimus. idémque in auunculo magno, id est auiæ fratris. eadem ratio* materterę magnæ, id est, auiæ sororis. ex quibus

ff. Infort.

* Flo. quod ad patrui nepotẽ pp.

*Flo. trigintaduo

‡ Conco. c. primo gradu. ibi, Sexto gradu veniunt supra tritauus tritauia: infra trinepos trineptis. 35. quæst. 5.

† alias, tertii aui an⁹.

*Flo. trigintaduo

*Flo. trigintaduo

* Flo. eadẽ ratione in mat.

BIU Cujas

vniuersus numerus cõpletur sexagintaquatuor. Hi omnes proaui, aut proauię eius, de cuius cognatione quæritur, pronepotes & proneptes: eiusdẽ aui auiæve fratris sororísve nepotes neptésve. & contrà, eorum eiusdem auus auia patruus magnus, amita magna, auunculus magnus, matertera magna. erunt autem pater matérve eiusdem, fratrésque & sorores vtrius eorum propius sobrini: ipse his sobrinus est, & inuicem huic illi sobrini. Patrui pronepos, patrui proneptis continent personas octo. nam vtriusq; sexus* fiunt sedecim, sic: Pater, auus, patruus, filius patrui, nepos eiusdem ex filio, pronepos eiusdem ex nepote filio nato, itẽ proneptis. Pater, auia, patruus filius patrui, nepos eiusdem ex filio, pronepos ex nepote filio nato, item proneptis. Pater, auus, patruus, filia patrui, nepos eiusdem ex filia, pronepos ex nepote filia nato, item proneptis. Pater, auia, patruus, filia patrui, nepos eiusdem ex filia, pronepos ex nepote filia nato, item proneptis. Pater, auus, patruus, filius patrui, neptis eiusdem ex filio, pronepos ex nepte filio nata, item proneptis. Pater, auia, patruus, filius patrui, neptis eiusdem ex filio, pronepos ex nepte filio nata, item proneptis. Pater, auus, patruus, filia patrui, neptis eiusdem ex filia, pronepos ex nepte filia nata, item proneptis. Pater, auia, patruus, filia patrui, neptis eiusdem ex filia, pronepos ex nepte filia nata, itẽ proneptis. Amitæ pronepos proneptis. totidem personas eadem ratione & hi continent, tantum pro patruo amita sumpta. Item auunculi pronepos proneptis, itẽ pro patruo auunculo posito. Materteræ pronepos proneptis. & hic vbi patruus positus est, matertera enumerata eundem numerum personarum inueniemus. Hi omnes eius de cuius cognatione quæritur, consobrinorum nepotes neptésve sunt. Fratris sororísque abnepos abneptis efficiunt personas sexagintaquatuor, vt ex suprascriptis apparere potest. Trinepos trineptis. hi sunt filij filiæve atnepos atneptis: nepotis vel neptis abnepos abneptis: ꝑnepotis proneptísve pronepos ꝑneptis: abnepotis abneptísve nepos neptísve: atnepotis atneptísve filius filia. Hæ appellationes demonstrãt personas sexagintaquatuor. nam triginta duo trinepos complet, totidem trineptis. Ab nepote enim numerus quadruplatus in se, efficit triginta duo: ipso nepote duas significante, pronepote quatuor, abnepte octo, atnepote sedecim. His accedunt trinepos trineptis, vna ex atnepote nati, altera ex atnepte. Per singulos autem gradus ideo geminatio fit, quia maribus adiiciuntur fœminæ ex quibus proximus quisq; progignitur,* & enumerabũtur sic: Filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, itẽ trineptis. Filia, nepos, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Septimo gradu personæ continentur mille vigintiquatuor, hæ: tritaui itémque tritauiæ pater mater. personas efficiũt centum vigintiocto. tritaui enim patres tot sunt, quot ipsius tritaui. item eiusdẽ matres totidem, fiunt sexagintaquatuor. idem numerus tritauiæ patris matrísque. Ataui atauiæ frater sorórve. hi sunt tritaui [tritauiæ] filius filia: abaui abauiæve patruus auunculus, amita matertera: proaui proauiæ patruus magnus, auunculus magnus, amita magna, matertera magna: aui auiæve propatruus proauunculus, proamita promatertera: patris matris abpatruus abauunculus, abamita abmatertera. Fiũt ꝑsonæ ataui fratris trigintaduæ.* nã sedecim quas atauus explet, accedant totidẽ propter fratris duplicem personã necesse est. nam sedecim fratres ataui ex patre cõputãtur, & sedecim ex matre. similiter ataui sorores, trigintaduæ.* fiunt sexagintaquatuor [ꝑsonæ,] & totidẽ atauiæ fratris, itẽ sororis. Patrui maximi filiꝰ filia. hi sunt ataui nepos neptis ex filio, abaui fratris filius filia. Amitæ maximæ filius filia. hi sunt ataui nepos neptis ex filia, abaui sororis filius filia. Auunculi maximi filius filia. hi sunt ataui nepos neptis ex filio, abauiæ fratris filius filia. Materteræ maximæ filius filia. hi sunt ataui nepos neptis ex filia, abauiæ sororis filius filia. Hæ omnes personæ quas à patrui maximi filio enumerauerimus, proaui proauiæque eius, de cuius cognatione quæritur, [consobrini] cõsobrinæ sunt: aui auiçque eiusdem propius sobrinis. Singulæ appellationes continent personas senasdenas:* quia cùm patruus maximus sedecim efficiat, filius eius eandẽ habet enumerationẽ, totidémq; filia: & sic ex omnibus his quas à patrui maximi filio cõprehendimus, ductis per octo sedecies, fiunt centum vigintiocto. Patrui maioris nepos personas continet sedecim. Est enim abaui abauiæ [ve] pronepos. & cum abauus octiens numeretur, nepotes bis octiens computati suprascriptum numerum efficiunt: patrui maioris

A B C D

*Flo.sexus

*Flo.progenitur

*Flo.trigintaduo

*Flo.trigintaduo

*Flo.sedecies

BIU Cujas

VNDE VIR, ET VXOR.

Cõtinuatio secun. Vi. *Licet vir vxori, & econtra succedat: tamen vltra tuæ adfinitatis secus est: vt. C. communia de succes. l. adfinitatis. ADDITIO. De tribus bono. poss. quæ deferuntur ab intest. s. habuistis: verum quia aliqua deferuntur non ratione adgnationis & cognationis, sed ratione matrimonii: ideo quia vir & vxor non sunt adfines. s. titu. I. l. non facile. & illa vocatur bonorum vnde vir & vxor, & duæ sunt bo. poss. vna est vnde vir, quæ datur viro in bonis vxo. decedentis ab intest. alia vnde vxor, quæ datur vxori in bonis viri decedẽtis ab intest. vnde de bo. poss. quæ cognominatur vnde vir & vnde vxor, videamus quando locum habeat, & quando desinat: de quo. j. l. vna dicitur. Et debetis scire, si vir decedit intestatus sine descendentibus & ascẽdẽtibus & collateralibus, vxor succedet ei excluso fisco: & econtra. C. eo. l. vna. Et no. quia ista bo. poss. vnde vxor olim fuit necessaria, & hodie est: quia vxor nõ succedit viro. l. 12. tab. per vnde liberi: quia non est de numero liberorum per vnde legitimi non: quia non est adgnata. per vnde cognati non: quia non est cognata. sed æquitate prætoris: quia sunt adfines. C. de cri. ex. hær. l. aduersus. succedũt per vnde vir & vxor. Vuianus.*

Flo. trigintaduo *Flo. itaq; filiũ sobrini recte proximum nomẽ: ab eo ipso huius sobrini filius dicetur &c.*

VT bonorũ possessio.] CASVS In lege ista tractatur quãdo habeat locũ ista bo. pos. & quando cessat: & certe locũ habet si matrimonium fuit iustũ, & de iure tenuit. si prædecedit vir vel vxor sine descẽdẽtibus siue ascendẽtibus vel collateralibus: vocãt vxor. si decedit testatus, cessat. ita vocatur vir & vxor per vnde vir & vxor, si tempore mortis illius durabat matrimonium. cessat tamen si non fuit licitum matrimonium contractũ: quia vbi matrimonium non tenuit, non potest succedere ex testamento. aliquando tamen quoad quid durat matrimonium, & quoad quid nõ: & inde nõ erit locus huic bonorũ possess. si liberta est nupta patrono, non potest diuertere ab eo inuito. si diuertit, licet duret matrimonium, quia nec videtur habere voluntatem, nõ succedũt per vnde vir & vxor. sed si diuortium est celebratum non rite, licet duret matrimoniũ,

Flo. trigintaduo perf. reddet. *Fl. quater* *Flo. cõputatos.* *Filiam*

maioris neptis item. Auunculi maioris nepos neptis, eadẽ ratione personas complebunt triginta duas. * Amitæ maioris nepos neptis, eadẽ ratione itẽ. Materteræ maioris nepos neptis item. Et sic ex omnibus colliguntur centum vigintiocto. His personis auus auia eius, de cuius cognatione quæritur, ꝓpius sobrinis sunt: pater mater sobrinus sobrina: is de cuius cognatione quęritur, sobrino natus est. hic proximo nomine definitur parentis sui sobrinus, vt Trebatius ait. rationẽ quoque nominis hãc reddit, quòd vltimi cognationum gradus sobrinorum fiunt. Itaq; * sobrini filius rectè proximũ nomen ab eo ipso cuius sobrini filius est, dicetur. & ideo eos qui ex sobrinis nati sunt, inter se proximum nomen appellare. hos enim nullum proprium habere nomen quo inter se vocentur. Patrui magni pronepos ꝓneptis, auunculi magni pronepos proneptis, amitæ magnæ pronepos proneptis, Materterę magnę pronepos proneptis: ex his omnibus centum vigintiocto personæ efficiũtur: quia singulæ appellationes sedecim complent. Nam cùm (exempli gratia) patruus magnus quadrifariam intelligatur: ad singulorum patruorum magnorum personas quadruplicatus pronepos, item proneptis trigintaduas * personas reddent: tótque quater numeratæ illã, quæ proposita est, summam efficiunt. eorum patres matrésque ei de cuius cognatione quæritur, sobrini sobrinæque sunt. ipse autem iisdem sobrino sobrináve natus. Patrui abnepos abneptis, auũculi abnepos abneptis, amitæ abnepos abneptis, materteræ abnepos abneptis. hęc singula vocabula senasdenas continẽt personas. verbi enim gratia patrui abnepos sic enumerabitur, vt bifariam patruo accepto, octies * pronepos, totiens proneptis ducatur: & sic ad eorum filios veniatur sedecies computandos: * eadem ratione ad filias, * item in

ff. Infort.

A non est locus huic bonorum possess. Or ista. l. habet contra. ponamus: Ego volo nuptias contrahere. vado in partes extraneas. credo aliquam solutam, non est: contrahitur cum ea illicitum matrimonium. si instituit me: ista. l. videtur velle quòd non possum ei succedere ex testamento, vel per contra tabulas. idem videtur ecõtra: pone scio me habere vxo. contraho cum aliqua soluta. matrimonium est illicitum. C. ad legem Iuliã. de adul. l. eum qui. instituo eam. l. ista innuit quòd non potest succedere vel per contra tabulas. istud est falsum: quia. ll. dicunt contrariũ quòd ille q. scit matrimoniũ iniustum. nõ potest instituere: hęres ab eo qui ignorat matrimoniũ tenere. vnde si sciam me non esse virum, & ipsa nescíat, non potest me ĩstituere: sed ego eã. sic s. de leg. j. l. fin. s. de his quibus vt indig. l. post legatũ. s. de vsufr. leg. l. vir & vxor. sic de facto. sed de iure duraret. Vi.

De quibus

B

a *Ex testamento.* talis iniusti viri vel vxoris: vt. s. de his quib⁹ vt indig. l. Claudius. & s. de vsufru. lega. l. vxori.

b *Capi.* ex testamento, vel ab intestato. sic repellitur mulier si nubat intra annum, cum nec legitimas habeat hęreditates vltra tertium gradum: vt. C. de secund. nupt. l. j. in fine. item præferuntur vxori omnes consanguinei: vt. C. eo. l. j. Item quidam alij qui sunt. C. de hęred. decu. per totum. item socius liberalitatis imperialis: vt. C. si imperia. lib. solu. l. j. aliàs ipsi inuicem succedunt excluso fisco: vt C. eo. l. j. hoc iure veteri: sed iure auth. est aliquid plus: vt. C. eo. auth. præterea. Accursius.

c *Mortis.* sic supra, de reb. du. l. si cognatis. & s. vnde cog. l. capitis. & in auth. de nup. §. quia vero. colla. iiij.

d *Durat.* quoad quædam vt non possit alij nubere: vt infra, subiicit. vere tamẽ solutum est: vt supra, de diuor. l. fina. in princip.

e *Retinet.* vt & supra, de diuor. l. patrono. & C. de ope. lib. l. libertæ. & secundũ hoc dic retinet. quoad quædam: vt supra dixi.

f *Inuito patrono.* vt & s. de diuor. l. fi. in prin.

g *Certo modo.* puta per verba apta ad hoc: vt. s. de diuor. l. ij. & facit. j. de adult. l. penul.

† *De hac lege Iulia pulchre Alexan. ab Alex. lib. 4. Gene. dier. cap. 22.*

cæteros. & per hoc ex omnibus efficiẽtur numerus personarum centum vigintiocto. Hi sunt ei, de cuius cognatione quæritur, consobrinorum pronepotes, proneptésque: * his ille, de cuius cognatione quæritur, patrui maximi, auunculi maximi, amitæ maximæ, materteræ maximæ, filius filia, item proaui proauiæ consobrinus, fratris sororísque adnepos adneptis. [hi] personas continent centũ vigintiocto. Trinepotis filius, item filia, trineptis filius, item filia. hi centum vigintiocto fiunt: quòd cùm trinepos trineptísque (vt supra demõstrauim⁹) sexagintaquatuor impleant: filius eorum eadem enumeratione, totidémq; filia computabitur.

Fl. eorũ de cuius

VNDE VIR ET VXOR.

TITVLVS XII.

I. VLPIANVS libro quadragesimoseptimo ad Edictum.

C

VT bonorũ possessio peti possit Vnde vir & vxor, iustum esse matrimonium oportet. Cæterum si iniustum fuerit matrimonium, nequaquam bonorum possessio peti poterit: quemadmodum nec ex testamento [a] adiri hęreditas vel secundum tabulas peti bonorum possessio potest. nihil enim capi [b] propter iniustũ matrimonium potest. Vt autem hęc bonorum possessio locum habeat, vxorem esse oportet mortis [c] tempore. Sed si diuortium quidem secutum sit, veruntamen iure durat [d] matrimonium: hæc successio locum non habet. Hoc autem in huiusmodi speciebus procedit: [Si] liberta ab inuito patrono diuertit, lex Iulia [e] de maritãdis ordinibus retinet [f] istam in matrimonio, dum eam prohibet alij nubere inuito patrono. [g] Itẽ [lex] Iulia de adulteriis, nisi certo modo [g] diuortium factũ sit, pro infecto habet.

D

DE VETERANORUM & militum successione.

TITVLVS XIII.

BIU Cujas

DE VETERAN. ET MILI. SVC.

Continuatio secũdũ Vi. *ADDITIO. De bonorum possess. quæ datur in bonis paganorum non militum supra dictum est, sed quia bonorum possess. interdum petitur in bonis eorum qui desierunt militare, & aliquando in bonis militũ: ideo subiungitur rub. de vete. &c. Viuianus.*

Militi qui.] C A S V S. Miles in militia ista, qa princeps diligebat eũ, multa quæsierat. dũ vidit quòd multa quæsierat, incipit fatuus esse: propter quod damnat[a] fuit de crimine capitali. numquid iste poterit facere testamentũ, si impetrat à principe? sic, & ex illo testamento petetur secundum tab. si nõ impetrat à principe, adgnati & cognati poterunt succedere ab intesta. si damnatus est crimine militari, nõ communi. Viuianus.

a *Concedendum.* super bonis castrensibus tantum & iure militari: & si hoc sit concessum à principe vel à iudice, & sit damnatus de militari crimine: vt habetur. C. e. l. & militibus. & supra, de mi. testa. l. ex militari. in princip. & de iniu. test. l. si quis ex. §. quoties. & in fi. huius legis.

b *Cognatos.* vsque ad quintum gradum, non vltra: vt. j. l. proxi. Item hoc in castrẽsibus. sed paganica fisco applicãtur: vt. C. eo. l. & militibus. & dic vt ibi.

c *Ex militari.* quæ multa sunt. j. de re mili. per totum.

Bona militis.] C A S V S. Miles qui erat in expeditione, & nullum crimen commisit, decessit in expeditione. numquid bona castrensia fiscus occupare possit? nõ, immò debẽt seruari succedẽtibus ab intesta. vsq; ad quartum gradum & quintum. Viuianus.

d *Castrensia.* secus in paganicis: vt no. ff. l. proxi.

e *Legitimus.* s. adgnatus. Sed contra insti. de suc. cog. §. fi. vbi aliter adgnati, & aliter cognati: ĩmò ambo in alio gradu quàm hic. & sic in duobus est contra. Solu. hic speciale. Accursius.

QVIBVS NON COMPE. BONO. POSSES.

Continuatio secũdũ Vi. *ADDITIO. De istis quibus defertur bo. poss. ff. dictum est. verum quia quibusdam non defertur, ponitur hæc rub. qui sunt isti, dicitur in l. vna.*

Seruo.] C A S V S. In lege ista ponitur talis casus: Tu instituisti seruum meũ hæredem. volebas mutare testamentũ dolosè: te coẽgi vt non mutares. nõ debeo petere bono. pos. & si me viuo illum manumisi. idẽ si filiũ meum instituisti, & dum volebas mutare testamentũ, non permisi, non debeo petere secundum tab. quia rem illicitam egi. Idem dicetis, si sum institutus, & illũ qui instituit me, prohibeo mutare testamentũ. ff. si quis aliquem te. prohi. l. j. §. fi filius. Idem intelligatis si pater velit testari, & prohibui testari eum. hæc est causa quare filius potest exhæredari vel prẽteriri. in auth. vt cũ de ap. cog. §. causas. & ff. ad Trebel. l. Marcellus. §. vlti. Viuianus.

f *Denegari.* s. actionem. de hoc enim quæritur. & habes supra, si quis ali. testa. prohi. l. j. §. j. & facit eo. titu. l. j. in princip. & l. ij. & iij. & C. si quis ali. te. prohi. l. ij.

g *Emancipato.* post, sed tempore prohibitionis erat in potestate. argu. C. ne filius pro patre. l. ne contra. & facit supra, de adqui. hære. l. si seruus eius qui capere.

VT EX LEGIB. SENATVSVE. &c.

ADDITIO. De bonorũ possess. quæ datur cum quis non vocatur ad suc. legibus vel se. con. sed datur cum quis vocatur ad suc. iure præto. emancipatus vocatur iure præto. & cognatus. verum quia bo. pos. datur ei qui vocatur leg. vel senatusco. ponitur rub. & potestis ita dicere: ex. l. & senatusco. datur bo. pos. per vnde legitimi adgnati. l. 12. ta. vocãtur ad suc. ab intest. per vnde leg. mater succedit filio per Orphitianũ iure ciuili. ff. vnde leg. l. 2. in fi. & l. seq. vel potestis ita dicere, hic loquimur de septima extraordinaria bo. pos. quæ defertur ex. l. & se. con. interdũ. & ponetis ita exẽplum: Septima dicitur extraordinaria, quia vaga est. aliquando est ex testamẽto. & posumus duo exempla. si mater habẽs duos filios iam natos, hodiè instituit eos: elapso anno concepit: ipsa cogitauit si pariam, mutabo testamentum, & instituam eum qui nascetur. decessit in puerperio. istud testamentũ nõ censetur vitiosum. Sed iste qui natus est matre mortua, quo modo vocatur p extraordinariam bo. poss. † *Bonorum quæ nõ est directa, sed vpossessor ditilis ex testamẽto: quia. l. cit ille qui fingit institutum qui non succedit de fuit. C. de inoffi. te. l. si ma iure prætor. Itẽ est exemplũ: patervio. §. restifilium instituit. iuit ad beltutoria. & lum, captus est. fingitur aubo. im gl sutem captum decessisse: & per verb. filius succedit per secundũ qđ de recutab. aliquando & ab ineperanda. c. test. si pater filio dimisso pasto. extra domi capitur ab hostibus. de cau. pos. Itẽ ex senatusco potest di& proprie. ci quòd deferatur matri per Tertyl. in bonis filii: filio per Orphitianũ in bonis matris. hoc vult dicere* † *Tex. huius ista rub. licet per alia ver l. est melior ba. Viuianus. de iure ad*

Prætor.] C A S V S. Dicit prætor vbicũque le. vel senatusco. se, de quo dicit dandam bo. poss. *probandum* quẽ intestatũ decessisse. *vide gl. cr. in. l. cũ antiquioribus. C. de succes. ab intesta. & in auth. præterea. C. vnde vir & vxor.*

manumissus adierit hæreditatem, ei denegari. f cum etiam emancipato g filio denegentur* si pater dolo fecerit ne testamẽtum mutaretur.

VT EX LEGIBVS SENATVSVE consultis bonorum possessio detur.

TITVLVS XV.

I. VLPIANVS libro quadragesimonono ad Edictum.

Prætor ait, *Vti me, quaque lege, senatúsve consulto bonorũ possessionẽ dare oportebit, ita dabo.* h Numquam bonorũ possessio quę ex alia parte edicti adgnita est, impedit[i] istam bonorum possessionem.† Cũ ex lege duodecim tabularum quis habet hæreditatẽ, hinc non petit: sed inde k *Tum quem ei hæredẽ esse oportet*, quippe cũ nõ aliàs hĩc[l] cõpetat bonorũ possessio, q̃ si lex[m] specialiter deferat bonorũ possessionem.

QVIS ORDO IN [BOnorum] possessionibus seruetur.

TITVLVS XVI.

I. MODESTINVS libro sexto Pandectarum.

Intestati† hi grad' vocant. Primũ, sui hæredes. Secũdo, legitimi. Tertio, proximi cognati, deĩde[n] vir & vxor. Siue tabulę testamẽti nõ dabo eã. ista bo. pos. aliquando erit ex testamẽto, aliquãdo ab intestato. & ideo danda est ex quo specialiter. l. dari vult. Viuianus.

† *Tex. huius ista rub. licet per alia ver l. est melior ba. Viuianus. de iure ad probandum quẽ intestatũ decessisse. vide gl. cr. in. l. cũ antiquioribus. C. de succes. ab intesta. & in auth. præterea. C. vnde vir & vxor.*

h *Dabo.* hæc est illa bo. pos. septima extraordinaria quæ optima ratione inducta dicit: vt inst. de bo. poss. §. septima. & habet locũ nũc ex testamẽto, & nũc ab intestato: vt patet in defuncto apud hostes q. l. Cor. habet hæreditatẽ: vt. ff. de test. l. leg. & C. de cap. l. nec nos. itẽ exẽplũ ex testamẽto: vt. C. de inoffi. test. l. si mater. Itẽ aliud ff. de bo. pos. l. sed cũ patrono. Item pone in casibus illis tribus in quibus est hodie necessaria secundũ tabu. vt no. C. vnde legi. l. fi.

i *Impedit.* q. d. alia suo loco competens non impedit hanc quin suo loco detur. vel dic quòd si ille cui hæc competit, & non alia, adgnoscat aliam: nõ valet illa adgnitio, sed nec huic præiudicat. arg. ff. si mensor fal. mo. di. l. j. §. ideo autem.

k *Sed inde.* i. vnde legitimi: vt &. ff. vnde legi. l. j. & l. generaliter.

l *Hinc.* i. ex hoc edicto.

m *Si lex.* s. noua post. l. xij. tab. si antẽ defert lex nouã hæreditatẽ tantũ, tunc habet locũ Vnde legitimi. sed hoc raro inuenit q̃ deferat bo. pos. inuenit tamẽ quãdoq;: vt. C. de cap. l. nec nos. sed in antiquis libris forte hoc erat etiam in aliis exemplis. ff. positis.

QVIS ORDO IN BONORVM POSSES. &c.

ADDITIO. Quia in bo. pos. deferẽdis seruat ordo, ponit hanc rub. Vi.

Intestati.] C A S V S. Diceret aliquis, quo ordine deferũtur bo. pos? dicit iurisc. hoc ordine: Quidã sunt sui: qdã legitimi, quidã adgnati, quidã sunt vir & vxor. si decedit aliquis intestatus, primo voco suos per vnde liberi. eis deficiẽtib[o] vel exclusis voco adgnatos p vnde legitimi. eis deficiẽtibus voco cognatos, & eis deficiẽtibus voco vxorẽ per vnde vir & vxor. Vin *Deinde.* vt & supra, si tab. testa. l. j. in princip. & instit. de hæred. ab intesta. §. admonendi.

Datur.

BIU Cujas

a *Datur.* vt &.ſ. ſi tab. teſt. l.j.§. ita demum.&. C. qui admi.ad bono.poſſeſ.l.v.

b *Sed emancipatis.* vt & inſti.de hære.quæ ab inteſt.§.emãcipati.

Vtile tempus.] CASVS. Tempus ſtatutum ad petendas bo. poſſeſ. eſt vtile non continuum. vnde ad hoc vt non currat, neceſſaria ſunt iſta: q̃ aliquis ſciat defunctũ, etiam bo.poſſeſ. delatã eſſe: ſiue hoc ſciuerit ab initio, ſiue ex poſtfacto: licet tempus currit. [DIES BO.POS.] Vos habetis quòd dies ſtatuti ad petẽ.bo. poſſunt vtiles. dic mihi, nunquid omnes ſeſſiones quibus ſedet prętor pro tribunali, currunt ei cui delata eſt bo.poſſ? dominus prætor ſingulis diebus non feriatis intrat prætorium: audit petitiones. nunquid tempus currit mihi? nõ, quia dominus prætor poteſt ſedere pro tribunali, tamen non defertur hæredi poſſeſſio: quia neſcio forte illum mortuum, vel mihi delatam. Vnũ ſciatis, bo. poſſ. quę tribuũt ius, petuntur à prętore decerni. quid erit? dicit prætor nõ ſedet pro tribunali: ſcio & ſentio bo. poſſ. mihi deferri. nõ habeo eius copiã. nõ currunt mihi dies. Quid ſi prætor nõ eſt præſens? debeo adire ſi ſcio vbi ſit. centeſimus dies non currit mihi. ſic debeo ire ad eũ, nõ ipſe ad me. [SI VENTER.] Mulier prægnãs venit ante eum, dicens: fui vxor talis viri: videatis, ſum prægnans: decernatis mihi bo. poſſ. ventris cauſa. libenter: veni huc, & decernam tibi. quod poteſt prætor facere ſupra, deven. in poſſeſ. mit.l.j.§. eligitur.ſ.ad Carbo. l.iij.§.ſed & ſi is. Reſpõ. hic ſunt duo paria, nõ ſedere pro tribunali, vel ſedere & nõ dicere reſponſum. [SCIENTIAM.] Currit tẽpus ad petẽdã bo.poſſ. quãdo ſcit bo. poſſ. delatã. Accipim[9] ſcientiã quãdo ſcit per ſe, vel quando conſuluit peritiores. non accipimus ſcientiam eo modo quo philoſophi. Viuianus.

c *Vtile.* vt inſtitu.de po.poſſ.§.pe.

d *Non cedat.* ſed continuũ cedit etiã ignoráti factũ: vt.ſ.de his qui no.infa.l.genero.§.ſed cũ tẽpus. Sed cõtra huic.l.C.de reſti. mi.l.j. Sed ibi in militia potuit petere. ei tamẽ negligẽti reſtitutio datur, cũ abſentia iuſtiſſima cauſa iteruenit. R.& facit.ĩ.de diuer. & tẽpo.præ.l.j.&.ſ.de ſecũ.tab.l.pe.§.filius.&.ſ.de ædil.edic.l.cũ mancipiũ.&.l.cũ ſex.&.ſ.quib.ex cau.maio.l.ſed & ſi per prætorem.§.ait prætor. Et no.quòd quatuor ſunt neceſſaria vt tempus currat.ſ.quòd ſciat ſibi delatam. aliàs ſecus: vt hic, &.ſ.de iur. & fac.igno.l.j. Item quòd poſſit agere. itẽ quòd ſit copia rei, ité iudicis. ſed hoc caſu in reo non eſt opus, cũ ſine aduerſario adgnoſcat: vt no.ſ.de bo.poſſ.l.iij.§.bonorũ. ſed quædã ſunt vtilia quoad ſciẽtiã tantũ: vt.ſ.de ædil.edic.l.eũ ſex.& de calũ.l.annus.&.ĵ.

extent, ſiue extent: ſi ſecundum eas vel contra eas bonorũ poſſeſſionem nemo accepit, inteſtati datur[a] bonorũ poſſeſſio. ℣ Inteſtati patris liberis datur, non tantum his qui in poteſtate parentis vſque in mortis tẽp' fuerũt, ſed [&] emãcipatis. [b]

II. VLPIANVS libro quadrageſimonono ad Edictum.

VTile [c] tempus eſt bonorũ poſſeſſionũ admittẽdarũ. ita autem vtile tempus eſt, vt ſinguli dies in eo vtiles ſint: ſcilicet vt per ſingulos dies & ſcierit & potuerit admittere. cæterùm quacumque die neſcierit, aut non potuerit: nulla dubitatio eſt quin dies ei nõ cedat. [d] Fieri autem poteſt vt qui initio ſcierit vel potuerit bonorum poſſeſſionem admittere, hic incipiat neſcire vel non poſſe admittere: ſcilicet ſi cum initio cognouiſſet eum inteſtatum deceſiſſe, poſtea quaſi certiore nuntio allato dubitare cœperit nũquid teſtatus deceſſerit, vel nunquid viuat, quia hic rumor poſteą perrepſerat. Idem & in contrariũ accipi poteſt, vt q̃ ignorauit initio, poſtea ſcire incipiat. ℣ Dies bonorum poſſeſſionis vtiles eſſe palam eſt: ſed non ſeſſionum [e] numerabuntur: ſi modò ea ſit bonorũ poſſeſſio quæ de plano [f] peti potuit. quid ſi ea, quę cauſæ cognitionem pro tribunali deſiderat, vel quæ decretũ expoſcit? ſeſſiones erũt nobis cõputandæ quibus ſedit is, quibúſque per ipſum prætorẽ factũ nõ eſt quò minus daret bonorum poſſeſſionẽ. ℣ In bonorum poſſeſſione, quæ pro tribunali [g] datur, illud quęritur, ſi ſederit * quidẽ prætor pro tribunali, ſed poſtulationibus nõ dederit reſponſum? Poteſt dici tempus ad bonorũ poſſeſſionem non cedere, cum præſes aliis rebus aut militarib', aut cuſtodiis, aut cognitionibus fuerit occupatus. ℣ Si præſes prouinciæ in proxima fuerit ciuitate, accedere [h] debet ad vtilitatẽ temporis ſpatium * itineris, ſcilicet numeratione viginti milium paſſuum facta. nec enim expectare debemus, vt præſes prouinciæ veniat ad eum [i] qui bonorum poſſeſſionem petiturus eſt. ℣ Si venter in poſſeſſionem miſſus ſit: bonorum poſſeſſionis tempus non cedere ſequentibus nequaquam ambigendum [k] eſt: nec tantum intra centeſimum diem, verumetiã quamdiu naſci poſſit. nam & ſi natus fuerit, ante [l] ei deferri bonorum poſſeſſionẽ ſciendum eſt. ℣ Scientiam [m] eã obſeruandam [eſſe] Pomponius ait, non quæ cadit in iuris prudẽtes, ſed quã quis, aut per ſe, aut per alios adſeq̃ potuit, ſcilicet cõſulẽdo prudẽtiores, vt diligentiorẽ patrẽfamiliàs conſulere dignũ ſit.

III. PAVLVS libro quadrageſimoquarto ad Edictum.

CIrca tempora bonorũ poſſeſſionis patris ſcientia ignoranti filio non nocet. [n]

IIII. IVLIANVS libro vicesimooctauo Digeſtorum.

SI cohæredi tuo ſubſtitutus fueris, & bonorum poſſeſſionem acceperis: quãdocũq; * cohæres tuus cõſtituerit nolle petere bonorum poſſeſſionẽ, tibi data tota ĩtelligetur, [o] [&] cohæres tuus amplius petendæ bonorũ poſſeſſionis facultatẽ de iuris & fac.ign.l.regula.§.ſed iuris.

Circa.] CASVS. Si filio defertur bonorum poſſeſſ. & ignorat delatam, pater ſcit, ſcientia patris non nocet filio ignoranti. Videtur contra, quia dies quibus pater ſuccedit filio, computantur ſupra, de bonorum poſſeſſ.l.ſeruus. in fine. Reſpondeo, cedit quantum ad vtilitatem eius, non quantum ad læſionem eius, vt hic: ſicut repudiatio patris non nocet filio ſupra, de bono.poſſeſſ.l.j.&.ij. Viuianus.

n *Non nocet.* ſic ſupra, de iur.& fac.igno.l.iniquiſſimum. Sed cõtra, ſupra, de bonorum poſſeſſ.l.ſeruus. Solu.ibi. Item cur ſecus e contra: vt.ĵ.eo.l.cum filio.

Si cohæredi.] CASVS. Tu & ego ſum[9] inſtituti, & ego tibi ſubſtitutus: tu omittis bonorum poſſeſſ. numquid vocor ad bono. poſſeſſ? reſpon. quòd ſic. Viuianus.

A quãdo ap.ſit.l.j.§.dies.& de excu.tut.l.quinquaginta.&.l.ſcire. & ſunt dicta tempora vtilia quoad prin.tantum ſecundũ quoſdam.

e *Seſſionũ.*ſ.dies in quibus ſedit pro tribunali, nõ numerãtur: q̃a ſedeat vel nõ ſedeat ꝓ tribunali cũ adiri poſſit, currũt dies quoad iſtas bo.poſ.quæ nõ tribuũt ius in proprietate, vt Carbo.& vẽtris: vt.ſ.de vẽ.in poſſ. mit.l.j.§.ſi ea.&.l.vbi- *Fl.ſi ſe de cũq;.§.ĩterdũ. & de his dit quidem etiã diebus feriatis co- prætor pro gnoſciũ: vt.ſ.de fer.l.ij. tribunali, Ité illa quæ dat gratia ſed poſtula- adgnoſcẽdæ litis: vt.ſ. tionibus nõ de inoffi.teſta.l.Papi.§. dedit? poteſt j.& eſt ſic.j. de adul.l. dici &c. miles.§.ſexaginta. Acc.

f *De plano.* i. quæ non ſedẽte iudice datur. ſic C.de dila.l.à procedẽte. Sed nũquid libellus dabit? Rñ. nõ videtur: *Flo. ratio vt.C.de naufra.l.de ſub itineris merſis. cũ nec in figura iudicij adgnoſcat. aliàs ſecus puto: vt patet. C. de Carbo.edic.l.j.

g *Pro tribunali.*ſ.iudice ſedente: quales ſunt cęteræ quę tribuũt ius: vt.ſ.de bo.poſ.l.iij.§.ſi ea.& ſuperiores poſſũt delegari: iſtæ non: vt.ſ. de offi.eius cui man.eſt iuriſ.l.pen.§.vt poſſeſſio bonorum.& de offic.procõſul.nec quicquam.§.vbi.

h *Accedere.* vt habeat vltra annũ, vel centum dierum ſpatiũ &c. ſed quid ſi nõ in proxima? videt q̃ ire nõ teneat, & interim nõ currat tẽpus: vt hic, & arg.C.de iudi.l.fi.in princi.

i *Ad eum.* vt &.C.de epiſco. & cle. l. iubemus. in fine.

k *Ambigendum.* vt &.ſ. vnde cog.l.j.§.ſi quis proximior.& ſi pars hęre.pet.l.antiqui.

l *Ante.*ſ.quàm ſequẽtibus. aliàs eſt non fuerit, vt quia exectus: vt.ſ. vnde cog.l.j.§.ſi qua prægnans.

m *Scientiam.*ſ.iuris.& dic, ignoranti factũ nõ *Flo. quam cedit tẽpus: vt.ſ. in prĩ. do: aliàs huius legis, ſed ignorãti ius cedit: quia quilibet debet ſcire ius. qđ qualiter ĩtelligatur, hic dicit, &.ſ.de bon. poſſ. l.in bonorum.& ſupra,

o *Intelligetur.* vt.ſ.de bono.poſſ.l.iij.§.fina.&.l.ſequenti.

BIU Cujas

a *Habebit.* vt & supra,de suc.edi.l.j.§.qui semel.
b *Habet.* facit.ſ.de suc.edic.l.j.§.quibus.&.§.pen.&.§.final.
c *Sicut.* scilicet econtra.Accursius.
d *Bonorum possessionem.* contra tab. vt supra,si à parent. fue.quis ma.l.j.in princip. idem si ab intestato per vtilem vnde liberi,vel per vnde parentes, vel vnde legitimi: vt not. C.vnde lib.l.fin. in gl. hæreditatem.in fine.

Cvm filio.] CASVS. In lege ista dicitur, si filio meo defertur bonorũ possess. dies quibus non potuit me certiorare, vel non petitam ratam habere, non currunt: sed quibus potuit me certiorare, illi currunt. Vnum sciatis, bonorum possessionem delatam filio possum ratam habere intra tempus à lege statutum.hoc dicit. Ad legem istam signantur contraria cp filius possit petere bonorũ poss. patre ignorante. C.e.l.j.ad quod potest dici cp filius debet certiorare patrẽ si vult.si nõ vult, debet petere,& sufficit sic cp pater habet ratũ. & idem etiam ibi colligitur. vnde non contradicit,sed concordat, sed discordat in alio ab ista:quia ista videt velle cp dies non currunt quibus non potuit certiorare patrẽ. quare dicunt quidam, quod hic dicitur, ibi corrigitur, vel dicamus profectitia non currũt.ſ.de acqui. hæredit.l.qui in aliena. sicut aduẽtitia:quia potest acquirere patre contradicente.C.de bo.quæ lib.l.cum oportet. multo fortius eo ignorãte.j.de re.iu.l.qui potest. [QVAERI POTEST.] Si filius poterit certiorare patrem vt peteret bono. possess. & non fecit, non currit dies. nam si seruus alienus est institutus, & non certiorauit dominum : non currit dies posteriori domino, sed priori domino imputatur.Viuianus.

e *Algnitionem.* à filio factam.

f *Dies centum.* sed cum ipsi filio sit delata, vt hic dicitur, & ideo etiam patre ignorante peti possit à filio:vt.C.qui admit.ad bono. poss.l.j.quare non cedunt tempora etiam si patrem certiorare nõ poterat:fortiter quẽrit Ioan.& potest dici non esse mirandũ:quia & emphyteuta non certiorato domino alienare non potest, licet sit dominus: vt.C. de iure emphy.l.fin.§.j. Vel melius dicas, non fuit delata filio. quod vero dicit hic,filio delatam, expone.i. patri per filium. & tunc licet filius petere possit, quia eius voluntas est necessaria : vt.ſ. ad Treb. l. seruo inuito. tamen non potest admittere nisi patre certiorato. quid enim nocet &c. vt. j. §. quæri. sed si patrem certiorare potuit filius, admittitur : quia in acquirendis patri nocere potest: vt. C. de acqui.poss.l.fin. nam esset idem si in bon.poss. consentire nollet secũdum Ioan.Item hoc iure veteri,quando omnia patri acquirebantur.sed hodie filio iure proprietatis: & ideo etiam agit inuito patre : vt.C. de bo.quæ libe.l.fina.§.fin autem recusante.ergo eo ignorante:vt.j.de regu. iur.l.qui potest.nisi contẽplatione patris esset institutus:quia tunc esset idem quod olim: vt ar. ſ.de vulg. subst.l. sed si plures. §. in arrogato.

Filii scientia patri nocet.

g *Certior.* & ita scientia filij nocet patri.secus econtra: vt.ſ.e.circa.sed videtur quòd filius non possit petere,nec tempus cedat: vt C.de an.excep.l.j.§.fin.sed illud in acquisitis:vt no.C.qui admit. ad bon.poss.l.j.

h *Præteritis.* quod contingit ex quo certior potuit fieri. & facit j. rem ra.ha.l.bonorum.&.ſ.de colla.bo.l.nónunquam.&.j proxim.§.&.ſ.si quis in ius voc.l.j.Accur.

non habebit. [a] Filius nõ solum si tanquam filius, sed & si tanquam adgnatus vel tãquam cognatus ad bonorũ possessionem vocatur, annuum spatiũ habet[b]: sicuti [c] [si] filium manumisisset pater, quãuis vt manumissor bonorum possessionem [d] accipiat, tamen ad bonorum possessionem accipiendam annuum spatium habet.

V MARCELLVS libro nono Digestorum.

CVm filiofamiliàs bonorum possessio delata est, dies quibus certiorare patrẽ nõ potest, vt vel iubeat adgnosci bonorum possessionẽ, vel ratã habeat adgnitionem [e] bonorũ possessionis, non cedunt. Fingamus statim primo die quo fuerit delata, adgnouisse eum bonorum possessionẽ : certiorare patrem vt comprobet, nõ posse. Nõ cedent dies cẽtum. [f] incipiẽt autem cedere cùm certior [g] fieri potuerit. præteritis [h] autem centũ diebus frustra ratum habebit. ℣ Quæri potest [i] si cum posset filius petere bonorum possessionem, patre ita absente vt certiorare eum non posit, vel etiam furẽte, petere neglexerit: an peti amplius nõ possit? Sed vt quid noceat nõ petitam bonorũ possessionem: quæ si petita esset, tamen non ante adquireretur quàm pater comprobasset? [k] ℣ Si seruus alienus hæres institut' venisset, [l] quæritur, an posteriori domino dies bonorum possessionis petẽdæ imputari oporteret? Et placet quantum priori domino superfuerit,ei imputari.

DE SVIS ET LEgitimis hæredibus.

TITVLVS XVII.

I Vlpianus libro duodecimo ad Sabinum.

INtestati [†] ppriè appellantur qui cum possent testamentum facere, testati non sunt. Sed & is qui testamentum fecit: si eius hæreditas adita nõ est, vel ruptum vel irritum est testamentum : intestatus non impropriè dicetur decessisse [m]. Planè qui testari non potuit, propriè non est intestatus, puta impubes, furiosus, vel cui bonis interdictum est. Sed hos quoque pro intestatis accipere debemus: eũ quoque qui ab hostib' captus [n] est:

A i *Quæri potest.* facit.ſ.l.proxi.
k *Comprobasset.* facit.C.de an.excep.l.j.§.fin.
l *Venisset,* id est, venditus esset.

DE SVIS ET LEGITIMIS, &c.

Supra de suc. prætorio iure: hic ciuili.de quibus pauca dicturus posſponit. ADDITIO. Cõtinuatio *De succedẽtibus iure præ-secũdũ Vi. to.*scilicet dictum est. verũ *quia aliquãdo succeditur ab intest. ponit de suis & legi.hæred. Et debetis scire.sui dicũtur hæredes qui sunt in potestate tempore mortis, & à nullo præceduntur : vt sunt filii legitimi: sicut proximi agnati: vt inſti. de hære.quali.§. sui.& institu. de leg. adgna. suc. in princi. nec credatis istum titul. superfluum : quia de suis hæredibus qualiter succedant iure præto. est dictum.ſ. hic qualiter succedãt iure ciuili.& dic successiõe ab intesta. hic ponit. Viuia.*

B

C

D

Deferretur.

[†] *Intestati.*] CASVS.In ista.l. *Text. hu-* tractatur quã- *ius.l.est me* do quis dicatur intesta- *lior de iure* tus decedere propriè & *ad probãdũ* impropriè.h.d.in princi. *quẽ intesta-* ci. vsque ad versi.quæ- *tũ decessis-* ri poterit. concor. in- *se. de quo* stitu. de hæred. quæ ab *vide gl. cor.* intesta. in princip.ſ.de *in.l.eu* ante- sta. l. lege Cornel. *tiquioribus.* [QVAERI POTERIT] Or sei- *C.de succes.* gneurs iuriscõ. format *& in auth.* quæstionẽ extra literã *præterea.C.* anteq; ponat text. vos *vnde vir.* debetis scire:Filius pa- *& vxo.* tris est suus hæres qui non desiit in potestate esse. ponamus ergo tu ex aliqua ancilla concubina tua susceptisti filium imprægnans eam:instituisti hęredem: rogasti eum vt ancillam manumitteret.hæres distulit manumittere vt ita seruum peteret. nunquid si nascatur ante matrem manumissam, erit legitimus hæres? Respon. quòd si forte est tibi facta mora in præstanda libertate, erit suus hæres. debemus dicere suos hæredes patri filios natos in potestate, siue sint legitimi & naturales, siue adoptiui tantum. aliquando filius & filia si est suus succedit fisco excluso. aliquando fiscus succedit. si pater contraxit crimen perduellionis, vocatur filius excluso fisco, pater habet filium & nepotem ex filio. quandiu filius supereſt, nepos non vocatur, nisi filius capite minuatur. quòd si filius est captus, non vocatur nepos propter spem postliminij. sic ergo filius præcedit nepotem. excluso filio vocatur nepos aliquando & si filius sit: quia censetur alienus : vt quia deportatur, nepos admittitur. h. d. vsque ad.§. sciendum. [SCIENDVM.] In. §. isto ponitur casus in quo nepos succedit non obstante alio. pater instituit extraneum : filium exhæredauit. decesit filius. postea institutus repudiauit hæredit. nunquid nepos vocabitur? Respon. quòd sic. Sed si filius institutus est sub condi. & deficiat conditio: similiter vocatur nepos,si filius nolit succedere, vel in rebus humanis non est. [POST SVOS.] De prima parte suc.ſ. dictum est. incipit tractare de secunda parte. mihi decedenti intestato primo succedunt sui. si mihi decedenti non existunt sui,& non habeo ascendentes, qui vocantur fratres consanguinei.l.xij. tab. & dicuntur consanguinei, qui sunt nati ex eodẽ sanguine patre matre,siue ex eodem patre tantum: siue ille est mihi consanguineus vterinus in potestate patris,siue patre mortuo : si non est deportatus, vocantur consanguinei legitimi naturales & adoptiui: si tamen durauerunt in adoptiua familia.Viuianus.

m *Decessisse.*sic.j. de verb. sig.l.intestatus.& insti.de hæred.quæ ab intest.in princ.&.ſ.de iniust.testa.l.j.

n *Captus est.* sub. dicimus intestatum . & facit. C. eod. l. apud hostes.

BIU Cujas

quoniam per legem Corneliã A
succesio his defertur, quibus
deferretur[a] si in ciuitate decesisset.nam & eius hæreditas fuisse creditur.

Ex seruo qui moram patitur libertatis, dicitur nasci suus & liber: nec dicitur nasci seruus cum libertatu moram patiatur. Bar.

¶Quæri[b] poterit, si ex ea quæ in fideicommissa libertate moram passa est, conceptus & natus sit: an suus patri existat? Et cum placeat eum ingenuũ nasci[c] (vt est à diuis Marco & Vero, & imperatore nostro Antonino Augusto rescriptũ) cur non in totum pro manumissa B
hæc habeatur, vt vxor ducta suum pariat? Nec mirum sit ex serua ingenuum nasci, cum & ex captiua[d] rescriptum sit ingenuum nasci. Quare ausim dicere & si pater huius pueri eiusdem sortis fuerit, cuius[&]mater moram passa in libertate fideicommissa, ipseque moram passus sit: suum eum patri nasci exemplo captiuorũ parentum, cum quibus rediit[e]. Ergò siue postea pater eius post moram manumittatur, recipiet eum in potestatem: siue ante decesserit[f], definiendum erit suũ existere. ¶Suos[g] hæredes accipere debemus filios, filias, siue naturales, siue adoptiuos. ¶Interdum etiam filius suus hæres excluditur, fisco prælato: puta si perduellionis[h] fuerit damnatus pater post mortem suam. hoc*quoque vt nec iura sepulchrorum[i] hic filius habeat. ¶Si filius suus hæres esse desiit, in eiusdem partem succedũt omnes nepotes neptésque ex eo nati qui in potestate sunt. quod naturali æquitate contingit. Filius autem suus hæres esse desinit si capitis deminutione vel magna vel minore[k] exierit de D
potestate. Quod si filius apud hostes sit: quamdiu viuit, nepotes non succedunt. Proinde & si fuerit redemptus, nondum succedunt ante luitionem. Sed si interim decesserit, cum placeat eum statu recepto decesisse, nepotibus obstabit[l].

Succedere dicimur non solum ei qui habere desinit, sed etiam ei cui spes habendi deficit. Bartolus.

¶Sed si quis nõ desiit esse in potestate, sed nũquã cœpit: vtputa si filius meus viuo patre meo ab hostibus captus est, mox ibi me patrefamiliàs facto decesse-

rit: nepotes in eius locum succedent. Non minus autẽ neptes quàm nepotes succedent in locum parentũ. ¶Interdũ licet parẽs alicuius in potestate esse nõ desierit, sed nec cœperit, tamen dicimus succedentes ei liberos suos existere: vtputa adrogaui eum cuius filius ab hostib[o] erat captus, nepos autem in ciuitate, mortuo filio adrogato, mortuo & captiuo apud hostes, pnepos iste suus hæres mihi erit.

Quando quis intestatus decedit, an sit suus, tempore mortis inspicitur. sed si decedit facto testamento, tempus quo testamentum destituitur, inspicitur. Bartolus.

¶Sciendum est autem, nepotes & deinceps interdum, etiam si parentes eos mortis tempore præcesserunt, tamen posse suos hæredes existere, quamuis succesio[m] in suis hæredibus non sit. quod ita procedit, si paterfamiliàs testamẽto facto decesserit exhęredato filio, mox deliberante hærede instituto filius decesit, postea deinde repudiauit hæres institutus. poterit [enim]nepos suus hæres[n] esse, vt & Marcellus libro decimo scripsit: quoniam nec delata est filio hæreditas. Idem erit dicendum, & si filius ex asse sub C
conditione quæ fuit in arbitrio[o] ipsius, vel nepos[p] sub omni [cõditione]institutus, non impleta cõditione decesserit[q]. nã dicendum erit suos posse succedere: si modò mortis testatoris tempore, vel in rebus humanis, vel saltem concepti[r] fuerint. idque & Iuliano & Marcello placet. ¶Post suos statim consanguinei[s] vocantur. Consanguineos autem Casius definit eos, qui sanguine inter se connexi sunt. Et est verum eos esse cõsanguineos, etiam si sui hæredes non extiterũt patri, vtputa exhæredatos. Sed & si pater eorũ deportatus fuerit: nihilomin[t] eos inter se esse consanguineos, licet patri sui hæredes non extitissent[t]. Et qui numquã in potestate fuerunt, erunt sibi consanguinei. vtputa qui post captiuitatem patris nascuntur, vel post mortem. ¶Non solùm autem naturales[n], verùm etiam adoptiui quoque iura[t] consanguinitatis habebũt cum his qui sunt in familia, vel in vtero, vel post mortem patris nati[x].

II. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

cundum quod hic loquitur. & sic est contra ſ. vnde lib. l. scripto. & C. vnde lib. l. fin. nã ibi negat nepoté succedere auo de iure ciuili etiã vt agnatus: licet pater nepotis de medio exiuit. sed dic quòd hic nunquã fuerũt sui. sec[q] si fuissent, licet excluſi sint: sed iure prætoris bene habet locũ, cum filius eo iure prætorio posit repudiare: vt instit. de hære. qua. & dif. §. sed & de his. Alij dicunt contra. & in. l. C. dicunt nepotem admitti, vt agnatum de iure ciuili: sed ipse vt suus tantum volebat admitti. &. l. scripto. potest opponere primo modo ibi dicto. Sed nónne in l. fi. C. vnde libe. dabit bono. pos. vnde agnati nepoti, vt quãquã non posit vocari vt agnatus iure ciuili: vocetur vt cognatus iure prætorio. nam & ita cõtingit in vnde liberi. & qui iure ciuili non potest vocari in ordine liberorum vt emancipatus: vocat per vnde liberi iure prætorio? Respon. non: quia prætor non simili modo subuenerat agnatis vt liberis: vt. ſ. vnde cog. l. legitimis. in illa vnde liberi imitat ius ciuile: vt ſ. vnde libe. l. j. in prin.

t *Extitissent.* nam nõ habet hæredẽ deportatus: vt. C. de bo. proscrip. l. deportati.

u *Naturales.* subaudi, & legitimi.

x *Nati.* & etiam concepti secundum quosdam. sed cõtra est. nam oportet quòd viuo patre fuerint concepti: vt j. eo. l. ſi Titius. & inſt. de hære. quæ ab intest. §. cum autẽ. in fin. cum enim non possunt admitti vt cognati: vt. ſ. vnde cog. l. j. §. ſi quis proximior. ergo nec vt agnati: quia à quo removetur genus, & species remouetur. ergo eadem ratione, nec vt cõsanguinei, id est fratres: quia consanguinitas. i. fraternitas species est agnationis. secundum Io. vt insti. de suc. cog. §. vulgo. Acc. *Post consanguineos.*] CASVS. Sicut lex superior fuit multũ verbosa, ita ista materia eius est satis plana. habuistis de ordine succedendi ab intest. iure

a *Deferretur.* ab intestato.
b *Quæri.* aliàs in libro domini Azo. incipit, quæritur si tabu.
c *Nasci.* vt. C. ad Orfi. l. fin. &. j. titu. j. l. j. §. interdum. &. C. de iis qui. vt indig. l. cum Sillanianum.
d *Ex captiua.* C. de capti. & postlimi. re. l. præses.
e *Rediit.* vt. C. de capti. l. j.
f *Decesserit.* quàm manumittatur, post moram tamen.
g *Suos.* sic insti. de hære. quæ ab intesta. §. j.
h *Perduellionis.* id est, criminis maiestatis: vt instit. de hære. quæ ab intest. §. per contrariũ.
i *Sepulchrorum.* aliud in iure libertorum: vt ſ. de iure patro. l. iiij. Item aliud si ex minore delicto cõfiscentur bona: vt. ſ. de reli. l. ſi quis hæres. quæ est contra.
k *Vel minore.* id est, media, non minima: vt institu. qui. mo. ius patpo. sol. in prin.
l *Obstabit.* quo minus sit suus: vt. j. de capti. l. à patre.
m *Successio.* id est, successoriũ edictũ, & hoc per legẽ duodecim tabularũ cum inuitus fiebat hæres. ergo sequés nó poterat admitti: sed prætorio etiam abstinere potest suus, & per cõsequens sequens admitti: vt instit. de hære. qua. & diff. §. sui. & §. sed his.
n *Suus hæres.* sic. ſ. vnde liberi. l. scripto. & C. de inoff. test. l. ſi quis filiũ. & insti. de hęre. ab intesta. §. cum autem.
o *In arbitrio.* & quæ tẽpore mortis potuerit impleri, aliàs secus, licet sit potestatiua: vt. ſ. de condi. institut. l. fin.
p *Vel nepos.* nepos enim etiã sub casuali potest institui: vt. ſ. de hære. insti. l. sed & ſi sub conditione. §. nepos.
q *Decesserit.* scilicet filius vel nepos.
r *Cõcepti.* secus si nec concepti: vt insti. eo. §. cum autem. &. ſ. vnde cog. l. j. §. ſi quis proximior. & facit. C. vnde libe. l. fin.
s *Consanguinei.* i. fratres: vt institu. de legi. ag. suc. §. j. Sed nónne hic locus est edicto succesorio de capite suorum in capita agnatorum de iure ciuili, se-

Flo. hoc quo?

†*Cõcor. glo. in verbo, canonicas. in fi. ibi, Pythagoras etiam dicebat duorum temporum curam habendã. ſ. mane & vesperi. i. eorũ quæ acturi sumus: & geſsimus. Cle. graui. de celebr. miſſ.*

†*Concor. c. per adoptionẽ in prin. ibi, per adoptionem quæsita fraternitas eo uſque impedit nuptias, donec manet adoptio. 30. q. 3.*

BIU Cujas

ciuili: primo vocantur sui, secundo cũsanguinei, tertio adgnati. h.d.in summa, licet per infinita verba. Dicit hic ista.l.si defunctus non habet suos hæredes nec consanguineos, vocãtur alij adgnati tanquam legitimi quisque secundum gradum proximioré. nihil aliud vult dicere hęc lex per infinita verba. est verum quòd post consanguineos vocãtur adgnati, si cõsanguinei nasci non sperantur, vel non reuertantur de captiuitate. & dicũtur adgnati per lineam masculinam coniuncti. nã proximus adgnatus est quẽ nemo antecedit. defertur hæreditas proximo adgnato. & si plures sũt eiusdem gradus, omnes vocantur adgnati siue sint adgnati adgnatione naturali vel legitima. Item vocantur secundũ proximitatẽ. interdũ vocatur vlterior adgnatus, si proximior adgnat[o] tollitur de medio, quia forte quidã erat institut[o]: deliberat: decedit ꝓximus: institutus repudiat: fili[o] patrui admittetur & iure ciuili & iure prætorio. si alius quis est suus hæres institutus, & nõ vult esse hæres, ꝓximior cognatus vocat. sed si suus repudiat, posterior post eum vocabit. sed si quis est institutus rogat[o] restituere proximiori adgnato: si proximior nõ vult habere, vocabitur vlterior. Viuianus.

*Flo. cæteri, si qui sunt, hinc orti in infinit.

a *Post consanguineos.* id est, fratres.

b *Defertur.* quia successoriũ non habet locũ in adgnatis: hodie ꝑ cõstitutionẽ secus: vt instit. de legi. ag. suc. §. placebat. & facit. ff. vnde cog. l. j. §. gradatim.

c *Incerti.* ratione affinitatis: vt subiicit.

d *Defertur.* facit. ff. vnde cog. l. j. §. si quis ꝓximior. Accursius.

e *In tres partes.* & sic in capita: vt insti. de le. agna. suc. §. si plures.

f *An adoptione.* vt insti. de leg. adgna. suc. §. per adoptionem.

g *Proximo.* sed fallit hodie in multis: vt instit. de ser. co. §. pe. & fi. Azo. &. j. proxi. §. & facit inst. de leg. adg. suc. §. si plures.

h *Proximum.* hoc intellige facto testamento. sed non facto tunc tempus mortis inspicitur: vt instit. de leg. ag. suc. §. ꝓximus. & ff. vnde legi. l. si ex duobus. Accursius.

POst cõsanguineos[a] admittuntur adgnati, si cõsanguinei nõ sunt. meritò. nam si sunt consanguinei, licet non adierint hæreditatem, legitimis nõ defertur[b]. Sed hoc sic erit accipiendum, si nec sperantur esse. Cæterùm si vel nasci consanguineus, vel de captiuitate reuerti potest: adgnati impediuntur. Adgnati autem sunt cognati virilis sexus ab eodem orti. nam post suos & consanguineos statim mihi proximus est consanguinei mei filius, & ego ei: patris quoque frater, qui patruus appellatur: deincepsq; cæteri*, qui sunt incerti[c] in infinitum. ℣ Hæc hæreditas proximo adgnato, id est ei quem nemo antecedit, defertur[d]: & si plures sint eiusdem gradus, omnibus: in capita scilicet, vt puta duos fratres habui, vel duos patruos. vnus ex his vnum filium, alius duos reliquit: hæreditas mea in tres partes[e] diuidetur. ℣ Parui autem refert, adgnatus hic natiuitate, an adoptione[f] sit quæsitus. Nã qui adoptatur, iisdem fit adgnatus quibus pater ipsius fuit: & legitimam eorum hæreditatem habebit, vel ipsi eius. ℣ Legitima hæreditas tantùm proximo[g] defertur. nec interest, vnus solus sit, an ex duobus prior pluribúsve, an duo plurésve ab eodem gradu venientes, qui vel cęteros antecedant, vel soli sint: quia is est ꝓximus: quẽ nemo antecedit, & is vltimus quẽ nemo sequitur: & interdũ idem primus postremúsque, qui solus occurrit.

Proximior intelligitur tempore mortis, si nullum cõditum est testamentum: aliàs proximior intelligitur eo tempore quo testamẽtum destituitur. Bartolus.

℣ Interdum vlteriorem adgnatum admittimus: vt puta fecit quis testamentum cùm haberet patruum, & patrui filium. deliberante hęrede scripto patruus decessit: mox hæres institutus repudiauit hæreditatem. patrui filius admittetur: ergo & bonorum possessionẽ petere potest. ℣ Proximũ non eum quærimus qui tunc fuit cum moreretur paterfamiliàs: sed eum qui tũc fuit cùm intestatum decessisse certum est. Secundũ quæ & si suus erat qui præcedebat, vel cõsanguineus si nemo eorum cùm repudiatur hæreditas, viuit: proximũ[h] eum accipimus qui tunc cum repudiatur hæreditas, primus est.

Scripto hærede repudiante succedũt proximiores in gradu cum onere fideicommissi ab intestato repetiti. Bartolus.

℣ Vnde bellè[i] quæri potest, an etiam post repudiationem adhuc demus successionem? pone hęredem scriptum rogatum restituere hęreditatẽ, repudiasse eam: cum nihilominus compelli potuit adire hæreditatem & restituere, vt diuus Pius rescripsit. finge eum superuixisse centum diebus, verbi gratia, & interim proximum decessisse: mox & eum qui erat[k] rogatus restituere. Dicendum posteriorem admitti cum onere fideicommissi[l].

III. IDEM libro quartodecimo ad Sabinum.

INtestato liberto mortuo primum suis deferri hæreditatẽ verum est. si hi nõ fuerint, tunc patrono[m]. ℣ Libertũ accipere debemus eum quẽ quis ex seruitute ad ciuitatem Romanam perduxit, siue sponte, siue necessitate, quoniam rogatus fuit eum manumittere. nã & ad huius legitimã hæreditatẽ admittitur[n]. [sed &] si dotalẽ quis seruum manumisit: ipse patronus habetur, & ad legitimã hæreditatẽ admittetur[o]. Is planè quẽ hac lege emi[p], vt manumittã: etsi ex constitutione diui Marci peruenerit ad libertatem: tamen, vt eadem cõstitutione expressum est, meus libertus est, & legitima eius hęreditas mihi deferetur. Quid si necem domini detexit, & ex senatusconsulto[q] libertatẽ meruerit? si quidẽ adsignauit prætor cuius libertus sit, sine dubio eius erit, & ei legitima hęreditas deferetur. ꝙ si non adsignauit*: efficietur quidẽ ciuis Romanus, sed eius erit libertus cuius ꝓximè fuerit seruus[r], & ad legitimã hæreditatẽ ipse admittetur: nisi ficubi quasi indigno deneganda fuerit hæreditas. ℣ Si quis libertã sic iure iurãdo adegit, ne illicitè nubat: non debere incidere in legem Aeliam Sentiã. Sed si intra certum tẽpus[s] ne ducat, néve aliã quàm de qua patronus cõsen-

i *Vnde bellè.* sic ordina: potest bellè quæri. Accursius.

k *Qui erat.* pone decessisse.

l *Fideicommissi.* sic. ff. ad Treb. l. si eius. §. si quis rogatus.

Intestato. CASVS. Habetis quo ordine vocantur ad successionem ab intestato. modo tractat de eadẽ materia, sed alio modo. similiter vocantur ad suc. ab intesta. patroni. & ista est lex multum verbosa: tamẽ breuiter hoc vult dicere: Si libertus intestat[o] decedit sine liberis, patronus vocatur. relictis autem suis hęredibus illi vocãtur, non patronus. aliter patronus vocatur: siue sponte manumisit, siue ex necessitate: siue Orcinus fuerit, siue originarius, siue cedo. Sed si emi seruũ eo pacto vt intra tempus manumitterem: siue manumitto, siue nõ, peruenio ad suc. eius. veruntamen si libertus decedit post mortẽ domini sui, & alteri adsignatus est, pro liberto nõ habetur. Sed si coẽgi libertã iurare ne nubat: perdo ius patronatus. vocantur ad successionem liberti patron[i], item vniuersitas & miles & princeps, & vocatur ad successionem filius eius: siue est natus siue in vtero si nascatur intra. x. mẽses. si nasceretur intra. xj. menses, nõ censetur legitimus. sed si nascitur centesimo octogesimo die, teste Hippocrate legitimus filius est, & ad successionem vocabitur. Viuianus.

m *Patrono.* Sed an fratri liberti prefertur patronus? Respõ. vt. ff. de bo. lib. l. liberto. Acc.

n *Admittitur.* patronus: vt &. ff. de bo. lib. l. qui ex causa.

o *Admittetur.* vt &. ff. solu. matr. l. dotalem.

p *Emi.* meis vel serui nummis: vt supra, de rit. nup. l. in eo. & de in ius vocã. l. sed & si hac.

*Flo. Addit in princ. & de iure patro. l. seruũ. C. de ope. lib. l. si tuis.

q *Ex senatusconsulto.* Sil. vt &. ff. ad Sila. l. iij. §. si ex stipulatione.

r *Seruus.* s. testatoris, & sic Oreinus. qđ die vt. ff. de bo. lib. l. si necẽ. & facit. C. pro quibus causis lib. l. j. &. ff. de iure patro. l. pen.

Omnino male. Cuj. in l. 4. & in l. 6. ff. de Dolo. Contra.

s *Certũ tempus.* hic est contra. ff. qui & à qui. l. qui ob necẽ. Solu. ibi.

Simu-

a *Si municipes.* facit. ſ. de li. vni. l. j. & ſupra, de in ius vocan. l. ſed ſi hac lege. §. qui manumittitur.

b *Miles.* filius fa. quia de peculio infra dicit, quod non poteſt habere niſi ſit filius fa. vt. C. de inoffi. teſta. l. fi. & facit ſupra, de iure patro. l. ſeruum.

c *Suorũ.* patrimonialium, & etiam fiſcaliũ: quia omnia ſunt ſua: vt C. de quadri. præ. l. fi. in princ. Accurſius.

d *Ad legitimam.* vt. ſ. de ſtatu ho. l. qui in vtero. & facit. ſ. ſi pars hæredi. peta. l. antiqui. in prin. & ſ. vnde cog. l. j. §. ſi quis proximior. Sed argu. cõtra. ſ. de contra tabu. l. illud. §. fina.

e *Non eſſe.* ſ. prægnãtem. & facit. ſ. ſi pars hered. pe. l. illud. ibi, & cõtrarium &c. dic vt ibi. & facit. ſ. de iudi. l. ſed & ſi reſtituatur.

f *Tranſmittit.* vt. d. l. ſ. de contra tabu. l. illud. in fine. Accurſius. *Flo. partẽ*

g *Secundo die.* i. ſexto menſe & duobus diebꝰ tractis de. vij. & facit in auth. de reſti. & ea quæ pa. coll. iiij. §. fi. & ſ. de ſta. homi. l. ſeptimo.

I quorũm.] CASVS. Si pater tuꝰ eſt capite minutus, adgnato potes ſuccedere, & ipſe tibi. Viuianus. *Videtur huic obſtare quod eſt apud Plin. lib. 7. ca. 5. Sed tu vide Gelliũ lib. 3. ca. 16.*

h *Minutus.* maxima vel media capitis deminutione, ſicuti morte. idẽ ſi emancipatione: vt. ſ. de adop. l. libertũ. ſecus ſi ſe in arrogationẽ dederit: quia filij mutant familiã: vt. ſ. de cap. demi. l. liberos. Accurſiꝰ. *In hunc locum Macrobius libr. 1. in ſomnium Scipionis cap. 6. vbi de ratione ſeptenarii numeri diſſerit.*

I quis.] CASVS. Quidã habebat fratrem & patruũ: & fecit teſtamẽtũ: inſtituit eos ſub cõ. poſtea frater deceſsit. nũquid ſuccedẽtes poterunt vtriuſque hæreditaté habere? certe ſic. Viuianus. *Flo. ſeruitutem*

i *Si quis.* facit. ſ. vnde leg. l. ſi ex duobus. Acc.

Itius.] CASVS. Titius filiũ ſuum exhæredauit: extraneũ ſub cõ. inſtituit. filiꝰ exhæredatus duxit vxo. filium procreauit: & deceſsit. poſtea defecit conditio. nunquid poſthumus ſuccedit auo? Dicitur q non. h. d. cum duabus. ll. ſequẽ. vſque ad. §. ſi quis. Viuianus.

k *Natura.* vt &. ſ. vnde cog. l. j. §. ſi quis proximior. & de bo. lib. l. ſerit, vel non niſi collibertam, aut patroni cognatam: dicendum eſt incidere eum in legem Aeliam Sentiam, nec ad legitimam hæreditatem admitti. Si municipes[a] ſeruum manumiſerint, admittentur ad legitimam hæreditatẽ in bonis liberti vel libertæ inteſtatorum. Miles[b] manumittendo ſeruũ peculiarem, ſuum faciet libertum, & ad legitimã hęreditatẽ eius admittetur. Principem ad bona libertorũ ſuorum[c] admitti plus quàm manifeſtũ eſt. Vtiq; & ex lege duodecim tabularũ ad legitimam[d] hæreditatem is qui in vtero fuit, admittitur, ſi fuerit editus. Inde ſolet remorari inſequentes ſibi adgnatos, quibus præfertur ſi fuerit editus. Inde & partem facit iis qui pari gradu ſunt: vtputa frater vnus eſt, & vterus, vel patrui filius vnus natus, & qui in vtero eſt. Eſt autem tractatum pro qua parte* faciat, quia ex vno vtero plures naſci poſſunt. Et placuit ſi in rerum natura certũ ſit hanc quæ ſe dicit prægnantem, non eſſe[e]: ex aſſe iam eſſe hæredem hunc qui iam natus eſt: quoniã & ignorans hæres fit. quare ſi medio tẽpore deceſſerit, integram hæreditatẽ ad hæredem ſuum trãſmittit[f]. Poſt decem menſes mortis natus nõ admittetur ad legitimã hæreditatem. de eo autẽ qui centeſimo octogeſimo ſecundo die[g] natus eſt, Hippocrates ſcripſit, & diuus Pius põtificibus reſcripſit iuſto tẽpore videri natum: nec videri in ſeruitute* conceptũ, cum mater ipſius ante centeſimũ octogeſimum ſecundum diem eſſet manumiſſa.

IIII. POMPONIVS libro quarto ad Sabinum.

HI quorũ parens capite minutus[h] eſt, legitimæ hæreditatis ius & in cæteris perſonis & inter ſe retinent, & alij aduerſus eos.

V. VLPIANVS libro quadrageſimoſexto ad Edictum.

SI quis[i] cum haberet fratrem & patruum, deceſſerit teſtamento facto: deinde pendente conditione, hæredum ſcriptorum frater inteſtatò deceſſerit, mox cõditio defecerit: patruũ poſſe vtriuſq; adire legitimam hæreditatem conſtat.

VI. IVLIANVS libro quinquageſimonono Digeſtorum.

TItius exhæredato filio extraneum hæredẽ ſub cõditione inſtituit. quæſitum eſt, ſi poſt mortẽ patris pendente cõditione filius vxorẽ duxiſſet, & filium procreaſſet, & deceſsiſſet, deinde cõditio inſtituti hæredis defeciſſet: an ad hũc poſthumũ nepotem legitima hæreditas aui pertineret? Reſpõdit, qui poſt mortem aui ſui concipitur, is neque legitimã hęreditatem eius tanquam ſuus hęres, neque bonorum poſſeſsionem tanquã cognatus accipere poteſt: quia lex duodecim tabularum eũ vocat ad hęreditatẽ qui moriẽte eo de cuius bonis quęritur, in rerum natura[k] fuerit,

VII. CELSVS libro vicesimooctauo Digeſtorum.

VEl ſi viuo eo cõceptus eſt: quia conceptus quodammodo in rerum natura eſſe, exiſtimatur.

VIII. IVLIANVS libro quinquageſimonono Digeſtorum.

ITem prætor edicto ſuo proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur his qui defuncto mortis tempore cognati fuerint[l]. nam quòd in cõ ſuetudine nepotes cognati appellantur etiam eorũ poſt quorum mortem cõcepti ſunt: non proprie, ſed per abuſionem vel potius ἀναφορικῶς † * accidit[m].

Si quis prægnantem vxorem reliquiſſet, & matrem[n] & ſororẽ: ſi viua vxore mater mortua fuiſſet, deinde vxor mortuũ peperiſſet: ad ſororẽ ſolam legitima hæreditas pertinet: quia certum eſſet matrem eo tempore deceſsiſſe quo legitima hęreditas ad eam[o] non pertinebat.

Ius adcreſcendi ſequitur rem, & ideo ad hæredes trãſit. Ius ſubſtitutionis reſpicit perſonã, ideo ad hæredẽ non trãſmittitur. Bar.

IX. MARCIANVS libro quinto Inſtitutionum.

SI ex plurib[ꝰ] legitimis hæredibus quidã omiſerint adire hæreditatẽ, vel morte vel qua alia ratiõe impediti fuerint quo minus adeãt: reliquis qui adierint, adcreſcit illorũ portio: & licet deceſſerint antequam adcreſceret, hoc ius ad hæredes eorum pertinet[p]. Alia cauſa[q] eſt inſtituti hæredis, & cohæredis ſubſtituti: huic enim viuo defertur ex ſubſtitutione hæreditas: non etiã ſi deceſſerit, hæredem eius ſequitur.

X. MODESTINVS libro ſexto Differentiarum.

Paulus. §. Paulus. & inſtit. de hęre. ab inteſt. §. cũ autẽ. in fin. §. & facit ſ. vnde lib. l. ſcripto. & C. de inoffic. teſta. l. ſi quis filiũ. & cõtinua. l. ſeq. & aliã ſequentem.

Item prætor.] CASVS in. §. ſi quis. Quidam reliquit vxorem prægnantẽ, & matrem, & ſororem: mater mortua eſt, & vxor iſta peperit mortuum. nunquid ad ſororem pertinet hæreditas? Reſpon. quòd ſic. h. d. Viuianus.

l *Fuerint.* vt & ſupra, vnde cog. l. j. §. ſi quis proximior.

m *Accidit.* non enim ſunt vt. ſ. l. Titius. cum ſuis concor. Accurſius.

n *Et matrem.* non dico prægnantem.

o *Ad eam.* ſ. matrem.

Si ex pluribus.] CASVS. In. l. iſta notatur differẽtia inter ius adcreſcendi, & ſubſtitutionis. & in hoc ſi legitima hęreditas defertur pluribus, ſi vnus repudiat partẽ ſuam, eius portio adcreſcit cæteris. ſed ſi duo vel plures ſunt ſubſtituti, & alter præmoritur, liberi præmortui nõ vocãtur ad ſucceſsionem. Viui.

p *Pertinet.* vt. C. de caducis toll. §. his ita. & ſupra, de condit. & demonſt. l. hæc ſcriptura. †*Alci. lib. diſpun. 1. c. 28. locum hunc reſtituit ex archetypis.* §. j. & ſupra, de bono. poſſeſ. l. iij. §. fin. & l. j. & C. quando non pe. par. l. j. & C. de impube. & aliis ſubſtit. l. teſtamento. *id eſt, per relationem.*

q *Alia cauſa.* Titius & Seius inſtituti fuerũt: & Titius Seio ſubſtitutus. ſi primo Titius decedat: portio Seij iure adcreſceddi poſſet adcreſcere hæredi Titij, non iure ſubſtitutionis. & eſt ratio: quia ſubſtitutio eſt inſtitutio. & inſtitutio non tranſit ad hæredẽ: ergo nec ſubſtitutio. at adcretio fit rei. nec eſt cõtra. ſ. de adquir. hære. ſi ſolus. quia ibi nulla portio erat quàm defeciſſet ſecundũ Azo. nam extitit conditio partis ſeruꝰ: & ſic nõ deficit, ſed ſeruo tunc libero adquiritur, nõ domino adcreſcit. itẽ hic in vulgari, in pupillari autem dic vt. ſ. de adquir. hæredi. qui patri. & ad hoc quòd hæres non venit ad ſubſtitutionem, facit ſ. de vulg. ſubſti. l. quæ liberis. §. fi. & l. ſi pater.

Si ad

BIU Cujas

Si ad patrem.]*CASVS.* Si manumisi libertū meū,& ei successi iure ciuili, vel per bo.pos.mater eius repellitur.hoc dicit.loquitur secundum hæc tempora.hodie cōtra.C.ad Tertylli.auth. defuncto.vnde non succedam.Viuia.

a *Legitima.*quia manumisit.i.emācipauit cōtracta fiducia:vt insti.de leg.agna.suc.§.j.

b *Manumissori.* quia sine emancipatione factus est sui iuris, vt dignitate: vt insti. quib. mo.ius pa.po. sol. §. filius.vel primo casu per imaginariam venditionem, secundo ex rescripto principis:vt instit. quib.mo.ius pa.po.sol. §.præterea.vel dic primo cōtracta fiducia.vtroq; eñ casu est legitimꝰ:vt.j.e.l.filius.Itē vtroq; casu habet vnde legitimi,licet videatur hic velle notare differētiā:vt primo de iure ciuili, secundo de iure prætorio succedat.& facit.C.ad Tertyl.l.ij.

†*Cōcor. gl. in verbo,nō extātibus. ibi,item per capitis deminutionē rūpitur testamentum. ca.si qua mulier. 19. quæstio. 3. & insti.quibus mo.rūpitur testa. §.2.*

†*Alciat li. 3.parerg. legit, proximus nō est. quo loco pulchre caput hoc interpretatur.*

SI ad patrē manumissorē filii intestati legitima [a] hæreditas perueniat,vel nō manumissori [b] bonorū possessio competat:mater defuncti sūmouetur.

XI. POMPONIVS libro decimo ad Quintum Mucium.

CApitis† deminutione [c] pereūt legitimæ hæreditates quæ ex lege duodecim tabularū veniunt:siue viuo aliquo,siue antequā adeatur hæreditas ei[ꝰ], capitis minutio intercessit: quoniā desinit suus hæres vel adgnatus rectè dici. Quæ autē ex legibus nouis, aut ex senatusconsultis:non vtiq;.

XII. IDEM libro trigesimo ad Quintum Mucium.

FIlius patri adgnatus proximus [d] est.†

XIII. GAIVS libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.

NVlla fœmina aut suos habet hæredes, aut desinere habere potest propter capitis deminutionem [e].

XIIII. IDEM libro tertio decimo ad legem Iuliam & Papiam.

IN suis [f] hæredibus aditio non est necessaria: quia statim ipso iure hæredes existunt.

XV. PAPINIANVS libro vicesimonono Quæstionum.

SI pater [g] apud hostes moriatur,defuncto*iam in ciuitate filio: credimus patremfamiliàs [h] decessisse: quamuis patria potestate quandiu vixerit, non fuerit [i] in plenū liberat[ꝰ]. itaque hæredē habiturus est iste, non reuerso patre. Sed si postliminio redierit pater iā defuncto filio:quidquid medio tempore per eū quæsitū est,habebit. Et nō est mirū si peculiū quoque defuncti pridem filii defertur patri,cū ex eo natus, potestatis ipsius fiat per suspensi iuris cōstitutionem [k].

Flo. defunctum iā in ciuitate filium credimus &c.

XVI. IDEM libro duodecimo Responsorum.

PAter instrumēto dotali cōprehendit,filiam ita dotem accepisse, ne quid aliud ex hæreditate patris speraret. Eā scripturam ius successionis nō mutasse constat[l].* Priuatorū enim cautiones [m] *, legum auctoritate non censeri.

AD SENATVSCONSVLtum Tertyllianum & Orphitianum.

TITVLVS XVIII.

Tota lex ista tractat de senatusconsulto Orphitiano per quod filius succedit matri, sed secunda lex loquitur de senatusconsulto Tertylliano, per quod mater succedit filio. Bart.

I. VLPIANVS libro duodecimo ad Sabinum.

SIue ingenua [n], siue libertina mater est, admitti possunt liberi ad hæreditatem eius ex senatusconsulto Orphitiano.[Si ea sit mater de cui[ꝰ] statu dubitatur,vtrū materfamiliàs sit an filiafamiliàs:vtputa quoniā pater ei[ꝰ] ab ita pactus est cum filia quòd filia non debeat aliquid petere in bonis suis:nec amplius succedere.valet istud pactū? certe nō. Vi.

l *Constat.*vt&.C.de pac.l.pactum.&.C.de inuti.stipu.l.ex eo. & C.de inoffi.test.l.si quando.& de col.l.pactum.& quod ibi not.

m *Cautiones.*illicitas.secus si fuerint licitę.vt.ſ.depositi.l.j.§. si cōuenerit.

AD SENATVSconsultum Tertyllianū & Orphitianū.

Succedit matri filius Versus. per Orphitianū. Inuidiam portās econtra Tertyllianum. ADDITIO. De Continuasuccessionibus &c. quæ tio secundū deferūtur ascendentibus Viuianum. & collateralibus iure prætorio & iure ciuili, habuistis.ſ.verū quia mater filio est agnata, nō cognata,& mater succedit filiis per Tertyl. & filii matri per Orphitianum, ideo ad Tertyl.& Orphitia.senatusconsul.perueniamus. ad Tertyl.de quo agitur.j. l. 2. ad Orphitianū de quo agitur. j. l. 1. Et dicitur senatusconsultum Tertyl cū succedit mater filio, à Tertyllo cōsule. Orphitianū dicitur ab Orphitio consule, quo succedit filius matri. vnde de senatusconsulto Tertylliano, per quod mater succedit filio. Bart.

*Flconstituit. Halprius natorum equum cautionum legū autoritati nō nocet. quando locum habet, & quando cessat.de prima parte agitur.j.l.2.de secūda agitur.j.l.3.

Siue ingenua.]*CASVS.* Si mater decedat intestata, si ingenua vel libertina,liberi eius succedunt ei ex senatusconsulto Orphitiano.Vnū sciatis, succedit filius matri.si dubitatur de statu mulieris: quia forte tenetur & est capta ab hostibꝰ, & dubiū est,an sit mater aut filia.Vnde sciatis, interim dū dubitatur eā esse agnatā, successionē trāsmittit,& succedit filiꝰ per Orphitianū.interdū si dubitatur mater sit libera vel nō,succedit filius. pone filius est natus ex matre captiua : & succedunt matri nati filij ex legitimo matrimonio , & vulgo cōcepti. Vnū sciatis,si tēpore mortis erat filius liber,succederet matri:si in seruituté reuocatur, nō succedit, nisi restitutus sit. Sed si exceto ventre nascatur , similiter matri debet succedere.nā si institutus haberet secundū tab.ab intesta. haberet bo.pos.Vnde cognati.Vnde ex Orphitiano similiter debet succedere.h.d.vsque ad.§.qui operas.[*QVI OPERAS SVAS.*] Habuistis quòd liberi succedūt matri per Orphitianū: quod est verū de liberis qui nō locauerūt operas suas vt pugnarēt cum bestiis,vel nō sunt dānati,sed hoc tamē corrigitur ibi,humana &c. Sed si mater cū plures filios habuit,vnū scripsit sub cōditione:omnes admittētur.& licet capitis deminutio excludat,nō tamen liberos à successiōe matris.nā quæ deferūtur.l. vel senatusco. illæ nō pereūt capi.de.sed legitimæ hæreditates sic.Sed quid erit?decedit mater relictis liberis:nullꝰ vult succedere. admittetur agnatus.Quid si alter adiuit,alter nō?portio nō adeūtis accrescit adeūti.Sed quid erit?filiꝰ est restitutꝰ vt repudiaret matris hæreditatē dānosam.nūquid ius antiquū vindicabit sibi locū?sic.Vnū sciatis: quia senatusco.Orphitianū vocat liberos ad successionē matrū: si cōtra fuerit iudicatū vel trāsactū,rata maneāt: quod est intelligendū de iudicatis ab eo q̄ habuit iudicādi potestatē:de trāsactis bona fide,vel de finitis consensu,vel longo silentio.Viuianus.

n *Siue ingenua.*sic econtra:vt.j.l.proxi.in princip. & facit.ſ.vnde legi.l.iij.in fine.Accursius.

Captus

BIU Cujas

hostibus captꝰ sit: [a] si certũ esse cœperit matrẽfamiliàs esse, liberi [ad successionẽ eiꝰ] admittentur. Vnde tractari potest, an medio tẽpore dũ status pendet, succurri eis [b] per prætorem debeat, ne si medio tẽpore decesserint, nihil ad hæredẽ trãsmittant? Et magis est vt subueniatur: vt in multis casibꝰ placuit. [c]

℣ Sed & vulgo quæsiti admittuntur ad matris [d] legitimã hæreditatẽ. ℣ Interdum & in seruitute quæsito [e] erit cõcedẽda hæreditas legitima, veluti si post moram fideicommissarię libertati matris suæ factam natus sit. Certè si post manumissionem matris [suæ] fuerit natus, licet in seruitute cõceptus: ad legitimã eius hereditatẽ admittetur. Sed & si apud hostes cõceptꝰ, à captiua procreatus, cum ea [f] rediit: secundum rescriptum imperatoris nostri & diui patris eiꝰ ad Ouiniũ Tertyllum, poterit ex hoc senatusconsulto admitti, quasi vulgo quæsitus. ℣ Filio qui mortis matris tẽpore ciuis Romanus fuit: si ante aditã hæreditatem in seruitutem deducatur, legitima hæreditas non defertur, nec si postea [g] liber factus sit: nisi fortè seruus pœnæ effectus, beneficio principis sit restitutꝰ. [h] Sed si matris execto vẽtre filiꝰ editus sit, magis dicẽdũ est hũc quoq; ad legitimã [i] hęreditatẽ admitti. nã & institutus secundũ tabulas, & ab intestato Vnde cognati, [k] & multo magis Vnde legitimi bonorũ possessionẽ petere potuit. argumẽto est cꝙ vẽter in possessionẽ ex omni parte [l] edicti mittitur.

℣ Qui operas suas vt cũ bestiis pugnaret, locauit, quíve rei capitalis dãnatus, neq; restitutus est, ex senatusc5sulto Orphitiano ad matris hæreditatẽ nõ admittebatur: sed humana interpretatiõe [m] placuit [n] eũ admitti. Idẽ erit dicendũ & si hic filiꝰ in eiꝰ sit potestate qui in causa suprascripta sit, posse eũ ex Orphitiano admitti. ℣ Sed si mater testamento facto filiũ hęredẽ scripserit [vnũ] sub cõditiõe, cum plures haberet: si cõditione pendente bonorũ possessionẽ petierit, [o] & postea cõditio defecerit, æquũ est cæteris etiã filiis legitimã hæreditatẽ nõ auferri. quod & Papinianus libro sextodecimo quæstionũ scripsit. ℣ Capitis minutio saluo statu cõtingens [p], liberis nihil nocet ad legitimam [q] hæreditatẽ. nam vetus sola hæreditas quæ [ex] lege duodecim tabularum defertur, capitis minutione perimitur: nouæ vel ex lege vel ex senatusconsultis delatæ nõ perimũtur [r] capitis deminutione.

℣ Proinde siue quis ante delatã, siue post delatã capite minuatur [s], ad legitimã hęreditatẽ admittetur: nisi magna [t] capitis deminutio interueniat, quæ vel [u] ciuitatem adimit, vtputa si deportetur. ℣ *Si nemo filiorũ, corũmve [x] quibus simul legitima hæreditas defertur, volet ad se eã hęreditatem [y] pertinere, ius antiquũ [z] esto.* Hoc ideo [a] dicitur, vt quãdiu vel vnꝰ filius vult legitimã hæreditatẽ ad se pertinere, ius vetus locum non habeat. Itaq; si ex duobus alter adierit, alter repudiauerit hæreditatẽ, ei portio adcrescet: & si fortè sit filius & patronus, repudiante filio patrono defertur [b]. ℣ Si quis adita [†] matris hęreditate, per in integrũ restitutionẽ fuerit abstẽtus, an ius antiquũ possit locũ habere? Verba [c] admittũt vt possit. *Volet [d] ad se* (inquit) *eã hæreditatẽ pertinere.* Nã & hic nõ vult [e], etsi aliquãdo voluit. & dico posse ius antiquũ [f] locũ habere. ℣ Vtrũ aũt ei defertur successio ꝙ tũc [g] legitimꝰ deprehẽditur, an verò ei qui tũc fuit cũ filio deferretur? vtputa ponamus fuisse defũctę cõsanguineũ [h], eiúsq; filiũ. deliberãte filio defũctæ, cõsanguineũ obiisse: mox filiũ repudiasse matris [i] hæreditatẽ, an cõsanguinei filiꝰ admitti possit? Et Iulianus rectè putat circa Tertyllianũ locũ esse succedẽti [k] adgnato.

℣ Qđ ait senatus [l], *quæ iudicata, trãsacta, finitáve sunt, rata maneãt*, ita intelligendũ est, vt iudicata debeamus ab eo accipere cui iudicandi ius fuit [m]: transacta scilicet bona fide [n], vt valeat trãsactio: finita, vel cõsensu [o], vel longo [p] silentio sopita.

---

a *Captus sit.* Quid iuris sit, quæro. & respon. cum certum &c.

b *Eis.* scilicet filiis. Accursius.

c *Placuit.* vt &. C. de his qui. vt indig. l. pe. &. ff. de bo. poss. contra tab. l. illud. in fi. & ad Silla. l. iij. §. eleganter.

d *Ad matris.* nisi sit illustris: cui non succedunt spurij cum legitimis. sed naturales cũ legitimis sic: vt. C. ad Orphitia. l. siqua. & facit institu. ad Orphitia. §. nouissime. Accur.

e *Quæsito.* & ingenuo nato. Azo. vt. C. ad Orphit. l. fi. & facit supra, titu. j. l. j. §. quæritur. & infra. l. proxi. §. sed si in seruitute.

f *Cum ea.* tantum: vt infra, de capti. l. diuus. in fi. &. C. de cap. l. j.

g *Si postea.* sic insti. de cap. de. §. quod autẽ. & §. proinde. & infra. l. proxi. §. ij.

h *Restitutus.* vt & infra, de senten. pas. l. fi.

i *Ad legitimam.* & etiã ad testamentariã: vt C. de inoffic. testa. l. iiij.

k *Vnde cognati.* sic. ff. vnde cogn. l. j. §. siqua. & de inoffic. testa. l. posthumus.

l *Ex omni parte.* hæc verba expone vt no. ff. de ven. in poss. mit. l. fi.

m *Interpretatione.* [a] interpretor, id est, corrigo: vt hic. Item verbũ aperti⁹ exprimo: vt. C. de legi. & con. l. fi. item arrogo. item prorogo: vt supra, de origi. iur. l. j. sed econtra corrigo, id est, addo: vt in auth. quibus mo. nat. effi. leg. in princip.

n *Placuit eum.* qui locauit operas suas vt cũ bestiis pugnaret. de alio enim non loquitur: quia alius non admittitur: vt. j. §. capitis.

o *Petierit.* secundum tabu. vt. ff. de secun. tabu. l. ij. §. j.

p *Contingens.* quia fuit minima.

q *Legitimã.* id est, quę ex Orphitiano defertur: quæ legitima dicitur: vt institu. de perpe. ac. in prin.

r *Non perimuntur.* facit supra, tit. j. l. capitis. cum cõcor. & instit. de leg. ag. tu. §. fi. & supra, ea. l. §. qui mortis.

s *Minuatur.* mi. cap. di. & hoc verum cum per senatusc5n. defertur. secus in bo. pos. vbi distinguitur ante vel post: vt. ff. vnde libe. l. fi. & de contra tabu. l. non tantum. §. si emancipatus filius.

t *Magna.* id est, non minima. sic. ff. de dolo. l. non debet. in fi.

u *Vel.* pro, saltem.

x *Eorum.* id est, cæterorum descendentium & datorum curiæ & ex concubina postea vxore facta: vt insti. de hæred. quæ ab intest. §. j. non dicas quòd omnes descendẽtes simul succedant: vt in eo. tit. §. ita tamen. sed simul, id est, ante transuersales, vel dic etiã nepotem quãdoque cum filiis vocari: vt insti. de hære. quæ ab intesta. §. cum filius.

y *Hæreditatẽ.* scilicet maternam.

z *Antiquũ.* id est. xij. tabu. quæ vocat agnatos tantum exclusis filiis per Orphi.

a *Hoc ideo.* id est, verbũ, nemo, ideo ponitur

b *Patrono defertur.* etiam postposito fratre liberti secundũ quosdã, quod dic vt supra, de bo. liber. l. liberto.

c *Verba.* scilicet supradicta. s. si nemo &c.

d *Volet.* scilicet si nemo filiorum.

e *Non vult.* si pœnitet: vt. j. verb. obli. l. si quis stipulatus.

f *Ius antiquum.* id est, legem. xij. tabu. scilicet vt agnati admittantur. Sed cõtra. ff. de suc. edi. l. fi. vbi semel exclusus per aditionẽ primi postea nõ admittitur. Sol. ibi idem qđ hic dicam in testamento: vt abstinẽte hærede per in integrũ restitutionẽ qui iam adiuerat, admittatur substitutus si velit. nec enim cogitur nisi sit de necessariis: quia tũc distinguitur sit soluendo hæreditas, vel nõ: vt supra, de acqui. hære. si minor. & de mino. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. & facit infra. l. proxi. §. si bonorũ. & §. sed & si mater. &. §. quod autem diximus.

g *Qui tunc.* cùm filius non vult.

h *Consanguineum.* id est, fratrem.

i *Matris.* s. defunctæ.

k *Succedenti.* per successorium edictum.

l *Quod ait senatus.* per Orphitia. cui⁹ verbanõ habemus plene, sed forte erant, quæ iudicata sunt contra filiũ pro agnatis &c.

m *Ius fuit.* aliàs sententia nõ valet [a]: vt. C. si à non compe. per totum. &. j. de re iudi. si. §. condemnatum.

n *Bona fide.* de hoc vt. C. de transac. sub prætextu.

o *Vel consensu.* pacto gratuito de non petendo. Accur.

p *Vel lõgo.* id est, lõgissimo: vt. C. de iure deli. l. licet. &. l. si curatoris.

Siue ingenua.] CASVS. De vltima parte

---

† *In hũc locum vide Alc. lib. paradox. 4. cap. 15.*

* *Flo defertur?*

a *Adde quod in cre dito vel tolerato glo. & doctor. in l. Barbara rius Philippus. ff. de of fi. prato.*

* *Adde qualiter sit interpretatio faciẽda. vide glo. in l. in tradendis. ff. com prædi. & in c. inter dilectos. extra de fi. instru. & in c. vtile. de reg. iur. lib. 6.*

BIU Cujas

parte rub.dictũ est,nunc de prima parte rub.tractatur. & certe siue mater est ingenua vel libertina, poterit succedere.liberos intelligimus filios & filiá.Sed si filij sunt liberti, mater non vocatur per Tertyllianum ad eorũ successioné.Sed si ipsa esset serua, per eum non succederet.sed si concepit libera,peperit serua: nõ vocatur ad successioné filij,& succedit mater filio puberi.sic ergo mulier succedit liberis per Tertyl. Vnde sciatis si liberi sunt adoptiui:nihilomin9 vocabitur mater ad eorum successiones.h.d.vsq; ad.§.si vero apud hostes. [*SI VERO.*] Si filius est apud hostes,& spes est quod redeat de captiuitate,vel nasci speratur, & postea moritur:succedit ei mater si aliud non obsistat. Sed si patris successio defertur filio, & filius tollitur de medio: videtur mater vocari. Sed si aliquis decessit relicta filia & matre, & si filia data sit in adop. mater non vocatur: & vocatur mater si descendentes non sint.sed si filius est emãcipatus, & decessit mater, poterit ei succedere.sed si emancipatus est, & successit patri, mater nihil habebit: nisi filius esset abstentus. Quid erit?aliquis ex liberis missus est in posſ.vétris nomine, & antea pater eius mortuus est. mater mittetur in posſ.ventris nomine. si nõ nasceretur, vel suus esset, & nollet: mater succederet. sunt quædam personæ quæ obstant matri,puta descendentes filij:aliæ personæ nõ obstãt regulariter.Cætera sunt plana vsq; ad.§.si sit agnatus. [*SI SIT AGNATVS.*] Decedit filius relicto patre naturali & agnato. nunquid mater vocabitur?sic. Sed nunquid soror consanguinea excludit matrem?& certe sic.nam cõsanguinei fratres matrem excludunt.Sed quid erit cũ mater est & soror cõsanguinea, & nepos ex alia filia in adop.data,& pater naturalis? quis præfertur ? si soror repudiat,pater & mater vocantur.Vnum sciatis si mater nõ potest succedere per se.con.Tertyl.vel petere bo. pos. vnde cognati:alij agnati vocantur:vnde si non repudiat hæredi.ipsa tanquam proxi.vocatur ad bo.posſ.h.d.vsq; ad.§.si mater non petierit.[*SI MATER NON PETIERIT TVTORES.*] §.iste tractat de eadẽ materia vsq; in fi.& est verbosus.§. iuriscõsultus potuisset dixisse tribus verbis:Habuistis supra quòd mater succedit filio per Tertyl.ab intest. quædã persona obstat matri, puta si habet patré,vel mater est dãnata crimine capitali, nõ restituta.Sunt quædã alia quæ obstãt matri.si mater filio impuberi tutorem idoneum nõ petierit,repellitur à successione filij,siue non petiit tutoré,siue in locũ excusati non petiit aliũ. & est intelligendũ,non petierit,siue apud prætorem vel præsidem vel magistratũ:& est verũ,si petierit sine aliqua cõpulsione: quia si compulsa petierit,repellitur etiã à se.con. Quid si iure non petiit tutorem, quia pater prohibuit,quia instituit filiũ impuberem,& dixit nolo quòd mater petat tutoré: sed administret eius bona : nunquid est ignoscendũ matri?nõ,quia ipsa nõ potest dari tutrix in testamẽto.secus si mulier erat absens:tunc non excluditur. Sed quid erit? mater nõ petiit curatores liberis:patietur istam pœnã? certe si est curator qui petitur impuberi,sic.Quid si est prægnans:non petiit curatoré dari bonis:nunquid incidit in Tertyl? sic:repellitur ergo mater à successione filij impuberis si tutorem nõ petiit. Quid si petiit priuilegium immunitatis,& oneratũ tribus tutelis?nõ videtur petiisse. Quid autẽ si nullo modo petiit,quia non inueniebat idoneũ ? nunquid potest ei imputari?non.Sed nunquid tenetur dicere tutorem suspectũ,vel si fecit vocari & latitet,debet facere cogi?& licet verba orationis non contineant,tamẽ tenetur : & repellitur mulier si cõfestim non petiit.cõfestim, id est, quã primũ potuerit ita quòd annale tempus nõ excedat. verũ si est iusta causa, vt infirmitatis, non repellitur.h.d. vsq; ad.§. patiatur pupillus : licet videretur accusanda cur nõ administrauit, vel cur nõ petiit à principe remitti cõditioné: vel curatores nõ petierit.Quid si habet tutorem, & mater non petiit,vel ille satisdat ? si mater:aliàs non. Quid si filius est arrogatus,& decessit? nunquid mater habebit vtilem act. ex stipulatu. quo casu repellitur ab eius successione ab intestato per Tertyl ? respon. quòd nõ contra patré arrogatorem.h.d. vsq; ad. §. videndum. [*VIDENDVM EST.*] Si mater tutorem intra an.non petiit,excluditur à successione.nunquid alij qui sciũt mortem, debent illi succedere? sic, vel si post matrem non esset aliquis agnatus vel cognatus,succedit fiscus.h.d.vsque in fi.l.Viuianus.

*Flo. Tertyllianum

II. IDEM libro tertio decimo ad Sabinum.

SIue ingenua[a] sit mater,siue libertina:habebit Tertyllia ni*cõmodum[b]. Filium autem vel filiam accipere debemus, siue iustè sint procreati,vel vulgo[c] quæsiti.ídq; in vulgo quæsitis & Iulianus libro quinquagesimonono digestorum scripsit.Sed si filius vel filia libertini sint effecti[d], mater legitimã hæreditatem vindicare non poterit : quoniã mater esse huiusmodi filiorum desiit.ídq; & Iulianus scripsit,& cõstitutum est ab imperatore nostro. ℣ Sed si in seruitute concepit filium, & manumissa ediderit: ad legitimam eius hæreditatem admittetur. Idémq; & si serua[e] pœnę cõcepit,& restituta edidit.Hoc idem & si libera[f] concepit,[&] edidit serua pœnæ,mox restituta est.Sed & si libera concepit, & in seruitutem redacta edidit, mox manumissa est: ad legitimã hæreditatẽ eius admittetur. Itẽ si adhuc[g] prægnãs manumissa est,dicendũ erit,pdesse.Et in seruitute editi filij ad legitimã hæreditatẽ mater admittetur, vtputa si post morã[h] factam in fideicõmissa libertate peperit, vel apud hostes[i],& cum eo rediit, vel si redẽpta[k] edidit. ℣ Si mulier sit famosa[l], ad legitimã †hæreditatem liberorũ admittetur. ℣ Impuberem cui pater secundas tabulas fecit, tũc certum est intestatũ decessisse[m], cum omiserint substituti hęreditatem eius.Quare & si impubes adrogatus sit:dicendum est matrem ad bona eius admitti[n] quæ haberet,si intestatus decessisset. ℣ Liberi[o] defuncti sui qui dem obstabunt matri † eius[p] tã virilis sexus quàm fœminini,tã naturales quàm adoptiui : matrémq; excludent †. bonorum verò possessores[q] etiã nõ sui[r], & quidem soli naturales[s]. Adoptiui autem liberi post emancipationem ita admittuntur[t], si ex liberis naturalibus fuerint, vtputa nepos naturalis ab auo adoptatus.nam licet sit emancipatus, bonorũ possessione accepta matri obstabit.Si verò apud hostes est filius, vel nasci speratur, pendet ius matris donec redierit vel nascatur. Sed si sint sui hæredes, verum hæreditas ad eos nõ pertineat, videam9 an mater admittatur: vtputa abstinuit se hæreditate. Africanus & Publicius tentant dicere in casum quo se abstinẽt sui,matrem venire: vt * tunc ei obstent quotiẽs rem habẽt,*ne nudũ nomẽ sui hæredis noceat

a *Siue ingenua.* Lex præcedens principaliter de Orfi. hic de Tertyl.dicit.Accursius.
b *Commodum.* vt succedat filio.
c *Vulgo quæsiti.* sic insti.ad Tertyl.§.fina.& supra,vnde cog.l.ij. nisi sit mater illustris: vt arg.C.ad Orfi.l.si qua illustris.
d *Sint effecti.* quia facti serui, & postea manumissi:vt &.ſ.l.proxi.§.qui mortis.&.ſ.vnde cog.l.is qui.Accursius.
e *Et si serua.* j.de senten.pas.l.fi.
f *Et si libera.* facit ad hoc instit.de ingenuis.
g *Item si adhuc.* retinet eundem casum.aliàs esset idem quod. ſ. ibi,sed in seruitute.
h *Post moram.* ſ.l.proxi.§.interdum.cum concor.
i *Apud hostes.* ſ.l.proxi.§.sed & si apud hostes.
k *Redempta.* vt.C.de cap.l.præses.
l *Famosa.* id est,infamis.
m *Decessisse.* & sic mater admittitur.
n *Admitti.* ipsa enim arrogatione irritatur pupillare testamentum:vt.ſ.de adop.l.nec ei.§.eorum. & dic admitti ex senatusco. si factus sui iuris decesit.si autem in familia adoptiua:tunc ex stipulatione expressa vel tacita: vt. ſ. de adop.l. non aliter.&.l. his verbis.Accursius.
o *Liberi.* liberi,nominatiuus:defuncti,genitiui casus. Accursius.
p *Eius.* scilicet defuncti.
q *Possessores.* vt emancipati.
r *Non sui.* subaudi,excludunt matrem.
s *Naturales.* subaudi,& legitimi.
t *Admittuntur.* & non si fuerunt extranei : quia emancipati desinunt esse

BIU Cujas

nunt esse liberi. Accursius.

a *Aequior est.* facit. ff. de fideicō. lib. l. cū quasi. §. fi. & in. §. si quis.

b *Et filiam.* filia enim non vt sua nec vt adgnata potest vocari quia mutauit familiam: restat ergo vt vocetur vt cognata.

c *Cessauerit.* id est, repudiauerit: sed tātum per vnde cognati cum sit adoptiua ab alio.

d *Succedit.* successorio edicto.

e *Petere potest.* vnde cognati.

f *Non posse.* differtur ergo etiam pro sua parte: vt. ĭ. §. etiam si sit.

g *Speraretur.* s. mater per senatusco̅n. si filia repudiauit. & facit. ff. de bo. li. l. si filiꝰ. §. cū filiꝰ.

h *Abstinuerit.* abstinet hic hæres extraneus. alibi dicitur quòd repudiat suus: vt. C. de leg. hære. l. defunctis. & vtrūque improprie: vt insti. de hæred. quali. & diff. §. extraneus. & facit. ff. e. l. j. §. si quis adita. Sed contra. ff. de suc. edi. l. fi. Solu. vt ibi.

i *Immixtus.* per in integrū restitutionē: qđ potest: vt. ff. de mino. l. & si fine. §. restitutus.

k *Missus sit.* s. mater nomine vētris: quę possessio non tribuit ius.

l *Bonorum possessionē.* vnde liberi, quę tribuit ius in proprietate.

m *Adgnascitur.* quo modo potest nō adgnasci: cū si viueret pater tępore quo hic nascitur, in potestate sua esset: vt instit. de tu. §. fi? Respō. non adgnascitur, id est, non fit eius hęres vt filiꝰ qui & adgnatus est: vt. ff. tit. j. filius. oportet ergo quod vel adeat de iure ciuili, vel petat bo. pos. vt excludat matrem à Tertyl. & secūdū hoc colligę hęreditatē nō aditam non transire ad superiores: sed quidā cōtra, & hic dicunt loqui de nepote nato ex emācipato, qui si est suus, vt quia ante emācipationē fuit conceptus, trāsmittit etiā non aditam, aliàs non. sed certe his obstat quia dicit patri: sed posset dicere, id est, paréti. & pro eis. C. de suis & legi. hære. apud hostes.

n *Bonorū possessio.* per procuratorē eius, qđ fieri potest: vt. C. de cura. fu. l. fin. §. j. sed habetur pro nō petita si in furore decedat: vt. C. de cura. fu. l. fi. §. sinautem.

o *Carboniana.* nec hęc tribuit ius sicut nec vētris: vt. ff. §. si quis.

p *Possessio.* Carboniana. Accursius.

q *Sed cum hac.* scilicet Carbo. finitur enim petenda anni cursu ex quo scit controuersiam sibi fieri: vt. ff. de Carbo. edic. l. iij. in fi. Item petita ea finitur pubertate: vt. ĭ. ead. l. §. impuberi. hic ergo vel non fuit petita, & eodem tempore anni finita est cum ordinaria: quia sciuit sibi eam deferri, & hæc extraordinaria: quia scit sibi controuersiam referri: vt supra, de Carbo. edic. l. iij. §. fi. & ita mater admittitur. vel si petiit Carbo. aduenięte pubertate pronuntiatum fuit eum nō esse filium: vt. ff. de Carbo. edic. l. iij. in fi.

r *Sed si infanti.* aliàs in libro domini Accursij est, vel si ipubes &c.

s *Non enim similis.* secūdū hoc intellige. C. qui admit. ad bon. pos. l. infantis.

t *Admittantur.* puta alij filij qui licet repudient, quamdiu vnus vult, mater non admittitur: vt. ff. eo. l. j. §. fi ne mo. vel dic, sunt nepotes ab alio qui in locum sui patris cum patruo vocantur: vt insti. de hæred. ab intest. §. cum filius.

u *Pater.* qui emancipauit: aliàs haberet hæredem secundum hæc iura.

x *Siue hæres.* qa cōtracta fiducia emācipauit.

y *Siue bonorum possessor.* quia nō contracta: vt. ff. titu. j. l. si ad patrē. & instit. ad Tertyl. §. præferūtur. & C. e. l. ij.

z *Fiduciam.* id est, emancipauerunt cōtracta fiducia.

a *Etiā adoptiuus.* nisi in casu: vt. ĭ. eo. æquissimum. §. j.

b *Cum pater.* semper dicas post emācipationem: vt modo notaui.

c *Desierit.* adoptiuus post emancipationem: vt supra, vnde liberi. l. liberi.

d *Legitimus.* puta per vnde legitimi: quando contracta fiducia emācipauit.

e *Contra tabulas.* quādo contracta fiducia, vel non emancipauit.

f *Excludit.* si vinco vincentē & c. vt hic, & ĭ. de diuer. & tępo. prę. s. l. de accęsionibus.

g *Consanguinea.* s. ex eodem patre.

h *Emancipatus.* à patre naturali, vel etiam adoptiuo. Accursius.

i *Excludi.* per sororē cum extra familiam est pater.

k *Adire hæreditatem.* quia statī pro sua parte accipit mater: vt instit. ad Tertyl. §. soror.

l *In hac morā.* fa. ff. e. §. sed si qs decesserit. ĭ fi.

m *Sed & si ipsa.* scilicet mater.

n *Veniat.* fuit ergo nepos à patre adoptiuo emācipatus. aliàs nō haberet.

matri. quæ sententia æquior[a] est. ℣ Sed si quis decessisset relicta filia quàm in adoptionē legitimè dederat, relicta & matre: diuus Pius decreuit cessare senatusco̅sultū Tertyllianum, & simul esse admmittendas ad bonorū possessionē. Vnde ꝓximi cognati matrē & filiam.[b] Sed quòd idē Iulianus scripsit matrem ex senatusco̅sulto non posse admitti si filia in bonorū possessione petēda cessauerit,[c] verum nō erit. succedit[d] enim filiæ, & ideo dicēdum erit matrē donec filia bonorū possessionem petere[e] potest, bonorū possessionem accipere nō posse: [f] quoniā succedere quasi legitima speraretur.[g] ℣ Si bonorū possessione accepta filius emancipatus abstinuerit[h] se hæreditate per in integrū restitutionē: verum est senatusconsultū posse locū habere. Sed si fuerit rursus immixtus,[i] rursus debet mater abstinere. ℣ Si quis ex liberis dum est in vtero, in possessionē missus sit,[k] mox natus sit, & ante bonorum possessionē[l] acceptā decesserit: an matri noceat quasi bonorū possessor, videndū. Et puto nō nocere, si non suus patri adgnascitur.[m] Neq; enim sufficit mitti in possessionem, nisi natus quoq; acceperit bonorū possessionem. Igitur & si furioso decreto petita sit [bonorum] possessio,[n] & prius quàm ipse mentis compos factus bonorū possessionē petierit, decesserit: matri non obstabit. ℣ Sed si quis cùm status cōtrouersiā pateretur, Carboniană[o] solā accepe-
rit: an noceat matri bonorū possessio[p] quæsitum quidē est: sed cùm hæc[q] tempore finiatur, dicēdum est matri post tēpus nō nocere: aut si impubes decesserit, matrē posse admitti. ℣ Sed si infanti[r] per tutorem petita sit possessio: licet statī decesserit, dicēdū erit matri obstitisse. nō enim similis[s] est ei quæ furioso datur. ℣ Ita demum autē mater [à] senatusco̅sulti beneficio excludetur, si filius adiit legitimā hæreditatē. cæterum si omiserit legitimam hęreditatē, mater ex senatusco̅sulto Tertylliano admittetur. Sed si nō sit solus iste filius legitimus hæres, sed sint qui cum eo admittātur:[t] nec in partem eorū mater ex senatusco̅sulto erit vocanda. ℣ Obiicitur matri pater[u] in vtriusq; bonis tam filij quàm filiæ: siue hęres,[x] siue bonorum possessor[y] existat. Sed neq; auus neque proauus in Tertylliano matri nocent, quāuis fiduciam[z] †cō-traxerint, pater autē tātum naturalis, non etiam adoptiuus[a] matri noceat. veri[b] est enim cū pater[b] esse desierit,[c] à matre eū excludi: sed nec ad bonorū possessionē contra tabulas eū admitti cū pater esse desierit. vndecūque autē acceperit bonorum possessionē pater naturalis: siue [vt] legitimus,[d] siue cōtra tabulas:[e] ex quauis parte excludit matrē. ℣ Si sit adgnatus defuncti, & naturalis pater in adoptiua familia sit, & mater: admittimus matrē, quoniā patrem agnatus excludit. [f] ℣ Si sit consanguinea[g] soror defuncti, sit & mater, sit & pater adoptatus, vel emācipatus:[h] si cōsanguinea velit habere hęreditatē: matrē ex senatusco̅sulto vnà cum ea venire, patrē excludi[i] placet. Si consanguinea repudiet: matrem ex senatusconsulto propter patrē nō venire. Et quāuis aliàs nō soleat mater expectare cōsanguineam velit nécne adire hæreditatē:[k] nunc tamē* expectaturam. cōsanguinea enim est quæ patrē excludit. Repudiāte igitur cōsanguinea, bonorū possessionē habebit mater cū patre quasi cognata. sed & in hac moram[l] patietur: nec ante accipiet bonorum possessionē, quàm pater petierit: quoniā omittente eo potest ex senatusconsulto succedere. Sed & si ipsa[m] mater ea dē sit, & soror consanguinea, vt puta quoniā pater matris nepotē suū ex filia adoptauit: sit prętereā & pater naturalis: hęc mater, si qdē quasi cōsanguinea veniat,[n]

†*id est, à fiduciario patre redemerunt, & sic manumiserint tertiò mācipatū. nā tūc succedebāt aliàs fiduciarius pater successisset. Gaius lib. 1. Institut. titu. 6. Sed Iustinianus l. fi. C. de emancī. lib. significat tūc fiduciā cōtrahi cum manumittēdo legitimā iura sibi seruat manumissor.*

** Hal. nūc tamen expectatur, an consanguinea sit, quæ patr. excl.*

haberet hæredē secundum hæc iura. vel secundū hoc videtur desinere esse & soror: vt institu. de nupt.§.inter eas.sed respon.hic non definit habere ius sororitatis, quando ab auo fuit eius filius adoptatus: vt.ſ.ea.l.§.liberi.

a *Repudiauit.* repudiās vno iure, potest venire per aliud: vt &.C. de iure delibe.l.suum.

b *Deminutione.* minima: quia ipsa sit emancipata. Sed quare & hic non retinetur ius sororitatis post capi. demi? Respon. ibi erat ciuile & naturale vinculum: hic naturale tantum.

c *In bonorū possessione.* vnde legitimi, vt &.ſ. vnde le. l.ij.ſ fi.&.l.iij.

d *De adeūda.* per Tertyllianum.

e *Diximus.* ſ.proxi.§.

f *Patruus.* nūc respōdet. sic econtra.ſ.e.l.j.§.vtrum.

g *Decederet.* filius.

h *Vindicandorū.* si moriātur impuberes, aliàs non: vt.C.ad Tertyl. l.omnē. &.l.matres. & de legi.hære.l.sciāt. & hæc omnia.j.exponit.

i *Ait enim.* constitutio diui Pij: vt.ſ.qui pe. tu.l.ij.§.idem diuus.

k *Iniungitur.* vt. ſ. de tut.& cur.da.l.ius dādi.

l *Cunctaretur.* i. dubitaret. & quia pro certo proponebat petere.

m *Nec legitimè.* quod potuit petendo à principe secundū hæc tempora: vt supra, de tu.l.fi.

Quid autē si pater eorum matri non mandauit gerere, ipsa tamen gessit, & ideo tutores non putiit? Item quid si alij gesserunt: sed à iudice tutelam non petierūt, nec inuentarium fecerūt, an punitur mater? Respon. aperte hic videt dicere quod incidat: quia non legitime gessit, secundum Azo.

n *Excludi.* vt. C. de iis qui.vt indig.l.soror em.&.C.de iu.fiſ.l.edicto.§.cum autem.

o *Impuberibus.* quod fit quādoque: vt institit. de cura.§.interdum.

p *Cessare debere.* sed ipsi sibimet petant: vt supra, qui pe. tut.l.ij.§. curatorem.

q *Tutorem.* ſ.de tut.l. qui habet.in prin.

r *Defunctorie.* procrastinando.

ſ *Priuilegio.* sic.ſ.quod cuiuſ.vni.no.l.j.§.fin.

t *Errante.* nisi statim alios petat: vt.j.§.sed & prioribus.

u *Imputandū.* nisi cum reliqui sufficiūt administrationi: vt.ſ.qui pet. tut.l.credendum.

x *Plenum officiū.* vt & C.qui pe.tu.l.cū à matrib⁹. & no.quod quoad suspectos est hoc cōsilium ne sit contra dicta.l.ſ.qui pe. tu.l.fi.§. fin. sed quoad cætera est necessitas: sic.C.de admini.tut.l.fi.§.personas. Accursius.

y *Confestim autē.* hoc est verbū orationis recitatæ.ſ.§.ſi mater.

z *Sedentis.* sic. ſ. quis ordo in bono.pos. ſer. l.ij.§.in bonorum.

a *Mandare.* procuratori scilicet: quod potest: vt.C.qui pe.tut.l. cum à matribus.

Flo. in bonis eorū antiquū &c. †*Cōcor.ca. à nō facto. in fin. ibi, quotiescunque in gestis cōciliorum discors sententia inuenitur: illius concilii sententia magis timeatur, cuius antiquior & potior extat auctoritas.di. le.* *Flo.est* *Flo.decederet,& patrui filius. Cum mater repudiasset, patruo nondum delatam hæreditatē, atq; ideo &c.* †*Plato dialo.6.de legib.præclarè disserit de pœna cognatorum qui pupillis tutores non petunt.* †*Confestim id est,cū primum potuit. sic intelligitur glos. super verbo, mox. circa fi.in.c.quia propter.extra de elec. & in cā. olim causam.in glo. super ver. cum statim. de resti. spo.*

Si mater† non petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis reiectis ve, non cōfestim†aliorum nomina ediderit: ius non habet vindicandorum[r] sibi bonorum intestatorum filiorum. Et quidem si non petiit,[in constitutionem] incidit. Ait enim[i], *vel non petere?* Sed à quo nō petere? Loquitur quidem de prætore cōstitutio: sed puto & in prouinciis locum habere etiam si à magistratibus municipalibus non petat: quoniam & magistratibus municipalibus dandi necessitas iniungitur[k]. Quid ergo si petiit, sed admonita vel à libertis, vel à cognatis? an incidat in senatusconsultum? Et puto eam incidere si cōpulsa fecit, non si cùm petere nō cunctaretur[l], admonita est. Quid si pater eis peti prohibuerat tutorem, quoniā per excludet patrem. si ius consanguineæ repudiauit[a], vel capitis deminutione[b] amisit: ex senatusconsulto venire propter patrem nō potest. repudiante verò patre, rursum ex senatusconsulto potest venire. ℣Si mater hæreditatē filij filiæue nō adierit ex senatusconsulto Tertylliano: in bonorum possessione[c]* antiquum ius seruandum est†. Cum enim est prælatio: matre omittente senatusconsulti beneficium, ius succedit vetus. Sed si mater repudiauerit bonorum possessionem, de adeunda[d] autē hæreditate deliberet: dicendum erit adgnatum non succedere, quoniam nondum verum est non adisse matrem.

Quod autem diximus[e] ius antiquū seruari matre nō adeunte, cui personæ deferatur hæreditas, videndum [est,] vtrùm ei quæ nunc proxima inuenitur cum mater repudiat: an ei quæ fuit cùm intestatum decessisse certum esset*: vtputa fuit patruus[f] cum intestatò decederet[g]*: patrui filius cum mater repudiasset. Patruo nōdum delata hæreditate, atque ideo defuncto eo, matre deliberante patrui filium vocari.

Dictum est supra qualiter mater excludatur à successione filii propter filios vel cōsanguineos: modo est videndum quādo priuetur successione propter tutorem non petitum. & primo ponit mentem cuiusdam cōstitutionis. secundo incipit illam constitutionem exponere. secunda ibi, Et quidem. Bartolus.

Facit iste ex.quod tutoris datio tto imputandum[u]. Quid si decesserint quidam? Puto, licet verba deficiant, sententiā constitutionis locum habere. Sed quod diximus *reiecti*, vtrùm sic accipimus, à prætore non dati? an & si suspecti fuerint remoti, vel ob negligentiam vel ignauiam repulsi? etiam hos quis reiectos rectè dicet. ergo & si latitent. Sed longum est. Nam nec hoc ei imputatur, cur suspectos non fecerit. alioquin & si latitarent, potuit edicto desiderare vt eos prætor adesse iuberet, & suspectos eos remoueret si deessent. Quid si non compulit eos miscere se tutelæ? & cùm plenum officium[x] à matre desideremus: & hæc ei curanda sunt, ne in hæreditate ei obstent. ℣Confestim autem[y] sic erit accipiendum, vbi primum potuit, id est prætoris† copiam habuit huic rei sedentis[z]†: nisi fortè infirmitate impedita est, vel alia magna causa, quę etiam mandare[a] eam ad petendos tutores impediret: ita tamen, vt nullo modo annale tempus excederet. Si enim mortalitate filij præuenta† est, *tutoptineat ad maiorē iudicē. quod patet ponderādo ver bum prætoris, qui est de maioribus magistratib⁹: vt per Spe. in tit. de inuis. om. in ver. medii. de quo est glo. ord. institu. de Aut. tuto. §. sed hoc videtur. in glo. in ver bo, tutores. †alias, sedantin.*

BIU Cujas

a *Pleraſque*. vt.C.de conditio. inſtit. l.conditiones.&.l.filius.
b *Plenius*. vt nec curatores petat.Accur.
c *Imputandum*. & ſic non eſt remittenda.
d *Ex ſtipulatu actionē*. quam aliàs haberet: vt ſ.eo.l.j.§ impuberi.
e *Admitti*.ſ.quoad hę reditatem. ſed an idem ordo in petendis tutoribus vt prius mater q̄ alij audiatur ſcilicet vt donec mater vult petere, alius non audiatur? Reſpon. non: vt.ſ.ea.l.§.ſed ſi forte.& qui petu.l.ij.in fin. Item not. quod ipſo iure mater eſſe deſinit: vt hic.

Patrem.] CASVS. Pater legitimus & naturalis præcedit matrem in ſucceſsione ab inteſtato: ſed ſolus pater adoptiuus non vincit eam.

f *Patrem*.pone caſum vt.ſ. l.proxi. §. obiicitur. ADDITIO.Bar. arguit contra iſtam.l. quod ille qui habet patrem adoptiuum, eſt in eius poteſtate: ergo nō habet hęredem matrem vel alium: vt.l.ij.infra, de caſtren. pecu. Solu. ſecundum eum.& intelige quod pater adoptiuus eum emācipauit: vt dicitur in.l.ij.§.obiicitur.ſ.eo.

Matris.] CASVS. Si mater decedat inteſtata: omnes eius liberi ſiue ſint ex eodē matrimonio vel diuerſis, ſuccedūt ei per Orphitianum.Viuianus.

†*Solēt quærere ſcribentes quare ſatisdatio tutoris per tutorem poteſt remitti: ſed tu accipe duas validas rationes. Prima eſt, quia hoc caſu ſatisdationis loco habetur fides electa: vt no. ſpe.in tit.de inſtru. edit. §.nūc vero aliqua.verſi.quid ſi hæres. Secunda, quia de iure non eſt de ſubſtantia tutelæ: vt no.Bal. in addi. ad Spec.in tit. de tute.verſic.ſatisdatio non eſt.*

Equiſsimū.] CASVS. Si filius decedit inteſtatus relictis liberis, liberi obſtāt matri, ſiue ſint legitimi & naturales: ſiue legitimi tantum, puta adoptiui. [SI EX FILIO.] Si pater nepotem emācipauit, & emancipatus deceſsit patre & matre ſuperſtitibus: ſuccedet mater. videbatur quod pater excluderet auum ratione gradus, & inſu. per matrem.& certe licet ita videatur: tamen dicendum eſt quod vocatur vel ad ſucceſsionem ab inteſtato, vel in bo.poſ.vtilem vnde liberi.Viuianus.

g *Aequiſsimum*.ſupra, eo.l.ij.§.liberi.
h *Auum*. vt.ſ.e.l.ij.§. ſi auus.
i *Prætoris*. vt ſupra, ſi à pa. quis ſu. ma. l.j.§. nepos.

eſt, nihil matri imputet. ſ Tractari bellè poteſt ſi pupillo amplū legatum ſub conditione ſit relictum, *Si tutores non habuerit*, & propterea ei mater nō petierit ne cōditione deficeretur: an conſtitutio ceſſet? Et puto ceſſare ſi damnum minus ſit cumulo legati. quod & in magiſtratibus municipalibus tractatur apud Tertyllianum. & putat dandam in eos actionē quatenus plus eſſet in dāno quàm in legato: niſi fortè quis putet conditionem hanc quaſi vtilitati publicæ oppugnantem remittendā, vt alias pleraſque[a], aut verba cauillatus imputauerit matri cur curatores non petierit. Finge autem plenius[b] cōditionem conſcriptam: nónne erit matri ignoſcendū? aut hoc imputabitur matri cur non deſiderauerit à principe cōditionem remitti? Et puto non eſſe imputandum[c]. Ego etiā ſi mater ei qui ſoluendo nō erit, non petiit tutorem, puto ignoſcendum. conſuluit enim ei vt minus inquietetur, quaſi indefenſus. ſ Et ſi fortè quis vxorem communis filij, matrem hæredem ſcripſerit, rogauerítque remiſſa etiam ſatiſdatione vt filio puberi facto reſtitueret hęreditatem: nec mater ei petiit tutores: debet dici ceſſare conſtitutionem, cum patris voluntatem ſecuta ſit, & nihil habenti filio tutores nō petierit. Quòd ſi ei remiſſa ſatiſdatio nō fuerit, cōtra erit: quoniā vel propter hoc debuit tutores habere. Sed ſi fortè impubes poſt matris ceſſationem fuerit adrogatus, & impubes obierit: dicendū erit matri aduerſus adrogatorē nō competere ex ſtipulatu[d] actionem. ſ Videndū eſt matre prohibita ius ſuū vindicare, vtrùm cæteros admittamus atq; ſi mater nō eſſet, an ipſam hæredem dicamus fieri, vel aliud nomen ſucceſsionis inducere. Sed denegamus ei actiones, & inuenimus reſcriptum ab imperatore noſtro Antonino Auguſto & diuo patre eius, Māmiæ Maximinæ pridie idus Apriles Plautiano iterum conſule, matre remota eos admitti[e] qui venirent ſi mater non fuiſſet. ergo & adgnati cæterique ſuccedent. aut ſi nemo ſit, bona vacabunt.

III. MODESTINVS libro octauo Regularum.

PAtrem[f] adoptiuū matri nō obeſſe plerique probant.

IIII. IDEM libro nono Regularum.

MAtris inteſtatæ defunctæ hęreditatē ad omnes eius liberos pertinere etiam ſi ex diuerſis matrimoniis nati fuerint, iuris eſt.

V. PAVLVS libro Singulari ad Senatuſconſultū Tertyllianum.

AEquiſsimū[g] viſum eſt omnes filios matri præferri, etiam ſi per adoptionē in familiā relicti ſint. Sed & nepos ex adoptiuo filio natus, ex verbis ſenatuſconſulti matri obſtabit.

Si ex filio[h] nepoté auus manumiſerit, iſq; patre & auo & matre ſuperſtitibus deceſſerit, póteſt quæri, quis potior eſſe debeat? nam ſi mater excluſerit auum[h] manumiſſorē qui patri anteponitur, edicto prætoris[i] inducetur pater defuncti. quo admiſſo, deſinit ſenatuſcōſulto locus eſſe, & rurſus auus vocabitur. itaque rectius eſt auo ius ſuum cōſeruare[k], qui & contra ſcriptos hæredes bonorū poſſeſſionem accipere ſolet.

VI. IDEM libro Singulari ad Senatuſconſultum Orphitianum.

FIlij[l], mater ex hoc ſenatuſcōſulto, etiā ſi in aliena poteſtate ſit[m], ad hæreditatē admittitur. Filius qui ſe nolle adire hæreditatē matris dixit, an poteſt mutata voluntate adire anteq̄ conſanguineus vel adgnatus adierit, videndum [eſt] propter hæc verba, *Si nemo filiorum volet hæreditatē ſuſcipere*. quia extenſiua[n] ſunt. Et cum verba extenſiua ſint, pœnitentia eius vſque ad annum admittenda eſt[o], cum & ipſa filij bonorum poſſeſsio annalis ſit.

VII. IDEM libro Singulari ad Senatuſconſultum Tertyllianum & Orphitianum.

SI quis inteſtatus deceſſerit, relicta matre & fratre conſanguineo vel ſorore, quamuis per adrogationē quæſitis: eadē iura in perſona matris[p] ſeruantur, quæ & naturalibus extantibus liberis.

VIII. GAIVS libro ſingulari ad Senatuſconſultū Tertyllianum.

IN ſuſpenſo eſt ius matris ſi filius defuncti emācipatus deliberet de bonorum poſſeſsione[q] petenda.

IX. IDEM libro Singulari ad Senatuſconſultum Orphitianum.

SAcratiſſimi principis noſtri oratione cauetur, vt matris

k *Conſeruare*. non ergo mater excludit auū quādo pater eſt in medio.& not.quod hic fallit regula quam habes infra, de diuer.& tempo. præ. l.de acceſsionibus, ſcilicet ſi vinco vincentem &c. nam alius vincit patrem, & pater matrem, non tamen auus ſolus vincit matrē: vt hic, & ſupra, l.ij.§.obiicitur. niſi pater ſit in medio: vt hic dicitur. ſic & fallit aliàs, vt not.C.de natu. lib.authen.licet.

Filij.] CASVS. Mater ſiue ſit materfami. ſiue filiafami. vocatur ad ſucceſsionem filij. [FILIVS QVI SE.] Deceſsit mater inteſtata.filius vocabitur ad eius ſucceſsionē per Orphitianum.dixit filius: Nolo adire. poſtea vult mutare voluntatem, & adire: poterit ne? ſic, adeo quod ſi mater habebit fratrē legitimū & naturalem, non venit ad ſucceſsionem, ſed filius per Orphitianum.Viuianus.

†*Vide quæ in hunc locum elegantiſsime ſcripta ſint Alciat. lib.Parad. 6.cap.18.*

l *Filij*. hic puncta.
m *Poteſtate ſit*.ſcilicet mater.ſic econtra.j.eo. l.penul. Accurſius.
n *Extenſiua*. propter verbum, volet, quod formatur à præſenti: vt infra, de verb.obliga.l. ſi ſtipulatus.
o *Admittenda eſt*.immo videtur quod non: vt.C.de iur.& fa.igno. l.ij.quæ eſt contra. Solu.ibi alius iam acceperat, hic non: vt ſupra, de mino. l.quod ſi minor.§.Scæuola.vel ſolu.vt ibi not.

Si quis.] CASVS. Quidā deceſsit inteſtatus relicta matre & fratre vel ſorore quæſitis naturaliter, vel per arrogationem. nūquid eadem ſeruātur quæ in filiis legitimis & naturalibus? certe ſic.Viuia.
p *In perſona matris*.volentis ſuccedere filio. qualiter autem naturales ſuccedent cum matre, habes inſti.ad Tertul.§.frater.

In ſuſpenſo.] CASVS. Si filius emancipatus decedit relicto filio, & ille deliberat velit petere bo.poſſ. ius matris eſt in ſuſpenſo.Viuia.
q *De bonorū poſſeſsione*. vnde liberi.

Sacratiſsimi.] CASVS. Si mater moritur inteſtata: liberi ſuccedunt

BIU Cujas

succedunt matri per Orphitianum, siue erant sui iuris vel in potestate constituti. Viuianus.

a *Potestate erũt.* sic ecõtra. s̃. e. l. filij. ĩ prĩ. & facit. C. ad Orphi. l. ij.

SI *filiusfamiliàs.*] *CASVS.* Filiusfami. miles quæsiuit bona in castris. postea mortuo patre suo intestatus decessit. nunquid mater succedet ei per Tertyllianum? dicit iurisconsul. non puto indistinct. in vno puto distinguendum: si iste filius decessit intestatus: si non habet posthumum, vel filium in captiuitate hostiũ, vel filium domi: mater succedet ei. sed si habet posthumum: quamdiu speratur nasci, mater non succedit ei. sed si nascitur non mõstruosus, mater non succedit ei. si redit de captiuitate hostium, iure nõ succedit ei. si habet filium domi: mater non succedit ei. sed si nascitur filius monstruosus: iste non obstabit matri quin possit filius per Tertyllianum succedere. Viuianus.

b *Miles.* qui manet in potestate: vt institu. quibus modis ius pa. pote. solu. §. filius.

intestatæ hæreditas† ad liberos, tãetsi in aliena potestate [a] sint, pertineat.†

x. POMPONIVS libro secundo Senatusconsultorum.

SI filiusfamiliàs miles [b] non sit testatus de his quæ in castris adquisierit: an ea ad matrẽ pertineant, videndum est. Sed nõ puto. Magis enim iudicio [c] militum hoc beneficium concessum est, non vt omnimodo quasi patresfamiliarum in ea re sint. ¶ Quando in pendenti est, an quædam personæ possint obstare matri, & casus tulerit vt non inducantur: [d] matri ius integrum erit quod medio tempore apprehenderit: [e] * veluti si filio intestato mortuo posthumus ei filius potuerit nasci, nec natus sit, aut mortuus editus: vel quod etiam filius [eius,] qui in hostiũ potestate erat, postliminio nõ sit reuersus.

c *Iudicio.* i. vt testentur si volẽt. aliàs pater occupat iure peculij: vt j. de castrẽ. pecu. l. ij. & facit. s̃. ad leg. Falc. l. filius. & de stipu. ser. l. si seruus cõmunis. in prĩ.

d *Inducãtur.* in eo statu vt succedant filio.

e *Apprehenderit.* Sed licet de facto apprehẽderit: an interim est hæres considerata veritate? Videtur quod non: vt supra, eo. l. in suspẽso. & not. supra, si pars hære. peta. illud. in prĩ. Accursius Florentinus legum doctor.

*Fl. appẽderit

† *Cõcor. glo. in verbo, ab apostolo. ibi, beneficiũ enim iuris nemini est auferendũ. c. cũ secundũ apostolũ. extra de secun. nup. & glos. in ver. parentibus. ibi, & hæreditas parentum quasi debita obuenit nobis. c. prædicator. 16. q. 1.*

† *Alciat li. 4. parado. ca. 3. hoc re-*

sponso. probari ait, etiã iure Digestorũ bona ad filiũ fa. ratione dominii ꝑtinuisse.

Digestorum, seu Pandectarum, iuris Cæsarei, secundæ partis, quod vulgo Infortiatum appellant, finis.

PARISIIS
EXCVDEBAT CAROLA GVILLARD SVB
sole aureo, via ad diuum Iacobum.
M. D. LVIII.

BIU Cujas

187
II

GRANDE
RÉSERVE

BU Cujas